ČESKÝ

SLOVNÍK BOHOVĚDNÝ

POŘÁDAJÍ

DR. JOS. TUMPACH A DR. ANT. PODLAHA

VYDÁVÁ

VÁCLAV KOTRBA

DÍL PRVNÍ:

A — Bascape

S 274 OBRÁZKY V TEXTU A 15 PŘÍLOHAMI

V PRAZE 1912

CYRILLO-METHODĚJSKÁ KNIHTISKÁRNA A NAKLADATELSTVÍ V. KOTRBA

Vydáváno se schválením a souhlasem nejdůstojnějšího knížecího arcibiskupského Ordinariátu v Praze, ze dne 19. listopadu 1906 čís. 14.980.

Nihil obstat.

Dr. Karel Kašpar,
censor.

Imprimatur.

Z kníž. arcib. Ordinariátu v Praze, dne 28. srpna 1912, čís. 11.667.

Dr. Jan Nep. Sedlák,
generální vikář.

Již před 33 lety, roku 1879 zanášel se vědecký odbor Akademie křesťanské myšlenkou, aby byl sestaven slovník české vědecké terminologie pro veškery obory vědy theologické, kteryžto záměr již roku následujícího, 1880, pozměněn byl v plán, aby místo pouhé terminologie vydána byla stručná encyklopaedie věd theologických. Hlavním původcem této myšlenky byl dr. Klement Borový, tehdáž professor theologické fakulty v Praze. Ve vědeckém odboru Akademie křesťanské konány byly četné porady o způsobu, rozměru a vypracování díla.

Počátkem roku 1880 rozeslán byl českým spisovatelům theologickým oběžník, v němž se oznamuje, že vědecký odbor Akademie křesťanské zamýšlí postarati se o vydání encyklopaedie theologické na způsob Wetzerova & Welteova „Kirchenlexikonu"; spolu připojen byl dotaz, zda adressát s myšlenkou tou souhlasí, je-li ochoten státi se spolupracovníkem a v kterém oboru věd theologických, jakož i může-li doporučiti jiné spolupracovníky. Oznámení to setkalo se u většiny s radostným souhlasem. Jen ojediněle vyskytly se hlasy projevující různé obavy, hlavně, že sotva najde se dosti odběratelů pro dílo tak nákladné. *)

Již během prvých příprav ukázalo se, že vědecký odbor Akademie křesťanské sám nebude míti dostatečných prostředků k zamýšlenému podniku; i bylo nutno obrátiti se o pomoc k výboru „Dědictví sv. Prokopa v Praze", jenž ve schůzi konané dne 26. března 1886 jednohlasně projevil ochotu, že k vydávání díla „Encyklopaedie věd theologických" napomáhati bude.

Mnozí, toužíce již po brzkém uskutečnění žádoucího díla, upomínali o ně během roku 1886 a 1887 vědecký odbor Akademie křesťanské, jenž ve schůzi dne 4. dubna r. 1887 vzhledem k tomu oznámil, že „zamýšlí na podzim r. 1887 podniku tomu činnost svou věnovati."

A skutečně r. 1888 byla rozeslána část thémat pro zpracování článků těm přispěvatelům, kteří se již r. 1880 ke spolupracovnictví byli přihlásili. Vědecký odbor Akademie křesťanské ve své zprávě za rok 1888 s radostí oznamuje, že „netoliko byly již četné práce hotové redakci odvedeny", nýbrž že také „celá řada mladších literárních sil ku spolupůsobení se přihlásila."

Ale zpráva téhož odboru za rok 1889 zní již méně slibně. Praví sice, že „byla během roku minulého část thémat zpracována a výboru zaslána", ale dodává: „Jsouť však některé důvody ležící mimo akademii a sekci její vědeckou, kteréž výbor pohnuly k tomu, aby s vydáním díla I. této Encyklopaedie ještě poněkud sečkal."

Započalť počátkem roku 1888 vycházeti „Ottův Slovník naučný", v jehož redakci obor theologický zastupoval dr. Klement Borový a dr. Frant. Krásl. Mnohé články, uchystané pro „Encyklopaedii theologickou", uveřejněny byly ve Slovníku Ottově.

Uplynulo zase několik let, aniž přípravné práce pro „Encyklopaedii theologickou" pokročily. Teprve počátkem r. 1894 výbor vědeckého odboru Akademie křesťanské ustanovil se na tom, „aby nyní bez průtahu přikročilo se ku sestavení a vydání prvního svazku Encyklopaedie"; tehdáž byl také uveřejněn seznam spolupracovníků — bylo jich celkem 53. **) Aby pak „zaslané práce rychle do tisku upraveny býti mohly", zvolen byl redakční komitét. Výbor „Dědictví sv. Prokopa" usnesl se dne 18. června téhož roku

*) Srvn. „Časopis katol. duchovenstva" 1881, str. 246—248. Z těch, kdož ke spolupracovnictví pozváni byli, odpovědělo jich příznivě 57, neodpovědělo jich nebo dalo odpověď zápornou 16.

**) Viz seznam ten v „Časopisu katolického duchovenstva" 1894, 246—247.

na tom, aby nutné výdaje předběžné, jichž bude zapotřebí při upravování prvého dílu encyklopaedie k tisku, uhraženy byly z pokladny „Dědictví".

Než, i tentokráte po slibném rozmachu následovalo brzo ochabnutí, ano úplná apathie: ani jednotlivé články do té doby došlé k tisku upraveny nebyly, tím méně souborně k tisku uspořádány. Dlouhá, téměř tříletá choroba velečinného předsedy vědeckého odboru Akademie křesťanské, dra. Klementa Borového, jenž uskutečnění encyklopaedie tak toužebně si přával, byla toho hlavní příčinou. Články, jež během doby té ho došly, zůstaly v obálkách, jak je pošta byla přinesla, neotevřeny . . .

Po smrti dra. Borového r. 1897 zvolen byl za předsedu vědeckého odboru Akademie křesťanské kanovník dr. František Krásl, kterýž přijímaje na sebe úřad ten, poukázal „na důležitou a obsáhlou práci, jež posud čeká svého vyřízení" — na vydání encyklopaedie theologické . . . a vyslovil naději, že bude moci brzy býti uskutečněna . . . Ale naděje ta se nesplnila. Bylof patrno, že nutno započíti s celou prací znova, neboť zpracované již články, pokud nebyly uveřejněny v „Ottově Slovníku" anebo v pozůstalosti dra. Borového nepřišly na zmar, prodlením doby již zastaraly.

Vidouc, že dosavadní pokusy selhávají, nynější redakce „Slovníku" pomýšlela již roku 1899 na vydávání takového díla. Tehdáž vyjednávání s nakladatelem nevedlo k cíli, i bylo nutno obmeziti se zatím na práce přípravné: doplňován byl lístkový bibliografický katalog náboženské literatury české, původně pro výstavu národopisnou sestavený, studována cizojazyčná lexika, pořizována příruční knihovna a j. Posléze přikročeno k sestavování hesláře, a koncem roku 1906 pokročily práce přípravné tak daleko, že mohlo býti žádáno o svolení nejd. Ordinariátu v Praze k vydávání díla; schválení a plného souhlasu Jeho Eminence nejdůstojnějšího pána Leona kardinála ze Skrbenských dostalo se zamýšlenému podniku vynesením ze dne 19. listopadu 1906 č. 14.980. Na počátku roku 1907 byli požádáni o spolupracovnictví všichni naši spisovatelé theologičtí. Zatím doplněna byla příruční knihovna redakční tak, že jsou v ní všechna nejdůležitější odborná díla vědecká, zvláště však theologická lexika latinská, německá, francouzská, anglická, vlašská, polská a ruská. Mimo to stojí redakci k disposici bohatá knihovna v. v. metropolitní kapituly u sv. Víta v Praze, kteráž munificenci téže kapituly v posledních letech doplňována všemi důležitějšími publikacemi z oboru věd theologických, jakož i značným počtem theologických časopisův.

O uskutečnění díla velikou zásluhu má nakladatel p. *Václav Kotrba,* jenž uvolil se vydávati je na svůj náklad a všemožně se přičinil, aby tisk a úprava publikace byly co nejpěknější.

Aby pak umožněno bylo nákladné illustrování díla, vedli redaktoři dr. *Ant. Podlaha* a dr. *Jos. Tumpach* ze svých prostředků náklad na pořizování clichés, kreseb a obrazových předloh.

Prvý sešit „Bohovědného slovníku" vyšel v lednu r. 1909 a přijat byl naší veřejností i u bratrských národů slovanských s lichotivým uznáním, což se dálo i při sešitech následujících.

Během tisku bylo ještě překonávati různé obtíže; také v praxi redakční nabyto mnoho zkušeností.

Dokončivši s pomocí Boží a za součinnosti zdatných spolupracovníků, jimž přináleží plné uznání a srdečný dík, první díl „Slovníku" a přikročujíc k vydávání dílu druhého, vynasnaží se redakce všemožně, aby dílo na základě nabytých zkušeností neustále bylo zdokonalováno.

V Praze, dne 5. srpna 1912.

Dr. Josef Tumpach.
Dr. Antonín Podlaha.

Seznam spolupracovníků.

Jindřich Baar, farář v Ořechu (*Ba.*).
Jan Beránek, kaplan u sv. Štěpána v Praze (*Brk.*).
Dr. Xav. Blanda, ředitel paedagogia v. v. na Král. Vinohradech (*Bl.*).
Jan Blokša, redaktor v Olomouci (*Bkša.*).
P. Sig. Bouška O. S. B. v Broumově (*Bška.*, *S. B-a.*).
Dr. Antonín Breitenbach, prefekt a professor v Kroměříži.
Dr. Antonín Brychta, prelát v Hradci Král.
Antonín Buček, katecheta vyš. gymnasia v Prostějově (*Bčk.*)
Dr. Josef Burian, probošt kapitoly vyšehradské (*Brn.*).
Dr. Ferd. Černovský O. S. Aug., farář v Dol. Ročově (*Čský.*).
Frant. Černý, kaplan u sv. Štěpána v Praze (*F. Čný.*).
Dr. K. Dočkal, prefekt v Záhřebě (*Dčkl.*, *Dčk.*).
Dr. Gust. Domabyl, prof. theol. v Hradci Král. (*Dmbl.*, *Dmb.*).
Dr. Lad. Dvořák, c. a k. ředitel Frintanea ve Vídni (*Dvoř.*).
Xav. Dvořák, prof. nábož. v Praze.
Dr. Frant. Ehrmann, prelát a kanovník v Olomouci (*Ehr.*, *Ehrm.*).
Josef Farský, kanovník kapituly vyšehradské (*Fský.*).
Dr. Frant. Grivec, prof. bohosloví v Lublani (*Grvc.*, *Griv.*)
Frà Jos. Hamršmíd, převor ryt. řádu Johanitů v Praze (*Hmš.*).
Dr. Václav Hazuka, c. k. univ. docent v Praze (*Hka*).
Dr. Jan Hejčl, c. k. prof. theol. v Olomouci (*Hjč.*, *Hčl.*)
Antonín Hoffmann, kaplan na Kr. Vinohradech.
Ant. Hora, c. k. univ. docent v Praze.
Hrabačka Jar., kap. caeremon. v Praze (*Hčka.*).
Dr. František Hrubík, k. a. sekretář v Praze (*Hrbk.*, *Hbk.*).
Alois Hrudička, arcikněz v. v. v Želivě (*Hrud.*).
Dr. Karel Hubík, prefekt a professor v Kroměříži (*Hub.*).
P. Jan Hudeček C. SS. R., konsultor v Římě (*Hček.*, *Hdč.*).
František Janovský, c. k. prof. v Brně (*Jský.*).
P. Mart. Janů O. SS. R., rektor v Obořišti (*Janů.*).
J. Ježek, c. k. prof. nábož. v. v. v Praze.
Dr. Jan Jindra, prof. theol. v Hradci Králové (*Jdr.*, *Jdra.*)
Frant. Jukl, farář v Chlumu.
Dr. Eugen Kadeřávek, c. k. univ. prof. v. v. v Želivě (*Kdř.*)
Dr. Josef Kachník, c. k. prof. theol. fakulty v Olomouci (*Kch.*).
Dr. K. Kašpar, metrop. kanovník v Praze (*Kšp.*).
P. Innocenc Kaulich O. S. B., kaplan v Machově.
Jos. Kobosil, prof. nábož. v Plzni.
Dr. Fr. Kordač, c. k. univ. prof. v Praze (*Kdč.*).
Dr. Fr. Xav. Kryštůfek, c. k. dvor. rada, probošt u Všech Svatých, univ. prof. v Praze (*Kryšt.*).
Dr. Jan Kubíček, c. k. prof. theol. v Olomouci (*Kček.*).
Dr. Al. Kudrnovský, spirituál a professor v akademii hrab Straky v Praze (*Kvský.*).
Jos. Kuchynka, děkan kapit. vyšehradské (*K-a*)
P. Benedikt Kundrát O. Praed. v Praze.
Dr. Josef Kupka, prof. theol. v Brně (*Kpka.*).
Ferd. Lehner, farář na Král. Vinohradech.
P. Bohumil Matějů C. SS. R. v New-Yorku.
Dr. Jos. Mergl, farář v Mallberku.
V. Müller, kanovník na Vyšehradě (*Mlr.*).
Dr. Alois Musil, c. k. univ. prof. ve Vídni.
Dr. Rob. Neuschl, prof. theol. v Brně.
Dr. Jos. Novotný, prof. theol. v Hradci Král.
Dobroslav Orel, c. k. prof. nábož. v Praze (*Or.*).
ThC. Jan Pauly, redaktor a kaplan na Smíchově (*Ply.*).
Dr. Gabr. Pecháček, c. k univ. prof. v Praze (*Pchč.*).
P. Jos. Pejška C. SS. R., lektor bohosl. v Obořišti (*Pšk.*)
Fr. V. Peřinka, c. k. berní adjunkt, Val. Klobuky.
Dr. Lub. Petr, c. k. prof. nábož. v Praze.
Dr. Jos. Pospíšil, prelát v Brně.
Karel Procházka, farář v Žižkově (*Pchka.*).
P. Ant. Rejzek T. J. na Velehradě (*Rejzek*, *Rjz.*)
Dr. Fr. Reyl, kanovník a ředitel bisk. semináře v Hradci Králové (*Rl.*).
Jan Říhánek, ředitel kn. arc. semináře v Praze.
J. Rostworowski, S. J., v Krakově (*Rostw.*).
Jiří Sahula, redaktor v Hradci Králové.
Dr. Jos. Samsour, prof. theol. v Brně (*Sms.*, *Smsr.*).
Dr. Jar. Sedláček, c. k. univ. prof. v Praze (*Sdč.*, *Sčk.*).
Dr. Jan Sedlák, prelát arcijáhen, gen. vikář v Praze (*Sdk*)
Dr. Jan Sedlák, prof. theol. v Brně.

Dr Ant. Skočdopole, prelát a kanovník v Budějovicích (*Skčp.*).
Jindřich Skopec, adjunkt kapit. archivu (*Skp.*).
Dr. Jos. Slabý, prof. bohosloví v Hradci Král.
Dr. Jos. Smrček, c. k. prof. nábož. v Rakovníce.
Fr. Šnopek, kníž. arcib. archivář v Kroměříži (*Spk.*).
Dr. Al. Soldát, c. k. univ. prof. v Praze (*Sdt.*).
Dr. Karel Statečný, prof. theol. v Budějovicích.
Dr. Frant. Stejskal, adjunkt české bohosl. fakulty v Praze (*Stejsk.*)
Cyrill Straka, bibliothekář kanonie Strahovské v Praze (*Str.*).
Dr. J. L. Sýkora, kanovník a c. k. univ. prof. v Praze (*Sýk.*)
Dr. Vojtěch Šanda, prof. theol. v Litoměřicích.
Jos. Šauer z Augenburgu, c. k. šk. rada v Praze.
Dr. Rud. Šetina, c. k. prof. nábož. v Poličce.
J. Šinkmajer, farář v East Islip, N. Y. (*Škjr., Škmajer.*).
Ed. Šittler, kanovník na Král. Vyšehradě (*Štlr.*).
Dr. Rich. Špaček, c. k. prof. theol. v Olomouci (*R. Šp. Šček.*).
P. Ad. Špaldák S. J. v Praze (*Špk., Špdk., Špd.*).
František Štědrý, farář ve Slavětíně.
K. Štella, ředitel kn. arc. konviktu v Příbrami.
Dr. Frant. Šulc, kanovník a prof. theol. v Hradci Králové.
Jan Tenora, farář ve Chvalkovicích.
Frant. Vacek, c. k. prof. nábož. v Praze (*Vac.*).
Josef Vajs, professor a univ. docent v Praze (*Vjs.*).
Frant. Vaněček, kanovník kapit. vyšehradské (*Vček.*).
Jos. Vávra, c. k. prof. v Praze.
P. Meth. Vojáček O. S. B. v Emauzích v Praze (*Vjčk.*).
Vavř. J. Wintera O. S. B., prof. v Broumově.
Karel Vrátný, kaplan v Praze (*Vtný.*).
Rud. Vrba, spisovatel v Praze.
Dr. Ant. Vřešťál, kanovník, c. k. univ. professor v Praze (*Vřešt.*).
Dr. Pavel Vychodil O. S. B., redaktor „Hlídky" v Brně (*Vch.*).
P. Arn. Vykoukal O. S. B. v Emauzích v Praze (*Vyk.*).
Dr. V. Zapletal O. S. D., univ. prof. ve Frýburce (Švýcary).
Ignác Zháněl, farář v Troubsku na Moravě (*I. Zhl.*).
Dr. Rud. Zháněl, c. a k. voj. kurát v Praze (*R. Zhl.*).
Dr. Jan Zítek, c. k. prof. nábož. v Karlíně.
Em. Žák, c. k. professor nábož. na Smíchově.
P. Fr. Žák S. J. v Praze (*Žk.*).
P. Ot. Židek S. J. v Praze (*Žid., Žd.*).
Fr. Žundálek, c. k. prof. v Poličce.

Velectěnému panu **Václavu Kotrbovi**, nakladateli v Praze! Obětavě Jste se ujal velikého úkolu, vydávati dílo, jehož česká bohoslovecká literatura dosud neměla, t. j. Český slovník bohovědný. Vyšly právě první sešity tohoto žádoucího a mnohoslibného díla a uspokojují mě jak obsahem, tak úpravou, což Vám, velectěný pane, sděluji s tím upřímným přáním, aby nákladné a cenné dílo toto našlo u českého duchovenstva přijetí co nejvřelejšího a nejhojnějšího, jak toho také plnou měrou zasluhuje. Učinil jsem opatření, aby důst. duchovenstvo arcidiecese bylo v „Ord. listě" vyzváno k odebírání „Českého slovníku bohovědného". — Vám pak a všem, kdož účinně ke zdaru tohoto díla přispějí, uděluji ze srdce své vrchnopastýřské požehnání. — V Praze, 8. června 1909. † Leo **kardinál ze Skrbenských, kníže-arcibiskup**, m. p.

Nejdůst. kníž arcib. Ordinariát v Praze výnosem ze dne 3. března 1909 vyslovuje se ve svém Ordinariátním listě o díle takto: Po dlouhých přípravách vyšel první sešit „Českého slovníku bohovědného", po kterém již dlouho se toužilo a kterého bohoslovná literatura česká posud postrádala. Je pak slušno a spravedlivo vyznati, že již tento první sešit opravňuje k úsudku, že jde o dílo, které bude literatuře theologické v Čechách skutečnou ozdobou. Články, týkající se všech odborů bohovědeckých, psány jsou stručně, ale obsažně a s odbornou znalostí, orientujíce velmi dobře v každém směru. Illustrace, jimiž vyniká tento slovník nad jiná díla podobného druhu, jsou pěkně voleny. Zejména pak slušno též připomenouti, že českým věcem a slovanským vůbec věnuje se tu zvláštní pozornost, což opět jest dílu tomu jenom k ozdobě. — Tento „Český slovník bohovědný", svědomitě redigovaný, osvědčenými silami obsluhovaný a zdařilými illustracemi opatřený, jest zároveň i pěkně vypraven, tak že i po této stránce uspokojuje a vyhovuje. Proto rádi a co nejvřeleji doporučujeme „Slovník" tento veledůst. kleru arcidiecesnímu přejíce si, by jej co nejhojněji odebíral. Jeť to věcí cti důst. duchovenstva českého, pečovati o to, aby toto tak významné dílo bylo zabezpečeno a ke zdárnému konci přivedeno, a to ke chvále Boží a církve svaté, a na čest české vědy bohoslovné i českého kleru.

Nejdůstojnější biskupský Ordinariát v Českých Budějovicích píše ve svém Ordinariátním listě čís. 8. ze dne 29. března 1909 pod číslem 3125 následující: „Český slovník bohovědný." Cyrillo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrby v Praze-II., Pštrossova ulice 200, podjala se nákladného úkolu, vydati neobyčejně důležité dílo, monumentální „Český slovník bohovědný", jež bude jistě nezbytnou příruční knihou nejen každého kněze a intelligenta, ale i bohatou pokladnicí vědění nahrazující celou knihovnu odbornou a representující čestně vědeckou práci českou; za to již ručí proslulá jména na slovo vzatých redaktorů vys. důst. pánů kanovníků dr. J. Tumpacha a dr. Ant. Podlahy. Předplatné činí na 10 sešitů i s poštovní zásilkou 14 K. — Doporučujeme vřele.

Nejdůst. kníž. arcib. Ordinariát v Olomouci. Dne 8. září 1912. Jsem z toho velmi potěšen, že podnik, na který se již před 30 lety vážně pomýšlelo, konečně došel svého uskutečnění, ba již i hotovým prvním dílem se může vykázati. Jest a bude to zajisté dílo, jakým bohovědná literatura jiných národů slovanských — jak co do obsahu, tak i co do důkladnosti a výpravy — sotva se může pochlubiti. Zasluhují při něm nejvroucnějších díků nejen na slovo vzatí spolupracovníci, nýbrž i obětavý nakladatel. Kéž dílo tak drahocenné pokračuje s hojnějším ještě úspěchem. — Fr. **kard. Bauer, kníže-arcibiskup olomoucký.**

Seznam příloh.

I. Abbate Nicolo: Smrt sv. apoštolů Petra a Pavla, ke str. 4.
II. Církevní mapa Afriky, ke str. 140.
III. Achtermann Theodor Vilém: Snímání P. Ježíše s kříže, ke str. 190.
IV. Albani Francesco: Odpočinek sv. Rodiny na útěku do Egypta, ke str. 223.
V. Albertinelli Mariotto: Navštívení Panny Marie, ke str. 236.
VI. Aleš: Sv. Václav, ke str. 256.
VII. Aleš: Z růže kvítek vykvet nám . . ., ke str. 257.
VIII. Andělé: Michael, Gabriel, Rafael. Maloval E. Deger, ke str. 428.
IX. Církevní mapa Anglie, Skotska a Irska, ke str. 458.
X. Církevní mapa jižní Ameriky, ke str. 608.
XI. Církevní mapa Asie, ke str. 684.
XII. Sv. Augustin. Maloval Giov. Bat. Tiepolo, ke str. 777.
XIII. Církevní mapa Australie, ke str. 788.
XIV. Baldachýnový oltář v chrámě sv. Ludmily na Vinohradech, ke str. 862.
XV. Fra Bartolomeo: Pieta, ke str. 946.

A.

A, zkratka v direktáři, značí „albus“, udávajic bílou barvu rouch liturgických.

A a a, citoslovce ve Vg Jer 1[6], z hebr. 'achâh = ach, běda.

A-Ω, *α-ω*, alfa a ómega, první a poslední písmeno řecké abecedy, značí počátek a konec. Nazývá se tak Zj 1[8] Bůh, ponévadž vše od něho pochází a k němu jako k cíli směřovati má („Já jsem alfa i ómega, počátek i konec, praví Pán Bůh“); Zj 21[6] Kristus. [Srvn *Sušil*, Zjevení sv. Jana, 356, 494.] V křesťanském umění od konce 3. stol. symbol božství Kristova, a to nejčastěji ve spojení s monogramem značícím „Christos“ (t. zv. „chrismon“ v. t.); vyskytují se přehojně na památnících starokřesťanských. Někdy obklopena jsou věncem. Ukázku nejdůležitějších variantů z různých dob podává tento obraz:

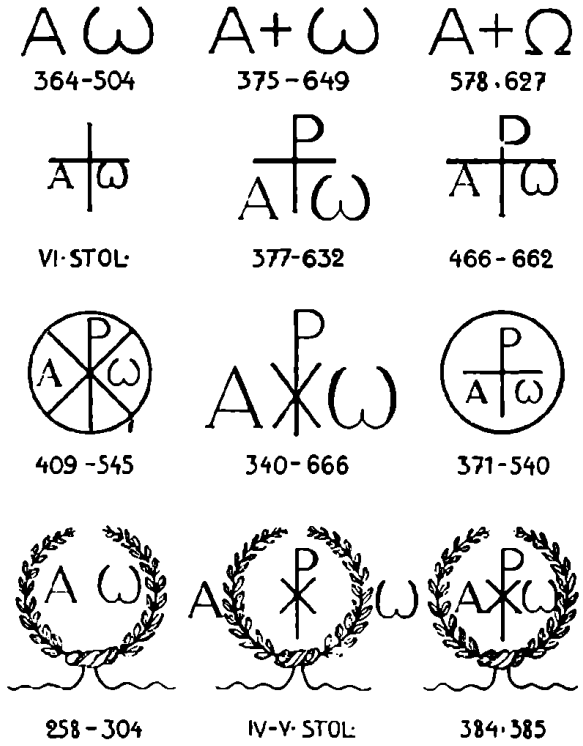

Obr. 1 *AΩ* v různých variantech.

Na mincích císařských nalézají se tato písmena spolu s monogramem Kristovým od dob Konstantina Velikého (viz připojené vyobrazení); rovněž tak i na mincích králů franckých. Ve středověku bývala písmena *AΩ* na hostiích, na svíci velikonoční a p. Dosud užívá se jich zhusta v umění křesťanském. Srvn. *Cabrol*. I.,

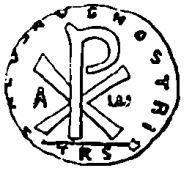

Obr. 2. *AΩ* na minci. 1—25.

Aagaard Niels [Mikuláš], dánský luter. pastor, *n.* 1612, *z.* 1657. Sp.: „Disputatio de stylo Novi Testamenti“ Soroe 1655.

Aachen, von (van Aken, van Acken a p.), Hans, z Cách Jan, dvorní malíř c.s. Rudolfa II., zvaný tak dle Cách, rodiště svého otce; *n.* v Kolíně n. R. 1552, *z.* v Praze 1615, pochován v chrámě sv. Víta. Byl žákem E. Jerrigha; odebral se 1574 do Benátek, kde nadchl se bohatostí, vzletem a nádherou barev prací Tintorettových. Potom zdržoval se v Římě, kdež pro kostel „il Gesù“ maloval „Klanění se sv. tří králů“. R. 1588 vrátil se do Kolína, pak do Mnichova, a posléze do Prahy. Jeho obrazy náboženské jsou: „Narození Páně“, „Sv. Rodina“, „Kristus na kříži“, „Sv. Maří Magd.“, „Korunování P. Marie“, „Umučení sv. Sebastiána“, „Madonna s Ježíškem“. Mnohé z nich reprodukovány rytinami Jiljího Sadelera, Luk. Kiliana, Jana Müllera a j. V praž. Rudolfině chovají se jeho tušované kresby pérové: „Curriculum vitae christianae“ a „Kristův vjezd do Jerusalema“ (viz obr 4).

Aarhus (Aruslen.), někdejší biskupství v Dánsku, zal. kolem 948, zaniklo v 16. st. Gotická kathedrála z XIII. st., nyní protest. Jest tu kat. missijní stanice.

Aaron v. Áron

Aasbaj (hbr. 'Achasbaj), otec Elifeleta, jednoho z reků Davidových 2 Kr 23[34]. Nazývá se „syn Machati“, „ben hamma'akáti“, t. j. pocházející z krajiny Maacha. Na parallel. místě 1 Par. 11[35 36] čtou se místo „Aasbaj, syn Machati“ slova „Ur, Hefer Mecheratský“, „*Úr, Chéfer hammekhérâti*“.

áb, slovo sem. (hebr. áb, aram. abbá, arab. abú) znamená: otec; dále také: předchůdce, arciotec, původce rodu, drahý (milý) otec, tvůrce, stvořitel, dobrodinec, učitel (abbas, papa, pop, pater), rádce, nejbližší příbuzný (Job 17[14]), majetník obzvláště v arab. a aethiop.), pán atd.; v NZ (řec. text má ἀββᾶ, abba, v. t.), názvu toho užíváno při slavné promluvě k Bohu (Mr 14[36], Ř 8[15], G 4[6]) k osvědčení vroucí lásky a neobmezené důvěry. — Slovo áb bývá zhusta součástí vlastních jmen (*Abí-mélech* = otec můj jest král, Jo-*ab* = Jahvé jest otec).

áb, slovo původu assyrsko-bab. n. akkadského, u Židů 5. měsíc roku církv. a 11. měsíc roku občanského = asi 2. pol. čce a 1. pol. srpna. Název ten v bibli se nevyskytá, jen v Targumu a ve spisech rabbínských. Židé přijali jej v zajetí babylonském.

aba v. áb a abba.

abacus, abakus, krycí deska sloupu; na připojeném vyobrazení, znázorňujícím hlavici sloupu románského, část označená písmenem *a.* — **a. v liturg.** = kredenční stolek.

Obr. 3. Abacus.

Abadie Pavel st., architekt franc., *n.* 1783, *z.* 1868, vystavěl v Angoulême got. kostel při semináři.

Abadie Pavel ml., syn před., architekt franc., *n.* 1812, *z.* 1884, vystavěl v okresech Charente, Gironde a Dordogne četné nové kostely, většinou v románsko-byzantském slohu Provedl mnoho prací restauračních (kathédrála v Périgueux a j.); od 184[.] byl zaměstnán při restaur. kathedrály Notre-Dame v Paříži pod vedením Violletle-Duca, jehož nástupcem 1874 se stal v úřadě architekta diecese pařížské. Hlavním jeho dílem jest kostel Nejsv. Srdce Páně na Montmartre v Paříži (1874).

Abaddon, *hbr.* 'abaddón (*řc.* ἀπολλύων, *l.* exterminans), — 1. záhuba, zahynutí, zkáza, smrt Job 28[22], 31[12], Ž 87 [88][12]; 2. místo záhuby, peklo, předpeklí, šeól Job 26[6], Př. 15[11], 27[20]; 3. zhoubce, kazitel, hubitel; anděl propasti Zj 9[11] Šš 416], jeden z náčelníků duchů zlých, král symbol. kobylek.

Abadir, mučedník církve koptické; sv. 28. září. *Nilles* Kal[2] II, 707.

Obr. 4. Aachen van: Kristův vjezd do Jerusalema. (Tušovaná kresba pérová v praž. Rudolfině.)

Abaelard (Abaelardus) v. Abélard.

Abachum, šlechtic perský, umuč. spolu s rodiči a bratrem v Římě za cís. Klaudia kolem 270.

abakus v. abacus.

Abal (*Ἄβελ*) v Septuag. (na počátku kap. 14. knihy Danielovy) jméno otce Danielova. Nezdá se však býti správné. Sv. Jeronym, jenž ono místo Septuag. cituje, místo „Abal" píše: „Abda".

aballenace v. zcizení.

Aba Mar v Abba-Mar.

z Abana (de Apono) Petr, lékař a prof. lékařství v Padově (*z.* 1315), zakladatel padovské školy averrolstů (v. t.).

Abana, *hbr. 'abánáh*, Sept *Ἀβανά*, řeka, o níž činí se zmínka 4 Kr 5[12], kdež Náman syrský praví: „Zdaliž nejsou lepší Abana a Farfar, řeky damašské, nade všecky vody israelské?" Nepochybně nynější řeka *Nahr Baradá*, která vyvěrá v Antilibanu, protéká Damaškem a vlévá se do jezera *Bachrát el-'Ateibe*. Některé kodexy hbr. místo „Abana" mají: „*Amana*"; překlad arab.: „*Barda*".

Abarbanel (Abravanel), don Isák ben Juda, rabbín *n.* v Lisaboně 1437, ministr financí krále Alfonsa V. a Ferdinanda Katolického. Po vypuzení Židů ze Španělska zdržoval se při dvoře neapolském, potom v Sicilii a na jiných místech, posléze v Benátkách, kdež *z.* 1508. Sepsal hojně výkladů ke knihám bibl., jež jsou důležitým pramenem biblické kritiky, ač *A* jeví se býti více krasořečníkem nežli exegetou. Nezřídka ve spisech svých útočí na víru křesťanskou. Spisy *A* ovy často byly vydány, jak v hebr. orig., tak i v lat. překl.

Abarim (*hbr.* har há'abárim = hory na druhé straně, t. j. vých. od Jordanu ležící), dlouhé pohoří na pomezí země moabské, východně od Mrtvého moře, naproti Jerichu. Severní část pohoří slula Pisgá (Phasga) a nejvyšší vrchol této části Nebo (v. t.).

Abart Frant., sochař švýc., *n.* 1769, *z.* 1863, usadil se v Luzernu, kdež vyřezával krásné krucifixy, jež těšily se v katol. kantonech veliké oblibě a znamenitému odbytu. Vrchol činnosti jeho spadá v léta 1810—12; jeho práce šly do Francie, Německa i Anglie. Ve mnohých chrámech švýc. jsou jeho práce; v poutním kostele einsiedelnském ve Švýc. několik mramor. soch.

Abaskové (Abasgové), zaniklý národ sídlící při vých. břehu Černého moře. Dokud byli pohany, provozovali hnusný obchod s lidmi, dodávajíce hlavně klesťěnce do Konstantinopole. Císař Justinian I. poslal k nim jejich krajana Eufrata, by je přivedl ke křesťanství a pohnul k tomu, by odložili nešesti pohanské. Tehdáž byl v zemi jejich vystavěn kostel P. Marie a několik kněží mezi nimi působilo. Později v VII. stol. působil mezi nimi sv. Štěpán. Na sklonku stol. IX. knížata Abasků již horlivě súčastnila se při získávání sousedních pohanských ještě Alanů víře křesťanské. Abasgie je autocefalní diecese patriarchátu carihradského. [*Pargoire*, L'égl. byzant.[2] P. 1905, 17, 187.]

abaton (*ἄβατον* = nepřístupné, posvátné), t. j. oddělení svatyně, kamž laikům není dovoleno vstupovati; v. adyton.

abatyše (z lat. abbatissa, od abbas = opat) sluje představená některých ženských klášterů, majících přísnou klausuru, někdy i takových, jichž mužská větev opatů nemá, jako u klarisek. O právním postavení abatyše rozhodují vedle práva obecního hlavně pravidla příslušného řádu. V dobách prvních bývaly abatyše povolávány k úřadu svému volbou příslušných řeholnic, načež zvolené bylo potřebí stvrzení biskupského. Za říše francké bývaly abatyše při klášteřích královských jmenovány králem s přivolením biskupa, který měl dozor nade všemi abatyšemi, kdežto v řádech podřízených biskupům bývaly i na dále voleny. Ačkoli za Karla Vel. někdy, za Ludvíka pak Pobožného vůbec svobodná volba všech abatyší byla uznávána, přece v dobách pozdějších přes odpor církve nebylo jí valně šetřeno, až od XII. století lze svobodnou volbu abatyši, ovšem s některými výjimkami, považovati za pravidlo. Právo voliti abatyši mají všechny řeholnice, které složily sliby a nejsou stiženy censurou, není-li právo to omezeno zvláštními předpisy příslušné řehole. Za abatyši může býti zvolena pouze řeholnice panna, pocházející z manželství řádného, 40 roků stará a 8 let po professi. Není-li v klášteře schopné řeholnice, která by poslední dvě podmínky měla, a předsedající neuznává za dobré, by volena byla sestra jiného kláštera, lze voliti řeholnici nejméně 30 roku starou, 5 let po professi. (C. Trid. ses. XXV. de regul. cap. 7.) — Volbě předsedá biskup osobně nebo svým zástupcem, i v klášteřích bezprostředně podřízených sv. Stolici (v těchto jako delegat apošt. Stolice). V klášteřích, které podřízeny jsou bezprostředně představenému kláštera mužského, biskup předsedá, kdežto představený řádový volbu řídí a hlasy sbírá. Volba děje se pod trestem neplatnosti tajně a stačí nadpoloviční většina; v některých klášteřích vyžadují se dvě třetiny hlasů. Výsledek volby dlužno hned ohlásiti. Neobdržela-li žádná ze sester potřebnou většinu voli se po druhé, a když i tentokráte voleno bezúčelně, řídící volbu jmenuje pro tentokráte sám abatyši. Moc svou může však abatyše vykonávati teprve, byla-li potvrzena biskupem (resp. sv. Stolicí nebo gen. představeným řádovým). Abatyše bývaly voleny původně jen doživotně, později, zejména od XVI. stol., někdy i jen na dobu určitou (nejčastěji na dobu tří let). Nejdéle do roka ode dne volby obdržeti musí každá abatyše potvrzení, doživotně zvolená i žehnání pravidlem od toho představeného, který k řízení volby jest oprávněn. Odznaky hodnosti abatyšské jsou berla a pektorále. Jedenkráte požehnaná aba-

tyše nepotřebuje při opětovné volbě nové benedikce. Ritus udán jest v římském Pontificale, a ačkoli neděje se v něm zmínka o předání berly, přece děje se tak dle rituálu mnohých klášterů. Pravomoci ve smyslu duchovním abatyše nemá; moc její jest pouze t. zv. dominativní, asi jako moc otce nebo matky v rodině. Může však na základě jejím zavazovati podřízené i ve svědomí k plnění toho, co předpisuji pravidla řádová. Abatyše jest povinna bdíti nad zachováváním řehole, říditi celou kommunitu sobě podřízenou v duchu a rozsahu regule, spravovati jmění klášterní. Ač nemůže od plnění slibů a zákonů dispensovati, přece může v jednotlivých případech vysvětliti, že některou z poddaných řeholnic nezavazují. Smí předpisovati určité modlitby a pobožnosti, na př. za dobrodince, nesmí však překročiti předpisy, stanovené dekretem „Quemadmodum" ze dne 17. prosince 1890. Jako matka může i stíhati vinné sestry menšími tresty v duchu řehole, v případech vážnějších jest jí však obrátiti se na příslušného vrchního představeného. Žehnati, jako opati, nesmí, nýbrž jen jako matka svým dcerám; též není jí dovoleno v pravém slova smyslu kázati, nýbrž jen napomínati. Ohledně správy jmění jsou zpravidla odvislejšími od svých představených duchovních nežli opati, a všechny, i exemptní, povinny jsou každoročně skládati účty svému biskupu. (Řehoř XV. Konst. Inscrutabili ze dne 5. února 1622.) — Abatyšemi bývají nazývány i představené některých ústavů šlechtičen, jako Theresianského na Hradčanech; přísluší jim odznaky (berla i pektorál), bývají jmenovány Jeho Veličenstvem (a ne voleny), neresidují, jsouce zastupovány děkankou, a mohou se vzdáti (resp. vystoupiti), kdy chtějí. *Ksp.*

abba, ἀββᾶ, z aram. 'abbá' (אַבָּא) = otec.

Slovo to zachovalo se v Novém Zákoně řeckém i v jeho překladech při důvěry plném vzývání Boha; na př. Mr 14[36]: „Abba, Otče, všecko jest tobě možné; přenes kalich tento ode mne!" (Srvn. *áb.*) — Titul syrských a koptických biskupů a patriarchů. Patr. alexandrinský první dostal název Baba n. Papa t. j. otec otců (biskupů).

Abba Areka, zvaný krátce „*Rab*", talmudista v prvé pol. III. stol. po Kr. (*z.* 247), žák Jehudův. Zal. školu talmudskou v Sorá u Eufratu. Byl prvním vykladačem mišny; jeho ústní výklady byly pojaty do gemary. Jemu, či spíše jeho škole připisuje se výklad (midraš) 3. kn. Mojž zvaný „*Sifra'*" [= kniha] n. „*Sifra' debé Rab*" [= kniha školy Rabovy], jakož i výklad 4. a 5. knihy Mojž, zvaný „*Sifré*" [= knihy] n. „*Sifré debé Rab*" [= knihy školy Rabovy].

abbacomites, abbates milites, laikové, kteří od Karla Martella a jiných králů franckých opatství v léno obdrželi, hlavně v odměnu za vojenské zásluhy.

d' Abbadie Antoine Thomson *n.* 1810, *z.* 1897, francouzský cestovatel a učenec, proslulý hlavně výzkumnými cestami po Habeši, jakož i svými pracemi astronomickými. Byl horlivým katolikem, což mu bylo i při jeho kandidatuře do akademie vytýkáno. Jeho úsilím založeny katolické stanice missijní na jihu i severu Habeše. Knihovnu svou, bohatou na ethiopské rukopisy biblické, odkázal Akademii nápisů a krásných umění. [*Kneller*, Das Christentum und die Vertreter der neueren Naturwissenschaft, 153.]

Abbadie Jacques, protest. theolog, *n. c.* 1654, *z.* 1727, byl duchovním správcem kalvinistů franc. v Berlíně usedlých (1680); později zdržoval se v Anglii a v Irsku ve službách maršálka Schomberga (do 1690); posléze byl kazatelem kalvínské osady franc. v Irsku. Ve svých spisech hájil křesťanství vůbec (zvláště ovšem protestantismus) proti nevěrcům. Sp.: „Traité de la vérité de la Religion chrétienne" (1684), „Traité de la Divinité de Notre-Seigneur Jésus-Christ" (1689). [*Schröckh*, KG. seit d. Ref. VI, 260 násl.]

Abbakum Petrovič, rus. protojerej, vynikající sp. rozkolnický, *n.* 1615 n. 1616. Byl činný v duchovní správě na různých místech. Maje společně s patriarchou Nikonem provésti opravu knih liturgických, dostal se s ním v prudký spor, i byl potrestán vyhnanstvím. Pro nauky své byl r. 1666 zbaven kněžství, vyobcován z církve pravoslavné a uvězněn. Po 15letém žalařování upálen byl se třemi svými soudruhy r. 1681. Četné spisy jeho jsou velice důležity pro dějiny ruské církve. [Viz *A. Palmieri*, Nomenclator 4—6; *Četverikov* v Učenobog. opyty V. Kiev 1908.]

Abbakum Demetrius Semenovič Čestnoj, mnich rus., vynik. znalec jazyků čínského a tibetského, *n.* 1801, *z.* 1866. V letech 1829—1837 zdržoval se v Pekinu, kdež stal se náčelníkem pravoslavné missie a archimandritou. Přeložil do čínštiny a tiskem vydal některé modlitby a hymny liturgické, jakož i spis Mansvetovův „Čerty dějatelnago učenija věry". Do tibetštiny přel. evang. sv. Lukáše. R. 1837 vrátil se do Petrohradu, kdež zaměstnán byl katalogisováním knih čínských, tibetských, mongolských, manžurských a sanskrtských, chovaných v knihovně ministerstva zahraničního; katalog ten vyšel tiskem r. 1843. V letech 1850—60 podnikl cesty po Sibiřsku, Japonsku a Číně. [Viz *A. Palmieri*, Nomenclator 6.]

Abba Mar (Mar Abba, Mar Aba), *n.* kolem 500 v Chalé u Tigridu, *z.* 552; zprvu horlivý přívrženec náboženství Zoroastrova a pronásledovatel křesťanů. Později přijal křest, oddal se studiu Písma sv. na škole nisibské a posléze (536) stal se patriarchou nestoriánským. Nestoriané ho oslavují j. světce v sedmý pátek po Epifanii. [*Nilles*, K[2] II, 685.] *Sp.* syrský kommentáře k některým knihám SZ, jakož i výklady z církev. práva nestor. (na př. o překážkách manželských, v. F. Nau, „Canoniste cont." 1900).

Abban, jméno tří světců irských: 1. Sv. A. Magheranoidhský (Murneave n. Murnevin), synovec sv. Ibara, apoštola wexfordského, žil v letech 570 až 620. Byl syn Cormaka, krále leinsterského; založil mnoho kostelů v území dnešního hrabství wexfordského. Jeho hlavní klášter byl v Magheranoidhe (pozdější Abbanstown, nynější Adamstown), mimo nějž založil také opatství v Rosmic-Areoinu n. New-Rossu, jež později stalo se proslulým svojí školou. *Z.* 16. bř. 620. — 2. Sv. Abban New-Rosský, jmenovec a vrstevník před., zvaný také „sv. Evin" (od některých omylem stotožňovaný se sv. Evinem Monasterevanským). 3. Sv. Abban poustevník v Abingdonu (v Anglii) v době před sv. Patrikem. (Srovn. *Gratian Flood*, Irish Saints.)

Abbas antiquus, žák Petra de Sampsone a kolem r. 1270 professor církevn. práva v Bononii. Ve středověké církevně-právní literatuře znám jest jen pod tímto jménem. Pravého jména jeho a vlasti neznáme; byl snad opatem benedikt. kláštera Mont-majour-lez-Arles (Hist. lit. de la France XXI., 238 vyd. 1847) a z jeho spisů se usuzuje, že delší dobu žil v Avignonu. Napsal kolem r. 1275: Apparatus in decretales Gregorii IX., Lectura in constitutiones Innocentii IV. a pak k jednotlivým dekretálkám Distinctiones. Spisy jeho prozrazují nejen značnou zběhlost v tehdejší kanonistické literatuře, nýbrž i samostatnost úsudku. [Srov. *Sarti* I., 446; *Schulte*, Geschichte der Quellen u. d. Literatur des can. R. Stuttgart 1877, II. str. 108 násl.] *Sdt.*

Abbas modernus (junior), Siculus, aneb pouze Panormitanus. Literární jméno kanonisty Mikuláše de Tudeschis (Tudescius) O. S. B., arcibiskupa palermského. Narozen r. 1386 v Katanii, vstoupil r. 1400 do řádu benediktinského a oddav se v Padově u Frant. Zarabelly a v Bononii u Anton. de Butrio církevně-právním studiím, záhy zaujal kathedry obojího práva. Nejprve v rodné Katanii, asi r. 1421 v Sieně, po té v Parmě a konečně v Bononii. Vyučoval neméně než 20 let právu církevnímu s velikým úspěchem, ovládaje předmět svůj jako málo kdo ze souvěkovců. Právem srovnáván byl se znamenitým druhdy učitelem práva římského Bartolim a jako tento přezděn: „lucerna juris clarissima". R. 1425 papež Martin V. ustanovil jej opatem kláštera P. Marie de Maniacio na úpatí Etny, pověřuje ho i různými úřady v Římě. R. 1437, když byl v oddanosti své, jako orator Alfonse V. Aragon. na sněmu basilejském, vůči zeměpánu zašel tak daleko, že zpronevěřil se i řádnému papeži, jmenoval jej král arcibiskupem v Palermu. S patriarchou aquilejským a kard. d' Allemandem byl hlavní oporou sněmu basilejského a vzdoropapeže Felixe V., jehož strany, ač původně k Eugenovi IV. stál, z ohledů na krále se později přidržoval. Jakkoli hájil povýšenost sněmu nad papežem (na př. v traktátu „De conc. Basil." ed. Venet. Nic. Jenson 1479), přece neklonil se k přenáhleným snahám těch, kteří Eugena IV. jako kacíře sesazovali a nižším prelátům i kněžím na sněmu hlasovací právo přiznávali. Felix V. odměnil služby jeho purpurem, jehož se *a. m.* nevzdal, ani když se již vzdoropapež poddal, těše se pochybné hodnosti kardinála až do smrti, která stihla jej dne 15. července 1445, dle jiných 1453. Tento stín charakteru *a. m.*, přes všecko omývání Schulteovo, jest takovou úhonou jeho cti, že jí ani jeho věhlasná učenost zakrýti nemůže. Mikuláš náleží beze sporu mezi nejslovutnější kanonisty středověku, jak di Schulte, a jeho díla jsou mezníkem rozvoje scholastické methody a doplňkem toho, co se Janovi Ondřejovu, o nějž se *a. m.* opírá, nedostávalo. Ti, kdo po něm přišli, dále nepokročili; spíše z něho jen těžili. Četná jeho díla opětovně byla tiskem vydávána. Sebraná vyšla v Benátkách 1592 o 8 a 1617 o 9 svazcích. Nejznamenitější z nich, jimž děkuje slávu jména svého jsou: Lectura (commentaria) in decretales, in Sextum, in Clementinas (Lyon 1524). Tento trojí komentář v jeden celek uvedl ferarský inquisitor Jeronym Fantonus O. P. (vydáno v Benát. 1564). Menšího již významu jsou praktická Consilia, 226 právn. případů (Lyon 1537); Quaestiones VII. (ibid. 1584, 1585, Benátky 1571 atd.); zmíněný již tractatus Super conc. Basileen; Tractatus de auctoritate papae et imperatoris (Lyon 1517); Thesaurus, právní slovník, který *a. m.* psal na sněmu basil. (v 9. svazku sebr. spisů vydání benát.) a j. Ze spisů *a. m.* uspořádal jeho krajan Ant Corsetus († kolem 1500), bononský a paduánský professor církev. práva, Repertorium, či právní slovník, jenž často vydáván byl, na př. 1499 v Benátkách, 1511 v Miláně a jinde, jehož se užívalo k sdělání ukazatelů k dílům Panormitánovým. [Srov. *Hurter*, Nomenclator liter. II ², 858 n.; *Schulte*. Geschichte der Quellen etc. II., 312; *Scherer*, K. R. I., 276.] *Sdt.*

Abbate, Nicolo dell', malíř školy lombardské, *n.* v Modeně 1512, od 1552 zdržoval se ve Francii, kdež *z.* 1570. Mal.: „Narození Páně" (v Bologni), „Smrt sv. apoštolů Petra a Pavla" (nyní v galerii drážďanské) a j.

Abbate Stefano, kanovník kathedrály v Catanii, *n.* v Palermě 1661. Sp.: Theologus principis seu politica moralis principum, ducum, comitum, marchionum (1700), Pax attritionistarum et contristionistarum (1703).

abbates milites = abbacomites.

abbatia v. opatství.

abbatiae consistoriales nazývají se opatství, jejichž obsazení papež v konsistoři potvrzuje.

abbatia nullius (t. j. dioecesis) jest opatství, jehož představený nepodléhá biskupu, nýbrž vykonává plnou pravomoc biskupskou, vyjímajíc potestatem ordinis, nad duchovenstvem i věřícím lidem svého území, odděleného od diecese kteréhokoli biskupa. (Bened. XIV. De syn. lib. 2. c. 11.) V širším smyslu nazývá se abbatia nullius i klášter, jehož představený má opravdovou pravomoc nad klerem i lidem svého kláštera, ležícího v nějaké diecesi. Opatství nullius v pravém smyslu slova (o němž jednáme) zřízeno býti může jenom se svolením sv. Stolice, jako se stalo na př. 15. srpna r. 1907, kdy Pius X., nemoha rozsáhlou diecesi amazonskou v republice brasilské prozatím rozděliti ve více diecesí, vyňal z ní jisté území (Rio Branco) a podrobil je pravomoci tamního kláštera benediktinského jako opatství nullius. Opati nullius mohou souditi v záležitostech manželských i trestních, dispensovati od prohlášek, uděleti fakultu, zpovídati a kázati, reservovati sobě některé případy, prohlašovati jubilea i odpustky, povolati kteréhokoli biskupa k udílení sv. biřmování i přijímati svaté oleje od kteréhokoli biskupa, vykonávati plnou pravomoc nad klausurou ženských klášterů, zkrátka vše, co biskup ve své diecesi, vyjímajíc to, co jest ve spojení se svěcením biskupským nebo co výslovně právem církevním jim zakázáno. Tak nemohou na př. vydávati listy propustné z diecese, svolávati synodu, voliti prosynodální examinatory, uděleti odpustky, visitovati výhradně světské kostely v jich území existující (jelikož toto poslední právo jim přísluší cumulative s bližším biskupem, nemají fakulty, udělené biskupům sněmem tridentským (cap. Liceat ses. XXIV. de Ref.), rozhřešovati totiž od tajných zločinů papeži reservovaných, ani vykonávati pravomoc nad řeholníky, kterou mají biskupové jako zplnomocněnci apoštolské Stolice. Ze zvláštní výsady mohou řeholní opati, kteří jsou kněžími a od biskupa požehnání, svým poddaným uděleti tonsuru a nižší svěcení. (conc. Trid. ses. XXIII cap. X. de Ref.). — Povinností jich jest zachovávati residenci, kázati, pokud možno, applikovati mši sv. pro populo ve dny sváteční, byť byly apoštolskou Stolicí zrušeny (Lev XIII. konst. „In Suprema"), visitovati svou quasi diecesi (společné to břímě jich a bližšího biskupa, takže nemají stanoviti nic proti jeho dekretům) a navštíviti v předepsaný čas hroby knížat apoštolských (Bened. XIV. konst. Quod sancta 27. listop. 1740.). Práva a povinnosti opatů nullius v širším slova smyslu jsou menší. Ostatně viz „opat". *Ksp.*

Abbatini Antonio Maria, skladatel školy římské, *n.* okolo r. 1595 v Tifernu, *z.* 1677 tamtéž, kapelník v Lateráně, S. Lorenzo in Damaso, St. Mar. Maggiore a jinde. Napsal mnoho skladeb církevních, některé pro značný počet hlasů. Vyšlo: 6 sv. Sacre canzoni, 16 hl. mše atd. Napsal i některé opery. Pomáhal jesuitovi Ath. Kircherovi při jeho díle „Musurgia". *Mlr.*

abbatissa v. abatyše.

Abbaudus, opat jinak neznámý asi v prvé pol. XII. stol. V krátkém spisku „Tractatus de fractione corporis Christi" dokazoval mylně, že když při mši sv. láme se posvěcená hostie, láme se skutečně a opravdu Tělo Páně, ač ostatně připouštěl, že po zlomení v každé částce zůstává celé Tělo Páně.

ABBATE NICOLO: SMRT SV. APOŠTOLŮ PETRA A PAVLA.
(GALERIE DRÁŽĎANSKÁ.)

abbé značí v jaz. francouzském vlastně „opat". Později, když král franc. František I. (1515—47) od sv. Stolice obdržel právo jmenovati světské duchovní opaty (tak zv. „abbés commendataires"), stalo se zvykem označovati jménem *a.* bez rozdílu každého duchovního. Hlavně byli tak nazýváni klerikové, kteří — často ani žádného svěcení nemajíce — žili v domech šlechtických jakožto vychovatelé.

Abbeloos Jan Kř., orientalista, *n.* 1836 v Goycku (Belgie), *z.* 1906. Vysvěcen byv na kněze 1860, studoval v Lovani, Římě a Londýně, zabývaje se hlavně syrštinou a syrskou literaturou. Roku 1867 stal se professorem Písma sv. v semináři malinském. Později vstoupil do duchovní správy, stal se r. 1883 gen. vikářem kardinála Deschampsa; r. 1887 jmenován rektorem katolické university lovaňské, kterouž výborně řídil až do r. 1900. *Sp.:* De vita et scriptis s. Jacobi Sarugensis (Lovaň 1867), Gregorii Bar-hebraei Chronicon ecclesiasticum (Paříž a Lovaň 1872—77), Acta s. Maris (Brussel a Lipsko 1885), Acta Mar Kardaghi martyris (Brussel [An. Boll.] 1900).

Abbo Cernuus, francouzský benediktin kláštera St. Germain-des-Prés v Paříži, zvaný „Abbo Parisiensis". *N.* uprostřed IX. století, *z.* po 921. Prožil obležení Paříže Normany 885—86, jež spolu s pozdějšími příběhy až do 896 vylíčil v lat. básni „De bellis Parisiacae urbis". Mimo to *sp.* „Sermones" (Migne, PL CXXII).

sv. **Abbo (Abbon) z Fleury,** *n* cca 945, *z.* 13. listopadu 1004, benediktin ve Fleury-sur-Loire, vynikal svatostí života a učeností. Zabýval se hlavně filosofií, mathematikou a astronomií. V letech 985—987 byl učitelem v klášteře ramseyském v Anglii. R. 988 zvolen opatem kláštera ve Fleury. Zasazoval se horlivě zvláště o obnovení kázně v klášteřích franc. Prováděje reformu kláštera v La Réole, byl v bouři při tom vzniklé smrtelně raněn a zemřel jako mučedník. *Sp.*: „Collectio canonum" (Migne, PL CXXXIX) a několik listů.

sv. **Abbo,** zvaný také „s. Gočricus", biskup metský 627—643, příbuzný a nástupce sv. Arnulfa; požíval veliké vážnosti u Dagoberta I.

Abbot Ezra, *n* 1819 v Jacksonu (Spojené Státy Severoam.), *z.* v amer. Cambridgi 1884, prof. exegese. Společně s prof. Hackettem obstaral americké vydání Smithova Dictionary of the Bible (4 sv. New-York 1868—70); *sp.:* The literat. of the doctrine of a future life (New-York 1864), The autorship of the Fourth Gospel (Boston, 2. vydání 1889); společně s Gregorym obšírný úvod k osmému vydání Tischendorfova NZ (srv. *Sýkora*, Úvod do Písma sv. NZ I., 396.).

Abbot George (Jiří), anglik. arcibiskup canterburský, *n.* 1562, *z* 1633. Jsa snášelivým vůči puritánům, byl horlivým protivníkem katolíků. V tomto směru měl veliký vliv na krále Jakuba I. Byl jedním z překladatelů officielního angl. překladu bible. Vydal několik spisů anglických i latinských. [*Hook*, Lives of the Archbishops of Cant. 1875.]

Abbot Robert, bratr před., anglik. biskup v Salisbury, *n.* 1560, *z.* 1617, rovněž odpůrce katolicismu; *sp.* několik polemických spisů (Antichristi demonstratio, Londýn 1603, De suprema potestate regia, Londýn 1619 a j.).

Abbot Henry (Jindřich), laik anglický ve st. XVI. horlivý konvertita, udán byv zrádcem úřadům, sta-

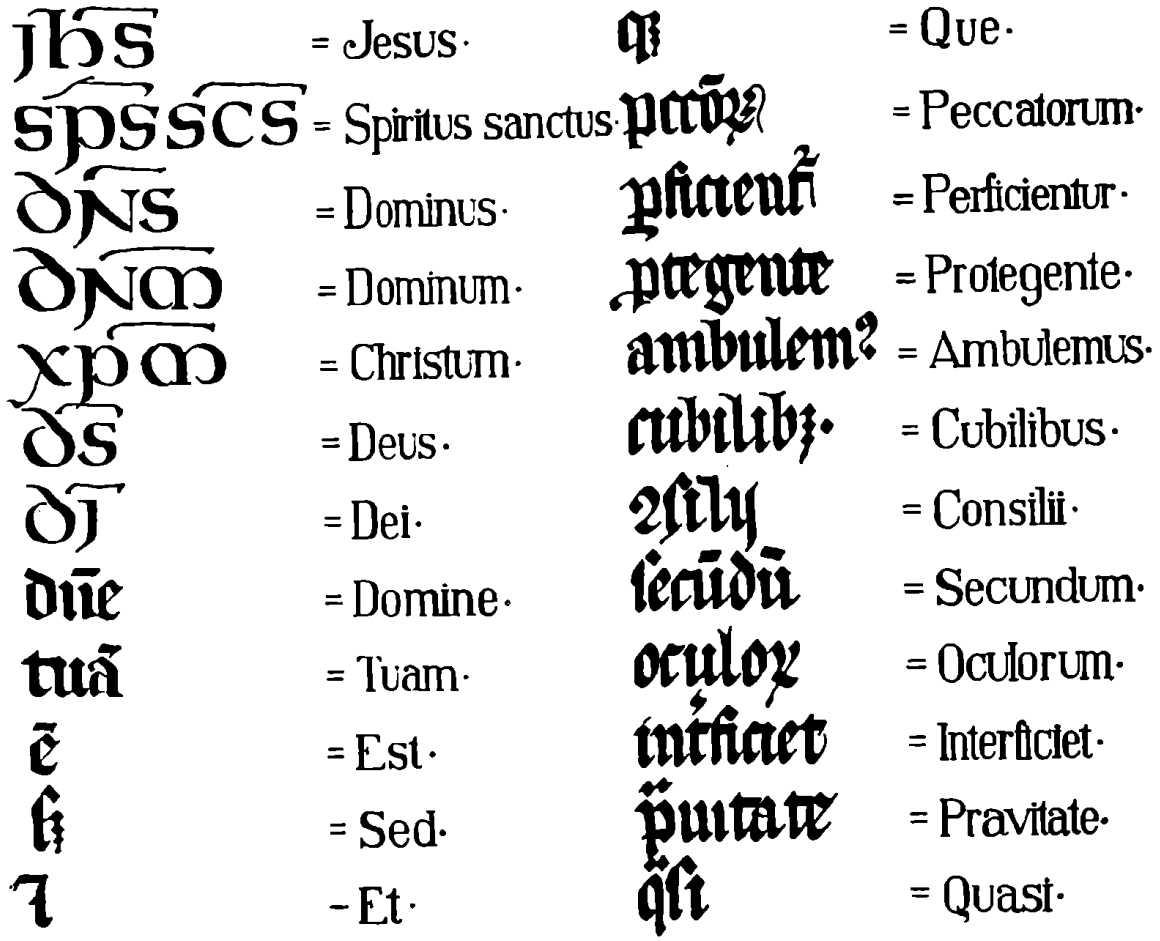

Obr. 5. Abbreviatury.

tečně vyznal víru svou. Odsouzen k smrti, odpraven byl 1597 4. čce v Yorku. Za ctihodného prohlášen 1886.

abbreviationes (též breviaria) canonum, zvány v VI. stol. ve Španělsku vzniklé sbírky právní, pro praxi určené, obsahující ve stručném výtahu platná ustanovení zákonná.

abbreviatoři jsou úředníci apoštolské kanceláře, jichž úkolem jest činiti z podaných žádostí stručné výtahy (odtud jich jméno) a po učiněném rozhodnutí papežském zhotovovati koncepty (minutae) bull. Dříve se dělili v „abbreviatores de parco maiori" a „de parco minori" („parcus" značilo místo abbreviatorům v kanceláři vyhrazené a mřížovím oddělené); nyní jsou toliko abbreviatoři prvního druhu. Ustanovení byli od Pia II. ve století XV., ale za nedlouho Pavlem II. zrušeni; za pět let obnovil je Sixtus V. (1471). Podpisují bully vyhotovené v kanceláři apoštolské, některé vyjímajíc, dle konst. „Summi Bonorum" Lva X. Kdysi sbor abbreviatorů požíval veliké vážnosti a měl m. j. právo promovovati na doktory i uděliti třem osobám šlechtictví. Rozhodují na způsob tribunálu v pochybnostech týkajících se formulářů nebo klausuli listin, jakož i dekretů, na které bully se odvolávají a pod. Sbor abbreviatorů skládá se z prelátů „de numero" (2), z prelátů „supra numerum" (10) a sekretáře. Mají též své substituty (6) s děkanem, 10 substitutů minutantů, a i jiní duchovní bývají vyznamenáni čestným tím názvem. Dle Extravag. Commun. cap. Ex debito 4. beneficium abbreviatorů „vacat in curia", byť zemřeli mimo Řím. Přísluší jim oděv papežských prelátů a při funkcích papežských mají místo po „votantech signaturae", s kterými podávají Sv. Otci bohoslužebná roucha, když obléká se k pontifikální mši sv. Ze sboru abbreviatorů vyšli mnozí kardinálové, ano i papežové, jako Pavel V. a Urban VIII. — Vedle jmenovaných jest též „Abbreviator curiae" při apoštolské datarii, pro zhotovení a podepsání bull, které odtud mají býti expedovány, a které jednají o konstitucích papežských, kanonisaci svatých, prohlášení jubilejního roku a j. V tomto posledním případě předčítává bullu abbreviator curiae, oděn v roucho prelátské, v královské síni vatikánského paláce, u přítomnosti papeže, kardinálů a dvoru papežského ve svátek Nanebevstoupení Páně. — [Srov. Card. de Petra, Commentaria ad Apostolicas Constitutiones t. I p. 6, n. 5.; Ciampini „De Abbreviatoribus de Parco maiori"; Van-Espen „De juribus Ecclesiae univ. pars I. tit. XXIII."; Riganti „Comment. ad Reg. Cancellar"; Lega „Praelectiones de judiciis eccl." l. I vol. 2. n. 238.] *Kšp.*

abbreviatury, zkratky. Ve středověkých rukopisech vyskytují se hojně značky, jež nahrazují celé slabiky anebo celá slova; užívalo se jich pro ušetření místa i času. Ukázku zkratek podává obr. 5. na str. 5.; příklady 1.—7. vzaty jsou z rukopisu unciálního stol. VII., příklady 8.—24. z rukopisu stol. XIV., psaného gotickou minuskulou. Srvn. G. Friedrich, Učebná kniha palaeografie latinské (Praha, 1898), str. 207 a násl.; A. Capelli, Lexicon abbreviaturarum (Lipsko 1901). — *Pozn.* Zkratky dosud užívané v disciplinách církevních a v praxi církevní vyloženy jsou pod příslušnými hesly.

Abda (*hebr.* 'abdá' = „služebník", rozuměj: „Boží", zkrácenina jména „'Abde'él). 1 otec Adonirama, úředníka Šalomounova 3 *Kr* 4⁶. — 2. levita, syn Samuy, potomek Idithunův, jeden z těch, kteří bydlili v Jerusalemě po návratu ze zajetí babylonského 2 Esdr. 11¹⁷; v 1 Par. 9¹⁶ nazývá se Obdia.

Abdallah al Mansur kalif, vel. pronásledovatel křesťanů 756 75 [*Pargoire*, L'égl. Byz.² 1905, 277.]

sv. Abdas, biskup selcukejský v Persii, zničil 418 chrám Ormuzdovi zasvěcený a neuposlechl rozkazu krále Jezdidžerda, by jej znovu dal vystavěti. Tím dal podnět ke krutému pronásledování křesťanů, kterým byla církev v Persii téměř úplně zničena. Také A. byl umučen. Svátek jeho slaví se 5. září (v syrské c. 31./IV., v c. maron. 16./V.) [*Nilles* K² l., 473, 488, II., 572, 574.]

Abdeel (*hebr.* 'abde'él — služebník Boží), otec Selemiáše (v. t.). Jer. 36²⁶.

Abdelmessias-Elmechini, mnich koptický kláštera sv. Makaria v poušti Libycké. Patriarcha alexandrijský Gabriel poslal jej 1593 spolu s Josefem, mnichem téhož kláštera, k papeži Klementovi VIII., aby projevili mu jeho oddanost a pravověrnost. R. 1595 dne 15. ledna vykonali oba řečení vyslanci v Římě obšírné vyznání víry. [Srv. Caes. Baronius: Historica relatio de legatione ecclesiae Alexandrinae ad Apostolicam Sedem, Coloniae 1598.]

Abdemelech (*hebr.* 'Ébed-mélek = služebník krále) z Aethiopie, eunuch při dvoře Sedekiáše, posledního krále judského. K jeho přímluvě král rozkázal, aby Jeremiáš byl vysvobozen z bahnité cisterny žalářní, do níž byl od knížat jerusalemských uvržen (Jer. 38⁷⁻¹³). Za šlechetný tento skutek Bůh odměnil jej připovědí Jeremiášem mu oznámenou, že nezahyne při záhubě města. (Jer 39¹⁶⁻¹⁸.)

Abdenago (*hebr.* 'Abéd-negó), babylonské jméno Azariáše, druha Danielova (Dan. 1⁷, 2⁴⁹, 3¹² ¹⁶ ⁸⁷), pokažené opisovači z původního 'Abéd-Nebó = služebník (boha) Nebo. Se jménem tím setkáváme se v jednom nápise assyrsko-aramejském, kdež jest jménem jakéhosi Assyřana [Srvn. Vigouroux Obj. IV, 241.]

Abdi (*hebr.* 'Abdí). 1. Levita z rodiny Merari 1 Par. 6⁴⁴. — 2. Jiný levita z téže rodiny, otec levity Kiše (*hebr.* Qíš, vlg. Cis, v. t.) 2 Par. 29¹². — 3. Jeden ze synů Elamových, kteří po návratu ze zajetí k rozkazu Esdrášovu zapudili ženy cizozemky, jež byli v Babyloně za manželky pojali.

Abdiáš (*hebr.* 'Obadjá aneb 'Obadjáhú, t. j. služebník neb ctitel Jahveův: řecky i Obdeju), jméno čtyř osob v bibli. 1. Abdiáš jest uveden ve Vulgatě mezi menšími proroky na čtvrtém místě. Jeho kratičké proroctví proti Edomitům obsahuje pouze 21 veršů. O Abdiášově osobě není ničeho známo. Pověst tvrdila, že byl Eliášovým žákem a manželem oné ženy vdovy v Sareptě, jíž Eliáš rozmnožil mouku a olej. Byl prý pochován v Sebastě spolu s Eliseem. Abdiáš předpovídá zkázu Edomitů. Jahve posílá o tom poselství k národům. Edom bude zničen nepřáteli, kteří bývali dříve jeho spojenci. Edom nezachrání ani jeho nepřístupná sídla, ani se jeho moudrost tenkrát neosvědčí (v. 1—10). Prorok udává příčinu té zkázy. Edom byl kdysi proti svému bratru, t. j. proti království judskému, bral účastenství na plenění a neštěstí Jerusalema a synů judských, přidal se k cizincům, kteří metali o město los. Chytal ty, kteří se chtěli útěkem zachrániti, ubíjel je (11—16). Jakobův dům bude povýšen na Sionu, zvítězí nad nepřáteli a dostane se mu jeho dřívějšího majetku. Judsko zaujme krajinu Efrajm a Galaad, zajatci Jerusalema (v Sefarad) obdrží Negeb. Vysvoboditelé přijdou na Sion, aby soudili Edom a Jahve bude panovati (17 21). Z obsahu lze souditi, že působil Abdiáš v Judsku. Ve Vulgatě následuje Abdiáš po Joelovi a Amosovi, v LXX jest mezi Joelem a Jonášem na pátém místě. Kdybychom z toho, na jakém místě v řadě menších proroků se nalézá, mohli souditi též na dobu, v níž působil, kladli bychom jeho proroctví do doby před babylonským zajetím, ano do VIII. století před Kr. Pořad ten však není přesně chronologický. Verš 19a je uveden u Amose 9¹², v. 17 u Joela 2³²; z toho se soudilo, že působil Abdiáš před těmito proroky, kteří by byli z něho

čerpali. Oněmi verši není však závislost jejich dostatečně dokázána. Jeremiáš napsal proti Edomitům podobné proroctví (49[7-22]). Abdiášovo proroctví na Jeremiášovi závislým není, neboť nemá žádného výrazu, který by byl Jeremiášovi zvláštním, a jeví se u něho lepší logické spojení a srovnání, což může býti známkou původnosti. Jako vybíral Jeremiáš i jinde myšlenky z jiných proroků, tak učinil asi i zde; dle toho působil Abdiáš před zbořením Jerusalema. Abdiáš naráží na zpustošení Jerusalema, které se stalo cizinci a při němž Edomité pomáhali. Jerusalem byl pleněn za Roboama Sesakem egyptským; o tomto plenění Abdiáš jistě nemluví. Za Amasiáše zpustošil Jerusalem Asa, král israelský; tu nebyl nepřítelem cizinec. Dle 2 Paral. 21[16-17] trpěl Juda a Jerusalem za vlády Joramovy vpády Filišťanů a Arabů; k těmto vpádům by poukazovala dle mnohých exegetů (Vigouroux, Kaulen, Delitzsch) slova v. 10 a d. Dle 4 Král. 8[20] povstali Edomité proti vládě judské a dosáhli samostatnosti; zde není arciť řečeno, že by byl při tom Jerusalem býval pleněn neb pustošen. Jiní exegeté míní, že jest ve verších Abdiášových míněno zboření Jerusalema Babyloňany r. 586 př. Kr.; i sv. Jeronym tak vykládá. Pak by bylo ovšem položiti proroctví Abdiášovo do doby zajetí babylonského. Ewald, Kuenen, König zase míní, že jest oznámení trestu Edomitů (1—10) starší, a že byla k tomu přidána ta příčina trestu později po zboření Jerusalema r. 586. K vysvětlení podobnosti s Jer. 49 domnívají se někteří, že čerpali Abdiáš a Jeremiáš z jakéhos společného pramene (Protoobadja). Někteří z novějších by kladli proroctví to až do 312 před Kr. aneb i do doby Antiochovy (Hitzig, Winckler). Proroctví Abdiášovo o Edomu se splnilo. Edomité byli snad pokořeni již Nabuchodonosorem babylonským, později je tísnili Arabové, Jan Hyrkán makkabejský je podmanil a přinutil je k obřízce. Za Tita byla Idumaea zpustošena a zbytky Edomu ztratily se pak mezi Araby. Vysvoboditelí, kteří vstoupí na Sion (verš 21), byli by Zorobabel, Ezdráš a Makkabejci. Za Makkabejců vládl Juda aspoň z části svým dřívějším majetkem. Často byla však tato slova vykládána o Spasiteli a jeho apoštolech. Židé pozdějších dob jmenovali Edomem Řím a křesťany. Sefarad 20. verše jest vykládáno v řeckém Efrata, v Targumu Španělském, ve Vulg. Bosporem, pomýšleli i na Spartu; nejspíše však to značí nějaké místo v Babylonsku, kam přišli zajatci z Jerusalema, Saparda neb Sefarvaim (Sipar), jimž pak slíbeno Negeb. Židé pozdější nazývali Španělsko Sefard (Německo Aškenez). Sv. Jeronym zaznamenává podání Hebreův, dle něhož by byl prorok Abdiáš totožným s oním Abdiášem, jenž ukryl za dob Achaba sto proroků (3 Král. 18[3]). Viz pod č. 2. [Cornely, Introductio in S. Scripturam. II. 2. p. 551 a d.; Knabenbauer, Comment. in Prophetas min. I. p. 339 a d.; Condamin, L'Unité d'Abdias, v Revue biblique, 1900, p. 261 a d.; A. van Hoonacker, Les douze Petits Prophètes, 1908, výklad o Abdiášovi na str. 285—311.] — 2. Abdiáš, jmenovaný v 3 Král. 18[3] byl „nad domem královým", tedy snad správcem králova domu v dobách israelského krále Achaba a za působení proroka Eliáše. Jest o něm zaznamenáno, že byl zbožným ctitelem pravého Boha Jahve a projevil svou zbožnost v dobách pronásledování proroků v říši israelské tím, že shromáždil sto pravých proroků a ukryl je ve dvou skupinách v jeskyních samařských hor. Usmrcovali tehdy za Achaba a Jezabel proroky, aby tím vyhladili úctu Boha Jahve. Když tehdy valo veliké sucho, jak je byl Eliáš předpověděl, vyslal Achab Abdiáše do poloviny své říše, aby tam v údolích a u pramenů shledával nějakou potravu koňům a mezkům králova dvora; král sám prohledával za tím účelem druhou polovinu Israele. Na té cestě setkal se *A.* s Eliášem, jemuž se hned poklonil. Eliáš mu uložil, aby oznámil králi jeho přítomnost. Achab hledal Eliáše a nemohl se jeho osoby zmocniti, a tu obával se nyní Abdiáš oznámiti králi, že jest tu Eliáš; domníval se totiž, že by mohl duch Boží Eliáše někam zanésti a že by ho pak Achab marně hledal a že by jej usmrtil, jakoby ho byl klamal. Prorok se mu zapřisáhl a pak teprve vykonal Abdiáš to poselství (3 Král. 18[7-16]). — 3. Abdiáš, otec Jesmaje, knížete z kmene Zabulon z doby Davidovy, 1 Par. 27[19] (v řeckém Samajas). — 4 Abdiáš, Levita z rodu Merari, který byl též dohlížitelem při obnově chrámu za doby Josiáše krále, 2 Par. 34[12]. *Sdč*

Abdiáš, podvržený spisovatel díla Historia certaminis apostolici (Dějiny zápasu apoštolského), jež v deseti knihách vyličuje působení a smrt sv. apoštolů Petra, Pavla, Ondřeje, Jakuba Vel (syna Zebedeova), Jana, Jakuba Mal. (syna Alfeova), Šimona a Judy, Matouše, Bartoloměje, Tomáše a Filipa. Ve spise samém vydává se za učedníka Kristova, jenž prý provázel apoštoly Šimona a Judu do Babylona a tam od nich prvním biskupem babylonským byl ustanoven. Spis ten sepsal prý v hebrejštině (aramejštině) jeho žák Eutropius, pak přeložil jej prý do řečtiny a Julius Afrikanus z řečtiny do latiny. Někteří měli jej za pravý, zejména též Volfgang Lazius, jenž jej vydal v Basileji r. 1551. Ukázalo se však, že jest to pouhá kompilace z různých apokryfních Skutků apoštolských, která byla již původně zdělána v latině nejspíše v VI. st., a to s vynecháním toho, co v těch oněch Skutcích apokryfních bylo bludařské. Že nepochází od žádného učedníka Kristova, patrno již z toho, že se dovolává se Hegesippa, jenž žil až v druhé polovici II. st., ano uvádí i církevní dějiny Rufinovy a jeho překlad tak zvaných Recognitiones; b) obsahuje mnoho věcí vybájených, a to tak, že jej papež Pavel IV. zavrhl; c) v celé starobylosti neznal ho nikdo, ani Eusebius a sv. Jeronym, ba před XII. st. vůbec nikdo ho nepřipomíná výslovně. Mimo Lazia vydali jej také jiní, zejména Fabricius r. 1703 v Hamburce (Codex apocryphus Novi Testamenti). [O spise tom a jeho předstíraném autoru viz též *Lipsius*, Die apokryphen Apostelgeschichten und Apostellegenden, v Brunšviku 1883, díl I., str. 117 až 178; *Hennecke*, Neutestamentliche Apokryphen 1904, str. 354 a 429.] *Syk.*

Abdiáš Jan, starší a kazatel Jednoty Bratrské, *z.* v Přerově 1583, vynikal znalostí hudby a zpěvu. [*Dlabač*, K.L. I, 21.]

Abdiel (hebr. *Abdi 'él* = služebník Boží), syn Guniův z kmene Gad. Synové jeho za sčítání v době Joathama, krále judského, a Jeroboama, krále israelského, bydlili v Galaad a v Básan. 1 Par. 5[15 16].

Abdiesu v. Ebedjesus.

abdikace = resignace, vzdání se úřadu, viz resignace.

Abdinghof, někdejší klášter benediktinský, zal. 10 5 paderbornským biskupem Meinwerkem, proslulý ve středověku pěstováním umění a věd. Kostel (románský) vysvěcen r. 1031. Klášter zrušen 1803, nyní kasárna; kostel v držení obce protest.

'Abdišó' v. Ebedjesus.

abditorium (z lat. abdo = ukrývám), skříň k uschovávání relikvií.

Abdon, hebr. 'abdón, což by značilo: služebný, otrocký a pod. 1. Abdon, soudce israelský, který po osm let soudil neb vedl (severní?) lid. (Soud. 12[13-16].) Praví se o něm, že byl Efraimitou a synem Illela z místa Faraton v horách Amalekitských.

Tam umřel a byl též pochován. Snad to bylo blízko Samaří. „Měl čtyřicet synů a třicet vnuků, kteří jezdili na sedmdesáti oslátkách.“ Při tehdejším mnohoženství to není s podivem. Snad vystupovali tak při nějakých slavnostech, aneb má býti pouze řečeno, že jezdili po způsobu urozených tehdejší doby. — 2. Abdon, syn Sesaka z kmene Benjaminova. I Par. 8^{23-25}. — 3. Abdon, prvorozenec lehiela či Abigabaona, Benjaminity. I Par. 8^{29-30}; 9^{35}. — 4. Abdon zove se v 2 Par. 34^{20} jeden z knížat jerusalemských u Josiáše, jehož poslal král s Helkiášem, nejvyšším knězem, k prorokyni Holdě, aby se tázali Hospodina o knize zákona, která byla v chrámě nalezena. Ve 4 Král. 22^{12-14} se nazývá Achobor a jest synem Michy; u Jer. 26^{22} a 36^{12} jest týž otcem Elnathana. — 5. Abdon jest jmenováno levitské město rodiny Gerson v kmeni Ašer (Jos. 21^{30}). V seznamu měst toho kmene jmenováno není (Jos. 19^{24-31}) a proto navrhují opravu toho jména v „Abran“. Avšak dlužno míti na zřeteli, že v tom seznamu i jiná města jsou pominuta. *Sdč.*

Abdon Martin, starší bratr Jana Blahoslava, *n.* v Přerově 1529, *z.* v Praze 1561, studoval na útraty jednoty Bratrské v Královci a Wittemberku, 1557 zřízen na kněžství a působil v duch. správě v Praze. Od něho jest píseň „Mocný všech věkův králi“ v kanc. šamotulském. [Srvn. *Jireček*, Ruk. I., 1.]

Abdon a Sennen, svatí mučednici, kteří v martyrologiu Jeron. připomínají se 30. července. Příběhy jejich známy jsou pouze z „Passio s. Laurentii“, pocházející z konce V. anebo z poč. VI. stol. Tam praví se o nich, že byli „subreguli“ z Korduby v Persii, zajatí od cís. Decia, a že byli umučeni v Římě za tohoto císaře, když byl Valerian prefektem. Udaje tyto nejsou přesné, jelikož Decius nevedl žádné války perské a Valerian nebyl prefektem římským v době cís. Decia. Umučení *A.* a *S.* dlužno klásti buď do r. 250 n. 258. Orientální původ *A.* a *S.* jest dostatečně dosvědčen jejich jmény. Byli to nepochybně mužové urození, princové n. satrapové, kteří buď následkem převratů politických do Říma se uchýlili, anebo byli snad z Persie odvedeni jakožto zajatci anebo rukojmí od císaře Filippa, předchůdce Deciova. Hrob jejich v Římě jest úplně zjištěn. Nalézá se v coemeteriu Pontianově; nad náhrobkem jest malba, pocházející z doby byzantinské (z prostředka stol. VI. dle Marucchiho a Wilperta, dle Leforta z doby VII. až IX. stol.) a představující P. Ježíše kladoucího koruny na hlavy dvou světců. U jedné z těchto postav světců jest nápis SCS ABDO, u druhé SCS SENNE . . . Pozůstatky světců byly přeneseny později do basiliky, vystavěné nad katakombami; basilika ta opravena byla papežem Hadrianem I. na skl. stol. VIII. Ještě jiná basilika ke cti sv. *A.* a *S.* stávala v Římě, nepochybně nedaleko Colisea Obě tyto svatyně zanikly beze stopy. [Srvn. *Cabrol*, I., 42—45.]

Abdul-Masich (Ebedmessias), sv. mučedník †380; syrská akta vyd. v Ant. Boll. I., 5., 5 - 52 [*Nilles*. Kal.² I., 479; II., 595.]

Abeceda, abecedář, nazýváni bývali lidé nevzdělaní. Tak potupně spíláno bylo arcibiskupovi pražskému Zbyňkovi Zajíci z Hasenburka v popěvcích lidových, když byl r. 1410 kázal spáliti knihy Wiklefovy. [*Nejedlý*, Poč. hus. zp. 419.] — **Abecedáří** nazývána byla sekta anabaptistů, jejíž přívrženci pohrdali veškerou lidskou vzdělaností, tvrdíce, že nadpřirozeným osvícením Božím dostává se člověku všech potřebných vědomostí.

Abecedarium, abeceturium, abgetorium, nazývá se abeceda řecká a latinská, kterou biskup při svěcení kostela dolejším koncem berly píše do popela, nasypaného na dlažbu lodi chrámové v podobě ležatého kříže (crux decussata ×). Již v sakramentáři Řehořském čteme: „Deinde incipiat pontifex de sinistro angulo ab Oriente scribens per pavimentum cum cambutta sua ABC usque ad dextrum angulum Occidentis; incipiens iterum similiter a dextro angulo Orientis ABC scribit usque in sinistrum angulum Occidentis Basilicae.“ Tehdáž bylo dovoleno psáti buď jen písmeny ABC, anebo abecedu celou, latinsky a řecky, anebo dvakráte abecedu latinskou. Někteří biskupové připojovali i abecedu hebrejskou („quia ecclesiastica doctrina hebraïco, graeco latinoque sermone utitur“). Vznik obřadu tohoto nelze hledati v obřadech, obvyklých u augurů pohanských při vymezování míst posvátných, ale spíše ve způsobu, jímž počínali si zeměměřiči při vyměřování ploch, užívajíce písmen k označování svých výměrů. Remigius z Auxerre v IX. stol. vykládá symbolický význam abecedaria slovy: „Quid autem per alphabetum, nisi initia et rudimenta doctrinae sacrae intelligi convenit?“ Touž dobou jeden pontifikál anglický nařizuje, aby sbor zpěváků při obřadu tom zpíval antifonu, vztahující se k symbolickému základu, Kristu. Zdá se tudíž, že crux decussata × značil Krista, a rovněž i abeceda do popela psaná měla týž význam jako *A*—*Ω*. (Cabrol, I., 56.) V novější době vykládá se význam *a*-a v ten smysl, že všichni národové, mezi nimiž ve starověku přední místo zaujímali Řekové a Římané, povoláni jsou do církve. Ve středověkých pontifikálech nalézáme *a*-a ozdobně psaná; tak v pontifikálu litomyšlského biskupa Alberta ze Šternberka z r. 1376, jenž chová se v bibliothece strahovské; abeceda řecká psána jest tu barvou modrou, latinská červenou. (viz obr. 6.) *P.*

Obr. 6. Abecedarium.
V pontifikálu Alberta ze Šternberka ze XIV. stol. (Knih. kanonie strahovské.)

Abecední žalmy a písně jsou ony akrostichické žalmy, při nichž se počínají jednotlivé verše neb i skupiny veršů písmeny abecedy hebrejské po pořádku. Bylo-li užito všech písmen abecedy jednou, dvakráte nebo vícekráte po sobě, jest pak v písni veršů buď 22, 44 atd.; počíná-li se každý stichos jiným písmenem, jako v ž. 111. a 112., pak jest tam pouze 11 veršů. V žalmu 119. (lat. 118.) počíná se každý verš první slohy osmiveršové (ogdoes) písmenem alef, každý z osmi veršů slohy druhé písmenem bet atd. každé osmiverší jiným písmenem abecedy po řadě, i má tedy žalm ten 8krát 22 veršů. Jinde, jako v ž. 25., 34., 145. a v Přísloví 31^{10-31} („Ženu statečnou kdo nalezne?“) počíná se každé distichon novým písmenem, avšak slohy nepo-dává; v ž. 9. (s přerušením), 37. a v Pláči Jer. 4 počíná se každé dvojverší novým písmenem po řadě. Ve třech prvých hlavách Jerem. Pláče tvoří tři verše slohu; v prvých dvou počíná každý trojverš jiným písmenem, v třetí hlavě pak počíná se každý z těch tří veršů jedné slohy stejným písmenem po řadě, tedy třikrát alef, třikrát bet a pod. Bickell počítal v Starém zákoně s abecedními žalmy patnáct abecedních písní; zjistil abecední pořad i u Nahuma I. $^{2-10}$ a v knize Sirachově $51^{\ 13-38}$. Někde není ta řada úplnou, jako v ž. 9.—10., kde jest *q* na místě *k;* 10. žalm začíná písmenem *l*, následující písmena až do *q* však tu zastoupena nejsou. V žalmu 25. schází verš s waw, na konci jest však jiný verš přidán. Někde se staly odchylky od pořádku snad poruchou znění, jinde snad již byly v původním znění, jako ve zpěvech Pláče Jer., kde jest v 2., 3. a 4. postaven verš s *phe* před verš s *ain*. Stalo-li se tak dle staršího jakéhos pořádku abecedy, není známo. Alfabetické žalmy nevykazují žádného zvláštního obsahu, jímž by se lišily od ostatních. Seřadění dle abecedy bylo umělou ozdobou, kterou dal skladatel své písni. Snad se tak stalo z praktické příčiny, aby si totiž zpívající lid tu píseň lépe pamatoval. Driver míní, že mají ty písně obsah obecný, který není v tak jasném, logickém postupu, a že byl tento nedostatek umělým uspořádáním poněkud zakryt. Obsah jejich jest však dosti různý. Žalmy, jež vykazují počet veršů shodný s počtem hebrejských písmen, jmenují též „alphabetizantia carmina“, tedy při 22, 44 vv. a pod. bez akrosticha. *Sdč.*

Abecední rejstříky matrik. Veškery akty matriční zapisovati se mají do matriky narozených, oddaných a zemřelých dle chronologického pořadu. To však zaviňuje potíže při pozdějším hledání, když alespoň přibližně není známo datum dotyčného aktu. Proto nutno jest sestavovati ze všech matrik abecední rejstříky, které obsahují seznam aktů dle jmen. Praxe jest dvojí: buď každá matrika opatří se na konci abecedním rejstříkem aktů v ní obsažených, nebo založí se index společný. Ať již se provádí praxe prvá nebo druhá, vždy jest třeba, aby jak každá matrika, tak i každý rejstřík měl na hřbetě vyznačený rok, měsíc i den prvního a posledního aktu, v knize té obsaženého. V takových matrikách a rejstřících se snadno a rychle akty hledají a mimo to se matriky i rejstříky ušetří zvláště na větších farních osadách, kde matrik jest mnoho. Pro rejstříky volme papír vždy trvanlivý, nikoli tvrdý, nepoddajný, který se láme, nýbrž papír jemný, ohebný, z hadrů zhotovený, který ovšem jest nejdražší. Papír zhotovený ze slámy, ze dřeva a p. pro matriky a docela již pro rejstříky se nehodí, poněvadž se rozláme a brzo rozpadne. — Každý rejstřík má míti po straně vyříznutou abecedu; počet listů u jednotlivého písmene bývá nestejný a řídí se dle hojnosti jmen jim počínajících; obyčejně možno rozděliti písmeny co do počtu listů rejstříkových na 3 skupiny: I. skup. obsahuje nejméně listů; sem patří obyčejně písmena: A, C, Č, E, I, O, Q, X, U, Z, do II. skupiny, která bývá dvojnásobná, patří písmena: D, F, G, Ch, J, L, N, Z, a do III. skupiny, nejsilnější, náležejí B, H, K, M, P, R, S, Š, T, V. Dle toho možno pro písmena prvé skupiny zařaditi po jednom listu, pro druhou po dvou a pro třetí po třech nebo více dle tohoto poměru. — Co se tkne uspořádání jednotlivých rejstříků, dlužno se říditi těmito pravidly. Do rejstříku nepišme nikdy toliko holá jména a paginu aktu. Takový rejstřík jest málo platný, neboť vždy musíme ještě akt v matrice hledati i tehdy, chceme-li zvěděti třeba jen data nejnutnější; stálým hledáním přidělá-váme si jen práci a matriky i rejstříky ruinujeme. Dnes, kdy takové množství výtahů musí farní duchovenstvo vydávati, poslouží jen sobě, práci si ulehčí i matrik ušetří, když si rejstříky napíše důkladněji, aby při vydávání výtahů nemusilo se hledati v matrikách a stačilo pouhé nahlédnutí do rejstříků. — Rejstříky narozených mají míti tyto rubriky: 1. Příjmení a jméno dítka, 2. křestní jméno otce i matky, 3. den, měsíc a rok narození, 4. paginu; tedy: Macháček Josef || Václav, Marie || 27./8. 1908 || 15; rejstříky matriky oddaných: 1. příjmení a jméno ženicha i nevěsty, 2. den, měsíc a rok oddavek, 3. paginu, 4. fasciki archivu; tedy: Možný Zdeněk, Vávrová Gabriela || 21./6. 1908 || 17 || 135; rejstříky matriky zemřelých: 1. příjmení a jméno osoby zemřelé, 2. den, měsíc a rok úmrtí a 3. paginu; tedy: Mašková Marie || 23./5. 1908 || 217. — Roky není třeba psáti u každého aktu zvláště; rok napíše se jednou zřetelně a jasně jako titul a pod něj uvedou se akty lednem počínaje a konče prosincem. K vůli přehlednosti doporučí se roky psáti silně a podtrhnouti je červeným inkoustem. — Když jest ukončeno písmeno posledním aktem v roce, není dobře hned bezprostředně pod něj napsati titul roku dalšího, nýbrž záhodno jest vynechati mezi posledním aktem v roce a prvním aktem roku následujícího značnější prostoru, aby tam zapsán býti mohl akt snad přehlédnutý neb doplněný; toho zvláště jest třeba dbáti při rejstříku narozených, kde častěji musí býti ex post zapsán akt z legitimace vzešlý. Co se tkne doby, kdy rejstříky se mají psáti, jest nejlépe hned po zapsání aktu zapsati akt i do rejstříku; alespoň se na žádný akt nezapomene. — Též možno rejstříky zhotovovati na konci každého měsíce, čtvrtletí a nejdéle na konci roku, což by se mohlo státi jen na malých osadách; na velikých dlužno rejstříky alespoň měsíčně zhotoviti. *Ply.*

Abednego v. Abdenago

Abedoc (Ardeboc), irský mnich VIII. stol., sestavil příručku rozhodnutí disciplinárních ze starobylé sbírky kánonův. Spis A-ův vydal 1655 d'Achery ve „Spicilegium“ IX; 1717 Martène v „Thesaurus anecdotorum“ IV.

Abeele (van den) Karel, jesuita belgický, *n.* 1691, *z.* 1776. Sepsal hojně populárních spisů náboženských jazykem francouzským i vlámským.

Abel, *hebrejsky* אָבֵל *'ábél,* t. j. pastvina, niva, složka několika jmen místních: 1. Abél haš-šittím, Vulgata: Abelsatim, Settim, Setim (Nm. 25^{1}, 33^{49}, Mich. 6^{5}), t. j. niva akáců, místo na pláních Moabských, na nichž tábořili Israelité naproti Jerichu. Dle Josefa Flavia (Starož. VI, I. bylo vzdáleno 60 honů vých. od Jordánu. Dnes se hledá buď v oase Tell Kefrein nebo v Tell Rame. — 2. Abel Keramin אָבֵל כְּרָמִים (*'abél kerámim*), t. j. niva vinic (Sdc 11^{33}) místo v zemi Ammonitů, nedaleko dnešního 'Ammánu (= Philadelphie). — 3. Abel Beth Maacha אָבֵל בֵּית מַעֲכָה *'ábél bêth-ma'akhâh*

(3 Král. 15[20]; 4 Král. 15[29]) bylo místo jižně od Hermonu, asi tam, kde jest nyní arabská ves Abil el-Qamch (Robinson, Neuere biblische Forschungen in Palestina, Berlín 1857, str 488n.; srv. Baedecker-Benzinger, Palaest.[6] 227.) — 4. Abel Mehula אָבֵל מְחוֹלָה mechólá[h] Sdc 7[22], 3 Král. 4[12], 19[16]. Dle Onomast. 10 římských mil, t. j. 15 km jižně od Scythopole (dnešního Bésánu) v údolí Jordánu, dnešní Hammám el-Málich. (Guérin, Description de la Palestine, Samarie, I, 276. — 5. Ábél Micraim (Gn. 50[11]) překládá Vulg., čtouc *'ébel* místo *'ábel*, Planctus Aegypti a dle Vulg. (česky překl. „Kvílení Egypta"); Ábél Micraim však značí: „Niva Egyptských". Chananejští nazvali tak místo, kde Josef s bratřími a staršími egyptskými pochovali Jakoba a oplakávali jej po sedm dní; místo to nazývalo se dříve „Atad" (v. t.).

Abel, jméno syna prvních rodičů, zní hebrejsky הֶבֶל (Hébel), v přestávce הָבֶל Hábel, znělo ve staré hebrejštině, která měla ještě koncovky pro tři pády, v nom. h a b l u (srv. „segolata" formy qatl) a znamenalo „s y n". Slovo to zmizelo sice postupem doby z pokladu jazyka hebrejského a nahrazeno bylo slovem בֵּן bén, znova však nalezeno bylo v jazyku babylonsko-assyrském, ve znění aplu neb ablu (viz Delitzsch, Assyrisches Handwörterbuch, Lipsko 1896, str. 113a), kteréž se vyskytá velice často ve vlastních jménech, hlavně složených (srv. Aplum, Aplá'a, Apil-Kiš, Apil Sin, Apil-Rammán atd.). Tato analogie jazyka babylonsko-assyrského, jakož i konkrétní, původně appellativná jména prvních rodičů (Adam אָדָם — člověk, Eva חַוָּה Chivvá[h] = živěna = matka) nasvědčují tomu, že správná jest etymologie, která překládá „Abel" slovem „Syn". Dříve, dokud neznám byl jazyk babylonsko-assyrský, bylo slovo Abel stotožňováno se slovem הֶבֶל hébel, jež znamená dech, prchavost, pomíjejícnost, marnost atd., neb docela se slovem אֵבֶל 'ébel, které znamená „smutek". Byť sebe více tyto výklady se zamlouvaly mystikovi, chladný filolog nemůže jich schvalovati Kdo dal Abelovi jméno, zdali snad rodiče, či pozdější věky, o tom nás Písmo sv. nepoučuje. Bylo-li dáno Abelovi jméno hned brzy po narození, neplyne přece odtud nezbytně, že znělo původně Abel, poněvadž první rodiče mluvili sotva semitsky. Spíše lze se domnívati, že jméno jeho znělo jinak, znamenajíc ovšem „Syna", že však později bylo do jazyka semitského přeloženo slovem A p l u. Dle Gn 5[4] zplodil Adam více synů (a dcer). Písmo nevypočítává všech, uvádí však na prvém místě Kaina, na druhém místě Abela a na třetím místě, jako náhradu za Abela, Séthа. Proto obyčejně považujeme Kaina za prvorozeného a Abela za druhorozeného syna prarodičů. Není však vyloučena možnost, že mezi Kainem a Abelem se narodily Adamovi jiné děti, kterých však Písmo dle svého pragmatismu, podávati pouze to, co mělo význam pro dějiny přípravy na vykoupení lidstva, neuvádí. Dle Gn 4[2] byl Abel pastýřem bravu צֹאן có'n) na rozdíl od svého bratra Kaina, který se živil vzdělávánim půdy. Nejtučnější prvorozence stád svých přinesl Bohu v obět. Bůh dal též na jevo, že se mu obět Abelova líbí. Jakým způsobem se tak stalo, bible blíže neudává. Židovská tradice tvrdila, že oheň sestoupil s nebe a obět Abelovu zapálil podobně, jako se stalo později vícekráte (srv. Lv. 9[24]; Sdc 6[21]; 13[20]; 3 Král. 18[38]; 2 Par. 7[1]). Svědkem této tradice jest nám Theodotion, překladatel z druhého století křesťanského, který přeložil hebrejské וַיִּשַׁע vajjiša' = „shlédl se zálibou" slovem ἐνεπύρισεν t. j zapálil. Téhož náhledu byli též někteří sv Otcové. Byl však Kain člověkem tak duchovním, že pouhý projev přízně Boží seslaným ohněm tak vysoko cenil, že se dal unášeti tak hlubokou bolestí, když se jemu onoho ideálního uznání nedostalo? Třeba hledati něco reelnějšího, co jej tolik rozvášnilo. Bylo to patrně p o ž e h n á n í B o ž í, j e v í c í s e v z r ů s t e m b o h a t s t v í A b e l o v a, a nedostatek tohoto požehnání jevící se neúrodou na polích Kainových. Odpovídá úplně duchu Starého Zákona, že spravedlivému žehná Bůh rozmnožováním jeho majetku, bezbožného že trestá pohromami, které ho ochuzují. Všeho biblického i patristického podkladu postrádá náhled (jinak pro děti ovšem dosti názorný), že kouř z oběti Abelovy stoupal přímo vzhůru k nebesům, kdežto kouř z oběti Kainovy se prý válel po zemi. Líbila se pak obět Abelova Bohu pro jeho spravedlnost vůbec, jmenovitě pro jeho víru, t. j. naději a důvěru živou v příštího Vykupitele. (Žid. 11[4]). Byl však Abel též panicem? Bible sice nejmenuje ani manželky Abelovy, ani jeho dítek; tím však není řečeno, že jich skutečně neměl. Nemělo-li potomstvo Abelovo žádného většího významu pro děje lidské spásy, pak nebylo příčiny, proč by Písmo o nich se zmiňovalo. Ve *SZ* se dále o Abelovi nemluví. Za to v *NZ* byla památka jeho zase znova vzkříšena (Mat. 23[35], Luk. 11[51] 1 Jan 3[10] nn.). Poněvadž byl spravedlivým dle svědectví samého Krista, byl od prvopočátku církve ctěn za svatého, a dosud církev každodenně v mešním kánonu svatost tuto hlásá slovy „munera pueri tui j u s t i A b e l". Poněvadž pak nejhlubší příčina, pro kterou byl bratrem svým zavražděn, byla vlastně jeho spravedlnost, svatost (1 Jan 3[10-12]), proto byl též pokládán za prvomučedníka (sv. Augustin v díle níže citovaném; sv. Cyprián v listě 56. ad Thibaritanos 5; De bono patientiae 10; sv. Jan Zlatoústý, Řeč VIII. proti Židům). V životě Abelově a Kristově jest tolik podobných rysů: život svatý, podání oběti Bohu příjemné (obět kříž. — obět mše sv.), závist bratra vedoucí k bratrovraždě (závist Židů, tělesně spřízněných s Kristem, Řím. 9[3], Mat. 27[18]), krev nevinně prolitá, volající k nebesům (Žid. 12[24]), že býval od pradávna považován za osobný typ, předobraz Kristův. (Sv. Augustin, Opus imperfectum contra Julianum, VI, 27.) *Hjč.*

Abel sv. OSB., mnich v Laubachu; Pippin k radě sv. Bonifáce jmenoval jej 743 arcib. remešským; ale *A.* nemohl důstojenství to nastoupiti, jelikož je v držení měl mocný klerik Milo, Karlem Martellem. 721 dosazený. *A. z.* cca 750—760. Svátek 5. srp.

Abel, rus. mnich lavry troicko-sergievské v XIX. stol; sp. „Kratkaja duchovnaja lěstvica [žebřík], vozvodjaščaja [pozvedající] christianina k ljubvi. [lásce] Božiej", Moskva, 1848; „Obščežitelnaja Sarovskaja pustynja i dostopamjatnye ľnoki v nej podvizavšiesja" [Sarovský klášter poustevníkův a pamětihodní mniši v něm působivší], Moskva 1853 [*Palmieri*, Nomenclator I., 6.]

Abel F l o r i a n, malíř a rytec; pocházel z Kolína n. Rýn., působil od 1556 v Praze, kdež z. 1565; zdá se, že od něho pocházejí některé dřevořezby v Bibli české, vydané od Jiřího Melantricha z Aventina 1570. [Srvn. *Chytil*, Malířstvo pražské XV. a XVI. věku, 179.]

Abel J i n d ř i c h S. J. ve Vídni, *n.* 1843 v Pasově, slovutný kazatel. Sp. „Zurück zum prakt. Christentum", IV. vyd. 1900, „Christus und sein Volk" 1896, „Ecce homo" 1897, „Ehe u. Ehen, christl. u. modernes Familienleben" 1898, „Los von Gott"

IV. vyd. 1899, „Das Ideal der christl. Frau" 1899, „Vom Wort zur Tat" 1900, „Verschiedene Wege nach Rom" 1901, „Moderne Charaktere" 1902.

Abel Kašpar, prot. theol. sp. něm., *n.* 1676, *z.* 1763. Sp mimo jiné: „Historia monarchiarum orbis antiqui", Lipsko 1718, „Hebraische Altertümer", Brunšvík 1730.

Abel de Pujol v. Pujol.

Abel (Able, Abble) Tomáš, kaplan Kateřiny Aragonské, první manželky Jindřicha VIII., krále angl. Když král jal se domáhati toho, aby manželství jeho s Kateřinou bylo zrušeno, *A.* stál při straně královny a vydal 1534 traktát „De non dissolvendo Henrici et Catharinae matrimonio". Později zdráhal se uznati supremát králův a potíral neoprávněné nároky jeho v té příčině. Za to byl odsouzen k smrti a popraven ve Smithfieldu 1540 30. čce.

Abel Vasiljev, mystik rus., *n.* 1757, *z.* 1841; pro svoje proroctví častěji vězněn. Sp „Skazanie o suščestvě, čto est suščestvo [podstata] Božie i Božestvo". Výňatky z jeho autobiografie, jakož i z jeho theorií mystických uveřejněny v časop. „Russkaja Starina" 1875. [*Palmieri*, Nomencl. I., 6.]

Abel Vilém dr. (pseudonym J. A. Klein, A. J. Faber), *n.* 1853, red. časop. „Die Stadt Gottes" a kalendáře „St. Michaels-Kalender"; vyd. modl. kn. „Passionsblumen" 1892.

Abela Leonard z Malty *n.* 1511, *z.* 1605, doktor práv, kanovník a gen. vikář, jmenován pap. Řehořem XIII. biskupem sidonským a poslán jakožto nuntius na Východ, neboť dobře znal jazyky orientální. Vrátiv se, přinesl veliký počet drahocenných rukopisů. Zprávu jeho o vykonané cestě, kterou podal papeži Sixtu V., uveřejnil Baluze ve svých Miscellaneích; franc. překlad její podal Adolf d'Avril „Une mission religieuse en Orient au XVI. siècle" (Paříž 1866). [*Hurter* III.[3] 514.]

Abela dom Placido, skladatel církevní, *n.* 1814 v Syrakusách, *z.* 1876 převor klášt. Monte Cassino. Díla jeho vyšla u Riccordiho, na př.: Corali cattolici, Messa corale, Canti corali, Antifone a j. *Mir.*

Abélard (Abaelardus) Petr narodil se ze šlechtických rodičů 1079 ve francouzském městečku Palaisu blíže Nantesu. Stal se pověstným více romantickým životem nežli učeností. Jeho otec Berengar vštípil mu záhy lásku k vědám. Nejprve byl *A.* 1108 posluchačem znamenitého učitele v Paříži Viléma Champeauxského (de Campellis), arcijáhna a později biskupa chalonského (*z.* 1121), s nímž přišel ve spor o nominalismus a realismus, i založil si vlastní školu v Meluně, kdež hojných posluchačů nabyl. Nemoha velikého namáhání nadále snášeti, opustil na čas Francii. Když Vilém Champeauxský v klášteře sv. Viktora v Paříži rhetoriku a dialektiku přednášel, stal se *A.* opět jeho posluchačem, ale znova měl s ním spor. Potom otevřel opět svou školu v Meluně, kterou 1115 na vrch sv. Genovefy u Paříže přeložil a odlákal tak Vilémovi jeho posluchače. Z lásky k matce, která do kláštera vstoupiti chtěla, opustil své posluchače a odebral se potom do Laona k znamenitému učiteli Anselmovi poslouchat theologii. Ale zase myslil, že ho převýšil a chtěl v neslýchané domýšlivosti po jednodenní přípravě vykládati Ezechiela, jednoho z nejtěžších proroků. Z Laona byv vypuzen, navrátil se do Paříže vyučovati dialektice a theologii. V Paříži seznámil se s bohatým kanovníkem Fulbertem a jeho duchaplnou neteří Heloisou, která po něm blouznila a jím jsouc svedena, syna mu porodila. Jsa laikem, *A.* mohl ji za manželku pojmouti, však Heloisa byla proti tomu, přejíc si, aby se stal církevním hodnostářem. Fulbert a ostatní příbuzní Heloisini, myslíce, že *A.* jí opovrhuje, dali ho ze msty vyklestiti. Ze studu a zármutku stal se *A.* 1119 mnichem v klášteře sv. Diviše a Heloisa jeptiškou v argenteuilském klášteře. Však k žádosti studujících vystoupil *A.* opět za učitele, dostal od svého opata jedno převorství a vykládal zde hojným posluchačům, mezi nimiž byli pozdější papež Celestin II. a Petr Lombardský, dialektiku a theologii. Pro spis „Tractatus de unitate et trinitate divina (objevil a vydal dr. Remigius Stölzle ve Frýburku Breisg. 1891) přišel ve spor s církví. Synoda soissonská 1121 za předsednictví papežského legáta Kunona z Praeneste slavená odsoudila tento spis k ohni, kamž jej vlastní rukou hoditi musil. Byl potom odevzdán do vazby klášterní opatu sv. Medarda, však soucit, který všude nalezl, pohnul legáta, že mu po několika dnech dovolil navrátiti se do svého kláštera svatodivišského. Ale jeho nepokojný duch pobouřil klášterní klid; horlil tam přepiatě pro kázeň řeholní a pobouřil mnichy tvrzením, že svatý Dionysius, Areopagita athénský a učedník sv. Pavla, není zakladatelem církve francouzské, ale jiný Dionysius, biskup korintský z II. století, tak že opat Adam měl to za urážku celého království, kterou králi oznámiti musil. *A.* uprchl v noci k hraběti champagnskému Theobaldovi a od něho do sousedního kláštera sv. Aigulfa v Troyesu. Smířiv se s nástupcem Adamovým Sugerem, dostal od něho 1123 propuštění z kláštera a vystavěl si v odlehlém místě u Nogenta v troyesské diecési chatrč. Ale brzy bylo jeho obydlí známo, četní posluchači spěchali k němu, on začal znova vyučovati a vystavěl tu pěkný kostel ke cti Ducha sv. Utěšitele (Paraklēta), poněvadž zde útěchu nalezl. Byv zde zase stíhán jmenovitě sv. Norbertem, *A.* převzal opatské místo v klášteře sv. Gildy v Ruitsu v Bretagni. Nemoha své zdivočilé mnichy k pravé kázni přivésti, litoval toho, že opustil Paraklét (který byl odevzdal Heloise, a jenž stal se znamenitým ženským klášterem až do r. 1593), složil svou důstojnost, psal v úkrytu dějiny svých útrap (Historia calamitatum), otevřel opět r. 1136 na hoře sv. Genovefy u Paříže svou školu, kterou však po roce z neznámé příčiny zase zavřel. Jeho spisy šířily se valně a byly i při papežské kurii čteny. *A.* přepracoval zmíněný svůj spis „De unitate et trinitate" v nové dílo: „Theologia christiana", nezmírniv svých výroků, ano zostřiv je ještě, a pronesl v jiných svých spisech („Introductio ad theologiam", „Epitome theologiae christianae") ještě jiné bludy a převrácené náhledy. Tu povstal proti němu r. 1139 opat cisterciácký Vilém ze Saint-Thierry, a učinil na něj pozorným sv. Bernarda a potom chartreského biskupa Gottfrida. Bernard napomínal ho nejprve mezi čtyřma očima, pak před svědky. Ale nadarmo. *A.* žádal na senském arcibiskupu Jindřichovi, aby na synodě proti Bernardovi mohl se hájiti. Arcibiskup slavil dle jeho žádosti po velikonoci 1141 v Sensu synodu, které sám král Ludvík VII. přítomen byl. Ale sotva sv. Bernard místa z jeho spisů čísti začal, odvolal se *A.* k Apoštolské Stolici a odešel ze synody. Synoda zkoušela jeho učení a odsoudila je, ponechavši výrok nad osobou jeho papeži. Bernard obrátil se listy k papeži a kardinálům a zhotovil pro papeže seznam bludův *A*-ových a jejich vyvrácení. *A.* hájil se listy a spisy, ujišťuje, že učení církevnímu ublížiti nechtěl, a cestoval do Říma. Ještě byl ve Francii, když papež Innocenc II. jeho učení zavrhl, a jej samého k mlčení a klášterní vazbě odsoudil. Na cestě do Říma přišel *A.* do kláštera v Cluny, kdež jej Petr Ctihodný pohnul, aby se smířil s Bernardem a své bludy odvolal. Se svolením papežovým zůstal v Cluny a ochu-

ravěv, dostal za obydlí převorství sv. Marcella u Chalonsu na Saône, kde slouže horlivě a pokorně Bohu, skonal nábožnou smrtí 21. dubna 1142. Po jeho přání byla mrtvola jeho poslána do Paraklèta Heloise, aby poznala, co vlastně miluje ten, kdo člověka miluje. Od 1817 odpočívají jeho tělesné pozůstatky a pozůstatky Heloisiny v Paříži na hřbitově Père-Lachaise. — Základní chybou v soustavě *A.* byl jeho převrácený poměr, ve kterém u něho věda a víra stály. Církev jako učitelka a autorita neměla u něho žádného místa; on měl stále na mysli jednotlivého učitele, který pro svůj náhled víru žádá, a tu mohl potom, ano musil na této lidské autoritě žádati, aby dříve z Písma sv. a rozumu dokázala, že její učení věrohodným jest. Vycházel tedy od pochybování, a každý měl se přesvědčiti, že věc, o kterou běží, jest hodnověrnou; avšak na této cestě mohl přijíti nanejvýše k pravděpodobnosti, nikoli k jistotě. Dále žádal, aby rozum netoliko hodnověrnost zkoumal, ale též v samý článek vnikal, ano i v tajemství, kterým může rozuměti (intelligere), byť jich nemohl poznati (cognoscere), poněvadž jich viděti nelze. Ale při tom všem nechtěl *A.* setříti rozdíl mezi vírou a vědou, uznávaje, že jest nám věřiti, co Bůh zjevil, třeba bychom to pochopiti a vyložiti nemohli. *A.* jako filosof měl jako všichni jeho vrstevníci pro filosofii po ruce chudičkou látku ze starého věku podanou; velebil Platona za největšího filosofa, ale znal ho pouze z uvádění jiných; z Aristotela užíval té části jeho logických spisů, která onoho času v oběhu byla, tedy ne celého „Organon"; k tomu výkladů Porphyriových a Boëthiových. — Ve sporu mezi realismem a nominalismem *A.* zaujal jakési střední stanovisko: odporoval nominalismu Roscellinovu, který naše pojmy obecné pokládá za pouhá obecná slova, jimiž zahrnujeme více věcí, a výstřednímu realismu Viléma de Campellis, který učil, že obecný pojem bytuje zcela, bytně a formálně v každém z jedinců, jim zahrnutých. Než není známo, zda stanovisko *A*-ovo byla ona střední cesta, kterou podle Aristotela nastoupili scholastikové, zvláště sv. Tomáš Akv., t. j. mírný realismus či konceptualismus. Mnozí, jmenovitě francouzští dějepisci, po příkladě Cousinově pokládají *A.* za zástupce konceptualismu; snad lze říci, že se k němu blíží. — O stvoření učil *A.*, že Bůh nemohl nic jiného učiniti, než co a jak učinil, jmenovitě, že to nemohl lépe učiniti, než učinil. Bůh potřebuje pouze slova, aby něco bylo, a jeho všemohoucnost ve skutek vešla; každý druh dobra, jeden jako druhý, jest mu jednostejně blízký a možný: a tu byl by se Bůh nespravedlnosti dopustil, kdyby byl neuvedl ve skutek všecko dobro, kteréž učiniti mohl. Dále Bůh nečiní a nenechává nic bez dostatečné a dobré příčiny; tedy všecko, co učinil, jest přiměřeno a odůvodněno. Proto nemohl Bůh stvořiti svět v jiném čase nežli jej stvořil, a umístil ve své neskonalé moudrosti každý děj v tu dobu, která jest nejpřiměřenější stavu všehomíra; on nemohl překaziti zlo, poněvadž z něho jako pramene prýští se veliké výhody, které by se jinak nebyly objevily. I zlo má svou dobrou stránku, ve které má omluvu a důvod svého bytí. *A.* učil jistému optimismu tohoto světa, který se svým zlem jest ten nejlepší, t. j. takový, jaký dle moudrosti a moci Boží býti musí. Učení o nejsv. Trojici sestrojil tak, jakoby Otec vyjadřoval všemohoucnost čili plnost všech dokonalostí, Syn moudrost a Duch sv. lásku; Otec byl mu plná potentia (všemohoucnost), Syn jistá potentia, a Duch sv. žádná potentia; pokládal poměr Otce k Synu jako genus a species (rod a druh), jako materii a materiatum, jako člověka a živou bytost, jako peče a kov; a pravil přesubtilně, že Duch sv. není ex substantia, ale de substantia Patris et Filii. Toto učení důsledně provedeno, vedlo by k modalismu, kde tři božské osoby byly by pouhými vlastnostmi jedné a téžé božské podstaty, a k podřízeným rozdílům v poměru božských osob k sobě (subordinatianismu). — O smrti Páně učil v sentencích a kommentáři listu k Římanům, že ďábel pádem člověka neobdržel panství (dominium) nad člověkem, a že Kristus se nevtělil, aby člověka svou smrtí z vazeb ďáblových vysvobodil, ale aby slovem a skutkem učil a svou láskou k nám v nás lásku roznítil, která potom nás od hříchu osvobozuje a v nás svobodu synů Božích působí. V tom rationalistickém výkladu nemá „dostiučinění zastoupením" žádného místa, a slovo apoštola Pavla (I. Korint. 6, 20): „Koupeni jste za velikou mzdu" nijakého smyslu; a skutečně vykládal *A.* toto místo nevlastně. Dle něho učil Kristus spravedlnosti, ale nedal ji; ukázal lásku, ale nevlil ji; nebot teprv uvažováním lásky Kristovy rozněcuje se v nás láska, což jest dílem člověka samého. — O hříchu dědičném učil, že trest (poena) Adamův přešel na nás, ale nikoli jeho vina (culpa). Ne pro skutky, ale pro úmysl budou lidé od Boha odměněni nebo potrestáni; skutky nestává se člověk ani lepším ani horším, leč když mezi konáním něco vůli přibude nebo z ní ubude. Ne suggestio (ponoukání), ne delectatio (kochání), ale consensus (i. e. contemptus Dei — svolení, t. j. opovrhování Bohem) činí něco hříchem — Moc klíčů dal Kristus jenom apoštolům, a ne také jejich nástupcům. Dobře posuzuje učení *A*-ovo sv. Bernard, řka: „Když rozpráví o Trojici, zapáchá Ariem; když o milosti, Pelagiem; když o osobě Kristově, Nestoriem." (Ep. 192.) *A.* sestavil o rozličných dogmatických a ethických otázkách výpovědi starých církevních učitelů v 157 rubrikách („Sic et Non"), ukazoval jejich odpory, a nepodal nijakého vyrovnání nebo rozřešení, patrně chtěje ukázati, že s Otci a podáním (tradicí) není třeba se srovnávati, kteří sami se nesrovnávají. [Spisy *A*-ovy vydali: Migne v „Patrologia latina", sv. 178 (1855) a Viktor Cousin v Paříži 1849–1859. — Monografie o *A*-ovi: Charles de Rémusat „Abélard, sa vie, sa philosophie et sa théologie", Paříž 1845. 2 sv.; J. Hayd, „Abälard und seine Lehre im Verhältnis zu Kirche u. Dogma", Řezno 1863; Vacandard, „Abélard, sa lutte avec saint Bernard, sa doctrine, sa méthode", Pař. 1881; Deutsch, „Peter Abälard, ein kritischer Theologe des zwölften Jahrhunderts", Lipsko 1850 a 1885.] *Kryšt. Kdr.*

Abeles Simon, 12letý hoch židovský v Praze, jenž touže státi se křesťanem, tajně ke křtu se připravoval. Když otec jeho o tom se dověděl, trýznil jej a posléze jej zabil 21. ún. 1694. Ukrutný otec oběsil se v žaláři. Pomocník jeho při vraždě, Levi Kurzhandl, utracen byl na popravišti, přijav před smrtí křest. Tělo mladého mučedníka bylo 31. bř. ř. r. slavně pochováno v kostele týnském, kdež dosud spatřuje se jeho náhrobní deska a v sakristii jeho podobizna. [Srvn. *Ekert*, Posv. m. Pr. l., 306, 315, 324.; *Nilles*, Symbolae, 1051.]

Abelité, sekta nepochybně gnostická v Africe, hl. v území diec. hipponské, mezi lidem venkovským rozšířená, známá pouze ze zmínky sv. Augustina („De haeresibus"), za jehož doby zanikla. Přívrženci její tvrdice, že Abel byl sice ženat, ale manželství neužíval, následovali jeho příkladu: uzavírali sice sňatky, ale žili zdrželivě. Manželé *a*-ští adoptovali vždy dvě dítky cizí, hocha a dívku, jimž odkazovali jmění své pod podmínkou, že i oni pospolu žíti budou zmíněným způsobem.

Abellinen. dioec. v. Avellino.

Abelly Louis, theol sp. franc. *n.* v Paříži 1603, *s.* 1691. Nějaký čas byl gen. vikářem biskupa bay-

onnského, potom působil jako farář v Paříži a stal se 1664 biskupem rhodezským. Po třech letech resignoval a žil až do smrti v Paříži v klášteře Lazaristů. Byl to muž velice zbožný a učený, důvěrný přítel sv. Vincence z Pauly. Potíral energicky jansenismus. *Sp* praktickou příručku „Medula theologica“ (1650, potom několikráte znova vyd.), mnoho spisů apolog. a polem., pojednávajících o úctě P. Marie, o poslušnosti papeži povinné ve věcech víry, o nejsv. Svátosti a j. Sepsal také životopis sv. Vincence („La Vie du vénérable serviteur de Dieu Vincent de Paul“, Pař 1664).

Abelonen. (**Ebelonen.**) dioec., někdejší biskupství na ostrově Negroponte.

Abenboen, lapis Boen filii Ruben (*hbr.* 'ében bohan ben Re'úbén, *λίθος Βωαών*). „kámen Boen, syna Rubenova“, Jos. 15^{6}. 18^{18}, místo na hranici, dělící kmeny Juda a Benjamin, mezi Bét Haglâh a Adumím (Adommim). Na místě tom nepochybně jakýsi muž z kmene Ruben, jménem Boen, vykonal slavný nějaký čin, na jehož pamět vztyčen tu kámen.

Aben-Esra (Abraham ben Meïr Ibn Ezra, ve středověku také zván „Ebenare“), vynikající učenec židovský, *n* v Toledě cca 1093, *z.* na ostrovu Rhodu 1168. Byl žákem slavného Judy Hallevího a vrstevník Maimonidův, u něhož velké úcty požíval. Proslul jakožto filosof, básník, mathematik, astronom, lékař a kabbalista, zvláště pak jako výborný znatel bible, kterouž vykládá v celku dosti správně, ač leckde dosti svobodomyslně. Kolem 1150 vydal se *A.* na vědeckou cestu po Evropě, odebral se pak do Palestiny a delší čas se zdržoval v Tiberiadě, kdež kvetlo studium masoretského textu. Exegetické jeho spisy vydal Bomberg v Benátkách 1526, později Buxtorf; jednotlivé části z nich častěji otiskovány, a to i v překl. lat.

Abercius v. Aberkios.

Aberdeen (Aberdonen. dioec.), biskupství ve Skotsku, zal. 1063, zanik. v XVI. stol., obnov. 1878; jest suffr. arcib. st.-andrewského. R. 1906 bylo tu asi 4000 katol. (celková populace: 800.000), 48 kněží světských, 24 řeholních, 57 kostelů a kaplí, 1 kollej, 1 industriální škola pro dívky, 1 sirotčinec pro hochy a 1 pro dívky.

Aberkios, totožný s Avirciem Marcellem, o němž se zmiňuje Eusebius ve své „Historii“, slavný biskup města Hieropole ve Frygii Šťastné (Phrygia Secunda, Parva) ve druhé polovici II. století po Kr. a obhájce víry Kristovy proti bludům montanistickým, který po příkladu svých velikých krajanů Polykarpa a Hegesippa navštívil Řím a Stolici Petrovu, jakož i křesťanské církve v Syrii a Mesopotamii. Po návratu svém složil si kol r. 180 před smrtí náhrobní nápis, který má jednak pro dějiny, jednak pro dogmatiku velikou důležitost. Obšírný životopis Aberkiův napsal na základě starých akt a hymnů církevních byzantský hagiolog Metafrastes († kolem r. 960), připojiv k němu i náhrobní nápis Aberkiův, který, jak dí, vzal s původního náhrobku, jenž však byl za jeho doby již velice poškozen. Tillemont zavrhl životopis ten i náhrobní nápis jako něco vybájeného; za to však bollandista P. Buck, stanuv po straně Baroniově (Annales ad annum 163), ujal se akt i náhrobku, prohlašuje, že obé aspoň z veliké části má podklad historický (Acta Sanctorum IX. 504 n.). Když pak P. Garucci přijal sice epitafium, ale zavrhl akta, jež prý Metafrastes sám na základě nápisu utvořil, povstal na obranu Metafrastovu učený kardinál Pitra a dokázal, že nápis od biografie odlučovati nelze. S Buckem a Pitrou souhlas projevila značná část učenců, jimž dostalo se největší podpory, když r. 1881 Angličan professor Ramsay

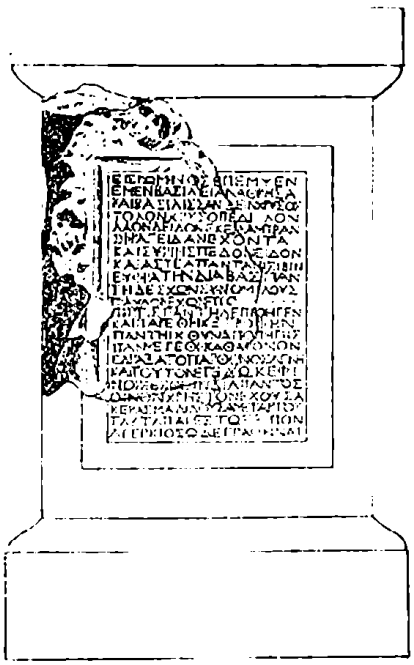

Obr. 7. Rekonstrukce levé stěny náhrobku Aberkiova.

u Hieropole našel náhrobek jakéhos Alexandra, syna Antonlova, postavený r. 216 po Kr., v němž několik veršů pojato beze změny z nápisu Aberkiova. Když nyní de Rossi a Ludvik Duchesne ve spor zasáhli, dokázali, že nápis Aberkiův jest míti za pravý a starší nápisu Alexandrova, načež, když Ramsay r. 1883 na své druhé cestě po Frygii nalezl blízko Hieropole ve stěně chodby k lázním, o nichž akta Aberkiova se zmiňují, nejdůležitější část původního epitafu Aberkiova, postavena věc na jisto. Větší úlomek kamene toho nalézá se nyní v křesť. museu Lateránském, když jej byl poslal turecký sultán Abdul Hamid II. papeži Lvu XIII. darem k 50letému biskup. jubileu; menší úlomek vzal s sebou Ramsay do Skotska. Nápis Aberkiův, řecky psaný, dle doplnění de Rossiho, provedeného pomocí nápisu Alexandrova a na základě četných starých kodexů, zní v českém překladě takto: „Slavného města obyvatel náhrobek tento ještě za živa jsem si učinil, abych tu svého času lůžko měl pro tělo své. Jménem Aberkios, žák jsem pastýře neposkvrněného, jenž stáda ovcí pase na horách i rovinách, a oči má veliké, všechno vidící. Ten naučil mne slovům víry životodárným, do Říma poslal mne, abych spatřil město královské a královnu uzřel oděnou v šat zlatý a zlatou obuv mající. A viděl jsem rovinu Syrskou a všechna města, i Nisibis, přes Eufrat se přepraviv; všude pak bratři nalezl jsem, Pavla maje ... A na cestě tě všude průvodkyní byla mně Víra, která též všude skýtala mně jako pokrm Rybu ze zřídla, velmi velikou a čistou, kterou polapila Panna neposkvrněná a dala věřícím na vždy k požívání, majíc víno výborné a dávajíc je smíšené (s vodou) spolu s chlebem. Toto já Aberkios, přítomen jsa, jsem diktoval, aby zde napsáno bylo, rok dokonávaje v pravdě sedmdesátý druhý. Každý, kdo rozumí slovům těm a téže jako já jest mysli (víry), nechť za Aberkia se modlí. Ať nikdo ve hrobě mém nepochová nikoho jiného. Jinak pokladně římské za trest nechť zaplatí 2000 zlatých a předrahé otčině mé Hieropoli zlatých tisíc.“ — Z nápisu toho zřejmo, jak ve II. století rozšířena byla již přes všecka posavadní pronásledování víra Kristova, a víra ta že na zá-

padě i Východě byla táž; vidno, jak již Aberkios putoval ad limina apostolorum, uznávaje přednost církve římské a jejího biskupa; je tu dále svědectví o křtu sv. a především o víře v přítomnost Kristovu v Nejsv. Svátosti pod způsobami chleba a vína, jakož i o Marii Panně jakožto Bohorodičce. Že tyto dogmatické důkazy nebyly vhod některým nekatolikům, ukázali Ficker, Harnack a Dietrich, kteří Aberkiovu nápisu podložili by řádi smysl pohanský nebo aspoň pohansko-gnostický, kdežto sami nepředpojati akatolíci, jako Lightfoot a Ramsay, vydávají ochotně svědectví pravdě. [Viz Bilczewski-Tumpach, Archaeologie křesťanská ve službách dějin církevních a věrouky, Praha 1898; Bilczewski, Eucharystya, Krakov 1898. Tam udána i celá obsáhlá literatura]. *Tpch.*

Aberle Mořic, prof. exegese a mravouky na univ v Tubinkách, *n.* 1819, *z.* 1875. Vynikaje velikou učeností a nadán jsa neobyčejným kombinačním důmyslem, hleděl objasniti vznik i obsah knih NZ z okolností náboženských, politických a sociálních příslušné doby, nikoliv však snad na úkor nadpřirozenému rázu knih těch. Některá tvrzení a některé výklady A-ovy ovšem neobstojí; připisoval jednotlivým zjevům dějepisným příliš veliký vliv. Tak na př. tvrdil, že ev. sv. Matouše bylo složeno za tím účelem, aby vyvrácen byl protikřesťanský hanopis, vydaný sanhedrinem a šířený po Palestině a p. V mravovědě přidržoval se sv. Alfonsa, hájil a odůvodňoval probabilismus; systematickému zpracování nauk mravovědných dával přednost před kasuistikou. A. byl kněz zbožný, oblíbený učitel; také vystoupil nejednou veřejně jako obhájce práv církve katol. *Sp.* řadu pojednání uveřejněných 1851—1872 v Tubinském čtvrtletníku (Theologische Quartalschrift) a „Einleitung in das NT", jež dle jeho přednášek zpracoval a po jeho smrti vydal dr. P. Schanz 1877.

Abert Fridrich, dr. theol., arcib. bambergský, *n.* 1852; ve spisech svých probírá nauky sv. Tomáše Akv., *sp.*: „Papst Eugen IV. erstes Regierungsjahr" (1884), „Die Einheit des Seins in Christus nach der Lehre des hl. Thomas von Aquin" (1889), „Von den göttlichen Eigenschaften und von der Seligkeit, zwei dem hl. Thomas von Aquin zugeschr. Abhandlungen" (1893), „Bibliotheca Thomistica: Compendium theologiae von Thomas von Aquin" 1895 (text, překlad a pozn.), „Das Wesen des Christentums nach Thomas von Aqu." (1901).

Abertámy (Abertham), městečko u Jáchymova (zal. od horníků 1534), fara dioec. pražské (4177 kat., 5 ak.); obyvatelstvo zprvu luter. obráceno z části reformací katol. v XVII. stol.; většina však vystěhovala se tehdáž do Saska. Farní kostel vyst. původně 1534 přest. 1735—38, zasv. jest 14 sv. Pomocníkům. Městský ústav chudinský založil 1797 farář Vojtěch Roth.

Abes (*hebr.* 'ébéc, v přestávce 'ábéc, Spt. Ἀβές), město v území kmene Issachar Jos. 19[20]), snad nynější Khirbet el-Beida v rovině Esdrelonské mezi Nazaretem a horou Karmél.

Abesalom (Ἀβεσσαλώμ, v *hebr.* nepochybně 'Abišálóm), jeden ze dvou poslů, jež Juda Machabejský poslal s listem k Lysiáši, vojevůdci Antiocha V. Eupatora (2 Mach. 11[17]).

Abesan, *hebr.* אִבְצָן 'Ibcán *v.* Abaissan, soudce Israele z Betlema, ale nikoli z Betlema Judova, nýbrž nejspíše z Betlema v kmeni Zabulon na severu. Působil mezi svými a ochraňoval severní kmeny proti Filištínům, kteří si podrobili sousední kmeny. Působení jeho trvalo 7 let a není o jeho činnosti ničeho zaznamenáno; pouze to jest připomenuto, že měl třicet synů a tolikéž dcer a že jim vyhledal manželství mimo příbuzenstvo, snad tedy i z jiného kmene. Tím chtěl asi zjednati své rodině velikého spojení, bohatství a vážnosti, což se mu nejspíše nepodařilo, neboť o jeho potomstvu neděje se žádná zmínka. Po smrti byl pochován ve svém rodišti, v Betlemě (Soud. 12[8-10]). *Sdč.*

Abessalom *hebr.* 'Abišálóm) 3 Král. 15[2 10] a 2 Par. 11[20 21] snad totožný s Absalomem (v. t.), synem Davidovým. Na uvedených místech nazývá se otcem Máchy (Maachy), jež byla manželkou Roboamovou a matkou Abiovou. „Otcem" Máchy nazývá se tu však ve smyslu širším, byltě dědem jejím: dcera Absalomova Thamar provdána byla za Uriela z Gabaa, z kteréhožto manželství pošla Mácha (Michaja), srvn. 2 Par. 13[2]. — Jest však také možno, že Abessalom jest osoba jiná, nežli Absalom, syn Davidův; snad totožná s Urielem z Gabaa.

Abessinie. Dějiny církevní. Abessinie (Habeš), hornatá, divoce romantická země v severovýchodní Africe, seznámila se pro svoji odloučenost od zemí okolních s křesťanstvím, odezíráme li od nezaručené zprávy o činnosti sv. Matouše v Ethiopii (Ruf. H. E. I., 9), teprve v první polovici století IV. přičiněním Frumentia a Aedesia z Tyru. Jinoši tito podnikli (kol. r. 316) s vychovatelem svým, filosofem Meropiem, výzkumnou cestu po Rudém moři od indické Ethiopie. Při zastávce v jistém přístavu byla loď domorodci, kteří tehdy žili v napjatém poměru s Římany, přepadena a veškeré mužstvo povražděno, vyjímajíc Frumentia a Aedesia. Jako otroci byli oba jinoši přivedeni na dvůr královský do hlavního města Axumy. Ušlechtilým chováním a vzácnými dary ducha získali si záhy přízně a důvěry vládcovy tou měrou, že Frumentius stal se sekretářem, Aedesius pak číšníkem královským. Spolu bylo jim dovoleno bez překážky šířiti víru křesťanskou, kterou zde již, ovšem ojediněle pouze, římští kupci vyznávali. Po smrti krále svěřila jim královna vdova výchovu nezletilých dítek a učinila Frumentia správcem říše. Vlivu svého používal nyní Frumentius k šíření evangelia. Za jeho mocné podpory mohli křesťané zakládati obce a stavěti chrámy. Když výchova královského prince byla dokončena; žádali a obdrželi Frumentius a Aedesius dovolení vrátit se do vlasti. Aedesius usadil se v Tyru, stal se zde knězem a sám podal Rufinovi zprávu o svých osudech (Ruf. I., 9). Frumentius naproti tomu odebral se k sv. Athanáši do Alexandrie. Vyloživ mu, co posud bylo pro evangelium v Abessinii vykonáno, vyzval jej spolu, aby poslal biskupa do země k přijetí víry tak dobře připravené. Athanáš soudě, že nikdo by nebyl vhodnějším k tomuto poslání než Frumentius, vysvětil jej na biskupa (krátce před r. 340 nebo brzy po 346) a poslal zpět do Abessinie. Zaraziv sídlo své v Axumě, působil zde Frumentius nyní s takovým úspěchem, že sám král Aizana, jakož i mnozí z velmožův a lidu z rukou jeho přijali křest sv. Za zmatků arianských snažil se císař Konstantius r. 356 zvláštním listem získati Frumentia, krále Aizanu a bratra jeho Saizanu pro blud (Athan. Apol. contra Ar. n. 31); než krok tento neměl úspěchu. Abessinci zůstali věrni víře katolické. O posledních letech biskupské činnosti Frumentiovy († kol. r. 383, svátek 27. října), jakož i o tehdejších osudech křesťanství v Abessinii nedochovalo se nám zpráv. Po smrti velikého apoštola Abessinie, možná však ještě za jeho života, snažili se četní mniši z Thebaidy Abessince upevniti u víře. Od nich pochází překlad Písma sv. v řeči ge'ez, jehož kněží ethiopští podnes ještě užívají. V VI. století mluví Cosmas Indicopleustes (Topogr. christ. l. 3) o biskupech, kněžích a mniších ethiopských; jasný to důkaz, že dílo Frumentiovo

apoštola přetrvalo a dále se rozvíjelo. Ponenáhlu vytvořila se i ethiopská literatura, v níž vedle řeckých Otců církevních a liturgií, zvláště spisy apokryfní a kanony jsou četně zastoupeny (*Kaulen*, Bonner Theol. Literaturbl. 1866, str. 175 n.). Bohužel, závislost církve abessinské na Alexandrii měla v zápětí, že zmatky a bludy náboženské byly i sem zaneseny. Třebas se i doba a způsob nedají přesněji stanoviti, tolik je jisto, že církev abessinská jako dcera alexandrijské v VI století byla strţena do bludů monofysitských a v nich zkostnatěla, zůstavši odtud oddělena od církevní jednoty. Když se Arabové r. 641 zmocnili Egypta a sousedních zemí, byla Abessinie vždy více odlučována od ostatního křesťanského světa a zapletena v dlouhé boje se sousedy, zvláště s jižní Arabií, což mělo v zápětí značný úpadek říše. V této době také monofysitští patriarchové alexandrijští, kteří pod ochranou Arabů v Egyptě Melchity, t. j orthodoxní Řeky, mohli vždy více utlačovati upevnili svou autoritu nad církví abessinskou. Již v době kalifa Omara (634—644) poslal monofysitský patriarcha Benjamin biskupa Cyrilla jako metropolitu do Abessinie. Brzy po tom (ve stol. VIII.) byl, pravděpodobně v Egyptě, stanoven pověstný IV. kánon sbírky pseudonicejské, dle něhož metropolita (abuna) abessinský nesměl býti více volen z učenců abessinských, nýbrž vysílán od patriarchy alexandrijského, aby od něho zůstal závislým. Také nesměl ordinovati metropolity, ač sám měl před nimi jistou přednost. Ježto domorodý klerus zůstal na nízkém stupni vzdělání, zahnízdila se v lidu hrubá pověra a vládnoucí náboženství smísilo se neobyčejně silně s názory pohanskými, mohamedanskými a zejména židovskými. Tak vedle neděle slavena sobota, zachovávány židovské předpisy o pokrmech a očistách. Také obřízka je v obyčeji, zdá se však býti institucí spíše hygienickou než náboženskou. V dlouhé řadě století lze se sotva setkati s vážným pokusem, aby docíleno bylo samostatnosti církve abessinské od Alexandrie a pokusy tyto vycházely spíše od knížat než od kleru. Kolem r. 930 jeví se v církvi abessinské hluboký úpadek; biskup od patriarchy Kosmy vyslaný zakoušeti musil od krále tolik nátisků, že od r. 930—1000 nebylo mu možno dáti nástupce. Teprve když prostřednictvím krále nubijského mír byl obnoven, poslal ve stol. XI. patriarcha Filotheus do Abessinie nového abunu Daniela. Církev abessinská stala se však odtud ještě závislejší na patriarchovi alexandrijském, který se všemožně o to staral, aby se nestala samostatným patriarchátem Proto směli míti Abessinci jen 7 biskupů, ano od XIII. století mohli míti jen jediného biskupa, abunu samého. Přes tyto útisky Abessinci upřímně lnuli ke Koptům a opětovaně se jich zastali proti nátiskům Turků Král Saif Araad (1342—1370) hrozil sultánovi egyptskému přerušením politických a obchodních styků, nepropustí-li na svobodu patriarchu Marka (Mansi, III., 994). Také v pozdějších dobách netěšila se církev abessinská klidnému rozvoji. Jednotliví náčelníci (râs) činili se při vládnoucí anarchii nezávislými, což mělo v zápětí celou řadu krvavých válek domácích, jimiž i církev abessinská značně trpěla. Teprve r. 1854 podařilo se náčelníkovi Kâsovi podrobiti si celou zemi, načež dal se r. 1855 korunovati jako Theodor II. za císaře (neguše). Jeho přelmaty proti Evropanům pohnuly Anglií k ozbrojenému zakročení, jež skončilo dobytím pevnosti Magdaly (1868). Theodor vzal si život. Po několikaleté anarchii stal se r. 1872 râs Kaffai z Tigre jako Jan II. císařem a způsobil citelné porážky netoliko Egypťanům 1875/6, nýbrž i 1888 Vlachům, kteří se od r. 1882 na západním pobřeží Rudého moře usadili. Méně šťastným byl v boji proti Mahdistům, proti nimž padl r. 1889. Nástupcem jeho stal se râs Menelik II. ze Šoa, jenž s počátku uznal sice ochrannou vládu Italů, později však, způsobiv jim v Adui (1896) porážku, dosáhl nezávislosti Abessinie. Přes to, že Abessinie na všech stranách od nepřátelských, dobývačných sousedů byla obklíčena a ustavičně všemožnými bludy podrývána, přece světlo evangelia v ní nevyhaslo. Víra křesťanská přes mnohé bouře, které na zemi přikvačily, dodnes se udržela. [*Ludolf*, Hist. aeth. II., 4. Francof. 1631; Comment ad hist. aethiop. Ibid. 1691; *Deromey*, Introduction et restauration du christian. en Abyssinie, 330—480 (Rev. de l'hist. des religions 1895, p. 131 n.) *Duchesne*, Églises séparées. 2. éd. Paris 1905, 309 n.] — Církevní ústava. Hlavou církve abessinské je abuna (otec náš nebo abu salama = otec míru). Není však samostatným, nýbrž jen spíše jakýmsi delegátem neboli vikářem koptického patriarchy, ježto jeho církev je provincií církve alexandrijské. Předpis, že abuna nesmí býti domorodcem, nýbrž že má býti vzat z kleru koptického patriarchy, posud se přesně zachovává. Přeje-li si míti vládce abessinský abunu, musí si jej vyžádati od vicekrále egyptského a od patriarchy koptického. Při tom musí oběma zaplatit značný obnos. Jakmile abuna přijal biskupské svěcení a potřebné plnomoci, ubírá se hned do Abessinie a nesmí se odtud nikdy více vrátiti do svého domova. Poněvadž důstojnost značí vlastně trvalé vyhnanství z Egypta a pobyt u národa, který zvláště židovskými zvyky je Egypťanům předmětem odporu, musí býti nezřídka násilně některý z mnichů koptických za abunu konsekrován. Sídlem jeho je od r. 1893 Addis-Abbaba v nové residenci říše; dříve sídlel zpravidla v Gondaru, po některou dobu také v Tigre. Moc abunova je značná. Má především pro celou Ethiopii a pro všecky doby výhradné právo korunovati neguše, světiti biskupy, kněze a jáhny, konsekrovati kameny oltářní, určovat u jednotlivých chrámův území, jemuž přísluší právo asylu, absolvovati od exkommunikace větší. Abunovi náleží dále také vrchní dozor nad theologickým vyučováním, nejvyšší rozhodnutí ve sporných otázkách dogmatických, morálních a disciplinárních, pořádání záležitostí manželských, jakož i právo rozloučiti manželství církevně uzavřená. V náboženských věcech má takto abuna bez odporu první místo. Než i světská moc a vliv jeho, ač je cizincem, jsou dosti značny; vládneť rozsáhlými statky v rozličných částech země a dostává kromě toho různé poplatky a sbírky. Sesazen může býti pouze od patriarchy alexandrijského pro dokázaná provinění. V politické příčině nemůže se však státi nebezpečným soupeřem negušovým, poněvadž zůstává vždy cizincem a často ani nezná náležitě řeči země. V důstojnosti následuje po abunovi hlava abessinských mnichů, etšege z Debra Libanos, jemuž jsou podřízeny kláštery. Při mnohých příležitostech zdá se vykonávati úřad generálního vikáře abunova, je však ve skutečnosti více jeho sokem než pomocníkem. Volen je od mnichův, a od panovníka, jehož je zpovědníkem, potvrzován. Ve všech záležitostech, týkajících se mnichů, jsou jeho nálezy neodvolatelny. Vykladatelé zákona, debtaras, snaží se ustavičně na úkor abuny jeho práva rozšířiti. Při uprázdnění stolce patriarchálního zastává abunu ve všem, co nevyžaduje absolutně moci svěcení. Nejsa cizincem, těší se etšege přízni a vážnosti jak u velmožů, tak u lidu; vlastnosti této děkuje také nemálo za vynikající postavení svoje. Světský klerus, jehož počet je značný, dělí se na kněze, jáhny a nižší kleriky. Duchovní mohou se ženiti, pouze však jednou a před ordinací. Předběžné vědecké vzdělání je nepatrné. Pro kandidáta stavu

kněžského dostačí, umí-li čísti, zná-li symbolum nicejské, rozumí-li staré církevní řeči (ge'ez) tolik, aby mohl konati liturgii, a zná-li obřady sv. svátostí. Postavení jejich je velmi skrovné; žijí zpravidla z almužen a poplatků štolových. Jáhnové svěcení se již v mládí a bez jakékoli přípravy. Každé dítko, jež umí čísti a zná apoštolské vyznání víry, může býti bez okolků připuštěno k svěcení a k úřadu jáhenskému. Jáhni konají nižší služby, pekou chléb eucharistický, přisluhují kněžím, pečují o posvátné nádoby a čistí chrámy. Jako jáhenství uděluje se i nižší svěcení každému, kdo o ně žádá a zaplatí taxu, bez předchozí zkoušky. Větší chrámy mají světské úředníky (alakas), kteří bdí nad pořádkem v chrámě a v sakristii, církevní jmění spravují a styky se státními úřady zprostředkují. Učený stav tvoří u Abessinců debtaras, kteří taktéž nepotřebují svěcení. Jejich úkolem je vyučovati nastávající kleriky, psáti listiny a modliti se v choru (jakýsi druh kanovníků). Mnišství těší se v Abessinii značné oblibě a je ve velikém rozkvětu. Jemu děkují také Abessinci hlavně za své poučení, umravnění, civilisaci, jakož i svobodu od barbarství a islamu. Mnichové skládají tři sliby: chudoby, čistoty a poslušnosti. Život jejich je přísný, zejména přísně zachovávají posty. Ponévadž vynikají většími vědomostmi než duchovní světští, volí se z nich zpovědníci. [*Silbernagl.* Verfassung u. gegenwärtiger Bestand sämtlicher Kirchen des Orients. II. Aufl. Regensb. 1904.] — Katolické missie. Aby dosáhli pomoci a ochrany proti vítězně postupujícímu islamu, vyhledávali vládcové abessinští od XII. století styky s křesťanstvem západním. Této okolnosti používajíce papežové, snažili se kvetoucí kdysi církev abessinskou zpět přivésti k pravé víře. Alexander III. vykázal již r. 1177 Ethiopům zvláštní chrám v Římě (San Stefano dei mori). Opětovaně posílali papežové též laskavé listy do Abessinie, jako na př. Innocenc IV. r. 1254, Urban IV. r. 1261, Innocenc V. r. 1276, Mikuláš III. r. 1277, Mikuláš IV. r. 1289, Benedikt XI. r. 1303, Klement V. r. 1305. Missionáři, které r. 1288 vyslal Mikuláš IV. a r. 1329 Jan XXII., dospěli-li skutečně na místo svého určení, dosáhli sotva větších úspěchů. Později (r. 1440) ukazoval zvláště Nikodem, opat kláštera abessinského v Jerusalemě, smýšlení unii příznivé a oznámil, že i král ethiopský je sjednocení nakloněn. Skutečně také negus Zara Jakub dal r. 1442 svými zástupci podepsati dekret sjednocovací s Jakobity na koncilu florenckém. Při veliké vzdálenosti od Říma a při moci Saracenů ovoce unie nebylo veliké. Vládcové ukazovali málo náklonnosti úže se k vzdálenému Římu přikloniti. Teprve když Portugalci na svých velkolepých objevných cestách kolem pobřeží afrického, od r. 1414 započatých, ve styk s nimi přišli, jevili větší horlivost. Missionářům r. 1486-7 z Portugalska vyslaným dostalo se laskavého přijetí; výsledek jejich činnosti byl však nepatrný. Za nezletilého krále Davida III. (1503—1540), za něhož zachránila pomoc portugalská říši proti sultánu Granje, bylo spojení Abessinie s koptickým patriarchou přerušeno. Portugalský missionář Vermudez byl posvěcen na abunu a jmenován od papeže Pavla III. patriarchou alexandrijským, musil však, nepohodnuv se se synem a nástupcem Davidovým, císařem Klaudiem (1540–1559), ustoupiti abunovi monofysitskému z Kaira poslanému. Na žádost císaře rozhodli se Julius III. a král portugalský poslati nového patriarchu s dvěma biskupy a podporovati císaře v boji proti Maurům. Jesuita Nuñez Baretto v Lisaboně vysvěcený nastoupil r. 1556 jako patriarcha abessínský cestu, poslal však z Goa především jen na biskupy vysvěcené P. Ondřeje Ovieda a Michaela Carneyra. Tito dosáhli sice přes různá pronásledování některých obratů, na dvoře však potkali se s nepořízenou, ježto nástupce Klaudiův, Adamas Segued, byl rozhodným nepřítelem katolíků. Jen s největší námahou mohli nástupci Nuñezovi, Oviedo († 1577) a Melchior Sylva, rozptýleným katolíkům skýtati duchovní pomoc. Větších úspěchů docílil učený jesuita Petr Paëz (Civiltà cattolica 1905, III., 560 n.) jenž od r. 1603 v domácí řeči kázal, katechismus v řeči ethiopské napsal, školy zřizoval a mladého císaře Za-Denghela, od r. 1596 vládnoucího, úplně pro unii získal. Císař sám, vděčen zároveň za pomoc od Portugalců poskytnutou, žádal z Říma a Madridu další učitele lidu svého. Brzy však vypuklo povstání, v němž císař zahynul. Než i nový císař Socinius (Seltan Segued 1605—1632) povolal P. Paëza na svůj dvůr a ohlásil mu svoje rozhodnutí státi se katolíkem. Papeži však projevil své podrobení teprve r. 1613, ano vyznání víry katolické vykonal až r 1621. Po dvou letech (1623) zemřel P. Paëz, druhý apoštol Abessinie. Proti unii a odstranění oslavy soboty pozvedla se však stará strana monofysitská, vedena abunou a mnichy, a vyvolala válku domácí, v níž císař zvítězil, načež slavně před novým patriarchou Alfonsem Mendezem, r. 1623 od Řehoře XV. ustanoveným, slíbil r. 1626 slavně papeži poslušnost a prohlásil náboženství katolické náboženstvím státním. Ježto však s odstraňováním starých zvyků příliš rychle se postupovalo, vzniklo nové kvašení, tak že císař krátce před svou smrtí svobodu náboženskou poskytl. Jeho nástupce, císař Basilides (1632—1665), zničil však nadějné dílo unie úplně. Patriarcha a Jesuité byli vypuzeni a latinským missionářům vstup do země pod trestem smrti zakázán. Ani kollej r. 1639 v Římě pro 7 mladých Ethiopů od kardinála Barberiniho založená, ani vyslaní Propagandou Kapucíni, z nichž někteří smrt mučednickou podstoupili, nemohli víře katolické získati průchodu. Spisy Jesuitů byly spáleny, spojení s Kopty obnoveno, proti všem Evropanům pojata největší nedůvěra. Pokusy od různých řádů do polovice XVIII. stol. opětované, do země proniknouti, skončily většinou mučednickou smrtí odvážných missionářů. Ponékud příznivěji utvářely se přes dočasná pronásledování poměry pro církev katolickou ve století XIX. Roku 1839 zřídil Řehoř XVI. apoštolskou praefekturu pod zbožným Lazaristou Justinem de Jacobis († 1860. biografie od Deminuida, Pař. 1904), jenž s několika spolubratry do nitra severní Abessinie pronikl. Roku 1842 odloučil od ní praefekturu v území Gallův, jež horlivou činností italských Kapucínů, zvláště P. Viléma Massaja, apoštola kmene Gallův, pozdějšího kardinála († 1881), nabyla značného rozkvětu, až císař Theodor II., cizincům nepříznivý, všecky missionáře zapudil. Nicméně od r. 1880 nabyla zde missie nového života a rozkvětu. Dle novějších zpráv čítá missie v Gallsku v šesti hlavních a několika vedlejších stanicích apoštolského vikáře, 18 evropských missionářů, 12 kněží domácích, deset sester, 18 chrámův a kaplí a 6000 katolíků. V Lafto je chlapecký seminář pro výchov domácích kněží a katechistů. Dílo missionářské, v severních provinciích de Jacobim (od r. 1848 až 1860 biskup) započaté, pokračovalo jen pomalu a za velikých obětí. Po 50 letech neúnavné práce měla r. 1894 missie Lazaristů 3000 katolíků, 20 kněží a bratří ze společnosti missijní, 50 domácích kněží, vyšlých ze semináře v Kerenu. Na italskou intervenci spojila r. 1894 Stolice Apoštolská všecka území Italii dobytá v apoštolskou praefekturu a svěřila ji italským Kapucínům. Vláda italská zakázala po té r. 1895 Lazaristům vstup do svého území a vypudila je bez jakékoli příčiny. Lazaristé obrátili se proto r. 1896, majíce v čele neúnavného

apoštolského vikáře P. Coulbeauxa, do Tigre, kde se jim dostalo laskavého přijetí. Císař Menelik sám dal si missionáře představiti a podporoval je tak, že mohli r. 1897 usaditi se v území Alitiéna a zříditi zde, za velikých ovšem obětí a obtíží, seminář pro domácí kněze. Když však počali pracovati o unii, vzniklo proti nim pronásledování od koptických mnichů podněcované. Missionáři vytrvali však věrně na svém místě. Také v posledních letech zakoušeli missionáři v Abessinii střídavých osudův. Opětovaně bylo jim opustiti zemi, tak r. 1901 Lazaristům; než osobním zakročením Menelikovým bylo vyhnanství odvoláno. R. 1904 vzniklo pronásledování missie kapucínské v Kaffa; missionáři vláčeni před soud, na katolících spáchány násilnosti. R. 1906 poslal Pius X. Menelikovi laskavý list, prose ho o ochranu katolických poddaných. Potěšen listem papežovým, ujišťoval Menelik v odpovědi své, že katolici budou se těšiti pokoji, neproviní-li se proti zákonům státním. Na důkaz přátelství poslal Piovi X. nejvyšší abessinský řád. Kéž je to též znamení lepších dnů pro katolickou missii! [*Goes*, Fides, religio moresque Aethiopum. Paříž 1541. — *Alvarez* Histoire et description de l'Éthiopie. Antverpy 1558. — *Tellez*, Hist. gener. de Etiopia alta. Coimbra 1660. — *La Croze*, Histoire du christian. d'Abessinie. La Haye 1739. *Massaja*, I mei 35 anni di missione nell' alta Etiopia etc. Řím a Milán 1885 násl. 5 sv. — *Piolet*, Les missions cath. françaises au XIXe siècle. II. Paříž 1902. — *Alfred de Carrouges*, O. M. C., Un mission en Éthiope. Paříž 1902. — *Beccari* Notizie et saggi di opere e documenti inediti riguardanti la storia dell' Etiopia durante i secoli XVI., XVII. et XVIII. Řím 1903.] *Sms.*

ab extrinseco — ab intrinseco = zevnitř — uvnitř, jakožto term. techn. v theologii, rozlišuje působení milosti 1. „ab extrinseco", t. j. vnějšími prostředky buď a) nadpřirozené říše Kristovy (církve), výkony trojího úřadu: učitelského, kněžského a vladařského (magisterium, sacerdotium et regimen) —, anebo b) přirozené říše Stvořitelovy, která vede člověka k poznávání a uznávání Boha. V tomto širším smyslu vzata jest milost a její působení „ab extrinseco" = vnější, přirozená (sub b), nadpřirozená (sub a). — 2. „ab intrinseco" t. j. vnitřními kony vitálními, osvěcováním rozumu (mentis illustratio) a povzbuzením vůle (voluntatis inspiratio), což se děje nadpřirozeným působením božským na duši lidskou k cíli věčné spásy. Toť milost nadpřirozená v užším slova smyslu. — Působení milosti „ab extrinseco" a „ab intrinseco" se vzájemně podporuje a proniká, jako tělo a duše v jediný princip lidské přirozenosti (natura humana) a činnosti splývá (v. čl. Milost.) *Kdč.*

Abgar (jméno pův. semit.; *syr.* abgár, abgárá = kulhavý; nesprávná jest etymologie Mojžíše Chorénského z *armén.* avak-haïr = muž statečný), obvyklé jméno edesských králů říše osroénské v Mesopotamii. Z nich proslul Abgar V., patnáctý král osroénský, známý legendou o stycích svých s P. Ježíšem. Vládl dvakráte: od r. 4 před Kr. až do r. 7 po Kr. a 13—50; měl přízvisko „úchámá", t. j. „černý". Zprávu o *A*-ovi podává Eusebius (cca 325) na konci prvé knihy svých dějin církv., a to, jak praví, z archivu edesského. Zdá se, že pramenem jeho zprávy byl nějaký originál syrský, nyní ztracený. Jiný zdroj legendy jest syrský spis „Doctrina Addaei" (v. t.), sepsaný asi 270—290. Někteří míní, že Eusebius užil tohoto pramene, že však obsah jeho podává ve formě zkrácené. „Doctrina Addaei" jest základem legendy o *A*-ovi, kterou napsal Mojžíš Chorénský (471). Obsah legendárních zpráv o *A*-ovi jest tento: *A.* stižen byl nezhojitelnou nemocí; uslyšev o zázracích Kristových, vypravil k němu r. 29, dle jiné verse 32) zvláštního posla (jenž nazývá se Hannan, Hananias, Ananias) s dopisem, v němž vyznává víru svou v něho jakožto Syna Božího, a prosí jej, aby k němu přišel do Edessy a bydlil tam, jelikož Židé jemu úklady strojí. Ježíš dal poslu (jenž jej nalezl v domě Gamalielově odpověď — dle jedné verse ústně, dle jiných písemně (a to tak, že ji diktoval anebo dokonce vlastní rukou napsal) — v níž chválí *A*-a pro víru jeho, sděluje mu však, že nemůže k němu přijíti, jelikož dokončiti musí dílo své; že však, až k Otci svému se vrátí, pošle k němu jednoho z učedníků svých, který jej uzdraví. Thaddeáš (Addaeus), jeden ze 70 učedníků, poslán byl po nanebevstoupení Páně k Abgarovi od apoštola Tomáše. Thaddeáš prý Abgara ve víře vyučil a uzdravil; potom hlásal víru Kristovu Edessenským, kteří ji u velikém počtu přijali. Církve východní ctí *A*-a jako světce; svátek jeho je v církvi arménské ve čtvrtek po neděli V. adventní, v syrské ve středu, uprostřed postní doby. — Domnělý autograf listu Ježíšova chován byl v Edesse, později v Konstantinopoli. V překladu čítán v některých církvích jakožto text liturgický; nalézá se tudíž v lekcionářích. Opisy listu nosívali v některých krajinách (na př. v Anglii) pověrčivě jako talisman. V církvi západní dekretem Gelasiovým byl prohlášen za apokryfní. Dříve již byl zavržen sv. Jeronymem. Novější kritikové shodují se většinou v tom, že listy Abgarovy a Ježíšovy není možno pokládati za authentické, poukazujíce zejména k tomu, že v listu Abgarově užito evang. Mat. 11[5] (a to dle překladu curetonského z pol. II. stol.) a Luk. 7[21], v listě Kristově pak ev. sv. Jana 20[29], i kladou vznik legendy do prostředka stol. III. Možno však připustiti, že legenda ta má podklad historický, totiž

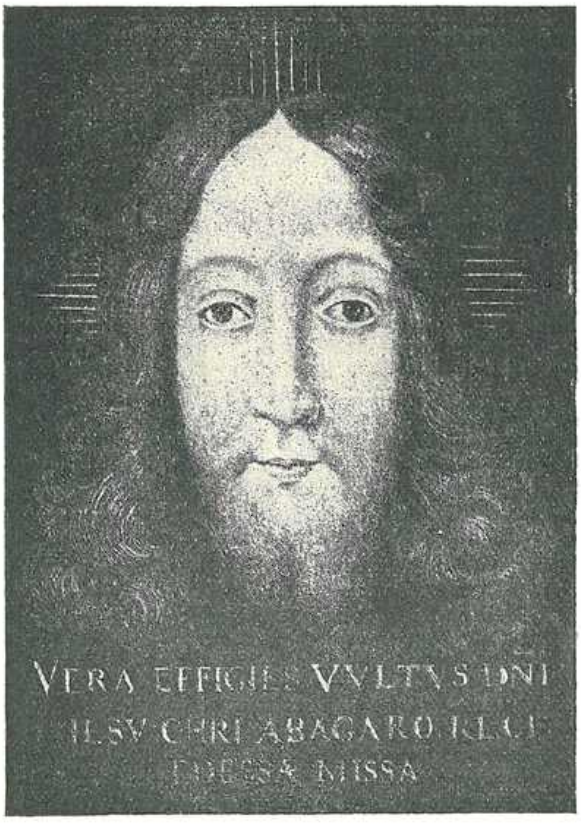

Obr. 8. Obraz Tváře Kristovy t. zv. Abgarův.

ten, že *A.* poslal skutečně posly k Pánu Ježíši s prosbou, aby k němu přišel, Pán Ježiš pak že mu slíbil poslati po své smrti jednoho ze svých učedníků, ale nikoli písemně, nýbrž toliko ústně, a že o poselství tom učiněna a do král. archivu pojata zpráva písemní, jež obsahovala i žádost *A*-ovu i odpověď Kristovu; záznamy ty pak že později byly omylem pokládány za skutečné listy, vyměněné mezi *A*-em a Kristem Pánem. [Srvn. *L. J. Tixeront*, Les origines de l'Église d' Édesse et la légende d' Abgar (Pař. 1888), *H. Leclerq*, v Dict. d' arch. chrét. I, 87—97, *J. L. Sýkora*, Úvod do I. písma sv. NZ I., 92—94.] — K legendě o listu Kristově připojila se legenda o obrazu jeho, poslaném *A*-ovi. Onen posel *A*-úv byl prý spolu malířem a ctěl pro krále zhotoviti podobiznu Ježíšovu; když však marně se namáhal vystihnouti pravou jeho podobu, Kristus vzal plátno a přiloživ je ke tváři své, zanechal na něm otisk její. Obraz ten chován a ctěn zprvu v Edesse (zprávy o něm teprve z r. 544), od Saracénů ukořistěn 944, ale císařem Romanem Lekapenem jim odňat a do Byzance odnesen, kde velice ctěn (slavnost přenesení 16. srpna). Obrazy, pokládané za tuto pravou podobiznu Spasitelovu anebo za její kopie, vyskytují se na různých místech, na př. v Římě (dříve v kostele S. Silvestro in Capite, nyní v bibliothece vatikánské) a v Janově (přinesen jakožto dar byz. cís. ve XIV. stol. a chován v kostele S. Bartolomeo degli Armeni). *Pha. Stejsk.*

Abgatha, *hbr.* 'abagtá' (snad ze sanskr. bagadáta, t. j. štěstím daný), jeden ze sedmi eunuchů Asvérových (Esth. 1^{10}).

Abi, *hbr.* 'Abí, 4 Král. 18^2, zkrácený tvar jména 'Abíjjáh v. Abia 4.

Abia, *hbr.* 'Abíjjáh, 'Abíjjáhú, jméno několika mužů a žen ve SZ: 1. Abia, druhý syn Samuelův; on a starší bratr Joel ustanoveni byli spolu od sestárnuvšího Samuele soudci israelskými, ale nespravedlností svou dali lidu příčinu k tomu, že žádal sobě míti krále. 1 Král. 8^2, 1 Par. 6^{28} — 2. Abia, syn Jeroboama I., krále israelského (975 až 954). Když Jeroboam upadl v modlářství, rozstonal se mu syn jeho *A.* Jeroboam poslal manželku svou k starému, téměř již slepému proroku Ahiášovi, aby v přestrojení, od něho nepoznána, lstivě na něm vymámila příznivou předpověď o osudu pacholete. Ale prorok, obdržev poučení od Hospodina, oznámil jí, že syn její zemře, když vcházeti bude do města, a předpověděl spolu i záhubu rodu Jeroboamova. *A.* skutečně zemřel v Therse, když matka, vracejíc se, překročila práh domu. *A.* byl jediný šlechetný člen rodu Jeroboamova a byl oblíben i u lidu, jenž smrti jeho želel. Stáří jeho Písmo sv. neudává. 3 Král. 14^{1-20}. — 3. Abia, syn Roboamův, král judský, nazývá se „Abia" (Abiáš, *hbr.* 'Abíjjáh) 2 Par. 12^{16}—14^1, kdežto „Abiam" (*hbr.* 'Abíjjám) 3 Král. 14^{31}, 15^{1-3}. Matka jeho byla Mácha (Maacha), dcera Abessalomova (v. t.). Roboam, jenž miloval Máchu nade všecky jiné manželky a souložnice své, dával *A*-ovi přednost přede všemi ostatními četnými syny svými a učinil jej náčelníkem jejich. *A.* nastoupil po otci svém (960 př. Kr.); vládl 2 roky a několik měsíců. Následoval otce svého ve hříších jeho (3 Král. 15^3); trpěl modlářství a oddával se životu rozkošnickému; ačkoli na oko stavěl se, že jest věrným ctitelem Hospodinovým (2 Par. 13^{4-12}), přece v pravdě jím nebyl (3 Král. 15^3). Nepřátelství mezi říšemi judskou a israelskou trvalo i za vlády Abiovy. Ve válce z toho vzniklé Abia dobyl velikého vítězství nad Jeroboamem u hory Semeron (příliš veliké číslice, udávající sílu vojsk — 400.000 vojska Abiášova a 800.000 vojska Jeroboamova — vznikly patrně omylem opisovačů). — 4. Abia, dcera Zachariášova, manželka Achazova a matka Ezechiáše, krále judského (2 Par 29^1); na jiném místě (4 Král. 18^2) nazývá se Abi (*hbr.* 'Abí. — 5. Abia, manželka Hesrona, vnuka Judova. 1 Par. 2^{24}. — 6. Abia, syn Bechora, jednoho ze synů Benjaminových. 1 Par 7^8. — 7. Abia (Abiáš), jeden z potomků Eleazara, syna Áronova, kněz, náčelník třídy osmé z 24 tříd, ve které David kněžstvo rozdělil 1 Par. 21^{10}; Zachariáš, otec sv. Jana Křt., byl z třídy *A*-ovy. Luk. 1^5. — 8. Abia (Abiáš), jeden z kněží, kteří se vrátili se Zorobabelem ze zajetí. 2 Esdr. 12^4. — 9. Abia (Abiáš), jeden z kněží, kteří spolu s Nehemiášem pečetí svou stvrdili obnovení smlouvy s Hospodinem. 2 Esdr. 10^7. — 10. Abia (Abiáš), jméno čeledi kněžské, jejímž náčelníkem byl Zechri za dnů nejvyššího kněze Joakima.

Abialbon (*hbr.* 'Abí-'albón), jeden z reků Davidových 2 Král. 23^{31}; pocházel z Beth Araba na hranicích kmenů Juda a Benjamin („Arbathides", „Arbatský"); 1 Par. 11^{32} nazývá se „Abiel".

Ablam v 3 Král. 14^{31}, 15^{1-8} místo „Abia", v. 3. Abia.

Abiasaf (Abiasaph, *hbr.* 'Abí-'ásáf n. 'Ebjásáf), levita, jeden ze tří synů Koreových (Asir, Elkana, *A.*) Ex. 6^{24}, 1 Par. 6^{37}; naproti tomu 1 Par. 6^{23} nazývá se *A.* synem Elkanovým, ten Asirovým, ten Koreovým (jest to snad omyl přepisovačův).

Abiathar (*hbr.* 'Ebjáthár), syn velekněze Achimelecha (v. t.). Když Achimelech k rozkazu Saulovu pro pomoc Davidovi poskytnutou, spolu s mnohými kněžími a se všemi obyvateli města Nobe byl usmrcen, podařilo se *A*-ovi vyváznouti. *A.* prchl k Davidovi, maje s sebou efod (1 Král. 22^{20-23}, 23^9). Byl tudíž *A.* velekněžem. Později, při přenesení archy úmluvy k rozkazu Davidovu do Jerusalema, uvádí se 1 Par. 15^{11} *A.* vedle Sadoka, který spolu s ním byl velekněžem. Když David prchal před Absalomem z Jerusalema, Sadok a levité vyšli s ním, nesouce archu úmluvy, kdežto o *A*-ovi se dí, že „vstoupil, dokudž nepřešel veškeren lid, kterýž byl vyšel z města" 2 Král. 15^{24}, což někteří vykládají tak, že „vstoupil", aby dohlížel a řídil průvod lidu, anebo, aby se modlil n. obětoval n. Hospodina o radu se tázal; kdežto jiní míní, že váhal, má-li se snad přidati k Absalomovi, a teprve později připojil se k přívržencům Davidovým. Když se byl *A.* z té neb oné příčiny o něco později přidružil k Sadokovi a levitům, archu nesoucím, David na úpatí hory Olivetské rozkázal, aby vrátili se s archou do Jerusalema. I donesli tedy zase Sadok a *A.* archu Boží do Jerusalema a zůstali tam, zpravujíce krále o počínání Absalomově a po celý čas vzpoury Davidovi zůstávajíce věrni. *A.* byl potom mezi předními rádci Davidovými (1 Par. 27^{34}). Později však, když Adoniáš, čtvrtý syn Davidův, usiloval domoci se vlády, *A.* přidal se ke straně jeho, kdežto Sadok zůstal věren Davidovi. Po smrti Davidově Šalomoun dal Adoniáše usmrtiti; *A*-a sice ušetřil pro dřívější jeho věrnost k Davidovi, ale svrhl jej s úřadu velekněžského a vypověděl do Anathoth (3 Král. $2^{26\ 27}$). Nicméně i později (3 Král. 4^4) uvádí se *A* vedle Sadoka jakožto velekněz; *A.* zajisté byl i potom velekněžem, ač nikoli sice vykonáváním úřadu toho, přece však důstojenstvím dědičným. — Ve 2 Král. 8^{17}, 1 Par. 18^{16} a 24^6 praví se, že za krále Davida byli velekněžími Sadok, syn Achitobův, a Achimelech, syn *A*-úv, kdežto ze všech jiných míst jde na jevo, že po celou dobu vlády Davidovy velekněžími byli Sadok a *A.* Neshodu tuto někteří hledí vysvětliti přemístěním jmen z nedopatření vzniklým a tvrdí, že na všech uvedených místech místo „Achimelech, syn *A*-úv" čísti dlužno: „*A.*, syn Achimelechův". Jiní míní, že

otec i syn měli obě ta jména. Jiní zase se domnívají, že *A.* měl syna, jménem Achimelecha, kterýž jej časem (v nemoci n. nepřítomnosti) zastával v úřadě velekněžském.

abib, *hbr.* chodeš' há-'ábíb = měsíc klasů, první měsíc posvátného roku hebr., později zvaný nísan (v. t.).

Abibo, Abibon, syn Gamalielův, dle podání stal se spolu s otcem a bratrem Nikodemem křesťanem a od sv. Pavla pokřtěn, muč. v c. řecké 2. srpna; Martyrolog. Rom. zmiňuje se 3. srpna o nalezení ostatků jejich spolu s ostatky sv. Štěpána. Událost ta klade se do r. 415 [Sr. Baron., Annal. 415; Augustin. Serm. 323. Migne XXXVIII., 1445.]

Abibus, sv. jáhen, umuč. v Edesse ok. 322. Acta: Metaphrastes M, 116. 127 dd; Assemani, Bibl. or. I. 329 dd.; Mösinger, Acta ss. Mart. Edessenorum Oenip. 1874. Svátek v c. syrské 14. srpna, v arménské ve čtvrtek po neděli IX. po Povýšení sv. Kř., v koptické 25. října, v řecké 15. listopadu, též v Mart. Rom.

Abibus n. Bibus, sv. jáhen a mnich, umuč. spolu se 13 druhy v Alexandrii cca 250; svátek 6. září.

Abibus a Apollo, sv. mnichové v Egyptě, žili asi ve IV. stol.; svátek 22. října.

Abida, *hbr.* 'Abidá', jeden ze synů Madiánových (v. t.). Gen. 25^4, 1 Par. 1^{33}.

Abidan, *hbr.* 'Abidán (= můj otec jest soudce), náčelník kmene Benjaminova v době vyjití Israelitů z Egypta (Num. 1^{11}, 2^{22}, 10^{24}); podobně jako ostatní náčelníci podal hojné dary při posvěcení oltáře (Num. 7^{60-65}).

Abiel, *hbr.* 'Abíel (= můj otec jest Bůh). 1. Abiel, otec Cisův (*hbr.* Qíš), děd Saulův a Abnerův (1 Král. 9^1, 14^{51}) Vzhledem k záhadě genealogické, plynoucí z 1 Král. 9^1, 14^{51}, 1 Par. 8^{30-33}, 9^{36-39}, domnívají se někteří, že Abiel jinak nazýval se také „Ner"; Hummelauer však řeší záhadu tu tímto způsobem:

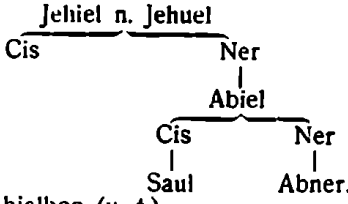

2. Abiel = Abialbon (v. t.).

Abiezer, *hbr.* 'Abí'ézer (= můj otec jest pomoc): Num. 26^{30} zkráceno v Jezer, *hbr.* Í'ézer. 1. Abiezer, dle Num. 26^{30} a Jos. 17^2 syn Galaadův; dle 1 Par. 7^{18} však syn sestry Galaadovy; náčelník rodiny malé sice, ale mocné v kmenu Manasse. Zprvu sídlila rodina ta nepochybně v Galaad, v době soudců však v Efra, kde narodil se Gedeon, nejslavnější potomek *A*-ův. — 2. Abiezer z Anathothu (Anathotský), z kmene Benjaminova, jeden z hrdinů Davidových (2 Král. 23^{27}, 1 Par. 11^{28}), velitel oddělení vojska 24.000 mužů, s nímž každého devátého měsíce byl ve službě královské. 1. Par. 27^{12}.

Abigabaon, *hbr.* 'Abi-gib'ón (= otec. n. majitel Gabaonu), příjmí Jehiele, majitele Gabaonu a knížete ve kmenu Benjaminově, jeden z předků Saulových (1 Par. 8^{29}, 9^{35}.)

Abigail, *hbr.* 'Abígajil (= „otec můj radost"). 1. Abigail, rozšafná a krásná manželka bohatého, ale lakotného Nábala (v. t.). Nábal, žádán jsa od Davida prchajícího, aby jemu a družině jeho poskytl pokrmu, neučinil tak. Proto David chtěl jej brannou mocí ztrestati, ale *A.* sama poskytla Davidovi pokrmů v hojnosti, a tak nejen hněv jeho proti Nábalovi uchlácholila, nýbrž i tak jej sobě naklonila, že ji po smrti Nábalově za manželku pojal (1 Král. 25^{2-42}), z kteréhož manželství zrodil se mu syn Chelcab, jinak i Daniel zvaný. — 2. Abigail, sestra Davidova a Sarviina, manželka Jetrova, matka Amasova. Ve 2 Král. 17^{25} nazývá se dcerou Naasovou, kdežto 1 Par. 2^{13-16} dcerou Isajovou. Různost těchto údajů vysvětlují někteří tím, že pokládají Naasa a Isaje za jednu a tutéž osobu; jiní míní, že matka *A*-ina měla po sobě dva manžely: Naasa a Isaje; jiní opět tvrdí, že Naas jest jméno ženy, kteráž byla manželkou Isajovou.

Abihaiel, Abihajel v. Abihail.

Abihail, Abihajel, *hbr.* 'Abíchajíl (= můj otec jest mocný). 1. Abihail, otec Suriele, kterýž byl za doby Mojžíšovy náčelníkem levitické čeledi Merarituv, Num. 3^{35}. — 2. Abihail, manželka Abisurova, 1 Par. 2^{29}. — 3 Abihail, syn Huriův z kmene Galaad, 1 Par. 5^{14}. — 4. Abihail, dcera aneb spíše vnučka Eliaba, staršího bratra Davidova, kterouž Roboam, král judský, za manželku pojal, 2 Par. 11^{18}. — 5 Abihail, otec Estheřin a bratr Mardocheův, Esth. 2^{15}.

Abihú v. Abiu.

Abicht Jan Jiří, orientalista a luter. theolog něm., *n.* 1672. *z.* 1740 jakožto prof. theol. ve Wittemberku. *Sp.* Brevis methodus linguae sanctae (1718), Annotationes ad vaticinia Habacuc prophetae (1732) a j.

Abil v. Abel Beth Maacha str. 10.

Abila. 1. tetrarchie abilenská (viz Abilena); 2. hlavní město v tetrarchii abilenské; 3. město v Zajordánsku, východně od jezera Genesaretského, příslušné k Desitiměstí. *Sýk.*

Abilena (ἡ Ἀβιληνή t. χώρα = abilská, totiž krajina či území Abily), tetrarchie při Antilibanonu, též Abilinou zvaná, část to bývalého království chalcidského či chalcidskoiturejského, nad niž v době Kristově vládl tetrarcha Lysaniáš (v. t.). Území její nelze určiti přesně, neboť jiní udávají je jinak, zajisté proto, že se měnilo pod různými pánovníky. Jistě však patřilo k ní území při horním toku říčky Barady, prýštící se v Antilibanonu z hory Džebel el Zebedani; na jihu sahala však snad až k Hermonu, na severozápadě pak až k východnímu svahu jižního Antilibanonu. Hlavním městem jejím byla *A.*, od niž tetrarchie dostala jméno. Město to leželo na říčce Baradě na cestě z Damašku do Heliopole (Balbeku), a to 18 římských mílí či asi 6 hodin cesty severně od Damašku, a 36 mílí či asi 11 hodin cesty od Balbeku (Itiner. Anton.). Nyní jest v zříceninách; na jejím místě pak jest vesnice Suq wadi Barada (tržiště údolí Baradského), ležíc uprostřed zahrad na pravém břehu Barady. *A.* však byla po obou březích. Dosud upomíná na její jméno hrobní jeskyně na jednom vrchu jihozápadně od vesnice Suq, zvaná Kabr Abil (hrob Abil, abilský?) neb Nebi Abel (prorok Abel), kterou někteří nepravým výkladem měli za hrob Abela, syna Adamova, jakož i nápis, vyrytý do jedné skály, severně od Suqu, tohoto znění: „Vlam fluminis vi abruptam interciso monte restituerunt . . . impendiis Abilenorum." *A.* byla v prvních stoletích křesťanských sídlem biskupským pod patriarchou antiochijským a byla též zastoupena biskupem svým Jordánem na obecném sněmě církevním v Chalcedoně 451. Saraceni však dobyli ji 634 a zpustošili. Potom zřídilo se tam výroční tržiště, které přitáhlo tam zase mnoho křesťanů-obchodníků. [Viz *Ebers und Guthe,* Palestina in Bild und Wort, ve Stutgartě 1883, I., 456—460; *Furrer,* Die antiken Städte und Ortschaften im Libanongebiete, v Zeitschr. des deutschen Palaestina-Vereins, 1885, VIII., 40; *Schürer,* Geschichte des jüdischen Volkes[3], I., 716. *De Saulcy,* Voyage autour de la mer Morte.] *Sýk.*

sv. Abilius, patriarcha alexandrijský, druhý nást. sv. Marka; svátek 22. února.

Abillon d' André, franc. theolog XVII. stol. *Sp.* „Triomphe de la grâce sur la nature humaine . . . ou méditations théologiques sur le second concile d' Orange et l' accord admirable de ses décisions avec celles du concile de Trente" (Pař. 1645).

Abimael, *hbr.* 'Abimáél, jeden ze třináctí synů Jektanových Gen. 10^{28}, 1 Par. 1^{22}. Pokládá se za praotce jednoho z někdejších jižních kmenů arab., zvaného „Maliové" n. „Minéové".

Abimelech, *hbr.* 'Abimélekh (— otec můj jest král) 1. Abimelech, král gerarský (někteří mini, že jménem *A.* označováni byli všichni králové gerarští vůbec, jako jménem „fárao" králové egyptští), vrstevník Abrahamův, jenž vzal k sobě manželku Abrahamovu Sáru, domnívaje se, že jest to sestra jeho, ale k rozkazu Hospodinovu ji vrátil Abrahamovi (Gen. 20). Později uzavřel s Abrahamem smlouvu přátelskou o studnici Bersabé (Gen. 21^{22-33}). — 2 Abimelech, jiný král gerarský, vrstevník patriarchy Isáka (Gen. 26). Isák, puzen neúrodou, odebral se do Gerar; manželku svoji Rebeku vydával tu za sestru svoji, obávaje se, aby snad nezabili ho pro krásu její. *A* však zpozorovav, že jest manželkou jeho, káral jej, že pravdu zatajil, jelikož tím uvedl obyvatele v nebezpečí cizoložství. Když pak Isák bohatl, *A.* vyzval jej, by zemi jeho opustil, později však učinil s ním smlouvu přátelskou. — Z podobnosti zmíněných příběhů Abrahamových a Isákových s králi gerarskými téhož jména racionalisté vyvozovali, že jsou to dvě verse jedné a téže události. Než neprávem; neboť oba příběhy v jednotlivostech značně se od sebe liší; ostatně není s podivem, jestliže v podobných okolnostech stanou se podobné udá osti. Jest možno také připustiti, že *A.* v obou případech jest jedna a táž osoba: neboť, předpokládáme-li, že příběh v kap. 20. vypravovaný stal se nedlouho po příchodu Abrahamově do země Kananejské, a příběh kap. 26. nedlouho po Isákově sňatku, byla by mezi oběma mezera asi 60 let; byl-li *A.* kap. 20. tehdáž asi 40letý, byl by v kap. 26. asi stoletý. — 3. Abimelech, levoboký syn Gedeonův, jinoch ctižádostivý a ukrutný; po smrti otce svého najal sobě za peníze, jež byl od modloslužebných Sichemských obdržel, muže chudé a tuláky, pobil všech 70 bratrů svých až na nejmladšího Joathama, jenž se byl skryl. Sichemští ustanovili *A*-a králem, jenž pak samozvaně vládl nad Israelity po 3 roky. Proti tyranské vládě jeho posléze Sichemští se vzbouřili; *A.* bojoval z počátku šťastně proti nim, když však dobýval města Thébes, byl smrtelně raněn úlomkem žernovu, jejž žena s věže na něho svrhla. Umíraje, rozkázal zbrojnoši svému, aby jej mečem zabil, nechtěje připustiti, aby se o něm říkalo, že od ženy zabit byl. Srovn. Sdc. 8^{31}, 9. — 4. Abimelech v textu hebrejském 1 Par. 18^{16} omylem opisovatelovým místo Achimelech (v. t.) — 5. Abimelech v nadpisu ž. 33 (h. 34) nazván král filištínský, jenž na jiných místech nazývá se Achis (v. t.).

Abina, Rabbi Abina (z toho zkráceně: Rabina), *z.* cca 490, spolupracovník při skládání gemary n. talmudu babylonského; byl posledním amorejcem n. vykladačem mišny.

Abinadab, *hbr.* 'Abinádáb (— otec můj jest šlechetný). 1. Abinadab, levita v Kariathjarimu, v jehož domě byla archa chována po 20 roků, 1 Král. 7^{1}, 2 Král. 6^{3}. — 2. Abinadab, druhý syn Isaiův a bratr Davidův; byl ve vojsku Saulově ve válce s Filištínskými, 1 Král. 16^{8}, 17^{13}. — 3. Abinadab, syn Saulův; padl v bitvě na hoře Gelboe, 1 Král. 31^{2}. — 4. Abinadab, otec jednoho ze Šalomounových úředníků, jenž tudíž nazývá se 3 Král. 4^{11} „Benabinadab", t. j. syn Abinadabův.

Abingdon, někdejší opatství benediktinské na pravém břehu Temže v hrabství Berkshire v Anglii, zal. 675, zruš. 1538.

Abington (H bington) Tomáš, archaeolog angl., horlivý katolik, *n.* 1560, *z* 1647. Jeho otec byl pokladníkem královny Alžběty. *A.* studoval v Oxfordě, Remeši a Paříži. Byv spolu se svým bratrem obviněn z účastenství na spiknutí Babingtonově, jehož účelem bylo osvobození Marie Stuartky, byl po šest let věznčn v Towcru. Byv propuštěn, byl za nedlouho znova obžalován, protože ve svém domě poskytl útočiště dvěma kněžím Tovaryšstva Ježíšova. Byl odsouzen k smrti, kterýžto rozsudek na přímluvu jeho zetě lorda Monteagle změněn ve vyhnanství. *Sp.* „History of Edward IV.", angl překl. kroniky Gildovy, dějiny kathedrály worcesterské a pojednání o starožitnostech worcesterských.

Abinoem, *hbr.* Abinoam, otec soudce Baráka, z kmene Neftali. Sdc. $4^{6, 12}$, $5^{1, 12}$.

ab intestato (tot. successio = posloupnost dědická intestátní (zákonná) nastává ve příčině celé pozůstalosti, buď když zůstavitel bez posledního pořízení zemřel nebo zanechal závět neplatnou, nebo když nikdo z dědiců dědictví přijati nechce (nemůže), ve příčině části pozůstalosti pak tehdy, když zůstavitel nepořídil o pozůstalosti celé, nebo nechce-li (nemůže-li) některý z dědiců podíl svůj přijmouti a spolu nebyl poddědic ustanoven, resp. též nebylo-li na t. zv. nepominutelného dědice náležitě pamatováno. Co se týče dědění intestátního po duchovních, stanovily obecné zákony církevní v nejstarších dobách, aby t. zv. bona beneficialia, t. j. jmění, jehož klerik buď z obročí nebo ze zastávání úřadu církevního nabyl, plynula do společné massy jmění církevního. Později však, když zavládlo v církvi t. zv. ius spolii, zabírali jmění to pro sebe králové a knížata, pak také patroni, později biskupové i arcijáhni, a když různé koncily pod kletbou to zakázaly, činili tak papežové, od nichž za tím účelem ustanoveni byli v diecésích t. zv. *„collectores spoliorum"*, kteří jmění to sbírali pro komoru Propagandě podřízenou („camera de spoliis"), by se z jmění toho podporovaly missie (tak na př. Pavel III., Julius III., Pius IV., Pius V., Benedikt XIV.). Avšak ustanovení toto v mnohých krajinách se neujalo, nýbrž naopak provinciální koncily stanovily, aby jmění toto připadlo buď beneficiu, nebo nástupci zesnulého beneficiata a pod. Co však týče se ostatního jmění osob duchovních (bona patrimonialia, quasipatrimonialia, parsmonialia), příslušelo vždy zákonným dědicům klerikovým. Ale když jednak vyšlo z užívání ius spolii, jednak vešlo v obyčej právo duchovních pořizovati o veškerém jmění bez rozdílu, přestal se i při posloupnosti ab intestato tento rozdíl činiti, a po duchovním dědili v tom případě buď vše příbuzní, nebo příbuzní a církev (kostel), nebo i chudí, jak partikulární zákony stanovily. U nás v Čechách synoda pražská z r. 1605 v posl. odstavci „de testamentis clericorum", odvolávajíc se na nepamětný obyčej, ve směru tom stanovila toto: „Si quis Clericus decesserit ab intestato, *servetur consuetudo inmemorabilis* huius Metropolis et Archidioecesis Nostrae, dividendo eius bona et haereditatem *in tres partes* portionesve aequales, quarum prima ad Ecclesiam, cui ipse, dum viveret, praeerat, altera ad defuncti haeredes, tertia vero ad eum, ad quem spectat praefatae Ecclesiae Ius Patronatus, quam Collaturam vocant, libere, absque aliqua contradictione perveniat", o kterémžto ustanovení kardinál Harrach 14. ledna 1664 prohlásil, že platnost má pouze se zřetelem ke jmění

z beneficia nabytému [Viz též ustan. ze 14. února 1661, z r. 1669. z r. 1742 atd.]. — Nyní v Rakousku ve příčině posloupnosti intestátní po duchovních katolických platí ustanovení obsažená ve dvor. dekretech ze dne 6. ledna 1792, 23. srpna 1799, 27. listop. 1807, 16. září 1824, 19. června 1833 a jiná, jež nebyla čl. 21. konkordátu zrušena, nýbrž platí dále, jak vidno z min. nařiz. z 9. listop. 1859 č. 15837, z § 58. zákona ze dne 7. května 1874 a četných rozhodnutí úřadů soudních a správních. Dle ustanovení těchto pozůstalost intestátní rozdělí se na tři díly, kteréž dle toho, byl-li zesnulý duchovní *trvale* jako beneficiát ustanoven (biskupové, kanovníci, faráři a pod.) nebo nikoliv (ad nutum amovibiles, jako kaplani, administrátoři a pod.) rozdělují se tak, že v prvém případě obdrží jednu třetinu kostel, druhou chudí (resp. chudinský ústav) místa a třetí příbuzní, ve druhém pak případě obdrží chudí jednu třetinu, příbuzní pak dvě třetiny; ano v obém případě mohou příbuzní obdržeti i třetinu chudých tehdy, žádají-li za to a rozhodne-li úřad správní, že jest příbuzné míti za „v pravdě chudé". Kostelem a místem rozumí se tu kostel a místo, kde zesnulý jako beneficiát posledně byl ustanoven, byť tam (na př. jsa v pensi) nezemřel; byly-li pak ve farnosti, kde zesnulý beneficiát posledně působil, kromě kostela farního i kostely filiální (ale pod různými patronáty), rozdělí se třetina kostelní dle počtu duší při místě farním a při filiálkách mezi tyto kostely, což platí v tomto případě i se zřetelem k třetině chudých, neboť jinak třetina chudých přísluší jen chudinskému ústavu toho místa, kde se nalézá kostel farní (nejv. spr. soud. dvůr 31. října 1905 č. 16635). Po kněžích, kteří nebyli obročníky, přísluší třetina chudých chudým místa, kde zůstavitel zemřel, při čemž však nerozhoduje místo úmrtí *náhodného*, nýbrž rozumí se chudinský ústav místa, kde zesnulý měl své poslední bydliště (nejv. spr. soud dvůr 9. dubna 1895 č. 4127). — Ustanovení uvedená neplatí o duchovních vojenských, u nichž nastupuje zákonná posloupnost příbuzných dle práva občanského (okruž. dvor. vojen. rady z 20. února 1779). Také po duchovních ritu řecko-katol. místo má zákonná posloupnost intestátní, zanechali-li choť a dítky; jinak platí u nich předpisy platné pro duchovní ritu latinského (dvor. dekr. z 30. pros. 1784, ze 17. října 1799, ze 14. června 1843, z 27. června 1843). — Koncil provinc. pražský z r. 1860 tit. VIII. cap. V. „de haereditate Clericorum ab intestato defunctorum" kryje se s výše uvedenými předpisy státními, když stanoví: „Patres in Concilio congregati statuunt, ut conservetur vigens in provincia vetustissima consuetudo, dividendi huiusmodi haereditates in tres partes aequales. Quarum una competat ecclesiae, cui defuncto beneficii nomine inservivit, licet usque ad vitae finem ministerium non protraxerit. Si quis plurium simul beneficiorum usum obtinuit, ea pars dividatur inter ecclesias pro ratione fructuum inde perceptorum. Si pluribus successive beneficiis provisus fuit, ecclesiae tribuatur, cui ultima vice adscriptus erat. Ecclesiae opulentae autem alia ecclesia per dispositionem Episcopi substitui potest. Pars talis, quae ab Antistite vel Canonicis ecclesiae cathedralis, huic aut metropolitanae obtingeret, destinari poterit pro rerum adjunctis seminario sive clericorum sive puerorum. Altera haereditatis pars cedat pauperibus loci, ubi defunctus beneficiarius erat, eadem servata distributionis lege, prout de ecclesiis dictum est, si plura simul vel successive beneficia obtinuerat; nisi quod pauperibus assignata maneat portio, etiamsi ecclesiae opulentiori subroganda sit minus dotata. Residua demum pars tertia tribuatur consanguineis, quibus ius succendi secundum legem civilem suffragatur. His, si vere pauperes sint, etiam pars, quae pauperibus obtingeret, ad inopiam sublevandam addici poterit. Deficientibus e sanguine haeredibus, pars iis assignanda ad ecclesiam perveniat. Quoad haereditatem Clericorum non beneficiatorum ea observetur norma, ut duas bonorum relictorum partes consanguinei obtineant, unam vero pauperes loci decessus, quibus itidem consanguinei indigentes modo superius allato substitui possunt." — Z pozůstalosti intestátní po duchovních platiti dlužno zákony stanovené poplatky a taxy. — U řeholníků není po zákonu posloupnost intestátní možna, poněvadž cokoliv nabývají, nenabývají pro sebe, ale pro klášter (řád). Po zákonu státním možna jest při nich u nás pouze se zřením ke jmění, o němž řeholník před slavnou professí nepořídil a pro něž soudem ustanoven kurátor, jakož i se zřením ke jmění těch řeholníků resp exřeholníků, jimž zákon dovoluje poslední pořízení učiniti. [Srv. Jaksch, Gesetzlexikon, Praha 1828; Helfert, Von den Einkünften, Abgaben und Verlassenschaften geistlicher Personen, Praha 1825; Mayrhofer, Handbuch für den politischen Verwaltungsdienst, IV. 152 nn.; Acta et decreta concilii prov. Pragen. a. 1860, str. 271. nn.]. *Ipch.*

ab intrinseco v. ab extrinseco.

abiogenesis viz prvoplození.

Abiram, *hbr.* 'Abirám, prvorozený syn Hielův z Bethelu. Zemřel, když Hiel, nedbaje zlořečení, vysloveného Josuem (Sdc. 4^{6-12}), jal se znovu stavěti (opevňovati) Jericho 3 Král. 16^{34}.

Abiron, *hbr.* 'Abirám, syn Eliabův z čeledi Fallu kmene Rubenova, bratr Dathana, s nímž se účastnil vzpoury proti Mojžíšovi a zahynul. Země se otevřela a pohltila všecky. Viz o tom „Kore". Num. $16^{1-12-24-27}$, Deut 11^{6}, Ž. 105^{17}, Sir. 45^{22}. *Sdč.*

Abisag, *hbr.* 'Abišag, dívka ze Sunamu n. Sunemu (nyn. Sólem) v kmeni Issachar, ošetřovatelka sestárlého krále Davida 3 Král. $1^{3\ 4}$; po smrti Davidově Adoniáš, čtvrtý syn jeho, žádal od Šalomouna *A.* za manželku, chtěje toho pak užíti za podporu svých snah domoci se trůnu. Šalomoun však prohlédl jeho záměr a dal jej zabiti, 3 Král. 2^{17-25}.

Abisai, *hbr.* 'Abišaj *n.* 'Abšaj, bratr Joabův, syn Sarvie, sestry Davidovy, muž udatný, jeden z nejpřednějších válečníků Davidových (2 Král. 23^{18}, 1 Par. $11^{20\ 21}$), jemuž v různých protivenstvích a bojích platné služby konal, ano i život mu zachránil, když v boji s Filištínskými zabil obra Jesbibenoba, kterýž Davida usiloval zabiti, 2 Král. 21^{17}.

Abisue, *hbr.* 'Abišú'a (= otec můj jest spása), 1. Abisue, syn Bále-a, prvorozeného syna Benjaminova 1 Par. 8^{3}. — 2. Abisue, syn Fineeův, velekněz (v řadě čtvrtý), 1 Par. $6^{4\ b\ 50}$; uvádí se mezi předky Esdrášovými, Esdr. 7^{5}.

Abisur, *hbr.* Abišúr, druhorozený syn Semeje, prvorozeného Onamova z pokolení Hesronova, manžel Abihailin (v. 2. Abihail).

Abital, *hbr* 'Abital, jedna z manželek Davidových, matka Safathiáše, pátého syna Davidova, 2 Král, 3^{4}, 1 Par. 3^{3}.

Abitob, *hbr.* 'Abitúb, syn Saharaima Benjaminity a manželky jeho Husim, 1 Par. 8^{11}. *Vulg.* překl. „Mehusim genuit *A.*", a dle ní čes překlad: „Mehusim pak zplodil *A*-a"; avšak *hbr.* „méchušim" dlužno přeložiti: „z Husim". Hummelauer překl.: „Mehusim (ne manželka, nýbrž syn Saharaimův) zplodil *A*-a."

Abiu, *hbr.* 'Abiú' (= otec můj jest Jahvé), druhý ze čtyř synův Áronových, kterýž směl zároveň s otcem a starším bratrem svým Nadabem, jakož i se 70 staršími lidu provázeti Mojžíše na horu Sinai, Exod. 24^{1-9}. Brzy na to byl ve dnech svěcení svého na kněžství i s bratrem Nadabem zachvácen ve svatyni smrtí ohněm (snad na způsob

blesku), kterýž vyšel „od Hospodina“, t. j. jak se zdá, z velesvatyně, a to za trest, že při obětování dali do kaditelnice oheň „cizí“, t. j. obyčejný, místo ohně posvátného s oltáře zápalného, Lev. 10[1-2].

Abiud, *hbr.* 'Abihúd, 1. syn Bálea, prvorozence Benjaminova; 2. syn (jeden z potomků) Zorobobabelův v rodokmenu Pána Ježiše, Mat. 1[13].

abiuratio v širším slova smyslu tolik jako přísežné zřeknutí se něčeho (osoby nebo věci); v užším slova smyslu značí *a.* tolik jako přísežné zřeknutí či odpřisáhnutí bludů víře protivných před svědky, spojené s vyznáním víry. Proto *a.* při konversích jest identická s vyznáním víry. Theologie a právo církevní zná *a*-i čtverého druhu: 1. *a.* de formali, skládanou haeretikem nebo apostatou notorickým; 2. *a* de vehementi; 3. *a.* de levi; 4. *a.* de violento, skládanou osobami, které menší či větší měrou z haerese jsou podezřelé. *A.* či vyznání víry musí nutně předcházeti, má-li někdo z censur církevních, do nichž upadl, býti rozhřešen a do obcování církevního býti přijat. Může se státi veřejně (před celou obcí církevní, na př. v kostele, způsobem slavnostním) nebo jen soukromě (před duchovním k tomu zmocněným a aspoň dvěma důvěrnými svědky). Přijímati *a*-i přísluší totiž dle ustanovení konc. trid. (sess. XXIV. c. 6. de ref.) biskupovi, který však může k tomu zmocniti i jiného duchovního, zač jest tomuto u Ordinariátu žádati. — Dlužno pak o abiuraci, vyžadované při návratu haeretiků uvésti toto: Jedná-li se o návrat („konversi“) kacíře nebo rozkolníka do lůna církve katolické, vyšetřuje se v každém jednotlivém případě především platnost křtu konvertitova. „In conversione haereticorum, a quocumque loco vel a quacunque secta venerint, inquirendum est de validitate baptismi in haeresi suscepti“ [Decret. S. R. E. U. Inquis. 20. Nov. 1878 et 21. Febr. 1883]. Výsledkem vyšetřování jest jeden z těchto tří případů: 1. Zjištěno, že dosud vůbec nebyl pokřtěn, nebo že byl pokřtěn neplatně: v tomto případě udělí se mu svatý křest formou prostou a nenásleduje žádné odpřisáhání („abiuratio“ ani absoluce. „Instituto in singulis casibus examine, si compertum fuerit, aut nullum aut nulliter baptismum collatum fuisse, baptizandi erunt absolute“. [Decret. cit. 1878, 1883.] „Si baptismus solute conferatur, nulla sequitur abiuratio nec ab-absolutio, eo quod omnia abluit sacramentum regenerationis“. [Instr. S. Offic. 20. Julii 1859.] 2. Po vyšetřování zbyla pochybnost o platnosti křtu v haeresi přijatého: tu udělí se křest soukromě s podmínkou. Křtu předchází odpřisáhnutí a po podmíněném křtu následuje podmíněná absoluce ve svátostné zpovědi. „Si pro temporum aut locorum ratione investigatione peracta, nihil sive pro validitate sive pro invaliditate detegatur, aut adhuc probabile dubium de baptismi validitate supersit, tunc sub conditione secreto baptizentur“. [Decr. cit. 1878, 1883.] „Si baptismus sit sub conditione iterandus, hoc ordine procedendum erit: a) abiuratio seu fidei professio, b) baptismus conditionatus, c) confessio sacramentalis cum absolutione conditionata“. [Instr. 1859.] 3. Vyšetřováním zjištěno, že konvertita již byl platně pokřtěn: tu nesmí křest býti opakován ani prostě, ani s podmínkou, nýbrž po odpřisáhnutí následuje absoluce z censur. „Si constiterit baptismum validum fuisse, recipiendi sunt tantummodo ad abiurationem seu professionem fidei“. [Decr. 1878, 1883.] „Quando validum iudicatum fuerit baptisma: sola recipitur abiuratio seu fidei professio, quam absolutio a censuris sequitur“. [Instr. cit. 1859.] K dotazu „An abiuratio haereticorum recipi possit absque interventu Notarii, id est coram solo sacerdote ab Episcopo delegato aut coram tali sacerdote et teste“ odpověděl posv. sbor inquis. 28. března 1900: „Haereticorum abiurationem recipi posse coram quopiam ab Episcopo delegato ut Notario et aliquibus personis uti testibus.“ Pro rekonciliaci a *a*-i apostatů, haeretiků a schismatiků se strany biskupa předpisuje Pontif. Rom. (parte III.) zvláštní ritus a formuli. Jinak užívá se u nás a zhusta též jinde pro *a*-i konvertitů formule tridentského vyznání víry s doplňkem vatikánským o primátu a neomylnosti papežově. Avšak zmíněná instrukce S. O. z 20. července 1859 předpisuje formuli kratší, které má se dle odp. S. Off z 8. prosince 1899 užívati všude. [Viz ji i celou instrukci tu v „Čas. katol. duch.“ 1906 str. 202 nn.] — Srv. Církev, přijetí do ní. *Pchč. Tpch.*

Ablasser Ignác, malíř, *n.* ve Vídni 1736, *z.* 1799; maloval obrazy oltářní pro f. kostel v Pasece (Passeck) na Mor.

ablegát papežský, ablegatus pontificius nebo apostolicus, papežský vyslanec (ne ve smyslu diplomatickém). Ablegáty odesílá papež 1. odevzdat katolickým panovníkům čestné dary, zpravidla od papeže benedikované. Zvláště v dobách dřívějších přinášeli ablegati papežští takové dary panovníkům a knížatům katolickým při n rození korunních či dědičných princů, pak knížatům nastoupivším vládu, nebo slavným vojevůdcům a vítězům čestné odznaky (na příklad baret, kord, meč) od papeže benedikované; 2. doručit červený kardinálský biret pro nově kreované kardinály, kteří nesídlí neb nejsou v Římě tou dobou, kdy kreováni jsou v papežské tajné konsistoři, jako diecesním biskupům mimo Řím, nebo apoštolským nunciům. Ablegát doručí tento biret papežskému delegátu, jenž jménem sv Otce novému kardinálu biret na hlavu nasadí. V Rakousku, Španělsku a Portugalsku (dříve též ve Francii a v království obojí Sicilie) jest tímto delegátem papežovým panovník (srv. „biret kardinálský“); 3. odevzdat novým kardinálům v jejich přibytku v Římě (zpravidla odpoledne) červený kardinálský klobouk, který jim papež (téhož dne ráno) byl nasadil na hlavu ve veřejné konsistoři (srv. čl. „klobouk kardinálský“); 4. odevzdat „zlatou růži“, kterou papež světí IV. neděli postní a posílá jako čestný dar buď vynikajícím katedrálám nebo svatyním, nebo panovníkům a panovnicím, knížatům a kněžnám katolickým (srv. čl. „zlatá růže“). — V dřívějších dobách činil se rozdíl mezi ablegati pontificii a abl. apostolici; prvním svěřována bývala poslání, uvedená sub 1) a 2), druhým sub 3) a 4). Zpravidla volí papež za ablegáta jednoho ze svých tajných komoří, buď skutečných nebo čestných. Někdy však činí výjimku, zejména chce-li vyznamenati některého prelát nebo kněze. Také byli v dobách starších několikráte za ablegáty zvoleni laikové, šlechtici. *Hrbk.*

Ableger Hanuš, malíř, zvl. na skle, ve Vídeňském Novém Městě ve druhé polovici XV. století, dvorní malíř cis. Fridricha III.; r. 1478 měl dohled na provádění sklomaleb pro kostel sv. Jiří v tehdejším cís. hradě ve Víd. Nov. Městě.

Ableitner Baltasar, sochař bavorský, *n.* 1613, *z* 1705; od něho m. j.: kolossální sochy sv. evangelistů v kostele sv. Kajetána v Mnichově, návrh hl. oltáře pro kostel sv. Petra tamtéž a j.

Ableitner František, sochař bavor., syn před., *z.* 1728; od něho: Madonna nad portálem měšťanské síně („Bürgersaal“) v Mnichově a oltář sv. Teresie v kostele nejsv. Trojice tamtéž.

abluce v liturgii. 1. Abluce hlavy (capitilavium) dála se u katechumenů před pomazáním jich sv. křížmem v den udělování slavného křtu sv. na Květnou neděli ve Španělsku a Gallii. Když pak synoda mohučská r. 813 stanovila, aby se udělování křtu sv. dálo dle rituálu římského, odpadlo

i capitilavium. — 2. Abluce či umývání nohou (pedilavium) konána: a) pocestným a hostům, o čemž zmiňuje se sv. Augustin a autor spisu „Syntagma doctrinae ad clericos et laicos"; b) při udělování křtu sv. v Miláně, ve Španělsku a Gallii; c) na Zelený čtvrtek (v. t. čl.). — 3. Abluce (manilavium, umývání rukou) vyskytuje se jakožto nábožensko-symbolický úkon nejen u Židů, nýbrž i u pohanů. Jest určitým výrazem vnitřního přesvědčení, že člověk, kdykoli se blíží k Bohu, má býti mravně čistým; není-li, musí vzbuditi aspoň opravdovou touhu po této čistotě. Člověk umývá ruce, poněvadž rukama jedná; umývání rukou tudíž vhodně znázorňuje čistotu v jednání čili čistotu mravní. Tuto mravní čistotu měl na zřeteli sv. Pavel, když v listě svém 1 Tim. 2^8 vybízel křesťany, aby čistých rukou k Bohu pozdvihovali. Dle tohoto napomenutí křesťané umývali před modlitbami i soukromými i veřejnými ruce své (Tertull. Apolog. 39; De orat. 13; Chrysostomus Hom. 43. in 1 Cor. n. 4.). Proto též v předsíni starých chrámů umístěny byly nádržky pramenité vody (Euseb. 10, 4). Jako věřící, tak i liturgikové umývali ruce své z důvodů nábožensko-symbolických (Cyrill Hier Cat. Myst. 5, n. 2.). Na Východě celebrant umýval si ruce bezprostředně před offertoriem i po přijmutí darů (Catech. XXIII., 2.). Na Západě umývá si liturg ruce ponejprv přede mší sv., říkaje při tom předepsanou modlitbu: „Da Domine virtutem manibus meis . . ." Umývání toto odnáší se k celému výkonu mše sv., aby kněz čistýma rukama oběť Pánu přinesl a v čistých rukou tělo Páně držel. Sakramentáře z X. a XI. století zmiňují se již o tom umývání rukou a mají též různé modlitby pro toto umývání, z nichž mnohé uvádí Martène (De antiq. eccl. ritibus, l. V. p. 1. c. 4. art. 1.). Dle nejstarších „Ordines" (l. II. VI.) umýval si celebrant ruce též po přijmutí obětních darů. Vedle důvodů symbolických třeba připustiti i důvody praktické potřeby, poněvadž při odbírání obětních darů mohly se a při okuřování mohou se posud prsty znečistiti. Toto omytí rukou, vlastně prstů, děje se nyní hlavně proto, poněvadž kněz dotýká se jimi Těla Páně a kalicha s krví Páně. Dále umývá si kněz prsty, když vypiv purifikaci, vezme oběma rukama kalich za kuppu a drže prsty, jimiž se dotýká hostie, nad kalichem, dává si na ně naliti trochu vína a vody, a při tom je o sebe umývaje, modlí se: „Corpus tuum Domine, quod sumpsi . . ." Toho omývání prstů děje se proto, aby ani částečka hostie na prstech nezůstala a nebyla pak nějak zneuctěna. Jako přede mší sv. dle předpisu, tak i po mši sv. chvalitebným zvykem umývá si kněz, odloživ paramenta, ruce, aby si připomněl, že ukončil sice nejposvátnější úkon, ale že čistotu srdce má si zachovati i ve svém denním povolání. Z důvodů právě uvedených umývá si kněz též ruce dříve nežli vykročí ze sakristie, aby uděloval sv. přijímání mimo mši sv. (lotis prius manibus), a pak když byl rozdal toto sv. přijímání (digitos, quibus tetigit Sacramentum abluat. Rit. Rom.). Srv. mše sv.; binace. — Abluce kalicha viz purifikace. — Abluce ve SZ v. očisty — Křest abluci v. křest. *Kpka.*

Ablusiis n. Abluviis, de, Gotfrid, franc. dominikán, gen. inkvisitor v Carcassonnu, *z.* v Lyonu cca 1315—19; *sp.* „Commentaria in IV libros sententiarum."

ablutorium = umyvadlo v sakristii.

abnegace, sebezapření (v. t.)

Abner (*hbr.* 'Abnér, 'Abinér, syn Néra, strýce Saulova, statečný vojevůdce Saulův v bojích proti Filištínským a proti Davidovi. Po smrti Saulově podporoval rozhodně Saulova syna Isbosetha v boji o trůn královský proti Davidovi. Byv však uražen od něho podezřením, jakoby sám bažil po koruně královské, přešel do tábora Davidova. Tam zavraždil ho úkladně vojevůdce Davidův Joab, jednak z pomsty, že Abner zabil bratra jeho Asaele, kterýž jej byl na útěku přes veškerou výstrahu pronásledoval (2 Král. 2^{21-30}), jednak, jak dí Josef Flavius (Ant. 7, 1. 5.), ze řevnivosti, poněvadž se bál, že David dá Abnerovi přednost, a on přijde o vrchní velení.

abnét, *hbr.* אַבְנֵט Vulg. „balteus, cingulum", pás kněží hebrejských (Ex $28^{4\,39\,40}$, 39^{28} Lv 8^7, 16^4) i jiných osob vznešených (Is. 22^{21}); byl zhotoven z bílého lnu (jemného kmentu) a ozdoben květy, jež vetkány anebo vyšity byly nitěmi barvy jacintové (modré), nachové, šarlatové a bílé; byl asi 4 prsty široký a velmi dlouhý, takže se otáčel několikráte kolem těla; konce jeho splývaly v předu dolů. Podobal prý se pestré kůži hadí (Jos. Flav. Ant. III., 7).

Åbo (Aboen [Abogen.] dioec.), město ve Finsku (Rusko), někdejší katolická diecése; řada biskupů počíná se sv. Jindřichem mučedníkem cca 1150; posledním biskupem byl Arvid Kurck, *z.* 1522 (srvn. *M. Pauli Juusten,* Chronicon episcoporum Finlandensium, ed. Henr. Gabr. *Porthan,* Aboae 1799; *Gams,* Se ies episc. 337-338); kathedrální kostel ze XIII. stol.

Aboab (Abohab) 1. Emanuel, rabín španě., *sp.* „Nomologia" (Amsterdam 1629), obranu tradice rabínské. 2. Isák *n.* ve Španělsku, odkudž 1492 vypuzen vypovězením Židů, *sp.* výklad Pentateuchu a oblíbenou kdysi u židů knihu morálně-poučnou *Menórat hammd'ór* (= Svícen). 3. Isák, *n.* 1606 v Portugalsku, vyst. se do Nizozemska, potom do Brasilie, posléze vrátil se do Nizozemska a *z.* jakožto rabín v Amsterdamu 1693. Vydal špan. překlad Pentateuchu se stručným výkladem (Parafrasis commentado sobre al Pentanteuco, Amsterdam 1681).

Abobi. V 1 Makk. $16^{11\,16}$ Ptolemeus, „vůdce na poli jerišském", zeť nejvyššího kněze, nazývá se synem Abobovým (*ὁ τοῦ Ἀβούβου*).

abolitio, abolice, zastavení či potlačení soudního jednání nebo vyneseného rozsudku, jest jedním z mimořádných prostředků řízení soudního, a může se týkati buď jednání mimosoudního, nebo započatého jednání soudního, nebo vyneseného již rozsudku; prvé nařídíti může i biskup, druhé může se státi jen z důvodů velice závažných a toliko od papeže, který též může zastaviti trest rozsudkem již řádně stanovený. Dle toho, na čí popud abolice se stane, rozeznává se *a.* soukromá (*a.* privata), jež vychází od žalobce, *a.* zákonná (*a.* ex lege), vychází-li návrh od žalovaného, a *a.* veřejná (*a.* publica), jež by vycházela od nejvyšší hlavy, jakožto akt milosti. [*Heiner,* Kath. Kirchenrecht II. 75 n.; *Droste,* Disciplinarverfahren 151 n.; *München,* Das kanon. Gerichtsverfahren i. Strafrecht I. 411 nn.] *Tpch.*

abominarium nazývala se kniha, v níž obsaženy byly „abominationes", t. j. anathemata, vyslovená od papežů a biskupů proti škůdcům jmění církevního; z knihy této pak byla anathemata v kostelích dle potřeby ohlašována.

abominatio desolationis (řec. *βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως,* ohavnost, zpuštění či věc ohavná, která jest zpustošením; v hebr. šiqqúc mešomém שִׁקּוּץ מְשֹׁמֵם = ohavnost zpustošená či děsná), znesvěcení chrámu jerusalemského, kteréž prorok Daniel předpověděl v 9^{27}, 11^{31} a 12^{11}. Proroctví 11^{31}, jež mluví o zpuštění, které způsobí vůdcové a stoupenci cizího krále, a 12^{11}, jež udává dobu, po

které nastanou zase časy lepší, vztahují se k onomu znesvěcení, jež se stalo z rozkazu Antiocha Epifana. Uznává se to od exegetů vůbec a vysvítá to již z 1 Makk. 1[57], kde svatopisec, vytýkaje ono znesvěcení, užívá o něm týchž výrazův: βδέλυγμα ἐρημώσεως (ohavnost zpuštění), jichž Daniel užil ve svém proroctví dle textu řeckého (srovnávajícího se s textem hebrejským); neboť způsobem tím dává na jevo, že v onom znesvěcení vidí vyplnění řečeného proroctví Danielova. Mnozí rozuměli a rozumějí dosud onou ohavností zpuštění sochu Jupitera Olympského kterou Antiochus Epifanes postavil na oltáři zápalu. Soudili tak na základě Vulgaty, která na řečeném místě 1 Makk. 1[57] má znění toto: „Aedificavit rex Antiochus abominandum idolum desolationis super altare Dei" (král Antiochus vystavěl ohavnou modlu zpuštění na oltáři Božím). Avšak znění to není přesným překladem textu řeckého, který, jak řečeno, má βδέλυγμα ἐρημώσεως (ohavnost zpuštění), a ani v celé souvislosti není řeči o modle, nýbrž o modlářském oltáři, postaveném při oltáři neb spíše na oltáři zápalu (ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου) a o obětech na něm podávaných (1 Makk. 1[62]). I jest proto zajisté správnější, ohavnosti zpuštění na řečených dvou místech předpověděnou rozuměti ne tak ono znesvěcení, které by se bylo stalo pouze postavením sochy Jupiterovy na oltáři zápalu, jako spíše to, které se stalo vůbec vzdělánim oltáře pohanského (Jupiteru Olympskému) na oltáři (neb snad při oltáři) zápalu a tím, že na něm podávaly se oběti Jupiteru Olympskému, jemuž k poctě Antiochus i chrám nazval chrámem Jupitera Olympského (2 Makk. 6[2]). K ohavnosti zpuštění od Daniele předpověděné poukázal též Pán Ježíš ve svém proroctví o zkáze Jerusalema (Mat. 24[15]) a to jako k znamení tak blízké již zkázy Jerusalema, že již jen rychlým útěkem bude lze se zachrániti. Že nemyslil při tom na proroctví Dan 11[31] a 12[11], leč snad jen jistou měrou ve smyslu předobrazném, patrno z toho, co bylo právě řečeno, že totiž ono proroctví vyplnilo se již za Antiocha. Avšak myslil na Dan 9[27], kde prorok mluví o době messiánské. Kterou ohavnost však či znesvěcení mínil Pán Ježíš? Někteří myslí na obležení Jerusalema, jiní na obležení chrámu od vojska Titova. Avšak dobývání Jerusalema nebylo již znesvěcením chrámu, a v tu dobu, kdy chrám byl již obléhán, nebylo více lze z Jerusalema utéci a tak podle rady Kristovy se zachrániti. Správněji proto vykládají jiní, že ohavností zpuštění od Daniele předpověděnou mínil Pán Ježíš ono znesvěcení chrámu, které způsobili zeloti či horlivci židovští vražděním a jinými zločiny v místnostech chrámových v tu dobu, když již vojsko římské, dobyvši Galileje, postupovalo, aby je oblehlo. (Jos. Flav., Válka židov. IV., 3. 10; 5, 1; 6. 3) Výkladu tomu nebrání vypravování Lukášovo, který, podávaje proroctví Kristovo o zkáze Jerusalema, pomlčuje o těch slovech jeho, jimiž poukázal k ohavnosti zpuštění, předpověděné od Daniele, a uvádí ona slova jeho, jimiž jakožto znamení blízké zkázy města udal nastávající již obléhání Jerusalema slovy: „Když uzříte Jerusalem od vojska obléhati (nikoliv obležený), tu vězte, že se přiblížilo zpuštění jeho." Neboť nastavající toto obležení města není známkou totožnou s onou, již zaznamenal sv. Matouš, nýbrž známkou druhou od oné (od ohavnosti zpuštění) odlišnou. *Sýk.*

Abondio 1. Alessandro, medailér a obratný zhotovovatel plastik voskových, žil od 1606 při dvoře cís. Rudolfa II. v Praze, později od 1632 byl ve službách kurfirsta bavorského Maximiliana I., z. v Praze 1675 (?). Od něho jest „Pietà" v životní téměř velikosti z vosku, polychromovaná, v kostele sv. Ducha v Mnichově. — 2. Antonio, medailér, sochař a malíř, otec před., n. cca 1538 v Miláně, byl zaměstnán při dvoře Maximiliana II. a Rudolfa II., z. 1591; zhotovil m. j.: medailli s poprsím Kristovým, jinou s reliefem Madonny s Ježíškem; jesličky z vosku, jež nařezaly se v klenotnici cís. Rudolfa II.

abortus čili potracení plodu (potrat) jest předčasné vyjití plodu nezralého, dalšího života neschopného, z lůna matčina. Procuratio abortus čili vyhnání plodu jest čin předsevzatý za tím účelem, aby potracení plodu nastalo. Prostředky, jichž se k tomu užívá, jsou různé; některé působí „vnitřně" požíváním jich jako jídel a nápojů, jiné působí „zevně", vnikajíce skrze rodidla do lůna matčina, jiné zase působí mechanicky (tísněním lůna, námahou a p.); všecky však směřují na záhubu plodu, jelikož plod vyšlý před šestým měsícem těhotenství, i když vyšel živ, mimo lůno matčino žíti nemůže a zahynouti musí. Ve věci tedy neliší se vyhánění plodu nikterak od utracení plodu (occisio fetus) čili usmrcení jeho, způsobené chirurgickými operacemi v lůně matčině (perforace, embryotomie, embryothlasie, cephalotripsie, kraniotomie). Proto také v mravouce a kanonickém právu pod názvem procuratio abortus zahrnujeme zpravidla nejen vylínání plodu nezralého, nýbrž i utracení plodu vůbec (v kterémkoli měsíci těhotenství), tedy každé zmaření neb zničení plodu. Od vyhnání plodu nezralého dobře musíme lišiti uychlení porodu (acceleratio partus), jímž dítě přichází značně dříve na svět, než by jinak se stalo. Po sedmi měsících těhotenství jest dítě zpravidla již i mimo lůno matčino života schopno; někdy i dříve, již i po šesti měsících; tou dobou plod již jest zralý (fetus maturus). Takovéto „nedonošené" dítě jest sice slabší a menší, než dítě „donošené", a vyžaduje zvláštní péče a opatrnosti, ale může při životu zachováno býti. — Moralisté rozlišují přímé a nepřímé vyhánění plodu (directa et indirecta procuratio abortus). Přímo vyhání plod, kdo činem svým právě vyhnání plodu zamýšlí; nepřímo vyhání plod, kdo čin svůj podniká za jiným úmyslem, na př. za příčinou uzdravení matčina, ale volí k tomu prostředek, ze kterého potrat pravidelně pochází nebo alespoň snadno pojíti může. Starší moralisté obdobně také lišili přímé a nepřímé utracení plodu directa et indirecta occisio fetus), ale rozvrh ten není správný, jelikož i při t. zv. nepřímém utracení plodu čili při utracení plodu na záchranu matky právě ono utracení plodu jest prostředkem k zamýšlené záchraně, tedy jako prostředek přímo zamýšlené. Dosti dlouho také lišen neoduševněný a oduševněný plod (fetus inanimatus et animatus). Aristoteles totiž mínil, že se tělo mužského pohlaví utvoří teprve po 40 a ženského teprve až po 80 dnech od početí čítaných; lékaři a theologové doby starší drželi se této domněnky (vyjma Alberta V., Skota) a soudili, že teprve tehdy s plodem se spojuje rozumná duše, před tím, že tu je pouze vegetativní, po př. již sensitivní duše (Srv. Urráburu, Psych. II., 2, str. 750 dd.); výzkumy fysiologickými dokázáno, že oživení plodu stává se hned, jakmile vlákenko chámové (spermatozoon) vniklo v buňku vaječnou, tedy ne sice hned za souložení, ale přece brzy po něm; jest tedy každý plod hned od počátku svého bytí oživen a není důvodu, proč by byl oživen nějakou duší jinou než rozumnou, lidskou, nebo jakýmkoli jiným principem života organického bez přítomnosti duše rozumné. Však také konstituce „Apostolicae Sedis" již toho rozdílu nečiní; starší trestní bully tak lišily, a proto

pokud ještě platí (o irregularitě), stíhají jen potrat plodu 40 resp. 80 dní starého. — Každé vyhnání plodu nezralého (immaturus) a každé utracení jeho jest v podstatě své totéž jako zabití člověka nevinného, jelikož plod jest již člověkem, pozůstávaje z těla a z duše; má tedy tatáž práva jako každý jiný člověk; nahodilá okolnost, že ještě vězí v lůně matčině, nemůže ho zbavovati těchto práv. Proto dlužno o zmaření plodu souditi dle těchže zásad, dle kterých soudíme o zabití člověka nevinného; ba co do zloby své jest zničení plodu ještě horší, jelikož nedochůdčeti nejenom život tělesný odnímá, nýbrž křest nemožným činí. Důsledně tedy díme: Každé přímé vyhánění neb utracení plodu jest těžkým hříchem a nepřipouští žádných omluvných důvodů. O neplatnosti některých těch důvodů, jichž tu a tam na omluvu způsobeného potratu se užívá, máme výroky církevních autorit. Tak neomlouvá, že děvče těhotné potratem unikne světské hanbě; Innocenc XI. roku 1679 zavrhl tuto (34.) větu: „Licet procurare abortum ante animationem fetus, ne puella deprehensa gravida occidatur aut infametur"; na rozhodnutí tom ničeho nemění okolnost, že censurovaná věta rozlišuje ještě mezi oduševněným a neoduševněným plodem, neboť, je-li vyhánění plodu neoduševněného hříšným, jest jím tím spíše vyhánění plodu oduševněného. Rovněž není dovoleno vyhnati neb utratiti plod, aby život matčin zachován byl. Dříve chtěli sice někteří bohoslovci v tomto případě připouštěti dovolenost mařeni plodu a porovnávali plod s neoprávněným útočníkem, proti kterému matka i zabitím jeho (occisio injusti aggressoris) brániti se smí; ale nedostatečnost tohoto odůvodnění snadno poznáme, uvážíme-li, že plod, nemoha užívati rozumu, není nespravedlivého útoku schopen a že vůbec v lůně matčině neleží ze své vůle, nýbrž z Božího řízení. V té věci máme některá rozhodnutí sv. Officia. Na otázku: „An tuto doceri possit in scholis catholicis, licitam esse operationem chirurgicam, quam craniotomiam appellant, quando scilicet ea omissa mater et filius perituri sint, ea e contra admissa salvanda sit mater, infante pereunte?" odpověděl dne 31. května 1884 tento posvátný sbor: „Tuto doceri non posse." Později pak dne 19. srpna 1889 toto jen o kraniotomii mluvící rozhodnutí rozšířil slovy: „et quamcunque chirurgicam operationem directe occisivam fetus vel matris gestantis." Opět později vyložil i název „directe occisiva"; předložen totiž dotaz (jejž pro důležitost okolností v něm vytčených doslovně opisujeme): „Titius medicus cum ad praegnantem graviter decumbentem vocabatur, passim animadvertebat lethalis morbi causam aliam non subesse praeter ipsam praegnationem, hoc est, foetus in utero praesentiam. Una igitur, ut matrem a certa atque imminenti morte salvaret, praesto ipsi erat via, procurandi scilicet abortum seu foetus ejectionem. Viam hanc consueto ipse inibat, adhibitis tamen mediis et operationibus, per se atque immediate non quidem ad id tendentibus, ut in materno sinu fetum occiderent, sed solummodo ut vivus, si fieri posset, ad lucem ederetur, quamvis proxime morlturus, utpote qui immaturus omnino adhuc esset." A níže: „Petit, utrum enuntiatas operationes in repetitis dictis circumstantiis instaurare tuto possit." Odpověď, daná dne 24. července 1895, zní stručně „Negative" („Časopis katol. duchovenstva", 1897, str. 513 nn., dr. Tumpach, Procuratio abortus etc.). Nestačí-li pak na omluvu takové důvody jako jsou: odvrácení hanby, zachování matčina života, platí ještě méně důvody jiné, jako na př. četná rodina, nebo snaha, aby dítek vůbec nebylo, nebo obava, že by rodička záhy pozbyla krásy své, nebo bázeň před porodními bolestmi, nebo obtíže kojení atd. Každé přímé vyhánění plodu, ať se děje za jakýmkoliv účelem, jest těžce hříšné; a toho těžkého hříchu dopouští se i matka i všichni ti, kteří jí pomáhají, ať skutkem, ať radou. — Dle souhlasného učení bohoslovců nehřeší, kdo za určitých, přesně vymezených okolností, matce na smrt nemocné dává lék, který ji sice uzdraví, ale zároveň přivozuje nebezpečí potratu plodu. Takový čin slouje nepřímým vyhnáním plodu, poněvadž vůle konatelova nese se přímo k uzdravení matky, a jen nepřímo nebezpečí potratu jakožto nutné zlo připouští, jelikož jinak nelze. K dovolenosti nepřímého vyhánění plodu jsou však nezbytny tyto podmínky: a) matka vězí v nebezpečí smrti a nemůže jinak zachráněna býti, než užíváním řečeného léku (pouhá těžká nemoc nestačí); b) lék ten není plodu najisto záhubným, nýbrž jen (třeba i ve valné míře) nebezpečným; c) nebezpečí matčino nevychází z těhotenství, nýbrž z nemoci k němu se přidavší (komplikace), tak že léčení nesměřuje k odstranění těhotenství jakožto příčiny, nýbrž kráčí cestou, jakou by i u netěhotných žen kráčelo. Zdá se nám však, že rozprava o dovolenosti nepřímého vyhánění plodu jest rázu spíše akademického, než praktického, neboť při úzké souvislosti matčina ústrojí s plodem nedá se dobře mysliti, že by jednomu prospělo, co druhému škodí. — O dovolenosti nepřímého utracení plodu není ani akademický rozhovor možný, a to z důvodů výše uvedených; však také zastanci t. zv. nepřímého utracení plodu nehájí ho z jeho „nepřímosti", nýbrž jen z jeho nezbytnosti k záchraně matčina života, dle zásady: „účel posvěcuje prostředky". Katolická mravouka tomu arciť nikterak nemůže přisvědčiti, neboť „non sunt facienda mala, ut inde eveniant bona". Ostatně jest otázka ta výše uvedenými výnosy sv. Officia definitivně rozhodnuta. Věda lékařská má však jiné prostředky pomoci matce, ale arciť jen je-li plod již tak dalece vyvinut, že jest naděje, že by i mimo lůno matčino žíti mohl. V tom případě lze uměle způsobiti porod předčasný čili porod urychlitl. Dítě předčasně narozené jest vždy mnohem slabší, než dítě donošené; jest tedy předčasný a uměle vyvolaný porod vždy na úkor dítěte; proto jest sice dovolen, ale jen když vážné ohledy na matku toho nutně vyžadují anebo když předem již jest jasno, že by matka donošené dítě porodit nemohla. To se nejspíše stává, je-li matčina pánev tak zúžena, že by vyvinuté dítě jí projíti nemohlo; tu radno, urychlití porod, dokudž dítě ještě projíti může. Posvátný sbor inkvisiční dne 4. května r. 1898 odpovídá na tři dotazy: I. Eritne licita partus acceleratio, quoties ex mulleris arctitudine impossibilis evaderet foetus egressio suo naturali tempore? II. Et si mulieris arctitudo talis sit ut neque partus praematurus possibilis censeatur, licebitne abortum provocare aut caesaream suo tempore perficere operationem? III. Estne licita laparotomia, quando agitur de praegnatione extrauterina, seu de ectopicis conceptibus? Odpověď daná zní: Ad I. Partus accelerationem per se illicitam non esse, dummodo perficiatur justis de causis et eo tempore ac modis, quibus ex ordinariis contingentibus matris et foetus vitae consulatur. Ad II. Quoad primam partem (abortum) negative etc.; ad secundam vero quod spectat (caesarea): nihil obstare, quominus mulier, de qua agitur, caesareae operationi suo tempore subjiciatur. Ad III. Necessitate cogente licitam esse laparotomiam ad extrahendos e sinu matris ectopicos conceptus, dummodo et foetus et matris vitae, quantum fieri potest, serio et opportune provideatur. (Časopis katol. duchovenstva, 1899, str. 255.) Poslední dotaz týká se

(velice řídkého) mimoděložného těhotenství, kde vajíčko ve vejcovodu se oplodnilo a vyvinulo; tu arciť plod nemůže přirozenou cestou na svět a třeba jest břišního řezu. — Mluvíce o potratu vůbec nemůžeme mlčením pominouti potrat zaviněný, který zavinily buď samy ženy těhotné (nepřiměřenou námahou, zvedáním těžkých břemen, tancem, skokem, během, nachlazením se atd.), nebo osoby jiné (strašením, lekáním, honěním, uderením a p.) Netřeba vykládati, že každé takovéto jednání jest hříchem, ač je-li si konatel třeba jen nejasně svého jednání a možných následků vědom; směřuje-li takovéto jednání přímo k tomu, aby potrat způsoben byl, jest to zajisté přímým vyháněním plodu; děje-li se tak z neopatrnosti neb lehkomyslnosti, dlužno o něm tak souditi, jako o každém jiném neopatrném činu, z něhož životu neb zdraví bližního nebezpečí vzniká. — Ještě jest nám zmíniti se o trestech stíhajících vyhánění plodu. Církevní tresty jsou tyto: 1. Klathě biskupům vyhražené propadají (dle konstituce „Apostolicae Sedis“) procurantes abortum effectu secuto. 2. V některých diecesích (a tak i ve všech českomoravských) bývá procuratio abortus reservátem; tu dlužno bedlivě dbáti na znění reservátu, abychom věděli, koho stíhá (zda také pomocníky) a jak (zda jen effectu secuto nebo i pokus). — Obecný zákonník trestní rakouský jedná „o vyhnání plodu ze života“ § 144—148. — O irregularitě ex abortus procur. viz irregularita. [Srv. *Capellmann*, De occisione fetus. Aquisgr. 1875. — *I. Pennacchi*. De abortu et embryotomia, Romae 1884. — *Bergervoort*, Direkter Abortus und Kraniotomie. München 1896. — *A. Eschbach*, Disputationes physiologico-theologicae² Romae 1901, d. 4. — *Fr. Sippel*, Uiber die Berechtigung der Vernichtung des kindlichen Lebens zur Rettung der Mutter. Tübingen 1902.] *Vřešť.*

Abos Girolamo, sklad. neapol. školy, *n.* na Maltě 1708, *z.* v Neapoli 1786, žák Durantův. Napsal mnoho církevních skladeb vedle celé řady oper. *Mlr.*

Abot, franc. rodina malířů na skle ve 2. pol. XVI. stol. a v prvé pol. XVII. stol.; členové její zhotovili malovaná okna pro kostel Panny Marie v Alençonu a Argentanu.

Abra de Raconis Charles François d', *n.* cca. 1580 z rodiny kalvínské, jež přestoupila ke katolicismu 1592; stal se kazatelem a almužníkem při král. dvoře franc., 1637 biskupem Lavaurským, *z.* 1645. *Sp.* jaz. franc. hojně polemických pojednání proti protestantům a zvláště, vybídnut byv k tomu sv. Vincencem z Pauly, proti jansenistům.

Abrabanel, Abravanel, v. Abarbanel.

Abraham, patriarcha, slul původně Abrám (אַבְרָם = otec vznešený; srv. jméno assyrského eponyma z r. 677/676 Abi-râmu, „Keilinschriftliche Bibliothek“ I. 207.). Dle Gn 17⁴ změnil Bůh jméno Abrám v Abrahám (אַבְרָהָם) na znamení, že bude אַב־הֲמוֹן גּוֹיִם = otcem (hlučícího) množství národů; dle toho jest slovo Abrahám staženina ze tří kmenů: ab + ram + hamon = otec vznešený množství. (Plná forma by zněla Abram-hámón). Byl synem Tharecovým, bratrem Náchorovým a Aranovým (Gn. 11²⁶). Kdy se narodil, nedá se přesně určiti. Dle chronologického systému Lindlova (Cyrus, München 1903, 11) dlužno položiti jeho narození do r. 2157 a jeho úmrtí do r. 1982 před Kr. (srv. též Dornstetter, Abraham, Freiburg in B. 1902, 189 nn.) Za manželku pojal svoji polorodou sestru Saraj (Gn 20¹²), kterou nelze stotožňovati s Jeschou *kór.* Jiskháh Gn 11²⁹ (proti Hummelauerovi, Hobergovi a j.) — Život *A*-ův popisuje Gn 11²⁶—25¹¹. Bydlil původně v jihobabylonském městě Ur (v. t.), které bylo střediskem kultu boha Sin (měsíce). K rozkazu Božímu (Skut. ap. 7³.) *A.* opustil město, které ohrožovalo jeho monotheismus. K rozkazu vystěhovati se z příbuzenstva přidána zaslíbení (pravděpodobněji již zde, a nikoliv teprve v Mesopotamii), že *A.* se stane praotcem četného národa, že bude provázen zvláštní ochranou a požehnáním Božím, a v něm že požehnána budou všecka pokolení země, t. j. že z jeho potomstva vzejde spása všeho lidstva, slíbená protoevangeliem již praroditelům a ústy Noemovými Sémovi (Gn 12¹⁻⁷). Opustiv Ur, *A.* zdržoval se po nějaký čas v jiném sídle kultu boha měsíce, v Haranu (v. t.) (Gn 11³¹). Po smrti otcově (Skut. ap. 7⁴) *A.* v 75. roce svého pokračuje na své cestě do země Kenaan, přichází až k Sichému, k dubu More (אֵלוֹן מוֹרֶה, Vulg. „convallis illustris“). Bůh se Abramovi zjevuje a slibuje potomstvu jeho zemi, ve které *A.* právě dlí. Na poděkování patriarcha přináší oběti Gn 12⁸. Poté pohybuje se mezi tímto místem zvaným Luz (které později Jakob nazval Bethel Gn 28¹⁹) a blízkým Hajem přináší Pánu oběti nové (Gn 12⁸, 13³). Později volí směr jižní a kočuje do Negebu, t. j. krajiny rozprostírající se na jih od hor Hebronských k poušti Faran. Hlad nutí praotce hledati útočiště v obilní komoře starého východu — v Egyptě. Zde byla mu odňata manželka do harému faraonova, brzy však zase vrácena. Gn 12¹⁰⁻²⁰. — Po návratu z Egypta kočoval *A.* po Palestině, až konečně stanul u dubu Mamre (מַמְרֵא v. t.) nedaleko Hebronu (Gn 13⁸⁻¹⁸). Když Amrafel, král Sennaaru, Arioch, král Ellasaru, Chodorlahomor, král Elamu, a Thadal, král Gutiů (?), porazili v údolí Siddim (עֵמֶק הַשִּׂדִּים) pět králů západních, kteří se zdráhali odváděti obvyklý poplatek (Baru, krále Sodomy, Bersu, krále Gomorrhy, Sennaaba, krále Adamy, Semebera, krále Seboim, a krále města Segoru) a zajali Lota, synovce Abramova, *A.* pustil se za vítěznými králi, dohonil je a přepadl je v noci nedaleko města Laiš (které později slulo Dan) a Lota ze zajetí vyprostil (Gn 14¹⁻¹⁶). Mnozí pochybují o historičnosti této události. Jest pravda sice, že 318 ozbrojených služebníků, které měl *A.*, není velikou mocí válečnou, třeba však míti na paměti: a) že *A*-ovi poskytli též pomoc Ammorejci Mamre, Eschol a Aner; b) nevíme, jak silní byli východní králové; c) *A.* nebojoval s nimi v širém poli za bílého dne, nýbrž přepadl je v noci, a konečně d) Melchisedech připisuje vítězství *A*-ovo samému Bohu (Gn 14²⁰). Vracejícímu se *A*-ovi přichází v ústrety král Sodomy a Melchisedech, král Salemu. Melchisedech (v. t.) přináší na poděkování za vítězství *A*-ovo oběť díků, hostí *A*-ovu družinu a uděluje mu požehnání. *A.* dává mu za to desátek ze vší své kořisti, odmítá však velkodušně králem Sodomským mu nabízenou část jeho majetku nepříteli vyrvaného (Gn 14¹⁷⁻²⁴). Navrátiv se k Hebronu, byl Bohem ujištěn, že se mu dostane četného potomstva, které bude sice po 400 let bydliti v Egyptě, potom však že se uváže v držení země Kanaan (Gn 15¹⁻²¹). Když bylo *A*-ovi 86 roků, povila mu otrokyně jeho Hagar syna, který byl na rozkaz Boží nazván Ismael (יִשְׁמָעֵאל = Bůh slyší, vyslýchá. Gn 16¹⁻¹⁶). Smlouva, kterou před tím již započal Hospodin s *A*-em uzavírati, dovršena byla, když *A.* dosáhl 99 let svého života. Smlouvou touto zavázal *A.* sebe a své potomstvo, že budou „choditi před Hospodinem a že budou dokonalými.“ Bůh pak se zavazuje, že: a) *A*-a otcem četných ná-

rodů učiní, b) potomstvu jeho dostane se v trvalé držení země Kanaan, c) Bůh bude vždycky v něžném, zvlášť laskavém poměru k jeho potomkům státi. Symbolickým znamením tohoto poměru, z oboustranné smlouvy vyplývajícího, byla obřízka (v. t.) Gn 17^{1}—18^{15}. Na svých toulkách Negebem *A.* přichází do Gerary; král tohoto města odnímá mu Sáru podobně jako kdys před tím byl učinil farao v Egyptě, brzy však ji rovněž navrací (Gn 20^{1-18}). Konečně naplňuje se slib Bohem daný. Sára povila stoletému manželu chlapečka — Isáka (יִצְחָק = směje se (Gn 17^{17-19}, 18^{12} 21^{6}), který byl 8. dne obřezán Propustiv Hagaru s Ismaelem, *A* zvolil za místo svého pobytu Bersabee (v. t.) Gn 21^{1-31}. O několik roků později osvědčil *A.* svoji skálopevnou důvěru v Boha, jsa odhodlán přinésti mu v oběť i předmět všech svých nadějí, svůj nejdražší poklad — svého syna Isáka. Za tuto velkodušnost dostalo se mu opětného ujištění, že v jeho potomstvu požehnání budou všichni národové země (Gn 22, $^{1-24}$). Ve 137. roce svého života *A.* ztratil svoji milovanou choť. P. choval ji v jeskyni Machpele, kterou s přiléhajícím polem koupil od Efrona a kterou určil za rodinnou hrobku (Gn 23^{1-20}). Kethura, kterou pojal po smrti Sářině za manželku, porodila mu šest synů. V 175. roce svého života *A.* zemřel a nalezl místo posledního odpočinku po boku své milované družky života v jeskyni Machpele u Hebronu (Gn 25^{1-11}). — *A.* tvoří důležitý mezník v dějinách zjevení Božího. Až po *A*-a kráčel Bůh v přípravě lidstva na slíbenou spásu cestou universalismu, stejnou měrou věnuje péči všem národům; *A*-em začíná doba partikularistické přípravy, t. j. Ten, jenž chystá výkup lidstva, nechává pohany jíti svými cestami (Skt. ap. 14^{16}) a volí si jeden národ, který měl býti jediným nositelem čistého náboženství a zaslíbení mesiášských, jemuž prvnímu měla býti hlásána svým časem spása Vykupitelem, vzešlým z jeho krve. Vyvolení tohoto národa k úkolům tak dalekosáhlým stalo se volbou jeho praotce *A*-a. — Poněvadž *A.* zaujímal tak význačné místo v dějinách spásy, proto mluví se o něm velice často jak v *ZS*, tak i v *ZN*. Tak sám Hospodin si přivlastňuje jméno „Bůh Abrahamův" Ex $3^{6\ 15\ 16}$, 4^{5}; Tob. 7^{15}, Esth 13^{15}, 14^{18}, Ž 46^{10}, Skt. ap. 3^{13}, 7^{32}, a ústy proroka Isaiáše 41^{8} prohlašuje ho za svého „přítele". Kristus, jenž sluje „synem Abrahamovým" Mat. 1^{1}, z názvu „Bůh Abrahamův" dokazuje nauku o vzkříšení Mat. 22^{32}, Mar. 12^{26}, Luk. 20^{37}, a svědčí, že jest *A.* v království Božím Luk. 13^{28}, a že do lůna jeho přicházejí po smrti spravedliví, Luk. 16^{22-30}. — Na základě těchto a četných jiných textů biblických, kterých tuto pro stručnost neuvádíme, jakož i pro četné ctnosti, kterými se patriarcha stkvěl, (skalopevná víra, poslušnost [Žid 11^{8}], důvěra v Boha, láska, která jest ochotna pro Boha obětovati všecko, láska k bližnímu, soustrast s trpícím, mírumilovnost, ústupnost, nezištnost, pohostinnost) — byl v církvi považován za svatého. Starokřesťanské náhrobní nápisy přejí zemřelým, aby byli ἐν κόλποις Ἀβραάμ (Kaufmann, „Handbuch der christlichen Archäologie", Paderborn 1905, 215). Od časů Damasových činí se v mešním kánoně zmínka o „sacrificium patriarchae nostri A." Od IX. věku vyskýtá se jméno jeho v martyrologiích; dle římského mart. koná se památka jeho dne 9. října. Církev sama ho vzývá v modl. „Ordo comm. animae". — Názor, který považoval *A*-a za osobu čistě mythickou, dnes se všeobecně v kruzích vědeckých pokládá za zastaralý; za to však vystupuje v nejnovější době jiná domněnka, která vypravováním biblickým o *A*-ovi připisuje sice nějaké jádro historické, tvrdí však, že jsou zabarvena příměsky astrálně-mythologickými (Stucken, Winckler a Jeremias). Tak Jeremias ve své příručce „Das alte Testament im Lichte des alten Orients" (Lipsko 1906), 339 nn píše, že vypravování biblická o *A*-ovi jsou vyšperkována motivy astrálními více než jiná, poněvadž *A.* začíná novou éru. Již jméno Ab-ram (božský) otec jest vznešený má prý ráz astrálný, poněvadž Sin, bůh měsíce v Ur ctěný, v literatuře babylonské velice často sluje „otec" (v hymnu IV R 9 jmenuje se otcem devětkráte). Podobně Sára odpovídá prý haranské bohyni měsíce Nikkal-šarratu. Ve jménu otce A-ova Thare skrývá se prý snad slovo jerach = měsíc. V počtu služebníků Abramových 318 jest prý hledati počet dní v roce měsíčném, o kterých jest viděti měsíc; *A.* bojuje se svými 318 lidmi podobně jako bojuje měsíc se svými 318 dny světlými proti temnu. Také třináctka v Gn 14^{4} (západní králové platili po 12 let poplatek, třináctého však roku se vzbouřili) jest prý číslo měsíčné; 12 totiž dní jest připočítati k roku měsíčnému, abychom ho vyrovnali s rokem slunečným, třináctým pak dnem začíná nový rok. *A.* prý se pohybuje od východu k západu právě tak jako měsíc. Vypravování o *A*-ovi a Lotovi prý obsahuje „bližencký motiv", t. j. poměr měsíce ke slunci. Byť tato domněnka tu a tam byla duchaplná, přece střízlivá kritika musí doznati, že jest plodem příliš živé obrazotvornosti. Kde najdeme měřítko, dle kterého bychom oddělili jádro historické od příměsků astrálných? Střízlivý, jednoduchý sloh, kterým vypravuje bible podrobné údaje topografické, reelní líčení právních obyčejů v době patriarchově (srv. Dr. Hazuka, „Srovnání života a zvyků starých Babyloňanů se životem patriarchů dle současných pramenů" v ČKD 1906 až 1908) svědčí, že svatopisec skutečné události líčiti chtěl a skutečně též líčil. Proto také domněnky astrálně-mythologické nenalézají ani v kruzích protestantských velikého souhlasu. Tím více jest je zamítnouti tomu, kdo věří v inspiraci bible. *Hjč.*

Abrahamovo lůno (sinus Abrahae, ὁ κόλπος Ἀβραάμ), obrazné pojmenování předpekli (před Kristem) a nebe (po Kristu) jakožto místa klidu a odpočinku ve společnosti Abrahama, kterýž jakožto společný otec všech věřících (Řím. $4^{17\ 18}$) shromažďuje tam syny své (Luk. 16^{22}). — Ikonograficky pěkně znázorněno **A. l.** skulpturou na katedrále amienské (v. obr. 9.).

sv. Abraham I. Abraham Kidunájá (Chidonita), poustevník v Chiduně (Kidun), žák sv. Efréma. Pocházel z bohaté rodiny; zřekl se sňatku, rozdal dědictví své chudým, a žil 50 let jako poustevník. Vykonal skutky heroické, aby duši zbloudilé neteře své Marie zachránil. *Z.* 366. Život jeho

Obr. 9. Abraham. Skulptura na katedrále Amienské.

(Acta s. A.) sepsal sv. Efrém (*Migne* PL LXXIII, aram. text vyd. *Lamy* v Analect. Boll. 1891), jenž o něm složil také 15 hymnů (vyd. Lamy 1889). Svátek dle řím. Martyr. 16. břez. [srvn. *Nilles* Kal² I., 310, 466]. — 2. opat a zakl. kláštera Saint-Cirgues u Clermontu, *n.* v Syrii u Eufratu („super Eufrati fluvii litus" ; chtěje navštíviti poustevníky v Egyptě, upadl v zajetí. Později odebral se do Francie (Auvergne). *Z.* před 485. Svátek 15. června. — 3. mnich palestinský, biskup kratejský (Krateia — Gérédé), žil koncem V. a zač. VI. stol.; životopis jeho zachován arab ky a z části řecky. [P. *Peeters*, Historia s. Abramii ex apographo Arabico v Anal Boll. 1905 (XXIV), 349—356.]

Abraham, mnich ruský ve druhé pol. XVII. stol., horlivý přívrženec ruského rozkolu, jehož se sice 1666 na synodě moskevské zřekl, ale za nedlouho opět zjevně jej hlásal, načež uvězněn a r. 1671 upálen. Spisy jeho důležity jsou pro dějiny rus. rozkolníkův. (*Palmieri*, Nomencl. 7).

Abraham, varhanář v Lo·tě v XVIII. stol. postavil veliké varhany v chrámech sv. Jiljí a sv. Jakuba v Praze. (*Srb-Debrnov*, Děj. hudby 180.)

Abraham, arcibiskup achridský XVII. století, jenž se sjednotil s Římem.

Abraham Antiochejský v Abrahamité.

Abrah·m, biskup arbelský, mč. *z* 344 n. 347-8 (srv. Sozom. I. 2. c. 8); svát. 4. ún. [*A. Ponomarev* v Prav. bog. enc. I, 187 - 8.]

Abraham, patriarcha armenský, r. 596 zavrhl sněm chalcedonský a uvedl svou církev v monofysitism.

Abraham, první katolický patriarcha armenský (vedle monofysitského), r. 1742 Benediktem XIV. potvrzený

Abraham a sancta Clara, OSA, proslulý kazatel a spis. popul. knih náboženských. Dřívější jméno jeho před vstoupením do kláštera bylo Jan Ulrich Megerle Megerlin). *N.* v Messkirchu v Badensku 1644, *z.* ve Vídni 1709. Stud. na jes. gymnasiu v Ingolštatě a na benedikt. škole v Salcpurku. R. 1662 jsa jinoch 18letý, vstoupil do klášt. bosých augustiniánů ve Vídni, stud. bohosloví v Mariabrunnu. Na kněze vysv. ve Vídni 1666, stal se 1667 kazatelem v poutnickém místě Maria Stern v Taxa u Augšpurku, 1668 n. 1669 kazatelem ve Vídni, 1677 kazatelem při císařském dvoře vídeňském, 1680 převorem konventu vídeňského, 1682 kazatelem ve Štýrském Hradci, 1689 opět ve Vídni; r. 1691 provinciálem a posléze definitorem řádu. — *A.* vynikal důkladným vzděláním theologickým, hlubokou znalostí lidí, jichž slabostí bystře uměl pozorovati a vtipným způsobem kárati. Jeho kázání jsou neobyčejně originální, svěží, vtipem sršící; místy však triviální. Sebr. vydání jeho spisů v 21 svazcích vyšlo v Pasově 1835—46 (2. vyd. 1874); nejnověji od r. 1903 vydává z usnesení městské rady vídeňské H. Striegl výbor z nich v 6 sv. Srvn. *Karajan*, „Abraham a Sancta Clara" (Vídeň 1867).

Abraham bar Dašándád, přijmím „Chromý", identický s Abrahamem Kommentátorem, spisovatel nestoriánský VIII. stol. *Sp.* katechési (martjánútá), rozhovor proti Židům, knihu o cestě královské a j. Išo' bar-Nun (Jesus bar-Nua), Abú Núch a patriarcha Timotheus I. byli jeho žáky.

Abraham bar Lifé, jejž Assemani ztotožňuje s Abrahamem bar Dášándád, *sp.* Kommentář liturgický, v němž učí praeexistenci duší a monarchianismu.

Abraham Bartoloměj, biskup krétský (Cretensis) *z.* cca 1536, byl nějaký čas mnichem v kláš. Monte-Cassinském. *Sp.* Život sv. Eustachia, patriarchy konstantinopol, a lat. překlad dějin sněmu florenckého, jež sepsal řecky nepochybně Dorotheus, arcib. mytilenský. Překlad *A*-ův vydán tiskem v Římě 1521.

Abraham z Basry (Basory), nestor. metropolita v Basře (nedaleko perského zálivu) cca 987, *sp.* výklad k Theodoru Mopsv. a četné listy o rozličných předmětech.

Abraham z Basry, spisovatel dialogu s mnichem Sinajským o zřízení klášterním; překl. arab. zachoval se v rkp. z XV. stol. v biblioth vatikánské.

Abraham ben David z Portaleone (Abraham Arièh), lékař žid., *n.* v Mantově 1542, *z.* 1612. *Sp.* knihu o starožitnostech žid. „Šilté haggiborim" (Štíty silných, Mantua 1612). Překlad uveř. B. Ugolini v „Thesaurus antiquitatum sacrarum".

Abraham ben Isák Bedersi (= z Béziérsu, kdež se narodil), velice plodný náboženský básník žid. cca 1240 1300; mimo to *sp.* slovník hebr. synonym pod názvem „Chótám tókhnit".

Abraham ben Mardochai Farrissol, žid. uč., pocház. z Avignonu, usadil se v Mantově, později ve Ferrare; mimo spisy geograf. a kosmogr. *sp.* stručný kommentář k Pentateuchu („Pirché šóšanim" = květy lilií), Kazateli a Jobovi.

Abraham ben Meír Ibn Ezra v. Aben-Ezra.

Abraham ben Meír de Balmes, uč. žid. XV stol., *n.* v Lecci v Neapolsku, *z.* 1523, lékař karJ. Gammariho a prof. univ. padovské. Přel. do lat. spisy Averroovy; mimo to *sp.* hebr. grammatiku („Migné 'Abrám", Benátky 1523) a j.

Abraham Bulharský, muč. (sv.) *z.* 1229 v m. Bolgary na Kamě; pam. jeho umuč. I. dub., přenesení jeho ostatků (do Vladimíra) 6. bř. [*Barsukov*, Istočn. r. agiogr.; *Golubinskij*, Istor. kanoniz. svjatych v r. c. str. 38; *Sergij*. Měsjacesl. II, 60. 84.]

Abraham Ecchellensis *n.* 1600 v Ekkelu (Hékelu) v Syrii, *z* v Římě 1664, stud. v kolleji maronitů v Římě, stal se učitelem syršliny a arabštiny v Propagandě. R. 1630 povolán do Paříže, aby súčastnil se při vydávání veliké polyglotty, v níž obstaral syrský a arabský text kn. Ruth, jakož i arab. text 3 kn. Makk. Práce jeho setkala se s odporem u jiných spolupracovníků řečeného díla, Valeriána de Flavigny a Gabriela Sionity, proti nimž se hájil listy tiskem vydanými 1647. Vrátiv se do Říma pracoval pro kongregaci Propagandy. Literární činnost *A*-ova byla velice záslužná, neboť jí uvedeny byly ve známost mnohé prameny orientální do té doby nepovšimnuté. Ze *sp.* jeho uvádíme: Synopsis fil. arab. 1641, lat. překl. listů, řečí, pravidel, napomenutí sv. Antonína poust. 1641, 1646, „Concilii Nicaeni praefatio cum titulis et argum., canon. et constit. ejusdem, quae hactenus apud orient. nationes exstant, nunc primum ex arab. in lat. versa" (Pař 1645), „Catalogus libr. chaldaeor. tam eccl. quam profanor. auctore Hebed Jesu, latine donatus et notis illustratus (Řím 1653); spolu s Leonem Allatiem vyd.: „Concordantia nationum christianarum orientalium in fidei catholicae dogmatibus" (Mohuč 1655). Proti tvrzení protestantů o původu primátu papežova vydal spis: „De origine nominis Papae nec non de illius proprietate in Romano Pontifice, adeoque de ejus primatu contra Joannem Seldenum Anglum" Řím 1660).

Abraham Florinskij, rus. mnich a sp. náb. *n.* cca 1720, *z.* 1797, působil jako kazatel a učitel na akademii kyjevské; později byl představeným různých klášterů a dosáhl důstojenství archimandrity. Opravil starý rus. překlad homilií sv. Jana Zlatoúst. a některé z nich znovu přeložil. (Palmieri, Nomencl. 8).

Abraham bisk. **frisinský** 956—994, pocházel z Korutan, pečoval o missii mezi Slovinci, kteří k diecesi jeho patřili (z doby jeho pocházejí snad t. zv. „Frisinské zlomky", zpovědní formulky a homilie staroslovinské, zachovavší se v lat. Kodexu frisinského klášt. sv. Korbiniána).

Abraham Galante, rabín ital., *z.* v Římě na poč. XVI. stol., *sp.* kabalistický kommentář k Pláči Jerem („Qinat setárim"), tišt. v Ben. 1589, v Praze 1621.

Abraham Halický n. Čuchlomský, ruský světec, žák Sergia Radonežského, *z.* 1375 20. června, v kterýžto den se slaví. [arch. *Leonid*, Svjataja Rus. Spb. 1891, No. 740; *A. Ponomarev* v Prav. bog. enc. I, 90 - 194.]

Abraham Hallevi 1. přijmím Hazzaqén (= „Starý"), žid. uč. v Jerusal. v XVI. stol. Sp. komment. kabalistický o 70 těhodnech Danielových („Mešáré qitrin"), tišt. v Cařihr. 1510 — 2. ben Isák *sp.* kommentář k Písni písní (vytišt. 1558). — 3. ben Megas (ibn-Migás), rabín špaň., *sp.* výklad Pentateuchu („Kebód 'Elohím"), vytišt. v Cařihr. 1605.

Abraham Chasan ben Juda, rabín polský, *sp.* krátký kommentář ke knihám proroků, hagiografům a ke pěti Megilloth (1593, 1612).

Abraham Kalmankas ben Josef, jeden z nejznam. žid. kabalistů něm. XVI. stol., *sp.* kommentář ke Genesi („Ha'éšél").

Abraham Kaškarský, reformátor nestor. mnišstva v VI. stol., zakl. veliký klášt. na hoře Izlá u Nisibis.

Abraham Mirožský, ruský světec, zakladatel pskovského kláštera Spaso-Mirožského, *z.* 1158, svát. 24. září.

Abraham Nisibský n. z Beth-Rabbanu (dle rodiště svého), sp. nestoriánský, nástupce Narsův ve škole nisibské asi na poč. VI. stol. Dle Ebedjesu *sp.* výklad kn. Josue, Soudců, Králů, Ekklesiastiku, Isaiáše, 12 mal. prorok, Daniela, Písně Písní; mimo to pojednání o pausách při recitaci brevíře a sbírku hymnů. Ze všech těch spisů zachovala se toliko jediná hymna na konci nestor. žaltáře.

Abraham Ostroh ben David *sp.* kommentář k aramejské parafrasi Pentateuchu, vytišt. ve vydání Pent. s třemi Targumy aram. (Hanau 1614, Frankfurt 1681).

Abraham Palicyn (světským jménem Averkij Ivanovič), rus. mnich v kl. Nejsv. Trojice v Sergievském posadě, *z.* 1626 n. 1627. Byl hlavním náčelníkem hájení zmíněného kláštera proti vojsku polskému 1608 *Sp.* „Skazanie o osadě Troickago Sergieva monastyra ot Poljakov i Litvy, i o byvších potom v Rosii mjatežach", kdež popsal události roku 1598—1613.

Abraham Pečengský, ruský světec ok. r. 1492; svát. 4. ún. [*Beršukov*, Istočniki rusk. agiogr. 7-8; *Verjužinskij*, Istor. skazanie o Volog. svatych, str. 363; *Filimonov* Ikonop. Podlin. str. 33.]

Abraham Rostovský, archimandr., ruský světec a divotvorce, dle Golubinského XIV. stol., dle Makaria *z.* 1045, dle jiných v XI.—XII. století. Svátek 29. říj. [*A. Ponomarev* v Prav bog. enc. I, 203-210.]

Abraham Sabba, žid špaň., kabalista, uchýlil se po vypuzování židů ze Španělska 1492 do Lissabonu, potom do Fezu v Marokku. *Sp.* komm. k Pentateuchu („Cerór chammor"), vytišt. v Cařihr. 1514, v Benát. 1513, 1546, 1566, v Krakově 1595.

Abraham Seeb n. Zeeb **ben Benjamin**, žid exeg., *z.* 1698 v Litevsku, *sp.* komm. k Pent. („Žerá' 'Abráhám"), tišt. v Solnohr. 1685.

Abraham Smolenskij, mnich a světec rus. konce XII. — poč. XIII. stol. Životopis jeho napsal žák jeho mnich Efrem, vyd. v Pravosl. Sobes. 1858, č. 3. [*Golubinskij*, Ist. r. c.? I, 772; *A. Ponomarev* v Prav. bog. enc. I, 194-203.

Abraham di s. Susanna, minorita přísn. obs., *sp.* Instituzioni canoniche (Neap. 1864, 2. vyd 1868), Nozioni e problemi di diritto canonico publico e privato in conformità del diritto novissimo ed ultimi decreti coll' aggiunta di alcuni trattati e specialmente sul concilio ecumenico (t. 1869).

Abraham, bisk. **Suzdalský** (1431—1452) súčastnil se spolu s metropolitou Isidorem sněmu florenckého, ale dekretu o sjednocení církví podepsati nechtěl a po návratu svém o to se zasazoval, aby Isidor byl sezazen. (*Pamieri*, Nomenclator 8.)

Abraham Usque, žid, *n.* v Lissaboně, po vypuz. židů 1493—1506 usadil se ve Ferraře, kdež zřídil knihtiskárnu, v níž 1553 vydal špaň. bibli známou pod jménem „Bible židovská" n. „Bible Ferrarská"; překlad pořídil z hebrejského za pomoci několika učenců. Uspořádal zároveň dvojí vydání: jedno pro židy, druhé pro křesťany; obě vydání liší se od sebe jen nepatrně.

Abraham Władysław, *n.* 1860 v Samboře, od 1888 prof. cirk. práva na univ. lvovské. *Sp.* Pruska ustawa kościelnopolytyczna z 21. maja 1886 (Krak. 1886), Proces inkwizycyjny w ustavach Innocentego III. i we spółczesnej nauce (t. 1887), Exhortatio visitationis synodalis z dyecezyi wrocławskiej z w. XIV. (t. 1889), Sprawozdanie z poszukiwań w archiwach rzymskich (t. 1880), Statuta synodu v Kaliszu z r. 1420 (t. 1883), Początki prawa patronatu w Polsce (Lvov 1889), Organizacya Kościoła w Polsce do połowy w. XII. t. 1890, 2. vyd. Krak. 189), Statuta legata Gentilisa z r. 1309 (Krak. 1893), Powstanie organizacyi Kościoła łacińskiego na Rusi (t. 1904), Jakób Strepa, arcybiskup halicki 1391—1409 (Krak. 1908).

Abraham Zahalon, žid špaň. XVI. stol, talmudista, *sp.* komm. ke knize Esther („Ješa' Elohím"), tišť v Bagdadě 15 5, v Ben. 1621.

Abraham Zanti zvaný „hakkohen" (kněz), rabín benátský, *n.* 1670, *z.* 1729., lékař, filos a básn. *Sp.* poetickou parafrási žalmů „Kehunnat 'Abráhám" (Ben 1709).

Abraham Zeeb v. Abraham Seeb.

Abrahamffy Jan, minorita na Slovensku v kl. košického, *z.* 1728. *Sp.* „knížka modliteb nábožných". Vyd. nákl. Jakuba Haška, prob. v Novém Městě nad Váhem Trnava 1693), „Žaltář" (Brno 1697), „Fakulc hořící o pravé církvi Kristově, jejich správných pastýřích, tolikéž vrchnosti duchovní, antikristu, křestanském náboženství, očistci, přímluvě svatých, zpovědi a způsobu přijímání vel. svátosti oltářní světlem svým hloupý i sprostý rozum osvěcující.. zažžetá" (Brno 1700. Srvn. *Jar. Vlček*, Děj. č. lit. II. č 1. str. 40.

Abrahamité, 1. sektáři v Syrii, kteří v IX. stol. s Abrahamem Antiochijským upírali božství Krista Pána. [Srv. *Moreri*, Le grand Dictionn. historique str. 48.] — 2. náboženští blouznivci na Bydžovsku ve čtyřicátých letech XVIII. věku. Z nedostatku četby NZ oblíbili si SZ, který židům nebýval odnímán. Křesťane dávali se mezi židy, zvali je k sobě a přijali něco z náboženství židovského. Nedávali svých dětí křtíti, světili sobotu, popírali božství Páně. Obřízka některým se nelíbila, proto zachovali se jako Abraham, o kterém shledali, že byl i dříve mužem Bohu milým, než ten obřad byl zaveden. Jiní i tomu se podrobili. Z NZ podrželi víru v proroctví Apokalypse a Otče náš. Mravním původcem této sekty byl rabín Mendl z Bydžova, vůdcem Jan Pita, krejčí z Chudonic. Jiní přívrženci byli: ovčáci Václav Vacek, Lukáš, Karel a Jiří Volný, sedlák Jan Baura, jeho manželka a děti. Členové jiní byli: chudší lidé, chalupníci, ovčáci, některé vdovy z okolí bydžovského a jičínského. Vyzrazeni byli asi r. 1747 nebo na počátku l. 1748. Hradecký biskup Jan Josef hrabě Vratislav zavedl se zatčenými kanonické šetření, po kterém byl Pita usvědčen z rouhavých řečí proti Pánu Ježíši a rozsévání bludů a z církve i s přívrženci vyobcován. Světský soud odsoudil jej k smrti upálením, Vacka a manželku Baurovu Ludmilu ku stětí, bratří Volní byli dáni na tři léta do žaláře. Zatvrzelý Pita dal se při rozsudku přes prosby ženy a dětí opětně do rouhání. Přičiněním Ant. Koniáše přece odvolal a

zemřel s církví smířen v Hradci Král. na hranici 18. prosince 1748. Rabín Mendl, jenž ovčáky a jiný prostý lid židovské víře vyučoval, byl odvezen do Prahy a upálen po dlouhé vazbě 7. března 1750. V bouřlivém roce 1775 dalo se kolem Bydžova deset rodin obřezati a nazývali se Abrahamity. R. 1777 přijímal krajský hejtman hradecký Václav Ferdinand Vančura z Řehnic na radnici v Hradci, Jaroměři a Bydžově slib a přísahu od lidí z kacířství židovského obviněných, že neupadnou více do takového bludu. — Po vydání tolerančního patentu 13. října 1781 královradecký biskup Hay jako královský komisař dne 9. května 1782 setkal se v Rokytně a Chvojenci s padesáti dvěma rodinami, jež nechtěly zůstati ani katolíky, ani se dáti na víru Lutherovu nebo Kalvínovu. Byli to lidé bezúhonných mravů, jejich děti byly pilny křesťanských cvičení, a všichni měli se uctivě k biskupovi a kněžím. Vyslechli laskavá Hayova slova, uznávajíce jeho dobrou radu, ale že prý jejich rozum, jak děl jejich řečník Kašpar, nemůže snésti křesťanských tajemství a že prý nemohou věřiti, co je proti jejich rozumu. Vyznávali jednoho Boha, zavrhovali Nejsv. Trojici. Věřili, že byl Kristus, a že jest Duch Svatý, ale ne jako božské osoby. Bible prý není Bohem vnuknuta, ale obsahuje i co Bůh mluvil i co lidé napsali. Bůh prý zjevil vše již prvním lidem, jak to je obsaženo v písmech, které Hospodin odevzdal Noachovi, aby je v arše uchránil, jež přijdou prý jednou na světlo. Dokud se tak nestane, věřili ve zjevení jenom tam, kde prý se jim Bůh zjevil svými skutky. Křest jest jim vynálezek lidský, kterému v dětství nemohli se ubrániti. Své děti dávají křtíti a oddávati, protože tak zákony vlasti přikazují. Vrchnosti poslouchají, jejich zákonem jest desatero a obě přikázání lásky. Věří v nesmrtelnost duše, ne však v muky pekelné. Modlí se Otče náš a zpívají žalmy, ať spravedliví, ať hříšnici. — Také ve Skutči vyskytli se lidé toho druhu, neměli však střediska, říkouce, že víra jejich byla „odjakživa", přiznávali se „k tomu novému" nebo „k císaře pánovu" náboženství. Lid je zval berany, Lampelbrüder, Hay pojmenoval je deisty, kteréž jméno i sami přijali a své vyznání nazývali „boží vírou". — V červnu 1782 podal chrudimský krajský úřad zprávu do Prahy o lidech, kteří se nazývali Israelity. Biskupovi Hayovi a krajskému úřadu bylo 9. srpna nařízeno, aby je vyslechli. Setrvají-li ti lidé při svém, pak ať přijmou obřízku a jako židé ať jsou vyhoštěni ze svých pozemků. Vyznání Israelitů shodovalo se dosti s vyznáním deistů, v Písmě nebyli ani s deisty ani mezi sebou jedné mysli. Měli v úctě SZ, proroctví, očekávali Messiáše, světili sobotu, zavrhovali obřízku, protože Abraham ji také nebyl podroben. — S Deisty a Israelity byli spřízněni „Zbloudilí" v Žiželicích nad Cidlinou. Po marných domluvách radil Hay 12. září 1782 k důraznému jednání proti nim, aby vůdcové mírným způsobem byli odstraněni, aby nesměli uzavírati sňatků a děti jejich aby byly dány na vychování v náboženství a mravnosti, pak aby dobrý spis Mésenguyův mezi lidem v překladu byl rozšířen. Úřadové světští hrozili, že je dají z usedlosti vyhostiti. Řekli na to, že půjdou, kamkoliv císař chce, že všude Boha naleznou, a odpověděli na námitku, že si na tureckých hranicích těžko chleba vydělají: „Vždyť nám přece dovolí, abychom si vzali ruce s sebou." Dvorskými dekrety bylo nařízeno a provedeno: z pozemků a svrchků neprodáno nic, majetek byl zachován zákonným dědicům, nebyli-li bludaři, a v jejich prospěch spravován. Děti méně než patnáctileté považovány buďte za sirotky, a dány do výchovy křesťanským sedlákům nebo do vlašského sirotčince v Praze. Kdo se prohlásil za deistu, buď šest neděl křesťanskému náboženství vyučován. Nezřekne-li se svého bludu, budiž generálním kommandem přidělen k vojenským sborům v Sedmihradech, Haliči, Bukovině, v temešském Banátě, Rjece a Slavonii. Ženy nebuďte od mužů odlučovány a nikdo nebuď týrán. Proti dekretům neprospěla ani prosba u císaře, který nechtěl činiti násilí jejich svědomí, ale také nechtěl strpěti sekty tak nebezpečné. V prvých dnech dubnových vyvezeno bylo asi sto dvacet deistů a neznámo kolik israelitů. Ihned po prvém dni cesty přišla některým lítost a říkali: „Proč jsme nezůstali dobrými katolíky, jak jsme bývali před tím!" Jakmile došli do Temešváru, přihlásilo se jich osmnáct přičiněním Alberta Karliského, dozorce král. škol, že se vrátí do katolické církve. Listina o tom sepsaná, na které učinili každý znamení své ruky, předložena byla císaři, který tam tehdy meškal. Sedmnáctého června vyznali katolickou víru ve farním kostele temešvárském. V Žiželicích, kde — jak Vavák praví — „téměř všichni měšťánkové od katolické víry nejprv k evangelické, pak k helvetské a naposled k té hovadské odpadli", měly býti grunty deistů neb ariánů prodávány 13. února 1783. Z Pardubicka měli býti deisté hned v zimě vedeni do Banátu. Pro mrazy se vrátili a teprvé 24. března oblečeni byli do charvátských šatů, na hlavě oholeni a tam odvedeni. Zůstaly jenom děti mladší desíti let. — V Čechách dala se později vrchnost na mírnější cestu. Deisté a israelitè neměli býti nuceni k židovství, ano úřadové neměli se jich ani po deismu dotazovati, ježto sám císař v Uhrách se přesvědčil, „že muži i ženy, dílem z hlouposti a nevědomosti, dílem z lehkomyslnosti a chutí ku cizincování k tomu svedeni byli." Zneužívání jména deistů a israelitů mělo býti zahlazeno. Vyhlášeno bylo, že každému, kdo se za takového, nebo za „beránka" vydá, má se „bez dalšího otazování čtyřiadvacet ran holí nebo karabáčem . . dáti a on s tím domů poslati." Ženy měly býti trestány metlou aneb měl trest býti odložen. Bití ukládalo se ne proto, že je deistou, nýbrž protože praví se býti něčím, čemu nerozumí. Konsistoř královradecká připomínala duchovenstvu, aby s napravenými zacházelo laskavě, také dvůr nařizoval, aby vyhoštěným osobám, jichž napravení a dobré chování se zjistilo, byl povolen návrat do vlasti, aby jim usedlosti i děti byly vráceny a výtěžek z jejich majetku aby jim byl vyplacen. (*Sýkora T. J.* v Časop. katol. duch. 1878; *Helfert* v Čas. č. musea 1877; *Rezek*, Děj. prostonár. hnutí; *Skopec*, Paměti Fr. Vaváka 1908). *Hmš.*

Abrahamowicz 1. Adam S. J., rektor různých konviktů jesuitských v Polsku. *Sp.* „Kazania niedzielne" (Wilno 1750), „Kazania przygodne miane przy powitaniu trybunału W. Ks. Lit." (1749—50). — 2. Jan, vojvoda smolenský, kalvínec, obránce různověrství, vyd. „Katechizm" (Wilno 1598).

Abrahamovo lůno v. Abraham.

abrakadabra v. abraxas.

Abram v. Abraham.

Abram Mikuláš S. J. *n.* v Xaronvalu v Lotrinsku 1589, *z.* 1655, prof. exegese na universitě v Pont-à Mousson. *Sp.* „Pharus V. T. sive sacrarum quaestionum ll. 15" (Pař. 1648), kdež pojednává o bibl. šestidenní, o řekách a místech rajských, o Noemovi, o zmatení jazyků, o říši assyrské, o Abrahamovi, Faraonovi, o pobytu Israelitů v Egyptě, o chronologii Soudců, o zajetí babylonském, o Dariovi Médském, Juditě, o příští Messiášově a o 70 těhodnech Danielových (Calmet pochvalně se zmiňuje o tomto díle); „Nonni Panopolitani Paraphrasis sancti secundum Joannem evangelii" (překl. z řečtiny, Pař. 1623), „Commentarii in P. Virgilii Maronis Bucolica et Georgica. Accessit diatriba de quatuor fluviis et loco para-

disi ad explicationem versus 290 libri quarti Georgicon" (Pont-à-Mousson 1636). [*Sommervogel* I., 16—21.]

sv. Abramius, bisk. Arbélský v Persii, v době pronásledování Sapora II. mučen a sťat cca 348. Svátek 4. ún.

Abramov Nikolaj Aleksějevič, ruský církevní historik (zvl. o dějinách církve pravosl. v Sibiři), *n.* 1812 v Kurganu (gub. Tobolsk), 1832 učitel na církevní škole tobolské, *z.* 1870. *Sp.* „Joann Maksimovič, mitropolit Tobolskij i Sibirskij [1711—15]" (Petrohr. 1850), „O vvedenii christianstva u Berozovskich Ostjakov" (t. 1851), „Materialy dlja istorii christianskago prosvěščenia Sibiri, so vremeni pokorenia eja v 1581 g. do načala XIX. st." (t. 1854), „Propověď [hlásání] evangelija sibirskim Vogulam" (t. 1854), „Mitropolit Kiprian, pervyj prosvětitel Sibiri i osnovatel eja lětopisi" (t. 1859), „Starinnyja ikony v Tobolskoj eparchii (t. 1859), „Georgij Jaščuržinskij, archiepiskop Tobolskij i Sibirskij [1845—52]" (t. 1768), „Pavel P. Konjuškevič, mitropolit Tobolskij i Sibirskij [1757—68]" (t. 1868), „Antonij Stachovskij, mitropolit Tobolskij i Sibirskij [1721—40]" (t. 1863), „Evlampij, archiepiskop Tobolskij i Sibirskij [1852—56]" (Tobolsk 1869), „Svjatitel Filothej, v schimě [v řeholi] Theodor, posvětitel sibirskich prorodcev [tuzemců]" (Omsk 1882), „Tjumenskij Troickij monastyr" (t. 1882). Srv. *Palmieri,* Nomencl. 9—10.

Abramovič Dmitrij Ivanovič, *n.* 1873, 1898 docent na církevní akademii petrohr., 1903 magister bohosl., 1907 mř. prof. staroslovanštiny a dějin rus. literatury. *Sp.* velmi cenné dílo „Izslědovanie [studie] o kievopečerskom paterikě [παιξικόν] kak istoriko-literaturnom pamjatnikě" (Petroh. 1902). Srv. *Palmieri,* Nomencl. 10.

Abran, *hbr.* 'Ebron, město v území kmene Aser, Jos. 19[28], buď snad totožné s „Abdon" (v. t.); kteréžto jméno některé rkpsy na uv. místě skutečně mají místo „Abran"; anebo snad nynější Berwe, vých. od Akky.

abrasax v. abraxas.

Abravanel v. Abarbanel.

Abraxas, Ἀβραξας, 1. název, jímž gnostik Basilides (ve II. stol.) nazýval nejvyššího Boha neboli knížete 365 nebeských sfér. Ireneus Contra haer. I, 24, 7 praví: „Místa pak svým 365 nebesům rozvrhují [Basilidovci] jako mathematikové; neboť osvojivše si pravidla jich, přenesli je na povahu svého učení; knížetem pak jejich [těch nebes] jest Abraxas, a proto prý má v sobě počet 365" (překl. Desoldův str. 75). Písmena totiž slova Abraxas, hledíc k číselné hodnotě jejich, dávají souhrnem ono číslo 365 (α = 1, β = 2, ρ = 100, α = 1, ξ = 60, α = 1, ς = 200). — 2. název, jímž archaeologové označují gemmy (kameje) jichž původ přičítati dlužno beze vší pochyby Basilidovcům i jiným sektám gnostickým; názvu toho užívají k označení jich proto, že na většině jich jméno *A.* jest vyryto. Gemmy ty sloužily patrně za amulety nebo talismany. Nápisy na nich jsou vesměs řecké; vyskytují se na nich jména: *Ιαω* (= Jahvé), *Αδωναι* n. *Αδωναι, Ανυβις, Ισις, Μιθρας* a j., často ve spojení se jménem *A.* Jedna strana gemm ozdobena bývá zpravidla vrytými bizarními postavami symbolickými. Takovou postavou jest na př. figura s kohoutí hlavou na lidském trupu, který vybíhá ve dva hady (jakožto nohy); v pravici drží bič, v levici pak štít (v. obr. 10.) anebo věnec kolem větve podoby dvojitého kříže. Obraz ten představuje prý pět hlavních výronů aneb vlastností nejvyššího boha, totiž: *νους* (mysl), *λόγος* (rozum), *φρόνησις* (opatrnost), *δύναμις* (moc, bič), *σοφία* (moudrost, věnec či kruh); lidský trup znamená prý nezrozeného, věčného otce. Obrazová i nápisová výzdoba gemm prozrazuje vedle vlivu nauk gnostických také vliv judaismu (na př. jména Jaó, Adónai, Sabaoth, Gabriel), kultu slunce (ozářená hlava postav, kohout, jméno Mithras a p.) a náboženství egyptského (egyptský kříž s uchem, posvátný brouk Egypťanův chrobák-scarabaeus, jména Isis, Anubis a j.); naproti tomu úplně postrádáme tu sebe menší stopy vlivu náboženství křesťanského. Vzhledem k veliké různosti zmíněné výzdoby navrhl Bellermann (1820) toto jich roztřídění, jež se ujalo: 1. abraxasy, jež ve výzdobě své tlumočí názory Basilidovy, 2. abraxasty s motivy vzatými z náboženství východních (hl. egyptského), jež gnostikové přizpůsobili svým názorům, 3. abraxoidy, jež výzdobou svoji vymykají se z nauk Basilidových, jež však možno přičítati aspoň z části jiným gnostikům, na př. Ofitům, Valentiniánům a j. — V souvislosti s tajemným jménem Abraxas jest patrně slovo Abrakadabra n. Abrasadabra, jemuž gnostikové připisovali moc kouzelnou; psali je v několika řádcích pod sebe, vynechávajíce v každé následující řádce vzadu jedno písmeno, tak že celek měl podobu trojhranu (viz obr. 11.) [Srvn. *H. Leclercq* v Dictionnaire d'Archéol. chrétienne I, 127—155, *G. Bareille* v „Dictionnaire de Théologie catholique I, 121—124.] — Ještě ve středověku mezi kouzelnými formulemi pověrečnými nalézáme i onu gnostickou formuli Abrakadabra (Abracadabra, abraculaus), jakožto prostředek proti zimnici [srvn. *Č. Zibrt* „Kouzla a čáry starých Čechův" v Pam. arch. XIV (1889), 143 až 144.]

Obr. 10. Abraxas.

ABPACAΔABPA
ABPACAΔABP
ABPACAΔAB
ABPACAΔA
ABPACAΔ
ABPACA
ABPAC
ABPA
ABP
AB
A

Obr. 11. Abrakadabra.

abrek *hbr.* 'abrék Gn 41[43]. Když Josef vyložil faraonovi šťastně jeho sny, farao „kázal mu vstoupiti na svůj vůz druhý, a služebníku volati předním: *a.*" Slovo toto odvozováno bylo jednak od *hbr.* barak = pokleknouti (tak Vulg.: „ut omnes coram eo genuflecterent" a dle ni český překl.: „aby všichni před ním koleno klonili"), jednak z *assyr.* „abarakku" = otec králův (tak Fridr. Delitzsch vzhledem k tomu, že i Targumy mají tento překl.), jednak z *egypt.* ape = hlava + rek = skloniti (Ign. Rossi), nebo ap = první + rech = mudrc, učenec (Harkavy); jiní poukazují ke *kopt.* abork = „lehni na zem!" (Keil, Frant. Delitzsch); dle mínění H. Brugsche konečně jest *a.* poegypštěné slovo semitské a značí „poklekněte". [Srvn. *Vigouroux* Obj. II, 124, 554.]

abrenuntiatio, odřeknutí se; tak nazývá se část obřadů křestních. Ve druhé části obřadů slavného křtu svatého, před vlastním úkonem křestním, obsaženo jest dvojí slibování („sponsiones"), jež k sobě náleží a vzájemně se doplňují: křtěnec nejprve odříká se ďábla i všech hříchů jeho, což sluje „abrenuntiatio", načež vchází ve smlouvu křestní s Bohem a vyznává víru („professio, sponsio fidei"). Katechismus sněmu tridentského ad parochos (pars II. cap. II. q. LXVIII.) vysvětluje zmíněné dvě součásti takto: „Sacerdos ter conceptis verbis eum, qui baptizandus est, interrogat: ‚Abrenuntias Satanae et omnibus operibus eius, et omnibus pompis eius'?

At ille, aut eius nomine patrinus, ad singulas interrogationes respondet: ‚Abrenuntio'. Igitur qui Christo nom n daturus est, hoc primum sancte et religiose polliceri debet, se diabolum et mundum deserere... Deinde ad ipsum baptismi fontem consistens, interrogatur a sacerdote hoc modo: ‚Credis in Deum Patrem omnipotentem'? Cui ille respondet: ‚Credo'. Atque ita deinceps de reliquis symboli articulis rogatus fidem suam solenni religione profitetur. Quibus sane duabus sponsionibus omnem Christianae legis vim et disciplinam contineri perspicuum est." *Pchč.*

Abreu bratři, řezbáři v Evoře (Portug.) cca 1750; díla jejich v kartus. kl a v kl. S. José tamže.

Abreu, de Jan Nunes (Abreu do Castello), malíř portug. v Lissabonu, *z.* 1738, hl. perspektivní a ornamentální malby (strop kostela Menino Deos v Lissabonu).

Abreu de Abrego) Petr, františkán španě., prof. theol v Seville na poč. XVII. stol. *Sp.* „Explanatio eorum verborum, quae deiparam virginem fecisse prodiderunt usquam evangelistae" (Cadiz 1617), „Exposito cantici Magnificat" (t. 1617), „Expositio cantici trium puerorum" (t. 1610).

Abreu de Šimon, mal. port., pracoval v letech 1592—95 pro klášter sv. Salvatora v Thomaře (7 olt. obrazů v ambitu).

Abreu d' Šebastián, jes. portug., *n.* v Crato 1593, prof. theol na univ. v Evoře, kdež *z.* 1674. *Sp.* „Institutio parochi seu speculum parochorum, in quo tum parochi, tum omnes animarum curam gerentes muneris sui obligationes ac methodum ad eas rite adimplendas facile intueri possunt" (Evora 1665, později často znovu na různ. místech vydáno).

Abril Bartolomĕj, sochař šp. z Valencie, usadil se 1607 v Toledě, kdež provedl práce v mramoru pro kapli Sta Maria del Sagrario, 1618 provedl okrášl. stěn skulpturami v mramoru v kůru klášt. Guadelupského, 1620 pracoval spolu s jinými na hořejší části král. pantheonu v Eskorialu.

Abril Juan Alfonso, špaň. sochař v Madridu na poč. XVIII. století. Od něho hlava sv. Pavla z r. 1707 v museu Valladolidském.

Abrincae (Abrincen. diec.) v. Avranches.

Abrjuckij Dmitrij Semenovič, theol. spis. rus. *n.* 1797, *z.* 1860, učitel náboženství na škole hornické. *Sp.* „Uroki [lekce] iz svjaščenioj istorii Vetchago Zavěta" (Petrohr. 1841, „Istorija cerkvi Vetchozavětnoj" (t. 1854), „Svjaščennaja istorija Novago Zavěta" (t. 1846), „Istorija zemnoj žizni Christa Spasitelja, Božestvennago osnovatelja Novozavětnoj Cerkvi" (t. 1854), „Slova i rěči" (t. 1859). *Palmieri*, Nomencl. 10.

abrogace jest úplné zrušení neb odvolání zákona lidského. Trojím totiž způsobem zanikají zákony lidské: a) pominutím neb dosažením účelu, b) právoplatným obyčejem, c) zrušením neb odvoláním, jež jest buď úplné (abrogace), takže celý zákon zaniká, nebo částečné (derogace) takže zákon po části jen zaniká a po části ještě zůstává. Abrogace a derogace nemá místa v zákoně přirozeném; ani zákon zjevený jí nepřipouští, leda že bychom zánik starozákonních předpisů obřadních a vládních chtěli zváti abrogací neb derogací. Ovšem však zákonodárství lidské jí vyžaduje jakožto nutný doplněk zákonodárné moci, neboť začasté starší nějaký zákon, jenž dříve obecnému dobru prospíval, později za změněných okolností nejen že neprospívá, nýbrž snad i škodí, a špatně by bylo postaráno o dobro obecné, kdyby zákonodárce neměl práva rušiti zákonů zastaralých (srv. Dan. 6[15]); ovšem káže mu úřad, aby tak činil jen z vážných důvodů. Odvolávání a zrušení děje se dvojím způsobem: buď přímo, prohlásí-li zákonodárce, že zákon pozbyl platnosti své; nebo nepřímo, vydá-li zákonodárce zákon nový, zákonu staršímu opačný, kde arciť nový nabývá platnosti a starší ji z toho důvodu pozbývá. V zákonodárství církevním obojí odvolávání jest obvyklé, nepřímé však převládá; v zákonodárství občanském jest přímé zrušení pravidlem (O. z. o. § 9). V zákonodárství církevním má papež právo zrušiti (ať tím ať oním způsobem) obecné zákony církevní (leges communes), které vydala církev z vlastní své zákonodárné pravomoci, nikoliv však zákony božské, které církev věřícím jako hlasatelka zjevení Božího jen oznamuje; biskup a údělný zákonodárce má právo zrušiti zákony údělné (leges particulares), ale jen ve svém údělu. Ještě nutno poznamenati, že právoplatné zákony údělné ruší se (nepřímo) opačným zákonem obecným jen tehdy, obsahuje-li opačný obecný zákon klausuli: „non obstante quacunque lege particulari." *Vřeš.*

Abronas v. Mambre potok.

Abršpach (Adršpach, Adersbach) Hořejší, fara dioec. KH. vikar. broumovského, zprvu fil. k faře zdoňovské (Merkelsdorf), 1787 lokalie. 1855 fara; kost. Povýš. sv. Kříže, patr. matice náb. 1324 k., 6 ak.

sv. Abrunculus, biskup trevírský, *z.* 527, dle jiných 22/4 532.

Absalom, *hebr.* אַבְשָׁלוֹם, dle alex. překladu Ἀβεσσαλωμ, třetí syn Davidův, kterého mu porodila manželka jeho Maacha, dcera krále gessurského Thalmaj (2 Král. 3[3], 1 Par. 3[2]). Aby potrestal zprznění své sestry Thamary, dává vilného polorodého bratra Ammona zavražditi (2 Král. 13) a prchá před Davidem k svému dědu do Gessuru. Po třech letech se vrací a po dalších dvou letech se usmiřuje s otcem (2 Král. 14). Sestavuje si tělesnou stráž a připravuje vzpouru proti svému otci, chtěje se zmocniti jeho trůnu (2 Král. 15). Po čtyřech letech vzpouru v Hebronu skutečně započíná, táhne do Jerusalema a zmocňuje se harému svého otce (2 Král. 16[20]). V lese Efraim, východně od Jordánu, dochází k bitvě, ve které *A.* jest poražen. Prchaje, zapletl se svými dlouhými vlasy do větví terebintu. Joab, nedbaje přání Davidova, zachovati život nezdárného syna, proklál visícího *A*-a a dal ho pohřbiti tak, jak se pohřbívali popravení zločinci, hned na místě smrti jeho v lese do jámy 2 Král. 17—18. Nedošel tedy odpočinku v náhrobku, který si za živa v „údolí královském" byl dal zříditi (2 Král. 18[18]). Dnes ještě ukazuje se v údolí Cedron „náhrobek Absalomův"; jest však jisto, že toto kuriosum slohu řecko-egyptského náhrobkem Absalomovým není. [Viz La Palestine. Guide historique. Pař. 1904, 173 n.] *Hjč.*

Absalon (Axel), *n.* 1128, studoval v Paříži, stal se 1158 bisk. roskildským, 1178 arcib. lundským a primasem dánským a švédským. Výpravami válečnými hleděl baltické Slovany přiměti ku přijetí křesťanství, ale tím zavinil hlavně jejich záhubu. Jinak získal si velikých zásluh o pokřestění a civilisaci skandinavského severu; vynikal jako státník a podporovatel věd; nejst. dějiny dánské sepsány byly k jeho podnětu. *Z.* 1201.

Absalon (Absalon Sprinckirsbacensis), opat kl. v Springiersbachu (diec. trevírská), *z.* 1203. *Sp.* „Sermones festivales" (vyd. Migne patr. lat. CCXI).

Absalon, mnich XII. stol., zhotovil spolu s fraterem Gosbertem nádhernou bronzovou nádrž pro letní refektář kl. sv. Maximina v Trevíru, která se pohřichu nezachovala (pouze pozdější její nákres v král. knihovně brusselské).

Absam, mariánské poutní místo v Tyrolích nedaleko Innomostí a Hallu. R. 1797 17. ledna uvi-

děla selská divka Purcherová v okně obraz mariánský, jehož dosud nespatřila. Lid tyrolský považoval to za prst Boží, pevně důvěřuje v božskou pomoc, bojoval statečně proti vetřelým Francouzům a dobyl nad nimi 1797 2. dubna u Spinges slavného vítězství. Obraz P. Marie na skle vystaven v chrámě *a*-ském k uctívání. — Přívětivé tyrolské městečko *A.* je doposud hojně navštěvovaným poutním místem. (Sr. Krönes, „Geistl. Wallfahrt". Vídeň 1872, 73. — Mathon, „Život P. Marie". Brno 1884, 245.)

K. Zhl.

Absdorfský Heřman (Hermannus a s. Francisco), piarista, *n.* 1673 v Litomyšli, *z.* tamtéž 1739. Vstoupil do řádu 1692, působil na školách řádových, později přednášel klerikům filos., theol. a církev. právo; zabýval se hlavně vědami filos. *Sp.* „Philosophia compendiosa methodo in resolutiones distributa" (Wildberg 1711), „Exercitia octiduana spiritualia non solum religiosis sed et saecularibus personis ad profectum et perfectionem spiritualem adspirantibus perquam utilia" (Hradec Král. 1727). [*Schaller*, Lebensbeschreibungen 1799, 55; *Horányi*, Scriptores piarum scholarum 1808, 1.]

Absel (Absellus, Apsel) Vilém, převor kartus. kláš. v Bruggách, *n.* v Bredě (Brabantsko), *z.* 1471. *Sp.* „Opus super Genesim", „Psalterium et Canticum canticorum", „Tractatus de oratione dominica".

absence, z lat. absentia, jest tolik co nepřítomnost, po případě zameškání nebo vynechání povinné přítomnosti buď při volbě nebo při soudě, nebo co do povinnosti residenční, nebo se zřením k povinnosti choru (viz příslušná hesla: volby, soud, residence, chor, kanovníci). — **absence** též tolik co absenční dávky. Byly to druhdy poplatky, které v dobách, kdy dřívější praxe připouštěla, aby týž duchovní mohl míti zároveň více residenčních obročí církevních na různých místech, byl duchovní takový povinen ročně odváděti biskupovi za udělení dispense od residenční povinnosti, tedy za dovolení k absenci. Také řeholníci jakožto vikáři či administrátoři inkorporovaných obročí klášterních odvádívali takovýto roční poplatek klášteru za to, že byla jim dovolena absence z řádové pospolitosti. Poplatky tyto nyní již neexistují. — Také to, co farář svému předchůdci jako pensi z farních důchodů ročně odváděl, zváno někdy absencí. *Tpch.*

absida v. apsida.

Absolon v. Absalom.

Absolon Jan S. J., *n.* v Úštěku 1669, vstoupil do řádu 1686, vyučoval na školách řádových, zvl. v Olomouci theologii. Dědictví po rodičích se svolením představených dal chudým. *Z.* v Klem. kolleji pražské 1730. *Sp.* „Immaculata conceptio conclusionibus theologicis et dissertationibus duabus illustrata" (Pr. 1670), „Epitome theologica, seu quaestiones et resolutiones de universa theologia succincte cum suis difficultatibus collectae et in universitate Olomucensi per octo annos traditae" (Olom. 1712, 2. vyd. Pr. 1718), „Leonardi Lessii quinquaginta Nomina Dei, adjunctis piis meditationibus cuilibet divino nomini correspondentibus" (Olom. 1720), „Quadriga currus gloriae in quatuor sanctissimis ac sapientissimis Ecclesiae Doctoribus, totidem pareliis in quatuor Gradicenae canoniae praelatis, tum ss. theologiae, tum juris utriusque Doctoribus, qua elogiis qua scripturisticis quaestionibus consignata, in quatuor promotis ss. theologiae doctoribus et totidem licentiatis, Gradicensis ecclesiae professis, adumbrata." (Olom. 1720). Pelzel, Jesuiten 148.

Absolon Václav S. J., po zrušení řádu kněz světský, odkázal 1790 200 a 325 zl. na rozmnožení dvou nadací a ostatek jmění svého pak na nadaci zvláštní, vesměs pro studenty z Úštěku. (Stud. nad. II, 6, 43, III.)

absoluce z lat. absolutio = uvolnění, rozvázání, rozlřešení. 1. **a. svátostná** jest rozsudek, který nad přítomným kajícníkem vyřkne kněz jakožto soudce ve svátosti pokání mocí klíčů od Boha v ordinaci propůjčenou, opatřený zpovědní jurisdikcí řádnou nebo odkázanou. „S. q. d. absolutionem sacramentalem sacerdotis non esse actum iudicialem, sed nudum ministerium pronunciandi et declarandi remissa esse peccata confitenti . . . a. s." Trid. s. XIV. de poenit. can. IX. — „Dominus noster Jesus Christus, e terris ascensurus ad coelos, sacerdotes sui ipsius vicarios reliquit tamquam praesides et iudices, ad quos omnia mortalia crimina deferantur, in quae Christi fideles ceciderint, quo pro potestate clavium remissionis aut retentionis peccatorum sententiam pronuncient." Trid. l. c. cap. V. Ku platné absoluci svátostné jest přítomnost kajícníkova, aspoň mravní, nezbytna. Nadpřirozená moc ku přisluhování svátosti pokání uděluje se ve svěcení na kněžství, tak že jenom řádně vysvěcený kněz může uděliti svátostné rozhřešení. „S. q. d. . . . non solos sacerdotes esse ministros absolutionis . . . a s." Trid. l. c. cap. X. Děje-li se v některých spisech zmínka, že i diakoni v prvotních dobách absoluci udělovali, není míněna absoluce svátostná, nýbrž kanonická rekonciliace čili smíření s církví kajícníka, který veřejné pokání vykonal. Takovouto rekonciliaci směl k rozkazu biskupovu provésti i diakon. — Moc klíčů, kterou kněz v ordinaci obdržel, jest mocí soudcovskou, a může tudíž vykonávána býti pouze nad osobami podřízenými v určitém obvodu. Osoby a obvod, v němž kněz svou moc soudcovskou, ve svěcení přijatou, právoplatně vykonávati může, vykazují se mu zpovědní jurisdikcí, řádnou nebo přenesenou. Pravomoc zpovědní jest ku platnému rozhřešení svátostnému naprosto potřebna. „Quoniam natura et ratio iudicii illud exposcit, ut sententia in subditos duntaxat feratur, persuasum semper in ecclesia Dei fuit, et verissimum esse synodus haec confirmat, nullius momenti absolutionem eam esse debere, quam sacerdos in eum profert, in quem ordinariam aut subdelegatam non habet iurisdictionem." Trid. l. c. cap. VII. — Předchozí podmínkou odkázané jurisdikce jest uznání způsobilosti čili approbace od biskupa místa, kde kněz svátostí pokání posluhuje. „Quamvis presbyteri in sua ordinatione a peccatis absolvendi potestatem accipiant, decernit tamen sancta synodus, nullum, etiam regularem, posse confessiones saecularium, etiam sacerdotum, audire nec ad id idoneum reputari, nisi aut parochiale beneficium, aut ab episcopis per examen, si illis videbitur necessarium, aut alias idoneus iudicetur et approbationem, quae gratis detur, obtineat." Trid. s. XXIII. de ref. cap. XV. — Absoluce daná neschopnému a nehodnému neplatí. Proto napomíná Rit. rom. (Tit. III. cap. 1. n. 22) „Videat autem diligenter sacerdos, quando et quibus conferenda, vel deneganda, vel differenda sit absolutio, ne absolvat cos, qui talis beneficii sunt incapaces." — 2. **absoluce kanonická** jest rozvázání z pokut církevních čl censur a reservátů. Svátostná absoluce jest juris divini a předpokládá přítomnost kajícníka, k němuž rozhřešující kněz přímo mluví slovy: „Ego te absolvo." Censury naproti tomu jsou juris ecclesiastici, k absoluci z nich stačí vůbec forma úkonu juridického, při čemž není nezbytně třeba osobní přítomnosti censurovaného. Absoluce z censur může ústně i písemně, skrze posla nebo bezprostředně udělena býti, platnost její nezávisí na vůli absolvovaného, nýbrž na vůli církevního představeného, platí tudíž jestě dříve, než absolvovaný se o tom dozví, a k podstatě její nenáleží nějaká přesně určená slova. „Ad essentiam et necessitatem absolutionis ab excommunicatione pertinent solum

verba, quibus exprimatur sufficienter effectus proprius absolutionis, scilicet: vinculum tolli et hominem per excommunicationem jam separatum a communione ecclesiae et fidelium eidem restitui. Unde non sunt necessaria aliqua determinata verba, ut Doctores communiter sentiunt, sed quaecumque sufficiunt, habentia praedictam significationem." (Altieri, de excommunic. IV. disp. 7. c. 1. — Cfr. Suarez, de censuris, disp VII.) Co tu o klatbě řečeno, platí i o ostatních censurách. — S hledem k oboru (forum), pro který absoluce kanonická resp. svátostná platí, rozeznává se: 1. obor vnější (forum externum, forum fori), 2. obor vnitřní (forum internum, f. conscientiae), kterýž opět jest buď svátostný (in quo aliquid geritur intervenientc Sacramento Poenitentiae sive absolutione sacramentali) nebo mimosvátostný, když na př církevní představený absolvuje mimo svátost pokání z censury nebo reservátu, 3. pro obojí obor platná (pro utroque foro). — 3. **absoluce z reservátů a censur.** Reservváty stanoviti a absoluci sobě vyhraditi může toliko vyšší církevní představený, mající řádnou pravomoc pro obor vnitřní i vnější („pro foro interno et externo"), tudíž papež pro celou církev („casus reservati papales"), biskup pro svou diecesi („c. r. episcopales"), představení řeholní pro podřízené řeholníky („c. r. claustrales"). Reservváty papežské, téměř všechny až na dva, zadrženy jsou hlavně pro spojenou s nimi církevní pokutu čili censuru. Pokutou jest dle konstit. „Apostol. Sedis" ze dne 12. října 1869 buď „excommunicatio" nebo „suspensio" nebo „interdictum". Z klatob tu obsažených jsou některé vyhrazeny papeži zvláštním způsobem („speciali modo"), jiné prostě, jiné biskupům, některé konečně nikomu. Zmíněná konstituce má na mysli jen ony pokuty církevní, jimž vinník ipso facto propadá, bez zvláštního výroku soudního („censurae canonicae latae sententiae ipsoque facto incurrendae"). V příčině censur ferendae sententiae a jiných pokut kanonických, jež soudce církevní po zákonu vyříknouti může, jakož i ve příčině irregularit konstitucí nic změněno nebylo. Také dva případy papeži bez censury vyhrazené („falsa accusatio de sollicitatione" a „acceptatio munerum notabilium a religiosis utriusque sexus") zůstaly v platnosti. — Reservváty biskupské obyčejně s censurou spojeny nejsou a liší se v jednotlivých diecesích od sebe obsahem, rozsahem i počtem. V konstit. „Apostolicae Sedis" však uvedeno také několik reservátů biskupských s censurou spojených a pro celou církev platných. Absoluce z reservátů a censur děje se buď na základě pravomoci řádné nebo přenesené, obecných zákonů církevních nebo zvláštních výsad (privilegií). I. Na základě řádné jurisdikce (potestate ordinaria) absoluci dává duchovní představený, který si hřích nebo censuru vyhradil („reservans"), jeho nástupce („successor") a vyšší představený církevní („superior"). Papež může rozhřešiti ze všech reservátů, komukoliv a jakkoliv vyhrazených, pro obor vnitřní i vnější. Z biskupských reservátů rozhřešuje moci řádnou biskup; (sede vacante kapitolní vikář) a nástupce v úřadu biskupském. — II. Na základě jurisdikce přenesené (potestate delegata) absolvují z reservátů a censur, kdož k tomu od řádné vrchnosti duchovní zmocněni byli Papežská plnomocenství na 5 let platná („facultates quinquennales") uděluji biskupům přenesenou jurisdikci rozhřešovati ze všech reservátů papežských až na dva; ano biskupové mohou tuto pravomoc i dále odkazovati („subdelegare") zpovědníkům své diecese. Dva papež. reservváty pro vždy z přenesené pravomoci biskupů dekretem kongr. S. Officii ze dne 27. června 1866 vyňaté jsou: 1. Attentata absolutio personae complicis in materia turpi a 2 Falsa denuntiatio confessarii de crimine sollicitationis ad turpia. O obou těchto případech jedná bulla papeže Benedikta XIV. „Sacramentum Poenitentiae" ze dne 1. června 1741. Kdyby některý z uvedených dvou reservátů ve zpovědnici se vyskytl, zachová se zpovědník dle nařízení pražské synody z r. 1873 cap. IV. p. 16: „Confessarii, si talem casum in sacro tribunali detexerint, preces suas ad Nos vel Generalem Vicarium Nostrum dirigant, ut de speciali absolvendi facultate ipsis tribuenda provideamus" — Z reservátů biskupských nemůže, vyjma případy, o nichž bude sub III. IV. pojednáno, rozhřešovati obyčejný zpovědník, leč by zmocnění k tomu měl od biskupa. — III. Na základě obecných zákonů pro celou církev platných: 1. V případě skutečného a naléhavého nebezpečí smrti smí každý řádně ordinovaný kněz rozhřešovati jakékoli kajícníky ze všech, komukoliv a jakkoli vyhrazených hříchův a censur. Obecný zákon ten z odvěké a ustavičné praxe církevní odvozený vysloven na sněmu tridentském, kdež zároveň uvedena pohnutka zákona, takto: „Pie admodum, ne hac ipsa occasione aliquis pereat, in eadem Ecclesia Dei custoditum semper fuit, ut nulla sit reservatio in articulo mortis, atque ideo omnes sacerdotes quolibet poenitentes a quibusvis peccatis et censuris absolvere possunt" (s. XIV. cap. 7. de Sacr. Poen.). K tomu dodává syn. pražská z r. 1863 kap. 17.: „Consentimus, ut articulus mortis intelligatur de quovis vero et proprio mortis periculo." 2. Prostý zpovědník smí platně a přímo rozhřešovati z jakýchkoli reservátů nejen in articulo vel periculo mortis, nýbrž i v takových vskutku naléhavých případech, když by odročení absoluce po své lomitém vyšetření okolností spojeno bylo s nebezpečím velikého pohoršení nebo zlé pověsti. (Sbor řím. inkvis. 23. (30.) června 1886: In casibus vere urgentioribus, in quibus absolutio differri nequeat absque periculo gravis scandali vel infamiae . . . dari potest absolutio, injunctis de jure injungendis, a censuris etiam speciali modo Summo Pontifici reservatis . . .) 3. Po rozhodnutí S. Rom. et Univ. Inq. 16. června 1897 smí zpovědník přímo rozhřešovati ze všech reservátů také z toho důvodu, že by kajícníkovi velmi krušno bylo, kdyby bez absoluce ve smrtelném hříchu zůstati měl po delší dobu, jež by za příčinou vyžádání a udělení potřebné pro zpovědníka fakulty uplynula. K uvedeným případům dlužno připomenouti, že prostý, t. j. žádných zvláštních fakult nemající zpovědník (Confessarius simplex), který in articulo vel periculo mortis rozhřešení a casibus speciali modo Papae reservatis uděluje, kajícníkovi pro případ uzdravení nebo vyváznutí z nebezpečí složiti má závazek, kterýž sluje „obligatio standi mandatis Ecclesiae", nebo „obligatio se sistendi Superiori", nebo zkrátka „rekurs". V čem tato povinnost záleží, vysvětluje Congr. S. Officii 19. srp. 1891: „Obligatio standi mandatis Ecclesiae importat onus: Sive per se, sive per Confessarium recurrendi ad S. Pontificem, ejusque mandatis oboediendi, vel novam absolutionem petendi ab habente facultatem absolvendi a censuris S. Pontifici speciali modo reservatis." Závazku toho však není, byla-li in articulo vel periculo mortis dána absoluce z případu sv. Otci jen prostě („Simpliciter") zadrženého. (S. R. et U. Inq. 17. Junii 1891.) V případech sub 2. 3. předepsán jest rekurs ve lhůtě jednoho měsíce bez rozdílu, byla-li absoluce dána z censur prostě nebo zvláštním způsobem sv. Otci vyhrazené; rekurs uložen sub poena reincidentiae — absolutio ad reincidentiam. (Sbor. řím. inkvis. 17. června 1891 a 16. června 1897.) 4. V případech, když ani zpovědníkovi ani kajícníkovi není možno posv. Poenitentiarii dopsati a když by zároveň kajícníkovi velmi obtížno bylo jiného zpovědníka

(zmocněného) si vyhledati, smí absoluce z reservátů udělena býti bez závazku dodatečného rekursu (S. R. et U. Inq. 9. listop. 1898). Z tohoto velikého zmírnění dosavadních předpisů, kteréž má praktický význam pro všecky případy, kdy kajícník vskutku nemůže ještě jednou se dostaviti k témuž zpovědníkovi, jakož i při missiích, výpomoci v cizích farnostech, zpovídání v žalářích a pod., vyňat jest dle odpovědi zmíněného posv. Sboru inkvis. ze dne 7. června 1899 případ „absolutio complicis". — Z censur, jimž kajícník propadl „per sententiam judicis", nemůže obyčejný zpovědník (pro foro externo) bez zvláštního zmocnění ani in articulo mortis absoluci dáti. — IV. Na základě zvláštních výsad: V době milostivého léta dostávají zpovědníci rozsáhlá plnomocenství a privilegia k rozhřešování z reservátů a zaměňování slibů. Rozsah zmocnění určuje papežská bulla a pastýřský list biskupa, jímž se jubileum ohlašuje. Řádní i mimořádní zpovědníci jeptišek a řeholních sester dostávají plnou moc rozhřešovati z reservátů papežských i biskupských; vyňat jest případ „falsa accusatio confessarii". V diecesích českomoravských mají zpovědníci zvláštní výsady různého rozsahu. — **4. absoluce přímá, nepřímá, absolutio directa, indirecta.** *A. p. z reservátu* jest rozhřešení z reservátu vyznaného, vědomě dané od zpovědníka zmocněného. *A. n. z hříchů vůbec* nastupuje, když pro nějakou překážku (fysickou nebo mravní) podrobná zpověď jest nemožna; takto rozhřešený jest však vázán dodatečně s úplností podrobnou (integritas materialis) se vyznati, jakmile překážka ona pominula. *A. n. z reservátu* jest rozhřešení, jímž přímo odpouštějí se hříchy nezadržené, zadržené pak toliko prostředečně, mocí svátosti. Kajícník takto rozhřešený jest povinen později ze zadrženého hříchu dodatečně se vyznati u kněze zmocněného, aby i z reservátu přímého rozhřešení dosáhl a zákonu reservačnímu učinil zadost. — **5. absoluce generální, absolutio generalis udělovaná umírajícímu** v. *benedictio apostolica in articulo mortis.* — **6. absoluce generální udělovaná terciářům.** Terciáři požívají výsady, že každý zpovědník může jim devětkráte za rok (na Hod Boží vánoč., velik. a svatoduš., ve svátek nejsv. Srdce Ježíšova, Neposkvrn. Početí P. M., sv. Josefa, jizev sv. Františka 17. září, sv. Ludvíka 25. srp., sv. Alžběty 19. listop.) po obyčejné svátostné absoluci udělití ještě tak zvanou *a. g.*, t. j. požehnání spojené s plnomocnými odpustky. Doba k udělování této *a.* trvá od rána předchozího dne do večera uvedených svátků. V předchozí den („pridie") smí se udělovati jenom soukromě, t. j. „inter ipsius sacramenti poenitentiae administrationem", v den svátku však nejen soukromě od kteréhokoliv zpovědníka, nýbrž také „publice a curatoribus, in ecclesiis, in quibus erectae reperiuntur eorumdem sodalium congregationes". Při požehnání tom užívá se této formule: „Dominus noster Jesus Christus, qui beato Petro apostolo dedit potestatem ligandi atque solvendi, ille te absolvat ab omni vinculo delictorum, ut habeas vitam aeternam et vivas in saecula saeculorum. Amen. Per sacratissimam passionem et mortem Domini nostri Jesu Christi, precibus et meritis Beatissimae semper Virginis Mariae, beatorum apostolorum Petri et Pauli, beati Patris nostri Francisci et omnium Sanctorum, auctoritate a summis pontificibus mihi concessa, plenariam indulgentiam omnium peccatorum tuorum tibi impertior. In nomine Patris † et Filii, et Spiritus Sancti. Amen." (Srvn. *Ferraris*, Prompta bibl. can. Supplem. s. v. absolutio generalis.) — **7. absoluce při modlitbě breviře** sluje kapitola v závěrku primy a modlitby, jež matutinu po „Pater noster" následují a spolu s benedikcemi řekcím předcházejí. Každé „nocturnum" má jednu „absoluci" a tři „benedikce", vyjma v posledních třech dnech sv. týdne a v officiu defunctorum. — **8. absoluce za zemřelé,** jíž koná celebrant po posledním evangeliu mše zádušní nad rakví s mrtvolou („Absolutio praesente funere"), nemá povahy svátostné ani kanonické, nýbrž jest církevní modlitbou, přímluvou za odpuštění hříchů a trestů pro zemřelého, tudíž za účelem vyprošení absoluce od Boha. Konají-li se zádušní služby Boží za nepřítomnosti mrtvoly, na př. ve výroční den smrti nebo v den Dušiček, říká se po mši zádušní absoluce nad tumbou uprostřed chrámu postavenou. („Absolutio praesente tumba vel tumulo.") Modlitby, obřady a zpěvy konají se tak, jako při rakvi s mrtvolou, až na to, že celebrant s diakonem při absoluci absente cadavere státi má vždy mezi tumbou a oltářem, ať se absoluce koná za laika nebo kněze, vyjímajíc případy, kdy mrtvola za mravně přítomnou považována býti může. Decret. S. R. C. 20. Junii 1899 N. 4034. ad dub. III: „Num officium agens et diaconus in Absolutione absente cadavere collocare se debeant semper inter tumulum et altare, et subdiaconus inter ecclesiae januam et tumulum, sive Absolutio fiat pro laico, sive pro Sacerdote?" — „Affirmative, excepto casu quo cadaver sit moraliter praesens." — Kdy se mrtvola fysicky nepřítomná za mravně přítomnou považuje, stanoveno dekretem ze dne 13. února 1892 č. 3767 dub. 26: „Cadaver absens ob civile vetitum vel morbum contagiosum, non solum insepultum, sed et humatum, dummodo non ultra biduum ab obitu, censeri potest ac si foret physice praesens." — **9. absoluce na Zelený čtvrtek:** Již papež Innocenc I. (402—417. Epist. 25 ad Decent. n. 10) dosvědčuje obyčej církve římské, že v ten den veřejní kajícníci, když pokání své dokonali, opět slavně s církví smiřováni byli, což slulo „reconciliatio" nebo „absolutio". (Pontif. Rom. P. III: „De reconciliatione poenitentium, quae fit in feria V. Coenae Domini.") Někteří i název „Zelený čtvrtek" s velikou pravděpodobností ze zmíněného obyčeje vysvětlují. Veřejní kajícníci totiž po předchozí absoluci opět do církevního společenství přijati přistupovali s ostatními věřícími ke stolu Páně a tak z mrtvých údů živoucími, z uschlých ratolestí opět zelenými, t. j. k novému životu probuzenými se stávali, pročež čtvrtek ve svatém témdni i „dies viridium" nazýván. Absoluci kajícníků připomíná i německý název „Antlasstag" (Antlass = Entlass, Erlass der Kirchenstrafen, absolutio) a francouzský jeudi absolu, čtvrtek absoluce. — **10. absoluce v právu církevním** též tolik jako *condonatio* čili prominutí co do nepersolvování mší sv. jest vyhrazena Apošt. Stolici, a S. C. C. uděluje tuto absoluci či kondonaci jenom tehdy, je-li patrno, že mše sv. nebyly slouženy bez viny odkazníkovy a není také takového důchodu, by se z něho mohla dáti náhrada na stipendia za nesloužené mše sv. (S. C. C. 31. srpna 1819, 14. pros. 1822), nebo je též důvodem k této absoluci buď naprostá, ano někdy i relativní chudoba odkazníkova (S. C. C. 21. června 1879). V případě zcela tajném kondonaci tu uděluje posv. Poenitentiarie. — **11. absolutio ab instantia,** osvobození či propuštění z instance, zove se v trestním řízení církevním (též světském) onen způsob ukončení processu soudního, jímž obžalovaný se propouští, jelikož pro nedostatečnost důkazův ani pro něho, ani proti němu rozsudek vynesen býti nemohl, nebo jelikož žaloba nebyla náležitě podána, tak že o petitu žaloby nelze rozhodnouti. *A. a. i.* děje se tu s výhradou práva na obnovení řízení. [München, Das kanon. Gerichtsverfahren u. Strafrecht, I. 208.] **12. absoluce před bitvou** jest rozhřešení svátostné, které uděluji kněží vojínům, chystajícím se do boje.

*

Sv. Alfons Liguori (Theol. Moral. Lib. VI. n. 486) dí: „Si imminеat conflictus, vel sit multitudo moribundorum, v. gr. in naufragio, nec possint omnino audiri [sufficit ad sacramentum integritas formalis. In quo casu] possent etiam omnes simul, dicto uno peccato, quod minus infamat (vel etiam secundum quosdam, si aliter fieri non possit, dicendo in genere, se esse peccatores) absolvi dicendo: Ego vos absolvo etc.“ Vojenský kněz má však přísnou povinnost, slyšeti před bitvou ve dne v noci zpověď, křesťanští vojínové pak vyzpovídati se zevrubně ze svých hříchův. Povinnost tato v dobách nynějších jest jak pro kněze, tak pro kajícníka tím naléhavější, ježto pozměněný způsob válečnictví činí všeobecné rozhřešování před bitvou velmi nesnadným, ne-li nemožným. (Srv. *Ferraris*, Prompta bibl. canon. I. s. v. absolutio; Suppl. s. v. absol. — Dr. *Pecháček*, Zpovědnice. Praha 1897. — *Bjelik*, Handbuch f. d. kath. Mil.-Geistl. Vid. 1905, 5. — *Pastoralblatt f. d. Mil.-Geistl.* Vid. 1908 č. 6, 51. — *Schüch*, Past. Theol. Inšpr. 1893.) *Pchč. Tpch. RZkl.*

absoluční formule. Forma svátostného rozhřešení v rituálu římském (tit. III. cap. 2.) uvedená, má tyto součásti: I. Obecné rozhřešení: „Misereatur tui omnipotens Deus, et dimissis peccatis tuis, perducat te ad vitam aeternam. Amen.“ (Deinde dextera versus poenitentem elevata, dicit:) „Indulgentiam, absolutionem et remissionem peccatorum tuorum tribuat tibi omnipotens et misericors Dominus. Amen.“ Rituál připomíná, aby kněz při slovech „Indulgentiam . . . .“ pozdvihl pravici proti kajícníkovi a měl ji pozdviženu, až dělá kříž. Vnitřní plocha ruky budiž obrácena ke kajícníku, jakoby kněz ruku vzkládal na hlavu jeho. Vzkládáním rukou konána v prvotní církvi rekonciliace kajícníků. — Následuje rozhřešení z trestů církevních, jimž kajícník snad nevědomky propadl. II. Absolutio a censuris ad cautelam: „Dominus noster Jesus Christus te absolvat: et ego auctoritate ipsius te absolvo ab omni vinculo excommunicationis, suspensionis, et interdicti, in quantum possum et tu indiges. Deinde.“ III. Absolutio a peccatis: „ego te absolvo a peccatis tuis in nomine Patris † et Filii, et Spiritus Sancti. Amen.“ Při rozhřešení z hříchů dělá kněz pravou rukou kříž nad kajícníkem. Slovo „suspensionis“ vynechává se při zpovědi laiků. Rozhřešení z censur není sice nutným, leč by známo bylo, že kajícník pokutou církevní jest stížen, přece však z opatrnosti vždy se předesílá absoluci z hříchů, kdyby snad nevědomky v pokutě nějaké se nalézal. Platnost této absoluce „ad cautelam“ jest taková, jaký jest rozsah pravomoci rozhřešujícího kněze („in quantum possum“). K dotazu, zdali slůvko „delnde“ před rozhřešením z hříchů má vynecháno býti, odpověděl posvátný Sbor obřadů 11. března 1837: „Nihil innovandum“ (Decreta authent. C. S. R. Nr. 2764). Ačkoli v některých vydáních rituálu římského červenou barvou jest tištěno, není pouhým slovem rubriky a nemá býti vynecháno. — Na základě sněmu florenckého učí Tridentinum, že podstatou svátostné formy jsou slova: „Ego te absolvo etc.“ Význam těchto slov absolučních byl různě vykládán. Dle Conincka znamenají: „Absolvo te, quantum ex confessione potui cognoscere te esse reum et esse bene dispositum.“ Ale i kdyby zpovědník nebyl k tomu hleděl, nebo kdyby se byl zmýlil, maje kajícníka za nedisponovaného, byla by *a.* platna. — Gabriel přikládal zase slovům těm smysl: „Absolvo te ab obligatione confitendi peccata, quae mihi confessus es“. Než z hříchů všedních nikdo není povinen se zpovídati. — Amort vykládá je podobně takto: „Sacerdos commutando nomine Dei satisfactionem rigorosam in temperatam ac humanam poenitentem absolvit iudicialiter ab ulteriore obligatione satisfactionis in ordine ad obtinendam peccatorum veniam.“ Výklad ten je nepřirozený a nelze ho užíti o opětné *a.* týchž hříchů, protože již první *a*-í byla náhrada přísná změněna v mírnou a lidskou. — Dle Suareza slova *a.* značí: „Confero tibi gratiam ex se remissivam peccati“. De Lugo a Palmieri opravují ho, že prý měl říci: „Ego, quantum est ex me, remitto tibi peccata tua quoad culpam et confero id, quod remissionem culpae consequitur“. Než Dicastillo, Wietrowski a De Augustinis správně zavrhují tuto domněnku Lugovu (sp. Sl. l. th. II, 68). Námitky proti výkladu Suarezově činěné nemají platnosti. Slovy těmi nenaznačuje se prý nikterak milost posvěcující. Než sv. Tomáš Akv. správně — přes odpor Atzbergerův — tvrdí, že ‚absolvo te‘ je kratčeji řečeno m. ‚confero tibi sacramentum absolutionis‘ (III, q. 84, a 3, ad 5), podobně jako abluo te, consecro te atd., a pokud se forma prosebná (deprecatoria) rovná indikativní, jest i onou týž smysl vyjádřen, že se totiž uděluje znovu milost Boží. Že pak může někdy býti *a.* platna a přece bez účinku, proto není význam *a.* v těchto případech nepravdivý, smysl nemusí býti jen: uděluji ti právo k milosti posvěcující, jako to není při křtu; ale ovšem k výkladu Suarezovu: ‚confero tibi gratiam ex se remissivam‘ dodati lze ‚in quantum fieri potest‘, t. j. ne-li skutečně, aspoň tak, abys měl právo k milosti. Sr. Gonet, Clypeus thom. t. V., disp. 12, n. 30. — Zbývá ještě otázka, v jakém smyslu dlužno bráti *a.* při rozhřešení od hříchů všedních. V domněnce, že se všední hříchy odpouštějí formaliter rozmnožením milosti posvěcující, mohli bychom se Suarezem vykládati slova *a.* při odpouštění lehkých s těžkými: Uděluji ti rozmnožení milosti posvěcující, jímž se ti formaliter odpustí hříchy všední; při odpouštění pouze lehkých: uděluji ti rozmnožení milosti posv., které svou působivostí (per se) zprošťuje lehkých hříchů. Než domněnka ona nezdá se býti pravdivou, všedních hříchů zbavujeme se formaliter skutky opačnými; a poněvadž nelze se domnívati, že by se všední hříchy odpouštěly před těžkými a že by smysl byl: dávám ti milost posvěcující příslušnou (dle míry) ke tvým skutkům lítosti, nezbývá než vykládati slova absoluční takto: Dávám ti milost posvěcující jakožto základ (kořen) odpuštění všedních hříchů. [Více o tom v. *A. Špaldák*, De sacr. poenit. th. VII, p. II. (Sl. l. th. IV, 132 dd.); *Manzoni*, De natura peccati 1890 n. 311, p. 362.] — Ostatní modlitby chvalitebným obyčejem církve svaté se připojují, k podstatě formy však nenáleží a k posluhování svátostí pokání nutny nejsou. Trid. s. XIV. de poen. cap. 3: „Docet S. Synodus, Sacramenti Poenitentiae formam, in qua praecipue ipsius vis sita est, in illis ministri verbis positam esse: Ego te absolvo etc., quibus quidem de Ecclesiae sanctae more preces quaedam laudabiliter adiunguntur, ad ipsius tamen formae essentiam nequaquam spectant, neque ad ipsius Sacramenti administrationem sunt necessariae.“ — Svátostná forma absoluční není ve všech církvích stejná a nebyla ani v západní církvi vždy táž. Hlavní rozdíl je mezi formou indikativní a deprekativní. První označuje se skutečný výkon moci soudní, j. slovy: absolvo te a peccatis tuis; habeo te absolutum (ἔχω σε συγκεχωρημένον), sis a me absolutus (t. j. chci, abys byl rozhřešen), Deus te absolvat per ministerium meum (srv. De Lugo, De poen. disp. 3, n. 106); druhou označuje se přímo vůle, aby Bůh hříchy odpustil, j. slovy: Domine Jesu, remitte peccata; remissionem peccatorum tribuat tibi Deus, absolvat te Deus). Že pouhou prosbou — bez označení rozsudku auktoritativně proneseného nelze rozhřešovati, je patrno; něco jiného je prositi, aby hříchy byly odpuštěny,

a něco jiného je odpustiti. Obojí forma však jest odůvodněna dvojí povahou rozhřešení, hieratickou a právní (Oswald), neboli dvojí působností ve svátosti pokání: přisluhujícího a původce; zdá se však, že indikativní je vhodnější. Že sama sebou (t. j. hledíme-li jen k ustanovení svátosti pokání Kristem Pánem) i deprekativní platna býti může, nyní se již nepopírá (vyjma De Augustinis); je dokázáno, že kdysi nejen ve východních církvích (sr. Morinus, De sacr. poen., l. 8, c. 12, n. 8. ss.; Palmieri, De poen. th. 12, parerg. III.), nýbrž druhdy i v západní církvi až do XIII. století, ač ne všeobecně (Kirsch, Gesch. d. kath. Beichte p. 144—151), rozšířena byla (Lea, A history of auricular Confession I. str. 45; Morinus, De sacr. poen., Append. a l. 8, c. 8—12); dosud pak užívají ji církve východní vyjma armenskou (R. M. Rhalle, *περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς μετανοίας* 1905, p. 44—48). Sněm tridentský prohlásil indikativní formu za podstatnou, ne však jakožto indikativní, nýbrž pokud je vyjádřením soudního rozsudku, jenž i deprekativní formou může býti vyjádřen. Zda však i nyní po sněmu tridentském i v latinské církvi mohlo by platně uděleno býti rozhřešení formou deprekativní (jak soudili Dom. Soto, Drouin a j.), je pochybno (Oswald, Hurter); máť církev sv. zajisté právo stanoviti podmínku platnosti; a akt soudní je jen tehdy platen, když je dle normy authentické vykonán. — IV. Závěrečná modlitba: „Passio Domini nostri Jesu Christi, merita beatae Mariae Virginis, et omnium Sanctorum, quidquid boni feceris, et mali sustinueris, sint tibi in remissionem peccatorum, augmentum gratiae, et praemium vitae aeternae. Amen." Modlitba tato, ač přikázána není, nemá téměř nikdy býti opominuta, ježto dle učení vážných bohoslovců má moc svátostného dostiučinění. „Probabile est cum d. Thoma, S. Antonio et aliis, quod per illa verba („Passio Domini" etc.) omnia bona opera poenitentis elevantur ad satisfactionem sacramentalem." S. Alph. Th. m. l. 6. n. 430. Bez potřeby vůbec z uvedených modliteb žádná se nevynechává. „In confessionibus autem frequentioribus, et brevioribus omitti potest Misereatur etc. et satis erit dicere: „Dominus noster Jesus Christus etc." ut supra, usque ad illud „Passio Domini nostri etc." (Rit. rom. tit. III. cap. 2. n. 4.) V naléhavé potřebě při nebezpečí smrti smí kněz užiti krátké formy: „Ego te absolvo ab omnibus censuris, et peccatis, in nomine Patris † et Filii, et Spiritus Sancti. Amen." (Rit. rom. l. c. n. 5.) V případech nezbytné potřeby, jako při ztroskotání lodi nebo před bitvou jest dovoleno a platno, udělíti rozhřešení většímu počtu kajícníků najednou, slovy: „Ego vos absolvo a peccatis vestris." (Gury II. n. 428. q. 4.) Opatrnost velí, aby zpovědník formuli absoluční říkal pošeptmo, nikoli hlasitě, tak že okolostojící nezpozorují ničeho, kdyby snad třeba bylo propustiti kajícníka bez rozhřešení a uděliti mu jen požehnání. Není zpovědníku dovoleno formu absoluční říkati s úmyslem, že nechce rozhřešiti, ani užívati slov: „Ego te non absolvo . . .", ani změniti formu svátostnou tak, aby neplatila. „Simulare Sacramentum non licet, sed tegere, celare licet." S. Alphons. Theol. mor. l. 6. n. 59. — Absoluční formule podmíněná. Rituál římský mluví jen o svátostné formě prosté („forma absoluta"). Jsou však případy, kdy dovoleno jest užíti formy podmíněné („absolutio conditionata"). Není třeba, aby zpovědník podmínku vyjádřil slovy; stačí, když ji pouze v myšlenkách připojí. „Conditio nonnisi interius concepta, absque verbis expressis formae absolutionis praemittatur." (Bened. XIV. de syn. dioec. l. 7. c. 15.) Obsah připojené podmínky však smí se vztahovati jen k okolnostem přítomným („conditio de praesenti") nebo minulým (cond. de praeterito"), nikoli k budoucím. Rozhřešení dané s podmínkou de futuro, na př. „ego te absolvo, si intra mensem restitueris", jest nedovolené a neplatné. „Omnes conveniunt, validam esse absolutionem, quae datur sub conditione de praeterito vel praesenti. E converso communiter dicunt DD., invalidam esse, si conditio sit de futuro; et hoc, etiamsi dicatur: Absolvo te, si Deus cognoscit, quod restitues" (S. Alph. l. 6. tr. 1. n. 26; tr. 4. n. 431). Podmíněné formy absoluční dovoleno jest užíti, jsou-li okolnosti v jednotlivých případech takové, že s jedné strany svátost pokání jest v nebezpečí, aby nadarmo udělena a zlehčena nebyla, zároveň pak s druhé strany duše kajícníkova aby škodu velikou neutrpěla. Raymundi Antonii Episc. Instructio past. (edit. 5. 1902. Tit. XI. cap. 3. § 9. n. 301. 302) uvádí tyto případy: „Absolutio conditionata conferenda est non solum dubie dispositis, sed etiam illis, qui non undique Sacramenti poenitentiae capaces esse videntur. Id quidem contingit: 1. si prudens dubium adest, an poenitens iam ad sufficientem usum rationis pervenerit; 2. si incertum sit, an poenitens adhuc vivat; 3. si moribundus incerta vel nulla dederit poenitentiae signa; 4. si certa peccata haberi non possint. Idem dicas, si Confessarius post absolutionem impertitam prudenter dubitet, an formam substantialiter integram protulerit." — Formule absoluční z reservátů, jež nejsou spojeny s censurou, jest forma communis. Tatáž forma platí i pro rozhřešení z klatby in foro interiori. Rituál římský (Tit. III. cap. 3. num. 8): „In foro interiori, Confessarius habens facultatem absolvendi excommunicatum, absolvat juxta formam communem supra praescriptam in absolutione sacramentali." Ve formulářích pro ten případ uvedených v rituálech diecesních, činí se obyčejně zmínka o udělené plné moci papežské nebo biskupské a udává se příčina, pro kterou kajícník klatbě propadl. Zdvižení klatby pro obor vnější („absolutio ab excommunicatione in foro exteriori") děje se formou v rituálu římském (tit. III. cap. 3.) uvedenou, nebo formou zvláštní v jednotlivých případech předepsanou. „Si potestas absolvendi ab excommunicationis sententia Sacerdoti commissa fuerit a Superiore, et in mandato certa forma sit praescripta, illa omnino servanda est. Si vero in mandato seu commissione dicitur: „In forma Ecclesiae consueta absolvat", haec servanda sunt." (Rit. Rom. l. c.) Pro absoluci ze suspense nebo interdiktu „extra vel intra sacramentalem confessionem" užití může zmocněný kněz formule v rit. římském tit. 3. kap. 5. uvedené. *Pchč. Špk.*

absoluční listy (libelli absolutionis) zvány též v prvních stoletích křesťanských přímluvné listy, jimiž mučedníci neb vyznavači prosili biskupa, by kajícníkům nějaká část vyměřených trestů byla odpuštěna a doba pokání zkrácena (= libelli martyrum). Viz mučedník a kázeň kající.

absolute, adv. dle významu sub „absolutus", znamená 1. simpliciter, když mluvíme o věci povšechně, „celkem", bez zřetele k jiným okolnostem, nebo když přihlížíme k jádru věci, k většině jejích prvků. Na př. *a.* loquendo (t. j. celkem) je to spravedlivý člověk — i když sem tam pochybí; proti tomu stojí výraz „secundum quid" (= částečně, dle jistého ohledu). — 2. Znamená protivu adv. „respective" (= vzhledem k . . .), když podmět má formu vyžadující naprosto jistý, z bytnosti plynoucí výrok bez ohledu na jiné, na př. homo dicitur absolute rationalis; tento výrok týká se člověka jako člověka (reduplikativně); je-li obyčejné postavy, říkáme, že je veliký „respective" = vzhledem k chlapci, ale

malý vzhledem k obrovi. *A.* pak odporují podmětu výroky, které se netýkají na př. člověka jako člověka (reduplikativně). — 3. Znamená protivu adv. „hypothetice", „conditionate"; *a.* necessarium je co nemůže nebýti, hypothetice nec. je co samo sebou (hledíme-li k bytnosti věci) není nezbytno, co však za dané podmínky nezbytné jest. Na rozdíl od *a.* futura nazývají se conditionate futura a) věci, které by se v budoucnu staly, kdyby nastala okolnost, na které závisí, která však nenastane, b) věci, jichž budoucnost závisí na okolnosti, k jejímuž uskutečnění nepřihlížíme. [*Reeb*, Dist. et ax. ph.[5], 2—3; *Signoriello*, Lex. peripat.[2] 2—5.] *Kdč.*

absoluti clerici, název kleriků ordinovaných bez titulu či absolutně, v. absolutní svěcení.

absolutio complicis (rozhřešení osoby spoluvinné) sluje případ papeži vyhrazený, jehož základem jsou tři papežské konstituce: „Sacramentum Poenitentiae" ze dne 1. června 1741, „Apostolici muneris" 8. února 1745 a „Apostolicae Sedis moderationi" 12. října 1869. V konstit. „Sacram. Poenit." papež Benedikt XIV. každému knězi („omnibus et singulis sacerdotibus"), světskému i řeholnímu, byť jinak ke zpovídání oprávněnému neb jakoukoliv výsadou zvláštní opatřenému, velmi přísně zakazuje zpovídati a rozhřešovati osobu, se kterou dopustil se mrzkého hříchu proti šestému přikázání Božímu, a prohlašuje, že takovému knězi každá pravomoc k rozhřešení jakékoliv osoby ze zmíněného hříchu jest odňata, tak že absoluce, kdyby jí přes to udělil, jest neplatna („nulla atque irrita omnino sit"), a nad to že zpovědník ipso facto, t. j. bez výroku soudního, propadá větší klatbě, Apoštolské Stolici zvláštním způsobem vyhrazené. („Si quis Confessarius secus facere ausus fuerit, majoris quoque excommunicationis poenam, a qua absolvendi potestatem Nobis solis, Nostrisque Successoribus dumtaxat reservamus, ipso facto incurrat.") Ani v době milostivého léta nemůže zpovědník takovou osobu spoluvinnou rozhřešiti. („Nec etiam in vim cujuscumque Jubilaei aut etiam Bullae, quae appellatur Cruciatae Sanctae, aut alterius cujuslibet Indulti, confessionem dicti complicis hujusmodi quisquam valeat excipere, eique sacramentalem absolutionem elargiri; cum ad hunc effectum et in hoc casu nullus Confessarius . . . habendus sit pro Confessario legitimo et approbato.") V téže konstituci a druhé pozdější, jež počíná slovy „Apostolici muneris partes", uvedeny a blíže určeny jsou následující výjimky z oné všeobecné zápovědi: Kněz může spoluvinnou osobu dovoleně i platně zpovídati a rozhřešiti jen v případě nejvyšší potřeby, to jest in articulo mortis, a to: a) když není vůbec žádného jiného kněze (ani neapprobovaného), který by osobu onu vyzpovídal; b) když okolnosti jsou takové, že zavolání jiného kněze vskutku, a nikoliv pouze domyšlené, jest mravně nemožným, protože by způsobilo veliké pohoršení a zlou pověst. („Si casus urgentis qualitas et concurrentes circumstantiae, quae vitari non possint, ejusmodi fuerint, ut alius sacerdos ad audiendam constitutae in dicto articulo (mortis) personae confessionem vocari aut accedere, sine gravi aliqua exoritura infamia vel scandalo, nequeat, tunc alium sacerdotem perinde haberi censerique posse, ac si revera abesset atque deficeret; ac proinde in eo rerum statu non prohiberi socio criminis sacerdoti absolutionem poenitenti ab eo quoque crimine impertiri.") Spoluvinný kněz však jest zavázán, aby pro ten případ všecky překážky záhy odstraniti a jiného zpovědníka obstarati seč jest se přičinil. Kdyby této své povinnosti úmyslně zanedbal a bez nejvyšší zmíněné potřeby osobu spoluvinnou na smrtelné posteli sám rozhřešil, absoluce by v tomto případě sice platila, ale kněz propadl by klatbě. („Quamvis hujusmodi absolutio valida futura sit, dummodo ex parte poenitentis dispositiones a Christo Domino ad Sacramenti Poenitentiae valorem requisitae non defuerint, . . . nihilominus sacerdos ipse . . . poenas nequaquam effugiet ac propterea . . . excommunicationem incurret.") Na základě obou zmíněných konstitucí ustanovil papež Pius IX. v konst. „Apostolicae Sedis moderationi" (sub num. X.), že propadají klatbě, zvláštním způsobem papeži vyhrazené, kněží „absolventes complicem in peccato turpi, etiam in mortis articulo, si alius sacerdos, licet non approbatus ad confessiones, sine gravi aliqua exoritura infamia et scandalo possit excipere morientis confessionem." Až do r. 1866 mohli biskupové na základě fakult papežských rozhřešovati také z tohoto reservátu a subdelegovati k tomu zpovědníky. Dekretem kongreg. S. Officii ze dne 27. června 1866 však ustanoveno, že tento případ a mimo to i „falsa denuntiatio confessarii de crimine sollicitationis" mají zůstati na vždy vyňaty z biskupských fakult „absolvendi ab omnibus casibus Sanctae Sedi reservatis" (Syn. Prag. 1873. Append. p. 49). Kdyby tudíž některý z obou těchto reservátů papežských, z nichž prvý spojen s censurou, druhý bez censury, ve zpovědnici se vyskytl, předloží zpovědník svou žádost za zjednání plné moci nejdúst. ordinariátu nebo gener. vikariátu. (Syn. Prag. 1873 cap. IV. p. 16.) Oba zmíněné případy jsou „specialissimo modo Romano Pontifici reservati" (Decr. S. Inquis. 18. Junii 1866; 4. April. 1871; 23. Junii 1886). Kdyby tudíž kněz obdržel plnou moc absolvendi a censuris speciali modo reservatis, vždy vyňata jest absolutio complicis quoad turpia. Papež Benedikt XIV. nařídil „ut omnes locorum Ordinarii, tam praesentes quam futuri . . ., in approbatione Confessariorum . . . hanc Constitutionem („Sacram. Poenit.") ab omnibus sacerdotibus approbandis attente legi et accurate observari curent" (§ 6.). Proto podáváme bližší výklad reservátu: a) Že slova „absolventes" plyne, že reservát netýká se laiků, nýbrž pouze kněží rozhřešujících. Tudíž osoba spoluvinná, které se třeba nedovoleně dostalo rozhřešení, neupadá v klatbu, ač pokuta jen na zpovědníka se vztahuje. Z téhož slova soudíme, že klatba nenastupuje pro kněze, který by sice zpověď osoby spoluvinné hříchem mrzkým vyslechl, ale rozhřešení jí nedal (S. Alphons. Th. M. l. VI. 556); klatbu by si však přivodil, kdyby rozhřešení simuloval. (S. Poenit. 1. Maii 1878; 10. Dec. 1883.) b) „Complicem in peccato turpi": Míněna jest tu complicitas, to jest společenství spoluvina (ne však pouhá cooperatio proxima) zpovědníkova s kajícníkem kteréhokoliv pohlaví, ve hříchu mrzkém. O tomto hříchu praví sv. Alfons (l. VI. 554. — H. A. tr. 16. n. 95): „Nomine peccati turpis contra sextum praeceptum non solum intelligendum est peccatum fornicationis etc. consummatum, sed etiam tactus et colloquium obscoenum, quoties mortale attingit." Výklad tento potvrzen dekretem S. Offic. 18. Maii 1873, kdež čteme: „Comprehendi nedum tactus, verum omnia peccata gravia et exterius commissa contra castitatem, etiam illa, quae consistunt in meris colloquiis et aspectibus, qui complicitatem important." Hřích musí býti jistý (certum, non dubium), těžký (mortale), proti šestému přikázání obapolně, t. j. od obou stran navzájem (mutuum) a zevně spáchaný (externum). Hřích takto spáchaný musí býti zároveň materia necessaria confessionis, ne pouze libera. Z toho plyne, že nejsou pojaty v reservát: hříchy smrtelné toho druhu, ale pouze vnitřní (cogitatione, intentione, desiderio commissa), ani hříchy lehké (ex parvitate materiae vel ex defectu advertentiae aut consensus), ani hříchy pochybně těžké (dubie mor-

talia), ani takové, když jedna z obou stran odporovala nebo o tom vůbec ani nevěděla (peccatum non mutuum). Připomenouti však dlužno, že čas, kdy byl hřích spáchán, zde nerozhoduje, byl-li totiž zpovědník tenkráte již knězem, nebo snad teprve diakonem nebo subdiakonem nebo laikem. Bulla „Sacramentum Poenitentiae" v té věci nerozlišuje. (Cf. S. Poenitent. 22. Jan. 1879.) Ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus. Z uvedeného také plyne, že může zpovědník dovoleně i platně rozhřešiti osobu spoluvinnou v jiném hříchu, s kterou se těžce prohřešil proti některému z ostatních přikázání. Osoba spoluvinná, která se z onoho hříchu proti šestému přikázání již jinému zpovědníku vyznala a rozhřešena byla, může se z jiných hříchů u spoluvinného kněze zpovídati a absoluci obdržeti, ačkoliv ani to nelze doporučovati, leč v případě nezbytném. „Dandum semper est consilium Confessario, de quo agitur, ut — nisi cogat necessitas — se abstineat ab excipiendis personae complicis, licet jam a peccato complicitatis absolutae, sacris confessionibus." (S. C. Inquis. 29. Maii 1867.) — V příčině zpovědníka, který by osobu spoluvinnou přímo nebo nepřímo naváděl, aby z hříchu mrzkého se nevyznala, rozhodla Poenitentiarie římská dne 19. února 1896: „Excommunicationem reservatam in Bulla „Sacram. Poenitentiae" non effugere Confessarios absolventes vel fingentes absolvere eum complicem, qui peccatum quidem complicitatis, a quo nondum est absolutus, non confitetur, sed ideo ita se gerit, quia ad id Confessarius poenitentem induxit sive directe sive indirecte." — Hlavním účelem reservátu a úmyslem zákonodárcovým jest, zabrániti všemožně, aby svátosti pokání nebylo svatokrádežně užito k podporování hříchů mrzkých, jak naznačil ve své konstit. „Sacram. Poen." papež Benedikt XIV. slovy: „Magnopere cupientes a sacerdotalis judicii et sacri tribunalis sanctitate omnem turpitudinis occasionem et Sacramentorum contemptum et Ecclesiae injuriam longe summovere et tam exitiosa hujusmodi mala prorsus eliminare." *Pchč.*

absolutismus ve smyslu theol. = absolutní předurčení k věčné spáse neb věčnému zavržení, bez veškerého ohledu na součinnost svobodné vůle člověka ctnostného neb hříšného (v. předurčení, zavržení). — Absolutisté jsou obhájci takového učení v protest. theologii. *Kdč.*

absolutní v. absolutus; **absolutně** v. absolute.

absolutní svěcení (ordinationes absolutae) zvána svěcení bez titulu, t. j. ordinace svěcenců, kteří nebyli připsáni určitému kostelu, kde by zastávali určitý úřad (officium) církevní, jenž by jim poskytoval a zabezpečoval dostatečnou, stavu přiměřenou a trvalou výživu. Tato příslušnost svěcenců k určitému kostelu (titulu), do jehož kánonu či matriky zapsáni byli (odtud titulati nebo intitulati) a při němž trvale měli zůstati, požadovala se hned při udělování tonsury a nižších svěcení a byla též archidiakonem jménem biskupovým při ordinaci prohlašována. Požadavek ten pak byl tak přísný, že klerikové absolutně svěcení a proto clerici absoluti, též vagi, acephali zvaní, eo ipso byli suspendováni ab exercitio ordinis, jak stanovil koncil chalcedonský r. 451 v kánonu 6. (can. 1. Dist. 70), který zní: „Nullum absolute ordinari presbyterum, aut diaconum, nec quemlibet in gradu ecclesiastico, nisi specialiter in ecclesia civitatis, aut pagi, aut in martyrio, aut monasterio (u řeholníků), qui ordinandus est, pronuntietur. Qui vero absolute ordinantur, decrevit sancta synodus irritam haberi hujusmodi manus impositionem, et nunquam posse ministrare ad ordinantis injuriam," kterážto irrita čili vacua ordinatio — χειροθεσία ἄκυρος — vyslovena i na koncilu piacenzském za Urbana II. r. 1005 (c. 2. D. 70.) slovy: „Sanctorum canonum statutis consona sanctione decernimus, ut sine titulo facta ordinatio irrita habeatur, et in qua ecclesia quilibet titulatus sit, in ea perpetuo perseveret." Tento zákaz absolutních ordinací, jímž církev chtěla dociliti toho, jednak by nebyli ordinováni klerikové nepotřební, jednak by klerikové byli nuceni setrvati při svém kostele a nepřecházeli toulavě z místa na místo, jakož i by měli službou chrámovou zajištěnu stavu přiměřenou výživu a nebyli nuceni, na pohanu stavu svého, nějakým stavu duchovnímu nepřiměřeným způsobem o výživu se starati, upadl však během času se zřením k nižším i vyšším svěcením (až inclusive k presbyterátu) jak následkem změněných poměrů tak i vinou uvolněné kázně v zapomenutí, a dáno ho bylo pouze při kardinálech a biskupech, kterým vždy určitý titul čili kostel přikazován. A při tom zůstalo téměř všude, přes to, že koncil tridentský sess. XXIII. cap. 16. de ref. ono staré ustanovení obnovil slovy: „Quum nullus debeat ordinari, qui iudicio sui episcopi non sit utilis aut necessarius suis ecclesiis, sancta Synodus, vestigiis sexti canonis concilii Chalcedonensis inhaerendo, statuit ut nullus in posterum ordinetur, qui illi ecclesiae aut pio loco, pro cuius necessitate aut utilitate assumitur, non adscribatur, ubi suis fungatur muneribus, nec incertis vagetur sedibus. Quod si locum, inconsulto episcopo, deseruerit, ei sacrorum exercitium interdicatur," a že Innocenc XIII. konstitucí „Apostolici ministerii" z 13. března 1723 pro Španělsko, Benedikt XIII. konstitucí „In supremo" z 23. září 1724 pro celou církev a opět koncil římský r. 1725 tento kánon koncilu tridentského na paměť uvedli a jeho zachování urgovali. Jenom v některých diecesích ustanovení to ještě se zachovává tím způsobem, že biskup den před tonsurou resp. ordinací vydá decretum adscriptionis, které se po ordinaci prohlásí, aby každý svěcenec věděl, kterému kostelu k vykonávání posvátné služby přidělen jest. (Formulář takového dekretu inskripčního má z Monacelliho Gasparri, Tract. can. de sacra ordin. l. n. 583 nota.) V Římě samém zachovávalo byl předpis tridentský ještě ve stol. XVII., ale nyní se tam také již nezachovává. Viz též titul ordinační. (Srv. Thomassinus, Vetus et nova Eccl. discip. p. II., lib. I. c. 9.; Benedictus XIV., De synodo dioec., XI., II. n. 4. sqq.; Gasparri, l. c. I. n. 577. sqq. Rittner-Zítek, Církev. právo katol. I. 101 nn.; a j.) *Tpch.*

absolutorium: 1. vysvědčení o vykonaných vysokoškolských studiích některých fakult, podepsané rektorem a děkanem. Kolek 2 K; také určitá taxa jest předepsána. (Vynes. min. kultu a vyuč. z 10. března 1850, ř. z. č. 116; z 3. dubna 1856 č. 5169, ř. z. č. 47; z 29. května 1894 č. 9059; též pro techniky.) 2. Listina, kterou poručník, když nejdéle ve dvou měsících po skončeném poručenství složí u soudu závěrečné účty ze jmění poručencova, od téhož soudu na důkaz učiněné pořádnosti obdrží, jež však ho nesprošťuje závazku z jednání obmyslného, které by později vyšlo na jevo (§ 262. obč. zák.).

absolutus. Slovo to má čtverý význam. 1. svrchovaný, t. j. buď dokonalý nebo neomezený; 2. sám pro sebe: ens *a*-um (op. relativum, poměrné, t. j. poměr); proprietas *a.* na př. moudrost (op. relativa, na př. dobrotivost); quantitas *a*-a (op. proportionis); bonum *a*-um (op. arduum s. contractum, t. j. pokud je s překážkami spojeno); pod. malum *a*-um; potentia *a*-a (op. ordinata, zřízená, t. j. pokud jí nebrání moudrost neb spravedlnost), terminus *a.*, t. j. název věci samé pro sebe, na př. Bůh (op. connotativus, t. j. název označující věc

i její poměr k něčemu, na př. Stvořitel); 3. nezávislý (op. hypotheticus s. conditionatus), na př. necessitas; též scientia *a*-a, t. j. názorná (intuitivní), nezávislá na úsudku (op. ratiocinativa neb discursiva); 4. někdy se též klade za abstractus; na př. numerus *a*. (op. numeratus), t. j. myslí odloučené číslo.

Absorensis (Aussorensis), diec., biskupství osorské (Absorum, Ossero) v Istrii, zal. ve stol. IX., r. 1818 zrušeno a připojeno k arcibiskupství krkskému (Veglia).

abstemius (abs-temetum = vína se zdržující) je ten, kdo má přirozený odpor proti pití vína a proto nemůže požíti vína bez nebezpečenství, že by je nezvrhl (abstemius = invinius). Takový, jelikož by nemohl přijímati jako kněz krev Páně pod způsobou vína, jest stižen vadnosti či překážkou (resp. irregularitou), pro kterou právem božským na tak dlouho zabráněno mu svěcení přijmouti nebo je vykonávati, pokud se neuzdraví. V prvotní církvi *a-i* přijímali jen pod jednou způsobou (chleba), důkaz to, že nebylo nutno přijímati pod obojí způsobou ani tehdy, když bylo přijímání pod oboji způsobou v užívání obecném. [*Gasparri*, Tract. canon. de sacra ordin. I. 283.] *Tpch.*

Abstemius Pavel v. Bornemisza.

absterium (= asceterium), ve stř. lat. = klášter (a také i dům bekyň). [*Brandl*, Glos. 397.]

abstersorium v. purifikatorium.

abstinentes (zdrželivi) = enkratité, Aëriané, srvn. Filastrius Liber de haeresibus (Migne P. L. XII., 1186).

abstinence čili zdržel ivost jest částí církevního postu. Po zákonu církevním jest každý věřící došedší užívání rozumu zavázán, v určité dny nepožívati ani masa ani pokrmů masitých, a v některé dni nad to ani pokrmů mléčných neb vaječných. Církevní půst skládá se totiž ze dvou oddělitelných částí, újmy a zdrželivosti, kterážto (zdrželivost) v obecné mluvě prostě jen „postem" (tedy v užším smyslu) slule. Nepřátelé postu rádi se odvolávají na Spasitelův výrok Mat. 15[11] „Non quod intrat in os, coinquinat hominem", a dále (v. 19) „de corde enim exeunt etc." Jim však lze krátce odvětiti, že katolíka nikterak neposkvrňuje samo masité jídlo (in os), nýbrž neposlušnost a nedbání zákonů církevních (de corde). Zákon ten jest účelný: zdrželivostí tlumí se žádotivost těla (sv. Tomáš Akv., S. II. II., q. 147, a. 3); doporučuje se ostatně i ze zřetele zdravotnického. I. Dnové postní zdrželivosti jsou ode dávna (mimo všechny dni újmy ještě) pátky, soboty a neděle quadragesimální; pátky na památku umučení Páně, soboty ke cti a slávě Rodičky Boží a k přípravě na neděli. Tolik dle zákona obecného; v mnohých však krajinách dlouholetým právoplatným obyčejem soboty naprosto pozbyly rázu postního a postem zůstává jen pátek. V Čechách věřící dosti dlouho postili se v sobotu; pražská arcidiecesní synoda z r. 1605 dí: „Feriis autem sextis et sabbatis totius anni abstinere debent fideles ab esu carnium"; a nejen to, synoda (dle starého zvyku) k postním dnům čítá i svátek sv. Marka a tři prosebné dni před Nanebevstoupením Páně; ale zdá se, že na sklonku XVIII. století původní přísnost ulevovala. Dne 3. prosince 1801 po prvé v postním řádu dispensováno ze soboty a dispense ta každoročně se opakovala, ale zdá se, že spíše jen ad cautelam; později dispense nedávána, ale sobotní půst přestal nadobro. Pátek neztrácí svého postního rázu nikterak, připadá-li naň zasvěcený svátek; jedině Hod Boží vánoční (dle ustanovení Honoria III.), připadá-li na pátek, jest vyňat. Leo XIII. dekretem S. C. Off. ze dne 5. prosince 1894 oprávnil biskupy na věčné časy, aby mimo quadragesimu, quatember a vigilie směli dispensovati ze zdrželivosti, připadá-li zasvěcené patrocinium nebo mimořádný trh na pátek neb sobotu. Dle obecného zákona církevního jsou neděle quadragesimální, dny přísnější zdrželivosti (bez újmy) se zákazem pokrmů masitých, mléčných a vaječných. U nás bývá zákon ten každoroční dispensí umírněn. II. Postním zákonem zdrželivosti vázáni jsou všichni věřící, dospěvší k užívání rozumu, doživotně; jest však sporno mezi bohoslovci, jak se slova ta vykládati mají: jedni míní, že dítě vázáno jest, kdy samo k užívání rozumu dospělo, bez ohledu na své stáří; jiní míní, že dítě vázáno jest, když dosáhlo věku, v němž děti obyčejně k rozumu již dospívají, t. j. když dovršilo sedmý rok života; druhý náhled jest obecnější, důvodnější a praktičtější, neboť těžko jest určiti, zda a kdy to neb ono dítě k užívání rozumu dospělo, kdežto snadno jest určiti jeho stáří; ostatně pro naše diecese jest spor ten rozhodnut, jelikož v postních řádech každoročně čteme: „kteří sedmý rok věku svého již dovršili". Smějí tedy děti mladší sedmi let v den postní bez hříchu maso jísti a dovoleno jest v týž den jim je dávati. S dětmi na rovni jsou oni nešťastníci, kteří, ač vyrostlí, vůbec rozumu užívati nemohou a v tomto stavu trvale vězí, jako na př. blázni, blbci a pod. I ti smějí v pátek maso jísti a dovoleno jest jim je dávati. Je-li však stav ten pouze přechodný, jako u opilých, omámených, hypnotisovaných a p., nebo je-li světlými chvilkami přerývaný, jako u některých bláznů bývá, jsou vázáni zákonem zdrželivosti; požívajíce masa sami snad nehřeší, ale hřeší ti, kteří jim je dávají. — Zákaz zdrželivosti váže po celý den od půlnoci do půlnoci; kdo ho nedbá, hřeší tolikráte, kolikráte maso v pátek jí. III. Maso a masité pokrmy. Jménem maso rozumíme maso zvířat teplokrevných, tedy ssavců a ptáků, při čemž arciť nerozhoduje vědecké třídění, nýbrž lidový názor; tak na př. velryby, plískavice a jiná jim podobná zvířata, ač ssavci, přece jsou „jídla postní". Mimo to v některých krajinách (a tak i u nás) dle právoplatného obyčeje jsou pokrmy postními: bobři, vydry, lysky, slípky, potápky a zvířata jim podobná; dobře však sluší pamatovati, že rozhoduje jedině právoplatný obyčej, a jen v té krajině, kde platí. Ordo Minorum s. Francisci a Paula, který po celý rok se postí, smí dle ustanovení Pia VII. jísti lysky, kartusiánům však jídlo to od sv. Poenitentiarie nebylo dovoleno. Dále slušno pamatovati, že samo sebou nikterak nerozhoduje, čím se to které zvíře živí; tak na př. není u nás dovoleno v pátek jísti divoké husy a divoké kachny. — Zákaz „masa" zahrnuje všechno to, čeho člověk ze zabitého zvířete požívati může, tedy krev, mozek, morek, sádlo lůj, tuk atd. Spolu zakázána jsou všechna „masitá jídla", jež se z těchto látek (třeba jen přimísením) připravují, i když větší jejich část skládá se z něčeho jiného, nezávadného, na př. z mouky. Zákaz masa i masitých jídel zavazuje pod těžkým hříchem, ale připouští po té stránce nepatrnost předmětu; nehřeší tedy těžce (arciť citra contemptum!), kdo nesní více masa než asi za jednu starou lékárnickou drachmu (= asi 4 gramy; dle jiných až 60 gr. [*Noldin* De praec.[6] n. 663]); ještě většího množství pokrmu je třeba, aby hřích byl těžký, když je k postnímu pokrmu masitá látka přimísena. V našich diecesích (jako i v mnohých jiných) z dispense dovoleno jest místo másla ku přípravě pokrmův užívati jakéhokoliv sádla nebo tuku zvířecího, nikoli však odvaru masitého (polévky) nebo masitých drobtů (škvarků). — Dle obecného zákona církevního známe dvojí zdrželivost, jednu mírnější, jednu přísnější. Mírnější zdrželivost zavazuje extra quadragesimam per annum a zakazuje požívati masa atd. ze zabitých zvířat, jak

právě vyloženo, dovoluje však požívati mléčných a vaječných pokrmů. Přísnější zdrželivost zavazuje jenom in quadragesima (také v neděle postní) a zakazuje (mimo maso ještě) všechny od živých teplokrevných zvířat získané požívatiny, tedy pokrmy vaječné a mléčné, jimiž jsou: vejce, mléko, smetana, podmáslí, syrovátka, máslo, sýr a pod. V Čechách platil zákon ten dosti dlouho. Pražská synoda z r. 1605 velí: „Carnibus ceterisque omnibus, quae a carne originem trahunt, utpote ovis, lacte, caseo et aliis id generis, toto quadragesimae tempore, videlicet a feria quarta cinerum usque ad sabbatum sanctum inclusive abstineant.“ Ale později (zvláště když počalo ubývati ryb) zavládl v Čechách obyčej, postiti se i v quadragesimě tak, jako vůbec v pátek, a nyní platí v Čechách a ve všech vůkolních zemích mléko a vejce za jídla postní po celý rok; padá tu arciť na váhu, že jiné postní pokrmy jsou u nás dnešní dobou řídké a drahé. V jiných krajinách tu a tam jest sice (v Italii, Francii, Španělsku) obecný zákon de ovis et lacticiniis ještě v platnosti, ale biskupové mívají na základě quinquennálních fakult právo „dispensandi, quando expedire videbitur, super esu carnium, ovorum et lacticiniorum tempore jejuniorum, praesertim quadragesimae“. IV. Dispensovati ze zákona postní zdrželivosti smí: a) papež v celé církvi, a to i jednotlivce i celé sbory; dispense jeho platí, i když bez dostatečného důvodu byla dána; b) biskup (a každý hodnostář opatřený pravomocí biskupskou) smí jure ordinario dispensovati jen své diecesiány (ve svém údělu) jednotlivě, při dostatečných důvodech; z delegace papežské smí dispensovati celou svou diecesi, jak toho poměry vyžadují; c) v našich krajinách smí dle právoplatného obyčeje i farářové a duchovní správcové z postu dispensovati, ale jen jednotlivé své farníky, při dostatečných důvodech, na krátkou dobu; zdali i jiným ještě duchovním (najmě zpovědníkům) přísluší delegované právo dispensační, určuje postní mandát (postní řád). Týž určuje rozsah dispense pro celou diecesi toho roku udělené. Dispense lze užívati dle těchto pravidel: Osobní dispense, udělené biskupem neb farářem jednotlivé osobě, dovoleno užívati i mimo diecesi a parochii, arciť jen do té doby, dokud osoba dispensovaná zůstává diecesánem nebo farníkem. Obecné dispense, udělené z papežské delegace, smí věřící užívati, jen dokud v diecesi meškají, nikoli však mimo diecesi. Téže dispense obecné smí užiti i cizinec, dokud v diecesi meškají; osobní dispens však smí biskup neb farář cizincům uděleti jen v případech naléhavých (kde nelze jim obrátiti se na svou duchovní vrchnost) a ojedinělých (na př. na jeden pátek). — Kdo v den újmy jí maso, užívaje osobní neb obecné dispense, nesmí při témže jídle požívati ryb; název „ryb“ platí ve smyslu rozšířeném, an zahrnuje i jiná (studenokrevná) zvířata, jichž se jakožto postních pokrmův užívá, na př. raky, ústřice, hlemýždě a p. Týž zákaz, nemísiti masa a ryb při jednom jídle (vetitum de non miscendis cibis), platí i pro neděle quadragesimální; ale neplatí pro prosté pátky bez újmy; zákaz ten platí jen tomu, kdo užívaje dispense jí maso, neváže však toho, kdo pro chorobu masa požívá. Ale i přes zákaz o nemísení masa a ryb dovoleno jest jídlo započíti masitou polévkou a v něm pokračovati rybami; rovněž nepříčí se vyloženému zákazu jísti maso s omáčkou sardellovou nebo z jiných sušených ryb připravenou. Pro úplnost ještě přidáváme, že zákaz nemísiti jídel netýká se mléka a vajec, jež tedy i s masem i s rybami se jísti smí. V. Důvody omluvné. Mimo dispensi osvobozuje od povinnosti postu nemožnost. Omluveni jsou: nemocní, choří, rekonvalescenti atd., kteří ze zdravotních ohledů (ať na rozkaz lékařův, ať dle vlastního rozumného a odůvodněného náhledu) masa požívati mají; chudí, kteří nemohouce sami se uživiti, na milodary odkázáni jsou; manželky, děti, osoby služebné, které musí při společném stolu jísti, co se jim předloží (avšak dispense jednomu členu rodiny udělená nesmí se rozšiřovati na celou rodinu); cestující, kteří na cestách svých nedostanou jiných než masitých pokrmů atd. Je-li omylem oběd připraven z pokrmů masitých (ne pouze masité látky přimíšeny), je jen tehdy dovoleno jísti, nelze-li v brzku jiného opatřiti aneb nelze-li bez citelné škody uschovati jídlo pro den, v který není zdrželivost předepsána. Jiných ještě výhod a úlev poskytuje každoročně vydaný postní řád. VI. Jest obecným učením, že církev postními zákony nemíní vázati nekatolíky; smí tedy katolík svému nekatolickému hostu neb strávníku i v den postní předložiti pokrm masitý; nesměl by jej však předložiti katoliku i když by věděl, že katolík ten postů nedbá. Katolík provozující živnost hostinskou jest ve svědomí vázán, v den postní vésti na jídelním lístku také postní jídla, aby host nebyl nucen jísti maso; žádá-li však host jídla masitá, smí mu je hostinský podati, aniž by teprve zkoumal, zda host nějaký omluvný důvod má či nemá. Sr. též *Linsenmayer*, Entwicklung der kirchlichen Fastendisciplin. München 1877. *Funk*, Die Entwicklung des Osterfastens (Th. Quartalschr. Tüb. 1893, 179 násl.). *Vřešt.*

abstrakce (odtažitost, odzíravost), **abstraktní** (odtažitý, mysli odloučený, odzíravý) op. konkretnost t. j. skutečnost myslí netknutá. 1. Odzírání jest poznávací činnost, kterou pozornost svou obracíme k jednomu z několika předmětů anebo k jedné z části, jeden předmět skládajících, ji od ostatních předmětů nebo částí odvracejíce. Protivou poznání odzíravého jest povšechné, přehledné, povrchní poznání. — 2. Odzírání jest ona činnost pomyslná, skrze kterou um činný od zjevu věci hmotné, smyslem ve smyslné představě poznaného, vniká k bytnosti, skrze kterou um činný pomyslnou poznatelnost věci hmotné, zárodečnou čili mohoucnou, činí skutečnou, a skrze kterou um činný obraz předmětu pomyslný, ze smyslné představy odtažený, umu trpnému přivádí, aby um trpný ten obraz do sebe přijal čili jemu se přizpůsobil, a obraceje se k předmětu, pojem utvořil, ve kterém by přímo předmět sám po jeho stránce pomyslné poznával. Srovnáme-li pojem s představou smyslnou, která je konkretní čili srostitá, za obsah mající zjev jedinečný, pouze jednomu předmětu jedinečnému v určité době, na určitém místě a způsobem určitým příslušný: nazvati dlužno pojem představou odtažitou, t. j. odtažením a postižením bytnosti vzniklou, a obecnou, t. j. bytnost postihující, kterou míti mohou také jiné věci téhož druhu. Této odtažitosti a obecnosti účastny jsou pojmy všecky, nejen pojmy druhové, také odtažitými zvané, na př. člověk, ale i jedinečné, také srostitými zvané, na př. Sokrates. Neboť pojem jedinečný vzniká, připojí-li um k pojmu druhovému případky ve zjevu obsažené, jež um jednotlivé představuje pojmy odtažitými a obecnými a jež pospolu vzaté, přináležejí jedinému toliko předmětu. — 3. Pojmy jsou svým rozsahem více nebo méně obecné (báseň, epos). Obecnější vzniká z méně obecného odtažitostí, která z obsahu pojmu, t. j. ze souhrnu znaků, pojmu příslušných, odtahuje některé znaky. Pojem obecnější (báseň) nazývá se odtažitým, méně obecný (epos) srostitým. — 4. Z pojmu, jehož obsahem jest podmět s bytností (člověk), odtahujeme bytnost (člověčenství) a představujeme si ji pojmem odtažitým. Člověk jest pojem srostitý; člověčenství, t. j. to, skrze co člověk člověkem jest, jest pojem odtažitý. — 5. Odzíravost jest

způsob, kterým se nepoznává věc, pokud jest sama o sobě, nýbrž skrze obraz věci jiné. Tak odzíravým jest, pokud na zemi žijeme, náš pojem o Bohu, ze tvorů poznaném. Nazíravost (intuitio), protiva této odzíravosti, jest způsob, kterým věc poznáváme buď z její přítomnosti anebo z jejího obrazu vlastního. Nazíravý jest náš pojem domu, člověka. — 6. *A.* jest trojí: a) fysická, při které přírodozpytec odmýšlí jedinečnost tělesa nebo děje tělesného a uvažuje jeho druh, an mluví o lvu, blesku obecně; b) mathematická, při které mathematik odmýšlí hmotu tělesa a uvažuje velikost jeho, s kterou ve skutečnosti hmota jest sloučena; c) filosofická, při které odmýšlí filosof hmotu a velikost a uvažuje skutečné věci nehmotné, jež jsou bez hmoty a velikosti tělesné. *A.* rozeznává se též totální člověk j. pojem rodový, a formální (člověčenství); negativní a praecisivní, dle toho, je-li odezírání spojeno s popřením či nikoli. Praecisivní je buď čiře formální, zakládající se na rozdílu čiře pomyslném, neb objektivní, neodnášející se k celému předmětu, nýbrž jen k jednomu přívlastku jeho, a to dokonale objektivní zakládá-li se na rozdílu pomyslném, jaký je mezi pojmy, jež se ani implicite nekryjí (distinctio rationis ratiotinatae stricte praecisivae) nedokonale objektivní, je li základ rozdílu nedokonalý (late praecisiva n. cum fundamento imperfecto). Sr. Distinctio. *Kdř.*

abstrakty (z lat.) jsou úzké páky, kterými se ve varhanách otvírají ve větrovnici ventily, čímž vzduch vniká do příslušné píšťaly; v. varhany.

absurdus, pův. odporně znějící, přenes. odporně myšlený, nemístný, nerozumný, nepravdivý. Ad absurdum n. per *a.* dokazuji důkazem nepřímým, že mínění odpůrce mého jest nepravdivo, aby vysvitlo, že mínění mé jest pravdivo. V. důkaz. *Kdř.*

Abštach strč. = Eustach.

Abt 1. Ant., kanovník v Limburgu nad Lahnou, *n.* 1841 v Seelenbergu v Nassavsku, *z.* 1895, belletr. sp. něm. (Sebr. sp. 1899.) — **2.** Frant., něm. sklad. hud., *n.* v Eilenburgu 1819, *z.* 1885 ve Wiesbadenu. Měl studovati prot. theologii, ale oddal se hudbě. Naps. mnoho písní a sborů, které nevynikají tak uměleckou cenou jako líbivou melodií. Některé texty církevní (na př. „Ave Maria") podobným způsobem zhudebnil. — **3.** Ludvík, red. čas. „Anzeiger f. d. kath. Geistlichkeit" ve Frankfurtu n. M. (v předm. Sachsenhausenu), něm. kat. spisovatel ask., hist. a cestop.; *sp.* Ausflug nach d. gross. Karthause (1878), Ende des Fürsten Talleyrand (1890), Die marianischen Antiphonen (1895), A. Abt, Lebensbild [životopis Abta svrchu pod č. 1. uved.] (1895), Die Familie auf christlicher Grundlage (1897), Führer durch Limburg (1900). — **4.** (Apt) Ulrich, malíř v Augšpurku, činný již před 1486, *z.* 1532. *Mal.* v kapli sv. Afry na Lešském poli (Lechfeld) výjevy z umučení řeč. světice.

Abuab v. Aboab.

Abu Bekr 1. (Abubacer) ibn Tofail, arab. filos. a lékař, *n.* v Quadixu u Granady cca 1100, *z.* v Marokku 1185. *Sp.* filos. román „Hajj ibn Jokdhan" (= „Živoucí, syn Rostoucího") n. „Člověk přírodní" (přel. do lat. pod tit. „Philosophus autodidactus" a do něm.); líčí vývoj pouze přirozený (bez zjevení) schopností člověka až k poznání Boha (pod. náhled vyslovil Rousseau); positivní náboženství podává prý nevzdělancům ve formě představy to, co filosofie poskytuje ve formě pojmu (pod. náhled vysl. Hegel). — **2.** es-siddik, 1. kalif (632—34), otec Ajšy, manž. Mohamedovy, uspoř. první sbírku části koranu. Jeho vojevůdce Chalid podrobil persk. prov. Irak a část Syrie. Část mešity El-Aksá v Jerusalemě nazývá se mešitou *A*-u *B*-a.

Abucara v. Abukara.

Abudacnus Josef, zvaný také Josef Barbatus, *n.* v Káhiře v Egyptě, žil v XVII. stol. Byl prof. arabšt. v Oxfordu, pak v Lovani (Louvain), posléze vstoupil do řádu jes. *Sp.* „Historia Iacobitarum s. Coptorum in Egypto" (Oxf. 1675, Lubek 1733).

Abudemius. mč. za Diokleciána na ostrově Tenedos (u Malé Asie), Martyrol. Rom. 15. čce.

Abu Halim, nestor. patr., v. Eliáš.

Abu Isák ben Assal, uč. maron. cca 1240, sestavil sbírku nařízení alexandrijské církve, arab. výklad Zj. sv. Jana, výkl. nicejského symbolu, modlitby Páně a j.

Abukara Theodor, žák sv. Jana Damascenského, *z.* cca 770 (dle jiných cca 810), biskup v Karà ve střední Syrii (dle jiných v Haran v Mesopotamii). *Sp.* 43 pojednání, většinou ve formě dialogu, proti rozličným soudobým haeresím (jakobitům, nestor., monofys.), jakož i proti židům a moham. (vyd. Migne PG. XCVII.), dále obšírné dílo v 8 knihách o pravdě křesťanství (ukázky z něho uveř. Bacha „Traité inédit de Théodore Abucara sur la vérité du Christianisme" v časop. „Al-Machrik" VI.).

Abula (zkr. **Abulen.**), diecese ve Španělsku, v. Avila.

Abulensis; tímto jménem cituje se často Alfons Tostatus (v. t.) dle svého rodiště.

abulie v. svobodná vůle.

Abú-l-Barakát-ben-al-Kabarí, kopt. kněz a lékař XIV. stol.; *sp.* arab. „Lampa temnosti" (rozbor podal Riedel v. Kirchenrechtl. Quell. des Patr. v Alex. 1900; srvn. Byzant. Zeitschr. XI., 631, XII., 673. Oriens Christ. I., 240, II., 312), kdež zvl. důležita jest část, obsahující seznam arab. křesť. spisů (srvn. Riedel, „Der Katalog der christlichen Schriften von Abû-l-Barakát" v Abh. der Götting. Gesellsch. d. Wissensch. 1902).

Abú-l-Chassan v. Juda ha-Levi.

Abú-l-Faraž v. Bar Hebraeus.

Abú-l-Walid v. Ibn Džanách.

abuna, hlava církve abessinské, v. Abessinie str. 15.

Abundantia sv., panna ze Spoleta VIII.—IX. stol. Dle legendy slul otec její Exuperius, matka Sigismunda. S matkou podnikla *A.* pout do Sv. země, kdež žila asi 5 let jako poustevnice, načež vrátila se do Spoleta. Sv. 15. ledna.

Abundantius sv., mč., spolu se Lvem, Donátem a Nicephorem. (Mart. Rom. 1. břez.)

Abundantius sv., jáhen, mč. v Římě za Diokleciána, spolu s Abundiem, Marciánem a Janem. (Mart. Rom. 16. září.)

Abundius sv. 1. bisk. a vyzn. v ital. m. Como (450—469), *n.* v Thessalonice, přítel a nást. bisk. comského Amantia. Papež Lev I. vyslal jej jakožto legáta svého do Konstantinopole, kde s úspěchem čelil nestoriánům a eutychiánům a přiměl Anatolia k podrobení. Sv. 2. dubna. Attribut: jelen n. mrtvé dítko (vzkřísil z mrtvých jediného syna bohatého pohana). — **2.** mansionář kostela sv. Petra v Římě (Mart. Rom. 14. dub.) — **3.** kněz a mč. v Kordubě (Cordoba), od Saracénů pro víru umuč. 854 (sťat a tělo jeho dáno na pospas divoké zvěři); Mart. Rom. 11. čce. — **4.** mč. řím. za cís. Valeriána, spolu s Irenaeem; oba vhozeni do kloaky, protože z ní vytáhli tělo sv. Concordie, tam uvržené. Těla jejich byla odtamtud od Justina, kněze, vytažena a v kryptě sv. Vavřince pochována. Mart. Rom. 26. srp. — **5.** kněz, mč. řím. za cís. Diokleciána 303, spolu s Abundantiem, Marciánem a Janem. Mart. Rom. 16. září. R. 1583 těla těchto mč. přenes. z kost. sv. Kosmy a Damiana do kost. al Gesù. — **6.** jáhen, mč. za Diokleciána spolu s knězem Karpoforem (Carpophorus). Mart. Rom. 10. pros. —

7. mč. dle Mart. Rom. 14. pros. „za cís. Numeriana a vladaře Olybria do ohně uvrženi, a když z něho bez úrazu vyšli, mečem usmrceni.“

Abu Said, Samaritán, žil cca 1070 nepochybně v Egyptě; pro krajany své tu bydlící zhotovil arab. překl. Pentateuchu, aby jím vytlačil za nespr. pokládaný překl. žida Saadia.

Abu Salama (Abba Salama) 1. sv. Frumentius, (v. t.) — 2. patriarcha ethiopský, jenž ve stol. XIV. provedl revisi ethiopského překl. Písma sv. na zákl. překl. arab. Srvn. *Sýkora*, Úvod do Písma sv. NZ. I. 244.

Abu Sálih (Selah), Armén, nepochybně v armén. kolonii, která na sklonku XI. stol. v Egyptě se usadila. Někdy po r. 1208 napsal dílo o kostelích a klášteřích egyptských, pro církev. dějiny a topografii velice důležité (vyd. 1895 Evett a Butler spolu s angl. překl. v Anecdota Oxon. semit. ser. VII.).

abusus, zneužití, zlořád, užívání nepřístojné, v mluvě právní zejména zneužívání zákonných ustanovení proti patrnému úmyslu zákonodárcovu následkem nechvalného zvyku. *A.* svátosti křtu a svěcení je v právu církev. vadností (irregularitas ex delicto). — a) *a.* baptismi („fonte reus“). Touto vadností, kterou církev stíhala bludařství sekt novokřtěnců, stižen jest: α) Kdo nepodmíněně, vědomě a dobrovolně, vážně, bez příčiny, veřejně (*D'Annibale* Summula I, n. 410; *Gasparri* De s. ord. I. n. 324) znova křest ať slavný neb jednoduchý (bez obřadů), udílí (c. 6. X. III. 42.), aneb, dospěv k rozumu, křest znova za těchto podmínek přijímá (c. 65. D. 50.), jakož i ten, kdo při takovém křtu veřejně služby akolytské koná (c. 2. X. V. 9.). Kde není úmyslu křest opětovati, není též irregul., jako tomu při opětném křtu s podmínkou, je-li k tomu aspoň nějaký důvod (Bened. XIV. d. syn. dioec. VII. c. 6.). Novokřtěnec propadá vadnosti úplné, kmotrů se vůbec netýká. β) Irregulárními (irreg. totalis) jsou dále ti, kdo bez potřeby, vědomě a dobrovolně ve věku dospělém přijímají křest od známých bludařů neb rozkolníků (c. 3. 4. C. I. 4; s. C. C. 21. květ. 1718). Prozrazuje-ť toto obcování s bludařem ve věcech svatých nejen nestálost u víře, nýbrž jest i jaksi podporou bludu. Sv. Augustin jmenuje *a. b.* „immanissimum crimen“ (c. 108 D. 4. de con.), jenž již v nejprvnějších dobách církve jako zločin svatokrádeže byl stíhán (can. ap. 47.). Dispens od vadnosti *a. b.*, jedná-li se o zločin veřejný, udílí papež, jinak dle Trid. (XXIV. cp. 6. de ref.) biskup. b) *a.* ordinis („sacris reus“). Irregularitě té propadá α) každý, kdo vědomě, vážně a se všemi obřady a odznaky, církví předepsanými, koná funkce vyšších svěcení, jichž dosud nepřijal (c. 1, 2. X. V. 28.). Z toho plyne, že, má-li kdo upadnouti v irregularitu ex *a. o.* tohoto druhu, musí opovážlivě konati funkci, která plyne z vyšších svěcení, nikoli úkon jurisdikční, který s tím kterým vyšším svěcením snad spojen bývá, a také nesmí jednati se o úkon nepatrného významu, který není dostatečnou látkou pro těžký hřích. Neboť lehká vina nezpůsobuje irregularity, leč jen tehdy, jedná-li se o vadnost u zločinu zabití. Pro klerika je tato vadnost částečnou, nemůže dalších svěcení přijmouti, nebrání mu však vykonávati funkce svěcení již přijatých, pro laika byla by obecnou; avšak je pochybno stíhá-li vůbec laika, a nemá tedy pro praxi významu [*Noldin*, De poenis eccl.⁶ n. 133, 1]; jen v případu veřejnosti vyhrazena je dispens Ap. stolici. Posv. obřadní kongregace dovolila (17. čce 1894), aby již tonsuristé směli při slavné mši sv. konati služby podjáhenské, ovšem jen v případech nutnosti a bez manipulu, odznaku svěcení podjáhenského. Dle dekretu s. C. C. 25. květ. 1893 a 11. květ. 1904 (contra turpe mercimonium cum missarum stipendiis) upadají klerikové nekněží, obchodující mešními stipendiemi, v suspensi a nemohou dalších svěcení přijmouti. Irregulárními (totaliter) stávají se také γ) klerikové vyšších svěcení, jestliže konají sice funkce svěcení přijatých, avšak stiženi jsouce větší klatbou, suspensí ab ordine aneb interdiktem osobním neb místním, jež jim konání těchto funkcí zakazují, přece proti tomuto zákazu opovážlivě, vážně, slavnostně a nikoli z nutné potřeby jednají (irregularitas ex capite violatae censurae c. 7. C. 11. q. 3; c. 1—6. X. V. 27; c. 18. in VI. V. 11.). Jedná se o úkon ze svěcení vyšších plynoucí, a nikoliv o funkce svěcení nižších, které i laikové konati mohou. Zrušením censury nepomíjí vadnost, nedbáním censury způsobená, neboť stanoven jest tento následek na nevážnost k censurám. V případech tajných udílí dispens biskup (Trid. XXIV. cp. 6. de ref.), jinak Apošt. stolice. Vadností ex delicto *a. o.* stíhá právo církev. také všecky ty, kdo přijavše aspoň svěcení podjáhenské (c. 4. X. III. 10., c. 1, 2. X. IV. 6) aneb složivše slavné sliby (c. 32. C. 27. q. 1.), učinili pokus manželství uzavříti. Druhou kategorií vadnosti, zvané „sacris reus“ jest: c) *a.* ordinationis, nezákonné přijetí svěcení. Zda ti, kdo nezákonně svěcení přijali, přímo aneb nepřímo, t. j. porušením suspense, stávají se irregulárními, v tom kanonisté nejsou za jedno; poslední však zdá se býti pravděpodobnějším, a proto lze je počítati mezi irregulares ex capite violatae censurae, kteří jen tehdy propadají vadnosti, konají-li přes zákaz suspense funkce plynoucí ze svěcení, jehož nezákonným způsobem nabyli. Sem patří: α) Ti, kteří vědomě a svobodně konají funkce plynoucí ze svěcení, jež přijali od biskupa, o němž známo, že je bludařem, vyobcovaným, suspendovaným aneb interdiktem stižen (c. 111. C. I. q. 1; c. 1, 2. X. V. 8.). Jestliže přijali svěcení bona fide, jedná se o pouhou suspensi, z níž mohou býti dispensováni. β) Ti, kdož, přeskočivše některé svěcení, hned vyšší přijímají (ordinatio per saltum). Svěcení je sice platné, nejedná-li se o svěcení biskupské těch, kteří neobdrželi presbyterátu, avšak nedovolené, a takový svěcenec, funguje-li, stává se irregulárním (c. 5. D. 51; c. un. D. 52; X. V. 23; c. un. X. V. 29.) γ) Ti, kdo svěcení dosáhli podloudně (furtive, ordinatio obreptitia), nejsouce biskupem připuštěni (c. 7. D. 24; X. V. 30.), upadají v suspensi a teprve jejím porušením v irregularitu. Totéž platí i o těch, kteří téhož dne více vyšších svěcení přijali. δ) Ti, kdo platné manželství uzavřevše a tělesně dokonavše, bez zákonitého svolení manželčina vyšší svěcení přijali, nemohou jich vykonávati, leč by soudně s ní trvale rozvedeni byli aneb manželka dodatečně souhlasila a zákonným podmínkám vyhověla (c. un. in Extr. Ioan. 6.). ε) Dále sem počítati lze ty, kteří vědouce, že klatbou stiženi jsou, svěcení přijímají (c. 32. X. V. 39.), a vědouce, že tím s úřadu složeni, resp. jsou-li řeholníky, suspendováni jsou, přece odvažují se funkce přijatého svěcení konati. ζ) Konečně částečná irregularita stíhá i toho, kdo vědomě svatokupectvím svěcení se domohl (c. 21. X. V. 1.), což platí i o těch, kteří vyšší svěcení přijali od biskupa, který nejen diecese, nýbrž i hodnosti své biskupské se vzdal (c. 1. X. I. 13.), aneb od biskupa cizího, bez propustného listu biskupa vlastního (Trid. XXIII. cp. 8. de ref.). d) *a.* jurisdictionis, zneužití pravomoci církevní. Dopouští se ho, kdo vědomě, nemaje poslání (missio legitima), osobuje si právo k úkonům, jež pravomoc církevní předpokládají (c. Nullus C. 9. q. 2.). Není irregulárním, poněvadž zneužití pravomoci nezpůsobuje vadnosti, jako vy-

konávání funkcí nepřijatého dosud svěcení, propadá však zločinem tím, dle míry zneužití jurisdikce, arbitrérním trestům, a to jak laik, tak klerik (c. 27. X. V. 10.). Ba klerik i tehdy, může-li se vykázati svěcením, jež konání té které funkce jurisdikční podmiňuje (na př. kněz, nemající jurisdikce zpovědní), neboť důvodem trestnosti není nedostatek fysické neb duševní způsobilosti, nýbrž nedostatek jurisdikce. *A. j.* dopouští se však i ten, kdo, maje pravomoc, tuto rozšiřuje na osoby a předměty, jež jeho pravomoci nepodléhají, a vůbec nedbá-li, vykonávaje ji, zákonů církevních. Prostředky, jimiž v případech zneužití jurisdikce se zjednává se strany poškozených náprava, jsou řádné: prosba neb rozklad (supplicatio) a odvolání (appellatio), a mimořádné: zmatební stížnost (querela nullitatis) a odmítnutí soudce (recusatio judicis). [*Gasparri*, De sacra ordinatione I; *Heiner*, Kath. Kirchenrecht; *Werne*, Ius decretalium, *Roeninghausen*, De irregularitatibus. Monast. 1863; *Richter*, Die Anfänge der Irregularitäten. Freib. 1901.] *Sat.*

ab abusu appellatio čili jus dandi recursum propter abusum potestatis ecclesiasticae (appell comme d' abus), technický výraz pro odvolání z rozsudku soudce církevního k orgánům správy státní v případech domnělého zneužití moci duchovní. Po vzoru knížat protestant. také panovníci katoličtí od počátku XVIII. stol. znenáhla jen ty normy počali za veřejné právo církevní pokládati, jež sami uznali. I v zemích katolických měla církev, jako ústav státní, policejní moci podrobený, dle absolutistick. názoru sloužiti domnělým zájmům státu, jak hlásala to tehdy vytvořivší se theorie o svrchovaném právu circa et in sacra, vedle niž státu, mimo jiné, přísluší i právo appellationis ab a. Plyne pak, dle této theorie, *a. ab a.* z ochrany (jus advocatiae), jíž stát je církvi povinen. Vlastí tohoto domnělého práva státu je Francie, kde v praxi uvedeno pragmatickou sankcí (Bourges 1438) jako obecné právo německé a kde mu kalvinisticky smýšlející Petr Pithou mezi svými „svobodami francouzské církve" (1594), jako palladiu těchto svobod, jedno z prvních míst vykázal. Rozsah jeho, dle čl. 79. těchže svobod, omezuje se na zásah moci duchovní ve sféru moci světské, na porušování práv a svobod franc. církve a nedbání královských nařízení, parlamentních usnesení a přijatých ve Francii kánonů, se strany biskupů. Soudní dvory (parlamenty) však záhy šly dále, nerozpakujíce se na úkor práva církevního přijímati každé odvolání kněží i laiků i v záležitostech čistě církevních, usurpujíce si tak právo rozhodovati i o nejvnitřnějších církevních otázkách. A že nedošlo to ve stol. XVII. za vlády parlamentního gallikanismu ve Francii, kdy zaujali četné stolice soudní zavilí církve nepřátelé, jansenisté, zneužívající *a-is ab a.*, ke zničení práv a ujařmení církve, k formálnímu rozkolu, jest jen děkovati králům, kteří z ohledů politických mnohou přikrost soudů svých vůči církvi mírnili. Parlamenty omezovaly pomocí *a. ab a.* nejen všecky exempce z moci soudů světských a tak bez ohledu na výsadu fori před soudy své volali i kleriky, nýbrž nerozlišujíce mezi formou a obsahem rozsudku soudu duchovn., pod záminkou porušené formy všecku církevní jurisdikci mařily, tak že, jakmile byla *a. ab a.* podána, nesměl biskup na př. sesaditi nehodného faráře a jurisdikci mu odníti až do vyřízení appellace. Ba frivolním rozlišováním mezi petitorium a possessorium ve věcech duchovních dovedly se parlamenty, přes opětovné zákazy královské, vměšovati i do záležitostí, jež týkaly se udílení svátostí (manželství, fakulty zpovědní, sv. přijímání atd.). Tak mohl na př. appellant in possessione obdržeti od parlamentu dovolení k sv. přijímání, byť mu je i biskup odepřel, dokud biskup nedokázal, že v právu byl, odepřev mu je. Domnělé toto právo, jímž by hnedle ve Francii jen to právem církevním bylo bývalo, co parlamenty jako takové připustily, odůvodňovali gallikáné různými sofismaty, jako tím, že církev *a-i ab a.* mlčky uznala, neprotestujíc (což do jisté míry o kleru franc. tvrditi lze, nikoli však o Stolici ap.), aneb tím, že král, jsa ochráncem círk. zákonů, má povinnost odstraniti pohoršení, jež z nespravedlivých rozsudků plyne, a že má právo, poněvadž kánony jsou také zákony občanskými potvrzeny, vlastní výnosy své připuštěním appellace ab. a. chrániti. Dovolávali se též práva přirozeného a j. v. Překročí-li duchovní soudce sféru svého zmocnění, zabíhaje v obor světský, není sporu, že lze se obrátiti ke kompetentnímu soudci světskému, aneb, vynáší-li rozsudek, nemaje pravomoci, lze se proti němu dovolávati i moci světské, vždyť tak činil i sv. Athanáš, dovolávaje se pomoci Konstantinovy proti nezákonnému jednání synody tyrské; je-li však *a. ab a.* tím, čím ji míti chtěli gallikáné, febronianisté a josefinisté, jest jen křiklavým porušením církevní pravomoci, bez níž nebyla by církev dokonalou společností. A proto právem církev od svého prvopočátku tomu se bránila, aby ochrana, kterou císařové křesťanští jí skýtali, nezvrhla se v byzantinské poručníkování, k němuž *a. ab a.* nutně vede. Proto ohražovala se církev na př. na sněmu antiochijském (c. 2. C. 21. q. 5.) a na III. sněmu v Karthagině r. 396 c. 9 proti tomu, aby sesazení biskupem klerikové k císaři se odvolávali, a odmítala neoprávněné appellace různých sekt, kteréž, od Pavla Samosatského, pomoci světské proti rozsudkům církevním hledaly, zejména donatistů a j. Zakazují tak činiti i četné výnosy papežské (zejména Martina V. 1. ún. 1428, Sixta IV. 18. květ. 1476), a sám sněm trident. (XXV. cp. 3.: „Nefas autem sit saeculari cuilibet magistratui prohibere ecclesiastico judici, ne quem excommunicet, aut mandare, ut latam excommunic. revocet"). Tomu nevadí, že i církev katol. obracela se za pomoc k císařům, aby rozsudek svůj provésti mohla, jako v dobách donatistů; činila tak proto, jak dí sv. Augustin (ep. 185. 22.), aby věřících před bludem a odpadem chránila, což je také součástí ochranného práva, jímž je stát církvi povinen. Kdykoli však činila tak, nikdy proto stát nepokládala za instanci vyšší, po smyslu názoru *a-e ab a.* Revoluce smetla vedle mnohých církevn. práv i toto necírkevní, domnělé právo církve franc., avšak Napoleon v 6.—8. organ. článku *a. ab a.* jako politické zřízení zase obnovil, vymeziv případy, kdy ne více k parlamentům, nýbrž ke státní radě z rozsudku soudce církevn. lze se odvolati, třeba přesvědčen byl, že rozsudky státní rady nikdy nemohou účinků rozsudku církevního zrušiti. V dobách novějších, kdy princip státní církve, jenž jest otcem *a. ab a.*, nemá více mezi státníky tolik přívrženců, ustanovení o ní ve Francii (kde však od dob roztržky zase častěji k ní sáhnuto) i jinde dílem upadla v zapomenutí, dílem nahrazena novými ústavními zákony, které zneužití moci církevní ve světských záležitostech, je-li vůbec dnes možno, brání. — O rozšíření tohoto, církevní jurisdikci tak zhoubného, absolutistickým státem neprávem si osobovaného práva *a. ab a.* mimo Francii největší zásluhu má jansenista van Espen (Ius eccl. universum, Lovanii 1700) a jeho žák Jan Mik. Hontheim spisem, jejž pod pseudonymem Just. Febronia (po sestře své Febronii — odtud febronianismus) ve Frankfurtu 1763 vydal, nadepsav jej De statu Ecclesiae et de legitima potestate rom. Pontificis etc. V rakouských dědičných zemích došly zásady Fe-

broniovy praktického upotřebení zvláště za císaře Josefa II. (josefinismus), kdy *a. ab a.* bezohledně praktikována. Praví pak o *a. ab a.* van Espen (a po něm všichni dvorní kanonisté rakouští) v traktátu de recursu ad princip. (cp. 4. § 4., 5.), že soudy světské nechtějí tímto rekursem podporovati porušování disciplíny církevní, nýbrž brániti tomu, aby biskupové pod záminkou visitace a korrekce držitelů úřadů církv. rozsudkem svým v pokojném držení úřadu a funkcí s ním spojených nerušili. A v trakt. de censur. cp. 2. § 5. dí, že, vidí-li panovník, že duchov. soudce absoluční a trestní moci své neužívá dle evangelia a předpisů církve, nýbrž zneužívaje jí způsobuje v církvi i státu zmatky a poddané utiskuje, jest jeho povinností z moci sobě Kristem dané tomu přítrž učiniti. Jakmile rekurs je povolen, mohou duchovní funkce svěcení svých vykonávati a beneficia užívati bez ohledu na censuru, již snad byli stiženi (tract. de recursu ad princ. cp. 7.). Aby práva toho s důrazem proti biskupům bylo lze užíti, doporouči (tract. de promulg. leg. eccl. p. I. cp. 8. § 6.), aby vrchnost světská zabrala jejich statky a zbavila je státn. občanství. Po něm dávají tuto radu, immissionis in bona tempor., proti biskupům, nedbajícím *a. ab a.*, i rakouš. kanonisté josefinisté, zejména Pavel z Rieggerů, jehož učebnice jen směly býti k výkladům práva církev. používáno. Nejinak o *a. ab a.* soudí i Hontheim v 8. kap. svého Febronia. V kap. 9. snaží se ji odůvodniti, nikoli však důvody historickými, jichž jinde tak rád se dovolává. Dle Febronia jest zneužitím moci duchovní, proti níž lze *a. ab a.* užíti, vše, co odporuje státním zájmům a zřízení, veřejnému pokoji a ustanovením sněmů a kánonů, tak že, třeba ji omezoval na abusus notorius et manifestus, lze ji vždy použíti, ať jde o jakékoli zneužití moci církevní, a bez ohledu na to, zda se ji censurovaný vzdal neb ne. Skoro doslovně potkáváme se s touto theorií o *a. ab a.*, jak podává ji van Espen a Hontheim, v knihách rakouských dvorních kanonistů Eybela, Pehema, Rechbergera, Rautenstraucha a j., a že za ní nezůstala zákonodárná praxe josefinská, ukázáno bude v článku o josefinismu. Jinde ovšem nebylo též lépe, všude snad v dobách absolutismu podrobována disciplinární moc biskupů, v příčině přečinů církevních, moci státní. Až když r. 1831 v belgické konstituci prohlášena neodvislost církve, byly i ostatní vlády nuceny nestátnického, církev ujařmujícího systému se vzdáti aneb jej v duchu času upraviti. Osvobozující hnutí r. 1848 odstranilo i u nás *a-i ab a.*, jež formálně udržela se až do březnové ústavy z r. 1849. Touto ústavou církvi zaručená svoboda určitěji vymezena konkordátem z r. 1855, jehož článek 11. uznává právo církve na duchovní soudnictví jak duchovních, tak laiků. Na jeho základě spočíval zákon ze dne 8. října 1856 o církevn. manželském právu katolíků a manžel. duchovních soudech. S konkordátem padla i tato vymoženost a po sněmu vatikánském snažil se liberalismus znova zeměpanskou moc v soudních věcech duchovních zavěsti, což stalo se u nás květnovými zákony z r. 1874 a *a. ab a.* zase k životu přivedena, ovšem ne v bývalé příkré formě, neboť doby absolutismu minuly a v jiném prostředí nemůže se mu dařiti. Pozoruhodno však jest, že, ač těmito zákony mnohé ze starých majestátních práv za své vzaly, přece dosud katolické vlády, vedle placeta, houževnatě drží se gallikánského *a. ab a.* Tak rak. zákon z 7. květ. 1874 v § 28. zase do rak. zákonodárství rekurs ab abusu zavádí, což bylo vždy jakýmsi konkretním měřítkem poměru mezi církví a státem. Rekurs ten je přípustným jen tenkráte, byl-li opatřením církevn. představeného porušen některý positivní zákon státní. Případy porušení církevn. zákonů jsou z rekursu zcela vyloučeny. O stížnosti rozhodují úřady správní, nenáleží-li věc k pořadu práva civilního neb trestního. Legitimován ke stížnosti jest pouze ten, kdo se domnívá býti ve svém právu zkrácen. — Se stanoviska církevn. práva nelze tohoto domnělého práva státu uznati, poněvadž se jím popírá podstata církve jako neodvislé, dokonalé společnosti, jež k existenci své pomoci jiné společnosti nepotřebuje, a poněvadž *a. ab a.* spočívá na urážlivém pro církev předpokladu, že nemůže neb nechce pořádek a spravedlnost v oboru své působnosti udržeti a potřebuje k tomu vyšší moci. A proto v konstituci Ap. Sedis z r. 1869 vynesena excommunicatio latae sent. speciali modo Pontifici reservata na všecky: impedientes directe vel indirecte exercitium jurisdictionis eccl. sive interni, sive externi fori, et ad hoc recurrentes ad forum saeculare ejusque mandata procurantes . . . Pokládáme-li *a. ab a.* za appellaci, která má za následek potvrzení aneb zrušení rozsudku soudu duchovního, připouštíme tím, že státu ve věcech duchovních sluší jurisdikce, což správno není. Máme-li ji za pouhý rekurs, není *a. ab a.* nutna, ani odůvodněna, poněvadž rekurující není bez právní ochrany u soudů církv., maje právo podati kanon. rekurs k církv. instanci vyšší. Nezabíhá-li tedy církevní jurisdikce za meze své působnosti v pouze občanský neb politický obor, není stát jen na základě domnělého práva *a-is ab a.* oprávněn rozsudky soudce církevn. podrobovati své revisi a prováděni jich činiti závislým na své libovůli. [Srv. Archiv f. k. K.-R. 1904: *Rösch*, Kirchenrecht im Zeitalter der Aufklärung; Poměr mezi církví a státem v Rakousku od prof. dr. *K. Hennera* v Praze 1906; dr. *Soldat:* Všeobecné zásady o poměru církve k státu v „Rozhledech" (příloha časop. „Čech") 1908; dr. *Heiner:* Kath. Kirchenrecht, Paderborn 1901, I. 341. násl.] *Sdl.*

Abybergová Eva, malířka švýc., *n.* 1588, *z.* 1669; v kapuc. kost. v Arthu jest od ní obraz „Mariánský žaltář".

Abydus (Abydos), někd. biskupství (cca 451 až 787) v prov. Hellespontus. *Eubel* Hier. 445.

Abyssinie v. Abessinie.

A. C. zkratka = anno Christi; ante Christum; Augustana Confessio.

acacia v. akác.

Acaciané, sekta ariánská, utvořila se 359 na semiariánské syn. seleukijské působením Acacia Caesarejského. Zavrhovali proti orthodoxii slovo ὁμοούσιος, proti semiariánům ὁμοιούσιος, proti anomoiům ἀνόμοιος, a prohlašovali za správný pouze výraz ὅμοιος (podobný), odkudž nazýváni byli „homoiové". Sekta *a*-ů trvala pouze několik let; zanikla brzo po r. 365.

Acacius sv., biskup Amidy v Mesopotamii, súčastnil se 420 synody v Seleukii, prodal kostelní nádobí a vykoupil penězi za ně strženými r. 422 7000 Peršanů, které Římané ve válce s perským králem Bahramem V. zajali, a trpíce hlad je zavražditi chtěli, aby je nemusili živiti. Biskup poslal je do jejich vlasti nazpět; Bahram byl touto obětavostí biskupovou tak dojat, že si přál ho poznati, a císař Theodosius II. poslal jej k jeho dvoru. Památka *A.* světí se 9. dubna (v církv. syr. 17. dub. Srvn. *Nilles* Kal. ² I., 474). *Kryšt.*

Acacius, *n.* cca 322, bisk. v Beroee (Beroea, Haleb, Aleppo) 378, vynikal učeností a ctnostmi, 380 přinesl pap. Damasovi akta sněmu antiochijského a súčastnil se synody v Římě; jeho přičiněním schisma antiochijské odstraněno a spojení syr. církve s Římem obnoveno. R 381 súčastnil se

sněmu konstantinopol. Pap. Damasus vyloučil jej ze společenství svého, protože spolupůsobil při nezákonné ordinaci Flaviana Antiochijského. Na počátku episkopátu sv. Jana Zlatoústého přišel 398 do Konstantinopole jej navštívit, ale nejsa spokojen s přijetím, jehož se mu dostalo, stal se úhlavním jeho nepřítelem. Byl přijat papežem Innocencem ve společenství, teprve když odřekl se všeho nepřátelství proti sv. Janu Zlatoúst. *A.* ujímal se zprvu Nestoria a psal proti sv. Cyrillu Alex.; později však přidal se k jeho stanovisku; přál si polepšení Nestoria a spolu jevil horlivou snahu po pravověrnosti. *Z.* 432 ve vysokém věku 110 let. Zachovány jsou od něho 3 listy a vyznání víry (Migne LXXVII, 1445—8).

Acacius, bisk. Caesareje Palestinské 340, žák a nást. Eusebiův, horlivý zastánce arianismu, vynikající jak nadáním a vědomostmi, tak i intrikami a lstivostí. R. 359 na synod. seleukijské stal se původcem sekty po něm nazvané (v. Acaciané). Za pravověrného císaře Joviniana podepsal v Antiochii 363 symbolum nicejské, ale za cís. Valensa vrátil se opět k arianismu, sesazen 365, *z.* 366. *Sp.* obšírný výklad kn. Ekklesiastes a rozličná pojednání; ze všeho toho však zachovaly se pouze nepatrné zlomky. [Srvn. *Epiphan.* Haer. 73, n. 25; *Fessler-Jungmann* II § 131, *Hefele,* Conc.-Gesch.[2] I, 714 n., 721 n.]

Acacius, bisk. jerusalemský, jehož památka slaví se v c. kopt. 29. dub. *Nilles* Kal.[2] II., 718.

Acacius (Agathius), sv. mučedník, jeden ze 14 sv. Pomocníků, rodem z Kappadocie, setník v císařském vojsku, byl pro svou víru mnohými způsoby mučen, potom do Byzantia přiveden a tam 8. května za císaře Maximina r. 311 mečem sťat. Císař Konstantin I. vystavěl k jeho cti kostel zvaný Heptoskalum, který Justinian I. obnovil. Martyr. Rom. 8. kv. (v c. řec. 7. kv. *Nilles* Kal.[2] I., 153). Acta s. *A*-ii v Boll. Maius II., 288—296, nově a úplněji v Anal. Boll. I., 448—469. — *A.* zobrazován s trnovým kořem, kterým jeho tělo bylo rozedráno. *Kryš.*

Acacius, sv. c. řec., „*Ἀκάκιος ὁ ἐν τῇ κλίμακι*" (slov. „iže v lěstvicě"), zvaný tak proto, že životopis jeho nalézá se ve spisu „*κλίμαξ*" sv. Jana Klimaka (v. t.). *A.* žil na Sinaji v službách zlého starce, jenž jej krutě týral. Ale *A.* snášel radostně veškery útrapy. Svátek 7. čce a 29. listop. *Nilles* Kal.[2] I., 205, 338; *Ponomarev* v Pravosl. bog. enc. I, 371—373.

Acacius, patriarcha konstantinopolský 471 až 489, klonil se zprvu k bludu monofysitskému, jemuž i císař Basiliscus (475—477) přál; ale vida, že mnišstvo a lid bludu tomu se protiví, jal se zastávati ohroženou orthodoxii i proti císaři. Chtěje uvésti v soulad monofysitismus s orthodoxií a učiniti tak konec krvavým rozbrojům mezi jejich přívrženci, sestavil zprostředkující symbolum Henotikon (v. t.), jež cís. Zeno 482 prohlásil. Jelikož však symb. Henotikon bylo vlastně zavržením usnesení sněmu chalcedonského a nové, horší ještě rozbroje působilo, pap. Felix II., chtěje nabýti spolehlivého poučení o stavu věcí, poslal do Ktpole legáty Vitala a Misena, kteří měli *A*-a vyzvati, aby se dostavil do Říma k zodpovídání. Ale *A.* přinutil legáty jednak násilím, jednak lstí k tomu, že vstoupili s ním v církevní společenství. Za to pap. Felix II. *A*-a na synod. řím. 484 prohlásil za sesazena a vyobc. jej z církve. Ale *A.*, těše se ochraně cís. Zenona, setrval na svém místě a dal jméno papežovo vymazati z diptych. To bylo příčinou 35letého rozkolu, zvaného acacijského (484—519).

Acacius (Achatius) sv., bisk. meliténský v Malé Armenii (dle *Bardenhewera,* Gesch. der altchristl. Lit. II., 632 byl biskupem v Antiochii ve Frygii), neohrožený vyznavač víry Kristovy a ochránce věřících, zván „Agathangelos"; za cís. Decia 250 n. 251 do žaláře uvržen; potom vyslýchán konsulárem Marcianem, jenž protokol předložil císaři. Císař naplněn obdivem nad výroky *A*-ovými, rozkázal, aby propuštěn byl na svobodu. Srvn. „Acta disputationis s. A-ii cum Marciano" v Boll. Martius III., 398—900. V c. vých. památka jeho slavena v různých dnech; dle Ponomareva (v Prav. bog. enc. I, 367) dlužno klásti památku jeho na den 29. bř. (den jeho výslechu).

Acacius, bisk. meliténský v Malé Armenii 431—438, ač byl přítelem Nestoriovým, napsal 431 pojednání proti jeho bludům; na sněmu efeském snažil se všemožně Nestoria přivésti k orthodoxii, ale marně; sám, jak se zdá, klonil se nějaký čas k monofysitismu, jak vysvítá z listu jeho sv. Cyrillu Alex. Zachovala se homilie, kterou *A.* měl na sněmu efeském (Migne PG. LXXVII., 1468 násl.), a dva listy poslané sv. Cyrillu Alex. (ibid. LXXXIV., 693, 838.) V církv. vých. ctěn za svatého (svátek 17. dub., přenesení ostatků 15. září); srvn. *Ponomarev* v Prav. bog. enc. I, 371.

Acacius sv., mč. v Milétu (v Karii v Malé Asii) pod Liciniem císařem (321) po rozlič. mukách do peci uvržen, ale bez úrazu byv zachován, sťat. Mart. Rom. 28. čce. (v církv. prav. téhož dne). Srvn. *Nilles* Kal.[2] II., 581.

Acacius sv., mč. v Pruse (Prusa) v Bythinii spolu se sv. Patriciem (v. t.), Menandrem a Polyaeniem. (Boll. Maius IV., 582—3.) Mart. Rom. 28. dub., v c. řec. 19. kv. *Nilles* Kal.[2] I., 162.

Acacius sv., kněz a mč. v Sebastě za pronásledování Dioklecianova cca 298, Martyr. Rom. 27. listop. Srvn. *Nilles* Kal.[2] I., 337.

Acacius bisk. seleukijský 484—496, nestorián a odpůrce monofysitů; přel. ze syrštiny do perštiny polemický spis protimonofysitský.

Acalia (Caunus), někd. biskupství v Lykii. *Eubel* Hier. 449.

Acami Giacomo hrabě, *z.* 1755, *sp.* „Antichita e preghi del Sagramentario Veronese" (studie o sakramentáři leonianském, Řím 1748), „De paedobaptismo solemni in Ecclesia latina et graeca, sive de perpetuo Ecclesiae ritu ac dogmate baptizandorum tum infantium tum adultorum in pervigiliis Paschae et Pentecostes, adversus anabaptistas et socinianos, ad anabaptistam londinensem" (t. 1755).

Acanthis (Stehlík) Kašpar, rodem z Plzně, chovanec kolleje S. J. v semináři chudých (domus pauperum). *Sp.* „Victoria literaria dicata honestis ac eruditis adolescentibus, cum in caesareo Societatis Jesu collegio Pragae primam in artibus liberalibus ac philosophia lauream die 9. Februarii a. D. 1587 consequerentur" (Pr., Mich. Peterle 1587); jest to obšírná báseň allegorická. [*Ant. Truhlář,* Rukověť I., 4.]

Acan v. Akan.

Acanthis, Acanthides, Acanthido-Mitis Jakub, syn utrakv. kněze Pavla Akanthida Horaždějovského, *n.* ve Velké Polomi (pročež psával se též „Akanthido-Mitis Jakub Velko-Polomský"). Po dokončených studiích na universitě pražské povýšen 1603 na bakaláře a stal se správcem školy v Dobrovici 1605. Později obrátil se k stavu duchovnímu. Jakožto faráře utrakvistického nalézáme ho od 1612 v Dřínově, kdež nastoupil po otci, jenž tam býval farářem. Odtud 1612 vydal u Hanuse v Praze spis „Cunae theantropi mundo nati" a věnoval jej bratříně kůru literáckého i vší obci města Velvar. Ve spise tomto vykládá různé částky Písma sv., které se vztahují na narození Páně. R. 1613 vydal u téhož nakladatele „Asylum piorum", v kterémžto pojednání vykládá 3. žalm Davidův a objasňuje jej příklady z dějin. Spisek věnoval radě městské a učeným

mužům obce kouřimské. R. 1614 stal se farářem ve Skramnikách u Poděbrad. Téhož roku vydal v Praze u Matěje Pardubského „Kratičké a sprosté správy městské vysvětlení", kdež vybízí ke střídmosti a varuje před opilstvím. R. 1614 zemřel p. Albrecht Václav Smiřický; *A.* doprovázel jeho pohřební průvod z Prahy do Náchoda a dojmy vylíčil ve spisku: „Zpráva o rodu a i života skonání pana Albrechta Václ. Smiřického ze Smiřic. V rythmy české uvedená." (Pr. 1614 u M. Pardubského.) Z téhož roku pocházejí „Modlitby a písně". R. 1619 vydal: „Katechismus náboženství pravého křesťanského pro dítky v školách křesťanských" Praha, u Pavla Sessia); v předmluvě praví, že jsou to heidelbergské katechese, které již na školách v Čechách i na Moravě a ve Slezsku jsou zavedeny, a že je proto česky vydává, aby učinil je dětem křesťanským srozumitelnými. Na každé stránce jsou dva sloupce, na předním je text latinský, na druhém český. Celý katechismus rozdělen je na 52 neděle; uvedeny jsou otázky i odpovědi. R. 1619 uveřejnil: „Lessus funebris", t. j. „pláč a žalostivé úpění nad smrtí Jeho Milosti uroz. p. p. Albrechta Jana Smiřického ze Smiřic, direktora českého království, kteréžto život svůj 19. Nov. léta 1618 v Menším Městě Pražském v domě svém pokojně v Pánu dokonal, a odtud potom 28. ledna léta 1619 vyzdvižen jsa ku pohřbu do Kostelce nad Černými Lesy s velikou slavností provázen; a tam teprve 30. ledna počestně v kostele slavném zámeckém pohřben." Řeč jest sepsána na způsob pohřebního kázání a uvádí v ní mnoho příkladů z dějin a Písma sv. — Psal také latinské básně [srvn. *Aut. Truhlář*, Rukověť I., 6—7]. Složil též píseň: „Dej nám, Hospodine, pokoj" (při modlitbách kn. Jana Sudlicia r. 1620). — R. 1623 musil opustiti faru ve Skramnikách a odebrati se do vyhnanství. [*Jireček*. Rukověť I., 6–7.]

Acanto (**Achantus**), někd. bisk. v Makedonii; nyní bisk. titulární.

a cappella (**a cappella**), ital., vícehlasé skladby bez průvodu varhan a hudebních nástrojův, jež v XV. a XVI. stol. zpívaly kapely (capellae), t. j. kostelní pěvecké sbory v domácích kaplích světských i duchovních knížat, zvláště při papežské kapli sixtinské ve Vatikáně, kde se dosud přednášejí. Jméno místa (capella) přešlo tedy na sbor zpěvácký i na přednášené vícehlasé skladby bez průvodu, jejichž hlasy byly vedeny obyčejně v kontrapunktu. V širším smyslu *a c.* byla vícehlasá kostel. skladba, při níž nástroje provázely hlasy zpěvné unisono nebo v oktávách, ano i tehdy, byl-li některý spodní hlas zpěvný nahrazen hrou na nástroj, na př. na kvinternu (Speciálník královéhradecký XV.—XVI. stol.). — Dnes *a c.* jest sborový zpěv, zvláště vícehlasé mše a motetta ve formě polyfonie i homofonie bez průvodu varhan i jakýchkoli nástrojův. Vedle chorálu zpěv *a c.* oprávněn jest v kat. liturgii zvláště ve způsobu polyfonním (Motu proprio 22. 11. 1903). Zpěv *a c.* a zpěv s průvodem nástrojným má souhrnné jméno hudba vokální na rozdíl od hudby instrumentální, jež vyluzována jest pouze nástroji bez lidského zpěvu. *Or.*

Acar Charles Louis, mal. belg., *n.* 1804 v Oudenaardu; od něho: „Umučení sv. Barbory" (1848) v kostele sv. Hermasa v Ronsse (Renaix), „Obětování P. Marie" v kostele v Lootenhulle u Gentu.

Acarie 1. Marie, bl. (Barbora Avrillotová), *n.* 1566 v Paříži, 1582 provd. za Petra *A.*, uvedla reform. karmelitky ze Španěl do Francie, zal. pro ně v Paříži 1603 klášter, do něhož vstoupily 3 její dcery a i ona sama po smrti manželově jako sestra-laička, *z.* 1618; 1781 prohl. za blahosl., sv. 18. bř. — 2. Markéta, dc. před., *n.* 1590, stala se 1605 karmelitkou, *z.* 1660 v pověsti světice.

Acarlo Giovanni, mnich a mal. v Bologni, zhotovil kol. 1352 několik olt. obr. pro tamní domin. chrám.

Acarisi (**Accarisi**) Jacques, *n.* v Bologni, prof. rhetoriky v Miláně 1627 a Římě 1636; 1644 bisk. ve Viestí, *z.* 1654. *Sp.* „Terrae quies solisque motus demonstratus primum theologicis tum plurimis rationibus philosophicis" (Řím 1636, proti theoriím Galileovým); „De obligatione episcopi adversus propriam ecclesiam et subditos" (bez r. a m.).

Acca (Accas, Accus, Hacca, Atta) sv., *n.* cca 668 z rodiny anglosaské v Northumberlandu (Anglie), provázel sv. Wilfrida na jeho cestách, a stal se po jeho smrti 709 jeho nástupcem, biskupem hagustaldským (hexhamským); pečoval o posv. vědy a umění; založil velikou bibliotheku pro svůj klerus, staral se o stavbu a vyzdobení kostelů, jakož i o zavedení řehořského chorálu. Byl důvěrným přítelem Bedy Ctih., jejž povzbuzoval k pracím literárním; Beda dedikoval mu několik svých prací, jež vznikly k jeho podnětu. R. 733 *A.* z nezn. příčin byl s biskupství svržen; po tříletém vyhnanství vrátil se sice do Hagustaldu, ale úřad biskupský nebyl mu vrácen; *z.* cca 740. Sv. 20. října (den úmrtí) a 19. ún. (přen. ostatků).

accedo nemini v. akcess.

accentus ecclesiasticus = ad (populum) cantus ecclesiasticus, jest zpěv celebrantův, jáhna, podjáhna, lektora, praecentora a praeintonatora při liturgických úkonech, na rozdíl od „concentus" — zpěvu sborového. Při mši sv. *a. e.* obsahuje intonaci slov „Gloria in excelsis Deo" a „Dominus vobiscum" (Pax vobis), modlitby zvané kollekty, epištolu, evangelium, intonaci slov „Credo in unum Deum", prefaci, Pater noster, postcommuniones, „Ite missa est" n. „Benedicamus Domino" n. „Requiescant in pace". Při jiných lit. úkonech: lekce, orace, s malou i velikou klausulí, „Exsultet," profecie, martyrologium, pašije (tonus choralis), Confiteor, invokaci při litanii chorální, zpěv žalmův atd. Po stránce hudební jest *a. e.* recitativem, v němž převládá dominanta (tonus rectus, recitanta), jíž předchází (initium, intonace) a následuje (mediatio, finala) skupina notová. I tento hudební vzorec dominanty s melodickým úvodem a závěrem celým nebo polovičním zove se *a. e.*, tonus, modus. — Přeneseně jest *a. e.* zpěv jednotlivcův proti sborovému nebo jednohlasý zpěv na rozdíl od z. vícehlasého. [*Pothier*, Mélodies Grégor c. 15., *Kienle*, Choralschule III. kap. 2., *Birkle*, Katechismus des Choralgesanges 1903, *Vivell*, Der Gregorianische Gesang 1904, 123, 142; *D. Orel*, Rukověť chorálu římského 1899, 117, *K. Stecker*, Všeobecný dějepis hudby I, 87, *id.* Formy hudební, str. 3.] *Or.*

acceptanti sluji v dějinách jansenismu oni biskupové a duchovní, kteří bullu papeže Klementa XI. z 8. září 1713 „Unigenitus" přijali; ti, kteříž ji přijmouti nechtěli, sluli „rekusanti" neb „opponenti", z nichž se potom r. 1717 utvořila strana „appellantů". *Kryšt.*

acceptatio, přijetí (accipere, acceptare přijmouti). Má-li objektivní hodnota (valor in actu primo, v. „actus") zadostučinění a zásluh Kristových, jakož i z nich plynoucí hodnota zásluh a zadostučinění nadpřirozených konů lidských nabýti své platnosti skutečné (in actu secundo), vyžaduje se dle souhlasného učení katolických theologů „acceptatio divina", t. j. aby byly tyto skutky od Boha přijaty. — Vzhledem k zásluhám a k zadostučinění (merita et satisfactio) Kristovu, jest jejich objektivní hodnota (in actu primo) nejen „condigna" (= naprosto shodna s požadavkem

spravedlnosti božské, hříchem uražené), nýbrž i „superabundans“ (přebytečna) a „infinita“ (neobmezené ceny). Příčina toho jest unio hypostatica (= spojení přirozenosti lidské Kristovy s osobou božského Logos); pročež jest podmětem přičetnosti (subj. imputationis) veškerých výkonů theandrických (Boha-člověka) osoba božská (Logos), a tudíž jich hodnota objektivní — neobmezená. „Acceptatio“ není tedy jakýmsi nutným doplňkem jejich hodnoty absolutní, nýbrž jest proto nutna, že vinníkem k zadostučinění povinným jest člověk hříšník, a závisí to od vůle Boha, hříchem uraženého, přijme-li zadostučinění, které Kristus, nevinný „Beránek Boží“, dobrovolně za lidstvo nabízí. Tak souhlasně katol. theologie, k. př. sv. Tomáš Akv. (3, qu. 1, a. 2 ad 2 et qu. 48, a. 2.). — Odchylnou nauku ve smyslu nutného doplňku „acceptatione divina“ hájili nominalisté a Durandus a snad i Scotus dle výkladu jeho stoupenců in 3, d. 19, qu. 1., což jiní popírají. — Tato božská acceptace není (dle sv. Tom. in Rom. 3 lect. 3) nic jiného, než úřada inkarnace a smrti Kristovy (decretum incarnationis). — Vzhledem k člověku je nesporno, a) že jeho absolutní závislost od Boha, od něhož má τὸ esse i τὸ agere (veškerou bytost i činnost), zásluhy a zadostučinění in rigore justitiae vylučuje, jelikož přesný pojem spravedlnosti vyžaduje dokonalou samostatnost dvou jedinců (perfectam altruitatem), avšak b) svoboda lidské vůle s nadpřirozenou milostí Boží uschopňuje mravné skutky člověka in actu primo, aby „per acceptationem“ dosáhly hodnoty in actu secundo, t. j. aby byly od Boha skutečně přijímány k dosažení zásluhy (meritum salutis) a zadostučinění (satisfactionis pro peccatis). — Následkem této zaslíbené acceptace (promissio acceptationis) jest Bůh sám sobě povinen hodnotu zásluhy a zadostučinění dobrým skutkům lidským skutečně přiznati. — Ovšem se předpokládá, že to jsou výkony údů mystického těla Kristova (církve), jehožto hlavou a pramenem veškeré hodnoty morální jest Kristus. Pročež záslužnost dobrých skutků lidských není na újmu zásluh Kristových, jako účinnosť příčin podružných (causae secundae) není na újmu prvopříčiny (causae primae), nýbrž známkou její neobmezené energie (v. zásluha). *Kdč.*

acceptatio legis čili přijetí zákona jest skutečné podrobení se poddaných zákonu právoplatně vydanému a prohlášenému. Díme-li „poddaných“, míníme tím obec v mravním celku; neposlušnost některých ojedinělých poddaných nemaří akceptaci. Přijetí zákona není žádným právním úkonem (jako n. p. vyhláška čili promulgace) a platnost i závaznosť zákona na něm nikterak nezávisí, neboť jinak byla by moc zákonodárcova illusorní a zákon nenabýval by závaznosti své od zákonodárce, nýbrž od poddaných. Přes to však přece jen má akceptace veliký význam právnický, jelikož přijetí zákona dosvědčuje jeho právoplatné vydání a prohlášení, kdežto nepřijetí zákona jest zákonodárci vážným pokynem, že jeho zákon po některé stránce jest vadným. Setrvá-li celá obec (alespoň po většině) ve svém odporu nepřijímajíc zákona, může týž promíčením snadno pozbýti platnosti své. — Co do podrobností uvádíme: Zákon vydaný papežem (nebo jeho zástupcem) nezávisí na přijetí biskupů. Soudí-li však některý biskup, že nějaký právě vydaný, k disciplině hledící zákon ze zvláštních příčin pro jeho diecesi se nehodí, jest biskup nejen oprávněn, ale i povinen, okolnost tu jakož i poměry v diecesi stávající vyložiti Apoštolské Stolici (= ius remonstrationis). Dokud nedojde odpověď, zastavuje se pro tu kterou diecesi závaznost vydaného zákona; nedojde-li vůbec žádná odpověď, má se za to, že Apoštolská Stolice nestojí na tom, aby vydaný zákon v té které diecesi proveden byl; dojde-li odpověď, jest arciť dle ní se říditi, ať zní tak či onak. Pravíme: „k disciplině hledící zákon“, neboť dogmatickému rozhodnutí, i když zdá se býti inopportunním, nutno bez průtahu se podrobiti. Podobně nepřípustno jest toto ius remonstrationis v těch o disciplinárních věcech jednajících zákonech, jež vlastně nezavádějí něco nového, jako spíše starší zákony vykládají, dále v těch zákonech, jež jednají o životě kleriků a obřadech svátostí, jakož i tehdy, když papež absolutně závaznou moc zákona výslovně stanoví. Mimo to zákon církevní není co do závaznosti závislým na t. zv. placetu královském (v. t.). *Vřeš.*

acceptio personarum čili přijímání osob jest čin, jímž dle své náklonnosti nebo dle svého prospěchu nebo jen dle libovůle své vybíráme některé osoby, chtíce je nějakou poctou neb výhodou před jinými obdařiti. Poctou rozumíme jakékoliv vyznamenání, výhoda pak udílí se darováním časných statků, prominutím dluhu neb závazku, zadáním výnosného úřadu nebo zaměstnání a p. Tážíce-se s hlediska mravoučného, zda přijímání osob jest či není dovoleno, zkoumejme především, jakého rázu jest prokázaná pocta neb udělená výhoda. Jsme-li v prvém neb v druhém úplně volni, nemajíce při tom jiné zodpovědnosti, než oproti Bohu, a zvláště uděľujeme-li tu kterou výhodu jen ze svého, nikoliv však z cizího, nelze proti přijímání osob ničeho namítati; ba ono jest i přirozeno; neboť pochopitelno, že více přejeme osobám, s kterými nás svazky pokrevenské nebo příbuzenské nebo přátelské pojí, nebo které zase navzájem přejí nám nebo konečně třeba jen, které se nám více líbí. Žádati na nás, abychom ke všem osobám bez rozdílu chovali se stejně, bylo by tvrdo a nespravedlivo; ale bylo by také nemožno vyhověti podobnému příkazu. Proto nezasluhuje pokárání, kdo jednomu žebráku větší almužnu uděluje než jinému nebo některé služby štědřeji odměňuje než jiné, nebo jedněm hojnější dary dává než jiným. Naopak pokárání zasluhuje, kdo by takovýmto jednáním měl se za zkrácena, ač práva jeho se nikdo nedotekl, jelikož by z něho jen závist mluvila. V ten smysl vyznívají slova Spasitelova v evangeliu (Mat. 20^{13}), an reptajícím dělníkům dí: „Amice, non facio tibi injuriam. An non licet mihi quod volo facere? An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum?“ — Neuděľujeme-li však výhodu ze svého, nýbrž ze svěřeného, a jsme-li při rozdílení výhod neb úřadů vázáni dbáti spravedlnosti směnné nebo podílné (justitia commutativa vel distributiva), jest věc jiná; pak jest přijímání osob hříchem, a to dle škody osobám odstrčeným nebo dobru obecnému způsobené hříchem těžkým neb lehkým, jenž někdy i povinnost restituce v zápětí má; pak právě nesmí rozhodovati přijímání osob, nýbrž vůle a dobro toho, kdo nám rozdílení výhod odevzdal; a běží-li o úřady veřejné, rozhoduje dobro obecné (bonum commune). Toho má býti pamětliv představený (vrchnost) a vůbec každý, komu (ať jednotlivci ať ve sboru) náleží udělovati hodnosti, zadávati úřady (t. j. místa při nich), ukládati povinnosti veřejné (n. p. daně) nebo promíjeti je a p. Najmě úřady veřejné mají se svěřovati jen osobám hodným a schopným (dignis et aptis). Těžce hřeší představený, jenž úřad nějaký (zvláště je-li to úřad důležitější) zadává osobě zřejmě nehodné a neschopné (a podobně hřeší, kdo ve sboru pro takové zadávání hlasuje); hřeší proti spravedlnosti podílné, an neplní úkolu od obce (communitas) naň vloženého; ale někdy hřeší i proti spravedlnosti směnné, vzejde-li obci z jmenování neschopného úředníka nějaká škoda, a představený (votant) jest

pak vázán, nahraditi obci škodu vzešlou. — Uchází-li se o úřad více žadatelů, má přestavený z pravidla vybírati hodnějšího a schopnějšího; přidáváme „z pravidla", ponévadž při zadávání úřadů (mimo hodnost a schopnost žadatelovu) rozhodovati mohou i jiné ještě okolnosti vlivné na dobro obecné, k nimž přihlížeti nezbytno; a jest právě věci představeného (prudentia gubernatrix), vše náležitě uvážiti. Avšak buď jak buď, představený, i když beze všech důvodů pominul žadatele hodnějšího a schopnějšího, přece není povinen jemu nahraditi vzešlou škodu nebo ušlý zisk, ponévadž žadatel, je-li hodný a schopný a třeba i hodnější a schopnější, přece jen má na jmenování pouze jus non strictum (nárok), nikoli však jus strictum (přesné právo), a proto oproti němu nebyla porušena spravedlnost směnná. Jinak arciť jest, vypsána-li veřejná soutěž (publicus concursus), jelikož v ném výslovně nebo mlčky se slibuje, že obdrží místo žadatel nejhodnější a nejschopnější, nejlépe vyhovující podmínkám vypsané soutěže; a vyskytne-li se takový žadatel, má na vypsaný úřad jus strictum. Musí li ustoupiti žadateli méně kvalifikovanému, jest ten, kdo ho v jeho přesném právu zkrátil (představený neb votant), povinen jemu vzešlou škodu nahraditi, jelikož oproti němu porušil spravedlnost směnnou. — *A. p.* jest právem církevním přísně odsouzena a zakazována jak při soudech, tak při far. konkursech, udělování beneficií, úřadů, poct a pod. Aby tudíž u soudů církevních zamezeno bylo všeliké strannictví dle regule právní 12. in VI: „In iudicio non est acceptio personarum habenda", stanoveno, že soud konán býti má zdarma, a soudci, jak řádnému tak delegovanému, zakázáno bráti jakoukoliv odměnu od stran (cap. 10. X. III. 1.). Z tohoto důvodu má býti o výživu soudce řádného posteráno důchody beneficiálními, a za soudce delegované určovány mají býti osoby, které buď z beneficia nebo odjinud mají náležitou sustentaci. Mimo to zákony církevní dávají stranám právo, by mohly rekurovati proti soudci, jehož by měly v podezření strannickosti, buď že by k tomu opravňovalo příbuzenství a švakrovství s některou stranou, nebo nenávist a nepřátelství vůči ní, nebo zase přátelství s ní, závislost na ní, osobní zájem o věc atd., což platí též o svědcích a znalcích [Cfr. Luca, De iud. ecl. l. 1. str. 96. nn; De Camillis, Inst. iuris can. tom. III.]. Podobně při konkursech farních a jiných zkouškách zakázáno jakékoliv odměňování examinátorů a vše, čím by nestrannost byla ohrožena. Totéž platí i o udělování úřadů církevních a beneficií, kdež mají rozhodovati jen vlastnosti zákonem požadované, tudíž jen vhodnost a způsobilost osob se zřením k určitému úřadu a beneficiu. V té příčině zejména pro beneficia větší a pro beneficia kurátní požaduje se, aby ustanoven byl dignior, t. j. takový, kdo v uvážení všech potřebných vlastností a spolu též potřeb dotyčného beneficia „utilior Ecclesiae creditur futurus", ba někde požaduje se dignissimus, kterážto zásada: „dignior est eligendus" jen v určitých případech právem stanovených připouští odchylku. Že osoby církevní buď jako volní kollátoři nebo jako patroni jsou tím vázány, o tom není sporu, a tomu, kdo se cítí býti zkráceným, přísluší právo appellace „ab irrationabili iudicio episcopi" (Trident. sess. 24. c. 18. de ref.; prop. 47. od Innoc. XI. 2. břez. 1679 zavržená; Bened. XIV. „Redditae nobis" z 9. dub. 1746); ba ve svědomí vázání jsou pravidlem tím i patroni laikové, ač pro foro externo zadost činí povinnosti své, když s pominutím způsobilejšího praesentují kandidáta jen způsobilého (Trid. l. c.; S. C. S. 10. květ. 1681; Cfr. Ferraris, Prompta bibl. can. v. acceptio pers.). *Vřešť. Tpch.*

Acceptus, arcijáhen, zhotovitel mramorové kazatelny s byzantinisující ornamentikou z konce XI. stol. v kostele v Canose v Dolní Italii; na kazatelně té čte se nápis „Acceptus peccator archidiaconus". (*Thieme-Becker* Lex. 36, *Burckhardt* Cicerone 7. vyd. 248.) — **Acces** v. Akkés.

accessio čili přírůstek jest vše, čím držený majetek se množí. Dle přirozeného práva přírůstek náleží majiteli plodného předmětu („accessio sequitur principale"); jest však věcí práva občanského, stanoviti bližší podrobnosti, jakož i určiti, komu připadá přírůstek vzniklý ze dvou neb více věcí náležejících různým majitelům. U nás po tě stránce rozhoduje (a arciť i ve svědomí zavazuje) Obecný zákoník občanský § 404.—422. Trojí jest přírůstek: přirozený, umělý, smíšený, dle toho, zda vzniká pouhou přírodou či pouhou prací či obojím spolu. I. Přírůstek přirozený (O. z. o. § 405. 413.) vzniká úrodou, plozením, naplaveninami. Byliny, houby a věci podobné, jež pozemek samoděk plodí, náleží majiteli půdy; mládě zvířecí náleží majiteli oplozené samice; ostrov vzniklý v řece nesplavné připadá majitelům pozemků pobřežních v poměru dle délky těchto pozemků; ostrov vzniklý v řece splavné náleží státu; naplavenina znenáhla povstalá přibývá majiteli břehu; naplaveninu přibylou návalem strže smí poškozenec do roka reklamovati; neučiní-li tak, zůstává naplavenina majiteli břehu. II. Přírůstek umělý (O. z. o. § 414. až 419.) vzniká zpracováním, spojením, slévánim, stavbou; přírůstek vyrobený z cizího materiálu nepřipadá výrobci; žádá-li toho vlastník hmoty upotřebené, jest výrobce povinen vše uvésti v předešlý stav, a není-li to již možno, náleží věc oběma; je-li jedna strana vinna, má druhá strana právo volby, buď celou věc proti přiměřené náhradě podržeti, nebo ponechati věc straně prvé proti přiměřené náhradě; staví-li někdo na své půdě z cizího staviva, jest povinen zaplatiti stavivo, ale stavba patří jemu; staví-li ze svého staviva na cizí půdě bez vědomí a vůle majitele půdy, připadne stavení vlastníkovi půdy a stavitel bezelstný má nárok jen na náhradu materiálu užitého; věděl-li vlastník půdy, že se na jeho pozemku staví, a nezakázal-li toho ihned, smí pak jen žádati, aby se mu za půdu dala cena obecná. III. Přírůstek smíšený (O. z. o. § 420.—422.) vzniká zemědělstvím. Bylo-li pole cizím semenem oseto nebo cizími rostlinami osázeno, připadá přírůstek vlastníku půdy; strom náleží tomu, na jehož půdě kmen ze země vystupuje; stojí-li kmen na rozhraní dvou nebo několika pozemků, náleží strom oběma nebo všem majitelům společně; kořeny a větve o vlastnictví nerozhodují; ale majitel sousední půdy smí kořeny cizího stromu ze své půdy vytrhati a větve nad svým pozemkem oklestiti neb jinak jich užiti. (Srv. *Randa*, Právo vlastnické, § 18.) *Vřešť.*

accessio či accessoria unio zove se sloučení dvou beneficií v ten způsob, že jedno beneficium, pozbyvši své samostatnosti, jest pak accessorium beneficia druhého (= unio per subiectionem, u. subiectiva), čili že jeden kostel je podřízen druhému, tak že mezi nimi nastane poměr kostela většího ke kostelu menšímu (eccl. maior-minor, mater-filia). Viz unio beneficiorum.

accessus při volbě a při beneficiích viz akcess.

accessus jsou přiměřené modlitby, jež modlí se kněz jakožto nejbližší a bezprostřední přípravu ke mši sv. Které modlitby přípravné kněz modliti se chce, poncechán mu na vůli; nejvhodnější však jsou ty, jež v missálu a brevíři položeny jsou pod názvem „Praeparatio ad missam". Opomíjení modlitby přípravné vydává kněze svědectví velmi nepříznivé, jsouc znakem lhostejnosti jeho. (Srv. *Skočdopole*, Pastýř. bohosl. II. 16. n.)

Accessus ad altare et recessus, název knížky obsahující modlitby, jež kněz modlí se přede mší sv. (příprava) a po ní (díkůčinění).

accessus iudicialis zove se v právu onen prostředek průkazný, kde soudce odebráním se na místo sporné věci očitým ohledáním místa a věci chce nabýti potřebného poznání. Toto ohledání místní může soudce předsevzíti ex officio, není však nucen ve věci té vyhověti žádosti stran, nepokládá-li to sám za vhodné k lepšímu objasnění věci. Při tom může též pozvati k tomu strany, svědky a znalce, ale učiniti tak nemusí. Jelikož právo církevní obecné samo o způsobu lokálního ohledání nic nepředpisuje, zařídí soudce sám ve věci té, co za vhodné a účelné uzná. V aktech učiní se o tomto ohledání zmínka, leda že by ve věcech trestních velmi závažné důvody vedly k tomu, by se o tom pomlčelo. [*Luca*, Iudic. eccl. l. 1. str. 514 n.) *Tpch.*

Acceti (Accetti) 1. Jeronym (Girolamo), dominikán v Brescii, učitel theologie, generální inkvisitor v Cremoně, později při Sv. Officiu v Římě, kdež *z.* 1591. *Sp.* „Tractatus de Theologia symbolica, scolastica et mystica" (Cremona 1582.) — 2. Jeronym (Girolamo) františkán z Orci u Brescie, prof. theol. ve svém řádě; *sp.* „Expositio quaestionum Scoti in praedicamenta Aristotelis" (Bergamo 1600).

Acceto Reginald, dominikán v Neapoli, mag. theol., vrchní regens tamější dom. kolleje, míval v předních městech ital. postní kázání s velikým úspěchem, *z.* 1590. *Sp.* „Il tesoro della volgar lingua" (Neapol 1572), „Salutationes ad sanctissimum nomen Dei dicendae a confratribus societatis eius" (t. 1587).

Acci v. Guadix.

Accia (Accien. dioec.), bývalá diec. na Korsice, 1563 spojena s diec. mariánskou a s tou 1801 přip. k diec. Ajaccia (v. t.), k níž dosud náleží. [*Eubel*, Hier. 765.]

Acciaccaferri 1. Ant. Giacomo ze S. Severino, ital. mal., žák Bernardina di Mariotto z Perugie, *ml.* 1521 obraz Ukřižovaného pro kost. s. Francesco v S. Severino. — 2. Pierantonio a Francesco (otec a syn) ze S. Severino, intarsiatoři a řezbáři; zhot. 1513 chórové stolice do hl. chrámu s. severinského a j.

Acciaioli (Acciajuoli), florencký rod patricijský, z něhož pocházejí: 1. Angelus (Angelo), *n.* na počátku XIV. stol., stal se dominikánem v kl. S. Maria Novella ve Florenci; potom byl biskupem 1328—42 v Aquile, 1342—55 ve Florenci, od 1355 v Monte Cassino, *z.* 1357; král neapolský často užíval jeho rady. — 2. Angelus, *n.* 1349, bisk. rapollský 1375, florencký 1383, vynikl činností v době velikého západ. schismatu. Stál rozhodně na straně Urbana VI., jenž jej potom 1385 učinil kardinálem. Bonifác IX. poslal jej 1390 jakožto legáta do Neapole k mladistvému králi Ladislavovi, jemuž jako poručník hájil říši proti Francouzům a jejž 1403 na krále uher. korunoval. Od 1405 byl místokancléřem sv. ř. církv. a biskupem ostijským, *z.* 1408 v Pise, kamž se byl s jinými kardinály odebral, aby vyjednával o odstranění schismatu; pochován v Certose u Florence. — 3. Filip (Filippo), *n.* 1700, byl nuntiem v Portugalsku, stal se kard. 1759; 1760 od Pombala z Portug. vypovězen, 1763 bisk. v Ankoně, kdež *z.* 1766. — 4. Mikuláš (Nikolo), *n.* 1630, kardinál 1669, biskup ostijský 1715, *z.* 1719. — 5. Zenobius, *n.* 1461, vstoup. do ř. dom. 1494, oddal se zvláště studiím humanistickým, i vynikl jako hellenista; 1518 papežem Lvem X. jmenován bibliothekářem vatik., *z.* 1519. Přel. někt. řecké sp. do latiny: „Eusebii Caesariensis episcopi opusculum in Hieroclem" (Ben. 1502), „Olympiodori in Ecclesiasten Salomonis enarratio" (Pař. 1511), „Theodoreti Cyrensis episcopi de curatione graecarum affectionum libri XII. (t. 1519); překlady tyto často byly znovu otiskovány. [*Hurter*, Nomencl. IV, 1300.]

Acciajo Paris, ital. řezbář XVI. stol., zhotovil cca 1591 nádherný tabernakl pro hl. oltář dómu v Sarzanu (dílo to se nezachovalo; bylo 1680 nahraz. jiným).

Acciarelli Xaverius S. J. z Catanie na Sicilii, *n.* 1655, vstoup. do ř. 1671, proslul jako kazatel, *z.* 1702. *Sp.* „La vera beneficenza ancor nelle disgrazie favorevole" (Catania 1698), „Il nuovo nume della fortuna colla vela della sacra Lettera favorevolle à Messinesi" (Messina 1693), „Le delizie del amor Nazareno col coltivare in terra le primavere del Paradiso" (Palermo 1704).

accidens (z lat. acciderc [ad-cadere] přihoditi se; ř. συμβεβηκός od συμβαίνειν), č. případek (Kadeř.), případnost (Posp.), s rozlišováním: *a.* logicum — jsoucno nahodilé, *a.* physicum — js. utkvělé (Spald.) **1. a logicum** n. contingens stojí proti: genus (rod), species (druh), differentia specifica (lišnost rozdružující) a proprium (přívlastek). Z těchto pojmů skládá se metafysická bytnost n. jsoucnost věci (essentia metaphysica) a vyjadřují se ve výměru. *A.* je tedy protivou bytnosti a znamená o podmětu výrok toliko nahodilý, t. j. který může v jsoucnu býti a nebýti. *A.* logicum vlastní (in recto) je na př. býti vousatým; in obliquo sám vous. *A-a.* logica jsou odlučitelná (j. státi, běžeti) a neodlučitelná (míti jizvy); jsou rodová (j. bělost, poznání) a druhová (j. studium filosofie). (Srvn. *Porphyrius*, Isagog; [*Thomas*], De totius logicae Aristot. summa str. 1, c. 6—7; *Suarez*, Met. 6, s. 8; *Pesch*, Inst. logicae I, 249; *Urráburu*, Log. Min. d. 1, c. 3; Log. Mai. l. 2, d. 1, c. 4.) — **2. a. physicum** n. **a. metaphysicum**. A) *Pojem. A. ph.* je jsoucno, které potřebuje jiného, v němž by tkvělo. V pojmu *a. ph.* je tedy jen „exigentia subiecti inhaesionis" — potřeba něčeho, v čem by tkvělo. Protivou jeho je substantia — jsoucno neutkvělé, podstata; neutkvělost ta je, ač vyjádřena negativně, něco positivního a proto se označuje obyč. positivně j. „esse in se" naproti „esse in alio". — Od „forma substantialis", která potřebuje též podkladu, liší se pojmem utkvělosti (inhaerentia) — naproti podepřenosti (sustentatio). Tato utkvělost je pojem intuitivní a nelze jej dále vyměřovati; je to závislost na jiném jsoucnu taková, j. naše myšlenky (mimo vznik svůj) závislé jsou na duši. Jiný rozdíl od f. s. je tu též, ale více vnější, že totiž podklad *a.* fysického je sám o sobě schopen existence (podstata) aneb aspoň má takový podklad (j. *a.*, které tkví v *a.* jiném — extensio formalis ve quantitas); vykládati rozdíl tím, že podklad *a.* fysického je jen „accidentaliter determinalibis", je chybou proti pravidlům o výměru. — Od „denominatio externa" liší se *a. ph.* tím, že je vnitřní determinací podstaty. — Od „modus metaphysicus" liší se tím, že je zvláštním jsoucnem. — *A. ph.* nekryje se s *a. log.*; *a. l.* nemusí býti *a. ph.* (jako dle některých nahodilý poměr není ve všech případech *a. ph.*), a *a. ph.* nemusí býti *a. log.* (může býti „consecutivum essentiale" n. i genus: barva vzhledem k barvě žluté). — Pojmy podstata a *a. ph.* nejsou jednoznačně (univoce, συνωνύμως) ens, nýbrž jen obdobně (analogice, ὁμωνύμως), t. j. ens není společný rod, jenž by se rozlišoval v podstatu a *a.* přidáváním difference „in se" n. „in alio" (v. analogice). — *A. ph.* je buď absolutní, buď modální (modi accidentales) [v. modi]. *A. ph.* (i modale) dle terminologie scholastické, jak pojem ten i ti určují, kteří neuznávají jeho reálnosti (j. Tongiorgi), jest vždy věcně rozdílné od svého pod-

kladu (o „distinctio realis minor" v. modi; sr. Urráburu, Ont. n. 120); tak se liší od „modi metaphysici", které někteří staví na jejich místo, jež nejsou věcně rozdílné od podkladu. — B) *Reálnost* (byt): Otázka, zda existují *aa. ph.*, je spojena s otázkou, pokud tvorové jsou činitelé (causae efficientes) ve vlastním slova smyslu (j. dantes existentiam entitati a ne pouze formalitati) a pokud tedy tento pojem jest reální; nemohouť tvorové stvořiti podstatu. — Proti možnosti, že by bylo lze si mysliti, že to, co dodává věci rozměru, určité polohy v prostoru, barvy atd. jest *a.*, nelze nic namítati. Ale to, co jiní pokládají za skutečná *aa. ph.*, mají Tongiorgi a Palmieri za pouhé poměry n. modi metaphysici, od podstaty se ve skutečnosti nelišící. Dle Lahousse splývá *a.* po spojení s podstatou v jedno jsoucno. Ale všichni uznávají přece, že mezi potencí a aktem (a o akty nejvíce jde) je rozdíl reální, aspoň neúplný (distinctio r. inadaequata), béřeme-li akt v jeho úplnosti, t. j. mezi aktem s jeho potencí a pouhou potencí bez aktu jest rozdíl reální; není však úplný, jelikož rozlišení aktu od potence není tak patrné. Tím snad lze smířiti různé názory o reální neb toliko modální rozlišenosti aktu, co případku vzhledem k jeho potenci. — Positivní důvody popírajících *aa.* nejsou přesvědčivé. Vždy lze vzhledem k aktům poznání odpověděti, že, aby intellekt se připodobnil věcem, třeba je jeho činnosti, jejímž nejbližším výsledkem je *a. ph.* — Negativní důvod je v tom, že neuznávají nevzájemné odlučitelnosti (zde *a.* od podstaty) za znamení věcného rozdílu. — Vzájemná odlučitelnost, jistě to znamení toho rozdílu, zdá se však býti dokázána o kvantitě v eucharistii. Kvantita — tak dovozují — reálně oddělitelna a božskou mocí skutečně od podstaty chleba a vína oddělena, jest podkladem veškerých kvalit (způsobů). Jelikož dle stavu tehdejšího nazírání tyto smyslové kvality těles (qualitates sensibiles) se braly za statické formy, které per species sensibiles reales smyslové poznávání (vidění, slyšení atd.) určují, nezbývalo než říci: tato *a*-a přirozeným způsobem vyžadují závislost (inhaerere) od své podstaty, ale nadpřirozeně, t. j. působením božským, mohou býti od podstaty odloučena a všemohoucí prvopříčinou bez podstáty zachována. Tak že se děje v eucharistii (v. eucharistia). — Jako ve všech podobných otázkách dlužno i v této otázce rozeznávati „factum, an res sit" a „modum, quo sit". Že případky kvantity a kvality v eucharistii zůstávají (manent) po transsubstanciaci, a že prvopříčina Bůh může působiti na smysly člověka, cokoliv působí přirozeně hmota jakožto příčina podružná (causa secunda), je nesporno (S. Thom. c. gent. l. 4, c. 65). To jest předmětem víry, a tak více méně vědomě soudí i křesťanský lid. — Ale vědecký výklad této věrouky (quomodo sit) je závislý na vědeckém stavu filosofické otázky: Co jsou vlastně tyto „qualitates sensibiles" (species, způsoby), a jak souvisí s podstatou hmoty a jejími bytostnými vlastnostmi prostornosti a odporu (extensio et resistentia). — Od XVIII. stol. (Des Cartes) nastala v přírodovědeckém nazírání na tyto smyslové kvality (qualitates sensibiles) podstatná změna. Považují se za činnost jistých sil těles, tedy za zjevy dynamické, a nikoliv za entitates (reálné bytosti) statické. I zde se uplatňuje pravda filosofická i věroučná, že prvopříčina může nahraditi a v eucharistii de facto nahrazuje energii proměněné substance chleba a vína, — ale způsob vědeckého výkladu a jeho podklad o bytnosti těchto případků a jejich oddělitelnosti neb neoddělitelnosti od své přirozené podstaty, — zůstávají volným předmětem vědy filosofické. — Ostatně je známo, že Scotisté nesouhlasili s Thomisty ani vzhledem k potencím duševním, tím méně ke kvantitě a kvalitě těles. Nominalisté a mnozí starší scholastikové kvantitu (reálnou) stotožňovali s podstatou (reálnou). Z toho patrno, že vědecké badání, co věc jest a jak jest, nebylo ani tenkráte obmezováno a stotožňováno s věroukou. Tak jest až po dnes. — Nelze popříti, že Thomisté uplatňují vážné důvody pro reálnou distinkci (distinctio realis) absolutních *a*-ií od substance, ano i pro distinctio realis minor případků modálních. Avšak apodiktických důkazů není. — Kde se doplňují otázky metafysické spekulace s otázkami empirie, dlužno se varovati methody výhradně aprioristické spekulace. Pročež nelze upříti vědecké váhy ani sentenci, která reálnou distinkci *a*-ií od jejich substancí popírá a jim toliko rozdílnost pomyslnou (distinctio rationis) přiznává. — *C) Dějiny:* viz Aristoteles, Cartesius. — Literatura: *S. Thomas*, In lib. IV. sent., dist. 12, q. 1, a. 1. De Ente et Ess. 1. qu. 77—9; *Suarez*, Disp. metaph.; *Tongiorgi*, Instit. philos., Ontologia Cosmol. l. 1, c. 5. 6.; *Palmieri*, Ontologia c. 3; *Sanseverino*, Instit. philos. christ. vol. II; *Philos. Lac.* Log. II. 2. dp. 1. s příslušnými citáty ze sv. Tom. a Arist.; *Mercier*, Cours philos., Ontologie; *Gutberlet*, Metaphysik; *Urráburu*, Ontol. p. 882—933; *Dr. Pospíšil*, Filos. I., Ontol. § 98. sqq; *Kadeřávek*, Psychologie 135 sqq. — **3. accidens praeditamentale** n. **a. secundum modum praedicationis** je každé jsoucno, které nějakým způsobem v druhém tkví. Na př. oděv, jenž jakožto „inhaerens in homine" má aspoň vnější od něho závislost. Jiný příklad: myšlení (jakožto actio) je vnitřně závislé od myslícího. K dějinám v. kategorie. — Sr. *Urráburu*, Ont. n. 306. *Adč.*

accidentalia v. akcidencie.

accidentaliter (v. accidens), případečně.

Accien. dioec. v. Accia.

acclamatio v. akklamace.

acclusum, příloha aktů úředních.

Acco v. Akka.

Accolti (de Accoltis) 1. Benedikt (Benedetto) „starší", právník a dějepisec, 1451 prof. práv ve Florenci, 1459 sekretář republ. florencké, *z.* 1466, *sp* m. j.: „De bello a Christianis contra Barbaros gesto pro Christi sepulchro et Judaea recuperandis libri IV," dílo vyznamenávající se slohem klassickým ale nekritické; častěji tišt., na př. v Ben. 1532, Basileji 1544 a j.; z něho Torquato Tasso čerpal látku ke své básni Osvob. Jerusalem. — 2. Benedikt (Benedetto) „mladší", *n.* ve Florenci 1497, osvojil si důkladné vzdělání humanistické i právnické; stal se sekretářem pap. breví, 1527 sekretářem pap. Klem. VII. a kard., legátem marky anconské; 1529 obdržel správu bisk. cremonského, 1530 policasterského a bovinského, 1532 stal se arcib. ravennským; 1535 obviněn byv ze špatné správy k rozkazu pap. Pavla III. uvězněn v hradě andělském, po 6 měsících prop. na svobodu, *z.* ve svém rodišti 1549. Jeho lat. listy a básně vzbuzovaly u současníků obdiv. Někteří mu připisují dílo o válkách křižáckých svrchu u *A*-a Benedikta staršího uvedené. — 3. František (Francesco), bratr Benedikta „staršího" (v. 1.), *n.* 1418 v Arezzo (pročež zván „Franciscus Aretinus"), prof. práva na rozlič. univers. ital., *z.* cca 1485—86 v Pise n. Sieně, proslul zvl. jako vynikající znalec kan. práva (*sp.* „Consilia seu Responsa iuris," Pisa 1482; „Commentaria super libr. II. Decretalium," Bologna 1481; „Comment. sup. Tit. de verborum significatione" Pavia 1493; přel. také některé řec. spis. (na př. „Sancti Chrysostomi homiliae in ev. s. Joh.," Řím 1470). — 4. Petr (Pietro), syn Benedikta „staršího" (v. 1.), *n.* 1455, stal se auditorem soudn. dvoru „Rota romana", 1505 bisk. anconským, 1511 kardinálem, bisk. cadixským, 1515 arrasským, 1524

*

cremonským, arcib. ravennským, b. sabinským; *z.* v Římě 1532; z jeho péra vyšel koncept bully proti bludům Lutherovým „Exsurge" 1520; od něho pocházejí také mnohé elaboráty uveř. ve sbírce „Decisiones Rotae Romanae".

accommodační spory v. akkommodační spory.

accommodatio v. akkommodace.

accommodatus, accommodatitius sensus v. akkommodace.

Acconen. dioec. v. Akka.

Accoramboni, Accorambonus Fabius z Gubbia v Umbrii, *n.* 1502, 1523 doktor a prof. obč. zák. v Padově, potom prof. kan. práva v Římě, 1531 vrátil se zpět do Padovy, stal se 1540 kons. advokátem v Římě, 1542 auditorem roty, 1550 děkanem téhož tribunálu; *z.* 1559. *Sp.* rozlič. dobrozdání uveř. v „Decisiones Rotae Romanae" a různé „repetitiones" (uv. v Limpiově sbírce „Repetitiones in varias iuris civilis leges").

Accos v. Akkos.

Accravi Ondřej, sienský mal. XVIII. stol., vym. v kost. sv. Petra a Pavla v Monticiano dva freskové obrazy ze života bl. Antonína Patrizia.

Accub v. Akkub.

accubitorium v. coemeterium.

Accursius, Akursius, františkán, mč. v Africe. (Mart. Rom. 16. led.), jeden ze šesti bratří, jež sv. František z Assisi poslal 1220 do Marokka, aby tam víru hlásali. Pronikli až do paláce sultánova; přestávše všeliká muka byli usmrceni. *A.* zobrazuje se jako františkán s mečem v prsou. (*Detzel*, Ikonogr. II, 17.)

Accursius (Accorso) 1. František *n.* cca 1182 v Bagnuolo, stud. práva v Bologni, kdež jeho učitelem byl proslulý Azo (nazýván byl proto: „*A.* Azonius"), stal se prof. tamtéž a dosáhl slavné pověsti hlavně svojí velikou kompilací gloss ke sbírkám občan. práva římského, kterou pořídil z gloss svých vlastních a z gloss svých předchůdců, a jež nabyvši obecného užívání, obdržela název: „Glossa ordinaria". *A. z.* kolem 1260. (*Laurin*, Intr. in corpus iuris canonici, 269.] — 2. František, nejst. syn předešl., *n.* 1225, proslul rovněž učeností v oboru právním; angl. král Eduard I. na zpáteč. cestě ze sv. Země 1273 učinil jej svým radou a sekretářem a vzal jej s sebou do Anglie, i užíval ho k důležitým poselstvím politickým. R. 1281 vrátil se *A.* do Bologni, kdež *z.* 1293. *Sp.* „Glossae in Ioannem antiquum glossatorem" (Frankf. 1615), „Glossae ad Institutiones Iustiniani" (Lyon 1617) a j. — 3. Martin, karmelitán, prof. theol. v Sieně, *z.* 1563; *sp.* „Lucubrationes in quosdam Scripturae S. locos" (vyd. Le Long v Bibl. S.). — 4. Vilém, syn Františka (v. 1.), *n.* 1246, přednášel o právu obč. v Bologni; rozbroji občanskými vypuzen zdržoval se ve Španělsku, vstoupil do stavu duchovn., vrátil se 1297 do Bologni a ujal se professury, ale již po roce odešel do Říma, kdež stal se auditorem roty; *z.* 1312. *Sp.* parafrasi Instituci a řadu „Quaestiones".

Accus v. Akkus.

accusatio = žaloba, obžaloba, obvinění určité osoby z trestného skutku za příčinou jejího potrestání. *A.* liší se od „actio", kteréhožto slova se užívá při processu civilním, kdežto „accusatio" při soudu trestním. Dle církev. práva nemá býti zpravidla nikdo obžalován, dokud nebyl učiněn pokus nápravy otcovským napomenutím. Předmětem *a*-ce jest zachování nebo obnovení porušeného pořádku a účinné hájení práv jakož i zastrašení jiných před páchaním nedovolených skutků. Viz též actio.

accusatio matrimonialis jest žaloba podaná církev. soudu za účelem projednávání pře týkající se svazku manželského. Viz process manželský, též annullování manželství. *Aš.*

accusatio falsa confessarii. Osoba, jež by zlomyslně z vlastního popudu nebo z cizího ponuknutí, sama nebo prostřednictvím jiných, nevinného kněze u soudců církevních obvinila z činu, který v zákonech církevních sluje crimen sollicitationis, nemůže kromě nebezpečí smrti absoluci obdržeti leč od Apoštolské Stolice. Papežský tento reservát, s nímž žádná zvláštní censura latae sententiae spojena není, přesně vylíčen jest v konstituci p. Benedikta XIV. „Sacramentum Poenitentiae" ze dne 1. června 1741 § 3: „Quoniam improbi quidam homines reperiuntur, qui vel odio, vel ira, vel alia indigna causa commoti, vel aliorum impiis suasionibus, aut promissis, aut blanditiis, aut minis, aut alio quovis modo incitati, tremendo Dei iudicio posthabito, et ecclesiae auctoritate contempta, innoxios sacerdotes apud ecclesiasticos judices falso sollicitationis insimulant: ut igitur tam nefaria audacia et tam detestabile facinus metu magnitudinis poenae coerceatur: quaecunque persona, quae execrabili hujusmodi flagitio se inquinaverit, vel per seipsam innocentes confessarios impie calumniando, vel sceleste procurando, ut id ab aliis fiat, a quocumque sacerdote, quovis privilegio, auctoritate et dignitate munito, praeterquam a Nobis Nostrisque successoribus, nisi in fine vitae et excepto mortis articulo, spe absolutionis obtinendae, quam Nobis et Successoribus praedictis reservamus, perpetuo careat." [Bull. XVI. 32.] — Vysvětlení: Z pohnutek [nenávist, hněv atd.], jež se tu udávají, vidno, že míněno jest obžalování ze zlomyslnosti, nikoliv z omylu neb bludného domnění plynoucí. — Innoxios — innocentes sacerdotes vel confessarios. Kdyby zpovědník zločinem sollic. vskutku se byl provinil, má persona sollicitata přísnou povinnost výzrady, a kdyby povinnosti té průběhem jednoho měsíce svou vinou nevyhověla, propadá ipso facto klatbě, nikomu nevyhrazené. [„Negligentes sive culpabiliter omittentes denuntiare infra mensem confessarios sive sacerdotes, a quibus sollicitati fuerint . . ." Const. Apost. Sedis 1869.] — Apud ecclesiasticos judices: příslušným soudcem jest biskup. — Falso — calumniose. — Sollicitationis insimulant = de crimine sollic. accusant. O zločinu, který zde jest míněn, jednají násled. konstituce papežské: 1. „Cum sicut nuper" Pius IV. 16. April. 1561. [Bull. II. 49.] 2. „Universi gregis" Gregor. XV. 20. Aug. 1622. [Bull. III. 484.] 3. „Sacram. Poenitentiae" Bened. XIV. 1. Jun. 1741. [Bull. XVI. 32.] 4. „Apostol. Sedis" Pius IX. 12. Octob. 1869. — Excepto mortis articulo: „Per mortis articulum intelligimus tempus, quo vel mors proxime instat et moraliter certa et inevitabilis est, vel quo est mortis periculum i. e. probabile dubium de vitae conservatione, tali casu, quo valde frequenter mors solet accidere". [S. Alphons. lib. 6. n. 239.] — „Falsa accusatio confessarii" jest případem specialissimo modo papeži vyhrazeným. Dekret S. Officii ze dne 27. června 1866 praví: Pius PP. IX. . . decrevit: e facultatibus, quibus Episcopi . . . ex concessione Apostolica pollent, absolvendi ab omnibus casibus Sanctae Sedi reservatis, excipiendos semper in posterum esse casus reservatos in bulla Bened. XIV. „Sacram. Poenit." Z fakult biskupských tudíž vyňaty jsou: „Attentata absolutio personae complicis" a „falsa denuntiatio sacerdotis de sollicitatione". — Kdežto téměř všechny ostatní reservaty papežské s určitou censurou spojeny jsou, jest falsa accusatio bez censury. Avšak vyhrazení absoluce samojediné Stolici Apoštolské označeno v konst. Bened. XIV. výslovně jako poena, a to poena praeservativa. Ze slov „ut tam nefaria audacia . . . metu magnitudinis poenae coërceatur" právem souditi dlužno, že v tom případě reservace sama již má povahu trestní. Z toho plyne, že poenitent, který

o trestu tom nevěděl, také mu nepropadl a mohl by od každého zpovědníka absoluci obdržeti. [Ballerini-Palmieri: Opus morale V. n. 724. — Schneider-Lehmkuhl: Man. Sacerd. P. II. pag. 212.] — Ochrana zpovědníků proti zlomyslnému obvinění jest hlavním účelem reservátu „falsa accusatio". Také instrukce posv. sboru řím. inkvis. pečlivě přihlížejí k tomu, aby křivou obžalobou netrpěl kněz nevinný. [Instr. S. R. et U. Inquis. 20. Febr. 1867 a 6. Aug. 1897. Anal. eccl. VI. p. 382.] *Pchč.*

accusator = žalobce, jest, kdo byv trestným činem jakkoli poškozen, nebo, kdo maje o podobném provinění známost a na snadě průkazy, žádá za potrestání viníka za příčinou zachování veřejného pořádku. Úkolem jeho jest tedy vinu dokázati, jelikož nemo malus nisi probetur. Jelikož jedná se při soudu trestním o potrestání z příčin veřejného řádu, bývá žalobcem zpravidla jen osobnost veřejná, jako t. zv. promotor fiscalis (asi jako státní návladní), ač ovšem i jednotlivec, jemuž bylo zločinem ublíženo, může žalovati. Žalobcem u soudu trestního může býti každý, kdo není vyloučen, jako jsou na př. nedospělí, ženy, pomatení, vyobcování, bezectní, podezřelí z pomluvy, bludaři, židé jedná-li se o katolíky. V některých případech mohou však býti i tyto osoby připuštěny, jako na př. ženy žalující manžely pro cizoložství. Povinnost oznámiti soudu jakýkoli případ trestu má konsistoř, kterou zpravovati mají o tom k. a. vikáři, synodální svědkové a faráři, ač mohou tito i bezprostředně o trestním případě podati soudu zprávu. V diec. pražské jest i všem bezúhonným kněžím, ba všem údům kat. církve, proti nimž žádné podezření není, že by zlomyslně někomu na cti utrhali, dovoleno trestní případy, o nichž mají známost, oznámiti soudu. Srov. též actor. *Kšp.*

accusatorium iudicium zove se soud na rozdíl od iudicium denuntiatorium a inquisitorium, zavedeno-li jednání soudní na základě žaloby, jíž se někdo práva svého domáhá. Viz soud.

accusatorius processus zove se process soudní započatý na základě žaloby, žalobcem příslušnému soudci (soudu) podané, liše se takto od processu denunciačního a inkvisičního, jež započaty buď na základě udání (denunciace) nebo na základě vyšetřování, které soudce z úřední povinnosti, pro diffamaci, t. j. veřejnou pověst o spáchaném zločinu, zavedl. Viz soudní process.

Acebedo 1. Cristobal, špan. malíř, *n.* v Murcii na sklonku XVI. stol., *z.* uprostřed XVII. stol., žák Bart. Carducha. Z obrazů jeho, jež vyznamenávají se neobyčejnou korrektností, budtež uvedeny: „Sv. Fulgencius kořící se P. Marii", „Sv. Ondřej Corsini bojující proti Maurům", „Sv. Petr Nolaskus vykupující zajatce". — 2. Manuel, špan. malíř, *n.* v Madridě 1744, *z.* t. 1800, *ml.*: „Sv. Jan Křtitel" a „Sv. František".

acedia v. lenost.

acephali v. akefalové.

acephali (scil. clerici) zváni klerikové absolutně ordinovaní a žádnému určitému kostelu trvale nepřipsaní. Zváni též vagi, absoluti (v. absolutní svěcení).

Acepsimas sv., z města Fakaa, bisk. v Honitu, mč. za pronásl. Saporova. Martyr. Rom. 22. dubna (v cír. řec. 3. srp., v cír. arm. 3. listop.), srvn. *Nilles* Kal.[2] I, 267, 315, II, 616. *A.* byl 347 jat, ukrutně zmučen, na nohou těžkými řetězy spoután a po tři léta držán v zajetí, načež znovu krutě zmučen *z.* 350. Bývá zobrazován, an se modlí, těžkým řetězem jsa obtížen (tak na rytině dle Blomaerta). [Srvn. *Detzel*, Ikonogr. II, 17, *Zingerle-Dudík*, Pravé dějiny svatých mučedníků vých., Brno 1858, 311—341.]

Acerbi Fr. S. J. *n.* 1606, *z.* 1690. básník lat.; *sp.* „Deiparae Virgini Rosarum Areolae" (Neap. 1680) a j.

Acerbo nimis, encyklika papeže Pia X. z 25. dubna 1905 „de christiana doctrina tradenda".

Acerenza (Acherontin. dioec.), arcibiskupství v již. Italii, zal. jako bisk. ve IV. stol., povýš. na arcib. ve stol. XI., 1203 spojeno s diec. Matera (odtud název arcidiecese: „Acerenza e Matera"); sídlem arcib. jest Matera; 130.000 k., 38 far.

Acerno (Acernen. dioec.), někd. biskupství v Italii, zal. ve XII. stol.; od r. 1818 neobsazováno, nýbrž přikázáno k trvalé správě arcibiskupům salernským.; 8000 k., 6 far.

Acero Vincenc, architekt špan., započal 1730—22 novostavbu kathedrály v Cadixu (dokončena teprve 1838); dle jeho plánů vystavěna byla 1724—56 fasáda kathedrály v Malaga.

Acerra (Acerrarum dioec.), suffr. bisk. v církv. prov. neapolské, zal. v VI. stol.; 32.000 k., 12 far.

Acesius, bisk. novatiánský v Ktpli; cís. Konstantin povolal jej 325 ke sněmu nicejskému. *A.* přijal ustanovení sněmu, zdráhal se však přece vrátiti se do církve, kteráž prý bezprávně odpouští hříchy smrtelné po křtu spáchané. [*Socrates* I, c. 7; *Nicephorus* I. 8, c. 20.]

Acetti v. Accetti.

Acetus de Portis Seraphinus z Fermo, řeholn. kanovník later., *n.* 1496, *z.* 1540, vynikal jako horlivý kazatel a povzbuzovatel k životu zbožnému. *Sp.* několik rozjim. a duch. vzděl. knih v jaz. vlaš., vytišt. jednotlivě 1538 v Bologni a v Miláně, po jeho smrti pak souborně 1541 v Benátkách a potom častěji na různ. místech. Kašp. Scotus přeložil je do lat. a vydal pod tit. „Opera spiritualia Seraphini Aceti de Portis Firmiani" (Piacenza 1570, Antverpy 1581). [*Hurter*, Nom. IV. 1344—5.]

Acey, někd. cisterc. opatství ve Francii, dep. Jura, diec. St. Claude, zal. 1138, obn. trappisty 1872.

Acidalius (Havckenthal) Valens, *n.* 1567 ve Witstocku v Brandenbursku, stud. v Rostocku, od 1589 v Helmstädtu, odkudž odešel 1590 do Italie, kdež učenosti získal si mnohé přátele. Stud. sice medic., ale věnoval se při tom usilovně studiu lat. klassiků. Z Italie odebral se 1593 do Vratislavě, přestoupil z lut. k církvi katol. a byl od vrat. bisk. 1595 jmen. rektorem gymn. v Nise, ale zemřel brzy potom ve věku 29 let (nepřátelé jeho rozšiřovali o něm nepravdivě, že skonal sebevraždou). Jeho vydání Velleia Patercula (1590), poznámky ke Q. Curtiovi (1594) a k Plautovi (1595), jakož i po smrti jeho vydané poznámky k Tacitovi (1607) jsou práce cenné. [*Adelung*, Forts. u. Erg. zu Jöchers Gelehrten-Lex. I. 163; *Räss*, Konvertiten.]

acies Campi Florae (též facies C. F.), roh náměstí květinářského či zelinářského v Římě, kdež — jakož i na jiných obvyklých místech města Říma, zejména na dveřích basiliky sv.-petrské, lateránské, apošt. kanceláře — přibity bývaly zákony papežskou Stolicí vydané, čímž promulgovány byly Urbi et Orbi. Tento způsob promulgování papež. zákonů, po mnohá století v církvi obvyklý, odstraněn byl od papeže Pia X. konstitucí „Promulgandi" ze dne 29. září 1908, a na jeho místo zaveden od 1. ledna 1909 způsob prohlašování jich v úředním věstníku, který vychází pod názvem „Acta Apostolicae Sedis. Commentarium officiale." (ČKD. 1908, 673 n.)

Acilius Glabrio v. Glabrio.

Acindynus (*Ἀκίνδυνος*, **Akindynos**) 1. sv. mč. za pron. Diokleciánova 303, Mart. Rom. 20. dub., v cír. rus. 18. dub. — 2. sv. muč. v Persii, za pron. Saporova uprostřed stol. IV.; Mart. Rom. 2. listop., v cír. řec. a syr. téhož dne. *Boll.* Nov. I, 445—504 s připojeným officiem řeckým 505—522, *Nilles* Kal.[2] I, 314. — 3. sv. mč. za Maximiana (305—311) spolu s Agathonikem (v. t.); Mart. Rom. (22. srp.) jména

jeho mezi druhy Agathonikovými neuvádí. V cír. rus. 22. srp. — 4. sv. rus., archim. pečerský (od 1219), k němuž mnich Polykarp napsal svoje „Poslání" o sv. otcích a bratřích kl. pečerského, pam. 28. srp. (*Pravosl. bog. enc.* I. 391.) — 5. Řehoř (Γρηγόριος ὁ Ἀκίνδυνος), řec. mnich XIV. stol., žák basiliana Barlaama (v. t.), s nímž se však později znepřátelil a proti němuž i zvláštním spisem o 5 kn. (nevyd.) se obrátil. Byl odpůrcem hesychastův (v. t.), proti jejichž náčelníkovi Palamasovi napsal 6 knih (nevyd.) a báseň v jambech (vyd. Migne Pg. CL. 844). Jinými verši jambickými (vyd. Migne Pg. CLVIII, 29, 72) a několika listy (vyd. tamže 68, 84) vyzýval Nicefora Gregorasa, aby se postavil rozhodně proti hesychastům. Byl však 1341 odsouzen synodou konanou za předsednictví Jana Kantakuzena. Naklonil sobě sice pak patr. Jana Kalekasa, jenž 1345 Palamasa a přivrž. jeho dal odsouditi, ale Kalekas byl synodou 1347 sesazen, a *A.* i s Barlaamem synodou 1351 exkom. Kdy zemřel, není známo. *A.* horlil pro sjednocení obou církví. Mimo uv. spisy zachovalo se od něho dílo περὶ οὐσίας καὶ ἐνεργείας o 6 kn., z nichž prvé 2, vydané Migne Pg. CLI, 1192, jsou doslovným překl. ze sv. Tomáše Akv. „De veritate catholicae fidei contra Gentiles"; jest to unikum v lit. byzant. [*Th. Uspenskij*, Očerki po istorii vizant. obrazovannosti. 1892. — *Krumbacher*, Gesch. d. byz. Liter. 1897.]

Aci-Reale (Jaca Regalis, Jacien. dioec.), exemptní bisk. na Sicilii, zříz. Řehořem XVI. 1844, ale obsazeno teprve 1872. Diec. má: 18 far, 305 kostelů, 330 kn. světs., 70 řehol., 150.219 ob.

Acisclus sv., mč. v Cordobě za Diokleciana. Martyr. Rom. 17. listop.

Ackerl Jan, th. dr., prof. pastor. v kl. sv. Floriana, *n.* 1851, něm. *sp.* pop. náb. knih: Marian. Tagzeiten 1884, U. l. Frau v. Lourdes 12. vyd. 1904 (č. překl. v Brně 1893), Das grösste Wunder der Weltgesch. 1888, Wer hat Euch gesandt? 1890, Fehlgeschossen! 1890, Katholisch o. liberal? 1891, Larifari 1892, Unter Engeln u. Teufeln 1893, Am Mutterherzen, 2. vyd. 1897, Maria Lourdes-Gebetbuch 1901, Die Wissenschaft u. die Wunder v. Lourdes 2. vyd. 1904.

Ackermann 1. Josef, farář v Emmenu (diec. churská ve Švýc.). *Sp.* modl. kn. „Trost der armen Seelen" (1846), která pro bohatý a přiměřený obsah došla velikého rozšíření a dosud velice jest oblíbena zvl. u lidí věku pokročilejšího; vyšla již v přemnohých vydáních; také č. překlad („Útěcha věrných duší v očistci"), poř. dr. Fr. Bauerem 1863, několikráte již byl vydán (8. vyd. 1907). — 2. Leopold, dr. th., far. ve Würzburgu, *n.* 1853, *sp.* Priester-Rosenkranz 1883, 2. vyd. 1894, (č. překl. poř. V. Brabec „Růženec kněžský, uvitý Královně kněží" Pr. 1896); Die Beredsamkeit des hl. Joh. Chrysost. 1889, Rosenkranz u. Kreuzweg 1897, Papst Leo XIII. und die hl. Beredsamkeit 1897. — 3. Leopold (klášt. jm. Petr Fourier), *n.* ve Vídni 1771, *z.* t. 1831, vstoupil 1790 do řádu řeh. kan. sv. Aug. v Klosterneuburgu, stud. ve Vídni, 1795 vysv. na kněze, předn. v klášt. orient. řeči a archaeol., 1800 stal se biblioth. kl., 1802 povýš. na dr. th., od 1807 prof. *SZ.* na víd. univ. *Sp.*: Introductio in ll. V. T. (Víd. 1825), Archaeologia biblica (t. 1826), Prophetae minores perpetua annotatione illustrati (1830). — 4. Placid OSB, *n.* 1765, *z.* 1841, inful. opat kl. Mariastein ve Švýc., obnovil tento kl. od Francouzů 1798 zničený, zřídil v něm školy, vědec. sbírky a j., a povznesl pouti.

Ackworth Jiří, theol. anglikánský XVI. stol., mluvčí (orator) univ. cambridgské; 1560 měl v univers. kostele řeč pro rehabilitaci Mart. Bucera a Pavla Fagia. Byl spolupracovníkem díla „De antiquitate Britannicae Ecclesiae". Když 1572 katol. kněz Mikuláš Sanders vydal spis „De visibili monarchia Ecclesiae", *A.* vydal proti němu pojednání „De visibili Rom'anarchia contra Nich. Sanderi Monarchiam προλεγομένον libri duo" (Lond. 1573), v jehož první knize pokouší se vyvrátiti důvody pro přijmát řím. církve (připouští však pobyt sv. Petra v Římě) a ve druhé obhajuje Jindřicha VIII. a Alžbětu.

Acmonia (Acmonea, Acmonien. dioec.), někd. biskupství ve Frygii (Phrygia Pacatiana) v Malé Asii, podřízené metropoli laodicejské, nynější Ahat-Koi. *Eubel* (Series I, 446) uvádí několik biskupů z let 451—879. Nyní biskupství titulární.

Acontius Jak., filos. a theolog XVI. stol., meškal u dvora král. Alžběty, pro některá mínění svá byl protestantům podezřelý. Spis jeho velice rozšířený: „Strategemata Satanae" (v Basileji 1565).

Acosta (**da Costa, a Costa**; viz i heslo Costa) 1. Baltasar S. J., rodem z Portugalska, vstoupil do řádu v Goa 1555, stud. tam filos. a theol., odešel 1564 jako missionář do Japonska. — 2. Emanuel S. J. z Lissabonu, vyuč. humaniora a mravouce, stal se rektorem kolleje v Braga, visitator ostrova Terceira, *z.* 1604, *sp.* jaz. portug. dějiny a působení řádu jes. na východě do 1568, kterýžto spis Jan Petr Maffei do lat. přel.: „Rerum a S. J. in Oriente gestarum ad a. 1568 commentarius, recognitus et latinitate donatus. Accesserunt de laponicis rebus Epistolarum libri IV ibidem in latinum ex hispanico sermone conversi" (Dillingen 1571). — 3. Filip ze Sevilly, špan. dominikán XVII. stol., mag. theol., proslulý kazatel; přispěl k dílu Ign. Coutinno „Promptuario espiritual de elogios de los Sanctos". — 4. Gabriel, kanovník portug., *n.* v Torrevadras, *z.* 1616, prof. v Coimbře, *sp.* lat. výklad. kap. 49. Gen. o požehnání patr. Jakuba; dále komm. ke kn. Ruth, Lament. Jerem., Jonáši a Malach.; jež vydány byly po jeho smrti v Lyoně 1641. — 5. Josef S. J., *n.* 1539 v Medina del Campo ve Španělsku, 1569 poslán do Peru, kdež v Limě přednášel theologii a r. 1576 zvolen provinciálem. Založil několik kollejí a častými cestami seznal důkladně svoji rozsáhlou provincii i domorodce, kteří ji obývali. Vrátiv se do Španěl 1586, zastával rozličné důležité úřady ve svém řádu a byl posléze rektorem kolleje v Salamance, kdež *z.* 1600. *Sp.*: „Doctrina christiana y catecismo parra instruccion de los Indios . . . con un confessionario" (Los Reyes 1583 a potom častěji; jest to katechismus s připojeným překl. do dvou nářečí indiánských), „Confessionario para los curas de Indios" (t. 1585), „De natura novi orbis ll. 2" (Salamanka 1589, Kolín 1596, Lyon 1670), „De promulgatione Evangelii [někt. vyd. „De promulgando evangelio"] apud barbaros, sive de procuranda Indorum salute ll. VI." (t. 1588, 1589, Kolín 1596, Lyon 1670), „De Christo revelato ll. IX et de temporibus novissimis ll. IV" (Řím 1590, dílo velmi zdařilé, jež několikráte znovu bylo vydáno; posléze otiskl je Migne v „Cursus s. Scripturae" 1840); „Historia natural y moral de las Indias" (Sevilla 1590; jest to *A*-ou pořízené a značně rozmn. špan. zpracování díla „De natura novi orbis", jež přeloženo bylo do franc. 1598, vlašt. 1596, holland. 1598 a něm. 1605). Uvedené spisy *A*-ovy o Americe obsahují mnoho cenného materiálu vědeckého, národopisného, geograf. a z oboru věd přírodních (srvn. *Duhr*, Bajky, čes. vyd. 229). Srvn. *De Backer* a *Sommervogel*, Biblioth. des écriv. de la comp. de Jésus I, 31—38; VIII, 1568. — 6. Uriel, původně *A.* Gabriel a později též Uriel Jurista zvaný, *n.* se okolo 1591 z portugalské rodiny židovské v Oportě. Spolu s otcem svým přijal křesťanství, avšak v něm nesetrval. Zabývaje se vědami a hlavně theologií a spoléhaje příliš na

hloubavého ducha svého přišel na bezcestí; z křesťanství zabředl v materialismus, ano v úplnou nevěru; konečně stal se židem přijav v Amsterodamě obřízku, při čemž změnil jméno své Gabriel v Uriel. Avšak jako dříve nezachovával zákona křesťanského, tak nedbal předpisů synagogy židovské. Aby se ospravedlnil, napsal *A.* spis, v němž přiznával se k sektě liberálních a nevěreckých Sadduceův, a odvolávaje se ke knihám starozákonním, v nichž prý není zmínky ani o trestech ani o nějakých odměnách po smrti, popíral nesmrtelnost duše a prohlašoval celý zákon Mojžíšův za vynález lidský. Vydání tohoto spisu židé zamezili, *A.*-u za nevěrce prohlásili a přiměli učeného židovského lékaře Samuela de Silva, že vyvrátil bludy *A.*-ovy. Než *A.* nedal se přesvědčiti; 1624 vydal zmíněný spis s odpovědí Samuelovi pod názvem: „Examen das tradiçoens pharisеas conferidas con à ley escrita por Uriel Jurista hebreo, com reposta à hum Samuel de Silva, seu falso calumniador." Pro toto dílo byl *A.* uvězněn, k peněžité pokutě odsouzen a posléze ze židovstva vyobcován. Po 15 letech exkommunikace přiznal se na oko znova k židovství, ale tajně zůstal dále pohrdačem židovských zákonů; udán byv proto u synagogy od svého vlastního synovce, byl ostřejší klatbou její stižen po nových 7 let. V době této klesl ještě hlouběji ve své nevěře a popíral, že by knihy starozákonní byly sepsány z vnuknutí Božího; vida však svou bídu, do niž sebe i rodinu svou exkomunikací uvrhl a chtěje se jí sprostiti, dal se v Amsterodamu za účelem svého smíření se synagogou až i metlami mrskati, načež přijat byl na milost. Soptě hněvem proti udavači synovci svému chtěl jej zastřeliti; když se rána minula cílem, prostřelil novou ranou vlastní lebku 1647. Nedlouho před tím sepsal životopis svůj pod názvem „Exemplar vitae humanae" (vyd. lat. a něm. 1847). Srvn. *H. Jellinek*, „Uriel Ácosta's Leben u. Lehre", Zerbst 1847.

Acquapendente (Aquaependen. dioec.), bisk. papežské stol. bezprostředně podřízené ve střední Italii. *A.* příslušelo zprvu k biskupství orvietskému. Když 1648 Krištof Girarda, biskup v Castro, úkladně byl zavražděn, pap. Inocenc zrušil 1649 za trest biskupství v Castro a přenesl je do *A.*, jež od Orvieta odloučil. Diecese *a*-ská má: 13 far, 80 kostelů, kaplí a oratoří, 47 kněží svět., 35 seminaristův, 15 kněží řehol., 49 řeholnic, 30 bratrstev; obyv. 19.350.

Acquaviva, exemptní opatství nullius dioec. v ital. prov. Bari, spojeno 1848 s archipresbyterátem (arcipretura) v Altamuře v jedno („Altamura ed Acquaviva", „Altamuren. et Aquaviven."); 35.000 ob., 4 fary, 33 kn.; archipresbyter bývá tit. biskupem.

Acquaviva, jm. os., v. Aquaviva.

Acqui (**Aquen. Satiellorum**), bisk. v Piemontě, zal. ve stol. IV., podřízené arcibisk. turinskému. První bisk. dle tradice sv. Majorinus; první přesně známý bisk. Ditarius *z.* 488. V řadě biskupů jest sv. Guido (1034—70), patron diecese; vystavěl kathedrálu *a*-skou. Diecese čítá: 122 fary, 456 kostelů, kaplí a oratoří, 317 kněží svět., 180 seminaristů, 42 kněží řehol., 20 řeholních laiků, 75 řeholnic, 60 bratrstev, 3 školy chlapecké (168 žáků), 4 šk. dívčí (231 žákyň); obyvatelstva 18.120.

Acquisto d' Benedikt, *n.* 1790, vstoupil do ř. františk., byl prof. filos. na učilištích řádových, 1844 stal se prof. filos. na univ. v Palermu, 1850 arcibiskupem tamtéž, *z.* 1866. *A.* vynikal zvl. v metafysice; hleděl filosofii křesť. uvésti ve shodu s pokrokem doby, což učinil ne vždy způsobem šťastným. Vytýká se mu též, že nevážil sobě náležitě nauk starých scholastiků; z části je to pravda, ale toliko vzhledem k formě scholastické, nikoli vzhledem k jádru. *Sp.* kurs filosofie morální (1851), kurs filos. práva (1852) a j.

acta (akta) vlastně to, o čem pojednáno, co se projednalo, co bylo učiněno, co se stalo, tedy události, skutečnosti, projednané záležitosti a pod. Ve smyslu přeneseném zovou se pak *a.* též záznamy o věcech těch, tedy spisy, té či oné věci, události a pod. se týkající nebo o ní pojednávající, ve kterémžto smyslu mluví se pak o různých druzích akt, jako o *a*-ech konsistorních, soudních, mučednických, sněmovních, manželských a pod.

Acta Apostolicae Sedis, commentarium officiale, nazývá se věstník úřední, jenž počíná vycházeti lednem 1909 na základě konstituce apošt. „Promulgandi" ze dne 29. září 1908, jíž změněna stará praxe prohlašovati zákony církevní. Dříve se to stávalo vyvěšením na veřejích basiliky lateránské a vatikánské, kurie Innocencovy (nyní parlament vlašský Montecitorio) a in acie campi Florae (kde stojí socha Giordana Bruna). Nyní prohlašovány budou tím, že se uveřejní v měsíčníku *A. A. S.*, a stanou se zákony platně promulgovanými v celé církvi katolické. *A. A. S.* se tisknou v knihtiskárně vatikánské. *Slejsk.*

Acta (**actus**) **apostolorum** v. Apoštolské skutky.

Acta apostolorum apocrypha v. Apoštolské skutky podvržené.

acta causae jsou listiny, které se týkají merita soudního jednání o nějaké věci (na př. důkazy, rozsudky), a mají platnost při opětném jednání o téže sporné věci mezi týmiž osobami (c. 11. De test. et attest. X. II. 20.).

acta consistorialia, akta konsistorní, jsou jednak věci v konsistoři projednávané, jednak spisy či listiny o věcech těch jednající a jich se týkající. Listiny téže věci se týkající tvoří jediný fascikl (fasciculus, svazek), v němž seřazeny jsou pořádkem chronologickým tak, jak během času o dotyčném předmětě bylo jednáno, tak že akta předchozí tvoří prius pro akta pozdější. Každý akt opatří se rubrem čili krátkým výstižným obsahem spisu, dále udáním dne, měsíce a roku, kdy spis do konsistoře došel (praesentatum), a číslem, pod kterým zapsán jest v podacím či přijímacím protokole. Registrátor zapíše akt ten do regest a připojí k němu příslušná priora, což jak v regestech tak na aktu samém vyznačí, načež elenchysta do elenchu jednak dle látky jednak dle osob nebo míst, jichž se věc ta týká, akt zapíše. Když podání vyřízeno, čistopis vyřízení toho opatřen a vypravení jeho stranám nebo úřadu v exhibitním protokole poznamenáno, uloží se akta sama jednak — novější — v registratuře, jednak — starší — v archivu. *Ksp.*

Acta et decreta concilиorum v. sněmy církevní.

Acta disputationis Archaelai et Manetis, spis polemický ve formě dialogu, v němž Archaelaus, bisk. charcharský v Mesopotamii (osoba smyšlená) potírá zakladatele manicheismu. Spisovatelem jest nepochybně Hegemonius (asi ke konci III. stol.); zachoval se toliko překlad lat.

Acta Edessena, akta, jež Eusebius v archivu edesském nalezl a přeložil, totiž domnělé vzájemné dopisy krále Abgara a Krista Pána (v. Abgar), jakož i o poslání Thaddeáše do Edessy (v. „Doctrina Addaei").

acta facientes, tak nazýváni byli křesťané, kteří za pronásledování Deciova odpadli, davše jména svá zapsati do úředních listin, jakoby byli přinesli předepsanou oběť.

ac a judiciaria, **acta soudní**, je vlastně vše, co se na soudě při soudním processu děje; v přeneseném smyslu pak rozumějí se akty soudní listiny, týkající se soudního jednání a jeho průběhu.

acta judicii neboli processus jsou listiny, vztahující se k formě či ke způsobu, jakým proces se koná. *Ksp.*

Acta judiciaria archiepiscopatus Pragensis nebo **consistorii Pragensis**, soudní akta konsistoře pražské, jest název publikace, v níž uveřejněny zápisy církevního (arcibiskupského nebo konsistorního) soudu pražského z let 1373—1424, z manuálů, jež nalézají se v archivu metrop. kapituly, až na jeden (1392—93), jenž chová se v knihovně arcibiskupské. Manuály ty nezachovaly se úplně; tak chybí zápisy z let 1387—91, 1394—95, 1399—1400, od března 1404 do konce 1405, 1409—20. R. 1865 vydal Frant. Ant. Tingl vlastním nákladem malou jich část, totiž zápisy z r. 1392, pod názvem „Acta judiciaria archiepiscopatus Pragensis sub honorabili domino Joanne Pomuk, vicario in spiritualibus generali conscripta et nunc prima vice typis edita" (tiskem I. L. Kobra). Ferdinand Tadra publikoval nákl. České akademie cís. Františka Josefa v letech 1893—1901 *a. j.* v sedmi částech pod názvem: „Soudní akta konsistoře pražské (Acta judiciaria consistorii Pragensis)"; v edici této byla i zmíněná část Tinglem publikovaná znovu úplněji a správněji vydána. *A. j.* jsou důležitým pramenem pro české předhusitské dějiny církevní i kulturní, jakož i pro dějiny jednotlivých far a míst. Jsou to zápisy soudu, jemuž předsedal zpravidla gen. vikář, a jen výjimečně při důležitějších rozepřích sám arcibiskup (vedle toho byl soud, jemuž předsedal official arcibiskupský viz čl. soud církevní v Čechách; ze zápisů tohoto soudu zachovaly se toliko zlomky). *A. j.* psali písaři zvaní „notarii actorum". Vlastní *a. j.* byla, jak se zdá, velmi podrobná; obsahovala zevrubné líčení celého jednání resp. vyšetřování se všemi potřebnými doklady a přílohami. Obšírně tato *a. j.* se nezachovala. Vedle nich psány byly stručné protokoly o řízení soudním, jež se nám aspoň z větší části zachovaly a ve zmíněné publikaci byly uveřejněny a také *a. j.* se nazývají. Jsou ještě další *a. j.* z doby administrátorů arcibiskupství pražského, dosud nevydaná. *A. j.* obsahují rozepře a jednání o beneficia duchovní, o právo patronátní ke kostelům, kaplím a oltářům, o pronajímání a záměně statků zádušních, o darech, odkazech a nadacích kostelům, o resignacích, směnách a pronajímání beneficií, o závazcích dlužníků, o smlouvách a p. *P.*

Acta martyrum, acta sanctorum jsou písemné záznamy o utrpení a smrti mučedníků, resp. o životě svatých vůbec. Jsou to: **1.** úřední protokoly o průběhu soudního jednání (acta n. gesta martyrum ve vlastním slova smyslu), určené pro archiv prokonsulův (acta proconsularia, praesidialia, judiciaria). Tyto protokoly zachovaly se jednak ve formě původní beze změn a přídavků (část takového protokolu jest na př. v listu Dionysia Alex. Germanovi, Euseb. Hist. eccl. VII., 11, 6—11), jednak jako jádro zpráv upravených rozličnými přídavky, zvl. úvodem a závěrkem k četbě věřících (na př. *a. s.* Justini et sociorum, *a.* martyrum Scilitanorum aj.) — **2.** zprávy (pův. zv. „passiones"), pocházející od křesťanů, kteří přítomni byli výslechům, mučení a smrti mučedníků, a ihned po událostech těch napsali, co byli viděli a slyšeli (na př. list křesťanské obce ve Smyrně o smrti sv. Polykarpa, psaní křesť. obcí ve Vienně a Lyonu o tamním pronásledování za Marka Aurela). Tyto zprávy nemají sice záruky úřední, nicméně však zasluhují plné víry. — **3.** vypravování z dob pozdějších (legendy v. t.), jež starší předlohy rozšiřují a vyzdobují, anebo dle pokažených tradic přepracovávají. Jen zřídka zachovalo se zpracování původní, jež sloužilo za podklad zpracováním pozdějším. V jednotlivých případech dá se původní jádro zrekonstruovati. Mnoho zpráv původních vzalo za své nepochybně za dob pronásledování. Co bylo tímto způsobem ztraceno, bylo pak nahrazováno z ústních tradic, ne vždy již spolehlivých, a tak vznikla četná „acta" n. „passiones", jež nesou na sobě známky doby pozdější, v níž vznikla. — **4.** vypravování úplně smyšlená, která nespočívají na faktech historických; jsou to skladby určené ke zbožné četbě, jakési duchovní romány, častokráte značné ceny literární a poetické (v. legendy). Ale i tu možno právem tvrditi, že prvotním podkladem jich byl příběh skutečný, jenž však v nynějším legendárním zpracování vymyká se badání historickému (na př. akta sv. Barbory, sv. Kateřiny Alex., sv. Jiří a j.). Při legendárním zpracování užito bylo také leckdy motivů vzatých z mythů pohanských. — Moudrou opatrnost vůči podvrženým *a. m.* jeví již dekret Gelasiův z r. 495 („gesta sanctorum martyrum ... quae singulari cautela..., quia et eorum, qui conscripsere, nomina penitus ignorantur ... ne vel levis subsannandi oriretur occasio, in sancta Romana Ecclesia non leguntur"). — Obšírnou sbírku *a. m.* sestavil již Eusebius, jenž ve svých Cirk. dějinách na několika místech k ní poukazuje; avšak sbírka ta je ztracena; pouze malý spisek Eusebiův o mučednících palestinských se zachoval. Počínajíc IV. stol. stanoveny byly výroční dny mučedníků v kalendářích církevních, a tak vznikla v církvi západní martyrologia (v. t.), v církvi východní menologia (v. t.) a synaxaria (v. t.). — Značný počet *a. m.* a životů svatých vydal B. Mombritius kol. 1476 v Miláně (2 svaz.), dále: Al. Lipomanus „Historiae de vitis Sanctorum" (Benát. a Řím 1551—60), L. Surius „De probatis sanctorum vitis" (Kolín n. R. 1570—75); největší však sbírkou jest dílo Bollandistů (v. t.). Kritické vydání *a. m.* z prvých čtyř století podnikl Th. Ruinart „Acta primorum martyrum sincera et selecta" (Pař. 1689, 2. vyd. Amsterod. 1713); menší výbor nejstarších *a. m.* vydali R. Knopf „Ausgewählte Märtyrerakten (Tübinky a Lipsko 1901) a O. Gebhardt „Acta martyrum selecta" (Berlín 1902); arménská *a. m.* vyd. mechitaristé 1874 v Ben.; syrská Bedjan (Pař. 1890—97), koptická H. Hyvernat (Pař. 1886—87); franc. překl. *a. m.* vydává H. Leclerq (Recueil de pièces authentiques sur les martyrs depuis les origines du christianisme jusqu'au XXe siècle." Pař. 1902 a násl.). [Srvn. *Bardenhewer*, Gesch. der altchristl. Lit. II., 611 a násl. Viz čl. Legendy, Životy svatých.] *P.*

Acta Pilati (**Gesta Pilati**, Úřední spis Pilátův), podvržený spis, který jedná o Kristově odsouzení, smrti a nanebevstoupení, shoduje se ve hlavních událostech s evangelii kánonickými, ale vkládaje do nich mnoho zázraků a okolností smyšlených. Přesný nadpis jejich zní: *Ὑπομνήματα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (πραχθέντα) ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου* (Paměti Pána našeho Ježíše Krista [zdělané] pod Pontiem Pilátem). Sepsány jsou ve IV. stol. nejspíše k tomu konci, aby čelily proti pohanským Aktům Pilátovým, složeným mezi r. 307—313 na potupu křesťanství. První zmínku o nich činí Epifanius (Haer. 50, 1.). Připomíná sice již sv. Justin Akta Pilátova (I. Apolog. 35), a také Tertullian (Apologetic. 21, 7.) i Eusebius (H. E. 2, 2) předpokládají, že Pilát zaslal Tiberiovi úřední zprávu o odsouzení Kristově. Ale byť i předpokládání jejich spočívalo na pravdě, zpráva ona není totožná s našimi apokryfními Akty Pilátovými, jak myslí Tischendorf, Kaulen a j. soudíce, že podvržená *A. P.* byla sepsána již v první polovici II. st.; neboť ať pomlčíme o tom, co praví Cornely (Introd. I. 222), že není vůbec pravděpodobno, aby byl apokryfní spis tento pokládán kdy za úřední zprávu Pilátovu, on nebyl v žádném kodexu nadepsán

slovem ἄκτα, jehož užívá sv. Justin, nýbrž slovem ἀπομνήματα (paměti) neb διηγήσεις (vypravování), a svou formou i svým obsahem poukazuje k době pokonstantinské. *A. P.* vyskytují se ve dvou recensích řeckých, v překladě syrském, pořízeném dle řec. předlohy na sklonku IV. st., koptickém na listech papyrusových z V. st. (ve zlomcích), v překladě arménském nejspíše z V. st. a latinském z V. neb VI. st. V některých kodexech opatřena jsou jednim neb dvojím úvodem. V prvním jmenuje se jakýsi Ananiáš (Λεneáš), vrstevnik císaře Theodosia a Valentiniána, překladatelem spisu, pravě, že jej nalezl v rukopise hebrejském a odtud do řečtiny přeložil. V druhém úvodě označuje se jako spisovatel textu hebrejského Nikodem. Oboje udání jest nepravé a jen k tomu konci učiněno, aby poukazováním k hebrejskému originálu a tím ke starobylosti spisu, jakož i jménem Nikodemovým dodalo se spisu vážnosti. Od doby Karla Vel. vyskytají se ve spojení v jeden celek s jiným spisem apokryfním, jemuž jméno Descensus Christi ad inferos (Sestoupení Kristovo do pekel) a to pod jménem Evangelium Nikodemovo (viz. čl. Evangelia podvržená). Ve spojení tom byla přeložena neb zpracována také do jiných jazyků, zejména anglosaského, německého, francouzského, českého, ruského a jiných. Viz *Fabricius*, Codex apocryphus Novi Testamenti (v Hamburku 1703), *Thilo J. C.*, Codex apocryphus Novi Testamenti (v Lipsku 1882), *Tischendorf*, Evangelia apocrypha (v Lipsku 1853; 2. vyd. 1876, podává obě recense řecké), *Wülcker R. P.*, Das Evangelium in der Abendländischen Literatur (v Paderborně 1872), *Lipsius*, Die Pilatusakten kritisch untersucht (v Kielu 1871, 2. vyd. 1886), *Variot*, Les Évangiles apocryphes (v Paříži 1878), *Nestle*, Novi Test. graeci supplementum (v Lipsku 1896), *Polívka J.*, Evangel. Nikodemovo v literaturách slovanských, v Čas. Mus. král. Čes. 1890 str. 255—275 a 1891 str. 91 až 101, *Ign. E. Rahmani*, Studia syriaca II. [srvn. *Jar. Sedláček*, Neue Pilatusakten 1908]. *Sýk.*

acta proconsularia v. acta martyrum.

Acta sacrarum Congregationum jsou rozhodnutí, vynesení nebo dovolení daná od těchto výkonných orgánů sv. Otce na podnět žádosti nejd. Ordinariátů nebo i jiných úřadův a osob. Žádosti tyto, poupravené poněkud agentem dle stylu curiae, podají se v protokole, kde jsou zapsány a opatřeny číslem a datem. Odtud jsou dodány sekretáři nebo substitutovi, jenž dle různých okolností je rozdělí: 1. jde-li o věci obyčejné, v nichž může sám rozhodovati, opatří je svým podpisem a tím udělena je gratia; 2. je-li věc důležitější, o které rozhodovati musí sám kardinál-prefekt kongregace, přichází tato žádost na přetřes v t. zv. congresso u přítomnosti J. Em. kard. prefekta, sekretáře a předních úředníků této kongregace. Sezení bývají pravidelně týdenní; 3. obsahuje-li žádost rozhodnutí velmi důležité nebo zásadní, bývá po kongressu předložena radovi (consultor) nebo i dvěma, jejichž dobrozdání (vota), dříve nebo později vypracovaná, (což je z pravidla agentovi poněkud nesnadno urychliti, protože má býti a bývá jméno konsultora zatajeno), předkládají se tištěná k rozhodnutí v sessi plenární všech kardinálů v Římě dlících a patřících k příslušné kongregaci. Tato zasedání nebývají pravidelná. 4. Mnohá rozhodnutí posv. kongregací musí býti dříve předložena ke schválení Jeho Svatosti a potom teprve mohou býti uveřejněna nebo sdělena = Acta pontificia in forma specifica. Je-li rozhodnutí záporné, sděluje se to z pravidla ústně agentovi, aby to příslušné kurii sdělil. Je-li údělena gratia, musí se především (alespoň u S. C. a Sacramentis, Regularium a v Sekretarii brev) zaplatiti taxa, pak se zhotoví koncept a napíše se konskript, tento opatří se podpisem J. Em. kard. prefekta a sekretáře kongreg. nebo v případech jiných substituta a oficiála a pečetí kongregace. Takto upravené reskripty po zaplacení taxy, nebyla-li zaopatřena již před tím, vydají se agentovi, jenž je zasílá na příslušné úřady. Všechny žádosti a přílohy i koncepty (vše slove posizione) zůstanou v archivu kongregace a po 10 letech odvezou se do archivu vatikánského. Důležité výnosy kongregací bývají uveřejněny ve sbírkách. Pro dobu starší jsou to: *Collectanea S. C. de Prop. Fide* Romae 1893. *Thesaurus resolutionum S. C. Conc. Romae* od r. 1718. *Pallottini*, Collectio Conclusionum et Resolutionum S. C. Conc. Romae 1868—93. *Bizzarri*, Collectanea S. Congr. et Episcop. Regul. Romae 1885. Decreta authentica S. C. Rit. Romae 1898—1908. *Schneider*, Rescripta authentica S. C. Indulgentiis Sacrisque Reliquiis praepositae, Ratisbonae 1885. — V době novější nalézti lze výnosy kongregací také v časopisech různých. Tak na př. pro právo církevní v *Archiv für kathol. Kirchenrecht* (od r. 1857); *Analecta Juris Pontificii* Romae 1855—93, *Analecta Ecclesiastica, Monitore ecclesiastico* (v Římě od r. 1876); v *Časopise katol. duchovenstva* (hlavně v ročnících od let devadesátých), v *Canoniste contemporain* (Paříž, od r. 1877); pro liturgii v *Ephemerides liturgicae* Roma 1886; pro odpustky v *Linzer Quartalschrift*; pro bibl. studium v *Revue biblique internationale* atd. Také *Ordinariátní listy* a *kurrendy biskupské* je přinášejí. *Stejsk.*

Acta Sanctae Sedis jsou vlastně výnosy sv. Stolice ve věcech všeobecných nebo partikulárních, ať již motu proprio nebo na podnět vnější vydané. Výnosy tyto bývají obyčejně uveřejňovány z originálů v archivu chovaných. Sem náleží četná vydání t. zv. *Bullarium Roman. Pontificum*, v novější době *Acta Pii IX.*, *Leonis XIII.*, *Pii X.* a v časopisech *Analecta Ecclesiastica*, *Monitore ecclesiastico* atd. — *A. S. S.* nazývá se také měsíčník, vydávaný od r. 1865 postupně redakci *Petra Avanzina*, *Josefa Pennacchiho*, *Vikt. Piazzesiho* a *Vezzanesiho* do r. 1908 v 61 ročnících, v němž publikovány byly příslušné dekrety brzy po vyjití dle jednotlivých kongregací i s poznámkami právnickými, s dodatky na konci a dennikem kurie římské. Časopis tento veliké ceny, zvláště v úplné sbírce, prohlášen byl výnosem S. C. de Prop. Fide 23. V. 1904 za authentický a úřední a ustoupil na konci r. 1908 dle konstituce apoštolské „Promulgandi" z 29. září 1908 zákoníku nebo věstníku církevnímu *Acta Apostolicae Sedis*. *Stejsk.*

actio (č. kon; Č. k. d. XLVII, 661) A) *Pojem.* Slovem tím označuje scholastika vliv (aktuální) činitele fysického (causae efficientis physicae), tedy působení nové existence nebo závislost účinu na jeho činiteli fysickém; jest actus potentiae operativae (= activae); sr. actus a potentia. Poznání našemu nejbližší je závislost svobodného skutku na vůli. *A.* transiens (kon přechodný, u tvorů) je ta, jíž se působí změna ve věci od činitele věcně rozdílné; účin její vlastní (na př. změnu místa) lišiti jest od terminus denominationis (na př. tělesa posunutého). *A.* immanens (vtomná) je ta, jejíž účin vnímá se činitelem samým (ab agente recipitur), na př. mysliti; účinem činnosti vtomné jsou actus vitales. *A. tr.* může býti umělá a přirozená; přirozená dělí se dle toho, je-li účinem jsoucno utkvělé (accidens physicum) čl nikoli (substantia). *A. tr.* accidentalis je buď augmentatio (změna co do kvantity) aneb alteratio (kvalitativní a co do pohybu místního). Vtomná *a.* dělí se dle různých výkonů vitálních; vtomnou se nazývá i tehdy, když vznik a účin její týká se rozdílných částí inkom-

pletních jedné hypostase. Tak, je-li v rostlinách *a. imm.*, záleží ve spojení nové hmoty s integrujícími částmi ústrojence, kterážto spojení konají i vnímají části ústrojné (ovšem různě), a v utvoření nového nezávislého ústrojence (plození), pokud se toto začíná pozměnou ústrojných částí ploditelových. Způsob, jakým scholastikové si vykládali elastičnost zmenšováním a rozšiřováním prostřenosti spojité (extensionis continuae) tělesa, by obsahoval závěr, že těleso (n. tělisko, molekule) to žilo, mělo *a. imm.* Dvě hlavní otázky pojí se k tomuto pojmu: 1. (týkající se nauky o stvoření), zda *a.* (*tr.*) je něco v činiteli či něco vně něho v předmětu, ve kterém se účinek, změna způsobuje. Dle některých totiž není *a.* nic než závislost účinu na činiteli, a ta je vně činitele (při *a. tr.*). Důvod jejich je ten: kdyby *a. tr.* byla sama v činiteli a tedy nebyla vnitřním svazkem spojena s účinem, mohla by býti v činiteli, aniž by účin vcházel ve skutečnost, v případě totiž, že by tu nebylo vhodného předmětu, v němž by účinek byl způsoben; nebyla by totiž — dle této protivné domněnky — závislou na předmětu, v němž se účinek způsobuje, aniž ovšem závislou na účinu samém, jenž právě sám na ni je závislý, a nebylo by tedy žádného důvodu, proč by nemohla býti bez obou. Aby však *a.* mohla býti bez uskutečnění účinu, je nemožno, protože *a.* je právě onen reální doplněk, kterého je třeba, aby, když činitel je již naprosto vypraven (in actu primo proximo), nastal přímo účinek. — Nelze však popříti, že tato domněnka má do sebe něco přirozenému pojímání věcí odporujícího; zdá se zajisté každému „kon" býti v konajícím, ne jen od něho vycházeti. Sv. Tomáše Akv. dovolávají se obě strany pro svou domněnku. 2. Druhá otázka je, jaký rozdíl je mezi *a.* a činitelem (po př. jeho věcně od něho rozdílnou potencí operativní, výkonnou): zda věcný či pouze pojmový; odpověď souvisí s odpovědí na ot. předešlou. Uznává-li se nevzájemná odlučitelnost jako znamení věcného rozdílu, je patrno, že *a.* stvořeného činitele nemůže býti totožnou s ním (s jeho bytem, a tedy také ne s jeho jsoucností). Uznává-li se totéž znamení věcného rozdílu, nemůže rovněž býti totožná s účinem, můžeť účin trvati, když již přestala; což ovšem též býti nemůže, je-li totožná s činitelem. O *a. imm.* dlužno též říci, že, je-li nevzájemná odlučitelnost znamením věcného rozdílu, liší se též věcně od svého principu; v Bohu ovšem volitio a cognitio jsou totožny s jeho bytností. — O poměru *a.* k passio viz t. B) *Reálnost* pojmu. V tvorstvu jeví se změny. Dle základní pravdy o příčinnosti každá změna má svou příčinu. Otázka je, zda tyto změny jsou pouhé formality či skutečné jsoucniny (entitates), věcně rozdílné od svého podkladu. O tom, jakou působnost skutečnou v tvorstvu dlužno uznati, v. causa efficiens. *A.* předpokládá causa efficiens, dávající existenci jsoucnině. Proto otázka, je-li pravá *a.* u tvorů, souvisí s otázkou, existují-li accidentia physica a formae substantiales (mimo duši lidskou), o čemž viz pod těmito vřadnými slovy. Zda při stvoření dlužno rozeznávati *a.* buď od Stvořitele, buď od tvora? Dle některých je totožná s účinem, tvorem, dle jiných jest *a.* Stvořitelova skutek jeho vůle (volitio); to zase souvisí s výkladem o vůli Boží a její nezměnnosti a svobodě, pokud totiž to, co nazýváme vůlí, je v Bohu tak jako v nás (formaliter), a ne pouze místo toho něco dokonalejšího (eminenter). Lze-li uznati v Bohu ne sice entitates, ale aspoň formalitates contingentes, zdá se, že pak *a.* creativa nemůže býti nic než takováto formalitas. Je-li však svoboda vůle Boží jen v tom, že není motivu, který by vůli Boží k něčemu přiměl, kdyby v Bohu chtění vznikalo spojením motivu s povahou vůle jako u nás, můžeme si i tuto nahodilou formalitu odmysliti. O *a.* immanens v Bohu v. Trojice. Celá nauka o *a.* (zvl. immanens, drobicí děj myšlení na jsoucna mezi sebou oddělená: akt a *a.* a závislostí jakousi [jež myšlena jako στάσις a ne j. κίνησις] spojená) trpí nedostatkem, souvisíc s tím, že Aristoteles ve svých kategoriích podřadil pojem pohybu pod pojem jsoucna, myšleného jako στάσις, ač (se Sokratem [Xen., Mem. I, 6, 14] i Platonem [Soph. p. 249, B]) sám ještě v Met. IV. 3. 1004. b, 25 tuto protivu στάσις a κίνησις uznal jako nejvyšší dvě kategorie pojmů. Rozložen tu pohyb v bytí a jakost právě tak nepřirozeně jako sloveso ve sponu s přídavným výrokem. Aristotelův pojem o pohybu, že je to uskutečnění možného (ἡ τοῦ δυνάμει ὄντος ἐντελέχεια Phys. 3, 1; sr. 3, 2 (201) ἐνέργειά τις, (202) ἐντελέχεια τοῦ κινητοῦ) nelze srovnati se zjevenou naukou o Bohu; neboť i v Bohu je pohyb a přece tu není možnost; není to tedy v pojmu pohybu. (Srv. Thom. Aq. C. gent. l. 1, c. 13, Seiendum ...) Pohyb vůbec nelze vyměřovati, máme intuitivní pojem pohybu myšlení; tento pohyb je pak pojem reální, ne pouze formální (Arist., Phys. 3, 1: οὐκ ἔστι παρὰ τὰ πράγματα!). Více viz p. sl. Pohyb. C) *Dějiny nauky o a.* Poznamenáváme toliko, že dle Hervaea (Quodlib. 7, q. 14) jest *a.* pouhá denominatio externa od účinku; dle Dunsa Scota je relatio extrinsecus adveniens. [Lit.: *D. Scotus*, In l. 2, d. 1, q. 2, n. 8; in l. 4, d. 13, q. 1; *Suarez*, Met. 48, s. 1; *Tongiorgi*, Metaph.; *Urráburu*, Ontol. d. 6, c. 3; Psychol. II, 1, p. 297 dd.] *Špák.*

actio nazývána, jak se zdá, zprvu celá mše sv. (jež se nazývala také „agenda" v. t.), později pouze hlavní část mše sv., tedy tolik jako kánon mešní. Název *a.* vznikl vzhledem k tomu, že konsekrace jest úkonem po přednosti („To čiňte na mou památku"). Název *a.* zachoval se v dnešním missále pouze v rubrice „infra [= intra] actionem", před modlitbou „Communicantes"; rubrikou tou původně označována byla slova [anebo celá modlitba zvláštní], která se v určité svátky vsunouti měla z příslušného formuláře mešního do [anebo místo] modlitby „Communicantes", jež tvořila součást kánonu neboli *a*-nis. Viz *Kupka*, O mši svaté, 455—456, *Cabrol* l., 447.

actio jest tolik jako právní jednání vůbec; ve smyslu užším značí *a.* jen jednání soudní, a to hlavně úkon, kterým strana žalující zahajuje domáhání se svého práva před soudem, t. j. žalobu (v záležitostech sporných, na rozdíl od *accusatio* ve věcech trestních) Zpravidla má býti žaloba podána písemně = libellus scriptus, ale může býti podána též ústně (= libellus nuncupativus), ve kterémžto případě sepíše soudní úředník se žalobcem protokol, který zaujímá místo žaloby písemní (c. 2. in Clem. V. 11.). Žaloba má obsahovati a) skutečný základ, t. j. vylíčení všech okolností, na nichž žalobce nárok svůj buduje, b) základ právní, o nějž nárok svůj opírá a c) vlastní prosbu (petitum), t. j. naznačení toho, čeho vlastně na soudě se domáhá. Kromě toho má žaloba i v ohledu formálném býti bez vady, zvláště pak má obsahovati přesné udání stran žalujících i žalovaných, jakož i označení příslušného soudu. Nejsou-li tyto podmínky co do obsahu a formy splněny, soudce žalobu buďto zamítne nebo, jsou-li vady menší důležitosti, vrátí ji žalobci k opravě. Dovoláváme-li se na soudě práva nám příslušícího, jest to actio realis (věcná); je-li předmětem právní závazek, kterým protivník nám jest povinován, slove *a.* taková actio personalis (osobní). Opírá-li se žalobce o právo, jež mu proti odpůrci náleží, a žádá za jeho uznání, jest to actio petitoria; je-li však předmětem žaloby ochrana držení resp. ochrana toho, kdo

v svobodném vykonávání svého práva jest rušen, jest to actio possessoria. Církv. právem jest dovoleno vznésti obojí žalobu, possessorní i petitorní, ano žalobce in petitorio může ustoupiti, není-li mu na snadě právo dokázati, a může projednávati pouze jus possessorium, ovšem zpravidla jen při první instanci. Klement V. učinil výjimku ve sporech o beneficium (Clem. un. de caus. poss. et propr. II. 3.), bylo-li odvolání podáno ke Sv. Stolici. Kumuluje-li se žaloba petitorní a possessorní, rozhoduje se především o držbě, aby se určilo, komu přináleží během processu zastávati místo obviněného. (C. 2. de caus. poss. et propr.) K ochraně držby ztracené zavedlo církv. právo místo římského interdiktu possessorního unde vi zvláštní prostředek, t. zv. actio spolii. (Srov. c. 2. q. 2; c. 3. q. 1; c. 3. q. 1; tit. de restit. spol. X. II. 13; in VI. II. 5; c. 3. X. de causa poss. et propr. II. 12.) Její počátky sahají až ke sbírce Pseudoisidorově, kde několikráte se opakuje náhled, že biskup bezprávně zbavený své diecese nebo svého majetku nemůže býti žalován, dokud mu nebyla jeho práva navrácena (c. 3. C. 3. q. 1.). Z toho povstal zenáhla všeobecný ochranný prostředek držby, a to zprvu ve formě excepce, kde tomu, kdo z držby násilím byl vypuzen, lze se brániti proti všem nárokům žádostí za navrácení do předešlého stavu (exceptio spolii), kteroužto obranu omezil Innocenc IV. (1245) určiv, že jí lze užiti jen proti spoliatorovi, excipující pak že musí během 15 dnů prokázati bezpráví, jaké se mu stalo. Vedle excepce přijat byl církv. zákonodárstvím k ochraně držby i samostatný prostředek, tak že vypuzenému z držby poskytla se nejen excepce, ale též possessorní žaloba, zvaná actio spolii (Srov. c. 2. X. de ordine cognitionum II. 10.) za příčinou navrácení ztracené držby. Liší pak se od interdiktu unde vi, jehož v římském právu podobný byl úkol, že a) slouží nejen k ochraně vlastního držení (possessio), ale i k ochraně detence a držení práv (quasi possessio); b) nejen ohledně nemovitostí, ale i ohledně věcí movitých; c) nejen v případě násilného vypuzení z držby, ale i v každém jiném případě, kde někdo bezprávně z držby byl vypuzen; d) možno jí nastupovati nejen na toho, kdo bezpráví se dopustil, ale i proti osobám třetím, pokud ovšem o bezpráví vědomost měly. Toto rozšíření ochrany držby dle práva církv. má tím větší význam, že v právu kanon. mohou býti předmětem držení nejen věci a práva věcná, nýbrž veškerá práva vůbec, která nepomíjejí jednotlivým výkonem. Tak mluví prameny o držení úřadův a církevních hodností (c. 37. X. de off. et pot. jud. deleg. I. 29., c. 30 X. de testibus II. 20, c. 46 X. de appell. II. 28.), jednotlivých práv jurisdikčních anebo čestných (c. 17. X. de restit. spol. II. 13, c. 21. X. de sent. II. 27., c. 1. X. ut lite pendente II. 16.), o držení práva presentačního či práva volby (c. 24. X. de elect. I. 6, c. 3. X. de causa poss. et propr. II. 12, c. 3. X. ne sede vacante III. 9.), práva brátí desátky neb jiné dávky (c. 19. X. de rest. spol. II. 13., c. 2. in VI. II. 5., c. 31. X. de privil. V. 33.), ano i vzájemná práva manželská považují se za možný předmět držení (cc. 8. 10. 13. 14. X. de rest. spol. II. 13.). Kdo tedy na př. staví překážky vykonávání pravomoci, kdo přestane odváděti berně, kdo svémocně opustí manžela, — ruší oprávněné držení. Poněvadž pak zavedena byla actio spolii též k ochraně držení práv, nalezlo v ní vlastně jako žalobě possessorní bezmála každé rušení práva pomoci (cc. 2. 3. 4. 7. 13. 17. 19. X. de restit. spol. II. 13., c. 10. X. de decimis III. 30. a j.). — Actio doli po ruce byla tomu, kdo v jednání byl obelstěn. (Srov. tit. 14. II. X. de dolo et contumacia.) Byl-li žalobce uveden v omyl podstatný, celé jednání jest neplatným a obelstěný nad to má proti protivníkovi actionem ad indemnitatem (t. j. právo na odškodnění). Netýkal-li se omyl podstaty, nýbrž jen vlastností nějaké, která však in substantiam redundat, jest jednání sice platným, avšak obelstěný má actionem quod doli causa, kterou má dosici zrušení celého jednání; vedle toho mu přísluší i actio ad indemnitatem. Byl-li omyl pouze nahodilý, má obelstěný toliko actionem ad indemnitatem. Kdyby však příčinou lsti nebyl býval jeden z kontrahentů, jak dosud se předpokládalo, nýbrž kdosi třetí, má obelstěný jen proti tomuto actionem ad indemnitatem, ať omyl se týkal vlastnosti rozhodující nebo nahodilé; ale byl-li omyl podstatný, jest celé jednání neplatným, a obelstěnému přísluší actio ad demonstrandam actus nullitatem, jakož i actio ad obtinendam indemnitatem. Žaloby uvedené za příčinou zrušení jednání nemají ovšem místa, jedná-li se o manželství neb o profess, které v jistých případech jsou neplatny hned od prvopočátku, bez všeliké žaloby; jinak z pravidla změniti jich nelze. Jako v případě lsti tak přichází právo na pomoc i byl-li kdo donucen strachem, ovšem velikým, bezprávně a zevně nahnaným za příčinou vymožení souhlasu. (Srov. tit. 40. I. X. de his quae vi metusve causa fiunt.) Církv. právem neplatny jsou, účinkoval-li řečený strach: závět, profess (c. 1. I. c.), udělení jurisdikce, rozhřešení od censur (c. un. in. VI.), přislíbení neb odevzdání církevních předmětů, byť i přísežně bylo stvrzeno, že nebudou zpět požadovány (c. 2. de jurejur. X. II. 24.), kdežto platným zůstává udělení křtu a svěcení. Ohledně manželství v. toto. V ostatních případech skutky pod zmíněným strachem vykonané nejsou sice od prvopočátku neplatny, lze však dociliti actione metus causa, by za neplatné byly prohlášeny. Žaloby té lze pak užiti nejen proti tomu, kdo strach nahnal, nýbrž i proti jeho dědicům, ba i proti třetímu držiteli. — Actio nullitatis v. querela nullitatis. — Actio de novo opere jest dovolávání se soudu, by zabráněno bylo druhému ve stavbě pokračovati nebo započati jiné dílo, dokud o jeho právu nebude rozhodnuto. Církv. právo převzalo actionem de novo op. rovněž z práva římského, dovolilo pak užívati jí při jakémkoli novém zbožném, resp. církv. díle, jako stavbě kostela, kláštera, kolleje a pod. Podobnou jest i actio de damno infecto, kdy totiž vážné hrozí nebezpečí žalobci, že mu bude způsobena škoda. (Srov. *Lega*, de jud. eccl. sv. I.; *Rittner-Zitek*, „Církv. právo katol." sv. II.; *München*, Das kanon. Gerichtsverfahren, I.; *Heiner*, Kathol. Kirchenrecht, II. a m. j.) *Kšp.*

actiones též tolik jako acta.

active = činně.

activus = činný.

Acton (Ayton, Aton a j.) John, angl. kanonista, po 1329 kanovník lincolnský, *z.* 1350; *sp.* glossy ke konstitucím kardinálů Othona a Ottobona, papež. legátů angl.

Acton I. Charles Januarius, syn gener. sira Johna Franc. *A*-ona (Angličana ve službách neapolských), *n.* v Neapoli 1803, stud. v Anglii a Římě (v „Academia ecclesiastica"), načež věnoval se službě diplomatické pap. dvora; 1828 stal se příručím nunciatury v Paříži, později vicelegátem, potom legátem bolognským, 1837 auditorem pap. komory, 1842 kardinálem-knězem; vynikaje vědomostmi, obratností a skromností konal platné služby při dvoře papežském; *z.* 1847. — **2.** sir později lord John Emerich Edward Dalberg, synovec před., syn sira Richarda *A*-a a manž. jeho roz. Dalbergovy, *n.* 1834 v Neapoli, byl vychován v katol. kolleji v Oscottu u Birminghamu, jejímž ředitelem byl tehdáž Wiseman (v. t.). Potom studoval v Mni-

chově, kdež přilnul k Döllingerovi, jehož přítelem se stal. Vrátiv se do Anglie, byl 1859—65 poslancem liberální strany. Vydával katol.-liberální časopis „The Rambler", jejž 1862 přeměnil ve čtvrtletník „The Home and Foreign Review", avšak 1864 další vydávání jeho zastavil, jelikož směrem svým octl se v rozporu s autoritou církevní. V době sněmu vatik. odebral se do Říma, odkudž psal proti prohlášení dogm. o neomylnosti do listů něm. (přičítají se mu anonymní listy uveřejňované v „Allg. Ztg.") i angl. Jeho spisy „Zur Geschichte des vatikanischen Konzils" (1871) a „Sendschreiben an einen deutschen Bischof" (1870) byly dány na index (Dekr. S. Off. 20. září 1871). Nicméně zůstal církvi katol. věren. R. 1895 jmenován byl prof. moderních dějin na univ. cambridgské. Uveřejnil několik článků v „The English Historical Review" (o německých histor. školách, o histor. pracích Döllingerových a j.) a dal podnět k vydávání velikého (12tisvazkového) díla souborného „The Cambridge Modern History", v němž v monografiích od různých spisovatelův vyličeny býti mají dějiny novější; před smrtí *A*-ovou vyšel prvý svazek (dosud vydáno 10 svaz.). *A. z.* na letním pobytu v Tegernsee 1902, v plném míru s církví katol. Po smrti jeho vydány přednášky jeho z let 1899—1901 (Lectures on Modern History", Londýn 1906), jakož i dvě sbírky essayů („The History of Freedom and other Essays" a „Historical Essays and Studies", Londýn 1907).

actor (od agere, pohánětí hnáti; *č.* žalobce, původce, pohánějící) jest osoba, jež na soudě právo své hledá, tudíž žalobu podává a jinou osobu na soud z něčeho pohání; zejména zove se tak osoba, která v záležitostech sporných domáhá se svého práva u soudu, kdežto žalobce ve věcech trestních zove se accusator. Úkolem žalobce je dokázati faktum, o které opírá své právo, kdežto výklad a applikace práva přísluší soudci. Žalobcem býti může osoba fysická nebo morální, a sice každá, jež vyloučena není. Nemohou pak býti žalobci na př. děti, hluší, němí, šíleni a jiní duševně neschopni. Sirotky a nezletilé zastává poručník, marnotratné kurátor. Vyobcovaní z církve nemají býti jako žalobci připuštěni, vyjma a) chtějí-li dokázati, že rozsudek exkommunikace nad nimi vynesený jest nespravedlivý, b) v záležitosti manželství, c) nutí-li je povinnost mravní, na př. jedná-li se o to, by nebyl nehodný povýšen k důstojnosti při chrámu, k němuž náležejí, nebo by nedovolené zcizení při témž beneficiu se neprovedlo. Žalobci nemohou býti dále řeholníci; jich místo zastupuje klášter. Vyjímají se případy, kdy z rozkazu představeného jednají jménem kláštera, nebo žije-li řeholník se svolením představeného mimo klášter a jest nucen jednati, nebo žaluje-li jménem svého beneficia, které se svolením představeného obdržel, dále jedná-li jménem vlastním ve právech svých duchovních, na př. má-li býti klášterem bezprávně vypuzen, v otázce platnosti professe a pod. Co se týče nezletilých, stanovil Bonifác VIII. (in VI. de jud.), že překročil-li kdo věk 14 let, může ve věcech týkajících se beneficia a jiných duchovních záležitostí (i těch, které s těmito souvisí, na př. manželství, patron. právo a j.) připuštěn býti jako actor, žalobce. Nedospělí (pod 14 let) v případech uvedených sami jednati nesmějí, a jedná jich jménem kurátor, ustanovený biskupem nebo jeho zástupcem. V těchže případech mohou jednati synové, byť byli pod mocí otcovskou, bez souhlasu otce. Ženy smějí býti žalobkyněmi vyjma causas criminales criminaliter actas (c. 1. de jud. in VI II. 1.). Řeholnice žijící v klausuře nikoliv. — Sirotkům a nezletilým rovnají se dle círk. práva i kostely a morální osoby církevní, které jsou považovány, jakoby byly pod stálým poručnictvím. Zastupují je tedy ich představení. (Srov. *Lega*, De jud. eccl. I.) *Kšp.*

actor tolik jako zástupce a obhájce osoby právní, jejímž jménem na soudě jedná (= syndicus). — **actores ecclesiae** zvány též druhdy osoby, jimž svěřena správa církevního jmění, ve kterémžto případě jsou totožni s oekonomy; byl to též jiný název pro ty, kteří pečovali o ochranu a prospěch církve a kostelů, zovouce se: advocati ecclesiae, defensores, vicedomini, patroni.

actualis, aktuelní, aktivní, skutečný (v. actus).
actualitas, aktualita, skutečnost.
actualiter, adv. aktuelně, skutečně.

actuarius (aktuár) a) tolik jako zapisovatel při (církevním) soudu (též notarius, scriba, cancellarius). Zprvu bylo duchovním zakázáno úřad tento přijímati, a teprve postupem času nastal opačný zvyk. Vázán jest přísahou mlčelivosti a má chovati akta v archivu; b) officiálové při papežské a biskupské kurii, na př. při konsistoři, kteří konají práce zapisovatelské nebo písařské; c) v diecesi vratislavské zváni jsou actuarii circuli zástupci a pomocníci arcipryštů (našich to vikářů či děkanů) při visitacích okrskových, voleni jsouce klerem archipresbyterátním a potvrzováni biskupem. [*Lämmer*, Instit. des kath. KR. 1892.]

actum = stalo se; rčení toho užívá se v právních listinách ku konci na označení data, t. j. místa a času, kdy se jednání právní stalo. V protokolech pak užívá se výrazu toho též před datem a podpisem ve smyslu: skončeno (a podepsáno). Zkratka *a. u. s.* = actum ut supra, ku konci listiny, znamená shodnost data s tím, jež v záhlaví listiny jest vyznačeno.

actus (agere, konati), skutek [Štítný], (Wirklichkeit); jeho protiklad jest potentia (v. t.), možnost, schopnost, Möglichkeit (potence). Oba pojmy, jakožto elementární, nelze definovati, nýbrž toliko vysvětliti. Vlastním vědomím nabýváme pojmu proměny (mutatio) čili přechodu z jednoho stavu býti do druhého, — jak v nás (ego) tak mimo nás (non ego = cosmos), — slovem: máme pojem pohybu v nejširším toho slova smyslu (motus localis, m. qualitativus = alteratio, m. quantitativus = augmentum v. decrementum, konečně generatio a corruptio). — Veškery tyto změny (pohyby) se dějí a) v trvalém podmětu (subjectum manens), který nazval Aristoteles ὕλη, materia, b) působením něčeho, co nazval μορφή, forma. Podmět (ὕλη) nabývající determinací (určením) τοῦ ego (a proto „ens determinabile"), jest ὂν δυνάμει = ens potentiale, potentia (δύναμις): to, čím jest determinován, jest ὂν ἐνεργείᾳ = ens actuale, actus. — První význam sl. actus jest tedy ἐνέργεια = τὸ ἐν ἔργῳ εἶναι, agere. Činností sobě přirozenou se podmět (potence) zdokonaluje; proto užívá Aristoteles místo ἐνεργεία též ἐντελέχεια (τὸ ἐντελὲς ἔχειν, miti zdokonalení — τέλος). Bytost schopná takového zdokonalení (potens perfici) — jest potentia; forma působící toto zdokonalení — jest actus. „Actus est complementum et perfectio et finis (τέλος) potentiae" (S. Thomas). — Tato nutná korrelace (vzájemný vztah) aktu k potenci ve všech bytostech proměnlivých (entia mutabilia, contingentia) jest příčinou jeho pojmenování a rozlišování: I. „actus mixtus" (t. j. akt smíšený s potencí), jenž rozlišuje se opět dle různého poměru této korrelace takto: 1. „actus primus" — určující bytnost (essentiam) věcí proměnlivých. Začínajíce empirickým vědomím τοῦ ego, konstatujeme zásadou kausality především: a) actus subsistens t. j. duši lidskou, jakožto aktivní princip, který determinuje hmotu anorganickou (ὕλη) k dokonalosti (τέλος) života vegetativního a sensitivního (smyslového poznávání a snažení), ale zároveň nad tyto funkce

vyniká funkcemi rozumu a svobodné vůle, pročež není od hmoty vnitrně (intrinsecus č. essentialiter) závislou a může tudíž i bez těla rozumně poznávati a chtíti (v. duše). To označila scholastická filosofie výrazem o duši lidské, že jest — actus subsistens, t. j. může existovat též sama o sobě („subsistere", viz t. sl.). Jelikož však jest přirozeně určena býti „forma substantialis = actus substantialis" lidského těla, nazývá se: α) actus subsistens incompletus, jsouc protivou k β) actus subsistens completus, t. j. k pouhému duchu (πνεῦμα, angelus), jehož možnost dokazuje filosofie a skutečnou existenci theologie zjevená. — b) „Actus non subsistens." Proti tomu dospíváme porovnáním života člověka se životem zvířete, že v tomto funkce rozumného života není a tudíž princip funkcí vegetativních a sensitivních č. „actus" těla organického jest na hmotě naprosto (essentialiter) závislým, pročež se nazývá: „actus non subsistens", jelikož nemůže přirozeně sám o sobě existovati. — Dělí se pak actus non subsistens: α) substantialis = forma substantialis č. bytost substanciální, ačkoliv neúplná (substantia incompleta, correlativa materiae; β) accidentalis = forma accidentalis č. accidentaliter určující podstaty duchové i hmotné (v. sl. accidens). — Hledíce k existenci věcí rozeznáváme: 2. „actus secundus", a to a) actus existendi (actualitas, skutečnost, Wirklichkeit), jejíž korrelát jest „potentia (possibilitas) existendi"; b) actus operandi (activitas, činnost, Tätigkeit) a to: α) kon životní (actus vitalis), jemuž korrelátní jest potentia (et habitus) operandi (potence, mocnost, schopnost, Potenz, Vermögen, Fähigkeit, na př. schopnost rozumu); β) činnost mechanicko-fysická, jejíž korrelát jest síla (Kraft, δύναμις). Skutečný účinek (práce) předpokládá příčinu činnou „in actu secundo", t. j. potenci determinovanou ke konu čili (v hmotě) energii kinetickou (aktuelní), od niž se liší příčina „in actu primo" = t. j. energie statická (potencielní). — Rozborem pojmu „pohybu" v nejširším toho slova smyslu, a výkladem z něho odvozených pojmů „actus" a „potentia" vniká scholastická filosofie až k posledním příčinám τοῦ esse (bytnosti) a τοῦ agere (činnosti) všech věcí pohyblivých (proměnlivých). — Tento rozbor vede rozum k poznání analytického principu 1) „Quidquid movetur ab alio movetur". „τὸ κινούμενον ἀνάγκη ὑπό τινος κινεῖσθαι" (Arist.). A logickým postupem „a moto ad motorem" (z účinku k příčině) dospíváme k závěru o existenci „motoris primi" (prvopříčiny), který svůj „actus" movendi neobdržel od jinud (ab alio), nýbrž má jej vnitrnou nutností své bytnosti (essentialiter) čili „a se". — Tím dospíváme k protikladu „actus mixti" (v. I.), t. j. k aktu, který vylučuje veškerou potencialitu a proto se nazývá: II. „Actus purus" (emph. purissimus), „čirý kon," jakožto formální pojem bytosti „a se", Boha (v. „existentia Dei"); jest to Aristotelovo „πρῶτον κινοῦν οὐ κινούμενον". — Vzhledem k tomuto „actus purus" čili „motor immobilis" (πρῶτον κινοῦν) jest samozřejmou tato další 2) zásada: „Actus (ἐνέργεια) prior seu potior est quam potentia" (φανερόν ὅτι πρότερον ἐνέργεια δυνάμεώς ἐστιν). (Arist. a s. Thom. c. gent. l. 1. c. 16 a Kant, Demonstration d. Daseins Gottes.) Srovnati dlužno proti tomu Hegelovu „čistou a prázdnou ideu" („Die Idee — leer u. rein"), pouhou možnost (Mögliches), která sama sebe uskutečňuje (v. „ens") a stává se z ničeho vším, co jest a býti může (v. „Pantheismus idealis"). (Prameny: *Philos. Lac.* Log. II, 2. Dp. 1. sect. 3., kde též původní pram. *Arist.* a *sv. Thom*; *Mercier*, Cours philos. Ontologie.; *Gutberlet*, Metaphysik; *T. Pesch*, Welträtsel 1, 2. T. 2. Kap. § 2; *Suarez.* Dp. metaph.; *Sanseverino*, Inst. (Ontol. c. v.). a j.) *Kdč.*

actus (skutek, čin) předmětem mravouky katolické. Mravouka katolická sledujíc učení sv. Tomáše (I. II. q. 1. a. 1.) a jiných katolických bohoslovců rozeznává mezi činy lidskými a činy člověka. Činy lidské (actus humani) jsou ony činy, jichž člověk jest nejenom příčinou účinlivou, nýbrž i pánem; činy člověka (actus hominis) jsou však ony činy, jichž člověk jest sice příčinou účinlivou, nikoliv však pánem. Příčinou účinlivou činů svých stává se člověk mohutnostmi svými vůbec, pánem však jejich stává se jedině rozumem a svobodnou vůlí. Jsou tudíž činy lidské ony, které pocházejí ze svobodné, rozvahou řízené vůle (ex deliberata voluntate), činy člověka však ony, jež umožněny ostatními mohutnostmi člověka, ani z rozumu, ani ze svobodné vůle nepocházejí; co tedy koná člověk v úplné roztržitosti, ve spaní, v opilosti, v šílenství, v hypnose; vůbec kdykoliv rozumu svého a svobodné vůle své užívati nemůže, to jsou činy člověka, nikoliv však činy lidské. Samozřejmo jest, že člověk za činy, jichž pánem jest, tedy za činy lidské státi a zodpovídati musí, že tedy činy lidské se mu přičítají (imputují), kdežto činy člověka, jež pouze takovými jsou, jemu přičítány býti nemohou. — Pouze činy lidské mohou býti buď dobrými neb zlými, tedy mravními, kdežto činy člověka veškeré mravnosti postrádají; protož také předmětem mravouky jsou jedině činy lidské, nikoli však činy člověka, jichž mravouka si pouze potud všímá, pokud činům lidským se podobají a od nich rozeznávány býti musí. Z té příčiny zaujímá traktát „de actibus humanis" (o činech lidských) v katolické mravouce důležité místo, a většina moralistů buď jej celému dílu svému staví v čelo (což zajisté nejvhodnějším býti se jeví), aneb alespoň po výkladu o zákonu a svědomí, ale každým způsobem před pojednáním o hříších jej umísťuje. [*G. Walsh*, Tractatus de actibus humanis, 2. vyd., Dublinii 1891; *V. Frins*, De actibus humanis. Friburgi 1897, 1904.] *Přeš.*

actus coniugalis (maritalis, matrimonialis) viz manželství.

actus contritionis v. lítost, vzbuzení lítosti.

actus heroicus čili čin hrdinný vykládá se ve smyslu buď širším nebo užším. I. Činem hrdinným v širším toho slova smyslu nazýváme každý čin spojený s obětí neb nebezpečím života nebo zdraví nebo jmění nebo cti, vůbec každý čin vyžadující zvláštního mimořádného sebezapírání. Jest otázkou, zdali činy hrdinné mohou býti předmětem zákona, po případě, zdali povinni jsme poslechnouti zákona, lze-li mu jen činem hrdinným vyhověti. Škola tuto otázku formuluje: „zdali mravní nemožnost zbavuje či nezbavuje zákonného závazku"; neboť čin hrdinný vyčerpává v nadobyčejné míře síly konatelovy a napíná je až do krajnosti, tak že čin fysicky snad je možným, ale mravně, t. j. se zřetelem ku průměrným silám téměř nemožným. Platí pak tyto zásady: Zákon přirozený zavazuje vždycky, a jsme povinni vyhověti mu i s největší obtíží a škodou; na př. není nám dovoleno lháti, abychom unikli smrti. V zákoně zjeveném platí obecně tatáž zásada; tak na př. ani nebezpečí smrti nám nedovoluje zapříti víru; avšak v některých zvláštních okolnostech lze po moudrém uvážení na základě jakési epikie usouditi, že značná obtíž nebo mimořádná hrozící pohroma, ne-li v celé míře, tedy alespoň z části nám uvolňují v povinnosti ze zákona zjeveného vzešlé: tak na př. přestává povinnost materiální úplnosti

ve zpovědi, je-li jen se škodou kajícníkovou neb zpovědníkovou možná. V zákoně lidském nejsnáze omlouvá mravní nemožnost; neboť nesluší se, aby zákonodárce lidský, nepřihlížeje ku křehkosti poddaných, síly jejich až do krajnosti napínal, a to tím méně, jelikož i sám božský zákon po stránce té někdy úlevy dopřává; tak na příklad nejsme vázáni postem, když by nám na zdraví škodil. Avšak i lidský zákon jest někdy oprávněn, žádati na poddaných i čin hrdinný, arciť jen tenkráte, jestliže by přestoupení zákona lidského vyznívalo ve formální pohrdání Bohem neb církví neb vírou neb zákonodárnou pravomocí, nebo jestliže blaho obecné žádá, aby zákonu i s největším nepohodlím, třeba i s nebezpečím smrti vyhověno bylo; tak na př. nesmí vojín opustiti stráž, byť i smrt mu hrozila. — II. Actus heroicus v užším toho slova smyslu jest čin hrdinné lásky k dušim v očistci, jímž konatel všechny své dobré skutky, které za živa vykoná, a všechny odpustky, jichž získá, jakož i všechny modlitby a mše, které zaň po smrti obětovány budou, po stránce satisfaktorické čili smírné postupuje dušim v očistci. Pravíme: „po stránce satisfaktorické", neboť každý dobrý skutek má dvojí (po případě trojí) ráz: on jest skutkem satisfaktorickým čili smírným, jelikož jím lze zadost učiniti za hříchy lehké a již zde na zemi odpykati tresty časné; on jest skutkem meritorním čili záslužným, an rozmnožuje milost posvěcující a dává nárok na vyšší stupeň blaženosti věčné; a je-li dobrý skutek spojen s modlitbou nebo je-li sám modlitbou, má i třetí ráz, on jest impetratorní, an dochází vyslyšení. Ani druhý ani třetí účinek dobrého skutku nemůže býti konatelem odstoupen, nýbrž jedině první. Kdo tedy vykonal čin hrdinné lásky k dušim v očistci, nepozbývá ničeho na budoucí nebeské slávě své; on jedině vzdává se nároků na zkrácení svých očistcových trestů. Ale přes to přece jest čin ten v pravdě hrdinný, uvážíme-li, že konatel ochoten jest sám déle trpěti v očistci, jehož muka zajisté jsou nevýslovná, jen aby jiným k rychlejšímu osvobození pomohl. Arciť lze právem za to míti, že tato obět mu na jiné straně mnohonásobně nahrazena bude, zvláště že tímto dobrým skutkem po stránce meritorní mnoho získá. Obyčejně děje se akt heroický tím způsobem, že konatel všechny řečené dobré skutky atd. klade do rukou milostné nebes Královny, aby ona je dle svého uznání dušim v očistci přivlastnila a rozdělila; a po té stránce jest heroický akt zároveň aktem hyperdulie; avšak dle výslovného vyjádření Lva XIII. (ze dne 19. pros. 1885) není toho třeba. — Heroický akt nevyžaduje žádné zvláštní formulky; stačí úplně vůle a úmysl konatelův. S ním jsou spojena velká privilegia ve prospěch duší v očistci, jež zvláště Pius IX. (30. září 1852) rozmnožil. Kněží učiniví heroický akt mají na každý den indultum altaris privilegiati, t. j. kdykoliv za jednoho mrtvého slouží rekviem anebo (není-li dle rubrik rekviem dovoleno) mši v barvě, mohou tomuto mrtvému applikovati odpustky plnomocné; slouží-li jednu mši za více mrtvých, připadají odpustky ty pouze jednomu z nich, a to tomu, koho celebrant sám designuje aneb jehož volbu ponechává Bohu nebo nebes Královně. Laikové učininiví heroický akt získávají plnomocné odpustky pro duše v očistci při každém svém svatém přijímání, a pak ještě, kdykoliv v pondělí slyší mši svatou (a nemohou-li pro své zaměstnání v pondělí obcovati mši, tedy v neděli); k získání odpustků však nezbytno jest, aby v nějakém kostele nebo v některé veřejné kapli pomodlili se na úmysl papežův. — Akt heroický působí modo suffragii. Může býti učiněn na doživotí nebo také na nějakou jen dobu; a i když byl učiněn na doživotí, nemá ráz neodvolatelného slibu; může tedy konatel heroický kdysi vykonaný akt později, kdykoliv chce, odvolati, aniž by tím hřešil.

Vřešť.

actus liturgicus = hra liturgická (v. t.).

actus periti (též **rei periti, testes periti**) zovou se při soudním řízení znalci či experti, jichž výpovědi mají pro odbornou znalost nebo vědecké resp. technické vědomosti jejich velikou váhu a průkaznou moc. Mohou býti voláni buď na žádost stran, nebo z ustanovení soudcova, nebo z ustanovení zákona a mají to býti osoby nestranné a věrohodné, které musí též vždy složiti příslušnou přísahu. „Visum repertum" podávají písemně, ač na lepší vysvětlení věci i ústně k otázkám předloženým odpovídají, při čemž odpovědi jejich do protokolu se zapisují. V processu manželském užívá se lékařů a porodních babiček jako expertů, jde-li o důkaz fysické nemohoucnosti nebo nedokonaného manželství, o čemž bližší ustanovení mají jednak instrukce S. C. C. z 22. srpna r. 1840 a instrukce S. Off. (bez data), jednak u nás instrukce pro soudy manželské v Rakousku z r. 1855, zejména též co se týče průkaznosti jejich výpovědí. Instrukce ta v §§ 166, 167, 174, 175 praví: § 166. Quando ad probationem conficiendam rei periti adhibendi sunt, eorum duos saltem et eos scientia et integritate praestantes omnique partium studio expertes tribunal matrimoniale seliget, qui iuxta instructionem a commissario exarandam et a matrimonii defensore adprobandam investigationem debitam habeant et animi sententiam scriptis pandant. Relate ad partium studium contra rei peritos eaedem valent exceptiones, quae ipsis, si testes agerent, opponi possent. — § 167. Rei periti iurati sint oportet. Ubi de facto agitur, a quo validitas matrimonii dependet, jusjurandum eis etiam tunc deferendum est, quando iam iuramento in munere adeundo deposito se obstrinxerint, fore ut veritatem in consultis dandis sancte servent. — § 174. Si duo rei periti, in quorum scientia et animo a partium studio remoto tribunal matrimoniale plenam collocet fiduciam, unanimes declaraverint, impotentiam adesse insanabilem et absolutam ipsamque matrimonium praecesisse, hoc non obstante pars, cuius impotentia asseritur, petere potest, ut tertius quoque rei peritus investigationem habeat. Si impotentia pro respectiva tantum declaratur, conspirans trium saltem rei peritorum consultum ad probationem plenam necessario requiritur. Quodsi dubium remaneat, an impotentia insanabilis existat et matrimonium antecesserit, rejicienda est declarandae invaliditatis petitio. — §. 175. jedná o výjimce od pravidla právě uvedeného. Tamtéž viz §§ 151, 158, 227. (*Luca*, Jud. ecc. I. 1. str. 508 nn. *Gasparri*, Tract. can. de matrim. II. *De Camillis*, Inst. iuris can. III. *Schulte*, Darstellung des Prozesses vor den kathol. geistl. Ehegerichten Oesterreichs, p. 181. nn.) *Tpch.*

actus primoprimi, secundoprimi a **secundi** v. motus.

actus publicus n. **sollemnis**, na středov. universitách slavnost s disputací spojená na počátku a na konci školního roku.

actus virtutum theologicarum v. ctnosti, vzbuzení tří božských ctností.

Acuna de (**Acunna**) 1 Ant. Gonzalez, špan. dominikán, prof. theol. v Limě, odebral se do Říma za příčinou kanonisace sv. Rosy Limanské, od 1670 bisk. v Carácas, *z.* 1682. *Sp.* „Compendium vitae Rosae de S. Maria", „Bullarium confraternitatum ord. Praedicatorum", „Summarium privilegiorum ord. Praed." a j. — 2. Kryštof, T. I., *n.* 1597 v Burgosu, poslán jako missionář do Chile a Peru, 1639 spolu s Petrem Texeirou prozkoumal pořící řeky Amazonské (hlavně za účelem zjištění její

splavnosti); výsledky výzkumů svých uveřejnil ve sp. „Nuevo descubrimiento del gran Rio de las Amazonas i viague de la provincia del Quito en el Regno del Peru“ (Madrid 1541), kteréžto dílo (tvrdí tak Gomberville v předml. franc. překl. vyd. 1682) bylo prý od špan. vlády potlačeno z bázně, aby Portugalci výzkumů v něm obsažených nevykořistili ve svůj prospěch. Později byl prokurátorem řádu v Římě, načež odebral se opět do Ameriky, kdež z. ok. 1675.

A cunctis modlitba mešní, jejíž význam římský missál naznačuje titulem „ad poscenda suffragia Sanctorum“ (srv. rubriku ned. V. po Zjev. P.) předepsána jest při mších a) o nedělích a svátcích polodvojných v době od svátku Očišťování Panny Marie až do doby postní a od oktávy svatodušní až do adventu a b) o nedělích a feriích od popeleční středy až k neděli smrtelné (exklus.) jakožto druhá; c) o svátcích polodvojných v době sub b) uvedené jakožto třetí (poněvadž druhá je de feria). — O modlitbě této jednala často kongregace obřadů, která ustanovila, že: 1. v každé veřejné svatyni (kostele nebo benedikované kapli) při písmeně N. jest připojiti jméno jejího sv. patrona (auten. dekr. č. 1332, 1609, 2769, 2822, 3752); 2. řeholníci mohou přidati jméno svého sv. zakladatele, ale nesmějí vynechati při tom jméno sv. patrona chrámového (aut. d. 3758); 3. ve svatyni veřejné, která je zasvěcena nějakému tajemství Páně a v kaplích soukromých jest připojiti jméno sv. patrona obce nebo země (aut. d. č. 2814, 2822); 4. však jméno sv. patrona nepřipojuje se vždy jen na tom místě, kde v missálu písmeno N. stojí, nýbrž pořadem litanií ke Všem svatým; proto po jménu P. Marie jest klásti jména sv. andělů a sv. Jana Křt., pak teprve jméno sv. Josefa (tedy před jménem sv. Petra a Pavla, d. č. 3249, 3502); 5. slouží-li někdo votivní mši o sv. Josefu nebo sv. patronu, vynechá jejich jména v této oraci nebo zamění ji za oraci „Concede“, první mezi „or. diversae“ (d. č. 2597, 3400); 6. v církevní provincii pražské ve svatyních veřejných a soukromých sub 3. jmenovaných jest připojiti při písmeně N. jména sv. patronů „... atque beatis Adalberto, Vito, Venceslao, Ioanne, Cyrillo, Methodio, Procopio, Ludmila et omnibus sanctis“; v ostatních svatyních smějí se připojiti v náhradu za to, že nemohou všichni sv. patronové býti slaveni oktávou (v tomto případě se však jmenují až po jménu sv. patrona chrámového; viz indult pro Provinc. Pragensi 17. Novembr. 1864 a decr. Pragen 2. Maii 1900). [Missale Roman. Rubr. gener. IX.; Decreta authentica Congreg. Sacr. Rituum, Romae 1898—1900. — Srvn. čl. Ad libitum 1.] *Hrbk.*

Acutius sv., mč. v Puteolích za Dioklec., spolu se sv. Januariem a j. vězněn a posléze sťat. Mart. R. 19. září.

Acuto d' Jac. Affinati, dominikán, 1602 převor kl. St. Maria delle Grazie v Padově, z. 1615. *Sp.* „Il monte santo della Tribulazione“ (Ben. 1602), „Il mondo al rovescio e sossopra, dialoghi“ (t. 1602), „Il muto che parla. Dialogo ove si tratta dell' eccellence e de' difetti della lingua humana“ (t. 1606), „Giardino fiorito della Gran Signora Reina dell' Universo“ (Neap. 1615).

Acworth v. Ackworth.

Acyllinus (**Aquilinus**) sv., jeden z mučedníků scilitanských (v. t.), Mart. Rom. 17. čce.

Ada, *hbr.* 'Ádâh, 1. první z obou žen Lámechových, matka Jábela a Jubala (Gen. 4^{19}). — 2. dcera Elona hethejského, druhá manželka Esauova, matka Elifazova (Gen. 36^{2}); v Gen. 26^{34} nazývá se Basemath (v. t.).

Ada (**Adrechildis**) sv., abatyše benedikt. kl. St. Julian u Le Mans, dříve jeptiška kl. P. Marie v Soissons, z. na sklonku stol. VII.

Ada, dle zpráv z XII. a XIII. stol. sestra Karla Vel., dcera Pippinova, žila kolem r. 800, darovala klášteru sv. Maximina u Trevíru hojně pozemků a mimo to skvostný, miniaturami vyzdobený evangeliář (z poč. IX. stol.), zvaný podle dárkyně Adin rukopis („Ada-Handschrift“), jenž nyní chová se v Trevíru (měst. knih.). Srvn. *St. Beissel*, Geschichte der Evangelienbücher (Freib. Br. 1906), 174 a násl.

ad acta v kuriálním slohu znamená totéž jako odložiti věc nějakou buď jako nevyřízenou, nebo jako takovou, která nevyřízením t. j. nezodpověděním pokládá se za záporně vyřízenou, nebo za takovou, na kterou písemní vyřízení se nedává, tedy buď ve smyslu „reponatur“, nebo ve smyslu „žádná odpověď je také odpověď“.

Adad 1. jméno boha větru a bouře (psává se ideogr. IM, fonet. A-da-ad) pantheonu babylonsko-assyrského a aramejského. Jinak sluje též Rammân. (*Jastrow*, Die Religion Babyloniens u. Assyriens I. Giessen 1905, 146 nn. *Zimmern*, Die Keilinschriften u. das alte Testament, 442 nn.) *A.* vyskytá se v četných složeninách vlastních jmen, jako: Ben-Hadad (3 Král 15^{18} nn. 20; 22; 4 Král 13^{24} n.), Adad-melech (tak-li jest čísti dle návrhu *Jensenova* v Zeitschr. für Assyr. XIII., 333 slovo Adrammelek v 2 Král 17^{31}), Hadad-ezer (3 Král 11^{23} hebr., Vulg. čte Ada'ezer v. t.) a Hadad-Rimmon (Vulg. Adadremmon v. t.)—2. *hbr.* הֲדַד (Hadad), jméno několika králů edomských: a) čtvrtého v řadě Gen. 36^{35} nn. uvedené. Byl synem Badadovým (dle LXX Bada'ovým) a sídlel ve městě Avith (dle LXX Γεθθαίμ). Srv. 1 Paral 1^{46}; b) posledního, osmého v Gen. 36^{39}. Text massor. čte na tomto místě nesprávně הֲדָר Hada'r místo Hadad, rovněž LXX nesprávné Ἀρώδ místo Ἀδάδ. c) 3 Král $11^{14.25}$ vypravuje rovněž o králi edomském Adadovi (LXX Ἀδερ), který prchl před vítěznými zbraněmi Davidovými do Egypta, po smrti Davidově však se vrátil do své vlasti a zmocnil se zase žezla svých otcův. — 3. Jméno osmého syna Ismaelova Gn 25^{15}. Hadad jest na tomto místě čísti s pentat. samarit. proti textu massor. (חֲדָד Chadad), proti LXX (Χοδδάν) a proti Vulg. (Hadar). *Hjč.*

Adada *hbr.* 'Ad'ádâh, LXX Ἀροηλ, město na jihu území kmene Juda Jos. 15^{22}, dle jedněch nynější zříceniny 'Adada vých. od Bersabé, nedaleko Mrtvého moře; dle jiných čísti dlužno 'Ar'árâh; pak by bylo totožné s m. Aroer 1 Král 30^{28} (v. t.).

Adadezer (= Hadad jest pomoc, pomocník) jest čísti jméno krále aramejské říše Soby (3 Král 11^{23}) dle správného textu hebr. הֲדַדְעֶזֶר Hadadezer proti Vulg., která čte Ada'rezer (srv. 2 Král 8^{3-12}, 10^{15} nn. *Hjč.*

Adadremmon (*hbr.* הֲדַדְרִמּוֹן Hadadrimmon = Hadad jest Rammán?) Zach. 12^{11}, dle některých novějších exegetů jméno osoby, dle všeobecnějšího mínění však jméno místa, které dle Jeronyma odpovídalo římskému městu Maximianopolis a odpovídá dnešní vesnici arabské Rummâne, vzdálené dvě hodiny od Dženínu na sz. (*Knabenbauer*, Comment. in proph. min. Par. 1886 str. 375 nn.) *Hjč.*

adaequatio (z lat. ad-aequare, aequum reddere, srovnati, do rovnosti uvésti) srovnalost, shoda, úplná rovnost. V logice se definuje pravda: „adaequatio intellectus et rei“, shoda rozumu s věcí. Shoduje-li se naše poznávání s bytností (essentia) věcí, t. j. srovnává-li se kon poznávací s věcí, jakožto její shodný výraz (obraz), — jest pravdivé,

poznáváme pravdu. Jest to pravda logická, v níž jest věc měřítkem (normou) rozumu; pravda ontologická, je-li rozum (božský absolutním, lidský relativním) měřítkem věcí (v. pravda). *Kač.*

adaequatní (v. adaequatio), na roveň položený, přiměřený, úplný. Pročež 1. v logice pojmy adaequatní jsou, které vše, co o věci poznatelno jest, svým obsahem vyjadřují. Takových pojmů, přesně řečeno, žádný rozum konečný — aspoň přirozeně — nemá. — 2. adaequatní příčina jest, která úplně vše v sobě obsahuje, čeho k účinku je třeba, tak na př. synthese duše a těla jest adaequatní příčinou života sensitivního i intellektuálního; tělo samo o sobě aneb duše sama o sobě jsou příčinou i nadaequatní (neúplnou) čivosti (sensibilitatis). — 3. v theologii, v nauce o zadostučinění (v. t.) znamená adaequatní = condignum = rovnocenný = rovné hodnoty, t. j. takový kon svobodné, nadpřirozenou milostí obdařené vůle, jejž Bůh od člověka dle svého zaslíbení (ex promissione) přijímá (acceptat) v hodnotě takového dobra vnější své slávy, že vyrovná („adaequat") vnější zlo (malum externum) urážky Boha hříchem. Této adaequatní (rovnocenné) hodnoty nabývá kon lidský, vedle uvedených podmínek, ze zásluh přebytečného (superabundantis) zadostučinění Kristova (v. acceptatio = zásluha). *Kdč.*

Adela, Adajas, č. př. Adaj, Adaja, Adajáš, hebr. 'Adájâh. 1. Hadaia, Hadajáš (v. t.). — 2. levita z rodu Gersonova. 1 Par. 6^{41}; ve verši 21. téže kapitoly nazývá se Addo. — 3. Benjaminita, syn Semejův 1 Par. 8^{21}. — 4. kněz, syn Jerohamův, vrátivší se ze zajetí babyl. 1 Par. 9^{12}, 2 Esdr. 11^{12}. — 5. jeden z potomků Bániových a jeden z těch, kdož po návratu ze zajetí měli za manželky cizozemky. 1 Esdr. 10^{29}. — 6. potomek jiného Bánia; měl rovněž cizozemku za manželku. 1 Esdr. 10^{39}. — 7. otec setníka Maasiáše, jednoho z těch, jež velekněz Jojada si zvolil k tomu, by mu pomohli svrhnouti Athalii a dosaditi na trůn Joasa. — 8. potomek Judův z rodu Fáresova. 2 Esdr. 11^{6}. — 9. jméno rodiny kněžské v době velekněze Joakima. 2 Esdr. 12^{16}.

Adalar sv. mč. (20. dubna, kněz a průvodce sv. Bonifáce, *z.* 5. čna 755 u Dokkumu, dle kalendaria erfurtského byl prý prvním a jediným biskupem erfurtského biskupství 741 založeného.

Adalard (Adalhard) sv., OSB. opat corbijský, *n.* kolem 753, *z.* 2. února 826, synovec Pipina Krátkého a bratranec Karla Vel.; vychován u dvora, vstoupil do kl. corbijského. Pobyv nějaký čas v Monte Cassino, vrátil se do kl. corb. a stal se tu kol. 775 opatem. Karel Vel. poslal jej do Italie, aby byl rádcem jeho syna, mladistvého krále Pipina, R. 809 súčastnil se synody v Cáchách, načež byl vyslán, aby odevzdal pap. Lvu IX. akta její. R. 814 súčastnil se sněmu v Noyonu. Ludvík Pobožný, uveden byv v omyl lživými zprávami, poslal jej do vyhnanství na ostrov Héro (nyn. Noirmoutier). *A.* prodlel tam 7 let, načež směl vrátiti se do kláštera svého a ujmouti se zase jeho řízení. Zal. kl. Novou Corbii (Korvei, Corvey) na Veseře. Dle zprávy jeho životopisce Paschasia Radberta zabýval se *A.* studiem sv. Augustina; ale zachovaly se od něho pouze některé spisy vztahující se ke správě kl. corbijského (*Migne*, PL. CV, 533).

Adalbero (Adalberon) 1. bl. biskup **augsburský**, syn hraběte z Dillingenu a strýc sv. Ulricha, biskupa augsburského; kolem 850 vstoupil do kláštera ben. v Ellwangenu, kdež byl vzorem kázně klášterní a života asketického, jakož i přítelem a podporovatelem posvátných věd i uměn (zvl. hudby); později byl zvolen od svých spolubratrů za opata. Ještě za Karla III. (Tlustého) byl vyvolen za biskupa augsburského (887). Císař Arnulf (896—899) vážil si ho velice, i bral ho v důležitých věcech za radu a svěřil mu vychování svého syna (Ludvika Dítěte), kterýž panoval od r. 900—911 jakožto Ludvík III. *A.* podporoval duševní i hmotné blaho všude, kde jen mohl; zvláště velikých zásluh získal si o klášter svatohavelský, o kláštery v Lorschu, sv. Florianu (u Lince), Kostnici, Salcburku, Sebenu (nyní Brixen). *A. z.* 9. října 909 (dle jiných 28. dub. 910). Ostatky jeho jsou v kostele sv. Ulricha a sv. Afry v Augsburku. (Vita S. Adalberonis, ep. August., auctore Oudalscalco, vyd. Jaffé v „Arch. f. Gesch. d. Bist. Augsb." 1860.). — 2. řeč. **Ascelin, bisk. laonský** (977—1030), *n.* cca 945; stál na straně Kapetovců proti Karlovicům, i těšil se tudíž přízni Hugona Kapeta i nástupce jeho Roberta. Proti Karlovicům nepočínal sobě šlechetně; zradil Karla Lotrinského Hugovi Kapetovi. Sp. satyr. báseň „Adalberonis carmen", v níž kárá některé zlořády při dvoře Robertově (*Migne*, PL. CXLI, 769); báseň „De sancta Trinitate" a dialog „De modo recte argumentandi et praedicandi" (obě netišt.). — 3. **bisk. metský** toho jména I. od 929, *z.* 964, syn falckraběte Wigericha v Cáchách, byl z nejvýtečnějších bisk. oné doby, provedl reformu klášterů lotrinských. — 4. **bisk. metský**, toho jm. II., syn vévody lotrinského Fridricha I., 984 bisk. verdunský, téhož r. transferován do Met, zakl. kláštery a dobročinné ústavy, *z.* 1005 14. pros. — 5. **bisk. metský** (od 1047) t. jm. III. ctih., z vévod. rodu lucemb., vynikal zbožností, vzdělaností i činností polit., *z.* 1072 13. listop. — 6. **bisk. remešský**, (od 969), opat bened. kl. v Gorze, obratně hájil práv církevních, obnovil kázeň kleru, podporoval vědy, zakládal školy. Byl kancléřem králů Lothara, Ludvíka V. i Huga Kapeta, *z.* 988. Od něho 41 listů otišt. v *Migne*, PL. CXXXVII, 503. — 7. **z Montreuilu, arcib. trevírský**, v. Albero. — 8. **bisk. wormský** (od 1065), dříve benediktin v kl. svatohavelském, bratr švábského vévody Rudolfa, *z.* 1070. — 9. **bisk. würzburský** od 1045, z rodu hrabat z Lambachu a Welsu, zasaz. se horl. o zakl. a ref. klášterů, hájil práva církve proti cís. Jindřichu IV., za to byv sesazen 1085 uchýlil se do rodného zámku Lambachu, jejž byl již dříve 1072 (n. 1056) změnil v klášter; tam *z.* 1090.

Adalbert 1. arcib. hambursko-bremský, syn Fridricha hraběte saskodurynského a matky roz. hraběnky výmarské. Po přání své matky oddal se stavu duchovnímu; vynikaje velikými schopnostmi dosáhnul brzy vysokých důstojností. Stal se kanovníkem a později proboštem v Halberstadtě, po smrti pak arcibiskupa Alebranda Becelina, arcibiskupem hambursko-bremským 1034 (nebo 1045). K úřadu tomu byl zvláštní měrou uschopněn: byl učený, výmluvný a pracovitý, laskavý k podřízeným a dobročinný k chudým. Polořichu tyto schopnosti byly zakaleny přílišnou pýchou. Proto také dostal se brzo po svém nastoupení do sporu s vévodou Bernardem II. saským, kterýž sídlil v Hamburku. Arcib. *A.* stál totiž na straně císaře Jindřicha III.; vévoda pak pokládal *A*-a toliko za vyzvědače císařova. *A.* navštěvoval pilně císařský dvůr, súčastňoval se mnoha výprav válečných s Jindřichem III. a držel se rozhodně té strany, která schvalovala a podporovala plán, jenž již za Konráda II., otce Jindřichova, byl přijat a nyní dále prováděn, plán totiž, různá vévodství spojiti s korunou císařskou. Ačkoli *A.* v mnohých věcech byl zapleten do záležitostí světských, nelze přece říci, že by byl zanedbával duchovní úřad svůj. S velikým úsilím staral se o missionářskou činnost na severu a církevní pravomoc svou rozšířil i nad Dánskem, Skandinavií, Islandem, Orknejemi a Grónskem; 20 biskupů mu bylo podřízeno. *A.* chtěje vrchní moc nad rozsáhlým tímto územím upevniti, hodlal proměniti arcibiskupství hambursko-bremské v patriarchát. Záměr *A*-vův neplynul snad z nějaké snahy proti-

římské. Papež Lev IX. neschválil sice plánu toho, ale také ho nekáral; *A*-a vyznamenal pro jeho horlivost ve věcech církevních, učiniv jej 1053 papežským legátem. Největšího vlivu ve věcech politických nabyl *A.* za nezletilého Jindřicha IV. Když kolínský arcibiskup Hanno zjednal si poručnictví nad mladičkým Jindřichem, uznal brzy za nutné, aby rozdělil se s *A*-em o řízení říše, jež s poručnictvím bylo spojeno. *A.* však nabyl brzo nadvlády a chtěje vliv Hannonův zničiti, dal krále již v 15. roce věku jeho prohlásiti za plnoletého. Ale i potom *A.* vedl vládu dále, nechávaje Jindřicha IV. zcela v jeho výstřednostech. Proto knížata, žárlíce na moc a vliv Adalbertův, sešli se 1066 k sněmu do Triburu a pohnuli mladého krále k tomu, že *A*-a propustil. *A.* vytrpěl potom mnoho příkoří od nepřátel svých, ano i o život mu bylo ukládáno. Ale již po třech letech (1069) *A.* dostal se znovu k vládě a nabyl opět velikého vlivu u dvora císařského; z. však za nedlouho 1072 v Goslaru nad Rýnem. (*Adami*, Gesta Hamaburgensis ecclesiae pontificum in Monum. German. Scriptores. VII. 267—389; *Grünhagen*, Adalbert Erzbischof von Bremen und die Idee eines norddeutschen Patriarchats, Leipzig 1854; *Dehio*, Geschichte des Erzbist. Hamburg-Bremen 1877; *Hans v. Schubert*, Hamburg, die Missions-, metropole des Nordens im Mittelalter, 1904.) — **2. sv.**, první arcib. **magdeburský**. Pocházel pravděpodobně z Lotrinska; kolem r. 960 byl mnichem bened. kláštera sv. Maxima u Trevíru. Arcibiskup mohučský Vilém navrhl jej císaři Ottovi I. za misionáře do Ruska. Velkokněžna Olga ruská, vdova po Igorovi, na jméno Helena r. 955 v Cařihradě pokřtěná, nepohodši se s císařem řeckým, vyžádala si na Ottovi missionáře. Vyhlídnutý k tomuto mnich *A.* byl na biskupa posvěcen a 961 do Ruska vypraven. Avšak již 962 s nepořízenou, s tíží uchrániv života, vrátil se do Němec. Vraceje se z Ruska územím Slavníkovým biřmoval sv. Vojtěcha. Potom žil u dvora císařského; 966 stal se opatem kláštera weissenburského v Elsasku; tam pokračoval buď sám, neb některý z mnichů pod jeho vedením v cenné kronice Regina Průmského, vypsav události sběhší se v letech 907—967. R. 968 na říšském sněmu v Ravenně jmenoval jej Otto I., snad pro znalost jeho jazyka slovanského, arcib. nově zřízené metropole magdeburské. Arcibiskup *A.* staral se o šíření křesťanství mezi Slovany, v jichž území se všech 6 biskupství metropole jeho prostíralo. Nemenší péči věnoval kázni duchovenstva svého a kathedrální škole magdeburské v klášteře sv. Mořice, do níž 972 poslán byl i sv. Vojtěch, kterýž tu pod znamenitým učitelem Otrichem po 9 let studoval. Vojtěch arcibiskupu *A*-ovi s takovou láskou byl oddán, že i jeho jméno „Adalbert" přijal. *A.* z. na visitační cestě v Zscherbenu u Meziboru (Merseburku) 20. čna 981. — **3. arcib. mohučský** (1111—1137), pocházel z rodu hrabat ze Saarbrückenu. Od 1106 byl kancléřem a důvěrníkem cís. Jindřicha V. Vynikal duševním nadáním, státnickou schopností a nesmírnou činností. Záhy stal se proboštem v Neuhausenu u Wormsu a u svatého Serváce blíže Maastrichtu; 1111 byl zvolen za arcib. mohučského a hned investován od císařského příznivce svého způsobem, jejž Řehoř VII. zavrhnul, totiž prstenem a berlou. Ve sporu císařově s pap. Paschalem II. stál zprvu na straně císařově; stav se však arcibiskupem změnil své smýšlení a vystoupil rozhodně proti libovůli císařově ve věcech církevních. Poněvadž nebylo dbáno hlasu jeho, opustil dvůr císařský a postavil se tím rozhodněji na stranu papežskou. Jindřich V. uvrhl jej do vězení, v němž *A.* tři léta strávil. Zakročením občanů mohučských a rytířů arcibiskupských byl Jindřich pohnut k tomu, že propustil jej na svobodu (1114), *A.* odebral se pak hned do Kolína a svolav ostatní knížata, radil se s nimi o záležitostech říšských. Od té chvíle jevil velikou horlivost ve věcech církevních; horlivost ta však byla spojena s jakousi hořkostí proti císařovi. Zdá se, že již tehdy v Kolíně uzavřel *A.* s arcibiskupem kolínským Bedřichem, aby byl dán Jindřich V. do klatby. Císař zuřil vždy více proti arcibiskupovi, až došlo k válce mezi *A*-em a jeho přívrženci s jedné, a mezi císařskými s druhé strany. Zvítězila strana biskupská, a to skvěle. Byl tedy zjednán říšský mír (1119); netrval však dlouho, neboť synoda remešská zakázala k obzvláštnímu naléhání *A*-ovu investituru biskupů a opatů skrze laiky a prohlásila klatbu nad Jindřichem V. — *A.* usiloval o to, aby v dlouhém boji o investituru, pokud možno, prostředkoval mír. Ale teprve 23. září 1122 byl uzavřen ve Wormsu konkordát s papežem Kalixtem II. Od té doby oddal se *A.* hlavně církevnímu povolání svému, nespouštěl však zcela z mysli záležitostí říšských. Předem začal s reformou duchovenstva, kteráž po dlouhém sporu o investituru nutnou byla. Několikrát shromáždil za tím účelem duchovenstvo na synodách v Mohučí. Po smrti Jindřicha V. *A.* vlivem svým dosáhl toho, že zvolen byl za císaře Lothar saský, s nímž se však později nepohodl. *A.* z. 1137, a byl pochován v kapli sv. Gotharda od něho vystavěné v dómu mohučském. — **4. prvý biskup pomořanský**, rodu polského, byl na návrh Otty, biskupa bamberského a apoštola Pomořanů, ustanoven 1140 za biskupa se sídlem ve Volíně při kostele sv. Adalberta. *A.* kázal horlivě Krista v Pomořansku, jsa podporován tamějšími vévodami. Když moravský biskup Jindřich II. Zdík s křižáckým vojskem pronikl až ke Štětínu, chtěje v tamějších krajinách při moři Východním šířiti křesťanství, pohnul prý ho *A.* k návratu. *A.* z. 1162. Z Volina bylo biskupské sídlo přeloženo 1175 do blízkého Kamina. — **5. arcib. solnohradský** (1168—1177 a 1183—1200), třetí syn Vladislava II., krále českého, a Gertrudy, dcery rakouského markraběte Leopolda III. Byl dán na vychování strahovskému klášteru, kde přijal roucho klášterní; po té stal se mělnickým proboštem, a byl, maje sotva 23 roky svého věku, r. 1168 po smrti svého strýce, arcibiskupa Konráda II. z Babenberku, zvolen za jeho nástupce v Solnohradě. Oldřich, patriarcha aquilejský, posvětil jej na kněze a biskupa a Alexander III. poslal mu pallium. Regalií sice nepřijal od císaře Bedřicha I., přece však vykonával všechna práva arcibiskupská. Rozhořčený císař přinutil jej v srpnu 1169, že se svého arcibiskupství vzdal. *A.* však odvolal brzo své poděkování a vystoupil opět jako arcibiskup, jsa podporován od pap. Alexandra III., kterého za pravého papeže hned od počátku uznával, a ne císařského vzdoropapeže Viktora IV. Měl oyšem znova spor s císařem, byl výrokem knížat v Řezně sesazen, a na jeho místo přišel Jindřich z Berchtesgadenu. Alexander III. prohlásil tuto volbu za neplatnou a chránil *A*-a. R. 1177 přišel *A.* do Benátek a podal papeži obranu, že jest správně zvoleným arcibiskupem solnohradským. Avšak vida v Benátkách, že přízně císařovy dojíti nemůže, vzdal se hlavně na radu samého papeže Alexandra III. svého arcibiskupství (9. srpna 1177) a navrátil se do Čech na své mělnické proboštství. Na jeho místo byl za arcibiskupa zvolen Konrád III., hrabě z Wittelsbachu. Když tento 1183 mohučským arcibiskupem se stal, dostal *A.* své arcibiskupství nazpět, kde blahodárně 17 let, až do své smrti 7. dubna 1200, působil. — **6. bl.**, mnich kl. v **Horním Altaichu**, *n.* 1240 v Kostnici z rodu hrabat z Haigerlochu; vstoupil 1261 do řeč. kl., kdež stal se ředitelem školy chlapecké a později převorem. Vynikal asket. životem i pilným opravováním a glossováním knih.

Z. 1311 27. listop. — 7. (**Ethalbert**) sv., **Jáhen**, průvodce sv. Wilibrorda; jeho svátek slaví se 25. čna v Egmondu v sev. Hollandsku. Nad jeho hrobem vystavěl hrabě Theodorich v době Karla Pitomého (893—929) klášter, jejž 1572 geusové zničili. „Vita s. *A*-i" sepsána byla na sklonku stol. X. k podnětu arcib. trevírského Ekberta. V Mart. Rom. 25. čna: „In Hollandia s. Adelberti conf., discipuli s. Willibrordi episcopi." *Kryšt. P.*

Adalbert (**Aldebert, Adlabert**) a **Klement**. Když sv. Bonifác rozvinul blahodárnou činnost svou mezi Němci, působili mu tito dva muži nemalé obtíže. Hleděli svésti lid od cesty pravé a získati jej pro bludy své. Za tím účelem chodili také po zemi s místa na místo; mohli tak činiti tím spíše, poněvadž jsouce biskupy, neměli vlastní diecese a vlastního stáda (episcopi vagi — vagabundi). *A.* rodem Frank (*n.* kol. 744) tvrdil, že jest v tak úzkém spojení s Bohem, že může od Boha všeho dosíci, a že jest obdařen schopností, kterou může poznávati nitro člověka, i když nevyzná se z hříchů svých. Proto také zavrhoval zpověď. Zavrhnul úctu svatých a brojil prudce proti poutím, při tom však ukazoval lidem ostatky, které prý mu Bůh poslal, jakož i list, který prý v Jerusalemě s nebe spadnul; rozdával své vlastní vlasy a nehty jakožto ostatky a zřídil na polích malé modlitebny s pohanskými (pověrečnými) obyčeji — tak zvané *A*-ovy kostely. Také život jeho byl nemravný. Sv. Bonifác nejen že kázal proti tomuto falešnému proroku, nýbrž přičinil se též na synodě v Soissonu 744 o to, aby byl odsouzen. Poněvadž to nepomohlo, bylo učení jeho následujícího roku na jedné synodě v Němcích opět zavrženo, a bludař sám dán pod církevní dozor. Byv propuštěn na svobodu aneb uniknuv, vedl svou věc dále. Proto podal Bonifác o tom zprávu do Říma. Tam svolal papež Zachariáš synodu v říjnu 745, a ta vyobcovala z církve i *A*-a i svrchu řečeného Klementa. Adalbert setrval však i dále v bludu svém. Proto byl v Mohuči degradován a pak v klášteře fuldském uvězněn. Odtud podařilo se mu utéci. Avšak na útěku svém byl od jakéhosi pasáka oloupen a usmrcen. **Klement**, kterýž byl také jakožto kacíř odsouzen na synodě v Římě 745, byl rodem Irčan, přišel jako biskup bez diecese do Německa a šířil tam racionalistickou nauku svou. Horlil proti autoritě církve, proti kánonům sněmů církevních i spisům církevních Otců a odchyloval se vždy více od katolického učení. Také hlásal falešné učení o předurčení, tvrdě, že Kristus, vstoupiv do pekel, vysvobodil všecky — věřící i nevěřící, služebníky Boha pravého i modláře. Držel se i bludů židovských a volné kázně: zavrhoval zákon o bezženství kněžském a žil sám v konkubinátu. O příhodách Klementových po 745 není nic známo.

Adalbertinum jest diecesní dům spolkový v Hradci Králové. Vznik nutno hledati v pastýřském věhlasu

Obr. 12. Adalbertinum v Hradci Králové.

biskupa Eduarda Jana Nep. Brynycha. Realisovati tuto myšlenku dáno bylo úlohou Politickému družstvu tiskovému pod ochranou sv. Jana Nep. v Hradci Králové. Za tou příčinou konána byla dne 23. srpna 1895 valná schůze družstva, při níž předseda družstva dr. Al. Frýdek, gen. vikář, promluvil o pohnutkách, které přiměly výbor družstva k návrhu na stavbu diecesního domu spolkového. Jsou celkem tyto: 1. Družstvo tiskové ke svým účelům postrádá vhodné budovy, v níž by zároveň byl veliký representační sál ku konání i veřejných schůzí s časovými přednáškami. 2. Politický týdeník „Obnova" nemá dosud vlastních místností redakčních a administračních. 3. Biskupská knihtiskárna jest až posud v nájmu. Avšak místnosti najaté jsou nevhodné a nedostatečné, tak že není ani místnosti pro kancelář ředitele tiskárny. 4. V Hradci jest Jednota katolických tovaryšů, kteráž by v novém domě nabyla místností dostatečných a přiměřených. 5. Po novém domě diecesním touží též Cyrillská jednota diecesní, aby sama nalezla útulku jak ke cvičením vlastním, tak k občasným schůzím veškerých jednot po diecesi rozptýlených. 6. Časovým požadavkem pro město biskupské bylo by v život uvésti Katolickou besedu pro muže, jež by se stala nadějeplným zárodkem čilejšího ruchu katolického v městě, v okolí, ba v celé diecesi. 7. Duchovenstvo za různými záležitostmi přichází velice často do Hradce, nenalézá však místností, kde by mohlo pobýti v přátelském kroužku mezi nadšenými bojovníky za věc katolickou, jako jest na př. katolická ressource ve Vídni. — I v době deficience poskytl by diecesní dům laciného útulku duchovenstvu. 8. Jest vážným přáním prov. sněmu pražského i synody diecesní, aby zakládána byla musea diecesní. Postavením domu diecesního bylo by i této potřebě vyhověno. Konečně 9. i to na váhu padá, že si přeje diecese, aby postaven byl spolkový dům diecesní v Hradci v trvalou pamět na biskupa E. J. N. Brynycha, jakožto zakladatele a štědrého podporovatele družstva i veškerého života spolkového. — Valná hromada, uváživ vylíčené okolnosti, jednomyslně rozhodla se pro stavbu domu spolkového v Hradci Králové a stanovila, aby diecesní dům slul *A.* na památku 900. výročí mučednické smrti zemského patrona sv. Vojtěcha. — Svěřené sobě práce ujal se výbor družstva energicky. Plány vypracoval inženýr Fr. Hellmann, stavitel v Jaroměři, jemuž také stavba byla zadána. Celkový rozpočet byl 103.390 zl. 29 kr. S úpravou staveniště započato 19. bř. 1896. Základní kámen, do něhož vložena byla pamětní listina, posvěcen 23. dub. Ač mnohé obtíže v cestu se stavěly, byla budova ve dvou letech dokončena, tak že mohla býti dne 22. srp. 1897 slavnostně vysvěcena a u příležitosti diecesního sjezdu katolíků, jenž slaven ve dnech 22., 23. a 24. srp. 1897, svému účelu odevzdána. — Rozpočet však značně překročen; neboť závěrečné účty ukazují, že celkem vydáno bylo 180.000 zl., na něž nyní (1909) zbývá doplatiti 102.500 zl. (205.000 K.) — *A.* stojí v Jiříkově třídě a jest označeno číslem 300. Skládá se ze čtyř traktů: předního, zadního, pravého a levého, tak že celá budova tvoří kvadraturu, mající uprostřed menší dvůr. Trakt zadní jest o jednom poschodí, ostatní tři mají poschodí dvě. Délka hlavní fronty obnáší 47·10 metru, šířka 31·25 metru. V *A*-u jsou dle původních plánů tyto místnosti: V přízemku jest v předním traktu v pravo byt pro domovníka a dvě místnosti restaurační; v levo dvě místnosti pro knihkupectví a dvě pro časopis „Obnovu"; v levém traktu jest místnost pro Jednotu katol. tovaryšů a skladiště; v pravém traktu nachází se výčep a byt hostinského s příslušenstvím; v zadním traktu jest strojovna, byt pro faktora tiskárny a noclehárna pro katol. tovaryše. V předním traktu

prvého poschodí jsou tři místnosti pro diecesní museum a dvě místnosti spolkové, v levém traktu byt ředitele tiskárny a pět pokojíků hostinských; v pravém traktu jest spolkový sál, jenž sahá až do druhého poschodí a jest 20 *m* dlouhý, 11 *m* široký, 9 *m* vysoký; v zadním traktu jest sazárna s pisárnou tiskárny a dvě místnosti spolkové. Ve druhém poschodí jest v předním traktu kaple zasvěcená sv. Vojtěchu a ve dvou traktech ostatních jsou zřízeny byty soukromé. — Zevnějškem činí *A.* dojem budovy monumentální, majíc nádhernou fasádu ve slohu barokovém. Střední a oba postranní risality zakončeny ozdobnými kupolemi. Průčelí ozdobeno freskou od Ludvíka Nejedlého „Návrat sv. Vojtěcha z Říma do Čech r. 992". — Pouze 12 let stojí *A.*, ale má již své dějiny. Prováděny různé nutné opravy, ale i nahodilé adaptace, jež málo dbaly záměrův a cílů vytknutých diecesnímu domu spolkovému při jeho zakládání. Tak v letech 1899—1903 byl tu zřízen konvikt učitelský, jenž však se neosvědčil a zanikl. — Nyní v *A*-u má místnosti Politické družstvo tiskové, Všeodborové sdružení, redakce „Obnovy", „Štítu" a „Práce", Jednota katol. tovaryšů, Cyrillská jednota, Učednická besidka, „Charitas", jubilejní vzájemně dobročinný živnostenský spolek, bisk. tiskárna a administrace družstvem vydávaných časopisů i knih. Lze však doufati, že časem budou veškeré místnosti věnovány účelům, pro něž původně byly ustanoveny. *Jdr.*

Adalbertus a s. Tobia (Vojtěch od sv. Tobiáše), karmelitán. Vydal tři kázání česká: Phoenix redivivus, jež měl za slavného přenesení sochy Panny Marie do obnoveného kostela sv. Petra a Pavla na Zderaze (vyd. 1721 a 1732); Regia excelsa campana, o zvonu sv. Bartoloměje v Rakovníce (1734); Pokorná služebnice podle své vellké paní Matky Páně ve všem se spravující sv. Juliana Falkonina, služebnic třetího řádu Rodičky Boží zakladatelkyně (v Pr. 1738).

Adalbold (Adelboldus Traiectensis), biskup utrechtský od 1010, *z.* 1025 (dle jiných 1026 n. 1027), muž velice vzdělaný, ve vědeckých stycích s Gerbertem (pap. Silvestrem II.) a j. učenými vrstevníky; cís. Jindřich II. velice si ho vážil. *A.* podporoval stavitelství, uvedl benediktiny clunyacké do své diecese. *Sp.* „Vita Henrici II.", „De ratione inveniendi crassitudinem sphaerae" (Migne Pl. CXL). [Cfr. *van der Aa. A.* bisschop van Utrecht, 1862.]

Adaldag, arcib. hamburský-bremský od 937, *z.* 988, před tím kancléř cís. Otty I. a snad kanovník hildesheimský. Provázel zmín. panovníka na tažení do Italie 961—965, jsa jeho přítelem a rádcem („summus consiliarius"). Za více než padesátiletého biskupování svého, jsa výborným organisátorem, založil a upevnil moc nordického arcibiskupství missijního. Získal si velikých zásluh o pokřest. Dánska. Za něho přiděleno bylo k arcib. hamburskému území Obodriců od kielské zátoky až k území biskupství havelbergského. Současná zpráva tvrdí, že z 18 slovanských krajů 15 bylo „obráceno". Ač zpráva tato není pravděpodobně, přece lze připustiti, že úspěchy mezi Obodrici byly větší, nežli v jiných krajinách slovanských, jež Otto hleděl získati nejen církvi, nýbrž i říši. Imperialistická italská politika Otty II. a jeho nástupců podvrátila úspěchy dobyté na severu. Když Otto II. 982 v Italii podlehl a zemřel, vzbouřili se Dánové i Slované. *A.* umíraje viděl, kterak dílo jeho se boří. Nicméně práce jeho nebyla marna; položil základ, na němž za okolností příznivějších nástupcové jeho dále budovali (v. Adalbert bremský). [Srvn. *Dehio*, Geschichte des Erzbistums Hamburg-Bremen I., 1877, 104—132.]

Adalgar, 3. arcib. hamburský-bremský, benediktin z kl. novokorvejského, od 865 průvodce, později koadjutor a od 888 nástupce arcib. sv. Rimberta, *z.* 909.

Adalgerus, benediktin, biskup nezn. sídla (augšpurský?), *z.* 964, *sp.*: Admonitio ad Nonsuindam reclusam sive liber de studio virtutum (Migne P. L. CXXXIV., 915—38).

Adalhard v. Adalard.

Adali *hbr.* Chadlaj, ř. Ἐλδαί, z pokolení Efraim, otec Amasův (v. t.) 2 Par. 28[12].

Adalia *hbr.* 'Adaljá', ř. Βαρεά, pátý syn Amanův, zabitý s ostatními bratry svými od Židů, Esth. 9[8].

Adalongus sv. (?), biskup marseillský (737—767?) v době Karla Martella, sv. I. bř.

Adalram, arcib. salcpurský 821—836, prve tamní archidiakon. Pallia dosáhl roku 824 od papeže Eugenia II. přímluvou císaře Ludvíka Pobožného. Král Ludvík rozhodl 18. listop. 830 při o hranice s diecesí pasovskou. Zbožný arcipastýř se staral jako jeho předchůdcové i o Slovany jemu podřízené, neboť jim po smrti chorepiskopa Dětřicha poslal biskupa Ottu. Ujal se také vypuzeného knížetem Mojmírem Pribiny a vyučiv jej víře křesťanské pokřtil jej v kostele sv. Martina v Trýzmě (Traismauer). Pamětihodno jest, že arcibiskup *A.* posvětil před 836 kostel sv. Jimrama v Nitře, první to a nejstarší památ svěcení chrámu mezi severozápadními Slovany. *Spk.*

Adalunc, jeden z 5 bratří zakladatelů bened. kl. Schliersee (posvěc. 769), mylně pokládaný za arcib. salcpurského.

Adalvin 1. bisk. řezenský a spolu opat kláštera sv. Emerama tamtéž 792—816. Za něho konána byla 792 v Řezně synoda proti adoptianovi Felixu, biskupu urgelskému, a Salcpurk povýšen na sídlo metropolitní, k němuž pak Řezno náleželo. — 2. arcib. salcpurský 859—873. Pallium obdržel od papeže Mikuláše v květnu 860. Protože chorepiskop korutanský Osbald samostatněji vystupoval, než se slušelo, jednaje přímo s Apoštolskou stolicí (cap. 39. et 6. Dist. 50.), nástupcem jeho v řízení duchovenstva mezi Slovany jmenoval pouhého kněze archipresbytera Altfrida a po jeho smrti Richbalda. R. 865 slavil vánoce na Blatně, hradě Kocelově, na další pak cestě posvětil jedenáct kostelův, ustanoviv při každém kněze. Smutně proslavil se *A.* pronásledováním sv. Methoděje, jehož byl poslal Hadrian II. legátem a latere a arcibiskupem moravskopannonským obracet Slovanův na víru křesťanskou pomocí hlavně slovanské liturgie, při čemž ovšem odňal salcpurskému arcibiskupovi část území, které spravovalo jeho duchovenstvo od více než 70 let. Archipresbyter Richbald nemoha snésti nových řádův, uchýlil se do Salcpurka. *A.* hlavně návodem biskupa frisinského Hannona pronásledoval Methoděje, kteréhož pak jal a do vězení uvrhl pasovský biskup Hermanrich. *A.* svolav na podzim 870 synodu, pohnal k ní Methoděje, jehož neuznával arcibiskupem, tím méně legátem Stolice apoštolské. Methoděj srdnatě hájil práv svaté Stolice, jakož i svého práva, začež bylo s ním zacházeno tyransky, byl poličkován, ba Hermanrich pasovský chtěl jej šlehati bičem. Konečně jej odsoudili přes to, že se dovolával Stolice apoštolské, do zajetí v jakémsi klášteře švábském. Methoděj však nelenil, nýbrž mnohými posly a listy dovolával se práva u papeže. Jan VIII., nástupce Hadriana II. od 872, na jaře 873 poslal Pavla, biskupa jakynského, legátem do Němec, potrestat vzpurné hierarchy německé, vyjednat věc s králem a doprovodit Methoděje k Svatoplukovi. Listy papežovy v té příčině jsou velice rozhodny. Z delšího listu *A*-ovi bohužel se zachovala pouze jedna věta, kterouž podle práva Pseudoisidorova papež ukládá jemu, aby Methoděje zas uvedl v úřad, který byl jemu odňal proti všelikému řádu. Vzpurní biskupové měli, jak udává instrukce, býti suspendováni dle téhož práva Pseu-

doisidorova na tak dlouho, jak dlouho Methoděj jejich výrokem zdržován byl vykonávati úřad svůj. *A. z.* 14. května 873, dav ještě na obhájení svých nároků pro krále Ludvíka sepsati právní dedukci „De conversione Bagvariorum et Carantanorum", pramen sice jednostranný, ale pro dějiny církve v oblasti někdy salcpurské předůležitý. Vydal jej nejlépe *Wattenbach* v Monumenta Germaniae historica Scriptorum tom. XI. pag. 1—14. *Spk.*

Adam, vlastní jméno prvního člověka (původně hebrejské podst. jm. obecné = člověk; srv. Gen. 1^{26} nn.). O jeho stvoření v rámci ostatního tvorstva zmiňuje se Gen. 1^{26} nn., podrobněji pak líčí se jeho původ a prvotný stav v Gen. 2^{7} nn. Dle těchto zpráv stvořil Bůh *A*-a bezprostředně nejen podle duše, nýbrž též podle těla. Tak proti Mivartově (Genesis of species 277; Lesson from Nature 177) theorii, že Bůh sloučil lidskou duši s tělem, které se bylo před tím vyvinulo z těla zvířecího, tvrditi dlužno s většinou starých i nových bohoslovců. (Viz Chr. Pesch: Praelectiones dogmaticae III. De Deo creante n. 47.) — Z Gen. 2^{7}, 2^{19}, 2^{20}, srv. s Moudr. 10^{1} vysvítá, že ani před *A*-em, ani současně s *A*-em (a Evou v. t.) nebyli jiní lidé, že tedy *A.* jest skutečně praotcem celého pokolení lidského (v. heslo člověk). — Pračlověk skládal se z hmotného těla a nehmotné duše. Starší poukazovali na etymologickou příbuznost hebrejského slova 'ádám אָדָם se slovem אֲדָמָה 'adámáh, které znamená

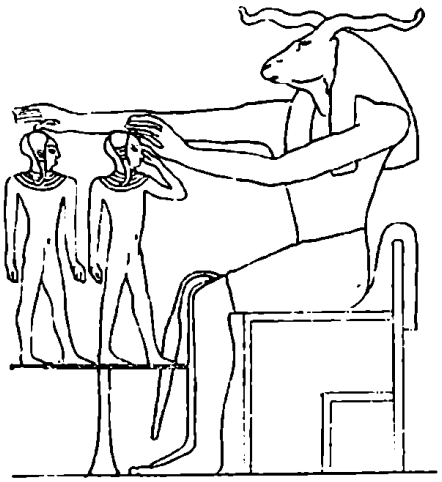

Obr. 13. Bůh Chnúb vytvořuje lidské tělo.

hlínu, zemi. Novější filologové popírají tuto příbuznost, uznávajíce ostatně, že vědecká etymologie slova 'ádám jest dosud nejista. Ať již etymologie slova tohoto jest jakákoliv, ať znělo jméno pračlověka v jeho jazyku jakkoliv, tolik jest jisto, že jeho tělo bylo ze země, t. j. ze hmoty utvořeno, a že v hebrejštině aspoň slova vyjadřující pojmy „země" a „člověk", 'ádám a 'adámah, podobně znějí a že tím Hebrej názorněji si připomínal smrtelnost svého těla vyslovenou krásně Kazatelem 12^{7}. [Srv. analogii latinských slov humus (země) a homo (člověk); novější filologové popírají rovněž etymologickou příbuznost těchto slov, tvrdíce, že homo = volající, mluvící, jazykem obdařený.] — Princip života *A*-ova byla bytost duchová, podstatně se lišící od životního principu živočichův ostatních. Slova rúach, néfeš, nešámá, kterých se užívá v líčení stvoření člověka v Gen. 2^{7}, mohou sice znamenati též princip života zvířecího (tak Gen. 1^{20} nn.; 2^{19}, 7^{22}); podstatný rozdíl mezi životním principem živočišným a duší člověka vyslovuje však bible tím, že dle jejího líčení tělo i životní princip zvířecí (Gen. 2^{20}) byly utvořeny ze země, tedy ze hmoty, naproti tomu princip života lidského byl od Boha bezprostředně do těla vdechnut (Gen. 2^{7}), t. j. stvořen a s tělem spojen. Duchovost tato plyne též z intellektuálního života a ze svobodné vůle, která se v následujících řádcích bible *A*-ovi připisuje (dává jména zvířatům, své ženě, pronáší myšlenky, dostává zákaz, svobodně se rozhoduje atd.). V této duchovosti mnozí hledají hlavně obraz Boží, k němuž pračlověk stvořen byl (Gen. 1^{26} nn., 5^{1}, viz heslo obraz Boží v člověku). Důsledek této duchovosti člověka byla jeho nadvláda nad ostatním tvorstvem (Gen. 1^{28}). — Bible líčí blažený stav *A*-ův. Stvořen byv ve stavu vyspělého muže (sv. Tomáš Aq. S. theol. 1 q. 94 a. 3.) přebýval se svojí manželkou od Boha mu danou Gen. $2^{22.\ 23}$ v rozkošné zahradě východní krajiny Edenu, v ráji, v němž bylo o všecky podmínky spokojeného života v hojné míře postaráno (Gen. 1^{29} n.; $2^{8.\ 15}$). Proti tělesné smrti *A.* mohl se uhájiti požíváním ovoce se stromu života (Gen. $2^{9.\ 17}$, 3^{22}; srvn. Moudr. 1^{13}, 2^{23}; v. heslo strom života). Vniterné štěstí jeho plynulo ze souladu a z podřízenosti jeho nižších mohutností mohutnostem vyšším (Gen. 2^{25}), z nadvlády jeho mimořádně dokonalé poznávavosti (Gen. 2^{19} n.; srv. Eccli. 17^{5} n.). Jsa bez hříchu (Gen. 1^{31}; srv. Kaz. 7^{30}), těšil se z důvěrného styku se svým Stvořitelem. Ze SZ. sice nevysvítá, zdali *A.* byl též ozdoben posvěcující milostí Boží (Pesch, De Deo creante 82 n.; Hetzenauer, Theologia biblica V. T. Freiburg Br. 1908, 547); ovšem však nauka tato (Trident. sess. 5., kan. 1.) plyne z NZ. (srv. Řím. 5^{15} nn., Efes. 4^{23} n., Kolos. 3^{10}) a z tradice. Štěstí tohoto *A.* pozbyl hříchem, požív k radě své ženy ovoce se stromu zakázaného (Gen. 3^{6}; v. heslo strom poznání dobra a zla). Hrozné byly následky tohoto přestoupení zákona Božího (Gen. 3^{7} nn.). Nejsmutnější bylo, že hřích tento přešel na všecko pokolení lidské (Řím. 5^{12} nn.; v. heslo hřích prvotní). — Stud a strach (Gen. $3^{7.\ 10}$), ve kterém *A.* se ukrýval před uraženým Hospodinem, byly první známky kajícího ducha. Že pak skutečně došel *A.* odpuštění, dosvědčuje nám Moudr. 10^{1} nn. a církev katol., slavící jeho památku dne 24. pros. — Po vyhnání z ráje *A.* zplodil několik synů a dcer (Gen. 5^{4}), z nichž však v bibli jménem uváději se jen tři synové: Kain, Abel a Seth. Dle souhlasu textu masoretského, Pentateuchu samaritského i LXX *A.* dosáhl 930 let života. Kde bylo tělo jeho pohřbeno, Písmo nepraví. Tradice židovská, tvrdící, že jest hledati hrob *A*-ův v Hebroně, tedy tam, kde odpočívala těla Abrahamovo, Isákovo a Jakobovo, málo se srovnává s tradicí jinou, dle které Noe vzal prý kosti *A*-ovy do archy a podělil jimi po potopě své syny. Sém prý dostal lebku, kterou přinesl do Judska. Melchisedech prý uložil lebku *A*-ovu na hoře u Jerusalema, kteráž sluje prý odtud Golgota (aram. golgoltha = lebka, hlava). Nesjednocení řekové mají dosud v chrámě Božího hrobu kapli *A*-ovu pod Kalvarií, ve které prý odpočívající lebka *A*-ova skrápěna byla Kristovou

Obr. 14. Pečetní váleček babylonský s domnělým zobrazením Adama a Evy.

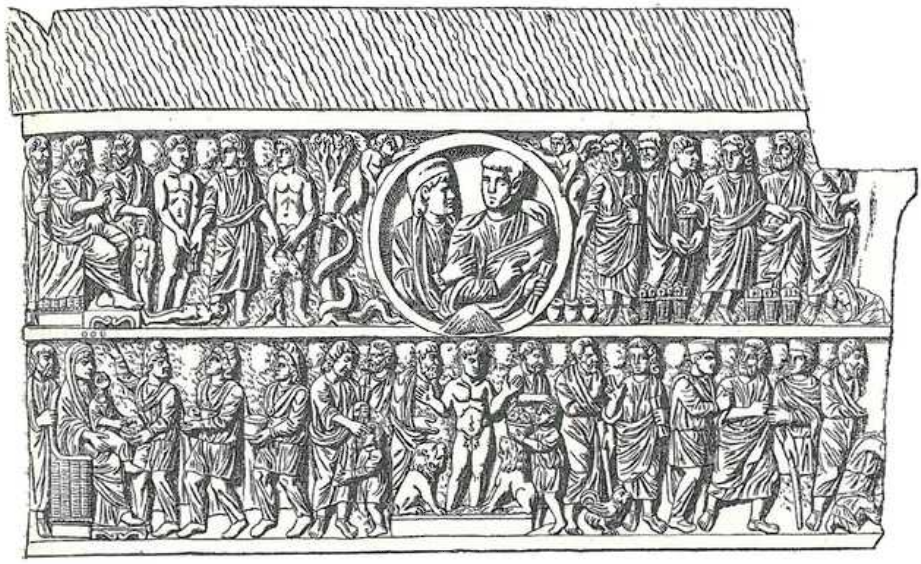

Obr. 15. Křesťanský sarkofag z počátku V. stol.
(V horejší části v levo: Stvoření Adama a Evy a Pád prarodičův.)

krví stékající s kříže. Jest to legenda, jež má více duchaplnosti a názornosti, než historické pravdy. — Dle sv. Pavla (Řím. 5^{12} nn.; 1. Kor. $15^{22.45}$ nn.) *A.* jest typem Krista (ὁ ἔσχατος Ἀδάμ). *A.*, hlava a zástupce lidstva v řádu přirozeném, zůstavil nám život tělesný, smrtelný; Kristus, hlava a zástupce lidstva v řádu nadpřirozeném, zůstavil nám život vyšší, duchovní. Oba jsou praví lidé, ovšem s tím rozdílem, že první jest osobou lidskou, druhý božskou, onen jest pozemský člověk, tento nebeský (1. Kor. 15^{47}); tělo prvního *A*-a jest vzato ze země a proto smrtelno, tělo druhého z panen-

Obr. 16. Adam a Eva na konsole chrámu svatovítského v Praze (2. pol. XIV. stol.).

ského lůna Marie vzato a spojeno jest nerozlučně v jednu osobu s přirozeností božskou Slova, a proto samo v sobě jest nesmrtelno a jen proto bylo usmrceno, poněvadž Slovo zákonu smrti podrobiti se chtělo. *A.* byl synem Boha za vlastního přijatým, adoptovaným. Kristus jest přirozený Syn Boha Otce. *A.* postaven do požehnaného ráje provinil se neposlušností, Kristus poslán jsa na zemi kletbou stiženou, byl poslušen až k smrti kříže. *A.* ztrácí ráj, uvaluje na sebe a svoje plémě smrt, Kristus získává ráj nebeský, zjednává život milosti a slávy sobě i lidstvu. — *A.* býval též oblíbeným hrdinou různých apokryfů. Co však tyto prameny o *A*-ovi vypravují, patří většinou do říše bájí, právě tak, jako různé smyšlenky talmudu. — Bible líčí, že člověk stvořen byl po všem tvorstvu nižším, jehož jest korunou a králem. Doby však, ve které se na zemi objevil, přesně neudává. Ani pomocí rodokmenů a chronologických údajů bibli-

ckých nelze stanoviti rok, kterého *A.* začal žíti (v. heslo chronologie biblická). Pouze hypotheticky lze říci, že od *A*-a do Krista uplynulo asi 7 tisiciletí (v. člověk, stáří lidstva). — V lidových podáních četných národů o původu, stavu a pádu prvního člověka jest zachováno více nebo méně rysů společných se zprávou biblickou. Z nich nejnázornější stopy nalézáme u Egypťanů. V Dendeře byl nalezen basrellef uveřejněný Lepsiem (Denkmäler IV., 70), který tvoří zajímavou parallelu ke Gen. 2^{7}. Bůh Chnúb (člověk s hlavou berana) sedí u kruhu hrnčířského a hněte z hlíny na kruhu stojícího člověka; naproti klečí bohyně Hekit (manželka Chnúbova s hlavou žabí), pravíci přibližujíc k nozdrám tvořeného člověka kříž vybíhající v kruh — symbol života (srv. hebr. text Gen. 2^{7}, dle něhož Hospodin vdechl do nozder člověka dech života). Podobný obraz (bez bohyně Hekit, za to však se dvěma lidmi na kruhu hrnčířském) nalezen byl v Luxoru (v. obr. 13.). — Nejdůležitejší jest však hledati parallely k biblické zprávě o prvním člověku v literatuře babylonsko-assyrské, aby bylo lze posouditi, zdali podání biblické jest původní, anebo je-li převzato od Babyloňanův. O stvoření člověka božstvím mluví literatura babylonská na četných místech. Brzy se připisuje společné činnosti boha Ea s bohyní Aruru (matkou bohů), brzy synu Eaovu Mardukovi z Eridu, jindy zase samotné bohyni Istaře. Uhněten (qarácu = uštípnouti, uhníst; I.^{2} iq-taris = uhnětla. *Haupt*, Nimrodepos 8, 34) byl člověk z hlíny (títu, srv. hebr. טִיט, tít.); proto sluje Ea „hrnčíř" (*Rawlinson*, The Cuneiform Inscriptions of Western Asia II, 58. čís 3, 37). I vybledlou vzpomínku toho, že člověk byl stvořen k obrazu Božímu, lze u Babyloňanů nalézti: tak před stvořením reka Eabani se praví, že Aruru (která ho uhnětla) utvořila dříve ve svém srdci obraz boha Anu „zik-ru ša (ilu) A-nim ib-ta-ni ina libbiša" (Epos o Gilgamešovi. Tab. I., ř. 33. Viz Keilinschrift. Bibl. VI. 1., str. 120 n.); dle jiného textu (K. 3399 + 3934, v. Keilinschrift. Bibl. VI, 1. str. 287 nn.) utvořila bohyně Mami „mihruša", t. j. podle své podoby (?), sedm mužů a sedm žen. — V mythu nalezeném na jedné z tabulek amarnských vyskytá se jméno Adapa (Keilinschr. Bibl. VI, 1. str. 92 nn.). Jest však více než pochybno, zda Adapa = Adam bibl. po stránce jazykové. Pochybnější jest, zdali Adapa

Obr. 17. Hospodin zakazuje Adamovi jísti z ovoce stromu zapovězeného. (Bible Velislavova XIII. stol.)

jest osobně s *A*-em totožný. Hommel, který hájí etymologickou totožnost Adapy s *A*-em, tvrdí (Die altorient. Denkmäler u. d. A. T., 27), že babyl. Adapa jest bibl. Seth. Zimmern (Keilinschr. u. d. A. T., 353) praví hypoth., že Adapa = Alaparos; Alaparos však není v řadě babylonských prakrálů první, nýbrž druhý; nemůže tedy býti prvním člověkem, *A*-em. — Adapa — tak vypravuje mythus — byl od svého tvůrce boha Ea obdařen moudrostí (srv. vyšší intelligenci *A*-ovu dle bible). Jeho úkolem bylo obstarávati pro obyvatele města Eridu (nebyl tedy Adapa prvním člověkem, když před ním již existovalo v Eridu obyvatelstvo) pokrm a nápoj. Jednoho dne vyjel si Adapa na lov ryb. V tom zavál prudce jižní vítr, bouřlivák Zu, a lodici mu překotil. Adapa polámal bouřlivákovi křídla. Za tento zločin jest se mu zodpovídati před bohem nebes Anu. Ea, dříve než Adapa se odebral před soud, poučuje svého tvora, že mu bude v nebi nabízen chléb, voda, oděv a olej (k pomazání těla); olej a šat že přijmouti může, nikoli však pokrm a nápoj, ponévadž to bude chléb smrti a voda zahynutí. Adapa se před tribunálem Anuovým úplně ospravedlnil, tak že Anu ho chtěl odměniti nesmrtelností. Dal mu tedy přinésti skutečný chléb života a vodu života, Adapa však dle návodu svého tvůrce darů těchto nepřijal, a tak ztratil nesmrtelnost. Jest sice doznati, že v tomto mythu řeší se problém, proč člověk není nesmrtelným; na první pohled jest však patrným kardinální rozdíl mezi způsobem, jak projednán jest zde a v bibli. Dle bible byla nesmrtelnost dar Boží člověku původně udělený, který člověk mohl a měl svobodně si zachovati; ztratil jej svojí vlastní vinou, dopustiv se hříchu, na nějž stanoven byl trest smrti — jak přesně to stanovisko ethické! Dle mythu ztrácí však Adapa nesmrtelnost buď omylem neb nepřejícím klamem svého tvůrce bez jakékoliv viny vlastní! Dle bible člověk ztrácí nesmrtelnost tím, že jí ovoce zakázané, dle mythu tím, že nejí pokrmu nabízeného. — Zdali Adam jest zobrazen na pověstném pečetním válečku (viz obr. 14.), chovaném v britském museu (č. 89.326) a často reprodukovaném, jak tvrdí Delitzsch (Babel u. Bibel I. str. 37, vyd. 4. str. 37) — jest více než pochybno (*Zimmern*, Keilinschr. u. d. A. T.[3], 529). Větší počet odborníků vyslovuje se proti Delitzschovi. Právem: Není jisto, zdali dvě osoby na válečku zobrazené jsou muž a žena; snad jsou to dva mužové (Oppert, Ménant, Halévy, Tiele, Jensen). Čepicí s rohy, jakou má na hlavě domnělý muž, mívají na jiných babylonských obrazích bohové, a nikoliv lidé. Obě osoby jsou oděny, naproti biblické zprávě o nahotě prvního člověka. Obě osoby stejným způsobem vztahují ruce ke stromu, což opět biblické líčení o podání jablka muži ženou neodpovídá. Nelze zjistiti, zda domnělý had jest skutečně hadem, či pouhou čarou ornamentální. (O tom, lze-li v babylonské literatuře nalézti ještě jiné narážky na biblické vypravování o ráji, v. heslo ráj.) — Ani rek Eabani, vystupující v epu o Gilgamešovi (Keilinschrift. Bibl. VI., 1. str. 116 nn.), nejeví mnoho rysů s *A*-em biblickým společných. Jest sice stvořen od bohyně Aruru k obrazu boha Anu, ale není prvním člověkem. Nenosí sice žádného šatu, ne však z nevinnosti, nýbrž z divokosti, maje celé tělo porostlé hustou srstí jako zvíře. Žije sice v přátelství se zvířaty, živí se travinami jako zvířata, jest však pln smyslnosti (kontrast k původní nevinnosti biblického *A*-a!) a proto vrhá se v náruč nevěstce (sic!), kterou mu myslivec (ne tedy bůh) přivádí. K vůli ženě opouští samotu, odebírá se do společnosti lidské, brzy však zapuzuje ženu, když se byl jí nasytil. — Srovnáme-li povšechně zprávu biblickou o prvním člověku se zprávami babylonskými, vidíme mnoho a mnoho odchylek a převahu zprávy biblické nad babylonskými. Zpráva biblická jest přísně monotheistická; zprávy bab. jsou zabarveny silně polytheismem. Bible vypravuje sice názorně, při tom však střízlivě, důsledně; naproti tomu babylonské mythy pouštějí uzdu bujné fantasii a odporují si navzájem. Bab. zpráva postrádá hlubokých motivů náboženskomravních, kterými se honosí vypravování biblické. Lze říci, že se zpráva biblická liší od zprávy babyl. asi tak, jako čistá voda pramene od stojaté vody močálu. Nelze tvrditi, že biblický spisovatel čerpal svoje vypravování z mythů babylonských, ať již bezprostředně neb prostředečně, jako nelze tvrditi, že pramenitá voda čistá jest čerpána z bažiny. Filtrace — z polytheistických mythů fantastických učiniti střízlivou zprávu monotheistickou — byla nemožna, poněvadž předpokládá propracování se člověka přirozenými silami z polytheismu k monotheismu; není však dokázáno ani o jediném národu, že se sám přirozeně takto v ohledu náboženském vyvinul. Jsou-li podobnosti mezi zprávou biblickou a babylonskou, pak třeba považiti, že podobné rysy nalézáme též v pověstech jiných národů (*Lücken*, Die Traditionen des Menschengeschlechtes[2], Münster 1869; *Orelli*, Allgemeine Religionsgeschichte, Bonn 1899; *Spiegel*, Eranische Altertumskunde; *Lukas*, Die Grundbegriffe in den Kosmogonien der alten Völker), nejen blízkých Israelitům, nýbrž i u národů od Israelitů tak vzdálených, že na nějaké převzetí od nich Israelity nelze ani myšliti. Nejsprávněji všecky tyto podobnosti vysvětlíme, když stanovíme, že všecka tato vypravování různých národů pocházejí z jediného čistého pramene, který byl svého času všem lidem společný, totiž z prapodání; toto prapodání však jednotliví národové postupem doby různě zpracovali, různými přívěsky vyšperkovali; nejčistěji se však zachovalo u národa, z něhož mělo vzejíti svým časem světlo pravdy celému světu — u národa israelského. Z to-

Obr. 18. Stvoření Evy. (Bible Velislavova XIII. stol.)

hoto podání vybral svatopisec pod vlivem Ducha sv. to, co bylo skutečně objektivní pravdou (*Nikel*, Genesis und Keilschriftforschung, Freiburg Br. 1903, 112 nn.; 124 nn.). *Hjčl.*

Adam a Eva ve výtvarném umění. V umění starokřesťanském vyskytuje se od pol. stol. III. často na freskách v katakombách, na sarkofazích, rytých sklenicích znázornění Adama aneb obou prarodičův. Na sarkofagu z poč. V. stol., nalézavším se v S. Paolo fuori le mura, jest znázorněno stvoření člověka nejsv. Trojicí a pád prarodičův (viz obr. 15.). Reliefy sarkofagové prozrazují vliv reminiscencí na plastiky pohanské, znázorňující mythy stvoření. Na sarkofagu chovaném nyní v museu toulouském jest relief znázorňující pád prvních lidí. Malby katakombové podávají často tuto scénu (tak v katakombě sv. Domitilly, v cubiculu sv. Cecilie, v coemeteriu sv. Marcellina a Petra, v katak. sv. Anežky), uvádějíce tím věřícím na paměť hřích jakožto příčinu smrti. (Srvn. *Ritczewski-Tumpach*, Archaeol. křesť. str. 216, 295 nn.) Umění středověké užívalo scén ze života prarodičů v plastické výzdobě kovových dveří chrámových. Na dveřích dómu hildesheimského z doby kol. r. 1015 jsou na jednom křídle znázorněny pradějiny lidstva od stvoření až k bratrovraždě Kainově, na druhém pak scény ze života Pána Ježíše od narození až ke zmrtvýchvstání. Hřích a vykoupení jsou tu proti sobě postaveny jakožto příčina a následek [*Kuhn*, Gesch. der Plastik I, 335]. Postav Adama a Evy užito jest důmyslným způsobem a s nemalým vkusem na veliké konsole (z 2. pol. XIV. stol.) v chrámě sv. Víta v Praze. Pod košatou stilisovanou jabloní Eva podává Adamovi jablko (v. obr. 16.). Obrázková bible t. zv. Velislavova ze XIII. stol. (v Lobkovické knihovně v Praze) podává celou řadu výjevů ze života prarodičův výborně pojatých: 1. Bůh vdechuje stvořenému člověku duši. Adam jest tu znázorněn jako holobradý jinoch, kdežto na obrazech následujících má líce vousem obrostlé. 2. Hospodin zakazuje Adamovi, by nejedl z ovoce stromu zapovězeného. Uprostřed spatřuje se ušlechtilá postava Hospodinova, jenž pravicí drže Adama za ruku, levicí na strom vědění dobrého a zlého ukazuje. Adam pozdvihuje prst na znamení bedlivé pozornosti své; strom vědění dobrého a zlého jest zvláštním způsobem stilisován na rozdíl od stromu obyčejného na druhé straně stojícího (v. obr. 17). 3. Hospodin vyjímá z těla spiciho Adama žebro. Scéna tato vyniká dokonalostí a jemností kresby. Vedle stojí před Hospodinem stvořená Eva; umělci podařilo se v postavu kořící se Evy vložiti výraz zbožné pokory (viz obr. 18.). 3. Hospodin stojí mezi Adamem a Evou, oba za ruce drže. 4. Had kolem stromu ovinutý podává jablko Evě, která bázlivě po něm sahá; vedle stojí Adam, lekaje se hříšného počínání družky své. 5. Adam stoje u stromu života kousá do jablka a drží druhé jablko v ruce; žena mu ještě třetí jablko podává. Další obrazy illustrují dovedně vypravování biblické; charakteristika osob neobyčejně zdařile podána případnou gestikulací. [Dr. *Jan Er. Vocel* „Velislavova bible v obrazích", Pam. arch. 1871—73, 167—169.] Stvoření Evy ze žebra Adamova pěkně zobrazeno ve „Speculum humanae salvationis" (rkp. XIV. stol. v knihovně metrop. kap. v Praze): žebro z boku Adamova rukou Hospodinovou vyňaté, ale ještě částí v těle Adamově tkvící mění se nahoře v poprsí Evy s rukama sepjatýma. Adam i Eva mají kolem hlav glorioly na znamení své nevinnosti (v. obr. 19.). V drobnomalbách rukopisů často zobrazen pad prarodičův; had mívá někdy tvář lidskou. — Zobrazování stvoření prvních rodičův i jejich pádu na místech posvátných mělo uvésti živě na mysl divákovu nejen ony děje biblické, nýbrž i spolu jejich význam morální i typický. Kdežto umění středověké tento cíl mělo vůbec všude na zřeteli, umělci doby renaissanční pouštěli jej se zřetele a užívali příslušných scén jako pouhé příležitosti k uměleckému řešení problemu nahého lidského těla, jež tu zobrazovali často zcela realisticky (na př. Dürer [obraz z r. 1507 v museu madrid.], Masaccio, Jan van Eyk [na křídlech gentského oltáře]). S geniálností sobě vlastní, s jednoduchostí a lapidárností monumentální vytvořil Michelangelo na klenbě papežské domácí kaple vatikánské („Ca-

Obr. 10. Stvoření Evy. (Drobnomalba XIV. stol.)

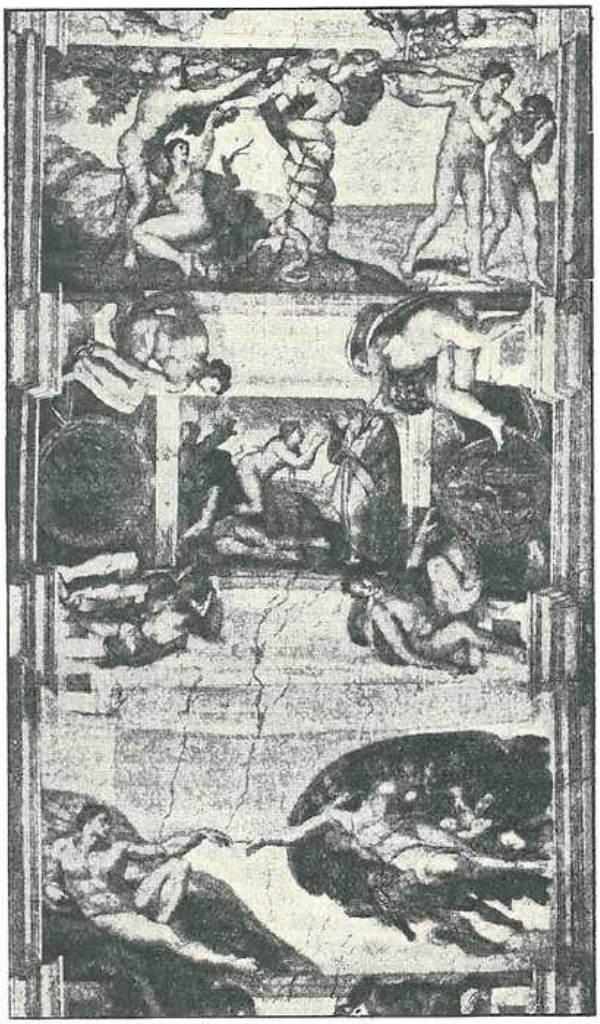

Obr. 20. Michelangelo: Stvoření Adama, Stvoření Evy, Pád a vyhnání prarodičův.

pella Sixtina") tři výjevy z pradějin lidstva: „Stvoření člověka", „Stvoření Evy", „Pád a vyhnání prarodičův z ráje" (v. obr. 20.). Zvlášť důmyslně pojat výjev první: Adam jest z hlíny země utvořen — postava překrásná (od dob Phidiových nebylo vytvořeno jí rovné — pravil kdys Cornelius) — tu Hospodin anděly nesený vznášeje se jako ve větru přilétá; v jeho tváři jeví se božská láska; pravici svou vztahuje k Adamovi; a v tom okamžiku jakoby dech Boží přešel ve výtvor z hlíny: první člověk nabývá života a namáhavě se zvedá se země. [*Kuhn*, Geschichte der Malerei I. 517.] *P.*

Adam, ve středověku v některých krajinách název veřejných hříšníků, jež v den Popelečni středy biskup nebo kněz v kostele oděl v roucho kající, posypal jim hlavu popelem a pak z kostela je na čas doby postní vyloučil, řka: „Ecce ejiceris hodie e sinu matris tuae sanctae Ecclesiae propter peccatum tuum, sicut primus homo Adam ejiectus est de paradiso propter transgressionem suam" (srovn. Pontificale Rom. „De expulsione publice poenitentium"). Tato slova zavdala patrně příčinu k onomu názvu, jakož i k názvu „Adamův den" („Adamstag"), jímž označována byla Popelečni středa. [Srvn. *Brandl*, Glossarium, 449.]

O Adamovi knihy apokryfní a legendy jsou původu jednak křesťanského, jednak mimokřesťanského. I. Původu křesťanského jsou: 1. Kniha Adamova, dochovavší se ve zpracování ethiop.: překl. něm. uveřejnil Dillmann „Das christliche Adambuch" (Gottinky 1853), angl. Malan „The book of Adam and Eve" (Lond. 1882). Jest to křesťanský román, v němž podány rozmanité bajky orientální o Adamovi, o ráji a o prvních patriarších; seps. byl asi v V. n. VI. stol. nepochybně v Egyptě. — 2. Závěť Adamova n. Pokání Adamovo, z kteréhožto spisu zachovaly se pouze zlomky syrské, jež uveř. Renan v „Journal asiatique" 1853. — 3. Jeskyně pokladů, text syrský, jenž byl nepochybně podkladem zpracování arab. a ethiop.; uveř. Bezold syr. s arab. překl. 1883, něm. 1883. — 4. Apokalypse Mojžíšova (v. apokryfy) n. „Zpráva o životě a smrti Adama a Evy, zjevená Mojžíšovi archandělem Michaelem", řec. román duchovní na základě pramenů židovských. (Vydal Tischendorf v Lipsku 1866.) — 5. Vita Adae et Evae, ve 4 variantech (III.-XIII. stol.). Srv. Vil. Meyer v Abhandl. der k. bayer. Akad. d. Wissenschaft 1876. — 6. Arménské apokryfní legendy o Adamovi vyd. mechitaristé ve sbírce armén. apokryfů SZ (Ben. 1896); Preuschen přel. je do něm. („Die apokryphen gnostischen Adamschriften", Giessen 1900) a míní, že původ jejich hledati dlužno u gnostické sekty Sethiův, kdežto Schürer tvrdí, že pramenem jejich jest žid. midraš. — 7. Slovanská zpracování knihy Adamovy. *A*) Církevněslovanské zpracování „Slovo o Adamě i Evzě" vzniklo na jihu, u Bulharů n. Srbů asi ve stol. XIV. dle řec. předlohy, jejíž obsah kryl se hlavně s „Apokalypsí Mojžíšovou" (v. zde č. 4.), ale mimo to byly v ní ještě některé části dochované v lat. znění, uvedeném zde za č. 5. Jiné odchylky vykládány tím, že překladatel byl přívržencem sekty bogomilů. Na základě tohoto zpracování vzniklého na slov. jihu pořízena asi ve stol. XV. v Rusku recense druhá, kratší, bez části úvodní. Kritický text první recense spolu s důkladným úvodem (v němž dotýká se i zpracování českých a polských) uveřejnil *V. Jagić*: „Die altkirchenslav. Texte des Adamsbuches" (Denkschr. d. Wiener Ak. 1893). Varianty k druhé recensi z rukopisů jihoruských podal 1896 dr. *Jan Franko* v publikaci „Apokrify i legendy z ukrajinskych rukopysiv" I., 19—32. — *B*) Česká zpracování: *α*) Zbytky veršovaného skládání o Adamovi a Evě asi z prvé čtvrti XIV. stol., nalezené (na proužcích rkp. kap. knih. v Praze sign. D 115) a vydané Ad. Paterou v ČČM. LVIII (1884), 238 a násl. — *β*) Život Adama a Evy, asi z konce XIV. stol., (zachovavší se v rukopisech stol. XV.), pořízený na základě 3. variantu lat. „Vita Adae et Evae" (srvn. 5.); vydal Fr. X. Prusík v časop. „Krok" II (1888). — *γ*) Solfernus (v. t.), duchovní román přeložený do češtiny asi v prvé polovici XV. stol., obsahuje mimo jiné také život Adama a Evy, jenž jest poněkud pozměněným zpracováním textu *β*. — *δ*) Život Adama a Evy v rkp. un. kn. praž. z 1465, přel. z 1. variantu lat. „Vita"; srvn. *J. Polívka* „Die Vita Adae et Evae in der altböhm. Lit." v „Archiv für slav. Philologie" XVII (1895). — *C*) Polská zpracování: *α*) Kryštof Pussman vydal 1543 knížku „Historyja barzo cudna o stworzeni nieba i zieni" (nově vyd. dr. Z. Celichowski nákl. krakovské Akademie 1890), v níž jest „Život Adama a Evy" připomínající ono české zpracování vydané Prusíkem. *β*) Ve spise „Postępek prawa czartowskiego przeciw narodowi ludzkiemu" z r. 1570 (nové vyd. pořídil dr. Artur Benis nákl. řeč. Akad. 1892), rázem a charakterem českého „Solferna" připomínajícím, avšak přece od něho se lišícím, vetkány jsou rovněž osudy prarodičův. — II. Původu mimokřesťanského a rázu převahou pohanského jest posvatná kniha Mandaeův (v. t.) zvaná Ginzá (= poklad) n. Sidrá Rabbá (= veliká kniha), kterouž vyd. H. Petermann („Thesaurus s. liber magnus vulgo liber Adami appellatus", 1867). *P.*

Adam de Arogno (Adamo da Arogno), arch. a stavitel ve 2. pol. XII. stol., *z.* v Tridentu kol. 1230, dokončil stavbu tridentského dómu.

Adam bakalář, písař rodiště svého Litomyšle 1530—48. Vyjednával o pohostinství Českých bratří v Polsku a Prusku, když roku 1548 z Čech byli vypovědění. Přel.: „Krátcí výkladové na epištoly nedělní celého roku od Antonina Korvína, kazatele evang." (v Litomyšli 1541). Pomáhal Martinu Kabátníkovi při spisování jeho „Cesty z Čech do Jerusalema", a obstaral vydání spisu toho tiskem.

Adam z Barkingu (Adamus Barchingensis), benedikt. v Shirbornu v Angl. kol. 1217, *sp.* „De serie sex aetatum" (ve verších); „Super IV evangelia", obě díla dosud tisk. nevyd.

Adam de la Bassée, kanovn. u sv. Petra v Lille, *z.* 1286, skladatel liturg. zpěvů (vyd. Carnel „Chants liturgiques d'A. de la B." 1858).

Adam Bremský, dějepisec a zeměpisec XI. století (*z.* 1076). Pocházel asi z Míšně, tenkrát ještě slovanské, přišel za arcibiskupa Adalberta (v. t.) 1068 do Brem a stal se tam kanovníkem a scholastikem (představeným) kvetoucí kathedrální školy. Byl klassicky vzdělán a jsa při dvoře jmenovaného arcibiskupa, znal politický život své doby, účastnil se z Brem křesťanských missií mezi národy normanskými a slovanskými a procestoval tak severní krajiny. Vyzkoumati dějiny severu učinil si hned od počátku úkolem svého života, neboť brzo po svém příchodu do Brem odebral se k dánskému králi Svendovi Estridsonovi, „který vcškeré dějiny barbarů ve své paměti jako v knize uložené měl" (2, 61), a dal si vše od něho vypravovati, tak že tyto zprávy jsou v díle *A*-ově hlavním pramenem. Dalšími prameny byly mu listiny bremského archivu, ústní zprávy missionářův a rozpravy s arcibiskupem Adalbertem. On sám jmenuje prameny, z kterých vážil, jmenovitě: Řehoře Tourského, Einharda, letopisy fuldské a korveyské, životopisy sv. Bonifatia, Willibrorda, Willehalda, Liudgera, Ansgara a Rimberta, pak spis korveyského opata Bova, který pouze z jeho zmínky znám jest; ze starých spisovatelův

použil zvl. Orosia, Solina a Marciana Capelly. Brzo po smrti arcibiskupa Adalberta (*z.* 1072) začal pracovati o svém díle: „Historia ecclesiastica ecclesiarum Hamburgensis et Bremensis" n. „Gesta pontificum Hamburgensis ecclesiae II. IV." V knize I. líčí podrobení Sasů Karlem Vel. a úpadek křesťanství na severu na konci X. a na počátku XI. století; v kn. II. rozpráví o obnovené missionářské činnosti a líčí podrobně politický stav světa germánského a skandinávského i pobaltických Slovanů; kap. 15.—20. podává veledůležité zprávy o jednotlivých kmenech Slovanů baltických a ruských; v kn. III. líčí politickou činnost arcibiskupa Adalberta a politické události jeho věku, jmenovitě nešťastný pokus knížete Gottšalka (1047—1066) zavésti křesťanství u Bodrců, který skončil jeho zavražděním od pohanů v Lončíně (7. čna 1066). Kniha IV., kterou mnozí učenci pokládají za zvláštní spis, má nápis: „Descriptio insularum Aquilonis", a obsahuje zeměpisné a národopisné vylíčení jeviště události v prvních třech knihách vypravovaných; popisuje tu Dánsko, Skandinavii, Island a jiné krajiny, ale zemí slovanských dotýká se tu málo. Zeměpisná udání jsou často nesprávná a data chronologická namnoze nespolehlivá. Avšak historické zprávy, až na některé podrobnosti, jsou pravdivy a svědčí o jeho kritické soudnosti. Sloh jest jasný, jazyk čistý a celým spisem vane zbožný duch. *A.* jest pro dějiny severu nejstarší a hlavní pramen. O jeho vážnosti svědčí scholie namnoze důležité, které byly již v nejstarších rukopisech, dílem od *A.* samého, dílem od jejich uživatelů připojeny. Po prvé vydal kroniku *A*-ovu Ondřej Severinus Vellejus 1579 v Kodani; potom Lindenbrog v Leidenu 1595, J. A. Fabricius v Lindenbrogově „Script. rer. German. septent.", Hamb. 1706; poslední a nejlepší kritické vydání obstaral Lappenberg v Mon. Germ. hist. script. VII. (zvl. otisk 1846). Něm. překl. od Laurenta s úvodem od Lappenberga 1850, 2. vyd. 1888. Spis přeložen do dánštiny. [Srv. *Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, 4. vyd. Berl. 1877 až 78, *Giesebrecht*, Baltische Studien VI., *Hauck*, Kirchengesch. Deutschl. III.] *Kryšt.*

Adam Clermontský, klerik tamn. biskupa, kol. 1268, *sp.* „Flores historiarum" (výňatky uveř. Bouquet [Recueil XXI.] a v Mon. Germ. hist. script. XXVI.).

Adam de Courtlandon, děkan kostela laonského, *z.* cca. 1226, *sp.* „Variae in scripturam sacram solutiones", „Liber de calice morali", „Ordinarium officii eccl. Laudonensis", vesměs nevyd.

Adam Černigovský v. Adam Zernikav.

Adam, první opat cist. kl. **Ebrachu,** *n.* před 1100, *z.* 1161, dříve mnich kl. morimundského, uvedl odtamtud první mnichy do nově zal. kl. ebrašského, jejž přivedl k znamenitému rozkvětu. Kázal v Řezně ve prospěch 2. křiž. tažení, požíval veliké vážnosti cís. Konrada III. a Fridricha I. (od tohoto vyslán byl 1152 k pap. Eugeniovi III.).

Adam z Fuldy, znamenitý kontrapunktik (snad mnich řádu bened.), žil mezi 1440—1500. Jeho spis „De musica" obsažen ve III. díle Gerbertových „Scriptores eccles. de musica sacra". *Mlr.*

Adam z Gladbachu v. Adam z Kolína.

Adam Godham, Goddam, Goddamus, vlastně Wodheam Wodehamensis (= z Woodhamu), františkán, žák Occamův, lektor theol. v různých kl. františk., jeden z nejzn. přívrženců nominalismu, *z.* 1358. *Sp.* „Commentarii in magistrum sententiarum" (tišt. v Pař. 1512).

Adam de la Halle (Hale), zvaný „le Boosu d'Arras" (hrbáček arraský), *n.* 1240 v Arrasu, *z.* 1287 v Neapoli. Počal studia duchovní, ale opustil je a stal se troubadourem. Znam. básník a skladatel. Některé skladby jeho (v modern. zprac.) vyd. Coussemaker (Pař. 1872), písně vyd. Berger (1900). V jeho „jeux" (hry) vidí někteří počátky opery. První pokoušel se o skladbu vícehlasou. *Mlr.*

Adam Jan, S. J., *n.* v Limoges 1605, *z.* v Bordeaux 1684, prosl. kazatel (v Paříži, Poitiersu a j.) a odpůrce jansenistů; požíval veliké důvěry protestantů, jimž u dvora vymohl svobodu náboženskou. *Sp.* proti jans. a kalvín.: „Calvin détruit par soi-même et par les armes de s. Augustin (Pař. 1650, 1689), „Le tombeau du Jansénisme" (t. 1654), „Le triomphe de la très sainte Eucharistie" (Sedan 1671).

Adam Karel, dr. th., soukr. docent dogm. na theol. fak. mnichovské, *n.* 1876, *sp.* „Der Kirchenbegriff Tertullians" (1907), „Die Eucharistielehre des hl. Augustin" (1908).

Adam Kisel, senátor, vévoda braclavský, potom kyjevský, houževnatý odpůrce unie v XVII. stol. Jeho listy vydány v Kyjevsk. Pam. [*Filaret*, Obzor rusk. duch. lit.[3], 201—2.]

Adam z Kolína, dominikán na sklonku XIV. stol., *sp.* „In IV sententiarum libros expositio". Snad totožný s mistrem Adamem z Gladbachu, jenž jsa členem konventu kolínského, nazýván byl *A*-em z Kolína, a připomíná se v letech 1390—1408.

Adam de Marisco, františkán angl. v Oxfordě, pocházející z města Bath, pro učenost zvaný „doctor illustratus" n. „illustris", *z.* cca. 1257. Jeho „Epistolae" vyd. Brewer v Monumenta franciscana 1858; mimo to připisuje se mu několik spisů dosud nevyd. (Commentarius in ep. ad Hebr.", „Lectura in Genesim", „Lect. in canticum canticorum" a j.).

Adam Melchior, reform. theol., *n.* v Grodkově (Grottkau) ve Slezsku, magister a konrektor v Heidelberce, *z.* 1622; *sp.* mimo jiné biograf. díla „Decades duae, contin. vitas theologorum exterorum" (Frankf. 1618), „Vitae germanorum theologorum, qui superiori saeculo ecclesiam Christi propagarunt" (Heidelb. 1620).

Adam de Montaldo v. Montaldus.

Adam z Morimouthu (Murimuthensis, de Muremuth, Miremuth, Myremouth, Myrimuth), cisterc. angl., muž v cirk. i politických věcech zběhlý, jehož služeb král Eduard III. několikrát užil k důležitým poselstvím; 1327 jmenován správcem uprázdn. bisk. exeterského; *z.* 1347. *Sp.* annály anglické 1302—47 (vyd. Ed. Maunde Thompson 1889).

Adam z Nežetic, metrop. kan. praž., dr. dekret., 1396 arcijáhen hradecký, náměstek gen. vikáře (locumtenens in officio vicariatus), 1403 po smrti arcib. Olbrama ze Škvorce administrátor arcib. sede vacante, 1405—1407 gen. vikář, odpůrce nauk Viklefových i Husových, r. 1410 jmenován byl členem 6členné komise ku prozkoumání knih Viklefových; *z.* 1414. *Sp.* „Lectura in IV. decretalium" a kroniku své doby; oba tyto spisy jsou ztraceny.

Adam Nicolas Sébastien (A. le jeune), franc. sochař *n.* 1705, *z.* 1778; zhotovil relief „Mučednictví sv. Viktora" (1736, nyní v kapli versaillské), 1745 pracoval na plastické výzdobě portálu kl. oratoriánů v Paříži a na novostavbě opatství Saint-Denis, 1752 provedl plast. výzdobu kaple v Collège de Grammont.

Adam de Persenia, cca. 1180 op. cist. kl. v Perseigne, *z.* 1221. Vynikal učeností a požíval veliké vážnosti; 1190 v Římě měl rozhovor s opatem Joachimem de Floris (v. t.), jehož názory potíral; byl jedním z nejhorl. hlasatelů IV. výpravy křiž., připojil se k ní, ale brzy se vrátil. *Sp.* „Mariale," řeči o P. Marii (vyd. Maracci, Řím 1652), „Epistolae" (vyd. Migne PL. CCXI).

Adam Scotus (Anglicus, Praemonstratensis), praem., cca. 1186 opat kl. praem. („Candida Casa") a biskup ve Whithornu (Skotsko), jeden z nejlep. a nejobl. mystiků středověkých. *Sp.* „Sermones", „De or-

dine, habitu et professione canonicorum Ord. Praem.", „De tripartito tabernaculo Moysis, Christi et Spiritus S.", „Soliloquia"; vyd. Migne PL. CXCVIII., W. de Gray Birch, „Twenthy-eight Discourses of A. Scotus of Whithorn" (Lond. 1902).

Adam od nejsv. Trojice trinitář polský, vyd.: „Zebranie wszytkich redempcyi, które prowincya polska Zakonu Najśw. Trójcy od wykupenia niewolników w krajach tureckich i tatarskich od r. 1688 do 1783 czyniła" (Varšava 1783).

Adam de Usk, angl. kněz, prof. kan. práva v Oxfordě, pokračoval v kronice Ralpha Higdena (Polychronicon 1377—1404); pokračování to vyd. Ed. Maude Thompson s překl. a pozn. v Lond. 1877.

Adam a (de) S. Victore, rod. z Bretoňska, řeh. kan. sv. Aug. kl. sv. Viktora v Pař., *z.* 1192, jeden z nejlep. středověk. básníků a skladatelů liturg. (hymnů, sequencí, tropů a prós). *L. Gautier*, „Oeuvres poetiques d'Adam de s. V." Pař. 1858 2 sv., 3. vyd. 1894; Migne PL. CXCVI. Někteří připisují mu také spisy „Summa Britonis seu de difficilibus vocabulis in Biblia contentis", v němž vysvětlují se nesnadná slova Písma sv., a „Expositio super omnes prologos Bibliae".

Adam Vít, opat kl. emauzského v Praze 1775, *z.* 1782; jako mnich býval dříve ředitelem kůru a varhaníkem v kostele emauz. v Praze a na Bezdězе (Dlabač KL. I, 30).

Adam Zernikav (A. Černigovskij), *n.* v Královci (Prusko) 1652 z rodičů luter. Vystudovav v rodišti svém filos. oddal se bohosloví; návodem znamenitého tehdáž prof. Christ. Dreyera studoval hlavně učení církve vých. Spis Metrofana Kritopula o vyznání řecké církve, jejž Jan Hornelus vyd. s lat. překl. 1661, měl na *A*-a veliký vliv, zviklal jeho náb. přesvědčení luter. a vzbudil v něm přání poznati učení církve v prvých stoletích. Za tou příčinou vydal se do Oxfordu, Londýna a Cambridge, aby studoval v tamn. bohatých knihovnách. Domnivaje se, že nalezl přesvědčení o pravosti učení vých. církve, odebral se na Rus a přišel 1680 do Vilny. Tam kterýsi kněz pravosl. dal mu doporuč. list k metrop. černigovskému Lazarovi Baranovičovi, jenž laskavě ho přijal. V Černigově *A.* prý odřeknuv se luterství přestoupil k církvi pravosl. Potom odešel do Kyjeva, ale vrátil se do Černigova a bydlil tam v klášteře sv. Mikuláše. Oblíbiv sobě Černigov nazval se Černigovcem (Zernikav). Dlouho v klášteře nepobyl; 1684 odešel do Moskvy, hledaje službu u dvora, neobdržev jí však, uchýlil se do kyjevské lavry sv. Theodosia Pečerského, kdež *z.* 1693 n. 1694. R. 1682 napsal veliké dílo „Tractatus theologici orthodoxi de processione Spiritus Sancti a solo Patre", jež tiskem vyd. bylo teprve 1774 a 1776 v Královci péčí kyjev. metropol. Samuele Mislavského. V dile tom *A.* hledí dokázati správnost učení církve vých. o vycházení Ducha sv. pouze od Otce; ale důvody jeho jsou sofistické, vesměs již mnohokráte před ním theology katol. vyvrácené. Eugenij Bulgar přeložil dílo to do řečtiny, doplniv je některými přídavky; překlad ten vytišt. v Petrohr. 1797 na náklad vládní. Carevna Kateřina II. poručila mnichu Jeronimu Kopcevičovi, aby spis ten přeložil do ruštiny; překlad ten byl skutečně pořízen, ale nevydán. Nedávno obstaral nový překl. z lat. do rušt. B. Davidovič (Pravoslavno-bogoslovskija izslědovanija ob ischoždenij svjatago Ducha ot odnogo tolko Otca". (Počaev, 1902.) [Srvn. *A. Palmieri*, Nomenclator I, 10—13; *I. E. Andreevskij*, Enciklop. slovar I, 163.]

Adama, hebr. 'Admáh (Gen. 10^{19}, $14^{2.8}$, Dt. 29^{22}, Os. 11^{8}), město na již. pobř. moře Mrtvého, nedaleko měst Sodomy a Gomorrhy, s nimiž spolu zahynulo, v. Sodoma.

Adamantin. dioec. v. Diamantina, biskupství v Brasilii.

Adamantius 1. Ἀδαμάντιος, Ἀδαμάντινος = ocelový, tak nazýván Origenes pro svoji vytrvalou píli. — 2. jméno hlavní osoby dialogu „De recta in Deum fide", v němž potírá se učení gnostiků Marciona a Bardesana. Spis tento, jenž pro ono jméno mylně býval připisován Origenovi, vznikl asi v letech 295—305. Recký text vyd. J. E. Wetstein 1674, lat. překl. z řeck. již dříve J. Picus 1556, J. Perlonius 1556 a L. Humfridus (Humfrey) 1571. Nové vyd. řec. textu v maurinské edici spisů Orig. 1733—59, I, 800—872, jež otiskl Migne P. G. XI. 1711.

Adamanus v. Adamnanus.

Adami, *hbr.* 'Adámí han-néqeb, Vulg. „Adama, quae est Neceb", český překlad „Adami, jenž jest Nekeb", město na hranicích kmene Neftali (Jos. 19^{33}); zda místo to mělo dvě jména („Adami, jenž sluje také Nekeb"), anebo jsou-li to dvě města různá (LXX: Ἀρμε καὶ Ναβόκ), nelze rozhodnouti s jistotou. Poslednímu mínění nasvědčuje seznam měst Thothmesem III. dobytých, mezi nimiž uvádí se Adimim a Nekabu. *A.* ztotožňují s nyn. Chirbet Adma jihozáp. od. jez. Genezaret. na pravém břehu Jordánu anebo s Dámije mezi horou Tábor a jez. Genez.; Nekeb s Chirbet Sejáde, jež leží jv. od Dámije. — Složené jméno 'Adámi hannéqueb vykládají někteří: „Adami-jeskyně", jiní „Adami-průsmyk".

Adamec, mistr konvář v Hoře Kutné, slil 1530 zvon do kostela sv. Bartoloměje v Okřesanci. [*Rybička*, O čes. zvonařství, 49.]

Adami 1. Adam, benediktin, právník a diplomat, *n.* 1609 n. 1610 v Mülheimu n. R., 1628 mnich kl. brauweilerského u Kolína, 1637 převor kl. sv. Jakuba v Mohuči, potom převor v Murrhardtu; byl od 1643 plnomocníkem klášterů švábských, knížete-opata korveyského a několika j. katol. stavů říšských při jednáních o mír westfálský, při čemž osvědčil neobyč. obratnost diplomatickou; 1652 stal se svět. bisk. v Hildesheimě, kdež *z.* 1663. *Sp.* dějiny míru westfálského, jež vyd. 1698 („Arcana pacis Westphalicae") a 1737 („Historica relatio de pacificatione Osnabrugo-Monasteriensi"). — 2. Annibale (Hanibal) S. J., *n.* ve Fermo 1626, prof. humanior a rhetoriky v kolleji římské, *z.* v Římě 1706. *Sp.* „Pallas purpurata seminarii Romani," o žácích semináře řím., kteří stali se kardinály (Řím 1659), „Episcopus, opus tripartitum, ex italico sermone Alex. Sperelli latino idiomate donatus" (t. 1669), vlaš. překlad kázání P. Ant. Vieiry (1683), několik lat. básní příležitostných a j. — 3. Antonín Filip, senátor florencký, muž učený, kol. 1758. Vyd. pod. pseud. Academico Apatista „I cantici biblici ed altri salmi della sacra scrittura esposti in versi toscani" (Flor. 1748) a j. — 4. Arnošt Daniel (Ernst Daniel), *n.* 1716 ve Zdunech v Poznaňsku, stud. prot. theol. v Královci a v Jeně, 1743 stal se konrektorem a ředitelem hudby v Landshutu; od 1757 byl pastorem na různých místech, posléze v Pomorčovicích (Pommerswitz) ve Slezsku, kdež *z.* 1795. *Sp.* m. j. „Der Segen des Glaubens u. der Liebe" (Vratisl. 1749), „Landeshutische Religions-Geschichte" (t. 1753), „Philosophisch-musikalische Betrachtung über das göttlich Schöne der Gesangweisen in geistlichen Liedern bei öffentlichem Gottesdienste" (t. 1755). — 5. da Bolsena Andrea, „abbate Adami", *n.* 1663, kapelník pěveckého sboru papežského, *z.* 1742. *Sp.* „Osservazioni per ben regolare il coro dei cantori della capella pontificia" (Řím 1711): ve spise tom jsou životopisy vynikajících kapelníků papežských spolu se 12 podobiznami; „Storia di Volsena, antica metropoli della Toscana" (2 sv., t. 1734 a 1737). —

6. Cornelius, prot. theol. hollandský na poč. XVIII. stol., *sp.* „Observationes theologico-philologicae, quibus plurima s. Codicis novi praesertim Foederis loca ex moribus et ritibus diversarum gentium illustrantur" (Groninky 1710), „Exercitationes exegeticae de Israelis in Aegypto multiplicatione et oppressione, nativitate et institutione Mosis in sapientia Aegyptiorum, conversione s. Pauli; accedunt scholia ad X loca ex Act. Apost." (t. 1712). — 7. Frant. Raimund, servita a prof. theol. v Pise uprostřed XVIII. stol., vyd. pokračování spisu „Giornale de'letterati", jejž opat Lorenzo Mehus vydávati započal. Súčastnil se sporu vzniklého pro vydání spisu Jana Bapt. de Soria „Dell esistenza e degli attributi di Dio" (1745); hájil autora jeho proti přísnému posudku, jejž napsal Klem. da Bini. — 8. Jan Nep. S. J., *n.* 1738 v Kamenici (Chemnitz), prof. fil. v Rábu, potom prof. dějin v Prešpurku, *z.* 1821. *Sp.* „Oratio de ss. Virginis illibato conceptu" (Trnava 1767), „Systema antiphilosophicum de origine civitatis" (Šoproň 1801), „Fragmentum statisticae graecorum" (t. 1801), „Sensa cleri gallicani occasione revolutionis gallicae manifestata" (t. 1804). — 9. Viktorin Manctinský (Mantinacus), *n.* kol. 1565 v Manetíně, byl luter. far. v Kralovicích 1599, ve Slušticích 1615, u sv. Vojtěcha v Praze 1620—24, potom žil skrytě nějaký čas v Čechách, r. 1625 však byv vypovězen žil v Žitavě, kdež *z.* 1645. *Sp.* dvě pohřební řeči (1612 nad Janem z Proseče na Jirnách, 1615 nad mrtvolou Albrechta Václ. Smiřického) a několik písní (1617 4 písně na památku Bohunky Skalské roz. Bohdanecké z Hodkova, 1620 překlad básně Jana Sudlecia). Srvn. *Jireček*, Rukověť I, 3.

Adamité 1. sekta gnostická ve II. stol., jejíž zakladatel jmenoval se dle Theodoreta Cyrského (*Αἱρετικῆς κακομυθίας ἐπιτομή* I, 6) Prodikus, dle sv. Jana Damascenského Adam, od něhož prý obdrželi dle některých své jméno, kdežto jiní odvozují je odtud, že sekta tato zbožňovala praotce pokolení lidského Adama jakožto nejpřednějšího aeona, a jiní konečně míní, že gnostikové tito byli proto nazýváni *a*-ty, že konali svoje bohoslužby jsouce nazí. *A.* byli oddáni pohlavním výstřednostem. — 2. sekta husitská. Proticírkevní hnutí v Čechách s počátku 15. století bylo provázeno výstřelky blouznivých povah, kterým předstíraná zvrhlost viditelné církve a ohlašované povalení její vnukaly myšlenky chiliastické. Do představ o dokonalém království Kristově na zemi již nadcházejícím mísily se u nich naděje na obnovu rajského stavu lidstva. Nová říše Boží měla býti v lásce a rovnosti, bez lidí zlých, bez rozdílu stavův a majetku, bez pánův a poddaných, bez psaného zákona i Písma svatého, ježto příslušníkům jejím, jak pravili, postačí zákon vepsaný do srdce. Z blouznivců doby husitské ti, kdož nejhlouběji zamyslili se do tisíciletí rajského věku, zařizujíce i život svůj podle smýšlených okolností jeho, byli nazváni Pikarti nebo Mikulášenci, později Adamité. Pro ně šťastná doba millennia již nadešla. Zavrhše to, co se nesnášelo se stavem prvotní nevinnosti, zejména svaté svátosti a bohoslužebné výkony církevní, zavedli pospolitost majetku, žili v nahotě a konali hody lásky ukájením smyslných pudů. Za původce výstředních nauk pokládán byl kněz táborský Martin Houska jinak Loquis, upálený potom v Roudnici 21. srpna 1421. Spisovatel Jan Vodňanský (r. 1524) odvozuje původ *A*-ů od mrskače Rohana (r. 1418), který prý proměnil jméno své, nazvav se Adamem, a založil sektu, provozující v roce 1419 hrubé násilí na sousedstvu. Ježto není starších pamětí o tom, nemožno tuze spolehnouti na pozdního zpravodaje. Podle svědectví současných počítalo se v Táboře s počátku r. 1421 asi 400 přívrženců Houskových; když bylo na ně se strany mírných Táboritů naléháno, aby zřekli se protikřesťanských bludů, zmenšil se počet jejich téměř o polovici, načež ti, kdož neuposlechli, byli vyhnáni z města a usadili se v Přibenicích na hradě, nedávno před tím od Táboritů panu Oldřichovi z Rožmberka vzatém, a v podhradí. Než ani tam nepřáno jim pobytu. I potulovali se v lesích v krajině mezi Táborem a Přibenicemi, po pravém břehu Lužnice. V dubnu t. r. meškal v Táboře Žižka, jednaje o potlačení tamních sektářů; když dali se na útěk z města a připojili se k předešlým vyhnancům, vytrhl za nimi a zjímav některé, nutil je, aby odřekli se bludů. Kteří neuposlechli, byli upáleni u vsi Klokot. S radostí prý a s úsměvem na tvářích šli do ohně, honosíce se, že téhož dne ještě budou hodovati s Kristem v nebesích. Letopisec dí, že zahynulo tak 50 osob obojího pohlaví. Mezi nimi byli dva kněží, jeden jménem Petr Kaniš. Po odchodu Žižkově z Tábora stihl trest upálením ještě 24 osoby. Ostatní sektáři nepolapení těkali potom v lesích po obou březích Nežárky mezi městem Stráží a vsí Valem u Mezimostí, kdež prý svodem vesničana, který dal si jméno Mojžíše, dokonce zdivočeli. Vycházejíce na lup, přepadali nočního času okolní osady, zejména Stráž, Kardašovu Řečici, Plesy a Veselí, vraždili lidi a zapalovali přibytky. Ve dne provozovali pusté orgie, chodili nazí a páchali smilstvo mezi sebou. V létě r. 1421 Žižka zmocniv se měst Lomnice a Soběslavě, ustanovil vyhubiti sběr naháčů. Vypravil tedy proti nim 400 oděnců z lidu pánů ze Stráže a z Jindřichova Hradce vedením Bořka Klatovského, jenž z nenadání dal obstoupiti přední sídlo *A*-ů, ostrov jakýsi u Valu. V zápase tuhém a zoufalém někteří byli pobiti, jiní zajati a upáleni, počtem asi 40 osob (21. října). Jen jednoho muže z nich kázal prý Žižka ušetřiti, aby o víře svých druhů učinil vyznání, kteréž potom ve spis uvedené bylo posláno mistrům do Prahy. Popis bludův adamitských podán jest od Vavřince z Březové. Z něho jde, že *A.* zabředli v pantheismus, hlásajíce, že není Boha ani ďábla, leda v dobrých a ve zlých lidech; sebe pokládali za syny Boží a ducha svého za Ducha svatého; jako účastníci Ducha svatého pravili, že neumrou na věky; Ježíše Krista nazývali svým bratrem, ale ne dosti věřícím, protože zemřel; každý chléb i každá krmě byly jim tělem Božím. Svátků nesvětili a postů nezachovávali. Modlitbu Páně říkali takto: Otče náš, jenž jsi v nás, osvěť nás, buď vůle tvá, chléb náš dej nám všem! Vše, cokoli měli, pospolu drželi, aniž kdo co svého vlastního míti směl; proto pokládajíce i manželství za hřích, smilství pak za povinnost, páchali ve schůzkách svých skutky chlipnosti. Jinak ovšem při blouznivé povaze sekty, jež vymkla se z idcí nejen křesťanských, ale i náboženských, sotva by čekati bylo nějakou soustavu článků. — Po katastrofě na ostrově u Valu *A.* nezanikli, ale rozptýlili se po zemi a získávali nové přívržence. Staré letopisy mají zprávu k r. 1455, že „také to léto po vrbí, po lukách aneb v žitech běhali naháči, ježto ženám a dívkám překáželi a je strašili". Za větev adamitskou, již však mírnější naukou štěpovanou, někteří badatelé pokládají sektu Saducejských, o níž zmínku činí Jan Vodňanský řka, že se zachovala, protože přívrženci její žili v pokoře. K nim náležela vdova po hejtmanu Orebském Bedřichovi ze Strážnice († r. 1459). Zakladatel jednoty Českých bratří, Řehoř, nestranil se *A*-ův, a chtěje k jednotě je získati, míval s nimi několik let hádání o víře. Jak sám o tom píše (r. 1468), byli „někteří Mikulášovské roty i někteří Košátské roty, ještě slove nejhorší, ještě hříchuov za hříchy

nemají", jim obráceni a do jednoty přijati, tak sice, že dána jim lhůta zkušební, zda setrvají věrně ve víře bratrské a skutcích. Kdežto pak někteří „přijemše pravý smysl víry i o svátostech, ctnostně živi byli", jiní ve zkoušce neobstáli, ano i některé z bratří svedli a k pádu přivedli. Z toho byly činěny výčitky Řehořovi. Jak se zdá, upustila potom jednota od obracení *A*-ův, o nichž zprávy v historických pramenech XV. století již umlkají. V mladší době ještě Jan Šlechta ze Všehrd zmiňuje se o nich v listě k Erasmovi Rotterodamskému r. 1519, řka, že shledává se v Čechách i nemálo Mikulášenců. Srvn. *Vavřince z Březové* kroniku husitskou (v Pramenech dějin česk. V. str. 413, 475, 517 nn.), *Jana Vodňanského* Locustarium (u Dudíka, Iter Romanum I. str. 281, 283), *List bratra Řehoře* Janovi (v Časopise Č. Musea LVIII. str. 172), *Dobrovský*, Geschichte der böhm. Pikarden und Adamiten (Pojedn. Učené společ. pražské 1788), *Palacký*, Dějiny III. 1. str. 429 nn., *Rezek*, Dějiny prostonárodního hnutí náboženského v Čechách, str. 7 nn. — 3. sekta novokřtěnců v Holandsku kol. 1580, kteří se domnívali, že k dokonalosti třeba jest nahoty. — 4. sekta ve východních Čechách ve stol. XVIII. a XIX. není, jak se zdá, v bezprostřední spojitosti s husitskou sektou *A*-ův. Vyskytla se zjevně po vydání tolerančního patentu; nazývala se „stranou třetí" (nechtíc býti ani katolickou ani evangelickou); mimo to přívrženci její nazýváni byli Ariány n. prostě náboženskými blouznivci, fanatiky, později i deisty, nihilisty („nicové"), marokány. *A*-y nazývali se odtud, že prý při svých schůzkách bývali nazí a že prý provozovali adamitské tance a jiné podobné výstřednosti; z toho však nic nebylo zjištěno. *A*. zdráhali se přihlásiti se k některému z vyznání tolerančním patentem dovolených; vláda 1783 dne 10. ún. rozhodla, že sekta jejich nemůže býti trpěna, i byli tudíž od úřadů zapisováni k vyznání katolickému anebo evangelickému. Jejich názory náboženské nejsou přesně známy; jen z jednotlivých výpovědí přívrženců sekty bylo je možno sestaviti. Věřili v praeexistenci duše („ducha", trvajícího a přebývajícího „v matce života"), léta tělesného života nepočítali. Chtějíce žíti jen „podle ducha", pohrdali „tělesným" zaměstnáním, jež konali jen z nutnosti, aby se uživili. Jména osobní míti nechtěli; „světským upsáním" prý je sice dostali, ale za to prý nemohou a nestarají se o to, jak je svět nazývá. Tvrdili, že „v duchu pravdy" nemají rodičů, ani žen, ani dětí, ani příbuzných; ženy nazývali „spomocnicemi"; sňatků nechtěli uznávati. Křtu neuznávali, do kostela nechodili, ponévadž prý „přebývají neustále v chrámu života", dětí do školy neposílali. Uznávali jedinou vrchnost: „Nejvyššího", „Otce nebeského", i nechtěli tudíž podrobeni býti žádné jiné moci na světě; neuznávali zákonů, daní, roboty, služby vojenské. Někteří z nich věřili v proroctví „o králi Marokánu", jenž prý vykoření „modlářství", načež prý nastane všechněm vyvoleným doba blažená. — Jinak počínali si *A*. pokorně a tiše. Biskup královéhradecký Hay nařídil kněžstvu 1791, by s nimi jednalo mírně. Úřadové světští nenastupovali na ně pro víru, ale pro neplnění dávek a robot. Přívrženců této sekty zvolna ubývalo, nicméně stopy její zachovaly se až do doby nejnovější. Srvn. *Helfert*, „O blouznivcích náboženských v Čechách a na Moravě za Josefa II." v Č. Č. M. 1877 a 1879, dr. *K. V. Adámek*, „Adamité na Hlinecku v XVIII. a XIX. věku" v témž časop. 1897. *Vac. P.*

Adamnan (Adamnanus), Eunan, sv. 1. opat kláštera jonského (Hy) v Irsku, *n.* c. 624, *z.* 23. září 704. Byl vrchním představeným všech klášterů založených sv. Kolumbanem v Irsku. Zasazoval se o zavedení římských obřadů velikonočních. Na synodě v Tara 697 přijat byl k jeho návrhu kánon, jímž se zakazovalo ve válce ženy a děti zabíjeti anebo do zajetí odváděti; kánon ten po původci svém nazván byl „kánonem *A*-ovým" (vydal jej Kuno Meyer v Lond. 1905). *Sp.* „Vita s. Columbae", „De locis sanctis libri tres" dle zpráv biskupa gallského Arkulfa, jenž vraceje se z Palestiny byl mořskou bouří zahnán na pobřeží irské a v klášteře *A*-ově pohostinu přijat (vyd. Gretser 1619, Mabillon, Geyer v „Itinera Hierosolymitana saec. IV.—VIII." [Corpus scriptorum eccl. lat. sv. XXXVIII.], Vídeň 1898). — 2. mnich klášt. coldinghamského, *z.* cca. 679, svátek 31. led.

Adamov (Adamsthal), fara diec. brněnské, 1012 obyv., kostel sv. Barbory vyst. 1857 ve slohu got.

Adamovius Chrysostom, z řádu paulánův v Čenstochově, *sp.* „Pabulum animae christianae" (Claro-Monte 1700), „Abecedarium vitae spiritualis" (Czenstochoviae 1720).

Adams 1. James, *n.* 1737 v Anglii, vstoupil 1756 do Tov. Ježíšova, působil jako missionář v Anglii, *z.* v Dublíně 1802. Přel. z franc. Bonomaciho spis „Early Rules for Taking a Likeness"; za dialektologické pojednání „English Pronunciation, with appendices on various dialects, and an analytical discussion and vindication of Scotch" obdržel uznání král. společnosti véd v Londýně. — 2. John, ctihodný. Byl duchovním protest., konvertoval, 1579 odebral se do Remeše a byl vysvěcen na kněze; 1581 vrátil se do Anglie a působil horlivě ve Winchestru a Hampshiru zvláště mezi chudými třídami. Uvězněn 1584, byl 1585 poslán do vyhnanství se 72 jinými kněžími; vrátiv se byl odpraven v Tyburnu 1586 8. října. — 3. Richard, duchovní presbyteriánský, *n.* cca. 1626, *z.* 1698, zpracoval pro Poolcovo dílo „Annotations upon the holy Bible" (1683—85) listy k Filip. a Koloss. — 4. Robert, duchovní anglikánský, *sp.* encyklopaedii vyznání náboženských „The Religious world displayed: or a view of the four grand systems of religion, Judaism, Paganism, Christianity et Mohammedanism; and of the various existing denominations, sects et parties in the Christian world; to which is subjoined a view of Deism and Atheism" (Edinburg 1809, 2. vydání Londýn 1823); jednotlivé články byly složeny anebo revidovány členy příslušných vyznání. Jest to dílo poskytující hojně dobrého materiálu. — 5. Thomas, theolog anglikánský v Cambridge 1612—1670. *Sp.* „Commentary or exposition upon the second epistle of S. Peter" (Lond. 1633), kázání angl. a j.

Adamson Patrik, theolog skotský, *n.* 1536, stud. v St. Andrews a v Paříži, vrátiv se do vlasti, vstoupil do stavu duchovního, 1576 jmenován biskupem st.-andrewským, od presbyteriánů podezříván a pronásledován, *z.* 1591. *Sp.* „Catechismus latino carmine redditus et in IV libros digestus" 1577; „Threnorum sive lamentationum Jeremiae prophetae libellus latino carmine redditus" 1590; „Apokalypsis s. Iohannis latino carmine reddita" 1590; „De sacro pastoris munere tractatus, recognitus a Thom. Voluseno" 1619.

Adan v. Adin.

Adana (Adanen. Armenorum), arménsko-sjednocené bisk. v Cilicii: 3000 katol. (naproti tomu schismatiků cca. 100.000), 2 fary, 7 kostelů a kapli, 8 kněží světských, 10 škol, 5 domorodých řeholních sester. — Ve městě Adaně konán 1320 k podnětu krále Oschina sněm pod předsednictvím patriarchy Konstantina; na sněmu tom stvrzena unie církve arménské s církví římskou a obnovena ustanovení sněmu sisského, aby vánoce slaveny byly 25. pros. a nikoliv 6. ledna, aby při mši sv. k vínu přiměšována byla voda; mimo to prohlášen souhlas se sněmem chalcedonským v příčině dvojí při-

rozenosti v Ježíši Kristu. [*Mansi* XXV, 655—670: Acta concilii Adanensis Armeni.]

Ad Apostolicae, breve papeže Pia IX. z 22. srp. 1851, jímž zavrženy spisy Jana Nep. Nuytze, professora-regalisty turinského: „Iuris Ecclesiastici Institutiones" a „In ius ecclesiasticum universum tractationes", jelikož obsahují četné bludy, které také v Syllabu Piově jsou zavrženy.

Adar 1. jm. krále edomského v. Adad. — 2. Num. 34[4]: *hbr.* Chacar-'Addár, *LXX* Ἔπαυλις Ἀρασδ, *Vulg.* „villa nomine Adar", čes. překl. „ves jménem Adar"; Jos. 15[3]: *hbr.* 'Addárâh, *LXX* Σάρασα, *Vulg.* Addar, město ve kmeni Juda při nejjižnější hranici Palestiny, asi mezi 'Ain Qadis a ústím potoka egyptského (Vádi eb'Aríš). — 3. *hbr.* 'adár, 12. měsíc náboženského a 6. občanského roku židovského, spadající do 2. pol. našeho února a první pol. našeho března. — 4. bůh Chaldaeův v. Adramelech.

Adarezer v. Adadezer.

Adarsa n. **Adezer** (Ἀδασά), město v Judsku, u kterého Juda Machabejský porazil vůdce syr. Nikanora, snad totožné s nyn. Chirbet Adasa severně od Jerusalema a 3 km. vých. od El-Džíb (Gabaon).

Adaucus v. Adaukus.

Adauktus sv. 1. mč. v Římě. Když za Diokleciana sv. Felix k stětí veden byl, potkal se s mužem, který, poněvadž dobrovolně prohlásil, že jest křesťanem, ihned spolu s nim stat byl. Že pak křesťané neznali jeho jména, Adauktem jej nazvali, „eo quod sancto Felici auctus sit ad coronam" (Martyr. rom. 30. srpna; v čes. překl. z r. 1676: „Adaukta jej, to jest Přibíka nazvali, protože svatému Felixovi ku koruně přibyl"; v staré češtině překládáno jméno „Adauctus" i slovem „Zbožný", jež významem souvisí se slovem „zboží"). — 2. světec církve řec. a arm. (4. října), vojevůdce z Efesu roz., vysvobodiv dceru svou Kallisthenu z rukou vilného Maximina, vypověděn do Mesopotamie a tam umučen. *Nilles* Kal.[2] II, 604.

Adaukus sv., ze vznešeného rodu italského, zastával vysoké úřady státní (posléze byl kvestorem); protože obhajoval víru křesť., byl umuč. ve Frygii za cís. Maximina; Mart. rom. 7. ún.

Ad audientiam, konstituce Benedikta XIV. z 15. ún. 1753, již stanoveno, že kardinálové-biskupové suburbikární mohou v kapli svého paláce v Římě uděloval svým poddaným vyšší a nižší svěcení jen se svolením kardinála-vikáře. (Bullar. Bened. XIV. Prat., IV. 51, 199.)

Adbeel, *hbr.* 'Adbe'él, *LXX* Ναβδεήλ, třetí syn Ismaelův, náčelník jednoho ze 12 kmenů ismaelitských (Gen. 25[13], 1 Par. 1[29]). Kmen *A*-ův (v klínových nápisech Tiglath-Pilesara II. Itibiilu) měl sídlo nepochybně mezi Mrtvým mořem a hranicemi egyptskými.

ad bestias (ad leones a p.), volání, jímž žádali zástupové pohanů a jinověrců za smrt křesťanů. Ad bestias, leones atd. damnare znamenalo totiž tolik, jako odsouditi někoho za obět šelmám v zápasišti čili cirku, kterýžto trest byl stanoven zákoníkem římským na různé veřejné zločiny.

Ad complendum, v missálech gregoriánských nadpis modlitby „post communionem".

Adda, Ferdinando d', kardinál, *n.* v Miláně 1649, *z.* v Římě 1719; 1690 kardinál-kněz, 1715 kardinál-biskup albánský, prefekt kongregace rítů. Byl pap. nunciem v Londýně za Jakuba II. (1685 až 1688); tehdáž papež Innocenc XI. uložil mu, by krále Jakuba naklonil k tomu, aby zakročil u franc. krále Ludvíka XIV., tehdáž nepřátelsky vůči Sv. stolici smýšlejícího, ve prospěch utiskovaných protestantů francouzských.

Addaeus, Thaddaeus v. Tadeáš; **doctrina Addaei** v. apokryfy.

Addar *hbr.* 'Addár, LXX Ἀδίρ, syn Bále, syna Benjaminova 1 Par. 8[3]. V Num. 26[40] nazývá se Hered (v. t.).

Addar město v. Adar.

addextrator, průvodce papeže nebo vůbec církevního hodnostáře, přiručí (= „ad dextram").

Addi (Ἀδδεί), syn Kosanův, otec Melchiův, v rodokmenu Ježíše Krista u Luk. 3[28].

ad dies (tempus) vitae — doživotně na rozdíl od: „ad tempus", dočasně, na př. volba představeného řádového „ad dies vitae" a „ad tempus 3 annorum".

Addington Štěpán, duchovní dissidentský v Londýně, *n.* 1729, *z.* 1796; *sp.* „A Dissertation on the religious knowledge of the ancient Jews and Patriarchs, containing an Inquiry into the evidence of their belief and expectation of a future state" (Lond. 1757); „The Life of St. Paul" (t. 1784.).

Addo 1. v. Adaia. — 2. *hbr.* 'Iddó', LXX Σαδδώ, otec Ahinadaba, jednoho ze dvanácti úředníků Šalomounových, 3 Král. 4[14]. — 3. *hbr.* 'Iddó, Je'dój (Qeri: Je'dó), LXX Ἀδδώ Ἰωήλ, prorok v království judském za králů Roboama a Abiáše 2 Par. 9[29], 12[15], 13[22]; sepsal proroctví proti Jeroboamovi, synu Nábatovu (2 Par. 9[29]), a jiné knihy vztahující se k vládě Roboamově (2 Par. 12[15]) a Abiášově (2 Par. 13[22]); spisy ty se nazachovaly; užil jich však spisovatel 2. knihy Paralipomenon. — 4. *hbr.* 'Iddó, 'Iddó', LXX Ἀδδώ, kněz vrátivší se ze zajetí se Zorobabelem 2 Esdr. 12[4], otec Barachiášův a děd Zachariáše proroka (1 Esdr. 5[1], 6[14]; Zach. 1[1]).

Ad Dominici gregis custodiam, bulla papeže Lva XII. z 11. dub. 1827, která spolu s bullou „Provida solersque" ze 16. srpna 1821 tvoří obsah konkordátu mezi Apoštolskou stolicí a vládami nassavskou, bádenskou, würtemberskou, kur-hessenskou a hessensko-darmstadtskou uzavřeného, a církevní provincie porýnské (arcib. frýburské v Bádeně s biskupstvím rottenburským, mohučským, limburským a fuldským) se týkajícího. Obě tyto bully byly uvedenými vládami sankcionovány a publikovány, a to v Nassavsku zeměpanským výnosem 29. říj. 1827, v Bádensku 16. říj. 1827, ve Würtembersku 24. říj. 1827, v Kur-Hessensku 31. srp. 1829 a v Hessensko-Darmstadtsku 12. říj. 1829. (Viz *Nussi*, Conventiones p. 239 sqq.; *Phillips*, KR. III. Anhang 47 nn. *Weiss*, Corp. iur. eccl. p. 202 sqq.; *Vering*, KR. § 44.: *Schneider*, Die partikul. Kirchenrechtsquellen in Deutschl. u. Oesterr. p. 123 sqq.)

Ad dominum Secretarium cum Sanctissimo, kuriální klausule římská, která značí, že kongregace není oprávněna žádanou fakultu uděliti, a proto že sekretáři kongregace se ukládá, aby o reskriptu kongregace referoval papeži, by jej schválil a milost udělil.

Addon v. Adon.

Addus v. Adiada.

Addy Vilém, Angličan, vyd.: „Vetus et novum Testamentum anglice, litteris tachygraphicis impressum" (Londýn 1687 v 16°).

adekastos parúsia, ἀδέκαστος παρουσία, t. j. dary neporušený příchod Páně, slaví se v řec. církvi v neděli Sexagesima [*Nilles* Kal.[2] II, 32].

Adela sv., dcera Dagoberta II., zal. kl. Palatiolum (Pfalzel) u Trevíru, do něhož později sama vstoupila, dle Mabillona identická s abatyší Adolanou, dle Krause s abatyší Addulou, kterouž 722 sv. Bonifác navštívil, *z.* kol. 734.

Adelaide, arcibiskupství v již. Australii. Osada „Jižní Australie", založená 1836, měla býti výhradně protestantskou; katolíci („papisté") byli vyloučeni. Ale již mezi prvními přistěhovalci bylo několik

katolíků. Počet katolíků vzrůstal, i toužili po službách Božích. Když guvernér odepřel k tomu účelu místnosti školní, jeden šlechetný protestant propůjčil skladiště, v němž sloužena byla 1840 první mše sv., k níž shromáždilo se asi 50 katolíků. Prvním stálým duchovním správcem vzrůstající osady byl William Benson 1841—44). V *A.*, dotud přísluševší k diecesi sydneyské, zřízeno bylo 1843 sídlo biskupské. Prvním biskupem stal se Francis Murphy. R. 1844 bylo v Jižní Austrálii 1055 katolíků (celková populace 17.366). Biskup Murphy měl tenkráte jediného kněze a jediným jeho kostelem bylo najaté chatrné skladiště. Po třech letech tísnivé chudoby následovala čtyři léta (1847—51), v nichž vláda poskytovala příspěvky na kostely, duchovní i školy; pomoc ta však byla odvolána prvním volebním parlamentem 1852. Vystěhovaleckou horečkou do zlatých polí ve Victorii 1851 pozbyla *A.* valné části mužského obyvatelstva. Někteří z duchovenstva nuceni byli hledati místo jinde; pouze biskup se dvěma kněžími setrval v poměrech stísněných. Než potom zase nadešla léta příznivá, v nichž diecese vůčihledě vzkvétala. Roku 1846 uvedeni byli tam passionisté, 1848 jesuité, 1857 milosrdné sestry, 1867 zřízen ženský klášter sv. Josefa. R. 1882 diecese *a*-ská měla 42.628 katolíků (celkem bylo obyvatelstva 293.509, z něhož protestantů 216.626). R. 1887 biskupství *a*-ské povýšeno na arcibiskupství a z části jeho území zřízeno biskupství port-augustské. Mimo to podřízeny novému arcibiskupství *a*-skému starší diecese: Perth (zal. 1845), Victoria-Palmerston (zal. 1847), praelatura nullius New-Norcia (zal. 1867) a nově zřízený vikariát kimberleyský; r. 1898 přibylo ještě nově zřízené biskupství Geraldton. Pořad biskupů: Murphy (1844—58), Geoghegan OSF (1858—64), Shield OSF (1866—72); arcibiskupové: Reynolds (1873 až 1893) a O'Reilly (od 1895). Z duchovenstva arcidiecese jakožto přírodozpytci vynikají P. Hinteröcker S. J. a P. Woods. V *A.* vychází katol. týdeník „The Southern Cross" („Jižní Kříž"). — Statistika arcidiecese *a*-ské (1906): farností 27, kostelů 73, světských kněží 34; řeholníků: jesuitů (z Rakouska) 11 kněží a 14 bratrů laiků; 4 dominikáni (irští), 5 passionistů (1 bratr laik), 4 karmelitáni (irští), 45 školských bratří a maristů; jeptišek 302 (a to: 127 sester sv. Josefa, 86 dominikánek, 80 sester milosrdných, 5 samaritánek, 4 sestry loretské); 2 kolleje pro hochy, 8 internátů dívčích, 9 ústavů dobročinných; v katolických školách jest celkem 4306 žáků; katolická populace 40.460 (asi sedmý díl celkové populace).

Adelar sv. v. Eoban.

Adelard (Adelhard, Athelhardus) Bathoniensis n. **A. Gothus**, mnich benedikt. kl. v Bathu v Anglii kolem 1120, ve středovékém sporu o universalie zastánce t. zv. učení indifferenčního; snažil se uvésti ve shodu učení Platonovo s učením Aristotelovým. Na dalekých cestách svých (západní Evropou, Egyptem a Arabií) seznámil se s přírodními vědami, jak je pěstovali učenci arabští, a přeložil z arabštiny Euklidovu Geometrii a Jafarův „Úvod do astronomie" („Japharis mathematici Isagoge minor in astronomiam"). *Sp.* „De eodem et diverso" n. „De sic et non sic" a „Quaestiones naturales" n. „Problemata".

Adelbert v. Adalbert.

Adelbold v. Adalbold.

Adelf (Adelphus) sv., biskup metský na sklonku III. stol. Asi r. 836 ostatky jeho přeneseny do Neuweileru v Elsasku. Mart. Rom. 29. srpna.

Adelf Jan, rodem z Heřmanova Městce, byl vychován od Českých Bratří v Prostějově, kdež byl potom 1577—83 duchovním správcem („verbi divini minister"); měl prudký osobní spor s luter. děkanem uherskobrodským Pavlem Kyrmezerem, jenž mu byl v polemickém spise proti Bratřím vyčetl život nemravný. *A.* napsal proti němu „Ohlášení se proti psaní, jež slove Acta concordiae" a píseň „Jan Adelf, Kyrmezeře, vzkazuje": da pacem . . .", jež došla veliké obliby, tak že podle nápěvu jejího tehdáž i jiné písně byly skládány („Ohlášení" i píseň vydal *Jindř. Skopec* ve Věstn. Král. spol. nauk 1904 č. II.). Biskup olomoucký Stanislav Pavlovský, obdržev od Vratislava z Pernštejna plnou moc, aby činil po vůli své opatření ve věcech duchovních na statcích jeho, mezi nimiž byl i Prostějov, jal se pracovati opatrně, ale odhodlaně k odstranění jinověrců. Jakás záležitost manželská zavdala příčinu k obsílce *A*-a a jednoho souseda prostějovského před officiála biskupského do Olomouce. Ale *A.* neuposlechl, jsa chráněn radou prostějovskou, kteráž dovolávajíc se svých výsad tvrdila, že duchovní jejich nikdy pod právo olomoucké nepřísluší. Rovněž tak neuposlechl, když arcibiskup nařídití dal, aby všichni kněží na panství v určitý den do Kroměříže se dostavili a tam svědectví o své ordinaci prokázali. R. 1583 zastavil se *A.* na cestě v Kroměříži; tam v hospodě horlil proti katolíkům a posluchače své proti vrchnosti jejich duchovní i světské bouřil. Biskup dal *A*-a zajmouti a uvěznil jej na Hukvaldě, ale za krátký čas opět jej propustil, *A.* usadil se potom v Brtnici, kdež zemřel 1593. Srvn. *Jireček*, Ruk. I, 5; *Ant. Truhlář*, Ruk. I., 10.)

Adelfiáni, sekta, v. Messaliáni.

Adelfidis (Adelphidis), jinak neznámý (snad pseudonym), *sp.* ve stol. XVI. polemický traktát proti církvi záp. *Κατὰ Λατίνων περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγ. Πνεύματος* (nevyd.). Srovn. *Palmieri*, Nomencl. I, 13.

Adelfius (Adelphius) sv. I. egyptský biskup onufidský (Onuphis, Panuf) a vyzn. ve IV. stol., od cís. Konstantia vypovězen do Ptinably v Thebaidě (srvn. sv. Athanasius Apolog. de fuga 7; Hist. Arian. 72), vrátiv se z vyhnanství byl od cís. Valense znovu vypověděn. Jemu adressován list sv. Athanasia z r. 371 proti ariánům (*Migne* P. G. XXVI, 1071). — 2. vnuk sv. Romaricha a jeho nástupce jakožto opat v Remiremontu, *z.* 656 n. 670 11. září v Luxeuilu.

adelfopoila (*ἀδελφοποιΐα*), přijetí za bratra (duchovní pobratimstvo, posestrimstvo); v církvi řecké býval v obyčeji (v pondělí po Bílé neděli) zvláštní k tomu obřad *ἀκολουθία εἰς ἀδελφοποιΐαν πνευματικήν*, jenž během času téměř úplně vymizel a jenom mezi lidem ještě se udržuje. (Srvn. *Nilles*, Kal.[2] II, 342, Symb. II. 1004.)

Adelfotheos (*Ἀδελφόθεος*) n. Theadelfos (*Θεάδελφος*), v řec. církvi přijmí sv. Jakuba Menšího (*Nilles*, Kal.[2] I, 148, 305).

Adelgasser (Adlgasser) Ant. Kajetan, skladatel církevní, *n.* 1728 v Inzellu (Bavory). Žák Eberlinův, potom varhanik při dómě v Salcpurku, kdež *z.* 1777. Skladby jeho byly velmi ceněny.

Adelgot (Adalgot, Adelgorius) z Veltheimu, arcibiskup magdeburský 1107—1119, sám jsa příkladného života, pečoval o náležitou kázeň duchovenstva; se svými suffragány vydal provolání ke kříž. tažení proti pohanským Lužičanům; v provolání tom líčí jejich modloslužbu. (Srvn. *Martène*, Collectio I, 625; *Migne*, P. L. CLVII, 483.)

Adelgunda (Adelgundis, Aldegundis) sv., nar. kol. 630 v Hennegavsku z král. rodu Merovingů, od rodičů nucena, by vstoupila ve sňatek s Eudonem, kralevicem angl., uprchla z domova do Hautmontu (Altomonte), kdež z rukou sv. bisk. Amanda přijala roucho řeholní. Zal. v Maubeugu (Malbodium)

klášter, jehož první abatyší se stala; *z.* kol. 685 n. 694 30. ledna. Životopis její napsal mnich Hucbaldus (*Migne*, P. L. CXXXII, 815).

Adelhard v. Adelard.

Adelheid v. Adléta.

Adelheim sv., opat benedikt. kl. engelbergského v Unterwaldenu 1124, *z.* 1131, 25. ún.

Adelindis sv., abatyše kl. buchavského (Buchau) ve Württembersku na sklonku IX. n. na poč. X. stol. Sv. 28. srp.

Adelkind Kornelius, žid rod. z Německa, usedlý v Benátkách, obstaral několik vydání hebr. bible, jež tiskli tamní knihtiskaři Dan. Bomberg (1528, 1544, 1549) a Ant. Justiniani (1551—52).

Adelmann, žák Fulberta Chartreského kol. 1024, stal se scholastikem v Lutychu; později odebral se do Německa a do Lombardska, kdež v Brescii zvolen za biskupa kol 1050; *z.* 1053. Dověděv se o bludech svého někdejšího spolužáka Berengara, poslal mu velice srdečný list (jen kusé se dochovavší), v němž osvědčuje a odůvodňuje svoji víru v tajemství Nejsv. Svátosti. Mimo to *sp.* „Rhytmi alphabetici de viris illustribus sui temporis", kdež vzpomíná vděčně zvláště učitele svého Fulberta. Oba tyto spisy vyd. *Migne*, P. L. CXLIII. 1279.

Adelmann z Adelmannsfeldenu 1. Bernard *n.* 1457 v Adelmannsfeldenu (Württembersko), 1472 stud. v Heidelberku, 1476 v Basileji, kolem 1482 v Italii, stal se 1486 kanovn. v Eichstättu a 1498 současně kan. v Augšpurku. Humanisticky velice vzdělán, byl přítelem Reuchlinovým (dva listy jemu poslané otišt. v „Clarorum virorum epp. ad Reuchlinum" 1514) a Erasmovým. Když vystoupil Luther, stal se jeho stoupencem. Proti tvrzení dra. Ecka, že na straně Lutherově jest jen několik neučených kanovníků, šířil leták sepsaný Oekolampadiem „Canonicorum indoctorum Lutheranorum ad Joh. Eccium responsio" (vydáno také německy: „Die verdeutscht Antwort der, die Doctor Eck in seinen Sendbrief an den Bischoff zu Melssen hat die ungelarten Lutherischen Thumhern genandt. Anno 1520"). Dr. Eck dal jej 1520 do klatby, načež *A.* se podrobil a klatby byl sproštěn; nicméně však zůstal Lutherovi nakloněn. *Z.* 1523. — 2. Konrád, bratr před., n. 1462, rovněž kanovník v Augšp. a Eichstättu, zprvu přítel, později odpůrce Lutherův. *Z.* 1547. *Sp.* Libellus de origine, ordine et disciplina magni Turcae domi forisque habita" (bez r. a m.), „Schreiben an Georg Spalatinum den 18. Octob. 1518" (otišt. v Lutherových něm. spisech), „De dissonis s. Scripturae translationibus epistolae" (otiskl Jan J. Palm v „Codd., quibus usus est Lutherus", Hamb. 1738).

Adelmondus, kněz ze Saska, přišel kolem 1030 do kl. Monte-Cassino, stal se tam mnichem a zhotovil pro klášter stříbrný, z větší části pozlacený kříž 70 liber těžký.

Adelmus (Adhelmus, Althelmus, Aldhelmus) sv., pocházel z král. rodiny wessexské v Angl., *n.* kol. prostředka stol. VII. Studoval v Malmesbury pod vedením učeného Irčana Maidulfa, potom v Canterbury, kdež se naučil i řečtině a hebr. Vstoupil do kl. v Malmesbury, stal se tam opatem a získal sobě znamenitých zásluh o rozkvět kláštera péčí o školy, o studium theol. i klass., jakož i o stavby chrámové a klášterní. R. 705 stal se prvním biskupem nově zřízeného biskupství shernbornského, *z.* 25. května 709. Byl první z národa anglosaského, jenž s úspěchem pěstoval poesii latinskou. *Sp.* „De laude virginitatis" (v prose), „De laudibus virginum" (ve verších), „Epistola ad Arcicium sive Liber de semptenario et de metris, aenigmatibus ac pedum regulis" a j. listy. Souborné vydání spisů jeho, pokud se zachovaly, uspořádal *dr. Giles* v Oxfordě 1844; nový otisk v *Migne* P. L. LXXXIX.

Adelofagové (*ἀδήλως φαγεῖν* = tajně jísti), sekta v prvých stoletích, kteráž dovolávajíc se 3 Král. 13[9] a Ezech. 24[17] tvrdila, že křesťan má požívati pokrm soukromí; mimo to popírala prý božství Ducha sv.

Adelph v. Adelf.

Adelphiáni v. Adelfiáni.

Adelphidis v. Adelfidis.

Adelphius v. Adelfius.

Adelt Martin, pastor ve Szmiglu ve Velkopolsce, *n.* 1686, *z.* 1772, *sp.* „Observatio de phylacteriis Christi", „De comparatione inter defensorem bonae causae malum et malae causae bonum", „Historia de Arianismo olim Smiglam infestante, d. i. Historische Nachricht von des ehemaligen Smiglischen Arianismi Anfang und Ende, nebst einer angehängten Kirchenhistorie dieser Stadt" (Gdansko 1741).

Adelwang, starobylé, hojně navštěvované Mariánské poutní místo nedaleko Kremsmünsteru v Horn. Rak. Starobylá soška Bolestné P. M. snad od solnohradského arcibiskupa Thiema; chrám rozšířen 1431. P. Maria *a*-á jmenuje se také „na mraveništi", poněvadž v něm po smutné opuštěnosti v době tak zvané reformace byla nalezena. *RZhl.*

Ademar 1. **(Aymard)**, blahosl., OSB, 3. opat kl. Cluny (od 942), *z.* 965, získal sobě velikých zásluh o hospodářský rozkvět svého kláštera. — 2. A. z Chabannes (Aimar, Ademarus Cabanensis), *n.* kol. 988, kněz (dle někt. benediktin) v Angoulému. *Sp.* „Abbatum lemovicensium historia 848—1025" (vyd. H. Duplès-Agier v „Chroniques de s. Martial de Limoges" Pař. 1874), „Historia Francorum" (do 1028; úplné vyd. obstaral J. Chavanon v „Collection de textes pour servir a l'étude et à l'enseignement de l'histoire", Pař. 1897), „Epistola ad Jordanum lemovicensem", v níž dovoditi se snaží, že sv. Martial byl jedním ze 70 učedníků Páně, a „Sermones" (vyd. *Migne* PL. CXLI). *Z.* asi 1035 (dle některých na pouti do Jerusalema). — 3. A. (Adhemarus, Aimer, Aymar), bisk. puyský (Puy); pap. Urban II. na sněmu clermontském jmenoval jej svým legátem při I. výpravě křížové. *A.* požíval u křižáků veliké vážnosti, *z.* 1098 1. srp. v Antiochii. Mnozí připisují mu antifonu „Salve regina" (jiní sv. Bernardu, Řehoři II. a j.).

Ademollo Luigi, ital. malíř a mědirytec, *n.* v Miláně 1764, *z.* ve Florenci 1849. V dómě v Arezzo maloval výjevy ze S. a NZ.; rovněž tak v kostele sv. Ambrože ve Florenci. Dle vlastních kreseb ryl část illustrací k florenckému vydání Danta (4 sv. 1817—19).

Aden (Adensis vicariatus), apoštolský vikariát v Arabii. V letech 1839—51 náležela území to k apošt. vikariátu egyptskému, od 1851 připojeno k apošt. vikariátu území gallského v Africe pod řízením kapucínů. R. 1854 stal se apošt. prefektem *a*-ským světský kněz Al. Sturla, později byla missie *a*-ská svěřena zase kapucínům podřízeným apošt. vikariátu bombayskému. R. 1859 byla missie ta přeměněna v samostatnou prefekturu, ale 1875 opět spojena s apošt. vik. gallským. Posléze 1888 stala se samostatným apoštolským vikariátem a svěřena péči řádu kapucínského. Ve vikariátu tomto jest 1500 katolíků, 11 kněží, 6 missijních štací, 6 kostelů a kaplí, 12 řeholnic, 6 škol, 4 sirotčince.

Adeodat (Adeodatus). Ve *Vulg.* na dvou místech jméno bojovníka proti Filištinským: a) 2 Král. 21[19] „Percussit Adeodatus filius Saltus polymitarius Bethlehemites Goliath Gethaeum" [čes. překl.: „... Adeodat, syn Lesa, krumpýř bethlémský"], kdežto hebrejský text: „... 'Elchánán ben-Ja'aré 'Oregím"; b) 1 Par. 20[5] „Percussit Adeodatus filius saltus Bethlehemites fratrem Goliath Gethaei"

[čes. překl. „. . . Bohdan, syn Háje Betlémský . . .“], kdežto *hbr.* text: „. . . 'Elchánán ben-Já'ír et-lachmi.“ — Na obou těch místech *Vulg.* přeložila vlastní jméno hebrejské do latiny [a čes. překl. na druhém místě dokonce zase latinské jméno do češtiny!], kdežto měla ponechati tvar hebrejský „Elchanan“. Ostatně viz heslo Elchanan.

Adeodat (Adeodatus), pap. I. v. Deusdedit. — II. 672—676, byl dříve mnichem kl. sv. Erasma (in monte Coelio). O něm málo jest známo; zachovaly se od něho pouze dvě listiny (exempce kl. sv. Martina v Toursu a kl. sv. Petra a Pavla v Canterbury). Někteří označují jej jakožto svatého, ale Bollandisté podotýkají: „S. Deodatum papam notavit Henschenius repertum alicubi velut sanctis adscriptum. Est is Adeodatus hoc die (26.čna) sepultus ad s. Petrum, sed nullum ibi cultum habens.“

Adeodat (Adeodatus), syn sv. Augustina (v. t.).

Adeodatus, něm spis. theol. [pseudonym?], *sp.* „Die Philosophie und Kultur der Neuzeit und die Philosophie des hl. Thomas von Aquin“ (Kolín n. R. 1887).

Ader Vilém, lékař na poč. XVII. stol., vyd. 1620 v Toulousu „Enarrationes de aegrotis et morbis in evangelio“, v němž dovozuje, že nemocní uzdravení P. Ježíšem byli pro umění lékařské nevyléčitelnými, a že tudíž nabyli zdraví způsobem zázračným; spis tento jest ostatně obsahem i formou vědecky téměř bezcenný (Guillermin v „Dictionnaire de théol. cathol.“ I, 396).

Ad eradicandum, breve Benedikta XIV. *z.* 28. září 1746, jímž potvrzuje a rozšiřuje se platnost vynesení papežského proti zpovědníkům, kteří táží se kajícníků po jménu spoluvinníků. (Bullar. Bened. XIV., Prati II. 135 sq.)

Aderitus sv., bisk. ravennský, cca 78—100; Martyr. Rom. 27. září: „Ravennae s. Aderiti episcopi et confessoris“.

Adeste fideles, oblíbená vánoční píseň v Anglii a ve Francii. Byla připisována sv. Bonaventurovi, ale pochází nepochybně teprve ze XVII. n. XVIII. stol. Nápěv složil prý John Reading, varhaník kathedrály winchesterské 1675—81; někteří připisují jej však Haendlovi. Srvn. *Velíšek* v „Cyrillu“ XXXV (1909). 41—43.

Ad evitanda (Ad vitanda), dekret papeže Martina V. Pod trestem menší klatby, jež zbavovala stiženého užívání sv. svátostí, zakazován byl druhdy církevními zákony (c. 3. in VI. V. 11.) všeliký styk věřících s těmi, kdo z církve byli vyloučeni. Výjimky dovolovány jen ze závažných důvodů, jež vypočítává glossa ku c. 15. X. V. 39. (utile, lex, humile, res ignorata, necesse), neboť během dob nebylo vždy možno přísnému zákazu tomu dostáti. Věřící úzkostlivějšího svědomí často bývali v pochybnosti, zda ten, s nímž obcovali, jest klatbou stižen či nic, zda jest zde dostatečná příčina k dovolenému styku atd., a ani zpovědníci nevěděli si nezřídka rady. A to vedlo jednak k úzkostlivosti, jednak zase i k nedbání zákazů církevních. Proto v příčině styků s vyobcovanými z církve učinili již papežové Řehoř VII. a Urban II. (c. 103, 110. C. 11. q. 3.), a potom také Innocenc IV. a jiní (c. 31, 43, 54. X. V. 39.) některé, zejména již vzpomenuté ústupky. Všelikým pochybnostem však učinil konec teprve dekret papeže Martina V. „Ad evitanda“, vydaný na sněmu kostnickém. Originál jeho se nezachoval a znám jest jen ze 7. článku kostnického konkordátu s národem německým, r. 1418 na 5 let uzavřeného (*Walter*, Fontes juris eccl. p. 95.). Tento text dekretu *a. e.* jest v právu církevním zvykem za obecný zákon přijat, ač původně byl jen zákonem partikulárním a ač podstatně odchyluje se od přísnějšího dekretu, jejž podává o téže věci sněm basilejský a po něm konkordát uzavřený mezi Lvem X. a Františkem I., králem francouzským, který také schválen byl na sněmu lateránském V., dle něhož jest vyobcovaným, jehož styku věřící varovati se mají (vitandus), každý, „qui ita notorie in excommunicationis sententiam constiterit incidisse, quod nulla possit tergiversatione celari“. Dekret konkordátu kostnického, usu receptus (Hinschius K. R. V. 505. násl.), jenž vydán jest na prospěch věřících, a nikoliv na prospěch vyobcovaných, omezuje zákaz styků věřících na následující excommunikované, jež od těch dob vitandi zveme: a) TI, kteří propadli jmenovitě klatbě ferendae sententiae a rozsudek ten veřejně byl vyhlášen; b) kdo propadli klatbě latae sententiae a mimo to o nich specialiter et expresse prohlášeno, že následky této právem aneb sententia generali vynesené klatby stiženi jsou, a konečně c) ti, kdo propadli klatbě, stanovené na ty, kteří porušivše výsadu kánonu, zlovolně ruce na klerika vztáhli a čin jejich jest veřejně znám a ani zatajen, ani suffragiem práva (právnickými prostředečky) nemůže býti omluven. Obcování s těmito vitandi má se každý věřící vystříci in humanis et divinis, nemá-li klatbě menší propadnouti. Styk s ostatními vyobcovanými, jak ve vnějších církevních záležitostech, tak v životě občanském, jest bezetrestný a proto slovou tolerati; vnitřního rozdílu však mezi oběma druhy vyobcovaných není. Censura klatby menší, jež před vydáním konstituce Pia IX. „Apostolicae Sedis“ z r. 1869 neoprávněné obcování věřících s vitandy eo ipso stíhala, dnes pominula, jsouc touto konstitucí zrušena. Tím však nebyl zrušen zákaz tohoto styku, který jest věcí svědomí jednoho každého a platí zejména, pokud styky tohoto druhu jsou nebezpečny v ohledu mravním aneb náboženském. A proto církevní představený může je i nadále pod trestem menší klatby zakázati. Bez hříchu lze s vitandy obcovati, kdykoli žádá tak přirozený, aneb positivní zákon, aneb kdykoli je k tomu závažná příčina. K bohoslužbám, sv. svátostem a církev. pohřbení nesmějí však býti duchovními připuštěni, nemají-li tito propadnouti trestům, jež na takové počínání stanoví zmíněná konst. Ap. Sedis (II. 17; II. 16.) *Srv. Lämmer*, Instit. des kath. KR. 381 n.; *Walter*, Fontes iuris eccl. p. 86 sq.; *Santi*, Praelect. luris can., V. 213 sq.

Sdt.

ad extra — ad intra, vnější — vnitřní. Jakožto term. techn. v theologii se toho výrazu užívá k naznačení „vnitřního“ života v Bohu trojjediném — (vita Dei „ad intra“) — a „vnějšího“ poměru téhož božského života ke světu, jak v ohledu stvoření, v řádu přirozeném, tak i v ohledu obrození, v řádu nadpřirozeném (relatio Dei „ad extra“ in creatione et elevatione). — Obzvláště užívá věrouka o tajemství nejsv. Trojice terminů: „relationes ad intra“, t. j. 1. Generantis (Patris) et Generati (Filii), 2. Spirantis (Patris et Filii) et Spirati (s. Spiritus), jakožto věcných vztahů (relationes reales „ad intra“), k výkladu tří božských osob (v. čl. Trojice nejsv.). — Protiklad těchto relationes reales ad intra tvoří „relationes rationis ad extra“, t. j. poměr a vztah Boha, jakožto Stvořitele a Zachovatele — ke světu. — Vzhledem k řádu nadpřirozenému, obrození lidstva jeho vykoupením, tvoří výše jmenované „relationes divinae ad intra“, též „processiones divinae“ (původy božských osob) zvané, tajuplný podklad zjevení a poslání božských osob na svět (operatio et missio ad extra). Věčné zjevování a sdělování soupodstatného života božského (communicatio vitae consubstantialis ad intra) v nejsv. Trojici nachází své extense na svět a) viditelným zjevením a posláním Boha Syna vtělením a sesláním Ducha sv. (missio visibilis), b) neviditelným posláním a súčastněním božského života

v člověku posvěcující milosti Boží (missio invisibilis per gratiam). [Srvn. *Scheeben*, Dogm. I, 891; *Pesch*, Prael. dogm. II, 298; *sv. Anselm*, Monol. c. 39 sq.; *Franzelin*, De Deo trino th. 30.] *Kdč.*

adhaesio (připojení se, přistoupení), právní akt soudní, jímž po odvolání se jedné strany z rozsudku k instanci vyšší druhá strana k odvolání se připojuje, což může učiniti i po uplynutí lhůty appellační, a vůbec během celého jednání odvolacího; c. 4. in VI° I. 6. (Viz *Riltner-Zitek*, Církev. právo katol., II. 84.)

Adhemar v. Ademar.

Adhémar Robert d', souč. prof. (laik) počtu integrálního a vyšší analyse na katol. univ. v Lille, sp. „La philosophie des sciences et le problème religieux" (sbírky „Science et religion" sv. 291.), „Le triple conflit, science, philosophie, religion" (téže sbírky sv. 347.), „Les variations des théories de la science" (téže sbírky sv. 445.).

ad hominem, t. j. argumentatio ad hominem spectans, důkaz upravený podle stavu člověka, jemuž se dokazuje, podle okolností, tedy důkaz subjektivný; protivou jest argumentatio ad veritatem spectans, důkaz přihlížející k věci, jejíž pravda se dokazuje, důkaz objektivný. 1. Důkazu subjektivného žádá didaktika; učitel, řečník, spisovatel když dokazuje, řídí se chápavostí žáků, posluchačů, čtenářů, kteří nestojíce na výši vědy nejsou schopni důkazu objektivného. Nevniká hluboko do věci, ale může býti pravdiv a má do sebe cenu vztažnou. 2. Dokazující vzbuzuje v posluchači zalíbení na předmětu svých důkazů, aby nahradil jejich nedostatek. 3. Odvolává se k výrokům těch mužů, kteří požívají u posluchačů vážnosti. 4. Hledí sobě samému získati zalíbení posluchačů, aby důkazům byli přístupnějšími. 5. Proti svému odpůrci rozněcuje v posluchači odporné city, aby důkazy odpůrcovy oslabil, své pak posilnil (argumentum ab invidia). 6. Vykládá důvody odpůrcovy ak, že z nich vysvítá opak toho, co tvrdí odpůrce (a. per retorsionem). 7. Dokazující své odpůrce vybízí, aby buď přijali, co sám tvrdí, anebo něco lepšího řekli, domnívaje se, že nic lepšího nevědí (a. ab ignorantia). 8. Napomínající vidá, že napomínaný důvodů rozumných nepřijímá, užívá trestu. *Kdč.*

ad honorem, udělení nějakého důstojenství jen jakožto vyznamenání bez úřadu (a důchodu) s ním jinak spojeného, tedy vlastně jen jako čest. titulu.

a. D. i. — anno Dominicae incarnationis.

Adiacen. diec. v. Ajaccio.

Adiada, Addus, Hadid, *hbr.* Hádíd, někdy město v Judsku v sev. části nížiny sefelské, nyn. ves El-Hadite, 4 *km* vých. od El-Ludd (Lydda, Lod). Obyvatelé měst Lod, Hadid a Ono počtem mužů 725 vrátili se ze zajetí pod vedením Zorobabelovým 1 Esdr. 2^{33}. Po zajetí bydlili v Hadid Benjaminité 2 Esdr. 11^{34}. Šimon Machabejský *A*-u opevnil (1 Mach. 12^{38}) a nedlouho potom v městě tom se položil, aby vůdci syrskému Tryfonovi zabránil přístup do hor judských (1 Mach. 13^{13}). Vespasian, obléhaje Jerusalem, vystavěl u *A*-y a Jericha tvrze (Flav. Jos. Bell. Iud. IV. 9, 1.).

adiaphora (facta), lhostejné činy. Lhostejnost mravní záleží v tom, že čin od člověka vykonaný není ani dobrý ani zlý. Přihlížíme-li pouze k předmětu, kterým činy od člověka vykonané se rozdružují, jsou některé samy sebou dobré, na př. Boha ctíti, některé samy sebou zlé, ku př. krásti, některé samy sebou nejsou ani dobrými ani zlými, na př. zvednouti třísku. Avšak přihlížíme-li k podmětu jedinečnému, který chce anebo má vykonati čin lidský, t. j. čin na člověka jako na bytost rozumnou a svobodnou připadající, stává se čin sám sebou lhostejný buď dobrým anebo zlým; účelnost, která nezbytně vládne činy lidskými, proměňuje činy lhostejné v prostředky, jež vedou buď k dobrému anebo ke zlému, čímž přestávají býti lhostejnými. Lhostejnými jsou jenom tehdy, když nejsou činy lidskými, ale toliko činy člověka, při nichž člověk nepůsobí jako bytost rozumná a svobodná. Viz actus; indifferentnost skutků lidských. *Kdř.*

adiaforní spory vznikly z augsburského a lipského interimu. Proti augsburskému interimu císaře Karla V. z 15. květ. 1548, který katolíky a protestanty v jedno náboženství sjednotiti chtěl, ohražovala se mnohá protest. knížata a četná města, jmenovitě Magdeburk. Nový kurfirst saský Mořic předložil císařův interim svým theologům, majícím v čele Filipa Melanchthona, aby mu své dobrozdání podali. Melanchthon činil rozdíl mezi „podstatnými" a „nepodstatnými" články; v těchto (adiaphora, res mediae, indifferentes) lze prý pro veřejné dobro býti císaři po vůli; ale sem počítaly se 1. nejen obřady a posvátné náčiní, jako voskovice, mešní roucha, latinské písně, nýbrž též 2. svátosti biřmování a poslední pomazání, 3. mše sv., kterou však prý jest po starém způsobu sloužiti s německými písněmi, a 4. biskupská pravomocnost. — Toto dobrozdání potvrdil kurfirstský stavovský sněm v pros. 1548 v Lipsku, odkudž dostalo název „lipský interim". Proti němu podnikl boj Matěj Flacius, professor wittemberský. Ze zlosti nad ním opustil Wittemberk, odebral se do Magdeburka, který císaři a papeži vzdoroval, a vedl odtud boj proti interimu a wittemberským theologům, které z návratu k papeženství vinil a proti nimž dokazoval, že ony věci nejsou lhostejnými, ale podstatnými, a pak že ani v nepodstatných věcech nesmí se papežencům povolovati. Darmo prostředkovala mezi bojujícími „antiinterimisty (Flaciany)" a „interimisty (Filipisty)" knížata a města. Boj trval skoro 30 let a skončil teprve konkordijní formuli z roku 1577, která stanovila, že každá církev má právo měniti méně podstatné věci, když to pro zachování řádu uznává býti dobrým. [Srvn. *Flacius*, De veris et falsis adiaphoris (1549); *Chr. Schmid*, Adiaphora, wissenschaftlich und historisch untersucht. (Lipsko, 1809).] — Jiné *a. s.* vznikly mezi protestanty ve 2. pol. XVII. stol. v oboru morálky; pietisté (j. Spener a Franke) tvrdili, že veškery světské zábavy (tanec, hry, divadla, hostiny a p.) jsou křesťana nedůstojny a velice mu nebezpečny, kdežto orthodoxní protestanté viděli v nich pouhá adiafora. *Kryšt.*

Adiel *hbr.* 'Adiél. 1. jeden ze 13 knížat (náčelníků) rodin pokolení Simeonova za judského krále Ezechiáše 1 Par. 4^{36}. — 2. kněz, otec anebo předek Másaje (Maasai), obyvatele jerusalemského po zajetí babyl. 1 Par. 9^{12}, snad totožný s Azreelem, otcem Amassajovým, 2 Esdr. 11^{13}. — 3. otec Azmotha, správce pokladů krále Davida, 1 Par. 27^{25}.

Adimant (Adimantus), Ἀδείμαντος, jeden ze 12 žáků Maniových (Manichaeových) (III. stol.). Poslán byv od učitele svého do Afriky, aby tam nauky jeho šířil, dobyl tam, jak se zdá, značného úspěchu, neboť ještě na poč. stol. V. přívrženci jeho se ho dovolávali jako veliké autority (na př. Faustus praví: „... a doctissimo et solo nobis post patrem nostrum Manichaeum studendo Adimantio"). *A.* složil spis (ztracený), v němž hledí dokázati, že některá místa *SZ*-a odporují *NZ*-u. Sv. Augustin vyvrátil jeho tvrzení kol. 394 ve spise „Liber contra Adimantum Manichael discipulum" (*Migne*, P. L. XLII, 130—172).

Adimari, Pagano degli, dominikán a stavitel ve Florenci ve 2. pol. XIII. stol.; společně s P. Pasqualem dall' Ancisa rozšířil dominikánský kostel S. Maria Novella ve Florencii.

Adin *hbr.* 'Ádin, náčelník rodu, jehož potomstvo v počtu 454 (1 Esdr. 2^{16}) n. 655 (2 Esdr. 7^{20}) vrátilo se ze zaj. babyl. Vulg. 1 Esdr. 8^{6} nazývá jej Adan. Je snad totožný s *A*-em, jenž spolu s jinými zpečetil smlouvu s Hospodinem obnovenou 2 Esdr. 10^{16}.

Adina *hbr.* 'Adiná', náčelník Rubenských, jeden z reků Davidových 1 Par. 11^{42}.

'Adínó ha'ecni (Adino Eznitský) v bibli. *hbr.* 2 Sam 23^{8} porušením textu jméno jednoho z reků Davidových; *Vulg.* slova ta překl. „ipse est quasi tenerrimus ligni vermiculus"; znění hebr. dlužno dle 1 Par. 11^{11} emendovati v „'órér et-chanitó", *Vulg.* „levavit hastam suam". Viz *Jesbaam.*

Adinolfi Frant. T. J. *n.* v Salerno 1831, odešel 1848 jako missionář do Číny, kdež *z.* v Zi-ka-vei 1874. Sepsal čínskou mluvnici a několik listů.

ad intra v. ad extra.

ad instantiam, co na žádost, na zakročení uděleno, na rozdíl od toho, co uděluje se motu proprio — z vlastního popudu. Tak ku př. privilegium nebo rescriptum ad instantiam (= ad preces) udělené jest ono, jež poskytne papež pohnut jsa k tomu důvody, jimiž někdo (exponens) prosbu svou podporuje, o čemž též výslovně v reskriptu zmínka se činí. (*Schulte*, KR. I. 152.)

Adithaim *hbr.* 'Adítajm, město kmene Juda Jos. 15^{36}, neznámé polohy; dle Hummelauera však místo toto dlužno emendovati tak, že domnělé jméno města *A.* připojiti jest jakožto apposici k předcházejícímu jménu „Saraim" a místo „Saraim a Adithaim" přeložiti tudíž: „Saraim město Gethaeův".

ad iudices suos, klausule římské kurie, jíž se záležitost předává Ordinariovi jakožto řádnému soudci k rozhodnutí.

adjunkt (od adjungere) jest osoba někomu v úřadě nějakém přidělená, tolik co přiručí, pomocník, resp. i zástupce (dočasný), začež dostává buď určité služné nebo t. zv. adjutum.

adjunkt bohosl. fakulty. O náležitý dorost učitelský na gymnasiích a vyšších učilištích v Rakousku bylo dříve po smyslu dekretu dvor. stud. komise (27. září 1811 č. 1654) postaráno instituci *a*-ů. Kdežto však na ostatních fakultách zřízení to dávno zaniklo, udrželo se na fakultách bohosl. až podnes, třeba změnilo poněkud svou podobu, nepodobajíc se více zřízení studijních prefektů generálních seminářů, z něhož vzniklo, a nejsouc totožno s repetenty na bohosl. učilištích v Německu, s nimiž bývá srovnáváno. Po smyslu zmíněného zřizovacího dekretu měl ředitel studií bohosl. k návrhu professorů dogmatiky, morálky a pastýřského bohosloví zvoliti z absolventů bohosl. fakulty dva k úřadu učitelskému schopnosti prozrazující a nejvhodnější kandidáty, kteří by se pod dozorem těchto professorů po 2 léta, poslouchajíce jejich přednášky, navštěvujíce zkoušky a radíce se s nimi o důležitějších věcech studia jejich se týkajících, na professuru těchto tří předmětů připravovali. Povinnosti jejich blíže vykládá instrukce, které se jim dostalo dvor. stud. komisí (14. února 1817 č. 114), kde mezi jiným se stanoví, že *a*-ům *b. f.* jest se výlučně věnovati sobě přiděleným předmětům, tak aby účelu zřízení toho, býti školkou příštích professorů, dosaženo bylo. Proto nedovoluje se jim nějaké vedlejší zaměstnání, leč jen opakování bohosl. předmětů s alumny a výklad Písma sv. v alumnátě, kde bydlí, jakož i kratší zastoupení professorů zaneprázdněných. Byla-li jim adjunktura na další dvě léta propůjčena, jsou povinni podrobiti se rigorosům. Od těchto původních ustanovení v některých kusech odstoupeno. Tak jmenuje dnes *a*-a *b. f.* po dohodě s ordinariátem sbor professorský; *a.* není přidělen jen professorům dogmatiky, morálky a pastorálky, aniž jest se mu jen na tyto předměty připravovati, nýbrž na všechny, aby rigorosa konati mohl. Také nekonají již korrepetic, ani výkladů Písma sv. v alumnátě. Dnes je povinností *a*-ů *b. f.* jen příprava na rigorosa a dočasné, kratší zastoupení professorů; mohou však i suppleturou déle trvající býti pověřeni, jestliže z dotyčného předmětu již se byli přísné zkoušce podrobili. A proto počtení jsou k učitelskému sboru fakulty bohosl., byť nebylo supplování učitelů jejich povinností (dekr. dv. stud. komise 6. květ. 1820 č. 2878). *A*-i požívají zaopatření v alumnátě, za něž se správě jeho dle dekr. st. dv. komise (29. října 1812 č. 16259) vyplácelo z náboženské matice 210 zl, což však zvýšeno vynesením minist. kultu a vyuč. z 27. září 1905 č. 4975 na 800 K s platností od 1. ledna 1906, a kromě toho požívali remunerace 105 zl. (19. dub. 1821 č. 10556), jež zvýšena minist. vyn. z 19. pros. 1853 č. 5666 na 168 zl. a posléze vynesením z 3. ún. 1909 ad č. 4776 VII. ex 1907 na 1000 K (od 1. čce 1909 počínajíc). Organisace fakult bohosl., provedená min. nařízením ze dne 30. čna. 1850, nedotkla se tohoto zřízení *a*-ů, jež tudíž se změnami vzpomenutými trvá na všech fakultách tak, jak 1811 v život bylo uvedeno, kromě fakulty vídeňské, kde zašlo, a fakult krakovské a inšprucké, kde nikdy zavedeno nebylo. Ježto nedá se však dobře srovnati s dnes platnými universitními zřízeními, žádalo ministerstvo kultu a vyučování 9. července 1879 ordinariáty míst, kde při fakutách bohosl. Institut *a*-ů trvá, za dobrozdání, nebylo-li by lépe místo *a*-ů zavésti soukromé docentury jako na jiných fakultách. Mínění ordinariátů se rozcházela a většina přimlouvala se za podržení dosavadního stavu (kromě arcibiskupa lvovského, který byl pro zrušení adjunktur a zavedení docentur), právem poukazujíc k tomu, že adjunktura, jsouc přípravou na doktorát, je zároveň nejlepší přípravou na docenturu, a že by as bez adjunktury nebylo ani docentů. I byli tedy *a*-i tam, kde dosud jsou, ponechání, a proto také při rozdělení bohoslov. fakulty v Praze jak fakultě české tak i německé 2 adjunkti povoleni. Mezi návrhy, které vládě podalo gener. shromáždění rak. biskupů ve Vídni (13. listop. 1901) vzhledem k reformě studijn. řádu, které vláda byť zvolna, přece realisuje, je též požadavek zříditi při bohosl. fakultách honorované docentury a 2—3 místa repetitorů (stud. prefektů). Bude-li požadavek ten uveden v život, valně as změní instituci *a*-ů *b. f.*, a snad ji do konce jako nepotřebnou odstraní. (Srov. Oest. Universit. Gesetze, Vídeň 1906, 210, 747; *Jaksch*, Gesetzlexikon, Praha 1830. IX. 36 násl., *H. Zschokke*: Die theol. Studien atd. Víd. 1894, 136 násl.) *Sdt.*

adjunkti konsistorní, zvaní obyčejně konsist. offiáloré, jsou manipulační kancelářští úředníci biskupských konsistoří ze stavu duchovního a mnohdy též laického. *Sdk.*

adjurantes (adjuratores) = exorcisté.

adjuratio čili zapřisahání jest vzývání Boha neb svatých neb věcí posvátných k tomu cíli, abychom někoho k nějakému úkonu neb nekonu přiměli. Zapřisahati můžeme Boha, svaté, lidi, ďábla; a dle toho, koho zapřisahati míníme, má také každé zapřisahání jiný ráz. I. Boha zapřisaháme při prosbách svých, odvolávajíce se na jeho lásku k nám, dobrotu, milosrdenství, věrnost, zaslíbení nám učiněná. Takováto adjurace má jen ráz úpěnlivé prosby; oproti Bohu jí arciť není třeba, ale nám valně prospívá, povzbuzujíc a sílíc naši naději a důvěru; jest dovolena, neboť v Písmě svatém se vyskytuje, Spasitel nás učí, abychom jménem jeho prosili, církev nám velí končiti modlitby slovy: „Per Dominum nostrum Jesum Christum" a vkládá do litanií vložky: „Per mysterium etc." Podobným způsobem, jako Boha, zapřisaháme Rodičku Boží,

anděly, svaté a světice, chtice si zabezpečiti jejich přímluvu za nás u Boha. II. Lidi (homines viatores) zapřisaháme zpravidla způsobem prosebným. Pravíme „z pravidla", poněvadž adjurace lidí může sice i způsobem rozkazovacím se díti, ale způsobu toho může užiti jen představený, opatřený pravomoci rozkazovací, a to jen ve věcech, ve kterých rozkazovati smí; ale jeho „adjurace rozkazovací" nemá jiného významu, než že poddaného pohnutkou náboženskou k poslušnosti přiměti chce; zvláštního, před tím nebývalého závazku mu adjurací uložiti nemůže; a neposlechne-li poddaný, nemá jiného hříchu, než jediné neposlušnosti (ač byl-li vůbec k poslušnosti vázán). Není tedy „adjurace rozkazovací" nic jiného, než úpěnlivá prosba představeného, aby poddaný povinnosti své paměťliv byl. Ani vyzvání ku přísaze, učiněné vrchností, není rázu jiného; neboť adjurace vyzývající ku přísaze (Matth. 26, 63) sama o sobě žádného účinku nemá; jedině pravomoc vrchnosti rozhoduje; poddaný jest povinen přisahati jedině proto, že zákonitě oprávněná vrchnost mu přísahu uložila, nikoli však, že zapřisahán byl; a vychází-li adjurace od osoby soukromé, anebo třeba i od vrchnosti, ale od vrchnosti k uložení přísahy neoprávněné, nevzniká z ní žádná zvláštní povinnost, adjurát nemusí na adjuraci reagovati, a chce-li, může přes učiněnou adjuraci i přísahu i odpověď odepříti. Proto možno říci, že každá adjurace lidí děje se více méně způsobem prosebným; v podstatě své jest to jen úpěnlivá prosba, appellující na náboženský cit bližního; žadatel, chtěje dobrodince spíše k milosrdenství pohnouti, snaží se osvěžiti v něm vědomí, že i on (dobrodinec) na Bohu je závislý. Smysl v adjuraci ukrytý jest asi tento: „Jako ty žádáš si milosrdenství Božího, tak i sám buď milosrden a laskav." Tak a nejinak vykládati dlužno naše obvyklé adjurace: Prosím pro Boha, pro milosrdenství Boží, pro Krista Pána, pro Matičku Boží, zde před křížem, zde na místě svatém a p. Arciť nesmíme přehlédnouti, že mnohý prosebník adjuracím již tak navykl, že v nich vidí jen jakési účinnější citoslovce. Samozřejmo, že není adjurací, odvolávati se na věci mimo náboženský obor ležící, na př. pro památku tvých rodičů, pro naše přátelství a p. — Užíváním posvátných jmen dostává se adjuraci jakési podobnosti s přísahou, a proto stává se úkonem náboženským, ana přece jakousi úctu a vážnost ku věcem posvátným u adjuranta jeví a u adjuráta předpokládá; náleží arciť (jako slib a přísaha) k mimořádným úkonům náboženským (extraordinarii actus religionis), kterých nelze napořád, nýbrž jen za jistých podmínek užíti. Bohoslovci vypočítávají podmínky dovolené adjurace trojím heslem, obdobně jako u přísahy: pravda, soud, spravedlnost. Budiž však hned předem vyčteno, že podmínky ty při adjuraci neváží toutéž přísností, jako při přísaze, nýbrž v míře mnohem menší, což právě různým rázem přísahy a adjurace s důstatek se vysvětluje; neboť při přísaze voláme Boha za svědka své pravdomluvnosti a věrnosti, kdežto při adjuraci nechceme a nemůžeme nic jiného učiniti, než bližního na věci nadpozemské upozorniti; z přísahy vyvěrají dalekosáhlé účinky, kdežto adjurace (přesně vzato) pranic nepůsobí, an bližní nikterak není povinen vyhověti adjuraci naší; a vzniká-li mu z prosby přece nějaká povinnost, nikdy nevzniká z adjurace, nýbrž z jiného titulu (spravedlnosti, lásky a p.). a) Adjurace dějž se v pravdě (in veritate), t. j. neužívejme jí na podporu prosby, spočívající na důvodech nepravdivých, sic jinak byla by hříchem lehkým; příklad: lenoch předstíraje nezaměstnanost žebrá a pro Boha o almužnu prosí. b) Adjurace dějž se po rozumném soudu (in judicio), t. j. po rozumném usouzení, že případ jest dosti vážný, aby se při něm smělo jmen posvátných užiti; přibrati adjuraci k věcem naprosto malicherným bylo by hříchem lehkým. c) Adjurace dějž se ve spravedlnosti (in justitia), t. j. neužívejme jí, abychom bližního přiměli k něčemu, co vykonati nesmí; sic jinak bychom ho pokoušeli ke hříchu a pokušení úpěnlivou prosbou adjurace doprovázeli; proto, kdo adjurací pohnouti chce bližního ku hříchu těžkému (na př. kdo pro Boha prosí, aby bližní křivě přisahal), těžce hřeší, ať již bližní prosbě jeho vyhoví či nevyhoví; ale lehce jen hřeší, kdo adjurací bližního přiměti chce ku hříchu lehkému (k přestoupení zákona B. ve věci nepatrné). — III. Ďábla zapřisaháme jménem Božím, aby nám neb jiným neškodil; takovéto zapřisahání má s předešlými adjuracemi jediné to společné, že obé děje se jménem Božím; jinak však nemá s nimi nic společného, naopak, podstatně se od nich liší. Má také zvláštní jméno své: exorcismus čili zaklínání, po případě vymítání ďábla; vzhledem k tomu názvu také slovo „adjurace" někdy vykládá se ve smyslu užším, znamenajíc jen adjuraci vyloženou v bodu prvém a druhém. Liší pak se adjurace (ve smyslu užším) a exorcismus i způsobem, jakým se děje, i účinkem. Liší se způsobem, neboť adjurace děje se způsobem prosebným, exorcismus však konáme způsobem rozkazovacím, a jinak konati se nesmí; najmě bylo by těžkým hříchem při exorcismu vzdáti se tónu rozkazovacího a pouštěti se do vyjednávání, neboť exorcismus konáme z pravomoci nám odevzdané Kristem a církví. Liší se účinkem, neboť adjurace nemá žádného zvláštního účinku, kdežto exorcismus působí ex opere operato, arciť dle vůle Boží; a nemá-li (právě dle vůle Boží) exorcismus někdy účinku úplného, aby moc ďáblovu naprosto zlomil, přece dochází vždy účinku alespoň podílného, an ďáblovu moc a působení jeho valně seslabuje. Exorcismy jsou buď přímé nebo nepřímé. Nepřímo exorcisují se věci, na př. sůl, voda, olej, kde exorcismus má spíše jakýsi profylaktický ráz, chtěje tu kterou věc z eventuelního působení ďáblova, ať přítomného, ať budoucího, vymaniti. Přímý exorcismus pronáší se nad osobami v područí ďáblovo postavenými nebo jím týranými; při něm exorcista ďábla přímo oslovuje a jej z osob podmaněných vymítá. Přímý exorcismus děje se buď slavně nebo soukromě. Takovýto slavný exorcismus tvoří část křestních obřadů. Jinak ještě užívá se slavného exorcismu při vymítání ďábla z posedlých; úkon ten dle řádu nyní platného vyhrazen jest kněžím, ti však chtíce jej konati, vázáni jsou na biskupovo písemně uděleně povolení, a dosáhše povolení toho, smí exorcisovati jen dle rituálu; samozřejmo, že duchovní správce s velikou opatrností si musí počínati, a prve než o povolení zažádá, pečlivě prozkoumati, zdali v předloženém případě jedná se o skutečnou posedlost či snad jen o nemoc. Srv. Conc. Prov. Prag. 1860 pag. 108. Soukromý exorcismus děje se způsobem naprosto soukromým, bez zvláštního obřadu a netřeba k němu žádného zvláštního povolení; spočívá v rázném, ve jménu Božím ďáblu daném rozkaze (Apage satanas). K takovémuto soukromému exorcismu jest vlastně každý věrný křesťan uschopněn a případně i oprávněn, ač vyzbrojí-li se jménem Ježíše Krista, před kterýmžto jménem pekelníci se třesou; ale pochopitelno, že větší síly má soukromý exorcismus vykonaný knězem. A mnozí horliví kněží (jak nám životopisy jejich vypravují) ho zvláště ve zpovědnici s výsledkem užívali, jestliže pozorovali, že „kajícník" něco zamlčuje nebo k lítosti pohnouti se nedá nebo jakkoliv milosti Boží odporuje; pravda, že úkazy uvedené nemusí právě vždy býti ďáblem působeny; ale je-li on v tom, pak jistě exorcismus pomáhá. K soukro-

mému exorcismu užije zpovědník nejlépe slov ze svatého Písma (zvláště z evangelií), z rituálu, po případě utvoří si je sám; pronese je tak, aby ani kajícník ani kdokoliv jiný si toho nepovšiml, ale přece arciť zase tak, aby ďábel je mohl postřehnouti, tedy nikoliv jen v myšlenkách, neboť ďábel nedovede čísti myšlenky. Ještě dodati sluší, že kněz i laik může soukromého exorcismu užíti, aby sebe sama v náhlém a silném pokušení ubránil, domnívá-li se, že toto pokušení pochází od ďábla; nezapomínejme však, že přímo od ďábla pokušení přichází nejméně, mnohem více nám jich působí svět, a nejvíce naše nezřízená žádostivost. *Vřešť.*

adjustování (z lat.) — upravení, uvedení na pravou míru položek v nějakém účtu, na př. v účtu interkalárním (v. t.) V cirk. pr. hlavně o upravení fasse, t. j. přiznání příjmů a vydání oněch duchovních správců, kteří činí nárok na doplněk své kongruy (dotace) z matice náboženské (viz fasse). Fassi adjustuje (upravuje) zvláštní odbor při účetním oddělení místodržitelském, a to tak, že jednotlivé položky příjmové i výdajové zkoumá, s doklady srovnává neb dokladů k nim požaduje a pak konečnou určitou číslicí stanoví. Děje se tak na základě § 3. kongruového zákona z 19. září 1898 č. 176 ř. z. a minist. provád. nařízení z 16. list. 1898 č. 205 ř. z. § 5. Vliv ordinariátu omezen při *a.* fasse (dle cit. min. naříz. § 4. l. f. al. 2.) pouze na položku o příjmech štolových. Mimo to bývá při rekursech ordinariát žádán o vyjádření. Jinak upravuje účetní oddělení všechny položky samo. Řádně adjustovaný paušál štol. poplatků může býti ponechán v platnosti po dobu 10 let a netřeba při předkládání nové fasse předepsaných jinak u věci té výkazův, ač-li zemský úřad neuzná za potřebno jinak nařídíti. — Důležitá rozhodnutí resp. nálezy: *A.* fasse může se státi pouze, je-li beneficium obsazeno (min. nař. z 20. ledna 1904 č. 721). *A.* fasse vejde v právní moc pouze vůči tomu, kdo fassi předložil, a jedině on, nikoli však jeho nástupce v úřadě, může proti ní činiti námitky (min. nař. z 19. ledna 1901 č. 36.251). Zemský úřad jest sice dle § 9. provád. nařízení z 16. list. 1898 oprávněn přezkoušení, event. změnu fasse úředně nařídíti, ale zpravidla nesmí se státi změna upravovacího nálezu v neprospěch beneficiáta s platností zpětnou (nález spr. soud. dv. z 15. pros. 1906 č. 13.393; srv. Ordinar. list pražský 1908 str. 7—9). Patron beneficia není oprávněn činiti námitky proti upravovacímu nálezu (spr. dv. 14. dub. 1904 č. 9647 a 9648). *A.* fasse odpadá, nečiní-li duchovní správce nároku na doplněk kongruy (min. nař. z 1. srpna 1899 č. 17083). Při *a.* fasse neřeší se zároveň spory o závazku třetích osob k placení nějakých dávek duchovnímu správci. Spory takové mají se vyříditi o sobě zvlášť pořadem práva (spr. dv. 13. února 1902 čís. 1487 a 1488). Přezkoušení a po případě změna upravovacího nálezu může se státi z moci úřední kdykoliv a s platností zpětnou (nejv. soud. dv. 3. července 1894 č. 158). Farář jest oprávněn vésti stížnost proti adjustování fasse kaplanovy (nejv. soud. dv. 25. září 1889 č. 3134). *Sdk.*

adjustovati v. adjustování.

Adjutor sv. 1. vyzn., kněz v Africe, jeden z těch, kteří od Vandalů pro víru katolickou byli pronásledováni a spolu s biskupem Priskem dáni na chatrnou loď, na kteréž připluli do Campanie a tam v duchovní správě horlivě byli zaměstnáni. Mart. Rom. 1. září. — 2. mč. v Africe spolu s Victurem a jinými. Mart. Rom. 18. pros. — 3. (u lidu „Saint-Ustre"), syn Jana, pána Vernonu v Normandii, vstoupil do služby vojenské a súčastnil se kříž. tažení proti Saracenům, od nichž byl zajat. Vysvobozen ze zajetí, vrátil se do Francie a vstoupil do kl. v Tironu; *z.* 1131 30. dub. Jeho památka koná se slavně v diecesích rouenské, evreuxské a chartreské, zvláště pak u jeho hrobu v kapli sv. Magdaleny u Vernonu. Svátek 30. dub. (Srvn. *Detzel*, Ikon. II, 35).

adjutum (od lat. adjuvare) jest plat, který buď se dává úředníkům jako mimořádný přídavek ke služnému, nebo jako příspěvek místo služného těm, kteří služného nemají (adjunktům, assistentům, praktikantům).

Adjutus J. (pseudonymní?) autor oblíbených knih pro kněze „Betrachtungen für Priester" (4 sv.) Schaffh. 1860 a „Lesebücher für Pfarrherren" (3 sv.) Schaffh. 1865.

Adjutus sv. 1., mč. v Africe, františkán, spolu s Accursiem (v. t.). Mart. Rom. 16. led. — 2. opat v Orleansu; Mart. Rom. 19. pros.: „Aurelianis s. Adjuti abbatis prophetiae spiritu illustris."

Adler 1. Jak. Jiří Kristián, orientalista dánský, *n.* 1755, prof. theol. v Kodani, později superintendent v Šlesviku, *z.* 1834. *Sp.* „Codicis sacri recte scribendi leges ad recte aestimandos codices manuscriptos antiquos" (Hamb. 1779), „Novi Testamenti versiones syriacae denuo examinatae" (Kodaň 1789); arab.-lat. vyd. spisů Abulfedových (5 sv. t. 1779—95). — 2. Ludvík, kněz ve Štýr. Hradci, *n.* v Aschaffenburku 1837, *sp.* „Betrachtungen über die 15 Rosenkranz-Geheimnisse, zunächst für Priester" (1895), přeloženo do franč. „Méditations sur les Mystères du Saint Rosaire destinées surtout aux prêtres" 1901. — 3. *J.*, křižovník, *sp.* „Die Sorge für unsere Seelenheil", (Pr. 1840).

Adléta (Adéla, Adelheid, Adalheid) sv. 1., císařovna *n.* 931, dcera Rudolfa II., krále burgundského, a jeho choti Berty. Zasnoubila se 947 s Lotharem, králem italským; po jeho smrti 950 měla si vzíti za manžela Berengara, vévodu ivrejského, což když učiniti se zdráhala, byla uvržena do žaláře na hradě Gardě u jezera gardského, odkudž uprchla a bydlila na hradě Kanosse u hraběte Azza. *A.* a její přátelé volali na pomoc statného krále německého Ottu I. Podobně učinil to papež Agapet II., žádaje krále, aby z rukou Berengarových *A.* a Italii vysvobodil. Otta I., jemuž byla právě manželka Edita umřela, přijal vybídnutí, táhl do Italie, pojal v říjnu 951 *A.*-u za manželku a nabyl tak práva k Italii. R. 962 korunoval papež Jan XII. Ottu za císaře a jeho manželku *A.*-u za císařovnu. *A.* měla veliké účastenství ve vládě jak v Italii tak v Německu, a počínala si velmi moudře jako poručnice svého syna Otty II. a později vnuka Otty III. *Z.* v klášteře elsasském Selzu 16. pros. 999. — 2. abatyše, dcera hrab. Megnigoze a manž. jeho Gerberty, žila nejdříve v kl. sv. Voršily v Kolíně n. R., stala se první abatyší benedikt. kl. ve Villichu n. R., jejž rodiče její založili; později byla abatyší kl. P. Marie v Kolíně, kdež *z.* kol. 1015, a byla ve Villichu pochována. Svátek 5. ún. *Kryšt.*

Adlhoch Beda, kn. ř. bened., dr. theol. a prof. bohosl. v kl. mettenském (Bavorsko), *n.* v Ingolstadtě 1854, *sp.* „Praefationes ad artis scholasticae inter Occidentales fata" (1896—98).

Adli, *hbr.* 'Adlí (zkrác. z 'Adalják), otec Safata, dozorce nad stády volů krále Davida. 1. Par. 27^{29}.

ad libitum (dle libosti) l. výraz užívaný v rubrikách missálu římského, jímž celebrantovi volnost se dává, 1. aby sám si vyvolil třetí oraci mešní o nedělích a svátcích polodvojných v době a) od svátku Očišťování Panny Marie až do Popeleční středy (excl.) a b) od oktávy svatodušní až k adventu (excl., Rubr. gener. Miss. IX. 2, 11, 12, 14.). Volnosti té jest však rozuměti tak, že celebrant třetí oraci modliti se musí, ale voliti si může kteroukoliv z modliteb v missálu uvedených (Kongr. obř. aut. d. č. 2365); je-li však předepsána té doby orace „A cunctis", nesmí se voliti za třetí modlitbu

orace „Defende“ (č. 8. inter orationes diversas) — — dekr. č. 3767); 2. aby o svátcích jednoduchých a obyčejných feriích (tak zv. per annum) jakož i v soukromých mších votivních mimo předepsané tři přidal orací více, ale tak, aby dohromady jich bylo buď pět neb nejvýše sedm; jedna z nich při těchto mších smí býti za zemřelé (dekr. č. 1322); 3. aby v soukromé mši zádušní si volil druhou oraci (jednu ex diversis pro defunctis); první jest vzíti za toho, za nějž se obětuje, druhá „ad libitum“, třetí obecná za všechny zemřelé; posléze jest volno celebrantovi (v této soukromé mši zádušní) vzíti i pět až sedm modliteb za zemřelé, ale modlitba obecná za všecky zemřelé (Fidelium Deus omnium conditor . . .) má býti vždy poslední, tedy pátou neb nejvýše sedmou (Rubr. gener. Miss. V. 4.); 4. aby v tiché zádušní mši soukromé („quotidiana“) říkal nebo vypustil sekvenci „Dies irae“ (Rubr. gen. Miss. V. 5). — II. V obecném kalendáři římského missálu a breviáře jsou dva svátky polodvojné označeny výrazem „ad libitum“, totiž sv. Kanuta 19. ledna a sv. Remigia 1. října (tento s poznámkou („vel simplex de praecepto“). Výraz „ad libitum“ znamená, že svátky tyto, byť i na vždy jiným svátkem byly zamezeny, bez zvl. svolení sv. Stolice nesmějí se přenášeti (srv. translatio festor.), ale ne, že by jednotlivým klerikům bylo volno je vynechati a za jiné officium zaměniti (dekr. č. 1607, 1685, 1721, 2152, 3360, 3594, 3636, 4037). — III. V dekretu kongr. obř. č. 3581, jímž papež Lev XIII. povolil tak zv. officia votiva (v. t.), výrazem „ad libitum“ zůstaveno jednotlivým klerikům, kteří soukromě breviář recitují a k chóru zavázáni nejsou, aby se kdykoli dle libosti rozhodli pro officium buď votivní nebo feriální. Pro recitování v chóru ovšem této volnosti není (d. č. 3596, 3597). *Hrbk.*

ad limina apostolorum v. limina apostolorum.

Adloff Jos., dr. iur. can., prof. v kněž. semináři ve Strassburku (Els.), *n.* v Reutenburgu 1865; *sp.* „Römisch-kathol. u. evangel. Sittlichkeits-Kontroverse“ (1900); „Kath. Moral u. Sittlichkeit“ (1901); „Kath. Moral u. innere Überzeugung“ (1903).

ad maiorem Dei gloriam, k větší cti a slávě Boží, zkrácené A. M. D. G. — heslo sv. Ignáce a Tovaryšstva Ježíšova.

ad mandatum, co děje se k rozkazu představeného, na př. „ad mandatum Eminentissimi“, „ad mandatum Celsissimi“ atd.

ad martyres, ante martyres, retro martyres, ad sanctos a pod. (= v sousedství mučedníků, svatých atd.) jsou výrazy, s nimiž velmi často se shledáváme v náhrobních nápisech starokřesťanských jak v Římě tak mimo Řím, které znamenají, že zemřelý křesťan pochován jest po svém nebo svých příbuzných přání v sousedství mučedníků a světců. Je to výmluvný důkaz, jak již za nejstarších dob svatí těšili se veliké úctě věřících, a nejenom oni, nýbrž i ostatky jejich. Přáli si býti u nich pochováni z toho důvodu, aby ve svatých a v mučednicích získali přímluvčích a orodovníkův u Boha. Za tím účelem častokrát neváhali pozůstalí ani zničiti malby, jež byly umístěny nad hroby světců, tak že na zamezení toho, a pak i z toho důvodu, že nebylo někdy v úctě té dbáno patřičné míry, byli papežové (již Damasus) nuceni přiměřeně zakročiti a ničení starých nápisů konec učiniti. Tyto pomníkové nápisy jsou tudíž jaksi dokladem slov sv. Maxima Turinského, sv. Augustina, sv. Jeronyma atd. o dávné úctě svatých a ostatků jejich. [*Bilczewski-Tumpach*, Archaeologie křesť. 404 nn.] *Tpch.*

ad mentem, klausule kuriální, jíž se praví, že vedle rozhodnutí přiloženého dubia chce kongregace prohlásiti ještě něco jiného, což má-li zůstati v tajnosti, sdělí se to jen těm, jimž platí odpověď; jinak připojí se to veřejně k rozhodnutí slovy: „mens est etc.“

ad metalla damnare, odsuzovati k těžké práci v dolech, kterýmžto rozsudkem za dob pronásledování stíženi byli mnozí křesťané, a to bez rozdílu pohlaví, věku a stavu. Pokuta tato byla nad míru těžká; Callistratus nazývá ji „proxima morti“ (De cognitionibus l. IV. v Digest. Just. XLVIII, 19, 38). Doly, do nichž křesťané za trest byli posíláni, nalézaly se v různých končinách říše římské: v Palestině, na Chersonesu, v Cilicii, v Thebaidě, v Egyptě, v sev. Africe, v Sardinii. Před nastoupením práce v dolech bývali odsouzení ještě zmrskáni, na čelo vpáleno jim bylo znamení a na nohy dána těžká pouta. Křesťané pamětlivi byli trpitelů v dolech na modlitbách i almužnami. Dionysius, biskup korintský, vzdává papeži Soterovi a církvi římské díky za almužnu křesťanům v dolech (*ἀδελφοῖς ὑπάρχουσιν ἐν μετάλλοις*). V liturgii milánské zachovala se modlitba: „pro fratribus in carceribus, in vinculis, in metallis, in exillis constitutis“. Pro veliké utrpení křesťané *a. m.* odsouzení pokládáni byli za mučedníky; tak sv. Cyprian praví: „in metallis constituti, martyres Dei Patris“.

Admatha *hbr.* 'Admátha, jeden ze sedmi knížat při dvoře Asvérově. Esth. 1^{14}.

Ad militantis, bulla papeže Benedikta XIV. ze dne 30. břez. 1742 o přípustnosti resp. nepřípustnosti appellaci a inhibici (*Bull. Ben.* XIV., *Prati*, I. 164 nn.)

adminicula zovou se v právu, zejména ovšem v soudnictví, takové okolnosti, které sice nemají vlastností a tudíž ani váhy a významu indicií, postrádajíce samy o sobě moci průkazné, ale mají přece do sebe tu moc, že mohou k průkazu nějakým způsobem napomáhati (na př. zblednutí při výslechu, rozechvělost hlasu při vypovídání atd.).

adminiculator slul za starých dob officiál, jemuž příslušelo pečovati o vdovy a sirotky a poutníky (adminiculum = pomoc, prostředek pomocný); později zván byl též „advocatus pauperum“.

administrace, administratio, tolik co správa, vedení nebo řízení nějakého úřadu, nějakého území, ústavu a pod., resp. správa vlastních nebo cizích věcí a záležitostí, jakož i zastupování někoho v úřadě a správě. V církv. právu mluví se ve smyslu tom o administraci církve, diecese, řádů, jmění církevního atd. (viz čl. církev, diecese, jmění církevní, řád, kongregace atd. resp. správa církve, diecese, jmění církev. a pod.) Úřady, jež správu tu vedou, nazývají se úřady administrativními čili správními a osoby samy sluji správci či administrátory.

administrační úřady v církvi. 1. Správní moc církve v užším smyslu (potestas administrativa) jest výkonná její moc, kterou přímo život duchovní podporuje nejen tím, že zákony své v praxi uvádí a nad jejich prováděním bdí, aby byly normou života věřících, nýbrž také tím, že moci té užívá k opatření těch záležitostí, jež samy o sobě ani v zákonodárnou, ani v soudní moc církve nespadají. Podmětem *a.* moci v církvi, jako v každé jiné společnosti, jest ten, v jehož rukou spočívá moc nad touto společností; není však třeba, ba ani možno, aby ji sám vykonával, a proto sděluje se o ni, v nestejné míře ovšem, s přiměřenými orgány čl úřady, jež proto, že moc administrační jim svěřena, slovou *a.* Činnost jejich pohybuje se sice nutně v mezích zákona, avšak v mezích těch je volnou, majíc zřetel k rozmanitým poměrům a potřebám života církevního. Povšechným jejím předmětem jest udržení pořádku v bohoslužbě a životě náboženn-

ském, zřizování, změny a osazování církevních úřadů, správa jmění církevního či krátce správa všech církevních záležitostí uvnitř a zastoupení církve na venek. Osoby, jimž *a. ú.* jsou svěřeny, zovou se osoby církevní (personae ecclesiasticae) či krátce judex. Nezbytnost *a. ú*-ů v církvi plyne z podstaty její jako společnosti dokonalé (c. 2. D. 22.) a z ustanovení Kristova (Skut. ap. 20[28]). Dva jsou nejvyšší *ú. a.* v církvi, Kristem založené, jimž dostalo se plnosti moci, tedy i nejvyšší moci administrační: papežský primát a episkopát. Římský papež po celém okrsku zemském, vázán jen zákonem božským a přirozeným, a biskup ve své diecesi, v odvislosti od papeže a obecných zákonů, vykonává zřízenými k tomu úřady nejvyšší správní moc. *A. ú.*, jež podporují papeže ve správě církve celé, se sídlem v Římě, jsou posvátné kongregace, jež dle dnešního zřízení (srov. konstituci Sapienti consilio 29. čna 1908 de romana curia) po výtce jsou *a. ú.*, a římské úřady (officia), zejména datarie a komora apoštolská, jakož i státní sekretariát. Než i mimo Řím má papež jisté orgány k vykonávání primaciální, zejména *a.* moci své; jsou to legáti. Úřad někdejších legátů, zvaných legati nati, jest dnes ovšem pouhým titulem, za to však legati missi či vyslanci papežští jsou dosud důležitým *a. ú*-em. Těmi jsou legati a latere, kardinálové z Říma do některé země vyslaní v mimořádných a zvlášť důležitých případech, a nunciové a delegáti apoštolští, stále při některých dvorech residující. Administrační moc patriarchů a metropolitů vzhledem k biskupům jejich provincie omezena jest dnes na svolání a vedení synody provinciální, visitaci diecesí suffragánních, souhlasí-li s tím synoda a jestliže vykonali již visitaci své diecese, a na dozor k suffragánům, zachovávají-li residenci a zda zřídili tridentský seminář. Jinak ve vlastní diecesi přísluší jim administrační moc jen v té míře, jako ostatním biskupům. Podporují pak biskupy ve správě diecese jednak *a. ú.* se sídlem v residenčním městě, jednak úřady mimo sídlo biskupské. K prvním patřila v dřívějších dobách kapitola a její přední členové archidiakon a archipresbyter, dnes jsou to kapitola, generální vikář, konsistoř a za jistých okolností také biskupův koadjutor. K druhým náleží pro jednotlivé trakty v diecesi biskupský vikář či děkan a pro jednotlivé farnosti farář a jeho pomocníci. — 2. *A.* úřadem v církvi jest však také ten, který vede správu takového osiřelého aneb pro jinou příčinu neúčinného úřadu církevního, jemuž ze zřízení božského aneb církevního nějaký podíl na správě církve náleží. Tak sbor kardinálský, na který však vládní moc v církvi uprázdněním stolce apošt. nepřechází, vyřizuje přec sede vacante interimisticky neodkladné záležitosti správní „per 3 capita ordinum" s kamerlengem v čele, t. j. správu administr. vedou vždy 3 nejstarší kardinálové: biskup, kněz a jáhen, kteří po 3 dnech se střídají. Všecka však opatření jejich mají charakter provisorní. *A. ú*-em osiřelého, tím kterým způsobem, biskupství jest kapitolní vikář, jemuž dostává se volbou kapitoly řádné jurisdikce biskupské, vyjímajíc případy, jež právo obecné z moci jeho vyňalo. Tam, kde není kapitoly, ustanoví kapit. vikáře metropolita, aneb ustanoví jej Ap. Stolice. Zástupcem farářovým, jemuž též jisté admin. právo sluší, zejména dozor k budovám a místům církevním a posvátným věcem, spolusprávа obročního a zádušního jmění (Trid. XXI. c. 7. de ref.), správa archivu, dozor ke školám (Lev XIII. Rom. pontifices 8. V. 1881), péče o chudé a opuštěné (Trid. XXIII. c. 1. de ref.; Rerum novar. 15. V. 1891) a j. v., jest farní administrator, který tato práva farní v plném rozsahu vykonává. Těmi jsou: administratoři far plně inkorporovaných, zástupci chorých, neschopných aneb nepřítomných farářů (Trid. XXI. c. 6. de ref.) a administratoři či provisoři far uprázdněných (Trid. XXIV. c. 18. de ref.) O jednotlivých zde uvedených *a.* úřadech církv. v. na příslušných místech. *Sdl.*

administrátoři farní jsou kněží, kteří v zastoupení nepřítomného nebo nějak zavazeného faráře duchovní správu — z pravidla samostatně čili iure proprio — vedou. Z té příčiny zovou se též vicarii, jelikož „vices gerunt parochi". Jsou dvě hlavní třídy farních administrátorů či vikářů: stálí (perpetui) a dočasní (temporales). I. *A*-i stálí jsou ti, kdož, jako faráři, trvale, tedy inamovibiliter, duchovní správu vedou. Co se práv a povinností týče, jsou farářům úplně rovni, a majíce přikázánu zákonnou kongruu jsou (ku praesentaci faráře primárního) od biskupa kanonicky dosazováni (Trident. sess. VII. cap. 7. de ref.). Jurisdikce jejich jest řádná a nemohou býti úřadu svého zbaveni leč z těžké a kanonické proviny a se zachováním soudního kanonického řádu. Chybí jim tedy de iure pouze jméno faráře, ač z pravidla de facto tak zváni jsou, ba někdy jim též i úředně název ten bývá udělován. Tací *a.* či vicarii perpetui ustanovují se: a) Při farách, jež pouze částečně či iure minus pleno přivtěleny (inkorporovány) jsou nějaké korporaci (ku př. klášteru), kterážto korporace sama (resp. její představený, praelát) jest t. zv. parochus primarius (též primitivus, titularis). b) Časem též *a.* stálý ustanoven bývá u beneficia, které při dismembraci při kostele filiálním vzniklo; duchovní ten bývá sice na faráři původní fary ve věcech duchovních i časných zcela nezávislý, ba často i názvem faráře bývá opatřen („parochus minor" na rozdíl od faráře kostela, od něhož dismembrace se stala, a jenž nazýván „parochus maior"), ale přece „farář větší" těšívá se vůči němu jistým praerogativám nebo právům čestným, jako jest ku př. svěcení křestní vody, průvod o Božím Těle, nebo to, že „parochus minor" bývá mu povinen častěji v roce jistou výpomocí v duchovní správě, nebo že musí mu i uznávací census platiti (což vše blíže stanoví zřizovací listina), ano bývá též k beneficiu tomu od faráře většího praesentován. — *A*-i stálí mívají v různých krajích také různé názvy, zovouce se buď *a*-y, nebo vikáři, kuráty, lokalisty, exposity, u kapitolních far též sakristy a pod. — II. *A*-i dočasní jsou ti, kteří nemají beneficia, jsou amovibiles a duchovní správu nevykonávají vždy samostatně (iure proprio), nýbrž často jménem někoho jiného. Proto není u nich možna institutio canonica. Ustanovují se proto, aby v zastoupení resp. jménem faráře, jenž sám z různých závad osadu spravovati nemůže, nebo též v čas uprázdnění beneficia duchovní správu konali (Trid. sess. XXI. cap. 6. de ref.; XXIV. cap. 18. de ref.), a to buď od habituálního či hlavního faráře, nebo od biskupa (Trid. sess. XXIII. cap. 1. de ref.). Moc jim příslušící jest potestas delegata ad universitatem causarum či casuum (resp. quasiordinaria); ve věcech duchovních těšívají se všem právům jako faráři; co do temporalií bývá jim vykázán určitý plat nebo určitý důchod. Zovou se též vicarii temporales, provisoři a pod. Sem patří: a) *A*-i far, které iure pleno čili celkově nějaké korporaci jsou přivtěleny, kterážto korporace, resp. její praelát, jest pak parochus principalis či habitualis. Tento k zastávání skutečné (reální, aktuální) duchovní správy (odtud název zástupců těch *a*-i reální) deputuje některého člena korporace, od biskupa zkoušeného (musí skládati farní zkoušku konkursní a míti kvalifikaci pro beneficiáty předepsanou) a approbovaného; týž jest arcí de iure ad nutum praelati sui amovibilis (Conc. prov. Prag 1860, p. 426), což u řeholníků vyplývá i ze slibu.

poslušnosti, ač de facto pro dobro a prospěch duchovní správy odvolání neděje se leč ze spravedlivé a rozumné příčiny. Obsazení uprázdněné administratury reální má se státi od faráře habituálního do 6 měsíců po uprázdnění (S. C. C. 24. září 1864); v době té správu duchovní vede zatímní (interimní) administrátor. U nás nalézají se *a*-i reální při farách klášterních, jsouce v obecné mluvě zváni faráři. b) *A*-i, kteří zastupují faráře, jenž delší dobu mimo faru s vědomím a svolením biskupovým meškají, jako ku př. odebral-li se na delší cestu; meškají-li k vůli zdraví v lázních; pokud dlí v klášteře před složením slavné professe a pod. c) *A*-i, kteří po dobu uprázdnění beneficia saekulárního vedou správu duchovní (Trid. sess. XXIV. c. 18. de ref.); zovou se *a*-y interkalárními. Nesídlí-li v místě uprázdněného obročí, nýbrž docházejí-li tam jen z jiné osady k úkonům duchovním, slují *a*-y excurrendo či přespolními. d) Kněží, kteří farářům trvalou nemocí stíženým, nebo stářím zmoženým, nebo nezkušeným, ale jinak počestně žijícím, od Ordinaria přiděleni jsou, aby správu duchovní vedli, zovou se *a.* in spiritualibus, a přikázána-li jim též správa temporalií, slují *a.* in spirit. et temporalibus. e) Mimo to počítají se mezi *a*-y dočasné také ti kněží, kteří, jsouce zcela na faráři závislými, bývají někdy u filiál. kostela ustanoveni, což stává se tehdy, je-li kostel filiální od farního příliš vzdálen a fara jest rozsáhlá. Rozsah činnosti, jaká takovýmto v místě filiálního kostela exponovaným a bydlícím kaplanům přísluší (odtud též zovou se capellani expositi nebo locales), jest různý; z pravidla buď všechna nebo aspoň některá práva striktně farní jim svěřena nebývají, tak že ve příčině té jest filialistům docházeti do kostela farního. — III. Hledíce k praxi u nás, všimněme si tuto blíže *a*-ů interkalárních a *a*-ů reálních. *a*) *A.* interkalární (ať sídelní, ať přespolní), někde též (jakož i v kongruovém zákoně rakouském) provisor zvaný, přijímá na sebe všechny povinnosti beneficiáta; funkce jeho počíná dnem, kdy se beneficium uprázdní, a trvá až do dne investitury nového beneficiáta excl. Plat *a*-ův stanoven dvor. dekr. z 24. pros. 1785 na 20 zl. měs. při farách s příjmy do 500 zl. a na 25 zl. při farách s příjmy nad 500 zl. Dvor. dekr. z 3. list. 1804 zvýšen na 25 a 30 zl., což později zase odvoláno. Nejvyšším rozh. z 19. února 1856 zvýšen zase na 25 a 30 zl. zatím na 3 léta, Nejvyšším rozh. z 3. října 1858 pak trvale. Pravidlo to přijato i do § 71. naříz. o správě cirk. jmění pro Čechy z 24. září 1860 (Ord. Bl. 1862 Nr. 2, 3); platilo původně jen pro fary patron. veřejného, ale rozšířeno i na fary soukromého patr. Plat tento upraven zákony kongruovými z 19. dub. 1885 č. 47 ř. z. § 5. a z 19. září 1898 č. 176 ř. z. § 10. Řídí se dle výše kongruy beneficia administrovaného; při kongrue 600 zl. stanoven 45 zl., při kongrue 700 zl. 55 zl., při 800—900 zl. kongruy je 60 zl. a při 1000 zl. a nad to činí 70 zl. měsíčně. Vedle toho náleží mu nyní celý výnos připadajících fundací, jenž se do lasse nepočítá, kdežto prvé před zák. kongr z r. 1898 měl právo na stipendium pouze diecesní dle min. nař. z 20. led. 1890 § 14. Applikovati mši sv. pro populo je admin. povinen pro rata temporis gratis, a to vi (ratione) sui officii. Váznou-li na dotaci beneficia mše erekční, musí je admin. pro rata temp. rovněž zdarma odsloužiti a nemůže stipendium za ně v interkal. účtu mezi výdaje zařaditi (spr. dv. 15. října 1903 č. 10.426). — Týž plat, jaký vyměřen provisorům, náleží dle § 11. cit. zák. z 1898 pomocným kněžím, kteří úplně zastávají samostatného duchovního správce ke službě trvale neschopného. K tomuto platu však upotřebí se v první řadě přebytku kongruy beneficiátovy. *A.* excurrendo obdrží remuneraci v každé případnosti zvláště vyměřenou, která však nikdy nesmí přesahovati dvou třetin řádného platu zastavatelského (§ 10. cit. zákona) a stanoví se úřadem zemským po vyslechnutí ordinariátu (§ 15. min. nař. z 16. list. 1898 č. 205 ř. z.) — *A.* má též nárok na odměnu za výkony štolové; za prohlášky, oddavky a pohřby musí ovšem v interkalárním účtu vřaditi jako příjmovou položku příslušnou částku dle štolového patentu. — Dle § 7. minist. nař. ze 14. ledna 1904 č. 7. ř. z. poukazuje se služné provisorů z úřední povinnosti, jakmile dojde příslušné oznámení ordinariátní, k výplatě v měsíčních lhůtách předem. Provisorové jsou povinni oznámiti v měsíční lhůtě, chtějí-li užíti práva, své služné z obročních důchodů vybírati, kteréž právo jim dle § 15. min. nař. z 16. list. 1898 č. 205 ř. z. přísluší. Učiní-li tak, zastaví se ihned poukázané služné a přijaté skutečné obnosy musí se vrátiti. — Po skončení administrace jsou provisoři (od r. 1885 vesměs bez výjimky) povinni složiti účet interkalární (v. t.) v němž se stane konečné vyrovnání příjmův a vydání. — Zastává-li *a.* zároveň uprázdněné místo kaplanské, může se hlásiti o odměnu za zastávání dvojité duchovní správy, t. j. o remuneraci vacante cooperatore. Jakkoliv *a*-i konají všechny povinnosti beneficiáta, přece nemají nároku na remuneraci tu, jak jest samostatným duchovním správcům § 12. zák. z 19. září 1898 přiřknuta (min. výn. z 28. čce 1902 č. 22.670; 15. břez. 1907 č. 367 a j.). Pouze z důvodů spravedlnosti povoluje se jim remunerace vac. coop., ne však v obnosu 30 K měsíčně (min. výn. z 23. pros. 1904 č. 33.595; 12. července 1901 č. 19.222 a jiné). Povolení remunerace té od případu k případu je vyhrazeno ministerstvu kultu (min. výn. z 12. května 1899 č. 11.030). Žádost o remuneraci tu má býti doložena poslední adjustovanou fassí beneficia, jakož i fassi kaplanského místa, jež provisor spolu zastává. Byla-li ona remunerace započtena ve výdajích v interkalárním účtu, má býti účet ten připojen (min. výn. z 12. květ. 1900 č. 14.299). K úhradě remunerace té zavázána je matice náb. jen subsidiárně, t. j. pokud nestačí příjem s místem kaplanským spojený (spr. dv. 27. dub. 1904 č. 43.096). O nároku na remuneraci tu netřeba současně s adjustováním fasse rozhodnouti (spr. dv. 25. října 1903 č. 10.423). V pochybnosti nemusí se při vakanci kapl. místa dávati příspěvky od obce (spr. dv. 16. května 1905 č. 3817). — Provisor je povinen zapraviti za propůjčení svého úřadu poplatek dle sazbové položky 40., odst. d), dle škály II., kterýž poplatek žádán jenom z toho obnosu zákonitě stanovené odměny provisorovy, kterou skutečně po čas služby své dostával, při čemž požitky tříleté administrace činiti mají nejvyšší míru základu pro vyměřování. Při tom je jednostejné, v jaké způsobě se provisorovi řečené odměny dostává, zda v penězích z matice náb. či v penězích a naturaliích z příjmů obročních (výn. min. fin. z 23. června 1891 č. 45.278 ex 1890 a příslušný výnos c. k. fin. zem. řed. v Čechách v Ord. listě pražském r. 1891 str. 147—148). — *b*) *A.* reální jest kněz řeholní, vedoucí duchovní správu při beneficiu inkorporovaném (přivtěleném). Má-li vésti duchovní správu trvale, musí míti kvalifikaci pro beneficiáty předepsanou, ohlašuje se po praesentaci zemskému úřadu (§ 6. zák. ze 7. května 1874 č. 50 ř. z.), a když dojde vládní souhlas, skládá vyznání víry a kanonickou sponsi. Kanon. investován není, ježto slib poslušnosti nesnáší se s inamovibilitou beneficiáta. Vyměření platu admin. reálního spadá do interních záležitostí duchovní komunity (korporace), v jejímž zastoupení adm. reální inkorporované beneficium spravuje. V kongr. zákoně z r. 1898 přihlédnuto i k admin. reálním v § 15.,

dle něhož mohou činiti nárok na doplněk své dotace z matice náboženské, pokud se prokáže, že příslušná korporace neb obročí nemůže trvale skutečně zapraviti náležitý podle stavu nejnižší důchod kněžstva správu duchovní vykonávajícího. Dle § 17. cit. min. nař. z r. 1898 musil by na průkaz toho představený korporace nebo držitel beneficia předložiti přehledný výkaz veškerých skutečných příjmů korporace neb obročí za poslední tři léta, jakož i výkaz nutných skutečných výdajů na nich váznoucích. Kromě toho musil by i vykázati za týž čas, kolik společnost měla osob. Ministerstvo kultu rozhodlo v jednom případě, že se zde má do příjmů komunity započísti i výnos všech fundací. — Dosáhne-li admin. realní doplňku kongruového z matice náb., nabývá tím i nároku na kvinkvenální přídavky. Cfr. *Jirák*, Výklad nov. zákona o kongrue 1894, 152 nn.; *Ferraris*, Prompta bibl. canon. v. vicarius parochialis; *Pfleger v. Wertenau*, Der Pfarrprovisor etc. 1831; *Bouix*, Tract. de parocho, 1880, 631 sqq., a j. *Sdk. Tpch.*

administrátor papežský jest *a*) osoba Apoštolskou Stolicí k tomu ustanovená, aby jménem papežovým vykonávala úřad biskupský. To stává se pravidelně v krajinách missijních, které na diecese ještě rozděleny nebyly a vlastní hierarchie postrádají. *A*-ři tito nazývají se Vicarii Apostolici, stojí-li v čele rozsáhlejšího území a jsou biskupy, neb Delegati Apostolici a Praefecti Apostolici, spravují-li menší missie, nejsouce vždy biskupy. Pravomoc všech těchto *a*-ů jest přesně vyměřena v dekretě kongr. Propagandy, kterého se jim dostává při jmenování. Všeobecně požívají pravomoci biskupské, tak že i nebiskupové udílejí svátost biřmování, avšak olejem od skutečného biskupa svěceným. Dostávají mimo to značné fakulty mimořádné. — *b*) *A.* papežský bývá jmenován, ač jen výjimkou, i pro diecesi kanonicky zřízenou, z důvodů zvláštních. Arcidiecese pražská byla n. p. 1421—1561 pro bouře husitské spravována administrátory, papežem jmenovanými (viz čl. násl.). *A.* bývá ustanoven buď za života biskupova, pro stáří, neschopnost, nehodnost, suspensi jeho, neb po čas uprázdnění stolce biskupského, ku př. zemřel-li biskup smrtí násilnou, nezvolila-li kapitola vikáře schopného, předvídá-li sv. Stolice, že diecese zůstane dlouho osiřelou a p. *A.* tohoto druhu má plnomoc biskupskou (liší se od koadjutora, který nemá vlastní pravomoci), vyjímaje osobu biskupovu. *Pšk.*

administrátoři arcibiskupství pražského. Když arcibiskup Konrád z Vechty učinil smlouvu s obcemi měst pražských 21. dub. 1421, podle níž přistoupil ke straně pod obojí a zavázal se hájiti čtyř artikulů pražských proti komukoli, kanovníci jeho kapitoly vypověděli mu poslušenství, a většina jich přebývající tehdáž v Žitavě zvolila za administrátory arcibiskupství (sede vacante propter lapsum Conradi in haeresim condemnatam) Jana z Kralovic, kapitolního děkana, a Jana z Dubé, kanovníka, kteří tudíž ujali se správy arcidiecese, zůstávajíce v Žitavě. Rozhodnutím stolice papežské 1422 ustanoven byl administrátorem arcibiskupství biskup olomoucký Jan Železný, jenž k úřadu tomu za své náměstky čili generální vikáře arcibiskupství pražského jmenoval svrchu řečené kapituláry Jana z Kralovic a Jana z Dubé. Ježto ani za jeho života ani potom až do 1561 nedošlo k osazení metropole vlastním pastýřem, administratura prodloužila se do 140 let. Po smrti Jana Železného 1430 kapitola pražská v Žitavě zmocnila oba vikáře k samostatné administraci; načež když Jan z Kralovic zemřel, a biskupem olomouckým a zároveň administrátorem arcidiecese stal se Konrád ze Zvole (1431—1434), kanovníci Šimon z Nymburka a Jan z Dubé přijali od Konráda jmenování za vikáře. Pravomoc jejich vypsána jest v listě téhož biskupa 28. března 1431. Smrt Konrádova byla zase příčinou změny, neboť kanovníci ustanovili bývalé vikáře za administrátory (administratores generales nomine capituli). Po přání sněmu basilejského měli legáti sněmovní, biskup coutanceský Filibert a auditor Jan Palomar, býti správci arcibiskupství, než pro odpor kladený tomu od stavů strany pod obojí nestalo se tak. S kanovníky, když vrátili se do Prahy v říjnu 1436, přibyli také administrátoři Šimon z Nymburka a Jan z Dubé. Tento byv již od 1431 děkanem, zemřel 1444, načež nástupce jeho v děkanství Prokop z Kladrub byl zvolen za administrátora, V letech 1448—1453, kdy kapitola přebývala v Plzni, umřeli oba administrátoři, a nástupci jich stali se Václav z Krumlova, děkan (1450—1460) a Mikuláš z Krumlova, kanovník (1450—1458). Papež Pius II. chtěje zvýšiti význam úřadu správcovského jmenoval Václava z Krumlova samého administrátorem arcibiskupství bullou ze dne 11. září 1458, což pobouřilo stranu pod obojí, spatřující v tom záměr, aby pravomoc administrátorova byla rozšířena na utrakvisty. Po smrti Václava Krumlovského volbou kapitoly zřízeni byli za administrátory Hilarius z Litoměřic (1460—1469) a Jan z Krumlova (1460—1462). Onomu dostalo se pak bullou ze dne 11. dub. 1462 papežského jmenování v témž smyslu jako předchůdci jeho Václavovi z Krumlova. Za druhého přebývání kapitoly v Plzni 1467—1478 a potom až do konce XV. stol. vystřídali se v úřadě administrátorském Hanuš z Kolovrat, probošt (1469—1483), Jan z Krumlova, děkan (1469—1481), Václav z Plané, kanovník (1481—1484), a Pavel Pouček, jemuž papež Innocenc VIII. zároveň s proboštstvím propůjčil hodnost visitátora arcibiskupství (1484—1498). Po smrti Poučkově kapitola zvolivši za administrátory Ambrože z Plzně, děkana, a Blažeje z Plané, kanovníka, žádala papeže Alexandra VI. za propůjčení fakult v příčině správy arcidiecese, zvláště zřizování administrátora s rozšířenou plnomocí. Byloť úmyslem kapitoly učiniti úřad správce stálejším, neboť někteří předešlí administrátoři, zvolení od kapitoly, musili místo postoupiti administrátorům jmenovaným od kurie. Řečené žádosti vyhověno bylo 1499 s omezením na dobu tří let. Po Ambrožovi z Plzně administrátorem byl, pokud víme, v letech 1512—1526 Jan Žák, kanovník, potom děkan; vedle něho jako administrátoři uvádějí se Mikuláš Houska, kanovník (1524—1531), Jan Fabri, kanovník (1525—1531), Arnošt ze Štejnic, probošt (1525), jenž pak sám uvázal se v úřad a konal jej do 1542. Nástupci Arnoštovi byli Valentin Han ze Stříbra, kanovník, potom děkan (1542—1555), a Jan z Pouchova, kanovník (1542—1555), načež řadu administrátorů uzavírá Jindřich Píšek čili Scribonius z Horšova, probošt (1555—1561). Jako plnomocníci kapitoly v biskupských právech jejích sede vacante administrátoři řídili všechno duchovenstvo strany pod jednou a věřící katolického vyznání v celé arcidiecesi. Předním úkolem jejich bylo opatřovati kostelům kněze a v dobré kázni a řádu církevním je uchovávati. K ordinaci svěcenců buď přizývali do Čech okolní biskupy aneb vypravovali čekatele kněžství do sídelních míst jejich. Administrátorům příslušelo potvrzovati beneficiáty, je souditi, trestati, ale také hájiti proti přehmatům podacích pánů nebo osadníků. V některých věcech zvlášť důležitých bylo jim před rozhodnutím raditi se s kapitolou, v jiných potvrzovali a vyhlašovali rozsudky církevního soudu a konsistoře. S radou kapitoly volili krajinské děkany a vydávali jim

visitační instrukce. Sami pak konali generální visitaci po farnostech, jichž v XVI. století počítalo se do 300. Na kláštery mimo approbaci nově zvolených opatů a abatyší pravomoc jejich se nevztahovala. R. 1547 přibyla k pracím administrátorovým censura knih. Netřeba ani dokládati, že řízení katolické diaspory bylo věcí z míry obtížnou. Než administrátoři byli vesměs s úlohu a úřad svůj, upřímně církvi oddáni a prospěch království na paměti majíce, někteří ovšem povahy prudší a bojovní, jak čas a okolnosti s sebou nesly, jiní mírnější a konciliantní. Jejich svědomité péči děkovati jest, že církev katolická v době ponížení svého v Čechách nedoznala újmy ještě větší, než jakou byla stižena. Dějiny sedisvakance arcibiskupství pražského, z nichž by činnost administrátorů zevrubně byla patrna, nejsou dosud zpracovány. O událostech doby té nejhojněji rozpráví *Tomek* v Dějepise města Prahy IV., VI.—XII. Srvn. *Winter*, Život církevní v Čechách, str. 400 nn. *Vlč.*

administrátoři strany pod obojí. Na sněmu pražském dne 21. říj. 1435 stavové strany pod obojí zvolili Jana z Rokycan za arcibiskupa. Ježto potvrzení jeho zůstávalo na odkladech, bylo v červnu 1437 přikročeno k volbě administrátora arcibiskupství, aby zatím řídil duchovenstvo strany pod obojí: Zvolen byl Křišťan z Prachatic, farář u sv. Michala v Starém městě Pražském, jemuž dostalo se potvrzení jak od legáta sněmu basilejského, biskupa Filiberta, tak od krále Sigmunda. Stalo se to proti vůli Jana z Rokycan, který sám chtěl zastávati správu duchovenstva, a nehodlaje uznati Křišťana za svého zástupce, uprchl do východních Čech. Po smrti Křišťanově 1439 byli volbou duchovenstva za nástupce jeho zřízeni dva administrátoři, Jan Přibram, farář u sv. Jiljí, a Prokop z Plzně, farář u sv. Jindřicha (1439—1448). Na sjezdě čáslavském r. 1441 jednota čtyř východních krajů českých zvolila Jana Rokycanu za „nejvyššího úředníka v duchovním právě", tak že byly pak dva úřady ke správě duchovenstva strany pod obojí: pro přívržence strany Rokycanovy v Hradci Králové, pro ostatní v Praze. Však po dobytí Prahy Jiřím Poděbradským 1448, kdy Jan Rokycana navrátil se ke kostelu P. Marie před Týnem, administrátoři Jan Přibram a Prokop z Plzně postoupili mu úřad. K pomoci Rokycanově přidali stavové 1465 radu konsistorní čili tak zvané konsistoriány, s nimiž řídil on duchovenstvo pod obojí až do své smrti 1471. Za nástupce jeho Václava Korandy, mistra v učení pražském (1471—1497), snesením stavů r. 1478 ustavena byla konsistoř administrátorova tak, že skládala se ze čtyř mistrů a osmi kněží, farářů pražských. Sídlem úřadu od doby Korandovy byla kollej Karlova. Další administrátoři Jakub Holub ze Stříbra (1497—1499) a Pavel Žatecký (1500—1517) náleželi též ke sboru mistrů učení pražského, však na rozdíl od předchůdce, jejž k hodnosti správcovské duchovenstvo samo si obralo, Jakub Holub ustanoven byl od krále, Pavel Žatecký pak zvolen od stavů a kněžstva. V té příčině ingerence laiků nejen již nepovolila, ale ještě vzrostla. Když strana pod obojí zjednala si biskupy Augustina Santorinského (1482—1493) a Filipa Sidonského (1504—1507), byl spor mezi nimi a administrátory o rozsah pravomoci. Po smrti Pavla Žateckého stavové zvolili 1517 administrátorem Matěje Koramba z Třebče, faráře litoměřického, jemuž po třech letech uloženo, aby vzdal se úřadu. Nástupce Korambův Václav Šišmánek z Litomyšle, mistr v učení pražském (1520—1523), omezen byl v úřadě radou čtyř konsistoriánů zvlášť mu přidaných, aby bez nich o ničem nerozhodoval. Ostatních konsistoriánů počítalo se šest. Zatím nová nauka Lutherova došla takové obliby u předních osob strany pod obojí, že na místo správcovské, když uprázdnilo se smrtí Šišmánkovou, zvoleni byli čtyři lutheráni, jichž hlava Havel Cahera ze Žatce potom 1524 již jen sám jediný stal se administrátorem. Po vypovědění Caherově ze země za vlády Ferdinanda I. vystřídali se administrátoři: Vavřinec z Třeboně, kazatel kaple betlemské (1529—1531), Václav z Unhoště, farář litoměřický, potom děkan u sv. Apolináře (1529—1539), jenž byl zprvu spoluadministrátorem s Vavřincem, Martin Klatovský, kazatel kaple betlemské (1539—1541), kterýž pro nevázanost duchovenstva a zasahování světských stavů do moci konsistoře zřekl se úřadu, Jan Mystopol, farář u sv. Mikuláše ve Starém městě (1542—1555), Jan Kolínský, arciděkan hradecký (1555—1562), Matěj Dvorský z Hájku, mistr učení pražského (1555—1562), Jan Mystopol, kazatel kaple betlemské a děkan u sv. Apolináře (1562—1568), Martin Mělnický, farář u sv. Mikuláše v Menším městě (1562—1571), jenž po šest let byl spoluadministrátorem s Mystopolem. Z nich sotva jeden horlil na čas o zachování utrakvismu v starém způsobu jeho; ostatní byli příchylni k lutheránství. Ježto král Ferdinand 1562 nechtěl již uznati zvykové právo stavů pod obojí, vlastně již protestantských, aby volili administrátora a osazovali konsistoř, byla od nich vznesena žádost k jeho nástupci Maxmiliánovi, aby při právu tom byli zachováni, avšak král nepřivolil k tomu, jmenoval sám administrátora Jindřicha Dvorského z Helfenburka, opata emauzského (1571 až 1581), a dvanácte konsistoriánů z počtu farářů pražských. Podobně ustanoveni byli další administrátoři: Václav Benešovský, farář v Proseku (1581—1590), Fabián Rezek Strakonický (1590—1593), Václav Dačický, farář v Slaném (1593—1604), Jan Benedikt Pražský, farář u sv. Václava na Zderaze (1605—1609), Tomáš Soběslavský, farář u sv. Mikuláše v Menším městě (1609). Ti všichni již ujímajíce úřad, zavazovali se přísahou poslušnosti arcibiskupovi pražskému. Majestátem císaře Rudolfa II. bylo stavům protestantským propůjčeno právo k osazování konsistoře. Volbou jejích stal se administrátorem lutherán Eliáš Šud ze Semanína, farář u Panny Marie před Týnem (1609—1614), jemuž za seniora čili spoluadministrátora přidán byl Matěj Cyrus, bratrský kazatel v Betlemě (1609—1619), a za assessory ustanoveni tři údové university, dva kněží bratrští a pět protestanských. Šud měl již jen dva nástupce: Sigmunda Crinita Stříbrského, faráře u sv. Mikuláše v Menším městě (1614—1619), a Jiřího Dikasta, faráře u sv. Štěpána (1619—1621), vedle něhož seniorem byl Jan Cyril Třebický, kazatel kaple betlemské. — Agenda administrátorů strany pod obojí čili konsistoře dolejší byla větší než administrátorů hradských, protože kostelů, při kterých potvrzovali kněze a je řídili, počítalo se v XVI. století více než 1000. Jinak ovšem činnost obou vrchních úřadů církevních v zemi směřující k zastávání práva kanonického nehrubě se lišila. Svěcením posluhovali straně pod obojí biskup Filibert (1437—1439), biskupové Augustin a Filip, svrchu již dotčení, a arcibiskup pražský Antonín Brus (1561—1566), kdežto v ostatních letech až do r. 1609, kdy protestantství a České bratrství ovládlo, bylo čekatelům kněžství získávati ordinaci v cizozemí, sídlech biskupských i velmi vzdálených. O řízení duchovenstva úřadem administrátorským v letech 1525 až 1570, pracích konsistoře v soudě duchovenském a manželském a poměru konsistoře k arcibiskupu Antonínu Brusovi poučují sbírky pozůstalých písemností, které vydali *Borový* (Akta konsistoře kato-

lické a utrakvistické) a *Pažout* (jednání a dopisy konsistoře pod oboji). Stručné dějiny církevní správy pod oboji sepsal *Tomek* (Časopis Č. Musea 1848, XX. 1. str. 365 nn.), jenž potom v Dějepise města Prahy VI—XII výsledkem nového badání starší názory své poopravil. Zajímavé podrobnosti k charakteristice administrátorů pod oboji a jejich úřadu uloženy jsou ve spise *Wintrově*, Život církevní v Čechách, str. 319 nn. *Vac.*

Admirabilis mater 1. čestný název Panny Marie v litanii loretánské. — 2. fresko divotvorné P. Marie v klášteře dam Sacré Coeur u Santissima Trinità dei Monti v Římě. Původně r. 1844 namalováno sestrou Pavlínou, rodem Polkou, v chodbě, kde jeptišky se obíraly ručními pracemi; nyní část tato upravena ve skvostnou kapli. Představuje P. Marii u věku 15 let, pracující ve chrámě jerusalemském, s lilií, přeslicí a košíčkem po stranách (viz obr. 21). Úcta jeho rozšířila se od návštěvy Pia IX. 1846 jak v Římě, tak v klášteřích Sacré Coeur, zvláště však v Americe, pro mnohé udělené duchovní milosti. — 3. kopie obrazu Panny Marie Sněžné, chovaná v Ingolstadtě; jméno jeho se zakládá na zjevení, které P. Jak. Rem T. J. před ním měl; obraz ten (s tím jménem) uctívá se v marianských družinách, o jichž zařízení P. Rem má veliké zásluhy. [*F. Hattler*, Der ehrwürd. P. Jakob Rem. Regensb. 1881, str. 135 148; 241—263.] *Stejsk. Špdk.*

Obr. 21. Admirabilis mater.

admissio postulati jest úkon milosti, jímž papež kandidáta za biskupa postulovaného n. žádaného k uprázdněnému stolci biskupskému připouští a mu jej uděluje (v. postulatio). — *A. k habitu* neb noviciátu a k professi v. noviciát a profess.

admonitio evangelica, napomenutí či pokárání bratrské, vykonané podle předpisu evangelia. U sv. Matouše 18^{15nn} udávají se stupně admonice této: nejprve jest pokárání mezi čtyřma očima, pak u přítomnosti jednoho nebo dvou svědků, a konečně pokárání církví samou, jíž prohřešek oznámen: „pakli však ani církve neposlechne, budiž tobě jako pohan a publikán", t. j. jako člověk k církvi nepatřící, z církve vyobcovaný, což arci platí, jde-li o veliké prohřešení se, kterým dotyčná osoba dává zároveň pohoršení jiným.

admonitiones canonicae et paternae, církevní napomenutí. Poněvadž účelem trestů církevních jest v první řadě polepšení provinilcovo a potom teprve odveta za porušení právního řádu, proto žádá právo církevní (c. 41. D. 11. q. 3. Trid. XXV. de ref. c. 3.), aby vynesení censur, jichž charakteristickým předpokladem je tvrdošíjnost, předcházelo troji v intervallech aspoň osmidenních po sobě následující (a jen v případech mimořádných jedno peremptorické) napomenutí. Ustanovení to pojato i v instrukci kongregace biskupů a řeholníků ze dne 11. čna 1880, jednající o tom, jak vésti si mají biskupské soudy v příčině sumárního, trestního řízení proti klerikům. Instrukce rozeznává vedle vlastního soudního řízení, které jest již posledním prostředkem, také řízení mimosoudní, záležející z prostředků nápravných (remedia, quae praeveniunt), mezi nimiž na prvém místě uvádí se otcovské napomenutí biskupovo (monitio paterna). Teprve když by tyto prostředky nestačily, aneb jednalo-li by se o pohoršlivý zločin veřejný, nastupuje trestní řízení sumární, jež počíná veřejnou důtkou (monitio canonica). — Otcovského napomenutí lze užíti jen, jedná-li se o lehčí přestupky, které nevyžadují odvety za porušení právního řádu, a má za účel přiměti klerika, aby vrátil se k plnění svých povinností. Vyšetření případu děje se důvěrně, cestou mimosoudní, a dle nálezu rozhodne biskup, zda mimosoudní řízení stačí, či má-li býti proces zaveden. Přikloní-li se k řízení mimosoudnímu, udělí provinilci zcela soukromé otcovské napomenutí, které jest spíše poučením, a nemá tedy rázu trestního. Za nejlepší prostředek, aby se tímto napomenutím polepšení provinilcova dosáhlo, má instrukce: duchovní cvičení, otcovskou domluvu a striktní předpis biskupův, jak si má klerik budoucně vésti (§ 4.) (na př. přímo mu zakáže všelikou návštěvu hostinců, aneb styky s jistou rodinou a p.) —. Nemělo-li otcovské napomenutí výsledku, a není-li právní příčiny k suspensi ex informata conscientia, předpisuje instrukce (§ 7.), aby biskupský soud neb jiný úřad udělil provinilci veřejnou důtku (monitio canonica). Jest to úvod k soudnímu řízení. Udílí se klerikovi ve formě určitého rozkazu s připojenou hrozbou trestem, jestliže neuposlechne. Tím nabývá důtka závazného úředního charakteru a jest provinilci zákonem. Dříve než rozkáže biskup úřadu svému, aby klerikovi důtku udělil, je třeba, aby se mimosoudně informoval, zdali má býti soudní řízení zavedeno, zvláště však o tom, zdali skutečně jeho monitio paterna byla bezvýsledná. — Důtka udílí se předvolanému provinilci ústně kancléřem neb sekretářem u přítomnosti generálního vikáře aneb 2 svědků a sepíše se o ní protokol, který všichni přítomní podepíší (§ 8.), a protokol uloží se v archivu. Důtka může býti sdělena také písemně. V každém případě, ač důtka má charakter trestu, jest úřadu šetřiti cti provinilcovy, a svědci dle povahy zločinu mohou i přísahou k mlčení býti zavázáni (§ 8.). Dříve než stihne provinilce trest, jímž důtka hrozí, musí důtka třikráte aneb jednou peremptoricky býti opětována. Nemá-li ani důtka výsledku, aneb jedná-li se o veřejný těžký zločin, za který není důtka dostatečným usmířením uražené spravedlnosti a pohoršené veřejnosti, je nutno zavésti sumární trestní řízení (§ 10.). [Srvn. *Heiner*, Kath. KR.^{3} IV., 35. násl.; *Pierantonelli* Praxis fori eccl., Řím 1883]. *Sat.*

admonitor 1. ceremonář, t. j. duchovní, jemuž svěřen dohled a vedení obřadů při slavných bohoslužbách. Pius II. ustanovil: „Quisquis destinabitur huic caeremoniarum disciplinae, sit oportet in corpore robustissimus, in arte scientissimus, in mentis promptitudine circumspectissimus, ut pro omnibus laboret, de omnibus ratiocinetur, et omnibus per omnia satisfaciat: ita regulariter sese in suis expeditionibus gerens, ut quaecunque fecerit, fierique docuerit, exemplaria sint; quoniam sicut nihil sine doctore et exemplo discitur, ita nihil sine usu et experientia docetur." Úřad ten byl zprvu v církvi řecké, a pověřen jím býval akolytha (ἀκόλουθος; latinici nazývali takovéhoto akolytu „deputatus", a po nich jmenovali ho i Řekové „δεπουτατός"), později jáhen, zvaný ὑπομιμνήσκων, jelikož úkolem jeho bylo assistovati patriarchovi carihradskému při bohoslužbě, upozorňovati jej na posv. obřady, jež měl konati, i na slova, která měl pronášeti. Odtud se nazýval též „admonitor". — V církvi latinské mnoho věcí, které nyní konají ceremonáři, příslušelo arcijáhnu, který slul „admonitor", „eo quod omne

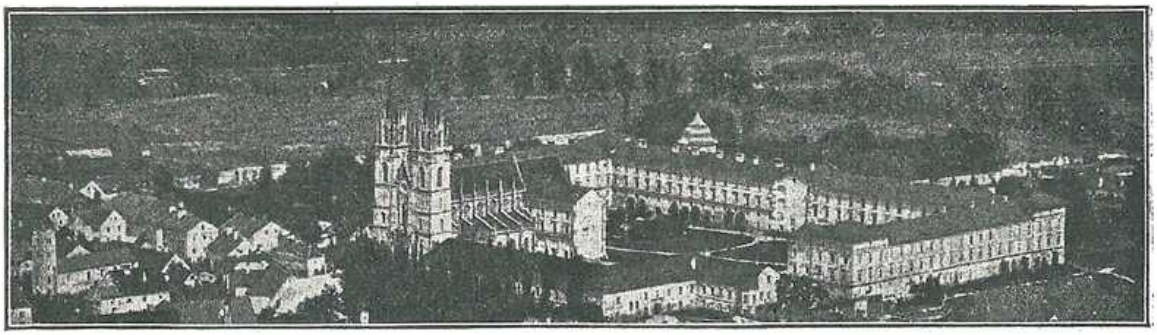

Obr. 22. Klášter admontský.

id, quod agendum erat, admonere deberet." [Srov. *Moroni*, Dizionario di erudizione storico-eccl.; *Piscara*, Trattato delle sagre cerimonie; *Bonanni*, Gerarchia eccl. c. CXXV.] — 2. v různých řádech a kongregacích člen, jehož povinností jest bdíti nad tím, aby představený (generál, provinciál, rektor) spravoval kongregaci (dům) dle řehole, a i svůj život dle předpisu řehole řídil. Sezná-li chybu, upozorní představeného, a kdyby neuposlechl, oznámí to představenému generálnímu; jedná-li se o představeného generálního, učiní oznámení generální radě. *A*-a generálního volí generální kapitola, ostatní *a*-y určuje generál. *Kšp.*

Admont (původně „Ademundis vallis", jméno keltského původu, nikoli z latinského „Ad montes"), velkolepý klášter benediktinský (v. obr. 22.) v horním Štyrsku v údolí Enže, založený ke cti sv. Blažeje od sv. Hemmy (z. 1045), hraběnky z Brezovje (Friesach), která po smrti svého manžela a synů stala se jeptiškou v klášteře krckém (Gurk) a své statky v krajinách hallských na dotaci admontského kláštera věnovala. Stavba začala teprve 1072. Solnohradský arcibiskup Gebhard z Helfensteina posvětil 1074 kostel a uvedl do kláštera 12 mnichů ze Solnohradu. Prvním opatem stal se Isingrin a jeho nástupcem Giselbert (z. 1101), který zavedl opravu klugnyckou; za opata Jindřicha I. dostal klášter 1105 od papeže Paschala I. první potvrzovací listinu a právo voliti opata. Opat Wolfhold (z. 1137), založil v *A*-ě též ženský klášter, do něhož vznešené rodiny dávaly dcery na vychování. Za opata Gottfrieda z Wenningen (1138—1165) těšil se *A*. veliké pověsti pro svou řeholní kázeň a pěstění věd, a udržel se na této výši až do polovice XIII. stol. Když Babenbergové, kteří byli fojtové kláštera, 1246 vymřeli, utrpěl *A*. veliké ztráty statků, které byly rozchváceny. Ale bojovný opat Jindřich VII. (1275—1297), jenž byl spolu štýrským hejtmanem zemským, pobořil sousední hrady loupežných rytířův, obnovil klášter a získal mu zase ztracených statků. Právem jmenuje se tento opat druhým zakladatelem kláštera. Jeho nástupce Engelbert (1297—1331), který v Praze grammatiku, logiku a fysiku, v Padue filosofii a theologii studoval, vynikal učeností a učinil svůj klášter opět sídlem věd a kázně; Lutherova vzpoura proti církvi měla vliv i na *A*.; ženský klášter vymřel 1563, a opat Valentin kloně se k lutherství musil se vzdáti své hodnosti. Opat Urban rozšířil 1644 klášterní školu na gymnasium, s nímž spojil konvikt. R. 1711 byl k němu připojen filosofický a theologický ústav; tento trvá posud. Gymnasium bylo za císaře Josefa II. přeneseno do Lubna, kamž *A*. professory až do 1820 dosazoval. R. 1865 vyhořel větší díl kláštera i s kostelem; za opata Karlmanna bylo opět obojí s velikými obětmi vystavěno (kostel v got. slohu). Zásluhy *A*-u o Štýrsko jsou veliké. *A*. obsazuje 31 faru a poutní místo Frauenberg. Má velikou knihovnu, obsahující přes 82.000 svazků, z nichž jest 1100 rukopisův a 800 inkunabulí; mimo to sbírku obrazů a mincí, jakož i archiv. Nádherný bibliothecní sál (v. obr. 23.) zůstal ohněm r. 1865 ušetřen. Jest vystavěn ve slohu barokním a ozdoben krásnou plastikou i malbami (freska od Altomonte). V knihovně jsou četná bohemica obsahem (Canaparův Život sv. Vojtěcha a legenda o sv. Václavu „Crescente fide" z XII. stol., leg. o sv. Václavu „Oriente iam sole" a lat. zpěvy o sv. Václavu z poč. XV. stol. [viz Nejedlý, Poč. hus. zp. 375—377]), i českými texty (z nich vydali: Kotsmích v Listech filolog. 1888 zpovědní formuli a homilii, Patera v Č. Mus. fil. 1897 verše protihusitské, Menčík dvě písně [vlastně modlitby] ze XIV. stol. v List. fil. 1882; v kod. 768 je český překlad z XV. stol. anonymního lat. výkladu Otčenáše; v kod. 546 verše o P. Marii s modl.). [*Wichner*, Gesch. des Benediktinerstiftes Admont, Graz. 1874—80, 4 sv.; *Brunner*, Benediktinerbuch. Würzb. 1880.] *Kryšt. Špdk.*

ad nutum, na pokyn, t. j. amovibilis, odvolatelný. Řádným duchovním správcem, jenž obdržel pravomoc na základě úřadu a trvale duch. správou v jisté farnosti je pověřen, jest kanonicky ustanovený farář anebo stálý jeho zástupce (vicarius perpetuus). Pravomoc takového duchovního správce jest řádná

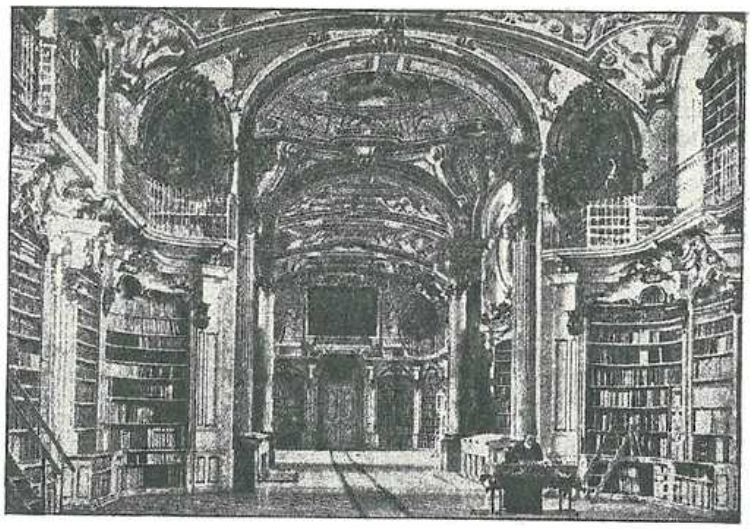

Obr. 23. Bibliothecní sál kláštera admontského.

a trvalá, neboť jest obročníkem v pravém slova smyslu, a proto nemůže, leč jen z kanonických důvodů a soudně, úřadu svého býti zbaven. Ne tak zástupcové farářů a pom. kněží, jakými jsou: 1. vikáři či reálni administrátoři far některému z pravomoci biskupovy nevyňatému duchovnímu ústavu iure pleno přivtělených, 2. administrátoři či koadjutoři, kteří z jakékoli příčiny buď v časných neb duchovních úředních záležitostech faráře zastupují, 3. administrátoři či provisoři uprázdněných farních obročí, 4. expositové, t. j. dočasně ustanovení kaplani při kostelích filiálních, zcela aneb z části závisli na faráři kostela mateřského, a 5. všichni kněží pomocní (kaplani, kooperátoři, primissáři a jim na roveň postavení beneficiáti a duchovní různých ústavů, pokud nejsou faráři). Ti, nemajíce řádné jurisdikce, bývali ji dříve pověřováni (delegováni) od farářů, kteří si je svobodně k pomoci přibírali, nad čímž bylo bdíti biskupům. Během dob však na prospěch těchto pomocných kněží a zástupců farářů vyvinulo se právo zvykové, u nás partikulárně uzákoněné sněmem provinc. z r. 1860, dle něhož ustanovují je biskupové s dočasnou pravomocí přenesenou ad universitatem causarum, která kdykoli biskupem může býti odvolána, t. j. mohou bez kanonického důvodu, jsouce *o. n.* amovibiles, a bez soudního řízení, nikoli však bez příčiny (S. C. C. 11. I. 1868), z působiště svého býti odvoláni. *Sdl.*

Ado (Adon) sv. 1. *n.* kol 800 v Gâtinais diec. senské, vstoupil do bened. kl. ve Ferrières, žil nějaký čas v kl. prümském, potom strávil několik let v Římě a Ravenně; 860 stal se arcib. viennským. Úřad svůj zastával horlivě; dbal bedlivě toho, by zákonů církevních bylo šetřeno; za tou příčinou konal několik synod (zachoval se však pouze zlomek akt synody z r. 870). Odporoval králi Lotharovi II., když zapudil legit. manželku Theutbergu a chtěl vejíti se souložnicí Valdradou v řádné manželství. Za tou příčinou vyměněno několik dopisů mezi *A*-em a papeži Mikulášem I. a Hadriánem II. *A. z.* 875 16. pros. (Mart. Rom. téhož dne: „Viennae b. Adonis episcopi et confessoris".) *Sp.* „Chronicon sive breviarium chronicorum de sex mundi aetatibus ab Adamo usque ad a. 869" (rozšířené zpracování kroniky Bedovy), „Martyrologium" (dokonč. 858; není to martyrologium ve vlastním slova smyslu, nýbrž sbírka krátkých životopisů svatých vůbec, podobná řec. menologiím); oba tyto spisy uveř. *Migne*, Pl.. CXXIII. Martyrologium *A*-o, složené na základě staršího martyrologia římského (zvaného „Parvum romanum"), sloužilo za vzor všem martyrologiím pozdějším. Srvn. *V. Ermoni* v „Dictionnaire d'archéologie chrétienne" I, 535 až 539. — 2. luxeilský, zal. 628—38 dvojitý klášter v Jouarre (dép. Seine-et-Marne).

adódekata (ἀδωδέκατα) v řec. církvi poslední ze tří druhů větších svátků; nazývají se tak, poněvadž v počet 12ti svátků, jež tvoří prostřední druh, pojaty nejsou; jsou to tyto 4 svátky: Obřezání Páně, Naroz. sv. Jana Křt., svátek sv. Petra a Pavla, Stětí sv. Jana Křt. *Nilles* Kal.² I, 33.

Adolar v. Adalar.

Adolf sv. 1. z rodu hrabat z Tecklenburgu ve Westfálsku, byl kanovníkem při dómu v Kolíně n. R., vstoupil do kláštera cister. v Kampu a vynikaje ctnostmi byl zvolen za biskupa osnabrückého (1216 až 1224). Dobyl si velikých zásluh o své biskupství a pokládán byl již za života za světce. Biskup František Vilém vyzdvihl r. 1651 jeho kosti z hrobu a vystavil je k úctě veřejné. Jeho památka světí se v diecesi osnabrücké 11. února, ačkoli slavnostní svatořečení nikdy se nestalo. *Kryšt.* — 2. (Ataulfus), bisk. v Compostelle v IX. stol.; byv křivě obžalován, že vlast svou chce zraditi Arabům, předhozen divokému býku, jenž mu však neublížil, nýbrž k nohám jeho se sklonil. Sv. 19. dubna. (*Detzel*, Ikonogr. II, 36); Bollandisté však (Aprilis II, 618) podotýkají: „Ataulphi, episcopi Compostellani, veneranda memoria cum titulo Sancti et longo encomio inscripta est Hagiologio Lusitano Georgii Cardoso; sed non est inscripta Martyrologio Hispanico Tamaji Salazar, neque Compostellanis Officils: hinc arbitramur non habere ullam venerationem publicam." — 3. (Adulf), o jehož životě není bezpečných zpráv historických; dle legendy pocházel z národa saského v Britanii; poslán s bratrem Botulfem do Saska (Fríska), kdež vstoupili do kláštera; *A.* stal se biskupem v Trajectum (Utrechtu nebo Maastrichtu). Dle Boll. (Iunius III. 400—401) nebyl bratrem sv. Botulfa, nýbrž žil asi o 50 let později; byl prý snad nástupcem sv. Willebrorda a vrátil se po několika letech do Anglie, kdež pochován byl v klášteře sv. Botulfa; když klášter tento od Dánů byl zbořen, byly ze zřícenin později vyzdviženy ostatky sv. *A*-a spolu s ostatky Botulfovými a společně byly uctívány, z čehož vznikla legenda, jakoby oba světci byli bývali rodnými bratry. Sv. 17. června. — 4. (Adulf), umuč. spolu s bratrem svým Janem v Kordově od Saracenů. Mart. Rom. 27. září: „Cordubae sanctorum martyrum Aduiphi et Joannis fratrum, qui in persecutione arabica pro Christo coronati sunt."

Adolf 1. anhaltsko-dessavský, *n.* 1458, rektor univ. lipské 1475, 1480 probošt při dómě magdeburském, 1490 vysv. na kněze; vedl od r. 1508 vládu své země, 1507 koadjutor a 1514 bisk. merseburský; muž učený, působil proti šíření se luteranismu, *z.* 1526. — 2. hr. z Alteny, arcib. kolínský 1193—1205, náčelník opposice knížat severozápadního Německa proti rodu hohenstaufskému; byl hlavním původcem zmatků po smrti Jindřicha VI. a způsobil, že proti Filipu švábskému zvolen za krále Otto brunšvický z rodu welfského, jemuž získal uznání papeže Innocence III. Když však Filip nad Ottou nabýval vrchu, *A.* přidal se k němu r. 1204, byl však za to od papeže sesazen. *A.* marně se namáhal dosíci opět ztraceného důstojenství, i zemřel v ústraní 1220 v Neusse. — 3. hr. nassavský, arcib. mohučský, zvolen od většiny kapitoly 1373, bojoval proti soupeři svému Ludvíku míšenskému, biskupu bambergskému, a potvrzen v důstojenství svém od pap. Řehoře XI. teprve 1379; 1380 stal se administrátorem špýrským; zal. 1389 universitu v Erfurtě, *z.* 1390. — 4. hr. nassavsko-wiesbadenský; pap. Pius II. ustanovil jej 1461 arcibiskupem mohučským, sesadiv s důstojenství toho Diethera z Isenburgu; *A.* musil si však arcibiskupství vybojovati. *A.* byl horlivým podporovatelem věd a umění; přijal Jana Gutenberga do svých služeb; *z.* 1475. — 5. z Essenu v. Adolphus de Assindia.

Adolfati Andrea, *n.* v Benátkách kol. 1711; kapelník při kostele Santa Maria della Salute tamtéž a později při kostele L'Annunziata v Janově; 1753 stal se dvorním kapelníkem princezny modenské. Od něho několik skladeb církv. v rkpse (Miserere, Nisi Dominus a j.).

Adolfi 1. Ciro, *n.* 1683, *z.* 1758, malíř, od něho freska v rozlič. kostelích města Bergamu a okolí. — 2. Giacomo, bratr před., *n.* 1682, *z.* 1741, malíř, jeho hl. dílem jest „Klanění se sv. tří králův" v kostele s. Alessandro v Bergamu.

Adolinus v. Adelmus.

Adolph 1. J. Kř. S. J., *n.* v Lehnici ve Slezsku 1657, byl ve Vídni kazatelem a praefektem studií; *z.* 1708. Byl spolupracovníkem díla „Regum Hungariae gesta"; mimo to *sp.* „Memoria posthuma caesaris Leopoldi I., sive eiusdem gesta variique eventus nummis triumphalibus inscripta"; „Notata historica

de imperatoribus Romanis, Graecis, Turcis"; „Comoediae et dramata varia". — 2. Jos. Ant., malíř, *n.* v Mikulově 1729, *z.* 1762 ve Vídni; pro kolleg. kostel v Mikulově vymaloval obraz oltářní „Sv. Václav". — 3. Meinrad Jan, bened. kl. skotského ve Vídni, *n.* 1811, *sp.* „Chronicum literarium continens diversa opuscula, quae a RR. Patribus Benedictino-Scotensibus conscripta typisque mandata vel solummodo ut manuscripta in ipsius monasterii bibliotheca adservantur" (Vídeň 1874) a j.

Adolphus de Assindia (z Essenu) n. de Sierk (dle rodného města Siercku), kartusián v Trevíru, *z.* 1439; *sp.* „Exercitium de triplici meditatione, de commendatione rosarii, de exercitio remissionis peccatorum"; „Vita Margaritae, ducissae Lotharingiae, quae obiit 1434" (byl jejím zpovědníkem); „Preces pro omnibus statibus et ordinibus ecclesiae"; „Devota exercitia", vesměs tiskem nevyd.

Adolskij Ivan, ruský malíř v Moskvě 1706—1745; od něho obrazy v některých kostelích moskevských i petrohradských.

Adom, *hbr.* 'Adám, město, u něhož vody řeky Jordánu se zastavily a naduly na způsob hory, když Josue s Israelity přecházeli řeku (Jos. 3^{16}). Poloha jeho není známa; někteří stotožňují je s nyn. Ed-Dámije na levém břehu Jordánu, *jv.* od ústí Jaboku.

Adommim, *hbr.* ma'aléh Adummím, *LXX.* *πρόσβασις, ἀνάβασις Ἀδαμμίν*, *Vulg.* ascensio, ascensus Adommim, *čes. překl.* „výšina Adommim"; krajina, o níž v Písmě sv. na dvou místech zmínka se činí: Jos. 15^{7} a 18^{18}. Sv. Jeronym ve svém Onomastiku praví, že jest to končina mezi Jerusalemem a Jerichem, zvaná Maledomim, což prý latině vyložiti možno „ascensus ruforum sive rubricantium" pro krev, která tam často od loupežníků bývá prolévána; dodává, že jest tam tvrz vojenská na ochranu cestujících, a že toto místo měl Pán Ježíš na mysli při podobenství o milosrdném Samaritánu. Jest to nynější Talat ed-Dám na pravém břehu Vádi el-Qelt. Na nejvyšším místě jsou zříceniny tvrze řečené Qal'at ed-Dám („tvrz krve"), původu středověkého, ale vystavěné na místě oné tvrze, o níž sv. Jeronym se zmiňuje. Pod těmito zříceninami jest veliký karavanseraj Chán el-Hatrúr, jejž tradice označuje jakožto onu „hospodu" v podobenství o milosrdném Samaritánu. Kdežto sv. Jeronym odvozoval jméno *A.* od krve, novější badatelé odvozují je od červené barvy tamějších skal, jež odlišují se nápadně od bělavého a žlutavého okolí.

Adon, Addon, *hbr.* 'Addán, 'Addón 1 Esdr. 2^{60}, 2 Esdr. 7^{61}, místo chaldejské, z něhož někteří Israelité pod vůdcovstvím Zorobabelovým vrátili se do Judska. Někteří vykladači pokládali jméno to mylně za jméno osoby.

Adonaj, *hebr.* אֲדֹנָי ('adónáj), jest složenina z plurálu substantiva, které zní v sg. אָדוֹן, (od kořene אדן = דון = panovati či od ארה či דנן [ass. danânu = býti mocným]) a ze zájmenné přípony 1. os. jedn. č. ־ָי (aj), tedy אֲדֹנָי, pán můj. Plurál tento jest t. zv. pluralis intensivus, t. j. vyslovuje plnost, sílu pojmu, v našem případě plnost panství; jinak bývá tento plurál též zván pl. excellentiae, magnitudinis, méně správně (aspoň v běžném slova smyslu) „majestaticus". Zájmenná přípona ־ָי (aj) by se měla psáti vlastně s pathachem a píše se skutečně tu, kde 'adónáj znamená člověka; masora píše však pravidelně qámec místo pathachu, jestliže slovo to znamená Boha. — O Bohu vyskytá se slovo toto ve SZ v celku 449krát: 40krát v historických, 56krát v básnických a 353krát v knihách prorockých, a to buď v modlitbě, přednesené Bohu, neb aspoň v nábožné řeči o Bohu. Často (310krát) se pojí s následujícím, zřídka kdy (jen 5krát) s předcházejícím Jahvé, jindy stojí samo o sobě. — Obyčejně se tvrdívalo, že přípona zájmenná „aj" ztratila postupem času význam (srv. novohebrejské rabbi = mistr můj, pak = mistr; syrské marí = pán můj = pán; srv. též italské madonna, franc. monsieur atd.), tak že 'adónáj znamenalo jen pán, a nikoliv pán můj, ve kterémžto významu prý slovo to se vyskytá v biblických knihách SZ. Nejnověji však Dalman ve své monografii „Der Gottesname Adonai", Berlin 1889, str. 23 dokazuje, že všecka biblická místa, pro náhled ten uváděná (Is. 8^{7}, 3 Král. $3^{10\text{-}15}$, 4 Král. 7^{6}, Ez. 13^{9}, 23^{40}, 24^{24}, 28^{24}, Dan. 1^{2}), jsou kriticky pochybna. Dle toho teprv v dobách pozdějších vymizel význam přípony „aj" a *A.* se stalo tak často užívaným jménem Božím, že zaujalo úplně místo staršího „Jahvé". Nejstarší psané stopy tohoto zaměňování a nahrazování jména Jahvé jménem *A.* (či řeckým *κύριος*) shledáváme ve spisech Filonových a v mladších rukopisech překladu alexandrijského (starší rukopisy tohoto překladu píší slovo Jahvé písmeny hebrejskými יהוה). Za časů Kristových bylo יהוה vesměs v mluvě nahrazováno již slovem *A.*, v řečtině pak slovem *κύριος*. Ve *Vulg.* zachováno jest *A.* na dvou místech, a to Ex. 6^{3} (viz více o tomto místě pod heslem Jahvé) a v Judith 16^{16}. Máme-li na zřeteli, že יהוה = אֲדֹנָי = Bůh, pak pochopíme, že nejeden text v NZ, který jmenuje Krista *κύριος*, jest cenným příspěvkem k důkazu jeho božství. *Hič.*

Adoniáš, *Vulg.* Adonias, *hbr.* 'Adónijáh, 'Adónijáhú = Hospodin jest můj pán. 1. čtvrtý syn Davidův z Haggity (2 Král. 3^{4}, 1 Par. 3^{2}); poněvadž starší bratři jeho byli již mrtvi, domníval se, že má právo na trůn po otci. I hleděl se ho zmocniti ještě za života otcova, podporován jsa Joabem, velekněžem Abiatharem a některými úředníky královskými. Ale David, byv upozorněn na spiknutí, dal ihned Šalomouna od Sadoka pomazati a prohlásiti za krále. A. opuštěn byv od přívrženců svých a boje se Šalomouna, utekl se k oltáři a drže se rohu jeho, žádal, by mu Šalomoun slíbil, že ho neusmrtí. Šalomoun to slíbil, ačli nebude strojiti piklů. Ale *A.* podrobil se jen na oko. Po smrti Davidově chtěl opět domáhati se domnělého práva svého a proto, aby se mu to tím spíše podařilo, žádal, aby směl si vzíti za manželku Abisag (v. t.). Šalomoun však prohlédl jeho úmysl a dal jej usmrtiti (3 Král. 1^{5}—2^{25}). — 2. levita, kteréhož poslal král Josafat, aby učil lid a zdržoval od modlářství (2 Par. 17^{8}). — 3. jeden z těch náčelníků lidu, kteří pečetí svou stvrdili obnovení smlouvy s Hospodinem (2 Esdr. 10^{16}).

Adonibezek (*hbr.* 'Adónibézeq = pán Bezeku, *LXX* *Ἀδωνιβεζέκ*, *Vulg.* Adonibezec), král chananejského města Bezeku (v. t.); kmenem Judovým přemožen, zajat a na nohou i rukou osekáním palců zmrzačen, což uznal za spravedlivou odplatu za podobná ukrutenství, jež na přemožených vykonával. Vítězové odvedli jej s sebou do Jerusalema, kdež zemřel (Soudc. $1^{5\text{-}7}$). Někteří míní, že *A.* bylo jméno označující krále města Bezeku vůbec.

Adonikam, *hbr.* 'Adóniqám, *LXX* *Ἀδωνικάμ*, *Vulg.* Adonicam, náčelník rodiny, jejíž členové („synové") v počtu 666 (1 Esdr. 2^{13}) nebo 667 (2 Esdr. 7^{18}) se Zorobabelem ze zajetí se vrátili; mimo to vrátilo se jich 60 pod vůdcovstvím Esdrášovým (1 Esdr. 8^{13}).

Adoniram, Aduram, *hbr.* 'Adónirám, 'Adórám, Hadórám, *LXX* Ἀδωνιράμ, úředník nad daněmi za panování Davidova (2 Král. 20^{24}), Šalomounova (3 Král. 4^{6}, 5^{14}) a Roboamova (3 Král. 12^{18}, 2 Par. 10^{18}). Byl představeným oněch 30.000 dělníků, kteří na Libanu připravovali stavivo ke chrámu. Roboam poslal jej, aby upokojil deset kmenů se vzbouřivších, ale lid jej ukamenoval.

Adonis, slovem tím ve *Vulg.* Ezech. 8^{14} přeloženo *hbr.* Tammúz (v. t.).

Adonisedech (*hbr.* 'Adóni-cédeq), amorrhejský král jerusalemský, který vytáhnul se čtyřmi jinými králi proti Gabaonským, kteří se byli spojili s Israelskými. Avšak od Josue byl poražen, zahnán a konečně i s ostatními králi-spojenci u Makedy pověšen (Josue 10^{1-27}).

adopce (adoptio) = přisvojení, přijmutí někoho za vlastního syna (vnuka) způsobem zákonitým. „Extraneae personae in filium vel nepotem legitima assumptio" (S. Thom. Aqu.). *A.* byla a je zvykem u všech národů. Do církev. práva převzata *a.* z občanského práva římského. U Římanů byla a) adoptio plena, perfecta = adrogatio (arrogatio), za souhlasu vladařské moci (reskriptem vladaře) přijetí osoby cizí a svéprávné za vlastní a do rodinného svazku tou měrou, že přisvojenec pozbývaje práv své vlastní rodiny, zcela přešel do rodiny přisvojitele a nabyl všech práv jeho pokrevného syna (vnuka), tudíž se stal i jeho dědicem nepominutelným; b) adoptio (v užším slova smyslu) = *a.* minus plena, imperfecta, kterouž osoba cizí nesamostatná přijata za vlastní, zůstávajíc však i na dále pod mocí otcovou (dědovou). Pro obor občanský stanoví pro jednotlivé země zákonodárství světské jednak podmínky zákonité *a.*, jednak i právní její dosah jakož i způsob jejího provedení. V Rakousku platí u věci té některé starší dvorní dekrety, na př. z 28. ledna 1816 č. 1206, z 21. dubna 1820 čís. 1659; z 28. června 1837 č. 299; z 14. pros. 1825 č. 37.252, dále §§ 179.—186. ob. zák. obč. O řízení při *a.*-i jedná cís. patent z 9. srpna 1854 č. 208 ř. z. v §§ 257.—262. I jsou dle toho všeho nejdůležitější ustanovení tato: Za vlastní mohou přijmouti ti, kdož se slavným slibem nezavázali, že zůstanou svobodnými, a nemají vlastních dítek v manželství zrozených. Zvolitelé (lépe přisvojitelé = adoptanti, adoptující) mají míti přes 50 let, a to oba manželé (nejv. soud. dv. 22. dub. 1884 č. 4707); adoptovaný (zvolenec, lépe přisvojený) má býti alespoň o 18 let mladší než jeho zvolitelé. Přivolení řádného otce je potřebí i u zletilých přisvojenců, tím více ovšem u nezletilých, event. přivolení matky, poručníka a soudu. Adoptovaný obdrží jméno zvolitele neb jméno rodu zvolitelkyně, zároveň však podrží předešlé jméno rodiny své i šlechtictví rodinné, má-li jaké. Mezi zvoliteli a adoptovaným i jeho potomky mají táž práva průchod, jako mezi rodiči a dětmi z manželství zrozenými. Zvolitel béře na sebe moc otcovskou, zvolenec však nepozbývá ani práv své vlastní rodiny (v této věci zůstává *a.* dle zákona rak. za arrogací práva římského). Práva mezi zvoliteli a dětmi zvolenými mohou se do jisté míry smlouvou i jinak vyměřiti. *A.* může býti i pouze jednostrannou, t. j. se strany pouze jednoho z manželů. Nemanželské dítky nemohou od vlastních rodičů býti adoptovány. K přenesení šlechtictví a erbu na adoptovaného je potřebí povolení zeměpána. Dočasné osvobození od činné služby vojenské nepřísluší synu adoptovanému (§ 55. bod 13. prov. nař. k bran. zák. z 15. dub. 1889 č 45. ř. z.), ani se adopcí nenabývá domovského práva (§ 6. zák. z 3. pros. 1863 č. 105 ř. z.). Dle § 755. ob. zák. obč. mají děti adoptované v příčině dědictví tatáž práva, jako děti v manželství zrozené. Po příbuzných zvolitele neb po manželu, bez jehož přivolení byly za vlastní přijaty, nemají práva děditi ze zákona. Zachovají však právo toto ke jmění po svých přirozených rodičích a příbuzných. — *A.* musí se státi písemným soudním dohodnutím mezi adoptujícím a adoptovaným; soudní zápis o tom uschová se u soudu. *A.* musí býti ohlášena též místodržitelství, již také proto, že důsledkem jejím je změna v matrikách, k níž potřebí, jakož ke každé opravě matriční vůbec, povolení zemského úřadu vedle souhlasu církevního. Svazek právní *a.*-í vzniklý zrušiti se může, pokud zvolenec je nezletilý, jedině s přivolením zástupců zvolence a soudu. Pak přijde nezletilý zvolenec zase pod moc řádného otce. — Z *a.* vzniká zrušující překážka manželská zvaná cognatio legalis = příbuzenství občanské (napodobené), fikcí zákona stanovené, na rozdíl od cog. naturalis (příb. pokrevné) a cog. spiritualis (příb. duchovní). Církevní zákonodárství přizpůsobilo se zde právu římskému a tak se postupem prvních století ustálila překážka cog. leg. v té míře, že ona *a.*, která v podstatě se rovná arrogaci dle práva římského — a to nejen svou formou, nýbrž i co po právních účincích — je zrušující překážkou, nikoli pak *a.* neúplná. Arrogace zrušuje manželství: 1. na vždy a) mezi adoptujícím a adoptovaným; mezi adoptujícím a potomky adoptovaného do 4. kolena (paternitas legalis); b) mezi adoptujícím a manželkou adoptovaného; mezi adoptovaným a manželkou adoptujícího (affinitas legalis); 2. na čas, pokud arrogace trvá, mezi adoptovaným a dítkami pokrevními i jinými adoptovanými adoptujícího, pokud jsou pod mocí otcovskou a to až do 3 st. resp. 2. st. dotýk. se 1. st. (fraternitas legalis). Poslední druh překážky té (frat. leg.) není v Rakousku možným, ježto ten, kdo vlastní dítky má, nesmí nikoho adoptovati. Podmínky *a.* jsou u nás tak stanoveny, že se téměř vylučuje možnost, by některý druh překážky té při zamýšleném sňatku ve skutečnosti vůbec nastal. Otázka, je-li arrogace u nás zrušující překážkou pro obor práva občanského, není přesně rozřešena. Jedni kanonisté tak tvrdí, jiní toho upírají. Mezi překážkami v obč. zák. arrogace uvedena není. Ale z § 183. ob. zák. obč., dle něhož mezi zvoliteli a dítětem zvoleným i jeho potomky táž práva mají průchod, jako mezi rodiči a dětmi z manželství zrozenými, lze odvoditi, že překážka taková skutečně jest. Ostatně mluví pro to i ohled na mravnost rodinnou a veřejnou slušnost. Pro obor církevní platí §§ 28.—29. Instruct. pro iud. eccl. imper. Austr. quoad caus. matrim. z r. 1856. Dle toho jest arrogace ve smyslu práva řím. překážkou zrušující, jak výše uvedeno; *a.* však dle obč. práva rakouského jest překážkou takovou jen potud, pokud adoptovaný je podřízen otcovské moci adoptujícího aneb je-li přijat do jeho domu jako rodinný člen. Není-li toho obojího, jest *a.* neúplná a nepůsobí žádné překážky. V breve Pia IX. ze 17. břez. 1856, jímž neplatná manželství v Rakousku před tím uzavřená kumulativně sanována byla, uvádí se též manželství neplatná pro překážku cog. civilis. — Dle civilního zákona uherského čl. XXXI. z r. 1894 §§ 18. a 131. jest paternitas leg. a affinitas leg. závadou manželství, pokud poměr ten trvá. Podrží-li vlastní otec svou moc a vlastní matka poručenství nad adoptovaným, nepadá taková *a.* na váhu; není při ní užšího svazku rodinného. [Srvn. *Dr. Fr. Laurin* „Příbuzenství občanské: adopce" v ČKD 1864; *Henner*, O uherském právu manželském 1904.] *Sdk.*

Adoptiané, sektáři ve Španělsku. Učili, že v Kristu jsou dvě přirozenosti, božská a lidská; dle své přirozenosti božské jest Kristus pravý, přirozený čili vlastní Syn Boží, ale dle své přirozenosti lidské není pravý a přirozený, než toliko za vlastního

přijatý čili adoptivní Syn Boží. Z toho plynul jim druhý blud, totiž: Jednorozený Otcův jest pravý Bůh, Prvorozený z Panny Marie toliko „tak zvaný Bůh" (Deus nuncupativus). Ale tatáž osoba nemůže býti vzhledem na téhož Otce synem přirozeným čili vlastním a spolu za vlastního přijatým čili adoptivním; ze dvou synů musily nutně jim plynouti dvě osoby, a tudy dva Kristové toliko zevně čili mravně spojení. *A.* musili tudíž nutně dospěti k nestoriánství. Tento blud sluje adoptiánství (adoptianismus), a vznikl patrně ze špatného pochopení některých výrazů z mozzarabské liturgie a sv. Otců. Někteří Otcové a spisovatelé užívají zhusta výrazů: Filius Dei hominem assumpsit, indutus est homine, assumptus est homo (Syn Boží přijal člověka, oblečen jest v člověka, přijat jest člověk), kde „homo" (člověk) znamená „naturam humanam" (člověčenství). *A.* užívajíce tohoto způsobu mluvy zaměnili slovo „assumere" výrazem „adoptare", který znali z mozzarabské liturgie a sv. Isidora Sevillského, a mluvili potom o „homo adoptatus" (o člověku adoptovaném), místo o „humana natura adoptata" (o člověčenství adoptovaném). A pak byli již snadno svedeni k tomu, aby „hominem adoptatum" (člověka adoptovaného) nazvali „synem" (filium), kteréžto výraz: „filius" pro „natura adoptata" se nehodil. Když však tomuto adoptovanému synu žádné osobnosti nepřipisovali, ano proti tomu se ohrazovali, nechtějíce býti pokládáni za nestoriány: připisovali synovství ne osobě, ale přirozenosti, která přece sama o sobě není ani otcem ani synem, a mluvili o dvou synech v jedné osobě. Svůj blud chtěli *A.* ze sv. Otcův a z mozzarabské liturgie dokazovati; avšak kdekoli tam užívá se slova „adoptare" o Synu Božím, jest to ve smyslu činném, a ne trpném; t. j. Syn Boží „přijal", (adoptavit) a nikoliv „byl přijat" (adoptatus est). Původce tohoto bludu jest Elipandus, arcibiskup toledský, a vedle něho Felix, biskup urgelský. Blud šířil se ze Španěl do Francie, jmenovitě do Aquitanie. Proti bludu bojovali Beatus, opat kláštera v Libaně, po němž *A.* své protivníky *„beatinskými kacíři"* nazývali, a jeho učedník Etherius, biskup uzamský. Papež Hadrian I. varoval již 785 španělské biskupy před adoptianským bludem. Poněvadž biskupství urgelské ve španělské marce k metropoli narbonnské a k panství Karla Velikého náleželo, kázal Karel tento spor adoptianský vyšetřovati na synodě řezenské 792, které sám předsedal, a k níž se Felix dostaviti musil. Synoda zavrhla blud adoptianský, Felix podrobil se jejímu výroku ústně i písemně, a byl poslán do Říma, kde znova před papežem Hadrianem I. svůj blud zavrhl. Z Říma vrátil se nazpět do Urgelu, ale brzo k domluvám Elipandovým navrátil se k starému bludu a prchl do země Saracenů, bezpochyby k Elipandovi do Toleda. Okolo tohoto času započal k podnětu Karla Vel. Alkuin duchovní boj proti *A*-ům. R. 794 zavrhla veliká synoda frankfurtská za předsednictví dvou papežských legátů adoptianismus, a papež Lev III. vydal klatbu na Felixe na římské synodě 799. Jmenovaný znamenitý učenec Alkuin sepsal po rozkazu Karla Velikého svých 7 knih proti Felixovi a též čtyři proti Elipandovi. Karel Vel. poslal dva arcibiskupy, Leidrada lyonského a Nefrida narbonnského, s opatem Benediktem anianským do španělské marky, aby přivedl Felixe a ostatní adoptiany ku pravé víře. V Urgelu sešli se s Felixem a přiměli jej k tomu, že se ke Karlovi do Cách odebral. Karel svolal na podzim 799 do Cách synodu, kde po jeho žádosti Alkuin 6 dní disputoval s Felixem, jenž konečně svůj blud znova uznal. Karel nevěře více slibům Felixovým, dal jej pod dozor lyonského arcibiskupa Leidrada, u něhož v Lyoně 816 zemřel, nevzdav se, jak se zdá, v srdci svého bludu. Svrchu jmenované tři missionáře poslal Karel 800 opět do Urgelska, kdež okolo 20.000 *a*-ů od bludu odvrátili. Elipandus náležeje pod panství saracenské vzdoroval snahám Karlovým; odpřisáhl prý se též svého bludu, ale zůstal-li věrným své přísaze, nelze říci. Zemřel okolo 810. S oběma náčelníky bludu Elipandem a Felixem vymizel blud sám. [Srvn. spisy Elipandovy a Felixovy, jakož i Alkuinovy, Paulina z Aquileje a Agobardovy u *Migne* PL. XCVI—CI; *Walch*, Hist. Adoptianorum (Goett. 1755), a téhož Ketzerhist. IX. 667 sqq.; *Madrisi*, Dissert. de Felicis et Elipandi haeresi v *Migne* XCIX; *Frobenius*, Dissert. hist. de haeresi Elipandi et Felicis; *Ioan. B. Enhueber*, Dissertatio dogmatico-historica v *Migne* CI; *Hefele*: Conc.-Gesch.[2] III. 642 n.; *Hefferich*, Der westgothische Arianismus und die spanische Ketzergeschichte. Berlín, 1869; *Bach*, Dogmengeschichte des M. A. Vídeň 1873, str. 102 sqq; *Gams*, Kirchensgeschichte von Spanien. Rezno 1874., II. 261—298.] *Kryšt.*

adoptio filiorum Dei v. synovství Boží.

Ador v. Aduram.

adorace, adoratio, klanění se. Rozeznáváme *a*-i v širším a užším smyslu. *A.* v širším smyslu jest každý projev úcty (poklona). Toho druhu *a.* náleží nejen Bohu, nýbrž i tvorům, andělům totiž a světcům, ano i vynikajícím lidem živoucím neb mrtvým. V užším smyslu však *a.* čili klanění se (cultus latriae) jest projev úcty, která náleží Bohu pro jeho nestvořenou a svrchovanou dokonalost, spojený s uznáním naší úplné od něho závislosti. Takto pojata liší se *a.* od venerace čili ctění svatých (cultus hyperduliae et duliae), jež jest projev úcty, která přísluší nebešťanům pro jejich stvořenou nadpřirozenou přednost, a od pocty občanské (cultus politicus), jež vzdává se osobám (živým neb mrtvým) pro jejich stvořenou přirozenou přednost. *Vřešt.*

adorace ustavičná Nejsv. Svátosti. Živá víra a touha, klaněti se Bohu trojjedinému dle slabých lidských sil důstojně, vytvořila v církvi významuplné slavnosti, vznešenou bohoslužbu, jejíž střed ve mši sv. od samého Syna Božího byl založen, vytvořila vznešené modlitby a hymny, nádherné chrámy, velkolepostí svou věřící v duchu do vlastního nebeského příbytku Božího uchvacující. Živá víra a z ní proudící láska způsobila, že jako David ustanovil jistou část kněžstva, aby ustavičně pělo chválu Boží, v církvi křesťanské nejen scházeli se věřící každodenně k lámání chleba, jímž přinášeli Bohu obět nejdůstojnější, ale brzo, jak vidíme na akoimetech (v. t.), tvořily se družiny, které vzdalujíce se světa věnovaly se ustavičné oslavě Boha, jinde různé spolky a bratrstva, která buď v jisté dny neb hodiny učinila si úkolem společně nebo i po domech svých spojovati se v nábožné modlitbě k důstojné oslavě Boha. Jest docela přirozeno, že nejčastěji a nejvíce klaněním uctíván jest Bůh v nejsv. Svátosti oltářní, poněvadž tento vrchol lásky Boží nalézá se i v nejposlednější visce, kde je chrám a kněz i jediný. Zde vidí oči vírou ozářené Boha živého třeba pod záclonou způsob svátostných. Církev sama postupem času ozdobila mši sv. liturgii nejvznešenější a nejkrásnější, která velmi případně naznačuje vznešenost Boží a zároveň strhuje srdce lidská k pokornému klanění, jako v tichu při pozdvihování a přijímání. Později stálým uschováváním nejsvětější Svátosti ve svatostáncích chrámů dána teprv věřícím příležitost, klaněti se Bohu svátostnému za každé doby. Kristus sám oslavu svou v nejsv. Svátosti napomenutím svým sv. Julianě z Lutichu o slavnosti Božího Těla a bl. Markétě z Alacoque o úctě jeho Srdce v nejsv. Svátosti posílnil. Jake

tu nyní závodění nastalo, aby toto klanění Bohu ve Svátosti ukrytému důstojné bylo, svědčí umělecká ostensoria, monstrance, v nichž vystavován a nošen byl Spasitel u vítězoslavných průvodech; to dosvědčují nadšené modlitby, hymny a písně nejen v liturgii církevní, ale i v jazycích národních. Vznikaly zvláště slavné pobožnosti, jako čtyřicetihodinná pobožnost a střídavé vystavování (v. t.) v jednotlivých obcích, schválené hned od papeže Pavla III., četná bratrstva věčného klanění a spolky, které si vytkly za cíl větší oslavu Spasitele při průvodech, jako bratrstvo sv. Václava v Praze, a při zaopatřování nemocných, nebo usmiřování hříchů ustavičně páchaných a urážek zvláště činěných proti nejsv. Svátosti, jako spolek smírného klanění katol. národů (v. t.). V posledních dobách velikolepé mezinárodní a krajinské eucharistické kongressy (v. t.) ruch tento nejen podporují, ale mnoho působí k tomu, aby Bůh svátostný a klanění se jemu stalo se středem veškerého života soukromého a zvláště veřejného. Od dávných dob vytkly si klanění se Kristu svátostnému za hlavní úkol četné ženské kongregace klášterní; nejznámější z nich jsou: 1. Benediktinky věčného klanění, zal. 1653 ctih. Kateřinou de Bar, potvrzeny 1676. Při smrti zakladatelky 1698 bylo 10 klášterů. 1900 bylo v 31 klášteře v Italii a Hollandsku přes 1000 sester. Ve Švýcařích zal. 1857 benediktinky, které mimo klanění zabývají se i výchovou dívek. Mimo 2 kláštery ve Švýcařích mají 5 klášterů v Sev. Americe. 2. Sestry Božího Těla (Monachette del Corpus Domini) zovou se sestry III řádu sv. Dominika zřízené dominikánem P. Jeronymem Piccinim v Maceratě v Italii (1683). 3. Theatinky (v. t.) 4. Sestry věčného klanění zal. 1659 v Marseillu dle regule sv. Augustina od dominikána Antonína Le Quieu (*z.* 1676). 5. Sestry věčného klanění (Adoratrices perpetuae) zal. 1807 v Římě v klášteře „alle quattro fontane" od Kateřiny Sordini. Pravidla několikráte v Římě potvrzena. Dnes má kongregace ta několik klášterů, mezi nimi jeden i v Inšpruku. 6. Sestry usmiřujícího klanění (Soeurs de l'adoration réparatrice) zal. r. 1850 v Paříži od M. Terezie Dubouché a potvrzeny 1865. Dělí se na sestry chórové, laičky a sestry žijící ve světě. 7. Chudé františkánky, které od r. 1908 i v Praze-III. mají klášter. 8. Dámy věčného klanění zal. 1857 od Anny z Meeüs působením P. Boone S. J. v Bruselu a schváleny 1872. Mají četné domy v Belgii, Anglii a Italii. Řídí též bratrstvo či, jak u nás se zove, paramentní spolek věčného klanění a ku podpoře chudých chrámů (v. t.). — Zvláštní kongregace kněží, kteří se věnují ustavičnému klanění nejsv. Svátosti a jeho šíření založeny jsou teprve v minulém století. Kongregace kněží nejsv. Svátosti či Eucharistiánů (Prêtres de l'Eucharistie) založena ctih. P. Petrem Julianem Eymardem (v. t.) 1856 v Paříži. Od něho založen i spolek kněží adoratorů (v. t.). Ke kongregaci kněží připojena i kongregace ženská: Služebnic nejsv. Svátosti oltářní. R. 1883 založil v C. Budějovicích P. M. Klement Václav Petr, bývalý vicerektor kněžského semináře, kongregaci kněžskou „Bratří nejsv. Svátosti" (v. t.), k nimž připojeny též „Sestry nejsv. Svátosti". [*Heimbucher*, Orden und Kongregationen, Paderborn, I. a II.; *Kašpar*, Církevní zákonodárství o nábož. kongreg., Praha 1903, I.] *Bkša.*

adorace, adoratio, způsob volby, zejména papežské, kde voliči projevili vota svá tím způsobem, že sklonili před dotyčným kandidátem koleno a jej takto jako zvolence svého pozdravili. Jest to tudíž jen jakýsi druh volby per quasi-inspirationem, kde nikoliv akklamací, hlasitým voláním (v. t.), nýbrž tímto veřejným aktem vůle voličů se projevovala. Někdy též, když po ukončení skrutinia bylo zjevno, že kandidátovi chybí jen málo hlasů do potřebné většiny, minorita voličů poklonila se kandidátu tomu na znamení, že k němu přistupuje. Nyní volba papeže uspořádána konst. Řehoře XV. „Aeterni Patris" a „Decet Romanum", kdež přípustnou prohlášena volba per quasi-inspirationem s použitím příslušně kvalifikovaného hlasitého volání či akklamace. *Tpch*

adorace, jako pokleknutí spolu s políbením nohou, jest způsob pocty vzdávaný až posud papeži jakožto nejvyšší hlavě církve. Tento způsob pocty jest původu východního, a dosud se ho na východě užívá i u vznešených osob světských, zejména vladařův. V církvi per adorationem (někdy jen bez políbení nohou) bývali za stara uctíváni nejen papežové, nýbrž i biskupové, ba i jiné osoby, jak tomu bylo ještě za Řehoře VII. Ba papežům i sami světští vladaři úctu per adorationem vzdávali, jako na př. Justinián I. papeži Agapetovi r. 536 v Cařihradě, Justinián II. papeži Konstantinovi v Nikomedii, Bedřich Rudovous Hadriánovi IV., Bedřich III. Mikuláši V., Karel V. Klementu VII. v Bologni, a od korunovace Otty I. r. 967 až do Jindřicha V. byl to stálý zvyk při římské korunovaci císařské. A že církevní hodnostáři tak vůči papeži si vedli, vidno mimo jiné z příkladu arcibiskupa canterburyského Lanfranka r. 1071 při návštěvě papeže Alexandra II., z příkladu sv. Anselma, Lanfrankova nástupce, dále z toho, že v životopise Lva IV. připomíná se to častěji jako starý zvyk, a již I. Ordo Roman., jehož nejstarší část pochází z dob Řehoře I. (*Probst*, Die röm. Sacramentarien u. Ordines, 393), stanoví, že má diákon papeži při mši sv. před čtením evangelia políbiti nohu. Nyní pokleknou a papeži políbí nohu věřící a klerikové; panovníci a jich zástupci líbají ruku; kardinálové ruku a nohu; ostatní hierarchové políbí nohu a kolena. (*Stimmen aus M. L.* 1894, 486 nn.,; *Phillips*, KR V., 672 nn.) *Tpch.*

Adorackij Štěpán Ivanovič, *n.* 1817 v gub. kazaňské, stud. v semináři kazaňském a na duch. akademii kyjevské. Stal se duch. správcem při kostele sv. Petra v Kyjevě, kdež *z.* 1882. *Sp.* „Sobranie slov, poučenij i rěčej, s prisovokupleniem razmyšlenij, izjasnenij i zaměčanij na otdělnye teksty svjaščennago pisanija i na někotoryja izrečenija molitev cerkovnych" (Kazaň, 1863). Palmieri, Nomencl. I., 14.

Adoram, *hbr.* Hadórám **1.** Gen. 10^{27} (Vulg. „Aduram") a 1 Par. 1^{21} (Vulg. „Adoram"), pátý syn Jektanův; usadil se nepochybně v nejvýchodnější Arabii; potomky jeho byli nepochybně Adramité, o nichž zmiňují se Ptolemeus a Plinius. — **2.** syn Thoa (Thou), krále hemathského, jejž otec poslal ke králi Davidovi, aby blahopřál k vítězství nad Adarezerem a odezdal darem nádoby zlaté, stříbrné a měděné, 1 Par. 18^{10}; 2. Král. 8^{10} (na tomto druhém místě čte se „Jórám" místo „Adoram").

adoranti, strana Sociniánů, kteří přiznávali Kristu božskou poctu; ostatní sluli „Non adorantes".

adoratio v. adorace.

adoratio Crucis nazývá se liturgický úkon, jímž slavně se uctívá oltářní kříž na Velký pátek. — Kříž oltářní jest toho dne (jako celý čas od neděle smrtelné) zahalen rouškou *fialovou* (S. R. C. decr. auth. n. 3535), kterou celebrant odloživ kasuli na třikrát odhaluje zpívaje po každé slova „Ecce lignum Crucis", v nichž chór pokračuje: „in quo salus mundi pependit. Venite adoremus". Celebrant stoje *dole* v presbytáři na epištolní straně oltářní odhaluje nejprve částečně vrchol kříže (a summitate parum), po druhé stoje na vrchním stupni oltáře (tam, kde se epištola čítá) odhaluje pravé rámě ukřižovaného (brachium dextrum Crucis), po třetí stoje uprostřed oltáře odhalí kříž celý (totaliter

Crucem discooperiens). Za zpěvu slov „Venite adoremus" všichni kromě celebranta klečíce úctu vzdávají. Před tím, asi mezi modlitbou za haeretiky, připraví se (od akolytů) před oltářem uprostřed fialový sametový koberec (o něco delší než kříž) tak, aby vrchní jeho část položena byla na nejnižší stupeň oltářní; tam se naň položí fialový sametový polštář a přes něj, jakož i přes celý fialový koberec prostře se užší hedvábné bílé velum. Když byl celebrant celý kříž odhalil, po třetím „Venite adoremus" sestoupí dolů, a kleče položí kříž na onom koberci tak, aby hlava Ukřižovaného ležela na polštáři připraveném na nejnižším stupni oltářním. Celebrant pak vstane, poklekne před křížem, odejde k sedadlu na epišt. straně, odloží střevíce a manipl; chór začne zpívati verše zvané „Improperia" (viz přísl. článek) a celebrant sám bez assistentů jde do prostřed presbytáře, poklekne na obě kolena, krátce adoruje, vstane, opakuje adoraci po druhé o něco blíže ke kříži a po třetí bezprostředně u nohou kříže, políbí nohy Ukřižovaného, vstane, poklekne na jedno koleno, odejde na sedadlo, obleče se v kasuli, manipl i střevíce a modlí se tam improperia z missálu, který před ním drží akolyta. Mezi tím adorují kříž všichni přítomní kněží i klerikové. Laikově mohou rovněž adorovati tento kříž oltářní, nebo lze pro lid věřící připraviti jiný kříž v některé pobočni kapli (ale ne tam, kde tyto dny se chová nejsvětější Svátost). Když všichni vykonali adoraci, diakon zvedne kříž a donese jej na oltář, kdež jej postaví na obvyklé místo. Mezitím všichni, i celebrant, na obě kolena pokleknou. Není-li možno z technických příčin liturgický úkon adorační provésti s vlastním křížem oltářním, lze pro tento den na oltář postaviti kříž jiný, zastupující kříž oltářní, jehož se užije k úkonu adoračnímu, a po funkci se náměstný kříž opět uschová. Vlastní kříž dlužno ovšem zakrýti nebo pro ten den odstraniti, aby nebyly na oltáři kříže dva. *Hrbk.*

adoratorů kněží spolek. Zakladatelem spolku tohoto byl P. Petr Julian Eymard, kněz kongregace Panny Marie ve Francii, *n.* 1811, *z.* v pověsti svatého 1868. Byl od svého dětství zvláštním ctitelem nejsv. Svátosti, tak že bylo patrno, že sám božský Spasitel si jej vyvolil, aby světu, který víře sv. se tak odcizil, cestu ukázal k nejsv. Svátosti. Ačkoli v řeholi své mnoho a s velikým požehnáním pracoval, cítil stále povolání jiné. Každý takořka pohled ke svatostánku jakoby mu vyčítal: všecka tajemství víry sv. mají své řády, které víru a úctu v tajemství to za životní úkol mají, a tajemství největší, nejsv. Svátost, jest odkázáno na nahodilou takořka lásku a službu věřících srdcí. Po velikých obtížích podařilo se mu založiti sdružení kněží, kteří se měli výlučně oddati službě nejsv. Svátosti (v. Eucharistiáné). S tímto sdružením svým chtěl ctih. sluha Boží Eymard spojiti všecky kněze v celém katolickém světě. Přivésti, pokud možno, všecky kněze, aby Pána Ježíše v nejsv. Svátosti sami především si vážili a pak k němu svěřený lid vedli, v tom viděl P. Eymard záchranu světa. Sv. Otec Pius IX. sám s nadšením pozdravil plán tento a řekl: „Myšlenka ta jest od Boha, hleďte ji uskutečniti!" Tím povzbuzen sestavil P. Eymard zvláštní řád, jímž by kněží, především neřeholníci, k družině jeho připojení byli, podobně asi jako k řádu sv. Františka pojí se terciáři. A toto sdružení nazval *Spolek kněží adoratorů — Associatio sacerdotum adoratorum* či *Aggregatio sacerdotalis Congregationi SS. Sacramenti*. Členy spolku toho mohou býti pouze, kdo aspoň první vyšší svěcení přijali. Členové zavazují se: 1. Každý týden jednu celou hodinu věnovati Pánu Ježíši před svatostánkem, rozjímati o největším tajemství lásky Kristovy, díky vzdávati, odprošovati a prosby přednášeti. Hodina ta není vázána ani na určitý den ani na určitou hodinu; člen může voliti si každý týden den a hodinu, kdy se mu nejlépe hodí. S každou hodinou adorace spojeny jsou pro adoratora plnomocné odpustky. 2. Jednou za měsíc obětovati tyto plnomocné odpustky duším v očistci a tedy hodinu na ten úmysl konati. 3. Každý rok obětovati jednu mši sv. za zemřelé spolučleny, a to během měsíce, který od ústředního ředitelství se ustanoví. 4. Každý měsíc anebo vždy za dva měsíce podati výkaz, že a kdy adorator svou adoraci vykonal. Lístky tyto sbírá ředitel diecesní a zasílá je ústředí spolku, kde se na oltáři věčného výstavu uchovávají — u nás v klášteře kongr. kněží nejsv. Svátosti v Bolzaně. Zasílání těchto výkazů jest podmínkou, aby člen ve sdružení setrval, a spolu podmínkou k získání odpustků. Zároveň mají členové tím, že se podrobují vrchnímu vedení kongregace, podíl ve všech zásluhách a dobrých skutcích jejích. Pokud sv. zpovědi k získání odpustků se týká, dostačí, aby členové konali sv. zpověď nejméně tak často, jak je v diecesi předepsáno. — Papež Pius IX. schválil spolek a nadal odpustky 20. pros. 1858; Lev XIII. brevem z 21. ledna 1881 potvrdil spolek pro celý svět a rozmnožil odpustky a výsady jeho; Pius X. udělil spolku privilegium, že každý jeho člen může světiti růžence s odpustky zvanými „křižovnickými", a dal sestaviti všechna privilegia ve zvláštní summarium z 15. května 1908. R. 1887 zřízen spolek kanonicky od kard. Parocchiho v Římě a 6. května 1897 povýšen za arcibratrstvo při chrámě sv. Klaudia v Římě. — Spolek v krátké době velice se rozšířil. Obepíná nyní takořka celý katolický svět ve všech dílech světa. Matrika přijatých vykazuje číslici daleko přes 90.000. Mezi členy jest 200 kardinálů a biskupů. V Čechách a na Moravě jest spolek tento ve všech diecesích od let devadesátých minulého století. Nejvelkolepějšími projevy hnutí eucharistického, k nimž spolek podnět dal, jsou v posledních letech konané mezinárodní sjezdy eucharistické (v. t.). Mimo to pořádá spolek sjezdy diecesní a krajinské. Spolek má svůj orgán zvaný „Eucharistia", který vychází ve všech čelnějších jazycích. Česky vychází od roku 1896 (v Olomouci, 2 K ročně, čímž hrazeny i výlohy spolkové). Pro lid vychází v Praze již na 10. rok eucharistický list zvaný „Poklad věřících". [*Heimbucher*, Orden und Kongregationen, II., 416 n. Vademecum pro české kněze klanění se nejsv. Svátosti, Kroměříž.] *Fský. Bkša.*

Adorno 1. Frant. S. J., *n.* v Janově z rodiny posledního dóžete tamějšího 1533, *z.* t. 1586, rektor kolleje v Miláně, znam. kazatel, přítel a zpovědník sv. Karla Bor. *sp.*: „Tractatus de cambiis cum explicatione Bullae Coenae Domini," „De disciplina ecclesiastica libri II" (složeno k prosbě sv. Karla Bor.), oba v rkps. bibl. ambrosianské. [*Sommervogel* I, 54—55.] — 2. Hiniosa Gonzalve S. J., *n.* v Xérez de la Frontera 1751, deportován 1767 s ostatními jesuity špan. do Italie, *z.* ve Viterbu 1812; *sp.*: „Lettera dommatica: Et unam sanctam catholicam et apostolicam ecclesiam" (1789); „Della privata autorità del sacerdozio evangelico sugl' impedimenti dirimenti e sulle cause matrimoniale" (1789); „Del diritto privativo del clero sulle anate e decime" (1789); „Dell' origine dell' immunità del clero cattolico" (1791). — 3. Glovanni Agostino, kněz, spoluzakladatel kongregace „Clerici regulares minores" (1588, v. t.).

Adoro te devote, („Rhytmus s. Thomae ad ss. Eucharistiam"), překrásný hymnus složený sv. Tomášem Akv. kol. 1260 ke cti nejsv. Svátosti oltářní; nalézá se mezi modlitbami, jež doporučují se po celebrování mše sv. a po přijímání („orationes post celebrantionem et communionem dicendae"); s ním spojeny odpustky 100 dní (zprvu pro kněze, Lev XIII. 20. pros. 1884, potom i pro všechny věřící, reskr. 17. čna 1895).

ad pacem n. oratio ad pacem býval ve starých missálech nadpis modlitby (kollekt), jež se říkaly při udělování polibení míru.

ad patres ire, vadere, k otcům jíti (Gen. 15[15], 1 Par. 17[11]), congregari, shromážděnu býti (Soudc. 2[10]), rčení biblická — zemříti.

ad perpetuam (n. futuram) rei memoriam, na trvalou, budoucí pamět, rčení užívané v záhlaví bull papežských hned po jméně papežově (na př. Pius episcopus, servus servorum Dei. Ad perpetuam rei memoriam), načež následuje text bully. — Jinak užívá se formule té i na označení důkazu pro věčnou pamět.

ad personam, klausule, jíž se stanoví, že nějaká výsada, privilegium, fakulta a pod. přísluší pouze určité osobě a nepřechází též eo ipso na její nástupce v úřadě nebo na držitele věci.

ad pias causas n. **ad pios usus**, dar nebo odkaz k účelům zbožným nebo k tomu, co s účely těmi souvisí, na př. nadace mešní, udržování věčného světla, pořizování paramentů a pod.

ad populum v. super populum.

ad preces v. ad instantiam.

ad primam (doplň sessionem), klausule kurie římské, která značí, že záležitost, o kterou jde, bude projednávána v nejbližší sessi kongregace, a do té doby že se vyřízení odkládá.

ad primam post proximam omnino et infallanter, klausule kurie římské, která znamená, že o věci, o niž jde, jednati se bude v nejbližší druhé sessi, načež že nebude již další odklad povolen.

ad proprias manus, označení, jehož se užívá na obálce dopisu n. úředního podání, přejeme-li si, aby dostal se přímo do rukou adressátových, na př. „ad proprias manus Eminentissimi", „Celsissimi", „k vlastním rukám Jeho Eminence", „Jeho biskupské Milosti" a p.

Ad quendam senatorem ex christiana religione ad idolorum servitutem conversum, potupná báseň (85 hexametrů) na kteréhos senátora, jenž od křesťanství odpadl ke kultu Isidinu; nepochybně z konce IV. stol. Bývala mylně připisována sv. Cyprianovi, anebo Cyprianu Gallskému. Vyd. *Hartel* S. Cypr. opera III, 302. *Peiper*, „Cypriani Galli poëtae Heptateuchos" (Víd. 1891), 227—230.

Adraa (Adraha), Adrahorum, Edrái, někd. bisk. v prov. arabské, přísluševší pod metrop. Bostra, nyní bisk. titul.

Adragna Archangelus, františkán přísné observance v Palermu, lektor theol., definitor provincie palermské, *z.* 1688. *Sp.* „Vita e virtù del ven. servo di Dio F. Bernardino della Sambuca" (Palermo 1688).

Adraha v. Adraa.

Adramelech, *hbr.* 'Adrammélek, LXX Ἀδραμέλεχ 1. bůh obyvatelů ze Sefarvaim, jež král assyrský [Asarhadon] byl usadil po vyvrácení říše israelské v Samařsku (4 Král. 17[31]); ke cti tohoto boha obětovali dítky ohněm („pálili synv své ohněm *A*-ovi a Anamelechovi, bohům sefarvaiským"). Jméno *A.* různě bylo vykládáno; mimo jiné ztotožňováno bylo s assyrským Adar-malik (= Adar jest král), ale obvyklé dříve čtení ideogramu NIN-IB slovem „Adar" nyní přemnozí berou v pochybnost; za to vyskytuje se často „Adad" (v. t.) jakožto jméno babylonského boha větru a bouře, i jest snad „Adramelech" emendovati v „Adadmelech". — 2. syn krále Senacheriba, jenž spolu s bratrem svým Sarasarem mečem zabil otce svého, „když klaněl se v chrámě Nesroch bohu svému", načež oba otcovrahové uprchli do země Ararat (v. t.) 4 Král. 19[37], Is. 37[38]. Abydenus uvádí jen jednoho vraha jménem „Adramelus", Alexander Polyhistor nazývá jej „Ardumusanus"; obě tato jména jsou patrně porušené tvary jména Adramelech. [Srvn. *Hagen*, Lex. bibl. I, 115, *Die Keilinschriften und das Alte Testament*[3] 84, 408.]

Adramyttium (Adramytten.), někd. bisk. v Malé Asii, náleževší pod metrop. efeskou (*Gams*, Series 444 uvádí biskupy z let 431—869), nyní bisk. titul. Srvn. čl. adrumetská lod'.

Adrassus, Adrasus (Adrassen.), někd. bisk. (*Gams*, Series 438 uvádí biskupy z let 451—692) v církv. prov. isaurské pod metrop. seleukijskou (Seleucia Trachea); nyní bisk. titul.

ad recolligendum zovou se ona duchovní cvičení (exercicie, rekollekce), jež od biskupa klerikovi, nějakého přestupku se dopustivšímu, na čas uloženy bývají, z pravidla v některém klášteře.

Ad regias agni dapes, velikonoční hymnus nešporní v breviři římském; jest to zpracování staršího, poeticky cennějšího hymnu „Ad coenam agni providi et stolis albis candidi" ze VI. stol., jenž připisován býval sv. Ambrožl. Srvn. *Daniel* I, 88—90., IV, 73—4, 353; *Migne* PL. XVII, 1207, *Mone* I, 217, *Dreves*, Anal. II, 46, *Hefele*, Beitr. z. Liturg. 304.

adressy dopisů, jež zasílají úřady církevní, mají býti psány zřetelně a tak, aby udávaly přesně nejen jméno příjemce čili adressáta, nýbrž i naprosto správné označení místa příjemcova, tak aby místo určení zcela bezpečně bylo rozpoznatelno od míst jiných. Jde-li o adressáta soukromého, dlužno i na adresse užiti příslušné titulatury s udáním jména a příjmení osoby a jejího stavu (povolání, zaměstnání). Zastává-li pak osoba ta více úřadů, dostačí, když se připojí pouze označení úřadu nejvýznačnějšího, a není třeba uváděti všechny úřady a tituly její (viz titulatury). Zasílá-li se od úřadu církevního přípis k úřadu nějakému, který má po zákonu nárok na porta prostou dopravu, je zapotřebí, aby opatřena byla adressa dopisu v záhlaví (nad označením úřadu, jemuž přípis platí) označením úřadu, od něhož přípis jest vypraven (ku př. „Z farního úřadu ve Vel. Čakovicích u Prahy"), a pod adressou by bylo připojeno číslo jednacího protokolu s označením, že jde o úřední záležitost porta prostou, při čemž nedostačí jen všeobecné udání, že věc je porta prosta, ani udání „ex offo" nebo „in stricte officiosis" a pod., nýbrž musí býti přesně označen předmět, pro nějž dopis nároku na porta prostou dopravu požívá (ku př. matriční záležitost). Konečně pak musí býti obálka uzavřena přitisknutou pečetí úřední. (Zákon z 2. října 1865 ř. z. č. 108, čl. V. odst. 3.) Viz čl. dopisy úřední.

Adrevald, (Adrevaldus Floriacensis), benediktin kl. Fleury v IX. stol., *z.* kol. 879. *Sp.* „Historia translationis s. Benedicti". „Vita s. Aigulfi", „De corpore et sanguine Christi contra ineptias Joh. Scoti"; spisy tyto vyd. *Migne* PL. CXXIV, 899—966.

Adria mč. v Římě za Valeriana spolu s knězem Eusebiem, jáhnem Marcellinem a j. Mart. Rom. 2. pros.

Adria (Adriensis dioec.), biskupství v sev. Italii nedaleko moře Jaderského, suffr. patriarchátu benátského; náleží k němu 55 obcí provincie Rovigo. Dle podání hlásal v Adrii víru Kristovu sv. Apollinář. První známý biskup *a*-ský jest Gallionistus, jenž se 649 zúčastnil synody římské za pap. Martina I. Beda Ctih. uvádí ve svém martyrol. sv. Coliana, biskupa *a*-ského, ale o tom není známo, kdy žil. Diec. *a*-ská má 80 far, 300 kostelů, kaplí a oratoří, 250 světských kněží, 72 seminaristů, 12 kněží řeholních, 9 bratrů-laiků, 90 bratrstev; počet obyvatelstva: 190.400.

Adriaensens (Adriaensz, Adriani) Adrian (Hadrian) S. J., nizozemský *sp.* náb. popul., *n.* kol.

1530 v Antverpách, *z.* 1581. [Srvn. *Sommervogel* I, 57 59, *Hurter* III³ 194.]

Adriaensz n. **Adrianssen** (Adriansen, Adrianus) Cornelius, františkán, nizozem. kazatel lidový, *n.* 1521 v Dortrechtu, *z.* 1581 v Bruggách; vynikal učeností a výmluvností, kterýchžto přednosti horlivě užival k potírání bludův (proti Cassandrovi, Erasmovi a protestantismu). *Sp.* vlámsky: „Den Spieghel von den thien geboden" (Zrcadlo desatera) Bruggy 1554, „De seven sacramenten nutgheleyt ende openbaerhyck te Brugge ghepreeckt by Br. Cornelis van Dordrecht" (kázání o svátostech). Pod jeho jménem vydali jeho nepřátelé dva svazky kázání (sermoonen) 1566 a 1569, aby ho zlehčili. [Cfr. *Hurter*, Nomencl. III³ 194.]

Adrian sv. v. Hadrian sv.

Adrian, papežové toho jména v. Hadrian.

Adrian, Adrianus (Hadrian) 1 mnich a kněz v V. stol., jak se zdá, žák sv. Jana Zlatoúst., stoupenec exeg. školy antiochijské; *sp.* *Εἰσαγωγὴ εἰς τὰς θείας γραφάς*; avšak není to úvod do knih bibl. v nynějším smyslu, nýbrž jsou to hermeneutické výklady obrazných rčení Písma sv.; vyd. *David Hoeschel* (Augšpurk 1602), *Migne* P. G. XCVIII, 1273—1312, *Gössling* 1888. — 2. **A. Castelesi** (*A.* de Corneto, Hadrianus Castellensis), humanista, filosof a státník, *n.* 1458 n. 1459 v Cornetu, stud. v Římě, vstoupil do služeb pap. kurie; r. 1488 byl od pap. Innocence VIII. poslán jakožto kollektor do Skotska a Anglie; od pap. Alexandra VI. bylo mu uloženo, by provedl reformu angl. duchovenstva; získal si přízně krále Jindřicha VII. a byl 1502 jmenován biskupem herefordským. Potom stal se sekretářem řeč. papeže a zástupcem Anglie při dvoře římském; 1503 učiněn kardinálem tit. sv. Chrysogona, dal dle plánů Bramantových vystavěti palác Giraud-Torlonia; od pap. Julia II. obdržel 1504 biskupství bathské a waleské. R. 1507 vydal hlavní své dílo „De vera philosophia". Pro účastenství na intrikách musil z Říma prchnouti a zdržoval se od 1511 u císaře Maximiliana I., jejž povzbuzoval v jeho snahách po dosažení papežství; zúčastnil se volby Lva X. a sněmu lateránského, pro účastenství ve spiknutí kard. Petruccia potrestán ztrátou části jmění, načež uchýlil se v ústraní do Benátek, kde zabýval se výhradně studiem; 1518 vyšla jeho lat. stilistika „De sermone latino et modis latine loquendi"; *z.* 1521 na cestě do konklave. — 3. **A. Cornelius** v. Adriaensz. — 4. **A. Hämstedius** v. Hämstedius a Adrianisté. — 5. **A.** první heretik ruský, mnich eunuch („skopec"), snad přívrženec sekty bogomilův; 1004 kázal v Kyjevě proti hierarchii a kánonům církevním. Metropolita Leontius jej uvěznil; dle zprávy letopisce Nestora bludy své odvolal. Srvn. *Gehrig*, Die Sekten der russ. Kirche (Lipsko 1898) [v překl. rusk. prof. *Butkeviče*, Razkol i sekty russkoj cerkvi (Petrohr. 1903) str. 3.]. — 6. **A. Matouš**, původu židovsko-španělského, lékař, přestoupil v Německu ku křesťanství, vyuč. hebrejštině (také ve Wittemberku nějaký čas v době Lutherově). *Sp.* „Introductio in linguam hebraicam", přeložil několik křesťanských modliteb. — 7. **A. Monzenský**, spolu s Therapontem zakl. kl. monzenského v kostromské gub., světec rus. (5. kv.) v. Therapont Monzenský. — 8. **A.** sakrista kl. novospasského v Moskvě; *sp.* Kratkoe opisanie stavropigialnago Novospasskago monastyra (Moskva 1821). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 14. — 9. **A. z Nancy** (Hadrianus a Nancaeo), kapucín, *n.* v 2. pol. XVII. stol. v Nancy, *z.* v Neufchâteau 1745; byl kazatelem, lektorem theol., definitorem a quard. různých konventů a kustodem provincie lorrainské. *Sp.* „Liber argumentationum super praecipuas theologiae difficultates" (Bamberg 1729), zdařilé dílo, rozdělené dle sentencí Petra Lombarda, v němž obhajuje dogmata popíraná jinověrci, vyvrací námitky a objasňuje mínění, v nichž thomisté a skotisté se rozcházejí; „Analysis theologiae in tres partes divisae, juxta communiorem doctorum ordinem, methodo compendiosa" (Norimberk 1742), v němž oproti bludům podáno jádro theologie positivní, dogmatické, morální, ano i dějin církv.; v mínění svých jeví se *A.* býti z pravidla skotistou a probabilioristou. Srvn. *É. Mangenot* „Un théologien ignoré du XVIIIe siècle" v Étud. Francisc. XV (1906), 97—102. — 10. **A. Ondrusovský** (Andrusovskij), *n.* v druhé pol. XV. století z bojarské rodiny moskevské, oddal se životu duchovnímu, zal. kl. na březích ladožského jezera; *z.* 1549 (ubit od loupežníků); Rusové ctí jej za svatého (svátek 26. srp. a 17. kv.). Srvn. *Ponomarev* v Pravosl. bogosl. encykl. I, 349—352. — 11. **A.**, poslední patriarcha všeruský; *n.* 1627, stal se 1678 archimandritou moskevského kl. čudovského, 1686 metropolitou kazaňským, 1690 patriarchou moskevským; jsa krajním konservativcem protivil se reformám cara Petra I.; *z.* 1700. Jeho spisy, hlavně z oboru rus. kanonického práva, pastýřské listy a různé promluvy, byly dosud jen z části tiskem vydány. Srvn. „Zápis o končině patr. mosk. Adriana" vydal *M. G. Popov* v Chr. Čt. 1892 II, 468; *Titov*, Russk. pr. cerkov I, 198 n., *Palmieri*, Nomencl. I, 14—16., *Runkevič* v Prav. bogosl. enc. I, 355—356. — 12. **A. Pošechonský**, rus. mnich v XVI. stol., zal. poustevnický klášter v jaroslavské guberni; usmrcen 1550 od loupežníků přepadších klášter; od Rusů pokl. za sv. (svátek 5. bř.). Srvn. *A. Ponomarev* v Pravosl. bogosl. encykl. I, 351—352. — 13. **A.** rozkolník ruský XVIII. stol., zprvu stoupenec sekty fedošejevské (bezpopovské), později spolu s bratrem svým Ivanem zaklad. nové sekty běgunův (v. t.). — 14. **A. Semenovský**, *n.* 1800 v Semenově, vstoupil do kl. 1830 a oddal se neobyčejně přísnému životu asketickému, pro nějž nabyl veliké vážnosti, tak že mnozí u něho útěchu a radu vyhledávali; *z.* 1853. *Sp.* Rukovodstvo k duchovnij žizni (2 sv., Petrohr. 1861); Nazidatelnyja izrečenija i kelejnyja zapiski (Vzdělavací výroky a klášterní zápisky, t. 1862). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 16.

Adriani, Ariana (Adrian. dioec.), nyn. Adirnás, někdejší biskupství v církv. provincii Bythinii pod metropolí nikomedskou (*Gerarchia catt.*); dle *Gamse* (Series 450) náleželo toto biskupství pod metrop. Perge v prov. Pamfylii; *Gams* uvádí jména čtyř bisk. z let 458—879.

Adriani 1. Adrianus v. Adriaensens. — 2. (Adrianus) Francesco, *n.* v San Severino 1539, kol. 1573 kapelník kostela lateránského v Římě, *z.* 1575. Jemu bývají omylem připisována díla Adriana Willaerta (v. t.). — 3. **Vavřinec** (Laurentius) z Luccy, dobrý lat. básník, učitel při semináři v Pise, *z.* 1707. *Sp.* Carmen de s. Nicolao Myrensi (Lucca 1667), In laudem ss. Innocentium carmen (t. 1669), Carmen de laudibus cardin. Scipionis Ilcii (t. 1669), Viennae obsidione liberatae felicitas (t. 1683) a j.

adrianisté 1. domnělá sekta na počátku křesťanství; v. menandristé. — 2. domn. sekta protestantská v Hollandsku v XVI. stol., o níž jsou zprávy velice neurčité. Jakožto zakladatel její uvádí se Adrian Hämstedius (*n.* v Dortrechtu 1524, *z.* v Bruggách 1581). Byl prý to jakýsi druh anabaptistů; jejich přemrštěný asketismus zvrhl se v nevázanost mravů. K sektě této náležely prý většinou ženy. Zdá se, že některé zprávy o této domn. sektě přičísti dlužno na vrub falešným zprávám šířeným proti Corneliovi Adriaenszovi (v. t.), jenž z kajících žen, jichž byl zpovědníkem, utvořil družinu t. zv. adrianistek.

Adrianopolis, Hadrianopolis 1. (nyn. Drinopol), někd. metropole prov. haemimontské (srvn. *Gams*, Series 427); nyní arcib. titulární; v. Drinopol. — 2. někd. bisk. v prov. Honorias (Malá Asie) pod metrop. Claudiopolis; *Gams* (Series 442) uvádí několik biskupů z let 325—879; nyní bisk. titulární.

Adrianssen v. Adriaensz.

Adrianus v. Adrian, Adriani.

Adrichem (Adrichomius) Crucius Kristian (Kruick van Adrichem), *n.* v Delftu 1533, vysv. na kněze 1561, byl ředitelem konventu sv. Barbory v Delftu, reformací z vlasti vypuzen *z.* v Kolíně n. R. 1585. *Sp.*: Vita Jesu Christi ex quatuor evangelistis breviter contexta (Antverpy 1578), Theatrum Terrae Sanctae et biblicarum historiarum cum tabulis geographicis. Dílo toto skládá se ze tří částí: první podává zeměpis Svaté země, druhá popsání Jerusalema, třetí kroniku od stvoření světa až ke smrti sv. Jana Ev., kterouž autor klade do r. 109. *A.* sám vydal 1584 tiskem pouze část druhou jakožto dílo samostatné pod názvem „Jerusalem sicut Christi tempore floruit et suburbanorum insigniorumque historiarum ejus brevis descriptio" (vyd. potom znovu 1588 a 1593). Tuto část Daniel Adam z Veleslavína přeložil do češtiny 1592 („Vypsání města Jerusalema"), Ondřej Jan Frankiewicz 1671 do polštiny („Jeruzalem, jakie było za czasów Chr. Pana"). Celé dílo vyšlo po prvé 1590 v Kolíně a bylo potom ještě několikráte vydáno (1593, 1600, 1628, 1682, 1722 a j.); požívalo veliké vážnosti a dosud ceny nepozbylo. Srvn. *Hurter*, Nomencl. III[3] 275—276.

Adrio, mč. v Alexandrii spolu s Viktorem a Basillou (Mart. Rom. 17. května: „Alexandriae sanctorum martyrum Adrionis, Victoris et Basillae").

Adrizza Giuseppe d', kapelník při kathedrále v Anagni v XVIII. stol. Některé skladby jeho („Tantum ergo", „Salve Regina", „Dormi, o bel Bambino" [pastorella]) v král. bibliothece berlínské.

Adrizzonus Tomáš Eliáš, dominikán, pocházející z Ligurie, lektor bohosl. ve Vídni a v Praze, *z.* 1682; *sp.* Commentarius in primum caput evangelii s. Joannis (Řím 1656); v kommentáři tomto scholastickým způsobem o příslušných mysteriích víry zevrubně pojednává. Cfr. *Hurter* Nomencl. II[2] 463.

adrogatio v. arrogatio.

Adrumetum v. Hadrumetum.

adrumetská loď *πλοῖον Ἀδραμυττηνόν* (Sk. ap. 27[2]). Sv. Pavel a jiní vězňové, majíce býti dopraveni do Říma, v Césareji vstoupili na *l. a.*, t. j. na loď, která patřila do Adrumeta n. jejíž majetník v Adrumetu přebýval. Adrumetem nebo dle textu řec. lépe Adramyttiem rozuměti dlužno přímořské město v Mysii, a nikoliv Adrumetum, město na severním břehu Afriky. Byla to patrně loď kupecká a složila v Césareji zboží, načež ji chystající se na cestu zpáteční Festus najal pro vězně, aby zavezla je k pobřeží Malé Asie, kdež doufal, že zastihnou loď, která by měla cestu do Itálie.

Adryanowic (Adrzejowic) Walcryan, dominikán polský, kazatel v Slupicích na Litvě v prvé pol. XVII. stol. V době makaronismu psal čistou polštinou. *Sp.* Kazanie na pogrzebie Dadziboga Władysława Słuszki, kasztelanica żmudskiego" (Varšava 1630, Lvov 1631).

Ad sacram beati Petri sedem, konstituce pap. Alexandra VII. z 16. října 1656 proti jansenistům (v. t.), v níž vzhledem k zavržením od Innocence X. 1653 konstitucí „Cum occasione" pěti větám vyňatým ze spisu Janseniova „Augustinus" prohlášeno: „Quinque illas propositiones ex libro praememorati Cornelii Jansenii episcopi Yprensis, cui titulus est „Augustinus", excerptas ac in sensu ab eodem Cornelio intento damnatas fuisse declaramus et definimus". Cfr. *Denzinger-Bannwart* Enchir. symb.[10] 343.

Ad Sacram Petri sedem, bulla papeže Mikuláše V. z r. 1448 obsahující konkordát vídeňský (aschaffenburský), uzavřený s Bedřichem III. (*Nussi*, Convent. p. 15.)

ad sanctos viz ad martyres.

adscripti glebae = na hroudu či pozemek vázaní, k hroudě připoutaní, zváni ve středověku příslušníci stavu zemědělského, jimž říkali Němci „Hörige", Češi pak „nápravníci" a kteří bez svolení pánova statek svůj opustiti nesměli. Bylo to jakési (mírné) nevolnictví, kde nájemníci (coloni) na statku některého pána bydlíce a pozemku jim přiděleného jako léna, které často i na děti přecházelo, užívajíce, byli povinni pánu svému jisté dávky odváděti a určité služby konati, jsouce jinak (až na onu adskripci) volní a požívajíce ochrany pánovy. Vyvinul pak se poměr tento jednak z toho, že sedláci, dříve svobodní, ochrany mocných pánů vyhledávali, jednak že se v tento mírnější poměr nevolnictví přeměnilo působením církve bývalé nevolnictví či otroctví vlastní. Ač nebyli „nápravníci" (coloni, nájemníci) osobně zcela svobodní, jsouce na hroudu vázáni, přece děti jejich směly bez pánova svolení jinde sloužiti, řemeslu se učiti, na cizích panstvích se usaditi. „Nápravník" pak sám, chtěl-li najatý statek opustiti, musil napřed všechny povinnosti své a dávky vyrovnati, úmysl svůj, že se vystěhuje, dát v kostele oznámiti, a pak za jasného dne se odstěhovati. Později arci poměry tyto se zhoršily, když tento poměr změnil se (u nás po válkách husitských) v nevolnictví přísné, ba až v t. zv. člověčenství. (Viz: *Neuschl*, Křesť. sociol. I. 176 n.; *Fiedler*, Zemědělská politika I. 48 nn.)

adscriptio 1. připsání, přidělení, přivlastnění, zařazení někoho do počtu příslušníků nějakého stavu, ústavu a pod. Ti pak byli tomuto stavu, ústavu atd. *adscripti*, ku př. *militiae adscripti*, *ecclesiae adscripti*. — 2. připsání, zařazení, přidělení klerika k některému určitému kostelu dálo se za tím účelem, aby při něm určité povinnosti a posvátné funkce konal a za konání officia toho stavu svému přiměřenou výživu zabezpečenu měl. Taková *a.* (jinak též intitulatio, zapsání do matriky, alba, kánonu kostela) byla dříve nutna při udělování svěcení nižších i vyšších, jelikož církevní kánony zakazovaly svěcení absolutní či bez titulu, a vydáván byl o tom i t. zv. dekret adskripční (viz: absolutní svěcení). Nyní, kdy stará disciplina církevní ve směru tom uvolněna, jsou „clerici certae cuidam ecclesiae adscripti" ti, kdož po vysvěcení službou ať trvale, ať dočasně některému kostelu přiděleni jsou.

adscriptionis decretum viz absolutní svěcení (str. 39).

Adso (Adson, Asson, Azon), spis. církv. X. stol., byl vychován v kl. luxeuilském, stal se 978 opatem kl. Montier-en-Der („monasterium dervense", diec. chalônská), zreformoval několik klášterů, položil základ k nádherné basilice v Montier-en-Der, vymohl vrácení pozbytých statků klášterních, *z.* na cestě do Sv. země 992. *Sp.* „Epistola Adsonis ad Gerbergam reginam de ortu et tempore Antichristi" [spis tento připisován byl Alcuinovi, Rabanu Maurovi, ano dokonce i sv. Augustinu] a životopisy několika světců francouzských z doby merovingské (sv. Mansveta, sv. Frodoberta, sv. Walberta, sv. Bercharia a sv. Basola). (*Migne*, PL. CXXXVII.) Srvn. *Hurter*, Nomencl. I[3], 921—922.

adsperges viz asperges.

adstantes nazývali se asi od poč. VI. stol. věřící, kteří byli přítomni mši sv., aniž by přinesli darů obětních a přistoupili k sv. přijímání, na rozdíl od offerentes. Srvn. *Cabrol* I, 546.

adstantia, slovem tím ve středověkých obročních nadáních označuje se povinnost pomocných kněží assistovati faráři při fundovaných bohoslužbách.

ad tempus, dočasně, na rozdíl od toho, co jest ad tempus vel dies vitae, doživotně, ku př. volby představených řádových na čas a na doživotí.

Aduarte Didakus (Diego) František, dominikán, *n.* 1566 v Saragosse, studoval na univ. v Alcale, 1594 s jinými dominikány odebral se na Filipíny, odkudž pokusil se o hlásání evangelia v Siamu a Kočinčíně, ale pro veliké překážky bez úspěchu. Dvakráte (1603 a 1608) podnikl cestu do Španěl ve věcech missií a svého řádu. R. 1635 stal se biskupem diec. Nueva Segovia na Filipínách, kdež *z.* 1638. *Sp.* „Relación de muchos cristianos que han decidido por la fe católica en el Japón desde el año 1616 haste el de 1628" (Manila 1632, 1640), „Relación de algunas entradas que han hecho los religiosos de la orden de Predicadores de la provincia del Santo Rosario" (t. 1638), „Historia de la provincia del Santissimo Rosario de Filipinas, Japón y Chyna" (t. 1640, Saragossa 1693), „Relación de los gloriosos martirios de seis religiosos de San Domingo de la provincia del Santo Rosario" (Manila 1634, Valladolid 1637). Ze spisů těchto zvláště dějiny dominikánské provincie na Filipínách jsou důležity pro historii ostrovů těch; vysvítá z nich mimo jiné, kterak činnost řeholníků ochromována byla hrabivostí úředníků španělských, kteří domorodce zotročovali a demoralisovali.

Adulf v. Adolf.

Adullam (*hbr.* 'Adullám; *Vulg.* Jos. 15[35] přepisuje Adullam, tamtéž 12[15] však Odullam, na všech ostatních místech: Odollam) bylo město původně kananejské (Jos. 12[15], Gen. 38[1]). Po zabrání Palestiny dostalo se v majetek pokolení Judova. V jeskyni poblíže tohoto města [či jest čísti místo *mᵉárâh* = jeskyně *mᵉcádâ* = pevnost?] skrýval se David před Saulem (1 Král 22[1-2], 2 Král 23[13]). Roboam opevnil toto město proti útokům egyptským (2 Paral. 11[7]). Micheáš (1[15]) předpovídá, že velmožům israelským bude se skrývati před nepřítelem v *A.*-ě. Někteří příslušníci pokolení Judova po návratu ze zajetí babyl. se v *A.* zase usadili (2 Esdr. 11[30]). Juda Mak. tu později slavil se svým vojskem den sobotní (2 Mak. 12[38]). Kde však leželo toto město? Dle polohy udané biblí na místech, právě citovaných, dlužno *A.* hledati někde na svahu hor judských v rovinu Šefelu. Dle sv. Jeronyma bylo *A.* vzdáleno 12 mil [= 18 *km*] na východ od Eleutheropole (dnešní Bêt-džibrîn). Francouzský archaeolog Clermont-Ganneau (Revue archéol. Nouv. serie [XXX] 1875., str. 231. nn. a 1895 str. 262), a po něm skorem všichni novější topografové mají za to, že biblickému *A.* odpovídá dnešní ssutina zvaná Chirbet 'îd el-mije, v údolí es-Sûr, na jih od zříceniny Chirbet eš-Šuwêke. Jeskyni, ve které se David skryl před Saulem, hledali neprávem někteří asi 2 hodiny na východ od Betlema v údolí Charêtûn (zvané tak od sv. Charitona, *z.* asi 410), který tu trávil poustevnický život); dnes však všeobecně se má za to, že se David skrýval v některé z četných jeskyň v okolí zříceniny Chirbet 'îd el-mije (asi 4 hodiny na jihozáp. od Betlema) (*Bädecker-Benzinger*, Palästina[6]. Lipsko 1904 str. 113.) *Hjč.*

adulterini (cizoložňata, cizoložně zplození). Právo řím. pokládalo za *a.*-ny nemanželské děti provd. ženy, jež nepočala ze svého zákonného manžela. Právo církevní a obecné rozšířilo pojem ten na nemanželské děti rodičů, z nichž jeden, aneb oba v době zplození dítěte platně oddáni byli s osobou jinou a tak pro vylučující překážku stávajícího svazku manželského sňatek, jímž by dítě legitimováno bylo, uzavříti nemohou. Po právu církevním a francouzském nemohou *a.*-i dodatečným sňatkem rodičů (per subsequens matrimonium) býti legitimováni (c. 6. X. IV. 17; Bened. XIV. Redditae 5. pros. 1744; S. Poenit. 25. dubna 1890), neboť podmínkou legitimace jest, aby v době početí dítěte, nikoli v době zrození, manželství mezi rodiči jeho mohlo býti uzavřeno. A proto nelze omezovati nemožnost legitimace *a.*-ů jen na případ, kdy qualifikované cizoložství samo je překážkou manželství vylučující. Této výjimky rak. občan. zákoník nezná, (§ 161.), dovoluje dodatečným sňatkem rodičů legitimaci všech nemanželských dětí, tedy i *a.*-ů, byl-li otec ženat a matka svobodná (výnos min. kultu 30. června 1857 č. 10220). Cizoložství manželky, i když bylo prokázáno, nemá samo o sobě pro dítě za následek ztrátu práv z manželského plození plynoucích, pokud se neprovede důkaz, že dítě manželem ženy té zplozeno býti nemohlo, jak žádá jej § 158. ob. o. z. *A.*-i však mohou zvláštní milostí papežovou (legitimatio plenior) nabýti pro obor církevní všech kanonických účinků legitimace (c. 13. X. IV. 17; Redditae § 40.) právě tak, jako jich nabýti mohou v oboru občanském všichni illegitimní milostí panovníkovou. Vadnost z nedostatku počestného zplození pomíjí u *a.*-ů, jako u jiných illegitimních, slavnými řeholními sliby (X. 1. 17.) a dispensi (srovn. irregularitas ex defectu natalium). — **adulterium** v. cizoložství. *Sdl.*

adultus (dospělý, tělesně zralý). K označení onoho stupně dospělosti, jenž podmiňuje schopnost plození a ne u všech se stejně dostavuje, užívá se v mluvě právní výrazu *a.* Spor římských právních škol Kassiánů a Prokulejánů, zda dospělost má se určovati jistými lety, v nichž více méně pravidelně se dostavuje, jak tvrdili tito, aneb skutečnou, lékařsky prokázanou schopností, jak tvrdili Kassiáné, rozhodl císař Justinián na prospěch Prokulejánů, stanoviv, aby dospělost určována byla lety (l. 3. C. Quando tutores), a sice při pohlaví mužském naplněným rokem 14. a při pohlaví ženském dokončeným rokem 12., aniž by třeba bylo lékařského ohledání. Stanovisko to zaujalo též právo církevní (c. 6, 10. X. IV. 2.) pokud jedná se o manželství a jednoduchá obročí vyšších svěcení nevyžadující. Jest to však při manželství jen praesumptio juris et non de jure, jež nevylučuje možnosti, že by dospělost i dříve nastati mohla (c. 3. X. IV. 2.). Kromě těchto případů jest však po zákonech církev. *a.* ten, kdo překročil sedmý rok věku svého čili dospěl k letům rozumu (anni discretionis), kdy počíná mravní zodpovědnost a závaznost plniti positivní božské i církevní zákony (viz aetas can.). Proto může *a.*, t. j. ten, kdo do let rozumu vstoupil, svobodně rozhodnouti se ve věcech viry a křest přijmouti. Vedle občanských zákonů rak. jest *a.* ten, kdo naplnil 14. rok věku, bez rozdílu pohlaví; proto lze mu teprve v tomto věku dle vlastní vůle náboženské vyznání si zvoliti, v čemž úřady svobody jeho chrániti mají (mezinár. zákon 25. květ. 1868 čl. 4.), a teprve v tomto věku schopen (servatis servandis) platně manželství uzavříti. *Sdl.*

Adummim v. Adommim.

Ad universae, bulla Benedikta XIV. z 3. září 1746 o residenční povinnosti biskupů. (Bull. Bened. XIV., Prati, II. 121 nn.)

Ad universalis Ecclesiae jest breve papeže Pia IX. ze 7. února 1862, jež má pro právo řeholní velikou důležitost, jelikož jím stanoveno, že v řádech mužských nemůže nikdo složiti platně slavnou profess, pokud po náležité a právoplatně odbytém noviciátě netrval po tři léta ve slibech prostých. (*Archiv für k. KR.* VIII, 145.)

Aduram 1. jm. místní, *hbr.* 'Adóraim, *LXX* Ἀδωραΐ 2 Par. 11[9], **Ador**, Ἄδωρα 1 Mach. 13[20], město v Judsku opevněné Roboamem. Tryfon, voje-

vůdce syrský, jemuž Šimon Mach. cestu zastoupil, táhl oklikou k Adoru, aby napadl Jerusalem od jihu (1 Mach. 13[20], Flav. Jos. Ant. XIII, 6, 5). — *A.* jest nynější ves Dúrá, 9 *km* záp. od Hebronu. — 2. jm. osobní v. Adoniram a Adoram.

Advent. Slovo *a.* t. j. příchod označuje v liturgii dobu od církve ustanovenou ku přípravě k výroční slavnosti Narození Páně. Nejstarší svědectví pro *a.* máme v homiliích, jež obsaženy jsou v „Appendix operum S. Augustini" V. (vyd. benedikt. n. 115, 116.), za jejichž původce obyčejně se považuje biskup Caesarius z Arlu [Arles] (*z.* 542.). V nich totiž napomínají se věřící, aby se již po mnoho dní na příchod Páně připravovali. Zřejmě též mluví o *a.*-ě biskup Perpetuus z Touru (*z.* 491), jenž rovněž nařizuje zachovávati půst a vigilie: „od svátku sv. Martina až do Narození Páně". Jeho nařízením asi dokládá se sněm maconský (582), jenž v can. 9. poroučí: aby se od sv. Martina až do Narození Páně zachovával v pondělí, ve středu a v pátek půst, a služby Boží aby se konaly pořádkem quadragesimy. V ty dny aby se četly „kanony", zvláště nařizuje, aby se nikdo nevymlouval, že chybil z nevědomosti. Z Gallie rozšířil se obyčej slaviti *a.* do Italie a Říma, kde již sv. Řehoř Vel. konal některé homilie o adventu. — K církevnímu roku přivtělen byl *a.* nejprve v liturgii římské; jejího příkladu následovaly záhy nejen všechny církve v Italii, nýbrž i v Německu, Anglii atd. — V církvi řecké počali slaviti *a.* teprve asi v VIII. stol. — Ačkoli však všude téměř *a.* se slavil, přece byla veliká různost co do počtu *a.*-ích neděl. V církvi řecké, pak v církvích obřadu mozarabského, ambrosiánského započínali *a.* dnem sv. Filipa (14. listop.) a slavilo se tedy šest neděl. Pět formulářů mešních a tedy i pět neděl připomíná Lib. II. Ord. Gelasiani. V sakramentáři gallikánském jsou sice pouze tři neděle *a.*-í a obřad goticko-gallikánský zná jen dvě neděle adventní, ale to vysvětluje Mabillon tím, že se užívalo některého formuláře vícekráte. — Římská lektionaria znají čtyři neděle *a.*-í, kterýžto počet od VIII. stol. se všude na západě ustálil. Způsob označovati neděle *a.*-í jest nyní opačný způsobu dřívějšího. Naše první neděle *a.*-í byla dříve „IV. před Narozením Páně" a poslední neděle před vánocemi slula dříve prostě neděle před Narozením Páně (Dominica ante natale Domini), v církvi vých. *Κυριακὴ πρὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως*, Nedělja před Roždestvom Christovym. Počtu čtyř neděl dostalo se záhy mystického výkladu, a to buď že se označovaly tímto počtem čtyři tisíce let před Kristem, anebo že se poukazovalo na čtverý příchod Páně: když se vtělil, když se rodí duchovním způsobem v srdci člověka, pak když přijde k soudu soukromému i všeobecnému. — *A.* býval považován vždy za dobu pokání a záležel v postu, vigiliích, častějších návštěvách služeb Božích, zdržování se obcování manželského a v horlivějším konání skutků milosrdenství. Vždy víc a více objevovala se snaha, *a.* připodobniti čtyřicetidennímu postu, a to nejen na východě (v církvi řecké počíná se půst dnem 15. listop.), nýbrž i na západě (kde se na mnohých místech touž dobou půst počínal, jenž tudíž „Quadragesima sancti Martini" se nazýval). Z toho lze též vysvětliti nynější nařízení církevní o postu, svatbách, hudbě, tanci, divadlech atd. Od XI. stol. ustálil se na západě nynější počet *a.*-ích neděl, a v XII. stol. proměnil se půst v pouhou abstinenci. V XIV. stol. však i závazek abstinence úplně vymizel, tak že Urban IV. 1362 pouze duchovní svého dvoru k ní zavázal. — Později již jen osaměle někteří biskupové, jako sv. Karel Bor., Prosper Lambertini a j. věřící k zachovávání postu vybízeli, při čemž se však žádný z nich neodvolával na všeobecný zákon církevní. — Nyní nemají tedy věřící v *a.*-ě žádných závazků co do postu neb abstinence. Poněvadž však o vigiliích oněch svátků, jichž veřejné slavení zrušeno jest indultem apoštolským, není již postu, přeložen byl tento půst pro Rakousko apoštolským brevem ze 16. květ. 1771 na středy a pátky *a.*-u, jež tedy nyní jsou dny postními. — Význam adventu. Ve *smyslu předmětném* (*objektivním*) t. j. dogmatickém a historickém představuje nám *a.* jednak toužebné očekávání věků předkřesťanských zaslíbeného Vykupitele, jednak i oněch devíti měsíců, kdy „Slovo tělem učiněné" přebývalo v lůně panenské Matky. Přivádí nám tedy *a.* na mysl všechny přípravy člověčenstva na první příchod Pána Ježíše. Formuláře liturgické však nasvědčují, že objektivním významem *a.*-u jest i druhé příští Kristovo v den soudný. Prvé příští Vykupitelovo má hlavně na zřeteli text missálu; na druhé příští ukazuje evangelium na první neděli adventní (o posledním soudu); obé příští vyjadřují modlitby denní o vigilii vánoční. Hymny brevíře hledí k obému příští tak důmyslně a krásně, jak to vůbec nalézti lze jenom v nejstarších textech liturgických. — Ve *smyslu podmětném* (*subjektivním*) čili mravním jest *a.* doba kající přípravy věřících na spasitelné slavení Kristova narození v Betlemě a spasitelné přípravy na příchod Páně v soudný den. Toho dosáhneme, zrodí-li se Kristus o vánocích v srdcích našich. — Přivádí nám tedy církev v době *a.*-í na mysl trojí příchod Páně: 1. příchod skrze vtělení (objekt. význam); 2. příchod do srdcí věřících (subj. význam) a 3. příchod k poslednímu soudu (pohnutka ku přípravě srdcí na příchod Spasitelův. — Liturgie adventu. Kající ráz doby *a.*-í, který však nikterak nevylučuje tiché radosti z brzkého příchodu Páně, jeví se ve veškeré adventní liturgii. Liturgické formy, jimiž církev význam doby adventní vyjadřuje, jsou dvojího druhu: 1. Různé zevnější obyčeje a ustanovení, jež církev zavedla, a pak 2. hlavně modlitby a čtení, jimiž církev myšlenky příslušné vyjadřuje a budí. Ku vnějším obyčejům a ustanovením patří: a) trvání *a.*-u po čtyři neděle, kterážto doba nám připomíná čtyři tisíce let před narozením Páně; b) zákaz svatebního veselí; c) kající ráz doby objevuje se lidu křesťanskému ve chrámě především fialovou barvou liturgických rouch. Kromě svátků svatých nezaznívá při mši sv. radostné Gloria, jelikož tento podivuhodný zpěv zazněl teprve v Betlemě nad jesličkami božského dítka. V církevních hodinkách v týchž dnech odpadá radostný chvalozpěv „Te Deum laudamus". V hodinkách církevních předpisují se zvláštní modlitby (preces), jež se mají na konci každé hodinky na kolenou vykonati. Ale přes tento kající ráz doby *a.*-í lze pozorovati i znamení tiché radosti, jíž se oddává církev v době *a.*-í. Radostné alleluja zaznívá ustavičně v církevních hodinkách a při mši sv. alespoň v neděli (*Thalhofer*, Liturgik II., 542.). Ano, na třetí neděli *a.*-í zaznívá i plný zvuk varhan, které byly v *a.*-ě umlkly, a tmavá barva fialová ustupuje aspoň na okamžik růžově barevným rouchům. (Kde nemají růžové barvy, užívá se fialové i v tuto neděli. Caer. epis. lib. II. c 13., n. 11; cfr. *Hartman* 263.) — Neděle *a.*-í náleží k tak zvaným nedělím větším (dominicae majores), všední dny pak k větším feriím, a přímluvy svatých (suffragia sanctorum) se vynechávají; tímto trojím nařízením chce církev zraky věřících soustřediti pouze na Vykupitele. Zvláště však jasně vyjadřují se myšlenky církevní vzhledem k *a.*-u modlitbami a čteními v církevních hodinkách a při mši sv. V modlitbách, čteních, antifonách a verších vždy jasněji a určitěji zaznívají přislíbení Boží, a v ohledu subjektivním vždy

zřetelněji vyjadřuje se touha po brzkém příchodu Vykupitelově, jež vrcholu svého dosahuje v antifonách „O . . ." k Magnificat. Toto stupňování zračí se též v invitatoriu k matutinu. Na první neděli *a*-i zní: „Králi, jenž přijíti má, pojďte, klanějme se", kdežto na třetí neděli již zní: „Blízko jest již Pán, pojďte, klaňme se jemu", a ve svatvečer Narození Páně: „Dnes poznáte, že přijde Pán, a ráno uvidíte slávu jeho." Ale též modlitby, čtení, hymny, veršíky atd. vyjadřují prosbu, abychom s důvěrou jedenkráte hleděti mohli na Ježíše — svého soudce. Srvn. *Kupka*, Církevní rok 36—71, *Kellner*, Heortologie 117, *Nilles* Kal.[2] II, 535 a násl.

Kpka.

adventiciae missae = mše sv. nefundované (manuální).

Adventisté, protestantské sekty vzniklé v sev. Americe, očekávající brzký příchod (adventus) Páně (parusii). 1. sekta, kterou založil příslušník sekty baptistské, farmář William Miller (*n.* 1781, *z.* 1849). Sveden blouznivou obrazivostí hlásal asi od r. 1831, že 1843 nastane konec světa. Soudil tak na základě Dan. 8[14]: „Až do večera a jitra dnů dvou tisíc tří set: a očištěna bude svatyně." Miller tvrdil, že těchto 2300 dnů znamená 2300 roků, a očištěním svatyně že se rozumí konec světa. Od Daniele do nanebevstoupení Kristova uplynulo prý 490 roků, a proto od nanebevstoupení Kristova potrvá prý svět ještě 1810 roků. Ježto pak Kristus zemřel a na nebe vstoupil v 33. roce věku svého, patrno prý, že mezi březnem 1843 (1810+33) a březnem 1844 nastane konec světa. Když však doba ta minula, položil žák Millerův S. Snow konec světa na den 22. října 1844. Veliký roj létavic 1833 vykládal za znamení v Mt. 24[29] předpověděné a podřízení Turecka pod protektorát velmocí 1840 za znamení pádu antikrista. Proroku Millerovi mnozí uvěřili a následovali ho. V Concordu (New-Hampshire) přidrželi se ho skoro všichni obyvatelé; v okolí Bostonu prodávali lidé své statky, aby se náležitě připravili na veliký onen den, v němž Kristus přijde soudit, a oni s tělem i duší na nebe vstoupí (proto též slovou nanebevstoupenci). Budou pak vstupovati na nebe ze zvláštního svatostánku, který k tomu konci zvláště byl zbudován; anděl je povede. Však i tentokráte prorokoval Miller nesprávně. Konec světa nenastal. Hnutí *a*-ské utrpělo tím ovšem značnou ránu, avšak nevzalo za své. *A*-sté vyloučeni byvše ze sekt, k nimž dosud náleželi (zejména ze sekty baptistské), utvořili vlastní svoje obce náboženské; Miller páčil počet přívržencův svých asi na 50.000, hlavně ve státech Massachusetts, Pensylvanii, Rhode Island a Vermont. Zklamanou naději vyložili si *A.* posléze tím způsobem, že 1844 nastalo dílo očištění nebeské svatyně, což prý jest závěrečným dílem Kristovým, a teprve pak že nastane příchod jeho pozemský, ale výpočtu, kdy příchod ten nastane, se vzdali. K sjednocení všech obcí *a*-ských v jedno nedošlo; utvořily se však tyto skupiny: a) Přívrženci Millerovi, *A. evangeličtí*, „*Evangelical Adventists*", skupina počtem nejslabší (asi 1500 členů ve výše zmíněných státech severoamerických; časopis: „Advent Herald"); b) „*Křesťané příchodu*", „*Advent Christians*", „*Advent Christian Church*" (asi 27.000 čl. v Americe a Anglii; týdenníky: „The World's Crisis" v Bostoně a „Bible Banner" ve Filadelfii), c) „*Unie života a příští*", „*Life and Advent Union*", odloučivší se 1864 od před. (asi 1100 čl.); d) „*Církve Boží v Ježíši Kristu*", „*Churches of God in Christ Jesus*" n. „*Adventisté věku příštího*", „*Age-to-come Adventist*"; sekta tato vznikla 1851, zorganisovala se v letech osmdesátých (asi 3500 čl.). Všichni tito *a*-é shodují se ve víře v parusii a spojený s ní konec světa [*a*-é pod d) uvedení věří, že s parusií nastane „věk příští" („age to come"), věk míru jakožto poslední doba milosti], dále v tom, že křtí dospělé ponořováním, v autonomii jednotlivých obcí pod řízením starších a v biblicismu. — 2. *A.* sedmého dne (Seventh Day Adventist); jest to nyní největší sekta *a*-ů. Zakladatelem jejím jest býv. námořní kapitán Jos. Bates ve Washingtoně, jenž 1846 vydal knihu o slavení sabbatu; novou sektu propagovala *a*-ská visionářka Ellen G. Whiteová (roz. E. G. Harmonová, *n.* 1827), jakož i manžel její James White (1821—1881). Sekta tato zprvu asi do 1849 obmezovala se na Novou Anglii, kde vydávala první svůj časopis „The Present Truth", potom šířila se znenáhla i v jiných státech amerických; střediskem jejím stal se Battle Creek ve státu michiganském; zde zřízeno 1855 nakladatelství, 1861 zorganisováno v nakladatelskou společnost; r. 1875 zřízeno nakladatelství v Oaklandu v Kalifornii, 1875 v Basileji, Christianii a j. Finančně zajistila se sekta 1858 zavedením desátků; s organisací započato 1859 zřizováním konferencí v jednotlivých státech; r. 1860 přijat officielní název „*A.* sedmého dne", 1863 konána první generální konference v Battle Creek, 1866 zřízen tamtéž léčebný ústav. V letech šedesátých a sedmdesátých rozšířila sekta propagandu svou na země evropské a v nejnovější době i do Asie, Afriky a Australie. Americká centrála přenesena byla z Battle Creeku do Washingtonu. V čele sekty stojí „generální konference"; v jednotlivých státech jsou „konference" (1908 celkem cca 150), jichž několik vždy seskupeno v „unijní konference", „Union-Conferenz" (těch 1908 bylo 22). R. 1907 měla sekta celkem 91.531 údů (z toho v Sev. Americe 66.378, v Australii 4149, v Německu 6400, v Rakousku-Uhersku 388, v Rusku 2558, v Dánsku 750, v Norvežsku 917, ve Švédsku 845, v Anglii a Irsku 1725, ve Švýcarsku 936, ve Francii 202, v Již. Americe 2221 atd.); náboženských obcí *a*-ských bylo celkem 2416. — *A.* v dogmatických názorech o Bohu, Ježíši Kristu a jeho díle vykupitelském, o Duchu sv. a jeho darech shodují se s orthodoxně-protestantskou naukou; křest udělují pouze dospělým; před „večeří", jejíž význam vykládají po kalvínsku a kterouž průměrně každého čtvrt roku konají, zachovávají obřad umývání nohou; ethika jejich jest přísná. Charakteristickými částkami jejich učení jsou tyto 4 věci: 1. svěcení soboty místo neděle (*a*-ti vojáci zdráhají se v sobotu konati službu), 2. eschatologie, jejíž jádro obsaženo v tak zvaných třech „poselstvích" z Apok. 14.: „Přišla hodina soudu", což prý uskutečnilo se hnutím *a*-ským v letech čtyřicátých; „Padl veliký Babylon", t. j. papežství; „Přikázání Boží a víra Kristova" jakožto poslední poselství milosti, uskutečněné v učení *A*-ů. Po dokonání toho, co v těchto poselstvích jest obsaženo, přijde Kristus. Potom nadejde tisíciletá říše, v níž panovati budou s Kristem svatí při prvém vzkříšení oživení. Po skončení tisícileté říše vypuštěn bude opět satan, bezbožní povstanou z mrtvých, načež nastane veliký soud světový a posléze nové nebe a nová země pro věřící. 3. popírání nesmrtelnosti duše. *A.* představují si mrtvé v jakémsi stavu bezvědomí; jen spravedliví obdrží všemohoucností Kristovou nesmrtelnost, kdežto bezbožní budou po soudu posledním zničeni. 4. reformní snahy v oboru životosprávy (abstinence od alkoholu, tabáku a masa) souvisí jen volně s dogmatickými jejich názory; v uskutečnění těchto snah spatřují základ bohumilého života. Z těchto snah vyplynulo zřizování sanatorií (nyní jest jich 66 s 250 lékaři a 1000 ošetřovatelek). Propaganda děje se hlavně tiskem (mají 2 2 nakladatelství), a to časopisy (115 v 52 řečech) a hlavně brožurkami. Vydržují 3502 kazatele a kolportéry; zřizují t. zv.

„sobotní školy" (celkem 3378 s 79.090 žáky), kolleje a akademie (nyní celkem 26). — 3. *A.* millenniovi, sekta, kterouž zal. prof. C. I. Russel v Allegheny, jenž učení své vyložil v 6tisvazkovém díle vydaném 1901—03. Slučují staro-*a*-ské názory s názory racionalistickými. Adventistickými jsou: očekávání parusie, při čemž opět se operuje s určitými daty: konec času započal se prý francouzskou revolucí 1799, čas žni nastal 1874. Tehdáž prý přišel Kristus opět, a jest přítomen, ovšem neviditelně. V lednu 1878 stalo prý se vzkříšení věřících v nebesích; tito věřící prý společně s Kristem a s věřícími na zemi působí k shromažďování „pšenice". Kristovo vyzvání k hříšníkům umlklo 1881; od té doby platí jen evangelium millenniové. Millennium započne na podzim 1914; Kristus objeví se viditelně jako panovník; veškery trůny panovnické, zvláště však papežův, pominou. Veškero lidstvo, i nevěřící, vstane z mrtvých a bude se připravovati k určení věčnému. Největší část lidstva se obrátí; ostatní budou po uplynutí millennia při posledním soudu zničeni, neboť pekla prý není. Na rozdíl od *a*-ů sedmého dne světí *a.* millenniovi neděli jakožto den zmrtvýchvstání Páně. Racionalistickými živly v názorech *a*-ů millenniových jsou: popírání Trojice a pojímání Krista jakožto tvora, jenž teprve poslušností nebeským vládcem se stává. *A.* millenniovi propagují svoje učení vlastní svojí společností biblickou a traktátovou, a to nejen v Americe, nýbrž i v Evropě. Hlavní jejich časopis „Zions Watch Tower" rediguje Russel sám (27.000 předplatitelů). Statistických údajů o *a*-ech millenniových není. [Srvn. *Köhler*, „Die Religion in Geschichte und Gegenwart" 162—168.]

Adventius, Adventitius, Adventus, biskup metský, zvolen 858 (n. 855) od lidu a kleru, kancléř Lothara II., při jehož straně stál, když usiloval zrušiti sňatek svůj s Theutbergou a pojmouti za manželku Waldradu. *A.* přičinil se o to, že synody v Cáchách (860 a 862) a Metách (863) prohlásily manželství Lotharovo s Theutbergou za neplatné. Papež Mikuláš I. zrušil však ona usnesení, načež *A.* uznav chybu svou žádal za odpuštění, jež i k přímluvě Karla Holého obdržel. Baronius (Annales eccl.) přísně odsuzuje jednání *A*-ovo v oné záležitosti, kdežto Meurisse (Histoire des evêques de l'Église de Metz) jej omlouvá tím, že byl v té příčině v nezaviněném omylu. Po smrti Lotharově *A.* korunoval Karla Holého 869 v kathedrále metské a promluvil při této příležitosti řeč, jež se zachovala. *A.* horlivě pečoval o výzdobu kathedrály metské; mimo jiné daroval jí veliký stříbrný relikviář. *Z.* v pověsti světce 875 (n. 873). Zachovaly se od něho mimo zmíněnou řeč dva veršované nápisy (pro onen relikviář a na náhrobek jeho), pět listů a jakýsi pamětní spis o neplatnosti manželství Lotharova s Theutbergou (*Migne* PL. CXXI). Srvn. *J-B. Pelt* v Dict. de théol. cath. I, 511—512, *Hurter*, I³ 871.

adventní písně byly v Čechách až do poloviny XV. stol. latinské a zpívaly se v době adventní při matuře, jejíž stopy lze již nalézti ve stol. XIII. a jež počínala se v introitu slovy „Rorate coeli". Odtud matura adventní se nazývala rorátní; při ní byl zpíván latinský melismatický chorál přesně dle liturgických pravidel, jak svědčí knihy Arnoštovy z konce XIV. stol. Vlastní adventní písně lze teprve zváti z doby Husovy lydickou „Ave hierarchia", o níž praví rkp. vyšebrodský z 1410, že se zpívala „In adventu ad Missam Rorate" a rkp. vyšehradský z poloviny XV. stol. všeobecně uvádí (fol. 47b): „Canitur in adventu de beata virgine". Notace rkp. vyšehradský pro ni nemá, neboť byla již tehdy všeobecně zpívána a známa. Týž rkp. obsahuje sice i jiné mariánské mensurované písně, ale nepraví, že by se měly zpívati v adventě. K českým *a*-ím *p*-ím lze přičísti již reformační Husovu píseň kostelní „Navštěv nás, Kriste". Ale *a. p.* české vlastní jest hledati až ve století XVI. Jednak vyskytují se jako samostatné písně pod názvem „Písně o Vtělení Pána Krista", jednak jako vložky (interpolace) syllabického chorálu v rorátech. Utrakvistické kancionály vykazují celé spousty *a*-ích *p*-í o mnoha strofách, jež nemají celkem básnické hodnoty. Jsou to parafráse starých latinských písní. Rkp. královéhradecký z 1599 obsahuje *a*-ích *p*-í 32, „Chvály božské" v Táboře (rkp.) z 1581 nařizují *a. p.* zpívati po chorálních prosách, na př. píseň „Z milosti tak hojné", nebo „Chvála, čest, požehnání". Ku písni „Vítej Jesu Christe" uvádí, že se zpívá jako „V slavném městě byly Matěje mohyly". Nejlépe se vyskytují *a. p.* samostatně v rkp. královéhradeckém z 1585 od fol. 247ª a v rkp. z Nového Hradce Králové z 1581, který byl předlohou rkp. králové-hradeckému. V obou rukopisech jsou tyto písně: „Tentoť jest čas příhodný"; „Z slavného rodu narozený"; „Našich hlasů pozdvihněme"; „Předivné rození Panenky Marie"; „Světlo se nám zasvitlo" (10 slok); „Všichni vesele zpívejme" (8 sl.); „Buď přítomen, Jesu Christe" (18 sl.); „Panny Marie Syna čistého" (11 sl.); „Zpívej jazyk" (14 sl.); „Přišel Messiáš, král náš zaslíbený" (24 sl.); „Spasitele Jesu Krista" (16 sl.); „Nepřítel náš učiněn" (11 sl.); „Všeho milosrdenství Boha Otce chvalme" (15 sl.); „Přesvaté soudy Páně" (16 sl.); „Vtělení Krista Ježíše, počaté v Marii Panně" (21 sl.); „Svátek pamatujme, kterýžkoli chválíme" (11 sl.); „Slovo věčného Otce" (18 sl.); „Nuž, vítězitelé ďábla" (24 sl.); „Otce nebeského lásku" (6 sl.); „Osvětiž srdce naše světlo pravé" (15 sl.); „Jesu Kriste, Synu boží" (14 sl.); „Starého Adama s sebe složme" (11 sl.); „Všeho světa Stvořitele" (14 sl.); „Poznejme svůj nedostatek" (17 sl.); „Matka Ježíše Krista, kteráž milost nabyla" (13 sl.); „Pláč naplnil srdce" (12 sl.); „Přišel požehnaný, dary nesa, Kristus milý" (4 sl.); „Naše nedostatky a nemoci všecky" (7 sl.); „Mistra ochránce našeho, Pána Ježíše" (7 sl.); „Jsouce svobodni od hříchu, smrti, nepřítele" (6 sl.); „Raduj se církev svatá" (13 sl.); „Slavně budem zpívati" (jest pouze v rkp. z Nového Hradce Králové); „Jesu Kriste, králi nebeský" (15 sl.). — V obou rukopisech jsou tyto *a. p.* uvedeny za roráty pro jednotlivé dny; z toho lze souditi, že se nezpívaly při rorátní pobožnosti, nýbrž mimo ni, a že jsou tedy *a*-mi *p*-mi v užším slova smyslu. V kancionálech tištěných všech vyznání jsou *a. p.*; v některých jsou to pouhé excerpce písní rorátních. — V rorátech jsou též písně mensurované, lidové, ale nevyskytují se samostatně, nýbrž jako kantilény, vložené do chorálu syllabického. Roráty (v. t.) zpívány dle rejstříku rkp. vyšehradského z 1450 původně latinsky. Do liturgického chorálu vkládány byly mensurované písně („canciones"), jichž počet byl pro všechny dny na 40. Znění těchto „canciones" lze stopovati v rkp. slavětínském, v rkp. univ. kn. VI. B. 24, VI. C. 20a, X. E. 2, v rkp. mus. kn. XII. F. 14, XIII. A. 2, v „Speciálníku" královéhradeckém, v rkp. mnichov. Cm 716, 760, v rkp. vyšehradském a j. I tyto „canciones" možno považovati za lat. *a. p.*, ale nesamostatné; byly zpívány v rorátech ve spojení s rhytmickým chorálem. V rorátech českých ze stol. XVI. setkáváme se s více než 70 různými melodiemi kantilén, jež se opakovaly na jednotlivé dny vždy s jinými texty. I ty nutno počítati do *a*-ích *p*-í v širším slova smyslu. Některé melodie se opakují v rorátech až osmkrát. Rkp. strahovský uvádí in margine při některých písních i autory, což brání jest s nálezitou opatrností. Často jest citován Jan Táborský jako autor noty (ni-

koliv textu): „Nota pěkná, zvláštní složení Táborského“, nebo „Nota obtížná, zvláštní Jana Táborského“. U jiných písní poznamenáno, že se mají zpívati jako světské písně: „V jednom městě české země“; „Eliško milá, srdečná“; „Čížičku, ptáčku zeleného peří“; „jako o Mlynářce“; „Jiřík mi pan Zdeněk z Konopiště jede“; „jako o králi Matyáši“. Jedna má zvláštní notu „na tři syllaby“, jiná vzata jest jako „zvláštní nota“ z kancionálu boleslavského. Mimo písně původu náboženského jsou v rorátech i *a. p.* původu zcela světského, čemuž nasvědčuje i jméno jejich „kantiléna“. Zápisy rakovnické dosvědčují, že byly *a. p.* v rorátech zpívány u nás i vícehlasně ve stol. XVI., což jest důkaz vyspělosti našich sborů. Též rukopisy táborské mají *a. p.* v polyfonní úpravě jako složky rorátních zpěvů. Bohužel nedochovaly se všechny hlasy. Čeští skladatelé z konce XVI. a poč. XVII. stol. (jako Trojan Turnovský a j.) rádi brali *a. p.* jako „tenor“ pro polyfonní zpracování svých českých motett (viz rkp. benešovský v konservatoři pražské). — Veliké množství *a*-ích *p*-í sebral *Šteyer*; z nich mnohé přešly do kancionálu svatojanského. *P. a.* jsou mensurální, rýmované, čímž liší se od rhytmického chorálu. Jest na nich patrný i vliv vánočních písní, zvláště jejich veselí a pružnost. K historii nyní obvyklých *a*-ích *p*-í, nikoliv rorátních, lze připomenouti: „Ejhle Hospodin přijde“ před adv. mší sv. jest s lat. textem „Ecce Dominus veniet“ v knihách Arnoštových (kapit. knih.); „Sličné pacholátko“ a „Z nebe posel vychází“ ve Svatoroční Muzice A. Michny z Otradovic z 1661 ve čtyrhl. úpravě; „Veselе zpívejme“ v kanc. Bratrském z 1501 od Lukáše; „Hle, přijde Pán“ ve Šteyrovi z 1683, „Zdrávas buď, Panno Maria“ mladší přípis ze XVII. stol. do rorámin královéhradeckých, „Rosu dejte oblakové“ v kancionálku královéhradeckém z 1846. Většina nynějších *a*-ích *p*-í jsou vlastně kantilény z rorát. Srvn. *Dr. Zd. Nejedlý*, Dějiny zpěvu předhusitského, týž, Počátky zp. husitského; *Orel* v časop. „Vychovatel“ 1909 a „Cyrill“ 1907; týž Zpěvník pro střední školy; *Hostinský*, 36 nápěvů světských písní českého lidu z XVI. stol. (1892), *Konrád*, Dějiny posv. zpěvu staročeského I. II., *Jireček*, Dějiny církevního básnictví českého 1878.

Or.

advigilium v. laudes.

advocata (orodovnice), čestný název P. Marie, vysk. se již u sv. Irenea (Adv. haer. V, 19, 2; čes. překl. str. 436), v antifoně „Salve Regina“ (v. t.) pocházející asi z XI. stol. („... Eja ergo, advocata nostra ...“).

advokacie (lat. advocatia). Církevně-právně má *a.* význam mnohonásobný. Vedle povolání advokátského (advokatura) a souhrnu osob, jež praxi advokátní vykonávají, ať jako pomocníci právní vedle sporných stran věc jejich před soudem hájí, aneb jako zástupci (procuratores) na místě sporné strany ve sporu činnými jsou (viz čl. advocatus), znamená *a.* také středověké fojtství a ochranu, již stát církvi a patron svému patronátnímu kostelu resp. církevnímu ústavu jest povinen. 1. *A.* = *fojtství*, byl ve středověku ochranný poměr, na jehož základě fojt osobu slabší, zejména zbroje neschopnou (clientes), před soudem i mimo soud zastupoval a nad jejími zájmy bděl. Tím vstoupil klient v jakousi odvislost k fojtovi a odtud užíváno výrazu *a*-e i k označení poměru poddanského. Záhy začalo se však slova *a*-e užívati též pro náhradníky těchto ochránců, kteří v zastoupení jejich vykonávali moc soudní a jiná práva vrchnostenská. Na statcích a území říšském vykonávali tuto moc soudní *a*-i *imperii*, nad krajem byl soudcem *a. provincialis*, na statcích duchovních, těšících se immunitě, *a.* či *vicedominus eccl.* Světské obyvatelstvo těchto immunit nemohl na soudu hraběte pán statku, jsa osobou duchovní, hájiti ani jeho světských rozepří souditi, proto potřebí zde bylo fojta. Ustanovoval jej nejprve pán takové immunity sám, později vladařové. Od dob Karla Vel. jmenoval král sám fojty církevním ústavům, čehož v dobách pěstního práva bylo nezbytně třeba, ale poněvadž se stal během dob úřad ten dědičným a zakladatel kostela byl přirozeným jeho fojtem, vyvinul se z fojtství patronát, s nímž však nesmí býti zaměňován (viz *advocati ecclesiarum*). Též na svých vlastních statcích jmenovali panovníci fojty, poskytujíce obyvatelstvu podobného postavení, jakého požívalo obyvatelstvo immunit. Mimo to jmenováni bývali fojtové i v městech k vykonávání soudní pravomoci, jež pánu města příslušela, a tak i rychtářství města neb vesnic slove *a.* neb *officium a*-ae. Nejčastěji slove tak u nás rychtářství biskupských a klášterních měst a vesnic. — 2. *Ochranou církve* (*jus advocatiae*) rozumí se v právu církv. nejčastěji veškerá činnost státu, jíž zaručuje se církvi svobodné užívání práv jí příslušných a ohled k stavu duchovnímu, jenž práv svých zbraní hájiti nemůže. Zejména záleží *a.* v ochraně svobody učení, kultu a disciplíny, jakož i v nerušeném nabývání a správě vlastnictví. Tuto státu i církvi stejně spravedlivou *a*-i představuje si mezi josefinisty nejmírnější Zallwein (Principia tom. IV. p. 382.) jako povinnost státu, církve a práva jejího hájiti. Vedle tohoto passivního práva má však zeměpán také práva aktivní, která sama o sobě s *a*-i nesouvisí, nýbrž propůjčena jsou mu církví v odměnu za tuto ochranu; a proto je veliký rozdíl mezi právem, které koruně přirozeně náleží, a *a*-í, jež z ustanovení církve jí patří; obou nelze směšovati. Této povinnosti své k církvi byl si křesťanský stát středověký ve vlastním zájmu dobře vědom, třeba hranic uvedené definice nebylo vždy přesně šetřeno. Od dob náboženského ediktu milánského nepokládali se císařové, jako v dobách pohanských, za pontifices maximi, nýbrž za *advocati ecclesiae* (Cod. I. 1—3.), potírajíce bludy proti víře jako zločin státní (Cod. I. 5.) a odstraňujíce znenáhla marastické pohanství. Nejpatrněji jeví se tato ochrana v zákoníku lustinianově (Cod. I. 1. tit. 5., 7. a 11.). Ba *a.* státu šla tak daleko, že nadána byla církev mnohými právy, jež přestupovaly meze její duchovní působnosti. Tím však stala se církvi nebezpečnou, neboť císařové začali politické a světské záležitosti směšovati s církevními (Nov. 7. c. 2.) a hleděli, i přes odpor papežů, nejednou ve věcech církevních i ve věcech víry (c. 4. D. 96.) vliv svůj uplatňovati, jako učinili již císařové Basiliskus (476) a Zeno (482) ve zmatcích monofysitských, což v pozdějších bojích náboženských znova se opakovalo. Tak uzrávalo znenáhla na východě vlivem nepřirozené *a*-e státní církevnictví, jež zbavilo církev samostatnosti a učinilo z ní ústav státní; dějiny označují to jménem caesaropapismu či byzantinismu, který v řeckém rozkolu byl dovršen. *A.* státu pro církev západní nebyla tak osudnou. Římské císařství od dob Karla Vel. bylo ochráncem církve ve smyslu církevním. Sbratřené imperium a sacerdotium podporovalo se vzájemně, a to i přes mnohé neshody a výstřelky; vždy sliboval zvolený císař býti *defensorem církve*. Od dob západního rozkolu, jenž začal volbou Urbana VI. (1378) a vlekl se až do r. 1429, začala světská knížata soustavně zneužívati *a*-e a pod jejím pláštěm vměšovati se v záležitosti církevní, v čemž nemalé podpory doznali se strany t. zv. reformace. V zemích protestantských utvořily se dle territorií samostatné státní církve, jichž vrchní správu převzali odpadlí panovníci, kteří náboženské novoty zaváděli nezřídka jen z tohoto

důvodu; vždyť znamenalo to valné rozšíření jejich moci. K ospravedlnění této praxe vymýšleli protestantští theologové a právníci různé systemy, z nichž nejobvyklejší jsou episkopální, territoriální a kollegiátní, jež však mají týž účel: dosavadnímu církevnímu zřízení odporující zeměpanskou církevní správu před veřejnosti ospravedlniti. Byť sebe nejapnější byly, přec neminuly se, jako každá fráze, s účinkem. Brzy začali i absolutističtí panovníci katoličtí, vidouce, že moci protestant. vladařů, rozšířené i na obor církevní, nemohou více církví příslušné meze býti kladeny, osvojovati si protestantský názor, že přísluší jim na základě ochrany, jíž církvi skýtají, právo rozhodovati o vnějších záležitostech církve *(jus majestaticum circa sacra)*. Značně je v tom také posílila gallikánská theorie, jež viděla v *a*-i t. zv. právo vlivu (droit de l'influence) a febronianské jus protectionis, jež bylo jen ohlasem panujícího v XVIII. stol. principu o absolutní státní moci. Státníci a kanonisté ochotně chopili se těchto theorií a přes míru je rozvinuvše, přizpůsobili praxi. A tak vznikla z *a*., výsostního práva státu, celá řada důsledků, jež otvíraly moci státní široké pole působnosti i v oborech pouze církevních a takořka celou disciplinu církve katolické v ruce moci státní vydaly, právě tak jako tomu bylo v náboženských společnostech protestantských. Kanonisté josefinští ze školy Febroniovy uvádějí celé seznamy oprávněností, jež vladaři v církv. záležitostech na základě práva *a*-e sluší (*Pehem*, Praelectiones juris can. I. 527; *Febronius abbreviatus* str. 267; *Eybel*, Introductio in jus eccl. II. 62. násl. a. j. v.). Jenom namátkou některá: Přísluší jim právo sněmy církv. svolávati, brániti poruchám náboženských míru, zejména aby pod pláštěm nových dogmat nebylo zaváděno učení pokoj ve státu ohrožující, spory bohoslovecké dovolovati a zakazovati, stanoviti míru vědomostí, věku a počtu pro kandidáty vyšších svěcení. Jako přísluší církvi stanoviti ohledem na svátost manželství jisté překážky, tak má panovník právo stanoviti je ohledem na občan. smlouvu. Moc státní vykonává censuru duchovních knih, pořizuje o statcích církevních k většímu prospěchu církve, vymezuje hranice diecesí, zřizuje, spojuje a dělí obročí církevní, bdí nad zákony církevními, odstraňuje zlořády a m. j., zkrátka moci státní vedle tohoto názoru podrobena téměř celá disciplina církevní, tak že duchovní jsou jen statními zřízenci, jimž se jest spravovati předpisy státními. Ochrana církve v policejním státu nebyla *a*-í po smyslu církevním, nýbrž porobou církve, neponechávajíc jí skoro žádného práva a činíc papeže a biskupy zbytečnými. Proto nechtěla-li se církev svých nezadajných práv vzdáti a jíti cestou nesjednocené církve řecké a tak utonouti ve státu, bylo nutno proti tomu se ohraditi. Revoluční idee r. 1848, ač o sobě zavržitelné, byly přece přirozenou reakcí také proti tomuto církev ujařmujícímu absolutismu, a výsledkem jejich v Rakousku byt konkordát z r. 1855, který *a*-i státu zase v příslušné meze uvedl, ovšem ne na dlouho. Formálně zrušen a nahrazen byl zákonem ze dne 7. května 1874, jímž upraveny zevní poměry církve. Jest to, jak sám se nazývá, „system evidencí a kontrol", jimiž mají zájmy státní býti chráněny oproti církvi. Proto nejsou ustanovení tohoto zákona o církevních úřadech a obročích, o vykonávání správy duchovní a moci církevní, o vzdělání kandidátů stavu duchovního, klášterních společnostech, o jmění církv. a státním dohledu k jeho správě a j., leč jen zase řadou josefinských zákonů, opírajících se o *a*-i státní v novém rouše; o povinnosti vlastní ochrany však se tam řeč neděje, ač i josefinští kanonisté ji slušné místo popřávali. (Srov. *Haring*, Grundzüge d. kath. KRs. II. 624; *téhož* Kirche u. Staat, München 1907; *Rösch*, d. K.-R. im Zeitalter der Aufklärung, Archiv für K. KR. roč. 1903—4; *Henner*, Poměr mezi státem a církví, Praha 1906; *Heiner*, Kath. K.-R. I. 342 násl. II. 215; *Laurentius*, Institutiones juris eccl. Friburgi 1904 p. 637 ssq.) — 3. K břemenům patrona náleží *a*. či *defensio*, jež úzce souvisí s někdejším fojtstvím a k vytvoření se práva patron. přispěla. Tato *a*. netýká se ovšem záležitostí výlučně duchovních, na něž patron vlivu nemá, nýbrž toliko správy beneficia církevního, jehož je patronem, a dozoru k této správě. Jest tedy patronovi volno nahlížeti v účty a shledá-li nesprávnosti, právem *a*-e má na ně biskupa upozorniti (c. 31. C. 16. q. 7.). Po obecném právu patří mu, aby vždy slyšen byl, jedná-li se o změny úřadu neb obročí patronátního (sloučení, rozdělení a zejména zcizení vlastnictví a p., srov. Trid. XXI. c. 7. de ref.). Nepřísluší mu však na základě této *„cura providentialis"* visitace kostela aneb obročí, byť se jen týkala jmění tohoto ústavu (Trid. XXII. c. 2; XXIV. c. 3., XXV. c. 9. de ref.), může se jí však, konají-li ji orgánové církevní, k vlastní informaci súčastniti. Výlučná správa jmění patronátního ústavu aneb právo požívati důchodů jeho k účelům soukromým, nesrovnává se s *a*-í a jest patronovi zakázána (c. 4, 23. X. III. 38; Trid. XXIV. a XXV. uved. c.). Právo částečné v některých zemích, na př. v Rakousku (viz zákon z 7. V. 1874. §§ 7, 42, 43, 46, 57.), rozšířilo pojem *a*-e, vyhrazujíc patronovi, pokud jde o práva břemenná, mnohem více moci, ale ukládajíc mu také více břemen, než právo obecné (viz *patronatus*). Všecka práva patronova plynou z povinnosti *a*-e, vedle níž jest patronovi hájiti práv církevního úřadu resp. obročí patronátního a jeho legitimních držitelů. Právům těm však, poněvadž právo patronátní jest jus favorabile, neodpovídá mravní povinnost, vedle níž by jich patron vždy užíti musil. *Sdl.*

advokát (advocatus, patronus causae, orator, causidicus, togatus, defensor) jest právní přítel a pomocník, jenž vedle sporné strany záležitost její „per deductiones juris et facti" na soudu hájí (X. I. 37, de postulat.). Nemá býti zaměňován s prokurátorem (ač se někdy tak děje), který na místě sporné strany, jako její zástupce a mandatář, má účast na sporu (c. 1. X. I. 32.). Zřízení advokátské vedle práva církv. v podstatě odpovídá ustanovením práva justiniánského. I zde tvoří *a*-i korporaci; stav advok. je veřejným a čestným úřadem (officium nobile), jejž zastávati mohou jen rozšatní, zachovalí a práva znalí mužové, kteří vykázati se mohou jistou praxí. Vedle kleriků mohou na soudu duchovním úřad *a*-a převzíti i laikové, jsou-li doktory práv a jinak po právu schopni a připustí-li je biskup (S. C. Ep. et Reg. 11. června. 1880). V úřad ten však nemohou se uvázati ženy a osoby zlopověstné (c. 2. § 2. C. 3. q. 7.), židé, pohani, bludaři (c. 6. X. V. 6; c. 13. § 5. X. V. 7.) a z církve vyobcovaní (c. 7. X. II. 1; c. 8. in VI. V. 11.), ignoranti ve vědě vůbec a právní zvlášť, slepí, hluší, nevolníci a vůbec osoby 17 let mladší, soudce při líčení, v němž má pronésti rozsudek, jakož i osoby duchovní a řeholníci za okolností právem zřejmě vytčených (c. 1—4. X. III. 50.). Zejména zakazuje právo duchovním osobám vykonávání advokacie na soudu světském, nejedná-li se o vlastní záležitost aneb o při kostela, u něhož obročí požívají, aneb o osoby příbuzné, jež nemohou snadno dostati *a*-a jiného, aneb nejde-li o zastoupení osob ubohých (c. 1, 3. X. I. 37.). Než ani na soudu duchovním nemají úřadu toho se podjímati proti vlastnímu kostelu (c. 3. X. III. 37.) ani proti vlastnímu biskupovi (c. 15. X. V. 31.). Rovněž pro nebezpečí vadnosti z nedostatku jemnosti srdce (c. 5. 9. X. III. 50.; c. 3. in VI. III. 24.) nelze jim na soudu

hrdelním úřad advokáta převzíti, který jako trvalé zaměstnání se jim na soudu světském vůbec zakazuje (c. 1. X. 1. 37.), „quia sacerdotis est nulli nocere, omnibus autem velle prodesse". Na soudu duchovním však úřad *a*-a může převzíti každý po zákonech schopný a práva znalý kněz i řeholník se svolením představených, a stranám je volno ku pomoci přibrati kteréhokoli zákonem přípustného *a*-a (*a. voluntarius*), nuceny však jsou k tomu jen tehdy, nejsou-li s to, aby věc svou soudu náležitě přednesly a sebe hájily. Chudým, kteří advokáta potřebují, přidělí jej soud z řad immatrikulovaných či řádných advokátů zdarma, z povinnosti úřední (*a. necessarius*). Již od nejstarších dob uznává se stav advok. v právu církv. za nutného člena při konání spravedlnosti: in omni judicio 4 personas necesse est semper adesse, i. e. judices, accusatores, defensores congruos atque testes legitimos (c. 1. C. 4. q. 4.). Povinností *a*-a jest svěřeného klienta o věci poučiti a dle možnosti se ho ujmouti, svědomitě o nabytí jeho práva se přičiniti, rozepři však zbytečně neprotahovati a nic na prospěch jeho neuváděti, co nebylo by správno a spravedlivo. Proto nesmí býti *a.* zástupcem rozepří nespravedlivých, lze mu však zastupovati věc, která jest aspoň důvodnou (probabilis), neboť každá rozepře vzniká z pochybnosti. Pokud neshledá, že záležitost, jejíž obhajování převzal, jest nespravedlivou, nemá se jí vzdávati a tak věrným klientovi zůstati a o jeho rozepři mlčení zachovati (*Schmalzgruber* in tit. 37. de postulando, l. l. decret.). Za tou příčinou jest advokátům na počátku rozepře složiti v ruce představených církv. přísahu, že věrně úřad svůj a bez obmyslů konati budou, nevymáhajíce nemírných honorářů (c. 1. C. 15. q. 2.). O tom, kdo může býti advokátem při duchov. soudu ve sporných a trestních záležitostech v Praze, a jaký obor činnosti mu tu vykázán, viz §§ 17. nn. „Navedení daného praž. k. a. duch. soudu". [Viz Dr. *Kašpar*, Advokacie se zřetelem k církv. právu v ČKD. 1902; *Ferraris*, Prompta bibl. canon. v. advocatus.] *Sdl.*

advokáti kurie římské. Nejnovější ustanovení, týkající se *a*-ú při *soudních dvorech římských*, obsahuje zvláštní zákon vydaný zároveň s konstituci Sapienti consilio 29. června 1908, kterou reorganisována římská kurie. V tit. 3. kan. 44—46. stanoví se, že vlastními advokáty posv. Rotty a apošt. Signatury jsou *advokáti konsistorní*, kteří jsou pomocným personálem římských úřadů a patří ke kuriálům v užším smyslu. Jest jich 12, z nichž 7 nejstarších slovou numerarii či participantes, ostatních 5 supernumerarii. Tvoří kollegium s děkanem v čele, a nejdůležitějšímu postavení těší se z nich *a. fisci* a *a. pauperum*, vykonávajíce nobile officium zdarma. Mimo tyto *a*-y konsistorní připouštějí se však u soudních dvorů i jiní, kněží i laici, jsou-li jen doktory práva církv., mají 3letou praxi, mohou se vykázati diplomem o vykonané advok. zkoušce před sborem Rotty, podepsaným děkanem a notářem tohoto soudního dvoru, a složí přísahu. Jinak vázáni jsou uvedenými obecnými zákony o *a*-ech a pravidly obou těchto soudních dvorů. Fungují-li v záležitostech svatořečení v kongregaci posv. obřadů, jest jim vyhověti zvláštním předpisům, touto kongregací vydaným (normae comm. cp. VII.). K rozkazu děkana posv. Rotty a kardinála prefekta apošt. Signatury jest jim z úřední povinnosti zastupovati ty osoby zdarma, jimž tyto úřady dobrodiní to skytly. Pro nezachování předpisů mohou býti trestáni, ano i ze seznamu *a*-ů vyloučeni. O dosti značných honorářích jedná dodatek k tomuto zákonu v hlavě 3. Strany však nejsou nuceny si *a*-a vzíti (tit. l. cp. 3. § 30.); vezmou-li si ho však, nutno, aby byl approbován a aby dostalo se mu stranou písemného mandátu. Obhajování děje se písemně (ne přes 20 tiskových stran) a jest podepsáno stranou i *a*-em; ústní rozklad, připustí-li jej soud, má učiniti *a.*, který má též strany poučiti o pravidlech a zvyklostech soudu (can. 18. § 4.). Viz: *ČKD.* 1908 a 1909: Reorganisace kurie papežské; *Henner*, Znovuzřízení kurie římské, Praha 1909; *Ferraris*, Promp. bibl. can. v. advocati consistoriales. *Sdl.*

advocati ecclesiae (fojtové, zádušníci, ochránci církevní); tak sluli ve středověku světští úředníci, jimž bylo svěřený sobě kostel aneb klášter a jeho majetek brannou mocí proti násilnostem chrániti, na soudech světských zastupovati a také v duchovním území, ochraně jejich svěřeném, jež vymaněno bylo z moci knížecí, o světských rozepřích rozsuzovati. Již nejstarší křesťanští císařové, po vzoru římském (Dig. 1. § 13; tit. 55. Cod. l. 1.), jmenovali k návrhu biskupovu takové zástance kostelů a jejich duchovenstva na soudech světských (*defensores*, do jisté míry také ἔκδικοι, σύνδικοι. V Cařihradě byli čtyři druhy těchto defensorů čili ἐκκλησιέκδικοι, t. j. a) obhájci kleru ve věcech trestních (πρωτέκδικοι), b) ve věcech sporných, c) ἔκδ. τοῦ βήματος (slul též πρωτόπαπας) a d) ἔκδ. τῆς ἐκκλησίας. Těchto posledních bývalo později 10. Z východu přešel ústav ten do církve západní a defensores zaujali význačné postavení. Bylo jim hájiti zájmů církve vůbec a též zájmů patrimonia sv. Petra. Dle Ordo Roman. bylo jich 7; první z nich slul primicerius defensorum či primus defensor. Význam jejich vzrostl zejména od dob znovuzřízení západního císařství, kdy císařové sami prohlásili se za nejvyšší ochránce církve a Karel Vel. biskupům a opatům přikázal, aby si *a*-y, kteří mají předepsané vlastnosti, zvolili (Pertz, l. l. 43, II. 16.). Zvláště moc jejich vzrostla od těch dob, když poslání defensorů záleželo také z obrany církevn. práv a statků proti násilnostem, a proto úřadu toho schopnými byli jen mocní laikové. Od těchto dob zvání jsou *a. ecclesiae* a staré zřízení defensorů přizpůsobeno ústavu germánských poručníků nad osobami zbroje neschopnými, k nimž i duchovní náleželi. Přirozeným advokátem kláštera aneb kostela byl zakladatel aneb král jako nejvyšší fojt církve, jenž dával se zastupovati některým z dvorních úředníků (*subadvocatus*), aby rozepře duchovních poručenců zastupoval a v případě nutnosti vedl brannou moc území duchovního (ministeriales), jak na obranu církve a vlasti, tak na obranu práva statků církevních. Vedle toho volili si však představení církevní také samostatně své *a*-y, nemohli jich však, i když samostatně si je zvolili, libovolně sesazovati, a tím stával se duchovní poručenec závislým na ochraně (mundium) advokátově, což jevilo se nejpatrněji mocným druhdy vlivem *a*-ů při ustanovování představených dotyčných kostelů. Neuspořádané poměry právní a násilná doba tehdejší nutily církev, aby nezřídka i nebezpečné zřízení *a*-ů podržela, a dokud nepřestupovali mezí působnosti své, byla jim hojnými lény za to vděčnou. Když však mnozí jen z lakoty o *a*-i se ucházeli, přirozeno, že církev poručnictví takové těžce nesla, a proto snažila se přeměniti fojtství zase v prvotní poměr zmocňovací. V této snaze po samostatnosti podporoval ji vývoj immunit, jimiž území duchovní bylo vymaněno z pravomoci královské, jíž potom vykonávali *a*-i jménem církve. Vzhledem k dvojí povinnosti *a*-ů, hájiti církev na soudech a býti soudci světskými v území duchovním a brániti práv a statků církevn., rozlišováno mezi *a. eccl. togatus* (forensis) a *a. eccl. armatus*, obojí úřad však zastávala pravidelně táž osoba. Z pravidla žádáno, aby v diecesi byli usazeni a měli tam své vlastnictví. Za služby své měli léna církv., za vý-

kony soudní plynul jim příjem třetiny pokut uložených a dlužních pohledávek (*a. tertii banni*), kromě dávek ze dvorů, výživy po dobu zasedání soudu a j. Dávky ty nezřídka tak vzrůstaly, že *a*-i stávali se pravým opakem toho, čím měli býti, pokládajíce obročí církv. za své a nakládajíce s duchovními jako se svými vasaly. Proto již mohučský sněm (r. 813, c. 50.) klade biskupům a opatům na srdce, aby volili jen takové *a*-y, kteří nejen mohou církve hájiti, ale také dávají záruku, že jí utiskovati nebudou. Ochranný poměr byl pro fojty pramenem jakéhos výsostního práva a nemálo přičinil k vývoji práva patronátního, ku vměšování se laiků v záležitosti církevní a k neoprávněnému obohacování se církevními statky. Proto biskupové aneb knížata, zakládajíce klášter aneb kostel, vymiňovali sobě a nástupcům jmenování *a*-a. Zvykem přicházel úřad ten pravidelně na vlastníka určitého panství neb hradu, a proto pokládán za léno a jako takové, zvlášť byl-li výnosný, prodáván. A tak klášterům, které se nemohly zbaviti *a*-a utiskovatele, nezbývalo, než značnými obětmi se vykoupiti, neboť zákazy proti zneužívání *a*-e nebyly dosti účinné. Ve XII. a XIII. století bylo třeba nejpřísnějších censur papežských i pomoci císařovy, aby ústavy církevní ubránily sebe i poddané před násilnostmi některých fojtů (c. 23. X. III. 38; c. 12, X. V. 37; c. 13. in VI. I. 6.). *A. e.* zanikli znenáhla spořádanějšími poměry soudními a vývojem práva patronátního. V zemích starorakouských zachovalo se někde fojtství dosud a připadá mu soudní zastupování svěřeného beneficia a dozor nad správou jeho jmění. R. 1856 žádali rak. biskupové, aby fojtství, jako poměr nyní neodůvodněný, bylo zrušeno, ale dosud se tak nestalo. Při kostelích matice náboženské nazývá se patronátní zástupce až dosud komisarem fojtovním. *A. e.* ve smyslu státoprávním byli pro církev římskou králové francí a císařové římsko-němečtí; zváni: advocatus s. Petri, pacificus, defensor romanus a j. (*Thomassin*, Vetus et nova eccl. discipl. III. I. 2. c. 55; *Walter*, Deutsche Reichs- u. Rechtsgesch. 2. vyd. str. 213. násl.; *Ferraris*, Pr. bibl. can. v. advocati ecclesiarum.) *Sdt.*

Advokáti sv Petra, jméno spolku advokátů, zřízeného při oslavě 50tiletého biskupského jubilea Pia IX. na obhajování práv Stolice apoštolské. Obdržel též pochvalné listy papeže Pia IX. a Lva XIII., který potvrdil stanovy jeho brevem z 5. července r. 1878. Sestával z právníků jako členů řádných; mužové o církev zasloužilí mohli se státi členy mimořádnými. Ač nebylo členství spojeno s žádnými tituly nebo nároky u dvora papežského, přece mnozi se stali jeho členy v četných diecesích. Přede dvěma lety objeveny byly nepořádky v administraci spolku a od té doby o činnosti spolkové není zpráv. *Stejsk.*

advocatus Dei, neúřední název postulatora causae při processu beatifikačním nebo kanonisačním, jemuž přináleží shledávati všechny doklady, které by při processu mohly přispěti ku provedení beatifikace nebo kanonisace. Jeden z nich bývá v diecesi nebo v řádu, druhý v Římě při processu apoštolském. Žádný z nich nemůže býti svědkem v záležitosti jimi zastávané. Při blahořečení sv. Jana Nepomuckého byl postulatorem Jan Ludvík Steyer, kanovník v. v. metrop. kapitoly pražské. *Stejsk.*

advocatus diaboli, žertovný název promotora fidei, jehož úlohou jest podávati všechny možné námitky proti blahořečení nebo kanonisaci. Musí mu býti předloženy všechny spisy processu, musí býti pozván sub poena nullitatis ke všem schůzím k této záležitosti se vztahujícím. Stálý úřad promotora fidei zřízen byl teprve za Urbana VIII. Zprvu býval promotorem fidei advokát fisku, později osoba různá, vždy však ze sboru advokátů konsistorních. Při blahořečení sv. Jana Nep. byl jím Prosper de Lambertinis, pozdější papež Benedikt XIV. *Stejsk.*

adyton (ἄδυτον, ἀ záporné [privativum] + δύω = vcházím) = abaton, část svatyně, do níž laikové nemají přístupu (presbytář).

Aebischer Jeronym, dr., OSB, prof. bohosl. v Einsiedelu, *n.* 1858, *sp.* Wie man die Seelen rettet (1894), Die Volksmission (1895), Gedanken zur würdigen Feier der hl. Messe (1896).

Aedan sv. v. Aidan.

Aedesius sv. 1. apoštol Abessinie v. čl. Abessinie str. 14. — **2.** bratr sv. Apfiána (v. t.), byl jakožto křesťan odsouzen k těžké práci v dolech palestinských; posléze v Alexandrii do moře uvržen kol. 306. Mart. R. 8. dubna.

Aedesius (Ædesius), básník křesť., přítel sv. Hilaria, *z.* kol. 440; z jeho básní zachovalo se pouze 12 veršů v životopise řeč. světce. *Hurter*, Nomencl. I³, 424.

Aedewold (Aethelwold, Aedelwuld), bisk. lichfieldský 818—830, *sp.* utrpení Spasitelovo dle čtyř evang., řeči, hymny a. j.; vyd. *A. B. Cuypers* „The Prayer Book of Aedelwuld the Bishof, commonly called the Book of Cerne" (Cambridge 1902), srvn. *Hurter*, Nomencl. I³ add. XV.

aedicula turrita, relikviář na způsob věžky, v. relikviář.

aedificatio (exstructio) vystavění, aneb náklad na stavbu kostela a jiných budov, nutných k zřízení církevního úřadu neb ústavu, předmětů to práva patronátního. Dle glossy ku c. 26. C. 16. q. 7. „patronum faciunt dos, aedificatio, fundus", jest *ae.* jedním z úkonů fundace či založení, jíž nabývá se původním a řádným způsobem, ipso jure, jestliže byla biskupem přijata, vzhledem k založenému kostelu resp. úřadu církv., právo patronátní (c. 25. X. III. 38.). Rozumíme pak fundací poskytnutí hmotných prostředků, nutných k založení úřadu, neb ústavu církevního, což děje se trojím, glossou uvedeným úkonem. Než patronem nestává se jen ten (ať fysická, neb juristická osoba), kdo jsa po přirozenosti práva patronátního (jus spirituali adnexum c. 16. X. III. 38.) schopen práva toho, kostelu (úřadu církv.) zajištěný důchod přikázal, pozemek naň věnoval a svým nákladem postavil, nýbrž i ten, kdo jednoho z těchto úkonů se podjal, je-li o ostatní jinak, na př. sbírkami, postaráno (c. 25, X. III. 38: si quis ecclesiam cum assensu dioecesani construxit, ex eo jus patr. acquirit; Trid. XXV. c. 9. de ref.: decernit s. synodus, ut titulus juris patronatus sit ecc. fundatione vel dotatione; XIV. c. 12. de ref.). Nenabývá však práva patron. ten, byť i pozemek daroval a stavební náklady nesl, dokud nemá kostel, neboť ten bývá nejčastěji předmětem práva patron., zajištěný dostatečný důchod (dos), aby výlohy jeho trvalé hrazeny býti mohly. Teprve když by důchody ty opatřeny byly, vzniká právo patr. třeba jen z titulu *ae*-is. Konkuruje-li při založení resp. při jednotlivých součástech fundace více osob a činí-li na základě toho nárok na právo patr., nabývají patronátu in solidum (compatronatus). Pouhou opravou aneb rozšířením kostela nenabývá se patronátu, za to však reaedificatio, t. j. znovuzřízení zbořeného kostela, jest titulem k nabytí patronátu, jako *ae.* a jako nová, aneb valně zvětšená dotace (arg. c. 24. D. 1. de con.; c. 6. X. III. 40.), jestliže původní patron, jsa biskupem vyzván, povinnosti své neplní. Ovšem, že nabývá ten, kdo náklad na novostavbu věnuje, patronátu jen tehdy, jestliže předem si tak vyminil a biskup dal k tomu své svolení. Ať nabývá se práva patron. na základě jakéhokoli titulu, tedy i *ae*-is, jest vždy nutno šetřiti všech náležitostí, jež zřízení církv. úřadu vyžaduje. Kromě toho musí stavba patronát pod-

miňující býti trvalým darem, církvi učiněným s úmyslem založiti kostel, a ne snad poskytovati almužnu, a od biskupa jako založení úřadu církevn. býti přijat (c. 1. D. 1. de cons.). Tím již vzniká patronát, jestliže se ho někdo výslovně nevzdává (c. 25. X. III. 38.). *Sdl.*

aedilové (od aedes), tolik co dozorci, pomocníci, podřízení úředníci. V některých kapitolách název oněch kanovníků, kteří děkana nebo toho, jemuž vrchní dozor nad správou kapitolního a kostelního jmění přísluší, u vykonávání těchto povinností podporují. V Kolíně n. R. volení dle statutu kapitolního tři canonici aediles na tři léta, kteří spolu s proboštem pověřeni jsou správou jmění chrámu metrop. i jmění kapitolního. Podobně jeden z aedilů spolu s proboštem má tam svěřenu správu archivu. (*Schneider*, Die bischöfl. Domkapitel, 206, 258).

aedituus (z aedes a tueor) tolik co *ostiarius* nebo *janitor*, česky dveřný, tudíž ten, kdo přijal první ze čtyř nižších svěcení (viz *ostiariat*). Co bylo jejich úkolem, vysvítá nejlépe z allokuce, kterou světitel k nim má, když dí: „Ostiarium oportet percutere cymbalum et campanam; aperire ecclesiam et sacrarium; et librum aperire ei, qui praedicat. Providete igitur, ne per negligentiam vestram illarum rerum, quae intra ecclesiam sunt, aliquid depereat; certisque horis domum Dei aperiatis fidelibus et semper claudatis infidelibus." Úřad tento nyní vykonávají při klášternich kostelích zpravidla bratří-laikové, při jiných pak kostelích sluhové kostelní, kostelníci a zvonící. — *A*-i („kostelníci" v. t.) zvání u nás dříve též farníci-laikové, kteří účastnili se spolu s farářem a patronem správy zádušního jmění, a kteří tam, kde nyní existují, mají název *zádušníci, kostelní hospodáři* (vitrici, procuratores, provisores, iurati, matricularii, magistri fabricae a pod.), majíce za povinnost zejména ve věcech peněžitých, vymáhání poplatkův a důchodů zádušních, faráře podporovati (viz *správa jmění církevního*).

Aegae, někd. bisk. v Cilicii; *Gams* Series 436 uvádí několik biskupů z let 285—553; na prvém místě sv. Zenobia mč. (kol. 285—304).

Aegaea (Aegas), někd. bisk. v Malé Asii; *Gams* Series 444 uvádí několik biskupů z let 250—787.

Aegerl (Egerl) Karel, znamenitý švýc. malíř na skle, *n.* kol. 1510—15 v Curychu, *z.* 1562; v letech 1557—1562 zhotovil hl. své dílo: řadu maleb na skle pro ambit kl. Muri (od r. 1841 uloženy v kant. museu aaravském).

Aegidiáné, stoupenci Aegidia de Columna (v. t.).

Aegidianae constitutiones zove se sbírka zákonitých ustanovení, pocházejících z r. as 1360 od kardinála Aegidia (Gil, Jiljí) Alvareze Carilia Albornoze (v. t.). Kardinál Gil Albornoz byl totiž papežem Innocencem VI., který sídlil v Avignoně, poslán do Říma a státu papežského v čele vojska jako legát, aby tam působil k odstranění různých sporů a vzpour a k obnovení vlády papežské jak v Římě, tak v celém papežském území v Italii. To se kardinálu Albornozovi skutečně podařilo, tak že r. 1367 mohl se papež Urban V. vrátiti do Říma. Ustanovení a nařízení Albornozova, pod názvem *Ae. c.*, byla pak i v budoucnosti základem ústavního zřízení státu papežského.

Aegidius sv. v. Jiljí.

Aegidius 1. **Ae. z Assisi**, blahosl., františkán, bratr laik, jeden z nejdůvěrnějších druhů sv. Františka z Assisi, *z.* 1262 23. dub. Jeho krásné zbožné výroky („Verba aurea", „Dicta") častěji byly vydány tiskem, na př. v Mohuči 1463, v Antverpách 1634, nejnověji v Quaracchi 1905. Životopis jeho sepsal Leo Assiský (v. t.). Srvn. *Gisbert Menge* „Der selige Aegidius von Assisi, sein Leben u. seine Sprüche" (Paderb. 1906). — **2. Ae de Bailleoeul** (Artensis), doktor a prof. univ. lovaňské, *z.* 1478, *sp.* Kommentář k listům apoštolským (*Hurter*, Nomencl. II³, 923). — **3. Ae. z Caesari**, učený františkán, poch. z městečka Caesari, byl dlouhý čas missionářem v zemích řeckých; navrátiv se do Říma *sp.* „Controversiae Marcephesistarum haereticorum cum orthodoxa ecclesia" (Messina 1664). „Apologiae in Catalatinon Nathanaelis Xichae atheniensis" (Ben. 1678), „Casuum conscientiae brevissima ac originalis expositio" (t. 1678). — **4. Cantoris**, náčelník sekty v Belgii kol. 1411, jež zavrhovala učení o očistci, pekle, postu, modlitbě a čistotě, vedla k rozbujnělosti smyslné a hlásala, že nadešla říše Ducha sv. — **5. Ae. cardinalis** v. Gilo. — **6. Ae. Carlerii** v. Charlier. — **7. Ae. de Columna (Colonna) n. Romanus** ze vzneš. rodu řím. *n.* 1247 (n. kol. 1245), vstoupil do řádu augustin. Dokončiv v Italii studia filosofická povolán byl do Paříže, aby studoval bohosloví. Stav se žákem sv. Tomáše Akv. vynikl záhy tak, že pokládán byl za jednoho z nejlepších jeho žákův. Po smrti svého mistra hájil jeho nauk proti útokům na ně činěným. Jakožto učitel proslul důkladností důvodů, pročež nazýván *„doctor fundatissimus"*. Augustiniané na gener. shromáždění řádovém ve Florenci 1287 prohlásili nauky *Ae*-y směrodatnými pro svoje lektory theologie a studující („Quia ven. mag. nostri fr. Aegidii doctrina mundum universum illustrat, definimus et mandamus inviolabiliter observari, ut opiniones, positiones et sententias scriptas et scribendas praedicti mag. nostri omnes ordinis nostri lectores et studentes recipiant, eisdem praebentes assensum, et ejus doctrinae omni qua poterunt sollicitudine, ut et ipsi illuminati alios illuminare possint, sint seduli defensores"). Než doktorům pařížským učení to v některých částech se nezamlouvalo; k jejich radě biskup pařížský Štěpán Temperius zavrhl některé proposice. *Ae.* snažil se obhájiti je novými důvody, pročež věc předložena do Říma; papež Honorius IV. rozhodl, aby *Ae.* proposice ty odvolal, což on ochotně učinil. Od té doby nevzniklo o jeho učení již žádné nedorozumění. Král Filip III. svěřil mu vyučování syna svého, následníka trůnu. Pro vznešeného žáka svého *Ae.* napsal příručku filosofie morální a právní „De regimine principum libri III" (vyd. v Římě 1472, Ben. 1498, v Římě 1551, 1556, 1607 a j.). Když pak žák jeho jako Filip IV. na trůn vstoupil, *Ae.* jménem university jej pozdravil, napomenuv ho, by bedliv byl spravedlnosti. Na gen. shromáždění řádu v Římě 1292 *Ae.* zvolen za generála řádu; pap. Bonifác VIII. jmenoval jej k žádosti krále Filipa IV. 1296 arcibiskupem bourgeským. Na sněmu viennském neohroženě hájil nevinu Bonifáce VIII., složiv za tím účelem spis „De renuntiatione Papae sive Apologia pro Bonifacio VIII.", jímž uvalil na sebe hněv krále Filipa i velmožů franc. *Z.* 1316 22. pros. Vynikal ctnostmi tou měrou, že pokládán za blahosl. *Ae.* zpracoval nauku sv. Augustina způsobem scholastickým; spolu se sv. Tomášem pokládá hmotu kolikostí (kvantitativně) označenou za princip ojediňující (individující), a nikoliv, jako skotisté, formu; v naucc o milosti není prost jakéhosi nádechu semipelagianismu. Přehled zvláštností jeho nauky podal K. Werner ve spise „Der Augustinismus im späteren Mittelalter" (Vídeň 1883). *Sp.* mimo uvedené: „De potestate ecclesiastica" (theol. doplněk spisu „De regimine principum"), kommentáře ke spisům Aristotelovým (zvl. vynik. kom. k „Libri de anima" Ben. 1496 a 1500); „Quaestiones metaphysicales" (Ben. 1499, 1501, 1552), „De esse et essentia quaestiones tredecim" (Lips. 1493, Ben. 1503); „Tractatus de gradibus formarum" (Pad. 1493, Ben. 1500, 1502, 1552), „De formatione corporis humani" (Rimini 1626), „Comm. in Hexaeme-

ron" (Pad. 1549), „De arca Noe," „In cantica cantinorum," „In epist. ad Rom." (vesměs vyd. soubor. v „Opuscula" R. 1555), kommentář k sentencím Lombardovým (vyd. Ant. de Aguilar v 5 sv. v Kordově 1707), „Quodlibeta" (vyd. Petr Damasus de Coninck, Lovaň 1646) a j. Jest pravděpodobno, že od něho pochází text buly „Unam Sanctam". Značná část jeho spisů dosud nevydána. Něm. překl. jeho paed. sp. vyd. Michael Kaufmann v XV. sv. „Bibl. d. kath. Päd." (1904). — **8. Ae. Corboliensis** (Aegidii, de s. Aegidio Joannes), *n.* v Paříži, mnich bened. kl. corbeilského, stud. medicinu v Salerně, dle někt. i v Athénach (odkudž prý zván „*Ae.* Graecus" n. „Atheniensis"). Stal se osob. lékařem franc. krále Filipa II. (1180—1223). *Sp.* v lat. veršich medic. pojednání: „Carmina de urinarum judiciis et de pulsibus" (vyd. v Ben. 1494, Lyoně 1505, Strassb. 1506, Lyoně 1515, 1526, Basileji 1529), „Liber de vertutibus et laudibus compositorum medicamentorum, metrice compositus", „Liber de antidotis", „Liber de signis et symptomatibus aegritudinum". — **9. Ae. de Dammis**, mnich cist. kl. dunského v záp. Flandrech, sestavoval z mnohých rukopisů martyrologium, jehož však nedokončil; *sp.* „Lectura super omnes psalmos", „Lectura in ep. s. Pauli". *Z.* 1463. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ 924. — **10. Ae. Fuscararius (de Fuscariis)** z Bologni, znam. právník XIII. stol., první laik jakožto učitel kan. práva, *z.* 1289; *sp.* „Ordo judiciarius" (vyd. Bolog. 1572), „Quaestiones" (vyd. Reatz 1860), „De officio tabellionis". — **11. Ae. Graecus** v. *Ae.* Corboliensis. — **12. Ae. a s. Joanne Baptista** *sp.* „Divo Wenceslao Bohemorum duci ac martyri sertum" (Pr. 1643); vydal v knihtiskárně Urbana Baltasara Goliáše v Praze 1656 spis s titulem a textem latinským, českým a německým, se šesti rytinami: „Historická zpráva o ukrutných mukách, kterýmiž byl trápen ctih. bratr Alipius od sv. Josefa, clericus professus, congregací bratrův bosákův řádu sv. Augustina". *Zibrt*, v ČČM. 1905, 524. — **13. Ae. a s. Josepho** (Madejski), piarista polský v XVII. stol., *sp.* „Metropolis scientiarum d. Thomas de Aquino oratione declaratus" (Varš. 1719). — **14 Ae. a Lessinia (Luscinus, de Lessinis)**, dominikán, *n.* v prostř. stol. XIII. ve flanders. městečku Lessines, snad žák sv. Tomáše Akv., žil v Paříži v kl. sv. Jakuba, *z.* 1304. *Sp.* „Commentarius in I. et II. sententiarum librum", „De unitate formae substantialis", „De usuris in communi et de usurarum contractibus" tento spisek bývá přičítán sv. Tomáši Akv., mezi jehož spisy ve vyd. řím. 1570 vytišt. ve sv. XVII), „Flores casuum", „Quaestiones theologicae", „De temporibus seu de concordia temporum," „De geometria", „De cometis". Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ 386. — **15. Ae. Luniacus** (Lemmniacensis, de Legnaco, Legnano), františkán, prof. v Paříži kol. 1304, *sp.* výkl. k sentencím Lombardovým. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ 468. — **16. Ae. Luscinus** v. *Ae.* a Lessinia. — **17. Ae. de Merica** (Emmerich), karmelitán, lektor theol., světící bisk. cambraiský, *z.* 1505, *sp.* kommentář k Písmu sv., jenž se však nezachoval. — **18. Ae. de Mussis (Li Muisis)**, *n.* v Rougy 1274 (n. 1275), 1289 vstoupil do řádu bened., 1331 stal se opatem v Tournay, dějepisec a básník lat. i franc., *z.* 1352 (n. 1353). *Sp.* „Chronicon majus" (1348), „Chronicon minus" n. „Antiquitates Flandriae". Básn. jeho díla vyd. Kervyn de Lattenhove 1882. — **19. Ae. Orvalský**, cist. kl. orvalského (Aurea vallis) v belg. provincii Lucemburku kol. 1250, dějepisec pilný, ač nekritický; *sp.* pokračování letopisů Herigerových a Anselmových „Gesta pontificum leodiensium", podav dějiny let 1048—1251. Vyd. v Mon. Germ. Script. XXV. — **20. Ae. Parisiensis**, děkan kost. sv. Marcella v Paříži, *n.* 1162, *z.* před 1223, básník lat.; *sp.* „Carolinus sive De gestis Caroli Magni carmen hexametrum ad informationem Ludovici filii Philippi Augusti II. 5." (dosud jen z části vyd.). — **21. Ae. de Praesentatione et Fonseca**, Portug., příbuzný Petra Fonsecy S. J. (v. t.), *n.* 1539, augustinián, prof. theol. v Coimbře, vynik. učenec scholastický; *z.* 1626. *Sp.* „Disputationes de animae et corporis beatitudine" (Coimb. 1609, 1615), „De immaculata b. Virginis conceptione" (t. 1617). — **22. Ae.**, biskup **remešský** od 565, *z.* kol. 590. Vynikal ctnostmi kněžskými, pro něž jej Vanantius Fortunatus opěval; později usvědčen ze spiknutí proti Childebertovi II. austráskému, pročež synodou v Mettách 590 ze stavu duchovního vyvržen a do Strassburku vypovězen. — **23. Ae. Romanus** v. *Ae.* de Colonna. — **24. Ae. Roya**, cister., prof. v Paříži, opat kl. v Royaumontu (b. Mariae in Monte Regali), potom mnich v kl. dunském (Dunensis) ve Flandrech, *z.* v Bruggách 1478, *sp.* „Chronicon Dunense s. Annales Belgici ab a. 792 usq. ad a. 1478". — **25. Ae. z Viterba**, augustinián, vynikl jako theolog, kazatel, básník, humanista a znal. jaz. řec., hebr., chald., turec., persk. a arab.; od 1509 generál řádu, 1512 měl úvodní řeč na 5. sněmu later. (Hardouin Conc. coll. IX, 1576), byl biskupem různ. diec., 1517 stal se kardinálem, 1523 protektorem svého řádu a tit. (lat.) patriarch. cařihr.; podal Hadrianovi VI. pamětní spis o reformách (vyd. C. Höfler v Pojedn. mnich. akad.); *z.* 1532. *Sp.* „Historia viginti saeculorum per totidem psalmos conscripta" (duchaplná filosofie dějin); „Commentarius in I. I. Sententiarum Lombardi usq. ad dist. 17. ad mentem Platonis", „Eclogae sacrae", „Dictionarium seu liber radicum hebr.", „Libellus de Ecclesiae incremento", „Liber dialogorum", „Informatio pro Sedis Apostolicae auctoritate contra Lutheranam sectam". Spisy jeho zůstaly většinou v rukopise, jelikož *Ae.* ze skromnosti nechtěl je vydati, ač pap. Klement VII. k tomu jej nabádal. — **26. Ae.**, zvonař a konvář pražský (*Ae.* canulator, *Ae.* cantarista) 1477—1498. Srvn. *Rybička*, O čes. zvonařství 25. — **27. Ae.**, zvonař v Plzni (magister *Ae.*) 1479 až 1522 (snad dva zvonaři téhož jména). *Ibid.* 64—65.

Aegina, někd. bisk. pod metrop. athenskou (*Gams* Series 431 uvádí řadu bisk. z let 1396—1436).

Aegitaniensis (egitianen. dioec.), portug. bisk. Guarda.

Aegypt v. Egypt.

Aelam v. Elam.

Aelath v. Elath.

Aelbert v. Ethelbert.

Aelfegus v. Elfegus.

Aelfred v. Alfred.

Aelfrik (Alfrik) b. benediktin. opat eynshamský, zvaný „grammaticus", *n.* kol. 955, *z.* kol. 1020. Byv vychován v kl. wintonském (winchersterském) pod vedením opata Athelwolda, vstoupil 971 do kláštera, stal se 1005 opatem nově zal. kl. cynshamského, kdež setrval až do smrti. *Sp.* lat.-anglosaskou grammatiku, sbírku homilií (vyd. 1846 Thorpe „The Homilies of the anglosaxon church"; anglikáni vyvozovali z nich nesprávně, že prý *Ae.* popíral transsubstanciaci; v pravdě přidržoval se mínění Ratramnova, uznávaje v eucharistii přítomnost těla Kristova „duchovní", v tom smyslu, že chtěl vyloučiti pouze přítomnost hrubě hmotnou), životy svatých (vyd. Skeat 1881 „Aelfrics Lives of Saints"), přel. prvých 7 knih *SZ*, kn. Esther a snad i kn. Job do anglosaštiny a j. — **2. Ae.** sv., arcib. canterburský, pocházel ze vznešené rodiny kentské, byl mnichem v Abingdonu, od 974 opatem kl. v Malmesbury, stal se 990 bisk. wiltonským, 995 arcib. canterburským, *z.* 1005 (n. 1006); bývá zhusta směšován

s před. *Sp.* 35 kánonů, jednajících o nižších i vyšších svěceních, povinnostech kněží, zvl. o coelibátu, o knihách, jež kněží míti mají a j. (*Migne* Pl. CXXXIX.) — 3. *Ae.*, arcib. yorkský 1023 až 1051, jejž někteří rovněž ztotožňují s *Ae.* sub 1. uvedeným.

Aelia Capitolina, město, které císař Aelius Hadrian na troskách města Jerusalema 130 vystavěti dal a „*Aelii*" po sobě a „*Capitolinou*" po Joviši capitolinském nazval, poněvadž na místě starého chrámu chrám ke cti Joviše capitolinského postavil. V tomto městě nesměli bydliti žádní židé ani křesťané ze židovstva, kteří se obřezávali. Tu mnozí z nich opustili zákon nadobro, spojili se s křesťany z pohanstva a usadili se v *Ae. C.* Této církve byl prvním biskupem Marek, rodem pohan. Od časův Hadrianových ztratil Jerusalem veškerý význam, ano i jméno „Jerusalem" přišlo u pohanů v zapomenuti. *Kryšt.*

Aelnoth (Aelnothus), mnich a kněz rod. z Canterbury, žil dlouhý čas (24 let) v Dánsku, *sp.* kol. 1109 život sv. krále dánského Knuta (Kanuta), otišt. v *Boll. Acta Sanctorum* (10. čce). *Hurter*, Nomencl. II³, 62.

Aelred 1. **sv.** (Alred, Ailred, Aethelred, Ethelred), *n.* v Hexhamu 1109, vstoupil do kl. rievaulxského v Yorkshire, jehož opatem zvolen 1146, *z.* 1166 12. ledna. Vynikal neobyčejnou výmluvností, tak že nazýván byl „anglickým sv. Bernardem" („alter doctor mellifluus"). *Sp.* „Speculum charitatis", „De spirituali amicitia" (*Migne* mezi spisy sv. Augustina XL), „Sermones de tempore et de sanctis", „De vita eremitica ad sororem (*Migne* mezi sp. sv. Aug. XXXII), „Sermones de oneribus Isaiae", „De puero Jesu duodenni", „Vita s. Eduardi", „Vita s. Niniani a j. (vyd. *Migne* PL CXCV). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ 120—121. Byl znatel hudby církev.; proti výstřelkům hudby vícehlasé obrací se ve spise „Speculum charitatis", a to kapitolou nadepsanou „De abusu musices". — 2. **Ae.** (Alfred, Alured) **Beverleyský** (Aluredus Beverlacensis), kustos kostela sv. Jana v Beverley v Anglii, *z.* 1126. *Sp.* „Annales sive historia de gestis regum Britaniae" (vyd. *Hearne* v Oxfordě 1716).

Aelst Pierre van Edinghen (d'Enghien), vlámský tkadlec čalounů v Brusselu, činný od 1497; hlavním jeho dílem jest deset nádherných čalounů v Sixtinské kapli ve Vatikáně, provedených 1515 až 1520 dle kartonů Raffaelových a znázorňujících hlavně výjevy ze Skutkův apoštolských: 1. Zázračný rybolov (v. obr. 24), 2. Povolání sv. Petra, 3. Uzdravení chromého, 4. Smrt Ananiášе, 5. Kamenování sv. Štěpána, 6. Obrácení sv. Pavla, 7. Obět v Lystře, 8. Kouzelník Elymas, 9. Sv. Pavel káže v Athenách, 10. Svatý Pavel v žaláři. Každý z těchto čalounů stál 1600 dukátů. Původní kartony Raffaelovy z části se zachovaly (v. čl. Raffael); provedeny byly na způsob návrhů k malbám freskovým, mistrně sice, ale beze všeho zřetele k technice textilní. Právem se tudíž čalounům těmto vytýká, že jsou to vlastně freska tkanivem napodobená. Při provedení staly se některé odchylky od kartonů, a také barvy značně se liší od koloritu jejich. Nicméně právem pokládají se čalouny tyto za nejpřednější mistrovská díla umění textilního. Byly ostatně provedeny v několika exemplářích; takovéto repliky nalézají se v museích v Berlíně, Drážďanech, Vídni a Paříži, v král. paláci madridském a v „Palazzo Apostolico" v Loretě. Z dílny *A*-ovy pochází také řada čalounů umělecky méně cenných s výjevy ze života Páně, rovněž ve Vatikáně chovaných. Návrhy k nim dal zhotoviti Lev X. u žáků Raffaelových; čalouny dohotoveny byly teprve 1530 za papeže Klementa VII.; stály 20.750 dukátů. Srvn. *J. J. Guiffrey* v Allg. Lex. d. bild. Künste I, 97—98.

Aemiliana 1. sv. panna, jedna ze tří příbuzných sv. Řehoře Vel., jež společně vedly život Bohu zasvěcený. Mart. Rom. 5. led. — 2. viz Humiliana.

Aemiliani Hieronymus v. Jeronym Aemiliani.

Aemilianus sv. 1. **Ae.** lékař, mč. **africký**, spolu s jinými za pronásl. vandalského za krále Hunnericha, Mart. R. 6. pros. — 2. **Ae.** mč. v **Armenii** menší. Mart. Rom. 8. ún.: „In Armenia minori natalis sanctorum martyrum Dionysii, Aemiliani et Sebastiani". *Boll.* Febr. II, 158. — 3. **Ae. Cucullatus**, *z.* 12. listop. 574, kněz a poustevník v diec. tarazonské ve Španělsku (dle některých později opat. bened.); sv. Braulio, arcib. saragosský *sp.* jeho životopis „Vita s. *Ae.* confessoris, cognomento Cucullati" (Migne, PL LXXX); Mart. R. 12. listop.: „Turiasone in Hispania Tarraconensi beati Aemiliani Presbyteri, qui innumeris miraculis claruit, cujus admirabilem vitam s. Braulio Caesarangustanus episcopus descripsit". — 4. **Ae.** mč. v **Dorostoru** (nyn. Silistře v Bulh.) v Mysii za Juliana Apostaty

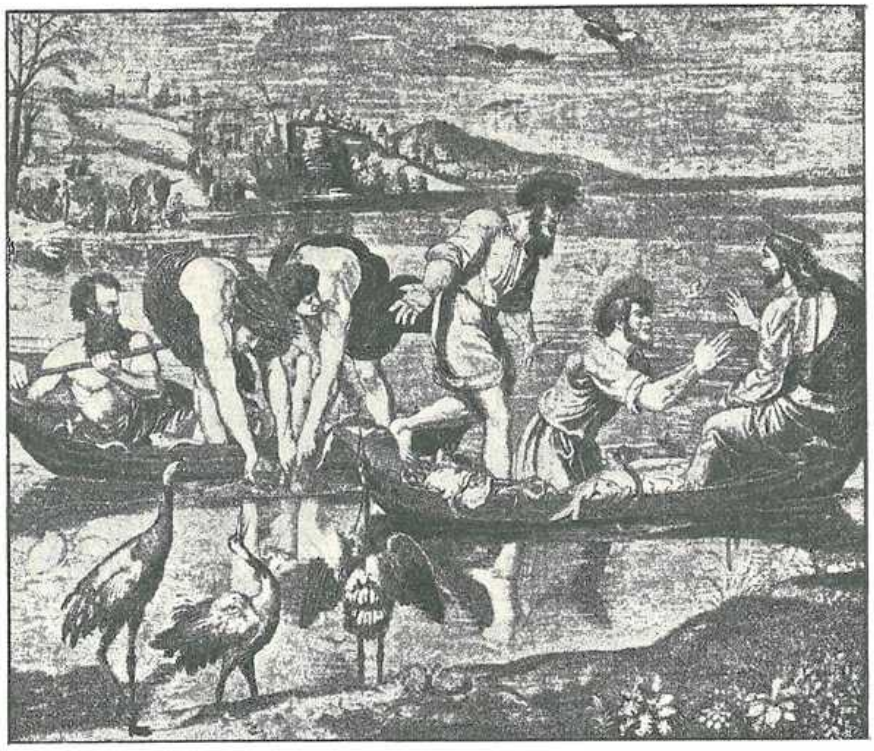

Obr. 24. Aelst: Čaloun tkaný dle kartonu Raffaelova.

pod vladařem Capitolinem uvržen do peci. Mart. R. 18. čce. (u Reků téhož dne). *Boll.* Julius IV, 370—376. *Nilles* Kal.[2] I, 217. — 5. **Ae.**, biskup **kyzický**, vystupoval za vlády Lva Arménského neohroženě proti obrazoborcům, i byl za to od císaře poslán do vyhnanství. Mart. Rom. 8. srpna, u Reků téhož dne. *Nilles* Kal.[2] I, 242. — 6. **Ae.**, opat kl. **Lagny** u Paříže, žák sv. Fursea (v. t.), s nímž přišel z Irska do Francie; *z.* kol. 660; sv. 10. bř. — 7. **Ae.**, biskup **nantský (Nantes)**, pocházel z Anglie; na výpravě proti Saracenům byl u Autunu zajat a odpraven kol. 726; uctíván jako mč.; sv. 25. čna. — 8. **Ae.** vojín, mč. v **Numidii** za pronásledování Valerianova. Mart. Rom. 29. dub. — 9. **Ae.** biskup **trevský (Trevi)** v Umbrii, rodem z Armenie, po mnohých mukách s 3 druhy sťat. Sv. 28. led. Bývá neprávem ztotožň. s *Ae.*-em sub 2. uvedeným; srvn. *Boll.* Febr. II, 158—160. — 10. **Ae.**, bisk. **vercellský** kol. 501; Mart. Rom. 11. září.

Aemilius sv. 1. mč. v **Capue**, Mart. Rom. 6. října. — 2. **Ae.** a **Castus**, mč. v Africe za pronásledování Deciova; zprvu dle zprávy sv. Cypriana (De lapsis c. 13.) dali se svésti k odpadu, potom však statečně podstoupili smrt ohněm kol. 250. Mart. Rom. 22. května: „In Africa sanctorum martyrum Casti et Acmilii, qui per ignem passionis martyrium consummarunt. Hos (ut beatus Cyprianus scribit) in prima congressione devictos, Dominus victores in secundo praelio reddidit, ut fortiores ignibus fierent, qui ignibus ante cessissent." — 3. **Ae.** mč. v **Sardinii**, Mart. Rom. 28. kv.

Aemilius Paulus Veronensis v. Paulus Aemilius Veronensis.

Aemona, dle *Gamse* (Ser. 327) ve IV. stol. biskupství v řím. voj. kolonii téhož jména na místě nynější Lublaně (v. t.); domněnka ta však o sídle biskupském v tomto místě vznikla mylnou záměnou s **Aemonii (Aemonia)** = Cittanova (v. t.).

Aen v. Ain.

Aeneáš, Eneáš, *Αἰνέας*, člověk ochrnulý (paralyticus), od sv. Petra v Lyddě uzdravený (Sk. ap. 9^{33-34}), hellenista, jak ze jména souditi možno; nenazývá se výslovně učedníkem (ač ve v. před. Tabitha nazývá se „učednicí"), zdá se však, že byl křesťanem. (*Sušil*, Skut. ap. 117.)

Aeneáš (Aeneas) z Gazy v V. stol. po Kr., Řek, zprvu pohan a novoplatonik v Alexandrii, obrátil se ku křesťanství a vyvracel bludy novoplatonské, jež učení křesťanskému škodily. V hlavním díle svém, dialogu „Theophrastos" (*Migne*, PG LXXXV), hájí nesmrtelnost duše, jakož i z mrtvých vstání těla a zavrhuje předtělesnou jsoucnost duše lidské (praeexistentia) a věčnost světa. Je tedy ve filosofii křesťanské důležitým. Srvn. *Hurter*, Nomencl. I[3] 466—468. [*Kdř.*] — 2. Jan Bolesiavský, český bratr, *n.* v Ml. Bolesl. 1537, stud. na univ. wittemberské, od 1572 správce sboru v Třebíči, 1577 zvolen starším a biskupem, načež přebýval v Evančicích, *z.* 1594; měl podíl v překladu bible králické. *Jir.* Ruk. I, 182—184. — 3. biskup pařížský 858 (n. 853) do 870, dříve sekretář při dvoře Karla Holého; *sp.* 868 „Liber adversus Graecos" (*Migne*, PL CXXI) proti výtkám Fotiovým; jest to sbírka výroků sv. Otců o vycházení Ducha sv., o celibátu, o postu, o primátu řím. papeže a j. Srvn. *Hurter*, Nomencl. I[3] 786.

Aeneáš Silvius Piccolomini, jeden z nejvýtečnějších mužů XV. stol., papež jménem **Pius II.** *N.* 1405 18. říj. v Corsignanu u Sieny ze staré zchudlé šlechtické rodiny sienské. Strávil tudíž svoje mládí v poměrech nuzných. Studoval na univ. sienské práva, ale s nevalnou chutí; větší náklonnost však měl ke studiu starých klassiků (hlavně Cicerona, Livia a Virgila), jež si od přátel vypůjčoval a jež

Obr. 25. Aeneáš Silvius (papež Pius II.).

studoval s neobyčejnou pilí hluboko do noci. Značný počet spisů klassických sám si opsal, z jiných učinil sobě výtahy. Když kard. Capranica na cestě ke sněmu basilejskému přijel do Sieny, byl upozorněn na *Ae.*-e, tehdáž mladého muže 26letého, oblíbil si jej a učinil jej svým sekretářem. Tak přišel *Ae.* na jaře 1432 do Basileje a tím do ovzduší papeži Eugenovi nepřátelského. Že služby kard. Capranica přešel *Ae.* do služeb Nikodema, bisk. freisingského, potom Bartoloměje, bisk. novarského, posléze do služeb kard. Albergatiho, s nímž mnoho cest vykonal a od něhož byl poslán do Skotska, aby tam zprostředkoval mír s Angličany. Vrátiv se, nezastihl již pána svého v Basileji, setrval tu nicméně, získav sobě duchaplností a humanist. vzděláním a zvláště nadáním řečnickým obliby u sněmovníků; i stal se skriptorem, potom abbreviatorem a posléze vrchním abbreviatorem sněmu, mimo to byl členem komise ve věcech víry a nad to potřebován byl k různým poselstvím. Se stanoviska pohanské renaissance *Ae.* pohlížel lhostejně na spor mezi papežem Eugeniem IV. a sněmem; nicméně vystoupil literárně proti papeži a vstoupil do služeb vzdoropapeže Felixa V. Tou dobou, sveden lehkomyslnými přáteli, *Ae.* oddával se životu nevázanému, nepomýšleje nikterak na to, státi se duchovním. Poznávaje bystrozrakem svým neudržitelnost postavení vzdoropapežova, snažil se nalézti jiné služby. Na říšském sněmu ve Frankfurtě 1442 seznámil se s kancléřem císaře Fridricha III. Kašparem Šlikem, který poznav v něm bystrého a obratného diplomata, nabídl mu službu v císařské kanceláři ve Vídni, což *Ae.* s radostí přijal. V císařské kanceláři seznámil se s Čechy tam zaměstnanými: Prokopem Pflugem z Rabštejna, Janem Túškem a Václavem z Bochova. V dopisech svých až do 1445 *Ae.* projevuje názory celkem ještě velice laxní, znenáhla však dává výhost dosavadní lehkomyslnosti a dospívá k vážným zásadám mravním. Nicméně váhá ještě vstoupiti do stavu duchovního; teprve

1446 byl ve Vídni vysvěcen na podjáhna. Přilnul také upřímně k papeži Eugenlovi IV., jejž 1445 vyslán byv od Sliky do Říma, osobně odprosil. Papež mu odpustil, vybízeje jej, by v důležitém úřadě svém snažil se býti církvi prospěšným. *Ae.* ukázal se býti odpuštění hodným; přičinil se značnou měrou o smír knížat říšských s papežem a byl potom i v poselstvu knížat těch do Říma vypraveném, jsa spolu s Prokopem z Rabštýna zástupcem císařovým, přednesl 1447 papeži podmínky smíru, a spolu s ostatními vyslanci složil umírajícímu papeži jménem císaře a říše slib věrnosti a poslušnosti. Od nového papeže Mikuláše V. byl *Ae.* jmenován 1447 19. dubna, jsa ještě podjáhnem, biskupem terstským; zůstal však ve službách císařových. Byl spolu s Hartungem jeho zástupcem na sněmu knížat říšských v Aschaffenburgu 1447; 1450 poslán byl do Itálie vyjednat s králem neapolským Alfonsem sňatek císařův s Eleonorou, jakož i v Římě učinit připravné kroky ke korunovaci. Meškaje v době zimní 1449—50 v biskupství svém terstském jal se *Ae.* k vybídnutí Kašpara Wendela, učitele mladého krále Ladislava, jenž při dvoře císaře Fridricha III. byl vychováván, spisovati traktát o výchově dětí knížecích, jejž věnoval řečenému králi Ladislavovi („Tractatulus ad regem Bohemiae Ladislaum"). Spisek ten neobsahuje celou nauku vychovatelskou a nejedná o vychování vůbec, nýbrž má zření výhradně k osobě budoucího krále. Nicméně jsou jeho vychovatelské pokyny a důvody nemálo zajímavé. Poučky, s kterými se v „Pojednání" setkáváme, jsou namnoze vyňaty ze spisů klassických, nejsou tudíž nové; avšak způsob, jímž se předvádějí, jest původní. Povšimnutí zasluhuje, že *Ae.* hájí zásadu všestranné výchovy, těla i duše. Valnou část traktátu zaujímá pojednání o gramatice. Ve „věnování" *Ae.* dí: „Přáli bychom si, až tobě přijde čas nastoupiti vládu, aby velikými nehodami sesláblé *Uhry*, jakož i hroznými bludy zpustošené Čechy pod tvým žezlem si oddechly a v dřívější se zaskvěly slávě. Čehož bezpochyby se nám dostane, jestliže očekávání, kteréž o sobě v nás vzbuzuješ, skutkem se stane. Neboť naděje, již v tebe skládáme, na nás vane jako líbá vůně z plného pole, jemuž Pán požehnal." (Srvn. *Pojednání o vychování dítek*, pro Ladislava krále uherského a českého napsal *Aeneas Sylvius*. Přel. *Jos. Sauer z Augenburgu*. Pr. 1906.)

R. 1451 vyslán byl *Ae.* do Čech na sněm benešovský v příčině nezletilého krále Ladislava. Tam poznal přední pány české a v soukromé rozmluvě napomínal zemského gubernátora Jiřího z Poděbrad, by upustil od kompaktát basilejských, postaral se o navrácení rozchvácených statků církevních a nežádal potvrzení Rokycany za arcibiskupa. R. 1452 provázel Fridricha III. na jeho cestě do Říma ke korunovaci. Při té příležitosti *Ae.* ve veřejné konsistoři papežské ohnivou řečí vybízel k boji proti Turkům, k němuž neméně horlivě vybízel 1454 na říš. sněmu v Řezně. Nedlouho potom zemřel papež Mikuláš V.; na hrobě jeho umístěn byl veršovaný nápis, jejž složil *Ae.* R. 1455 opustil *Ae.* konečně službu císařskou a odebral se do vlasti své, by spravoval svoje biskupství sienské, jež byl 1450 translací z biskupství terstského obdržel. R. 1456 17. pros. učiněn byl kardinálem. Jakožto kardinál za pobytu svého v lázních viterbských započal psáti asi 1457 dílo pro nás velice důležité, totiž latinskou kroniku českou; látku k ní měl již dříve sebránu; poskytl mu ji hlavně Jan Papoušek, 1437—1448 farář týnský v Praze, potom probošt litoměřický (*z.* 1455), dle Veleslavína i zmíněný výše Jan Túšek, později kancléř Starého Města pražského. Jest to nevelké dílko o 72 kapitolách. Věnováno jest králi aragonskému Alfonsovi. Jak o kronice *Ae*-ově v Čechách soudili, vysvítá z těchto slov Veleslavínových: „Ačkoliv mnohým se vidí, že Sylvius v též Historii své ne na jednom místě Čechům ukrátil a na ublížení a újmu dobrého jména to jim přičítá, k čemuž se oni neznají, a což o nich v pravdě povědíno a důvodně tvrzeno býti nemůže, a za tou příčinou ji zamítají, nehodnou soudíce, aby ji Čechové čísti měli: však proto mnohé se v ní nacházejí potřebné a užitečné paměti, kterýchž jiní kronikáři něco málo dotýkají, zvláště co se za časův císaře Zikmunda a krále Ladislava dálo, kdežto Sylvius jest dosti obšírný, poněvadž toho věku živ byl, a některých věcí i sám se dotýkal. Také na několika místech chválí národ náš a uctivě o něm mluví, dávaje jim tu čest, že jsou smělí, udatní a statečni, nestrašlivi v nebezpečenství, v věcech válečných zběhlí, slibův a přípovědí svých zdrželiví, k pobožnosti náklonní a j. On nejprve knížata a krále české i slavné skutky jejich, a tak historii českou cizím národům v známost uvedl, o kteréž prve žádné vědomosti neměli . . . Jest ovšem tak, že Sylvius připisuje obecnému lidu v Čechách opilství, pověrnost, žádost nových věcí; měšťanům chytrost, nestálost, smělost, kvapné mluvení, nenasycenou žádost loupežův; pánům a rytířům žádost chvály, opovážlivost v nebezpečenství. Ale ani o všech toho nemíní, ani všichni z toho se vytáhnouti nemohou. A snad toho času takové povahy někteří do sebe měli, což o nich i domácí svědkové, pan Bohuslav z Hasištejna a Ioannes Dubravius vypravují . . . Co se Sylvia dotýče, ten nemnoho Čechům přál, a tak jich vysoce chváliti nemohl. Měl toho některé příčiny, a tu největší: že se skrze učení Mistra Jana Husa od poslušenství římské Stolice odtrhli a za jeho času biskupu římskému nejvíce odporni byli. Disputovali na koncilium basilejském o čtyřech artikulích pražských, a s ním také, když do Čech vyslán býval, rozmlouvání a hádky mívali. Protož jim často kacíře spílá, učení jejich potupuje a učitele do pekel odsuzuje . . . A kromě toho mají Vlaši ten obyčej, že všechny jiné národy rádi hanějí a tupí. Sami toliko Vlaši lidé jsou: jiní všichni barbary jim býti musejí." Jest to pozoruhodný a celkem trefný posudek a spolu i apologie spisu *Ae*-ova.

Palacký podal ve „Würdigung der alten böhm. Geschichtschreiber" 1830 str. 237—250 a v „Monatschrift des vaterl. Mus." 1828, 227—231 kritiku kroniky *Ae*-ovy celkem nevalně příznivou, uváděje zejména, že podal řeč, kterou měl na sněmu benešovském jinak, než ji zaznamenal Prokop z Rabštýna (podrobněji kritiku Palackého rozvedl Fr. Bruncl ík „*Ae.* Sylv. a sněm v Benešově r. 1451" v progr. beneš. gymn. 1903), a vytýká některé jiné mylné zprávy *Ae*-ovy. Nicméně končí kritiku svou slovy: „Bylo by nespravedlivo tvrditi, že *Ae*-ovi nejsme zavázáni díkem za mnohé zajímavé objasnění o našich dějinách; ale jest také patrno, s jakou opatrností jeho zprávy nutno přijímati. Mimo jeho protihusitské smýšlení jest to hlavně jeho náchylnost k historické malbě po způsobu Římanů, jež nepředpojatému historikovi tuto povinnost ukládá."

Kronika *Ae*-ova sahá až do zvolení Jiříka Poděbradského za krále (1458). Nejdůležitější její částí jest líčení doby husitské, zaujímající dvě třetiny celého spisu.

V kapitole 36., kde *Ae.* zmiňuje se o boření chrámů husity, jest onen často uváděný výrok o množství kostelů v Čechách, o jejich výstavnosti a nákladné výzdobě: „Nullum ego regnum aetate nostra in tota Europa tam frequentibus, tam augustis, tam ornatis templis dicatum fuisse, quam Bohemicum reor. Templa in coelum erecta, longitudine atque amplitudine mirabili, fornicibus tegebantur lapideis, altaria in sublimi posita, auro et

argento, quo sanctorum reliquiae tegebantur, onusta, sacerdotum vestes margaritis textae, ornatus omnis dives, pretiosissima supellex: fenestrae altae atque amplissimae conspicuo vitro et admirabili opere lucem praebebant. Neque haec tantum in oppidis atque urbibus, sed in villis quoque admirari licebat."

Vypravování *Ae*-ovo jest plynné a celkem i dosti správné. Kronika *Ae*-ova byla často vydána (Zibrt uvádí 20 vydání), a záhy i do češtiny přeložena. Prvý překlad zhotovil 1487 kněz *Martin* řeč. *Hüska*, far. v Brodě Uherském a kanovník brněnský; překlad ten, pořízený dle římského tisku z r. 1475, však tiskem nevyšel (rkp. nyní v biblioth. vatikánské v oddělení „Bibliotheca reginae Sueciae"; srv. ČČM 1906, 91—92). Nový překlad pořídil a tiskem vydal horlivý kališník *Mikuláš Konáč z Hodíštkova* 1510; jest to překlad neobratný a místy nevěrný; leckde celé věty jsou vynechány (na př. v kap. 35. a j.), výrazy husitům nepříznivé změněny. Kniha Konáčova ozdobena hrubými dřevoryty. V Indexu boh. libr. proh. 1767 uvedena na str. 128 s poznámkou, že má býti opravena. Sestavovatel indexu měl v rukou patrně exemplář kusý, neboť nezná jména autorova („sine nomine authoris") na konci uvedeného a soudí (z kap. 53., kde *Ae.* zmiňuje se o tom, kterak přičiněním Kašpara Šlika biskupství terstské obdržel), že autor „videtur esse Trigestinus episcopus". — R. 1585 vyšel nový překlad prací Dan. Adama z Veleslavína. Veleslavín přepracoval překlad Konáčův úplně dle latinského textu a i ony změny Konáčovy dle originálu rektifikoval, byť to byly výrazy utrakvistům nepříznivé. Za to však v marginaliích, jež přičinil, hledí paralysovati některé protihusitské výroky *Ae*-ovy. Mezi jednotlivé kapitoly kroniky *Ae*-ovy Veleslavín vsunul příslušné partie kroniky Kuthenovy a tak zcela mechanicky dvě cizorodá díla sloučil v knihu jednu („Kroniky dvě o založení země české, o prvních obyvatelích jejích, též o knížatech a králích českých i jejich činech"). Tato kniha jest v Koniášově „Klíči" 1749, 304—311 i ve zmíněném „Indexu" 133—138 jako kniha opravitelná; opravy vztahují se jednak k marginálním Veleslavínovým, jednak k nepřesným výrazům překladatelovým („simulacra sanctorum" — „modly svatých"), jednak však i k některým místům textu *Ae*-ova (na př. kde *Ae.* uznávaje jinak ctnosti Kapistránovy praví, že nebyl prost touhy po slávě, dále ona místa, kde *Ae.* referuje o bludech protikatolických; Koniáš o místech takových podotýká: „doctiores quidem intelligunt eos relative adduci; at simplicibus sunt lectu periculosi").

Obr. 26. Faksimile jedné stránky Konáčova překladu kroniky Aeneáše Silvia (počátek kapitoly o Rokycanovi s dřevořezbou, představující Rokycanu sloužícího mši, a podávání pod obojí).

Po smrti papeže Kalixta III. 1458 byl *Ae.* nejvážnějším kandidátem na osiřelý stolec papežský. Mezi 18 v konklave shromážděnými kardinály byla však strana přející francouzskému kandidátovi kard. Estoutevillovi, tak že ve skrutiniu 19. srpna obdržel *Ae.* 9 hlasů, Estoutevillc 6 hlasů. Akcessem připadly pak *Ae*-ovi ještě dva hlasy, tak že mu k potřebné dvoutřetinové většině chyběl jediný hlas. A tu kardinál Prospero Colonna prohlásil: „I já přistupuji ke kardinálu sienskému a činím jej papežem". *Ae.* přijal jméno Pius II. Zpráva o jeho volbě přijata byla s velikým jásotem v Římě i v celé Italii, kde byla obava, aby se papežem nestal Francouz; také v ostatních zemích křesťanských — vyjma ovšem Francii — přijata byla zpráva ta s radostí. Nový papež, ač teprve 53 let stár, netěšil se již valnému zdraví; churavěl neustále, zvláště dnou. Nicméně s neobyčejnou energií ujal se těžkého svého úřadu. Jako papež vynikal *Ae.* nejen neobyčejnou, obsáhlou vzdělaností a duchaplností, nýbrž i upřímnou zbožností, laskavostí a jednoduchostí života. Byl nepřítelem pedanterie a nekladl

veliké váhy na lesk svého dvora, ačkoli dovedl, kde toho bylo třeba, vystupovati i s příslušnou důstojenství svému okázalostí. Sám žil nanejvýše skrovně, přestávaje na obyčejné stravě a nedbaje na častých cestách svých žádného pohodlí. Čas svůj měl přesně rozměřený mezi modlitbu a práci; spával pouze 5—6 hodin a vstával s úsvitem. Každý měl k němu přístup a každému rád vyhověl. Urážky osobní odpouštěl snadno, ale vůči útokům na úřad svůj vystupoval se vší rozhodností. Chybou velikou byla jeho přílišná láska k příbuzným — nepotismus. Nebyl lakotný; pokladny jeho byly pro náklady válečné skorem neustále prázdny, tak že často tísněn byl dluhy. Měl velikou zálibu v cestování; rád vyhledával pobyt na venkově, kochaje se krásami italských krajin, jak o tom svědčí mistrná jeho líčení přírody. Pro nedostatek peněz nemohl *P.* tou měrou podporovati vědy a umění, jak se do něho humanisté byli nadáli, nicméně činil v té příčině co mohl, nepřestávaje býti přítelem věd a umění. I jako papež uprostřed prací a starostí a přes neustálou churavost pracoval na velikolepě založené kosmografii, v níž podati chtěl popis a z části také dějiny celého tehdáž známého světa; ale dokončil pouze první její díl „Asia"; díl pojednávající o Evropě zůstal torsem. Mimo to psal veledůležité svoje paměti, v nichž jeví se nejen jako bystrý pozorovatel, nýbrž i jako obratný vypravěč. — Jako hlava církve jal se *P.* působiti k tomu, by jednak napravil všecky škody, které byl zasadil autoritě papežské sněm basilejský, jednak aby povzbudil všecky vladaře křesťanské k válce na vyvrácení moci turecké. Hned po svém nastoupení pozval bullou vladaře křesťanské k úradě o křížovém tažení. Kongres měl konati se v Mantově; papež odebral se tam osobně, ale z pozvaných králů a knížat nedostavil se nikdo. Na opětovné důtklivé vyzvání poslali někteří z nich pouze svoje plnomocníky a jen málokteří přišli osobně. Celkem byl výsledek vyjednávání nepatrný; papež posléze 14. led. 1460 dal prohlásiti bullu, v níž vybízí k válce proti Turkům. — K ochraně monarchistické ústavy církve vydal 1460 18. ledna bullu „Execrabilis et pristinis temporibus", kterou zavrhuje se appellace od papeže k obecnému sněmu církevnímu. Usiloval o zrušení pragmatické sankce francouzské z r. 1438, která papežská práva ve Francii ztenčovala; král Ludvík XI. vyhověl tomu z politických důvodů r. 1461 přes odpor francouzského episkopátu, ale učinil tak jen na oko. V Neapolsku dopomohl straně aragonské k vítězství (1459—1464), v Němcích zasazoval se marně o to, aby zjednán byl pokoj mezi stranou hohenzollernskou a wittelsbašskou; papežský delegát do Německa vyslaný, kardinál Bessarion, jenž měl odstraniti všecky různice a sjednati valnou výpravu proti Turkům, setkal se s nezdarem. Mnoho starostí způsobil papeži spor mezi kardinálem Kusou, biskupem brixenským, a vévodou Sigmundem tyrolským, podněcovaným vášnivým odpůrcem Stolice apoštolské Rehořem Heimburgem, jenž vedl si nadmíru vyzývavé a urážlivě a strhl k odporu proti papeži i mohučského arcibiskupa Diethera z Isenburgu. — Nejdůrazněji zasahoval *P.* do věcí českých, tak aby Čechy opětně smířeny byly s církví katolickou. Kompaktáta uzavřená 1433 mezi Čechy a sněmem basilejským nebyla bezpečným základem k trvalému míru. Utrakvisté přijali ústupky kompaktát, ale nedbali podmínek a povinností k nim se pojících, zvláště závazku, že v ostatních věcech zachovávati budou učení a obřady církve katolické. Přisluhujíce věřícím pod oboji způsobou, nepoučovali jich o tom, že pod každou způsobou celý Kristus jest přítomen, ano zavrhovali přímo přijímání pod jednou. Vzhledem k tomu vyjednávání poslů krále Jiřího z Poděbrad v Římě u Pia II. o potvrzení kompaktát nevedlo k cíli: kompaktáta byla v přítomnosti papežově ve veřejné konsistoři 31. března 1462 výslovně prohlášena za zrušena. Když pak král Jiří Poděbradský v tom odpíral po-

Obr. 27. Papež Pius II. (Aeneáš Silvius) v Ankoně 1434. (Nástěnná malba Bernardina Pinturicchia.)

slušnost, bylo ve veřejné konsistoři 16. čna 1464 uzavřeno povolati jej k zodpovídání. — Pius II. měl na počátku vlády své sice nejlepší vůli provésti reformu kurie římské, jakož i odstraniti zlořády v církvi tu a tam se jevící, ale nebylo mu to možno pro přemnohé jiné starosti a péče, hlavně o tažení proti Turkům. Nicméně pečoval seč mohl o nápravu kázně klášterní, a přísně káral ony některé členy sboru kardinálského, kteří oddáni byli životu nevázanému (Rodrigo Borja). Přísně vystoupil proti otrokářům africkým, podporoval vykupování křesťanů ze zajetí tureckého, a ujal se i nespravedlivě utiskovaných židů. — Proti výtkám, jež mu činěny byly proto, že jako papež hájil autoritu papežskou proti svrchovanosti koncilu, kdežto kdysi jako účastník sněmu basilejského byl náhledů opačných, Pius II. prohlásil v bulle retraktační ze dne 26. dubna 1463 za mladistvé pobloudnění vše, co dříve byl jako laik ve smyslu sněmu basilejského mluvil a psal. „Věřte starci více, nežli mladíku“ — tak praví —; „neceňte laika více, nežli papeže; zavrhněte Aeneáše, držte se Pia“ („Aeneam reiicite, Pium accipite“)! — Snahy papežovy o povalení moci turecké tříštily se o lhostejnost a sobeckost křesťanských panovníků, ač nebezpečí stávalo se stále hrozivějším. Vůči tomu odhodlal se papež k tomu, že poslal 1461 obsáhlý, vroucím citem provanutý dopis sultánu, jímž jej vybízí, aby stal se křesťanem. Když však krok tento zůstal bez účinku, rozhodl se papež, že postaví se sám v čelo křížového tažení proti Turkům. Již těžce churav dnou a zimnicí, ničím nedávaje se zdržeti, odebral se papež do Ankony, kdež mělo vojsko křižácké se shromážditi. Dorazil tam na smrt nemocen 13. čce. 1464. Ale čekalo ho tu trpké zklamání. Bylo tu shromážděno jen asi 5000 křižáků, většinou Španělů a Francouzů, kteří se spolu nesvářili; z veliké části to byli lidé chudí, bez vůdce, bez zbraní, bez peněz. Ze čtyřiceti lodí Benátčanů k dopravě křižáckého vojska slíbených tu nebylo ani jediné; teprve 12. srpna připlul dóže s několika loděmi, ale křižáci, nabaživše se dlouhého čekání, byli se již z valné části koncem čce rozešli. Papež, jehož nemoc horšila se duševními mukami, jež mu připravovalo neustálé zklamání, byl již blízek smrti. Dne 13. srpna přijal nejsv. Svátost a rozloučil se dojemnými slovy s kardinály; následujícího dne přijal znovu nejsv. Svátost a poslední pomazání; zemřel tiše a klidně o třetí hodině noční 15. dne měs. srpna. A s ním vzala za své i chystaná křížová výprava; smrt jeho byla těžkou ranou netoliko pro západ, nýbrž i pro východ úpící pod jařmem tureckým. *P.* II. náleží vedle Mikuláše V. k nejctihodnějším papežům XV. stol. — Řadu výjevů ze života Pia II. znázorňuje cyklus výborných fresek v síni dómské bibliotheky sienské, jež vytvořil Pinturicchio v letech 1502—1508 nákladem kardinála Franceska Piccolominiho (viz obr. 27.). Sbírka spisů *Ae*-ových vyšla v Basileji 1551 a 1571; spisy tam neobsažené vydal *I. Cugnoni* („Aeneae Sylvii Piccolomini Senensis, qui postea fuit Pius II. Pont. Max., opera inedita“ Řím 1883); dopisy *Ae*-ovy vydává *Rud. Wolkan* „Der Briefwechsel des Eneas Silvius Piccolomini. I. Abt. Briefe aus der Laienzeit 1431—1446. I. Bd. Privatbriefe. Vídeň 1909. [Srvn. *G. Voigt*, Enea Silvio de Piccolomini als Papst Pius der Zweite und sein Zeitalter, 3 sv., Berlín 1856—63; *Ludw. Pastor*, Geschichte der Päpste seit dem Ausgange des Mittelalters, I[3–4] 1901, 327—334; II[3–4] 1904, 1—289; *Fr. X. Kryštůfek*, Všeob. církev. děj. II. č. 2., 564—573, 579—583; *Jos. Truhlář*, Počátky humanismu v Čechách 1892, 18—40; *Zibrt*, Bibl. č. h. II, 1195, III, 2893—2905). *P.*

Aengannim v. Engannim.

Aengus sv., na konci VIII. a na poč. IX. stol., Irčan, poustevník, později vstoupil do kláštera tallaghtského. Spolu se sv. Maelrualnem sestavil kol. 790 t. zv. „martyrologium tallaghtské“; jest to nejstarší seznam irských světců. Kol. 805 *Ae.* dokončil básnické dílo o světcích irských. *Z.* 824 11. března.

Aennon v. Enon.

Aenos, někd. bisk. v provincii rhodopské pod metropolí Trajanopolis; biskup Olympius byl od Arianů vypuzen; potom tu byly v letech 451 až 879 zase biskupové katol. (*Gams*, Series 428.)

Aenus, někd. bisk. v prov. arabské; 451 připomíná se biskup Malchus. (*Gams*, Series 435.)

aeon v. gnostikové.

Aepinus (Hoeck, Hock) Jan, první luterský superintendent v Hamburku, *n.* 1499, *z.* 1553, měl dosti značné účastenství ve hnutí protestantském, 1534 poslán do Anglie, aby tam podporoval hnutí protikatolické; byl potřebován i v jiných politických a náboženských missích, 1537 podepsal úmluvu šmalkaldskou jakožto zástupce Hamburku. Ve výkladu žalmu 16. vyd. 1544 pronesl mínění, že Kristus sestoupil do pekel, aby tam trpěl; byla prý to poslední část jeho utrpení; tím prý dosáhl lidstvu vykoupení od trestů pekelných. Nauka tato vzbudila mezi protestanty zvl. hamburskými veliký odpor, ale příčiněním *Ae*-ovým odpůrcové jeho byli 1551 z Hamburku vypovězeni. Ve sporech o adiaforech (v. t.). *Ae.* byl odpůrcem Melanchthonovým.

aequalis linea consanguinitatis nebo affinitatis viz linea consanguin. nebo affin.

aequalitas (č. stejnost) je podobnost akcidentální v rodu kolikosti. Podobna akcidentálně jsou si jsoucna, která se shodují ve věcech nepodstatných. Lišností rozdružující, vyjádřenou slovy „v rodu kolikosti“, liší se *ae.* od podobnosti *κατ' ἕξοχήν*, a od shodnosti. Podobnost *κ. ἐ.* je podobnost v rodu jakosti a shodnost je podobnost v ostatních kategoriích akcidentálních. *Špdk.*

aeque principalis unio n. unio per aequalitatem zove se ono trvalé sloučení dvou beneficií pod jedním rektorem, při němž každé beneficium toto se všemi právy a povinnostmi svými i se svým jménem zůstává i nadále úplně samostatným a nezměněným, tak že je to vlastně pouze unie personální. Sloučení tohoto druhu vyskytuje se nejčastěji při beneficiích větších, tedy při prelaturách, biskupstvích atd., ač i beneficia menší, ku př. fary, aeque principaliter mohou býti sloučena. Příkladem takovéto unie per aequalitatem jest ku př. spojení diecesí hnězdeňské a poznaňské, nebo diecesí mnichovské a frisinské. (*Heiner*, Kirchenrecht II. 136. *Aichner*, Jus eccl. § 79., *Rittner-Zítek*, Církevní právo, I. 228; *Lämmer*, Instit. des kath. KR. str. 133, 282.) *Tpch.*

aequilibrium, rovnováha, znamená v psychologii, že když rozum představuje dvě dobra, svobodná vůle lidská není tím představováním nucena nakloniti se k tomu neb onomu dobru, že své rovnováhy neztrácí a sama ze sebe nakloní se k jednomu z nich. Nakloní-li se k dobru menšímu anebo k jednomu ze dvou dober stejných, poroučí rozumu vyhledati důvody, kterými by se dobro menší nebo stejné stalo větším; neboť zákon psychologický jest, aby jednání lidské bylo rozumno. Tak spojiti lze harmonicky rozum a svobodnou vůli, kteréžto mohutnosti působí při činech právě lidských. Ostatně viz vůle. *Kdř.*

aequipollentia, rovnomocnost, znamená v logice totožnost 1. pojmů, 2. soudů. 1. Bůh a bytost nekonečná, mezikruží a plocha soustřednými kružnicemi omezená jsou pojmy obsahem a rozsahem

zcela totožné; mezi nimi jest rozdíl prostě pomyslný. Živočich rozumný a živočich svobodnou vůli mající jsou pojmy obsahem z části, rozsahem zcela totožné; mezi nimi jest rozdíl virtuální, t. j. pomyslný, jenž základ svůj má ve věci samé. 2. S pravdou (+) nebo nepravdou (—) jednoho soudu rovnomocného spojena jest pravda (+) nebo nepravda (—) druhého, na př.: + žádná společnost lidská není bez náboženství, a + každá společnost lidská má náboženství. Pojmy a soudy rovnomocné jsou záměnné. Srvn. Dr. *Seb. Reinstadler*, Elementa phil. scholasticae I, 68—71. *Kdř.*

aequiprobabilismus, jinak také probabilismus moderatus, jest zvláštní, sv. Alfonsem Liguori propracovaná soustava důvodnostní, směřující k tomu cíli, aby v otázkách prosté dovolenosti či nedovolenosti (ubi agitur de solo licito vel illicito) při pochybnosti nepřekonatelné (in dubio invincibili) konatel přes tuto nepřekonatelnou spekulativní pochybnost přece ku praktické jistotě dojíti mohl. Chce tedy i *ae.* jen na tom poli pracovati, které soustavám důvodnostním (systemata probabilitatis), jež nesprávně také soustavami mravními (systemata moralia) se zovou, vykázáno jest. Obyčejně stojí proti sobě dvě mínění, z nichž jedno nadržuje závaznosti (favet legi), druhé volnosti (favet libertati); každé z nich opírá se o důvody vážné, ale není s to, aby vytlačilo důvody protikladu (proto pochybnost nepřekonatelná); platí o předmětu, který nevyžaduje již předem, přidržeti se zásady bezpečnosti: „in dubio tutius est eligendum“ (proto otázka prosté dovolenosti či nedovolenosti). Chtěje zbaviti se rozpaku a dospěti k jistotě praktické čili rozhodnosti, *ae.* soudí takto: 1. Je-li jedno z obou protikladných mínění značně důvodnější (opinio notabiliter probabilior), vítězí proti mínění méně důvodnému, bez ohledu, zda přeje volnosti či závaznosti; neboť v takovém případě není žádné přesné pochybnosti (dubium strictum), nýbrž jen pochybnost neúplná (dubium latum); rozum, ač nedovede zhostiti se obavy omylu, přece mimoděk kloní se tam, kde vidí důvody závažnější a četnější. 2. Jsou-li obě mínění stejně důvodná (opiniones aeque probabiles) nebo skoro stejně důvodná (fere aeque probabiles), vězíme v přesné pochybnosti; můžeme však k rozhodnosti dospěti, uchylujíce se ku přemítné zásadě držebnosti: „in dubio melior est conditio possidentis“; tedy a) v pochybnosti, zda zákon vůbec existuje (zda byl vydán neb řádně prohlášen), vítězí volnost, jsouc v držení, a zákon nemoha najisto dokázati závaznosti své musí ustoupiti; b) v pochybnosti, zda pominul již závazek zákona kdysi (jistě) vydaného, vítězí závaznost, jsouc v držení, a zůstává potud v držení, pokud volnost nedá se nezvratnými důvody zjistiti. Vyložená soustava nazývá se *systema s. Alphonsi*: ač totiž myšlenky jím hlásané nikterak nejsou novými (tak na př. Sporer při applikaci zásady držebnosti „in materia aliarum legum et virtutum“ praví o náhledu tom: „est jam communis et recepta sententia“), přece jen byl to sv. Alfons, který myšlenky ty dosud nevyhraněné v soustavu uvedl; plným právem smí tedy říci: „systema meum“. — Řadíme-li soustavy důvodnostní po přísnosti, zabírá *ae.* místo mezi probabiliorismem a probabilismem, ale tak, že stojí probabilismu, zvláště vážnému probabilismu (probabilismus solidus) novějších dob, mnohem blíže; tomu také nasvědčuje název samým sv. Alfonsem zvolený: „probabilismus moderatus“. Skutečně také rozdíly mezi *ae.*-em a vážným probabilismem nejsou tak veliké, aby se nedaly překlenouti. Ač toto tvrzení i se strany jedné i s druhé se popírá, přece jest dosti učenců, kteří na tomto tvrzení trvají a irenicky ve vyrovnání protiv pracovati míní. Srovnáváme-li *ae.* a vážný probabilismus, snadno poznáme, že rozdíly obou soustav točí se kolem dvou bodů, jež bychom mohli označiti hesly: 1. mínění důvodnější, 2. držebnost zákona. Že v prvním bodu opravdu žádného rozdílu není, zdá se již býti pravdou obecně uznanou; neboť po příkladu sv. Alfonsa připouští aequiprobabilisté, že nepatrná převaha mínění jednoho nad druhým nic nevydá, a že větší důvodnost lze uplatniti jen tam, kde tato důvodnost jest zřejmě, nepochybně a značně větší (certe, sine ulla haesitatione, notabiliter); a probabilisté zase neuznají tak snadno dostatečnosti důvodů, proti kterým u protikladu mluví důvody zřejmě, nepochybně a značně silnější; různí se tedy obě soustavy pouze slovy, nikoli však věcí. Hledíme-li pak ke druhému bodu (držebnost zákona), nutno předem lišiti. Ze dvou příčin pomíjí závazek zákona, buď že konatel vyhověl povinnosti své, nebo že zákon (pominutím účelu, abrogací, derogací, obyčejem) právoplatně přestal vázati; proto také pochybnost béře se dvojím směrem. Jde-li o pochybnost, zda konatel vyhověl či nevyhověl závazku svému, dovoluje i *ae.* zhostiti se rozpaku přibráním přemítné zásady obvyklosti („in dubio judicandum est ex ordinarie contigentibus“) a dochází jí k témuž výsledku, jako probabilismus přemítnou zásadou volnosti („lex dubia non obligat“); tedy i zde jest rozdíl v methodě, nikoli však ve věci. Jedná-li se však o přesnou pochybnost, zda zákon kdysi (jistě) vydaný ještě platí či neplatí, tu *ae.* zásadou držebnosti horuje pro závaznost, probabilismus však zásadou volnosti horuje pro volnost; a to jest jediný bod, ve kterém *ae.* a probabilismus srovnati se nedají. Avšak ani tato difference mnoho neznamená; neboť *ae.* stojí pro závaznost jen v přesné pochybnosti o pominutí závazku (in stricto dubio de abrogatione legis), ale ihned upouští, svědčí-li volnosti mínění značně důvodnější; a tato pochybnost může býti jen o uvolnění zákona lidského, a pak nikdy nemůže dlouho trvati, jelikož (nerozhodne-li zákonodárce sám) za krátko právoplatné promlčení nastati musí. (Obšírněji a důkladněji o všech těchto a jiných sem spadajících otázkách: *Vřešťál*, Katolická mravouka, 1909, I. III. kn.) — Nejlepším asi autorem aequiprobabilistickým (a klassickým spisovatelem) jest P. Clemens Marc, dále Haringer, Aertnys, Konings a vůbec všichni redemptoristé, jakož i většinou spisovatelé z jejich škol vyšlí; dále Gousset, Del Vecchio, Ninzati, Scavini, Pruner, Müller (který však *ae.* nevykládá zcela správně), Simar, P. Hilarius atd. Hádá se (neboť z pochopitelných důvodů nedá se ta věc přesně stanoviti), že mezi moralisty naší doby něco více než třetina hlásí se k aequiprobabilistům, a něco méně než dvě třetiny hlásí se k probabilistům. *Vřešť.*

aequitas jest latinský název pro (obvyklejší) řecké epikia a nejlépe se čeští: přiměřenost. U moralistů vyskytuje se ve dvojím významu, značíc jednak ctnost přiměřenosti, jednak mírný a přiměřený výklad zákona lidského; v obojím však významu jest stejná základní myšlenka: „justitia dulcore misericordiae temperata“ (sv. Cyprian). 1. *Ae.* (čili epikie) neb přiměřenost jest ctnost, kteroužvedeni neužíváme oproti bližnímu v plné míře svých ze směnné spravedlnosti vzešlých práv, víme-li, že bychom tím bližního v záhubu uvrhli anebo mu nepřiměřenou tíseň způsobili. Ctnost tato náleží do skupiny ctností se spravedlností sdružených (virtutes justitiae adnexae), jelikož i ona provádí heslo „suum cuique“, dávajíc bližnímu to, co mu (ne-li dle výroků přísné směnné spravedlnosti, tedy alespoň) jakožto spolučlověku náleží; souvisí však také úzce s láskou bliženeckou,

jelikož všechny povinnosti, které přiměřenost nám ukládá, vyplývají z lásky bliženecké. Směnná spravedlnost zaručuje nám naše práva, a bližní nemůže je beze hříchu nám upírati; my však nejsme povinni v plné míře využiti svých práv, ba někdy láska bliženecká nám přímo velí, neužívati jich, a užívajíce jich hřešili bychom, nikoliv proti spravedlnosti, nýbrž proti lásce bliženecké. Příklad: Nájemník, člověk jinak spořádaný, ale nyní stižený nemocí a jinými nezaviněnými nehodami, pro tentokrát nemůže zaplatiti činži; dá-li mu domácí výpověď, zabaví-li mu nábytek a vyloží-li jej (nemocného, řekněme v zimě) na ulici, jest sice v právu, sotva však bude beze hříchu; jednání jeho jest sice spravedlivo (justum), nikoli však přiměřeno (aequum); nájemník nemůže žalovati, poněvadž nebylo porušeno jeho právo; ovšem však uražena byla jeho lidská důstojnost. — 2. *Ae.* čili epikie (přiměřenost) jest mírný a blahovolný výklad zákona lidského, jímž soudíme, že pro zvláštní své okolnosti určitý nějaký případ pod ten který zákon nespadá; k výkladu tomu vede nás domněnka, že zákonodárce v tomto zvláštním případě zajisté nemínil zákonem vázati. Sv. Tomáš (S. Th. I. II. q. 96. a 6) vysvětluje to příkladem: Kdyby v městě od nepřátel obleženém vydán byl přísný zákaz, že brány musí zůstati zavřeny, a jednoho dne měšťané někteří nepřítelem pronásledovaní by dostihli bran a jen rychlým jich otevřením by mohli býti zachráněni, aniž by tím město v nebezpečí uvedeno bylo, zajisté bylo by nerozumno říditi se jen zákazem neotvírati bran, a měšťany vydávati jisté záhubě. Epikie má místo jen tam, kde zákon, jinak obecnému dobru prospěšný, v určitém případě stává se škodlivým nebo alespoň nad lidské síly obtížným, a kde dispense nelze žádati (na př. pro nepřítomnost zákonodárcovu). Lze jí užiti především při zákoně lidském, jelikož oprávněnost její právě na nedostatečnosti zákona lidského se zakládá; lze jí však užiti i při božském zákoně psaném, vzhledem k nedostatečnosti lidské řeči, jíž se zjevení odívá; nemá však místa v zákoně přirozeném, jelikož přirozený zákon není dle slov, nýbrž dle obsahu svého v srdce lidské vštípen. *Vřeš.*

aequivalent poplatkový v. ekvivalent poplatkový.

aequivocatio ve filosofii, doslovně stejnojmennost, t. j. označení různých věcí týmž slovem. V některých úsudcích klamných záleží chyba v *ae.* středního členu; nejsou tu členy tři, ale čtyři: M a P, S a N; proto nelze usuzovati: S a P. Chybně tedy soudil theolog Baius řka: Omne, quod non est ex fide, peccatum est (Rom. 14. 23.); atqui actiones omnes infidelium sunt ea, quae non sunt ex fide; ergo actiones omnes infidelium sunt peccata. Obě návěsti jsou pravdivy; ale není v nich středního členu M, poněvadž quod non est ex fide znamená v hořejší návěsti co svědomí odporuje, anebo co vychází z nevěry formálné, v dolejší znamená čin vykonaný od toho, jemuž není víra ve Spasitele zvěstována, jenž nevědomostí nezaviněnou nezná té víry; proto jest úsudek Baiův nesprávný. *Kdř.*

aequivocatio v morálce (řecky: amphilogia, amphibologia) čili výraz obojetný neb dvojsmyslný slouží spolu s tajnou výhradou a zámlkou (restrictio mentalis) k zatajení pravdy. Výrazy obojetné čili dvojsmyslné (obojatosti) jsou buď slova, která již dle pouhého znění svého vzata mohou míti dvojí neb i několikerý význam (n. p. latinské „volo", tolik jako „chci", ale také jako „letím"), nebo v různých krajinách a u různých lidí v různém smyslu se vykládají (na př. v „hantýrkách"); jsou to dále rčení, která dle souvislosti nebo dle okolností mohou míti různý význam (na př. Petrova kniha, t. j. buď Petrovo dílo nebo Petrův majetek; nebo jiný příklad: „prošel několik škol", jinak student, jinak zedník) nebo dle obecně přijatého zvyku tak i onak se vykládají („pán není doma", t. j. nemožno s ním mluviti; zdvořilůstky: „ruku líbám", „služebník" a p.). Výhrada neb zámlka jest dodatek v myšlenkách řečníkových sice míněný, ale slovy nevyjádřený (proto „tajná"), který někdy ze souvislosti rozpravy neb okolností snadno uhodnouti se dá, jindy zase jen stěží dá se nebo vůbec nedá se uhodnouti; nazývá se výhradou, poněvadž dodatkem řečník svému rčení zvláštní smysl dodává čili vyhrazuje; nazývá se zámlkou, poněvadž nejeví se v řeči. Do jisté míry jest každá obojatost zároveň zámlkou, poněvadž k úplné jasnosti řeči bylo by ještě třeba, aby řečník (jako na př. ve vědeckých rozpravách se děje) vždy přesně význam těch kterých slov vymezil, což však právě nečiní. I obojatost i zámlka může tolik působiti, že posluchač slovům řečníkovým podkládá jiný smysl, než řečník míní, nebo že doví se pouze část pravdy, maje za to, že ví pravdu celou; slouží tedy i obojatost i zámlka k zatajení pravdy, a to buď pravdy celé nebo alespoň části její; někdy pak má ještě další účinek: posluchač neseznav pravdu a nevěda, že mu zatajena byla, má něco jiného za pravdu, a ocitá se v bludu. Ač tedy obojatost a zámlka jest něco jiného než lež, přece účinek obou může (ale nemusí) býti stejný. Pochopitelno tudíž, že jest dosti nesnadno obé líšiti, a že nezřídka jedna s druhou zaměňována byla. Řekové nejen lež, ale i výhradu a zámlku označovali slovem ψεῦδος, a také latinské „mendacium" kolísalo ve významu svém; proto nedivno, že Origenes, sv. Chrysostomus a někteří jiní za zvláštních okolností ψεῦδος dovolovali (vykládajíce slovo to v širším významu a zahrnujíce v něm také zámlku a obojatost), kdežto jiní zase ψεῦδος za veskrze nedovolené vyhlásili (obmezujíce význam toho slova v tom smyslu, jako my nyní rozumíme slovu: „lež"). Teprve sv. Augustin (Contra mendacium ad Consentium, De mendacio) jednotlivé pojmy ostře vymezil. A po něm všichni moralisté lež a zámlku přesně líšili, až zase reformátoři (první mezi nimi H. Grotius) zavrhujíce rozvrh mezi lží a zámlkou stanovi nové (vlastně staré) učení, že za určitých okolností dovoleno jest lháti, zvláště že dovoleno uchýliti se ku lži (t. zv. úslužné), má-li lhoucí dobrý úmysl, a s nimi souhlasí theologové církvi východní, a mnozí jiní církvi katolické nepřející spisovatelé (viz Cathrein, Moralphilosophie, II. str. 71). Proto znalci zajisté musí býti podivno, že též spisovatelé (i protestanté i jiní) vytýkají katolickým moralistům a najmě jesuitům, že nauku o obojatosti a zámlce „vynalezli". Tak na př. Pascal (*n.* 1623, *z.* 1662) očerňuje jesuitu Escobara (*n.* 1589, *z.* 1669), a právě Pascalovi náleží smutná zásluha, že do řeči francouzské zavedl sloveso „escobarder", což znamená: šáliti, zvláště po „jesuitsku" (pomocí obojatosti a zámlky) šáliti. A přece bylo by stačilo čísti první knihu Mojžíšovu (viz níže) a z té se přesvědčiti, že podobného způsobu mluvy užíváno, co svět světem stojí. Katoličtí moralisté tento způsob mluvy „nevynalezli", nýbrž ve světě „nalezli", a proto arcí byli nuceni jím se obírati a jej po jeho dovolenosti či nedovolenosti zkoumati. Jest pak souhlasné učení katolických bohoslovců (na př. S. Alphonsi Theol. mor. III, 151 až 170) toto: Každá zámlka jest buď restrictio pure mentalis nebo restrictio impure mentalis. — Restrictio pure, proprie, stricte mentalis čili zámlka úplná, nepoznatelná, jest onen způsob mluvy, při kterém řečník chtěje zatajiti

pravdu užívá slov a rčení ve smyslu naprosto nesprávném, neobvyklém, nepřípustném; anebo k řeči své v myšlenkách činí dodatky a omezení, jakých nikdo domysliti se nemůže. Takováto úplná zámlka v podstatě své není leč jen čirou lží, jelikož řečníkova řeč rozumným způsobem připouští jen jediný smysl a výklad, řečník však právě tento jediný smysl neminí, nýbrž jiný, nemožný; jest tedy rozpor mezi řečníkovou řečí a přesvědčením jeho, což právě jest formální značkou lži. A tak jako lež není dovolena, nýbrž hříchem, tak i úplná zámlka jest hříchem; v sobě hříchem jen lehkým, může však (právě tak jako lež) pro některou vně přistupující okolnost i ve hřích těžký se přesmyknouti. Takovouto (vnější) okolností může býti přísaha. Není dovoleno, přísahati se zámlkou úplnou, a kdo by přece tak učinil, křivě by přísahal. Innocenc XI. r. 1679 zavrhl tyto věty: 26. Si quis, vel solus vel coram aliis, sive interrogatus sive propria sponte, sive recreationis causa, sive quocunque alio fine juret, se non fecisse aliquid, quod revera fecit, vel intelligendo intra se aliquid aliud, quod non fecit, vel aliam viam ab ea, in qua fecit, vel quodvis aliud additum verum, revera non mentitur nec est perjurus. 27. Causa justa utendi his amphibologiis est, quoties id necessarium aut utile est ad salutem corporis, honorem, res familiares tuendas, vel ad quemlibet alium virtutis actum, ita ut veritatis occultatio censeatur tunc expediens et studiosa. — Restrictio impure, improprie, late mentalis čili zámlka volná, poznatelná, jest onen způsob mluvy, při kterém řečník chtéje zatajiti pravdu užívá slov a rčení, která oprávněně a přípustně nikoliv jen v jednom, nýbrž i v jiném ještě, a třebas i několikerém smyslu vykládána býti mohou, anebo v myšlenkách činí dodatky neb omezení, které posluchač z okolností poznati může. Při tom způsobu mluvy slova řečníkova připouštějí dvojí nebo snad i několikerý smysl, z nichž jeden s přesvědčením řečníkovým souhlasí a proto pravdivý jest. Na posluchači jest, vybrati si a rozpoznati smysl pravdivý; přehlédl-li jej a vybral-li si smysl jiný v téže řeči ležící, nelze říci, že by jej řečník byl v blud uvedl, nýbrž jedině, že řečník blud posluchačův připustil. Poněvadž pak tento způsob pravdomluvnosti se nepříčí, smíme za jistých podmínek (které se ihned níže vyloží) ho užíti. Ba někdy nezbývá nám jiného prostředku, než uchýliti se k zámlce volné. Jsouť mnohá tajemství, která pro sebe podržeti povinni jsme a prozraditi nikterak nesmíme. Co máme činiti, jestliže někdo se nás po takovémto tajemství (třebas bezelstně) ptá? Tajemství prozraditi nesmíme, lháti také nesmíme, mlčeti nebo odpověď odepříti začasté nelze, a vysvětlovati, že tajemstvím vázáni jsme, nezřídka bývá totéž, jako tajemství samo prozraditi, neboť někdy i sama existence toho kterého tajemství jest tajemstvím. Tu pak nezbývá, než volné zámlky užíti; nelžeme, nýbrž jen pravdu tajíme. Dobře dí sv. Augustin (Contra mendac. c. 10. n. 23): „Non hoc est occultare veritatem, quod est proferre mendacium. Quamvis enim omnis, qui mentitur, velit celare, quod verum est, non tamen omnis, qui vult, quod verum est, celare, mentitur". Poněvadž však při volné zámlce možnost omylu neb bludu posluchačova se připouští a tento omyl neb blud přece jen jakýmsi zlem pro posluchače jest, nelze ani volnou zámlku naprosto dovoliti, nýbrž jen za jakýchsi podmínek. Jsou pak to podmínky: neoprávněnost výzvědu a vážný důvod. 1. Neoprávněnost výzvědu. Nesmíme sice lháti, avšak nejsme povinni, každému říci, nač se ptá; neoprávněný tazatel nechť jen dotěravosti své připisuje, byl-li připuštěn jeho blud. Jinak však jest, táže-li se nás někdo, kdo na úplnou, jasnou a pravdivou odpověď nepopíratelné a nesporné právo má, nebo děje-li se výzvěd za okolností, za kterých naléhá na nás povinnost zřejmě a otevřeně k něčemu se hlásiti a znáti. To pak připadá: a) táže-li se nás vrchnost po víře a jsou-li okolnosti toho rázu, že odpověď vyhýbavá nebo nejasná by vyznívala v zapření víry, b) při smlouvách oboustranně závazných (a tu by obojatost neb zámlka byla nejen lží, nýbrž i podvodem), c) táže-li se nás soud neb úřad k otázce oprávněný, d) žádá-li toho dobro obecné nebo značné dobro soukromé, aby pravda bez vytáčky vyjevena byla; avšak v tomto čtvrtém případě nutno předem bedlivě uvážiti, z čeho pochází škoda větší, zda ze zatajení nebo z vyjevení pravdy. 2. Vážný důvod, a to ve směru dvojím, totiž: vážný důvod, který velí nám mluviti neb tazateli odvětiti, jako na př. zdvořilost nebo snaha, abychom mlčením nestali se nápadnými nebo aby mlčení naše nebylo vykládáno za přisvědčení; a vážný důvod, který nám velí zatajiti pravdu, jak povinností jest všech těch, kterým náleží pomlčeti o nějakém tajemství (secretum naturale, promissum, commissum), anebo alespoň tak učiniti radí, abychom vyhnuli se nebezpečí, pohromě, škodě, zahanbení, nepříjemnostem a p.; ostatně zcela dostatečným důvodem jest, že já něco, co jiným povědětí nejsem povinen, povědětí nechci. — Četné příklady dovolených obojatostí a zámlk skýtá nám Písmo svaté: Gen. 12^{13}, 20^{12}, Tob. 5^{7-18}, II. Mach. 7^{26}, Mat. 11^{14}, Mar. 13^{32}, Jan 7^{8}, Jan 11^{11}. Nalézáme je v breviři: in festo s. Athanasii, 2. Maji, lectio 4 et 6; intra oct. s. Laurentii, 13. Aug. lect. 5. Celou řadu i dovolených i nedovolených restrikcí udává sv. Alfons, l. c.; z nich některé uvádíme: Cizoložná žena vyzpovídavši se ze hříchu svého může tázajícímu se manželu odpověděti: „innocens sum", nebo: „takový hřích na svědomí nemám" a p.; ale nesměla by říci: „non feci". Žádá-li nás někdo o zápůjčku, smíme říci: „nemám" s restrikcí: „peněz zbytečných". Služebník smí říci: „pán není doma", což se obecně vykládá: „nelze s ním mluviti". Úředník, advokát, lékař, tajemník a vůbec každý, komu úřední tajemství se svěřují, tázán po nich, odpoví: „nemohu říci"; posluchač míní: „poněvadž nevím", řečník míní: „poněvadž nesmím"; ale takovýto úředník atd. smí také zcela klidně říci: „nevím", jednak s restrikcí: „scientia communicabili", jednak proto, že nikdo se ho na to vůbec ptáti nemá, a všeobecně se ví, že řečník touto odpovědí míní jen tazatele odkázati do příslušných mezí. Ještě nutno dodati, že zpovědníku vůbec není třeba zkoumati a přemýšleti, jak by nějakou obojatostí neb zámlkou z nesnází si pomohl. Jeho tajemství, jakožto zpovědní a svátostní, vůbec povzneseno jest nad všechna jiná a nesmí za žádných okolností prozrazeno býti; proto zpovědník o svém tajemství mlčí a žádný svědomitý katolík se ho na ně tázati nebude. Kdyby však přece někdo tak smělým byl, zpovědník bez váhání zkrátka odpoví: „Nescio"; co slyšel ve zpovědnici, scit ut Deus, nescit ut homo (a svou odpověď „nescio" po případě i odpřisáhne). — Poněvadž volná zámlka pravdě se nepříčí, není křivopřísežníkem, kdo při přísaze své volné zámlky užil. Theoreticky tedy dospíváme k závěru, že dovoleno jest s volnou zámlkou přísahati; nutno však vyložených obou svrchu podmínek ve větší ještě míře dbáti, než při prosté jen volné zámlce. Zvláště pak nestačí jen vážný důvod, nýbrž třeba důvodu velmi vážného. Proto opatrně přidáváme slůvko: „theoreticky"; neboť prakticky lze volnou zámlku přísežnou připustiti jen v přísaze nespravedlivě vynucené (n. p. zbójníkem neb násilníkem), nikoli však v přísaze dobrovolně nabízené (poněvadž tu odpadává nut-

nost přísahy) nebo v přísaze soudem, úřadem a zákonem po právu uložené (poněvadž vůbec není volná zámlka přípustná, a tím méně dovoliti lze volnou zámlku přísežnou). *Vřešt.*

aequivocus, dosl. stejnozvučný, t. j. různovýznamný (Posp.). Různovýznamné slovo, ku př. pes, neoznačuje jednotného pojmu, odnášíme-li je jedenkráte ke zvířeně, po druhé k souhvězdí, po třeti k obrazu zvířete. Jsou pojmy stejnovýznamné, univoci, ku př. šelma, kterou se nazývá v stejném významu pes, jako kočka, kuna, medvěd; jsou pojmy obdobné, analogi, ku př. štít, jenž se odnáší brzy ke zbrani ve smyslu vlastním, brzy k osobě mě bránící ve smyslu přeneseném („Ty jsi mým štítem"); ale pojmů „stejnozvučných" není, jsou to pouhá slova. — *Ae.* znamená odtud též různorodý: causa aequivoca = působitel různorodý (na př. Bůh), odtud generatio *ae.*, seu heterogenea, seu inaequalis, plození ploditelem jiného rodu, různorodé (na př. kdyby slunce zplodilo zvíře — mající jeho vlastnosti v sobě ne formaliter, nýbrž eminenter), často totéž co prvoplození (vznik organického z anorganismů). Viz univocus, analogus, prvoplození. *Kdř.*

aér (ἀήρ), v církvi řecké největší a nejzevnější pokryvka kalichu a patény, podobná velu na kalich v církvi latinské. Jméno *a.* vykládá Goar takto: „quia per modum aëris circa terram expansi sacra dona ambit". Ruský název pokryvky té vozduch jest překladem řeckého *a.* Výklad toho názvu, jak uvádí jej Dimitrij Sokolov v „Učenie o bogosluženij pravoslavnoj cerkvi" (1886) str. 11. shoduje se úplně s výkladem Goarovým. Z podobného asi výkladu a vzhledem asi k Mat. 17[5] vznikl jiný název pro onu pokryvku, totiž νεφέλη (oblak). Jiní odvozují jméno *a.* od lehkého materiálu, z něhož pokryvka ta bývala dříve zhotovována, jiní zase odtud, že kněz při mši za recitace nicejského vyznání víry držel ji vysoko ve vzduchu a mával jí zvolna kolem kalichu. Prvotním účelem jejím rovněž tak jako našeho vela bylo pokrývati kalich, by do něho nic nepadlo před konsekrací a dříve než posvátné nádoby přineseny byly na oltář. První zmínka o ní děje se v jednom výkladu liturgie mešní ze VI. stol., jakož i v aktech sněmu ktpl. Srvn. *Glugnet*, Dict. grec.-français des noms liturgiques (Par. 1895), 4.

aera v. letopočet křesťanský.

Aërius, zakladatel sekty **Aërianů** dle něho nazvané, o níž zprávu podávají Epifanius (Haer. 75.), Filastrius (De haer. č. 73.) a Augustin (De haer. c. 82.), narodil se na počátku IV. století v Pontu. V mládí byl přítelem semiariansky smýšlejícího Eustathia, s nímž také po některou dobu mezi askety žil. Když Eustathius r. 355 zvolen byl biskupem sebastenským v římské provincii Armenii, vysvětil *A*-a kolem r. 360 na kněze a svěřil mu správu xenodochia v Sebastě. Než v brzku *A.* stav se strohým arianem znepřátelil se se svým biskupem a vystoupil s novým učením, pro něž dosti mnoho přívrženců v Sebastě a v okolí získal. Vypuzení byvše z města, konali Aëriani shromáždění svoje v polích, na horách a v lesích. Značnějšího rozšíření sekta Aërianů však nedosáhla a také neudržela se dlouho; měla sice ještě za doby Augustinovy kolem r. 428 některé přívržence, po té však mizí úplně z dějin. Hlavní bludy, jichž se *A.* se svými stoupenci přidržoval, byly: 1. Biskupové a kněží jsou si jak svěcením (ordo), tak důstojností naprosto rovni. 2. Modlitby, obětí a dobré skutky mrtvým nemohou prospěti a živým jsou škodlivy. 3. Posty od církve předepsané jsou zavržitelny (ne však posty vůbec). 4. Slavnost velikonoční odporuje 1. Kor. 5[7], a má býti jako pověra židovská odstraněna. Poněvadž se reformátoři XVI. století přidržovali některých názorů aërianských, vytýkána jim byla častěji haerese aërianská, jako na př. v konfutaci konfesse augšpurské a od kardinála Bellarmina. V Čechách doposud na některých místech přezdívá se lidem, kteří se odchylují od učení církevního, „*Ariánů*". Etymologicky dlužno přezdívku tuto odvozovati spíše od Aëria, nežli od Aria. *Walch*, Ketzerhistorie III, 321—328; *Vacant*, Dictionnaire de la théologie catholique I, 515 n. *Sms.*

aëromantie čili hádání z přízraků vzduchových jest zvláštní způsob pověrečného hádání; aëromant domnívá se, že z přízraků a znamení ďáblem ve vzduchu (odtud jméno) utvořených možno jest poznati věci budoucí neb neznámé. Po té stránce *a.* blízká jest geomantii, hydromantii a pyromantii, a tvoří s nimi zvláštní skupinu umění hadačského, zkoumajícího „živly" (elementa), jichž dle starého názoru čtvero se počítalo: země, voda, oheň, vzduch. Pověrečný ráz *a.* leží v tom, že aëromant chtěje vstoupiti v jakousi korrespondenci s ďáblem (nebo třeba i s jiným duchem, což na věci ničeho nemění) snaží se z přízraků vzduchových vyčísti „zjevení" ďáblovo (po případě jiného ducha). Není tedy žádnou *a*-í, zkoumá-li někdo úkazy meteorologické a z různých změn vzduchu dle přirozené souvislosti soudí na budoucí počasí. Zdá se, že *a.* (jež dříve dosti hojně se pěstovala) nyní náleží již jen historii; dnešní dobou vystřídána jest jinými způsoby pověrečného hádání, najmě spiritismem. *Vřešt.*

Aerschodt Severeyn Willem van, belg. sochař a zvonař, *n.* 1819 v Lovani, *z.* t. 1885. Navštěvoval uměl. akad. v rodišti svém, a vzdělal se dále v Paříži. Z jeho prací uvádíme: mramorovou sochu Boha Otce (v kostele Saint-Quentin) a skupinu „Snímání s kříže". Od 1851 věnoval se úplně zvonařství a zhotovil veliký počet zvonů; z nich nejzdařilejší pro kathedrálu lutyšskou a pro kostel sv. Pavla v Antverpách.

Aert Jean, Arnold de Maestricht, Aert van Tricht, jeden z nejlepších uměleckých kovolijců lutyšských na sklonku XV. stol., jehož životopisná data nejsou s dostatek známa. Z jeho děl dosud zachovaných vynikají: křtitelnice kostela P. Marie v Maestrichtu, měděná křtitelnice z 1492 v kathedrále v Hertogenboschu (Bois-le-Duc), svícnová balustrada z 1501 v kostele sv. Viktora v Xantenu.

Aertnys Jos., Belgičan, redemptorista, *sp.* Fasciculus theologiae moralis tractans 1. De occasionariis et recidivis, 2. De usu matrimonii juxta doctrinam s. Alphonsi de Ligorio (Tournai 1883), Theologia moralis juxta doctrinam s. Alphonsi Mariae de Ligorio (t., 2 sv. 1886 a 1887, 2.—7. vyd. v Paderb. 1890—1906), dílo výborné, psané jasně a s náležitou mírou; Theologia pastoralis (1892; 4. vyd.); Compendium liturgiae sacrae iuxta ritum Romanum in missae celebratione et officii recitatione (1899, 2. vyd.).

Aerts, Arts, Aertsen, Aertsens, jméno několika uměleckých rodin usedlých v Bruggách a Antwerpách; z jejich členů na poli umění náboženského vynikli: 1. Guillaume, sochař, žil kol. 1450 v Lovani; od něho sošnická výzdoba tamní radnice (zvláště zdařilý plochý relief „Zapuzení Agary"). — 2. Jean, sochař v Bruggách, *z.* 1620, kol. 1600 zhotovil pro kostel mariánský t. několik soch, pro kostel v Niuportu skvostný tabernakl 1598—1599. — 3. Willem, sochař a architekt v Bruggách, *z.* t. 1537, vypracoval m. j. plány k průčelí kaple Sv. Krve (Chapelle du St.-Sang) t.

Aerts Jan, vlámský uměl. tkadlec čalounů kol. 1629; od něho 6 gobelinů v kathedrále salcburské, znázorňující scény z Genese („Adam a Eva v ráji",

„Stvoření Evy", „Adam pracující", „Obět Kaina a Ábela", „Smrt Abelova", „Útěk Kainův".

Aertsen Pieter, nizozem. malíř, *n.* 1508 nepoch. v Amsterdamě, *z.* t. 1573, *ml.* několik obrazů náboženských, z nichž uvádíme: „Kristus nesoucí kříž" 1552 (v berlinském museu), „Ecce Homo" a „Ježíš u Marie a Marty" (v Brusselu). Několik jeho oltářních obrazů zničeno v bouřích obrazoborských 1566; zachovaly se z nich fragmenty (v Rijksmuseum v Amsterdamě, v berl. museu a j.). Srvn. *J. Sievers*, Pieter Aertsen, Ein Beitrag zur Gesch. der niederländ. Kunst im XVI. Jahrh. Halle 1906. V galerii Společnosti vlast. přátel umění v Rudolfinu v Praze jest obraz nesignovaný, malovaný způsobem příbuzným *Ae*-ovi: „Ježíš u Marie a Marty" (č. kat. 505).

Aertssens Egide Emile, sochař belgický, *n.* 1833; od něho skulptury na novém kostele sv. Kříže v Ixelles u Brusselu (tympanon nad vchodem a ve výklenku nad oltářem sousoší „Zvěstování P. Marie") a kolossální basrelief „Neposkvr. Početí" v kostele „des Dames de Berlaymont" v Brusselu.

Aeserniensis dioec. v. Isernia.

Aeschines, montanista na konci II. stol., náčelník jedné z obou stran, v něž montanisté se rozštěpili; přijal nauky patripassianismu, uče, že Kristus jest zároveň Syn i Otec. (*Pseudotertull.* Libellus adv. omnes haereses 21.)

Aesium, Aesis (Aesin. dioec.) v. Jesi.

Aeskulap, sv. církve koptické, mč. spolu se sv. Ischyrionem a 8140 druhy v Panopoli (Achmin); svátek jejich světí spolu se svátkem sv. Štěpána prvomuč. 1. (dle našeho počtu 8.) ledna. *Nilles*, Kal.[2] II, 700, 713.

Aesthetika jest nauka o krásnu. Jméno své obdržela od Boh. Baumgartena (1714—1762), jenž svými spisy Aesthetica a Aestheticorum pars altera, v letech 1750 a 1758 ve Frankobrodě nad Odrou vydanými, tuto vědu samostatně pěstiti se jal. Baumgarten pojímá krásno jakožto dokonalost smysly postřehnutelnou; odtud název aesthetica (αἴσθησις = smyslová postřeha). Názor tento není sice správným, ale pojmenování nauky o krásnu slovem *ae.* dosud se udrželo. U nás zovou ji někteří krasovědou neb kalleologií. — O krásnu uvažoval již Platon. Dle něho nabyla duše před spojením s tělem ideu krásna nazíráním na svět ideální; spojena byvši s tělem, zapomněla na ideu tu a nyní postřehou krásna ve věcech, smysly jí přivoděnou, na vrozenou ideu krásna vzpomíná (Phaedon). Aristoteles řadí umění k praktickým ctnostem rozumovým a má je za zidealisované napodobení přírody (μίμησις). Účelem jeho jest pobavení, odpočinek, uklidnění, zušlechtění vášní a především mravní vzdělání (Eth. Nic.). Kant kriterium krásna hledá v krasocitném soudu. Dle něho jest předmět krásným, když jeho forma mysl harmonicky naladuje, mohutnost nazírací ve svornou činnost s mohutností představivou uvádí, lahodící poměr mezi obrazivostí a rozumem zapříčiňuje; krásno pak jest to, co budí všeobecně a nutně bez všelikého zájmu zálibu pouhou svojí formou. Tuto formovou *ae.*-u vybudoval dále Bedř. Herbart. Ve své praktické filosofii přisvojil si aesthetický soud Kantův a tvrdí, že to, co se nám líbí, jest vždy jen forma, nikdy však obsah, že jest to vždy jen poměr částí, neboť věc úplně jednoduchá jest prý nám lhostejná. Herbart uvažuje zvláště o krásnu mravním, jehož jádrem zove pět praktických ideí: svobodu, dokonalost, blahovůli, právo a odplatu. V Rakousku formovou *ae.*-u vybudoval Rob. Zimmermann ve Vídni (Allg. Aesthetik als Formwissenschaft 1865). Jeho hlavním stoupencem u nás byl dr. Jos. Durdík svou „Všeobecnou Aesthetikou" (1875), V. Petrů „Českou Poetikou" (1876) a jiní. Durdíkovi byla forma a jen forma vlastním územím elementární *ae.*-y. Základními aesthetickými kategoriemi byly mu: kvantita (síla, velikost), význačnost (pravda), souhlas (jednota), správnost (čistota), vyrovnávací závěr (životnost, smír), jež dohromady dle něho celý pojem krásna skládají. — Proti formalistickému a subjektivnímu pojímání krásna uplatňoval se idealisticko-realistický směr Schellingův. Zobrazení nekonečna v konečnu, spojení ideálného s reálním v dokonalou jednotu: toť Schellingovi pravým uměním. V Německu ku dalšímu rozvoji *ae.*-y valně přispěl Jan Joachim Winckelmann (1717—1768), jenž i výtvarná umění v obor aesthetického uvažování pojal (Gedanken über die Nachahmung der Werke in der Malerei und Bildhauerkunst 1755) a Lessing svým Laokoonem (1765), kdež rozdíl mezi básnictvím a malířstvím zvlášť vyličuje, ale zobrazení tělesné krásy výtvarnému umění úkolem přisuzuje. Směr idealisticko-realistický pěstili dále Herder, Goethe, Schiller, bratři Schleglové a jiní. — Ve slovníku bohovědném není nám však o této *ae.*-e šíře jednati, ale o *ae.*-e, jak ji na základech filosofie křesťanské vybudovali novější aesthetikové katoličtí: J. Jungmann (Aesthetik, 1888 2. vyd.), A. Stoeckl (Grundriss der Aesthetik, 1871), Jos. Dippel (Handbuch der Aesthetik und Kunst, 1871), A. Kirstein (Entwurf einer Aesthetik der Natur und Kunst, 1896), Gietmann-Sörensen (Kunstlehre, 5 sv. 1899—1903), Dr. Jos. Pospíšil (Filosofie podle zásad sv. Tomáše Akv., část I. str. 391—414, Brno 1883 a „Význam filosofie scholastické vzhledem na novou formovou aesthetiku" v „Obzoru" 1882), Dr. P. Vychodil (Poetika 1897, Básnictví a mravouka 1897) a jiní. Dle nich dělí se *ae.* ve tři části či oddíly. V oddílu prvém jedná se o pojmu krásy vůbec, v oddílu druhém o krásnu přírodním a uměleckém, v oddílu třetím o krásnu, jak se jeví v dílech lidských, a to ve stavitelství, sochařství, malířství a básnictví. — Krásným nazýváme, co v nazírání se líbí. Pulchra sunt, quae visa placent — dí sv. Tomáš Akv. (S. theol. 1. q. 5. a. 4. ad 1.) Nerozumí se tu nazírání očima tělesnýma, jinak by básnictví a hudba, na něž zrakem nazírati nelze, z říše krásna byly vyloučeny, ale rozumí se nazírání duchové. Krásno není pocitem subjektivním, jak se domníval Kant (Kritik der Urteilskraft, díl 1.: Analytik des Schönen) a Hartmann (Aesthetik sv. 2.), nýbrž něco objektivního ve věcech, což si uvědomujeme tím, že porovnáváme to, co vůbec krásným zoveme, s tím, čemu krásy nepřikládáme. Důvod tkví v náležité dokonalosti věci, ale tak, že žádná stránka nepřevahuje a jednotlivosti celku se podřaďují. Znetvořený člověk není krásný. Krásno netkví jen v dokonalosti formy, jak učil Herbart, ale krásno hledati jest tam, kde forma k obsahu přiléhá (Th. Ziegler, Das Gefühl, str. 120). Kde forma s obsahem jest v rozporu, vzniká nelibost (Köstlin, Prolegomena zur Aesthetik, 1889, str. 69). Proto není z čar nejkrásnější čára vlnitá, sama o sobě nazíraná, jak učili Winckelmann a Fechner (Vorschule der Aesthetik 1876, str. 184 a násl.), nýbrž o kráse linie teprve tehdy lze mluviti, když jí bylo na ohraničení přiměřeného předmětu přiměřeným způsobem upotřebeno. — Co by se nám líbilo, nesmí býti ani příliš velikým, ani příliš malým, nesmí býti ani mdlým ani příliš silným, ale krásným býti pravíme, co má určitou velikost a jistou míru síly, je-li oboje v náležitém poměru k obsahu či podstatě předmětu. Při stavbách líbí se nám na př. kolmice a přímka vodorovná, poněvadž vyjadřují energii síly podpůrné a nosné, a nelíbí se tu čára vlnitá; líbí se

nám kruh a koule, jakožto něco v sobě rázně uzavřeného. — Ku krásnu se vyžaduje ideový obsah, nebo jinak řečeno duchovost ve hmotě. Dále vyžaduje se jakýs lesk. Pulchrum est splendor veri — dí sv. Augustin. Nejinak soudí Platon (Symposion E.). Vyžaduje se ovšem splendor veri; náleží tedy k pojmu krásy pravdivost. „Co jest nepravdivo — dí Köstlin — není o sobě ničím a rozplývá se, ale co jest pravdivo, nefalšováno, líbí se, byť se jevilo jen v prosté a jednoduché formě“ (l. c. str. 217). Ke kráse náleží jednota v rozmanitosti, unitas in varietate, jak dí sv. Tomáš (S. theol. 1. q. 39. a. 8. ad 2.). Kde schází jednota, nemůže duch klidně spočinouti a povstává pocit nelibý; kde není rozmanitosti, tam nepoutají se všechny síly duševní a porušuje se rovnováha. V rozmanitosti dojmů musí býti náležitá učleněnost a souhlas či harmonie, jež jest buď jednoduchá a sluje symmetrií — souměrností, nebo složitá a sluje proporcí — úměrností. Rozpůlíme-li tělo lidské v podélné ose, povstanou dvě polovice zcela symmetrické, které se v harmonický celek těla lidského skládají. Proporce pozůstává v určitých velikostních poměrech, tak že části dobře k sobě přiléhají. Štíhlá věž dobře přiléhá ke chrámu gotickému, ale nepřiléhá k massivní stavbě románské. — Aby tedy předmět krásným se zváti mohl, musí dle sv. Tomáše Akv. jednotlivé části v určitých poměrech (debita proportio) v jednotný celek (integritas) splývati, a tato rozmanitost částí soustředěná v jednotě musí se pozorovateli jasně jeviti (claritas), aby na ni nazírati a v ní se kochati mohl (S. th. 1. q. 39. a. 3.). Tóma ze Štítného dí, že krása a sličnost zvláště ve čtveře věci záleží. Jedno jest, když slušně bude na svém místě (= symmetrie a proporce); druhé, když slušné má své pohnutí (= rozmanitost a jednotnost); třetí, když má sobě slušnou formu nebo tvárnost (= ideový obsah); čtvrté, když má slušnou barvu aneb což bude takového, ježto v tom bývá libost čichům (= forma, claritas) (Řeči besední, vydal Fr. Stejskal, Brno 1901, str. 52. 53.). Snáší se tedy Štítný zcela s Tomášem Akvinským a nebyl nikterak stoupencem aesthetiky formové, jak se lg. Hanuš domnívá (Rozbor filosofie Tómy ze Štítného, Praha 1852). — Krásno a dobro nespadají v jedno, jak tvrdí Jungmann (Aesthetik, str. 147 a násl.). Arci jest dobro vnitrné nutným předpokladem krásna, pokud totiž vše, co jest a pokud jest, dobrým jest. Ale záliba v dobru a záliba v krásnu liší se od sebe popředně tím, že v dobru máme zálibu pro jeho užitek, který buď nám anebo jiným přináší, v krásnu pak máme zálibu proto, poněvadž krásnem jest. Liší se tedy záliba v krásnu od záliby v dobrém popředně svou nezištností. Ale i když záliba v dobru odezírá úplně ode všeho prospěchu a tedy nezištna jest, přece liší se od aesthetické záliby v krásnu tím, že záliba v krásnu výhradně z duchového názoru na předmět pochází. Jen to se nám líbí, nač nazíráme, a jen tou měrou se nám líbí, kterou nazíráme (Dr. Pospíšil, l. c. str. 397). — Zvláštním druhem krásna jest vznešené, jakým jest to, co neobyčejnou velikostí, dokonalostí se vyznamenává a proto v nás nejen pocit libosti, nýbrž i úctu, podiv a úžas vzbuzuje. Vystupuje-li vznešené ozdobeno zvláštním leskem, sluje velikolepé, jakým jest na př. hvězdnaté nebe. Skládá-li se vznešené ze skvělých úkonů po sobě následujících, vzniká slavnostní. Ku vznešenému náleží tragické, jež vyskytuje se u lidí, kteří stojíce na výši mravního charakteru, při vykonávání povinností na takové překážky narážejí, že se stávají jich obětí. (Srv. Dr. A. Stára, O tragické vině [sc stan. katol. dogmat]. Obzor 1882 (V.) str. 195, 219, 274.) Je-li krásno spojeno s jakous útlostí a jemností formy, sluje něžným. Něžným jest nevinné dítě. Budí-li něžné touhu, bychom je měli, stává se poutavým. — Opakem krásna jest šeroednost. Jako jest podmínkou krásna dokonalost, tak jest příčinou šerednosti nedostatek dokonalosti, kterou věc dle své idey míti má. Představa šerednosti vzniká zvláště tam, kde dokonalosti vnitřní neodpovídá zevnější forma, či dle scholastiků lesk, splendor. Opakem vzneseného jest děsné, v němž se sice též síla jeví, ale taková, že se vše před ní musí skláněti. Dále jest opakem vzneseného odporné, jež budí v nás pocit naprosté nelibosti, nízké, jež vzniká z toho, že hodnota věci jest v rozporu s požadavkem, jejž na ni klademe. Posledním opakem vzneseného jest směšné, jímž se dle Aristotela (De arte poet. c. 6.) zove šeredno neškodné a bezbolestné. Vzniká z představy, že bylo nápadně chybeno proti zákonům rozumovým, čímž bezděčně vynořují se představy smyslné, které libý pocit způsobují, jenž se smíchem vybíjí. Má tedy směšno základ svůj v mohutnostech smyslných a slouží dle Aristotela (Rhetor. I. c. 11. n. 29.) a dle Tomáše Akv. (S. theol. 2. 2. q. 168. a. 2. c.) k uklidnění ducha po usilovné práci duševní. Jsa projevem vegetativním, dostavuje se smích zvlášť lehce a intensivně u lidí, kteří nedovedou duchem projevy smyslnosti ovládati. Všemu se smáti, není projevem ani hlubokého ducha ani pevného charakteru. Podává-li se předmět o sobě vážný tak, že z toho povstává smích, vzniká komika. Jedná-li se o vážnou báseň, již kdo její vlastní formou sesměšňuje, povstává parodie; děje-li se to formou odlišnou, vzniká travestie. Projev, jehož předmětem jest něco nízkého, aniž sám nízkým byl, sluje šprým; zvětšují-li se zvláštnosti nějaké věci měrou neobyčejnou, tak že z toho smích povstává, vzniká karikatura. Komika má v aesthetice své oprávnění; bylo by však nekrásno a mravně záhubno, kdyby se sesměšňovalo, co je v pravdě vznešeno a ušlechtilo. Zvlášť nesmějí se nikdy věci posvátné státi předmětem výstupů komických. Opakem něžného jest nemotorné a ošklivé. — Druhý díl *ae*-y jedná o krásnu v přírodě. Ač jsou v přírodě i věci šeredné, přece příroda jakožto celek jest krásná a protiva šeredná jen krásu zvyšuje. Krásno v přírodě jest odleskem krásy idejí Božích, dle nichž příroda jest stvořena. V přírodě jsou krásné formy, jest tu rozmanitost a přece jednota (S. theol. 1. q. 47. a 1.), jest tu rovnováha sil, jich velikolepé působení a plnost života. Krásu ve vesmíru spatřujeme ve světle, v harmonii barev, ve zvuku a toninách, ba i vzduch a voda mají svoje krásy. Krása jeví se dále v říši nerostné, zvlášť ve tvaru a barvě krystalů a drahokamů, jeví se v rostlinstvu a zvířeně co do ústrojí a poměrů jednotlivých částí navzájem a k celku. Ale nejkrásnějším dílem v říši živočišné jest tělo lidské, což poznati jest zvlášť z číselných proporcí, dle nichž tělo lidské zbudováno a jež se dle Zeisinga zlatým řezem zovou. U dokonale vyvinutého těla lidského má se výška vzdálenosti od paty až k pasu, jak se má šířka pasu ku vzdálenosti, jež sahá od temena hlavy až k němu, či $(5+3):5=5:3$, $(a+b):a=a:b$. Zeising dokazuje, že při dokonale vyvinutém těle lidském následující poměry se vyskytují: celá výška těla: 1000 dílů; spodní část od pupku dolů 618 dílů; vrchní část od pupku nahoru 391 dílů, střední část 236 dílů a hlava 145 dílů (Neue Lehre von der Proportion des menschlichen Körpers, Lipsko 1854). U všech vskutku krásných postav lidských jak v sochařství tak i malířství se tyto číselné poměry vyskytují. — Třetí díl *ae*-y pojednává o kráse děl uměleckých. Křesťanští aesthetikové dělili umění na svobodné

(artes liberae, liberales, ingenuae, humanae, bonae), kterým nerozuměli jen svobodné umění v nynějším toho slova smyslu, ale také všechny vědy, a na umění mechanické (artes mechanicae, serviles). Umění svobodné zaměstnává více síly duševní, mechanické tělesné. — Zvláštní odrůdou umění jsou tak zvaná krásná umění, jichž úkolem jest, krásno zvláštním způsobem co nejdokonaleji zobraziti a svými výtvory ku vzdělání a ušlechtění lidstva přispívati. Ke krásným uměnám čítají se architektura, skulptura, malířství, básnictví a hudba. Staří dělili krásná umění na apotelestická (ἀποτελεστικός = účinný), která sama o sobě na diváka působí a v klidu prostorově se rozkládají, a na umění praktická, která potřebují interpreta, aby na diváka neb posluchače působila. K prvnějším náleží stavitelství, sochařství a malířství; k uměním praktickým: básnictví a hudba. — Má-li se dílo zváti umělecky krásným, musí jeviti známky, že vyšlo z plnosti ideí ducha tvořivého, že jest originelním a nikoli pouhou napodobeninou; nesmí dále býti na sporu se skutečností, ale nesmí také býti zjevem všedním, nýbrž se nad skutečnost ideálně povznášeti; musí míti lesk dokonalosti a vyvěrati z ducha geniálního, jenž má svůj svérázný styl a svůj vlastní způsob myšlenky národně a časově vyjadřovati. Účelem umění jest, lidstvo ku krásnu, pravdě a dobru povznášeti, aby — jak di Tomáš ze Štítného — lidé „v kráse a ozdobě stvoření, spatřili moudrost Boží“ (Reč. bes. IX.). V tom byl starověk za jedno. Teprve Lessing a Kant vynalezli heslo, že jest umění samo sobě účelem, „l'art pour l'art“. Umělec prý zobrazuje krásno z vnitřního popudu, bez všelikého úmyslu a záměru. Ale umělec netvoří přec pro sebe, nýbrž pro jiné, a netvoří bezděčně, ale uvědoměle, a proto musí sledovati nějaký cíl sociální. Ani Parthenon a Propylaey na Akropoli, ani Zeus v Olympii, ani Pallas Athena Pheidiova nebyly samy sobě, ale sloužily oslavě bohů a zušlechtění citu náboženského. Tím méně možno říci, že by velikolepé chrámy křesťanské nebo „Božská komedie“ Danteova byly vytryskly z ducha tvořivého, aniž chtěl tento vzdělávati a ušlechťovati. Jako vše má se nějak k řádu mravnímu a není úkonů lidských prakticky nelišných, tak i umění svým původem sloužiti musí mravnímu povznesení. Proto nesmí umění ničeho zobrazovati, co by smyslnost dráždilo (Nüßlein, Jahrb. der Aesthetik, 2. vyd., str. 40.). — V architektuře spojuje pravý umělec krásu s účelností a snaží se, aby jedna idea celek ovládala. Náboženskou architekturu pohanskou charakterisuje jednak stísněnost, jednak zase rozmařilost a smyslnost božstva nehodná; architekturu křesťanskou vypnutost do výše a zvnitřnění. Každý sloh má své krásy a svůj symbolický význam. Přechod od pohanství ke křesťanství tvoří sloh basilikový; kupolemi vyniká sloh byzantský; umělými portály a něžnými sloupky sloh románský, smělým vzepnutím do výše a produševněním hmoty sloh gotický, oživením antiky a malebností sloh renaissanční, živostí dekorativní překypuje sloh barokový, křivkami a spirálami sloh rokokový, copům ne nepodobnými pletenci sloh copový. — V sochařství vrcholem tvorby jest, když ušlechtilý duch vyzařuje z tváře a útvaru celé postavy. Antika znázorňovala tělesnou krásu v její nahotě, křesťanská plastika vyjadřuje duševní prohloubenost, jíž smyslná nahota jest na odpor. — Malířství znázorňuje v rovině, co sochařství a stavitelství, jsouce vázány zákonem tíže, ve trojím rozměru vyjadřují. Krásou barev, rozmanitým ale přece symmetrickým a souladným seskupením osob a předmětů vzbuzuje malířství v míře nevšední zájem aesthetický. Nejvznešenější ideje poskytlo malířství křesťanství a největší vliv na aesthetickou, náboženskou a mravní výchovu lidstva mělo malířství náboženské. — Nejvyšším a nejdokonalejším uměním jest poësie, poněvadž vyjadřuje způsobem nejurčitějším a nejpřístupnějším nejširší obor myšlení, cítění a konání lidského. Vypravuje-li se v básni událost jednotlivce neb více lidí, sluje báseň epickou. Epos jest heroické, národní, romantické, náboženské, komické, idylické. K epické poesii náleží ještě román, novella, romance, ballada, rhapsodie. V eposech obráží se veškero chtění a cítění národa. Proto působí epos mocně na veškero myšlení lidstva. Ale nic tak hluboko v mysli lidské nekotví, jako náboženství. Odtud veliký význam aesthetický a mravní eposu náboženského, jehož předmětem jest událost náboženská. Nejvznešenějším dílem v ohledu tom jest „Božská komedie“ Danteova. Vše jest od Boha, pro Boha a musí Bohu sloužiti — toť základní myšlenka tohoto díla nesmrtelného. Pro subjektivní city, jež Milton a Klopstock do svých eposů „Ztracený ráj“ a „Messiáš“ vetkali, zůstávají co do aesthetické ceny daleko za dílem Danteovým. — Subjektivní dojmy a city formou básnickou vyjadřuje lyrika. K lyrice řadíme píseň, ódu, hymnu, dithyrambos, kantatu, elegii, heroidu, báseň popisnou, gnome a epigram, satyru a poetický list. Duchovní píseň vyjadřuje vroucné smýšlení náboženské lidu věřícího. Aby byla krásná, nutno, by byla provanuta hlubokou zbožností, dokonalá co do formy a obsahu a duši povznášela. Hymna jest chvalozpěv o Bohu, o jeho velikosti a velebnosti a o všem, což se k Bohu odnáší. Nejkrásnější hymny má křesťanství. Mocně dojímají mysl na př. hymny: „Dies irae“ neb „Vexilla regis prodeunt“ a j. — Báseň, v níž vystupují osoby, před námi jednajíce, nazývá se drama. K dramatickému umění náleží tragedie, komedie, činohra, zpěvohra. Náboženské činohry a zpěvohry působí aestheticky, když jest vše důstojné, opravdové a procítěné, jinak by snadno místo povznesení city nelibé povstati a vznešené a posvátné úkony a osoby sesměšněny býti mohly. — Účelem hudby jest, aby tóny, v určitých poměrech za sebou následujícími, projeveny byly city umělcovy a buzeny city posluchačovy. Hudbu dělíme na vokální a instrumentální. Obojí lze spojiti, což děje se též při hudbě liturgické. Liturgická hudba nesmí snad lahoditi pouze sluchu, ale musí dle svého úkolu tlumočiti vznešená tajemství náboženství křesťansko-katolického a dojímati mysl, aby tato zbožně posvátným úkonům bohoslužebným obcovala. Proto budiž první otázkou při hudbě liturgické, zda zpěvná a hudební melodie Boha jest hodna, hodí-li se totiž k úkonu bohoslužebnému, k době církevní, k ideám a citům, jež církev vyjádřiti chce. Proto musí popředně k liturgii a k textu slovnému přiléhati. Je-li tomu tak, pak i objektivně lid vzdělávati bude. (Thalhofer, Handbuch der kath. Liturgik, 1883, str. 528.) — Duševní schopnost, pravou krásu vždy poznati a správně oceniti, zoveme vkusem. Jest sice pravda, že kdo vkusu se těší, od přirozenosti jakýs sklon ku pozorování a pojímání krásna v nitru svém pociťoval, ale pravého a dokonalého vkusu nabýváme teprve správnou aesthetickou výchovou a stálým cvikem. *Kch.*

aestimativa vis, oceňovací mohutnost, jeden ze čtyř smyslů vniterných, kterým živočich na předmětech, smyslem zevnějším poznaných, znamená vlastnosti, smyslu zevnějšímu nepřístupné, buď užitečné anebo škodlivé; tímto poznáním živočich se řídí, tak že se zdá, jakoby o těch předmětech činil soud a podle něho své činy spravoval. Nazývá se též smyslnou soudností, podstatně se lišíci od lo-

gické soudnosti, člověku příslušné; neboť činnost její děje se instinktem, bez sebevědomí, bez rozvahy, nutně, a odnáší se k případům jednotlivým. Také člověk má ji se zvířaty společnou; jest u něho mocně činna, pokud rozum není vyvinut; později ustupuje rozumu, ale tak, že přece někdy svou činnost projevuje. — K této nauce dospěli scholastikové tím, že z analogie smyslových ústrojí u člověka a u zvířat přisuzovali zvířatům poznání počitkové a pokládali je za vodítko jejich výkonů; vedle tohoto vodítka nemohl pak obstáti slepý pud, nýbrž pud byl vykládán jako žádostl n. city poznáním vedené, kterážto poznání nemohlo býti ani čistě počitkové, ani rozumové; tak vznikl pojem *ae. v.* Srv. *J. Straub*, De obiectivit. cognit. 1887, 33. *Urraburu*, Psychol. t. I. *Kdř.*

aestiva pars breviarii, třetí svazek čtyřdílného brevíře, obsahující officia od svátku Nejsv. Trojice incl. až do 1. ned. zářijové excl. (v proprium sanctorum jsou svátky od 3. kv. incl. do 2. září incl.).

aetas canonica (legitima), věk požadovaný církevním právem na osobách, jež v církvi mají nabýti jistých práv, stavu, aneb převzíti určité povinnosti, jako jsou jednotlivá svěcení, úřady, stav řeholní a manželský, přijímání sv. svátostí a j. v. Pro vše to, poněvadž teprve s dospívajícími lety duševní a tělesné síly člověka se rozvíjejí, předpisuje církev určité stáří, jež slove *ae. c.*, a jež tím vyšším býti musí, čím větší rozvahy a přípravy stav resp. práva a povinnostl, jež někdo v církvi na sebe béře, vyžadují. Zhusta užívá se též výrazu *ae. c.* pro pokročilejší věk (dokončený rok 40.) osob ženských, s duchovním nespřízněných, jež v domácnosti jeho sloužiti mohou. Neboť právo církbrání klerikům, aby kromě blízkých příbuzných měli v domácnosti své osoby ženské, vyjímajíc ty, které mají věk kanonický a tak podezření nezdrželivosti vylučují (c. 16. D. 32; Trid. XXV. c. 14.). V právu církv., po smyslu práva římsk. rozeznáváme: věk dětský (infantes; qui fari non possunt), jemuž schází dosud užívání rozumu (anni discretionis), jsou to léta ode dne zrození do skončeného roku 7.; věk chlapecký (impubertas, infantia majores) od 7. až do plného roku 14. u rodu mužského a do plného roku 12. u pohlaví ženského. V těchto letech člověk z pravidla tělesně dospívá (pubertas), dokonalá však dospělost (plena pubertas) nastává u pohlaví mužsk. v roce 18. a u ženského v roce 14. Od dospělosti liší právo zletilost (major aetas), počínající rokem dvacátým pátým. Pro počátek věku stařeckého nemá právo církv. určitého roku, věda právní má za jeho počátek u mužů nastoupivší rok 60., u žen pak rok 50. Teprve ten, kdo k letům rozumu dospěl (anni discret.), je mravně příčetným a vázán positivně božským a církevním zákonem, a proto již dětem, jež dokončily 7. rok věku, nastávají jisté povinnosti, nabývají však také v církvi i jistých práv, je to na př. závaznost k plnění 2. a částečně 3. přikázání církevn., k přijímání některých sv. svátostí, mohou se svobodně rozhodnouti o věcech víry a svědomí, viz Bened. XIV. const. Postremo die 28. II. 1747 n. 32., jest jim volno za určitých podmínek převzíti úřad kmotra, býti svědky sňatku, zasnoubiti se, ano i tonsuru a nižší svěcení přijmouti, a mohou propadnouti i trestům a censurám církevním, stanovil-li tak zákonodárce. Jenom puberes však mohou na soudu žalovati a jsou žalovatelní, přísahu skládati (c. 14—16. C. XXII. q. 5.) a v manželství vstupovati (viz aetas immatura). Poněvadž plnění úřadů církv., stav duchovní a řeholní zvláštní síly a sebezkoušky vyžadují, žádá se právem pro tyto stavy *ae. c.* vyšší a každý, kdo předepsaným pro svěcení věkem vykázati se nemůže, jest irregulárním ex defectu aetatis (X. I. 11.). Dříve nebylo pro věk svěcenců jednotné normy, od dob tridentských (XXIII. cp. 12. de ref.) žádá se jako *ae. c.* pro svěcení biskupské dokončený rok 30., pro kněžství počín. rok 25., pro jáhenství rok 23. a pro podjáhenství rok 22. (Trid. VII. c. 1., sess. XXIII. c. 12. de ref.) a platí zde zásada: dies coeptus pro completo habetur (c. 10. X. IV. 2.). Pro tonsuru a nižší svěcení není předepsán Tridentinem určitý věk; stačí, překročil-li svěcenec po platných dekret. zákonech (c. 4. in VI. I. 9.) dětství (sess. XXIII. c. 6. de ref.). Podobně stanoveno o úřadech církevn. Pro úřad biskupa žádá c. 7. X. I. 6. dokončený rok 30., pro beneficia duplicia s duchovní správou žádá dekretální právo (ibid.) počátek roku 25., což platí i o úřadu generálního a kapitolního vikáře, ač pro tohoto, je-li v kapitole nedostatek volitelných, stačí, dle Ferrarise (Prompta biblioth. v. vicar. cap. art. 1. n. 43.), započatý rok 23. Kanovník zpovědník a zpovědník řeholnic se slavnými sliby má býti stár 40 let (Trid. XXIV. c. 8. de ref.), kanovníci, není-li právem částečným jinak stanoveno, 22 (Trid. XXIV. c. 12.) a obročníci jednoduchých obročí, nejsou-li s nimi spojeny povinnosti, vyžadující vyšších svěcení, mají vykazovati nejméně přes 13 let (c. 37. XIII. 5.; Trid. XXIII. c. 6. de ref.), připouští-li ovšem nadační listina nedospělců. Také pro stav řeholní předpisuje se *ae. c.* Dívky dle úchval trident. (XXIV. c. 17. de reg. et mon.) nemohou býti před dokončeným rokem 12. v klášterní roucho oděny a před dokonč. rokem 16. sliby skládati (XXV. c. 15. de reg.), poslední je *ae. c.* pro obé pohlaví. S noviciátem lze počíti teprve v dospělosti a nikdo, kdo aspoň rok v noviciátu nepobyl, nemůže slavných slibů skládati (XXV. c. 15. de reg.). Většina řádů však žádá věk ještě vyšší a delší přípravu na sliby slavné. Brevem ze dne 7. II. 1862 stanoveno pro všechny mužské kláštery, aby se zde po skončeném noviciátu, ne však před naplněným rokem 16. skládaly sliby jednoduché a teprve za 3 léta sliby slavné, které přes 25. rok novicův odkládány býti nemají. V Rakousku stanoveno přípisem k dekretu „Neminem latet" 19. III. 1857, aby slavné sliby v klášteřích konaly se po 24. roce, resp. výjimečně již po 21. roce věku, když před tímto rokem kandidát po dokonaném noviciátu 3 léta v řádu setrval, a tak vyhovělo se starým, třeba konkordátem (čl. 28.) zrušeným předpisům státním. Tridentinum (XXV. c. 7.) žádá také pro ženské klášterní představené určité kanonické stáří 40 let, a aby ve slibech aspoň 8 roků již stály. Kdyby však v klášteře takové řeholnice nebylo, lze se svolením biskupa zvoliti i řeholnici 30letou s 5letou professí. Určitý věk také osvobozuje od některých povinností, na př. dokončený rok 60., dle domnění, od povinnosti újmy, 40 let pilné služby chórové od povinnosti residence a j. v. *Sdl.*

aetas immatura, impubertas, nedospělost. Aby manželství platně a dovoleně mohlo býti uzavřeno, vyžaduje se právem církevn. na snoubencích vyspělost jak duševní, bez níž není projevu vůle manželské, duše to manželství, tak i tělesná či pohlavní. Duševní vyspělosti, která podstatu manželství vystihuje a obsahu svolení manželského rozumí, z pravidla nedostává se těm, kdo tělesně nejsou vyspělí, ač i při tělesné nezralosti není nemožnou. Jakkoli dospělost nedostavuje se u každého v jisté přísně vymezené době, přec přibližně v jistých letech u každého dá se předpokládati. Ovšem že nelze ji v každém jednotlivém případě zkoumati, a proto právo církevní, po vzoru práva římského, stanovilo určitý věk, předpokládajíc, že ti, kdo věku toho dosáhli, tělesně i duševně k manželství jsou dospělí, a to po dokončení roku 14. při pohlaví mužském a roku 12. při pohlaví ženském (anni nubiles, aetas legitima, aetas nubilis, aetas pubertatis, c. 6., 10. X. IV. 2.). Ti, kdo věku toho nedosáhli, nemohou pro veřejnou, vylučující pře-

kážku nedospělosti v manželství vstoupiti. Než po právu církv. není překážka ta absolutní, neboť právní domněnka o dospělosti, v letech zákonem stanovených nastupující, nevylučuje možnost, že by buď duševní neb tělesná zralost, aneb obě, dříve dostaviti se nemohly. Fakt, že dříve se dospělost dostavila, označuje právo frází: malitia (resp. prudentia) supl. aetatem (c. 3, 8. X. IV. 2.), jím je proti domněnce odpor možný, musí však skutečnost ta biskupem nebo papežem býti prohlášena. Dokáže-li se duševní i tělesná dospělost již před věkem zákonem stanoveným, prohlásí biskup ex urgentissima causa, že sňatku dotyčných osob nic nebrání. Dostaví-li se dříve jen dospělost duševní, jest manželství s dispensí papežskou možno, avšak tací manželé, dokud nedostaví se také dospělost pohlavní, nesmějí pohromadě bydleti. Dispense tohoto druhu z pravidla udílejí se jen pro země missionářské. Dospějí-li předčasně tací snoubenci jen tělesně, nikoli však také duševně, nemohou pro přirozenoprávní překážku nedospělosti, z níž není dispense, manželství uzavříti. Zákoníky občanské různých zemí různě stanoví hranici této soukromoprávní překážky dospělosti. Ve státech jižních přirozeně dříve než ve státech severních. § 48. občan. zák. rak. dí, že nedospělci, t. j. ti, kteří 14. roku nedokonali, nemohou v platné manželství vstoupiti. Nerozlišuje tedy ani mezi pohlavím, aniž zná výjimky předčasné dospělosti. V Uhersku dle § 7. čl. XXXI. zák. o civil. manž. z r. 1894 vyžaduje se k platnosti manželství pro muže dokonaný rok 18., pro ženy plný rok 16. Překážka *ae*-tis Immaturae vztahuje se do jisté míry i na zásnub, přípravu k manželství. Právo církv. neuznává zásnubu před 7. rokem věku (c. 4, 5. X. VI. 2.), za platný má však zásnub učiněný ve formě předepsané po dokončeném roku 7., rozumějí-li mladiství kontrahenti jeho dosahu, že to příprava na manželství. V zásnubu jest jim vytrvati až do let dospělosti, kdy může i jedna strana již od něho odstoupiti, byť i přísahou byl stvrzen (c. 7, 8. X. IV. 2.). Časový mezník naplněných 7 let (c. 13. X. IV. 2; c. nn. in VI. IV. 2.) vzalo právo církevní z práva římského (l. 14. Dig. 23. 1.). Srv.: *Rittner*, Církv. pr. kat. II. 75 nn.; *Heiner*, KR. II. 275 n.; *Gasparri*, Tract. can. de matr. I. 329 nn.; *Kekule*, Ein Beitrag zur Lehre von der desponsatio impuberum v Arch. f. k. KR. 1895 str. 369 nn.; *Tumpach*, Přísluší-li manželství od nedosp. snoubenců neplatně uzavřenému vždy moc a platnost zásnubu? v ČKD. 1895, 581 nn. *Sdt.*

aetas nubilis, ae. pubertatis viz *ae.* immatura.

aetas superadulta sponsae, pokročilý věk nevěsty. Jestliže dívka naplnila dvojnásobný počet let dospělosti, či dokončila 24. rok věku (dle opraveného formuláře dispensačního Datarie apost. z r. 1902, jestliže již do r. 24. vstoupila) a dosud nenalezla muže stavu svému přiměřeného postavení, jest ji tento pokročilý věk kanon. důvodem k žádosti za prominutí překážky manželské, chtěl-li by ji pojmouti muž, s nímž v manželství pro překážku pokrevenství aneb švakrovství vstoupiti nemůže. Tento počestný důvod je přípustný ve všech stupních příbuzenských, ač, jedná-li se o manželství osob již ve druhém stupni spřízněných neb sešvakřených, sám o sobě nestačí. Použití ho může jen svobodná, nikoli vdova, a to i tehda, kdyby dříve byla nepoužila naskytnuvší se jí příležitosti provdati se (S. Poenit. 5. IV. 1902). Čím starší je dívka neprovdaná, tím mocnější je důvod *ae*-tis *s.* (*Zitteli*, de Dispensat. matrim. 1884, 63 sq.) U vdovy není *ae. s.* důvodem; za to je důvodem k dispensi její mladší věk: „quod junior sit atque in periculo incontinentiae versetur". *Sdt.*

Aeterna Christi munera, „O mzdě Krista nekonečné" (*Sušil*, Hymny církevní ²1859, 173), hymnus původně na slavnosti sv. mučedníků (Analecta hymn. L, 19) složený, jehož začátku s patřičnými změnami pro všecky třídy svatých v Commune Sanctorum užito (Chevalier, Repertor. hymn. 1892, I, 38). V římském a monastickém brevíři jest nyní v matutinum o slavnostech sv. apoštolů a mučedníků. Autorem je sv. Ambrož. (*Dreves*, Ambrosius Aurel. der Vater des Kirchengesanges v Ergänz.-Hefte der Stimmen aus Maria Laach čís. 58 [1893], 78.) *Vyk.*

Aeterne rerum conditor, „Tvorce světa nekonečný" (*Sušil*, H. c. 17), nadšená hymna sv. Ambrože (*August.*, retract. I, 21 v Migne P. L. 32, 618), o kuropění (ad Gallicantum) východ slunce a dobrodiní dne věštícím. Nyní se jí užívá při chvalách o nedělích předpostních a potrojičných. Znamenitý výklad viz v Stimmen aus Maria Laach LI (1896), 86. *Vyk.*

Aeterne rex altissime, „Králi věčný, svrchovaný" (*Sušil*, II. c. 104), hymna o Nanebevstoupení Páně k matutinum. Je starého původu (jistě před IX. stol.); autor není znám. [*Blume*, Thesaurus hymnol. I (1908), 94.] *Vyk.*

Aeterni Pastoris vicaria, bulla z 22. září 1859, již potvrzen a publikován konkordát mezi papežem Piem IX. a velkovévodou badenským Bedřichem I. 28. července 1859 uzavřený, jenž však pro odpor II. komory nebyl proveden. (*Schneider*, Die partikul. Kirchenrechtsquellen, p. 154. sqq.)

Aeterni Patris Filius, konstituce papeže Řehoře XV. z 15. listopadu 1621 o volbě papeže (v. t.).

Aeterni Patris Unigenitus 1. bulla papeže Pia IX. z 29. června 1868, kterou se opovídá sněm (vatikánský) do Říma na den Neposkvrněného početí bl. Panny Marie, 8. prosince 1869; v. Vatikánský sněm. — 2. okružní list papeže Lva XIII. ze 4. srpna 1879 o křesťanské filosofii. Vycházeje od rozkazu Kristova „učte všecky národy!" (Mat. 28[19]) Lev XIII. doporučuje ve všech vědách za pravidlo katolickou víru a autoritativně stanoví filosofii sv. Tomáše Akv. v učení a methodě za základ vyučování vysokoškolského. Text latinský s překladem českým viz v podílu Dědictví Svatoprok. č. XXIV (1884), V—XLV. *Ehr.*

aeternitas v. věčnost.

Aethelbert v. Ethelbert.

Aethelfrid v. Ethelfrid.

Aethelred v. Ethelred.

Aethelwold v. Aedewold a Aethilwald.

Aetherianus v. Etherianus.

Aetherius sv. 1. bisk. auxerrský od 1564, *z.* 27. čce 573, Mart. Rom. 27. čce: „Antisiodori depositio beati Aetherii episcopi et confessoris". — 2. mč. za Diokleciána; Mart. Rom. 18. čna: „sancti Aetherii Martyris, qui in persecutione Diocletiani post ignes et alios cruciatus gladio caesus est." — 3. bisk. mč. chersonský, Mart. Rom. 4. bř. — 4. bisk. viennský v VII. stol. Mart. Rom. 14. čna.

Aethilwald (Aethelwold), biskup lindisfarnský (724—740), vyzdobil miniaturami evangeliář napsaný Eadfridem na konci VII. stol., zvaný „Book of Lindisfarne", n. „Gospels of St. Cuthbert", n. i „Durham-book". Jest to nejkrásnější dílo irského miniaturního malířství, chované nyní v britském museu. Od *Ae*-a pocházejí v něm obrazy čtyř sv. evangelistů dle předloh byzantských. Mimo to chová se v Cambridgi jím psaná modlitební kniha; svými ornamenty a iniciálami (viz obr. 28.) podobna jest zmíněnému evangeliáři; miniatury však její provedeny jsou dle vzorů franckých n. italských. Srvn. *St. Beissel*, Geschichte der Evangelienbücher 111, 115.

Obr. 28. Z modlitební knihy biskupa Aethilwalda.

Aethiopie v. Ethiopie.

Aëtius, horlivý stoupenec Arianův a zakladatel sekty **Aëtianů** ve IV. stol., pocházel buď z Antiochie nebo z blízkého jejího okolí. Po dobrodružném životě v mládí (Philostorgius 3, 15), kdy jako kotlář, po té jako lékař značnou část přední Asie procestoval, věnoval se studiím filosofickým a theologickým za vedení některých přívrženců školy Lucianovy, kteří tehdy ještě v Antiochii a na některých stolcích biskupských v Cilicii žili. Vynikaje nevšedními vlohami dialektickými, dovedl jako obratný sofista po celé dny disputovati. Za pobytu v Alexandrii, kde překonal a umlčel skvělou disputací slavného manichejce Afthonia, zdokonalil se ve filosofii aristotelské. Po návratu do Antiochie vystoupil s úspěchem proti eusebiánsky smýšlejícímu Basiliovi, biskupu z Ankyry, a získal si tím veliké vážnosti. Basil snažil se jej za to očerniti u caesara Galla, než marně; naopak Galius vlivem biskupa antiochijského Leontia, bývalého učitele *Aë*-ova, naklonil se *Aë*-ovi tou měrou, že mu svěřil čestný úkol, aby doplnil náboženské vychování bratra jeho Juliana, který již tehdy náklonnost k pohanství ukazoval. R. 360 byl *Aë.* povýšen od Leontia na jáhna a nabyl tím práva kázati v chrámě. Poněvadž však vznikl proti němu jako strohému Arianovi mezi Semiariany veliký odpor, byl *Aë.* nucen opustiti Antiochii a uchýliti se do Alexandrie, kde shromáždil kolem sebe žáky, a původcem Anomoeů, nejzazší levice arianské, se stal. Anomoey nazýváni byli jeho přívrženci, poněvadž učili, že Syn je Otci nepodoben (*ἀνόμοιος*); mnohdy také nazýváni byli Eunomiany, dle Eunomia Kappadockého (*z.* 395), domýšlivého a obratného dialektika a pozdějšího biskupa kyzického, jednoho z prvních a předních žáků *Aë*-ových. Vedle toho sluli též Exukontiani, poněvadž tvrdili, že Syn byl z ničeho (*ἐξ οὐκ ὄντων*) stvořen, a Heterouasiasté, poněvadž dle nich Syn je různé podstaty od Otce (*ἑτέρας οὐσίας*). Dle *Aë*-a a jeho stoupenců záleželo celé křesťanství v poučení rozumu, v theoretickém poznání věcí božských; podstata Boží může býti duchem lidským pochopena. Nezplozenost Otce jako absolutní jednoduchosti byla dle nich podstatou božství, Synu jako zplozenému bylo proto božství upíráno; věčné zplození odporuje prý rozumu a celý rozdíl mezi Synem a tvory záleží v tom, že Otec Syna stvořil bezprostředně, tvory prostředně. Pro toto snižování Syna za tvora dáno také *Aë*-ovi příjmí *ὁ ἄθεος*. Z návodu Semiariánů byl *Aë.* později donucen opustiti též Alexandrii. Julian však povolav jej do Cařihradu, učinil ho svým přítelem a dal mu malý statek na ostrově Lesbu. Od svých přívrženců povýšen byl *Aë.* též na biskupa bez určitého sídla, zřekl se však brzo této důstojnosti (364). *Z.* kol. 370 v Cařihradě, zůstav až do smrti hlavou a prorokem své strany, která však neměla nikdy mnoho praktické důležitosti a přísnými zákony císaře Theodosia a jeho synů potlačena byla. *Aë.* byl též literárně činným; napsal *Συνταγμάτιον*, v němž hájil nepodobnost Syna s Otcem (*Epiph.* Haer. 76, 10; *Mai*, Nova collect. VII, 1. p. 71 sq.), a několik listů ke Konstantinovi. Srvn. *Theodoret.* Hist. eccl. II, 19 al. 24; *Philost.* III, 16, 27; *Sozom.* III, 15.; *Hefele*, Konziliengesch. I, 667 sq.; *Allard*, Julien l'Apostat. t. II, p. 290 n.; *Schwane*, Dogmengesch. II, 128 n.; *A. Spasskij*, Istorija dogmatičeskich dviženij I, 351—367. *Sms.*

AEUIA n. **AEVIA** pod notacemi liturg. rukopisů a knih zkratka za **alleluia** (s vypuštěním souhlásek).

aevum z řec. *ὁ αἰών* (pročež u Plaut. a Lucr. též aevus, i) = *ἀεὶ ὄν*; vsunutím vypadlého digamma *αἰ-F-ών* = aevum = ewig, aeviternus = aeternus, sempiternus, vždy (*ἀεί*) trvající, věčný = (na věky trvající) — znamená stálost, trvání (duratio, Dauer) věcí, „věčnost" (věk) jako protiklad k plynutí postupných proměn (successio mutationum = tempus) č. času. Tento protiklad má tři stupně a tudíž i slovo *ae.* trojí význam: 1. relativní a omezený, i věcem pomíjejícím vlastní, jichžto trvání a) obyčejnou míru času přesahuje a pro neznámost jeho vzniku neb zániku nezměřitelným jest, pročež aevum = *ἀιών* a hbr. עוֹלָם = saeculum, věk, Jahrhundert, jakož i z toho odvozené aeviternum = aeternum totožno jest s antiquum; tak *ἀπ' ἀιῶνος* = *Vulg.* a saeculo = ab antiquissimis temporibus Sk. 3^{21} coll. Luk. 1^{70}, Sk. 15^{18} (ex omni tempore), Ž. $112^{3.9}$, Ž. 109^{4} coll. Žid. 5^{6}. — Též v plurálu *οἱ ἀιῶνες*, saecula, tempora, aetates, עוֹלָמִים, též emph. „saecula sacculorum".

b) trvání věcí, jež veškerý jim určený výměr času vyplňuje; v tom smyslu jest aevum (*αἰών*) vzhledem k jednotlivému člověku = lidský věk (Lebensdauer, též Sall. a Hor.: aevum traducere); o veškerém lidstvu (světu) = trvání světa (Weltdauer), meton. lidstvo samo Luk. 20^{34}, jmenovitě s příznakem ethické nedokonalosti *οἱ υἱοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου* (Luk. 20^{34}). — Jako rozeznávali židé הָעוֹלָם הַבָּא a הָעוֹלָם הַזֶּה saeculum (tempus) ante - Messianum et post - Messianum, tak rozeznávají i křesťané dobu druhého příští Kristova (*παρουσίαν*) předcházející a následující Ef. 1^{21}, Mt. 12^{32}, Mar. 10^{30}, Luk. 20^{34} atd. výrazy *ὁ αἰὼν οὗτος, καὶ ὁ μέλλων*; *ὁ νῦν αἰών* 1 Tim. 6^{17} — *ὁ αἰὼν ἐκεῖνος* (Luk. 20^{35}). — 2. Ve smyslu sice relativním, ale méně omezeném než jest předešlý, znamená *ae.* a výrazy odvozené stav věcí, jichžto trvání konce (přerušení) míti nemá, ku př. foedus V. T. („foedus aeternum" Gen. 17^{13}) aneb skutečně míti nebude v přirozeně (nikoliv bytostně, naturaliter, non essentialiter) nesmrtelných bytostech duchových. Tyto stvořením býti začaly a proto nejsou „aeterna a parte ante", nýbrž toliko „a parte post", a i to působením prvopříčiny (conservatione creatoris) přirozeně do nekonečna trvají (indefinite), jsou tedy aeterna relativně, nikoliv absolutně. V tomto smyslu je aevum, aeternus atd. přívlastkem nepominutelného díla božského stvoření (i říše hmotné Gen. 49^{26}, Ž. 75^{5}), jmenovitě oné říše (*τοῦ αἰῶνος ἐκείνου*), která po skončení proudu času (consummationem saeculi, *συντέλειαν τοῦ αἰῶνος*) zjeviti má veškeru slávu světa Vy-

kupitele a dítek Božích (Řím. 8^{10} n., Luk. 1^{33} „regni ejus non erit finis“ = „regnum coelorum“). Vzhledem k této říši nazývá Is. 9^6 Spasitele „patrem futuri saeculi“ = אֲבִי־עַד a Mar. 10^{30} (Luk. 18^{30}) staví proti τῷ αἰῶνι τῷ ἐρχομένῳ (= ζωῇ αἰωνίῳ Jo.) výraz ὁ καιρὸς οὗτος místo též užívaného ὁ νῦν αἰών. — V tomtéž smyslu se užívá „ignis aeternus“, „supplicium aeternum“, „κόλασις αἰώνιος“ Mat. $25^{41\text{-}46}$, Dan. 12^2, Apok. 14^{11} a j. — 3. V absolutním protikladu k času znamená *ae.* atd. bytí (esse) a) bez začátku i konce, b) s vyloučením netoliko proměny aktuální (successionis) bytostí hmotných, nýbrž i veškeré proměnlivosti potenciální (successibilitatis) bytostí duchových a tudíž c) trvání absolutně nekonečné (infinita duratio). Pojem aseity (aseitatis), bytosti absolutné (Boha) jest posledním kořenem tohoto pojmu neproměnného trvání; neproměnlivost (nehybnost, immobilitas) bezprostřední příčina „věčného trvání“. (Viz heslo věčnost.) — Jako pojem „ens“ jest bytosti a se a bytostem ab alio (tvorům) jen analogicky (obdobně) společný, tak jest i pojem „duratio, trvání“ jim jen analogice, a ne univoce (jednoznačně) společný. Pročež ustálila theologická mluva (usus loquendi) užívání výrazů *aevum* n. *aeviternitas* (věk), *aeviternus*, (věkovitý) na nekonečné trvání (přirozenou nesmrtelnost) duchů stvořených, kdežto *aeternitas* (věčnost) jakožto „nunc stans“ výhradně znamená absolutní protiklad času (nunc fluentis) v trvání bytostí a se (Boha). *Ae.* stojí uprostřed výrazů tempus a aeternitas, přibližujíc se možností proměny k aktuální proměně času, a relativní stálostí a nekonečností — k věčnosti v přesném slova smyslu. — Z toho patrno, že dlužno v pramenech zjevení více dbáti obsahu slova aevum, aeternus עוֹלָם atd. tamtéž vytknutého než jen pouhého výrazu, aby pravý jeho smysl (1.—3.) byl vystižen. — Viz *S. Thom.* Summa I qu. 10. a. 5.; *Suarez*, de Deo II, 4; *Gillius*, De essentia Dei tr. 10, *Petav.* l. 3. c. 3—4, *Franzelin*, De Deo uno thes. 31—32; *Scheeben*, Dogm. I, § 78; *Pohle*, Lehrb. d. Dogm. I, 148; *Pospíšil*, Filosofie I, 476.; *Urraburu*, Cosmol. 1082 násl. *Kdč.*

Afanasij v. Athanasius.

Afarsachejští אַפַּרְסַכָיֵא Ez. 5^6, 6^6 jest snad totožno se jménem **Afarsathchejští** אַפַּרְסַתְכָיֵא Ez. 4^9. Vykládáno obyčejně o osadnících assyrských v Samaří; nejsou však jinde uvedeni *A.* mezi assyrskými osadníky a bylo by zvláštním, že by se Tatnai (Sisines), satrapa Syrie, ve svém listě k Dariovi (Ez. 5^6) pouze na tento jeden lid odvolával. Dle 4^9, kde jsou *A.* jmenováni s Babyloňany a s Elymajci, jest *A.* jméno lidu. Meyer mínil, že jsou tím míněni Peršané, Ewald s nimi srovnává Herodotovy Parétakenoi, medský kmen. Jiní míní, že jsou tím jmenováni nižší úředníci, a vykládají jméno to ze staroperského aparathráka = nižší ochránce, vládce neb správce; následující טַרְפְּלָיֵא se snaží vyložiti též z perského tarapára t. j. za břehem (abarnahrá) Eufratu, předcházející דִּינָיֵא ve smyslu pravověrní t. j. Peršané, tak že by verš 4^9 zněl: „... Peršané a nižší správcové za Eufratem“. Také אַפַּרְסָיֵא Ez. 4^9 vykládal Ewald „Peršané“, jiní v tom spatřují Parrhasské z Médska neb Parsua při jezeře Urmia. *Prášek* v Dějinách star. národů vých. II má na str. 238 výklad Halévyho; *Scheftelowicz* v „Arisches im A. T.“ I, 75—78 a II, 64 zastává mínění druhé. *Sdč.*

Afek, Afeka, *hbr.* 'Aféq, Aféqáh, bibl. jm. místní. 1. město chananejské, jehož král od Josue byl poražen (Jos. 12^{18}); poloha jeho není známa. — 2. město v pokolení Aser (Jos. 19^{30}). — 3. město, kde Filištínští položili se táborem před bitvou, v níž padla jim do rukou archa úmluvy, nepochybně nynější Qastal *sz.* od Jerusalema. — 4. město v pokolení Isachar, kdež se vojska filištínská shromáždila před bitvou u pohoří Gelboe; snad nynější el-'Afúle jz. od jez. Genezaretského. — 5. město, u něhož Syrové od Israelských dvakráte byli poraženi: Achab zvítězil tu nad Benhadadem II. (3 Král. $20^{26\text{-}30}$) a Joas nad Benhadadem III. (4 Král. $13^{17\text{-}25}$). Snad nyn. Fíq východně od jez. Genezaretského. — 6. město v sev. Palestině mezi Maara Sidonských a pomezím amorrhejským (Jos. 13^4), snad nyn. Afqá *sv.* od Beirútu. — 7. město v pokolení Juda (Jos. 15^{53}), snad. nyn. Fuqin záp. od Betlema.

Afer sv. Mart. Hieron. uvádí ke dni 5. srp. svatého Afra, který prý „in civitate Augusta“ podstoupil smrt muč.; „Afri“ jest však nepochybně omyl opisovačův místo „Afrae“. Notker Balbulus klade místo umučení do provincie „Augusta Eufratensis“. Teprve od stol. XII. pokládán *A.* za strýce sv. Afry, a od té doby také slaveno církevně výroči jeho umuč.

Afesa Pietro, neapolský malíř náb. kol. 1650 („Nanebevzetí P. M.“ a j.).

affabilitas čili přívětivost jest ctnost, kterouž vedeni snažíme se, aby naše obcování s bližním bylo mu milé a příjemné. Náleží k ctnostem sdruženým se spravedlností (virtutes justitiae adnexae), jelikož řídíc se heslem: „Suum cuique“ dává bližnímu, co mu jakožto spolučlenu společnosti lidské náleží. Ukládá nám ji sám zákon přirozený, jelikož do jisté míry povinni jsme, pokud možno, zpříjemniti si vespolné obcování. Jsou tedy úkony přívětivosti (actus affabilitatis): každému pokud možno sluchu dopřáti, přívětivě s ním rozmlouvati, na otázky jeho vlídně odpovídati, bližního (třeba i neznámého, je-li to v krajině zvykem) pozdravovati a na pozdrav jeho poděkovati, vůbec slušně se chovati (S. Th. II. II. q. 114. a. 1. et 2.). Krásnými vzory přívětivosti jsou: sv. Bonaventura, sv. Vincenc de Paula, sv. František Salesský a j.; vlastně možno říci, že každý světec více méně byl přívětivým a že na omylu jest, kdo nevlídnost neb hrubost za svatost má. Arciť jen ona přívětivost má pravou cenu, která z křesťanské lásky vyvěrá a křesťanskou láskou posvěcena jest. — Přívětivosti příčí se nedostatkem nevlídnost čili mrzutost (*asperitas* seu *morositas*), která nevlídným chováním, odmlouváním, odporováním a jiným nepříjemným způsobem společenské obcování ztěžuje; přebytkem úlisnost (*adulatio*), která chválí, ustupuje, přizpůsobuje se a vlídnou jeví tvář, kde by tak činiti neměla. Obojí jest hříchem jen lehkým; úlisnost však někdy bližnímu škodí, nevarujíc ho, a tu pak snadno může býti příčinou i těžkých hříchů. *Vřešť.*

Affaitati Antonio Maria, kapucín, *n.* v Albogasiu 1660, *z.* v Miláně 1721. *Sp.* Fiori istorici, ovvero compendio d'erudizioni virtuose e fatti illustri d'uomini grandi, antichi e moderni, sacri e profani, e loro detti memorabili ... disposti in ordine alfabetico (Milán 1711), Memoriale catechistico esposte alle religiose claustrali de qualcunque ordine (ib. 1716), Il caritativo assistente in pratica, metodo per confortare i condannati a morte ad un felice passagio (návod, kterak

odsouzeným k smrti poskytovati útěchu duchovní, ib. 1719).

Affanni Ignazio, malíř, *n.* v Parmě 1828, *z.* 1889, *mal.*: „Raffael představen od Ferranta papeži Juliu II.", výjevy ze života sv. Bernarda v podzemní kapli téhož světce v dómu parmském.

Affarosi 1. Antonín, ital. architekt a skladatel, *n.* kol. 1600 v Reggiu (Reggio nell' Emilia). Zhotovil 1640 plány k stavbě kostela S. Maria del Gonfalone ve svém rodišti. Složil mnoho motett. — 2. Kamil, OSB., n. v Reggiu 1680, prof. církev. dějin v klášteře modenském 1705—9, opat v Reggiu 1710, pak v Modeně 1751. *Sp.* Memorie istoriche del Monastero di s. Prospero di Reggio (1733 a 1737), a několik pojednání, v nichž dokazuje, že sv. Prosper Aquitanský sotva byl biskupem v Reggiu.

affectata ignorantia viz nevědomost, ignorantia.

affectio v právu církevním zove se čin, jímž papež dává na jevo úmysl obsaditi nějaké určité beneficium, které jinak obsazuje řádný kollátor. Jest to tedy jakási reservace beneficia papežem mlčky či skutkem v určitém případě projevená, jako ku př. když svěřil někomu správu nějakého beneficia, nebo přijal resignaci na beneficium to, čímž indirektně „per manus suae appositionem" si obsazení jeho vyhradil, a úcta k Apošt. Stolici toho žádá, by řádný kollátor v tom případě od udělení jeho upustil (= beneficium affectatum). — *A.* místo má i při svěcení. Když papež klerikovi nějaké svěcení udělil, žádá úcta k nejvyššímu ordinantovi, aby nikdo jiný svěcenci tomu dalších svěcení neudělil bez dovolení papežova (c. 12. X. I. 11.; Bened. XIV. „In postremo" z 20. říj. 1756). — Taktéž tu *a.* místo má, když papež buď sám nebo skrze delegáta svého počal nějakou záležitost (ku př. soudní) se obírati; pak nemůže jiný bez jeho svolení tak činiti. *Tpch.*

affectionis pretium čili cena zájmová jest zvláštní odrůdou ceny smluvené. Tojím totiž způsobem ustanovuje se při trhové smlouvě cena, a dle toho lišíme trojí cenu: 1. cenu zákonnou (pretium legale), kterou ustanovuje zákon nebo vrchnostenské nařízení, 2. cenu obvyklou čili obecnou (pretium vulgare), která obyčejem na trhu zavedena jest a v určitých mezích (nejvyšší, prostřední, nejnižší) se pohybuje, a 3. cenu smluvenou (pretium conventionale), kterou v nedostatku zákona neb obyčeje kupec a prodavač mezi sebou umluví, přihlížejíce k užitné, nákladové, spotřebné a směnné, tedy vůbec ku hmotné hodnotě té které věci. Zpravidla kupujeme předmět nějaký pro jeho hmotnou cenu, potřebujíce ho nebo alespoň mohouce ho uziti; nezřídka však chce kupec míti a kupuje předměty, kterých nepotřebuje a užiti nemůže, veden jen zájmem svým a zálibou neb libůstkou svou (affectio), na př. díla umělecká (obrazy, sochy atd.), starožitnosti, věci řídké, vzácné, historické upomínky a p., a pak vůbec všechny věci, které předmětem sbírek býti mohou (brouci, motýli, rostliny, nerosty, poštovní známky a p.). Známo jest, že za takové předměty platí se ceny, které jejich hmotnou hodnotu daleko převyšují; i jest otázkou mravouky, zdali jest či není dovoleno, žádati a přijmouti takovouto jen o zájem kupcův se opírající vyšší cenu. Starší moralisté (mezi nimi sv. Tomáš, S. Th. II. II. q. 77. a. 1. a sv. Alfons, Theol. mor. III, 806) nedovolovali takovýchto obchodů, vedeni důvodem, že prodavač není oprávněn, užiti potřeby neb záliby kupcovy ke zvýšení ceny; ač zase při některých předmětech, na př. při tvorbách uměleckých, připouštěli výjimky. Novější však moralisté, hledíce ke změněným poměrům časovým, soudí poněkud jinak, a to právem. Předně nelze potřebu a zálibu klásti do jedné řady; při potřebě kupec koupiti musí, a bylo by nespravedlivo, užiti jeho tísně a vydírati na něm cenu větší, kterou on chtě nechtě zaplatiti musí, nemoha se brániti; jinak jest při libůstce, kde kupec má naprostou volnost koupiti či nekoupiti, a chce-li přece koupiti za cenu vyšší, třeba i značně vyšší, možno říci: scienti et consentienti non fit injuria. Za druhé nutno lišiti mezi libůstkami. Přiznáváme, že bylo by nespravedlivo, na kupci pro jeho ojedinělou, snad chorobnou libůstku žádati a přijmouti cenu, jakou by žádný jiný, alespoň žádný rozumný kupec nezaplatil. Ale poměry se mění, jde-li o libůstku, která není ojedinělá, nýbrž i jiným a snad i mnohým lidem společná, jako vůbec jsou libůstky sběratelské. V takových poměrech hledaný předmět mimo svou hodnotu hmotnou má ještě hodnotu zájmovou, a zpravidla právě tato hodnota zájmová jest věcí hlavní, hodnota hmotná pak věcí vedlejší; a nepříčí se nikterak spravedlnosti, přiměřeně oceniti tuto zájmovou hodnotu a žádati za ni cenu zájmovou. Nebudiž namítáno, že hodnota zájmová není hodnotou skutečnou, nýbrž jen hodnotou za těch a takových poměrů sestrojenou; vždyť obdobně peníze nejsou plodonosny, a přece dovoleno z jistin žádati a bráti úroky. Soudíme tudíž, že po stránce spravedlnosti nikterak se nezakazuje, žádati a přijmouti za předměty jinak bezcenné (lépe řečeno bezhodnotné) nebo málocenné přiměřenou cenu zájmovou. Jaká pak cena přiměřená jest, nelze předem stanoviti; i zde rozhoduje poptávka, a jako při ceně obvyklé, možno i zde mluviti o cenách nejvyšších, prostředních, nejnižších, ale vždy ještě spravedlivých. *Vřešt.*

affectus (č. city) jsou skutky, které mají za obor svůj (n. předmět formální) to, co je nám vhodno (dobro) nebo nevhodno (zlo). Scholastikové zařazují city v rod skutků (= actus), poněvadž pojímají je jako něco, čím se potence uskutečňuje. K rodu přistupuje pak ve výměru jako lišnost rozdružující: „které mají za obor . . .", poněvadž actus specificantur ab obiecto (formali). Ve výměru tom je již obsaženo, že předpokládají poznání — neboť vhodno nemůže býti předmětem formálním, nebylo-li poznáno. Dobro (t. j. to, co máme za dobro) budí v nás lásku (amor: žádostivou — concupiscentiae nebo přejnou — benevolentiae); nedostává-li se nám ho, touhu (desiderium; na př. ctižádost), a je-li dosažení jeho spojeno s překážkami překonatelnými, naději (spes), spojeno-li s nepřekonatelnými, sklíčenost (desperatio); máme-li je již, radost (gaudium, až vytrženi — extasis), a bylo-li dosažení jeho nesnadno, dle některých — jiní neuznávají tohoto druhu *a.* — jásot (iubilus). Zlo pak působí v nás nenávist (odium: odpor — abominatio nebo nepřízeň — inimicitia), nestihlo-li nás ještě, odpuzenost (fuga), je-li zvláště nebezpečně a lze-li ho uniknouti, smělost (audacia), nelze-li, báze ň (timor, až hrůzu — horror; rozeznává se pak čtvero druhů: segnities, stupor, erubescentia, verecundia); a když nás stihlo, žalost (tristitia; j. závist, soustrast atd.), někdy pak hněv (ira, vztek — furor, až zuřivost — rabies). Když nevíme, je-li žádost naše vyplněna, můžeme si ovšem přáti něčeho a báti se něčeho, o čem je již rozhodnuto ve skutečnosti, ale ne v našem poznání, tedy jen něčeho pro naše poznání budoucího. — Podle povahy věcí, ke kterým se odnášejí, dělívají se *a.* na morální, náboženské, aesthetické, sociální atd. Srvn. *T. Pesch*, Psychol. III, n. 1097—1112; *Kadeřávek*, Psych. § 85—86 (str. 262—272). *Špk.*

affekce, stav mysli dojaté, v. dojem.

affekt v morálce čili cit jest spojená činnost vůle a snaživosti smyslné (tedy snaživosti vyšší

a nižší) po nějakém nadsmyslném dobru, při čemž však vůle převládá; jest tedy činem vnitřním. Konatel může někdy na pouhém affektu přestati, a pak jest *a.* činem ryze vnitřním. Může však jím také k vnějšímu činu směřovati, a pak jest poměr mezi *a*-em čili citem a effektem čili výkonem tento: cit jest jádrem výkonu, výkon jest zkušebním kamenem citu. Příkladem vybíráme lásku (amor), která jeví se dvojmo, buď jako láska citová (amor affectivus), nebo jako láska účinná (amor effectivus). Citová láska (ať zálibná ať příznivá), působíc činy vnitřními, jest jádrem lásky, a bez ní by jakýkoliv výkon lásky byl prázdným a jalovým; avšak upřímná láska nesmí a nechce přestávati na pouhých citech, nýbrž má jeviti se, kde k tomu příležitost nebo kde toho potřeba, také ve skutcích, přecházejíc v lásku účinnou. A tak *a.* a effekt (cit a výkon) vespolek se doplňují. *Vřešt.*

affektovaná ignorance v. nevědomost.

affectus maritalis v. maritalis affectus.

affekty a) ve scholastické filosofii: v. affectus. — b) v novější filosofii (č. city). Novější psychologové obyčejně (vyjma Reida, Münsterberga, Paulsena, Steinthala a novoscholastiky) rozeznávají vedle počitků (jevů, které odnášíme k vnějšku, tak že nám obrážejí svět) a žádostí (jevů, které se odnášejí k vnějšku, tak že bychom rádi proměnu ve vnějšku způsobili) třetí skupinu, *a.*, t. j. jevy, které pokládáme za zprávy o poměru jevu duševního k celku duševního života. Tak asi lze pojem jejich přibližně — podávají obyčejně výměry velice nejasné a od sebe rozdílné — vyměřiti. Takové city jsou: láska, radost, hněv atd., zkrátka *a.* scholastiků kromě touhy a jejího opaku. Takto se rozkládá skupina affektů, kterou stanoví scholastikové, v skupiny dvě, a duševní jevy rozeznávají se pak celkem trojí, čemuž se říká trichotomie. Stanovisko filosofické obráží se pak i v theologii (sr. Sl. I. th. I, 184.). — V různých systemech pojímají se tyto city různě. Dle Herbarta jsou to výslední jevy passivní ze stísnění počitků (Hemmung der Vorstellungen) (sr. J. Durdík, Psych. § 119); dle Wundta jest *a.*: die Reaktionsweise der Apperception auf den Vorstellungsinhalt des Bewusstseins. — Úsudek o této trichotomii v. Psychologie. — c) při modlitbě. 1. při rozjímání. K vytrvalosti v boji proti sebeláscc a duchu světskému, stále na nás dorážejícímu, třeba stálého udržování energie. K tomu pomáhá uvažování pohnutek na nás účinkujících, budících v nás tedy *a.* Slovo to pojímá se tu šíře než v psychologii, tak že i podiv jest *a.* Tyto úvahy zpravidla nejsou bez námahy, berou-li se vážně; jen v čas duchovního veselí odvrací milost Boží člověka od světa k Bohu bez zvláštní jeho námahy. Tuto námahu vedoucí k *a.* rozeznávati dlužno od účinků prudkých *a.* na tělo. Intensita *a.* je něco zcela relativního. Není *a.* bez intensity; určitého pak stupně intensity není ani k tomu třeba, aby skutek dokonalé lásky měl v zápětí odpuštění hříchů. Avšak *a.* tiché, omezující se vůlí a těla nevzrušující, nemívají trvalejšího účinku na duchovní život; proto se doporučuje námaha k silnějším *a.* vedoucí. Tyto jsou zároveň (buď že intensita *a.* je následkem intensivnějšího uvažování pohnutek, vedoucího až k pocitovanému dokonalému přesvědčení, aneb že intensita *a.* sama přesvědčuje duši o pravdivosti její snahy) kontrolou opravdovosti naší dispositce a našich úmyslů. *A.* mohou proto býti nejbližším cílem rozjímání. Přes svou důležitost jsou jen pomůcky a dlužno jich s mírou užívati a jeví-li se zhoubnými pro zdraví, nahrazovati účinnost jejich častějším sebezapíráním. — Nejdůležitější *a.* pro duchovní život jsou *a.* lásky k Bohu, jimiž, hledíce k svatosti a lásky hodnosti Boží a vlastní lásky nehodnosti, Bohu místo sobě blaha žádáme, jemu za jeho slávu děkujeme atd., a příbuzné *a.* vděčnosti; jen z těchto pohnutek lze asketicky žíti. Vzhledem k naší přirozenosti jsou však prakticky neméně důležité *a.*, jimiž proti duchu světa protestujeme (touha po zneuznání, pokoření, pokud opak neprospívá více ke cti Boží, radost z příkoří, která nás stihla, láska k tomu, co se smyslnosti příčí atd.). Srvn. *A. Rodriguez*, Cvičba v dokon. křesť. I. kn. V. hl. 11. n., *Gaudier*, De perfect. vitae spir. P. V. s. III. de orat. ment., *Patiss*, Unterricht üb. d. Gebet 1872. — 2. při modlitbě prosebné. Vroucnost modlitby doporučena Kristem Pánem v podobenství o naléhavém prosebníku (Luk. 11⁹). Z povahy věci vysvítá její potřeba a) pokud je přirozeným následkem veliké touhy po dobru, jehož si žádáme (na př. daru vytrvalosti), b) pokud prosba o dobro ceny jen nadpřirozené, přirozené náklonnosti často se příčící, nejde od srdce, není-li *a.* provázena. *Šťk.*

affekty při kázání a při vyučování ve škole. Ježiš Kristus, vykládaje podobenství o rozsévači, pravil: „Kteréž semě v zemi dobrou padlo, jsou ti, kteříž slyšíce slovo, v srdci dobrém a výborném (— in corde bono et optimo — ἐν καρδίᾳ καλῇ καὶ ἀγαθῇ —) je zachovávají, užitek přinášejíce v trpělivosti.“ (Luk. 8. 15.) Tak upozorňuje Spasitel světa na přední povinnost kazatelovu i katechetovu: působiti na srdce posluchačů. Tato činnost směřuje k tomu: 1. aby city příznivé byly udržovány, sílený a šlechtěny, 2. aby city škodné byly tlumeny. *Nutnost budíti city* vysvítá z důvodův obecných a zvláštních. Důvody obecné jsou: 1. Celý člověk má býti zušlechtěn pravdou Kristovou. Z té příčiny jest též zušlechtiti citivost. Toužíť srdce lidské po blahu a nenalézá pokoje, dokud nespočine v Bohu. „Fecisti nos ad Te: et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in Te.“ (S. Aug. Confess. L. I. c. I. n. I.) 2. Od dojmu srdce závisló jest i posvěcení vůle; neboť láska k dobru pravému a odpor proti skutečnému zlu nakloňuje člověka, aby dobré konal a zlého se varoval. 3. Dojem srdce mocně působí i na činnost rozumovou. Záliba totiž a radost z pravd věčných jest příčinou, že člověk rád o nich slyší, je přijímá a uznává za spásonosné. Tak dojem srdce působí, že posluchač jest pozoren, že snadněji bývá přesvědčen a že pravda zjevená hluboko u něho zapouští kořeny. 4. Cit má veliký vliv i na zdraví tělesné. Proto i s tohoto stanoviska nemůže býti lhostejný nadšenému pastýři duší. Konečně 5. i víra odhaluje důvod velikého významu, poukazujíc na následky hříchu dědičného. Rozum lidský totiž se zatemnil a vůle se naklonila ke zlému, tak že od té chvíle nastal v člověku boj mezi duchem a tělem. Má-li tudíž duchovní řečník léčiti dosud zející ránu v přirozenosti lidské, jest svatou jeho povinností nejen přesvědčivě poučiti o nadpřirozeném dobru a zlu, ale i srdce rozehřáti pro dobro a nenávisť zla v něm zanítiti. K důvodům zvláštním lze počítati následující: 1. Účel obsahově různých přednášek se domáhá toho, aby více nebo méně působily na cit posluchačů. Kromě toho 2. duševní stav posluchačů, jako bezcitnost, lhostejnost, chladnost, odpor, mnohdy též rozbouřenost srdce otrockou bázní před Bohem nebo opovážlivým spoléháním, nedůvěrou a zoufalstvím, jindy trpká zklamání ano i mocné city a náruživosti vybízejí kazatele, aby blahodárně na citivost posluchačstva působil. Na základě těchto důvodů správně učí sv. Augustin: „Flectendus est auditor, ut moveatur ad agendum.“ (De doctrina christ. 4, c. 12., n. 27.) — *City náboženské.* Dle zásady: „Gratia non destruit naturam, sed elevat“, jest i povinností hlasatele pravd Kristových, aby hleděl k tomu, jaké city srdce lidské naplňují. Bývají to buď city dobré,

jež vznikají z pouhé vzájemnosti představ bez ohledu na jich jakost, anebo city jakostné, jež vyvolány jsou představami určité jakosti. K citům dobným náleží na př. očekávání, netrpělivost, obava, naděje, překvapení, pochybování, zoufalství, dlouhá chvíle, práce, zábava, zotavení atd. Mezi city jakostné řadíme city rozumové — intellektuální, city krásna = aesthetické, city mravné — ethické, jako cit studu, sebecit, soucit, cit práva, cit ctí, cit slávy a p. Konečně jest tu vytknouti city náboženské, jež jsou asi tyto: cit víry, naděje, lásky, úcty, litosti, zoufalství, odporu, nenávisti a ošklivosti. Vzhledem na city náboženské jest dána kazateli katolickému zvláštní a důležitá úloha. Katolický kazatel, promlouvaje o Bohu jako bytosti, která jest sama od sebe a nekonečně dokonalá, odhaluje roztouženému srdci největší, nejjistější a spolu i nejbližší dobro, odhaluje v Bohu zdroj veškeré pravdy, krásy a dobra — hovoře pak o pravdách zjevených a o pokladě milosti Boží, činí dobro nesmírné ceny předmětem tužeb a lásky bedlivých posluchačů. Ký div, že v těchto případech blahé city náboženské plní srdce lidské. Blahé tyto city jsou asi tyto: a) Cit víry, t. j. radost z poznání Boha, jeho vlastností a skutků. Tak raduje se člověk na př. z narození Páně, ze zmrtvýchvstání, z nanebevstoupení, z Marie Panny, ze života svatých a světic Božích, z úspěchů svaté církve, z obdržené milosti při křtu, ve svátosti pokání atd. b) Cit naděje, t. j. pevné a důvěrné očekávání ochrany a pomoci Boží, odpuštění hříchů, pravé blaženosti a p. V cestu-li se překážky staví, povstává odvaha. c) Cit lásky k Bohu a ke všemu, co Bůh miluje. S tímto souvisí radost, záliba a touha po Bohu a věcech božských. d) Cit obdivu povstává, když pozoruje člověk krásu, dokonalost a cenu různých předmětů nebo poznává zvláštní skutky Boží, činy svatých a světic jakož i hrdinné ctnosti a činy Bohem nadšených velikánů v dobách přítomných. Nutným důsledkem všeho jest cit úcty, vážnosti k osobám vynikajícím a k Bohu cit úcty nejvyšší — klanění se, adorace. Tím však úloha kazatelova není vyčerpána. I prohlubeň zla a hříchu někdy vylíčiti jest, ba i hrozné následky hříchu. Tak ovšem city nemilé ovládnou srdce posluchačstva, avšak zdar činnosti pastýřské toho vyžaduje. K citům nemilým řadíme: a) Cit zármutku, litostl, bolu a někdy též studu ze hříchu nebo zla přítomného. b) Cit bázně vzniká z představy o nastávajícím zlu, neštěstí. Zvláště spásonosnou jest dětinná bázeň Boha, jež povstává z úvahy o trestající spravedlnosti Boží, bázeň před hříchem, věčnými tresty a každým činem, jenž v nebezpečenství uvádí věčné blaho duše nesmrtelné. c) Cit nedůvěry, zoufalství vyplývá z poznání, že nelze člověku dosíci dobra, po němž toužil. d) Cit odporu a nenávisti k hříchům, nectestem. e) Cit opovržení vším, co nestydato, nízko, bezcenno jest. f) Soucit s trpícím, nemocným, chudým atd. — *Rozdělení citů náboženských.* a) Dle přízvuku jest city náboženské dělíti na blahé a příjemné a na nemilé či nepříjemné. Předcházející výčet citů jest na tomto rozdělení založen. b) Dle síly rozeznává kazatel city slabé a mocné. c) Dle vztahu k účelu kazatelovu mluví se o citech příznivých = prospěšných nebo škodlivých. Konečně d) dle činnosti kazatelovy jsou city přímé nebo nepřímé. Přímý cit — affekt, pathos v užším významu — vyplývá z činnosti kazatelovy dobně = formálně, kdežto nepřímý bytně = virtuálně. Jmenují tudíž mnozí cit přímý osobním = subjektivním, cit pak nepřímý předmětným = objektivním. Přímý cit vyvolává řečník sám slovem a zjevem svým tak, že u posluchačů jest též soucit příčinou, když posluchači přizpůsobují se kazateli, radujíce se s ním nebo truchlíce. — *Volba citů.* Úspěch působení kazatelova na srdce posluchačů jistě jest odvislý od vhodné volby. V této příčině lze uvésti jednu obecnou zásadu: Vol přirozeně. Poznatek totiž, cit a t. zv. praktická doloha mají tvořiti organický celek. Právě tak, jako na př. jabloň má své zvláštní květy a ovoce, odpovídá určitému poznatku určitý cit a určitá doloha. Zásady zvláštní plynou z povahy látky, posluchačův a kazatele. — O volbě citů blahých nebo nemilých rozhoduje látka a potřeby posluchačstva. City slabé více se hodí pro kázání naučná, při věcech méně důležitých. Mocné city mohou přicházeti v kázáních parenetických, při věcech velmi důležitých a v řečech slavných. Nepřímý cit velmi dobře působí při řečech naučných, v homiliích a krátkých promluvách, dodávaje jim něžné srdečnosti. Rovněž pro posluchače vzdělané a menší shromáždění lidí nábožných více se zamlouvá cit nepřímý. Přímý cit budiž pěstován v řečech slavných a řeč-li o věcech velice vážných i důležitých. Konečně jest volbu vykonati dle osobní povahy kazatelovy, dle jeho vážnosti a poměru k posluchačstvu, dle přítomné nálady, dle síly tělesné vůbec a síly hlasu, zvláště konečně též dle zralé úvahy, který cit by za daných poměrů nejvíce prospěl. — *Provedení.* Činnost řečníkova směřuje k tomu, aby mimovolné city rozumu a vůle podrobil, dobrovolné pak aby zásluhnými učinil. V této příčině směrodatnou jest nauka sněmu tridentského: „Disponuntur autem ad justitiam, dum excitati divina gratia et adjuti, fidem ex auditu concipientes, libere moventur in Deum, credentes ... a divinae justitiae timore, quo utiliter concutiuntur, ... in spem eriguntur .... illumque tamquam omnis justitiae fontem diligere incipiunt ac propterea moventur adversus peccata per odium aliquod et detestationem ... denique dum proponunt suscipere baptismum, inchoare novam vitam et servare divina mandata." (VI., 6.) Tím vytknut naprostý rozdíl kazatelství od řečnictví světského. Působiť kazatel na srdce lidské pravdami zjevenými, jež vylučují každou pochybnost. Proto kazatelství katolické nemůže se státi nikdy „uměním přemlouvati nebo klamati". Řečník světský nejednou rozohní lid i pro věc špatnou, lid pak jsa citem zaslepen, podniká věci nedovolené. Z řečí kazatelových však podobné předměty jsou naprosto vyloučeny. Kromě toho milostná pomoc Ducha svatého ovívá srdce posluchačů, vznečujíc city náboženské a je podporujíc, když člověk s milostí Boží spolupůsobí. Tak dosud uplatňuje se slovo svatého Pavla: „Já jsem sázel, Apollo zaléval: ale Bůh dal vzrůst." (I. Kor. 3[6].) Vše toto jest zároveň nejen pobídkou, aby kazatel byl mužem modlitby, ale i výkladem, proč řečník s lidem vzývá Ducha svatého před kázáním a po kázání vřelou modlitbu koná. Není to tedy prázdná forma, nýbrž požadavek srdce plného víry a důvěřivé naděje. Činnost kazatele, jenž chce s úspěchem působiti na cítivost posluchačstva, řídí se následující methodou: a) Postup: Dle zásad v předu uvedených jest buditi příslušný cit, když příslušná pravda byla jasně a důkladně probrána. Běží-li však o cit mocný nebo o cit přímý, jest oprávněným požadavkem, aby nepřicházel z čista jasna, nýbrž aby byl připravován. Přípravou může být jasné a živé dokazování, slabý a nepřímý cit, probuzování citův odporných, na př. pohrdání světem, touha po nebi a pod. b) Forma: Při citu nepřímém jest předkládati věc se stránky dojemné, tklivé. K tomu slouží líčeň, popis, vyobrazení věcí = hypotyposis, zpřítomnění = praesens historicum, obrácení řeči k někomu = apostrofa, jinomluv = sermocinatio, vidění = visio, zosobení = prosopopeia, rozmluva = dialog nebo i mo-

nolog a p. V tom všem spočívá t. zv. řečnická kresba. Budíce cit přímý, pečujeme o to, aby posluchači přesvědčivě poznali velikost dobra nebo zla, jeho jistotu a blízkost. V této příčině poslouží kazateli nejprve řečnický rozvod = amplificatio oratoria, a různé vidy = figury řečnické. Rozvod řečnický jest dvojí: slovný a věcný. K slovnému náleží hromadění slov (přímětky = epitheta, obtlumočení = paraphras, opis = periphras, význačné pořádání slov = mimořádný slovosled = inversio a uhlazení = expolitio, jež věty téhož obsahu vyjadřuje vždy jinými slovy. Mnohdy takto účelně povstává vzestup = klimax slovný. Rozvod věcný hledí vyčerpati obsah i rozsah předmětu. Dle provedení objevuje se ve čtverém způsobu, a to jako náhrn — congeries, jako věcný vzestup — klimax, jako srovnání = comparatio, jež může přejíti v parallelismus, v protiklad = antitheton ano i v protimyslnost = paradoxon, konečně jako prostředečný závěr — ratiocinium. Vidy řečnické, jimiž kazatel vyvolává přímo cit v srdcích posluchačů, jsou po výtce následující: výpustka = ellipse (ἔλλειψις), mnohospoječnost = polysyndeton, bezspoječnost = asyndeton, obrácení řeči k někomu = apostropha, otázka vůbec a otázka citová neboli pathetická zvláště, hromadění otázek t. zv. epimone, zvolání — ekfones, zámlka = aposiopés, napravení neboli odvolání = epanorthósis, prosba ano i zapřisahání, odprošování, ba též proklínání, konečně hodí se k témuž účelu t. zv. podmínka = hypothesis. c) Technika. Nejprve jest tu přihlédnouti k duchu řečníkovu. Tento vyžaduje, aby kazatel sám byl tak proniknut přesvědčením o velikosti, jistotě a blízkosti dobra nebo zla, že cituplná jeho řeč vychází ze srdce. Nemá to tudíž býti něco strojeného, hereckého, nýbrž opravdový ohlas srdce milujícího Boha a posluchače. Jen takovýto duch nauči řečníka mluviti přirozeně, v čemž jistě jest přední podmínka pravé lidovosti neboli popularity; neboť ne tak umění, jako smýšlení a život řečníkův jest klíčem k srdcím lidským. — Kromě toho však třeba, aby kazatel těšil se co nejvíce úctě, důvěře a lásce u posluchačů; neboť čím více požívá úcty, důvěry a lásky, tím dokonaleji v soulad vchází srdce jeho se srdcem posluchačstva, a proto tím lépe vyhoví všem zákonům ano i ohledům, na nichž závisla jest citivost lidská. Vylíčenému duchu odpovídej tělohyb a přednes. Vhodně praví tu Cicero: „Omnis motus animi suum quemdam a natura habet vultum et sonum et gestum: totumque corpus hominis et ejus omnis vultus omnesque voces ut nervi in fidibus ita sonant, ut a motu animique sunt pulsae.“ (Or. 3. c. 57, n. 216.) Přirozenost tudíž jest podstatným znakem jak tělohybu tak přednesu, jenž prospěti může kazateli v působení na srdce lidské. d) Prostředky. Chce-li kazatel zdárně zušlechťovati srdce lidské, musí míti po ruce vhodné pomůcky. Jedny více hledí k osobě kazatelově, druhé k posluchačům. Kazateli prospěje vroucně modliti se k Duchu svatému dle vůle církve katolické: „Nunc sancte nobis Spiritus, unum Patri cum Filio, dignare promptus ingeri, nostro refusus pectori. — Os, linqua, mens, sensus, vigor confessionem personent, flammescat igne charitas, accendat ardor proximos.“ Mimo to z rozjímání ať čerpá svaté nadšení dle slov Písem: „— in meditatione mea exardescet ignis —“. Konečně budiž pamatováno i slov dávnověku: „Sit ergo nobis orator, quem instituimus, is qui a M. Catone finitur, vir bonus dicendi peritus ... neque enim tantum id dico, eum qui sit orator, virum bonum esse oportere, sed ne futurum quidem oratorem, nisi virum bonum.“ (Quint., Inst. orat. 12, c. 1.) Toto tím více ovšem platí o kazateli. Jasně dí Písmo svaté: „V zlovolnou duši nevejde moudrost aniž bydliti bude v těle, které poddáno jest hříchům.“ (Moudr. 1, 4.) Ostatně i zkušenost dokazuje, že člověk hříšný nedovede pro dobro nadchnouti sebe, tím méně jiného, neboť „z hojnosti srdce ústa mluví“. (Mat. 12, 34.) Vzhledem na posluchače jest na kazateli, aby zajistil jim pomoc Ducha svatého a požehnání s nebe ... „quia in nullo fidelium, nisi ex tua inspiratione, proveniunt quarumlibet incrementa virtutum“. (Miss Rom. in Sab. S. or. post 12. prophetiam.) Mimo to užívej kazatel co nejpečlivěji Písem svatých, tohoto veledíla Ducha svatého a zdroje blahého nadšení. Rovněž i knihy liturgické jsou nepřeberným pramenem řečnického zápalu pro kazatele a pro posluchače. Zbývá však ještě nemalý požadavek. Jest to znalost a ohled na citivost lidskou vůbec a citivost přítomných posluchačů zvláště, t. j. na citivost habituelní a aktuelní — náladu. V prvém případě pomáhá dušesloví, ve druhém zkušenost a dobře psané spisy. Různě jest jistě srdce lidské, pokud oblibuje sobě v zemi rodné, v jazyce mateřském, v duchu národním. Proto jako jest hudba česká, vlašská, francouzská atd., podobně jest i charakterisováno kazatelství a řečnictví. Tím lze vysvětliti, že studium cizojazyčných kazatelův i klassických populárnosti a přirozenosti mnohdy více škodí nežli prospívá. e) Zásady. Vyučuje vzdělávej citivost svých posluchačů. Budě cit vypusť vše, co nelze srovnati se zjevením Božím, a varuj se prostředků, jichž mnohdy užívá řečnictví světské. Pracuj přirozeně a psychologicky, proto přihlédej k citům posluchačstva, příznivé city zušlechťuje a tlumě city škodlivé. Setři v citech pravé míry. Působě na citivost, nedokazuj; „Καὶ ὅταν πάθος ποιῇς, μὴ λέγε ἐνθύμημα“, učí Aristoteles. Posluchačů neurážej. — *Chyby při buzení citů* jsou: citlivůstkářství — sentimentalitas, výstřednost, strojenost a nepřirozenost = affectatio, tupost a bezcitnost, konečně vadné spojování citů. — Vzhledem na tělohyb chybou by byla akce nepřirozená, jednotvárná, stejnotvárná, naprostá nehybnost a vlašská upřílišenost. — Proti přirozenému přednesu jest příslovečný t. zv. kazatelský tón, když řečník dovede na kazatelně tak zaměniti hlas, že podle hlasu ani poznán býti nemůže. — *Tlumení citů škodlivých.* Škodlivé city jsou buď obecné nebo zvláštní. K obecným náleží: a) rozkoše tělesné, žádosti smyslné, nezřízená radost ze smyslných zábav, omrzelost života, b) opovážlivé spoléhání, nezřízená důvěra ve vlastní sílu, přílišná důvěra v lidskou pomoc atd., c) nezřízená láska k věcem časným, na př. k bohatství, ke cti, k životu, sobectví a p., d) přílišný obdiv věcí ceny mnohdy pochybné, na př. bohatství, světských vyznamenání, jindy nevážnost, lhostejnost, opovržení nad něčím, co jest cenné a šlechetné, e) nesmírný zármutek ze ztráty věcí časných, závist, nepravý stud jako na př. při zpovědi, nestydatost, f) bázeň lidská, jež mocným slouží, nedbajíc toho, že tím třeba hřeší, g) zoufalost nad milosrdenstvím Božím, h) odpor, nenávist, zlost proti Bohu, bližnímu, církvi, věcem božským atd., i) bezcitnost a zatvrzelost srdce k trpícím. K těmto citům obecným druží se nejednou zvláštní nálada posluchačů vlivem různých událostí neblahých jak v rodině tak v obci. Bývá to nesvornost mezi manžely, nepřátelství mezi sousedy ano i příbuznými, místní rozhárané poměry, stísněnost a malomyslnost v neštěstí, při živelních pohromách a p. Škodlivé city tlumí kazatel, přímo budě city opačné, přilnějeje k následujícím zásadám: a) Poučuj o tom, jakého blaha zbavují city škodlivé člověka, jenž se jimi dá ovlásti, vylič však zároveň i zlo a neštěstí, do něhož upadá. b) Od cíle klamného veď srdce k cíli pravému, jenž jsa dosažen, zdrojem jest blaha i šťastného života. c) Přesvěd-

čivě a srdečně promlouvej o prostředcích k udanému cíli. Jest to opravdové sebezapírání, trpělivost, odevzdanost do vůle Boží, rozumná sebedůvěra, dětinná bázeň Boží, milost Ducha sv., rozjímání o trpicím Spasiteli, o bojích a vítězstvích, jichž dobyli svatí a světice Boží, modlitba a přijímání svatých svátostí a p. Tlumě city škodlivé, kteréž byly vyvolány neblahými událostmi, nehodami, má pečovati kazatel, aby posluchače potěšil. V této příčině mnoho vykoná pouze řečník posluchačstvem vážený, jenž pozorně uváží každé slovo a vřelou láskou oddán jest zarmouceným posluchačům. Vzhledem na methodu vede si takto: a) Kazatel sdíleje náladu posluchačů, pracuje ve své řeči úvod chlácholný. b) Zachovávaje klid ve tvářnosti i v myšlenkách, probírá událost jasně a objektivně, zvláště ovšem ve světle živé víry, obraceje vždy pozornost k lepší stránce předmětu. Na to konečně budí city opačné dle zásad již výše daných. — Jako na kazatelně pastýř duchovní vzdělává citivost posluchačstva, podobně i **katecheta ve škole** jest povinen zušlechťovati srdce mládežc. V této příčině něžně napomíná učitele ve škole svatý Augustin: „Hac ergo dilectione tibi tamquam fine proposito, quo referas omnia, quae dicis, quidquid narras ita narra, ut ille, cui loqueris, audiendo credat, credendo speret, sperando amet.“ (De cat. rud. c. 4.) V tomto duchu budí ovšem katecheta city náboženské, jak v předu vysvětleno. Tak bude pěstovati cit víry, naděje a lásky. Zvláště ovšem jest pěstovati cit lásky k Bohu poukazováním, jak která pravda nebo skutek Boží hlásá lásku k nám a tím i žádá od nás, abychom Boha milovali. Podobně živena budiž láska k bližnímu. — Kromě citů příjemných buditi třeba i city nepříjemné, jako lítost, bázeň, opovržení a p. Vzhledem na methodu jsou pro katechetu platny tytéž zásady, jaké řídí činnost kazatelovu. Jen jest vytknouti, že katecheta po výtce spokojí se s citem nepřímým, jejž za příčinou určitosti tlumočí několika slovy. Srdce dítek vzdělávaje, prohlédati bude katecheta i k citům nepříznivým a vynasnaží se je utlumiti dle pravidel pro kazatele daných. Jen k jednomu ještě buď poukázáno, k tomu totiž, aby katecheta působě na citivost dítek vždy zaujal postavení stálé a pokojné, aby akce byla mírná a tón mluvy srdečný.

Jdra.

Affelmann Jan, lut. theol. něm., *n.* 1588, *z.* 1624, prof. theol. v Rostocku, jeden z předních representantů přísně orthodox. směru luter.; vášnivý odpůrce kalvinistů; potíral horlivě kalvin. reformy zaváděné vévodou Janem Albrechtem v Meklenbursku v četných polemických spiscích, jež souborně vyd. G. Möbius v Lipsku 1674.

affiliace (lat. affiliatio též transfiliatio, incorporatio, aggregatio) jest: 1. právní propuštění osoby řeholní z kláštera, v němž sliby složila, a současné přivtělení její klášteru jinému, téhož řádu. Řeholník stává se professí synem (filius) určité rodiny, zvláště váže-li jej stabilitas loci, na př. benediktina. Jinde, jako u řádů žebravých, vchází ve svazek podobný se všemi kláštery téže provincie. Vyskytne-li se však potřeba řeholníka trvale jinému klášteru neb jiné provincii přidělíti, tak aby v novém bydlišti svém veškerých práv nabyl, stává se to affiliací. Ku právoplatné affiliaci vyžaduje zákon církevní dvoutřetinového souhlasu kapitoly obou konventů, a quo et ad quem, i členy nepřítomné v to počítajíc. Někdy však udílí papež prominutí od souhlasu kapitolního, aneb sanuje hlasování, z jakýchkoli důvodů neplatné. V klášteřích samosprávných (autokefalních) není mimo svolení konventů k affiliaci ničeho více třeba. V řádech na provincie rozdělených a generálům podřízených mohou však představení libovolně členy v mezích provincie přesazovati, neboť domy provincie tvoří jeden celek (filiatio). Ale ku přestupu z provincie do provincie jest třeba souhlasu obou provinciálních kapitol i svolení generálního. Affiliace nepožívá přízně zákona, z čehož plynou četná omezování: ku př. řeholníku přeloženému nepočítají se v novém bydlišti léta stáří (k úřadům) od professe, ale od affiliace a pod. — Od *a*-e liší se, jak zřejmo, prostý pobyt v cizím klášteře neb provincii za účelem výpomoci, studií, léčení a j. Předpisy o *a*-i nemají ostatně platnosti leč v řádech starších, kdežto v řeholních rodinách pozdějšího původu požívá generální představený plného práva, členy kamkoli dle potřeby přesazovati. (Viz *Ferraris*, Prompta bibliotheca, h. „Affiliatio“.) — 2. *A.* zove se též připuštění jisté osoby k některým privilegiím a výsadám řádové rodiny, ku př. k účasti na modlitbách, na zásluhách plynoucích z dobrých skutků a pod., tedy t. zv. communio suffragiorum, jakážto *a.* může míti místo i mezi různými kláštery. Dvor. dekrety z 31. srpna 1771 a 8. listop. 1771 (*Jaksch*, Gesetzlexikon, I. 41) takovouto *a*-i dovolovaly jen s podmínkou, že s *a*-í k cizím domům řádovým není spojeno žádné přenášení temporalií (statků). — 3. *A.* kostelů jest připuštění kostelů, které nemají titulu a výsad basilik menších, k účasti na velikém počtu odpustků, jimž se těší basiliky větší. Podmínky takovéto *a*-e obsaženy jsou v breve papeže Benedikta XIV. „Assiduae sollicitudinis“ ze 6. května 1751. Nutný je totiž a) souhlas biskupa diecesního; b) by žádný místní kostel výsady té neměl; c) by chrám ten nebyl připojen k žádnému řádu, klášteru, ústavu, arcibratrstvu nebo spolku, od něhož by byl nabyl společného užívání odpustků. Diplom affiliační platí na 15 let, načež musí býti zase obnoven. Tak dekretem z 30. dubna 1899 připojen chrám sv. Jana Nep. na Skalce v Praze k basilice lateránské v Římě (ČKD. 1899, str. 380 nn.).

Pšk. Tpch.

affinitas, příbuzenství, švakrovství. Mezi jednou z osob souložících a pokrevenci druhé vzniká dle církev. práva příbuzenský poměr, pokrevenství ne nepodobný, který v jistých stupních manželství mezi nimi vylučuje. Vznikl-li poměr ten ze soulože manželské, slove *a. legitima*, honesta (švakrovství početné), způsobuje-li jej soulož mimomanželská, nazývá se *a. illegitima*, inhonesta (š. nepočestné, nepravé). Druhem švakrovství nepoč. je *a. superveniens* (š. přistupující), jež vzniká, když jeden z manželů v době trvání manželství tělesně obcuje s pokrevenci druhého z manželů, vstupuje tím ve švakrovský poměr k vlastnímu manželu. Proto mluví se též v právu církv. o *a. illegitima antecedens* a o *a. illegitima subsequens* (superveniens), dle toho stala-li se nemanželská soulož jednoho ze snoubenců s pokrevenci druhého před sňatkem, aneb nastane-li až po sňatku. Manžel resp. konkumbent je s pokrevenci manželky resp. souložnice v takovém stupni a v tom pokolení sešvakřen, v kolikátém stupni a v jakém pokolení je druhý konkumbent s nimi pokrevně spřízněn. Mezi konkumbenty není švakrovství, leč jen přistupujícího. Po názoru práva římského a přidržujících se ho práv občanských nevzniká *a.* ze soulože, nýbrž z platně uzavřeného manželství, ať je tělesně dokonáno či nic, a proto neznají tato práva švakrovství nepočestn. a plynoucí z něho překážky. Církev přidržujíc se biblického názoru, že muž a žena souloží ať manželskou, ať mimomanželskou stávají se jedno tělo (1. Mojž. 2, 24 „a budou dva v jednom těle“, Mat. 19, 5; 1. Kor. 6, 16.), pokládá jen k plození způsobilou soulož, ať manželskou neb mimomanželskou, za základ švakrovství a plynoucí z něho vcelku právní překážky. Jen konkumbent je

sešvakřen s pokrevenci druhého konkumbenta, nikoli též jeho pokrevenci, ač v obecné mluvě i ti říkají si švakři a švakrové. Platíť zásada: affinitas non causat affinitatem. Druhdy tomu tak nebylo. Vedle tohoto švakrovství, jež je dnes důvodem překážky a slove *a. primi generis*, bývala také *a. secundi et tertii generis*. Byl to švakrovský poměr mezi jedním manželem (konkumbentem) a sešvakřenci druhého a poměr mezi jedním konkumbentem a osobami sešvakřenými s druhým affinitate secundi generis. Ku př.:

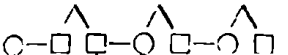

A C af. primi generis
A E „ secundi „
A G „ tertii „

prvého stupně, pokolení pobočného. Pokolení a stupně i při těchto švakrovstvech počítány jako při *a. primi generis*, a také rozeznáváno mezi pokolením přímým (vzestupné a sestupné) a pobočným (rovné a nerovné) a stupni jednoduchými a smíšenými. Důvody, pro které církev učinila *a.* v jistých stupních vylučující překážkou manželství, jsou rázu sociálního, aby láska příbuzenská neomezovala se na užší kruh již spřízněných, a zejména mravní, aby mravnost rodin nebyla ohrožována zneužitím familiarity, jež přirozeně švakrovství provází a naději na možný sňatek bylo by jen živeno (c. 15. C 35. q. 2. 3.). Co do rozsahu rozvíjela se překážka *a.* v právu církv. týmž způsobem jako překážka pokrevenství. V prvních dobách zakazovala církev manželství sešvakřených, přimykajíc se k názorům starozákonním (3. Mojž. 18, 14; 20, 11. násl.) a k právu římsk. (Just. I. 10. § 6. c. 17, Cod. 5, 4; l. 14. § 4. Dig. 23. 2 etc.) v 1. a 2. stupni pokolení přímého a v 1. stupni pokolení pobočného. Brzy však rozšiřována překážka ta v jednotlivých zemích na další stupně, až zavládlo asi od VIII. stol., aspoň na západě skoro všude, právo zvykové, zakazujíc manželství sešvakřených do 7. stupně, právě tak jako manželství pokrevně spřízněných, ba zakazováno nezřídka potud, pokud švakrovský poměr dal se stopovati, ovšem ne všude stejným způsobem, neboť na mnoze překážka ta 5. stupněm počínajíc byla toliko závadou manželskou (c. 7 C. 35. q. 2, 3.). *A.* secundi generis byla dle tehdejší praxe překážkou do 3., *a.* tertii generis do 2. stupně (c. 12, 22. C. 35. q. 2, 3.), zda všude však vylučující, nelze říci. Při tom nečiněn rozdíl mezi švakrovstvím počestným a nepočestným, ani mezi pokolením přímým a pobočným. O švakrovství nepočestném jako překážce činí se zmínka teprve ve stol. VIII., ve stol. XII. (c. 2. X. IV. 13, 14.) má již týž rozsah jako švakrovství počestné. Jako impedimentum superveniens nerozlučuje *a. inhonesta* manželství, jak stanovil na př. sněm compiègneský (757 c. 13.), aniž jsou cizoložní provinilci více neschopni manželství uzavříti (c. 30 C. 27. q. 2.), nýbrž po právu dekretálním, jež dosud za jistých okolností platí, má *a.* superveniens ten trestný následek, že provinilý manžel ztrácí jus petendi debitum (matrimonium claudicans), jest však povinen žádosti nevinné strany za debitum se podvolitl (c. 6, 10. X. IV. 13). Veliký rozsah překážky působil v praxi mnohé obtíže a proto Innocenc III. na sněmu lateránském IV. (c. 50.) stanovil, aby překážka *a.* 2. et 3. generis, jakož i překážka quasidecentiae, pominula a překážka *a.* 1. generis, ať počestné neb nepočestné, omezena byla na 4. stupeň (c. 8. X. IV. 14). Ač nemluví se o pokolení, má dnešní praxe za to, že omezení to vztahuje se na pokolení pobočné a v pokolení přímém že vylučuje manželství vůbec. Sněm trident. (XXIV. cp. 4. de ref. m.) omezil překážku *a*-is *illic.* v pokolení pobočném na 2. stupeň, ponechav v platnosti ostatní ustanovení lateránská, a v tomto rozsahu překážka do dnes trvá. Již tehdy však ozývali se hlasově po dalším omezení (král portugal., Barthol. a ss. Martyribus a někteří biskupové italští), než právě tak marně, jako na sněmu vatikánském (viz dr. *Soldát*: Kodifikace zákonů církv. a postulata sněmu vatik. Praha 1908 str. 7. násl.). Jen pro černochy a indiány severoamerické omezena překážka švakrovství Lvem XIII. („Trans Oceanum" 8. dubna 1897) na 2. stupeň. — Po zrušení překážky ze švakr. 2. et 3. generis nepřestupuje švakrovství mezi obou souložců a jich pokrevenců a proto mohou bez překážky manželství uzavříti: dva bratři se dvěma sestrami, jeden bratr s vdovou a druhý s její dcerou, otec a syn s vdovou a dcerou, pastorek s matkou, dcerou, aneb sestrou svého otčima aneb své macechy, dva vdovci mohou si dáti vzájemně za manželky své dcery atd. Poněvadž veřejnoprávní překážka *a*-is je překážkou práva církevního, jest závaznou jen pro pokřtěné a církvi lze ve všech stupních od ní dáti dispens, ač v 1. stupni pokolení přímého nikdy, ani na smrtelném loži dispense neudílí, jedná-li se o švakrovství vzniklé ex copula honesta. Vzniklo-li ex copula fornicaria, i v prvém stupni dispens se udílí, je-li naprosto vyloučeno nebezpečí, že by dotyčný pojmouti mohl za manželku vlastní dceru. Švakrovství a tudíž i překážka *a.* může býti mnohonásobná, způsobena-li na př. kopulou s různými mezi sebou pokrevně spřízněnými osobami, vznikla-li ze soulože s osobou, která s druhým z konkumbentů mnohonásobně pokrevně jest spřízněna atd. Rakouské právo obč., přidržujíc se práva římsk., zná jen *a*-em legitimam, která vznikla uzavřením právoplatného sňatku, bez ohledu na to, bylo-li manželství tělesně dokonáno či nic. A překážka, z tohoto švakrovství plynoucí, vylučuje manželství mezi sešvakřenci v linii přímé vůbec, v pokolení pobočném pak toliko do 2. stupně kanon. počítání (§§ 65. a 66. občan. z.). Nepočestného švakrovství a tedy ani překážky, již v právu církv. způsobuje, nezná ani rak. civil. právo ani uherský zákon o civil. manželství (§ 11. čl. XXXI. z r. 1894.). [Srvn. *Laurin*, Pokrevenství a švakrovství, Praha 1891; Týž v Časop. katol. duchov. 1862, str. 505 nn.; *Sedlák*, Dějepisný vývoj dispens. praxe při překážkách pokrevenství a švakrovství, Praha 1903 [též v ČKD]; *Gasparri*, Tract. can. de matr. atd.] *Sdt.*

affirmace, slavnostní prohlášení zavedené v některých státech v soudním řízení místo přísahy. Jest patrno, že *a.* ve svědomí nemá té váhy jako přísaha, jelikož při ní vyloučena jest intence přísahy, totiž dovolávati se Boha za svědka.

affirmative — jedna z formulí, kterými odpovídají římské kongregace na otázky jim zaslané. Smysl je ten, že žádosti bylo vyhověno ve smyslu žadatelově. Připojí-li se ke slůvku *a.* ještě „et amplius", je to znamením, že příznivé (při formuli „negative" nepříznivé) rozhodnutí se stalo po zvláštní poradě a odhlasováním kongregace, tak že věc jest vyřízena definitivně a nesmí býti podobná otázka již kladena (k „et amplius" doplniti tedy dlužno „non admittatur"). Srov. ČKD 1908 seš. 6. *Kšp.*

Afflighem, bened. opatství v Brabantu (Belgii), zal. sv. Ursmarem (z. 713), zničeno od Normanů, načež 1083 nově založeno šesti rytíři, kteří opustivše svět oddali se životu mnišskému. Prvními opaty byli Fulgentius (1088—1122) a Franco (1122 až 1135). Mezi 11 odtud nově založenými kláštery byl i kl. Maria-Laach. R. 1523 *A.* připojil se ke kongregaci bursfeldské, 1627 založena byla kongregace nová „B. M. V. in templo praesentatae", k níž mimo *A.* náležely také ostatní benedikt. kláštery belgické; kongregace ta však trvala pouze do 1654.

Ve franc. revoluci 1796 mnichové byli rozptýleni. R. 1838 benediktin Veremund Daens zal. nový klášter v Termondu, odkudž 1869 *A.* nově byl osazen družinou mnišskou; 1887 *A.* stal se opět opatstvím.

Afflito d' Tomáš *n.* 1570 v S. Agata, *z.* 1643, zprvu advokát v Neapoli, vstoupil do řádu theatinů ve Florenci, přednášel filosofii v Římě. *Sp.* De justitia et jure (vyd. po jeho smrti ve 2 sv., Neapol 1659).

Affò Ireneus (dříve David), *n.* 1741, minorita, znamenitý dějepisec; byl zprvu lektorem filosofie, potom bibliothekářem v Parmě, *z.* 1797. *Sp.* Antichità e pregi della chiesa guastallese, ragionamento storico-critico (Parma 1774), Istoria della città e ducato di Guastalla (4 sv., Guastalla 1787), Memorie degli scrittori e letterati parmigioni (5 sv., Parma 1789—97).

Affonso Kašpar S. J. *n.* 1569, přednášel 9 let theologii v Evoře, *z.* v Coimbře 1618. *Sp.* Tractatus de usuris.

Affre Denis (Dyonisius) Augustin, arcib. pařížský, *n.* 1793 v Saint-Rome de Tarn, vstoupil do kongr. sv. Sulpicia, prof. dogm. v Nantes, gen. vik. luçonský 1821, amienský 1823, koadjutor bisk. strassburgského 1839, tit. kanovník pařížský 1834, kapit. vikář po smrti arcib. pařiž. de Quelen, jehož nástupcem se stal 1840. Snažil se o povznesení studií theologických, *z.* 1848 27. čna jakožto obět horlivosti pastýřské, byv raněn, když v revolučních bouřích chtěl zjednati mír mezi bojujícími na barrikádách. Obdržev totiž svolení od nejvyššího velitele vojska generála Cavaignaca odebral se s hrdinnou odvahou mezi rozvášněné bojovníky. Před ním kráčel hodný jeden dělník se zelenou ratolestí v ruce jakožto znamením míru. Došli k předměstí

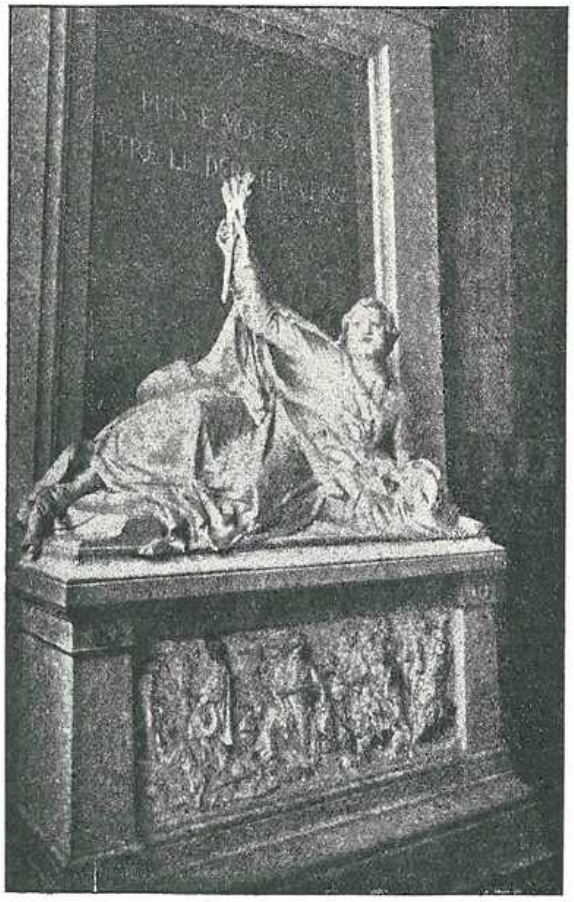

Obr. 20. Náhrobek arcibiskupa Affrea.

svatoantonínskému. *A.* dal přečísti poslední provolání národního shromáždění, v němž se vzbouřencům, kteří by dobrovolně zbraň složili, přislibovalo odpuštění. Po té rozpředlo se rokování; pojednou však z neznámé příčiny padla rána a hned na to započala palba z obou stran. Jedna z kulí zasáhla arcibiskupa, jenž s povzdechem „Příteli, jsem raněn" klesl v náruč onomu dělníku, jenž byl jeho průvodcem. Odnesen byv do svého paláce, zaopatřen svátostmi umírajících zemřel po dvou dnech; poslední slova jeho byla: „Kéž by již nebylo žádného rozbroje mezi námi! Kéž by krev moje byla poslední, jež byla prolita! (Puisse mon sang être le dernier versé!)" Slova tato zdobí krásný jeho náhrobek v kostele Notre Dame, kdež *A.* znázorněn, kterak klesaje raněn, pozdvihuje v pravici ratolest (viz obraz 29.). — *A.* napsal mnoho článků do „Ami de la religion", dále: „Traité des écoles primaires ou Manuel des instituteurs et des institutrices" (Pař. 1826), „Traité de l'administration temporelle des paroisses" (t. 1827, několik vyd.; 11. vyd. 1890), „Essai critique et historique sur l'origine, le progrès et la décadence de la suprématie temporelle des papes" (proti Lamennaisovi; Amiens 1829), „Nouvel essai sur les hiéroglyphes égyptiens d'après la critique de M. Klaproth sur les travaux de M. Champollion jeune" (Pař. 1834), „Traité de la propriété des biens ecclésiastiques" (t. 1837), „Traité des appels comme d'abus" (t. 1844), „Introduction philosophique à l'étude du christianisme" (5. vyd. t. 1846).

Afia *(hbr.* 'Alíjah, *řec.* Ἀφιέχ), Benjaminita, jeden z předků Saulových (1 Král. 9[1]).

Afinger Bernard, sochař, *n.* v Norimberku 1813, *z.* v Berlíně 1882, žák Rauchův. Od něho: kolossální Kristus ve vysokém reliefu, polovič. postava, z pískovce pro kostel v Dinkelsbühlu 1842, sochy světců v zámeckém kostele v Zaháni; několik náhrobků.

Afonitský 1 Par. 27[27], *hebr. Haššifmi* = člen *ha* a jméno místa *Šifmót* (vulg. Sephamoth, č. překl. Sefamoth) 1 Král. 30[28], n. *Šefam* (vulg. Sephama, č. překl. Sefama) Num. 34[10].

Afra sv. 1. mč. v Augsburku ve IV. stol. Její mučednická akta dělí se na dva díly: Acta conversionis a Acta passionis; tato jsou starší, pocházejíce ze IV. století, a Ruinart přijal je ve svá „acta sincera"; ona jsou méně věrohodná a pocházejí asi z VIII. století. V Augsburku žila za času Diokleciánova *A.*, jejíž děd tam z Cypru přišel a bohoslužbu Venušinu zavedl. Matka Hilaria ustanovila svou dceru *A.* pro necudnou službu bohyně Venuše a *A.* s třemi služkami: Dignou, Eunomii (Eumenii) a Eutropii (Euprepii) žila prostopášně. Toho času přišel biskup Narcissus z Gerunda se svým jáhnem Felixem, utíkajíce před pronásledováním Diokleciánovým, do Augsburku, a vešli řízením Božím do domu *A.*, která je přívětivě uvítala a jejich modlitbou před jídlem tak pohnuta byla, že s celým domem ke Kristu se obrátila. Narcissus zůstal tam 9 měsíců, pokřtil novoobrácence a posvětil ujce *A*-y Dionysia za prvního biskupa augsburského; potom vrátil se do Gerunda nazpět, kde po 3 letech mučednickou smrtí zemřel. Obrácení *A.* brzy bylo vůbec známo a římský soudce Gajus odsoudil ji na hranici, kde také zemřela 7. srp. 304. Její 3 služky s matkou pochovaly nespálené tělo v rodinné hrobce, kde všechny čtyři od katanů upálením usmrceny byly. Básník Venantius Fortunatus, biskup poitierský v VI. století, pěje o ní v básni o sv. Martinu: „Putuješ-li do Augsburku, budeš tam cítiti kosti sv. Afry". *A.* vzývá se jako přední mučednice bavorská a patronka města Augsburku. Její památka koná se 7. (Mart. R. 5.) srp. a její tělo

chová se v Augsburku v kostele sv. Oldřicha a Afry. Acta vyd. *Krusch* v Mon. Germ. Script. Merov. III., 56 sq. Srv. *Duchesne* „A propos du martyrologe hieronymien" v Anal. Boll. XVII. (1898) 433 sq.; *Krusch* „Nochmals die Afralegende und d. Martyrologium Hieronymianum" v Mitth. d. Inst. f. oesterr. Geschichtsforsch. XXI (1900); *Th. Hornung*, Die hl. Afra. Quellenkritische Studie zum Afra-Jubiläum 1904. (Augsb. 1904.) — 2. mč. v Brescii (Brixia), ze vznešeného rodu, obrác. sv. bratry Faustinem a Jovitou, umuč. spolu s nimi za cís. Hadriana 118. Mart. R. 24. kv. *Kryšt.*

Afraates (Aphraates, Afrahat, Farad), od pozdějších spisovatelů nazývaný „Syrský mudrc", nar. z rodičů pohanských, po svém obrácení stal se řeholníkem. Na křtu anebo při vstoupení do kláštera přijal jméno Jakub (jež vedlo k mylnému ztotožňování *A*-a s Jakubem Nisibským). Není známo, v kterém klášteře žil; zdá se, že v kl. Mar Mattai (sv. Matouše) u Mosulu. Jak se zdá, dosáhl důstojenství biskupského. — V letech 336—345 sepsal dvacet tři homiletická pojednání, jež jsou nejstarší dochovavší se památkou syrského církevního písemnictví. Týkají se různých předmětů theologických, asketických a disciplinárních. Devět z nich čelí proti židům (o obřízce, o velikonocích, o sabbatu, o pokrmech SZ. zapověděných, o povolání pohanů, o božství Kristově, o panenství, o znovuzřízení národu židovského, o pronásledování), dvě proti haeretikům (o vzkříšení, o smrti a posledních věcech), dvě jsou příležitostná (o válkách; povzbuzení kleru a lidu v Seleukii a Ktésifonu), ostatní jsou didaktická nebo parenetická (o víře, o lásce, o postu, o modlitbě, o asketech, o kajícnících, o pokoře, o pastýřích, o péči o chudé). Význam spisů těch jest veliký, jelikož *A.* žil stranou od oblasti římské a opodál hádek, jež následovaly po sněmu nicejském, a neznal leč nejstarší haerese gnostiků, manicheů a judaisujících. Vyjímajíc některé bludy ve věcech tehdáž nedefinovaných a blud později u Nestoriánů běžný, že duše po smrti až do vzkříšení mrtvých trvá v jakémsi stavu bezvědomí n. spánku, obsahují spisy jeho nauku neporušenou. Hojnými citáty z Písma sv. jsou důležity i pro studium biblické. Dlouho byly známy toliko jen neúplné jejich překlady arménské, připisované omylem Jakubu Nisibskému n. Řehoři Thaumaturgovi (vyd. s lat. překl. Mik. Antonelli v Římě 1756 a v Benátkách 1765 a 1788). Teprve 1855 W. Cureton objevil znění syrské dochovavší se ve třech rukopisech V.—VI. stol., načež je vydal *W. Wright*, The homilies of Aphraates, the Persan Sage, edited from syriac manuscripts (Lond. 1869). Srvn. *Bickell*, „Ausgewählte Abhandlungen des Bischofs Aphraates von Mar. Matthäus" v Thalhoferově „Bibliothek der Kirchenväter" CII, CIII (Kempten 1874); *J. Forget*, „De vita et scriptis Aphraatis" (Lovaň 1882); *G. Bert*, „Aphrahat's des persischen Weisen Homilien, aus dem Syrischen übersetzt und erläutert" (v „Texte und Untersuchungen der altchristlichen Literatur" III, 3, Lipsko 1888); *J. Parisot* „Aphraatis Demonstrationes" v „Patrologia syriaca, accurante R. Graffin" (Pař. 1894); *Dr. J. Samsour*, „Základy patrologie" 168.

Afraates (Aphraates) sv., poustevník syrský ve IV. stol. Mart. Rom. 7. kv.: „In Syria s. Aphraatis anachoretae, qui Valentis tempore catholicam fidem virtute miraculorum adversus Arianos defendit".

Africanus, mč. v Africe za Decia. Mart. R. 10. dub.

Africanus Sextus Julius, vznešený laik, snad v latinské Africe zrozený, súčastnil se, jak se zdá, r. 195 jako důstojník výpravy císaře Septimia Severa proti Osrhoénským, při čemž vešel v přátelské styky s edesským rodem panovnickým. Byl důvěrným přítelem krále Abgara IX. (179—216); také s císařským dvorem římským byl spřátelen. Asi v letech 211—215 odebral se do Alexandrie k Heraklovi, učiteli tamní katechetické školy. Za vlády cís. Alexandra Severa (222—235) žil v palest. městečku Emmaus (Nikopolis, nyn. Amvás). Někteří mínili, že tu byl biskupem, což není pravděpodobno. *A.* žil ještě r. 240. *Sp.* veliké dějepisné dílo „*Χρονογραφίαι*" v 5 kn., v nichž hleděl židovské a křesťanské dějiny uvésti v souvislost a ve shodu s dějepisným podáním národů pohanských. Dílo to sahá od stvoření světa až do r. 221. Jest to první křesťanská světová kronika, z níž potom již Eusebius čerpal, a po něm všichni byzantští dějepisci. Z díla toho zachovaly se pouze zlomky (*Migne* PG. X, 63—94). Jiné dílo *A*-ovo mělo dle zprávy Eusebiovy název „*Κεστοί*" (= výšivky), čímž označena pestrost obsahu; pojednávalo o vědách přírodních, lékařství, magii, polním hospodářství, námořnictví a vojenství. Také z tohoto díla zachovaly se pouhé zlomky. Srvn. *Bardenhewer*, Gesch. der altkirchlichen Literatur II, 219—228.

Africanus Junilius v. Junilius.

Africké missijní spolky. O podporu missijních společností v Africe působících starají se v Evropě různé spolky missijní africké. V Rakousku zřízen r. 1898 t. zv. Marienverein, který si vytknul za cíl podporu missijní činnosti v Střední Africe a nyní služby své věnuje missionářům působícím v egyptském Sudanu. V Německu vznikl za dob kardinála Lavigerieho, arcibiskupa alžírského, a následkem jeho propagačních cest po Evropě „Africký spolek německých katolíků" („Afrika-Verein der deutschen Katholiken") se sídlem v Kolíně nad Rýnem. V novější době však změnil se spíše v koloniálně-missijní spolek, ježto podporuje činnost missionářů německých ve všech německých koloniích, i mimoafrických. Ve Francii a Belgii má skoro každá v Africe působící missijní společnost svůj vlastní „missijní spolek" mající za úkol podporu jen dotyčné společnosti (na př. Bílí Otcové, Otcové Ducha sv., Lyonská missijní společnost pro Afriku atd.). — Z toho patrno, že tyto missijní spolky africké — pokud africkými, t. j. pro Afriku působícími se mohou zváti — mají kromě svého cíle, usnadňovati obrácení pohanů v Africe, ještě cíle jiné, totiž podporovati buď missijní činnost v určitém území (sledují tak i kolonisační snahy svého státu), nebo missionáře určité národnosti (stavice se tak na stanovisko národnostní), neb určitou missijní společnost (dávajíce se do služeb jednotlivého řádu nebo kongregace). — Jediným missijním spolkem africkým v Evropě, který povznesen nad tyto vedlejší ohledy staví se na stanovisko nejidcálnější, přesně katolické, a podporuje missionáře africké bez ohledu na národnost a řád, nýbrž jen dle míry duchovní bídy a potřeby toho kterého missijního území afrického, jediným takovým velikým spolkem po celé téměř Evropě již rozšířeným je „Družina sv. Petra Klavera" (v. t.). *Hétka.*

Africké sbírky kánonů. V Africe bývalo zvykem, že úchvaly sněmů dřívějších zase na sněmích potomních byly schvalovány a v jednání pozdějších synod zařazovány. Tak synoda z r. 397, zvaná 3. karthaginská, přijala za své 41 kánonů synody hipponské a synoda z r. 419 (dle Ballerinihо 17.), vedle svých kánonů schvaluje i 115 kánonů synod dřívějších, čímž vznikla první větší sbírka kánonů, jimiž se církev africká spravovala. Nebyla to však, jak mnozí církevně-právní dějepisci se domnívali (Chr. Justellus, Maassen, Schneider), úřední sbírka

částečného práva církve africké, nýbrž sbírka soukromá. Vedle ní připomínají se 104 disciplinární sněmovní ustanovení (Statuta ecclesiae antiqua, také unica), jež pokládána za kánony, přijaté na 4. sněmu karthaginském a jako takové i do jiných sbírek pojata (versio gallica, hispana). Jest to však sbírka soukromá, neznámého původu, která asi v druhé polovici V. stol. v Gallii vznikla. Obě tyto nejstarší *a. s. k.* připomíná sněm karthag., slavený r. 525. — V prvé polovici VI. století sestavil *Fulgentius Ferrandus*, po svém návratu z vyhnanství sardinského r. 523 na jáhna církve karthagin. posvěcený, první soustavnou sbírku africkou, obsahující kánony synod řeckých (dle překladu hispany) a afrických o 232 hlavách, nazvav ji *Breviatio* či *Breviarium canonum* (Migne, PL. 67, 949—62.). Systematika její v tom záleží, že F. podav právní normu, dokládá ji krátkým výtahem z kánonů sněmovních (odtud jméno breviatio) či tituly. Na př. cap. 12. „ut eppus in villa, vel vico non ordinetur" (conc. laodic. tit. 45.). Látku tohoto právního kompendia uspořádal F. tak, že nejprve jedná o kleru, počínaje biskupy (cp. 1.—142.), dvě kapitoly věnuje sněmům a ostatek poměrům a povinnostem laiků (145.—198.), svátosti křtu (cp. 199.—205.), času postnímu a jiným ustanovením církevním. Této sbírky, jež sepsána byla před r. 546, poněvadž Facundus v díle svém „Pro defensione trium capitulorum", jež sepsal r. 546, mluví o F. jako nebožtíkovi, užíváno mimo Afriku až do XII. století. — Kolem r. 690 sestavil blíže neznámý biskup africký *Cresconius* (Crisconius) rovněž věcně uspořádanou sbírku kánonů o 300 titulech a pojmenoval ji *Concordia canonum*. Na některých místech skutečně snaží se o to, uvésti v soulad kanonické předpisy, k téže látce se odnášející, aby jim snáze bylo porozuměno (na př. c. 1.—52. s 50 kánony apoštolsk., c. 81.—90. s 10 kánony sněmu ancyrského, c. 147.—160. se 14 kánony sardickými a j.). A proto po řadě připisuje k pramenům místa parallelní, ovšem že ne všude a bez určitého plánu. Cr., jenž v předmluvě k dílu svému jmenuje se: Christi famulorum exiguus, podjal se práce té proto, že sbírka Ferrandova nezdála se mu, nepodávajíc kánony celé, praktické potřebě vyhovovati. Concordia není leč jen věcným uspořádáním a uvedením v rubriky chronologicky sestavených kapitol sbírky Diviše Exigua. Rozšíření došla i ve Francii a zde také doplňována, ano změněna i v gallského Cresconia. Tiskem vydána in Voelli et Justelli biblioth. juris canon. veteris, Appendix p. XXXIII. násl., Paříž 1661 a pak v Migne Patrol. l. 88. p. 829 násl. (Srov. *Maassen*, Gesch. der Quellen u. d. Literatur des kan. R. etc. Graz 1870 str. 799 násl., *Schneider*: d. Lehre von den Kirchenrechtsquellen, Regensburg 1892 str. 60. násl., *Wernz*, Jus decretal. I. 287. násl.; *Hurter*: Nomenclator literar. str. 462 a 497. 3. vydání 1903.) *Sdl.*

Africké synody. Již v nejstarších dobách jevil se rozkvět života církevního v severní Africe, která od dob Konstantinových rozdělena byla na 6 provincií (prokonsul. Afrika, Numidie, Byzacena, Tripolitana a obě Mauretanie) četnými, pro dějiny i právo církevní významnými synodami nejen provinciálními, nýbrž i plenárními. Ty svolával a jim předsedal primas prokonsul. Afriky, biskup karthaginský, který těšil se vrchní moci nade všemi afr. provinciemi, a proto dostavovali se k synodám jím svolaným biskupové všech afr. provincií. Že sněmy tohoto druhu byly časté, dokazuje snesení hipponské z r. 397 (c. 1.) nařizujíc, aby každoročně synody generální slaveny byly. Než r. 407 na synodě karthag. snesení to již zmírněno (c. 5.) a stanoveno, aby všichni biskupové afričtí na místě vhodném scházeli se, jen žádá-li tak zájem celé církve, zejména jedná-li se o potlačení bludů a rozkolů, jedná-li se o nový útvar ústavy církve africké, jež v prvních dobách jen volně s patriarchátem římským souvisela. Zde také předčítány úchvaly gener. synod předcházejících a provinciálních a tak právo církve africké stálé redakci podrobováno, skládány synodální přípisy k patriarchům a císařům, rozhodovány appellace od sněmů provinciálních a j. v. Volby biskupů a zvláštní potřeby jednotlivých provincií byly předmětem jednání synod provinciálních či toplických. V poměru však k značnému počtu synod obého druhu málo jen zachovalo se na ně památek. Nejvíce ještě dochováno o synodách slavených v dobách kartag. biskupa Aurelia. O synodách ze III. století zvídáme z listů sv. Cypriana. Nejoblíbenějším předmětem jejich jednání jsou spory o platnosti křtu, uděleného bludaři. Na synodě kolem r. 218 až 222, jíž předsedal karthag. biskup Agrippinus, vyslovilo se 70 shromážděných biskupů proti tradici, od dob apoštolských praktikované, pro neplatnost křtu bludaři uděleného. Že však tohoto názoru všichni afr. biskupové nesdíleli, dokazuje dotaz 18 z nich k provinc. synodě karthag. r. 255 (přítomno 31 biskupů) o této věci. A tu za předsednictví Cyprianova, jakož i na obou synodách z r. 256, jež týž biskup svolal a jichž účastnilo se 71 resp. 87 biskupů, rozhodnuto pro neplatnost a opětování křtu takového. Houževnatě hájili tento názor, ač nebyla jim neznáma praxe církevní; vycházelit z bludného předpokladu, že platnost svátosti křtu na hodnosti udělovatele jest závislou. Když Cyprian akta synod svých Štěpánovi papeži zaslal, rozhodl Řím, aby od tradic nebylo ustupováno a do lůna církve vracející se bludaři nebyli znova křtěni, nýbrž na znamení pokání jen ruka biskupova na ně vložena. Tím prudká druhdy kontroverse uklizena. Vedle těchto synod, asi generálních, svolal r. 249 sv. Cyprian do Karthaginy synodu, aby vynesla klatbu nad zesnulým Geminiem Viktorem z Furni, že proti úchvalám synod. ustanovil poručníkem dětí svých jakéhos kněze, odcizív jej tak službě církevní. Synoda z r. 253 schvaluje sesazení španělských biskupů Marciála z Leonu a Basilida z Meridy. Zvlášť blahodárnou činnost synodální rozvinul episkopát africký po zdánlivě zakončeném rozkolu donatistském. Tak slavil r. 348 biskup Grathus v Karthagině děkovnou synodu, kde znova zakazuje novokřtěnství, jehož donatisté se přidržovali, a snaží se ve 14 kánonech minulými zmatky uvolněnou kázeň utužiti. Nejdůležitější ze *synod a.* jest oněch 26, jež konal Aurelius Karthaginský a které katexochen africkými slovou. Označení jejich dosud není ustáleno; jednou zovou se africkými, jindy *karthag.*, aneb přidává se jim jméno místa, kde byly slaveny. Bratři Ballerinové počítají jich 20 a tento počet, jakož i označení, jež jim přidali, jest nejobvyklejší. Významnější z nich jen uvádíme. První za Aurelia slavenou synodou byl plenární sněm hipponský z r. 393, jehož akta o 41 kánonu se ve výtahu zachovala. Památným zejména je k. 28. o lačnosti při sv. přijímání (kromě přijímání na Zelený čtvrtek) a 36. obsahující důležitý dekret o kanon. knihách St. a Nov. Zákona. Neméně důležity jsou III. gener. synoda karthag., slavená dne 28. srpna r. 397, která schválila 41 kánon synody v Hippo a potvrdila přednostní práva biskupa karthaginského, a VI. či III. africká z r. 401. Codex canonum ecclesiae africanae uvádí 19 kánonů této synody, jichž obsahem je církevní proces, coelibát vyšších svěcenců, nařízení, které týká se konání synod, a výzva k rozkolným Donatistům, aby se do církve vrátili. R. 402 konána gener. synoda v Milevě, jež uvádí se jako karthag. VII.; vydala 7 kánonů o vzájemném postavení a hodnostním

Příloha II.

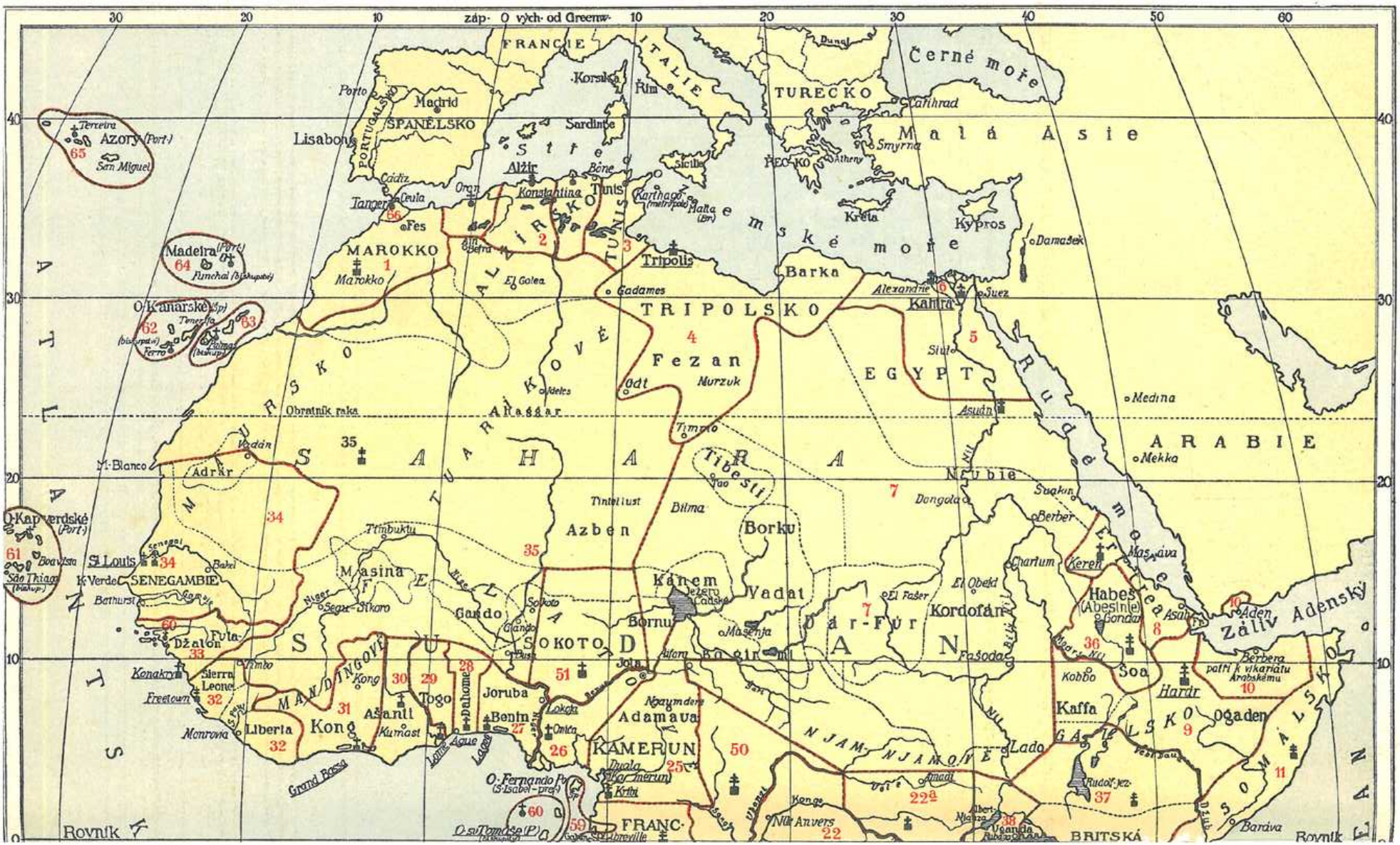
FRANCIE
ITALIE
Černé moře
TURECKO
Malá Asie
Středozemské moře
SPANĚLSKO
PORTUGALSKO
Lisabon
Madrid
Porto
Sardinie
Korsika
Řím
Cařihrad
Smyrna
Athény
Sicilie
Kréta
Kypros
Damašek
Azory (Port.)
Terceira
San Miguel
Madeira (Port.)
Funchal (biskupství)
O. Kanarské (šp.)
Tenerife
Palmas (biskupství)
Ferro
Cádiz
Tanger
Ceuta
Oran
Alžír
Bône
Konstantina
Tunis
Karthago (metropole)
Malta (Br.)
Fes
Sfax
Tripolis
Barka
Alexandrie
Suez
Kahira
Gadames
El Golea
Marokko
MAROKKO
ALŽÍRSKO
TUNISKO
TRIPOLSKO
Fezan
Ghat
Murzuk
Adeles
EGYPT
Siut
Asuán
Medina
Mekka
ARABIE
Rudé moře
Obratník raka
Ahaggar
Timbo
Tibesti
Tao
Vadán
Adrár
M. Blanco
SAHARA
Nubie
Dongola
Suakin
Berber
Tintellust
Bilma
Azben
Borku
Timbuktu
Senegal
St. Louis
Bakel
Masina
Niger
Segu-Sikoro
Kanem
Jezero Čadské
Vadai
El Fašer
El Obeid
Kordofan
Dár-Fúr
Chartum
Kerent
Masaua
Habeš (Abesinie)
Gondar
Asaba
Aden
Záliv Adenský
Berbera
patří k vikariátu Arabskému
Hardr
Ogaden
Somálsko
Kaffa
Lado
Nil
Bahr el Ghazal
Bahr el Jebel
Bahr el Zeraf
Rudolf. jez.
Baraka
Kobbo
Soa
Aden
Bornu
Masenja
Jola
Bahr el Arab
Bahr el Ghazal
Fašoda
Bahr el Zeraf
Bahr el Jebel
Nil
Kongo
Nil Anversk
Albert-Nyanza
Uganda
Britská
Francouzská
Rovník
Kapverdské (Port.)
Boavista
São Thiago (biskup.)
K. Verde
SENEGAMBIE
Bathurst
Gambie
Džalon
Fula
Konakry
Sierra Leone
Freetown
Liberia
Monrovia
Grand Bassa
Kong
Mandingové
Aširanti
Kumast
Togo
Dahome
Joruba
Benin
Lokoja
Omiča
Adamava
KAMERUN
Duala
Kamerun
Kribi
O. Fernando Po (Isabel-prac.)
O. sv. Tomáše (P.)
Libreville
Ogowe
Njam-Njamové
Uelle
Ubangi
Sanga
Kongo
Nil Anversk
Albert-Nyanza
Uganda
Britská
Baraka
Rovník
Guinejský záliv
Atlantský oceán
Atlantský oceán
30
20
10
0
10
20
30
40
50
60
západ. od Greenw.
východ. od Greenw.
40
30
20
10
0
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
22
22a
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
50
51
59
60
61
62
63
64
65

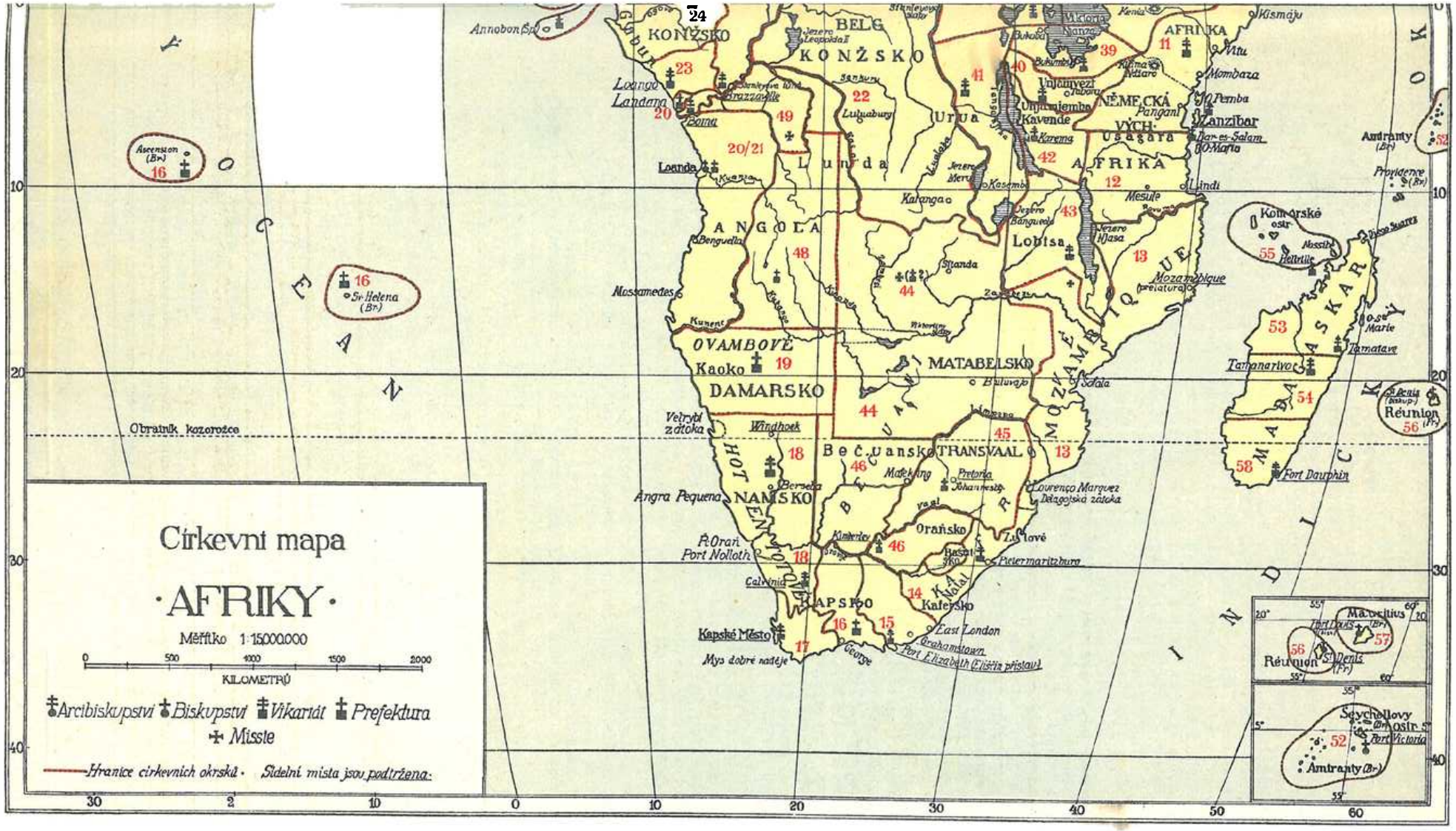

Tiskem V. Kotrby v Praze.

pořadí biskupů afrických. Rozkol Donatistů, rakovina církve africké, nepřestával býti v následujících synodách předmětem jednání. Opovážlivost jejich vůči katolíkům tak vzrostla, že IX. synoda karthag. z r. 404 dovolává se proti nim pomoci císaře Honoria, jíž se skutečně katolíkům dostalo, a synoda XV. v červnu r. 410 žádá za odvolání tolerančního ediktu, který r. 409 Honorius pro politické nebezpečí vydal, pojav v něj i Donatisty. K žádosti synody byl edikt odvolán, fanatičtí Donatisté tím však nezkroceni. Aby toto zlo radikálně vyléčeno bylo, uskutečněn r. 411 Augustinem často navrhovaný náboženský rozhovor katolíků s Donatisty, jemuž se tito, bojíce se zejména dialektiky Augustinovy, až dosud vyhýbali. Tím upraven aspoň částečný jejich návrat a zlomen odpor jejich proti katolíkům. Proto následující synody méně se již zabývají Donatisty, tím horlivěji však potíráním bludů nových, pelagiánských. R. 416 konalo 68 biskupů prokonsulární Afriky sněm v Karthagině a potvrdili censuru 6 vět Coelestiových, vynesenou na sněmu r. 411. Za týmž účelem konána provinciální synoda 60 numidských biskupů v Milevě. Obě synody vyobcovaly Coelestia a Pelagia, dokud neodvolají, ze společenství církevního a zpravily o tom papeže Innocence, žádajíce za potvrzení tohoto snesení. Dostalo se jim ho r. 417. Ku konci téhož roku aneb počátkem r. 418 zase konána synoda v Karthagině, která odeslala papeži Zosimovi synodální list, varujíc jej před oběma úskočnými bludaři. Papež odpověděl biskupům afr. v březnu r. 418, ohražuje se proti domněnce synody, že by si byl, vyšetřuje původce pelagianismu, ukvapeně vedl. Sděluje, že ve věci těchto bludařů nestalo se dosud rozhodnutí a dekrety vydané jeho předchůdci že jsou dosud v platnosti. List ten byl asi podnětem nové plenární synody karthag. (XVI.), slavené v květnu r. 418, na niž dostavilo se 200 biskupů, kteří vydali 8 kánonů proti Pelagiovi a 11 dílem proti Donatistům, dílem všeobecného obsahu. Traktorii (encyklikou) Zosimovou, jíž pelagianismus a jeho původci odsouzeni, dostalo se afric. biskupům zadostiučinění. V této době připomíná se také několik menších synod provinciálních v Byzaceně. Tak na synodě v Telepte (Cella) r. 418 předčítána encyklika pap. Siricia, jednající na základě úchval synody římské z r. 386 o zostření zákonů coelibátních a souhlasu příslušného primasa k svěcení biskupa. Dotyčná ustanovení pojala synoda mezi 10 kánonů, jež vydala (c. 2. a 4.), což svědčí tomu, že tehdy již Afrika odvislost svou od patriarchátu západního uznávala. Spor vzniklý tím, že synoda z roku 393 zakazovala nižším klerikům odvolávati se do Říma, stanovíc, že poslední jejich instancí je primas karthag. a toliko pro biskupy že Řím je poslední odvolací stolicí, byl také předmětem jednání synod tohoto období. Nejdůležitějším ze sněmů afrických je plenární sněm karthag. (XVII). z 25. května r. 419, jehož účastnilo se 217 biskupů, krátce také afrického zvaný. Na sněmu tom předčítány úchvaly sněmů karthag., hipponských a milevitských, od r. 390 slavených a tím staly se úchvaly tohoto sněmu jakousi sbírkou práva církve africké, ale nikoliv, jak někteří právní historikové se domnívají, sbírkou officielní (na př. Maassen, Schneider, který tvrdí, že až do XIII. stol. jest to i co do obsahu i co do původu jediná sbírka círk. práva, mající autoritativní charakter. Viz *africké sbírky*). Menšího významu jsou 18.—20. synoda karthag. z let 421, 422 a 424. Na poslední z nich podána stížnost za příčinou odvolání k papeži Coelestinovi I. Vpádem Vandalů, zuřivých Ariánů, r. 429 na sto let umlčena synodální činnost církve africké. Až zase za mírného Hildericha, přítele Justiniánova, když dovoleno bylo vrátiti se Hunerichem a Trasamundem vypovězeným biskupům katolickým, slavena v únoru r. 525 v Karthagině za předsednictví Bonifacia synoda plenární. K té dostavilo se z celé Afriky jen 60 biskupů, aby na základě starých kánonů z dob Aureliových, které opětně publikovány, nový pořádek v církevních poměrech afrických byl zaveden. Při tom uklizeny také spory o přednost, neboť slavná druhdy sídla primatiální upadla a místa jiná snažila se o bývalou hodnost jejich. Proto stanoveno, že první místo v kleru africkém náleží biskupům prokonsulární Afriky, druhé pak biskupům numidským. A proto bylo biskupu Liberatovi, který osoboval si někdejší práva primasa karthaginského, zase tomuto ustoupiti. Doba rozkvětu církve afr. tehdy však již minula. Druhý plenární sněm v tomto období svolal Reparatus, primas karthag., r. 535. Dostavilo se již 217 biskupů, kteří podávají dotaz do Říma o těch, kteří Ariány byli křtěni aneb ordinováni, k čemuž jim Agapet odpovídá. Mimo to žádají Justiniána, aby obnovil bývalá biskupství a práva církve africké, zejména hodnostní postavení primasa karthag., což potvrzeno papežem i císařem. Ve sporu o 3 kapitolách zase činně episkopát africký vystupuje. Na synodě roku 550 za Reparata bylo přerušeno společenství s papežem Vigiliem, poněvadž synoda popřála sluchu pomluvám, že by papež byl v příčině záležitosti Theodoretovy a Ibasovy zvrátil ustanovení svých předchůdců i sněmu chalcedonského. Teprve po smrti Vigiliově r. 559 konána za předsednictví Primasia synoda plenární, která připojila se ku klatbě, vynesené druhdy sněmem obecným i papežem nad 3 kapitolami, a smířila se s papežem Pelagiem I., nástupcem Vigiliovým. Od těchto dob nemáme zpráv o synodální činnosti církve africké, až teprve r. 590, kdy zase v popředí vystupují Donatisté, kteří sice Vandaly také trpěli, ne však tolik, jako katolíci. Tenkráte vybídnut Řehořem V., svolal primas Dominicus synodu, kde nařizoval, aby při vyhledávání haeretiků liknaví katolíci byli pokutováni ztrátou hodností a jmění. Horlivost jeho sice r. 594 papež pochválil, kárá však přísnost prostředků (l. V. ep. 5. Thiel). Nová synoda svolána za týmž účelem r. 594 aneb 595. O provinc. synodách biskupů byzacenských a numidských z r. 602 zvídáme z listu papeže Řehoře V. (ep. 12, 32), jímž tyto sněmy vyzývá, aby obvinění svého primasa Clementia resp. jáhna Donadea a biskupa Paulina vyšetřili. Když byl sv. Optat Maximus v Africe ve veřejné disputaci s Pyrrhem r. 645 skvěle monotheletismus vyvrátil, slaveno r. 646 několik synod, jichž předmětem bylo odklizení tohoto bludu. Společnými listy k papeži Theodorovi, císaři i haeretick. patriarchovi Pavlovi, obrátili se tehdy biskupové africtí proti monotheletismu, a některé zde uvedené důkazy ze spisů sv. Otců pro 2 vůle v Kristu cituje později i papež Agatho i sám 6. sněm obecný. To byl poslední skoro projev druhdy tak utěšeného církevního života v severní Africe. Když počátkem VIII. století zmocnili se jí moslemové, znenáhla bylo zde křesťanství skoro zcela vyhubeno. R. 1053 naříká papež Lev IX., obhajuje ještě primatiálních práv stolce karthag. proti biskupu z Gummity, že kdežto druhdy shromažďovalo se na synodách afr. 205 biskupů, jest jich nyní přítomno toliko 5 (Mansi XIX. 657.), kteří však také brzy zmizeli, a od těch dob až skoro na naše časy byla severní Afrika územím missionářským, o něž péči měli františkáni a dominikáni. Když Francie r. 1830 dobyla Alžíru, založeno zde r. 1838 první biskupství, jež povýšeno r. 1867 na arcibiskupství se suffraganáty Oranem a Konstantinou. Dne 4. května r. 1873 slaven v Alžíru zase po staletích první provinc.

sněm. R. 1884 obnoveno bývalé arcibiskupství karthaginské a spojeno s Alžírem, jemuž vedle zmíněných suffraganátů podřízeny jsou i apošt. prefektura saharská a tripolská. Také pro Marokko a Fez zřízena ap. prefektura. (*Hefele*, Konziliengesch. I—IV., *Hergenröther*, Handbuch der K. Geschichte.) *Sdl.*

Afrika. Dějiny církevní. V severních částech Afriky, jež v době narození Kristova náležely k panství římskému, počalo se světlo víry křesťanské šířiti již ve století I. V Egyptě, který i pod vládou římskou zůstal hellenským, bylo křesťanství zaštípeno hned za doby apoštolské, a to dle Eusebia (H. E. II, 16) sv. Markem, žákem sv. Petra, kolem r. 62. Alexandrie byla centrem, z něhož se víra křesťanská v této staré zemi kulturní šířila. Že tu křesťanství, ač se nám jen málo zachovalo o jeho šíření zpráv, velmi rychlého dosáhlo rozkvětu, patrno z toho, že kolem r. 180, kdy se nám církev egyptská teprve objevuje v plném životě, má již Egypt úplnou organisaci církevní a slavnou školu theologickou, jež měla na rozvoj vědy církevní vliv dalekosáhlý. Roku 202 za pronásledování císaře Septimia Severa byli dle Eusebia (H. E. VI, 1) křesťané z Egypta a z celé Thebaidy do Alexandrie vláčeni. Biskup Demetrius konal na sklonku života kolem r. 230 již synody proti Origenovi. Na počátku století IV. měl Egypt přes 100 stolců biskupských. Z Egypta šířilo se po tě křesťanství do jiných zemí afrických, především do Pentapole, kde již sv. Irenej mluví o církvích na konci století II.; kolem polovice století III. znal Dionysius Alexandrijský již metropolitu (Euseb. VII, 26), což předpokládá několik biskupství. Vedle toho pronikalo z Egypta světlo víry křesťanské do Abessinie, dále ve století VI. ve formě monofysitické do Nubie, na severu od Abessinie. V téže době za Justiniana I. působil mezi Nabadey kněz Julian z Alexandrie, poněkud později biskup Longinus, jenž obrátil též Alodaey. Osudnou stala se církvi egyptské haerese monofysitická; mělať v zápětí trvalý církevní rozkol, nenávist a nanejvýše roztrpčené theologické spory. Počet katolíků orthodoxních, obyčejně Melchitů zvaných, značně se ztenčil (ze 6 millionů asi na 300.000); ba nenávist monofysitů (Koptů) proti katolíkům a Cařihradu šla po tě tak daleko, že docela podporovali Araby v dobytí Egypta, tak že tito r. 643 po odchodu vojska byzantského mohli vtrhnouti do Alexandrie jako noví páni Egypta. Nad náboženstvím katolickým byl tím prohlášen ortel smrti. Nepatrné zbytky katolíků podřízeny byly později kustodii ve Svaté zemi, od r. 1760 vikáři v Alcppu a v Hierapoli. Než i rozkolným Koptům zakoušeti bylo mnoho různých nátisků a útrap; v církvi jejich nastal pak hluboký úpadek náboženský. (Viz čl. *Egypt.*) — Také do Afriky severozápadní, jež po vyvrácení Karthaginy (r. 201 před Kristem) přijala římskou řeč a římské mravy, počalo evangelium Kristovo pronikati již v I. století. Ač se nám o založení obce křesťanské v Karthagině a na jiných místech nezachovalo ani vzpomínek legendárních, možno přece z toho, že církev v Karthagině udržovala hned od počátku čilé styky s církví římskou, souditi, že světlo víry křesťanské přineseno sem bylo z Říma (Tertull. De praesc. haer. 36: unde nobis quoque auctoritas praesto est). Z Karthaginy, odkud všechen obchod se rozvětvoval, křesťanství šířilo se rychle v zemi kolonisované. Jeho šíření bylo usnadněno a podporováno vojenskými silnicemi, jež celým územím probíhaly. Římští vojáci a úředníci byli nemnoze asi předními šiřiteli a průkopníky křesťanství. Při prvním vystoupení na jeviště dějin roku 180 měla církev africká již značný rozsah. Každým způsobem byli tu již v době Tertullianově křesťané velmi četní; praví spisovatel tento, že křesťané v každém městě tvoří téměř většinu (pars paene maior civitatis cuiuscunque. Ad. Scap. c. 2). Třebas při jeho líčeních dlužno míti zřetel na rhetorické nadsázky, přece již pyšné vědomí, s kterým ve spisech apologetických poukazuje na veliký počet křesťanů, je důkazem, že v kvetoucích oněch provinciích byl počet křesťanů značný. Jeho údaje potvrzuje ostatně pozdější svědectví sv. Cypriana, jenž mluví o „tot millia haereticorum" (Ep. 73, 3), a dosvědčuje, že jeden z jeho předchůdců na prestole karthaginském, Agrippin, na počátku století III. (kolem r. 220) shromáždil synodu četných (plurimi, 70) biskupů z Afriky (l. c.). Z Karthaginy, střediska církevního života v této provincii, byly církevně organisovány ostatní obce křesťanské oněch zemí. Zprávy o církevních provinciích počínají se stoletím III. Agrippin shromáždil na zmíněné synodě v Karthagině biskupy, „kteří v provincii Africe a Numidii církev Páně řídili". Na konci století II. za císaře Kommoda (180—192) tekla tu dle Tertulliana (Ad Scap. 2., 3.) po prvé krev křesťanská. Ve Scilli, městě Numidie prokonsulární, jati byli někteří křesťané a v Karthagině r. 180 prokonsulem Vigeliem Saturninem k smrti odsouzeni. Politické zmatky po zavraždění tohoto posledního císaře z rodu Antoninů byly věci křesťanské na škodu. Ustavičně byli jednotliví vyznavači víry křesťanské vypovídáni, mučeni a stínáni; mezi jinými r. 202 nebo 203 zemřely smrtí mučednickou dvě mladé ženy Perpetua a Felicitas (Ad Scap. 2.; Apol. 35). Jinak však dovídáme se o dějinách obcí křesťanských od Tertulliana málo. Pro následující dobu (kolem roku 220—250) až k episkopátu Cyprianovu chybí nám zprávy o církvi africké téměř úplně. Jen z příležitostných zmínek v listech Cyprianových dovídáme se, že synoda Agrippinova prohlásila křest od bludařů udělený neplatným. Další synoda 90 biskupů (mezi r. 236—248) za předsednictví Donata, předchůdce Cyprianova, odsoudila biskupa Privata z Lambaesis (poblíž Karthaginy) pro haeresi a sesadila jej (Cypr. Ep. 69). Počet 90 biskupů na synodě shromážděných ukazuje nám, jak velice se křesťanství již rozšířilo v provinciích afrických. Za Cypriana, jehož spisy po desítiletí (od r. 249—258) skýtají světla pro církev africkou a její poměr k Římu, byla církev západoafrická těžce zasažena pronásledováním císaře Decia. Obětí tohoto pronásledování, totiž obětí zapřením, bylo na tisíce. Také nástupci Deciovi pokračovali v pronásledování křesťanů; k tomu přidružily se mor a vpády nepřátelské a takořka na dovršenou útrap vznikl v Karthagině neblahý rozkol Felicissimův a Novatův, jenž přešel po té v rozkol novatianský. Přes to byli za episkopátu Cyprianova opět četní pohané získáni křesťanství (Ep. 66, 5: novus credentium populus). Církev jeho byla již tak bohatá a četná, že mu mohla jedinou subskripcí poskytnouti 100.000 sesterciů (20—25 tisíc korun, Cypr. Ep. 26). Také počet stolců biskupských se zvětšil. Ve všech částech severní Afriky byla již biskupství; většina v Africe prokonsulární, nejméně jich bylo v Mauretanii, značný naproti tomu počet v Numidii. Za sporu o křest od bludařův udělený bylo slaveno několik synod; na koncilu r. 256—257 shromáždilo se 87 biskupův; při tom nesmí se zapomínati, že odpůrci nebyli přítomni — a bylo jich mnoho, tak že možno počet biskupství páčiti na 150. Když později Diokletian Afriku rozdělil na šest provincií: 1. Proconsularis, 2. Byzacium-Byzacena, 3. Numidia, 4. Tripolis, 5. Mauretania Sitifensis, 6. Mauretania Caesarienis, bylo na začátku IV. století rozdělení církevních provincií přizpůsobeno rozdělení politickému. Numidie konsulární a prokonsulární tvořila jen jednu církevní provincii, jež měla společného metropolitu, kterým byl vždy svěcením nejstarší

biskup provinciální (odtud jeho jméno senex). Také v ostatních provinciích byli nejstarší biskupové, senioři, „biskupové prvního stolce" až do konce VI. stol. metropolity-primasy, jimž příslušelo právo svolávati synody a potvrzovati biskupy provinciální, jakož i přijímati appellace od duchovních. Výjimku činila jen *A.* proconsularis, kde důstojnost primasa byla trvale spojena se stolcem karthaginským. V Karthagině také konány důležité plenární synody biskupův afrických za předsednictví primasa tohoto města, jenž měl jistou vrchní pravomoc nade všemi africkými provinciemi, primáty potvrzoval, odvolání od jejich rozhodnutí přijímal, všeobecné předpisy pro biskupy vydával a provincie visitoval. V době od císaře Galliena až do konce pronásledování rostla církev africká progressí geometrickou a světlo víry křesťanské proniklo až k ohnivým a smrtí pohrdajícím Getulům a Maurům, kteří sídlili jižně od římské hranice. Z listin donatistických, a to hned na počátku sporu, nabýváme dojmu, že křesťanství je již náboženstvím severní Afriky, což potvrzuje i list Konstantinův (Eus. H. E. X, 5), ve kterém tyto „zvláště zalidněné provincie" považovány jsou za křesťanské. Největšího rozkvětu nabyla však církev africká v době sv. Augustina, kdy bylo jen katolických biskupů na 500. Vynikající obhájce víry, ozdoby církve, vzorné velepastýře, zmužilé vyznavače a mučedníky zplodila církev africká a vypěstovala přes pronásledování, mor, nepřátelské vpády značnou křesťanskou kulturu. Práce a výkony řeckých Alexandrijců pro křesťanskou literaturu jsou ještě převýšeny pracemi latinských Afrikánů, zejména výkony geniálního Augustina. Bohužel, tento skvělý rozvoj života církevního, jak se nám jeví výmluvně i v čilé činnosti stavitelské, o čemž svědčí četné zříceniny (v Karthagině bylo 20—22 basilik), značně byl poškozen mnohými rozkoly a sektami, které v severní Africe zvláště příznivou půdu měly. Hluboké zejména rány zasadil tu církvi donatismus, jenž přes sto let (od r. 312) Afriku dělil na dva časem téměř rovné tábory; útrapy nové po té způsobili od r. 429 arianští Vandalové, od nichž katolíci, zejména klerikové, netoliko mnoho osobních zakoušeli příkoří, nýbrž i poškozováni byli zabavením chrámův a statků. Přes všechny tyto zmatky a nátisky udrželo se šest provincií afrických po IV. až VI. stol.; uvádějí se ještě na sněmu r. 525 (Hefele II, 710 n.). Ano za císaře Justiniana nastal nový rozkvět života církevního, který však již ve stol. VII. islamem byl počínaje r. 647 definitivně podvrácen a zlomen. Roku 696 dobyto Karthago a r. 717 konečně celá severní Afrika skloněna pod tvrdé jho islamu. Bezčetné byly ztráty a utrpení katolíků, v brzku zničeno téměř úplně, co století vybudovala, tak že posléze severní Afrika neměla ani jediného stolce biskupského více. (*Morcelli*, Africa christiana Bresciae 1817. — *Harnack*, Die Mission und Ausbreitung des Christentums in den ersten drei Jahrh. 2. Aufl. Leipzig 1906. — *Leclercq*, L'Afrique Chrétienne. 2. t. Paris 1904. — *Ferrère*, La situation rel. de l'Afrique romaine depuis la fin du IV. siècle jusqu'à l'invasion des Vandales. Paris 1897. — *Diehl*, L'Afrique Byzantine. Paris 1896.) — **Missie katolické.** Vítězný islam však netoliko v Africe zničil bývalá štípení křesťanská, nýbrž učinil i svým rázem, porušené přirozenosti lidské přizpůsobeným, obyvatelstvo jím ovládané pro evangelium takořka nevnímavým. Odtud malé úspěchy snah missionářských, které teprve ve stol. XIII. opět byly zahájeny od neohrožených synů sv. Dominika a zvláště sv. Františka. Sv. František snažil se netoliko sám obrátiti roku 1219 sultána egyptského u Damietty, nýbrž vyslal též šest bratří do Maoka, z nichž také tam pět odhodlaně víru hlásalo, avšak brzo smrt mučednickou podstoupilo. Téže koruny mučednické dosáhli po té, zejména r. 1261, ještě četní jiní mendikanti. Papež Honorius III. žádal od kalifa Abu Jakuba netoliko svobodu náboženskou pro křesťany, nýbrž poslal i r. 1224 dominikány, z nichž převor Dominik byl ustanoven biskupem marockým, jenž však již r. 1232 s několika minority rovněž smrtí mučednickou zemřel. Nástupce Honoriův Řehoř IX. poslal minoritu Agnella jako druhého biskupa od něho znovu potvrzeného stolce marockého. Agnellův nástupce Lupus (od r. 1246) řídil missii z Tunisu a byl roku 1255 jmenován legátem pro celou Afriku, dosáhl však jen nepatrných úspěchův a zřekl se posléze své důstojnosti. Marokko zůstalo po delší dobu bez biskupa; v Tunisu řídil missii provinciál dominikánský, které velmi na škodu byl pád Almohadův. Přes to vyskytují se ve XIV. století biskupové dominikánští v Marokku, Tangeru a Bugii. (*Kunstmann*, Hist.-polit. Blätter 1860 sv. 45. str. 177 n.) Když bylo ve stol. XV. panství Maurů ve Španělsku povaleno a tím říše na africkém pobřeží pevné opory pozbyly, zdálo se, že nastala doba, aby země tyto církvi byly opět získány. Správně to poznával zejména kardinál Ximenes, jemuž se také podařilo Alžír a Tunis poplatnými učiniti španělské koruně. Bohužel však dílo šťastně započaté nemohlo býti dokonáno. Tak zv. reformace století XVI. obrátila meč a síly národa tehdy ještě mocného na sever Evropy, zatím však státy na západním pobřeží Afriky staly se vasaly říše turecké. Císaři Karlu V. a později Don Juanovi Rakouskému podařilo se sice dobýti Tunisu, než pouze na krátko. Jen některá pobřežní místa (tak zv. presidios) zůstala v moci Španělů, a v těchto také udrželo se náboženství katolické. V Tunisu a Alžíru zaniklo později naproti tomu téměř úplně. Teprve když roku 1830 Francouzi dobyli Alžíru, vzešla křesťanství nová hvězda naděje. Od té doby učiněno skutečně také značné pokroky netoliko v Alžíru, kde již r. 1838 zřízeno biskupství, r. 1867 na arcibiskupství povýšené, nýbrž i v ostatních zemích severozápadního pobřeží. (Viz čl. Alžír, Tunis, Tripolsko atd.) — V ostatních částech Afriky šíření evangelia počalo teprve v době velikých objevův a postupovalo s nimi stejným téměř krokem. Objevy tyto počínají ve XIV. stol. velikými námořními cestami Portugalců, k nimž podnět dala touha dovážeti indické produkty snáze a laciněji do západní Evropy. Nejprve objeveny byly ostrovy kanárské a r. 1402 také dobyty, načež františkáni a dominikáni věnovali se horlivě obrácení pastýřského kmene Guanchů, pokud nepodlehl zbraním dobyvatelův. Od r. 1419—1484 objevili Portugalci západní pobřeží Afriky, r. 1487 podařilo se kapitánovi Diazovi obeplouti mys Dobré naděje. Deset let později navštívil Vasco de Gama východoafrické pobřeží až k Mambasu a Maldini v dnešní britské východní Africe. Brzo mělo zde Portugalsko veliké državy, z nichž zlato a otroky vyváželo. Infant Jindřich Plavec († 1463), syn krále Jana I., jenž k objevům portugalským hlavní dal podnět, snažil se však netoliko jen obchod portugalský povznésti, nýbrž usiloval i jako velmistr řádu Kristova o rozšíření víry křesťanské. Roku 1430 vyslal do Říma jako vyslance jednoho z rytířů Kristových se vzkazem, že hlavním účelem všech podniků je čest Boží a rozmnožení říše Kristovy, za odměnu pak žádal, aby Stolice papežská přiřkla Portugalsku všecky země, jež by podél pobřeží afrického až do Indie byly objeveny, kanonickými pak tresty aby potrestala všecky, kdož by proti tomu jednali, jakož i aby odvážným plavcům otevřela církevní poklady milosti. Skutečně Martin V. vydal v tomto smyslu zvláštní bullu, kterou Eugen IV., Mikuláš V. a Six-

tus IV. znovu potvrdili. Alexander VI. pak r. 1494 známou linií demarkační přiřkl Portugalsku všecko území východně od ní ležící, Španělsku naproti tomu všechnu zemi 370 mořských mil západně od ostrovů azorských spolu se závazkem ochrany a podpory missie. Opatření toto, pochopitelné sice z církevně-politických názorů doby tehdejší, nebylo dílu missionářskému na prospěch, neboť oddálením každé jiné křesťanské moci stala se missie závislou od dobré vůle jediné moci a musila zůstati i při nejlepší vůli a snaze malého Portugalska přece podstatně omezena. Vedle infanta Jindřicha, jenž v zájmu obrácení černochů r. 1445 jejich znásilňování zapověděl, přičiňovali se o jejich obrácení král Alfons V. a Jan II., kteří poslali zdatné missionáře do Konga, kde skutečně také již r. 1491 byl dosti značný počet křesťanů, pro něž i chrámy byly vystavěny. Král Emanuel poslal opětovaně nové věrozvěsty r. 1504, 1510, 1512; jeden z princů konžských byl v Lisaboně vychován a r. 1512 vysláno poselství pokřtěného již krále do Říma. Ano r. 1533 oznamoval portugalský král Jan III. papeži, že Kongo je zcela katolickým. Z této země nebyli také více brání otroci, jako bylo vůbec přísně zakázáno z křesťanů činiti otroky. Vedle Konga pracovali missionáři z řádu dominikánského, františkánského, jesuitského, kapucínského, karmelitského, dále bernardini a světští duchovní na západním pobřeží v Senegambii, Sierra Leone, na Zlatonosném pobřeží, v Beninu a v Angole, jakož i na východním pobřeží u Sofala, Mozambique i Zanzibaru. R. 1534 zřízeno již biskupství sv. Tomáše, 1596 od něho odloučená diecese Loanda (Angola), 1612 praelatura nullius Mozambique. Přes to nezdálo se na missii portugalské v Africe spočívati požehnání Boží. Portugalsko nehledalo, jak Jindřich Plavec papežům předstíral, v první řadě šíření království Božího, nýbrž vlastního obohacení, a to především potupným obchodem s otroky, jejž první z křesťanských mocností započalo a poslední, ustupujíc nátlaku morálnímu, od něho ustoupilo. Národ, jenž tak těžce se provinil na černoších, neměl trvalých mezi nimi dociliti úspěchův. Ani tu, kde missie zevně co nejskvěleji se rozvíjela, v Kongu a Angole, nezapustila víra u velikého počtu lidí hlubších kořenů. Missionářům nedostávalo se namnoze znalosti řeči lidu, křtěncům znalosti náboženství a osvědčené věrnosti v zákoně mravním. Mezi r. 1554—1606 mělo Konžsko ještě 8 biskupů, po té však přestala sukcesse, scházeli kněží a domorodci klesli z části velmi hluboko. V Angole vznikala opětovaná pronásledování. Bohužel také pokusy missijní na jiných místech tehdy činěné, jako na Madagaskaru r. 1648, v Gabunu r. 1650, v Senegalu r. 1675 a v Sudanu r. 1635, neměly trvalého úspěchu. Intensivní činnost missionářská byla by mohla ovšem napravitl postupně nedostatky minulosti, snahy však k tomu směřující, zvláště jesuitův a italských kapucínů, ztroskotaly se hlavně o nepatrný počet sil a nezdravé podnebí. Ve století XVIII. bylo africké pole missijní, odezíráme-li od jednotlivých pokusů na západním pobřeží, ještě více zanedbáno. Příčinou toho byl především úpadek mocenského postavení Portugalska a jeho církevního života, jakož i vzrůst hollandských, dánských a anglických osad s rázem přikře protestantským v západní a jižní Africe. Hlubokou ránu missii v Africe zasadilo kromě toho jako jinde zrušení Tovaryšstva Ježíšova, duch osvícenosti vždy více vlády evropské ovládající, nedostatek pracovníkův a peněžité podpory. Katolická missie skýtala tak v černém díle světa kolem r. 1800 pohled opuštěného zbořeniště, v němž jen tu a tam apoštolský pracovník s herojckou námahou bránil úplnému úpadku. Teprve XIX. a XX. století bylo vyhrazeno odstraniti obchod s otroky a ujmouti se díla missionářského s novou energií a s výsledkem, který nejlepší naděje vzbuzuje. Úspěšnými cestami odvážných badatelů, jako Livingstona, Stanleye, Wissmanna a tak mnohých jiných, byla pevnina africká mohutnými svými veletoky a jezery vždy více odhalována a cesta do vnitra ražena. Jako o závod zajišťovaly si evropské moci rozsáhlá ochranná území. Tím byla zlomena jednak moc pohanských nebo mohamedánských náčelníkův a křesťanské missii cesta uvolněna, jednak mocně probuzen zájem o missii u zúčastněných národů evropských a podnět dán k založení nových koloniálních missií. Prozkoumání, politické rozdělení Afriky, jakož i otázka otrocká byly tudíž význačnými činiteli v rostoucím hnutí missijním a způsobily, že hlavně v posledních 25 letech století XIX. vždy nová území africká zabírána byla pro činnost missijní a vždy noví missionáři byli posíláni, divadlo, jež živě připomíná činnost řádů missijních po objevení nového světa. Největší účast na práci missijní v černém díle světa mají „Otcové Ducha sv.“, „missionáři lyonští“ a „Bílí Otcové“. Vedle nich pracují tu však s nemenším úspěchem také missionáři kongregace scheutveldské, jesuité, missionáři ze Steylu, pallotini, premonstráti, misionáři veronští, benediktini ze sv. Otilie v Bavorsku, oblati sv. Františka Saleského, oblati neposkvrněné Marie, missionáři z Mill-Hillu, Otcové společnosti Marie, Otcové sv. Srdce, kapucíni, trapisté, trinitáři. Způsob apoštolátu, jenž posud nejlépe se osvědčil, záleží ve výchovu malých dítek ve školách. Tyto pak, když dospějí, zakládají rodiny křesťanské, jež, pokud možno, utvoří kolem missijní stanice vesnice křesťanské. Odtud se ovšem vysvětluje, že počet neofytů roste pomalu; přes to však malé černošské vesnice množí se každým rokem. Největšího rozvoje nabyla missie na pobřežích západní, střední a východní Afriky; v severní a jižní Africe nesesílil apoštolát touže měrou, na severu z části pro nesnášelivost islamu a na jihu protestantismu, jenž po přechozích pokusech na Kapu a Zlatonosném pobřeží (1737—1771) od konce stol. XVIII. rozvíjí horlivou činnost na územích západní a jižní Afriky a na afrických ostrovech a v době přítomné zvláště také v německých územích ochranných. Missie však nezůstala omezena jen na pobřeží, nýbrž nejnověji pojata do missie i vnitřní Afrika spolu se Saharou (Bílí Otcové). Úspěchů zvláště skvělých docíleno bylo tu v Ugandě u jezera Victorie, kde přes těžká pronásledování za poměrně krátkou dobu (od r. 1879) čítá se na 119.000 katolíkův a 163.000 katechumenův, a pak na středním Madagaskaru, kde r. 1905 bylo 158.285 katolíkův. Bude-li se víra křesťanská v Africe šířiti dosavadním tempem dále, bude asi Afrika přes to, že missie musí zápasiti s mnohými překážkami, jako jsou vražedné podnebí, divokost a mravní poklesłost velké části obyvatelstva atd., pokud není mohamedánskou, v dalších 50 letech v celku křesťanským dílem světa, v němž zůstanou jen malé zbytky pohanství. Tento cíl, kynoucí v budoucnosti nepříliš dalekě, je zajisté hoden největších obětí. Bude-li však křesťanská Afrika v budoucnosti převahou katolickou nebo protestantskou, je ještě nerozhodnuto. V jižní a západní Africe protestantismus na některých místech docílil daleko větších úspěchů než missie katolická, naproti tomu ve východní Africe a na ostrovech východoafrických převládá katolicismus. (Viz jednotlivé državy a země.) [*Külb*, Die Reisen der Missionäre nach Afrika vom XVI. bis XVIII. Jahrh. Regensb. 1861 n.; *Piolet*, Les missions catholiques françaises au XIX. siècle. Paris 1900 n.; *Missiones Catholicae* cura s. Congr. de Propaganda fide descriptae. Romae 1866 sq.; *Piolet et Vaolot*, L'Église catholique

dans le continent noir. Paris 1908; *Schwager*, Die kath. Mission der Gegenwart. II. Bd. Die Mission im afrikanischen Weltteil. Steyl 1908.] — Statistika. Přesných dat statistických pro Afriku podati nelze. Obyčejně páčí se počet obyvatelstva na 180 millionů. Z těch je na 130 millionů pohanů, na 40,800.000 mohamedánů, asi 670.000 židů. Křesťanů je na 8,650.000. Z tohoto počtu připadají na monofysity (v Abessinii) 3 milliony, na kopty kolem 600.000, na schismatické Řeky kolem 50.000, na protestanty 1,500.000, na katoliky asi $3^1/_2$ millionu. Počet katechumenů v missiích katolických páčí se asi na 600.000. Ve vlastním území missijním pracuje asi 1842 kněží missijních, z nichž bylo jen 132 domorodých, ponejvíce v jurisdikčních okrscích orientálních. V celku je katolických kněží asi na 3000; světských kněží je z nich asi 800, řeholních asi 2000 z 30 řeholních společností, řeholnic je na 2750 z více než 40 řeholních společností. V příčině církevního rozdělení je přítomný stav církve katolické v Africe tento (čísla v závorce poukazují k číslům na přiložené mapě): Především jsou tu některá biskupství podřízená metropolím evropským. K nim náleží biskupství na území portugalském podřízená Lissabonu: Angra na Azorách (*65*), Funchal na Madeiře (*64*), Santiago de Cap Verde (*61*), Angola (Loanda) (*20*) v záp. Africe, Sao Thomé na ostrově poblíž Guineje (*60*), dále biskupství na území španělském podřízená Seville: ostrovy kanárské (*63*), a S. Cristobal de Laguna (*62*) a Ceuta (*66*), spojená s Cadizem. Na francouzském území leží biskupství arcibiskupu v Bordeaux podřízené: St. Denis na Réunionu (*56*). K tomu druží se rovněž na francouzském území položené arcidiecese Karthago (*3*) a Alžír (*2*) s podřízenými biskupstvími Konstantina a Oran, dále bezprostředně podřízená biskupství Port Louis na ostrově Mauritiu (*57*) a Port Victoria (*52*) na ostrovech Seychellových, dále patriarchát sjednocených Koptů v Alexandrii s diecesemi Théby a Hermopolis, jakož i arménské biskupství v Alexandrii. Vedle toho je v Africe praelatura nullius Mozambique (*13*) a pak následující vikariáty a praefektury: A) V Jižní Africe, k níž počítáme německé území ochranné, jihozápadní Afriku, anglické državy Kapsko, Natal, Transvaal, kolonii na řece Oranje, zemi Basuto, protektorát Bečuánů, Rhodesii a portugalskou kolonii Mozambique v celku s 10 millionů obyvatel, jest osm apoštolských vikariátů: Oraň River (*18*), Západní Kapsko (*17*), Střední Kapsko (*16*), Východní Kapsko (*15*), Natal (*14*), Transvaal (*45*), Kimberley (*46*), Shire, dvě praefektury: Dolní Cimbabesie (*19*) a země Basutů (*47*), jedna missie: Zambezi (*44*). Počet katolíků páčí se na 100.000. B) V Střední Africe, jež obsahuje území německé Východní Afriky, anglické državy: protektorát Střední Afriky, Východní Afriky, Ugandy, Zanzibaru, dále Portugalskou Angolu, stát Kongo, Francouzské Konžsko v celku s $60^1/_2$ millionu obyvatel, je 14 apoštolských vikariátů: Njasa (*43*), Jižní Zanzibar (Dar-es-Salam) (*12*), Střední Zanzibar (Bagamoyo), Severní Zanzibar (*11*) s missií Kenií, Horní Nil čili Uganda (*37*), Severní Njansa (*38*), Jižní Njansa (*39*), Unjamjemba (*40*), Tanganjika (*42*), Horní Konžsko (*41*), Belgické Konžsko (*22*), Gabun (*24*), Ubangi (*50*), Francouzské Dolní Konžsko (*23*), dále sedm praefektur: Horní Kassaj, Slapy Stanleyovy, Uele (*22a*), Kwango (*49*), Landana (*23*), Portug. Konžsko (*21*), Horní Cimbebasie s missií Kunene (*48*). Katolíků je v tomto území 231.358. C) V Severní Africe, v západní části její, kde jsou německá území ochranná Kamerun a Togo, anglické državy Severní a Jižní Nigerie, Zlatonosné pobřeží, Lagos, Gambie a Sierra Leone, španělské državy na Rio Muni a Rio d'Oro, Portugalská Guinea, francouzská kolonie Dahome, Pobřeží slonoviny, Francouzská Guinea, Senegal a Gambie, Sahara sultanát Marokko a Liberia, konečně Alžír a Tunis s obyvatelstvem 55—56 millionů, je ve vlastních územích missijních osm vikariátů: Kamerun (*25*), Benin (*27*), Dahome (*28*), Zlatonosné pobřeží (*30*), Sierra Leone (*32*), Senegambie (s praefekturou Senegal) (*34*), Sahara (*35*), Marokko (*1*), sedm apoštolských praefektur: Dolní Niger (*26*), Horní Niger (*51*), Togo (*29*), Pobřeží slonoviny (*31*), Liberia (*32*), Francouzská Guinea (*33*), Ghardaia, konečně missie v území Kabylů na jihu od Alžíru. V celku je zde 760.000 katolíků, z nich 60.000 z pohanův obrácených. D) Ve východní části Severní Afriky, jež obsahuje území pod svrchovaností tureckou: Tripolis a Egypt, anglicko-egyptský Sudan, italské državy Eritreu a zemi Somalů, francouzskou a anglickou zemi Somalův a Abessinii se 17—18 milliony obyvatel, jsou vedle již uvedených diecesí 4 vikariáty: Egypt (*5*), Sudan (*7*) (vikariát Střední Afriky), země Gallů (Gallsko) (*9*), Abessinie (ritu ethiopského) (*36*), 4 praefektury: Delta Nilské (*6*), Tripolis (*4*), Eritrea (*8*), Benadir v italském území Somalů. Území Berberské (*10*) náleží k vikariátu arabskému. Katolíků jest v celku 145.359, z nich na 50.000 evropského původu. K ritu latinskému náleží jich na 100.000, asi 40.000 rozličným ritům východním, a to 20.250 koptickému, 18.000 ethiopskému a 2000 arménskému. E) Na ostrovech afrických, k nimž vedle Zanzibaru, již při Střední Africe zmíněného, čítáme Madagaskar, Mauritius, ostrovy Komorské, Seychellovy, Fernando Po s Annobonem, ostrov svatého Tomáše a ostrovy kapverdské s 3,600.000 obyvatel, jsou vedle již svrchu uvedených diecesí 4 vikariáty: Střední (*54*), Severní (*53*), Jižní Madagaskar (*58*) a Fernando Po (*59*), praefektura na Komorských ostrovech (*55*). Počet katolíků je asi 468.473, z nichž je původu evropského asi 25.000. [Srvn. *H. A. Krose*, Katholische Missionsstatistik. Freiburg 1908.] *Sms.*

Afrodisius (Aphrodisius) sv. 1. mč. v Africe spolu s Petrem za pronásledování Vandalův. Mart. Rom. 14. bř. — 2. mč. spolu s Caralippem, Agapiem a Eusebiem. Mart. Rom. 28. dub. — 3. kněz, mč. v Alexandrii spolu s jinými třiceti. Mart. Rom. 30. dub. — 4. světec církve vých., žák sv. Saby, 5. pros. [*Nilles* Kal.² II, 42.]

Afroditian, Peršan; pod tímto jménem zachoval se apokryfický spis, vypravující, kterak perští mágové obdrževše zprávu o narození Spasitelově vydali se na cestu poklonit se jemu a obětovat mu dary. Spis ten zachoval se v církev.-slov. překladě pořízeném patrně z orig. řeckého, jenž se ztratil. Překlad ten jest původu jihoslovanského (důvody pro původ ruský nemají přesvědčivosti) a pochází asi z XI. stol. Srvn. Dr. *M. Murko*, Geschichte der ält. südsl. Litteraturen (1908), 91, 92.

Afses *hbr.* Hapicéc, *LXX* Ἀφεύῆ, náčelník osmnácté třídy kněžské v době Davidově. 1 Par. 24¹⁵.

Afthartodoketi (ἀφθαρτοδοκηταί, incorruptícolae, fantasiasté, Julianisté), monofysitská sekta v VI. stol. za cís. Justiniana I., vznikla v Alexandrii ze sporu mezi monofysitským patriarchou antiochijským Severem a biskupem halikarnasským Julianem. Tento a přívrženci jeho tvrdili, že tělo Kristovo před zmrtvýchvstáním nebylo podrobeno porušitelnosti (φθορά). Sekta tato rozštěpila se ve dvě strany: jedna nazývala se „ktistolatrai", tvrdíc, že tělo Kristovo bylo stvořeno, a „aktisteti", kteří tvrdili, že jest nestvořeno. Po smrti monofysitského patriarchy alexandrijského Timothea III. klerus a vznešenější laikové zvolili za jeho nástupce přívržence Severova Theodosia, kdežto lid zvolil přívržence Julianova Gajana; odtud se *a.* nazývali také „Gajanity". Ve prospěch *a*-ů prý

cís. Justinian vydal zvláštní edikt, jenž však se ztratil a snad nezněl proti neporušitelnosti, nýbrž proti impassibilité těla Kristova. [Srvn. *Hergenröther* KG I⁴ 618, *Kryšt.* Církev. děj. I, 551.]

Afthonius (Aphthonius) 1. **sv.**, biskup v Zeugmě (Mesopotamii) ve IV. stol. Zprvu byl mnichem a představeným mnichů syrských v jednom klášteře syrsko-řeckém v Mesopotamii; po 40 letech zvolen biskupem, veda i pak život asketický. [Srvn. *Theodoret*, Hist. relig. c. 5.] — 2. **sv. mč.** v Persii za pronásledování Saporova uprostřed stol. IV. Mart. R. 2. listop.; v církvi řec. téhož dne. [*Boll.* Acta Ss. Nov. I, 445, 504; *Nilles*, Kal.² I, 314.]

Agabiti Pietro Paulo, malíř a terrakottista, *n.* 1470 v Sassoferrato, *z.* kol 1540 v Cupramontana. *Ml.* „Trůnící Madonna mezi sv. Petrem a Šebastiánem" (1497, pinakotheka v Padově), „Narození Páně" (1511, v kostele s. Maria del Piano v Sassoferrato), „Madonna se sv. Janem Křt., sv. Fortunatem a se zajímavým pohledem na město Sassoferrato v pozadí" (1519—21, v kostele sv. Fortunata t.), „Sv. Benedikt jakožto ochránce svého řádu" (1524 v kl. kostele S. Croce t.) a j. Z jeho terrakottových prací nalézají se některé v Jesi, v Nocera, v Arcevia (oltáře z polévané terrakotty na způsob prací Lucy della Robbia a j.).

Agabius (Agapius) sv., biskup veronský ve III. stol. Mart. R. 4. srp.: „Veronae s. Agabii episcopi et confessoris." Viz heslo Agapius.

Agabus (Ἄγαβος) prorok za časů apoštolských. Tehdy byli někteří křesťané obdařeni mimořádnými dary Ducha sv., aby víra Kristova rychleji se šířila a věřící ve víře posilováni a k životu křesťanskému i lásce vespolné povzbuzováni byli. Někteří z nich měli dar proroctví, a k těm patřil *A.* V Antiochii předpovědě všeobecný hlad a pohnul tak křesťany tamní, že učinili sbírku pro křesťany judské, když proroctví jeho za Klaudia (41—54) se vyplnilo (Sk. ap. 11²⁸). V Caesarei předpověděl, že sv. Pavel v Jerusalemě bude od židů jat a vydán v ruce pohanů (Sk. ap. 21¹⁰ ¹¹). Dle Chronicon Paschale byl jedním z 72 učedníků. Zemřel v Antiochii dle jedněch smrtí přirozenou, dle jiných smrtí mučednickou. Památka jeho světi se 13. ún. (Mart. Rom.: „Antiochiae natalis sancti Agabi prophetae, de quo beatus Lucas in Actibus Apostolicis scribit"); v církvi řecké 8. dub., v církvi kopt. 4. ún. [*Nilles* Kal.² I, 134, II, 714.]

Agade, sumerský název města Akkadu. *A.* skládá se ze dvou sumerských slov: *aga* = koruna, *de* = oheň; tudíž *agade* = koruna ohnivá, narážka to na lištar, ochranně božstvo *A.*, která jako jitřenka a večernice-Venuše uctívána a třpytící se bohyní nazývána. V *A.* uctívána zvláště jako jitřenka, v Erech jako večernice. Ostatně viz Akkad. *Hzka.*

Agag (*hbr.* Agág, LXX Ἀγάγ). jak se zdá, jméno králův amalekitských vůbec, podobně jako farao jméno králův egyptských. Zvláště však rozumí se jím onen král amalekitský, jejž Saul porazil a proti vůli Boží ho při životě zachoval. Za to byl Saul od Boha zavržen. Samuel pak sám vykonal na *A*-ovi rozsudek Boží: rozsekal jej v Galgala. (1 Král. 15³²⁻³³.)

Agag, Agagský, *hbr.* há-'Agágí, tak nazývá se Aman (*Vulg.*: „de stirpe Agag", „Agagites") Est. 3¹·¹⁰, 8³⁵, 9²⁴; dle mínění starších (Jos. Fl. Ant. XI. 6, 5) proto, že pocházel z národa amalekitského; Oppert (Commentaire historique et philologique du livre d'Esther, 1864) upozornil na to, že v nápisech klínových v Chorsobadě nalezených krajina zvaná Agag byla částí Médie. [Srvn. *Vigouroux-Podlaha*, Obj. IV, 590.]

Agalić (Agalich) Jan Kř., rodem z Rjeky, kněz řádu sv. Augustina (Poustev.), lektor bohosloví, od r. 1617 první biskup spojených diecesí senjské a korbavské či modrušské. R. 1624 na diecesní synodě svolané do Bribiru (městečko v chorvatském Přímoří) zasazoval se o nové vydání liturgických knih brevíře a misálu. Práce ta byla svěřena františkánu Františku Glavinićovi, ale neměla žádoucího výsledku až za Rafaela Levakoviće. *A.* zemř. 30. října 1649 a byl pochován v mariánském kostele na Trsatě. *Vjs.*

Agallianos Theodor, jáhen a chartofylax, později vrchní správce chrámu (*μέγας οἰκονόμος*) sv. Sofie v Cařihradě za patriarchátu Gennadia II. v prvé pol. XV. stol. Pád Cařihradu neučinil konec polemice proti církvi latinské; k největším odpůrcům jejím náležel *A.* Psal proti obhájci unie Janu Argyropulovi (spis jeho otištěn v *Migne* PG., CLVIII). Srvn. *Krumbacher*, Gesch. der byz. Lit.² (Mnichov 1897), 121.

Agapa v. Agape.

agapé v. agapy.

Agape (Agapa) sv. 1. *A.* a Chiona, panny a muč. za Diokleciana v Thessalonice. Mart. R. 3. dubna: „Thessalonicae passio ss. virginum Agapis et Chionae sub Diocletiano imperatore: quae cum Christum negare nollent, primum in carcere maceratae, postea in ignem missae, sed a flammis intactae, ibi oratione ad Dominum fusa, animas reddiderunt." — 2. *A.* mučedník, spolu s Donatem a Sabinem. Mart. R. 25. ledna. — 3. panna a mč. v Terni (ve III. stol.) Mart. R. 15. ún.: „Interamnae s. Agapis v. et m." — 4. panna a mč. v Nikomedii za Diokleciana. Mart. R. 28. pros. — 5. mč., jedna ze tří dcer sv. Sofie; v církvi řec. 17. září v církvi arm. 4. srp.; v círk. lat. pod jménem Charitas (v. t.) 1. srpna. Srvn. *Nilles* Kal.² I 280; II, 593.

Agapet, (Agapetus, Agapitus)[1], papežové, 1. *A.* I. sv. 535—36, za doby panství východních Gotů v Italii, obhájce orthodoxie proti arianismu a monofysitismu, syn Gordiana, římského presbytera. Sám byl presbyterem při kostele sv. Jana a Pavla. Odebral se do Ktplc, kde měl u cís. Justiniana I. vyprositi mír pro východogotského krále Theodahata. Sesadil tam patr. Anthima, jenž byl přívržencem monofysitů, a dosadil na jeho místo Mennu (Mennas v. t.). Stvrdil vyzn. víry císařovo. *Z.* v Ktpl. 22. dub. 536, pochován ve chrámě sv. Petra v Římě. Sv. 20. září (v církvi řec. 17. dub.). V Mart. R. toho dne se čte: „Eodem die s. Agapiti Papae, cujus sanctitatem b. Gregorius Magnus commemorat." Srvn. *Nilles* Kal.² I, 140—141. — 2. *A.* II. 946—55, *n.* t. v pros. 955 (dle jiných v srp. 956). Zastával úřad svůj důstojně ve smutné době, kdy kníže Alberich ovládnul Řím. Pozvedl vážnost papežské stolice vnější kuriální politikou (v Německu a Francii). Proti násilnickému Berengaru II. obrátil se k Ottovi I., jemuž při organisaci saských biskupství velmi byl nápomocen. R. 948 stvrdil práva arcib. bremsko-hamburského na nordické území missijní a schválil zřízení arcib. magdeb., jakožto středisko missijní. Spor o arcib. remešské rozhodl ve prospěch Artolda proti Hugovi z Vermandoisu. Srvn. *Kryštůfek*, Církev. děj. I, 699—700, II, část 1., 589—591.

Agapet (Agapetus, Agapit, Agapitus) sv. 1. biskup synnadský ve Frygii za Theodosia II. (408—50); byl zprvu macedoniánem, obrátil se však s klerem i lidem k pravé víře. Není jisto, zda jest totožným s *A*-em, jenž připomíná se jakožto vyznavač a mč. Mart. R. 24. bř.: „Synnadae in Phrygia s. Agapiti episcopi". (*Sokrates* H. eccl. 7, 3; *Boll.* Mart. III, 480.) — 2. zprvu poustevník, potom mnich kyjevský, proslul nezištným léčením nemocných, *z.* 1095. Sv. 1. čna. (*Boll.*

Junius I, 135; *Kulda*, Cirk. rok IV, 14.); *A. Ponomarev*, Bog. enc. I, 248—250. — 3. mč. v Preneste za Aurellana (275), 15tiletý hoch, sfat. Akta z pozdější doby, nespolehlivá. Mart. R. 18. srp. (*Boll.* Aug. III, 524—39, *Analecta Boll.* 1897, 490 násl.) — 4. bisk. v Ravenně (206 až 232). Mart. R. 16. bř.: „Ravennae s. Agapiti episcopi et confessoris". — 5. mč. římský, za cís. Hadriana, spolu s rodiči Eustachiem a Theopistou, jakož i bratrem Theopistem. Mart. R. 20. září: „Romae passio ss. martyrum Eustachii et Theopistis, uxoris ejus, cum duobus filiis Agapito et Theopisto, qui sub Hadriano imperatore damnati ad bestias, sed Dei ope ab iis nil laesi, in bovem aeneum candentem inclusi, martyrium consummarunt". — 6. jáhen papeže Sixta II., s nímž spolu podstoupil smrt mučednickou. Mart. R. 6 srp. — 7. Markuševskij, sv. rus., mnich kl. soloveckého v druhé pol. XVI. stol.; zal. v pustině při řekách Tarnaze a Markuši klášter „Markuševský" se dvěma chrámy. Obyvatelé jedné sousední osady, kteří území klášterem zaujaté pokládali za svůj majetek, zavraždili jej 1584. Tělo jeho pohřbeno bylo mezi kostely jím zbudovanými a nad ním vystavěna kaple. Srvn. *A. Ponomarev* v Bog. enc. I, 250—251.

Agapet (Agapit, Agapitus) 1. jáhen při kostele sv. Sofie v Ktpli, věnoval císaři Justinianovi I. o jeho vstoupení na trůn (527) spis „Ἔκθεσις κεφαλαίων παραινετικῶν" (72 kapitol), v němž poučuje jej o povinnostech křesť. panovníka (*Migne* PG. LXXXVI 1, 1163—86). Srvn. *Krumbacher*, Gesch. der byzant. Liter.[2] 456; *Hurter*, Nomencl. I[3] 499. — 2. z Palestriny, minorita ref., lektor theol., potom gen. definitor, censor theol. akademie „Sapienza", konsultor indexu a sv. Officia; zúčastnil se kontroversí o probabilismu, jehož byl rozhodným odpůrcem. *Sp.* „Lezioni divote, ordinate a conservare il buon costume, ne veri fedeli" (Řím 1792), „Esame critico-teologico di quanto ha scritto il Ch. Abate D. Gianvincenzo Bolgeni sopra i peccati mortali dubbi; e sulle circostanze notabilmente aggravanti la malizia delle mortali colpe" (t. 1799); „Idea genuina della carità, o amor di Dio" (t. 1800); „Lettere d'aviso ad un confessore novello ... contro l'opera avente per titolo: Istruzione pratica per i confessori novelli" (t. 1805), „Notizie storiche intorno ai luoghi di Terra Santa" (t. 1793). — 3. *A.* z Vincenzy (Vincentinus), ze řádu řeh. kanovn. sv. Augustina, *n.* 1493, *z.* cca 1540, vydal po prvé řeči sv. Petra Chrysologa (v Bologni 1534). — 4. protoierej lavry trojické v Sergejevu. *Sp.* „Žizň prep. otca našego Antonija Velikago i ego ustnyja i pismennyja duchovnopodvižničeskija nastavlenija [asketická naučení]", Petroh. 1865. — 5. archimandrita kl. bogojavlenského u města Orši v gub. mohylevské. *Sp.*: „Žizň sv. Grigorija Bogoslova, archiep. ktpl., i ego pastyrskaja dějatelnost" (Petroh. 1869), „Žitie prepodobnyja materi našeja Sinklitikii i eja duchovnopodvižničeskija nastavlenija" (t. 1871), „Žizň sv. Vasilija Velikago archiep. Kesarii Kappadokijskija i ego pastyrskaja dějatelnost" (t. 1873), „Žizň sv. Joanna Zlatoustago, archiep. kpl., i ego pastyrskaja dějatelnost" (t. 1874). — 6. Alexander Skvorcov, protoierej 1782, kazatel cirk. akademie moskevské 1787—89, potom představený kl. sv. Mikuláše v Pererově (gub. moskevská), pak seminářů v Kolomně a Voroněži; *z.* 1811. Vyd. ruského překl. Vyznání sv. Augustina („Ispovědanija blaž. A. Avgustina", Moskva 1887). — 7. Vvedenskij, vychovanec moskevské akademie, 1851 představený moskevského kl. novospasského, *z.* 1877, *sp.* „Prepodobnyj Josif Volokalamskij" (Moskva 1847). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I., 18—19.

agapetky (agapetae, ἀγαπηταί) nazývány byly (posměšně) hlavně od konce stol. III. Bohu zasvěcené ve světě žijící panny nebo také vdovy, jež ke své osobní ochraně a ke správě svého jmění braly do domu svého muže, rovněž slibem čistoty vázaného, nebo také mnicha jako ἀγαπητός (dilectus, frater). Někdy též spravovaly domácnost a hospodářství kněží, ba i mnichů, doprovázejíce je i na cestách. Spolubydlení takovéto, které nazýváno bylo vzhledem k 1 Kor. 9, 5 bratrským, ἀδελφότης, a při němž zajisté byla také idea duchovního manželství v křesťanském starověku velmi rozšířená, nebylo v jednotlivých případech bez nebezpečenství a zavdávalo začasté podnět k pohoršení nebo aspoň k podezření. Proto záhy, a to od polovice století III., setkáváme se s hlasy, které spolubydlení toto zavrhují. V africké církvi činí tak již na př. sv. Cyprian (Ep. 4. ad Pomp.). Daleko více však než na západě rozšířilo se spolubydlení takovéto na východě od konce století III.; agapetky upadaly při tom namnoze do špatné pověsti. Proto byly nuceny proti zlu zakročiti synody, jako na př. synoda ancyrská r. 374, jež c. 19. zakázala Bohu zasvěceným pannám bydliti s muži ὡς ἀδελφάς, jako sestry. Nicméně ani kánon tento zla úplně neodstranil. Patrno tak z toho, že i později sv. Otcové proti zlořádu vystupují. Sv. Jeronym kárá ostře mnichy syrské a egyptské, kteří v městech bydlili pohromadě s pannami Bohu zasvěcenými (Ep. 22. ad Eust. 14. mluví o Agapetarum pestis), rovněž tak činí sv. Epifanias (Haer. 63). Ano sv. Jan Zlatoústý na počátku svého episkopátu napsal proti zlozvyku tomu zvláštní spis: Περὶ τοῦ τὰς κανονικὰς μὴ συνοικεῖν ἀνδράσιν, quod regulares feminae viris cohabitare non debeant. Teprve však se starověkem mizí agapetky z dějin. *Binterim*, Denkwürdigkeiten III. Bd. 2, 513; *Achelis*, Virgines subintroductae 1902. *Sms.*

Agapié (Gapić), malíř, *n.* kol. 1540 na ostrově Črcsu (Cherso), v letech 1562—76 zdržoval se v Římě. *Ml.* 1563 obraz v životní velikosti „Sv. Jeronym" pro illyrskou kolej v Římě.

Agapios (Agapius) Landos, *n.* na ostrově Krétě, mnich na hoře Athonské uprostřed stol. XVII., plodný spisovatel řecký, jenž překládal starší spisy řecké (zvl. Simeona Metafrasta a Theodoreta) v běžný tehdáž dialekt řecký („εἰς τὴν κοινὴν ἡμετέραν διάλεκτον"). *Sp.* Βιβλίον ὡραιότατον, καλούμενον ἁμαρτωλῶν σωτηρία (Ben. 1641), Τὸ ψυχωσωτήριον ψαλτήριον ἐξηγηθὲν παρὰ τοῦ μακαριωτάτου Θεοδωρήτου ἐπισκόπου Κύρου (t. 1643), Θεοτοκάριον ὡραιότατον καὶ χαριτόσυνον (t. 1643), Βιβλίον καλούμενον Θηκαρᾶς, ἐν ᾧ εἰσὶ γεγραμμένοι ὕμνοι τε καὶ εὐχαὶ εἰς δόξαν τῆς ὑπερυμνήτου καὶ ἀδιαιρέτου Τριάδος (t. 1643); překlady spisů Simeona Metafrasta: Βιβλίον καλούμενον ἐκλόγιον, τουτέστιν οἱ ὡραιότεροι βίοι τῶν ἁγίων (t. 1644) a Βιβλίον καλούμενον Νέος Παράδεισος (t. 1664) a j. Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 17; *Krumbacher*, Gesch. d. byz. Lit. 1897, 184, 199, 202, 903.

Agapios (Agapius) Leonardos, *n.* 1741 ve městě Dimitsanč (na Peloponnesu), stud. na evang. škole ve Smyrně, 1764 vstoupil do kl. na hoře Athonské, později zřídil kvetoucí školu ve svém rodišti, jež však zanikla v bojích Řeků proti Turkům, načež *A.* působil s úspěchem jakožto kazatel; *z.* 1815. Vydal sbírku kánonů: Σύλλογὴ πάντων τῶν

ἱερῶν καὶ θείων κανόνων τῶν τε ἁγίων Ἀποστόλων, καὶ οἰκουμενικῶν συνόδων ἅμα δὲ καὶ τοπικῶν, σὺν τούτοις καὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων πατέρων τῶν κατ' ἰδίαν ὁροθετησάντων, καὶ ὑπὸ συνόδων οἰκουμενικῶν, ἢ τοπικῶν θεορηθέντων, συλλεχθέντες ἐκ διαφόρων βιβλίων (Ben. 1787). Společně s mnichem Nikodemem sestavil podobnou sbírku nazvanou Πηδάλιον. *Palmieri*, Nomencl. I, 17—18.

Agapit, Agapitus v. Agapet.

Agapius sv. 1. mč. v Caesareji Palestinské za Diokleciana (304). Mart. R. 24. bř. — 2. mč. spolu s Afrodisiem, Caralippem a Eusebiem. Mart. R. 28. dub. — 3. bisk. umuč. za Valeriana spolu s bisk. Secundinem v Cirtě (Constantině) v Numidii, kdež byli dlouhý čas ve vyhnanství. Mart. R. 29. dub. — 4. mč. v Palestině za Diokleciana. Mart. 19. srp. — 5. mč. v Edesse v Syrii za Maximiana. Mart. R. 21. srp. — 6. bisk. novarský od 417; *z.* 447 (dle jiných 438). Mart. R. 10. září. — 7. mč. v Sebastě za Licinia. Mart. R. 2. listop. — 8. mč. v Caesareji Palestinské za cís. Galeria Maximiana. Mart. R. 20. listop.: „Caesareae in Palaestina s. Agapii mart., qui sub Galerio Maximiano imperatore damnatus ad bestias, et ab iis nil laesus, lapidibus ad pedes appensis in mare demergitur." — 9. syn sv. Eustachia v. Agapet 5. (v některých vyd. Martyrologia nazývá se „Agapitus", v jiných „Agapetus").

Agapius v. Agapios.

agapy (ἀγάπαι, hody lásky), kterýžto výraz vyskytá se nejdříve v listě sv. Judy 12., byly v prvních stoletích křesťanských hostiny rázu více méně bohoslužebného, jichž se účastnili všichni křesťané bez rozdílu stavu, a k nimž zvláště majetnější oblacemi přispívali. S počátku byly úzce spojeny s obětí eucharistickou, jež bezprostředně po nich byla slavena, a konány byly v první obci jerusalemské denně v domech soukromých (Sk. ap. 2^{46}). Počínaly a končily modlitbou; požíváno při nich maso, chléb, ovoce a víno. Řízení jejich bylo nejdříve v rukou apoštolů, záhy bylo však svěřeno jáhnům. Vzorem pro *a*-y byla večeře Páně, při níž Kristus obět eucharistickou ustanovil (Matth. 26, 18 násl.), účelem bylo připomínati večeři Páně, zevně projevovati, udržovati a siliti bratrskou lásku mezi křesťany a podporovati chudé. Skutečně také v *a*-ách zrcadlil se jasně duch vroucího bratrství, vespolné lásky, kterou tehdy věřící vynikali, a vyrovnány byly protivy mezi boháči a chuďasy, mezi svobodnými a otroky v životě sociálním. Z Jerusalema rozšířily se *a*-y rychle do jiných obcí křesťanských; v některých zavedli je apoštolové sami, jako na př. v Troadě (Sk. ap. 20^{6-11}) a v Korintě (1 Kor. 11^{33}). V obcích pohansko-křesťanských přispěl asi k jejich rozšíření (ne zavedení) zvyk pohanských syssitií; nebyly však tu konány denně, nýbrž pravděpodobně jen první den v týdnu, v neděli, za předsednictví biskupa nebo kněží. Zdali byly *a*-y obyčejem v církvi všeobecně přijatým, je sporno. Mluví-li o nich Didaché (c. 10), nemožno přesně rozhodnouti. Pro Východ dosvědčuje je Plinius (Ep. X, 96; v listech sv. Ignáce vyskytá se sice výraz agape, ve významu však širším); pro Karthago klassickým svědkem je Tertullian (Apol. 39); pro Alexandrii Klement Alexandrijský (Paed. II, 1.), v Římě vyskytají se na konci století II. Justin popisuje v Apol. I, 65 sq. bohoslužebná shromáždění křesťanů, o *a*-ách však výslovné zmínky nečiní; „convivia pudica et sobria" u Minucia Felixa (Oct. 31) značí nepochybně *a*. (nikoliv eucharistii); canones Hippolyti mluví o hostině pro vdovy (c. 183—185) a pro chudé (c. 164—182), rozumějí však jimi asi eulogie. Názor v novější době některými učenci, jako Batiffolem (v „Etudes d'hist. et théol. posit." Pař. 1902) a Ladeuzem (Rev. bibl. 1904, 1) vyslovený a hájený, že sv. Pavel 1 Kor. $11^{17\ 34}$, kteréžto místo považováno bylo posud za klassické pro existenci agap, nemluví o *a*-ách, nýbrž o eucharistii, a že proto nekárá zlořádů při nich, nýbrž spojení nasycení s eucharistií, třeba odmítnouti, a byl také odmítnut Funkem (Rev. d'hist. eccl. 1903 a 1904, 1, Kirchengesch. Abh. u. Untersuch. III. Bd. No. 1)., Theatingem (The Agape and the Eucharist in the early churche, London 1901) a jinými. Neméně jisto je, že Tertullian (l. c.) popisuje *a*-y, a nikoli, jak tomu Batiffol chce, liturgii eucharistickou. — Počátečné úzké spojení agap s eucharistií uvolnilo se již ve století II., ačkoli v jednotlivých krajinách, jako v Egyptě (Sozom. VII, 19; Socr. V, 22), ještě déle trvalo. Nepořádky, jak je již kárá přísně sv. Pavel (1 Kor. 11^{20} násl.), a které postupem doby přirozeně vždy více se jevily, byly asi toho příčinou. *A*-y konány po té nadále večer („post lumina", Tert. l. c.), eucharistie slavena naproti tomu ráno a žádáno, aby přistupující ke stolu Páně byli lačni. Výjimka činěna jen po některou dobu na Zelený čtvrtek, kdy na památku ustanovení večeře Páně před přijetím sv. přijímání bylo dovoleno něco požíti. Výslovně tak dovolila synoda v Hippo 393 c. 28; synoda trullská 692 naproti tomu odstranila i tuto výjimku. — V původní své podobě daly se *a*. udržeti jen ve skupinách početně omezených. Jakmile počet věřících v jednotlivých obcích křesťanských vzrůstal, bylo pořádání takovýchto hostin spojeno s různými obtížemi a ještě nesnadněji bylo lze udržeti při nich dobrý pořádek a zabrániti všem zlořádům. Byl-li již sv. Pavel nucen vystupovati proti nestřídmosti a nebratrskému smýšlení jednotlivých účastníků, ký div, že v pozdější době ještě více rostly nepořádky, zejména egoismus a duch stranický, a že proto také množí se nepříznivé úsudky o *a*-ách (Klem. Alex. l. c.; Tertull., De jejun. c. 17 atd). Nicméně *a*-y udržovaly se dále, avšak méně jako výraz skutečného života společného, nýbrž spíše jako vzpomínka na minulost a jako podpora, kterou v této formě jednotliví boháči při pohřbech (agapae funerales), při svatbách (agapae connubiales), o svátcích mučedníků (agapae natalitiae) dávali chudým, aniž se jich sami účastnili. Klerus dostavoval se však k *a*-ám dále, hlavně proto, aby při nich udržoval pořádek. Mimo to *a*-y přestaly býti tak pravidelnými jako byla bohoslužba, zvláště od té doby, kdy bylo zakázáno konati je v chrámech a kaplích, aby místo posvátné nebylo znesvěcováno. Po prvé tak učinila synoda laodicejská kol. 380, zapověděvši c. 28. konati v chrámech *a*-y a v domě Božím jísti; o něco později zakázala synoda v Hippo 393 c. 29. konati v chrámě veřejné hostiny vyjma pro cizince; posledně opakovala zákaz tento synoda trullská 692 c. 74. — Vypověděny byvše z chrámů, přicházely *a*-y namnoze z obyčeje, a to tím spíše, ježto již před tím zavládlo o nich mamnoze nepříznivé smýšlení, přes to že ještě synoda v Gangře 360 proti Eustathianům v ochranu je brala a polrdatele vyobcovala (c. 11). Duch křesťanské lásky, jenž se v nich tak krásně kdysi jevil a i nejzarputilejší odpůrce, jako císaře Juliana, obdivem naplňoval, neřídil jich více. Čím více mizela však láska, tím více vzmáhaly se zlořády, tak že posléze sami pohané a bludaři využívali zlořádů těchto k útokům na církev (August. contr. Faust. XX, 21. 24). S posledními stopami agap setkáváme se na východě ve století VIII.; na západě dovolil je Řehoř Veliký ještě nově obráceným Anglosasům o svátku svěcení

chrámů (Ep. 2, 76). Jakousi matnou vzpomínkou na *a*-y obnovila sekta ochranovských. Také v Abessinii a u křesťanů Tomášových byly ještě před krátkou dobou v obyčeji, ano pravděpodobně trvají tam dosud. Srvn. *Mamachi*, De' Costumi de primitivi christiani III. Rom. 1754; *Cabrol*, Dictionnaire d'archéol. chrét. et de liturg. Paris 1907 I. t. 775 sq.; *Ermoni*, L'agape dans l' église primitive. Paris 1904. *Sms.*

Agar, *hbr.* Hágár, egyptská otrokyně, již pojal Abraham se svolením a na ponuknutí neplodné Sáry za pobočnou manželku. Když *A.* nad paní svou se vypínala, trápila ji Sára tak, že uprchla na poušť, ale anděl zjevivší se jí napomenul ji, aby se vrátila. Vrátivši se porodila Abrahamovi Ismaela (Gen. 16[2-16]). Když později Sára se obávala, že by Ismael byl spolu s jejím synem Isákem dědicem Abrahamovým, žádala Abrahama, by *A.* i s Ismaelem zapudil, což on se svolením Božím učinil. *A.* bloudila v poušti Bersabé. Když voda, kterou s sebou v lahvici měla, byla strávena, *A.* v zoufalství myslila, že syn její žízní zemře. Anděl ji však potěšil zvěstí, že Hospodin učiní potomstvo syna jejího v národ veliký. Bůh otevřel oči její, že uzřela na blízku pramen, z něhož napojila syna svého (Gen. 21[9-21]). — Dle allegorického výkladu sv. Pavla (Gal. 4[23-31]) *A.* vyobrazuje *SZ.* na Sinaji daný; neboť jako *A.* syna Abrahamovi sice dříve porodila nežli Sára, ale zůstala přece nevolnicí a otrokyní a zrozenci svému nemohla přisvojiti dědictví pravého, svobodného syna a potomka Abrahamova: tak *SZ.* zplodil židy nevolníky, kteří pravými syny Božími nebyli a pravé svobodě se netěšili. Naproti tomu Sára a syn její Isák jsou předobrazy *NZ*-a, jenž přinesl vyznavačům svým pravou duchovní svobodu a právo na dědictví Otce nebeského.

Agar William Seth, *n.* 1815 v Yorku (Anglie), od r. 1856 kanovník kapitoly plymouthské. Byl velice zběhlý v asketické a mystické theologii. Vydal spisy Rosminiho s cennými poznámkami. *Z.* 1872. [Srvn. *Gillow*, Bibliogr. Dict. of English Catholics I, 9.]

Agaraj, Agarai, *hbr.* Hagri, *LXX* Ἀγαρί, domnělé jméno otce Mibahara, jednoho z reků Davidových dle 1. Par. 11[38], kdež se čte: „Joel, bratr Náthanův, Mibahar, syn Agaraj"; ale v 2. Král. 23[36] se čte „Igaal, syn Náthanův ze Soby, Bonni z Galaad"; nepochybně tedy nutno slovo „Mibhár" emendovati v „miccobái" (= ze Soby), a „ben-Hagrí" v „Báni Haggádí"; v. *Bonni*.

Agarejští, Agarenští (*Vulg.* Agareni, Agarei, *hbr.* Hagrí'ím, Hagrim, *LXX* οἱ Ἀγαρηνοί, Ἀγαραῖοι), arabský kočovnický kmen pastýřský. Někteří míní, že jméno „Agarejští" měli po Agar, matce Ismaelově. *A.* ze svého území, východně od Galaad ležícího, za času Saulova od Rubenitů byli vypuzeni (1. Par. 5[10. 19-22]); usadili se v pusté Arabii poblíže Moabitů, s nimiž nepřátelsky se chovali vůči Israelitům (Žalm 82[7]). Bibličtí *A.* jsou nepochybně totožní s Ἀγραῖοι Strabonovými (XVI, 4, 2) a Ptolemeovými (V, 19, 2). Dle domněnky Niebuhrovy (Arabien 339 nsl.) možno snad stopu starého jména *A*-ův hledati ve jménu Hedžár (Hedžer), jež značí nynější území u zálivu perského.

Agassiz Louis, *n.* 1807, *z.* 1873, rodem Švýcar, znamenitý přírodozpytec, zprvu prof. v Neuchâtelu, později v Sev. Americe (v Cambridži u Bostonu); odpůrce darwinismu; ve spisech svých projevuje víru v Boha a uznává jednotnou ideu Boží v různosti tvarů organických. [Srvn. *Kneller*, Das Christentum und die Vertreter der neueren Naturwissenschaft" 225 až 226.]

S. Agata dei Goti (S. Agathae Gothorum), bisk. v cirk. prov. beneventské, zříz. v X. stol. Z biskupů zdejších vynikají zvláště: Felix Peretti (1566—71), pozdější papež Sixtus V., a sv. Alfons Maria z Liguori (1762—75). Populace: cca 30.000 k., 26 far.

Agata (Agatha) sv., panna ze vznešeného rodu, umuč. za pronásledování Deciova (250—53) v Catanii na Sicilii (asi 251); jméno její vyskytuje se již v nejstarších martyrologiích. Akta jejího umučení jsou prastará, ale později značně interpolována, kriticky dosud nejsou zpracována. *A.* byla k rozkazu praefekta Quintiana jata a ukrutně zmučena (odříznutím prsou), načež zázračně uzdravena. Potom znovu mučena na ostrých střepech a žhavém uhlí, kteréžto utrpení podlehla v žaláři. Mart. Rom. 5. ún. (v církvi vých. téhož dne). Od dávných dob uctívána zvláště jakožto patronka Catanie a celé Sicilie, zvláště proti zhoubným výbuchům Etny. [Srvn. *Boll.* A. Ss. Feb. I, 595 násl., *Allard*, Histoire des persécutions (Par.[2] 1894) 318 násl., *Nilles* Kal.[2] I, 94—95.] Sv. *A.* bývá zobrazo-

Obr. 80. Ant. Seitz: Sv. Agata.

vána v dlouhém závoji, držíc v rukou palmu a kleště, po straně bývá koruna a nádoba se žhavým uhlím. Často zobrazována *A.* tak, že v rukou drží misku, na níž uřezaná prsa leží (tak již Filippo Lippi; zejména často však v době barokní, z novějších na př. Jan Hippolyt Flandrin). Jiní umělci znázornili scény z jejího umučení (Sebastiano del Piombo, Fr. Barbieri Guercino, Ant. van Dyck a j.). Z novějších A. Seitz znázornil světici v žaláři, kterak anděl obvazuje prsa její (viz obr. 30). [Srvn. *Detzel*, Ikonogr. II, 40—41.] — V den sv. *A*-y světívaly se v některých krajinách chléb a voda (t. zv. *A-in chléb, A-ina voda*). Na př. v agendě olom. z r. 1694 III, 14 jest „Benedictio panis et aquae in festo s. Agathae contra periculum ignis".

Agatha v. Agde.

Agathangel Solov'ev, arcibiskup volyňský. *N.* 1812, stud. ve vladimirském duchovním semináři a na moskevské duch. akademii, kdež 1836 dosáhl diplomu magistra bohosloví. R. 1842 stal se rektorem semináře charkovského, 1845 rektorem

sem. kostromského; 1854 rektorem kazaňské akademie; 1857 biskupem revalským, 1860 vjatským, 1866 žitomírským, posléze 1868 povýšen na arcib. volyňského; *z.* 1876. *Sp.* „Slova" (= řeči) Petrohr. 1848, 2. vyd. 1859; „Objasnenie poslanija sv. apostola Pavla k Galatam" t. 1854; „Kniga premudrosti Iisusa, syna Sirachova, s kratkim objasneniem" t. 1860; „Kniga Iova (Joba) s kratkim objasnieniem" Vjatka 1861. [Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 19—20.]

Agathangelos v. Agathangelus.

Agathangelus, mč. v Ankyře v Galacii spolu se sv. Klementem, biskupem ankyrským, za Dioklecciana 304 23. ledna. (Mart. R. toho dne.)

Agathangelus (**Agathangelos**), nejstarší kronikář arménský, dle domnění některých sekretář krále arménského Tiridata II. ve IV. stol., ač jiní dokazují, že o sekretáři toho jména není hist. zpráv a že jest to jen jméno fingované. Pod jménem tím zachovaly se dějiny Arménie (v textu arménském i řec.) od r. 226 do 330. Dílo to má tři části. První obsahuje život sv. Řehoře Osvětitele, apoštola Arménie, jakož i mučednictví svatých panen Rhipsimy (Chropsimy), sv. Gajany a družek jejich; spolu jedná tato část o Tiridatovi, původci těchto pronásledování. Část druhá obsahuje učení a kázání sv. Řehoře. Část třetí líčí obrácení krále Tiridata a národa arménského působením sv. Řehoře. Cesta krále Tiridata a sv. Řehoře k cís. Konstantinovi a pap. Sylvestrovi, návrat jejich a smrt Tiridatova tvoří konec celého spisu. Text v nynější způsobě pochází asi z pol. V. stol. Arménský text vyd. v Cařihradě 1709 a 1824; správněji v Ben. 1835 a 1862, řecký (zkrácený), jenž jest mnohem pozdějším zpracováním originálu, vyd. s překl. lat. Stilting v Boll, Acta Ss. Sept. VIII a P. de Lagarde v Abh. der Götting. Ges. d. Wissensch. 35. sv. Vlašský překlad vydali mechitaristé v Ben. 1841. Victor Langlois přeložil text arménský do franc. (v „Collection des historiens anciens et modernes de l'Arménie" Pař. 1867). [Srvn. *Weber*, Kath. Kirche in Armen. (1903), 132 násl., *Bardenhewer*, Patrol.[2] (1901) 520, 521; *Gutschmid*, Zeitschr. d. deutsch. morgenl. Gesell. XXXI (1877) 1—60, *E. Teza* v Rivista di Filologia 1881/82, 405—417; *Hurter*, Nomencl. I[3] 420.]

Agathangelus 1. a s. Ludovico, karmel., rod. z Casale, *z.* 1786, spisovatel liturg. („De officiis dioecesanis", Milán 1763; „De hymno angelico in missis votivis B. M. V." t. 1766; „De sequentia in missa ss. Nominis Jesu" t. 1766; „De sacerdote impotente longam celebrare missam in dom. palmarum et fer. III. et IV. seqq." t. 1767; „De hora missam celebrandi a regularibus ex privilegio" t. 1769; „De missa votiva B. V. M. in sabbatis" t. 1769; „De anno sancto jubilaei" Faenza 1773.) — 2. a s. Theresia, Polák, ze řádu bosých karmel., v druhé pol. XVIII. stol. *Sp.* „Meditationes de B. Virgine et s. Joseph"; „Responsio ad quemdam religiosum ord. s. Francisci, contendentem: monita spiritualia s. Theresiae non suis carmelitis, sed reformatis s. Francisci fuisse tradita."

Agathen. dioec. v. Agde.

Agathias z Myriny v Malé Asii, *n.* kol 536, advokát v Ktpli, *z.* 582. *Sp.* mimo básně (zvl. epigrammy) i dějep. dílo „*Περὶ τῆς Ἰουστινιανοῦ βασιλείας*" v 5 kn., zahrnující dobu 552—558, pokračování dějin Prokopiových (vyd. *Migne* PG LXXXVIII, 1248—1508, *Dindorf* v Hist. graeci minores 1871, II. 132—453). [Srv. *Krumbacher*, Gesch. der byzant. Lit.[2] 240—43, *Hurter*, Nomencl. I[3] 484, *Bury*, History of the Later Roman Empire (Lond. 1889) II, 179—81.]

agathisté (agatisté), ital. kongregace světských kněží, v. doktrináři.

Agathius v. Acacius.

Agatho (**Agathon**) **sv.**, papež 678—681, rodem ze Sicilie. Proti monotheletům konal synodu v Římě 680, k níž shromáždilo se 125 biskupů, a vydal proti nim dva listy dogmatické, adresované císaři Konstantinu Pogonatovi, v nichž vykládá správnou nauku o dvou vůlích v Ježíši Kristu: božské a lidské. Prvý z listů těch vyšel od papeže samého, druhý ve jménu jeho a biskupů, na zmíněné synodě shromážděných. (Otištěny v Hardouinově publikaci „Acta conciliorum" III, 1079—1083 a 1119—1122, v *Migne* LXXXVII, 1153—1260, výňatek z druhého listu v Denzingerově „Enchiridion[10]" str. 125—126.) V listě prvém jest také zřejmě vyslovena neomylnost papeže římského. Listy ty přijaty s radostí na VI. všeob. sněmu v Ktpli (680—81), k němuž *A.* poslal svoje legáty. Vyslechnuvše listy papežovy, volali shromáždění: „Petr mluvil skrze *A.*-a." Legáti papežští vymohli na císaři Konstantinu Pogonetovi, že taxa za potvrzování volby papežů byla zrušena. *A.* ujal se na synodě v Římě 679 sv. Wilfrieda, biskupa yorkského, jejž arcib. Theodor canterburský pronásledoval. *A.* zemřel brzy po řečeném sněmě 10. led 681, doživ se věku 107 let, a byl pochován u sv. Petra. Mart. R. 10. led. („Romae s. Agathonis papae, qui sanctitate et doctrina conspicuus quievit in pace"). Papež *A.* požíval veliké vážnosti i v církvi vých., která dosud slaví památku jeho 20. ún. [Srvn. *Liber pontificalis* (vyd. Duchesne, Pař. 1886), *Jaffé-Wattenbach*, „Regesta pontificum Romanorum" (Lipsko 1885) I, č. 2106—2115; *Hefele*, Konziliengesch. III, 251; *Knöpfler*, Církev. děj. I, 613, 721; *Hurter*, Nomencl. I[3] 596—597.]

Agatho (**Agathon**) **sv.** 1. exorcista, mč. Mart. Rom. 14. ún. — 2. mč. v Sicilii, Mart. R. 5. čce. — 3. křesť. vojín v Alexandrii, jenž za pronásledování Deciova zabránil potupení mrtvol mučedníků, začež stat. Mart. R. 7. pros.; v církvi kopt. 20. pros. [*Nilles* Kal.[2] II. 712.] — 4. Mlčelivý (Silentiarius), opat skétský, vrstevník sv. Makaria (cca 379). [Srvn. *Nilles*, Kal.[2] II, 42, 741.] — 5. mč. egypt. uctív. v církvi kopt. 7. září. [*Nilles*, Kal.[2] II, 706.] — 6. stylita, v církv. kopt. 14. září. [*Nilles*, Kal.[2] II, 706.] — 7. poustevník egypt. kol 250 za Decia. [*Boll.* Acta Ss. 21. Octob.; v církvi rus. 2. bř.; *A. Ponomarev* v Bog. enc. I, 264; *Detzel*, Ikonogr. II, 41.] — 8. sv. rus., poustevník v Theodosjevých pečerách, pohřben v kyjevsko-pečerském kl. Sv. 28. srp. [*A. Ponomarev* v Bog. enc. I, 266.]

Agatho (**Agathon**) 1. arcib. bulharský („moravský", *Ἀγαθὼν Μωράβιον*, dle sídla svého býv. bulh. města Moravy; jméno toto bylo příčinou častého nedorozumění v dějinách říše velkomoravské). *A.* 872 poslán byl od cís. Basilia v poselství do Němec, 879 zúčastnil se s jinými dvěma biskupy bulharskými sněmu, svolaného Fotiem. [*Šafařík*, Slov. Starož. II, 229; *Vacek*, Církev. dějiny české I, 266.] — 2. rus. kněz novgorodský v XVI. stol. Sestavil 1539 k rozkazu novgorod. arcib. Makaria „Velikij mirotvornyj krug". Spis ten obsahuje: 1. 58 „paschalií", t. j. tabulek velikonočních k výpočtu doby, do které připadnou velikonoce; tabulky ty zaujímají dobu 8000 let od stvoření světa; 2. paschalie Gennadia novgorodského; spolu vyvrácení mínění těch, kteří očekávali brzký konec světa; 3. řeči Josefa Voloc. proti judaisujícím haeretikům o konci světa; 4. tabulky k stanovení novoluní; 5. pravidla k výpočtu paschalií. Dílo to zůstalo v rukopise. [Srvn. *K. Tromonin*, Rukovodstvo k uznaniju čisel paschi Christovoj" (Moskva 1848), *A. Ponomarev* v Bog. enc. I, 267—269; *Palmieri*, Nomencl. I, 20.] — 3. mnich pantokrátorského kl. na poloostrově Athos, *z.* 1887. *Sp.* řec. officium (akolúthii) ke cti pásu Rodičky Boží (*Ζώνη τῆς Θεοτόκου*). [*Palmieri*, Nomencl. I, 20.]

Agathoclia, služka pohanské paní, jež ji všelikým trápením hleděla odvrátiti od Krista a posléze vydala ji soudci, kterýž jí dal vyříznouti jazyk a pak ji rozkázal do ohně vhoditi. Mart. R. 17. září.

Agathodor (Agathodoros, Agathodorus) 1. biskup, muč. na Chersonesu, Mart. R. 4. bř., v církvi vých. 7. bř. — 2. mč. v Pergamu za Decia. Mart. R. 13. dub., v církvi vých. 13. říj. [Srvn. *Boll.* Acta Ss. Aprilis II, 121—126, *Nilles*, Kal.[2] I, 301.]

Agathodor (Pavel Flegontovič Preobraženskij), studoval v jaroslavském duch. semináři, 1884 vysv. na kněze, 1888 stal se bisk. suchumským, 1893 bisk. stavropolským. *Sp.* „Nastavljenie (navedení) v zákonč Božiem, dlja načalnych (počátečních) učilišť" (12 vyd., nejnov. Petrohr. 1905); „Uspensko-Erandskij obštežitelnyj monastyr v Abchazii, istorlko-archeologičeskoe opisanie" (Stavropol 1894, 1901); „Tolkovyj molitvennik" (t. 1899, 1904) a j. [Srvn. *S. Runkevič* v Bog. enc. I. 263—264; *Palmieri*, Nomencl. I, 20.]

Agathoklia v. Agathoclia.

agathologie = ethika.

Agathon v. Agatho.

Agathon bratr (před vstoupením do řádu Josef Goulieu), *n.* 1731 v Longuevalu u Noyonu, vstoupil 1747 do kongregace školských bratří, působil jako učitel a ředitel škol; 1777 zvolen za gener. superiora. Pečoval horlivě o rozkvět kongregace, zvláště o vzdělání novicův v dobré učitele; dosud sloužil k tomu jediný scholastikát; za *A.*-a založeny byly tři nové. V těžké době revoluční hleděl *A.* kongregaci svou udržeti, ale marně; 1792 byla zrušena. *A.* byl uvězněn, k smrti odsouzen a již na popraviště odvážen, ale na zakročení vlivných mužů zpět do vězení odveden, z něhož teprve 1794 propuštěn; *z.* 1797. *Sp.* výborné pojednání „o dvanácti ctnostech dobrého učitele", jež byl zakladatel kongregace sv. Jan Baptista de la Salle naznačil slovy: „vážnost, mlčelivost, pokora, rozšafnost, moudrost, trpělivost, zdrželivost, mírnost, horlivost, bdělost, zbožnost, velikomyslnost". *A.* podal výklad svůj v duchu zakladatelově; dokončil práci svou v Meluně 1785 (několikráte vydáno; vydání z r. 1856 má titul: „Les douze vertus d'un bon maitre, proposées par le vén. J. B. de la Salle, Instituteur des frères des écoles chrétiennes, expliquées par le frère Agathon, supérieur général"; něm. překl. uveř. Rütjes 1847). *A.* uspořádal nové vydání spisů sv. Jana de la Salle 1783, ale tak, že ze všech učinil jediné systematické pojednání, a připojil k němu tři vlastní své spisky o skromnosti, o čistotě úmyslu a o nedbalosti i bedlivosti ve věcech nepatrných. Ale toto jeho zpracování spisů de la Sallových nenalezlo obliby. [Srvn. Dr. *Fera. Speil*, Der hl. Johann Baptista de la Salle und seine Stiftung, die Kongregation der Brüder der christlichen Schulen (1906), 347, 475—486.]

Agathonica (Agathonike, Agathoniké, Ἀγαθονίκη) 1. mč. v Pergamu spolu se sv. Karpem a Papylem v III. stol. Mart. R. 13. dub. Akta často vyd., na př. v Rauschenově „Florilegium patristicum" seš. 3. (Bonn 1905): „Martyrium ss. Carpi, Papyli et Agathonices". — 2. panna a mč. v Kartagině. Mart. R. 10. srp.

Agathonicus (Agathonik) sv., mč. v Nikomedii za cís. Maximiana (305—311). Mart. R. 22. srp., v církv. vých. téhož dne. [Srvn. *Boll.* Acta Ss. Aug. IV. 522—23, *Analecta Boll.* II, 99—115, V, 397—415; *Nilles* Kal.[2] I, 255.]

Agathop v. Agathapodes, Agathopos.

Agathopodes (Agathopos, Agathopús) sv. 1. jáhen, mč. v Thessalonice (Soluni) ve stol. IV. za Maximiniana (utopen v moři). Mart. Rom. 4. dub., v církvi rus. 5. dub. [Srvn. *Boll.* Acta Ss. Aprilis I, 320—324; *Nilles*, Kal.[2] I, 133, *Bog. enc.* I, 270—272, *Kulda*, Církv. rok III, 28; *Detzel*, Ikonogr. II, 41.] — 2. příjmí jáhna Rhea, průvodce sv. Ignáce antioch., jejž světec chválí v listech svých (Filad. 11, Smyrn. 10). Mart. R. 25. dub. [Srvn. *Kulda*, Církv. rok III, 184.] — 3. mč. na Krétě za Decia. Mart. R. 23. pros. [Srvn. *Allard* II, 369.]

Agathopolis = Aschaffenburg, dle tamního chrámu sv. Agathy tak nazvaný.

Agaunum, agaunští mučedníci, v. sv. Mořic.

Agazzari Agostino, pozoruhodný skladatel církv. římské školy, *n.* 1578 v Sieně, *z.* t. 1640; kol. 1600 byl v Římě kapelníkem při „Collegio germanico", od 1607 v Sieně. Z jeho četných skladeb budiž uvedeny: „Sacrae canciones, quae quinis, senis, sept., octonisque vocibus concinuntur" 4 sv. (Řím 1602 až 1606), „Psalmi sex, qui in vesperis ad concentuum varietatem interponuntur, 3 voc." (Ben. 1609), „Completorium cum organo decantandum" (t. 1609), „Psalmi ac Magnificat, quorum usus in vesperis frequentior est, 8 voc." (t. 1611), „Sertum roseum ex plantis Hiericho . . . . . singulis, binis, ternis et quaternis vocibus decantandum" (t. 1611), „Eucharisticum melos tum singularibus, tum variis vocibus" (Řím 1625), „Sacrae laudes de Jesu, B. Virgine, Angelis, Apostolis . . . 4—8 voc." (t. 1603), „Litaniae b. Virginis 4—8 voc." (Ben. 1639). *Sp.* „La musica ecclesiastica, dove si contiene la vera diffinitione della musica come scienza" (Siena 1638). [Srvn. *Eitner*, Quellen-Lex. 48—51; *Riemann* Musik.-Lex.[7] 10.]

Agde (Agatha, Agathensis dioec.), biskupství zal. v V. stol., od 1801 s bisk. montpellierským spojené, sufr. arcibiskupství avignonského. R. 506 konána tu synoda („Agathense concilium") 35 biskupů pod předsednictvím Caesaria z Arlesu, jejíž kánony, počtem 71, staly se právem obecným. Z kánonů těch původními (authentickými) jsou pouze 1.—47. a 71.; ostatní byly později přidány a jsou převzaty většinou ze snesení koncilu epaonského. [Srvn. *Mansi*, Conc. collect. VIII, 319—346, *Hefele*, Konziliengesch. II, 649 násl., *Cabrol*, Dict. d'arch. I, 1, 871—877.]

Age, *hbr.* 'Agé', *LXX* Ἄσα, otec Semmy, jednoho z vynikajících bojovníků Davidových (2 Král. 23^{11}).

Agelius Alois, minorita ve 2. pol. XVIII. stol., *sp.* „Resolutiones quaestionum moralium" (Trident, 1776). [Srvn. *Hurter*, Nomencl. III[2] 213.]

Agellius (Agelli) Ant. ze Sorrenta (*n.* 1532, *z.* 1608), theatin, od 1593 biskup v Acerně; po několika letech resignoval a vrátil se do kláštera. Od 1568 zúčastňoval se všech kongregací, jež pracovaly o novém vydání Vulgaty, a za Řehoře XIII. a Sixta V. zasedal v komisi, která obstarávala vydání Septuaginty. Ve výkladech svých oceňoval náležitě Vulgatu. Výklady ty jsou dílem tiskem vydány, dílem pouze v rukopisech zachovány. Tiskem vyšly: Comm. in Threnos (Řím 1598), in Psalmos et in Cantica (t. 1606, v Kolíně n. R. 1607, v Pař. 1611), in Proverbia Salom. (Verona 1649), in proph. Habacuc (Antv. 1697). [Srvn. *Hurter*, Nomencl. III[3] 511—514.]

Agelnothus v. Ethelnothus.

Agemi Anna, náboženská blouznilka u syr. maronitů, požívala veliké vážnosti, a to i u biskupů; *zal.* družinu jeptišek nejsv. Srdce Páně; pap. Benedikt XIV. prohlásil ji však za sektářku (1748).

Agen (Aginnum, Agenensis dioec.), biskupství ve Francii, suffr. arcibiskupství bordeauxského; prvý biskup dle pochybné tradice sv. Caprasius, mč. za Diokleciana; prvý historicky známý biskup sv. Phoebadius 358; 278.740 ob. (1905), 47 far prvé třídy, 397 far druhé třídy.

agenda, 1. to, co konati se má; *a.* úřední pak je jak obor a souhrn činnosti toho kterého úřadu,

tak i rozsah činnosti té; 2. *a.* ve smyslu církevním jakožto neutr. pl. znamenalo officium divinum vůbec, zvláště pak mši sv., jak čteme u některých starších spisovatelů církevních, jako na př. u Ferranda, Innocence I. a také v koncilu karthaginském II. c. 9. V reguli sv. Benedikta c. 13. přichází slovo *a.* ve formě ženského rodu jed. čísla a znamená tolik jako církevní officium (*a.* matutina et vespertina non transeat).

agenda, příručná kniha liturgická, obsahující sbírku formulářů, jichž kurátní duchovenstvo při liturgických úkonech potřebuje. Jiné názvy takovýchto knih byly: Benedictionale, Manuale, Obsequiale, Parochiale, Sacerdotale, Pastorale, Rituale. Ačkoliv v podstatných obřadech panovala v celé církvi vždy jednotnost a shoda, přece ustálily se během času v různých diecesích některé odchylky, jež pak byly do agend příslušných diecesí pojaty, tak že skorem každá diecese měla svoji zvláštní *a*-u. — Nejstarší *a.* pražské diecese zachovala se v pergamenovém rukopise z r. 1294 v knihovně metrop. kapitoly pražské (sign. P 3). Rukopis ten dal pro kostel pražský zhotoviti biskup Tobiáš, jak sděluje nápis na prvém listu: „Anno domini millesimo ducentesimo XCIV° dominus Thobias episcopus pragensis vicesimus quintus istum librum agendae contulit ecclesiae pragensi". Obsah této agendy jest následující: 1. In vigilia Epiphaniae domini benedictio salis et aquae, 2. In purificatione sanctae Mariae virginis benedictio candelarum, 3. Benedictio cinerum in capite ieiunii, 4. Benedictio palmarum seu aliarum arborum et olivae, 5. In vigilia paschae benedictio ignis, 6. Ordo baptismatis (křest uděloval se tehdáž ponořováním; příslušné místo zní: „Tunc accipiat presbyter infantes a parentibus et baptizentur primitus masculi, deinde femine sub trina mersione uniuscuiusque nomine invocato, ita dicens mergat ‚Baptizo te in nomine patris', et iterum ‚et filii', et tercio mergat: ‚et spiritus sancti Amen'"), 7. Benedictio fontis, 8. In die Sancto benedictio ovorum, casei, agni, super lardum, super placentas. Ad aspersionem aquae, Ad processionem, 9. Benedictio salis et aquae in dominicis diebus per circulum anni, 10. Ad tondendos capillos, 11. Ordo ad visitandum infirmum, 12. Ordo ad ungendum infirmum, 13. Commendatio animae, 14. Ordo sepulturae, 15. Benedictio super capsellas et fustes (t. j. mošen a holí poutnických), 16. In assumptione sanctae Mariae benedictio seminum vel herbarum, 17. Benedictio novae domus, 18. Benedictio mulieris post partum, 19. In receptione episcopi, 20. In receptione regis. — Jest to agenda určená vlastně pro chrám metropolitní, ale není pochyby, že obřady v ní obsažené konaly se celkem týmž způsobem, ovšem mutatis mutandis, v celé diecesi. Tiskem vydána byla *a.* pražská již asi kolem 1490; vzácná tato inkunabule bez místa a roku byla nepochybně tištěna v Plzni. (Srvn. *Hanka*, „České prvotisky" v ČČM. 1852. 112—113.) První přesné datovaná tištěná pražská *a.* vyšla z dílny znamenitého tiskaře Řehoře Stuchse ze Sultzpachu v Norimberce 1496 s názvem Obsequiale sive Benedictionale, quod Agendam appellant, secundum ritum et consuetudinem Pragensis ecclesiae [Srvn. *Podlaha*, Nejstarší tištěný rituál pražský z r. 1496, ČKD. 1901—1903]. Kniha tato skládá se ze dvou částí; první má 57, druhá 77 listů. List titulní ozdoben jest dřevorytem představujícím sv. patrony české: Vojtěcha, Zikmunda, Víta a Václava; nad dřevorytem čtou se verše: „Obsequialis opus vel agendam hoc si sibi mavis dici,

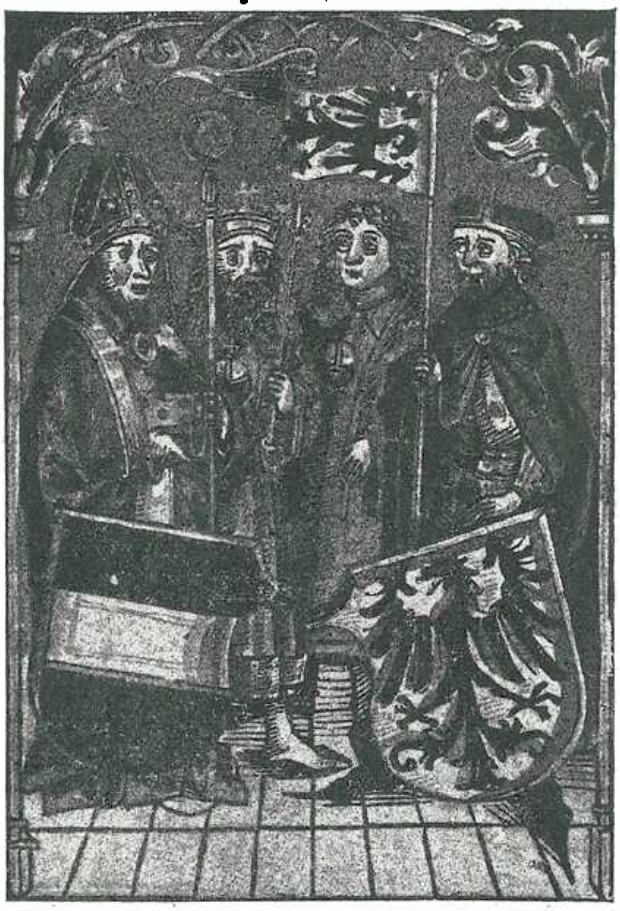

Obr. 31. Titulní list agendy pražské z r. 1496.

suscipias, supplico, mente pia. Hic exorcismos plures, quos vix dabit ullus codex sane alius: colligis esse simul. Atque hinc pragensis placeat si ducere ritum ecclesiae saltem proficit iste liber" (viz obr. 31.). V prvé části jsou tyto obřady: 1. Exorcismus aut benedictio salis et aquae singulis diebus dominicis (viz reprodukci první stránky obr. 32.). Canticum „Asperges". Ad processionem (t. j. k procesí po „asperges" tehdáž obvyklému); 2. Ordo ad cathesizandos pueros (t. j. obřady křestní; křest uděloval se tehdáž buď pohroužením, buď poléváním); 3. Benedictio sponsi et sponsae; 4. Introductio sponsarum post nuptias; 5. Benedictio mulieris in partu egrotantis; 6. Benedictio ad idem in partu; 7. Introductio mulieris ad ecclesiam post partum; 8. Benedictio novae domus; 9. Benedictio peregrinorum in exitu eorundem; benedictio capsellarum et baculorum; 10. Benedictio peregrinorum post suam reversionem; 11. Ordo ad visitandum infirmos per sacerdotem; 12. Rubrica de infirmis cum sacra unctione per sacerdotem visitandis; 13. Rubrica de morientis conductu ab hoc saeculo; 14. Rubrica de mortuorum sepultura; 15. Rubrica de mortuorum commenda; 16. Rubrica de institutionis sive confirmationis ordine novi plebani aut pastoris in ecclesiam suam. Část druhá má nadpis: „Obsequialium benedictionum ac divinorum quorundam officiorum ordo per dierum ac festorum anni progressum et vicissitudinem secundum ritum et consuetudinem almæ Pragensis ecclesiae". Obsah této části shoduje se s obsahem zmíněné rukopisné agendy z r. 1294; přidány jsou však obřady: „De auri, thuris et mirrhae in die epiphaniae benedictio", „De poenitentium eiectionis sive expulsionis ordine ac de eorundem reconciliatione", „De officio divino in die Parasceves", „De sepultura Domini", „De sepulchri visitatione in nocte sancta paschali", „Benedictio seminum ac segetum in festo nativitatis sanctissimae virginis Mariae", „Benedictio avenae in die s. Stephani", „Benedictio vini, quod s. Johannis amorem appellant"; za to vynechány obřady „In receptione episcopi" a „In receptione regis". — V agendě této z r. 1496 jsou sice na příslušných místech vytištěny notové linky, ale noty musily býti rukou vepisovány. Krásný exemplář tohoto vydání na pergamenu tištěný chová se v kníž. arc. semináři v Praze. — Roku 1520 vyšlo nové vydání této agendy; explicit zní: „Obsequialium benedictionum opus eximium architectonica arte Hieronymi Holtzels civis Nurembergensis, impensis vero spectabilis viri Nicolai Cancellarii Crumenauensis secundum ordinarium ac rubricas almae Pragensis ecclesiae caractere iocundissimo impressum anno a nativitate Domini millesimo quingentesimo vigesimo, quindecimo kal. Novembris finit feliciter". V tomto vydání jsou noty již vtištěny. — První olomoucká *a.* tištěná vydána byla 1486; jest to první v Brně vůbec tištěná kniha. (Srvn. *Dobrovského* Liter. Magaz. III, 78; Bibl. Cerroniana n. 6.; *Schubert*, „Die Wiegendrucke der k. k. Studienbibliothek zu Olmütz" [1901] č. 20, str. 12). „Incipit" zní: „In nomine sancte et individue trinitatis. Amen. Incipit agenda secundum chorum Olomucensem"; „Explicit": „Agenda secundum veram rubricam Olomucensis ecclesie in inclita civitate Brunna impressa feliciter finit anno salutis Millesimo quadringentesimo octuagesimo sexto, die septima mensis Octobris". Obsahuje tyto obřady: 1. Benedictio salis et atquae dominicis diebus per circulum anni; 2. Ordo baptismi; 3. Ordo ad visitandum infirmum. Et sic ungatur infirmus; 4. Introductio mulieris post partum; 5. Ad introducendam spon-

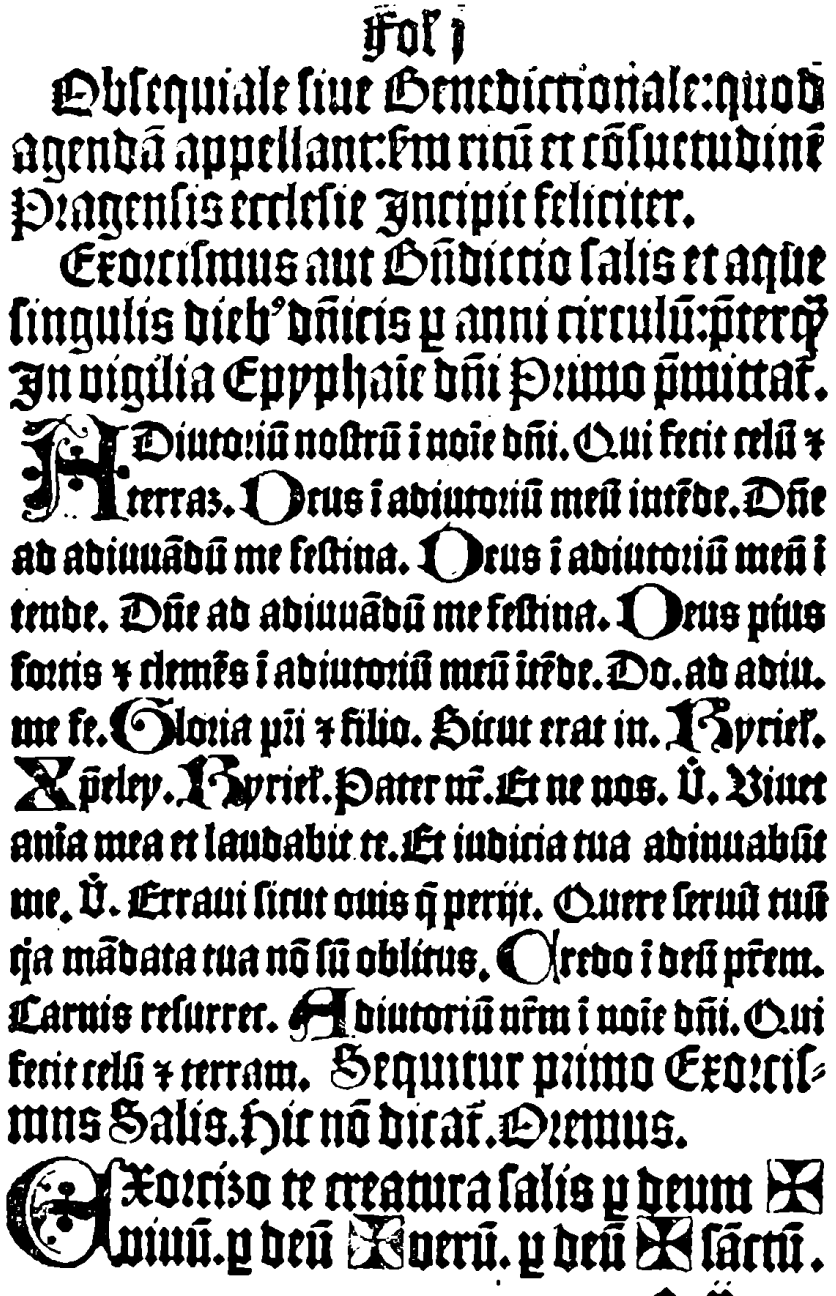
Fol. j
Obsequiale siue Benedictionale: quod agendā appellant: s̄m ritū et cōsuetudinē Pragensis ecclesie Incipit feliciter.
Exorcismus aut Gn̄dictio salis et aque singulis dieb' dn̄icis p anni circulū: p̄terq̄ In vigilia Epyphaie dn̄i Primo p̄mittat.
Adiutoriū nostrū i noie dn̄i. Qui fecit celū ⁊ terraz. Deus i adiutoriū meū intēde. Dn̄e ad adiuuādū me festina. Deus i adiutoriū meū i tende. Dn̄e ad adiuuādū me festina. Deus pius fortis ⁊ clemēs i adiutoriū meū itēde. Do. ad adiu. me fe. Gloria p̄ri ⁊ filio. Sicut erat in. Kyriel. Xp̄eley. Kyriel. Pater nr̄. Et ne nos. V. Viuet anīa mea et laudabit te. Et iudicia tua adiuuabūt me. V. Erraui sicut ouis q̄ perijt. Quere seruū tuū q̄a mādata tua nō sū oblitus. Credo i deū p̄rem. Carnis resurrec. Adiutoriū nr̄m i noie dn̄i. Qui fecit celū ⁊ terram. Sequitur primo Exorcismus Salis. Hic nō dicat. Oremus.
Exorcizo te creatura salis p deum ✠ viuū. p deū ✠ verū. p deū ✠ sāctū.
a ij

Obr. 32. První stránka agendy pražské z r. 1496.

OBSEQVIALE SIVE BENEDICTIONALE,

QVOD AGENDAM APPELLANT SECUNDUM ritum & consuetudinem S. Metropolitanæ Pragensis Ecclesiæ.

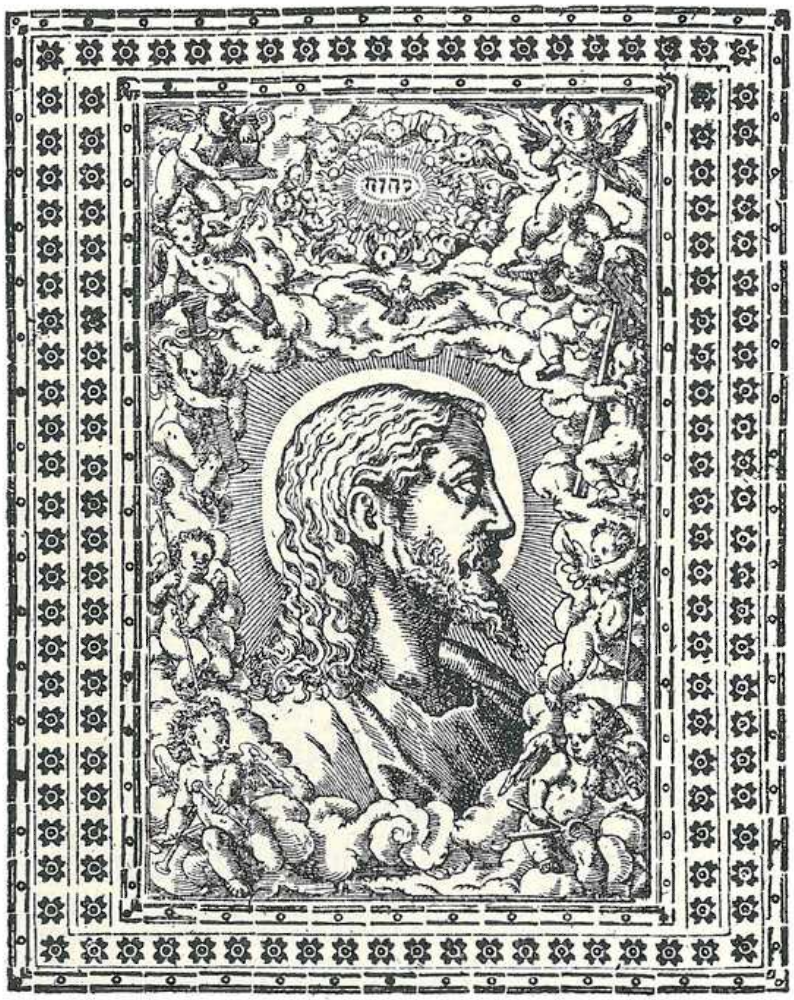

MARCI XVI.

In nomine meo dæmonia eijcient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent & si mortiferum quid biberint, non eis nocebit. Super ægros manus imponent & benè habebunt.

PRAGAE,

APVD MICHAELEM PETERLE.

M. D. LXXXV.

Obr. 38. Titulní list agendy pražské z r. 1585.

sam; 6. Benedictio super fustes et capsellas peregrinorum, qui ituri sunt ad limina sanctorum; 7. In reditu peregrinorum; 8. Benedictio avenae in die sancti Stephani; 9. Benedictio vini in die s. Johannis evangelistae; 10. In vigilia Epiphaniae benedictio salis et aquae; 11. In purificatione sanctae Mariae. Benedictio candelarum; 12. In capite ieiunii. Benedictio cinerum; 13. In die Palmarum benedictio frondium; 14. [In Parasceve, adoratio crucis et depositio eiusdem in sepulchro]; 15. [Sabbato sancto benedictio ignis, benedictio fontis; elevatio crucis de sepulchro]; 16. Benedictio azimorum; 17. Benedictio herbarum in die Assumptionis Mariae virginis; 18. Conductus seu exequiae mortuorum; 19. In die Epiphaniae summa benedictio super aurum, thus et mirram; 20. Intronisatio novi plebani; 21. Coniurationes contra tempestatem aeris editae et confirmatae per venerabilem ac egregium patrem Johannem de Capistrano, sedis apostolicae de latere legatum, inquisitorem haereticae pravitatis, doctorem eximium, qui verbum dei per terras Almaniae seminavit magnifice sub anno domini M°CCCC° quadragesimo quinto. — Nově vydána byla *a.* pražská od arcib. Martina Medka r. 1585 (tiskl ji Michael Peterle v Praze). V listě datovaném dne 12. ledna 1585, jenž na způsob předmluvy na počátku jest otištěn, arcibiskup praví, že starobylé schválené obřady znenáhla upadaly v zapomenutí, a to hlavně proto, že staré *a*-y během doby přišly na zmar. Místo nich že přenášeny byly *a*-y cizí, z čehož pošla různost obřadů. Chtěje tedy tradice metropolitního chrámu pražského potomstvu zachovati, jakož i z touhy, by ve všech chrámech v té věci nastala jednota, že odhodlal se k novému vydání *a*-y. Vydání Medkovo shoduje se do obsahu téměř úplně s vydáním z r. 1496, úprava však a tisk jeví ráz doby renaissanční (viz faksimile titulního listu na obr. 33). — Nové vydání *a*-y olomoucké vyšlo péčí Stanislava Pavlovského 1584 (překrásný a vzácný tisk proslulé tiskárny lazarovské v Krakově). — Vydavši 1614 nově upravený rituál římský, nařídila Stolice papežská, aby všude byl zaveden místo dosavadních agend, což se také znenáhla stalo, ač k rituálu římskému připojují se v jednotlivých diecesích doplňky obsahující některá zvláštní žehnání a modlitby a podávající překlad některých formulářů v jazyku dotyčné diecese. Takovéto rituály (v. t.) vydány byly v Čechách od kard. Harracha 1642, arcib. Ferd. hr. Khünburga 1731 a kard. Schwarzenberga 1872. Od té doby, kdy zaveden byl vůbec rituál římský, nazývají se *a*-mi obyčejně neofficielní, ač církevně ovšem schválené výtahy z rituálu římského s příslušnými dodatky diecesními a překlady v příručním formátě tištěné. Nejoblíbenější takovouto *a*-ou byla v Čechách po celé století XVIII. až do začátku století XIX. knížka sestavená od Jos. Levinského, děkana v Rožďalovicích († 1768), nazvaná Panis quotidianus, kteráž opět a opět byla vydávána (1. vyd. 1733, 2. vyd. 1738 atd., 5. vyd. 1820). [Srvn. Časop. čes. mus. 1892, str. 339.] R. 1886 vydána byla příručná neofficielní *a.* pro provincii pražskou pod názvem: „Manuale rituum in cura animarum sacpius occurrentium e rituali Romano et collectione rituum particularium a clero provinciae Pragensis ex benigna venia s. Sedis apostolicae excerptum". Poslední dobou pracuje se na novém vydání *a*-y. [*P.*] — Na Moravě zavedena byla pro církevní provincii moravskou *a.* vydaná od biskupa olomouckého Karla knížete Liechtenšteina: „Agenda seu rituale Olomucense, ad usum Romanum, quoad fieri potuit, accommodatum, complectens sacramentalia caerimonialia et extraordinaria, animarum curatoribus scitu necessaria. Jussu et authoritate reverendissimi ac celsissimi principis domini domini Caroli, Dei gratia episcopi Olomucensis, ducis, Sacri Romani Imperii principis, reglae capellae Boëmiae et de Liechtenstein comitis etc. etc. in lucem editum, ut publicae functiones ecclesiae rite ac uniformiter per totam dioecesim peragantur. Brunae, excudebat et venales exhibet Franciscus Ignatius Sinapi anno M DC XCIV." Sestavil ji k rozkazu řečeného biskupa Melichar Ferdinand Sünn, děkan ve Svitavě („decanus Zwittaviensis"). Prvá část této agendy shoduje se téměř úplně s rituálem římským. Otázky při křtu jsou latinské, české a německé, promluva k nemocnému před zaopatřováním čes. a něm., formule ohlášek něm. a čes., otázky ke snoubencům a slova kněze při oddavkách něm. a čes. Na některých místech vsunuty rozličné přídavky, tak za obřady křtu sv.: „De sacramento confirmationis. Quomodo parochi suos parochianos instruere debeant, qui sacramentum confirmationis suscipere volunt;" za článkem „De sacramento poenitentiae" přidáno: „Appendix de casibus reservatis, Bulla Coenae Domini", v oddíle o svátosti manželství přidán dekret „Tametsi" lat., čes. a něm., dále: „De impedimentis matrimonii", „Modus introducendi mulierem post nuptias", „Ad introducendam mulierem in partu mortuam". Druhá část agendy obsahuje rozličné ceremonie a benedikce, vzaté jednak z rituálu římského, jednak z rituálů jiných diecesí, jakož i zvláštnosti v diec. olom. obvyklé, na př. ve svátek sv. Štěpána „benedictio frugum, quae ad pabulum animantium porriguntur", žehnání vína v den sv. Jana ev. (z rituálu vratislavského), žehnání domů v předvečer svátku Obřezání Páně (z rituálu pražského) a j. Ve třetí části agendy jsou „Benedictiones communes, seu cuique sacerdoti competentes", „Benedictiones episcopales, quae delegari solent", a oddíly nadepsané „De processionibus", „De exorcizandis obsessis a daemonis", „Modus installandi seu introducendi neoparochum in suam possessionem", „De professione fidei" (lat., něm. a čes.), „Ritus absolvendi et benedicendi populos et agros ex Apostolicae Sedis indulto". Titulní list a řadu rytin, jimiž tato agenda jest ozdobena (viz obr. 34.), zhotovil Schmuzer v Brně. [*P.*] Když se ukázala potřeba *a*-u tuto znova vydati a vydanou od sv. Stolice dát schváliti, požádal Bedřich kardinál Fürstenberg 1871 o schválení nové sbírky nadepsané „Collectio Rituum particularium a clero provinciae ecclesiasticae Olomucensis ex benigna venia S. Sedis retinendorum in administratione Sacramentorum, in exequiis, in benedictionibus et in processionibus, aliisque ecclesiasticis functionibus". Sbírce této dostalo se schválení reskriptem posv. sboru obřadního z 23. ún. 1871, i vydána tiskem 1873 v Kroměříži v knihtiskárně Jindřicha Guska. Po přání ducnovenstva byla pak rozšířena výňatky z Rituale Romanum, z mešní knihy a brevíře a znovu vydána téhož roku v téže knihtiskárně pode jménem „Agenda provinciae ecclesiasticae Moraviae" ve velkém 4°. Mimo to bylo pořízeno menší vydání „Collectio" v 8°. R. 1906 počalo se vyjednávati o nové opravené vydání agendy pro církev. provincii moravskou. [*Ehr.*] — Nejstarší *a.* polská (latinská) vyšla tiskem 1499 v Gdaňsku „Agenda sive exequiale divinorum sacramentorum"; 1514 vydána *a.* v Krakově, v níž otázky při obřadech kladené jsou podány po polsku a místy i po německu; pro diec. hnězdenskou vydána *a.* 1503, 1549, 1579; pro diec. plockou 1550, 1554; pro diec. poznaňskou 1533. „*A.* parva," vyd. 1616 ve Vilně, obsahuje obřady po polsku, litevsku i německu. R. 1591 vydána *a.* pod názvem: „Agenda seu ritus caeremoniarum eccl. ad uniformem eccle-

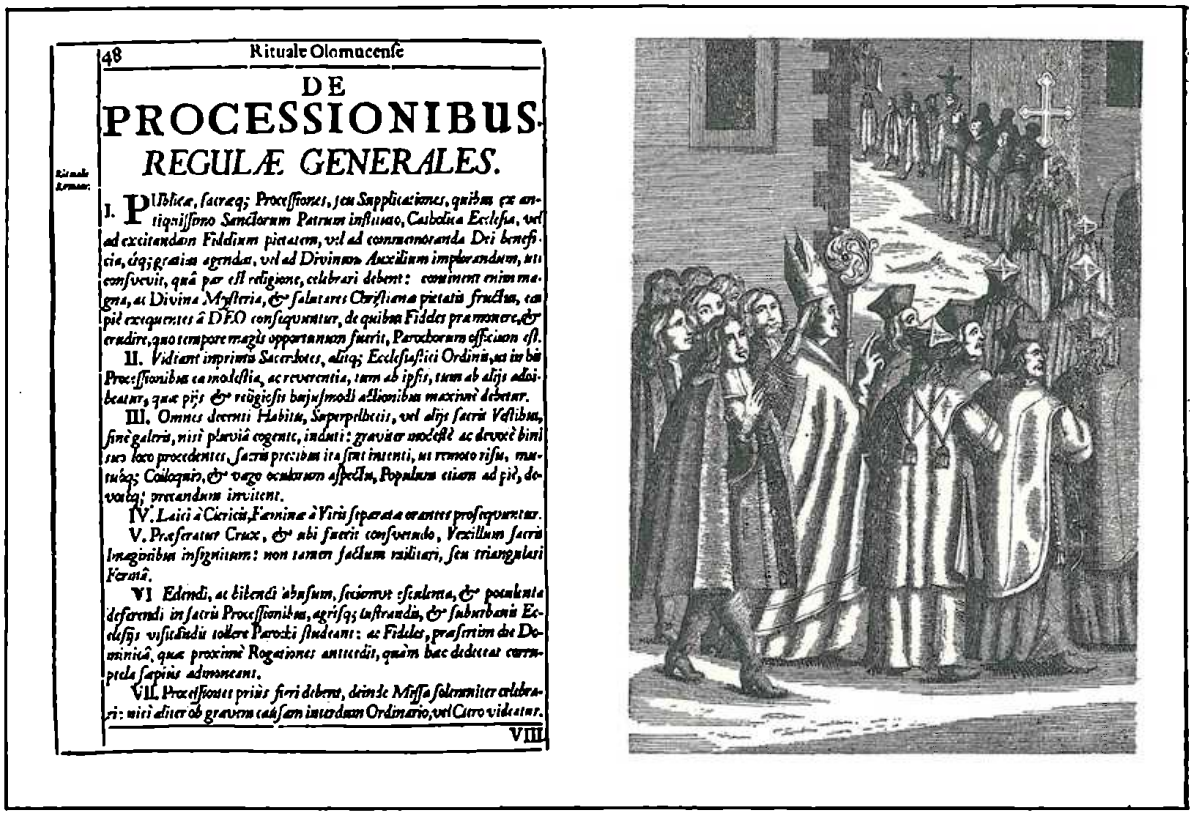

48 Rituale Olomucense

DE PROCESSIONIBUS.

REGULÆ GENERALES.

Rituale Romanum.

I. Publicæ, sacræq; Processiones, seu Supplicationes, quibus ex antiquissimo Sanctorum Patrum instituto, Catholica Ecclesia, vel ad excitandam Fidelium pietatem, vel ad commemorandæ Dei beneficia, ritq; gratias agendas, vel ad Divinum Auxilium implorandum, uti consuevit, quâ par est religione, celebrari debent: continent enim magna, ac Divina Mysteria, & salutaris Christiana pietatis fructus, tam pie exequentes à DEO consequuntur, de quibus Fideles præmonere, & erudire, quo tempore magis opportunum fuerit, Parochorum officium est.

II. Videant imprimis Sacerdotes, aliiq; Ecclesiastici Ordinis, ne in his Processionibus ea modestia, ac reverentia, tum ab ipsis, tum ab aliis adhibeatur, quæ pijs & religiosis hujusmodi actionibus maximè debetur.

III. Omnes decenti Habitu, Superpelliceis, vel alijs sacris Vestibus, sine galeris, nisi pluviâ cogente, induti: graviter modestè ac devotè binis suo loco procedentes, sacris precibus ita sint intenti, ut remoto risu, mutuisq; Colloquijs, & vago oculorum aspectu, Populum etiam ad pias, devotasq; precandum invitent.

IV. Laici à Clericis, Fœminæ à Viris separata ordinate prosequuntur.

V. Præferatur Crux, & ubi fuerit consuetudo, Vexillum sacris Imaginibus insignitum: non tamen factum militari, seu triangulari Formâ.

VI. Edendi, ac bibendi abusum, scioniosve scandala, & potulenta deferendi in sacris Processionibus, agrisq; suscipiendis, & suburbanis Ecclesijs visitandis tollere Parochi studeant: ac Fideles, præsertim die Dominicâ, quæ proximè Rogationes antecedit, quàm hæc doceat correptela sæpius admoneant.

VII. Processiones priùs fieri debent, deinde Missa solemniter celebrari: nisi aliter ob gravem causam interdum Ordinario, vel Cæro videatur.

VIII.

Obr. 34. Ukázka (zmenšená) tisku a rytin z agendy olomoucké z r. 1694.

siarum per universas provincias regni Poloniae usum, officio romano conformati. Ex decreto synodi provinc. Petricoviensis denuo conscripti et editi studio et opera Rev. D. Hieronimi Povodii, archipresbyteri et canonici cracoviensis"; kniha tato vydána znovu 1593, 1596, 1605 a 1617. R. 1631 vydána nově přepracovaná *a.* pod titulem: „Rituale Sacramentorum ac aliarum ecclesiae caeremoniarum ex decreto synodi provinc. Petricoviensis ad uniformem ecclesiarum regni Poloniae usum"; *a*-y této, pozdĕji několikráte znovu vydanć, dosud se užívá. [Srvn. *Stan. Chodyński*, Encyklopedie kościelna I (1873), 69—76; Dr. *Alex. Kakowski*, Podręczna encykl. kośc. I (1904), 66–67.] — Zvláště u protestantů obřadní knihy nazývají se vůbec *a*-ami. Nejdříve upravován byl mešní formulář, a to jazykem německým (již od r. 1522), ale nebylo v tom jednoty; na rozličných místech upravovali si formulář ten různě. Naléháno na Luthera, aby zavedl jednotnost obřadů; Luther dlouho váhal, až teprve 1526 vydal „Deutsche Messe und Ordnung des Gottesdienstes", v předmluvě však prohlašuje, že obřady v knize obsažené netřeba pokládati za nějaký zákon, nýbrž že každému jest volno užívati knihy „dle křesťanské svobody". Nicméně stala se kniha jeho, zvaná „*a*-ou vittemberskou", vzorem při zpracování agend pro církve lutherské. Takovýchto agend vzniklo v XVI. a XVII. stol. značný počet. Lutherští duchovní čeští skládali si *a*-y, překládajíce lutheránské *a*-y německé; i tu byla různost veliká. R. 1571 a po druhé 1581 čeští lutheráné vydali tiskem *a*-u zpracovanou na základě *a*-y vittemberské, brandeburské a virtemberské, s přimísením zvyklostí českých, pod titulem: „*A.* česká, to jest Spis o ceremoniich a pořádcich církevních, kterak se slovem Božím a svátostmi Kristovými, lidu v království českém pravdu evangelia svatého majícímu a milujícímu posluhovati má. MDLXXXI. Vytištěno v Lipště skrze Jiřika Deffnera". [*Winter*, Život církevní 839, 841—844.] V předmluvě praví sestavovatelé, „Zprávcové církevní slovo Boží v čistotě kážící v království českém", mimo jiné: „. . . v ceremoniich . . . posavad nerovnost mezi námi byla, jenž odtud pošla, že jsouce z jiných i jiných zemí (kdežto v jedné každé téměř jiní pořádci církevní se zachovávají) k posluhování slova Božího do této země české povoláni, jedenkaždý z nás (vida, že Čechové krom *a*-y latinské, kterouž zachovává strana, jenž se pod jednou jmenuje, *a*-y žádné nemají) při *a*-ě té, kterouž jinde zachovával, zůstal, aneb jsa přirozeným Čechem, z dobrých knĕh něco sobě vybral a sepsal, co jest posluchačům svým prospěšného býti uznal. Vidouce pak, že protivníci naši z té nerovnosti ceremonií důvod sobě berou, přečistému slovu Božímu, kteréž kážeme, utrhati, je haněti a posluchače naše na díle v dojití pravého poznání Božího hyndrovati, na díle pak od poznalé pravdy Boží zase odvracovati: o to jsme přemejšleli a na tom jsme se i snesli, aby jedna toliko *a.* od nás všech přijatá a zachována byla . . . I radíce se o to, kterou bychom *a*-u z několika dobrých agend německých přijítl a ji sobě na česko přeložiti měli, vidělo se nám (poněvadž jsme na větším díle potvrzení na ouřad kněžský v Vltemberce přijali), abychom při vitemberské *a*-ě zůstali a ji zachovávali. Cožby se bylo i stalo, kdyby ona všecky pořádky církevní k posluhování našemu náležející v sobě obsahovala. Ale poněvadž v týž *a*-ě někteří pořádci církevní, jakožto: o vyobcování hříšníkův nekajících, o pochovávání mrtvých těl, o učení a potěšení, kteréž se předkládati má lidem hrdla odsouzeným etc. od pánův preceptorův našich pro ubytí zbytečného zaneprázdnění (neb se to všecko v jiných pořádných německých *a*-ách nachází) vypuštěni jsou, a v českém jazyku nikdež nic o tom psáno

není, aby se buďto z jiné agendy aneb z některé knihy české dotčení pořádcí církevní dosazovati mohli: z potřeby tuto *a*-u z několik, však dobrých, pořádných a s konfessí augšpurskou se srovnávajících, jakožto z vitemberské, z brandeburské a z würtemberské sebrati a v dobrý pořádek uvésti musili, aby potřebí nebylo některé ceremonie tehdáž teprva, když bychom jich potřebovali, z jiných agend vyhledávati." Obsah této *a*-y jest: 1. Nešpor všední; 2. O zpovědi a rozhřešování; 3. Matura buďto [sic, místo „nebo"] ranní kázání v městech a v městečkách v nedělský a v sváteční dni; 4. Pořádek mše veliké, kteráž by při posluhování velebné svátosti večeře Páně se zachovávati měl. Pořádek mše, kdyby communicantův nebylo; 5. Pořádek, kterýž se zachovává při vyučování dítek v katechismu; 6. Všední kázání; 7. Svátkové, kteříž se světiti mají; 8. Visitatio; 9. O kázni církevní buďto [sic, místo „nebo"] o vyobcování hříšníkův nekajících; 10. O křtu svatém; 11. Kterak se ženich a nevěsta k stavu manželskému potvrzovati mají; 12. O navštěvování a potěšování lidí nemocných; 13. O pochovávání mrtvých těl; 14. O zločincích a potěšení jejich. — Později, na poč. XVII. stol. vydávaly vrchnosti protestantské kněžím svým bohoslužebné řády zvláštní, z nichž mnohé mají ráz kalvínský. — R. 1607 moravský lutherský kněz Tobiáš Závorka Lipenský, děkan doubravnický, vydal objemnou *a*-u pod názvem „Pravidlo služebností církevních, to jest shromáždění všeho spolu, čehož se při služebnostech Páně v církvi svaté od starodávna užívalo a užívá od těch, kteříž v jazyku českém služebnosti Boží konají". Zvláštní je, že Závorka uvedené *a*-y českých lutheránů neznal, neboť v předmluvě jakožto důvod sepsání a vydání knihy uvádí: „předně, ponévadž my v zemích těchto, kteříž pod obojí aneb evangelitští sloveme, služby milého Pána Boha v svém přirozeném jazyku konáme, a žádné knihy, v níž by to vše spolu shromážděno bylo, jsme neměli: a odtud i odjinud to, čehož kdy potřebí bylo, sobě každý pobožný správce shledávati musil". Při uspořádání prvého a druhého dílu knihy vzal si Závorka patrně za vzor katolický missál. Největší část prvého dílu knihy jeho zaujímají modlitby, epištoly a evangelia na jednotlivé neděle a svátky v roce, adventem počínajíc. Po Bílé sobotě vložen „Pořádek a způsob služby v kostele", na způsob kánonu missálu katolického. Potom následuje další část modliteb, epištol a evangelií na neděle a svátky ode „Dne nejsvětějšího z mrtvých vstání Pána Jezu Krista" až po „Neděli sedmecitmou aneb poslední po sv. Trojici", dále jsou tu „Modlitby všeliké ke všem časům a potřebnostem spůsobené", modlitby, čtení a evangelium v „den památný posvěcení chrámu" a j. Druhý díl nadepsán „Správa služebností svatých při památkách svatých Božích" — analogon „Propria sanctorum" missálu katolického. Třetí díl má nadpis „Správa i o jiných všech služebnostech církevních" a obsahuje: 1. O svátosti křtu svatého; 2. Jak šestinedělky po porodu do kostela uvozovány bývají; 3. Jak má slouženo býti nemocným; 4. O připravování se ku požívání Těla a Krve Páně a svatém rozhřešení; 5. O nešporu; 6. O svátcích [seznam jich]; 7. Kterak ženich s nevěstou oddáni býti mají; 8. Kterak při pohřbích těl mrtvých chováno se býti má. — Na konci stol. XVIII. byly mnohé protestantské *a*-y německé ve smyslu racionalistickém přepracovány, a to namnoze velice nechutně; i modlitba Páně, biblické želnací výroky a apoštolské vyznání víry byly předělávány a parafrasovány. Pruský král Fridrich Vilém III., jemuž různost obřadů byla proti mysli, jmenoval 1789 k opravě *a*-y komisi, složenou ze zástupců církve lutherské i reformované, ta však do r. 1806 nedospěla k žádnému výsledku. Tu vzal král sám věc tu do rukou a 1816 vydal „Liturgie für die Hof- und Garnisonsgemeinde in Potsdam und für die Garnisonskirche in Berlin". Schleiermacher vydal 1817 proti knize této ostrou kritiku anonymní. Král, nahlédnuv nedostatky své práce, jmenoval novou agendovou komisi, jejíž elaborát předložen byl superintendentům a kazatelům k posouzení. Veliká různost mínění, jež se při tom projevila, popudila krále, jenž mínil, že má právo rozhodovati i ve věcech liturgických, i vydal 1822 novou agendu pro dvorní kostel berlínský a pracoval na jejím zdokonalení. Po dvou letech byla opravená a rozšířená *a.* rozeslána konsistořím s rozkazem, aby se duchovní rozhodli pro přijetí *a*-y. Během roku zavedly ji 5243 obce (ze 7782). Reskriptem z 9. čce 1825 král nařídil duchovenstvu přijetí nové agendy. Ale 12 berlínských duchovních, mezi nimi Schleiermacher, protestovalo proti tomu. Rozpředl se spor literární, jehož se i král zúčastnil anonymním spiskem. Posléze král svolil k tomu, aby zvláštnosti jednotlivých provincií pojaty byly do doplňků k jeho *a*-ě. Tu i Schleiermacher uznal *a.* s některými výhradami, načež v letech třicátých všeobecně byla zavedena a zůstala v podstatě beze změny do 1894, kdy generální synoda pruská přijala návrh komise, která provedla revisi *a*-y, při čemž byl spor o užívání apoštolského vyznání víry při ordinaci. Také v ostatních zemích německých po příkladu Pruska jednáno o otázce *a*-ové. V Bavorsku konala generální synoda porady o ní již od r. 1823; 1856 vydala vrchní konsisloř *a*-u pod titulem: „Agendenkern für die ev.-luther. Kirche Bayerns", jež 1879 vyšla v novém vydání. V Badensku byla společná *a*-a zavedena 1858 po tuhém odporu, ve Württembersku sestavena a zavedena jednotná *a.* 1842, v Hannoversku 1900, v Sasku 1880, ve Šlesvík-Holštýnsku 1891 atd. [Srvn. *Erich Förster*, „Die Entstehung der preußischen Landeskirche" II[7], 1901, *Petersen* v „Die Religion in Gesch. und Gegenwart" (1908), 224—231.] — *A.* anglikánská, zvaná „Common prayer booc" (v. t.), složena byla na základě katol. missálu, brevíře i rituálu pod vlivem názorů dílem lutherských, dílem kalvínských. *P.*

agenesia (*ἀγεννησία* od *γίγνομαι*), totéž co ascita, mnohdy totéž co agennesia (v. t.).

agennesia (*ἀγεννησία*, *ἀγέννητον* od *γεννάω*), slovem tím označovali řečtí Otcové církevní jednak nezplozenost první i třetí osoby božské, jednak nezplozenost i nevycházení osoby první. — Často ovšem nečiněn rozdíl mezi *ἀγέννητον* a *ἀγέννητον*, což přišlo Ariánům vhod. Srv. *Petavius*, De trinit. l. 5, c. 1. *Špdk.*

agenti u sv. Stolice v Římě (agens in rebus) jsou osoby od nejd. ordinariátů pověřené tím, aby se staraly o vypravení a urychlení reskriptů. Zvláštní třídu tvořili expeditores et sollicitatores litterarum Apostolicarum (spedizionieri apostolici) u Datarie a Cancellarie apoštolské, kteří po 10tileté praxi a zkoušce zapsáni byli do seznamu, jenž uveřejňován byl v Gerarchia cattolica. Dříve jich bývalo 100, od r. 1833 méně a r. 1907 jich bylo jen 25. Konstituce apoštolská „Sapienti consilio" ze dne 29. června 1908 odstranila exclusivitu těchto expeditorů a v hlavě 9. ustanovila, že procurator publicus et stabilis jest ten, kdo má příslušný mandát od nejd. ordinariátu diecese a zapsán v seznamu S. C. Consistorialis. Úlohou jeho je podávati žádosti a posílati reskripty, podávati informace úřadům a zachovávati mlčelivost o věcech veřejně neznámých. Agent poupravuje žádosti, přidává duplikáty, dochází do kongregací informovat se, jak daleko

záležitost podaná pokročila, urguje. Nejd. ordinariáty mohou sice přímo dopisovati sv. Stolici, ale účast prokurátora je často nutna, aby jednak byly reskripty urychleny, jednak zaplaceny taxy, bez nichž se reskript nevydá, je-li taxe podroben. Agentem pro arcidiecesi pražskou, královéhradeckou, budějovickou a brněnskou je kollej česká, jíž připadají taxy agenční. Zastoupena je dotyčným vicerektorem české kolleje (Roma, Via Sistina 128.). Pro diecesi litoměřickou je agentem Mons. Jacquemin, Borgo S. Spirito 41, pro olomouckou Agenzia dell' imp. r. ambasciata Austroungarica presso S. Sede, Roma, Palazzo Venezia. *Stejsk.*

Ageorges Jos., souč. katol. spls. franc.; vydal ve sbírce „Science et religion": La vie et l'organisation du clergé sous l'ancien régime".

Agericus sv., biskup verdunský; Mart. R. 1. pros.: „Apud Virodunum s. Agerici episcopi".

Aggaeus sv., mč. v Bononii za cís. Maximiana. Mart. R. 4. led.

Aggal (Aghaeus, arab. Achá), dle apokryf. spisu „Skutky Tadeášovy" žák a nástupce učedníka Tadeáše (Addaea) v Edesse. Po smrti Abgara V. vyzval nevěřící jeho syn *A*-e, by mu zhotovil zlaté diadémy (dle jiných hedvábný oděv). Když to *A.* odepřel, dal mu král ve chrámě hnáty rozdrtiti. *A.* umiraje ustanovil za nástupce svého Paluta.

Aggeson Sueno, vznešený Dán, klerik, kol. 1185, *sp.* „Breviarium historiae ecclesiasticae danicae 300—1187", krátké dějiny králů dánských od Skiolda až do Kanuta VI. (Vyd. Langebek v „Scriptores rer. danic." I, 43—64 [1772—74]; ve výtahu v Mon. Germ. Script. XXIX, 28—36). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³, 196.

Aggeus (**Aggaeus**), חַגַּי, Ἀγγαῖος, jest mezi menšími proroky na 10. místě. Působil v Jerusalemě po návratu z Babylona. Jméno jeho snad znamená sváteční, snad že se v den svátku narodil, neb poutník. Nesprávným výkladem 1[13]: male'ak Jahve (posel Jahve) vedeni mínili někteří, že byl Aggeus andělem v lidské podobě, jako to tvrdili o Malachiášovi. Aggeus jest znám pouze dle jména; ani jeho spis, ani Ezdr. 5[1] a 6[14], kde jest uveden s názvem „proroka", nepoznamenávají o něm nic bližšího. — Dle Ilesychia byl prý narozen v Babyloně z kněžského rodu; 2[11] však pro to ještě důkazem není. Jest jmenován před Zachariášem proto, že snad byl starší, n. že i o dva měsíce dříve svá proroctví ohlašovati počal. Dle mínění mnohých narodil se v Judsku a znal prý ještě chrám: apostrofa 2[3] by tomu mohla nasvědčovati. Se Šešbassarem (Zorobabelem) vrátil se prý do Jerusalema a zemřel tam u vysokém věku. Epifanius dí, že byl pochován tam, kam ukládali kněze. Židé mínili, že byl členem „veliké synagogy", aneb že převzal tradici prorockou a dal ji veliké synagoze. — Kniha Aggeova má pouze dvě hlavy a obsahuje čtyři prorocké řeči, o nichž jest udáno, do které doby spadají. Působil 2. roku Dariovy vlády; jeho proroctví skončila se ve 4 měsících. Jest tu zajisté míněn Darius I., Hystaspův syn (521—485), a nikoliv snad Darius II. (423—405). Dariovi bylo na počátku vlády bojovati proti několika nápadníkům trůnu. V Babyloně vyvstal Nadintubel, později zase Arméň Arakha, jenž se prohlašoval synem Naboneda, klamný Bardijja chtěl uchvátiti trůn perský, Fraortes trůn medský; teprve 519 (515) zavládl pokoj. Židé, bené-haggólá (z vystěhování), vrátili se za Cyra (536) z Babylona, postavili na místě starého oltáře oltář nový a položili snad i základy k stavbě chrámu nového (Ezd. 3[20] a d.). Pak zanechali stavby. V tu dobu spadaly výpravy Kambysovy, při nichž Židé asi trpěli; po té stihly zemi různé pohromy, lid v Jerusalemě nedbal o slávu Boží, každý staral se o svůj blahobyt (1[4—9]). Války Dariovy se Jerusalema tak tuze nedotýkaly; Židé mohli si bez velikých obtíží postaviti svůj chrám. V příhodné tedy době počal Aggeus lid k tomu vybízeti. Roku 6. vlády Dariovy byl pak chrám postaven (516). Prvá řeč prorokova byla prvého dne šestého měsíce druhého roku Daria; šestý měsíc jest počítati od jara, kdy počínal obecný rok. Jest to Elúl, srpen-září 520. Aggeus vytýká Zorobabelovi a Josuovi, kteří byli vůdci lidu (světský správce a náboženská hlava), nedbalost, jakou projevují k dílu Božímu. Lid si stavěl domy z tesaných kamenů, proč by měl státi či ležeti chrám ve zříceninách? Sucho a hlad jsou trestem netečnosti lidu. Má-li jim býti Bůh příznivým, třeba hned počíti se stavbou jeho domu (1[1—11]). Lid uposlechl hlasu prorokova a 24. dne téhož měsíce počali pracovati (1[12—2[1]). Dne 21. sedmého měsíce (Tišri t. j. říjen) o svátcích stánků těšil Aggeus pracovníky a ony, kteří ještě znali nádheru a velikost Šalomounova chrámu, a byli nyní zarmouceni vidouce, že nový chrám bude menších rozměrů a méně nádherný. Předpovídá dobu messiánskou a praví, že bude tento chrám jednou slavnější než byl Šalomounův, neboť v něm se vyplní přislíbení o Messiáši; národové sem přijdou a přinesou dary (2[2-10]). V třetí řeči, dne 24. devátého měsíce (Kislev, prosinec), ukazuje prorok, že bude s nimi jednati Bůh jako s nečistými, dokud nepostaví chrám. Ať vzpomenou ran, jež stihly jejich plodiny. Den požehnání Božího nyní jest blízko (2[11—20]). Téhož dne prohlašuje v čtvrté promluvě Bůh, že pohne nebem a zemí, podvrátí trůny, zlomí mocné, až bude konati spravedlnost. Zorobabel jest Bohu jako pečetní prsten, neb si ho vyvolil (2[21 24]). Zorobabel jest tu obrazem messiánského krále budoucnosti. Z těch slov nelze dovozovati, že by byl lid již tehdy v Zorobabelovi spatřoval Messiáše. Hoonacker míní: Lid čekal již tehdy Messiáše, nestavěl chrámu, domnívaje se, že jej postaví Messiáš. Prorok ukazuje, že bude Messiáš z Davidova rodu jako Zorobabel; zatím jest Zorobabel Messiášem, obrazem Messiáše. Proroctví Aggeova byla asi kratčeji sepsána, než byla promluvena. Slohem nedostihuje ani Amose ani Oseáše, ač má jazyk dosti čistý. Některá opakování lze u něho pozorovati, jako: „Tak mluví Jahve", „pozorujte cesty své" (1[5-7] 2[16-19]), časté paralelismy. Slova 2[7-10] byla vykládána ve smyslu messiánském již sv. Pavlem k Hebr. 12[26-29] (v. 7.): Jahve pohne nebem a zemí; podobně o messiánské době Iu Is., Mich., Joele a jinde. Národové budou přicházeti do Jerusalema, obrátí se k pravému Bohu (podobně o mess. době Is. 60, Mich. 4[1 a d.] i některé žalmy); Messiáš přinese pokoj (Is. 9[6-7], Mich. 5[5], Žalm 71). Vulgata má ve v. 8.: A přijde očekávaný všemi národy; staré překlady však mají: Venient, quae electa sunt Domini de cunctis gentibus, a snad: venient electa omnium gentium, LXX: nejlepší ze všech národů, syrský překlad: Přinesou žádost všech národů, aramejský: Přijde žádost v. n., massoretský text: Přijdou poklady (hemdat, žádost) v. n. Sv. Jeronym v tom podal svůj výklad, a nikoli pouze překlad. V některých překladech jest uvedeno jméno Aggeovo v nadpisech žalmů: Itala 6. ž. a 111., Vulg. 111. a 145., LXX pak 137., 145., 146., 147. a 148., Pešitta 125.—6., 145.—8. Epifanius dí, že pěl Aggeus v Jerusalemě první Alleluja; Dorotheus a Hesychius přijali zprávy Epifaniovy. Výklady: *Knabenbauer*, Commentarius in Prophetas minores, II. p. 174 a d. A. van *Hoonacker*, Les douze Petits Prophètes, p. 538—577; srvn. *Sedláček*, „Úvod do knih Starého Zákona", 447—9. — Jako světce ctí proroka *A*-a spolu s Oseášem církev lat. 4. čce (Mart. R.:

„Osee et Aggaei prophetarum", *Boll.*, Acta Ss. II, 5), v církvi vých. 16. pros. („Ἀγγαίου τοῦ προφήτου"), *Nilles*, Kal.² I, 355. *Sdč.*

Aggi, *hbr.* Chaggí (nepochybně zkratka jména Chaggíjah), *LXX* Ἀγγίς, druhorozený syn Gadův, vnuk Jakobův Num. 26[15], Gen. 46[16] (na tomto druhém místě vulg. i český překlad píše jméno to „Haggi"). — **Aggitští**, vulg. Aggitae, *hbr.* ha-Chaggí, *LXX* οἱ Ἀγγί, čeleď, jejímž praotcem byl Aggi. Num. 26[15].

Aggith v. Haggith.

aggravantes circumstantiae v. okolnosti přitěžující.

aggregace (**aggregatio**) 1. tolik jako affiliatio (v. t.). — 2. *a.* bratrstev jest přivtělení bratrstva k arcibratrstvu. Vynikající bratrstvo, účelem svým i rázem značnější oblibě věřících se těšící, papežové prohlašují za arcibratrstvo (congregatio primaria). Výslovně uděluje se mu právo, zbožné jednoty stejného jména i účelu sobě připojovati, jim pak vlastní své odpustky sdělovati. Práva takového dostává se v míře svrchované arcibratrstvům při kostelích římských zřízeným. *A.*, aby platnou byla, musí se přesně vykonati podle předpisů, o věci té vydaných. Jest to obzvláště konst. Klementa VIII. Quaecumque ze 7. pros. 1604 (Decreta auth. S. C. Indulg., p. 433.), decretum Ad religionis z 8. ledna 1861, (t., č. 388), a jiný dekret kongr. odpustkové z 19. října 1866, (t., č. 417). Hlavní podmínky, aby aggregace platnou se stala, jsou následující: V místě, kde nové bratrstvo zřízeno býti má, nesmí jiné téhož jména a druhu existovati. Řediteli arcibratrstva (často generálu řádu) jest především předložiti písemné svolení a vysvědčení biskupa („praevio similiter loci Ordinarii consensu et cum ejus litteris testimonialibus, quibus ejusdem Confraternitatis aggregendae institutum, pietas, et christianae caritatis officia, quae exercere consuevit... commendentur"; Klement VIII. l. c.). Přivtělení vykonává ředitel arcibratrstva formulářem, v hlavních bodech kongregací odpustkovou složeným (l. c. p. 465.). Bratrstvu mají nutně sděleny býti výslovně a jednotlivě odpustky, buď ve formuláři samém, buď na zvláštním archu. Prve než *a.* se provede, musí listiny řečené předloženy býti biskupovi místa, ne aby je potvrdil (to činí Ordinarius arcibratrstva, tedy obyčejně Řím), nýbrž aby vzal věc na vědomí. (Viz *Beringer*, Die Ablässe[13] (1906), 536 a n.) *Pšk.*

aggressor čili útočník může býti buď útočníkem oprávněným nebo útočníkem bezprávným. — Útočník oprávněný (*a.* justus) utracuje život provinilcův nebo zabavuje jmění dlužníkovo z rozkazu vrchnosti světské u vykonávání spravedlivého a správně vyneseného rozsudku; tu arciť jest povinností poddaných podrobiti se spravedlnosti a neodporovati výkonným orgánům úředním. — Útočník neoprávněný čili bezprávný (*a.* injustus) dopouští se nedovoleného a nespravedlivého násilí nebo alespoň k němu se chystá; tuť nejenom smíme, nýbrž nezřídka i povinni jsme brániti se a po případě násilí násilím odrážeti. Právo to vyplývá ze zákona přirozeného, o čemž svědčí vrozený pud sebezachování a sebeobrany, a všechna spravedlivá zákonodárství positivní; právo kanonické (c. „Si vero" 3. De sent. excommun. lib. V. tit. 39.): dí: „Vim vi repellere omnes leges et omnia jura permittunt." Jest sice povinností vrchnosti světské, brániti nás (a nám náleží právo dožadovati se její ochrany); avšak vrchnost světská nemůže všechny možné útoky předvídati, a proto stává se, že není jiného prostředku na zmaření útoku než sebeobrana, a to někdy až i nejkrajnější, která po případě až i ve zabití útočníka vyvrcholiti smí, dle toho, jaký jest útok bezprávný a jaké jsou okolnosti jeho. Bezprávný útok ohrožuje buď život a tělo, nebo majetek, nebo cudnost, nebo čest. I. Bezprávný útočník ohrožuje nás na životu nebo na těle. Ohrožuje-li nás na životě, smíme, není-li jiné pomoci, útočníka i zabíti, ale vždy jen šetříce příslušné míry nezaviněné sebeobrany (servato moderamine inculpatae tutelae); jestiť život nejvyšším naším statkem pozemským, jejž zachovati si nejenom smíme, nýbrž i povinni jsme, ač nevelí-li nám nějaká vyšší povinnost obětovati jej; netřeba nám šetřiti života útočníkova, jelikož on drzým a neoprávněným, při tom však naprosto dobrovolným a svévolným útokem svým veškerého práva sám se vzdal a pozbyl; a byl by to převrácený řád, kdyby svévolný útočník měl podržeti právo, aby šetřeno bylo života jeho, kdežto nevinně napadenému je upírá. Namítali sice někteří horlitelé, že povinni jsme šetřiti útočníka, jelikož zabitím duše jeho upadá ve věčnou záhubu a že jeho duše více platí, než život náš; ale námitka ta přehlíží, jednak že i duše nevinně napadeného může býti v nebezpečí věčné záhuby, a jednak že nejsme nikterak povinni obětovati se za zbůjníka, který velmi snadno sám pomoci si může, chce-li jen; vždyť není mu více třeba, než jen aby ustal od nespravedlivého útoku svého. Námitka ta snad by měla místa, kdyby nás napadl člověk naprosto nepříčetný, na př. blázen, úplně opilý, blbec a p., ale jen tenkráte, když bychom jistojistě věděli, že sami v milosti posvěcující jsme, že útočník, dokud ještě při rozumu byl, dopustil se těžkého hříchu (neboť nynější jeho útok se mu nepřičítá), že doposud stavu milosti nenabyl, ale že ho později nabude; tu by arciť vězel in extrema necessitate spirituali; ale dobře dí Noldin, že ani o hříšnosti útočníkově, ani o jeho pozdějším pokání nemůžeme věděti, že tedy povinnost obětovati se za útočníka vždycky jest pochybna, naproti tomu však povinnost nebo alespoň právo sebeobrany (i nejkrajnější) jisté; avšak nejistá a pochybná povinnost nemůže vytlačiti jisté právo. Soudíme tedy, že stejné jest právo obrany i proti příčetnému i proti nepříčetnému. Avšak nejenom když na životě, nýbrž i když na těle značným způsobem ohroženi jsme, na př. když útočník nás oslepiti, zmrzačiti, zohaviti, některého smyslu neb údu zbaviti, vážně zraniti, svobody zbaviti, v otroctví uvrhnouti chce, máme právo sebeobrany, a není-li jiné pomoci, i nejkrajnější sebeobrany, tedy i zabitím útočníka; neboť jednak takovéto oslepení neb zmrzačení neb otroctví atd. jest značným zlem, které smrti mnoho nezadá, a jednak přece při útoku nikdy nevíme, co vlastně útočník zamýšlí neb kam až jej jeho zuřivost zavede. Také netřeba čekati, až skutečný útok počne (neboť pak snad by na obranu bylo již pozdě); dle zásady, že nejlepší obranou jest předejíti útoku, smíme brániti se, jakmile nepřítel k útoku se chystá, na př. míří holí neb kamenem, tasí nůž, chápe se revolveru a p. Ale nenabýváme práva nejkrajnější obrany jen pro podezření nekalého úmyslu neb pro pouhou možnost, ba i pravděpodobnost jeho; tu nepomůže než jen zvýšená ostražitost. Také není dovoleno zabíti útočníka, ustal-li od útoku nebo dal-li se na útěk; leda že by poměry byly takové, že by připustiti jeho útěk znamenalo právě tolik, jako vydati se v jistou záhubu, na př. má-li utíkající útočník nabitou pušku v ruce, a zvláště je-li pravděpodobno, že jen proto utíká, aby z větší vzdálenosti bezpečně vystřeliti mohl. — Při obraně jest zabití útočníkovo nejkrajnějším prostředkem, kterého jen tenkráte užíti dovoleno jest, když jiných obranných a odvratných prostředků po ruce není. Možno-li však jiným prostředkem útoku se vyhnouti

a při tom útočníkova života šetřiti, jsme k tomu (pod těžkým hříchem) povinni; vždyť přece jen v nebezpečí vězí duše jeho. Takovými prostředky jsou: poraniti jej (třeba i těžce), tak že dalšího útoku není schopen, možno-li odzbrojiti jej a po případě pomoci si křikem nebo útěkem. Povinným prostředkem však jest útěk jen tenkráte, víme-li, že pomůže a že nám z něho nevznikne značná škoda. Bylo by na př. neprozřetelno před útočníkem střelnou zbraní opatřeným prchati, můžeme-li jej skoliti; a některé osoby, na př. šlechtici neb důstojníci, nemohou bez výtky bojácnosti neb zbabělosti dáti se na útěk (a výtka ta by jim značně škoditi mohla); avšak podobné výtky netřeba báti se kněžím neb řeholníkům (jelikož u nich se právem předpokládá, že činí tak z lásky křesťanské); ale i šlechtic a důstojník, napaden-li útočníkem nepříčetným, má v tom případě raději voliti útěk (ač může-li), než odpor; to mu žádný rozumný člověk nebude za bojácnost vykládati. Co do volby mírnějších prostředků nesmíme přehlédnouti, že napadený jest vždy na mysli valně vzrušen; i nesmí se mu tudíž zazlívati, jestliže v těch několika okamžicích útoku neuváží vše, co by jinak při dostatečném času a při klidné mysli byl uvážil. Dobře poznamenává Noldin (II, 328): „Practice judicium de mediis ad sui defensionem necessariis judicio ejus, cujus vita periclitatur, committendum est; quodsi quis in subito periculo, ubi deficit tempus expendendi omnia adjuncta, arripit medium, quod non fuisset plane necessarium, inculpandus non est." Obrana proti útočníku a nešetření jeho života jest naším právem, nikoliv však naší povinností. Chce-li tedy napadený, smí se tohoto práva vzdáti a raději sám smrt trpěti, než by jiného zabil, a takto vykonati heroický akt lásky k bližnímu; ale akt ten přece jen příčí se přirozenosti lidské, a nad to ještě zvrhá se ve hřích, ví-li napadený, že sám jest ve stavu těžkého hříchu (neboť pak mu povinná péče o duši svou velí brániti se), anebo ví-li napadený, že blahu obecnému jest velmi potřeben. — Nejen vlastního života smíme hájiti, ale i život a tělo bližního nespravedlivě napadaného smíme až do krajností (tedy i zabitím útočníka) brániti, a to i v tom případě, že by napadenec sám brániti se nemínil, neboť dobře líčí sv. Alfons (Theol. mor. III, 390) mezi dvojím právem: na obranu a na život; práva na obranu může napadenec se vzdáti, nikoli však práva na život; ostatně myslím, že v podobných případech asi bude málo času ptáti se napadeného, zda s obranou souhlasí či nesouhlasí. Pravím: „smíme bližního brániti", nejsme však k tomu povinni, neváže-li nás titul spravedlnosti; není zajisté obrana věcí lehkou, a také není každému dáno, by mohl zabíjeti člověka, byť to i spravedlivo bylo; ale povinnosti lásky (a k nim náleží ochrana jiných) nevíží, dá-li se jim jen se značnou obtíží vyhověti. Jinak arciť jest, je-li někdo z titulu spravedlnosti (ex titulo justitiae) k ochraně zavázán (a snad i zřízen), jako na př. četníci, strážníci, vojíni, průvodčí a p.; někdy nám také velí pásky rodinné neb přátelské s vynaložením všech sil brániti osobu nám blízkou (rodiče, sourozence, manžela, děti atd.), nebo ohled na obecné dobro. — Týmiž zásadami, jako mravouka katolická (či spíše křesťanská, a po té stránce i protestanté stejně učí), spravuje se i zákonodárství světské. Tak najmě O. z. o. § 19. nedovoluje sice bez úřadů mocí a násilím domáhati se svého práva, ale vyjímá nutnou sebeobranu. A O. z. tr. § 2. dí: „Nepřičítá se ... za zločin ... g) když skutek se stal ... v spravedlivém bránění se násilí svému. Že ale se někdo spravedlivě bránil násilí svému, za to má se míti jenom tehda, když se dá z povahy osob, času, místa, ze způsobu útoku neb z jiných okolností s důvodem souditi, že užil toliko obrany potřebné, aby odvrátil od sebe nebo od jiných nespravedlivý útok na život, na svobodu nebo na jmění; nebo že toliko z poděšení, ze strachu neb z leknutí vykročil z mezí takové obrany." II. Bezprávný útočník ohrožuje nás na majetku. Právo přirozené dovoluje nám nejen získávati majetku, nýbrž i stříci jej a arciť také proti násilným útokům brániti; jasno však, že obrana ta nebyla by myslitelna bez práva citelně poškoditi útočníka. Proto platí o obraně majetku totéž, co o obraně života neb těla neb svobody, ale přece jen v míře omezené. Innocenc XI. zavrhl r. 1679 tuto 31. větu: „Regulariter occidere possum furem pro conservatione unius aurei." Zavržení stalo se jednak pro slůvko „regulariter", a jednak pro poměrně malý obnos „unius aurei". Ohrožuje-li útočník značnou část našeho jmění nebo předmět vysoké ceny nebo věc k živobytí neb existenci nevyhnutelně potřebnou (což arciť vše dle okolností posouzeno býti musí), smíme obranu hnáti až k nejzazším mezím, tedy třeba až na zabití útočníka; a i když věc odnáší a tato, nezastavíme-li lupiče, navždy ztracena by byla, smíme (vyzvavše ho, aby stál) jej skoliti nebo vážně poraniti, ač není-li k zachování věci napadené nebo k dostižení věci uloupené žádného jiného prostředku. Netřeba dodávati, že všechna omezení v I. bodu udaná i zde platí, a to ve zvýšené míře, neboť přece jen jest rozdíl mezi životem a jměním; a je li možno obhájiti majetek pouhým poraněním nebo přivoláním pomoci, má se tak státi. Někdy stává se, že zloděj vyrušen při krádeži užívá násilí; ale pak rázem mění se situace a zloděj vyspívá v lupiče, který ohrožuje život náš a všeho snad schopen jest; alespoň nevíme, k čemu jest odhodlán; tu nebráníme již jen jmění, nýbrž přímo i život, a oprávněni jsme i nejkrajnějších prostředků užíti. III. Bezprávný útočník zamýšlí nemravné násilí. Z pravidla bývá muž útočníkem a žena napadenou (ač i obráceně býti by mohlo). Žena nemravně napadená povinna jest brániti se, seč síly její stačí, a to již z toho důvodu, že každým podobným útokem vzniká pro ni nebezpečí, že by ke hříchu svoliti nebo v něm si zalíbiti mohla; ale i z jiného ještě důvodu, že zachování cudnosti a pro pannu zachování neporušenosti tělesné (integritas virginalis) jest velikým dobrem, větším než majetek; a když dovoleno jest hájiti majetek po případě až i zabitím útočníka, tím spíše dovoleno činiti tak na obhájení panenství neb cudnosti; ať nic nedím, že následky takového znásilnění mohou býti nedozírné (těhotenství, zkažená budoucnost atd.). Proto každá nemravně napadená panna a počestná žena (i padlá, vede-li nyní život mravný) smí necudný útok, nemůže-li jináče, i zabitím útočníka mařiti; přidáváme: „nemůže-li jinak si pomoci", na př. křikem, útěkem, po případě škrábáním, kousáním, poraněním a p. Smí však napadená žena zabíti útočníka jen na obranu svou, tedy prve než k nemravnému skutku došlo, nebo mezi ním (aby v něm nebylo pokračováno), nikoli však po něm z pomsty neb trestu. Dobře však přidává Lugo a Roncaglia (apud s. Alphonsum), že děvče napadené necudnými doteky i po nich smí útočníka ztrestati políčky, pěstí neb holí, zuby nebo nehty, jednak aby tím projevila svůj odpor, jednak aby jej pro budoucnost odstrašila. — Napadenou ženu, třebas by i povolila útočníku a dobrovolně přisvědčila k nekalému činu, smí manžel, otec, bratr, syn a vůbec blízký příbuzný brániti i nejkrajnějším prostředkem, tedy zabitím útočníkovým, poněvadž hanba ženy té i jeho se dotýká; smí tak učiniti jen před činem nebo mezi činem (na odvrácení hanby), nikoli však po činu (z pomsty); nesmí však zabíti ženu hřešící, ani manžel nesmí zabíti manželku cizoložnou. Na-

padenou ženu, která proti necudnému útoku marně se brání, smí i každý cizí, třeba i zabitím útočníka, brániti. Děje-li se však necudný čin se souhlasem ženy přistižené, nemá nikdo cizí práva poškoditi „útočníka" (jenž vlastně již útočníkem není), tím méně arciť jej zabíjeti. IV. Útočník ohrožuje naši čest. I zde smíme, ba povinni jsme brániti se; není však dovoleno usmrtiti útočníka, ani před činem a ještě méně po činu, jelikož jest dosti jiných prostředků po ruce, kterými pochroumaná čest napraviti se dá (nikoli však souboj!), v první řadě žaloba soudní. Na témže stanovisku stojí O. z. o. § 19. Nebudiž také přehlédnuto, že by nauka povolující zabíti nepřítele pro urážku na cti byla velmi nebezpečnou, jelikož pak by se vraždy úžasně množily. V. Pochopitelno jest, že v dřívějších stoletích náhledy spisovatelů, zda a kdy dovoleno jest zabíti útočníka, dosti se rozcházely a až za nepřípustné meze zabíhaly; Apoštolská stolice byla proto několikráte nucena zasáhnouti. Tak Alexander VII. r. 1665 zavrhl tyto věty: 17. Est licitum religioso vel clerico, calumniatorem gravia crimina de se vel de sua religione spargere minantem occidere, quando alius modus defendendi non suppetit: uti suppetere non videtur, si calumniator sit paratus vel ipsi religioso, vel ejus religioni publice et coram gravissimis viris praedicta impingere, nisi occidatur. 18. Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes ac etiam judicem, a quo iniqua certo imminet sententia, si alia via non potest innocens damnum evitare. 19. Non peccat maritus occidens propria auctoritate uxorem in adulterio deprehensam. Innocenc XI. r. 1679 zavrhl tyto věty: 30. Fas est viro honorato occidere invasorem, qui nititur calumniam inferre, si aliter haec ignominia vitari nequit: idem quoque dicendum, si quis impingat alapam vel fuste percutiat, et post impactam alapam vel ictum fustis fugiat. 31. Regulariter occidere possum furem pro conservatione unius aurei. 32. Non solum licitum est defendere defensione occisiva, quae actu possidemus, sed etiam, ad quae jus inchoatum habemus et quae nos possessuros speramus. 33. Licitum est tam haeredi quam legatario, contra injuste impedientem ne vel haereditas adeatur, vel legata solvantur, se taliter defendere; sicut et jus habenti in cathedram vel praebendam, contra earum possessionem injuste impedientem. — Literatura: S. Th. II. II. q. 64. a. 7. S. Alphonsus, Theol. mor. III, 380—392. Homo apost. VIII, 14—20. Všichni čelnější moralisté pod titulem: De occisione aggressoris. *Vřešt.*

Aghadoe (Agadboa, Agadamensis, Aghadanensis dioec.), někdejší biskupství v Irsku, zal. v XI. stol., nyní spojené s bisk. Kerry (v. t.). V *A.* jsou zříceniny starého opatství zal. 577.

Aghel (Ingila), někd. bisk. v prov. osrhoënské; *Gams* (Series, 437) uvádí dva bisk. z let 325 a 553.

ἁγιασμα v církv. řecké 1. svěcená voda, 2. přijímání svěceného chleba a svěcené vody, 3. tělo a krev Páně.

ἁγιασματα v církv. řec. vše, co slouží k posvěcení člověka mocí božskou. [*Goar*, 186.]

ἁγιασμος τοῦ ὕδατος v církv. řec. svěcení vody v den Epifanie. [*Nilles* Kal.² I, 57—59.]

Agiensis (Hagiensis) dioec., Canea, někd. bisk. na ostrově Krétě, suffr. arcib. krétského; *Gams* (Series 402) uvádí řadu biskupů z let 1310—1645; *Eubel* (Hierarchia cath. I, 76 a II, 93) doplňuje a opravuje řadu tu od r. 1300 do 1481.

Agier Petr Jan, právník franc., *n.* v Paříži 1748, stal se advokátem 1769, zúčastnil se hnutí revolučního, po pádu Robespierrově byl předsedou tribunálu revolučního. R. 1802 jmenován byl vicepresidentem appellačního soudu v Paříži, v kterémžto úřadě setrval do smrti (1823). Ve svých četných spisech právnických a theologických jeví se *A.* jakožto přívrženec nauk jansenistických a millenaristických; přímo i nepřímo útočí na papeže a biskupy, zvláště pak na jesuity. *Sp.* „Mariage dans ses rapports avec la religion et avec les lois nouvelles de la France" (2. sv., Paříž 1801); v tomto spise přisuzuje autoritě státní veškeru jurisdikci v oboru manželského práva, zavrhuje snesení sněmu tridentského, jehož oekumenicitu béře v pochybnost; „Justification de Fra Paolo Sarpi, ou Lettres d'un prêtre italien (Degola) à un magistrat français (Agier) sur le caractère et les sentiments de cet homme célèbre", překlad z ital. (t. 1811), jímž *A.* chtěl rehabilitovati Sarpiho, jehož autority v před. spisu se dovolává; „Vues sur le second avènement de Jésus-Christ ou Analyse de l'ouvrage de Lacunza, jésuite" (t. 1818), „Prophéties concernant Jésus-Christ et l'Église, éparses dans les Livres saints" (t. 1819); „Psaumes nouvellement traduits sur l'hébreu, et mis dans leur ordre naturel, avec des explications et des notes critiques, et aux quels on a joint les Cantiques évangéliques et ceux des Laudes, selon le Bréviaire de Paris, également avec des explications et des notes" (3 sv. t. 1809); žalmy rozdělil ve tři skupiny: 1. žalmy obsahující proroctví o Spasiteli, 2. žalmy obsahující proroctví o církvi, 3. žalmy morální; „Psalmi ad hebraicam veritatem translati et in ordinem naturalem digesti; accesserunt Cantica tum evangelica, tum reliqua, in Laudibus juxta Breviarium parisiense decantata" (t. 1819), „Les Prophètes nouvellement traduits de l'hébreu, avec des explications et des notes critiques" (9 sv. t. 1820—22), „Commentaires sur l'Apocalypse" (2 sv. t. 1823). Tato díla měla jakous cenu v době, kdy byla vydána; nyní však upadla v zasloužené zapomenutí. [Srvn. *Vacant* I, 575—576, *Vigouroux*, Dict. I, 271, *Hurter*, Nomencl. III² 739.]

Agilbert sv., ordinován ve Francii, biskup bez určitého sídla v Irsku, Wessexu a Northumbrii, zúčastnil se 664 synody ve Whitby, vrátil se do Francie, stal se bisk. pařížským, 668, *z.* kol. 680 (11. říj.). [Srvn. *Duchesne*, Fastes Épiscopaux II, 48.]

Agilej v. Agileus.

Agiles Raymund v. Raimund z Aguilers.

Agileus (Agilej) sv., mč. v Karthagině, MR. 15. říj.: „Carthagine s. Agilei Martyris, in cujus die natali s. Augustinus de eo ad populum tractatum habuit".

Agilolf (Agilulf) sv., OSB., ze vzneš. rodu, opat kl. Stablo a Malmedy, bisk. kolínský, podepsal pravověrné vyznání víry („Charta verae et orthodoxae professionis"), i byl za to 747 od pap. Zachariáše pochválen. Dle tradice jako vyslanec Karla Martella od jeho nepřátel usmrcen (750 n. 751). V Kolíně od dávných dob ctěn jako mučedník; sv. 9. čce (den přenesení jeho ostatků z Malmedy do Kolína). *Boll.* Acta Ss. Julius II, 714—721., *Steffens*, Der hl. Agilolfus (Kolín 1893), *Detzel*, Ikonogr. II, 42.

Agilus (franc. Ayeul) sv., žák sv. Kolumbana, mnich luxeuilský, působil jako missionář mezi Bajuvary, potom první opat rebalsský; *z.* 650. *Boll.* Acta Ss. Aug. VI, 569.

Agio (Agius), benediktin, opat vabresský, potom arcib. narbonský, *z.* 924; *sp.* „Historia fundationis abbatiae vabrensis" 860—906 (*Migne*, PL CXXXII, 781—786). *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 891.

ἁγιοπολιτικόν (τὸ στιχηρόν) slovem tímto označeny jsou v officiu řec. církve verše, jež složil Ondřej Krétský (v. t.), zvaný Jerusalemský (ἁγιοπολίτης).

Agios o Theos, začáteční slova invokace či doxologie nebo hymnu — kterýkoliv z těchto názvů

jest případný — mezi improperiemi při adoraci kříže (v. adoratio crucis) na Veliký pátek. Krátký tento hymnus zpívá se ode dvou sborů (chorus), střídavě řecky a latinsky: „*I. sb.*: Agios o Theos. *II. sb.*: Sanctus Deus. *I. sb.*: Agios ischyros. *II. sb.*: Sanctus fortis. *I. sb.*: Agios athanatos, eleison imas. *II. sb.*: Sanctus immortalis, miserere nobis". V té tedy podobě objevuje se při obřadech sv. týdnu v latinském missále řecký hymnus: „*Ἅγιος ὁ Θεός, ἅγιος ἰσχυρὸς, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς*", transskribovaný latinskými písmeny, a to dle obvyklé výslovnosti v oné době, kdy řecký text byl transskribován; tehdáž již aspiráty — jako tomu jest v moderní řečtině — byly neslyšné. — V liturgii řecké tento hymnus vyskytuje se velice často; zove se „*Trisagion*" (*Τρισάγιον*), v rus. církvi „*pěnie Trisvatago*" („Svjatyj Bože, Svjatyj krěpkij, Svjatyj bezsmertnyj, pomiluj nas"), rovněž tak v liturgii arménské a gallikánské. Hymnus tento jest beze vší pochyby prastarý, zajisté mnohem starší než jak tomu chce legenda o jeho vzniku zaznamenaná v řeckém menologiu. Jednou prý za panování cís. Theodosia, když byl patriarchou Proclus (434—446), podešena byla Ktple mocným otřesem země, zjevilo se dítko ve vzduchu, jež vyzvalo lid, by vzýval Boha slovy těmi. — Avšak z toho, že Otcové na koncilu chalcedonském (451) shromáždění mimo jiné i slova ta provolávali, jakož i z toho, že vyskytují se v prastarých liturgiích východních i v liturgii gallikánské, možno souditi, že snad vznikla již v době apoštolské. Že vyskytují se v ritu latinském, není s podivem, jelikož v něm podržena i řecká slova „Kyrie eleison . . ." a hebrejská „Amen", „Alleluia", „Hosanna", „Sabaoth". Vážností k starobylosti a vlivem jedné liturgie na druhou dostatečně vysvětluje se podržení řeckých slov uprostřed liturgie latinské. Že byl přidán hned překlad latinský, čehož při „Kyrie" není, vysvětluje se tím, že v liturgii západní vyskytovalo se „Trisagion" zřídka a tudíž nebyl význam jeho tak běžný, jako význam „Kyrie", jež přicházelo v mešním formuláři den jak den. Patriarcha antiochijský Petr Fullo (v. t.) 470—488, monofysita, připojil k trisagiu slova „jenž jsi za nás ukřižován byl". Jelikož trisagion bylo vždy vztahováno k nejsvětější Trojici, a nikoliv jen k druhé božské osobě, bylo nebezpečí mylného výkladu ve smyslu theopaschitů, kteří tvrdili, že božská přirozenost na kříži trpěla. Nástupce Petrův Calandion, aby pohoršení u mnohých z přídavku toho jakožto haeretického vzniklé napravil, vložil do trisagia před přídavek Petrův slova „Kriste Králi", tak že trisagion znělo: „Svatý Bože, svatý, silný, svatý, nesmrtelný, Kriste Králi, jenž jsi za nás ukřižován byl". Ale tato jeho oprava se neujala; jeden z jeho nástupců, haeretik Severus (517—18), podržel jen přídavek Petrův, tvrdě, že hymnus vztahuje se k Synu Božímu. Přídavek ten, a to v různých obměnách, udržel se v ritu Arménů; ale Arménům s církví katol. sjednoceným povolen nebyl.

Ἁγίων Πατέρων (*κυριακή*) v církvi východní: 1. *Κυριακὴ τῶν ἁγίων τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ θεοφόρων πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ*, Nedělja svjatych i bogonosnych otec iže v Nikei, památka prvního všeobec. sněmu, které koná se v neděli šestou po velikonoci. Cfr. *Nilles*, Kal.[2] II, 377. — 2. *Κυριακὴ τῶν ἁγίων πατέρων τῆς οἰκουμενικῆς ἑβδόμης συνόδου*, Nedělja svjatych otec sedmago vselenskago sobora, neděle sv. otců sedmého všeobecného sněmu [nicejského 787], neděle připadající na 11. říjen anebo nejblíže po něm následující. Srvn. *Nilles*, Kal.[2] II, 515.

Ἁγίων Πάντων (*κυριακή*), *Κυριακὴ τῶν ἁγίων πάντων*, Nedělja všech svjatych, v církv. neděle první po sv. Duchu, osmá po velikonocích, v církvi záp. svátek Nejsv. Trojice. Srvn. *Nilles*, Kal.[2] II, 424—430.

Agius, „Agius sacerdos" snad mnich corbejský, vyličil kol. 874 ušlechtilým slohem život sestry své Hathumody, abatyše gandersheimské („Vita Hathumodae") a opěval v krásném dialogu elegickém smrt její (vyd. v Mon. Germ. Script. IV, 165—189 a Počt. III, 369—888); do němčiny obé přel. Fr. Rückert, „Das Leben der Hadumod" (Stuttg. 1845).

Agliardi Antonin, *n.* 1832 v Cologno al Serio v diec. bergamské, stud. v Římě, působil 12 let v duchovní správě, povolán za minutanta Propagandy a jmenován spolu prof. morálky na „Collegium Urbanum", 1884 jmenován tit. arcib. caesarejským a poslán jakožto apošt. delegát do Vých. Indie, kdež mimo jiné získal sobě velikých zásluh při přetvoření dosavadních apoštolských vikariátů a prefektur v diecese 1886. R. 1887 vrátil se do Říma, načež stal se 1889 nunciem v Mnichově, 1893 ve Vídni; 1896 vyslán do Moskvy ke korunovaci cara Mikuláše II., 1896 povýšen na kardinála titulu sv. Nerea a Achillea; nyní jest kardinálem-biskupem albánským a vicekancléřem.

Aglibert (Aglibertus), mč. Mart. R. 24. čna.: „In territorio Parisiensi, in vico Christolio, passio sanctorum martyrum Agoardi et Agliberti, cum aliis innumeris promiscui sexus".

Aglio Domenico, řečený il Gobbo, ital. sochař, *n.* ve Vincence, žil ve Veroně, kdež v letech 1710—1718 nejvíce prací zhotovil, na př. krucifix z karrarského mramoru se dvěma postrannimi sochami v „oratorio di s. Maria della disciplina", sochu kardinála Norise, oltář v kostele „S. Stefano" a j. *Thieme*, Allg. Lexikon der bild. Künste I, 119.

Aglona, městečko východně od Dvinska na pravém břehu Dviny v gub. vitebské; jest tu kostel a klášter dominikánů založ. 1700 na utvrzenou ve víře okolního obyvatelstva lotyšského, pohanským obyčejům oddaného. Kostel, původně dřevěný, shořel 1768; dominikáni vystavěli nový prostranný kostel zděný. Na hl. oltáři milostný obraz „Matky Boží aglonské", k němuž putuje mnoho věřících.

Agnani 1. Jan z A. v. Anania. — 2. Jan Dominik, O. Pr., *n.* v Modeně 1681, prof. filosofie, morálky a dogmatiky, 1728 bibliothekář knihovny kard. Casanaty („bibliotheca Casanatensis") v Římě, *z.* 1746; *sp.* „Philosophia Neopalaea, d. Thoma Aquinate magistro ad christianismi et rationis normam novae et veteris scholae dogmata expendens. Lib. I." (Řím 1734). Dalších svazků však nevydal, poněvadž o prvním svazku vyšla pseudonymní ostrá kritika pod názvem: „Lettera del P. Venturelli al P. Maestro Agnani intorno al l. da questo publicato col titolo . . " Pisatelem této kritiky byl prý prof. Sapienzy v Římě P. Raviglia. *Hurter*, Nomencl. II[2] (1893), 1273. — 3 Juvenal de *A.* v. Ananiensis.

Agnanus v. Anianus.

agnati (adgnati) = svazem příbuzenství spojení. 1. V právu římském agnati značili všechny osoby pod otcovskou mocí společné hlavy rodiny stojící neb ty, které by vesměs pod otcovskou moc tu náležely, kdyby hlava rodiny žila (l. 195 § 2. Dig. de verb. sig. 50, 16). Agnace (agnatio n. cognatio civilis legitima) není tudíž totožná s pokrevenstvím, neboť k *a*-ům náležel i ten, kdo byl zplna adoptován (arrogatus l. 4. § 2. Dig. de grad. et affin.), anebo žena, která manželstvím (manus mariti) do rodiny se

dostala; naproti tomu však k nim nepatřil ten, kdo z moci otcovské zcela byl propuštěn (emancipatus). 2. V právu cirkevním *a.* jsou všichni pokrevenci v pokolení pobočném od téhož praotce po meči (po otci) pocházející. Cognati zovou se pokrevně příbuzní po přeslici (po vřeteně, po matce, ex stipite muliebri per lineam femininam descendentes). *A.* mají totéž rodové jméno (a erb), cognati nikoliv. Srvn. *Laurin* v „Archiv f. k. KR." XIX, 193 n. *Sdk.*

agnatio v. agnati.

Agneaux d', Karel Jan Bapt. OSB. z kongreg. sv. Maura, *n.* 1728, *z.* 1792, *sp.* „Lettre en forme de dissertation contre l'incrédulité" (1756), „Histoire de la ville de Bordeaux" (1771); později přiklonil se k názorům nevěreckým. *Hurter*, Nomencl. III², (1895) 259.

agnec (агнецъ = beránek), v ruské liturgii čtyřúhlá (vlastně krychlová) částice, kterou na počátku mešní liturgie (t. zv. proskomidii = „přinesení darů") kněz vyjímá z prvního ze pěti obětních chlebů neboli „prosfor" (v. t.), a které užívá pak při proměňování. Kněz vzav prvou prosforu, na níž vyznačen jest mimo jiné nápisy uprostřed kříž a písmena IC. XC. NI. KA (= *Ἰησοῦς Χριστὸς νικᾷ*), učiní na ní liturgickým kopím (v. t.) kříž a praví: „V vospomnnanie [= na památku] Gospoda i Boga i Spasa našeho Iisusa Christa", potom vyřezává z ní střední čtvercovou část neboli *a.*, při čemž pronáší slova proroka Isaiáše o Spasiteli jakožto beránku. (Viz na obr. 35. prosforu, na niž viděti čtvercovou střední část — agnec.) Srvn. *Sokolov*, „Učenie o bogosluženij pravoslavnoj cerkvi" (Petr. 1886), 63—64; *A. Petrovskij* v Prav. enc. I, 287—290.

Obr. 85. Agnec uprostřed prosfory.

Agneli Ludvík, dominikán pol., *sp.* „Theatrum mundi, sive decisiones praecipuarum difficultatum in theologia" (Zamoscii 1619).

Agnelli 1. Jos. S. J., *n.* 1621 v Neapoli, vstoupil do Tovaryšstva Ježíšova 1637, *z.* v Římě 1706, prof. morálky; byl rektorem různých kolejí. *Sp.* „Il catechismo morale" (prakt. pomůcka pro duch. správu; mnohokráte znovu vyd.). Srvn. *Sommervogel*, Bibliothèque de la Comp. de Jésus I, 65. — **2.** Guglielmo v. Agnolo.

Agnello (Agni) Tomáš, O. Praed., *n.* v Leontiu na Sicilii (odtud zván „de Lentino"), jeden z prvních členů nově zal. řádu dom.; sv. Tomáše Akv. přioděl rouchem řeholním; stal se 1255 bisk. betlemským a od papeže jako legát poslán do Syrie, 1267 bisk. v Cosenze (Cusentinus), 1272 patriarcha jerusalemský, *z.* 1277. *Sp.* „Vita s. Petri M. O. Praed." (Acta Ss. Apr. III, 686—719.) *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 434—435.

Agnellus 1. sv., opat v Neapoli. MR. 14. pros.: „Neapoli in Campania sancti Agnelli abbatis, gratia miraculorum illustris, qui obsessam urbem saepe visus est crucis vexillo ab hostibus liberare." — **2.** sv., *n.* ze vznešené rodiny 483, byl zprvu vojínem; po smrti manželky své vstoupil do stavu duchovního, 553 n. 556 arcib. ravennský, *z.* 566 n. 569, vynasnažoval se, aby za pomoci Narsovy kostely, jež se dostaly v držení Ariánů, vráceny byly katolikům. Zachoval se od něho list, jímž varuje jakéhos Armenia před haeresí ariánskou („Ad Armenium de ratione fidei"). (Srvn. *Migne* PL. LXVIII, 379—86. *Ughelli*, Italia sacra, II² 335 až 337. *Hurter*, Nomencl. I³, (1903), 521. — **3.** jinak i Ondřej zvaný, *n.* 805 v Ravenně, opat (snad jen kommend. n. titulární) kl. „S. Maria ad Blachernas" a potom sv. Bartoloměje v Ravenně; zdá se, že nebyl řeholníkem, nýbrž knězem světským (sám se nazývá „hujus Ravennatis ecclesiae presbyter"); *z.* kol. 846; *sp.* mezi 835—846 životopisy arcibiskupů ravennských počínaje sv. Apollinářem až do 845 („Liber pontificalis ecclesiae Ravennatis"). Knihu tu složil po způsobu římského „Lib. pontif.", ale při tom popisuje také budovy a díla umělecká a užívá i obrazů, nápisů a jiných památek jakožto hist. pramenů; mnoho čerpá z tradice a podává zprávy dětinské a pravděnepodobné; mezery doplňuje z domyslu, mate osoby, děje i data. Také není nestranným, neboť vzhledem k poměru Ravenny k Římu pojímá Ravennu za autokefální. Jest tudíž jeho dílo pramenem důležitým a zajímavým, ale nespolehlivým. Psáno jest pokleslou latinou. Zachovalo se v jediném, a to chybném opise, oplývajícím rušivými mezerami a depravacemi zavíněnými kopistou. Spis *A*-ův vyd. nejprve *Ben. Bacchini* „Agnelli, qui et Andreas, abbatis S. Mariae ad Blachernas et S. Bartholomaei Ravennae, Liber pontificalis seu Vitae pontificum Ravennatum" (Modena 1708), potom Muratori v „Scriptores rerum italicarum" sv. II. č. I. (Milán 1723); jeho vydání otiskl *Migne* PL. CVI, 429—842; *Holder-Egger* v Mon. germ. Script. rerum langob. 265 až 391. Srvn. *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 747—748. — **3.** z Pisy, blahosl., františkán, *n.* v Pise kol. 1195 ze šlecht. rodiny Agnelliův. Byl přijat do řádu františkánského samým sv. Františkem za jeho pobytu v Pise, byl od něho poslán do Paříže, kdež zřídil konvent, jehož stal se kustodem. Vrátiv se do Italie byl od sv. Františka poslán do Anglie, aby tam zaštípil řád františkánský. *A.* přibyl 1224 do Anglie s devíti bratry, i založil tu františkánskou provincii. Působil velice blahodárně; *z.* v Oxfordě 1236 7. květ. Uctívání jeho schválil papež Lev XIII. 1882. Srvn. *Analecta Franciscana* (Quaracchi, 1885) 217—256, *Cuthbert* „The Friars and How They Came to England" (Lond. 1903); *Leo*, „Lives of The Saints and Blessed of The Three Orders of St. Francis" (Taunton, 1887), IV, 305.

Agnes v. Anežka.

Agnesi Marie Gaëtana, učená Italka, *n.* 1718 v Miláně, *z.* t. 1799. Otec její byl professorem mathematiky v Bologni. Již jako dívka 9letá ovládala řeč latinskou, v 11. roce i řeckou. Později mluvila franc., špaň. i něm. a studovala hebrejštinu i jiné řeči orientální. Také ve filosofii a mathematice osvojila si veliké vědomosti. R. 1750 bylo jí papežem Benediktem IV. dovoleno, aby místo nemocného otce svého směla přednášeti mathematiku na université bolognské. Po smrti svého otce 1752 *A.* vstoupila do řádu annunziatek („modrých sester"). *Sp.* „Oratio, qua ostenditur artium liberalium studia femineo sexu neutiquam abhorrere" (Milán 1727), „Propositiones philosophicae" (t. 1738), „Instituzioni analitiche" (2 sv., t. 1745). Srvn. *Anzoletti*, Maria Gaetana Agnesi" (Milán 1900).

Agnetenberg (Hora sv. Anežky), jméno dvou býv. klášterů: 1. kl. bratří společného života windsheimské kongregace u Zwolle v Hollandsku (Agnietenberg); klášter tento proslul tím, že v něm žil Tomáš Kempenský; 2. kl. augustiniánek u Dülmenu ve Vestfálsku; v něm žila Kateřina Emmerichová.

agnetistky v. sv. Anežky sestry.

Agni v. Agnello.

agniferus = sv. Jan Křtitel.

agnile nazýváno bylo místo, kde neofyté čekali před křtem svatým, a to vzhledem ke slovům liturgie pasch. k nim se vztahujícím „Isti sunt agni novelli". Srvn. *Cabrol-Leclercq*, Monumenta ecclesiae liturgica V, 218.

agnoëti (*ἀγνοῆται, ἀγνοίται*), tak zovou se všichni, kteří připisovali Kristu nevědomost (*ἄγνοια*) některých poznatků, na př. dne posledního soudu a věcí, na něž se tázal. Tak tvrdili v důsledcích svých názorů christologických Ariané, Apollinaristé, Nestoriané, přívrženci monofysitské sekty založené alexandrijským jáhnem Themistiem (v. t.).

Agnoletti Liborius a s. Ioanne Baptista, *n.* ve Florenci 1682, vstoupil do řádu piaristského 1706, přednášel několik let rhetoriku, potom morálku a proslul jako výb. kazatel; *z.* v Castilione 1755. Po jeho smrti vydána jeho kázání: „Orazioni sacre e pangyriche composte e recitate da Padre Liberio Agnoletti di San Gian Babtista" (Florenc 1756). Srvn. *Horányi*, Scriptores piarum scholarum I, 2—3.

Agnoletto Angelus, *n.* 1745 v Noventě u Padovy, prof. církv. dějepisu a dogm. v semináři padovském, *z.* 1831. *Sp.* „De augustissimo Trinitatis mysterio" (Padova 1787), „De miraculis" (t. 1792), „De ss. martyribus" (t. 1803), „De divinis prophetarum oraculis; de ineptis etnicorum oraculis, de arte magica" (t. 1812). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 814—815.

Agnolo d' 1. Baccio Baglioni, vynikající architekt a řezbář, *n.* 1462 ve Florenci, *z.* t. 1543, zprvu pouhý tesař, řezbář a intarsista, vzdělal se stykem s vynikajícími umělci v znamenitého architekta. Od r. 1506 řídil — časem s jinými společně — stavbu florenckého dómu. Jest jedním z hlavních representantů pokročilé renaissance ve Florenci. Více však vynikl ve stavitelství profánním nežli chrámovém. — Společně s Ant. de Sangallo provedl 1514—15 v dómě florenckém pouze na jedné straně tombouru gallerii, kterouž již Michelangelo nepříznivě posoudil; kostel S. Giuseppe ve via dei Malcontenti, jakož i zvonice u kostelů S. Spirito (viz obr. 36.) a S. Miniato al monte nejsou díla vynikající. — Z jeho řezbářských a intarsiových prací nejdůležitější jsou chórové lavice v S. Maria Novella ve Florenci, provedené v letech 1491 až 1496, na nichž jsou výborné renaissanční ornamenty a arabesky z různobarevných dřev. Srvn. *W. Limburger* v Allg. Lex. d. bild. Künste 356 až 358, *Jac. Burckhardt*, Der Cicerone (1898) II, 473 až 475. — 2. (Agnelli) Giglelmo, fra, sochař a architekt, *n.* v Pise asi 1238, bratr-laik řádu dominik. od 1257, *z.* t. asi 1313, žák a pomocník Niccola Pisana (v. t.). Vynikl zvláště jakožto plastik. Pracoval spolu se svým mistrem na velikolepém náhrobku sv. Dominika v Bologni; hlavním jeho dílem jest kazatelna v kostele S. Giovanni Fuorcivitas v Pistoji. Srvn. Dr. *P. Alb. Kuhn*, Geschichte der Plastik II, 490.

Obr. 86. Agnolo: Zvonice kostela S. Spirito ve Florenci.

agnosticismus z řec. α priv. a *γνωστος* poznatelný (*γι-γνώσκω* poznati), tedy *ἀ-γνωστὸς* = nepoznatelný, opak lat. „agnoscere". **1.** ve filosofii protimetafysický směr positivismu a darwinsko-spencerského evolutionismu v Anglii (Huxley, od něhož název *a.* 1869, J. Tindal). Učí, že podstata věcí a dějstva jest nám nepoznatelna, any základní pojmy, jako duch, hmota, nutnost zákona přírodního a pod. nejsou než obvyklá jména, symboly prázdných výplodů našeho myšlení. *A.* zavrhuje proto spiritualismus i materialismus, ale kloní se více k tomuto, ač podle Huxleye boj mezi mechanismem a anthropomorfismem v posledním útočišti tohoto, v člověku, zůstane vždy nerozhodnut. *A.* jest jednostranný, jako skepticismus vůbec. — Ve zmírněném významu zove se *a.* jakási vědecká zdrželivost v úsudku o základních záhadách přírodovědy, filosofie, ba i theologie, jako jsou na př. původ věcí, příčinnost, pojem Boha atd. [*Vch.*] — *A.* jest poznatkoslovnou (ideologickou) theorií, dle níž duch lidský vědecky nepoznává nic jiného, než co smyslům je přístupno jakožto fakt empirie (zkušebný) s podmínkami, které jej předcházejí, doprovázejí a po něm následují; ale podstaty, bytnosti (essentiam) věcí, jejich kausální (příčinnou) souvislosti dle příčin účinných (c. efficientes) a účelných (c. finales) — nepoznává. Tato filosofie jest pouhá phaenomenologie, smyslové poznávání jevů bez podstaty, která zůstává nepoznatelnou. — Zákony přírodní prý nejsou všeobecné pravdy, nýbrž toliko „všeobecné fakty", které z fakt jednotlivých, sobě podobných a pravidelně se opakujících, abstrahujeme. Tyto fakty tvoří „positivní" a jediný předmět vědy. Proto shoduje se theorie *a.*-u s „filosofií positivní" („positivismem" v. t.), jejímž zakladatelem jest Aug. Comte („Cours de philosophie positive" 1830—42). Zakořeněn jest tento positivismus v empirismu, jehož výstřednost vyjádřil Bacon (1561—1626) větou: „Post physicam inventam metaphysica nulla erit", t. j. veškery otázky duševních věd, které od Aristotela až podnes obsahovala metafysika, tedy nejen otázky o Bohu (theologia nat.), o duši lidské (psychologia rationalis), nýbrž důsledně i veškeré pojmy a všeobecné zásady, plynoucí z pojmu bytí (ens), jak je ontologie a kosmologie vykládá, jmenovitě i princip dostatečného důvodu a kausality (Hume), nejsou předmětem vědy („metaphysica nulla erit"). Poznáváme smyslem pravidelný sled jednoho jevu („effectus") po druhém („causa") jakožto fakt; tedy unum post alterum, nikoliv unum propter alterum; tento vnitřný nexus činnosti a účinu jest — nepoznatelný. Sám Darwin (On the origin of species) navrhoval přírodozpytcům, kteří se k atheismu hlásili, vhodnější výraz jejich poměru k otázce o Bohu: „Agnostics". — Tento *a.*, z positivismu odvozený a důsledně provedený, jest zřejmým úpadkem veškeré vědy, která spočívá na všeobecných a nutných zásadách (ideae universales et principia necessaria), jelikož Comte prohlásil: jediná absolutní zásada jest, že nic absolutního není (Catéch. posit.), a J. St. Mill důsledně dovozoval, že nevíme, zdaliž vždy a všude je nutno mysliti $2 \times 2 = 4$, to že je nepoznatelno, jelikož úsudek $2 \times 2 = 4$ toliko stálým zvykem zkušenosti povstal, absolutní nutnost však zkušenosti se vymyká. Převrácením pojmu a objektivní hodnoty principu kausality podřal *a.* tepnu veškerých

věd přírodních, na zákon kausální kontinuity ve vesmíru tolik si zakládajících. Tak i „physica nulla erit". — Této naprosté skepsi francouzského atheismu a anglického *a*-u v Německu původně se opřel Kant správným upozorněním, že lidský duch ve svém poznávání není jen na zkušenost jednotlivých fakt obmezen, na př. v tomto trojúhelníku se rovná de facto součet všech uhlů 2 R — nýbrž poznává, že v každém trojúhelníku suma úhlů 2 R se rovnati musí. — Avšak ve svém ideologickém pokuse, vyložiti genesi (vznik) těchto soudů všeobecně a nutně platných „kritikou čistého rozumu", Kant skepsi empirismu nepřemohl, nýbrž prohlásil nepoznatelnost podstaty (*νοούμενον*, des „Dinges an sich") jevů smyslových (*φαινόμενον*) jakožto aprioristický zákon lidského poznávání a myšlení. Tím vtiskl Kant „moderní" vědě ráz výlučného subjektivismu, který celý svět mimo *τὸ* ego si sám sestrojuje a své subjektivní o něm představy objektivuje a mimo sebe promítá. (Viz h. Kant.) Pročež F. A. Lange (Gesch. d. Materialismus) Kantovi připisuje hlavní zásluhu, že a) jsoucnost nadsmyslné bytosti mimo nás (Boha) a nadsmyslné bytosti v nás (duše) vědecky nepoznatelnou býti dokázal, a b) že protestantismem (Lutherem) degradovanou objektivnost (pravdy zjevené) stupňovaným subjektivismem (i v oboru pravdy přirozené) nahradil. Toť signatura moderní vědy a doby přítomné — subjektivismus stupňovaný až k „solipsismu" Fichtovu. — 2. Na tomto základě „positivní filosofie" spočívá agnosticismus náboženský. Jelikož nadsmyslná bytost Boha a duše lidské nejsou předmětem empirie, nemohou být předmětem vědy. Důkazy o jsoucnosti božské, které před prohlášením svého dogmatu v „kritice čistého rozumu" sám Kant vědecky uplatňoval (na př. „Demonstration d. Daseins Gottes" 1763), považoval později za „dialektické opovážlivosti" („dialektische Anmassungen"), odkázav tyto otázky do oboru „praktického rozumu", jelikož jsou theoreticko-vědecky nedokázatelny a tudíž nepoznatelny. (Viz h. Bůh.) — Náboženství jest předmětem vědy toliko jakožto historický fakt všelidského zvyku, různými formami vnějšího jednání a vnitřního smýšlení ukájeti jistě city a snahy přirozenosti lidské, právě tak vzniklé a oprávněné, jako pocit hladu, žízně atd. Pročež veškeré badání o náboženství jest toliko historicko-kritické zkoumání o vývoji různých těchto zvyků, směřujících k tomu, by „vyhověno bylo náboženskému cítění". Aug. Comte postavil na místo metafysické theologie empirickou sociologii; Boha nahradil člověkem v „náboženství humanity". V Anglii zavedl totéž J. St. Mill, ale zůstal systemu důslednějším, drže se místo atheismu Comteova *a*-u, dle něhož nevíme, je-li Bůh čili nikoliv, což prý jest vzhledem k prakticko-humanitnímu směru empirického náboženství lhostejno. H. Spencer (A system of philosophy, něm. překlad Dr. Vetter, Stuttgart 1875) pokročil na cestě Comtem upravené k posledním konsekvencím. Za společné jádro veškerých pokusů, náboženskému cítu lidstva učiniti zadost, prohlašuje otázku: „Odkud a k čemu tento svět?". Hlavní historické formy náboženství, theismus, atheismus a pantheismus, neuspokojují, dávajíce k oněm otázkám odpovědi plné vnitřních odporů. Důkazy tohoto Spencerova tvrzení dokazují nedostatečnost „velikého filosofa", nikoli však všelidského rozumu, dáti vědecky jistou odpověď, jak ji k oněm otázkám podala odvěká věda, „philosophia perennis". Spencer uvázl opět u *πρῶτον ψεῦδος* moderní vědy, t. j. u aprioristického předpokladu, že jest člověku vědecká cesta k prvopříčině zatarasena; Bůh, jakožto bytost nadsmyslná, jest — nepoznatelný. Tímto *a*-em luští Spencer „problem všech problemů": „Jak možno skutečnému citu náboženskému učiniti zadost?" odpovídaje: „Bytostí všudypřítomnou, poznání vědeckému nepřístupnou — Nepoznatelným (Unknowable)". Vymezením dvou oborů (first principles): „poznatelna", jak daleko sahají hranice smyslového poznávání, a „nepoznatelna" čili všeho, co tyto hranice přesahuje, domníval se Spencer, že uznána jest nejen oprávněnost, ba nutnost náboženství jakožto empiricky zjištěného všelidského citu, nýbrž že dosažen i smír mezi náboženstvím a vědou; mají obory přesně ohraničené: věda obor empirie a náboženství obor — „nepoznatelna". Jest to obor fantasie, subjektivních představ náboženských, poesie a umění. Každý jednotlivec a každý národ si utváří dle stupně svého vzdělání náboženskou formu svou. Tato funkce tvůrčí fantasie se nazývá „víra". Po stránce objektivní pravdy jsou veškery tyto formy stejně pravdivé a stejně bludné. Osobuje-li si náboženská víra pravdu a vědeckou cenu, překročuje hranice svého „neznáma" a „nepoznatelna" a má býti vědou tam odkázána. — 3. Tato filosofie *a*-u rozkladné skepse, která v protestantské theologii XIX. století nahradila Luthera Kantem, měla být hlasateli „modernismu" zanesena i do lůna církve a víry křesťansko-katolické. Zde však proudy moderního rozkladu byly odraženy, jelikož v církvi katolické s vírou zůstává v družném spojení filosoficko-theologická věda pod záštitou společenské autority náboženské neporušena. (Viz h. Encycl. „Pascendi".) Tato autorita chrání nejen svěřené jí „depositum fidei", nýbrž i podklad objektivní pravdy přirozené, pro celou rodinu lidskou nezbytné, kterou skeptický subjektivismus lehkomyslně utrácí. Neboť filosofie *a*-u a kriticismu, na níž tak zv. „modernismus" (v. t.) své „reformy katolicismu" zakládá, podvrací nejen „základní pojmy náboženské" o Bohu a lidské duši, nýbrž i „základní pojmy vědecké" o bytnosti, příčině, prostoru, času, hmotě, síle atd. Pojmy obojího druhu jsou dle Spencera toliko „symboly" skutečnosti, ale nikoliv poznatky její objektivnosti. „Jediný výtěžek veškeré spekulace vědecké i náboženské" — vykládá dále Spencer (Grundl. d. Philos.) — „jest tento negativní resultát: „realita za jevy skrytá je neznáma a neznámou zůstane". K tomuto závěru prý se přiznává „každý vážnější myslitel". *A.* vylučuje Boha z oboru poznatelnosti a historického dění vůbec. Proto jest pojem víry, jakožto „firmus assensus mentis auctoritati Dei loquentis" nemožný a tím kořen („fundamentum et radix") veškerého života křesťanského podťat. Veškery články víry symbolu apoštolského, veškery definice oekumenických sněmů jakož i texty Písma sv. o Bohu trojjediném, o Kristu Bohu-člověku, o svátostech, zkrátka veškera dogmata jsou toliko „symboly skutečnosti", nikoliv výrazy poznané objektivnosti. Pročež mají býti prý dle pokroku soudobé filosofie přizpůsobovány. Tak dospívá „modernismus" k téže theorii o náboženství, kterou *a.* Spencerův a kriticismus Kantův ničí nejen víru a vědu, ale i nejpůvodnější a nejpevnější přesvědčení veškerého lidstva o své schopnosti rozumu, poznávati objektivní pravdu a objektivní reálnost světa kolem nás. V této okolnosti má i zdravý lidský rozum, byť vědecky nevyškolený, jisté a snadno poznatelné kriterium, že *a.* pravdou není, nýbrž že jest abnormálním stavem, chorobou ducha lidského, byť v jistých kruzích dosti rozšířenou. — Zajímavým pro českou veřejnost toho dokladem jest prof. Dr. F. Krejčího dílo „O filosofii přítomnosti", v Praze 1904. [Srvn. *Lucas*, Agnosticism and Religion (Baltimore 1895), *Porter*, Agnosticism (Lond. 1872), *Ward*,

Naturalism and Agnosticism, *F. Balfour*, The Higher Agnosticism (Lond. 1907); Dr. *K. Stateční*, Spencerovo „Nepoznatelné" v ČKD 1904 a 1905 (též samostatně); *Tichomirov* Ob agnosticizmě Spencera (Charkov 1894); *Klimke*, Agnostycyzm v Przegl. powsz. 1908; Dr. *J. Kratochvíl*, Pojem agnosticismu v „Dnešní otázky filosofické" 83—101.] *Kdč.*

Agnus Dei 1. symbolické jméno Kristovo. Beránkem Božím nazval Pána Ježíše sv. Jan Křtitel, kterýmžto názvem velmi krásně obrazně dosvědčil jeho důstojnost a povolání. (Jan 1[29].) Symbolika tohoto názvu vztahuje se k oběti Krista Pána, především pokud jest obětí smírnou. Beránek vyvolen byl za symbol Kristův, poněvadž vyniká nad jiná zvířata čistotností, nevinností, trpělivostí, mírností a poslušností. (Dion. Carthus. In Apoc. c. 5. v. 6.) Nazývá se Beránkem „Božím", poněvadž obět, kterou Kristus Pán přinesl, úmyslům Božím úplně vyhovovala a od něho samého připravena byla, neboť Kristus Pán byl od Boha k tomu vyvolen, aby uklidil nepřátelství mezi nebem a zemí, aby usmířil svět s Bohem. Od té doby, co sv. Jan Kř. veřejně svědectví vydal, že Kristus Pán jest Beránek ve St. Zákoně předpověděný a beránkem velikonočním předobrazený (1. Kor. 5[7]), závodí šlechetně jak spisovatelé Písem sv., tak i spisovatelé církevní, aby velebili Krista a vzývali ho jakožto Beránka Božího. Proto i v liturgii při mši sv. při Gloria a před sv. přijímáním, v litaniích a j. po všechna staletí zaznívá ustavičně vroucné volání k Beránku Božímu, jenž smrtí svou hříchy z člověčenstva odňal, nás od viny očistil, za naše viny Bohu zadost učinil. — 2. Část obřadu mešního. Dle římského I. Ordo recitovalo se při lámání chleba *A. D.* a o papežovi Sergiovi (687 až 700) se praví: „Tento nařídil, aby za lámání těla Páně ‚Beránku Boží, kterýž snímáš hříchy světa, smiluj se nad námi' od duchovenstva a lidu se zpívalo." („Hic statuit, ut tempore confractionis dominici corporis ‚Agnus Dei qui tollis peccata mundi miserere nobis' a clero et a populo decantaretur". Liber Pont. c. 14.) Zdá se, že již před Sergiem *A. D.* dle zbožného obyčeje při mši sv. se recitovalo a že, jak tomu obyčejně bývá, i v tomto případě papež pouze zjednal obyčeji platnost zákona. Dle Probsta přejato bylo Agnus Dei i s lámáním chleba z liturgie řecké. Až do XI. století nebylo předepsáno, kolikrát se má *A. D.* zpívati, a teprv od té doby stal se právoplatným obyčej, zpívati *A. D.* třikráte. (Cfr. Hugo a S. Victore, Honorius Augustod., Beleth a j.) Původně, a jak se to doposud v basilice lateránské v Římě zachovává, zněla prosba vždy: „miserere nobis"; teprve od XI. století zní třetí prosba: „dona nobis pacem". Podnět k této změně zavdaly buď nepokoje válečné, buď snaha přivésti *A. D.* v užší vztah s políbením míru, jež se při této prosbě zároveň udělovalo. I při záduších mších říká se třikrát *A. D.*, ale končí se prosbou za zemřelé (dona eis requiem — requiem sempiternam). Na Bílou sobotu neříká se *A. D.* bezpochyby proto, že bezprostředně přede mší sv. předchází litanie ke všem svatým, v níž se *A. D.* již třikrát říká. Dle Duranda vynechává se *A. D.* na tento den na znamení, že učedníci Páně, dokud Kristus Pán ležel v hrobě, kolísali ve víře v božství Kristovo (Agnus Dei) a jeho vykupitelské dílo („qui tollis peccata mundi"). Církev sv. velmi případně *A. D.* před sv. přijímáním umístila, neboť velmi dobře se hodí, abychom u vědomí vlastní nehodnosti v okamžiku, kdy přistoupiti máme k hodům Beránkovým (ad regias Agni dapes), vyznali svou hříšnost a prosili, aby Spasitel, jenž tuto před námi jako „zabitý obětní beránek" na oltáři odpočívá, nás hříchu zbavil, milosrdenství nám prokázal a pravého pokoje a štěstí udělil. S obsahem prosby „Agnus Dei..." shodují se i obřady církví zavedené. Kněz sklání hlavu a třikrát bije se v prsa na znamení vroucí prosby, jež vychází ze srdce kajícího a zkroušeného. Vůbec možno říci, že modlitba *A. D.* obsahuje sice málo slov, ale mnoho smyslu. [Srvn. *Kupka*, O mši sv. 559 a násl., *Cabrol*, Dict. d'arch. chrét. I, 1, 966—969.] — 3. na konci litanií: „*A. D.*, qui tollis peccata mundi: parce nobis Domine. *A. D.*, qui tollis peccata mundi: exaudi nos Domine. *A. D.*, qui tollis peccata mundi: miserere nobis." „Beránku Boží, kterýž snímáš hříchy světa, odpusť nám, Pane. B. B., kterýž snímáš hříchy světa, uslyš nás, Pane. B. B., kterýž snímáš hříchy světa, smiluj se nad námi." — 4. svátostina. V Římě bývalo zvykem vyraziti na voskové tabulky, které měly podobu pamětních mincí nebo medailí a které se zhotovovaly ze zbytků velikonoční svíce, rozmělněných svěceným olejem, obraz beránka; vzhledem k tomu obrazu nazvány byly tyto medaile *A. D.* (Beránek Boží). Někteří nosívali „Beránky" tyto na krku, jiní ukládali je do vzácných rouch, schránek nebo monstrancí, ale všichni chovali je u veliké úctě. V pozdějších dobách vyrážely se na tyto voskové medaille i jiné náboženské obrazy, ale jméno Beránek jim zůstalo. Někteří badatelé kladli původ *A. D.* do IV.. stol.; ale bezpečné zprávy o něm jsou teprve ze stol. IX. „Ordo romanus" z té doby výslovně o něm se zmiňuje. Nejstarší známé *A. D.* zachovaly se z doby pap. Jana XXII. a Řehoře XI. (viz na obr. 37. *A. D.*

Obr. 37. „Agnus Dei" papeže Řehoře XI. z r. 1370.

z r. 1370). Významem svým souvisí *A. D.* co nejúžeji s dobou velikonoční a křtem. Neboť zhotovuje se ze zbytků velikonoční svíce předešlého roku (svíce z kaple sixtinské a basilik i jiných kostelů římských), která naznačuje vzkříšeného Krista; vosk pak se ponořuje do svěcené vody, smíšené s křižmem a balsámem, což připomíná slavný křest Páně v řece Jordáně (obřad ten se tudíž nazývá i „křtem Beránka"). Ve středověku zhotovovali Beránky podjáhni a akolyté paláce papežského, nyní to činí cisterciáci v klášteře sv. Bernarda v Římě. Zprvu svěceny bývaly v basilice lateránské v den Bílé soboty arcijáhnem a rozdávány bývaly v oktávu velikonočním věřícím po přijímání; později (od stol. XII.) je papežové sami věřícím rozdávali a 1470 svěcení jich sobě vyhradili. Když někteří počali „Beránků" zneužívati, anebo je nepřiměřeně ozdobovati, papežové pod trestem zakázali všeliké zneužívání „Beránků", jmenovitě prodej a napodobování, omalovávání, pozlacování a p. „Beránky" světí slavně papež v prvním roce svého pontifikátu a pak každého následujícího sedmého roku; mimo to však privátně světívá je, když zásoba jich jest vyčerpána, v kterýkoliv vhodný den. Velikost *A. D.* jest různá: 3—20 *cm.*; rovněž i tvar a obrazy na nich jsou rozmanité. V posledních třech stoletích bývají *A. D.* oválové z bílého vosku; na jedné straně jest vytlačen beránek sedící na apokalyptické knize sedmi pečetmi uzavřené, kolem hlavy mající křížovou svatozář a držící korouhev zmrtvýchvstání. Na druhé straně vytlačen jest obraz jednoho nebo

více svatých. Na obrubě bývají slova „Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi", dole pak bývá jméno papeže, jenž je byl posvětil, a rok pontifikátu, v němž svěcení vykonáno. Na obrubě obrazu svatých jsou rovněž příslušné nápisy latinské (viz obr. 38). Při zhotování některých *A. D.* jest zvykem přimíšovati prach kostí neznámých mučedníků

Obr. 38. „Agnus Dei" papeže Alexandra VII. z r. 1662.

nalezených v katakombách, čímž takovéto *A. D.* nabývají zároveň rázu relikvií, i nalézáme je zhusta v relikviářích zvláště století XVII. a XVIII. [Srvn. *E. Mangenot*, Dictionnaire de théol. cath. I, 605 až 613; *W. Henry* v Dict. d'arch. chrét. I 1, 969—971, *Beringer*, Die Ablässe[13] (1906), 434—435.] *Kpka.-P.*

agnusek, agnústek. Podobně jako v Římě ode dávných století v oblibu vešly medaile označené Beránkem Božím (v. čl. předcházející), tak i po širém světě křesťanském častěji raženy byly běžné peníze i medaile s rytinkami Beránka velik. Na př. Přemysl Otakar II. vybíjel na vídeňských fenikách Beránka velik.; v uměl.-průmysl. muzeu pražském mezi námětky a plaketami olověnými z ranní doby renaissanční či spíše ještě ze sklonku gotiky spatřiti lze malou medaili olověnou s ouškem a s vypuklinkou Beránka velik. vzad se ohlížejícího a s korouhvičkou. Mezi biblickými jáchymovskými medailemi ze XVI. stol. přichází několik medailí s Beránkem velikon., jakož i mezi graveurskými medailemi z XVIII. stol. Sem do jisté míry spadají i zlaté klipy (hranáče) norimberské s obrázkem Beránka, najmě z r. 1700 (Lämmleindukaten), a francouzské zlaté „agnely" s beránkem. Takovým penízkům a medailím příslušel by vlastně název *a.* Leč od dob dřívějších zvláště na Moravě a uher. Slovensku se říká *a.* medailím jakýmkoli, jež zavěšují se k růženců m nebo na hrdle se nosí. Slováci dokonce i křížkům u růžence říkají *a.* V Čechách spíše užívá se názvu: „svátostky" nežli *a.* Viz medaile náboženské. *Pchka.*

Agoardus, mč. MR. 24. čna., v. Aglibertus.

Agobard (Agobaud, Agobo), arcib. lyonský, vynikající spisovatel doby karolinské, *n.* nepochybně ve Španělsku kolem 769 n. 779, dostal se v mládí 782 do Lyonu, 808 stal se koadjutorem arcib. lyonského, 814 (816) arcibiskupem, zúčastnil se činně tehdejších příběhů politických, stál na straně synů Ludvíka Pobožného proti otci, začež dvě léta byl ve vyhnanství v Italii; smířiv se s Ludvíkem vrátil se do Lyonu; *z.* 840. Psal proti adoptianismu („Adversus dogma Felicis ep. Urgellensis"), proti opatu Fredegisovi, jenž mu některá mylná učení připisoval („Contra objectiones Fredegisi"). Ve spise (vlastně listu) „De psalmodia divina" tvrdí *A.* (ovšem mylně), že by v officiu nemělo býti nic, co není čerpáno z Písma sv. Spisek tento jest jaksi úvodem k jinému jeho spisu: „De correctione antiphonarii"; v něm myšlenku v předešlém spisku vyslovenou applikuje na antifonář v Lyoně tehdáž užívaný a kritisuje jej, uváděje hojně citáty, čímž spis jeho stává se důležitým pro studium liturgie oné doby. Mimo to *sp.* „De privilegio et jure sacerdotii", „De dispensatione ecclesiasticarum rerum", „De modo regiminis ecclesiastici", „De fidei veritate et totius boni institutione" a j. Psal také proti pověrám lidu („Contra insulsam vulgi opinionem de grandine et tonitruis", „Contra eorum superstitionem, qui picturis at imaginibus sanctorum adorationis obsequium deferendum putant"), proti souboji („Adversus legem Gundobaldi et impia certamina"), proti židům („De insolentia Judaeorum", „De judaicis superstitionibus", „De cavendo convictu et societate judaeorum", „De baptismo judaeorum mancipiorum"). *A.* jest především publicistou, a to vášnivým, zvl. v politických svých spisech, v nichž ujímá se synů Ludvíka Pobožného proti otci („Flebilis epistola", „Liber apologeticus"). *A.* byl v Lyoně nějaký čas ctěn jako světec (Acta ss. Junius I, 748, 1695), ale úcta jeho nebyla církví schválena. Spisy *A*-y vydány v *Migne* P. L. IV., *Monum. Germ. Scriptores* XV, 274 násl. [Srvn. *Bluegel*, De Agobardi vita et scriptis dissertatio (Halle 1865), *Chevellard*, S. Agobard, sa vie et ses écrits (Lyon 1869), *Leist*, Ueber die theol. Schriften des Bischof Agobard von Lyon (Stendal 1867), *F. Wiegand*, Agobard von Lyon und die Judenfrage (1901), *Hurter*, Nomencl. I[3] (1903), 712 až 716.

agonie (zápas) Páně, agonia Domini, v širším smyslu slova znamená onen zármutek a úzkost smrtelnou, kteréž Pán Ježíš vytrpěl v noci před svou smrtí v zahradě Getsemanské (Mat. 26[30.46]; Mark. 14[32-42]; Luk. 22[40.46]). Bolestivé ty city dostoupily hned na počátku výše takové, že byly s to, aby způsobily smrt. Pravil Pán Ježíš sám: Smutná jest duše má až k smrti. Příčinou utrpení toho byla živá představa nastávajícího utrpení a smrti. Pán Ježíš věděl sice hned od prvého okamžiku pozemského života svého, co naň čeká; sám to též několikrát předpověděl; přece však při pomyšlení na utrpení to nebyl nikdy pojat zármutkem smrtelným, až teprve nyní, a to zcela přirozeně, neboť vzdálené nebezpečenství a utrpení neleká nikdy tak, jako nebezpečenství a utrpení blízké. Byly však ještě jiné příčiny onoho zármutku a té úzkosti. Také proto se zarmoutil, že viděl nevděk židovský a předvídal nešťastný osud židů, jakož i proto, že viděl, že ho Jidáš zradí a Petr zapře. Hlavní však příčinou zármutku a úzkosti jeho byly hříchy lidstva, jež on všecky vzal na sebe, a zvláště to vědomí, že pro některé lidi bude trpěti nadarmo, ježto v něho neuvěří, ho neuposlechnou a proto zavrženi budou. Ve své úzkosti vzdálil se třikrát na dohod kamenem i od těch tří apoštolů, které vzal s sebou, aby byli svědky jeho utrpení, a vrhnuv se na zem prosil pokaždé Boha Otce, aby, možno-li, odňal od něho kalich toho utrpení. Prosil tak, ač věděl o nezměnitelném úradku božském, dle něhož vtělený Syn Boží právě tímto tak bolestným způsobem má lidstvo vykoupiti, prosil, ač nejen nečekal, že modlitbou svou odvrátí od sebe utrpení své, nýbrž i po něm toužil a dobrovolně podstoupiti je chtěl; neboť slova ona nebyla výrazem neznalosti božského úradku ani zdráháním se trpětí, nýbrž výrazem nesmírného zármutku a utrpení i důkazem, že jest pravým člověkem a proto podroben a přístupen všem čistým dojmům lidským, kterým každý člověk jest podroben. Jako totiž každý člověk leká se utrpení a přeje si, aby nemusil je snášeti, tak i lidská přirozenost Kristova lekala se toho, co na ni čekalo. Ale jako nemocný, jenž má se podrobiti operaci, při všem strachu před bolestí a při vší touze, aby nemusil se podrobiti operaci, přece dobrovolně se jí podrobuje v naději, že zachrání život svůj, tak i Kristova pří-

rozenost lidská při vší úzkosti, kterou pociťovala před blížícím se utrpením, dobrovolně podstupovala je vědouc, že tím zjedná spásu lidstvu padlému. Proto také Pán Ježíš, věda, že modlitbou svou může dosíci od Otce všeho, co naprosto jest možno, připojil ve své ochotě podle vůle Otcovy za lidstvo trpěti ke své prosbě slova: „Ale ne jak já chci, nýbrž jak ty chceš“, jako by řekl: „Ale i kdyby to bylo možno, nechci, aby se stalo po mé vůli, nýbrž po tvé.“ Po třetí modlitbě a té útěše, kterou mu na to podal anděl, dostoupily zármutek a úzkost jeho smrtelná stupně tak vysokého, že na něm povstal hojný pot krvavý a v krůpějích řinul se na zem (Luk. 22^{43-44}). A tato část getsemanského utrpení Kristova slove *a*-í či zápasem Páně v užším smyslu slova. Způsobena byla zvláště živou představou hrozných těch utrpení, jež měl podstoupiti. Při tom potil se skutečně krví, tak že kapky krve skutečně kanuly v potu, a ne pot obyčejný, který by pouze co do hustoty a tíže podobal se krvi, ne však barvou a podstatou, jak se mylně domnívali Theofylakt, Euthymius, Photius, Grotius a j. Neboť ten význam toliko připouští text, tak rozumějí mu i sv. Otcové a tak vykládá jej církev sv. Ovšem nebyl to pot zázračný, leč potud, pokud veškero utrpení Kristovo a smrt jeho měly do sebe cosi nadpřirozeného, nýbrž přirozený, způsobený nesmírným rozrušením organismu tělesného, kteréž povstalo jednak bolem duševním na výsost velikým, jednak duševní silou a energií, kterou chtěje pro nás trpěti, onen bol a zármutek na duši udržoval a (lidskou) přirozenost svou takřka nutil, aby jej snášela, a tak skutečný zápas podstoupil. Neboť jak starší i novější lékaři dosvědčují, pot krvavý, v němž voda s krví smísena jest, ač řídký, jest přec možný v nejvyšším rozčilení neb nejvyšší úzkosti. [*Kippingius*, De cruce s. 198; *Grumer*, De morte Jesu Christi s. 34; *Friedrich*, Zur Bibel, I. 283; *Loenarz*, De sudore sanguinis; *Holzammer*, Handb. zur bibl. Geschichte, vyd. 6. II, str. 435.] K této *a*-i v užším smyslu slova vztahovala se předem ona posila a útěcha, kterou anděl podával bezprostředně před tím, ač v další řadě vztahovala se také k ostatnímu utrpení jeho. Čím ho anděl těšil, Písmo sv. neudává. Bezpochyby tím, že poukazoval k věčnému úradku nebeského Otce a k velikým účinkům, jež utrpení jeho míti bude, jmenovitě pak k tomu, že tak oslaví Boha, oslaví lidskou přirozenost svou, lidstvo vykoupí a mu věčné blaženosti zjedná. Pán Ježíš věděl to ovšem všecko i bez anděla, a jsa Bohem, mohl sám potěšiti a posíliti lidskou přirozenost svou, avšak neučinil toho, aby ukázal, že úplně podrobuje vůli svou vůli Otce nebeského a že vzdávaje se posily se strany božské přirozenosti své (až na to, aby nezemřel až na kříži), jako pouhý člověk chce vypíti až na dno kalich utrpení. Od anděla pak přijal útěchu tu, nejen aby dal příklad pokory, nýbrž i, a to předem, aby ukázal, jak velice trpí, jak veliký účinek má modlitba vroucí a vytrvalá, jakož i aby nám zasloužil vyšší pomoc a útěchu v utrpení a nás povzbudil, bychom i my v úzkostech a utrpeních svých k Bohu se utíkali. Nepodstoupil však Pán Ježíš *a*-e z donucení, nýbrž dobrovolně, k vůli nebeskému Otci svému a z lásky k nám, a to hlavně as proto, aby ukázal, že jest také pravým člověkem nám ve všem až na hřích rovným, a že chtěl počíti utrpení své, zdroj to blaha věčného, tam, kde hřích má svůj původ — v srdci, jakož i že tím chtěl také zvláště dosti učiniti za ty hříchy, jichž se dopouštíme ve svém nitru, myšlenkami a žádostmi. — Přes veškeren zármutek však a úzkost smrtelnou, kteréž duše Kristova pocítila, trvala přece stále v nejužším a na výsost oblažujícím spojení s Bohem a patření na něho, a to proto, poněvadž při něm člověčenství jeho bylo spojeno s božstvím v jedné, a to božské osobě. Kterak to bylo možno, aby totiž duše jeho zároveň pociťovala i nejvyšší radost i nejvyšší zármutek, lze sice poněkud představiti si, považí-li se, že táž věc s různého stanoviska jsouc představována může působiti a působí i radost i zármutek, úplně však vyložiti to nelze, leč zázrakem či přímým působením všemohoucnosti božské. Že by však, jak někteří myslili, Bůh byl zastavil na dobu utrpení Kristova oblažující ony účinky, jež plynou ze spojení s Bohem a patření na něho, není pravdě podobno. (O pravosti Luk. 22^{43-44} v. *Sýkora*, Úvod do Písma sv. Nov. Zák. Dílu II. část I. str. 274—281.) [*Sýk.*] — Slovem agonia Domini označují se také starobylé pobožnosti na uctění smrtelné úzkosti Kristovy na hoře Olivetské. — Confraternitates agoniae Christi byla ve středověku a místem jsou dosud bratrstva k uctění Krista na hoře Olivetské. — Zvonění každého pátku ve tři hodiny (v některých krajinách zvláštní zvonění ve čtvrtek večer) a modlitba v tu chvíli katolíkům obvyklá také se ve spisech latinských nazývá „agonia Christi“, též martyrium Christi, něm. Gottesnot. — Ve středověku nazývalo se agonia Domini také znázornění Krista Pána na hoře Olivetské se modlícího a krví se potícího. *Skčp.*

agonie = smrtelná úzkost, poslední zápas života se smrtí, articulus mortis. Přechod ze života k smrti nejeví se zpravidla úsilně a prudce, že by v jistém okamžiku považován býti mohl najisto za poslední zápas. Ve příhodách a nemocech náhlých (na př. otráveninách) zachváceny bývají svaly v obličeji a v celém těle křečmi, nemocného zmocňuje se nepokoj, blouznění, silné lomcování tělem, nemocný křičí hlasem silným. Obyčejné klidné úmrtí, t. j. ustání všech funkcí životních, podobá se usnutí. Nemocný povlovně pozbývá sebevědomí a všech smyslů i vlády tělem svým; ruce a nohy stydnou, žilobití slábne, tepnu lze sotva omakati; obličej vpadlý, oči zakalené, ve sloup obrácené, jazyk a chřtán vysýchají pro namáhavé vdechování, které stěžuje se hlenem v dychadlech nashromážděným a tu zpěněným; nemocný nemůže hlenu toho vyvrci; odtud pochází chrapot smrtelný. Přispěti nemocnému v agonii pomocí tělesnou i duchovní jest vážný úkol humanity, posvěcené a povýšené křesťanskou láskou k bližnímu. Ačkoli pomoc tělesná nejprve lékařům náleží, jest nicméně úzce spojena s pomocí duchovní, jedna podporuje či doplňuje druhou. Knězi třeba znáti, co zkušenost a lékařská věda předpisuje; přečasto zajisté kněz za nepřítomnosti lékaře sám činiti a domácím poraditi má, čím by se umírajícímu nějak ulehčilo, nebo dle možnosti zabrániti tomu, čím by utrpení jeho se zvyšovalo. Děje se nezřídka, že z nevědomosti a nesmyslnosti domácích zakalují a zhořčují se poslední chvíle nemocného nevhodným jejich jednáním. Hleděti toho, aby umírající měl správné lože, aby ve světnici panoval klid a byl vzduch čistý, aby se tu hlasitě nemluvilo, aby vzdáleny byly osoby, které se štkání, pláče a hlasitého nářku zdržeti nemohou. Hleděti jest k tomu, aby se umírajícímu jak jen možná polehčovalo: hlavu jeho posunujeme výše na poduškách, stíráme pot v obličeji, bedlivě odklízíme bolavíny na ústech a v nose, nemocnému častěji podáváme vody, vína neb limonády, dokud něco polykati může, a vyplňujeme jeho přání snad projevovaná dle možnosti. — Pomoc duchovní v *a*-i má na zřeteli šťastnou smrt nemocného, smrt „v Pánu“ a blaženost věčnou. Víra v nesmrtelnost duše a ve spravedlivou odplatu na onom světě důsledně k tomu vede, že křesťan pokládá hodinu smrti za okamžik rozhodný a šťastnou smrt za převelikou milost Boží, které žádá sobě

i bližním. — Víra i naděje v Boha nejvýš milosrdného a ve záslužnost upřímné kajícnosti a nábožné modlitby vedla důsledně k tomu, že církev nařídila užívati všech prostředků milosti Boží, aby umírajícímu dopomoženo bylo ku pravému pokání, hříchův odpuštění, poslušnému se odevzdání do vůle Boží a takto ke smrti šťastné. Kladouc navštěvování nemocných vůbec a péči o ně mezi nejvážnější povinnosti duchovních pastýřů, žádá církev, aby umírajících nepouštěli, dokud by modlitbami a žehnáním nedoprovodili duše až před soudnou stolici Boží. Třeba by tento skutek pastýřské péče nemohl pro rozlehlost našich farních osad a pro jiné okolnosti vykonán býti u každého nemocného cele, žádá nicméně účel duchovní správy, duch i litera církevních zákonů, aby na smrt nemocným a umírajícím všecka možná duchovní pomoc prokazována byla. Pomoc umírajícím podstatně v tom záleží, aby vzbuzoval s nimi kněz osvědčování nejpřednějších ctností, s nimi se modlil, jim vzývaje Boha žehnal, k nabývání odpustků pomáhal, absoluci ze hříchů opětně uděloval, v jejich smrtelném zápasu církevní modlitby za ně vykonával. Nebylo-li nemocnému, dokud ještě při smyslech byl, svátostmi posloužено, uděluje mu kněz rozhřešení, byť i nemocný neprojevoval nebo prve byl neprojevil lítosti, jen jednal-li aspoň tak, že k Bohu volal, se modlil, náštěvy kněze sobě žádal, neb aspoň neodporoval, když mu někdo řekl, že kněz povolán bude. V největším nebezpečenství lze dáti rozhřešení podmíněné „si dignus es", když nelze s důvodem nějakým souditi, že by nemocný byl kněžského přispění žádal, kdyby tušení byl měl o skutečném stavu svém. Zkušenost dosvědčuje, že sluch naposledy opouští umírajícího. A protož i kdyby se zdálo, že nemocný pozbyl sebevědomí plně, promlouvá k němu duchovní hlasem mírným, s přestávkami, něco těch věcí a říká jeho jménem některé ze střelných těch modliteb a povzdechů, kterých podává rituál v oddílu Modus juvandi morientes. Častěji pokropovati umírajícího svěcenou vodou, podávati mu kříž k políbení, žehnati jej ve způsobu kříže pokládala útrpná láska křesťana katolického za pomoc v okamžiku rozhodném. Viz též čl. articulus mortis. [Srvn. Rituale Romanum; Manuale rituum de visitatione et cura infirmorum, zvláště Modus juvandi morientes. Instructio pastoralis Eystettensis. Domácí lékař od *Josefa Pečírky; Olfers*, Pastoralmedizin 161 nn. Handbuch der Pastoral-Medizin von Dr. *August Stöhr* (Freiburg, Herder); *Ziervogel*, Milosrdný Samaritán (Dědictví sv. Jana Nep. r. 1905); *Pecháček*, Zpovědnice str. 364 nn. Nové myšlenky obsaženy jsou ve spise *Ferreresově* La muerte real y la muerte aparente con relacion a los santos sacramentos (Madrid 1904), jež v překladě vlašském (r. 1905), francouzském (r. 1906) a německém (1908) — rozšířené a doplněné — uveřejnil Dr. *Geniesse* (viz ČKD 1908 str. 255 nn.).] *Skčp.*

agonisantů řád v. Smrti dobré otcové.

agonisté (z řec., bojovníci), **agonistici**, fanatická sekta Donatistů v Africe ve IV. st., páchající lup a vraždění; za císaře Konstanse byli násilně potlačeni, přece však udrželi se až do příchodu Vandalů; v. circumcelliones.

Agop Jan (vlastně Jan Holov) z Ktple, arménský kněz žijící v Římě v druhé pol. XVII. stol. Přeložil Tomáše Kempenského Následování Krista do arménštiny a *sp.* několik asketických, exegetických (výklad žalmů) a liturgických spisů arménských (některé i arménsko-vlašsky, na př. missál); mimo to mluvnici arménsko-vlašskou.

agora (*ἀγορά*), slovo často se vyskytující v řec. textu *NZ.*, jež *Vulg.* překládá jednak „forum", jednak „platea"; čes. překlad: „náměstí", „trh", „ulice".

Agostini 1. Bonifacio (Bonifacius de Augustinis), min. konvent. *z.* 1698, přednášel bohosloví v Cesenč, Viterbu, Florenci a v koll. sv. Bonaventury v Římě. *Sp.* „Serafici S. Bonaventurae Ecclesiae doctoris super quatuor sententiarum libros theologia juris et facti in summam redacta. Tomus primus" (Řím 1696). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II² (1893), 350. — 2. Giovanni, minorita, *n.* 1701 v Benátkách, od 1730 bibliothekář kl. sv. Františka della Vigne tamtéž. *Sp.* „Notizie istoriche spettanti alla vita di mons. vescovo Tommaso Tommasini", „Notizie istoriche spettanti alla vita di Batista Egnazio", „Notizie istoriche intorno la vite e le opere degli scrittori Veneziani" (Ben. 1754). — 3. Josef S. J., *n.* 1573 v Palermu, vstoupil do Tovaryšstva J. 1590, *z.* 1643, vyuč. filosof. v Římě, theol. v Lyonu, Avignoně a Palermu. *Sp.* „Comm. in I. partem Summae s. Thomae" (2 sv., Palermo 1639—43), „Nucleus casuum conscientiae, sive brevis notitia eorum, quae scitu vel necessaria vel valde utilia sunt in primo ingressu ad audiendas confessiones" (t. 1638, často znovu vyd.). Srvn. *Sommervogel*, I, 69—73; *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 941. — 4. Ludovico, *n.* 1534 ve Ferraře, *z.* 1590, apošt. protonotář a kaplan při dvoře Alfonsa II. z Este, hudební skladatel. *Sl.* mimo madrigaly několik mší, motett a nešpor. — 5. Paolo, 1593 ve Valleranu, *z.* 1629, kapelník u sv. Petra v Římě, výb. kontrapunktik; napsal veliký počet církev. skladeb, z nichž tiskem vyšly: „Salmi della Madonna" (Řím 1619) a 5 svazků mešních partitur (t. 1627). — 6. Pietro Simone, *n.* 1650 v Římě, kapelník vévody parmského; *sl.* „Improperium Expectavit", „Justorum animae", oratorium: „Primo e secondo miracolo di s. Antonio".

Agostino 1. Ant. v. Agustin. — 2. Ducci (Agostino d'Antonio di Duccio n. di Guccio, Agostino da Firenze), sochař a architekt, *n.* 1418 ve Florenci; provedl 1442 v plochém reliefu výjevy ze života sv. Geminiana na façádě kathedrály modenské, jež prozrazují vliv Donatellův, společně s jinými 1447—54 vnitřní vyzdobu kostela „Tempio Malestiano" v Rimini, 1457—61 stavbu façády kostela S. Bernardino v Perugii a j., *z.* před 1498. — 3. Giovanni, sochař a architekt, žák Pisanův, pracoval společně s Agnolem (v. t.), *z.* asi 1348. — 4. Novello v. Augustin Novellus.

Agostino da Montefeltro (původně Luigi Vicini), františkán, vynikající ital. kazatel; *n.* 1843 v Montefeltro v Toskánsku, stud. nejprve práva v Urbinu, potom theologii, 1867 vysvěcen na kněze, stal se potom kanovníkem v Montefeltro, 1874 vstoupil do řádu františk., kázal zvl. při missiích ve větších městech s neobyčejným úspěchem. Jeho řeči vydány dle stenograf. zápisků. Argumentace jeho není vždy bezvadná, ale apologetická obratnost a hojnost affektů, k nimž pojí se mistrná rhetorika, činí jej oblíbeným vzorem kazatelů. Srvn. *Meyenberg*, Homilet. Studien 1905, 668; *J. Götschner*, Vybraná kázání Aug. Montefeltra (Pr. 1896).

Agosto Jachym (Giacomo), štukatér pražský, provedl 1664 vnější bohatou štukovou výzdobu (viz obr. 39.), loretské kaple na Hradčanech (obdržel za práci tu mimo potřebné materiálie 116 zl.). Jest to napodobení krásných reliefů a soch, jež provedl Andrea Sansovino na „Santa casa" v Loretě vlašské v letech 1513—1529 a jež po jeho smrti od žáků jeho byly dokončeny. Srvn. *Max Dvořák*, „Maria-Lorctto am Hradschin zu Prag" (1883), 22; *Dlabacz*, Künstler-Lex. I, 31.

Agoult (**Agault**) de Bonneval, Charles Constance, *n.* 1747 v Grenoblu, *z.* v Paříži 1824. Stud. v sem. St. Sulpice v Paříži, stal se 1787

bisk. pamierským; za revoluce franc. emigroval, 1801 vrátil se do Francie, resignovav na své biskupství. *Sp.* „Projet d'une banque nationale" (Pař. 1815), „Eclaircissement sur le projet d'une banque nationale" (t. 1816), „Lettre à un Jacobin, ou réflexions politiques sur la constitution d'Angleterre et la charte royale" (t. 1815), „Conversation avec E. Burke, sur l'interêt des puissances de l'Europe" (t. 1814).

Agra, arcidiecese v severní Britské Indii; bylo to zprvu missijní území, v němž působili jesuité (již bl. Rudolf Aquaviva a P. Xaver, synovec sv. Františka) a kapucíni (z missie tibetské od 1703). Apoštolský vikariát agerský zřízen byl 1784. Bylo to ohromné území, v němž bydlilo 140 millionů lidí, pohanů a mohamedánů — polovice veškerého obyvatelstva indického. Missionářů bylo málo; nemajíce hmotných prostředků působili jen mezi Evropany; z té příčiny počet katolíků po jednom století mozolné práce činil sotva 27.000, z nichž větší část byli Angličané nebo Anglo-Indové, vojenští a civilní úředníci. V letech 1704—1808 vysíláni sem byli čas od času z Evropy missionáři, aby vyplnili místo zemřelých, ale v letech 1808—23 pro nejisté poměry v Evropě i to přestalo. R. 1820 kapucín Ludvík Micara posvěcen na biskupa a jmenován apoštolským vikářem missie tibetsko-hindostanské, ale pro různé překážky nemohl opustiti Evropu (zemřel jako kardinál-arcibiskup frascatský). Po něm jmenován apošt. vikářem agerským Zenobius Benucci O. C., jenž z. v Agře 1824. Jím počínajíc až do 1886 jde nepřetržitá řada apoštolských vikářů agerských, většinou z řádu kapucínského. R. 1886 *A.* povýšena na metropoli a podřízena jí biskupství lahorské a allahabadské, jakož i apoštolské prefektury v Radžputaně, Bettiah a Kafristan s Kašmírem. Arcidiecese agerská má 9442 katolíky (celková populace 28 millionů), 38 kněží řeholních (z nich 32 kapucínů), 16 světských, 228 řeholních sester, bratrů řeholních 11; farních škol pro hochy 11, pro dívky 5, vyšší školy (kolleje) pro hochy 2, konvikt pro dívky 1; konventů 6, sirotčince pro hochy 3 (403 chovanců), pro dívky 5 (459 chovanek), přípravný seminář pro domorodé kněze 1. Missijní budovy v Agře skýtají velikolepý pohled. Kathedrála v italském slohu s vysokou věží náleží k nejpěknějším kostelům indickým. Vedle kathedrály stojí residence arcibiskupova (viz obr. 40.) a klášter kapucínský. Něco dále kollej sv. Petra se 250 chovanci. S jiné strany přiléhá ke kathedrále dívčí konvikt spravovaný řeholnicemi. Všechny budovy stojí v rozsáhlém sadu. Srvn. *Zaleski-Kubes*, Z vlasti Buddhovy 385—386, *S. O'Brien* v The Catholic Encyclop. I, 225.

agrafa (**agrapha**), (řec. nepsané), výpovědi Kristovy, jež nejsou obsaženy v evangeliích kánonických, jež však vyskytují se v zachovaných zlomcích evangelií podvržených, jmenovitě v ev. podle Hebrejců, sv. Petra, Ebionitův a v tak zvaných Výpověděch Ježíšových (*Λόγια Ἰησοῦ*) či ve Zlomku behneském, aneb se uvádějí i od jiných autorů doby staré, zejména od Didyma (in Psalm. 88, 8), Makaria Aeg. (hom. 12, 17; 37, 1), Origena (in Jerem. hom. 20, 3; in Matth. 13, 2; De orat. 2, 2), Kle-

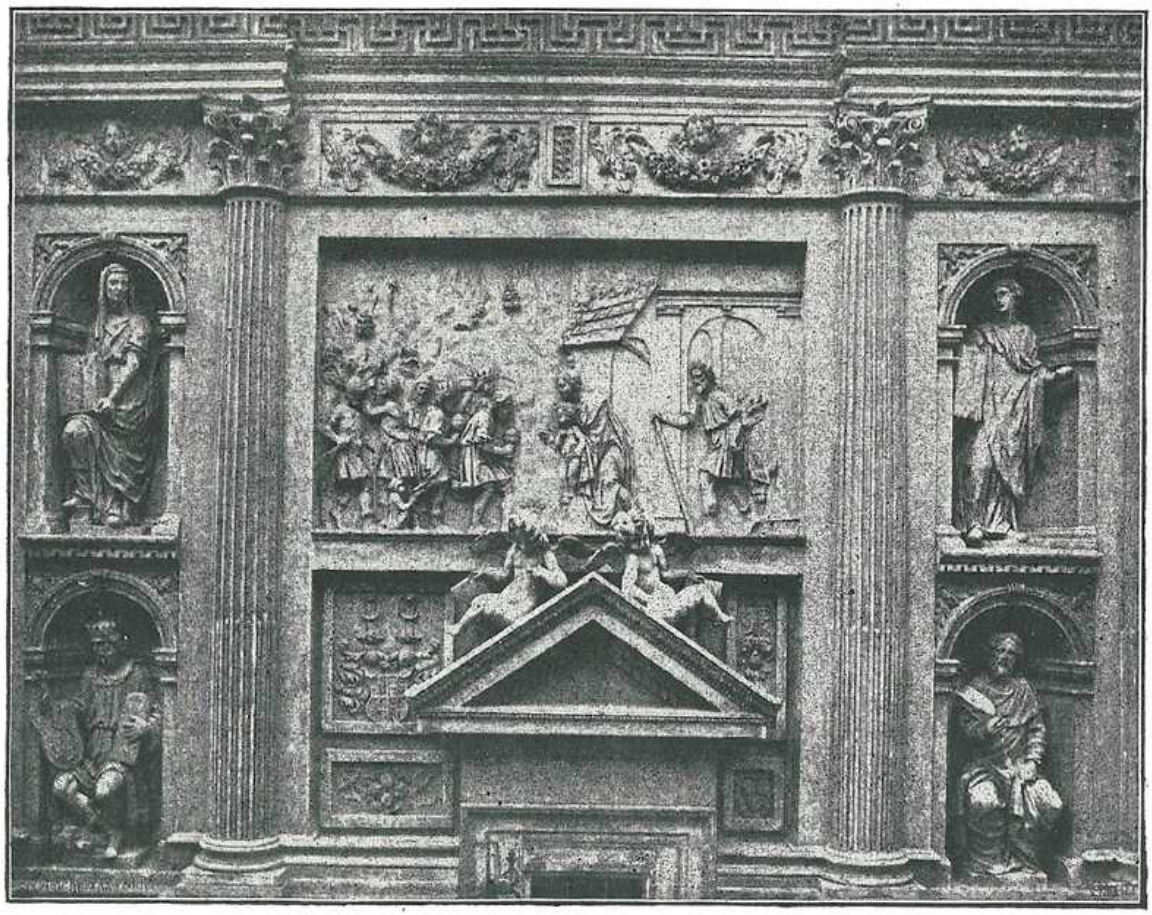

Obr. 89. Agosto. Část štukové výzdoby loretské kaple na Hradčanech.

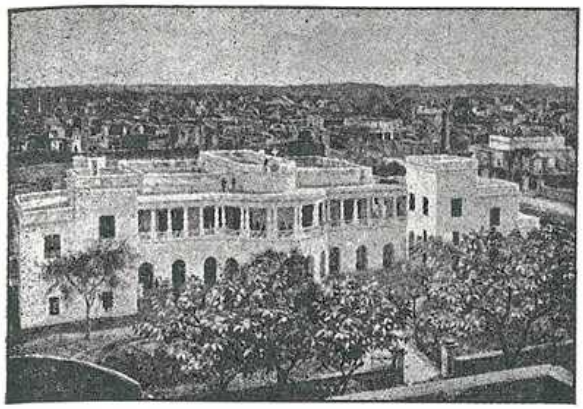

Obr. 40. Agra. Residence arcibiskupa.

menta Alex. (Excerpta e Theod. 2; Paedag. 3, 12, 91; Strom. 3, 15, 97), v kod. D evang. Luk. po 6^5, ano i ve Skut. ap. 20^{35}. Že některé z nich jsou pravé, není pochybnosti. Udržovalo se zajisté v prvních dobách církve více skutečných výpovědí Páně mezi věřícími pouze ústním podáním, až i z nich některé byly příležitostně zaznamenány od toho onoho autora. Takovou jest zcela rozhodně výpověď, kterou dle Skut. 20^{35} sv. Pavel uvedl ve své řeči k biskupům maloasijským slovy: „Musíme pamatovati na slova Pána Ježíše: Blahoslavenější jest dáti nežli bráti", a pravděpodobně i ta, která se vyskytá v kod. D Luk. 6^5: „V týž den spatřiv kohosi, an pracuje v sobotu, řekl jemu: „Člověče, jestli víš, co činíš, blahoslavený jsi, pakli nevíš, zlořečený jsi a přestupník zákona." Svědčíť o pravosti výpovědi prvé autorita sv. Pavla a sv. Lukáše, o pravosti pak výpovědi druhé lze souditi jednak z vážnosti kod. D, jenž pochází sice ze VI. st., ale napsán byl podle předlohy prastaré, jednak z hloubky té myšlenky, kterou vyjadřuje, že totiž blahoslaven jest ten člověk, přes to že pracuje v sobotu, je-li si vědom toho, že Starý Zákon a tedy i jeho předpis o svěcení soboty ztrácí již svoji závaznost, že však jest zlořečený a tedy trestuhodný, jestli si toho vědom není a pokládaje Starý Zákon ještě za závazný, přece pracuje v sobotu. Většina oněch výpovědí jest však nepravá, a to zcela rozhodně všecky ty, jež vyjadřují učení bludné neb alespoň jsou bludařsky zbarveny aneb pouhé zvědavosti hoví, na př. výpověď, kterou evang. podle Hebreův klade do úst Pánu Ježíši slovy: „Moje matka, Duch svatý, vzala mě za jeden z mých vlasů a nesla mne na vysoký vrch Tábor" (Orig. in Ioan. 2, 6; Jeron. in Ezech. 16, 13; in Is. 40, 12). Zcela nesprávně však čítají ti oni nekatolíci k agrafům také Mar. 16^{9-20}; Jan. 7^{53}—8^{11} (*Wernle*, Die Quellen des Lebens Jesu). Neboť ač v některých rukopisech peripopy ty scházejí, svědčí přece velmi vážné důvody o jejich pravosti. (Viz h. evang. sv. Marka a sv. Jana, odstavec: neporušenost.) Jednotlivá agrafa viz *Resch*, Agrapha, Ausserkanonische Evangelienfragmente bezw. Paralleltexte, v Lipsku 1889; *Ervin Preuschen*, Antilegomena, Die Reste der ausserkanonischen Evangelien und urchristlichen Ueberlieferungen herausgegeben und übersetzt, Giessen 1901. *Sýk.*

agrafa (ze staroněm. krapfo, krafo) 1. v archaeol. bibl. sponka neb přezka více méně ozdobná z kovu dražšího neb lacinějšího, kterou se spojují dva lemy oděvu. Jsou buď jednotné, aneb se skládají ze dvou částí přišitých na protilehlé okraje. Podle výkladu Kimchiho byly takovýmito *a*-mi ony ozdoby zvané chách (חח, *Vulg.* slovo to překl. „armilla", čes. překl.: „náramenice"), které ženy israelské věnovaly k zhotovení zlatých nádob pro svatostánek (Exod. 35^{22}). Slovo περόνη 1 Mach. 10^{89}, 11^{58}, 14^{44}, *Vulg.* fibula, čes. překl. zápona, značí rovněž *a*-u; na uvedených místech činí se zmínka o skvostné zlaté záponě, kterou směly nositi pouze osoby vznešené. [*Sýk.*] — 2. v paramentice ozdoba na sponě pluviálu. Pluviál (v. t.), ve starších dobách zvaný „cappa" (v. t.), spínal a dosud spíná se na prsou obyčejně velikým kovovým háčkem zapadajícím do kovového ucha; obé přišito jest buď přímo na kraji roucha, anebo na pruzích (klapkách) zhotovených z téže látky, jako pluviál. Při bohatších pluviálech ona část spony opatřená háčkem (zvaná „morsus") bývala ozdobena *a*-ou, t. j. kovovou destičkou umělecky pracovanou, zvanou „fibula", „firmale", firmarium", „pectorale" „tasselli" (‚tasseaux') a p. *A*-y byly nejčastěji okrouhlé aneb rosettovité (v podobě čtverce, z jehož boků polokruhy vybíhají). Bývaly okrášleny smaltem, filigrá-

Obr. 41. Agrafa ze XIV. stol. (z pokladu cášského).

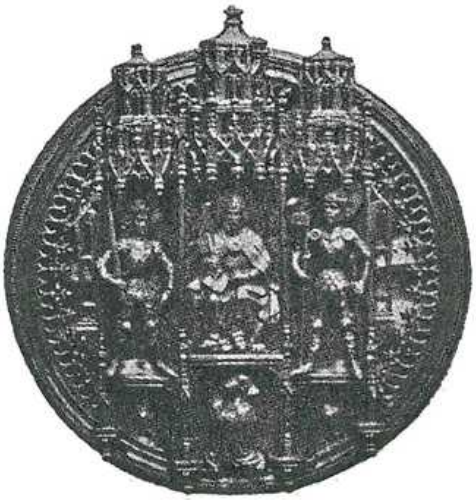

Obr. 42. Agrafa z r. 1484.

Obr. 43. Agrafy dle návrhu arch. J. Fanty.

nem, drahokamy, perlami a kamejemi; zhusta provedeny na nich tepanou aneb litou ciselovanou prací postavy Krista P., P. Marie, svatých, výjevy biblické a náboženské vůbec (viz na obr. 41. *a*-u z 2. pol. XIV. stol. z pokladu cášského, na obr. 42. *a*-u z r. 1484, nyní v berlínském museu chovanou). Později *a.* nesloužila již přímo ke spínání, nýbrž hlavně jen k ozdobě, i nebyla k oné háčkem opatřené sponě trvale připevňována, nýbrž byla samostatným ozdobným předmětem. Pluviál sepnut prostými háčky a oušky na zmíněných klapkách připevněnými, a *a.* opatřená vzadu velkým plochým háčkem, zasunuta za spjaté klapky. Srvn. *Braun*, Die liturg. Gewandung (1907) 321—326. — Z novějších domácích prací uvádíme *a*-u s tepanými postavami sv. Cyrilla a Methoděje komponovanou Jos. Mockerem a Fr. Sequensem, věnovanou J. E. kard. Schwarzenbergovi ku kněžským druhotinám 1888 (viz „Method" X, 22—23) a *a*-y provedené dle návrhu arch. J. Fanty pro nejd. p. biskupa královéhradeckého Dra Jos. Doubravu (viz obr. 43.). *P.-Štr.*

Agramunt Pascal (Paschasius), *n.* ve Valencii 1688, vstoupil do Tovaryšstva Ježíšova, prof. theol. ve svém rodišti, kdež *z.* 1738. Když kard. Cienfuegos S. J. vydal knihu: „Vita abscondita, seu speciebus eucharisticis velata" (1728), a dominikán Tomáš Madalena y Dominguez napsal proti ní anonymní kritiku pod titulem „Ludus aestivalis circa fervorem igneum: vox Domini intercidentis flammam ignis novae opininionis ardore succensi et theologica sufflatione extincti" (Saragossa 1730), *A.* vydal pseudonymní obranu knihy Cienfuegovy pod titulem: „Allegatio theologico-physico-polemica pro unione eucharistica asserta ab Eminentissimo Alvaro Cardinali Cienfuegos . . . auctore Ascanio Perea Viegas et Hontema" (Valencie 1732). Srvn. *Sommervogel* I, 78, *Hurter*, Nomencl. II² (1893), 984—985.

agrapha v. agrafa.

agrární otázka. I. *Pojem a důležitost její.* Agrární (ager = pole) otázka jest soubor názorů a snah, jimiž stav zemědělský hledí svou existenci udržeti a ve společnosti lidské zaujímati takové postavení, které mu podle práva a spravedlnosti přísluší. Usilování toto zove se otázkou, protože nepanuje jednota ani v názorech o přiměřeném postavení stavu rolnického, ani ve volbě přiměřených prostředků ke zvýšení sociálního blaha téhož stavu. Poněvadž poměry společenské, v nichž zemědělský stav žije, neodpovídají požadavkům práva a spravedlnosti, jest *a. o.* souborem potřebných oprav k odstranění nepříznivých těchto poměrů. Opravná tato činnost ke zvýšení blahobytu zemědělců nazývá se také *a.* politikou, která jest odvětvím politiky sociální. Ze sporného mínění ve volbě přiměřených oprav k odstranění vad na poli zemědělském vznikají *a.* strany, které se organisují v *a.* strany politické, pokud názorům svým chtějí zjednati na politickém poli praktické platnosti. Přívrženci jejich zovou se agrárníky. *A. o.* badá o podstatě a příčinách dnešního úpadku stavu rolnického a vyhledává prostředky, jimiž by stav tento před dalším rozkladem byl chráněn a podle možnosti k bývalému rozkvětu svému přiveden. *A.* politika spoléhá zejména na činnost státní a žádá, aby stát z příčin obecného a národohospodářského prospěchu neb obecného sociálního dobra vydával prospěšné zákony, směřující k ochraně klesajícího stavu zemědělského. — Dnes každému pozorovateli společenských poměrů jest patrno, že stav zemědělský netrpí jen vlivem krise čistě hospodářské, ale že i ohrožen je sociálně, a to nejen svou vlastní vinou, ale také vinou řádů společenských, velikou zadlužeností a neupravenosti svých poměrů majetkově právních, jako: volnou dělitelností a zadlužitelností svých statků, neupravenými poměry dědické posloupnosti, jakož i nedostatkem veřejněprávních organisací svých příslušníků. — Na zachování stavu rolnického má stát i celá společnost náležitý zájem, neboť již starověk pociťoval důležitost dobrého upravení *a*-ích poměrů, a všichni velicí státníci snažili se rozmach národa opříti o spořádané zemědělské poměry. Tak již Mojžíš v knize Levitikus uvádí podrobné předpisy, kterými pozemkový majetek měl býti zachován jádru obyvatelstva, aby nevznikaly třídní rozdíly mezi velkostatkáři a bezzemky. Každého léta padesátého mělo se provésti vyrovnání majetkové a každému bývalému majiteli měla býti navrácena prodaná aneb zastavená půda. „Navrátí se člověk k vladařství svému a jeden každý přijde zase k čeledi prvnější" (Lev. 25[10]). Staří filosofové a státníci neznali důležitějšího stavu pro společnost nad stav selský. Tak píše Cicero: „Ze všech věcí, ze kterých lze něco vyzískati, nic není nad zemědělství lepšího, nic výnosnějšího, nic příjemnějšího a nic člověka svobodného důstojnějšího". (De officiis I. 42.) Cato starší, básník Vergil a Horác opěvují spokojené a šťastné živobytí na venkově. Starý Řím děkoval svému meči a pluhu za světové své postavení. Život každého římského patricia byl vyplněn prací, věnovanou válce a orbě; Cincinatové a Regulové vycházeli ze stavu rolnického. Avšak již v počátcích republiky vystupují zlověstné zárodky budoucího rozkladu. Ager publicus (obecné polnosti, získané válkami) dělí se jenom mezi patricie, v jichž rukou začíná se tak soustřeďovati majetek pozemkový. Zlo toto nabývá ostrosti, když zadlužení plebejové jsou nuceni patriciům vlastní půdu odstupovati. Tribuni lidu zasazují se o nové dělení (assignace), od Spuria Cassia následuje jedna „lex agraria" za druhou, ale všecky bez výsledku. Zatím bezzemků a proletariátu v Římě přibývá, kdežto majetek pozemkový soustřeďuje se v rukou asi 2000 majitelů, kteří půdu v Italii proměnili v pastviny, protože našli ve vydobytých provinciích lepší zdroj příjmů. Tak vymizel stav selský úplně a zmizela k němu i všeliká náklonnost. Ohromné nebezpečí sociální, plynoucí z úpadku stavu zemědělského, pochopil veliký státník Caesar, jenž pokusil se

o znovuvzkříšení středního stavu zemědělského, vyslav 80.000 osadníků do Španělska a do Afriky a přiděliv každému 20 jiter pozemků. Než i toto opatření podlehlo otroctví a hospodářství velikých držav. [*Mommsen*, Römische Geschichte III, 518.] Marně se snaží senát za doby císařské prostému a prázdnému venkovu vrátiti pracovité ruce, a tak záhuba státu římského byla neodvratná, jak naříká Plinius: „Latifundia perdiderunt Italiam"! — Jestiť stav zemědělský jedním z hlavních základních kamenů, bez nichž společnost obstáti nemůže, poněvadž zahynutím středních stavů společenských vznikne nesmiřitelná propast mezi velkokapitalisty a proletariátem, což nezbytně povede k revolučnímu vyrovnání třídního napětí, jak tomu bylo za dob starého Říma. — Na zachování stavu rolnického má též veliký zájem církev katolická, neboť obyvatelstvo rolnické jest nejusedlejším a nejpokojnějším živlem, jenž jest konservativním duchem náboženským nejvíce proniknut. Ovšem konservativní a náboženský duch udržuje se pouze v lidu hospodářsky a mravně silném. Zadlužený rolník propadá beznadějnosti, ztrácí smysl pro mravní povinnosti a odcizuje se náboženským povinnostem. Kde lid jest hospodářsky zničen, tam zásady protináboženské a podvratné nalézají ochotně sluchu, a proto církvi, jako hlasatelce evangelia, záleží na tom, aby usedlé a mírumilovné obyvatelstvo zemědělské neztrácelo otcovské půdy pod nohama a neklesalo v propast proletariátu. Církevní středověké dějiny dokazují, že církev šíříc evangelium šířila také národohospodářský pokrok národů. Mniši to byli, kteří káceli lesy, vysušovali bažiny, regulovali řeky, proměňovali neúrodné krajiny v úrodná pole, stavěli silnice a mosty, provozovali řemesla, navykali lid práci zemědělské a usedlému životu. Protestant Roscher píše: „Všecko racionelní hospodářství polní ve středověku vyšlo výhradně z klášterů; jako kláštery byly semeništěm duševního obrození, tak také hospodářské kultury." A prof. dějepisu Felix Dahn praví ve svých „Germanische Studien": „Kostely a kláštery na Rýně byly učiteli a vzory barbarů nejen ve víře a mravech, ale i ve všech odvětvích hospodářství. Hospodářství církevní bylo vzorem pořádku a mírnosti oproti nesvobodným a kolonistům, ale též i v racionelním hospodářství, v ovocnictví, vzdělávání půdy, chovu dobytka. Tehdy bylo dobře pod berlou sloužiti. Králové, šlechta i nešlechtici svobodní nemohli nic rozumnějšího činiti, než napodobiti tyto vzory. Hromadné dary pustin kostelům a klášterům byly hospodářsky k největšímu prospěchu, neboť půda dostala se nejlepšímu hospodáři." (Dr. Jatsch: Katolicismus und Protestantismus str. 24.) — Na zachování stavu rolnického zejména v Čechách má zájem celý národ, neboť české zemědělství jest skutečně českým. Celé naše dějiny dokazují, že národ byl původně zplna a dodnes značnou převahou národem zemědělským. Proto každý prospěch českého zemědělství jest skutečně i prospěchem národním a každá jeho újma národní škodou. O průmyslu a obchodu nemůžeme to tvrditi a sotva kdy v budoucnosti dohoníme to, co jsme na těchto dvou polích hospodářských zanedbali. Jsme národem především zemědělským a do nedohledné budoucnosti také jím zůstaneme, a proto, je-li výroba zemědělská pro každý národ důležitá z toho důvodu, že jest mu nutným zdrojem životních prostředků a že zemědělci jsou pevným a zdravým jádrem společenského středního stavu, jest tím důležitější pro náš národ. Proto *a. o.* musí budíti zájem celého národa a spravedlivé požadavky *a.* politiky musí býti ochotně podporovány všemi vrstvami, neboť to, co národ učiní pro své rolnictvo, nepadne na půdu cizí a neplodnou, nýbrž ponese hojný národní prospěch. Půda českým zemědělcem vzdělávaná neposkytuje národu jen chléb, nýbrž tvoří mu ochrannou půdu pro všecku kulturní práci. — Patřičný zájem českého národa o zachování stavu rolnického v Čechách vyžadují čísla o rozdělení půdy v království českém. Český odbor zemědělské rady pro království české vydal 1907 cennou a zajímavou publikaci, uvádějící řadu význačných dat zemědělství českého. Veškerá půda v Čechách statistikou nemovitého majetku z r. 1896 v Čechách vykázaná, 5,180.507 ha, rozdělena byla na 869.886 případů držby. Pro schematické znázornění rozdělíme všechny držebnosti ve tři kategorie, a to předně na statky malé, střední a veliké. Za malé budeme považovati statky s méně než 5 ha půdy, za veliké statky s více než 200 ha půdy, ostatní za statky střední. Uvnitř těchto tří kategorií uvedeme vždy ještě další dvě skupiny. Dle toho bylo držebností

		%				%
malých	703.577	80·9	o	0—½ ha	373.088	42·9
				½—5 „	330.489	38·0
středních	164.049	19·0	o	5—50 „	160.428	18·6
				50—200 „	3.621	0·4
velikých	776	0·1	o	200—1000 „	521	0·1
				více než 1000 „	225	0·0
úhrnem	868.402	100·0			868.402	100·0

Z veškeré půdy (mimo statek veřejný 107.106 ha) připadlo na statky

	ha	%		ha	ha	%
malé	633.745	12·5	o	0—½	50.439	1·0
				½—5	583.306	11·5
střední	2,635.078	51·9	o	5—50	2,342.309	46·1
				50—200	292.769	5·8
veliké	1,804.542	35·6	o	200—1000	217.891	4·3
				více než 1000	1,586.651	31·3
úhrnem	5,073.365	100·0			5,073.365	100·0

Více než polovina veškeré půdy náleží statkům středním; velmi značné je zastoupení velkostatků, zejména obrovských latifundií přes 1000 ha půdy. Velkostatek má více než třetinu země v rukou. — Approximativně bylo z půdy patřící držebnostem

	velikým přes 200 ha	%	menš. a střed. (pod 200 ha)	%
rolí	476.230 ha	26·4	2,145.660 ha	65·3
luk	114.418 „	6·3	406.373 „	12·4
zahrad	15.079 „	0·8	54.284 „	1·7
vinic	242 „	0·0	560 „	0·0
pastvin	61.314 „	3·4	189.821 „	6·1
lesů	1,085.914 „	60·3	421·713 „	12·8
rybníků a pod. .	34.054 „	1·9	4.651 „	0·1
neprodukt. půdy	16.904 „	0·9	51.487 „	1·6
úhrnem . . .	1,804.155 ha	100·0	3,283.549 ha	100·0

Intensivnější způsoby hospodaření (role, luka, zahrady) jsou silněji zastoupeny u statků menších, nežli u velkostatků, jichž hlavní způsob hospodaření je hospodaření lesní. — Vlastníkem půdy v království českém jsou jednak osoby fysické a jednak osoby právnické. Připadlo na

	osoby fysické		osoby právnické	
držebnosti	847.459	97·6%	20.943	2·4%
půdy v ha	4,458.777	87·9%	614·588	12·1%

Dle povolání vlastníků třídily se držebnosti osob fysických takto:

povolání:	počet držebnosti	%	úhrnná půda v ha	%
zemědělci	306.003	35·2	3,762.309	74·2
domkáři	329.938	38·0	388.560	7·6
vedlejší zaměst. při:				
rolnictví a lesnictví	1.760	0·2	2.558	0·0
hornictví	4.444	0·6	3.226	0·1
živnostníci	91.457	10·5	151.833	3·0
obchodníci	21.997	2·5	29.260	0·6
Sněšeno . . .	755.599	87·0	4,337.746	85·5

povolání:	počet držebnosti	%	úhrnná půda v ha	%
Přenešeno . . .	755.599	87·0	4,337.746	85·5
doprava	4.481	0·5	14.502	0·3
svobodná povolání	8.195	1·0	24.013	0·5
osoby žijící z rent	39.888	4·6	41.126	0·8
neznámá povolání .	39.296	4·5	41.390	0·8
úhrnem . . .	847.459	97·6	4,458.777	87·9

Z držebnosti právnických osob připadlo na

	součet držebností	%	výměra půdy v ha	%
obce	12.361	1·4	368.707	7·2
okresy	151	0·0	337	0·0
země	1	0·0	1.225	0·0
státy	9	0·0	14.302	0·3
církev a zb. nadace	**5.113**	**0·6**	**150.396**	**3·0**
občiny	700	0·1	11.842	0·2
jiné práv. osoby . . .	2.608	0·3	67.779	1·4
úhrnem . . .	20.943	2·4	614.588	12·1

Během uplynulého XIX. století znamenati lze v Čechách přechod od velikých podniků hospodářských k menším a vzrůst majetku rolnického.

Plodné půdy bylo	r. 1791:	r. 1891:
v panském majetku	1,853.008 ha	1,677.454 ha
v selském majetku	2,614.458 „	3,288.693 „

Za posledních 10 let však dle zpráv zemského stát. úřadu orné půdy v Čechách ubývá. — V Rakousku plodná půda má 30 millionů hektarů výměry, z toho jest osázeno lesem 9·8 millionu hektarů. Z jmenovaných 30 mill. ha orné půdy patří 21·3 mill. ha rolnictvu, to jest 71% veškeré vzdělané půdy a 8·7 mill. ha, to jest 29% veškeré vzdělané půdy patří velkostatku.

II. *Příznaky krise zemědělské.* Důležitý stav rolnický trpí již po léta vleklou chorobou, která od let sedmdesátých dospěla ke kritickému bodu, neboť zemědělská výroba přestala býti výnosnou, čímž dostavilo se nebezpečí, že záhuba středního stavu jest neodvratnou. Veliké zlo zemědělské krise spočívá v tom, že zdar a výnosnost výroby zemědělské nezávisí již od síly a schopnosti výrobcovy a vlivů přírodních, nýbrž od vlivů naprosto mimo zemědělství ležících, totiž od poměrů obchodně-politických a veřejno-právních. Výrobky zemědělské přestaly býti pouze spotřebním předmětem, a staly se též předmětem mezinárodního obchodu a bursovní spekulace. Vyhojení této krise trhové jest daleko obtížnější, nežli vlastní vnitřní choroba stavu rolnického. Zemědělství má ve svém jádru dosud zdravý kořen a netrpí snad nějakou nezhojitelnou dekadencí svých pěstitelů, nýbrž trpí pod útlakem ockonom.-sociálních zlořádů, jichž odstraněním teprve může k pravé svobodě dospěti. Liberální stát odstranil zrušením roboty pouto tělesného poddanství, ale vydal současně nezkušeného a nechráněného rolníka na pospas velkokapitálu, jenž ho omámil klamnými hesly o svobodě majetkové a přivedl během krátkých 50 let do daleko tužší závislosti peněžního poddanství, než které kdysi rolníkovi ukládala doba feudální. — Agrární krise jeví se děsivými příznaky, z nichž nejvážnější uvedeme: a) Zemědělského obyvatelstva za poslední léta stále ubývá, což jest důkazem, že půda neskýtá již lidu při zemědělství dostatečné obživy. V Rakousku ze všech výdělečně činných zaměstnávalo se výrobou zemědělskou r. 1869 67·2%, 1880 60·7%, 1890 55·9%, 1900 41·1%. V Německu zemědělstvím se zabývalo: 1882 43·38%, 1895 36·19%, 1901 34% a 1907 32·69%. Ve Francii živilo se zemědělstvím 1882 46·3%, v Belgii 1880 20·5%, ve Švýcarsku 1900 39%, v Anglii zmenšila se orná půda za posledních 30 let o 2·5 mill. jiter, naproti tomu vzrostla výměra stálých pastvin o 3·8 mill. jiter. Jakkoliv obyvatelstva Anglie za posledních 30 let přibylo o 10 mill. hlav, přece zmenšil se počet venkovského obyvatelstva o 1,000.000 příslušníků. V Čechách napočítáno všech osob povoláním činných:

	r. 1869	r. 1890	r. 1900
v zemědělství	1,474.312	1,443.452	1,326.374
v průmyslu	856.558	1,071.353	1,166.020
v obch. a tržbě	130.759	202.731	274.009
ve vol. povolání	246.835	363.595	495.520

neboli z 10.000 osob v Čechách povoláním činných patřilo

	r. 1869	r. 1890	r. 1900
k zemědělství	5444	4685	4112
k průmyslu	3162	3477	3615
k obch. a tržbě	483	658	849
k vol. povolánim	911	1180	1424

Dle sčítání z r. 1900 z osob výdělečně činných připadá na zemědělství 41·1%, na průmysl 36·1%, na dopravu a obchod 8·5%, na veřejnou službu a povolání 14·2%. Z čísel patrno, že za posledních 20 let průmysl a zemědělství vyměnily si téměř svou posici, neboť před 20 lety ještě 2/5 obyvatelstva, dnes něco přes 1/3 obyvatelstva dochází výživy výhradně v zemědělství. b) Jiným příznakem krise agrární jest stále rostoucí zadlužení půdy. Dle dra Jägera (Die Agrarfrage der Gegenwart) obnášelo r. 1882 knihovní zatížení hospodářství v německé říši kolem 12 milliard marek. V Rakousku r. 1858 hypotheční dluhy obnášely 1122 mill. zl., r. 1870 2072, 1881 3000, 1889 3580, r. 1902 páčeno zadlužení půdy na 10.000,000.000 K. Ve Francii r. 1876 pozemkové dluhy páčeny na 15 milliard fr., v Italii 1889 8.934,000.000 l., ve Švýcarsku r. 1902 zadluženo bylo 50% půdy. V Čechách dle prof. Kožaného koncem r. 1902 dostoupil dluh ve všech knihách pozemkových na 3455·6 mill. K, na Moravě na 994·8 mill. K, ve Slezsku na 281·87 mill. K, úhrnem tedy 4732·2 mill. K. Z toho obnášely dluhy na pozemkový majetek vtělený 3259·9 mill. K. Za dobu 1868—1902 vzrostly dluhy pozemkového majetku o 112% a za tu dobu bylo vydraženo 160.670 nemovitostí za 784,000.000 K. Při těchto nucených prodejích přišli knihovní věřitelé o více než 558,000.000 K. Průměrně každoročně přichází v Čechách do nuceného prodeje 3000 selských usedlostí v okrouhlé ceně 50 mill. K. Povahou svou nepohyblivý pozemkový majetek proti všem starým osvědčeným právním řádům podléhá v Rakousku naprosto nezdravé mobilisaci, jak z tohoto přehledu patrno:

Změny majetku nemovitého: α) realit všech v Rakousku:

Roku	smlouvou kupní	exekucí	úmrtím	úhrnem
1898	227.989	8.438	61.679	340.347
1899	241.023	10.618	78.329	377.894
1900	247.020	10.455	85.451	392.224
1906	289.158	10.505	85.653	445.487

β) rolnických živností bylo převedeno roku 1906 v Rakousku celkem 211.257 v ceně 795,000.000 K. Z toho:

	počet rol. živností	v ceně mill. K
v Čechách	50.514	216
na Moravě	30.624	92
ve Slezsku	4.433	49

Veliké zadlužení půdy znechucuje rolníku naprosto těžkou jeho práci, neboť při všem přičinění vynese mu půda nejvýše 2·5%, kdežto věřitelé vyžadují 4—5% úroku z dluhu. Poněvadž v zemědělství nelze výnos půdy zvýšiti mnoho nad obyčejný průměr, ztrácí rolník naději, že by mohl vybřednouti ze svého zadlužení. Když výroba zemědělská se nevyplácí, jest nuceno rolnické obyvatelstvo hledati vedlejší obživu při domácím průmyslu, a tím ovšem se zemědělství zanedbává. Celé kraje

v Čechách zabývají se domácím průmyslem, a hospodářství polní při tom hyne. Za takového poklesu zemědělské výroby neprodukuje se dostatek zdravé potravy pro obyvatelstvo, které jest pak nuceno sahati z nouze k různým náhražkám a k alkoholu. Další následky tohoto zadlužení jeví se vylidňováním venkova, z něhož šmahem prchají zemědělci do průmyslových středisek, ponechávajíce málo výnosné pozemky ladem ležeti a ohrožujíce z povolání průmyslové dělnictvo nadbytkem pracovných sil. Zjev tento otřásá považlivě existencí každého státu a každého národa, poněvadž dlužno ze sousedních států dováženi potřebné obilniny. V tom ohledu musí nám sloužiti ku výstraze průmyslová Anglie, která 80% své spotřeby pšenice přiváží z ciziny. Přívoz tento není vždycky zabezpečen, zejména ne v době války, kdy nepřítel zničením válečného loďstva mohl by dovozu obilin zabrániti a tím obyvatelstvo anglické naprosto vyhladověti. Také Německo jest odkázáno na přívoz obilí z ciziny, ba i úrodné království české dováží každoročně 5·5 mill. q. obilnin k výživě svého obyvatelstva. Z toho vysvítá, že průmysl český nezbytně jest odkázán na rozvoj domácí zemědělské výroby, neboť domácí trh průmyslový v království jest nemyslitelný bez zámožné venkovské populace. Bez domáciho odbytu nespočíval by průmysl český na zdravých základech. — Jest patrno, že oživení českého zemědělství odůvodněno jest ohledy národními, sociálními a hospodářskými.

III. *Příčiny zemědělské krise.* Svrchu uvedené příznaky dokazují, že zemědělství jest stiženo považlivou chorobou. Ba lze tvrditi, že dnešního dne žádný stav není ohrožen tak vážným nebezpečím a stižen tak tisnivými pouty jako stav rolnický. Příčiny tohoto úpadku leží hlavně v poměrech mimo stav rolnický ležících a jenom z malé části nese na tom rolnický stav sám vinu. — 1. Ze škodlivých příčin na prvém místě uvádíme stejnodílné právo dědické. Škodlivost dnešního selského práva dědického spočívá v rovnoprávnosti dědice hlavního se spoludědici, kteří mají nárok na týž podíl dědický jako dědic usedlosti. Jestliže se statek neprodá a nerozdělí stejným dílem mezi spoludědice hnedle po smrti odkazatele, mohou si spoludědicové podíly své zajistiti knihovně na usedlosti a požadovati od hlavního dědice příslušný úrok. I když usedlost zděděná není dluhem zatížena, což dnešní dobou jest řídkým zjevem, musí se v krátké době zcela s mathematickou jistotou zadlužiti při nynějším stejnodílném právu dědickém. Hlavní dědic, který se ujal statku, je nucen vyplácet úrok kapitalistický (4—5%) svým spoludědicům z podílů, které bývají stanoveny ne dle hodnoty užitné statku, nýbrž dle hodnoty směnné. Statek však nese pouze nižší (2—3%) výnos, následkem čehož hlavní dědic nucen jest vypůjčovati si peníze na ukojení nároků spoludědiců, a dluh tento rok od roku stoupá, až donutí posléze ku prodeji a parcelaci statku. Nechce-li nikdo z dědiců hospodářství zděděného se ujmouti, nastává rozdělování statku hnedle po smrti odkazatele. To vede k časté změně a drobení pozemkového majetku, což má škodlivé následky v zápětí pro výrobu zemědělskou, nehledíc ani k tomu, že převodní značné poplatky značí ochuzování majetku rolnického. Římské právo dědické nesvědčí povaze pozemkového majetku, a proto naše doba ve všech téměř evropských státech pomýšlí na přiměřenou úpravu škodlivých právních poměrů pro stav zemědělský. — 2. Mobilisace půdy, která tvoří pozemky předmětem trhové spekulace jako každý jiný výrobek průmyslový, svádíc k divoké spekulaci s pozemkovým majetkem. Mnohý podnikatel s nedostatečným kapitálem ujímá se statku a doufá dluh ze zemědělské výroby umořiti. Naděje tato však se nesplňuje, z uvedené již příčiny, že výroba zemědělská nevynáší tolik, co vyžaduje úroků vydlužený kapitál. Jestliže kupec usedlosti nesplatil aspoň 60% kupní ceny, není možno, aby z výnosu hospodářství dluhy kupní si uplatil. Následkem toho téměř všechny obchody realitní, uzavřené s nedostatečným kapitálem, znamenají pouze prozatímní správu ukoupeného majetku pozemkového, který po krátké době přichází ve značném znehodnocení do rukou cizích. — Mobilisace půdy připouští sice snadno technický pokrok v zemědělské výrobě, zejména v melioraci pozemků a v zavádění různých průmyslových podniků ku zpracování zemědělských produktů, mnohdy však investice tyto podniknuté na dluh, jenž uvalen byl na pozemkový majetek, přinášejí pravý opak, než co bylo zamýšleno. — Investovaný kapitál dlouho nepřináší čistého zisku takového, aby se mohly uhraditi úroky, a tak nezdařená spekulace vede opět k odprodeji, anebo docela k prodeji zadluženého hospodářství. — 3. Hospodářské výrobky nemají náležitého odbytu a nedosahují přiměřené ceny, aby se provozovací náklad dostatečnou měrou uhradil. Ceny hospodářských výrobků poklesly za posledních 40 let následkem mezinárodní konkurence, která z krajin příznivěji produkujících přiváží spousty lacinějšího obilí na domácí trhy a tak stlačuje ceny domácích výrobků pod provozovací náklad. Zejména v Americe pěstuje se obilí mnohem levněji nežli v Evropě, poněvadž půda jest tam mnohem úrodnější pro příznivé klimatické poměry, zpracování půdy nevyžaduje tolik nákladu, jako naše vyssátá již půda, nehledíc ani k tomu, že lze při tamějších latifundiích používati více strojů k výrobě zemědělské, nežli při našich malých usedlostech. Liberální hospodářská soustava se svými názory o volné konkurenci brání tomu, aby náležitými celními šrafky přívoz lacinějšího obilí byl zamezen. Zájmy zemědělství bývají obyčejně při obchodních smlouvách s cizími státy obětovány ve prospěch průmyslu, který jest odkázán na vývoz do sousedních zemí. — Záplavu lacinějšího vyrobeného obilí umožňují příznivé dopravní sazby na parnících a železnicích. Při dopravě poskytují se velmi výhodné sazby na delší vzdálenost, tak že mnohdy zboží ze vzdálenějších krajin dopravuje se levněji, než z krajin bližších. Veliký kapitál chtěje náležitě zužitkovati vyzískaných hodnot, ukládá je do podniků dopravních a spokojuje se i s malým ziskem, protože při čilé dopravě malý zisk se zvyšuje. Tak dle prof. Pichlera (Zur Agrarfrage der Gegenwart) klesly výlohy dopravní ze zámoří od r. 1869 o 50—75%. R. 1894 dopraven byl 1 q pšenice z New-Yorku přes Rotterdam do Meinheimu za 1·35 M. Z Oděsy do Meinheimu stála již doprava téhož množství 1·75 M; kdežto doprava 1 q uherské pšenice z Pešti po Dunaji do Řezna obnášela 1·76 M, odtud do Meinheimu 1·78 M drahou, úhrnem 3·54 M. Jest tedy doprava obilí ve stř. Evropě po železnicích dvojnásob tak drahou, jako doprava zámořského obilí z tak ohromné vzdálenosti. — 4. Další příčina nízkého výnosu zemědělství jsou obchody obilím, pěstované na obilních bursách. Obilí stalo se dnes hlavním předmětem světového obchodu následkem organisace obilního trhu, který učinil si monopol z obchodu obilního. Stanoví se ceny ne již dle sklizně a dle spotřeby, ne dle nabídky a poptávky, nýbrž dle zájmů a prospěchu velkoobchodníků a bursiánů. Bursa diktuje a upravuje ceny obilní pro celý svět bez ohledu na lokální trh. Obchody, na burse prováděné, jsou z části reelní (které se bezprostředně uskutečňují), z části terminové (uzávěrky k dodání po určité lhůtě), anebo

blankoterminové, které se nikdy neuskutečňují, poněvadž předmětem tohoto obchodu není obilí samo, nýbrž pouze rozdíl (difference) v ceně, jež při uzavírání obchodu byla stanovena, a mezi skutečnou cenou v určité době stávající. Tento poslední druh obchodu znamená značné poškození rolnického majetku, poněvadž bursa vydává každoročně poplašné zprávy o ohromných zásobách zaprodaného obilí, ačkoliv skutečně neprodalo se žádné zboží, nýbrž provedena byla hazardní hra o differenci cen. Poplašné tyto zprávy o vylhaných zásobách obilí snižují ceny obilní na lokálních trzích na úkor těžce robotujících zemědělců. Divoká tato spekulace s cenami obilními neprospívá malému rolníkovi ani tehdy, když jsou ceny uměle vyháněny do výšky, nýbrž z těchto uměle zvýšených cen mohou míti užitek pouze velkostatkáři a obchodníci na burse. Znalec poměrů zemědělských R. Mayer vypočítal, že pozemkový majetek ve výměře 8 ha stačí pouze na výživu rolníkovu, ale nikdy ne na to, aby obilí mohl odprodávati. Pro takového malorolníka ani uměle zvýšená cena obilí nemá žádného významu. V Čechách jest 703.577 rolníků, jichž pozemky mají výměru pouze do 5 ha, z čehož patrno, že 80·9% českého rolnictva při zvýšení obilních cen ocitá se ještě v té nevýhodě, kupovati drahý chléb tehdy, když domácí zásoby k výživě již nedostačily. A jestliže ceny obilní uměle bursovní spekulací jsou sníženy, zbaven jest malý rolník té možnosti, aby částečným odprodejem hospodářských výrobků kryl kromě výživy potřebná též vydání na daň, šat, vzdělání atd. — 5. Kromě velikých burs poškozují rolnictvo také *překupníci* hospodářských výrobků. Překupník vtírá se mezi výrobce a konsumenta, i mezi výrobce a trh, tak že zboží nepřichází ani na trh bezprostředně, nýbrž od zemědělců bývá překupníky skoupeno a pak občanstvu za diktovanou cenu prodáváno. Drahotu životních prostředků zaviňují zejména ringy a kartely obchodníků, kteří za umluvené nízké ceny zboží od rolníků kupují a za libovolně zvýšené ceny je občanstvu prodávají. Tak na př. v Rakousku obchod dobytka spočívá výhradně v rukou obchodníků, kteří zboží do velikých měst dodávají za libovolné ceny. Překupníky a bursovníky bývají po většině lidé, kteří o útrapách s výrobou zemědělskou spojených nemají ani potuchy, nýbrž bohatnou snadně z ovoce těžké práce rolníkovy. Tak na pražské plodinové burse bylo r. 1904 z 290 členů, oprávněných k volbě bursovní rady, pouze 13 osob křesťanů, Čechů a Němců dohromady. Proto také v bursovní radě ve skupině A, která se zabývá plodinami, nezasedal ani jeden křesťan. — Ještě zhoubnější vliv na zemědělství vykonávají překupníci půdy samé, kteří provozují neblahou politiku parcelářskou, působíce na vylidnění venkova a vyháněnce usedlé obyvatelstvo venkovské do velikých měst. — 6. Rolnictvu nedostává se náležitých *peněžních zdrojů k provozovacímu nákladu*. Moderní úvěrnictví vyhovuje více průmyslu nežli zemědělství. Průmysl rychleji vyrábí, rychleji nalézá odbyt pro své výrobky a pracuje se značným ziskem; proto peněžní ústavy zařízeny jsou tak, že poskytují půjčky na kratší dobu a na větší úrok. Hospodářství selské poskytuje sice výnos jistý, ale poměrně malý. Zemědělec může tedy platiti úrok menší, a to ještě pouze jednou do roka, když klidí. Půjčky na kratší lhůty a na větší úrok nejsou zemědělci prospěšny, proto zemědělec, když nedochází pomoci u městských spořitelen a záložen, obrací se k soukromým věřitelům, kteří namnoze půjčují rolníkům na lichvářské úroky. — 7. Dosti těžce pociťují také zemědělci nespravedlivou *pozemkovou daň*, jejíž hlavní tíha nevyplývá tak ze státních požadavků, nýbrž ze stálého zvyšování přirážek samosprávních. Přirážky obecní, okresní a zemské v Čechách páčí se průměrně na 140%, čímž vysoká daň pozemková nabývá teprv velikě tíhy. Pozemková daň v Rakousku jest průměrně největší ze všech zemí evropských, a jsou to hlavně dvě okolnosti, které daň pozemkovou stěžují: a) její nerovnoměrnost, b) její stupňování břemeny samosprávními. R. 1862 pozemková daň v Rakousku obnášela 67,000.000 K, r. 1904 pouze 54,000.000 K; byla tedy uznána nespravedlivost pozemkové daně. Ale ještě dosud neodpovídá zdanění pozemkového majetku spravedlnosti a nemůže se nikterak srovnávati s výhodami, jakých požívá volný kapitál. — Berní zákonodárství pohybuje se dosud ve starých kolejích hospodářství naturálního, ačkoliv světově národní hospodářství přijalo na sebe ráz hospodářství peněžitého. Rolník musí platiti daň pozemkovou ještě dříve, nežli z půdy nějaký výtěžek získal, a neplatí z výtěžku skutečného, nýbrž z výnosu úředním odhadem docilitelného, tak zvaného katastrálního výnosu. Katastrální výnos půdy jest poměrně dosti nízký, ale proto přece neodpovídá spravedlnosti, protože zdaňuje prostředek výrobní, ale ne skutečný příjem. Mimo to majetek rolníkův jest zcela viditelný a proto do poslední píďě zdanitelný, kdežto movitý majetek peněžní má po ruce hojnost prostředků, aby přiměřenému zdanění unikl. Rolník daň musí platiti v penězích a proto musí se starati, aby pro své výrobky našel odbyt na trhu a pak stržené ceny na daň vynaložil. Výlohy státní rok od roku stoupají a mnohdy na základě falešných pojmův o národním blahobytu podnikají se často nákladné podniky a zařízení, která musí vydržovati střední stavy svými daněmi, ale užitek mají právě ty zámožnější a vyšší třídy. Státní rozpočet pro Rakousko-Uhersko roku 1858 obnášel 760,000.000 K, roku 1893 jen pro Rakousko samé 1200 mill. K, r. 1904 vzrostl rozpočet na 1734 mill. K a na r. 1909 rozpočten státní budžet na 2310 mill. K. Ze státních příjmů pohltí náklady jen na vojsko ročně průměrně v Rakousku 400,000.000 K (14·6%, kdežto Německo 50%). Stav rolnický militarismu vedle peněžních obětí přináší také největší daň z krve, protože synkové venkova tvoří dosud většinu příslušníků branné moci. — 8. Následek ubývání rolnického obyvatelstva na venkově jeví se také v *nedostatku pracovních sil a ve zvýšení čelední mzdy*. R. 1890 bylo v Rakousku zaměstnáno dělníků při zemědělství a lesnictví: mužů 1,962.688 a žen 3,652.443; r. 1900 bylo zaměstnáno mužů 1,730.727 (— 231.961) a žen 3,485.196 (— 167.249). V král. českém r. 1890 bylo při zemědělství zaměstnáno mužů 317.362 a žen 613.135; r. 1900 sklesl počet zemědělských dělníků na 289.234 (— 28.068) a počet dělnic na 582.665 (— 30.470). Tento nedostatek dělníků zemědělských má v zápětí zvýšenou mzdu, čehož následkem jest opět zmenšený výnos hospodářský. Čeleď slouží raději ve městě a místech průmyslových než na venkově, neboť dostane tam jednak větší mzdu a jednak těší se větší svobodě a různým požitkům životním. Rovněž služba vojenská odvádí nejzdatnější síly čeledi zemědělské výrobě. Zemědělci, nechtějí-li zbaviti se vůbec způsobilých pracovních sil, jsou nuceni mzdu zvýšiti, aneb vlastní pracovní sílu na úkor zdraví přes míru napínati. Dnes nabyli hospodáři zkušenosti, že zemědělská výroba může se vyplácetí jen tehdy, když vlastník usedlosti se členy své rodiny může výrobu sám pěstovati bez pomocí draze placených sil nádenických. Venkov trpí nedostatkem pracovních sil, kdežto v lednu 1909 v Praze bylo bez práce 20.000 organisovaných dělníků průmyslových a všech nezaměstnaných asi 60.000 lidí. Na venkov by však z nich nešel nikdo, protože každý vystěhovalec z venkova je ztracen

pro zemědělství. — 9. Posléze dlužno k příčinám poklesloti stavu rolnického uvésti i vlastní vady zemědělců samých. a) Rolníci zřekli se dřívějšího prostého způsobu života a přivykli mnohým přepychovým potřebám, jichž dříve neznali. Výborný znatel národního hospodářství, ředitel zemské banky František Procházka, ve schůzi obchodní a živnostenské komory r. 1904 stýskal si na špatné hospodářství českého rolnictva a mezi jiným pronesl tento náhled: „Budiž řečeno upřímně, že u nás nyní v celku hospodaří se špatně. A proto nemůžeme s místa, ztrácíme půdu pod nohama, posíláme almužny tam, kam třeba posílati vydatnou pomoc, a stojíme na břehu bez rady, vidouce tonout člena rodiny. Četné výjimky potvrzují pravidlo. Potomci hospodářů dobrých zacházíme nešetrně s majetkem zděděným i s grošem vydělaným. Mnoho se vyzíská a málo se uspoří, nerozumný přepych zachvátil všecky stavy, stále se vymýšlí nové radovánky, a intelligence dává špatný příklad i dělnictvu. Jest mnoho pravdy ve výroku ruského učence, jenž napsal, že máme choutky millionáře a prostředky žebráka.“ Dlužno upřímně přiznati, že mnohdy se utrácí na venkově více, než to nynější hospodářská krise dovoluje. A marnotratnost zachvátila zejména ty příslušníky rolnického stavu, kteří chytili se planých hesel protináboženských a zpronevěřili se náboženskému cítění i bývalým konservativním zvykům svých zbožných předků. — b) Jakkoliv liberální soustava hospodářská nejvíce poškodila stav zemědělský, přece s politováním shledáváme, že dali se zemědělci omámiti klamnými hesly o hospodářské svobodě a sami ve své neprozíravosti bránili se zákonným opravám, směřujícím ku zlepšení zemědělské krise. Vzpomínáme na př. osnovy říšského zákona o dědické posloupnosti na statcích střední velikosti, kterou uvedl zemský výbor r. 1888 na přetřes rozeslanými dotazníky, zdali se doporučí volnou dělitelnost obmeziti. Tato prostá otázka vyvolala ohromné agitační hnutí, liberálními rolníky vedené, kteří obviňovali tehdejší Staročechy ze zpátečnictví a choutek robotních. Dlužno vzpomenouti, že sociolog kněz R. Vrba vydal agrární program s reformními požadavky již r. 1896, kdy ještě předáci hnutí rolnického tonuli nadobro v zásadách nezdravého lžiliberalismu. — c) Ani po stránce technické zdatnosti není úplně rolnictvo bez výtky. Jest pravda sice, že zemědělská výroba stává se stále intensivnější použitím nových vymožeností techniky, ale zrovna u nás, v bohatém království českém, nestojí zemědělství na té výši, na jaké na př. se nalézá v sousední říši německé. Následující statistická tabulka dokazuje, oč bychom mohli produkovati ve své zemi více a tím přímo blahobyt rolnický zvýšiti.

Kdybychom v letech 1892—1901 byli dovedli tak hospodařiti jako rolníci v říši německé, byli bychom ročně vytěžili o 232,000.000 K více, na kteréž ztrátě participujeme my Češi asi 152,000.000 K. Poslední léta ovšem věnuje se hospodářství našemu větší péče, ale přece ještě máme mnoho dohánčti za šťastnějšími svými sousedy v říši německé. — d) Zemědělský stav trpí také neuceleným odborným vzděláním a smyslem pro obchod. A přece nestačí pouze půdu vzdělávati, nýbrž nutno také zemědělské produkty výhodně prodati. Zemědělec, když se stal po roce 1848 svobodným a sproštěn byl roboty a desátků, když ocitl se v poměrech zcela nových, potřeboval nejenom technického výcviku v obdělávání pole, nýbrž měl míti také jistou obchodní způsobilost. Na to však tehdejší doba nevzpomněla, a proto výchova rolnického dorostu byla v tom směru naprosto zanedbávána. Obchodu s produkty zemědělskými zmocnili se nerolníci, a škodu z toho vzniklou jsme již nastínili při ocenění bursovních obchodů. Poznání této vady ovšem vede nutně nynější zemědělce k tomu, aby své nedostatky doplňovali organisacemi nákupními, prodejními skladišti a vůbec družstevnictvem, které by umožňovalo rolnictvu volný prodej vlastních zemědělských produktů. — Shrneme-li svrchu uvedené příčiny úpadku zemědělského stavu, shledáváme, že nedostatek peněz v podnicích zemědělských stěžuje racionelní, na základě vymoženosti vědy a techniky spočívající výrobu zemědělskou. Vypůjčené peníze činí ji drahou, úrok z dluhu zmenšuje výnos. Cizí soutěž, vzniklá z nenasytnosti velikého kapitálu, znehodnocuje cenu plodin našeho zemědělství. Patrno z tolika příznaků a příčin krise zemědělské, že otázka agrární jest velmi těžkou i složitou a že vyžaduje porozumění všech povolaných činitelů, má-li býti řádně rozluštěna. Poněvadž pak agrární krise řádí stejným způsobem v celé Evropě, dlužno věnovati pozornost též opravným snahám cizích států a podle zkušených a osvědčených vzorů opravy prováděti ve vlastní zemi.

IV. *Pomocné prostředky k vyhojení agrární krise.* Při každé reformě dlužno stanoviti cíl, k němuž má se dospěti. Tímto cílem při reformě agrární jest: a) Přiměřené rozdělení majetku pozemkového, aby větší část národní půdy nalézala se ve vlastnictví středního stavu selského. b) Nedělitelnost a trvalá držba statku rodinného v majetku jedné a téže rodiny. (*Biederlack*, Otázka sociální str. 141.) Latifundie i nepatrné usedlosti jsou vždycky zlem jak sociálním, tak i hospodářským. Příliš malé usedlosti zaviňují vzrůst selského proletariátu, který jest rovnováze společenských poměrů zrovna tak nebezpečný, jako proletariát průmyslový. Malý

Průměrný výnos po 1 hektaru v q (v metrických centech) činil r. 1907 (1906):
(Zpráva zemsk. statistického úřadu král. českého r. 1908 sv. XI., seš. 1.)

	pšenice (ozim)		žito (ozim)		ječmen		oves		luštěniny (hl)		zemčata		řepa		jeteliny		luční pice	
	1907	1906	1907	1906	1907	1906	1907	1906	1907	1906	1907	1906	1907	1906	1907	1906	1907	1906
v Čechách	19·2	19·3	16·0	15·6	18·8	17·7	15·7	15·5	16·8	16·3	122·3	106·6	290·6	278·5	40·4	40·5	34·3	33·1
v celém Předlitavsku	12·1	13·7	11·8	12·5	14·7	14·1	12·8	12·2	13·4	13·5	116·5	106·5	274·9	266·6	37·9	40·2	31·3	33·1
v celém Německu	18·7	20·4	16·2	20·2	20·6	18·9	20·9	20·0	—	—	138·1	130·0	—	334·0	46·2	57·4	41·7	48·3
v soused. Sasku	24·1	25·1	19·6	19·4	22·9	21·0	23·9	22·2	—	—	144·7	134·1	—	323·0	52·9	57·8	42·7	45·4
10tiletý průměr v Čech. r. 1893–1902.	14	—	11·6		13·8		10·3				82·6		241·7		27·5		23·4	

výnos nepatrné usedlosti nutí selské proletáře, aby hleděli si výhradně opatření životních potřeb a nevšímali si racionelního a pokusného hospodářství. Latifundie pak nutně vyžadují, aby se na nich hospodařilo pomocnými silami, buď pachtýři nebo čeledí. Soustava pachtýrská poškozuje pozemkový majetek, neboť nájemce bude dbáti jenom vlastního dočasného zisku na úkor trvalé výnosnosti půdy. Hospodářství čelední vytváří tentýž stav proletariátu selského, jako malé usedlosti. Velkostatkáři ovšem mohou snáze zkoušeti novoty zemědělství a tím zkušenostmi svými malým hospodářům prospívati. Mimo to poskytují velkostatky příležitost malorolníkům, aby si přivydělali výpomocnými pracemi na majetku velkostatkářů. — Nedělitelnost pozemků a trvalé držení statku v jedné rodině prospívá zemědělství, neboť usilovněji a bedlivěji obdělává půdu majitel, jenž má naději, že statek zděděný nejen po celý život ve svém vlastnictví udrží, ale i svým potomkům bude moci jej jednou odkázati. Nedělitelnost půdy ovšem nemusí značiti úplné zbahnění poměrů vlastnických a nemusí brániti, aby některá část statků byla odprodána aneb zadlužena. — Má-li se k vytknutému cíli dospěti, dlužno, aby povolaní činitelé, *státní moc a svépomocná akce*, ujaly se účinných prostředků. — Každé odvětví výroby má nárok na ochranu a podporu státu, jehož úkolem jest plniti kulturní a sociální povinnosti. Nepopiratelná národohospodářská důležitost výroby zemědělské vyžaduje, aby stát vydatnou ochranu jí zabezpečil. Státu připadá povinnost, aby zákonodárnou péčí upravil poměry veřejnoprávní i agrikulturní. Od obyvatelstva zemědělského vyžaduje se však součinnost a horlivost v sebeochraně, neboť bylo by chybou, kdyby se přeceňovala moc státní a vše pouze od státu se očekávalo. Nejlepší zákony by nic neprospívaly, kdyby nebyly také obyvatelstvem náležitě plněny a prováděny. — Z potřebných reforem uvedeme nejnaléhavější: 1. Dlužno opraviti *selské právo dědické*, které vede k zadlužení a k parcelaci pozemků. Přílišné zadlužení půdy jest hlavní příčinou úpadku stavu rolnického a přece půda, kterou stav zemědělský vzdělává, není pouhým prostředkem výrobním. Půda jest současně sídlem národa a celý vývoj dějinný odehrává se na této půdě. Záleží tedy národu na tom, aby půda jeho zachována byla v rukou vlastních příslušníků, a nepatřila knihovně jeho nepřátelům. Veřejná moc chránic stav zemědělský nekoná pouze povinnost hospodářskou, nýbrž také vyšší sociální a mravní povinnost. A poněvadž pozemky nelze vlastně ani vyráběti ani spotřebovati, jest nutno majetek pozemkový učiniti předmětem zákonodárství, jen jeho vlastnostem odpovídajícího, neboť půda nemovitá rozlišuje se podstatně ode všech jiných předmětů tržby. Proto jest také nutno, aby byla učiněna taková opatření, která by příčiny i možnost mizení a dělení statků střední velikosti odstranila a držení jich v majetku rodu selského umožnila, což lze jen uzákoněním zvláštního práva selského provésti. V Rakousku zrušena byla nedílná dědičná posloupnost říšským zákonem ze dne 27. listop. 1868 za doby vlády liberální. Stejnodílné právo dědické přispělo k roztříštění celistvosti selského statku a poškodilo značně výnosnost hospodářské výroby. Nebezpečí toto bylo brzy pozorováno a proto již 1. dubna 1889 vydán byl říšský rámcový zákon, jenž dědičnou posloupnost pro statky střední velikosti upravil dle starého zákoníka občanského. Říšský zákon měl býti proveden na sněmích zemských. První zavedli jej pro sebe Tyroly 1900, po nich Korutany 1903 a posléze Čechy 3. listop. 1907. Účelem nového zákona dědického jest chrániti střední usedlosti selské proti drobení. Ustanovuje se pouze jediný dědic, který ostatní spoludědice za levných podmínek vyplatí v penězích. Přejateli statku odhadne se statek v ceně přiměřené mírné, tak aby mohl na statku hospodařiti. Zákon vztahuje se na rolnické usedlosti, a to takové, jichž čistý katastrální výnos činí nejméně 100 K a nejvýše 1500 K. Majitel statku má ovšem právo za svého života právním jednáním i posledním pořízením pro případ úmrtí statkem volně nakládati, nejsa zákonem tím nikterak omezen. Jestliže by posledního pořízení neučinil, aneb neustanovil-li za dědice osobu, která dle zákona za přejatele statku jest způsobilá, pak se řídí projednávání dědictví dle tohoto zákona. Z potomků pozůstalých mají mužští dědici přednost před ženskými, při stejném pohlaví starší před mladšími. Není-li potomků, povolá se k převzetí statku pozůstalý manžel. Má-li osoba ku převzetí statku povolaná svůj vlastní statek střední velikosti, povolána bude k převzetí osoba, která jest na řadě po ní. Cena statku zděděného ustanoví se dohodou mezi spoludědici, a nedocílí-li se dohody, ustanoví cenu soud po výslechu dědiců a znalců. Přejateli usedlosti povolena lhůta k vyplatě dědického podílu nejdéle do tří let, kdy statku zákonitě se ujal. Aby se usnadnila výplata podílů dědických, má se státi opatření, by některé z veřejných ústavů úvěrních podíly dědické spoludědicům hotově vyplatily, kdežto přejatel statku splácel by peněžnímu ústavu tomuto obnos vyplacených podílů umořovacími splátkami po řadu let, tak že by trvalému hypotečnímu zadlužení statku dědickými podíly se zabránilo. Zákon dědický má pro Čechy velikou důležitost, poněvadž v nich jest poměrně značné množství středních usedlostí, které zákonem budou chráněny. Statků o výměře 5 až 10 ha mají Čechy 29%. Proti opravě dědického práva nelze namítati, že dědicové budou tím poškozeni, neboť dle práva přirozeného nemají spoludědicové nároku na stejný podíl s přejatelem zděděné usedlosti, která jest majetkem rodiny, a ne majetkem jednotlivcovým. Liberalismus zavedl názor o stejném právu dědickém všech dětí pozůstalých. Názor tento prospíval sice jednotlivcům, poškozoval však celý stav. — 2. Aby se půda pokud možná z větší části udržela v rukou středního stavu rolnického, jest dlužno prohlásiti *úplnou nezadlužitelnost půdy* a pro dobu přítomnou *stanoviti hranice*, pokud by se půda zadlužiti směla, jakož i pečovati o *vyvazení* nynějších dluhů hypotečních. Běží zde o dluhy reální, které by směly býti pouze do jisté výše na usedlost vtěleny; všecky ostatní dluhy rolníkovy, které by stanovenou mez překročily, byly by dluhy pouze osobními, jež by majitel splácel z výnosu svého hospodářství, ale nikdy ne odprodejem části svých pozemků. A chceme-li stav rolnický jakožto základ národa a státu zachovati, jest dlužno učiniti konec mobilisaci půdy a jejímu zadlužení. Knihy pozemkové, do kterých se zanášejí dluhy hypotekční, měly by se uzavříti a dluhy pozvolna za pomoci státu a země umořovati. Proti těmto návrhům namítá se ovšem, že by rolnictvu odepřen byl osobní úvěr, kdyby nebylo lze dávati v zástavu majetkový pozemek. Obava tato však jest lichou, neboť veliký kapitál snažil by se získati úrok i za podmínek běžných v průmyslu, kde dluhy opřeny jsou z většiny o osobní úvěr. — Sněm království českého r. 1905 vyzval hypotekční banku, aby podala návrh o způsobu, kterým by statky hypotekční vyvazeny byly ze dluhů hypothekárních. Dosavadní vysoké, zúročené, vypověditelné a neumořitelné dluhy hypotekční mají se konvertovati prostřednictvím banky hypotekční na níže zúročitelné, nevypověditelné a umořitelné. Hypotekční banka působí již léta ku

vyvazení dluhů hypothečních, ale výsledek působení jejího není ještě takový, jaký by v zájmu zemědělského obyvatelstva byl žádoucí. Příčiny zjevu toho hledati dlužno v tom, že v kruzích rolnických panuje přesvědčení, jakoby konverse dosavadních dluhů byla spojena s velikými výlohami a obtížemi. Proti těmto nesprávným názorům o způsobu opatřování zápůjček hypothečni banky dlužno bojovati intervencí samosprávných úřadů a rolnických družstev. Konverse pozemkových dluhů daly by se vhodně prováděti za pomoci Raiffeisenových pokladen a okresních hospodářských záložen. V říšském sněmu bylo navrženo r. 1906 Grabmayerem, aby budoucně všecky hypothekární zápůjčky byly vtěleny na usedlosti selské jenom ve formě nevypovědítelných, nejdéle v 60 letech umořitelných zápůjček, a veškeré na usedlostech váznoucí pohledávky veřejných ústavů byly na takové zápůjčky konvertovány. Návrh tento ovšem měl by praktickou cenu jenom tehdy, kdyby současně míra úroková pro tyto zapůjčky byla snížena za pomoci státní. Kdyby stát převzal ručení za schodek ve zúročování 10 milliard pozemkových dluhů, činilo by snížení úrokové míry o 1% v celém Rakousku 100,000.000 K ročně. Za tuto cenu zachráněn byl by stav pro nás tak důležitý a obět tato nebyla by trvalou, ani síly státu přesahující. — Stejný cíl k obmezení reálního zavazení a odcizení půdy exekučními dražbami sleduje právo „domoviny" a deskových statků. Toto právo chce střednímu stavu zabezpečiti jistou míru majetku pozemkového, kteráž by pro exekuci soudu byla nedotknutelnou, zrovna tak jako pro živnostníka jsou některé předměty z exekučního řízení vyloučeny. Právo domoviny bylo uzákoněno již koncem století XVIII. pro celou Severoamerickou Unii. Domovina musí míti určitou velikost, jest nedělitelná, a hypotheční dluhy smějí na ni býti jen do polovice ceny, a to jen se svolením úřadů, na umořovací splátky vtěleny. Domovina nesmí býti prodána nucenou dražbou, nýbrž jen pod nucenou kuratelu býti postavena. — Deskové statky jsou jistým druhem selských fideikomisů, které byly zemským sněmem přijaty ve Westfálsku r. 1882. Zákonu tomu podléhají rolnické statky, jichž vlastníci se dali zapsati do selských desk, které jsou zřízeny u každého okresního soudu vedle pozemkových knih. Za nejmenší statek zákonu tomu podléhající jest určen ten, jehož roční čistý katastrální výnos jest odhadnut na 75 marek. Odhad celkové ceny statku deskového určuje se 20tinásobným čistým ročním katastrálním výnosem. — Ochranu před úplným zničením pozemkového majetku poskytují také statky důchodové (rentové). V Rakousku již za ministerstva Falkenhaynova r. 1893 byla podána osnova zákona, kterým se měly nuceně zřizovati rentové statky z exekučně prodaných usedlostí. Zákonem zemským v Haliči r. 1905 myšlenka rentových statků provedena. Prodlužený statek, jejž majitel udržeti již nemůže, dá se do dražby, ale koupí jej zemské hospodářské společenstvo a přeměněn na statek důchodový. Společenstvo samo pozemků nevzdělává, nýbrž ponechá statek zpravidla dřívějšímu majiteli, nebo jeho blízkému příbuznému, jen výjimečně rukám cizím. Nový majitel mimo daň a jiné poplatky povinné odvádí společenstvu úrok z kupní ceny a ještě k tomu ½% na umořování kupní ceny. Umořování kapitálu má se díti v 50—60 letech, po které době by usedlost dluhů zcela sproštěná stala se opět majetkem selské rodiny. Na statek rentový nesmí se dělati žádné knihovní dluhy, a kdyby nový držitel na novém statku obstáti nemohl, vrátí jej opět společenstvu, které odevzdá jej jinému správci k obdělávání. V případě nehod nezaviněných aneb k účelům melioračním může poskytnouti společenstvo zemské na statek zápůjčku. V Haliči vydala země zvláštní rentové dluhopisy do výše 5,000.000 K na 4 a 4½%. Jestliže Prusko může za pomoci statků deskových provozovati kolonisační politiku na seslabení živlu polského, lze ve všech zemích stejným opatřením provozovati zdravou agrární politiku k ochraně domácího zemědělství. — 3. Nestačí polehčovati rolnictvu břímě dluhu, nýbrž nutno také poskytnouti mu i náležitý úvěr ku provozování výroby zemědělské. Úprava rolnického úvěru dá se provésti zakládáním raiffeisenových a okresních záložen, které by poskytovaly krátkodobý osobní úvěr rolnictvu. Zejména Raiffeisenovky jsou pro zemědělce způsobilými peněžními ústavy, protože sledují nejenom hmotné, ale i mravní povznesení svých dlužníků. Záložny tyto, zbudované na základě křesťanské lásky, nesledují svého vlastního prospěchu, nýbrž prospěch svých členů. Půjčuje se na nízký úrok a jen v případě nejnutnější potřeby, neboť každý dlužník musí se vykázati, že poskytnuté půjčky použil k naznačenému účelu. „Zvýšení úvěru melioračního, usnadnění a zlevnění úvěru držebního tvoří úhelný kámen reformy zemědělského úvěrnictví, snížení úrokové míry hypotheční banky a obligatorní konverse dluhů hypothekárních dle jednotné soustavy jsou s to, aby způsobily značnou nápravu aspoň v tom směru, že tíže zadlužení rolnického stavu stane se snesitelnější. Povinností státu jest ovšem, aby úvěrní břímě hleděl ulehčiti tím, že by všem ústavům vyvazovacím popřál podpory v takovém rozsahu a na tak dlouho, dokud stav zemědělství našeho by se nezlepšil." (Program česk. agrár. strany; str. 50.) — 4. Důležité jsou také návrhy směřující ke zvýšení výnosnosti polního hospodářství. K těmto náleží: a) Zrušení podvodných blankoterminových obchodů s obilím a jinými hospodářskými plodinami. Jiný návrh směřuje k tomu, aby reelní obchod terminový přešel v ruce rolnických družstev, poněvadž je spravedlivo, aby stav rolnický požíval nezkráceného výnosu své těžké a mozolné práce. b) K zvýšení rentability hospodářství směřují především ochranná cla. Povinnosti státu jest přihlížeti k tomu, aby domácí spotřeba chlebovin byla co možná kryta domácí výrobou a by ceny obilní udržely se v takové výši, která by odpovídala domácím nákladům výrobním. Stát má zameziti, aby nejdůležitější výrobek hospodářský, obilí, jako základ výnosnosti zemědělské výroby přestal býti předmětem spekulace. Jenom ten stát, který své obyvatelstvo může vyživiti chlebem ze své domácí výroby, stojí na pevném základě, a proto zemědělci, kteří vyrábí chléb obyvatelstva, mají nárok vyžadovati také přiměřené ceny obilní, aby sami za svou práci docházeli obživy. c) Celní politika musí býti doplněna příznivou politikou tarifní. Jeví se žádoucím sestátnění všech drah, zavedení jednotné kilometrové sazby dopravní a zvláště výhodné sazby pro vývoz. Naproti tomu nutno zrušiti všechny tarifní výhody pro průvoz cizozemských výrobků. Tytéž výhodné sazby jsou žádoucí pro dopravu hospodářských potřeb a pomůcek, jako osivů, umělých hnojiv, strojů hospodářských a plemenného dobytka. Ochranné zákonodárství obchodní mělo by vésti přísný dozor na prodej potravin a jejich falšování, na lichvu zemědělskými výrobky a přísně stíhati prodej všech zdraví škodlivých náhražek, které vytlačují z obchodního trhu produkty zemědělské. d) Výnosnost zemědělské výroby zvýší se také intensivnějším vzdělávánim půdy. K tomu jest potřeba pracovních sil, dokonalých strojů a utvoření takových podmínek, které dokonale obdělávaná půda připouští. Proto žádoucím jest provedení soustavné

úpravy vod a toků jejich a provedení meliorací pozemkových. Hospodářství provozuje se intensivněji na větší prostoře pozemkového majetku, proto jest také žádoucno scelovati pozemkový majetek. Příslušné zákony o scelení pozemků, o provedení meliorací, náležitá úprava práva vodního a regulace hlavních řek jsou nezbytnou podmínkou prosperity zemědělství národního v království českém. e) V zemědělství dlužno udržeti pracovní síly. Aby dělnictvo na venkově bylo udrženo, jest třeba, by sociální poměry venkova učiněny byly snesitelnějšími a požadavkům společenské spravedlnosti odpovídajícími. Budiž usilováno též o zkrácení branné povinnosti na dvě léta, o propouštění branců v době pilných prací zemědělských o žních senních a obilních. Čelední řád buď upraven zvlášť pro čeleď zemědělskou, a pro hospodářské dělníky pracovní řád. Budtež zřízeny poptávárny okresní ku sprostředkování práce. Ku prospěchu zemědělského dělnictva dlužno zavésti blahobytná opatření, která by je k venkovu a ku práci zemědělské poutala; z těch uvádíme: Poměrné právo volební a účast na samosprávě obecní, podíl na úvěru Raiffeisenovek, ve družstvech nákupních a prodejních, odstranění ratejen. Zákaz prodeje kořalky a zákaz těžké práce dětí a žen, zřízení opatroven pro děti, lacinná pomoc lékařská, smírčí soudy mezi zaměstnavateli a dělníky, pojištění dělnictva starobní, invalidní a úrazové, úprava obecného statku se zřetelem na bezzemky. Kolonisace čili osidlování krajů dělnictvem zemědělským luští mnohé státy s úspěchem. Dále je nutno stavěti zdravé byty čeledínské, a zavésti akkordní plat při jisté pevné minimální mzdě. Odměny vzorné čeledi zemědělské. Co se týče mzdových poměrů, měla by se přednost dáti mzdě naturální před mzdou v penězích, poněvadž při nízké ceně zemědělských výrobků jednak by se ulehčilo majitelům, a dělnictvu poskytnuta by byla přiměřená a zdravá potrava, což by prospělo ku hmotnému i mravnímu jeho povznesení. — Morálnímu úpadku čeledi zemědělské, nevážnosti k hospodáři, špatnému konání povinností a porušování smlouvy služebné dalo by se čeliti rozumnou jeho výchovou a lidumilným jednáním zaměstnavatelů. Zásady křesťanské lásky, hlásající rovnost všech lidí před Bohem, přispěly by značně k uhlazení sociální nerovnosti. — Poslední dobou obstarávány jsou pracovní síly zemědělské v Čechách povoláním nádeníků z Haliče. Zemský výbor království českého se postaral, aby při zemské centrále pro všeobecné sprostředkování práce v Praze bylo zřízeno zvláštní oddělení, které by ve spojení s centrálou v království haličském obstarávalo dopravu pracovních sil z Haliče. Dělnictva lze dodati v partách nejméně aspoň 3—4 osob a náklad spojený s opatřením jediného dělníka na místě v Praze činí as 13 K. Do stanice za Prahu se ovšem náklad o jízdné dělníkovo přiměřeně zvýší, kdežto do stanic před Prahou se opět přiměřeně sníží. — 5. Od správy státní dlužno vyžadovati, aby ulehčila stavu rolnickému v berních břemenech a zavedla takové zákonodárství berní, které jest přiměřeno dnešním poměrům. Příčí se to jistě spravedlnosti, jestliže ukládají se největší daně rolníkovi, kdežto kapitalistovi se poskytují značné úlevy. Po právu a spravedlnosti měl by největší daň platiti kapitalista, protože kapitál nese úroky bez námahy, kdežto pozemek a řemeslo přináší jenom tehdy užitek, když rolník a řemeslník pracnou námahou výrobu zemědělskou a řemeslnou provozují. Nesmí se zapomenouti, že peníze, které kdysi sloužily v obchodu jako prostředek výměny zboží, staly se působením liberálního systemu činitelem národohospodářským. Proto právě, že kapitál vyživuje své držitele, musí přispívati také k výlohám státním a obecním. Bohatý peněžník mnohem snáze oželí část svého jmění než méně majetný, a proto jest zcela oprávněná vzestupní daň z příjmu (progressivní). — Zásada daně progressivní záleží v tom, že se nezdaňuje, jak se to dosud u nás děje, předmět, který užitek nebo zisk nějaký nese (půda, pozemky, dům), aneb užitek přinášející výkony (řemeslo, živnost), nýbrž že se zdaňuje skutečný příjem roční, ať již plyne z movitého nebo nemovitého majetku, z provozování nějaké živnosti nebo z úřadu. Tento způsob zdanění jest modernímu hospodářství, jež jest hospodářstvím peněžním, přiměřený. Zásada postupnosti záleží pak v tom, že daň nestoupá ve stejné míře s příjmem, nýbrž že pro vyšší příjem stanoví se též vyšší sazba procentní. Tato zásada souhlasí proto se spravedlností, poněvadž kdo má vyšší příjem, může mnohem snáze postrádati větší částky z tohoto velikého příjmu, než ten, jehož příjem jest skrovný. V Rakousku jest zavedena daň z příjmu, která jest progressivní. Progresse stoupá od 0·6% při nejméně zdanitelném příjmu 1200 K. Při příjmu 200.000 K, kde nedostupuje daň celých 5%, zůstává progresse státi, a to až i do vyšších příjmů millionových. Není tedy provedena u nás progresse daně příjmové přesně, ačkoliv by bylo odpomoženo finanční naší tísni, kdyby se nestanovila hranice nejvýše zdanitelných příjmů. V království českém žádoucí jest náprava zemských financí, poněvadž nynějším stálým schodkem trpí zemědělství nejvíce. Měl by se odstraniti nynější system přirážkový, a některá daň reálná měla by býti odkázána zemi jakožto vlastní důchod zemský. — 6. Základ reformy hospodářské spočívá v nápravě jednotlivých příslušníků stavu rolnického a v silné jejich organisaci, neboť řádná reforma agrární se řádně neuskuteční, jestliže zůstane rolnictvo rozdrobeno, jak jsme to ještě do nedávných let spatřovali. Jest třeba organisace všech zemědělců po způsobu organisace kapitalistů, dělnictva a řemeslnictva. Organisace na základě pouhé nespokojenosti a tísnivého dojmu z poklesu zemědělského stavu nebyla by valně rolnictvu prospěšna, proto jest třeba, aby vytknut byl pevný cíl a úkoly, k nimž by se organisovaní zemědělci postupně ubírali. Cílem této organisace musí býti mravní a hmotné povznesení. Organisace tato však bez významu veřejno-právního, na pouhé libovůli založená, nemá takového vlivu jako organisace povinná. V Rakousku přijat r. 1901 rámcový zákon o povinné organisaci rolnictva v hospodářských společenstvech, která by byla podřízena politickým úřadům jako společenstva živnostenská. Zemědělská společenstva okresní a krajská, soustředěná ve společenstvu zemském, tvořila by pevný základ pro zdravou agrární politiku, jako komory obchodní a živnostenské hájí vydatně zájmů průmyslu a obchodu. — a) Závazných těchto společenstev hospodářských úkolem by bylo to, co dnes jest úkolem svépomocných hospodářských družstev. Stavovské sebevědomí a duch pospolitosti by se upevnil, což by přispělo ku vzájemné pomoci všech příslušníků stavu. Spojenými silami docílili by zemědělci daleko většího respektu ke svým oprávněným přáním, nežli vystupováním jednotlivců. Stát také mnohem ochotněji uchopil by se opatření ku prospěchu zemědělství, ježto by měl v organisaci rolnické větší oporu proti odporu zorganisovaných velkokapitalistů, jichž prospěch namnoze protichůdným jest s prospěchem zemědělců. — b) Blahobyt zemědělců za pomoci organisace by i v nynějších neutěšených společenských poměrech mohl býti zlepšen. Společenstvo převzalo by sprostředkování úvěru pro své členy, jako to činí záložny Raiffeisenovy, a tím by rolnický stav vybavoval se ze závislosti na soukromý ka-

pitál. Společenstvo hospodářské by obstarávalo prodej zemědělských výrobků a vytlačilo by nezdravý system překupnictví. Skladiště společenstev převzala by větší dodávky zejména pro vojsko a pro větší ústavy, tak že zisk nynějších obilních firem zůstal by zemědělcům samým. Společenstvo může obstarati nákup rozličných hospodářských potřeb, jako strojů, osivu, uhlí, umělých hnojiv pro své členy mnohem výhodněji nežli toho docílí jednotlivec. Úpadku zemědělského stavu čelila by hospodářská společenstva i tím, že by zakupovala zadlužené živnosti a proměňovala je v důchodové statky. — c) Hospodářská společenstva pečovala by také o povznesení odborného školství hospodářského. Již od školy obecné mělo by se žádati, aby v mládeži venkovské vzbuzena byla chuť ku práci a úcta k zemědělskému povolání. Pokračovací školy venkovské poskytovaly by mládeži ve školní zahradě a na pokusném poli příležitost ku praktickému výcviku. V každém okrese zřízeny by byly zimní školy, jichž absolventi obeznámeni by byli nejenom s praktickou výrobou zemědělskou, ale i s právními a obchodními naukami. Rozhojněny by byly střední školy hospodářské a zřízena by byla hospodářská akademie při technických školách. — d) Organisace hospodářské musily by pečovati též o mravní povznesení každého jednotlivce a spolupůsobiti k tomu, aby probuzen a oživen byl smysl pro náboženské zásady, které by netoliko hospodáře, nýbrž i čeleď a ostatní síly pomocné vedly k pracovitosti, šetrnosti a prostému způsobu života. Dlužno i stavu zemědělskému na paměť uváděti nepopiratelné pravdy, že nezáleží blaho člověka jen v ukojení hmotných potřeb, nýbrž že nutno náležitým způsobem opatřiti též požadavky srdce a svědomí. Posílení citu mravní zodpovědnosti před Bohem i před lidmi přispělo by měrou značnou ke zvýšení sociálního blaha, a tím i ke zdárnému rozluštění agrární otázky. — Rámcový zákon o závazných družstvech rolnických nebyl dosud proveden v král. českém, protože hlavně závaznost jejich naráží na odpor. Mnozí spatřují v závaznosti omezování svobody a sebeurčení. Závaznost však této veřejnoprávní instituce jest jen vyšším stupněm dobrovolného sdružování. Kdo dovede uznávati závaznost organisace státní a obecní, musí uznati též závaznost organisace zájmové, která prokázala již všem jiným stavům neocenitelné služby. Nynější odpor českého rolnictva proti závazným společenstvům lze přičísti k ohlasu zastaralého dědictví liberálního, které mělo a má dosud v Čechách mezi rolnictvem zámožnějším dosti příznivců. Lze však očekávati, že rolnictvo české odloží tento svůj klam o závazných společenstvech, jako již se vzdalo mnohé liberální pověry. Kdyby dnes již agrární strana česká vzdala se úplně liberálního smýšlení, stálo by všecko zemědělské obyvatelstvo pod jednotným programem agrárním. — Nastíněné pomocné prostředky směřují ku pomoci rolnictvu v době přítomné, neznamenají však trvalé zažehnání krise zemědělské, protože každý pokrok v technice strojové a ve vědě zemědělské znamená vznik nových poměrů, jimž musí zemědělci čeliti. Dnes běží o to, aby zemědělci byli učiněni života schopnými a rozvoj jejich blahobytu ze všech sil byl podporován, protože žádná krise neotřásá organismem společenským tak, jako krise agrární. Kleru katolickému přiměřený zájem na prosperitě zemědělství neukládá jen závislost na hmotném výnosu obročního a zádušního jmění, nýbrž i ohled na moderní pastoraci, jak ji doporučuje znalec agrární otázky nad jiné povolaný, ministr orby dr. A. Bráf slovy: „Klerus je sice povolán ke správě nesmrtelných duší, ale tato duše, již se týče kněžská pastýřská činnost, není žádné abstractum (představa) bez skutečné podstaty. Je to duše rolníka, živnostníka, úředníka, čeledína, dělníka atd. — duše lidí z konkretních (skutečných) životních postavení a povolání, jejichž jednání a konání stojí pod vlivem pohnutek z jejich životního prostředí vyplývajících. Trudy výroby, trhu a soutěže, zájmové rozpory v poměru zaměstnavatele a námezdníka, kupce a prodavače, věřitele a dlužníka naplňují jejich myšlení a dychtění, obrážejí se v jejich slovech a skutcích. Jak má míti někdo na ně vliv osvěcující, vůdčí i reformní, nevyzná-li se sám ve všech těch typických tvarech a souvislostech, které určují ráz dnešní společnosti a jsou pestřejší, spletitější, než v kterékoliv době dřívější ... Veliké časové bolesti a otázky, jež se dotýkají nejen fysické, ale i duševní existence tisíců, činí prostě nemožným, aby fary a chrámy byly osamělými skalisky uprostřed vlnobití zevšad je obklíčujícího.“ (Z řečí dra. Bráfa na sjezdu česk. duchovenstva v Kolíně dne 23. února 1905 „O sociální úloze duchovenstva“.) — Literatura: Dra. *Bráfa* spisy: Der landwirtschaftliche Hypothekarkredit in Oesterreich, Vídeň 1898. *Základní zákon* zemědělství a družstevní svépomoc. Dva staré návrhy na odklizení dluhů selských, 1896. Dra. *C. Horáčka* Příspěvek k otázce agrární. O výměnku. *Fr. Vacek*, Sociální dějiny české doby starší, Praha 1905. *R. Vrba*, Otázka zemědělská, Praha 1896 Dr. *R. Neuschl*, Křesťanská sociologie, Brno 1900, díl II. Dr. *Fiedler*, Zemědělská politika. Program české strany agrární, 1901. *K. Adámka* Rozhledy národohospodářské a statistické, Praha 1899 až 1907. Z hospodářské politiky, Chrudim 1900. Naše rolnictvo, Brno 1884. Naše hospodářské nedostatky, 1894. Dr. *K. Viškovský*, Zájmová společenstva zemědělská, Praha 1904. Dr. *Koutský*, Vodní dráhy a naše zemědělství, Pardubice 1901. Dr. *Krejčí*, Národnostní poplatnost a zemské hospodářství v král. českém, Praha 1905. Dr. *Lindner*, Hypotheční ústavy zemské a selské vybavení z dluhů, Praha 1907. Dr. *Fr. Frank*, Der Klerus und der Bauernstand, Passau 1892. *Fr. v. Vogelsang*, Die Grundbelastung und Grundentlastung, Wien 1879. *Buchenberger*, Agrarwesen und Agrarpolitik, Leipzig 1892. *Jäger*, Die Agrarfrage der Gegenwart, Berlin 1873. *Pohl*, Stand und Ursachen der heutigen Agrarfrage, Wien 1895. *Ratzinger*, Die Erhaltung des Bauernstandes 1883. *Pichler*, Zur Agrarfrage der Gegenwart, 1897. *Ehenhoch*, Wanderungen durch die Gesellschaftspolitik 1897. *Philippovich*, Grundriss der politischen Ökonomie, Leipzig 1901. *Roscher*, Nationalökonomie des Ackerbaues 1882. *R. Meyer*, Heimstätten 1883. *Brentano*, Agrarpolitik, Stuttgart 1897. Dr. *Goltz*, Die ländliche Arbeiterfrage und ihre Lösung, Danzig 1874, *týž*, Agrarwesen und Agrarpolitik 2. vyd. 1904, *W. Wygodzinski*, Wandlungen der deutschen Volkswirtschaft im 19. Jahrhundert 1907 a j. v. *Ri.*

Agrate 1. Gian Francesco Ferrari (n. da Grado), architekt a sochař v Parmě, byl pomocníkem a později nástupcem Bernardina Zaccagniho při provádění r. 1521 započaté stavby krásného renaissančního kostela Madonna della Staccata v Parmě, pro nějž společně s bratrem svým Markem a synem Castorem, jakož i s veronským umělcem Pavlem Sanmichelim provedl četné práce v mramoru. Společně s posledně jmenovaným umělcem provedl sličný sloupový ochoz kolem tambouru kopule řečeného kostela. Vnitřek kostela vyzdobil v letech 1527—47 celou řadou pěkných náhrobků. — 2. Marco, bratr před., měl účastenství v provedení skulptur na fasádě Certosy v Pavii, spolu s bratrem při stavbě kostela Madonna della Staccata v Parmě, v letech 1541—66 zaměstnán byl plastickými pracemi pro fabbricerii milánského dómu. Pověstná jest jeho mramorová socha sv. Bartoloměje (viz obr. 44.) v chóru milánského dómu, zhotovená 1562.

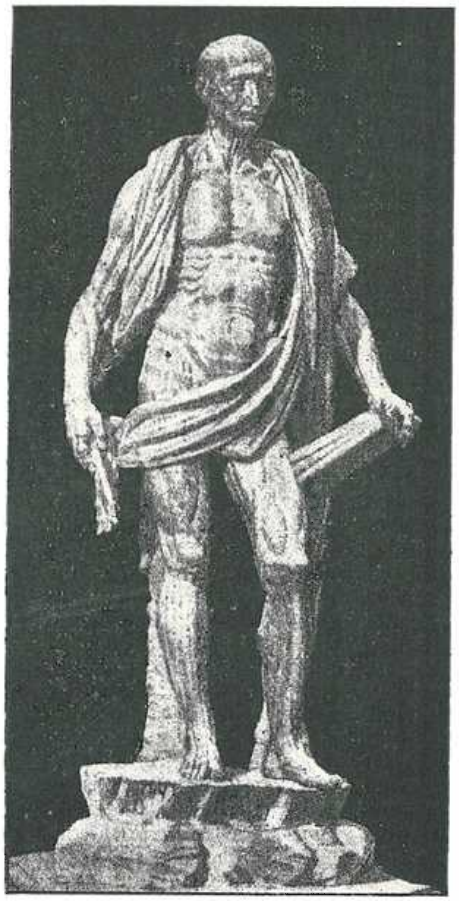

Obr. 44. Agrate: Socha sv. Bartoloměje.

Představuje světce, s jehož těla sedřena kůže, kterouž jako drappovaný šat kolem krku má přehozenu a pravou rukou ji drží; v levici drží knihu o nohu opřenou. Je to sice dílo provedené s velikou technickou dovedností; zejména s raffinovanou exaktností propracován plasticky každý anatomický detail, ale jeví spolu i politování hodný úpadek vkusu. Autor vytesal na podstavci pyšný nápis: „Non me Praxiteles, sed Marcus finxit Agrates". Mnohem cennější jest velikolepý, v letech 1556—1558 provedený mramorový náhrobek milánského senátora Giov. del Conte v kapli S. Ippolito v S. Lorenzo v Miláně. Srvn. *Thieme-Becker*, Allgem. Lexikon der bild. Künste I, 133—134; Dr. *A. Kuhn*, Geschichte der Plastik II, 586.

Agreda Marie de (řeholním jménem Maria de Jesu; rodným jménem Marie Coronelová), *n.* v Agredě ve Španělsku 1602, *z.* 24. kv. 1665, od 1627 abatyše kl. františkánek Neposkvr. početí ve svém rodišti, proslulá viděními o životě Panny Marie, jakož i vzájemnými dopisy s králem Filipem IV. španělským. Vidění svá počala psáti 1637, ale započatou práci hodila do ohně; potom v letech 1655—60 znovu je napsala k rozkazu svého zpovědníka v knize „Mystické město Boží" („Mistica Ciudad de Dios ... historia divina y vida de la virgen madre de Dios"), vytištěné po její smrti ve 4 foliových svazcích v Madridě 1670. Dílo to bylo 1672 španělskou inkvisicí zabaveno, ale 1686 opět propuštěno; 1681 posv. Officiem v Římě zakázáno, ale po třech měsících zase dovoleno. Když 1695 vyšel franc. překlad, byl Sorbonnou odsouzen, ale jinými universitami (salmanckou, alcalskou, lovaňskou a toulousskou) a theology bylo dílo to schváleno. R. 1704 dáno na index, z něhož však 1705 zase vypuštěno. Velice přísně odsoudil dílo to i Bossuet (Oeuvres 1817, XXX, 637—640 a XL 172, 204—207.). Rovněž tak Euseb. Amort, řeholní kanovník-augustinián v Pollingu (Bavory), ve spise „De revelationibus, visionibus et apparitionibus privatis regulae tutae" (Augšpurk 1744), jenž proti vyskytnuvším se obhájcům vydal repliku: „Controversia de revelationibus Agredianis explicata cum epicrisi ad ineptas earum revelationum vindicias editas a P. Didaco Gonsalez Matheo et a P. Landelino Maier" (t. 1749). Jiní prohlašovali dílo to za falsifikát vyšlý ze školy Skotistů; ale authenticita byla v Římě zjištěna. Nové důležitosti nabylo dílo to dogmatisací Neposkvrn. početí. Dílo to podává zevrubné, místy překvapující líčení života P. Marie, obsahuje hluboké myšlenky, shoduje se v mnohých věcech se spisy apokryfními, jeví ojedinělé omyly ve věcech profanních, neobsahuje však ničeho, co by církevnímu učení odporovalo. Sv. Stolice dovolila tudíž jeho čtení, ale o rázu (přirozeném či nadpřirozeném) vidění v něm obsažených se nevyslovila. Také process beatifikační již 1673 papežem Klementem X. započatý, Benediktem XIII. 1729 a Klementem XII. 1734 obnovený nebyl dosud ukončen. Řečený spis byl častokráte vydán a přeložen do mnohých jazyků. Obsáhlou korrespondenci Marie z *A.* s králem Filipem (614 listů) uveřejnil ve dvou svazcích španělský ministr Frant. Silvela („Cartas de la ven. madre sor Maria de Agreda y del señor Rey Felipe IV", Madrid 1890). V rukopise zůstaly tyto její spisy: „Leyes de la Esposa conceptos y suspiros del corazón para alcanzar el ultimo y verdadero fin del agrado del Esposo y Señor", „Meditaciones de la passion de nuestro Señor", „Sus exercicios quotidianos" a „Escala spiritual para subir á la perfección". Srvn. *Ant. Maria de Vicenza*, „Vita della ven. s. Maria d'Agreda" (Bologna 1870); *týž* „Della mistica citta di Dio ... Allegazione storico-apologetica" (t. 1873), *Reusch*, Der Index der verbotenen Bücher (Bonn 1885) II, 253.

agregace v. aggregace.

Agria v. Jager.

Agricius (Agritius, Agrōcius) sv., bisk. trevírský, byl prý dříve patriarchou antiochijským a od pap. Silvestra na žádost císařovny Heleny do Trevíru dosazen; 314 zúčastnil se synody arlesské, upevnil v Trevíru křesťanství. Mart. R. 13. led. Srvn. *Acta Ss.* Jan. I, 772—781.

Agricola sv. 1. bisk. v Chalôns-sur-Saône (Cabillonum) 532, *z.* 580. MR. 17. břez.: „Cabilone in Galliis s. Agricolae episcopi. Srvn. *Acta Ss.* Martius II, 514—516; *Gams*, Series 532. — 2. mč. v Bologně spolu se sluhou svým Vitalisem; *A.* byl ukřižován 304. MR. 4. listop. — 3. mč. v Pannonii, v okolí Vesprimu za Diokleciana kol. 304. MR. 3. prosince. — 4. mč. v Ravenně v pronásledování Maximianově. MR. 16. pros.

Agricola 1. (Ackermann) Alexander, jeden z nejvýtečnějších skladatelů nizozemských XV. stol.; *n.* asi 1446, byl do 1474 pěvcem při chrámu milánském, pak v Mantově; od 1491 kaplanem a pěvcem při dvoře Filipa I. Krásného burgundského, v jehož družině odebral se 1505 do Španěl, kdež *z.* 1506 ve Valladolidu. Ze skladeb jeho tištěny: „Missae Alexandri Agricolae" (tišt. 1504), jiné skladby (mše, magnifikat, motetta a písně) zůstaly v rukopise. — 2. Daniel, O. Min. Conv. v Basileji, sp. prý několik spisů na obhájení učení o Neposkvrn. početí P. Marie, jež však, jak se zdá, vydány nebyly; vyšly od něho pouze tyto *sp.*: „Corona XII coronarum b. V. Mariae" (bez místa a jména autorova), „Corona mystica b. V. Mariae" (Antverpy 1492; není však jisto, je-li *A.* autorem tohoto spisu); „De passione Domini" (Basilej 1514).

Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1117—1118. — 3. Filip, dr. theol., kanovník, kazatel mohučský, nějakou dobu prof. na univ. t., jejimž byl i rektorem (1557) a kancléřem; horlivý obhájce náb. katolického, *z.* 1572, vydal tiskem spisy Jana Wilda (Fera, v. t.). Srvn. *Roth*, Katholik 1895 II, 455, *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1490, III³ (1907), 56. — 4. Filippo, *n.* v Urbinu 1776, *z.* v Římě 1857, v prvé třetině XIX. stol. vedle Cammucciniho nejváženější malíř italský klassicistického směru, 1843 ředitel akademie sv. Lukáše v Římě. *Ml.* „Svatá Rodina" (1819), oltářní obraz „S. Giovanni in Laterano" v Římě (1839), „Spasitel v glorii", kartony pro mosaiky na fasádu chrámu „San Paolo fuori le mura"; veškery tyto práce nevynikají však nad prostřednost. — 5. (Georgaeus) František, znamenitý polemik XVI. stol.; jméno *A.* jest bezpochyby překladem rodinného jména Bauer, Ackermann, Feldmann. *N.* ve vesnici Lohn u Aidenhovenu ve vévodství jülišském, rok narození však není znám. Jest vůbec málo známo o jeho životě, a vše to zakládá se téměř vesměs na udáních, jež on sám podal o sobě tu a tam ve svých spisech. Studoval na gymnasiu v Kolíně filosofii pod jesuitou Petrem Busäusem, potom theologii v Lovani pod Janem z Lovaně a Jodokem Ravesteinem. Gebhard, biskup z Luttichu, vysvětil jej na kněze; vévoda Vilém z Jülichu svěřil mu 1570 faru Rödingen; mezi 1581 a 1583 stal se farářem a kanovníkem v Sittardu, 1599 děkanem kapituly sustreenské. *Z.* ve vysokém stáří v Sittardu 1624. Život svůj strávil prací a bojem pro katolickou církev. V četných lat. a něm. spisech obhajuje náboženství katol. proti různým protest. bludům. *Sp.*: „Gründtlicher Bericht von dem hochwirdigsten heiligsten Sacrament des Abendtmals Christi Jhesu" (Kolín 1576), „Biblische Instruction von der catholischer bapstischer Mess" (t. 1580), „De cultu et veneratione divorum, tractatus duo catholici: quorum prior de veneratione, posterior vero de sacris imaginibus sanctorum pertractat" (t. 1580), „Diatriba evangelica de coniugio et coelibatu sacerdotum" (t. 1581), „Tractatus orthodoxus de sanctorum reliquiis ... in honorem quidem omnium ss. reliquiarum, nominatim vero illarum, quas Aquenses pia industria D. Caroli Magni possident" (t. 1581), „Ketzerbrunn oder Grundtwurtzel aller Secten, d. i. zwentzig Haupt- und gewisse Ursachen aller jemals gewesener und jetzo schwebender Ketzereyen" (t. 1583), „Wahrhaftiger Bericht von Martin Lutheri und seiner Consorten in Glaubens- und Religionsachen handtgreiflicher Unbestendigkeit, Wanckelmuth und Uneinigkeit. Gesprechsweisz anfenglich gestellt von dem weylandt hochgelehrten H. Theodorum Malcotium theologum Louaniensem, anjetzo aber in unser Hochteutsch bracht und mercklich gemehret" (t. 1583), „Catholischer Bericht von dem christlichen Gebett" (t. 1585), „Grundtlicher Bericht, ob Zauberey die argste und grewlichste Sünd auf Erden sey" (t. 1597), „De verbo Dei scripto et non scripto, seu de Scriptura Sacra, et viva tantum, sed certo divina et apostolica traditione" (Luttich 1597), „S. Joannis Baptistae evangelium, seu evangelica doctrina de Christo Salvatore eiusque regno gratiae et gloriae" (Kolín 1599), „Tractatus de primatu s. Petri apostoli et successorum eius Romanorum pontificum" (t. 1599), „Umbestendlicher Bericht vom christlichem Gehorsamb gegen Gott, und von Gottes wegen gegen die Menschen" (t. 1609), „Paralleli s. Bibliorum, hoc est Demonstratio ocularis, quod plurima, quae uni solique Deo competunt, etiam hominibus et aliis creaturis per accomodationem recte tribui possint" (t. 1614), „Demonstrationum evangelicarum libri IV, quibus demonstratur, Christum secundum animam revera ad inferna descendisse et piorum animas inde e limbo liberasse" (t. 1578), „De aeterno et vero Deo, nec non indubitato Christo et Messia christianorum libri III adversus Calvinistas" (t. 1583), „De periculoso et abominabili statu concubinariorum impoenitentium" (t. 1604), „Attestatio ss. Patrum, tam Graecorum quam Latiorum, quod s. apostolus Petrus Romae fuerit, Romanos primus ad fidem converterit, ibique usque ad mortem episcopatum gesserit, collecta per Franciscum Agricolam" (t. 1605), „De amplissimis privilegiis et certissimis signis verae Christi in terris ecclesiae" (t. 1616), „Ehrenrettung Mariä, der Mutter Gottes" (t. 1616), „Vitae Sanctorum, d. i. Leben und Sterben der fürnehmsten Heiligen auf alle Tag durchs gantze Jahr, nach gemeiner catholischen Kirchen Calender gerichtet" (t. 1618). — Srvn. *Foss* KL I, 353, *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 742—743. — 6. (Bauer) Fulgentius a s. Antonio, *n.* v Enzendorfu 1731, vstoupil do řádu piaristů 1747, prof. ve Vídni, zprvu v šlechtické kolleji loewenburgské, potom v čís. vévodské akademii savojské, vynikající znalec klassických i novějších jazyků, filosofie, zvláště však mathematiky a věd přírodních, *z.* 1765. *Sp.* „Dissertatio epistolaris de electricitatis theoria et usu" (Vídeň 1762), „Rede von dem Vorzuge der deutschen Sprache in der Naturkunde und Grössenlehre" (t. 1763), „Propositiones metaphysicae ac mathematicae" (t. 1761). Srvn. *Horányi*, Scriptores piarum scholarum I, 3—8. — 7. Ignác, *n.* 1661 v Zusamalthelmu u Augšpurku, vstoupil 1678 do Tovaryšstva Ježišova, působil drahně let jako prof. rhetoriky na jesuit. gymn. v Mnichově, kdež byl taktéž v letech 1719—23 praesesem větší mariánské kongregace, *z.* 1729. *Sp.* cenné dílo historické: „Historia provinciae Societatis Jesu Germaniae superioris, quinque primas annorum complexa decades" (2 sv., Augšp. 1727 a 1729); spis ten zajímá dobu 1591—1600. Srvn. *Sommervogel* I, 75, *Hurter*, Nomencl. II² (1893), 1192—1193. — 8. (vlastně Schnitter, Schneider) Jan, zvaný „Magister Islebius", *n.* 1492 v Eislebenu, studoval pod Melanchthonem a Lutherem ve Vitemberce, stal se 1518 magistrem tamže, spřátelil se s Lutherem, působil pak nějaký čas ve Frankfurtě n. M. jakožto kazatel, potom v Eislebenu jakožto farář u sv. Mikuláše a ve Vitemberce jakožto docent theol. Roku 1525 byl ředitelem lat. školy v Eislebenu, zúčastnil se 1526 a 1529 říšských sněmů ve Špýru a 1530 v Augšpurku. R. 1527 dostal se do sporu s Melanchthonem a s Lutherem pro svou nauku antinomistickou (v. t.). R. 1536 odebral se do Vitemberka a stal se 1539 členem tamní konsistoře. Dostal se však opět do sporu s Lutherem. R. 1540 odebral se do Berlína k Joachimovi II., kurfirstu braniborskému, svému příznivci, kterýž učinil jej dvorním kazatelem. R. 1547 sepsal s Pflugem, biskupem naumburským, a s Heldingem, světícím biskupem mohučským, „augšpurský interim" (v. t.), čímž uvalil na sebe nenávist protestantův. Kurfirst Joachim jmenoval jej generálním superintendentem a visitátorem marky braniborské. *A. z.* v Berlíně 1566. *Sp.* několik spisů náboženských a vydal mimo to sbírku německých přísloví. Srvn. *G. Kawerau*, „Johann Agricola" (Berlín 1881). — 9. (Bauer) Jiří, lékař, mineralog („otec mineralogie") v XVI. stol., *n.* v Hluchově (Glauchau) v Sasku, byl 1519—22 prof. řečtiny ve Zwikavě, potom odebral se do Lipska, studoval medicinu a přírodní vědy, cestoval po Italii, kdež promovoval; 1527 usadil se jakožto lékař v Jáchymově, kdež konal studia mineralogická a hornická. Saský kurfirst Mořic povolal jej 1530 do Kamenice (Chemnitz), kdež *A.* stal se purkmistrem a městským fysikem. Jakožto plukovní lékař zúčastnil se výpravy Sasů proti Karlu V. Když vystoupil Luther, přistoupil s radostí ke straně jeho, domnívaje se,

že tu běží pouze o to, aby byly odstraněny zlořády. Seznav však, jaké ovoce přináší simě Lutherovo, pozastavil se nad tím, studoval církevní otce a vrátil se ke katolické církvi, kteréž se od té doby statečně zastával. Za to byl zbaven svých úřadů. Hlavním dílem jeho jest spis „De re metallica". *Z.* 1555. Seperintendent Tettelbach srozuměv se s kurfirstem Augustem nedovolil, aby byl pohřben na půdě protestantské; proto zůstala jeho mrtvola nepohřbena po pět dní, až ji biskup Julius Pflug dal odvézti a pohřbiti v kostele města Žiče (Zeitz). Srov. *Richter* „Vita G. Agricolae" (Annaberg 1755); *Janssen*, Geschichte d. deutsch. Volkes VII, 319—326. — 10. Josef, cisterc. v Bildhausenu, od 1645 v Ebrachu, *z.* 1680; *sp.* kroniku kl. ebrašského ve 4 sv. (v rkpse). — 11. Josef, S. J., prof. filosofie, *z.* 1777; *sp.* „Disquisitio philosophica de certitudine ex relatione sensuum contra idealistas et egoistas" (Heidelberg 1768), „Reflexiones philos. in varias recentiorum quorumdam philosophorum nomen sibi arrogantium opiniones, sacrae et profanae reipublicae noxias" (t. 1769), „Sensus communis philosophice examinatus et adplicatus" (t. 1770), „Theorema Fontenellianum s. multiplex numeri novenarii usus" (t. 1772), „Dissertatio philosophica, sistens actatis nostrae incredulum in Deum, rempublicam, seipsum injurium" (t. 1774), „Philosophus de anima sua ex ratione cogitans" (t. 1776). Srvn, *Adelung*, Fortsetz. und Erg. zu Jöchers Gel.-Lex. I, 330; *Hurter*, Nomencl. II², 1192—93. — 12. (Bauer) Konrád, knihtiskař, vydal 1610 za pomoci několika spolupracovníků první úplnou německou konkordanci biblickou: „Concordantiae Bibliorum, das ist, biblische Concordantz und Verzeichnuss der fürnembsten Wörter", která potom častěji znovu byla vydána. — 13. Magnus, *n.* v Aušpurku, benediktin opatství sv. Ulricha, od 1672 prof. filos. na univ. v Salcpurku; vrátiv se do kl., *sp.* několik pojednání theol. („De mysterio ss. Trinitatis" 1679, „De actibus humanis" 1679) a j.; *z.* 1688. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II² (1893), 331. — 14. Michael, theolog. protest., *n.* ve Finsku, stud. ve Vitemberce, kdež seznámil se s Lutherem, od 1539 duchovní správce v Abo, od 1554 biskup tamtéž, *z.* 1557. *Přel.* Nový Zákon a Žaltář do finštiny (Stockholm 1548). — 15. Pelagián (Pelagianus), dle zprávy Prospera Aquitánského (Chronicum) k r. 429 syn pelagiánského biskupa Severiana, šiřitel bludů pelagiánských v Britannii. Caspari ve spise „Briefe, Abhandlungen und Predigten aus den zwei letzten Jahrhunderten des kirchlichen Altertums und dem Anfang des Mittelalters" (Kristianie 1890) uveřejnil 5 anonymních listů (dva jsou bez nadpisu; tři ostatní nesou tyto nadpisy, jež spolu udávají jejich obsah: „De malis doctoribus et operibus fidei et de judicio futuro", „De possibilitate non peccandi" a „De castitate") a pojednání proti bohatství „De divitiis", jež prozrazují vesměs původ pelagiánský a byly napsány mezi lety 413—430. Caspari dovozuje, že těchto šest spisů pochází od jednoho a téhož spisovatele, i soudí důvodně, že autorem jest *A.* Naproti tomu G. Morin v „Revue Bénédictine" 1898 připisuje spisy ty britskému biskupovi Fastidiovi (v. t.). V prvém listu autor sděluje ze svého života tyto podrobnosti: Opustil prý proti vůli svých rodičů vlast, aby odebral se na východ seznat pravý život asketický. Na cestě zastavil se na Sicilii, kdež se seznámil se vznešenou Římankou, kteráž jej nadchla pro askesi pelagiánskou. Srvn. *Bardenhewer*, Patrol. (1894), 474—475, *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 332—333. — 16. (Huysman) Rudolf, humanista, *n.* v Baflo nedaleko Gronink 1442 (n. 1443), studoval v Lovani, kdež dosáhnul hodnosti mistra. Byv získán pro studia klassická slavným kardinálem Mikulášem Kusánským a Heynleinem ze Steinu, rektorem university pařížské, učinil si životní úlohou, studiím těm se věnovati. Od 1473—80 žil v Italii, hlavně v Římě nebo ve Ferraře. Vrátiv se do své otčiny, byl povolán ke dvoru císaře Bedřicha III., kdež pobyl as do 1483. Toho roku povolal jej jeho přítel ze studií wormský biskup Jan Dalberg na universitu heidelberskou; *z.* 1485. Byl to humanista směru velmi dobrého, smýšlení církevního a pln vroucí zbožnosti. Psal latinou klassickou (zván „alter Virgilius"); i Erasmus chválil lepost a ryzost slohu jeho. Také hebrejštinou se zabýval (s Reichlinem) a byl řeči té tak mocen, že přeložil žaltář z originálu. Mimo to chválí se důkladná známost jeho v hudbě. Přes to vše nezanedbával věd theologických, jak o tom svědčí listy jeho. S jakou úctou a zbožností mluví o Spasiteli, dává svědectví jeho řeč „De nativitate Christi". Z ostatních spisů jeho vynikají: „De inventione dialectica" (dílo filosofické) a „De studio formando" (dílo paedagogické). Učený Wimpheling napsal o něm tuto chválu (1507): „Pravá velikost Agricolova v tom záležela, že veškera věda a moudrost světská mu toliko sloužila, aby se očistil od všelikých vášní, a ve víře a modlitbě spolupracoval na té stavbě veliké, jejíž stavitelem jest Bůh". Spisy *A-y* vyd. v Kolíně 1539 (2 sv.). Srvn. *Tresling*, „Vita et merita Rudolphi Agricolae" (Groeningae 1830), *Janssen*, Gesch. des deutschen Volkes, I¹⁷ (1897), 80 a násl. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1084—1085. — 17. Štěpán sen. (Kastenpaur, Castenbauer), *n.* v Abensbergu (Dolní Bavory), vstoupil do řádu augustin., studoval a vyučoval od 1513 ve Vídni, Bologni a Benátkách, 1519 stal se doktorem bohosl., kázal v kl. Rattenbergu ve smyslu Lutherově, salcpurský arcib. Lang obvinil jej z kacířství a dal jej 1522 v Mühldorfu zajmouti; *A.* však prchl do Augšpurku, kdež působil jako luter. kazatel, později od 1531 v Norimberce, stal se 1531 farářem v Hofu, 1537 účastnil se sjezdu šmalkaldského, od 1542 byl far. v Sulzbachu; *z.* v Eislebenu 1547. *Sp.* „Ein köstlicher guter notwendiger Sermon vom Sterben" (1523), „Bedenken des agricola Boius, wie der wahrhaftig Gottesdienst von Gott selbs geboten und ausgesetzt möcht mit Besserung gemeyner Christenheyt widerumb aufgerichtet werden" (cca. 1524). — 18. Štěpán jun., syn předešl., 1555 pastor v Merseburgu, kdež přelož. do něm. některé lat. spisy Lutherovy (kommentáře k prorokům Abdiáši, Nahumu, Sofoniáši a Malachiáši), 1557 stal se kazatelem při dómě naumburgském a brzo potom konvertoval s celou rodinou svou ke katolicismu, odebral se do Říma, *z.* 1562. — 19. (Bauerlein) Volfgang, *n.* 1536 ve Spaltu, stud. v Eichstättu Vídni, Ingolštadtě; 1557 vysv. na kněze, 1560 far a 1573 děkanem ve Spaltu, *z.* 1601 v kl. Marienbergu u Norimberka. Byl horlivě činný pro katoliky v diaspoře; sp. netišt. něm. kroniku 1290 až 1576 (rkp. v Eichstättě). — 20. Volfgang Kryštof, sklad. hudební v Neustadtě n. Sálou (Franky); 1637 sám se tituluje: „artium liberalium magister, notarius publicus et Neostadiensium ad Salam poligraphus"; vydal 1647 ve Vircburku „Fasciculus musicalis" (8 mší), 1648 „Fasciculus variarum cantionum" (2—8 hl. motetta); mimo to něm. zpěvník „Geistliches Waldvögelein d. i. Unterschiedliche geistliche und in drey Theil verordnete Gesänglein von Gott, seiner werthen Mutter, und heiligen Gottes, nebens anderen mehr musikalischen Materien" (známo pouze pozdější vyd. z r. 1700).

Agricolus sv., syn sv. Magna, *n.* 630 v Avignonu, vychován v kl. lerinském, kdež pak byl po 16 let mnichem, potom archidiakon a 600 biskup avignonský; *z.* 2. září 700; uctíván jako patron Avignonu. Srvn. *Acta ss.* Sept. I, 444—456. Iko-

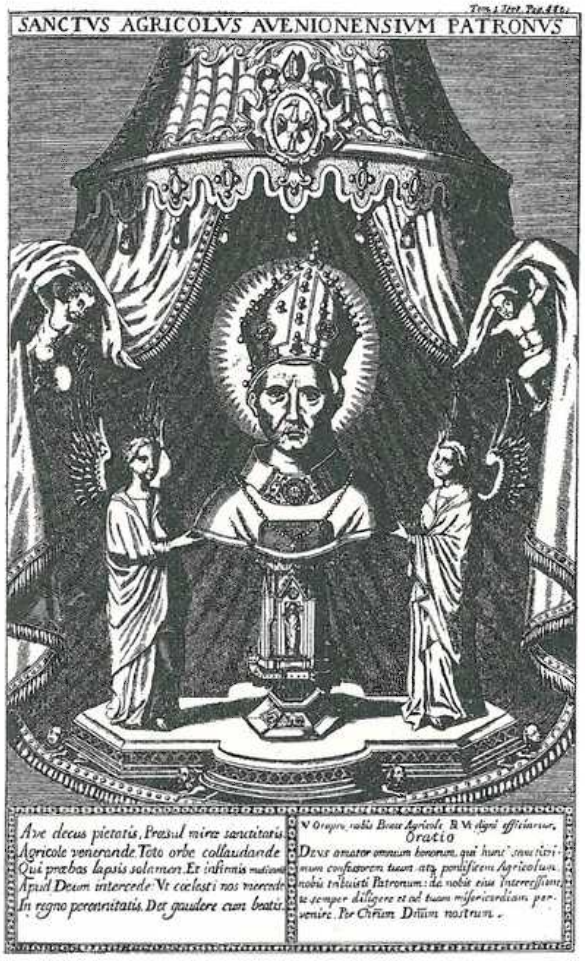

Obr. 45. Relikviář s ostatky sv. Agricoly (dle rytiny v „Acta Sanctorum").

nogr. attribut: čáp, jelikož prý světec hejna čápů přivolal, aby vyhubili škodlivé plazy v okolí Avignonu se vyskytnuvší. *Detzel*, Ikonogr. I, 47. Gotický relikviář na způsob poprsí světcova, v němž uložena hlava jeho, zobrazen v *Acta ss.* l. c. na příloze ke str. 446. (viz reprodukci obr. 45.)

Agriensis dioecesis v. Jager.

Agrifolio de, Vilém, rod. Francouz, doktor dekretů; od pap. Urbana V. jedva 28letý učiněn kardinálem, potom však odstoupil ke Klementovi VII. a Benediktu XIII., *z.* 1401; *sp.* „De potestate papae" a „Explanationes decretorum" (tiskem nevyd.). Srvn. *Hurter* II³ (1906), 773.

Agrigentinensis dioec. v. Girgenti.

Agrikola v. Agricola.

Agrippa 1. Herodes v. Herodes. — 2. Castor (Kastor), spisovatel katol. v době Hadrianově (II. stol.), první, jenž psal proti gnostikům. Jeho spis proti Basilidovi (Ἱκανώτατος κατὰ Βασιλείδους ἔλεγχος) pohřichu se nezachoval. Z knihy *A*-y čerpal Eusebius (Hist. eccl. IV, 7, 6—8). Srvn. *Migne* PG. XX, V, 1269—1272, 317, *Bardenhewer*, Geschichte der altkirchl. Lit. I, 483, *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 42. — 3. *A.* z Nettesheimu Jindřich Kornel, *n.* 1486 v Kolíně n. R., muž neobyčejné, všestranné, ač nespořádané učenosti, ale nestálého, dobrodružného života; proslul jako právník, bohoslovec, medik a kabalistický filosof. Studoval v Kolíně a Paříži (1506), v letech 1507—8 zdržoval se ve Španělsku, učil 1509 v Dôle hebrejštině a bohosloví, vyučoval 1510 v Anglii, potom v Kolíně, 1511—17 dlel v Italii, jednak jako vojín ve vojsku Maximiliana I., jednak jako professor v Paviii a Turině; 1511 zúčastnil se také koncilu v Pavii jakožto theolog. R. 1518 stal se syndikem v Mettách, 1523 lékařem ve Frýburku švýc., 1524 odešel do Lyonu a obdržel titul osobního lékaře královny-matky francouzské Louisy Savojské, 1529 odešel do Nizozemska, kdež jmenován historiografem cís. Karla V., musil prchnouti, odebral se do Lutychu, potom do Kolína a posléze do Lyonu; zemřel r. 1535. — Z jeho spisů zasluhují zmínky: „De incertitudine et vanitate scientiarum et artium", skeptická kritika věd a umění (tišt. 1527, později častěji vyd.), a „De occulta philosophia" (zprvu rukopisně šířený, posléze 1531 v Antverpách tištěný), v němž podává svůj theosofický světový názor, jenž jest podivnou směsí křesťanství, novoplatonismu a kabalistiky. Potíral scholastiku, úctu svatých a ostatků, kanonické právo a hierarchii, žádal návrat k Písmu sv. a k „prosté víře Kristově". Nebyl originálním myslitelem, nýbrž kompilátorem. Ač sympatisoval s něm. reformátory, žil a zemřel jako příslušník církve katolické. Jeho spisy vydány souborně v Lyonu 1600.

Agrippin v. Agrippinus.

Agrippina sv., panna a mč. v Římě za cís. Valeriana cca. 262. Mart. R. 23. čna. („Romae s. Agrippinae virginis et martyris sub Valeriano imperatore, cuius corporus, in Siciliam translatum, multis miraculis coruscat"), v církvi řec. téhož dne. Srvn. *Acta ss.* Jul. V. 390—402, *Nilles*, Kal.² I, 186.

Agrippinus 1. sv., biskup autunský v VI. stol., zúčastnil se 533 a 538 II. a III. sněmu orleánského, *z.* kol. 540. Sv. 1. led. Srvn. *Acta ss.* Jan. I, 49. — 2. biskup kartaginský na konci II. a na poč. III. stol., jejž sv. Cyprian nazývá „vir bonae memoriae", svolal kol. 218—222 synodu, na níž 70 sliromážděných biskupů prohlásilo se pro neplatnost křtu uděloványho bludaři (viz čl. „Africké synody" str. 136). — 3. sv., biskup neapolský na poč. III. stol. Mart. R. 9. listop.: „Neapoli in Campania s. Agrippini ep., miraculis clari").

Agritius v. Agricius.

Agroëtius v. Agricius.

Agronomov Ivanovič Alexander, od 1879 prof. semináře v Rize, vysv. na kněze 1886, nyní protojerej t.; *sp.* „Džichad, svjaščennaja vojna muchammedan" (Kazaň 1877), „Obzor polemičeskoj protivomusulmanskoj literatury v Vizantii" (t. 1878) a j. Srovn. *Palmieri*, Nomencl. I, 21.

ἀγρυπνία v církvi řec.; slovo toto dle některých utvořeno pleonastickým vložením písmen γρ ze slova ἀϋπνία (α privativum + ὕπνος, spánek); jini odvozují je ze slovesa ἐγείρω = budím n. ἀγείρω = sbírám (duševně); značí totéž co „vigilie" v církvi lat., tedy officium noční. Nazývá se také „παννυχος ἀγρυπνία" neb „παννυχὶς ἀγρυπνητή". Z agrapnií nejznamenitější jest *a.* v noci ze Zeleného čtvrtku na Velký pátek (ἀ. πῶν ἁγίων παθῶν). Srvn. *Nilles* Kal.² I, 55, II, 236.

Aguado Frant., *n.* 1572 v Torresonu, vstoupil 1589 do řádu jesuitského, pro rozšafnost a učenost jeho svěřovány mu přední úřady v řádu; působil také jako dvorní kazatel v Madridě, *z.* 1654 t. *Sp.* několik asketických a hist. knih. Srovn. *Sommervogel* I, 78, *Hurter*, Nomenci. III³ (1907), 1218.

Aguas Calientes (Aquae Calidae), diecese v Mexiku, suffr. arcibiskupství guadalajarského, zřízená pap. Lvem XIII. dekretem „Apostolicae Sedis" z 27. srp. 1899. Populace: 30.000.

Agudi Ludvik Maria, *n.* v Miláně, vstoupil asi 1640 do řádu karmelitánského, byl prof. filos. a theol. Neapoli a Bologně, později působil s úspěchem jako kazatel v předních městech italských;

1659 s dovolením papežským přestoupil do řádu dominikánského. *Sp.* „Carmelus sapiens, sive de scriptoribus utriusque Carmeli excalceati et mitigati", „De justitia et jure, de restitutione, de contractibus", „De sacramentis in genere et in specie" (1676), „De censuris in communi et in particulari", „Fontes Salvatoris". Srvn. *Quetif* Scriptores ordinis Praed. II, 687, *Hurter*, Nomencl. II² (1893), 286.

Aguero de, Petr Diaz, z Valladolidu, lékař, člen jerusal. řádu sv. Jana Křt., *sp.* mimo traktát o andělích (Madrid 1612; pojednání „Demonstracion clarisima de la immaculada y purisima Concepcion de la Virgen Maria Nuestra Señora" (t. 1618). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 674.

Agüesca Jeronym, špan. rytec uprostř. XVII. stol., ryl hlavně obrazy svatých, zvl. na obvyklých tehdáž programech (thesich) k disputacím akademickým.

Aguesse u v. D'Aguesseau.

Aguettaud J. B. *sp.* „Le Curé instruit par l'expérience ou vingt ans de ministère dans une paroisse de campagne" (1856, 2 sv.). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 1168.

Aguila del, Jan; pod tímto jménem vyšel 1654 spis „Ladre me el perro y no muerda", v němž se dovozuje, že názory v oboru morálky jesuitům připisované vyskytují se již u spisovatelů dřívějších, zvláště ze řádu dominikánského; Sommervogel domnívá se, že autorem spisu toho jest P. Moya (v. t.). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II² (1893), 597.

Aguilar de 1. Frant. Ant. *sp.* „Defensorium seu correctorium corruptorii operum d. Thomae, et quaestiones disputatae de esse et essentia, mensura cognitioneque angelorum" (Kordova 1701), vyd. Kommentář Aegidia de Columna k sentencím Lombardovým. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II² (1893), 646. — 2. Frant., souč. sp. vlašský; *sp.* „Compendio di historia ecclesiastica" (3 vyd.). — 3. Jos., *n.* 1652 v Limě, vstoupil 1666 do řádu jesuit., prof. filos. a theol. v Limě a Charcasu; *z.* 1708 v Panamě; *sp.* „Cursus philosophiae" (Sevilla 1701, 3 sv.), „Tractatus in I, s. Thom." (Kordova 1731, 5 sv.) a „Sermones" (8 sv.).

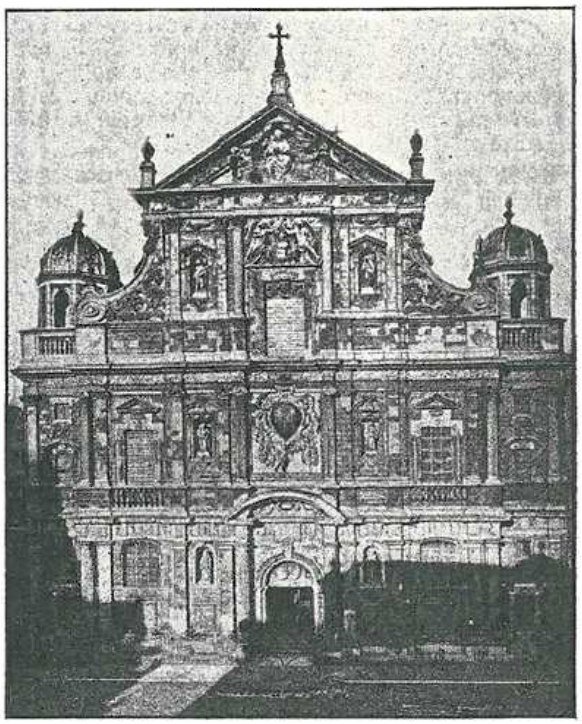

Obr. 46. Aguillon: Průčelí kostela sv. Karla v Antverpách.

Srvn. *Sommervogel* I, 82—85; *Hurter*, Nomencl. II² (1893), 646. — 4. Mariano, souč. sp. vlašský; *sp.* „Scientiae juridicae compendium, amplectens institutiones juris publici, naturalis, civilis et ecclesiastici, institutiones juris canonici".

Aguilera Emanuel, *n.* 1677 v Alicata (Sicilie), vstoupil do řádu jesuit., prof. filos. a morálky v Římě, potom rektorem kolleje v Palermě, kdež *z.* 1740; *sp.* „Provinciae Siculae S. J. ortus et res gestae 1546—1672" (2 sv., Palermo 1737 a 1740); pod pseud. Alexander Bautnir vyd. „Examen dissertationis theologicae, negantis baptismum infantis in utero, editae a d. Martino Orelli, Barnabita" (Flor. 1710). Srvn. *Sommervogel* I, 85—89; *Hurter*, Nomencl. II² (1893), 1193.

Aguilera de Heredia Šebastián, špan. kněz, 1603 varhaník dómu saragosského; vyd. 1618 svazek 4—8 hl. „Magnificat".

Aguillon (**Aiguillon**) Frant., *n.* 1566 v Bruselu, vstoupil do řádu jesuit., vynikl jako filolog a mathematik, zvláště však jako architekt. Spolu s jiným členem řádu, Petrem Huijssensem, provedl stavbu krásného kostela jesuitského sv. Karla v Antverpách (viz obr. 46.); prý dle návrhů Rubensových (jiní připisují dílo to výhradně *A*-ovi). *Z.* 1617. Zmíněný chrám zbudován dle schematu italské basiliky s emporami; byl zničen ohněm 1718, načež znovu v bývalé podobě obnoven. Vnitřek vyniká vzdušností a světlostí; mohutná fasáda zvedá se ve třech poschodích, členěných sloupy a pilastry dorskými, jonskými a korintskými. Srvn. *Thieme-Becker*, Allg. Lexikon d. bild. Künste I, 140; *Kuhn*, Geschichte der Baukunst II, 945.

Aguirre de Jos. Saenz, *n.* 1630 v Logrognu ve Staré Kastilii, vstoupil do řádu benediktin., stal se opatem kl. sv. Vincence v Salamance, byl prof. na univ. tamější, kdež přednášel zprvu dogmatiku, potom exegesi. Byl také radou a sekretářem španělské inkvisice. Papež Innocenc IX. učinil jej 1686 kardinálem. *A.* odebral se do Říma, kdež stal se členem kongregací koncilu, indexu a sv. officia. *Z.* t. 1699. *Sp.*: „Philosophia novoantiqua, rationalis, physica et metaphysica, quaecumque in scholis tractari solet ad mentem Aristotelis et D. Thomae adversus recentes utriusque impugnatores" (3 sv., Salamanka 1671, 1672, 1675), „Philosophia morum, sive libri X Ethicorum Aristotelis ad Nicomachum commmentariis illustrati" (t. 1677, v Římě 1698), „De virtutibus et vitiis disputationes ethicae, in quibus disseritur quicquid spectat ad philosophiam moralem ab Aristotele traditam" (Salam. 1677, 2. vyd. v Římě 1697, 3. t. 1717), „Ludi Salmanticenses, sive theologia florentula" (Salam. 1668; jsou to dissertace o andělích dobrých a zlých, zvl. o andělích strážných), „S. Anselmi archiepiscopi Cantuariensis theologia, commentariis et disputationibus tum dogmaticis tum scholasticis illustrata" (3 sv., Salam. 1678 až 1681; 2. vyd. v Římě 1688—90); „Auctoritas infallibilis et summa cathedrae sancti Petri, extra et supra concilia quaelibet atque in totam Ecclesiam, denuo stabilita, sive defensio cathedrae sancti Petri adversus declarationem nomine illustrissimi cleri gallicani editam Parisiis" (Salam. 1683; jest to důkladný spis proti článkům gallikánským, za nějž *A.* hlavně obdržel důstojenství kardinálské), „Collectio maxima conciliorum omnium Hispaniae et Novi orbis, epistolarumque decretalium celebriorum, necnon plurium monumentorum veterum ad illam spectantium, cum notis et dissertationibus, quibus sacri canones, historia ac disciplina ecclesiastica et chronologia accurate illustrantur" (4 sv., Řím 1693—94). Srvn. *Ziegelbauer*, Hist. rei litt. ordinis s. Benedicti II, 98, III, 421; *Hurter*, Nomencl. II² (1893), 521—526.

Agur, אָגוּר, v hebr. textu Přísl. 30[1]: „Slova *A*-ova, syna Jáqéh z Massá (ha-Massá')"; *Vulg.* přeloživši obě vlastní jména, má: „Verba Congregantis filii Vomentis", a dle ní čes. překl.: „Slova Shromažďujícího syna Vyvracujícího". Dle rabbinů míní se jménem *A.* Šalomoun jakožto „shromažďující" moudrost, ale většina exegetů pokládá *A.* za skutečné jméno autora Přísl. 30[1—33]. O *A*-ovi není však nic známo. Někteří (Delitzsch) míní, že Massá' byl onen kmen ismaelitský, o němž činí se zmínka v Gen. 25[14] a 1 Par. 1[30]; jiní pokládají *A*-a za bratra krále Lamuela z Massá', jemuž připisuje se Přísl. 31[1—9]. Srvn. *Cornely*, Intr. II. n. 202, *Sedláček*, Úvod do knih SZ., 336.

Agus J. S. J., *sp.* „Epistola beati Pauli apostoli ad Romanos analytice et logice explicata" (Řezno 1888).

Agustin (Agostino, Augustinus) Ant., historik práva, *n.* 1517 s Saragosse, stud. na špan. a ital. univers., stal se 1544 auditorem řím. Roty, 1555 pap. vyslancem v Anglii, 1556 bisk. alifským, 1557 vysl. ve Vídni, 1561 bisk. leridským, 1576 arcib. tarragonským, *z.* 1586. *Sp.* „Antiquae collectiones" (1576), „Canones poenitentiales" (1581), „De emendatione Gratiani" (1587); sebr. spisy „Antonii Augustini opera omnia" (8 sv., Lucca 1765—1774). Srvn. *Maassen* I, str. XIX.

agyoniové, agyonité, *ἀγύναιοι, ἄγυνοι* (*ἀ γυνή*) = bezženci, název sekt, jež zavrhovaly manželství, na př. enkratitů, manicheů, eustathiů, pauliciánů a j.

Ah v. J. J., farář, vydal něm. populární životopis sv. Karla Borromejského „Von dem frommen Leben und segensreichen Wirken des hl. Karl. Borromäus. Ein Gedenkbuch für das Volk" (Einsiedeln 1884, 2. vyd. 1888).

Ahasverus 1. v. Assuerus. — **2.** v. Věčný žid.

Ahalab, *hbr.* 'Achláb, *LXX Δαλάφ*, město v kmeni Aser, z něhož Kananejští vypuzeni nebyli (Soud. 1[31]). Nevyskytá se ve výčtu měst kmene Aser v Jos. 19[25-30]. Snad bylo totožné s Gischalou (*τὰ Γίσχαλα*) u Josefa Flavia, rodištěm vůdce židů Jana, jenž při dobytí Jerusalema od Římanů byl zajat. Gischala nazývá se v Mišně (Arachin 9, 6) „Gúš Chalab", t. j. tučná hrouda (rostlo tu hojně olivovníků, jež dávaly výborný olej); místo to bylo nedaleko území tyrského; jest to nepochybně nynější el-Džíš v sev. Galilejsku, západně od jižního konce jezera Hůle. Jiní stotožňují *A.* s opevněným městem Makhalliba mezi Tyrem a Achzibem, jež vyskytuje se v nápisech klínových. Srvn. *Hagen*, Lexicon biblicum I, 172—173.

Ahara v. Ahiram a Echi.

Aharehel, *hbr.* 'Acharhél, *LXX ἀδελφὸς Ῥηχάβ*, syn Aruma z rodu Kósova, kmene Judova 1. Par. 4[8].

Ahasité (Achazité, Antiochovci), přívrženci učení o neobmezené moci vládců světských ve věcech církevních. Králové Achaz a Antiochus jednali dle této zásady a odtud též název stoupenců zásad těch. Theoretickým zastáncem tohoto názoru byl Hobbes.

Ahasthari, *hbr.* há-'Achastárí, *LXX ὁ Ἀασθήρ*, z kmene Judova, syn Assura z manželky Naary 1. Par. 4[6].

Ahava, *hbr.* 'Ahavá', *LXX ὁ Εὐί, ὁ Ἀουέ*, řeka, u níž Esdráš shromáždil Židy, kteří do Palestiny chtěli se vrátiti (Esdr. 8[15-21-31]). Vulg. 8[15] překládá: „ad fluvium, qui decurrit ad *A*," a dle ní čes. překl.: „u řeky, kteráž běží k *A*-č", tak že by tu *A.* znamenalo nějakou krajinu; ale hbr. text možno přeložiti také takto: „k řece, která vlévá se do *A*-y". Někteří stotožňují *A*-u s městem Ava (Avah, v. t.). Nepochybně *A.* byla řeka nebo průplav (a okolí) v Babylonii.

Ahaz, *hbr.* 'Ácház, *LXX Ἀχάζ*, Benjaminita, syn Míchy z potomstva Saulova a Jonathova, otec Joady n. Járy 1. Par. 8[35-36], 9[41-42].

Ahazi, *hbr.* 'Achzí (v *LXX* není), kněz, děd Amassajův Neh. 11[13]; v 1. Par. 9[12] nazývá se Jezra.

Aher, *hbr.* 'Achér, *LXX Ἀήρ*, Benjaminita, otec rodiny „Hasim" („Hasim, synové Aher") 1. Par. 7[12].

Ahi, *hbr.* 'Achí 1. syn Somerův z kmene Aser 1. Par. 7[34] (*LXX Ἀχί*). — 2. syn Abdielův z kmene Gad v době krále judského Joathana 1. Par. 5[15]; Vulg. překládá vlastní to jméno slovem „fratres" (a po ní čes. překl. „bratří").

Ahia, Ahias, psáno i **Achia, Achias,** *hbr.* אֲחִיָּה i אֲחִיָּהוּ = „Jahve můj bratr, přítel", jméno osmi osob v bibli uvedených: 1. *A.* Phelonita (*A.* Felonský) byl z obrů neb silných mužů Davidových (1. Par. 11[36]). Kenikott a j. čtou však dle 2. Sam. 23[34] „Eliam Gelonský (Eliam Gelonites)". — 2. *A.*, 3 Kr. 4[3], písař Šalomounův a Davidův, syn Šišy (Seva, Savša). — 3. *A.*, otec Baasy (Baaša), krále israelského, z kmene Issachar (3 Kr. 15[27-33], 21[22], 4 Kr. 9[9]). — 4. *A.* (Ahiáš) Silonský (*A.* Silonites), prorok rodem ze Šilo (3 Kr. 14[2]), předpověděl Jeroboamovi z Efraty tím, že po rozdělení svého pláště mu dával 10 dílů, že se po smrti Šalomounově stane vládcem desíti kmenů (3 Kr. 11[29-39]). Slíbil mu též trvalý dům, bude-li se říditi dle vzoru Davidova. Jeroboam se králem stal, napomenutí prorokových však nedbal, neboť zavedl v Israeli modloslužbu. Tu rozstonal se králi syn. Král poslal svou manželku k prorokovi, aby vyprosila uzdravení synovo. Královna šla k němu v přestrojení jako chudá žena, avšak prorok byl zjevením poučen a věděl vše. Předpověděl královně, že vyhyne dům krále Jeroboama, Israel bude roztroušen a nemocný syn zemře. Při návratu matčině do Thersa bylo úmrtí synovo již oznámeno a proroctví Ahiášovo tedy stvrzeno (3 Kr. 14[1-13]). — *LXX* B má toto proroctví již po 12[24], tedy ještě před nastoupením Jeroboamovým na trůn israelský; 14[1-20] pak v B schází. Nesrovnalost tato v řeckém znění se různě vykládá. — Ahiáš dle 2. Par. 9[29] psal o dějích Šalomounových; knihy ty se však nezachovaly. — 5. *A.*, syn Achitoba, vnuk Finecsa, syna Heli, byl nejvyšším knězem v Saulově době (1 Kr. 14[3]). Stotožňují jej mnozí s Ahimelechem (Achimelech, Abimelech), o němž jest v 1 Kr. 21[1-6] psáno, že podal Davidovi a jeho soudruhům posvěcené chrámové chleby předložení. I tento se zove synem Achitoba; mohl však to býti i bratr *A*-ův (1 Kr. 22[9]). Když Jonathas se svým zbrojnošem Filištínské překvapil a na útěk obrátil, poručil Saul *A*-ovi, aby se otázal věštby. To učinil tím, že přinesl efod (*LXX*), dotazoval se pomocí archy úmluvy (hebr., vulg., aram. a syr.). Saul přerušil Achiáše a ten od věštby upustil (1 Kr. 14[18-19]). Ahimelech byl Doegem Idumejským u Saula udán, že podporoval Davida; Saul poručil jej usmrtiti s celým rodem. Doeg to vykonal a usmrtil Ahimelecha s 85 (*LXX*: 305, *Jos. Fl.*: 385) kněžími; pouze Abiathar se zachránil. Tím zahynul, jak bylo předpověděno rod Heli. — 6. *A.*, pátý syn Jerahmeela, syna Hesrona z kmene Juda (1. Par. 2[25]). Schází však před tím jménem spojka *wau* a proto se pochybuje o tom, je-li tu jmenován bratr a syn Jerahmeelův, či není-li to spíše jeho prvá manželka, neboť v následujícím verši je řeč o druhé manželce Jerahmeelově. Pak by před jménem *A.* měla býti předložka *min*. *LXX* přeložili *A.*: „jeho bratr" („*ἀδελφὸς αὐτοῦ*"). — 7. *A.* v 1. Par. 8[7] byl hlavou neb knížetem čeledi Benjaminitů v Gabaa. — 8. *Achia* v 1. Par. 26[20], Levita, byl za Davida ustanoven nad poklady domu Božího. *LXX* místo vlast-

ního jména čte „ἀδελφοὶ αὐτῶν“ („A Levité, bratři jejich, byli nad poklady atd.“) *Sdč.*

Ahialon, *hbr.* 'Élón, אֵילוֹן (t. j. tamaryšek), *LXX* Αἰλών, byl z kmene Zabulon a soudil lid po deset let. Když zemřel, pochovali ho v Élónu (Ajalonu) v Zabulonsku. (Soud. 12^{11-12}.) *Sdč.*

Ahiam, *hbr.* 'Achí'ám, *LXX* Ἀχίμ, syn Sacharův, jeden z obrů neb silných mužů Davidových 1. Par. 11^{34}; v 2 Král. 23^{33}. *Vulg.* piše jméno to „Aiam“ (čes. překl. „Ajam“), *LXX* Ἀμάν.

Ahiezer, *hbr.* 'Achí'ézer, *LXX* Ἀχιέζερ 1. syn Ammisaddajův, náčelník (kníže) kmene Dan (Num. 1^{12}, 2^{25}, 7^{66-71}, 10^{25}). — 2. Benjaminita, syn Sammaův, Gabaatský, t. j. z Gabaa, jeden z výborných bojovníků (lučištníků a prakovníků), kteří připojili se k Davidovi prchajícímu před Saulem 1. Par. 12^{3}.

Ahikam, *hbr.* 'Achíqám, *LXX* Ἀχιζάμ, syn Safana písaře a otec Godoliáše, vladaře judského, jeden z knížat judských v době králů Josiáše, Joachaza a Joakima. Byl spolu s jinými od Josiáše poslán k prorokyni Holdě, aby jejím prostřednictvím poradili se s Hospodinem o nalezené knize zákona (4. Král. 22^{12}, 2. Par. 34^{20}). Za panování krále Joakima ochránil *A.* proroka Jeremiáše, „aby nebyl vydán v ruce lidu a aby nezabili ho.“ (Jer. 26^{24}.)

Ahílud, *hbr.* 'Achílúd, *LXX* Ἀχιλούδ, Ἀχιλούθ, otec Josafata, královského annalisty za Davida a Šalomouna, a Bany, jednoho z 12 úředníků Šalomounových (2. Král. 8^{16}, 20^{24}, 3. Král. 4^{3-12}, 1. Par. 18^{15}).

Ahimam v. Ahiman 2.

Ahiman, Achiman *hbr.* 'Achíman, *LXX* Ἀχιμάν 1. jeden z Enakitů, bydlící s bratry Sesajem a Tholmajem v Hebronu, za oné doby, kdy vyzvědači Mojžíšem vyslaní tam přišli (Num. 13^{23}); byl potom Kálebem z Hebronu vypuzen (Jos. 15^{14}, Soud. 1^{10}). — 2. Levita, vrátný chrámu po zajetí babylonském (1. Par. 9^{17}); *Vulg.* nazývá jej „Ahimam“.

Ahimelech 1. Par. 18^{16}, 24^{3-6-31} v. Achimelech 3.

Ahin *hbr.* 'Achján, *LXX* Ἀΐμ, syn Semidův z kmene Manasse 1. Par. 7^{19}.

Ahinadab *hbr.* 'Achinádáb, *LXX* Ἀχιναδάβ, jeden ze dvanácti úředníků Šalomounových; byl vladařem krajiny Manaim (Mahanaim) za Jordánem (3. Král. 4^{14}).

Ahio, *hbr.* 'Achió 1. syn Abinadabův, spolu s bratrem Ozou doprovázel archu úmluvy, když ji David dal převézti z domu Abinadabova v Gabaa do Jerusalema 2. Král. 6^{3-4} (na tomto místě Vulg. vlastní jméno překládá „frater eius“). — 2. syn Abigabaona (Jehiela) a manželky jeho Maachy, Benjaminita (1. Par. 8^{31}, 9^{37}). — 3. syn Bariův, Benjaminita (1. Par. 8^{14}).

Ahion, Aíon, *hbr.* 'Ijjón *LXX* ἡ Αἰών, ἡ Αἰών, město v území kmene Neftali; uvádí se mezi městy dobytými králem syrským Benadadem 3. Král. 15^{20}, 2. Par. 16^{4} a králem assyrským Theglathfalasarem 4. Král. 15^{29}. Snad nynější zříceniny zvané Tell Dibbin severně od údolí Merdž 'Ajún (toto jméno vzniklo snad z hebr. názvu *A*-u 'Ijjón).

Ahira, *hbr.* 'Achirá, *LXX* Ἀχιρέ, syn Enanův, náčelník kmene Neftali, jenž měl 53.400 bojovníků, když Mojžíš lid israelský sčítal; dvanáctý mezi náčelníky dvanácti kmenů, kteří obětovali dary při posvěcení svatostánku a oltáře (Num. 1^{15}, 2^{29}, 7^{78-83}, 10^{27}).

Ahiram *hbr.* 'Achírám, *LXX* Ἀχιράμ. třetí syn Benjaminův, náčelník čeledi Ahiramitův, Num. 26^{38}; 1. Par. 8^{1} nazývá se Ahara *hbr.* 'Achráh, *LXX* Ἀαρά. Jest snad totožný s Echi (*hbr.* 'Échi, *LXX* Ἀχίς) v Gen. 46^{21}, ač tu uvádí se mezi syny Benjaminovými ne na místě třetím, nýbrž na šestém; nynější čtení אֲחִי וְרֹאשׁ (Vulg. „Echi et Ros“) vzniklo nepochybně porušením z אֲהִירָם Srvn. *Hummelauer*, Commentarius in Genesim 571.

Ahisahar, *hbr.* 'Achíšachar, *LXX* Ἀχισαάρ, syn Balanův z kmene Benjamin (1. Par. 7^{10}).

Ahisar, *hbr.* 'Achíšár, *LXX* Ἀχισάρ, vladař domu Šalomounova (3. Král. 4^{6}).

Ahiud, *hbr.* 'Achíhúd 1. syn Salomiův z kmene Aser, jeden z mužů, jimž Hospodin přikázal, aby rozdělili Israelitům zaslíbenou zemi (Num. 34^{27}). — 2. syn Ahodův z kmene Benjamin (1. Par. 8^{7}).

Ahlborn August Vilém Julius *n.* v Hannoveru 1796, malíř krajin, zvl. italských; 1838 konvertoval ke katolicismu; pokusil se také ve figurální malbě náboženské dle vzorů quattrocenta; *z.* v Římě 1857.

Ahle 1. Jan Nep., dr. theol., kanovník v Augšpurku, *n.* 1845 v Langenmosenu, hudební skladatel. Vyd.: „Geistl. Christbaum, Festspiele etc.“ (32 seš. 1874—99), „Editio Medicaea“ (1895), dále mše, litanie a motetta. — 2. Jan Rud., hud. skladatel, *n.* 1625 v Mühlhausenu, od 1654 varhaník v Erfurtu, od 1654 ve svém rodišti, kdež se stal 1661 purkmistrem, *z.* 1673; vyd.: „Geistliche Dialoge“ (vícehl. písně 1648), „Chormusik“ (5—8 hl. motetta 1668), „Neue geistl. Chorstücke“ (5—8 hl., 1664), „Kommunion- u. Hausfestandachten“ (s instr. 1668), „Anmutige zehn geistliche Arien“ (1669) a j. — 3. Jan Jiří, syn před., *n.* v Mühlhausenu 1651, nástupce svého otce ve varhanictví; vyd. „Geistliche Andachten“ (1671) a j., *z.* 1706.

Ahlfeld Fridrich, ev. theolog, n. 1810 v Mehringenu (Anhaltsko), stud. v Halle, 1838—47 pastorem v Alslebenu, 1847—51 v Halle, od 1851 v Lipsku; vynikl zvl. jako kazatel a vydal několik sbírek kázání („Der verlorene Sohn“ 1849, „Predigten über den christl. Hausstand“ 1850 a j.); *z.* 1884.

Ahobban, *hbr.* 'Achbán, *LXX* Ἀχαβάρ, syn Abisura a Abihaily, z kmene Juda (1. Par. 2^{29}).

Ahod 1. *hbr.* 'Ohad, *LXX* Ἀώδ, jeden ze šesti synů Simeonových, jenž s Jakobem, dědem svým, odebral se do Egypta (Gen. 46^{10}, Ex. 6^{15}). Jméno rodiny *A.* chybí v seznamu rodin Simeonových Num. 26^{12-14}, jakož i v seznamu 1. Par. 4^{24}. — 2. *hbr.* 'Échúd, *LXX* Ἀώδ, Benjaminita, náčelník rodin bydlících v Gabaa (1. Par. 8^{6}).

Ahoe *hbr.* 'Achóach, *LXX* Ἀχία, šestý syn Balea, prvorozence Benjaminova (1. Par. 8^{4}).

Ahohitský, *Vulg.* Ahohites, *hbr.* 'Achóchí, *LXX* ὁ Ἀωΐτης, ὁ Ἀχωχί, ὁ Ἀχωνί, ὁ ἐκ Χόχ, značí buď tolik jako „potomek Ahoeův“ anebo snad vztahuje se jméno to k nějakému místu jakožto rodišti anebo sídlišti dotyčné osoby (2. Král. 23^{9-28}, 1. Par. 11^{12-29}, 27^{4}).

Ahorn Ondřej, malíř XVIII. stol., jesuita, *ml.* několik fresek (scény ze života sv. Františka Xav., jakož i z bojů Poláků s Turky) v jes. kostele v Piotrkově; malby ty dokončil 1741. Srvn. *Ed. Rastawiecki*, Słownik malarzów polskich I, 3—4.

Ahriman (v Avestě „angró mainjuš“ = „zlý duch“, v pehlevštině „Ahrman“, řec. Ἀρειμάνιος) v dualistické soustavě Zoroastrově původně princip zla; později personifikován jakožto náčelník demonů, protivník Ormuzdův. S mysteriemi Mithrovými vniklo jméno jeho („Arimanius“) i k Římanům.

Ahumai, Ahumaj, *hbr.* 'Achúmaj, *LXX* Ἀχιμαί, syn Jahathův z kmene Juda (1. Par 4^{2}).

Ahura Mazda v. Ormuzd.

Ahyto v. Haito.

Acha (Achas) sv. syrský (25. led.), poustevník, jenž částečku sv. kříže do Persie přinesl. *Nilles*, Kal.[2] I, 276, 469.

Achab אַחְאָב *Ἀχαάβ*, t. j. otcův bratr, 1. syn Amri (Omri), po němž byl israelským králem a sídlil v Samaří od r. 876—855 před Kr. (dle Schradera, Die Keilinschriften). Manželkou jeho byla dcera sidonského (tyrského) krále Ethbaala; Josef Fl. uvádí z Menandra, že byla dcerou Ithobala, Astartina kněze. Jejím vlivem rozmohla se modloslužba v Israeli; v Samaří postaven chrám i oltář Baalovi a háj a sloup Ašery. Král pronásledoval proroky Boží, kteří se ukrývali v jeskyních. Baal měl 150 kněží a Ašera 400. Prorok Eliáš předpověděl sucho v zemi po tři leta (3. Kr. 17[1]); ke konci té doby vrátil se Eliáš a potkav se s Achabem, vytýkal mu modlářství a vyzval, aby shromáždil všechen lid a Baalovy kněze na Karmelu. Na obět Eliášovu spadl tam oheň s nebe, lid poznal, že Jahve jest pravým Bohem, kněží Baalovi byli usmrceni, déšť zavlažil opět zemi (3. Kr. 18[16] a d.). Jezabel nenáviděla Eliáše, Achab zase za krátko jejímu vlivu se podal. Král si vystavěl v Jezrael (Zerain) palác a chtěl k svému majetku přidati i vinici, která s ním sousedila a náležela Nábotovi. Když Nábot nechtěl své dědictví prodati a král se proto mrzel, odstranila Jezabel Nábota křivou obžalobou a odsouzením a zjednala králi vinici onu způsobem nespravedlivým. Eliáš se dostavil ke králi a předpověděl jemu trest, že budou psi lízati jeho krev a roztrhají Jezabel na témž místě, na kterém lízali krev Nábotovu; potomstvo Achabovo bude vyhubeno. Král pocítil lítost a Eliáš mu za to slíbil, že se ty hrozby nevyplní za jeho žití (3. Kr. 21[16.] a n.). V bibli jest toto uvedeno teprve po bojích se Syry. Benhadad syrský učinil vpád do říše israelské a obléhal Samaří. Eliáš předpověděl Achabovi vítězství a Achab přemohl Benhadada dvakráte (3. Kr. 20—22). Po druhé porážce přišel Benhadad (snad Hadadezer) a Achab uzavřel s ním smlouvu, kterouž byly povoleny Israelitům v Damašku jisté ulice, jako to Amri povolil Syrům v Samarii. Eliáš činil Achabovi pro tuto smlouvu výčitky, jichž však král nedbal. Domníval se, že se tím pojistí proti Assyrům. Salmanassar II., assyrský král, přitáhl a porazil spojence u Karkar (854?), po čemž se Achab spojil s Josafatem judským, aby se zmocnil Ramoth-Galaad, a bojoval se Syry. Klamní proroci předpovídali štěstí výpravě té, pravý prorok však Micheáš, syn Jemly, hlásal klam oněch proroků, ale byl dán do žaláře. V bitvě byl Achab raněn šípem a zemřel při západu slunce; pak donesli jeho tělo do Samaří a když umývali vůz, na němž Achab v bitvě stál a kde byla i jeho krev, splnila se předpověď Eliášova: psi lízali Achabovu krev. Pochován byl v Samarii. Salmassarův vítězný pomník mluví o boji Ahaabbu israelského, který měl 2000 vozů a 10.000 mužů, proti Assyrským; o boji tom bible zprávy nepodává, ale snad připadá do poslední doby Achabovy. Smrt jeho by byla pak asi r. 753. Achab byl nejbezbožnějším z králů israelských. Po něm vládl Ochoziáš, jeho syn. Jehu vyhladil pak rod Amri. — 2. Jiný Achab, syn Kolaia, byl klamným prorokem v době Jeremiášově. V Babyloně znepokojoval spolu se Zedekiášem lid judský, neboť mu předvídal brzkou záhubu Babylonských a návrat do Jerusalema. Za své lži dostali se oba v moc babylonského krále a byli spáleni v peci. Jejich smrt a trest vešel v přísloví: „Učiniž ti Jahve jako Zedekiášovi a Achabovi, jež upekl král babylonský v ohni“ (Jer. 29[21. 22]). Někteří Židé mínili, že jsou tito dva klamní proroci totožní s klamnými žalobci Susanny; tito byli však souzeni lidem a kamenováni (Dan. 13[5]), jsou to osoby jiné. *Sdč.*

Achác, Achacius sv. v. Achatius.

Achad v. Akkad.

Achadensis dioec. v. Achonry.

Achaeus (Achal), katholikos n. patriarcha v Seleucii-Ktesifontu 410—415, byl u dvora oblíben; král mu svěřoval poslání diplomatická. *Sp.* prý dějiny pronásledování za Sapora II., z nichž část snad se zachovala v aktech mučedníků marutských, jež publikovali Assemani a Bedjan. Srvn. *Assemani*, Bibl. orient. III. část 1. str. 368—70; *Le Quien*, Oriens christianus II, 1111; *J. Labourt*, Le christianisme dans l'empire perse sous la dynastie sassanide 99—100.

Achaia (*Ἀχαΐα*); názvem tímto označována zprvu přímořská krajina sev. Peloponnesu; od roku 146 př. Kr. byl to název římské provincie, jež zaujímala celé Řecko v užším slova smyslu (Helladu) a Peloponnes. A v tomto smyslu užívá se názvu toho i v *NZ.* Zprvu byla to provincie senátorská a spravována byla tudíž prokonsuly, kteří sídlili v Korintu. Tiberius podřídil r. 15 po Kr. *A.* s Makedonií a Moesií přímo císaři (*Tacitus*, Annal. 1, 76), tak že pak země ty spravovány byly císařským legátem (prokurátorem). Claudius však r. 41 opět provincii tu vrátil pod moc senátu (*Suetonius*, Claud. 25), tak že v Sk. ap. 18[12] Gallio správně nazývá se prokonsulem *A*-ým. Sv. Pavel hlásal v *A*-i evangelium (srvn. 2. Kor. 1[1] „církvi Boží, která jest v Korintu se všemi svatými, kteříž jsou ve vší Achaji“), uspořádal tam sbírku pro chudé v Jerusalemě (Řím. 15[26], 2. Kor. 9[2]). Také Apollo, rodem z Alexandrie, muž výmluvný, hlásal v *A.* evangelium (Sk. ap. 18[24. 27], 1. Kor. 3[9]). — Později tvořila *A.* zvláštní provincii církevní, bylo tu na poč. V. stol. 21 sídel biskupských pod metropolitou sídlícím v Korintě; v IX. stol. byly tu tři metropole: Korint, Athény a Patras, ve stol. X. byly tu 4 metropole (přibyla metropole novopatrasská) a 22 biskupství.

Achaikus, Achaicus (*Ἀχαϊκός*), křesťan korintský (1. Kor. 16[17]). *A.*, Štěpán a Fortunát, jakožto vyslanci Korintských, přinesli sv. Pavlu list církve korintské do Efesu a svým příchodem velikou radost mu způsobili; nepochybně přinesli pak do Korintu první list sv. Pavla ke Korintským. Ve *Vulg.* jména Fortunát a *A.* vyskytují se také ve v. 15. (v řec. textu jest tu zmínka jen o Štěpánovi), ale byla tam převzata z v. 17.

Achamoth, *Ἀχαμώθ*, slovo odvozené nepochybně z *hbr.* chákhmáh = moudrost, dle Irenaea (Adv. haer. 1, 4) a Hippolyta (Philosophumena 6, 31) v soustavě gnostiků Valentinových nižší (n. vnější) moudrost (*Σοφία ἡ ἔξω*), beztvárný plod ženského aeonu, zvaného *Σοφία*. Aeon světla Kristus, smilovav se nad *A.*, dal jí tvar, ale jen vzhledem k bytu, nikoliv vzhledem k poznání; potom ji opustil, zanechav ji v temnotách. *A.* jala se hledati světlo — Krista, ale nebyla s to, by ho postihla, rmoutila se nad tím a spolu trápila se touhou. Z její strasti a touhy vznikla hylická a psychická podstata světa; z nich také vznikl Demiurg, utvářitel světa. Konečně poslán jí byl k útěše místo Krista Paraklét — Spasitel, jenž ji vysvobodil od strastí jejích a zdokonalil útvar její i co do poznání. Potom z *A.* zrodila se duše pneumatická, kterouž obdařen byl člověk. Posléze *A.* očištěna od svých chyb přijata byla do Plerómy, aby tam stala se manželkou svého Spasitele. Osudy *A*-iny tvořily tudíž jádro kosmogonie, soterologie i eschatologie Valentinovy. Srvn. *Desolda*, Sv. Otce Irenaea Patero knih proti kacířstvu str. 12 až 15.

Achan עָכָן, syn Charmiúv z kmene Judova; jest u Jos. 22[20] jmenován synem Zera, jenž byl jeho pradědem. Po pádu Jericha vzal si proti zápovědi červený plášť, dvě stě šiklů stříbra a zlatý jazýček (regula) padesáti šiklů a skryl tuto kořist v zemi pod svým stanem. Jednání to bylo hříšným, poněvadž byly všechny věci Jericha určeny k zničení, byvše s osobami tam bydlícími pod kletbou cherem. Vina *A*-ova se prozradila. Josue poslal 3000 mužů proti městu Hai, ale ti byli poraženi a na útěk zahnáni. Josue truchlil a tázal se Hospodina. Viník nalezen byl losem: *A.* se přiznal a byl pak s celou rodinou kamenováu v údolí Achor, a vše, co mu náležclo, bylo spáleno. *A.* se zove 1. Par. 2[7] Achar עָכָר (t. j. zděšení, neštěsti), snad proto, že Josue, když mu oznamoval trest, užil slova akhar: „Proč jsi nás zdesil עֲכַרְתָּנוּ? Zdesí (zahubí) יַעְכָּרְךָ tebe Pán tohoto dne.“ (Jos. 7[25]) Na místě tom nahozena hromada kamení. — Obyčejně se dle Vulg. losování ono vykládá tak, že bylo z napsaných lístků vylaženo jméno kmene a pak i jméno čeledi a rodné jméno vinníka; talmudisté však mínili dle hebr. znění, kde jest na místě „los“ psáno „Jahve“, že veškeren lid kráčel kolem archy neb kol osudí velekněze a že byl při tom vinník zázračně zadržen neb naznačen. Údolí Achor (ú. hluku, zděšení) jest uvedeno i u Os 2[16] a Is 65[10]; leželo dle Eusebiova Onomastika severně od Jericha, dle Jos. 15[7] bylo jižně od Gilgal a od Jericha. Snad to bylo tam, kde jest údolí, nazývané nyní el-Kelt, směrem k Jerusalemu. — Gunkel míní, že to byla pouze místní pověst. Ze jména Akhor (zděšení, neštěstí) učinil prý lid pověst, že tam někdo připravil neštěstí Israeli a za to sám do neštěstí upadl. Tím není však vysvětleno, proč to údolí mělo ono jméno. Lépe jest připustiti, že se mu toho jména dostalo po líčené události. *Sdč.*

Achar v. Achan.

Achar *hbr.* 'Éqer, *LXX* Ἀχώρ, třetí syn Ramův z kmene Juda (1. Par. 2[27]).

Achard, Achardus 1. (Acardus, Archardus) bl., *n.* na poč. XII. stol. v Anglii n. v Normandii, studia svá započal v Brindlingtonu (diec. yorkská) a dokončil je v Paříži, kdež vstoupil do kl. sv. Viktora, za jehož opata zvolen 1155; 1161 stal se bisk. avranchským; *sp.* „De tentatione Domini in deserto“ a „De divisione animae et spiritus“, netišt. Tiskem vydány pouze dva jeho nedůležité listy (králi angl. Jindřichu II. a Arnoulovi, bisk. lisieuxskému) v *PL* CXLVI. *Z.* 29. bř. 1171. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[3] (1906), 142, *Vacant* I, 309—310. — 2. (Alchard, Achart) sv., benediktin kl. jumiègského, od 654 opat nově zal. kl. quinçayského, 684 opat kl. jumiègského (nástupce sv. Filiberta); *z.* 15. září 687. Srvn. Acta Ss. Sept. V. 80—102. — 3. augustinián kl. arouaisského, 1099 stal se arcijáhnem therouannským, odebral se do Palestiny, kdež stal se převorem při Templu. *Sp.* báseň o 517 verších, věnovanou jerusalemskému králi Balduinovi I. n. II. Jest to nevalná parafráse textů Písma sv.; toliko v několika verších na počátku a na konci jsou zajímavé zprávy o „Templu“ za doby spisovatelovy. Báseň tu uveřejnil z rukopisu bibl. vatikánské *Vogüé* v „Les archives de la Société de l'Orient latin“ I 562—579. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[3] (1906), 32, *Baudrillart*, Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclésiastiques I, 305. — 4. cisterc. v kl. clairvauxském, kamž vstoupil asi 1124 v době sv. Bernarda, jenž jej vysílal k zakládání nových klášterů; později stal se *A.* novicmistrem v kl. clairvauxském, *z.* asi 1170. Připisuje se mu životopis sv. poustevníka Getzelina (Gezzelina, Goscelina Goswina), jejž byl poznal 1134 při zakládání kl. hemmerodského. Ale životopis ten („Vita s. Geselini“) sepsal vlastně Herbert de Torres na základě zpráv *A*-ových. Vydal jej Arnold Raisse, Douai (1626). Mimo to *sp. A.* „Conciones ad novitios suos“. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[3] (1906), 142; *Baudrillart*, Diction. I, 306.

Achard Jan Křt., franc. malíř náb. v prvé pol. XVIII. stol.; pro kapli Božího Těla v Toulonu *ml.* 1718 obraz: „Melchisedech žehná Abrahamovi“ a provedl r. 1725 nástropní malby v téže kapli.

Acharius sv., mnich luxeuilský, žák sv. Eustasia, stal se biskupem tournai-noyonským, 626 zúčastnil se koncilu v Clichy, povolal do své diecese k působení mezi pohany sv. Audomara a Amanda, přiměl krále Dagoberta k tomu, by nařídil poddaným svým pod trestem přijetí křtu; *z.* 639, 27. listop. Srvn. *L. Van der Essen*, Étude crit. et litt. sur les vitae des saints mérov. de l'anc. Belgique (Louvain 1907), 327.

Achart v. Achard 2.

Achatius v. Acacius.

Achaval Václav, O. F. M., rodák argentinský, *n.* 1810, vstoupil do řádu františkánského, zastával v něm různé úřady, 1867 jmenován biskupem cuyoským (San Juan de Cuyo v republ. argentinské, již. Amerika), 1884 byl by býval málem vypuzen zednáři, jichž byl rozhodným odpůrcem; *z.* 1898 Srvn. *Baudrillart*, Dictionnaire d'hist. et de géogr ecclésiast. I, 307.

Achaz אָחָז (t. j. chopil, chytil), Ἀχάζ i Ἀχάζης, v bab. nápise Jahuchazi Jahudaai, král judský, syn a nástupce Joathama, panoval snad od 735—720. Projevil se bezbožným, obětoval kadidlo modlám, ano i svého syna dal „přejíti ohněm“, spáliti, obětovati, k poctě Molocha (4. Kr. 16[3]). Proto ho dal Hospodin v moc krále syrského, jenž ho porazil a velikou kořist z Judy odnesl do Damašku. Pak se spojil Razin, syrský král, s Fakee, králem israelským. Razin dobyl Elath, přístavu v zálivu Akaba Červeného moře; oba spojenci pak obléhali Jerusalem a chtěli učiniti králem judským Tabeelova syna (syrského původu?). *A.* doufal, že si vyžádá, pomoci assyrských. Isaiáš prorok přišel k němu s poselstvím Božím a nabízel mu jistou pomoc Boží, kterou se zmaří záměry nepřátel. *A.* se vymlouval, že nechce pokoušeti Boha, a nežádal ani znamení pomoci Boží, a tu předpověděl mu Isaiáš neštěstí od Assyrských, zkázu Davidova rodu a znamení: „Ejhle, (ta) panna počne a porodí syna a nazve jméno jeho Emmanuel (Bůh s námi)“ Is. 7[14]. Pannou tou nebyla ani manželka Achazova, týž měl tehdy již syna jinak jmenovaného, Ezechiáše, ani manželka Isaiášova, jehož synové se též jinak nazývali; vyloženo jest to proroctví o Panně Marii a Messiáši. *A.* nedbal rady prorokovy a prosil assyrského krále Tiglatpilesara za pomoc, jmenoval se v prosbě své synem a služebníkem assyrského vladaře, a poslal jemu mnoho zlata a stříbra, jež vzal z pokladů chrámových. Tiglatpilesar přitáhl, dobyl Damašku, Razina usmrtil, mnoho Israelitů do vyhnanství odvedl. Judsko zaplatilo spojenství s Assyrskem svou samostatností, stalo se totiž Assyrsku poplatným. *A.* sám přišel do Damašku a dal tam darem i kovové býky, na nichž byla v jerusalemském chrámě položena vodní nádržka. Podrobením svým ničeho nezískal, neboť Tiglatpilesar jeho kraj přece zpustošil. *A.* poslal z Damašku veleknězi obraz oltáře pohanského a poručil, aby byl učiněn dle něho nový oltář v Jerusalemě, což se i stalo. Není jisto, stalo-li se tak dle vzoru syrského neb assyrského. Oltář ten byl kamenný (4. Kr. 16[14] a 2. Par. 28[22] a d.). Zavedl v chrámě ještě jiné

změny, jak připomíná 2. Par. 16[17-18]; snad chtěl chrámovou službu přizpůsobiti pohanským obřadům a zvykům. Podle knihy Kronik povolal *A.* Assyrské na pomoc proti Filištínům a Edomitům; není však známo, kterak mu přispěli. — 4. Kr. 16[2] jest udáno stáří *A*-ovo, když nastoupil trůn, dvaceti lety; vláda jeho trvala 16 let, po něm nastoupil Ezechiáš ve stáří 25 let. Dle toho by byl měl *A.* toho syna v jedenáctém roce svého věku a prvorozence svého ještě obětoval Molochovi! V 2. Par. 28[1] řecký a syrský překlad i hebrejské Kerí udává, že počal *A.* vlásti v 25. roce svého věku; a snad také nebyl Ezechiáš při nastoupení na trůn stár 25 let — a tím by se obtíž odstranila. *Sdž.*

Achazjáh v. Ochoziáš.

Achazib, Achzib(a) *hbr.* 'Akhzíb, 1. přímoř. město v zemi kmene Aser, z něhož Israelští Chananejské nemohli vypuditi (Soud. 1[31]). Sennacherib, táhna proti judskému Ezechiášovi, ho dobyl; na šestibokém sloupci Sennacheribově čte se jméno toho města „Ak-zi-bi". Dnešní ez-Zíb, asi 3 hod. sev. od 'Akká poblíž ústí Vádi Qurn. — 2. město v rovinách judských, v Jos. 15[44] uvedené ve třetí skupině měst sefelských. Snad nynější 'Ain Kezbe mezi Bét Nettíf a Id el-Má (Odollam). O městě *A.* děje se zmínka ještě na třech místech *hebr.* textu bible: a) Mich. 1[14]. Prorok, naráželje na jméno *A.*, jakoby pocházelo od kmene kazab = lháti, praví: „Domové 'Akhzib stanou se lží králům israelským", t. j. ono místo, jehož jméno jest „lež", dostane se v moc nepřátel, tak že naděje králů v ně skládaná se zklame. b) Gen. 38[5] „A byl (Juda) v Kezíb, když porodila (dcera Suova, Chananejka) jej (syna Selu)"; vulg. překl. chybně: „quo nato parere ultra cessavit," a podle ní čes. překl.: „který když se narodil, roditi více přestala"; c) 1. Par. 4[22] mezi potomky Sclovými vyskytují se „'anšé khozébáh", což vulg. překl.: „viri mendacii", ale někteří vykladači soudí, že slovem khozébáh míněno město *A.*

Achbauer (Aichbauer) Jan Jiří, stavitel pražský v prvé pol. XVIII. stol., provedl 1734—35 přestavbu a rozšíření kostela „Narození Páně" v Loretě na Hradčanech v Praze. Srvn. *Max Dvořák*, „Maria Loretto am Hradschin zu Prag" 87.

Ache (Acius), Acheul (Aciolus, Acheolus) sv. mč., velice ctění v diec. amienské; akta jejich se nezachovala; dle tradice byl Ache jáhnem, Acheul podjáhnem, oba pocházeli prý z Amiensu, byli umuč. 303 11. kv. za vlády Maximina Herkula. Srvn. *Acta Ss.* Maius I, 44, VII, 529.

Acheim (Ἀχείμ) tak nazývá se v menaeích řeckých jeden ze sv. sedmi bratří makkabejských. *Nilles* Kal.[2] I, 230.

acheiropoiétos (ἀχειροποίητος scil. εἰκών), acheropita imago, rukou neučiněný obraz, zovou se obrazy tváře Kristovy, o nichž podání dí, že nevznikly rukou malířovou, nýbrž nadpřirozeným způsobem dotekem tváře Kristovy. Viz čl. Ježíš Kristus, odstavec jednající o ikonografii P. Ježíše.

Achen v. Aachen.

Acheruntia (Acherunt. dioec.) v. Acerenza.

Achery d' (Achéry, Dacherius, Acherius) Lukáš OSB., *n.* 1609 v Saint-Quentin, vstoupil do kl. bened. tamtéž, přešel však 1632 do kl. kongregace maurinské ve Vendôme, odkudž 1637 poslán do Paříže, kdež se stal bibliothekářem opatství Saint-Germain des Prés. Byl řeholníkem vzorným. Ač téměř neustále churav, oddával se neúnavně studiím, dával popud k učeným pracím, jež kongregace Maurinská zvl. v oboru patrologie podnikala; mladším nadaným silám (na př. Mabillonovi) poskytoval návod k práci vědecké. Svěřenou sobě knihovnu obohacoval všemožně a sestavil důkladné katology její. Pro svou skromnost a učenost požíval veliké vážnosti; s mnohými učenci své doby byl ve styku (obsáhlá korrespondence chová se v nár. biblioth. pařížské). Největší zásluhy dobyl si sbíráním a uveřejňováním starších spisů dotud tiskem nevydaných. *Z.* 1685. Hlavním dílem jeho jest „Veterum aliquot scriptorum ... spicilegium", 13 sv. (Paříž, 1655—77). Spolupracovníkem jeho při sedmi posledních svazcích byl Mabillon. V díle tomto bez určitého pořádku otištěny některé spisy sv. Isidora Hispalského, sv. Theodora Studity, sv. Anselma Kantuar., Petra Cellského, Jonáše Orleánského, sv. Petra Chrysologa, dále hojné životy svatých, kroniky, akta koncilů, listiny a j. Nové vydání dle látky a let spořádané, ač méně přesné, uspořádal Frant. de la Barre „Spicilegium sive collectio veterum aliquot scriptorum" (Paříž 1723, 3 sv.). Mimo to vydal *A.*: „Asceticorum, vulgo spirituaiiam opusculorum ... indiculus" (Paříž 1648), „B. Lanfranci opera" (t. 1648), „Guiberti abb. de Novigento opera" (t. 1651), „Grimlaici regula solitariorum" (t. 1653). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[2] (1893), 474—476.

Acheul v. Ache.

Achey d', Claudius, arcib. besançonský 1637 až 1654, spravoval výborně svoji diecesi, o jejíž povznesení neustále pečoval, byl rozhodným odpůrcem jansenismu; v jeho diec. (v Mattaincourtu) sv. Petr Fourier založil svůj ústav řehol. kanovníků.

Achía, Achias v. Ahia, Ahias.

Achiacharus v. Achior 2.

Achiglan Ondřej, biskup syrských Jakobitů, jenž 1646 sjednotil se s církví římskou.

Achilas sv. 1. asi od 312 (dle jiných 311) biskup alexandrijský, nástupce sv. muč. Petra; jsa rozhodným odpůrcem meletiánů dal se svésti k tomu, že posvětil Petrem vyobcovaného Aria na kněze, by tím schismatiky oslabil. *Z.* 13. čna 313 (dle jiných 311). Mart. R. 7. listop.: „Alexandriae b. Achillae episcopi, qui eruditione, fide, conversatione ac moribus fuit insignis." — 2. („Achilleus" u Rufina a bollandistů), mnich egyptský, v menaeích a synaxariích připomínaný 17. led. Zachovaly se od něho některé asketické výroky v „Apoptegmata patrum" (*Migne* PG. LXV, 123—124; *Boll.* Acta ss. Jan. II, 528.) Nesprávně byl identifikován s knězem téhož jména, jenž podepsal sesazení Ariovo na koncilu alexandrijském 321.

Achilles z Allschwilleru, něm. dominikán, převor v Basileji 1255—1258, později kazatel, 1266 hlásal křížové tažení.

Achilles Jan Berounský, *n.* asi 1545 v Berouně, kněz lutheránský; po studiích v Praze byl tři léta správcem školy v Chotěboři, 1569 zřízen byl na kněze ve Vittenberce, načež byl kaplanem v Chrudimi, odkud přišel za faráře do Rosic, pak do Chroustovic, načež stal se před 1589 farářem v Pacově, od 1611 v Přibislavi, tam asi zemřel brzy po 1617. *A.* byl pilným spisovatelem. R. 1587 v českém překladu vydal spis „Cesta života věčného" Mikuláše Hemmingia, 1595 a 1611 „Výklady na evangelia nedělní a svátební" (dle Osiandera), 1595 Postillu (z lat.), 1611 *Εορτολογια* t. j. kázání sváteční aneb vejkladové kratičcí o životu, práci a smrti sv. apoštolů, vyznavačů a mučedníků i některých mučednic" (dle Dressera), 1612 „Výklad historie evangelické o umučení Páně" (dle Jeronyma Wellera). Původní jeho práce jsou „Výklad krátký na proroctví Daniele proroka" (1590), „Výkladové kratičcí na epištoly nedělní a sváteční" (1595), „Kázání o moru" (1599), „Kratičký výklad na trojí zaslíbení Pána Boha našeho o Kristu Pánu, kteréž učinil lidskému pokolení, Adamovi, Abrahamovi a Jakobovi, svatým patriarchům" (1613), „Výklad některých písem sv."

(1616), „Výklad na dvě kapitoly zjevení sv. Jana“ (1617). Srvn. *Jireček*, Ruk. I, 4—5, *Vávra*, Paměti král. m. Berouna 150, *A. Truhlář*, Ruk. I, 24.

Achilleus sv. 1. jáhen, mč. ve Valentii v Gallii. Mart. R. 23. dub. Srvn. čl. Felix sv. — 2. mč. v Římě spolu s bratrem svým sv. Nereem. Mart. R. 12. květ. Dle jejich řeckých akt (značně legendárních, vzniklých asi v VI. neb VII. století na základě latinské předlohy z V. století) pokřtěni od sv. Petra, vstoupili do služby Flavie Domitilly, s níž pro víru Kristovu sdíleli vyhnanství na ostrově Pontii, později zmučeni a v Terracině sťati. Dle nápisu Damasova nalezeného 1873 (*Kraus*, Roma sotterr.[2] 1879, 84., *C. Weyman*, „Vier Epigramme des hl. Papstes Damasus“ 1905) byli praetoriány Neronovými. Těla jejich pohřbena v rodinné hrobce Flaviův ve Via Ardeatina. Kard. Baronius přenesl ostatky jejich spolu s ostatky sv. Domitilly do svého titulárního kostela, světcům těmto zasvěceného. V coem. Domitillině nalezen 1874 dřík sloupu (patrně z bývalého ciboriového oltáře), na němž jest relief asi z konce IV. neb z poč. V. stol., jenž představuje popravení mučedníka; nápis „ACIL-LEVS“ poukazuje k tomu, že tu znázorněna muč. smrt sv. *A*-a. Akta vyd. *A. Wirth* 1890, lépe *H. Achelis* v „Texte u. Untersuch. zur Geschichte der altchristl. Lit.“ XI, 2 (1893).

Achilleus (Achilles, Achillis), biskup spoletský (Spoleto) v prvé pol. V. stol. Císař Honorius sdělil 419 prefektu římskému Symmachovi v době nepokojů způsobených protipapežem Eulaliem proti Bonifáciovi, že svěřil *A*-ovi konání obřadů velikonočních v Římě. De Rossi uvádí dva lat. nápisy zachované ve starém rukopise (Cod. Palat. Vat. 853), z něhož vysvítá, že byly vytesány v nějakém kostele mimořímském, zasvěceném sv. Petru biskupem jménem Achilles. Nápisy jsou velice důležity s hlediska dogmatického pro důraz, s nímž se zmiňují o praerogativách sv. Petra. De Rossi míní, že biskup Achilles v nápisech těch jmenovaný jest totožný s uvedeným Achilleem, biskupem spoletským. Srvn. *Rouziès* v Dictionnaire d'hist. et de géogr. ecclés. I, 314—315.

Achilleus Tatios (Tatius, *Στάτιος*, učenec alexandrijský ve IV. stol. *N.* v pohanství, zprvu spis. oplzl. románu, později přijal křest a stal se prý biskupem. *Sp.* obsáhlé dílo nadepsané *Περὶ σφαίρας*, z něhož zachovala se část nadepsaná *Πρὸς εἰσαγωγὴν εἰς τὰ Ἀράτου φαινόμενα*. Jiní rozlišují dva spisovatele téhož jména: spisovatele zmíněného astron. díla, jenž prý *z.* před 336. a onoho obrácence, jejž kladou do VI. stol.

Achilli Giacinto, *n.* 1803 ve Viterbu, vstoupil 1819 do řádu dominik., 1841 pro nemravný život suspendován, přestoupil na ostrově Korfu k anglikanismu, byl prof. na ital.-prot. kolleji v Maltě, odebral se do Anglie, kdež vydával se za „mučedníka evangelia“ a konal protikatolické přednášky. Veliký rozruch způsobil jeho proces proti kard. Newmanovi 1852, jenž jeho minulost odhalil, a jenž přes přesvědčující důkazy pro svá tvrzení odsouzen byl k peněžité pokutě.

Achillini Alexander *n.* 1463, anatom a filosof, prof. v Bologni a Padově, přívržence averroismu (v. t.) směru umírněného, křesťanského; polemisoval s Petrem Pomponatiem, *z.* 1512. Srvn. *Blanc*, Hist. de philosophie (Lyon 1896).

Achillius sv., biskup larisský v Thessalii ve IV. stol., dle řec. menologií jeden z otců zúčastnivších se sněmu nicejského, *z.* cca 330. Srvn. Acta Ss., Maius III, 465—466, *Nilles*, Kal.[2] II, 160.

Achim (*Ἀχείμ*), syn Sadokův a otec Eliudův v rodokmenu P. Ježíše Mat. 1[14]. V hebr. snad znělo jméno to „Jakin“.

Achimaas *hbr.* 'Achima'ac, *LXX* *Ἀχιμάας*. 1. otec Achinoamy, manželky Saulovy. 1 Král. 14[50]. — 2. syn velekněze Sadoka (2 Král. 15[27. 36], 1 Par. 6[8. 9. 53]), věrný přívrženec Davidův. Když odbojný Absalom obsadil Jerusalem, zůstali tam k radě Davidově velekněží Sadok a Abiathar, aby mohli od Chusaje, jenž byl na oko rádcem Absolonovým, vyzvídati a Davidovi podávati zprávy o záměrech Achitofelových a Absalomových. K nenápadnému dodávání zpráv *A.*, syn Sodokův, a Jonathas, syn Abiatharův, skryti byli u pramene Rogelu vně města, kamž jim věrná služka přinesla zprávu o tom, co uzavřeno v radě Absalomově. Když šli s poselstvím tím k Davidovi, byli zpozorováni od jednoho z vyzvědačů Absalomových, načež ukryli se před stihateli v cisterně domu jistého muže v Bahurim, a tak se zachránivše odešli k Davidovi s radou, by rychle přešel Jordán (2 Král. 17[17-22]). Po vítězství nad Absalomem *A.* vyžádal si na Joabovi dovolení, by směl zvěst o tom přinésti Davidovi. Joab zprvu mu to odepřel a jiného poslal, potom však k opětovné prosbě mu to dovolil, načež *A.* prvého posla předběhl a Davidovi zvěst o vítězství přinesl, ale smrt Absalomovu zamlčel (ib. 18[19-29]). Dle Flav. Josefa (Ant. X 8, 6) *A.* byl nástupcem Sadokovým ve velekněžství, a po něm pak Azariáš. Leč pravděpodobněji po Sadokovi následoval Azariáš, syn *A*-ův (srvn. 1 Par. 6[8], 3 Král. 4[2]); jak se zdá, *A.* zemřel před Sadokem. — 3. Jeden ze 12 vrchních úředníků Šalomounových, z nichž každý střídavě měsíc pečoval o dodávání potravy pro dvůr královský; *A.* spravoval území Neftali; za manželku měl dceru Šalomounovu Rasemath (3 Král. 4[15]). Někteří exegetové soudí, že jest totožný s *A.* sub 2. uvedeným.

Achiman v. Ahiman.

Achimelech אֲחִימֶלֶךְ (t. j. můj bratr jest král, neb: bratr Melekha) 1. syn Achitoba, jest snad totožným s Achiášem; viz Ahias 5. Za jeho žití vykonával snad již i jeho syn Abiathar některé věci velekněžské, ponévadž jest u Mark. 2[26] uveden Abiathar, kdežto v 1 Král. 21[1-9] jest jmenován *A.* — 2. společník Davidův ve vyhnanství. (1 Kr. 26[6].) — 3. Abiatharův syn, byl velekněžem za Davida spolu se Sadokem, synem Achitoba. 2 Kr. 8[17]; 1 Par. 18[16], 24[3. 6. 31]. *Sdč.*

Achimoth, *hbr.* 'Achimóth, *LXX* *Ἀχιμώθ*, levita z rodu Kaathova (1 Par. 6[25]).

Achinoam *hbr.* 'Achino'am, *LXX* *Ἀχινόομ*, *Ἀχινάαμ*. 1. dcera Achimaasova, manželka Saulova (1 Král. 14[50]). — 2. manželka Davidova z Jezrahel v Judsku, kterouž David pojal téměř současně s Abigailou (1 Král. 25[43]), když jako uprchlík dlel v poušti judské. S oběma uchýlil se k filištínskému králi Achisovi. Amalekité obě manželky zajali, když plenili Siceleg, načež David je vysvobodil. Obě byly pak účastny lesku královského důstojenství Davidova (1 Král. 27[3], 30[5. 18], 2 Král. 2[2]). V Hebronu *A.* porodila prvorozeného syna Amnona (2. Král. 3[2]).

Achior אֲחִיאוֹר (můj bratr jest světlo n. bratr světla) 1. kníže neb vůdce Ammonitů ve vojště Holofernově. Když mluvil v radě Holofernově ve prospěch Israelitů, poručil Holofernes, aby byl odveden do obležené Bethulie a vydán Israelitům. Ti ho přijali laskavě, později podrobil se i obřízce a náležel k vyvolenému lidu. Když spatřil sťatou hlavu Holofernovu, ulekl se tak, že padl k zemi, pak ale vstal a velebil Israele. V knize Judit 5[5], 6[1], 13[27-31], 14[6]. — 2. v knize Tobiášově ve znění Vulg. 11[20]; v řeckém znění jmenuje se Achiacharus i Achikar. Dle řeckého znění Tobiášovy knihy byl příbuzným Tobiášovým, synem staršího bratra Tob.

Anaela, a sloužil Assarhadonovi, králi assyrskému, v hodnosti správce, tajemníka, ministra či vezira. Ahikar mudrc ujal se dle pověsti v „Tisíc a jedna noc" sirotka Nadana a doporučil ho králi Sanheribovi. Vychovanec však nařkl lstivě Ahikara ze zrady, jest jeho se po čase prozradila, Ahikar dosáhl opět svých důstojností a Nadan došel trestu. Pověst tato jest starého původu: bájky její podobají se Esopovým bajkám. Tobiáš ji mohl znáti a odvolávati se na osud Ahikarův, aniž by tím trpěla pravdivost a věrohodnost kanonické knihy. Překlad pověsti té podal z arab. Sedláček v „Hlasu" americkém r. 1908. Srvn. Revue bibl. 1899, *Nau*, Histoire d'Ahicar. 1908). *Sdč.*

Achis, אָכִישׁ *Ἀγχοῦς*, král filištínského města Geth, k němuž se utekl David, když přišel z Nob. V nadpise Ž. 33. zove se Abimelech, v některých vydáních Vulgaty je jmenován Achimelech, snad Achis melech, t. j. Achis král. David seznal, že by nemohl zůstati u *A*-e pohostinu, jakmile v něm poznali Filištíné vítěze nad Goliášem, a proto se stavěl pomateným, tloukl na chrámové dveře a sliny mu šly z úst. Pomatenci bývali šetřeni, neboť je lid považoval za osvícené; tím se stalo, že byl David pak v klidu propuštěn (1. Kr. 21^{10-15}). Po druhé přijal Achis, syn Maocha (Maaka) Davida se 600 muži a vykázal jim město Siceleg na jihu Judy. David činil odtud časté výpravy na jih do krajin Gessurů, Amalekitů a přinášel odtud značnou kořist. Možno že byli tito Filištínům nepřátelskými. David chtěl tím Filištíny asi o tom přesvědčiti, že jest proti Judským. Když táhl *A.* proti Israelským do boje u Afek, táhl s ním i David se svými soudruhy; knížata však Davidovi přec nedůvěřovala a proto ho *A.* poslal zpět do Siceleg (1. Král. 28^{1-2}, 29^{1}). Snad nechtěl tehdy David bojovati proti Saulovi, avšak nemoha hned opustiti tábor *A*-ův, táhl s ním, až by se mu naskytla příležitost odejíti. David prodlel tak v kraji *A*-ově rok a čtyři měsíce. Později jest jmenován *A.*, král Geth, syn Maachy, k němuž se v prvých dobách Šalomounových utekli služebníci Semeiovi (3. Král. 2^{34-40}). Dle toho by byl *A.* panoval aspoň 50 let. *Sdč.*

Achisamech, *hbr.* 'Achísámákh, *LXX* *Ἀχισαμάχ*, otec Ooliabův z kmene Dan (Exod. 31^{6}, 35^{34}, 38^{23}):

Achitob, אֲחִיטוּב bratr jest dobrota, *LXX* *Ἀχιτώβ*. 1. syn Fineesův, vnuk Heli, otec Achiáše neb Achimelecha, velekněze, jenž byl na rozkaz Saulův usmrcen (1. Král. 14^{3}, 22^{20-20}). Viz Achias 5. — 2. jeden z předků Ezdrášových, syn Amariáše z Eleazarova domu a otec Sadoka či Meraiotha, otce Sadokova, jenž byl velekněžem v době Davidově (Ezd. 8^{2}). Někteří opravují znění 2. Král. 8^{17} v tento smysl: „A Sadok a Abiathar, syn Achimelecha, syna Achituba", a míní, že tu povstala změna chybou opisovače. — 3. syn velekněze Amariáše z doby Josafatovy (2. Par. 19^{11}) a otec Sadoka (1. Par. 6^{11-12}, hebr. 5^{37-38}), jest velmi nejistý údaj. — 4. syn Melkiášc z kmene Ruben, předek Juditin (Jud. 8^{1}). *Sdč.*

Achitofel, אֲחִיתֹפֶל (t. j. můj bratr jest pomatení), *LXX* *Ἀχιτόφελ*, těšil se veliké přízni Davidově, neboť byl Davidovým rádcem a slynul moudrostí a rozšafností; nebyl však stálé povahy (2. Král. 15^{12}—17^{23}, 1. Par. 27^{33}). Rodem byl z Gilo v horách judských. Když se protivil Absalom svému otci, povolal *A*-a do Hebronu a ten mu dával radu. David prosil, aby Bůh jeho radu zmařil (2. Král. 15^{31}). Někteří míní, že byl dědem Bethsaby, není to však jisto; jeho synem jest jmenován Eliam, otcem Bethseby též Eliam neb Ammiel. Absalomovi poradil, aby si vzal ženy Davidovy, jež byly počtem 10 v Jerusalemě. Proti druhé jeho radě postavil se příznivec Davidův Chusai Arachita (17^{13-14}) a *A.* seznav, že jest věc Absalomova ztracena, sedl na osla a jel do Gilo a tam se oběsil; byl pohřben v hrobě svého otce (17^{23}). To jest jediný případ rozmyšlené sebevraždy v *SZ.*, vyjímajíc arciť případy v bitvě. O nevěrnosti a zradě *A*-ově činí zmínku Ž. 40^{10}, 54^{12-15}). Pozdější rabíni ho druží k Balaamovi a ukazují na něm, jakou zkázu působí moudrost, není-li darem Božím.

Achlat (Kelat), někdejší biskupství v Mesopotamii, pod patriarchátem seleukijsko-ktesifontským; dle 21. kánonu koncilu seleukijského 410 bylo suffraganátem metropole nisibské.

Achleuthner Leonard, *n.* v Kremsmünsteru 1826, vstoupil do kl. bened. t., kdež byl prof. a posléze ředitelem gymn. *Sp.* „De Gualteri Castellionensis Alexandreide" (progr. 1861), „Schwarzenbrunners historische Tätigkeit" (progr. 1867), „Catalogus religiosorum monasterii Cremifanensis OSB" (1877), „Das älteste Urbarium von Kremsmünster" (1877).

Achmeta v. Ekbatana.

Achmin, Akhmin (arabisovaná forma kopt. Šmín, řec. Panopolis), město v Horním Egyptě na pravém břehu Nilu. Byla tu kvetoucí církev křesťanská. Město *A.* proslulo objevením křesťanské nekropole se starožitnostmi ze IV.—VII. stol. Zde nalezeny byly m. j. Apokalypse Petrova a Akta Pavlova; tkaniny a drobné předměty s motivy náboženskými. Srvn. *R. Förrer*, die frühchristlichen Altertümer aus dem Gräberfelde v. Achmin-Panopolis (Strassbg. 1893), *týž*, Die Gräber- und Textilfunde von Achmin Panopolis (t. 1891), *H. Leclerq* v Dict. d'arch. chrét. I, 1042—1053.

Achobor, *hbr.* 'Akbór, *LXX.* *Ἀχοβώρ* 1. otec Balanana, krále idumejského (Gen. 36^{38}, 1. Par. 1^{49}). — 2. syn Michův a otec Elnathanův, jeden z knížat při dvoře Josiášově v. Abdon 4.

Achon Jos. Benedikt Marcel, kazatel franc., *n.* ve Frýburku Brýsg. 1804, prof. semináře v Strassburgu, od 1842 gen. vikář t., *z.* 1855. *Sp.* Sermons et discours (3 sv. 1856—58).

Achonry (Achadh-Chonnaire, Achadensis dioec.), biskupství v Irsku se sídlem biskupským v Balaghdereenu, suffraganát provincie tuamské. Zal. 560; za prvého biskupa pokládá se Nathi (ač snad byl jen kněžem-opatem), jenž ctěn jakožto patron diecese. Až do pol. XII. stol. o *A.* málo jest známo. Na synodě kellské 1152 byly hranice biskupství *A.* vymezeny. V letech 1603—41 a 1645—1705 spravováno biskupství *A.* apoštolskými vikáři. Diec. *A.* jest jednou z nejkatoličtějších diecesí vůbec; obnáší populace (1901) 82.795 duší, z nichž pouze 2242 nekatolíků (tak že počet katolíků obnáší 97·3%); 22 far, 51 kněží, vesměs světských, seminář s pěti professory, 1 dům školských bratří, 1 dům maristů, 7 kongregací řeholních sester. Nynější kathedrála, stavba v got. slohu, započatá v letech padesátých, dokončena před několika lety.

Achor v. Achan.

Achrida, Achris, Acrida, nynější Ochrida v Albanii, někdejší Justinianopolis (*ἡ πρώτη Ἰουστινιανή*, Justiniana prima), kamž Justinian I. biskupství lychnidské o své újmě, bez dorozumění s papežem byl přeložil a za autokefální prohlásil. Od papeže Vigilia byvši uznáno stalo se metropoli Bulharův (patriarchát achridský), propadlo však schismatu; kolem 1320 vzniklo lat. arcibiskupství tohoto jména a udrželo se jako arcibiskupství misijní pod vládou tureckou až do 1662; nyní titulární arcibiskupství. Srvn. *Gams*, Series 392; *Eubel*, Hierarchia I, 69; *Gelzer*, Das Patriarchat von Achrida (1902), *Nilles*, Kal.² I, 151, 457, II, 740.

Achsa, *hbr.* 'Aksáh, *LXX* Ἀσχά, dcera Kaleba, syna Hesronova (1. Par. 2[49]). Viz Axa.

Achsaf, *hbr.* 'Aksáf, *LXX* Ἀξίφ, město chananejské, jehož král, spojiv se s Jabinem, králem asorským a jinými králi chananejskými, poražen Josuem (Jos. 11[1], 12[20]); později přidáleno město to kmenu Aser (Jos. 19[25]; na tomto místě *Vulg.* píše jméno to: „Axaph", *LXX* Κεάφ). Snad nynější Kefr Jásif, severovýchodně od města Akká (Akko).

Achterfeldt Jan Jindřich. *n.* ve Weselu 1768, od 1817 prof. morálky a homiletiky v Bonnu. Byl horlivým přívržencem Hermesovým; k hájení jeho názorů založil 1832 spolu s Braunem *Zeitschrift für Philosophie und kath. Theologie* (vycházel až do 1852). Vydal Hermesovu *Christkathotische Dogmatik* (1834—36), jež dána na index. Když *A.* nechtěl podrobiti se papežským rozhodnutím vydaným proti názorům Hermesovým (breve pap. Řehoře XVI. z 26. září 1835 a 7. ledna 1836), byl 1843 profesury zbaven a suspendován; podržel však plný plat. R. 1862 byl jakožto professor rehabilitován; 1873 podrobiv se úplně, zbaven suspense; *z.* v Bonnu 1877.

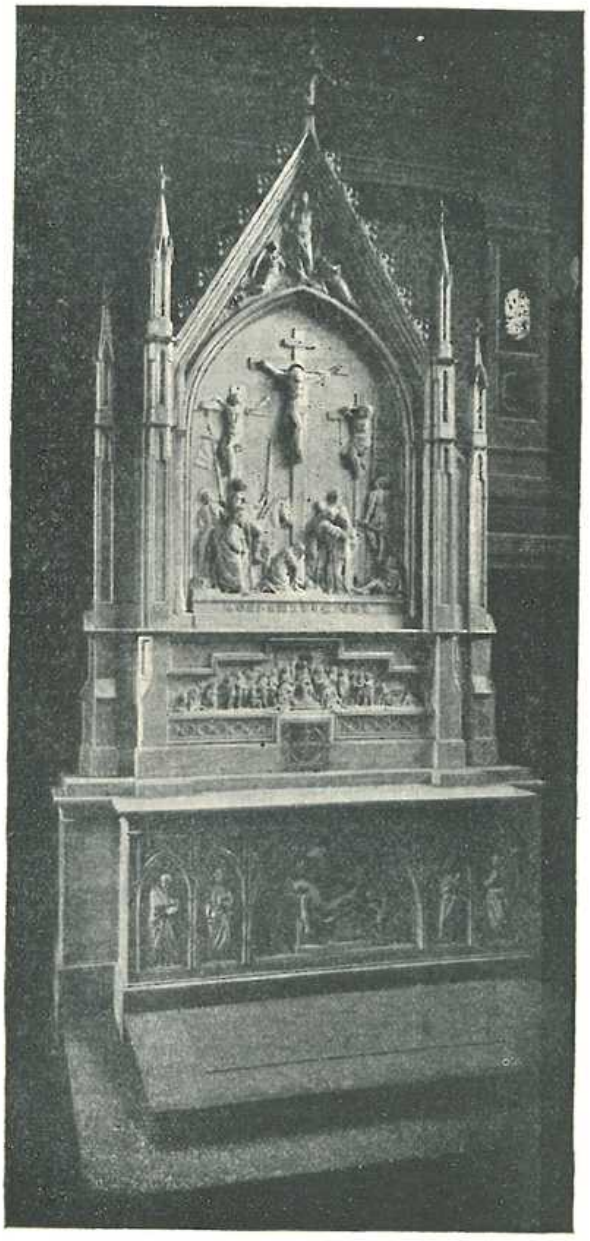

Obr. 47. Achtermann: Oltář ve velechrámu sv. Víta v Praze.

Achtermann (Theodor) Vilém, sochař, *n.* 1799 v Münsteru ve Vestfálsku, syn mistra truhlářského, zaměstnán byl až do 28. roku věku svého jako prostý čeledín na statku svého strýce poblíž Münsteru. Vyučil se pak ještě truhlářství a pěstoval vedle toho neobyčejnou u něho od mládí se jevící schopnost k řezbářství. Konečně podařilo se mu nastoupiti dráhu uměleckou, k níž puzen neodolatelnou touhou, aby uměním sloužiti mohl Bohu a katol. církvi. Obrátil na sebe pozornost příznivců, jichž prostřednictvím obdržel malé stipendium, načež odebral se na akademii berlínskou; potom stal se žákem Rauchovým. V Berlíně pobyl v letech 1833 až 1839. Největší jeho práci v té době vzniklou jest sádrový model ke „Klanění se sv. tří králů" do průčelí katol. kostela sv. Hedviky v Berlíně. R. 1839 odebral se do Říma, jenž se stal druhou vlastí jeho a kdež setrval až do své smrti. Tu přimknul se k malíři Overbeckovi, jehož způsob přenesl s hlubokým porozuměním v obor plastiky. *A*-ovi bylo umění modlitbou, bohoslužbou, povolánim od Boha určeným. Hlavní jeho díla: „Snímání s kříže" (viz příl. III.), nejproslulejší jeho práce (zakoupena za 18.000 tolarů), nalézající se od 1858 na jednom z oltářů v dómu münsterském; „Pietà" (tamtéž), „Kristus na kříži". Práce *A*-ovy jsou nejen prodchnuty hlubokou vírou, nýbrž jeví zároveň pilné studium přírody. *A. z.* v Římě 1884. Srvn. *Hertkens*, „Wilhelm Achtermann" (Trevír 1895), *Kuhn*, Geschichte der Plastik II, 802. Ve velechrámu sv. Víta v Praze jest v kapli sv. Ondřeje n. Martinjcké oltář z bílého mramoru, zhotovený *A*-em v Římě, jejž 1873 kapit. probošt dr. Adolf Würfel za 40.000 zl. zakoupil. Oltář ten (viz obr. 47) má prostou architekturu gotickou. Uprostřed jest veliký relief „Ukřižování", nad tím v hrotitém, oltář zakončujícím štítu „Zmrtvýchvstavší Spasitel mezi anděly". Nad mensou jest krásně komponovaný vlys „Klanění se sv. tří králův" (viz obr. 48.). Na čelní straně mensy poslíže skulptura „Pohřeb Kristův".

Achudemas sv. syrské církve, hoch, jejž sv. Šallita vzkřísil z mrtvých, stal se později biskupem, žil ve IV. stol.; sv. 2. kv. Srv. *Nilles*, Kal.[2] I, 477, II, 415.

Achzib, Achziba v. Achazib.

Ai v. Hai.

Aia, Aja, *hbr.* 'Ajjáh. 1. syn Sebeona z pokolení Seira Horrejského (Gen. 36[24], 1. Par. 1[40]). — 2. otec Resfy, souložnice Saulovy (2. Král. 3[7], 12[8. 10. 11.]).

Aialon v. Ajalon.

Aiam v. Ahiam.

Aiath v. Hai.

Aiblinger Jan Kašpar, *n.* 1779 ve Wasserburku na Innu, jako hoch byl vokalistou kláštera v Tegernsee, stud. v Mnichově, od 1800 na universitě landshutské; saekularisace zmařila jeho úmysl vstoupiti do řádu bened. Věnovav se hudbě, odebral se 1802 do Italie, kdež zdržoval se hlavně v Bergamu, Vincence a Miláně (tu byl druhým kapelníkem ve službách místokrále); 1819 vrátil se z Italie, 1826 stal se dvorním kapelníkem v Mnichově. R. 1833 odebral se zase do Italie, kdež k rozkazu bavor. krále Ludvíka I. sbíral polyfonní díla starších mistrů, jež potom prováděl v dvorním kostele, i byl tak jedním z předchůdců hnutí směřujícího k reformě círk. hudby. Skladby jeho (oratoria, mše, rekviem, nešporní žalmy, offertoria, litanie, písně mariánské na texty Görressovy a j.) dosud velice jsou ceněny. *Z.* 1867 v Mnichově.

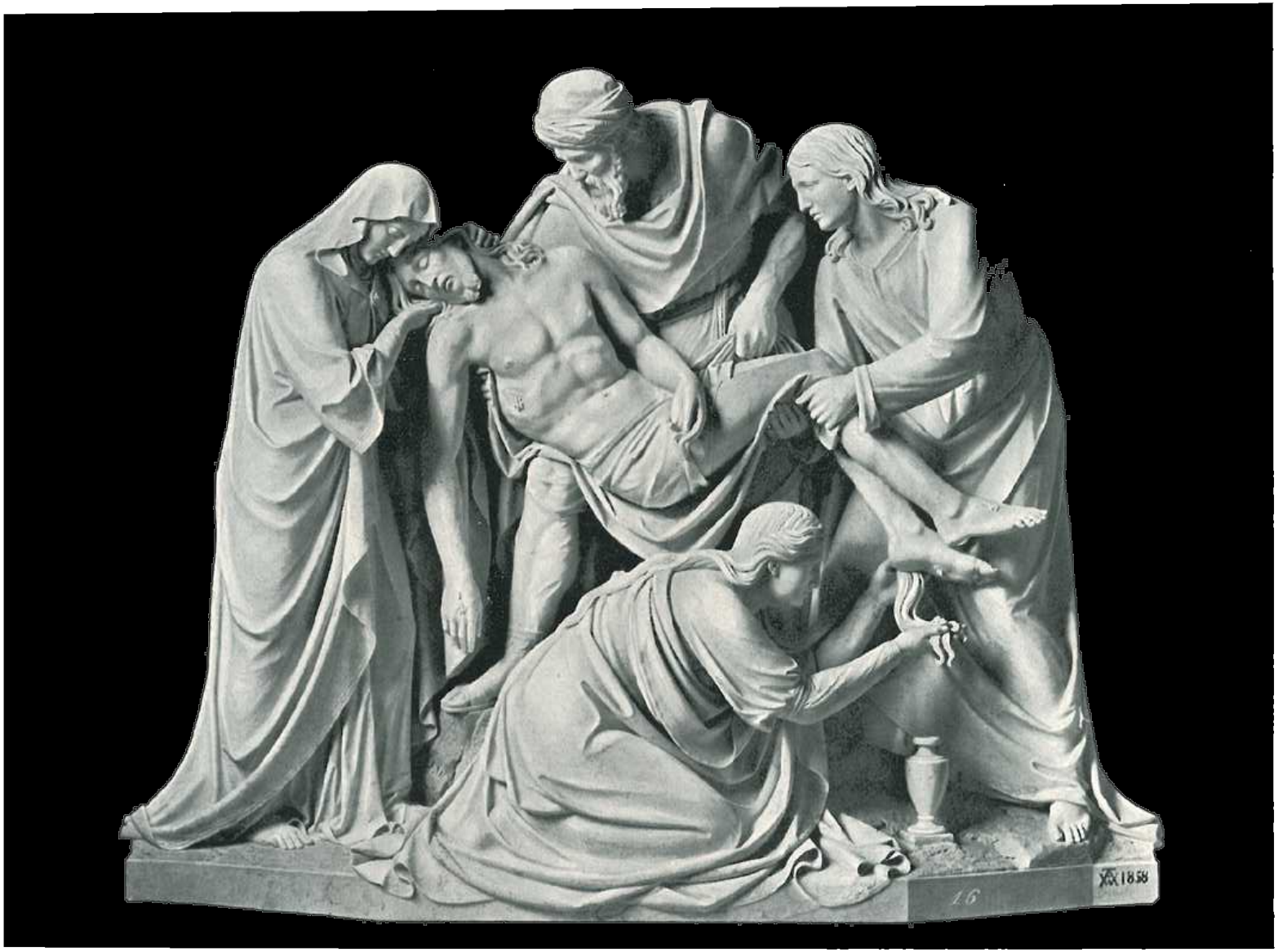

ACHTERMANN THEODOR VILÉM: SNÍMÁNÍ P. JEŽÍŠE S KŘÍŽE.

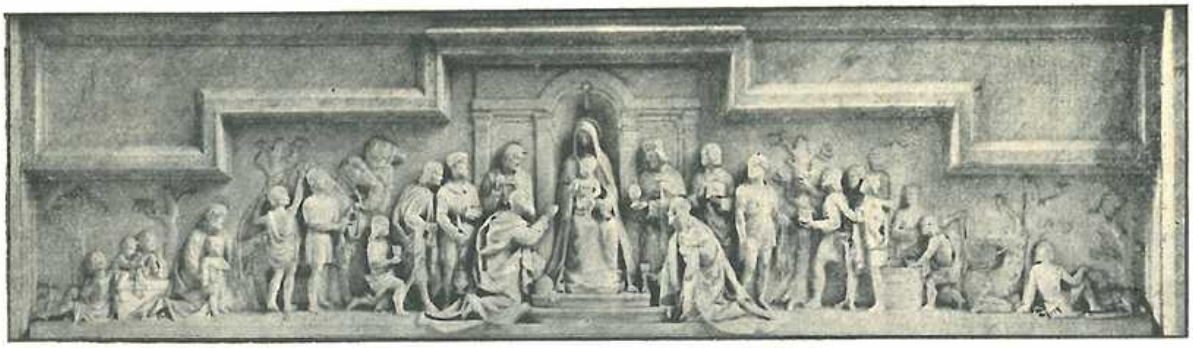

Obr. 48. Achtermann: Klanění se sv. tří Králův. Detail z oltáře ve velechrámu sv. Vita v Praze.

Aidan sv. 1. (Aedan, Edan, Aidus, Aedh-og, Mo-Aedh-og) biskup fernský v VII. stol. (jeho legendární životopis *Bolland. Acta Ss.* Jan III[3], 727 násl., *De Smedt* „Acta ss. Hiberniae [1888] 463); sv. 31. led. — 2. apoštol Northumbrie, první biskup lindisfarnský, kol 630 mnich kl. na ostrově Jona (Hy), od krále Osvalda povolán do anglosas. Northumbrie k šíření křesťanství, kol 635 vysv. na biskupa, zal. kl. lindisfarnský, *z.* 651 31. srp. Mart. R. téhož dne.

Aïdyn (Aïdinyan) Arsenius, generální opat kongregace mechitaristů ve Vídni, tit. arcib. salaminský (od 1887), vyd. 1877 anonymně ve Vídni v knihtiskárně mechitaristův armenským jazykem důležité liturgické dílo „Darevor Gark Tbruthian, gam Garkavoruthiun sěrpo Badaraki ést Ararthuthian Jegehetzvo Hajastaniajtz. I beds sargovakatz jev tčbratz" (t. j. „Řád výroční služby, neboli Řád mše sv. dle obřadu církve armenské. Ku potřebě jáhnův a zpěvákův"). Srvn. *Nilles* Kal.[2] II, 555—557.

Aiephim v. Ajefím.

Aiffre Raymond René, franc. malíř, *n.* v Rodezu (Aveyron) 1806, *z.* v Paříži 1867, *ml.* „Umučení sv. Prokuly" v kathedrále rodezské", „Kristus vyhání kupce z chrámu" (1867), podobizny arcib. pař. Affrea a j.

Aigard v. Achard.

Aigen Karel, malíř, *n.* v Olomouci 1684, usadil se 1720 ve Vídni, kdež stal se prof. na mal. akademii; *z.* t. 1762. Od něho m. j. obrazy „Sv. Jan Nep." a „Sv. Sebastian" v Českém Bejdově (Waidhofen, Dol. Rakousy).

Aign Rupert, OSB. v kl. sv. Emmerama v Řezně, *n.* v Ingolštadtě 1729, prof. theol. a filosofie, *z.* 1813; *sp.* „Epitome seu conspectus philosophiae" (Řezno 1758), „Conspectus theologicus de vitiis et peccatis, de legibus et sacramentis" (2. sv. t. 1761—62).

Aigler Theodor, spis. něm. v oboru pastorálky, *z.* 1822, srvn. *Hurter*, Nomencl. III[2] (1895), 910.

Aiglerius Bernard OSB., opat lerinský (1256), od 1263 montckasinský, *z.* 1282; *sp.* „Speculum de his, ad quae in professione obligatur monachus, et quae sint in regula, quae habeant vim praecepti, quae mandati et quae consilii", dílko výborné a u řeholníků velmi oblíbené; vydáno častěji (na př. v Ben. 1505, Pař. 1507, Kolíně 1520, 1616; ve Frýb. Brýsg. 1901); „Expositio in regulam s. Benedicti" (vyd. péčí Ans. Capleta v Monte Casino 1894). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[3] (1906), 451.

Aignan František, *n.* 1644, člen řádu kapuc. (zván „P. Tranquillus"), znamenitý lékař franc., obdržel titul tělesného lékaře krále franc. a prince z Condé; spolu s jedním členem svého řádu řídil od 1678 chemickou a farmaceutskou laboratoř v Louvru (odtud oba vůbec zváni byli „les Capucins du Louvre"), v níž pro chudé zdarma zhotovovány byly léky. *Z.* 1709. *Sp.* „Le Prêtre-Medicin, ou Discours physique sur l'établissement de la Médecine" (Pař. 1696); v prvé části tohoto spisu *A.* dovozuje, že pěstování vědy lékařské nejen nemá býti kněžím zakazováno, nýbrž že stavu kněžskému lépe sluší nežli kterémukoliv stavu jinému. V druhé části dovozuje, že každá země plodí prostředky k léčení nemocí v ní se vyskytujících; posléze jakožto náhradu za kávu doporučuje pražené žito a ječmen a v náhradu za čaj listy meduňkové; „L'ancienne médecine à la mode ou le sentiment uniforme d'Hippocrate et de Galien sur les acides et les alkalis" (t. 1693), „Traité de la goutte dans son etat naturel, ou l'art de connaitre les vrais principes des maladies" (t. 1707).

Aignani v. Angriani.

Aigner 1. Damasus, františkán, dr. rer. nat., *n.* 1864 ve Vilsbiburgu, lektor ve frant. kl. v Tölzu, souč. spisovatel přírodovědecký; *sp.* „Die ossa parietalia des Menschen" (1900). — 2. Honorius, benediktin kl. kremsmünsterského, *n.* 1651 v Eferdingu, 1685—96 prof. morálky a spekul. bohosl. t., 1703 opat kl. kremsmünsterského, *z.* 1704. *Sp.* „Directorium compendiosum ad confessarii et poenitentiarii munus rite exequendum" (2 sv., Salcp. 1692—93). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[2] (1893), 936 až 937. — 3. Petr, architekt polský, *n.* ok. 1746, poslán polskou vládou na studijní pobyt do Italie, kdež setrval do 1788. Stal se prof. architektury ve Varšavě, kdež m. j. přestavěl průčelí kl. otců bernardinův (1788) a zbudoval chrám sv. Alexandra (dok. 1826) ve slohu klassicistickém. *Z.* ve Florenci 1841. *Sp.* „O świątyniach starożytnych i słowiańskich" (1811), „Budowy kościołów" (1825).

Aigradus (Angradus, Ansgradus, Ansgardus a j.) OSB., mnich fontenellský kol. 700, *sp.* život sv. Ansberta, rouenského biskupa (*z.* 695) „Vita s. Ansberti", později interpolovaný. (Srvn. *Acta Ss.* Febr. II, 342—356, *Mabillon* II, 1046—62, *Anal. Boll.* I, 179—191) a život lyonského biskupa Landberta (Lamberta, *z.* 667) „Vita Landberti". (Srvn. *Acta Ss.* Apr. II, 216—218, Mabillon III, 2, append. 462—465).

Aigrefeuille d' Karel, doktor bohosl., kanovník v Montpellieru, *sp.* „Histoire ecclésiastique de Montpellier" (1739).

Aiguani v. Angriani.

Aiguebelle (Aquabella), klášter v dép. Drôme, diec. Valence, zal. 1045 jakožto kl. benediktinský, 1134 osazen cisterciáky z Morimundu, 1790 zrušen; 1815 osazen trappisty, stal se jich opatstvím mateřským se šesti podřízenými kláštery (mezi nimi kl. v Staouëli v Alžírsku).

Aigues-Vives (Aquaviva), opatství augustiniánské v diec. tourské, zal. 1147; z opatů stal se Jan IV. d'Espinay biskupem valenckým (1491—1503) a Viktor le Bouthillier arcibiskupem tourským (1630—70).

Aiguille v. Raimund z Aguilers.

Aigulf (Aigulphus) sv., OSB., opat a muč., *n.* kol. 630 v Blois, od 650 mnich ve Fleury, vyslán byl opatem Mummolem, by přinesl z Monte Cassino ostatky sv. Benedikta a sv. Scholastiky; 670 povolán za opata do kláštera lerinského, by tu provedl reformu, leč od několika nespokojenců vypuzen zemřel smrtí mučednickou kol. 676. Mart. Rom. 3. září. Srvn. *Acta Ss.* Septemb. I, 728—763.

Aich Gottfried, podpřevor praemonstr. kl. ve Weissenau (Virtembersko), hudební skladatel ve druhé pol. XVII. stol.; vydal tiskem „Fructus ecclesiastici" (Augšpurk 1663).

Aichardus (Aichadrus) sv., druhý opat bened. kl. gemetského (v diec. rouenské), *n.* kol. 624, *z.* kol. 687. *Acta Ss.* Septembr. V, 80—102. Mart. Rom. 15. září: „Eodem die depositio s. Aichardi abbatis".

Aichi Jan v. Santini.

Aicher 1. Jiří, dr. th., univ. docent exegese *NZ* v Mnichově, *sp.* „Das Alte Testament in der Mischna" (Freib. im Br. 1906), „Kamel und Nadelöhr" (1908). — 2. Ludvík, cisterc. kl. reunského, *z.* 1770, *sp.* „Die fürstliche Grafschaft Tyrol". Srvn. *Xenia Bernardina* III, 22. — 3. Otto OSB., *z.* 1705, *sp.* „Epitome chronologica historiae universalis sacrae et profanae" (Kolín 1706). Srvn. *Ziegelbauer*, „Hist. rei liter. OSB.", III c. 4 § 24; *Hurter*, Nomencl. II² (1893), 865.

Aichinger 1. Alan, opat cist. kl. ve Wilheringu, *n.* 1705, za opata zvolen 1753, *z.* 1780, *sp.* „Notitia fundationis monasterii de Hilaria" (1741), „Topographie des Eydenbergs" (obě díla zůstala v rkpse). Srvn. *Xenia Bernardina* III, 228—229. — 2. Jan Ev., *n.* 1805, od 1828 vikář při dómě v Lincl, od 1829 adjunkt ústavu hluchoněmých, 1831 ředitel téhož ústavu t., 1852 jmenován čestným kanovníkem kapit. linecké, *z.* 1864; *sp.* „Organische Entwicklung der Intelligenz u. Sprache. Als Leitfaden zum Taubstummen-Unterrichte" (Linec 1849). — 3. Jiří, kněz v Straubingu, *n.* 1835, red. časop. „Straub. Tageblatt", *sp.* „Kloster Metten" (1859), „Leben des Bischofs Sailer" (1865). — 4. Josef (pseud. Alois Hagenauer), beneficiát v Gr. Pechlarn (Dol. Rak.), *n.* 1869, básník a feuilletonista. — 5. Rchoř, hud. skladatel, *n.* kol. 1565 v Řezně, cestoval po Italii, od 1584 varhaníkem při kapli Jakuba Fuggera v Augšpurku; 1603 vysv. na kněze, stal se vikářem při dómě t. a kanovníkem kapit. sv. Gertrudy; *z.* 1628 t. Krásné jeho skladby, příbuzné skladbám rozkvětu italské církevní hudby XVI. stol., řadí jej mezi nejpřednější skladatele něm. oné doby. *Sl.* „Sacrae cantiones 4—10 v." (Augšp. a Ben. 1590, liber. II. Ben. 1595, liber. III. Norimb. 1597), „Liturgica s. Sacra officia 4 v." (1603), „Cantiones ecclesiasticae 3—4 v." (Dillingen 1607), „Cantiones 2—5 v." (t. 1609), „Fasciculus sacr. harm. 4 v." (1606), „Lacrymae B. V. et Joh. in Christum a cruce depositum 4—6 v." (1604), „Ps. 50. Miserere mei Deus 8—12 v." (1605), „Tricinia Mariana 3 et 4 v." (1598), „Divinae laudes ex floridis Jacobi Pontani potissimum . . . ad voces ternas factae" (2 díly 1602, 1608), „Sacrae Dei laudes sub officio divino" (2 díly 1609), „Klagelieder vom Tod u. letzten Gericht mit 4 St." (1613), „Officium pro defunctis 5 v." (1615), „Quercus Dodonea 3—4 v." (1619), „Odaria lectissima ex mellitissimo D. Bernardi jubilo delibata 4 et 3 v." 1601—1611), „Officium angeli custodis a S. Romana ecclesia approbatum et concessum 4 v." (1617), „Missae 5 v." (1606), „Missae 4—6 v." (1616), „Magnificat 5 v." (1603), „Virginalia, laudes aeternae V. M. 5 v." (1607), „Vulnera Christi a D. Bernardo salutata 4 et 3 v." (1606), „Teutsche Gesenglein aus dem Psalter Davids sambt andern geistl. Liedern zu 3 St." (1609), „Ghirlanda di canzonette spiritali 3 v." (1603), „Corolla eucharistica" (Augšp. 1621), „Flores musici ad mensam ss. convivii 5 et 6 v." (1626). Srvn. *Mettenleiter*, Musikgesch. der Oberpfalz 34 násl.; *Riemann*, Musik-Lex.⁷ 15; *Eitner*, Quellen-Lex. I, 68—69.

Aichner Šimon Dr., kanonista katol., *n.* 1816 v Terentenu v Pusterthalu, studoval bohosloví v Brixenu, 1840 vysvěcen na kněze, stal se kaplanem ve Stilfesu, 1851 kurátem u sv. Šebestiana v Luttachu, 1852 povolán na theol. dieces. ústav do Brixenu, jsa zároveň prefektem a později spirituálem v tamním biskup. alumnátě. R. 1861 stal se kathedrálním kanovníkem brixenským a zároveň ředitelem biskup. domu kněžského a konsistořním theolog. studií. Roku 1882 byl prekonisován jako titul. biskup sebastenský a stal se generál. vikářem vorarlbergským a světícím biskupem brixenským, načež 1884 jmenován knížetem-biskupem v Brixenu. Jako professor kanon. práva vydal 1862 učebnici této disciplíny pod názvem „Compendium juris ecclesiastici", jejíž IX. vydání pořídil dr. Theodor Friedle 1900. Učebnice ta, všímající si bedlivě i rakouského práva občanského, psána jest solidně a došla obliby po celém Rakousku. R. 1904 *A.* resignoval na stolec biskupský v Brixenu, a byv jmenován titul. arcibiskupem theodosiopolským, žije jako všeobecné úcty a vážnosti požívající arcipastýř v ústraní.

Aichspalt (Aichspalter, Aspelt) v., Petr, *n.* kol. 1240—50 v Aspeltu (Luxemb.), vynikající státník a učenec, 1296 stal se proboštem vyšehradským a kancléřem krále Václava II., 1297 stal se biskupem basilejským, setrval však do 1304 v Čechách, načež odebral se do svého biskupství; užíval však i dále titulu i důchodů probošta vyšehr. a kancléře čes., a to i potom, když 1306 povýšen na arcib. mohučského. Zůstával tedy stále ve spojení s vlastí naší a měl značný vliv na osudy její; byl jedním z hlavních podporovatelů povolání rodu luxemb. na trůn český a za panování krále Jana dvakráte byl vladařem v Čechách. [*Tadra*, Kanceláře a písaři v zemích českých 1892, 3—4]. Korunoval krále čes. Jana Lucemb., cís. Jindřicha VII., cís. Ludvíka Bavorského; 1311 konal důležitý sněm provinciální, byl výborným vrchním pastýřem. *Z.* 1320.

Αἰκατερίνα v. Kateřina.

Aiken Charles F., prof. apologetiky na katol. université washingtonské, *sp.* „Budhism and Christianity" (Boston 1900; franc. překlad díla toho vydal abbé L. Collin).

Aikenheadová Marie (sestra Marie Augustina), *n.* 1787, zal. 1815 kongregaci irských milosrdných sester, jejíž vrchní představenou potom se stala; neúnavnou činností získala sobě velikých zásluh; *z.* v Dublině 1858. Srvn. *S. A.*, Mary Aikenhead, her Life, her Work and her Friends (Dublin 1882).

Aila, Ailath v. Elath.

Ailbeus (Albeus) sv., biskup v Emly (Irsko), vrstevník sv. Patrika, *z.* 527 n. 541. Z dochovaných legend těžko dobrati se historického jádra, jak ukázal P. Const. Suysken v *Acta Ss.* Septemb. IV. 26—31. Sv. 12. září.

Ailbert, mnich v Tournai a stavitel, *n.* kol. 1050 v Antoingu. Vystavěl v Tournai opatský chrám, potom 1106 kostel v Elsbechu, 1107/8 posud zachovanou kryptu opatského kl. v Rolducu.

Aileran (Ailaranus, Aeleranus, Aerenanus, Eleranus) sv., příjmím „Sapiens", opat irského kl. clonardského, *z.* 664 (dle jiných 703), *sp.* „Interpretatio mystica progenitorum Christi" (vyd. *Flemming* 1667, znovu otiskl *Migne* LXXX, 327—342) a „Gesta s. Patritii" (vyd. *Colgan* v „Trias thaumaturga Hiberniae" 1647). Sv. 29. pros. Srvn. *Hurter*, Nomencl. I³, 648—649.

Ailloud Vavřinec, *n.* v Savojsku 1817, jesuita, missionář na Madagaskaru, *z.* 1879 v Tananarivo.

Vydal v nářečí malgaském různá asketická dílka; mimo to vydal mluvnici jazyka malgaského (Tananarivo 1872) a slovník francouzsko - malgaský (t. 1868). Srvn. *Sommervogel*, Bibliothéque de la Comp. de Jésus I, 95—96.

Ailly, Pierre d', Petrus de Alliaco, Petr z Alliaka, Petr Alliacký, vynikající bohoslovec, filosof a církevní politik v čase velikého rozkolu papežského. *N.* 1350 v Compiègne. Ve 13. roce vstoupil do kollcje navarrské v Paříži a započal studia svá na fakultě artistské. Potom vstoupil na fakultu theologickou, 1372 zvolen za „prokurátora národa francouzského", stal se bakalářem-kursorem, 1375 sententciářem, 1380 licenciátem a posléze 1381 mistrem. Již v habilitačních spisech jeho, které k tomu konci předložil Sorbonně, jevily se patrné stopy hnutí a zmatků, jež pocházely z papežského rozkolu. Roku 1381 stal se *A.* kanovníkem noynským a 1384 rektorem kolleje navarrské a professorem theologie. Gerson a Mikuláš Clemagneský byli tehdy jeho žáky. Vedle svých přednášek v kolleji působil též jako kazatel a měl mnoho posluchačů. Jeho věhlas šířil se vždy více, a jméno jeho bylo tak oblíbeno, že již 1389 stal se kancléřem university pařížské, 1391 arcijáhnem cambraiským jakož i almužníkem a zpovědníkem krále Karla VI., jenž často užíval jeho služeb v důležitých záležitostech. Papež avignonský Klement VII. chtěl povýšiti *A.* na biskupa laonského, avšak král Karel VI. nedal oblíbenci svému odejíti; ale odškodnil jej tím, že mu rozličně projevoval přízeň svou, jmenovitě tím, že jmenoval jej 1394 thesaurářem Sv. kaple (Sainte chapelle) v Paříži. Po smrti papeže avignonského Klementa VII. *A.* zasazoval se o to, aby byl zvolen Petr de Luna, jenž si dal jméno Benedikt XIII., a docílil toho, že ho ve Francii uznali za papeže. Nový protipapež (proti němu byl tehdy Bonifác IX.) dovedl upoutati k sobě mnohomocného *A.* a udělil mu 1395 biskupství puyské a 1397 biskupství cambraiské. *A.* nepřestal zasahovati do věcí světských, a rozvinul tehdáž v té věci velikou činnost — jmenovitě za tím účelem, aby odstraněn byl rozkol papežský. Petr de Luna snažil se sice, aby jej udržel na své straně, avšak *A*-mu šlo více o zájmy církevní. Působil sice dříve ve prospěch Benedikta XIII.; vida však, že rozkol nelze jinak odstraniti, vystoupil proti němu. Ti, kteří byli pro jednotu, ustanovili se po mnohých poradách a plánech na tom, aby oba papežové odstoupili. K nim patřil též *A.* Král Karel VI. schválil jejich úmysl. I odebrali se do Říma i do Avignonu vyslanci, mezi nimiž byl i *A.* Avšak poslání to nemělo žádného úspěchu, jako všecka ostatní, která byla vyslána za týmž účelem. Mnozí v nerozhodnosti kolísali se brzo na tu, brzo na onu stranu. *A.* byl opět pro Benedikta XIII.; brzy však horlil zase pro jednotu. V tom vznikla myšlenka, aby byl svolán obecný sněm církevní. I v té věci měl *A.* přední zásluhu, že 1409 skutečně se sněm v Pise sešel. On sám patřil k nejznamenitějším členům sněmu toho. Jak patrno ze slov, která krátce před zahájením sněmu na shromáždění v Aix pronesl, zaujímal v Pise toto stanovisko (v čas rozkolu změnil své mínění několikrát): „Jednota církve zakládá se na jediné hlavě její, Ježíši Kristu. Nezávisí tedy jednota církve nutně na jednotě papežské a trvá i bez papeže. Církev má bezprostředně od Krista moc, shromažďovati se k obecnému sněmu, aby uchovala jednotu. Dříve svolávala sněmy církev sama. Teprve později vyhradilo se svolávání jich papeži, poněvadž se to uznalo za přiměřené. Tím však, že původní právo církevní obmezilo se, nebylo právo to zrušeno; neboť jest to právo přirozené a božské. Může tedy církev svolati sněm obecný i bez papeže, zvláště když papežská stolice jest uprázdněna, když papež není způsobilý aneb když několik uchazečů jest ve sporu; neboť pravidlo kanonické platí jen pro papeže nepochybného a způsobilého. Za nynějšího smutného stavu může sněm obecný svolati nejen sbor kardinálů, nýbrž mohou to učiniti i věřící dostatečně způsobilí a mocní, a to i tehdy, kdyby oba papežové byli proti tomu. Sněm ten pak může též oba svrhnouti a zvoliti nového, kdyby byla naděje, že tím docílí se jednoty." Sněm pisánský, od něhož tolik se očekávalo, nejen neprospěl, nýbrž ještě zhoršil neblahý poměr, když tu zvolen byl nový papež Alexander V. a dosavadní papežové odstoupiti nechtěli. Nástupce Alexandra V. Jan XXIII. povýšil *A.* na kardinála 1411 a poslal jej r. 1413 jakožto vyslance do Německa a Nizozemska. Roku 1414 odebral se *A.* na sněm kostnický. Tu zúčastnil se všech jednání, jmenovitě když jednalo se o bludech Viklefových a Husových, jež potíral, jakož i o učení Jana Petita (v příčině zavraždění tyrana). Byl přívržencem zásady, že sněm obecný stojí nad papežem. Předsedal třetímu sezení koncilu 12. března 1415, jakož i výslechům M. Jana Husa 7. a 8. června 1415, vyvracel námitky jeho a napomenul ho, by se podrobil, že koncil s ním mírně naloží, a ještě 5. července hleděl usnadniti mu odvolání. V březnu 1417 podal návrh na opravení kalendáře, návrh, kterýž byl již 1412 v Římě učinil, v květnu pak návrhy v příčině nové volby papeže. Zkrátka, na sněmu rozvinul činnost neúnavnou, ale ovšem ne vždy šťastnou, méně mezitím opět několikrát své mínění, na př. v příčině papeže Jana XXIII. Poněvadž zvláště ve věcech týkajících se nápravy velmi tuhý byl spor národů, dle nichž byli rozděleni členové sněmu, působil *A.* k tomu, aby bylo učiněno dohodnutí v ten rozum, by prohlášeny byly ty opravy, o nichž stalo se dohodnutí, ostatní pak aby byly ponechány, až bude zvolen nový papež. V konklave od 8.—11. listopadu 1417 byl by málem byl zvolen za papeže. Nový papež Martin V. byl mu nakloněn; jmenoval jej legátem v Avignoně; v důstojnosti té vytrval *A.* až do své smrti 9. srpna 1420. — *A.* byl muž velmi nadaný, velice sčetlý, výmluvný a obratný i opatrný. Miloval církev katolickou, hleděl odpomoci mimořádnému stavu doby rozkolnické a hledal k tomu konci prostředků vhodných; dospěl však při tom k pochybnostem, jež přenesl i na věci dogmatické. V theologii spekulativní byl nominalistou, přívržencem zásad Viléma Okkamského; byl proti důkazům o jsoucnosti Boží z rozumu čerpaným, domnívaje se, že důkazy takové jsou nemožny. Poznání smyslné nepokládal za tak jisté, jako sebevědomí a první zásady rozumové, jakož i co z nich nevyhnutelně vyplývá; neboť prý poznání smyslné závisí na podmínce, zachová-li Bůh přirozeně obecný pořádek přírodní, kdežto sebevědomí a užívání prvních zásad rozumových se těší jistotě naprosté, nepodmíněné. Theologické spisy *A*-ovy mají pouze cenu historickou. Šťastnějším byl *A.* jakožto mystik. Mimo to zabýval se také zeměpisem a astronomií. Spisovatelská činnost jeho byla velice rozsáhlá; zanechalť neméně než 154 spisy, z nichž téměř všechny byly vydány tiskem, některé několikráte. Uvádíme z nich: „De anima" (1372; tiskem častěji vyd., na př. v Paříži 1494, 1503, 1505 a j.), „Expositio super Cantica canticorum" (před 1378), „Epistola ad novos Hebraeos" (1378, vyd. dr. Salembier v „Revue des sciences ecclésiastiques" 1889), „Apologeticus Hieronymianae versionis" (vyd. t.), „Apologia concilii Pisani contra tractatum domini Bonifacii quondam prioris Carthusiae" (vyd. Tschackert ve spise „Peter von Ailli" 1877, appendix str. 31), „Imago mundi" (1410, tiskem vyd. v Lovani 1480 n. 1483; v osmé kapitole tohoto spisu nalezl Kristof Kolumbus stvrzení své myšlenky, že do Indie možno plaviti se po

moři směrem západním), „Super correctione Kalendarii", pojednání o žádoucí opravě kalendáře (1411), „Concordia astronomiae cum historica veritate" (1414, tiskem vyd. v Augšpurku 1490, v Ben. 1494), „Epilogus mappae mundi", „Tractatus de legibus et sectis contra superstitiosos astronomos", „Vigintiloquium de concordia astron. veritatis cum theologia" (vyd. v Lovani 1480), „Devota meditatio super psalmum ‚Judica me', ‚In te, Domine, speravi'; super ‚Ave Maria'", „Oratio dominica anagogice exposita" (vyd. v „Tractatus et sermones", Strassburk 1490), „Liber (libellus) sacramentalis" (vyd. v Lovani 1481, 1486, 1487, v Paříži 1488), „De duodecim honoribus s. Joseph", „De quatuor gradibus scalae spiritualis", „Speculum considerationis", „Compendium contemplationis", „Apologia defensiva astronomiae ad Joh. Gersonium" (1419), „Principium in cursu Bibliae", „Abbreviatio dialogorum Okam", „Quaestiones super primum, tertium et quartum librum Sententiarum" (1375, tiskem vyd. 1478 v Bruselu, potom v Štrassburku 1490, v Benátkách 1500), „Quaestio vesperiarum: Utrum Petri ecclesia rege gubernetur, lege reguletur, fide confirmetur, jure dominetur" (Strassb. 1490), „Quaestio de legitimo dominio: Utrum Christi gerens potestatem solus in hominibus juste dominetur", „Utrum indoctus in jure divino possit juste praeesse in Ecclesiae regno", „Utrum Trinitas personarum in una natura creaturae sit incommunicabilis", „De libertate creaturae rationalis ante et post lapsum", „Utrum conscientia erronea excuset a culpa", „Tractatus pro Carthusiensibus quod rationabiliter abstinent ab esu carnium", „Epistola diaboli Leviathan", „Invectiva Ezechielis contra pseudopastores", „De materia concilii generalis" (Pař. 1489), „Tractatus agendorum in concilio generali de ecclesiae reformatione" (sps. kol. 1409, připisovaný druhdy neprávem Zabarellovi), „Tractatus de potestate ecclesiastica", „Tractatus super reformatione ecclesiae in concilio Constantiensi" (také pod titulem „De squaloribus ecclesiae romanae"), „Vita beatissimi patris d. Petri Celestini V. pontificis maximi" a j. Asketické spisy *A*-y vydány souborně pod titulem „Tractatus et sermones" (Štrassburk 1490, Mohuč 1574, Douai 1634); některé ze spisů *A*-ových vřaděny do souborného vydání spisů Gersonových. Srvn. *J. B. Schwab*, Johannes Gerson (Würzburg 1859), *P. Tschackert*, Petr von Ailli (Gotha 1877), *L. Salembier*, Petrus de Alliaco (Lille 1888), *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 727—733; *Kryštůfek*, Všeob. církv. děj. II, 2; *Flajšhans*, Mistr Jan Hus, 440—463.

Ailred viz Aelred.

Aimericus (Aymericus) 1. z Malefaye, *n.* v Limousinu, odebral se na východ, kdež Radulf, druhý lat. patriarcha antiochijský, jmenoval jej děkanem kathedrálního kostela. *A.* stal se 1142 jeho nástupcem v důstojenství patriarchy. Vystoupiv rozhodně proti Boemundovi III. antiochijskému, jenž zapudil svoji manželku, zakoušel mnohá protivenství a musil na nějaký čas uchýliti se do Jerusalema. Podařilo se mu sjednotiti značný počet maronitů s církví římskou. *Z.* 1187. Zachovaly se jeho tři listy. Dva týkají se stavu křesťanů na východě; jeden psán jest králi francouzskému Ludvíkovi 1164, druhý králi angl. Jindřichu II. 1187, v obou vybízí je ku pomoci. V listě třetím projevuje Hugovi Etherianovi radost z jeho spisu, vydaného proti bludům Řekův o vycházení Ducha svatého. Otišt. u *Migne* PL CCI. — 2. z Peyracu (de Peyraco) OSB., kronikář, převor kl. v St Luperce, od 1377 opat kl. v Moissacu, *sp.* „Chronicon a Christo usque ad a. 1251" (úryvky uveřejnil *Bouquet* v „Recueil" XXIII, 199—212), *z.* 1406. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³, (1906), 750.

Aimerich (Aymerich) Matouš SJ., *n.* v Bordilu ve Španělsku 1715, historik a filolog, prof. filos. a theol., rektor v Barceloně, potom v Cerveře, kancléř akademie gandské; po zrušení řádu jesuitského žil ve Ferraře, kdež *z.* 1799; *sp.* „Nomina et acta episcoporum barcinonensium" (Barcelona 1760), „Quinti Moderati Censorini de vita et morte linguae latinae paradoxa philologica, criticis nonnullis dissertationibus opposita, asserta et probata" (Ferrara 1780), „Specimen veteris romanae literaturae deperditae vel adhuc latentis" (t. 1784), „Novum lexicon historicum et criticum antiquae romanae literaturae" (Bassano 1787). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895) 374.

Aimo 1. OSB., opat kl. S. Pierre sur Dive cca. 1140, *z.* cca. 1150. *Sp.* „Epistola ad fratres Totesberiae in Anglia degentes"; v ní podává zprávu o úspěšné činnosti bratrstva zřízeného ke stavbě kostelů v Chartres a S. Pierre (*Migne*, PL, CLXXXI, 1703—10.). — 2. v. Haimo.

Aimo (Lamia, Jami) Domenico, řeč. il Varignana n. il Vecchio Bolognese, sochař bolognský, 1514 zhotovil nákladem senátu města Říma mramorovou sochu papeže Lva X. (nyní v kostele S. Maria in Aracoeli v Římě), potom byl delší dobu zaměstnán v Loretě při plastické výzdobě tamního „Sv. domku" (S. Casa) pod vedením Sansovinovým, posléze zhotovil několik soch na kostele sv. Petronia v Bologni. *Z.* 1537.

Aimonius 1. (Anonius, Haymo) z Fleury OSB., franc. historik, *n.* ve Villefranche, *z.* 1008, žák sv. opata Abbona (v. t.) a svědek jeho usmrcení. *Sp.* „Historia Francorum" 4. kn. (od 252 do 654; vyd. v Pař. 1514, 1567, *Duchesne* v Hist. Fr. Script. III, 1, 120, *Bouquet* v Rec. III, 21—143, XI, 274—276), „Vita s. Abbonis", De miraculis s. Benedicti"; spisy jeho otištěny v *Migne* PL. CXXXIX, 627—871. Srvn. *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 959. — 2. (Aymonius) ze St. Germain des Prés (s. Germanus de Pratis) u Paříže, OSB, *z.* 889 (dle jiných po 896), učitel na tamní klášterní škole. *Sp.* „De inventione et translatione b. Vincentii Levitae et. M." (z Valencie do Span. 864, vyd. Jakub du Breul v Pař. 1603, Acta Ss. Jan. II, 400—406, „De s. Germani ep. parisiensis miracullis patratis ab a. 846—874" (Acta Ss. Majus VI, 796—808, nově vyd. v Analecta Boll. II [1883] 69 a násl.), „Translatio ss. Georgii, Aurelii et Nataliae" (Acta Ss. Jul. VI, 459—469); připisují se mu také „Acta translationis s. Savini M" (*Migne* Pl.. CXXVI, 1051—56). Srvn. *Hurter*, Nomencl. I³ (1903) 846, 852.

Aimon, franc. stavitel XII. stol., vystavěl 1172—80 kostel při bened. kl. v Andres (u Guinesu v Picardii).

Ain, En, עין (= oko, pramen), vyskytá se často jako součást místních jmen biblických, na př. Aengannim (Engannim), Endor, Engaddi, Engallim, Enhadda, Enhasor, Ensemes, Enaim a j. (v. tato hesla). Bez přídavku přichází *A.* jakožto místní jméno dvakráte: 1. há-*A.* Num. 34[11] (přídavek „Daphnim" nyní ve Vulg. se nalézající [„fons Daphnim"] jest nepochybně z glossy nějaké do textu přejat), snad jeden z pramenů řeky Jordánu, anebo nyn. 'Ajún, vých. od již. konce jezera Tiberiadského; 2. *A.* n. *Aen*, město v kmenu Juda Jos. 15[32], později přidělené kmenu Simeon Jos. 19[7], 1. Par. 4[32]; Neh. 11[29] *A.* a Remmon v jedno jsou spojeny: „beén rimmón" (vulg. „in Remmon"), jinde (Jos. 15[32], 19[7], 1. Par. 4[32]) po *A.* bezprostředně následuje Remmon, z čehož souditi lze, že Ain bylo nedaleko Remmonu, ano snad že *A.* a Remmon bylo město jediné: En-Remmon, v. heslo Remmon. — Mezi městy kněžskými Jos. 21[16] uvádí se také *A.* (hebr., Vulg.), ale *LXX* má Ἄσα, což zdá se býti správnějším; v. Asan.

Aingo de Espeleta Petr, špan. theolog, gener. vikář diec. astorgské, *sp.* „Selectae et practicae

resolutiones de casibus tempore mortis occurrentibus tam in administratione et receptione sacramentorum, quam in ceteris ad eum conflictum omnium maximum spectantibus" (Madrid 1660). Srvn. *Hurter*, Nom. III³ (1907), 1208—1209.

Ainmiller Max Emanuel, malíř architektur a na skle, *n.* v Mnichově 1807, stud. na t. uměl. akademii v oddělení Fr. Gärtnera pro malbu archit. a ornam., byl přijat jako kreslič do král. továrny na porculán, kdež věnoval se později hlavně malbě na skle tam pěstované. Král Ludvík I. svěřil mu zhotovení několika oken pro dóm řezenský a pro nový kostel v mnichovském předměstí Au. R. 1844 stal se ředitelem nově zřízeného samostatného král. ústavu pro malbu na skle, kdež pod jeho vedením zhotovena byla okna pro dómy kolínský a špýrský, pro universitní kostel v Cambridge, pro chrám sv. Pavla v Londýně a j. Ornamentální část těchto oken provedena dle jeho návrhů, kdežto část figurální pochází od různých umělců, jako Fischera, V. Kaulbacha, Schnorra, Schraudolpha, Schwinda a j. *A.* zdokonalil značně techniku v oboru sklomalby, zvláště co do odstínů barevných. *Z.* 1870.

ainoi, *αἶνοι*, tak nazývají se v řec. církvi (v rus. církv. „chvalitny") tři poslední žalmy žaltáře (148., 149. a 150.), jež pějí nebo recitují se ke konci ranního officia (*ἀκολουθία τοῦ ὄρθρου*) před velikou doxologii. Dle Goara vznikl název tento vzhledem k tomu, že v řečených žalmech často opakuje se slovo *αἰνεῖτε* (= chvalte), anebo vzhledem k tomu, že tímto slovem první z nich se začíná. Srvn. *Clugnet*, Dictionnaire grec-français des noms liturgiques (Pař. 1895) s. v., *Cabrol*, Dictionnaire d'archéol. I, 1038, *Nilles*, Kal.² I, LV.

Ainsworth Jindřich, theol. angl., příslušník sekty nonkonformistů, *z.* v Hollandsku 1629; *sp.* „Annotations on the five books of Moses, the Psalms and the Song of Solomon" (nejlep. vyd. londýnské 1639); v díle tom podává doslovný, místy příliš otrocký překlad a cenné poznámky.

Aion v. Ahion.

αἰωνία ἡ μνήμη, slavná akklamace (*μακαρισμός*) v církv. řec. v neděli „*Κυριακὴ τῆς ὀρθοδοξίας*" (v církv. rus. nedělja pravoslavija = Dom. I. quadrag.), kdy připomíná se obnovení úcty obrazů svatých; při zmínce osob, které o pravověrnost získaly sobě zásluh, pěje se vždy třikráte *α. ἡ μ.* (v církvi rus. „věčnaja pamjat"). *Nilles* Kal.² II, 108—118.

Airay Jindřich, angl. duchovní puritánský, *n.* 1559, *z.* v Oxfordě 1616, *sp.* „Lectures upon the whole Epistle of St. Paul to the Philipplans" (Londýn 1618).

Aire (Aturum), biskupství v Gaskoňsku ve Francii, v církv. provincii auchské. Založeno bylo v V. stol. (první známý biskup Marcellus zúčastnil se 506 sněmu v Agde); 1805 bylo k němu připojeno zrušené tehdáž biskupství daxské. Populace 1905 : 291.586 obyv.; 28 far prvé třídy, 293 far druhé třídy.

αἴρειν ἐκ μέσου ὑμῶν — vyvrhnouti ze středu (obce), jsou slova, jichž sv. Pavel I. Cor. 5² užívá na označení exkommunikace. Sv. Aug. Quaest. in Deuteron. 39. (*Kober*, Kirchenbann 12).

Airola Angela Veronica, jeptiška v kl. S. Bartolomeo dell' Oliveta v Janově, malířka, žákyně Sarzanova (Domenico Fiasella), zhotovila několik obrazů pro svůj klášter; *z.* 1670.

Airoli v. Ayroli.

Aisora, *Αἰσωρά*, město, jež Židé opevnili proti Holofernovi (v řeckém textu knihy Judith 4⁴; ve Vulg. vynecháno). Jest to snad Asiret el-'Atab severně od Nablusu (Sichemu).

Aitam v. Etam.

Aithala (**Aitilahas**) sv., Peršan, jáhen, umuč. za pronásl. Saporova spolu s bisk. Acepsimou a knězem Josefem. Sv. 22. dubna, v církv. řec. 3. listop. Srvn. *Asseman.* Bibl. orient. I, 193 násl., *Boll.* Acta Ss. Aprilis III, 19—29, *Nilles*, Kal.² I, 267—268, 315, II, 616.

Aithon v. Hethum.

Aitsinger Michael *sp.* „Terra promissionis topographice et historice descripta" (Kolín 1582). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 275.

a iure (a lege) protiva toho, co jest ab homine. Tak jurisdikce delegovaná *a. i.* jest ona, která obecným právem samým přenesena jest na kleriky jiné, kdežto ona delegovaná pravomoc, která spočívá na zvláštním výroku řádného soudce, jest delegaci ab homine. Podobně trest na nějaký zločin, samým zákonem stanovený, zove se poena iuris (canonis, legis), kdežto trest, jehož výměr ponechán vůli soudcově, zove se poena hominis (iudicis).

Aiuti (**Ajuti**) Ondřej, papežský diplomat, *n.* 1849 v Římě, vychován v řím. semináři, 1871 vysv. na kněze, 1876 sekretářem při internunciatuře v Brasilii, 1879 sekretářem nunciatury v Mnichově, 1882 auditorem t., 1886 apošt. delegátem ve Vých. Indii, 1887 tit. arcibiskupem akridským, 1893 damiettským, 1892 sekretářem propagandy pro věci týkající se Orientu, 1893 nunciem v Bavorsku, 1896 nunciem v Lissaboně.

Aix (**Aquensis dioec.**), někdejší „Aquae Sextiae" v jihozápadní Francii. Křesťanství bylo tu zaštípeno již v I. stol.; již tehdáž byl tu prý biskupem sv. Maximin. Nepřetržitá řada biskupů počíná se IV. stol. V IX. stol. stalo se *A.* arcibiskupstvím. R. 1801 byly s ním sloučeny bývalé metropole Arles a Embrun (arcibiskupové aixští užívají tudíž titulu: „archiep. Aquensis, Arelatensis et Ebredunensis"). Jakožto suffraganáty náleží k němu: Ajaccio, Digne, Fréjus, Gap, Marteille a Nizza. Statistická data (1905) 188.872 obyv., 25 far prvé třídy, 106 far druhé třídy a 21 kuracie.

Aix-la-Chapelle v. Cáchy.

Ajaccio (**Adiacíensis dioec.**), biskupství zaujímající území ostrova Korsiky, zal. ve IV. stol. (biskup Evander zúčastnil se 313 synody v Římě), ve středověku bylo jako suffrag. podřízeno metropoli v Pise, nyní metropoli aixské. Statistická data (1905) 295.589 obyv., 70 far prvé tř., 351 fara druhé tř.

Ajalon אַיָּלוֹן *Αἰλών, Αἰλώμ, Ἐλών* (snad značí: místo zvěře) 1. místo a údolí v kmeni Dan, na hranicích Benjamina, nynější místo Jáló. Město Aialuna jest jmenováno v deskách Tel-el-Amarna v dopise jerusalemského krále. Dle Onomasticon bylo na silnici z Jerusalema, dvě římské míle od Emmaus-Nikopolis vzdáleno, což se s Jáló shoduje. Bylo levitským místem (Jos. 21²⁴), když se pak Danité z části vystěhovali na sever, osadili je Benjaminitští. Jest uvedeno ve slovech Josuových: „Slunce se nepohybuj proti Gabaon a měsíc proti Ajalon" (10¹²). Saul pronásledoval kdysi Filištínské od Machmis až k Ajalonu (1 Kr. 14³¹). Roboam to město opevnil a uložil tam zásoby, za Achaza dostalo se v moc Filištínů (2 Par. 11¹⁰ 28¹⁸). — 2. místo v území kmene Zabulon (Soud. 12¹²); poloha jeho jest neznáma. Tam byl pochován soudce Ahialon; Vulg. toho jména nemá. *Sdč.*

Ajéfim עֲיְפִים nepochybně jméno místní v 2 Král. 16¹⁴, jak toho kontext vyžaduje. Vulg. překládá jméno to slovem „lassus" (čes. překl. „ustalý"); místo „Přišel tedy král i veškeren lid s ním ustalý a občerstvili se tu" přeložiti dlužno: „Přišel tedy král i veškeren lid s ním do Ajéfím

a občerstvili se tu". *A.* hledati by bylo poblíž Golgala n. Jericha, nedaleko západního břehu Jordánu, jakož vysvítá z 2 Král. 17[10].

Ajnalov Dmitr. Vas., prof. dějin umění při hist.-fil. fakultě petrohr. university. *Sp.* Freskovaja rospis chrama Uspenija Bogorodicy v Svijažskom mužskom Bogorodickom monastyrě (Moskva 1906), Pamjatniki christianskago Chersonesa. Vyp. I. Rozvaliny chramov (t. 1905).

Ajo, mnich benediktin. kl. croylandského v Anglii, *z.* 974, *sp.* kroniku zmíněného kláštera 664—974, kterouž později Ingulphus do své kroniky pojal. Srvn. *Hurter*, Nomencl. I[3] (1903), 918.

Ajossa Ant., theatin neapolský, *sp.* Disputationes de ss. Trinitatis mysterio (Řím. 1631), Quaestiones in universalem philosophiam naturalem ad mentem s. Thomae A. (Neap. 1636—42, 2 sv.). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III[3] (1907), 649.

Ajvazovský Gabriel, *n.* ve Feodosii na Krymě z rodiny arménské 1812, vstoupil do kongregace mechitaristův sv. Lazara v Benátkách, přijal svěcení na kněžství, působil jako prof. orient. filos. a theol.; byl gen. sekretářem řečené kongregace, 1848 stal se prefektem studií v arménské kolleji v Paříži, 1854 vystoupil z kongregace, odpadl k arménské církvi nesjednoc. a založil kollej arménsko-gregoriánskou v Grenelle u Paříže; později zřídil ve Feodosii učiliště chalibovské. Zároveň byl eparchou besarabským; 1875—1879 byl ředitelem nově zal. duch. akademie ečmiadzinské, posléze stal se eparchou gruzinsko-imeretinským; *z.* v Tiflise 1860. *Sp.* několik knih jazykem arménským. (Stručné dějiny Ruska, Ben. 1836, Dějiny říše otomanské t. 1843; sestavil veliký arménský slovník a j.)

akácie. V kn. Exod. a Deuteron. vyskytá se zmínka o „'acé šittím" (עֲצֵי שִׁטִּים), což *Vulg.* překládá „ligna setim", *čes. překl.* „dříví Setim", *LXX* „ξύλον ἄσηπτον" (dříví neporušitelné). Z dříví toho zhotovena byla archa úmluvy (Exod. 25[10-13], Deut. 10[3]), desky stojaté, z nichž skládaly se stěny stánku (Exod. 26[15]), stůl chlebů předkladných (Exod. 25[23]), oltář zápalný (Exod. 27[1]), oltář kadidlový (Exod. 30[1]) a j. Dřívím tím jest nepochybně míněno dřevo akácie egyptské n. arabské, *a.* seyal acacia vera, mimosa nilotica (viz obr. 49), kteréžto strom náleží k rostlinám citlivkovitým (mimosae); není to obecně známý u nás akát (robinia pseudo-acacia), jenž náleží k rostlinám motýlokvětým (papilionaceae).

Obr. 40. Akácie egyptská.

Akacius v. Acacius.

akademie duchovní ruské pravoslavné jsou vyšší učiliště theologická na způsob našich theologických fakult universitních. Jsou čtyři: v Petrohradě, Moskvě, Kyjevě a Kazani. Vznikly nepřímým vlivem církve katolické, t. j. napodobením jejího vyučovacího způsobu theologického, zvláště pak methody užívané na učilištích jesuitských. Na jesuitských školách polsko-litevských vzdělávala se v XVI. a XVII. stol. valná část mládeže záp. Rusi. — 1. Nejstarší ruskou *a-i d.* jest *a. kyjevská* (Kijevskaja duchovnaja akademija). Byla to zprvu škola vzniklá 1615 k podnětu bratrstva bogojavlenského (Zjevení Páně), v níž vyučováno bylo jazykům klassickým, rhetorice a filosofii. R. 1631 Petr Mogila, archimandrita lavry pečerské (později metropolita kyjevský), zřídil ve svém klášteře vyšší učiliště. Ale podřízení jemu mnichové byli tomu na odpor; kyjevští pravoslavní podezřívali učitele ustanovené Petrem Mogilou ze snah směřujících k unii s církví římskou, i způsobili vzbouření, v němž by byl býval archimandrita málem přišel o život. Petr Mogilevský, aby učinil hnutí tomu konec, sloučil 1632 svoje učiliště s onou školou zmíněného kyjevského bratrstva. Ústav tak vzniklý, zvaný „kollejí bratrstva kyjevského" n. „kollejí kyjevsko-mogiljanskou", trval do 1701. Přednášeny tu: jazyk slovanský, řecký a latinský, zpěv, katechese, arithmetika, poesie, rhetorika, filosofie a bohosloví. Mimo to každou sobotu konány byly disputace. Tříd bylo osm. Z kolleje kyjevské vyšlo v XVII. stol. mnoho učených mužů, na př. Innokentij Gizel, Ioasaf Krokovskij, Lazar Baranovič, Ioannikij Goljatovskij, Antonij Radzivilovskij, Gavril Domeckij, Varlaam Jasinskij, Dimitrij Rostovskij, Stefan Javorskij, Theofilakt Lopatinskij, Theofan Prokopovič, Innokentij Kulčinskij, Gavriil Bujaninskij a j. R. 1701 prostřednictvím Stefana Javorského, metropolity rjazanského, udělen kolleji kyjevské titul akademie a příslušné výsady. Počet vyučovacích předmětů byl rozhojněn francštinou, němčinou, hebrejštinou, přírodopisem, zeměpisem, mathematikou; některý čas vyučováno také architektuře a malířství, vyššímu krasořečnictví, ekonomii, medicině i ruské rhetorice. Filosofie spočívala na spekulaci aristotelské, v theologii převládal vliv scholastiky, zvláště sv. Tomáše Akv. Učitelů na konci XVIII. stol. bývalo 20 i více, studentů bývalo na 500, většinou chudých, kteří bývali vydržováni jednak nákladem kláštera, jednak sami sbírali sobě almužnu po městě a okolí. Koncem XVIII. stol. počala vláda poskytovati určité sumy na vydržování akademie. V dějinách ruské osvěty XVIII. zaujímá *a*-e kyjevská důležité místo; vyšlo odtud mnoho vynikajících pracovníků v různých oborech; mnoho vychovanců stalo se professory v jiných ruských akademiích a seminářích. R. 1817 *a.* byla zavřena, ale 1819 zase otevřena. *A.* vydává od 1860 časopis „Trudy kievskoj duchovnoj akademii"; v časopisu tomto uloženo mnoho cenných prací, zvláště vztahujících se k církev. dějinám záp. Ruska a k dějinám katolicismu v těchto končinách (systém. ukazatel k ročníkům 1860—1904 vyšel v Kyjevě 1905). Knihovna *a*-e jest velmi bohatá: 74.555 svazků, 888 rukopisův. R. 1872 založena při *a.* církevně-archaeologická společnost

(její publikace jsou: „Izvěstija", „Otčety" a „Čtenija") a zřízeno museum církevních starožitností, nejbohatší toho druhu v Rusku vůbec, chovát se tu 1160 rukopisů, 1599 listin, 1088 starých tisků, 2989 tisků (knihy, brožury a p.), 3848 kreseb, maleb, rytin, fotografií a p., 3663 předmětů církevních, 35.608 předmětů profánních. R. 1906/7 mčla *a.* 212 posluchačů, 10 řádných prof., 8 prof. mimoř., 4 docenty, 3 docenty soukr. a 2 lektory pro řeči. Srvn. *Makarij Bulgakov* „Ist. kievskoj duchovnoj akademii" (Petrohr. 1843), *V. Askočenskij*, „Kiev s drevnějším ego učiliščem akademiciu" (Kyjev 1856), „Istorija kievskoj duchovnoj akademii po preobrazovanii eja v 1819 godu" (Petroh. 1863), *I. I. Malyševskij*, „Istoričeskaja zapiska o sostojanii kievskoj duch. akademii v minuvšee piatidesjatilětie" (Trudy kiev. d. akad. 1869, sv. IV.), *I. I. Petrov*, „O slovesnych naukach i literaturnych zanjatijach v kiev. duch. akademii ot načala eja do preobrazovanija v 1819 g." (Trudy k. d. akad. 1866—68), *M. Linčevskij*, „Pedagogija drevnich bratskych škol i preimuščestvenno drevnej kievskoj akademii" (Trudy 1870), *S. Golubev*, „Istorija kievskoj duchovnoj akademii" (Kyjev 1886), *Sebrennikov*, „Kievskaja akademija s poloviny XVIII. věka do preobrazovanija eja v 1819 godu" (t. 1897), *A. Jablonowski*, Akademia Kijowsko-Mihilańska. Krakow 1899—1900, *Vichnevskij*, „Kievskaja akademija v pervoj polovině XVIII. stoletija" (t. 1903), *N. I. Petrov*, „Značenie kievskoj akademii v razvitii duchovnych škol v Rossii" (Trudy 1904), *N. I. Petrov*, „Akty i dokumenty k istorii kievskoj akademii" (dosud 2 sv., Kyjev 1904 a 1906; jest to publikace vydávaná k oslavě třisetletého trvání *a*-e). — 2. *A. d.* moskevská (Moskovskaja duchovnaja akademija). R. 1685 dva učení Řekové, br. Ioannikios a Sofronios Lichudiové (*Λειχοῦδαι*), fanatičtí bojovníci řecké orthodoxie, založili v moskevském klášteře bogojavlenském školu, v níž vyučováno řecky, latinsky i rusky gramatice, poetice, rhetorice, logice a fysice. Škola ta nazývala se akademií slovansko-řecko-latinskou; při přednáškách užívalo se tu způsobu scholastického. Bratři Lichudiové zasévali do srdcí svých žáků nenávist vůči latinismu; akademie jejich se stavěla na odpor vlivu latinsko-západnímu, jenž převládal v Kyjevě. Ve sporu, který tehdáž se rozpředl o tom, kdy při obětí mešní nastává předpodstatnění, škola moskevská hájila epiklesi proti škole kyjevské, která shodovala se v té věci s učením církve římské. Žáci a nástupci bratří Lichudiů Nikolaj Semenov a Feodor Polikarpov šli v zášti proti církvi západní dokonce tak daleko, že vypudili ze školy jazyk latinský. Když však vedení školy ujal se 1700 Palladij Rogovskij, *a.* přiklonila se zase k západní kultuře. Byli na ni dosazováni professoři z Kyjeva a zavedli na ni svoji methodu vyučovací; užíváni latiny obnoveno. *A.* přizpůsobila se úplně kollejim jesuitským. Sám ředitel školy dokončil vzdělání své na západě a byl nějaký čas uniatem. Směru tomu napomáhala i vůle cara Petra I., jakož i sympatie vzdělanců té doby (na př. Stefana Javorského) k západní vzdělanosti. V čele *a*-e stáli rektor a prefekt; rektor dozíral na učitelstvo, prefekt na posluchačstvo. Učitelé *a*-e měli též účastenství při upravování překl. bible (1714—47). Na *a*-i této nabyli svého vzdělání mnozí z nejznamenitějších mužů XVIII. stol., na př. metrop. Gavriil, Theofilakt Gorskij, Bantyš-Kamenskij, kn. A. D. Kantemir, Kostrov, Lomonosov a j. Za protektorátu metrop. Platona (1775—1814) byl počet předmětů na *a*-i přepnášených rozhojněn; přibyly: všeob. církevní i občanské dějiny, ruské církev. dějiny, církev. právo, výklad paschalií, dějiny filosofie, medicina, církev. obřady a zpěv, nové jazyky a j.; zavedeny nové učebné příručky, vliv scholastiky zatlačen. Metrop. Platon potlačil nadvládu kultury latinské: učinil konec povolávání učenců z Kyjeva a odstranil jejich vyučovací systemy. 1814 *a.* byla zreformována a umístěna v troicko-sergievské lavře (66 *km.* severových. od Moskvy). Má 10 professorů řádných (pro latinu, dogm., církev. právo, NZ, paedagogiku a past. bohosl., církev. archaeologii a liturgii, logiku a metafysiku, apologetiku, všeob. církev. dějepis, mravovědu), 5 mimořádných (pro psychologii, patristiku, theorii literatury a dějiny cizích literatur, rus. církev. dějepis, bibl. dějiny), 7 docentů (pro dějiny ruského rozkolu, hebrejštinu, řečtinu, ruštinu a slov. řeči, dějiny západních církví, všeob. dějiny staré doby, homiletika) a 1 lektora (pro němčinu). Studujících jest asi 215. Knihovna *a*-e má 80.000 děl ve 120.000 svazcích. V letech 1843—1892 vydávala *a.* „Pribavlenija k tvorenijam sv. otcev"; od 1892 vydává časopis „Bogoslovskij Věstnik" (v. t.). Srvn. *S. Smirnov*, „Istorija moskovskoj slavjanogreko-latinskoj akademii" (Moskva 1885), *týž*, „Istorija mosk.-duch. akademii do eja preobrazovanija" 1814—70 (t. 1879). — 3. *A. d.* petrohradská (St. Petrburgskaja duchovnaja akademia) vznikla 1721 ze školy slovanské, která k rozkazu cara Petra Vel. zřízena byla při Alexandroněvském klášteře. Roku 1726 škola ta přeměněna v slovansko-řecko-latinský seminář, v němž vyučovalo se bohosloví, fillosofii, rhetorice, dějepisu, zeměpisu, starým i novým jazykům. Vyučování dálo se, tak jako v Moskvě, methodou latinsko-západní. R. 1788 seminář tento nazván „hlavním seminářem", kamž posíláni lepší žáci ze seminářův eparchiálních. K předmětům vyučovacím přibyly: církevní dějepis, mechanika, přírodopis a experimentální fysika. Po devíti letech r. 1797 přetvořen „hlavní seminář" v „Alexandroněvskou akademii" s kursem pětiletým: 2 léta filosofie a 3 léta theologie. R. 1809 přeměněna byla tato *a.* v „duchovní akademii petrohradskou". Od 1821 vydává *a.* časopis „Christianskoe čtenie", od 1879 „Cerkovnyj Věstnik". Roku 1858 obohacena knihovna *a*-e sbírkou rukopisů kathedrály sv. Sofie v Novgorodě a kláštera kirillovského; nyní má 200.000 sv. tisků a 4200 rukopisů. Řádných professorů jest 14, mimořádných 11, docenti 4, lektoři 3; posluchačů asi 240. Srvn. *I. A. Čistovič*, „Istorija s.-peterburgskoj duchovnoj akademii" (Petr. 1857), *týž*, „S.-Peterburgskaja duch. akademija za poslědnie 30 lět [1858—1888]" (t. 1889). — 4. *A. d.* kazaňská" (Kazanskaja duchovnaja akademija) vznikla 1723 z elementární školy slovansko-latinské, založené metropolitou Tichonem III. (1700—1724). Roku 1732 přetvořena byla v seminář po způsobu kyjevské duchovní akademie, odkudž povoláni byli i první učitelé. R. 1797 seminář tento přeměněn byl v akademii s vyšším theologickým kursem. Mimo to vyučováno tu vzhledem k potřebám missijním i jazyku tatarskému. R. 1818 *a.* byla zrušena a změněna v seminář; znovuřízena byla zase 1842 a umístěna zprvu v kl. spasském, později ve vlastní budově za městem. Při *a*-i jest oddělení pro missie tatarské a mongolské. Od 1855 vydává *a.* časopis „Pravoslavnyj Sobesědnik". Na *a*-i působí 7 řádných prof. emer., 7 řádných, 8 mimoř., 8 docentů, 3 lektoři a 2 praktikanti. Studujících cca. 170. Knihovna akademická má 77.462 svazků (mezi tím 2000 slovanských rukopisů z kláštera soloveckého. Srvn. *A. Blagověščanskij*, „Istorija staroj kazanskoj duchovnoj akademii" (Kazaň 1876), *P. Znamenskij*, „Duchovnyja školy do reformy 1808" (t. 1881). — *Duchovní a. pravoslavné* byly zreorganisovány spolu se semináři za Alexandra I. r. 1808. Nový regulativ vypracovali M. Speranskij a Theofilakt Rusanov 1810; *a.* podřízeny byly bezprostředně komisi pro církevní školy, zřízené ukazem z 26. čna 1808. Nové změny provedeny 1839, zvláště však 1869.

Tehdáž přiznána *a*-ím větší autonomie; za předměty povinné prohlášeny: Písmo sv., theologie fundamentální, logika, psychologie, dějiny filosofie, metafysika a řeči klassické. Ostatní předměty rozděleny ve tři skupiny: bohoslovnou, církevně-historickou a církevně-praktickou; výběr jejich ponechán studentům. Roku 1884 poznovu *d. a.* byly zreformovány. Dle statutu toho roku v příčině té vydaného *a*-e podřízeny jsou vrchní pravomoci sv. synodu, podléhají přímému dozoru příslušného biskupa diecesního a řízeny jsou dvěma sbory: sovětem (radou), jehož členy jsou: rektor, inspektor a professoři řádní i mimoř. a jenž zabývá se záležitostmi paedagogickými, a pravlením (správou), jež zabývá se záležitostmi administračními, oekonomickými a jehož členy jsou: rektor, inspektor, 3 prof. řádní, inspektor čestný a správce. Bezprostřední vedení *a*-í přináleží rektoru. Může jím býti mnich (archimandrita) nebo kněz (protojerej). Zpravidla mívá důstojenství světicího biskupa. Dává povolení k tisku thesí magisterských a doktorských; jest officiálním censorem publikací akademických. Do *a*-í přijímají se absolventi duchovních seminářů i klassických gymnasií. Učitelé *a.* dělí se ve čtyři kategorie: 1. professoři řádní, 2. prof. mimořádní, 3. docenti, 4. lektoři. Professory potvrzuje synod, docenty a lektory biskup diecesní. Po 25 letech služby professoři řádní i mimořádní stávají se emeritními, z nichž někteří i potom ještě přednášejí. Předměty vyučovací jsou jednak povinné, jednak nepovinné. Povinné jsou: 1. úvod do studia theologického (propedeutika), 2. Písmo sv. a biblické dějiny, 3. dogmatika, 4. morálka, 5. homiletika a dějiny kazatelství, 6. pastorálka a paedagogika, 7. církevní právo, 8. dějiny církevní (všeob., církve vých., ruské), 9. patristika, 10. církevní archaeologie a liturgika, 11. logika a metafysika, 12. psychologie, 13. dějiny filosofie. Předměty nepovinné: 1. theorie literatury a dějiny literatur cizích, 2. ruština, staroslovanština, palaeografie, dějiny lit. ruské, 3. hebrejština a bibl. archaeologie, 4. dějiny a rozbor náb. vyznání západních, 5. dějiny ruského rozkolu, 6. dějiny všeobecné, 7. dějiny ruské. Studenti jsou vázáni tak jako chovanci seminářů k životu pospolitému; dozor nad nimi přísluší inspektoru, jímž bývá jeden z professorův. Studium trvá 4 roky; školní rok počíná 15. srpna a končí 15. června. V prvých třech ročnících bývá týdně 20 hodin přednášek, v ročníku čtvrtém 12 hodin. Mimo přednášky studující jsou povinni pracovati dissertace na themata professory daná, jakož i kázání. Po skončeném kursu akademickém studenti dostávají diplom bakalářů (kandidátů) theologie. Schopnější a pilnější studující mohou se ucházeti o diplom magistra tištěnou thesí a akademickou disputací. Magistři pak jinou tiskem vydanou thesí po approbaci radou akademickou a synodem mohou dosáhnouti diplomu doktora theologie n. církv. dějin n. církv. práva. Po skončených studiích chovanci jednak věnují se stavu duchovnímu, jednak ustanovování jsou za učitele v seminářích. Rektor má 4200 rublů ročního platu, řád. prof. 3000, mimoř. 2000, docent 1200, lektor 600 rublů. Professoři jsou většinou laikové. — Poslední dobou jedná se opětně o zreformování *d. a*-í; mnozí chtí vymaniti je z dozoru biskupů a vrátiti jim co možno největší autonomii; někteří přejí si, aby místo *d. a*-í zřízeny byly na universitách fakulty theologické; také o předměty, jimž by na *d. a*-ích mělo býti vyučováno, vede se diskuse. Srvn. *P. Aur. Palmieri*, La Chiesa Russa (1908), 574—606.

akademie duchovní římsko-katol. 1 v Petrohradě (Akademija duchovnaja rimsko-katoličeskaja) shoduje se celkem s našimi theol. fakultami universitními. Car Mikuláš I. rozhodl se zreformovat všechny katolické semináře v Rusku dle vzoru duchovní *a*-e vilenské (v. t.), podříditi je této *a*-i, *a*-i pak samu přenésti do Petrohradu. Stalo se tak 1842. V Petrohradě najat k tomu účelu prozatímně veliký dům kupce Lokotnikova. Prvním rektorem stal se Ignác Hołowiński. Vlastní rozsáhlá budova *a*-e stavěna byla na ostrově basilevském; dokončena 1844. Car Mikuláš I. obdařil *a*-i názvem „imperatorské", potvrdil všechny její výsady, podřídil ji všechny katol. semináře v říši a vykázal jí důchod 40.000 rublů. Konkordátem uzavřeným mezi Sv. Stolicí a Ruskem 1848 podřízena byla *a*-e arcibiskupovi mohilevskému, jemuž přiznána nad ní táž moc, jež přísluší biskupům dle kanonického práva vzhledem k jich seminářům; radě akademické přiřčen toliko hlas poradní; řečenému arcibiskupovi dáno právo ustanovovati rektora, inspektora, spirituála i professory (při čemž měl dorozuměti se s vládou, nemá-li proti dotyčné osobě námitek vzhledem k civilní a politické konduitě), a potvrzovati program přednášek. V důsledku tohoto konkordátu navráceny všechny semináře katol. v Rusku zase pod moc vlastních svých biskupův. R. 1867 zrušena byla duchovní *a.* varšavská (v. t.) a sloučena s *a*-í petrohradskou. Studium trvá 4 léta; vědy theologické, filosofie a homiletika přednášejí se latinsky, ostatní předměty rusky. *A.* má právo uděl ovati akademické stupně (magistra, doktora bohosloví a doktora kan. práva). Professorů jest 10, alumnů 58. — **2. ve Vilně** vznikla ze školy založen 1570 biskupem Valerianem Protaszewiczem a odevzdané jesuitům. Škola ta přeměněna 1579 v akademii se dvěma fakultami: theolog. a filos. Při *a*-i této 1582 kardinál Radziwill založil duchovní seminář. R. 1641 jesuité obdrželi právo otevříti ještě 2 fakulty: právnickou a medicinskou; skutečně zřízena pouze fakulta právnická. Po zrušení řádu jes. 1773 ujala se vedení *a.* komise edukační a dala jí název „hlavní školy velikého knížetství litevského" se dvěma fakultami nebo kollejemi: filosofickou a morální. Za vlády ruské měla škola ta 4 fakulty: morální (s theologií), fysikální, lékařskou a filologicko-filosofickou. Roku 1803 změněna škola v „universitu vilenskou" se 4 fakultami: fysiko-mathematickou, medicinskou, morálně-politickou a filologicko-filosofickou. Na fakultě morálně-politické přednášeny předměty theologické: hebrejština, Písmo sv., dějiny církv., dogm., morálka, pastorálka, církv. právo. V těsném svazu s touto fakultou byl „hlavní vilenský seminář" zřízený 1808. R. 1827 fakulta ta rozdělena byla ve 2 sekce: právnickou a theologickou, což mělo býti prvním krokem ke zřízení zvláštní fakulty theologické; ale zůstalo při pouhém projektu. Po zrušení university vilenské zřízena 1833 z fakulty morálně-politické jakož i z „hlavního vilenského semináře" „vilenská duchovní římsko-katolická *a.*", kteráž pak 1842 přeložena byla do Petrohradu. — **3. ve Varšavě** zřízena byla na místě hlavního semináře rozhodnutím cara Mikuláše I. r. 1835; slavnostní otevření stalo se 1837, kteréhož roku *a.* obdržela právo udělovati stupně akademické. Vrchní dozor nad *a*-í měl arcibiskup varšavský. R. 1867 byla zrušena a sloučena s *a*-í petrohradskou. Za třicetiletého trvání svého *a.* zdárně vzkvétala a vychovala veliký počet kněží vynikajících jak v duchovní správě, tak i v literatuře a na kathedrách professorských. Srvn. *A. Pleszczyński*, „Dzieje akademii duchownej Rzymsko-Katolickiej Warszawskiej".

Akademie gregoriánská („Gregorianische Akademie"), škola chorální k vědeckému a praktickému uvedení do gregoriánského hudebního umění, založená drem. Petrem Wagnerem, prof. vědy hudební a dějin hudby na universitě fryburské ve Švýc.,

schválená Lvem XIII. r. 1901. V *a*-i této vyučuje se chorálu po stránce theoretické i praktické.

akademie na jesuitských školách nazývána byla družina vynikajících žáků, která se čas od času shromažďovala k soukromým vědeckým cvičením pod vedením professora nebo jeho zástupce; tedy v podstatě táž instituce, jako moderní universitní semináře vědecké. Srvn. *Fuchtler*, Ratio studiorum et institutiones scholasticae Soc. Jesu II, 460—81, *Fonck*, Wissenschaftliches Arbeiten, 8—11.

Akademie křesťanská v Praze založená 1875 má za účel pěstovati vědu a umění v katolickém duchu. Obrodné snahy, jež se projevily v Lehnerových listech „Cecilii" („Cyrillu") o kostelním zpěvu a hudbě a v „Methodu" o církevní umění, živené t. zv. Svatováclavskou stálou výstavou, o kterou se zvláště zasloužil malíř Josef Hellich za podpory Svatováclavské záložny, měly dle usnesení valné hromady téhož ústavu míti v novém, k tomu cíli založeném spolku povolaného pěstitele. Dr. Kl. Borový, J. Hellich, dr. M. Karlach, kat. Edm. Langer vypracovali stanovy, jež vláda 15. čce 1875 schválila. Zatímní předseda dr. Karlach svolal 15. srpna t. r. valnou hromadu a sdělil, že se přihlásilo již 200 členů. Za předsedu byl zvolen min. v. v. J. Jireček, za místopředsedu dr. Karlach, do výboru dr. Fr. Bauer, arch. A. V. Barvitius, Ferd. Lehner, prof. J. Förster, J. Hellich, J. Drozd, dr. Kl. Borový, prof a akad. mal. J. Sequens, Edm. Langer a dr. R. Smolík. Min. Jireček zřekl se předsednictví již v září a zvolen dr. Karlach za předsedu a J. Hellich za místopředsedu. R. 1878 předsedali J. Hellich a dr. Bauer, 1883 arch. Barvitius a Fr. hr. ze Schönbornu, pak týž s dr. Borovým, 1888 Borový a Barvitius, 1893 Borový a arch. J. Mocker; dr. J. Doubrava byl jednatelem; 1898 biskup dr. Fr. Krásl, J. Drozd a arch. Mocker, nyní msgr. Lehner a dr. J. Tumpach. Jednatelem jest od r. 1903 Ed. Šittler. — Myšlenky novým spolkem hlásané došly porozumění. Do konce 1875 přihlásil se 1391 člen, 1876 bylo 2610 a 1877 3040 členů. Přihlášky za členy nepřestaly sice nikdy, avšak liknavost ve splácení příspěvků jest již od počátku příčinou ochablosti v provádění úkolu a pramenem mnohého nezdaru a zmaru. — *A. k.* dělila se na čtyři odbory: vědecký, hudební, výtvarný a archaeologický. Vědecký odbor, který řídili dr. Borový, dr. Krásl a dr. Fr. Kryštůfek mínil starati se o knihovnu, o časopisy, pořádati přednášky a p. Knihovna *A*-e těšila se značné přízni členstva a měla za necelý rok již 1750 svazků. Byly odbírány katolické časopisy slovanské a některé německé; hlavní péče duchovní i hmotná věnována vlastním orgánům: „Časopisu katol. duchovenstva", „Cyrillu", „Methodu" a „Christliche Akademie", kterou Edm. Langer po 26 roků vydával pro německé členy spolku. Pomýšlelo se na vydávání samostatných děl, na vypisování cen, a již před třiceti lety uvažováno bylo o spracování a vydávání „Encyklopaedie věd theologických", ale pro nedostatek hmotných prostředků zůstalo přes to, že již i redakce se sestoupila a spolupracovníci se přihlásili, při pouhé dobré vůli. — Přednášky z oboru umění a věd konány obyčejně o valné hromadě, někdy ve vědeckém odboru, nejnověji scházel se kroužek členů ku vědeckým referátům anebo pořádány i cykly veřejných přednášek. Hudební odbor sestoupil se v prosinci 1875 po dvoudenní hudební oslavě sv. Cecilie pod předsedou F. Lehnerem. V lednu násl. r. navrhl prof. Förster zřízení pěvecké školy se zvláštními stanovami. K tomu účelu povolovalo ředitelstvo značné dotace a tak stal se prvým učitelem pěvecké školy Fr. Chlum a dozorcem prof. Förster. Mladistvý sbor slavil své hudební prvotiny na hromnice r. 1877. Následujícího roku proměnil se odbor hudební, na vděčnou paměť prvého učitele katol. zpěvu posvátného, sv. Cyrilla, v celkem samostatnou Obecnou jednotu cyrillskou, aby pod protektorátem biskupů mohl své snahy šířiti po všech zemích českých. Ředitelství *A. k.* dalo i tomuto spolku za předsedu Ferd. Lehnera. Po desíti letech měla Ob. j. cyr. v 85 spolcích po Čechách a Moravě 5359 členů a v Cyrillských školách 2938 žáků, dohromady 8232 zpěvné hlasy. Do r. 1900 pořádala v různých místech dvanáct zpěvných exercicií, jimiž theoreticky i prakticky šířila správné zásady církevní hudby a chorálního, polyfonního a lidového zpěvu kostelního. Cyrillská škola v Praze skládala se ze tří ročníků a z výkonného sboru. Jednota vychovávala si i dorost kněžský i učitelský a dala podnět k varhanickým kursům. Dále pořádala J. cyr. koncerty, slavila církevní slavnosti a sdružovala nadšené přátele církev. zpěvu. V posledních letech přejala vedení Cyr. jednota v Král. Hradci. Nyní pracuje se o obrod Jednoty také v Praze a vzkříšen byl po jednom roce zániku i časopis „Cyrill", do kterého již 35 let ukládá Jednota své práce. — Odbor výtvarný, s kterým 1888 spojil se i odbor archaeologický, rozvinul rovněž bohatou činnost. Chce vzdělávati a povznášeti aesthetický cit a snaží se, by při dílech výtvarného umění k účelům církevním šetřilo se liturgických předpisů a uměleckého vkusu. Od počátku byli v něm sdruženi mužové slovutných jmen: Hellich, arch. A. Barvitius, prof. J. Sequens, sochař Šimek, arch. J. Mocker, fotogr. J. Eckert, arch. Ant. Baum, Edm. Langer a F. Lehner. Langer dal 1876 popud k tomu, by zřízen byl vlastní paramentní ústav, kde by církev. roucha po stránce liturgické i umělecké správné byla pořizována. Ústav otevřený 1. června 1876 měl v zesnulé Aug. Rosenkranzové dovednou, co do vkusu nadanou, pokyny umělců dobře chápající ředitelku a v Edmundu Langerovi, později Ed. Šittlerovi, J. Vajsovi a Jos. Hamršmidovi zkušené

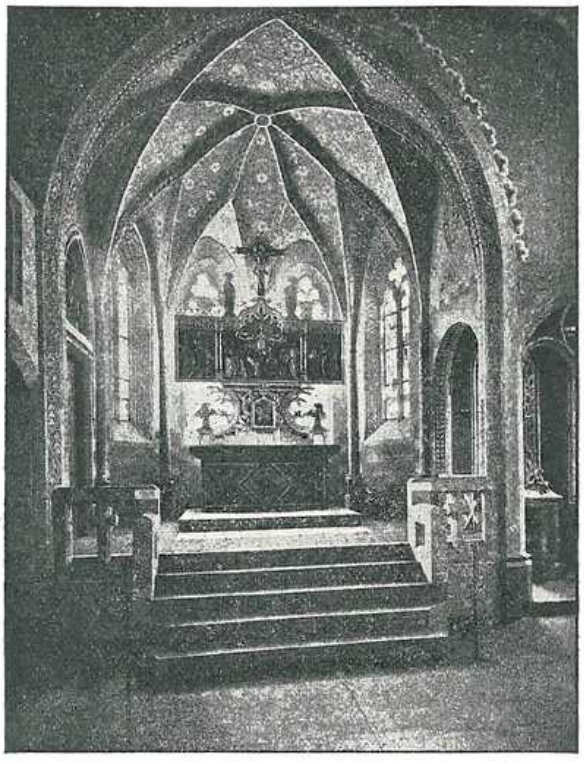

Obr. 50. Akademie křesťanská v Praze: Vnitřek kaple zbudované pro její exposici na výstavě pražské obchodní komory 1908.

rádce a správce. Práce v ústavu zhotovené, zvláště nákladnější, zdobí sta kostelů po našich diecesích, mezi katol. Jihoslovany, v Haliči i v Americe. Mimo to zachránil param. ústav mnoho starých nádherných, umělecky cenných rouch před další zkázou, jež s patřičnou pietou a porozuměním, pilnou rukou restauroval. Zásluhou odboru jest také, že se v poslední době přičinil i o výrobu liturgických látek v Čechách. — Stavby nových chrámů a kaplí, vnitřní výzdoba kostelů, výroba chrámového nářadí a náčiní, slohové restaurace staveb i jednotlivostí a vnitřního zařízení chrámového záhy dostatečně zaměstnávala všechny síly odboru; umělecká výroba zlatnická a stříbrnická doznala zvláště v archit. Barvitiovi, Mockerovi, pozdějí ve Fantovi opravdových regenerátorů. Celá řada správně a důmyslně komponovaných nákresů sloužila při práci za předlohy a jmenovaní umělci zcela paedagogicky vedli řemeslníky od lehčího k těžšímu. Jich zásluhou vymizely z nejedné dílny barbarské snůšky všech slohů a neslohů a omezil se obchod s cizím továrním zbožím, který v novější době čilou reklamou zase se šíří. Místa oněch prvých umělců-zakladatelů zaujali arch. K. Hilbert, J. Fanta, akad. malíři K. Klusáček, Fr. Urban, Z. Rudl, Em. Dítě, sochaři Čapek, Č. Vosmík, prof. J. Kastner, kteří s msg. Lehnerem a jednatelem Ed. Šittlerem při stavbách a pracích *A*-í *k.* prováděných odbor zastupují. Činnost odboru zobrazovaly občasné výstavy; r. 1908 uspořádána na Jubilejní výstavě pražské obch. komory zdařilá exposice ve zvláštní kapli zbudované dle návrhu arch. Hilberta (viz vnitřek obr. 50). — Archaeologický odbor vydal a rozeslal 1879 „Otázky archaeologické" sestavené Baumem a Lehnerem, jimiž dán podnět k prvému pokusu o soupis památek umělecných v Čechách, a jež dodaly jednak místopisný materiál pro „Methoda", jednak daly impuls k dalšímu studiu, jehož výsledky uloženy jsou v 28 ročnících „Methoda". Ježto soukromé prostředky nepřipustily založení vlastního církevního musea, přidal se odbor k myšlence svých členů dra. J. Doubravy a Ed. Šittlera, aby některé cenné starožitnosti, jež měla *A. k.* uschovány, svěřeny byly Archaeol. sboru musea král. českého, který zřídiv církevní odbor, úmysly *A. k.* usilovněji provádí. Místnosti své má *A. k.* nyní v Praze-I., Křižovnická ul. 14. Protektorem *A. k.* jest Leo kardinál Skrbenský, kníže-arcibiskup pražský. V ředitelstvu zasedají: msgr. Ferd. Lehner, pap. komoří a farář na Kr. Vinohradech, předseda; msgr. dr. Jos. Tumpach, prelát, metrop. kanovník u sv. Víta, místopředseda; Ed. Šittler, farář v Žižkově, jednatel; msgr. Jos. Kyselka, síd. kanovník vyšehr., pokladník; dále přísedící: Jos. Farský, síd. kanovník vyšehr.; dr. Václ. Frind, světící biskup, probošt metrop. kapituly u sv. Víta; Jos. Hamršmíd, převor ryt. řádu maltézského, komisař paramentního ústavu; Kamil Hilbert, arch. a stavitel dómu svatovítského; msgr. dr. Frant. Kryštůfek, dvorní rada, univ. prof; dr. K. Kašpar, metrop. kanovník, kancléř kn. arc. konsistoře; Frant. Marat, velmistr ryt. řádu křižovníků; Jan Kastner, prof. uměl. prům. školy; Václ. Müller, gymn. prof.; Zik. Rudl, ak. malíř; dr. Leo Schneedorfer, dvorní rada, univ. professor; dr. Jan L. Sýkora, univ. prof.; L. Vachek, podpřevor ryt. ř. maltézského, msgr. Ant. Wünsch, síd. kanovník vyšehr. Výbory jednotlivých odborů: I. Vědecký odbor: dr. Frant. Kryštůfek, předseda; msgr. dr. Fr. Kordáč, univ. prof., místopředseda, V. Müller, jednatel, dr. Jan L. Sýkora, pokladník, dr. Václ. Hlazuka, prof., zapisovatel a správce knihovny; II. Obecná Jednota Cyrillská (Hudební odbor): msgr. Ferd. Lehner, předseda; msgr. Ant. Wünsch, místopředseda; Frant. Hrubik, kn. arc. ordinariátní sekretář, jednatel; Klement Kuffner, farář u sv. Víta, pokladník; Dobr. Orel, prof., redaktor „Cyrilla"; III. Umělecký odbor: Kamil Hilbert, předseda; Frà Jos. Hamršmíd, místopředseda a komisař parament. ústavu, E. Šittler, jednatel. *Hmš-Red.*

akademie římské spadají, alespoň některé, do dob počínajícího nebo kvetoucího humanismu. Nehledíc k *a.* rad církevních, sboru zřízenému za sv. Celestina V., lze tvrditi, že *a.* zpravidla utvořily se ze schůzek učených mužů, rokujících o věcech učených a otázkách časových v domě některého, většinou bohatého přítele, jenž měl bohatou knihovnu. Tak u kard. Bessariona scházeli se Argisofilo, Theodor Gaza, Vavřinec Valla, Platina, Campano, v Neapoli na dvoře Alfonse V. Aragonského Faccio a Valla pořádali shromáždění, jež dle předsedy Joviána Pontana nazvána *a.* Pontanovou. První však, kdo užil tohoto jména pro učenou společnost, byl Cosimo z Medici ve Florenci (*a.* Platonica) a Pomponius Laetus v Římě (*a.* romana). — *A.* romana, jejíž členy byli Filip Buonaccorsi a Bartolom. Platina, zabývala se literaturou, starožitnostmi a jazyky klassickými, někdy i filosofií. Utrpěla mnoho, když Pavel II. se dověděl o některých nechvalitebných zvycích, vzatých ze života pohanského, o učení, že každý se může poddati každé radosti, o tom, že členové měnili jména křestní užívajíce pohanských, a nad to, že prý strojí úklady proti papeži. Pavel II. je dal uvězniti, až Platina mužně je obhájil z nařčení lživého a dokazoval, že není nedovoleno křesťanům zabývati se filosofií Platonovou, jehož chválí sv. Augustin, a úctu jeviti ke starým mudrcům. Papež je osvobodil a *a.* římské počaly zkvétati. Pomp. Laetus založil sbírku antiquit a nápisů na Quirinále, první museum a *a.* archaeologická v Evropě. *A.* romana obdržela výsady od císaře Bedřicha III., začala slaviti den „natalis Romae" v kostele P. M. Aracoeli. Za mecenášů Julia II. a Lva X. dostoupila *a.* romana vrcholu. Ale sacco (poplenění) di Roma (1527) zasadil *a.* ránu smrtelnou, počala živořiti ano i zanikla sotva obnovena na radu Jana Ciampini od Klementa XI. po smrti svého předsedy kardinála kníž. Albani a protektora kard. Gabrielli. — Století XVI. bylo bohato mnohými *a*-mi v Římě, které však dlouho netrvaly, tak na př. *a.* degli Intronati (pro divadlo) z. 1530 od Huberta Strozziho, *a.* dei Vignaiuoli, della Virtù zal. 1538 v zahradách Farnesských na Palatině od Klaudia Tolomei, *a.* dello Sdegno 1541 za Pavla III.; svatý Karel Borom. založil pro ethiku 1559 *a.*, která 1562 se přeměnila v *a.* pro vědy posvátné s názvem Noctes Vaticanae (sv. Karel sluł Chaos), r. 1560 založena *a.* degli Intrepidi. 1576 Animosi, 1598 Illuminati od markýzky Isabelly Aldobrandini Pallavicini, od Julia Strozziho Ordinati, 1611 Umoristi; do 1670, kdy Klement XI. marně se pokoušel o vzkříšení *a.* romana, povstaly *a.* Fantastici, Occulti, Deboli, Aborigini, Immobili, Partenii, Malinconici, Intricati, Uniformi, Delfici, Negletti, Assettati, 1712 *a.* dei Quirini pro historii slavných žen římských, Imperfetti, 1732 Infecondi, *a.* pro právo kanonické, *a.* posluchačů filosofie, *a.* latina 1814 pro klassickou latinu. — Dosud trvají následující *a*-e (pokud byly založeny za papežů): I. *theologické.* 1. Pontificia Accademia dell' Immacolata Concezione, založená 1835 u sv. Apollináře; mezi zakladateli zvl. Mons. Vincenc Anivitti; 1847 uznána od S. C. Studiorum, má pět tříd: 1. pro theologii, 2. filologii a historii, 3. filosofii, 4. fysiku a 5. pro ethiku a národohospodářství. R. 1873 počaly vycházeti Memorie per gli atti della P. A. dell Imm. Concez. Perioda největší činnosti spadá do let 1873—82, kdy byli jejími členy P. Secchi

S. J., Mons. Balan, Michael De Rossi; nyní je jen nepatrně činna. Schůze bývají u sv. XII Apoštolů. — 2. Pont. *a.* teologica zřízena byla 1695 od kard. Rafaela Kosmy Girolamího v jeho vlastním domě po jedné učené hádce o theologii, 1707 spojila se s *a.* dei nobili ecclesiastici, 1718 se jí dostalo schválení od Klementa XI. a sídlo jí určeno v université Sapienza. Girolami odkázal jí 10.000 scudů. Stanovy změněny kard. Ferrarim a schváleny Klementem XI., členům akademie měla býti dána přednost při farních konkursech. *A. l.* má čtyři kardinály protektory. *A.* tato uděluje ceny nejlepším bohoslovcům, podporuje je ve studiích; zasedá u sv. Apollináře. — Benedikt XIV. založil čtyry *a*-e: a) na Kapitole pro historii římskou a profánní starožitnosti, b) u Otců Oratoria sv. Filipa Neri pro historii církevní a kulturu, c) v Propagandě pro studium koncilů a d) v kostele P. Marie dei Monti pro liturgii. Každé pondělí zval k sobě na Quirinál akademii dle řady, před ním byla přednáška akademická a rokovalo se o tom. — 3. *A.* liturgica zanikla za revoluce francouzské a teprve 1840 obnovili ji lazaristé v klášteře via della Missione. Má kard. protektora, schází se od list. do června každou druhou středu. Od 1886 vydává cenný časopis Ephemerides liturgicae, v němž vycházejí disertace ve schůzích přednesené s výsledkem rozpravy censorů a akademiků, na otázky odjinud odpovídá dle praxe římské. — 4. Pont. *a.* della Religione cattolica zřízena 1801 Mons. Janem Fortunatem Zambonim s pomocí jiných kněží. Účelem jejím jest apologie dogmat a morálky. Pius VII. ji potvrdil. Schůze bývají měsíčně v paláci Cancellarie apoštolské a nyní vyvrací hlavně nové nebo obnovené bludy, o nichž se píše v časopisech církvi nepřátelských, a tak připravuje bohatou látku pro apologii. Předsedou je kardinál. Přednášky se vydávají v brožurkách „Dissertazzioni lette nella Pont. Accad. Romana della Religione cattolica". — 5. Pia Unione degli Ecclesiastici di San Paolo Apostolo, založena 1790 u kostela P. Marie della Pace, schválena Piem VII. 17. květ. 1797. Schůze bývají každé druhé pondělí v kostele u sv. Apollináře, při nichž luští se případ z morálky, po přednášce následuje rozprava akademiků a souhrn některého censora-professora, a končí se krátkou duchovní promluvou o povinnostech kněží. Ti, kteří chtějí skládati zkoušku na vikariáté pro dosažení jurisdikce zpovědní, musí se vykázati, že pilně po deset roků navštěvovali tyto schůze. Předsedou je kardinál vikář. Dissertace tam přednesené vydává od 1896 Mons. Felix Cadène, „Casus conscientiae propositi et soluti Romae ad S. Apollinarem". — II. *a. pro státní vědy.* 1. Accademia Romana di San Tommaso d'Aquino, zřízená papežem Lvem XIII. 1880 a potvrzena Piem X. 1904. Za úkol má rozšiřovati a hájiti učení a filosofii sv. Tomáše Aquinského. Předsedou je kardinál (Satolli), akademiků po 10 z Říma, Italie a ciziny. Při schůzích slavnostních v Cancellarii apoštolské předčítají akademikové dissertace, uveřejňované od 1881 v časopise: „L'Accademia Romana di S. Tommaso d'Aquino". V pozdější době zřízeny byly také kursy přednáškové pro theology na 3 fakultách římských, hodina týdně, jež končí konkursy. Za nejlepší písemné práce dostávají theologové ceny, po dvouleté návštěvě lze skládati i zkoušku pro doktorát filosofie. — 2. Associazione Internazionale per il progresso della scienza fra i cattolici (Mezinárodní společnost pro pokrok vědy mezi katolíky). Dne 15. srpna 1907 sestoupil se komitét přípravný pro tuto mezinárodní učenou společnost, v níž má dále trvati „Società cattolica italiana per gli studi scientifici". Bude míti 4 sekce: 1. pro theologii, filosofii, ethiku a Písmo sv., 2. pro vědy právní, sociální, národohospodářské a politické, 3. pro fysiku, mathematiku a vědy přírodní, 4. pro historii, statistiku, zeměpis, filologii a literaturu. Členové se dělí na čestné, skutečné, přispívající a zasloužilé. V Římě bude úřad mezinárodní, složený z delegátů odborů národních, kteří zvolí presidenta. Sekretářem mezinárodním jmenován c. k. dvorní rada šlechtic Pastor. Odbory národní sestávají z delegáta a 4 členů zvolených a jiných s hlasem poradním. Protektory jsou Jejich Em. kard. Rampolla, Mercier a Maffi. Časopisem bude Bolletino internazionale. Učená tato společnost se teprve tvoří dle vzoru anglické společnosti z r. 1831. Sídlo má nyní: Roma, presso la specola Vaticana. — 3. Pont. *a.* di conferenze storiche e giuridiche, zal. 1878, pro pěstování historie, archaeologie a práva. R. 1880 počala vydávati velice váženou publikaci „Studi e Documenti di Storia e di Diritto", která však zanikla 1905. Zasedá v římském semináři a má kard. protektora. — 4. Pont. *a.* Tiberina pěstuje vědy a literaturu. Založena byla 1813. Členů řádných je 80, nejvyšší počet 120. Počet členů dopisujících a čestných není omezen a všech je kolem 2000. Vyšla z Acc. Ellenica, založené 1809 Nibbym, studijní schůze byly týdně, měsíčně slavnější. Bylo jí svěřeno dílo o historii římské od Odoakra do Klementa XIV., pak až do 1816. Do svého oboru přijala také vědy obchodní a národohospodářské. Za nejlepší práci dává ročně zlatou medaili. Vydává „Rendiconti" (zprávy). Zasedá v Cancellarii apoštolské. Dřívější zprávy hledati jest v uměleckém časopise „Il Tiberino". — 5. Pont. *a.* degli Arcadi; její počátky hledati jest ve schůzi v paláci Corsini, kde sídlila královna Marie Kristina švédská za Alexandra VII., dne 24. ledna 1656; ve schůzkách těch rozmlouváno o filosofii morální a přednášeny básně. Po smrti královny 1689 scházeli se členové ve villách různých, napodobili život pastevců proti přepiatému scientismu, ač se jim za to dostalo výsměchu (folies pastorales); sloh prostý u Arkadů byl protestem proti nabubřelému a paradoxnímu slohu doby. Mezi Arkady byl také Metastasio. Od napodobení života pastevců obdržela název; předseda byl custos Arcadiae, ve znaku měla šalmaj řeckého Pana, každý Arkad obdržel jméno řecké, na př. Alfesibeus Carius (Jan Marius Crescimbeni), jenž slavil schůzi 5. října 1690 na Janikulu u františkánů, jsa kustodem na 4 roky (olympiadu). Aretes Melleus (Jan V. portugalský) daroval *a*-i 1773 zahradu na úpatí Janikulu „bosco Parrasio"; tenkráte i stanovy upraveny Gravinou v podobě XII desek. Od r. 1819 vychází „Giornale Arcadico". *A.* obírá se literaturou, vědami a uměním. Schůze v době zimní jsou teď v domě San Carlo al Corso Umberto I, 437, kde bývala česká kollej; bývají četně navštěvovány. V létě jsou schůze v bosco Parrasio. V posledních čtyřech letech zavedeny byly denní večerní přednášky o umění, Dantově božské kommedii, historii římské, hagiografii, studiích historických, literatuře, hygieně, archaeologii atd., mnohé doprovázeny jsou projekcemi. *A.* má bohatou knihovnu, obrazárnu a sál k četbě. Mezi asi 3000 členy je na 370 sídlících v Římě a 300 dopisujících. — 6. Veliké pověsti si získala *a.* dei Lincei (rysů), založená 17. srpna r. 1603 od knížete Bedřicha Cesi di Acquasparta, Anastasia de Filliis a Hollanďana Jana Ecka. Název obdržela od rysa, jehož měla ve znaku na znamení, s jakou bystrostí a důvtipem chtějí zkoumati záhady přírody (fysiku, mathematiku) a filosofii Aristotelovu. Tato *a.* první se zabývala vědami přírodními, dříve než kterákoliv jinde. Akademikové nosili prsten se smaragdem, v němž vyryty byly: rys, jméno zakladatele a akademie.

Členy *a*-e byli mimo jiné: Galileo Galilei, Fabius Colonna, Frant. Stelluti a j. V Neapoli měla *a.* odvětví. Kníže Cesi svým nákladem tiskl díla *a.*, založil botanickou zahradu, museum a knihovnu. Po smrti Cesiově 1630 ujal se *a.* Cassiano dal Pozzo do 1651 za protektorátu kard. Barberiniho. Po tomto roce *a.* přestala býti činnou až do 1740, kdy Benedikt XIV. ji vzkřísil pod jménem *a.* dei Nuovi Lincei, ale po smrti papežově utuchla i činnost *a.* R. 1795 prof. Felician Scarpellini ji zase obnovil. Lev XII. se ukázal jejím velikým příznivcem, vykázal *a*-i část Kapitolu; založena tam hvězdárna nákladem kníž. Alex. Torlonia. Pius IX. sám zahájil 3. čce. 1847 tuto novou *a*-i s názvem Pont. *a.* dei Nuovi Lincei, a dával ji podpory. Zasedala na Kapitolu, má 4 třídy členů čestných, řádných, dopisujících a přidružených, předmětem *a.* jsou všechny vědy mimo theologie, ethiky, lékařství a politiky. Od 1847 vydává měsíčník „Atti della Pont. Acc. Romana dei Nuovi Lincei"; nyní zasedá v Cancellarii apoštolské. Po zabrání Říma 1870 zmocnila se totiž vláda jmění *a.* a zřídila svou Accademia reale dei Lincei. — 7. Za Benedikta XIV. počala zase vzkvétati *a.* romana, neboť obnovena byla jako Pontificia Romana *a.* di storia e di archeologia, obdržela nové stanovy, členů řádných mělo býti jen 14, zasedala měsíčně, někdy i u přítomnosti papeže. Sídlem jejím byl Kapitol. Zanikla však po smrti papežově. Při vpádu Francouzů do Říma byla obnovena a členy jejími mimo jiné byli: Niebuhr, Akerblad, Thorwaldsen, Nibby, Bedřich Vilém IV. pruský, Karel Albert saský, Canova, Canina. Získala si zásluh o Pantheon, Tabularium na Kapitolu, o vykopávky v Ostii. Pius VII. dal ji podporu státní, také Canova jí odkázal mnoho. Příznivci jejími byli Lev XII. a Pius VIII.; Řehoř XVI. ji přeložil do Sapienze. Její akta se tiskla zdarma v tiskárně Komory apoštolské. Ve Vatikáně zřídil 1824 Campanari péčí *a.* museum etruské. Alibrandi zavedl 1858 epigrafii ve studiu práva. Lev XIII. ustanovil zlatou medaili za nejlepší práci o archaeologii křesťanské. Od 1821 vydává *a.* „Dissertazioni della Pont. Acc. Romana di Archeologia". Má na 100 členů (řádných, čestných, dopisujících a přidružených). Zasedá nyní v paláci Cancellarie apoštolské, kde dříve býval archiv Datarie v přízemí. — 8. Società di conferenze di Sacra Archeologia založena byla 1875 Janem De Rossim, schůze bývají od listopadu do června měsíčně v místnostech předešlé akademie. Ve schůzích se přednáší a zavádí rozprava o nových objevech archaeologie a uveřejňují se o tom zprávy v „Nuovo Bullettino di Archeologia cristiana" (r. 1908 ročník XIV.), který časopis je také officielním pro zprávy komise di Archeologia sacra o vykopávkách a objevech v katakombách římských. — K uvedeným *a*-ím možno připočísti Collegium Cultorum Martyrum, založené 2. února 1879 E. Stevensonem, A. Hytreckem, M. Armellinim a O. Marucchim. Čítá přes 300 členů, pečuje o zvelebení úcty mučedníků a slaví jejich památku v katakombách službami Božími a konferencemi vhodnými. Zasedá v Campo Santo al Vaticano. — Pro Angličany je založena od r. 1865 British and American Archaeological Society, má na 130 členů, pořádá konference anglické a výlety archaeologické. Sídlo má via S. Nicolo da Tolentino 72, kde je 1 bohatá knihovna o archaeologii a historii. — III. *Akademie umělecké.* Insigne Congregazione artistica dei Virtuosi al Pantheon, jejíž členy jsou jen umělci, zřízena byla 1543 dle idee Rafaela Sanzia od P. Desideria D'Adintoino, řádu cisterc., a potvrzena bullou Pavla III. Má se starati o pokrok umění, zvláště křesťanského. Mezi členy této společnosti byli Jakub Sermoneta, Jan Mongone, Ant. San Gallo a mezi čestnými Pavel III., Pius IV. atd. Pořádali ročně výstavu uměleckou v portiku Pantheonu. Vypisovala dvouleté konkursy z malířství, sochařství a architektury, konkursy byly mezinárodní pro katolíky. Mimo to uděluje podpory na 4 léta, zřízené od Ludvíka Stanzaniho. Členové kongregace řádní a dopisující jsou jen umělci (11 malířů, 15 sochařů, 15 architektů), čestnými mohou býti jmenováni vynikající katolíci. — Mimo tuto jsou v Římě *a.* umělecké států cizích: The American Academy in Rome, založená 1896 (villa Aurora), Accademia di Francia (villa Medici na Pinciu) od r. 1666 za Ludvíka XIV., kde mohou bydliti a pracovati umělci francouzští, kteří obdrželi při výstavě v Paříži Grand prix de Rome. Konkursy ony jsou roční ze sochařství, malířství, rytectví a skladeb hudebních; Accademie inglese di belle arti (Via Margutta 53), založená 1821, usnadňuje práci a studie umělecké poddaným britským, má velikou knihovnu; Accad. di Spagna, založená u sv. Petra in Montorio r. 1881 pro 9 umělců, kteří ročně dostávají podporu vlády španělské za stejných podmínek jako u francouzské; pro Italii je Pensionato artistico nazionale od roku 1891 se 6 podporami po 3000 lir na dobu čtyř let. — IV. *Učiliště.* 1. Accademia dei Nobili Ecclesiastici počala na konci XVII. století ze schůzí v paláci Gabrieli al monte Giordano, později v paláci dei Pizzardoni, až Klement XI. dal 1701 koupiti palác na náměstí della Minerva, a 60.000 scudů daroval na knihovnu. V té době všeobecně bylo zvykem, že v diplomatické službě bylo uživáno šlechticů, proto *a.* tato měla podati klerikům z rodin šlechtických průpravu k tomuto povolání diplomatickému a k úřadům v státě papežském. Z *a.* této vyšli tři papežové: Klement XIII., Lev XII. a Lev III., 75 kardinálů, 74 arcib. a biskupů. Nyní bývají přijímáni i klerikové nešlechtici z rodin vynikajících a bohatých, Římané se zpravidla nepřijímají. Většina členů této *a.* se diplomaty nestává. Vyučuje se tam církevní diplomatice a slohu diplom., politické ekonomii, jazykům cizím a připojen je kurs praktický při římských kongregacích pro poznání agendy. — 2. Reale Accademia Romana di San Luca (di belle Arti) vyvinula se ze spolku malířů (collegium pictorum, později universitas artium) u kostela sv. Lukáše na Esquilinu. Spolek nalezl přízeň u Řehoře XI. 1371, Sixta IV. 1478; později Řehoř XIII. ustanovil na radu Jeronýma Muziana, aby jen nejlepší umělci byli přijímáni za členy, a konečně Sixtus V. 1588 na radu Bedř. Zuccariho zřídil *a.* Sixtus V., stavě kapli jesliček u P. M. Větší, dal strhnouti kostelík sv. Lukáše a přenesl *a.* k svaté Martině na foru římském, kde se 14. listop. 1593 za předsednictví malíře Bedř. Zuccariho otevřela škola malířská. *A.* podporuje pokrok umění; má také školu malířskou a sochařskou, založenou od Benedikta XIV. 1754 pro jinochy chudé s podporou 300 scudů ročně (inter curas); k *a.* patří obrazárna; Pius VI. dával ročně 10.000 scudů na zakoupení uměleckých děl. Canova a architekt Carlo Balestra založili jistinu pro ceny a podpory umělcům. *A.* obdržela název Insigne e Pontificia Accad. Romana di S. Luca, za Lva XII. měla 12 stolic professorských. Řehoř XVI. daroval ji originály Reniho a Guercina. R. 1870 stala se *a.* tato královskou. — 3. Reale Accademia di Santa Cecilia. Začátky její hledati jest ve školách hudebních, založených Pierluigim Palestrinou a J. M. Naninim 1570, po 13 letech staly se bratrstvem, a to schváleno Řehořem XIII. 1584. Urban VIII. poručil, že žádné dílo hudební nesmí se vydati bez schválení tohoto sboru a každá nová škola hudební směla se otevříti jen s dobrozdáním jeho. Rozkaz tento se málo zachovával. Innocenc XI. 1684 dovolil, aby přijímáni byli

členové cizí, 1774 i ženy. V letech 1799—1803, 1809—22 byla nečinna. K *a.* náleželi m. j. Frescobaldi, Jos. Tartini, houslista a autor nového systemu harmon., bratři Fede; 1870 stala se vládní a obdržela titul „reale"; 1876 přidáno bylo lyceum hudební pro žáky obojího pohlaví; nyní má 38 professorů. — Srvn. *Gisberti*, Storia delle Accademie d'Italia, Benátky 1747; *Cantù*, Memorie delle Moderne Accademie d'Italia v časop. „Annali Universali di Statistica", Milán 1841; *Jarkins*, Specimen historiae Academiarum Italiae, Lipsko 1725; *Moroni*, Dizionario di erudiz. stor. eccles., Benátky, 1840, I 37—56. *Stejsk.*

Akademie staroslověnská, založena 1901 biskupem dr. Antonínem Mahničem se sídlem v městě Krku (v Přímoří, na ostrově téhož jména). Výnosem S. R. C. „Quae praecipue" z 5./VIII. 1898 uložila sv. Stolice biskupům církevních provincií gorické, zaderské a záhřebské, aby pečovali o vzdělání kněží v liturgickém jazyce staroslověnském. Bdělý a horlivý biskup krčský dr. Antonín Mahnič na diecesní synodě slavené 1901 v Krku pojal myšlenku, jak vyhověti na ten čas přání Apoštolské stolice v příčině pěstování církev. jazyka staroslověnského, v ten způsob, že založil výše řečené literární družstvo, jež má za úkol pěstovati liturgický jazyk a zpěv zejména vydáváním starých památek hlaholských a liturgických knih. Stanovy schváleny vládou 12. led. 1903. Akademie opatřila svým nákladem biskupské tiskárně nejpotřebnější typy hlaholské a cyrillské; členové dostávají ročně knižní podíly. Členové jsou: 1. zakládající (příspěvek 300 K jednou pro vždy), 2. přispívající (100 K jednou pro vždy) a 3. řádní (5 K ročně). Z publikací dosud vydaných zasluhuje přední zmínky „Vesperal Rimsko-Slovênski", tištěný pro lid v transkripci latinkou, a několik sešitů důležité sbírky památek hlaholských „Glagolitica". Příznivý posudek o vědeckých publikacích viz v *Jagićově* Archivu für slavische Philologie XXVI 1904 str. 123—126, a v *Ruském filologickém Věstníku* 1908. Srvn. *Acta et Decreta Synodi dioecesanae Veglensis* 1901 čl. De academia palaeoslovenica, *Slavorum litt. theol.* I, 10—13. *Vjs.*

Akademie velehradská. Na druhém sjezdu unionistů na Velehradě (r. 1909) usneseno jednomyslně, aby založena byla „Velehradská akademie", společnost mezinárodní, jejímž úkolem by bylo starati se o rozkvět bohovědné práce směřující k sjednocení církve západní a východní. Zvláště má podporovati časopis „Slavorum litterae theologicae". Stanovy její mají býti zpracovány dle vzoru stanov společnosti Görresovy. Myšlenka, aby zřízena byla „Bohovědecká akademie katolických národů slovanských", pronesena již r. 1904 na Velehradě dr. A. Podlahou. [Srv. *Grivec-Podlaha*, idea Cyrillo-Methodějská 1905, str. 24, *Acta II. conventus Velehradensis* p. 17.]

akafist rus. název akathistu (v. t.)

Akai Kryštof S. J., *n.* 1706, *z* 1766; *sp.* „Tractatus Samuelis Raby" 1742; v něm dokazuje vůči židům blud jejich v příčině zachovávání zákona mojžíšského, jakož i v příčině naděje v messiáše; „Immaculata Deiparae conceptio mille testibus firmata" (Trnava 1733).

Akan (Acan, *hbr.* 'Aqán, *LXX* Ἰουκάμ), syn Esera, syna Seira Horejského (Gen. 36[27]). V 1 Par. 1[42] nazývá se Jakan (Ja'aqán, Ἀκάν).

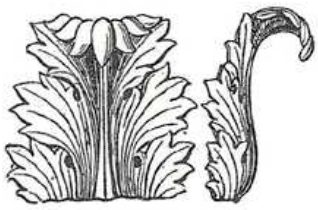

Obr. 51. Akant.

akant, list akantový (viz obr. 51.), oblíbený ornamentální tvar rostlinný (stylisový list bodlákovité byliny accanthus mollis), také v křesťanském umění hojně užívaný, bez významu symbolického. Ve slohu románském vyskytuje se řídčeji, a to jednak na hlavicích napodobujících hlavici korintskou, jednak v souvislé řadě jako ozdobný pás táhnoucí se po obloucích nádherných portálů (na př. na portálu kostela v Záboří). I v gotické ornamentální plastice rostlinné nalézáme tvary připomínající *a.*, zvláště však hojně vyskytuje se *a.* v umění církevním doby renaissanční a barokní. Spatřujeme jej hlavně na hlavicích sloupů a pilířů napodobujících hlavice korintské a římské. Mimo to vyskytuje se u nás jako ornament na zvonech, a to jakožto souvislá řada vzpřímených anebo dolů visících lupenů (viz obr. 52). Zvláště bohatého rozvinutí došel motiv *a*-ový ve vyřezávaných rozvilinách zdobících oltáře pocházející z druhé pol. XVII. a z prvé pol. XVIII. stol. (viz obr. 53.).

Akanthido-Mitis v. Acanthis.

Akarie v. Acarie.

akathistos (ἀκάθιστος ὕμνος) jest církevní hymnus byzantský, který duchovenstvo a lid zpívali stojíce (odtud název utvořený z ἀ-καθίζω = ne-

Obr. 52. Akantový ornament na zvonu.

Obr. 53. Horejší část oltáře s vyřezávanými rozvilinami akantovými.

sedím) k Matce Boží na poděkování za trojí zázračné zachránění města Cařihradu a říše z rukou Avarů v r. 626, 677 a 717 (celý hymnus v *Migne*, Patr. gr. XCII, 1335—1348; kommentář k němu t. XCII, 1347—1372; viz též *Nilles*, Kal. II², 156—183). Kdy *a.* vznikl, není jisto. A. Papadopulo-Kerameus (Viz. Vrem. X [1903], 357—401) připisuje jej Fotiovi (ok. 860); jinak o tom soudí Pl. de Meester v časop. „Bessarione" 1905 (srv. Echos d'Or. 1904, 293; Byz. Z. 14, 643-7), jenž hájí starší původ. — V předhodí V. neděle postní slavil se od 626 zvláštní svátek (*σάββατον τοῦ ἀκαθίστου ὕμνου*), při němž hymnus ten (aspoň později) zpíván (naše Te Deum). V bohaté hymnologické literatuře byzantské náleží k nejvíce váženým, jsa velikolepým svědectvím o úctě P. Marie v řecké církvi. *Jakobi* (Zur Gesch. d. griech. Kirchenliedes, Zeitschr. f. Kirchengesch. V, 228 n.) dí: „Co nadšení pro sv. Pannu, znalost biblických typů, náboženské cítění, krása řeči, dovednost výrazu, umění rhytmů a rýmů byly s to provésti, zde stalo se způsobem nepřekonatelným." Širší ocenění viz u *Baumgartnera*, Gesch. d. Weltliter. IV, 527 n., který nalézá v hymnu všecky nádherné rysy pozdější velikolepé poesie mariánské. Zde několik veršů z něho:

Byl poslán jeden z nejvyšších ráje andělů,
by ave přinesl Boži Rodičce.
Vtělena vida, Pane, tebe,
žasl a takto řekl s nadšením k ní:
ave, z níž svítí milosti jas,
ave, jíž prchá kletba z nás,
ave, vzkříšení upadlého Adama,
ave, slz Eviných smíre,
ave, nedostupná lidské mysli vysokostí,
ave, nepostižná oku andělovu hloubkou,
ave, neb jsi panovnika trůnem královským,
ave, nebo zvedáš toho, jenž vše pozvedá,
ave, ó hvězdo, zvěstující slunce,
ave, ó tělo božského vtělení,
ave, kterou znovustvořeno vše tvorstvo,
ave, jíž dítkem stává Stvořitel se,
ave, Panno, stále pannou jsoucí.

Po slovech P. Marie dí anděl opět:

Ave, v nevýslovné úradky zasvěcená,
ave, svatého mlčení strážkyně věrná,
ave, divů Kristových počátku,
ave, jeho nauk první hlavo,
ave, žebříku, po němž sestoupil Bůh,
ave, moste se země vzhůru k nebi,
ave, dive od andělů velmi slavený,
ave, demonů ráno bolestná,
ave, která jsi světlo divně zrodila,
ave, kteráž „jak" nikomu neřekla's,
ave, která mudrce poznáním předčiš,
ave, která duše zbožné osvěcuješ,
ave, Panno, věčně panenská.

Dle tohoto vzoru vzniklo později mnoho *a*-ů jiných; zaujímají v liturgii východní místo našich litanií. O pravoslavných *a*-ech sepsal obšírné dílo *A. Popov*, „Pravoslavnye russkie akathisty" (Kazan 1903). — I v sjednocené církvi zaváději se nové *a*-y, na př. o božském Srdci Páně. *Žk.*

akatolíci v. nekatolíci.

akce řečnická při kázání. *A.* z lat. actio = konání, obzvláště konání něčeho řečí a přednášením, též jednání a způsob řečníka přednášejícího jak co do hlasu, tak co do posunků. V řečnictví však nynějším jest význam slova akce obmezen pouze na tvářnost řečníkovu, jeho posunky a pohyby. V duchu jazyka latinského přesněji tudíž vystihuje uvedenou činnost řečníkovu slovo gestikulace (od latinského gesticulatio), jež jest odvozeno ze zdrobnělého gesticulus (gestus) = způsob, kterým člověk své tělo nese a drží, zvláště tváření se, posunky, rozkládání rukama, hlavně o umělé výtvarnosti divadelních herců nebo řečníků. V češtině užívá se obyčejně slova: tělohyb řečnický. Tělohybem řečnickým rozumíme jak tvářnost řečníkovu, tak pohyby jeho údů za tím účelem, aby slovo bylo podporováno a doplňováno. Co pro sluch jest hlas, to oku má býti tělohyb řečníkův. — Potřeba, ano i nutnost doprovázeti slovo gestem, akcí, vyplývá ze vztahu života duševního v život tělesný. Gesta jsou jakoby zrcadlem řečníkových představ (pocitův) a citův (affektů). Bylo by tudíž nepřirozeno a protivno, kdyby kazatel, mluvě v zápalu, zůstal nehybnou sochou anebo kdyby akce neodpovídala představám a citům. — Rozdělení akcí děje se dle původu a dle účelu. Dle původu jsou akce přirozené a umělé. K přirozeným náleží veškeré vyjádření vnitřního stavu duševního zevnějškem, objevující se u všech lidí, na př. pláč, vzezření veselé nebo smutné, sklonění hlavy atd. Umělé jsou ustálené náznaky (symboly) různých stavů duševních, jako: státi, klečeti, ruce sepnouti, ruce vzkládati, bíti se v prsa, hlavu obnažiti a j. Dle účelu mluví řečník o akcích ukazujících a napodobujících. Můžeť jistě řečník ukázati na předmět, o němž hovoří, na př. na kříž, obraz, na oblohu atd. Jindy, ač zřídka a velice opatrně, mohl by kazatel napodobiti zjevy vnitřního života nebo některé výkony, jako kajícího publikána v tom, že se bije v prsa, pád a povstání člověka pohybem ruky dolů a nahoru, vzkládání rukou při některých obřadech, polévání vodou při křtu a p. — Vlastnosti akcí kazatelských jsou: a) Přirozenost, t. j. aby pravdivě a spravedlivě odpovídaly jak povaze a vnitřnímu stavu kazatelovu, tak povaze látky a významu jednotlivých slov. Musí tudíž akce slova provázeti, nikdy však předcházeti nebo následovati. b) Krása, jež jest podmíněna jak počtem akcí, tak jakostí. Vzhledem na počet budiž zásadou rozumná umírněnost a rozmanitost. Nedoprovázíť gestem řečník každé myšlenky a každého affektu, nýbrž jen to, co jest nejdůležitější a nejdojemnější. Vynasnažíť se však, aby akce vhodně se střídaly

a nikdy tytéž ihned za sebou se neopakovaly. — Hledíce k jakosti, nazveme akce krásnými, budou-li význačny, souhlasny s duševním stavem řečníkovým a s obsahem řeči, správny a uhlazeny. Význačnost, charakterističnost přihlíží k individuálnosti kazatelově, vylučujíc nevhodnou a nevkusnou imitaci. Správnost přihlíží svědomitě nejen k volbě akcí, ale i k náležitému provedení. Tomuto požadavku odporuje akce nevhodná, akce začatá a nedokončená, akce dříve začínající než příslušné slovo a p. Uhlazenost předpokládá školský výcvik, stálé cvičení, neúprosnou kritiku. Jen tak jest možno odstraniti neohrabanost, nemotornost atd. c) Vážnost spojená s vhodnou čilostí. Tato nejlépe odpovídá velebným pravdám Kristovým i radosti, jakou nadšený hlasatel nauky Páně projevuje ve své činnosti. S tohoto stanoviska jest zavrhnouti náhlé změny v akcích. — Otázku, kdy v jednotlivém případě akce konati, řeší zásada: Akce konej, když se jich domáhá povaha látky, kazatelova a posluchačů. Z té příčiny před posluchači vzdělanými, jimž k jasnému pojetí dostačuje slovo, není akce a výrazu tváře tolik třeba, jako v přednáškách pro posluchačstvo méně vzdělané. — Popis jednotlivých akcí. Postava těla budiž pevna a ušlechtila. Kazatel nesmí se podobati nehybné soše ani přejímati úlohu kyvadla. Řečník stojí ve středu kazatelny, nohy maje tak, že paty se dotýkají, klada ruce zcela nenuceně na okraj kazatelny tím způsobem, aby prsty neskláněly se přes okraj. Hlava nebudiž vyzývavě přímo vztyčena, nýbrž mírně skloněna, nedomáhá-li se obsah řeči zvláštní akce hlavou, jako mírného přisvědčení nebo záporného vyjádření, případně pozvednutí hlavy vzhůru. Vhodná změna postavy se ovšem dovoluje při affektech nebo obrací-li řečník pozornost k jednotlivým skupinám posluchačstva. Tvář kazatelova budiž zrcadlem hlubokého přesvědčení, náboženských citův i pevné vůle, jež neleká se oběti za Krista ukřižovaného. Vždy však ať jest zdobena přívětivostí a skromností. Oči měj kazatel otevřeny a k posluchačstvu vlídně obráceny. Pohled těkavý, utkvělý na jistém místě, mrzutý a nevlídný, jest vytknouti za chybu. Pohyb ramen a rukou řídí se obsahem řeči a jejími částmi. Jest rozeznávati v této příčině trojí polohu: nižší, střední a vyšší. Poloha nižší objímá prostor mezi okrajem kazatelny až k prsoum. Střední poloha ovládá prostor ve výši prsou. Od prsou do výše hlavy jest prostor polohy vyšší. — V nižší poloze pohybují se ruce v úvodu nebo při klidných počátcích nových odstavců v řeči, mimo to když řečník ukazuje na předměty níže ležící, konečně mluví-li o něčem, co jest ošklivo, špatno, zavržení hodno a ohavno. — Ve střední poloze posunuje se pohyb rukou při jednoduchém vypravování, při výkladech, při důkazech, při napomenutích a v nepřímém citu. — Mocný-li však cit buzen, zvláště je-li blahý, příjemný, povznáší kazatel ruce v polohu vyšší. Z pravidla pohybuje se ruka pravá, zřídka levá ruka, někdy obě ruce. Především třeba k tomu hleděti, aby hrst, to jest dlaň a prsty, byla úplně a nenuceně otevřena. Další pohyb pravé ruky řídí se dle myšlenky, kterou ruka doprovází. Při výkladu, otázce a vybízení k něčemu jest pravá ruka obrácena vzhůru dlaní, a jest lehce vztažena k posluchačům, jako by se jim pravda, otázka, vybídnutí podávalo. Chtěje stvrditi naučné věty, dotvrditi jistou pravdu nebo důkaz, vlnovitě pohybuje rukou kazatel nahoru a dolů, maje dlaň obrácenu k zemi. Popírá-li co kazatel nebo haní, pak chce-li naznačiti opovržení, odmítání a zlořečení, obrací dlaň dolů a zároveň táhne ruku stranou, jakoby něco odstrkoval. Pochybnost a nejistotu vyjadřuje kazatel, drže ostří ruky před sebou ve vyšší poloze. Slavné a živé ujišťování vyjadřuje kazatel, klada dlaň na prsa nebo pozvedaje ruku jako ku přísaze. Levá ruka zpravidla spočívá klidně na okraji kazatelny. Jen zřídka koná se jí nějaká akce zvláštní. Nechybíme, když levé ruce pouze přidělíme akci ukazující, je-li předmět po levé straně řečníkově umístěn. Obě ruce spínají se ve výši prsou při modlitbě, při snažné prosbě k posluchačům anebo když jest vyjádřiti podivení, útrpnost nebo zoufání. Jest však též správno, když kazatel při modlitbě rozpíná ruce ve výši ramen nebo i v poloze vyšší při modlitbě pohnuté. Radost, díky a ples vyjadřuje se tím, že řečník ruce rozpíná a vzhůru k nebi pozvedá. Bolest tlumočí kazatel tím, že tiskne sepiaté ruce, jež všemi prsty sevřel, k dolním prsoum, hlavu pak i oči buď vzhůru obrací nebo k zemi sklopuje. Konečně se pohybují obě ruce, má-li vyjádřena býti protiva a všeobecnost. Při protivě střídá se pohyb ruky pravé s pohybem ruky levé, kdežto všeobecnost, na př. celý svět, naznačují ruce, rozcházejíce se od sebe. Prsty přilehčejtež k sobě volně a nebuďtež přímo vztaženy, palec pak nevzdaluj se mnoho od ostatních prstů. Prsty odděluje od sebe kazatel, chce-li vyjádřiti úžas anebo ustrnutí, zavírá však v pěst, aby naznačil pevný úmysl a odhodlanost. Ačkoliv kazatelský tělohyb tyto dvě akce poslední připouští, jest přece třeba, aby kazatel jich užil co nejméně a jenom na okamžik. — Chyby v akcích jsou: nepřirozenost a strojenost, přílišnost jakož i ztrnulá nehybnost, jednotvárnost a stejnotvárnost, špatná imitace, porušený souhlas mezi akcí a slovem, nesprávnost a neohrabanost i náhlé střídání akcí. Vzhledem k jednotlivostem za chybu jest prohlásiti následující zlozvyky: roztahovati prsty, spouštěti prsty přes okraj kazatelny, tleskati rukama, ruce si založiti, rukou hroziti, tlouci pěstí, opírati se o lokte, ruce pozvedati nad hlavu, oči zavírati, očima těkati nebo jimi na jednom místě utkvíti, nějakou akcí zakrýti si obličej, přitlačovati se příliš na okraj kazatelny nebo i nahýbati se přes okraj kazatelny atd. *Jdra.*

akcent při kázání a při vyučování ve škole. *A.* (accentus, *προσῳδία*, přízvuk) vůbec jest sesílení hlasu na jednotlivé slabiky nebo na některé slovo ve větě, případně též význačný přednes celé věty dle účelu řečníkova. Dle toho mluví se o přízvuku mluvnickém a řečnickém, k němuž druží se důrazný neboli emfatický. Vzhledem na přízvuk mluvnický dbá kazatel i katecheta násl. pravidel: a) Přízvuk v češtině jest z pravidla na slabice první. Má-li slovo více slabik než dvě, bývá hlavní přízvuk na slabice první, na ostatních slabikách lichých přízvuk vedlejší. b) Slabika první tratí přízvuk, když ji předchází jednoslabičná předložka. V tomto případě splývá předložka se slovem v jeden celek a má přízvuk jako první slabika tohoto celku. Výjimku činí pouze následující zkrácené předložky jednoslabičné, jež přízvuku nemají: dle, kol, krom, skrz. c) Slabika první podrží přízvuk, když ji předchází předložka dvouslabičná nebo zkrácené předložky bezpřízvukové: dle, kol, krom, skrz. d) Přízvuku nemají: 1. příklonná zájmena (enklitická), jako: mi, mě, tl, tě, sl, se, mu, ho, kteráž nikdy nemohou státi na začátku věty. 2. Jednoslabičné spojky: a, i, či, li, že, až, pak, zda, by. Jsou-li však tyto částice ve spojení s jinými, nabývají přízvuku, na př. či-li, že-by, a-by, pak-li a p. 3. Zkrácené předložky: dle, kol, krom, skrz. — Přízvuk řečnický silnějším hlasem označuje slova, jež pro účel řeči a pro posluchače mají největší důležitost. Jsou to z pravidla slova důkazná (verba probantia) nebo slova, jimiž se vyjadřuje pohnutka (verba moventia). Tímto přízvukem vynikne jak smysl toho kterého výroku, tak i usnadňuje se posluchačstvu pocho-

pení citátů. Přízvuk důrazný neboli emfatický nabádá řečníka, aby nejdůležitější citáty přednášel způsobem poněkud od ostatního přednesu rozdílným a tak posluchače zvláště upozornil. Děje se to tím, že řečník poněkud hlasem klesne nebo i dle své povahy hlas maličko zvyšuje a v témž tóně zvolna, avšak mocně a slavnostně celou větu, citát přednáší. Uskutečňuje vyslovené zásady o přízvuku, platně si prospěje kazatel i katecheta, když dbáti bude též přízvuku výdechového (exspiratorního) a zvukového (tonického). Exspiratorním přízvukem jest rozuměti jakost výdechu co do síly, že stačí k vyslovení slabiky, slova nebo věty. Přízvukem tonickým označuje se různá výška hlasu, s jakouž vyslovujeme totéž slovo dle rozličných významů, na př. tak, tak? tak! V kazatelství jest správný přízvuk naprostou podmínkou jasnosti a krásy řečnické, v katechesi pak jest nepostrádatelným činitelem ve správné technice vyučovací. Vyžadujeť tudíž v obojím směru svědomité péče a pozornosti. *Jdra.*

akcent v církev. hudbě v. accentus. — Akcenty hudební ve středověku v. neumy.

akcenty biblické (přízvuky, přízvučná znamení) jsou značky, kterýmiž massoreté v VII. až IX. stol. po Kr. opatřili původní hebrejský text biblický. *A. b.* oddělují větu od věty, první polovici věty od polovice druhé; označují přízvuk jednotlivých slabik slova (přízvuk slovný), ukazují, zdali slovo smyslem svým k následujícímu slovu se druží čili nic (přízvuk větový), a konečně jak třeba měniti hlas při zpěvném recitování textu biblického. Za starodávna Hebreové řadili písmeno k písmeni, nerozdělujíce slovo od slova, větu od věty. Později označován v písmě konec věty (v počtických knihách konec verše) prázdnou mezerou, kterouž jmenovali pisqá t. j. zářez; větu pak nazývali pásúq t. j. část zářezem vytčená. V pozdější ještě době, jak se zdá v stol. VI., označován konec věty dvoutečkou (:) zvanou sóf pásúq t. j. konec věty. Této značky sóf pásúq massoreté netoliko šetřili, nýbrž zavedli také všecky ostatní *a*-y v textu hebrejském. Znaménka ta slovou hebrejsky teaním, se zřetelem pak k významu hudebnímu negínót. Přízvučníkem rozpoluje se věta nebo verš, a každá polovice opět na tolik dílů se dělí, kolik v ni obsaženo pojmů samostatných. Grammatikové pokládali každou polovici věty neb verše za zvláštní říši, kterou ovládají největší rozlučovači jako císař jsou to: sillúq, 'athnách, segoltá], hlavní oddíly menší „králové", hlavní skupiny v oddílech „vévodové" čili „knížata" a jednotlivá slova těchto skupin „hrabata". Tyto rozlučovací přízvučníky (accentus disjunctivi), jichž se rozeznává 18, slovou *hbr.* mafsiqím aneb melakím (králové), sarím (knížata), aneb jedním slovem lat. „domini" (páni). Slova jeden pojem tvořící označují se přízvučníky slučovacími (accentus conjunctivi), *hbr.* mešáretím t. j. „sluhové"; sluhů jest 9 a užívá se jich bez rozdílu. Čtenář má ustati hlasem po slově opatřeném akcentem rozlučovacím, a to měrou větší při posledním slově první polovice věty neb verše, měrou pak nejznačnější na konci polovice druhé (polovice nejsou však vždy stejné; na př. 1 Král. 6[1] zaujímá první polovice $2^3/_4$ řádku, druhá pak jen 3 slova). Některé přízvučné značky kladou se na začátek slova (praepositiva), jiné na písmeno poslední (postpositiva). — Tato soustava *a*-ů v textě massoretském platí pro všecky knihy, vyjímajíc Žalmy, knihu Job a Přísloví; v těchto třech poetických knihách jest jiná soustava, složitější a zevrubnější co do určování tónu. Akcenty této druhé soustavy slovou *hbr.* tam (אֱמֶ"ת složeno ze začátečních písmen hebr. názvů oněch 3 knih) t. j. přízvučníky oněch tří poet. knih. *A*-y první soustavy slovou přízvučníky א"ב (= 21) t. j. ostatních 21 knih; ne docela správně nazývají se také prósovými a akcenty „tam" poetickými, metrickými. Důležito jest znáti přízvučníky, jelikož jimi mění se význam mnohých slov a poměr slov ve větě se stanoví. Význam značek hudebních až na nepatrné zbytky se v paměti nedochoval. (Srvn. *Sedláček*, Základové hebr. jazyka 12—13, *Starck*, Hebr. Grammatik[3] 8—12.)

akceptace v. acceptatio. — **akceptační taxa** v. taxa. — **akceptanti** v. acceptanti.

akcess se zřením k beneficiím (accessus, též aggressus ad beneficium) má vlastně místo u kandidáta, který a pokud o nějaké obročí se uchází a tím teprve jaksi „ad beneficium accedit", dokavad po designaci tím či oním způsobem řádně provedené beneficia ještě institucí kollativní nenabyl. — Zván byl však *a*-em též onen způsob obsazení nějakého beneficia, hlavně biskupství, jež papež vykonal, uděliv je osobě nezletilé, t. j. takové, která pro nedostatek kanonického věku k nabytí obročí toho byla ještě nezpůsobilou. — Mimo to mluví se v právu církev. též o výhradě *a*-u k obročí (reservatio accessus), když totiž někdo vzdává se příslušného nároku na beneficium nebo beneficia ve prospěch jiného s podmínkou návratu, nebo když obročí se někomu uděluje s podmínkou resignace na ně buď ve prospěch toho, kdo volbou nebo potvrzením jí při zadávání beneficia působil, nebo ve prospěch osoby jiné. Na koncilu trident. (sess. 25. cap. 7. de ref.) všeliké akcessy (a též regressy, *v. t.*) ve příčině jakýchkoli osob a jakýchkoli obročí zakázány, což i Pius V. konstitucí „Romani Pontificis" učinil, tak že jen papežská Stolice ze závažných příčin *a.* (i regress) povoliti může. Jinak takovýmto obsazováním resp. resignováním se zmíněnou nedovolenou úmluvou a výhradou vzniká simonia confidentialis „per accessum", která je stihána ipso facto censurou exkommun. papeži prostě vyhrazenou (konst. „Apost. Sedis" č. 9.). — Cfr. *Ferraris*, Prompta bibl. can. v. accessus; *Heiner*, Die kirchl. Zensuren, Paderb. 1884; *Rittner-Zitek*, Církev. pr. katol. *Tpch.*

akcess (lat. accessus od accedere = přistoupiti, připojiti se) jest dodatečná volební forma, kde voličové po řádně vykonaném skrutiniu (*v. t.*), při němž však žádný kandidát nedosáhl předepsané většiny, přistupují svým hlasem k některému z kandidátů, jenž byl při skrutiniu tom obdržel aspoň jeden platný hlas, ale jehož sami při něm byli nevolili, načež se hlasy na kandidáta toho jak při skrutiniu, tak při akcessu soustředěné čítají dohromady. — *A*-u užíváno jako dodatečné, užší volby zejména při volbě nového papeže, když žádný kardinál neobdržel při skrutiniu nutné dvoutřetinové většiny. Lístky při bezvýsledném skrutiniu odevzdané se tudíž nespálily, nýbrž uchovaly se na stole. Hned po té pak vyplňovali kardinálové zvláštní pro akcess určené a lístkům při skrutiniu užívaným podobné lístky, na nichž však v prostřední rubrice místo slov: „Eligo in Summum Pontificem R. D. meum D. Card...." stálo: „Accedo Reverendissimo Domino meo D. Card...." Rubriku tuto vyplnil kardinál-volič jménem toho kardinála, který již při skrutiniu jinými byl volen, ale jehož on sám byl nevolil; nechtěl-li však přistoupiti k žádnému kandidátovi od jiných volenému a chtěl-li tudíž takto setrvati při kandidátu svém, jemuž byl při skrutiniu hlas odevzdal, vyplnil svou rubriku slovem „Nemini" (= accedo nemini). Ostatně pak lístek akcessní jak v horní (Nomen), tak v dolní rubrice (Signa) musil býti vyplněn právě tak, jako lístek skrutinia, a musil tedy míti totéž heslo i číslo

a býti zapečetěn touž pečetí; podobně při odevzdání lístku toho zachovávaly se tytéž obřadnosti a formality, jako při odevzdání lístků skrutinia, leda že neopětovala se před odevzdáním jich přísaha, jelikož již v přísaze před skrutiniem skládané vzpomenuto i akcessu. Po odevzdání všech akcessních lístků následovalo jich sečtení a navléknutí na nit, načež dálo se konstatování výsledku *a*-u tím způsobem, že všichni tři skrutátoři prováděli nejprve zdlouhavou kontrolu lístků, aby zjistili, zdaž při akcessu kardinálové, odevzdávající hlasy své na jméno některého kandidáta, zachovali se přesně dle předpisův a neodevzdali hlasů svých témuž kandidátovi při akcessu jako při skrutiniu, za kterýmžto účelem vyhledaly se lístky, mající tutéž pečeť, otevřela se dolejší rubrika („signa") a lístky akcessní a skrutinia se srovnávaly, tak že kdyby se bylo konstatovalo, že některý kardinál volil téhož kandidáta při akcessu jako při skrutiniu, byl hlas takový prohlášen neplatným. Po skončení kontroly této sčítali skrutátoři a revisoři hlasy, jež na téhož kandidáta při skrutiniu a při akcessu zcela řádně připadly. Nedocíleno-li ani takto u žádného kandidáta potřebné většiny dvoutřetinové, lístky se s přimíseným senem nebo vlhkou slamou spálily a hojný černý kouř oznamoval lidu venku čekajícímu bezvýslednost volby, načež musilo býti přikročeno ke skrutiniu novému (buď téhož dne odpoledne, nebo jiného dne). Jestliže však sečtením hlasů skrutinia a *a*-u dosáhl některý kardinál většiny dvoutřetinové, byla volba ukončena, lístky se spálily a bílý slabý kouř (sfumata) byl lidu znamením vykonané volby. Kdyby dva kandidáti byli obdrželi přes dvě třetiny hlasů, byl papežem ten, kdo obdržel hlasů více; kdyby byli měli hlasů stejně, byla nutna volba nová. — Při dřívějších volbách papežských *a*-u se užívalo, ale při poslední volbě r. 1903 od *a*-u pro rozvláčnost a komplikovanost jeho upuštěno a voleno jen skrutiniem, z něhož vyšel jako papež kardinál Sarto — Pius X., který konstitucí „*Vacante*" z 25. prosince 1904 cap. V. num. 76 akcess při volbě papežské vůbec odstranil. (Archiv für kath. KR 1909 sv. III.) — Pokud při jiných kanonických volbách akcessu se užívá, stanoví statuta příslušných korporací a institutů. Obecné právo církevní o volbách kapitulních stanoví ve příčině *a*-u, že tam, kde zachována přesně forma stanovená cap. „Quia propter" (52) de Elect., nemůže ten, jenž dostal při skrutiniu polovinu hlasů, přistoupiti svým hlasem sám k volbě své, aby nabyl většiny nadpoloviční, vyjímajíc případ, kde by pouze dva kanovníci byli voliči, a případ, kde forma kapit. „Quia propter" při skrutiniu zachována nebyla. Podobně nemůže po publikování skrutinia vykonaného dle předpisů cap. „Quia propter" většina přistoupiti k menšině (Cfr. *Řehoře XV.* konst. „Aeterni Patris" a „Decet Romanum Pontificem"; *Ferraris*, Prompta bibl. can. v. accessus a electio; *Lucius Lector*, Le conclave, Paris 1894; *Phillips*, Kirchenrecht, V. 715 sqq.; *Anonymus*, Die Papstwahl, ihre Formen etc., Münster 1872; *Pícha*, Pius X., Praha 1904; *Týž* v „Čas. katol. duch." 1903). *Tpch.*

akcidencie (= accidentialia, casualia) zovou se ony příjmy duchovních osob, jež nejsou stálé, nýbrž prekérní, tvořice opak stálých důchodů jejich, a nebývajíce tudíž pojímány do fasse. Sem patří různé dávky, o něž každoročně nebo po čase žádati dlužno a jichž poskytnutí nebo odepření jakož i výše závisí na vůli osoby třetí, jako jsou příspěvky na dříví, naturální, nadlepšení a pod.

akcidentáři v. synergisté.

akefalní knihy zovou se spisy, jichž začátek se nám nedochoval.

akefalové (*ἀκέφαλοι*, acephali), tolik co bezhlaví, hlavy neuznávající, vyšší hlavy nad sebou nemající, zvali se 1. přívrženci různých haeretických stran a to: a) ti, kteří na synodě v Efesu r. 431 nedrželi se ani Cyrilla Alexandrijského, ani Jana Antiochijského; b) eutychiansky čili monofysitsky smýšlející bývali přívrženci patriarchy alexandrijského Petra Monga, kteří se zpěčovali přijmouti Henoticon čili unionistickou formuli císaře Zenona, kterou týž k radě biskupa konstantinopolského Akacia r. 482 vydal, přijetí její všem nařídiv. Přísní monofysité odtrhli se od patriarchy Petra Monga, jenž Henoticon podepsal, a obdrževše jméno *a.*, během času opět v různé sekty se rozdělili. Posledním řádným patriarchou alexandrijským uznávali *a.* Timothea Ailura. S počátku neměli zcela žádné hierarchie a křest sv. udělovali vodou svěcenou, kterou o svátku Epifanie z kostelů vzali. S nimi spojeni byli též Barsaniani čili Barsanufité a Esaianité (v. t.); c) ti, kdož usnesení koncilu chalcedonského (r. 451) potírali; d) stoupenci různých haeretických sekt, o nichž zmiňuje se sv. Isidor Sevillský a Ado Vienneský ve své kronice. — 2. Klerikové, kteří k žádnému určitému kostelu připsáni nebyli (v. absol. svěcení). Sv. Isidor Sevillský ve svém spise De eccl. off. II. 3. píše o klericích akefalních (zvali se též cautivi) takto: „Duo sunt genera clericorum, unum ecclesiasticorum sub regimine episcopali degentium, aliud acephalorum, i. e. sine capite, quem sequantur ignorantium. Hos neque inter laicos saecularium officiorum studia, neque inter clericos religio detentat divina, sed solutos atque oberrantes sola turpis vita complectitur et vaga". — 3. Ti biskupové, kteří nad sebou neuznávali hierarchy vyššího, zovouce se proto též autokefalními (*αὐτοκέφαλοι*). Dle Binghama (Antiquit. I. 216 nn) zváni tak a) původně všichni metropolité; b) ti metropolité, kteří i po utvrzení zřízení patriarchálního zůstali na patriarších nezávislými; c) biskupové, kteří sice podléhali patriarchovi, ale žádnému metropolitovi; d) biskupové, kteří neuznávali nad sebou ani patriarchů, ani metropolitů. Co se *a*-ních metropolitů druhého způsobu (sub b) týče, byli jimi metropolité na Cypru, v Iberii a Armenii; před zřízením patriarchátu cařihradského byli jimi též metropolité Asie prokonsulární, Thracie, Pontu a Kapadocie (bisk. efeský, caesarejský a heraklejský), až je 28. kánon koncilu chalcedonského r. 451 podřídil patriarchovi konstantinopolskému. Co do biskupů *a*-ních způsobu třetího (sub c), byly jich ku př. v patriarchátu cařihradském přes 40 a v jerusalemském 25. Jako příklad *a*-ního biskupa způsobu čtvrtého (sub d) uvádí se od Valesia (Not. k Eusebiově H. E. II. 23) biskup jerusalemský, dříve než se stal patriarchou. Avšak dle Binghama byl prý týž biskup podřízen metropolitovi caesarejskému a patriarchovi antiochijskému. Za to Bingham dle Sozomena H. E. VI. 21 uvádí jako biskupa *a*-ního biskupa z Tomidy ve Skythii. Biskupové římští, ačkoli oni jediní plným právem mohou se zváti autokefalními, nikdy se tak nenazývali. Arcibiskupové ravennatští snažili se sice o nezávislost na patriarchátu římském, avšak snahy ty po dlouhém boji úplně se ztroskotaly. (*Kraus*, Real-Encyklopaedie, I. 29.; *Hergenröther*, Kirchengeschichte, I. 479, 507 nn.; *Kryštůfek*, Církevní dějepis, I. 535 nn.) *Tpch.*

Aken van, 1. Hans v. Aachen. — 2. Jeronym v. Bosch. — 3. Konstantin S. J., *n.* 1834 v Antverpách, prof. bohosloví, uveřejňoval apolog. a polemické články v různ. časopisech (na př. La fable des „Monita secreta" v. Précis historiques" 1881), konal 1876 v Gentě theologické přednášky pro laiky, vyd. de Maistrův spis „Du Pape" s poznámkami (Bruggy 1884); *z.* 1889.

Akhmin v. Achmin.

Akiba (Aqíba) ben Iosef, proslulý učený rabín, *n.* kol. r. 13. po Kr. a dosáhl věku 120 let. Vyučoval v Lyddě n. v Jabne (dle sanhedr. v Bene Beraq). V povstání proti vládě římské stál na straně falešného messiáše Bar-Kochby; při dobytí Betharu byl od Římanů jat a na rozkaz císaře Hadriana r. 133 ukrutným způsobem utracen. *A.* jest jednou z nejslavnějších autorit, na které se talmud odvolává. Říkalo se o něm: „Co Bůh nezjevil Mojžíšovi, zjeveno bylo *A*-ovi"; „Kdo se odchyluje od *A*-y, počíná si jako ten, který se loučí se svým životem." *A.* stal se významným hlavně tím, že začal psáti tak zvaný ústní zákon, t. j. židovský tradicionální výklad zákona Mojžíšova, a tím základ položil k soustavnému sestavení pozdější mišny. Hleděl všechna ustanovení fariseův za jeho doby platná vyvoditi z textu Pentateuchu a tvrdil, že v textu tom vše, i jednotlivá slova a písmena zdánlivě nahodilá, taji v sobě hluboký význam. Právem možno nazvati jej otcem talmudismu. Bylo mu připisováno také dílo „Sefer Jezira" (Kniha stvoření); ale novějším badáním dílo toto bylo uznáno za práci několika století.

Akilina, Akulina rus. = Aquilina.

Akimov Ivan Akimovič, rus. malíř, *n.* 1753, *z.* 1814 v Petrohradě, pobyl nějaký čas v Italii, kdež oblíbil sobě jako vzor hlavně obrazy Guercinovy. *Ml.* mimo jiné ikonostas alexandro-něvského kláštera.

akinfievščina, sekta založená Akinfiem Petrovičem Gračevem, kupcem v Samaře, na počátku XIX. stol. Jest to odvětví sekty molokanské.

Akindyn, Akindynos v. Acindynus.

Akka, Akko, *hbr.* Akkó, *LXX* Ἄκχώ, pobřežní město palestinské, 13 km severo-východně od poloostrova, jejž tvoří pohoří Karmel, založené Chananejci, při rozdělení země zaslíbené přidělené kmeni Aser, který však Chananejské z něho nemohl vypuditi (Soud. 1^{31}). R. 312 př. Kr. vyvrátil město to Ptolemaeus Lagi, načež Ptolemaeus II. jeho syn vystavěl město nové, zvané po něm **Ptolemais**. Zmínku o tomto městě nalézáme častěji v knihách machabejských (1 Mach. 5^{15-22}, 10^{1-39}, 11^{22-26}, 13^{12}, 2 Mach. 13^{24-26}). Sv. Pavel vraceje se z třetí svojí cesty prodlel v Ptolemaidě den u tamních křesťanů (Sk. ap. 21^{7}). Záhy (již ve II. stol.) bylo tu sídlo biskupské, jež podřízeno bylo metropoli tyrské. R. 638 dostalo se v moc Saracenů; byvši 1104 dobyto Balduinem I., stalo se důležitým přístavištěm křižáků; po dobytí Jerusalema Saladinem 1187 usadili se tu johannité (načež *A.* zváno bylo „St. Jean d' Acre"); 1291 po druhém obléhání Mameluky dobyto. Nyní jest *A.* sídlem sjednoc. biskupa ritu melchitského.

Akkad (hebr. אַכַּד, LXX Archad neb v některých rukopisech Achad) jméno města babylonského, které přichází jednou ve St. Z. (Gen. 10^{10}) jako jméno jednoho ze čtyř měst, jež tvořila počátek říše Nimrodovy v zemi Šine'ar (= bab. názvu Sumer). Správnost masoretského textu a punktace přesně potvrzena nápisy klínovými, v nichž na nesčetných místech jméno to přichází jednak jako jméno krajiny resp. království, jednak jako jméno města, po němž též onomu království jména se dostalo. Můžeme totiž nyní s úplnou jistotou tvrditi na základě K (Kujundžik, signatura tabulek Britického musea) 9906 (*Bezold*, Catal. III. str. 1049), že sídelní město Sargona I. (který panoval dle udání krále Nabû-nâ'ida kolem r. 3800, dle nejnovějších však badání mezi l. 3000—2700 př. Kr., srovn. *Hilprecht*: Babylonian Expedition vol. XX. str. 45), sumersky Agade zvané, jest totožno s městem Akkad, po němž i celá severní Babylonie již za doby krále Ur-engura (mezi r. 2500—2200 př. Kr.), z dynastie města Ur (Chaldaeorum, nynější Mugheir), pojmenována, kdežto jižní Babylonie zvána Sumer (= Šinʿar, sumersky Kiengi). Známe tedy již od IV. tisíciletí př. Kr. dějiny města Agade neb Akkad. Poloha města klade se nyní na západ blíže od Bagdadu, na kanálu, který vystavěl Hammurabi a nazval Nuhušniši (= bohatství, oplývání lidu). Prvním nám dosud známým králem města *A.* byl Sargon I., t. zv. veliký, zakladatel první veliké světové říše babylonské, se sídlem, jak se zdá, v Babylonu, kam byl Sargon sídlo své z *A*-u přeložil, když dobyl též jižní Babylonie, Elamu, Syrie-Palestiny, Mesopotamie, a pronikl snad i až na Cypr. Na sklonku svého života dle jedné babylonské chroniky (King, Studies in Eastern History vol. II. str. 43.) byl obležen v Agade ode všech vzbouřených provincií. Sargon však vytrhl z města a porazil vzbouřence na hlavu. To by nasvědčovalo tomu, že jeho sídelním městem zůstalo přec Agade, a ne Babylon. Nazývá se sám šar Agade, král akkadský. Jeho syn a nástupce, o kterém praví novobab. král Nabû-nâ'id (556—539), že panoval 3200 let před ním (tedy kol. r. 3750), užívá vedle nejčastějšího titulu šar kibrâtim arbaim (= král čtyř stran světových) též titulu ilu Agade = bůh města Akkadu a šar Agade = král města *A*-u, které též v jednom nápise výslovně zve městem svým. Pak z této dynastie známe již jenom Bingâni-šar-ali-ho, syna Naramsinova, který však již králem se nejmenuje, a bratra královu Ubil-Ištara, též asi z Agade, a nápisy neznámých králů. (Srvn. *F. Thureau-Dangin*, Die sumerischen und akkadischen Königsinschriften, Leipzig 1907 str. 162 nn.) Po té vyskytuje se jméno *A.* v titulaturách králů z dynastie města Ur, která vládla 117 let a jejímž zakladatelem byl onen svrchu zmíněný Ur-engur. (*Hilprecht*, BE vol. XX. str. 46.) Officielní titul těchto králů je: lugal urikima lugal ki-en-gi ki-urige = šar Urim šar mât Šumerim u Akkadim = král města Ur, král země Šumeru a Akkadu. Tu po prvé psáno Akkad ideogrammem uri, který znamená též Urartu = Armenii. Zda souvisí toto sumerské jméno krajiny a města *A*-u se sumerským uru = město, že by se tak jmenovalo *A.* jako město par excellence, podobně jako se jmenuje Sumer kiengi = země κατ' ἐξοχήν, nelze určitě tvrditi. Po pěti králích z této dynastie nastoupila dynastie města Isinu po přemožení, jak se zdá, dynastie Urské. Čítala celkem 16 králů, kteří vládli 225 let 6 měsíců. Officielní titul této dynastie je: lugal i-sj-in^{ki}-na lugal ki-en-gi ki-uri-šar Isin šar mât Šumerim u Akkadim. Prvním králem této dynastie byl Išbiura neb (dle *Thureau-Dangina*) Išbi-Irra. Ku konci panování 5. krále této dynastie Libit-Ištara vtrhlo cizí vojsko do Babylonie, dobylo města Nippuru a zbavilo asi vlády Libit-Ištara. Jeho bratr Enannatum, kněz boha Nannara v městě Ur, utekl se o pomoc ke knížeti jihobabylonskému v Larsa, který, jak se zdá, za zmatků těch strhl na sebe vládu v celé Babylonii, jak jeho titul: král z Larsy, král z Uru a král Šumeru a Akkadu, naznačovati se zdá. Dle všeho však vliv Gungunův netrval dlouho, neb Ur-Ninib z Isinu obnovil znovu vládu dynastie z Isinu. V jakém však příbuzenském poměru stál k předchozímu králi Libit-Ištarovi, nevíme. Do doby nástupců Ur-Ninibových spadá, jak se zdá dle Hilprechta, též doba panování ostatních králů z Larsy a Uru, kteří též dle toho, jakého vlivu v Babylonii požívali, osobovali si titul králů sumerských a akkadských, jmenovitě Sumu-ilu, Nûr-immer, Sin-iddinnam, jakož i doba panování králů z Uruk (bibl. Erech), Sin-gâšida a Sin-gâmila. Po smrti posledního krále z dynastie Isin (n. Bismîje n. Bismâja), Rim-Sin, syn Kudur-Mabuka, krále elamského, zmocnil se Isinu, poraziv asi Sin-idinnama, krále

z Larsy, nabyl rozhodujícího vlivu v jižní Babylonii a přijal vedle názvu „král z Larsy", též název krále Sumeru a Akkadu, a byl též pánem v městě Uruku a knížetem v Nippuru, ošetřovatelem Uru. Ale vliv elamský trval jenom kratkou dobu (asi 30 let). Konec mu učinil slavný král první dynastie babylonské Hammurabi, který první po Sargonovi I. ve 30. a 31. roce svého panování zase spojil celou Babylonii severní i jižní pod svým žezlem a přijal snad tehdy název „šar Sumerim u Akkadim", aspoň výslovně o sobě praví (King Letters vol. III. str. 188 nn.), že mu od bohů Anu a Bêl svěřeno panství nad zemí Šumer a Akkad, že způsobil vzejití nového světla Sumeru a Akkadu (HZ. columm. V. v. 8), že v prsou svých nosí lid Sumeru a Akkadu (HZ. col. XI. v. 50). Tolik o historii města a království akkadského. — Jinak mnoho nevíme o městě Akkadu, než to známo, že byla v něm uctívána bohyně Ištar, která tam měla příjmí Anunitum, dcera boha Anu. Též v nápise Nebukadnezara I. col. II. v. 50 mluví se o Bêlit Akkadi, což je jistě Ištar. Chrám její v městě tom jmenoval se É-ulmaš, a Hammurabi ve svém zákoníku (ZH. col. IV. v. 48 nn.) výslovně uvádí, že pečoval o její chrám a snažil se svými skutky jí se zalíbiti. Zajisté ne bezdůvodně jmenováno v Bibli Akkad po Erechu, kteréžto město bylo sídlem zvláštního kultu bohyně Ištary-Nanây, která tam uctívána byla ve chrámu E-anna (= dům nebes). — Jméno Akkad má důležitý význam ve vývoji grammatických studií babylonsko-assyrských. Dalo totiž podnět ku pojmenování řeči, ve které psány jsou nápisy klínové a jež různí se od nářečí semitských. Nebylo arciť pro to žádného přímého důvodu, řeč tu tak pojmenovati. Jenom chybný závěr z onoho officielního titulu králů babylonských, kde k Šumer druží se Akkad, svedl učence k domněnce (jako Haupta), že tento jazyk — neb aspoň jeden jeho dialekt Eme-sal — zváti dlužno akkadským, když jeden dialekt, t. zv. Eme-ku, výslovně zván jest lišan šumeri. K tomuto jménu pojí se dále celá důležitá polemika mezi t. zv. sumeristy a antisumeristy, v jichž čele stál a dosud skoro již osamocen stojí Halévy. Než o tom viz při hesle Šumer (Šine'ar). Zde budiž pouze poznamenáno tolik, že je nyní naprosto jisto, že akkadštinou nikdy nebyl jmenován žádný dialekt řečí oné nesemitské t. zv. sumerské, nýbrž naopak že jazyk babylonsko-assyrský zván v klínových nápisech akkadštinou v protivě proti sumerskému, jak již duchaplně tušil od r. 1872 otec assyrologie Oppert. Potvrzením toho jest zlomek (k. 14013 doplněn dle k. 11856 [šapliš] ak-ka-da-a e-liš šú[-me-ri] = dolejší řádka (babylonská resp. assyrská) akkadsky, hořejší sumersky sepsána). Podobně na berlínské tabulce signatury V.A.T. 1200 uveřejněné od Messerschmidta v OLZ. (Orientalistische Literatur-Zeitung) VIII. no. 7. col. 268 nn., kde překlad sumerské řádky do babylonštiny zván ak-ka-du-ša = jeho akkadský sc. překlad zní. — Jak máme si to vysvětliti, že právě semitsko-babylonský jazyk nazván akkadštinou? Příčinu toho asi jistě hledati sluší ve zvláštních poměrech ethnologických severní Babylonie neb Akkadie. Tam totiž daleko silněji, již od nejstarších nám dosud známých dob, vystupuje vliv semitské vrstvy obyvatelstva než v Babylonii jižní čili v Šumeru. Hned první nám známí panovníci akkadští Sargon I. a Naram-Sin ve IV. resp. na počátku III. tisíciletí př. Kr. užívají ve svých nápisech jazyka semitského, kdežto v jižních státech a městech Babylonie ještě po celá skoro dvě tisíciletí jediným úředním jazykem byla sumerština, která arciť dosti jasně poznati dává, že ti, kteří jí píší, nejsou již Sumerové rození a čistokrevní. Odtud také porozumíme nyní tomu, že Hammurabi — druhý Sargon — původně král jen severní Babylonie, po podrobení jižní Babylonie dopomohl jaksi k nadvládě jazyku semitsko-babylonskému a že jeho doba jest klassickou dobou literatury starobabylonské, jak bohatá literatura první dynastie babylonské, jak úřední a officielní, tak soukromá nade vši pochybnost dokazuje. — Akkad v rabínské literatuře. Staré židovské tradice neshodují se v lokalisaci Akkadu. Dle palestinských tradicí je Akkad totožno s Nisibis (Targ. Jerus.). Sv. Jeroným a Efrem Syrský souhlasí ve svých kommentářích s tímto názorem. Babylonské autority považují Akkad za město Baškar (neb Kaškar — v. Rabbinowitsch „Dikduke Soferim"; Jastrow „Dict." p. 676), kteréžto město několikrát v Talmudu jmenováno (na př. Jôma 10a). Jeho poloha však je nejistá. (Srovn. *Jewish Encyklopaedia* vol. I.) — *Literatura*: *F. H. Weissbach*, Die Sumerische Frage, Leipzig 1898, kde všecka literatura o té otázce až do r. 1898 uvedena; *P. Haupt*, Akkadische und Sumerische Keilschrifttexte, Leipzig 1881—1882; *P. Haupt*, Die Akkadische Sprache, Berlin 1883; *J. N. Strassmaier*, Alphabetisches Verzeichnis der assyrischen und akkadischen Wörter, Leipzig 1886; *C. F. Lehmann*, Šamaššumukîn, König v. Babylonien, Leipzig 1892; *J. M. Price*, The Great Cylinder Inscriptions (A B) of Gudea, Leipzig 1899; J. D. Prince, Materials for a Sumerian Lexicon, Leipzig 1905—1907 III vol.; *Zimmern & Winckler*, Die Keilinschriften und das Alte Testament III. Aufl. Berlin 1903; *Alfred Jeremias*, Das alte Testament im Lichte des alten Orients, Leipzig 1906; *F. Thureau-Dangin*, Recherches sur l'origine de l'ecriture cuneiforme, Paris 1898; Die sumerischen und akkadischen Königsinschriften, Leipzig 1907; *Ch. Fossey*, Manuel de l'Assyriologie vol. I, Paris 1904; *Otto Weber*, Die Literatur der Babylonier und Assyrier Leipzig 1907; *L. W. King*, Letters and Inscriptions of Hammurabi III. vol. London 1898—1900; Studies in Eastern History vol. I-III. London 1904—1907; *Halévy*, Le Sumérisme et l'histoire Babylonienne, Paris 1901; *Hommel*, Grundriss der Geographie und Geschichte des Alten Orients, 2. Aufl. München 1904; *Prášek*, Děj. starov. národů vých. Praha 1899. *Hzka.*

Akkain (*hbr.* Haqqajin, LXX sloučením dvou jmen Zanoe a *A.*: *Ζαναναίμ*), město v pohoří judském, o němž zmínka se činí v Jos. 15[57]; nynější Chirbet Jaqín, *jv.* od Hebronu.

Akkaron, *hbr.* 'Eqrón, *LXX* *Ἀκκαρών*, *vulg.* Accaron, Acron, v nápisech klínových Am-qar-ru-na, město v nížině sefelské poblíž moře, jedno z 5 hlavních měst filištinských. Tam Filištínští dopraviti dali archu úmluvy (1 Král. 5[10]). V *A*-u uctívána byla modla Belzebub (1 Král. 1[2-16]). Nyn. Akir vých. od Jabne (Jebná, Jamnia).

Akkes, *hbr.* 'Iqqéš, *LXX* *Ἰκκά*, *Ἐκκίς*, *Ἐκκής*, otec Hiry thekuitského (z Thekua), jednoho z vynikajících bojovníků Davidových (2 Král. 23[26], 1 Par. 11[28], 27[9]).

akklamace z lat. acclamatio (= provolání, souhlasné volání) jest **1.** způsob volby vykonaný tím způsobem, že všichni voliči jednomyslně, beze vší předchozí úmluvy, a s pominutím všeho, co by volbě nebo volenému bylo vadou, jakoby Duchem sv. osvíceni, srdcem i ústy na jednom kandidátu se shodnou a jej zvoleným provolají; odkudž zove se tento způsob volby též „electio quasi per inspirationem" (cap. „Quia propter" 42. de Elect. I. 6.). Za stara způsobem tím zvoleni biskupy někteří světci, jako ku př. sv. Ambrož, sv. Mikuláš, sv. Severus (c. 8. D. 61), ano Ferraris nazývá volbu těchto tří světců přímo „electio per inspirationem" — a způsob tento jest dle konst. Řehoře XV.

„Aeterni Patris" a „Decet Romanum Pontif." přípustný i při volbě papežské, při čemž ku platnosti nutno, aby akklamace ta stala se v klausuře konklavní, ode všech přítomných voličů, bez předchozí úmluvy, a to hlasitě slovem „eligo". Také konstituci Pia X. „*Vacante*" z 25. pros. 1904 cap. V. num. 55 (Archiv für kath. KR 1909, seš. III. str. 509 n.) volba papeže per *a*-em čili per quasiinspirationem podržena, při čemž o ní stanoveno toto: „Primum, haec forma electionis adhibere potest solum in Conclavi, et eo clauso. Secundo, debet fieri electio secundum hanc formam ab omnibus et singulis Cardinalibus in Conclavi praesentibus, etiam iis, qui ob infirmitatem in cellis detinentur. Tertio, communiter, et nemine eorum dissentiente. Quarto, nullo praecedente de persona speciali tractatu, per verbum „*eligo*" intelligibile voce prolatum, aut scripto expressum, si voce non possit proferri." Akklamací resp. adoraci (viz t.) zvoleni byli dříve četní papežové, jako Innocenc II. r. 1130, Klement VII. r. 1153, Hadrián VI. r. 1522, Pavel III. r. 1534, Julius III. r. 1550, Marcel II. r. 1555, Pavel IV. r. 1555, Pius IV. r. 1559, Pius V. r. 1566, Sixtus V. r. 1585, Urban VII. r. 1590, Klement X. r. 1670. (Cfr. *Ferraris*, Prompta bibl. can. v. electio; *Lucius Lector*, Le Conclave, Paris 1894; *Phillips*, Kirchenrecht V.; *Anon.*, Die Papstwahl, Münster 1872; *Pícha*, Pius X., Praha 1904.) — 2. *A.* (acclamationes Patrum) zovou se provolávání účastníků na církevních sněmech a synodách, jimiž ku konci jednak rozkvět a blaho církvi přejí, jednak protivné nauky odsuzují, jednak účastníkům a příznivcům církve, jakož i nejvyšší hlavě a pod. blahopřejí. — 3. *A*-e je dále též hlasitý projev souhlasu posluchačů s vývody kazatelovými, což zejména v jižních a východních krajinách se dálo, ba tu a tam posud se děje. Zejména za sv. Řehoře Naz. a Jana Zlatoúst. bylo to v obyčeji. — 4. *A*-í „ad multos annos", třikrát po sobě vždy výše zpívanou, projevuje novosvěcený biskup konsekratorovi přání dlouhé vlády (Pontif. rom. De consecr. electi in Eppum). — 5. *A*-e jsou volání, jakož i nápisy, jež na starých pohárech, a to i křesťanských, se nalézají a jimiž spolustolovníkům dobra přáno, jako ku př. slovy: bene tibi, vivas, χαῖρε, ζήσεις, ave, vale, bibas (= vivas) in Deo, vivas in pace Dei a pod. Také na amulety a prsteny podobné *a*-e psány a ryty. — 6. Dogmaticky důležity jsou *a*-e, které se vyskytují v náhrobních nápisech starokřesťanských. Mají ráz přání nebo modlitby; jí pozůstalí přejí zemřelé osobě odpočinutí v Bohu a pokoji svatém, *a*-e ty vyjadřují zároveň víru a naději budoucího života v Bohu, jsou též důkazem víry prvních křesťanů v obcování svatých, a některé obsahují prosbu pozůstalých k zemřelé osobě, by za ně prosila u Boha. Příkladem uvádíme tyto *a*-e: Vivas in Deo; Vive in nomine XPI; aeternum vivatis XPO; vivas inter sanctis; accepta sis in XPO; spiritus tuus in pace; Iuliane vivas in Deo et roga; Sabbati dulcis anima pete et roga pro fratres et sodales tuos. (*Kraus*, Real-Encyklop. der christl. Alterth. I. 13. nn.; *Bilczewski-Tumpach*, Archaeolog. křesťanská.) *Tpch.*

Akko v. Akka.

akkolade (z franc.), objetí, zvl. objetí rytíře do řádu přijímaného velmistrem.

akkommodace v učení P. Ježíše a apoštolů. *A.* vůbec jest přizpůsobení sebe neb věci k osobě neb věci jiné. Vzhledem k hlásání víry možno mluviti o dvou hlavních druzích *a.*: o *a*-i dogmatické a formální. *A.* dogmatická týká se podstaty, t. j. učení a náhledů osob, k nimž hlasatel víry se obrací, a jest buď positivně dogmatická, když hlasatel víry nepravé náhledy neb nauky osob, jež víře získati chce, schvaluje a jako svoje předkládá, hlavně za tím účelem, aby na ně vázal učení své a je tím snáze rozšířil; aneb negativně dogmatická, když někdo k nepravým náhledům neb naukám úmyslně mlčí aneb jen nepřímo je zamítá. *A.* formální (paedagogická, morální) týká se způsobu, kterým hlasatel víry náhledy a nauky své podává; když totiž, přihlížeje k potřebám, schopnostem a mravní povaze posluchačů, jen takové nauky a v takové míře a takým způsobem jim předkládá, aby je pochopiti, obsáhnouti a v životě svém potřebovat mohli, a vyhýbá se tomu, co by u nich vzbuditi mohlo nedorozumění a pohoršení. *A.* positivně dogmatická nevyskytá se ani u Krista ani u apoštolů. Neboť ona protiví se jak vševědoucnosti a svatosti Kristově, tak neomylné pravdomluvnosti osob inspirovaných; protiví se i účelu, pro který Kristus na svět přišel a apoštoly do celého světa rozeslal, aby totiž světu pravdu hlásali; a odporuje veškerému jednání jak Kristovu tak apoštolů, kteří raději smrt podstoupili, než by pravdu lidem zatajili. Rozhodně tedy nepravdu mají ti racionalisté, kteří po příkladu Semlerově tvrdili a tvrdí, že Kristus a apoštolové názory židovské tak přijímali a o nich pojednávali, jako by byly pravé, ač věděli, že jsou nepravé, a to za tím účelem, aby na ně vázali učení své a tím spíše je rozšířili. Místa biblická, jichž dovolávají se k potvrzení svého náhledu, jeví pouze *a*-i negativně dogmatickou nebo formální, nikoli však positivně dogmatickou. *A.* negativně dogmatická jest v některých případech dovolena, ježto člověk není vždycky povinen vystupovati proti křivým názorům jiných; shledáváme ji také jak u Pána Ježíše tak u apoštolů. Pán Ježíš akkommodoval se na př. negativně, když nic neříkal proti mínění Židů, že by byl synem Josefovým (Jan 6^{42}). Taktéž *a.* formální (paedagogická, morální) jest dovolena, ba někdy nutna. Tak akkommodoval se Pán Ježíš paedagogicky, když znenáhla vedl apoštoly i lid ku pravdě a ctnosti, jinak si počínaje u lidu prostého, jinak u vzdělaného, a znázorňuje pravdy nadsmyslné různými podobenstvími a parabolami, a to jinými v městě, jinými u lidu rolnického, jinými u rybářů. Morálně akkommodovali se apoštolé, když na př. obřadního zákona židovského do jisté míry šetřili, ano zachovávání jeho doporučovali. (1 Kor. 9^{20-22}, Skut. ap. 16^{1-3}, 15^{29}.) *Sýk.*

akkommodace (accommodatio) Písma sv. jest užívání slov Písma sv. o osobě nebo věci jiné než o té, kterou jimi svatopisec na zřeteli měl. Rozeznáváme: 1. *a*-i extensivní (*a.* extensiva, per extensionem), když někdo užije slov Písma sv. sice ve smyslu, jejž mají, ale o osobě nebo věci, o nichž pronesena nebyla; na př. užije-li slov knihy Sirach 44^{17} „Noe nalezen jest dokonalý a spravedlivý, a v čas hněvu učiněn jest smířením" o některém světci. 2. *a*-i allusivní (*a.* allusiva, per allusionem), jestliže někdo slov Písma sv. neužije ve smyslu, jejž vlastně mají, nýbrž jestliže jim dá smysl naprosto jiný, na nějž však slova ona zdají se činiti narážku. Při této *a*-i podobnost není ve věci slovy označené, nýbrž pouze ve slovech označujících, na př. užije-li někdo slov žalmu 17^{26-27} „Se svatým svatý budeš, a s mužem nevinným nevinný budeš a s vyvoleným vyvolený budeš a s převráceným převrácený budeš" ve smyslu, že člověk podobným se stává tomu, s nímž přátelsky obcuje, ač pronesena jsou o Bohu, že k ctnostnému ukazuje se dobrým, hříšného však trestá. — *A.*, ač-li se šetří náležité míry, jest dovolena. Církev užívá ji hojnou měrou v textech liturgických (na př. o světcích užívá uvedeného již výroku Siracha 44^{17} týkajícího se Noe, výroku téže knihy 44^{25} „Požehnání všech národů dal mu Pán", učiněného o Isákovi; v litaniích ke Všem svatým

na papeže applikují se slova, jež v žalmu 40[9] pronesena byla o tom, jenž milosrdným jest k chudým „Hospodin zachovej ho, a obživ ho, a blahoslaveného učiň ho na zemi a nevydávej ho ve vůli nepřátel jeho" atd.). Sv. Otcové taktéž často užívali *a.* zvláště ve spisech vzdělavacích, asketických, nikoliv však ve spisech určených k obraně dogmat. A dosud oblíbena jest zvláště u kazatelů a spisovatelů asketických. Než, *a.* dlužno užívati s náležitou opatrností. *A.* nesmí býti nikdy vydávána za pravý, Duchem sv. zamýšlený smysl dotyčného místa. Již sv. Jeronym (ad Paulin. ep. 53, 7) kárá vykladače a kazatele, kteří *a.* způsobem nesprávným užívají („... quidquid dixerint, hoc legem Dei putant, nec scire dignantur, quid prophetae, quid apostoli senserint, sed ad sensum suum incongrua aptant testimonia; quasi grande sit et non vitiosum docendi genus, depravare sententias et ad voluntatem suam trahere Scripturam repugnantem"). *A.* nesmí býti nikdy užíváno k důkazům článků věroučných (k chybám kazatelů v příčině té poukázal *Bainvel* ve spisku „Les contresens bibliques des prédicateurs", Paříž 1895). Slov Písma sv. nesmí býti nikdy užíváno k výrokům bludným, absurdním anebo dokonce směšným. Sněm tridentský (sess. 4.) v příčině té stanovil: „Sacrosancta Synodus ... temeritatem illam reprimere volens, qua ad profana quaque convertuntur et torquentur verba et sententiae sacrae Scripturae, ad scurrilia scilicet, fabulosa, vana, adulationes, detractiones, sortes, libellos etiam famosos, mandat et praecipit, ad tollendam huiusmodi irrreverentiam et contemptum, ne de cetero quisquam quomodolibet verba Scripturae sacrae ad haec et similia audeat usurpare, ut omnes huius generis homines temeratores et violatores verbi Dei, juris et arbitrii poenis per episcopos coërceantur". Osoba n. věc, na něž slova Písma sv. se akkommodují, nesmějí býti velice nepodobny těm, jež svatopisec měl na zřeteli, nýbrž má tu býti vždy jakási analogie; jinak by to bylo násilné překrucování slov Písma sv., které by bylo nejen mimo intenci svatopiscovu, nýbrž proti ní. Tak by bylo hrubou chybou, kdyby někdo, mluvě o neposkvrněném početí Panny Marie, užil slov žalmu 9[36] „Quaeretur peccatum illius et non invenietur", neboť slova ta řečena jsou nikoliv o člověku nevinném, nýbrž o velikém hříšníku, majíce ten smysl, že Bůh vyhladí hříšníka („bude hledán hřích jeho, ale protože i bezbožník sám zahyne, nebude nalezen on ani jeho hřích"). — Jest otázka, zda i Kristus Pán a svatopisci *NZ.* užívali *a.* vzhledem k textům *SZ.* Někteří z exegetů katolických to připouštějí. Na důkaz toho uvádějí: 1. Kristus Pán pravil (Mat. 7[23]), že na posledním soudu pronese nad hříšníky rozsudek slovy: „Nikdy jsem vás neznal, odejděte ode mne, pachatelé nepravosti". Poslední tato slova vzata jsou ze žalmu 6[9], kdež užita ve smyslu zcela jiném. 2. Sv. Pavel Řím 10[18] praví o apoštolech, kteří po celém světě hlásali evangelium: „Po vší zemi rozešel se zvuk jejich, a do končin okrsku země slova jejich"; slova ta vzata ze žalmu 18[5], kde řečena jsou o nebesích, která hlásají chválu Boží. 3. V 2 Kor. 8[15] o almužně užil slov Exodu 16[18] o manně: „Kdo mnoho [nasbíral], neměl hojnosti, a kdo málo, neměl nedostatku". 4. V listu k Žid. 13[5] apoštol praví: „Obcování [vaše buď] bez lakomství, dosti mějte na tom, co máte, on zajisté řekl: Nenechám tebe, ani opustím"; poslední slova, jež Hospodin pravil k Josuovi (Jos. 1[5]), applikuje na všechny křesťany. 5. V Apok. 11[4] praví se o dvou svědcích, kteří objeví se na konci světa: „Tiť jsou dvě olivy a dva svícnové, před obličejem Pána země stojící"; slova ta jsou patrným ohlasem slov proroka Zachariáše 4[14] o vůdci lidu Zorobabelovi a nejv. knězi Jesusovi. — Zastánci tohoto mínění uvádějí, že není příčiny, proč by *a.*, jež sama v sobě není závržitelna, měla býti svatopiscům zazlívána. Není *a.* taková na újmu posvátnosti Písma sv., aniž jest snad svědectvím o nevědomosti svatopisců, jelikož nebylo by správno usuzovati, že ten, jenž *a*-í nějaký text uvádí, pravého jeho smyslu nezná. Dodávají, že veliký jest rozdíl mezi *a*-í, jíž užívá svatopisec, a *a*-í, jíž užívá člověk jiný. Jestliže tento nějaké rčení biblické applikuje na jinou věc, smysl nově tím vzniklý nemá jiné autority leč pouze lidské. Jestliže však svatopisec akkommoduje rčení jiného svatopisce, vzniká tím nová sentence inspirovaná, jež jest tudíž slovem Božím. Tak jestliže sv. Pavel uvádí svrchu uvedená slova žalmistova „Po vší zemi rozešel se zvuk jejich ...", slova ta i v novém, akkommodaci na apoštoly se vztahujícím smyslu jsou inspirována. — Jiní však nesouhlasí s míněním uvedeným, pravíce, že svatopisci oněch míst ze Star. Zákona užili nikoliv *a*-í, nýbrž v jejich smyslu mystickém (typickém). Zastánci pak mínění, že jeden a týž text Písma sv. může míti několikerý smysl literní (sensus litteralis, smysl gramaticko-logicko-historický), věc tu vysvětlují připuštěním druhého smyslu literního. — Než, byť bychom připustili, že v *NZ* jest několik *a*-í ze *SZ*, bylo by naprosto bludno tvrditi, že všechny citáty ze *SZ* v *NZ* jsou pouhými *a*-emi, zvláště pak ony výroky starozákonní, jichž se *NZ* jakožto splněných proroctví messiánských dovolává. Srvn. *Zapletal*, Hermeneutica biblica[2] (1908), 59—65.

akkommodační spory. V Číně zachovávali novoobráceni křesťané některé starodávné obyčeje ku poctě Konfucia jako svého duchovního otce a svých předků. V jistých dobách vrhali se členové rodiny v jizbě před tabulemi, na nichž byla jména zesnulých předků napsána, okuřovali je a zabíjeli zvířata, jejichž masa potom ve společné hostině pojídali. Ricci, jeho druhové a nástupcové při dvoře čínském, jesuité vůbec a všichni znalci čínských poměrů a řádů měli tyto obyčeje za občanské a národní a ponechali jich. Ale dominikáni pokládali je za náboženské a modlářství příbuzné. První proti nim povstal dominikán Jan Moralez, jenž od r. 1630 v Číně působil, odebral se r. 1645 do Říma, předložil propagandě 17 vět a vymohl, že nejprve kongregace propagandy a potom papež Innocenc X. čínské obyčeje zakázali, „pokud by Apoštolský Stolec jinak nerozhodl". Poněvadž tu však o veškerou čínskou missii běželo, poslali jesuité P. Martina Martiniho, výtečného znalce čínských věcí, do Říma, kterýž tam dokázal, že tyto národní obyčeje bez největší škody pro křesťanství zakázati nelze, po čemž papež Alexander VII. dekret inkvisice z 23. března r. 1656 potvrdil; dekretem tímto obyčeje čínské povoleny, ale všechna pověrčivost při nich zakázána byla. Spor po nějaký čas odpočíval, ale vypukl za nedlouho znova a rozšířil se ještě na pojmenování Boha čínskými slovy „Tien" a „Šangti" (nejvyšší císař), kterýchžto výrazů jesuité vedle „Tien-čú" (pán nebes) užívali. Karel Maigrot, člen Sorbonny, který r. 1684 jako missionář do Číny přišel a apoštolským vikářem ve Fukianu se stal, vydal 26. května r. 1693 přísný zákaz užívati výrazů „Tien" a „Šangti" pro Boha a nadále zachovávati národní obyčeje ke cti Konfucia a předků, neporadiv se nijak s ostatními 8 biskupy a apoštolskými vikáři. Chtějíce jitření, které nutně nastati musilo, předejíti, obrátili se jesuité v Pekingu hned, jakmile onen zákaz vyšel, na samého císaře Kang-hi, aby o rázu oněch obyčejů se vyslovil. Císař prohlásil potom slavně, že ony obyčeje nijakého rázu náboženského nejsou, náležejíce toliko k občanským řádům. Maigrot

chtěje svůj zakaz ospravedlniti, poslal P. Charnota do Říma. Papež Innocenc XII. odevzdal věc zvláštní kongregaci, aby ji vyšetřila. Papež Klement XI. poslal 5. prosince 1703 Karla Tomáše Tournona, patriarchu antiochijského, jako legáta do Číny, aby věc na místě vyšetřil. Legát přišel do Kantonu 8. dubna r. 1705, byl v Pekingu na snažné prosby jesuity Gerbillona od císaře s veškerou poctivostí přijat, ale počínal si proti císaři příkře, a zamítal jeho výklady a vysvětlení o čínských obyčejích. Tournon opustiv Peking zakázal dle dekretu propagandy z 20. listopadu 1704 ona pojmenování Boha a čínské obyčeje (25. ledna 1707.). Rozhořčený císař kázal ho jíti a odevzdati Portugalcům, kteří v Makau do žaláře jej uvrhli, kde v červnu r. 1710 zemřel, byv krátce před tím od papeže Klementa XI. za kardinála povýšen. Papež Klement XI. želel jeho osudu, potvrdil 25. prosince 1710 jeho zákaz a žádal na každém missionáři přísahu, že jej zachovávati bude (9. března 1715). Císař zakázal prohlášení všech těchto nařízení a hrozil nejtěžšími tresty přestupníkům. Nový papežský legát Ambrož Mezzabarba, který r. 1720 do Číny přišel, učinil císaři Kang-himu ústupky a dovolil některé čínské obyčeje; ale papež Innocenc XIII. odvolal je a papež Benedikt XIV. vydal 1742 bullu „Ex quo singulari“, kterou každého missionáře zavazoval ku potlačení čínských obyčejů. Křesťané ztratili přízeň císaře Kang-hiho, a jeho syn a nástupce Jungčin (1722—1735) stal se hrozným pronásledovníkem křesťanů. Podobné spory jako o čínské obyčeje vedeny byly v Indii o tak zv. „malabarské obyčeje“. Jesuité rozšiřovali křesťanství na základě akkommodační čili přizpůsobovací soustavy P. Nobiliho mezi Indy; ale přišli ve spor s kapucíny a ostatními řády, kteříž onu soustavu zavrhovali. Papežský legát Tournon měl též tyto obyčeje vyšetřovati, přišel r. 1703 do Pondichery a zavrhl malabarské obyčeje 23. června 1704. Týž poručil, aby budoucně při křtu všechny obřady se vykonávaly: jmenovitě mazání slinou, dýchání na křtěnce a kladení soli do úst, což vše Indům ku pohoršení bylo; aby křest dítek se neodkládal, žádná pohanská jména se nedávala, sňatky v mladičkých letech se netrpěly, pověrečné obřady při svatbách se odstranily, ženám v jejich měsíčném toku svátost pokání se neodpírala, pariům svatými svátostmi nemocných v jejich příbytcích bez rozdílu pohlaví a vůbec všemi duchovními potěchami se posluhovalo; poskvrnění čela křesťanů popelem z kravčího lejna se zakázalo, kněží jenom pro čistotu často se umývali, ale nikoliv aby za brahminy platili; pohanské odznaky aby se nenosily, a křesťanští hudebníci při pohanských slavnostech neúčinkovali. Jesuité nesrovnávajíce se ve všech těchto článcích s legátem poslali dva posly do Říma. Papež Klement XI. potvrdil rozhodnutí legátovo s doložením, „pokud by Apoštolský Stolec jinak nerozhodl“. Papež Klement XII. zmírnil 25. srpna 1734 dektet Tournonův v některých článcích; jmenovitě bylo dovoleno opominouti dýchání na křtěnce a mazání jeho slinou, a též připuštěno, aby pariové několik missionářův jenom pro sebe měli. Papež Benedikt XIV. 1744 bullou „Omnium sollicitudinum“ zakázal přísně všechny malabarské obyčeje a žádal poslušnosti na missionářích. Tím byla přesnost víry, jak v Číně tak v Indii od každého nádechu pohanských obyčejů zachována, při čemž ovšem missie trpěly. *Kryšt.*

akkordion 1. tři nebo čtyři zvonky v akkord zladěné, na společném držadle rukovětí opatřeném vedle sebe upevněné, jichž užívá se jakožto zvonků oltářních. — 2. malé cymbálky, počtem obyčejně 4—8 v akkord („mariánské *a.*“) zladěné, nad sebou umístěné, jichž se užívá místo zvonku u sakristie. Trhnutím šňůry udeří malá kladívka současně v cymbálky, a akkord zavzní. (Viz obr. 54.)

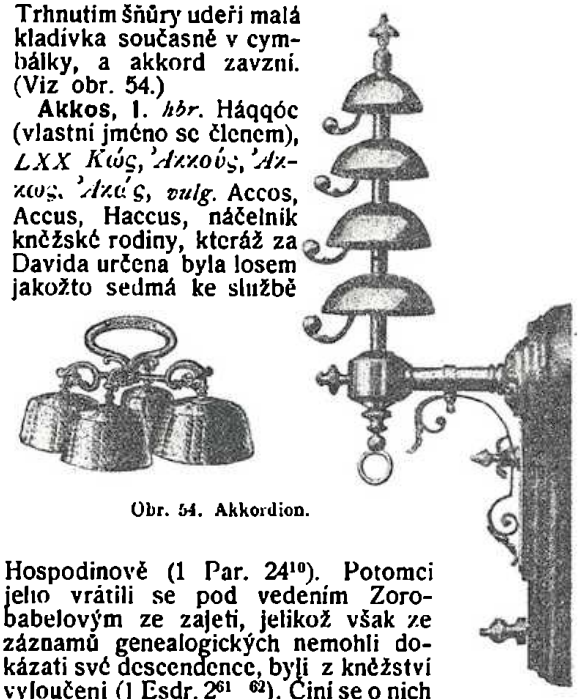

Obr. 54. Akkordion.

Akkos, 1. *hbr.* Háqqóc (vlastní jméno se členem), *LXX* Κώς, Ἀκκούς, Ἀκκώς, Ἀκούς, *vulg.* Accos, Accus, Haccus, náčelník kněžské rodiny, kteráž za Davida určena byla losem jakožto sedmá ke službě Hospodinově (1 Par. 24[10]). Potomci jeho vrátili se pod vedením Zorobabelovým ze zajetí, jelikož však ze záznamů genealogických nemohli dokázati své descendence, byli z kněžství vyloučeni (1 Esdr. 2[61 62]). Činí se o nich zmínka také v 2 Esdr. 3[3] a 3[21]; na tomto druhém místě má *vulg.* „Haccus“ (a dle ní čes. překl. „Hakkus“), ač na místě prvém má „Accus“ (čes. překl. „Akkus“). — 2. *LXX* Ἀκκώς, *vulg.* Jacob, otec Janův, děd Eupolemův, 1 Mach. 8[17].

Akkub, *hbr.* ʿAqqúb, *LXX* Ἀκούβ, Ἀκούμ, *vulg.* Accub. 1. čtvrtý syn Eliocnaje z potomstva Zorobabelova (1 Par. 3[24]). — 2. levita za doby Davidovy, jeden ze čtyř náčelníků vrátných chrámu jerusalemského (1 Par. 9[17.26]). Jeho potomci vrátili se pod Zorobabelem ze zajetí (1 Esdr. 2[42], 2. Esdr. 7[46]). — 3. levita, potomek předešlého, jeden z těch, kdož napomínali lid, aby tiše a pozorně byl přítomen, když Esdráš předčítal zákon Boží (2 Esdr. 8[7]; byl jedním ze strážných bran (2 Esdr. 11[19], 12[25]). — 4. jeden z náčelníků Nathinejských, kteří pod Zorobabelem z Babylona se vrátili (1 Esdr. 2[45]; na místě paralelním 2 Esdr. 7[48] jméno to se nenalézá).

Akkus v. Akkos.

akoimeté (nespící) byli mniši na východě, kteří po oddílech dnem i noci se modlili a zpívali v chrámě dle slov Písma: „bez ustání se modlete“. Způsob takové modlitby trvá dosud v četných klášteřích východních, též ruských, na př. v lavře nejsv. Trojice u Moskvy a j. Zakladatel akoimetů jest svatý Alexander Syrský (*z.* 430). První klášter založil na Eufratě v Syrii r. 400, druhý brzy na to v Cařihradě; jeho nástupce opat Jan půl hodiny od Cařihradu založil veliký klášter, zvaný Irenarion. Roku 463 založil Fl. Studius, bývalý konsul, za opata Marcella v Cařihradě proslavený klášter Studium, po němž mniši zvání též Studité; někdy žilo v něm až 1000 mnichů. Za rozkolu patriarchy Akacia (484 až 519) stál klášter pod opatem Cyrillem věrně, nejednou až k mučednictví, k pravé církvi. Když patriarcha nechtěl přijmouti papežskou klatbu, připevnili mu ji na plášť; svou odvahu zaplatili smrtí. V téže době ve sporu s monofysity upadli sami do bludu. Monofysité dávali proslulému heslu „jeden z Trojice byl ukřižován“ bludný smysl, jakoby trpělo „božství“. Akoimeté zašli v opačném směru do bludu, učíce, že Kristus nemá býti zván jeden z Trojice, že tedy řečeného hesla nelze užívati a že tudíž také P. Maria není Bohorodičkou. Papež

Jan II. vyobcoval je z církve, odpověděv k jejich otázkám: Kristus jest jeden z Trojice, Bůh trpěl v těle, bl. Panna je v pravdě Bohorodičkou. Císař Justinián přijal rozhodnutí do svého zákoníku 534, 29. května. Akoimeté se nepodrobili, i byli ještě několikrát odsouzeni, naposledy od V. obecného sněmu v 8. sez. dne 2. června 553 v 10. kan. slovy: „Kdo nevyzná, že P. Ježíš Kristus, v těle ukřižovaný, je pravý Bůh, jeden z Trojice, je v klatbě." Později s církví se smířili. (*Bolland.* 15. Jan; *Natal. Alex.*, s. 6. c. 3. a 4.; *Helyot*, Hist. des ordres monast. I, 29; *Noris*, Diss. de Uno ex Trin. passo, opp. omn. III, Bassani 1769, I. *Heimbucher*, Die Orden u. Kongregationen der kathol. Kirche² I. (1907) § 12.) *Žk.*

ἀκολουθία v církvi řec. tolik co naše „officium".

ἀκολουθία τῶν κανόνων, lat. Consequentia canonum, jest název právní sbírky, která obsahovala v chronologickém seřazení stará synodální ustanovení, vydaná na koncilech církevních před sněmem chalcedonským (r. 451). Autor její jest neznámý, neboť Sabinus, biskup heraklejský, pokládá se neprávem za jejího původce, podobně jako nelze míti Štěpána Efezského za jejího pokračovatele. Sbírka tato se ztratila a jest nám známa pouze z úryvků a citátů sněmu chalcedonského, z nichž též víme, že zvala se ἀκολουθία. Francouzský právník Krištof Justeau (Christophorus Justellus) podnikl r. 1610 práci, aby ze zachovaných trosek sbírky té sestavil původní kollekci samu, a nazval sbírku tu „Codex canonum ecclesiae universae a concilio chalcedonensi confirmatus." Avšak sbírka ta není nikterak onou sbírkou ἀ. (jež ostatně nebyla žádným kodexem úředním, ale jenom sbírkou soukromou), nýbrž tato sbírka Justeauova jest pouhou kompilací, obsahující 207 kánonů prvních devíti synod církevních. Viz *Phillips*, K. R. IV, 20; *Scherer*, K. R. I, 196, *Schneider*, Kirchenrechtsquellen, 49. *Tpch.*

akolytát nazývá se nejvyšší ze čtyř nižších svěcení (v. t.); **akolyté** pak slují klerikové (v. t.), jimž se tohoto svěcení dostalo (acolythi, ἀκόλουθοι, to jest průvodčí, comites asseclae, poněvadž provázeli biskupa, byli jeho stálými průvodci). Úřad jejich dle slov pontifikálu římského je trojí: a) ceroferarium ferre, b) luminaria Ecclesiae accendere, c) vinum et aquam ad Eucharistiam ministrare. Službu tu vývinem poměrů přejali dosti záhy ve středověku laikové, jak tomu i za našich dnů. Zmínku (první) o akolytech činí pap. Kornelius v listě k Fabiovi, biskupu v Antiochii (u Eusebia H. E. VI. c. 43), dekret sněmu v Karthagině (uvedený č. 16. D. 23) a zvláště Ordines Romani (v. t.). V Římě dělili se akolyté na 1. regionarii (podle regio, okrsek), 2. titularii (podle titulus, kostel jim přidělený; srvn. na př. starý nápis: „Abundantius, Acolythus regionis quartae tituli Vestinae" apud Ferraris, I. pg. 100), 3. palatini (ti, kteří službou přiděleni byli basilice lateránské a tudíž také papeži); 4. stationarii byl název těch, kdož přisluhovali při službách Božích t. zv. štace (statio, v. t.), ale netvořili zvláštní třídu, nýbrž byli voláni ke službě z řady regionarii. Někdy tvořili kollegium, jehož hlavou byl ἀρχιακόλουθος, archiacolytus. Sněm tridentský (s. 23. c. 17. de reform.) projevil přání a ustanovil, aby přísluhu v kostelích, zvl. kathedrálních a kollegiátních, konali opět klerikové k přísluze posvěcení; proto také předpisuje Caeremoniale Epporum (L. I. c. XI. n. 2.), aby při slavné mši biskupově někteří klerikové (totiž: qui de baculo pastorali, de mitra, de thuribulo, de candelabris, de ampullis vini et aquae serviunt) byli posvěcení akolyté. Církev východní nečiní rozdílu čtyř nižších svěcení, proto stupeň akolyty jest jaksi obsažen (s ostatními třemi nižš. svěceními) v ordinaci lektora a zpěváka (χειροτονία ἀναγνώστου καὶ ψάλτου — *Daniel*, Codex liturg. eccl. univ. IV. fasc. 2. pg. 547). Srvn. *Ferraris*, Bibl. Canon., Jurid. etc. tom. I. pg. 98—101; *Wieland*, Entwicklung der Ordines minores, 1897; *Gasparri*, Tractatus canonicus de sacra ordinatione 1894, I. n. 33, II. 1023 a 1156. *Hrbk.*

Akominatos, 1. Michael, *n.* kol. 1140 v Chonách (frygijské Kollosy), odkudž zván „Choniatés", od 1175 arcib. athénský. Když po dobytí Kple 1204 také Athény dostaly se v moc latinův, odebral se na ostrov Keos, kde *z.* kol. 1220. *Sp.* homilie, řeči (důležité pro lit. a polit. poměry jeho doby), listy a básně (vyd. *Migne* Pg. CXL, 298, 1247; souborné vydání obstaral Spiridion Lampros „Μιχαὴλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου, τὰ σωζόμενα τὰ πλείστα ἐκδιδόμενα . . " 2 sv. Athény 1879 až 1880.) Srv. *Krumbacher*, Gesch. d. byz. Lit.² 470. — 2. Niketas, bratr před., *n.* v Chonách (tudíž rovněž „Choniatés" zv.), zastával vysoké úřady při byz. dvoře, prchl 1204 do Niceje, kde dlel u dvora Theod. Laskarise; *z.* po 1210. *Sp.* 21 kn. χρονικῆς διηγήσεως, pojednávající o době 1118—1206, v přídavku ke spisu tomu pojednává o uměleckých dílech, jež latini zničili při dobytí Ktple. (Vyd. *Bekker* v Corp. script. hist. Byz. (Bonn 1835), *Migne*, PG. CXXXIX, 287—1088. Srvn. *Krumbacher*² 285); dogmaticko-polemické dílo „Θησαυρὸς ὀρθοδοξίας" v 27 kn., z něhož jen části byly uveřejněny (5 prvých knih proti Židům, pohanům a starším haeretikům vyd. v lat. překl. Petr Morellius v Paříži 1561 (znovu otiskl *Migne* PG. CXXXIX, 1101—1444), některé části 6., 8., 9., 10., 12., a 15. kn. proti Macedoniovi, Nestoriovi, Eutychovi, aftartodoketům a monotheletům), jakož i 17. (proti Arménům) a 22. (proti Mohamedánům) uveř. také ve znění řec. kard. Mai znovu otišt. u *Migne* PG. CXL 9—281). Kniha 21. pojednává o vycházení Ducha sv. proti učení církve lat.

akosmismus, filosofická soustava, která učí, že není světa. Subjektivismus, jenž z Lockeova empirismu vyplývá, přivodil, že angl. filosof XVIII. stol., George Berkeley, rozhodně tvrdil, že tělesné podstaty nejsou samy o sobě skutečny aniž býti mohou, že bytují toliko idee o nich, a sice nejprve v nás, posléze však, poněvadž my nejsme jejich původci, v duchu Božím. K *a*-mu vede též monismus ku př. Spinozův, podle něhož rozložené jest těles jest bytným přívlastkem podstaty Boží, která jest jedinou, jednotlivá pak tělesa jsou zvláštními způsobami tohoto přívlastku Božího; dále filosofický idealismus ku př. Schellingův, podle něhož jest příroda viditelným duchem. *Kář.*

Akra v. Amadia.

Akrabathane v. Akrabim.

Akrabim, *hbr.* Ma'alé 'Aqrabbím, *LXX* ἡ ἀνάβασις Ἀκραβίν. ἡ προσανάβασις Ἀκραβίν, *vulg.* „ascensus scorpionis", *čes. překl.* „výšina štírová", „vrch štírový", hranice Země zaslíbené (Num. 34⁴), v území kmene Juda (Jos. 15³), při pomezí amorrhejském (Soud. 1³⁶). Někteří míní, že to jsou bílé křídové skály, které na jihu Mrtvého moře bažinatou končinu el-Ghór na způsob polokruhu obklíčují a od údolí el-'Araba dělí. Dle jiných jest to horská úžlabina el-Safá severně od Wadi el-Fiqre, jihozápadně od el-Ghór. — Od Akrabim obdržela jméno krajina **Akrabathane** (ἡ Ἀκραβαττίνη). Po očištění a posvěcení chrámu Judas Machabejský vytáhl do *A.*, aby pokořil tamní obyvatele idumejské (1 Mach. 5³).

Akrida v. Achrida.

akroamatický způsob vyučování náboženského. Způsob, kterým žákům učivo předkládáme, slove methodou. O methodě dá se pojednati s různého stanoviska, a vždy jiná a jiná se naskytá. Pokud učení koná se tím způsobem, že jenom učitel mluví, totiž vypravuje, čemu učí, žák pak toliko naslouchá, žádá se na učni nejmenší přičinlivosti. Kdo tak učí, říkáme, že učí methodou *akroamatickou* (*naslušnou*). Pokud hledíme k učiteli, jmenuje se methoda ta vypravěcí, a hledíme-li k obsahu, tu vykládá-li děje a události a zjevy ze života, jmenujeme ji historickou; a pokud obsahem jsou hotové poučky a pravidla, zoveme ji dogmatickou, a protože se zde učivo žákům přímo předkládá, jmenujeme ji methodou přímou čili direktní; a protože učitel sám mluví, jmenujeme ji methodou monologickou (samomluvnou). Bez methody *a.* jest vyučování ve škole obecné naprosto nemožné. Jestiť mnoho oborů vědění a umění lidského, které se nikterak ze člověka vyvinouti nedají, nýbrž které se do člověka dáti nebo vložiti musí. Tak předměty z oboru zkušenosti, z dějepisu, zákony, přikázání, daná dogmata, umění mechanická a zručnost jich vykonání jedině tou methodou krátce a správně podávány býti mohou. Záleží ovšem velmi mnoho nejen na tom, čemu se methodou tou učí, nýbrž i, a to zvláště, na tom, kterak se methodou tou učí. Vykládá-li učitel methodou tou, čeho žáci pro život potřebují a co na vědomostech již nabytých se zakládá, vykládá-li přiměřeně schopnostem žáků, vřele a laskavě, slovy žákům významem známými, hlasem a tónem přirozeným, a to ne příliš dlouho najednou, jest methoda ta na svém místě a nemine se s dobrým účinkem. Žáci vidouce, jak je předmět pro ně důležitý, touží po úplném poznání a rozumějíce slovům snadno chápou, a proto sledují s pozorností nedílnou výklad učitelův. Ale byť i bylo vyučování methodou tou sebe dokonalejší, může se přece státi škodlivým neb aspoň neužitečným; takovým stane se vyučování *a.*, když učitel vykládá o předmětě, který jeho samého nezajímá; když vykládá o předmětě, který jest pro chápavost žáků vzdálen, cizí neb nevhodný; když vykládá příliš mnoho a dlouho o rozličných předmětech najednou. Výhradné užívání methody *a.* ve školách obecných by žákům namnoze škodilo. Nesmí učitel zapomínati, že má před sebou dítky, které nemohou dlouhého výkladu pozorně sledovati, a že přes všecku péči učitelovu vloudí se do výkladu zde onde slovo dětem významem neznámé a že potom následujícímu porozuměti nemohou, tím pak nepozornými se stávají a celý výsledek učení tak nazmar přichází. Výhradným vyučováním methodou *a.*-ou nebudí se myšlení žáků, duch zabředá v netečnost a stává se lenivým. (*Ohler*, „Die Unterrichtslehre“, *Stöckel*, „Paedagogik“, *Jan Lepař*, „O methodách“, Dr. *Blanda*, „Pastorálka ve škole“ a „Didaktika obecná“. *Bl.*

Akropolites 1. Georgios (*Γεώργιος ὁ Ἀκροπολίτης*), státník a dějepicec v Kpli, *n.* 1220 (n. 1217), kancléř cís. Michaela VIII. Palaeologa, k jehož rozkazu odebral se 1273 do Říma a 1274 ke sněmu v Lyonu, kde ve jménu císařově podepsal unii; *z.* 1282. *Sp.* dějepisné dílo *Χρονικὴ συγγραφή*, sahající od 1204 do 1261 (pokračování kroniky Nikety Akominata), kteréž vydal *L. Allatius* v Pař. 1651 (znovu otiskl *Migne* PG CXL, 970—1220) a nejnověji *A. Heisenberg* (2 sv., Lipsko 1903). Srvn. *Krumbacher*, Gesch. d. byz. Lit.[2] 286. — 2. Konstantin (*Κωνσταντῖνος ὁ Ἀκροπολίτης*), syn předešl., zastával vys. úřady státní v Kpli, žil ještě 1321. Byl hlavně činným v oboru hagiografie. (2 jeho legendy u *Migne* PG. CXL., 812—885, 888 až 936; *Acta Ss.* 6. a 22. kv.) Srvn. *Krumbacher*, Gesch. d. byz. Lit.[2] 205.

akrostich, akrostichis (*ἀκρόστιχον* z *ἄκρος* = krajní a *στίχος* = verš), báseň, v níž počáteční písmena jednotlivých veršů tvoří dohromady nějaké slovo nebo větu. V lit. křesť. vyskytují se *a.*-cké skladby asi od pol. II. stol. Kolem r. 160 vznikly *a.*-cké verše, v nichž hlásá se brzký pád říše římské, boj s antikristem, vzkříšení a věčná blaženost spravedlivých. Skladba tato jest prací nějakého spisovatele křesťanského, ale bývala pokládána za prastarou báseň sibyllinskou. Počáteční písmena její dávají slova: *ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΕΙΣΤΟΣ ΘΕΟΥ ΥΙΟΣ ΣΩΤΗΡ ΣΤΑΥΡΟΣ* (Ježiš Kristus, syn Boží, spasitel, ukřižovaný). Na epitafu autunském (v. t.) z 1. pol. III. stol. jest *a.*-cký nápis; počáteční písmena prvých 5 veršů dávají symbolické slovo *ἰχθύς* (v. t.), značící prvokřesťanům Krista. V době pozdější vyskytují se akrostichy, jež jsou zároveň telestichy, t. j. také poslední písmena veršů rovněž dávají dohromady slovo neb větu. *A.*-é verše skládali Commodian, Sedulius, Venantius Fortunatus, Aldhelm a zvl. Rabanus Maurus. Skládání taková jsou namnoze nechutné podivínské hříčky. — V liturgii řecké vyskytují se zhusta *a.*-cké hymny. Srvn. *H. Lequerq* v Cabrolově „Dict. d'archéol. chrét.“ I, 356—372.

ἀκροτελεύτιον (*ἀκροστίχιον, ὑπόψαλμα, ὑπαγή*) při zpěvu posvátném tolik jako refrén. Žalm zpíval obyčejně jediný zpěvák, ostatní přítomní tiše naslouchali a teprve na konci žalmu zapěli klausuli závěrečnou. Také akathist zpívá biskup nebo kněz sám; chór zapěje za každou strofou refrén: „*χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε*“ „radujsja, nevěsta nenevěstnaja“, nebo „*ἀλληλούϊα*“ — toť *ἀκροτελεύτιον*.

ἀκροώμενοι viz audientes.

Aksakov 1. Aleksander Nikolaevič, *n.* 1832, státní úředník ruský, známý hojnými spisy o spiritismu; mimo to zabýval se učením Swedenborgovým („O nebesach, o mirě i ob adě [o pekle], kak to viděl i slyšal E. Svedenborg“ Lipsko 1863; „Evangelie po Svedenborgu; pjat glav evangelija ot Joanna s izloženiem i tolkovaniem ich duchovnago smysla“ t. 1864; „Racionalizm Svedenborga, kritičesko izsledovanie ego učenija o sv. Pisanii“ t. 1870). *Z.* 1903. Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 21. — 2. *N.*, současný spis. rus., přispívá do časop. „Cerkovnyj Věstnik“ „Bogoslovskij Věstnik“.

akt v. actus. — **akta** v. acta.

aktistéti v. afthartodoketi.

aktivita (lat. activitas), skutečné působení v nějakém úřadě, tedy protiva jednak odpočinku čili pense, jednak pouhého titulu a vyznamenání (na př. farář v aktivitě a farář na odpočinku; aktivní čili skutečný konsistorní rada a čestný konsistorní rada).

aktivní legitimace zove se v soudním procesu průkaz oprávněnosti žalobcovy, že má nárok na příslušnou věc, o niž je spor, a to vůči osobě, proti níž nárok ten uplatňuje (passivní legitimace). (*Sägmüller*, Lehrb. des. kath. KR. 1900, str. 660.)

aktivní patronát viz patronát.

aktivní řády zovou se na rozdíl od řádů kontemplativních a smíšených ony řády církevní, jichž účelem jest věnovati se konání skutků lásky a milosrdenství ať duchovního ať tělesného, jako jest výchova mládeže, hlásání slova Božího, přisluhování sv. svátostmi, vykupování zajatých, péče o nemocné a pod. (aniž by arci rozjímavý život byl od nich zcela pomíjen). Viz řády církevní.

aktuár viz actuarius.

Akulina sv. v. Aquilina.

Akulina (Акулина) Ivanovna, jméno tří tak zv. „bogorodic“ v sektách chlystů a skopců. Jedna žila na konci XVII. stol., druhá, manželka lžikrista

Prokopije Lupkina v letech 1695—1733, zal. sektu zvanou „akulinovščina", třetí v letech 1770—1830. Tato poslední s Konrádem Ivanovem Selivanovem, jejž prohlásila za svého syna, založila sektu skopců. Selivanov, aby více přívrženců získal, šířil mezi lidem, že *A.* jest carevna Alžběta, on sám že jest car Petr III.

akustika v kostelích. Dobrá *a.* v kostelích, t. j. aby kázání, zpěv i doprovod varhan ode všech přítomných dobře byly slyšány, náleží k nutným požadavkům zdařilé prostory chrámové. Naprosto bezpečných pravidel, jež by zaručovaly stavbě dodrou *a.*-u, není. Nejlépe akustickým jest prostor obdélníkový, nepříliš vysoký. Za kazatelnou a naproti ní nemá míti hlubšího prostoru (na př. větší kaple), nýbrž plná, rovná, architektonicky členěná zeď. Lépe jest, je-li kazatelna dřevěná, není-li řečniště její příliš vysoko umístěno, jsou-li za kazatelnou dřevěná dvířka a ne pouze záclona z látky. Ve středověku prý zazděnými rohy a hlin. hrnci snažili se zvýšiti akustičnost prostor chrámových (Srvn. Mitteil. d. Zentral-Kom. 1863, 81, 174). Akustičnosti hleděli v novější době dosáhnouti tím, že napiali ve výši 6—8 *m* nad podlahou chrámovou silné nitě (Lin. Quartalschr. 1891, 750). Nový chrám, dokud není uvnitř úplně zařízen, bývá méně akustickým, nežli později, kdy boční oltáře, lavice (zvláště je-li pod nimi dřevěná podlaha), zpovědnice a j. v prostoře jeho jsou rozestaveny. Pro akustičnost lepší jsou piliře oblé nežli hranaté a pod. Také změna vnitřního zařízení mívá na *a.* značný vliv. Čím více jsou prostory chrámové naplněny lidem, tím jsou akustičtějšími. Srvn. *Atz*, „Die christliche Kunst in Wort u. Bild" (1899), 8.

Akv... mnohá hesla tak začínající viz níže pod Aqu...

Akvilonov Evg. Petrovič, *n.* 1861, protojerej, od 1890 docent duch. pravosl. akademie v Petrohradě, od 1900 mimoř. a nyní řádný prof. t., učený a plodný spisovatel. Nejdůležitějším jeho spisem jest: „Cerkov. Naučnyja opredělenija (vědecké výměry) cerkvi i apostolskoe učenie o nej, kak o tělě Christovom" Petrohr. 1894; spis tento, jímž se *A.* ucházel o dosažení stupně magistra, zavdal podnět k prudké polemice; někteří míníli, že *A.* odchýlil se v knize své od obvyklého v pravosl. církvi učení o církvi. *A.* nucen byl spis přepracovati, i vydal jej pod titulem „Novozavětnoe učenie o cerkvi. Opyt dogmatiko-ekzeget. izslědovanija" (Petrohr. 1896). Mimo to *sp.*: „O fiziko-teleologičeskom dokazatelstvě (důkaze) bytija Božija" (t. 1905), „O Spasitelě i o spasenii, protiv racionalistov" (t. 1899, 2. vyd. 1906), „Po povodu lžeučenija grafa Tolstogo: O božestvě Gospoda našeho I. Christa i o sredstvach (prostředcích) našeho spasenija" (t. 1901), „O božestvennosti christianstva i o prevoschodstvě (vyvýšenosti) ego nad buddizmom i mochammedanstvom" (t. 1904), „O Sionizmě" (t. 1905), „O sobornosti (sněmovnictví) cerkvi v svjazi s voprosom o vozstanovlenii (obnovení) vserossijskago patriaršestva" (t. 1905), „Cerkov Christova v dělě našego spasenija" (t. 1905), „Sléduet-li (sluší-li) pravoslavnomu duchovenstvu služit panichidy (zádušní služby Boží) nad inověrcami?" (t. 1905), „O nedozvolitelnosti služenija pravoslavnym duchovenstvom panichid v chramach po usopších (zesnuvších) inověrcach-christianach" (t. 1906), „ludejskij vopros" (Židovská otázka, t. 1907). Mimo to uveřejnil několik pojednání v časop. „Strannik" a v „Cerk. Věstnik". Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 21—23.

Akylas v. Aquila.

Ala (ordo alae s. Michaëlis), portug. řád rytířský, jejž založil král Alfons Henriquez I. na poděkování sv. Michaelu za vítězství nad Maury u Santaremu (1147). Úkolem jeho byla obrana víry a bezbranných. Členy státi se mohli pouze šlechtici. Členové nosili červený oděv a bílý plášť s ozářeným křídlem; prsten řádový ozdoben byl obrazem svatého Michaela. Řád zanikl již 1211.

Alaba (Alba, Alava) y Esquivel, de, Diego (Didacus), špan. theolog a kanonista, *n.* 1492 ve Vittorii, 1543—48 bisk. astorgský (Astorga), 1548—58 avilský, od 1558 cordovský, měl vynikající účastenství na sněmu trident., *z.* 1562, *sp.* „De conciliis universalibus ac de iis, quae ad religionis et reipublicae christianae reformationem instituendam videntur" (Granada 1583).

Alabama, jeden ze Spoj. Států severoamerických (při zálivu mexickém), tvoří sám diecesi, jejíž biskup sídlí v městě Mobile (odkudž diecese má název Mobile). V *A.* jest asi 37.000 katolíků (celková populace 1905: 2,017.877, 240 kostelů a kaplí, 96 kněží (48 světských a 48 řádových), 219 řeholnic působících ve farních a soukromých školách a v nemocnicích. Jesuité mají vlastní pěknou kollej u města Mobile, benediktini v St. Bernardu. Čechů a Slováků vůbec v *A.* není, leda jen ojedinělí. Diecese *A.* (Mobile) založena r. 1829 na místě dřívějšího apoštolského vikariátu. Náleží k církv. prov. New-Orleans. *Škjer.*

Alabanda (Alabanden.), někdejší biskupství v Carii v Malé Asii, snad nynější Arab-Hissár. *Gams* uvádí 3 biskupy z let 451, 787 a 879. Nyní biskupství titulární.

Alabardi Giuseppe, zvaný Schioppi, malíř benátský v prvé pol. XVII. stol.; prováděl dekorativní malby (prospekty) v kostelích, na př. strop kostela degl' Incurabili v Ben., malby ve farním kostele ve Vrbosce (diec. hvarská [lesinská]) a j. *Z.* kol. 1650.

Alabaster (Alebaster) Vilém, theolog anglikánský, *n.* 1567 v Hadleighu, přestoupil ke katolicismu, ale odpadl zase k anglikanismu, *z.* v Therfieldu 1640. *Sp.* „Lexicon pentaglotton, hebraicum, chaldaicum, syriacum, talmudico-rabbinicum et arabicum" (Londýn 1637), „Apparatus in revelationem Jesu Christi, seu nova et admirabilis ratio investigandi prophetiarum mysteria, ex s. Scriptura seipsam interpretante" (Antwerpy 1602, 1607, 1617) a j. V jeho spisech jeví se zvláštnosti vyplývající z jeho obliby ke kabale.

alabastr (ὁ n. ἡ *ἀλάβαστρος*, i τὸ *ἀλάβαστρον*, lat. alabastrum, alabaster), druh sádrovce, jemnozrnný, barvy bílé n. zarůžovělé, často žilkami prostoupený; jméno jeho odvozují někteří od města Alabastru (poblíž egyptských Théb), jiní od *ἀ-λάβη* = „bez ucha"), jiní zase z arabského al-basrah = „kámen bělavý". Ve starověku dobýván byl hlavně u řečeného egyptského města a u Damašku v Syrii. Zvláště se ho užívalo k zhotovování malých nádob na vonné masti a oleje, tak že názvem *ἀλαβάστρον* označovaly se nádobky takové vůbec, byť nebyly

Obr. 55. Alabastrové nádobky.

zhotoveny z *a*-u, nýbrž z hmoty jiné, na př. ze zlata, stříbra, skla a j. Nádobky takové byly oblíbeny zvláště u Egypťanův a Assyrů. Jsou nevelké (cca 25 *cm*), táhlé, často mírně vypouklé, skyta zašpičatělé nebo zakulacené a nahoře úzkým (cca 3 *mm*) hrdélkem opatřené (v. obr. 55). Taková byla asi ona „nádoba alabastrová", o níž zmínka se činí Mat. 26[7], Mar. 14[3], Luk. 7[37]. V Mar. 14[3] se praví, že žena přišedší s nádobou alabastrovou masti („γυνὴ ἔχουσα ἀλάβαστρον μύρου"), rozlomila jí, t. j. ulomila hrdlo její, aby mast mohla lépe vytékati. Nelze říci, zda nádoba ta byla skutečně z *a*-u nebo snad ze skla, jak sv. Epifanius (De mens. et pond. n. 24) se domníval. Srvn. *Vigouroux-Podlaha*, Nový Zákon a nejnovější objevy archaeol., 140.

ἀλάβαστρον, v řecké liturgii nádoba (skleněná) na chrisma.

Alacoque (vysl. Alakok) Markéta Marie, blahosl. *n.* 1647 v Lauthecouru (Bourgogne), *z.* 17. října 1690, od 1655 v pensionátu klarisek v Charoles, onemocněla těžce, byla zázračně (po učiněném slibu) uzdravena, vstoupila do kl. Navštívení P. Marie v Paray le Monial; složila řeholní sliby 1672, proslula darem proroctví a vidění. Její vidění dala podnět k pobožnosti k Nejsv. Srdci Ježíšovu. Za blahosl. prohlášena 24. kv. 1864. Srvn. *Giraud*, La vie de la bienheureuse Marguerite Marie, religieuse de la Visitation, écrite par elle-même; *Bougaud*, Histoire de la bienheureuse Marguerite Marie et des origines de la dévotion au Sacré-Coeur de Jésus 1874, 10. vyd. 1900; *Kulda*, Církev. rok VI, 148—153; *W. van Nieuwenhoff S. J.* Leben der seligen M. M. A. (Řezno, Habbel b. r.), *A. Hamon S. J.* Vie de la bienh. Marguerite-Marie, d'après les MSS et les doc. originaux (XXXIX + 537), Paříž 1907; *Hello-Bouška*, Podobizny svatých 316—323.

Alagôas, bisk. v Brasilii, zříz. dekretem pap. Lva XIII. „Postremis hisce temporibus" z 2. čce. 1900, odděleno bývši od diecese olindské náleží k církev. provincii Šao Salvador de la Bahia; hraničí na severu a severozápadu se státem Pernambuco, na východě s Atlantským oceánem, na jihozápadě ohraničeno řekou S. Francisco. Populace: 511.440; 31 fara, 198 kostelů a kaplí, 32 kněží světští, 2 řeholní.

Alagona Petr (pseudon. Petrus Giuvara, Givvara) S. J., *n.* v Syrakusách 1549, vstoupil do Tov. Ježíšovy 1564, učil filos. a theol., stal se rektorem v Trapani, později poenitentiářem u sv. Petra v Římě, *z.* t. 1624. *Sp.* oblíbené příručné knihy: „Compendium manualis Martini Azpilcuetae Navarri de quaestionibus morum et conscientiae" (v Římě 1590, vyd. potom několikráte, na př. v Lyoně 1591, Piacence 1592, Ben. 1601, 1610, Kolíně n. R. 1608 atd.; franc. vyd. poř. Robertem Segardem vyšlo 1601 a potom častěji); „S. Thomae Aquinatis Theologicae summae compendium" (v Římě 1619, potom opětovně vyd. (asi 25krát), na př. ve Würzburgu a Kolíně 1620, v Římě 1620, Ben. 1622 a 1624, v Lyoně 1627, v Rouenu 1635, v Ben. 1723, v Turině 1843, 1891), „Totius iuris canonici compendium" (v Římě, sv. I. 1622. sv. II. 1623). Srvn. *Adelung*, Forts. u. Erg. zu *Jöchers* Gelehrten-Lexicon I, 374, *Sommervogel* I, 108—112, VIII, 1593 až 1594, *Hurter*, Nomencl. III[3] (1907), 878.

Alagović (**Alagovich**) Alexandr, biskup záhřebský, *n.* v župě nitranské 1760, stud. v Nitře a Trnavě, bohosloví v Budíně, vysv. na kněze 1784, byl prof. v prešpurském semináři, 1829 jmenován biskupem záhřebským. Byl štědrým podporovatelem chudiny, zakládal sirotčince a školy, stavěl a opravoval kostely a farní budovy. V konviktě záhřebském založil nových 8 nadačních míst; v Požeze (Požega) v býv. jesuit. kl. zřídil nový konvikt (sirotčinec) pro 39 chovanců a nadal jej zákl. jměním 60·000 zl. U Záhřeba dal zříditi krásný park na místě bývalých nezdravých bařin. V Záhřebě zal. spolek pro pěstování hudby a j. *Z.* 1837.

Alagus, kanovník v Auxerre v 2. pol. IX. stol., měl účastenství při sepsání „Gesta episcoporum Antissiodorensium" 258—873. Srvn. *Hurter*, Nomencl. I[3] (1903), 842.

Alain (Alanis, Halanus, Halain), O. S. B., zprvu poustevník, od 761 opat kl. farfského, *z.* 770, složil „Homiliarium". Srvn. *Hurter*, Nomencl. I[3] (1903), 679.

Alais (**Alesia**, **Alectrum**, Alesien, dioec.), býv. bisk. v již. Francii, zříz. 1694, zruš. r. 1801. Srvn. *Gams* 483.

Alala (Alali, Alalis, Alalius), někd. bisk. ve Foenicii, pod metrop. Damaškem (*Gams*, 435 uvádí dva biskupy: jednoho z r. 325, druhého z r. 451), nyní bisk. titul.

Alaleona Domenico, souč. ital. historik církev. hudby; *sp.* „Studi sur la storia dell' oratorio musicale in Italia" (Turin 1908).

Alali, Alalis v. Alala.

Alam 1. Esdr. 8[7] v. Elam.

Alamagna Giovanni de (Johannes Alamanus, Alemannus, Zuane da Murano), malíř ital. v prvé pol. XV. stol., snad (dle příjmí) z Němec pocházející, pracoval společně se svým švakrem Ant. (Vivarinim) da Murano (v. t.) v Ben. a Padue; společná díla jejich jsou: tři veliké oltářní obrazy v „Cappella di S. Tarasio" v kostele „S. Zaccaria" v Benátkách z let 1443—1444, obraz „Korunování P. Marie" z r. 1444 v „capella degli ognisanti" v kostele sv. Pantaleona, obraz „Trůnící Madonna a čtyři sv. učitelé církev. (Jeron., Řehoř, Ambrož a Augustin)" z r. 1446, nyní v galerii ben. (č. 625). Střed této malby, trůnící Madonnu, viz na obr. 56. *Z.* v Padue 1450.

Obr. 56. Alamagna: Madonna.

Alamandinus (Alamandini) Fortunatus, O. Cap., rod. z Bologni, *z.* 1692; upravil k tisku a vydal spis missionáře P. Ant. Cavatla (Cavazza, *z.* 1638) „Istoria delle missioni d'Angola, del Congo e d'altri regni dell' Africa" (Bologna 1687, Milán 1690). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II² (1893), 553.

Alamanni 1. Kosmas S. J., *n.* 1559 v Miláně, vstoupil 1575 do Tov. Ježíšovy, byl prof. fil. a dogm., muž učený, vynikající znalec filosofie sv. Tomáše Akv., zemř. 1634 v Miláně. *Sp.* cenné dílo „Summa philosophiae div. Thomae Aq. doctoris angelici ex variis ejus libris in ordinem cursus philosophici accomodata" (v Pavii 1618—23 5 sv. v 4⁰), několikráte znovu vyd.: v Pavii 1622—24, v Paříži 1639, 1640 (péčí řehol. kanovn. sv. Aug. kongregace gallské); nejnovější a nejlepší vydání vřele doporučené papežem Lvem XIII. obstarali Franz Ehrle, Bon. Felchlin, Aug. Bringmann, Fr. Beringer S. J. v Paříži 1885—94 (3 sv.; cena 48 fr.). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³, 642—643. — 2. Mikuláš v. Alemannus.

Alamanno Pietro de Ghoetbei (Göttweig v Dol. Rak.), malíř v Ascoli ve 2. pol. XV. stol.; mistrem a vzorem jeho byl Carlo Crivelli. Malíř nevelikého nadání; z jeho maleb budtež uvedeny: predella s Kristem a evangelisty (v Monterubiano); Madonna mezi dvěma anděly z r. 1488 (Wooton Hall v Anglii), Madonna s Ježíškem mezi čtyřmi světci z r. 1489 v sakristii kostela S. Maria della Carità (v Ascoli).

Alamanus v. Alamagna.

Alamat, Alamath, *hbr.* עַלְמֹת, *LXX* Σαλαμάθ, Γαμελέθ, syn loady n. Járy z potomků Saulových (1 Par. 8³⁶, 9⁴²). Někteří soudí, že byl zakladatelem (nebo majetníkem) města Almath (v. t.).

Alamannus v. Alamanni.

Alamin (de los Molinos) Felix, O. Cap., vynikající kazatel špan. na sklonku XVII. a na poč. XVIII. stol. (*z.* kol. 1727). *Sp.* „Falacias del Demonio y de los Vicios, que apartan del camino real del cielo y de la perfeccion, y sus remedios particulares y generales" (Madrid 1693—1694; 2 sv.; 1714); „Puerta de la Salvacion, y espejo de verdadera y falsa confession" (1. vyd. před r. 1691 Madrid 1695, 1724), „Espejo de la verdadera y falsa contemplacion" (1. vyd. před 1691; Madrid 1695; dáno na index 1709); „Retrato del verdadero sacerdote y manual de sus obligaciones" (Madrid 1704, Barcelona 1747), „Exostaciones a la segura observancia de los diez mandamientos de la ley de Dios" (Madrid 1714), „La Felicidad o Bienaventuranza natural y sobrenatural de el Hombre" (t. 1723), „Thesoro de Beneficios escondidos en el Credo, y motivos que inducen y enfervorizan a agradecer y corresponder a los muchos beneficios incluidos en cada articulo" (t. 1727); „Impugnacion contra el Talmud de los Judeos, Alcoran de Mahoma, y contra los Hereges" (t. 1727), *A.* ve svých spisech jeví se býti odpůrcem molinismu. Srvn. *Ed. d'Alençon* v „Diction. de théol. cathol." I, 658, *Hurt.* Nomencl. II² (1893), 979.

'al-'alámóth, עַל־עֲלָמוֹת, v nadpisu žalmu 46. (vulg. 45.); označení významu nejistého; dle některých jest to označení neznámého nyní nástroje hudebního; dle jiných značí tolik co „pro (hlas) panen", t. j. pro vysoké, dětské (sopranové) hlasy; *Mlčoch* soudí, že tím míněn počátek nějaké jiné písně, dle jejíž melodie také tento žalm zpíván býti měl, i překládá tudíž: „secundum ‚Virgines'", „podle ‚Panny'" (Srvn. *Mlčoch*, Psalterium 203); *LXX* přel. „ὑπὲρ τῶν κρυφίων", a dle toho *vulg.* „pro arcanis", *čes. překl.* „pro tajnosti", *Sedláček*, „na tajemství", t. j. řízení prozřetelnosti Boží (*Sedláček*, Výkl. žalmů I, 363), Symmachus četl 'al 'olámóth a přeložil: ὑπὲρ τῶν αἰωνίων (= pro věky).

Alandus (Aland) **Jan** (pseud. Tryzna), *n.* ve Lvově 1590, S. J., prof. rhetoriky a rektor kolleje v Nesvíži, zpovědník knížete Mikuláše Radziwiłła a učitel jeho synův, *z.* v Nesvíži 1641. *Sp.* „Cuda śś. aniołów Bożych w kościele św. Michała w Nieświeżu" (Vilno 1630), „Devotio hebdomadaria ad s. Michaëlem" (lat. a pol., Nesvíž, 1630), „Rozmyślania nabożne, św. Augustyna mowy tajemne z Panem Bogiem, broń duchowna, Traktacik o skrusze, Traktacik o marności świata, tłumaczenia ks. Tryzny" (Piotrków 1620, str. 384 v 8⁰; později několikrát znovu vydáno).

Alanus 1. **abbas S. Mariae** (kl. Farfa v Sabinsku) OSB., pocházející z Aquitanie, žil dlouhý čas jako poustevník na hoře Mutilla, kdež zaměstnával se opisováním a vyzdobováním knih; 761 stal se opatem; *sp.* homiliář (*Migne*, PL. LXXXIX, 1197); před svou smrtí 770 ustanovil anglosaského potulného biskupa Wigberta, jenž byl v kl. pohostinu, za svého nástupce, což však vedlo k úplnému poklesnutí kázně klášterní. — 2. **Anglicus**, snad dominikán, z Anglie, kanonista a professor práva kanon. v Bologni kolem 1208. *Z.* v Bologni po r. 1238. *Sp.* z dekretálů papeže Innocence III. a jiných papežů z XII. kolem r. 1203 sbírku o 290 kapitol., k níž připojil později dodatek o 56 kap. Tento dodatek rozmnožil později o 137 nových dekretálů. Neznámý autor spojil tuto sbírku *A*-ovu a sbírku Gilbertovu (v. t.) v jedno. Mimo to sestavil úplný apparát ke „Compilatio I.". Obé zůstalo v rukopise. Srvn. *Schulte* I, 84 a 188, *Laurin*, Introductio in Corp. iur. can. p. 105, 109 n.; *Schneider*, Die Lehre von den Kirchenrechtsquellen, p. 130 nn. — 3. z **Auxerre** (z Lille), **A. flandrensis**, cisterc. z Clairvaux, stal se 1140 opatem kl. v Larivouru (Ripatorium), 1152 bisk. v Auxerre, resign. 1167 a vrátil se do kl. larivourského a později do kl. clairvauxského, kdež *z.* 1182. *Sp.* „Vita s. Bernardi" (*Migne*, PL. CLXXXV, 469; některé listiny tamže CCI, 1383). V kal. a menolog. cisterc. nazývá se „beatus". — 4. **Guillelmus** v. Allen. — 5. **ab Insulis** *n.* kol. 1114 v Lille, jež dříve slula Ryssel, po latinsku Insulae, odkudž jeho příjmení „ab Insulis" neb „Insulanus". O jeho životě nic bezpečného není známo (bývá často matem s *A*-em sub 3. uvedeným); zván byl „doctor magnus, universalis", *z.* kol. 1203. Jeho hlavní dílo má název: „De arte sive de articulis fidei catholicae" (vyd. *Migne* PL. CCX), v němž sestavil články víry v krátkých významných větách a připojil k nim důkazy filosofické, ku pravdě podobné, kongruenční, ne vývodné, aby získal Mohamedány, Židy a kacíře, tak že spis jeho jest spíše apologií než dogmatikou. Mimo to *sp.*: „Regulae de s. theologia" (spis zajímavý methodou mathematicko-deduktivní; z několika málo všeobecných vět vše se vyvozuje); alleg. báseň „Anticlaudianus" (líčení cesty do nebe proti satiře pohanského básníka z konce IV. stol. a poč. V. stol. po Kr. Claudiana, jenž v básni „Raptus Proserpinae" vyličil cestu do Tartaru), jest to encyklopaedie tehdejšího vědění. Báseň tato byla ve středověku velice oblíbena; často opisována a pořizovány z ní výtahy. Dle takového výtahu vzniklo ve XIV. stol. české skládání (1525 veršů), zachovavší se v rukopise metrop. kapituly pražské (sign. D LXXXIV, t. zv. „Svatovítský rukopis"); skládání to uveřejnil Adolf Patera („Svatovítský rukopis" 1886, 1—57). Obsah skládání jest tento: Lidská Světoplozí (přirozenost, natura humana a Deo naturata) znamenavši, že vyšedši od Boha čista, hříchům jest poddána, za-

toužila po tom, aby utvořila alespoň jediného člověka, jenž by byl bez hříchu a dokonalý. I poslala pro ctnosti, by jí při tom byly radou nápomocny. Ctnosti, „ctné panny", skvějící se krásou, dostavily se k paní Světoplozi, sídlící v sídle rajské krásy. Přišly: láska, víra, naděje, štědrost, moudrost, tichota (pokora), skromnost a jiné. Uzřevši je Světoplozí vyšla jim vstříc a uvedla je do krásné své zahrady. Vyličivši zkaženost lidí sděluje jim svůj úmysl a žádá jich, by jí při tom byly nápomocny. Ctnosti radostně schválily úmysl její a slíbily jí pomoc. Věhlasnost (Prudentia) povstavši upozorňuje na to, že člověk skládá se z duše a z těla; Světoplozi že má od Boha sice moc utvořiti tělo lidské, ale duši že stvořiti nemůže; i obrací se k sestře své Rozumu (Ratio), žádajíc, by zjevila své mínění. Rozum praví, že nutno obrátiti se k Bohu. Shromážděné ctnosti volí Věhlasnost, by k Bohu se odebrala. Věhlasnost zprvu se zdráhá; avšak na domluvu Jednoty (Concordia) svolí a připravuje se na cestu. Povolá sedm svých služebnic, sedmero svobodných umění, a poručí jim, by zhotovily vůz. Když Jednota (Concordia) spojila jednotlivé části vozu, Rozum (Ratio) přivádí pět koní, pět smyslů (zrak, sluch, čich, chuť, hmat), zapřáhne je a spřežení to řídí. Ctnosti, doprovodivše Věhlasnost k vozu, žehnají ji. Věhlasnost projíždí nebe povětrné (coelum aereum), potom nebesa sedmera planet a přichází posléze k nebi nejvyššímu, k sídlu Božímu. Ale pro oslňující bleskot nemůže dále, i vzdychá k Bohu o pomoc. Vychází jí vstříc královna „Milosrdenství" (Misericordia), pravic, že ochotna jest provoditi ji před trůn Boží; koní s vozem i vozkou že však nutno tu zanechati. Na další cestě Věhlasnost spatřuje devatero kůrů andělských, a blížíc se ke trůnu Božímu oslněna jest leskem slávy Boží tak, že téměř bez smyslu klesá, ale Milosrdenství jí podporuje, povolavši ku pomoci sestru svou Víru, kteráž Věhlasnosti dává zrcadlo. Věhlasnost, spatřivši skrze ně Boha trojjediného, padla před ním na tvář, žaluje na zkaženost lidstva a prosí Boha, aby stvořil člověka dokonalého, jenž by byl spasitelem všeho světa. Bůh vchází v úradu se čtyřmi dcerami svými: Milosrdenstvím, Vírou, Pravdou (Spravedlností) a Mírem, všechny přimlouvají se za splnění přednesené prosby, jen Pravda odporuje, ale posléze i ona smíří se s míněním ostatních. Bůh, vyslechnuv je, žádá Syna svého, by stal se člověkem a vykoupil pokolení lidské, čemuž Syn rád se podvoluje. Bůh Otec oznamuje pak Věhlasnosti, že přání její jest splněno, by sestrám svým to oznámila a spolu s nimi nalezla tělo vhodné, v něž že chce duši dokonalou vlíti. Věhlasnost doprovázena jsouc Milosrdností ubírá se zpět a zvěstuje sestrám, které jí vyšly vstříc, radostné poselství. V určitý čas sešly se ctnosti a připravily tělo v lůně přečisté Panny Marie; stalo se to tou dobou, kdy jí zvěstováno bylo, že stane se matkou Vykupitelovou. — Dodatkem autor českého skládání připojil verše o dřevě kříže (skládal prý se ze čtvera dřev: podnož z cedru, kolmé rameno z cypřiše, příčné z palmy, tabulka, kterou na kříž přibiti dal Pilát, z olivy). — 6. **Linnensis**, Lynnensis (z Lynnu, v hrabství norfolkském), karmelitán, výborný kazatel, *z.* 1420, byl prof. v Cambridgi, zúčastnil se bojů proti Viklefovi; *sp.* „De vario Scripturae sensu", „Elucidarium s. Scripturae", „Moralia bibliorum", „Elucidarium Aristotelis" a j.; spisy ty dosud tiskem vydány nebyly. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 743. — 7. de Podio, cisterc., *z.* asi 1183, žil v již. Francii (někteří však pokládají jej za jednu a touž osobu s Alanem ab Insulis); *sp.* „Summa de fide catholica ll. 4" proti Albingenským, Valdenským, Židům, pohanům a Mohamedánům, kteryžto spis však připisují někteří Alanovi ab Insulis. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 217. — 8. **de Rupe** (de la Roche), OPr., *n.* kol. 1428 v Bretoňsku, *z.* 8. září 1475 ve Zwolle, vyuč. na různých učilištích řádových, 1470 v Roztoku, kde 1473 byl povýšen na doktora theol.; vynikající kazatel a horlivý šiřitel sv. růžence. *Sp.* „Apologia seu responsio ad Ferricum ep. Tornac. sup. plur. quaestiones de rosario", „Relationes, revelationes et visiones de rosario", „Sermones s. Dominici Alano revelati", „Sermones et tractatuli", „Exempla seu miracula rosarii". Těchto pět spisů vydal (leccos při tom pozměniv) Ondř. Coppenstein ve Fryburku 1619 pod názvem „Alanus redivivus, scil. de psalterio seu rosario Christi et Mariae" (opět vyd. v Kolíně 1624, v Neapoli 1630). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 979—980. — 9. de Solminihac, ctih. řch. kanovník, *n.* 1593, *z.* 31. pros. 1659, 1623 opat v Chancellade, 1636 biskup cahorský, přítel sv. Vincence de Paula, muž svatého života, byl s úspěchem činný k reformě řádu august., podporoval lidové missie, zal. kněžský seminář a několik charit. ústavů. Proces za příčinou jeho blahořečení byl nedávno započat. Srvn. La famille et les origines du vén. Alain de Solminihac. Généalogie par le comte de Saint-Saud et Paul Huet. Étude critique, historique et archéologique par le marquis de Fayolle. Pař. 1905. — 10. opat ben. kl. v **Tewkesbury**, rodem Angličan, odebral se do Italie, kdež byl nějaký čas kanovníkem v Beneventu, 1174 vrátil se do vlasti a vstoupil do kl. sv. Salvatora v Canterbury, kdež stal se 1179 převorem; později zvolen opatem kl. v Tewkesbury, kdež *z.* 1201 n. 1202. *Sp.* „Libellus de vita s. Thomae Cantuariensis" (spis ten zajímá však pouze léta 1163—1170); mimo to zanechal několik listů. Srvn. *Giles*, Alani prioris Cantuar. postea abbat. Tewkesberiensis scripta quae extant (Oxford 1846), *Migne* PL. CXC, 1475 násl. — 11. z **Walsinghamu**, angl. mnich. kl. v Ely a umělec („vir venerabilis ac artificiosus frater") ve XIV. stol., od r. 1314 zabýval se zlatnictvím a stříbrnictvím, později věnoval se architektuře. Stav se 1321 podpřevorem řečeného kláštera, vystavěl při kathedr. chrámu v Ely krásnou kapli P. Marie. Když 1322 velká věž nad střední prostorou kathedrály se zřítila, napravil škodu důmyslným způsobem, zbudovav na místě tom krásnou osmibokou prostoru s vějířovitým klenutím nesoucím osmibokou lucernu. R. 1341 *A.* byl zvolen za převora; *z.* kol. 1364. — 12. **William** v. Allen.

Alapi Konstantin a Passione Domini, piarista uherský, *n.* 1698, do řádu vstoupil 1724, stal se rektorem v Prievidze, posléze provinciálem; *z.* 1752. Skládal latinské básně, z nichž tiskem vydány: „Myrias versuum" (Trnava 1735), „Odarum leonino-sapphicarum libri tres" (t. 1741), „Epigrammatum moralium, aenigmatum ac tumulorum libri VII" (t. 1745), „Apologorum moralium libri VI, elegiarum unicus" (t. 1747). Srvn. *Horányi*, Scriptores piarum scholarum I, 9—13.

Alarcon 1. Bartoloměj de los Rios, Španěl, člen řádu poustevn. sv. Aug., *n.* v Madridě; *z.* t. 1652; byl kazatelem u špan. dvora, 1635 stal se definitorem provincie kolínské. *Sp.* „Vitta coccinea sive Commentarium super evangelia passionis et resurrectionis Christi Domini" (Antverpy 1646). — 2. Diego (Didacus) de, S. J., *n.* v Albacete (dicc. cartaginská ve Španělsku), vstoupil do noviciátu 1599 ve věku 14 let; učil filosofii a theol. v Alcale, posléze v Madridě, kdež *z.* 1634. *Sp.* „Prima pars theologiae scholasticae" (Lugduni 1633). Srvn. *Sommervogel* I, 116, *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 672.

Alard, (Alaerdt, Alardus, Allardus Amsteledamus), rodem z Amsterdamu, učený humanista a theolog, přítel Ruarda Tappera, Latoma, Erasma Rotterd., nebyl nakloněn hnutí reform., *z.* v Leuvenu (Lovani) 1544 (dle jiných 1541). *Sp.* „Descriptio haeretici" (Salingiaci [Solingen] 1539), „De eucharistiae sacramento" (Lovaň 1537), „Dissertationes tres breves ac pernecessariae contra praecipuum fundamentum hujus temporis haereticorum: de peccato originali, de justificatione per Christum, de justorum operibus ac meritis" (Antverpy 1541). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1446—1447, *Werner* IV, 212.

Alarinen. (n. Larinen.) **dioec.** v. Larino.

Alaška, severozáp. cíp severní Ameriky, jenž r. 1867 přešel koupí od Ruska na Spoj. Státy, tvoří apoštol. prefekturu, jejíž prefekt sídlí v Juneau. Duchovní správa svěřena jest jesuitům a pro arktickou polohu země jest plna sebezapírání. R. 1908 působilo tu 19 jesuitů a 42 řeholnice. Katolíků jest asi 12.500, z nichž 4500 domorodců. *Škjer.*

a latere, ten, kdo se nalézá po boku některé vysoce postavené osoby. Tak mluví se o klericích, kteří jsou a latere papeže, a latere biskupa atd. Proto ti legáti papežští, kteří od papežů s pravomocí z pravidla mimořádně velikou k uspořádání nějakých záležitostí buď církevních nebo politických vysíláni byli, byli-li vzati z gremia kardinálů, kteří po boku papežově dleli, nazývali se legati a latere (v. legát). Také kanovník doprovázející biskupa při visitaci diecese zove se canonicus a latere, maje svěřenu, dle vůle biskupovy, větší či menší agendu při této visitaci.

Alatri, biskupství v Italii, bezprostředně podřízené sv. Stolici, zaujímající sedm měst v provincii římské. Z bezprostřední blízkosti Říma lze souditi, že tu křesťanství bylo hlásáno velmi záhy; místní legendy kladou pokřesťanění zdejší krajiny do věku apoštolského. Prvním známým biskupem jest Paschasius (551), jenž doprovázel papeže Vigilia do Ktple u příležitosti kontroverse o třech kapitolách. V kostele P. Marie Větší v *A.* chová se dřevěná socha Madonny, znamenitá práce z XII. stol. Data statist.: 16 far, 77 kostelů, kaplí a oratoří, 64 kněží světští, 52 seminaristé, 42 kněží řeholní, 31 bratr-laik, 81 řeholnice, 30 bratrstev, 1 škola chlapecká, 3 dívčí; populace: 24.000.

alatur egenus v. patronát.

Alaunia Aemilian, plarista, *n.* ve Vídni 1740, vyuč. na různých ústavech řádových, posléze byl rektorem terezián. akademie ve Vídni, *z.* † 1804; *sp.* „Der akademische Jüngling. In einer Versammlung der k. k. Theresianischen und Savoyschen Ritter-Akademie vorgetragen" (Vídeň 1780), „Erdbeschreibung zum Gebrauche der studierenden Jugend in kaiserlich-königlichen Staaten", „Rede über die Vorteile der gemeinschaftlichen Erziehung der k. k. Theresianisch-Leopoldinischen Ritter-Akademie" (t. 1790). Srvn. *Horányi*, Scriptores piarum scholarum I. 13—14.

Alaux Julius Emil, franc. filosof směru Cousinova, *n.* 1828 v Lavauru, prof. filos. na různých universitách; *sp.* m. j. „La religion au XIX siècle" (1857), „La Raison" (1860), „La Philosophie de M. Cousin" (1864), „La religion progressive" (1869), „De la métaphysique considérée comme science" (1879), „Histoire de la philosophie" (1882), „Instruction morale et civique" (1883), „Esquisse d'une philosophie de l'être" (1888), „Le problème religieux au XIX siècle" (1890), „Philosophie morale et politique" (1893). *A.* jeví se býti v názorech svých spiritualistou; od idejc křesťanské značně se odchyluje, kloně se k evolucionismu. Mínil, že křesťanství časem se přetvoří pod vlivem filosofie.

alba (scl. vestis, tunica = bílé roucho) je liturgický šat, dlouhý, řasnatý, s přilehajícími rukávy, z bílého

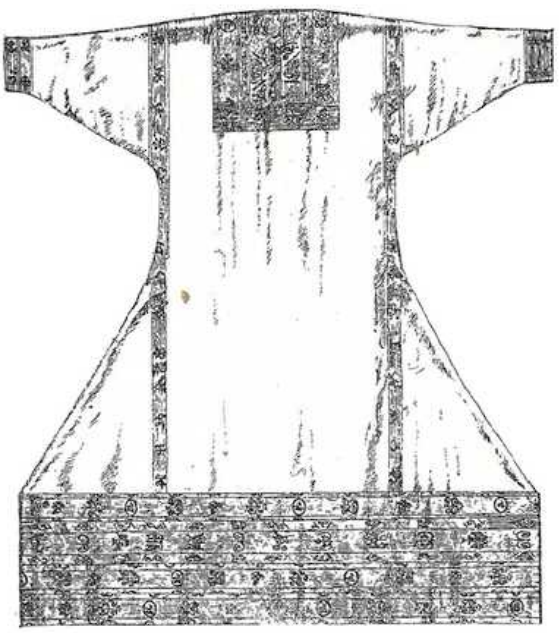

Obr. 57. Alba sv. Bernulfa. (XI. stol.)

jemného plátna zhotovený, jenž halí celou postavu knězovu od hlavy až k patě. Proto slove též „poderes" (z řeckého ποῦς = noha) nebo „vestis talaris". Jinak nazývána i „supparus", „camisia". V řecké církvi slove στιχάριον, ve slovanských „stichar", v arménské „šapik", v syrské „kutiná", v koptické „stoicharion, tuniah", franc. „aube", angl. „alb". Staročesky zvána „říza", též tu i tam „komže". Obléká se přes hlavu (dle rubriky missálu pravou rukou napřed) na kleriku, přepásává se kolem beder cingulem a urovnává kolkolem v řasnaté záhyby. Kolem krku podložen jest jí humerál. Toliko biskup a opat, resp. ti, kdož mají právo pontifikalií, nosí pod ni nad to ještě rochetu. Pro snazší oblékání má u krku rozparek, jenž se svazuje tkanicemi. Dle liturgických předpisů hotoví se *a.* výhradně z jemného lněného nebo konopného plátna, bílého, (decret. congr. rituum 18./5. 1819), nikdy však z vlny, bavlny (Viz Acta et decreta concil. prov. Prag 1860 V. 7.) nebo hedvábí a pod. Rozměry určeny nejsou; toliko jest předepsáno (rubr. missálu de praepar. sacerd. celebraturi I, 3), aby byla tak dlouhá, by podkasána cingulem, vkusně kolkolem splývala a kryla spodní šat, záhyby její pak aby byly pečlivě urovnány tak, aby rovnoměrně na prst zšíří nad zemí končily. Instrukce sv. Karla Borom. určuje sice míry její: 16 loktů římských (= ca 7 m.) na šíř, 4 lokte (= ca 1·72 m) na dél, což jest však, zejména pokud se šířky týče, rozhodně přílišné, a také se neujalo. Rukávy mají býti dle téže instrukce u ramen 1 loket (= ca 0·43 m) široké, do předu zúžené, a $1^1/_2$ lokte (= ca 0·65 m) dlouhé. Synoda pražská z r. 1605 (jediná vůbec) určila rozměry: délka i šířka při okraji 3 české lokte (= ca 1·80 m). Směrodatným zůstává ovšem, aby délka hodila se kněžím různé postavy a připouštěla podkasání, šířka pak aby dovolovala bohatší úpravu záhybů, poněvadž *a.* úzká jednak by překážela při pohybech, jednak, splývá-li jen hladce, nevkusně vyhlíží. Z pravidla stačí délka i šířka (poloviční) 1·50—1·60 m. *A.* může býti ozdobena při spodním okraji i při konci rukávů buď lemem krajkovým (ze lněných niti), nebo vyšívaným. Vyšívání bývá provedeno buď přímo na látce *a-y* (barevnou, při praní neproměnlivou přízí

neb hedvábím — zlato se vzhledem ku praní nehodí), anebo na zvláštním pásu, jenž se našívá. Krajkové lemy jest dle novějších dekretů (C. R. 12. čce 1892 a 24. list. 1899) dovoleno barevnou látkou podkládati, aby lépe vynikaly. Červené podložení bývá odznakem vyšší kněžské důstojnosti. V Milánsku a leckde ve Španělích zachoval se dosud středověký zvyk, zdobiti alby ne lemem kolkolem zplna obíhajícím, nýbrž jen ústřižky drahocennějších látek nebo vyšívaných bordur: při obrubě pouze v předu a v zadu (po stranách nikoliv), při rukávech pouze na svrchní polovici. Není správno, jsou-li ozdoby alby příliš široky, což platí i o krajkách. Užívání krajek zv. tylových jest nejen nesprávno, nýbrž vzhledem k trvanlivosti zcela nevhodno. Též lem kolem krku a rozparku může býti vroubcn úzkou ozdobou buď krajkovou nebo vyšívanou. — Alba jest dnes liturgickým oděvem biskupa, kněze, jáhna a podjáhna. Za starších dob odívali se jí i minoristé, ba i chorovi zpěváci (srv. n. př. miniaturu v autunském sakramentáři, pocházejícím z doby karolinské). Musí býti biskupem nebo jeho zmocněncem posvěcena. Užívá se jí při mši svaté (bez ní není dovoleno celebrovati) a obřadech se mší sv. spojených. Jinak užívá se místo ní superpellicia nebo rochety. Symbolický význam její vysvítá z modlitby, kterouž kněz, odívaje se jí, říká: „Obělmne, Pane, a očisť srdce mé, abych krvi Beránkovou obmyt, radostí věčných mohl požívati.“ — Původ alby jako liturgického roucha odvozován bývá z obdobného roucha, Mojžíšovým zákonem kněžím předepsaného (kethoneth). Tvar její však, úplně shodný s tunikou, rouchem to všeobecně za doby prvokřesťanské užívaným, sám k tomu poukazuje, že byla alba obyčejným, všedním rouchem prvokřesťanů, kleriků i laiků. Prodloužena až na paty, prosta, bez krášlících obrub, a bílá, čistá, velmi dobře vystihovala snahu jejich po duchovní dokonalosti a čistotě mravů; z tohotéž důvodu přirozeným postupem stala se pak rouchem liturgickým a byla užívána při úkonech sakrálních, i když kroj se zatím úplně změnil. Tomu nasvědčuje dekret vsunutý do „Liber pontificalis“ papeže Štěpána I. (255—257), jenž stanoví, aby „šat sakrální (vestes sacratae) výhradně jen ve chrámu, a nikoli při zaměstnání všedním se nosil“. (Vydal Duchesne, I. 154.) V době karolinské bylo již ustáleným předpisem bez alby mše svaté nesloužiti. Kněžím bylo přikázáno míti alby dvě: jednu pro všední potřebu a druhou pro celebrování. Biskup pak dohlížel při visitacích, neslouží-li kněží bez alby, anebo v albě všední. Také monumenty dob prvokřesťanských vyobrazují osoby liturgické vesměs tunikami, papeže nebo biskupy nad to i palliem oděné. Arciť nutno přihlížeti k tomu, že pojmenování alby nebylo tehdy ještě ustáleno. Římské památky užívají spíše jméno „tunica“, „camisia“. Název „alba“ ustálil se dříve v církvích provinciálních (Gallii, Africe, Hispanii), a teprve později obecně se ujal. Také týmiž jmény velmi často jest nazýván liturgický šat jáhnů a podjáhnů (nynější dalmatika, tunicella), jež hotoveny byly z drahocenných látek hedvábných, zlatohlavových, a bývaly různé barvy. Toho nutno bedlivě dbáti při čtení starých zpráv inventárních, a dle spojitosti textu rozlišovati. Za nesporno však možno prohlásiti, že alba jest původní a vývojově nejstarší oděv křesťanských duchovních. — Pokud se tvaru a výzdoby středověké alby týče, skýtají nám jednak liturgická díla a staré inventáře, jednak zachované alby z doby té jasný obraz. Sahá až k patě; rukávy má ku koncům zúžené. Kolem krku jest otvor (zvaný „caputium“) pro oblékání přes hlavu, jenž jest po jedné straně opatřen jazykovitým výběžkem („lingula, ligula“), aby mohl býti zapnut buď na knoflík, sponu, anebo přivázán tkanicemi. Střižena pak jest alba tak, že svrchní a střední část jest jenom úzká, nesbíraná do záhybův kolem krku; od boků však až k spodní obrubě rozšiřuje se značně po obou stranách stejnoměrně našitými klíny (cvikly), které složeny ovšem velmi bohaté a malebné zřásnění dovolovaly. Zhotovena jest vždy z plátna. Kde o hedvábí se mluví, dlužno vykládati buď o biskupské neb o podjáhenské tunicelle, anebo míti na mysli hedvábné našité ozdoby. Bylo-li jinak, byl to výjimečný abusus, ostatně zřídka jen a ojediněle se vyskytující. Zpravidla neměla středověká alba žádných ozdob; slula alba simplex, pura nebo plana (prostá). Takové alby zachovaly se na př. v Castel S. Elia (počtem 5) v římské Campagni (Srv. *J. Braun* S. J.: Zeitschrift für kirchliche Kunst 1899, 352 sq.), jiné (6 počtem) při Mariánském chrámu v Gdansku atd. Miniatury až do XI. stol. znají také jen albu prostou. — Zdobená alba (*a.* clara, parata, aurifrisiata, fimbriata a pod.) bývala až do XII. stol. vzácností. Tak na př. věnovala (ku konci X. stol.) švábská vévodkyně Hedvika (Hadawiga) klášteru sv.-havelskému albu, ozdobenou ve zlatě vyšitým vyobrazením svatby Filologie a Merkura (srov. Monum. Germ. Histor. SS. II. 123.). Císařovna Anežka (matka Jindřicha IV.) darovala klášteru montecassinskému albu ozdobenou vyšíváním kolem krku, rukávů i na ramenou; na okraji byl pás vyšitý, skoro na loket široký (M. G. SS. VII. 722). Alby takové byly zajisté vyhrazeny jen biskupům, a to jen při největších slavnostech. Podnes zachovala se v Utrechtu podobná alba sv. Bernulfovi, biskupu tamnímu připisovaná, z dosti hrubého plátna, pošitá kolem krku, na okraji a kol rukávů zlatými portami (ač nejsou-li později přidanou ozdobou; viz: obr. 57). Počínajíc XII. stol., kdy vůbec kroj následkem obchodních styků s Orientem stal se ozdobnějším a kdy saracenská výroba nádherných látek na Sicilii byla v rozkvětu, rozmohl se silně zvyk zdobiti i alby našívanými pásy zlatotkanými nebo vyšitými, ba dokonce ani perlami a drahokamy nebylo při tom spořeno. Poněvadž však tuhost našitých pásů nedopouštěla složení alby v řasy, byly jimi ozdobovány při okraji pouze přední a zadní rovné plochy, při rukávech pak pouze svršky. Ozdoby ty sluly

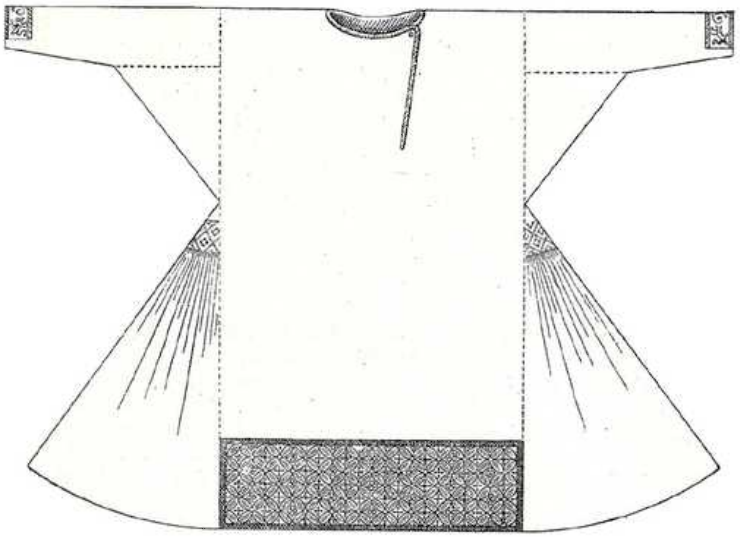

Obr. 58. Alba sv. Tomáše z Canterbury. (XII. stol.)

Obr. 59. Vyšívané ozdoby alb XIV. stol. (v pokladu svatovítském).

„parura", „praetexta", též „gemmata" (gemma — perla), „grammata". Také švy byly mnohdy portami nebo vyšíváním krášleny. Mnohdy přidávána i pátá parura na prsa. Původ těchto parurových ozdob jest hledán ve Francii, na jejichž uměleckých památkách nejdříve se vyskytá. Záhy dáván zvyku tomu i mystický podklad (Žalm 44[10].): církev, jako choť Kristova, knězem representovaná, „stoji Tobě po pravici v oděvu pozlaceném, ozdobena pestrotou." (Tak vysvětluje na př. sám papež Innocenc III.) Podle inventárních zpráv soudobých i vyobrazení a zachovaných památek soudíc našlo tu umění vyšívačské nejvýš vděčné pole. Tak na př. inventář chrámu v Anagni z XIII. stol. uvádí albu, jež měla na prsou parury s obrazy Spasitelovým a P. Marie, zlatem a těžkými perlami vyšité, lem ze zlatohlavu s vetkanými papoušky. Jinou (dle téhož inventáře) zdobil vyšitý obraz, útěk do Egypta znázorňující. Papež Bonifác VIII. (*z.* 1303) byl pohřben (hrob ohledán r. 1605) v albě s 5 pararami, na nichž vyšity byly obrazy zvěstování, navštívení, narození Páně a jiné. Parury ty byly $3^1/_2$ dlaně široké a 1 dlaň vysoké. (Viz Bzovius, Annales, XIV. 50.) Chrám sv. Ondřeje ve Frýburce honosil se ještě r. 1728 (nyní ztracenou) albou, na niž na prsou byl vyšit zlatem a barvami obraz, kterak Nikodem Krista s kříže snímá, ana Maria a Jan po stranách stojí. Na protější straně vyšita byla ženská postava s nožem v jedné a svitkem (knihou) v druhé ruce, označená nápisem: synagoga; po stranách jejích obrazy Davidův a Isaiášův. Na lemu byly obrazy Krista a všech apoštolů. Inventář papežský z roku 1295 uvádí dokonce i albu s deskami smaltovými, pravými drahokami okrášlenými. Z podnes zachovaných takovýchto alb vyniká zejména *a.* sv. Tomáše z Canterbury, majetek kathedrály v Sensu ve Francii (viz obr. 58) a jiná, sv. Františku z Assisi přičítaná, v St. Chiara v Assisi. Obě mají parury pošité mřížkovaným ornamentem. Figurálním vyšíváním zdobené parury alb (jednotlivé postavy Krista, Panny Marie, apoštolů v arkaturách) zachovaly se dosud v kathedrále senské a u sv. Bertranda v Comminges. (Vyobr. viz L. de Farcy: La Broderie. tab. 23.) Podobně i v zemích československých nechybělo bohatě vypravených alb a hojných. Na př. břevnovský inventář uvádí jich 31, inventář chrámu v Polici pak 51: 12 pro největší svátky, po šesti pro svátky apoštolů, mučedníků, vyznavačů, panen, nad to ještě 3 pro requiem, 8 přebytečných a 4 všední. Podobně i klášter broumovský měl svého času 14 skvostně vypravených alb. (Srvn. Zibrt: Dějiny kroje v zemích česk. I. 399.) Inventář chrámu svatovítského v Praze z r. 1355 vykazuje jich 15 (jedna z nich, darovaná Karlem IV., měla perlové vyšívání na rukávech), k nimž vykázán v inventáři z r. 1374 přírůstek 12 jiných skvostných (mezi nimi jedna, darovaná kardinálem Očkem z Vlašimě, zdobená obrazy a znaky). Nejznamenitější parury ze všech podnes zachovaných jsou 4 v pokladu svatovítském dosud chované, vesměs perlami vyšívané, zobrazující Krista, P. Marii a jiné světce. (Viz obr. 59.) Jsou považovány za dílo choti Karlovy, královny Blanky. (Srvn. *Podlaha-Šittler*: Chrámový poklad u sv. Víta 302.) Vedle parur nechyběly však, zejména v zemích českých, lemy („limbi", „fimbriae") kolkolem obíhající, k nimž leckdy i parury bývaly přidávány. Udržely se, ač řídce, i v XVI. a XVII. stol. Dokladem jest na př. alba, zhotovená řeholnicemi v Goeszu (Štyrsko) — ve sbírkách uměl. prům. musea vídeňského, a alba (ozdobená širokým pásem ornamentálním, ve zlatě konturovaným) plasského opata Tyttla z r. 1714, nyní ve sbírkách církevních zemského musea pražského uložená. Pronikající renaissance, hledajíc nové motivy, vypudila však obé a nahradila krajkami (staročesky „mřížkami"), jichž industrie právě v XVI. stol. nejvíce se rozmohla. Nelze upříti, že krajkářství osvědčilo se v umění jako velmi platný činitel, a že výrobky jeho, jsou-li rukou pracovány a střízlivy, velmi dobře za ozdobu alby se hodí. Honosnost v době barokní a rokokové užívala mnohdy k témuž účelu i krajek zlatých nebo zlatem propletených. Po všech velikých museích jsou hojné doklady výborných a napodobení hodných vzorů zachovány. V novější době užito se zdarem i motivů prostonárodního vyšívání (viz na obr. 60. okraj alby, provedené chovankami „Růžencové Výrobny" v Praze). — Alba východních církví, stoicharion, stichar, rus. стихарь, má v celku shodné tvary s albou západního ritu. Toliko, poněvadž se sice přepásává, nikoli však podkasává, bývá kratší alby. Co do barvy vládne tu úplná libovolnost, čerň toliko vyjímajíc. Převládá však i tu barva bílá. Totéž platí i o látce, ačkoliv z pravidla bývá lněná. Stoicharion biskupské bývalo za stara v řecké církvi ozdobeno po celé délce ve směru kolmém našitými barevnými pruhy, po dvou u každého boku. Sluly ποταμοί (= řeky). Podobně tomu bylo též u Koptů. Místo ozdoby rukávů zastupují ve všech východních ritech επιμανικία, slovan. narukávnice, armén. pazpan, syrsky zendo, kopt. kimam, jež se zhotovují zpravidla z téže látky jako mešní roucho, a navlékají se svrchu na oba rukávy jako manchety. Srvn. *Jos. Braun* S. J., „Die liturgische Gewandung". Frýburk 1907, str. 57. sq.

Šitr.

alba křestní slulo v ranné církvi bílé roucho jímž byli odíváni neofyté (= nově pokřtění) na znamení svého očištění skrze sv. křest. Slula tak patrně pro shodný tvar s albou kněžskou. Nosili je po 8 dní, a potom je při bohoslužbách odkládali. Alby ty zůstávaly v baptisteriích namnoze jako doklad proti odpadlictví. Chudí dostávali křestní albu z majetku chrámového (na př. papež Řehoř Veliký posílal je za tou příčinou i do vzdálených diecesí; srvn. jeho Epist. 5. 3., Ep. 8.). Poněvadž křestními dny v církvi jsou svatvečery velikonoc a letnic, kdy voda křestní se světí, sluly soboty tyto i neděle po svátcích těch (kdy alby křestní byly odkládány) „in albis", což dosud zachováno v názvech lidových: bílá sobota, bílá neděle. — Jinak bylo zvykem — zejména v některých řeholích (na př. benediktinské, cisterciácké) zváti „bílými svátky" (festa in albis = veliké svátky) takové slavnostní dny, o kterých bohoslužby zvláště okázale se dály, při čemž se účastnili všichni údové chrámové nebo klášterní rodiny (nejen kněží, i „pueri" = žáci i konvršové), oděni jsouce liturgickými albami. (Srvn. Lanfrankův list č. 13. u *Migne*, PL CL, 520.) *Šitr.*

Alba (Albi) Jan de, špan. kartuslán, *z.* 1591. *Sp.* „Sacrarum semioseon, animadversionum et ele-

ctorum ex utriusque Testamenti lectione commentarius et centuria" (Valencie 1610), později pod titulem „Selectae annotationes in varia utriusque T. loca diff." (t. 1615, Ben. 1616, Mohuč 1675); „Floridus manipulus divinae Scripturae" (Valencie 1615). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 256.

Alba 1. augia Suevorum n. Augia minor (na rozdíl od Augia maior = Mehrerau), někdejší opatství cisterc. Weisenau u Ravensburku (Württembersko). — 2. **Dominarum**, někd. opatství benediktinek, Frauenalb. — 3. **Dominorum**, někd. opatství cisterc., Herrenalb. — 4. **Julia**, od X. stol. lat. název (dle mad. knížete Gylasa [Guyla]) hl. m. Sedmihradska, Bělehradu (něm. Weissenburg, mad. Guyla Fehérvár), na počest Karla VI. nazvaného „Karlovským" (Alba Carolina, něm. Karlsburg, mad. Károly), sídlo římsko-katol. biskupa sedmihradského, jenž však užívá titulu „Transilvaniensis", kdežto Alba Julia jest titulem řecko-sjedn. metropolity, arcibiskupa fogarasského (v. t.). — 5. **Pompea** (Albae Pompejen.), biskupství v Piemontsku, v církv. provincii turinské. Dle tradice byl tu v letech 341—352 biskupem sv. Dionysius, jenž stal se potom arcibiskupem milánským. Prvním však historickými prameny dosvědčeným biskupem jest Lampradius, jenž 499 zúčastnil se synody v Římě za papeže Symmacha. Data statistická: 160.000 katol., 101 fara, 276 kněží světských, 11 řeholních, 403 kostely a kaple. — 6. **Regia, Regalis** v. Bělehrad Stoličný (Královský).

alba hebdomas (hebdomas albarum, hebdomas in albis), název týdnu po Hodu Božím velikonočním.

Albacrucius, glossator lombardy (1150—1200), přepracoval úvod Ariprandův k lombardě, připojiv výtah z Pavla Diakona.

Albada Aggaeus, nizozemský právník, státník a theolog směru Schwenkfeldova, 1561 přísedící říšského komorního soudu ve Špýru, později rada ve Würzburgu; 1576 uchýlil se do soukromého života, by oddati se mohl náboženskému hloubání a usadil se v Kolíně n. R., kdež z. 1584. Byl odpůrcem jak protestantismu, tak i katolicismu. *Sp.* kritiku poznámek Bezových k NZ; důležity pro dějiny jeho doby jsou jeho listy (vyd. E. Friedländer, „Briefe des Aggäus de Albada an Rembert Ackema u. A. aus den Jahren 1579—1584" (Leeuwarden 1874).

Albae regalensis dioec. v. Bělehrad Stoličný (Královský).

albae, mn. čís. znamená, a) neděli I. po velikonoci (Dominica in Albis), b) celý týden po Hodu Božím velikonočním (albae paschales, u Gelasia ep. 9. a v Sacram. církve římské kn. I. hl. 47). Podobně zván později týden po Hodu Božím svatodušním albae pentecostes. (Theod. Cant. Poenitent. c. 13.)

Albach Josef Stanislav, znamenitý kazatel a spisovatel z řádu františkánského v Uhrách, *n.* v Prešpurku 1795; po ukončených gymnas. studiích vstoupil do řádu františkánského, 1826 stal se německým kazatelem v Pešti. Brzy svou ohnivou výmluvností dobyl si jména rakouského Lacordaira. Mimo svá kázání, která tiskem vydal („Erinnerungen an Gott, Tugend und Ewigkeit", Pešť 1831), sepsal a 1828 v Pešti vydal dosud hledanou knihu modlitební „Heilige Anklänge", která do r. 1850 již 11. vydání se dočkala. Později vydávána byla pod názvem „Himmelstöne auf dem Wege zur ewigen Glückseligkeit. Katholisches Gebet- und Andachtsbuch für fromme Christen" (Würzburg 1857). Do češtiny přeložena 1831 od J. A. Dundra pod názvem „Svaté ohlasy" (zůstala však v rukopise), později Frenclem pod názvem „Posvátní zvukové. Modlitby a uvažování pro vzdělané paní a panny" (Praha 1852, 1860, 1864, 4. vyd. od J. Herčíka 1866). Pro stálou churavost nucen byl opustiti kazatelnu. Odebral se do Železna (Eisenstadt) v Uhrách, kdež oddal se svému oblíbenému studiu, botanice, při němž jej 1853 smrt zachvátila. Z vědeckých prací jeho uvésti sluší: Geographie von Ungarn (Pešť 1834) a Mathematisch-physische u. politische Geographie (Pešť 1834). Mnohé skladby jeho hudební, jakož i paměti života jeho, klášteru věnované, zůstaly v rukopise.

Albalate 1. Ant., minorita španělský kol. 1721, *sp.* „Cursus theologicus". Srvn. *Hurter*, Nomencl. II² (1893), 1286. — 2. Ondřej, vstoupil 1239 ve Valencii do řádu dominik., stal se 1248 biskupem

Obr. 60. Vyšívaný okraj alby (motiv prostonárodních výšivek).

ALBANI FRANCESCO: ODPOČINEK SV. RODINY NA ÚTĚKU DO EGYPTA.

t.; byl zpovědníkem královým, od něhož jmenován říšským kancléřem; 1265 papež Klement IV. svěřil mu hlásání kříže proti Saracénům. R. 1272 uvedl do diec. své kartusiány, 1274 zúčastnil se sněmu lyonského, po jehož skončení provázel pap. Řehoře X. do Říma; *z.* ve Viterbě 1276. Za něho započato bylo 1262 se stavbou krásného dómu ve Valencii.

Alban sv 1. první mučednik britský, *n.* v městě Verulamě (nyn. St. Albans v Hertfordshiru) ze vznešených římských rodičů, žil pak jako vzácný měšťan ve Verulamě. Sv. Amfibalus, učený a zbožný kněz, který na počátku Diokleciánova pronásledování do Anglie přišel, byl od něho do domu přijat a obrátil jej ke Kristu. Když v městě ve známost vešlo, že hlasatel křesťanství v jeho domě se skrývá, vyměnili si navzájem roucho; Amfibalus prchl, a *A.* byl před soudce přiveden, bičován, vězněn a konečně stat 22. čna 303 (dle Bédy Ctihodného 286). Srvn. *Allard*, „Histoire des persécutions" (Pař. 1890), *W. Meyer*, „Die Legende des h. Albanus in Texten von Beda" v „Abhandlungen d. k. Gesellschaft d. Wissenschaften in Göttingen" 1904. — 2 kněz a muč. v Mohuči. Dle martyrologia sv. Rhabana Maura ubíral se *A.* za císaře Theodosia (*z.* 395) z ostrova Namsia (Naxos) se sv. Theomnestem a Ursem přes Milán do Gallie, hlásat tam evangelium. Vytrpěl v Mohuči smrt mučednickou a byl u města pochován. Smrt jeho padá do doby zničení města od Vandalů 405 n. 406. Mart. Rom. 21. čna. O kapli sv. *A*-a u Mohuče vyskýtá se zmínka již 758 a 765; 787 arcibiskup Richolf na přání Karla Vel. započal se stavbou velikolepého kostela a kláštera benediktinského, zvaného klášterem svatoalbánským, jenž záhy proslul zbožností a učeností mnichů, dále i sněmy církevními i říšskými, jež se v něm konaly 813, 847, 1084 a 1182, jakož i jakožto pohřebiště manželky Karla Vel. Fastrady (794) a několika arcibiskupů mohučských. V klášteře tom Karel IV. obdržel 1353 několik relikvií; mimo jiné i část ostatků sv. *A.* Slavný kdysi klášter zničen 1522 markrabím Albrechtem braniborsko-kulmbašským.

Albanen. dioec. v. Albanie, Albano, Albany.

Albanès Josef Hyacint, prof. theol., historik, člen „École Française" v Římě, *n.* 1822, *z.* 1897, *sp.* „Urbain V." (1872), „Saint Bénézet" (1876), „Armorial et sigillographie des évêques de Marseille" (Marseille 1884), „Le Convent royal de s. Maximin en Provence de l'ordre des Frères prêcheurs, ses prieurs, ses annales, ses écrivains, avec un cartulaire de 85 documents inédits" (t. 1880), „Problèmes d'histoire ecclésiastique concernant Avignon etc." (Avignon 1885), „Pierre d'Aigrefeuille, évêque d'Avignon" (t. 1887), „Nouvelles recherches de Piere d'Aigrefeuille" (t. 1892). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 1361.

Albanesi Luigi, pianista a skladatel, *n.* 1821 v Římě, *z.* 1897 v Neapoli, *sl.* mše, motetta, oratoria („Sedm slov na kříži").

Albani Francesco, ital. malíř, jeden z předních žáků Carracciových, *n.* v Bologně 1578, *z.* t. 1660. Pocházeje ze zámožné rodiny vstoupil nejdříve do dílny Dionysa Calvaerta, kdež seznámil se s Guidem Renim, s nímž přešel do dílny bratří Carracciův. Asi 1600 přesídlil se do Říma, odkudž 1616 vrátil se do Bologny. Byl velice plodný; vymaloval veliký počet oltářních obrazů. Kolorit jeho jest velice květnatý, fantasie však obmezená na neveliký počet motivů, komposice mdlá, střízlivá, výraz všeobecný a typický. S neobyčejným půvabem maloval líbezné postavičky andílků, jimiž oživoval svoje obrazy. Ukázkou jeho díla podáváme na příl. IV. reprodukci obrazu „Odpočinek sv. Rodiny na útěku do Egypta", nalézajícího se v galerii

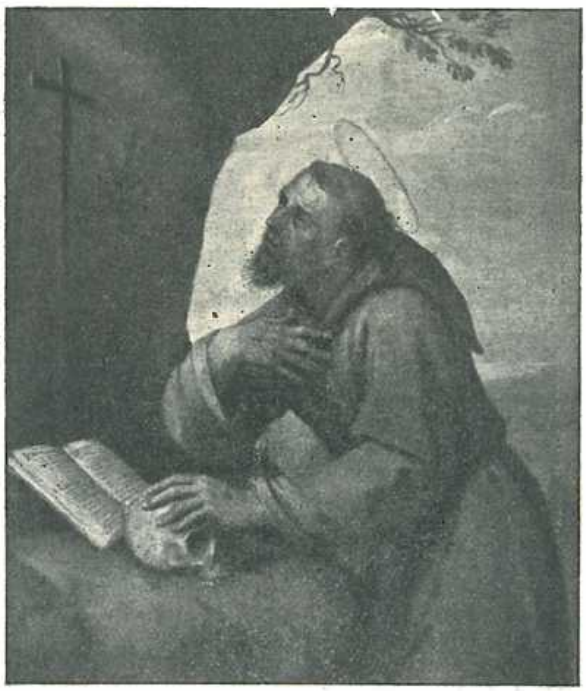

Obr. 61. Albani Francesco: Sv. František z Assisi.

drážďanské, a na obr. 61., reprodukcí obrazu chovaného v Louvru „Sv. František z Assisi". Srvn. *H. Tietze* v Allg. Lexikon d. bildenden Künstler I, 172—177; Dr. *Alb. Kuhn*, Geschichte der Malerei II, 812.

Albani, římský rod šlechtický. Z něho vyšlo mimo papeže Klementa XI. několik kardinálů: 1. Giov. Girolamo, *n.* 1504 v Bergamu, *z.* 1591, zprvu ve vojenských službách republiky benátské, později věnoval se studiu práva, ovdověv stal se 1570 kardinálem. Papež Pius V., pomýšleje na válku s Turky, vyslal jej ke dvorům panovníků křesťanských, by je pohnul ke společné válečné výpravě. *Sp.* „De donatione Constantini facta ecclesiae" (Kolín 1535, Řím 1547), „De cardinalatu" (Řím 1541), „De potestate papae et concilii" (Ben. 1544 a 1560), „De ecclesiarum immunitate et de personis ad eas confugientibus" (Řím 1553, Ben. 1584), „Disputationes ac consilia" (t. 1553), „Lucubrationes in Bartoli lecturas" (Ben. 1559, 1561, 1571, 2 sv.). — 2. Annibale, *n.* 1682 v Urbinu, *z.* 1751, synovec Klementa XI., byl nunciem ve Vídni, Drážďanech a Frankfurtě n. M., stal se kardinálem 1711. *Sp.* „Memorie concernenti la città di Urbino" (Řím 1724), vyd „Menologium Graecorum jussu Basilii imperatoris graece olim editum, nunc primum graece et latine"; 3 sv., v Urbině 1727, dílo důležité v nákladné úpravě (cena antikv. 180 mk.), a sbírku homilií, listů a breví Klementa XI. („Epistolae et brevia selectiora" 2 sv., Řím 1724, „Orationes consistoriales, t. 1722, „Homiliae in evangelia" t. 1722); dále: „Bullarium" 1723 a „De vita et rebus gestis Clementis XI." (t. 1727). Zanechal znamenitou bibliotheku, bohatou sbírku uměleckou a kabinet mincí. — 3. Alessandro, bratr před., *n.* 1692 v Urbinu, vstoupil do stavu duchovního k naléhání strýce svého Klementa XI.; pap. Innocenc XIII. povýšil jej na kardinála 1721, byl u papežského dvora protektorem Sardinie a za Benedikta XIV. komprotektorem cís. rakouských států. Císař Josef II. za pobytu svého v Římě zvláště jej vyznamenával. *A.* byl příznivcem

Tovaryšstva Ježíšova, i těžce nesl jeho zrušení. Byl výborným znalcem umění a horlivým sběratelem starožitností; ve své ville nashromáždil s obrovským nákladem nejcennější antiky. Od 1761 byl bibliothekářem vatikánským; *z.* 1779. — **4.** Giov. Francesco, *n.* 1727 v Římě, kard. od 1760, získal sobě bystrostí svou velikého vlivu, *z.* 1803. — **5.** Giuseppe, *n.* 1750 v Římě, kard. od 1801; byl dle tradic rodiny své nakloněn domu rakouskému i zdržoval se 1796 v zájmu pap. Stolice ve Vídni. Několik dopisů, jež odtud psal, Francouzové zachytili a vzali si z nich záminku zrušiti příměří a obsaditi Řím. *A.* pozbyl svých obročí a při plenění svého paláce svého jmění, i žil ve Vídni; od 1814 zase v Římě; Lev XII. jmenoval jej sekretářem breví a legátem bolognským, Pius VIII. státním sekretářem; známa jest instrukce kardinála *A*-iho z 27. března 1830, jíž papež Pius VIII. biskupům rýnsko-westfálským uděluje moc, sanovati in radice všechna až do té doby uzavřená, avšak pro nezachovávání formy tridentské a pro jiné překážky neplatně uzavřená manželství smíšená, bez obnovení koncensu, byla-li neplatnost tohoto putativního manželství manželům neznáma nebo trval-li ještě jejich obapolný konsens; *A. z.* jakožto legát urbinský a pesarský 1834.

Albani Horac (Horatius) vyd. „Bullarum, brevium aliorumque diplomatum basilicae vaticanae collectio" (sbírka ta sahá od Lva Vel. až do Benedikta XIV.), Řím 1747—52, 3 sv. ve fol. Srovn. *Hurter*, Nomencl. II² (1893), 1568.

Albania 1. někdejší autokefalní biskupství v Kavkazsku u Kaspického moře, nynější Širván a Dagistán, východně od Iberie. Zde dle podání kázal sv. apoštol Bartoloměj; jisto jest, že *A.* byla za Tiridata z Armenie pokřesťaněna. Ke konci III. a na poč. IV. stol. vyskytuje se první biskup *a*-ský, jenž zove se „katholikos". Závislost biskupů *a*-ských na Armenii patrna z toho, že 877 katholikos Samuel musil žádati od armenského patriarchy Jiřího II. potvrzení a svěcení. — **2.** Albanen. neb Arbanen. dioec., ve XII.—XVII. stol. biskupství v Albanii (v. t.), suffraganát arcibiskupství antivarského. — **3.** název Skotska (Kaledonie) do X. stol.

Albanie, nejzápadnější provincie evrop. Turecka, obývaná hlavně Albánci (Arnauty, Škipetáry). Křesťanství bylo zde záhy zaštípeno z Epiru a Makedonie; v XI. stol. byla *A.* stržena ve schisma; teprve kolem 1250 některé krajiny staly se zase katolickými; katolictví vzkvetlo zvláště za vlády neapolských králů z rodu Anjou (Anžovců) v těchto krajinách (1257—1368). Stálé boje Albánců proti Turkům byly na překážku rozvoji náboženskému; na sklonku XV. stol. skončily se úplným podrobením pod moc tureckou. Od té doby jest *A.* územím missijním, kde především františkáni za podpory Propagandy činností svou velikých zásluh sobě získali. Jejich přičiněním zůstaly za krvavých pronásledování aspoň severní kmeny církvi katolické věrny. Mimo to působí mezi Albánci missionáři z Tovaryšstva Ježíšova a řeholnice stigmatinky. V *A*-i jest asi 120.000 katolíků (proti 1,000.000 Mohamedánů a 318.000 řecko-orthod.) Katolickou jest hlavně severní hornatá část *A*-e. Nyní jsou v *A*-i 3 arcibiskupství: Drač (Durazzo, Dyrrhachium), Skop (Usküb) a Skadr (Skutari, Scodra) se 3 suffragánskými biskupstvími: Lješ (Alessio), Pulati a Zappa (Sappa n. Zadrima); mimo to abbatia nullius dioeceseos v Orosci [*viz tato hesla*]. *Z.* poslední doby známy jsou dva provinciální čili národní koncily albánské, z r. 1703 (úchvaly vyšly v II. vyd. v Římě 1803) a z r. 1871 (vyd. v Římě 1876). Srvn. *M. Czerminski* T. J. „Albania, Zarysy etnograficzne, kulturalne i religijne" (Krakov, 1893).

Albano (Albanen. dioec.), suburbikární biskupství u Říma, od 1049 jeden z titulů 6 kardinálů-biskupů, zal. asi ve IV. stol. (jako nejstarší biskupové uvádějí se Dionysius cca 355 a Romanus 465). Kardinálu-biskupu albánskému spolu s kardinálem biskupem portuenským přísluší již pradávné privilegium, aby při konsekraci nově zvoleného papeže na biskupa (není-li jím ještě) assistovali kardinálu-biskupu ostijskému, děkanovi kollegia kardinálského, jakožto světliteli. — U města *A.* (někdejší „civitas Albana", „Alba Longa") nalézá se v pravo od „Via Appia" pod kostelem „Santa Maria della Stella" katakomba, vzniklá asi ve IV. stol., v níž se pochovávalo až do stol IX. Nalézají se tu nástěnné malby z V. (Kristus a šest světců) a IX. stol. (Kristus, P. Maria a sv. Smargdus). Srvn. *H. Leclerq* v Cabrolově

Obr. 62. Albano. Dóm.

„Dictionnaire d'archéol. chrétienne" I, 1053—1062. Dóm (viz obr. 62) zasvěcen jest sv. Pankraciovi a sv. Bonaventurovi (sv. Bonaventura byl biskupem *a*-ským 1273—1275). Statistická data: 41.000 katol., far 12, 67 kostelů, kapli a oratoří, 60 kněží světských, 26 seminaristů, 79 řeholníků, 45 bratrů-laiků, 289 řeholnic, 15 bratrstev.

albánský překlad bible. Albánci mluví jazykem, jenž vyvinul se asi ze staré illyrštiny a jenž za římského panství byl napolo zromanisován. Překladu Písma svatého Albánci neměli; teprve dr. Pinkerton, jednatel Britské biblické společnosti, dal 1819 přeložiti NZ do albánštiny, a to do nářečí toskického (Albánců jižních); překlad zhotovil Evangélos Mexicos a zrevidoval jej Gregorios, arcibiskup negrepontský; tiskem vyšel na Korfu 1827 Překlad čtyř evangelií a Skutků apoštolských v nářečí gegickém (Albánců severních) pořídil Konstantin Christoforides 1866; překlad ten vydán byl rovněž nákladem Britské biblické společnosti. Ukázkou obou překladů podáváme verš Jan 3[16] v nářečí toskickém:

Sè ψὲ Περιτία κάκς ὲ δέσι πότενς, σὰ κὲ δὰ τὲ πίρῤ' ἐτὶη τὲ βέτεμιτς, κὲ τζίλι δὸ κὲ τὲ πεσόγς ντὲ αἴ τὲ μὸς χουμπάσς, πὸ τὲ κέτε γέτεν' ὲ πὰ σόσουρε.

v nářečí gegickém:

Sepsë Perëndia kaki o dešti botënę, sã ða Birin' e vet, vetęm-l'ëminę, pęr mos me uvdierę gięę-kuš t'i besoyę, por tę ketę yetę tę pa-sõsęme.

Albánští (Albanenses), sekta manichejská asi v VIII. stol. v Albánsku, jež hlásala, že principy dobra a zla jsou věčné, co do moci sobě rovné, zavrhujíc všelikou modifikaci tohoto učení.

Albanus v. Alban.

Albany, hlavní město státu New-York ve Spoj. Státech severo-amer., a biskupství zabírající střední část téhož státu, podřízené arcib. new-yorkskému. Z 852.471 obyvatel jest 193.525 katolíků, většinou původu irského, německého a kanadsko-francouzského, ale také italové, Poláci, Slováci a Asyřané jsou četně zastoupeni. Ač není spolehlivých dat, má diecese ta jistě i mnoho Čechů, ale ježto nikde nevystupují jako celek, nýbrž po různých větších městech jsou roztroušeni, těžko podrobněji se o nich zmiňovati. Nejsilněji ze Slovanů zastoupeni jsou Poláci, kteří soustředěni jsouce v osmi osadách, ve stínu svých kostelů pěstují jazyk otců svých i národnost. Mají osady: Sv. Kazimíra v Albany, se 118 dětmi ve farní škole, farářem jest Bart. Molejkajtys; sv. Stanislava v Amsterdamu, s far. školou, řízenou osmi feliciánkami, se 434 dětmi, farář Ant. Gorski; sv. Josefa v Herkimeru, farář Stan. Linski (patří sem i více českých rodin); sv. Michala v Cohoesu s far. školou a se 73 dětmi; osada Panny Marie v Schenectady, v jejíž far. škole vyučují sestry resurrekcionistky 458 dítek, duchovní Jos. Dereszewski a Petr Novak; sv. Vojtěcha tamže, ve far. škole vyučováno svět. učitelkami 384 dítek; Nejsv. Trojice v Troy, farářem Ant. Pinciurek; Neposkvrn. Poč. P. M. ve Watervlietu, far. Bolesl. Bojanowski. Litvíni mají svůj kostel sv. Kazimira v Amsterdamu. Rusíni latin. obřadu mají kostel sv. Petra a Pavla v Cohoesu, sv. Mikuláše ve Watervlietu a v Troy. Značné množství Čechů usazeno v Schenectady, avšak jsouce bez duchovního střediska, podléhají z veliké části živlu nepřátelskému. Také Slováků jest mnoho rozptýleno po městech s velikými továrnami. Duchovních světských jest 175, františkánů 11, augustiniánů 15, redemptoristů 25, kostelů 169 (z nichž 51 filiál.). Katolíci platí pravidelné daně na veřejné školy, ale pro své dítky vydržují si celkem 47 farních škol se 17.957 dětmi, 9 sirotčinců s 1448 sirotky, na pěti vyšších učilištích katolíky vydržovaných studuje 345 mladíků a 264 dívek. Dále mají katolíci diecese *a*-ské 3 nemocnice, 2 útulky pro staré lidi a 2 pro nemluvňata, 2 polepšovny, na něž částečně stát přispívá. Jeptišek působí jednak na far. školách, jednak v různých ústavech přes 700; jsou to milosrdné sestry, feliciánky, sestry nejsv. srdce Páně, III. řádu sv. Františka, Dobrého Pastýře, sv. Josefa, dominikánky III. ř. sv. Kateřiny z Ricci. Před revolucí proti nadvládě Angličanů působili v území tomto francouzští jesuité, kteří přes četné nezdary nedali se odstrašiti od missionářské práce mezi rudochy, hlavně mezi krvežiznivými Mohawky; mučednická smrt kněze Isaka Joguese r. 1646 místo aby odstrašila, ještě více missionářů přilákala. Po revoluci připadlo území toto z jurisdikce biskupů kanadských v pravomoc biskupa baltimorského Jana Carrolla, který r. 1797, sedm let po svém nastoupení, posvětil kostel P. Marie v Albany, jenž byl tehdy jediným kostelem v celé rozloze mezi městy New-Yorkem a Detroitem. R. 1808 zřízeno nové biskupství v New-Yorku s jurisdikcí na celý stát téhož jména a r. 1847 dne 23. dubna založena konečně diecese nová se sídlem v *A.* R. 1872 utvořena z části území diecese *a*-ské diecese nová, ogdensburkská, a r. 1886 syracusská. Prvním biskupem v *A.* ustanoven světící biskup new-yorkský Jan Mc Closkey, jenž postavil novou kathedrálu Nep. Početí P. Marie r. 1852 (před prohlášením dotyčného dogmatu), a byl r. 1865 povolán na stolec arcibiskupský v N. Yorku a později stal se kardinálem. Nástupcem jeho byl ustanoven Josef Conroy, jenž resignoval r. 1877, maje nástupcem svého koadjutora Frant. Mc Neirnyho. Po smrti jeho stal se biskupem r. 1894 Tom. Burke; zemřel r. 1909. *Štjer.*

Albarracín, bisk. ve Španělsku, zříz. 1577; zrušeno 1851 a spojeno s bisk. segorbským.

Albaspina (Albaspinaeus, Aubespine) Gabriel, biskup orleanský (od 1604), muž učený, zbožný a velice dobročinný; *z.* v Grenoblu 1630; vydal velice cenné spisy z oboru dějin liturgie a patristiky: „De veteribus ecclesiae ritibus, libri II cum notis in concilium Eliberitanum et quosdam antiquos canones et aliquot Tertulliani libros" (Pař. 1623; Helmstedt 1657, 1672), „Ancienne police de l'Église sur l'administration de l'Eucharistie et sur les circonstances de la Messe" (Pař. 1629, 1655, Neapol 1770); spisy sv. Optata z Mileve s poznámkami „S. Optati Milev. opera cum observationibus et notis" (vyšlo po jeho smrti v Paříži 1631), „Responsio Albaspinaei ad epist. Nic. Rigaltii, qua nititur ostendere laicos olim eucharistiae sacrificium obtulisse" (Pař. 1630). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 807—809.

albati 1. v staré církvi katechumeni, kteří byvše na Bílou sobotu pokřtěni a v bílé roucho oděni, nosili je až do bílé neděle. — 2. sektáři (bianchi), jež kněz Albus r. 1399 z Alp do Italie přivedl.

Albelda 1. v. Gonzelez. — 2. Mojžíš ben Jakob, rabbín z Thessaloniky v XVI. stol., *sp.* „Olath thámid" (Ben. 1526, 1601), literární a mystický výklad Pentateuchu.

Alben. dioec. v. Alba.

Albendorf v. Vambeřice.

Albenga (Albingaunum, Albinga, Albinganen. dioec.), biskupství v sev. Italii při zálivu janovskem, v církv. prov. janovské, zal. v V. stol. První známý biskup jest Quintius r. 451. Statistická data: 119.280 katol., 170 far, 485 kněží světských, 86 řeholníků, 354 kostelů a kaplí.

Albenga de, Jacobus, již jako mladičký muž r. 1210 byl advokátem a vyučoval právu kanonickému na universitě v Bologni, kdež byli jeho žáky Henricus de Segusio a Petr de Sampsone. Zvolen později proboštem albigenským, stal se r. 1258 biskupem ve Favenzi, kdež *z.* 1274. Jest jedlným gloosatorem compilace páté, obsahující dekretálky Honoria III. (*Wernz*, Ius decretalium I. n. 238 a 239).

Alběnice v. Ouběnice.

Albeniz don Pedro, špan. mnich, *n.* 1755 (Biscaya), *z.* 1821 (San Sebastiano), byl kapelníkem při kostele v San Sebastiano, od 1795 v Logrono, potom zase v San Sebastiano; složil veliký počet mší, motett a j.

Alber 1. (Alberus) Erasmus, protest. theolog., *n.* kol. 1500, superintendent v Novém Braniboru (Neubrandenburg), kdež *z.* 1553. Na studiích ve Vitemberku přilnul k Lutherovi, jehož učení snažil se vášnivými spisy polemickými hájiti proti katolíkům a proti sektám protestantským. Sepsal také několik písní kostelních; proslul sbírkou bájek (1534). Velikého rozšíření došel satirický jeho spis „Der Barfüssermönche Eulenspiegel und Alkoran" (s předmluvou Lutherovou, Vitemb. 1542), čelící proti spisu „Liber conformitatum", jejž vydal minorita Alblzzi (v. t.). Srvn. *F. Schnorr* v. *Carolsfeld*, „Erasmus Alberus" 1893. — 2. Jan Nep. (Joannes Nep. ab Assumt. B. V. M.), katol. theolog, *n.* 1753 v Óváru v Uhrách, *z.* v Pešti 1830, piarista, prof.

exeg. a orient. řečí na arcib. lyceu v Kolo̊či, od 1806 na univ. v Pešti. *Sp.* „Cogitationes philosophicae de immediato corporum contactu theoriam clarissimi Josephi Rogerii Boschovicii respicientes“ (Vídeň 1783), „Institutiones historiae ecclesiasticae“ 2 sv. (Koloča 1793, Jager 1825), „Interpretatio Sacrae Scripturae per omnes V. et N. T. libros“ (16 sv., Pešť 1801—5), „Institutiones hermeneuticae Sacrae V. et N. T.“ (Sv. t., 1807—1808), „Dissertationes in selecta argumenta historiae ecclesiasticae“ (2 sv., Vídeň 1820), „Instit. linguae Hebraicae“ (1806), „Epitome hist. eccl.“ (Jager 1826). Srvn. *Horányi*, Scriptores Piarum scholarum (1808), I, 14—41. — 3. Justus, theol. prot., pastor v Gladenbachu u Marburgu; *sp.* „Merkliche Predigt des hl. Augustin an die Richter mit einer christlichen Vermahnung“ (Norimberk 1545), oplývající žalobami na současnou zkázu mravů. — 4. (Aulber) Matouš, *n.* 1495 v Reutlingách, studoval 1513—18 v Tubinkách, 1518 mag. filos., potom theol. ve Frýburku a Tubinkách, vysvěcen na kněze v Kostnici. Přilnuv k luterství, šířil je horlivě ve svém rodišti (byl zván „Lutherem Švábska“), kdež stal se predikantem; od 1547 „pastor primarius“ ve Stuttgartě, od 1570 „opat“ v Blaubeurenu, kdež *z.* 1570. — 5. Oldřich, *n.* 1794, vstoupil 1814 do benedikt. kláš. v Medlíku (Melk), 1819 vysv. na kněze, prof. na gymn. klášterním, 1822 prof. dogm. na domácím theol. učilišti, 1823 novicmistr, v letech 1846—51 v duchovní správě na farách řádových, 1862—68 převor, potom farář v Medlíku, *z.* 1871. *Sp.* „Ein Buch zur häuslichen Erbauung und Belehrung für diejenigen, welche die sonn- u. festtäglichen Evangelien lesen“ (2 sv., St. Pölten 1863—1864).

Alberdingk-Thijm 1. Josef Albert, historik lit. a uměl., *n.* 1820 v Amsterodamě, *z.* 1889 t., zprvu kupec, od 1878 prof. aesthetiky na uměl. akad. v Amsterodamě, zasloužilý o nizozemské dějiny lit. a uměl., vyd. sbírku starších nizozemských básní (1850 násl.), *sp.* „De la littérature néerlandaise“ (1854), „Portretten van Joost van der Vondel“ (1876); od 1855 vydával časopis umělecký a kulturně-hist. „Dietsche Warande“; dobyl sobě zásluh o katol. lidovou literaturu, vydávaje od 1852 „Volks-Almanak voor Nederlandscha Katholicken“; vynikl i jako básník a belletrista. — 2. (Petr) Pavel Maria, bratr před., historik, *n.* 1827 v Amsterodamě, *z.* 1904; od 1870 prof. dějin nizoz. literatury na univ. lovaňské. *Sp.* „Der hl. Willibrord, Apostel d. Niederlande“ (něm. 1863); „Karel de groote en zijne eeuw“ (1867; něm. „Karl der Grosse und seine Zeit“ 1868); „Spiegel van Nederl. Letteren“ (1877), „Philipp van Marnix“ (1882), „Geschichte der Wohtätigkeitsanstalten in Belgien von Karl d. Gr. bis zum XVI. Jahrh.“ (Freiburg 1887); 1888 převzal po svém bratru redigování časopisu „Dietsche Warande“. Srvn. *L. van Heemstede*, „Paul Alberdingk Thijm“ (Frýb. Br. 1909).

albergaria (z vlaš. albergo, přístřeší, nocleh, pohoštění), jiný název pro t. zv. procuratio canonica, dle níž biskupu na visitačních cestách má se dostati potřebného zaopatření.

Albergati 1. Fabius, laik, šlechtic bolognský, kastelán hradu v Perugii, muž vysoce vzdělaný, *z.* 1606; *sp.* „Del Cardinale“ (2 kn. Bologna 1589, 1599; v Římě 1598); „Del modo di ridurre alla pace le inimicizie private“ (Řím 1583, Borgamo 1587, Ben. 1600, 1614, 1617; Milán 1621); „Le morali“ (Bologna 1627); „Discorsi politici li.“ (Řím 1602, Ben. 1603; vyvrací theorii o státu Jana Rodina a hájí theorii Aristotelovu); sebrané tyto spisy vyšly v Římě 1664 (2 sv.). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 607. — 2. Julius, *sp.* „Quo pacto Papa se gerere debeat in totius imperii ecclesiasticis negotiis curandis“ (Frankfurt 1610). — 3. Mikuláš d'A., blahosl., *n.* 1375 v Bologni, vstoupil 1394 do řádu kartus., zvolen 1417 za biskupa v Bologni, veda dále přísný život mnišský; zreformoval klerus světský i duchovní; důchodů svých užíval ke skutkům milosrdným a na podporu věd; podporoval štědře učence (mimo jiné Aeneáše Silvia); 1426 stal se kardinálem, nejednou byl od papeže vysílán ke dvorům panovnickým; tak zvláště do Francie, aby zjednal mír s Anglií, a do Lombardska, by sprostředkoval pokoj mezi Benátkami, spojenými s Florencií a vévody milánskými; byl papežským legátem na sněmu basilejském (1434 a 1436), zahájil sněm ve Ferraře, *z.* 1443 9. kv. v Sieně, provázeje papeže Eugena IV. do Říma. Od nepamětných dob uctíván za blahoslaveného. *Sp.* „Recollecta multae lectionis“, „De inexcusabili peccatoris nequitia“, „Orationes pro pace, pro abolendo schismate“, „Sermones sacri“, „Elegiae sacrae“, „Epistolae“, „Apologia pro Eugenio IV.“ — 4. Pirro Capacelli d'A, conte, skladatel hudební, *n.* 1663 v Bologni, *z.* t. 1735, *sl.* oratoria: „Il convito die Baldassaro“ (1702), „S. Eufemia“ (1700), „S. Catarina“, „S. Eustachio“; skladby chrámové: „Messa e Salmi concertati“ (1687), „Motetti ed Antifone della B. V. a voce sola c. con stromenti“ (1691), „Cantate spirituali 1—3 v. c. strom.“ (1702), „Cantate ed oratori spirit.“ (1714), „Hinno ed Antifone della B. V. a voce sola c. strum. unisone“ (1715), „Motetti con il responsorio di S. Antonio di Padoa“ (1717), „Corona de preghi di Maria“ (1717), „Messa, Litanie de B. V. a Tantum“ (1721).

Albergoni Eleutherius, *n.* v Miláně kol. 1560, O. Min. Conv., znamenitý kazatel na sklonku XVI. a na poč. XVII. stol. (v Ben., Miláně, Pise, Florenci a Římě), byl provinciálem svého řádu a konsultorem sv. Officia, penitentiářem při kathedrále milánské, 1611 stal se biskupem v Monte-Marano v Neapolsku, kdež *z.* 1636. *Sp.* „Resolutio doctrinae scoticae“ (Padua 1593, 2. vyd. Lyon 1643), „Concordanza degli Evangeli correnti nelle cinque domeniche di Quaresima con Cantico della B. Vergire“ (Milán 1594), „Connexio Evangeliorum quadragesimalium et Psalmorum“ (Řím 1631), „Lezioni sopra il Magnificat concordanti con gli Evangeli“ (t. 1631).

Albergotti Augustino, *n.* 1755 v Arezzo, studoval v Římě, vysv. na kněze 1779, stal se kanovníkem ve Florenci a gen. vikářem; při vpádu Francouzů byl zajat, ale podařilo se mu prchnouti; 1801 stal se biskupem ve svém rodišti, působil horlivě proti pochybeným reformačním snahám soudobým (synoda pistojská), jakož i pro opravdový rozkvět církve; byl příkladem svatosti a kajícnosti. *Z.* 1825; *sp.* „Via della santità monstrata da Gesù nella divozione al suo SS. Cuore“ (Florenc 1814). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 754.

Alberi Eugenio, historik ital., *n.* 1807 v Padue, *z.* 1878 ve Vichy, publikoval důležité zprávy benátských vyslanců ze XVI. stol. („Relazioni degli ambasciatori veneti al Senato“, 15 sv. 1839—63), obstaral nové vydání spisů Galileových (16 sv., 1842—56); *sp.* „Guerre d'Italia del pr. Eugenio di Savoja“ (1840), „Vita di Caterina de Medici“ (1838); byl upřímným vlastencem i věrným synem církve; zúčastnil se hnutí čelícího ke sjednocení Italie, háje ideu spolkového státu se zachováním státu církevního („Del papato e dell' Italia“ 1847, „Del dominio temporale della Chiesa“ 1871). Posledním jeho dílem jest pozoruhodný pokus o filosofii státní a sociální na základě katolickém: „Il problema dell' umano destino“ (Ben. 1872, 3. vyd. 1879).

Alberi Francesco, ital. malíř, *n.* 1765 v Rimini, *z.* v Bolopni 1836, *ml.* oltářní obraz pro kostel P. Marie ve Forli, dále obraz „Svatá Rodina“, portrét papeže Pia VII. a j.

Alberici Jakub, augustinián, gen. prokurátor a vikář řádu, *z.* 1610, *sp.* „Catalogo breve degl' illustri e famosi Scrittori Veneziani" (Bologna 1605). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 576.

Albericus, Alberich 1. (Alberius, Albertus) **Aquensis,** snad kanovník v Cáchách (dle jiných v Aix ve Francii), *sp.* „Historia hierosolymitanae expeditionis sive de passagio Godofredi de Bullione et aliorum principum usque ad a. 2. Balduini II. (1095—1121) li. XII.", živé, na základě zpráv očitých svědků spočívající, ale nekritické vypsání I. výpravy křížové (vydal beze jména autorova Reinerus Reineccius v Helmstadtě 1854, potom se jménem autorovým v Bongarsiových „Gesta Dei per Francos" I. (Hanover 1611), *Migne* PL. CLXVI, 387 až 716. — 2. sv., opat kláštera **Citeaux,** *z.* 26. ledna 1109, převor kl. molesmenského, zal. spolu se sv. Robertem 1098 kl. v Citaux, jehož druhým opatem po sv. Robertu 1099 se stal; sestavil první předpisy o odívu, pokrmech a klášterních zvycích v řádu cisterc. Svátek 26. ledna. — 3. kněz a mosaicista v **St. Denis** ve XII. stol. Na jednom z fragmentů mosaik ze St. Denis chovaných v Musée Cluny v Paříži nalézá se označení: „hoc presbyter Albericus nobile fecit opus"; na fragmentech těch spatřuje se mimo jiné Madonna a klečící Albericus. — 4. z **Doestu** (Thosan) u Brugg, cisterc., *sp.* kol. 1272 „Chronicon terrae sanctae" (jest to vlastně překlad z franc. díla sepsaného mnichem kláštera dünského). — 5. benediktin (dle některých původem z Trevíru) v kl. **Monte Cassino,** 1057 kardinálem; *z.* 1088. R. 1079 byl povolán do Říma, by na synodě disputoval s Berengarem; průběhem téhodne napsal proti němu „De corpore Christi"; proti cís. Jindřichovi IV. ve prospěch papeže Řehoře VII. napsal „De electione pontificis romani"; z jiných spisů uvádíme: „Prologus vitae s. Scholasticae", „Homilia in natale s. Scholasticae" (*Migne*, PL. LXVI, 941—950), „Vita s. Dominici ab. Sorensis" (Boll. ASS. Januarius II, 442—446), „Flores rhetorici", „Dictaminum radii", „Breviarium de dictamine" (návod ke spisování listů; srvn. *Rockinger*, Briefsteller u. Formelbücher des XI.—XIV. Jahrh. v „Quellen u. Erörterungen zur bayer. u. deutschen Gesch." IX. (1863), 29—40, *J. B. Novák*, Středověká diktamina v souvislosti s antikou a renaissancí v Čes. Časop. hist. XV. (1909), 304—306). — 6. kardinál-biskup **ostijský,** *n.* 1080 v Beauvais, benediktin, kl. v Cluni, 1130 opat kl. ve Vézelay, 1138 učiněn kardinálem, poslán téhož roku jakožto papežský legát do Anglie, kdež svolal synodu do Londýna; pap. Eugen VII. poslal jej 1147 do okolí Toulousu, by působil proti sektě henriciánů (v. t.); úkol tento provedl spolu se sv. Bernardem, jemuž později byl nápomocen při hlásání II. výpravy křížové; *z.* 1148 ve Verdunu; *sp.* „Centuria epistolarum ad diversos". — 7. a **Porta Ravennate,** glossátor, na slovo vzatý učitel práva v Bologni (1165—94); *sp.* glossy k Digestum vetus, ke Codexu a k Novellám; mimo to Distinkce. — 8. z **Rosate, Roxate, Rosciate** (u Bergama), právník a advokát v Bergamu, 1350 diel v Avignonu u dvora papežského, *z.* 1354, *sp.* „Dictionarium juris civilis et canonici" (vyd. tiskem na sklonku XV. stol. bez m. a r., potom v Bologni 1481, Pavii 1513, Lyoně 1521, 1548, Ben. 1573, 1601); v díle tom podána jsou axiomata právní, výklad termínů a seznam pramenů. Srvn. *Schulte*, Gesch. d. Quellen und Lit. des can. Rechtes II, 245 násl., *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 661. — 9. sv., opat bened. kl. **stavelotského** (Stavelot v Belgii) ke konci VIII. stol. *Boll.* ASS, Oct. XII, 714. — 10. de **Tribus Fontibus,** cisterc. kláštera Tres Fontes (Trois-Fontaines), *sp.* „Chronicon" od počátku světa do 1241; dílo to má cenu zvláště proto, že se v něm zachovala excerpta ze spisů ztracených; mimo to cenné jsou některé údaje chronologické a genealogické (o šlechtických rodech franc. a něm.), jakož i zprávy z posledních dvaceti let. Kronika *A*-ova vyd. nejlépe v Monum. Germ. XXIII, 631—950. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 278. — 11. sv., druhý biskup **utrechtský,** benediktin, z rodu královského, synovec sv. opata Řehoře, převor kl. sv. Martina, vysvěcen na biskupa v Kolíně 780, muž velice vzdělaný, přítel Alcuinův; vyhladil zbytky pohanství ve Frissku; *z.* 21. srpna 784, svátek 14. listop.

Alberius *sp.* kol. 1230 k rozkazu neapolského biskupa Petra „Vitam s. Aspreni", otišt. v *Ughelli*, Italia sacra VI² 19—25. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906) 293.

Albero (Adalbero, Alberius), arcib. trevírský, *n.* v Montreuilu v Lotrinsku, stal se archidiakonem mohučským, 1131 arcibiskupem trevírským, zúčastnil se tažení Lotharova do Italie 1136—37; r. 1137 papežem Innocencem II. jmenován legátem německým; pečoval svědomitě o svou diecesi; přátelství jeho se sv. Norbertem a sv. Bernardem umožnilo mu provésti reformu klášterů; byl štědrým příznivcem učených mužů; *z.* 1152.

Alberoni Julius, kardinál a první ministr Filipa V. španělského. *N.* 1664 v Parmě (dle jiných ve Fiorenzuole u Piacenze) z rodu nízkého (otec jeho byl zahradníkem); oddal se stavu duchovnímu, jevil již záhy vynikající vlohy diplomatické. Vévoda z Parmy užil služeb jeho při vyjednávání s Francií; *A.* přešel pak do služeb francouzských, i zasazoval se usilovně o to, by francouzskému princi Filipovi (V.) získal trůn španělský, jakož i o sňatek jeho s princeznou Alžbětou Farnese z Parmy (1714). Požival pak jako první ministr ve Španělích velikého vlivu; podporoval se zdarem rozkvět obchodu i průmyslu a zvyšoval absolutistickou moc královskou. Král obdařil jej důstojenstvím granda, jmenoval ho biskupem malackým a vymohl pro něho na papeži důstojenství kardinálské 1717. *A.* chtěl pánu svému získati i trůn francouzský; tím však popudil císaře Karla VI., Anglii, Francii a Holandsko (quadrupel-alliance) k boji proti Španělsku, jež podlehlo, načež k naléhání vítězů *A.* byl z úřadu svého propuštěn 1719. Papež Klement XI. pohnal jej k zodpovídání, ale zemřel dříve, než rozsudek nad *A*-im byl vynesen. Za pap. Innocence XIII. byl *A.* 1723 prohlášen za nevina; stal se papežským legátem ravennským, i získal sobě o tuto provincii velikých zásluh; Benedikt XIV. jmenoval jej legátem bolognským. *A. z.* 1752.

Albers 1. Bruno, OSB. kongr. beuronské, dr. th., prof. církv. dějin, patrologie a archaeologie v Monte-Cassino, *n.* 1866 v Adenau (v pruském Porýnsku), vstoupil do řádu 1888, vysv. na kněze 1892; *sp.* Consuetudines monasticae: Vol. I. Consuetudines Farfenses (1900); Vol. II. Consuetudines Cluniacenses antiquiores et Consuetudines Sublacenses (1905); Vol. III. Antiquiora monumenta maxime consuetudines Casinenses inde ab a. 716—817 illustrantia (1907); Vol. IV. Consuetudines Fructuarienses et Casinenses sub Desidero abbate (1909); Zur Geschichte des Benediktinerordens in Polen (1894); Une nouvelle édition des Consuetudines Sublacenses (1902); Untersuchungen zu den ältesten Mönchsgewohnheiten (1905). — 2. Reinhold, farář v Hamm-Bossendorfu (diec. münsterská), *z.* 1895; *sp.* „Die christliche Krankenstube" (Steyl 1886), „Der Freund am Krankenbette" (t. 1888), „Blütenkränze auf die Festtage Gottes und der Heiligen" 3 sv. (Paderborn 1889), „Siehe, dein König kommt zu dir! Erzählungen für die Erstkommunikanten und für alle frommen Verehrer des allerheil. Altarssakramentes" (t. 1889, 2. vyd. 1896), „Veni, sancte Spiritus! Komm, hl. Geist! Belehrungen und Erzählungen über das heil. Sakrament der Firmung (t. 1890).

*

Albert (Albertus) 1. a s. Aegidio, karmelitán, rodným jménem Aegidius Leroy, *z.* 1670, *sp.* Paulus praedicans resurrectionem mortuorum (1654). — **2. Aquensis** v. Albericus 1. — **3. Argentinensis**; ve mnohých středověkých rukopisech díla „Compendium theologicae veritatis" uváděn jakožto autor jeho; jest jím však Hugo **Štrassburský, argentingensis** (v. t.). — **4. Beneventanus**, glossátor dekrétu Gratianova (sigla *Al.*), pozdější papež Řehoř VIII. (v. t.) [*Laurin*, introd. in Corp. Jur. can., 53; *Schneider*, Die Lehre von den KRquellen, 119.] — **5. Berdini (sarteanský)** bl., *n.* 1385 v Sarteanu (v Toskánsku), 1405 vstoupil do řádu františkánů konventuálů (minoritů), touže po přísnějším životě přestoupil k observantům, přidruživ se k sv. Bernardinu ze Sieny, s nímž a se sv. Janem Kapistránem a sv. Jakubem de Marchia pokládán byl za nejpřednějšího zástupce přísnějšího směru v řeholi františkánské („čtyři sloupy observance"); vynikl jako znamenitý kazatel („rex praedicatorum"). Eugen IV. vyslal několik františkánů pod vedením *A*-ovým do Orientu, by snažili se přivoditi unii s Kopty a Jakobity, což jen z části se zdařilo. R. 1442 jmenován byl od pap. Eugenia IV. gen. vikářem celého řádu konventuálů i observantů — byla to od rozštěpení první hlava řádu hlásící se k observanci — ale gen. kapitola 1443 *A*-a za generála nezvolila, ač papež si tak přál. *Z.* v Miláně 15. srp. 1450. *A.* jmín ode dávna za blahoslaveného, ač kultus jeho církvi dosud schválen nebyl. *Sp.* „De poenitentia", „De eucharistiae sacramento", „De conditione amicitiae et de malitia invidentiae"; Contra martyrum vituperatores"; „Quod nihil nocet ad virtutem humili loco nasci" a j. Srvn. *Frant. Haroldus*, B. Alberti a Sarthiano Vita et opera (Řím 1688), *Bened. Neri*, La vita e i tempi del Beato Alberto da Sarteano (Quaracchi, 1902); *Holzapfel*, Handbuch der Gesch. des Franziskanerordens (Freib. Br. 1909), 95, 118, 213, 221, 251. — **6. de Brixia**, O. P., rodným jménem Mandugasinus, horlivý stoupenec nauky sv. Tomáše, prof. Písma sv. na učilištích řádových, *z.* 1314; *sp.* „De officio sacerdotis libri 3 sive summa casuum conscientiae ex operibus doctoris angelici concinnata" (tiskem nevyd.). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906) 481. — **7. Bohemus (Behaim)**, dle některých rodem Čech, dle jiných *n.* cca 1180 na hradě Böhaiming v diec. pasovské, byl od 1210 právním zástupcem při kurii římské, od 1212 kanovníkem v Pasově (s kanovníkem *A.* z Possemünsteru není identickým, jak někteří se domnívali), později arcijáhnem v Lorchu. R. 1237 byl papežským rozhodčím mezi bavorským vévodou Ottou II. Jasným a biskupem frisinským. Když 1239 císař Jindřich II. od papeže Řehoře IX. stižen byl klatbou a za trůnu zbaven vyhlášen, byl *A. B.* jako judex delegatus hlasatelem toho nálezu v jižních Němcích. Ale biskup Rüdiger Pasovský, přívrženec Fridricha II., za to jej zbavil obročí, vyhnal jej z Pasova, a tak *A. B.* na smrt pronásledován, na různých místech v Bavořích, ano i na české straně Šumavy se skrýval. Později uchýlil se do Lyonu, kdež 1246 vysvěcen byl na kněze, načež byl jmenován děkanem kapituly pasovské, ale v Pasově teprve po 1250 mohl se usaditi; *z.* 1260. Jeho zápisky (původně dva zápisníky, jeden se ztratil, zachovaly se pouze výpisky, jež v XVI. stol. učinil historik Aventin, druhý chová se ve dvorní a státní knihovně mnichovské), které ve svých útulcích si pořizoval, obsahují několik přípisků českých. V přípiscích těch (psaných neobyčejným pravopisem) udáno hlavně, kde *A.* majetek svůj po částech si uschoval: u opata altašského peníze („habuimus aput abbatem Althanensem in deposito devadezeti grivny zelata"), u jakés jeptišky mošny s knihami, u kaplana Wigberta listy v sudě dřevěném a kožich liščí atd. Dle některých přípisky ty pocházejí od *A*-a samého, dle jiných od jeho písaře nebo sluhy. Zápisky *A*-ovy z části vydal *Konst. Höfler* 1847, české přípisky uveřejnil J. Truhlář v Č ČM. 1879. Srvn. *Schirrmacher*, Albert von Possemünster, genannt der Böhme, Archidiacon von Passau (1878), *Jos. Truhlář* v ČČM. 1879 („Albertus Bohemus a české přípisky v jeho zápisníku z XIII. stol."; *Ratzinger*, Forsch. zur bayer. Gesch. (1898): *Tadra*, Kulturní styky Čech s cizinou (1897), *Gebauer*, Histor. mluvnice (1894) I, 58, Dr. *V. Flajšhans*, Nejstarší památky jazyka i písemnictví českého (1903), 69—70. — **8. Janův z Bochně** (Albertus Johannis de Bochnia), kancléř dobříňský, farář bocheňský, v diplomatických službách polského krále Kazimíra, 1339 byl členem komise k uzavření míru s křižáky; 1350 stal se děkanem kapituly vratislavské, 1352 vyslán byl do Avignonu k papeži Klementovi VI., kdež mimo jiné překazil žádost Karla IV., aby diecese vratislavská oddělena byla od metropole hnězdenské a připojena k metropoli pražské; *z.* 1360. (Srovn. Monumenta Bohemiae Vaticana I, str. 695—696; II, str. 464.). — **9. a Bulsano** v. Knoll. — **10. Castellanus**, O. Praed., *n.* kol. 1460, vstoupil v mladistvém věku do konventu benátského, i vynikal učeností ve všech oborech, zvlaště však v historii. *Sp.* „Catalogus illustrium Ordinis virorum" (Ben. 1501), „Catalogus sanctorum a Petro de Natalibus Veneto e regione Costellana episcopo Equilino concinnatus" (t. 1501), „Chronica brevis ab initio ordinis usque ad praesens tempus de omnibus pontificibus romanis et omnibus magistris generalibus et de viris illustribus tam sanctitate quam scientia praeditis ipsius ordinis" (t. 1504); *vyd.* „Biblia latina cum pleno apparatu tersissime et nitidissime impressa" (t. 1506, 1511, 1519), „Sermones b. Zenonis veronensis; homiliae et admonitiones b. Caesarii arelatensis ep. aliique sermones" (t. 1508), „Pontificale secundum ritum Romanae Ecclesiae emendatum primum a Jacobo de Lutiis episcopo Cafacensi et Joanne Burckardo Romae 1497 editum cum multis additionibus" (t. 1520), „Constitutiones ord. Praed., una cum adjectis ad singulos textus opportune declarationibus" (t. 1507), „Liber de instructione officialium venerabilis Humberti magistri ordinis V." (t. 1507), „Regula et privilegia fratrum et sororum de poenitentia. b. Dominici" (t. 1507), „Defensorium contra impugnantes Fratres Praedicatores, quod non vivant secundum vitam apostolicam, a Jacobo de Voragine, O. P. archiepiscopo Januensi" (t. 1504). Srvn. *Quétif-Echard*, Script. Ord. Praed. II, 48—49, *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1285—1286. — **11. Cášský** v. Albericus 1. — **12.** biskup **halberstadtský**, (vlastně *A.* z Rickmersdorfu, *A.* de Riggensdorf, Ricmestorp, jinak také *A.* saský, *A.* Saxo), dle některých augustinián, dle jiných dominikán, dle jiných opět kněz světský; pocházel ze selské rodiny v Rickmersdorfu, studoval v Praze, kdež nabyl stupně magistra artium, a v Paříži, kdež povýšen na mistra theol., stal se prof. a 1353 rektorem Sorbonny, byl stoupencem nominalismu; odebral se ke dvoru papežskému, kdež jménem Rudolfa IV. vyjednával s pap. Urbanem V. o potvrzení university vídeňské, jejímž prvním rektorem se stal (1365—6); r. 1366 obdržel biskupství halberstadtské, jež spravoval dobře a přísně; byl přinucen k boji proti loupežným rytířům, 1367 přemožen a zajat; *z.* 1390. *Sp.* De proportionibus (Ben. 1477, 1494, 1496 a j.), Logica (t. 1522), Sophismata (Pař. 1489), Quaestiones in Occami logicam (1496), Commentaria in II. Aristotelis (Pař. 1516) a j. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906) 672—673. — **13. z Halberstadtu**, od 1210 scholastik v Jecha-

burgu, něm. básník; k podnětu lantkraběte durinského Hermanna zpracoval německy Ovidovy Metamorfosy (poprvé tišt. v Mohuči 1545); *z.* kol. 1251. — 14. Wojciech Jastrzębiec (Jastrzembiec), arcib. **hnězdenský**, *n.* kol. 1360, sekretář královny Jadvigy, stal se 1399 bisk. poznaňským, 1409 jmenován legátem Apoštolské stolice v Polsku a udělena mu táž pravomoc, jíž požívali kardinálové-legáti de latere; od 1412 bisk. poznaňský, od 1423 arcibisk. hnězdenský, 1433 zprostředkoval mír se řádem křižáků, konal 1425 a 1435 synody v Łęczyci; dopustil českým husitům prodlévati v Krakově; *z.* 1436. — 15. z **Hohenbergu, (de Hoemberg)**, zvaný také *A.* **štrassburským**, syn hraběte Rudolfa I. z Hohenbergu a Irmengardy Virtemberské, vychován v dómské škole v Kostnici, od 1317 kanovníkem t., později také kan. strassburským, jsa spolu v držení i jiných obročí, stud. v Paříži, kdež se stal na slovo vzatým professorem práva, třikrát (1318, 34 a 56) volen za biskupa v Kostnici, ale nedosáhl stvrzení papežského, 1338—40 byl místodržícím (landvogtem) v Elsasku, od 1340 říšským kancléřem císaře Ludvíka Bavorského, od něhož užíván k diplomatickým posláním do Anglie, Avignonu a j.; od 1345 byl bisk. vircpurským, 1346 přidal se ke straně Karla IV., stal se 1349 bisk. frisinským, načež teprve 1351 přijal vyšší svěcení a konsekraci na biskupa, 1354 přispěl vévodovi rak. Albrechtovi II. válečnou pomocí proti Švýcarům; *z.* 1359. *A*-ovi připisována byla kronika od 1273—1349, jakož i životopis strassburského biskupa Bertholda (vydal Cuspinian v Basil. 1553 a Urstisius ve Frankf. 1585); novější vydavatelé kroniky té (G. Studer 1866 a A. Huber 1868) pokládají za jejího spisovatele Matyáše z Neuenburgu, jiní připisují ji Jakubovi z Mohuče. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 699—700. — 16. benediktin kl. **Horního Altaichu**, *sp.* „Vita s. Alberti sive Adalberti“ [t. j. životopis bl. Adalberta, o němž viz heslo Adalbert 6. str. 65—66], vyd. *Pez* v Thes. anecd. I, 3, str. 535—566. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906) 597. [*P.*] — 17. **Albert bratr (Albert brat)**, recte **Chmielowski**, zakladatel nové řeholní kongregace polské; která po něm obdržela jméno **Albertinů** a **Albertinek**. *N.* 1846 v království polském, v povstání 1863 byl raněn, i musila mu býti amputována noha; potom zabýval se malířstvím projevuje v tom nemalý talent. Jat jsa milosrdenstvím k nuzným, umínil sobě přispěti jim založením kongregace k posluhování chudým a opuštěným. První ústav založil v Krakově 1888. Nyní má kongregace jím založená tyto domy: a) Lvov, Krakov, Tarnov, Přemyšl, Sokal, Stanislavov, Zakopané; b) ženské: 3 Krakov, Lvov, Jaroslav, Sokal, Přemyšl, Werhrata, Zakopané. Kongregace má celkem bratří asi 45, sester asi 60, Psaných stanov dosud nemá, rovněž tak dosud neužíváno žádných slibů řeholních. Bratří a sestry rekrutují se z terciářů a terciářek a řídí se prvotní, t. j. nejpřísnější řeholí sv. Františka respektive sv. Kláry, zmodifikovanou pokud toho vymáhá posluha chudým. Kongregace má na starosti hlavně t. zv. útulny („przytuliska“), vydržovaná nákladem okresů nebo měst. V útulnách těchto shromažďuje se, zvláště v době zimní, nejhroznější bída materiální a často i morální. Z vyžebraných bratřími peněz i jiných darův dostává se tam chudině přístřeší a stravy; mimo to bratří i sestry pečují i o náboženské poučení a mravní nápravu ubohých. Zvláštní péči věnují opuštěným dětem. Útulny své nazývá br. Albert „bezplatnými hotely pro chudé“. Přijímá se tu každý, kdo přijde; žádný se neptá, kdo jest a odkud — zapisuje se pouze jméno, jež udá. Každému volno odejíti a vrátiti se, kdy mu libo. Mimo tyto chvilkové hosty jsou tu i takoví jimž útulna stala se domovem, jsou to ti, kteří zase naučili se užitečné práci a přivykli pořádku. Blahodárný vliv útulen těch jeví se ve městech zvláště úbytkem žebroty a zločinnosti. Život bratří a sester jest neustálé heroické sebezapírání. Oděvem jejich jest hrubá kutna, příbytkem nejchudší místnosti, stravou pokrmy nejprostší; po celý den zaměstnávají se těžkou prací a meškají neustále mezi nejbídnější chudinou. Kongregace nalézá se dosud ve stadiu formace a konsolidace; lze doufati, že vejde co nejdříve ve fási pevného rozvoje, v němž zajisté vydá bohaté ovoce. [*Rostw.*] — 18. **de Janua** O. Praed., *z.* 1300, *sp.* „Commentaria in 4 ll. sententiarum. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 413. — 19. de Castro, Avogrado, blahosl., patriarcha jerusalemský, *n.* 1149 v Gualtieri (diec. parmská), byl nejprve řeholním kanovníkem při kostele v Mortaře, stal se 1184 biskupem v Bobbiu, 1185 biskupem vercellským. Po smrti latinského patriarchy jerusalemského Monaka byl pro svou svatost a slavné jméno za jeho nástupce zvolen (1205). Na vyzvání papeže Innocence III. přijal volbu, odplul z Janova do Palestiny a sídlil ve městě Akko, neboť Jerusalem byl v rukou Saracénů. Působiv blahodárně byl v Akko o slavnosti Povýšení sv. kříže 14. září 1213 (dle *Potthasta;* dle *Gamsa* 8. dub. 1214) konaje slavné procesí v kostele od jakéhosi Vlacha zákeřnicky zabit. Dal řádu karmelitánskému 1209 krátkou řeholi, kterou papežové potvrdili a později rozmnožili a zmírnili. Karmelité začali světiti v XVI. století jeho památku, kterážto pocta byla při revisi jejich breviře 1682 potvrzena. Slaví se 8. dubna. Srvn. *Boll.* ASS. April. I, 769—802. — 20. **Joannis de Harlem**, karmelitán hollandský z Harlemu, promov. na doktora theol. v Lovani kol. 1471, *z.* v Mechelenu (Malines) 1496; zanechal v rkps. mimo jiná díla theol. a homiletická spisy: „Lectura in Ecclesiasticum“, „Lectura in Canonicam Joannis primam.“ — 21. **kastilský** v. *A.* Castellanus, výše sub 10. — 22. (Wienava), biskup **kujavský**, zprvu kanovník kujavský, od 1276 biskup, vynikal neúhonností a velikými ctnostmi pastýřskými. Přízní knížete pomořanského Mestvina, jenž na jeho přímluvu značně rozmnožil dotaci biskupství kujavského (mimo jiné daroval Mosty, přístav baltický), mohl *A.* plnit štědřeji skutky milosrdenství; *z.* 1283. — 23. **Albertus Laurentius**, dříve predikant luter., 1566 konvertoval, vyd. 1570 spisek, v němž uvádí důvody svého obrácení. Srvn. *Raess*, Die Convertiten I, 584—604; *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 25. — 24. **leodiensis** v. lutišský. — 25. apoštol **livonský**, zvaný také *A.* z **Rigy**, třetí biskup livonský, brémský kanovník Albert z Appeldernu (1198—1229), muž nábožný, který 1200 v čele nové křižácké výpravy do Livonska připlul, na ústí Dviny město Rigu založil, německými osadníky a mnichy zalidnil a sem biskupské sídlo přeložil. K ochraně missie založil rytířský řád mečových bratří (1202), kterýž papež Innocenc III. potvrdil. Pomocí mečových bratří a křižáků z Němec udržel se *A.* v Livonsku a dosáhl, že Riga byla 1213 z metropolitní pravomoci brémské vyňata a za samostatné n. exemptní biskupství prohlášena; papež Honorius III. udělil mu 1217 moc zřizovati další biskupství. *A.* pokročil k výbojům do Semigallie a Estonska a ustanovil v Semigallii v Seloně (1217) a v Estonsku v Derptě (Dorpat 1224) biskupy. Avšak Rusové pokládali se za pány Livonska; *A.* nepopíral jejich práv tvrdě, že chce pouze pohany obrátiti. Brzo vypukla válka mezi mečovými bratry a polockým knížetem Vladimírem, ve které mečoví bratří s pomocí dánského krále Valdemara II. zvítězili a potom Rusy z Livonie vypuzovali. Statný

a činný biskup *A.* založil ještě biskupství ve Wirlandě a Revelu (Reval); *z.* 1229. V Livonsku ctěn jako světec. (Srvn. „Die Landesapostel Livlands in der kirchl. Verehrung" St. a. Maria Laach LXVIII [1905] 353—60.) — 26. biskup **lubecký** (Lübeck), z holštýnského rodu z Krummendycků, *n.* v Holštýnsku na poč. XV. stol., odebral se do Říma, kdež byl delší čas apoštolským notářem při Rotě; 1466 zvolen za biskupa v Lubeku. Miloval lesk a nádheru a podporoval s přílišnou štědrostí umění a vědy, až upadl do dluhů. Dal sepsati „Chronicon episcoporum Lubecensium" (sáhající do 1465), otišt. v Script. rer. Germ. II, 393. *Z.* 1489. — 27. sv., bisk. **lutišský** (1191—92), nástupce Radulfa z Zähringenu, bratr vévody Jindř. Lothrinského. Císař nechtěl uznati jeho zvolení a jmenoval biskupem bonnského probošta Lothara. *A.* appelloval do Říma, kdež volba jeho byla potvrzena a *A.* na kard. povýšen. Při návratu byly mu činěny všelické úklady. V Remeši dal se vysvětiti na kněze a biskupa; brzo potom byl od protivníků zavražděn 1192; Mart. Rom. 21. listop.: „Rhemis sancti Alberti episcopi leodiensis et martyris, qui pro tuenda ecclesiastica libertate necatus est." — 28. arcib. **magdeburský** 1206—32, syn hraběte Günthera III. z Käfernburgu (v Durynsku, odtud zván „de Kevernburg"), od pap. Innocence III. jmenován 1200 proboštem v Magdeburku, po smrti arcib. Ludolfa 1205 zvolen za jeho nástupce. Filip Švábský, jehož byl přívržencem, udělil mu neprodleně investituru a regalie, papež teprve po některém váhání udělil mu provisi, načež *A.* v Římě 1206 přijal svěcení. Po zavraždění Filipa přidržoval se nejdříve císaře Otty, potom však odstoupil k Fridrichovi, jenž užival ho k důležitým poselstvím ve věcech říšských; v konfliktech vzniklých mezi papežem a císařem, jakož i mezi císařem a synem jeho Jindřichem snažil se přivoditi smír. V Magdeburku jal se 1207 stavěti nový nádherný dóm na místě starého požárem zničeného. — 29. *A.* (**Albrecht**) **z Kaměnka** Mikuláš, rodem ze Slezska, stud. v Německu, 1571 ve Vittemberce povýšen na mistra svob. umění, od 1575 učitel hebrejštiny ve škole v Ivančicích, zúčastnil se od 1577 překladu knih Mojžíšových pro bibli královickou; 1588 stal se ředitelem školy ivančické, 1594 spolu s br. Sušickým a A. Felinem z nařízení starších přehlédl text i konkordanci k novému vydání; 1598 dán byl na školu ve Fulneku; 1609 pobyl nějaký čas ve Vittemberku, načež odebral se do Prahy, kdež domohl se místa professorského na universitě; *z.* 1617. Srvn. *Jireček*, Rukověť I, 7—8, ČČM 1896, 126—128. — 30. sv., biskup v **Monte Corvino**, *z.* 5. dubna 1037. Srvn. *Boll.*, A. Ss. Aprilis I, 434. — 31. sv. z **Ogna**, rolník v Ogně u Bergamu v sev. Italii, *z.* 7. kv. 1190. Srvn. *Boll.* A. Ss. Maius II, 281, *Kulda*, Církev. rok. III, 280—281, *Detzel*, Ikonogr. II, 49. — 32. z **Paduy**, augustinián, vstoupil do řádu 1293, byl professorem v Paříži a Padue, *z.* 1328; *sp.* Commentarii in Pentateuchum, in quatuor evangelia, in epistolas a j. (v rkp.). — 33. sv. **poustevník**, rod. z Besozza v Milánsku (odtud Besutius zvaný), žil u Lago Maggiore, *z.* 3. září 359. Srvn. *Boll.* A. Ss. September I, 787—788; *Kulda*, Cirk. rok V, 304—305. — 34. (Albrecht) arcikníže **rakouský**, šestý syn Maximiliana II., *n.* ve Vídni Novém Městě 1559, od 1570 vychováván při dvoře Filipa II. špan., 1577 kardinál, 1583—95 místodržící v Portugalsku, 1595 arcib. toledský, 1596 místodržící v Nizozemí, 1598 s papežskou dispensí, vzdav se duchovních důstojenství, saekularisován, pojal 1599 za manželku Isabellu, dceru Filipa II., s níž vládl nad již. Nizozemskem; ač byl velice mírumilovný, nucen byl 1600—1609 válčiti se státy severními; po válce snažil se s chotí svou napraviti škody, jež země dlouhou válkou utrpěla; byl to muž upřímně zbožný, panovník pečlivý a laskavý, starající se o hmotné i duševní blaho národa; zvláštní péči věnoval povznesení života církevního (zavedl nové řehole a usiloval o reformu řeholí starších, dal nově zbudovati zpustošené kostely a vystavěl několik nových); za jeho vlády vzkvétaly utěšeně vědy a umění výtvarné (Rubens, van Dyck); *z.* 1621. — 35. z **Rigy** v. *A.* livonský sub 25. — 36. **sarteanský** v. *A.* Berdini sub 5. — 37. **sicilský**, sv., karmelitán, *n.* 1212 v Montetrepanu (Trapani); žil v Messině, kdež za obléhání 1301 vynikl velikou dobročinností; *z.* 1307, kanonis. 1476; M. R. 7. srpna: „Messanae in Sicilia sancti Alberti Confessoris, Ordinis Carmelitarum, miraculis clari." Srvn. *Detzel*, Ikonogr. II, 49—50. — 38. ze **Siegburgu**, OSB., *sp.* „Chronica pontificum et imperatorum Romanorum", sáhající od Rehoře IX. do Mikuláše V. (1227 až 1455), „Glossarium in N. et V. Testamentum." Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[3] (1906), 939. — 39. **sienský (senensis)**, sv., *n.* v Montealceto u Sienny, poustevník ze řádu kamalduenského kol. 1181. Srvn. *Boll.* A. Ss. Januarius I, 402—404. — 40. ze **Stade** (diecese brémská), OSB., kronikář ve XIII. stol., převor, od 1232 opat kl. P. Marie ve Stade, snažil se zavésti přísnou řeholi cisterciáckou, ale bez úspěchu, pročež 1240 vstoupil do kl. františk. t., *z.* asi v 60tých letech XIII. stol., *sp.* kroniku („Annales") od stvoření světa do 1256, kteráž jest sice kompilací z jiných kronikářů, ale pro nedostatek jiných pramenů má dosti značnou cenu; kroniku tu buď *A.* sám neb kdosi jiný prodloužil do 1265 a jiný pokračovatel do 1324; vyd. ji Reineccius v Helmstadtě 1587, potom vyšla ve Vittemberce 1608; část od 1165 otišt. v Monumenta Germ. Script. XVI. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[3] (1906). 343. — 41. (Adalbert), 3. opat **strahovský**, z kláštera steinfeldského, stal se proboštem panenského kláštera v Doksanech, 1175 opatem kl. strahovského. Jarloch praví o něm, že byl „vir valde probus et idoneus" (Pram. děj. čes. II, 470). R. 1180 kněžna Alžběta, chtíc, by dvorní její kaplan Valentin stal se biskupem pražským, přinutila *A.*-a a kanovníky pražské, by s ním odebrali se do Němec, aby tam byl vysvěcen (Pram. děj. čes. II, 476). V listinách vyskytá se jméno *A.*-ovo naposledy r. 1201. Srvn. *Čermák*, Praem. v Čechách 15—19 a 133. — 42. profess. kl. **strahovského**, opsal 1373 pro klášter doksanský k rozkazu Hedvigy, kustodky kl. doksanského, „Regula s. Augustini", kteryžto rkps. nyní jest v univ. knihovně pražské (*Truhlář*, Catal. cod. lat. č. 2317; srvn. *Tadra*, Kanceláře a písaři v zemích českých za králů z rodu lucemb. str. 205). — 43. ze **Strassburgu** v. *A.* z Hohenbergu sub. 15. — 44. ze **Šternberka**, biskup litomyšlský, syn Štěpána ze Šternberka, pána českého a moravského („baronis regni Bohemiae et Moraviae"); byl kanovníkem olom., 1352 obdržel papežskou provisi na děkanát kapituly olomoucké; téhož roku stal se rovněž papežskou provisí metrop. kanovníkem pražským. Karel IV., povolav jej ke svému dvoru, učinil jej svým rádcem. R. 1356 stal se *A.*, vzdav se prebend svých dřívějších, biskupem zvěřinským v Meklenbursku, k žádosti však Karla IV., jenž jeho služeb potřeboval a vzhledem k tomu, že protivníci *A.*-ovi statky biskupské si osobovali, obdržel *A.* 1360 papežské dovolení, by nebyl povinen residovati ve své diecesi. R. 1364 transferován byl na uprázdněný biskupský stolec litomyšlský. R. 1368 provázel Karla IV. na cestě do Říma. Tu setrval až do 1369, kdy po smrti Dětřicha z Kugelweitu jmenován byl arcibiskupem v Magdeburgu, hodnost tuto však zaměnil brzy opět s nástupcem svým na stolci litomyšlském Petrem Jelitem, tak že se 1371 biskupství litomyšlského ujal; založil 1378 v Tržku klášter kartusi-

anský; *z.* 1380, pochován v augustinianském klášteře v morav. Šternberku. (Srvn. *Frind*, Kirchengesch. B. II, 114—117. *Monumenta Bohemiae Vaticana* I., II, V 1., *Tadra*, Kulturní styky Čech s cizinou 100, 156, 158.), Dr. *Zdeněk Nejedlý*, Dějiny města Litomyšle I, 148—152, 156—171. Dvě vynikající památky výtvarného umění církevního svědčí o uměnímilovnosti *A*-ově: 1. přenosná oltářní deska (altare portatile), chovaná nyní v klášteře admontském, 42 *cm* dl., 25 *cm* šir., 2 *cm* silná, střed jest ametystový křemenec, rámec dřevěný, jehož přední strana pokryta jest tenkými, pozlacenými destičkami stříbrnými, na nichž spatřují se krásné niellové obrázky: Kristus P. s knihou v ruce na stolci sedící, po stranách sv. Petr a Pavel; na straně dolejší: Panna Maria s Ježíškem a sv. Tři králové, na stranách bočních symboly čtyř sv. evangelistův a dva světci (viz obr. 63). Zadní strana pokryta jest stříbrnými zlacenými plíšky, na nichž jest vkusná ornamentika a střídající se dva znakové štítky: v jednom jest osmipaprsková hvězda, (znak šternberský) ve druhém kříž (znak biskupství litomyšlského; viz obr. 64). Na kolmém okraji rámce jest tepaný, ciselovaný nápis: „Anno domini MCCCLXXV reverendus pater dominus Albertus de Sternberg episcopus Luthomislensis consecravit hoc altare in honorem beate Marie virginis gloriose amen". (Srv. Dr. *Kar. Lind*, v Mitteilungen der k. k. Zentral-Kommission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale, XVIII, 1873, 163.) 2. pontifikál v knih. strahovské, pergamenový kodex foliový (41·5 *cm* vys., 30·5 *cm* šir.), úhledně psaný (viz obr. 6. na str. 8.) a hojnými krásnými iniciálami ozdobený; v iniciálách jsou miniatury znázorňující jednotlivé liturgické úkony. Na prvém listě (viz obr. 65) čte se: „Anno domini millesimo trecentesimo septuagesimo sexto reverendus in Christo pater dominus Albertus de Sternberg, quintus episcopus luthomuslen., olim. XXX. archiepiscopus Magdeburgensis, pontificatus sui anno XX. ad honorem dei omnipotentis et intemerate matris eius virginis Marie hunc librum pontificalem per me Hodiconem conscribi mandavit". (Srvn. *Podlaha-Zahradník* „Pontifikál Alberta ze Šternberka" v „Památky archaeol. a místop." XIX (1900), 441—458.) — 45. **Trapani**, sv. v. *A.* sicilský sub 37. — 46. *A.* **Veliký (Albertus Magnus)**, blahosl., ze šlechtického rodu Bollstädtů, *n.* 1193 (dle jiných 1206) v Lauingách ve Švábsku, zván také *A.* Lauingensis (de Lauingen), *A.* Theutonicus, *A.* de Colonia; vzdělal se hlavně v Padově, 1223 vstoupil do řehole sv. Dominika a učil filosofii a theologii v Hildesheimu, Frýburku, Řezně, Štrassburku, Kolíně n. R. a Paříži; 1255 n. 1256 povolán do Říma, aby hájil dominikány proti Vilémovi de Sancto Amore a některým prof. pařížským, kteří je chtěli z university pařížské vytlačiti; v Římě k žádosti papežově ve shromáždění kardinálů vykládal jakožto „magister sacri palatii" evang. sv. Jana a potíral pantheistické nauky Averroovy. V letech 1254 až 1259 byl řeholním provinciálem v Německu. R. 1260 jmenován biskupem v Řezně, ale již 1262 resignoval. Urban IV. jmenoval jej legátem, svěřiv mu hlásání kříže v Německu, Čechách a zemích sousedních; tehdáž *A.*, plně úkol tento, procestoval krajiny ty až k hranicím polským. Potom oddal se *A.* opětně úřadu učitelskému a usilovné práci vědecké; *z.* 1280 15. listop. v Kolíně; 1622 od Řehoře XV. prohlášen blahoslaveným; zván „Doctor universalis". Jeho spisovatelská činnost byla obrovská a týká se téměř všech oborů tehdejších věd theologických i profanních. *A.* napsal výklady ke spisům Aristotelovým, ke knihám S. a N. Z., ke spisům Dionysa Areopagity a k sentencím Petra Lombarda; hlavní díla jeho soustavná jsou: Summa theologiae, Summa de creaturis. *A.* jest důležitým ve filosofii, neboť snažil se, aby Aristotela učinil

Obr. 63. Alberta ze Šternberka přenosná oltářní deska (přední strana).

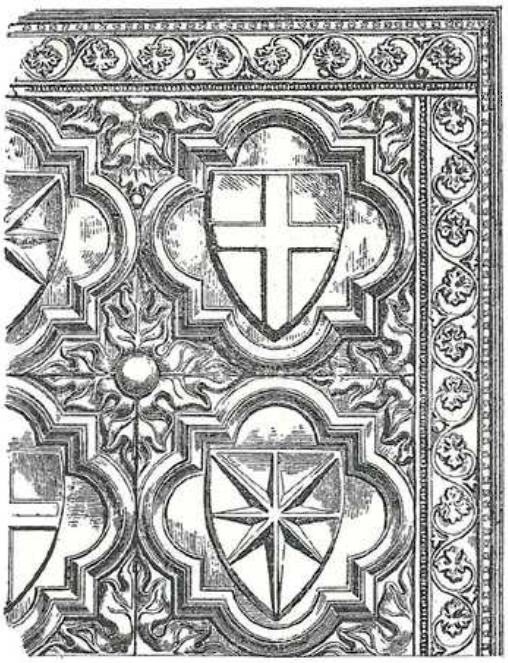

Obr. 64. Alberta ze Šternberka přenosná deska oltářní (část zadní strany).

západní Evropě známým, nejsa pouhým tlumočníkem jeho, ale bystrým posuzovatelem. Rovněž tak nemalých zásluh sobě dobyl v oboru přírodních věd; byl na svou dobu bystrým pozorovatelem zjevů přírodních (vykládal na př. různost tepla v různých pásmech země úhlem dopadu slunečních paprsků; výzkumy dřívější doplňoval z vlastního bádání o přírodě živé i neživé, dovedl výborně rostliny i zvířata pozorovati a líčiti; prováděl i anatomii hmyzu a rostlin (srvn. *F. X. Pfeifer*, Harmonische Beziehungen zwischen Scholastik und moderner Naturwissenschaft mit spezieller Rücksicht auf Albertus Magnus u. Thomas Aquino", Augšp. 1881; *S. Fellner*, Albertus M. als Botaniker, Vídeň 1881; *Buhle*, De fontibus, unde Albertus M. libris XXVI animalium materiam hauserit v „Commentationes Societatis regiae scientiarum Gottingensis" t. XII., *H. Stadler*, A. Magnus als selbständiger Naturforscher ve „Forschungen zur Gesch. Bayerns 1906). Jeho vědomosti přírodní přivábily k němu četné posluchače a způsobily, že byl za kouzelníka pokládán, ač nikterak nemůže býti viněn z nějaké pověry. Některé spisy pověrečné, ano i obscoenní byly zvláště ve stol. XVI. a XVII. neprávem pod jeho jménem šířeny. V theologii *A.* vynikl jako systematik; byl bedliv spekulace užívaje filosofie Aristotelovy opatrně, aby neporušil víry; také výkladem Písma sv. proslul. Neméně důležitým jest i v mystice. *A.* velikou měrou přispěl k dalšímu rozvoji scholastické theologie a filosofie. Mezi četnými jeho žáky nejznamenitějším jest sv. Tomáš Akv. Vliv *A*-ův na intellektuální vývoj středověku byl obrovský; převyšuje vliv všech duševních velikánů oné doby, nevyjímaje ani sv. Tomáše Akv. Působení Tomášovo obmezovalo se na obor menší, za to však bylo hlubší a trvalejší. Sv. Tomáše přirovnati možno k řece, *A*-a k bystřině. — Přehled důležitějších spisů *A*-ových: 1. theologické: Commentarii in Dionysium Areopagitam (De coelesti hierarchia. De ecclesiastica hierarchia, De mystica theologia. In undecim epistolas Dionysii), Commentarium in quatuor libros Sententiarum (vyd. v Basileji 1506); Summa theologiae (vyd. t. 1507), Summa de creaturis (Ben. 1498, 1519.), De sacrificio missae, Summa de sacramento eucharistiae (vyd. v Mohuči 1477), Mariale sive super evangelium ‚Missus est' quaestiones (v Miláně 1489, v Kolíně 1507). — 2. exegetické: Commentarii in Psalmos, In Threnos Jeremiae, In librum Baruch, In librum Danielis, In duodecim Prophetas minores (vyd. v Kolíně 1536), In Matthaeum, In Marcum, In Lucam, In Joannem (vyd. v Hagenavě 1504), In Apocalypsim (vyd. v Basileji 1506), Commentarii in Job (vyd. Melch. Weiss, Freib., Herder 1904). — 3. filosofické: De praedicabilibus, De praedicamentis, De sex principiis Gilberti Porretani, Super duos libros Aristotelis Perihermenias, Super librum priorum Analyticorum primum, Super secundum, Super libros octo Topicorum, Super duos Elenchorum, Metaphysicorum. — 4. mravovědné: Ethicorum libri X, Politicorum libri VIII. — 5. homiletické: Sermones de tempore, Sermones de sanctis, Sermones XXXII de sacramento Eucharistiae, (často vyd., posledně v Rezně 1893 „accurate recogniti per G. Jacob"), De muliere forti, Orationes super evangelia dominicalia totius anni. — 6. přírodovědecké: De physico auditu, De coelo et mundo, De natura locorum, De proprietatibus elementorum, De generatione et corruptione, Meteorum libri IV, De passionibus aeris, De mineralibus, De anima, De natura et origine animae, De nutrimento, De sensu et sensato, De memoria et reminiscentia, De intellectu et intellegibili, De somno et vigilia, De spiritu et respiratione, De motibus animalium, De motibus progressivis animalium, De aetate, de juventute et senectute, De morte et vita, De vegetabilibus, De animalibus. — Oblíbené spisy vzdělavatelné, *A*-ovi připisované „Paradisus animae sive de virtutibus libellus" (vyd. v Antverp. 1489, 1602, v Kolíně 1498) a „De adhaerendo Deo libellus aureus" (v Antverp. 1581, 1621, v Rezně 1880) od něho snad nepocházejí; velice oblíbená theologická příručka „Compendium theologicae veritatis" jemu a mnohým jiným připisovaná, není práce jeho, nýbrž Hugona ze Strassburku (v. t.); dále i mariánské spisy „De laudibus B. Virginis libri XII seu Mariale" (tiskem vyd. 1493, v Kolíně 1509; ve Strassburku pod jménem Richarda a s. Laurentio, jenž nepochybně jest autorem) a „Biblia Mariana" (v Kolíně 1625) neprávem se mu připisují. Rovněž tak spisy: Speculum astronomicum, Libellus de alchimia, Scriptum super arborem Aristotelis. — Sebrané spisy *A*-ovy vyd. dominikán Petr *Jammy*, (Lyon 1651, 21 svaz. ve fol. antikv. cena 1000 mk.) a nyní je vydává abbé *Aug. Borgnet* („Alberti Magni Opera omnia ex editione Lugdunensi excusa, religiose castigata et pro auctoritatibus ad fidem vulgatae versionis accuratiorumque patrologiae textuum revocata, notis illustrata, auctaque vita et bibliographia operum a PP. Quétif et Echard exaratis, etiam revisa et locupletata", Paříž, Vivès 1890 násl., 38 sv. v 4⁰ cena 1000 fr.), obě vydání neúplná a podvrženými spisy promísená. Kritického vydání není, mnoho důležitých spisů *A*-ových dosud netištěno. O bibliografii spisů *A*-ových pokusil se Melchior Weiss „Primordia novae bibliographiae b. Alberti M." (Pař. 1898); uvádí bez kritického rozlišení na 400 děl *A*-ovi připisovaných. Srvn. *J. Sighart*, Albertus Magnus. Sein Leben u. seine Wissenschaft (Rezno 1857), *F. Ehrle*, Der selige Albert der Grosse ve „Stimmen aus Maria-Lach" XIX, 1880, *G. von Hertling*, Albertus Magnus. Beiträge zu seiner Würdigung (Kolín 1880), *A. van Weddingen*, Albert le Grand, le maitre de saint Thomas d'Aquin d'après les plus récents travaux critiques (Pař.-Brussel 1881), *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 377—385; *Loë*, O. Praed., De vita et scrip-

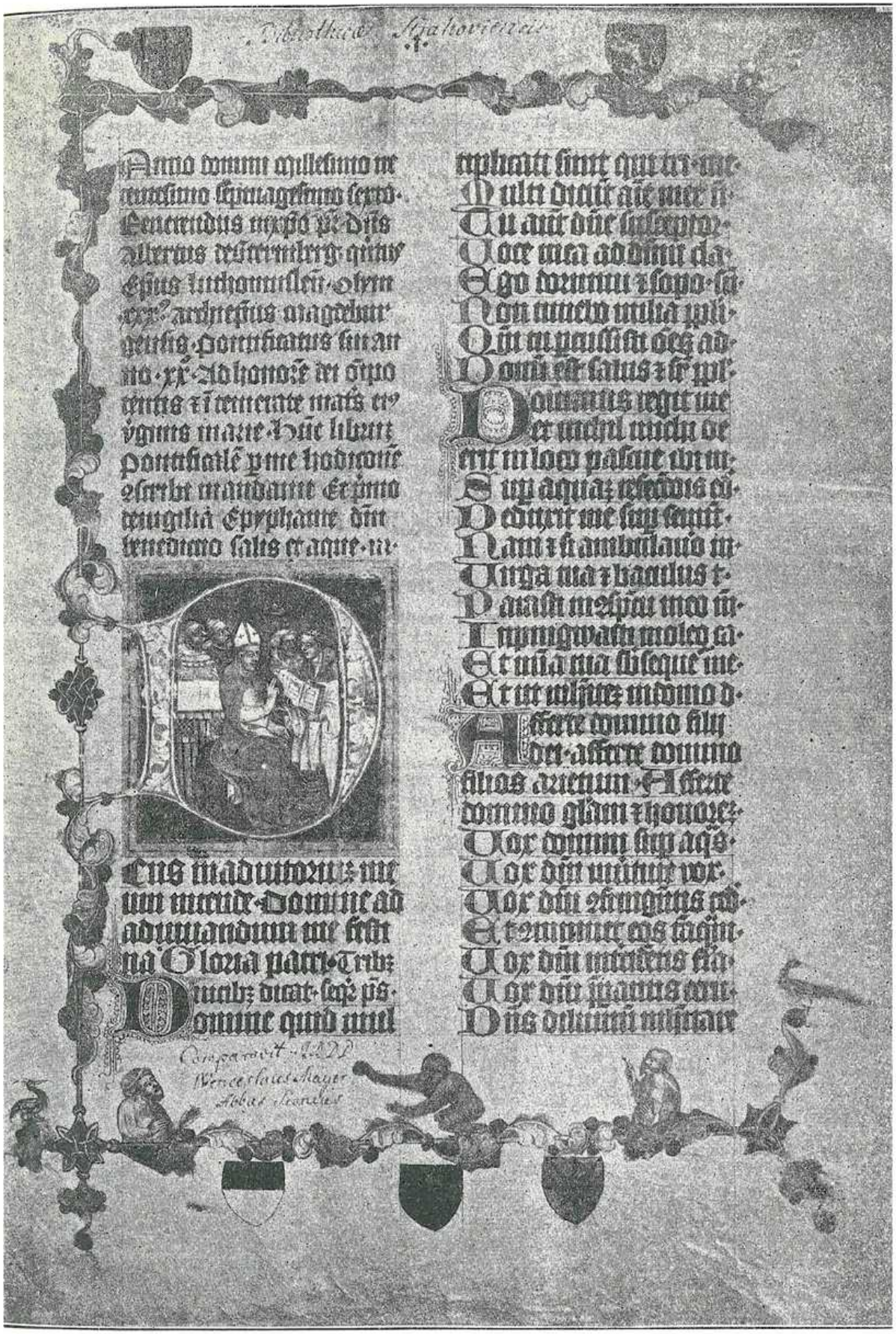

Obr. 65. Alberta ze Šternberka pontifikál (první strana).

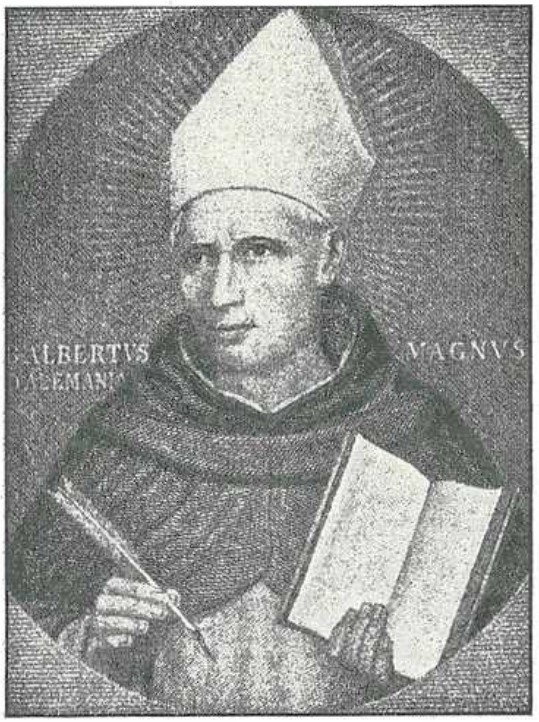

Obr. 66. Albert Veliký. (Fresko Frà Angelica da Fiesole v kapitolní síni kláštera San Marco ve Floronci.)

tis beati Alberti Magni v Anal. Boll XIX (1900) a XX (1901), *týž*, Der. sel. Albertus Magnus, Kritische Streifzüge auf dem Gebiete der Albertus-Magnus-Forschung (1902), *F. Michael*, Albert der Grosse v „Zeitschrift f. kathol. Theologie" XXV, 1901; *Arth. Schneider*, Die Psychologie Alberts des Gr. (Münster, Aschendorf, 2 sv. 1903 a 1906); Dr. *Jos. Kachník*, Dějiny filosofie 133—136; Dr. *Jos. Al. Opletal*, Albert Veliký („Meditace" I 1908—9, 423—432. — *A.* zobrazuje se v rouše mnicha dominikánského, s biskupskou mitrou na hlavě, s knihou a pérem v ruce; tak zobrazil jej fra Angelico da Fiesole (viz obr. 66.). — Do češtiny přel. či spíše zpracován byl výše zmíněný, *A*-ovi připisovaný spisek „Paradisus animae"; práce ta vznikla v době starší (asi na poč. druhé pol. XIV. stol.) a zachovala se v několika přepisech: tři (z r. 1383 z konce XIV. a z pol. XV. stol.) jsou v univ. kn. praž., dva (z konce XIV. stol. a z první pol. XV. stol.) v knih. musea král. čes., a jeden z XV. stol. v dvorské knihovně mnichovské (srvn. *Jos. Truhlář*, „Staročeský sborník traktátů mravouč. a mystických předštitenský" v ČČM. LVIII, 1884; *téhož* Katalog čes. rukopisů c. k. veřejné a univ. knih. pražské č. 19, 162 a 240); výňatek [úvod a kap. XXIV.] ve „Výboru z lit. čes." I, 1845, 341—352); nový překlad spisku toho pořídil a tiskem vydal Adam z Vinoře 1589. — 47. z **Vercell** v. *A.* Jerusalemský sub 19. — 48. **Yorkský** v. Ethelbert. *P.*

Albert 1. František, divisní farář 2. divise gardové v Berlíně, *n.* 1876 v Štrassburku; *sp.* Missionsgrüsse von der Goldküste (1898), Gott allein die Ehre! Gedanken und Eindrücke vom Metzer Euchar. Kongress (1907). — 2. Kalixtus, františkán, v Mettách, *n.* 1836 v Lellingách, vyd. v letech 1899—1903 „Petite Correspondance pour les Tertiaires". — 3. Petr Pavel, prof., dr. fil., archivář města Frýburku v Bád., *n.* 1862 v Steinbachu, vyd. „Freiburger Münsterblätter". *sp.* „Matthias Döring, ein deutscher Minorit des XV. Jahrh. (1889, 2. vyd. 1892).

St. Albert (s. Alberti dioec.), biskupství v jihozápadní Kanadě v církv. provincii S. Boniface, zříz. 1871; stat. data: 52.000 katol., 19 kn. svět., 71 kn. řeholních, 5 kongr. muž., 10 kongr. žen., 45 far, 85 kostelů a kaplí, 7 dobroč. úst.

Alberta Velikého spolek, „Albertus-Magnus-Verein", zal. 1898 v Trevíru k podporování nadaných hodných něm. katolíků bezúročnými půjčkami k dokončení akademických studií (vyjímajíc theology). Spolek tento jest organisován ve všech pruských diecesích vyjma Hnězdno-Poznaň. Každá diecese pečuje především o svoje studující, ale odvádí část příjmů (15%) centrále, kteráž jimi podporuje studující z diaspory (z nordských missií, z delegatury berlínské, Saska a Durynska) R. 1907 měl spolek k disposici 107.000 mk. (z toho 85.000 členských příspěvků); poskytl 532 studujícím (většinou filologům) podpory ve výši 76.000 mk. Celkem v době 10 let svého trvání dal spolek podpor v obnosu 425.063 mk.; vlivu těchto podpor lze přičítati, že procento katol. studujících od r. 1900 vzrostlo o 3%.

Albertanus (*A.* de Albertanis, Albertano di Brescia, *A.* Brixiensis), *n.* v Brescii 1201, právník, byl podestou v Gavardě, ve vzbouření měst lombardských od cís. Fridricha II. 1240 zajat a uvězněn; ve vězení sestavil z výroků Písma sv. a spisovatelů církevních i profanních několik spisků mravoučných: „De amore dei et proximi et aliarum rerum", „Doctrina dicendi et tacendi" (n. „Instructio de loquendo et tacendo"), „De consolatione et consilio", „De forma vitae honestae". O oblibě těchto spisků u nás svědčí hojně přepisů lat. originálů, jakož i překlady české, zachovavší se v několika přepisech; na př. v rkp. univ. pražské z konce XV. stol. („O milování Boha a bližního, o milování tělesných věcí, o milování netělesných věcí", „O mluvení a mlčení", „O správě života"); v rkp. téže knih. z r. 1475 pod souhrnným názvem „Albertana Knihy čtvery o rozličných ctnostech" („Naučení při mluvení a mlčení", „O utěšení a radě", „O milování Boha a bližního a tělesných věcí", „O milování netělesných věcí"); z tohoto rkpsu stať „O přátelství" otištěna ve „Výboru z lit. české" II (1868), 889—896; dále ve 2 jiných rukopisech téže knihovny, a v bibl. musea král. čes. z r. 1462 a jiný bez r. z 2. pol. XV. stol. „Knížky o řádném mluvení a mlčení mistra Albertanda" jest jeden z nejstarších tisků českých; vytištěn 1502 b. m., nepochybně v Plzni (jest to malá knížečka o 16 listech form. 14·5 × 10 cm; exemplář v bibl. musea král. česk. sign. 25 E 23). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 304, *Hanka*, „České prvotisky" č. 19 (v ČČM. XXVI, 1852, str. 120 až 121), *Jireček*, Rukověť I, 8; *Jos. Truhlář*, Katalog čes. rukopisů c. k. veřejné a univ. knihovny pražské č. 145, 187, 190 a 243.

Albertario David, vynikající katol. žurnalista italský, *n.* 1846 ve Filigheře (u Pavie), 1869 vysv. na kněze v Miláně, vstoupil do redakce listu „L'Osservatore Cattolico", v němž vynikl hlavně jako obratný polemik, háje autoritu papežskou (jeho heslem bylo „Coi Papa e per il Papa") i biskupskou, zvl. proti hnutí, jež v kleru vzbudil Carlo Passaglia (v. t.); vytrpěl mnohá protivenství; po bouřích milánských 1898 odsouzen voj. soudem k tříletému žaláři; *z.* 1902.

Alberteschi Sal., vyd. dissertaci „De potestate cardinalium mortuo vel impedito papa" (v Římě 1520). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906) 1178.

Alberti 1. **Alberto**, ital. architekt a sochař, *n.* 1526, *z.* 1599, vypracoval 1563 návrh k hl. portálu kostela Madonna delle Grazie v Borgo San

Sepolcro, 1587 plány pro klášter S. Chiara a 1589 pro kostel a klášter S. Bartolomeo, 1594 pro kl. S. Lorenzo v S. Sepolcro; zhotovil také návrh fasády kostela S. Petronio v Bologni. — 2. **Alessandro**, italský malíř, syn před., *n.* 1551 v Borgo San Sepolcro, *z.* v Římě 1596; ozdobil spolu s bratrem svým Giovannim freskovými malbami kostel S. Giovanni in Laterano; malby ty pro znamenitý účin perspektivní, jímž místnost obdržela zdánlivě větší výšku, nežli skutečně měla, vzbudily veliký obdiv. — 3. **Alois**, *n.* v Padově 1560, vstoupil do řádu august., stal se provinciálem a prof. Písma sv. na universitě padovské, *z.* 1628; *sp.* „De reali praesentia Christi in Eucharistiae sacramento" (Padua 1613), „De praedestinatione et reprobatione" (Ben. 1622, 1623), Disputatio, an rerum aeternarum detur efficiens causa et de creatione tum nova tum aeterna" (Pad. 1594), „De operibus sex dierum et de terrestri paradiso" (1618. 1619), „De nutritione, augmento et generatione" (Ben, 1627). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 696. — 4. **Durante**, řeč. „del Nero", *n.* 1538 v Borgo S. Sepolcro, syn Romana *A.*, maloval hojně obrazů pro kostely a kláštery; byl učitelem na akademii di S. Luca v Římě, *z.* 1613. — 5. **Filip**, *n.* v Neusse (Neuss v diec. kolinské), karmelitán, *z.* ve Frankfurtě 1506, *sp.* „In magistrum sententiarum", „Pro purissima conceptione B. Virginis contra Wigandum Ord. Praed." Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1111. — 6. **Gasparo**, kněz augustinián v Bergamu kol. 1548, hud. skladatel, vyd. „II 1. lib. delle Messe" (Ben. 1549) a „II 2. lib. delle Messe" (t.). — 7. **Giovanni**, ital. m., čtvrtý syn Alberta *A.*, *n.* 1558 v Borgo S. Sepolcro, pracoval často společně se svým bratrem Alessandrem (v. t.); mimo to provedl v Sala Clementina ve Vatikáně nástropní malby; *z.* 1601. — 8 **Giuseppe**, tyrolský malíř, *n.* 1640 v Tesero, v někd. knížectví tridentském, stud. nejprve v Padově medicinu, oddal se však umění. Učitelem jeho v malířství byl Pietro Liberi v Benátkách, později odebral se do Říma, kde zabýval se uměním stavitelským. Usadil se v Tridentu, kdež 1682 při domu nákladem knížete-biskupa Frant. Albertiho a Poja vystavěl kapli sv. kříže a freskami ji vyzdobil. Oddav se stavu duchovnímu vysvěcen byl v Tridentu na kněze, od kteréž doby činnost svou výhradně obmezil na malířství; veliký počet náboženských obrazů svědčí o veliké jeho pili; z nich uvádíme „Sv. Vigilius uprostřed čtyř andělů" v Tridentské kathedrále, „Umučení sv. hocha Šimona tridentského" (nyní v inšpruckém „Ferdinandeu"), dále oltářní obrazy v Cavalese, Clesu a jiné; *z.* 1716. — 9. **Cherubino** (Zaccaria Matteo), malíř a mědiryjec, *n.* 1553 v Borgo S. Sepolcro, druhý syn Alberta *A.*, byl činným hlavně v Římě, kdež papež Klement VIII. povýšil jej na šlechtictví a jmenoval ředitelem akademie di S. Luca; *z.* 1615. Více než v malířství (některé práce provedl společně s bratrem svým Giovannim) vynikl v ryjectví; zhotovil veliký počet zdařilých mědirytin obrazů náboženských dle různých mistrů. — 10. **Jakub**, ital. karmelitán, obnovitel pokleslé disciplíny, pěstitel theologie scholastické, *z.* 1426. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906) 810. — 11. **Jan**, hollandský filosof a theolog, *n.* v Assenu 1698, pastor v Harlemu, potom prof. na universitě v Leydenu, kdež *z.* 1762; *sp.* „Observationes philologicae in sacros Novi Foederis libros" (Leyden 1725), „Glossarium graecum in sacros Novi Foederis libros" (t. 1735). — 12. **Jan Bapt.** z kongregace somasků, byl superiorem v různých kollejích, *z.* kol. 1660; *sp.* „De vita et rebus gestis s. Majoli" (Janov 1638), „Rime sacri e morali" (t. 1641), „Dell' apparizione della Madonna della Misericordia di Savona" (t. 1642). — 13. **Jan Fridrich**, *n.* 1642 v Tönningu (Šlesvicko), stud. theol., potom hudbu, stal se varhanikem při dómě v Merseburgu, kdež *z.* 1710, jako skladatel chrámových skladeb a kontrapunktik požíval veliké vážnosti. — 14. **Jos.**, souč. theolog ital., *sp.* stručné praktické příručky: „Theologia pastoralis" (4 díly, Řím 1903—4), „Theologia moralis" (1906, 3 díly), „De sepultura ecclesiastica atque iure funeris. Tractatus moralis-canonicus-liturgicus", „De jejunio ecclesiastico. Tractatus theoreticus et practicus" (Řím 1903). — 15. **Leander**, dominikán, *n.* 1479 v Bologni, *z.* t. 1552, *sp.* „De viris illustribus O. Praed. II. 6." (Bologna 1517), „De D. Dominici obitu et sepultura" (t. 1535), „Cronichetta della gloriosa Madonna di S. Luca del monte della Guardia" (t. 1539), „Storia di Bologna" (jen z části vyšlo tiskem t. 1541, 1543), „Descrizzione di tutta Italia" (t. 1550, Ben. 1551, 1568, 1581), „Vita della b. Colomba da Rieti del terzo habito della penitenza" (t. 1521). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1544. — 16. **Leo Baptista**, architekt a theoretik umění, *n.* kol. 1404 v Janově, v útlém mládí požíval pečlivého a všestranného vzdělání, stud. kan. právo v Bologni, odešel do Říma, kdež stal se pap. sekretářem (abbreviatorem) za Eugenia IV., jenž byl velikým jeho příznivcem. Antické stavby římské působily naň mohutným dojmem, i jal se zkoumati jejich konstruktivní a aesthetické zákony, a v prázdných chvílích obíral se studiem stavitelství; vedle toho pokoušel se poněkud i v malířství a sochařství. Vstoupil v přátelské styky s umělci i literáty směru humanistického. Ovocem jeho uměleckých studií byly spisy: „La Statua", „Della pittura", „De re aedificatoria". Asi r. 1446 vidíme jej již jako výkonného architekta-navrhovatele (technické provádění ponechával jiným): bylo mu svěreno vypracování návrhu na přeměnu staršího gotického kostela S. Francesco v Rimini ve chrám renaissanční („tempio Mala-

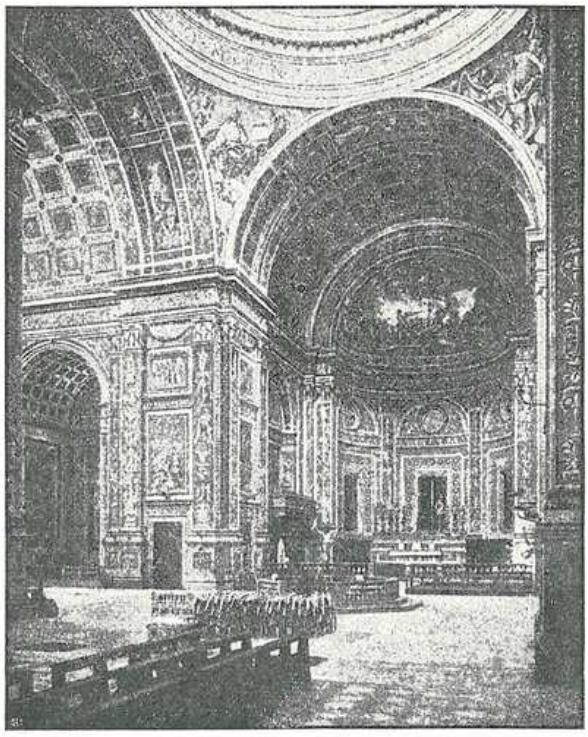

Obr. 67. Vnitřek chrámu S. Andrea v Mantově, zbudovaného dle plánů Leona Bapt. Albertiho.

testiano"). Také Pius II., s nímž se byl již v dřívějších dobách spřátelil, byl mu nakloněn. R. 1459 mu bylo uloženo vypracovati plán k novému kostelu S. Sebestiano v Mantově. Jest to první centrální stavba s půdorysem řeckého kříže v italské renaissanci. *A.* pozbyv za Pavla II. svého úřadu, oddal se tím pilněji spisovatelství a architektuře. Dle jeho návrhů vystavěna fasáda S. Maria Novella ve Florenci (1470), kaple Božího hrobu v kostele S. Pancrazio tamtéž (1467) a kostel S. Andrea v Mantově (1472; viz obr. 67). *Z.* 1472. Srvn. *W. Suida* v Allg. Lex. der bild. Künstler I, 196—211. — 17. **Luigi** v. Alois. — 18. **Matyáš** (Matthias), *n.* ve Florenci, kněz bened. kongr. olivetské, *sp.* „Compendio dell' institutione ed autorità de' ministri ecclesiastici ed in particolare de' sommi Pontefici" (Milán 1591). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (19S7) 128. — 19. **Albertini (Aubertini), de Albertinis Mikuláš**, (Nicolaus de Prato), *n.* v Prato v Italii kol. 1250, *z.* v Avignoně 1321, 1266 vstoupil do řádu dominik. ve Florenci, stud. v Paříži, proslul jako kazatel a prof. theol. ve Florenci a v Římě, stal se gen. prokuratorem řádu, provinciálem římské provincie, 1299 bisk. spoletským, pap. legátem ve Francii a Anglii, 1303 kard.-bisk. ostijským. *Sp.* „De paradiso", „De pontificalium comitiorum habendi ratione". — 20. **Mikuláš**, ital. theolog *n.* 1650, *z.* v Palermu 1707, *sp.* „Commentari sacro-istorici della vitta di Gesu Christo" (3 sv., Pal. 1703, Ben. 1716), „La terra de'viventi scoverta a'mortali" (vyd. po jeho smrti v Neap. 1709 s jeho životopisem). — 21. **Pavel Martin**, theol. luter., *n.* 1666, stud. v Jeně, stal se pastorem v Nidernhallu, posléze arcijáhnem v Heersbrucku, kdež *z.* 1729; *sp.* Porta linguae sanctae, hoc est Lexicon novum hebraeo-latino-biblicum (Budyšin 1704). — 22. **Valentin**, lut. theol., *n.* 1635 v Lahně ve Slezsku, od 1672 prof. theol. v Lipsku, *z.* 1697; *sp.* hojně spisů polemických na př. „Refutation der Scheingründe, womit ein päpstischer Anonymus beweisen wollen, dass die Lutheraner in Schlesien des Religions-Friedens unfähig sind" (Lipsko 1670), „Gegen-Erweisung, dass die Lutheraner in Schlesien in keinem Stücke von der Augsburgischen Religion abgefallen sind" (t. 1671), „Gutachten über etliche neu aufgewärmte papistische Schriften" (t. 1679), „Gründliche Widerlegung eines päpstlichen Buches, Augustana et Anti-Augustana genannt" (t. 1687), „Augustana confessio thetice ac apologetice Inprimis contra Jesuitae Io. Dez fallacias" (t. 1690), „Examen professionis fidei Tridentinae nec non expositionis fidei catholicae Io. Ben. Bossueti" (t. 1692) a j.; dále „Compendium iuris naturae" (t. 1673, 1676 1678, 1681), v němž hájí božský původ vrchnosti světské proti Puffendorfovu právu přirozenému, „Disputatio de discrimine justi ethice vel politice talis" (t. 1675) a j.

Albertin blah. v. Albertinus.

Albertinelli Mariotto, *n.* ve Florenci 1474, *z.* t. 1515, žák Cosima Rosselliho, pracoval společně s přítelem svým Fra Bartolomeem (v. t.) a pod jeho vlivem. Hlavní jeho díla jsou: „Zvěstování P. Marie" z r. 1497 v dómě volterrském, fresko „Poslední soud" v S. Maria Nuova ve Florenci, práce započatá Fra Bartolomeem 1498, a „Navštívení Panny Marie" z r. 1503 v Uffiziích, nejkrásnější jeho dílo (viz příl. V.), vynikající výtečným, hluboce procítěným a promyšleným znázorněním obou svatých žen: u Alžběty uctivé sklonění těla a zastíněný profil tváře, u P. Marie jen mírné, vznešenosti její odpovídající sklonění hlavy, ale při tom tvář dýšící pokorou a nevinností; obě postavy rýsují se ostře na jasném horizontu, ohraničeném krásnou sloupovou arkaturou.

Albertini 1. Arnaldus (Hermandus), Španěl rodem z Mallorky, inkvisitor, od 1534 biskup v Patti na Sicilii, zastupoval místokrále Ferdinanda Gonzagu v jeho nepřítomnosti, *z.* 1544, *sp.* „Repetitio nova sive commentaria rubricae et cap. 1. de haereticis li. 6" (Valencie 1534, Ben. 1587), „Quaestio de secreto, quando debeat et non debeat revelari" (Valencie 1528), „De agnoscendis assertionibus catholicis et haereticis" (Palermo 1553, Řím 1572). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1555. — 2. **Frant.** S. J., *n.* kol. 1542 v Catanzaro (již. Italie); byv dříve opatem v San Leonardo, vstoupil 1578 do Tov. Ježíšovy, učil filos. a dogm. v Neapoli, kdež *z.* 1619; *sp.* „Corollariorum seu quaestionum theologicarum tomus primus, continens colloraria deducta ex principiis philosophicis complexis praecipue in primam et tertiam partem Sancti Thomae (Neapol 1606, 2. rozmn. vyd. ve 2 sv. v Lyoně: první sv. 1610, druhý sv. t. 1616, oba sv. t. 1629), „Trattato dell' Angelo custode" (Neapol 1612, Řím 1612, Brescia 1612, přel. do franč. a lat.), „Apparatus angelicus cum diurnali aureo angeli tutelaris" (vyd. po jeho smrti, Kolín 1695). Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 127—128. — 3. **Jan Bapt.**, *n.* 1769 v Neuwiedu, učitel a kazatel v různých obcích ochranovských, posléze člen a předseda vrchní správy jejich v Berthelsdorfu, přítel Schleiermacherův, vynikl jakožto řečník a skladatel náboženských písní; *sp.* „Dreissig Predigten" (1805, 2. vyd. 1829), „Geistliche Lieder" (1821) a j. — 4. **Jiří Frant.** OP., *n.* 1732 v Parenzo v Istrii, *z.* t. 1810, výborný kazatel, prof. theol. na propagandě 1789—91, od 1791—1807 v Padově. *Sp.* „Dissertazione dell' indissolubilità del matrimonio" (Ben. 1792), „Acroases ossia la somma di lezioni theologische" (5 sv. Padua 1798, Ben. 1800—02). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 550. — 5. **Mikuláš** v. Alberti 19.

albertini, albertinky v. Albert 17.

Albertinis de (Albertinus), Frant., Florenťan, doktor kan. práva v Římě za papeže Julia II., *sp.* „De mirabilibus veteris et novae Romae" (Řím 1505). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1148.

Albertinus, Albertin, blah., převor kl. Fonte Avellano (v. t.), žil kol. 1280; sv. 31. srpna. Srvn. *Boll.*, Acta Ss. Augustus VI, 811—812.

Albertinus 1. Aegidius, velice plodný katol. spisovatel náboženský prostonárodní v XVII. stol., *n.* 1560 v Deventeru, *z.* 1620 v Mnichově, od 1593 dvorní kancelista vévody Viléma Zbožného, 1596 dvorní sekretář, potom bibliothekář Maxe I., *sp.* legendy svatých, spisky asketické, povídky nábož. a mravouč. (většinou dle vzorů franc., ital. a špan.). Hlavním cílem jeho liter. činnosti bylo mravní zušlechtění. Z jeho spisů uvádíme: „Hauspolicey" (Mnichov 1602), „Der Welt Tummel- und Schauplatz" (t. 1612), „Lucifers Königreich und Seelengejaidt" (t. 1617), „Christi unsers Herrn Königreich und Seelengejaidt" (t. 1618), „Der Hirnschleiffer" (t. 1618). — 2. **(Aubertin) Edmund**, ref. theolog a polemik, *n.* 1595 v Chalons sur Marne, *z.* 1562 v Paříži; od 1618 far. v Chartres, od 1631 far. v Charentonu. *Sp.* „Conformité de la créance de l'Eglise avec celle de St. Augustin sur le sacrament de l'Eucharistie" (Pař. 1626), 2. vyd. pod názvem „L'Eucharistie de l'ancienne Eglise" (1629), v němž ze spisů sv. Augustina a j. svatých Otců hledí dokázati správnost kalv. učení o eucharistii. Polemisoval s Beronem, Bellarminem a Duperronem.

Albertis de 1. Albert S. J., *n.* 1593 v Pergine v Tridentsku, vstoupil do Tov. Ježíšovy 1615, *z.* 1676 v Římě, prof. rhetoriky, filos. a exeg. v Miláně. *Sp.* „Generales vindiciae adversus famosos Gasparis Scioppii libellos" (Mnichov 1649), „Lydius Lapis ingenii, spiritus ac morum Gasparis Scioppii" (t. 1649), „Paradoxa moralia de ornatu mulierum communia

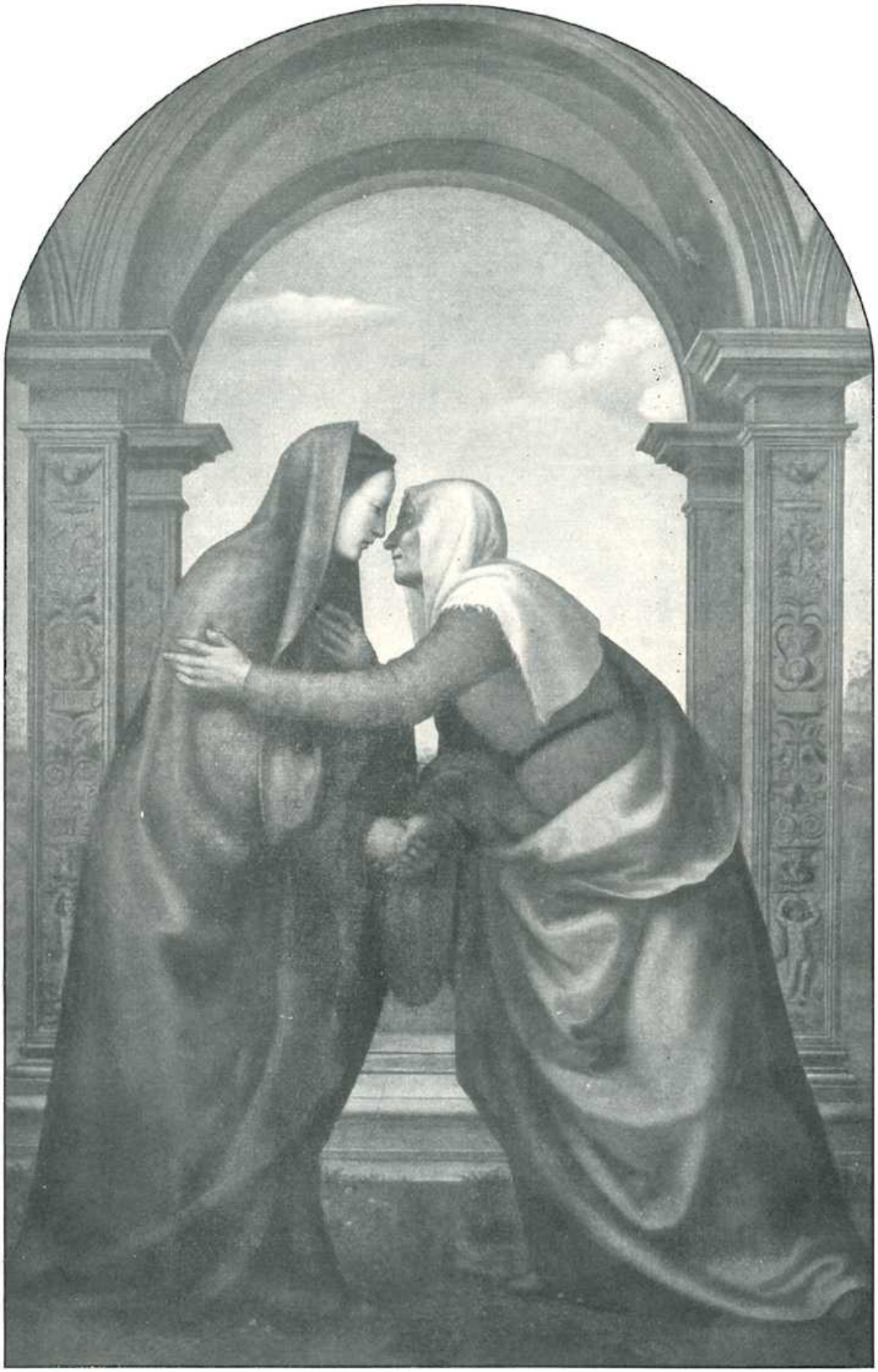

ALBERTINELLI MARIOTTO: NAVŠTÍVENÍ PANNY MARIE.

et explorata etc. Pro confessariis et concionatoribus praecipue elucubrata" (Řím 1648, Milán 1650), „In eloquentiae quum profanae tum sacrae corruptores actio" (t. 1651), „Thesaurus eloquentiae sacrae et prophanae, saluti et incolumitati rerumpublicarum utilissimae, erutus ex Actione contra ejusdem nitoris corruptores" (Kolín 1669). Srvn. *Backer-Sommervogel*, I, 128—130, *Hurter*, Nomencl. II² (1893), 289—290. — 2. **Frant. S. J.**, *n.* 1789 v Janově, 1823 vstoupil do Tov. Ježíšovy, byl superiorem v S. Remo, rektorem v Janově, Novaře a Vogheře, *z.* v Iria u Turina 1844, *sp.* „Riflessioni cristiane, estratte da un' operetta del sacerdote Filippo Maria Salvatori, per ben disporne a confessarsi bene" (Ferrara 1827), „Il catechista dei fanciulli e dei semplici ovvero modo di ammaestrarli con maggior profitto nella dottrina cristiana" (Janov 1839), „La taumaturga del secolo XIX ossia le meraviglie operate da Dio per mezzo di Santa Filomena V. e M. Discorso apologetico detto nella chiesa di s. Stefano della città di S. Remo" (1840).

Alberto di Arnoldo (Alberto Florentino), architekt a sochař ve Florenci, od 1351 zaměstnán při stavbě dómu t.; 1359 zhotovil sochu P. Marie mezi dvěma anděly svícny nesoucími pro florentské bratrstvo Confraternità della Misericordia (v Capella del Bigallo ve Florenci).

Albertrandy I. Ant., polský malíř, *n.* ve Varšavě kol. 1730, vzdělal se za hranicemi, kol. 1765 stal se dvor. malířem krále Stanislava Augusta. Mimo portréty maloval oltářní obrazy, na př. veliký oltářní obraz „Sv. Karel Borromejský" v kostele sv. Kříže ve Varšavě. — 2. **Jan**, bratr před., vynikající polský historik, *n.* ve Varšavě 1731, počátků vzdělání nabyl ve školách jesuitských, kdež vynikal bystrostí rozumu, neobyčejnou pamětí i železnou pílí. V 19. roce věku svého vstoupil do Tov. Ježíšovy, vyuč. v jesuit. kollejích v Pultusku, Plocku, Nesvěži i Vilně, vzdělávaje se sám dále. Biskup Jos. Załuski svěřil mu uspořádání veliké svojí bibliotheky; 1765 primas Vladislav Łubieński svěřil mu vychování svého vnuka Feliksa Łubieńskeho. Tou dobou *A.*, dosáhnuv dispense od slibu řeholního, vystoupil z Tovaryšstva nedlouho před jeho zrušením. Prodlévaje s chovancem svým v Římě, zabýval se badáním archaeologickým i numismatickým. Po návratu do vlasti 1773 král Stanislav August jmenoval jej svým bibliothekářem a 1782 vyslal jej do Říma, by v archivech sbíral materiál k dějinám polským. Opsav si znamenité množství archivalií vrátil se do Varšavy. Roku 1776 byl nobilitován, 1789 vyznamenán medailli „bene merentibus" a řádem sv. Stanislava. Téhož roku vydal se znovu na cestu badatelskou, z níž přivezl hojnou kořist vědeckou, zvláště ze Štokholmu. R. 1796 stal se sufragánem varšavským s titulem biskupa zenopolského a gener. vikářem, i měl značné účastenství ve správě diecese. V prvých letech vlády pruské 1796 a 1797 zakusil mnoho nepříjemností. Spolu s jinými založil „Towarzystwo przyjaciół nauk" 1800 a zvolen byl za jeho předsedu. Pokračoval pilně v badání historickém; za svého života vydal: „Dzieje królewstwa polskiego krótko lat porządkiem opisane na język polski przełożone, poprawione i przydatkiem panowanie Augusta III. pomnożene." (Varšava 1763, 2. vydání 1766; za základ sloužil mu spis Abrégé chronologique de l'histoire de Pologne par Aug. Schmidt 1736); „Dzieje rzeczypospolitej Rzymskiej od założenia Rzymu az do Cesarzów lat porządkiem krótko opisane, z francuzkiego języka na polski przełożone" (franc. orig. sepsal Macquer; t. 1768 2 sv., 2. vyd. 1806); po jeho smrti (*z.* 1808) vydáno z pozůstalých po něm rukopisův: „Panowanie Henryka Walezyusza i Stefana Batorego" (Varš. 1823, 2 sv.), „Panowanie Kazimierza, Jana Alberta i Aleksandra Jagiellończyków" (t. 1827, 2 sv.), „Dwadzieścia sześć lat panowania Władysława Jagielly" (Vratisl. 1845), „Relacye nuncynszów apostolskich i innych osób o Polsce od r. 1548 až 1690" (Berlín 1866, vyd. Erazm Rykaczewski, 2 sv.); „Zbiór kazań" (vyd. Wójcicki, Varš. 1858). Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 132—134. *Rostw.*

Albertucci de Borselli Jeronym, O. Praed. v Bologni, převor konventu, regens studii, gen. inkvisitor, znamenitý kazatel, *z.* 1497, *sp.* „Annales bononienses ab a. 1418—1497" (vyd. Muratori SS. rer. it. XXIII, 867—916), „Chronicon sive epitome gestorum ab o. c. ad annum 1497 (prvá část až do 1270 jest kompilací na základě kroniky Martina Polona; část 1270—1497 vyd. Zaccaria v „Dissertazioni varie italiane a storia eccl. appartinenti" II, 306 -17), „Chronicon generalium magistrorum O. Praed. et omnium gestorum sub ipsis et clarorum virorum ejusdem ordinis in scientia, dignitate et sanctitate ad a. 1393", „Historia pontificum romanorum a s. Petro ad Alexandrum VI.", „Tabula de doctoribus asseverantibus, B. matrem originali pec-

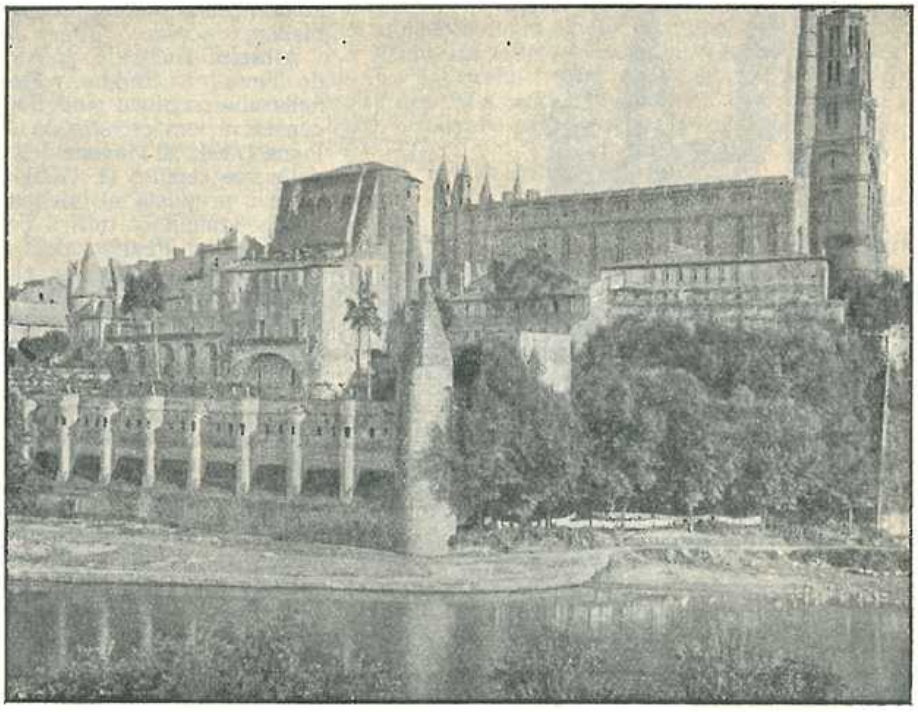

Obr. 68. Albi. Kathedrála a biskupský palác.

cato aliquando fuisse obnoxiam." Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1042—1043.

Albertus v. Albert.

Albertus Mikuláš, kněz palermský, *z.* 1707, *sp.* „Commentarii sacro-storici della vita, dottrina e miracoli di G. Christo, Figlio di Dio, e di Maria sempre immaculata, ove agitandosi tutte le controversie, che sopro ciò corrono, si apportono tutte le notizie necessarie, con la circostanza del luoghi, e de' tempi e quanto minutamente appartiene all' esatta cognizione di quello che fece, disse e pati il Redentore e la suo ss. Madre" (Palermo 1703, 2 sv. ve fol.). *Hurter*, Nomencl. II² (1893), 787.

Albertus-Magnus-Verein v. Alberta Velikého spolek.

Alberus v. Alber.

Albeus v. Allbeus.

Albi 1. Jan v. Alba. — 2. Jindřich, S. J., *n.* 1590 v Bolène (Vaucluse), vstoupil 1607 do Tov. Ježíšovy, zprvu prof. filos., potom rektor kollegií v Avignoně, Arlesu, Grenoblu a Lyonu. *Z.* v Arlesu 1658. *Sp.* „La vie de s. Gabin, martyr" (Lyon 1624), „La vie de s. Pierre de Luxembourg" (t. 1626), „La vie du glorieux confesseur s. Homobon, cousturier, protecteur de la ville de Cremone, et patrone des cousturiers" (t. 1627), „L'art d'aimer Dieu" (t. 1634), „La vie de la Mère Jeanne de Jésus, fondatrice des religieux Augustines" (t. 1640), „Eloges historiques des cardinaux illustres françois et estrangers mis en parallèle avec leurs pourtraits au naturel" (Pař. 1644, se 40 podobiznami), „L'Anti-Théophile, ou réponse au livre, qui porte pour titre: ‚Le Théophile paroissial de la Messe de paroisse'" (Lyon 1649; jest to polemika proti Puysovu franc. překladu spisu kapucína P. Bonaventury de la Bassée (de Bassaeo) „Parochianus oboediens"; *A.* háji privilegia řeholníků ve spisu tom napadená), „Apologie pour l'Anti-Théophile paroissial, contre la replique injurieuse et les plaintes injustes de M. Benoist Puys, où de nouveau

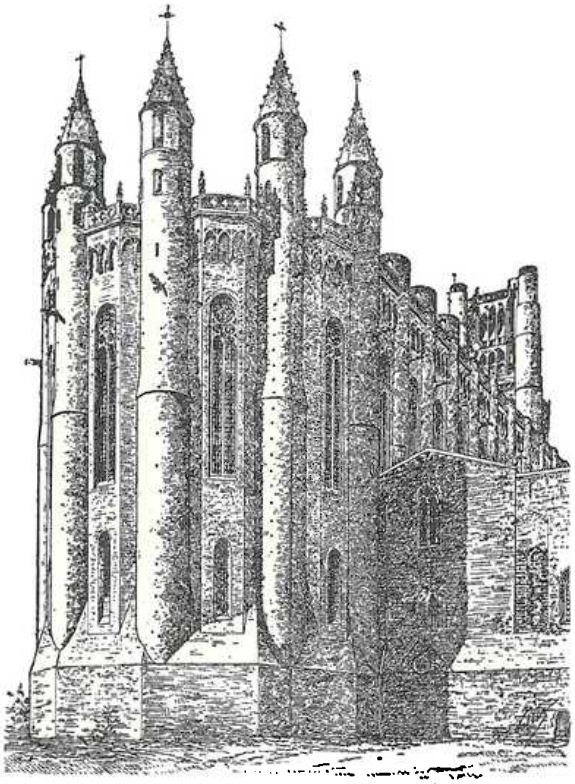

Obr. 69. Albi. Kathedrála. Pohled od východu.

est solidement établi le privilége des eglises des reguliers" (t. 1649, tento spis uveř. *A.* pod pseudonymem „Paul de Cabiac"), „Du renouvellement d'esprit" (t. 1651), „Histoire du royaume de Tunquin et des grands progrez que la predication de l'Evangile y a faits en la conversion des infidelles depuis l'année 1627 iusques à l'année 1646. Composée en latin par le R. P. Alexandre de Rhodes de la Compagnie de Iesus et traduite en françois par le R. P. Henry Albi, de la mesme Compagnie" (t. 1651), „Vie admirable de Catherine Vanine, soeur convertie de Siene. Tirée et traduite du manuscrit italien de l'eminent. card. Federic Borromee archevesque de Milan" (t. 1653), „Défense de la conception toute pure, et sans tache, de la Saincte-Vierge, et des raisons que l'on a, d'en esperer de l'Eglise une derniere definition, par le Sieur de Cabiac (pseud. *A*-ův, Grenoble 1654). Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 134—136, VIII, 1599; *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 1105, 1205.

Albi (Albia, Albien. dioec.), arcib. v jižní Francii (depart. Tarn), původně biskupství; prvními biskupy byli dle neauthentické tradice sv. Clarus, původem z Afriky, a jeho žák Anthimus; řada historicky dosvědčených biskupů počíná Diogenianem (kol. 406); od 1678 arcibiskupství; statist. data (1905): 339.269 obyv., 49 far, 447 sukkursalií (far podružných), suffr.: Cahors, Mende, Rodez a Perpignan. — V *A.* konán 1254 sněm církevní pod předsednictvím Zoëna, biskupa avignonského a papež. legáta, na němž jednalo se o konečném potlačení haerese albigenských, o reformaci kleru i lidu, jakož i zákony v příčině židů (*Hefele*, Konziliengeschichte² (1890) VI, 49—54). — Kathedrála jest sv. Cecilii zasvěcena. Stavba započata 1282, dokončena na konci XIV. stol.; na poč. stol. XVI. v nejbujnějším dekorativním slohu pozdně gotickém z části přestavěna. Jest to typický vzor kostela opevněného (viz obr. 68. a 69.); krásný jest pohled na mohutnou tuto stavbu, ležící malebně na břehu řeky Tarn. Srvn. *Kuhn*, Geschichte der Baukunst (1909) I, 550.

Albianos, původně pohanský kněz, přijal křesťanství; za Řehoře Osvětitele arménský dvorní biskup.

Albicini Luigi S. J., *n.* ve Forlì 1663, vstoupil do Tov. Ježíšovy 1684, *z.* v Bologni 1730; *sp.* „Gesù nella sua passione modello de' cristiani moribondi, considerazioni estratte da un' opera francese" (Bologna 1719), „Il giovane della congregazione diretto nelle sue regole" (t. 1720), „Pratica della vera penitenza proposta al cristiano catolico, ma diretta particolarmente a tutti li Fratelli delle sagre Congregazioni di Penitenza" (t. 1723). *Backer-Sommervogel*, I, 136—137.

Albicius v. Albizzi.

Albieuri Juan S. J., missionář v Novém Španělsku v Americe cca. 1594; *sp.* „Historia de las misiones apostolicos, que los clerigos regulares de la Compañia de Jesus han hecho en las Indias Occidentales de la Nueva Epaña, é ilustres conversiones de más de 30 naciones, que se han seguido a la religion catolica" (rkps. v biblioth. university v Mexiku). *Backer-Sommervogel* I, 137.

Albigenští. Staří gnostikové nevymřeli nikdy nadobro; zbytky gnostických sekt a Manicheův se udržely na Východě, obzvláště kolem Samosaty a v římské Armenii, tvořily obce a obdržely tu název „Paulicián ů". Císař Konstantin Kopronymus přesadil část Pauliciánů z Asie do Thracie, kteří pak lidu slovanskému tam a v sousedních zemích přebývajícímu své bludy hlásali. Jejich přívrženci slulí mezi Slovany „Bohomilové" („Bogomilové"). Bohomilské učení dostalo se kupeckými cestami z Bulhar do ostatní Evropy, neboť v X. a XI. stol.

Bulhaří byli nejznamenitějšími obchodníky mezi evropskými národy. Jmenovitě panovalo mimo svou bulharskou vlast v Bosně, v severní Italii a jižní Francii. Jeho vyznavači sluli na rozličných místech rozličně: v severním Francouzsku a Anglii Publikáni a Populikáni (z řeckého jména *Παυλικιανοι*), též Textores (Tkalci); v Italii Patarini; sami nazývali se „Kathaři" (Čistí), z kteréhož názvu vzniklo italské: Gazari, německé Ketzer a české kacíř. Poněvadž město Albi v jižním Francouzsku bylo nějaký čas jejich hlavním sídlem, jmenovali se *A.* Jako soustava starých gnostiků, tak i jejich nástupců v středověku není jednotna. Učili společně asi toto: Dobrý Bůh stvořil si neviditelný svět duchův; zlý princip Lucifer, který původně prý též byl dobrým, stvořil tento hmotný svět. Zlý bůh stvořil tělo a jest Jehova Starého Zákona. Zlý bůh vloudil se v postavě anděla světla do nebes a svedl část nebeských lidí, že s ním na zemi se odebrali a pak v pozemská těla oblečeni byli. Aby tyto svedené nebeské duše vykoupeny byly, sestoupil Ježiš Kristus, nejvyšší ze všech andělů, v nebeském těle na zemi, vstoupil uchem do Panny Marie a narodil se z ní zdánlivě zase uchem. Kristus umřel zdánlivě a přišel na zemi, aby nebeské duše od úcty Jehovy odvrátil a je poučil, kterak by se z jeho moci osvobodily a hmoty zbavily. Kdo chce býti spasen, musí učení Kristovo, t. j. katharské, přijmouti a do církve jejich vstoupiti. Po smrti pozemského těla navrátí se duše do nebes; o zmrtvýchvstání není řeči. Z této věrouky plynula mravouka: zdržovati se zlé hmoty a následkem toho přísná fysická askese. Každé spojení s hmotou bylo jim hříšné, jako: majetek, obcování s lidmi světskými, zabíjení zvířat (vyjímajíc hady), požívání masa, vajec, mléka atd. a manželské obcování. Ale k této zdrželivosti byli zavázáni toliko ti, kteří stojíce ve vyšší třídě obdrželi posvěcující úkon, jenž se nazýval consolamentum. Toto consolamentum udělovalo se po předcházejících kajících skutcích a po třídenním úplném postu vzkládáním rukou a pokládalo se za pravý duchovní křest; křest vody měli za ustanovení zlého boha. Kdo consolamentum obdrželi, sluli „dokonalí" (perfecti); církev nazývala je „haeretici vestiti" (oblečení), poněvadž při consolamentu lněnou nebo vlněnou pásku kolem nahého těla jako roucho symbolické obdrželi. Dokonalí (perfecti) nebyli nikdy v počtu hojném. Četnými byli „credentes" (věřící), kteří ve světě a manželství žili, statky měli, ale musili učiniti „convenenzu", t. j. slib, že před smrtí consolamentum přijmou. Mnozí přijali pro jistotu několikráte consolamentum. Jiní vrhli se po něm do Endury, t. j. umořili se hladem, aby více nehřešili a „dobře skončili". Vůbec pokládala se sebevražda za zásluhnou. Mimo věřící byli ještě „začátečníci", tak zv. slyšící nebo katechumeni. Bohoslužba byla jednoduchá; náleželo k ní žehnání chleba (ne vína) a jakýsi způsob zpovědi. Měli biskupy a jáhny; nad biskupy bděli 72 mistři (magistři), ano byl i katharský papež jménem Nequinta nebo Niceta, který 1167 ve St. Felix de Caraman v krajině toulouské sněm slavil a nové biskupy světil. Okolo 1223 sídlil jejich papež Bartoloměj v Bulharsku. Papežové Alexander III. a Lucius III. pracovali o to, aby jihofrancouzské tyto bludaře opět pravé víře získali. Innocenc III. poslal tam dva legáty, Rainera a Quidona, kteří však nic nepořídili. Ke konci 1200 poslal tam opět za missionáře a své legáty dva mnichy cisterciáckého kláštera frontfroidského, Raoula a a Petra z Castranova, kteří dle rady biskupa Diega z Osmy a sv. Dominika, meškajících v oněch krajinách, s bosýma nohama v rouše chudém pravou víru hlásali a s bludaři rozmluvy měli, avšak opět bez úspěchu. Když legát Petr z Castranova v lednu 1202 byl zabit, a podezření tohoto zločinu padlo na Raimunda VI., hraběte toulouského, dal papež Innocenc III. proti němu a jeho spojencům hlásati kříž a jmenoval svými legáty k tomuto podniku Arnolda, opata citeauxského, s biskupy z Conserausa a Rieza. Vůdcem výpravy byl Šimon z Montfortu, který Raimunda přemohl a jeho země obsadil. V průběhu války nešlo Šimonovi ani tak o víru jako spíše o založení velikého dědičného území. Šimon Montfortský byl 1217 zabit při obléhání Toulouse. Raimund VI. zemřel 1222 a jeho syn Raimund VII. pokračoval ve válce. Avšak když proti němu vytáhli do boje Ludvík VIII., král francouzský, a po něm jeho syn Ludvík IX., učinil, nemoha francouzské moci odolati, 12. dubna 1229 mír v Paříži, kterým dvě třetiny svých zemí ztratil a slíbil, že svou zemi od bludařů očistí a církvi všechnu škodu nahradí. Od této doby nevzpamatoval se blud více, potírán jsa inkvisičními soudy. [*Kryšt.*] — Nelze ovšem schvalovati všechny činy Šimona z Montfortu a soudů inkvisičních, aniž netřeba popírati, že *A.* byli často lepšími, nežli jejich nauky, a rovněž tak netřeba popírati zesvětačení části kleru, jež kárá papež Innocenc III. (Epist. III., 24, VII., 75), a jež umožnilo šíření se albigenismu, nesoucího ráz asketický. Mnohé zprávy o válce s Albigenskými nezakládají se na pravdě, tak na př. slova přičítaná Cäsariem z Heisterbachu (v „Dialogus miraculorum" V, 21) legátu Arnoldovi: „Caedite eos, novit enim Deus, qui sunt ejus." — Ve válce s Albigenskými chtěli někteří spatřovati pouze antagonismus dvou plemen: válku Severu proti Jihu. Ale názor ten není správný; hlavní motiv války byl náboženský; ostatní motivy byly podružné. Připojení jižních krajin ke koruně francouzské bylo činem ohromného významu pro vývoj národa francouzského. Albigenismus byl více pohanstvím nežli křesťanstvím, ano možno říci, že jen jeho skořápka byla křesťanská. Nad to nesl již sám v sobě zárodek svého zániku svými konsekvencemi antisociálními, neboť názorem svým na hmotu nutně vésti musil k záhubě veškeré civilisace, a zavrhováním manželství k záhubě raçy. — Srvn. *C. Schmidt*, Histoire et doctrine de la secte des cathares ou albigeois (Pař. 2 sv. 1848), *C. Douais*, Les albigeois, leurs origines, action de l'Église au XII. siècle (Pař. 1879), *Kryštůfek*, Všeob. církev. dějepis II., část druhá (1889), 374—382, *L. Tanon*, Histoire des tribunaux de l'inquisition en France (Pař. 1893), *Hlavinka*, Bludy a lži v dějinách[2] (1908), 170—172.

Albík v. Albinus.

Albík, arcibiskup pražský (1411—1412). Po smrti arcibiskupa Zbyňka Zajíce z Hazenburka metropolitní kapitola zvolila za nástupce jeho dvorního lékaře a professora lékařské fakulty v Praze M. Albíka (29. října 1411). Jest nepochybno, že vzat byl ohled na vůli krále Václava IV., jemuž líbila se povaha *A*-ova i jeho smýšlení v tehdejších sporech theologických. Jinak posavadní činnost králova oblíbence neodnášela se k věcem církevním. *A.* rodilý z Unčova na Moravě strávil mnohá léta ve studiích, dosáhl v Praze mistrovství svobodných umění (1385) a bakalaureátu v právech (1389), načež v Padově promován byl za doktora práv a na jiném vysokém učení stal se doktorem lékařství. V Praze usadil se trvale 1394. Přednášeje na fakultě artistické (do 1404) a potom na fakultě medicinské, proslul jednak vědeckými spisy, jednak praksí lékařskou. Oborem jeho bylo vnitřní lékařství, jež zakládal, jak s pochvalou říci jest, na bedlivém pozorování různých nemocí; v léčitelství kladl váhu na úpravu diéty. Ze spisů jeho nejdůležitější jsou Tractatulus de regimine hominis, jinak Vetularius a Medicinale. *A.* svým přičiněním došel slušné zámožnosti. V Praze byl majitelem

domu v Platnéřské ulici, později tak zv. Albíkovského (čís. pop. 91-I); od kláštera sedleckého koupil 47 kop gr. ročního platu ze vsí Kotovic a Církvice a dvou mlýnů klášterních u Kolína a od obce města Plzně 10 kop gr. ročního platu ze dvora Jakuba Rokycanského. Přebývaje se svou rodinou ve farní osadě Panny Marie na louži, založil při tamním kostele kapli s oltářem svatých Kosmy a Damiána a dal v ní zříditi pro sebe hrob s náhrobkem velmi krásného, uměleckého díla. Král Václav IV. ustanovil jej svým lékařem a děkoval mu za vyléčení z těžké nemoci, kterou stižen byl r. 1398. *A.* došel pak hodnosti nejvyššího dvorního lékaře. Před rokem 1411 pozbyl smrtí své manželky, jež zůstavila mu dvě dcer, Markétu a Kateřinu. Když o zvolení jeho za arcibiskupa zpráva byla podána do Říma, papež Jan XXIII. vyhradiv si některý čas před tím provisi arcibiskupského stolce v Praze pro případ úmrtí Zbyňkova, nemohl volbu potvrditi, ale z ohledu na krále jmenoval *A*-a arcibiskupem (25. ledna 1412). Řeči, které tehdáž byly šířeny, jakoby *A.* penězi dosáhl úřadu církevního, vážní dějepisci uznávají za pomluvy; ani tak nelze vykládati původ jejich, jak činí Tomek, řka, že bylo mimo vynasnažení krále Václava peněz potřeba k obdržení od papeže, aby dosazení *A*-a schválil (Dějepis m. Prahy III. str. 506). Nevíme z jaké příčiny posvěcení jeho na biskupství konáno bylo teprve v červnu 1412, kdy již papežští komisaři, kteří přinesli mu pallium, meškali v Praze. K té době připadá událost, které od Husa a jeho stoupenců k tomu bylo užito, aby zahájili přímý útok proti autoritě papežské a řádům církevním. Bylo to ohlašování bull papeže Jana XXIII. ze dne 9. září a 2. prosince 1411 strany křížové výpravy proti Ladislavovi a odpustků nabídnutých těm, kdož by k výpravě pomoc poskytli. O průběhu toho, co dálo se k pobouření myslí pražského obyvatelstva a zase k potlačení hnutí proticírkevního v druhé polovici 1412, nehodláme se šířiti, dostačí říci, že arcibiskup *A.* v tehdejších třenicích náboženských obliboval si největší míru shovívavosti a nepodnikl nic rozhodného proti Husovi a jeho přátelům. Když pak od kurie bylo naléháno na něj, aby užil moci svého úřadu, znamenaje nedostatek sil, zřekl se arcibiskupství. Se svolením krále Václava administrátorem arcidiecese stal se biskup olomoucký Konrád z Vechty, po němž správu diecese olomoucké ujal probošt vyšehradský Václav z Buřenic, načež *A.* uvázal se v administraturu proboštství vyšehradského (na konci r. 1412). Než teprv v červnu 1413 papež schválil resignaci *A*-ovu a přidal mu název arcibiskupa caesarijského. Zatím bylo pokračováno v pokusech o uklizení různic v duchovenstvu nejprv prostředkem synody (v únoru 1413), potom jednáním komise, kterou král zřídil, ustanoviv v počtu čtyř členů jejích také bývalého arcibiskupa. Při tom zas ukázala se povolná a k smířlivosti náchylná povaha *A*-ova. V pokojném držení proboštství *A.* zůstal do r. 1420, přebývaje v Praze v domě, jejž koupil r. 1413 (v nynější Ferdinandově třídě čís. pop. 116-II.). V té době rozmnožil ještě soukromé jmění své o statek chřenický u Uhříněvsi. Z činnosti jeho jako probošta není nám známo, než že zmírnil poddanské povinnosti sedláků v Libákovicích. Po smrti krále Václava při vybíjení některých chrámů pražských rozvášněný dav neušetřil jeho náhrobku, o kterém svrchu zmínka učiněna. V převratech roku 1420 bylo *A*-ovi hledati útočiště mimo Prahu, i pobyl v Olomouci a Brně, pak ve Vratislavi a posléze v Uhersku, kdež zemřel 23. července 1426. V pořízení svém sepsaném ve Vratislavi 1425 poručil statek chřenický, dům v Novém Městě pražském i jiné soukromé jmění dílem na stavbu kostela vyšehradského, dílem za nadání deseti mansionářů při kapli Vzkříšení Páně tamže. Dceři Kateřině odkázal 20 kop ročního platu ze Strašnic a Klučova, však jen s výminkou, opustí-li Prahu, kdež přebývala. Splnění poslední vůle v příčině kostela vyšehradského bylo aspoň z většího dílu zmařeno tím, že Pražané 1420 zmocnili se statku chřenického a domu na Novém Městě, načež majetek ten dostal se do cizích rukou. Kateřina, dcera *A*-ova, setrvala v Praze a držíc se strany pod obojí, trávila život nejspíše způsobem tehdejších bekyň v pobožné samotě. *Vac.*

Albin sv. v. Albinus.

Albin de Cigala C., kněz, souč. spis.; *sp.* „La Poésie du Bréviaire. Essai d'histoire critique et littéraire"; „Vie intime de Pie X." (vyd. ital. pod tit. „Vita intima di Pio X."; předmluvu napsala Matilda Serao).

Albin z Helfenburka 1. Tomáš, syn Václava Bílka, úřednika rožmberského, který 1553 došel stavu rytířského a erbu (muž nesoucí na rameni rybu šípem prostřelenou). Tomáš vzdělav se na universitách v Pise a Bologni, dosáhl doktorátu práv a pak sloužil panu Vilému z Rožmberka za kancléře a průvodčího na cestách. Ale když mu zemřela manželka, tu opatřiv dítky své u příbuzných, vstoupil do stavu duchovního a dařen byl kanonikáty v Pasově, v Praze (1568) i v Olomouci; 1569 ujal se děkanství v Karlštejně a pomáhal arcibiskupu Brusovi ve správě arcidiecese jako generální vikář. R. 1574 8. března zvolen byl po smrti Jana Grodeckého z Grodku za biskupa olomouckého; intronisován v únoru 1575. Jsa muž vysoce učený a ve správě diecese horlivý, pracoval s úsilím o katolickou reformaci, zvláště o zvýšení počtu kněží učených a obětavých. Proto přál jesuitům a jejich kolleji a semináři v Olomouci, a dokonal založení nové kolleje s noviciátem v Brně. Když císař Maximilian II. z návodu protestantského tu novou kollej chtěl zrušiti, tu biskup důrazně se jí ujal a zrušovací mandát s odvahou vrátil císaři na zralejší rozmysl, poukazuje k veliké užitečnosti Tovaryšstva. Císař pak neodvážil se k obnovení mandátu. Ještě 4. února 1575, kdy již těžce stonal, doporučoval biskup jesuity své kapitole k neobmezené přízni. Zemřel již 10. března 1575. Těžká tu padla domněnka, že byl otráven. Zlomyslníci vinili z toho jesuity, jiní zase nepořadné kněze, jimž pro nepříkladný život hrozily těžké censury. Nejhůře v tom pochodil biskupův lékař, který od dvořanů byl tak zbit, že sotva s duší vyvázl. Nejnověji proneseno mínění, že prý travičem byl děkan kapitoly olom. Jan Philopon Dambrovský, jenž sám chtěl dosáhnouti hodnosti biskupské (srvn. *Breitenbach* v Čas. Matice mor. 1907). — **2. Václav**, syn předešlého, stal se duchovním, zvolen 1593 kanovníkem u sv. Víta v Praze, 1594 v Staré Boleslavi děkanem a 1601 proboštem; 1614 dosáhl proboštství vyšehradského, *z.* 1606 10. listop. — **Žofie Albinová z Helfenburka** dcera Tomášova, *n.* 1553, vstoupila r. 1587 do kláštera sv. Jiří v Praze, kdež stala se abatyší; 1616 korunovala královnu Annu, choť císaře Matiáše, rovněž 1627 královnu Eleonoru. Přečkavši bouřlivá léta 1618-20, získala navrácení mnohých odcizených statků svého kláštera a pořídila v kostele sv. Jiří velikou kruchtu pro jeptišky, *z.* 15. prosince 1632. *Vra.*

Albin Jan, kněz Jednoty bratrské, rodem z Bělé na Moravě, byl 1598 správcem sboru v Uher. Brodě, pak ve Strážnici a v Žeravici, kdež *z.* 1621. R. 1598 podal Arklebovi, pánu na Kunovicích, spis. ve kterém dokazoval přednost kněží bratrských před utrakvistickými. Spisek ten dlouho byl znám pouze ze zprávy Martinia z Dražova v jeho „Obraně" (*Jir.* Ruk. I. 8—9); dr. *G. Ad. Skalský*

v ČCM. 1906, 364—366 zjistil, že jest to týž traktát, jejž *Jindřich Skopec* uveřejnil ve „Sborníku skladeb hlavně českobratrských" (Věstn. král. čes. Spol. Nauk 1904, 10—13) pod názvem „Rozdíl mezi knězími pod obojí způsobou a mezi Bratřími".

Albina (Běla) sv. 1. panna a mč. za Decia ve Formii (Formiae) v Kampanii. MR. 16. pros. — 2. panna a mč., sestra sv. Paxencia; o životě těchto sourozenců není authentických zpráv; ostatky jejich ode dávna uctívány v clugnyackém konventu sv. Martina (S. Martini a Campis) v Paříži, sv. 23. září. Srvn. *Acta Ss.* September VI, 568—571. — 3. mč. spolu se sv. Photinem bisk. a mnohými jinými v Lyoně za Marka Aurelia r. 177; sv. 2. čna. *Acta Ss.* Iunius I, 160 násl.

Albing Ansgar, pseudonym, vlastně baron Pavel de Mathies, dr. filos., pap. tajný komoří v Niedenburgu u Bregenze ve Vorarlberku, *n.* 1868 v Homburku, vynikající spisovatel německý; *sp.* romány: Moribus paternis (2 sv. 1898, 2. vyd. 1903), Der Pessimist (2 sv. 1899), „Die Ueberseer (1900), Eine seltsame Verbindung (1907); sbírku novell „Frühling im Palazzo Caccialupi und andere Geschichten" (2 sv. 1907); apologetické spisy: „Ist die Religion lehrbar u. voraussetzungslos?" (1902), Religion in Salon u. Welt (1907), Nimm u. lies! Erwägungen über den Geist des Christentums im XX. Jahrhundert (1908), Epistulae redivivae (1908), Predigten u. Ansprachen zunächst für die Jugend gebildeter Stände. I. Band (1909).

Albinganen. dioec. v. Albenga.

Albini 1. Jan (Joannes Albinus Lucanus), historik, *n.* v Castelluccio, žil kol. 1490, byl opatem kl. casertského, bibliothekářem vévody kalabrijského Alfonse II.; *sp.* De gestis regum Neapolitanorum ab Aragonia qui exstant libri IV ad a. 1495 (tiskem vydáno v Neap. 1589, po druhé 1594). — 2. Jan Maria, *n.* ve Ferraře, kaplan při dómu t., potom farář v S. Agnese, *z.* 1580, *sp.* Instructio pro clericis ordinandis (Ferrara 1568), Instruzione a fanciulli per il viver christiano (t. 1568), Specchio di conscienza (t. 1568), Dichiarazione delle ceremonie della s. messa (t. 1568). *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 357, *Adelung*, Fortsetzung und Erg. zu Jöchers Gelehrten-Lexikon (1784) I, 471.

Albinová z Helfenburka v. Albín z Helfenburka.

Albinus 1. Publius Albinus, básnické jméno **Alcuinovo** (v. t.). — 2. sv., biskup **angerský** (andegaviensis) 535, *z.* kol. 550, MR. 1. bř. *Acta Ss.* Martius I, 54—63; *Detzel*, Ikonogr. II, 51—52. — 3. (Albuin), sv. biskup **brixenský** v Tyrolsku (první biskup tamní po přenesení sídla biskupského ze Sabiony), *z.* 1006; MR. 5. ún.; *Acta Ss.* Februarius I, 712; *Detzel*, Ikonogr. II, 51. — 4. OSB, opat **canterburský** (od 710), *z.* 732, vrstevník Bedy Ctihodného a pomocník jeho při spisování „Historia ecclesiastica gentis Anglorum" (Beda praví o něm: „auctor ante omnes atque adjutor opusculi huius"). *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 700. — 5. (Albwinus, Albuinus), mnich ben. kl. **gorzského** (A. gorzensis, gorziensis, A. eremita), *sp.* „De antichristo", (dle stejnojmenného spisu Adsonova), spisek ten věnoval arcibiskupovi kolínskému Heribertovi (*z.* 1021); vyd. *Floss* v „Zeitschr. für d. Altertum" X, 263. Srvn. *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 978. Mimo to sestavil na základě výroků Písma a sv. Otců pojednání o ctnostech; z díla toho otištěna pouze předmluva v *Migne* PL CXXXVIII, 185. — 6. **Jan** v. Albini 1. — 7. **Jiří** rodem z Krakova, kde kol. 1540 vstoupil do stavu duchovního; doktor obojího práva, prelát-kantor kapituly vileňské, od 1559 suffragán t., muž velice vzdělaný, ale prudké povahy a nakloněný k náboženským novotám; stal se podezřelým z herese a z úmyslu založiti církev národní s liturgií polskou; 1561 obdržel od biskupa Protasiewicze i od kapituly monitum za to, že konal služby Boží pontificaliter jazykem polským; *z.* 1570; *sp.* „Piae meditationes sticholo-gicae" (Krakov 1560). — 8. prokurátor **judský** 62—64 po Kr.; za něho dokončena přestavba chrámu jerusalemského Herodem Vel. započatá (Jos. Flavius, Antiq. 20, 9, 7); stal se podplatností a násilností nenáviděným. Jest nepochybně totožný s Lucceiem Albinem, jenž za Nerona, Galby a Othona byl prokurátorem v Mauretánsku a k rozkazu Vitelliovu byl odpraven. — 9. (Alpinus) sv., biskup **lyonský (lugdunensis)** na konci IV. stol. (kol. 380—390), MR. 15. září, *Acta Ss.* September V, 44. — 10. de **Seres** Jan, arcijáhen toulouský, *z.* 1566, *sp.* Du Sacrement de l'Autel (Pař. 1567). Srvn. *Hurter* III³ (1907), 10.

albis in (dominica) v. albae.

Albites Evarist S. J., *n.* v Limě, 1767 byl deportován do Italie, byl v Římě prof. mediciny; *sp.* De consequenda et producenda senectute disquisitio (Řím 1790), Dei veleni e dei loro remedi tanto curativi quanto preservativi (t. 1790). Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 137—138.

Albizzi 1. Ant., *n.* 1547 ve Florenci, studoval práva v Benátkách a Padově, stal se knězem, vyučoval ve Florenci rhetorice velkovévodkyni Johannu, dceru cís. Ferdinanda I., k jejímuž doporučení přijat 1576 do služeb kardinála Ondřeje Rakouského, s nímž dlel v Římě a v Inšpruku; po smrti kardinálově odpadl k protestantismu, žil v Kemptenu, kdež *z.* 1626; *sp.* Principum christianorum stemmata (1600), Sermones in Matthaeum (1609), De principiis religionis christianae (1612), Exercitationes theologicae (1616). — 2. (**Albicius**) **Bartol.,** františkán, *n.* v Rivanu (Toskánsko), vynikal přísným, ctnostným životem, působil jako výborný kazatel a učitel zvl. v Pise (odtud zván Pisanus n. de Pisis), *z.* t. 1401; *sp.* v letech 1385—1395 „Opus conformitatum vitae s. Francisci ad vitam Domini nostri Jesu Christi", (tiskem vyd. v Ben. 1510, v Miláně 1513), kteréžto spis pro přemrštěnosti, naivnosti a paradoxní výroky v přirovnávání sv. Františka ke Kristu učinili sobě později zvl. protestanté (zvl. Alber, v. t.) předmětem posměchu, vykládajíce ona místa nejhorším způsobem; v pozdějších vyd. katol. byla tato místa zmodifikována anebo úplně vypuštěna (na př. ve vyd. bolognském 1590, 1620, kolínském 1623). Obranu spisu *A*-ova napsal *H. Sedulius*, Apologeticus adversus Alcoranum Franciscanorum pro libro conformitatum (Antv. 1607). Pro dějiny řádu ve 2. pol. XIV. stol. (zvl. pro zeměpisné rozšíření řádu v té době) jest spis tento hlavním pramenem. Mimo to *sp.*: De vita et laudibus B. Virg. lib. VI. (Ben. 1596), Quadragesimale de contemptu mundi sive de triplici mundo (Mil. 1498, Ben. 1503), Sermones quadragensimales dubiorum et casuum conscientiae elucidativi (Lyon 1519). — 3. (**Albizi**) **Frant.,** kanonista, *n.* v Ceseně 1593, byl zprvu advokátem ve svém rodišti, byv pro prohraný proces ztýrán kterýmsi šlechticem přesídlil se do Říma, kdež po úmrtí své choti stal se knězem. Brzy dosáhl důstojenství prelátského, vyslán jako nuncius do Neapole a jako auditor do Španělska; po návratu byl assessorem Sv. Officia, provázel jako konsultor kard. Ginettiho, legáta vyslaného do Německa, koncipoval 1642 text bully „In eminenti" proti Janseniovi; 1654 stal se kardinálem; *sp.* De inconstantia in jure admittenda vel non (Amst. 1683); De jurisdictione, quam habent cardinales in ecclesiis suorum titulorum (Řím 1666) *z.* 1684.

Albo 1. Jakub, rabbín ve Florenci na sklonku XVI. a na poč. XVII. stol.; *sp.* homiletický výklad

Pentateuchu Tóledót Ja'aqób (Ben. 1609). — **2.** Josef z Monrealu, rabbín, jeden ze žid. učenců, kteří zúčastnili se před Benediktem XIII. disputace s Jeronymem de Santa Fé (jenž byv dříve rabbínem, stal se křesťanem) v Tortose 1413; *z.* 1430; *sp.* „Sefer ikkárim" (Kniha základů), jest to soustava žid. filosofie náboženské, v niž *A.* 13 žid. článků věroučných Maimonidem stanovených redukuje na tři články základní: jedinost Boha, božský původ zákona Mojžíšova a odplata posmrtná (vyd. tisk. v Soncinu 1485 a j.).

Alboin (Albuin, Albolnus, Albiunus), kněz, žil kol. 1074 ve Švábsku, *sp.* 1076 dvě „Epistolae de conjugio sacerdotum per Hildebrandum papam damnato", v nichž hájí manželství kněží, a to aspoň těch, která před zákazem Řehoře VII. uzavřena byla; s ním o té věci polemisoval Bernold (v. t.), jenž byl jinak jeho přítelem. Srvn. *Goldast*, Apologia pro Henrico IV. (1611), 40 násl., *Migne*, PL CXLVIII, 1104.

Albon 1. d', Ant., rodem z Lyona, 1562 arcibiskup arlesský, potom lyonský (1562—1574), vydal z rkp. po prvé Rufina Aquilejského „Comm. in LXXV psalmos Davidis" (Lyon 1570 ve fol.). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 89. — **2.** Vilém (Guilelmus) OSB, opat kl. sv. Albana (St. Albans v Anglii), *z.* 1476; z jeho doby zachovalo se „Registrum de factis et actis 1465—72" (vyd. *H. Thoma Riley* v „Chronica monasterii s. Albani" (1873). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1053.

Albona v. Labin.

Alboresi Giacomo, dekorativní malíř bolognský, *n.* 1632, *z.* 1677; učitelem jeho byl Domenico Santi a později Agostino Mitelli; vyzdobil malbami svými několik kostelů v Bologni (San Petronio, Capella di S. Antonio, S. Bartolomeo, S. Glacomo Maggiore).

Albornos de Juan, missionář, sestavil společně s Luisem Barrientosem grammatiku řeči Chiapaů (indiánského kmene ve střední Americe) a katechismus v téže řeči; obé vyd. Pinart 1875. Srovn. *Dahlmann*, Die Sprachkunde u. die Missionen 111.

Albornoz (Albernotius) Aegidius Alvarez (Alvari), řečený „Hispanus", *n.* kol. 1300 v Cuenze (Cuença) v Kastilsku ze vznešeného rodu, stud. v Toulouse, vyznamenával se velikým nadáním a rytířskou statečností, stal se 1338 arcib. toledským; pečoval horlivě o blaho své diecese (konal dva provinciální sněmy 1339 a 1347), zúčastnil se činně válečných výprav proti Maurům do Afriky (1340); pohněvav se s králem Petrem pro jeho nezřízený život, odebral se do Avignonu, resignoval na své arcibiskupství a 1350 stal se kardinálem (tit. sv. Klementa, od 1356 kard.-bisk. sabinským). Od Innocence VI. svěřeno mu bylo 1353, jakožto legátu, velitelství válečné výpravy do Italie, kdež se mu podařilo dobýti církevního státu, čímž umožnil návrat papežův z Avignonu. V archivu vatikánském zachoval se rukopis miniaturami ozdobený, jejž *A.* papeži Innocencí VI. zaslal jakožto zprávu o zdaru svého poslání (viz na obr. 70. reprodukci jedné miniatury, znázorňující, kterak *A.* přijímá klíče podrobených měst). R. 1355 *A.* spolu s Petrem, kard.-biskupem ostijským, doprovázel čís. Karla IV. ke korunovaci do Říma. O *A.*-ově výborném nadání státnickém svědčí t. zv. Aegidiánské konstituce (Aegidianae constitutiones, v. t.), jež až do 1816 byly zákoníkem v církv. státu platným. Španělská kollej v Bologni jím založená trvá dosud; jest v ní 30 nadačních míst pro studenty ze Španěl (theology, mediky a studující kanonického práva). *A. z.* 1367 ve Viterbu. Srvn. *Hermann-Wurm*, Kardinal Albornoz (1892).

Albov Michael Pavlovič, *n.* 1844, stud. na petrohradské církv. akademii, stal se učitelem náboženství a církv. práva na petrohradské vojensko-právnické škole, vysvěcen na kněze 1870, 1883 stal se protojerejem. R. 1887 jmenován prof. bohosl. při lesnickém institutu petrohradském. *Sp.* Ob apokrifičeskich evangelijach (Petrohr. 1872), Cerkovnoe pravo (t. 1875, lithografováno), Kratkij kurs lekcij po cerkovnomu pravu (t. 1882), Ponjatie o nauke osnovnago [základního] bogoslovija (t. 1888, lithogr.), Lekcii po christianskoj apologetikě (t. 1892, lithogr.), Očerki christianskoj apologetiki (t. 1902). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 23.

Albrecht 1. (Albert) Braniborský, kurfirst mohučský, *n.* 1470 jakožto druhorozený syn braniborského kurfirsta Jana Cicera, stal se 1513 arcib. magdeburským a administr. biskupství halberstadtského; 1514 zvolen za arcib. mohučského (byla to kumulace vysokých církevních důstojenství v Německu dosud neobvyklá). Zadluživ se vysokými taxami (asi 24.000 duk., totiž 14.000 taxy konfirmační za arcib. mohučské a 10.000 taxy „kompoziční") u Fuggerů, přejal 1515 hlásání odpustků ve prospěch dostavění chrámu svatopetrského za polovici výnosu (návrh k tomu nevyšel od něho, jak se dosud za to mělo, nýbrž od Datarie). S hlásáním odpustků započato bylo v územích *A.*-ovi podřízených po některých průtazích teprve na počátku 1517; jakožto generální subkomisař byl při tom činný dominikán Jan Tetzel (v. t.). Hlásání těchto odpustků bylo jedním z nejbližších podnětů ke katastrofě přivezené Lutherem (v. t.). Dějepisnou bajkou jest, že Tetzel za jediný rok vyzískal *A.*-ovi 100.000 dukátů; dle nalezených účtů domu Fuggerovského zbylo *A.*-ovi sotva tolik, co obnášela polovice taxy „kompoziční". *A.*, jenž r. 1518 kardinálem se stal, ukázal se býti při počátku hnutí Lutherem vzbuzeného slabým; nejsa života neúhonného, neměl

Obr. 70. Kardinál Albornoz přijímá klíče podrobených měst papežského státu (dle souvěké miniatury).

Obr. 71. Kardinál Albrecht Braniborský. Obraz L. Cranacha staršího.

dosti mravní síly vystoupiti energicky proti lnutí tomu, ani pro povznesení kázně v kleru; v jeho území vzmáhalo se lutherství tou měrou, že *A.* opustil dosavadní své sídlo Halle a přesídlil se do Mohuče; teprve v pozdějších letech ujal se však horlivě katolické věci, a podařilo se mu území mohučské uchrániti před lutherstvím. Pečoval zvláště o mravní nápravu pokleslého duchovenstva, i povolal za tou příčinou 1542 do Mohuče P. Petra Fabera S. J., jenž tu blahodárně působil. *A. z.* 1545. Srvn. *Jak. May*, Der Kurfürst, Kardinal und Erzbischof Albrecht II. von Mainz und Magdeburg, 2 sv. 1865—75; *Aloys Schulte*, Die Fugger in Rom (1904), *Pastor*, Geschichte der Päpste IV, I (1906), 226—228, 236, *Duhr*, Geschichte der Jesuiten in den Ländern deutscher Zunge I (1907), 8. — **2. markrabě braniborsko-ansbašský**, poslední velmistr řádu německých rytířů a první vévoda pruský, *n.* 1490 v Ansbachu, třetí syn hohenzollernského markraběte Fridricha, 1510 zvolen za velmistra, v letech 1519—1520 vedl nešťastnou válku proti Polsku, v letech 1522—1523 přiklonil se k učení Lutherovu, podporoval šíření jeho v Prusku; 1525 uzavřel s Polskem smlouvu t. zv. krakovskou: země něm. řádu (vých. Prusko) mění se v knížetství světské, jest však lénem polským. R. 1526 vstoupil *A.* ve sňatek s Dorotou, dcerou dánského krále Fridricha I., po její smrti 1550 oženil se po druhé s Marií Brunšvickou. R. 1544 založil universitu v Královci. Poslední léta *A*-ova byla naplněna nepokoji, zvláště spory, jež vzbudil Osiander (v. t.), jenž se svými přívrženci na *A*-a měl neobmezený vliv a zasahoval i do věcí politických, což vedlo k zakročení Polska 1566. *A. z.* 1568. Srvn. *Kolberg*, Einführung d. Reform. in Preussen („Katholik" 1897); *Kneller* v Zeit. f. kath. Theol. XVIII (1894), 411. — **3. Dionysius**, O. Praem., rodem z Čech, převor kláštera v Hohenburgu (Odilienbergu) v Elsasku, *sp.* „Historia Montis s. Odiliae vulgo Hochenburg" (Schlettstadii 1751). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1893), 1480. — **4. z Halberstadtu** v. Albert 13. — **5. F. A.**, vyd. „Messgesänge u. andere kirchliche Lieder für die katholische Jugend", 9. vyd. (1891, Frýb. Br., Herder); k tomu: „Orgelstimme" 3. vyd. (t. 1891). — **6. Jan**, O. Min., guardián, *sp.* „Confutatio antichristianae confessionis illorum, qui se nuncupant servos evangelii in ecclesiis ratisbonensis urbis" (Ingolst. 1564). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 25. — **7. Jan Vavřinec** („Magister Albrecht"), *n.* 1732 v Görmaru u Mühlhausenu v Durynsku, stud. v Lipsku filologii, při čemž zabýval se pilně hudbou; 1758 stal se gymn. učitelem a spolu varhaníkem při protest. kostele v Mühlhausenu. Vydal Adlungovo dílo „Musica mechanica organoedi"; *sp.* „Gründliche Einleitung in die Anfangslehren der Tonkunst" (1761), „Abhandlung über die Frage: ob die Musik beim Gottesdienst der Christen zu dulden oder nicht" (1764); *z.* v Mühlhausenu 1773. — **8. (Aberlen, Auber en, Eberlin) Jiří**, stavitel hraběte Oldřicha Virtemberského 1447—1492; vystavěl ve Stuttgartě kostely: „Stiftskirche" 1436—1459, sv. Linharta 1470—74 a špitálský 1443—1510; dále: kostel v Balingenu 1443—1510, kostel sv. Alexandra v Marbachu 1450 až 1481 a j. — **9. Josef**, současný malíř německý, *n.* 1867 v Mnichově, kdež nabyl uměleckého vzdělání; obrazy: „Immaculata", „Sv. Rodina", „Hudoucí andělé", „Sv. Benno" (viz obr. 72.). — **10. z Kaménka** v. Albert 29. — **11. Otto**, ev. theolog, *n.* 1855 v Angermünde, od 1892 kazatel v Naumburgu n. S., vyd. kázání a četné příspěvky k dějinám reformace. — **12.** arcikníže **rakouský** v. Albert 34. — **13. Řehoř**, konvář ve Slavkově (Schlackenwald), slil 1572 prostřední zvon do kostela v Hroznětíně a 1573 dva jiné zvony; 1582 přelil zvon do kostela v Liticích. Srvn. *Rybička*, O českém zvonařství, 68. — **14.** stavitel domu ře-

Obr. 72. Albrecht: Sv. Benno.

zenského; zmínky o něm vyskytují se od 1318; které části dómu jemu by přičísti bylo, nelze stanoviti; také není známo, jak dlouho činnost jeho trvala. Srvn. *Schuegraf*, Geschichte des Doms von Regensburg I, 239. — **15. ze Scharfenbergu**, německý básník, kněz, kol. 1250; jemu přičítá se báseň Titurel t. řeč. mladší („Der jüngere Titurel"). Srvn. *Borchling*, Der jüngere Titurel (1897). — **16. Zikmund**, vévoda bavorský, vnuk Viléma V. Zbožného, čtvrtý syn Albrechta Leuchtenbergského, *n.* 1623 v Mnichově, stal se v 16. roce věku svého 1639 koadjutorem frisinského biskupa Víta Adama z Gebecku, po jehož smrti zvolen 1652 za jeho nástupce, 1668 stal se spolu i biskupem řezenským; obě biskupství spravoval dobře; svěcení nepřijal, jelikož vzhledem k eventuálním nárokům na posloupnictví na trůn bavorský ponechal si možnost návratu ve stav světský; *z.* 1685.

Albrechtec (Albrechtice, Albrechtsried), fara diec. buděj. ve vikariátu sušickém, od pradávných dob farní ves, která patřila klášteru vindberskému v Bavořích (diec. řezenská). Král Vladislav I. daroval klášteru tomu dvůr a kostel, jejž prý syn jeho Adalbert (Albero, Albo), arcibiskup solnohradský, 1179 posvětil. *A.* zůstal v držení zmíněného kláštera až do jeho zrušení 1804. Osada čítá 1794 katol.

Albrechtice (Albrechtce, Albrechtec), fara diec. buděj. ve vikariátu vltavotýnském; již ve XIV. stol. plebanie, později náležely duchovní správou k Týnu n. Vlt. a Křešovicům, od 1757 fil. k Nezdášovu, od 1785 lokalie, od 1858 fara; 1274 katol., 15 ž.

Albrechtice v. diec. olom., v. Olbrechtice.

Albrechtičky (Klein-Olbersdorf), fara diecese olom., 931 obyv., beneficium liberae collationis.

Albrechtovci (Albrechtsleute, Albright Brethren), sekta Methodistů. Založil ji Jakub Albrecht (Albright), farmář a cihlář v Pensylvanii, pocházející z virtemberské rodiny v Americe usedlé, *n.* 1759 v Pottstownu. Zprvu, jsa přívržencem methodismu biskupského, byl od 1796 činným jako kočující kazatel mezi Němci v Pensylvanii a Virginii usedlými. Následkem antagonismu mezi Angličany a Němci utvořil Albrecht 1803 zvláštní sektu, jejímž biskupem se stal; *z.* 1808. R. 1809 přijata byla správou sekty věrouka a bohoslužebný řád, jež sestavil G. Miller; tehdáž také přijat byl název *A.*, který 1816 na první generální konferenci změněn v název „Evangelická společnost". R. 1839 byla věrouka definitivně stanovena v 21 článcích, jež se co do obsahu přimykají úplně k 24 článkům biskupské církve methodistické. Vrchní správu sekty má v rukou tak zv. generální konference, která se shromažďuje každého čtvrtého roku; jí podřízeny jsou konference zemské, scházející se každého roku, této opět čtvrtletní konference okresní, jimž podléhají tak zv. „štace" (missie okresní) a „třídy" v jednotlivých obcích. Podobně jako Methodisté mají *A.* také kočující a místní kazatele; biskupové (od 1907 počtem 4) volí se z počtu starších na generální konferenci, a to na dobu 4 let; opětovná volba jest dovolena. Biskup předsedá konferencím jednotlivých zemí; v čele okresu jest jeden ze starších, volený vždy na 4 léta. V Americe mají *A.* 21 konferencí s cca 110.000 členy. Od r. 1875 mají missie v Japonsku (asi 1100 členů, seminář pro kazatele v Tokiu), od 1903 v Číně. Mnohem čilejší jest propaganda *A*-ů mezi křesťany. V Německu bylo 1907 80 obcí s 11.470 členy, 92 kazatelé kočovní, 37 kazatelů místních; ve Švýcarsku má sekta asi 6342. Úhrnný počet *A*-ů páčil se 1907 na 131.437. Pro Německo a Švýcarsko vydávají *A.* časopis „Evangelischer Botschafter." Ku vzdělání kazatelů slouží 7 seminářů (v Německu od 1877 seminář v Reutlingách). Příručkou vyučovací jest katechismus, jejž sestavil biskup Escher (něm. vyd. ve Stuttgartě 1897). *A*-i mají také diakonisky (v Evropě asi 300; ústav diakonisek „Bethesda" v Elberfeldu). Srvn. *Köhler* v „Die Religion in Geschichte und Gegenwart" I, 327—328.

Albrechtsberger Jan Jiří, vyn. theoretik hudební a skladatel, *n.* 1736 v Klosterneuburgu, byl jako hoch vokalistou v t. klášteře, k dalšímu vzdělání dostal se na gymnasium do Medlíku (Melk), kdež po skončených studiích byl 12 let varhaníkem; potom působil jako ředitel kůru v Raabu a v Maria-Taferl; pak obdržel místo ředitele kůru v karmelitském kostele ve Vídni; 1772 stal se dvorním varhaníkem při cís. kapli a v hodnosti té hrál při korunovaci Leopolda II. na krále českého r. 1791; posléze od 1792 byl kapelníkem při dómu sv. Štěpána. Požíval slavné pověsti jako theoretik a učitel; jeho žáky byli: Beethoven, Hummel, Eybler a j. *Z.* 1809 ve Vídni. Byl plodným skladatelem, ale jen malá část jeho velice četných skladeb (asi 250) vyšla tiskem; v rukopise zůstalo mimo jiné asi 26 mší, 43 gradualií, 34 offertorií, 6 oratorií, 4 veliké symfonie a j. Většího rozšíření došla jeho theoretická díla: „Gründliche Anweisung zur Komposition" (1790 a 1818; franc. překl. 1814), „Kurzgefasste Methode, den Generalbass zu erlernen" (1792) a j.; souhrnné vydání veškerých theoretických spisů obstaral Ign. rytíř Seyfried (3 sv., 1. vyd. bez roku, 2. vyd. 1830). *Mlr.*

Albrechtsdorf, fara diec. litoměřické ve vikar. jabloneckém, 1784 lokalie, 1851 fara; obyv. německé, 2828 katol., 29 akatol., 342 starokatol., 4 bez konfesse; kostel zasv. sv. Františku de Paula; patron: Mikuláš hrabě Desfours-Walderode.

Albrechtsleute v. Albrechtovci.

Albrici (Dlabač: Albrikus) Vincenc, *n.* 1631 v Římě, přišel 1650 v průvodu královny švédské Kristiny do Stralsundu; 1654 vstoupil jako kapelník do služeb kurfirsta saského, potom pobyl v Londýně ve službách krále Karla II. (1663—66), načež povolán za dvorního kapelníka do Drážďan, kdež setrval do 1680; potom 1680—81 byl varhanikem při kostele sv. Tomáše v Lipsku; na svých cestách stal se protestantem a byl posléze činným v Praze, kdež se vrátil do církve katolické a *z.* 1696. Složil několik mší, Te Deum a j. V Praze vyšlo od něho: „Concordia annorum Christianorum ad numeros musicos" (Pragae, typis universit. 1684). Srvn. *Dlabač*, Künstler-Lex. I, 37. *Mlr.*

Albrici (Albritio, Albrizio) Alois S. J., znamenitý kazatel, *n.* v Riacenze kol. 1579, vstoupil do Tov. Jež. 1594, *z.* v Římě 1655; sbírka jeho kázání vyšla pod titulem: „Prediche del Padre Luigi Albrizio Piacentino della Compagnia di Giesù, predicatore di S. Santità" (Řím 1645, několikrát znovu vyd.: Ben. 1645, t. 1665, Řím 1665, Ben. 1671, 1676, 1677); „Prediche fatte del Palazzo Apostolico" (2 díly, Řím 1652, Ben. 1658, 1663), „Panegirici sacri" (Řím 1655, Ben. 1655). Latinský překlad kázání *A*-ových pořídil františkán Bruno Neusser („Concionum A. R. P. Aloysii Albrizi Placentini e Societate Jesu opus tripartitum", Mohuč 1669). Srvn. *Backer-Sommervogel*, I, 138—139.

Albricus Stavelotský v. Albericus 9.

Albrichius Martin, kněz rodem ze Sedmihrad, *n.* 1694, *sp.* několik disputací filosofických a theologických. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II² (1893), 390.

Albrizzi Jan, *sp.* „Vita di Innocenzo XI., II. 3" (Řím 1695; nové rozšířené vydání pořídil Bertieri O. Praed. t. 1889). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II² (1893), 511.

Albuin 1. Brixenský, v. Albinus 3. — **2.** sv. (také Albinus, vlastně Witta) biskup **burburský**, přišel 730 z Anglie jakožto průvodce sv. Bo-

nifáce do Německa, stal se 741 prvním biskupem buraburským; diecese jeho trpěla ustavičnými vpády Sasů; *z.* 16. října 786. Svátek 26. října. Srvn. Acta Sanct. October XI, 947. — **3. poustevník** (A. Eremita, A. gorzicnsis), v. Albinus 5.

album 1. zvána původně u Římanů bílá deska sádrou potřená, na niž zaznamenávaly se různé, pro všeobecnou známost určené věci. V přeneseném slova smyslu pak i samy záznamy jak věcí tak osob jménem tím označovány, tak že *a.* nabylo toho významu jako seznam, katalog, matrika a p., kamž se zapisuji členové nebo příslušníci toho či onoho spolku, sdružení, úřadu, stavu atd. V tom smyslu také seznam těch, kteří za blahoslavené a svaté prohlášeni, nazývá se *a. beatorum* resp. *sanctorum*, a rčení „zapsánu býti do alba svatých" užívá se ve smyslu „za svatého býti prohlášenu". — Do svého alba zapisovala též již stará pohanská bratrstva pohřební každoroční svátky své, tak že bylo *a.* to jakýmsi *„ka endářem"* bratrstva (zvalo se proto také jinak *feriale*); podle vzoru toho i první křesťané, organisovaní za dob pronásledování v říši římské v pohřebních bratrstvech, měli své *a.* čili kalendář, do kteréhož arci místo jmen pohanských zapisovali jména svých mučedníků, a s kterýmžto kalendářem církevním ani tehdy nebylo se jim třeba tajiti. (*Bilczewski-Tumpach*, Archaeologie křesťanská, str. 38). — **2** (též albus), seznam kleriků určitého kostela (Sidon. Apollinar., epist. VI, 8.). Recké označení pro seznam ten bylo κανών (Conc. Nicaen. can. 16) nebo κατάλογον (Canon. Apost. c. 14.); též užíváno slova matricula, tabula clericorum. Odtud též název canonici (= οἱ ἐν κανόνι). *Tpch.*

Albuquerque 1. Augustin, minorita na Filipinách, *z.* 1580, *sp.* první grammatiku řeči tagalské. Srvn. *Dahlmann*, Sprachkunde u. Miss. (1891). — 2. Jan, minorita, první arcibiskup v Goa ve Vých. Indii 1537, *z.* 1553; do jeho doby spadá příchod velikého apoštola pohanů Frant. Xav.; *A.* pokřtil 1548 tři Japonce, kteří se byli do Goy odebrali a tu náležitě ve víře vyučeni byli. Srvn. *Holzapfel*, Handbuch der Gesch. des Franziskanerordens (1909) 262, 535.

albus v. album 2.

Albwinus v. Albinus 5.

Alby v. Albi.

Alcala de Henares, dříve Complutum, špan. město sv. od Madridu, ve středověku znamenitě kvetoucí (mívalo 60.000 obyv., nyní má pouze 10.500), proslulé universitou, kterou kard. Ximenes (v. t.) 1500 založil a bohatě nadal. Universita potvrzena papežem 1504, otevřena 1508 (1510) a povoláni na ni professoři ze Salamanky a Paříže; celkem bylo 42 prof.: 6 theol., 6 kan. práva, 6 medic. a chirurg., 8 filosof., 1 filosofie morál., 1 mathem., 4 řečt. a hebr., 4 rhetoriky a 6 grammatiky (latiny). Důchody, jež kard. Ximenes université vykázal, obnášely s počátku ročních 14.000 duk.; později zvýšeny na 30.000 duk. Studentů bývalo 2000. Velikolepá budova universitní (viz obr. 73.) dokončena byla 1570. R. 1836 universita byla i s bohatou knihovnou přeložena do Madridu. Ximenes pochován v universitním kostele sv. Ildefonsa. S biskupstvím madridským spojen titul biskupství *a*-ého n. complutského. Srvn. *Denifle*, Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters (Berlín 1885), *Rashdall*, The Universities of Europe (Oxford 1895) II, I, 99.

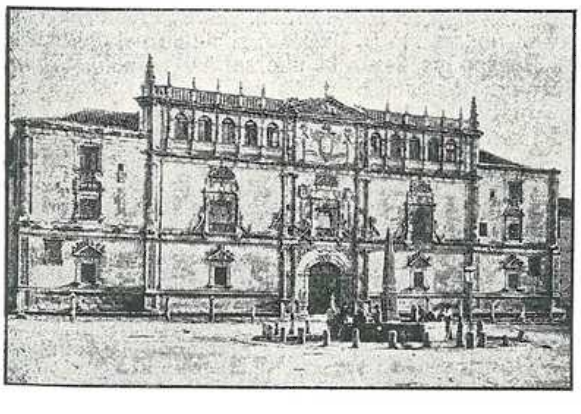

Obr. 78. Alcala-Universita.

alcalská polyglotta n. complutská v. polyglotta.

alcalské bible nazývají se tři rukopisy z pozůstalosti kardinála Ximenesa, chované nyní v univ. knihovně madridské: 1. z IX. stol., psaná visigotským písmem; 2. o něco mladší; zachoval se toliko druhý díl; 3. asi z doby kol. 1200. Srvn. *Gregory*, Textkritik des Neuen Testaments 712 č. 1991 a násl. *Beissel*, Gesch. der Evangelienbücher 149.

Alcantara, hl. město špan. provincie Caceres, s proslulým klášterem San Benito, sídlem rytířského řádu alcantarského (v. t.).

alcantarský rytířský řád založili 1156 bratři Barrientosové v p hraniční tvrzi S. Julian del Pereiro k boji proti Maurům; papež Alexander III. potvrdil jej 1177. Řád spravoval se zprvu zmírněnou řeholí benediktinskou; během času obdařen byl mnohými svobodami a výsadami a podřízen bezprostředně sv. Stolici. Roku 1213 obdržel dobyté na Maurech město Alcantaru, jež bylo pak sídlem řádu. Řád přijal tehdáž řeholní pravidla cisterciácká, skládal se z rytířů, kněží a konvršů. Oděvem bylo bílé řeholní roucho cisterciácké, u rytířů střihem přizpůsobené, by nepřekáželo v boji. Řád získal si ve válkách velikých zásluh; později trpěl vnitřními svárý a vměšováním se do válek občanských. Král Ferdinand IV. s papežským svolením přijal 1492 důstojenství velmistrovské na dobu života; Karel V. dosáhl 1522 toho, že důstojenství to spojeno bylo jakožto hodnost dědičná s korunou španělskou; od 1540 nebyli rytíři více vázáni slibem panické čistoty, mohli vstoupiti ve sňatek, ale po ovdovění více ženiti se nesměli. Až do francouzské okkupace měl řád 37 kommend (komthurství), 52 města a vesnice. Po restauraci 1814 jen málo mu bylo vráceno. Řád stal se posléze vojenským řádem záslužným pro šlechtice, od nichž žádá se důkaz starobylého šlechtictví. Za republiky 1872 byl i tento řád zrušen; král Alfons XII. jej obnovil 1874. Srvn. *Hélyot*, Histoire des ordres religieux et militaires (Tours 1718), *Araujo y Cuellas*, Recopilación histórica de los cuatro órdenes militares (Madrid 1866).

Alcantara 1. Diego de, špan. architekt a sochař, žák Herrerův, jemuž byl 1573 nápomocen při provádění plánů kostela v Eskorialu; 1582 jmenován stavitelem kathedrály v Toledu. — 2. Petr z *a*-y v. Petr z Alcantary.

alcantariové, alcantarinky, františkáni a františkánky nejpřísnější reformy, zavedené sv. Petrem z Alcantary (v. t.).

Alcarotti (Alcarotto, Alcaroti, Alcharotto), Giov. Francesco, ital. skladatel, *n.* v Novaře kol. 1536, byl varhanikem v Como, vyd. 1570 5hlasé „Lamentationes Jeremiae cum responsoriis, antiphonis et cantico Zachariae, psalmoque Miserere".

Alcasar v. Alcazar.

Alcazar 1. Bartoloměj S. J., *n.* v Murcii 1648, vstoupil do Tovaryšstva 1664, vyučoval rhetorice a mathematice, stal se rektorem v Cuence a jedním

z osmi prvních členů král. akademie, založené 1713; *z.* v Madridě 1720. Byl výborným znalcem lat. jazyka a obratným lat. veršovníkem, zvláště rád skládal anagrammata. *Sp.* „Panegyris in nuptias Caroli II." (Madrid 1679), „Chronicon anagrammaticum de Vienna liberata" (1683), „Vita S. P. N. Ignatii de Loiola per anagrammata disposita" (1685), „De ratione studendi" (1688), „Aelii Antonii Nebrissensis de institutione grammaticae libri quinque" (1691), „Vida, virtutes y milagros de San Julian segundo obispo de Cuenca" (1692), „Chrono-historia de la Compañia de Jesus en la provincia de Toledo" (1710). Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 142—145. — 2. **Ludvík** S. J., *n.* v Seville 1554, vstoupil do Tovaryšstva 1569, vyučoval zprvu filosofii, potom po 20 let exegesi v Kordobě a později v Seville, kdež *z.* 1613; *sp.* učený a důmyslný výklad Apokalypsy „Vestigatio arcani sensus in Apocalypsi" (k dílu tomu připojen spisek „De sacris ponderibus ac mensuris", Ant. 1614, 1619), „In eas Veteris Testamenti partes, quas respicit Apocalypsis, libri quinque" (s přídavkem „De malis medicis", Lyon 1631). Ve výkladě Apokalypsy ukazuje, kterak v ní obsažená proroctví v dějinách církv. došla splnění. Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 146, *Hurter* III[3] (1907), 483—484. — 3. **Tejedor José**, špan. malíř novější doby (zúčastnil se výstav v letech 1878—1887); z jeho obrazů mají sujet náboženský tyto dva: „Sv. Terezie" a „Rodiče kněze po primici".

Alcedo (Alzedo) de, Mořic, z Kantabrie ve Špan., doktor kan. práva, protonotář apoštolský, *sp.* „De excellentia episcopalis dignitatis deque episcopi functionibus ac potestate in credita sibi ecclesia regenda, visitanda, administranda, necnon de generalis vicarii auctoritate ac muneribus" (Lyon 1630; spis zapovědený 1631 31. pros. „donec corrigatur"; „Jerusalem captiva y motivos su destruccion, sucesos y entrega de los Santos Lugares de Palestina a la Serafica religion de S. Francisco" (Madrid 1642). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III[3] (1907), 875.

Alciati 1. Jan Pavel, socinian XVI. stol., šlechtic z Milána, opustil vlast asi 1546 a odešel do Ženevy, aby připojil se k hnuti reformačnímu. Ale v opposici vůči katol. církvi šel mnohem dále než Luther a Calvin a dospěl až k antitrinitarianismu. Přísná opatření Calvinova proti směru tomu, zvláště proti Gentilisovi (v. t.), přinutila *A*-ho, by hledal působiště své jinde. Odebral se s Gentilisem a j. do Polska, by tam hlásal socinianismus. Jeho odpůrcové šířili o něm pověst, že odebral se do Turecka a tam přestoupil k islamu; jest však jisto, že *z.* věren socinianismu v Gdansku asi 1565. — 2. (Alciatus) Ondřej (Andrea), vynikající právník, *n.* v Alzatě (Alzato) v Milánsku 1492, prof. civ. práva v Pavii, potom v Avignonč, Bourges, Bologni a j.; od papeže Pavla III. povolán 1546 do Říma na poradu v příčině sněmu církevního a jmenován protonotářem apoštolským; *z.* v Pavii 1550. *Sp.* celou řadu spisů právnických, jimiž razil cestu nové, lahodnější a kritičtější methodě, kterou hleděl nahradit dřívější těžkopádný způsob glossátorů. V oboru práva kanon. jen málo pracoval; patří sem pouze spisy: „Commentaria in aliquot juris canonici rubricas et capitula" (ve Špýru 1598), „Judiciarii processus compendium, atque adeo iuris utriusque praxis" (Kolín 1536). I jako básník vynikl svými „Emblemata"; jest to sbírka básnicky zpracovaných naučení mravních. Jeho humanistické smýšlení jeví se v jeho listě proti životu řeholnímu, jejž napsal příteli svému, když vstoupil do řádu františkánského. List ten vyd. Ant. Matthaeus; zakázán byl dekretem 23. bř. 1700. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[3] (1906) 1550—1551; *E. v. Möller*, Andreas Alciat, Ein Beitrag zur Entstehungsgeschichte der modernen Jurisprudenz (1907). — 3. Terenz S. J., *n.* 1570 v Římě, vstoupil do Tov. Jež. 1591, prof. filos. a theol. v Římě, superior domu professního, viceprovinciál, *z.* 1651; požíval veliké vážnosti pap. Urbana VIII., k jehož přání započal sbírati látku k dějinám sněmu tridentského (proti spisu Sarpiho); sebraného jím materiálu užil později kard. Pallavicini. Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 147.

Alcibiades 1. Apamejský v. Elkesaité. — 2. (Asclibiades) mč. v Lyoně kol. 177. Srvn. *Eusebius*, H. E. V, c. 3.

Alcimus (Ἄλκιμος, pořečtěno z Eljakim n. Joachim, zkrác. Jakim), bezprávný velekněz strany židovsko-hellenistické 161—159 před Kr. *A.* byl kněz ze semene Áronova (1. Mach. 7[14]); ctižádostí veden snažil se dosíci velekněžství pomocí syrskou. V době Antiocha IV. Epifana poskvrnil se účastenstvím v modloslužbě (2. Mach. 14[3]). Po smrti velekněze Menelaa Antioch V. Eupator ustanovil jeho nástupcem *A*-a (Flav. Jos. Ant. XII, 9. 7). Ale Judas Machabejský zabránil mu vykonávati úřad; *A.* uchýlil se s náčelníky strany hellenistické k Demetriovi I. Soterovi (r. 162), žádaje o pomoc proti Judovi, i vrátil se s vojskem syrským, jemuž velel Bacchides. Hned po návratu Istivě dal pobiti 60 mužů assidejských (v. t.), ale vida, že neodolá Judovi, odešel zase k Demetriovi (1. Mach. 7[21-25], 2. Mach. 14[3-11]), jenž poslal do Judska vojsko, jemuž velel Nikanor. Když však Nikanor s Judou uzavřel přátelství (1. Mach. 7[26-27], 2. Mach. 14[12-25]), *A.* po třetí odešel k Demetriovi stěžovati si na Nikanora. K rozkazu královu Nikanor dal se v boj s Judou, byl však ve dvou bitvách poražen a padl (1. Mach. 7[27] násl., 2. Mach. 14[21] násl.). Tu Demetrius poslal do Judska Bacchida a *A*-a s novým vojskem; Judas u Laisy byl přemožen a padl (1. Mach. 9[1-18]). *A.* ujal se úřadu velekněžského, ale za krátký čas zemřel náhlou smrtí (r. 159 před Kr.), což Židé pokládali za trest Boží za to, že *A.* nedlouho před tím rozkázal bořiti „zdi domu svatého vnitřního", t. j. nepochybně zeď, která dělila nádvoří kněží od nádvoří lidu (1. Mach. 9[54-56]).

Alcimus Ecdicius Avitus v. Avitus.

Alcket Jakub, minorita v Kolíně na konci XVII. stol., vyd. několik něm. polem. spisů proti protestantům: „Der treue Schafhirt David" (Kolín 1684), „Catholischer Mundstopfer oder Warumb? der Catholischen, wider derer Uncatholischen Warumb?" (1693), „Der treue Schafhirt David vertheidiget und nunmehr sieghafter Ueberwinder des stolzen Riesen Goliaths und aller Feinden entgegen Heinr. Wilh. Cramern", „Der Reformierten Daumen-Dräher, vor diesem in niederländischer Sprach ausgangen, anjetzo in die hochteutsche Sprach übersetzt" (Kolín 1688), „Cartel oder Fechtbrief, durch welche P. Dionysius ausgefordert die zu Quevilly 1650 versammlete calvinische Prädicanten. Aus dem Französischen übersetzt" (t. 1685), „Privilegia calvinistarum ex Becano ins Teutsche übersetzt" (t. 1685). Srovn. *Hurter*, Nomencl. II[2] (1893), 395.

Alcmund (Alchmund) sv., biskup hexhamský od 767, *z.* 781. Srovn. *Acta Ss.* September III, 7.

Alcobaça (Alcobatia), slavné a bohaté cist. opatství v Portugalsku v diec. lissabonské, zal. 1148 králem Alfonsem I.; bylo osídleno z Clairvaux. Opatství tomuto podřízeni byli rytíři řádu sv. Michaela de Ala (v. t.). R. 1567 stalo se opatství *a*-ské hlavou samostatné kongregace. Mezi řeholníky bylo mnoho výtečných učenců. Opatství zaniklo 1834.

Alcoccus Sim., Angličan, doktor a prof. theologie, kazatel, kol 1380, *sp.* komentáře k Lombardovým sententiím (tiskem nevyd.). Srovn. *Hurter*, Nomencl. II[3] (1906), 673.

Alcocer Martin S. J., *n.* 1708 v Tlascala, vstoupil 1732 do Tov. Jež., *z.* 1767 na ostrově Havaně na

cestě do Italie, kamž byl deportován; *sp.* v jazyku mexickém pojednání náboženská (v rkp.). Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 148.

Alcock 1. Jan, biskup rochesterský (1472—76), worcesterský (1476—86) a elyský (1486—1500), vynikající ctnostmi i učeností, *n.* 1430, *z.* 1500, *sp.* „Sponsage of a Virgin to Christ" (1486), „Hill of Perfection" (1491, 1497, 1501), „Sermons upon the Eighth Chapter of Luke"; „Gallecantus Joannis Alcock episcopi Elisensis ad fratres suos curatos in synodo apud Barnwall" (1498); „Abbey of the Holy Ghost", „Castle of Labour" (překl. z franc. 1536). Zabýval se i architekturou; vypracoval plány k veliké síni při bisk. paláci v Ely, vystavěl pěknou kapli v kathedrále v Ely a j. — 2. Jan, *n.* 1715 v Londýně, *z* 1806 v Lichfieldu, varhaník a hud. skladatel, vyd. m. j.: „Harmony of Sion" (1752), „Harmony of Jerusalem" (1801), „Divine harmony" (1752).

Alcolea de Martin, karmelitán, obstaral nové vydání spisu Ant. Diany „Resolutiones morales" pod názvem „Antonius Diana coordinatus seu omnes resolutiones morales ejus ipsissimis verbis ad propria loca et materias fideliter dispositae ac distributae, sed titulis novis, notis marginalibus et indicibus necessariis clara luce et clariori dispositione illustratae ac in 9 t. digestae" (Lyon 1667 a násl.); aby napravil chyby této své edice *A.* připojil desátý svazek, v němž podává opravy; vydání jeho otištěno opět v Lyoně 1680 v 10 sv. fol., v Ben. 1698. Srovn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 1191.

Alcoverro y Amoros José, špan. sochař, činný v letech 1867—1881; z jeho prací uvádíme: „Sv. Jan Křt.", „Lazar a boháč", „Sv. Isidor" (kolosální socha bronzová v peristylu národ. musea madridského), „Jeremiáš", Kristus na kříži".

Alcuin (Alcuinus, Alcivinus, Alcvinus, Albuin, Albinus Flaccus), jeden z nejvýtečnějších mužů své doby (Baronius nazývá jej „fax saeculi"), *n.* kol 735 v Yorku z rodiny vznešené, *z.* 19. května 804 v Toursu. Vzdělával se v dómské škole v Yorku pod vedením arcibiskupa Ethelberta, jehož pomocníkem v řízení školy té se stal. Tvrzení, že vstoupil do řádu benediktinského, není zjištěno. *A.* byl vysvěcen na jáhna, jímž zůstal po celý život. Byv poslán od arcibiskupa Eanbalda, nástupce Ethelbertova, do Říma (kol. 780) pro pallium, sešel se v Parmě s králem franckým Karlem Vel., jenž jej pohnul k tomu, by řídil školství v říši francké. *A.* odebral se 782 s několika svými žáky ke dvoru Karlovu, kdež řídil dvorní školu („schola palatina"), v níž vyučoval syny, dcery a příbuzné královy. Karel Vel. udělil mu opatství ve Ferrières a sv. Lupa v Troyes. *A.* byl učitelem a rádcem samého krále, tak že může býti nazýván původcem všelikých zařízení Karlových za účelem vyššího vzdělání a mravního zušlechtění Franků. Působil pro skutečně křesťanské vzdělání nejen sám, ale také skrze své žáky (Rhabanus Maurus, Haymo, Valafrid Strabo a j.). V letech 789—793 dlel *A.* ve vlasti své, na to pak opět ve francké říši. Potíral ústně i písemně adoptianismus; 794 byl za tou příčinou na synodě ve Frankfurtě a 800 na synodě v Cáchách. R. 796 obdržel opatství Sv. Martina v Toursu, kde obnovil kázeň klášterní a zřídil kvetoucí školu. Přiměl krále k tomu, by přikázal, aby kněží konali horlivě úřad kazatelský; jako pomůcku složil 2 svazky homilií ze spisů sv. Otců. Poslední léta svá (od r. 801) strávil zbožně v klášteře sv. Martina v Toursu, jsa i odtud stále rádcem Karlovým. Spisy jeho jednají o všech předmětech, jimž se tehdáž ve školách učilo, počínajíc od grammatiky a pravopisu až k nejvyšším otázkám theologickým. Své zásady a rady ukládal zvláště ve své listy Karlovi a jiným zasílané. Tyto listy, jichž se zachovalo asi 300, jsou jedním z nejdůležitějších pramenů pro dějiny oné doby. Pro jeho ctnosti a horlivost u víře přikládali mu někteří spisovatelé název svatého. Jeho žák, Rhabanus Maurus, uvádí jej ve svém martyrologiu (Srvn. *Acta Ss.* Maius IV, 333). *A.* nebyl geniem tvůrčím. Jeho díla theologická a filosofická jsou namnoze snůškami ze spisů dob předešlých (hlavně ze spisů sv. Augustina). Kdežto Hauréau v *A*-ovi spatřuje pouhého grammatika, nikoli však filosofa, Picavet prohlašuje jej za původce obrození filosofie ve Francii a Německu, za otce scholastiky. Skutečně uznati dlužno *A*-a za průkopníka methody scholastické (Srvn. *Grabmann*: Die Geschichte der scholastischen Methode, 1909, 195). Nejhlavnější spisy *A*-ovy jsou: 1. dogmatické a apologetické: „De fide sanctae et individuae Trinitatis libri III", „De Trinitate ad Fredegisium quaestiones XXVIII", „Libellus adversus haeresin Felicis", „Adversus Felicem libri VII", „Adversus Elipandum libri IV"; 2. exegetické: „Interrogationes et responsiones in Genesin", „Enchiridion seu expositio pia ac brevis in psalmos poenitentiales, in psalmum CXVIII. et graduales", „Compendium in Canticum canticorum", „Commentaria super Ecclesiasten", „Interpretationes nominum hebraicorum progenitorum D. N. Jesu Christi", „Commentaria in sancti Joannis evangelium", „Tractatus super tres sancti Pauli ad Titum, ad Philemonem, et ad Hebraeos epistolas"; 3. liturgické: „Liber sacramentorum" (srvn. *Cabrol*, Dict. arch. I, 1078 až 1081), „De psalmorum usu liber cum variis formulis ad res quotidianas accomodatis", „Officia per ferias seu Psalmi secundum dies hebdomadae

Obr. 74. Aldegrever: Madonna.

singulos, quibus in ecclesia cantantur, dispositi, cum orationibus, hymnis, confessionibus et litaniis"; 4. filosofické: „De virtutibus et vitiis liber ad Widonem comitem", „De animae ratione liber ad Eulaliam virginem"; 5. filologické a paedagogické: „Grammatica", „De orthographia, „Dialogus de rhetorica et virtutibus", „De dialectica"; 6. hagiografické: „Scriptum de vita s. Martini Turonensis", „Vita s. Vedasti episcopi Atrebatensis", „Vita beatissimi Richarii presbyteri", „De vita s. Willibrordi Trajectensis, episcopi libri II", „Poëma de pontificibus et sanctis ecclesiae Eboracensis". *A.* k přání Karla Vel. provedl opravu lekcionáře, jakož i textu Vulgaty. Přičítá se mu také krátké pojednání „Musica", pojednávající o 8 tónech církevních (srvn. *Haberl*, Jahrbuch 1886, 3, *Brambach*, „Musiklit. des Mittelalters" 1883). I na uměleckou výzdobu rukopisů *A.* měl vliv; pod jeho dozorem v klášteře v Toursu vznikaly rukopisy jevící v miniaturách a iniciálách vliv anglosaský a irský. Ale z rukopisů těch, přímo z doby *A*-ovy pocházejících, žádný se nezachoval; t. zv. „Alcuinovy bible" pocházejí z doby pozdější. Spisy *A*-ovy vydali: *Duchesne* (Paříž 1617), *Frobenius Forster* (Řezno 1777), *Migne* PL C a CI (otisk vydání Forsterova); jeho listy vyd. Dümmler v Mon. Germ. hist. 1895; básně týž v téže sbírce 1881. Srvn. *K. Werner*, „Alcuin u. sein Jahrhundert" (Paderborn 1876), *E. Dümmler*, „Zur Lebensgeschichte Alchvins" (v „Neues Archiv" XVIII, 1893), *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 700—709, *Heissel*, Geschichte der Evangelienbücher (1906), 183 násl.

Alda (Aldobrendesca) sv., vdova, *n.* 1245 v Sieně z rodu šlechtického, po smrti svého manžela vstoupila do třetího řádu humiliatek a oddala se životu kajícímu, sloužíc obětavě chudým a ne-

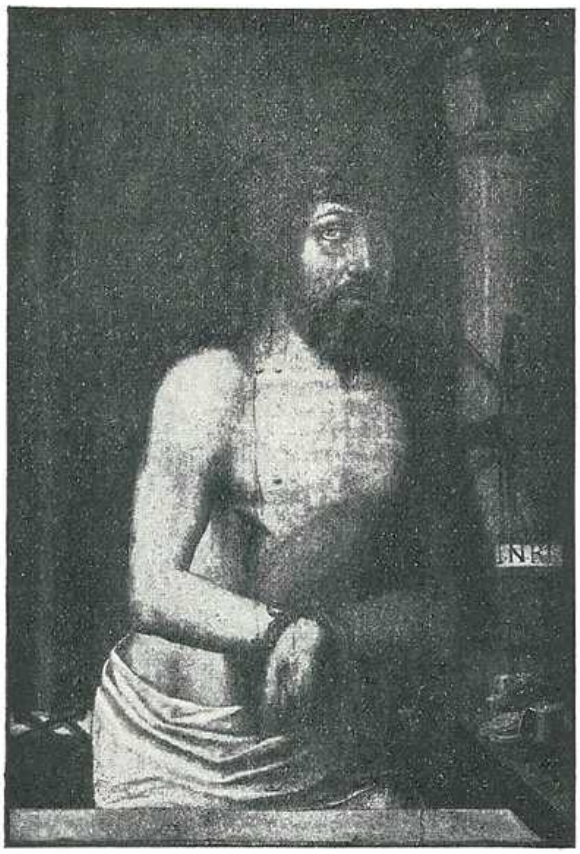

Obr. 75. Aldegrever: Spasitel trním korunovaný.

Obr. 76. Aldegrever: Ornament.

mocným; *z.* 1310; sv. 26. dubna. Srvn. *Acta Ss.* Aprilis III, 466—472; *Kulda*, Církev. rok III, 191.

Aldabbi Meir, špan. rabbín v Toledě ve druhé pol. XIV stol., *sp.* 1360 „Šebílé 'émúnáh" („Cesty víry", tišt. 1559 (potom ještě několikráte: 1567, 1708, 1818), dílo od Židů velice vážené, pojednávající o existenci Boží, stvoření světa, stvoření Adama a Evy, o duši a jejích vlastnostech.

Aldai de Diego, missionář na Filippinách, *z.* 1721, *sp.* několik knih v řeči tagalské. Srvn. *Dahlmann*, Die Sprachkunde u. die Missionen 117.

Aldebald (Aldebaldus) sv., mnich v Cluni v IX.—X. stol., zpracoval znovu (téměř nic nového nepřičiniv) Syrův život sv. opata Majola; jest snad totožný s převorem Aldebrandem Lerinským. Srvn. *Acta Ss.* Maius II, 668—684, VII, 683—687; *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 969.

z **Aldeberka** Linhart, stavitel, dokončil v XV. stol. chrám sv. Víta v Krumlově a vystavěl presbytář kostela P. Marie v Klatovech. Životopisná data, spočívající hlavně na nepřesných údajích Jana Floriana Hammerschmidta v jeho rukopisné „Historia urbis Clatoviensis" a jeho r. 1699 vydané „Historii Klatovské" kolísají se mezi 1410—1422 a 1470—1477; pravděpodobnější zdá se býti alternativa první (1410—1422). Srvn. *Fr. Mareš* v Pam. archaeol. a míst. XIX (1900—1901), 335—340.

Aldebert a Klemens v. Adalbert a Klement.

Aldebertus OSB, převor kláštera St. Romain-le-Puy (Loire) 1017, pokládá se za stavitele tamního kostela. Srvn. *Thieme-Becker*, Allg. Lexikon der bild. Künstler I, 240.

Aldebrand (Ildebrandus) sv., stal se proboštem kapitoly v Rimini, kol. 1170 biskupem ve Fossombrone v Umbrii, kdež vystavěl tamní kathedrálu a *z.* po blahodárné činnosti 1219 1. kv. Uvedená chronografická data života jeho jsou nejistá; *Gams* (Series 698) klade *A.* k r. 1270. Srvn. *Acta Ss.* Maius I, 158.

Aldegrever (vlastně Trippenmeker) Jindřich, mědirytec, zlatník a malíř, nejznamenitější umělec vestfálský XVI. stol., *n.* 1502 v Paderbornu, *z.* po 1555 v Soestu; vyznáním byl evangelík. Práce jeho prozrazují vliv školy Dürerovy, zvláště Sebalda Behama. Z jeho mědirytin (jichž jest celkem 291) vynikají: „Madonna" (v. obr. 74) a řada výjevů z podobenství o milosrdném Samaritánu. *A.* podává biblické výjevy nezřídka s drsným humorem a s drastickými narážkami. Vlastním oborem jeho byly rytiny ornamentální, v nichž však kromě postav andílků (či spíše genlů) náboženských motivů nenalézáme. Z obrazů jeho jen několik jich se zachovalo; v Soestu ve „Wiesenkirche" křídla oltářní, na nichž uvnitř znázorněno „Narození Páně" a „Klanění se sv. Tří králů", zevně: P. Maria, sv. Antonín a sv. Agatha; v obrazárně „Společnosti vlasteneckých přátel umění" v pražském Rudolfině jest od něho „Spasitel trním korunovaný" z r. 1529 (viz obr. 75); jest to malba střízlivá, bez půvabu. V Albrechtově galleril ve Vídni chová se *A*-ova pérová kresba „Sv. Martin a sv. Apolonie" (viz obr. 77.) Monogram, jímž *A.* práce své označoval, jsou začáteční písmena jeho jména: A s vkomponovaným G. Srvn. Dr. *Erich Franz*, Geschichte der christlichen

Obr. 77. Aldegrever: Sv. Martin a sv. Apolonie.

Malerei (1894) II, 2. část, 907—908, *Thieme-Becker*, Allg. Lexikon der bildenden Künstler I, 240—243.

Aldeguëla (Adehuëla) de, Jos. Martin, vynikající špan. stavitel, *n.* 1724 n. 1730 v Manzanedě, *z.* 1802 v Malaze, vyst. jesuitskou kollej v Ternelu, dokončil kostel sv. Filipa Nerejského v Cuençe, kollej v Malaze a j.

Aldegundis sv. v. Adelgunda.

Aldelmus v. Adelmus.

Aldemar (Aldemarius) sv., kněz a mnich montecassinský v X. stol., srvn. *Acta Ss.* Martius III, 489—491, Kulda, Clrk. rok II, 499—500.

Aldenbrück Augustin S. J., *n.* v Kolíně n. R. 1724, vstoupil do Tov. Ježíšovy 1742, byl podregentem kolleje a kazatelem v Kolíně 1773; *sp.* „De religione antiquorum Ubiorum dissertatio historico-mythologica" (Kolín 1766, 2. vyd. 1769, něm. překl. pořídil Brewer 1819), „De ponte Constantiniano Agrippinensi disquisitio historico-critica, cui accedit ejusdem pontis sciographia" (Kolín 1767), „In artem diplomaticam isagoge" (t. 1769). *Backer-Sommervogel* I, 147—149.

Alderete (Aldrete) 1. de A. Bernard S. J., *n.* v Zamoře 1594, vstoupil do Tov. Ježíšovy 1613, vyuč. filosofii v Kompostele a Valladolidu, potom po 24 léta theologii v Salamance, kdež *z.* 1657; *sp.* „Commentariorum ac disputationum in primam partem D. Thomae tomi duo: I. de visione et scientia Dei, II. de voluntate Dei et praedestinatione et reprobatione" (Lyon 1662), „Commentariorum ac disputationum in tertiam partem D. Thomae tomi duo: I. de mysterio incarnationis Verbi divini, II. de sacris incarnati Verbi mysteriis et perfectionibus" (t. 1652). Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 150, *Hurter*, Nomencl. III³ (1907) 921—922. — 2. Bernard, *n.* v Malaze, kanovník v Kordově, gen. vikář sevilský, *sp.* „Del origen y principio de la lengua castellana" (Řím 1606), „Varias antiguedades de Espanna, Africa y otras provincias" (Antverpy 1614). — 3. Joseph S. J., bratr před., *n.* v Malaze 1560, byl zprvu rovněž kanovníkem v Kordově, vstoupil do Tov. Ježíšovy 1600, byl rektorem kollejí v Marcheně a Granadě, kdež *z.* 1616; *sp.* „Juris allegatio pro omnimoda Societatis Jesu ac regularium ab ordinarii Hispalensis jurisdictione et exemptione asserenda" (Sevilla 1605, 2. vyd. t. 1618), „De religiosa disciplina tuenda libri tres" (t. 1615). Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 151.

Aldersbach, kl. v Dolním Bavorsku, zal. byl kol. 1050 zprvu pro řeholní kanovníky sv. Augustina; biskup bamberský Otto jej bohatě obdařil 1139; po přesídlení augustiniánů do Reichersbergu 1147 daroval císař Konrad III. *A.* cisterciákům, kteří tu rozvinuli horlivou činnost kulturní, pastorální, hospodářskou, vědeckou a uměleckou. Klášter zrušen 1803; cenná knihovna (mimo jiné 359 rukopisů) dána do státní nár. knihovny v Mnichově.

Aldhelm 1. v. Adelmus. — 2. (Aldelmus), biskup v Sées (Francie), *z.* 910, *sp.* „Vita s. Opportunae V." Srvn. *Acta Ss.* Apr. III, 62—67.

Aldobrandesca v. Alda.

Aldobrandini, starý rod florencký, jehož jedna větev, později v Římě usedlá, znamenitě rozkvetla ve svých členech, kteří dosáhli vysokých důstojenství církevních (jeden papež a několik kardinálů): 1. Alessandro, 1730 kard., *z.* 1734. — 2. Baccio, 1652 kard., *z.* 1665. — 3. Cinzio Passeri, synovec Klementa VIII., kardinál, *z.* 1610, přítel Torquata Tassa. — 4. Giovanni, *n.* 1525, 1554 advokát konsistorní, 1556 auditor Roty, od 1570 kardinál, *z.* 1573. — 5. Ippolito, bratr předešlého = papež Klement VIII. (v. t.). — 6. Ippolito, prasynovec Klementa VIII., od 1621 kard., *z.* 1638. — 7. Pietro, synovec pap. Klementa VIII., *n.* 1571, od 1593 kardinál, řídil v době panování Klementa VIII. politické záležitosti církevního státu; od 1598 byl legátem v Bologni, od 1604 arcib. ravennský, od 1620 sabinský; *z.* 1621; *sp.* „Apophtegmata de perfecto principe" (Pavie 1604, Frankfurt 1603; pod titulem „Aphorismi politici" t. 1614). — 8. Silvestro, prasynovec Klementa VIII., kardinál, *z.* 1612.

Aldobrandini Lombardus v. Aldobrandinus.

Aldobrandinus 1. Florencký, františkán, missionář v Persii, zemřel smrtí mučednickou v krvavém pronásledování 1282—1284. Srvn. *Holzapfel*, Handbuch der Geschichte des Franziskanerordens 260. — 2. Lombardus, dominikán na sklonku XIV. stol., *sp.* „Scala fidei" („Expositio super symbolum apostolorum").

Alfred, anglosaský kněz, *z.* kol. 968, původce nejstaršího pokusu o překlad evangelií do jazyka anglosaského, totiž gloss, nalézajících se v lat. evangeliáři z konce VII. stol. (t. zv. „Book of Lindisfarne"; v. heslo Aethilwald).

Aldrete v. Alderete.

Aldricus (Aldrich) 1. sv., biskup v **Le Mans** (Cenomanum), *n.* ze vznešeného rodu saského kol. 800, dvorní kaplan a zpovědník Ludvíka Zbožného, od něhož povýšen 832 na biskupa, *z.* 7. led. 856. Dle „Gesta domni Alderici" (vyd. Charles a Froger, Mamers 1890; někteří pokládali dílo toto za podvržené, ale Julien Havet v Quest. Merovingiennes 1893 soudí, že jest to práce *A*-a samého a že dokumenty v ní obsažené jsou authentické) a „Acta pontificum cenomanensium" měl *A.* vynikající účastenství v církevně-politických zmatcích své doby; 840 byl jakožto přívrženec Karla Lysého na krátký čas zapuzen. Sestavil prý sbírku kánonů, jež se však nezachovala. Některými autory uváděn jako původce sbírky pseudoisidorské (v. t.), což však dokázati se nedá. Srvn. *Acta Ss.*, Januarius I, 387 až 389, *Mon. Germ. Scr. ipt.* XV, 304—327, *Hinschius*, Decret. Pseudoisid. (1863), *Simson*, Entstehung d. Pseudois. Fälschung in Le Mans (1886), *Archiv f. kath. Kirchenrecht* 1887, *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 843—84, 865. — 2. sv., arcibiskup **senský (senonensis, Sens)** OSB, *n.* na sklonku stol. VIII., syn úředníka při dvoře Karla Vel., mnich v kl. Ferri-

ères (pod Alcuinem), od 821 opat téhož kláštera, 828 n. 829 arcib. senský, *z.* 6. června 841 (dle jiných 10. listop. 836). Srvn. *Acta Ss.* Junius I, 752 až 758.

Aldrich Henry, *n.* 1647 ve Westminsteru, od 1681 anglikánský kanovník, od 1689 děkan při kathedrále (Christ-Church) v Oxfordě a professor na kollejí při témž kostele, *z.* 1710. Proti učení katol. vydal polemické spisy: „A Reply to two Discourses lately printed at Oxford, concerning the Adoration of our Saviour in the Eucharist" (Oxford 1687), „A Defence of the Oxford Reply to two Discourses etc." (t. 1688). Zdržoval se dlouho v Italii, kdež vzdělal se v architektuře i hudbě. Dle jeho plánů byl vystavěn kostel Všech svatých v Oxfordě, průčelí kostela Corpus Christi tamtéž. Nashromáždil bohatou bibliotheku hudební, kterou odkázal zmíněné kathedrále, při níž působil; skladby jeho (duchovní písně a j.) vydány byly v různých sbírkách.

Aldrovandini 1. Giuseppe Antonio Vincenzo, *n.* kol. 1665 v Bologni, 1702 předseda filharmonické akademie; vydal tyto náboženské skladby: „Armonia sacra concertata in motetti a 2 e 3 voci c. vicl. e senza" (Bologna 1701), „Concerti sacri a voce solo c. viol." (t. 1701, 2. část 1703). — 2. Pompeo, malíř architektur a perspektiv, *n.* 1677, prováděl malby architekturní v kostelích (také prý v Praze), od r. 1719 usadil se v Římě, kdež provedl návrhy k slavobranám na počest papežů Innocence VIII., Benedikta XIII. a Klementa XII. *Z.* v Římě 1735. Srvn. *Dlabač*, Künstler-Lex. I, 37—38, *Thieme-Becker*, Allg. Lex. der bildenden Künstler I, 247. — 3. Tomasso, otec předešl., *n.* 1653, *z.* 1736, výborný malíř perspektivních architektur, jimiž ozdobil mnohé kostely italské (v Parmě, Turině a j.).

Aldus Manutius, zakladatel proslulé tiskárny v Benátkách; *n.* 1449 v Bassiano, po dlouhých studiích a pracích přišel 1488 do Benátek, kdež zřídil tiskárnu, ze které 1494 vyšly první jeho tisky. *A.* byl netoliko vynikající tiskař, nýbrž i veliký učenec, a kladl zvláštní váhu na správnost svých vydání. Po jeho smrti (1515) vedl tiskárnu dále jeho tchán Ondřej Asulanus. Z tiskárny té vyšla 1518 prvá úplná tištěná bible řecká „Sacrae scripturae veteris novaeque omnia. *Πάντα τὰ κατ' ἐξοχὴν καλούμενα βιβλία*" ve foliu s krásnými iniciálami; bible tato patří k vynikajícím památkám typografickým (antikvární cena 1000 mk.). Ač řecký text bible tištěn již 1514—1517 v polyglottě komplutské, přece pokládá se vydání *A*-ovo za „edito princeps", poněvadž zmíněná polyglotta teprve 1520 byla dána do veřejnosti. Srvn. *Meisner-Luther*, Die Erfindung der Buchdruckerkunst (1900), 108, *Ebert*, Allg. bibliogr. Lexikon (1821), 178—179.

Aléa Leonard, *n.* v Paříži, *z.* t. kol. 1812, zúčastnil se jakožto apologeta katol. polemiky filosofické a náboženské na poč. XIX. stol. První jeho dílo vyšlo anonymně pod titulem „L'antidote de l'athéisme, ou Examen critique du Dictionnaire les athées" (Paříž 1801); jest to vyvrácení spisu „Dictionnaire des athées", jejž vydal Sylvain Maréchal v Paříži 1800. Dílo *A*-ovo bylo příznivě přijato, tak že *A.* uspořádal nové vydání pod titulem: „La Religion triomphante des attentats de l'Impiété" (Par. 1802). Mimo to *sp.* „Réflexions contre le divorce" (t. 1802). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895) 502.

Aleander (Aleandro) 1. Jeronym (Girolamo), vynikající humanista a diplomat, *n.* 1480 v Motta u Trevisa, studoval v Ben. a v Padově, osvojil si dokonale latinu, řečtinu a hebrejštinu, tak že zván byl „doktorem tří jazyků", zabýval se i syrštinou a chaldejštinou, jakož i všemi vědami tehdáž známými. V Benátkách náležel ke kruhu humanistů, kupcích se kolem Alda Manutia. Tam seznámil se s Erasmem Rotterdamským, k jehož vyzvání odebral se do Francie, kdež 1508—13 byl věhlasným professorem (míval 2000 posluchačů) řečtiny, lat. a hebr. v Paříži a Orleansu a zavedl methodické studium řečtiny do Francie. R. 1512 vydal „Lexicon graeco-latinum". V letech 1513–14 byl sekretářem biskupa pařížského a kancléře král. Ponchera, 1515 kancléřem bisk. luttišského Eberharda van der Mark, jenž poslal jej 1516 do Říma ve svých záležitostech; *A.* obratně je vyřídiv, zůstal v Římě ve službách pap. státního sekretáře kard. Julia z Medici; 1519 jmenován bibliothekářem ve Vatikáně. R. 1521 byl *A.* poslán od papeže Lva X. jakožto mimořádný nuncius na wormský sněm říšský, kdež způsobil, aby proti Lutherovi vydán byl edikt tak zv. wormský (8. kv. 1521). R. 1524 stal se arcib. brindisským a poslán jako nuncius k franc. králi Františku I., aby sprostředkoval mír mezi ním a Karlem V., upadl však spolu s králem Františkem v Pavii do zajetí a vrátil se do Říma (1525). V letech 1531—32 byl zase legátem v Německu, aby učinil tam přípravy ke svoláni koncilu a k obraně křesťanstva proti Turkům; v letech 1533—35 byl nunciem v Benátkách. Potom dlel v Římě jakožto jeden z předních rádců pap. Pavla III., zvl. v přípravných pracích ke koncilu. R. 1538 stal se kardinálem, načež poslán jako legát do Německa vyjednávat s protestanty; vrátil se však 1539 bez úspěchu a trpce zklamán; *z.* 1542. Byl to muž úžasné paměti a bystrého rozumu, ale ducha tvůrčího nebyl. Až do mužného svého věku nebyl života bezúhonného (ač neklesl tak hluboko, jako někteří jiní humanisté); mravní náprava nadešla u něho r. 1524, kdy dal vysvětiti se na kněze (tonsuru přijal již 1502). Po celý život svůj pilně shromažďoval materiál listinný o záležitostech, v nichž byl činným (zvl. o wormském sněmu); materiál ten jest jedním z hlavních pramenů k dějinám reformace (vyd. *Balan* v „Monum. reform. luth." 1884, *Friedensburg*, „Legation Aleanders 1538—1539" 1893, *Kalkoff*, „Die Depeschen des Nuntius Aleander vom Wormser Reichstag 1521 übersetzt und erläutert", 1886, 2. vyd. 1897; autobiografický deník *A*-ův vyd. *Omont* v „Journal autobiogr. d'Aléandre" 1896). Srvn. *L. Rocco*, Giralomo Aleandro seniore (Treviso 1898), *Paquier*, Jérôme Aléandre (Par. 1900), *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1528—1530, *Pastor*, Gesch. d. Päpste IV. odd. 1. (1906), 277, 286—302, V. (1909). — 2. Jeronym (Girolamo) mladší, pravnuk bratra předešlého, *n.* 1574 v Motta, právník, archaeolog a lat. básník, sekretář kard. Octavia Bandiniho, *z.* v Římě 1629; *sp.* „Psalmi poenitentiales versibus elegiacis expressi" (Treviglio 1593), „Cajl veteris iurisconsulti institutionum fragmenta cum commentario" (Ben. 1600), „Explicatio antiquae tabulae marmoreae Solis effigie, symbolisque exculptae, qua priscae quaedam mythologiae, ac nonnulla praeterea monumenta illustrantur" (Řím 1616), „Explicatio sigillorum zonae veterem statuam marmoream cingentis" (přídavek před. díla), „Refutatio conjecturae anonymi de suburbicariis regionibus ac dioecesi Episcopi Romani" (Paříž 1619, proti spisu Jakuba Gottfrieda „Conjectura de suburbicariis"), „Le Lagrime di penitenza ad imitazione de' sette Salmi penitenziali" (Řím 1623), „De duplici statu religionis in Scotia" (t. 1623), „Navis ecclesiam referentis symbolum, in veteri gemma annulari insculptum, explicatione illustratum" (t. 1626), „Assertionum catholicarum libri III" (t. 1628), „Ep. ad Jo. Morinum de siclis Samaritanorum, de characteribus Samar., de Pentateucho samaritano etc." (vyd. Morinus v „Antiquitates eccl. orient." Lond. 1682). Srvn. *Adelung* I, 540—541, *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 823.

aleatores adversus (de aleatoribus), mezi spisy Cyprianovými zachovavší se kázání, vulgární a neobratnou, při tom však pádnou a důtklivou řečí psané proti hře v kostky; jest to nepochybně práce některého papeže. Harnack připisuje ji papeži Viktorovi I. (190—200), Giffert Kallixtovi (218—223), Sanday a Miodoński Melchiadovi (310—314); první dvě domněnky však padají tím, že ve spise tom použito již spisů Cyprianových (*z.* 258), i dlužno tedy vznik jeho klásti do doby po sv. Cyprianu; nepochybně jest jeho původcem papež Melchiades. V homilii této nalézají se některá důležitá místa dogmatická, na př. o primátě římského papeže („quoniam in nobis divina et paterna pietas apostolatus ducatum contulit et vicariam Domini sedem coelesti dignatione ordinavit et originem authentici apostolatus super quem Christus fundavit ecclesiam in superiore nostro portamus, accepta simul potestate solvendi ac ligandi et cum ratione peccata dimittendi"), o obětí Ježíše Krista, o tom, že biskupové obdrželi Ducha sv. vzkládáním rukou a j. Hilgenfeld mínil, že autor homilie byl přívržencem sekty novatiánské, poukazuje ke slovům: „Nam quod delicti in Deum nulla fit excusatio nec indulgentia ulla et nemini venia datur; in Evangelio Dominus dicit, si quis, inquit, dixerit blasphemiam in filium hominis, dimittetur ei, qui autem peccavit in Spiritum sanctum, non dimittitur illi nec hic nec in futuro saeculo . . ."; ale autor homilie měl zde na mysli nesnadnost obrácení hříšníka, a nikoliv neodpustitelnost hříchu, jak tomu nasvědčuje již i účel homilie, vybízející hříšníka k obrácení. Homilie „Adversus aleatores" byla tištěna po prvé v Pař. 1564 mezi spisy Cyprianovými, potom několikráte; v Migneově PL. jest ve sv. IV. sl. 827—836, nejnověji vydali ji Hartel (S. Cypr. opp. III, 92—104), Harnack, Miodoński, Hilgenfeld. Srvn. *Ad. Harnack*, „Der pseudocyprianische Traktat De aleatoribus, die älteste lateinische christliche Schrift, ein Werk des römischen Bischofs Victor I." (Lipsko 1888), *P. v. Hoensbroech*, „Die Schrift De aleatoribus als Zeugnis für den Primat der römischen Bischöfe" v Zeitschrift. f. kathol. Theol. XIV. (1890), *A. Miodoński*, „Anonymus adversus aleatores" (s něm. překl., Lipsko 1889), *A. Hilgenfeld*, „Libellum de aleatoribus" (Freiburg 1890), *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 47—48, *Bardenhewer*, Gesch. der altkirchl. Lit. II. (1903), 446—448.

aleatorius contractus čili smlouva odvážná v širším toho slova smyslu jest každá smlouva o věc nejistou. Po té stránce čítáme mezi hry odvážné nejen sázku, hru a slosování, nýbrž také všechny smlouvy trhové a jiné, učiněné o práva očekávaná nebo vůbec o věci dosud nejisté, tedy koupě nadějné (O. z. o. § 1275 a 1276, n. p. koupi-li obchodník od hospodáře hned na jaře všechno ovoce, které se v tom sadě urodí), koupě kukusu (O. z. o. § 1277), koupě dědictví (§ 1278—1283, v. čl. „dědictví"), koupě doživotního důchodu a zaopatření (§ 1284—1287, v. čl. „důchod"), a konečně smlouvy pojišťovací (§ 1288—1291, v. čl. „assekurace"). Zpravidla však vykládáme smlouvu odvážnou ve smyslu užším, čítajíce k ní jen sázku, hru a slosování. — I. Sázka (sponsio, O. z. o. § 1270, 1271) hledí k budoucí nějaké doposud oběma (nebo všem) stranám neznámé události, o níž každý kompaciscent má zvláštní náhled svůj; předmětem sázky (jakožto smlouvy) jest cena předem ustanovená, která připadnouti má vyhrávajícímu, t. j. tomu, jehož náhled nynější prokáže se v budoucnosti jakožto správný; škodu nese (čili sázku platí) prohrávající (který „neměl pravdu"). O. z. o. § 1270 vyžaduje, aby budoucí průběh věci byl oběma (všem) stranám nejistý a neznámý; věděl-li vyhrávající předem již s jistotou, jaký bude průběh věci, a zatajil-li tuto svou jistotu straně druhé, sázkou dopouští se lsti a sázka jest neplatná; kdo prohrál, není povinen sázku platiti, a zaplatil-li již, může peníze zpět žádati; věděl-li však prohrávající předem již, jak věc dopadne, pokládán budiž za dárce. Než i v platné sázce nelze před soudem vymáhati cenu pouze slíbenou, dosud však nezaplacenou (§ 1271), sázka vůbec (t. j. cena její) jest nežalovatelná. Arciť nežalovatelnost sázky nezprošťuje prohrávajícího ve svědomí převzaté povinnosti, zvláště je-li jisto, že vyhrávající strana, kdyby byla prohrála, byla by se nevzpouzela platit. Po mravní stránce své sázka jest něco nemilného, snadno však zvrhá se ve hřích, a to buď děje-li se o věc hříšnou (a v tom případě jest neplatnou, jako vůbec každá smlouva s předmětem hříšným), anebo promrhávají-li závodníci, sázejíce se o veliké sumy, nerozumným způsobem majetek svůj, ničíce takto vlastní i rodinné blaho. — II. Hra (ludus) může býti rozmanitá; při některých hrách rozhoduje pouze zkušenost a dovednost (n. p. šach), při jiných pouze náhoda (hry hazardní, n. p. kostky, aleae, odkud název ludus neb contractus alcatorius), při jiných opět obojí spolu (n. p. některé hry v karty). Hrajeme-li o peníze nebo o jakékoliv jiné předměty, stává se každá hra jakousi sázkou (O. z. o. § 1272), a proto vše, co řečeno o sázce, platí i o hře, najmě že výhry (z karet, kostek a p.) nejsou žalovatelny. Při hře o peníze (nebo cenné předměty) spravedlnost vyžaduje stejnou asi (aspoň přibližně stejnou) dovednost hráčů, a u obou oprávněnost zciziti sázku do hry danou (smí do hry sázeti jen své jmění, nikoliv cizí); táž spravedlnost zakazuje, někoho (kdo nechce) do hry násilím nutiti, jakož i při hře podváděti (n. p. karty znamenati, odhazovati, podstrkovati, do cizích karet nahlížeti a p.). Peníze podvodně vyhrané jsou peníze ukradené; podvodník povinen jest vrátiti je a po případě možno jest i soudně jej stíhati. Spravedlnosti však nepříčí se užívati různých úskoků (ač hraje-li se jinak poctivě), aby ostatní hráče udržel v nejistotě a třeba i v omyl uvedl, n. p. strach předstíratl, na špatnou kartu si stěžovati a p. Jinak platí i o hře, že hřeší, kdo prohrávaje značné sumy, mrhá majetek svůj a sebe i rodinu v bídu uvádí. Také nedá se upříti, že hra, i když spravedlivá a jinak dovolena jest, snadno může býti příležitostí mnohých hříchů, zlosti, zlořečení, klení, lání, sporů, svárů, hádek a dále zpronevěření, ba i vražd a p. Proto také zákony církevní v dřívějších dobách zakazovaly některé hry, zvláště aleatorické, vůbec všem (i laikům), a některé hry (nealeatorické) aspoň klerikům (jakož podnes v některých řeholích hry zakázány jsou), ale obyčejem zákazy ty pozbyly platnosti své, tak že dnešní dobou každá slušná hra (i o peníze) nejen laikům, nýbrž i klerikům ze zákona církevního dovolena jest. Arciť že dlužno dbáti i zákonů světských. O. z. tr. § 500 čítá zakázané hry mezi „přečiny a přestupky proti veřejné mravopočestnosti", („kteréž mají obyčejně za následek nepořádky a prostopášnosti"), a O. z. tr. § 522 dí: „Pro hraní všelikých her hazardních čili naprosto odvážných, též i všelikých takových her, které zvláštními předpisy zejména jsou zapovědány, trestají se jak hráči, tak i ten, kdo ve svém příbytku hráti dovolí, za každý takový přestupek pokutou 10—900 zlatých, z čehož třetina vydobytá případně udavači, a pakli by tento sám trestán býti měl, promine se mu také trest docela." Dle dv. dekr. 16. října 1840 a dle dv. dekr. 26. srpna 1841 jest hazardní hrou každá hra, při které výhra i prohra nezávisí na způsobilosti neb umělosti hráčově, nýbrž výhradně neb aspoň hlavně na náhodě; dv. dekr. 16. října 1840, jakož i min. naříz. 27. září 1854 a 27. června 1857 jmenují některé hry, kterým

přísluší název hazardních; výčet ten nelze pokládati za ukončený, a zakázána jest každá hazardní hra, ať ve výčtu tom obsažena jest či není; pochopitelno, vždyť den co den vznikají nové hazardní hry a starší zanikají. Dle výnosu kas. dvoru (650 není rozdílu, zda hraje se (hazardní hra) na veřejném místě či v soukromém domě, zda s velikými či s malými vklady, zda ze ziskuchtivosti či pouze pro zábavu. Ač zákon ten lze míti za zákon čiře trestní (lex pure poenalis), zavazující pouze pod trestem, nikoliv však pod vinou (ve svědomí), přece jen (zvláště duchovnímu a najmě u veřejnosti) dlužno dbáti ho. — III. Slosováním ustanovuje se, komu nějaký předmět, jejž mezi všechny povolané rozděliti nemůžeme nebo nechceme, připadnouti má. Lze-li nárok na výhru (los) vkladem si zakoupiti, vzniká lotterie; název jest z italského „lotto" (volba); v některých městech severoitalských z 90 kandidátů losem určovalo se 5 senatorů; měšťané pak sázeli se, kteří z kandidátů voleni či spíše vylosováni budou; později jména kandidátů nahrazovala se čísly; Innocenc XII. (na sklonku století XVII.) horlil proti lotterii, ale marně; táž naopak přešla i do zemí jiných. Lotterie privátní jest jakousi sázkou neb hrou, a proto jsou i pro ni směrodatny zákony o sázce a hře (O. z. o. § 1273); pro lotterii státní však platí normy připojené k tomu kterému jich vyhlášení (O. z. o. § 1273). Různé druhy lotterie jsou: lotterie číselná čili italská, lotterie třídní, zápůjčka lotterní. Sázení do lotterií cizozemských a kupování cizích losů jest zakázáno a tresce se citelnými tresty. Čítáme-li lotterii mezi hry odvážné, máme na mysli pouze toho, kdo sází n. p. publikum); pro toho však, kdo lotterii pořádá (n. p. stát), není tato žádnou hrou odvážnou, nýbrž jistým výtěžkem, ač obsadí-li se všechna čísla nebo rozeberou-li se všechny losy; proto také pořádá lotterii stát ke zvýšení svých příjmů, nebo privátní nějaký podnik (ale vždy jen se státním povolením) k nějakému dobrému účelu. Po mravní stránce své jest sázení do lotterie a kupování losů úkonem nelišným, jako hra vůbec; ale může zvrhnouti se v náruživost, a stává se hříšným, mrháme-li tím majetek svůj a vrháme-li sebe a rodinu svou do záhuby. Literatura. O smlouvách odvážných mluví všichni čelnější moralisté pod titulem „De contractibus aleatoriis"; jelikož však v té věci důležito znáti také zákonodárství světské, a to v různých zemích různým bývá, bude pro nás nejpřihodnějším užívati spisovatelů, kteří přihlížejí k zákonodárství rakouskému, jako jsou n. p. *Müller*, *Marc*, *Noldin* a jiní.

Vřešt.

Alegambe de Filip S. J., *n.* 1592 v Bruselu; zprvu jako almužník ve službách špan. vévody z Ossuny ve Span. a Italii, vstoupil 1613 v Palermu do Tov. Ježíšovy, přednášel v Št. Hradci filos. a theol., doprovázel na cestách knížete Eggenberga, s nímž procestoval jižní země evropské; 1638 povolán do Říma, kdež *z.* 1652. *Sp.* důležité bibliografické dílo „Bibliotheca scriptorum S. J." (Antwerpy 1643; dílo to sestaveno na základě starší podobné práce P. Ribadeneiry z r. 1605, ale opraveno, doplněno a prodlouženo do 1640); mimo to: „Mortes illustres et gesta eorum de S. J., qui in odium fidei, pietatis aut cuiuscunque virtutis occasione missionum, sacramentorum administratorum, fidei aut virtutis propugnatae ab ethnicis, haereticis vel aliis veneno, igne, ferro aut morte alia necati, aerumnisve confecti sunt" a „Heroes et victimae charitatis Societatis Jesu, seu catalogus eorum, qui e Societate Jesu charitati animam devoverunt, ad id expositi, et immortui peste infectorum obsequio ex charitate obedientiaque suscepto." Oba tyto poslední spisy po jeho smrti vydal P. Nadasi v Římě 1657 a 1658, doplniv je až do r. 1655 resp. 1657. Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 151—153.

a lege v. a lure.

Alegre 1. Frant. Xav. S. J., *n.* 1729 ve Vera-Cruz, vstoupil 1747 do Tov. Ježíšovy, vynikal zvl. ve studiu klassiků, byl prof. v Mexiku, *z.* 1788 v Bologni; přel. Homerovu Iliadu do latiny („Francisci Xaverii Alegril Americani Veracrucensis Homeri Ilias latino carmine expressa" Bologna 1776, 2. vyd. Řím 1788); *sp.* „Institutionum theologicarum libri XVIII" (7 sv., Benátky 1789—1791) a cenné historické dílo: „Historia de la Comp. de Jesus en Nueva-España" (3 sv. vyd. 1841–1842). Některé spisy *A*-ovy zůstavší v rukopisech vydal bibliothekář Joachim Garcia Icazbalceta „Opúsculos inéditos latinos y castellanos del P. Francisco Javier Alegre" (Mexiko 1889). *Backer-Sommervogel* I, 153—155. — 2. José, špan. sochař, *n.* v Catalayudu na poč. XIX. stol., *z.* 1865, byl velice činný při umělecké výzdobě chrámů a kaplí Aragonie a Katalonie. Z jeho prací vynikají dřevěné dveře s plošnými reliefy, znázorňujícími výjevy ze života P. Marie, socha P. Marie jakožto „Matky krásného milování". — 3. Marek Antonín de Casanate, karmelitán v Tarazoně ve Špan., *z.* 1658; *sp.* „Paradisus carmelitici decoris" (o původu řádu karmelitánského a o působení jeho, jakož i o členech řádu vynikajících ctnostmi a učeností; k dílu tomu připojil „Apologema pro Joanne patriarcha XLIV. hierosolymitano" a „Jo. Trithemii liber de origine ord. Carmelitar. cum elogiis et auctariis"); dílo to vydáno tiskem v Lyonu 1639; ale pro nekritičnost nedošlo toto jeho dílo obliby ani u spolu-řeholníků; „Vida y encomios de s. Prudencio obispo de Tarazona, catalogo de sus obispos y de algunos sucesos notables de aquella ciudad" (Saragossa 1626). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 1132.

Alegreti (Radovanov) Matyáš, stavitel a sochař XV. stol., *n.* v Zadru v Dalmacii. R. 1424 zbudoval klenutí střední lodi dómu v Trogiru.

Alegreto v. Allegretto.

Alegrin v. Algrinus.

aleiturgesia (ἀλειτουργησία), výsada, dle níž klerikové zákonem Valentinianovým a Gratianovým (Cod. Theodos. lib. XVI. tit. VI. de epp. et cler. leg. 24.) sproštěni byli od převzetí veřejných záležitostí. Jisto však, že takováto, aspoň lokální a částečná výsada udělena byla klerikům již dříve, jelikož císař Konstantius vrátil zase egyptským klerikům tuto *a-i*, která jim byla za pronásledování arianského odňata (*Kraus*, Real-Encyklopaedie I. 33).

ἀλειτουργητοί v církvi řecké dni velikonočního postu, jelikož — vyjímajíc soboty, neděle a svátek Zvěstování — neslouží se v nich mše sv. *Nilles*, Kal.² II, 251, 252.

Aleks . . . v. Alex . . .

Aleksovice v. Oleksovice.

Aleluja v. Alleluja.

Aleman (Alemandus, Alemannus, Alamandus, Allemandus, Allemand) Ludvík, blah., *n.* 1380 n. 1381 ze šlecht. rodiny na hradě Arbentu, doktor dekr., zúčastnil se sněmů v Pise a Kostnici, stal se 1418 biskupem v Maguelonu, žil však jako místokomoří u dvora pap. Martina V. ve Florenci a později v Římě za Eugena IV.; od papeže Martina V. užíván k důležitým poslánim; 1423 stal se arcib. arleským, 1426 kardinálem. Po přeložení sněmu basilejského do Ferrary 1437 zůstal *A.* v Basileji a způsobil, že zvolen byl Amadeus VIII. za vzdoropapeže (Felix V.); *A.* byl za to zbaven svých hodností, podrobil se však později, načež od pap. Mikuláše V. důstojenství ztracená mu byla vrácena; *z.* 16. září 1450 v Salonu. Papež Klement VII. dovolil r. 1527, by uctíván byl jako blahoslavenec. Srvn. *Acta* Ss. Aug. V, 436, *G. Perouse*, Le Cardinal

Louis Aleman, président du concile de Bâle, et la fin du grand schisme (Paříž 1904).

Alemanius v. Alamagna.

Alemanno v. Alamagna.

Alemannus 1. (Almannus, Altmannus), OSB. v Haut-Villiers, *z.* 882, dle jiných po r. 882, *sp.* „Vita s. Nivardi archiepiscopi remensis" (Acta Ss. Sept. I, 278—284); „Vita s. Sindulphi" (ibid Oct. VIII, 892 až 371); „Vita s. Helenae imp." (ibid. Aug. III, 580—599); „Vita s. Memmii, primi episcopi catalaunensis"; jeho „Lamentationes de desolatione Franciae" se nezachovaly. Srvn. *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 851 až 852. — 2. Ludvík v. Aleman. — 3. (Alemannus) Mikuláš, rodem Řek, stud. v Římě v kolleji řecké; od pap. Urbana VIII, jenž si jej oblíbil, jmenován 1614 prefektem knihovny vatikánské a archivu hradu andělského; *z.* 1626; *sp.* „Dissertatio de dextrae levaeque manus praerogativa ex antiquis pontificum nummis Paulum Petro ap. praeponentibus"; „Syntagma de parietinis lateranensibus a card. Barberino restitutis" (Řím 1625; 2. vyd. 1756; v díle tom pojednal důkladně o mnohých starobylých památkách církevních); „Procopii Caesariensis *ἀνεκδοτα*, arcana historia, qui est liber IX. historiarum, ex Bibl. Vatic. protulit, latine reddidit, notis illustravit" (Lyon 1623, Řím 1624, Kolín 1669). Při stavbě chrámu svatopetrského v Římě bylo mu uloženo bdíti nad tím, by hroby sv. mučedníků zůstaly neporušeny. Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 860—861.

Alemanny y Cunill José Sadoc *n.* 1814 ve Vichu (Katalonie), vstoupil 1830 do řádu dominik., po zrušení klášterů ve Španělsku 1835 uchýlil se do Viterba v Italii, byv vysvěcen na kněze, odebral se do Memphis v Americe, stal se 1848 provinciálem severoamer. provincie, 1850 biskupem Kalifornie a Nového Mexika, zúčastnil se 1852 sněmu baltimorského; téhož roku byla diecese jeho rozdělena ve dvě a jemu jako metropolitovi se sídlem v San Francisco přikázána severní její část; 1870 zúčastnil se ockum. sněmu vatikánského; zal. více než 150 kostelů, 6 kollejí, 5 asylů a 4 nemocnice; 1884 resignoval a vrátil se do Španěl obdržev titul arcib. pelusijského; *z.* 1888.

Alembek Fryderik, kanovník a gen. vik. v Přemyšlu, *z.* 1672; *sp.* v lat. jaz. celou řadu spisů (netišt.) vztahujících se k dějinám biskupství přemyšlského; jsou to: „Trzebiniana" obsahující listiny a privilegia biskupství přemyšlského, „Liber privileg. Capituli Premisl.", „Lib. privileg. dioeceseos Prem.", „Collectanea libr. consistorialium Premisl.", „Regestrum omnium libr. venerabilis Capituli Prem.", „Primi episcopi Premislienses". Mimo to zůstavil mnoho jiných rukopisů, jichž užil Pawłowski při spisování díla „Premislia sacra" (Krakov 1869).

Alembert, Jean le Rond d', francouzský encyklopaedista, *n.* 1717 v Paříži, *z.* 1783. Výtečnými jsa obdařen vlohami vyniki v mathematice a fysice tak, že se stal 1741 členem akademie věd a akademie de France; neblahým stal se svým atheismem, v „Encyklopaedii" a jiných spisech filosofických šířeným. Přál empirismu anglickému a sensualismu francouzskému. Voltaire jeho snahy atheistické chválil a k dalšímu boji pobízel; Bedřich II. ročním důchodem jej podporoval. Když zemřel, chlubili se jeho přátelé, že mu zabránili vrátiti se k Bohu: jeden z nich potvrzoval Laharpovi, že *A.* umíraje vedl si zbaběle. *Kdř.*

Alena (Halena) sv., panna a muč. kol. r. 640, dcera pohanského knížete Levolda v nyn. Belgii, proti vůli otcově stala se křesťankou a docházela tajně k rodině křesťanské na blízku se usadivši, aby zúčastnila se služeb Božích; otec dověděl se o tom, a když se opět vydala na tajnou svou cestu, dal ji pronásledovati žoldnéři, by ji jali a zpět přivedli, ale dívka bránic se jim, byla usmrcena. Tělo její pochováno v klášt. forestském (vorstském) u Bruselu. Srvn. *Acta Ss.*, Junius III, 388—398, *Kulda*, Církv. rok IV, 132—133.

Alençon d' 1. (Alenconiensis) Eduard, kapucín, franc. hagiograf souč., obstaral kritické vydání životopisu sv. Františka z Assisi, sepsaného Tomášem z Celana „Fr. Thomas de Celano, s. Francisci Assisiensis vita et miracula additis opusculis liturgicis", Řím, Desclée & Cie 1906); v „Études franciscaines" 1904 uveř. pojednání „Des origines de l'Eglise de Portioncule et de ses diverses dénominations". — 2. Ubald, rovněž kapucín a hagiograf franc, vydal starofrancouzské rýmované zpracování života sv. Antonína Pad. („Le Dit de la vie de s. Ant. de P." v „Archives francisc." 1904), francouzský překlad spisů sv. Františka z Assisi („Les opuscules de s. Fr. d' A.", Paříž, Poussielgue 1905) a j.

Aleni Julius S. J., *n.* 1582 v Brescii, vstoupil 1600 do Tov. Ježíšovy, vyučoval mathematice v Macao (již. Čína), od 1613 působil horlivě jako missionář v prov. King-si; *z.* 1649 ve Fu-čeu-fu. *Sp.* více než 30 čínských spisů obsahu theol., asket., liturg. i z oboru věd profanních; do Evropy zaslal zprávu o pozorování zatmění měsíce r. 1612. Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 157—158, *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 1004.

Alenkovice, fara olom. diec., obyv. 2198 č.; patron: Aristides Baltazzi.

Alentsen Ambrož, kartusián, *z.* 1505, *sp.* mezi-řádkový výklad žalmů. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1139.

Aleotti (Aleotta) Vittoria (klášt. jménem Rafaela), dcera architekta Giov. Bapt. Aleottiho, *n.* 1570 ve Ferraře, již z mládí vynikala hudebním talentem; učitelem jejím v hudbě byl Herculo Pasquino; dána byvši na vychování do kláštera, oblíbila sobě život řeholní a stala se jeptiškou; vyd.: „Ghirlanda di Madrigali a 4 voci" (Ben. 1593), „Sacrae cantiones 5, 7, 8 et 10 vocibus decantandae a R. S. Raphaela Aleotta Ferrariensi in monasterio rever. monialium s. Viti monacha in lucem editae" (Ben. 1593).

Alepo (Aleppo) v. Haleb.

Aler Pavel S. J., *n.* 1656 v Luxembursku, 1676 vstoupil do Tov. Ježíšovy, vyučoval filos. a theol., byl rektorem různých kollejí, *z.* 1727; *sp.* celou řadu lat. školních her divadelních („Regina gratiae Maria, drama musicum", Kolín 1696, „Regina pacis Maria, drama musicum" t. 1697, „Julius Maximinus, drama musicum" t. 1697, „Joseph venditus, tragoedia", t. 1703, „Joseph agnitus, tragoedia", t. 1704, „Joseph patrem excipiens, tragoedia", t. 1705, „Innocentia victrix s. Genovefa", t. 1706), dále oblíbené a často znovu vydávané návody k lat. veršování: „Praxis poetica, sive methodus quodcumque genus carminis facile et eleganter componendi, omnibus poeseos amatoribus perquam utilis", Kolín 1683, 1701, 1703, 1712, 1722, 1735, „Gradus ad Parnassum", t. 1706. Tento spis mnohokráte znovu otiskován, také v Praze několikráte s přidanými českými významy: „Gradus ad Parnassum, sive novus synonymorum, epithetorum et phrasium poeticarum thesaurus: Elegantias, Flavissas poëticas, Parnassum poëticum, Thesaurum Virgilii, Smetium, Januam Musarum, aliosque id genus libros ad poësim necessarios complectens. In quo singulis etiam phrasium syllabis, ac nominum et verborum incrementis appositae sunt notae quantitatis indices, una cum Poëtarum testimoniis, quorum authoritate singularum vocum quantitas comprobatur. Accedunt, quae ex Historia, Fabula, Geographia ad poëticam artem conferunt. Inseruntur descriptiones et comparationes plurimae ex optimis Poëtis excerptae. Opus emen-

datissimum pariter, politiori elegantia excultissimum, bohemica et germanica ad quodvis vocabulum significatione addita auctum ac in gratiam studiosae iuventutis per provinciam Bohemiae Soc. Jesu recusum", na konci: „A. M. D. G., D. Thaumaturgae Boleslaviensis honorem" 1714 (955 str.), 1721 (959 str.), 1727, 1732, 1746. České termíny následují hned za latinskými, potom německé (na př. „a bohemice od, germanice von, Aaron vel Aron, bratr Mojžíšův, Ein hoher Priester, Moysis Bruder, ab od, von, abactus odehnaný, Entführter, abacus kredenční stůl, Credenz-Tisch atd.") Zajímavá jest změna učiněná vzhledem k české studující mládeži. Při slově „Bohemi" má orig. tato epitheta: „saevi, acres, inculti", kdežto vydání pražská: „fortes, acres". Z ostatních spisů *A*-ových uvádíme: „Conclusiones ex universa philosophia circa quaestiones maxime controversas" (Kolín 1692), „Philosophia tripartita ad mentem Philosophi et Doctoris Angelici explicata" (Kolín, 3 díly: I. 1710, II. 1715, III. 1724), „Dialectica nova, omnibus scholis accomodata, in qua termini omnes vocales, eorumque affectiones, item propositiones vocales et syllogismi, omniaque illuc spectantia, accurate et exacte explicantur" (Kolín 1712, Trevír 1716), „Dictionarium germanico-latinum" (Kolín 1717, 1727). Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 160—167.

Alerding Herm., kněz, rektor v Indianopolis v Sev. Amer., *n.* 1845 v New-Yorku, *sp.* History of the cathol. church in the dioz. of Vincennes (1884).

Alería (Alerien. dioec.), někdejší bisk. na Korsice, na konci XVIII. stol. slouč. s bisk. Ajaccio.

Alerio de Joannes v. Jan de Alerio.

Ales diei nuntius (ales = avis), počátek hymnu v laudách úterních, jejž složil Aur. Prudentius.

Ales Alexander, scholastik, v. Alexander z Hales.

Ales (Alesius) Alexander, zprvu katol., potom prot. bohoslovec skotský, *n.* 1500 v Edinburgu, stud. v St. Andrews, byl vysvěcen na kněze a stal se kanovníkem tamtéž, od uvězněného Patrika Hamiltona, k němuž byl od arcibiskupa poslán, by jej obrátil, získán byl sám novému učení, 1532 prchl do Vitemberka, 1535 povolán od Jindřicha VIII. do Anglie za professora theologie do Cambridge, ale již r. 1539 nucen byl zase uchýliti se do Německa, kdež působil jako professor ve Frankfurtě n. O. a od 1542 v Lipsku; *z.* 1565. Ze spisů jeho uvádíme: „Disputatio inter Alex. Alesium et Jo. Cochlaeum, an expediat laicis legere Nov. Test." (1533), „Disputatio de perpetuo consensu ecclesiae" (Lipsko 1533), „De auctoritate verbi Dei contra episc. Londensem" (Štrasburk 1542), „Responsio ad 32 articulos theologorum Louaniensium" (Lipsko 1545), „Ordo distributionis sacramenti altaris sub utraque specie et formulae confessionis faciendae in regno Angliae" (Londýn 1548), „Primus liber Psalmorum juxta Hebraeorum et D. Hieronymi supputationem expositus" (Lipsko 1550, 1554, 1596), „Expositio in utramque epistolam ad Timotheum" (t. 1550, 1552), „Expositio epistolae ad Titum" (t. 1550, 1552), „Ordinatio ecclesiae seu ministerii ecclesiastici in florentissimo regno Angliae, conscripta sermone patrio et in latinam linguam bona fide conversa" (t. 1551), „Refutatio errorum, quos sparsit nuper Andr. Osiander in libro, cui titulum fecit: de unico mediatore Christo" (Vitemb. 1552), „Commentarius in Evang. Johannis" (Lipsko 1552), „Omnes disputationes de tota epistola ad Romanos collectae per Georg. Hantsch, cum praefatione Ph. Melanchthonis" (Vitemb. 1553), „Contra horrendas Serveti blasphemias" (t. 1554), „Assertio doctrinae ecclesiae catholicae de S. Trinitate cum confutatione erroris Valentini Gentilis" (t. 1564), „Disputationes in totam s. Pauli epistolam ad Ebraeos" (1553).

d'Alès Adhemar, prof. dogm. na theolog. fakultě „Institut catholique" v Paříži, rediguje nově, čtvrté, úplně přepracované vydání apologetického slovníku, jejž 1888 po prvé vydal J. B. Jaugey; název nového toho vydání jest: „Dictionnaire apologétique de la foi catholique, contenant les preuves de la vérité de la religion et les réponses aux objections tirées des sciences humaines" (I. svazek vyšel 1909, Paříž, Beauchesne & Cie); mimo to *sp.* „La théologie de Tertullien (Par. 1905), „La question baptismale au temps de St. Cyprien" (t. 1907) a jiné.

Alès Anatole Jean Bapt., *n.* v Par. 1840, úředník pařížské akademie, bibliograf franc., *sp.* „Les moines imprimeurs" (1873), „Description des livres de liturgie impr. au XV. et XVI. s." (Paříž 1878), „Description des livres de liturgie de la bibliothèque de S. A. R. Charles Louis de Bourbon" (1884).

Alesch Innocentius a S. Hermanno, piarista, *n.* v Břeclavě na Mor. 1738, vstoupil do řádu piarist. 1758, působil se zdarem na školách, nějaký čas byl prefektem semináře chlap. v Kroměříži, pak vychovatelem v rodinách šlechtických; zabýval se s oblibou studiem mathematiky a fysiky (sestrojil apparát elektrický), jakož i skládáním lat. básní; *z.* v Mikulově 1815: *sp.* „Liber carminum, quae horis subsecivis elecubratus est. Accedit eiusdem epitome de imaginibus deorum antiqua superstitione celebrium" (Vídeň 1790).

Alesia v. Alais.

Alesius v. Ales.

Aleson de Frant. S. J., *n.* 1635, vstoupil 1650 do Tov. Ježíšovy, působil jako professor a byl rektorem různých kollejí, *z.* v Logroño 1715; vydal dva svazky pokračování annálů navarrských započatých P. Moretem („Tomo quarto de los Annales de Navarra", Pamplona 1709, „Tomo quinto de los Annales de Novarra", t. 1715); mimo to vyd. „Grammatica graeco-hispana" (Salamanka 1697). *Backer-Sommervogel* I, 167—168.

Alessandri 1. Achille, ital. architekt, *n.* 1665, *z.* 1751, vychován v Miláně u jesuitů; P. Tomasso Ceva uvedl jej do studia architektury. *A.* doplnil svoje vzdělání v Římě; dle jeho plánů vystavěn kostel Santa Grata inter vites v Bergamsku. — 2. (ab Alexandris) Cajet., theatin, *n.* v Bergamu, stal se 1719 generálem řádu, *z.* 1730; *sp.* „Confessarius monialium commoda, brevi et practica methodo instructus circa earum obligationes, privilegia et cetera fere omnia ad hanc materiam spectantia" (Ben. 1706; prvé vyd. pod pseud. Anicetus Allnas de Xerda; další vyd. 1713, 1763 a j. nesou pravé jeho jméno). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II. (1893), 1253. — 3. Filippo, ital. arch. a malíř, syn Achilla *A.*, *n.* 1713, *z.* 1773; dle jeho návrhů vystavěny farní kostely v Urgnanu, Medolagu, Dell' Arcu a Cassettě. — 4. Gabriel, dominikán, 1566 biskup gallesijský (Gallese ve střed. Italii), auxil. biskup tridentský (světící biskup kardinála Madruzziho), *z.* 1595, *sp.* „De candelarum aliarumque rerum sensu carentium benedictionibus, quae ecclesiastico more fieri consueverunt, adversus haereticos disputatio" (Milán 1588), „De Domini resurrectione disputatio, in qua explicatur ea sententia: Noli me tangere, nondum etc." (t.), lat. překl. některých spisů sv. Maxima (t. 1588). — 5. Giulio, řeholní kanovník v Miláně v XVII. stol. (kol. 1686), hudební skladatel; *sl.* „Santa Francesca Romana. Oratorio a 5 voci", „Te Deum à 8 voci" a jiné skladby, jež zůstaly v rkpse. — 6. Marco, ital. architekt a malíř, bratr Achilla *A.*, *z.* 1719; stud. v Miláně a Padově theologii, odebral se za účelem uměleckého svého vzdělání do Říma, později stal se kanovníkem v Bergamu; dle jeho plánů vystavěn

kostel S. Alessandro in Colonna v Bergamu a zhotoveny některé oltáře v dómu bergamském.

Alessandria della Paglia (Alexandrin. Satiellorum), biskupství v Piemontsku, zříz. 1175, 1213 zrušeno a sloučeno s Acqui, znovuzříz. 1405, zruš. 1803 a opět zříz. 1817; jest podřízeno metropoli vercellské; 116.300 katol., 61 far, 143 svět. kněží, 188 kostelů a kaplí. Město Alessandria vystavěno 1168 od lombardských měst jakožto pevnost proti císaři Fridrichovi Barbarossovi I.; zakladatelé nazvali město dle svého spojence papeže Alexandra III.

Alessandro Benjamin Cohen, zvaný také Benjamin Cohen Vital, *n.* v Alessandrii v Piemontsku na sklonku stol. XVII., byl rabbinem v Reggiu, *sp.* výklad k Jeremiášovu pláči „'Allón bákút" a výklad žalmů stupňových „Pérúš šíré hamma 'alót" (obé pospolu tišt. v Ben. 1713).

Alessandro da Parma a syn jeho **Pietro** byli na poč. XV. stol. dovední zlatníci; některé z výborných jejich prací jsou v kostele S. Antonio v Parmě. *A.* ještě blízek jest pozdně románskému slohu; Pietro naproti tomu užívá vedle ornamentů byzantských také tvarů gotických a arabských.

Alessandro 1. Romano *n.* v XVI. stol., znamenitý houslista, zvaný proto *A.* della viola. Kolem 1560 stal se zpěvákem papežské kapely, již opustil a stal se mnichem ř. Olivetanů. Četné jsou jeho skladby, kanzony, madrigaly, villanelly, motetta atd. — 2. **Luigi** *n.* 1736 v Sieně. Složil mnoho motet, mší, nešpor atd. *Mlr.*

Alessano (Alexanen. n. Leucaden. dioec.), někdejší biskupství v jižní Italii, zříz. ve XIII. stol., 1818 zruš.; nyní sloučené s bisk. otrantským.

Alessi 1. Galeazzo, ital. architekt, n. 1512 v Perugii, vzdělal se v Římě u Michelangela, zaměstnán byl zprvu ve službách papežských legátů perugijských; zhotovil plány ke kostelům Nostra Donna del popolo (1547) a S. Chiara v Perugii; později byl činným v Janově a Miláně; v Janově vystavěl kostel S. Maria di Carignano (1552—64), v Miláně S. Vittore al Corso a fasádu kostela S. Maria presso S. Celso; mimo to vypracoval plány ke kostelu S. Maria degli Angeli u Assisi a j.; *z.* v Perugii 1572. *A.* jest jedním z předních representantů italské pozdní renaissance; nejznamenitějším jeho dílem jest zmíněný kostel S. Maria di Carignano (viz obr. 78 a 79); jest to uskutečnění půdorysu, jejž byl Michelangelo navrhl pro kostel sv. Petra v Římě — ovšem v rozměrech mnohem skrovnějších a s některými změnami. Vnitřní prostora, jakož i silhouetta vnějšku působí dojmem velice příznivým. — 2. **Giuseppe**, kanovník a prof., souč. spis. ital.; *sp.* „Rosa mystica. Mese Mariano secondo i temi del Muzzarelli ad uso dei predicatori con nuovi esempi", „Gesu Cristo Re dei secoli e i suoi trionfi nel secolo XIX. Conferenze".

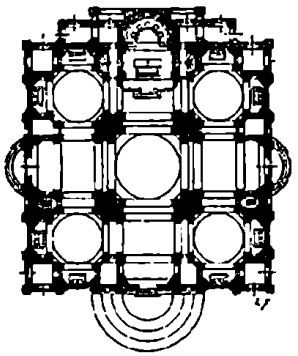

Obr. 78. Alessi: Půdorys kostela S. Maria di Carignano v Janově.

Alessio v. Lješ.

Alessio F., prof., souč. spis. ital.; *sp.* „Storia di S. Bernardino da Siena e del suo tempo" (1899).

Aleš, Alšík, Ališo, staročeské jméno = Albert (srvn. *Brandl*, Gloss. 2); Alexius (srvn. *Borový*, Libri erect. II, vocabul.).

Aleš z Březí (dle rodinného hrádku Březí u Týna nad Vlt.) **n. z Křtěnova** (kdež měl podací právo),

Obr. 79. Alessi: Průčelí kostela S. Maria di Carignano v Janově.

1413 kanovník vyšehr., oblíbenec krále Václava IV.; 1416 zvolen několika kanovníky olomouckými za biskupa olomouckého. Ostatní však zvolili biskupa litomyšlského Jana Železného (v. t.), jejž 1416 potvrdil v době uprázdnění stolce papežského sněm kostnický prozatím za administrátora biskupství olom., načež 1418 nový papež Martin V. potvrdil jej za biskupa. Aleše však ujímal se král Václav IV.; posléze 1420 byl urovnán spor tím způsobem, že Jan stal se biskupem olomouckým a *A.* biskupem litomyšlským. Když na jaře 1421 husité táhli na Litomyšl, *A.* nedočkav jich, prchl na Moravu, načež Litomyšlští dobrovolně se vzdali, přijavše čtyři artikule pražské. O dalších osudech *A*-ových není bezpečných zpráv; usadil se nepochybně ve Svitavách, kdež *z.* 1442. Srvn. Dr. *Zdeněk Nejedlý*, Dějiny m. Litomyšle I. (1903), 249—252.

Aleš, Mikuláš, malíř český, *n.* 18. listop. 1852 v Mirotičích na Písecku. Obecnou školu odbyl doma, v Písku nižší gymnasium a reálku, v Praze studoval na malířské akademii od 1869—1875. Již zde mluvilo se o jeho neobyčejné vloze malířské a čekalo se, že v něm roste českému národu nejnárodnější, nejčeštější umělec. Sám o sobě praví: „Pokud paměť má sahá, kreslil jsem od jakživa, a ne-li to, ode čtyř let jistě. Tehdy v zimě, jeli jsme s matkou na formanském voze z Prahy, cestou stavěli jsme se na jakés hospodě, a tu já na nízké stoličce na kousku papíru kreslil jsem sv. Václava." To byla jeho první kresba národ. světce našeho, kterého později zvlášť krásně a ideálně mnohokráte vypodobil. Dojmy z mládí, vliv obou bratří Františka a Jana (jednoho zve „dějepiscem a básníkem", druhého „malířem a lovcem") a zvláště strýce Tomáše, starého švališera z franc. válek, vtiskly mnohou známku v jeho dílo životní. Také rok vojenského života, po akademii stráveného, blahodárně působil na *A*-e; poznal dumavé kouzlo cikánské a slovácké písně (u „Mamula", uherského pluku). Nějaký čas potom trávil u p. Brandeise v Sukdole, kde vyzdobil nábytek malbami dekoračními, k nimž vzal motivy z českého ornamentu. Od té doby počíná *A.* v duchu českém tvořiti mnoho tvárný živý ornament svůj, kterým provází své kresby, písně i malby kostelní. *A.* proslavil jméno své v Nár. divadle, kde zvítězil r. 1878 v konkurenci svými skizzami k malbám ve foyeru. Dle nich Ženíšek malby na stěnách provedl. Cyklus „Vlast" a čtyři nástěnné malby ukazují velikou původnost, český ráz, českého ducha, lyrickou krásu a epické kouzlo umění *A*-ova. Dlouhá léta trvající nepochopení k tomuto jedinečnému, živoucímu umění pře-

bohatého ducha mistrova způsobilo blud, dnes již konečně uměleckými kruhy doznaný, že volání jsou často umělci duchem různorodí, kteří práce *A*-ovy provádějíce, snažili se je technicky zdokonaliti, barvou a virtuositou štětce uhladiti pro oko průměrného diváka, dle vkusu doby. Tam, kde *A.* mluví svou vlastní formou sám, nepoután, nesvádén od cesty své stranou, kde mluví svou řečí, kde mluví jeho linie, prostá, srdečná, živá, citem rozechvěná a tak vždy a všude česká, tam nemá *A.* soupeře, tam jeví se i nad Manesa Josefa samého ryzím vtělením českého ducha, českého života, které tu český člověk prostě a nanejvýš pravdivě projevuje. — Úkolem naším není sledovati celé, nesmírně bohaté dílo *A*-ovo; sledujeme je pouze, pokud týká se umění církevního. *A.* není malířem církevním v užším smyslu slova, ale ponévadž líčí celý život českého člověka, všecko jeho cítění a dychtění od kolébky do hrobu a církev v tomto životě u českého katolika všude se jeví, září zbožnost jeho i v životním díle mistrově. Pro výzdobu chrámovou zvlášť pracoval *A.* dosti mnoho. Hlavním dílem je tu chrám ve Vodňanech, zdobený zevně i uvnitř četnými kresbami ornamentálními, jež snášejí se s vysoké klenby a sálají v tlumených tonech s jeho stěn. Náboženské postavy *A*-ovy jsou prosté, biblicky jednoduché a česky myšlené, dojímajíce ducha i srdce kouzlem vroucí zbožnosti. I okna jsou tu vyzdobena *A*-em. Narození Páně, sv. Tři králové, pastýři v krojích kraje prácheňského svítí tu barevným sklem. (Srovn. *Fr. Heriles* v časop. „Máj" 1902.) — V německé vsi Mikulči na hranicích moravských je také několik prací na zdi chrámové (též obraz sv. Jana Nepomuckého). V kostele pardubickém je veliké fresko sv. Tři králové. — V duchu staročeského umění křesťanského vyzdobil *A.* celou řadu starých i nových domů motivy biblickými a obrazy světců. (Sv. Václav a sv. Tři králové na Storchově domě na Staroměstském nám. v Praze.) — Na Národop. výstavě r. 1895 v Praze v části „Staré Prahy" vyzdobil *A.* ornamentálně i figurálně dům „V ráji" výjevy biblickými (Adam a Eva; patriarchové a proroci; stvoření světa; Kain a Abel). Tamtéž na domě „U vlků" byl sv. František a na domě „U Petzoldů" Maria Panna. Bohužel malby ty zničeny zbouráním domů. Na domě Suchardově v Bubenči je fresko: Božetěch, opat sázavský. V Plzni na Cingrošově domě jsou sv. Václav (viz příl. VI.) a sv. Jiří na koních. Na domě architekta Kapsy sv. Jiří. Tamtéž v Nerudově ulici Maria Panna a sv. Prokop. Na Rehwaldově ville za Plzní veliké fresko: Sv. Václav na koni ve zlaté půdě. V Protivíně jsou sgrafita na škole: Dvanáctiletý Ježíš v chrámě, sv. Václav a sv. Ludmila. V Uher. Skalici mosaiky na spolkovém domě: Sv. Štěpán žehná slovácké rodině a sv. Vincenc. — Kolikráte kreslil *A.* sv. Václava! Jaký ideální typ tu vytvořil, tak blízký nazírání českého lidu! Nádherné dílo Ottovo „Čechy" počíná sv. Václavem *A*-ovým. Téhož světce kreslí v „Daru svatováclavském" (1888), jindy pro měst. radního Šulce v Praze, pro malíře Prouska, pro četné obrázkové listy české atd. „Chorál svatováclavský" pro Al. Jiráska. Vedle cyklů „Vlast", „Smysly", „Živly", illustrací k oběma „Rukopisům", „Ohlasu písní ruských" atd. vytvořil *A.* nesčetnou řadu kreseb k národním písním, říkadlům, přísloví, dohám a svátkům církevního roku, v nichž ztělesnil v luzné podobě všecku moudrost lidu českého, jeho zbožné zvyky, způsob samorostlého života jeho, najmě jihu českého. Důvěrně a upřímně mluví k nám tu celý život našich dědů a otců. V době přítomné, kdy jiný duch, nám a naší kultuře nepřátelský a cizí, vypuzuje ponenáhlu staré zvyky naše, jsou kresby *A*-ovy dvojnásobně cenny pro nás a uměleckou i národní výchovu našich dětí. Z kreseb *A*-ových dal by se sestaviti celý církevní rok, tak, jak jej žili naši předkové, zbožně, po katolicku, po česku. Nic není z díla *A*-ova tak populárního, jako právě tyto kresby. Cyklus obrazů k písni „Osiřelo dítě" vysoce umělecky mluví k duši dítěte. Z kruhů učitelských dán podnět k tomu, aby kresby *A*-ovy vzaty byly do čítanek, vydány kresby k jednotlivým měsícům, jak jimi vyzdobil „Rok na vsi" od A. Mrštika, vydán čarokrásný Betlem, české jesličky ve čtyrech arších, pravé arcidílo českého zbožného ducha. Bylo by na čase vydati „Obrázkový církevní rok", v němž by vánoce, velikonoce atd., liturgické obřady a zvyky, svátky svatých našich, sv. Mikuláš, sv. Martin, sv. Tři králové atd. z péra *A*-ova poučovaly a blažily dětské srdce. Je tolik výchovné síly, tolik krásy, prostoty a pochopitelné, přesvědčivé mluvy při všl ryze umělecké ceně v těchto kresbách, že cizina sama již zastavuje se v nadšení nad nimi. *A.* je český klassik a jeho kresby nutno stejně ceniti jako malby Jos. Manesa. Je hrubší, drsnější, méně idealisuje než Manes, ale je tím více náš, neboť čerpal z našeho ducha i života, a dal svému lidu. Není to snad jenom povrchní folklor, zevnější forma, ale duch vnitřní; to je něco, co se nedá napodobiti, co je živo, co zpívá naší řeči z umění mistrova. Kresba *A*-ova je úplně rovnocenna s písní národní; čím tato je slovesně, tím je kresba *A*-ova výtvarně. A proto tolik milujeme vše, co nám *A.* vytvořil. — Vliv *A*-ův na mladší generaci je veliký, přejal dědictví Manesovo a v dobách mnohaletého nepochopení ukazoval stále, kde je půda českého umění. Dílo jeho vydáno spolkem „Manesem" ve třech dílech: Mik. Aleš 1896. Otto vydal Špalíček jednoho sta národ.

Obr. 80. Aleš: Pohřeb.

ALEŠ: SV. VÁCLAV.

ALEŠ: Z RŮŽE KVÍTEK VYKVET NÁM . . .

písní a říkadel 1907. *A.* vyzdobil celou řadu obálek časopisů a knih českých. O *A*-ovi psali *K. B. Mádl* (viz úvod ke Špalíčku 1896), *F. Kamper* „Rozhledy" VII. 1897, *K. D. Mráz* (1902), *Emler* v „Allgem. Lexikon der bild. Künstler" (1907), *Hartas* „České malířství" (1908, str. 109—111). *Bška.*

Alet (Electa, Electen. dioec.), někd. biskupství v již. Francii, zal. 1318; 1801 spojeno s bisk. carcassonským.

Alétheia 1. Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια, orgán patriarchy cařihradského a synodu jeho, obsahuje důležité články ke studiu církve východní. Srvn. *Nilles*, Kal.[2] II, 155, 516. — 2. měsíčník český, hlavně apologetický („srovnávati jednotlivé vědy vespolek, pátrati po pravdě ve sporech a odporech věd a hleděti stanoviti objektivní pravdu"), založený dr. Karlem Vondruškou 1897 (prvé číslo vyšlo v březnu), vydávaný „Vědeckou jednotou Arnošta z Pardubic v Praze". Odborná redakce tří prvých ročníků: ThDr. Jan Sýkora článků bohovědeckých, MUDr. Jaroslav Lenz článků lékařských, JUDr. Frant. Vážný článků právnických, PhDr. Matěj Kovář článků filosofických; zodpovědný redaktor: ThDr. K. Vondruška; redaktorem dalších ročníků byl dr. Vondruška sám. Obsahuje mnohé cenné články (na př. Fr. Vacka, Vývoj society a práva slovanského v Čechách, dr. Alb. Bráfa, O novém buditelství kněžském, Listy o studium národohospodářském, apologetické a filosofické stati dra. E. Kadeřávka, F. Konečného, Jana Holečka a jiné). Časopis zanikl VII. ročníkem (1903).

Alethin v. Aletin.

Aletino Benedetto, pseudonym Jana Bapt. de Benedictis (v. t.).

Aletin Adam a Mikuláš; v Koniášově „Klíči" 1749 uvádí se na stránce 5. mezi „českými knihami in octavo et minores": „Adama Aletina a Mikuláše Aletina Modlitby nábožné" bez udání roku, kdy spis vyšel; rovněž tak „Index bohemicorum librorum prohibit." (1767), str. 9, kdež však připojeno „8 & 12", z čehož asi vzniklo domnění, že to knihy dvě: jedna Adama *A*-a v 8°, a druhá Mikuláše *A*-a ve 12° (Vávra v Ottově Sl. nauč. I, 779), ale sestavovatel „Indexu", přebíraje a jinak pořádaje látku z „Klíče", onen údaj jeho „in octavo et minores" vyjadřoval i u jiných knih takto: „8 & 12". Zdá se tedy, že to byla kniha jedna, vydaná společnou prací Adama a Mikuláše *A*-a, jak také Jireček v „Rukověti" (I, 9) uvádí. Věc ta nad pochybnost zjistiti na ten čas se nedá, poněvadž žádný exemplář spisu toho není znám. Jelikož není znám rok, kdy spis vyšel, nelze autory najisto identifikovati, domnívati se lze však, že jedním z nich byl onen Mikuláš *A.* (Alethin), jenž byl od 1565 prof. a 1572—73 děkanem fil. fakulty pražské a potom v Kolíně se usadil a tam *z.* 1586. Srvn. *Vávra*, Děj. Kolína I, 205—206, *Truhlář*, Ruk. I, 30.

Aleutská eparchie (Aleutskaja i Severoamerikanskaja eparchia), pravoslavná eparchie v Sev. Americe, zvaná dříve „Aleutskaja i Aljaskinskaja eparchia". Dělí se ve dva vikariáty: alašský a brooklynský. *A. e.* měla 1903 příslušníků 38.830 (z Ruska 1706, z Haliče 5747, z Uher 4676, z Bukoviny a Rumunska 3653, Srbů a jiných Slovanů 6386, Řeků 731, Syroarabů 5484, kreolův 2124, Indiánů 2281, Aleutů 2272, Eskymáků 3210, z jiných národností 76). Jest celkem 50 farností, v kterýchžto zahrnuto 5 syroarabských missií. Kostelů bylo 55, kaplí a modlitebnic 74, církevních škol 70 se 1600 žáky obojího pohlaví, mimo to 3 dvoutřídné missionářské školy. Eparchiálním orgánem jest „Amerikanskij pravoslavnyj Věstnik", vycházející v New-Yorku 2kráte v měsíci; jednou za měsíc vydává se při něm příloha anglická. V Bridgeportu vydává se

Obr. 81. Aleviz: Chrám archanděla Michaela na Kremlu v Moskvě.

maloruským jazykem týdeník „Svět". Pro domorodce alašské vydáno 1903 evangelium sv. Lukáše v aleutsko-litevském nářečí. Srvn. „*Cerkovnyja Vědomosti*" 1900 č. 11, 1903 č. 13—14, 1904 č. 47.

Aleviz Алевизъ, Aloisio, Alevizo) Frjazin, stavitel, pocházející z Milána, jeden z oněch umělců, jež velkokn. Ivan III. Vasilevič na konci XV. st. povolal z Italie k okrášlení Moskvy (Frjazin = Frank, Vlach, západozemec). Sloh umělců těch zove se frjažský (фряжскій); jest to směsice italské ranní renaissance a forem byzantských. *A.* přišel do Moskvy 1494; z kostelů jím vystavěných zachoval se chrám archanděla Michaela („Archangelskij sobor") na Kremlu (viz obr. 81; stavba ta utrpěla požárem r. 1547, i bylo nutno podepříti zdivo její pilíři), jiné stavby kostelní, jež v Moskvě provedl, dílem vzaly za své, dílem byly přestavěny, tak že ztratily prvotní svůj ráz. *A.* zdržoval se na Rusi asi do r. 1531.

Alexa (Aleksa, Lexa) = Alexius.

Alexamenos klaní se Bohu, Ἀλεξάμενος σέβετε (místo σέβεται) Θεόν, jest znění nápisu na známém potupném vyobrazení Krista na Palatinu. R. 1856 odkryl totiž P. Garrucci na stěně staré budovy u jihovýchodního svahu návrší palatinského výkres nožem nebo nějakým jiným ostrým nástrojem provedený, jenž představuje lidskou postavu s oslí hlavou, kterážto postava oblečena je v krátkou tuniku čili v tak zv. fasciae crurales (spodky) a připevněna na kříž podoby písmene T. Ruce má podél příčného břevna rozplaty, nohy stojí vedle sebe na podnoží (tak zv. suppedaneum); po pravici ukřižovaného stojí pak člověk oděný v podobný oblek jako ukřižovaný, kterémuž posílá rukou políbení, jehož význam vysvětluje svrchu uvedený nápis, umístěný pod křížem a mezi oběma osobami. Pomník tento pokládá P. Garrucci za karikaturu Kristovu a za illustraci slov Tertulliánových (Apologet. XVI, Vojáčkova překladu str. 65): „Než nové již představování Boha našeho v této obci nedávno uveřejněno jest, když ja-

Obr. 82. „Alexamenos klaní se Bohu".

kýsí zlosyn, jenž se byl ze mzdy pronajal k bojování se šelmami, malbu vystavil s takovýmto nápisem: *Bůh křesťanů s oslí hlavou.*" (Srvn. k tomu Tertull. l. ad nationes XIV.; Min. Fel. Octavius IX. a XXVIII.) S míněním P. Garrucciho shodli se i nejznamenitější současní archaeologové, a názor ten našel nového potvrzení v nápise, který byl r. 1870 objeven nedaleko zmíněného rouhavého obrazu znamenitým archaeologem K. L. Viscontim, kterýžto nápis zní: „Alexamenos fidelis", t. j. „Alexamenos věřící", což jest výmluvným kommentářem nápisu prvního, jelikož název fidelis označoval téměř výlučně jen křesťany. Původcem tohoto paskvilu, namířeného proti Kristu a jeho sluhovi Alexamenovi, byl pohan. Nalezen totiž nápis ten na stěně školy pro hochy (paedagogia), vychovávané v paláci císařském na pážata, kteří byli zřejmě z veliké části pohany, kdežto Alexamenos byl křesťanem, jemuž a jehož víře se kollega-pohan posmívá, kresle na stěně rouhavou podobu jeho Boha. (Visconti soudí, že sál ten byl obydlím osobní stráže císařské; v tomto případě byl by výkres a nápis hrubým žertem pohanského žoldnéře oproti křesťanskému soudruhovi.) Pomník tento dle vší pravděpodobnosti pochází z oné doby, kdy potupa, že se křesťané klaněji oslu, rozšířena byla mezi pohany v Italii a Africe a kdy potírali potupu tuto křesťanští apologeté Tertullián a Minucius Felix. Dle shodného soudu archaeologů nepochází jistě z doby pozdější nad první polovici III. století, kdy mohl Tertullián psáti: Implevimus palatium. Srvn. *Bilczewski-Tumpach*, Archaeol. křesť. str. 28 nn; *Kraus*, Real-Encyklop. čl. Spottkruzifix. *Tpch.*

Alexander 1. sv. mč. v **Aegách** v Cilicii (Mart. Rom. má mylně v Edesse v Syrii) r. 284, žoldnéř, při mučení sv. Thalleiaea lékaře obrácen a usmrcen. Mart. Rom. 20. kv.; *Acta Ss.* Maius V, 178—193. — 2. sv. mč. v **Africe** spolu s Terentiem, Africanem, Maximem a j. za Decia. Pam. 10. dub. *Acta Ss.* April. I, 860—862, *Kulda*, Církv. rok III, 69—70. — 3. z **Alexandrie (ab Alexandria)** v. *A.* Bonini. — 4. sv. mč. v **Alexandrii**, pohanský vojín, obrácen při umučení sv. Patermuthia a Copreta a spolu s nimi do ohně uvržen, v němž když zachování neporušeni, byli mečem usmrceni za cís. Juliána; akta legendární bez ceny historické; viz *Acta Ss.* Julius II, 698—709; Mart. Rom. 9. čce. — 5. sv. mč. v **Alexandrii** za Decia, Mart. Rom. 12. pros.: „Alexandriae sanctorum martyrum Epimachi et Alexandri, qui sub Decio imperatore cum fuissent multo tempore in vinculis, et diversis supplicils affecti, ac perdurassent in fide, ignibus tandem consumpti sunt." — 6. sv. patriarcha **alexandrijský**, *n.* asi uprostřed III. stol., stal se kněžem v Alexandrii a byl po smrti biskupa Achilly 313 sám za biskupa alexandrijského zvolen. Vyznamenal se ve sporu arianském; po delší dobu byl u něho Arius (v. t.) ve cti a vážnosti; spor mezi nimi vypukl v letech 318—320, když Arius pravé božství Synovo popírati začal. *A.* chtěl nejprve po dobrém Aria získati, když však to neprospělo, sesadil jej 320 nebo 321 na synodě alexandrijské a vypudil z Alexandrie a Egypta. Arius odebral se do Nikomedie k svému příznivci biskupu Eusebiovi; císař Konstantin Vel. poslal z Nikomedie list *A*-ovi a Ariovi, kterým je ku pokoji a smíření napomínal, a poslal do Alexandrie s listem Hosia, biskupa kordovského ve Španělích. Hosius poznal podstatu sporu v Alexandrii, k jehož odklizení císař Konstantin Vel. svolal 325 všeobecný církv. sněm do Nicaee, kam též *A.* se dostavil a s sebou svého mladého jáhna Athanasia přivedl. Zemřel 17. (18.?) dubna 328 a doporučil za svého nástupce sv. Athanasia. Jeho památka slaví se 26. února. Srvn. *Acta Ss.* Febr. III, 634; dva jeho listy, řeč o duši a těle a o utrpení Páně, s některými jinými zlomky vyd. *Migne* PG. XVIII, 547—608. Srvn. *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 119. — 7. **de Antella** (de Antillo, Ancilla, Avalla) z Florencie, prof. práva v Padově, *z.* 1355. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906) 659. — 8. sv. mč. v **Antiochii** za Diokleciana spolu s Markem, Mart. Rom. 28. září: „Antiochiae Pisidiae sanctorum martyrum Marci pastoris ovium, Alphii, Alexandri et Zosimi ejus fratrum, Niconis, Neonis, Hellodori et triginta militum, qui ad miracula beati Marci credentes in Christum, diversis in locis, variisque modis martyrio coronati sunt." Srvn. *Acta Ss.*, Septembris VII, 600—602. — 9 patriarcha **antiochijský**, dříve mnich, stal se 413 nástupcem Porfyriovým na stolci antiochijském, 415 zdařilo se mu provésti návrat posledních Eustathianů do církve. *A.* odebral se do Kptle a pohnul tam lid k tomu, by přinutil patriarchu Attika, aby znovu dal zapsati jméno sv. Chrysostoma do dyptich; *z.* před 421. — 10. metrop. **apamejský**, spolu s Alexandrem hierapolským (v. t.) jeden z hlavních odpůrců Cyrillových na sněmu efesském, posléze však vrátil se k jednotě církevní. — 11. sv. mč. **apamejský** spolu s Cajem kol. r. 171. Mart. Rom. 10. bř. *Acta Ss.* Martius II, 4. — 12. **Archibald**, protest. theolog americký, příslušník sekty presbyteriánské, *n.* v hrabství Augusta (nyn. Rockbridge) ve Virginii 1772, prof. presbyteriánského theol. semináře v Princetonu (New-Jersey), *sp.* „Outlines of the Evidences of Christianity" (1823, často znovu vydáváno a do jiných jazyků překládáno), „Canon of the Old and New Testament" (1826), „History of the Patriarchs" (1833), „History of the Israelitish nation" (1853), „Moral Science" (vyd. po jeho smrti 1852); *z.* 1851. — 13. **arrasský (atrebatensis)**, opat. bened. kl. auchinského (Auchin) 1166—74, *sp.* život svého předchůdce „Vita s. Goswini, aquicinctinensis abbatis" (vyd. Rich. Gibboni 1620). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906) 205. — 14. **Balas** (správněji Balas *A.*), syrský král 150—145 př. Kr., dle některých jinoch nízkého původu ze Smyrny, jenž vydával se za syna Antiocha IV. Epifana, dle jiných byl opravdu synem jeho; vystoupil jako pretendent proti králi Demetriovi I. V boji byl Demetrius poražen a padl. *A.* nastoupil na trůn syrský. Za panování svého byl přátelsky nakloněn veleknězi Jonathovi. Pojal za manželku Kleopatru, dceru krále egyptského Ptolemea Filometora, jenž však později proti němu se obrátil a jej porazil. *A.* prchl do Arabie, kde byl zavražděn (1. Mach. 10, 11). — 15. **Bonini**, Min., scholastik, *n.* v Alessandrii (Lomb.), řečený „Lombardus" n. „Minor", dosáhl v Paříži stupně mistrovského, stal se 1303 v Římě lektorem S. Palatii, 1313 gener. řádu; *z.* 1314 v Římě. *Sp.* výklady k sentencím Lombardovým (netišt.), k Aristotelovu spisu o duši (tišt. v Ben. 1502), k metafysice Aristotelově (tišt. 1572 v Ben. pod jménem Alexandra Haleského), jakož i postilly a j. Srvn. *Anal. Francisc.* III, 467, *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 468—469, *Holzapfel*, Handb. d. Gesch. d. Franziskanerordens (1909), 61 násl. — 16. sv. mč. v **Brescii** (Brixia) v Italii za cís. Nerona. Sv. 26. srpna. Srvn. *Acta Ss.* Augustus V., 777—778, *Kulda*, Církv. rok V, 216—217. — 17. sv. mč. **caesarejský** v. *A.* sv. biskup jerusalemský. — 18. sv. mč. v **Caesareji** spolu se sv. Priskem a Malchem kol. r. 259. Mart. Rom. 28. bř.; *Acta Ss.* Martius III, 711. — 19. biskup **carihradský** v. *A.* biskup konstantinopolský. — 20. **de Casa Nova**, cisterc. v Neapolsku kol. 1300, *sp.* „Chronicon monasterii s. Bartholomaei de Carpineto 962—1159" (vyd. *Ughelli* v „Italia sacra" IX, 1231). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 504. — 21. sv. bisk. **comanský**, odřekl se z lásky k Bohu bohatství a živil se jako uhlíř; odtud jeho název „Carbonarius". K doporučení

sv. Řehoře Thaumaturga zvolili jej obyvatelé města Comana Pontica 248 za biskupa; *z.* smrtí mučednickou v pronásledování Deciově 250. Mart. Rom. 11. srpna. Srvn. *Acta Sanctorum* Aug. II, 609 násl. — 22. **a Conceptione B. M. V.**, trinitář, několikráte zvolen za představeného řádu, *z.* 1739: *sp.* „Logica parva, praevia et nova" (Complut. 1710, 2 sv. ve fol., Vienna 1721). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[2] (1893), 987. — 23. sv. mč. **na Cypru**; Mart. Rom. 9. ún.; *Acta Ss.* Februar. III, 292—293. — 24. **Cyperský** v. *A.* ze Salaminy. — 25. sv. mč. za pronásledování **Deciova**; Mart. Rom. 30. led. „B. Alexandri, qui in persecutione Decii comprehensus longaevae aetatis veneranda canitie et confessione iteratâ resplendens inter carnificum tormenta reddidit spiritum"; někteří pokládají jej za totožného s *A.* biskupem jerusalemským (v. t.). Srvn. *Acta Ss.* Januarius III, 1026—1027. — 26. **djak**, v době patriarchy Antonína IV. (1389—1397) navštívil Ktpl. a *sp.* kratičký popis tamních kostelů a klášterů (vyd. Sacharov v „Skazanija russkago naroda" II. sv., Petrohr. 1885). — 27. **djak**, rozkolník, v. *A.* Nerechtský. — 28. mč. v **Edesse** v. *A.* mč. v Aegách. — 29. křesťan **efesský**, jenž spolu s Hymenéem „odvrhl víru a dobré svědomí", pročež je sv. Pavel „vydal satanu (t. j. vyobcoval z církve), aby se naučili nerouhati (t. j. aby odřeknouce se bludů, jež jsou rouháním, k pravé nauce se navrátili)" (1. Tim 1[20]; srvn. *Sušil*, Listové sv. Pavla II, 307). — 30. kotlář, nepochybně **efesský**, o němž píše sv. Pavel Timotheovi (2. Tim. 4[14.15]): „*A.*, kotlář, mnoho zlého mi učinil . . ., kteréhož i ty se varuj; nebo velmi se protivil slovům našim"; někteří exegetové míní, že tento *A.* jest totožný s předešlým, sub 28. uvedeným. Srvn. *Sušil*, Listové sv. Pavla II, 375. — 31. **Fasitelli a s. Elpidio**, rodilý z marky ankonské a tudíž zván i **de Marchia**, vstoupil 1269 do řádu augustiniánů poust., stal se 1312 generálem řádu. Ve sporu mezi Ludvíkem Bavorským a Janem XXII. hájil práv papežových. *Sp.* „De ecclesiastica potestate II. 3" (vyd. v Turině 1494, Lyoně 1498, 1538, Rimini 1629), „De jurisdictione imperii et auctoritate summi pontificis II. 2" (Lyon 1498, 1538); proti minoritům napsal „De paupertate evangelica"; nevyd. zůst. výklad evang. sv. Jana. *A. z.* 1326 jakožto biskup v Melfi. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[3] (1906), 515. — 32. sv. mč., biskup ve **Fermo** v Italii kol. 250; Mart. Rom. 11. led.: „Firmi in Piceno s. Alexandri episcopi et Martyris". *Acta Ss.* Januar. I, 675. — 33. sv. biskup **fiesolský (fesulský)** mč., prosil krále Lothara v Pavii o potvrzení statků církevních sobě svěřených, byl však na zpáteční cestě od nepřátel svých u Bologny do řeky Renu vhozen a utopen 6. čna mezi l. 833—841; jiní kladou jeho život do stol. VI. za longob. králů Rotharia n. Authara (Gams k r. 582), anebo i do VII. stol. za krále Rothara. Mart. Rom. 6. června: „Fesulis in Tuscia s. Alexandri Episcopi et martyris." Srvn. *Acta Ss.* Junius I, 749—751. — 34. **a s. Francisco**, karmelitán; jeho asketické spisy („Opera spiritualia") vyd. Fil. Maria a s. Paulo v Římě 1670—71 (2 sv. v 4°). — 34. **Gemeticensis** v. *A.* Jumiègeský. — 35. **Gerardini**, biskup volturarijský 1496—1520, potom na S. Domingo 1520, kdež *z.* 1525; zpracoval život sv. Alberta, biskupa v Monte-Corvino. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[3] (1906), 64. — 36 **Halský (de Ales, Hales, Halensis)**, Halesius, OSF., výtečný theolog střed. věku, *n.* v Anglii v hrabství gloucesterském, *z.* 1245 v Paříži. Vychován v klášteře Hales, vzdělal se dále v Oxfordu a Paříži, kdež dosáhl stupně doktorského. Učil na universitě pařížské theologii a filosofii, i proslul záhy jakožto nejvýtečnější učitel theologie své doby. Byl nazván „doctor irrefragabilis et theologorum monarcha". Asi 1222—1230 vstoupil do řádu františkánského, jenž dosud činný byl v kazatelství a asketice; působením *A*-ovým uveden byl na pole práce vědecké. *A.* založil theologickou a filosofickou školu františkánskou, která později odporovala škole dominikánské. První mezi křesťanskými západními učenci středního věku znal veškerou filosofii Aristotelovu a některé její výklady arabské a řecké; znalosti té užil k sestavení a zbudování vědy theologické měrou rozsáhlejší, než před ním se stalo. Znal též jiné filosofy starší a spisovatele starého věku, církevní otce latinské a řecké a theology XI. a XII. stol. Na základě, který on položil, stavělo se po něm dále v oboru theologickém a filosofickém. Také vyvinul a rozšířil methodu scholastickou, která záleží v přesném vyměření otázky o předmětu sporném, v důvodech k odpovědi záporné a kladné vybízejících, v rozluštění sporu a vyvrácení důvodů odporných. K rozkazu papeže Innocence IV. napsal dílo „Summa universalis theologiae", ve kterém celou soustavu vědy theologické s bystrostí, učeností a obratností nevšední rozvinul, užívaje sentencí Lombardových, spisů Hugona a s. Victore a veškeré filosofie Aristotelovy, které však nenásledoval slepě; zemřel však dříve než dílo své dokončil. Pouze třetinu vyhotovil; pokračovali v něm jeho žáci, zvláště Vilém z Melitony (Guilelmus de Melitona), ač i pak oddíl o svátostech zůstal neúplný. Dílo to bylo často tiskem vydáno (v Ben. 1475, 1575, 1576, v Norimb. 1482 a 1502, v Pavii 1489, 1490, v Lyoně 1515, v Kolíně 1622). Mylně se mu přičítá „Commentarius in Arist. methaphysicam" a „Comm. in Arist. II. III de anima", jež napsal Alexander Bonini (v. t.) a „Summa virtutum", jejímž autorem jest Vilém z Melitony (v. t.). Pod jménem *A*-ovým vyšel „Commentarius in Psalmos" (Ben. 1496), jenž však v jiných vydáních připisuje se Hugonovi a S. Caro; „Comm. in Apocalypsim" vyd. Jan de la Have v Pař. 1647, ale i tu autorství *A*-ovo Dupin béře v pochybnost. Rovněž tak pochybné jsou: „Destructio vitiorum" a „Mariale magnum" (v němž háji se neposkvr. početí P. Marie, což neshoduje se s názorem *A*-ovým, vysloveným v třetí části Summy). Srvn. *Haurćau*, Histoire de la phil. scholast. (Paříž 1880) II, 129—141, *Prosper de Martigné*, La scholastique et les traditions Franciscaines (Paříž 1888) str. 41. násl., *J. A. Endres*, Des Alex. v. Hales Leben u. psych. Lehre (Philos. Jahrb. der Görres-Ges. I, 1888), *Hurter*, Nomencl. II[3] (1906), 257 až 261. — 37. sv. mč. biskup spolu s **Herakliem** vojínem a jinými; Mart. Rom. 22. října: „Item sanctorum martyrum Alexandri episcopi, Heraclii militis et sociorum." — 38. syn **Heroda Vel.** (z Mariamme), vychován s mladším bratrem Aristobulem v Římě. Intrikám Salomy a Antipatra, nejst. syna Herodova z prvého manželství, podařilo se podníti nenávist v Herodovi proti *A*-i a Aristobulovi takovou měrou, že je dal obviniti z velezrády. Soud konán nad nimi v Berytu, vynesen rozsudek smrti, jenž v Sebastě vykonán. — 39. metrop. **hierapolský** (Hierapolis Euphratensis, Mabbug), fanat. přívrženec Nestoriův. Patriarcha antiochijský Jan vyslal jej s přítelem jeho Alexandrem Apamejským (v. t.) na sněm efesský. Tam oba připojili se k protestu Nestoriovu proti prvnímu sezení, podepsali dekret, jímž Cyrill prohlášen za sesazena; za to byli spolu s jinými v 5. sezení (17. čce 431) exkommunikováni. *A.* počínal si potom velice vášnivě a nesmiřitelně, i byl důstojenství svého zbaven a vypovězen do Famothinu v Egyptě; *z.* 434. — 40. sv. mč. biskup **italský** ve stol. II. Mart. Rom. 21. září: „Item via Claudia, vigesimo ab Urbe miliario, passio s. Alexandri episcopi, qui sub Antonio imperatore pro fide Christi vincula, fustes, equuleum, lampades ardentes, ungularum laniationem,

bestias ac fornacis superans flammas, tandem gladio caesus, vitam adeptus est gloriosam. Ejus corpus postea beatus Damasus Papa in Urbem transtulit sexto Kalendas Decembris, quo die festivitatem illius celebrandam instituit.“ Srvn. *Acta Ss.* Septemb. VI, 227 236. — **41. Jannäus,** hbr. Jannaii (zkráceno z Jonothan), syn Jana Hyrkána, nastoupil po bratru svém Aristobulovi, jenž jej byl s oběma bratry jeho věznil, v důstojenství královském i velekněžském, při čemž mu byla nápomocna vdova Aristobulova Alexandra, jež pojala jej za manžela. Jeho 27 let trvající vláda (103—76) byla vyplněna ustavičnými boji vnějšími, jimiž *A.* snažil se neúnavně rozšířiti Judsko, i zápasy vnitřními, jež fariseové vedli se Saduceji. — **42.** sv. biskup **jerusalemský,** *n.* nepochybně v Malé Asii, studia konal v Alexandrii pod Pantaenem a Klementem, stal se kol. 210 biskupem v Kappadocii (dle jiných ve Flavias v Cilicii). Za pronásledování Septima Severa byl žalařován. Když kol. 211 podnikl pout do Palestiny, byl od křesťanské obce jerusal. přinucen státi se koadjutorem stařičkého biskupa Narcissa, po jehož smrti stal se jeho nástupcem. Byl přátelsky nakloněn Origenovi a vysvětil jej spolu s biskupem caesarejským Theoktistem na kněze (228); *z.* v pronásledování Deciově jako confessor v žaláři v Caesareji 18. března 250. Bohatá bibliotheka, kterou v Jerusalemě založil, byla Eusebiovi hojným zdrojem. Zlomky jeho čtyř listů v *Migne*, PG X, 203—206. Srvn. *Acta Ss.* Mart. II, 614—617, Maii III, XIII, *Bardenhewer*, Geschichte der altkirch. Literatur (1903) II, 228—230, *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 95. — **43. a Jesu,** karmelitán, *sp.* „Metaphysica juxta mentem d. Thomae“ (Neap. 1688, 2 sv. v 4⁰). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II² (1893), 314. — **44. a S. Joanne de Cruce,** rodinným jménem Mangin, karmelitán, *n.* 1720 v Uhrách, *z.* 1795, lektor theol. v Bavorsku a v Římě; jako sekretář generálního visitátora procestoval Italii, Francii, Belgii a j.; *sp.* pokračování Fleuryovy Histoire ecclésiastique až do 1765. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II² (1893), 1133, III² (1895), 349. — **45. Josef Addison,** orientalista a prof. exegeta amer., třetí syn *A*-a Archibalda (v. t.), *n.* ve Filadelfii 1809, *z.* v Princetonu 1860, stud. v Německu, stal se prof. orient. jazyků a literatury na theol. sem. v Princetonu, 1852 prof. církev. dějin, 1858 exegese NZ; ve svých kommentářích následuje hlavně Hengstenberga; *sp.* „The Psalms translated and explained“ (New-York 1850), „Isaiah“ (t. 1846—1847), „The Gospel according to Mark“ (t. 1858), „The Acts of the Apostles explained“ (t. 1858), „The Gospel according to Matthew“ (t. 1860). — **46.** opat kl. **Jumiègeského** (Gemeticensis) OSB. u Rouenu (převor od 1180, opat od 1198), *z.* kol. 1213, *sp.* „Epistola de Filio hominis“ („De appellatione Filii hominis“); jest to výklad Mt. 16¹³; vyd. *Martène* (Thes. I, 777—780) a *Migne* (PL. CCV, 919—922), „Liber miraculorum ss. Pauli ap., Clari et Cyriaci“ (*Anal. Boll.* XII, 1893, 389—408). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 241. [*P.*] — **47. knihtiskař** českobratrský v XVI. století. Dle rodiště svého, Újezda u Plzně, nazýval se Újezdecký nebo Plzeňský. Naučiv se umění svému v Plzni, zdokonalil se v něm do r. 1533 pobytem v cizině, v Norimberce, Strassburce a Basileji. Tam přilnul i k nauce Kalvinově, a po svém návratu do vlasti hlásil se k jednotě bratrské. Usadil se v Litomyšli jako zeť a společník Pavla Olivetského, knihtiskaře, a 1534 zdědil jeho officinu tiskařskou. Živnost jemu zde vzkvetla, tiskl tu Brikciho z Licka práva městská, Sobkův překlad Karlonovy kroniky světa a j. díla. Již byl při značné zámožnosti, když 1548 vyšel přísný mandát královský proti českým bratřím. Přihlásil se sice *A.* na oko k víře katolické, ale odpor svůj proti ní nedovedl na dlouho zakrývati; tudíž 1549 s rodinou i s náčiním tiskařským vystěhoval se do Královce v Prusích, kdež jako Alexander Böhm provozoval svou živnost. Však brzy se mu zastesklo po vlasti a 1558 přestěhoval se do Prostějova, ač nebylo zde pobytu jeho na dlouho, neboť pan Vojtěch z Pernštejna, pán na Prostějově, jako horlivý lutherán nepřál bratřím. *A.*, odváživ se vytisknouti odpověď bratří k některým jeho nářkům, musil hnouti se z Prostějova. Útulek nalezl v Polsku u pana Lukáše z Górky, který jej a rodinu jeho opatroval na svém zámku šamotulském. Tam *A.* vytiskl kancionál šamotulský 1561, opatřiv k tomu typy dle návodu br. Jana Blahoslava. R. 1564, po smrti císaře Ferdinanda, vrátil se do Litomyšle a tiskl tam knihy do 1567, kdy v Litomyšli zavládl pan Vratislav z Pernštejna, horlivý katolík. Tu *A.* boje se nových ústrků, raději vzdal se knihtiskařství a vedl městskou živnost jako majitel dvou domů v městě, až zemřel 1577. Kancionál šamotulský obsahuje přípis jeho k panu Lukáši z Górky a píseň o jeho erbu (lodi). Ke kronice turecké od Michala Konstantinoviče, kterou tiskl 1565, napsal *A.* předmluvu a vypravování o slavných činech Jiřího Kastrioty Skanderberga. Srvn. *Jireček*, Rukověť I, 9—12. [*Vra.*] — **48.** sv., biskup **konstantinopolský** 317—340, rozhodný odpůrce Ariův; na sněmě nicejském, jsa již vysokého věku, dal se zastupovati presbyterem Alexandrem. *Z.* 28. srp. 340. Mart. Rom. 28. srp.: „Constantinopoli s. Alexandri episcopi, gloriosi senis, cujus orationis virtute Arius divino judicio damnatus crepuit medius, et effusa sunt viscera ejus.“ Srvn. *Acta Ss.* Augustus VI, 195 násl. — **49.** sv. mč. v **Korintu.** Mart. Rom. 24. listop.: „Apud Corinthum s. Alexandri martyris, qui sub Juliano apostata et Sallustio praeside pro Christi fide certavit usque ad mortem“; srvn. *Kulda*, Církev. rok VI, 400. — **50.** Ivanovič **Kulčickij,** stud. na církev. akademii petrohradské, na kněze vysv. 1847, působil jako missionář v Pekingu, 1865 vrátil se do vlasti, stal se inspektorem semináře ve Vitebsku, 1869 archimandritou, 1871 ustanoven při rus. kostele v Římě, 1878 biskupem v Turkestaně, 1883 v Kostromě; *z.* 1888; *sp.* „Toržesvennaja vstréča [slavné uvítání] v gorodě Vitebskě prinesennoj iz Kievo-Pečerskoj lavry časti sv. moščej [ostatků] prep. Evfrosinij“ (Vitebsko 1870), „Něskolko slov, poučenij i réčej“ (Petrohr. 1887). Několik dopisů *A*-ových, jednajících o Římě a Římanech, otiskl arcib. Sabba ve své autobiografii „Chronika moej žizni“ (1902). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. 25—26. — **51. Kuštskij,** sv. ruský, zakladatel kláštera při řece Kuště; život jeho sestaven v době cara Ivana Hrozného v XVI. stol. Svátek 9. čna. Srvn. Ponomarev v Bog. enc. I, 450—451. — **52.** kanovník **luttišský (Leodiensis),** *z.* 1056, pokračovatel Herigerovy kroniky (v. t.) „Gesta pontificum tungrensium et leodiensium“. Srvn. *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 960. — **53 Lykopolský** (v Thebaidě), dle Photia křesť. biskup, pravděpodobně však pohanský platonik, odpůrce nejen manichejismu, nýbrž i křesťanství; *sp.* asi v 1. pol. IV. stol. spis důležitý pro poznání manicheismu *Πρὸς τὰς Μανιχαίου δόξας* (vyd. *Migne* PG. XVIII, 409—448, Aug. *Brinkmann* 1895). Srvn. *Bardenhewer* 234, *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 192. — **54.** sv. muč. v **Lyoně** spolu s přítelem svým Epipodiem za pronásledování Antonína Vera 178. Mart. Rom. 22. dub., *Acta Ss.* April. III, 7—10, *Kulda*, Církev. rok III, 156. — **55** sv. muč., rodem z Frygie, lékař v Gallii usedlý, jeden z mučedníků **lyonských** r 177; Mart. Rom. 2. čna, *Acta Ss.* Iunius I, 160 a násl., *Kulda*, Církev. rok IV, 18—19. — **56. de Marchia** v. A. a s. Elpidio. — **57.** sv. muč. v **Marsilii,** vojín, spolu se sv. Viktorem (v. t.) asi na konci III. nebo na počátku IV. stol. Mart. Rom

21. čce, *Acta Ss.* Iulius V. 135 násl., *Kniha*, Cirk. rok IV, 442. — **58. a Matre Dei**, trinitář, prof. filos. a theol., provinciál, *z.* 1708; *sp.* pokračování kroniky řádové „De la Chronica de los Padres Descalcos de ss. Trin. Red. de Cautivos" (sv. 1. Compl. 1706, sv. 2. Madrid 1707). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II² (1893), 878. — **59 Mezenec**, mnich kl. sv. Saby u města Zvenigorodu (gub. moskevská) v XVII. stol., reformátor církevní hudby rus.; *sp.* „Azbuka znamennago [notovaného] pěnija" (vyd. S. Smolenskij v Kazani 1888). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. 26. — **60. Natalis (Noël)** OP., církevní dějepisec, dogmatik a exegeta, *n.* 19. ledna 1639 v Rouenu, *z.* 21. srpna 1724 v Paříži. Vstoupil 1655 do řádu dominikánského v Rouenu, studoval v Paříži filosofii a theologii s výtečným prospěchem, přednášel tam potom tyto vědy 12 let, a byl 1672 na licentiata a 1675 na doktora theologie povýšen. Ministr Colbert učinil jej jednim z učitelů svého syna, pozdějšího arcibiskupa rouenského, a tu *A.* pořádal pro něho konference z církevních dějin s takovým ostrovtipem a takovou učeností, že jej ministr vyzval, aby podobným způsobem o veškerých dějinách církevních pojednal. Tomuto úkolu podrobil se *A.* a vydal již 1677 první díl svých „Selecta historiae ecclesiasticae capita, et in loca ejusdem insignia dissertationes historicae, criticae et dogmaticae", a pokračoval s takovou pilností, že již 1686 vydal 24. a poslední díl, sahající až ke konci tridentského sněmu. V následujících letech vydal dějiny Starého Zákona o 6 svazcích, tak že celé dílo jest o 30 svazcích v 8°. *A.* poslal první svazky svého díla do Říma a byl od některých kardinálův i od samého papeže Innocence XI. pochválen. Poněvadž však v dalších svazcích jevil se jakožto přívrženec gallikanismu, jelikož při líčení boje papežů s knížaty na stranu těchto, jmenovitě proti Řehořovi VII. se stavěl, zakázal týž papež Innocenc XI. dekretem z 13. čce. 1684 čísti spisy *A*-ovy pod trestem vyobcování z církve ipso facto. To pohnulo A-a, že v 3. vydání svého díla, jemuž dal název „Historia ecclesiastica veteris novique testamenti", které 1689 o 8 sv. fol. vydal, proti výčitkám censorů zvláštními scholiemi se hájil, a v předmluvě toto své dílo a všechna ostatní výslovně úsudku Apoštolské Stolice podrobil. Když potom Roncaglia, řeholní klerik v Lucce, nové vydání o 9 svazcích fol. 1734 připravil, ale podržev sice text *A*-úv, k pohoršlivým místům opravy připojil, zrušil papež Benedikt XIII. zákaz díla A-ova čísti, a po té následovalo několik nových vydání, z nichž nejlepší učinil Mansi, přidav vlastní poznámky (v 9 sv. fol., v Lucce 1749). Konečně připojil ještě k dosi dva svazky doplňovací, které sahají až do XVIII. stol. Takto doplněné dílo bylo v Benátkách 1778—1793 v 11 sv. fol. vytištěno a opět v Bingen n. R. 1785—1790 ve 20 svazcích v 4° otištěno. Z ostatních prací vyniká druhé hlavní dílo *A*-ovo „Theologia dogmatica et moralis" v 5 knihách dle pořádku římského katechismu (Paříž 1693 v 10 sv. v. 8°, 1703 ve 2 sv. fol., 1743 ve 4 sv. v 4°; konečně 1768—1772 v 10 sv. v. 8° v Einsiedeln). Některá místa tohoto díla, týkající se nauky o milosti, jakož i některé zásady klonící se k rigorismu jansenistickému daly podnět k literární kontroversi mezi A-em a některými theology z Tov. Ježíšovy. *A.* sepsal též homiletiku pod názvem: „Praecepta et regulae ad praedicatores verbi divini informandos" neb „Institutio concionatorum tripartita" (Delphis 1701, Pař. 1702, Augšpurk 1763 v. 8°). Poslední jeho hlavní dílo jest „Commentarius litteralis et moralis" ke čtyřem evangeliím a všem listům N. Z. (1703—1710). Mezi touto prací byl za provinciála zvolen i musil svá studia na čas čtyřletého úřadování přerušiti. Od 1712 trpěl na oči, oslepl v posledních letech svého života a *z.* v Paříži v 86. roce svého věku. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II² (1893), 1136—1142. — **61. Neckam** v. Neckam. —**62. Nerechtský (Kerženský)**, jáhen kl. P. Marie vladimírské v Nerechtě gub. kostromské. Rozkolníci cti jej za učitele a mučedníka své víry. *N.* 1674 n. 1675. Nespokojen s opravou knih liturgických provedenou Nikonem opustil s manželkou Nerechtu a odebral se do okolí Novgoroda, aby přidružil se k rozkolníkům tamním. Manželka jeho vstoupila do rozkolnického kláštera. Také *A.* stal se mnichem 1709, vstoupiv do rozkol. kláštera na řece Kerženci. Založil sektu zvanou „djakonovščina" (v. t.). Když novgorodský biskup Pitirim jal se přísně stíhati rozkolníky, *A.* odebral se do Petrohradu stěžovat si Petru Vel., jenž však dal jej v Novgorodě stíti a mrtvolu jeho spáliti 21. bř. 1720. *Sp.* obsírný spis na obranu učení rozkolnického, jenž byl vydán teprve 1907 v Novgorodě („Otvěty Aleksandra diakona na Keržence, podannyja Nižegorodskomu episkopu Pitirimu v 1719 godu"); někteří připisují však spis ten Ondřeji Denisovu. Srvn *Palmieri*, Nomencl. 24—25. — **63. de Nevo** z Vincenzy, prof. kan. práva v Padově, kanovník trevisský; *sp.* „Commentarii in 4 priores lib. decretalium" (Ben. 1473, 1585, 2 sv. ve fol.), „Consilia contra Judaeos foenerantes" (Norimberk 1479, Milán 1479 a j.), obstaral vydání dekretu Gratianova (Ben. 1474). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906) 1065. [*P.*] — **64. Něvskij** Jaroslavič (*n.* 1219 ve Vladimiři, *z.* 19. listop. 1263), syn Jaroslava Vsevolodiče, velkoknížete vladimirského, od 1236 samostatný kníže novgorodský. R. 1238 oženil se s Alexandrou, dcerou Brjačislava, knížete polockého. Byl krásné a vysoké postavy, zbožný a lidumilný. Proti Tatarům, jichž hrozné moci nebyl s to čeliti, vedl si politicky, podrobuje se jim, ano několikráte odebral se, nedbaje nebezpečí života, do Hordy, aby se udržel a vymohl ulehčení daní, kterými zvláště výběrčí jich lid hrozně sužovali. Proti Němcům, Švédům a něm. řádu vedl vítězné boje. *A.* jest ruský sv. Václav nebo sv. Ludvík. R. 1240 porazil Švédy na Něvě tak slavně, že odtud nazván *A.* Něvským. Švédové měli boje s Novgorodčany pro pohanské kraje v Pobaltí. Táhli proti nim jménem kříže, neboť král Jan přemluvil Řehoře IX., aby dovolil křižáckou výpravu proti nim a Novgorodským, kteří jich chránili a v odporu proti křesťanství utvrzovali. Tak Rambaud (Děj. Ruska, přel. L. Petr, 141), který líčil *A.* s nadšením. Píč (Dějiny nár. rus. I, 87) líčí obranu jeho proti němec. výbojnictví. Schiemann (Russ-

Obr. 88. Alexandr Něvskij. Obraz V. Vasnecova.

land, Polen, Livland, Berlin 1886 p. 194) má ruské podání o nepřátelství papeže k Rusům za legendární a pro další jednání papeže k *A*-ovi vůbec za nemožné. Solovjev (Istor. III. p. 182 IV. vyd.) dí, že to bylo křížové tažení proti ruským kacířům, vzbuzené od papeže; jeho neoprávněné mínění přejímá též Golubinskij (Istor. r. cerkvi tom. II. p. 87). *A.* očistil kraje od Němců, poraziv něm. rytíře v hrozné bitvě na ledě jezera Čudského. Jako vítěz vedl si dosti krutě. R. 1251 poslal papež Innocenc IV. kardinály Goldasa a Hermonta s listem k *A*-ovi, jakožto „k věrnému synu církve", ubezpečuje ho, že otec jeho Jaroslav měl vůli, podrobiti se sv. Stolici. Ottův Slovník (I. 794) dí, že papežové, vidouce, že násilím ničeho nesvedou, dali se na přemlouvání. Filaret (Gesch. der russ. Kirche p. 173 n.) líčí papeže v nejčernějších barvách, klade jemu jako původci za vinu všechny boje, horší se, že prý nazval Rusy pohany, vztahuje slovo „pohany" omylem nebo zúmyslně na Rusy, ač týká se jen Pomořanů. *A.* líčí jako bojovníka za pravoslaví, který papeže důrazně odmítl. Jeho slova jsou očividně strannická. (Viz též: Kostomarov, Russk. istorija v žiznop. I, 8). Obšírný životopis *A*-a *N.* (Žizn sv. kn. A. N., Petrohr. 1882), sestavený hlavně na zprávách, které sebral metrop. Makarij ke kanonisaci, provedené na sněmu v Moskvě 1457, psán je podobně, vede si rovněž stranicky. Tu se dovídáme — a tomu lze věřiti, — že *A.* měl sv. učitele, že se vzdaloval světa, po nocích se modlíval, byl dobročinný. Jeho matka na konec života vstoupila do kláštera, jeho dědové Konstantin a Georgij Ssevolodovič jsou svati, v příbuzenstvu měl sv. mučedníky. Není tedy divu, že byl sám zbožný a ctnostný. V bitvě na Něvě viděl jeden z vojevůdců dva zářící reky na lodi, v nichž poznal Borise a Gljeba, světce ruské, kteří přišli *A*-ovi na pomoc. Švédů padlo nesčíslné množství. Rusů jen 20 (!). Všeobecné bylo přesvědčení, že *A.* zvítězil pomocí nebeských sil. Sláva jeho vzrostla neobyčejně. Tím vzbudil pozornost tatarského chána, který ho k sobě pozval. *A.* šel. Chán prý žádal, aby se odřekl křesťanství, ale *A.* toho neučinil, než chánu jako svému pánu moudře se podrobil. Byl to zajisté vznešený čin, hodný křesťanského reka. Však není pochyby, že vypravování obsahuje leccos legendárního. List papeže Innocence byl, dí neznámý náš autor (Žizn 48), samá lest, nepravda a sliby; popírá též usmíření otce *A*-ova s papežem. List papežův doslovně uvádí Martynov (Acta Ss., Octob. XI, 286), viz též Theiner (Vetera monum. Poloniae et Lith. I, 46), dále N. Nilles (Zeitschr. f. kath. Theologie, Innsbruck 1894 p. 277 n.). Z listu patrno, že papež mluví k *A*-ovi s láskou a upřímností. Všecky zlobné výklady listu rozbíjejí se v niveč tím, že papež mluví k *A*-ovi jako k vyznavači vrchenství papežského. Rambaud myslí, že byl papež v té věci oklamán, ale ať se klamal čili nic, patrno jest, že papežové nemohli býti nepřáteli knížete a že řehoř nepovolil kříž. výpravu proti Rusům a proti *A*-ovi, jejž měl za pravověrného, nýbrž že kříž. výprava namířena byla proti pohanským Pomořanům. Golubinskij vypravuje sice, že otec *A*-ův Jaroslav vyslovil legátům, jsa s nimi zároveň u Tatarů, přání, uznati papeže, a že jen smrt jeho formální sjednocení přerušila, ale pod čarou popírá pravost zprávy Plano-Karpiniovy, poněvadž v jeho popisu cesty k Tatarům nic o tom nestojí (l. c.). *A.* odmítl prý oba kardinály (Žizn 50), ukázav se jako ochránce pravoslaví. Cituje i jakýsi výklad víry, určený pro papeže, jenž končí slovy: „ot vás učenija ně priimajem". Vyslancům bylo prý odejíti s nepořízenou. Golubinskij dí: není pochyby, že *A.* nenapsal papeži „takuju originalnuju nemudrost" (Gol. III. 88). Martynov popíral dávno odpověď tuto úplně. Z listu papežova soudí, že *A.* byl pravověrný. Že by byl papež oklamán, nebo dokonce lstivě psal, nelze připustiti. Na konci života dal se *A.* po způsobu tehdáž obvyklém „postřižit v monašestvo"; v tu noc, kdy se to stalo, zemřel. Zázraky přičítají se mu mnohé. V životopise, začatém od Makaria, ochová se v Petr. duch. akad. č. 273), uvedeny jsou mimo jiné tyto: Hned při pohřbu, když mu podávána metrop. Kiryllem do chladné ruky „gramota duševnaja", ruka jako živá prý po ní sáhla. R. 1380 před bitvou s Tatary poustevník prosí v noci *A*-a za pomoc. U hrobu svíčky samy se zapálily (velmi častý div v životech rus. svatých), k hrobu *A*-ovu přistoupili dva zářící starci pravíce: vstaň, *A*-ře, rychle na pomoc svému příbuznému, knížeti Dimitriu. *A.* vstal a starci zmizeli. Vidění stalo se v noci před vítězstvím donským. Poustevník řekl o vidění metropolitovi, jenž odkryl hrob nalézající se ve Vladimíři: tělo bylo po 117 letech nezetlelé. I vyzdviženo z hrobu. Byla to místní kanonisace, kterou *A.* se stal svatým vladimírského kraje, čili místním svatým. R. 1491 viděn *A.* nad chrámem v lehkém obláčku. Obyvatelé Vladimíře se ulekli. V tom vypukl požár, jenž zasáhl chrám i hrob, ale rakvi *A*-ově neubližil. Uzdravení vypravuje se mnoho. Proto byl *A.* od Makaria 1547 na sněmu v Moskvě kanonisován pro celou církev ruskou. Velikým ctitelem *A*-a byl car Petr I. Vel., jehož přičiněním prohlášen za prvního národního světce. Dal tělo jeho za velikých slavností přenésti do Petrohradu v Alexandrijskij monastyr r. 1723. (Poln. sobr. zak. Ross. VII. p. 74; VIII. 324.) Na každém místě, kudy průvod s ostatky šel, a to pěšky, pořádány velké slavnosti, zvláště v Moskvě a Novgorodě. Průvod vyšel 11. srpna 1723, 17. září dostihl Novgorodu, 20. září přibyl do Slisselburgu, kde zůstaly ostatky do srpna 1724. Dne 30. srpna 1724 pochován v Petrohradě. Památka jeho slavena dne 14. listopadu ve výroční den jeho úmrtí a 23. listopadu, ve výroční den pohřbu. Ukazem 2. září 1724 nařídil Petr Vel., aby svátek jeho se slavil místo 23. listop. v den 30. srpna na památku míru se Švédy 1721. K rozkazu carovu napsal novou bohoslužbu ke cti *A*-ově Gavriil Bužinskij. Svátek několikráte ještě měněn. Dne 15. června 1724 zakázal synod přísně, aby *A* nebyl zobrazován v mnišské říze, nýbrž ve velkoknížecí (Sobr IV. p. 148). R. 1725 založila Kateřina řád sv. Alexandra Něv., Alžběta vložila ostatky jeho v rakev ze stříbra, jež bylo prvním výtěžkem dolů kolyvanských. Kateřina II. vystavěla v klášteře pro ostatky *A*-ovy velikolepý chrám sv. Trojice r. 1790. Úcta sv. *A*-a jest v Rusku nejpopulárnější a nejnárodnější. Martynov, který v posuzování ruských svatých není ani přemrštěně úzkostlivý ani lehkovážný, má *A.* za sjednoceného, nepočítá ho sice mezi svaté, ale také svatosti jeho nepopírá. Nilles dí (Zeitschrift f. kathol. Theolog. l. c.), že *A*-a byl věrným u víře katolíkem, a že proto dostalo se mu od Apoštolské Stolice zasloužené chvály, rozuměj listem Innocence IV., o němž byla řeč. Alexander Névskij náleží mezi tak zvané „podvižniki", to jest svaté, kteří mají veliké zásluhy o víru a vzdělanost na Rusi. Obšírné životopisy *A*-a *N*-ho mají sbírky hagiografické od Muravěva (Petrohrad 1855, 12 svaz.), Filareta (t. 3. vyd. 1900, 12 sv.), *Ključevskij* (Drevně rusk. žitija svatych, Moskva 1891), *Makarij* (Istor. r. c. IV. p. 253 n.). Literaturu hagiologickou viz též u *Aurel. Palmieriho* („La chiesa Russa", Firence. 1908). [*Žk.*] — 65. Noll v. *A.* Natalis. — 66. sv. mč. v Novlodunu, dle Mart. Rom. v Neversu ve Francii („Novioduni in Galliis"), dle *Acta Ss.* Junius I, 628 spíše v Pannonii; v době neznámé, spolu s Amantiem a jinými. Mart. Rom. 6. čna. — 67. opat, zakladatel

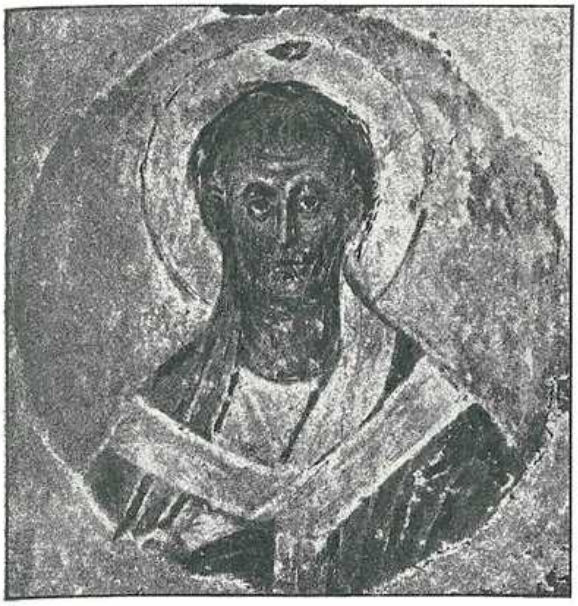

Obr. 84. Sv. Alexander I., papež. (Freskový obraz z konce V. stol. ze staré basiliky sv. Pavla v Římě.)

akolmetů (v. t.), z. kol. 43[3], sv. 15. led. Srvn. *Acta Ss.* Januarius I, 1020 násl. — **68.** s v. m č. **ostijský**, syn vznešeného Římana Claudia a manželky jeho Praepedigny, spolu s nimi i s bratrem Cutiem upálen kol. 295. Mart. Rom. 18. ún. *Acta Ss.* Februar. III, 60—64. — **69. Oševenskij**, sv. ruský, zal. kl. uspenský-oševenský, z. 20. dub. 1479. Srvn. *Ponomarev*, Bog. enc. I, 448—450. — **70.** s v. m č. **pannonský**, v Mart. Rom. 27. bř. v jednom světce sloučený s *A*-em., vojínem mč. v Thracii. Srvn. *Acta Ss.* Martius III, 690—691. [*P.*] — **71. papež** I. s v. m č. (110—116), byl synem Římana Alexandra, stal se ještě jako jinoch papežem a biskupoval 10 let; utrpěl mučednickou smrt 3. května 116 a byl nedaleko Říma na silnici nomentanské pochován. Ostatky jeho přenesl biskup Hitto do Frising. Duchesne popírá identitu pap. *A*-a s řím. m č. *A*-em. Srvn. *Acta Ss.* Maius I, 371 násl. — **72. papež II.** s v. (1061—1073) slul prve Anselm, a byl rodem z Baggia v území milánském. Horlil jako kněz v Miláně svými kázáními proti svatokupectví a nezdrželivosti duchovenstva a působil na věřící tak, že založili spolek zvaný Patarii proti oněm neřestem. Arcibiskup Quido, chtěje ho z Milána odstraniti, opatřil mu biskupství v Lucce. Pro jednostejné zásady vstoupil v úzký styk s kardinálem Hildebrandem (pozdějším papežem Řehořem VII.) a sv. Petrem Damiani, a byl působením onoho po smrti Mikuláše II. někde mimo Řím 30. září 1061 za papeže zvolen, následující noci s pomocí malého normanského vojska do Říma uveden a 1. října jako *A.* II. nastolen. Německý dvůr prohlásil tuto volbu za neplatnou, ponévadž v ní spolu nepůsobil, a provedl, že parmský biskup Cadalous jako vzdoropapež Honorius II. (26. října 1061) zvolen byl, s nímž *A.* několik let o tiaru bojovati musil. Na veliké synodě v Mantově 1064 ospravedlnil se *A.* z výčitek, které proti němu německý dvůr činil, a byl všeobecně v Německu a Italii uznáván. Cadalous navrátil se do Parmy a byl pouze od několika italských biskupů za papeže pokládán. Pomocí Patarie rostla vážnost *A*-a II. tak, že v Římě 1065 dvě synody slavil a na nich manželství mezi příbuznými a pokrevnými až do 7. stupně zakázal. Jeho mocnou podporou byl Gottfrid, vojvoda toskánský, se svou manželkou Beatricí, a hlavními rádci: kardinálové Hildebrand a Petr Damiani. Krátce před svou smrtí (21. dubna 1073) vydal klatbu na některé svatokupecké rádce krále Jindřicha IV. *A.* též schválil dobytí Anglie Vilémem vojvodou normandským (1066). *A*-ovy listy a dekrety vyd. *Migne*, PL CXLVI, 1279—1436; srvn. *Jaffé* I, 567—592. — **73. papež III.** (1159—1181). Slul prve Roland Bandinelli (nazýván zkrátka „Roland"), pocházel ze Sieny, byl již r. 1141 kanovníkem v Pise, potom professorem (magistrem) bohosloví v Bologni. R. 1150 stal se kardinálem-jáhnem titulu sv. Kosmy a Damiána (byl jím jistě již 21. list. 1150), dne 30. března 1151 kardinálem-knězem titulu sv. Marka a 16. května 1153 kancléřem církve římské. Jsa výborným znalcem církev. práva, vydal kol. r. 1150 jistě př. 7. zářím 1159, kdy byl zvolen za papeže) kompendium dekretu Gratianova, jež v manuskriptech označeno názvem „Stroma Rolandi ex Decretorum corpore carptum" a kteréž Bedřich Thaner vydal v Inšpruku r. 1874 pod názvem „Die Summa magistri Rolandi, nachmals Papst. Alexander III." Mimo to sepsal theol. dílo „Sententiae auctoritatibus rationibusque fortes" (objevil *Denifle*, vyd. *Gietl* ve Frýb. 1891). Jako papežský legát vystupuje statně na říšském sněmě besançonském 1159 za práva církve, popudil proti sobě císaře Bedřicha I. Rudovousa. Po smrti papeže Hadriana IV. byl v Římě 7. září 1159 za papeže zvolen a 20. září jako *A.* III. korunován. Proti němu byl zvolen 7. září 1159 císařský vzdoropapež Viktor IV., po němž následovali ještě dva vzdoropapežové, Paschal III. a Kalixt III. *A.* spojil se s králem sicilským Vilémem a Longobardy, kteří k jeho cti nově založené město a pevnost Alexandrii nazvali. V dalším průběhu boje s císařem musil *A.* 1162 prchnouti do Francie, kde slavil 1163 velikou synodu v Toursu, a navrátil se 23. listopadu 1165 do Říma, avšak jsa znovu soužen, odebral se 1167 do Gaety a Beneventa a zdržoval se potom na rozličných místech, obzvláště v Anani. Když Bedřich I. v bitvě u Legnana 29. května 1176 na hlavu od Lombardů poražen byl, učinil s *A*-em mír v Benátkách 1. srpna 1177, kde se osobně sešli. *A.* slavil 1179 XI. všeobecný církevní sněm, lateránský III. (v. t.). *A.* podporoval Tomáše Bekketa, arcibiskupa kanterburského, v jeho boji za práva církve proti králi Jindřichu II. a prohlásil jej po jeho zákeřnickém zavraždění za svatého. Udělil 1189 Alfonsovi, vévodovi portugalskému, pro jeho šťastné války s Araby titul královský a přijal nové království pod ochranu církve římské. Plný starostí o křesťany na východě zemřel 30. srpna 1181 v Civita Castellana. Jeho náhrobní nápis jmenuje jej vším právem „světlem duchovenstva, ozdobou církve, otcem města a světa". Listy jeho, jichž jest 3399, vydali *Migne*, PL CC a *Löwenfeld*, Epistolae rom. pont. ineditae (Lipsko 1885). Srvn. *Reuter*, Geschichte Alexanders III. und der Kirche seiner Zeit (2. vyd. 1860—64), *M. Mayer*, Die Wahl *A*-s III. (1872), *Gietl*, Die Sentenzen Rolands (1891), *Hurter*, Nomencl. II[3] (1906), 162—164, *Laurin*, Introd. in Corp. iuris can. str. 21. nn.; *Schneider*. Die Lehre von den KRquell. 116 nn. — **74. papež IV.** (1254 až 1261), slul prve Reginald (Rainald, Raynaldus) z hrab. rodu Segni, byl příbuzný papežů Řehoře IX. a Innocence III.; byl velice sužován od Manfreda, levobočka císaře Bedřicha II., který se dal bez ohledu na papeže a práva Konradinova 1258 za krále sicilského prohlásiti. Z bolesti nad italskými zmatky z. *A.* IV. 25. ledna 1261 ve Viterbě. — **75. papež V. (vzdoropapež)** (1409 1410), pisk papež, slul před tím Petr Filargi (Philargus, dle jiných Philaretus), pocházel z ostrova Kandie, zdali Řek nebo Vlach, nelze říci, vstoupil tam do řádu františkánského, studoval v Oxfordě a v Paříži, učil v Paříži filosofii a theologii, přišel potom

Obraz 85. Alexander V., papež. (Dle obrazu Benozza Gozzoliho v San Francesco v Montefalco.)

ke dvoru benátského vévody Jana Galeazza Viscontiho, prokázal mu dobré služby u českého a římského krále Václava, stal se pomocí vévody brzo biskupem vicenzským, potom novarrským a 1402 arcibiskupem milánským; konečně byl od Innocence VII. za kardinála-kněze povýšen. Opustiv Řehoře XII. připojil se k rozepsání sněmu pisk'ho a byl na něm 25. června 1409 za papeže ode všech přítomných 24 kardinálů zvolen. V posledních sezeních sněmu pisk'ho sám předsedal, potom zdržoval se v Pistoji a usadil se v Bologni, kde c. 3. května 1410. Jeho volbou nebyl rozkol odstraněn, naopak, rozmnožen; byla trojice papežů. Uvádí se sice v seznamu papežův, ale jeho legitimita jest chatrnou — vlastně není žádnou. — Z jeho spisů

Obr. 66. Alexander VI., papež. Mramorové poprsí v museu berlínském.

pouze traktát „De immaculata Deiparae V.s conceptione", vydal Petr de Alva v „Monumenta Seraphica" 1665. Srvn. *Pastor*, Gesch. d. Päpste I³, 190 násl., *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 736. — **76. papež VI.** (1492—1503), slul dříve Rodrigo Lenzuoli (Lanzol) Borgia; *n.* 1. ledna 1431 v Satlvě u Valencie; byl nejmladším dítětem Gottfrida Lenzuoliho a Isabelly, dcery Jana Borgiáše a sestry papeže Kallista III. Studoval nejprve práva, stal se advokátem, ale brzo zaměnil práva za meč a stal se důstojníkem. Jeho ujec Kalist III. adoptoval jej do svého rodu Borgiů, povolal jej 1455 do Říma, učinil apoštolským notářem a valencijským biskupem a již 1456 kardinálem-jáhnem sv. Mikuláše, legátem ankonské marky (1457) a místokancléřem církve římské. Obvyklou opci stal se za Pavla II. kardinálem-biskupem albánským a za Sixta IV. (1476) kardinálem-biskupem portuenským. Jsa obratný a zběhlý v úředních věcech, býval v důležitých poselstvích legátem. Při smrti papeže Innocence VIII. byl děkanem sv. sboru a po krátkém konklave byl skoro jednohlasně 11. srpna 1492 za papeže zvolen, přijav jméno *A*-a VI. Byl zvolen hlavně proto, že vzhledem ke své statnosti zdál se býti jedinou vhodnou osobou, která by byla s to, aby v kritické době statnou rukou vyvedla Apoštolský stolec z politického proudu, do něhož za papeže Sixta IV. zabředl. Avšak jeho mravní stav byl velice bídný. Z nedovoleného poměru měl 4 dítky; nejstarším synem byl Jan, vévoda gandijský; ostatní dítky byly: Caesar, kterého král francouzský Ludvík XII. vévodou valentinoisským učinil; Lukrecie, vévodkyně z Ferrary, Gottfried, kníže squillacský, a Jan, který se po smrti svého staršího bratra téhož jména narodil. Avšak krvosmilné obcování Lukreciino s otcem a s bratřími jest výmyslem neapolských učenců a nepřátelských spisovatelů papežových. *A.* podporoval na svém dvoře lehkovážnost, čehož potom jeho nepřátelé užili k pomluvám, jakoby jeho dvůr byl sídlem vší necudnosti. Po způsobu knížat onoho času pečoval *A.* o povýšení a obohacení svých dítek; svého nejstaršího syna Jana, vévodu gandijského, učinil místodržitelem církevního státu a utvořil mu zvláštní vévodství z církevního majetku: Beneventu, Pontecorva a Terraciny. Za bohaté dary stál nejprve na straně neapolského krále Ferdinanda a po jeho smrti (25. ledna 1492) na straně jeho syna Alfonsa II. Avšak když francouzský král Karel VIII., čině sobě nároky na Neapoli, do Italie přitáhl a 21. prosince 1494 Řím obsadil, nevšímaje si hrozby klatby, přinutil papeže, že mu slíbil investituru za krále neapolského. Král Karel VIII. dobyl sice rychle Neapolska, ale *A.* učinil spolek s císařem Maxmilianem I., Španělskem, Benátkami a Milánem, a přinutil jej tak, že rychle Italii opustiti musil. Potom potrestal se svým synem Caesarem Borgiou všechny malé tyrany v církevním státě a vyhnal je, poněvadž si na suverény hráli. Když nejstarší syn Jan zákeřnicky byl zavražděn, byl papež *A.* nesmírně zarmoucen a kajícností hnut, která však jej brzo přešla. Učinil potom Caesara jeho dědicem, dispensoval jej od stavu duchovního, zaopatřil mu od francouzského krále Ludvíka XII. důstojnost vévody valentinoisského a francouzskou princeznu Charlottu d'Albret, sestru krále navarrského, za manželku a učinil jej vévodou Romagně. Dceru Lukrecii provdal *A.* v třetí manželství s vévodou Alfonsem Este z Ferrary (1. září 1501). Ve Florencii bouřil proti papeži dominikán Jeronym Savonarola, který byl dán do klatby a byl jako blouznivec neposlušný církve upálen. *A.* byl dobrým panovníkem svých zemí, vítaným spojencem knížat, porovnal Španěly a Portugaly bullou ze 4. května 1493 v panství v nově odkrytém světě, pojistil 1. června 1497 panství v Africe koruně portu-

galské a propůjčil španělským královským manželům Ferdinandovi a Isabelle název „katolických králů“. Dne 1. června 1501 zostřil censuru, což jeho nepřátelé zpitvořili, jakoby chtěl veřejné mínění o sobě potlačiti; v Římě zavedl řádné soudní řízení, podporoval obchod, pomýšlel na křižáckou výpravu, jmenovitě 1500; potvrdil 1494 znovu řád sv. Františka z Pauly, podporoval učence a umělce, ale zlořádů, které se všech stran církev svíraly, neodstranil, nemaje smyslu pro církevní opravu. Při sesutí stropu své jizby, kde mnozí přítomní byli zabiti nebo těžce poraněni, byl způsobem skoro zázračným zachován, rozstonal se 11. srpna 1503 na horečku, která se stále horšila, vyzpovídal se 18. srpna biskupu chelmskému (Kulm), byl přítomen jeho mši sv., přijal Tělo Páně a poslední pomazání u přítomnosti 5 kardinálův a skonal ještě téhož večera maje věku svého 72 roky. Dobré a zlé vlastnosti měly u něho rovnováhu. Pastor (Gesch. der Päpste III[3] 502) praví: „*A*-ovo řízení věcí čistě církevních nedalo příčiny k nižádné odůvodněné haně; ani největší jeho nepřátelé nemohou v té příčině pronésti věcné žaloby. Čistota církevního učení zůstala neporušena. Zdá se, jakoby Prozřetelnost chtěla ukázati, že lidé mohou sice církvi uškoditi, nikoliv však ji zničiti.“ Srvn. *Pastor*, Gesch. der Päpste III[3] 277 násl. Dr. *V. Nemec*. Papst Alexander VI. Klagenf. 1879. — Jižních Slovanů se týká. *Makušev* „Perepiska papy Alexandra VI. s Bajazetom II. o Sultane Džeme“, Istorič. pamjatniky južnych Slavjaň č. 1. kn. 1, 247 až 251. — **77. papež VII.** (1655—1667). Jmenoval se před tím Fabio Chigi, *n.* 13. února 1599 v Sieně; byl znalcem práv, filosofie a theologie, stal se za Urbana VIII. viceguvernérem ve Ferraře, potom 1639—1651 nuntiem v Kolíně n. R.a podal ohrazení proti míru westfalskému, to jest proti jeho článkům k církvi nespravedlivým. Innocenc X. povýšil jej za stát. sekretáře a 19. února 1652 za kardinála. Dne 7. dubna 1655 byl za papeže zvolen, přijav jméno: *A.* VII. Jeho papežování začalo býti slavným, ale mělo potom nepatrný průběh. Francie nepřála mu od času jeho nuntiatury v Německu, a král Ludvík XIV. hledal svou slávu v p nížení Apoštolského stolce. Jeho vyslanec vévoda Crequi počínal si v Římě (1662) se svým velikým vojenským průvodem tak zpupně, že přišel do srážky s papežským vojskem, v němž mnoho Korsičanů sloužilo a kteréž útok na francouzské vyslanectví učinilo. Vyslanec Crequi stavěl se uraženým a opustil Řím. Ludvík XIV. vinil papežovy příbuzné ze spoluviny, obsadil na odvetu Avignon a Venaissin, dal papežského vyslance z Francie vyvézti, kázal svým vojům do Italie táhnouti a přinutil tak 12. února 1664 papeže ke smlouvě v Pise, dle níž příbuzní papežovi musili odprositi a Korsičané nesměli v papežském vojště sloužiti. Za něho stala se švédská královna Kristina (v. t.), dcera krále Gustava Adolfa, 1655 katoličkou, složila švédskou korunu a žila v Římě. Trpké starosti připravovaly *A*-ovi spory akkommodační (v. t.). *A.* zavrhl 1665 a 1666 mnohé bludné věty jansenistů (srvn. *Denzinger*, Enchiridion symb.[10] 344 až 347), provedl mnohé veliké stavby; byl také básníkem (jeho básně vyd. pod názvem „Philometi labores iuveniles“ v Pař. 1656); *z.* 22. května 1667. Srvn. *Reumont*, Fabio Chigi (1885). — **78. papež VIII.** (1689—1691), slul dříve Petr Ottoboni, *n.* 22. dubna 1610 v Benátkách, stal se biskupem brescijským, byl od Innocence X. učiněn kardinálem a konečně 6. října 1689 jako *A.* VIII. za papeže zvolen. Odsoudil bullou „Inter multiplices“ 14. dubna 1690 čtyři gallikánské články, zavrhl jansenisty, udělil císaři Leopoldu I. peněžitou podporu na tureckou válku, získal bohatou knihovnu švédské královny Kristiny Vatikánu, podporoval své rodiště

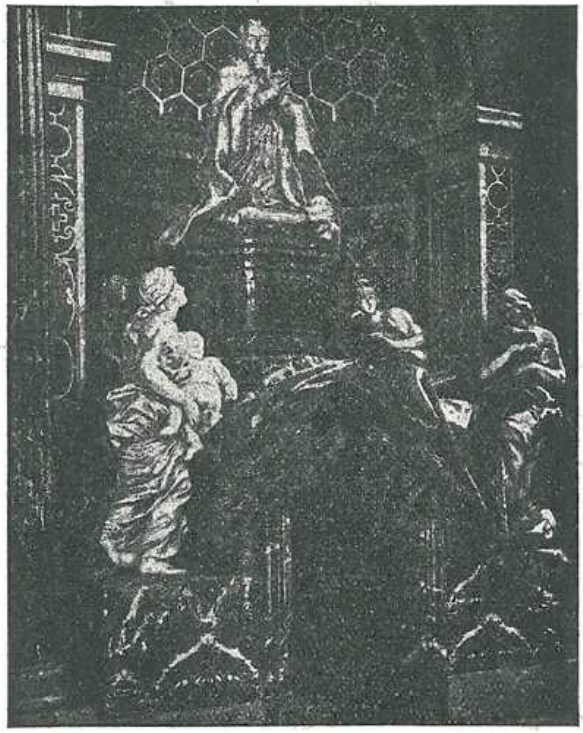

Obr. 67. Alexander VII., papež. (Náhrobek Berniniův v basilice sv. Petra v Římě.)

v boji proti Turkům a zavrhl 1690 některé bludné a nebezpečné věty gallikánské a jansenistické (srvn. *Denzinger* Enchirid.[10], 364—366). Ale nadmíru obohacoval své příbuzné a přenechal jim pro své vysoké stáří skoro veškerou vládu. *Z.* 1. února 1691. *L. v. Bischoffshausen*, Papst Alexander VIII. u. d. Wiener Hof (1689—1691). Stuttg. 1900. [*Kryšt.*] — **79. a Passione**, karmelitán franc. (rodinným jm. Beritaut), professor filosofie a theol., *z.* 1731, *sp.* „La théologie des Pères des premiers siècles de l'Eglise“ (Rennes 1728, 3 sv. v 8°), „Le disciple pacifique de s. Augustin“ (Pař. 1715, 1718, 2 sv. ve 4°, pojednává o žácích sv. Augustina: Orosiovi, Prosperovi, Fulgentiovi, potom o pelagianismu a semipelagian. a posléze podává nauku sv. Augustina o milosti a svobodné vůli), „Inquisitor canonum sive expositio et resolutio conscientiae casuum ex regulis canonicis deducta“ (Rennes 1724 až 1726, 3 sv. ve 12°). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[2] (1893), 1121—1122. — **80. sv. mč. v Perge** v Pamfylii, rolník, za Diokleciána spolu s Leontiem, Attiem a jinými šesti rolníky sfat. Mart. Rom. 1. srp.; *Acta Ss.* Augustus I, 21—22. — **81. Petr arraský** (atrebatensis), karmelitán kol. 1554, *sp.* výklady k listům sv. Pavla k Řím. a ke Kor.; mimo to několik dissertací dogmatických. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[3] (1906) 1522. — **82. a Puero Jesu** (rodin. jménem Ondřej Kochanowski), polský karmelitán, výborný kazatel; vydal v letech 1648—1650 8 kázání pohřebních. — **83. sv. mč. v Pydně** v Makedonii za cís. Maximiana sfat. Pam. 14. března. *Acta Ss.* Martius II, 344—345. — **84. sv. mč. římský**; Mart. Rom. 9. ún.: „Romae passio sanctorum martyrum Alexandri et aliorum trigintaocto Coronatorum“; *Acta Ss.* Febr. II, 276 pokládají jej za totožného se sv. *A.* Cyperským (v. t.). — **85. sv. mč. římský**, spolu s Abundiem, Antigonem a Fortunatem, Mart. Rom. 27. ún., snad za pronásl. Diokl.; dle jiných martyrologií mučedníci ti podstoupili smrt v Thessalonice v Macedonii. Srvn. *Acta Ss.* Febr.

III, 676—677. — **86.** sv. mč. **římský**, spolu s Theodorem. Mart. Rom. 17. bř.; jest nepochybně totožný se sv. Alexandrem pap. I. (v. t.), jehož svátek slaví se 3. kv.; snad připomínání jeho památky i 17. bř. vzniklo slavností přenesení ostatků jeho toho dne. Srvn. *Acta Ss.* Martius II, 511—513. — **87.** sv. mč. **římský**, jeden ze sedmi synů sv. Felicity (v. t.). Mart. Rom. 10. čce; *Acta Ss.* Julius III, 5 a násl. — **88. Rostovský**, mnich kl. rostovského, *sp.* životopis sv. Irinarcha (v. t.). „Žizn prep. Irinarcha zatvornika Borisoglèbskago monastyra" (vyd. archimandrita Amfiochius Sergievskij v Moskvě 1863, 1875). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. 25. [*P.*] — **89.** I. Pavlovič, car **ruský**, *n.* 17. pros. 1777 v Petrohradě, *z.* 1. pros. 1825 v Taganrogu, panoval 1801 až 1825. Byl ušlechtilé postavy a příjemného vzezření, budícího důvěru. O povaze jeho úsudky se liší. Pypin dí (Geist. Bew. in Russland im XIX. Jahrh., deutsch v. Minzes, Berlín 1894 p. 5), že smýšlení jeho bylo obrazem měnivé doby. „*A.* byl liberálem, snil o reformách, na které jen nejsmělejší duchové ruské společnosti myslili, vyznával konstituční zřízení; v jiné době, zastrašen obtížemi a domnělými nebezpečími, stal se konservativcem, reakcionářem, pietistou." Neznámý jeho vychovatel od 12—17 let chválí nadšeně jeho spravedlnost, poctivost, otevřenost v doznání chyb, vnímavou měkkou mysl; jako chyby uvádí samolásku a úpornost ve vlastním mínění (Ruskij Archiv 1866 p. 94 n.). *A.* I. byl beze sporu jeden z nejšlechetnějších panovníků ruských. Hluboká zbožnost a spravedlnost jsou význačné rysy v dobrém; ve zlé vytýká se mu, že podléhal cizím vlivům. Nemoha provésti ideály své mladosti, konstituci, osvobození sedláků a jiné politické svobody, snažil se býti aspoň „dobrým tyranem" (dr. J. Bidlo, Déj. Ruska XIX. stol., str. 32), t. j. samoděržcem sice, ale tak, aby lid byl ovládán spravedlivě a svobodně ku blahu svému se rozvíjel. Roku 1815 předložil *A.* císaři rakouskému a králi pruskému listinu sv. alliance k podpisu, v níž si slibovali, že jako bratří si budou pomáhati, že k poddaným budou se chovati jako otcové k rodině, že chrániti budou víru, spravedlnost a mír, vše podle ducha sv. Písma. Z této sv. alliance, v které mnozí vidí známky nezdravého mysticismu, zrcadlí se spíše velikost panovníka, který prožil zavraždění otce, odnášeje si z něho dojem hrozný, nesmazatelný (Weiss, Weltgsch. XX, 112 n.), který zažil hrůzy revoluce a útrapy napoleonských válek, který poznal hrozný mravní stav ruské společnosti, nemaje proti němu moci. *A.* byl po hrůzách panovníka-šílence přivítán od říše s nadšením. V proklamaci (Thiers, Hist. du consul. et de l'empire II, 340) slíbil, že přivede Rusko na vrchol slávy a poddaným zjedná trvalé štěstí. Prvé splnil, k druhému učinil aspoň co mohl. Rozšířil panství ruské o Daghestán, Širvan, Mingrelii, Imeratii, Gruzii, Bialostok, Bessarabii, Finsko a království polské. O potření Napoleona má vedle Rakouska největší zásluhu. Po delší dobu byl prvním panovníkem v Evropě. Blahu národů obětoval mnohý vzácný prospěch vlastní říše. Reformy doma v duchu svobody a pokroku neprovedl; nebylo to možné. Ale způsobil, že duch národa se probudil, že k velikolepému rozvoji osvětovému XIX. stol. dal popud. Významné je slovo Bogdanovičovo (Panov. Alex. I., Petrh. 1869 sv. I, 140), že ve vzdělání lidu v prvních letech panování *A.* bylo učiněno více než dříve za celé století. Že se nestalo více, že zvláště politické opravy v duchu svobody nebyly provedeny, zavinil svým vlivem Metternich, též Stein. Však hlavní vinu nese revolucionářské hnutí, před nímž car i národ se lekal. Villefranche nazývá Laharpa, jednoho z vychovatelů *A.*-ových, původcem nihilismu na Rusi (La Russie contemp., Paris p. 39). Odpor národa proti všemu francouzskému, jejž i Rambaud doznává (Dějiny Ruska, přel. dr. Petr, str. 666), větřil nebezpečí. (Sr. Jan Kryštůfek, Déj. Nové Doby II, 1 n.; Gagarin, La Russie, Paris 1856 p. 59 n.) Výtky despotismu (Stín, Hist. liter. ruské XIX. stol. p. 16 n., Ottův Slovník, A. I, též Bidlo) dlužno zajisté omeziti nebo nepočítati na vrub *A.*-a. (Pypin l. c. 540; Ruskij archiv 1870 p. 623, 630.) Bolestné vzrušení, které smrt *A.*-ova v celé říši způsobila, svědčí, jak národ cara ctil a miloval (Pypin 678). Svobodomyslné a pokrokové idee *A.*-ovy přičítají se vedle Muravjeva hlavně Laharpovi. Vliv jeho byl neblahý, neboť naplňuje *A.*-a duchem spisovatelů, jakými byli Gibbon, Sidney, Mably, Rousseau, probudil v něm nemožné a nepřirozené blouznění, postavil ho do nesmyslné protivy ke skutečnosti, tak že se právem potom mluvilo o dvojím *A.*-ovi a Napoleon mohl o něm říci: „*A.* est faux comme un Grec du Bas-Empire." (Srvn. Mém. secr. sur la Russie, Paris III, p. 356 n.) Laharpe byl mimo to velmi opatrný liberál, posmívá se Pypin (p. 41), t. j. takový, který nebyl s to, aby dodal žáku charakternosti, jež spočívá na pevnosti zásad. *A.* jako chlapec často vítězně odporoval svému učiteli, na př. v otázce úplné svobody náboženské, nazývaje tuto zásadu právem beznáboženství. Laharp uvedl myšlenky svobody, jež tenkráte šly Evropou, u *A.*-a na nepravé cesty; proto potom *A.*-ova pokrokovost, když celý staroruský svět proti ní se bouřil (memorandum Karamsinovo), když Metternich, Prusko, tajné spolky hrozily, nebyla s to, aby odolala. Odkazujíce vzhledem k činům *A.*-ovým na citované autory, zmíníme se o poměru cara ke katolictví. Generálu Lamoricierovi naznačil jej *A.* slovy případnými. Řekl: „Křesťanství není náboženstvím pošlým ze vzdělanosti, nýbrž jest vzdělanosti základem a životem; papežství jest jenom jako zakončující kámen budovy křesťanství, ba zdá se, jakoby národové křesťanští vesměs byli sobě povědomi právě za naší doby velikých pravd naší víry" (Gagarin-Rejzek, Jesuité na Rusi, p. 26). Jak působením francouzských vystěhovalců (Chev. d'Augard), jesuitů a jiných vynikajících katolíků (J. de Maistre) katol. církev na Rusi nabývala váhy a půdy, svědčí značný počet obrácenců, a to z tříd nejvyšších a nejvzdělanějších (viz Rosenthal, Konvertitenbilder aus d. XIX. Jahrhdrt III, 2, Schaffhausen 1870). *A.* dal breve „Catholicae fidei" ze dne 7. března 1801, kterým od Pia VII. na přání *A.*-a Tovaryšstvo Ježíšovo pro Rusko bylo jaksi potvrzeno, prohlásiti carským ukazem a umožnil mu velikolepou činnost tamže (Daurignac, Gesch. der Ges. Jesu, Řezno 1864, 181). *A.* složil název velmistra maltézských rytířů, ponechávaje si pouze vrchní dozor nad nimi. Tím, že 1803 papežská vláda, jsouc nucena, vydala Napoleonovi ruského chráněnce ryt. Vernèquesa, byl přátelský poměr s římskou kurií porušen (papežský vyslanec Arezzo musil opustiti Petrohrad), také protikatolická agitace revolucionářů a pravoslavných kruhů rostla, nezůstávajíc bez vlivu na cara; zvláště hleděli nepřátelé usmíření s papežem zameziti (Consalvi, Memoires 1970, 466 n.), přece však *A.* I. dal uveřejniti breve Pia VII. ze dne 4. června 1816 k biskupům polským a k nehodnému metropolitu mohilevskému Siestrzencewiczovi ze dne 3. září t. r., v nichž jim, zvláště pak tomuto, neoprávněné podporování anglikánské biblické společnosti vytýkal. R. 1814 stal se mladý hrabě Galicin (Gagarin-Rejzek, Jesuité na Rusi 59 n., 70 n.) katolikem. Toho užil jeho strýc ministr osvěty a vymohl ukaz ze dne 2. února 1816, kterým jesuité z obou hlavních měst byli vypovězeni, že proselytstvím povinnou věděnost porušili. Že vyhnání bylo vynucené, tomu zdá se nasvědčovati vlídnost, s jakou car přijal

ospravedlnění generála T. J. Brzozovského, a okolnost, že ze soukromých prostředků dal každému páteru podporu na cestu (Rosenthal l. c. 116). Dne 13. března 1820 byli jesuité vypuzení z celé říše; důvodem bylo asi přeložení generalátu do Říma. Zachování Tovaryšstva v Rusi je podivuhodný čin božské Prozřetelnosti; za *A*-a do 1820 vzrostl počet členů na 674. *A*-ova náklonnost k církvi katol. jeví se také v tom, že se snažil, aby jejími biskupy na Rusi stali se mužové vynikající. *A.* uznával unjaty a dal jim zvláštního metropolitu Bulhaka, jejž Řím bullou z 22. listp. 1818 uznal; sv. synod a Siestrzenczevicz marně prudce se vzpírali. Bullou „Militantis Ecclesiae" z 12. března 1817 povýšeno biskupství varšavské na arcibiskupství, bullou z 30. června 1818 podřízeno mu sedm biskupství. Brevem z 3. října 1818 vrácena varšavské universitě všecka starodávná práva. R. 1820 dovolil *A.*, aby jeho bratr velkokn. Konstantin se oženil s katol. hraběnkou Janou Gradzinskou, ovšem po zřeknutí se práva na následnictví. R. 1825 ukazem ze dne 6. (17.) července nařídil *A.* stavbu uniatského kostela v Petrohradě a katolického ve svém letním sídle (Carskoje Selo), darovav pro ně stavební místo a 30.000 rublů. I za hranicemi podporoval *A.* katol. kostely, duchovní, sestry (Gams, Gesch. der Kirche im XIX. Jahrhdrt, Innsbruck I, 170 n.; III, 531 n.; Hist. polit. Blätter IX, 711 n.). — Bystrý duch, náklonnost k zbožnosti, životní zkušenost, neméně též revoluční stránka nových proudů, styk s vynikajícími katolíky, mravní síla katol. církve naučily ho vážiti si církve katolické. *A.* hojně se modlil, čítal pilně ve sv. Písmě. Dne 21. září 1822 měl *A.* s knězem Alexandrem z Hohenlohe, který vynikal svatostí, dvouhodinnou rozmluvu, prosil ho o požehnání, jež přijal kleče, načež kněze s pohnutím objal. Veliké důvěře těšil se u *A*-a emigrant a horlivý katolík hr. Michaud, jejž o velikonocích propouštěl z povinností u dvora, aby mohl účastniti se obřadů svatého týdne. Jen na naléhání své matky odložil *A.* cestu do Říma a návštěvu papeže (Moroni, Dizionario 38, 57; 59, 110). Zákona, že Konstantinovi pro sňatek s katoličkou bylo se zříci následnictví, *A.* nikdy neprohlásil. O tom, jak své moci chtěl užívati na ochranu náboženství, spravedlnosti a mravnosti, vypravuje Michaud (Biogr. univ. I, 423). Tyto a jiné zjevy ukazovaly tak zřejmý sklon ke katolictví, že budily pozornost. *A.* následkem toho začal si méně všímati vlády, čímž živly tvrdé reakce, na př. hrozný Arakčejev, nabyly vrchu. Však tím vzrostlo také revoluční hnutí, které nemá jiného cíle, nežli zbaviti cara života (Hist. polit. Blätter sv. 34 p. 1 n.), tak že *A.* vážně pomýšlel na zřeknutí se trůnu. Spisovatelé připisují tento obrat duševní únavě a sklíčenosti, která v *A*-ovi nastala prý nepokojem národů evropských, námahou v napoleonských bojích, vlivem pietistických spisů protestantských. R. 1825 byl prý *A.* rozhodnut státi se katolíkem a učiniti konec rozkolu ve své říši. Hrabě Michaud poslán proto do Říma k papeži Lvu XII. Řehoř XVI. to osobně sdělil Moronimu. Již byl P. Orioli OSF. vyhlídnut, aby odebral se do Petrohradu, přijal vyznání carovo a pro odstranění rozkolu s *A*-em pracoval, když přišla zvěst o smrti carově. Že by car byl s to, aby odstranil v celé říši rozkol, jest mínění na západě velmi rozšířené; znalcům ruských poměrů však je naivní. *A.* odebíraje se do jižních provincií, přikázal P. Sokolskému, převoru dominikánskému, aby připravil, zachovávaje nejpřísnější tajemství, pokoj pro kněze z Říma. Na cestě navštěvoval *A.* v Polsku v noci domin. kostel a přijímal zde požehnání s Nejsvětějším. Na Krimu onemocněl horečkou. Podle úřední zprávy byl zaopatřen Fedotovem, zpovědníkem carevny, dle sdělení franc. vyslance v Petrohradě složil na smrtelné posteli katol. vyznání víry. P. Brischar T. J. tvrdí na jisto, že *A.* zemřel jako katolík (Wetzer u. Welte, Kirchenlex. I. 512 a 513). Avšak není jiných pramenů, nežli Michaud, muž snad přepiatý a fantastický, domnělá zpráva franc. vyslance, která však není podrobně známa, a to, co vypravuje Rohrbacher (Hist. univ. de l'église cath. XXVII. p. 421). Dí: „Abbé prince Alex. Hohenlohe měl zvláštní styky s carem *A*-em, ano na přání *A*-ovo cestoval do Petrohradu, kde několikrát s ním rozmlouval. Princ ubezpečil jakéhosi šlechtice polského, od něhož máme tuto zprávu, že car *A.* zemřel jako katolík, rovněž jeho choť Alžběta, a že byli oba katolíky dávno před svou smrtí." Tedy pouhá pověst. Pietistické projevy *A*-ovy nelze bráti hned za katolické, neboť car udržoval styky také s kvekry. (Ruskaja Starina 1874, 1 n.) (Literatura: *Solovjev*, Imper. Alex. I., Petr. 1877; *Bogdanovič*, Istor. carstvov. Alex. I. Petr. 1869; *Pypin*, Geistl. Beweg., Berlín 1894; *M. Moroškin*, Jesuity, Petr. 1867, 2 sv.; *Kryštůfek*, Časop. katol. duch. 1890, p. 286; *P. Pierling* S. J., L'Empereur Alexandre Ier est-il mort catholique? (Pař. 1901). [*Žk.*] — 90. II., Nikolajevič, car ruský, *n.* 29. dubna 1818, zavražděn 13. března 1881, nastoupil vládu 1855. Při nešťastné pro Rusy válce krimské poslal vojínům vyzvání kleru a sv. synodu, aby byli udatní, poněvadž všecka ostatní vyznání náboženská se spojila na zničení jedině pravé víry pravoslavné. Za *A*-a II. zrušeno nevolnictví ukazem z 19. února 1861 prohlášena svoboda. Do vlády *A*-ovy padá nešťastné povstání Polska, které zbavilo Poláky posledních práv a svobod, dále hrozný boj s nihilisty a osvobození jižních Slovanů. O tom všem viz dr. *Jar. Bidlo*, Dějiny Ruska v XIX. stol., Praha 1908, II, p. 1—148, dr. *J. Kryštůfek*, Dějiny nové doby, Praha, Kotrba; *Istorija Rossii v XIX. věkě*, společnou prací několika ruských badatelů, Petroh. 1908, *Rambaud*, L'ist. de la R., Paříž 1884. Jak Rusko překazilo za *A.* II. návrat Bulharů ke katolické církvi, viz *Weinbergera* Obrazy z katol. missií, Brno 1895 str. 68 n.: Biskup Sokolski, v Římě posvěcený, v noci tajně odvezen do Ruska a uzavřen v klášteře. Ze tří miliónů uniatů zůstalo několik desetitisíců. — Marně prosil mimořádný papežský vyslanec kníže Chigi při korunovaci v Moskvě 1856, aby car netrestal styk biskupů s papežem vyhnanstvím na Sibiř, marně prosili polští biskupové v pamětním spise z 25. pros. 1861 o zrušení zákonů, které církev ničily (na př. nesměli kázati o dogmatech své víry), marně prosili litevští biskupové 30. ledna 1862, aby aspoň nikdo nebyl násilně k rozkolu nucen (viz Stim. aus Maria-Laach VII, 533 n.). Povstání 1863 přišlo vládě právě vhod, aby provedla své plány, skrývajíc se pod rouškou uklidnění revoluce. Kněžstvo vědělo, že vláda usiluje o úplné vyhubení národa polského a katol. církve, o „sliti Rusů s Poláky", jak se říkalo, i není divu, že šlo s národem v bojí za bytí. Že takový plán byl, ukazuje Martinov (Études 1873) z officielních aktů, a potvrdila skutečnost (rozbor věci viz ve Stimmen a. M.-Laach V, 405 n.). Některé myšlenky plánu jsou: výchova kněží na pravoslav. universitách, zbavení biskupů pravomoci nad klerem, tak aby od vlády všecek byl odvislý, nahrazení biskupů osobnostmi vládními, zrušení polského jazyka, coelibatu, latiny, každý odpor proti pravoslaví vyhlašovati za vzbouření a p. Mělo se postupovati tak, aby národ sám měl katol. církev za porušenou a opovržení hodnou a aby přestup k pravoslaví vyhlížel jako přání národa. Náboženské, národní a vědecké ospravedlnění tohoto plánu vzali na sebe tak zv. slavjanofilé, jako Samarin, Gilferding, J. Aksakov, Pogodin, Chomjakov. Samarinův článek „Sovremennyj polskij

vopros" dí na př., že dopustiti samostatné Polsko znamenalo by upevniti prohnilou západní osvětu románsko-germánskou, jejíž přední stráží je polonismus a která je nepřítelkyní osvěty řecko-slovanské, slibně se rozvíjející. Základ této osvěty, pravoslaví, třeba tudíž v území litevském a polském všemožně pěstovati. Píše-li Samarin, že Polsku má býti řeč a víra zachována, klame, neboť uvedený „základ" tomu odporuje. Slavjanofilům ani Čechové nebyli Slovany (některé jich naivní brožurky přeloženy též do češtiny). Veliké váhy požíval Chomjakov, v jehož spisech dětinská bohověda a naivní pohrdání osvětou západu podávají si ruce. (Viz *Palmieri* v Rivista storicocritica, Roma 1903, p. 103; *Konečný*, Vlast, sv. XIV.) Smýšlení vyšších pravoslavných slavjanofilských kruhů, ovládajících cara, ukazuje spis oberprokuratora sv. synoda D. Tolského (Rimskij katolicizm v Rossij 1876, 2 sv.), v němž nevědomost, předsudky a surová zloba se představují. — R. 1863 jmenován gener. gubernatorem v Polsku M. N. Muravjev, aby vrátil Rusku a pravoslaví země, které jim „od pradávna" náležely, ale od papežů skrze Poláky byly jim urvány. To jest též jeden z hlavních „právních" titulů k zničení unitů. Bidlo píše (l. c. 69): M. obdařen nejrozsáhlejší plnomocí, provádění věcí dostalo se do rukou lidí, kteří ve vlastním Rusku byli nemožní pro své zlořády, nepoctivost, surovost a nemravnost. Nebyla nouze ani o polské renegáty a židy, kteří ochotně za odměnu pomáhali. Muravjev, kterého Rusové sami zvali „Věšatělem", kráčel jim v čele. Byl to surový nepoctivec, který pro pouhé podezření bez soudu trestal smrtí, celé vesnice dával vypalovati, čině zodpovědným za jednotlivce všecko obyvatelstvo, olupoval šlechtu, štval proti ní sedláky... Jazyk polský vymýcen z úřadů naprosto. V ohledu církevním jmenování biskupů, professorů v seminářích, přijímání bohoslovců, budování a oprava chrámů, visitace biskupské, ba i posvěcení kříže dovolovala, zakazovala a ustanovovala vláda. Pod jeho hrůzovládou bylo v jediném roce v oblasti Vilny a Grodna 60 kostelů katol. zavřeno, 10.000 katolíků propuštěno ze státní služby a nahrazeno rozkolníky ruskými, celé vesnice musily buď odpadnouti nebo na Sibiř. Nikdy neviděly silnice ruské tolik vyhnanců, jako za *A*-a II. V Kazani zemřelo r. 1864 v několika měsících několik set dítek vyhnaneckých. Literatura je o předmětě veliká. (Viz *Horren*, Persécut. et souffran. de l'Église cath. en Russie par un ancien conseiller d'Etat de Russie, Paris 1842; *Theiner*, Vicissitudes de l'Église; *Lescoeur*, l'Église cath. en Pologne, Paris 1860; Persécut. de l'Église en Lithuanie, přel. *Lescoeur*, Paříž 1873; Expositione documentata sulle c. cure de S. P. Pio IX. a riparo dei mali che soffre la Chiesa cat. nei dominei di Rossia e Polonia, Roma 1866; Aus der Petersb. Gesellschaft. Von einem Russen. Leipzig 1874.) — Místo kázání dovoleno odříkávati jen tištěné sbírky z r. 1838. Duchovenstvo postaveno pod policejní dozor. Skoro všecky kláštery zrušeny, fary zůstaly neobsazeny, četné kostely katol. odevzdány církvi pravoslavné. Lidu nedovoleno ani čísti kalendáře, písemnictví polské hubeno, v úřadech a veřejných místnostech (divadla, kavárny) mluviti polsky zapovídáno pod pokutou, polské štíty zmizely z ulic, stíháno učení katechismu polsky. Obchodní knihy i matriky nařízeno vésti rusky. Kaufman, nástupce Muravjevův na konci 1865, nebyl lepší a říkával: „Boj teprve nastává". Zaveden násilný system vyvlastňovati Poláky a usazovati na jejich místo Rusy, kteří majetku nabývali za babku. Přes 570 majitelů ožebračeno, hlavně šlechticů. V jednom roce zavřel 137 kostelů a klášterů. Za gen. gubernátora Potapova (1868—1874) nařizovala vláda katolíkům uživati vládního ruského katechismu a ruských modlitebních knih. R. 1868 Valujev nabízel Římu smír, zavede-li ruský jazyk místo národních jazyků u katolíků Ruska. Řím právem se domníval, že je to opět lest a klam, že by to byl krok k rozkolu, že by si katol. národy odcizil. Vláda přece lstí a násilím lecčehos dosáhla u jednotlivých kněží v té věci. R. 1869 vznikl v Moskvě na šíření ruštiny spolek „horlivců pro pravoslaví a dobrodinců severozápadních území", hlavně úsilím slavjanofilů. V Polsku nebylo 1870—72 ani jediného biskupa a 1870 z 15 stolic biskupských v někdejší říši polské obsazeny tři. R. 1865 zavedeno nové rozdělení diecese. Od 1871 všichni hodnostáři duchovní jsou stvrzováni od gen. gubernátora. R. 1867 zřízen nejvyšší úřad pro cizí vyznání v Polsku, mezi které počítáno i katolické; 1871 přeneseno zařízení to do Petrohradu. Tento „slavjanofilský" duch měl za následek v zevní politice přilnutí Ruska k Prusku, které tím neobyčejných úspěchů se dodělalo a se stalo nejhroznějším nepřítelem Slovanů, nebezpečným i Rusku. *A.* II. zničil poslední uniatskou diecesi chelmskou, jejíž poddaní byli z polovice katolíci, z polovice sjednocení; rozkolníků zde nebylo; v čele diecese postaven odpadlík Popiel (*Pelesz*, Geschichte der Union, Wien, 1880, II, 848 n.). Nejprve zakročováno mírně. Zřízen pensionát pro dcery sjednocených kněží, kde vychovány v rozkolu, aby potom na své muže působily. Do škol zaveden rozkolný katechismus, seminář kněžský zařízen rozkolně, biskupu vzata všeliká moc nad kněžími (ukaz z 18. června 1864), jazyk zaveden velkoruský. Lid choval se zprvu passivně, neboť mu bylo namlouváno, že běží o očistu obřadů a utvrzení unie. Když se o klamu přesvědčil, přestal navštěvovati kostel a vzal jeho klíče. Ihned přišli Popielovi zřízenci s vojskem, kteří dávkami, ubytováním vojínů, nahajkou, žalařováním, často také střílením do lidu nutili k návštěvě chrámu; kdo vešel, prohlášen za pravoslavného. Podrobnější vylíčení u *Pelesze* (l. c. 863 n.), u *Villefranche*, La Russie contemp. 249. V Londýně vycházel ruský list „Kolokol", na Rusi hojně čtený, který popsal několik takových výjevů. Píše (úryvek z 15. ún. 1860): R. 1848 byl katol. kostel černovický (Vitepak) vládou změněn v orthodoxní. Sedláci chodili od té doby do katol. kostela sousedního. Byl však také zavřen a kněz odstraněn. Vláda poslala do Černovic orthodoxního duchovního, který smluvil se se sedláky o roční dávku, psal pravoslav. biskupu a vládě, že osadníci plní své povinnosti; avšak sedláci ani krokem nezavadili o kostel ruský, ale tajně byli katol. knězem navštěvováni. R. 1857, slyšíce o dobrotě cara, žádali pokorně za dovolení, by směli veřejně víru svou vyznávati. Vláda poslala do obce policii, která žádala, aby přijali víru carovu. Když prosili, aby směli zůstati při víře otců svých, pohrozeno jim, že budou prohlášeni za vzbouřence. Když jim řečeno, že byli v prav. kostele, odpověděli, že tam byli násilně vedeni... Rok na to řekl jim vládní komisař Ščerbinin, zjeviv se v úboru senátora, obklopen úředníky a vojskem, které sedláky sehnalo: „Vůle cara je svatá, neboť car je představitel Boží na zemi; co je Bůh na nebi, to car na zemi, neposlechnouti cara znamená býti neposlušen Bohu." Sedláci ujišťovali, že jsou poslušní poddaní, ale prosili, aby směli vyznávati svou víru, jako lutheráné a Židé smějí vyznávati svou. Ščerbinin žádal, aby jemu jako představiteli carovu vzdali hold. Sedlácí musili pokleknouti, políbiti mu ruku, on pak dal jim požehnání. Tak byli prohlášeni za pravoslavné. Vizme ještě některé události z pronásledování. (Srvn. *Kryštůfek*, Církev. děj. III, p. 934—940.) V noci z 27. na 28. listop. 1864 náhle oznámen a vykonán

ukaz o uzavření klášterů. Čerkaskij jej připravil. Najednou všem řeholníkům bylo vstáti, obléci se a pod vojenskou hlídkou odejíti do určitých klášterů. Ukaz týkal se klášterů, které neměly 8 členů, kanonický to počet dle bull papežských, a potom klášterů, které zúčastnily se povstání. Tehdáž bylo 41 ženských a 152 mužských klášterů; z nich zůstalo 10 ženských a 24 mužských, mezi nimi Čenstochov; avšak i jejich jmění bylo zkonfiskováno. Mnichů bylo asi 2000, sester asi 500; asi polovině bylo vůbec říši opustiti. Všecky školy klášterní zavřeny. Pius IX. prosil již 22. dubna 1863 o milosrdenství. Vida marnost svých proseb, obrátil se na císaře rakouského a francouzského, prose za přímluvu u cara; opět marně. Dne 27. dubna 1864 pravil v konsistoři: „Krev slabých a nevinných volá o pomstu k trůnu věčnému proti těm, kteří ji prolévají. Ubohé Polsko! Chtěl jsem mluviti teprve v budouci konsistoři, ale bojím se, že bych mlčc, zasloužil trestu Božího, jímž hrozí prorok nespravedlivým. Ne, nechci býti vinen před soudcem věčným, že jsem mlčel, aby mi nebylo naříkati: vae mihi quia tacui! Cítím se pohnuta odsouditi panovníka, jehož říše rozkládá se až k druhému pólu. Nazývá se lícho katolickým, ale není než rozkolníkem, vyvrženým z pravé církve, pronásleduje a vraždí katol. poddané, svou krutostí dohnal je ke vzbouření. Pod rouškou, že potlačuje povstání, ničí katolicismus, vyhání celé národy do krajin ledových, kde zbaveny jsou veškeré pomoci náboženské, nahrazuje je rozkolnými dobrodruhy. Kněze odnímá stádu a vypovídá je; odsuzuje je k nuceným pracím nebo jiným potupným trestům. Šťastni, kdož mohli prchnouti a bloudí cizinou. Tento rozkolnický a bludařský mocnář osobuje si moc, které nemá ani nástupce Ježiše Krista: skládá opovážlivě biskupa od nás právoplatně ustanoveného. Nerozumec! Neví, že katol. biskup jím zůstává na trůně i v katakombách. Nechť nám nikdo nepraví, že pozvedajice slovo proti takovýmto attentátům, podporujeme evropskou revoluci. Dovedeme rozeznávati socialistická vzbouření od zákonných práv národa bojujícího za svobodu a víru. Kárajice pronásledovatele katol. náboženství, plníme svatou povinnost svého svědomí. Dáváme apoštolské požehnání všem, kdož v těcho dnech modliti se budou za Polsko; modleme se za ně.“ Tak papež. Kdo z vladařů promluvil tehdáž na obranu svobody a víry? Papež mluvil nadšeně, skoro rozhořčeně, stoje, za živých posunků. Radikální poslanec Brofferio volal 7. května 1864 na sněmu turínském: „Ille, kmet znavený, nemocný, bez moci, bez vojska, na kraji hrobu, trestá mocného, jenž škrtí národ. Jsem rozrušen až do duše. Připadá mi, jako bych byl v době Řehoře VII.; pokloňuji se, tleskám ...“ Roku 1866 ruský vyslanec Meyendorf při audienci u Pia IX. všecko popřel! Zároveň obvinil katolíky z povstání, chválc protestanty, že stáli při vládě. To není ostatně divné, dodal, jelikož katolicismus a revoluce je totéž. Pius odpověděl: „Odejděte; váš císař snad o hrůzách pronásledování neví.“ Biskupové umírali u vyhnanství, kněží v dolech sibiřských. R. 1873 bylo jich tam ještě 300. O jich životě viz dojemné vypravování u *Villefranche* (l. c. 267 n.). Násilí a vraždění uniatů trvalo do 1874, kdy vláda nastoupila zase cestu lsti a klamu, zakrývajíc opět cíle své ujišťováním o opravě obřadů a posílnění unie. Pius IX. promluvil encyklikou z 3. května 1874 (Acta S. Sedis VII, 595 n.), ve které mužným slovem podvody vlády odhalil. Popiel hleděl, aby list nepřišel do rukou lidu. Národ obrátil se k *A*-ovi, jenž r. 1874 byl ve Varšavě, s prosbou s četnými podpisy, prosil dojemně o smilování, ujišťuje ho o své věrnosti. *A.* odpověděl chladně, aby poslechl Popiela. Zároveň zakázáno bylo latinskému duchovenstvu, by neudělovalo svátostí sjednoceným. Aby se hrubé násilí maskovalo, byly mezi lidem sbírány úskokem adressy k carovi, v nichž obsažena byla prosba za přijetí do pravoslaví. Zvláštní agenti vládní obcházeli vesnice a sháněli všemožným způsobem podpisy; ti obyčejně získali jednotlivce, ale před veřejností prohlášeno, že souhlasí celé obce; také někteří kněží podepsali. Roku 1875 podána tato adressa caru a v Petrohradě slaveno okázale sloučení. Dne 13. března r. 1881 padl car, když byl několika attentátům ušel, pumou, vrženou Griněveckým. (*Bidlo*, l. c. 147.) [*Žk.*] — **91.** sv. mč. **sabinský**, spolu se sv. Hyacinthem a Tiburciem; Mart. Rom. 9. září: „In Sabinis, trigesimo ab Urbe milliario, sanctorum martyrum Hyacinthi, Alexandri et Tiburtii.“ Doba ani okolnosti umučení nejsou známy. Srvn. *Acta Ss.* Septembris III, 364—365. — **92.** mnich, pocházející nepochybně ze **Salaminy** (n. Cypru), kol. 540, *sp.* pojednání o nalezení sv. kříže (*Migne* PG LXXXVII, 3, 4015—4076) a chvalořeč o sv. Barnabáši (lat. t. 4087—4106, řecky v *Acta Ss.* Junius II, 436—453). Srvn. *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 503. — **93. Sauli**, sv., jeden z velikých světců XVI. stol., barnabita, apoštol Korsiky, *n.* v Miláně 1533, *z.* jako biskup pavijský na visitační cestě v Calozze 23. dubna 1592, pocházel ze vznešené rodiny lombardské, vstoupil do kongregace barnabitů, stal se učitelem filosofie a theologie při universitě v Pavii a byl u věku 32 let generálem ustanoven. Byl důvěrným přítelem sv. Karla Bor. (9 listů jemu psaných z let 1568—80 uveřejnil C. Locatelli 1904). Papež Pius V. jmenoval jej 1571 biskupem Alerie na ostrově Korsice, kde synodami, pastýřskými listy a visitacemi tak blahodárně působil a takový obrat v mravech provedl, že dostal jméno apoštola Korsiky. Tortona a Janov žádali jej míti svým biskupem, však teprve Řehoř XIV. pohnul jej, že 1591 biskupství pavijské přijal. *A.* prohlášen 1742 za blahoslavence, 1904 11. pros. za svatého. Srvn. *Gabutius*, Vita b. Alexandri Sauli (Milán 1748), *Fr. S. Bianchi*, Vita del B. Alex. Sauli (Bologna 1878), *Colombo*, Lettere inedite del b. Alex. Sauli (Turín 1878), *A. Dubois*, (Paříž 1904), *Tr. Moltedo*, Vita di s. A. S. (Neapol 1904). — **94 Severus**, římský císař; slul původně Alexianus a byl synem Genesia Marciana a Mammaey, bratranec císaře Heliogabala, jenž jej 12letého adoptoval a jméno *A.* mu dal. Po zavraždění Heliogabala stal se jeho nástupcem 222. Byl to jeden z nejšlechetnějších císařů římských; jsa v názorech náboženských eklektikem, byl křesťanům přízniv. Ve svém lararíu měl také obrazy Abrahama a Krista, povolil křesťanům vykonávati bohoslužby veřejně a sám zamýšlel vystavěti Kristu chrám. Za to však praefekt tělesné jeho stráže, proslulý právník Ulpian, byl velikým nenávistníkem křesťanů. Do doby vlády *A*-ovy padá as mučednictví sv. Cecilie. Po vítězné válce s Peršany byl *A.* na výpravě proti Germánům i s matkou od vzbouřivších se vojínů zavražděn 235. — **95. Světlakov**, *n.* 1839 v Simbirsku, 1860 vysvěcen na kněze; stal se 1883 řeholníkem, 1885 biskupem možaiským, 1892 dmitrovským, 1894 kalužským, *z.* 1895. *Sp.*: „Istoria iudejstva v Arabii i vlijanie ego na učenie korana“ (Kazaň 1875), „Opyt (pokus) objasnenija zapovědej (přikázání) Božich“ (Novgorod 1877), „Izloženie učenija pravoslavnoj cerkvi o cerkvi, ierarchii, blagodati (milosti) i tainstvach (svátostech)“ (t. 1879), „Nravstvennyj (mravní) charakter Iisusa Christa i ego blagotvornoe vlijanie na nravstvennuju žizn čelověčestva“ (t. 1880), „Chrlstlanskie chramy, ich istorija i značenie“ (t. 1882), „Akty sv. mučenikov i ich religiozno-nravstvennoe značenie“ (t. 1882), „Osnovanie nravstvennoj žizni — religija i vysočajšij obraz nravstvenno-obščestvennoj

žizni — Bogočelověk Iisus Christus" (t. 1882), „Slova, rěči i poučenija" (2 sv. Moskva 1885, 1894), „Nravstvennyj charakter Muchammeda" (Kazaň 1887), „Uroki (lekce) po predmetu pravoslavnago katichizisa" (Moskva I. 1889, II. a III. 1890), „Cerkov anglikanskaja po pravu-li prisvojaet sebě nazvanie cerkvi katoličeskoj?" (t. 1891), „Iisus Christos po Evangeliju" (4 sv. Moskva 1891—1893), „O neobchodimych (nutných) priznakach istinnosti (pravdivosti) sv. cerkvi" (t. 1894), „Pominovenie usopšich (modlitba za mrtvé) po učeniju pravoslavnoj cerkvi" (t. 1895). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. 26—27. — **96. Svirskij**, sv. ruský, rod. z Novgoroda, vstoupil 1474 do kl. valaamského, zal. kl. alex.-svirský, jehož stal se igumenem 1506, *z.* 1533. Srvn. *Ponomarev* v Bog. enc. I, 447—448. — **97. syn Šimona Cyrenského**, bratr Rufův. Oba bratři uvádějí se Mk. 15^{21} jako osoby čtenářům evangelia známé. Dle tradice *A.* a Rufus provázeli sv. Petra do Říma. — **98. Štěpán**, *sp.* „Monasticon palatínum chartis et diplomatibus instructum" (Mannheim 1793). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 377. — **99.** opat kl. v **Telese** v jižní Italii ve XII. stol., *sp.* „Libri IV. de rebus gestis Rogerii Siciliae regis 1127—35" (vyd. *Muratori* v „Rerum ital. scriptores" V. a *del Re* „Cronisti" I, 85—148.) — **100. a s. Theresia**, karmelitán (rod. jm. van der Berghe), *n.* v Bruselu 1639, *z.* v Lovani 1686, kdež byl prof. filos. a theol.; *sp.* „Hydra profanarum novitatum" (proti haeresím 1684), „Tempestas novaturiensis" (proti protest. učení o eucharistii, 1686), „Clypeus religionis" (obrana hlavně primátu papeže Řím., 2 sv. 1679). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II² (1893), 403—404. — **101.** sv. mč. v **Thessalonice** za Maximiana. Mart. Rom. 9. listopadu: „Thessalonicae s. Alexandri martyris sub Maximiano principe." — **102.** sv. mč. **tridentský**, spolu se sv. Sisinniem a Martyriem 397; byli to Řekové z Kappadokie, přišli do Milánu a potom do Tridentu, kdež od biskupa sv. Vigilia přijali nižší svěcení; *A.* vysvěcen byl na ostiáře. Sv. Vigilius poslal je, by v okolí obracell obyvatelstvo pohanské. Jednoho dne od pohanů jati, nuceni, by modlám obětovali, a když to odmítli, upáleni. Mart. Rom. 29. května, *Acta Ss.* Maius VII, 38—50. — **103. Tyrnavský** (v Thessalii), Řek v XVIII. stol., učitel, posléze 1755 ředitel řecké školy v Bukurešti: *sp.* Συνταγμάτιον κατὰ Λατίνων (v rkp.) a j. Srvn. *Palmieri*, Nomencl. 25. — **104. Ušmarskij**, ieromonach, 1805 představený kláštera v Želkově, *z.* 1807; *sp.* „Lětopis o monastyrě prep. Savvy, iže nad Viščeroju rěkoju . . ." (Petroh. 1806, 1820). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. 28. — **105. Veliký**, král macedonský (336—323 před Kr.). Po přemožení Peršanů u Graniku (334 př. Kr.) a u Issu (333), po dobytí Tyru a Gazy (332) obsadil Palestinu. Fl. Josefus (Ant. XI, 8, 3—6) vypravuje událost, o níž ani v Písmě sv. ani u jiných spisovatelů není zmínky: *A.*-ovi vjíždějícímu do Jerusalema vyšel vstříc velekněz Jaddum (Jeddoa Neh. $12^{11.\ 22}$) v rouše jacintovém a s korunou velekněžskou na hlavě; *A.* sám nejdříve poklonil se velekněžzi, v průvodu kněží židovských do chrámu se odebral a Bohu obět přinesl; když pak mu ukázáno bylo proroctví Danielovo, že království perské i řecké bude zničeno, král velice se zaradoval a nazejtří ku prosbě velekněžově, by Židům dovoleno bylo žíti dle zákonů vlastních a aby osvobozeni byli od daní v letech sobotních, k tomu svolil a táž privilegia rozšířil i na Židy žijící v Babylonii a Medii. Tuto zprávu zaznamenanou Josefem Flaviem stvrzují tradice rabbinské a samaritánské. Nelze říci, že by byla zcela smyšlena. Aspoň není pochyby, že Židé přijati byli do vojska *A.*-ova a že značnou část obyvatelstva Alexandrie, města založeného Alexandrem, tvořili Židé. O *A.*-ovi činí se zmínka v 1. Mach. 1^{1-10}, 6^{2}. Ti, kdož popírají authentičnost knih deuterokanonických, uvádějí mezi důvody svými také ten, že dle 1. Mach. 1^{7} *A.* před smrtí svou říši rozdělil mezi svoje vojevůdce, což prý odporuje jiným zprávám historickým, jež sdělují, že *A.* zemřel, aniž by nějakého podobného ustanovení učinil. Než, jak již Patrizi (De consensu utriusque libri Mach.) podotkl, spisovatel knihy Mach. mínil na onom místě pouze, že *A.* vůdcům svým rozdělil království své, aby úděly ty spravovali, nikoliv však, aby v nich panovali, zvláště když o něco málo dále (1^{10}) praví, že vojevůdcové ti „vstavili si po smrti jeho koruny". Ostatné spisovatelé ve zprávách o sklonku života *A.*-ova velice od sebe se různí, a všichni jsou z doby mnohem mladší, nežli spisovatel knihy Mach., jenž psal před r. 160 př. Kr., a tudíž zasluhuje více víry nežli oni. — K *A.*-ovi a jeho říši vztahuje se v knize Danielově několik proroctví: říše řecko-makedonská jest břicho měděné symbolické sochy Nabuchodonosorovy (Dan. $2^{32.\ 39}$). Říše *A.*-ova jest pard se čtyřmi křídly, t. j. přerychlý v uchvacování kořisti (7^{6}). Rovněž tak naznačena říše ta kozlem a rohem jeho velikým *A.* ($8^{5.7}$); nad to líčí se *A.* $11^{3.4}$ slovy: „Ale povstane král silný a panovati bude panstvím mnohým, a učiní, což by se jemu líbilo. A když státi bude, potřino bude království jeho a rozděleno bude na čtyři větry nebeské, avšak ne potomkům jeho, aniž podle mocnosti jeho, kterouž by on panoval." V dějinách *A.*-a Vel. patrno jest působení Prozřetelnosti Boží, jež připravovala cestu evangeliu. Říše makedonská spojila východ se západem. Bůh vyvolil *A.*-a za nástroj, jenž řecký jazyk a řeckou vědu vnesl do říší východních. A působením téže Prozřetelnosti říše řecko-makedonská brzy se rozpadla, aby Římané tím snáze mohli spojiti celý východ se západem v jediný stát a aby i oni přijali řecký jazyk a řecké vědy. Hlasatelům evangelia tudíž otevřeny byly veškery země žezlu římskému podrobené. Srvn. *Hagen*, Lexicon biblicum I (1905), 184—186. — **106. de Vergh**, scholastik něm. kol. 1336. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906) 543. — **107.** sv. biskup **veronský**, Mart. Rom. 4. června; není známo, ve kterém stol. žil, dle Ughella ve III., dle Ferraria kol. r. 788. *Acta Ss.* Junius I, 399. — **108.** sv. mč., spolu s Viktorem a Marianem. Mart. Rom. 17. října: „Eodem die passio sanctorum Victoris, Alexandri et Mariani." — **109. de Villa Dei**, z Villedieu v sev. Francii, odtud i Villadeus zván, minorita, grammatik, *z.* kol. 1240, známý svou grammatikou, zpracovanou dle Prisciana v leon. verších („Doctrinale puerorum"), která až do XVI. století hojně ve školách byla užívána. Mimo to *sp.* „Tabula per versus composita" (obsah bible ve 212 hexametrech). Srvn. *Reichling* v „Monumenta germaniae paedagogica" XII (1893). — **110. Vladimirovič**, kyjevský kníže, jenž listem ze dne 5. února 1441 co nejpřívětivěji přijal Isidora Suzdalského se zvěstí o zdařeném sjednocení na sněmu flor. Později utvrzoval jej v unii patr. cařihr. Gregorius Mamma (listem vydaným A. Popovem v knize „Istoriko-literat. obzor drevne-russkich sočlnenij". (Moskva 1875, 332—4). — **111.** sv. mč., **vojín**, nepochybně v pronásledování Maximianově 313 snad v Malé Asii (dle jiných ve Španělsku r. 100); spolu se sv. pannou Antonínou; ostatky jejich přeneseny do Ktple. Mart. Rom. 3. kv.: „Constantinopoli sanctorum martyrum Alexandri militis et Antoninae virginis, quae in persecutione Maximiani sub praeside Festo ad lupanar damnata, et ab Alexandro, qui pro ea ibi remanserat, mutato habitu clam educta, cum eo postmodum jussa est torqueri: et ambo simul praecisis manibus in ignem pro Christo injecti, egregio peracto certamine, coronantur." *Acta Ss.* Maius I, 379—382. — **112.** sv. mč.

vojín legie thebejské, k rozkazu cís. Maximiana sťat 26. srpna (296?) v Bergamu, patron Frýburku v Br. Mart. Rom. 26. srpna: „Bergomi in Gallia Cisalpina sancti Alexandri martyris, qui et ipse unus ex eadem legione, cum nomen Domini Jesu Christi constantissime fateretur, martyrium capitis abscissione complevit." Srvn. *Acta Ss.* Augustus V, 303 násl., *Kulda*, Církevní rok V, 218. — **113.** sv. mč. **vojín** v Thracii (Drizipaře), za cís. Maximiniana sťat. Mart. Rom. slaví památku jeho 27. bř.; *Acta Ss.* Maius III. kladou ji k 13. kv. — **114.** probošt **vyšehradský**, bratr biskupa pražského Daniela. Jako probošt vyšehradský připomíná se 1144. Zastával spolu veledůležité místo nejvyššího kancléře dvorského. Byv poslán od knížete českého Vladislava II. k císaři řeckému do Cařihradu, zemřel v tomto městě daleko od vlasti své 18. října 1146. (Letopis Vincenciův v Pramenech děj. čes. II, 416; *Palacký*, Děj. n. č. I, 2, 351 a 443, *Friedrich*, Codex dipl. I, 138.) — **115 žid efesský**, nebo snad křesťan ze židovstva, jenž ve vzbouření efesském rozníceném Demetrlem proti sv. Pavlu chtěl v divadle promluviti k lidu, ale lid, poznav, že je žid, ukřičel jej (Sk. ap. 19[33. 34]). Někteří stotožňují jej s *A*-em, synem Šimona Cyrenejského (v. t.). Srvn. *Sušil*, Skutky apoštolské, str. 229. — **116. žid jerusalemský** z pokolení kněžského, přední z těch knížat kněžských, kteří se shromáždili, by vynesli soud nad Petrem a Janem (Sk. ap. 4[6]). Někteří míní, že to byl *A.* Lysimach, bratr Filonův, alabarch n. náčelník alexandrijský. *Sušil*, Sk. ap., str. 46, nesdílí toho mínění.

Alexandra 1. mč. v Amisu v Paflagonii za pronásledování Maximianova; Mart. Rom. 20. března: „Amisi in Paphlagonia sanctarum septem mulierum: Alexandrae, Claudiae, Euphrasiae, Matronae, Julianae, Euphemiae et Theodosiae, quae in confes. fidei caesae sunt, easque secutae sunt Derphuta et soror ipsius." *Acta Ss.* III, 83—84, *Kulda*, Církev. rok II, 463. — **2.** panna a mč. v Ankyře v Galacii (Malá Asie) roku 304. Mart. Rom. 18. kv.: „Ancyrae in Galatia s. Theodoti Martyris et sanctarum Thecusae, ejus amitae, Alexandrae, Claudiae, Fainae, Euphrasiae, Matronae et Julithae virginum, quae a praeside primum prostitutae, sed Dei virtute servatae, lapidibus ad colla ligatis in paludem mersae sunt: quarum reliquias collectas cum Theodotus honorifice sepelisset, comprehensus a praeside saevissime dilaniatus est, ac demum ense percussus martyrii coronam accepit." Akta mučednictví napsal očitý svědek Nilus. Srvn. *Acta Ss.* Maius IV, 147—155; *Kulda*, Cirk. rok III, 389—391. — **3.** sv. mč., císařovna, manželka Diokleciánova r. 302; srvn. *Acta Ss.* Aprilis II, 842, *Kulda*, Církev. rok III, 148.

Alexandre dom Jacques, učený benediktin kongregace maurinské, *n.* v Orleansu 1653, *z.* v Bonne-Nouvelle 1734, zabýval se s úspěchem studiem mathematiky, fysiky a mechaniky; *sp.* „Traité du flux et du reflux de la mer" (Pař. 1726), „Traité général des horloges" (t. 1734).

Alexandrie (ἡ Ἀλεξάνδρεια), město zal. 332 Alexandrem Vel. v Dolním Egyptě v západní části Delty na úzkém pruhu země dělícím Středozemské moře od jezera marjútského (Mareotis). *A.* byla po Římě nejlidnatějším městem starého světa. Jsouc sídlem Ptolemaeovců, vzkvetlo velice a stalo se střediskem duševního života Hellenů. V západní části města bydlili většinou Egypťané, v části střední, zvané Basileia n. Brucheion (Bruchion, Bruchium), bydlili Řekové, v předměstí východním Židé. Nejnádhernější částí města bylo Brucheion, kde nalézal se palác královský, museum, obrovská bibliotheka (4—700.000 knih), akademie, mausoleum Alexandra Vel., divadlo, chrám Poseidonův, hippodrom, gymnasion, obelisky, sloupy a j. Na ostrově Faru (Pharos) byl proslulý maják, čítaný mezi sedm divů světa. V západní části města bylo Serapeum s knihovnou o 30.000 svazcích. — Ostatně srovnej i články následující.

alexandrijský dialekt v. alexandrijské nářečí.

alexandrijská filosofie nazývá se též řeckou filosofií východní. Eklekticismus, jenž u Řeků již po Aristotelovi v době úpadku začal, dále měrou rozsáhlou pokračoval, když vzdělanost řecká po Alexandrovi Velikém se šířila na východě, a zvláště když Alexandrie se stala středem vzdělanosti. Tu se smísily názory řecké filosofie s náboženskými náhledy východními, čímž vznikla řecká filosofie východní čili *a. f.*, která pro ono smíšení se nazývá synkretickou. Tvrdilo se tehdy, že náboženské názory východní a řecká filosofie vyšly z prastaré tradice náboženské, která měla původ svůj v božském zjevení. Je tedy *a. f.* rázu náboženského a sloužiti měla nejen aby se vzpružila a obnovila spekulace filosofická, ale i aby se zlepšilo náboženství lidu, později také, aby náboženství křesťanské bylo zničeno. Tento ráz *a*-é *f.* náboženský záleží v askesi (mrtvení smyslnosti), mystice (úzkém spojení člověka s božstvím), theosofii (přímém nazírání bytosti Boží) a bohoklidství (quietismu). K účelu tomuto se hodila výborně filosofie pythagorická a platonská; než také názory aristotelské a stoické byly spojovány s náboženskými ideami východními. Rozeznáváme synkretismus řecké filosofie židovské (Filo, jenž allegorickou methodou rozumářskou spojuje Písmo sv. s filosofií platonskou, aristotelskou a stoickou), pak nový pythagorismus (Apollonios z Tyany) a pythagorický platonismus (Celsus), za třetí nový platonismus (Plotinus). *A. f.* zanikla v VI. stol. svou vlastní slabostí a vítězstvím učení křesťanského. Srvn. Dr. *Jos. Kachník*, Dějiny filosofie 80 násl. *Kdř.*

alexandrijský kodex, řecký rukopis Písma sv. z počátku neb z polovice V. stol., psaný krásným písmem unciálním na jemném pergamenč ve 4 svazcích foliových, celkem na 773 listech 32 *cm* vys., 26·3 *cm* šir.; na každé straně je text ve dvou sloupcích, z nichž každý má 49—51 řádek o 20—23 písmenech. Slov nerozděluje, přízvuků nemá. Obsahuje v prvních 3 svazcích (630 listů) celý SZ (až na Gen. 14[14-17], 15[1-5], 16—19, 1. Král. 12[16]—14[9]), ve čtvrtém svazku (143 listy) skoro celý NZ (vyjma Mat. 1[1]—25[6], Jan 6[50]—8[52], 2. Kor. 4[13]—12[6]) a dva listy sv. Klementa. Napsán byl bezpochyby v Egyptě (Hort a Ceriani kladou původ jeho do Říma); roku 1098 dostal se darem do knihovny patriarchy v Alexandrii, odkudž i jméno jeho. Z Alexandrie přenesl jej do Konstantinopole Cyrill Lukaris, patriarcha zprvu v Alexandrii, potom v Konstantinopoli, a poslal jej 1628 po siru Tomášovi Roe darem Karlovi I., králi anglickému. Ze soukromé knihovny královské byl dán 1753 britskému museu v Londýně, kdež chová se dosud; slove tudíž také „Kodex londýnský" („Cod. Alexandrinus Londinensis"). Označuje se písmenem *A.* Cenného rukopisu toho použil Brian Walton při vydání londýnské polyglotty (1657). Starý Zákon vydal ve 3 foliových svazcích s úvodem a četnými poznámkami Baber r. 1816—28 (V. T. gr. ex cod. Alex. cur. H. Herveji Baber; tištěno bylo 250 ex. na pap. a 12 na perg.); Nový Zákon podobným způsobem vydal r. 1786 Woide a r. 1860 H. Cowper. Fototypické faksimile vydalo britské museum 1879—1880. Srvn. *Sýkora*, Úvod do Písma sv. Nového Zákona I, 214—215, *Sedláček*, Úvod do knih Starého Zákona 76.

alexandrijská liturgie v. liturgie.

alexandrijské nářečí, řecký dialekt, jímž mluvilo a psalo se v Alexandrii; v. čl. alexandrijský překlad, jakož i čl. řečtina NZ.

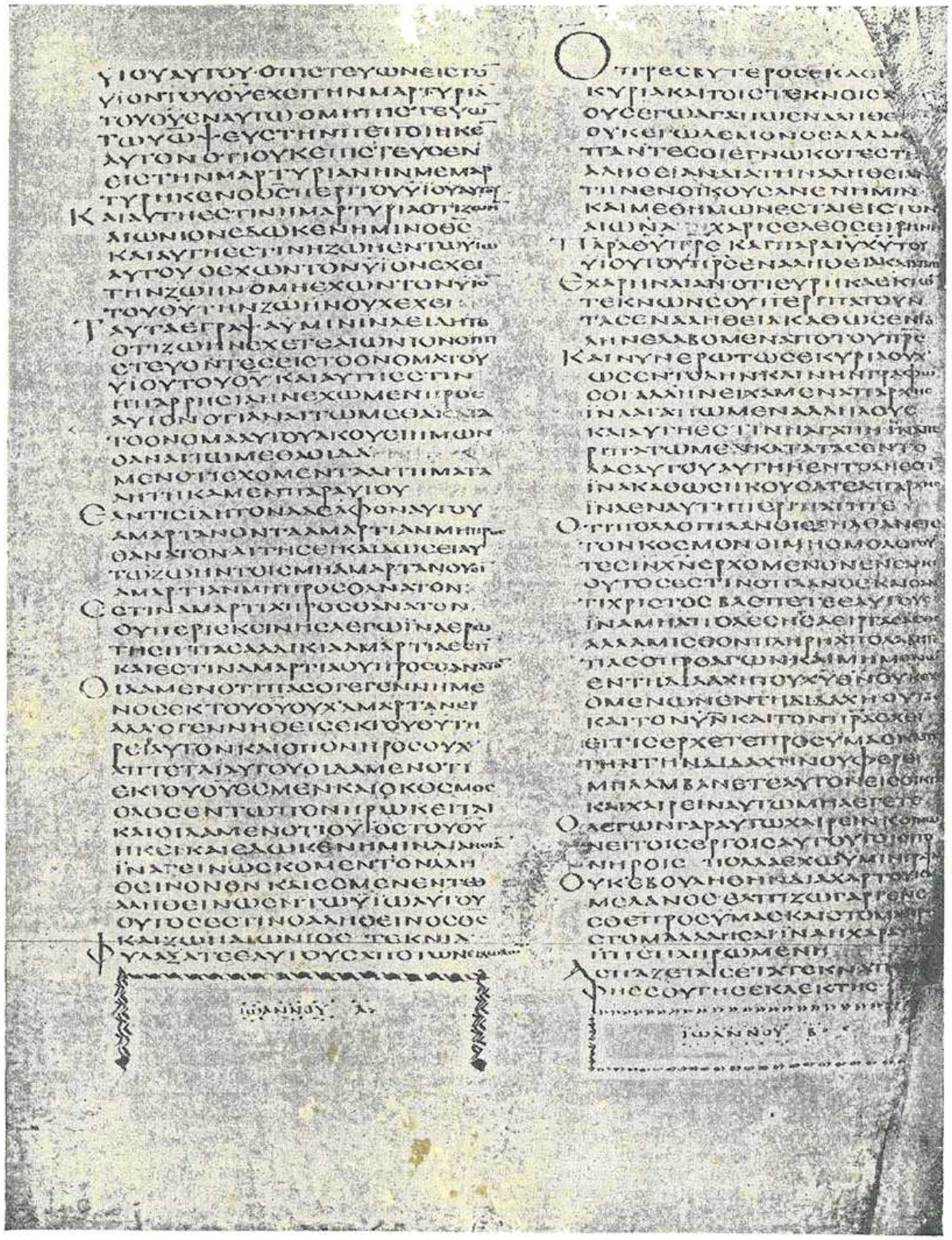

Obr. 88. Faksimile jedné stránky alexandrijského kodexu.
(V levém sloupci 1. ep. sv. Jana 5, 9—27; ve sloupci pravém 2. ep. sv. Jana celá.)

alexandrijský patriarchát zaujímal provincie: Egypt, Thebaidu, Libyi, Pentapoli a měl ve IV. stol. 103 biskupství pod 4 metropolity. Od evangelisty Marka byv založen biskupský stolec alexandrijský nabyl velikého významu následkem polit. významu města, katechet. školou a vynik. biskupy, jakými byli: Demetrius, Heraklos, Dionysius, Petr a zvl. Athanasius. Patriarchovi *a*-mu náležel nejvyšší stupeň církevního důstojenství v Orientě a značná moc světská. Sněm ktpolský 381 přiřkl sice přednost biskupovi „Nového Říma", ale patriarchové Timotheus, Theophilus a Cyrill dovedli ještě uhájiti čestného postavení *A*-e. Teprve opětování onoho snesení na sněmu chalcedonském 451 a odpadnutí patr. Dioskora a téměř všech Staroegyptanův (Koptů) k monofysitismu přivodilo úpadek. Orthodoxní patriarchát *a.* zůstal od 541 obmezen na přistěhovalé Řeky, kteří jakožto oblíbenci dvora zváni byli „Melchité" (v. t.), t. j. „císařští", vlastně „královští". Z patriarchů této doby známější jsou: Eulogius (v. t.) a Jan Almužník (v. t.). Vítězství islamu 638 zbavilo Melchity ochrany císařské, patriarchát jejich zůstal 80 let osiřelým. Od 750 byli Melchité nepříznivými zákony i surovými pronásledováními utiskováni, klesli v nevzdělanost, mnozí odpadli. S Fotiem odělili se od Říma; téměř všichni jejich patriarchové byli odpůrci unie. Čím více klesal počet Melchitů, tím větší moci nabýval nad nimi patriarcha kplský; nezřídka dával jim patriarchu ze svého kleru. Od stol. XVIII. sídlili patriarchové *a.* v Cařihradě, teprve od 1846 zase v Egyptě. Patriarchovi podřízeno jest celkem asi 8000 duší; 4 titulární metropolité tvoří spolu s ním sv. synodu. — Latinský *p. a.*, zřízený 1218, jest pouze patriarchátem titulárním. O obyvatelstvo římsko-katolické v Egyptě (asi 57.000) pečují apoštolské vikariáty v Alexandrii, Adenu, Assuanu a prefektura v Kairu (v. čl. Egypt).

alexandrijský překlad (Septuaginta), nejstarší řecký překlad SZ z textu původního, hebrejského. Řečtina tohoto překladu není mluvou klassiků, nýbrž „nářečím obecným — *διάλεκτος κοινή*", promíšeným alexandrismy a hebraismy, ano i slovy egyptskými. Nejprve zhotoven byl překlad patera knih Mojžíšových ve III. stol. př. Kr. za panování Ptolemea II. Filadelfa (285—247) v Alexandrii, odkudž název jeho. Dílem tímto knihovně alexandrijské přibyl nový vzácný skvost a zároveň bylo vyhověno naléhavé potřebě náboženské, jelikož Židé egyptští (v Alexandrii samé bylo jich 60.000), řecky mluvice, řeckého překladu Zákona Mojžíšova dosud neměli. Časem překládány do řečtiny také ostatní hebr. knihy, tak že za panování Ptolemea II. Euergeta kol. 130 př. Kr. všecky hebr. knihy SZ byly již přeloženy, jakž vysvítá ze slov vnuka Sirachova v předmluvě k Ekklesiastiku. *A. p.* vyhověl náboženským potřebám egyptských Židův, a protož chován ve veliké úctě. Vznik jeho obestřen pověstmi. Tak vykládá Aristeas, žid, jenž byl důstojníkem královské stráže, v listu svém k bratru Filokratovi, že král Filadelfus, chtěje obohatiti knihovnu svou v Serapeu také řeckým překladem knih Mojžíšových, vyžádal si od velekněze jerusalemského Eleazara hebrejský text zákona a muže znalé hebrejštiny i řečtiny; Eleazar poslal mu prý 72 učence, z každého pokolení po šesti, kteří v Alexandrii na ostrově Faros v 72 dnech překlad zhotovili. Talmud vypravuje, že každý z mužů těch, od ostatních oddělen, zhotovil překlad celý a překlady jejich prý se úplně shodovaly. List Aristeův uznán však již sv. Jeronymem za nepravdivý. Nicméně vznikl vzhledem k domnělým 72 překladačům obvyklý název překladu toho; nazývá se okrouhlým počtem „Septuaginta" a vytýká se znakem LXX, u Řeků *οἱ Ο.* Co se vědecké ceny *a*-ho *p*-u týká, jest překlad 5 knih Mojž. nejzdařilejší, ostatních knih historických zdařilý; méně zdařilý jest překlad knih prorockých a didaktických; žalmy a Kazatel přeloženy nadmíru otrocky; méně zdařilý je také překlad knihy Jobovy. Nejméně zdařil se překlad knihy Daniele proroka, tak že již v prvních dobách církve svaté místo něho užívalo se řeckého překladu Theodotionova, kterýž také později místo onoho byl připojen k *a*-u *p*-u. *A. p.* shoduje se v podstatných věcech se zněním massoretským; v podřízených jednotlivostech od něho tu a tam se liší, a to tak, že podává zpravidla recensi starší a lepší, i je tudíž pro kritiku textu massoretského pomůckou velice důležitou. Častým opisováním vloudilo se časem nemálo omylů do *a*-ho *p*-u. Když křesťané z *a*-ho *p*-u dokazovali Židům, že proroctví SZ na P. Ježíši se vyplnila, Židé namítali, že to v původním textu hebr. není. Aby tedy křesťané neznalí jazyka hebrejského přesně věděli, co v textu původním jest, přirovnal Origenes *a. p.* k pův. textu hebr. a k ostatním 6 překladům řeckým svého věku; co v *a*-ém *p*-u nadbývalo, naznačil zvláštním znamením, co v něm chybělo, to buď z jiného řeckého překladu doplnil, anebo sám přeložil a hvězdičkou jakožto dodatek označil. Toto dílo Origenovo nazývá se „hexapla" (v. t.) a *a. p.* hexaplon opravený slove „textem hexaplárním". Oproti tomu nazván obecně rozšířený, Origenem neopravený *a. p. κοινὴ ἔκδοσις*, t. j. vydáním obecným, anebo jednoduše „*κοινή*" „zobecnělý" (t. překlad). — Židé pohlíželi zprvu k *a*-u *p*-u s velikou úctou. Nejen v synagogách Hellenistů, nýbrž i Židů palestinských bylo dle *a*-ho *p*-u z Písma sv. veřejně čítáváno a dle něho uváděli sv. evangelisté a apoštolové místa ze SZ; prvním pak křesťanům hebr. jazyka neznalým byl také jediným pramenem, z něhož výroky Boží starozákonní čerpati mohli. Později ovšem Židé vzhledem k námitkám křesťanův *a. p.* zavrhovali, ano ustanovili dne 8. měsíce Tebeth veřejný půst, ponévadž prý v tento den napsán byl řecký Zákon za času krále Ptolemea, „i přišly temnoty na svět za 3 dny, a stal se onen den Israeli těžkým, tak jako onen, ve kterém připravili si tele (zlaté)". — Církvi řecké až podnes jest *a. p.* tím, čím latinská Vulgata jest církvi latinské. Starých rukopisů *a*-ho *p*-u zachováno jest dosud přes 400, z nichž nejznamenitější jsou: vatikánský, alexandrijský a sinajský, vesměs ze IV. n. V. století. Srvn. *Sedláček*, Úvod do knih Starého Zákona 69—72.

alexandrijské synody. Z přečetných synod v Alexandrii konaných nejdůležitější jsou tyto: 1. synoda konaná 231 patriarchou Demetriem proti Origenovi, kterouž byl Origenes prohlášen za nezpůsobilého vyučovati a zbaven důstojenství kněžského; 2. synoda 306, na níž byl sesazen Meletius, biskup lykopolský, původce schismatu meletianského (v. t.); 3. synoda svolaná sv. patriarchou Alexandrem 320 neb 321, kteráž vyobcovala z církve Aria a jeho přívržence; 4. synoda r. 339, která ospravedlnila sv. Athanasia z obžalob Eusebiánů; 5. synoda r. 346, na níž sv. Athanasius dal stvrditi sneseni sněmu sardického; 6. synoda r. 362, zvaná „sněmem vyznavačů", obnovila sneseni nicejská, vyznala víru v božství Ducha sv., odstranila nedorozumění mezi církví řeckou a latinskou v příčině slov *οὐσία, ὑπόστασις*, persona a j.; 7. synoda, kterou konal 363 sv. Athanáš a po ní posial synodální list cís. Jovinianovi, obsahující vyznání nicejské jakožto základ pravověrnosti; 8. synoda 399, svolaná patriarchou Theofilem, která odsoudila učeni Origenovo a jeho přívržencův; 9. syn. 430 pod předsednictvím sv. Cyrilla vydala dogmatický list proti Nestoriovi s 12

anathematy; 10. syn. 452 schválila snesení sněmu chalcedonského; 11. syn. 589 pod předsednictvím patriarchy Eulogia byla rozhodčím soudem mezi dvěma stranami Samaritánů, které hádaly se o význam místa Deut. 18[16]; 12. r. 633 monotheletský patriarcha Cyrus, hledě způsobiti sjednocení svých přívrženců s theodosiány, sektou monofysitskou, vydal dekret k tomu směřující; není však jisto, stalo-li se tak z usnesení nějaké synody, k tomu účelu svolané. Srvn. *Hefele*, Konziliengeschichte I—III.

alexandrijská škola katechetická (*τὸ τῆς κατηχήσεως διδασκαλεῖον*; Eusebius H. E. VI. 3.) byla řádně upraveným církevním ústavem s určitou vyučovací methodou. Jako Židé měli nižší a vyšší školy (beth-soferim, kde se zákonu a dějinám národa vyučovalo, a beth-midraš, kde Písmo sv. vědecky se vykládalo), tak vznikly též u křesťanů podobné školy: nižší, v nichž křesťanské pravdy jednoduše se vykládaly, a vyšší, v nichž posluchači hlouběji ve smysl těchto pravd uváděni byli. Tyto vyšší školy utvořily se kolem apoštolů, jejich vzdělanějších učedníků a potom učenců, kteří z pohanství ke křesťanství přestoupili a své světské vzdělanosti a učenosti na obranu křesťanské víry použili. Takovou školu utvořil sv. Justin M. v Římě a sv. Ireneus v Lyoně. V II. stol. měla církev krutý boj proti gnostikům, pohanské filosofii a Židům, a tu musili církevní učitelé své zbraně zbraním svých odpůrců přizpůsobiti a školy vhodně upraviti. Nejznamenitější školy v této době byly: v Alexandrii, Caesarei, Jerusalemě, Sidě, Edesse, Nisibi, Laodicei, Scythopoli, Římě, Antiochii a Karthagině. Nejstarší a nejznamenitější jest škola alexandrijská s úplně vyvinutým vědeckým rázem, obyčejně katechetickou zvaná. V prvních počátcích svých sahá až do dob sv. Marka Evangelisty, který v Alexandrii první křesťanskou církev založil; měla nepřetržitou řadu svých představených a okolo r. 180 na počátku panování Kommodova převzal její řízení Pantaenus, který byl od učedníka Markova na víru obrácen, a vedl ji až do r. 212. Ponděvadž Alexandrie byla sídlem řecké učenosti se všemi jejími filosofickými soustavami, dále židovské učenosti a konečně četných křesťanských bludařství, tu nutně vzala na sebe tato škola učený ráz, stala se křesťanskou universitou, kde duchovní a také vzdělaní laikové zbraně proti útokům pohanů, Židů a Řeků nacházeli, a zároveň učení Kristovo v neporušenosti se zachovávalo. Na této škole vykládaly se všechny světské vědy, ale tak, aby ke Kristu vedly. O učebné methodě a zařízení *š. a.* dochovaly se nám zprávy jenom kusé. Přednášky dály se buď v souvislé řeči nebo v rozmluvách. Učilo se v přibytku katechetově; určitých hodin učebných nebylo, ale vědychtiví přicházeli do domu katechetova po celý den, ano i v noci. Když bývalo žáků příliš mnoho, míval představený školy pomocníky (Pantaenus Klementa, Klement Origena). Představený školy neměl stálého platu; byl-li nemajetným, pečoval o jeho výživu biskup, ale i bohatší laikové a žáci jeho přispívali mu dobrovolnými dary. Od času Konstantina Vel. zdá se, že se dostávalo škole i státní podpory. Vrchní dozor ke škole měl biskup. Ač představení vedli si jako filosofové, aby tak křesťanství rouchem filosofické soustavy kryli, přece pohané i za tímto rouchem vypátrali křesťany, kteří nezřídka byli ze školy před soudce k výslechu vedeni. Ovšem učitel měnil často byt i posluchárnu. Představenými této školy po Pantaenovi byli v III. stol.: Klement Alex., Origenes, Heraklas, Dionysius Vel., Serapion a Petr M.; ve IV. stol.: Makarius, Didymus Slepý a Rhodon, s kterýmžto tato škola zanikla, když r. 395 do Sidy v Pamfylii se přesídlil. *A. š. k.* má nesmrtelné zásluhy o rozšíření a utvrzení křesťanství, o biblickou kritiku a exegesi a o křesťanskou spekulaci. Avšak pěstujíc příliš allegorický výklad Písem sv. na úkor slovnému, zavdala příčinu k mnohým pobloužením. Pro svůj účel obrany křesťanství byla oddána eklekticismu, vybírajíc ze všech filosofických soustav, co k obraně a rozšíření církve se hodilo.

Kryšt.

alexandrijští Židé (**Alexandrini, Alexandriáné, Alexandrijští**), Židé v Alexandrii a v Egyptě vůbec usedlí. Měli chrám v Leontopoli (zbudovaný kol. 150 př. Kr.), Nomosu a Heliopoli, zůstávali však ve spojení s Jerusalemem, kde měli synagogu (Skut. ap. 6[9]). V Alexandrii, ač ostatní obyvatelé jich se stranili, požívali přízně úřadů, protože obchodem přispívali k blahobytu města; měli svého náčelníka zvaného „alabarchus“, jakož i vlastní své zákony, jimiž se spravovali. Apollo byl žid alexandrijský (Skut. ap. 18[24]).

Alexandrin. dioec. 1. **in America**, biskupství Alexandrie v Kanadě, zřízené pap. Lvem XIII. 1890, podříz. metropoli kingstonské; 24.000 katol., 14 far, 19 kostelů, 4 konventy, 19 kn., 16 řeholnic, 2500 žáků v katol. školách. Prvním biskupem stal se Alexander Mac Donnell (*n.* 1833, *z.* 1905). — 2 **Armenorum**, katol. arménské biskupství v Alexandrii v Egyptě; 2000 katol., 4 fary, 3 kostely a kaple, 6 kněží, 2 šk., 5 domorodých řeholníků, 5 domorodých řeholnic. — 3. **Coptorum**, koptický patriarchát v Alexandrii v Egyptě, znovuzř. papežem Lvem XIII. bullou „Christi Domini“ 1895. — 4. **Lat.**, titulární patriarchát alexandrijský. — 5. **Statiellorum** v. Alessandria.

Alexandrinus codex v. alexandrijský kodex.

Alexandris ab, Cajet. v. Alessandri 2.

Alexandristé byli v XV. a XVI. století Aristotelikové, kteří vykládajíce Aristotela řídili se řeckými vykladateli, zvláště Alexandrem z Afrodisie (žil kol. 200 po Kr.), lišíce se od Averroistů, kteří se řídili arabskými vykladateli, zvláště Averroësem. *A.* dospěli k deistickému naturalismu a k učení o smrtelnosti duše lidské. Poněvadž jejich názory odporovaly učení křesťanskému, hlásali, jako filosofové arabští, že co jest ve filosofii pravdivo, může býti ve víře křesťanské nepravdivo. Jejich názor o rozporu mezi filosofií a zjevením byl opět zavržen na 5. sněmu lateránském 1512. Nejvíce mezi nimi prosluli Petr Pomponatius, Ondřej Césalpinus a Simon Porta. *Kdř.*

Alexandro-něvská lavra v Petrohradě, zal. 1710 na břehu řeky Něvy a Černé říčky na paměť vítězství kn. Alexandra Něvského nad Švédy. V letech 1713—1714 zbudován tu dřevěný kostel Panny Marie a při něm dřevěné cely pro mnichy, a klášter osídlen. Brzy potom na místě stavení dřevěných vystavěny byly budovy kamenné, kostel i klášter. Kostel zasvěcen ke cti sv. Alexandra Něvského; k rozkazu cara Petra I. přeneseny 1724 do něho ostatky světce toho z kláštera vladimiro-rožděstvenského. R. 1720 založen byl v klášteře metropolitní chrám ke cti nejsv. Trojice; 1753 byl dostavěn, ale pro vyskytnuvší se trhliny ve zdivu zbořen a nově založen 1776 dle plánů architekta Starova a dokončen r. 1790; téhož roku 30. srpna přeneseny do něho ostatky sv. Alexandra Něvského z kostela alexandro-něvského. Větší část ostatních budov klášterních vystavěna v době 1725—1791. K rozkazu cara Pavla I. 1797 monastýr obdržel název lavry a vykázáno mu třetí místo po kl. kyjevsko-pečerském a troicko-sergievském. Nyní jest v lavře 12 kostelů: 1 chrám svatotrojický 75 m dl., 42 m šir., 62 m vys. (s kupoli

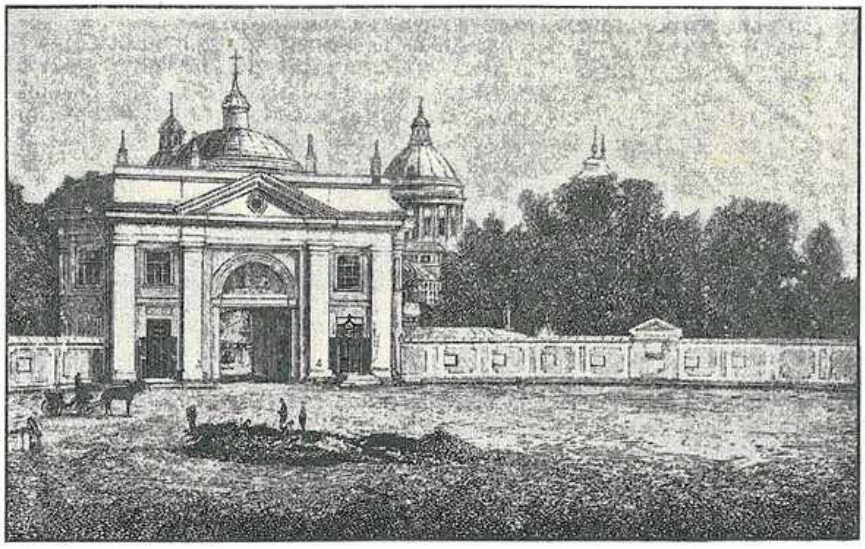

Obr. 89. Alexandro-něvská lavra v Petrohradě.

a křížem); ikonostás jest z ital. mramoru a s obrazy I. A. Akimova; z jiných obrazů zvláště vynikají: „Z mrtvých vstání Páně“ od Rubense a „Zvěstování Panny Marie“ od Rafaela Mengsa. Ostatky sv. Alexandra uloženy jsou v nádherné stříbrné rakvi; 2. chrám Zvěstování Panny Marie, 3. chrám sv. Alexandra Něvského, 4. chrám sv. Sergia, 5. chrám seslání sv. Ducha (vystavěný 1819 až 1822), 6. chrám sv. Theodora a sv. Mikuláše, 7. chrám archand. Michaela, 8. kaple křestní v domě metropolity, 9. chrám sv. Lazara na starém hřbitově lazarevském; 10. chrám P. Marie, potěšení zarmoucených, 11. chrám sv. Mikuláše na novém hřbitově a 12. chrám P. Marie na tichvinském hřbitově. Na západní straně kláštera jest residence metropolitova; na téže straně, a také na straně severní a jižní jsou přibytky mnichů, představených kláštera i náměstných biskupův; v rohu severozápadním umístěna sakristie s bohatým pokladem, v jihozápadním knihovna; vedle kl. chrámu má místnosti komitét duchovní censury. Lavra podřízena jest dozoru petrohradského metropolity a spravována duchovním sborem sestaveným z předních hodnostářů kláštera. Klášter má veliké jmění; mimo jiné patří mu řada domů na Něvském prospektu.

Alexandros v. Alexander.

Alexandrov P. *sp.* „O prepodobnom Efremě Sirině i ego tvorenijach, patrologičeskij opyt“ (Vjatka 1878). *Palmieri*, Nomencl. I. 28.

Alexandrův nápis v Hieropoli. R. 1882 nalezen Angličanem professorem Ramsayem v Hieropoli, městě Frygie Šťastné (Phrygia Salutaris, Secunda, Parva), blíže Synnady křesťanský náhrobek jakéhosi Alexandra, syna Antoniova, postavený r. 300 éry frygické čili r. 216 po Kr. Nápis řecký na něm vyrytý, v němž jednotlivá, snadno doplnitelná písmena zubem času zašla, zní v českém překladu takto: „Slavného města obyvatel náhrobek tento ještě za života svého jsem si učinil, abych tu zjevně svého času lůžko měl pro tělo své. Jméno mé Alexander, syn Antoniův, žák pastýře neposkvrněného. Ať nikdo ve hrobě mém někoho jiného nepochová. Jinak nechť za trest zaplatí pokladně římské 2000 zl. a drahé otčině mé Hieropoli 1000 zl. Psáno r. 300, měsíce šestého, ještě za mého života. Pokoj kolem jdoucím a těm, kdož pamatují na mne.“ Tento náhrobní nápis, slavným de Rossim a Ludvíkem Duchesnem svědomitě prozkoumaný a zároveň přesně datovaný, má veliký význam zejména proto, že slouží nemalou měrou k určení data důležitého nápisu Aberkiova (v. t. str. 13. n). Bylo totiž prokázáno, že oba náhrobní nápisy mají několik veršů (na počátku a na konci) společných, vyňatých z epigrammatu staršího, a že mimo to nápis Alexandrův má aspoň jeden verš přejatý z epitafu Aberkiova, jelikož autor nápisu Alexandrova, nedbaje metra epigrammatu, položil místo jména Aberkiova delší jméno: *Ἀλέξανδρος Ἀντωνιου*. Byl tedy nápis Aberkiův předlohou nápisu Alexandrova, z čehož jde, že nápis Aberkiův je starší nápisu Alexandrova, pocházeje z doby před r. 216 po Kr., což zřejmo i z formy liter, která je starší na epitafu Aberkiově než na epit. Alexandrově. Mimo to pak nápis Alexandrův odstranil ještě jinou nesnáz v nápise Aberkiově. Epigrafové totiž nemohli v seznamu biskupův hierapolských nalézti pro Aberkia místa (Pitra ho položil mezi Papia a Apollináře); a tu nápis Alexandrův ukázal, že Aberkia nutno položiti z Hierapole, stolice Papiovy, nad řekou Lykus ve Frygii zvané Pacatiana, do Hieropole nedaleko Laodicee ve Frygii Šťastné. — Kromě toho nápis Alexandrův (spolu s nápisem Aberkiovým) jest cenným dokumentem historickým, jenž nejen potvrzuje, že koncem druhého a počátkem třetího století byly ve Frygii kvetoucí osady křesťanské, nýbrž dokazuje též, že se tam křesťanství skrývati nemusilo, neboť epitaf ten (jakož i Aberkiův) stál na místě veřejném. (Srv. *Bilczewski-Tumpach*, Archacologie křesťan. str. 59 nn.) *Tpch.*

Alexanen. dioec. v. Alessano.

Alexěj v. Alexij.

Alexějev 1. Alexander, rodem žid (původně slul Vulf Nachlas), *n.* 1820, přestoupil k pravoslaví 1860; *sp.* řadu spisů hlavně na obranu náboženství křesťanského proti Židům: „Toržestvo [vítězství] christianskago učenija nad učeniem talmuda ili dušepoleznyj [pro duši užitečný] razgovor christianina s iudeem o prišestvij Messii“ (Petrohrad 1859), „Bogosluženie, prazdniki i religioznye obrjady nyněšnich evreev“ (Novgorod 1861, 1863, 1865), „Obščestvennaja žizn Evreev, ich nravy, obyčaj i predrazsudki, s priloženiem biografii avtora“ (t. 1868), „Besědy pravoslavnago christianina iz evreev s novoobraščennymi iz svoich sobratij ob istinach svjatoj věry i zabluždenijach talmudičeskich s prisovokupleniem stati o Talmudě“ (Petrohr. 1872, 2. vyd. Novgorod 1875, 3. vyd. Petrohr. 1897), „Byvšij evrej za monastyri i monašestvo“ (Novgorod 1875), „Kratkoe opisanie Novgorodskago Jurevskago pervoklassnago monastyra“ (t. 1875), „Uvaženie evreev k svjaščennomu pisaniju i zabotlivost [péče] ob izučenii ego“ (t. 1878), „Očerbi domašnej i obščestvennoj žizni evreev, ich věrovanija, prazdniki, obrjady, talmud i kagal“ (t. 1882, 2. vyd. 1891, 3. vyd. Petrohr. 1897), „Obraščenie iudejskago zakonnika v christianstvo, osobenno zaměčatelnoe po svoim charakterističeskim čertam“ (t. 1882), „Ob obětovannom

Messii, po povodu tolkov sovremennych evreev talmudistov i malověrov iz christian nepravo mudrstvujuščich ob Iisusě Christě" (t. 1886, 2. vyd. 1898), „Poslědnaja paschalnaja večerja Iisusa Christa" (t. 1891), „O religioznom dviženii evreev i rasprostranenii christianstva meždu nimi" (t. 1895), „Upotrebljajutli evrei christianskuju krov" (t. 1886). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 28—29, Bog. enc. I, 535—536. — 2. Ivan (Jan), vynikající spisovatel rozkolnický, rodem z Velké Rusi 1709; v Starodubě připojil se k sektě Theodosia Vasileva („Theodoseěvců") a zabýval se malířstvím. Uvalil na sebe nenávist svých souvěrců, když snažil se napraviti pokleslé mravy legitimními sňatky, i založil sektu zvanou „Novoženci"; *z.* 1776. Spisy jeho zůstaly téměř všechny v rukopise; Ljubopitnij (Istoričeskij slovar i katalog ili biblioteka starověrčeskoj cerkvi) uvádí jich 28; z nich jsou nejdůležitější: „Istorija o běgstvujuščem [sběhlém] svjaščenstvě [kněžstvu]"; *A.* háji mínění, že svěcení udělované biskupy pravoslavnými jest neplatné, brojí proti přijímání zběhlých popův a podává mnoho cenných zpráv k dějinám rozkolu (vyd. Tichonravov v „Lětopisy russkoi literatury" 1862; Subbotin v Moskvě 1890), „O tajně braka" (o svátosti manželství). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 29—30. — 3. Ivan, ruský malíř obrazů svatých v XVII. stol. (pracoval v letech 1661—1666). Srvn. *Rovinskij*, „Istorija rusk. škol ikonop." v Zap. Imp. archeolog. obšč. 1856. — 4. Ivan Alexějevič, kněz při moskevské kathedrále sv. Spasitele („Spasskij sobor"), potom učitel náboženství na petrohradské škole vojenské, jal se vydávati první encyklopedii ruskou „Prostrannoe pole" (Moskva 1793—1794), kterou však dovedl toliko k písmeně B; mimo to *sp.* „Kratkoe rukovodstvo k udobnomu poznaniju znakov po greko-rossijskomu cerkovnomu isčisleniju pokazujuščich vremena lět, i kakim obrazom Pascha Christianskaja, post [půst] Sv. Apostol i pročie [ostatní] prazdniki pereměnjajutsja ili perechodjat" (Moskva 1787), „Akathist, žitie i služba prepodobnomu Stefanu, episkopu Permskomu" (t. 1799), „Akathist i služba Svjatomu Dimitriju, mitropolitu Rostovskomu, čudotvorcu" (t. 1801). — 5. Petr Alexejěvič, největší ruský spisovatel církevní XVIII. stol.; *n.* v Moskvě 1727, studoval na akademii slovansko-řecko-latinské, načež působil od 1752 zprvu jako jáhen, později jako kněz při kathedrále sv. archanděla v Moskvě, 1759 ustanoven katechizatorem při moskevské universitě; 1771 stal se protojerejem při zmíněné kathedrále; *z.* 1801. *Sp.* „Rěč o dostoinstvě i polzě katechizisa" (Moskva 1759), „Istinnoe blagočestie christianskoe, dokazannoe protiv bezbožnikov, jazyčnikov, židov i magometan" (t. 1768, 1800; jest to překlad spisu Hugona Grotia De veritate religionis christianae), „Pravoslavnoe ispovědanie věry katholičeskija i apostolskija cerkvi vostočnyja" (t. 1769, 1781), „Cerkovnyj slovar ili istolkovanie [výklad] rečenij slavenskich drevnich, takož inojazyčnych bez perevoda položennych v svjaščennom pisanii i drugich cerkovnych knigach, s priobščeniem někotorych cerkovnych irmosov vnov prelożennych i v stichi privedennych i stepennych pervago glasa" (jest to nejdůležitější jeho dílo, prvý ruský pokus o bohovědnou encyklopedii; 1. vyd. 3 sv. Moskva 1773—1776, 2. vyd. 3 sv. Petrohr. 1794, 3. vyd. 5 sv. v Moskvě 1815—1818, 4. vyd. 5 sv. Petrohr. 1817—1819), „Razsmotrěnie slovenskoj staropečatnoj knigi Apostola, kotoraja ispravlena doktorom Franciskom Skorinoju iz Polocka", otišt. v „Opyt trudov volnago rossijskago sobranija pri moskovskom universitetě" 1873, „Razsuždenie na voprovos: možno-li dostojnomu svjaščenniku, minovav monašestvo, prvizvedenu byt vo episkopa?" (otišt. v „Čtenija" moskevské spol. histor. 1867; v dílku tom dokazuje, že mniššstvo ruské neprávem osobilo si výhradní právo k důstojenství biskupskému; pro tento spisek bylo *A*-ovi mnoho vytrpěti, zvláště od metropolity moskevského Platona); O blagorodstvě i preimuščestvě ženskago pola" (Petrohr. 1784; jest to překlad spisku Cornelia Agrippy „De nobilitate et praecellentia feminei sexus"). V rukopise zůstaly tyto jeho spisy: „Slovar eretikov i raskolnikov", „Kratkoe načertanie istorii greko-rossijskija cerkvi na pjat častej razdělennoe", „Opisanie moskovskago bunta 1771" (vyd. v „Russkij Archiv" 1863), „Sposob kak prepodavat katichizis." Srvn. *Palmieri*. Nomencl. I, 31—33.

Alexi 1. (Alexius) a s. Andrea *n.* 1689 v Mikulově na Mor. 1689; v 17. roce vstoupil do řádu piaristského; dokončiv s výborným prospěchem studia působil po 18 let jako professor na gymnasiich řádových, byl rektorem kolleje v Mikulově, dvakrát zvolen za provinciála, v prázdných chvílích obíral se hlavně studiem mravovědy; *z.* ve Vídni 1761; *sp.* „Epitome theologica de Summi Pontificis auctoritate cum adiunctis universae theologiae scholasticae conclusionibus" (1721), „Conclusiones theologicae de sacramentis iuxta doctrinam Angelici Doctoris Divi Thomae Aquinatis publicae disputationi expositae Nicolsburgi in Dietrichsteiniano collegio scholarum piarum" (Brno 1719), „Kurzes Frag- und Antwortbüchlein aus der Biblischen Historie in zwey Theile abgetheilet des alten und neuen Testaments, und der kleinen Schuljugend in den Gymnasiis P. P. Piarum scholarum Teutscher Provinz, von einem dieses Ordens zu Nutz in Druck gegeben im Jahr 1740" (Wildberg), „Theologia moralis methodo plana et potissimum doctrinali in Tractatus quinque dispertita: quibus pro materiarum diversitate accedunt casuum conscientiae complurium resolutiones, ac SS. Concilii Tridentini Canones de Institutione et Sacramentis, atque in gratiam illorum, qui disputationibus scholasticis delectantur, bene multae quaestiones disputatae . . . Adiiciuntur duo supplementa et quaestiones canonicae de censuris et beneficiis ecclesiasticis" (Kempten a Augšpurk 1757). Srvn. *Horányi*, Scriptores piarum scholarum I, 42—45, *Schaller*, Kurze Lebensbeschreibungen 92—93, *Hurter*, Nomencl. II³ (1893), 1550. — 2. Jan, nepochybně malíř brněnský, vymaloval 1781 oltářní obraz sv. Stanislava pro kostel v Boskovicích na Mor.

Alexia (Alexie) le Clerc Ctih., *n.* 1576 v Remiremontu z rodičů zámožných a zbožných. Nemohouc vstoupiti do řádu klarisek, jak si byla přála, založila sama kongregaci, jejímž účelem byla hlavně výchova dívek. Se svým záměrem svěřila se Petrovi Fourierovi, jenž jej schválil. Nová ta kongregace zřízena v Nancy 1617; stanovy její napsal sv. Petr Fourier. Představenou stala se *A.*, jež *z.* 1620. Posv. kongr. ritu prozkoumavši život *A*-e prohlásila ji 1899 za ctihodnou.

Sv. Alexia sestry, ženská kongregace založená v Limoges 1655 k ošetřování nemocných a vyučování chudých. (*Heimbucher*, Die Orden u. Kongreg. II. 442).

Alexiané (někdy též Cellité zvaní), sdružení skládající se z laiků, žijících dle řehole sv. Augustina, která má za účel ošetřovati mužské nemocné, obzvláště choromyslné, a pochovávati mrtvé. Vznikli ve XIV. stol., když mor zvaný černá smrt v Evropě zuřil; tehdy utvořili se spolky k ošetřování nemocných a pochovávání mrtvých („lolardové", „chudí bratří"). Jeden takový spolek byl založen na středním Rýně od

jakéhosi Tobiáše. Členové jmenovali se nejprve Chudí bratří; v bulle papeže Eugenia IV. (1431) slují Cellité (cella = hrob; bratří hrobaři). Zvolivše si sv. Alexia Římského (v. t.) za patrona a zasvětivše mu klášterní kapli v Cáchách r. 1462 dostali jméno *A.* Žili nejprve ve společných domech beze slibů, řídice se stanovami biskupů, v jejichž diecesích žili. Papež Pius II. dovolil jim 3. ledna 1459 skládati slavné sliby, a Sixtus IV. dal jim 1472 řeholi sv. Augustina a udělil rozličné výsady, které od Julia II., Urbana VIII., Klementa XI. (1709) potvrzeny byly. Utvořily se 4 provincie: 1. hornorýnská ve Wormsu, 2. středorýnská, 3. flanderská a 4. brabantská. *A.* rozšířili se i do Polska. Přes toto rozdělení na provincie byly kláštery většinou samostatny, a jen *a*-é prov. středorýnské měli až do r. 1722 společného provinciála. Francouzskou revolucí utrpěla kongregace *A*-ů velmi mnoho, tak že se ani sliby neskládali; k novému životu povstala teprve r. 1854 v Cáchách („milosrdní bratří cášští"). Stanovy *A*-ů byly od Apoštolské Stolice 1870 znova potvrzeny; generální představený sídlí v Cáchách. Dle těchto stanov jsou *A.* podřízeni přímo Apošt. Stolici a skládají jednoduché sliby. Hlavnímu domu v Cáchách podřízena většina ostatních domů *A*-ův, především 15 filiálek cášských, některé domy však (jako v Neusze n. R., Kolíně n. R., ve Weiszensee u Berlína a šest klášterů v Belgii) reformy nepřijaly, ale nedávno přijaly aspoň slib chudoby. Nejstarší roucho *A*-ů bylo černý talár se škapulířem a kapucou, a šedivý, později černý plášť, nyní talár se škapulířem (viz obr. 90.). Rádovými patrony jsou sv. Alexius a sv. Jan z Boha. Vedle *A*-ů povstaly na počátku XV. stol. též **Alexiánky** čili Cellitky (Collestines), zvané dle černého oděvu svého většinou „černými sestrami", jež rozšířily se po Německu a Belgii, jsouce podřízeny buď diecesnímu biskupu nebo provinciálnímu představenému Alexiánů. Řídí se též řeholí sv. Augustina a pečují o nemocné ve špitálech i v soukromých domech. (Srv. *Helyot*, Histoire des ordres etc. III. 401 nn; *Katzinger*, Geschichte der kirchl. Armenpflege (2.) 344 n.; *Heimbucher*, Orden u. Kongreg. I. 479 nn.)

Obr. 90. Alexian.

Kryšl.

Alexievič Spiridoin, *n.* v Zitomisliči v Hercegovině 1769, pravosl. mnich, 1788 odebral se do Dalmacie; vzdělav se v malířství, maloval oltářní obrazy; posléze byl farářem v Zadru a administrátorem pravosl. biskupství dalmatského; *z.* 1841.

Alexii Ondřej (Alcksijev Andrija Dračanin, Andreas Alexii (Alexius) de Durachio, **Dyrrachinus**), sťavitel a sochař XV. stol., *n.* v Drači z rodičů slovanských, žil v Dalmacii, ponejvíce ve Splitu, kdež *z.* 1504. Jest to nejvýtečnější umělec dalmatský oné doby. První jeho známá práce jest kaple sv. Kateřiny v kostele sv. Dominika ve Splitu (1448); ostatní jeho práce jsou: kaple sv. Jeronyma a Mikuláše v kostele sv. Jana Křt. ve městě Rabu (Arbe) na ostrově téhož jména (1454), křestní kaple při domě v Trogiru (1467), kaple sv. Jana při témž chrámě (1468 až 1472), kteráž jest z nejkrásnějších dalmatských staveb renaissančních XV. stol.

Alexij, Alexěj (rus. = Alexius), 1. metropolita ruský, od Rusů jako světec ctěný, *n.* v Moskvě mezi lety 1293—1298, v 20. roce vstoupil do kl. bogojavlenského v Moskvě, 1340 stal se náměstkem metropolity Theognosta (1328 až 1353), kterýžto úřad zastával po 12 let; 1352 stal se biskupem vladimčřským; po smrti Theognostově r. 1353 dosáhl důstojenství metropolity kyjevskomoskevského i vší Rusi. Snažil se horlivě prospěti vlasti, úpící pode jhem tatarským. Byl, jak se zdá, ještě sjednocen s církví katolickou. *Z.* 1378 12. ún. V letech 1354—1355 přeložil z řečtiny Nový Zákon (dle jiných starší text dle řeckého znění opravil). Rukopis tohoto překladu chovaný v čudovském klášteře moskevském vydán 1892 ve fototyp. reprodukci. (Srvn. *Muretov*, „Cerkovnopraktičeskoe i naučnobogoslovskoe značenie slavjanskago perevoda Novago Zavěta v trudě svjatitelja Aleksija" v Bogosl. Věstn. 1897 a 1898; *týž*: „Čudovskaja rukopis Novago Zavěta prinadležitli sv. Alexiju", t. 1898.) Z ostatních spisů jeho vydány tyto: „Poučenie k christoljubivym christianom" (vyd. v „Pribavlenija" sv. V. 1847), „Poučitelnoe poslanie" (vyd. Nevostruev v „Dušepoloznoe Čtenie" 1861), „Gramota na Choper" (vyd. Pavlov v „Pamjatniki drevnerusskago kanoničeskago prava" 1880. Srvn. *Nilles*, Kal.[2] I, 100, *Acta Ss.* Febr. II, 639—641, *Palmieri*, Nomencl. I, 33—35. — 2. Blinskij, ruský poustevník, *n.* 1722, sloužil ve vojště 20 let jako prostý vojín, oddal se životu asketickému; od 1800 žil v simonovském klášteře v Moskvě, kdež *z.* 1812. Srvn. „Ieroschimonach Aleksij, podvižnik moskovskago Simonova monastyra" (2. vyd., Moskva 1891), *Runkevič* v Bog. enc. I, 532—534. — 3. rodným jménem Lavrov-Platonov (Alexander Theodorovič), *n.* 1829, od 1864 prof. na duch. akademii moskevské, stal se 1878 bisk. možajským, 1883 bisk. dmitrovským, 1885 arcib. litevským; *z.* 1890; *sp.* „Obětovanija i proročestva o Christě v pjatoknižii Moyseevom" („Pribavlenija k tvor. sv. Otc." sv. XV., Moskva 1856), „Žizn svjatago Ioanna Damaskina" (t. sv. XVI, 1857), »Archimandrit Porfirij, nastojatel pravoslavnoj cerkvi pri imperatorskom rossijskom posolstvě v Rimě" („Dušepoloznoe Čtenie" 1866), „Pamjati m. Filareta: očerk ego dějatelnosti i charaktera" (t. 1868), „Vdovye sjaščennoslužiteli" (v „Christianskoe Čtenie" 1870 a 1871); několik prací *A*-ových čelí proti těm, kdož zasazovali se o reformu církevního soudnictví (zvláště proti prof. mosk. univ. N. K. Sokolovu), jsou to: „Novyj vopros v pravoslavnoj russkoj cerkvi" (v „Pribavlenija" sv. XXIV, 1871), „Vtoraja apologija po novomu voprosu" (t.), „Tretja apologija po novomu voprosu" (v „Moskovskija eparchialnyja Vědomosti" 1872), „Predpolagaemaja reforma cerkovnago suda" (Petrohrad. 2 seš., 1873); dále sepsal *A.* společně s A. S. Pavlovem důležité dílo „Pravila sv. apostol, sv. soborov vselenskich i poměstnych i sv. otec s tolkovanijami" (3 sv., Moskva 1884). Srovn. *Palmieri*, Nomencl. I, 35 až 36. — 4. rodným jménem Ržanicyn (Ivanovič), *n.* 1813, stud. na duch. akademii moskevské, 1837 vstoupil do stavu mnišského, 1843 stal se rektorem moskevského semináře, 1847 rektorem moskevské akademie, 1853 biskupem dmitrovským, 1857 tulským, 1860 tauridským a simferopolským, 1867 arcibiskupem rjazanským, 1876 arcib. tverským; *z.* 1877; *sp.* „O liče Gospoda i Spasitelja našego Iisusa Christa" (v „Pribavlenija" sv. VI.

1847), „O preblagoslovennoj děvě — materi Gospoda našeho Iisusa Christa“ (t. sv. VII., 1848), „Vetchozavětnoe učenie o tainstvě presv. Troicy“ (t. sv. VIII., 1849), „Ob angelach chraniteljach“ (t.), „O tainstvě kresta Christova“ (t. X, 1851). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 36–37. — **5.** rodným jménem Vinogradov (Nikolaevič), *n.* 1845, stud. v duch. akademii petrohradské, v právnickém lyceu Demidově v Jaroslavi a v archaeologickém institutu petrohradském, 1881 vstoupil v stav mnišský a stal se ieromonachem lavry alexandroněvské; téhož roku sv. synodem poslán do Pekingu jakožto člen pravoslavné missie; 1888 vrátil se a žil v kyjevské lavře sv. Theodosia Pečerského; *sp.* „Obzor dějatelnosti zapadnych christlanskich missij v Kitaě“ (Kazaň 1886), „Trudy zapadnych christianskich missij v Kitaě“ (t. 1886), „Kitajskaja biblioteka i učenye trudy členov Imp. rossijskoj duchovnoj i diplomatičeskoj missii v Pekině s priloženiem kataloga, čertežej i risunkov“ (Petrohrad 1889), „Istorija angloamerikanskoj biblii“ (3 sv., Petrohr. 1889—1891), „Missionerskie dialogi M. Ricci s kitajskim učenym o christianstvě i jazyčestvě, i obzor kitajsko-cerkovnoj rimsko-katoličeskoj literatury s XVI. po XVIII. st.“ (t. 1889), „Istorija biblii na Vostokě, s obrazom metoda i uslovij blagoprijatnych i neblagoprijatnych eja perevodam i rasprostraneniju s christianskaju cerkovju u raznych narodov“ (Petrohr. 1889—1895); „Drevne-patriarchalnyja dinastii carej Assuro-Babilonija, takže i Evreev i Magometan“ (t. 1895). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 37—39.

Alexijev v. Alexii.

Alexinskij Euthymius Michailovič, *n.* 1813, na kněze vysv. 1844, od 1845 prof. duch. semináře moskevského, *z.* 1882; *sp.* „Sv. Ambrosij, episkop mediolanskij“ v „Pravosl. Obozrěnie“ 1861. Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 33.

Alexios v. Alexius.

Alexius (Aleksa, Alexej v. I toto heslo) **1.** a s. Andrea v. Alexi. — **2.** Aristenos v. Aristenos. — **3.** Bulhar, dle některých historiků římskokatolický biskup kyjevský, vyslaný z iniciativy Boleslava Chrabrého od papeže Benedikta VIII. 1021

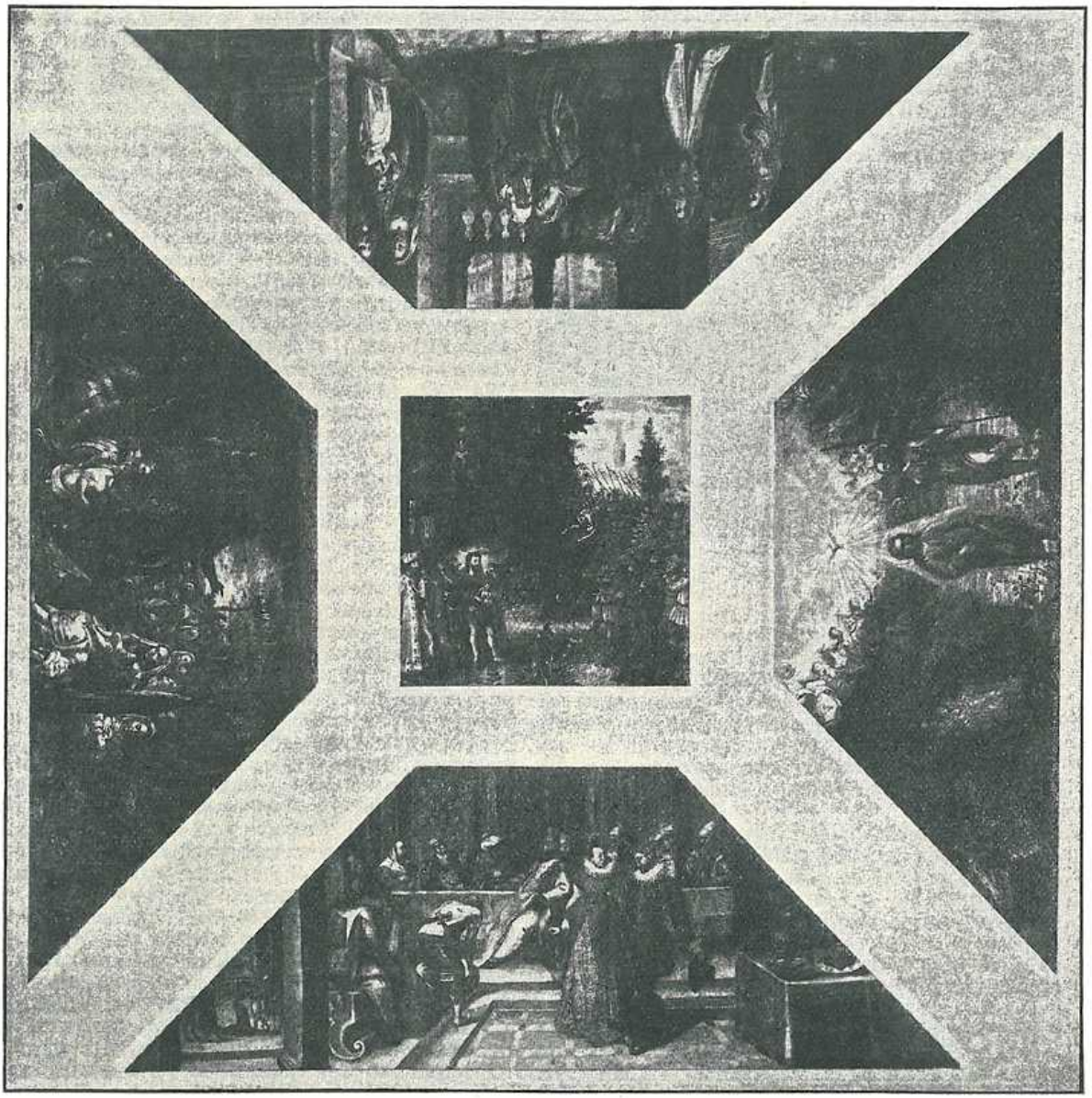

Obr. 91. Alexius z Květné: Nástropní malby v kapli arcibiskupské residence v Praze.

Obr. 92. Sv. Alexius. Obraz Zikm. Radla.

z Bulharska do Kyjeva. Ale jelikož velkokníže Jaroslav I. byl cele nakloněn církvi východní, musil *A.* brzy Rusko opustiti; vrátil se do Bulharska, kdež zemřel. Srvn. *Vlad. Abraham*, Z dziejów Kościoła I, 15, *Dobszewicz*, Wiadomość o biskupstwie Kijowskiem Rzym.-Katol. (Hnězdno 1883.) — **4.** Falconieri sv. (*A.* Falconerius, de Falconeriis), jeden ze sedmi zakladatelů servitského řádu, *n.* ve Florencii 1200, obchodník a měšťan, nepřijal z pokory po založení řádu svěcení na kněžství, sbíral jako řeholní bratr almužny, vykonával nejhrubší ruční práce, žil po založení řádu ještě 77 let, *z.* 1310 ve věku 110 let. Památka v Mart. Rom. 17. ún., v brevíři a v missálu pam. všech sedmi zakladatelů řádu servitského 11. ún. — **5.** a s. Francisco (rodným jménem Laelius), synovec pap. Lva XI., *n.* v Římě 1588, vstoupil 1604 do řádu bosých karmelit., stal se provinciálem a posléze gener. definitorem; důstojenství kardinálského, jemu nabízeného, z pokory nepřijal; *z.* 1630; sebrané spisy asketické vyd. v Lyoně 1633, v Římě 1670—1671 (2 sv.); z nich vyniká zvláště „Thesaurus pauperum ad thesaurizandos thesauros in coelo" (vyd. v Turině 1872, ital. překlad v Sieně 1879). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 906—907. — **6.** a s. Josepho v. Gabalovský. — **7.** I. Komnenos, bratrovec císaře Isáka I., zmocnil se trůnu byzantského 1081; jelikož téměř celá Malá Asie nalézala se v moci Seldžuků, obrátil se *A.* s prosbou o pomoc k papeži Urbanovi II., jenž na synodě v Clermontu 1095 dal hlásati křížové tažení. Úspěchů křižáckého vojska dovedl *A.* využiti pro rozšíření svého panství v Malé Asii; 1108 donutil vévodu normanského Boemunda, by od něho přijal Antiochii v léno. Uvnitř říše potíral sekty Bogumilů a Pauliciánů. Zúčastnil se 1112 osobně disputací s Petrem Chrysolanem, arcib. milánským, jenž vyslán byl do Ktple vyjednávat o unii. *Z.* 1118. Srvn. *Chalandon*, Alexie Komnène (Paříž 1904). — **8.** Studites, patriarcha konstantinopolský 1025 až 1043; některá jeho vynesení (o sňatku sedmého stupně a j.) uveřejnil *Migne* PG CXIX 743—749 a 827—850. Srvn. *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 979. — **9.** z Květné Daniel („Daniel Lexa"), malíř český, *n.* v Plzni. Roku 1599 ozdobil klenbu kaple v arcibiskupské residenci pražské malbami nákladem arcibiskupa Zbyňka Berky z Dubé. Na klenbě lodi, rozvržené štukovými ozdobami ve čtvercové pole střední a čtyři pole lichoběžníková kolem středního pole rozložená, spatřují se tyto výjevy: 1. v poli středním: Svatý Jan Křtitel zachraňuje na Velízi knížete Jaromíra, jejž Vršovci chtěli usmrtiti tím, že si jej za terč šípů svých zvolili (srvn. Dalimil, Kronika česká v Pram. děj. čes. III, 69—70); toto thema zvoleno bylo patrně vzhledem k tomu, že původ Berků z Dubé odvozován od domnělého věrného sluhy kn. Jaromíra Hovory; 2. v poli východním: Navštívení P. Marie; 3. v poli jižním: Sv. Jan káže zástupům; v levém rohu tohoto pole vymalována tabulka s nápisem: „DANIEL ALEXIVS PILSNENSIS PINXIT 1599"; u tabulky spatřuje se postava muže, jež jest autoportrait malířův; 4. v poli severním: Sv. Jan křtí P. Ježíše; 5. v poli západním: Tanec Salomy; v pozadí drobný výjev Stětí sv. Jana (viz obr. 91). Na klenbě presbytáře kaple jest malba „Nejsv. Trojice". Malby tyto prozrazují vliv mistrů benátských. R. 1614 přemaloval nástěnné malby v kapli sv. Václava v metropol. chrámu sv. Víta v Praze nákladem velmožů českých (srvn. *Podlaha-Hilbert*, Metrop. chrám sv. Víta v Praze str. 226—233). *Z.* 1619. Srvn. *Chytil*, „Umění v Praze za Rudolfa II." 21, 60, *týž*, Malířství pražské XV. a XVI. věku 23, 28, 167. — **10.** *A.* sv., syn patricia Eufemiana (Euphemianus) a matky Aglaisy (Aglais, Aglaes), vstoupil po vůli svých rodičů v manželství s pannou jménem Sabinou, však před dokonaným manželstvím opustil v den sňatku svou nevěstu s jejím svolením; potom putoval ke znamenitým chrámům ve světě a žil naposled v Edesse mezi žebráky v předsíni chrámu Matky Boží. Poněvadž jej lidé pro jeho zbožnost velmi ctili, chtěl odejíti do Tarsu, ale loď byla zahnána do přístavu římského. Tak dostal se po 17 letech opět do Říma, kdež otec jeho přijal jej jako chudého poutníka do svého domu, v němž, pod schody bydle a mnoho od domácích služebníků trpě, kteříž jej za blbého pokládali, zase 17 let prožil. *Z.* prý 417 za papeže Innocence I. (402 až 417). V ruce zesnulého nalezen list s jeho životopisem, z něhož rodičc a manželka jeho poznali, kdo tímto žebrákem byl. — Legenda tato vyskytuje se v různých versích, podávajících jádro vypravování celkem stejně, odchylujících se však vzhledem k dějišti a k podrobnostem. Nejstarší verse neuváději jména světce, nazývajíce jej pouze „muž Boží". Tak verse syrská, pocházející asi z V. stol. (vyd. *Amiaud*, „La Légende syriaque de s. Alexis, l'homme de Dieu", Paříž 1889), jež smrt světcovu klade do Edessy. Nejstarší versi řeckou jest hymnus (kanon) ke cti světcově, složený hymnografem Josefem ve stol. IX. (lat. překl. v *Acta Ss.* Julius IV, 247—248, řec. znění v *An. Boll.* XIX, 241). V Římě vyskytá se jméno *A*-ovo po prvé kolem r. 977, kdy patriarcha damašský Sergius, od Saracenů vypuzený, při kostele aventinském sv. Bonifacia založil klášter, jenž zván byl klášterem sv. Bonifacia a Alexia; zdá se, že Sergius v Římě ve známost uvedl legendu o sv. *A*-ovi. Sv. Vojtěch, jenž v klášteře tom žil v letech 989—992 a 995—996, složil lat. homilii o sv. A-ovi (otišt. v *Acta Ss.* Julius IV, 257—258, od dra. *F. Hiplera* v časop. „Pastoralblatt f. die Dioec. Ermland" 1890; *P. Meth. Vojáček*, v časop. „Blahověst" 1895: „Řeč sv. Vojtěcha ke cti sv. Alexia"; srvn. *Ježek-Krdsl*, Svatý

Vojtěch 267—270). V martyrologiích ani v jiných liturgických knihách církve západní nevyskýtá se jméno *A*-ovo před stol. X. Památka sv. *A*-a koná se v církvi záp. 17. čce, v církvi východní 17. bř. Život *A*-ův podobá se velice životu sv. Jana Kalybity (v. t.), z čehož někteří (Falconius, Tillemont) usuzovali na identičnost obou. Srvn. *Massmann*, St. Alexius Leben (1843), *M. Rösler*, Die Fassungen der Alexiuslegende mit besonderer Berücksichtigung der mittelenglischen Version (Vídeň 1905), *Nilles*, Kal.[2] I, 123—124, 472. — Ve středověku byl život sv. Alexia oblíbenou látkou pro zpracování prosaická i básnická. Z nejstarší známé české versované legendy, pocházející asi z poč. XIV. stol., zachovala se pouze část konce (o papeži u mrtvoly světcovy, naříkání otcovo, matčino a nevěstino). Zlomek tento vydal *V. Nebeský*, v ČČM. 1851, 142 až 145. Obsahem shoduje se skládání toto s lat. legendou, uveřejněnou v *Acta Ss.* Jul. IV. 251—253. Prosaické zpracování české nalézá se v passionálech rukopisných i tištěných; z rukopisu musejního otiskl je *V. Nebeský* v ČČM. 1851 str. 139 až 142. — V basilice sv. Klementa v Římě jsou fresky ze života sv. *A*-a z konce XI. stol. Sv. *A.* zobrazuje se jako žebrák s poutnickou holí, anebo kterak leží pod schody otcovského domu (srvn. *Detzel*, Ikonogr. II, 53—54). Na obraze Zikm. Rudla v kostele vyšehradském spatřuje se onen výjev legendy, kde přichází papež k zesnuvšímu *A*-ovi, by vyňal list, jejž ruka zesnulého svírala a jinému vzíti ho nedopustila (viz obr. 92).

alfa a ómega v. *A-Ω.*

Alfani 1. Domenico di Paride, malíř v Perugii, *n.* asi 1479—1480, přítel Raffaelův, jehož vliv v prvých jeho pracích jest patrný (v pozdějších působili naň Frà Bartolomeo, Andr. del Sarto a Rosso Fiorentino); z jeho maleb zasluhují zmínky tyto: „Trůnící Madonna mezi sv. Řehořem a sv. Mikulášem" 1518 (pinakotheka v Perugii), „Madonna se dvěma klečícími světci a dvěma anděly" 1521 (dóm v Città della Pieve), a „Madonna se sv. Julianou a sv. Janem" 1532 (pinak. v Perugii). *Z.* po r. 1553. — **2.** Orazio, malíř v Perugii, syn před., *n.* kol. 1510; *mal.*: „Zmrtvýchvstání Páně" 1548 (pinak. v Perugii), „Mystické zasnoubení sv. Kateřiny" 1548 (nár. museum v Louvru, v. obr. 93), „Sv. Šebastián" 1576 (v dómě perugijském); *z.* 1583 v Římě. — **3.** Tomáš Maria, dominikán, *n.* v Salernu kol. 1679, prof. mathematiky na universitě v Salernu, theolog a kazatel císaře Karla VI., *z.* v Neapoli 1742; *sp.* „Istoria degli Anni Santi dal di loro solenne comminciamento sino al pontificato di Benedetto XIII." (Neapol 1725), „Vita ed uffizzi del vescovo secondo gli ammaestramenti di s. Paolo e la continuata disciplina e spirito di s. Chiesa" (t. 1728). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[3] (1893), 1559.

Obr. 93. Alfani: Mystické zasnoubení sv. Kateřiny.

Alfano Kajetán, *n.* 1710, vstoupil do Tov. Ježíšovy 1725, působil v Neapoli, kdež *z.* 1763; *sp.* „Divozione appagata, overo raccolta di notizie e preghiere divote" (2 sv., Neap. 1757). *Backer-Sommervogel* I, 170—171.

Alfanus (Alphanus), vstoupil kol. 1055 do kl. Monte Cassino, stal se 1056 opatem v Salernu a 1058 arcib. tamtéž; *z.* 1085. Proslul svými vědomostmi medicinskými a rovněž i jako básník hymnů a theolog. Jeho hymny vyd. *Ughelli*, Ital. sacra VII, 380 (2. vyd. X, 47—48). Od něho nepochybně pochází lat. překl. Nemesiova spisu „De natura hominis" (vyd. *Holzinger*, Lipsko-Praha 1887). Jeho díla z části otišt. v *Migne* PL CXLVII, 1213. Srvn. *Hurter*, Nomencl. I[3] (1903), 160, 1080.

Alfarabi, arab. filosof, *n.* na konci IX. stol., *z.* 950 v Damašku; v logice a fysice následoval Aristotela, v učení o Bohu byl novoplatonikem. Byl přívržencem intellektualismu; jeho methoda kombinována z Platona a Aristotela. *A.* zpracoval veškera odvětví věd své doby ve velikém počtu spisů. Veliký byl vliv *A*-ův na křesť. scholastiky. Gundisalinus, Albert Vel., Tomáš Akv. a j. z něho čerpali. Srvn. *Boer*, Gesch. d. Phil. im Islam (Stuttg. 1901), 98 násl., *Dieterici*, Alfarabis philos. Abhandlungen (Leyden 1892).

Alfaric, souč. sp. franc., vyd. ve sbírce „Science et Religion" spis „Aristote".

Alfaro Jos., *n.* 1638 (Viguera v Kastilsku), vstoupil do Tov. Ježíšovy 1653, byl professorem morálky v Římě (probabiliorista), *z.* 1721. Byl jedním z 9 examinátorů, jimž proposice Quesnelovy k posouzení byly svěřeny, jakož i jedním z 10 examinátorů Fénelonových „Maximes des Saints" (dobré zdání jeho uveř. v „Analecta juris pontificii" 1881, 654—709). Některá jeho pojednání o probabilismu pojal Concina do svých spisů „Vindiciae Societatis Jesu" a „Theologia christiana".

Alfaro y Gomez Juan de, špan. malíř, *n.* 1640 v Cordově, *z.* 1680 v Madridě, napodobitel Velasquezův; v Cordově *mal.* scény ze života sv. Františka v ambitech kláštera františkánského; „Anděl Strážný" (v kostele S. Isidoro el real v Madridě), „Nanebevzetí Panny Marie" (v nár. musea madridském).

Alfeld v. Augustin z Alveldtu.

Alfej v. Alfeus.

Alferius Ogerius, cca. 1293 *sp.* „Chronica astensia" 1070—1293. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[3] (1906), 503.

Alfeus (Alphaeus, Ἁλφαῖος) **1.** otec Leviho, t. j. apoštola Matouše (Mar. 2[14]). — **2.** otec ap. Jakuba Menšího (Mt. 10[3], Mar. 3[18], Luk. 6[15], Sk. ap. 1[13]). Bratr Jakuba Menšího byl Josef; matka jeho Maria (Mt. 27[56], Mar. 15[40]), jež byla „sestra (neb

příbuzná) matky Ježíšovy" a nazývá se „Marie Kleofášova" (Jan 19[25]). Někteří míní sice, že tato Marie byla dcerou Kleofášovou (Theofylakt, Albert Vel., sv. Tom. Akv., sv. Bonav.); jelikož však ženy nazývány byly ne dle otce, nýbrž dle manžela (srvn. Mt. 1[6], Luk. 8[3]), pokládá ji většina exegetů za manželku Kleofášovu (Euthymius, Jansenius, Calmet, Corluy, Schegg, Schanz, Šušil, Fillion, Knabenbauer, Weiss, Keil). Z toho jde, že *A.* jest týž muž, jejž Jan 19[25] nazývá „Kleofášem" (*Κλωπᾶς*). *Ἁλφαῖος* i *Κλωπᾶς* (חלפי) jsou obměny jednoho a téhož jména. Někteří pokládají neprávem tohoto *A.*-a za totožného s *A.*-em, otcem Matoušovým. Památka *A.*-a jakožto světce 26. května (*Acta Ss.*, Maius VI, 354—355). Srvn. *Hagen*, Lex. bibl. I, 200 až 201, *Sýkora*, Úvod do Písma sv. NZ II. č. I., 22. — **3.** mč. v Palestině, lektor a exorcista při chrámě cesarejském, umuč. spolu se Zachaeem v prvém roce pronásledování Diokleciánova 303 (Mart. Rom. 17. listop.; srvn. *Kulda*, Církr. rok VI, 347.

Alff Baltasar, *n.* 1667, vstoupil do Tov. Jež. 1687, prof. filos. a theol., *z.* v Trevíru 1736; *sp.* „*Ἀναμαρτησια τῆς Θεοτόκου*, sive Maria peccati immunis" (Hildesheim 1707), „Apologia pro B. Virgine Maria, Pars secunda" (t. 1708; proti spiskům protest. pastora Wittera) a několik spisků grammatických pro školní mládež (mimo jiné zpracování mluvnice a skladby Alvarovy). Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 172—174.

Alfield Tomáš, v. Tomáš Alfield, blahosl.

Alfieri 1. Benedetto Innocente, architekt, *n.* v Římě 1700, *z.* v Turině 1767, vyst. v Turině chrámy Providenza a Spirito Santo; chrám Corpus Domini vyzdobil 1753 bohatou štukovou ornamentací; pokračoval 1761 ve stavbě kathedrály v Pavii (od architravu až k římse kupole). — **2.** Jindřich, generál řádu františkánského 1387—1405, přičiňoval se o povznesení kázně v době papežského schismatu pokleslé. Srvn. *H. B. Vasallo*, Enrico Alfieri (Asti 1890), *Holzapfel*, Handbuch der Geschichte des Franziskanerordens (Freib. Br. 1909), 88. [*P.*] — **3.** Pietro abbate, *n.* 1801 v Římě, *z.* 1863, hudební spisovatel, člen řádu kamaldoského, potom prof. zpěvu při anglické kolleji v Římě. Napsal navedení, jak doprovázeti vícehlasně církevní zpěvy „Accompagnamento coll' organo" (1840), „Ristabilmento del canto e della musica ecclesiastica" (1843), „Saggio storico teoretico-pratico del canto gregoriano" (1855), „Prodromo etc." (1857), životopisná pojednání o Bittonim a Jomellim, potom „Excerpta ex celebrioribus de musica viris" (1840), „Raccolta di musica sacra", v níž vyšlo 7 svazků děl Palaestrinových. R. 1840 vydal pod pseudonymem A. Geminiani Allegriho Miserere. *Mlr.*

Alfij v. Alfius.

Alfionov Jakub Ivanovič, *n.* v Saratově, stud. na duch. akademii kazaňské, kdež 1874 dosáhl hodnosti magistra bohosl.; jest ředitelem gymn. v Permě; *sp.* „Chiliazm pervych trech věkov christianstva" (Kazaň 1875), „Imperator Julian i ego otnošenie k christianstvu" (t. 1877). Srvn *Palmieri*, Nomencl. I, 42.

Alfius (Alphius) sv. **1.** mč. v Antiochii Pisidské, Mart. Rom. 28. září. — **2.** mč. v Sicilii za Decia, Mart. Rom. 10. kv.; srvn. *Kulda*, Církr. rok III, 308—309.

Alfons (Alphonsus) 1. de Alcala, *n.* v Alcale, židovský lékař, jenž stal se křesťanem 1492. Jsa zběhlý v jaz. hebr., řec. i lat., byl kardinálem Ximenesem přijat v počet spolupracovníků na jeho polyglottě. Lat. překl. hebrejských knih SZ pořídil *A.* a P. Coronel. — **2. ab Angelis,** špan. karmelitán, prof. fil. a theol., dokončil veliká díla („Cursus") theologů salamanských: dogmatiku (sepsal 2. část sv. XII.; Lyon 1704) i morálku (*sp.* sv. VI., Madrid 1724). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[2] (1893), 267, 651, 1240. — **3. de Balboa,** porcionář a farář v Palencii, *sp.* asketické dílo „Dechado de Religiosos" (Toledo 1501). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[3] (1906), 1194. — **4. de Benaventa (Beneventanus),** jméno dvou právníků špan., otce a syna, kteří oba byli prof. kanon. práva na univ. v Salamance ve 2. pol. XV. stol. Otec, *Jan A.*, působil téměř celé půl století jako professor, i zanechal v rkp. hojně spisů právnických; syn, zvaný „doktor benaventský" („doctor Benaventanus"), vydal tiskem jeden ze spisů otcových: „Tractatus de poenitentiis et actibus poenitentium et confessorum, cum forma absolutionum et canonibus poenitentialibus" (Salamanca 1502). — **5. de Bolano,** františkán, působil horlivě jako missionář v Guinei od 1459; 1472 stal se apoštol. prefektem tamním. Podařilo se mu docíliti velikých úspěchů přes nectné činy hamižných křesťanských kupců, kteří nově obrácené domorodce často prodávali do otroctví. Srvn. *Holzapfel*, Handbuch der Geschichte des Franziskanerordens, 253. — **6. Bonihominis (Bonushomo, Buenhombre),** špan. dominikán XIV. století, osvojil si dokonale arabštinu i hebrejštinu a přičiňoval se o obrácení Židů i mohamedánů, jichž tehdáž bylo ve Span. hojně; při tom bylo mu od nich pro víru mnoho vytrpěti. Roku 1344 stal se biskupem v Marokku v Africe; *z.* 1353. Z arabštiny (či spíše z hebr. překladu arabského originálu) přeložil do latiny „Epistola R. Samuelis Israelitae ad R. Isaac seu rationes ad reprobandos Judaeorum errores, quibus prophetarum testimoniis Christum D. verum Messiam venisse, passum, mortuum esse, resurexisse, ad coelos ascendisse ejusque futurus secundus adventus demonstratur"; vyd. tiskem v Mantově 1475, b. r. a m. asi 1476, v Mettách 1498, Antverpách 1486, Kolíně 1483, 1536, v Pař. a Lyoně 1527, v Antverpách 1711 a j. — **7. Burgensis (Vallisoletanus),** *n.* 1270 v Burgosu, původně žid, byl do 25. roku věku svého lékařem („Rabbi Abner"), stal se křesťanem, byl kostelníkem při dómu v Burgosu; *z.* 1346. *Sp.* hebrejsky apologii křesťanství („Války Páně") a přeložil ji i do španělštiny; čelí proti námitkám rabbího Jos. Kimchi. Výňatky z jeho spisu uveř. Alf. de Spina ve své knize „Fortalitium fidei". Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[3] (1906), 552 až 553. — **8. Burgensis Petr,** benediktin montserratský v XVI. století, měl značný vliv při dvoře Karla V., *z.* v povětří světce 1524; *sp.* „De immensis Dei beneficiis et de tribus virtutibus theologalibus" („Barcelona 1552), „De eucharistia, De vita solitaria, De religione tribusque votis religiosorum, De immortalitate animae", „De vita et laudibus B. Mariae V." (vše to vyd. prohromadě v Barceloně 1562); „De praeparatione ad mortem" (t. 1568), „Dialogos entre Christo y el alma" (t. 1569). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[3] (1906) 1574. — **9. Carnotensis (Carnutaeus),** franc. kapucín ve druhé pol. XVII.; *sp.* „Demonstrationes Evangelicae, seu practicae veritates ex quolibet Evangelio selectae multiplici tum theologica, tum physica tum morali doctrina et ratione illustratae atque S. Script. SS. Patrum et Philosophorum sententiis confirmatae" (Pař. 1669 a 1670, 2 sv.); obstaral nově vyd. spisů Ivona Pařížského („Opera omnia P. Ivonis Parisiensis, quae notis illustravit et ad meliorem ordinem lectorum commodo redegit" (t. 1680, 3 sv.). Srvn. *Adelung* I, 642. — **10. de Castro,** františkán, *n.* kol. 1491 v Zamoře, zúčastnil se jakožto theolog sněmu tridentského, byl rádcem Karla V. a Filipa II.; jako znamenitý kazatel potíral horlivě haerese, zvl. spisem abecedně uspořádaným „Advĕrsus omnes haereses libri 14" (v Paříži 1534, 1543, v Lyoně 1546, 1555, v Antverp. 1565, 1568 a j., franc. překl. pořídil *Hermant*

Rouen 1712); *A.* zván byl „potens haereticorum flagellum", „haeresiomastix"; jmenován arcib. v Compostele; *z.* však před nastolením 1558. Mimo uvedené dílo *sp.* „De justa haereticorum punitione libri 3" (Salamanca 1547, Antverpy 1568), „De potestate legis poenalis libri 2" (Salamanca 1550, Pař. 1571, 1578), „In Ps. 50. homiliae 25" (Salamanca 1537), „In Ps. 31. homiliae 24" (t. 1540, 1568), „Commentaria in XII prophetas minores" (Majorca 1617), „De validitate matrimonii Henrici" a j. Sebrané spisy vyd. v Paříži 1571—78 ve 4 sv. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1395—1396. — **11. de Corduba** (Alphonsus Martinus a Corduba), augustinián, prof. v Paříži, *sp.* několik spisů filosofických; *z.* 1542. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1035—1036. — **12. (Alfonso) Frant.,** *n.* 1600 v Malpartidě („Malpartidensis"), vstoupil 1617 do Tov. Ježíšovy, byl prof. fil. a theol. v Alcale, kdež *z.* 1649; *sp.* „Disputationes in universam Aristotelis logicam" (Compl. 1639, 2. vyd. 1648, 3. vyd. 1659), „Institutionum dialecticarum libri quinque" (t. 1639, 2. vyd. 1642, 5. vyd. 1670, 6. vyd. 1679), „Disputationes in octo libros Physicorum Aristotelis" (t. 1640, 1665), „Disputationes in tres libros Aristotelis de anima" (t. 1640), „Disputationes in duos libros Aristotelis de generatione et corruptione, in quatuor libros de meteoris et in tres libros de coelo" (t. 1641), „De Summulis" (t. 1641). Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 207—208, *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 966. — **13. de Fuente bueña (Fontadeva),** františkán, *sp.* „Titulo virginal de nuestra Señora" (Pampeluna 1499). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1001. — **14. Hispanus,** augustinián, *sp.* „Quaestiones super II. Aristotelis de anima" (Florenc 1477). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1010. — **15. Jan** v. sub 4. — **16. a Jesu Maria,** generál karmel. kongregace španělské; *sp.* španělským jazykem naučení prelátům k dobrému řízení poddaných; lat. překlad (pořízený z překl. franc.) vydán pod názvem: „Consiliarius spiritualis praelatorum in se continens complura, maximique ponderis ad bene gubernandum consilia. Romae, typis Io. Iacobi Komarek Bohemi 1692". [*P.*] — **17. Maria de Liguori,** sv., učitel církevní a zakladatel kongregace Nejsv. Vykupitele (redemptoristů). *A.* pocházel ze starého rodu šlechtického, jenž si v království neapolském dobyl slavného jména v míru i ve válce. Otec jeho Giuseppe Liguori byl na dvoře krále Karla VI. u veliké vážnosti; matka Donna Anna byla dcerou královského rady Dona Federica Cavalieriho. *A. n.* 27. září 1696 v Marianelle (Marianella), venkovském sídle rodiny, ležícím u Neapole. Byl prvorozencem; měl tři bratry a tři sestry. Základy zbožnosti a mravnosti položila Alfonsovi výtečná jeho matka. Otec, pozoruje neobyčejné vlohy jeho, bystrý rozum, věrnou paměť, neobyčejnou soudnost a chápavost, postaral se o výborné učitele, koje se nadějí, že *A.* zděděnou po otcích slávu i potomkům rodu zachová. *A.* byl vzděláván v klassických řečech, v latinské a vlašské poesii, ve filosofii, v církevním a občanském právu a v jazyce francouzském. Též v uměnách dostalo se *A.* nejpečlivějšího vzdělání. Otec, jsa zvláštním přítelem hudby, nejvíce dbal o to, aby *A.* především v tomto umění vynikal. To se také podařilo. *A.* byl milovníkem hudby po celý život. Mimo to učil se mladý kavalír i šermu, kreslení a malbě, ano i základním naukám o stavitelství. Neobyčejné vlohy *A*-ovy a neúnavná jeho píle vysvítají z toho, že, maje věku svého 16 let, podrobil se zkouškám, by dosáhl doktorátu z obojího práva, a skvěle obstál. Následovala čtyři léta studia praktického soudnictví. V 20. roce byl *A.* již samostatným a hledaným advokátem. Kde kdo znal jeho čistý a bezúhonný život, vroucí zbožnost, svědomitost, bystrost úsudku a výmluvnost. — Po zralé úvaze a vroucí modlitbě odhodlal se *A.* vstoupiti do stavu duchovního a přes všechny obtíže provedl svůj plán. Po důkladných bohosloveckých studiích byl na kněze vysvěcen 21. prosince 1726. S nadšenou horlivostí zdokonaloval *A.* sám sebe a pracoval na spáse lidí, zvláště chudých a opuštěných. Páni a dámy z nejvyšších kruhů, senátoři, advokáti, kněží světští i řeholní spěchali na jeho kázání; ale i nevzdělaní řemeslníci a pověstní „lazzaroni" poslouchali ho rádi, protože mu rozuměli. *A.* nemluvil květnatou, umělkovanou řečí, nýbrž kázal po apoštolsku prostě a jednoduše, ale s posvátným zápalem a nadšením. S neobyčejnou horlivostí pracoval *A.* i ve zpovědnici. Neapole brzy nedostačovala jeho horlivosti. *A.* spojil se s kněžími stejně smýšlejícími a konal missie v království neapolském. První myšlenku o založení nové kongregace missionářů vložil *A*-ovi do srdce veleosvícený biskup z Castellamare Tomáš Falcoja, jehož si *A.* zvolil duchovním vůdcem a rádcem. První počátky kongregace spadají do 1732. Teprve 1749 dostalo se kongregaci a pravidlům kanonického schválení

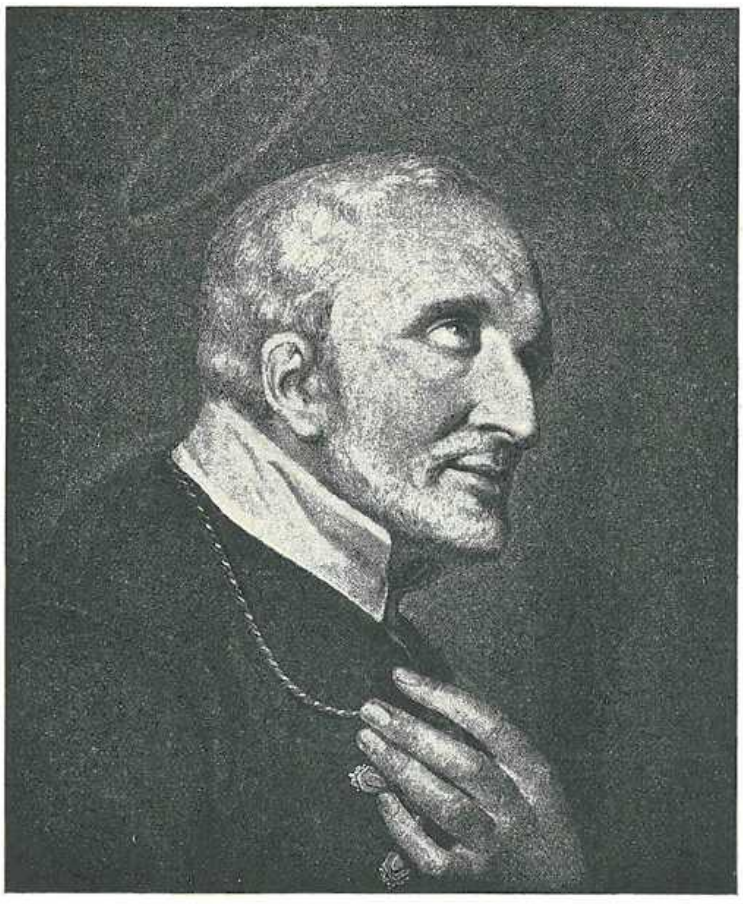

Obr. 94. Sv. Alfons z Liguori. Kreslil Eugen van Maldeghem.

papežem Benediktem XIV. Nyní teprve nastala A-ovi klidnější doba života, ana budoucnost kongregace byla zajištěna. A. věnoval se i jako „rector maior" své kongregace se zápalem pracím apoštolským. Missie, obnovy, exercitie pro všecky stavy se střídaly. Missie konaly se dle dobře promyšleného plánu. A. se svými druhy hleděli si nejprve získati důvěru lidu, potom probouzeli jej kázáními o posledních věcech člověka z lethargického spánku hříchu, poučujíce zároveň jednotlivé třídy o jejich stavovských povinnostech. Tak přivozovali obrácení přemnohých. Kajícníkům přicházeli A-ovi missionáři vstříc, zpovídajíce sami výlučně celé farnosti, aby předešli svatokrádežnému přijetí sv. svátostí. Na to slavívali jednotliví stavové okázale generální sv. přijímání. Odvrátiv lid od hříchu a smířiv ho s Bohem, udával A. prostředky, jak lze se hříchu chrániti a milost Boží zachovati, zvláště modlitbu, časté přijímání sv. svátostí, úctu, lásku a důvěru k Bohorodičce. Missie trvaly za A-a dle potřeby až 20 dní a zúčastňoval se jich mnohem větší počet missionářů, než možno za naší doby. — Neúprosně žádal A. od svých missionářů, by kázali lidu slohem prostým a snadno pochopitelným, ale též aby se na kázání důkladně připravovali, užívali pádných důkazů, měli myšlenky logicky zčlánkované, mluvili řeči bezvadnou. Kázání měla býti umělecky provedena, aniž to kdo pozoroval. Po uplynutí několika měsíců konával A. se svými tak zv. „obnovy" sv. missií. Obnovy tyto byly vynálezem jeho horlivosti, a účelem jejich bylo utvrditi věřící v dobré snaze a získati ještě ty, kteří se při missii neodhodlali vésti život bohabojný. Missiemi a renovacemi působil A. na obrození věřícího lidu. Exercitiemi kněžskými vzdělával pastýře lidu. Ale netoliko kněžím konával duchovní cvičení, nýbrž i řeholnicím a různým osobám světským, jako šlechticům, vojínům, studujícím, ano i trestancům. Sv. zápal ducha jeho pro věc Boží a spásu duší neznal mezí ani konce. A. dosáhl 66. roku věku svého. Po tolikerých námahách na vinici Páně kde kdo by myslil, že již mu nadešla doba odpočinku. Tu přišla z nenadání z Říma zpráva, že papež Klement XIII. jmenoval A-a biskupem svatoagathským (S. Agata dei Goti). A. zpěčoval se na čas; ale poznávaje rozhodnou vůli papežovu pravil: „Bůh chce, abych byl biskupem: nuže, chci tomu i já!" Na prosbu redemptoristů dovolil papež, aby A. zůstal i při biskupské hodnosti generálním představeným své kongregace. Diecese A-ova byla malá; čítala asi 30.000 duší, ale přece působila A-ovi přemnoho starostí pro velikou jeho svědomitost a obavu, že za každou duši bude mu odpovídati na soudu Božím. První péči A-ovou bylo, aby co nejdříve konaly se v každé farnosti sv. missie. S veškerou energií světce odstraňoval A. veřejná pohoršení, nedbaje hněvu vynikajících osob, které proti sobě popudil. — Hlavní zřetel měl A. k tomu, aby jeho klerus vynikal učeností a bezúhonným životem. K tomu cíli zaváděl morální konference, častá examina, konal přesně a přísně kanonické visitace. Nad dorostem kněžským bděl jako nad zřítelnicí oka svého. Každému, i nejchudšímu byl k biskupovi přístup volný. V paláci jeho panovala největší jednoduchost. Co zbývalo z příjmů, věnoval A. na potřeby kostelů, na opravu a úpravu semináře a na almužnu chudým. Třináct let řídil A. svou diecesi za nesčíslných obtíží a nesnází a přivedl ji k netušenému rozkvětu. Věkem a chorobami sesláblý, prosil opětně papeže, aby byl úřadu biskupského zbaven. Konečně vyhověl papež Pius VI. jeho přání 1775. A. vrátil se do své kongregace a zvolil své sídlo v Pagani. Tu strávil posledních 12 let svého požehnaného života, těžce jsa zkoušen nejtrpčími bolestmi duševními. Velikou bylo mu útěchou, že 1784 vstoupili do kongregace dva jinoši z krajin zaalpských, Klement Maria Hofbauer (pův. Dvořák) a Tadeáš Hübl a 1785 složili sliby řeholní. A. schvaloval jejich plán, rozšířiti kongregaci v zemích zaalpských, a pronesl o nich věštecká slova: „Bůh zajisté rozmnoží jejich přičiněním slávu svou v oněch krajích." A. rozžehnal se se světem 1. srpna 1787 v 91. roce věku svého. — Povahy byl A. cholerické, ale uměl se tak ovládati, že s každým jednal mírně a laskavě. I přísnost jeho oživovala láska. Byl rozhodným nepřítelem všeliké pohodlnosti a rozmařilosti. Záhy po Alfonsově smrti byly ctnosti jeho jakož i spisy a zázraky, které se za jeho života a po smrti udály, nejpřísnějším podrobeny zkouškám. Již 1796 dostalo se mu názvu „Venerabilis", 6. září 1816 byl vyhlášen za blahoslaveného a 26. května 1839 za svatého. — Spisy Alfonsovy. A. používal co nejsvědomitěji každé chvilky času, ano zavázal se i slibem, že dobře použije každého okamžiku. Horlivost o čest a slávu Boží a spásu duší pudila jej netoliko k rozsáhlé činnosti apoštolské, nýbrž vtiskla mu i péro do ruky. Spisy jeho jsou trojího druhu: asketické, dogmatické, morální. 1. Asketické spisy Alfonsovy vynikají jasností, tklivostí, jednoduchostí, hojnými citáty z Písma sv., svatých Otců a církevních spisovatelů a případnými příklady ze života svatých. A. úmyslně skrývá svou učenost a vzdělanost, maje na paměti jen duševní prospěch svých čtenářů. Proto těší se spisy jeho veliké oblibě křesť. lidu. Dle chronologického pořádku jsou čelnější jeho díla asket. tato: a) spisy pro lid: „Visite al SS. Sacramento ed a Maria SS." (1744), „Le glorie di Maria" (1750), „L'amore delle anime" (1752), „Apparechio alla morte" (1758), „Del gran mezzo della preghiera" (1759), „La vera sposa di Gesù Cristo" (2 sv., 1760 a 1761), „Via della salute" (1766), „Istruzione al popolo sopra i precetti" (1767), „Pratica di amar Gesù Cristo" (1768), „Riflessioni sulla passione" (1773), „Vittorie dei Martiri" (1775); b) spisy pro kněze: „Regolamento per i seminari" (1756), „Selva di materie predicabili" (1760), „Delle ceremonie della messa" (1762), „Sermoni compendiati per tutte le domeniche" (1771), „Traduzione dei Salmi e dei Cantici" (1774). 2. Spisy dogmatické. A. hájil církevní nauky hlavně proti materialistům, rationalistům, jansenistům, febronianům. Důležitější jsou tato díla: „Breve disertazione contro gli errori dei moderni increduli" (1756), „Evidenza della fede" (1762), „Verità della fede" (1767), „Vindiciae pro suprema Romani Pontificis potestate contra Justinum Febronium" (1768), „Opera dommatica contro gli eretici, pretesi riformati" (1769), „Triomfo della Chiesa ossia istoria delle eresie" (1772), „Riflessioni sulla verità della divina Rivelazione" (1773). 3. Hlavně svými spisy z oboru mravovědy zasloužil si A. nesmrtelnou slávu. Bystrost juristy, svědomitost světce, dlouholetá zkušenost ve zpovědnici, studium četných autorů učinily A-a způsobilým ke spisování knih, z nichž by čerpali zpovědníci s jistotou a bezpečností zdravé zásady morální bohovědy. Hlavní dílo jeho „Medulla Theologiae moralis" upoutalo na sebe pozornost veškerého učeného světa. Jako mezi dogmatiky sv. Tomáš Akvinský, tak mezi moralisty knížetem jest sv. A. O svém systemu, aequiprobabilismu (v. t.), praví sám toto: „Asi třicet let četl jsem o této věci nesčíslné autory, i přísné i mírné, a v této době bez ustání prosil jsem Boha za osvícení, abych stanovil system, kterého se mám držeti, abych nebloudil. Konečně stanovil jsem system svůj." (Dichiar. del Sistema n. 49.) Tohoto systemu držel se A. od 1762 rozhodně až do své smrti. Čelnější díla A-ova morální jsou: „Medulla Theologiae moralis R. P. Busenbaum S. J. cum adnotationibus per R. P. Alphonsum de Liguori"

(1748; vyšla za života *A*-ova ještě osmkrát: 1753, 1757, 1760, 1763, 1767, 1773, 1779, 1585), „Pratica del confessore per bene esercitare il suo ministero" (1748), „Homo apostolicus" (1759), „De confessore diretto per le confessioni della gente campagna" (1763), „Istruzioni al popolo sopra i precetti del decalogo" (1767). — Spisy *A*-ovy byly až po naše časy hojně rozšiřovány a čteny. Vydání celistvá mají Vlaši, Němci (v Řezně 1840 násl.), Francouzi (v Tournai 1855), Angličané, Holanďané. O překladech českých viz níže. Lidové spisy Alfonsovy vyšly i arabsky, arménsky, čínsky, malabarsky. Dogmatická díla *A*-ova byla souborně vydána *P. Al. Walterem*, C. SS. R. 1904 a „Opera Moralia" počal vydávati r. 1905 *P. Leon. Gaudé* C. SS. R. (viz ČKD. 1905 75 násl.). Mimo to byly vydány 1887 „Lettere di S. Alfonso" (3 sv.). — Na základě spisů *A*-ových, které byly opětně římskou Stolicí zkoumány a shledány bezvadnými a věřícím doporučeny, byl *A.* na žádost přečetných hodnostářů církevních, generálů řádů, znamenitých bohoslovců a j. Piem IX. prohlášen učit. církevním 7. června 1871 (litterae apost. „Qui Ecclesiae suae"). Srvn. *Tannoja*, „Vita ed istituto del venerabile Servo di Dio Alfonso Maria di Liguori", 3 vol. (Neap. 1798 až 1802), *Giattini*, „Vita del beato Alfonso Liguori" (Řím 1815, něm. ve Vídni 1838), *Rispoli*, „Vita del beato Alfonso M. di Liguori" (Neap. 1839), *Jeancard*, „Vie du beate Alphonse" (Lovaň 1828, něm. Řezno 1840), Card. *Villecourt*, „Vie et institut de St. Alphonse" (Tournay 1863, 4 sv.), *Saintrain*, „Vie du Saint Alphonse" (Tournay 1879, něm. *Schepers* v Řezně 1884), *Dilgskron*, „Leben des hl. Bischofs und Kirchenlehrers Alphonsus Maria de Liguori" (Řezno 1887, 2 sv.), *Berthe*, „St. Alphonse de Liguori" (Paříž 1899, 2 sv.; 2. vyd. 1900, angl. překlad pořídil *H. Chastle*, Dublin 1905), *Berruti*, „Lo Spirito di S. Alfonso" (Neap. 1857, česky Matějů, Praha 1904), *Redemptoristé*, „Život sv. Alfonsa" (Praha 1887), *Krebs*, „Geist des hl. Alphonsus" (Dülmen 1895), *Romano*, „Delle opere di S. Alfonso Maria di Liguori Saggio storico" (Roma 1896), *Lehmkuhl* ve „Stimmen aus Maria-Laach" sv. 33. „*Hist. pol. Blätter*" sv. XI. 16, 17, 19, 22, 32, 116, *Haar* v časop. „Katholik", 1896. — Poslední dobou bylo na sv. *A.*-a a učení jeho vášnivým způsobem útočeno (učinili tak zvláště Grassmann, Hoensbroech a prof. Herrmann), což zavdalo příčinu ke spisům obranným, jež vydali: princ Max Saský, Seidl, Einig, Maier, Pilatus, prof. J. L. Jansen C. SS. R. („Der hl. A. v. Lig. gegen Hoensbroech verteidigt", Münster 1904) a P. F. Ter Haar C. SS. R. [*Janů*]. — *Česká literatura Alfonsiánská*, dosud výlučně jen asketická, vzrostla valně poslední dobou, a to poncjvíce přičiněním duchovních synů sv. *A*-a samých, ač nemalou též zásluhu ve věci té mají i spisovatelé z řad kleru světského, razíce literatuře té cestu. R. 1837 vydáno „Navštívení P. Ježíše v nejsv. Svátosti oltářní na každý den měsíce" (v kn. arcib. kniht.; 2. vyd. ve Vidni. u mechitaristů 1840). *Fr. Pvimon*, kooperátor u sv. Tomáše v Brně, první zahájil řadu překladů populárních asketických spisů sv. *A*-a. Vyd. v Brně 1853 „Rozvažování o věčných pravdách" (Brno 1853), „Modlitba jako hlavní prostředek, bychom od Boha všech milostí dosáhli" (Brno 1853, Vídeň 1858). K dílu tomu připojeno: „Rozjímání o přehořkém umučení Ježíše Krista", jakož i „Rozjímání pro osmidenní duchovní cvičení". *Jan Nep. Fraut. Desolda* O. Praem. vydal v Praze nákladem B. Stýbla „Uctění vel. Svátosti", rozjímání a modlitby k navštěvování a přijímání velebné Svátosti dle sv. *A*-a. Dr. *Karel Lev Řehák* přel. 1879 obsáhlé asketické dílo sv. *A*-a „Pravá nevěsta Ježíše Krista" (2 díly; 3 vydání). *Vojtěch Šrámek* zčeštil 1881 krásné dílo sv. *A*-a „Chvály Mariánské" (2. vydání 1901). *P. Fraut. X. Hašek* C. SS. R. jal se jako první kněz-redemptorista horlivě překládati a šířiti spisy sv. *A*-a, až smrt 1885 péro vyrvala mu z rukou. Přeložil „Navštěvování nejsv. Svátosti oltářní a bl. Panny Marie" a „Láska ke Kristu Ježiši". Mimo to napsal P. Hašek řadu nadšených článků o sv. *A*-u, jež uveřejnil v „Blahověstu" 1880 a 1881. R. 1886 v Brně *nejmenovaný kněz* C. SS. R. vyd. dílko „Nejkratší cesta do nebe", obsahující 5 kratších pojednání sv. *A*-a „O modlitbě", „O lásce Boží", „O utrpení Páně", „O oddání se do vůle Boží" a „Navedení k důvěrnému obcování s Bohem". *P. Alois Kotyza* O. S. B. vydal v „Asketické bibliothece" v Brně 1890 sv. *A*-a „Návod, jak máme Ježiše Krista milovati". *P. Fraut. Sal. Blažek* C. SS. R. přel. z vlašského originálu v letech 1896—1905 14 menších a větších asketických děl sv. *A*-a: 1. „Úvahy o umučení Ježíše Krista", 2. „Vánoční novena", 3. „Ohnivé šípy", 4. „Devitidenní pobožnost k nejsv. Srdci Páně", 5. „Návštěvy nejsv. Svátosti oltářní a bl. P. Marie" (v krátkém čase 3. vydání, celkem ve 20.000 výt.), 6. „Devitidenní pobožnost k Duchu sv. a oktáv Božího těla", 7. „Pobožnost k sv. Josefu", 8. „Devitidenní pobožnost k sv. Terezii a za duše v očistci", 9. „O oběti Ježíše Krista", 10. „Láska duší", 11. „Pravý redemptorista", 12. „Ejhle Beránek Boží", 13. „Cesta spásy", 14. Pravidlo křesťanského života". Mimo tyto překlady sestavil *Alfons Pryč*, kaplan v Březové, většinou ze spisů sv. *A*-a „Hodinku před nejsvětější Svátostí oltářní" (Olomouc 1894). Sama pak *Kongregace redemptoristů v Praze* vydala: 1. „Životopis sv. Alfonsa", 2. „Jubilejní rok svatoalfonslánský" (1887; jsou to úvahy o ctnostech na každý den ze spisů sv. *A*-a). R. 1904. *P. Bohumil Matějů* C. SS. R. vydal v Praze objemnější spis „Duch sv. Alfonsa", překlad vlašského díla P. Celestina Berrutlho C. SS. R. *P. František Blaťák* C. SS. R. napsal „Rozjímání o ctnostech tří sv. redemptoristů, sv. Alfonsa, sv. Klementa a sv. Gerarda" (1909). — Posléze vřaditi sem sluší i známou, velmi populární a v tisících výtiscích po vlastech československ. rozšířenou „Missionární knížku", jejížto obsah čerpán jest z nemalé části ze spisů sv. *A*-a a jež sepsána jest v duchu jeho. [*Blažek.*] — **18. Iusitanus** v. de Portugal. — **19. a s. Maria** (de Cartagena), biskup burgosský, *n.* 1396, *z.* 1456 ve Villasandino u Burgosu; nejmladší syn žida Šalomouna Leviho, jenž přijal jméno Pavel (v. t.) a s. Maria a stal se biskupem v Burgosu. *A.* věnoval se studiím theologickým, byl členem poselstva, jež Jan II. Kastilský k sněmu basilejskému vypravil. V Basileji seznámil se s Aeneášem Silviem, jenž nazývá jej „deliciae Hispaniae". Po smrti otcově 1435 stal se jeho nástupcem v biskupství; vynikal skromností, dobročinností a zbožností, zasazoval se o zlepšení kázně v klášteřích; potřebován byl i v jednáních politických, v nichž se obratností svou osvědčil. V mládí pokusil se i v básnictví lyrickém; později vydal několik spisů didaktických a dějepisných jazykem španělským, lat. vydal: „Anacephalaeosis regum Hispaniae, rom. imperatorum, summorum pontificum necnon regum francorum ex majori opere excerpta" (Granada 1545). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 939. — **20. a Madrito (de Madrid)**, františkán špan. XVI. stol., *sp.* „Espejo de Illustres personas" (Burgos 1542; dílo to přel. do lat. Jan Hentenius O. Praed., jehož překlad několikrát byl vydán: Lovaň 1560, 1576, Pař. 1585, Kolín 1606, 1608, 1625), „Arte para servir a Dios" (Complut. 1526, 1555, Burgos 1530 Madrid 1578; uhlazenějším slohem zpracoval toto dílko Ambr. Moralas 1591, do latiny přel. je Hentenius). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1334. — **21. de Navarrete**, blahosl.,

O. Praed., mč. v Japonsku, *n.* v Logroño (Špan.), *z.* 1. čna. 1617; byl missionářem zprvu na Filipinách, od 1611 v Japonsku, sťat na ostrově Tacachimě; za blahosl. prohl. 1867. — **22. de Orosko (Horozco)**, blahosl., Aug. Erem., *n.* 1500 v Oropese ve Špan., *z.* 1591, horl. kazatel a zpovědník, dvorní kaplan a rádce Karla V. a Filipa II. *Sp.* kommentář k Písni písní (Burgos 1581), hojně spisů asketických a homiletických; sebrané spisy jeho vyd. 1736 v 7 sv. fol. Za blahosl. prohl. 1882. Srvn. *Cámara*, Vida y escritos del beato A. de Orozco (Valladolid 1882), *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 228. — **23. a Palenzuolo**, františkán špan., lektor theol., kazatel krále Jana II., biskup oviedský (od 1470); *z.* 1485; *sp.* některá díla exegetická. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 922. — **24. Petr Burgensis** v. sub 8. — **25. Petr Moses Sepharda** v. Petr A. — **26. de Portugalia** kol. 1345, *sp.* kommentář k Sentencím Lombardovým. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 622. — **27. de Portugal (Lusitanus)**, bisk. v Evoře (od 1485), *z.* 1522; *sp.* „De indulgentiis" (Lissabon b. r. ve fol.). — **28. de Rodriguez** v. Rodriguez. — **29. de San Vittores**, *n.* v Bruselu, bened., opat kl. v Burgosu, Salamance a Madridu, 1652 bisk. almerijský, 1654 bisk. orenský, od 1659 zamorský; *z.* 1660; *sp.* výklad k řeholním pravidlům sv. Benedikta („El sol del Occidente, el gran Padre San Benito, principe de todos los monges, patriarca de todas las Religiones: Commentarios sobre su santa Regla" 2 sv. fol., 1. sv. v Madridě 1645, 2. v Toledě 1648). — **30. de Spina**, františkán špan., rodem žid, stal se rektorem university salamanské, 1466 biskupem orenským, *z.* 1469; *sp.* 1458—59 „Fortalitium fidei" (jest to apologie křesf. víry proti haeretikům, Židům a mohamedánům; spis ten několikráte byl vydán: v Štrassburku 1464 n. 1467, Norimberce 1485, b. m. 1487, 1494, v Lyoně 1511, 1525, 1529). Srovn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1019. — **31. Tostatus** v. Tostatus. — **32. Turibius** sv., v. Turiblus. — **33. Vallisoletanus** v. sub 7. — **34.** (Fernandi) **de Vargas y Toledo** (n. **de Toledo y Vargas**), Aug. Erem., ze vznešené rodiny toledské, studoval v Paříži, kdež stal se mistrem bohosl. a prof. filos. a theol.; vrátiv se do vlasti stal se 1353 bisk. v Badajozu, 1354 v Osmě. Kardinál Aegidius Albornoz (v. t.), vyslán byv od papeže do Italie, by dobyl státu papežského, zvolil si za průvodce a rádce *A*-a. *A.* stal se 1361 arcibisk. sevillským, *z.* 1366. *Sp.* „Lectura supra I. l. sententiarum" (Ben. 1490), „Quaestiones super libris de anima" (Florenc 1477, Ben. 1565, 1568, Řím 1609). Srovn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 621—622. — **35. de Zamora**, *n.* v Zamoře, žid. rabbín, stal se křesťanem 1506, byl prof. hebr. na univ. v Salamance. Kardinál Ximenes svěřil mu korrekturu hebr. textu své polyglotty, jakož i lat. překlad parafráse chaldejské. *A.* sepsal také šestý svazek polyglotty, obsahující slovník hebr. a chald. a hebr. grammatiku. Mimo to *sp.* „Introductiones hebraicae" (Alcala 1526; spis ten obsahuje: 1. Grammaticae hebraicae libri tres, 2. Nominum ac verborum hebraicorum dictionarium copiosum, 3. Declarationes vocabulorum artis grammaticae et commentatorum biblicorum, 4. Catalogus judicum, regum et sacerdotum atque prophetarum Veteris Legis, 5. Tractatus de vera orthographia hebraicae descriptionis, 6. Epistola auctoris ad infideles Hebraeos urbis Romae).

Alford 1. Henry, anglikánský exegeta, *n.* v Londýně 1810, *z.* 1871 v Cantorbery, kde byl děkanem; ze spisů jeho jest nejdůležitější „The greek Testament, with a critically revised text, a digest of various readings, marginal referencens to verbal and idiomatic usage, prolegomena and a critical and exegetical commentary" (5 sv. 1849—1861), dílo velice cenné a pokládané za nejlepší kommentář v anglickém jazyku; až na jakýsi sklon k názorům racionalistickým drží se *A.* celkem orthodoxie anglikánské. — **2.** Michael S. J., missionář v Anglii za persekuce (pravé jeho jméno bylo Griffith; nějaký čas užíval také jména Jan Flood) *n.* v Londýně 1587, vstoupil do noviciátu v Lovani 1607, působil v Neapoli, Římě a Gentu, potom odebral se 1628 do hrabství Leicesterského, kde po 33 let působil jako missionář; *z.* v St. Omer 1652. *Sp.* „Britania illustrata, sive Lucii, Helenae, Constantini, primorum regum et augustorum christianorum patria et fides. Cum appendice de tribus hodie controversis: de paschate Britannorum, de clericorum nuptiis, et num olim Britannia coluerit romanam ecclesiam" (Antverpy 1641), „Fides regia Britannica sive Annales ecclesiae Britannicae. Ubi potissimum Britannorum catholica, romanna et orthodoxa fides per quinque prima saecula e regum et augustorum factis et aliorum sanctorum rebus e virtute gestis asseritur ab a. 500—1189" (4 sv., Luttich 1663). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907). 1111—1112.

Alfred Veliký („Velikým" nazýván od XVII. stol.), král anglosaský, byl čtvrtý a nejmladší syn krále Aethelwulfa, nar. 849, otec jeho vzal jej jako hocha pětiletého 855 do Říma; po smrti otce a tří starších bratrů ujal se *A.* vlády 871; bojoval šťastně s vetřelými Dány a Normany a zjednal si od nich konečný mír 897, jemuž se těšil až do své smrti (28. října 901). Jako král pracoval o náboženskomravní vzdělání svého národa, založil vysoké školy oxfordské a zařídil znamenitou knihovnu, při čemž byl z Říma účinně podporován, povolával znamenité učence ke svému dvoru, stavěl zničené ve válce kostely, kláštery a města, dbal o rozkvět zemědělství a j. Náboženství a vzdělanost byly mu nerozlučitelnými. Byl též literárně činným, přeložil dějepisná díla Orosiova (vyd. Sweet 1883), dílo sv. Řehoře „Regula pastoralis" (vyd. Sweet 1872), Boëthiovo dílo „De consolatione philosophiae" (vyd. Fox 1864) na jazyk anglosaský. Dílo Orosiovo rozšířil cennými přídavky zeměpisnými a národopisnými, jakož i zprávami o cestách nordických plavců. Sebrané spisy *A*-ovy vyd. *Bosworth* („The Works of Alfred the Great" 1858, 2 sv.). Památka *A*-ova klade se v některých kalendářích na den 26. října; v anglických zápisech svatých na den 28. října. Srvn. *Weiss*, Geschichte Alfreds des Grossen (Frýb. 1852), *Bowker*, Life of Alfred the Great (Lond. 1899), *Plumer*, Life of Alfred the Great (t. 1902), *Asser*, Life of King Alfred. Ed. by H. Stevenson (Oxford 1904).

Alfred Beverleyský v. Aelred 2.

Alfreda v. Alfrida.

Alfricus v. Aelfrik.

Alfrida (Alfreda, Elfthritha, Aelfleda, Aelfhryth, Alfritha, Etheldreda), sv. panna poustevnice („reclusa") na konci VIII. a na poč. IX. stol. (*z.* asi roku 833), dcera Offy, krále mercijského. Byla zasnoubena Ethelbertovi, králi východní Anglie; když však tento snoubenec její byl zavražděn, odebrala se do pustin crowlandských, kdež vystavěla sobě cellu, v níž uzavřena trávila život svůj až do smrti. Památka 2. srpna. Srvn. *Acta Ss.* Aug. I, 173—175; *Kulda*, Cirk. rok V, 23—24.

Alfridus, klerik solnohradský ve službách arcibiskupů Liuphrama (859) a Adalwina (859—873), kteří jeho služeb užívali při své missionářské činnosti mezi Slovany v Korutanech a Uhrách; prameny zovou jej „magister cuiusque artis"; název tento vztahuje se snad k jeho zběhlosti v umění výtvarném. Srvn. *Thieme-Becker*, Allg. Lexikon der bildenden Künstler I, 281.

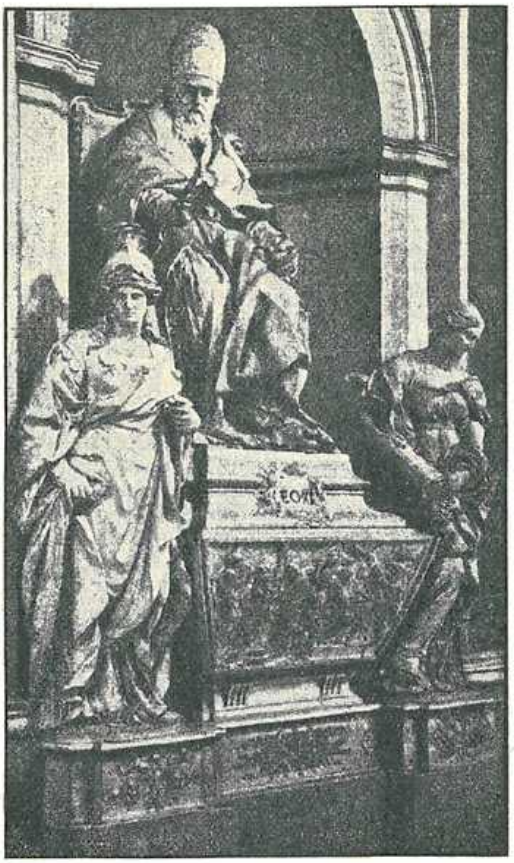

Obr. 95. Algardi: Náhrobek papeže Lva XI.

Alfrik v. Aelfrik.

Alfwold (Aelfwold) sv., mnich kl. winchesterského, od r. 1045 biskup sherbornský, vedl život nadmíru jednoduchý (žil o chlebě a vodě), jenž kontrastoval s rozmařilostí, jež tehdáž po příkladě panovníků dánských v Anglii byla zavládla. *Z.* 1058. Památka 25. března. Srvn. *Acta Ss.* Martius III, 587—588.

Algardi Alessandro, architekt a sochař, *n.* 1602 v Bologni, žák Caraccciův, od 1640 stál v čele akademie sv. Lukáše v Římě; vrchol jeho uměleckého rozkvětu spadá v dobu papeže Innocence X. (1644 až 1655), jehož dvorním sochařem *A.* se stal; *z.* 1654 v Římě; vedle Berniniho nejznamenitější sochař doby barokní. Hlavní jeho sochařské práce: Stětí sv. Jana Křt. v S. Paolo v Bologni, několik portrétních soch papeže Innocence X., náhrobek papeže Lva XI. v chrámu sv. Petra (viz obr. 95) a obrovský (34 čtver. metrů) mramorový reliéf „Zapuzení Attily papežem Lvem I." na oltáři kaple Madonna della Colonna v chrámu sv. Petra (viz obr. 96), kde plastikou mistrně závodí s effektními výtvory štětce. Z jeho staveb jmenovati dlužno fasádu kostela sv. Ignáce v Římě. Dle jeho modelů a návrhů provedeno bylo mnoho prací zlatnických a stříbrnických (zvláště relikviářů), jakož i několik sošek ze slonoviny vyřezávaných. Srvn. *Kuhn*, Geschichte der Plastik II, 739.

Algaren. dioec. — biskupství Alghero (v. t.).

Algarius, sv. syr., 27. kv., srvn. *Nilles*, Kal.[2] II, 416.

Algazel (Al-Gazzali), arabský filosof v XI. stol. po Kr., *n.* 1059, *z.* v al-Tabaranu 1111. Nejprve učil v Bagdadě filosofii; ale domnívaje se, že filosofie aristotelská, kterou sestavil podle Avicenny, islamu odporuje a pravdy v sobě nemá, oddal se životu mystickému, ve kterém se mu prý dostalo zjevení Božího, a strávivv 11 roků v samotě, vyvracel v Persii veřejně filosofii a učil životu mystickému, aby lidé odvykali roztržitosti, od smyslů působené, zdrželivostí své žádosti nezřízené potlačovali, svou mysl toliko k Bohu obraceli, aby okem vnitřním pozorovali v Bohu pravdu a v ní se kochali, aby se ponořili do bytnosti Boží a s ní splynuli. Napsal tři díla. V prvém, nadepsaném „Makasid al falasifa" (Cíle filosofův), sestavil filosofii aristotelskou; scholastikové křesťanští středního věku je čítali a z něho čerpali; lat. překlad „Logica et philosophia Algazelis Arabis" vydán tiskem v Ben. 1506). V druhém („Tahafut al falasifa") ji vyvrací. V třetím vykládá učení mystické. Mystika *A*-ova jest nepravá, poněvadž postrádá poznání filosofického, jest založena na islamu a poněvadž jest rázu pantheistického. Srvn. *Carra de Vaux*, Gazali (Par. 1902). *Kdř.*

Alger 1. v. Adalgerus. — 2. mnich kl. Clairvaux v době sv. Bernarda a jeho nejprvnějších nástupců, zběhlý v umění lékařském, *sp.* „De spiritu et anima" (snůška z různých spisovatelů). — 3. z Luttichu, jáhen, kanovník a scholastik luttišský, *n.* kol. 1070 n. 1075, vynikající bezúhonným životem a učeností, vstoupil 1121 do kl. v Cluny, tam teprve v pokročilém stáří vysvěcen na kněze, *z.* kol. 1131 (dle jiných 1135, 1152). Proti Berengarovi Tourskému *sp.* „Libri tres de sacramentis corporis et sanguinis Domini" (vyd. *Migne* PL CLXXX, 439—845, *Hurter*, SS. Patrum opuscula XXIII), „De gratia et libero arbitrio" (*Migne* PL

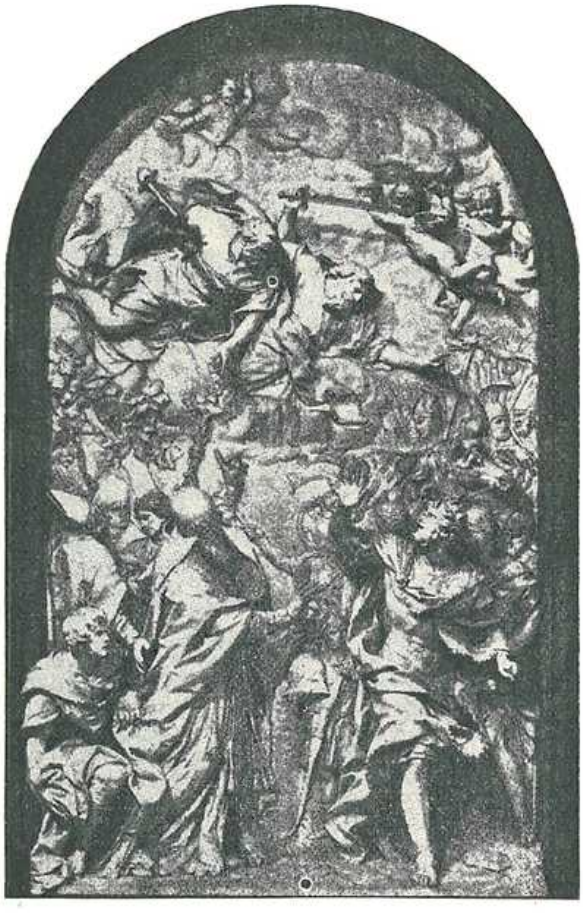

Obr. 96. Algardi: Lev I. a Attila. Reliéf na oltáři v chrámu sv. Petra v Římě.

CLXXX, 469—473), „De misericordia et iustitia“ (t. 857—686); dílo toto jest důležitá kompilace kánonů, systematicky zpracovaná; Gratian užil ho měrou značnou při své práci (srvn. *Richter*, Beiträge zur Kenntnis der Quellen des kanonischen Rechts. Lipsko 1834); „De sacrificio missae“ (t. 853—856, *Hurter*, SS. Patrum opuscula XXIII). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 14—15. — **4.** Vilém Rounseville, prot. theolog amer., *n.* ve Freetownu (Massachusetts) 1822, pastor v Roxburgu, Bostonu a New-Yorku, *sp.* „The end of the world and the day of judgment“ (1870), „A symbolic history of the cross of Christ“ (1881), „A critical history of the doctrine of a future life“ (12. vyd. 1885).

Algerien. dioec. v. Alžír.

Al-Ghasali v. Algazel.

Alghero (Algaren. dioec.), bisk. v severozáp. části ostrova Sardinie, vzniklé 1503 z bisk. Ottara, Bisarcio a Castro; suffr. metropole Sassari; 51.300 kat., 26 far.

Alginus Daniel z Bober u Žacléře, stud. v kolleji Karlově v Praze, stal se 1611 bakalářem, 1614 mistrem filos., 1615 byl konrektorem na škole malostranské u sv. Mikuláše, 1616 kazatelem v Klenči, 1620 far. ve Vraném u Loun, 1624 odešel do Sas, kdež žil v Perně jsa v čilém styku se Samuelem Martiniem z Dražova; 1630 se Sasy vrátil se do Čech a zaujal na krátký čas bývalou svou faru ve Vraném; žil v Němcích ještě r. 1638; *sp.* „Brevis commentariolus in sex psalmos clariss. viri d. M. Joannis Campani rhythmometricos“ (Praha 1613). Srvn. *Truhlář*, Ruk. I, 31—33.

Algrin (Algrinus, Allegrinus, Algrain, Halgrain, Halgrin) Jan, *n.* v Picardii, žil delší dobu v Abbeville (odtud zván „de Abbatisvilla“ n. „Abbatisvillanus“), potom byl v Paříži prof. theologie, stal se 1225 arcib. besançonským, 1226 patriarchou konstantinopol., 1227 kardinálem-biskupem sabinským. Papež Řehoř IX. svěřil mu uspořádání křižové výpravy proti Maurům ve Španělích, 1230 poslal jej s kard. Tomášem z Capue k císaři Bedřichovi II.; výsledkem tohoto poslání bylo uzavření smlouvy v San Germano, načež Bedřich zbaven byl klatby. *A. z.* 1238. *Sp.* krátké poznámky ke kommentáři Písně písní Tomáše Vercelského (vyd. 1521 v Paříži spolu s tímto kommentářem), „Sermones in psalmos“ (Pař. 1523, Brixen 1600). Srvn. *Eubel*, Hierarchia I, 36, 140, 213; *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 272.

algum, hbr. 'algúm, 'algúmím (v I. Král. $10^{11.\ 12}$ „almugím“) v hebr. textu 2 Par. $9^{10.\ 11}$ (vulg.: „thyina“, čes. překl. „dřevo thyinové“), název dřeva santalového (v. t.), v téže knize 2^{8} jméno to dává se v hebr. textu také jakémus stromu z Libanonu (vulg. překládá „pinea“, česk. překlad: „dříví sosnové“); jisto jest, že *a.* na tomto místě nemůže značiti dřevo santalové, jelikož santal neroste na Libanu.

Alheidis, jeptiška kl. lothenského ve Vestfálsku ve XIII. stol.; dle kroniky klášterní převorka Johanna se sestrami Alheidou, Alžbětou a Richeidou zhotovila koberce, na nichž znázorněny výjevy z dějin klaštera; na kobercích byl nápis:

„Quisquis me calcat, bona me facientibus optat.
Namque priorissa facies mihi datque Johanna.
Vendicat Alheidis homines sibi nobiliores.
Elisabeth cunctis pietatis amore flagravit.
Richeidis fratres jungit merito sibi caros.“

Srvn. *Thieme-Becker*, Allgem. Lexikon der bild. Künstler I, 286.

alchemie (alchymie), bludný názor vědy učebné, až do konce XVIII. stol. vládnoucí o proměně kovů neušlechtilých ve zlato a stříbro. Pokud vylučovala snahy vědecké, pojena byla s pověrou o ďábelském přispění a sloužila k podvodům; církev katolická jí bránila prohlašujíc alchymisty bezectnými, zavazujíc je, by nahradili škodu způsobenou, a zbavujíc osoby duchovní, jí se zabývající, obroči a činíc je neschopnými pro obročí jiná. Takový zákon vydal na př. 1317 papež Jan XXII. c. Spondent V, 6 de crimine falsi in Xvgg. com. Cfr. *Ferraris*, Prompta bibl. can. I. 357 nn.

Alcher v. Alger.

Alchmund sv. **1.** devátý biskup hexhamský (od 767), *z.* 7. října 781. — **2.** mč., *z.* 19. bř. 800, dle podání syn krále northumbrijského Alreda; příčina a způsob smrti nejisty; uctívání pradávné. Srvn. *Acta Ss.* Martius III, 47.

Alia v. Alva.

Alian v. Alvan.

Allberch Šeb., prof. theol. ve Vich (Španělsko), *sp.* „Brevlarium predicabile potentissimum oratoris adjumentum seu Bibliotheca concionatoria ex breviario Romano elucubrata“ (Vici, 1898).

Alibert C., souč. sp. franc., *sp.* „Manuel de philosophie pour la préparation au baccalauréat à l'usage des Séminaires et des Collèges Ecclésiastiques“ (4 sv.).

Aliberti Giancarlo, malíř ital., *n.* v Asti 1680, *z.* kol. 1740, jeden z oněch mnohých obratných mistrů, kteří v XVIII. stol. prováděli rozměrné malby freskové. *A.* provedl nástropní malby v několika kostelích v Asti, dále v Pavii, Alessandrii a j. Díla jeho vyznamenávají se effektní perspektivou, nádherou architektur a slavnostním držením postav.

Alibrandi 1. Ilario, minutant státního sekretariátu papežského, před několika lety zemřevší; byl na slovo branou autoritou v oboru římského práva a latinského jazyka; nazýván byl „iuris et eloquii Romani princeps“. Srvn. „Die kathol. Kirche in Wort und Bild“ I (1899), 486, *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 1496. — **2.** Jan v. Alliprandi.

Alibrando Girolamo, zvaný „Il Raffaello di Messina“, malíř sicilský, *n.* 1470 v Messině, cestoval po Italii, by se v umění malířském vzdělal (v Římě vešel v přátelské styky s Rafaelem), načež vrátil se do svého rodiště; *z.* 1532. Hlavním jeho dílem jest „Obětování P. Ježiše ve chrámě“ (1519) v kostele S. Niccolo dei Cisterciensi v Messině.

Alicante v. Orihuela.

Alicarnassus v. Halikarnassus.

Alidosi Jan Mik. Paschasius, rodem z Boloně, *sp.* řadu spisů vztahujících se k dějinám jeho rodiště; m. j.: „Li cavalieri Bolognesi di tutte le Religioni ed Ordini“ (Bologna 1616), „Li canonici della chiesa di Bologna“ (t. 1616), „Li dottori Bolognesi di legge canonica e civile“ (t. 1620), „Li dottori Bolognesi di teologia, filosofia, medicina e d'arti liberali“ (t. 1623), „Origine e fondazione di tutte le chiese nella citta di Bol.“ (t. 1623, 1633), „I sommi pontefici, cardinali, patriarchi, arcivescovi bolognesi dall' a. 270 sino al 1621“ (Bologna 1621). Srvn. *Adelung*, Forts. u. Erg. zu Jöchers Gelehrten-Lex. I, 596—597.

alienatio (zcizení). Aby statky církevní svému účelu, krýti trvale důchodem svým potřeby ústavů, jimž sloužiti mají, zachovány byly a tím i trvání těchto ústavů bylo zabezpečeno, zakazovaly úchvaly sněmovní a výnosy papež. již od V. stol. zcizování vlastnictví církevního, vyjímajíc toliko statky hodnoty nepatrné, aneb takové, jichž zpeněžení jest církvi s větším prospěchem než vlastnictví. *A.* jest každé právní jednání, kterým vlastník buď zcela aneb z části vzdává se svého vlastního práva, aneb omezuje je tím, že jednáním svým zcizuje právo na prospěch osoby jiné. Po smyslu práva římsk. rozšířilo právo církevní pojem zcizení se zřením k církevní vlastnictví tak, že nerozumí se jím jen darování, směna, prodej (*a.* propria), nýbrž i každý úkon,

jímž se vlastnictví zatěžuje, výnos jeho zmenšuje, vydává nebezpeči ztráty a j. (*a.* impropria, c. 2. in VI. III. 9.), jako se stává na př. zřízením dědičného pachtu, služebnosti, hypothek a mnoholetým pachtem a nájmem, ovšem vždy z vůle autority církevní. (Trld. sess. XXIV. c. 11. de ref.) Ať jedná se o výhodná práva církve aneb o věcí nemovité neb movité, jež mají jakousi hodnotu materielní, uměleckou, aneb jsou vzácny svou starožitností (c. 2, 10, 13. C. 12. q. 2; c. 5. X. III. 13.), vždy platila zásada, že zachovány býti mají, lze-li jich zachovati, a že jen ze závažných důvodů (causa justa) a zachovají-li se při *a.* předpisy církevní (sollemnitates), jak stanoví je dosud směrodatná konstituce Pavla II. Ambitiosae (z roku 1468 c. un. Extrav. com. III. 4.), dekret Urbana VIII. z r. 1624 a j., zcizeny býti mohou. a) Závažným důvodem ke zcizení, o němž jest rozhodnouti biskupovi, jest urgens necessitas (c. 2. C. 10. q. 2.), na př. nouze a dluhy ústavu církevního, jimž jinak nelze odpomoci, leč jen zcizením církevního statku; evidens ecclesiae utilitas, t. j. kyne-li církvi ze zcizení patrný prospěch (c. 52. C. 12. q. 2.), a christiana charitas, na př. podpora chudých v dobách nouze, výkup zajatců a j. Za tímto účelem lze, dle slov sv. Ambrože: Melius est vasa viventium servare, quam vasa metallorum, cziziti i posvátné náčiní (c. 13. seq. 70. C. 12. q. 2.). Ve všech případech však, dostačí-li již *a.* impropria, má se při ní setrvati. b) Co do formálnosti, jež zákon předpisuje, jest nutno, aby slyšeny byly všechny interessované osoby (kapitola při kostelech kapitol., beneficiát, patron atd. c. 8. X. III. 10; c 1. in VI. III. 9.), a biskup zvláštním dekretem zcizovacím (decr. alienationis) se zcizením souhlasil, při čemž jest vázán souhlasem kapitoly. Zcizuje-li biskup (aneb opat) statek mensální, jest dle konsekrační přisahy povinen žádati za souhlas stolec apošt. Jestliže byly tyto podmínky splněny a svolil-li metropolita aneb 2 komprovinclálové, mohlo se druhdy hned k zcizení přistoupiti. — Od dob sněmu lyonského (1274 c. 2. in VI. III. 9.), zejména však od dob vydání konst. Ambitiosae, vyžaduje se ke zcizení místo svolení metropolitova souhlas ap. stolce (beneplacitum apostol.), tak že pouhý souhlas biskupův stačí jen při nájmu do tří let, při zcizení věcí, jež se beze škody uchovati nedají, aneb nelze-li pro náhlost jednání, při patrné potřebě a užitku zcizení, svolení pap. si vyžádati, jakož i v případě, jedná-li se o movitost nccennou (pod 25 dukátů = 220 ital. lir) aneb nemovitost neužitečnou. Jedná-li se však o movitosti vzácné, cenné knihy a rukopisy, obrazy a starožitnosti, jest rovněž třeba svolení ap. stolce (S. C. C. 23. února 1647). Souhlas biskupův nahrazuje svolení gener. vikáře jen tehdy, je-li k tomu zvlášť zmocněn. Biskupové však bývají 10letými fakultami zmocněni, aby k prodejl, zavazení a nájmu duchovního zboží do jisté sumy a let jménem papežovým svolovali, na př. v Rakousku (viz posledni fakultu decennální z 8. května 1900 v Č. k. d. 1902) mohou dáti takové svolení, jedná-li se o prodej do výše 8000 zlatých arcibiskupové a do 6000 zlatých biskupové, jedná-li se o zavazeni do 15.000 zlatých resp. 12.000 zl., rovněž jedná-li se o pronájem do 15 let. Jde-li o summy větší, je k udělení fakulty zcizovaci delegována nuntiatura vídeňská. Vedle souhlasu ap. stolce nutný jest ve všech skoro státech také souhlas vlády, jak žádá jej i čl. 30. rak. konkordátu, jejž blíže určují min. nařízeni ze dne 20. června a 13. července r. 1860, na nichž § 51. květ. zákona z r. 1874 ničeho nezměnil, leč jen to, že ke zcizení statků církv. vedle svolení vlády a biskupů netřeba pro obor státní svolení pap. kurie. V prvém z těchto nařízení jedná se o tom, kdy je svolení vlády a kterého úřadu potřebí ke zcizení církev. majetku, a v druhém o knihovním vkladu práv obtižujících tento majetek. — Také o zcizování jmění řeholního platí tytéž předpisy církevní i státní, a zejména též ještě nařízeni ministerské z 13. června 1858 r z. č. 95, a dekret posv. sboru de Relig. ze d. 30. července 1909. (Acta Ap. Sedis 1909 str. 695 nn.) — Každé bezdůvodné a takové zcizeni, při němž nebylo šetřeno církev. předpisů zcizovacích, jest nejen neplatné a církvi náleží právo statky zcizené a užitky z nich plynoucí zpět žádati (c. 6, 12. X. III. 13, negotium claudicans práva řím. L. 13. § 29. D. 19. 1.; L. 5. § 1. D. 26. 8), nýbrž stihá se na zciziteli i těch, kdo bez svolení apoštolského stolce vlastnictví církevního jmění nabyli, klatbou (const. Ap. Sedis ser. IV. n. 3.). Biskup, jenž bezdůvodně k tomu svolil, propadal druhdy po smyslu const. Ambitiosae suspensi a interdiktu ab ingressu ecclesiae. Zúčastněným klerikům hrozí se (poena vindicativa) ztrátou obročí a patronům eo ipso ztrátou práva patronátního. Zvyky tomuto ustanovení odporné nemají moci právní. (S Off. 22. pros. 1880.) Byla-li *a.* formálně sice správnou, ale církevní ústav byl jí poškozen, má právo během čtyř let žádati za právní prostředek zvaný restitutio in integrum, a zcizení, ač samo sebou není neplatno, může na tomto základě ve prospěch církv. ústavu býti zrušeno (c. 1. X. I. 41.; c. 11. X. III. 13; jinak rak. ob. zákoník srovn. § 1450). Vznikne-li někomu z neoprávněného zcizení škoda, jest z ní ručiti těm, kdo ji nesprávným zcizením zavinili. Za zrušení církev. vlastnictví poškozujícího zcizení žádati mohou všichni zúčastnění, i nástupce zcizovatele, klerici poškozeného kostela, ano každý věřící (c. 6. X. III. 13; c. 9. X. III. 24). — Důvodem, proč církev, právě tak jako stát a jiné společnosti, ztěžuje zcizeni duchovního zboží, jest, že ho má nevyhnutelně potřebí k existenci svých ústavů, bez nichž by účelu svého dosíci nemohla, a že z vyšších důvodů uzavřeny jsou jí ty nabývací prameny, jež laikům jsou otevřeny. Církev odkázána jest jen na nejisté dary, toť skoro jediný její pramen k nabytí statků, a proto jest jí tím větší opatrnosti třeba, aby nebyly lehkomyslným zcizováním vydány v nebezpečí ztráty. Dle praxe datující se již od VII. stol. spočívá správa vlastnictví církv. v přečetných rukou, neboť každý ústav církv. má vlastní správu pod vrchním dozorem biskupovým. Má-li při tomto množství orgánů správních, jež jsou jen lidmi, zboží duchovní před nemoudrým a lehkomyslným zcizením býti uchráněno, jest nutno, aby přísným zákonem chráněno bylo a *a.* jen za ztížených podmínek dovolována. (Srvn. X. III. 13. de bonis eccles. allenandis, vel non, a jeho kommentáře Schmalzgruebrův a Reifenstuelův; učebnice církv. práva: *Silbernagel*, str. 564 násl., *Vering*, 2. vyd. 760. násl., *Lämmer*, 2. vyd. str. 700 násl., *Steiner*, II. 448 násl., *Staatslexikon:* Tote Hand str. 1275, *Marx*: D. kirchl. Vermögensrecht etc. 1897, *Schuppe*, D. Vermögensverwaltung der kathol. Kirchengemeinden 1883.)

Sdl.

alienatio či **abalienatio corporum** viz manželství (účel jeho).

alieni iuris protiva sui iuris.

alienus a regula (irregulární, vadnosti ztížený). Již od nejstarších dob (can. ap. 17—19) stanovila církev, po vzoru starozákon. (Levit. 21. 17.), zejména však dbalá předpisů apoštolských (1. Tim. 3, 2; 5, 22; Tit. 1, 6), řadu pravidel (regula) o vlastnostech, kterými v ohledu duševním i tělesném jest se vykázati těm, kdo svěcení přijmouti a jeho úkony vykonávati chtějí. Nedostatek těchto vlastností slove vadnost (irregularitas), osoby jím ztížené irregulární či *a. a r.* (c. 6. D. 55.), a způsobuje, že ten, kdo jím trpí, nemůže bez dispense svěcení dovoleně přijmouti a úkony přijatého svěcení dovoleně vykonávati, ač obé činí platně. Pojmeno-

vání irregularitas, *a. a r.* mladšího jest původu, objevujíc se teprve ve XII. stol. u Petra Blesia († 1200); viz irregularitas. *Sdl.*

Alife (Allifia, Alifan. n. Allphan. dioec.), biskupství ital., suffr. metropole beneventské; první známý biskup Clarus zúčastnil se římské synody 499; sídelním městem biskupa jest Piedimonte di *A.*; statistická data: 23.890 k., 17 far, 60 kněží.

Alignan d' (d' Alignano) Benedikt, opat bened. kl. Notre-Dame de la Grasse v diec. carcassonské, 1229 biskup marseillský, podnikl pout do Palestiny 1239 a 1260, zřekl se 1267 biskupství a vstoupil do kl. minorit.; *z.* 1268; *sp.* „Tractatus fidei contra diversos errores super titulum de summa trinitate et fide catholica in decretalibus" (z něho pouze předmluvu otiskl Baluze v Miscellanea 1761 II; 242).

alimentace (ius alimentationis, alimenta) jest povinnost pečovati o opatření nutných životních potřeb jistých osob, již právo církevní ukládá těm, kdož k nim jsou v určitém, právem stanoveném poměru. Povinnost ta náleží obroči a jiným titulům svěcení, které byly majetkovým základem svěcení, vzhledem k vyšším svěcencům Povinnost *a.* má kostel aneb úřad církevní vůči svému duchovnímu držiteli a patronovi; klášter k členům svým, kteří slavné sliby složili; konečně *a*-í povinen je manžel své manželce a dětem. — 1. Ponévadž klerikové ne mohou opatřovati si výživy takovým světským zaměstnáním, které by jejich duchovnímu povolání překáželo neb se s ním dokonce nesnášelo, ukládá se *a.* jejich titulu, na který svěceni jsou. Stará disciplina církevní zakazovala absolutní svěcení nižší i vyšší vůbec (c. 1. D. 70.; *v. t.*); praxe novější pečuje tímto způsobem jen o *a*-í klerikú svěcení vyšších, nedovolujíc světiti těch, kdo nemají nějakým titulem o hmotné opatření postaráno (c. 16. X. III. 5.; Trid. XXI. cp. 2. de ref.). Nejjistějším a do stol. XII. jediným titulem toho druhu byl titulus obroči, jenž v tom záleží, že svěcenci již při svěcení pověřují se službou při jistém kostele, z jehož prostředků by se jim zaopatření dostalo. Během dob vyvinuly se ještě tituly jiné, a tak znamená „in titulum ordinare" tolik jako světiti někoho se zárukou *a*-e (viz titulus ordinationis), a to jak pro dobu činnosti, tak pro dobu neschopnosti ku práci, ve kterémžto posledním případě *a.* má význam jak pense čili odpočivného, tak tam, kde pro pensi nejsou dány zákonné podmínky (na př. u nás v Rakousku podmínky pro titulus mensae stanovené), příspěvku *a*-ího v užším slova smyslu. Také zadlužený klerik má právo, by mu ze zabavených důchodů jeho bylo ponecháno k výživě tolik, aby mohl přiměřeně býti živ (viz privilegium competentiae). — 2. Z pojmu obročí, úřadu to církevního, trvale spojeného s jistým z církevního jmění plynoucím příjmem, jejž vlastník tohoto úřadu požívá, patrno, že beneficiát má právo na *a*-í, již mu beneficium skýtá (c. un. in VI. III. 3.; Trid. XXIII. c. 1. de ref., XXV. c. 1. de ref.). Pokud jde o přebytky (bona parsimonialia, peculium clericale), má jich použiti ku konání skutků dobrých. — 3. Nejen beneficiát, nýbrž i patron má právo na *a*-i ze jmění církevn. (Glossa in cp. 25. X. III. 38: alatur egenus.) Jakkoli jmění fundační přechází založením ve vlastnictví církve a zakladatel nemá práva něčeho požadovati, přece církev z vděčnosti k zakladateli tomuto a jeho potomkům propůjčuje právo na *a*-i z fundace, jejímiž jsou patrony (c. 30. C. 16. q. 7.; c. 25. X. III. 38 = si ad inopiam vergat, ab ecclesia illi modeste succurritur). Nárok alimentace má patron a jeho rodina, je-li descendentem zakladatelovým, zchudne-li bez vlastní viny a není-li těch, kdo by po právu měli jej podporovati. Předpokládá se ovšem, že poskytnutím *a*-e nenastane pravid. výdajům fundace ujma a že náklad činí se z přebytků jen do té míry, na kolik se mu k zaopatření nedostává. Samozřejmo, že osoba právní, jsouc patronem, tohoto nároku nemá. Právo to však nejde tak daleko, aby mohl patron v určitých lhůtách žádati rentu aneb intercalare uprázdněného beneficia. Roční rentu aneb jiná břemena, dle c. 23. X. ibid., mohou patronové žádati jen tehdy, jestli si je zakladatel vyhradil a se svolením biskupovým do zakládacích listin (lex fundationis) pojaty byly. Pozdější břemenné smlouvy tohoto druhu vyžadují souhlasu apošt. stolice. — 4. K účinkům slavných slibů náleží také, že příslušník řádu, složiv slavné sliby, nabývá práva na doživotní *a*-í, již mu klášter aspoň tolik poskytovati má, na kolik se srovnává se stavem chudoby a jeho prostředky a v poměru k stavovským a úředním povinnostem professovým (Trid. XXV. c. 1—3. de reg. et mon.). — 5. K právním účinkům manželství patří povinnost manželova, aby dle možnosti o svému stavu přiměřenou *a*-i manželky a dítek pečoval (1. Kor. 11, 3; Efes. 5, 23 násl., Koloss. 3, 19; 1. Petr. 3, 7.). Míru této povinnosti blíže určují zákony světské (na př. §§ 91., 139.—146. a j. v. rak. obč. o. z.). Že však i děti povinny jsou, upadnou-li rodičové v nouzi, slušně je vyživovati, ukládá i zákon božský i lidský (§ 154. o. o. z.). Srvn. *Veselý*, Všeob. slovník právní, Praha 1896: alimentace; *Lämmer*, Institut. des kath. KR. 602; *Borový*, Sloh církevní III. 368; *Ferraris*, Promp. bibl. can. I. v. alimenta. *Sdl.*

a limine zamítnouti nějaký postulát a pod. znamená tolik jako naprosto, tedy u samého počátku (prahu) jej vyloučiti, resp. k jednání ho ani nepřipustiti.

Alimis (1 Mach. 5[26] ἐν Ἀλέμοις, vulg. „in Alimis", čes. překl. „v Alimis"), jedno z opevněných měst v Galaad, v nichž Židé od nepřátel byli držáni v zajetí a jichž Juda Machabejský dobyl. Město to nalézalo se snad v místech nynější vsi Kefr el-Má, východně od jezera tiberiadského; jiní ztotožňují je s nyn. 'Ilma v Hauranu.

Alimonda Gaetano, *n.* v Janově 1818, stal se ředitelem semináře ve svém rodišti, 1877 biskupem albengským, 1879 kardinálem-knězem, arcib. turinským, proslul jako znamenitý řečník; *z.* 1891; *sp.* „Il sopranaturale nell' uomo. Conferenze" (4 sv.), „L' uomo sotto la lege del sopranaturale. Conferenze" (4 sv.), „I problemi del sec. XIX. Conferenze" (4 sv.), „Lutero e l' Italia. Conferenze" (1888), „La musica sacra" (1887), „Il dogma dell' Immacolata. Ragionamenti", „Il mio episcopato. Omelie, pastorali, discorsi" (2 sv.), „Panegirici" (2 sv.), „Panegirici e discorsi inediti" (2 sv.), „Quattro anni in Roma. Prose accademiche e componimenti sacri" (2 sv.), „Gesu Cristo adorato e amato. Polemica e ascetica", „I santuari di Maria. Omelie e Panegirici", „Dall' alba al tramonto. Racconti" (4. vyd.), „Fiori e Stelle. Racanti" (2. vyd.), „Tre amori, tre tesori. Racconti", „I voti degli italiani per la pace religiosa".

alimonia pauperum, obživa chudých v čas hladu, pokládá se za postačitelný kanonický důvod ke zcizení jmění církevního, jsa zahrnut v názvu „christiana charitas" (viz *alienace*).

Alimpij v. Alipij.

Alina sv. v. Alena.

Alinda (Alinden), nyní tit. biskupství, někdejší biskupství v Karii (Malá Asie) pod metropolí Afrodisii (Stauropolis); *Gams*; Series episc. 448 uvádí 4 biskupy z let 431—879.

Alloz Michael Ludvík, prof. děj. církev. na univ. heidelberské, *z.* 1793, *sp.* „Synopsis historiae ecclesiasticae NT." (Heidelberg 1791), „Themata selecta ex historiae eccles. secunda periodo" (t. 1792). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III[2] (1895), 352.

Alipij (Alimpij, Olimpij), rus. světec, mnich klášt. pečerského v Kyjevě, nejstarší známý malíř

ruský na konci XI. a na poč. XII. stol.; přiučil se umění svému od malířů byzantských, kteří 1084 vyzdobili malbami kostel pečerský, v němž žil; *z.* okolo 1114. Památka 17. srpna. Připisují se mu některé obrazy mariánské. Srvn. *Ponomarev* v Bog. enc. I, 537—510.

Alipius sv. viz Alypius.

Aliprandi 1. Hilarius v. Alibrandi Illario. — 2. Jan kř. v. Alliprandi. — 3. Michelangelo, malíř veronský, jehož činnost spadá v léta 1560 až 1582, žák a napodobitel Pavla Veronese; hl. jeho dílo: „Trůníci Madonna s Ježíškem, po stranách sv. Rochus a Šebastian". — 4. Vavřinec, *sp.* „Osservazioni teologico-polemiche" (Ticini 1787). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 682.

Ališan (Alishan) Leo, arménský kněz a spisovatel, *n.* 1820 v Cařihradě, vstoupil do kongr. mechitaristův, stud. v Benátkách, 1841 povýšen na doktora theol., byl prof. v koll. rafaelovské v Ben., v arménské kolleji pařížské, ředitelem semináře mechitaristů v Benátkách, od 1876 byl gener. vikářem kongregace; *sp.* „L'Arménie moderne" (1855), „L'Arménie pittoresque" (1878) a j.

aliturgický den slove den, ve který nekoná se žádná liturgie, to jest mše sv. V prvých dobách církve bylo hojně *a*-ých dnů, neboť mše sv. konala se zpravidla jen v neděle, později i ve hlav. svátky a ve dni anniversarii mučedníkův. Později byly aliturgickými dnové přísného, zvláště velikonočního postu. Nyní v církvi západní jest to již jen Velký pátek; v církvi východní (dle ustanovení koncilu trullského 692) všechny dni celého postu předvelikonočního („velikého" postu), vyjímajíc soboty, neděle a svátek Zvěstování P. Marie (viz *ἀλειτουργοί*). Nicméně koná se v některé aliturgické dni přece jakás liturgie, t. j. obřady mši sv. podobné, vyjímajíc konsekraci, t. zv. missa praesanctificatorum, *τῶν προηγιασμένων λειτουργία*, „liturgija preždeosvjaščennych darov" (v. t.). V církvi západní i v jediný onen aliturgický den, totiž na Velký pátek, koná se tato liturgie „předposvěcených darův", v církvi ruské koná se ve středy a pátky, ve tři dni pašijového téhodne a o některých svátcích světců do postu spadajících. Srvn. *Cabrol*, Dict. d'arch. chrét. I, 1218—1220.

Alix Ferd., *n.* 1740 ve Frasne, stud. v Besançonu, stal se knězem, za revoluce vystěhoval se do Švýcar; vydal v letech 1794—1796 tyto spisy: „Le manuel des catholiques", „Les impies modernes", „Le dernier prône d'un prêtre de Jura". Po uzavření konkordátu vrátil se 1802 do Francie a stal se farářem ve Verceilu (diec. besançonská); *z.* 1825.

Aljaska v. Alaška.

Alkabaz Šalomoun Hallévi, rabbín ze Safedu v horním Galilejsku v prvé pol. XVI. stol. *Sp.* methodou kabalistickou „Mánót Hallévi" (kommentář ke knize Esther, seps. 1529, vytišt. v Ben. 1585), „'Ajjélet 'ahábím" (kommentář k Písni písní, seps. 1536, vytišt. v Ben. 1552), „Šoreš Jišai" (kommentář ke knize Ruth, seps. 1553, vytištěné v Cařihradě 1561).

alkantariné v. alcantariné.

Alker Emmeran, farář, v Nassiedlu ve Slezsku, *n.* 1831 v Piltschu ve Slezsku; *sp.* „Chronologie der Genesis im Einklang mit d. Profanen" (1881), „Chronologie der Bücher der Könige und Paralipomenon im Einklang mit der Chronologie der Aegypter, Assyrer, Babylonier, Phönizier, Meder u. Lyder" (1889), „Vortrojan. ägypt. Chronologie im Einklang mit der biblischen" (1896).

Alkiblades v. Alcibiades.

Al-Kindi Jakub ibn Ishák (Alkindus Jacobus), „filosof Arabů" ze slavného rodu Kindů, *n.* kol. 813 v Kufě jakožto syn tamního místodržitele, *z.* kol. 870 v Bagdadě, vynikal učeností nade všechny svoje arabské vrstevníky. Byl prvním arabským aristotelikem (ač platonisujícím); také práce jeho z oboru přírod. věd jsou důležity. Srvn. *Brockelmann*, Gesch. der arab. Literatur I, 209 násl.

alkoholismus a antialkoholismus = **abstinentismus.** I. Při stále stoupajícím sociálním uvědomění vzrůstají ve všech vrstvách společenských snahy pro odstranění společenských vad a zlořádů. Při těchto reformních snahách dospělo se ku přesvědčení, že žádná sociální náprava není možná bez vlastní nápravy každého jednotlivce; sebenáprava není však možnou bez nápravy nestřídmosti v pití, čili bez potření alkoholismu hnutím antialkoholickým. Alkoholismus jest pijácká neřest, která vede ku požívání lihových nápojů beze vší potřeby, z pouhého návyku. Požívání lihových nápojů bylo vždycky u lidstva obvyklým, ale za dnů našich stal se zvyk tento přímo všeobecnou neřestí a sociálním morem, jenž hubí nejen v hmotném, ale i mravním ohledu celé vrstvy národní mnohem krutěji nežli nejstrašlivější války. V Rakousku vydá se za opojné nápoje 1050 mill. K, říše Německá platí dobrovolný poplatek alkoholu 2500 mill. mk. Ještě větší oběti však přináší na životech, neboť ročně okrouhle 1600 pijanů končí sebevraždou, 1500 přichází k úrazu, 30.000 propadá šílenosti, 32.000 připadá za obtíž veřejnému chudinství, 150.000 přichází ve styk s trestním zákonem. Ze 100 případů proti mravopočestnosti 84% bývá spácháno v nepříčetnosti a 54% manželských rozluk zavinil opilství. (Dr. Heimbucher: Die prakt.-soz. Tätigkeit des Priesters str. 95.) Jako v Německu, tak i všude jinde dějiny alkoholu jsou velikou perlodou úpadku jednotlivců, rozvratu rodin a rozkladu celých národů. Tak hrozné následky přináší alkohol z toho důvodu, že jest jedem, o němž panují však dosud mylné názory mezi lidmi, jakoby mírný jeho požitek nebyl škodlivým, nýbrž výživným a osvěžujícím prostředkem životním. Jest sice pravda, že mírné požívání alkoholu nemá v zápětí ihned patrnou zkázu své oběti, ale je dokázáno, že ani při malých dávkách člověku neprospívá a pro svou démonickou přítažlivost stává se i malá dávka nebezpečnou příležitosti pro vznik návyku a trvalé neřesti pijácké. Všechny mylné názory o poměrné prospěšnosti alkoholu jsou vědou naprosto vyvráceny. Na protialkoholickém sjezdě ve Vratislavi r. 1904 vydalo 200 lékařů zde shromážděných veřejné prohlášení, jehož myšlenky v podstatě dotýkají se následujících jevů. Vědou je dokázáno, že alkohol i v mírných dávkách přivádí poruchy činnosti mozkové, že ničí kritiku, sílu vůle, smysl ethický a esthetický a že snižuje opanování sebe sama. Proto nutno uznati, že alkohol jest jedem a že nelze ho počítati mezi požívatiny. Vědou jest dále zjištěno, že opětované požívání nápojů alkoholických snižuje schopnost těla našeho odporovati všeho druhu nemocem, zejména nemocem nakažlivým, a že dobu života zkracuje. Lidé, zříkající se zcela požívání alkoholických nápojů, jsou vytrvalejší a více dokáží při veškerých tělesných i duševních pracích, řídčeji onemocní, rychleji ozdravují, zejména z nemocí nakažlivých, než mírní pijáci. Každá tělesná i duševní práce dokonaleji a zručněji se provede při úplném odříkání se. Veškery údaje tomu odporující shledány byly při důkladnějším zkoumání klamem, vyvolaným alkoholickým ochrnutím mohutností úsudkové. Největší nebezpečí požívání alkoholu ze zvyku jest však zrůdnost rasy. Potomci pijáků ze zvyku dědí všeobecně méně cennou konstituci tělesnou, zejména seslabenou soustavu nervovou. Nebezpečí toto v době nové

tím značně jest stupňováno, že znenáhla i ženské pohlaví propadá vždy víc a více vlivu všeobecného návyku pití. Pokud ženy se neoddávaly zvyku pití, dědil každý alespoň z polovice zdravou krev. Od té doby však, co matky příštích pokolení spolu zasaženy jsou chronickou otravou touto, musí zrůdnost značně rychleji pokračovati. Návyk pití nezpůsobuje toliko při těch, kdož mu hoví, zrůdnost, chudobu, neřest, zločin, šílenství a smrt, návyk pití ohrožuje často i ony, jež dovedli mu odporovati. Tisícové přicházejí do roka o život pijáctvím a opilostí jiných. Ročně přihodí se mnohá neštěstí, zaviněná opilostí, neštěstí na drahách, na lodích, na stavbách, v továrnách, v dílnách, mnoho zločinů, nekonečné řady ublížení na těle, zabití. Nespočetné rodiny trpí trýzněním hlavou rodiny, jež se opíjí. Sta tisíců je těch, kteří následkem požívání alkoholu již churaví a slábí na svět přicházejí, kteří zbědovanosti svou celé společnosti za obtíž připadají, bídu svou přenášejíce na děti své a jejich potomky. Proto jest to nejen povinností ku bližnímu, nýbrž povinností sebezachování vůči sobě samým, spolupůsobiti k odstranění nápojův alkoholických, a sice vlastním příkladem, zdrželivostí. Je jisto, že bude-li odstraněn alkohol, i jiné příčiny lidské bídy bude lze potlačiti snáze, a že zdrželivost značně přispěje k rozluštění veliké otázky sociální. K fysické a mravní zhoubě alkoholiků dlužno přičísti vzrůst úpadku náboženského. — Alkoholismus vleče za sebou úpadek rodiny křesťanské, znesvěcuje neděle, šíří smyslnost a změkčilost, působí zhoubně na mládež a jest příčinou zesurovění mládeže i dospělých. Opilství je hlavním nepřítelem křesťanského sebezapírání a hlavním kořenem lehkomyslného požitkářství, a proto je nepřítelem náboženství a mravů, a tím i nepřítelem duchovního správce. Za každé doby potkával se duchovní správce s tímto nepřítelem, nikdy však nestřídmost nebyla tak rozšířena, jako v době novější a nikdy nebyly neblahé následky této náruživosti patrnější, jako nyní. Dnešní dobou stalo se nestřídmé požívání opojných nápojů přímo společenskou chorobou a společenským zlem. — II. Četné jsou příčiny, které alkoholismus povýšily za společenské zlo. V přední řadě dlužno uvésti: *a*) pijácké zvyky. Pijákem rozumí se člověk, který nepije, jen když má žízeň, nýbrž ze zvyku a bez skutečné potřeby. Často shledáváme ve společenských poměrech, že se pije při každé příležitosti, ať mají lidé žízeň nebo ne. Pije se na radost a na žalost, při odchodu i shledání, při křtinách, při pohřbech, o trzích, v den výplaty atd. Číšku nabídneme nejprve příteli při jeho návštěvě, malé službičky odměňují se sklenličkou. Ba došlo to tak daleko, že i kandidáti poslanectví zakupovali si občany za pivo a kořalku a že volby děly se za hojného častování opojnými nápoji. Lidé významné dni z vlasteneckých dějin i z církevního roku oslavují pitkami. Spolkový život jest po většině na hostince odkázán a spolky musí si právo na přístřeší v hostinci zakupovati požíváním alkoholu. *b*) Nepříznivé výdělkové a pracovní poměry zaviňují opět v dělných třídách přehnanou oblibu v požívání lihových nápojů. Stačí si jen povšimnouti pohnutek, které vedou k požívání alkoholu, a vysvětlíme si, proč dělné třídy jsou k nemírnému pití přímo sváděny. Alkohol budí příjemný pocit zvýšené teploty i zvýšené duševní a tělesné pružnosti. Toho však právě dělník velmi často potřebuje, neboť namnoze musí pracovati za tuhé zimy, nebo za chladného jitra musí práci započíti, jindy opět jest nucen ochablé síly tělesné vzpružiti, když pracuje přes čas anebo v noci. Rovněž dělníci, kteří pracují ve velikém prachu anebo při zvýšené teplotě, projevují snadno náklonnost k pijáctví. Dlouho vysilující práce tělesná způsobuje po ukončeném denním díle v dělníku ochabnutí sil, tak že večer dělník již nejeví žádného zájmu pro duševní zábavu, a proto stráví zbytek dne raději v krčmě, kde se nemusí již ani tělesně ani duševně namáhati. Jak již bylo vzpomenuto, také bídné poměry bytové a rozvrácený život rodinný pudí dělníka do hospody. Postrádáme také veřejných místností, kde by se mohli dělníci shromažďovati, baviti a zdržovati, aniž by byli nuceni co pití. Obyčejně konají se všecky schůze dělnické v hostinci, a tu i spořádaný dělník jest nucen již k vůli dobrému dojmu u majitele hostince dáti si naliti. Dosti vážnou příčinou pijáctví mezi dělníky jest nedostatečná nebo špatně připravená strava. Brambory, lusteniny, moučná jídla aneb pouhý chléb s nedostatečným omastkem působí obtížné trávení, a proto dělník potřebuje nějakého dráždidla, jímž u žen bývá namnoze káva, u mužů pak nejčastěji kořalka. *c*) Pijáctví zaviňuje také mylný názor, že alkohol jest tekutým chlebem a že podporuje trávení. Je to ovšem mylný náhled, který se stal téměř všeobecným míněním a dosti těžko dá se vyvrátiti vědou, která poučuje, že alkohol není potravou a že výživnost na př. piva jest 5kráte menší nežli chleba za stejné peníze koupeného. Trávení alkohol nepodporuje, nýbrž právě naopak zastavuje a tím chuť k jídlu seslabuje. Na I. mezinárodním sjezdě pro nemoci dělníků, pořádaném v Miláně v červnu 1906, pojednal prof. Albertoni o působnosti alkoholu na práci svalů a vyvrátil mylný názor o výživnosti alkoholu slovy: „Pokusy bylo zjištěno, že malé dávky alkoholu bezprostředně zvyšují schopnost ku práci, ale nejdéle za hodinu schopnost ta klesá. Je tudíž okamžité zvýšení schopnosti ku práci effektem pouze psychickým a nelze je připisovati vlivu na nervo-svalovou soustavu. Tato pozorování lze dokázati ergograficky. V tomto směru vykonal řečník mnoho pokusů, které zřejmě prokazují, že je značný rozdíl mezi ergogramem po požití alkoholu a bez téhož, a to v tom směru, že alkohol snižuje effekt výkonu práce po tu dobu, pokud naléza se v krvi (t. j. půl hodiny po požití a v trvání 3—4 hodiny). Příznivé působení bezprostředně po požití (zakládající se na basi psychické) jest zcela přechodné a trvá pouze 12—40 minut. Hledíc k těmto důvodům, jest potřebí stříci se alkoholu všude tam, kde veliké nároky kladou se na výkonnost svalů, zvláště pak, kde nutno jest snášeti značnou zimu.“ — III. Nepřítel lidstva tak zavilý vyžaduje nevyhnutelně rázného potření. Boj však jest tím obtížnější, poněvadž vyžaduje od postižených vysokou mravní sílu, bez níž pomocné prostředky jiných činitelů nedosahují žádoucího úspěchu. „Theoreticky není žádnou obtíží, abychom z výsledků dnešního vědeckého bádání o alkoholismu činili příslušné logické důsledky. Daleko obtížnější však jest nalézti praktické rozluštění otázky alkoholové. Neboť tak hluboce zakořeněné zlo, které ve veřejnosti houževnatě bývá hájeno a o kterém po staletí panoval mylný názor, nedá se tak snadno a náhle odstraniti.“ (Dr. Helenius, Die Alkoholfrage.) V boji proti alkoholismu musí býti vůdčí myšlenkou přesvědčení, že „alkoholismus není pouze symptomem a podružným zjevem, nýbrž přímou příčinou sociální bídy“. Proti alkoholismu nutno bojovati theoreticky i prakticky, veřejně i v soukromí za svorné součinnosti státu, církve, rodiny, školy a spolků. V boji protialkoholovém lze celkem postupovati dvojí cestou. Jednak působením na jednotlivce poučováním a vší možnou propagandou, jednak cestou zákonodárnou a správní, která vyvolává různé předpisy o výrobě lihových nápojů

*

a tak působí se na celou společnost, aby mor kořaleční byl rázem vyhuben. První způsob boje, veden jednotlivci a spolky střídmosti, postupuje volněji a zdlouhavěji nežli vlády, ale za to jistěji a úspěšněji. Působení jednotlivců a spolků připravuje půdu pro vládní předpisy abstinentní, kterými pak lze působiti i na jednotlivce, kteří dosud soukromé propagandě střídmosti se vyhýbali. *a*) Stát dle svého hlavního úkolu, jenž záleží ve zvelebování časného blaha, musí proti alkoholismu vystupovati působivými prostředky jako proti nejnebezpečnější epidemické nemoci. Stát má zlu tomuto předem brániti omezováním výroby alkoholu, odepřením zbytečných hostinských koncessí. Ve mnohých státech také byl prohlášen alkohol za státní monopol a prodej jeho svěřen společnostem, které výtěžek obětují všeobecně prospěšným podnikům. Jest to tak zvaný gothenburský system, jenž byl ve Švédsku a Norvěžsku zaveden. Doba ku prodeji lihovin má býti omezena, zejména v sobotu odpoledne, v době výplaty mají býti krčmy zavřeny a policejní noční hodina přesně dodržována. Pijáci ze zvyku mají býti buďto státním aneb obecním úřadem dopravováni do ústavů léčivých, aby se odvrátili od navyklé neřesti. Nepřímo může čeliti stát pijáctví, když omezuje taneční zábavy a nesčíslné slavnosti, které pijácké zvyky podporují. Zlo toto dá se nepřímo vykořeniti zakládáním lidových knihoven, zaváděním hospodyňských škol, podporou úsporných pokladen atd. Vláda rakouská podala v listopadu 1908 osnovu zákona, v níž jsou obsažena ustanovení proti pijáctví. Osnova skládá se ze tří odstavců, v nichž pojednává se o živnostensko-právních, o soukromo-právních a trestních ustanoveních. Co se tkne živnostensko-právních ustanovení, jest nejcennější ono, které žádá nutnost koncesse ku prodeji pálených lihových nápojů v uzavřených nádobách. Obchod tento byl dosud nejnebezpečnějším zdrojem pijáctví. Pomýšlí se také na to, aby všecky prodejny lihovin byly zkontrolovány a pod dozor státní postaveny. Soukromo-právní ustanovení čelí proti pití na dluh tím, že stanoví nežalovatelnost pohledávek výčepníků. Trestní ustanovení obsahuje soudní tresty pro činy, které samy o sobě jsou trestné, ale spáchány byly v opilství; pak pro opětovanou opilost na veřejných místech a pro prodávání lihovin lidem opilým. Lze doufati, že rakouská vláda bude zákon po schválení důsledně prováděti, protože na prvém rakouském sjezdu protialkoholovém, který byl zahájen 12. října 1908, prohlásil ministr vnitra svob. pán Bienerth: „Vláda každého kulturního státu musí míti na zřeteli boj proti nemírnému požívání alkoholu, poněvadž alkohol škodí nejenom jednotlivci, nýbrž i pozdějším generacím, oslabuje brannou sílu a rozrušuje základy státu i rodiny.“ Nejradikálněji by se mor alkoholový omezil, kdyby vydán byl pro celou říši zákaz výroby a prodeje lihových nápojů, t. zv. prohibice, který je vydán na př. ve státě Maine v severní Americe a o který usilují všecky politické strany parlamentu finského. Zákon tento o úplném zákazu prodeje alkoholu byl sice parlamentem ve Finsku přijat r. 1907, ale proveden nebyl, protože francouzská vláda společně s jinými vládami podala protest proti němu. Příčiť se prý platným mezinárodním smlouvám obchodním. Ve Švédsku podobný zákon přijat byl také v dolní sněmovně, ale zavržen byl v horním parlamentě. *b*) Církev dle božského poslání může ke zmírnění neb k odstranění alkoholového moru mnoho přispěti, jestliže její orgány s láskou, obětavostí a odbornou znalostí uchopí se díla. Je povinností kněze, aby se obeznámil se společenským zlem alkoholickým a vědomostí svých použil ku záchraně ohroženého lidstva. Příležitost k tomu naskýtá se při kázáních, katechesích, ve zpovědnici i soukromé pastorační činnosti, zejména ve křesťanské výchově opuštěných a zpustlých dětí. Jsou však zvláštní příležitosti, jichž použije každý katecheta, aby působil účinně na mysl dětskou, a to jest doba přípravy k první sv. zpovědi, sv. přijímání a sv. biřmování. Před přijetím těchto svátostí ať obnovují školáci i upřímné předsevzetí, že do budoucí sv. zpovědi všech lihových nápojů se zdrží a od nikoho nepřijmou. Zvláštní péči a lásku musí katecheta věnovati dětem rodičů alkoholiků, aby napravil a dle možnosti zmírnil otravný vliv rodinného ovzduší; nemenší pozornost třeba věnovati dětem, o nichž lze předpokládati, že jsou dědičně zatíženy. *c*) Mocnou hrází proti přívalu alkoholismu jest bez odporu rodina, ve které otec i matka dobrým příkladem předcházejí své domácnosti, kde slavnosti různé slavívají jen v úzkém kruhu rodinném, kde dítky vychovávají se k sebezáporu, pracovitosti, mravní a hospodářské samostatnosti. Krátce, pěstěním pravého křesťanského života rodinného lze i nejnižší společenské vrstvy zachrániti před poklesnutím do mravního bahna alkoholismu. *d*) Výchovu rodinnou má doplňovati škola, která v boji proti alkoholismu může mnoho vykonati. Ve všech evropských zemích ukládá se za povinnost učitelstvu obecných i středních škol, aby mládež o škodlivosti alkoholu poučovalo. Francouzský ministr vyučování ve svém oběžníku z roku 1900 praví: „V boji proti této pohromě národa nemůže nikdo působivější činnost rozvinouti nežli učitel.“ V Belgii, v Prusku a Rakousku nařídily vlády r. 1903, aby při vyučování bylo o škodlivosti alkoholu pojednáváno. Obecná škola má děti poučovati o zdravotních i mravních pohromách, které vyplývají z požívání alkoholu. Školní slavnosti a školní výlety mají se pořádati bez lihových nápojů. Mládež cvičením tělocviku má býti povznášena k čistším požitkům a ku prostšímu způsobu života. Škola střední má základní vědomosti o alkoholu rozšiřovati a prohlubovati. Při vyučování náboženství a dějepisu má se předmětu tomu větší pozornost věnovati, aby vědomí zodpovědnosti v mládeži bylo vzbuzeno. Mládež má býti vedena k zálibě ve vyšších požitcích, jako umění, hudbě, poesii a má býti povzbuzována k vědecké snaživosti. Rovněž má býti chráněna před pijáckými zvyky a varována před návštěvou hostinců. (Viz vynes. c. k. zem. škol. rady v Čechách z 28. března 1902 čís. 9978, ze 7. dubna 1904 čís. 53831; dále § 77. definit. řádu škol. a vyuč. z 29. září 1905 a provád. naříz. c. k. zem. škol. rady české k tomuto § 77.) Vzdělané třídy musí dávati dobrý příklad ve střídmosti. Dokud nepodaří se pohnouti veřejné mínění ve vyšších společenských třídách k účinnému potírání všech pijáckých nemravů, potud nebude lze střední a nižší vrstvy obyvatelstva snahám abstinenčním získati. Co se tkne zvláště škol dívčích, nutno přištím matkám poskytnouti náležitého poučení o zhoubnosti požitku alkoholu na příští generaci a nutno poskytnouti jim příležitost, aby vzdělaly se ve přípravě přiměřených pokrmů a lihuprázdných nápojů. *e*) Boj proti alkoholismu musí podniknouti také lidové organisace. Spolky musí býti toho pamětlivy, že dnes namnoze pijáctví zaviněno jest spolkovým životem, a proto musí za přední povinnost si vytknouti, aby částečnou svou vinu napravily energickým potíráním pijáckých zvyků. Proti spolkům zábavním dlužno postaviti spolky vědecké a sportovní, které by členy povznášely k vyšším snahám a cvičily v pevné vůli. Křesťansko-sociální spolky všech druhů mají konati ve svých schůzích přednášky o otázce alkoholismu,

mají střídmost mezi členstvem za přední povinnost vyžadovati, schůze své bez požitků lihových nápojů pořádati a při svých slavnostech brániti, aby někdo byl k požitku alkoholu nucen. Nejúčinněji proti alkoholu bojují však „spolky střídmosti". Jsou to spolky, jichž členové se čestně zavazují, že sami lihových nápojů vůbec píti nebudou (*abstinenční spolky*), nebo že jich požívati budou mírně (*spolky střídmosti*), a že všemožně se také přičiní, aby spolubližní pití se vystříhali. Spolky tyto vznikly na počátku XIX. století v amerických městech Bostonu (1803) a New-Yorku (1808). Spolky střídmosti šířily se rychle, neboť r. 1830 napočteno jich bylo v Americe 22.000 s 170.000 členy. Z Ameriky šířily se spolky střídmosti po celé Evropě. Ve Švédsku r. 1840 bylo napočteno 100.000 abstinentů a dnes je jich tam přes 300.000. V Anglii a Irsku jest 5 mill. abstinentů. O hnutí spolků střídmosti získali si nehynoucí zásluhy katoličtí kněží P. Mathew (žil 1790 až 1856), v Horn. Slezsku P. Fietreh O. S. F., v Porýní Neumann, v ruském Polsku P. Štěpán Brzozowski. Také ve Švýcarsku, Francii, Belgii, Dánsku, Rusku a Rakousku jsou spolky střídmosti. V Italiči a na Slovensku je to zejména duchovenstvo katolické, které zakládá spolky abstinentů a horlivě pracuje proti kořalečnému moru. V Belgii mají spolky dětí přes 32,000 členů, v Anglii přes dva milliony. V Německu obě konfesse, katolíci i evangelíci, vystupují energicky proti moru kořalečnímu. Na sjezdě dobročinných spolků v Kolíně n. R. 1897 byla vyslovena zásada, že jest úkolem křesťanské charity, aby ujímala se pijáctví oddaných lidí a proti tomuto zlu poskytovala jim přiměřené ochrany. Na všeobecném sjezdě katolíků německých r. 1905 ve Štrassburku vyzvány též ženy a obecní úřady, aby poskytly pomocné ruky k záchrannému dílu. Katolíci němečtí založili křížový spolek a spolek kněží abstinentů. Poučují lid o zhoubě alkoholu časopisem „Volksfreund gegen den Alkoholismus" a zřídili též několik ústavů k léčení pijáctví. Ze spolků katolických k potírání alkoholismu uvádíme „Der katholische Mässigkeitsbund" (K. M.-B.) bez závazku úplné abstinence, jen s povinností střídmosti a s povinností, bojovati proti nestřídmosti a zhoubným následkům v náboženském, zdravotnickém a hospodářském ohledu. Orgánem spolkovým je časopis „Der Morgen". U nás v Rakousku je sídlo spolku ve Vídni X. Favoritenstrasse a v čele stojí kurát P. Kozlík. Spolek abstinentů sleduje cíle spolků střídmosti, nepovažuje však abstinenci jen za radu, ale za nutný prostředek ku záchraně lidstva. Ze spolků katolických budiž uveden „Katholisches Kreuzbündnis" (K. K.-B.) založený farářem Neumannem, který ukládá řádným členům zdrželivost ode všech lihových nápojů. Přijímá však také neabstinenty jako mimořádné členy (Teilnehmer), kteří se zavazují zdržeti se pálených nápojů, a také dobrodince, kteří zájmy spolku podporují. Centrální svaz je ve Werdenu na Ruhře, Kamillushaus. Odbočkou jest spolek žen pode jménem „Annabund" a jednota mladeže „Schutzengelbund". (Neumann: Der Seelsorger und der Alkoholismus.) Spolky proti pijáctví mají následující účel: *a*) poučují lid o nebezpečí pijáctví přednáškami, vydáváním spisů a časopisů; *b*) podporují zřizování ústavů a domů, kde chudí mohou za levný peníz obdržeti řádné jídlo a občerstvení bez lihových nápojů; *c*) starají se o zřízení léčebných ústavů pro piják, *d*) působí na vydání zákonů, omezujících výrobu a prodej lihovin. Všichni svrchu uvedení činitelé: stát, církev, škola, rodina a spolky musí závoditi v ušlechtilém snažení na potření moru alkoholového, neboť „bez reformy pijáctví není žádné reformy sociální". — Literatura: Dr. *Borek*, Alkoholismus 1903. — Dr. *Šimsa*, Alkoholismus 1901. — *Peroutka*, Katechismus střídmosti. — *Voňavka*, Alkohol nepřítel. — *Mathew Theob.*, Boj proti alkoholismu. Brno. — Dr. *Fousťka*, Slabí v lidské společnosti. Congrès VIII. intern. contre l'alcoholisme. Progr. Wien 1901. — Dr. *Weygand*, Der Alkohol und das Kind. — *Hartman*, Die Aufgabe der Schule und der Alkoholismus. — *Král*, Die Alkoholfrage in Oesterreich und der Gesetzentwurf zur Hintanhaltung der Trunkenheit. Leipzig 1888. — Dr. *Müllner*, Kindervergifter. Wien 1900. — *Bresler*, Alkohol auch in geringen Mengen Gift. Halle 1902. — *Smith*, Alkohol und geistige Arbeit, Leipzig 1898. — *Starke*, Die Berechtigung des Alkoholgenusses. Stutgart 1906. — *Steger*, Was die Jugend vom Alkohol wissen soll. Wien 1905. — *Aug. Egger*, Alkohol, Alkoholismus und Abstinenz. Einsideln 1896; Der Klerus und die Alkoholfrage. Freiburg 4. vyd. 1909. — *Haw*, König Alkohol Essen 1905. — Dr. *Bergmann-Kreut*, Geschichte der Alkoholbestrebungen. Hamburg. — *Ferstl*, Alkoholfrage der Gegenwart. Regensburg 1906. — Dr. *Helenius*, Die Alkoholfrage 1903. — *J. Neumann*, Zur Reform der Trinksitten, Köln. Mässigkeits-Katechismus in Wort und Bild 1902. Der Seelsorger und der Alkoholismus. Paderborn 1906. — Dr. *Müllendorff*, Die Trunksucht und die Branntweinplage, Freiburg. — Illustrierter Mässigkeits-Katechismus. Freiburg. — *Weertz*, Das Kreuzbündnis, Essen 1905. — Dr. *Pieper*, Mässigkeitsbestrebungen. Gladbach. — *Kapitza*, Gewissensfragen über das Trinken. — *Koch*, Die Alkoholfrage. München. — Dr. *Adolf Baer*, Die Trunksucht und ihre Abwehr. Wien. — Dr. *Hoppe*, Die Tatsachen über den Akohol, Berlin 1904. — Dr. *Delbrück*, Die Hygiene des Alkoholismus. Jena 1901. — Dr. *Bode*, Kurze Geschichte der Trinksitten und Mässigkeitsbestrebung in Deutschland. München. — Dr. *A. Grotjahn*, Alkoholmissbrauch nach Wesen, Wirkung und Verbreitung. Leipzig 1898. — Dr. *Flade*, Die Heilung Trunksüchtiger. Dresden 1899. — Dr. *Smith*, Über Temperenzanstalten und Volksheilstätten. Würzburg 1899. — *Orell*, Alkoholismus und soziale Frage. Innsbruck 1905. — *Sladeczek*, Die vorbeugende Bekämpfung des Alkoholismus durch die Schule. *Jules Denis*, Temperenzhandbuch für Lehrer, Bern 1895. — *Droste*, Die Schule, der Lehrer und die Mässigkeitssache. Hildesheim 1896. — *P. Ming*, Waget den Riesenkampf. Ein Wort an die Studierenden. Luzern 1897. — v. *Glümer*, Schutz der Arbeiter vor dem Alkoholmissbrauch. München 1897. — *Johannes*, Der Klerus und eine moderne Frage. Ravensberg. — *W. H. Meunier*, Die Alkoholfrage auf der Kanzel. Trier. *Rl.*

alkoholisované víno sluje víno, jemuž alkohol jest přimísen. Vína takového lze užíti ke mši sv. jenom tehdy, jsou-li splněny následující tři podmínky, jež posv. Congr. S. Officii dne 30. července 1890 stanovila v rozhodnutí daném biskupu marseillskému: 1. Dummodo spiritus (alkohol) extractus fuerit ex genimine vitis, 2. quantitas alcoholica addita una cum ea, quam vinum, de quo agitur, naturaliter continet, non excedat proportionem 12 procentum, 3. admixtio fiat, quando vinum est valde recens. (Archiv f. kath. KR. 1891 1. sv.) *Tpch.*

Alkuin v. Alcuin.

alla capella v. a capella.

Allacci v. Allatius.

Alladens. dioec. v. Killala.

Alláh (arab. člen *al* a *ilah* = Bůh), jméno označující v islamu pojem Boha.

Allahabad, bisk. v Přední Indii, suffr. metrop. agerské (Agra v. t.), zříz. 1886, spravované členy

řádu kapuc.; katol. jest pouze 7604 oproti ohromnému celkovému počtu obyvatelstva 38,230.000 (protestantů je tu 34.100). Působí tu 24 kněží evropští a 1 kněz domorodý, 20 bratří řeholních, 88 jeptišek; ve školách vyšších jest žáků 230, žákyň 1074; ve školách nižších 156 dětí; sirotků 619. Ústavů vychovávacích jest 10. Missie založena v těchto končinách již roku 1669. V *A*-ě konána byla 1887 synoda pod předsednictvím papežského delegáta mnsgra. Agliardiho. Je tu kathedrála, kollej, veliký klášter ženský, hojně navštěvovaná divčí škola a pěkný dům biskupský (viz *Zaleski-Kubes*, Z vlasti Buddhovy 387 s vyobr., 544).

Allain E., souč. katol. spis. franc., *sp.* „L'Eglise et l'Enseignement populaire sous l'Ancien régime" (sbírky „Science et religion" sv. 163.) a „La Révolution française et l'Enseignement national 1789—1802" (téže sb. sv. 182.).

Allan William v. Allen.

Allard 1. Jean Pierre řečený Eugène, franc. malíř *n.* 1829 v Lyoně, *z.* v Římě 1864; jeho díla náboženská jsou: „Mater dolorosa" (1853) v kostele N. D. de Fourvière v Lyoně, „Nechte maličkých přijíti ke mně" (1855) v kostele v La Salette; „Consolatrix afflictorum" (první obraz cyklu, jenž měl znázorňovati litanii loretánskou). — 2. Paul, franc. historik a archaeolog, *n.* 1841 v Rouenu, zprvu úředník soudní, později věnoval se výhradně studiu prvních čtyř století křesťanských. S důkladností vědeckou pojí se u něho obratný sloh. Přeložil 1874 dílo „Roma Sotterranea" sepsané Northcotem a Brownlowem, jež opatřil cennými poznámkami a dodatky; *sp.*: „Les esclaves chrétiens depuis les premiers temps de l'Eglise jusqu'à la fin de la domination romaine en occident" (1876, 3. vyd. 1900), „Histoire des persécutions pendant les deux premiers siècles" (1884, 2. vyd. 1892), „Histoire des persécutions pendant la première moitié du troisième siècle" (1881, 3. vyd. 1905), „La persécution de Dioclétien et le triomphe de l'Eglise" (1890), „Le Christianisme et l'Empire romain" (1896, 2. vyd. 1898), „Études d'histoire et d'archéologie" (1898), „St. Basile" (1899), „Julien l'Apostat" (1900), „Les Chrétiens ont-ils incendié Rome sous Néron?" (sbírky „Science et Religion" sv. 278), „Les Persécutions et la critique moderne" (téže sbírky sv. 279; něm. překlad „Die Christenverfolgungen und die moderne Kritik" od J. Holtzmanna 1905).

Allardus v. Alard.

Allatius (Allacci, Allacio, Ἀλλάτιος) Leo, (*n.* 1586 na ostrově Chios, *z.* 19. ledna 1669), syn Mikuláše *A*-a a matky Sebasty z rodu Neuridů. Strýc jeho Michael Neuridis, v řecké kolleji v Římě vzdělaný, pobádal nadaného chlapce ke studiu a zjednal mu přijetí do kolleje té 1600. S neobyčejným nadáním spojoval *A.* neúmornou píli, čítaje mimo studium latinské a řecké spisy, cvičě se v básnictví a j. Biskup Bernard Giustiniani z Anglony povolal jej po ukončení studií k sobě, po dvě léta pomáhal mu *A.* ve věcech právních a ve výchově kleru. *A.* vysvětiti se nikdy nedal. Vrátiv se do vlasti byl od lat. biskupa tamního Marka Giustinianiho jmenován gen. vikářem. S ním odešel do Říma, kde užíval prázdného času ke studiu lékařství; 1616 dosáhl doktorátu medicinského. Pobyv nějaký čas v domě učeného Pavla Regia, kde se seznámil s mnohými učenci, byl vlivem prefekta vatikánské knihovny, kard. Scipia Cobelluciho, skriptorem při knihovně té. Zároveň stal se brzy na to professorem řečnictví v řecké kolleji, kteréhožto místa však po dvou letech se vzdal. Papež Řehoř XV. poslal jej 1622 do Heidelberku, aby tamní knihovnu („bibl. Palatina"), kterou vévoda bavorský a císař Maximilian darovali papeži v náhradu za válečné příspěvky, převezl do Říma. R. 1623 odvezl ji v 50 vozích do Mnichova a odtud na mezcích přes Alpy do Říma, což stalo se za mnohých nebezpečí. Nový papež Urban VIII. nepřál *A*-ovi, ale někteří kardinálové a preláti poskytli mu prostředků, že mohl věnovati se všecek vědě. *A.* prozkoumal řecké kodexy knihovny vatikánské a palatinské (z Heidelberku), a zkatalogisoval je. R. 1661 stal se opět kustodem knihovny vatikánské. *A.* byl mužem nesmírné pile, učenosti a podivuhodné paměti, v rukopisech řeckých neobyčejně sčetlý. Veliké jsou jeho zásluhy o bohovědu a jazykovědu, o patristiku a dějiny literatury řecké. Pro učence, zvláště literární historiky, jsou jeho spisy nevyčerpatelným zdrojem. *A.* podporoval radou a skutkem jiné učence, překládal a vykládal řecké autory, účastnil se pařížského vydání „Corpus Byzantinorum" a sbíral látku k veliké sbírce všech řeckých spisovatelů církevních a laických. Pro sjednocení Řeků s Římem vzhledem k unii florencké pracoval s velikou pílí a učeností, háje při tom řecký ritus. Lichost řeckých námitek ukazoval dovedně ze spisů starých řeckých autorů. Hlavní jeho spisy jsou: 1. „Commentatio de Joanna Papissa fabula" (Řím 1630); 2. „De Psellis et eorum scriptis diatriba" (t. 1634, et *Migne* PG. CXXII, 477—538); 3. „De aetate et interstitiis in collatione ordinum etiam apud Graecos servandis" (Řím 1638); 4. „De libris ecclesiasticis Graecorum dissertationes duae" (Paříž 1645 a 1646); 5. „De templis Graecorum recentioribus", „De narthece Ecclesiae veteris" (Kolín 1645); 6. „De ecclesiae occidentalis atque orientalis perpetua consensione libri 3" s úvahami „De dominicis et hebdomadibus Graecorum", „De missa praesanctificatorum una cum Bartholdi Nihusii ad hanc annotationibus", „De communione orientalium sub unica specie" (Kolín 1648, znovu vydáno v Mohuči 1655, 1665; v Kolíně 1694); je to dílo veliké učenosti, důležité pro církevní i literární dějiny řecké; *A.* dokazuje v něm, že po mnohá století byla mezi církví východní a západní úplná shoda nejen ve víře, ale i v disciplině, že po rozkolu byli vždy mezi Řeky tací, kteří schvalovali učení katolické, že výtky rozkolníků nejsou než pomluvy a nepravdy, což dovozuje z řeckých autorů, že přes rozkol mají Řekové s Římany totéž učení o svátostech, a že se jim neprávem přičítají mnohé bludy, čímž také vyvrací protestantismus; 7. „De Georgiis et eorum scriptis diatriba" (Pař. 1651); 8. „Graeciae orthodoxae scriptores" (Řím sv. I. 1652, sv. II. 1659); 9. „Symmicta" (Kolín 1653), dílka starších a novějších řeckých a lat. spisovatelů; 10. „De utriusque Ecclesiae occidentalis et orientalis perpetua in dogmate de purgatorio consensione" (Řím 1655, *Migne*, „Cursus theol." XVIII, 365—460); 11. „Carmina graeca in Christinam Suecorum reginam" (Řím 1656); 12. „S. Methodii ep. et mart. Convivium decem virginum sive de castitate," řecky a latinsky s výkladem (t. 1658); 13. „De processione Spiritus s. enchiridion" (t. 1658); 14. „De symbolo s. Athanasii" (t. 1659); 15. „Joannes Henricus Hottingerus fraudis et imposturae manifestae convictus circa Graecorum dogmata" (t. 1661); proti Hottingerovi, jenž tvrdil ve své církevní historii století XVI., že víra řecká od latinské se liší a příbuzná je protestantismu; 16. „De octava synodo Photii" (Řím 1662); 17. „Vindictae synodi Ephesinae et s. Cyrilli de processione ex Patre et Filio Spiritus sancti" (Řím 1661); 18. „De Simeonum scriptis et diatriba" (Paříž 1664); 19. „Diatriba de Nilis et eorum scriptis" (Řím 1668); 20. „De Nicetarum scriptis; de Philonibus; de Theodoris et eorum scriptis", vydal *Angelus Mai* v Nova PP. bibl. VI; 21. „In Roberti Creightoni apparatum, versionem et notas ad historiam conc. florentini scriptam a Silv. Syropulo de unione inter Graecos

et Latinos exercitationum" (Řím 1666); vyšel jen I. díl. *A.* psal také o věcech světských. Baumgartner (Gesch. d. Weltliter. IV. 560) vysoko cení jej jako básníka pro jeho elegii „Hellas", z níž uvádí závěrek. Srvn. Leonis Allatii vita auctore Stephano Gradio v *Maiově* Bibliotheca nova Patrum VI 2, 5—28, *Lämmer*, De Leonis Allatii codicibus (1864), *Curzio Mazzi*, Leone Allaci e la Palatina di Heidelberg (1893), *Legrand*, Bibliographie hellénique du XVIIe siècle (1895), sv. III, 435—471, *L. Petit* v Cabrolově Dict. d'arch. chrét. I, 1220—1226; *Hurter*, Nomencl. II^2^ (1893), 119—127; *A. Lebedev*, Istorija grekovostočnoj cerkvi pod vlastiju Turok^2^ (1904), 559 nn.; *E. Michaud* v Rev. intern. de théol. XIV (1906), 9—15. *Žk.*

Alleaume 1. Gilles, jesuita franc., *n.* 1641, vstoupil do Tovaryšstva 1658, byl prof. předmětů humanistických a rhetoriky; vychovatelem vévody bourbonského; *z.* v Paříži 1706. Přel. z portugalštiny do franc. jazyka spis Tomáše de Jesus o utrpení Páně („Les soufrances de Nostre Seigneur Jesus-Christ. Ouvrage écrit en portugais par le Pere Thomas de Jesus, de l'Ordre des Hermites de Saint Augustin et traduit en françois par le P. G. Alleaume de la Compagnie de Jesus" Pař. 1692); překlad jeho došel veliké obliby a byl mnohokráte vydán (známo jest asi 50 vydání), a to i v době novější (tak na př. r. 1883, 1885); hraběnka Kateřina Rostopčinová roz. Protasová vydala z něho výtah 1846; z překladu *A*-ova pořízeny i překlady: německý (1790), hollandský (1708), vlašský (1793). Srvn. *Sommervogel* I, 179 až 181. — 2. Ludvík, souč. malíř franc., *n.* v Angersu 1859; 1890 podnikl cestu do Palestiny; studie a dojmy na cestě té získané jeví se v jeho obrazech: „Sv. Rodina" (vystaveno v pařížském Saloně 1895; viz obr. 97.), „Útěk do Egypta" (vystaveno tamtéž 1905) a j. Od něho jsou také nástěnné malby v kostele Saint-Nicolas-de-Craon (Mayenne).

allegata tolik jako doklady, ať již se na důkaz nějakého tvrzení uvádějí pouze jednotlivá místa ze zákona nebo ze spisů (= citáty), nebo připojí se na důkaz celé listiny jako přílohy buď nějakého aktu (ku př. žádosti nebo žaloby) nebo nějakého spisu. V prvém smyslu zovou se *a.* též allegationes nebo auctoritates *(v. t.)*.

allegationes 1. tolik, jako allegata *(v. t.)*; 2. označuje se tímto názvem též ona část papežských reskriptů, která obsahuje zásady a důvody, jimiž strany, práva nebo milosti u Apošt. stolice se domáhající, nárok svůj nebo žádost svoji podepříti se snažily. Takovéto *a. partium* nemají moci zákonné a v reskriptech papežských uvádějí se pouze proto, aby dispositivní či pořizující části jejich dostalo se více světla a snazšího porozumění, z kteréhožto důvodu zove se část tato též *pars exornativa rescripti pontificii*. To arci dlužno míti na paměti, jde-li o posouzení, pokud reskript papežský resp. kapitola z něho v církevním zákoníku utvořená má závaznou moc zákonnou. (*Santi*, Praelectiones iuris canon., lib. I. str. 5.) *Tpch.*

Alleghany, někd. bisk. v sev. Americe, zal. 1843, r. 1876 sloučeno s bisk. pittsburgským (v. t.).

allegorický smysl (výklad) v Písmě sv. 1. myšlenka, kterou v Písmě sv. slova (v souvislosti pojatá) vyjadřují někdy vedle smyslu literního nepřímo, skrze věci (osoby, kony) jimi vyličené, pokud totiž věci ty jsou předobrazem věcí budoucích. Bůh totiž pořádal někdy, zvláště ve Starém Zákoně, některé osoby, věci, události a zřízení tak, aby předobrazovaly jisté zjevy budoucí, novozákonní, zejména Krista Pána, jeho působení a zřízení (církev). Když tedy předměty ty byly z vnuknutí Božího v Písmě sv. vyličeny po té stránce, po které Bůh je chtěl míti předobrazy věcí budoucích, obdržely příslušné výroky po úmyslu Božím mimo smysl literní ještě smysl jiný, který neplyne z vlastního významu slov, nýbrž z před-

Obr. 97. Alleaume: Svatá Rodina.

métů slovy vylíčených, a který jaksi zakryt jest pod smyslem literním. Tento smysl slove sice obyčejnějí typickým či předobrazným, neb i mystickým a duchovním, ale mnohdy též allegorickým (v širším slova smyslu). Rozděluje se ve trojí: allegorický (jinotajný) v užším smyslu slova, když věci slovy vylíčené předobrazují Krista neb jeho církev, tropologický (vzdělavací), když věci předobrazené vzdělávají mravy, ukazujíce, co činiti a čeho se varovati jest; anagogický (povznášející), když věci slovy vylíčené předobrazují takové věci, jež povznášejí mysl k věcem nebeským a budí naději v život věčný. Že smysl ten vyskýtá se vskutku někdy v Písmě sv., a že, pokud jest znám na jisto, lze ho užiti také k důkazům ve věcech víry, patrno již z toho, že ho v něm viděli a k důkazům užívali nejen apoštolé a autorové inspirovaní na př. Žid. 1^6 s hledem k 2 Král. 7^{14}), nýbrž i Pán Ježíš sám (na př. Mat. 21^{42} s hledem k Žalm. 117^{22}). Poněvadž však jediné na Bohu záleželo, zda některého zjevu chtěl užiti a skutečně užil v některé příčině jako předobrazu, jest na jevě, že pouze tehdy lze říci s jistotou, že některý zjev byl v jisté příčině předobrazným, a že tedy to které místo Písma sv. má vedle smyslu literního také smysl allegorický či typický, jestli Bůh sám to dal nějak na jevo, ať přímo, ať skrze zplnomocněné zřízence své (proroka, apoštola, autora inspirovaného, učitelský úřad církve). I jest proto na exegetovi, jehož úkolem jest vyložiti nejen literní, nýbrž, pokud se kde vyskytá, i allegorický či typický smysl biblických knih, aby vyšetřil, zda a pokud takový projev byl o některém zjevu učiněn. U sv. Matouše zejména shledáváme takové projevy častěji. Uvádí se tam na př. 2^{15} výrok z proroctví Oseášova 11^1: „Z Egypta povolal jsem Syna svého", výrok to, který po literním smyslu svém týká se vysvobození Israelitů z Egypta. Avšak sv. Matouš pojímá onen výrok jako proroctví, které bylo vyplněno, když sv. Josef a Panna Maria utekli s Pánem Ježíšem do Egypta a odtud se zase vrátili. Vykládaje tedy pobyt Israelitů v Egyptě a východ odtud jako předobraz Kristova pobytu v Egyptě a návratu z něho, udává, že uvedený výrok z proroctví Oseášova má vedle smyslu literního ještě smysl allegorický, předobrazný; udání to pak jest nade vši pochybnost bezpečné, poněvadž je činí autor inspirovaný či Duchem sv. nadchnutý, a tedy Bůh skrze něj. Ve vyhledávání smyslu allegorického libovala si v prvních stoletích křesťanských zvláště škola alexandrijská, uznávajíc jej i tam, kde o něm nebylo a není jistoty žádné, a dávajíc mu mnohdy i v těchto nejistých případech přednost před literními. — 2. Někdy nazývá se smyslem allegorickým také myšlenka vyjádřená allegorií či obrazně, slovy metaforickými, jako jest na př. Mat. 3^{10}: „Již zajisté přiložena jest sekera ke kořeni stromů; každý tedy strom, který nenese ovoce dobrého, vyťat a na oheň uvržen bude" (= již nastává soud Boží, a kdo nečiní skutků dobrých, trestu neujde). — 3. Smysl přizpůsobený či akkomodovaný, věcný, t. j. myšlenka, kterou někdy vyjadřuje slovy autora jiného tak, že věcem od něho vylíčeným podkládá vědomě smysl jiný, než jim byl podložil autor, na př. když by kazatel promluviv o darech, jež obětovali mudrci od východu, vyzýval posluchačů, by také oni obětovali Kristu zlato, kadidlo a myrrhu, a rozuměl zlatem almužnu a skutky lásky k bližnímu, kadidlem zbožnou modlitbu, myrrhou přemáhání se a trpělivost v utrpení (v. akkomodace). *Sýk.*

allegorie, jinotaj, náleží k těm prostředkům či způsobům, kterých užívá mluva lidská slovo živé a psané), aby pojmy, myšlenky, dobro či zlo, věci, události, vůbec nějaký předmět objasňovala, mile a poutavě předkládala, o pravdivosti nebo nepravdivosti, prospěšnosti nebo škodlivosti věcí neb činů prostě přesvědčovala. Prostředky tyto nazývají se prostředky znázorňovací neb obraz (simile). Základ jejich jest podobnost (některé znaky společné) mezi předmětem, o kterém jednáme, a věcí, na kteréž podobné znaky shledáváme. Řecké slovo allegoria a naše jinotaj samo již na mysl uvádí, že tímto způsobem řečí obrazné předkládá se pojem, myšlenka atd. slovy, ježto sama o sobě jiného něco vyjadřují, nežli se skutečně pověděti chce, předmět jiný jmenují, ale o jiném slyšána býti mají. Allegorie druží se k metafoře: tato klade místo předmětu a pojmenování jeho předmět jiný, pro podobnost, místo jména vlastního jméno jinému předmětu náležející; allegorie pak pokračuje v rozvoji obrazu (podobnosti) dopodrobna formou popisu prostého nebo líčně živé. Ve vyučování katechetickém i kazatelském slouží *a.*, jako znázorňovací prostředky vůbec, jasnosti, zajímavosti a praktické působnosti slova Božího velmi prospěšně. Jsou zajisté ve vyučování tomto převahou pojmy a pravdy nadsmyslné, odtažité; těchto nemůže člověk pojímati bezprostředně, samých o sobě, ony nemohou na mysl jeho (na cit a vůli) působiti, leč by předkládány byly představivosti jako zračitě a skrze zračité představování přecházely v obor vyšší mohutnosti poznávací, odtud pak v obor citu a vůle. U dětí malých, rozumu ještě nedošlých nebo teprve docházejících prospěla by *a.* málo, protože tyto dítky ještě schopny nejsou, aby rozlišovaly obraz od předmětu (pojmu, myšlenky atd.) a postihnouti mohly střední člen srovnávací (tertium comparationis). U dětí již dospělejších a v homiletickém vyučování dospělých může *a.* i jasností výkladu i působností slova Božího na srdce (cit) a vůli posluchačů prospěšna býti, když v nedlouhé řadě obrazů, k témuž předmětu (k téže myšlence) se táhnoucích, předmět sám promyká, nebo jinak již posluchačům povědomo jest, co se obrazem vlastně mluví. V kázáních populárních (jasných a praktických), jako na př. v homiliích sv. Jana Zlatoústého, sv. papeže Řehoře, potkáváme se velmi často s *a*-í, jako s ostatními prostředky znázorňovacími (metaforou, přirovnáním, podobenstvím či parabolou, obdobou či analogií) velmi často. — Bližšího poučení o řeči obrazné podávají spisy o slohu vůbec, jako jsou: *Karla Vorovky* Stylistika a poetika; Homiletika od *Špachty*; *Jungmann*, Theorie der geistlichen Beredsamkeit; *Nik. Schleiniger*, Abriss der Rhetorik, Bildung des jungen Predigers, Das kirchliche Predigtamt; každá učebnice pastorálky *Stpic.*

allegorie v umění církevním vyskytuje se zhusta; užívá se jí k znázorňění abstraktních pojmů; na př. personifikace ctností, církve, Starého a Nového Zákona a p.

allegoristé, potupný název, jehož užívali chiliasté na označení pravověrných křesťanů, protože tito vykládali místo ve Zjevení sv. Jana 20^4 ve smyslu allegorickém. Proto také biskup Nepos dal knize, ve které hájil svých chiliastických názorů, titul: *Ἔλεγχος ἀλληγοριστῶν.* (Euseb. H. E. VII. c. 24.)

Allegranza Jos., dominikán, *n.* 1715 v Miláně, vynikající archaeolog; vyznamenán byl od Marie Terezie za jejího pobytu v Miláně 1775 věncem vavřínovým; *z.* 1785; *sp.* „Dell' antico fonte Battesimale di Chiavenna", „De sepulchris christianis in aedibus sacris; accedunt inscriptiones sepulcrales christianae saec. VII. antiquiores in Insubria austriaca repertae, item inscriptiones sepulcrales

ecclesiarum atque aedium PP. ord. Praed. Mediolani" (Milán 1773), „De monogrammate D. N. J. Christi et usitatis ejus effingendi modis" (1773), „Spiegazioni e riflessioni sopra alcuni sacri monumenti antichi di Milano" (t. 1757), „Opuscoli eruditi latini ed italiani" (1781), „Osservazioni antiquarie, critiche e fisiche, fatte nel regno di Sicilia" (1781). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 398.

Allegre 1. (Allegre) Frant. Xav., kněz mexický dicc. Vera-Cruzské, *z.* 1788, *sp.* „Institutiones theologiae" (7 sv., Benátky 1789—1791), „Historia de la Compañia de J. en Nueva España" (do roku 1763, vyd. v Mexiku 1841 a 1842 ve 3 sv.). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 258. — **2.** *Allègre* G., franc., kanonista, *sp.* „Le divorce devant le Parlement français" (Pař. 1889), „De impedimentis matrimonii compendium" (Pař. 1885, vyd. 4. 1889), „Le code civile commenté" (4 sv. Pař 1888).

Allegretti 1. Ant., ital. sochař, *n.* 1840 v Cuneo, prof. na uměl. akademii v Římě; z jeho děl vynikají: „Eva dopo il peccato" (v gallerii moderního umění v Římě), socha sv. ap. Thaddeáše na fasádě chrámu S. Paolo fuori le Mura v Římě. — **2.** Carlo, ital. malíř školy benátské směru Bassanova na poč. XVII. stol., *ml.* „Umučení sv. Bartoloměje" (1608) v kostele v Ascoli, „Klanění se sv. tří králů" (1611) v kapli S. S. Sacramento v dómu ascolském.

Allegretto Nuzi, malíř ital. druhé pol. XIV. stol., stoupenec jednak školy sienské, jednak i giottistů, zvl. Bernarda Daddiho, *ml.*: „Madonna s dítkem, rodinou dárcovou, sv. Michaelem a sv. Voršilou" (triptychon z r. 1365, nyní v křesť. museu vatikánském), „Trůnící Madonna s dítkem" (1372 ve sbírce Fornariově ve Fabrianu), „Madonna, sv. Bartoloměj a sv. Kateřina" (v museu cís. Fridricha v Berlíně) a j.

Allegri 1. Ant. v. Correggio. — **2.** Domenico *n.* v Římě ve 2. pol. XVI. stol., kapelník při kostele S. Maria Maggiore v Římě 1610—1629; vyd. „Modi, quos expositis in choris fecit Domenicus Allegrius romanus, musicae praefectus in basilica liberiana" (Řím 1617). — **3.** Gregorio, *n.* 1584 v Římě, *z.* 1625, kněz a skladatel. Pocházel nejspíše z rodiny Correggiů. Byl žákem Nuniniho, byl po nějakou dobu beneficiátem při kathedrále v S. Fermo, 1629 zpěvákem papežské kapely. Jméno jeho světoznámým učinilo 9hlasé Miserere pro dva sbory (4 a 5 hl.), jež se provozovalo ve středu a v pátek pašijového týdnu v kapli Sixtinské a nesmělo se opisovati. Mozart po dvojím poslechnutí z paměti je napsal. Od těch dob vydáno častěji (po prvé Burneyem 1771). Mimo to *A. sl.* a vydal motetta, concertini, sonatu; veliký počet skladeb církevních zachoval se v rukopise. K jeho charakteristice uvádí Proske: „Ušlechtilý a vznešený ve své tvorbě a proto ode všech soudruhů umělců veleben, rovněž tak byl ušlechtilý a ctihodný jako člověk a křesťan, vzor kněžské zbožnosti a pokory, otec chudých, těšitel věznených a opuštěných, v lásce bližeňské obětovný pomocník trpícího lidstva." [*Mtr.*] — **4.** Pomponio, malíř ital., syn slavného Correggia, *n.* 1521, osiřel ve 13. roce, tak že slavný otec neměl již na jeho umělecké vzdělání bezprostředního vlivu; byl umělcem nevelikého významu; provedl malby v Capella del Popolo v dómě parmském 1560 až 1562 (zachovala se pouze část: „Mojžíš přijímá desky zákona"); z jeho obrazů vyniká „Madonna s Ježíškem, sv. Janem Křt. a andílky ovoce trhajícími" v akad. parmské.

Allegrini Francesco, it. mal., *n.* 1587 v Gubbiu, *z.* 1663 v Římě, žák a napodobitel Gius. Cesariho, *ml.* hlavně freska: v Gubbiu kupoli kaple Nejsv. Svátosti v dómu, v Savoně ve dvou kaplích dómu „Pád Luciferův" a „Korunování P. Marie", v Římě v kostele S. Maria dell' Umiltà „Svržení andělů", v kostele S. Cosma e Damiano a j. Z obrazů jeho uvádíme: „Královna ze Sáby u krále Salomouna" (ve sbírce Kapitolu v Římě).

Allegrucci Palmerino, sochař a štukatér v Gubbiu v XVII. stol. Vyzdobil štukovými figurálními reliefy chrám della Piaggiola v Gubbiu; práce jeho jsou provedeny ještě ve tradicích XVI. stol.

Allein 1. Jos., angl. theolog, *n.* 1633; od 1655 jáhen v Tauntonu, byl nonkonformista, začež 1662 zbaven úřadu, a jelikož kázati neustal, byl 1663 a 1665 vězením potrestán; *z.* 1668; *sp.* „A most familiar Explanation of the Assembly's shorter Catechism" (1656), „A call to Archippus" (1665, povzbuzení k sesazeným nonkonformistským duchovním), „An Allarm to the unconverted" (1672; spis ten došel veliké obliby, tak že v roce jeho vydání 20.000 exemplářů bylo prodáno; německý překl. vydal Jindř. Vil. Engelmann pod tit. „Grundlegung zu einem thätigen Christenthum" 1722); „Christian Letters full of spiritual instruction" (1672), „Cases of conscience" (1672), dílo „Synopsis foederis theologiae philosophicae, sive philosophiae theologicae specimen" zůstalo nedokončeno. — **2.** Richard, příbuzný před., *n.* 1611, angl. duchovní, rovněž nonkonformista; *z.* 1681; *sp.* „A Letter to a Friend, proving, that valid Ordination ought not to be repeated, and that Ordination by Presbyters is valid" (1661), „Vindiciae pietatis, or a Vindication of Godliness in the greatest Strictness" (1664) a j.

alleluja, alleluia, halelújáh, הַלְלוּ־יָהּ (= chvalte Boha!; dle jiných znamená příklonka *jáh* pouze sílu; tedy *a.* = silně, mocně chvalte!), *LXX* Ἀλληλούϊα, výraz vděčné radosti ve *SZ.*, v textu hebr jest na konci žalmů 104—105, 115—117 a na počátku ž. 106, 111—113, na konci žalmů 115—117, na poč. i na konci ž. 147 150; ve vulg. a *LXX* jest *a.* na poč. ž. 104—106, 110—118, 134, 135, 145—150; na konci ž. 147—150. (Srovn. *Sedláček*, Výklad žalmů I, 825—836.) V knize Tobiášově 13²², kde líčí se budoucí sláva Jerusalema, praví se že „po ulicích jeho *a.* zpívati budou". V Apok 19¹·³·⁴·⁶ vyskytá se *a.* v radostném zpěvu nebešťanů (viz *Šusil*, Zjevení sv. Jana str. 179 a 180). — **a. v liturgii.** Že křesťané užívali *a.* ve svých modlitbách, dosvědčuje již Tertullian (de orat. 27. a sv. Augustin praví: „*A.* cantare nobis certo tempore solemniter moris est secundum Ecclesiae antiquam traditionem" (in Ps. 101, 1), a zmiňuje se o starobylém zvyku užívati *a.* po padesáte dní povelikonočních („in hoc verbo consonantes ore et consentientes corde exhortamur nos invium ad laudandum Deum". Serm. 255, 1). Míra a způsob užívání *a.* v liturgii byly a jsou v rozličných dobách a v různých církvích křesťanských rozličné. Již sv. Augustin praví: „Ut autem *a.* per illos solos dies quinquaginta (a Pascha ad Pentecosten) in Ecclesia cantetur, non usquequaque observatur; nam et aliis diebus varie cantatur alibi atque alibi; ipsis autem diebus ubique" (Epist. LV.). V církvi římské ustálil se zvyk vynechávati *a.* jakožto výraz radosti ve dnech postních a smutečních. „Rubricae generales missalis" ustanovují (X, 4): „A Septuagesima usque ad Sabbatum sanctum non dicitur *a.*, neque dicitur in missa de feria in Adventu, Quatuor Temporibus, et Vigiliis, quae jejunantur, excepta Vigilia Nativitatis Domini, si venerit in Dominica, et Vigilia Paschae et Pentecostes ac Quatuor Temporibus Pentecostes. Nec dicitur in Festo sanctorum Innocentium, nisi venerit in Dominica." *A.* ovšem od-

padá také při mši zádušní a v officiu za zesnulé. Zpěvem *a.* po epištole na Bílou sobotu počíná se „tempus allelujaticum". V době povelikonoční (zvl. počínajíc sobotou před Bílou nedělí až do svátku nejsv. Trojice exklusive) jest užívání *a.* v liturgii velice hojné: v modlitbě brevíře připojuje se k invitatoriu, ke každé antifoně, k versikulím, responsoriím po lekcích a kapitulách hodinek; při mši sv. (viz níže) k introitu (dvě alleluja), offertoriu, kommuniu, po epištole následuje místo graduále tak zvané „velké *a.*" (v. níže); v době od Bílé soboty až do soboty před Bílou nedělí připojují se při mši sv. k „Ite missa est" 2 *a.* a rovněž tak k „Benedicamus Domino" při nešporách. Kromě času velikonočního jest užívání *a.* v liturgii řídší, na př. po graduale následuje tak zvané malé *a.* (viz níže). — Církev řecká užívá *a.* v liturgii po celý rok i v bohoslužbách za zesnulé. Ve sporech s církví římskou řekové mimo jiné jí vytýkali i obmezené užívání *a.*, na př. arcib. ochridský Lev v listu biskupu Janu Tranijskému (Acta et scripta, quae de controversiis ecclesiae Graecae et Latinae saec. XI. exstant. Lips. 1861 p. 56—64); [Photius] ve spise: *Περὶ τῶν Φράγγων καὶ τῶν λοιπῶν Λατίνων* (*Hergenröther*, Monumenta p. 62—71), Nikifor, metrop. kyjevský, anon. auktor spisu „Prenie panagiota s azimitom" a j. (Srvn. *Kupka*, O mši svaté, 295—297)

alleluia v církevním zpěvu. *A.*, zkráceně v graduálech „aeula" nebo v starých českých rkpsech „alla" přijala do své liturgie církev řecká a zpívala jej podc jménem „cherubikon" = zpěv cherubův při každé mešní bohoslužbě, i na Veliký pátek a při rekviem. Za doby Ambrožovy ve IV. století dostalo se allelula do římské liturgie a zpívalo se původně jen o Velikonoci. *A.*, jež dnes se zpívá po epištole na Bílou sobotu, jest asi nejstarší melodický typus pro *a.* vůbec. V něm melodické skupiny jsou tytéž, jako v nápěvu „per omnia saecula saeculorum" při praefaci. Za papeže Řehoře Vel. zpívalo se *a.* i o nedělích a svátcích mimo dobu kající. Bylo několik typů melodických, jež se střídaly v době velikonoční, svatodušní a po sv. Trojici. Melodie pro *a.* patří do chorálu ozdobeného bohatými jubilacemi čili jubily, neumami, a zpívala se po graduale. Vlastní nápěv pro slovo „alleluia" býval krátký, plný svěžesti a melodické síly; na poslední samohlásku „*a*" přidával se však dlouhý nápěv, jubilus, projev to radostné zbožnosti, k níž se věřícím nedostávalo pro vnitřní pohnutí mysli ani slov. Byla to po zpěvu vlastního *a.* jakás píseň beze slov, přednesená pouze na hlásku „a" o mnoha notách. V koptické liturgii dodnes zpívá se jubilus po *a.* po celou čtvrt hodinu. Pravidelná stavba melodická (aba) a s počátku jen několik málo forem *a.* způsobily, že zpěváci mohli tyto melismaticky bohaté zpěvy zpívati z paměti i při tehdejším nedostatečném notopisu. Když byla nová *a.* skládána o velmi dlouhých jubilacích, aby ulehčeno bylo paměti zpěvákův, počal *Notker Balbulus* ke konci IX. století jubilacím, dříve na hlásku „a" zpívaným, podkládati náboženské texty v prose složené. Tím vznikly sekvence (v. t.). — Nelze určiti dobu, kdy se zpěvem *a.* spojoval se zpěv jednoho neb více veršů žalmových. Pravidelně má *a.* a k němu připojený verš žalmový týž cantus firmus; v žalmu ovšem seskupení tónové řídí se podloženými slabikami, ale je téhož melodického útvaru jako předchozí *a.* Cisterciáci a dominikáni z jubilac pro *a.* ubrali tónové skupiny, aby jubily zkrátili. Ve XIV. a XV. století v Čechách vkládali skladatelé mezi jednotlivé slabiky slova „alleluia" jako tropus jiný text, jak čte se na př. v rkp. vyšehradském z XV. století fol. 111a: „Al-le summe pater lu nate ia spiritus alme rex sanctorum dominator omnipotens polique conditor immense tu gubernator . . . disponens omnia." Veliký mistr tónů v Čechách, Záviš, skládal též alleluia (rkp. vyšehradský fol. 182a). V rorátech

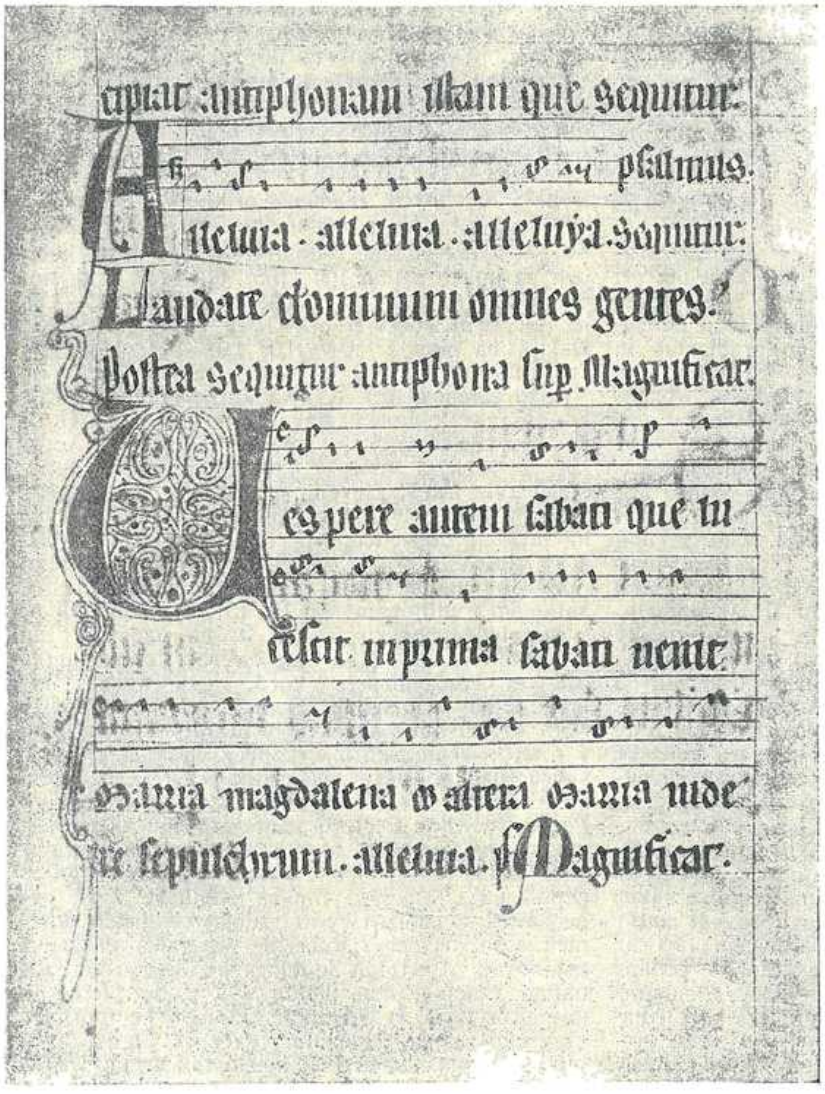

Obr. 98. Alleluia na Bílou sobotu v agendě pražského biskupa Tobiáše z r. 1294.

z XVI. stol. jest liturgickému nápěvu *a.* podložen český text, a to každé notě po slabice, čímž ze zpěvu melismatického se stal syllabický. — Příkladem syllabického *a.* v českých památkách jest *a.* z vesper na Bílou sobotu před Ž. „Laudate Dominum". Prostřední *a.* jest přímo rázu recitačního, jak vysvítá ze zápisu agendy Tobiášovy z r. 1294 (v knihovně kapitoly metrop. v Praze sign. P3) notami „pedes muscarum" (viz obr. 98) a z „Obsequiale" z 1469 (obr. 99), kam do tištěné osnovy linkové vepsal písař noty chorální o témž nápěvu, jako v agendě Tobiášově. Bohaté *a.* na melismata nalézá se v řečené agendě Tobiášově na str. 208 na Boží hod velikonoční k průvodu (ad processionem viz obr. 100). Chorální knihy edice medicejské z r. 1614 a 1615 obsahují dle úpravy Aneriovy a Surianovy jubilace při *a.* velmi zkrácené; dle této edice vydal authentické knihy s krácenými jubilacemi i Pustet v Řezně za redakce Haberlovy. Nové knihy edice vatikánské zpracovaly jubilace bez krácení dle starých rukopisných předloh. — V nynějších knihách liturgických jest dvojí druh *a.* Tak zv. velké *a* předepsáno jest od soboty před Bílou nedělí (Sabbatum in Albis) až výlučně do soboty před sv. Trojicí; zpívá se místo graduálu a obsahuje čtvero *a.* s 2 verši. Pro 4 *a.* jsou v graduálu pouze dvě melodie. První melodii *a.* bez jubilace zazpívají praecentoři, načež ji opakuje sbor a přidá k ní jubilaci na „a". Následuje verš. Po něm druhou melodii *a.* přednesou praecentoři a sbor přidá jubilaci, ale melodie *a.* popraccentorech neopakuje. Následuje 2. verš; po něm opakují praecentoři melodii druhého *a.*, k níž přidá sbor jubilaci na „a", ale vlastního *a.* po praencentorech neopakuje. Druhý druh, malé *a.*, obsahuje troje *a.* s veršem a přidává se ke graduálu takto: Nejprv přednesou dva precentoři *a.* bez jubilace, načež sbor je zopakuje a přidá k němu jubilaci. Tím je *a.* zazpíváno dvakrát. Následuje verš, po němž zpívají praecentoři opět *a.* bez jubilace, kterou přidá sbor, ale melodie po praecentorech již neopakuje. — *A.* dvojí přidává se v době velikonoční k antifoně introitu, i když se zpívá antifona po prvé, i když se po doxologii opakuje. Jedno *a.* přidává se k offertoriu a kommuniu v době velikonoční, není-li již v missálu přidáno. Melodie pro *a.* k introitu, offertoriu i kommuniu složeny jsou v 8 modech církevních a vytištěny v graduálu edice Haberlovy i vatikánské. Srvn. *Emil Nikel*, Geschichte der kath. Kirchenmusik 120; Dr. *P. Wagner*, Einführung im die greg. Melodien I. 25; *Kienle*, Choralschule 107; *Z. Nejedlý*, Dějiny předhusitského zpěvu v Čechách; *Orel*, Rukověť chorálu římského 129; *Kothe-Procházka*, Abriss der Musikgeschichte 45, 55; *Migne*, PL LXXVII. 956. *Or.*

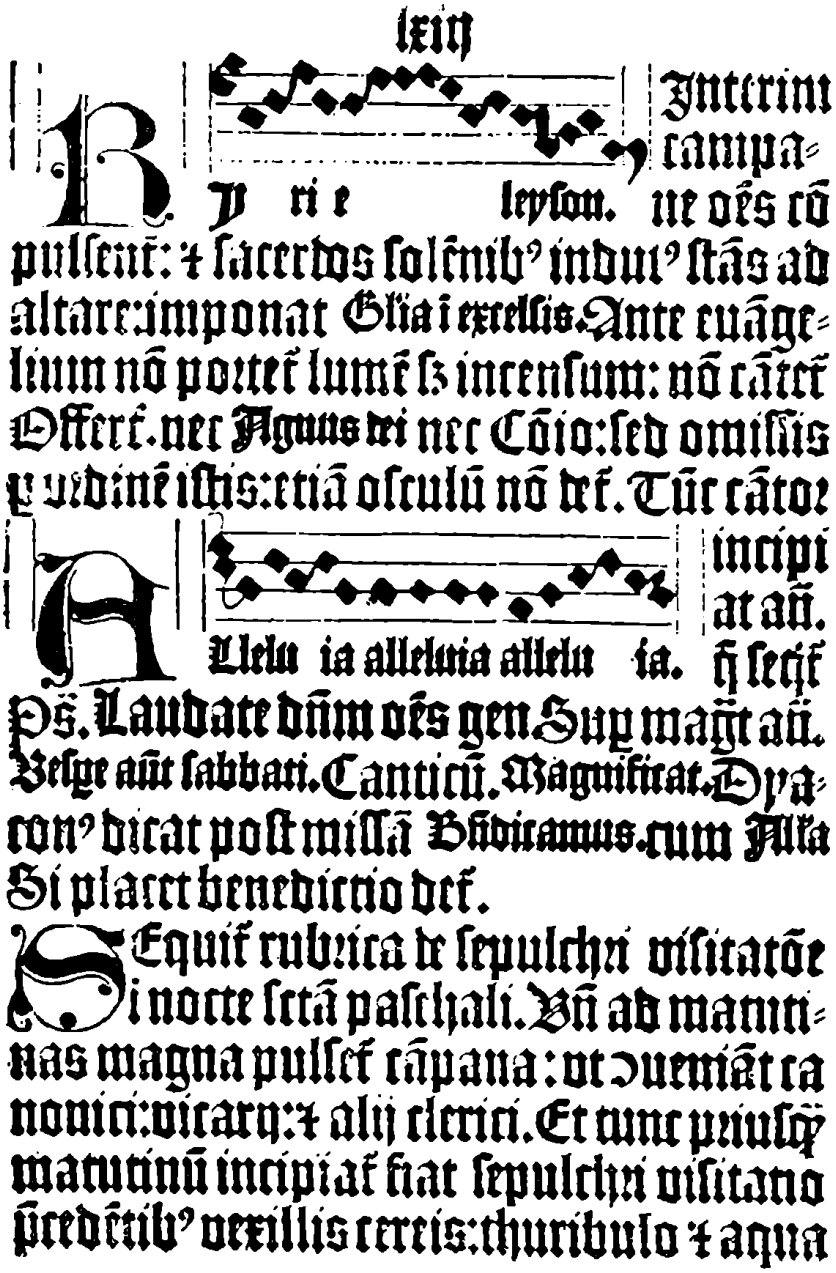

Obr. 99. Alleluia v „Obsequiale eccl. Prag." z r. 1496.

alleluiarium 1. sbírka nápěvů „alleluia" u Řeků středověkých. (Srvn. *Cabrol*, Dict. d'arch. chrét. I, 1226.) — 2. sbírka t. zv. „psalmi allelujatici", to jest žalmů, jež ve vulg. nadepsány jsou slovem „alleluia" (v. „alleluia").

Allemand 1. Jan, franc. kněz, *n.* 1799; aby vnikl důkladněji do Písma sv. oddal se studiu jazyků orientálních. Vysvěcen na kněze stal se prof. Písma sv. při semináři římském. Byl konsultorem kongr. indexu, censorem římské akademie „della Religione cattolica" a jedním z redaktorů publikace „Annales des sciences religieuses". *Z.* 1833. *Sp.* rozpravu o očistci proti Dudleyovi a list, v němž varuje před přílišnou důvěrou v objevy Champolionovy v oboru nápisů hieroglyfických (1834). Srvn.

Hurter, Nomencl. III² (1895), 788. — **2.** Jan Josef, *n.* v Marseillu 1772, vysv. na kněze 1798, zal. 1800 v Marseillu družinu jinochů („Ouevre de la Jeunesse de Marseille"), aby uchránil je před nevěrou, kteráž po revoluci ve Francii zavládla. Pro družinu najal po nějakém čase dvorec s jednopatrovým domem, v němž zřízena kaple. V letech 1803—1809 dosáhl počet členů družiny 200. Ale 1809 ústav vládou byl zrušen. *A.* stal se 1810 kaplanem, ale i potom shromažďoval kolem sebe asi 50 nejlepších a nejhorlivějších svých bývalých chovanců; když pak nastala doba příznivější, opustil *A.* 1814 duchovní správu a založil nový ústav, jehož vedení věnoval se až do své smrti 1836. Ústav *A*-ův stal se vzorem, dle něhož i v jiných místech francouzských zřizovány ústavy a družiny jinochů. Srvn. *Jos. Šauer z Augenburgu* (dle M. Gaudela), „Ctihodný kněz Josef Allemand, zakladatel spolku jinochů ve Francii" (Hlasy katol. spolku tiskového 1902). — **3.** Ludvík v. Aleman. — **4.** Allemand Lavigerie v. Lavigerie.

Allemanno Jochanan, rabbín, *n.* v Cařihradě v XV. stol., vystěh. se do Italie; *sp.* allegorický kommentář k Písni písní „Chéšeq Šelomoch" (tiskem vydal pouze část spisu toho Is. Sam. Reggio „Ša'ar hachéšeq", Livorno 1790).

Allen (Alen) **1.** v. Alanus. — **2.** John, *n.* 1476 v Dublině, studoval v Oxfordě a Cambridgi, strávil několik let v Italii, zvláště v Římě za příčinou dalších studií, jakož i ve službách canterburského arcibiskupa Warhama; vysv. na kněze, pobyl v duchovní správě do 1522, kdy Wolsey (v. t.) přijal jej do svých služeb a užíval ho jako komisaře při rušení klášterů; 1528 stal se arcibiskupem dublinským a kancléřem irským; zavražděn 1534; byl posledním katolickým arcibiskupem dublinským. Byl to muž ducha nepokojného, ale pohostinný a učený, zvláště v oboru historickém. *Sp.* „Epistola de pallii significatione activa et passiva", „De consuetudinibus ac statutis in tutoriis causis observandis"; k jeho podnětu pořízeny důležité listinné sbírky a registra vztahující se k dějinám arcidiecese dublinské. Srvn. *Bellesheim*, Gesch. der kath. Kirche in Irland (1890) II, 5, 6, 16, 17. — **3.** John, pastor obce baptistické v Spitalfieldsu 1764—1767, potom kazatel v New-Yorku, kdež zemřel. *Sp.* „The spiritual Magazine, or the Christian's Grand Treasure, wherein the Doctrines of the Bible are unfolded" (Londýn 1752, nové vyd. t. 1810), „Chain of Truth" (rozprava o harmonii čtyř evangelií, 1764). — **4.** John, angl. kněz, odpravcn v Tyburnu 1538, poněvadž odepřel podepsati prohlášení o supremacii Jindřicha VIII. ve věcech církevních. — **5.** J. H., americký protest. historik církevní; *sp.* „Christian History in its Three Great Periods" (3 sv., Boston 1883). — **6.** Tomáš, duchovní angl. nonkonformista, *n.* v Norwichu 1603, *z.* 1673; *sp.* „Chain of Scripture Chronology from the Creation till the death of Christ" (Londýn 1659). — **7.** (Allyn, Alan) Vilém (Guilelmus Alanus), zvaný „kardinál anglický", dobyl si velikých zásluh o zachování katolického náboženství v Anglii za časů královny Alžběty. *N.* v Rossalu v Lancashire 1532, studoval na université oxfordské, vstoupil do stavu duchovního, stal se doktorem filosofie a obdržel nejsa ještě knězem kanonikát v Yorku 1558. Za královny Alžběty opustil svou vlast, odebral se do Mechlina, kde byl na kněžství vysvěcen, a odtud přišel pak do Lovaně. Aby pronásledovaných katolíků ve své vlasti se ujal a jim kněze opatřil, založil v Douayi v Belgii, kde byl nedávno před tím král španělský Filip II. universitu založil, kollej, kterou papež Pius V. potvrdil a *A.* 29. září 1568 otevřel. Začátek učinil se 6 druhy, ale již v prvních 5 letech bylo více než 100 missionářů do Anglie posláno. Tato činnost neušla pozornosti vlády Alžbětiny, která na španělském místodržiteli Belgie Requesensovi vymohla, že kollej zrušil, zavázavši se mu, že nizozemským povstalcům anglické přístavy budou uzavřeny. *A.* přeložil svůj ústav

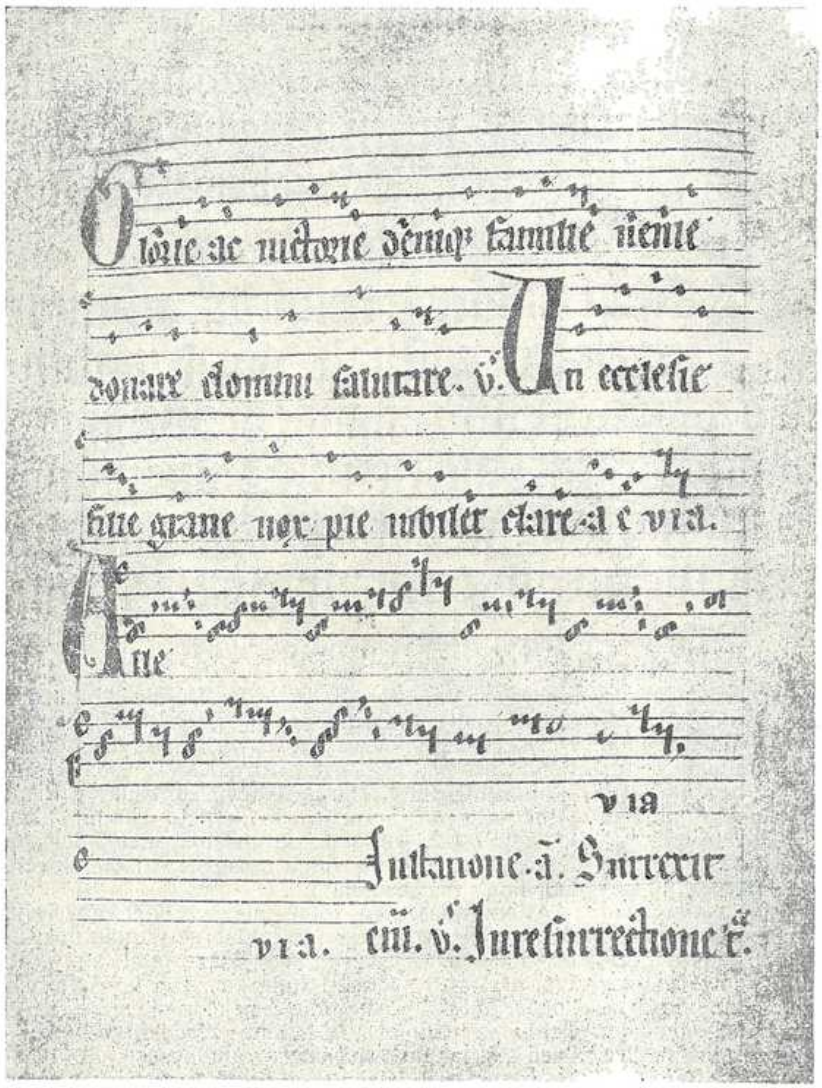

Obr. 100. Alleluia na Boží hod velikonoční v agendě pražského biskupa Tobiáše z r. 1294.

r. 1578 do Remeše, kde nalezl horlivého ochránce v tamějším arcibiskupu, princi Guiském. Podobný ústav jako *A*-ův založil papež Řehoř XIII. v Římě, a král Filip II. ve Španělích. Později přišel ústav *A*-ův opět do Douaye a trval tam až do francouzské revoluce (1792). *A.* stal se 10. července 1571 doktorem theologie, jakož i 1577 kanovníkem v Cambrayi. Papež Pius V. jmenoval jej 7. srpna 1587 kardinálem a král španělský Filip II. vykázal mu příjmy bohatého opatství v Kalabrii. Jmenování *A*-ovo kardinálem bylo ve spojení se záměrem Filipa II. dobýti Anglie a obnoviti tam katolické náboženství, při čemž *A.* jako kardinál-legát vše znova uspořádati měl. Když plán Filipa II. ztroskotáním nepřemožitelné Armády se nezdařil, chtěl král přece *A*-a ve svých státech udržeti a jmenoval jej 10. listop. 1589 arcibiskupem mechlinským. Avšak *A.* nebyl nikdy za arcibiskupa mechlinského prekonisován, zůstal v Římě, pracoval v kongregaci kardinálův o revisi vydání Vulgaty, učiněného od papeže Sixta V., byl od Řehoře XIV. jmenován prefektem vatikánské knihovny a protektorem anglického národa, jehož dle breve jmenovaného Řehoře XIV. z 18. září 1591 všichni duchovní i laikové angličtí za svého řádného vrchního uznávati měli; *z.* v Římě 15. října 1594. Jako professor theologie v Douayi přeložil s Řehořem Martinem a Richardem Bristowem bibli do angličiny, kteréhož překladu se ještě dnes v Anglii a severní Americe užívá. („The Holy Bible, faithfully translated into English out of the authentical Latin, diligently conferred with the Hebrew, greeke and other editions in diverses languages by the English College of Doway." *NZ.* vyd. 1582, *SZ.* 1609—1610, nazývá se krátce „Doway Bible".) Sepsal mnoho rozprav a děl obsahu polemického a apologetického („Certain Brief Reasons concerning the Catholick Faith" [1564], „A Defense and Declaration of the Catholike Chourches Doctrine touching Purgatory, and Prayers of the Soules Departed" [1565, znovu vyd. P. Bridgett 1886], „A Treatise made in defense of the Lawful Power and Authoritie of the Preesthoode to remitte sinnes etc." [1567], „Apology and true declaration of the institution of the two English colleges in Rome and Reims" [1581], „Apologia pro sacerdotibus Societatis Jesu et seminariorum alumnis contra edicta regia" [1583], „Piissima admonitio et consolatio vere christiana ad afflictos catholicos in Anglia" [1583], „Martyrium R. P. Edmundi Campiani S. J." [1583]) a zanechal po sobě četné listy. Jeho nejznamenitější dílo jest: „Tractatus de sacramentis in genere, de sacramento Eucharistiae et de missae sacrificio II. III." (Antwerp. 1576). Srvn. *Titzherbert*, Epitome vitae card. Alani (Řím 1608), The First and Second Diaries of the English College Douay. Ed. by the Fathers of the Congregation of the London Oratory (Lond. 1878), The letters and memorials of William cardinal Allen s hist. úvodem, jejž sepsal Th. Fr. Knox (t. 1882), Dr. *Alf. Bellesheim*, Wilhelm Cardinal Allen u. die englischen Seminare auf dem Festlande (Mohuč 1885), *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 172—175.

Allendorf (Aldendorf), někd. klášter ženský, spravující se řeholí cisterc. (aniž by řádu tomu, jak se zdá, kdy byl přivtělen), poblíž m. Salzungen (Sasko-Meiningsko) vznikl v l. 1266—1272, saekularisován 1528.

Allendorf Jan Ludvík Konrád, luther. pastor ve Wernigerode, posléze v Halle, *n.* 1693, *z.* 1773, složil text hojných písní duchovních.

Alleret Ondřej (O. Min.; dle Sbaralea O. Cap.), *sp.* „Notae in universam scripturam" (2 sv. ve fol., Seduni 1625). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 795.

Allersdorf, poutní místo mariánské v diec. řezenské.

Allerstern v. Hallerstein.

Alletz 1. Augustin v. sub 3. — **2.** Petr Eduard, franc. spis., *n.* v Paříži 1798, stal se prof. filosofie morální při „Société royale des bonnes lettres", potom nastoupil dráhu diplomatickou, byl konsulem v Barceloně, kdež *z.* 1850. *Sp.* „Essai sur l'homme, ou Accord de la philosophie et la religion" (Pař. 1835, 2 sv.), „Esquisses de la soufrance morale" (t. 1836, 2 sv.), „Harmonie de l'intelligence humaine" (t. 1845). — **3.** Pons-Augustin, *n.* v Montpellieru 1703, byl členem kongr. oratoriánů, potom advokátem, načež oddal se zcela pracím literárním; velice plodný kompilátor, *z.* v Paříži 1785; *sp.* „Abrégé de la morale chrétienne et des principales vérités de la foi" (nově vyd. v Pař. 1820), „Argumenta, quibus innititur christiana religio" (t. 1765), „Principes fondamentaux de la religion ou Catéchisme de l'âge mûr" (t. 1760, nově vyd. 1821), „Selectae e Novo Testamento historiae" (nové vyd. t. 1824), „Tableau de la doctrine des Pères et des Docteurs de l'Église" (Lyon a Pař. 1785, 2 sv.), „Description historique de la tenue du Conclave" (t. 1774), „Dictionnaire portatif des conciles" (t. 1758, 2. vyd. 1764, 3. vyd. pod názvem „Dictionnaire des conciles, suivi d'une collection des canons les plus remarquables", Besançon a Pař. 1822; něm. překl. vyd. P. Maurus Disch „Konzilien-Lexikon," Augšp. 1843), „Dictionnaire théologique portatif" (Pař. 1756, 1767, 1797), „Histoire abrégée des Papes, depuis saint Pierre jusqu'à Clément XIV" (t. 1776, 2 sv.), „Synopsis doctrinae sacrae, seu insigniora et praecipua ex Veteri ac Novo Testamento loca" (t. 1763), „Tableau de l'histoire de l'histoire de l'Église contenant les événements les plus intéressants" (t. 1773).

Allgayer Ondřej, učitel a řed. kůru v Niederwürzbachu ve Falcku, *n.* 1862, *sp.* „Vade mecum" církevní hudby (1895).

Alliaco Petrus de v. Ailly.

Alliaga de Jan, dominikán, prof. na universitě salamancké, *sp.* „Questiones commentariae in Iam IIae s. Thomae juxta miram eius doctrinam" (Salamanca 1726, 6 sv. ve fol.). Srvn. *Hurter* II² (1893), 976.

alliance evangelická (angl. Evangelical alliance) sluje spolek skládající se z členů nejrůznějších protestantských sborův a sekt, zejména anglických a severoamerických, jenž si obral za úkol jakousi vnější jednotu protestantství představovati, protestantství po světě rozšiřovati a hájiti, a proti nevěře na jedné a proti katolické církvi a všemu „katoličení" na půdě protestantské na druhé straně působiti. Myšlenku takovýto spolek založiti nalézáme již 1842 v Německu u protestantského pastora dra. Knlewela v Gdansku a v sev. Americe u dra. Schmuckera, představeného lutherského semináře kazatelského v Gettysburgu v Pennsylvanii. Pro myšlenku tuto působil horlivě 1843 skotský duchovní dr. Chalmers, professor v Edinburgu (*z.* 1847), který chtěl založiti spolek „proti Antikristu". By tato myšlenka v život vstoupila, sestoupil se zvláštní výbor, skládající se z členů 7 různých skotských církví a sekt, a vydal okružník, datovaný v Glasgowě 5. srpna 1845 „k evangelickým církvím anglickým, walesským a irským", kde oznamuje, že brzy veliká schůze evangelických křesťanů různých církví a krajin v Londýně konati se bude, která by proti přehmatům papežství a Puseyismu všechny síly protestantské spojila a zájmy biblického křesťanství podporovala. Předběžná schůze přípravná konala se 1.—3. října 1845 v Liverpoolu, kde základní stanovy byly sestaveny a budoucí spolek „Evangelickou Allianci" nazván. Vlastní ústavní

shromáždění konalo se násl. r. 1846 od 9. srpna do 2. září o 26 seděních v Londýně, v nichž účastnila se 921 osoba skoro z 60 různých církví a sekt. Usnesení této valné hromady byla jazykem latinským a anglickým sepsána pod názvem „Societatis Evangelicae constitutionis et statutorum expositio brevis". *A. e.* nechce býti unií rozličných protestantských církví a sekt, ale jenom spolkem křesťanů, a též nechce nikdy na sebe přijmouti ráz nějaké nové náboženské společnosti. Členy *a. e.* mohou býti jen takové osoby, které se drží t. zv. „evangelických názorů", a sice: 1. božské inspirace, vážnosti a dostačitelnosti Písma sv.; 2. práva, vykládati si každý sám Písmo; 3. trojjediného Boha; 4. úplné zkaženosti lidské přirozenosti pádem prvního člověka; 5. vtělení Syna Božího a jeho vykupitelské činnosti; 6. ospravedlnění hříšníkova pouhou věrou; 7. působení Ducha sv. při obrácení hříšníkově; 8. nesmrtelnosti duše, vzkříšení těla, posledního soudu, věčné odměny a věčného trestu a 9. božského ustanovení křesťanského úřadu kazatelského, křtu a Večeře Páně. Avšak tyto články nebyly prohlášeny jako články víry, a ostatní různé náhledy mohly panovati dále. Dále bylo usneseno, aby se sedm pobočných větví utvořilo, a sice: 1. ve Velké Britannii a Irsku, 2. ve Spojených Státech sev. Ameriky, 3. ve Francii, Belgii a francouzském Švýcarsku, 4. v severním Německu, 5. v jižním Německu a německém Švýcarsku, 6. v britské severní Americe, a 7. v Západní Indii. Pobočni větev anglická ustavila se 7. listop. 1846 v Manchesteru. Tak zvaná větev berlínská vznikla působením berlínského baptistského kazatele Lehmanna, a má od r. 1859 za svůj orgán „Neue evangelische Kirchenzeitung". Též ve Švédsku, Rusku a Turecku vznikly pobočné větve *a. e.*; ale všechny pobočni větve nebyly nikdy valného života schopny. Britská větev založila r. 1847 jako svůj orgán časopis: „Evangelical Christendom etc.". Další valné hromady konaly se: 1851 v Londýně, 1855 v Paříži, 1857 v Berlíně, 1861 v Genevě, 1867 v Amsterodamě. Valná hromada berlínská konala se v Berlíně na výslovnou žádost pruského krále Bedřicha Viléma IV., který v srpnu 1856 *a. e*-ou, mající svou schůzi v Glasgowě, svým dvorním kazatelem Krummacherem vybídl, aby valnou hromadu budoucího roku konala v Berlíně. Poněvadž němečtí protestanté k *a. e*-é vůbec chladně se chovali a mnozí proti svolání valné hromady do Berlína nepřátelsky vystupovali, vydal král proti tomu zvláštní kabinetní ordre. Valná hromada konala se ve vojenském chrámě berlínském od 9.—18. září 1857 s velikou slávou; král účastnil se porad a přítomni byli 1254 protestantští duchovní a věřící, z nichž 979 bylo z Německa, 243 z ostatní Evropy a 32 z ostatních 4 dílů světa. Ale výsledek valné hromady nebyl žádný. Když po 20 letech *a. e.* opět svou valnou hromadu v Berlíně slaviti chtěla, prohlásila její pobočni větev 29. února 1876 a potom 8. února 1877, že by taková schůze v Berlíně byla „nevhodnou". R. 1873 konána byla valná hromada ve Filadelfii za účastenství 20.000 osob; r. 1891 ve Florenci za bohaté finanční podpory Angličanův, minula se však se zamýšleným účinkem na italské katolíky, ano účastníci dostali se do sporů národnostních (zvl. Dánové a Němci) jakož i do sporů o kritice biblické. Účelu, který si vytkla, nedosáhla. Mimo to působila *a. e.* všude ve prospěch anglické politiky, zejména v letech padesátých. Lord Palmerston řídil stránku politickou, jeho zeť hr. Shaftesbury, jeden z nejhorlivějších náčelníků *a*-ce *e.*, náboženskou stránku hnutí toho. Srvn. *K. Mann* u. *Theodor Plitt*, „Der Evang. Bund, die zu Liverpool u. London gehaltenen Konferenzen", *Kühner* v „Die Religion in Gesch. u. Gegenwart" (1908), 365—368. *Kryšt.*

Alliance Israélite Universelle חבר כל ישראל (Chabura Kohl-Israel = Světový židovský svaz). Francouzský ministr Adolf Cremieux s bohatým židovským bankéřem Montefiorem a několika souvěrci založil v Paříži r. 1860 světový svaz židovský, jehož účelem jest ujímati se Židů, kdekoliv by pro náboženství nebo pro svůj původ byli potlačováni. K vytčenému cíli slouží prostředky: peněžitá podpora tisku a učenců, agitace vhodnými spisy, zakládání konfessních škol a přiměřená výchova vlastního učitelstva na zvláštních paedagogiích v Paříži, kdež chovanci i chovanky ze všech dílů světa jsou vzdělávání. Svaz stará se též o výcvik židovské mládeže v řemesle a obstarává vyučeným místa. Sídlem svazu jest Paříž, kde meškají též většina 55členného výboru. Ačkoliv zakladatel svazu Cremieux byl ministrem a zároveň velmistrem zednářských lóží francouzských, poručil ve své závěti na svůj náhrobek dáti prostý nápis: „Zde leží Adolf Cremieux, zakladatel světového židovského svazu." Považoval to za svou přední zásluhu, že položil základ k mezinárodní organisaci veškerého židovstva. Na tu zásluhu kladl vším právem náležitý důraz, poněvadž *A. I. U.* vykonala pro židovstvo neocenitelné služby a vytvořila z rozplýleného národa mohutnou mezinárodní mocnost, před níž křesťanští národové musili kapitulovati. Tendenci zakládaného světového svazu židovstva naznačil Cremieux ve své výzvě z r. 1860, z níž několik myšlenek uvádíme: „Roztroušeni mezi druhými národy — odjakživa nepřátelskými našim právům a zájmům — především chceme býti a zůstaneme Židy. Národnosti naší jest náboženství našich otců a my neuznáváme jiné národnosti. Žijeme v cizině a nemůžeme se starati o rozkvět zcela nám cizích zemí, pokud naše vlastní zájmy jsou v nebezpečí. Židovské učení musí naplniti celý svět! Katolicismus, náš odvěký nepřítel, leží naznak, jsa na hlavu poražen! Síť rozestřená Israelem po celém světě bude den ode dne širší a velikolepá proroctví našich svatých knih konečně dojdou vyplnění. Blíží se čas, kdy Jerusalem stane se domem modlitby pro všecky národy a kdy prapor židovského jednobožství vztyčen bude na nejvzdálenějších březích. Není dalek den, kdy všecko pozemské bohatství stane se majetkem dětí Israele." (Dr. Karel *Ecker*, „Židovské zrcadlo ve světle pravdy" v překl. Horově. Praha 1907.) Židovský svaz světový nesleduje však pouze materielního a kulturního prospěchu svých členů, nýbrž pěstuje také tendenci rozhodně nepřátelskou katolicismu. Proslulý Döllinger ve svém díle „Židovstvo a pohanstvo" dokázal, že v židovstvu dosud následkem talmudistického rabbinismu živena jest nenávist proti Kristu a církvi. Talmudismus zplodil svobodné zednářství, toto pak liberalismus, jehož ditkem jest sociální demokracie. Návrhy zákonů na ujařmení katolické církve ve všech zemích pracovány byly v židovských ložích na povel *A. I. U.* Jest dokázáno, že návrh na volnou školu v Rakousku vyšel na popud uherských zednářů. Palacký r. 1873 napsal v „Pokroku" tato slova: „Od té doby, co Židé v každém ohledu emancipovaní opanovali tiskem veřejné mínění, rodí se a roste reakce proti názorům a ideám křesťanským, které zdědilo naše pokolení od věků minulých." Všeobecný svaz židovský má v jednotlivých státech své odbočky s působností politickou: v Londýně Anglo-Jewish Association, ve Vídni Israelitische Allianz, v Lipsku Israelitischer Gemeindeverein, v New-Yorku Board of Delegates atd. Světový svaz židovský má ve své službě denní tisk, kterým umí velmi obratně přetvářeti mínění veřejné ve svůj prospěch a k udržení neoprávněného povýšeného stanoviska židovstva ve společnosti lidské. (*Neuschl*, Křesť. sociologie I. 633 n., II. 139 n.) *Kl.*

alliance presbyteriánská zal. v Londýně v červenci 1875 za tím účelem, by, pokud možno, sjednocovala církve presbyteriánské v různých zemích. Sleduje tudíž v užším okruhu tytéž cíle, jako alliance evangelická (v. t.), jejíž podružnou skupinu tvoří. Valná shromáždění *a. p.*-é konají se každého třetího roku v rozličných městech anglických a amerických (v Edinburku 1877, ve Filadelfii 1880, v Belfastu 1884, v Londýně 1888, v Torontě [Kanada] 1892, v Glasgowě 1896, ve Washingtonu 1899). Výsledky dosavadní jsou nepatrné; *a.*-i *p.*-é nepoštěstilo se stanoviti jednotné vyznání víry, aniž dovedla zabrániti novým odštěpením.

alliance svatá uzavřená 26. září 1815 v Paříži k podnětu cara Alexandra I. (viz t. str. 266) mezi ním, cís. rakouským Frant. I. a králem pruským Fridrichem Vilémem III., v níž se zavázali k tomu, že zásady křesťanské budou jim nejvyšší normou, bez ohledu na různost jednotlivých vyznání křesťanských; slíbili sobě navzájem, že si budou jako bratři pomáhati, k poddaným že budou chovati se jako otcové k rodině, že chrániti budou víru, spravedlnost a mír. Všichni křesťanští panovníci byli bratrsky pozváni, by k *s. a.* přistoupili. Byla to idea poeticko-politická, ale bez životní síly a nepraktická; nedošla tudíž splnění, ač k ní znenáhla všichni křesťanští panovníci přistoupili, vyjímajíc Anglii (z důvodů politických) a papeže (z důvodů náboženských, vzhledem k náboženskému indifferentismu v *a. s.* se jevícímu). Idea *s. a.* vyplynula z uvědomění vzájemnosti, jíž se podařilo povaliti ohromnou moc Napoleonovu, dále z přesvědčení, že stalo se tak jen pomocí Boží, a posléze z uvědomění povinnosti vůči poddaným, jež vyvoláno bylo revolucí francouzskou.

Allier 1. Pierre, souč. spisovatel franc.; vydal ve sbírce „Science et Religion" spis: „La vie et la légende de saint Gwennolé" (1909). — 2. Raoul *n.* 1862 ve Vauvertu, od 1889 prof. fakulty protestantské theol. v Paříži, *sp.* „La chanson populaire huguenote au XVIe siècle" (1886), „Notes de psychologie criminelle" (1887), „La pédagogie sociale" (1887), „Les défaillances de la Volonté au temps présent" (1889), „La philosophie d'Ernest Renan" (1895, 3. vyd. 1905), „Les troubles de Chine et les missions chrétiennes" (1900), „La cabale des Dévots 1637—1666" (1902), „La Séparation des Églises et de l'État" (1905), „La Séparation au Sénat" (1905), „Une Révolution religieuse" (1905), „Une société secrète au XVIIe siècle: La Compagnie du Saint-Sacrament à Marseille" (1908), „Le protestantisme au Japon" (1908).

Allies 1. Tomáš William, angl. konvertita, *n.* 1813 (otec jeho byl anglik. duchovním v Somersetshiru), stal se 1838 anglik. duch., 1840 kaplanem anglik. biskupa londýnského Blomfielda, 1842 farářem v Launtonu. Studiem spisů sv. Otců, zvláště sv. Augustina, přikloňoval se čím dále tím více k církvi katolické, až 1850, složiv úřad svůj, konvertoval; přednášel dějepis a filosofii dějin na katolické universitě dublinské a současně se stal sekretářem komise pro katol. školy chudinské („The Poor School Committee"). *Sp.* „The Church of England Cleared from the Charge of Schism" (1846, 2. vyd. 1848), „Journal in France" (1849), „The See of St. Peter, the Rock of the Church, the Source of Jurisdiction and the Centre of Unity" (1850), „St. Peter, His Name and His Office" (1852), „The Formation of Christendom" (8 sv., Londýn 1861—95; jest to křesť. filosofie dějin a vylíčení vnitřního vývoje církve a vzájemného poměru církve a státu až do VIII. stol.; 1. sv. vyšel v něm. překl. pod názvem „Entstehung u. Fortbildung des Christentums" (Münster 1870), „Per crucem ad lucem" (2 sv., Londýn 1879), „A Life's Decision" (autobiografie, t. 1880, 2. vyd. 1894, něm. překl. Kolín n. R. 1881). *Z.* 1903. — 2. Mary, dcera před., *n.* 1852, *sp.* „The Life of Pope Pius VII." (Londýn 1875, 2. vyd. 1897), „Three Catholic Reformers of the XV. Century" (t. 1878), „Hist. of the Church in England" (2 sv., t. 1892—1895).

Allihn Jindř. Max, *n.* 1851 v Halle, od 1885 pastor a okr. šk. inspektor v Athenstedtu u Halberstadtu, zpracoval 2. vyd. Töpferovy knihy „Lehrbuch der Orgelbaukunst" pod názvem „Theorie u. Praxis des Orgelbaues" (1888), *sp.* „Die Hausinstrumente Klavier u. Harmonium" (1892), „Die Pflege des musikalischen Teils des Gottesdienstes" (1906).

Allio 1. Matteo di Gauro, sochař a architekt z Milána pocházející, pracoval ve 2. pol. XVII. stol.

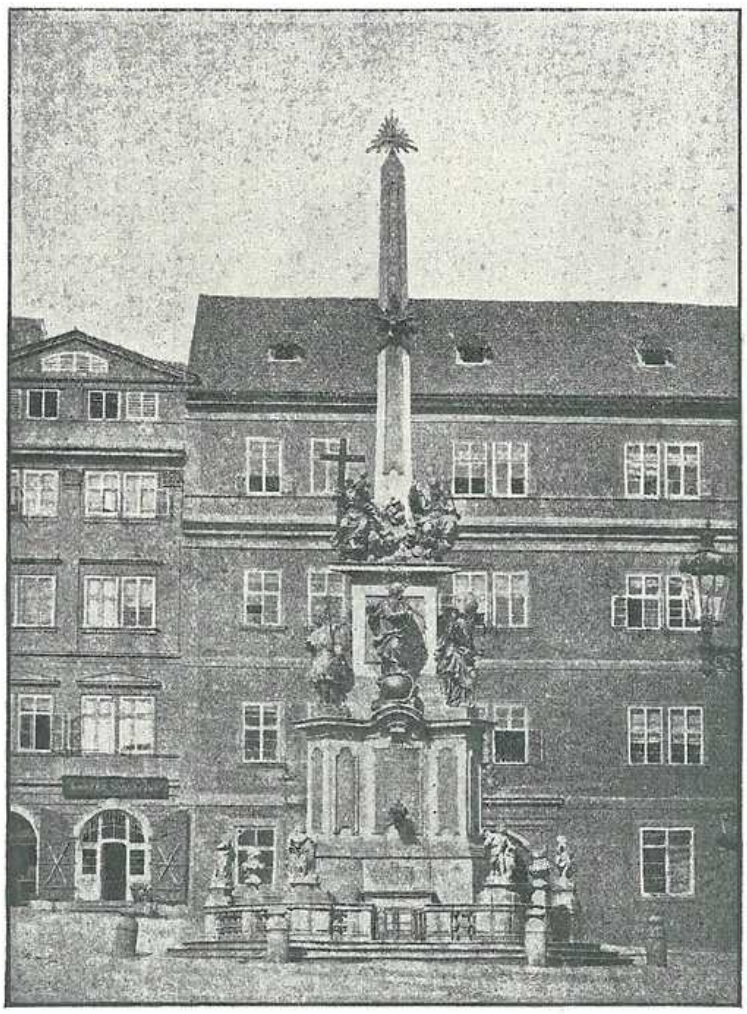

Obr. 101. Alliprandi: Obelisk Nejsv. Trojice na Malostranském náměstí v Praze.

hlavně v Padově, kdež provedl 1652 dekoraci jednoho pilastru v kapli „del Santo" v chrámu sv. Antonína. — 2. Tommaso, bratr před., pracoval společně s bratrem na zmíněné dekoraci na kostele sv. Antonína, 1663 zhotovil sochy „Víra" a „Láska" pro oltář sv. Františka v témž kostele, 1664 sochy „Víra" a „Naděje" na hlav. oltáři chrámu sv. Augustina v Padově a sochu „Sv. Vavřince Justiniana" t.; *z.* po 1667.

Allioli Jos. Frant. *n.* 1793 v Sulzbachu, 1816 vysv. na kněze v Řezně, podnikl v letech 1818 až 1821 s podporou státní studijní cestu do Vídně, Říma a Paříže, stal se 1823 prof. orient. jazyků, exegese a bibl. archaeologie na univ. v Landshutu, která 1826 přeložena byla do Mnichova; zvolen byl 1830 za člena mnichovské akademie a za rektora university; pro krční nemoc vzdal se 1835 professury a stal se téhož roku kanovníkem v Řezně, 1838 proboštem v Augsburku. *Sp.* „Aphorismen über den Zusammenhang der heiligen Schrift Alten u. Neuen Testaments, aus der Idee des Reiches Gottes" (Řezno 1819), „Häusliche Alterthümer der Hebräer nebst biblischer Geographie" (1821), „Biblische Alterthümer" (Landshut 1825), „Über die inneren Motive der kanonischen Horen und ihren Zusammenhang" (1847, 2. vyd. 1848). Nejznámější jeho dílo jest církevně schválený něm. překlad Písma sv. dle vulgaty s poznámkami 1. vyd v 6 sv. 1830—35 (vyšlo jako 3. vyd. překladu Braunova, jehož 2. vyd. obstaral Feder); 10. vyd. zpracované Aug. Arndtem S. J. vyšlo 1899—1901; franc. překlad poznámek *A*-ových vyd. abbé Gimarey 1853 až 1854). Společně s Gratzem a Hanebergem uvěřejnil *A.* „Handbuch der biblischen Altertumskunde" (2 sv. 1843—1844). *Z.* v Augsburku 1873. Srovn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 1292—1293. K překladu *A*-ovu přihlíželi také vydavatelé „Bible české" z r. 1851, jakož vysvítá ze slov předmluvy: „Při tom pak se mělo pilné zření k známému, drem. Jos. Františkem Alliolim zhotovenému, Stolici apoštolskou povolenému Písma sv. překladu a výkladu, tak aby se toho za pravověrné uznaného díla meze u vydání našem nepřekračovaly. Kdykoli by se tedy v našem textu aneb výkladu nějaké uchýlení od předešlého čtení neb vyložení shledalo, bude moci z větší části příkladem Alliolovým ospravedlněno býti".

Obr. 102. Alliprandi: Kostel piaristský v Litomyšli.

Alliprandi (Aliprandi, Alibrandi, Alibrandini) Jan Kř., architekt, *n.* ve Veroně, žil asi od 1699 v Čechách; 1709 stal se měšťanem malostranským, *z.* před 1721. Zhotovil 1699 návrh k portálu gymnasia piaristského v Kosmonosích, 1700 vystavěl t. kapli loretskou; zhotovil návrh k obelisku Nejsv. Trojice, jenž 1715 na Malostranském náměstí byl postaven na památku moru 1713 (viz obr. 101); 1714—1720 vystavěl kostel při piaristské kolleji v Litomyšli (viz obr. 102).

allisio infantum, pod tímto jménem slavila se památka neviňátek v některých církvích dne 8. ledna. Srvn. Monum. eccl. liturg. V. (Pař. 1904), 451.

Allix Petr, kalvínský theolog, *n.* 1641 v Alençonu, syn kalvínského pastora, stud. v Saumuru a Sedanu, stal se pastorem v Agobille (1668) a v Charentonu u Paříže (1670); znal se důkladně v jaz. hebr. a syr., i pracoval s Claudem na novém franc. překladu bible; po zrušení ediktu nantského odebral se do Anglie, stal se kanovníkem v Salisbury, *z.* 1717 v Londýně. *Sp.* „Dissertatio de sanguine Christi ad epistolam CXLVI. Augustini: quae, num adhuc existat, inquisitur" (Rouen 1674), „Dissertatio, qua fidelibus jus conciliorum quorumvis expendendi et veteris ecclesiae asseritur" (t. 1674), „De Tertulliani vita et scriptis" (Paříž 1680), „L'ouverture de l'Epître de saint Paul aux Romains par l'explication du verset 27 du ch. III" (Amsterdam 1685), „Determinatio F. Joannis, Parisiensis praedicatoris, de modo existendi corpus Christi in sacramento altaris, alio quam sit ille quem tenet ecclesia, nunc primum edita ex codice manuscripto sancti Victoris, cum praefatione historica de dogmate transsubstantiationis" (Londýn 1686), „The judgment of the ancient Jewish Church against the Unitarians in the controversy upon the holy Trinity and the divinity of our blessed Saviour" (t. 1689), „Réflexions sur les cinq livres de Moyse pour établir la vérité de la religion chrétienne" (2 sv., Londýn 1687—1689), „Some remarks upon the ecclesiastical History of the ancient Churches of Piedmont" (t. 1690), „Remarks upon the ecclesiastical History of the ancient Churches of the Albigenses" (t. 1692); v těchto dvou spisech hledí *A.* proti Bossuetovi dokázati identitu Albigenských a Valdenských; „De Messiae duplici adventu dissertationes duae adversus Judaeos" (t. 1701); v tomto spise předpovídá *A.* druhý příchod Kristův na r. 1720 nebo nejpozději 1756; „The Book of Psalms, with an Abridgment of each Psalm, and Rules for the interpretation of the sacred Book" (t. 1701), „Nectarii patriarchae Hierosolymitani confutatio imperii papae in ecclesiam" (t. 1702), „Diatriba de anno et mense natali Jesu Christi" (t. 1707), „The Prophecies wich M. Whiston applies to the times immediately folowing the appearance of the Messiah" (t. 1707), „Two treatises: 1. A confutatio of the hopes of the Jews concerning the last redemption, 2. An answer to Whiston's late treatise on the revelations" (t. 1707).

Allmang Jiří, kněz, člen kongregace oblatů Neposkvr. P. Marie (OMI), dr. fil. a th. ve Strassburku, *n.* 1873 v Spichernu v Lotrinsku; *sp.* „Lourdes 1858—1908, Erscheinungen u. Heilungen" (1908).

Allo Bernard, professor úvodu do Písma sv. a novoz. exegese na universitě ve Fryburku (Švýc.),

sp. „L'évangile en face du syncrétisme paien" (1909), „Foi et Systèmes" (2. vyd.), „De Peur de la Vérité" (ve sbírce „Science et Religion" sv. 448).

allokuce = oslovení, promluva, řeč. V církevním oboru nemalé důležitosti mívají do sebe *a.* papežské, které mívá sv. Otec při přijímání různých deputací a poutnických výprav, jelikož v nich zhusta dotýká se i náboženských, církevně-politických, sociálních a kulturních otázek, jako se stalo na př. při přijímání deputací dělnických, studentských spolků, poutníků (na př. francouzských, polských), spisovatelů a novinářů katolických a pod. Ještě závažnější jsou projevy při *a*-ích, jež mívá papež v konsistoři kardinálů, nebo když přijímá sbor kardinálský (na př. o Novém roce), na koncilu atd. Často zajisté v *a*-i takové dotýká se papež otázek i právních a disciplinárních i dogmatických, těchto tím, že bludná učení v nich odsuzuje a zavrhuje, jako učinil na př. Pius IX., odsoudiv dne 27. září 1852 v *a*-i (v tajné konsistoři) manželství civilní; dne 9. pros. 1854 a dne 9. června 1862 pantheismus, naturalismus a rationalismus; 9. listop. 1846, 20. dubna 1849, 9. pros. 1854, 17. pros. 1860, 9. června 1862, 30. září 1861 a jindy socialismus, kommunismus, tajné společnosti a pod. Jsou tudíž tyto *a*-e papežské pramenem právním i věroučným a mravoučným, jelikož i jimi autorita nejvyšší hlavy církevní se projevuje. *A*-e papežské uveřejňují se v publikacích, jichž Apošt. stolice k publikování projevů a výnosů svých užívá, nyní tudíž v Acta Apostolicae Sedis. Souborně vydávány ve sbírkách těch kterých papežů. — Také *a*-e biskupské na synodách nebo při různých jiných příležitostech veliký mívají význam církevní nebo církevně-politický. *Tpch.*

Allon hebr. 'Allón, *LXX* Ἀλών, Simeonita, otec Sefejův, děd Zizův 1 Par. 4^{37}.

allophyli ve vulg. v nadpisu ž. 55^{1} ponecháno ze *LXX* (ἀλλόφυλοι), cizorodní, cizokrajní (v čes. překladě „cizozemci"); slovem tím míněni Filištíné.

Allori 1. Agnolo v. Bronzino. — 2. Alessandro (vlastně Alessandro di Cristofano di Lorenzo Allori), ital. malíř, *n.* 1535, záhy osiřev vychován byl přítelem otcovým Agnolem Bronzinem, jehož žákem se stal; z vděčnosti užíval v signaturách svých obrazů názvu „Bronzini alumnus", „Alessandro del Bronzino" a po smrti Bronzinově (1572) přijal jméno „Alessandro Bronzino-Allori". Prodlev nějaký čas v Římě, vrátil se 1560 do Florence, kdež vymaloval jednu kapli v kostele „Annunziata" (oltářní obraz „Poslední soud" dle Michel-Angela, na stěnách: „Kristus mezi zákoníky" a „Kristus vyhání prodavače z chrámu"). Prací tou získal sobě zvučného jména, i zahrnován byl objednávkami. Z jeho maleb v kostelích florenckých uvádíme: „Narození Páně" (1602) v „Cappella dell' Antella" v kostele „Annunziata", „Kristus a cizoložnice" v kostele „S. Spirito", „Obět Abrahamova" v kostele „S. Niccolò" (nyní v Uffiziích). Pro kostel „St. Maria del Carmine" v Pise maloval r. 1581 „Nanebevstoupení Páně"; v museu chantillském nalézá se jeho obraz „Panna Maria s Ježíškem a se sv. Annou" (viz obr. 103), v galerii Pitti ve Florenci „Panna Maria s Ježíškem, jenž jí věnec z bílých růží klade na hlavu" (viz obr. 104) a j. Celkem nevymanil se *A.* z manýrismu. *Z.* 1607. — 3. Cristofano, syn před., *n.* ve Florenci 1577, zprvu žák svého otce, později vzdělával se v novém koloristickém směru florenckého malířství pod vedením Paganiho. Z jeho obrazů nejznamenitější jest „Judith" (viz obr. 105), nalézající se ve Florenci v galerii Pitti; dále uvésti dlužno jeho obrazy „Kající Magdalena na poušti" (v Uffiziích ve Florenci); thema obou těchto obrazů jest však jen záminkou k znázornění ženské krásy; „Ježíšek usnuvší na kříži" (tamtéž, viz obr. 106), „Abraham chystá se obětovati Isáka" (v galerii Pitti ve Florenci, viz obr. 107). *Z.* ve Florenci 1621. Srvn. *Thieme-Becker*, Allgem. Lex. der bild. Künstler I, 319—322, *Muther*, Gesch. der Malerei II (1909), 330, *Kuhn*, Gesch. der Malerei II, 824.

Allot (Allottus) Vilém, Angličan, pro víru

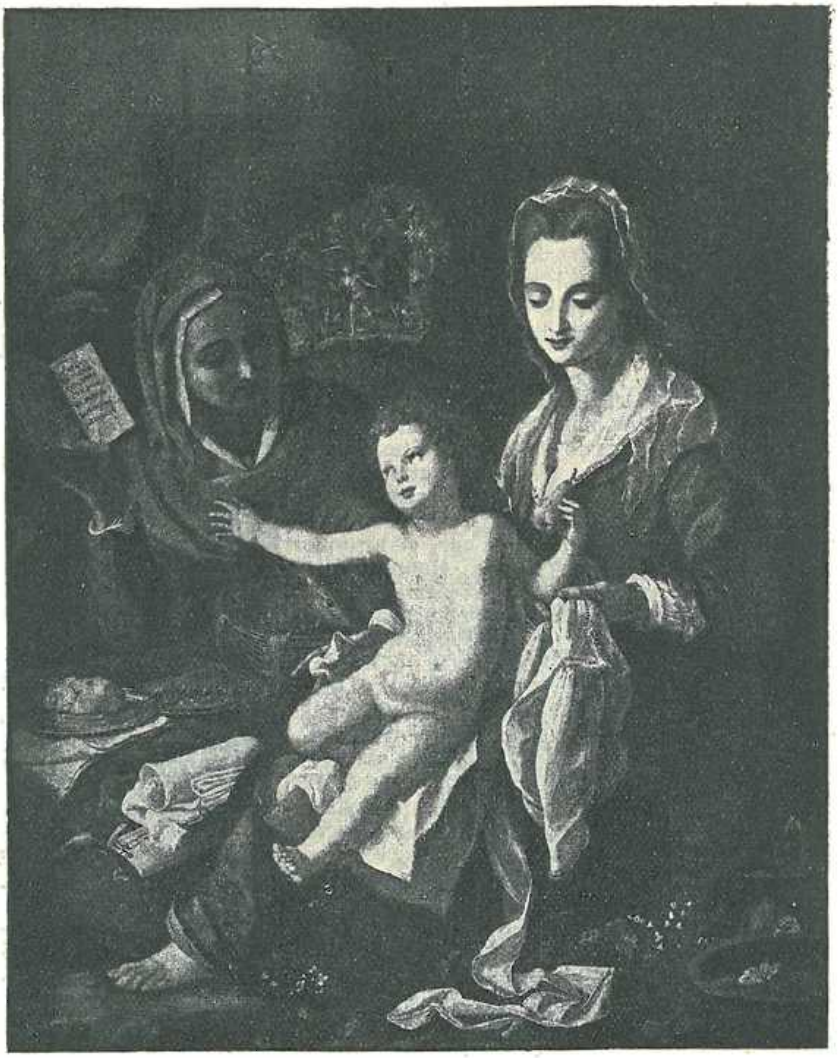

Obr. 103. Allori Alessandro: P. Maria s Ježíškem a sv. Annou.

Obr. 104. Allori Alessandro: P. Maria s Ježíškem.

vězněn a do vyhnanství poslán, *z.* kol. r. 1590, *sp.* „Thesaurus bibliorum, omnem utriusque vitae antidotum secundum utriusque instrumenti veritatem et historiam succincte complectens" (Antverpy 1577, 1581).

Allou Aug., *n.* 1797, od 1839 biskup meauxský, *z.* r 1884; *sp.* „Chronique des évêques de Meaux suivie d'un état de l'ancien diocèse et du diocèse actuel" (Meaux 1876).

Allouez Claudius Jan, jeden z nejznamenitějších jesuitských missionářův, jemuž zeměpis vděčí za důležité objevy v západních končinách severní Ameriky, zvl. v Kanadě, *n.* v Saint-Didier en Forez ve Francii 1620, *z.* 1690 v nynějším státu Indianě. Byl předchůdcem a později spolupracovníkem slavného missionáře Marquetta (v. t.); pracoval mezi Indiány po 32 léta; pokřtil na 10.000 neofytů. Jeho život byl nepřetržitým střídáním úspěchů i nezdarů. Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 183—184.

Alloza Jan de, *n.* v Limě 1598, vstoupil do Tov. Ježíšovy 1618, přednášel předměty humanitní a morálku, stal se superiorem semináře v Limě, vicerektorem noviciátu; *z.* v Limě 1666; *sp.* „Aficion y amor de S. Joseph, sus grandes excelencias y virtudes" (Alcala 1652, Madrid 1655, 1656), „Cielo estrelado de mil y veinte y dos exemplos de Maria, Paraiso espiritual y tesoro de favores" (Madrid 1654), „Flores summarum, seu alphabetum morale omnium fere casuum, qui confessariis contingere possunt, ex selectioribus doctoribus praecipue Societatis Jesu, ex utroque jure, ex manuscriptis Peruanis. Opus sedulo labore per annos triginta conquisitum, ex legibus imperatorum, decretis pontificum, usu parochorum et praetorum huius Peruani regni" (Luttich 1665, Lyon 1666, Kolín 1669, 1677, 1702, 1705, 1715), „Convivium divini amoris, Deus hominem amans, Christus in Eucharistiae Sacramento latens" (Lyon 1665). Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 184—185.

Allston Washington, malíř amer., *n.* 1779, *z.* 1843, maloval zvl. biblické výjevy („Jakubův sen", „Eliáš", „Jeremiáš") a j., jichž umělecká cena bývala přeceňována.

Allut Jean v. Marion Élie.

alluvio čili **naplavení** jest přirozený přírůstek půdy naplaveninami vzniklý. Viz accessio.

Alm u Saalfeldenu, poutní místo v diec. solnohradské.

Alm von der, Richard, *sp.* „Die Urteile der heidnischen und jüdischen Schriftsteller der vier ersten christlichen Jahrhunderte über Jesus u. die ersten Christen" (Lipsko 1864).

Almada de 1. Emanuel, Portug., od 1564 biskup v Angře (na ostr. Terceiře), resign. 1567, *sp.* obranu listů Osoriových (v. t.) k angl. královně Alžbětě, aby byla katol. církvi získána. — 2. Ondřej, prof. theol. v Coimbře 1638—1640; jeho díla „De incarnatione" vytištěno pouze 450 str. fol., dokončení překazila smrt; v rkp. zanechal spis: „De triplici scientia animae Christi".

Almaduranus Petr, z Bergama, mag. theol., *z.* v pověsti světce 1482 15. říj., vypracoval index ke všem spisům sv. Tomáše, jakož i konkordancie míst, jež ve spisech sv. Tomáše napohled sobě navzájem odporují (vyd. tiskem v Bologni 1475, Basileji 1478, Benátkách 1497; v novém zpracování pod názvem „Index atque compendium et epilogus omnium sententiarum d. Th. A. per conclusiones resolutas, quae in omnibus ll. et commentariis ejusdem diffusius continentur atque tractantur", v Římě 1535; také pod titulem „Tabulae aureae" t. 1570 a j.). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 998.

'almáʰ, עַלְמָה, slovo hebr., značící tolik co „panna" v známém proroctví Isaiášově 7¹⁴ o početí a narození Emmanuele z panny. Pannou tou jest dle výkladu u sv. Matouše 1¹⁶⁻²⁵, jakož i dle obecného výkladu církve. Otců a katolické církve matka Spasitelova Panna Maria. I na jiných místech Písma sv. značí slovo to tolik jako „panna"; Gen. 24⁴³ nazývá tak Rebeku, Ex. 2⁸ sestru Mojžíšovu; dále vyskytuje se jméno to v Žalmu 67²⁶, ve Velepísni Šalomounově 1³ (vulg. 1²), 6⁸ a v kn. Přísl. 30¹⁹. Na jiných místech Písma sv. vyskýtá se pro pojem „panna" synonymum betúláʰ.

Almachius (Telemachus), sv. mnich z východu (řecký) za doby císaře Honoria. Kolem roku 400 přišel do Říma. Když se dověděl, že konati se bude zápas gladiátorů, chtěl nelidské té ukrutnosti učiniti přítrž, vstoupil, nedbaje nebezpečí, mezi zápasníky, napomínaje jich, by ustali. Zprvu jal úžas zá-

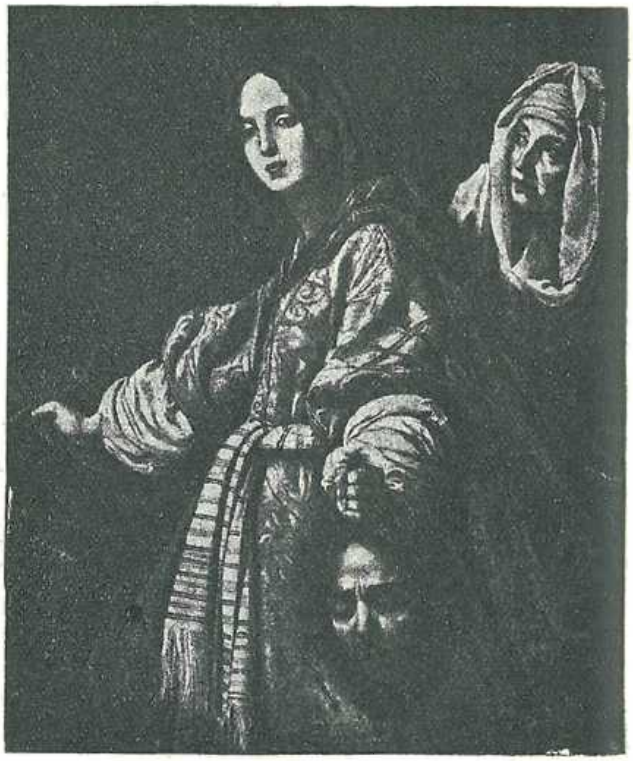

Obr. 105. Allori Cristofano: Judith.

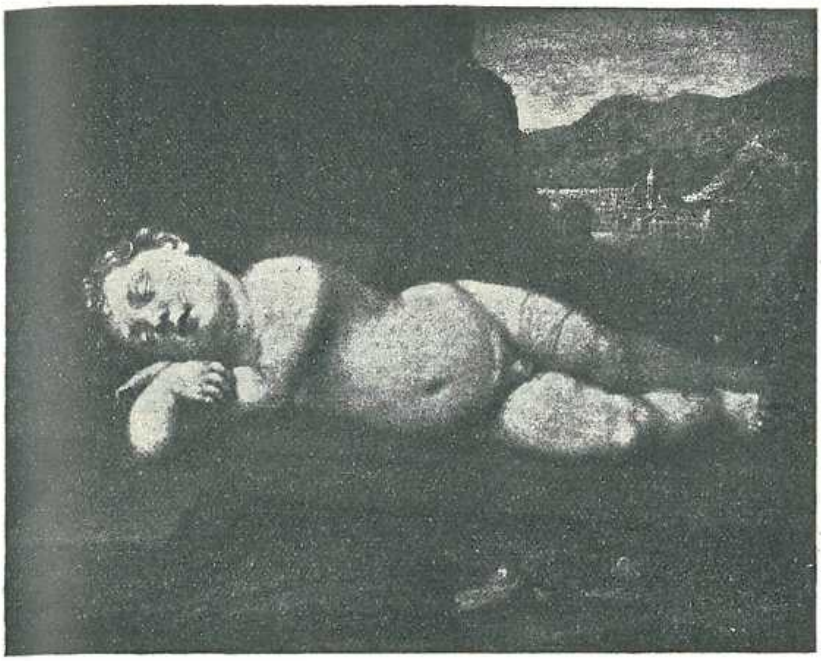

Obr. 106. Allori Cristofano: Ježíšek usnuvší na kříži.

pasníky i diváky, ale po chvíli hněv všech obrátil se proti odvážnému karateli; diváci jali se po něm házeti kamením a gladiátoři jej posléze zabili. Hrdinná odvaha a tragická smrt světcova měla v zápětí dobrý účinek: císař Honorius zakázal zápasy gladiátorské jakožto duchu křesťanskému se příčící. Příběh *A*-ův stručně vypravuje Theodoretus ve své církev. Historii (kn. 5. kap. 26.). Mart. Rom. 1. ledna: „Romae s. Almachii Martyris, qui, jubente Alipio Urbis Praefecto, cum diceret: ‚Hodie Octavae Dominici diei sunt, cessate a superstitionibus idolorum et a sacrificiis pollutis', a gladiatoribus occisus est." Srovn. *Acta Ss.*, Januarius I, 51. — Italský malíř Carlo Ademollo (*n.* 1825) zvolil si zmíněný hrdinný čin *A*-ův za thema effektního obrazu (viz obr. 108), jenž nalézá se v „Galleria Pisani" ve Florenci.

Al-Machriq, arabský illustrovaný časopis katolický, vydávaný od r. 1898 jesuity v Bejrútě.

Almain (Almainus) Jakub, *n.* kol. 1480 v Sensu, přednášel dialektiku a filosofii přirozenou na universitě v Paříži, vstoupil 1508 do kolleje navarrské tamtéž, 1511 stal se doktorem theologie a od 1512 vykládal studujícím řečené kolleje sentence; *z.* 1515. Z četných jeho spisů uvádíme: „Embammata physicalia seu embammata totius philosophiae naturalis ex ingenti apophthegmatum physicalium acervo ad 3 priores libros physicorum Aristotelis" (Pař. 1505), „Tractatus quinque consequentiarum" (t. 1508), „Moralia non tam naturalia quam theologica" (t. 1510, 1516, 1520), „De dominio naturali civili et ecclesiastico" (1517), „Liber de auctoritate ecclesiae et conciliorum generalium adversus Thomam de Vio" (Pař. 1512; ve smyslu gallikánském, sepsáno k rozkazu Ludvíka XII.; později ještě několikrát vyd.: v Kolíně 1514, v Pař. 1526, v sebr. spisech Gersonových II, 976—1120), „Expositio circa decisiones magistri Guilelmi Occam, super potestate summi pontificis, de potestate ecclesiastica et laica" (t. 1512, v témž smyslu jako předešlý; opět vydáno v Pař. 1519, 1526 a v sebraných spisech Gersonových II, 1013—1120), „Dictata super sententias mag. Roberti Holcot de actibus fidei et intellectus et de libertate voluntatis" (t. 1517, 1528), „Commentarii in tertium librum Sententiarum" (v kommentáři tomto přidržuje se názorů Gabr. Biela, t. 1516, Lyon 1527), „Commentarii de poenitentia et matrimonio" (následuje tu J. Scota, t. 1526). Zvláště pro zmíněné dva spisy o moci papežské byl *A.* váženou autoritou u theologů gallikánských. Sebrané spisy *A*-ovy theologické vyd. v Pař. 1518.

Alma mater — matka živitelka, název university, jelikož je matkou, poskytující posluchačům duchovní stravu.

almanach, almanah, z arabského al-minchatu = dar (srv. hebr. minchâh); bylo u Arabů zvykem, že arabští básníci a astronomové podávali chalifům a emirům k novému roku dar em sbírku básní, k níž připojeny bývaly i údaje astronomické a kalendářní. Nyní značí *a.* kalendář nebo příležitostnou sbírku kratších prací slovesných. V literatuře české vyskytuje se název *a.* po prvé r. 1542 na spisku *Jana Stranênského* „Almanach duchovní z starého i nového zákona k zdraví duše a k navedení života křesťanského sebraný"; tato knížka neobsahuje údajů kalendářních, nýbrž toliko sbírku krátkých pravidel ke zbožnému životu složených z výroků biblických. V předmluvě praví spisovatel: „Duchovní almanach, do kteréhož všeliký křesťan den ode dne nahlédati a v něm se cvičiti má, což by bylo dobrého činiti a zlého zanechati, ne podle učení Ptolomea, Haly etc., aneb jiných hvězdářův, ale z pravého a spasitedlného učení všemohúciho nebeského Otce, skrze Ježíše Krista a proroky Boží nám oznámený jest, kterýžto nás pravému jistému pokrmu a lékařství duchovnímu a pravému křesťanskému životu učí, kteréhožto učení a přikázání díl v této duchovní minuci ukázáno bude, a má trvati, až přijde ten veliký den Páně." Knížka má 62 odst., jichž nadpisy obsahují některé pravidlo křesťanského života (na př. „Dnes je dobré slova Božího poslouchati...", „Dnes je dobré bližnímu svému bratrskou lásku a přízeň ukazovati", „Dnes je dobré ustavičně v Pána Boha doufání míti" a pod.), načež následují příslušné

Obr. 107. Allori Cristofano: Abraham obětuje Isáka.

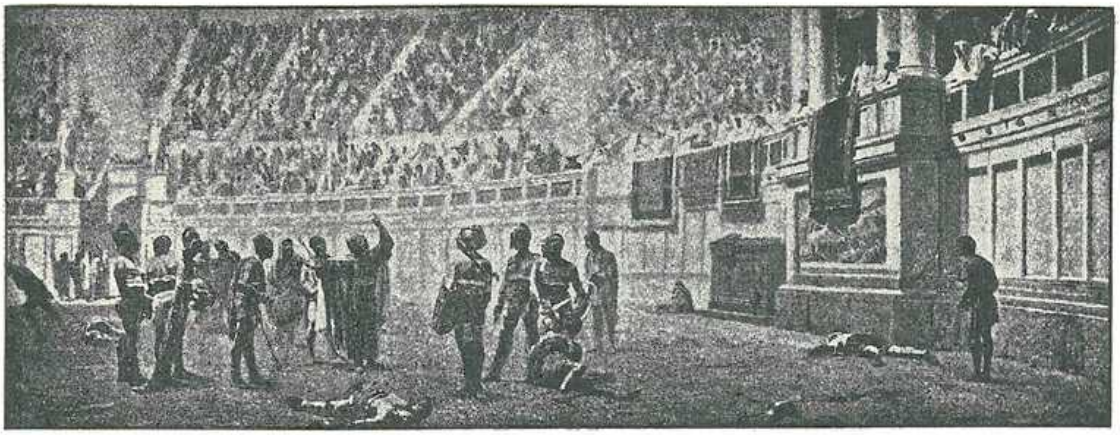

Obr. 108. Sv. Almachius v cirku. Maloval Carlo Ademollo.

citáty z Písma sv. Knížka má 24 listy malého formátu (14·5 × 9·5 cm), vytištěna jest ve Starém Městě Pražském u Jana Hada; potom vydána ještě několikráte: 1555, 1560, 1581 (pod titulem „Pranostika křesťanská"). Spisek tento, vyšedší z péra spisovatele nekatolického, obsahoval místa katolickému náboženství odporná (viz Index bohem. libr. proh. 1767 str. 254.), i byl nahrazen r. 1641 podobným spiskem *Tříslo Fera* stejného titulu (srvn. *Jungmann*, Hist.[2] V, 1385 c.). V novější době vyšlo na poli katolického písemnictví českého několik *A*-ů, na př. *A.* bohoslovců olomouckých (1886), *A.* bohoslovců slovanských v Rakousku na památku kněžských druhotin sv. Otce Lva XIII. (v Brně 1888), *A.* na oslavu biskupského jubilea svatého Otce Lva XIII., vydaný nákladem družstva Vlasť (v Praze 1893), Almanach mariánský (v Praze 1905). Z chorvatské literatury uvádíme: „Almanak svih hrvatskih bogoslova" na oslavu 50. bisk. výročí Lva XIII. (Záhřeb 1892).

Alma redemptoris mater, mariánská závěrečná antifona řím. breviře od 1. neděle adventní až do kompletáře Hromnic, za jejíhož spisovatele pokládá se Hermannus Contractus (XI. stol.). Skládá se ze šesti hexametrů. V ní vyjádřena jest idea vtělení Božího z panenské Matky, jakož i vroucí důvěra v Rodičku Boží jakožto „bránu nebes" a „hvězdu mořskou".

Almar sv. v. Almarus.

almaria též almarium, armarium, slula ve středověké latině nejen skříň na šatstvo, zbroj, na chrámová paramenta, nádoby, ano i archivalie a knihy, nýbrž i místnost sama, v niž skříně stály, tudíž = sakristie, klenotnice, archiv, knihovna. Srvn. *Du Cange*, Glossarium I, 170, 394.

Almaricus v. Amalricus.

Almarus sv., mč. spolu se sv. Emanem v krajině chartresské v VI. stol.; pam. 16. kv. Srovn. *Acta Ss.* Maius III, 595—599, *Kulda*, Církev. rok III, 373—374.

Almath, hbr. עַלְמַת, 1. *LXX* Ἐλημέθ, devátý syn Bechora, syna Benjaminova, 1 Par. 7[8]. — 2. *LXX* Γαλεμάθ. město kněžské v kmeni Benjamin (1 Par. 6[60]), mezi Gabaa (Dżeba) a Anathoth (Anátá); bylo snad založeno od Alamata (v. t.). Totéž město nazývá se v Jos. 21[18] Almon (hebr. 'Aalmón, *LXX* Γάμαλα). Jest to nynější Khirbet 'Almit sev.-vých. od Jerusalema.

Alma Urbs = Řím, jelikož živí věřící duševním pokrmem jako pravá matka své děti.

Almazov Alexander Ivanovič, vynikající rus. spisov. z oboru liturgiky, *n.* 1859, stud. na kazaňské duch. akademii, byl 1885—1886 učitelem liturgiky v simbirském duch. semináři, 1886—1887 pomocníkem inspektora kazaňské duch. akademie, stal se 1887 prof. kanon. práva na universitě „novorossijské" v Oděsse, kdež dosud působí; *sp.* „Istorija činoposlědovanij [obřadů] kreščenija [křtu] i miropomazanija" (Kazaň 1885), „Svěděnija o chramach i bogosluženij ruskoj cerkvi po skazanijam zapadnych inostrancev XVI.—XVII. věkov, cerkovno-archeologičeskie očerki" (v „Prav. Sobesědniku" 1887—1888), „Tajnaja ispověď v pravoslavnoj vostočnoj cerkvi. Opyt vněšnej istorii" (3 sv., Oděssa 1894), „K istorii molitv na raznye slučai" [k různým příležitostem] v „Letopisu" histor.-fil. společnosti univ. oděsské 1896, „K istorii visantijskoj otrečennoj pismennosti. Apokrifičeskija molitvy, zaklinanija i zagovory" (Oděssa 1901), „Čin nad běsnovatym, pamjatnik grečeskoj pismennosti XVII. věka" (t. 1901), „Kanoničeskie osvěty Ioasafa, mitropolita efesskago, maloizvestnyj pamjatnik prava grečeskoj cerkvi XV. věka; tekst i perevod s predvaritelnym očerkom i priměčanijami" (t. 1903), „Neizdannye kanoničeskie otvěty Konst. patriarcha Luki Chrizoverga i mitropolita rodosskago Nila" (t. 1903), „Ispytanie osvjaščennym chlěbom, vid ‚božjago suda' dlja obličenija vora, grečeskij ustav soveršenija ego po rukopisi XVII. v. s kratkim istoričeskim očerkom" (t. 1904). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 59—42.

Almeida, Almeyda 1. Apollinaris de, *n.* 1587 v Lissabonu, vstoupil 1601 do Tovaryšstva Ježíš., byl prof. exegese v Evoře, 1628 jmenován nástupcem patriarchy ethiopského Alfonse Mendesa; do Abessinie dostal se po mnohých nesnázích teprve 1630, zapuzen se všemi missionáři 1635 zdržoval se tajně spolu se dvěma kněžími za velikých svízelů po tři léta poblíž Rudého moře; vrátiv se do Abessinie byl jat a spolu s oběma druhy ukamenován 9. čna 1638; r. 1902 obnoven proces o jeho blahořečení. Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 187—188. — 2. Emmanuel de, *n.* ve Viscu 1578, vstoupil 1594 do Tovaryšstva Ježíš., 1602 poslán do vých. Indie, 1624 stal se visitátorem Abessinie, po vypuzení jesuitů 1634 vrátil se do Goy, kdež *z.* 1646; *sp.* důležité dílo o Ethiopii, jež vyšlo v překladu portugalském, který pořídil P. Baltazar Tellez S. J. pod názvem „Historia Geral da Ethiopia alta" (Coimbra 1660). Srovn. *Backer-Sommervogel*, I, 193—194. Originál latinský („Historia Aethiopiae") vydal *C. Beccari* S. J. ve sbírce „Rerum Aethiopicarum scriptores occidentales inediti a saeculo XVI. ad XIX." (Řím 1908). — 3. Fernando d', skladatel, *n.* na počátku XVII. stol., 1638 vstoupil do kláštera v Thomaru, 1656 stal se visitátorem svého řádu. Byl žákem kapelníka Duarta Lobo v Lissabonu. Složil lamen-

tace, responsoria, miserere, 12hl. mši atd., *z.* 1660. — 4. Frant, *sp.* „Apparato para a disciplina e ritos ecclesiasticos de Portugal" (Lisabon 1735—37, 3 sv.) Srvn. *Hurter*, Nomencl. II² (1893), 1266. — 5. Jan, *n.* v Londýně z katol. rodičů 1571, v mládí dostal se do Portugal a potom do Brasilie; původní rodinné jméno své „Meade" změnil v „Almeida", vstoupil do Tovar. Ježí., vysvěcen na kněze 1602 a působil horlivě jako missionář mezi divokými kmeny; *z.* 1653 v jesuitské kollegii v Rio-Janeiro. — 6. Theodor, oratorián, *n.* v Lissabonu 1722, vynikl jako znamenitý prof. experimentální fysiky a kazatel; *sp.* proti nevěreckému racionalismu dílo dokazující harmonii mezi rozumem a zjevením, kteréžto spis vyšel 1823 ve vyd. francouzském pod titulem „Concorde entre la raison et la révélation" (2 sv.), 1760 Pombalem vypovězen, odebral se do Francie, odkudž vrátiv se do vlasti 1780, stal se členem portug. akademie, *z.* 1803. Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 518—519.

Almeria (Almerien. dioec.), biskupství v již. Španělsku, znovu zřízené v XV. stol. po dobytí území toho na Maurech na místě někdejšího bisk. Urci (Vergium); suffr. metropole granadské, 230.000 katolíků, 110 farářů, 35 kaplanů, 28 kanovníků a prebendářů, 122 kostelů, 50 kaplí, 3 konventy dominikánské, 4 kláštery ženské.

Almeyda v. Almeida.

Almici Camillo, oratorián, *n.* 1714 v Brescii, plodný apologetický a kritický spisovatel; *sp.* „Méditations sur la vite et des écrits du P. Sarpi" (1765), „Dissertazione sopra i Martiri della Chiesa cattolica" (2 sv., Brescie 1765), „Riflessioni sù di un libro di G. Febronio" (Lucca 1766), „Critica contro le opere del pericoloso Voltaire" (Brescie 1770), *z.* 1779. Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 197.

Almirus sv., kněz a opat v de Grez v nynější diec. Le Mans kolem r. 560. Srvn. *Acta Ss.* Septemb. III, 801—806.

Almissium (Almissa, Dalmissa, Olmissium, slov. Omiš), město ležící v nynější diecesi spljitsko-makarské na pobřeží Jaderského moře, jižně od Spljitu. Bývalo kdysi sídlem biskupa makarského (Valentin, biskup makarský *n.* 1344, *z.* 1367, sídlil v *A*-e; srvn. *Gams* 410, *Eubel*, I, 333). Nyní titul biskupa omišského uděluje císař rakouský jakožto apoštolský král uherský zasloužilým kněžím jako vyznamenání. (Srvn. *Tumpach*, Titulární biskupové uherští, Č. k. d. 1895, str. 525.)

Almon v. Almath.

Almonazir Jeronym, dominikán, byl po 40 let professorem theologie a exegese v Burgosu, Valladolidu a Alcale; jen k naléhavým prosbám přátel vydal z exegetických svých výkladů tiskem kommentář k Písni Šalomounově (Complutum 1588, 2 sv.), dílo svědčící o hluboké jeho učenosti, zvláště o znalosti spisů sv. Otců a exegetů řeckých i hebrejských; obsah Písně Šalomounovy vztahuje veskrze k církvi S. i NZ. *Z.* 1604. Srvn. *Quétif*, Scriptores ordinis Praedicatorum II, 355, *Hurter*, Nomencl. III³ (1907) 474—475.

Almond 1. John O. Cist., *n.* v Anglii, za přesvědčení své byl dlouhá léta žalařován; *z.* 1585. — 2. John, angl. kněz a mč., *n.* kol 1577, studoval v angl. kollegii v Římě, potom působil ve vlasti své; uvězněn 1608 a znovu 1612; 5. pros. téhož roku byl odpraven. Srvn. *Pollen*, Acts of English Martyrs (Londýn 1891), 170—194. — 3. Oliver, angl. kněz, stud. v angl. kollegii v Římě (1582—87) a Valladolidu, načež působil jako missionář v Anglii; *sp.* „The Uncasing of Heresies, or the Anatomie of Protestancie" (1623).

almoneria též almonaria, elemosynaria, ve středověku chrámová pokladnice pro almužny, oběry (v tom smyslu slula též truncus, gazetum, arca elemosynarum); také dům nebo světnice pro chudé při středověkých klášteřích.

Almosnino Mojžíš, rabbin v Solunj, *n.* 1523, *sp.* „Jedé Mósèh", kommentář k Písni Sal., Ruth, Pláči Jer., Kazateli a Esther (Soluň 1572, Ben. 1597).

almuce, chórový plaštík z kožešin srstí na venek i dovnitř obrácených anebo vespod látkou podšitých, splývající od krku přes ramena, kryjící prsa i záda až po lokty, opatřený vzadu malou kapucí; zapíná se v předu pod krkem na spony a svazuje šňůrkami, jež mají na konci třapce. Obléká se na rochettu. Původ jména (latinsky almutia, almucium, armucia, armucium) není dosud objasněn. Někteří uváděli jméno almuce ve spojení s německým Alte Mütze, pileus seniorum, jiní odvozovali je od armus (= humerus), rámě. *A.* nazývalo se jinak také „varium". Jisto jest, že to byla část oděvu před zimou nebo nepohodou hlavu chránící, které užívali také laikové. V chóru byla to původně též jenom pokryvka hlavy z kožešiny, která splývala až na ramena (viz obr. 109). Užívali jí také řeholníci i řeholnice v chóru, během doby stala se však výhradným odznakem kanovníků. V pontifikálu litomyšlského biskupa Alberta ze Šternberka z r. 1376 spatřujeme duchovní (patrně kanovníky) biskupovi přisluhující oděné v *a*-e při všech obřadech bez rozdílu (srvn. na př. svěcení hřbitova na obr. 110.). Forma *a.* podléhala v různých dobách i krajinách změnám. Ze zmíněné pokryvky hlavy buď se vyvinul chórový oděv kryjící celá záda i prsa, nebo povstal jakýsi límec na prsou splývající ve dvou úzkých pásech dolů (viz obr. 111.); *a.* této formy zhusta bývala z látky vlněné nebo hedvábné, kdežto první forma zhotovována byla z kožešiny. Ve středověku nosívali *a*-e i na pluviálech chórových („cappa choralis"), jak viděti na miniatuře v žaltáři roudnických řeholních kanovníků z druhé pol. XIV. stol., chovaném v knihovně metrop. kapitoly pražské (viz obr. 112.). Také podnebí krajin mělo vliv na látku, z níž byla *a.*, na př. v Italii bývala ze sukna. Dnes se *a.* méně užívá, poněvadž se kapitolám dostalo jiných odznaků chórových, zejména mozet a kápí. — V Čechách dosud někdy užívají *a.* některé kapitoly (na př. metropolitní, vyšehradská, u Všech Svatých) a kapitulárové řádu premonstrátského, kteří *a.* pravidelně nosí do chóru mimo dobu letní. *A.* kanovníků bývá z jemných šedavých kožešin („popelic"), okraj bývá ozdoben kožešinovými třásněmi („ocásky"). Kapuce nikdy již nesahnuje se na hlavu, nýbrž zůstává pouhou ozdobou; hlava pokrývá se biretem. Na Moravě jest

Obr. 109 Kanovníci odění almucemi. (Dle miniatury rkpsu eichstättského ze XIV. stol.)

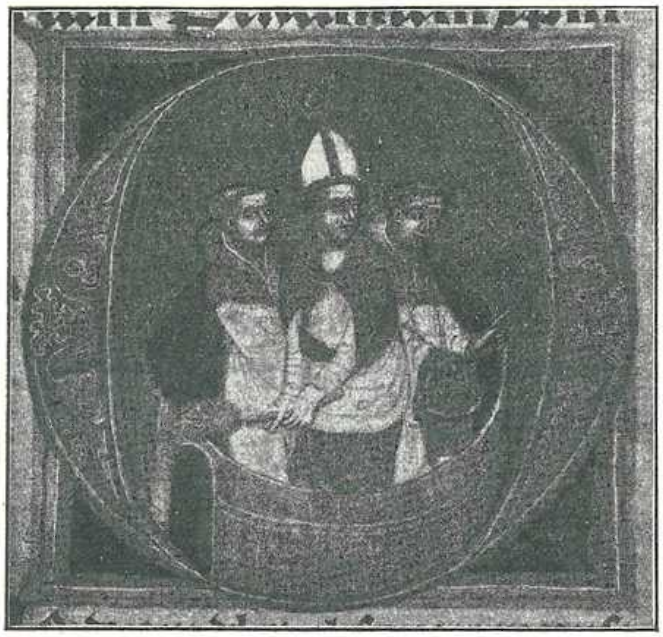

Obr. 110. Kanovníci odění almucemi. (Dle miniatury v pontifikálu Albrechta zo Šternberka ze XIV. stol.)

a. odznakem prvních dvou členů kollegia vikářů metrop. kostela v Olomouci. Vikáři kanovníků metrop. kapitoly v Praze nosí *a.* z černé beraní kožešiny. Ve „Starých letopisech českých“ k r. 1467 se čte (Scriptorum rerum bohemicarum tomus III 1829, str. 184), že Hilarius a Křižanovský „utekli do Plzně a nechali na hradě pražském tří neb čtyř svých v kožešinách beraních, ale popelice s sebú na Plzeň pobrali.“ Posměšná zmínka o *a*-ích kanovnických nalézá se ve spisku „Historii dvanácte o bratru Janu Palečkovi“ (sestavcném asi v polovici XVI. století), kdež se čte: „Některého času na zámku pražském kanovníci před krále Jiřího přišli ve svých popeličích kaptauřích z kostela a mluvili s králem o své potřeby velmi poctivě a vážně. Tehdy bratr Paleček, jda mimo ty kanovníky ke králi, chytil za ty čapličky kaptaurové toho jednoho kanovníka, který od nich mluvil, a trhne nim, řka: ‚Hara! hara! naši již kožichy na ruby obrátili a ještě masopust není‘.“ (Výbor z liter. české II. 1342—1343.) Moroni připomíná ještě zvyk kanovníků vatikánských, kteří při korunování římského císaře odívali v *a*-i na znamení, že přijímají jej mezi kanovníky basiliky vatikánské. Metropolitní kapitola pražská stěžovala si 1703, že řeholní kanovníci karlovští a strahovští užívají *a*-i i mimo svůj klášter; ti však hájili se tím, že „usus almutiorum“ není „signum jurisdictionis aut praerogativa dignitatis, sed pars habitus canonicalis, id est regularis, et signum vitae communis.“ (Rkp. univ. knih. II B 6, 29—33). — Srvn. *Moroni*, Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica, Venezia 1840, I., 269.; *Ferraris*, Bibliotheca canonica, juridica etc. Romae 1885, I.; *Bock*, Gesch. der liturg. Gew. II., 352—354, 211; *Braun*, Die liturgische Gewandung (Freiburg 1907), 355; *Zibrt*, Dějiny kroje v zemích českých od dob nejstarších až po války husitské, 421; *Winter*, Dějiny kroje v zemích českých od poč. stol. XV. až po dobu bělohorské bitvy, 221; *týž*, Život církevní, 782. *Hbk.-P.*

almužna (eleemosyna) dle mravouky křesťanské ve smyslu širším jest každý skutek tělesného milosrdenství (v. t.), jak označeno jest veršem: visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo. *A.* ve smyslu užším (jak obyčejně se vykládá) jest dar z lásky k Bohu uděl ený nuznému, aby bídě jeho ulevcno bylo. Účelem *a*-y jest pomoci bližnímu v potřebě jeho, pohnutkou její však jest láska k Bohu, a tou právě liší se *a.* křesťanská od plané humanity našich dob. Povinnost *a*-y zavazuje pod těžkým hříchem. Zakládá se na zákoně přirozeném, jenž k udržení společenského řádu velí, aby bohatec jednak měl sice plné právo na majetek svůj, ale s druhé strany aby chudý nehynul pro nedostatek prostředků životních; což obé dá se uskutečniti jedině tím, že bohatec dobrovolně sdílí se o část přebytku svého s nuzným. Zakládá se dále na zákoně Božím positivním, neboť Písmo svaté na nesčetných místech *a*-u přímo nařizuje, ano i časnými a věčnými tresty hrozí každému, kdo by ji zanedbával. Protož pochopitelno, že církev katolická vždy o chudinství pečovala a zvláště při nejsvětější oběti dárky pro chudé sbírala. Ačkoli však povinnost *a*-y vůbec jasně dokázati se dá, není naproti tomu tak snadno, v jednotlivých případech přesně stanoviti, kam až tato povinnost sáhá a kdy zavazuje. Dle souhlasného učení bohoslovců rozhodují zde dvě okolnosti: 1. potřeba nuzného, 2. příjmy dárcovy. Potřeba (necessitas) bližního jest buď α) svrchovaná (extrema), schází-li mu vše, i to, čeho k zachování života nutně potřebuje, tak že by bez cizí pomoci zahynouti musil; nebo β) vážná (gravis), hrozí-li mu pro nedostatek majetku vážné nebezpečí (nemoc, vězení, ztráta cti atd.), jemuž bez cizí pomoci sotva asi unikne, nebo γ) obyčejná (communis), je-li sice bližní nucen zápasiti s obtížemi života, avšak pouze s takovými, jež, celkem vzaty, nepřesahují jeho sil, tak že, ač namáhavě, přece jen zbaviti se jich může; v této obyčejné potřebě nalézají se chudí (t. j. skutečně chudí, nikoli však pouzí „žebráci“), jež v každodenním životě nalézáme. Povinnost, pomáhati bližnímu v potřebě, řídí se dle dárcova majetku (bona) čili přesněji: dle dárcových příjmů, jež dle výše své taktéž vřaděny býti mohou ve trojí stupeň: α) Příjmy pro výživu nutně potřebné (bona necessaria vitae), t. j. příjmy, jaké právě stačí, aby dárce sebe a svou rodinu uživil, od hladu zachránil, šatem a příbytkem opatřil atd. Z těch arciť nikdo není povinován udíleti *a*-y, jelikož by, zbavuje se třeba i jen části příjmů těch, sám upadl do potřeby svrchované, a každý povinen jest především starati se o sebe a o rodinu svou.

Obr. 111. Kanovník přioděný almucí límcovou. (Dle obr. Bart. Bruyna ze XVI. stol.)

Tím méně arciť povinnost *a*-y má, komu příjmy na nutnou výživu ani nestačí. Pravíme: „Nikdo není povinen udíleti *a*-y z příjmů pro výživu nutně potřebných", čímž však nemíníme, že by za jistých okolností (na př. nemaje rodiny neb blízkých příbuzných, rodičů, bratří, sester, o něž by mu starati se bylo) nesměl vykonati heroický skutek lásky k bližnímu, neváhaje uvrci sebe sama v potřebu svrchovanou, aby bližnímu v bídě ulevil. *β*) Příjmy větší sice, než nutná výživa vyžaduje, avšak potřebné pro slušnou výživu, stavu dárcovu přiměřenou (bona superflua quidem vitae, sed statui necessaria). Spořádané společenské poměry vyžadují, aby každý stavu svému přiměřeně žil. Kdo tedy větších příjmů nemá, a po vydáních, jež stav jeho přiměřeným způsobem s sebou nese, ničeho neušetří, není povinován udělovati *a*-y, leč tenkráte, jestliže by bližní nalézal se v potřebě svrchované. Pravíme: „Po vydáních, jež stav jeho přiměřeným způsobem s sebou nese;" jest arciť těžko v jednotlivých případech říci, co jest „stavu přiměřeno"; celkem dlužno vystříhati se obou výstředností. Nedostatkem (per defectum) chybuje, kdo by při každém vydání chtěl přesně zkoumati, zdali bylo nutné či zdali by se byl bez něho mohl obejíti (vždyť se nejedná pouze o výživu, nýbrž o slušnou výživu dle stavu). Přílišností (per excessum) zase chybuje, kdo v přepychu maje zalíbení, činí vydání přílišná, vymlouvaje se, že stav jeho tak velí, tak že pro *a*-y již nic mu nezbývá. Papež Innocenc XI. (1679) zavrhl 12. větu: „Vix in saecularibus invenies, etiam in regibus, superfluum statui. Et ita vix aliquis tenetur ad eleemosynam, quando tenetur tantum ex superfluo statui." Nejlépe, bráti se střední cestou a říditi se příkladem zbožných a rozumných mužů stejného stavu. Pravíme dále: „Není povinován udělovati *a*-y, leč tenkráte, jestliže by bližní nalézal se v potřebě svrchované." Jelikož totiž povinnost lásky velí, aby se bližnímu, jenž ocitl se v potřebě svrchované, pomohlo, třeba to i s velikými obtížemi spojeno bylo, vyplývá z toho, že na odvrácení této svrchované potřeby bližního nutno jest uskrovniti vlastní vydání a žíti méně pohodlně, než jak to vlastní stav vyžaduje; i není pochybnosti, že těžce hřeší, kdo moha se uskrovniti a pomoci bližnímu ve svrchované jeho potřebě, nečiní tak; avšak nikdo není povinován pomáhati nuzném, jenž nalézá se v potřebě pouze vážné, anebo docela snad pouze obyčejné, kdyžby proto musil se uskrovniti ve vydáních stavu přiměřených a žíti ve skrovnějších poměrech, jelikož je to značná obtíž (grave incommodum). *γ*) Příjmy přebytečné, t. j. příjmy, jež nejen stačí pro slušnou výživu stavu dárcovu přiměřenou, nýbrž tento obnos i převyšují. Kdo takovýto přebytek má, povinen jest udíleti *a*-u nejen bližnímu ve svrchované potřebě postavenému, nýbrž i bližnímu, jejž vážná potřeba tísní. Co se týče chudých, v obyčejné potřebě postavených, není nikdo vázán, aby všem prosícím vyhovoval (neboť to by bylo nemožno), ale hřeší aspoň lehce (a mnozí tvrdí I, že těžce), kdo by vůbec všechny chudé odmrštoval aneb k sobě jich vůbec nepouštěl atd. Dle učení sv. Alfonse (Homo ap. tr. IV. 19) stačí, jestliže bohatec laik (a i duchovní nebeneficiát) asi padesátý díl (2%) svých přebytečných příjmů na *a*-y věnuje. Důvod tohoto mínění jest ten, že kdyby každý, kdo přebytečné příjmy má, takto jednal, o všechny chudé by postaráno bylo; povinnost však starati se o chudé váže sice všechny bohatce, nikoli však rukou nedílnou. — *A.* jest povinností lásky, nikoli však spravedlnosti; kdo ji zanedbává, hřeší sice, k restituci však zavázán není ani on, ani jeho dědicové, ani jednotlivému chudému, ani chudým vůbec. — Stůjtež zde ještě některé zásady, jež při udílení *a*-y dlužno na mysli míti: 1. Stačí-li někomu půjčka, a je-li podstatná naděje, že by ji nuzný později mohl vrátiti (neb oplatiti), není nikdo povinován darovati věc potřebnou, nýbrž půjčkou zadost učiní povinnosti své. 2. Byť i bližní byl v potřebě svrchované, nikdo není povinován k prostředkům mimořádným, k nimž by chudý sám, kdyby jmění měl, povinován nebyl, na př. poslati jej do lázní atd. 3. Soukromník není vázán, aby vyhledával nuzné; dostačí povinnosti své, jestliže se jim nevyhýbá. 4. Zásadně nebudiž sice nikdo z *a*-y vylučován; přece však budiž hodnějším přednost dávána před méně hodnými. 5. *A.* nebudiž udílena těm, kteří by pracovati mohli, ale nechtějí; rovněž ani ti nezasluhují žádné *a*-y, kteří nechtějí se jinak zaměstnávati, než jen určitou prací, která jich neživí, ačkoliv by k jiné práci, výživu poskytující, schopni byli. 6. Dělníkům, kteří by rádi pracovali, ale práce nemají, a vůbec zdravým lidem budiž raději práce opatřena, ne však *a.* dávána; almužnou dělníka pouze snižujeme a na lenost zvykáme, opatřením práce však jej cítíme. [*Vřešt.*] — **Almužna jako skutek dobrý a kající.** Etymologický význam slova *a.* jest milosrdenství, útrpnost. Dle mravouky křesťanské jest, jak právě řečeno, *a.* povinný čin mravný pro Boha, z lásky k Bohu a z útrpnosti s ubohým člověkem v jeho bídě a nouzi, t. j. ve skutečné potřebě, ve které sám sobě pomoci nemůže. Jakkoli pomoc v potřebách duchovních také zahrnuta jest v pojmu *a.*, béře se slovo to v životě společenském za pomáhání v potřebách tělesných. Katechismus jmenuje tyto potřeby v sedmeře skutků tělesného milosrdenství. Ukládaná člověku povinnost *a*-y jest výhradní známka náboženství zjeveného. Pohanství neznalo *a*-y v pravém slova smyslu. Přirozený zákon lásky člověka ke člověku a přirozená soustrast s člověkem nouzi trpícím nemají samy o sobě té moci, aby přemáhaly vrozené padlému člověku sobectví a nezřízené sebemilování, ve kterém člověk jenom sebe a svůj prospěch na zřeteli má. „Cur vivit pauper"? ptá se filosof Seneca, Plautus pak tvrdí, že činí zle, kdo chudému pomáhá, poněvadž takto jen prodlužuje bídný jeho život. Za časů císařských měl Řím 4000 palácu, 8000 veřejných lázní, mnoho divadel, ale neměl ani jediného ústavu dobročinného, ani jediné nemoc-

Obr. 112. Řeholníkanovníci přiodění almucemi na pluviálech chórových. (Dle miniatury v žaltáři soudnickém ze XIV. stol. v knihovně metrop. kapitoly v Praze.)

nice. Sv. Pavel dí, že byli bez milosrdenství. (Řím. 1[31]) Bez víry v Boha, kterýž pečuje o všecky lidi k obrazu a podobenství jeho stvořené, sám činnou lásku k bližním velí, skutky této lásky člověku v zásluhu počítá a přislibuje odměnu za ně — není *a*-y. Protož i pouhá humanita bez víry nedává *a*-y, ale dává jen, aby se obtížného chuďasa zbavila, nejraději z veřejných fondů; vypisuje chudinskou daň, která utlumuje i poslední jiskru lásky a soucitu s bližním, rozmnožuje byrokratismus, kterýž daně té část největší sám pohlcuje. — Žádná humanita, žádná moderní osvěta nedovede vštípiti lásku k Bohu a lásku k bližnímu pro Boha, jedinou tu mocnou pohnutku k nezištné dobročinnosti. Dle nauky zjeveného náboženství jest *a.* obět Bohu vzdávaná; chuďas jest oltář, na který se obět klade. Nestejnost majetku jest jedním ze základů, na kterých stojí vzájemnost společenského života. Tato nestejnost má za následek, že zámožní potřebují chudých, tito zase onděch. Bůh jest jediný majetník země i statků jejích; člověk majetný jest ustanovený od Boha správce, vrchní služebník, a jest povinen dávati spolusluhebníkům svým „pokrm v čas přihodný". Chudý má od Boha propůjčené právo za podporu a pomoc prositi a jest povinen za ni děkovati, předně Bohu a pak i dárci. Odtud „Prosím za Boží almužnu" a „Zaplať Pán Bůh"! Jsouc obětí, podává se *a.* Bohu, jest doplněk a dokonání modlitby. Protož i děje se *a.* křesťanská na tytéž úmysly, na kteréž obět a modlitba: na oslavu a chválu Boží, na díkučinění Bohu, dárci všeho dobra, živiteli všech tvorů, na vyprošení potřebných nám darů Božích, na odpuštění hříchů. Že tyto úmysly činí tento konečný účel *a*-y správně tu vytčen, tomu na potvrzení možno uvésti řadu citátů z písem svatých *S.* i *N. Z.*, ze svatých Otců a z liturgie katolické. Církev Kristova již od prvních počátků svých uznávala *a*-u za službu Boží (agapy a kollekty, spojené s nedělní bohoslužbou); když pak rozšířila se, svobody občanské i mnohých privilegií ve státech křesťanských dosáhla, vytvořila se od IV. stol. ve veliký ústav chudinský, ústav na podporu všech ubohých, jmění své za patrimonium pauperum prohlásila, péči o ubohé za čelnou část duchovní správy pokládala. Hospitály, chorobince a nemocnice, útulny starců, sirotků a slepců svědčily o lásce činné, o dobročinnosti, světu až do těch dob neznámé, ku podivu pohanům, žasnoucím a volajícím: „Ejhle, jak tito se milují!" Čelný motiv k *a*-ě: láska k Bohu a z té vycházející útrpnost a milosrdenství s ubohým — sám již učí způsobu, jakým se *a.* udělovati má. Písmo sv. vůbec, evangelia a listy sv. Pavla zvláště, zásady a praxe katolické církve u věci této vytýkají jasně a s důrazem, jak udělovati jest *a*-u, jak podporovati ubohé a jim dobře činiti. *A*-u křesťanskou, *a*-u „Boží", záslužnou, Bohu milou uděluje darovatel 1. dle možnosti, ochotně, rád, (Tob. 4[9]), „ne se zármutkem nebo z donucení, mušení, neb veselého dárce miluje Bůh" (2. Kor. 9[7]). 2. Sprostně, nejraději tajně, in simplicitate, nehledaje chvály od lidí, nemaje úmyslů sobeckých, nedávaje *a*-y, aby sám užitku z ní došel, neb aby mu byla prostředkem až k úmyslům hříšným. Tento význam mají slova Páně: „ať nezví leviče, co činí pravice", a rovně i slova sv. Pavla: „in simplicitate". 3. Opatrně, aby podporována nebyla zahálčivost neb i jiná nepravost. „Kdo nepracuje, ať také nejí". (2. Thes. 3[10].) 4. Šetrně, aby chuďas nebyl zahanben, v útlocitu svém uražen, ponížen. 5. Rychle, bis dat, qui cito dat. „Neříkej bližnímu svému: Odejdi a navrať se zase; zítra dám tobě, moha dáti hned." (Přísl. 3[28].) Tento způsob *a*-y zachovávala církev již v prvních letech svých; jej zachovává blahodějný spolek sv. Vincence. — Jako se klade *a.* k nejpřednějším dobrým skutkům, tak i náleží celým obsahem svým, všemi druhy dobročinnosti ke skutkům ve zpovědi za pokání ukládaným, jako prostředek, vykoupiti se z viny a hříchu. Daniel dí králi: „Nechať se tobě líbí rada má: hříchy své almužnami vykupuj a nepravosti své milosrdenstvím nad chudými; snad odpustí hříchům tvým." (Dan. 4[24].) „*A.* osvobozuje od smrti a onať jest, ježto hříchy čistí, a činí, že nalézáme milosrdenství a život věčný." (Tob. 12[9].) Takto věří a učí katolická církev, víra tato byla za všech časův pohnutkou k dobročinnosti, jí děkovati jest za bohatá nadání k účelům církevním. — Zpovědník ukládej *a*-u často, ale maje vždy na zřeteli hmotný a duševní stav kajícníka, zvláštní okolnosti neb i mimořádné příhody, ve kterých podpory pilně třeba jest. Pomoc děje se netoliko penězi, ale, a k tomu radivá opatrnost, i potravinami, oděvem, životními potřebami. Opatrnost také žádá, aby zpovědník určil aspoň přibližně, co dáti má poenitent a do kterého času. Podpora domácích, kajícníkovi a zpovědníkovi povědomých trpitelů, chudých v nemoci postavených a nad to snad ještě opuštěných zasluhuje zvláště, aby za pokání ukládána byla. I nemajetným ukládati lze za *a*-u nějakou službu tělesnou, kterou by prokázati mohli opuštěným, nikoho ku pomoci nemajícím. — Víra v očistnou moc *a*-y důsledně k tomu vedla, že *a.* také jest mezi *podmínkami k nabývání odpustků*. Zejména jsou to odpustky milostivého léta, kterých dojíti nelze bez *a*-y, dané na úmysl, že odpustků sobě žádá. Mnoho-li *a*-y by dáno býti mělo, závisí dílem na obyčeji, dílem na znění odpustkového breve. Dí-li toto: „quantum pro sua cuique facultate visum fuerit", dává zámožný člověk *a*-u větší, nežli nezámožný nebo chudý. Dí-li breve: „quantum quisque pro arbitrio judicaverit", nebo „prout cuique suggeret devotio", postačuje *a.* každá, bez ohledu na zámožnost. Též chudí jsou povinni *a*-ou, jakkoli by skrovna byla. Osoby řeholní mají účastenství v *a*-ě, kterou dávají vrchní jménem kláštera; ženy, děti a čeledínové zase v *a*-ě, kteréž udělili muži, otcové, hospodářové; avšak třeba jest podřízené o tom zpraviti, aby úmysl svůj s darovateli spojiti mohli. [*Skčp.*] — **Almužna po stránce sociální.** Záslužný mravní čin *a*-y, kterou bližnímu z lásky k Bohu v jeho nouzi vypomáháme, stal se v křesťanské společnosti důležitým sociálním činitelem. Již Kristus svým výrokem: „Po tomť všichni poznají, že jste mými učedníky, budete-li míti lásku jedni k druhým" (Jan 13[35]), označil rozdíl mezi svou společností, novou, křesťanskou, a bývalou společnosti pohanskou. Účinná láska k bližnímu má ovládati a vzájemně pojiti veřejný život křesťanský a má býti rozeznávajícím znakem, dle něhož lze křesťana poznati. Láska křesťanská vyrovnávala rozdíly majetkové a třídní v prvotní církvi. „Všichni také, kteří věřili, byli pospolu a měli všechny věci společné. Prodávali majetek a statky, dělice je mezi všecky, jakož komu potřebi bylo." (Skutky apošt. 2[44-45].) Neměli chudí sice žádného právního nároku na majetek bohatších křesťanů, a proto nebylo žádného společného majetku (kommunismu a kollektivismu) v tom významu, jak jej požaduje socialismus, ale příkaz Kristův, velící účinnou lásku k bližnímu, vedl zámožné k tomu, aby dobrovolně vzdávali se přebytku svého majetku a dělili se oň s chudými. Celou společnost křesťanskou ovládal názor, že každý je pouze dočasným správcem jmění, z jehož přebytku dlužno chudé živiti. Láska křesťanská stala se mostem mezi chudými a bohatými, mezi vznešenými a nízkými, otevřela cestu k srdci zámožných, povzbuzujíc je k ušlechtilým mravním činům tělesného milosrdenství, a tak povznesla již prvotní společnost křesťanskou na vysoký stupeň

pravého bratrství a pravé lidskosti. *A.* jest sice jen mravní povinnosti, vyplývající z příkazu lásky, ale proto přece má v sociálním ohledu daleko větší důležitost, nežli kterákoli jiná povinnost právní, vyplývající z přísné spravedlnosti. „Spravedlnost má povahu negativní, láska positivní, a proto jest vlastně pravým konstitutivním živlem společnosti. Spravedlnost jest individuelní, láska sociální moment; spravedlnost společnost dělí, láska ji spojuje." (Dr. *Hitze*: „Kapital und Arbeit" str. 228.) Mylný jest proto názor zakladatele liberální hospodářské nauky Adama Smitha, který se domníval, že láska i dobročinnost jsou pro společnost pouze ozdobou, která budovu společenskou okrašluje, ale není jejím základem, na němž spočívá. Příkazy spravedlnosti jsou ovšem základem společenského života a umožňují každému jednotlivci soužití vedle bližního, ale teprve vzájemná láska dovede jednotlivce vzájemně sloučiti a k životu harmonickému povzbuditi. Sociální moment *a*-y a dobročinnosti vůbec tušili již národové pohanští před příchodem křesťanství, ač, jak výše řečeno, pravé *a*-y neznali. Tak Peršané dobročinnost velebili jako vznešenou ctnost a posvátné knihy jejich určovaly přesně podíl, jenž měl býti z úrody zemské chudým věnován. Podobně v Indii i v Číně zákony státní opravňovaly chudinu k podílu na úrodě zemské. U národů klassických, Řeků a Římanů, *a.* poskytována byla pouze z důvodů společenských s ohledem na blaho státní. Obilí rozdáváno bylo v Římě chudině na útraty státní, aby bráněno bylo nepokojům a zabezpečen byl klidný vývoj státního života. Zákonodárství Mojžíšovo věnuje bedlivý zřetel chudinství a israelské agrární zákony obsahují mnohé předpisy, kterými se má brániti naprostému pauperismu. Zejména třetí kniha zákoníku Mojžíšova (Leviticus) hledí svými předpisy vyrovnávati příkré rozdíly mezi zámožnými a chudinou. Hospodin, sám pravý vlastník půdy israelské, rozdělil ji kmenům a přikázal Levitům a chudým podíl na výnosu půdy celé. V křesťanské společnosti praktická a účinná láska k bližnímu povýšena na přední povinnost náboženskou a stává se důležitým sociálním činitelem. Ve společnosti křesťanské zůstala ovšem majetková nerovnost tak, jak byla ve společnosti pohanské, poněvadž křesťanství nebylo revolučním učením, které by odstraňovalo soukromý majetek a zavádělo kommunismus aneb kollektivismus socialistický. Avšak křesťanská nauka vzala v ochranu chudé a tím stávající majetkové rozdíly snažila se učiniti snesitelnějšími, ukládajíc bohačům za mravní povinnost dobrovolné udílení přebytečného majetku potřebným. Stará církev vzpomínajíc na chudobu Kristovu, jenž ve vypůjčených jeslích při svém narození spočíval a na uděleném kříži poslední okamžiky života svého strávil, vážila si chudiny a k jejímu prospěchu zařídila zvláštní úřad jáhnů, kteří měli při oběti mše sv. almužnu od věřících přijímati a jako dar od Boha daný nuzným rozdělovati. Křesťanský stát po příkladu církve ujal se chudých a hleděl nouzi jejich umírniti tím, že ochotně poskytoval hmotné prostředky, aby biskupové prováděti mohli v hojné míře péči o chudé. Přirozená společenská nerovnost byla urovnávána organisovanou a pravidelnou *a*-ou, pokud vliv učení křesťanského ovládal veřejný život národů. *A.* jsouc skutkem milosrdenství a lásky k bližnímu, náleží zajisté k nejušlechtilejším zjevům života mravního a k nejcennějším činitelům sociálním, docházejíc náležitého uznání, zejména pokud vyplývá ze soukromé dobročinnosti, i od těch, kteří jinak jsou odpůrci chudinství veřejného. Dnešní dobou vyžaduje otázka chudinská též bedlivou pozornost sociální politiky, poněvadž stále vzrůstá počet těch, kteří ve své malomoci appellují na veřejnou dobročinnost. Vždyť pramenem nynější lidské bídy není jen živelní neštěstí, pouhá náhoda aneb nechuť ku práci, nýbrž namnoze i sociální nesrovnalosti. Nedostatečná společenská práce, nedostatečné využití přírodních sil pro obživu vzrůstající populace a neurovnané společenské vady jsou jedním z nejpřednějších pramenů lidské bídy, a proto musí býti opět jedním z předních úkolů sociální politiky živá snaha ucpati bolavé tyto zdroje lidského utrpení. Při této veřejné chudinské péči nestala se součinnost církevní a soukromé dobročinnosti zbytečnou, nýbrž má dosud svou historickou důležitost, neboť státní chudinská péče sama o sobě byla by příliš policejní, šablonovitou a chladnou bez hřejivé obětavosti náboženský citících jednotlivců. Jakkoliv vysoce ceníme sociální moment *a*-y, přece neskládáme na ni všecku naději, že by stačila sama rozluštiti a odstraniti zejména nynější sociální bídu celých stavů. K sociálním opravám vyžadujeme především řádné zákonité ochrany práce a náležitého provedení spravedlnosti distributivní, ale soukromé dobročinnosti ze sociální činnosti nevylučujeme. *A.* má někdy také své stinné stránky v ohledu mravním a působí také jisté nebezpečí sociální. *A.* nerozumná seslabuje sebedůvěru, energii a čest přijemcovu. Ve středověku bylo lze vytýkati almužnictví, že přehojnou a mnohdy nadbytečnou podporou chudých svádí mnohé k zahálce. Sociální nebezpečí obsahuje *a.* v sobě tehdy, když se poskytuje nerozvážně, bez ohledu na to, zdaž a jakou měrou zasluhuje nuzný podporu. Spoléhání na *a*-u svádí mnohého s dráhy práce na dráhu žebroty a jest příčinou tuláctví. Tyto stinné stránky *a*-y vyžadují, by se chudinská podpora poskytovala rozumně a organisovaně. Jakkoliv stát a obce obraly si za předmět své sociální péče veřejné chudinství, přece nestala se *a.* soukromá zbytečností, protože žádné zákonodárství na světě neodstraní všeho utrpení z řad lidských a vždycky bude dostatek bídy, která se dá mírniti jenom hřejivou láskou k bližnímu. A čím více chladne v srdcích lidských za nynější prospěchářské doby láska k bližnímu, tím více dlužno míti na paměti slova Kristova: „Chudé máte vždycky s sebou." (Mat. 26^{11}.) [*Rl.*] Viz též: *almužnictví a církev, almužník, chudinství, charita.* — *Literatura*: *Fr. Ehrle,* Beiträge zur Geschichte u. Reform der Armenpflege (Freiburg 1882), *G. Ratzinger,* Geschichte der kirchlichen Armenpflege (t., 2. vyd. 1884), Dr. *Albín Bráf,* Almužna a mzda (Praha 1884), Dr. *Robert Neuschl,* Křesťanská sociologie I. (1898), 274, 368 násl., II (1900) 68 násl., Dr. *Jan Nep. Foerstl,* Das Almosen. Eine Untersuchung über die Grundsätze der Almosenfürsorge im Mittelalter und Gegenwart (Paderborn 1909).

almužnictví a církev. Základem křesťanského společenského řádu jest názor, že pravým vlastníkem všech věcí stvořených jest Bůh a člověk pouze dočasným správcem jejich. V důsledcích tohoto názoru křesťanského má člověk ponechati si z výtěžku svého majetku jenom to, co na uhrazení svých životních a společenských potřeb jest mu nevyhnutelným, a z přebytku svého vlastnictví má dáti almužnu chudým. Tím způsobem záslužněmravní čin almužny stává se něžným poutem společenského vztahu mezi křesťany a stávající majetkové rozdíly ztrácejí pod dechem účinné lásky bliženeckě všecku svou trpkost a ostrost. Chudí nesmí moci a násilím vymáhati na bohatých almužny, poněvadž není tato povinností právní, nýbrž pouze mravní, a mají býti za ni vděčni děkovnou modlitbou. K dobročinnosti vybízely křesťany pravdy náboženské o společném původu bohatých i chudých (Přísl. 22^{2}), o potřebě dobrých skutků k získání života věčného (Mat. 25^{31-46}), o zastoupení Ježíše Krista v osobě chudého (Mat.

10^{40-42}), a hojné příkazy Spasitelovy, jenž almužnu a dobročinnost doporučoval. Církev od svého trvání snažila se ve veřejném životě uskutečňovati tyto své zásady o ceně almužny a byla po celá století jediným velikým orgánem *a*-í vzdělaného světa. V prvotní církvi poskytována byla almužna při bohoslužbě společnými hody lásky (*ἀγαπαί*, v. t.), při nichž pojídali chudí s bohatými z pokrmů na útraty bohatců připravených. Tím dokazován náboženský ráz almužny a zároveň sociální její význam, neboť při společných hodech lásky ve chrámech mizel rozdíl mezi dárcem a obdarovaným, mezi majetným a chudým. Hody lásky byly sice původně zavedeny v obci jerusalemské (Skut. ap. 2^{46}), ale odtud rozšířil je sv. Pavel ve všech křesťanských obcích. Ve třetím století shledáváme společné hody lásky po celém tehdejším světě křesťanském; ze spisů spisovatelů církevních (Tertulian, Apolog. 39) seznáváme, že se konaly se vší vážností i střídmostí a zakončeny bývaly náboženským zpěvem a modlitbami. Proti jednotlivým výstřelkům při hodech bojoval již sv. Pavel, v pozdějších dobách však zavdávaly hody lásky mnoho příčin k stížnosti, když sobectví a strannictví rozmohlo se mezi křesťany. Jakmile ochladl zápal křesťanské lásky, pak ovšem bylo možno, že lidé zámožnější k hodům zvali pouze své příbuzné a zneužívali této příležitosti k nestřídmosti. Následkem sobectví neměla zbylá forma původního *a*-í žádné ceny a proto církev hody lásky odstranila a o jinou, vhodnější formu k udělování almužny se postarala. Věřící konali sbírky (kollekty) ve prospěch chudých po příkladu apoštolském (Rom. 15^{26}; 2 Kor. 8^{9}; Gal. 2^{10}; Sk. ap. 11^{29}) a odevzdávali je biskupu, jenž měl vrchní správu sebraných podpor. Také z obětin (oblationes v. t.), které se při mši sv. od věřících přinášely jednak při obětování (chléb a víno), patříce tou částí, která konsekrována nebyla, duchovenstvu, jednak — dle Probsta („Liturgie der drei ersten christl. Jahrhunderte", 19) — na počátku posv. liturgie, tvoříce vlastní almužnu, sestávající z různých požívatin (mléka, medu, klasů, oleje atd.), dále z darů do kasy kostelní čili korbony (*κορβονά*, corban, arcka, concha) od věřících dle libosti vložených (*Tertull.*, Apolog. 39), z prvotin, jež dle Const. apost. II. 34, VII. 29 byly povinné, sloužíce k výživě biskupa, kněží a jáhnů, a desátku, sloužícího k výživě vlastního kleru, panen, vdov a chudých (Const. ap. VIII. 30), jakož i ze sbírek mimořádných a dobrovolných darů poskytována almužna a výživa chudým. Zvláštní služebníci církevní, diakoni a diakonisky, vyšetřují v zastoupení biskupa poměry chudých, navštěvují nemocné a rozdávají almužnu. Z toho však musí skládati účty biskupovi (Const. ap. II. 31. 32). Když pak správa diecese velice vzrostla, vešlo od IV. stol. v obyčej, že biskup ustanovil některého svého kněze nebo jáhna vrchním správcem jmění církevního a též *a*-í (*οἰκονόμος*, aerarius), což se z nařízení koncilu chalcedon. 421 (c. 21. C. 16. qu. 7) stalo zákonem. Spolu vzniká i hodnost arcikněze a arcijáhna, o nichž konc. kartag. r. 398 stanoví, že biskup nikoliv osobně, nýbrž skrze toho či onoho o vdovy, sirotky a cizince pečovati má. Dle toho pak ockonom jmění to spravoval, kdežto arcikněz nebo arcijáhen pořizoval o jeho rozdělování a užití, ač nebyla-li správa i pořizování v jedné ruce. Na západě se důchody církevní, aspoň od IV. stol., dělí na čtyři stejné díly, z nichž jeden připadl biskupovi, druhý ostatnímu kleru, třetí záduší kostelnímu a čtvrtý chudým (cc. 25—30 C. 16 qu. 2), což papež Řehoř Veliký zove obyčejem Apošt. stol. (c. 30 ibid.), z čehož vidno, že církev majetek svůj mohla právem zváti i patrimonium pauperum. *A*-í stalo se takto odvětvím veřejné činnosti církevní. Ano v církvi založen i zvláštní úřad almužníků (eleemosynarius) na dvoře papežském i na dvorech knížat křesťanských (viz čl. almužník). Po celá století byla pak církev jediným almužníkem veškerého křesťanství, podporujíc ze svých vlastních příjmů chudinu, zakládajíc dobročinné ústavy, aneb slouží za prostředkovatele a správce dobročinnosti soukromé. Na východě zařizuje v Edesse r. 357 sv. Efrem, biskup, první křesťanský hospitál o 300 postelích, v němž za doby moru ošetřoval v čele svého duchovenstva nemocné, kdy všichni, i příbuzní jejich, z města ve strachu prchali. Velikou slávou slynul hospitál, založený sv. Basiliem r. 369 před branami Caesaree v Kappadocii, jenž tvořil takořka celé veliké město s četnými domy pro nemocné a chudé, pro lékaře a ošetřovatele, tak že nazýván byl osmým divem světa. Sv. Jan Zlatoústý zakládal hospitály v Cařihradě, sv. Augustin v Hipponě, papež Symmachus (498—514) založil v Římě tři domy pro nemocné. Zdární synové církve v důsledku příkazů náboženských zakládali ústavy pro nemocné, slepé, šílené, pro hluchoněmé již v V. století. V Paříži od VIII. stol. působí velikolepý církevní chudobinec „Hotel Dieu". Podobné rozsáhlé ústavy pro chudé založeny jsou v Anglii. Byla tudíž církví zakládána a řízena hospitia různého druhu, jak pro chudé (ptochotrophia), tak pro cizince (xenodochia), nemocné (nosocomia), sirotky a nalezence (orphanotrophia, brephotrophia), starce (gerontocomia) atd. Také v diakoniích, místnostech to nalézajících se poblíž kostela pod dozorem jáhnovým, stravování společně chudí, kteří tam mohli přijíti. Krátce, církev pečovala hned od počátku o zmírnění bídy a chudoby různým způsobem. Brzy však nalezla církev ve svých snahách chudinských podporu v křesťanském státě, a v pozdějších dobách středověkých podpory došla i ve stavovských organisacích. Tak kapitulare Karla Velikého z r. 806 ukládá obcím povinnost pečovati o chudé. Dle předpisu téhož vladaře čtvrtina církevních příjmů aneb aspoň desetina jejich musila býti věnována chudým. Rovněž majitelům panství uložena povinnost, aby lid poddaný v době nouze životními prostředky opatřovali. Ve středověku jsou to zejména cechy řemeslnické, které nehájily pouze práce a trhu svých výrobků, nýbrž dle příkladu církve poskytovaly též pomoc zchudlým anebo onemocnělým členům svým, jakož měly péči i o jejich vdovy a sirotky. Zařízení manského práva klade lennímu pánu povinnost ku pomoci přispěti v neštěstí stiženému vasalu, a stejnou povinnost měli na základě poměru poddanského páni ke svým nevolníkům. Dobročinnost středověká nehleděla jen na vyhojení přítomného nedostatku své doby, nýbrž činila vhodná opatření pro budoucí časy zakládáním různých nadací, z jichž výnosu byli chudí podělováni po předcházejícím ohlášení při nedělní bohoslužbě. Staří pohané činili odkazy městům za tím účelem, aby pořádány byly veřejné hry, křesťané však svými zbožnými odkazy pamatovali na spásu duše a na spolubratry. Náboženské zanícení dalo podnět též k založení rytířských řádů, které ujímaly se poutníků a cizinců ve svých hospitálech, původně ve Sv. Zemi a později též v Evropě. — Chudinskou činnost církevní ochromila značnou měrou středověká reformace dvojím směrem. Jednak propůjčila vladařům vrchní duchovní moc a udělila jim statky církve, z nichž dosud chudina opatřována byla, jednak učením o zbytečnosti dobrých skutků zbavila jednotlivce ve svědomí morální povinnosti přispívati chudým v jejich nouzi. Nepřispěla tedy reforma k povznesení sociálních poměrů, ale spíše k jejich uvolnění, stěžujíc výkony dobročinnosti a křesťanské lásky. Katolická církev za

času reformace byla držitelkou veliké části anglického majetku pozemkového. Když pak kláštery byly zrušeny, stali se lidé na majetku jejich usedlí proletáři. Majetek pak církevní z větší části rozdán loupeživým královským milcům, aneb za babku prodán nájemníkům, spekulantům, kteří staré dědičné podnájemníky houfně zaháněli a své majetkové državy hospodářské zcelovali. Zákonitě zaručené nároky zchudlých rolníků na podíle církevního desátku byly mlčky zkonfiskovány. Majetek církve tvořil ochranu hradům starobylých řádů pozemkových a jeho pádem musily padnouti i tyto. Když chudí odháněni byli od bran zrušených a ožebračených klášterů, objevuje se povážlivý sociální zjev tuláctví a hromadného pauperismu. Nutno přiznati, že na církevní dobročinnosti měli účast mnozí, kteří nebyli podpory té ani hodni, protože se štítili práce. Tento zjev byl usnadněn tím, že při *a*-í církevním stála v popředí záslužnost almužny a přísných požadavkův opatrné správy chudinské nebylo úzkostlivě šetřeno. Tím ovšem vznikali mnozí žebráci z povolání, k nimž přidružili se opravdově nuzní, když byli zbaveni následkem reformace dosavadního svého chudinského zaopatření na statcích církevních. Ohromné zástupy tuláků a chuďasů ohrožovaly veřejnou bezpečnost, a proto byla nucena veřejná moc ujmouti se otázky chudinské již ve století XVI. Zprvu opatření státní mají ráz čistě policejní. Žebrota a tuláctví povoleno za jistých podmínek a neodůvodněná žebrota stíhána přísnými tresty. Když policejní prostředky chudoby nezamezily, hledány prostředky na cestě positivní a břímě chudinské uvaleno po většině na obce, aby se staraly o své chudé. Takovým způsobem přechází veřejná péče chudinská z rukou ochuzené církve na obce v Anglii, Francii, Německu i Rakousku. Tím, že veřejná moc ujala se otázky chudinské, nepřestala církev, ačkoliv v skrovnější míře než před dobou reformace, vésti péči o chudé, jednak ze zbylých jí prostředků hmotných a jednak povzbuzováním k soukromé dobročinnosti svých věrných synů a dcer. Sám opovrhovatel křesťanství, jakým byl Voltaire, vzdává milosrdným sestrám, ošetřujícím nemocné, velikou chválu: „Není snad nic většího na zemi, než ona obětavost, kterou toto něžné pokolení přináší tím, že obětuje mládí, krásu, stav i rod a věnuje se službě nemocných v nemocnicích“. Skutky tělesného milosrdenství, které prokazují katolické sestry nemocným, docházejí často spravedlivějšího ocenění u jinověrců, než v řadách vlažných katolíků, kteří z neznalosti církevních dějin usilují o zavedení zásad humanity ve společnosti moderní na místo křesťanské lásky. Berlínský protestantský list „Berl. N. Nachrichten“ z 13. července 1900 srovnávaje působení evangelických diakonisek a katolických sester přisuzuje palmu předáctví v obětavém provádění dobročinnosti katolickým sestrám slovy: „Skoro bychom chtěli napodobiti výrok knížete Bismarcka, jenž pravil, že pruský poručík za hranicemi nedá se napodobiti, a užiti s pozměnou výroku tohoto o milosrdných sestrách katolické církve“. Po celém světě působí 457.000 katolických řeholnic, z nichž 410.000 jest činno na poli křesťanské lásky. Počítáme-li dle normální praxe jen 10 ošetřovanců na jednu řeholnici, shledáme, že přes 4,000.000 sirotků a nemocných a choromyslných jest ošetřováno mnohdy pronásledovanými řeholnicemi. (*Wetzel*, „Falešní proroci“ v čes. překl. Šrámkově str. 91 a n.) Pro chudinu vykonal a vykonává nedocenitelné služby spolek sv. Vincence, založený r. 1833 osmi studenty university pařížské, mezi nimiž byl také později proslulý literární historik Ozanam. Studující tito jinochové chtěli prakticky účinnou službou prospívati trpícím prostřednictvím svého spolku Spolek čítá dnes v celém světě 6000 skupin (konferencí), 100.000 činných členů (výhradně mužů) a více než 9,000.000 kor. dostává se rukou Vincenciánů chudině. V Čechách spolek sv. Vincence od r. 1876 za svého 25letého působení do r. 1901 ošetřoval 28.775 chudých v 63 odbočkách a rozdal 1,553.965 kor. Chceme-li zvěděti, co zmůže dosud obětavá láska k bližnímu, povšimněme si dobročinných ústavů, které založil v Turíně úplně chudý katolický kněz J. Cottolengo. Na 6000 ošetřovancu nalézá ošetření v těchto dobročinných ústavech v nejrozmanitější své bídě. A tak ani v době moderní nevzdala se církev svého velikého odkazu Spasitelova, péče o chudé, nýbrž provádí jej dle svých sil obětavě a nepřestává věřící k dobročinnosti povzbuzovati. Jestliže dle slov spisovatele Ratzingera „Dějinami civilisace jsou dějiny boje a vítězství křesťanských zásad lásky“, pak církev katolická svým *a*-ím pojistila si ve vývoji civilisace čestné místo. Srvn. *Ratzinger*, Geschichte d. christl. Armenpflege, Frýb. v Br. 2 vyd. 1884; *Uhlhorn*, Die christl. Liebesthätigkeit der alten Kirche. Stuttgart 1882; *Kraus*, Realencykl. II. 991. *Rl.-Tpch.*

almužny sbírání členy řeholních společností a řádů. Když ve stol. XIII. počato v církvi se zakládáním t. zv. žebravých řádů (ordines mendicantium (v. t.), byla tam, kde šlo o mendikanty přísné, *a.* jediným prostředkem výživy řádových příslušníků, kteří buď sami almužnu u věřících sbírali, nebo jimž věřící ji do klášterů přinášeli, ač později *a.* taková klášterům i na statcích jednotlivců pojištěna bývala. Proto bylo také při zakládání nových domů a klášterů řádů žebravých k tomu přihlíženo, aby v jednom místě nebylo jich tolik, by obyvatelstvo na výživu jejich členů nestačilo, z kteréhožto důvodu (kromě jiných podmínek) bylo (a jest posud) tázati se dle ustanovení zákona církevního na projev i obyvatel místa i představených jiných klášterů, kteří ve vzdálenosti menší než 4000 kročejů od nového kláštera sídlo své mají (t. zv. privil. cannarum). Podobně povstaly později různé řády a zejména též kongregace ať mužské ať ženské na almužnu a podporu věřících jednak pro vlastní výživu, jednak na dosažení účelu svého (ošetřování nemocných, vyučování dítek atd.) odkázané. I bylo tudíž, hlavně co se týče sbírání almužny od ženských členů řádových, nutno přihlížeti k tomu, aby ve věci té zachováván byl jistý pořádek a jistá pravidla, jež by spolu chránila bratří a sester řádových před úhonou na cti vlastní i řádu (kongregace), čehož potřeba hlavně v posledních dobách zcela byla zřejma, když různé kongregace (hlavně ženské) velice se rozmnožily a sběratelky četněji po sbírkách chodily, trvajíce na úkor kázně a života svého duchovního často delší dobu mimo klášter a ne vždy, jak by se slušelo, zcela správně si vedouce, čímž i vážnost církve trpěla, okolnost to, která v naší nábožensky vlažné a církvi nepřátelské době nemálo na váhu padá. Proto snažili se nejprve jednotliví biskupové a spisovatelé různým výstřelkům a nepřístojnostem ve směru tom čeliti, upozorňujíce na ně i samu Apošt. stolici, jako na př. kard. Krementz r. 1894 (Canoniste contemp. 1896, str. 495 n.), dr. Joder r. 1896 (Archiv für kath. KR. 1896 IV. 105 n.), někteří pak biskupové sami o sbírání almužen členy řádů ženských vydali nařízení pro diecesi platná, jako na př. arcib. praž. r. 1891 (Ord. list praž. 1891 str. 14). Konečně pak sama Apošt. stolice záležitost tu upravila, a to nejprve dekretem posv. Kongr. EE. et RR. z 27. března 1896 „*Singulari quidem*“ pro řeholnice, po té pak dekretem posv. Kongr. pro Religiosis z 8. května (21. listopadu) 1908 „*De eleemosynis*“ pro řeholníky. — Dle dekretu „Singulari quidem“ vyžaduje se tudíž nyní ke sbírání almužny skrze řehol-

nice především svolení biskupa té diecese, ve které má kongregace ona dům. Svolení to nemá se dáti, není-li zřejmo, že dům nebo zbožný účel kongregace pomoci té skutečně potřebuje, a mohou-li sbírku provésti vhodně jiné osoby, biskupem označené. Dá-li se odpomoci sbírkami v místě, kde sestry žijí, nebo sbírkami v příslušné diecesi, nemá se dáti svolení ke sbírkám mimo diecesi. Dovolení, které zdarma a písemně uděli biskup, v jehož diecesi jest dům, obsahovati má litteras commissorias, t. j. doporučení farářům a jiným rozšafným osobám, by sbírajícím sestrám byli radou i jinak nápomocni, nad nimi bděli, a kdyby zpozorovali u nich, co by se na ně méně slušelo, by to biskupovi ihned oznámili. Biskup může stanoviti také podmínky, které dle okolností uzná za prospěšné, jako učinili pa př. biskupové rakouští, když zakázali členům ženských řádů nebo řádům podobných družin z cizí diecese sbírati na příště *a.* tam, kam nepřináleží. Týž zákaz vztahuje se i na osoby světské ženského pohlaví, kterým bylo od ženských řádů nebo řádům podobných družin cizí diecese sbírání *a*-en svěřeno. Členům pak ženských řádů nebo řádům podobných družin ve vlastní diecesi má býti dovoleno sbírání *a*-en jen od případu k případu, když o církevní svolení požádají. Sbírky jejich smějí však se vztahovati jen na tu krajinu, ve které se jim skýtá možnost, aby noclehovaly buďto v mateřinci nebo jeho filiálce, nebo se zvláštním povolením církevním v některém jiném ženském klášteře. Jinak předpisuje dále dekret „Singulari quidem", že chtějí-li sestry sbírati mimo svou diecesi, vyžaduje se vedle svolení vlastního biskupa i povolení onoho biskupa, v jehož diecesi chtějí konati sbírku. Za tou příčinou doporučí je vlastní biskup litteris commendatitiis, žádaje oněch biskupů, by je ke sbírkám připustili, nad nimi bděli, je chránili a měli je takořka za své podřízené. Cizí biskup nemá jich jinak ke sbírkám připustiti; není též povinen dáti své svolení, byť je i jejich vlastní biskup doporučoval. V případě, že jim povolil *a*-u sbírati a sestry by špatně si počínaly, má jim nařídíti, by se bez meškání navrátily domů; kdyby neuposlechly, má je k tomu vhodnými prostředky donutiti. Představená má pustiti sestry jen po dvou, a to spolehlivých, nejdéle na měsíc, sbírají-li ve své diecesi; na dva měsíce, konají-li sbírky i v diecesích cizích. Má jim též dáti tolik peněz, aby v případě nutném ihned se mohly navrátiti. Sběratelkám jest vystříhati se hostinců, za noci nikam nepřicházeti ani odnikud neodcházeti, zpraviti o svém příchodu předem osobu, na niž biskup adressoval doporučovací list, a jakmile přišly, bez odkladu ji navštíviti; osoba ta pomůže jim vyhledati vhodné přístřeší. Denně mají obcovati mši sv. a týdně přijímati sv. svátosti. Sbírati mají pokorně, v duchu poslušnosti a úcty k biskupu diecese, ve které se nacházejí, a mají ho prositi o radu, pomoc i ochranu, kdykoliv toho třeba. Jakmile uplynula lhůta ke sbírání vyměřená, mají se ihned navrátiti do svého domu. (*Kšp.-Tpch.*) — Dle dekretu „*De eleemosynis*", majícího dva oddíly, z nichž první týká se řádů žebravých, druhý pak řádů a náboženských společností, jež mezi žebravé řády se nepočítají, platí o sbírání *a*-y skrze řeholníky toto: *a*) V řádech žebravých mohou řeholníci sbírati *a*-u jen se svolením svých představených v diecesi, kde konvent jejich se nalézá. Svolení ordinariovo vyjádřeno jest již nutně tím, že dal souhlas k založení konventu takového. Mimo diecesi musí míti ke sbírkám písemné svolení ordinaria dotyčné diecese, a ordinariové, zejména okolní, nemají svolení toho odepříti, nemohou-li řeholníci ze sbírek v diecesi vlastní nikterak býti živi. Dovolení to je habituální, trvajíc až do odvolání, které má nastati jen z legitimních příčin a na dobu, pokud příčiny ty trvají. Mají-li mendikanti právu tomu se těšiti, mají osobně, a ne skrze osoby cizí sbírky konati; mají vždy míti při sobě authentický list, který je ke sbírkám opravňuje, a ten mají farářům sami od sebe, ordinariům pak na požádání předložiti. Na sbírky mají býti posíláni jen řeholníci dospělí, nikdy pak studující klerikové; mají na sbírku jíti vždy po dvou, zejména mimo místo, kde mají konvent, vyjímajíc jen velice nutnou příčinu, v kterémžto případě musí pak býti sběratelem muž obecné známý a úctě všech se těšící. Sbírajíce *a*-u mimo místo svého konventu, mají bydliti u farářů nebo jiných kleriků ať světských ať řeholních, a kdyby těch nebylo, u některého zbožného a počestného dobrodince; mimo dům nemají býti přes měsíc, jsou-li na sbírkách ve své diecesi, resp. nikoli přes dva měsíce, sbírají-li v diecesi jiné; na novou sbírku nesmějí býti též řeholníci posláni, leč až po měsíčním, resp. dvouměsíčním pobytu v klášteře. Sběratelé *a*-y v místě samém, kde jest konvent, nesmí přenocovati mimo klášter. Při sbírkách mají si vésti skromně a pokorně, vystříhati se důvěrnosti s kterýmikoliv ženami, pomíjeti místa jim nepříznivá a konati řádně předepsané řádové pobožnosti. Představení řeholní mají svým členům vydati vhodný návod ke konání sbírek, a ordinariům místním dává se moc, by přikázali těm řeholníkům, kteří by při konání sbírek notoricky se provinili, věřícím pohoršení dali, nebo proti zákonitému zákazu *a*-u sbírali, aby se do svého konventu vrátili, a představeně řádové, i jako delegáti Apošt. stolice, ku potrestání provinilců napomenuli, což když by tito neučinili, mají co nejdříve rekurovati k Apošt. stolici. — *b*) O mužských řádech a řeholních institutech, které žebravými nejsou, platí toto: Řeholní příslušníci řádů a kongregací iuris pontificii, kterým nepřísluší výsada sbírati *a*-y ani mocí konstitucí od Apošt. stolice schválených, ani mocí apošt. svolení, potřebují ke sbírání *a*-y svolení Apošt. stol.; musí též míti dovolení od ordinaria loci, leč by papež. stolice v tomto kuse výslovně a speciali modo byla derogovala práva biskup., což však nikdy nesmí se předpokládati, nýbrž musí býti authentickými dokumenty prokázáno. Řeholníci, kteří jsou iuris dioecesani, nesmějí sbírati *a*-u bez dovolení jak ordinaria místa, kde bydlí tak ordinaria cizího, v jehož diecesi by chtěli sbírati. Ordinariové dle svého uznání mohou každému domu toho kterého řádu ve své diecesi, ať jest iuris pontif. nebo diocces., stanoviti meze či vykázati území (okres) ku konání sbírek, zvláště tam, kde jsou konventy řeholníků nomine et re žebravých; nemají pak těmto řeholníkům z institutů nežebravých dáti ke sbírkám dovolení, leč když potřebě domu jejich nebo zbožnému dílu jejich jinak přispěti se nedá; a možno-li účelu tomu vyhověti sbírkou v diecesi vlastní, nemá se rozšiřovati na diecese cizí. Cizí biskup (ordinarius) nedovolí jim konati sbírky dříve, pokud buď sám nebo skrze své delegáty nerekognoskoval kromě litt. obediential. řádového představeného též fakultu danou od Apošt. stol. (jsou-li iuris pontif.) nebo od vlastního diecesního ordinaria (jsou-li iuris dioeces.) a neshledal, že vyhovuje předpisům tuto daným; mimo to má ordinarius bedlivě přihlédnouti též k tomu, zdaž sběratelé *a*-y pro cizokrajné missie mají kromě doporuč. listu (litt. commendat.) apošt. vikáře nebo prefekta oné missie a kromě obediental. listiny generálního představeného jejich vlastního institutu také fakultu od kongr. de prop. fide nedávno ve formě authentické danou. Ordinariové mají svolení ke sbírání *a*-y dáti gratis a písemně a to tak, by buď na konci listiny oboedient. nebo na zvláštní listině udali jména řeholníků, kteří ke sbírání *a*-y jsou ustanoveni, jméno řádu nebo

institutu, jehož členy jsou, a místo i čas, pro který licence ta platí. Generální dovolení ke sbírkám ordinariové řeholníkům dávati nemají, nýbrž mají bdíti nad tím, aby řeholníci mimo svůj konvent nezůstávali přes měsíc nebo dva, dle toho, sbírají-li *a*-u ve své nebo v cizí diecesi. Ostatně pak vše, co stanoveno o samém sbírání *a*-en skrze mendikanty, o chování se sběratelů při tom a právu ordinariově proti provinilcům, platí i v případě tomto. — Dobrovolné dary mohou arci řády a kongregace všechny přijímati i bez předchozího dovolení biskupského, a jest jim též volno žádati písemně o příspěvek osoby dobročinné. — V Rakousku sbírání *a*-y řádům žebravým bylo dovoleno; avšak v pozdějších dobách, zejména v druhé polovici XVIII. století nejprve bylo různě dvornimi dekrety obmezováno, až konečně úplně zakázáno, Milosrdné bratry a Alžbětinky vyjímajíc (dvor. dekr. ze 6. října 1789 č. 1302), a vyměřena byla jednotlivým příslušníkům řádů těch dotace z nábož. fondu, pravidelně obnosem 210 zl. Různých dekretův o věci té jednajících vydána byla celá řada, jako cís. patent ze 6. čce. 1625, guber. nař. z 28. čce. 1749, cís. reskr. ze 4. list. 1752 a 16. břez. 1754, dvor. dekr. z 24. čce. 1779, 1. čna. 1782, 6. čna. 1782, 13. září 1782, 27. pros. 1782, 9. října 1785, 4. srp. 1789, 24. říj. 1783, 12. říj. 1790 atd. Jinak i nyní ke konání sbírek jest řeholním společnostem (jako ke konání sbírek vůbec) zapotřebí též svolení úřadů zeměpanských, a to dle toho, jde-li o sbírky v osadě farní po domech, nebo i na jiných místech v zemi, nebo v zemích rakouských, nebo konečně mimo říši, buď povolení okr. hejtmanství, nebo místodržit., nebo ministerstva kultu a vnitra, resp. minist. zahran. záležitostí; ke konání sbírek jen v kostele politického svolení třeba není (soud. dvůr 7. února 1885, Budw. IX. 2398). Srvn. *Tumpach*, Sbírky řeholních sester, *ČKD* 1897, 21 nn.; Dekret posv. kongreg. pro věci řehol. o sbírání *a*-y mužsk. řády, *ČKD* 1909, 157 nn; *Kašpar*, Církevní zákonodárství o nábož. kongr. I. 1903; *Jaksch*, Gesetzlexikon v. Almosen; *Mayrhofer*, Handbuch für den polit. Verwaltungsdienst IV. 234 n. *Tpch.*

almužníci práce (Aumôniers du travail, kaplani práce) jest název kongregace kněží na prospěch dělnictva r. 1895 v Belgii od lutišského biskupa Viktora Josefa Doutrelouxe založené. Účelem jejím jest: ve všech větších průmyslových městech zřizovati domy, ve kterých by dělníci, jejichž rodiny bydlí jinde, obdrželi lacinou stravu a byt, zakládati a říditi řemeslnické školy, jakož i podporovati farní duchovenstvo v návštěvě nemocných dělníků a v pastoraci dělnické vůbec. Konají tedy to, po čem pro Německo toužil dr. Englert ve svém spise „Arbeitergeistliche“ (Řezno, 1897). Srovn. *Heimbucher*, Die Orden u. Kongregationen II. 354 n. *Tpch.*

almužník (eleemosynarius, franc. aumônier) jest vysoký úředník duchovní při dvoře papežském, jakož i při rozličných dvorech knížecích. V Římě vyskytuje se již v VI. stol.; slul saccularius neb saccellarius (saccus = místo, kde se uchovávaly peníze), přijímal žádosti, rozdával almužny, vyplácel platy úředníkům a vojákům a náležel mezi nejvyšší úředníky lateránského paláce. Dnes sluje eleemosynarius apostolicus (eleemosiniere), jest vždy arcibiskupem i. p. a trůnním assistentem a náleží k užší rodině papežské (familia pontificia). Jeho hodnost trvá do smrti papeže, kterýž jej jmenoval. Též patriarcha ktp. a mnohé kláštery měli *a*-y; v klášteřích sluli též bursarii. Při knížecích dvorech nalézáme záhy dvorní duchovenstvo, v jehož čele stál arcikaplan (archicapellanus), který v říši francké veliké vážnosti dosáhl, byl — řekli bychom — ministrem kultu, slul též archicancellarius a měl přednost přede všemi arcibiskupy a biskupy říše. Když říše francká byla mezi syny Ludvíka Zbožného rozdělena, měl každý z nových panovníků svého arcikaplana; arcibiskupové mohučtí byli arcikaplany pro Německo, trevírští pro Gallii a Arelat, a kolínští pro Italii. Ve Francii pominul od času krále Hugona Capeta název arcikaplana neb arcikancléře, za to vznikli tam při dvoře kaplani a almužníci. V listině krále Filipa Krásného asi z r. 1300 připomíná se trojí druh dvornich duchovních: capellani, confessarii a eleemosynarius (kaplani, zpovědníci a almužník). Brzo rozšiřovala se kompetence almužníkova i počet almužníků. Za krále Karla VII. v polovici XV. stol. byl již velkoalmužník, kterým byl Jan de Rely, pozdější biskup angerský. Velkoalmužník měl dozor na veškeré dvorní duchovenstvo a všechny královské dobročinné ústavy a činil návrhy při obsazování biskupství a jiných obročí. Jeho hodnost pokládala se za nejvyšší ve Francii a slula solstitium honoris. Velkoalmužník býval zhusta kardinálem, vždy však kommandérem vysokého řádu sv. Ducha; křtil královské děti, podával královské rodině sv. přijímání a v postě modlil se při královské tabuli modlitby před jídlem a po jídle. V revoluci byla tato hodnost zrušena, ale Napoleon I. obnovil ji opět a udělil svému ujci kardinálu Feschovi; král Ludvík Filip zrušil ji znova, ale Napoleon III. ji opět obnovil. Podobnou pravomocnost má *a.* při španělském dvoře. V Anglii jest obyčejně biskup oxfordský almužníkem jako Lord High Almoner. V Čechách Karel IV. ustanovil 1356 opaty kláštera řeholních kanovníků lateránských sv. Augustina na Karlově v Praze stálými almužníky král. dvora českého. Po zrušení opatství na Karlově 1784 byl úřad ten přenesen na opaty strahovské, kteří užívají tudíž titulu „eleemosynarius ad aulam reg. perpetuus“.

almužní pytlíček (= sběrací p.) jest onen, jenž dle obyčeje v mnohých krajích zavládlého slouží k tomu, by zádušník nebo kostelník, maje jej na delší žerdi připevněný a též zhusta malým, jemným zvonečkem opatřený (odkudž něm. název Klingelbeutel), obcházel s nim mezi službami Božími, sbíraje do něho milodary od přítomných věřících. Sbírky ty patří kostelu, na jeho potřeby, výzdobu a pod. (dvor. dekret z 22. března 1773; 20. února, 14. května, 24. června, 17. července, 9. září 1783 atd.), a milodary mají se z něho vybírati farářem (u přítomnosti dvou zádušníků) každý týden a zapsati do zádušních účtů. Dle všeob. nařízení biskup. (viz gub. dekret z 22. května 1834) má se s ním choditi při zpívané mši sv. po kázání a při mši sv. až do obětování a zase po přijímání; při tiché pak až do proměňování a po přijímání. — Sbírati pro kazatele do *a.* *p*-u zapověděno dvor. dekretem ze 14. břez. 1783. Místo pytlíčku užívá se též almužního talíře. (Srvn. *Schockherr*, Kirchenpatronat, str. 285 n.; *Borový*, Sloh církv., III. vyd. str. 434.) *Tpch.*

almužní talíř v. *a.* pytlíček.

Alna (Aulne), kl. cist. v Belgii, diec. lutišská.

Alnoth s v., angl. poust. a mč., *s.* kol 700, zavražděn od loupežníků; k hrobu jeho v Stowe poblíž Bugbrooku v Northamptonshire konány bývaly četné pouti. Srvn. *Acta Ss.* Februarius III, 684—685, *Baring-Gould*, Lives of Saints (Lond. 1894), II, 448.

Alodia s v. spolu se sestrou Nunilonou od Saracenů ve špan. městě Oska pro víru umučeny. Srvn. *Kulda*, Církv. rok VI, 179.

aloë biblické (אֲהָלוֹת אֲהָלִים 'ahalím, 'ahalót) vonná látka. V Písni Šalomoun. 4^{14} a v Žalmu 44 (45)^{9} (vulg.: „gutta“) řadí se vedle myrrhy k předním vonidlům; dle Přísloví 7^{17} nakuřovalo se jím obydlí; v NZ. (Jan 19^{39}) sloužila smíšenina myrrhy a *a.* k bal-

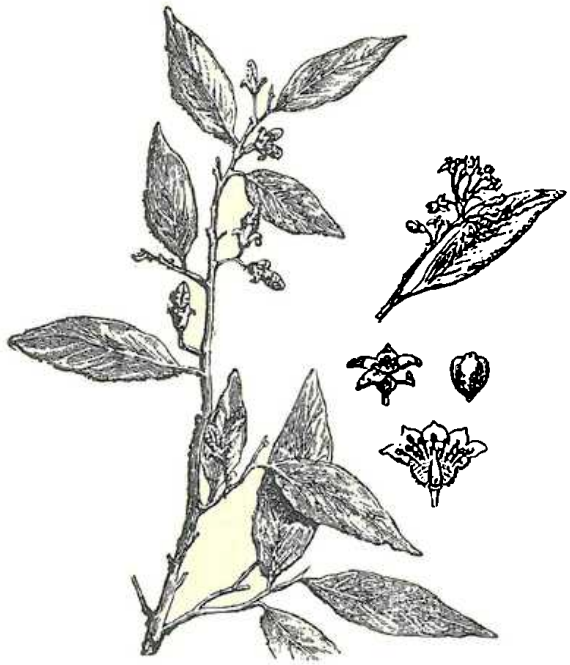

Obr. 113. Aloë biblické.

samování mrtvol. Balaam žehnaje lidu israelskému (Mojž. 24[7]) přirovnává blaho národa vyvoleného k stromům aloovým, kteréž Hospodin štípil. Na tomto místě četli *LXX* „'oholim" místo „'ahalim" a proto přeložili „σκηναί"; odtud klade vulg. „tabernacula" a český překlad „stánkové"; podobně četli *LXX* v Přísloví 7[17], přeložívše „οἶκον", avšak vulg. „aloë"; na ostatních dvou místech kladou *LXX* i vulg. „aloë". Zdá se, že hebr. slovem „'ahalím" označuje se dřevo nebo pryskyřice východoindického stromu „aquilaria agallocha" („aloexylum agallochum); z indického názvu stromu toho „aghil", „agaru" neb „aguru", „agarukam" vzniklo nepochybně řecké „ἀγάλλοχον", místo kterého pozdější Řekové říkali „ξυλαλόη". Strom ten, česky zvaný „orličín" (viz obr. 113), jest z čeledi lýkovcovitých (Thymelaeaceae), má vonné dřevo pryskyřičné. *A.* biblické není totožné s *a*-em lékařským (aloes socotorina), aniž s agaví americkou („agave americana", jež neprávem zove se „stoleté aloe"), jež obě patří mezi rostliny liliovité. Srvn. *L. Fonck* v „Lexicon biblicum" (1905) I, 196—199.

Aloe d' Stanislav, *sp.* „Storia della Chiesa di Napoli provata con monumenti" (Neapol 1861).

Alogové strana neb sekta ve druhé pol. II. stol. v Malé Asii, kterou Epifanius (Haer. 51, 3) tak nazval, a to proto, poněvadž popírali pravost spisů sv. Jana Evangelisty, v nichž druhá božská osoba nazývá se „Logos" n. „Slovo". Činili tak z odporu proti Montanistům, kteří o spisy ty opírali bludnou nauku svou o Utěšiteli. Spisy Janovy přičítali *A.* Cerinthovi. *A.* jsou nepochybně totožni s onou sektou, o které zmiňuje se sv. Ireneus (3, 11, 9). Srvn. *Sýkora*, Úvod do Písma sv. NZ, II, část I, 439—440.

Alohes, hbr. Hallohéš, otec knížete Selluma za doby Nehemiášovy (2 Esdr. 3[12]). Totéž jméno nalézá se mezi těmi, kdož pečetí svou potvrdili obnovenou smlouvu s Hospodinem 2 Esdr. 10[24].

Alois (Aloysius) sv. Zámek Gonzaga u Mantovy v Lombardii jest kolébkou knížecího italského rodu, k němuž náleželi vojvodové mantovští a knížata čili markrabata z Guastally, ze Sabionetta, z Castiglione a z Novellary. *A.* byl nejstarší syn Ferdinanda z Gonzagy, knížete římské říše a castiglionského markraběte, *n.* 9. března 1568 na zámku Castiglione v biskupství brescijském; v útlém věku strávil dva roky při dvoře florenckém pod dozorem učeného vévody Františka z Medici a vyznamenával se tam vroucí zbožností a svatou cudností. Když se k prvnímu sv. přijímání připravoval, přišel sv. Karel Borromejský do Brescie a *A.* slyšel z úst jeho pravidla k hodnému sv. přijímání, která si hluboko do srdce vštípil. R. 1581 ubírala se císařovna Marie, vdova po císaři Maximilianu II., z Čech k bratru svému Filipu II. do Madridu. K jejímu průvodu připojil se v Italii i otec *A*-ův s celou svou rodinou, a tak dostal se *A.* k madridskému dvoru. Tehdáž vyjevil rodičům přání, že by se rád stal jesuitou, matce k radosti, ale otci k velikě mrzutosti. Navrátiv se domů 1584 musil celý rok po Italii cestovati, aby od svého úmyslu odveden byl, a teprve 1585 obdržel svolení otcovo. S dovolením císaře Rudolfa II. postoupil *A.* knížectví castiglionské svému bratru Rudolfovi, odebral se do Říma a vstoupil 22. listop. 1585 do Tovaryšstva Ježíšova, kde mimo povinnosti řeholní ještě mnoho jiných tuhých kajících skutků si ukládal, kterýmiž jeho zdraví hynulo, tak že konečně představení mu to zakázali. Dne 20. listop. 1587 učinil řeholní sliby; jako theolog po druhém roce odcestoval na rozkaz generála řádu P. Roberta Bellarmina do Mantovy porovnat svých příbuzných, kteříž jeho výroku se podrobili; pokračoval 1590 ve svých studiích v Miláně a navrátil se v listopadu téhož roku do Říma. Když v Římě nakažlivá nemoc vypukla, posluhoval *A.* s jinými jesuity horlivě v nemocnici, byl v březnu 1591 nákazou zachvácen a *z.* v 24. roce svého věku dne 21. června 1591, v kterýž den jeho památka se světí. Papež Pavel V. prohlásil jej 1605 za blahoslaveného a Benedikt XIII. 1726 za svatého a spolu za patrona studující mládeže. Srvn. *Cepari* S. J. „Vita del b. Luigi Gonzaga" (1606, nově vydal P. *Boero* S. J. Řím 1862); něm. zpracování životo-

Obr. 114. Sv. Alois z Gonzagy. (Originál v kostele sv. Ignáce v Římě.)

pisu Cepariova vyd. V. P. *Schröder* S. J. (Einsiedeln 1891), *Daurignac* (franc.; něm. překl. poř. L. Clarus, „Geschichte d. hl. Aloysius v. Gonzaga" 1867), *Maineri*, „Vita di S. Luigi Gonzaga" (Prato 1885), P. *Meschler* S. J., „Leben des hl. Aloysius von Gonzaga" (Frýb. Br. 1909, 10. vyd.), *Al. Hrudička*, „Sv. Alois z Gonzagy, patron mládeže studující, ve svém působení a oslavení" (hl. dle Daurignaca, Brno 1884), *Jos. Koudelka*, „Život sv. Aloisia z Gonzagy. Dle P. Virg. Cepariho a jiných" (nákl. Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje v Brně 1891). Spisky sv. *A*-e vydal P. *Bocro* S. J. („Gli Scritti editi e inediti dell' Angelico Giovane San Luigi Gonzaga", Řím 1862); česky vydány 1891 („Sv. Aloisia Gonzagy T. J. Spisek o andělích a jiné zápisky vydané na oslavu třistaletého jubilea jeho úmrtí", Brno, Asketické bibl. č. 31). Listy sv. *A*-a vyd. *Olivero Jozzi* („Lettere di S. Luigi Gonzaga", Pisa 1889). — Autograf sv. *A*-e, theologické poznámky jeho z dob studií jeho v Římě, nalezl náhodou na faře ve Viskách u Boskovic na Moravě tamější farář Jan Šrámek a odevzdal je dru Fr. S. Bauerovi, tehdejšímu biskupu brněnskému, jenž vzácnou tu památku daroval 1891 při slavnosti třistaletého jubilea sv. *A*-e alumnátu brněnskému. Srvn. *Al. Kolísek*, „Rukopisné památky po sv. Aloisiovi na Moravě" v „Obzoru" 1891. — Šest neděl ke cti sv. Aloise, pobožnost, kterou zavedl P. Faccanoni S. J. knížkou vydanou 1736, v níž sestavil pobožnost pro šest čtvrtků po svátku sv. *A*-e následujících, jelikož sv. *A*. ve čtvrtek zemřel; v druhém vydání knížky své 1740 však položil pobožnost tu na šest neděl po svátku sv. *A*-e následujících. Pobožnost ta koná se na památku 6 let, jež světec v řádu strávil; účelem jejím jest povzbuzení k následování ctností světcových. Srvn. *Beringer*, Die Ablässe [13] [1906], 334.

Alois Český, tak nazýván Václav Kolovrat (v. t.).

Alois (Aloysius) 1. a. s. Andrea, karmelitán v Mnichově, *z.* 1771, kazatel; vydal některá kázání příležitostná. — 2. Petr S. J., vstoupil do Tov. Ježíšovy 1600, byl professorem filos. a Písma sv. v Neapoli, *z.* 1667; *sp.* „Commentarii in evangelia quadragesimae" (Pař. 1658, 3 sv.). — 3. Rabata, karmelitán v Randazzu na Sicilii, vynikající svatostí života, *z.* 1490; r. 1533 a 1573 jednalo se o jeho blahoslavení. Srvn. *Acta Ss.*, Maius II, 709—722. — 4. de S. Severino, *sp.* „Considerationes spirituales" (Neap. 1629).

Aloise sv. kongregace 1. bratří sv. *A*-e zal. v Oudenboschu k vyučování mládeže (mají měšť. školu v Amsterodamu); od 1862 jsou činní i jako missionáři v nizozemských osadách ve vých. Indii. — 2. sestry sv. *A*-e (domorodé) pro katol. missie mezi Parii v přední Indii. Srvn. *Braunsberger*, Ordenswesen.

Aloise sv. bratrstvo potvrzené pap. Piem IX. r. 1865 „in honorem immaculatae Virginis Mariae et angelici juvenis s. Aloysii Gonzagae ad colloquia et jocos inhonestos extirpandos". Srvn. *Acta S. Sed.* I., 321—327.

Aloisi (Alovisius, Allovisio, Aloysius) Giov. Battista, minorita v Bologni, hudební skladatel; vydal: „Coelestis Parnassus, in quo novem Musae, tum duae, tum tres, tum quatuor simul concertantes concinunt" (Ben. 1644), „Contextus musicarum proportionum" (t. 1637), „Corona stellarum duodecim antiphonis B. V. ter ductis binis, ternis et quaternis voc. stylo musico" (t. 1637), „Vellus aureum sacrae Deiparae virginis litaniis 4, 5, 6, 7 & 8 voc. decantandis" (t. 1640), „Harmonicum coelum" (t. 1628) a j.

Aloisi Galanini Baldassare, malíř školy Carraciův a mědirytec, *n.* v Bologni 1577, *z.* v Římě 1638, *ml.* „Madonna se světci" pro kostel S. Sebastiano v Correggiu (1607), zhotovil rytiny dle obrazů Rafaelových, Carraciových a j.

Aloisi-Masella Gaëtano, *n.* 1826 v Pontecorvo, vysv. na kněze stal se 1850 sekretářem nunciatury v Neapoli, potom byl uditorem při nunciatuře v Mnichově 1859—62, pak v Paříži 1862—1869, vrátiv se do Říma byl konsultorem kommisse pro diplomatické záležitosti při sněmu vatikánském, r. 1871 provázel státního sekretáře Msgra Franchiho jakožto mimořádného vyslance Sv. Stolice do Carlhradu, od 1874 byl sekretářem Propagandy pro věci východní, stal se 1877 tit. biskupem neocaesarejským a nunciem v Mnichově, vyjednával 1878 v Kissingenu s kn. Bismarckem o skončení „kulturního" boje; 1879—1883 byl nunciem v Lissaboně, 1887 stal se kardinálem, 1888 praefektem oekonomie propagandy, potom praefektem kongr. ritů, 1897 apošt. prodatářem; *z.* 1902. R. 1901 vyšly v Římě „Formulae Apostolicae Datariae pro matrimonialibus dispensationibus iussu Eminentissimi Cardinalis pro-datararii Caictani Aloisi-Masella reformatae" a r. 1902 „Praxis apostolicarum dispensationum super impedimentis matrimonii secundum reformatas formulas Apostolicae Datariae iussu edita Eminentissimi Cardinalis pro-datarii Caictani Aloisi-Masella."

Aloisio 1. Bonaventura S. J., *n.* v Montalbano d'Elicena (Sicilie) 1809, vstoupil do Tov. Ježíšovy 1825, od 1839 působil v missiích na ostrovech řeckých, nějaký čas i jako superior missií řeckých a levantských; *z.* 1877; *sp.* Ἱερᾶς Ἱστορίας Ἐπιτομή (1841, 2. vyd. 1861), katechismus v řeči novořecké a j. Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 198. — 2. v. Aleviz.

Aloisius Legionensis v. Ponce de Leon.

alombrados („illuminati", „osvícení"), quietističtí mystikové ve Španělsku vyskytnuvší se ve 20. letech XVI. století, zvl. v Kastilii a kolem Sevilly, nalezli hojně přívržencův a udrželi se přes pronásledování inkvisicí až do XVII. stol. Jejich učení byla směsice názorů buddhistických, gnostických, pikardských, kvakerských. Jsouce přesvědčeni, že člověk dokonalý již zde na zemi má patření na bytost Boží a ve svém konání bezprostředně Duchem sv. jest veden a většího stupně dokonalosti dostoupiti nemůže, zavrhovali ústní modlitbu, obřady, přijímání svátostí a j. V důsledcích svého učení, že duše dokonalého člověka vzhledem k svému spojení s Bohem nižádným skutkem poskvrněna býti nemůže, oddávali se bezuzdným výstřednostem.

Alon (Neelon), někd. bisk. v provincii Arabii; *Gams* uvádí biskupa zdejšího z r. 451.

Alonien dioec. v. Orihuela.

Alonius sv., opat, poustevník egyptský v V. stol. Srvn. *Nilles*, Kal.[2] II, 42.

Alonso v. Alfons.

Alora Iakub, *sp.* „Aurea hymnorum expositio, una cum textu" (Neap. 1504).

Alos y Orraza Marek Ant., špan. theol. ze řádu trinitářského, *n.* ve Valencii, *z.* kol. 1656, *sp.* „Tractatus in Genesim" (Valencie), „De sensibus s. Scripturae", „Selectarum disputationum theologicarum scholasticarum pars I." (t. 1642). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III[3] (1907), 929.

Alostanus (dle rodiště svého Alostu ve Flandrii tak zvaný, jinak „Mermann") Arnald, O. S. Franc., proslulý kazatel, *z.* 1578, *sp.*: „De quatuor plaustris haereticarum fabularum, quas lutherani evangelistae adversus Ecclesiam Christi passim agunt" (Antverp. 1563), „De rogationibus, peregrinationibus, hymnis et solemnibus supplicationibus cum lucernis et omni religionis panoplia"

(Lovaň 1566), „De s. cruce ejusque religiosa adoratione“ (t. 1568), „Theatrum conversionis gentium sive chronologica de vocatione omnium populorum per universum orbem fidei christianaeque religionis descriptio“ (Antv. 1563, 1572), „De veneratione ss. reliquiarum et exomologesi seu confessione sacerdoti facienda“ (t. 1564), „De poenitentia publica et solemni“ (t. 1564), „De confessione sacramentali et purgatorio“ (t. 1563). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907) 41—42.

Alovisianus (de Alovixiis) Jakub, mag. theol., *sp.* „Commentaria in 8 libros physicorum“ (Ben. 1499), „Quaestiones super 8 libros physicorum“ (Padua 1493, Ben. 1504); vydal také některé spisy Alberta Halberstadtského a Pavla Benátského (de Venetiis); v Ben. 1497. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1000.

Aloysius v. Alois.

Aloz v. Alos.

Aloza v. Alloza.

Alpais (Alpaida, Alpais Cudotentis), sv. panna z Cudotu (diec. Sens), *z.* 1241. Srvn. *Martin*, „Vie d' admirable Sainte Alpais.“

Alpertus (Albertus, Alpertus Mettensis), mnich mettský, dle jiných duchovní utrechtský kol. 1020, *sp.* „De diversitate temporum libri 2 (1002—1018),“ kdež líčí události stavší se za doby biskupů Ansfrida a Adalbolda v diec. utrechtské; vyd. *Pertz* Mon. Germ. IV, 697—720, *Migne* PL CXL, 445—490, něm. překl. s výkladem vyd. *Dederich* (Münster 1859); ze spisu jeho „De episcopis mettensibus“ zachoval se jen zlomek; faksimile kodexu hannoverského (Codex Hannoveranus 712A), obsahujícího spisy „De diversitate temporum“ a „De Theoderico I., episcopo Mettensi“, vyd. ve sbírce „Codices graeci et latini photographice depicti duce Scatone de Vries“ (Leyden 1908); úvod napsal C. Pijnacker Hordijk. Srvn. *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 962.

Alphart Jan, františkán, vynik. kazatel něm., *z.* 1492 (*Holzapfel*, Handbuch der Geschichte des Franziskanerordens“ 224.)

Alpharus v. Alfaro.

Alphen van 1. Jeronym Šimon, *n.* 1665, holland. ref. pastor, potom prof. theol. v Utrechtu, *z.* t. 1742; *sp.* „Dissertationes ad historiam Pauli“ (Utrecht 1717—1719) „Specimina analytica in Epistolas Pauli“ (2 sv. t. 1742). — **2.** Jeronym, syn před., *n.* v Amsterdamu 1700, ref. pastor, *z.* 1758; *sp.* „Disp. de sacerdote castrensi veterum Hebraeorum“ (Utrecht 1719), „Comm. de terra Chadrach et Damasco ejus quiete ad Zach. 9, 1“ (t. 1723; otiskl *Ugolini*, v „Thesaurus antiquitatum sacrarum“), „De Voorseggingen van der Heere Iesus Christus“ (t. 1733, 1735, 2 sv.), holl. kancionál (2. vyd. 1748). — **3.** Jeronym, nizoz. básník a učenec, *n.* v Goudě 1746, gen. prokurátor soudního dvoru v Utrechtě, posléze generální pokladník nizozemský; *z.* v Haagu 1803, *sp.* mimo básně náboženské (z nich vyniká kantáta „De Starrenhemel“, několik spisů náboženskoapologetických, na př. O výbornosti zákonodárství Mojžíšova u porovnání se zákony Solonovými a Lykurgovými (1784), „Evangelium, vůdčí zásada v říši pravdy a ctnosti“ (1803).

Alphonsus v. Alfonsus.

Alpinianus sv., kněz, pomocník sv. Martiala, biskupa limogesského (v. t.). Srvn. *Acta Ss.* Aprilis III, 480—481; *Mart. Rom.* 30. čna.

Alpinus (**Albinus**) sv., bisk. v Châlons-sur-Marne, žák sv. Lupa (v. t.), žil ve 2. pol. V. stol. Dochované životopisy jsou nespolehlivé. Památka 7. září. Srvn. *Acta Ss.* September III, 82 násl.

Alpirsbach býv. ben. klášter ve Virtembersku, zal. 1095, 1563 opat Jakub Hochreuter, jenž katolické víře věren zůstal, vypuzen a klášter v luterský „štift“ přeměněn; 1630 stal se opětně klášterem katolickým, ale již 1648 zrušen.

Alpisqueda v. Azpilcueta.

Alpruni Frant. Ant. O. Barn., 1790 prof. na akademii v Pavii; spisy jeho dány na index. Srvn. *Reusch*, II, 963.

Alsam, z Alsamu Valentin, biskup v Pětikostelí od 1374, vlivuplný diplomat, stal se kardinálem kolem r. 1380, *z.* 1408.

Alsted Jan Jindř., reform. theol., *n.* 1588 v Ballersbachu u Herbornu v Nassavsku, stal se 1610 prof. filosofie a 1619 také i theologie na akademii v Herbornu, kdež Komenský byl jeho žákem; zastupoval církev nassavskou na synodě dordrechtské (1618—19), přešel 1629 na nově založenou universitu v Bělehradě sedmihradském, kdež *z.* 1638; *sp.*: „Lexicon theologicum“ (1612), „Theologia naturalis adversus athacos et sophistas hujus temporis“ (1615), „Theologia casuum conscientiae“ (1616), „Theologia scholastica didactica“ (1618), „Theologia polemica, exhibens praecipuas hujus aevi in religionis negotio controversias“ (1620), „Cursus philosophici encyclopaedia“ (1620), „Theologia prophetica [homiletica]“ (1622), „Triumphus biblicus seu Encyclopaedia biblica exhibens triumphum philosophiae, jurisprudentiae et medicinae sacrae itemque SS. theologiae, quatenus illarum fundamenta ex Scriptura Veteris et Novi Testamenti colliguntur“ (1621), „Analysis Novi Testamenti 17 titulis vel 12 tabulis comprehensa“ (1625), „Diatribe de mille annis apocalypticis“ (1627; *A.* souhlasí s theorií millenaristů a klade r. 1694 jakožto počátek království Ježíšova na zemi), „De manducatione spirituali, transsubstantiatione, sacrificio missae dissertatio; item de ecclesia ejusque partibus et proprietatibus adversus Bellarminum“ (1629), „Scientiarum omnium encyclopaedia septem tomis distincta“ (1630), „Pentateuchus Mosaica, et plcias apostolica, id est, quinque libri Mosis et septem epistolae catholicae breviculis notationibus illustratae“ (1631), „Trifolium propheticum, seu explicatio Cantici canticorum, prophetiae Danielis et Apocalypsis“ (1640), „Loci communes theologici perpetuis similitudinibus illustrati“ (1641). — Komenský velice si vážil *A*-a i spisův jeho; také chiliasmus *A*-ův na Komenského působil (srvn. *Zoubek* v ČČM. 1885, 539, 1887, 39).

Alšelch Mojžíš, *n.* v Safedu v Galilejsku, žil v rodišti svém jakožto rabbín v druhé pol. XVI. stol., proslul jako kazatel a exegeta; jeho kommentáře byly velice ceněny; jsou to: „Toráh Móšéh“ (komm. k Pentateuchu, tisk. vyd. v Ben. 1601, v Praze 1610, v Amsterdamu 1710), „Mar'ót haccobe'ót“ (výklad k prorokům a ke knihám Josue, Soudc., Sam. a Král., v Ben. 1601, v Praze 1610), „Rómemót El“ (výklad žalmů, Ben. 1605, Amsterd. 1695), „Rób peninim“ (výkl. Přísl., Ben. 1601), „Chelqat mechóqéq“ (výkl. kn. Job, Ben. 1603), „Sóšannat há'amáqim“ (výkl. Písně Sal., Ben. 1591 a 1606) „Éné Móšéh“ (výkl. kn. Ruth, Ben. 1601), „Debárim nichúmim“ (výkl. k Pláči Jer., Ben. 1601), „Debárim tóbim“ (výkl. kn. Kazatel, Ben. 1601), „Maš'at Móšéh“ (výkl. knihy Esther, Ben. 1601); kommentáře k pěti megillot byly vytišt. pohromadě v Praze 1610; „Chabaccélet haššárón“ (výkl. kn. Danielovy, v Safedě 1563, Ben. 1592 a j.).

Alt 1. H., *sp.* „Die Heiligenbilder oder die bildende Kunst u. theol. Wissensch.“ (Berlín 1845). — **2.** Jan Karel Vilém, *n.* 1797, *z.* 1869 v Hamburce, prot. pastor, *sp.* „Grammatica linguae graecae NT.“ (v Hali 1829), „Andeutungen aus dem Gebiete der geistlichen Beredsamkeit“ (Lipsko 1833), „Neues Testament. Übers. mit Anmerkgn.“ (t. 1837—39). — **3.** Jindřich, prot. kazatel v Berlíně, *sp.* „Das

Kirchenjahr" (Berlín 1860), dílo oplývající mnohými chybami, z nichž mnohé na pravou míru uvádí *Nilles* v Kal.² II. — 4. J. W., hud. skladatel něm. v Ellwangenu, *n.* 1854, vyd. „Votivvespern" (1891), „Drei liturg. Festvespern" (1896).

Altaha v. Altaich.

Altaich (Altaha) 1. Dolní (*A.* inferior), někd. bened. opatství v Dol. Bavorsku, jež zal. 741 (731) bavorský vévoda Otilo spolu se sv. Pirminem a bisk. strassburským Eddem; osídlen 12 mnichy z kl. reichenavského. Z *A*-u osídleny pak kl. ve Wessobrunnu (753) a Kremsmünsteru (777). Prvním opatem byl Eberswind. Pátý opat, Gozbald, byl kancléřem Ludvíka Něm. a biskupem würzburským (842 855). K velikému rozkvětu přivedl klášter sv. Godehard (v. t.). Za opata Václava, jenž byl kancléřem Jindřicha IV., sepsány byly kol. 1060 důležité pro dějiny XI. stol. „Annales Altahenses" (uveř. Oefele a Glesebrecht) v Mon. Germ. Ss. XX., 782—824). Ozdobou kláštera byl tehdáž bl. Thiemo (v. t.). R. 1152 podřízen kl. biskupu bambergskému. R. 1240 udělil papež Řehoř IX. opatům právo užívati pontifikalií. Skvělá perioda nastala klášteru za biskupa Herrmanna (1242—73, v. t.). Ve válce třicetileté, jakož i ve válce o následnictví rakouské utrpěl kl. veliké škody. Požárem 1671 zničeny bibliotheka (asi 700 rkpsů) i archiv. Roku 1803 byl kl. zrušen; rozsáhlé budovy klášterní zbořeny, kostel, mohutná budova barokní, stal se kostelem farním. — 2. Horní, někd. ben. opatství u Straubingu v Dol. Bavořích, zal. kol. 1100, osídlen nepochybně mnichy z Hiršavy (Hirsau). Prvním opatem byl Egino (*z.* 1105). R. 1245 kl. úplně vyhořel, 1256 znovu vystavěn, dosáhl pod 31. opatem Petrem Ursenbeckem (*z.* 1403) největšího vnějšího rozkvětu. 1431 obdrželi opatové od Eugena IV. právo nositi infuli. Opat Vít Heser (*z.* 1634) vyličil osudy kl. a okolí za válek švédských; 1661 byl z *A*-u osídlen kl. v Michelfeldu. V XVIII. stol. vnikl do kl. osvícenský duch, zvláště za opata Aschenbrennera (v. t.). R. 1803 kl. zrušen; chrám, nádherná stavba barokní s 30 oltáři, jest nyní kostelem farním. Knihovna, obsahující drahocenné rukopisy, dána do státní knihovny mnichovské. Klášter požíval slavné pověsti jako sídlo věd; mnoho professorů středoškolských i universitních odtud vyšlo. — S kl. hornoaltaišským uzavřel bratrství neboli fraternitu kl. břevnovský; v jednom rkpse hornoaltaišském nalézá se seznam konventu břevnovského z let 1217—1236; (srvn. *Jos. Truhlář* v ČČM 1885, 269; *Tadra*, Styky 172, *Krásl-Ježek*, Sv. Vojtěch 344).

Altani Fridrich, hr. ze Salvarola, ital. archaeolog, *sp.* „Lettera etc. contenente la spiegazione d'un celebre battesimale geroglifico" (Padova 1749), „Memorie intorno alla vita di mons. Minuccio Minucci, arciv. di Zara" (Ben. 1757), dále pojednání o kalendářích vůbec a kalendáři církv. zvlášť (Řím 1749) a j. Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895) 219 až 220.

'al-tašchet v hbr. nadpisu žalmů 57, 58, 59 a 75 „ať nerozptýliš!", „nezahubiž!", nezahlazuj!" (*vulg.* 56, 57, 58 překl. „ne disperdas", čes. překl. „nerozptyluj"; 74 „ne corrumpas", čes. překl „neporušuj"); slovem tím naznačen nepochybně začátek písně, jejíž nápěv byl vzorem zpěvu oněch žalmů; snad míněna tím modlitba Mojžíšova v Deut. 9[26-27], jež rovněž se počíná slovy 'al-tašchet. Srvn. *Sedláček*, Výklad žalmů, úvod str. XXV.; *Mlčoch*, Psalterium 239.

Altamirano 1. de, Diego Frant., *n.* v Madridě 1626, vstoupil do Tov. Ježíšovy 1642, odebral se do Paraguaye 16[illegible]7, stal se tam provinciálem, později visitátorem Nové Granady a Peru; *z.* v Limě 1715; zprávy jeho o missiích paraguayských byly otištěny v různých spisech, na př. ve spise dr. Frant. Xarque „Insignes missioneros de la Compañia de Jesus en la provincia del Paraguay" (Pamplona 1687); jeho spis „Historia de la provincia Peruana de la Compañia de Jesus" vyd. 1891 Manuel Vicente Ballivian s úvodem, jejž napsal Torres Saldamando. Srvn. *Backer-Sommervogel* I. 208—209. — 2. Petr Ign., *n.* v Malaze 1693, vstoupil 1708 do Tov. Ježíšovy, odebral se do Mexika, od 1736 byl v Madridě jakožto gen. prokurátor Indií; vydal některé juridicko-apologetické spisky proti křivdám Tovaryšstvu činěným. Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 210.

Altamura v. Acquaviva.

Altamura de, Ambr., *n.* v Altamuře 1608, zván dle rodiště svého *A.*, ač rodinné jeho jméno bylo del Giudice, vstoupil do řádu dominikánského, *z.* kol. 1676; *sp.* „Il Melchisedech, overo Lezzioni in lode del ss. sacramento dell' Eucaristia divise in tre ottave" (Řím 1653), „Commentaria in Aristotelis Topica" (Neapol 1658), „Panagion, seu sanctorum Dominicanorum, quorum per annum ubique in ordinis Praedicatorum ecclesiis solemnia celebrantur, elogia" (t. 1671), „Meditazioni sopra gli misterie del SS. Rosario" (Neap. 1659), „Bibliothecae Dominicanae accuratis collectionibus primo ab ordinis constitutione usque ad annum 1600 productae hoc seculari apparatu incrementum et prosecutio" (Řím 1677, dílo málo kritické a omyly oplývající). Srvn. *Quetif* II, 661, *Hurter*, Nomencl. II² (1893), 239—240.

altare v. oltář.

altaristé v. oltářníci.

Altbronn, kl. ref. cisterciánek (trappistek) u Ergersheimu v Elsasku od 1895, dříve v Ölenbergu.

Obr. 115. Altdorfer: Odpočinek sv. Rodiny na útěku do Egypta.

Altdorf 1. někd. bened. opatství v dolním Elsasku, zal. 974; papež Lev IX. daroval mu ostatky sv. Cyriaka; kl. vzkvétal utěšeně, až zanikl v revoluci 1791. Zachoval se starý románský kostel opatský (loď ze XII. stol.). Srvn. *M. Sattler*, Kurze Geschichte der Benediktinerabtei Altdorf. (Strassburg 1887.) — **2.** někd. jméno bened. opatství Weingartenu (v. t.).

Altdorfer (Altdorffer) Albrecht, malíř, mědirytec, dřevořezec a stavitel, *n.* kol. 1480, žil v Řezně, kdež 1505 nabyl měšťanského práva, od 1526 byl městským stavitelem; *z.* 1538 v Řezně. *A.* jest umělec svérázný (vztahy k Dürerovi, Pacherovi a j. jsou jen slabé), vynikající representant lokální školy malířské (t. zv. „Donaustilu"); jeho díla patří k nejrozkošnějším výtvorům německého malířství. *A.* jest méně dovedný v kresbě, za to vyznamenává se živým smyslem pro barvu a zvláště pro hru světla, kterouž effektním způsobem dovede podati. Motivy náboženské podává na způsob genru s obdivuhodnou fantasií a laškovnou, báchorkovitou hravostí. Veliká umělecká síla spočívá i v krajinářské části jeho obrazů, jež jest plna pohádkového kouzla a světelných effektů. Z obrazů jeho vynikají zvláště: „Odpočinek sv. Rodiny na útěku do Egypta" (z roku 1510; v museu cis. Fridricha v Berlíně, viz obr. 115), „Narození Páně" (tamtéž), řada výjevů ze života sv. Quirina (některé z obrazů této serie jsou v akademii sienské, některé v germ. museu norimberském), „U léčivého pramene" (v soukromém majetku v Augšpurku; viz obr. 116), „Zuzana v koupeli" (na obraze tom, malovaném r. 1526, převládá v jedné polovici bizarní architektura král. paláce a ve druhé polovici krajina; řečený výjev podán jako drobná štaffáž; nalézá se ve staré pinakothece mnichovské), „Madonna s Ježíškem v oblacích, andílky obklopená" (tamtéž), „Narození Panny Marie" (výjev ten položen do nitra renaissančně-gotického domu; v levo, jakoby v boční lodi, veliká postel s nebesy, v ní sv. Anna; v předu stranou sedící kojná s novorozeňátkem; z pravé strany přichází sv. Joachim; nahoře kolem pilířů víří v rušném pohybu věnec andílků, s jehož středu snáší se anděl s kadidelnicí; v král. obrazárně v Augšpurku, viz obr. 117). Srvn. *Ernst Heidrich*, Die altdeutsche Malerei (1909), 41—44; *Kuhn*, Geschichte der Malerei II (1909), 710—711.

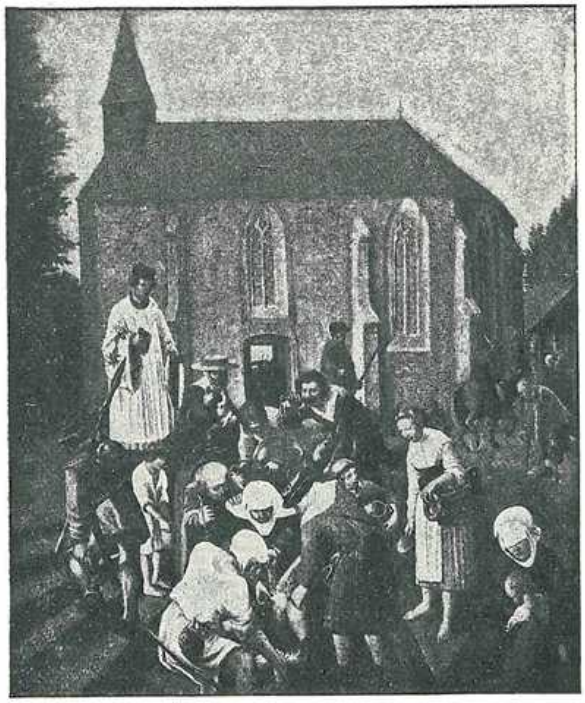

Obr. 116. Altdorfer: U léčivého pramene.

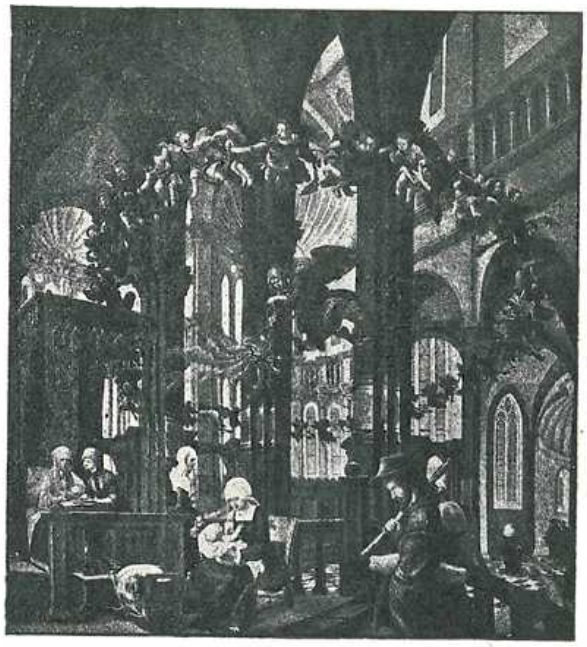

Obr. 117. Altdorfer: Narození P. Marie.

Altenberg, někdejší opatství cisterc. u Mühlheimu v Porýní, zprvu hrad hrabat z Bergu, jenž 1133 přeměněn v kl. cisterc., který 1803 zrušen. Chrám, jedna z nejkrásnějších staveb gotických v Porýnsku, vystavěn v letech 1255—1379; 1847 restaurován.

Altenburg 1. (Aldenburg), někd. kl. praemonstrátek u Wetzlaru, zal. 1178 opatem Engelbertem z Romersdorfu, zruš. 1803. První jeptišky přišly sem z Wulfersbergu pod převorkou Laodemií. Třetí představenou byla bl. Gertruda (v. t.). Jeptišky byly většinou původu šlechtického. — **2.** bened. opatství v Dol. Rakousích, v diec. sv.-hippolytské, připomíná se již 817 jakožto klášter řísský; 1144 obnoven hraběnkou Hildeburgou z Buige; utrpěl mnoho v dobách válečných. Zakladatelem klášterní školy dosud kvetoucí jest opat Berthold (1778—1818); historickými pracemi v novější době vynikl opat Honorius Burger (v. t.). Nyní má klášter 26 kněží a 1 klerika.

Altenburg Michael, *n.* 1584 v Alachu u Erfurtu, prot. diakon v Erfurtu, *z.* 1640, hudební skladatel; vydal: „Das 53. Kap. des geistreichen Propheten Esaiae" (pašije), 6hl. (1608), „Gaudium christianum" s nástr., 12—16hl. (1617), „Musikalischer Schild und Schirm der Bürger und Einwohner der Stadt Gottes, d. i. der 55. Psalm", 6hl. (1618), „Cantiones de adventu Domini", 5—8hl. (1620), „Kirchen und Hausgesänge auf alle Festtage" 5—9hl. (čtyry díly 1620—21), „Musikalische Weihnachts- u. Neujahrszierde" 4—9hl. (1621) a j.

Altenryf v. Hauterive.

Altensteig (Altenstaig) Jan, *n.* v Mindelheimu, 1505 mag. artium, 1510 prof. fil. a theol. v kanonii pollingské, potom farář v Mindelheimu, *sp.* „Vocabularium theologiae" (Hagenau 1517, později častěji znovu vyd., na př. v Antverp. 1576, Ben. 1579, Lyoně 1580 a s dodatky Jana Tytze v Ben. 1583 a v Kolíně 1619). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[3] (1906), 1245.

Altenzelle (Altzelle, Cella S. Mariae), býv. klášter u Nossenu v království saském, zal. 1145 pro benediktiny, 1162 přeměněn v klášter cisterc. a 1175 osazen mnichy z kláštera Pforty. R. 1347 zbudoval markrabí Bedřich u klášterního chrámu knížecí kapli, kdež všichni panovníci míšeňští od Otty Bohatého až do Bedřicha Přísného (1397) pochováni byli. R. 1544 byl klášter sekularisován, r. 1599 vyhořel chrám i s kaplí, kterouž teprve r. 1787 Bedřich August III. dal obnoviti. Klášterníci *a*-ští vynikali vědami a uměním a jejich škola byla jedna z nejlepších v celém Sasku. Sepsali „*Chronicon Vetero-Cellense majus*“ a „*Chronicon minus*“, obsahující důležité zprávy pro dějiny saské; bohatou knihovnu s četnými rukopisy obdržela po zrušení kláštera universita lipská.

Alter Frant. Karel, *n.* 1749 v Engelsbergu v rak. Slezsku, vstoupil do Tov. Ježíšovy české provincie 1766, po zrušení řádu bibliothekář universitní a prof. řečtiny ve Vídni, kdež *z.* 1804, výborný znalec jazyků klassických a orientálních; obstaral kritická vydání řeckých i římských klassiků na základě rkpsů ve Vídni chovaných (Homera, Cicera, Thukydida a j.), jakož i krit. vydání NZ: „Novum Testamentum ad codicem Vindobonensem graece expressum. Varietatem lectionis ex codicibus Bibliothecae Palatinae Vindobonensis addidit Franc. Car. Alter“ (Vídeň, 2 sv. 1786, 1787, základem vydání svého učinil kodex Lambekův ze XIII. stol., na konci uvedl varianty z 21 kodexů řeckých, dvou latinských, čtyř slovanských a z vydání překladu koptického). Mimo to *sp.* „Bibliographische Nachrichten von verschiedenen Ausgaben orientalischer Bibeltexte und der Kirchenväter“ (t. 1779), „Descriptio summaria codicis Caesarei purpurei aurei argentei, inter cimelia Bibliothecae Palatinae Vindobonensis adservati, quo continentur fragmenta latina Lucae et Marci juxta versionem latinam antiquam antehieronymianam“ (v „Neues Repertorium für biblische morgenländische Literatur“ 1791); „Über Georgianische Literatur“ (Vídeň 1798), „Philologisch-kritische Miscellaneen“ (t. 1799), „Beitrag zur praktischen Diplomatik für Slaven, vorzüglich für Böhmen“ (t. 1801), „Über die tagalische Sprache“ (t. 1803) a j. Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 212—214, *Pelzel*, Jesuiten 192—193, *Sýkora*, Úvod do Písma sv. NZ I, 384.

alteratio, filos. kon, jehož účinem jest změna jakosti; liší se od augmentatio (n. accretio a decretio), jíž se mění kolikost.

alteratio beneficii zove se ona změna beneficia, kde z jednoho druhu beneficia stává se nový druh obročí, ku př. přemění-li se beneficium simplex v beneficium duplex, nebo přemění-li se kostel farní v kostel kollegiátní, nebo přemění-li se opatství v biskupství (jako se stalo r. 1751 s Fuldou), nebo přemění-li se biskupství v arcibiskupství, krátce když beneficium řádu nižšího promění se v beneficium řádu vyššího. *Tpch.*

Altercatio Heraclliani cum Germinio, hádka (skutečně se konavši) mezi laikem Heraklianem a arianským biskupem Germiniem, v níž Heraklius háji rozhodnutí sněmu nicejského; sepsána kolem r. 366; vydal Caspari v Kirchenhist. Anekdota (Christianie 1883, I, 131—147).

Altercatio Jasonis et Papisci v. Arlston.

Altercatio Simonis Iudaei et Theophili Christiani v. Evagrius.

alternativa 1. tolik jako daná *možnost volby* mezi dvěma věcmi, jež k sobě stojí protikladně (buď — nebo), při čemž něco třetího jest vyloučeno. Vybráním či splněním jednoho z obého splněn i příkaz resp. zákaz *a*-u stanovicí. — 2. tolik jako *střída* při vykonávání jistých práv (*a.* aktivní) nebo v tom, aby k jistým osobám, kollegiím, sdružením a pod. přihlíženo bylo (*a.* passivní); srvn. níže *a*-u při volbách předst. řádových a při obsazování beneficií.

alternativa při volbách představených řádových jest střída čili turnus, dle něhož jednou z toho, po druhé z onoho národa resp. provincie řádoví představení (generální, provinciální) se volí, pokud tímto ustanovením lidským nepoškozuje se právo božské, které zakazuje voliti za představeného osobu nevhodnou a neschopnou, a je-li tato *a.* řádně zavedena, t. j. od Apošt. stolice povolená. Takovou *a*-u udělil papež Lev X. bullou „*Unionis*“ řádu Menších bratří de Observantia co do volby gener. představeného jednou z řádové familie ultramont., po druhé z cismontánské; a v řádové familii cismontánské byla brevem Alexandra VII. „*Illius, qui charitas est*“ z 30. srpna r. 1664 i brevem Innocence XI. „*Inter gravissima*“ z 3. června 1688 stanovena *a.* pro volbu generálního komisaře vždy na tříletí z reformovaných a po druhé z Observantů (Cfr. *Ferraris*, Prompta bibl. canon. l. verbo „alternativa“). *Tpch.*

alternativa při obsazování beneficií jest právo, dle něhož obsazování beneficií nebo vykonávání některého aktu při obsazování uprázdněného beneficia přísluší střídavě buď se zřením k jednotlivým případům (= *alternando, alternis vicibus*) nebo se zřením k určitým terminům časovým (na př. měsícům, = *a. mensium*), různým osobám, ať fysickým, ať mravním. 1. *A.* prvého druhu vyskytuje se při vykonávání práva praesentačního k uprázdněnému beneficiu, má-li toto obročí více kompatronů, neboť tito pak mohou, nebyl-li smluven jiný modus, v praesentaci po řadě se střídati (c. 2 in Clem. III. 12). Vyskytuje se však též při obsazování beneficií v tom způsobu, že se libera collatio střídá s kollací vázanou buď praesentačním právem patronovým, nebo královskou nominací nebo volbou kollegia. To naskýtá se na př. u farních obročí, při jichž zřízení patron nabyl práva svého ne ze všech tří, nýbrž jen z jednoho nebo ze dvou titulů k nabytí práva patron. stanovených (dos, aedificatio, fundus), kdežto ostatní podmínky plní sama záduš kostelní: libera collatio eppalis střídá se s kollací vázanou na praesentaci patronovu; nebo při obsazování beneficií větších (na př. biskupství), kde volné obsazení stolce biskup. se strany papež. Stolice střídá se s obsazením, jež vázáno nominací královskou nebo volbou kapitoly (biskupa kerkského dvakrát k nominaci císařově a po třetí volně sám ustanoví a konsekruje metropolita solnohradský). Také při obsazování kanonikátů nalézáme *a*-u od případu k případu, jako na př. v Hannoversku a církevní provincii hornorýnské, kdež dle čl. 4. bully „Ad Dominici gregis custodiam“ (v. t.) střídají se biskup a kapitola ve jmenování kanovníkem té osoby, která vládě byla navržena a od ní nebyla zamítnuta. — 2. *a. mensium* (střídání se měsíců) jest právo, jež mohou biskupové ke své řádně vypravené žádosti od Apošt. stolice (cestou Datarie) obdržeti a dle něhož pak po zachování určitých formalit co do zápisu listiny apošt. mohou, sídlíce ve své diecesi, obsazovati beneficia ve všech šesti sudých měsících v jejich diecesi uprázdněná a jinak co do obsazení nevyhrazená, kdežto liché měsíce zůstávají papežské Stolici. Když totiž papežové římští vyhradili sobě obsazování beneficií, jež uprázdněna byla v osmi t. zv. papežských měsících, t. j. v lednu, únoru, dubnu, květnu, červenci, srpnu, říjnu a listopadu, zbyly biskupům pro obsazování jen beneficia uprázdněná v ostatních 4 měsících, březnu, červnu, září a prosinci. Chtěli-li by tudíž biskupové získati o dva měsíce více, jest jim zažádati o *a*-vu, a když té se jim dostane, střídají se pak liché měsíce papežské se sudými měsíci biskupskými, pokud ovšem biskupové práva toho se buď nevzdají, nebo

*

ho nepozbudou (na př. zneužitím, smrtí papežeudělovatele, smrtí svou). Regule 9. apošt. kanceláře, která jedná obecně o reservování kanonikátů co do obsazování jich Apošt. stolicí, výslovně právo to zove *a*-ou. Platnost tohoto ustanovení ovšem změněna po většině konkordátními stipulacemi, tak že místo něho pak ve věci té nastupuje právo smluvné. Tak *a. mensium* ve příčině obsazování kanonikátů obsažena je jako právo smluvné v konkordátu vídeňském či aschaffenburském ze 17. února 1448, uzavřeném mezi papežem Mikulášem V. a císařem Bedřichem III. Ale pravidlo toto, dle něhož kanonikáty v měsících lichých uprázdněné obsazoval papež, v sudých měsících uprázdněné pak obsazovali řádní zadavatelé, v našich zemích bylo zachováváno až do r. 1782, kdy bylo dvorním dekretem ze dne 7. října (*Jaksch*, Gesetzlex. I. 551) obecně zrušeno; jen tu a tam, jako na př. při metropol. kapitole v Olomouci, vyhrazeny bývalé měsíce papežské císaři (= menses regii); v Prusku i dle § 21. bully „De salute animarum" ze 16. července 1821 liché měsíce při obsazování kanonikátů při všech kathedrálních kapitolách, jakož i při kollegiátní kapitole cášské vyhrazeny papeži, avšak v ten způsob, „quemadmodum in capitulo Wratislaviensi hactenus factum est", dle kteréhožto „vratislavského způsobu" i králi pruskému ponecháno nominační právo, jež papež Benedikt XIV. při rozdělení Slezska a přivtělení části jeho k Prusku na něho přenesl v tom způsobu, jak dříve císaři příslušelo, tak že po nominaci královské papež na základě biskupského testimonia idoneitatis vyhotoví t. zv. Provista či udělovací dekret, ve kterém vzpomene i královské nominace — kdežto kanonikáty kapitol těch, uprázdněné v sudých měsících, obsazují diecesní biskupové; v Bavorsku na základě čl. 10. konkordátu z r. 1817 dle měsíců, v nichž nastane vakance v kapitole, střídá se král (liché měsíce) s biskupem (únor, červen, říjen) a kapitolou (duben, srpen, prosinec) atd. Také při obsazování farních a jiných beneficií panovala ve Vratislavsku dříve *a. mensium* mezi králem a biskupem, o niž i spory vedeny, pokud jejího místa nezaujalo reální rozdělení far a kuracií v beneficia patronátu zeměpanského a liberae collationis episcopalis. Srvn. *Ferraris*, Prompta bibl. canonica, I., v. alternativa; *Schneider*, Die bisch. Domkapitel (1885) str. 228 nn.; *Lämmer*, Institutionen des kath. KRtes, str. 243, 245, 598 n., 608; *Santi*, Prael. iuris canon. lib. III. p. 92 n.; *Prümmer*, Manuale iuris eccl. (Frcib. 1909) I. p. 378; *Wernz*, Ius Decretalium III. (1899) p. 938 nn.

Ehrm. Tpch.

alternis vicibus v. alternativa při obsazování beneficií.

Alteserra (Hauteserre) **1.** Ant. Dadin d' (Antonius de Hautesere), franc. hist. a kanonista, *n.* 1602 v Cahorsu z rodiny šlechtické, prof. práv v Toulouse od 1644, *z.* 1682 t., *sp.* 1670 proti gallikánským obhájcům t. zv. appellatio tanquam ab abusu (v. t.) důkladné dílo „Ecclesiasticae iurisdictionis vindiciae adversus Caroli Fevreti et aliorum tractatus de abusu" (Pař. a Orleans 1703, t. 1707, Pař. 1713, Lyon 1736); mimo to *sp.* „Dissertationum juris canonici libri IV." (Tolos. 1653, Hal. 1777; v tomto spise obsaženy dissertace: „De adjutoribus episcoporum seu de coadjutoribus et vicariis", „De censibus, decimis et oblationibus"); „Dissertationum juris canonici libri V. et VI. (Tolos. 1865; obsah tvoří dissertace: „De parochiis deque officio et potestate parochi"), „Innocentius III. P. M. seu commentarius perpetuus in singulas decretales hujusce Pontificis, quae per libros V. Decretalium sparsae sunt" (Pař. 1666), „Notae in (plurimas) epistolas Gregorii M." (Tolos. 1669), „Asceticon, sive originum rei monasticae libri X." (Pař. 1674, Hal. 1782), „Notae et observationes in X. libros Historiae Francorum B. Gregorii, Turonensis Episcopi, et supplementum Fredegarii" (Tolos. 1679), „Notae et observationes in Anastasium de Vitis Romanorum Pontificum" (Pař. 1680), „In libros Clementinorum commentarii. Accessere sex praelectiones solemnes pro instaurandis scholis" (t. 1680, Hal. 1782). Sebrané spisy vyd. Michael Marotta v Neapoli 1777—1780. — **2.** Flavius Frant, mladší bratr před., rovněž kanonista, prof. práva v Poitiers, *z.* 1670; *sp.* „Notae et animadversiones ad iudiculos ecclesiasticorum canonum Fulgentii Ferrandi et Cresconii Afri" (August. Pictinum 1630), „Exercitatio ad tit. Decretal. Gregor. IX. de aetate, qualitate et ordine praeficiendorum" (Tolos. bez roku; Pař. 1635). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II² (1893), 575—576.

Alte und Neue Welt, něm. katolický illustrovaný časopis belletristický, vycházející nákladem firmy Benziger & Co. v Einsiedelnu ve Švýcarech, zal. 1865, vycházel zprvu 12krát do roka, od 1901 vychází 24 seš. ročně; předplatné 10 K 80 h.

Alteus (Altheus), opat agaunský a biskup sittenský v době Karla Vel., jejž provázel na cestě do Říma. Srvn. *Stückelberg*, Schweizerische Heilige (1903).

Altfrid 1. benediktin kl. corveyského, od 851 biskup hildesheimský, zasazoval se horlivě a se státnickou opatrností o pořádek a mír v říši za sporů mezi členy panovnického domu karolinského; zúčastnil se hojných shromáždění a synod, založil z vlastního jmění opatství benediktinek v Essenu a benediktinský klášter Saleghestad (snad nynější Osterwieck), vystavěl a vysvětil 872 nový Mariánský dóm v Hildesheimu; jeho přičiněním vznikly i ženské kláštery Gandersheim a Lamspringe. — **2.** třetí v řadě biskupů münsterských 839—849, *sp.* krásný životopis svého předchůdce a, jak se zdá, strýce, sv. Liudgera, „Vita s. Ludgeri", otišt. v *Acta Ss.* Martius III, *Mon. Germ. Ss.* II, 403—425, *Migne*, Pl. XCIX, 769—796 a j. Srvn. *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 750. — **3.** v. Alfridus.

Alt-Habendorf v. Habendorf Starý.

Althamer Ondřej, luteránský pastor, *n.* v Brenzu ve Švábsku (odtud zván „Brentius"), *z.* 1564, jeden z prvých náčelníků vznikajícího protestantismu. Byv zprvu přívržencem humanismu stal se později rozhodným luteránem. Zorganisoval evangelickou církev v markrabství braniborském. V letech 1527 a 1528 zúčastnil se disputace v Bernu o přítomnosti Kristově v eucharistii a hájil názor Lutherův o konsubstanciaci. Jeho hl. dílo jest: „Diallage s. conciliatio locorum Scripturae, qui prima facie inter se pugnare videntur, centuriae duae" (Norimb. 1528; potom vydáváno častěji, na př. r. 1535 v Norimb. pod titulem „Conciliationes locorum scripturae, qui specie tenus inter se pugnare videntur"; jiné spisy: „Annotationes in Jacobi epistolam", „Sylva biblicorum nominum" (1530), luteránský katechismus (1528, znovu vyd. Kolde v Erlangách 1895). Srvn. *Theodor Kolde*, Andreas *A.* (1895).

Althann Michael Fridrich, biskup vácovský 1718—1734, kardinál od 1719, vyslanec něm. říše při dvoře papežském 1720—1722, *z.* 1734.

Althaus Pavel, evang. theolog, *n.* 1861, od 1897 prof. system. a prakt. theologie v Göttingách a univ. kazatel; *sp.* „Die historischen und dogmatischen Grundlagen der lutherischen Taufliturgie" (1893), „Die Heilsbedeutung der Taufe im NT." (1897).

Altheim v. Hohenaltheim.

Altheimer Josef, souč. něm. malíř náboženský, *n.* 1860 v Aystettenu u Augšpurku, žák mnichovské akademie, provedl několik velikých oltářních obrazů a nástěnných maleb v chrámech bavorských. Z maleb jeho budiž uvedeny: „Albert Veliký", „Škola

Alberta Vel.", „Sv. Františka Chantalská", „Pietà", podobizna papeže Pia X.

Altherr Alfred, evang. theolog, *n.* 1843 v Grubu (Appenzell), od 1879 hl. farář u sv. Linharta v Basileji, až do 1908 předseda švýcarského „spolku pro volné křesťanství"; *sp.* „Th. Parker" (1894) a j.

Althofer Kryštof, theol. luter., *n.* 1606 v Hersbrücku, byl 1629—1644 pastorem v Altorfu, 1644 stal se církv. radou a gener. superintendentem v Kulmbachu, kdež *z.* 1660; *sp.* několik spisů polemických proti katolikům a kalvíncům; mimo to „Harmonia evangelistarum emedullata, hoc est, observationes sacrae in quatuor evangelistas" (Jena 1653), „Animadversiones sacrae in epistolam ad Ephesios disputationibus sex comprehensae" (Altdorf 1641), „Observationes sacrae seu Commentariolus in epistolam Pauli ad Philippenses" (t. 1641), „Observationes sacrae seu Commentariolus in divinam ad Colossenses epistolam Pauli" (t. 1653).

Althuber Frant., řeh. kanovník kl. v St. Florianu, administrátor v Linci, *sp.* „Glück und Segen der Beichte" (2. vyd. 1906).

Altichiero da Zevio, veronský malíř, *n.* v Zevio u Verony kol. 1320, zakladatel staroveronské malířské školy, *z.* kol. 1385. V Padově pochází od něho největší část fresek v Capella S. Felice v kostele sv. Antonína („Ukřižování", „Pietà" a „Zmrtvýchvstání"; dále výjevy ze života sv. Jakuba), a část fresek v kapli S. Giorgo před zmíněným kostelem (21 výjevů z NZ, z legendy o sv. Jiří, Kateřiny a sv. Lucie, viz obr. 118). Ve výtvorech *A*-ových jeví se sice vliv Giottův, nicméně zachovává si *A.* vždy svoji individualitu. Značný pokrok jeví se oproti Giottimu zvláště v uspořádání skupin, ve správnější perspektivě architektur, v individualisování jednotlivých postav, ve větší měkkosti a plynulosti komposice a koloritu. Pomocníkem *A*-ovým byl Jacopo Avanzo. Srvn. *Kuhn,* Gesch. der Malerei I, 387; *Thieme-Becker,* Allg. Lex. der bild. Künstler I, 351.

Altícozzi Vavřinec S. J., *n.* 1689 v Cortoně, vstoupil do Tovaryšstva 1706, rektor skotské koleje v Římě, *z.* 1777; *sp.* „Summa Augustiniana ex collectis, ordinatis, disputatis explicatisque sententiis theologicis Divi Aurelii Augustini" (Řím 1744 až 1761, 6 sv.). — *L.*, souč. spis. ital.; *sp.* „La storia delle antiche persecuzioni nei primi secoli della Chiesa".

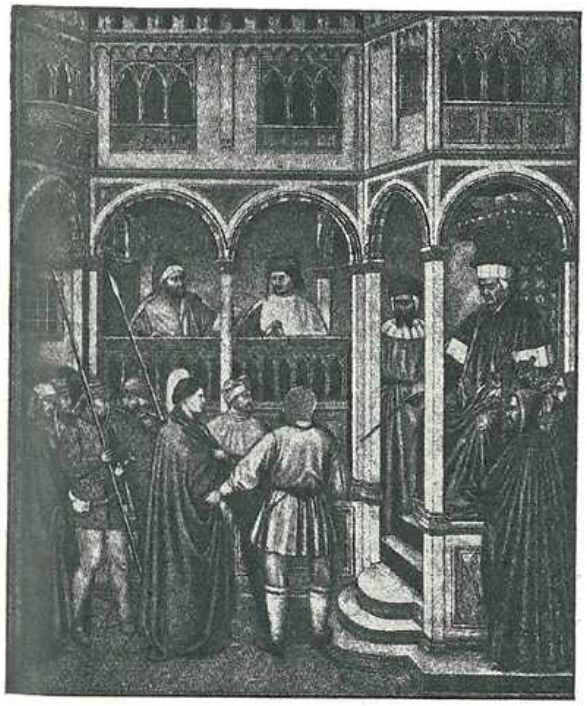

Obr. 118. Antichiero da Zevio: Sv. Lucie před soudem.

Altieri, římský knížecí rod, z něhož pošli: **1. Aemilius** v. Klement X. — **2.** Ludvík, *n.* 1805 vysvěcen na kněze nastoupil dráhu diplomatickou, byl nunciem ve Vidni, 1836 stal se tit. arcib. efeským, 1840 kardinálem-jáhnem tit. P. Marie in Porticu, camerlengem řím. církve, 1860 kardinálem-biskupem albánským, pečuje v nákaze cholerové o chudé nemocné *z.* cholerou 1867.

Altieri (de Alteriis) Mario, kanonista, kanovník u sv. Petra v Římě, *z.* 1613 neb 1618, *sp.* „De censuris ecclesiasticis" (Řím 1618, 2 sv.).

Alting 1. Jakub *n.* v Heidelbergu 1618, protest. theolog, od 1643 prof. hebrejštiny v Groningách, *z.* 1679; byl výborným znalcem hebrejštiny; *sp.* „Fundamenta punctationis linguae sanctae" (Groningy 1654), „Commentarius in Jeremiam prophetam" (Amsterdam 1688), „Commentarius theoretico-practicus in Epistolam ad Romanos", „Internuncius Dei geminus Veteris alter, alter Novi Testamenti, seu vaticinii Mosaici, quod Deuteronomii exstat, plenior explicatio" (1655), „Schilo, seu de vaticinio patriarchae Jacobi, quod Genesis XLIX, 10 exstat, libri quinque, quibus vera interpretatio redditur, ex eventu demonstratur et ad Judaeorum convictionem asseritur" (1660); sebrané spisy vyšly pod názvem „Opera omnia theologica, analytica, exegetica, practica, problematica et philologica Altingii" (Amsterdam 1687). — **2.** Jan Jindřich, otec předešl., ref theol., *n.* 1583 v Emdenu, 1608 stal se učitelem prince Fridricha, pozdějšího zimního krále českého, od 1613 byl prof. theol. v Heidelbergu, od 1623 v Hollandsku zprvu jako učitel nejstaršího syna kurfirsta Fridricha Falckého, od 1627 prof. theol. v Groningách, *z.* 1644, *sp.* „Notae in decadem problematum J. Behm de glorioso Dei et beatorum coelo" (Heidelberg 1618); většina spisů jeho vydána teprve po jeho smrti: „Exegesis Augustanae confessionis una cum syllabo controversiarum, quae reformatis intercedunt cum Lutheranis" (Amsterdam 1647), „Loci communes cum didactici, tum elenctici; problemata tam theoretica quam practica; explicatio catecheseos palatinae" (t. 1646, 3 sv. ve fol.), „Theologia historica, seu systematis historici loca quatuor" (jakési dějiny dogmat, t. 1664), „Historia ecclesiae Palatinae" (1701).

Altini František S. J., *n.* v Modeně 1839, vstoupil do Tovar. Ježíš. 1855, *z.* v Mariglianu 1884; *sp.* „Vita edificante del giovane Pietro Rabassi scolastico d. C. d. G." (Ben. 1875; dílo to přeložil P. Vander Speeten S. J. do jaz. franc.: „Le nouveau Berchmans, ou vie édificante de Pierre Rabassi"), „Vita del P. Luigi Mozzi di C d. G. già Arciprete della Cattedrale di Bergamo" (Bergamo 1884).

Altinum v. Torcello.

altirmanni (z něm. Altermänner), název záduš-níků (vedle jiných názvů obecněji známých: vitrici, magistri fabricae, iurati a pod.).

Altmann 1. v. Alemannus 1. — **2.** David z Eidenbergu, měšťan hradčanský a malíř v Praze (dle zápisu křestní matriky kostela sv. Mikuláše na Malé Straně 19. března 1626). Podle přípisku v německé bibli, kterou 1632 daroval knihovně strahovské, vyzdobil dříve mramorováním a zlacením skříně na knihy v staré, Loheliem založené bibliothece, které dodnes v theologickém sále knihovny strahovské se spatřují. Srovn. *Dlabač,* Künstler-Lex. [*Ser.*] — **3.** Jan Jiří, protest. theolog švýc., *n.* v Zoffingenu 1697, byl prof. řečtiny a morální filosofie v Bernu r. 1734—1757, potom pastorem v Insu, kdež *z.* 1758; *sp.* „Heilige Reden

bei verschiedenen Gelegenheiten vorgetragen" (Curych 1739, 6 dílů), „Sammlung auserlesener Kanzel-Reden, aus den Beiträgen gottesgelehrter Männer in der Schweitz zusammengetragen" (t. 1741—46, 4 sv.), „Meletemata philologicocritica, quibus difficilioribus Novi Testamenti locis ex antiquitate lux affunditur acc. orat. de illustri inscriptione crucis Christi" (Utrecht 1753, 3 sv.), „Delineatio oratoriae sacrae brevibus praeceptis exhibita" (Bern 1753), „Principia ethica, ex monitis legis Naturae et praeceptis Religionis Christianae deducta" (2. vyd. Curych 1753, 2 sv.). — **4.** Matěj František, malíř a měšťan v Brně, spolu kantor u sv. Jakuba tamtéž, *n.* 1690 v Dačicích na Moravě, *z.* v Brně 1718; vymaloval oltářní obraz „Sv. Václav" pro farní kostel v Kostelní Myslové u Telče. — **5.** opat dolnoaltaišský 1367—1402; zachoval se krátký deník jeho cesty do Cambraye k vévodovi Albrechtovi, otištěný v *Monumenta Germ. Ss. XVII.* — **6.** Ondřej slil 1604 veliký zvon na věž chrámu sv. Mikuláše na Malé Straně v Praze, jehož líbezný hlas, jak Balbín vysvědčuje, času svého nemálo byl chválen, jenž však později pukl. Srovn. *Rybička*, O českém zvonařství 29. — **7.** bl., biskup passovský, veliký horlitel za svobodu církve v Německu, *n.* ve Westfálsku mezi lety 1010—1020 ze vznešených rodičů („claris parentibus"). Nabyl prvního vzdělání v kathedrální škole paderbornské, dokončil svá studia v Paříži, řídil potom po několik let paderbornskou dómskou školu, byl od císaře Jindřicha III. za probošta cášského ustanoven a mezi jeho kaplany přijat. Po smrti biskupa passovského Eigilberta 1065 byl působením císařovny Anežky za jeho nástupce ustanoven, an právě na pouti do Sv. země dlel. Navrátiv se byl od sv. Gebharda, arcibiskupa solnohradského, na biskupa posvěcen. Jako biskup založil kolem 1070 benediktinský klášter chotěvický (Göttweig), opravil klášter sv. Floriána, pak sv. Hippolyta a vypudil nevázané mnichy z Kremsmünsteru. Prohlásil svému duchovenstvu 1074 coelibátní zákony papeže Řehoře VII. a nedbaje velikých překážek neustal, až zákonům těm zjednal platnost. V boji církve proti králi německému Jindřichu IV. stál věrně se svým metropolitou Gebhardem při straně Řehoře VII., nedostavil se na říšský sněm do Wormsu 1076, kde papež Řehoř VII. od německých biskupů byl sesazen; prohlásil klatbu papežovu, vydanou na císaře, a byl na sněmě říšském v Ulmě, kde se o věcech císařových rokovalo, jako papežský legát přítomen. R. 1077 sesadil jej král Jindřich IV. a vyhnal z biskupství; *A.* odebral se 1079 do Říma a složil svou důstojnost do rukou papeže, poněvadž ji z rukou laiků přijal, ale papež navrátil mu ji zpět a dal mu rozsáhlá plnomocenství pro volbu vzdorokrále. R. 1081 dosedl opět na svůj stolec požívaje ochrany markraběte Leopolda rakouského. Avšak po porážce tohoto markraběte u Mailberku 1082 od krále českého Vratislava II. musil *A.* opět opustiti své biskupské sídlo v Passově a odebral se do kláštera chotěvického. Jako vzdorobiskupové byli proti němu ustanoveni Heřman z Eppensteinu a Thiemo z Vircburku. *Z.* ve vyhnanství v Zeiselmaueru na Dunaji 8. srpna 1091 a byl pochován v klášteře chotěvickém. Srvn. *Vita Altmanni* in *Mon. Germ. SS.* XII, 226; *Acta Ss.* Aug. II, 366; *Th. Wiedemann*, „Altmann von Passau" (Augsb. 1851), *J. Stülz*, „Leben des Bischofs Altmann" (Wien 1853). Sdralek mylně *A*-ovi připisuje spis „Liber canonum" namířený proti Jindřichu IV. (*Sdralek*, „Die Streitschriften Altmanns von Passau und Wezilos von Mainz", Paderborn 1890); autorem spisu toho est Bernard Kostnický (v. t.). Srvn. *Hurter*, Nomencl. I^3 (1903), 1034.

Altmühlmünster, kl. u Riedenburgu v horním Falcku, založen původně pro templáře, od vévody Ludvika 1311 přenechán maltézům, 1803 zrušen.

Altmünster, v něm. zemích často se vyskytující jména klášterů; jménem tím označeny byly kláštery starého založení na rozdíl od klášterů nověji založených; tak nazývaly se na př. benediktinské kláštery v Lorschu, v Luxemburku, kl. benediktinek v Mohuči, klášter při jezeře Travenském v Hor. Rakousích.

Altmutter Frant., malíř, *n.* ve Vídni 1746, *z.* v Inšpruku 1817; provedl freskové malby v různých kostelích tyrolských; jeho práce vyznamenávají se velikolepými architektonickými perspektivami, účinným užitím motivů rostlinných a krajinářských, malebnou komposicí a svěžím, v silných kontrastech si libujícím koloritem.

Alto sv., zakladatel kl. Altomünsteru (v. t.), pocházel ze vznešeného rodu skotského (n. snad irského), přišel nepochybně jako průvodce sv. Virgilia do Bavorska a žil tu jako poustevník; s pomocí dobrodinců založil zmíněný klášter kolem r. 750. Památka 9. února. Srvn. *Acta Ss.* Februar. II, 359.

Altobello Hilarius, minorita, *z.* v Římě kolem 1620, učený mathematik a astronom; o jeho vědomostech mluví Kepler s velikým uznáním. Vydal: „Tabulae regiae astronomicae" (1628), „De occultatione stellae Martis" (1615). Srvn. *Holzapfel*, Handbuch d. Geschichte d. Franziskanerordens 608.

Alto ex Olympi vertice, hymnus v laudách v officiu „in Dedicatione Ecclesiae".

Altomonte 1. Bartoloměj, malíř, *n.* ve Varšavě 1702, *z.* v Linci 1779, syn Martina *A.* V letech 1717—1723 pobyl v Italii. Vrátiv se do Rakouska bydlil stále v Linci. Obrazy od něho jsou ve Vídni (v kostele sv. Josefa v okr. Margarethen), v Linci (kostel Voršilek, městský farní kostel), v kl. drkolenském, kremsmünsterském (v galerii 12 apoštolů), admontském, herzogenburském (malba nástropní) a j. — **2.** Giacomo, řím. malíř na poč. XVIII. stol., od něho jsou obrazy v kostelích sv. Antonína a sv. Dominika v Cagliari; zdařilejší jsou jeho freska, zejména vyniká provedená jím malířská výzdoba sakristie kostela sv. Michaela v Cagliari; v kl. sv. Floriana chová se jeden obraz od Giac. *A.* — **3.** (Hohenberg) Martin, malíř, *n.* 1657 v Neapoli. Učitelem jeho byl B. Gaulli řeč. Baciccio, později C. Maratta. R. 1684 povolal jej král Sobieski do Varšavy a jmenoval jej svým dvorním malířem. R. 1703 odebral se *A.* do Vídně, kdež od 1707 působil na malířské akademii. R. 1720 odešel do Lince a posléze vstoupil jako bratr laik do kl. heiligenkreuzského v Dol. Rakousích, kdež *z.* 1745. *A.* byl jedním z nejobratnějších a nejplodnějších malířů náboženských doby barokové v Rakousku. Od něho jsou mnohé malby nástropní (v sakristii domu svatoštěpánského ve Vídni, v domu ve Sv. Hippolytě, v městském farním kostele lineckém) a oltářní obrazy ve Lvově, Vídni, Linci, Sv. Hippolytě, Kremsmünsteru, Salcpurku, v Kremži („Umučení sv. Sebastiana" ve farním kostele), v kl. chotěvickém (Bolestná P. Maria" z r. 1744) a j. Obraz „Sv. Filip Nerejský a sv. Ondřej Avel." v býv. kostele theatinském (nyní redemptoristském) v Praze, jejž Dlabač (Künstlerlex. I, 40) připisuje *A*-ovi, dle Ekerta (Posv. místa I, 195) maloval Callot.

Altomünster (monasterium s. Altonis), bened. kl. v Bavorsku, jejž zal. kol. r. 750 sv. Alto (v. t.), zanikl v dobách nájezdů maďarských, r. 1000 od Welfů znovuzřízen; Welf III. uvedl sem benediktinky z Weingartenu, kamž převedl mnichy altomünsterské. Jiří Bohatý, vévoda bavorský, přeměnil 1497 kl. *a*-ský v klášter dvojitý řádu sv. Brigitty. R. 1803 zrušen klášter mužský, kl. ženský ponechán; nyní jest v něm 23 chórových sester a

13 sester laiček. Mnichové *a*-ští získali sobě velikých zásluh o zemědělství v okolí, jeptišky zaměstnávaly se pilně tkaním, vyšíváním a j. pracemi. Z kl. *a*-kého zachovalo se několik cenných rukopisů (na př. evangeliář z X. stol., jiný z XI. století. Srovn. *Beissel*, Geschichte der Evangelienbücher 252, 253).

Alton, biskupství, zabírající pruh táhnoucí se středem státu Illinois ve Spoj. st. sev.-amerických, zřízeno bylo dne 29. července 1853 z části arcidiecese chicagské. Čítá četné kvetoucí osady irské, německé a j.; v přistěhovaleckém návalu posledních let nahrnulo se sem značné množství Jihoslovanů a Slováků, pracujících hlavně v uhlodolech, než neseskupili se dosud, nemajíce kněze své národnosti a namnoze nejsouce rozhodnuti, zda trvale mají se usaditi nebo ne. Jen Litvini mají kostel sv. Vincence ve Springfieldu a kněze J. Malinowského. Kněží světských má diecese *a*-ská 141, řádových 40, naskrze františkánů, kostelů 143 (37 filiálních), osad s farními školami 65, v nichž vyučuje se 8756 dítek, vyšší učiliště pro mladíky 2 se 330 studenty, pro dívky 3 s 380 žačkami, sirotčince 2 se 156 sirotky, nemocnic 9, útulky pro staré 3. Obyvatelstva je 751.107, z nichž katolíků na 80.000. Biskupové: Jindř. Damian Juncker 1857 až 1868, Petr Jos. Baltes 1870–1886, Jakub Ryan od 1888. Františkáni řídí velikou kollej sv. Františka Solánského v Quincy a kollej sv. Josefa v Teutopolisu pro studenty řádové. Sestry sv. Dominika mají svůj mateřinec ve Springfieldu se 107 sestrami, Uršulinky v Altonu s 30 sestrami, sestry sv. Františka ve Springfieldu s 96 sestrami. *Škjer.*

Alton d' vydal „Memoirs of the Archbishops of Dublin" (1838).

Altony z Vilém (Guilelmus de Altono), dominikán, zvaný dle svého rodiště (Altona = nyn. Southampton), byl kol. 1265 magister theol. v kl. sv. Jakuba v Paříži; *sp.* „Postillae super Matthaeum", „De decem virginibus", „Super Ecclesiasten", „Commentaria in s. Scripturam". Srovn. *Quetif* I, 244.

Altoona, biskupství, zabírající díl středu státu Pennsylvanie ve Spoj. státech severo-amerických, podřízené arcib. filadelfickému, bylo založ. r. 1901 z částí patřících biskupství pittsburgskému a harrisburgskému. R. 1908 napočteno katolíků 76.658 se 100 duchovními, z nichž je 19 benediktinů (německých), kteří mají převoráty v Carrolltownu a v Johnstownu, 2 kněží III. řádu sv. Františka (římští), kteří s 12 bratry-laiky řídí kollej pro mladíky v Loretto, kdež mají i noviciát, 4 karmelitáni (amer. provincie) v New-Baltimore, kdež mají klášter s noviciátem, Milosrdné sestry mají mateřinec v Cressonu s 95 jeptiškami, spojený s vyš. školou pro dívky se 116 chovankami. Kromě těchto vyučuje na farních školách biskupství 38 sester sv. Josefa (přísluší k mateřinci v Badenu), 3 sestry Notre-Dame (z mateř. baltimorského), 8 sester sv. Anežky (mateřinec ve Fond Du Lac, Wis.), 6 sester sv. Františka (Pittsburg), 27 služek Neposkvr. Srdce P. M. (mateř. ve Scrantonu), 5 benediktinek (mateř. v Allegheny) a 13 sester III. řádu sv. Františka (Joliet Ill. a Glen Riddle). Kostelů jest 87, z nichž 17 filiálek, a 27 osad vydržuje si farní školy se 7426 dětmi; 1 sirotčinec má 75 chovanců. Biskupství *a*-ské jest pravým obrazem církve katolické; není snad národnosti, jež by nebyla zastoupena. Zvláště v posledních letech hrnulo se mnoho přistěhovalců do velikých uhlodolů a továren železářských, a to nejvíce různých Slovanů. Poláci mají kostel svůj v Barnesboro, v Boswellu (s far. školou se 60 dětmi), v Gallitzinu (škola s 82 d.), v Palphtonu a v South-Forku. Slováci mají silnou osadu, řízenou farářem J. Martvoněm v Johnstownu (far. škola se 474 d. a 10 učitelkami ze III. ř. sv. Františka), pak mají kostel v Barnesboro (farář V. Frankovský), v Beaverdale, v Bitumenu (far. Jan Lechman), v Clarence (far. M. Tomášy) a ve Windberu (far. Jan Kropáč). Chorvati mají kostel sv. Rocha v Johnstownu (far. E. Kajic, D. D.). Rusíni mají kostely s kněžími své národnosti v Barnesboro, v Conemaughu, v Pattonu, v South-Forku a ve Windberu. Češi, jsouce roztroušeni po různých místech v menším počtu, drží se tamže některého kostela jiných Slovanů, pokud si váží víry svých otců. Různost národností a živlů ze všech koutů světa sem se sjedších stěžuje velice účinnou práci duchovní. Známý ruský kníže Demetr. Gallicin, jenž přestoupiv na víru katolickou stal se knězem, přišel r. 1799 do Loretto (zemřel tamže r. 1840 dne 6. května) a jako první missionář v srdci Pennsylvanie horlivě pracoval při kolébce katolicismu v hornatých těch krajích; na jeho památku vystavěl v Loretto železářský král americký Kar. Schwab nádherný kostel. Důležitou roli v dobách těch hraje zde rodina Luterů, potomků Martina Lutera, která vrátila se do lůna církve sv. a nejednoho horlivého kněze církvi dala. Nynější (první) biskup Eugen A. Garvey dosedl dne 8. září 1901 a všemožně snaží se překonati obtíže diecese tak složité. *Škjer.*

Altorfer v. Altdorfer.

Altötting, proslulé poutní místo bavorské v diec. pasovské. V době Karlovců byl *A.* král. falcí (dvorem), při níž Karlmann 876 zal. kl. benediktinský. Původní prastará, z konce IX. stol. pocházející svatyně (zv. vůbec „kaple svatá") dosud se zachovala; je to dole okrouhlá, nahoře osmiboká kaple románská (viz pohled na obr. 119 v pravo, půdorys a podélný řez na obr. 120). R. 907 daroval Ludvík Dítě *A.* biskupům passovským; v té době kl. benediktinský zanikl za vpádů maďarských. Vévoda Ludvík založil roku 1228 místo něho kolleglátní kapitolu řeholní, skládající se ze 12 řeholních kanovníků sv. Augustina s proboštem v čele a vystavěl kostel i klášterní budovu. Kapitola ta udržela se do r. 1803. Chrám kollegiátní (nyní farní) původně románský, byl v letech 1499–1511 v got. slohu přestavěn (viz na obr. 119 v levo). R. 1518 byla ke zmíněné starobylé kapli románské přistavěna gotická loď a zbudován kolkolem ochoz (viz obr. 121). Zbožní poutníci, majíce na bedrách kříž, na kolenou tímto ochozem se ubírají. V *A.*-u usadili se r. 1591 jesuité (do 1773), kteří tu vystavěli barokní kostel sv. Maří Magdaleny (viz na obr. 121 v levo), 1653 františkáni (do 1803), kteří si při svém klášteře zbudovali kostel sv. Anny; 1803 byl klášter jejich určen za ústřední klášter kapucínský. Od r. 1803 ustanovováni byli v *A.*-u zvláštní kněží, kteří měli přisluhovati poutníkům; sídlili v býv. klášteře jesuitském. R. 1844 nastoupili na jejich místo redempto-

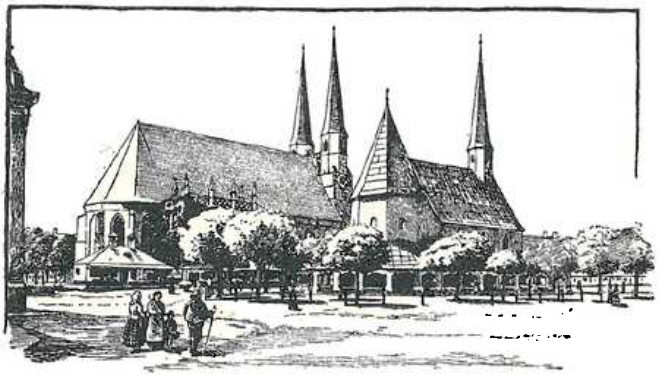

Obr. 119. Altötting. „Svatá kaple" (v pravo) a kostel farní (v levo).

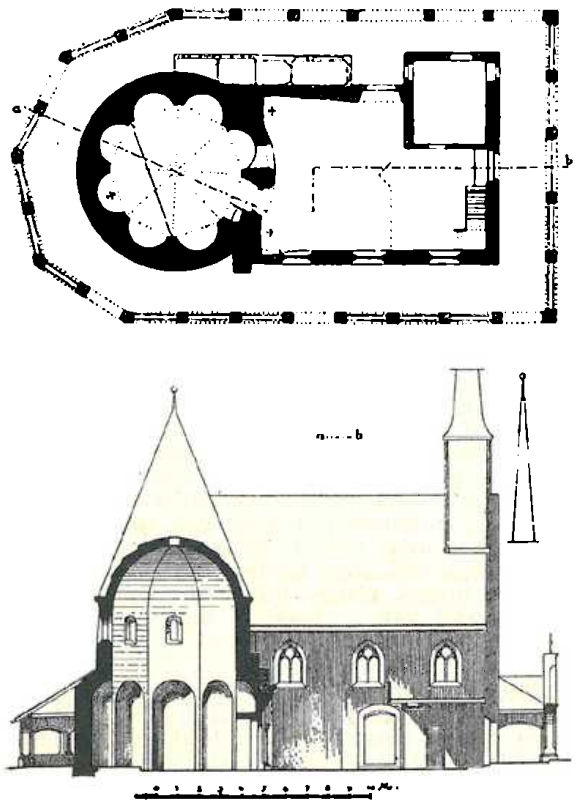

Obr. 120. Altötting. Půdorys a podélný řez „Svaté kaple".

ristě, kteří však květnovými zákony r. 1873 byli vypuzeni, načež péče o poutní místo svěřena byla kapucínům, kteří dosud jí obstarávají. Od polovice XVII. stol. v posvátné kapli *a*-ské ukládají se srdce bavorských panovníků v umělecky provedených stříbrných schránkách. — *A.* nazývá se „bavorským Loretem". Soška P. Marie *A*-ské (v. obr. 122), z lípového dřeva vyřezaná, polychromovaná, ale kouřem obětních svící a kadidla během věků téměř úplně zčernalá, kterouž tradice kladla do VIII. stol., pochází z konce XIII. anebo z počátku XIV. stol. Pouti do *A*-u neustále se vzmáhají; r. 1870 bylo 188.000 kommunikantů, r. 1893 240.000. Při posvátné kapli chová se poklad drahocenných votivních darů, z nichž mnohé jsou vynikajícími památkami uměleckými (na př. t. zv. „zlatý koníček", [nejcennější památka francouzského zlatnictví z doby pozdně gotické; je to zlaté sousoší z r. 1404, představující krále franc. Karla VI., klečícího před P. Marií; dole u schodů páže drží koně]; kříž ze slonové kosti, věnovaný Tillym, jenž pochován jest v kapli sv. Petra při bývalé budově kollegiátní a j.). Srvn. „*Die Kunstdenkmale des Königreiches Bayern*" I. (Mnichov 1903), str. 2379 a násl.; *Beissel*, „Geschichte der Verehrung Marias in Deutschland während des Mittelalters" (Frýb. Br. 1909), 26, 344, 426. — Napodobení „Svaté kaple" *a*-ské dal vystavěti r. 1666 hrabě Bernard Ignác Bořita z Martinic u Prahy nedaleko za Strahovskou branou poblíž Břevnova, a to původně i se zmíněnými pozdějšími přístavky, t. j. lodí a ochozem; zachována jest však již jen osmiboká kaple ve stavu zpustlém. (Srvn. dr. *Podlaha*, „Kaple v Kajetánce u Prahy" v Pam. arch. XX (1902—1903), 389 až 396). — Napodobeniny sošky *a*-ské nalézají se zhusta i ve chrámech českých, na př. v Bohnicích (viz „Soupis polit. okr. karlínského", 2), v poutním místě v Novém Etinku u Kamenice nad Lipou a j. O tomto poutním místě viz pod heslem Etink.

Obr. 122. Altötting. Socha P. Marie.

Altovadum v. Vyšní Brod.

altruismus (franc. pour autrui, lat. alter, druhý), jest onen směr mravovědný, který jiné osoby, jejich blaho, stanoví za předmět mravních projevů. Jest protivou egoismu v širším smyslu neboli ipsismu, s nímž podřazen jest individualismu co do předmětu, náležeje co do cíle k utilitarismu. Dle Comtea jedinou mravnou pohnutkou jest blaho druhého, k čemuž má člověk přirozeně též jakýsi pud, ačkoli slabší egoistického; pokroku dobývá se pěstováním oněch šlechetnějších pobídek altruistických, společenských, proti egoistickým. *A.* má něco správného do sebe, avšak neprávem vylučuje oprávněný egoismus, jenž v nauce křesťanské řadí se rovnoprávně, ba s převahou vedle altruismu, s druhé strany pak stižen vadami všech soustav čistě eudaimonistických neb utilitaristických. Lesklá tvářnost sebeobětovnosti jeho zaslepuje však snadno duchy povrchní, zvl. v belletrii (na př. u Tolstého atd.). Srvn. *Cathrein*, Moralphilosophie 2 vyd. (1893) I, 162, *Kadeřávek*, Morálka filosofická, 345. *Vch.*

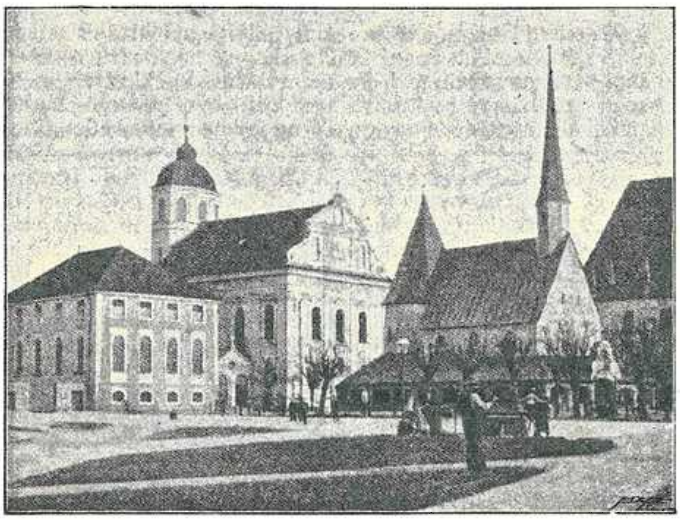

Obr. 121. Altötting. „Svatá kaple" (v pravo) a býv. kostel jesuitský (v levo).

Altschul 1. Chaim, spis. žid. XVIII. stol.; srv. „Bét Išrá'él" (dějiny židovské od Abrahama do Asmoneovců s přehledem soudců, proroků a králů, Amsterdam 1724), „Bét habbechírá" (o stavbě chrámu a města

Ierusalema, tištěno spolu s předešlým spisem). — 2. David, exegeta žid. XVIII. stol., zanechal nedokončený kommentář k prorokům a hagiografům, nadepsaný „Mecúdat Dávid" (část byla vytišt. v Livorně 1753). dále výklad žalmů (častěji i v novější době tištěný). — 3. Jechiel Michal, syn před., dokončil zmíněný kommentář svého otce a vydal ve dvou dílech, nadepsaných: „Mecúdat Sijón" a „Mecúdat David" (Berlín 1770); mimo to *sp.* pojednání o chrámu Ezechielově (s výkresy) „Binján habbajít" a o rozdělení země zaslíbené v době Josuově (Amsterd. 1782). — 4. Wolf, *sp.* kommentář o chrámu Ezechielově „Zébed tób" (1797).

Altum Bernard, vynikající zoolog, zvláště ornitholog, *n.* 1824 v Münsteru, stud. 1845 - 1848 v rodišti svém theol., po vysvěcení na kněze 1849 oddal se 1851 studiu věd přírodních na vys. školách v Münsteru a Berlíně, stal se 1856 učitelem na reál. gymn., 1857 vikářem při dómě, 1859 docentem zool. na akademii v Münsteru, 1869 prof. na lesnické akademii v Eberswaldě, *z.* 1900 t.; *sp.* „Forstzoologie" (1872), „Der Vogel und sein Leben" (1869, 6. vyd. 1898; dílo toto čelí proti Brehmovým názorům o intelligenci zvířecí; spis velice vážený a veliké apologetické ceny): části z něho v českém překladě ve Vzděl. kn. XLIII, str. 48—123. Mnoho příspěvků od něho je v časop. „Natur u. Offenbarung". Srvn *Kneller*, „Das Christentum und die Vertreter der neueren Naturwissenschaft" 228.

altum dominium v. dominium.

Altum Vadum v. Vyšni Brod.

Altwasser, pout. místo na Mor., v. Stará Voda.

Altvogelseifen, fara v diec. olom., 1399 obyv. něm., patron: řád německých rytířů.

Altzelle v. Altenzelle.

Aluberht (Alubrecht), anglosaský missionář, přišel kol. 765 do Utrechtu; od správce biskupství opata Řehoře svěřeno mu kázání evangelia u Frisů: 767 v Yorku vysv. na biskupa, pokračoval v činnosti missionářské, *z.* 780 v pověsti světce.

Alulphus (Alulfus, Aluf), kanovník v Tournay, vstoupil 1095 do kl. sv. Martina t., byl po 47 let praecentorem a bibliothekářem, *z.* 1144; sestavil ze spisů sv. Řehoře Vel. biblický kommentář k *NZ* pod názvem „Gregoriale super N. T. seu Gregorianae expositiones" (vyd. v Paříži 1516, v Římě 1552 pod jménem Pateriovým při spisech sv. Řehoře, v *Migne* PL. LXXIX, 1137—1424). Srvn. *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 559.

alumbrados v alombrados.

aluminium, bohoslužebné předměty z aluminia. V XIX. stol. nově objevený kov *a.* z hlíny vyráběný má mnohé výborné vlastnosti, kterými předstihuje jiné ušlechtilé kovy. Barvou podobá se velice stříbru, jest však čtyřikrát lehčí nežli stříbro, jest lacinější než nikl a cín, při tom tvrdší než cín a zlato. Dá se snadno tepati a velmi dobře roztaviti, tak že při slévání vyplňuje dokonale i nejmenší prohlubiny formy. Sucho a vlhkost, zimu a teplo snáší beze škody tak jako stříbro. Kyseliny působí na *a.* málo škodlivě, ale solné kyselině *a.* neodolá. Směsí *a*-a a mědi v poměru 10:90 vzniká aluminiový bronz barvy zlatu podobné, jenž dá se postříbřiti i pozlatiti. Dr. *Keppler* v „Archiv für christl. Kunst 1893" doporučuje *a.* k zhotovování hohoslužebných předmětů; zhotoveny byly z *a*-a již kadidelnice a schránky na hostie. Posv. kongr. ritů na dotaz, zda z *a*-a mohou zhotovovány býti kuppy a pateny, odpověděla 1. září 1866 „nil innovandum"; k obnovenému dotazu, pozměněnému v tom smyslu, zdaž dovoleno jest užívati kupp a paten z bronzu aluminiového, dobře postříbřených nebo pozlacených, dala 6. pros. 1866 odpověď přisvědčující. Srvn. *Alt.*, „Die christliche Kunst" (1899), 65, *ČKD* 1894, 415, 499.

alumnát (seminář) jest ústav pro výchovu a odborné vzdělání duchovního dorostu, autoritou církevní zřízený. Jméno své odtud má, že biskup z vůle sněmu trident. (XXIII. c. 18. de ref.) povinen jest starati se o ústav, kde by nastávající kněží pod stálým dozorem, dle určitého pořádku společně živeni (alumni) a zbožně vychováváni byli (alere ac religiose educare). To jest nejen jeho právem, jako nejvyššího učitele v diecesi, nýbrž i povinností (Trid. l. c. . . . s. synodus statuit . . . ut teneantur). A proto všichni papežové od dob vynesení dekretu trid. o klerikálním semináři, jak se zde *a.* officielně zove, toho dbali, aby *a*-y „ad formam decretorum s. Concilii Trid." zakládány byly, a práva biskupů, která, jak z povahy a účelu těchto ústavů zjevno, jen církvi slouží, v příčině zřizování a vedení *a*-ů zdůrazňovali jak v konkordátech (čl. 17. konk. rak., bul. „De salute animarum" § XXV. „In singulis" pro Prusko a j. v.), tak i v listech svých (encykl. Lva XIII. „Jam pridem Nobis" k prus. episkopátu 6. ledna 1886). Nynější podoby své života pospolitého nabyl způsob výchovy kněžské teprve zmíněným dekretem trident., ač *a*-y jsou původu prastarého. 1. V dobách poapoštolských byl přirozeným *a*-em dům biskupův (episcopium), kde se kandidáti k stavu duchovnímu pod dozorem biskupovým, konajíce delší dobu kostelní služby a skládajíce před přijetím svěcení i jakési zkoušky (v. Cypr. ep. 29.), připravovali. Vedle episcopia, pravzoru dnešního *a*-u, také nejstarší školy křesťanské o vzdělání nastávajících duchovních pečovaly. Na západě těšilo se mezi nimi zvláště dobré pověsti patriarchium lateránské (liber Pontif., Duchesne I. 396). Za zakladatele *a*-ů v našem smyslu však dlužno míti sv. Augustina, který v Hipponu „monasterium clericorum" založiv, pospolně zde s duchovenstvem žil, odchovávaje zároveň dorost kněžský. Vzor jeho záhy našel hojně následovníků, i Agapita papeže. Toť počátky škol biskupských, do nichž přijímány dítky již v útlém věku (pueri oblati), jak o nich čteme v obou synodách toledských z r. 531 a 533. Jako ustanovení sv. Otců, dovolává se tohoto způsobu výchovy kněžské Lev I. (ep. 12.), když dí, že na kněze svěcení mají býti jen ti, kdo od věku chlapeckého v církevní kázni se cvičili a v ní vyrostli. Při všech skoro sídlech biskupských v Italii a Gallii ve stol. VI. školy takové zřizovány; ano sv. Augustin, apoštol Britannie, i zde je zavedl. To však nebyl jediný způsob výchovy duchovenské. V Italii mladší klerikové také na venkově se starším duchovenstvem společně žijíce, spíše prakticky na duchovní stav se připravovali, což bylo počátkem pozdějších škol farních. Zejména však školy klášterní od počátku středověku byly semeništěm kleru. Když působením Chrodegangovým (kolem r. 760) pronikl i na západě Augustinův společný život kleru, bylo o dorost kněžský postaráno ve školách kathedrálních či biskupských i kollegiátních, jež ne více biskup, ale magister či canonicus scholasticus spravoval. Z nařízení Karlovců zřizovány i školy farní, které lze srovnati s dnešními malými semináři. Snůšku církevních předpisů o studiu bohosloveckém na těchto školách, jichž účelem v první řadě byla péče o odchování dorostu kněžského, čteme u Graciána (Dist. 36. násl.). Snaha církve udržeti je na výši doby (a vzdělání, jehož se zde klerikům dostávalo, nebylo na tehdejší čas i na školách farních nepatrné) patrna z nařízení Alexandra III. na sněmu later. III. o založení nadace pro scholastika při kapitolách metropol., jež Innocenc III. rozšířil na bohatší kostely vůbec, přičiniv k tomu na sněmu lat. IV. nařízení, aby vedle scholastika při metrop. kostelích nadáno bylo i místo kanovníka theologa, který by zdarma chudé kandidáty stavu duchovního vyučoval.

Když však ochabovati začal pospolitý život kleru, s nímž školy ty stály a padaly, nastal i jejich úpadek, nedostávalo se učitelů i žactva. Déle udržely se v bývalém lesku školy klášterní, avšak i ty zastíněny počátkem XIII. století zkvétajícími universitami. Studium particulare škol klášterních i kathedrálních ustoupilo studiu generálnímu, jemuž církev, dílu to svému, nerozpakovala se vzdělání budoucích služebníků svých svěřovati. Proto však nepřestala péče církve o dřevní její *a*-y, jak tomu svědčí vzpomenuté ustanovení Innocence III. Ani to však, ani výsady, jimiž nadali je Honorius III. a Řehoř IX., stavíce je na roveň s universitami, ba ani péče synod provinc. (Valence 1248, Avignon 1337 a j.) a obecného sněmu basilejského (XXXI. decr. 2.) a laterán. V. (IX. de reform. curiae) nedovedla zastaviti jejich pádu. Doba od XIII.—XVI. století náležela universitám, zde také klerus pravidelně vzděláván. Přitažlivost universit byla příliš mocná, než aby školy biskupské a klášterní s nimi konkurovati mohly, a proto v blízkosti universit, kde ještě zbyly, jen živořily. Vysoké učení mělo však na kleriky dobré i zhoubné účinky. Pokud měla církev university v rukou, nelze upříti, že nabývali zde znamenitějších vědomostí, než na školách dřívějších, avšak hloubka i počet přednášek nemohly vyvážiti škodlivé vlivy uvolněného nezřídka a pospolitého života laiků s klerikv na universitách. Novému pořádku věcí scházel vážný, skrytý život, který druhdy kandidáti stavu duchovního v *a*-ech, ať biskupských ať klášterních, vedli, a praktický výcvik v duchovní správě, jehož se jim na universitách nedostávalo. Tomu mělo sice po vzoru řeholníků, na universitách studujících a společně bydlících, býti odpomoženo kollejemi a bursami, kde klerikové pod dozorem regenta společně dle určitého pořádku živi byli, to však bylo jen surrogátem bývalé přípravy kleriků na život kněžský pod dozorem biskupovým. A když v XV. stol. opanoval university církvi protivný duch humanistický, přistoupilo k těmto nedostatkům mravní výchovy také nebezpečí víru ohrožujícího svobodomyšlenkářství, připravujíc půdu církevní revoluci věku XVI. Stesků do nedostatečného vzdělání a posvětačení kleru stále přibývalo, avšak ty obecnému zlu neodpomáhaly, rovněž tak jako nabízené prostředky, které neodstraňovaly jeho kořenů, spuštění se starocírkevní zásady, že dorostu duchovnímu dařiti se může jen pod dozorem biskupovým. — 2. Konečně vedlo všeobecné přesvědčení, že mravně i nábožensky pokleslé university nemohou odchovati zbožného a vzdělaného kleru, k památnému dekretu tridentskému (XXIII. c. 18. de ref.), v němž výchova a vzdělání kleru dosud tkví a který skvěle splnil naděje v něj skládané, jež tlumočil dějepisec sněmovní Pallavicini slovy, že kdyby nebylo sněmování tridentské nic jiného církvi přineslo, než tento dekret, že dosti by bylo vykonalo. Vzorem dekretu trident. o semináři, jenž není obnovou starých škol kathedrálních, neboť jest neodvislejším a má rozsáhlejší obor působnosti, jest c. 23. sněmu toledského IV. z r. 633 (c. 1. C. XII. q. 1.), jako zase německá kollej sv. Ignácem r. 1552 v Římě s 19 alumny otevřená jest vzorem *a*-u samého. Zmíněný dekret stanoví, aby při každém metropolitním a kathedrálním kostele zřízen byl *a*., kde by dle velikosti a potřeb diecese určitý počet manželsky splozených a nejméně 12letých jinochů, kteří umějí čísti a psáti a poskytují naději, že stavu duchovnímu se věnují, na tento stav se připravoval. Chudí mají míti přednost, než ani bohatým nemá býti bráněno, je-li naděje, že stav duchovní si zvolí a sami se vydržují. Všechny chovance rozdělí biskup dle počtu, stáří a stupně vzdělání na různé třídy, z nichž vždy nejstarší a nejschopnější k službě církevní určí a na jejich místo zase nové přijme, tak aby kollej ta byla stálým semeništěm kleru. Chovanci hned obdrží tonsuru a klerikální šat a budou slyšeti přednášky z různých disciplin, jak profanních, tak bohosloveckých, aby nabyli vzdělání jak gramatického, tak bohoslovného. Tím uloženo zřízeni *a*-u biskupům za povinnost, jejíž plnění může býti metropolitou, respekt. sněmem provinciálním vynuceno. Biskup však není vázán minimem míry vědomostí, jež na kandidátech jednotlivých svěcení právo církv. (Trid. XXIII. c. 4, 5, 11, 13, 14 de ref.) žádá, a skutečně ukládají seminářské studijní plány z vůle biskupovy a jisté ve smyslu ustanovení trident. požadavky daleko větší. Potřeba-li toho žádá, může biskup i více seminářů v diecesi zříditi, všechny však závisí na onom, který jest při kathedrále, tvořice s ním jednotu. Proto také rozdělení, s nímž dnes obvykle se potkáváme, na chlapecké či malé semináře (také konvikty zvané, jež jsou *a*-y pro gymnasisty) a semináře veliké, či klerikální, nečelí nijak proti dekretu trident. Přijímání kandidátů do *a*-u, propouštění neschopných, ustanovování představených a učitelů, kteří mají býti ne-li doktory, aspoň licenciáty bohosloví neb práva církv., jakož i úprava studijního a vychovávacího řádu, jest věcí biskupovou, který má si zvolili dva kapituláry, kteří by jej v tom radou svou podporovali. (O prostředcích hmotných *a*-u, srov. *alumnaticum*.) Konečně stanoví dekret, který záhy již rozšiřován byl výklady kongregace sněmu trid. a zejména konstitucemi Benedikta XIV., aby ty diecese, které pro chudobu nemohou si semináře vydržovati, spojily se a při metrop. kostele nebo jinde v provincii společně seminář si založily. Pravidla, jež pro výchovu kněžstva v Anglii r. 1556 dal kard. Reginald Pole, jeden z hlavních horlitelů pro výchovu kněžstva v semináři, jemuž tento i jméno své vděčí, a moudrá nařízení, která seminářům v provincii své dal r. 1565 na synodě milánské sv. Karel Bor., jeden ze čtyřčlenné komise sněmovní, již bylo o provádění dekretu seminářského pečovati, byly vzorem skoro všem *a*-ům. Vůdčí myšlenkou výchovy alumnů, kterou již sněm vyslovil, jest, že nastávající klerik má již záhy dozoru biskupovu býti svěřen, dokud náruživosti nezapustily kořenů v srdce jeho; tedy preventivní methoda, již sv. Chrysostomem doporučená (Adv. opugnat. vitae monast. 3, 17.), chrániti před zlem odnětím příležitostí, čemuž slouží má Internát, jehož možná nebezpečí však vylučuje přísný, otcovský dozor biskupův. Aby pak dílo lidské podporováno bylo milostí slůry, mají alumnové, po smyslu dekretu trid., denně účastniti se mše sv., aspoň do měsíce přijímati sv. svátosti a v místních kostelích o svátcích přisluhovati. Z tohoto obsahu dekretu trid. patrno, že *a*. má býti nejen ústavem výchovným, nýbrž i vzdělavacím, který by plnil úkoly, které dnes rozděleny jsou mezi *a*-y, gymnasia, bohoslovecké ústavy a fakulty. Pokud týče se studií, nepředpisuje dekret nějakých změn obvyklého tehdy způsobu na universitách, a tak i co do methody i co do rozsahu bylo bohoslovecké vzdělání v *a*-ech ne-li rovnocenné, aspoň souběžné se vzděláním na universitách. Nová doba však brzy žádala zde jako tam rozšíření a přeměnu učebního řádu, a tím se stalo, že seminář v té podobě, jak žádal si ho dekret trid., málokde se zachoval a dnes nejčastěji jest jen ústavem vychovávacím, při čemž odborného vzdělání dostává se jeho chovancům buď na veřejných gymnasiích (nemá-li takový malý seminář gymnasia vlastního, jako na př. Doupov v arcidiecesi pražské, Bohosudov v diec. litoměřické), nebo na fakultách bohosloveckých (nemá-li klerik. seminář vlastního bohoslov. učiliště, jako tomu v Rakousku všude v universitních městech s fakultou

bohosloveckou). To však není nijak na újmu dekretu tridentskému, pokud biskup má vliv na osazování stolic fakulty takové. Neboť fakulty bohoslovecké a semináře s vlastním bohoslov. ústavem nejsou různícími se ústavy konkurenčními, majíce týž cíl a zájem. Proto otázka, v dobách kulturního boje v Německu rozvířená, kdy biskupům, nejvyšším učitelům v diecesi upíráno právo určovati, jakým směrem má se brátí vzdělání kněžstva, zda v trident. seminářích, či na státních universitách má nastávající kněz býti vzdělán, jest praktického významu jen tam, kde fakulty bohoslovecké vlivu biskupovu se vymykají. Nedostatky, které se *a*-ům předhazují, spočívají na klamném principu, že lidskému rozvoji na svobodě lépe se daří, než pod stálou kázní. Pokud týče se vyučování, nepřijde na jméno ústavu, než spíše na výsledky, jež záležejí na silách učitelských a správnosti osnovy učebné. A v té příčině jest mnohdy o *a*-y lépe postaráno, než o fakulty, nepřihlížíme-li ani k tomu, že třeba na fakultách panoval čilejší vědecký ruch, přece v semináři jest lépe postaráno o všeobecnou a trvalou působivost vyučování. A proto nejlepším a pro bohoslovce nejprospěšnějším rozřešením této otázky je způsob, s jakým v Rakousku se potkáváme: universita i seminář. Neboť fakult, které slouží prohloubenějšímu bohoslov. vzdělání a nepřestaly ani po vydání dekretu trident. býti kanonickým zřízením, nesou-li se jen v pravdě duchem církevním, váží si církev právě tak, jako dobrých *a*-ů, opatřují-li diecesi dostatečně vzdělaným klerem. — 3. Jak nutným byl dekret seminář., dokazuje ochota jeho provádění. Každý biskup ducha církevního, jak jen mohl, semináře zakládal. Pius IV., předcházeje dobrým příkladem, již v r. 1565 otevřel seminář římský a jeho příkladu horlivě následovaly země románské, kde na sklonku stol. XVI. čítalo se již do tisíce různých, nazvíce členy duchovních řádů spravovaných *a*-ů. Mnohé z nich ovšem již s počátku s typem *a*-u tridentského se zcela nekryly, což platí zejména o tak zv. *a*-ech papežských, anglických, konviktech jesuitských a j. Základní myšlenka všech jest však táž. Sloužily nezřídka účelům missijním a za těžkých často okolností v život vstupovaly, a odtud odchylky v jejich zřízení (viz *a.* pražský). V Italii zjednal si snad největších zásluh o provedení dekretu semin. sv. Karel Bor.; půda zde však byla připravenější, než kdekoli jinde. Dnes čítá se jich zde na 280, (veliký kontingent ovšem připadá Římu), z nichž asi 35 vlastního učiliště postrádá. Ve Francii zasazovaly se četné synody o provedení dekretu trid., doznávajíce podpor vlády (ordonance blois. z r. 1579 a 1629, edikt Ludvíka XIV. r. 1698). Než v gallikanismu a později i jansenismu, který viděl v *a*-u podporu Říma, povstal jim mocný nepřítel, jehož útoky dovršeny ve veliké revoluci. R. 1874 bylo ve Francii 86 seminářů klerik., z nichž více než $^1/_3$ spravovali kněží světští, ostatní pak řeholníci. Největší část jich dnešním proticírkevním útokům podlehla. Seminářům španělským, proti duchu Tridentina, to jest vlastním, že vedle chovanců internich připouštějí i externisty, jichž bývá většina. V Německu a zemích rakouských dlouho překážely zřízení *a*-ů neurovnané poměry náboženské a politické, zejména vojna třicetiletá. Jakkoli četné synody se pro ně vyslovily (srov. pražskou z r. 1605), nedošlo zde celkem v XVII. stol., leč jen k pokusům. Většina nynějších *a*-ů založena až po zrušení řádu jesuitského, když školy jeho a konvikty, které dosud výchovu kleru na starosti měly, s jeho řádem byly zrušeny. *A*-y münsterský z r. 1610, kolínský (1615), pražský (1635) a vídeňský (1759) jsou toliko počátkem toho, oč snažil se dekret trident. Dle stáří semináře rakouské takto po sobě jdou: tridentský z r. 1580, solnohradský (1582), kerkský (Gurk 1588), štyrskohradecký (1591), olomoucký (1570), Klésl'ův a Pazmaneum (Vídeň 1618—24), pražský (1635), rusínský ve Lvově (1665), krakovský (1682), przemyšlský (1687), splitský (1699), lublaňský (1708), královéhradecký (1709), řecko-katolický v Przemyšlu (1712), litoměřický (1736), gorický (1754), vídeňský (1759), řecko-katolický ve Vídni (1775), svatohippolytský a lvovský (1790), budějovický (1803), brněnský (1805), illyrský v Zadru (1821), tarnovský (1826). Většina z nich však byla buď jesuitským konviktem, nebo kněžským domem, nikoliv *a*-em trident. V Rakousku má nyní každá diecese svůj klerikální seminář, jen pro istrijské diecese jest jediný ústřední seminář v Gorici (z r. 1808) a pro dalmatské a ostrovní diecese v Zadru (1826). Od dob Marie Terezie, kdy státní církevnictví v Rakousku bujeti začalo, hleděla moc státní v zájmu absolut. moci státní a pod rouškou osvěty zmocniti se výchovy kleru. Za tou příčinou zrušil císař Josef II. r. 1783 dosavadní biskupské alumnáty, založiv místo nich 4 hlavní a 8 vedlejších generálních seminářů (Vídeň, Pešť, Pavia, Lovaň, filiální: Praha, Olomouc, Št. Hradec, Inšpruk, Frýburk, Prešpurk, Lvov pro oba rity) ve správě státní, spočívajících na osnově opatem Rautenstrauchem navržené. Tendence její a seminářů gener. již z toho patrna, že hlavní váha klade se zde na vzdělání literární a že z projevů katolického života má se v semináři podržeti jen to, co jest hlavní a opírá se o Písmo sv., a proto odstraněny byly všecky pobožnosti vedlejší. Praxe ovšem, aspoň v semináři pražském, byla opačná; že však náboženské výchovy tak dbáno nebylo, jak žádá toho stav duchovní, tomu svědčí list rakouského biskupa z r. 1789, kde se praví: „V našich seminářích jest veta po náboženství a mravnosti, škodlivé bludy se podporují, ano veřejně hlásají. Někteří professoři jsou veřejnými svůdci mládeže a veškero náboženství a mravnost podkopávají.“ Všude ovšem nebylo tak, jisto však jest, že pomocí gen. seminářů měl býti církvi vočkován mělký racionalismus, základ celého systemu josefinského, a vychování ochotní prováděcí nástrojové absolutní moci státní. Professory a představenými *a*-ů gen. jmenovala vláda jen lidi svých politických a náboženských zásad, o nichž byla přesvědčena, že josefínské názory budoucímu kněžstvu vštípí, byť se tak dělo i na úkor náboženského a mravního vzdělání. Vedle seminářů gen. zřízeny v diecesích tak zv. kněžské domy (8. září 1784), kde absolvovaní bohosloyci (doba studií bohoslovných zkrácena z původních 6 let r. 1788 z nedostatku duchovenstva na 3) ještě praktický rok pod dozorem biskupovým, připravujíce se k svěcením, prodělávali. Všecka nařízení císařská, týkající se gen. semináře, a není jich málo, mají jako celá výchova zde vojenský ráz. Nepřirozený způsob této výchovy nutně vedl k reakci, jejíž následek byl, že gen. semináře krátce po smrti císaře Josefa (4. května 1790) byly zrušeny. Zabrané jmění seminářů biskupských vráceno zase původnímu svému určení, biskupům dovoleno otevříti své semináře a ústavy bohoslovecké. Studium bohosloví zase na 4 léta rozšířeno, ovšem dle řádu fakult bohosl. opatřeno jen učiteli, zkoušenými na některé rakouské universitě, a jinak ještě pod kontrolu státní postaveno. Duchovní škoda výchovou v gen. seminářích způsobená nedala se tím však odčiniti a vlekla se v Rakousku až do r. 1848, který teprv uvolnil pouta, jimiž josefinismus církev jařmil. Poslední nemožný pokus s gen. seminářem, který učinila vláda bavorská r. 1806 v Lancútu, ztroskotal se r. 1816. Přes tyto smutné zkušenosti nepřestaly se vlády i nadále vměšovati v právo církve na výchovu kleru a pokojnému rozvoji *a*-ů překážeti.

Tak dělo se v Německu v dobách kulturního boje, tak děje se dnes ve Francii; dobře vědí, kde církev jest nejcitelněji zranitelná. Proticírkevní zákony německé z let osmdesátých, jimiž znemožňována výchova alumnátní, zmírněny novellou z r. 1886, kdy dovoleno zase biskupům *a*-y r. 1873 vládou zavřené otevříti a obnoven celkem bývalý stav, který v tom záležel, že kandidátům stavu duchovního jest se vykázati vysvědčením o dokončených studiích gymnasijních. Bohosloví pak jest jim studovati na ústavech státem uznaných, anebo státních, jichž stolice osazuje vláda v dorozumění s biskupem. Aby kandidát po skončení bohoslov. studií mohl býti přijat na 1—2 roky do semináře za příčinou asketického a praktického vzdělání, bez něhož svěcen býti nemůže, jest se mu podrobiti jak před církevními, tak státními orgány zkoušce. Namnoze však mají biskupové v Německu *a*-y se 4letým kursem bohoslovným, zcela po našem způsobu zřízené. Všecky tyto ústavy však jsou pod dozorem státním. Pokud jsou ústavy církevními a z církevních prostředků vydržovány, je tento dozor jen všeobecný, jak si jej stát nade všemi vyučovacími ústavy osobuje. Kde požívají dotace státní, jest dozor ten, pokud jedná se o použití dotace, samozřejmý. Jinak má biskup jen povinnost ohlásiti ministerstvu jmenování představenstva a učitelů, stanovy a učebný řád svého semináře. V Rakousku má každá diecese svůj *a*., s kterým tam, kde není sídlo fakulty (Olomouc, Solnohrad), nebo university, spojen jest ústav bohoslovecký. Rovněž má většina diecesí své chlapecké semináře a tím vyhověno u nás v podstatě dekretu trident. Semeníům klerik. dostává se z matice nábož. buď úplné dotace, nemá-li seminář vlastního jmění, nebo toliko doplňku, pokud vlastní jeho prostředky nestačí. Pro jednotlivé *a*-y dle průměrné potřeby diecese stanoven tak zv. numerus fixus alumnů, t. j. nejvyšší počet alumnů, kteří ročně mohou býti přijati, jejž nelze z pravidla překročiti, a který při změnách poměrů znova se určuje (pro Prahu 160). Pro jednotlivá místa stanoví se, dle drahotních poměrů, různá dotace na jednoho alumna (pro Prahu 620 K, pro alumny v Římě studující 650 K). Pro chlapecké semináře bylo biskupům sbírkami a odkazy zříditi zvláštní fondy. Jen v příčině dotace podléhají v Rakousku *a*-y dozoru státnímu, jinak jsou i s ústavem bohoslovným ústavy soukromými (nejv. správ. soud 31. října 1883 č. 2497), zcela podřízenými správě svého biskupa. Dle min. nařízení z 30. června 1850 a 29. března 1858, jež jsou provedením biskup. porad z r. 1849, resp. provedením 6. a 17. článku konkordátu rak., jest jmenování i professorů učiliště bohoslov. i představených *a*-u (rektor, spirituál a vicerektor) věci biskupovou. Vládě přísluší jen právo veta, po smyslu zákona ze dne 7. května 1874. Na těchto konkordát. ustanoveních nic nenezměnil § 30. zák. ze 7. května 1874, třeba úpravu studia bohosl. sliboval. Statuta *a*-ů v hlavních rysech dosud spočívají na dekretu trident., statutech prvních *a*-ů, zejména sv. Karla a pořádcích kollejí jesuitských. Během studií bohoslov. dostává se alumnům svěcení nižších, po případě během 4. roku podjáhenství a jáhenství a když studium bohosloví skončili, svěcení kněžského. O studiu bohosloví srvn. *fakulty bohoslovecké*. (Srvn. *Siebengartner*, Schriften und Einrichtungen zur Bildung der Geistlichen, Freiburg 1902; *H. Zschokke*, Die theologischen Studien und Anstalten der katholischen Kirche in Oesterreich. Wien 1894; *Themistor* (biskup Korum) Die Bildung und Erziehung der Geistlichen, Trevír 1904; *Sägmüller*, Lehrbuch des katholischen KRs. str. 161. násl.; *Heiner*, Katholisches KR. II. 255. násl., *Jaksch*, Gesetzlexikon: Generalseminar).

Sdl.

Alumnáty v Čechách. 1. pražský. Předchůdcem *a*-ů v Čechách lze zváti zřízeni bonifantů, kan. Eberhardem († 1259) pro 12 žáků při kostele pražském založené. Ti vedouce zpěv kostelní, cvičili se ve škole kathedrální pro stav kněžský. Podobnou instituci měla i kapitolní škola vyšehradská. Jinak opatřovala dorost kněžský hlavně škola sv.-vítská, zejména za dob Otakara II. kvetoucí, jak počtem žactva, tak na slovo vzatými učiteli (m. Očko v grammatice, m. Bohumil v logice a znamenitý theolog m. Řehoř z rodu pánů Zajíců z Waldeka) slynoucí, a škola vyšehradská, břevnovská a strahovská. Mimo to bohatší putovali za vzděláním s počátku do Němec, později na university do Vlach a Francie. Již Václav II. zanášel se myšlenkou založiti v Praze obecné učení; pro nechuť mocných radů královských, bojících se zmohutnění moci duchovenstva, myšlenky té však neprovedl. Uskutečnil ji teprve Karel IV. (r. 1348) a od těch dob většina kleru českého zde na kněžství se připravovala. Počátek válek husitských byl počátkem konce výchovy katol. kleru v Čechách, s níž zase započato příchodem jesuitů (1556). Oba konvikty, jak šlechtický či sv. Bartoloměje r. 1560, tak i domus pauperum či seminář sv. Václava již r. 1559 založený a jesuity spravovaný, i s akademií r. 1566 založenou, jakkoli jakousi pravidelnost ve výchově kleru zavedly, přece jen značným potřebám diecese a citelnému nedostatku kněžstva nestačily. Zde pomoci mohl jen seminář trid., jehož se všichni arcibiskupové Brusem počínajíc až do kard. Harracha marně dožadovali. Císařové a stavové čeští odmítali žádost za potřebné nadání k zřízení semináře a ožebračená církev ze svých nepatrných tehdy příjmů na ně nestačovala. Arcib. Medek aspoň tím chtěl vyhovět předpisům trid., že r. 1587 pomocí odkazu svob. pána z Breitenbachu založil ve špitále křižovn. prozatímní *a*., kde asi 20 žáků, kteří školy jesuitské navštěvovali, na kněžství se připravovalo. Synoda z r. 1605 zapřisahá katolické stavy a opaty, aby *a*. dobročinností svou vyzvedli, než marně. Teprve energickému arcib. Harrachovi, podporovanému strahovským opatem Kašparem z Questenberga, podařilo se najíti důchod příštího *a*-u v pokladně solní, r. 1630 zřízené, jíž mělo býti restituováno zboží církevní do dob Rudolfových církvi v Čechách odňaté. Stálým ročním příjmem *a*-u bylo též alumnaticum kard. Harrachem již r. 1631 zavedené a pak roční částka 1800 zl., jíž arcibiskup *a*-u věnoval, a 2000 zl. ze solní pokladny na řády premonstrátský, cisterský a benediktinský vypadající, které jí k témuž účelu obrátili. Hlavním zdrojem příjmů byl však výnos semin. statku Sovínek, a 15.000 kop míš., jež Petr Fuchs z Wramholzu na výchovu 12 mladíků staroměstských r. 1626 odkázal a jež kard. Harrach smlouvou, s radou staroměstskou r. 1628 uzavřenou, pro *a*. svůj získal. Zbožnými odkazy (kard. Harrach 20.000 zl., Jan Dětř. Berka z Dubé 4000 kop m. a skoro všichni rektorové *a*-u) jmění *a*-u vzrostlo do té míry, že arcib. Příchovský mohl r. 1774, když císařovna M. Terezie všude na vydržování seminářů alumnaticum zavésti se snažila, prohlásiti, že ač jeho seminář jen na 30 alumnů byl založen, má nyní ročních příjmů 22.110 zl., z nichž 75 alumnů vydržováno býti může. — Maje zabezpečený potřebný kapitál, přistoupil Harrach ihned k dílu. Aby otevřel diecesi pražské stálý pramen po zásadách trident. vychovaného kleru, zakoupil roku 1631 od manželů Lobkovicových za 18.000 zl. rýn. sešlý tehdy Královský dvůr, na Starém Pražském Městě ležící, a opravlv jej již na zimu téhož roku zde *a*. otevříti hodlal. Kupní cenu poskytla solní pokladna, Propagandou spravovaná, která při novém *a*-u založila také nadaci 20.000 zl. r., aby zde

z úroků 10 žáků na kněžství se připravovalo. Nešťastný vpád Sasů však vše překazil a *a.* otevřen byl teprve r. 1635. Prvním rektorem ustanoven Jiří Peischelius maje 14 alumnů; počet ten však za jeho nástupce Jindř. Meckenburgera (r. 1641 až 1660) vzrostl již průměrně na 30 a za dob rektorátu Hammerschmidova, jemuž mezi rektory *a*-u pražského přední místo náleží (1696—1711), vzrostl na 45. Teprve ve stol. XVIII. bývalo v pražském *a*-u na 60 chovanců. Aby rychleji nedostatku kněžstva bylo odpomoženo, přijímal Harrach do *a*-u jen ty, kteří humaniora již skončili, aby ihned mohli se věnovati 2letému běhu filosofickému (u jesuitů trval 3 a bohosloví 4 léta) a po té 3 roky bohosloví. Později však, jak v stanovách slibuje, budou přijímáni i ti, kdo čísti a psáti umějí, jsou-li jen katoliky a vynikají-li schopnosti a mravnosti. Vyučování svěřeno irským františkánům, kteří naproti semináři klášter měli. Ti z vděčnosti, že příčiněním Harrachovým mohli se v Praze usaditi, ochotně v bohosloví i filosofii alumny a řeholníky *a.* navštěvující vyučovali, neboť s *a*-em ve spojení byly kollej premonstrátů u sv. Norberta a kollej cisterciácká sv. Bernarda, kde nadanější klerikové celé provincie navštěvující *a.* arcib. na kněžství se připravovali. Od r. 1653 uvázali se ve vyučování filosofie v *a*-u sdružení se seminářem řádové, k nimž i benediktini přistoupili. Od r. 1675 obstarali i nově zřízenou stolici církevn. práva a od r. 1693 zavázali se vysílati i potřebné professory pro bohosloví. Gymnasium, jež obstarávali premonstráti a které bylo součástí *a*-u, přeloženo již 1640 do kolleje premonstrátské. Studium zřízeno bylo v *a*-u asi tak jako u jesuitů. Ve filosofii vykládal se Aristoteles a v bohosloví jeden professor vykládal Lombarda a sv. Tomáše, druhý pak dle Vulgaty Písmo sv. Praktickou morálku, ritus a homiletiku opatřil rektor, jenž byl hlavou *a*-u i jeho škol. Každý svěřenec musil se vykázati předepsanými zkouškami. S počátku bylo prodělati alumnátu těžké nesnáze, neboť jesuité, kteří měli o školství největší zásluhy, trpce nesli, že arcibiskup zřizuje seminář jich pominul (stalo se tak hlavně z obavy, aby chovanci alumnátu nedávali přednost kvetoucímu řádu před strádání plnou správou duchovní, jak stávalo se v konviktech jesuitských), a proto mladému, do jisté míry konkurenčnímu učení, různé kladli překážky, opírajíce se o pomoc císařskou. Zvláště když kardinál Harrach vymohl si (r. 1638) pro svůj *a.* různé výsady a právo promoční, nastaly *a*-u trudné doby, ba císař Ferdinand tak daleko zašel, že r. 1641 násilím dal jej zavříti a veřejnými vyhláškami návštěvu škol arcib. zakazoval. Tím stalo se, že seminář i při značných výsadách, jimž se těšil, zůstal ústavem soukromým, zejména od r. 1654, kdy učení Karlovo s Klementinem sloučeno a nebylo více pomyšlení na to, že by se naděje, které někdy arcibiskup choval, sloučiti svůj seminář s universitou Karlovou, uskutečniti mohly. Tím ovšem význam jeho pro celé katolické Čechy nijak netrpěl. O tom, že v pravdě církevní duch v semináři panoval a že intencím Tridentina odpovídal, svědčí nejlépe stanovy, kterých se mu kardinálem r. 1641 dostalo a jež také v Římě schváleny byly a podnes v podstatě trvají. Sdělány jsou P. Basiliem O. C., předním z rad arcibiskupových, dle pravidel, jež kardin. Ludovisius r. 1626 dal papež. kolleji v Praze (konviktu sv. Bartoloměje). Jednají ve 12 hlavách o podmínkách přijetí do semináře, o tom, jak nabádáni mají býti alumni k zbožnosti, o poslušnosti k představeným, o zachovávání domácí kázně a pod. O vstupu do *a*-u a denním způsobu života nařizuje se, aby ti, kdo v probaci 6nedělní

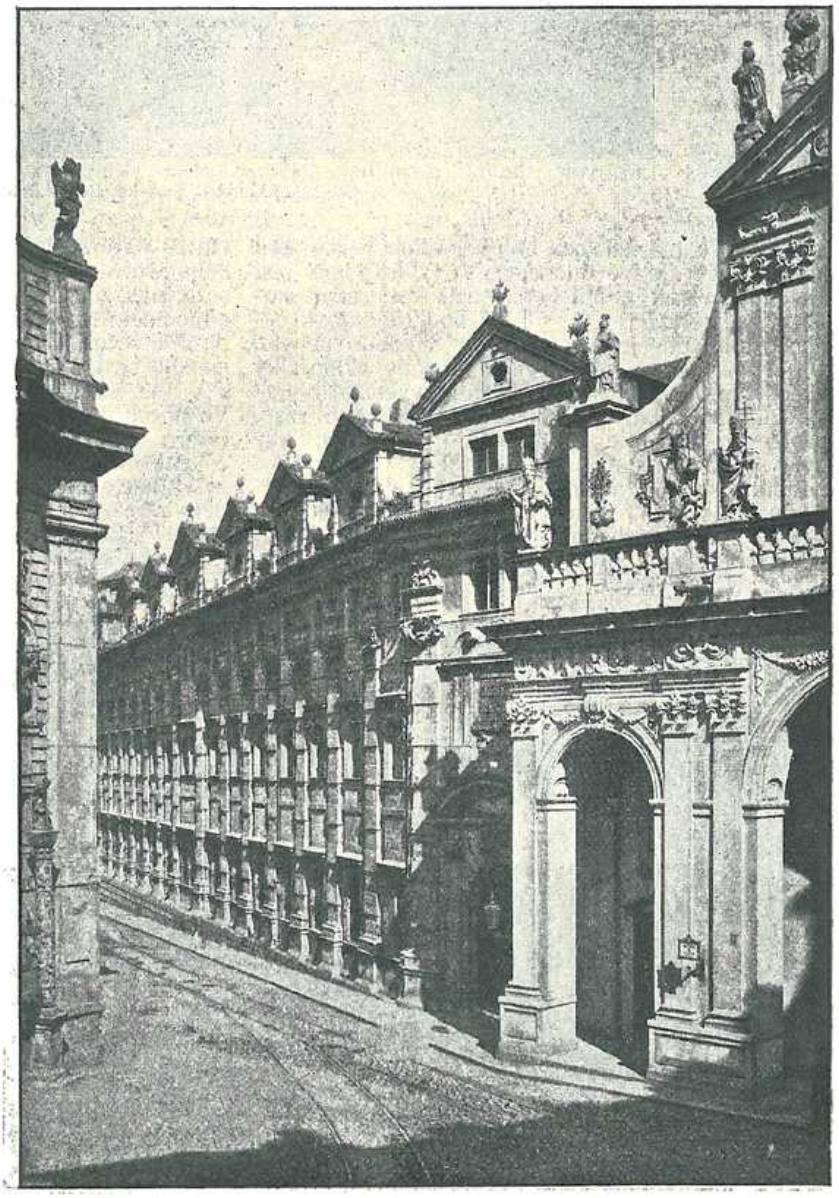

Obr. 128. Alumnát pražský. Pohled z náměstí Křižovnického.

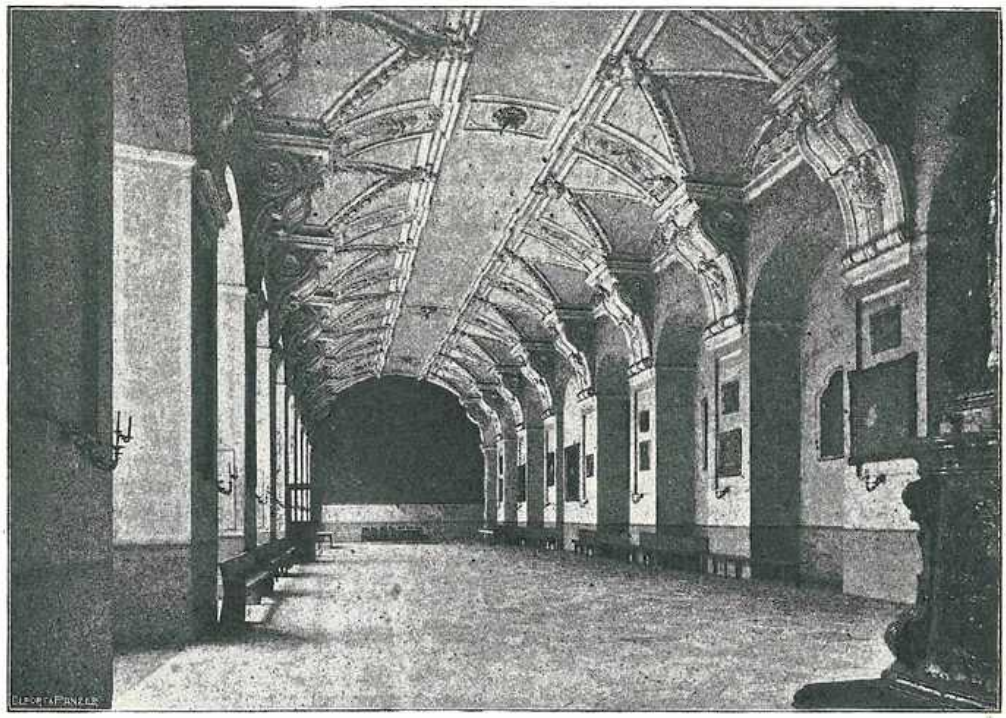

Obr. 124. Alumnát pražský. Refektář letní.

před oblečením obstojí, vykonali zpověď životní a do rukou rektora složili vyznání víry a přísahu, že život kněžský povedou a stavu kněžskému věrni budou. Mimo to slíbí, že diecesi nejméně 3 léta sloužiti budou; kdyby tomuto slibu nedostáli, vystoupili, aneb vyloučeni byli, mají vše semináři nahraditi. Ani do řádu nelze jim bez dovolení arcibiskupova vstoupiti, poněvadž by se tím účel semináře mařil, neboť proto byl založen, aby odpomohl nedostatku kněžstva ve správě duchovní. Ve $^3/_4$ na 5 hod. jest alumnům vstáti a půl hodiny věnovati ranní modlitbě a meditaci. Od $^1/_2$6.—7 hod. studují, k čemuž dohlížeti jest rektorovi. Snídaně nebylo. Od 7.—8. hodiny konal rektor výklady z morálky a po té první professor bohosloví vykládal bohoslovcům spekulativ. a scholastické bohosloví, resp. professoři filosofie vykládali do 10 hodin, kdy bylo se odebrati alumnům na mši sv. Po mši sv. odebrali se pak alumni do svých cell ke kratičkému opakování, neboť v 11 hodin byl oběd. Po obědě měli oddech do $^3/_4$ na 1 hod., kdy dáno znamení zvoncem k studiu, které trvalo do 2 hodin. Od 2—4, později do 5 hod. trvaly přednášky druhého professora bohosloví o Písmu sv. resp. o filosofii, aneb o církev. právu. Po přednáškách byl krátký odpočinek a pak studium do 6 hodin, kdy se odebrali k večeři. Do 8 hodin měli volno, načež shromáždili se k zpytování svědomí a večerní modlitbě a v $^1/_2$9. odebrali se do svých cell k odpočinku. Ve dnech, kdy nemají přednášek, a o prázdninách (které trvaly nejprve 3, pak 4 neděle) vstávají o $^1/_4$ na 6. hod., po ranní modlitbě přítomní jsou mši sv. a následuje studium a duchovní čtení. V neděli a ve svátek přítomni jsou v 9 hodin druhé slavné mši sv. a latinskému kázání u sv. Benedikta, od r. 1697 ve vlastním semin. kostele sv. Vojtěcha, kde i disputace ohlašovány a konány. Odpoledne přítomni jsou také nešporům. Měsíčně a před většími svátky jest se jim určenému zpovědníku zpovídati a Tělo Páně přijímati. Na podzim a před svěcenimi konají exercicie. Rekreačního dne v týdnu, který volí se ohledem na řádové svátky professorů řeholníků a prázdnin, použije se odpoledne k delší společné vycházce za město pod dozorem 2 prefektů, které každoročně rektor z nejstarších a nejhodnějších alumnů volil. Vedle těch měl rektor později, když počet alumnů vzrostl, k ruce a dozoru mladšího kněze jako praesesa či vicerektora. Přestupky trestány postem i bitím, ba na přečiny těžší ukládán i trest arcib. vězení, kde nehodnému kandidátu, prve než byl ze semináře vyloučen, bylo trest odpykati. Ke

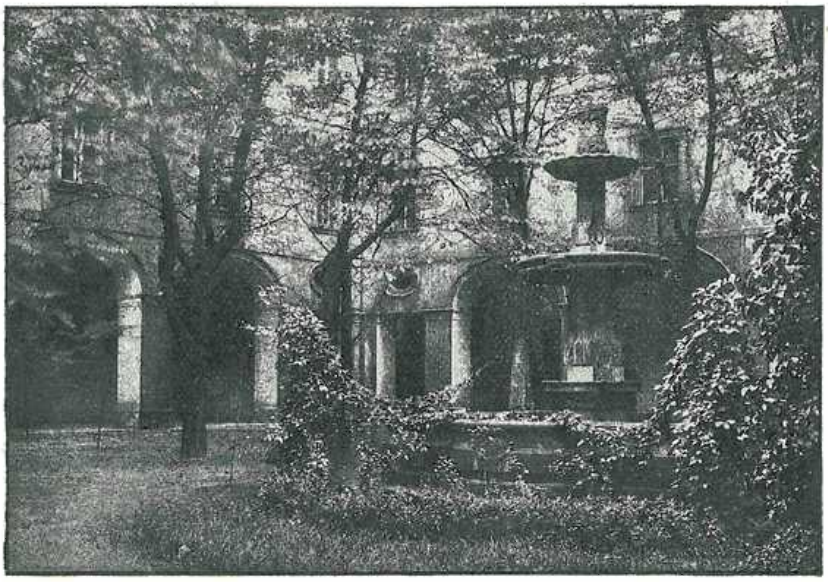

Obr. 125. Alumnát pražský. Fontána v nádvoří.

konci stanov napomíná arcibiskup všech k lásce. Stanovy předčítány s počátku každého měsíce, později čtvrtletně, tak že nikdo jejich neznalostí nemohl se omlouvati. Vedle stanov dostalo se rektoru, oekonomu i professorům ještě zvláštních instrukcí. 140 let obýval arcib. *a.* staroslavný Králův dvůr, jsa spravován v době té 12 rektory. Rozhodnutím císař. M. Terezie (13. června 1775) bylo mu však dosavadní sídlo opustiti a přestěhovati se do opuštěného, druhdy jesuity obývaného traktu Klementina (v. t.). Arcib. školy zrušeny a alumni, jichž počet vzrostl bohoslovci ze zrušených konviktů jesuitských, od těch dob studují na fakultě bohoslovecké. Týž osud stihnul brzy na to i dosud trvající školy v Norbertinu a kollej samu (3. listopadu 1784). Posledním rektorem arcib. semináře byl Jan Schmidt, neboť dvor. dekretem ze dne 30. března 1783 byl arcib. *a.* zrušen a na jeho místě zřízen státní seminář generální, v němž pro dozor církev. nebylo místa. Pražský seminář gener. neproslavil se sice tak smutně, jako jiné toho druhu ústavy, což za zásluhu lze připočísti občma jeho rektorům August. Zippeovi (od r. 1783—5) a Josefu Hurdálkovi (do r. 1790). Ti, ač byli dětmi své doby, ve vychovatelském úřadě vedli si obezřetně a taktně, a proto zde k podobným koncům, jako ve Fryburce, ve Vídni a jinde, věci nedospěly. Nelze upříti, že kněží, kteří z pražsk. gen. *a*-u vycházeli, byli obratní kazatelé a katecheti, dbalí ušlechtilých forem společenského života, zřídka však kněží ducha v pravdě církev., neboť racionalistický duch, který celou tuto výchovu pronikal a zakazoval, jak v Rautenstrauchově osnově pro zřízení gener. seminářů čteme, vychovávati „neužitečné poustevníky, nýbrž služebníky náboženství a učitele lidu", nedal mu vzniku. Alumnů bývalo zde kolem 150 a každý musil míti písemně zajištěno, že po absolvování některým biskupem přijat bude. Kněžský dům, kde se absolventi, praxisté zvaní, ještě rok prakticky vzdělávali, byl v Praze v klášteře sv. Jiří, avšak i sem vláda svými předpisy zasahovala, aby proti směru, který jim na fakultě racionalistickými professory Roykem, Pitroffem, Chládkem a j. a v semináři rektorem, oběma subrektory a 4 prefekty byl vpraven, nebylo snad biskupem pracováno. Nová perioda nastala *a*-u pražskému císař. rozhodnutím ze dne 4. května 1790, kterým gener. semináře zrušeny a biskupům vráceno jmění bývalých seminářů a dovoleno zase své semináře otevříti. Alumnů tehdy značně ubylo, neboť požadavky jak fysické tak duševní přijetí do semináře gener. byly velmi značné, a to mnohého odstrašovalo, ježto odměna za dlouholeté a namáhavé studium v podobě čtyrstovkové fary nebyla lákavá. Hlavním však důvodem byl církvi nepřátelský duch, který i po zrušení gener. seminářů nepominul, těžké doby válek napoleonských a nové *a*-y r. 1812 v Hradci Král. a Litoměřicích a r. 1803 v Budějovicích zřízené. Aby tomu odpomohl, založil arcib. Chlumčanský značnou nadaci na stipendia pro gymnasisty, která byla základem chlapeckého semináře, r. 1855 kard. Schwarzenbergem založeného. Oba tito arcibiskupové znova upravili statuta semináře; za Chlumčanského zřízeno místo 3. představeného, vicepraesesa; aby slušného zaopatření alumnům se dostalo, nejv. rozhodnutím z 27. března 1813 alumnaticum zpateronásobeno, což trvalo až do roku 1816, kdy nově a přiměřeněji bylo upraveno. Jak návštěva, tak i duch církevní vzmohl se v semináři teprve v letech dvacátých stol. XIX. za rektora Jana Büttnera, tak že mnozí nemajíce místa i po svěcení v semináři setrvali a matice náb. platila na ně 13 zl. 30 kr. měsíč. V turbulentním roce 1848 bylo na 170 alumnů, z nichž 23 z 1. a 2. roku propuštěno, poněvadž hnutí revolučního se účastnili. Od tohoto roku počet alumnů, jichž stravné vyměřilo ministerstvo r. 1849 toliko na 22 kr., brzy však na 24 kr. za hlavu a den zvýšilo, tak klesl, že ku konci let padesátých bylo jich na 60. R. 1881 fixní počet ze 136 zvýšen na 150 a r. 1883 po dobu nedostatku kněžstva povolen numerus fixus 160 alumnů, což platí dosud, ač počtu toho v našich dobách *a.* nevykazuje. Za dobu trvání spravovali *a.* až dosud 32 rektoři, celkem tak šťastně, že i v těžkých dobách účelu svému dobře vyhovoval. R. 1910 má *a.* pražský rektora, dva vicerektory, spirituála (místo oekonoma neobsazeno), alumnů jest 118. Mimo to v české papež. kolleji v Římě jest 10 alumnů. Přednášky navštěvují alumni na české a něm. theol. fakultě; doma poslouchají přednášky z ritu, umění křesťan., zpěvu, hospodářství, konají praktické pokusy v kázání a katechesi (v obou jazycích), učí se druhému zemsk. jazyku, čtou Písmo sv. atd. K zotavení slouží jim na jaře, v létě a na podzim překrásná zahrada na východním svahu Petřína. V *a*-tě pražském jest hojná knihovna theologická, v níž chovají se některá vzácná díla; mimo to jest zvláštní knihovna česká, udržovaná péčí alumnů, poskytující vhodnou četbu poučnou i zábavnou (srvn. *J. Baar*, Historie české seminářské knihovny v Praze, v časop. „Vlast" IX 1892—93). R. 1886 resuscitována byla tu literární jednota českých bohoslovců pod názvem „Růže Sušilova" (v. t.), v níž jednak bohoslovci, jednak pozvaní odborníci konají přednášky. Před tím již založen byl v *a*-ě pražském rukopisný časopis „Viola" a po něm „Božetěch", které však pominuly, a alumni přispívají do společného časopisu bohoslovců českomoravských, „Musea" brněnského. *A.* pražský, jak již řečeno, umístěn jest v jedné části býv. obrovské jesuitské kolleje staroměstské. Jest to její trakt severozápadní, zavírající v sobě jedno z nádvoří kollejních a přiléhající na straně jižní ke kostelu sv. Salvatora, jenž slouží k bohoslužbám seminářským. Bývalý refektář jesuitský slouží za letní refektář; jest to obrovský sál, jeden z největších v Praze, dokončený r. 1675; v něm konala se r. 1791 výstava průmyslová, r. 1905 výstava Marlánská. V nádvoří stojí veliká kamenná fontána z r. 1677. — Význam arcib. *a*-u pražsk. nebyl dosud ve větším díle oceněn. O jeho počátcích jedná *Kraisl*, Kardinál Arn. hrabě Harrach, Praha 1886; *Soldát* ve Sborníku hist. kroužku z r. 1896; Z dějin kníž. arcib. semináře v Praze, a v článku Č. K. D. z r. 1894: Představenstvo generáln. semináře pražského; *Rezek*, Dějiny Čech a Moravy za Ferdinanda III. str. 94. násl.; *Zschokke*, Die theol. Studien u. Anstalten atd. 838. násl. Vídeň 1894, a menší monografie, na př. *Tadrova* v Časop. histor. a j. *Sdt.* —

2. alumnát litoměřický má ve své nynější budově, býv. jesuitské kolleji, s „jesuitským kostelem" spojené, své třetí a jistě nejvhodnější umístění. I. Nejprve byl, podle nařízení sněmu tridentského (s. 23, c. 18 de ref.), zřízen v konsistoriální budově ku podnětu papeže Klementa XI. bullou zaslanou třetímu biskupovi litoměřickému, hrab. Koenigseggovi (1716—1720). Congregatio de prop. fide doručila r. 1734 biskupu Moricovi, vévodovi saskému (1734—1759), obnos 10.000 zl. pro novostavbu *a*-u. Stavba byla r. 1741 dokončena, ale teprv r. 1755 svému účelu odevzdána. Stanovy *a*-u předpisují, aby se přijímali jen kandidáti dle předpisů tridentského sněmu způsobili a jurisdikce aby se nikomu neudílela, kdo by po výchově v tomto ústavě nebyl za schopna uznán. Ustavující listina předpisuje, aby biskupem ze starších kapitulárů zvolen byl „director" (studiorum) a „inspector" alumnátu, jímžto byla přidělena agenda nynějšího ředitele semináře; dále „instructores" biskupem ustanovení

mají býti „viri probi, docti et pii". — Pro kandidáty se předpisuje, aby byli již na kněze vysvěceni, měli dobré vysvědčení o dokončených theol. studiích na pražské universitě a též zkouškou z katechetiky se prokázali. Tím jest totožné nařízení cís. Marie Theresie z r. 1753 míněno. Stanovy připouštěly, aby též minoristé, subdiakoni a diakoni byli přijímáni. — Domácí řád vykazuje následující tituly: de inspectore et curam hujus collegii habente; de alumnorum probitate et moribus; de doctrina et studio. Denní pořádek odpovídal povinnostem alumnů zastávati úřad vikaristů v kathedrálním chrámě, kde recitovali hodinky a měli zpívanou „missa matura" a „conventualis". Na začátku byli jen tři, ale biskup nařizoval, aby počet do dvanácti byl rozmnožen a dotace příspěvky beneficiátů zvýšena. I následující biskup hr. Waldštýn (1760—1789) pečlivě o ústav se staral. Od papeže Klementa XIII. obdržel (1765) 20.000 rýnských k zakládání far a k založení semináře pro kleriky. Obnos byl rozdělen k obojímu účelu na stejné díly. Tak povstala u biskupské konsistoře „cassa parochorum". R. 1778 zaplatila seminářská kassa „při vpádu nepřátelských Prusů" 1833 zl. výpalného. — II. Dvorním dekretem d. 30. března 1783 se nařídilo, aby veškeré biskupské ústavy jednotlivých diecesí ustoupily seminářům generálním (v. t.). Následkem toho měl býti dle dv. dekr. z r. 1788 i v Litoměřicích zřízen toliko ústav, kde by kandidáti po vysvěcení z pražského gen. semináře propuštění svou výchovu dokonali, vykonáváním úkonů duchovní správy ve městě i v okolí a rituelních funkcí v kathedrálním chrámě pro svůj kněžský úřad se blíže připravovali. Jelikož dosavadní přibytek v konsistoriální budově k tomuto účelu nedostačoval, byl navržen a vládou schválen zrušený klášter dominikánský, nynější budova c. k. hejtmanství. Stanovy i pro tento kněžský ústav („Priesterhaus") mohl sice vydat biskup sám, bylo mu však dv. dekr. 1. října 1787 připomenuto, „aby se pěstovala důkladná zbožnost a potlačováno bylo veškeré ‚pobožnůstkářství', vštěpován pojem pravé ctnosti a přístup veškeré ‚mnišské askesi' byl na vždy znemožněn"; tato „připomenutí" jakož i celá studijní osnova mají známý ráz tehdejších nařízení „in publico-ecclesiasticis". Správa *a*-u dle těchto stanov 23. dubna 1789 zemskou vládou schválených byla odevzdána generálnímu vikáři a dozor na domácí pořádek měl jakožto „praefectus" jeden starší alumnus. Prvních dvacet alumnů bylo do ústavu uvedeno 7. července 1788. Chronologické záznamy následujících let, které „liber memorabilium domus presbyterialis Litomericensis" v archivu kapitoly litoměřické udává, obsahují téměř výhradně jen seznamy otázek ukládaných alumnům před vysvěcením anebo před udělením jurisdikce. Zvláštní zmínka se činí o odchovanci pražského gen. semináře Jos. Jüstelovi, který byv 1788 v Litoměřicích vysvěcen, stal se korrepetitorem řečeného gener. semináře. Jest to pozdější státní rada (Staats- und Konferenzrat) Jüstel, který věnováním svého domu v Litoměřicích účelům školským u zastupitelstva města vymohl r. 1788 pro *a*. dosavadní právo užívání „jesuitského kostela" a přízemních místností býv. jesuitské kolleje. — III. Zrušením gen. seminářů (1790) byl i tento jejich doplněk kněžských domů („Priesterhäuser") v jednotlivých diecesích zrušen. Od té doby studovali kandidáti kněžství na pražské universitě na své útraty a podrobovali se zkoušce pro udělení jurisdikce v Litoměřicích. Dle dv. dekretu cís. Františka z 25. března 1802 došlo i litoměřický ordinariát vyzvání, aby sdělil, zdaliž tam diecesní seminář má býti zřízen a jak veliký jest seminární fond a příspěvek duchovenstva („seminaristicum"). Na to odpověděl biskup V. L. Chlumčanský (1802—1815) obšírnou zprávou záporně a odůvodňoval to velikým nákladem, který by novostavba *a*-u vyžadovala, nedostatkem kněží, z nichž by nová správa *a*-u měla se utvořit, nutností rychlejšího doplnění mezer ve správě duchovní, než by se zřízením nového *a*-u státi mohlo. Pročež žádá, aby jeho kandidátům se poskytly podpory na tříletá theol. studia v Praze, jakož i aby v Č. Lípě a na Mělnice zřídila se gymnasia. Žádosti o podpory bylo vyhověno. R. 1804 podal biskup Chlumčanský přece prosbu císaři, aby litoměřičtí kandidáti byli z Prahy do Litoměřic přeloženi a tříleté studie, aby byly na dvě léta zkráceny, dotace z 80 zl. na 120 zl. zvýšena, pro úpravu poslucháren aby sbírky na „seminaristicum" per 1144 zl. 50 kr. ročně byly biskupovi ponechány a třem professorům po 600 zl. bylo poukázáno. Byt a stravu měli alumni prozatím u zbožných rodin křesťanských po městě. Dekretem 17. července 1804 bylo vše povoleno. Professoři měli svou způsobilost na pražské universitě patřičně prokázati. R. 1804/5 4. listopadu započala studia theologická v Litoměřicích, rozdělená na 3 léta podle všeobecného plánu studijního téže doby. Ustanovení professorů dělo se biskupem na základě konkursu pražskou fakultou schváleného v dorozumění s dvorní studijní komisí vídeňskou. R. 1805—6 byl dům pro kněze již tak upraven, že v něm poslední ročník mohl býti ubytován. S organisací ústavu jakožto „seminarium episcopale", jemuž byl rector a praeses v čele, jakož i „studium seminarii litomericensis" s directorem a šesti professory v čele, započato již 1806. Počet alumnů až do 1810 se pohybuje mezi 48 až 100, aniž by kdy poslední hranice dosáhl. Od 1810 až podnes jest *a. l*-ý v bývalé budově jesuitské kolleje dv. dekretem z 30. ledna 1806 umístěn. Budova s kostelem mohutně nad Labem se vypínající byla postavena nákla-

Obr. 126. Alumnát litoměřický.

dem císaře Ferdinanda II. a jesuitům odevzdána. Po zrušení kolleje 1773 sloužila za kasárny až konečně nynějšímu účelu byla odevzdána. Dvor. dekretem z 27. října 1814 bylo zavedeno 4leté theol. studium. Křiklavé, církvi i státu škodlivé nedostatky dosavadního theol. studia byly konečně k naléhavým žádostem episkopátu 1850 odstraněny a 1856 společným usnesením biskupů rakouských nynější řád studijní stanoven. K pokynu Encycl. Lva XIII. „Aeterni Patris" z 4. srp. 1879 zavedly se přednášky scholastické filosofie nejprve dvě hodiny týdně v I. ročníku, od 1890 tři hodiny v I. a a dvě ve II. roce, až konečně 1904/5 byla zřízena zvláštní kathedra (sedmá) pro filosofii a fundamentální theologii. — Řízení semináře měl až do 1825 jediný rektor, jemuž pro záležitosti domácího hospodářství byl po ruce provisor. Biskup Milde odevzdal zmíněného roku duchovní vedení alumnů spirituálovi a dozor na disciplinu vicerektorovi. Počet alumnů („numerus fixus") byl 1869 stanoven na 118. V letech 1870—85 nebyl nikdy dosažen, ba stále klesal; 1878 klesl až na 42 alumnů ve všech 4 ročnících. K vyplnění nastalých mezer v duchovní správě byl 1891 povolen numerus fixus na pět let 135. Dle národnosti neodpovídá vždy počet alumnů poměru farností německých k českým (asi 2 : 1); v letech 1870—1890 bývalo více Čechů než Němců. Pro dorost schopných kandidátů národnosti německé přispívá vydatně biskupský seminář (konvikt v. t) 1851 v Bohosudově u Teplic založený, jehož správa je ke zdaru výchovy svěřena řádu Tovar. Ježíšova. Po nabytí práva veřejnosti před dvěma lety jest se naditi počtu kandidátů ještě většího. Pro kandidáty české části diecese je ústav ten pro neznalost vyučovací řeči německé žáků škol českých, jakož i pro nedostatečná opatření, aby se tam i čeští kandidáti ve svém jazyku přiměřeně vzdělali, bohužel skoro nepřístupný. Proto byl k podnětu bývalého ředitele kněžského semináře litoměřického dra. Kordače v Ml. Boleslavi založen konvikt (v. t.), který „Podpůrným spolkem" českého duchovenstva diecese litoměřické za značné podpory biskupa Schöbla a bisk. konsistoře je vydržován. — Důstojnosti biskupské dosáhli z bývalých chovanců litoměřického semináře: Augustin Bartoloměj Hille, biskup litoměřický 1832—1865; Antonín Ludvík Frind, taktéž biskup litom. 1879 až 1881; František Karel Hanl, biskup královéhradecký (1832—1874); Petr Krejčí, kanovník a světící biskup u sv. Víta v Praze (*z.* 1870); jakož i Václav Frind, probošt a světící biskup tamtéž. — V sousedním Sasku stali se apoštolskými vikáři a titulárními biskupy: Ignát Bernard Mauermann (*z.* 1841); jeho nástupcem byl jeho bratr František Laurentius Mauermann (*z.* 1845); Josef Dittrich, zároveň vynikající paedagog a spisovatel lužických Srbů; František Bernert. Opaty řádu cist. v Oseku se stali Athanasius Bernhard (1853—1875); Salesius Meyer (1875—1876); Meinard Siegl, nynější opat od 1886. Universitními professory se stali: dr. Václav Frind v Praze, dr. František Schindler (dv. rada) ve Vídni; c. k. státním a konferenčním radou ve Vídni stal se Josef Jüstel, který jakožto poslední neresidenciální probošt vyšehradský svým univerzálním dědicem ustanovil bisk. chlap. seminář v Bohosudově (Mariaschein); c. k. dvorním a odborným radou v ministerstvu kultu a vyuč. stal se Ant Krombholz, býv. prof. Nov. Zák.; c. k. zemským škol. inspektorem byl Jan Maresch. Viz *Zschokke*, Die theol. Studien und Anstalten, kde je otištěna delší stať „Das bischöfl. Klerikalseminar und die theologische Lehranstalt von Dr. Kordač." *Kdč.* — **3. alumnát královéhradecký** jako kněžský seminář se studiem bohoslovným zřízen byl r. 1802, ačkoli biskupství samo v Hradci již r. 1664 bylo založeno. Za prvního biskupa Matouše Ferdinanda Sobka z Bilenberka (1664—1668) dán byl základ k domácí výchově diecesního kleru odkazem staroboleslavského probošta a světícího biskupa pražského Daniela Víta Nastoupila ze Schiffenberka, (*z.* 1665), dobrodinec tento odkázal 1000 zl. jesuitskému semináři v Hradci Králové, aby za úroky z peněz těchto chudý jinoch v tomto semináři byl ke stavu duchovnímu chován a vším potřebným, i duchovním rouchem opatřen. Také biskup Sobek dal v témže semináři na svůj náklad čtyři kleriky ke stavu duchovnímu vzdělávati. Jinak ovšem kandidáti stavu duchovního pro diecesi královéhradeckou studovali na školách pražských, a po návratu do diecese před ordinacemi podrobovali se zkoušce z předmětů theologických před biskupem; první tato zkouška se konala 15. prosince 1665. Pátý biskup Tobiáš Jan Becker (1702—1710) získal r. 1706 ke zřízení samostatného ústavu vzdělavacího a k jiným účelům církevním t. zv. purkrabský dům a 1707 reskriptem římské kongregace de propaganda fide obdržel ze solní pokladny (cassa salis) 6000 římských skudů (asi 28.000 K) ke stavbě potřebných domů kanovnických a budovy seminářské. Dílo toto dokonáno bylo v letech 1709—1714, když další potřebné náklady uhrazeny byly ještě z vlastního jmění biskupa Jana Adama hraběte Vratislava z Mitrovic (1711 až 1721), pak příspěvky diecesního duchovenstva a novým příspěvkem (2500 skudů) ze solní pokladny. Seminář byl zřízen pro 12 alumnů, ale v pravdě usadilo se v něm dne 16. května 1714 prvních šest alumnů, a prvním rektorem byl čestný kanovník Jiří Průša (1714—1724). Měl to býti ovšem seminář po rozumu sněmu tridentského (sess. XXIII. cap. 18); poněvadž však ve věku tomto v Čechách se theologie pro světské duchovenstvo jen na vysokých školách pražských přednášela, a poněvadž při kathedrálním chrámu sv. Ducha v Hradci Králové ne-

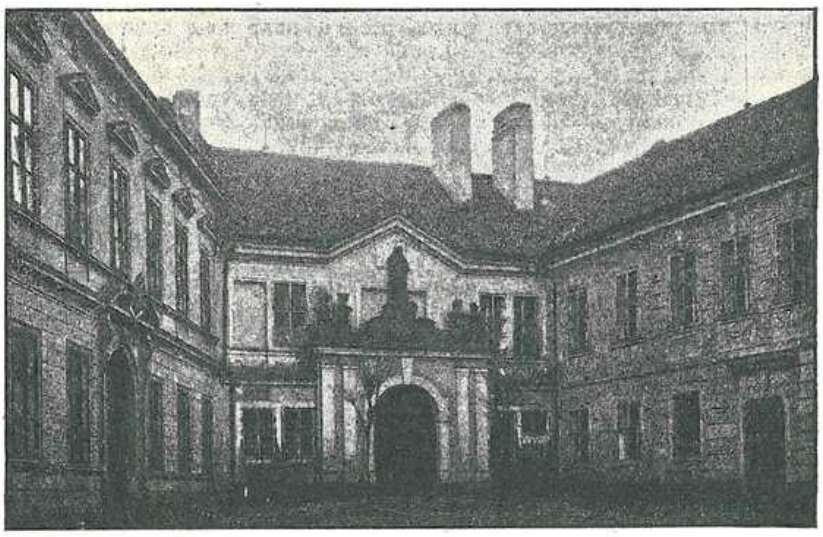

Obr. 127. Alumnát královéhradecký.

bylo dosti duchovenstva k obstarávání bohoslužby obzvláště slavné, přijal biskup hrabě Vratislav z Mitrovic do ústavu svého nového kněze již ordinované, — a tak dělo se také po něm až do nové úpravy ústavu počátkem století XIX. Dělo se tak tím spíše, ježto časem zřízena byla při domě mnohá nadání, jichž požitek podmíněn byl povinností jednak přisluhovati při bohoslužbě v kostele biskupském, jednak sloužiti v určité dny mše sv. na úmysly jejich zakladatelův. Místo ústavu pro pěstění dorostu kněžského byl to dům pro kněze již ordinované, kteří se měli ovšem, ukončivše již studium theologické v Praze, dále v theorii i praxi připravovati ku práci na vinici Páně. Počet chovanců tohoto domu později dle potřeby poněkud vzrostl. Dle instrukce, jež byla z rozkazu biskupa Heřmana Hannibala hraběte z Blümegen (1764—1774) pro tento dům kněžský 1766 vydána, stál v čele domu rektor, jenž měl vnitřní i vnější správu domu — kázeň i ockonomii —; o vzdělání a vychování alumnů pečoval „director studiorum" dle předepsaného studijního rozvrhu. Rozvrh tento ukládal: 1. aby po náležitém úvodu vykládána byla evangelia, skutky apoštolské a listy sv. Pavla; 2. aby po prvních pět měsíců přednášela se polemika se zvláštním zřetelem ke bludům husitským, kalvinským a lutherským a ke bludům jiných novějších bludařů; 3. aby v posledních pěti měsících konaly se přednášky z kanonického práva, a sice hlavně aby se probíraly otázky prakticky důležité; 4. z mravouky měly se vykládati principy základní, pak přikázání Boží a církevní, zvláštní pak píle věnována býti měla nauce o restituci a způsobu, jak si má duchovní počínati při manželských překážkách in foro interno; 5. liturgiku bylo vykládati po celý rok, rovněž měli *a*-ové pořizovati si nástiny kázání a katechesí, jež director studiorum pilně prohlížel a opravoval. Mimo to měl director studiorum po několik sobot na počátku roku poučovati o způsobu, jak náležitě meditovati, rovněž bylo jeho povinností konati s alumny po tři dny před svátkem Narození Panny Marie duchovní cvičení, měsíčně měl je zkoušeti a o výsledcích těchto zkoušek čtvrtletně biskupovi seznam alumnů s příslušnou klassifikací předkládati. Mezi alumny ustanoven byl senior, aby na pomoc directora studiorum dohlížel k účasti na přednáškách a k náležitému konání privátních repetic; jiný alumnus jako pedell podporoval rektora při udržení domácí kázně. Inspektory ústavu byli gener. vikář a ředitel konsist. kanceláře, a tito se měli častějšími návštěvami, konferencemi s oběma představeným ústavu a také při zkouškách přesvědčiti o kázni i úspěchu studijním; koncem roku podávali o všech alumnech zprávu biskupovi. Toto studium trvalo rok; kteří snad jen prostředně v něm prospěli, měli tento kurs opakovati. Poněvadž se však mohlo státi, že by někdy i vynikající alumnové byli nedostatkem míst v duchovní správě nuceni zdržeti se v ústavu déle než rok, měl v takovém případě director studiorum určiti, ve kterém oboru theologického studia se měl dotyčný alumnus dále vzdělávati; výslovně však bylo stanoveno, že i tací alumnové jsou vázáni denních zúčastnit se přednášek a měsíčním podrobovati se zkouškám. Úřad directora studiorum zastávali členové Tovaryšstva Ježíš. z královéhradecké kolleje a docházeli za tím účelem do kněžského domu: když byl řád jesuitský zrušen, což bylo v hradecké kolleji publikováno 16. října 1773, přestěhoval se tehdejší director studiorum P. Jan Hayden již jako světský kněz do domu kněžského, kdež byl directorem studiorum až do zřízení theologického ústavu 1802 (*z.* 17. listop. 1803). Císař Josef II. kázal 30. března 1785 zříditi v Praze generální seminář pro kandidáty duchovního stavu z Čech, a tu málem by byl hradecký kněžský dům zanikl; o další jeho trvání přičinil se biskup Jan Leopold rytíř Hay (1780—1794) zvláštním rozkladem z 31. května 1783 a dosáhl toho také, že byl zachován, když císař Josef II. dekretem z 21. srpna 1783 nařídil zříditi ve všech diecesích kněžské domy, aby se v nich theologové studium v gener. seminářích dokončivše připravovali ku přijetí duchovních svěcení a pro praktickou duchovní správu. Ano, když 1784 diecese královéhradecká vůlí císařskou zvětšena byla o kraj chrudimský a čáslavský, rozšířen byl kněžský dům hradecký tak, aby mohlo v něm býti 18 alumnů; vydržování jich, pokud vlastní majetek domu nestačil, mělo býti hrazeno z nábož. matice (gub. nař. z 14. října 1787). Generální semináře však zrušeny byly dvor. dekretem ze 4. července 1790 a péče o dorost kněžský opět byla zcela ponechána diecesním biskupům; kandidáti duchovního stavu pro diecesi královéhradeckou studovali opět na vysokých školách v Praze, a odbyvše tam studium pobyli nějaký čas v kněžském domě biskupském v Hradci. Mnohdy to nebylo ani po celý rok pro veliký nedostatek duchovenstva, tak na př. 1797 bylo v hradeckém kněžském domě 15 alumnů, ale jen po krátký čas 4½ měsíce. Nedostatek duchovenstva v posledním desitiletí věku XVIII. byl tak veliký, že nejen mnohá menší beneficia, ale také některá z větších nemohla býti duchovními náležitě opatřena. V této bídě biskup Maria Tadeáš hrabě Trautmansdorf (1795—1811) u vědomí, že nedostatku duchovenstva odpomoženo býti může jen rozmnožením gymnasií a zřízením diecesních seminářů duchovenských dle ustanovení koncilu tridentského (sess. 23. cap. 18.), první mezi biskupy rakouskými v této věci obrátil se r. 1802 opětovanými prosbami na císaře Františka II., a jeho neúmorné snaze podařilo se, že vydán byl dne 24. března 1802 dvorský dekret, jímž nejvyšší svolení se dávalo k otevření gymnasia v Německém Brodě a ke zřízení theologického studia v královéhradeckém kněžském domě dle návrhu, jaký byl sám učinil, za přiměřené podpory z náboženské matice. Diecesní seminář a spojený s ním ústav theologický v Hradci Králové byl otevřen dne 1. listopadu jako první ústav toho druhu v Rakousku. Studium rozděleno bylo na tři ročníky se čtyřmi professory, a přednášelo se v tomto pořádku: v I. ročníku církevní dějepis a celé biblické studium Starého i Nového Zákona, ve II. roč. církevní právo a dogmatika, ve III. roč. mravouka, pastýřské bohosloví, katechetika a methodika. Dvorským dekretem ze dne 25. června 1813 bylo nařízeno, aby zvláštním professorem během těchto tří studijních let s alumny se pročetla a vyložila zběžně celá Vulgata a dvor. dekretem z 29. dubna 1814 zavedeno bylo také učení o hospodářství polním. Nařízením císaře rakouského Františka I. ze dne 6. září 1814 rozšířeno bylo studium již školním rokem 1815 na čtyři ročníky a předměty byly rozděleny jako na vysokých školách (v I. roce: dějepis církevní a biblické studium Starého Zákona a jako mimořádné předměty orientální dialekty; ve II. roce: biblické studium Nového Zákona, církevní právo, paedagogika; ve III. roce: dogmatika a morálka; ve IV. roce: pastorálka, katechetika s methodikou) a professorů bylo šest. V čele alumnátu postaven byl 1802 rektor, r. 1813 přidán mu byl vicerektor a r. 1823 ještě spirituál, kteří až dosud tvoří představenstvo alumnátu. Prvním rektorem byl Jan Nep. Teichel (1802—1826), který se o ústav mezi jinými také tím zasloužil, že věnoval ku pěstění studia českého jazyka a literatury české na ústavu theologickém 8000 zl., což jest zajisté pro dobu tehdejší věci velice významnou a důležitou; věnování samo vešlo v život 1830, z úroků dle vůle zakladatelovy byla vyplácena remunerace učiteli jazyka i literatury české, dále od-

měny nejpilnějším posluchačům těchto předmětů, a také pořizovány byly české knihy pro seminářskou knihovnu. Školním rokem 1845 za biskupa Karla Hanla (1831—1874) počalo se na přání vlády (ze dne 8. února 1845) na ústavu vyučovati nauce o vyučování hluchoněmých (ve IV. roč. 2 h. týdně). Od školního roku 1859 incl. vyučuje se na ústavě theologickém dle rozvrhu novějšího; dle rozvrhu tohoto přednáší se v I. roč.: fundamentální theologie, starozákonní biblické studium s exegesí z hebrejských textů, hermeneutika, liturgika, čeština; mimo to theorie a praxe modlitby brevířové, akolytace, assistence a cirk. zpěvu; ve II. roč.: dogmatika, biblické studium novozákonní (s exegesí textů řeckých), paedagogika, liturgika, čeština; ve III. roč.: církevní dějepis, mravouka, návod k vychovávání a vyučování hluchoněmých, liturgika, čeština, církevní zpěv; ve IV. roč.: pastorálka, církevní právo, katechetika, methodika, liturgika, zpěv církevní, nauka o hospodářství polním a sloh církevních písemností. Rokem 1870 přestalo celoroční vyučování polnímu hospodářství a bylo nahrazováno občasnými týdenními kursy hospodářskými a včelařskými, jež obstarával kočovný učitel zemědělské rady a učitel soukromý. Rokem 1881 zavedeny byly biskupem Josefem Janem Haisem (1875—1892) přednášky z křesťanské filosofie dle sv. Tomáše Aquinského, a r 1899 místo přednášek z češtiny vsunul do studijního plánu biskup Eduard Jan Brynych (1892 až 1902) požadavkům novější doby zcela přiměřené přednášky o křesťanské sociologii, za nynějšího pak biskupa dra. Josefa Doubravy od 1903 vyučuje se neobligátně semitským dialektům, arabštině, syrštině, chaldejštině s výkladem některých textů, od r. 1906 se také přednáší o písmě a mluvnici jazyka babylonsko-assyrského, a od školního roku 1909 čte se s bohoslovci kursorně summa sv. Tomáše Aquinského. Vedle studia theologie nespouštějí bohoslovci se zřetele života veřejného a potřeb národních a náboženských. O tom svědčí „Literární Jednota", která obyčejně pojímá všechny bohoslovce české a její čilé odbory, jako: literární, sociální, odbor pro zakládání venk. knihoven. Tu se přednáší, píše do vlastního Sborníku, do brněnského „Musea" a jiných časopisů, odtud se vysílají rok co rok 3—4 ba i 5 nových knihoven pro katol. lid, a staré knihy se vyměňují. Ústř. Matici Sk. věnují bohoslovci rok co rok nejméně 200 K. Zájem pro potřeby hospodářské budí spolek „Kodym". — O náležitější doplnění knihovny a o postavení nové budovy pro alumnát, ježto dosavadní naprosto nevyhovuje, přičiňuje se všemožně nynější biskup dr. J. Doubrava. *Dmól.* —

4. alumnát budějovický. Když bylo 1785 biskupství budějovické zřízeno, byl prvnímu biskupu odevzdán 1786 zrušený klášter kapucínský tamže jako t. zv. kněžský dům pro diecesi, kde totiž bohoslovci, když byli svá studia na generálním semináři v Praze ukončili, ještě půl léta před vysvěcením se pro praktickou duchovní správu připravovali. Dne 1. září 1788 byl tento dům otevřen. Po zrušení gen. seminářů císařem Leopoldem II. byl dům tento 1790 biskupovi přenechán za účelem zřízení diecesního semináře. Neúnavnému úsilí prvního biskupa budějovického podařilo se konečně, že 1803 povoleno bylo zřízení biskupského semináře pro třicet alumnů a současně zřízení theologického učiliště o třech ročnících se 4 professory na účet české náboženské matice. Nový ústav otevřen byl slavnostně 4. listopadu 1804. V semináři tomto, při kterém byl též kostel sv. Anny, měli i tři professoři bohosloví svobodný byt, ale byli za to povinni s bohoslovci korrepetovati a rektoru v dohledu nad studiemi a kázní pomáhati. Všichni alumni měli jen jediné museum. Leč brzy ukázalo se, že bývalý klášter kapucínský, k účelům semináře pouze adaptovaný, nestačí. Po mnohých prosbách bylo konečně 1842 povoleno rozšíření semináře pro sto alumnů, a sice postavením druhého poschodí nad celou bývalou budovou. Týž den, kdy před 40 lety byl seminář otevřen, konalo se vysvěcení rozšířeného semináře 4. listopadu 1844. Od té doby se na budově seminární nic podstatného nezměnilo, až v poslední době některé adaptace, celkem menší, provedeny býti musily. Pro bohoslovce byla nyní pouze dvě musea, až biskup Jirsík pro každý ročník zvláštní museum vykázal, ve kterých se až dodnes přednášky konají, kdežto se tyto dříve ve zvláštních místnostech v přízemí (vedle sakristie) konaly. Předností semináře budějovického před mnohými jinými jest, že má u sebe velikou zahradu. V poslední době však ukázalo se, že seminář pro nejvyšší počet bohoslovců vládou povolovaný na útraty nábož. matice vydržovaných, t. j. 123 včetně těch, již v Římě v kolleji české studují (numerus fixus ostatně není vždy stejný, ale vždy se po třech letech znovu stanoví), nepostačuje, hlavně když v něm bydlilo i všech šest professorů theologie. Tomu odpomoženo tím, že professoři bohosloví více v semináři nebydlí. Podotknouti sluší, že bývalý kapucínský klášter, nyní kněžský seminář, i s přiléhajícím kostelem sv. Anny od císařovny Anny, manželky císaře Matyáše, r. 1614 založen a od arcibiskupa pražského Jana Lohelia r. 1621 posvěcen byl. R. 1709 byl kostel obnoven a rozšířen. Po zrušení kláštera císařem Josefem II. sloužil kostel za skladiště obilí, až s otevřením semináře r. 1804 bohoslužbě odevzdán byl. Hlavní oltář je jediný zbytek z doby kapucínů, neb kostel má nyní všechny ostatní oltáře úplně nové a vůbec byl v poslední době nádherně opraven a vymalován. Od r. 1837 jest při něm fundováno místo

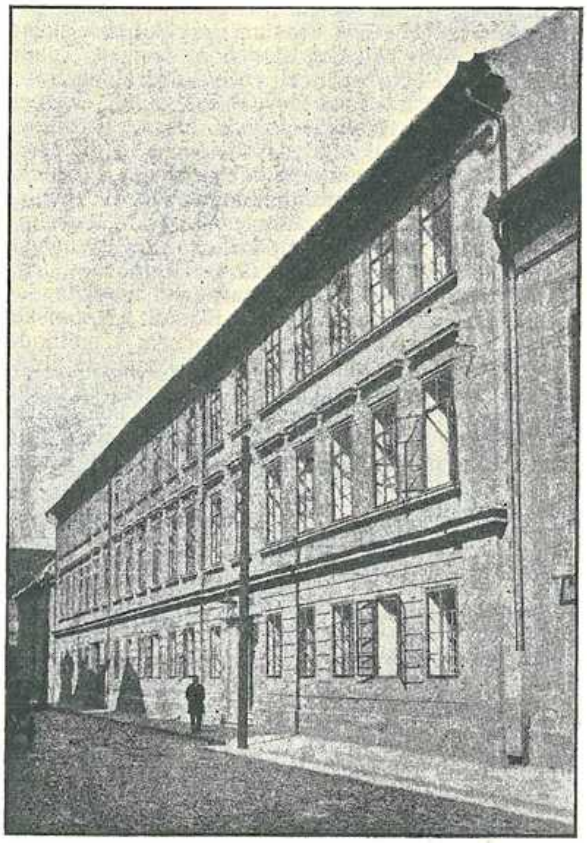

Obr. 128. Alumnát budějovický.

českého kazatele, jehož arcit v tehdejších dobách bylo nejvýše zapotřebí. Jak již podotknuto, obsahuje seminář vlastně ústavy dva: I. seminář ve vlastním slova smyslu, který spravují: rektor, mající dohled nejvyšší nad výchovou a kázní bohoslovců a jenž má též svěřenu oekonomii a správu domu, spirituál (místo zřízeno r. 1845), mající na starosti mravní výchovu bohoslovců, a vicerektor, takto zvaný od r. 1864 (před tím nazýval se od r. 1857 praeses, a v dobách dřívějších, t. j. od roku 1815, kdy místo zřízeno bylo, prefekt stud.). Vicerektor, jakožto síla výpomocná rektorova, má bezprostřední dohled nad studiemi a kázní bohoslovců a je povinen při naskytnuvší se potřebě profesory supplovati, jakož i rektoru v pracích kancelářských vypomáhati. Povinnosti všech těchto tří představených semináře jsou přesně vytčeny zvláštními instrukcemi, vydanými od biskupa Jirsíka. Zvláštní oekonom nikdy nebyl. — Ústav theologický. Jeho ředitelem jest biskup diecesní sám; jemu tedy professoři theologie přímo podléhají. Do 1848 byl vždy jeden professor bohosloví rektorem, za kterýžto úřad neměl žádného platu, až od šk. roku 1849 bylo zřízeno zvláštní místo rektora semináře. Dokud byly tři ročníky semináře, byli professoři pouze čtyři; od 1815, kdy byl zaveden ročník čtvrtý, bylo professorů šest, ba od 1817 i jeden professor-laik pro národní oekonomii. Od 1840 měli všichni professoři byt v semináři zdarma, až později při regulaci platu byla jim za to strhována polovice aktivity (od 1889) od berního úřadu. (Do 1825 brali professoři plat svůj ze seminární kassy, později ze stud. fondu.) Co se učebného plánu týče, přednášely se do roku 1815: v I. ročníku Historia eccl., Antiquitates sacrae, Introductio in novum et vetus Testamentum a Hermeneutika; v II. ročníku: Dogmatica a jus publicum et privatum ve III. ročníku: Theologia moralis, pastoralis a katechetika. Studium jazyka hebrejského a řeckého bylo vůli bohoslovců zůstaveno. Tehda konány časté korrepetice, ročně dvě semestrální zkoušky a pak zkouška hlavní rozhodující. Po roce 1815 rozděleny vědy theologické takto: I. ročník: Historia eccl., Antiquitates, Introductio a dialekty; II. ročník: Hermeneutika, jus canonicum a paedagogika. III. ročník: Morálka a dogmatika. IV. ročník: Pastorálka, katechetika a oekonomie. R. 1859 učebný plán změněn tak, že dějiny církevní ve III. ročníku se přednášely, právo církevní ve IV. ročníku, dogmatika ve II., a v I. ročníku zavedena theol. fundamentalis. Od 1881 vyučuje se filosofii křesťanské, od 1872 cvičí se bohoslovci IV. ročníku v methodě vyučovati hluchoněmé a od r. 1871 konají se přednášky o církevním umění. Biskup budějovický hrabě Schönborn rozmnožil počet vyučovacích hodin filos. a církevního ritu. Hned po založení semináře bylo mimo 30 alumnů 30 tak zvaných externistů, kteří bydlili mimo seminář a měli stipendia z náb. matice, kterýžto počet byl roku 1815 zvýšen na 45. Stipendium obnášelo 32 zl., (m. v., později 48 zl. m. konv.). Pro tyto externisty byla vydána zvláštní statuta a jeden z professorů byl pověřen dohledem nad nimi a musil měsíčně podávati biskupovi písemnou zprávu. Co se počtu theologů týče, kolísal počet jich zprvu kol 80; po vydání dvorního dekretu r. 1825, že kurátní klerus má býti vychováván v domácím semináři, vrátili se v Praze studující bohoslovci, tak že jich bylo r. 1826 už 108 (při tom zůstalo v pražském kníž. arcib. semináři 10 míst pro bohoslovce budějovické až do r. 1848), v r. 1828 bylo 145, v r. 1829 konečně 172 bohoslovců, později 165, 144 atd., pak klesl počet jich v letech sedmdesátých, později bývalo bohoslovců kol 120, nyní jich bývá obyčejně kol 100. Z řádových kleriků, kteří v semináři budějovickém studia konali, třeba jmenovati piaristy, dokud ještě v Budějovicích sídlili, cisterciáky ve Vyšším Brodě, augustiniány ze Lnář, servity z Nových Hradů a členy kongregace bratří nejsv. Svátosti oltářní, od bývalého vicerektora semináře budějovického Václava Petra založené. Poněvadž seminář svého jmění žádného nemá a diecese jen alumnaticum platiti mohla, musil krýti výlohy vždy nábož. fond, který až dodnes platí za jednoho bohoslovce 220 zl. ročně a rovněž ročně 5000 zl. na ostatní, od počtu theologů nezávislé, běžné výdaje. Kuchyni obstarávají od r. 1884 ctih. školské sestry de Notre Dame z mateřince horažďovického, jež z Pařiže do Čech uvedl r. 1851 kněz diecese budějovické Gabriel Schneider. Před 1884 bylo obstarávání kuchyně pronajato pachtýři cestou offertní. Bibliotheku seminární založil na svůj náklad první biskup budějovický hrabě Schaaffgotsche. Z ostatního zasluhuje zmínky, že v bouřlivém roce 1848 rektor, neobdržev dotace včas, nemohl bohoslovce vydržovati, i musily býti propuštěny tři ročníky domů. Seminářský kostel jest rovněž velice památný, ježto v něm biskup Jirsík konal tři synody diecesní roku 1863, 1873 a 1875, zavedl v něm májovou pobožnost, při níž bohoslovci IV. ročníku denně kázání konají, jakož i v témž kostele od r. 1852 knězské exercicie zavedl, které se v něm každý rok střídavě česky a německy konají. Konečně podotknouti sluší, že první rektor semináře Jos. Novák se stal arcibiskupem v Zadru, bývalý stud. prefekt Vojtěch Lidmanský kníže-biskupem v Celovci, bývalý rektor Hais biskupem v Hradci Králové, bývalý professor bohosloví dr. M. J. Říha a býv. spirituál kněž. semináře Jos. Hůlka biskupy své rodné diecese. Z professorů bohosloví a představených semináře byla veliká část literárně činnou; hlavně v té příčině jmenovati sluší bývalého prof. a později probošta vyšehradského dra. Lenze, spisovatele dosud žijícího a na slovo vzatého pastoralistu preláta dra. Ant. Skočdopole, který dosud, ač 81 let stár, je professorem bohosloví a pravou ozdobou semináře budějovického i celé diecese, bývalého prof. Rašku, prof. dr. Šimánko, probošta dra. Al. Jiráka a j. Zvláštní ctí je semináři našemu konečně, že po dvě léta 1832 a 1833 studoval v něm bl. J. N. Neumann, r. 1860 zemřelý biskup ve Filadelfii v Americe. Srvn. Dr. *Lad. Dvořák*, „Biskupský kněžský seminář v Č. Budějovicích“ (1905). *Dvoř.*

Alumnáty na Moravě. 1. olomoucký zal. byl biskupem Vilémem Prusinovským, jenž si od císaře Maximiliána II. vyžádal, aby řád jesuitský do Olomouce uvésti směl, což mu dekretem z 25. října 1567 dovoleno bylo. Tomuto řádu odevzdal Prusinovský biskupský seminář, jejž na základě volební kapitulace od kanovnické kapitoly při volbě 1565 mu uložené nově byl zřídil. Mimo seminář svěřil Prusinovský jesuitům také založenou právě universitu a ústav ku vzdělání mladých synů šlechtických, což vše v prostranné budově bývalého františkánského kláštera — nynější jesuitské vojenské kasárny — umístil. Soubor ústavů nazýval se obecně konviktem. Na vydržování přikázal řádu jesuitskému 2000 zl. ročních příjmů z biskupského statku vyškovského. R. 1579 připojil ke zmíněným ústavům ještě papežský seminář pro chovance z cizozemska, jako z Uher, Norvéžska, Švédska, Dánska, Pruska, Livonska, Estonska a Ruska, aby nabyvše dostatečného vzdělání theologického, ve svých vlastech proti protestantismu bojovali. Zřízení všech ústavů potvrdil papež Řehoř XIII. bullou z 21. ledna 1572 a císař Rudolf II. dekretem z 22. března 1581. Hned první rok přihlásilo se do papežského semináře 10 Švédů, 3 Rusové, 2 Poryňané a 6 Uhrů. — Dříve než v Olomouci kněžský seminář dle předpisů

sněmu tridentského (1563) zřízen byl, vychováván byl kněžský dorost v dómské škole. Kdy tato škola založena byla, nedá se najisto určiti. V listinách archivu kapitolního děje se o ní zmínka r. 1267 za biskupa Brunona ze Schaumburku (1245—1281), jenž v závěti své určil, aby se chovancům dómské školy „scholárům" za ministrování při výroční záduší mši svaté za něho vyplatila jedna hřivna stříbra. Biskup Jan (1302—1311) zvětšil příjmy scholastika o výnos statku šlapanického (1306) a uložil scholastiku, že jest mu z vlastních příjmů platiti vše, čeho stravování, vyučování scholárů a udržování dómské školní budovy vyžaduje. Karel IV., tehdy markrabě moravský, osvobodil r. 1335 magistra dómské školy olomoucké od zemských dávek, papež Alexander VI. povýšil scholasterii 1492 na prelaturu, český král Ladislav potvrdil dómské škole r. 1452 výsadu, že mimo ni v Olomouci žádná jiná škola stávati nesmí, biskup Markus Kuen (1553 až 1565) daroval dómské škole kapitál 500 kop grošů a na její vydržování určil 3000 zl. a snažil se ji z úpadku pozvednouti, proto vypracoval nové stanovy a nový řád učební, dle něhož vyučovati měli: jeden ludimagister, jeden baccalaureus, jeden locatus a jeden auditor, leč marně; škola nedostačovala, aby vychovávala kněžstvo, jak toho doba vyžadovala, proto založen na naléhání kapitoly Vilémem Prusinovským alumnát dle předpisů koncilu tridentského. — Alumnát postupem času se vyvíjel. Biskup Stanislav Pavlovský (1579—1598) zakoupil a upravil pro něj dva sousedící domy, vydržoval vlastním nákladem mnoho chovanců, jiné pak podporoval. Jeho nástupce kardinál František Dietrichstein (1599—1636) rozmnožil základní vydržovací kapitál semináře ke stravování 16 nových chovanců o 1000 rýnských tolarů, k čemuž později r. 1618 ještě 6000 tolarů přidal. Císař Ferdinand II. daroval konviktu 1624 panství novojičínské, aby z jeho ročního výnosu určitý počet alumnů původu jak občanského tak i šlechtického ke službě církve a státu vzděláván byl, kteřížto alumnové v místnosti od ostatních oddělené bydlili a od papeže Urbana VIII. výsadou nadání byli, že mohou i mimo ustanovenou dobu a od kterýchkoli biskupa svěceni býti. V téže době odkázali dva po sobě následující dómští probošti Martin z Greifenthalu a Jan z Gobarů alumnátu celkem 22.000 zl., za něž statek Rymnice u Holešova byl zakoupen. Dietrichsteinův nástupce arcivévoda Leopold Vilém, kníže-biskup olomoucký (1637—1662) rozmnožil dosavadní počet chovanců o šest od něho nadaných, tak že r. 1667 v konviktě 80 duchovních a mnoho šlechtických chovanců bydlilo. Dělili se na biskupské, šlechtické, císařské a papežské; tvořili však jedno bratrstvo a měli svůj vlastní chrám. Příjmy semináře zvětšily se značně závětí kníže-biskupa Leopolda Bedřicha, říšského hraběte z Egkhů (1758—1760), jenž jej ve své závěti universálním dědicem učinil, tak že jmění seminární o 91.880 zl. vzrostlo. Po zrušení řádu jesuitského papež. brevem z 21. července 1773 nařídila císařovna Marie Ter. reskriptem z 10. září 1773, aby i v Rakousku breve jednotlivým kollejím bylo oznámeno. Tak zrušena i kollej olomoucká se seminářem a konviktem a dvorním dekretem ze dne 10. listopadu 1775 zřízen samostatný kněžský seminář s 80 chovanci, z nichž 16 mělo se vydržovati z nadace Egkhovy, 6 z ročních příjmů ze statku vyškovského, 25 z nadace císaře Ferdinanda, 22 z ročního výnosu panství rymnického a dvoru hejčínského, ostatní pak z fondu, jenž se ze jmění řádu jesuitského utvořil. Nařízením ze dne 8. března 1776 přikázán semináři i chrám jesuitský P. Marie Sněžné a kapitál 1600 zl. Počátkem školního roku 1777 byl seminář zařízen. Správa pozůstávala z prvního představeného s ročním platem 500 zl., z druhého představeného s platem 400 zl., ze spirituála a prefekta s platem po 350 zl. a z dohlížitele, jenž temporalie spravoval. Na stravování každého chovance určeno ročních 200 zl. Do semináře přijímali se jen chovanci, kteří již jeden rok studií bohoslovných s prospěchem odbyli a trvali v semináři po tři roky. Jelikož bylo v semináři mnoho chovanců šlechtických, vyučovalo se i francouzštině. Pro vypuknutí války pruské byl seminář již r. 1778 do Brna přeložen a zde položen rozhodnutím císařovny Marie Terezie ze dne 24. srpna 1779 po návrhu představeného Karla Kašpara základ k domácí knihovně, k čemuž určeno 2000 zl. ze založeného právě legátu Hamiltonova. Počátkem školního roku 1783 vrátil se seminář z Brna do Olomouce a byl umístěn v budově zrušeného řádu klarisek. Když ale dvorním dekretem z 30. března 1783 biskupské semináře byly zrušeny, nařízeno zbudování generálního semináře pro Moravu a Slezsko v Olomouci a všeliké nadace vydány začátkem školního roku 1785 správě státní. Generální seminář umístěn byl napřed v budově zrušeného kláštera sester klarisek, později pak upravena za tím účelem praemonstrátská budova na Kláštero-Hradisku, kdež se počátkem školního roku 1785/86 vyučovati počalo. Ředitelem byl Jan Gering; professorů bylo 7 a bydlili v semináři. Ale již první rok bylo potřebi zakročiti pro nepřístojnosti, které se v semináři udály. Následkem šetření dvorního rady Haana sesazen rektor Gering a na jeho místo povolán prelát zrušeného kláštera u Všech svatých, Slavíček a přidáni mu dva viceректoři, z nichž jeden byl slavista Josef Dobrovský, který v březnu 1787 úřad svůj nastoupil a svou přísností mravní stav semináře pozvedl. Nicméně množily se žaloby na nevázanost chovanců, tak že císař r. 1787 dvorního radu Zippe vyšetřováním pověřil a shledalo se, že mnozí z chovanců opilství se oddávali, pořádku nezachovávali, že byla strava špatná a v knihovně nebylo děl ke vzdělání potřebných. Rektor Slavíček byl sesazen a na jeho

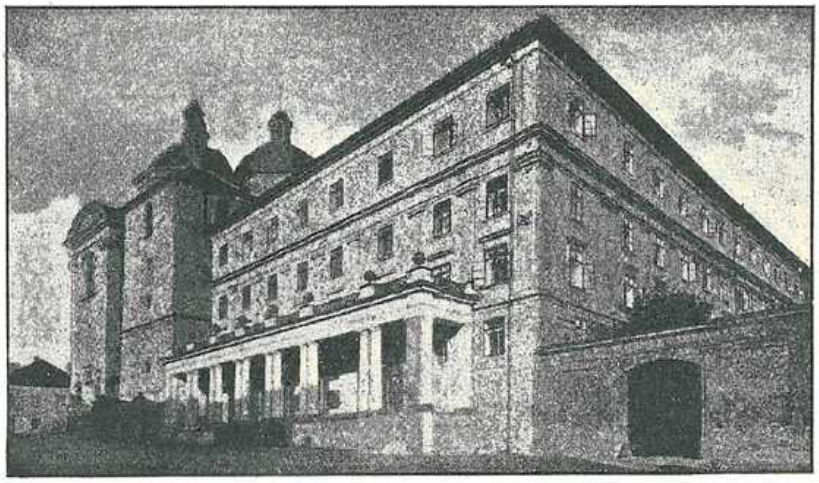

Obr. 120. Alumnát v Olomouci.

místo povolán první vicerektor generálního semináře štyrskohradeckého Petr Basulko, ale již po dvou letech investován týž na faru ve Štyrsku a rektorem stal se dne 20. srpna 1789 Josef Dobrovský. Dne 4. července 1790 byly generální semináře zrušeny. V olomouckém semináři byl tenkrát jen 21 chovanec. Správa semináře odevzdána arcibiskupovi a seminář přenesen do budovy dříve dominikány obydlené u fary sv. Michala. Farář této fary Kašpar Sommer stal se představeným a řídil seminář od r. 1791—1813. Z náboženského fondu určeno napřed 60 stipendií, která později vzrostla až na 183, ale r. 1805 na 156 byla snížena. R. 1807 otevřen v Brně zvláštní seminář a brněnští chovanci opustili Olomouc, kdež se kněží pro diecesi brněnskou od r. 1777 vychovávali. Budova semináře olomouckého nedostačovala, a proto pomýšlel již kardinál arcivévoda Rudolf (1819—1831) na přestavbu, ale teprve jeho nástupce hrabě Chotek (1831 až 1836) mohl dáti plány vyhotoviti a schváliti. Kardinál Maximilian svob. pán Sommerau-Beckh (1836 až 1853) r. 1841 přestavbu vlastním nákladem asi 70.000 zl. provedl, od kteréž doby budova v podstatě se nezměnila. Ministeriálními výnosy z r. 1869, 1886 a 1890 zvýšen počet chovanců pro arcidiecesi olomouckou na 183, pro rakouský obvod diecese vratislavské na 27. Na každého chovance platí náboženská matice 420 K a doplácí dle každoročního rozpočtu úbytek. R. 1899 zřízen pro chovance rakouského obvodu diecese vratislavské zvláštní seminář ve Vidnavě a zmíněných 27 stipendií přeneseno do Vidnavy. Když zrušen byl seminář generální a založen biskupský, svěřena správa superiorovi a vicesuperiorovi; věci hospodářské obstarával správce-laik; 1841 zřízeno místo spirituála a od 1872 ustanoven místo správce-laika kněz oekonom, který úřad dosud se udržel. Mimo to bydlí v semináři již od 1820 theologický adjunkt, který jakožto lektor Písma sv. při výchově kněžského dorostu vypomáhá. Až do r. 1849 jmenoval kníže-arcibiskup olomoucký ředitele semináře z metropolitní kapituly, od oné doby vyhradil si sám vrchní řízení. Od 1894 jmenováni po smyslu koncilu tridentského z gremia kapituly dva deputati in seminaristicis. Superiory byli: Kašpar Sommer, farář u sv. Michala (1791—1813), Fr. Benisch, rovněž farář u sv. Michala (1813—1838), Jar. Hampel (1843—1854), Tomáš Bečák (1854—1855), Josef Penka (1855—1861), dr. Josef Mikula (1861—1866), Ign. Haas (1866 až 1889), dr. K. Wisnar (1889—1901), Al. Demel (od 1901). Vědeckým snahám slouží domácí knihovna asi o 14.000 svazcích a knihovna česká, již si chovanci sbírkami založili a jež všechna čelnější díla literatury české obsahuje. „Literární jednota", jež přes třicet let trvá, jest kolbištěm, kdež se cvičí ve slohu a řečnictví budoucí spisovatelé a kazatelé. Jest tu kroužek apologeticko-dogmatický, sociologický, literární, cyrillo-methodějský, včelařský. Superior a vicesuperior probírají s chovanci otázky z morálky, ze zpovědnice, z liturgiky, z apologetiky a konají se pokusy z homiletiky. Dva učitelé vyučují obřadům a ředitel dómského kůru, Josef Nešvera, zpěvu posvátnému. Bohoslužby konají se ve starobylé kapli sv. Alexia, jež byla kol. 1380 vystavěna a v níž se po třicetileté válce bohoslužby pro české katolíky konaly, proto též kaple ta „českou kaplí" všeobecně slula. R. 1910 byla alumnátní budova přičiněním a z veliké části i nákladem J. Exc. knížete arcibiskupa olom. dra. Fr. Bauera na jižní straně o prostranné křídlo v čáře a ve slohu dosavadního průčelí rozšířena a v této nové části upraveny dle odborných rozvrhů samého knížete arcibiskupa olomouckým stavitelem Hubíkem místnosti pro knihovnu, pro odborné přednášky a pro církevní museum diecesanní. Náklad rozpočtěn na 400.000 K a bude hrazen knížetem-arcibiskupem, náboženskou maticí a vlastním jměním alumnátu. (Srvn. dr. *Jos. Kachník*, „Das fürsterzbischöflichen Klerikalseminar in Olmütz", otisk z Zschokkova díla „Theologische Studien" 1893, Vídeň). *Kch.* —

2. alumnát brněnský. Biskupství brněnské založeno bylo na žádost císařovny Marie Terezie bullou papeže Pia VI. ze dne 5. pros. 1777. Dle předpisu sněmu tridentského (ss. XXIII. c. 18 de ref.) měl býti pro výchovu dorostu kněžského spolu zřízen kněžský seminář čili alumnát, jak se obyčejně v Brně na rozdíl od chlapeckého semináře nazývá. Ježto však duch doby, který tehdy tolik převratů na poli církevním a státním ve chvatu sobě vlastním způsobil, neměl pokdy a nepřízeň doby neměla prostředkův, aby hned od počátku uspokojivým způsobem bylo této potřebě vyhověno, musili theologové diecese brněnské z nařízení vládního konati studia svá na universitě olomoucké a bydliti v tamním domě kněžském, r. 1776 zřízeném. Když r. 1778 universita a dům kněžský byly přeloženy do Brna, byl dům kněžský organisován na způsob pozdějších generálních seminářů, jejichž plán měl zde býti jaksi na zkoušku proveden. Za představené v domě kněžském a za professory na fakultě ustanoveni byli vládou po většině mužové jansenisticky smýšlející. Chovancům dávány do rukou knihy jansenistické, přednášeny jim povážlivé zásady o poslušnosti kanonické, a bulla Unigenitus papeže Klementa XI. z r. 1713 veřejně napadána. V domě kněžském zavládl brzy necírkevní duch jansenistický se všemi svými výstřelky a důsledky. Když o tom pověst pronikla na veřejnost, podal r. 1780 arcibiskup olomoucký Antonín Theodor hr. Colloredo stížnost k císaři Josefu II. Císař po vykonaném šetření vydal r. 1781 resoluci, kterou uznal představené za ospravedlněné a dovolil alumnům četbu protestantských biblí a jansenistických spisův, rozkázav spolu, aby byla bulla In coena Domini z rituálu olomouckého a brněnského vytržena a o bulle Unigenitus zachováváno přísné mlčení. Představený Baltasar Blarer, hlavní šiřitel jansenismu, povýšen jako v odměnu za vrchního dozorce vídeňského arcibiskupského alumnátu. Než již po čtyřech letech (r. 1782) byly opět universita a dům kněžský přeloženy do Olomouce, při čemž universita proměněna v pouhé lyceum s právem promočním. Hned roku následujícího zřízen byl však pro obě diecese moravské generální seminář v Olomouci v bývalé kolleji jesuitské, z níž již r. 1784 přenesen byl do zrušeného kláštera praemonstrátského v Hradisku u Olomouce. Jako jinde, byly i v Hradisku od professorů, oddaných jansenismu a směru rationalisticko-nevěreckému, vštěpovány theologům nejzhoubnější zásady osvícenské, jejichž následky se záhy ukázaly v různých nepořádcích, tak že císař na jejich vyšetřenou opětovně byl nucen vyslati zvláštní komisaře. Po zrušení generálních seminářů císařem Leopoldem 1790 byl dům kněžský opět přeložen do Olomouce a určena proň budova kláštera dominikánského. Theologové brněnští dále konali studia v Olomouci. Tomuto pro diecesi brněnskou nepřiměřenému a škodlivému stavu, jenž měl v zápětí citelný nedostatek dorostu kněžského v diecesi tak rozsáhlé, učiněna přítrž zřízením samostatného semináře a ústavu theologického v Brně nejvyšším rozhodnutím císaře Františka I. ze 16. srpna 1805. Počet chovanců v listině dotační stanoven byl na 80 a kromě toho na dobu čtyř let povolena stipendia ještě pro dalších 20. Pro nový ústav určena budova bývalého kláštera dominikánského, kde po různých opravách a adaptacích 4. listopadu 1807 školní rok byl zahájen. Ježto však budova byla menších rozměrů, mohli býti s počátku uby-

továni v ústavu pouze 64 chovanci; ostatní musili jako stipendisté bydliti první rok mimo *a*. Aby také externisté mohli býti v *a*-ě ubytováni, jednáno opětovně (jako r. 1821 a 1825) o rozšíření budovy, než bezvýsledně. Teprve za biskupa Františka Antonína Gindla (1832—1841) byl nejvyšším rozhodnutím ze dne 25. dubna 1834 počet vnitřních chovanců zvýšen na 75 a současně počet externích stipendistů ze 36 na 25 zmenšen. Byly ovšem doby, v nichž ani plného systemisovaného počtu 75 chovanců nebylo dosaženo, jako zejména po roce 1850, kdy počet alumnů nápadně klesal, tak že 1861 bylo jen 31 alumnů. Zřízením chlapeckého semináře 1853 biskupem Arnoštem Ant. Schaffgotschem (1842—1870) nastal r. 1864 obrat k lepšímu; než branný zákon z 5. prosince 1868 paralysoval blahodárný účinek tento, tak že již 1872 nastala druhá perioda, v níž počet alumnů klesl pod číslo systemisované, a to v letech 1876 a 1878 až na 44 chovance. Od 1881 počal však znovu počet alumnův utěšeně vzrůstati, tak že na př. 1888 bylo 145 chovanců, kteří ovšem z velké části umístěni býti musili jako stipendisté v semináři chlapeckém. Ježto budova alumnátní po všech přestavbách a adaptacích čím dále méně vyhovovala moderním požadavkům zdravotním a paedagogickým, jevila se vždy naléhavěji potřeba nové účelné budovy alumnátní. Neúnavné snaze biskupa brněnského dra. Františka Saleského Bauera (1882 až 1904) podařilo se po dlouhých vyjednávánich s c. k. ministerstvem kultu a vyučování dosíci, že povolena stavba nového *a*-u nákladem 600.000 kor. Započata byvši r. 1901 byla r. 1903 dokončena, tak že 14. října po slavném vysvěcení nová budova mohla býti odevzdána svému účelu. Ač nebyla úplně provedena podle původních mnohem velikolepějších plánů, náleží přece mezi nejkrásnější budovy alumnátní v Rakousku, a položena jsouc v nejzdravější části města a spojena s rozsáhlou zahradou vyhovuje až na místnosti knihovní dobře určení svému. Ježto opatřením nové budovy nastala také potřeba zvýšiti systemisovaný počet 75 alumnů, zahájeno bylo jednání s c. k. ministerstvem kultu a vyučování, jehož výsledek byl, že počínajíc 1. lednem r. 1908 povolena byla dotace pro 100 alumnův. — Úřad prvního představeného zastával s počátku jeden z kanovníků kapitoly kathedrální jakožto zástupce biskupův a vrchní komisař ústavu. Druhý představený neboli vicerektor řídil domácí oekonomii a měl bezprostřední dozor na kázeň a domácí řád. Dvorním dekretem z 29. dubna 1814 zřízen byl úřad spirituála, kterému svěřeno asketické vzdělání a vedení alumnův a jenž zároveň stal se prvním představeným domácím, vicerektor pak druhým. Výnosem ordinariátním z 21. září 1853 bylo však duchovní vedení alumnů svěřeno druhému představenému, řízení oekonomie a kázně představenému prvnímu. První představený má odtud titul regenta, druhý název spirituála a vicerektora. Ponévadž při značném počtu alumnů jevilo se rozmnožení počtu představených vždy nutnějším, zřízeno počátkem roku 1909 místo třetího představeného. — Ústav theologický, s *a*-em zároveň zřízený, měl původně dle norem pro ústavy theologické v Rakousku platných jen čtyři stolice, a to pro biblické studium, pro právo kanonické s dějinami církevními, pro dogmatiku a pro morálku s pastorálkou. Teprve r. 1814 dekretem dvorní studijní komise ze dne 23. září byl povolen druhý professor pro biblické studium, a morálka a pastorálka rozděleny na dvě samostatné stolice, tak že odtud na ústavě vyučovalo 6 professorů. Vedle toho bylo přednášeno také vychovatelství a hospodářství. Dalším postupem provedeny byly na ústavě theologickém v rozvrhu přednášek v celku jen změny, jak jsou obsaženy v přípise rakouského episkopátu k c. k. ministerstvu ze dne 14. června 1849 a v přípise ze dne 15. června 1856. Aby se theologům dostalo důkladnějšího návodu k vyučování katechetskému, nařídil biskup Karel Nöttig výnosem ze dne 24. září 1871, aby počínajíc školním rokem 1871/2 přednášena byla v I. ročníku křesťanská paedagogika (2 hodiny týdně), v II. ročníku methodika (2 hodiny), v III. ročníku katechetika (2 hodiny) a ve IV. ročníku katechetika (3 hodiny). O čtyři léta později (1875) zavedeny byly zásluhou professora dogmatiky a fundamentálky dra. Jos. Pospíšila přednášky o křesťanské filosofii (2 hodiny týdně), jež nepřetržitě trvaly, až konečně počátkem školního roku 1899/1900 systemisována samostatná stolice pro křesťanskou filosofii a fundamentální theologii (9 hodin týdně). Vedle toho konají se od r. 1880 zvláštní přednášky o církevním umění (1 hod. týdně), dále zřízena r. 1906 při ústavu docentura praktické sociologie, a konečně počátkem školního roku 1908/9 k prohloubení studia dogmatického připojena k řádné stolici ještě zvláštní docentura, tak že se studiu dogmatiky věnuje v celku 13 hodin. Jako předměty nepovinné přednášejí se na ústavě dialekty semitské (2 hodiny) a konají přednášky o vyučování hluchoněmých. Aby se theologům dostalo návodu k práci vědecké, zřízen byl počínajíc druhým semestrem r. 1908/9 biblický seminář, k němuž postupem přistoupí ještě semináře další. Práce vědecké účastnili se a účastní v novější době professoři ústavu theologického velmi čile a přispěli svými spisy značně k obohacení české literatury theologické. — Knihovna ústavu, k vědecké práci nezbytná, byla až do doby novější v celku jen skrovná. Ježto v dotaci nebylo na ni pamatováno, byla odkázána téměř jen na dary a odkazy dobrodincův. Ještě r. 1880 měla jen

Obr. 180. Alumnát v Brně.

1988 spisův o 4147 svazcích. Od té doby však hojnými odkazy a koupí rozmnožena značnou měrou, tak že nyní čítá na 10.000 spisův ve 20.000 svazcích. Vedle ní je v *a*-ě tak zvaná česká knihovna bohoslovců, kterou si bohoslovci sami založili a svými příspěvky rozmnožují. Čítá 3615 knih ve 3892 svazcích. Veliký význam měl *a.* brněnský pro rozvoj ducha a uvědomění národního na Moravě, o němž v době jeho zřízení (r. 1807) nebylo tu téměř ani potuchy. V duchu vlasteneckém působil na theology hned od počátku professor studia biblického augustinián dr. Filip Neděle, jenž z části i přednášky česky konal, později (r. 1821) však pro některé nesprávné, nauce katolické odporující zásady professury zbaven byl. Trvale bylo však vědomí národní mezi theology probuzeno Čechem Františkem Cyrillem Kampelíkem, jenž vstoupiv r. 1831 do *a*-u utvořil s několika jinými theology kroužek k pěstování jazyka mateřského a literatury české a založil českou knihovnu. Knihovna stala se za nedlouho zásobovatelkou českého Brna a okolí, *a.* pak střediskem českého života a ohniskem slovanských zájmů. Po vystoupení Kampelíkově z *a*-u r. 1833 duch národní poněkud ochabnul, než nových vzpruh nabyl, když se r. 1837 stal professorem nezapomenutelný Fr. Sušil (v. t.), jenž neúnavně jak v kolleji, tak mimo kollej posvátný zápal pro církev a vlast v posluchačích svých rozněcoval. Blahodárně také působily na rozvoj uvědomění národního slovanské akademie v *a*-ě od r. 1840—43 konané, kterých se účastnilo i české obecenstvo brněnské, a při nichž konány vlastenecké promluvy s pěveckými a hudebními produkcemi. Roku 1843 byly však z nátlaku policie zakázány, po té bohoslovcům zabavena od představenstva *a*-u i česká knihovna. Nicméně uvědomění národní nemohlo býti již utlumeno. Z *a*-u vycházeli dále kněží vlastenecky uvědomělí a kolem Sušila utvořila se družina kněží spisovatelů, jež vedena ideou cyrillomethodějskou stala se směrodatným činitelem ve vývoji literatury moravské. Nového rozmachu nabyl duch národní v *a*-ě po roce 1848; theologům vrácena tu česká knihovna a r. 1849 opět dovoleno, aby směli v mateřské řeči konati probatická kázání a katechese. Ještě utěšenější rozvoj jevil se však od r. 1861. Přičiněním bohoslovců Vladimíra Šťastného a Josefa Klímy založen domácí časopis bohoslovecký „Jaro", jež následující rok proměněno v dvojjazyčnou „Concordii". Po odchodu Vl. Šťastného časopis bohoslovců na čas zanikl, než již r. 1866 byl obnoven pod názvem „Museum" a trvá odtud nepřetržitě, čítaje již 43 ročníky. Vedle „Musea", v němž síly své zkoušejí přišti pracovníci literární a v němž se ponenáhlu spojily ušlechtilé snahy téměř všech bohoslovců slovanských, působí úspěšně r. 1877 založená „literární jednota bohoslovců brněnských", tak zv. „Růže Sušilova" (v. t.), v níž se bohoslovci sdružili, aby za heslem Sušilovým: „Církev a vlast" pokračovali ve vznešených jeho ideách a pěstovali a šířili ideu Sušilovu, ideu cyrillo-methodějskou. Po roce 1878 rozvětvila se ponenáhlu „Růže Sušilova" do všech seminářů českých, ano i do mnohých slovanských, a uskutečnila tak aspoň v zárodku jeden z ideálů Sušilových: součinnost slovanskou. Nemenším zdrojem nadšení pro společnou práci staly se od r. 1877 pouti bohoslovců na Velehradě, kde časovými přednáškami skýtá se theologům širšího rozhledu o různých otázkách náboženských, kulturních, literárních a sociálních, a seznamuje se i intelligence laická se snahami a prací jejich. Ušlechtilým projevem náboženského a vlasteneckého smýšlení theologů je též odbor pro zřizování knihoven venkovských r. 1875 založený a r. 1878 s „Růží Sušilovou" spojený. Úkolem jeho je zakládati knihovny v místech nábožensky nebo národně ohrožených. Máme-li to vše na zřeteli a připomeneme-li ještě, že z *a*-u *b*-ho vyšla řada kněží pilně pracujících jak v oboru duchovní správy, tak i v životě spolkovém, ano i na poli literárním, třeba doznati, že *a. b*-ý po celou dobu dosavadního trvání svého věrně plnil vznešené poslání svoje. — *Samsour*, Dějiny alumnátu brněnského. Brno 1908. *Halouzka*, Pohledy do života církevního a vlasteneckého na Moravě. („Vlast" r. 1908. Str. 1028 n. a r. 1909.) *Sms.*

Alumnáty v Polsku. Také v Polsku bývaly školy pro dorost kněžstva při chrámech kathedrálních, svěřené péči členu kapitoly kathedrální, scholastikovi. Urban, biskup wrocławský, na vlastní svůj náklad vydržoval žáky i učitele. V péči o výchovu dorostu kněžstva značné účastenství měly zajisté i kláštery. Se zřetelem k ustanovením sněmu lateránského 1102 a 1215 nařizuje synoda arcibiskupa Pelky z r. 1237, aby byly při kostelích zakládány školy: „statuimus, ut omnes ecclesiarum rectores, sive plebani per universum dioeceseos polonicae gentis constituti, pro honore suarum ecclesiarum et ad laudem Dominicam habeant scholas". V klášteřích zprvu po dlouhou dobu bývalo zvykem světiti na kněze jinochy nedostatečně ještě vyučené, kteří pak v klášteře vzdělání své doplňovali. Kněží ti s malými vědomostmi u lidu úplně nevzdělaného vystačili úplně, zvláště když vyznamenávali se hlubokou vírou a vroucí zbožností. I později ještě z nedostatku dobrých učitelů vyskytovali se často kněží nedosti vzdělaní, nač 1408 v statutech svých naříká official krakovský Jan Szafranicz. Znamenitý vliv na vzdělání duchovenstva mělo založení akademie krakovské (1364), zvláště když papež Bonifác IX. dekretem z 11. září 1397 dovolil, aby vykládány byly na ní i nauky theologické. Akademie ta stala se matkou všech ostatních škol. Z akademie vycházeli dobří učitelé, kteří povznesli i školy ostatní. O vzrostu nauk v duchovenstvu svědčí akta kapitol, dokumenty církevních úřadův i klášterův. Akademie krakovská požívala v duchovenstvu veliké vážnosti; tak nazývá ji prov. synoda z r. 1621 „antiquum seminarium et ornamentum". Synody nařizovaly sbírky pro ni a dbaly o její reformu, biskupové i kněží zakládali při ní bursy a i jinak podporovali jinochy tam studující. K výchově kandidátů kněžského stavu sloužila také škola poznaňská, založená biskupem Janem Lubrańským 1519, stvrzená králem Zikmundem I. 1520. Slovem, až do doby sněmu tridentského (1563), a místy i později ještě, akademie a školy kathedrální, ano i farní, výlučně samy dodávaly diecesím kněze pro duchovní správu. Kandidáti kněžství vykazovali se vysvědčením magistra o svých vědomostech a vysvědčením faráře o svých mravech (Statuty krak. z r. 1408); někdy zkoušeli je arcijáhnové anebo delegáti biskupští, jak tomu chtějí synody: 1420 za arcibiskupa Trąby, 1510 za arcib. Łaskiego a j. Později, až do konce XVIII. stol., hojně vhodných kandidátů dodávaly vyšší školy jesuitův a piaristů; z přihlásivších se absolventů vybírali si biskupové nejschopnější. Ti pak po tři měsíce bydlili při kathedrále, aby přiučili se zpěvu a obřadům. Není divu, že zvláště v době, kdy do Polska počalo vnikati protestantství a bylo tudíž nutno, aby duchovenstvo vynikalo učeností, obzvláštní péče věnována byla akademiím a školám. Na jich povznesení a reformu naléhaly prov. synody 1530, 1542, 1562 i j. a biskupům i opatům kladly na srdce, by studující všemožně podporovali. Tak praví synoda prov. z roku 1532: „Praelatorum officium et abbatum debitum esse, magna ratione sacra synodus censens et existimans, suasit omnium sententia, ut in repu-

blica ecclesiastica viros eruditos, maxime in sacra pagina et canonibus versatos habeant; ut primores et praelati, pauperes studere volentes in studiis foveant, vel ex pietate expensis iuvent. Abbates vero pro debito officio suo monachos aptos ad studia in gymnasiis studere faciant, ut sanctae religioni et statui ecclesiastico nunquam desint operarii et protectores praestantissimi". Za týmž účelem již 1449 statuta kapitoly poznaňské nařizovala dávati alumnovi studujícímu na akademii krakovské 6 hřiven, studujícímu pak v Italii 8 hřiven ročně. Po nařízení sněmu tridentského zakládány byly i v Polsku semináře, a to nejdříve v místech protestantstvím nejvíce ohrožených, v Braunsbergu a Włocławku. Ano, již dvě léta před ukončením sněmu trident. provinc. synoda za arcib. Przerembskieho naléhala 1561 na zakládání seminářův: „Statuit praeterea haec s. synodus, ut singuli Rev. locorum Ordinarii curarent, ut in loco aliquo dioecesum suarum commodo collegium instituerent, in eoque certum numerum scholarium, de victu et amictu providerent, ac stipendiis certis illos, qui ingenio et diligentia in discendo praestarent, contentarent. Ex quorum numero aliqui successive, iuxta uniuscuiusque aetatem et qualitatem, ad sacros ordines promoveri, et post susceptos ordines, ad officia et munia ecclesiastica obeunda, beneficiaque provehi possint. Hac enim ratione certum seminarium idoneorum clericorum haec s. synodus futurum esse sperat." Jen výjimečně na dvou synodách, lvovské 1564 a hnězdenské 1577, vyskytly se i názory hájící dosavadního zvyku vychovávati klerus ve školách kathedrálních, a spolu pochybnosti o tom, zda v Polsku lze s prospěchem zakládati ústavy, jakých si přeje sněm tridentský. Ale všechny ostatní synody polské sněmu tridentské uznaly za vhodné a slíbily pečovati o to, by uvedeno bylo ve skutek. A tak vznikly semináře založené a nadané z příspěvků biskupův i kleru; některé diecese měly jich několik. Často však nedostatek peněžitých prostředků ochromoval rozvoj seminářův; časem i naléhavá potřeba kněžstva pro duchovní správu nedovolovala ponechávati kandidáty dlouho v seminářích. Vyučování v semináři mělo na zřeteli praktické uvedení kandidátů do života i povinností kněžských. Předměty vyučovací odpovídaly celkem nařízením sněmu trid.; bývaly obyčejně výslovně vytčeny v listině nadační nebo v stanovách, někdy i v dekretech synodálních. Hlavní váha kladena byla na katechisování, posvátné řečnictví, zpěv, obřady, zvl. přisluhování sv. svátostí, a na mravouku, která přednášena byla hlavně způsobem kasuistickým; také poučováno o církevním kalendáři. Synoda krakovská z r. 1601 zavedla také theologii polemickou („elucidationes controversiarum de fide cum haereticis"), synoda varmińská 1610 klade důraz zvláště na katechisování a nařizuje, aby alumnové chodili katechisovat do chudobinců, špitálů a blízkých vesnic. Vzhledem k tomu, že školy jesuitské a piaristické dodávaly alumny s dostatek již potřebnými vědomostmi theoretickými vyzbrojené, mohla býti v XVIII. stol. doba pobytu v alumnátu krátká, obyčejně dvě léta, ano i pouze jediný rok. Od r. 1800 však již zpravidla byl pobyt v semináři tříletý, po r. 1840 čtyřletý, od 1860 pětiletý, ano po r. 1880 jest místy až i šestiletý.

Alumnáty v oblasti polského národa jsou tyto: A) **v rakouském Polsku: 1. krakovský**, zal. 1682 biskupem Janem Małachowským, byl do r. 1899 v krakovském předměstí Stradomu v klášteře kongregace kněží missionářů sv. Vincence z Pauly, jichž vedení byl svěřen; v čele stál rektor, jenž byl zároveň superiorem kongregace; jemu k ruce byli: vicerektor, spirituál a prokurátor. Seminář umístěn byl v oddělené části kláštera. Roku 1899 vystavěna pro seminář blíže domu budova nová a vedení svěřeno kněžím světským. Alumni navštěvují theologickou fakultu university krakovské. Numerus fixus: 60. — **2. lvovský** má rektora, vicerektora, spirituála a 2 studijní praefekty; alumnové studují na theol. fakultě lvovské university. Numerus fixus (od r. 1869): 88; r. 1890 k žádosti arcibiskupa bylo dovoleno 3 alumny posílati na studia do Inšpruku. V letech 1891—92 byla budova seminářská rozšířena. R. 1818 k žádosti lvovského arcibiskupa Ankwicze vzhledem k nedostatku duchovenstva dovolila vláda, aby přijímáni byli do lvovského semináře kandidáti z Čech a z Moravy. A tím se stalo, že mnoho Čechů působilo v duchovní správě diecese lvovské; ano i v čele jejím stál v letech 1835—1846 rodilý Čech, arcibiskup Frant. Pištěk. — **3. przemyślský.** V Przemyšlu byl alumnát již v XVII. stol; zrušen r. 1783, kdy ve Lvově zřízen byl seminář generální. R. 1818 byl alumnát przemyślský znovuzřízen a při něm spolu i diecesní theologické učiliště. Rektor jest spolu členem dómské kapitoly; jemu ve správě nápomocni jsou vicerektor, spirituál a dva praefekti. Professorů jest osm. Numerus fixus alumnů: 85 (r. 1900 bylo jich 76). — **4. tarnovský**, zal. 1826, zprvu jen pro malý počet alumnů (ostatní studovali ve Lvově), přičiněním Frant. Pištěka, jenž byl v letech 1832—1835 biskupem tarnovským, povolena 1834 stavba semináře, jenž by pojmouti mohl všechny kandidáty kněžství z diecese. Nový seminář dokončen 1837 a otevřen roku následujícího. Numerus fixus alumnů (od r. 1886): 64. Na theol. učilišti působí 7 professorů a docent pro katechetiku a methodiku. — B) **v pruském Polsku: 1. braunsbergský** (bruněvský, dicc. varmijská [Ermeland]), vedle włocławského nejstarší seminář polský, založený kard. Stanislavem Hosiem, biskupem varmijským, a potvrzený papežem Piem V. 1571; řízen byl jesuity. Existuje dosud pod jménem „Lycaeum Hosianum"; má tři ročníky a osm professorů; 1900 bylo 42 alumnů světských („alumni laici"). Absolventi pak přicházejí na rok do semináře majícího rektora a vicerektora; v semináři tomto bylo 1900 23 alumnů („alumni clerici"). — **2. hnězdenský.** Od r. 1836 klerikové arcidiecese hnězdenské a poznaňské studují tři léta v semináři poznaňském, odkudž na praktický výcvik, zpravidla rok trvající, přicházejí do Hnězdna, kdež také obyčejně přijímají svěcení na kněžství. Seminář hnězdenský má regenta a dva professory; řídí se stanovami semináře poznaňského. — **3. poznaňský.** Na založení jeho pomýšlel již biskup Adam Konarský na synodě r. 1564 a v závěti své k tomu účelu učinil r. 1574 značný odkaz. Seminář otevřel nástupce Konarského biskup Kościelecki, zavázav opaty klášterů v diecesi se nalézajících k určitým příspěvkům. Pro seminář zakoupen dům, v němž alumni bydlili, na přednášky chodili k jesuitům; když pak 1613 obnovena byla v Poznani akademie zv. Lubrańská (zal. biskupem Janem Lubrańským 1519 jakožto filiálka akademie krakovské), chodili alumni tam na přednášky, vyjímajíc theologii, které vyučoval jeden z místních kněží. Z nedostatku peněz, zvláště když opatové dovolávajíce se svých výsad příspěvky dávati odpírali, seminář hynul. A tak v letech 1664—1674 a i potom ještě nebylo v semináři ani jediného alumna. A později, když obětavosti, zvl. biskupů a kapitoly důchody se rozmnožily, nastaly doby válečné, které jistiny ty z valné části pohltily. V prvé pol. XVIII. stol. biskupové Szembek a Czartoryski trvání alumnátu zajistili majetkem statkovým. R. 1720 bylo fundováno v semináři 20 míst; kurs stanoven byl na dvě léta, ač později býval pobyt alumnů v semináři i kratší, ano i pouze jednoletý.

Zprvu byl pouze jediný professor, od r. 1749 dva. R. 1781 byli v semináři pouze dva professoři a čtyři alumni; aby alumnát povznesl, biskup Ant. Okęcký svěřil jej 1781 lazaristům. Studium trvalo 3 léta; učebnými předměty byly: Písmo sv., dogmatika, morálka, církevní dějiny, homiletika, přisluhování sv. svátostmi, obřady a zpěv. Po vypuzení lazaristů vládou pruskou r. 1835 odevzdáno řízení semináře kněžím světským, a jelikož nebylo dosti vhodných sil domácích k zastávání míst professorských, bylo několik povoláno z Německa (mezi nimi i Alzog). V následujících letech alumnát zdárně vzkvétal, potom v době „kulturního boje" na čas uzavřen. Nyní má 5 professorů a 113 alumnů. Péčí arcibiskupa Stablewského vystavěna byla pro alumnát nová budova. — C) v **ruském Polsku**: **1. kielcký**, zal. r. 1726 bisk. krakovský Konst. Szaniawski pro 12 kleriků světských a pro 12 kleriků z kongregace komunistů (bartolomitů), jíž svěřeno vedení semináře. Představenstvo skládalo se z rektora a čtyř professorův. Vstupující kandidáti měli býti nejméně 22 let staří. Kurs trval dvě léta. V době válečné r. 1809 sloužil alumnát za lazaret vojenský. Později byl rozšířen a počet alumnů dosáhl výše 70. Roku 1865 statky alumnátu zabrány státem, jenž potom alumnátu vyplácel roční důchod 7650 rublů. V letech 1893 - 98 alumnát byl na čas zavřen; v té době studovali alumni diecesánní v jiných seminářích ruského Polska. — **2. kovnenský** (Kovno) v bývalé diec. žmuďské, nyní kovnenské (samogitské). Biskup žmuďský Vojt. Jiří Pietkiewicz učinil roku 1574 odkaz na vydržování 12 alumnů v akademii vileňské; biskup Melichar Gedrojć založil alumnát při sídle svém ve Vornách (Worniach); alumnát ten spolu se stolicí biskupskou přenesen byl do Kovna, kdež dosud se nalézá. — **3. lublinský**, byl do r. 1864 pod vedením kněží missionářů, od té doby svěřen kněžím světským; má 6 professorů a 46 alumnů. — **4. lucký (žitomirský)**, zal. biskupem Alex. Wychowským (z. 1714), řízený zprvu bartolomity, později kněžími světskými, zreformován biskupem Turským a obsazen professory ze zruš. řádu jesuitského; r. 1798 přenesen do Žitomira, 1876 byl uzavřen, 1881 znovu otevřen; má 6 professorů kněží, 60 alumnů; kurs pětiletý. — **5. plocký**. V Płocku zamýšleno založiti seminář již na konci XVI. stol., leč potom záměr ten pozměněn a seminář založen v Pułtusku, kde biskupové nejčastěji přebývali. Seminář pułtusský svěřen jesuitům; bývalo tam však jen málo alumnů. Teprve r. 1710 založen byl seminář v Płocku a řízení jeho svěřeno lazaristům. Synoda plocká 1733 ustanovila, by bylo 12 alumnů v Płocku a 15 v Pułtusku. Po zrušení řádu jesuitského přešel seminář pułtuský ve správu kněží světských, až r. 1865 sloučen byl se seminářem v Płocku. Od potlačení lazaristů 1864 představenstvo samo skládá se z kněží světských. R. 1900 bylo alumnů 67, professorů 10; kurs jest šestiletý. — **6. sandomierzský**, studium pětileté: kurs přípravný trvá 1 rok, filosofický rovněž 1 rok, theologický 3 léta. Professorů spolu s rektorem a vicerektorem jest 7, alumnů 62. — **7. sejnský** (diec. augustovská n. sejnská), zal. 1826; má 7 professorův a 76 alumnů. — **8. varšavský**, založen při tehdejším kollegiátním, nyní kathedrálním kostele sv. Jana Křt. od probošta Jana Szcuky a kanovníka Świniołęckého r. 1682. Prvotní fundace stačila pouze na 6 alumnů; arcibiskup Szembek rozhojniv důchody semináře rozmnožil počet ten na 15. Alumnát byl pod správou kongregace kněží společ. života (bartolomitů), po jichž zrušení 1839 obdržel alumnát představenstvo skládající se z kněží světských; po zrušení akademie varšavské (v. t.) umístěn byl v bývalých jejích místnostech. Po akademii té obdržel také její bibliotheku. R. 1900 měl alumnát 9 professorův a 100 alumnů; kurs jest šestiletý. — **9. vilenský**, zal. 1582 kardinálem Jiřím Radziwillem, až do 1652 pod správou jesuitů, potom kněží světských, od 1744 komunistů (bartolomitů), ale počet alumnů býval malý, poněvadž kandidáti stavu duchovního raději studovali na vilenské akademii (v. t.), kdež dosáhnuvše stupňův akademických snáze dosahovali duchovních beneficií. Jesuité měli při akademii svůj „alumnát papežský", v němž bývalo 20 až 24 alumnů; po zrušení řádu jesuitského svěřen byl tento alumnát basiliánům; r. 1810 zřízen na jeho místě „seminář hlavní", kterýž r. 1842 po přeložení akademie do Petrohradu byl zrušen. R. 1687 otevřeli lazaristé ve Vilně seminář pro své kleriky, do něhož přijímali i kleriky světské; seminář ten trval až do potlačení kongregace jejich r. 1841. R. 1900 měl seminář professorů duchovních a světských 9, alumnů 90; kurs je 4letý. — **10. włocławský** (diec. włocławská n. kujavsko-kalisská), jest nejstarším seminářem polským, byv založen 1569 biskupem Stan. Karnkowským pro 24 alumny. Ale z nedostatku prostředků peněžitých ústav brzo zase zanikl; od r. 1595 posílali biskupové kleriky své hlavně do semináře poznaňského. R. 1619 byl za biskupa Wołuckého seminář ve Włocławku zase zřízen. Ale i potom býval seminář pro nedostatek pravidelných důchodů, zvláště v dobách válečných, bez alumnův i bez professorů. Roku 1719 biskup Szanlawski svěřil seminář lazaristům; seminář měl pouze 12 alumnů, z nichž 4 měli znáti jazyk německý, aby působiti mohli v diecesi pomořské. S potřebami časovými vzrůstal i počet předmětů vykládaných v semináři, a tudíž i počet professorů. Původně byli pouze dva professoři, r. 1826 bylo jich již pět. R. 1864, kdy polská provincie lazaristů byla potlačena, přešlo řízení semináře do rukou kněží světských, jichž s regentem jest 8. Alumnů bylo nejvíce r. 1888, totiž 144; obyčejně jich bývá 120. Stát poskytuje alumnátu roční důchod 7500 rublů. Professoři alumnátu vydávají od roku 1900 časopis „Ateneum kapłańskie".

Alumnáty charvatské. 1. záhřebský („Nadbiskupsko sjemenište v Zagrebu") Biskupství záhřebské založil kol. r. 1093 uherský král sv. Ladislav. O tom, kde a jak se vzdělávalo duchovenstvo tohotonově založeného biskupství, není žádných zpráv. Když však sněm lateránský III. r. 1179 v kan. 16. nařídil: „ut pauperes clerici informari possint, in qualibet ecclesia cathedrali magister constituatur, cui competens beneficium assignetur, qui gratis doceat", stanovila kapitola záhřebská, že učitel, jenž bude zdarma vyučovati mládež seminářskou, má míti na všelikých důchodech kapitolních (penězích, obilí a víně) týž podíl, jako každý jiný kanovník. Tuto první seminářskou školu navštěvovali pouze ti jinoši, kteří se chtěli věnovati stavu duchovnímu. Chovanci učili se tu čísti, psáti, zpívati a latinskému jazyku, z bohosloví pak jenom tolik, aby seznali hlavní nauky víry. Takové byly seminářské školy záhřebské stále až do XIV. stol., kdy uspořádaly se tak jako v jiných městech evropských. Tu pak školy seminářské dělily se na tři oddělení: grammaticalia, kdež se probírala latinská slova a syntaxe, logicalia, kdež se přednášela rhetorika a logika, a theologii. Grammaticalia se přednášela ráno, v poledne logicalia, odpoledne cvičila se mládež ve skloňování, by se naučila latině: „per quas declinationes pueri redduntur faciles ad proferendum latinum". Theologie se přednášela naposled. Kromě bible s vysvětlivkami čteny z dogmatiky a morálky mimo Petra Lombarda hlavně traktáty ze Summy sv. Tomáše nebo ze sv. Řehoře Vel. Ke studiu církev. práva sloužilo Decretum Gratiani, Decretales Gregorii IX., Liber sextus Bonifacii VIII. a Clementinae, a znám byl

i Codex Justiniani; pro liturgiku užívalo se t. zv. „Rationale divinorum officiorum“ a pro pastorálku „liber archidiaconus dictus, de cura et officiis pastoris animarum“. Církevnímu zpěvu učil kanovník „cantor“, a nevyznal-li se v tom, našel si zástupce v „succentorovi“, jehož musil platiti. Zpívalo se každou sobotu a před velikými svátky od dvou hodin odpol. do tmy. Studující musili si napsati píseň pro svátek tak, jak jim ji učitel diktoval nebo na tabuli napsal. Ředitelem škol těch byl kanovník-lektor kapitoly záhřebské, a byl-li týž zaneprázdněn, subiektor. Učiteli duchovního dorostu byli kanovníci-magistři, mezi nimiž nalézáme více takových, kteří byli doktory bohosloví, církevního práva a medicíny, a studovali hlavně v Italii: bohosloví v Římě, církev. právo v Padově a medicinu v Salermu. (Vzpomenouti tu dlužno též boloňské kolleje illyrské „Collegium Illyricum Bononiense“, kterou založil r. 1553 veliký probošt a kanovník Pavel Fondini pro 8 kleriků záhřebské diecese pod dozorem jednoho záhřeb. kanovníka.) Tak bylo pečováno o vzdělání a výchovu kleru v záhřebské diecesi až do druhé polovice XVI. století, kdy zřízeno v Záhřebě r. 1564 od biskupa a bána Jiřího Draškoviće dle příkazu sněmu tridentského „seminarium clericorum“. Ústav umístěn r. 1576 v residenci kanovníka Frant. Filipoviče, jehož Turci r. 1573 u Ivaniće zajali a jenž pak odpadl k mohamedanismu; Záhřebané, kteří na náměstí kapitolním spálili obraz zpronevěřilého Filipoviče a dům sám natřeli černou barvou, nazvali pak seminář, jejž v domě tom umístil Drašković, „černou školou“, jakž zove se posud. Pozdější biskupové Nikola Zelincay, Franjo Ergeljski, Benedikt Vinković a Martin Bogdan seminář hmotně zabezpečili a rozšířili. R. 1624 založil kanovník a probošt záhřebský Baltazar Dvorničić v Neapoli „Collegium Croaticum Viennense“, kde bylo na 20 kleriků pod dozorem jednoho kanovníka záhřebského, posluchajíce filosofii a spekulativní theologii.) R. 1780 byly za císaře Josefa II. zrušeny zvláštní semináře diecesní a zřízeny generální semináře v Budíně, Pětikostelí a Košici; seminář záhřeb. přeměněn v kasárna. Ale již r. 1784 byly tyto generál. semináře zdviženy a zřízeny nové v Prešpurku, Jagru a Záhřebě. Ředitelem semináře záhřeb. byl Maximilián Vrhovac, pozdější zasloužilý biskup; přednášeli v něm vedle kněží též laikové. R. 1786, když universita v Pešti dostala bohosloveckou fakultu, byl v Pešti otevřen jeden generální seminář, kamž přeloženi i bohoslovci záhřebští, někteří professoři, ba i sám ředitel Vrhovac. Po smrti císaře Josefa II. zřízen v Záhřebě seminář opět; biskup Vrhovac vysvětil seminářskou budovu a učinil mnoho na zvelebení ústavu. Po zrušení centrál. seminářův až do r. 1848 bydlili v „černé škole“ i filosofové, ale přednášky navštěvovali na akademii. Kardinál Juraj Haulik velice zajímal se o prospěch semináře; r. 1853 až 1854 umístěn též v semináři 7. a 8. ročník gymnasia (= lyceum) za tím účelem, by se jinoši lépe připravili pro stav duchovní a by nechybělo kandidátů stavu toho. Tito lyceisté mají touž disciplinu, výchovu a oděv jako bohoslovci; lyceum samo pak má od r. 1908 právo veřejnosti. — Když r. 1880 Záhřeb stižen byl zemětřesením, byl jím poškozen i seminář, zvláště východní křídlo budovy a kaple. Kardinál Dr. Josip Mihalović dal zadní část semináře znovu postaviti a ústav při té příležitosti obdržel i krásnou novou kapli. Správu *a*-u vede rektor, spirituál, ockonom a 3 studijní praefekti. R. 1909 bylo v něm (dle schematismu) 97 alumnů (mimo to 2 byli v kolleji německo-uherské v Římě a 4 v gener. semináři v Budapešti); na lyceu bylo v 8. třídě 24 a v 7. třídě 41 studujících. (Mimo to v sirotčinci záhřeb., založ. r. 1827 od biskupa Maxm. Vrhovce, bylo 89 chovanců a v požežském 90). — V *a*-ě záhřeb. povstala a doposud trvají dvě důležitá sdružení, která mnoho vykonala na kulturním poli chorvatském. Je to literární družstvo založené r. 1836 pod názvem „Kolo mladih rodoljuba“ (= Kolo mladých vlastenců) a zvané od r. 1856/7 „*Zbor duhovne mladeži zagrebačke*“, a pěvecké družstvo, založené r. 1839, jež až do r. 1848 zvalo se „Narodno ilirsko skladnoglasje društvo“, po té „Skladnoglasje“, v letech šedesátých „Pjevačko ili glazbeno društvo“ a od r. 1868 až posud „*Vijenac*“. První družstvo vydalo mnoho spisů pro lid a pro mládež a mimo to ve více než 100.000 exempl. Jalsovu modlitěb. knihu „Isus, prijatelj maleních“ (= Ježíš, přítel dítek); druhé přispělo velice k rozkvětu charvatské umělé i církevní písně. „Zbor“ má též pěknou knihovnu a čítárnu, vedle níž je v *a*-ě ještě bohatá knihovna theologická. — V *a*-ě záhřeb. existuje též bohoslovecká „Mariánská kongregace“. (Srv. *Ivan Tkalčić*, O stanju više nastave u Hrvatskoj prije, a osobito za Pavlinah“, Rad jugoslovan. akademie znanosti i umjetnosti, knj. 93.; *Antun Cuvaj*, Gradja za poviject školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas“.) — **2. alumnát řecko-katolický v Záhřebě** („Grckokatoličko sjemenište u Zagrebu“), kde se vychovává duchovenský dorost řecko-katolický diecese križevecké, založen byl roku 1682 od biskupa [vladyky] svidnického čili platejského Pavla Zorčiće, který r. 1681 z vlastních prostředků zakoupil pro něj dům. R. 1682 obdržel biskup Zorčić od císaře Leopolda I. statek Pribić za tím účelem, aby vydržoval z jeho důchodův aspoň 6 jinochů, kteří by se připravovali ke stavu duchovnímu pro kato-

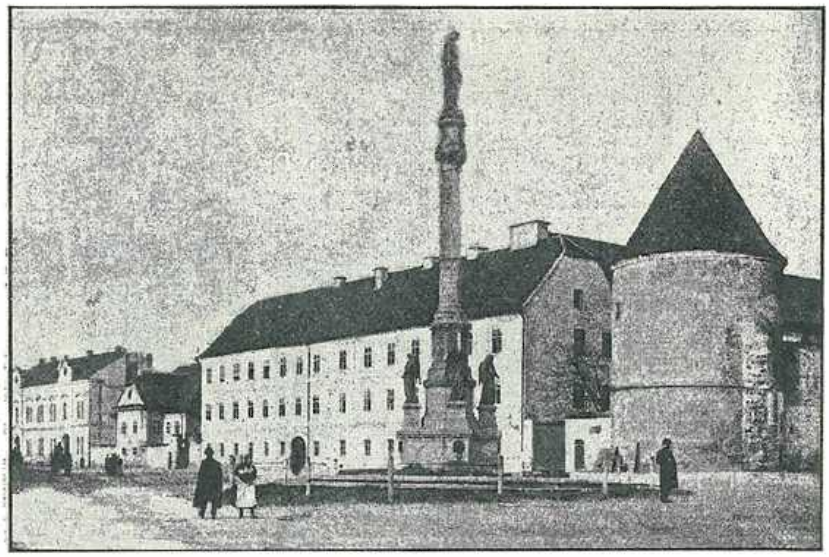

Obr. 131. Alumnát v Záhřebu.

líky východ. obřadu v Charvatsku, Slavonii, Dalmacii a jižním Uhersku (fara Bačka). Tímto důchodem a vlastními prostředky vydržoval Zorčić i jeho nástupci svůj *a.* Za biskupa Gavra Palkoviče (1751—1758) seminář vyhořel do základův a zůstala jen místnost, ve které přebývali alumni, až vladyka Božković, za něhož bylo řecko-katolické biskupství v Charvatsku zřízeno pode jménem biskupství križevečkého, znovu jej vystavěl. Biskup Bubanović daroval *a*-u r. 1802 sousední pozemek, který koupil, a na němž stojí dnešní seminářský kostel sv. Cyrilla a Methoda, který za zemětřesení r. 1880 utrpěl, ale r. 1886 byl obnoven. — Počet alumnů se v *a*-ě stále zvětšoval, tak že dnes má *a.* pro 24 alumny bezplatná místa a vydržuje se jak důchody statku Pribiče, tak příspěním zemské vlády a několika nadacemi. Lyceisté navštěvují VII. a VIII. třídu na lyceu arcib.; bohoslovci studovali dříve bohosloví ve Vídni v centrál. semináři řecko-katolickém, „Barbareu", někteří též v Ostřihomě a Záhřebu; nyní pak studují jednak v Záhřebu, jednak někteří ve Lvově, Inšpruku, Ungváru a v Římě. — Správu ústavu měl na starosti dříve jeden představený, později dva, nyní pak tři: ředitel, spirituál a praefekt studií. Jeden z představených je zároveň farářem při kostele sv. Cyrilla a Meth. pro katoliky řeckého obřadu v Záhřebě a okolí. Studující mládež obstarává v kostele tom zpěv, majíc svého učitele zpěvu. V *a*-ě je dosti bohatá knihovna, literární družstvo „*Zorčić*", jež vydává poslední léta studentský časopis „Jedinstvo", ve kterém ukládá své práce a zejména obírá se historií Unie. (Srvn. *Nilles*, Symbolae; *Pelesz*, „Geschichte der Union".) — **3. alumnát djakovský** (= Biskupsko sjemenište u Djakovu) byl založen roku 1806 od biskupa Antonína Mandiče. Od svého počátku až do r. 1902 měl 4 ročníky alumnátní a 2 třídy lycejní (7. a 8. třídu gymnasijní). R. 1902 třídy lycejní zrušeny, jelikož biskup Josip Juraj Strossmayer založil v Osjeku r. 1899 konvikt pro studující II. až VIII. třídy gymn., tak že v Djakově zůstal jen *a.* Umístěn jest *a.* v bývalém klášteře františkánském, když se františkáni r. 1806 přesídlili do Brodu. R. 1904 část obývaná kleriky nově opravena a upravena. Ročníky bohosloví jsou kombinované, t. j. I. s II. rokem a III. se IV. R. 1908 bylo v *a*-ě 19 bohoslovců (mimo to byl jeden v Inšpruku a jeden v kolleji německo-uherské v Římě); správa ústavu svěřena rektoru, vicerektoru (spolu oekonomovi), spirituálovi a dvěma praefektům studií. V Osjeku byli toho roku 43 konviktisté. V djakovském *a*-ě existuje nejstarší Marian. kongregace v Charvatsko-Slavonii (od r. 1865), literární družstvo „Zbor duhovne mladeži Djakovačke" (od r. 1841) a pěvecko-hudební družstvo „Zrinjski" (od r. 1885). — **4. alumnát senjský** (Bogoslovno sjemenište u Senju) byl založen a otevřen r. 1806, a umístěn ve františkánském klášteře. Vydržován je zemskou vládou v Záhřebě, maje od r. 1910 dotace 30.000 K. Počet bohoslovců r. 1910 obnáší 21 (mimo to jeden je v Záhřebě a jeden v Budapešti), lyceistů 10 (a 1 v German. v Římě). Fixní počet obnáší 26, tak že je v Senji r. 1910 pět přespočetných kleriků. *A.* spravuje rektor, vicerektor, spirituál a praefekt studií. Professorů je celkem 9 (4 řádní, 5 mimořádných). V *a*-ě jest knihovna professorská, chovající většinou starší knihy, o 3776 svazcích, a knihovna bohoslovecká, mající 2668 knih. Alumni mají tam od r. 1846 literární družstvo pod názvem „Zbor duhovne mladeži u Senju. Počátkem 19. století *a.* vyhořel a v plamenech zhynuli i různé záznamy jeho se týkající. (Srvn. „Katolički list" záhřebský 1905.). V Senji existuje od r. 1856 též biskupský konvikt, který po svém zakladateli biskupu baronovi Mirku Ožegovićovi zove se „Ožegovićianum"; umístěn jest nyní od biskupa dra. Ant. Mauroviče v bývalém vojen. kastelu, který za tím účelem upraven. — **5. alumnát sarajevský** (seminář) ústřední pro všechna tři biskupství v Bosně a Hercegovině založil a postavil arcib. dr. Jos. Stadler r. 1893, a to jednak svým nákladem, jednak příspěním dobrodincův. Od r. 1890 do r 1893 studovali alumni bohosloví v Travniku, bydlíce v tamním arcib. konviktě. Bohoslovců r. 1909 bylo 17, jež vydržuje zemská vláda, platíc na každého 690 K. Správa *a*-u i přednášky theologické svěřeny kněžím z Tovaryšstva Ježíšova; nyní jest tam ředitel, vicerektor, spirituál a 5 professorů. V ústavě jest Marián. kongregace, literární družstvo „Zbor duhovne mladeže vrhbosanske" a bohatá knihovna. — **6. zadérský alumnát centrální** pro diecese dalmatské založen byl r. 1826. Nová budova vystavěna byla v letech 1865—67 a později rozšířena přístavbou dokončenou r. 1882. Seminář řízen jest rektorem, spirituálem a oekonomem; na bohoslovném učilišti působí šest professorů (mimo předměty theologické přednáší se staroslověnština); alumnů jest 60.

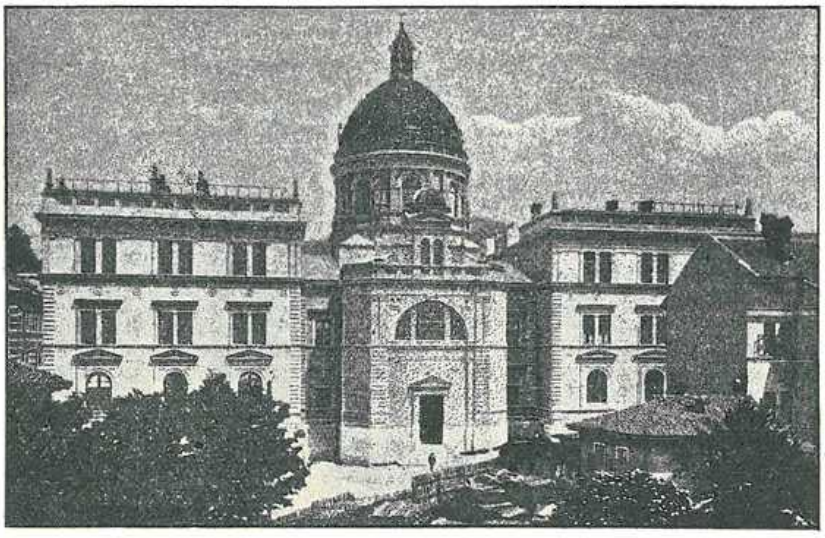

Obr. 132. Alumnát v Sarajevě.

Alumnáty slovinské. 1. alumnát lublaňský. V biskupství lublaňském, založeném v letech 1461 až 1462, nebylo zprvu zvláštního semináře; klerikové vzdělávali se většinou v klášteřích cisterských a něm. rytíř. řádu, jelikož oba tyto řády obsazovaly valný počet far. Ostatní dorost kněžský studoval na universitách (v Padově, Štyr. Hradci a Vídni). Od r. 1473 byl na mensálním statku biskupa lublaňského v Gornjim Gradu (Oberburgu) ve Štyrsku jakýsi ústav alumnátu podobný, ale nikoliv alumnát v pravém smyslu slova, nýbrž jakési učiliště, jež sloužilo k tomu, aby mladí duchovní uváděni byli do pastorální praxe. Kníže biskup Tomáš Hren (Chrön) přetvořil tento alumnát a dal mu jméno „Collegium Marianum" (1605); určen

Obr. 188. Portál alumnátu lublaňského.

byl pouze pro 7 kněží a klerikŭ. R. 1670 jesuité založili v Lublani chlapecký seminář; z chovanců nejeden věnoval se potom stavu duchovnímu. Roku 1717 založen byl v Lublani ústav, který sloužil jednak za konvikt („Collegium Carolinum Nobilium Convictorum"), jednak za alumnát („Collegium Carolinum alumnorum"); pro ústav ten zbudována byla nová pěkná budova barokní (hlavní portál s giganty, jež tesal sochař Misle, a s nápisem „Virtuti et Musis", viz obr. 133). Bohoslovci navštěvovali bohoslovecké přednášky v kolleji jesuitské (do 1773). Alumnát tento nedostačoval potřebám biskupství a nebyl zřízen v duchu snesení sněmu tridentského. R. 1787 biskupství lublaňské značně se rozšířilo, nabyvši téměř nynějšího svého objemu, ale alumnátu v pravém slova smyslu nemělo. K rozkazu císaře Josefa bylo „Collegium Carolinum" 1784 zrušeno. Lublaňští bohoslovci studovali 1783—1790 v gener. semináři v Štyr. Hradci. R. 1790 bylo „Collegium Carolinum" obnoveno (pro 30 alumnů), 1791 zřízeno bohoslovné učiliště se 7 professory jakožto theologická fakulta lublaňského lycea, jež vedle této fakulty mělo ještě fakultu filosoficko-chirurgickou. V době francouzské okkupace (1809—1814) zřízena byla v Lublani centrální vysoká škola pro illyrské provincie se čtyřmi fakultami, mezi nimiž na prvním místě byla fakulta theologická. Potom bylo lyceum zase obnoveno, ale r. 1848 reformou studijního řádu pro střední školy zaniklo a zbylo jen učiliště theologické. Alumnů bylo r. 1825 80, 1892 88 (na 80 alumnů platí vláda po 460 kor.; z nadace, kterouž založil Josef Antonin Schiffer ze Schiffersteinu r. 1756, plyne na osm alumnů po 800 K). Seminářská bibliotheka, jejíž strop ozdoben pěknými freskami ital. malíře Quaglia z roku 1722 (viz obr. 135), má 7900 děl v 15.300 svazcích. Představenstvo alumnátu tvoří tyto osoby: ředitel, vicerektor, spirituál, prefekt studií. Bohoslovné učiliště má sedm professorů; mimo obvyklé předměty přednáší se také církevní umění a sociologie. R. 1906 zřízen bohovědný vědecký seminář („bogosl. znanstveni seminar"), jenž rozdělen r. 1908 v oddíl filosoficko-apologetický a církevně-historický (pro dějiny církevní a pro dějiny dogmat). R. 1908 zřízena pro bohoslovce „Congregatio Mariana". Srvn. Dr. *J. Kulavič* v Zschokkově díle „Theol. Stud. u. Anst." 803—816.

— **2. alumnát mariborský.** Lavantské biskupství, založené 1228, mělo do 1859 svoje sídlo ve Svatém Ondřeji v Lavantském údolí; tam tudíž mělo s počátku svoji theologickou školu ku vzdělání klerikŭv. Škola ta však brzy zanikla a biskupství bylo do počátku XIX. století bez učiliště pro duchovenstvo. Lavantský biskup vydržoval na své útraty 4 studující kleriky ve Štyr. Hradci anebo v jiném městě. Když za císaře Josefa II. lavantské biskupství 1786 značně se zvětšilo (připojen byl velikovecký kraj v Korutansku a celjský kraj ve Štyrsku), zamýšlelo se zříditi zvláštní seminář pro biskupství levantské, než nedošlo k tomu, jelikož brzy potom zřízen byl v Štyrském Hradci generální seminář, společný pro všechny vnitrorakouské diecese. Klerikové lavantští studovali tudíž v Št. Hradci do r. 1800, když pak 1801 obnoven byl seminář v Celovci, posílal tam lavantský biskup kleriky své na studie. R. 1811 změněn celovecký seminář ve společný ústav pro biskupství kerkské (Gurk) a lavantské; počet lavantských alumnů byl stanoven na 60 (50 internistů, 10 externistů); rektor a vicerektor měli býti z diecese kerkské, spirituál z lavantské (v letech 1829—39 byl jím slavný A. Slomšek, jenž bohoslovce učil slovinštině). R. 1850 byl čtvrtý ročník z Celovce přeložen do Sv. Ondřeje (sídla biskupa lavantského). R. 1859 bylo území lavantské diecese znovu upraveno: k území jeho připojena byla slovinská část jižního Štyrska a sídlo biskupské

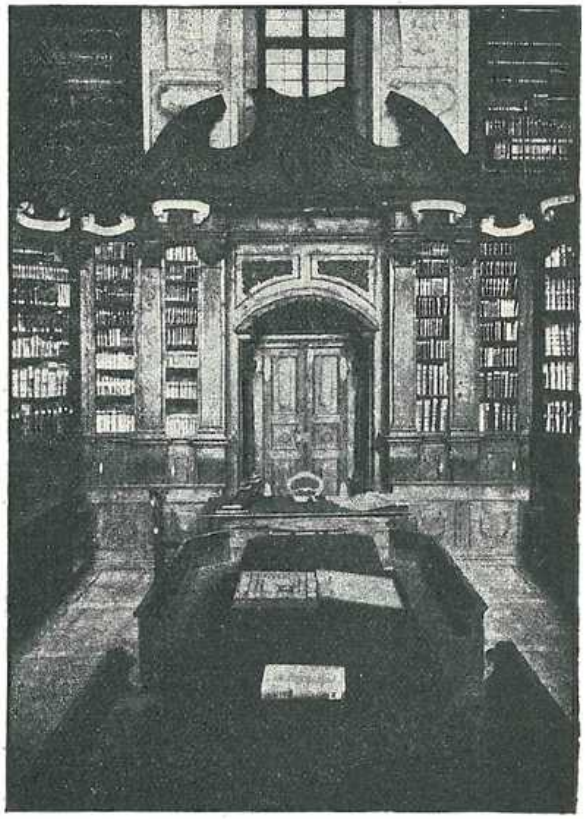

Obr. 184. Vnitřek knihovny alumnátu lublaňského.

přeloženo do Mariboru. Horlivý biskup Ant. Martin Slomšek s velikými obětmi (sám daroval 20.000 zl.) zřídil r. 1859 bohoslovecký seminář v Mariboru; k tomu účelu získal východní křídlo někdejší jesuitské kolleje, ale jelikož bylo tu pramálo místa, tak že nutno bylo najímati místností v domech sousedních, byl r. 1892 náboženskou matici pro seminář zakoupen také západní trakt býv. jesuitské kolleje. Při semináři jest kostel sv. Aloisia (vystavěný r. 1769 v pěkném slohu barokním). R. 1860 byl počet alumnů stanoven na 62 (dotace z náboženské matice po 220 zl.), r. 1869 zvýšen numerus fixus na 69 (od 1876 zvýšena dotace na 280 zl.). Představenstvo skládá se z těchto osob: ředitele (bývá jím z pravidla jeden z kanovníkův), místoředitele (jeden z professorův) a spirituála. Se seminářem spojeno jest bohoslovecké učiliště pod bezprostředním řízením biskupovým; professorů jest sedm. Mimo závazné předměty přednášejí se ještě tyto: církevní umění, úřední sloh a sociologie. Přednášky konají se většinou jazykem latinským, částečně německy a slovinsky. Professorský sbor vydává od roku 1898 bohoslovnou revui „Voditelj v bogoslovnih vedach", kterouž redigoval zprvu prof. dr. F. Kovačič, od r. 1909 pak ji řídí dr. F. Lukman. Bohoslovci mají svůj rukopisný časopis „Lipica" (r. 1909 37. ročník) a od 1892 literární kroužek „Slomšek". Bohoslovci jsou zpravidla vesměs Slovinci. Srovn. *Kosar*, A. M. Slomšek, Fürstbischof von Lavant (Maribor 1863), *Hribovšek* v Zschokkově díle „Die theol. Studien u. Anst. in Österreich" (Vídeň 1894), 775—786, Actiones

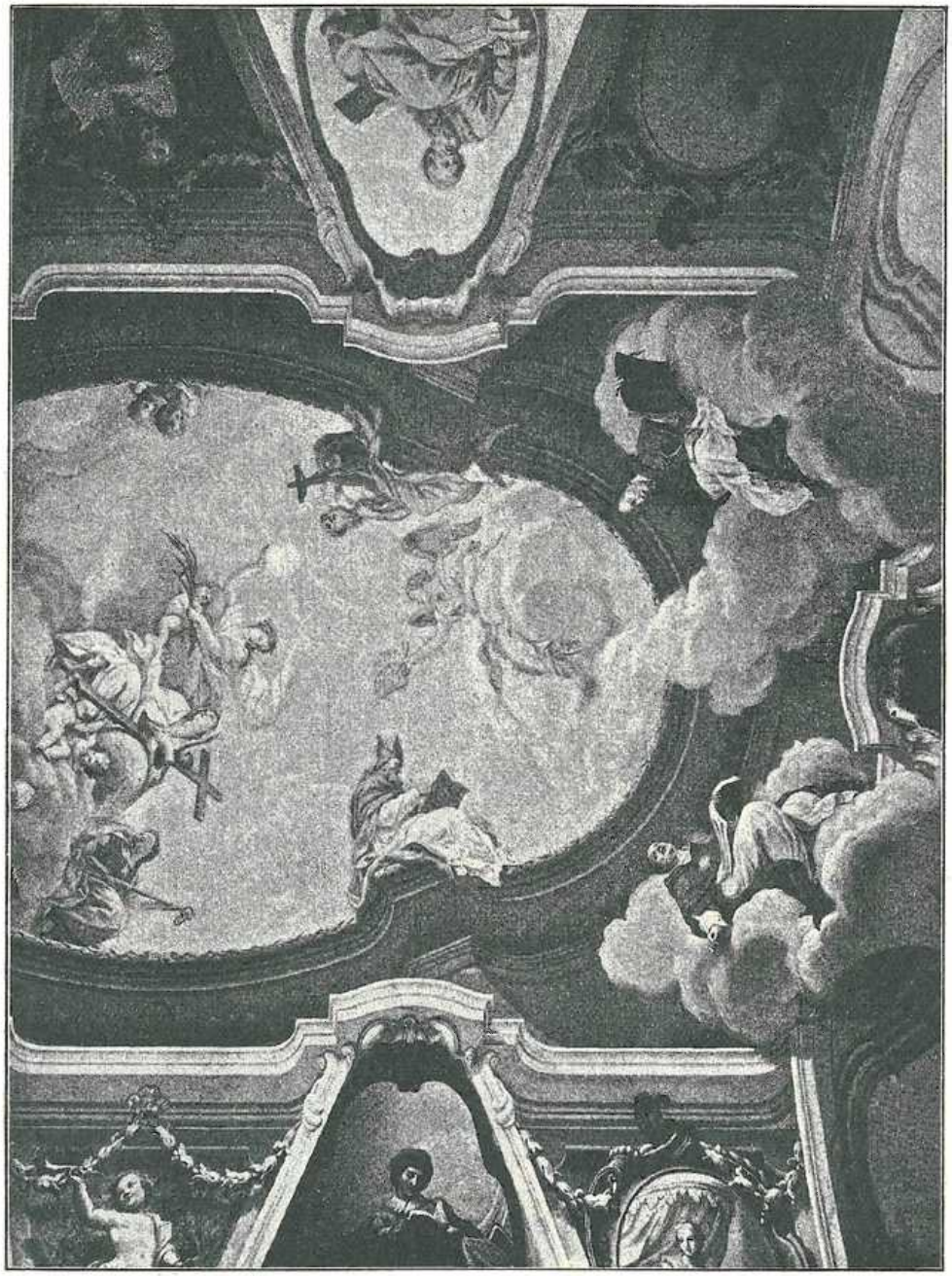

Obr. 135. Alumnát lublaňský. Nástropní malby v síni knihovní.

ct constitutiones synodi dioecesanae Iavant. (1900), *Griessl*, Gesch. des Seckauer dioec. Priesterhauses (Štýrský Hradec 1906). [*K. K.*] — 3. **alumnát gorický.** R. 1751 byl aquilejský patriarchát zrušen a zřízeno arcibiskupství gorické. Kněžský seminář byl otevřen r. 1757; v něm studovali také příslušníci diecese terstské. Za Josefa II. musili bohoslovci gorické diecese vzdělávati se v gen. semináři v St. Hradci. R. 1802 byl obnoven gorický seminář pro diecesi gorickou a terstskou. V istrijských diecesích (Koper [Capo d'Istria], Poreč [Parenzo], Pulj a Citta-nuova) bylo o vzdělání dorostu kněžstva málo postaráno; pouze diecese koperská měla v letech 1710—1818 slovinsko-vlašský biskupský seminář (pro 4 alumny a 4 konviktisty); v ostatních diecesích jeden nebo dva kněží vedle jiného zaměstnání vyučovali kandidáty stavu kněžského. R. 1819 byl zřízen ústřední seminář v Gorici pro všechny přímořské diecese (gorickou, terstsko-koperskou, porečskou a krckou). V semináři tom bylo místa pro 74 alumny; r. 1844 byla budova rozšířena, tak že pojmouti mohla 100 alumnův. R. 1849 zřízen byl v Terstu seminář pro bohoslovce IV. roku diecese terstské, ale r. 1875 byl zase zrušen. R. 1865 bylo v gorickém ústředním semináři 100 bohoslovců, kteréžto počet stoupl r. 1875 na 110, r. 1891 na 114. Představenstvo seminářské: rektor, vicerektor, spirituál, studijní prefekt. Z bohoslovců jest $^1/_3$ Vlachů, $^2/_3$ Slovanů (Slovinců a Charvatů). Knihovna má 13.000 děl v 24.000 svazcích; jest v ní mnoho důležitých rukopisův z bývalého aquilejského patriarchátu. Srovn. *Zschokke*, o. c. 787—802. [*Grvc.*] — 4. **alumnát celovecký.** Kerkské biskupství (zal. 1070) mělo první svůj seminář v letech 1576—1670 v městečku Strassburgu u Kerky. R. 1736 byl seminář ten obnoven a trval až do r. 1784. R. 1758 byl v Celovci zřízen zvláštní seminář pro mladé kněze i pro bohoslovce; bohoslovci navštěvovali přednášky na theologickém oddělení celoveckého lycea, kdež přednášeli professoři z Tov. Ježíšovy. R. 1767 bylo v celoveckém semináři 12 mladých kněží. Za Josefa II. byl seminář 1783 zrušen, až pak 1801 zase byl zřízen; studium theologie rozvrženo bylo zprvu na 3 léta; od r. 1807 rozvrženo na 4 léta. R. 1811 byl celovecký seminář rozšířen, aby pojmouti mohl i bohoslovce lavantské, kteří zde studovali až do 1859. Theologickým učilištěm alumnů byla až do 1850 fakulta c. k. celoveckého lycea; professory byli do 1866 výhradně, do 1887 většinou benediktini z kláštera sv. Pavla v Korutanech. R. 1887 bylo řízení semináře svěřeno jesuitům, kteří zaujali s počátku také některá místa professorská (ostatní podrželi benediktini), r. 1908 převzali všech 7 professur. Vrchní řízení bohoslovcckého učiliště má na starosti jeden z kanovníkův kathedr. kapitoly; učební osnova jest táž, jako na jiných rakouských bohosl. učilištích. Numerus fixus bohoslovců jest 75; náboženská matice platí na jednotlivce po 450 K. Bohoslovci (r. 1908/9 bylo jich celkem pouze 47) jsou asi z $^2/_3$ Němci a z $^1/_3$ Slovinci. Seminářská knihovna má asi 28.000 svazků. [*Grvc.*]

Alumnáty ruské. Ústavy, v nichž se vzdělává pravoslavný klerus ruský, jsou trojí: učiliště duchovní, semináře a akademie. 1. **Duchovní učiliště** jsou vzdělavací a vychovávací ústavy k počátečnému vzdělání a přípravě dětí k službě pravoslavné církve. Jsou vydržována sv. synodem a příspěvky kleru každé diecese. Mají 4 třídy, zpravidla též jednotřídní přípravku. Do přípravky přijímají se děti 9—11leté; žádá se, aby uměly nejobyčejnější modlitby a čísti. Do učiliště mohou vstoupiti žáci 10—12letí; vyžaduje se znalost čtení a psaní ruského a církevně-slovanského, dále znalost nejpotřebnějších modliteb a základní vědomostí z počtů. Žáci musí se podrobiti přijímací zkoušce. Synové kleru a sirotci po učitelích v duchovních školách neplatí ničeho; dítky z jiných tříd musí vydržovati rodiče na své útraty; sirotkům a chudým dostává se peněžitých podpor. V přípravce vyučuje se těmto předmětům: náboženství a církevně-slovanskému čtení 3 hodiny v témdni, ruskému jazyku 6 hodin, počtům 4 hodiny, krasopisu 3 a církevnímu zpěvu 2 hodiny, celkem 18 hodin v témdni. V učilišti je předmětů deset a rozděleny jsou takto:

	Počet hodin			
	I. rok	II. rok	III. rok	IV. rok
Starý Zákon . . .	3	—	—	—
Nový Zákon . . .	—	3	—	—
Katechismus . . .	—	—	3	3
Ruský jazyk obyčejný a slovanský . .	10	3	3	3
Recký jazyk . . .	—	5	5	6
Latinský jazyk . .	—	5	6	5
Počty	4	3	2	2
Zeměpis	—	—	3	3
Církevní zpěv . .	4	2	1	1
Krasopis	2	2	—	—
	23	23	23	23

Jak viděti, odpovídá program učilišť programu naší 3.—6. třídy obecné školy, avšak tak, že některé naše předměty nahrazeny jsou řečtinou a latinou. Že se na Rusi tolik pěstuje řečtina, je pochopitelno. Nedostatek reálií jest úplný, rovněž přírodopisu a p. Žáků smí býti ve třídě jen 40 (v přípravce 50), vyučovacích hodin denně nejvýš 4, týdně 23 hodin $= 5 \times 4 + 3$. O způsobu vyučování platí zásada: méně látky a předmětů, ale tak, aby všichni žáci znali všecko. Každé učiliště má svou bibliotheku. Veliká váha klade se ovšem též na řádnou náboženskо-mravní výchovu. Plnění všech náboženských povinností žádá se na žácích bezpodmínečně. Ráno a večer modlí se a zpívají, rovněž před jídlem, po jídle, před každou hodinou vyučovací a po ní. Před nedělemi a svátky musí býti přítomni večerním pobožnostem (vsenoščnoje bogosluženie), v zasvěcené dny pak při ranních modlitbách (utrennoje b.) a pak při mši sv. (liturgija). Liturgický zpěv obstarávají si sami. Ke zpovědi a přijímání přistupují dvakráte do roka, na začátku a na konci čtyřicetidenního postu. Exhort po našem způsobu není. Stává se několikráte do roka při různých příležitostech, že žáci slyší nějakou promluvu. Žáci bydlí vesměs v ústavě společně, jen synové místních kněží smějí zůstati u rodičů. Musí-li někde žáci přece bydliti u soukromých osob, vede se nad oběma kontrola, zvláště nebydlí-li u duchovních rodin. — Učiliště svým zařízením činí dojem velmi příznivý. Přibližují se našim internátům školských bratří. Jest patrno, že církev ruská přijala francouzský osvědčený způsob výchovy. — Žáci, kteří nechtějí se věnovati službě církevní, mohou vstoupiti do služby státní. — Všech duchovních učilišť r. 1906 bylo 185, žáků 29.601, učitelů 1.970. — Nejvyšší moc nad těmito ústavy má sv. synod. Místním vrchním ředitelem je biskup a místní duchovenstvo. Po stránce naučné náleží pod správu místních seminářů. Biskup navštěvuje učiliště dle libosti, dává si předkládati podrobné zprávy, přesvědčuje se o nich, dává předpisy, povoluje dovolenou, odměny, propouští vinníky, avšak povinen jest sv. synodu ročně podávati zprávu. — Je-li v některém biskupství několik učilišť, na něž duchovenstvu jest přispívati, rozdělí biskup diecesi na „učiliščnije okrugy“; klerus každého okrugu stará se pak o své učiliště; úrady příslušně dějí se na sjezdech, snesení sjezdu předkládají se biskupovi. — Ředitelství

učiliště tvoří smotritěl, jeho pomocník, jeden učitel dle naznačení biskupa, a dva kněží z učilišťnago okrugu. Práva a povinnosti jejich jsou přesně určena. Smotritěl má býti magister nebo kandidát akademie a přednáší náboženství. Je jmenován sv. synodem po návrhu biskupa. Učitelí mohou býti studenti semináře, t. j. tací, kteří aspoň s prostředním prospěchem absolvovali seminář. Mají roční plat 700 rublů, po pěti letech 900, jsou-li magistry nebo kandidáty bohosloví (t. j. jsou-li absolventy akademie bohoslovné); jsou-li jen studenty akademie nebo semináře, mají plat menší, něco přes 500 rublů. Biskup a učilišťný okrug může plat obou zvětšiti; ovšem z prostředků místních. Čestný provisor dohlíží na stravu, ubytování žáků a p. — Vzdělání v učilištích nabyté jest ovšem poměrně jen skrovné. Avšak kněží se vzděláním jen z učilišť je stále méně a méně. Se stále rostoucím vzděláním lidu, s novými požadavky, kteréž kleru se činí, stanou se kněží takoví vůbec nemožnými, tak že takových bude lze časem nalézti jen v klášteřích, kde mimo čtení liturgie jiných požadavků není. To ovšem i pak zůstane, že psalomščika se vzděláním z učilišť, který vyznamenává se rozšafností a mravností, bude lze posvětiti někdy na diakona, diakona na kněze. — **2. Semináře.** Hlavním ústavem, z něhož rekrutuje se pravoslavný ruský klerus, jsou semináře. Veškeré jich zařízení je učilištím velice podobné. Semináře zřizuje sv. synod, platí na ně říše; mimo to mají vlastní soukromý majetek. Může do nich vstoupiti nyní mladík z každého stavu (dříve jen synové duchovních), ovšem jen pravoslavný; má šest ročníků. Na žádost kleru mohou se při nich zříditi za místní prostředky parallelní třídy. Synové duchovních neplatí ničeho; sirotci a chudí dostávají ještě peněžité podpory. Do seminářů přijímají se studenti ve stáří od 14 do 18 let. Vysvědčení z učilišť dává samo sebou právo ke vstoupení do semináře; žáci, kteří požívali jen domácího vychování, musí se podrobiti zkoušce, při níž žádá se asi tolik, co podávají učiliště. Avšak i z jiných škol nižších lze vstoupiti do semináře; do pátého a šestého roku, kde přednáší se hlavně theologie, mohou vstoupiti žáci kteréhokoliv středního ústavu (klassického, t. j. světského gymnasia a p.). Stejné právo s gymnasisty bylo seminaristům za Alexandra II. vzato; seminaristé nemohou bez zvláštní zkoušky vstoupiti na universitu. Přestup z jednoho semináře do druhého je možný jen na základě zkoušky a vysvědčení mravnosti z dřívějšího ústavu. — U nás vstupují do seminářů jinoši s ukončeným všeobecným vzděláním. Na Rusi tomu, jak z toho, co bylo řečeno, vysvítá, tak není; proto podává se v seminářích vzdělání jak bohoslovné, tak i obecné. Předmětů je čtrnácte; rozvržení jejich na ročníky, jakož i počet vyučovacích hodin jest tento:

	Počet hodin					
	I. r.	II. r.	III. r.	IV. r.	V. r.	VI. r.
Písmo sv.	4	2	4	3	3	3
Ruská řeč a literatura	4	4	3	—	—	—
Řecký jazyk	4	4	2	2	1	1
Latinský jazyk	4	4	2	2	1	1
Počty	3	3	3	—	—	—
Fysika	—	—	—	3	—	—
Dějiny obecné a ruské	3	3	3	—	—	—
Logika	—	—	2	—	—	—
Psychologie	—	—	—	2	—	—
Základní filosofie a dějiny filosofie	—	—	—	3	—	—
Církevní a biblické dějiny a dějiny církve ruské	—	2	3	3	2	1
Sneseno	22	22	22	18	7	6
Přeneseno	22	22	22	18	7	6
Apologie, dějiny a boj proti rozkolu	—	—	—	—	2	5
Liturgika	—	—	—	1	2	—
Homiletika	—	—	—	2	1	1
Fundamentální bohosloví	—	—	—	1	2	—
Dogmatika	—	—	—	—	3	3
Mravouka	—	—	—	—	—	2
Pastorálka	—	—	—	—	2	2
Didaktika	—	—	—	—	1	1
Církevní zpěv	1	1	1	1	1	1
	23	23	23	23	21	21

Jak vidětí, věnováno theologii poměrně málo času, pouze dvě léta, a to s nevelikým počtem hodin vyučovacích. Ovšem mnoho nahrazuje okolnost, že seminář jest ústavem církevním, a že všecko učivo podává se v duchu církve. Nad to jsou seminaristé téměř vesměs syny kleru. — Téměř u každého semináře je vzorná škola, v níž posluchači didaktiky konají praktická cvičení. Byly založeny hlavně proto, aby venkovské duchovenstvo, jež musí pilně se starati o prichodské školy (církevní farní školy), mělo k tomu způsobilost. Vedlejších předmětů je dosti: jazyk francouzský, německý, hebrejský, malba církevních obrazů. V podolské eparchii, kde řádí sekta štundistů, mají semináře zvláštní missionářské kursy, v nichž kněží, psalomščikové a i horliví laikové, zvláště učitelé, nabývají zvláštního návodu k obracování štundistů. Podobné kursy zařizují se k vychování missionářů proti katolikům a rozkolníkům. V těchto kursech přednášejí se dějiny štundy, resp. katolicismu, dovozuje se jejich bludnost, udává způsob, kterým lze proti nim nejlépe bojovati a je potírati, pořádají se polemické besedy a p. Věnuje se tomu dvě hodiny týdně. Zařízeny byly teprve v letech 1886—1887 dle nařízení sv. synodu asi v 15 seminářích. Sv. synod zřídil zvláštní missionářský komitét, který nad těmito kursy bdí, je visituje a zvelebuje. V odlehlých eparchiích, jako v saratovské, jakutské a jiných, mají semináře i medicínské kursy. — Žáků v každé třídě smí býti jen 50, hodin týdně jen 23, v posledních dvou 21. Zavedou-li se nové kursy, třeba, aby zkrácen byl jiný předmět; o tom rozhoduje jen sv. synod. Prázdniny trvají skoro jako u nás. Na konci roku je vždy zkouška. Známek je patero: 5 výborná, 4 velmi dobrá, 3 dobrá, 2 střední, 1 slabá. Zkouška je veřejná, před komisí. Známka má se určovati ne tak středním průměrem ze všech známek během roku, jako spíše skutečnými vědomostmi, kterými žák se prokáže. Pilní žáci dostávají odměny; opakovati třídu vyšší než třetí se nepřipouští, leda výjimečně a pod ztrátou bezplatného vydržování. Semináře mají své skrovné fysikální kabinety, pěkné bibliotheky. — Semináře jsou budovy pravidelně neobyčejně prostranné se zahradami; bývají při klášteřích. To umožňuje zřizování škol zahradnických a sadařských, které v poslední době zhusta i při učilištích a seminářích se zakládají. Způsob ubytování je francouzský; jeden nebo několik chovanců obývá malou cellu. Bydliti mimo seminář dovoluje se snadno, zvláště studentům, kteří mají jen poloviční bezplatné zaopatření (polupansioncry), totiž šat, nebo vůbec žijí buď u rodičů nebo na své útraty. Plat, jejž platí externí žáci, určuje správa semináře sama za souhlasu biskupa dle místních poměrů. Studenti nosí, jak na Rusi vůbec obyčejem, světský stejnokroj. Učitelí seminářů jsou pravidelně laikové. Modlitby a zpěvy ranní a večerní, před jídlem a po jídle přísně vykonávají sami studenti čtyřhlasně dle starodávných melodií, večerní bohoslužby před svátkem a ve svátek bohoslužby ranní a liturgie

musí se súčastniti všichni, berouce na nich podílu čtením, zpěvem a přísluhou při oltáři. Na začátku a na konci postu jdou chovanci k zpovědi a přijímání; představení dávají jim v tom příklad. Kdo s úspěchem ukončí seminář, má titul „student seminarii" a má před každým kompetentem nižšího vzdělání vždy přednost. Nejlepší absolventi mohou vstoupiti do duchovních akademií. „Student semináře" má při nedostatku absolventův akademií nároky na místa diakonská a kněžská ve městech, a to i hlavních. Do služby církevní vstoupiti nemusí, jelikož i ze semináře lze býti učitelem, professorem, úředníkem a j. Kdo sice seminář absolvoval, ale titulu studenta semináře nenabyl, musí pravidelně na vesnici nebo do malého města. Poněvadž vždy jen část seminaristů vstupuje do služby církve, má klerus ještě tu výhodu, že i mezi laiky nalézti může mnoho duší následkem stejné výchovy sobě spřízněných a jej stále povzbuzujících. Co se intelligence týče, rovnají se kněží seminaristé vzděláním asi našim učitelům. Seminář možno co do rozsahu učiva srovnati asi s naší školou měšťanskou a učitelským ústavem. Ovšem že je rozdíl v osnově: v ruském semináři není reálií a p., a jsou za to filosofie, jazyky a p., tak že program ruských seminářů ukazuje se vyšším nežli program našich učitelských ústavů. Dle dnešní vzdělanosti ruského lidu na venkově a okresních městech je vzdělání kněží seminaristů nejen dostatečné, nýbrž zcela uspokojivé. Část katolického kleru na Rusi nemá rovněž vyššího vzdělání školního; byloť podle téže osnovy i pro něj vládou nařízeno. — Správu semináře tvoří: rektor, inspektor a jeho pomocník, někdy i druhý a třetí pomocník, učitelé, duchovní, který je zároveň knězem seminářského kostela, lékař a čestný provisor. Nejvyšší dohlížitelské právo má biskup; navštěvuje ústav dle libosti, o všech podrobnostech může žádati zprávu, je přítomen zkouškám, přání svá ovšem sám prováděti nemůže, ale musí je předkládati sboru, jenž o semináři má péči, navrhuje tresty, sv. synodu podává každého roku zprávu, poskytuje dovolenou na 14 dni, ano i na 4 měsíce, chrání práv semináře a p. Rektor semináře musí býti magistrem nebo kandidátem akademie. Biskup navrhuje dva kandidáty synodu, ale synod není jimi omezen. Je-li jím mnich, stane se tím samým archimandritem; je-li jím světský kněz, stane se protojerejem s křížem. Úloha rektorova záleží především v učebné části, ale dbá i o stránku nábožensko-mravní. Žaloby, roční zprávy a p. dává rektor radě seminářské (pravleniu), tato biskupovi. Neméně důležitou osobou je inspektor semináře, navržený sv. synodem po návrhu biskupově, magister nebo kandidát bohosloví, pravidelně kněz. Přednáší sv. Písmo, stará se hlavně o nábožensko-mravní disciplinu ústavu; proto je přítomen všem úkonům náboženským, hledí na žáky působiti ve směru nábožensko-mravním a p. Jeho pravou rukou je pomocník jeho, avšak i on má úlohu sborem semináře přesně vymezenou. Učitele jmenuje sv. synod po doporučení akademických rad. Mají býti aspoň kandidáty, učitelé fysiky mají míti kompetenci přednášeti na gymnasiích. Učitelé řečí mohou býti i z jiných ústavů. Mají 12 hodin týdně, 700 rublů platu, po 5 letech 900 r. Přespočetné hodiny se honorují: prvá 50 rubly, druhá 60. Pomocník semináře má 900 r. ročního platu. — Duchovní zpovídá žáky a koná bohoslužbu a vede dle potřeby duchovní besedy se žáky. Čestný provisor bdí nad slušností materielního zaopatření. — Nad seminářem bdí dvojí správa: rada paedagogická a administrativní. K oné patří rektor, inspektor, tři učitelé jmenovaní biskupem, a dva kněží diecesní, volení od duchovenstva. Za tím účelem, jakož i na obstarání jiných potřeb seminářských, zvelebení ústavů a p. konají členové diecesního kleru, od biskupa jmenovaní, sjezdy. Konají se třeba každý měsíc. Rada administrativní, již tvoří rektor, inspektor, jeden učitel a jeden světský kněz, od duchovenstva zvolený, pečuje o věci hospodářské a p. — Všech seminářů bylo r. 1906 58 (jsou eparchie, které mají semináře dva), alumnů 19.386, představených a učitelů 1162. — **3. Akademie** (v. t). Srvn. *Žák*, Feuilletony z cesty po Rusku v časop. „Vlasť" XI. (1894—95), 736 a násl.; *Palmieri*, La chiesa russa (1908), 548—574.

alumnáty rusínské (řecko-katolické v Rakousku). Roku 1783 založen byl cís. Josefem II. generální seminář pro kleriky všech řecko-katolických diecesí rakouských ve Lvově. R. 1880 obnášel počet alumnů 246, z nichž připadal na arcidiecesi lvovskou 108, na przemyšlskou 70 a na diecesi stanislavovskou 68. V letech 1887—89 vystavěna byla nová budova seminářská nákladem haličské matice náboženské; stála 290.000 zl. Jest to největší a nejkrásnější budova seminářská v Rakousku vůbec. Ředitelstvo semináře skládalo se z rektora, dvou vicerektorů, spirituála a čtyř praefektů studijních. Císařským rozhodnutím z 13. července 1893 byl tento generální seminář zrušen a schváleno zřízení řecko-katolických seminářů diecesních ve Lvově, Przemyšlu a Stanislavově. Ale k aktivování jich dosud nedošlo; ústav lvovský trvá dále. Jest v něm 86 alumnů diecese lvovské, 81 alumnů prvých tří ročníků z diec. przemyšlské a 70 alumnů z diec. stanislavovské. Diecese przemyšlská má lyceum pro theology IV. ročníku (počtem 16), kdež přednáší se pastorálka, církevní právo, katechetika, methodika a jazyk církevně-slovanský. Alumnové ústavu lvovského studují theologii na tamější universitě.

alumnát lužický v Praze v. heslo lužický seminář.

alumnaticum (seminaristicum, také taxa conciliaris) jest daň druhdy biskupem beneficiátům z nařízení sněmu tridentského (XXIII. c. 18. de ref.) ukládaná tam, kde jiné prostředky k založení a vydržování semináře nestačovaly. Dani té podrobena byla všecka beneficia, počínajíc mensou biskupskou, jak světská, tak řeholní. Obnos určoval biskup za rady dvou kanovníků a dvou kněží z kleru residenčního města, z nichž po jednom volil si biskup a druhého kapitola, resp. místní klerus dle potřeb semináře a množství jiných prostředků potřebám seminářským sloužících, jako jsou nadání na výchovu kleru a mládeže vůbec věnované, důchody jednoduchých, semináři přivtělených obročí, dary a odkazy (srvn. na př. alumnát pražský, olom.). K plnění této povinnosti může biskup dle vzpomenutého ustanovení Tridentina beneficiáty nutiti jak censurami, tak i dovoláváním se pomoci světské vrchnosti. Zvláštní instrukci o *a*-u, závaznou ovšem jen pro Italii, vydal na základě deklarací posv. kongregace Concilii Benedikt XIII. (viz Ferraris, Prompta bibl. v. Seminarium). V Čechách vybíráno *a.* od r. 1631. Dle statut arcidiec. z r. 1650 bylo zdvojnásobeno a obnášelo 6 zl. z archidiakonátu, 4 zl. z děkanství, 2 zl. z fary a 1 zl. z kostela filiálního. Platilo se o sv. Jiří a sv. Havle, nezřídka z rurálních tehda beneficií i v naturáliích. Při žalostném však nedostatku kněžstva vůbec a hmotném nedostatku tehdejších beneficiátů zvlášť nebyl příjem semináře z *a*-a valný. Avšak již počátkem XVIII. století obnáší z 32 vikariátů českých a hrabství kladského 2595 zl. 12 kr., nepřihlížíme-li ani k tomu, že mnohý z obročníků dani té rád se vyhnul. Když však prostředky semináře vzrostly, vybíráno *a.* jen od obročníků zámožnějších. Od polovice XVIII. stol. pokládána výchova kleru v zemích rakouských za zále-

žitost smíšenou a také o *a*-u vydána v dobách josefinských celá řada ustanovení. R. 1777 chtěla je císařovna Marie Terezie rozšířiti zase na všechna obročí, avšak čeští biskupové poukazujíce na chudobu svého kleru tomu zabránili. Než když zřízen státní gener. seminář, nařízeno dvor. dekretem z 9. února 1784, aby *a*. ze všech obročí se odvádělo, a sice dle dvor. dekretu z 5. dubna 1784 větší obročníci, jako dosud, faráři 1 zl. 30 kr. a lokalisté 1 zl. Zrušením gen. semináře *a*. uvedeno zase do starých kolejí (21. listopadu 1790). Nejv. rozhodnutím ze dne 27. března 1813 zavedeno prozatímní paternásobné vybírání *a*-a, a aby faráři zase platili, jako v dobách gener. semináře. Což trvalo do r. 1816, kdy *a*. upraveno v ten smysl, aby faráři, jichž fasse nepřestupovala 400 zl., platili dle cynosury staré, beneficiáti s příjmem mezi 400 až 1000 zl. $1^1/_2\%$, ostatní pak 1% z přiznaného příjmu. Daň odváděla se kamerálnímu úřadu, z beneficií rurálních i v obilí, jež počítáno dle běžných cen tržních. Dvor. dekrety z r. 1818 a 1824 však svědčí tomu, že i tehda *a*. dosti pilně odváděno nebylo. Dle nejv. rozhodnutí z 25. května 1835 měli všichni klerikové, zejména však biskupové a kapituláři, v posledním pořízení dle intencí zákonů církevních jistou kvotou semináře býti pamětlivi. Vláda však výše její neurčuje, ponechávajíc to svědomí biskupů. Od dob konkordátních kryty potřeby seminářů z vlastního jmění (vlastní příjmy na př. semináře pražského obnášejí asi 44.000 kor., ostatek hradí se z matice nábož.), a pokud toto nestačilo, neb ho vůbec není, hradí se z matice nábož. po smyslu čl. 17. konkordátu, kde se praví, že dotace na semináře bude rozmnožena. Formálně zrušeno u nás *a*. § 25. zákona ze dne 7. května 1874 č. 51 ř. z. (minist. nařiz. z 25. března 1875), když zavedena byla pro beneficiáty nová daň k matici nábož., jejímž účelem, jak v zákonu tom se dí, je také udržování kněžských seminářů. Dávky na semináře chlapecké, jež byly rázu zcela církevního a spíše dobrovolné, potrvaly u nás déle, avšak i ty dnes pominuly. (Srovn. *Soldát*, Z dějin k. a. semináře v Praze. Sborník histor. kroužku r. 1896; *Jaksch*, Gesetzlexikon: Alumnaticum.) *Sdt.*

alumnatus = přijetí ve schovanství, zove se poměr, který přijetím dítěte ve schovanství mezi schovancem a pěstouny vzniká. Viz alumnus 2.

alumnus (chovanec, pěstěnec, lat. odvozeno od alere = chovati, živiti). 1. Vedle dnešního způsobu mluvy znamená *a*. chovance bisk. semináře, který se zde k stavu duchovnímu připravuje, ač původně znamená chovance každého vyššího, vychovávacího a vzdělavacího ústavu (alumnát), který jest zde společně s ostatními živ, a zaopatřeni hmotného, výchovy a vzdělání dochází. Společným bydlením, zaopatřením a výchovou liší se *a*. od externisty, který bydlí mimo ústav a jen školy jeho navštěvuje. V tomto smyslu užívá se pro chovance ústavů tohoto druhu dnes obvyklejšího názvu konviktista, internista, kollegiát a j., a pojmenování *a*. ponecháno jen pro chovance ústavů duchovních, kteří buď zcela aneb částečně zdarma pod dozorem biskupovým společně žijíce a se vzdělávajíce k duchovnímu stavu se vychovávají. Již sv. Augustin, uznávaje potřebu společné výchovy a vzdělávání dorostu kněžského, s *a*-y svými bydlil v monasteriu clericorum, jež v zahradě biskupa Valense postavil; Lev Vel. nařizuje biskupům, aby jen toho světili, kdo z mládí k duchovnímu stavu se připravoval, a papež Agapet po vzoru sv. Augustina v Římě alumnát zřídil. Synoda toledská II. z r. 531 (c. 5. D. 28.) nařizuje, aby dítkám, jež rodiče na službu církevní oddali (pueri oblati), dostávalo se náležité výchovy v domě duchovním, pod dozorem biskupovým, až do 18 let, kdy jest se jim buď pro stav duchovní aneb povolání laické rozhodnouti, a synoda toled. IV. (c. 1. C. XII. q. 1.) rozlišuje mezi malým a velikým seminářem, kde biskup s *a*-y, kněžími a jáhny bydlil. Přirozeným ústavem vychovávacím byly školy klášterní a biskupské, jichž prvním účelem bylo sloužiti výchově a vzdělání dorostu kněžského. Vedle nich od věku XIII. byly to university, kde se čekatelé stavu duchovního vzdělávali, což však i přes znamenitější výsledky vědecké mělo při nevázaném životě, jenž druhdy na universitách zavládnul, zhoubný vliv na budoucí kněze, třeba tito byly *a*-y v různých bursách a kollejích. Proto bylo církví pečováti o jiný způsob výchovy kleru, což stalo se v sedění 23. (cp. 18. de ref.) sněmu tridentského, kde církev vrátila se zase k starým zásadám, vysloveným již na synodách toledských, a nařídila, aby při všech kathedrálních chrámech po vzoru římské kolleje, kterou sv. Ignác pro Němce založil, a dle pravidel, jež pro výchovu kněžstva v Anglii kardinál Reginald Pole r. 1556 předepsal, zřízeny byly semináře, t. j. stálá semeniště kleru, kde by chovanci, na ročníky rozdělení, z mládí již na stav duchovní se připravovali, a když vysvěceni vyjdou, zase noví přijímáni byli. A od těch dob slovou chovanci seminářů *a*-y katexochen. Z usnesení sněmovního mají se za *a*-y přijímati jinoši manželsky zplození, nejméně 12 let staří, psaní a čtení znalí, kteří přiroz.. mravními a duševními vlohami skýtají naději, že se věnují stavu duchovnímu a jsou k němu povoláni. Synové rodičů chudých mají míti přednost, avšak ani bohatší se nevylučují; ti však mají se sami vydržovati. — Počet *a*-ů jest odvislý od velikosti a potřeb diecese. Všichni mají společné bydlení a zaopatření, stejný klerikální oděv, navštěvují dle ročníků společné přednášky, denně přítomni jsou mši svaté, meditacemi a duchovním čtením cvičí se v životě zbožném, měsíčně přijímají sv. svátosti a o svátcích v kostele kathedrálním i jiných přisluhují. Kázeň a vzdělání jejich spravuje biskup, jemuž jsou v tom radou nápomocni dva starší kanovníci, a jenž za tím účelem má *a*-y častěji navštěvovati, ke kázni napomínati a nepolepšitelné propustiti. Důchody na vydržování *a*-ů má rovněž opatřiti a spravovati biskup se dvěma kapituláry a dvěma kněžími residenčního města, a k tomu sloužiti mají v prvé řadě všechny fundace, jež k výchově kleru a mládeže založeny byly, a pak „alumnaticum“ či seminaristicum, t. j. jistá daň, uložená všem světským i řeholním obročím, jakož i jednoduchá beneficia za tím účelem semináři přivtělená (*v. t.*). Ustanovení tridentská byla v jednotlivých zemích jen částečně provedena, nezřídka i vládami znemožněna. Úlohu semináře tridentského zastávají dnes v Rakousku tak zv. konvikty či chlapecké semináře a semináře veliké či klerikální spolu s gymnasiem, učilištěm bohoslovným, aneb fakultou bohosloveckou. Jméno *a*-ů přikládá se však toliko chovancům seminářů klerikálních, kteří bohosloví studují, kdežto chovanci konviktů či seminářů chlapeckých, jimž dostává se domácím vyučováním aneb na veřejných gymnasiích vzdělání humanitního, slovou konviktisté. Toto rozdělování seminářů v malé a veliké a návštěva přednášek mimo seminář konaných neodporuje snesením tridentským, jen když má biskup plnou moc i co do výchovy i co do vzdělání *a*-ů. Také protestanté, znamenajíce užitek pospolité výchovy, zakládali od dob reformace po způsobu církve katolické v osiřelých klášteřích alumnáty, jichž chovanci však nejen bohosloví, nýbrž i profannímu studiu se věnují. Společná výchova *a*-ů má značné přednosti, neboť nezdolné pevnosti v ohledu mravním, bez níž není záruky zdárné působnosti kněžské, lze nabýti jen tehdy, jsou-li kandidáti stavu duchovního již z mládí

přísně k ní vedeni a odloučením od světa před jeho nebezpečím v nejnebezpečnějších letech chráněni, a proto lichou je námitka, že duchovní ve světě mají býti vychováváni, aby svět poznali a naučili se pevně státi na ploše nakloněné, by později nepadli. Jen v semináři skýtá se nejlepší příležitost, aby povolání k stavu duchovnímu vyzkoušeno býti mohlo, zde navyknou si *a*-i jednoduchosti a pravidelnosti života, spořádané a stálé práci, k níž příkladem jiných stále jsou nabádáni a j. Vytýká se jim, že přísný rozvoj individuality se pospolitým životem v semináři ztěžuje, a nedostatek blahodárného působení života rodinného na mysl chovanců. Že tomu tak není, tomu svědčí příčiny, pro které sněm trid. učiniv s jiným způsobem výchovy dorostu kněžského smutné zkušenosti, zase k starému uzavřenému způsobu výchovy jeho se vrátil (srvn. čl. alumnát). (Srvn. Ir. *Themistor*, Die Bildung u. Erziehung der Geistlichen, Köln 1884; *Soldát*, Sborník hist. kroužku č. 5. r. 1896; *Heiner*, Kath. K.-R. II. 255 násl.; *Wernz*, Jus. decret. III, 88 násl.; *J. B. Holzammer*, Die Bildung des Klerus in kirchl. Seminarien oder an Staatsuniversitäten, Mainz 1900; *Heiner*, Theolog. Fakultäten u. trid. Seminarien, Freiburg 1900 a 1901). — 2. Ve smyslu právním jest *a.* (= schovanec) cizí dítě, jemuž poskytují pěstouni, nejsouce k tomu po právu zavázáni, dobrovolně a bezplatně výživu, výchovu a často i zaopatření. Pěstouni vůči schovancům nemají týchž práv a povinností, jako rodiče k dětem, aneb při adopci, a proto nevzniká také mezi nimi poměr příbuzenství občanského. *A*-i podržují své jméno, zůstávají pod mocí otcovskou a nepřísluší jim dědické právo k jmění pěstounů. Z pravidla není třeba zvláštních obřadností ku převzetí dítek v pěstounství, nebo k propuštění z poměru toho (§ 186. o. o. z.). Schovancům resp. jejich zákonným zástupcům a pěstounům jest volno o poměru pěstounském smlouvu uzavříti, která však nevyžaduje soudního schválení, leč jen v případu, že by se smlouvou takovou stala ujma dítkám na jejich právech, aneb že by se jim ukládaly zvláštní povinnosti. Poměr pěstounský může kdykoli zaniknouti, aniž by rodičové, žádajíce od pěstouna nezletilé dítky, musili po smyslu § 1042. o. o. z. nahraditi náklady pěstounům. — 3. Slovem *a.* označovali Římané zvláště nalezence; slovo to v tomto smyslu vyskytuje se zhusta také ve starokřesťanských nápisech náhrobních (*Cabrol*, Dict. d'arch. chrét. I, 1295 a násl.; srvn. také čl. nalezenci, křesťanská péče o ně). *Sdt.*

Alunno, malíř, vlastně Nicolò di Liberatore, pod jménem *A.* uvedený do dějin umění omylem Giorg. Vasariho, (jenž chybně si vyložil obvyklý podpis umělcův „Nicolaus alumnus Fulginae"), umbrijský malíř, *n.* kol. 1430 ve Folignu, *z.* 1502. V jeho dílech jeví se vliv Benozzův a Crivelliho. Prácc jeho jsou většinou veliké skládací oltáře gotické s mnohými tabulovými obrazy, jež sice nevynikají komposicí ani koloritem, ale za to jeví se v nich hluboký, pravdivý a jemně procítěný výraz jednotlivých postav; také znamenati jest v nich jistý sklon k realismu. Z jeho prací jmenovati sluší: obrazy v kostele S. Niccolò ve Folignu (na hlav. oltáři „Korunování P. Marie", na jiném oltáři tabule se 14 obrazy, mezi nimi „Narození a Zmrtvýchvstání Páně"), v kostele S. Bartolomeo tamtéž „Umučení sv. Bartoloméje", v pinakothece perugijské „Zvěstování P. Marie", v národní galerii londýnské skládací oltář (viz obr. 136), na jehož středním obraze spatřuje se Ukřižovaný s omdlévající P. Marií, sv. Janem Ev. a sv. Františkem Seraf. objímajícím kříž, na křídlech pak 4 menší výjevy: „Kristus v zahradě Getsemanské", „Kristus kříž nesoucí", „Zmrtvýchvstání Páně" a „Oplakávání Krista s kříže sňatého"; v „Galeria Colonna" v Římě „Maria zachraňuje dítko z rukou ďáblových". Srvn. *Kuhn*, Geschichte der Malerei I, 444 a 446. *Hamann*, Die Frührenaissance der italienischen Malerei 22, 42.

Alus (hebr. 'Alúš, *LXX* Αἰλούς), tábořiště Israelitů na poloostrově sinajském mezi Dofkou a Refidim (Num 33^{13-14}; v Exodu 17^{1} se neuvádí).

Alva (*hbr.* 'Alvâh, *LXX* Γολά), jeden z potomků

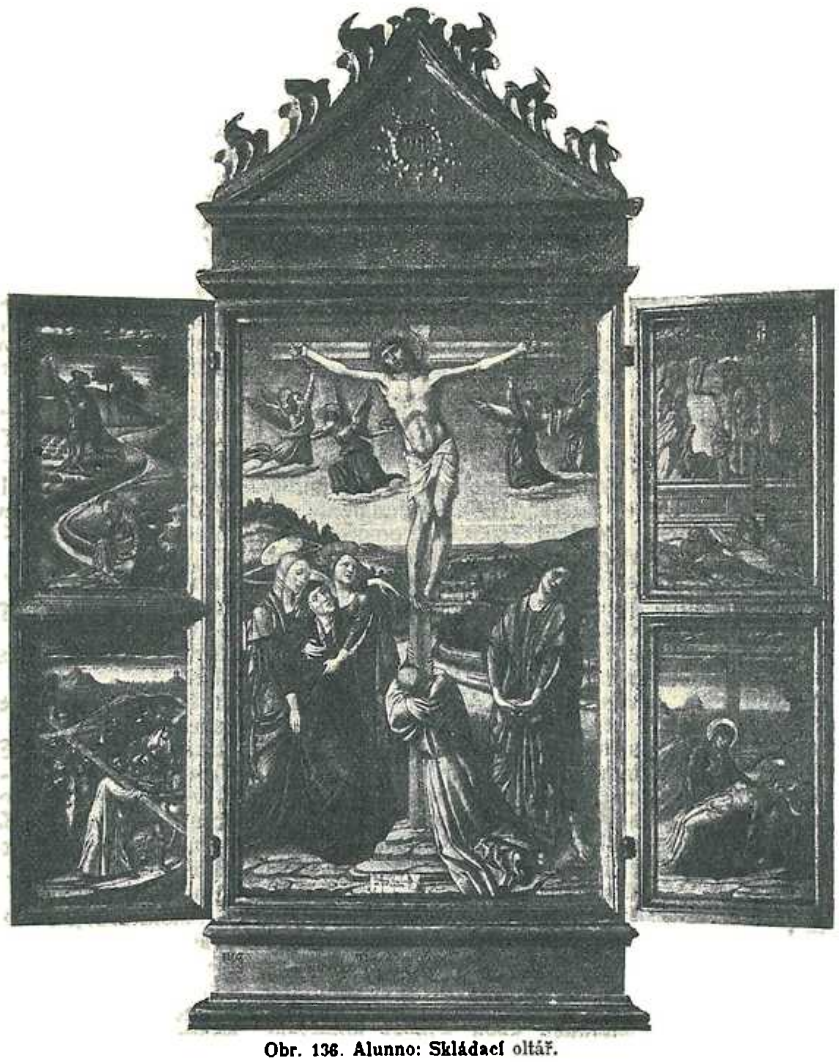

Obr. 136. Alunno: Skládací oltář.

Esauových, náčelník kmene edomitského (Gen. 36[40]); v 1 Par. 1[51] nazývá se Alia (*hbr.* 'Alja[h], *LXX* Γωλαδά).

Alva y Astorga Petr (Petrus de Alva et Astorga), *n.* v Carbajales (v diec. compostellské) ve Španělsku, vstoupil do řádu sv. Františka přísné observance; byv delší dobu lektorem theologie byl zvolen za generálního prokurátora řádu při římské kurii, a spolu stal se kvalifikátorem nejvyššího inkvisičního soudu. Za svého pobytu v Římě umínil si sebrati všechny výsady svého řádu, a vše, co by bylo ke cti jeho zakladatele sv. Františka Seraf. a k oslavě neposkvrněného početí Panny Marie, veřejnosti podati. Avšak ve své horlivosti pro neposkvrněné početí P. M. překročil meze mírnosti, útočil na thomisty a sv. Tomáše, vyvolal veliké napětí mezi řádem dominikánským a františkánským, musil 1661 opustiti Španělsko a odebral se do španělské Belgie, kde ve své literární činnosti pokračoval; *z.* 1667, bezpochyby v Brusselu. Byl nesmírně plodným spisovatelem. Ze spisů jeho uvádíme: „Sol veritatis cum ventilabro seraphico pro candida aurora Maria in suo conceptionis ortu sancta, pura, immaculata et a peccato originali praeservata" (Madrid 1660; dáno na index 1665), „Radii solis veritatis coeli atque zeli illustrantis fratrum minorum sententiam communem et patrum ordinis praedicatorum opinionem singularem pro ss. Deiparae electione, productione, generatione, formatione, ortu, conceptione, nativitate in utero et ex utero" (Lovaň 1663), „Militia universalis pro immaculata Virginis conceptione ex diversis auctoribus tum antiquis tum modernis contra militiam originalis infectionis peccati alphabetico ordine" (t. 1663), „Armentarium seraphicum pro tuendo immaculatae conceptionis titulo" (Madrid 1648; toto dílo, zpracované za pomoci několika vynikajících theologů ze řádu františkánského, vyniká cenou nad ostatní), „Opusculum pro conficiendo armentario majori pro immaculata conceptione" (t. 1649), „Bibliotheca virginalis seu Mariae mare magnum vel Musaeum Marianum h. e. catalogi omnium auctorum, quorum proprium et speciale argumentum est agere in toto libro ex professo de ss. V. vita, encomiis, miraculis etc." (3 sv. fol., t. 1649; jest to obrovsky založená encyklopaedie literatury o neposkvrněném početí P. Marie, zůstala však nedokončena; ony tři folianty zaujímají spisovatelé, jichž jméno počíná se literou *A*), „Monumenta Dominicana ex 4 auctoribus S. O. Praed., qui ex professo scripserunt tractatus et sermones pro immaculata conceptione" (Lovaň 1666), „Monumenta antiqua seraphica" (Madrid 1665), „Expositio nova literalis cantici Magnificat pro mysterio immaculatae conceptionis b. V." (Madrid 1666), „Funiculi nodi inddissolubilis de conceptu mentis et conceptu ventris, seu de doctrina angelica s. Thomae Aquinatis circa praeservationem ab omni culpa et macula purissimae animae Virginis Dei Matris Mariae" (Madrid 1661, Brussel 1663), „Allegationes et avisamenta Joannis de Segovia, episc. Caesarini ad patres concil. Basileensis a. 1436 circa Virginis Mariae immaculatam conceptionem" (Madrid 1664), „Exsufflationes pro defensione immaculatae conceptionis Deiparae adversus minutissimos atque futiles atomos, quibus nonnemo offuscare praesumpsit Solem Veritatis" (Saragossa 1662, dílo toto vydal *A.* pod pseudonymem „Petrus a Conceptione"), „Risus Aurorae" (pod pseudonymem „Joan. Garcia de Loaysa", Lovaň 1663), „Naturae prodigium gratiae portentum h. e. ser. Francisci vitae acta ad Christi D. N. vitam et mortem regulata et coaptata" (Madrid 1651, dáno na index 1655). Několik spisů zůstalo po něm v rukopise. Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV[3] (1910), 13—15.

Alvan (*hbr.* 'Alván, *LXX* Γωλάμ), prvorozený syn Sobala, syna Seira Horrejského (Gen. 36[23]); v 1 Par 1[40] nazývá se Alian (*hbr.* 'Alján, *LXX* Ἄλιων).

Alvarado František, dominikán, *n.* v Mexiku, vstoupil do řádu dominik. 1574; *sp.* slovník řeči mixtské (jedné z řečí nyn. státu Oaxaca): „Vocabulario en lengua Misteca" (1593). Srvn. *Dahlmann*, „Die Sprachkunde u. die Missionen", 105.

Alvares 1. Alfonso, portug. architekt, započal stavbu kostela S. Sebastiano na Terreiro do Paço v Lissaboně 1571, kteráž však zůstala nedokončena; vypracoval plány ke klášteru S. Bento v Lissaboně, jakož i pro klášter „Sta Catharina de Monte Sinay". — **2.** Baltasar, vynikající portug. architekt XVI. století, příbuzný a žák předešl.; zhotovil plány pro kl. S. Bento v Coimbře (1600), vystavěl velikolepé kostely S. Antão (jesuitský kostel) v Lissaboně (zákl. kámen položen 1579) a S. Vicente de Fora; *z.* kol. 1624. — **3.** Jan, kněz, tajemník kralevice portugalského blahoslaveného Ferdinanda (v. t.), s nímž sdílel zajetí maurské v Africe (1437—43) a po jehož smrti, vrátiv se do vlasti, *sp.* životopis jeho „Cronica de santo e virtuoso iffante dom Fernando" (Lissabon 1527, 1577), v lat. překl. uveř. v *Acta Ss.*, Junius I, 563—88. Srovn. *Hurter*, Nomencl. II[3] (1906), 949—950.

Alvarez 1. Alfons z Toleda, přel. do špan. sv. Řehoře Vel. „Moralia" (Sevilla 1512, 1534, 2 sv. ve fol.). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[3] (1906), 1128. — **2.** Baltasar S. J., *n.* 1533 v Cerveře ve Španělsku, vstoupil 1555 do Tov. Ježíšovy, byl rektorem různých kolejí, novicmistrem, visitátorem a posléze provinciálem v Toledě; *z.* v Belmonte 1580. Muž zbožný a rozšafný, duchovní rádce mnohých vynikajících osob, na př. sv. Terezie, kterouž povzbuzoval v jejích snahách o reformu řádu karmelitek, a byl horlivým jejím zastáncem. Obšírný jeho životopis sepsaný P. Ludv. de Ponte (vyd. v Madridě 1605, něm. přeložen Möllerem 1859 [Münster]), je velice poučný pro život asketický. — **3.** Baltasar S. J., *n.* 1561, vstoupil do Tovaryšstva 1578, professor filos. a theol., *z.* v Coimbře 1630; vydal tři posthumní svazky spisů Suarezových; *sp.* „Index auctorum damnatae memoriae, tum etiam librorum, qui vel simpliciter, vel ad expurgationem usque prohibentur, vel denique expurgati permittuntur" (Lissabon 1624), „Tractatus de anima separata" (1598). Srovn. *Backer-Sommervogel* I, 221—222, *Hurter*, Nomencl. III[3] (1907), 380—381. — **4.** Benedikt, mnich cisterc. klášt. Val d'Iglesias v diec. toledské, přel. do špan. spisy sv. Bernarda „De diligendo Deo" a „De interiori domo" (Madrid 1616). Srvn. *Xenia Bernardina* IV, 194. — **5.** Bernardin, zakladatel kongregace sv. Hippolyta (v. t.). — **6.** Didacus (Diego) S. J., *n.* v Granadě, vstoupil do Tovaryšstva 1579, byl 11 let prof. morálky a dogmatiky, posléze představeným domu professního v Seville, kdež *z.* 1618; *sp.* „Decisio casuum conscientiae occurrentium in articulo mortis circa sacramenta" (Sevilla 1604). Srovn. *Backer-Sommervogel* I, 222. — **7.** Didacus (Diego) O. Pr., *n.* v Medina de Rivoseco v Kastilsku, byl professorem theologie v různých klášteřích svého řádu dominikánského, pak v Římě, konečně 30 let arcibiskupem v Trani (*z.* 1635). *A.* byl jedním z prvních a nejznamenitějších odpůrců molinismu, a jeden z nejstatečnějších hajitelů fysické praemoce čili praedeterminace (praemotio, praederminatio) milosti Boží. V mimořádné kongregaci de auxiliis byl *A.* po nějaký čas hlavním mluvčím dominikánů. Zanechal po sobě několik spisů, které se na tyto spory vztahují, z nichž jmenovati sluší: „Disputationes theologicae in primam secundae S. Thomae"

(Trani 1617, Kolin 1621), „De auxiliis divinae gratiae et humani arbitrii viribus“ (Řím 1610, Lyon 1620, Douai 1635), „Responsionum ad obiectiones adversus concordiam liberi arbitrii cum divina praescientia, providentia et praedestinatione“ etc. lib. IV (Trani 1622, Lyon 1622), „Commentaria in Isaiam prophetam iuxta sensum literalem et moralem“ (Řím 1599, 1615). Srvn. *Quétif-Échard*, Scriptores ord. praed. II, 481, *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 659—660. — 8. Emmanuel S. J., filolog, *n.* 1526 na Ribeira Brava (jeden z ostr. kapverdských), vstoupil do Tovar. Ježíš. 1546, vyučoval latině, řečtině a hebr., byl rektorem v Coimbře, Evoře a Lissabonu, *z.* v Evoře 1582. Proslul svojí latinskou grammatikou „De institutione grammatica libri tres“ (I. de etymologia, II. de syntaxi, III. de prosodia), vyd. po prvé v Lissaboně 1572 (krátký výtah pod názvem „Principia seu rudimenta grammaticae“ vyšel 1575). Knihy této užívalo se ve všech školách jesuitských. Různých vydání knihy té jest bez počtu. Také jednotlivé části z ní byly přečasto znovu a znovu otiskovány. V jednotlivých oblastech jazykových pořizovány byly její překlady aneb aspoň vydání s částečným překladem pro žáky v jejich mateřském jazyku. Z vydání pro českou školní mládež uvádíme: 1. „Emmanuelis Alvari e Societate Jesu de institutione grammatica libri III locupletati et scholiis nuper aucti ac recogniti. Pragae ex typographia Wenceslai Marini MDXCVIII“ (str. 149 + 88 + 55, formát 15 × 9½ cm. Na konci: „Pragae. Excudebat Wenceslaus Marinus a Genczicz anno MDXCVIII“. K veškerým vzorům mluvnickým a příkladům v knize I. a II. jest připojen překlad český a německý, na př. „hoc Templum, tento kostel, die Kirch“, „bonus, tento dobrý, der gut“, „hic, ten, der“, „cum fuissetis, když jste dávno byli, da ir waret gewesen“ atd.; 2. „Emmanuelis Alvari e Societate Jesu grammaticarum institutionum liber secundus. De constructione octo partium orationis. Pragae, typis universitatis, in collegio Societ. Jesu ad S. Clementem anno MDCLXII.“ jen latinsky, bez českého i německého překladu (str. 395, formát 14½ × 9½ cm.); 3. „Emmanuelis Alvari e Societate Jesu Institutionum grammaticarum liber tertius. De syllabarum dimensione. Editio nova correctior. Pragae. Typis universitatis Carolo-Ferdinandeae in Collegio ad S. Clementem anno MDCLXV“ (pouze lat., str. 215, formát 14½ × 9 cm.); 4. „Principia seu rudimenta grammatices, ex institutionibus Emmanuelis Alvari e Societate Jesu pro usu tironum latinitatis excerpta. Editio nova. Pragae, typis univers. Carolo-Ferdinand. in Collegio Societatis Jesu ad S. Clementem anno 1702“ (str. 142, form. 15 × 9 cm., s překl. čes. a něm.); 5. „Emmanuelis Alvari e Societate Jesu Grammaticarum institutionum liber secundus. De constructione octo partium orationis. Pragae, typis universitatis Carolo-Ferdinandeae in Collegio Societatis Jesu ad S. Clementem 1704“ (str. 334, form. 15½ × 9½ cm., pouze lat.); 6. „Principia seu rudimenta grammatices ex institutionibus Emmanuelis Alvari e Societate Jesu pro usu tironum latinitatis excerpta. Editio nova. Cum authoris editione prima anni 1575 accurate collata. Additis, pro compendio parvulorum, verborum formationibus. Pragae, typis univers. Carolo-Ferdinandeae, in Collegio Societati Jesu ad S. Clementem. Anno 1716“ (str. 144, form. 15½ × 9½ cm., s překl. čes. a něm); 7. totéž z r. 1721 (viz faksimile tit. listu na obr. 137 a faksimile první stránky textu na obr. 138); 8. totéž z r. 1724; 9. „Institutio syntactica Emmanuelis Alvari sententiis, proverbiis et exemplis maxime historicis ab orbe condito usque ad nostram aetatem instructa per Amadeum a S. Joscpho, instituti Scholarum Piarum sacerdotem. Anno MDCCXXV. Pragae, typis Wolffgangi Wickhart, archiepiscopalis et inclytorum Regni Bohemiae statuum typographi“ (str. 468, form. 16½ × 10 cm., s překl. něm. a čes.); 10. „Emmanuelis Alvari e Societate Jesu grammaticarum institutionum libri primi epitome, syntaxeos item faciliora praecepta, ex ejusdem authoris libro secundo excerpta, in usum mediae classis grammatices Soc. Jesu per Provinciam Bohemiae. Pragae, typis univers. Carolo-Ferd. in Collegio Soc. Jesu ad S. Clementem 1729“ (s překladem čes. a něm., str. 160, form. 16 × 9½ cm.; viz faksimile tit. listu ua obr. 139); 11. „Principia seu rudimenta grammatices . . . Pragae, typis univers. Carolo-Ferdin. in Collegio Soc. Jesu ad S. Clement. anno 1736“ (s překl. čes. a něm., str. 144, form. 16 × 9½ cm.); 12. „Emmanuelis Alvari e Societate Jesu Grammaticarum Institutionum liber secundus. De constructione octo partium orationis. Pragae, typis Universitatis Carolo-Ferdinandeae in Collegio Societatis Jesu ad S. Clementem 1740“ (str. 312, form. 15 × 9½ cm.); 13. „Emmanuelis Alvari e So-

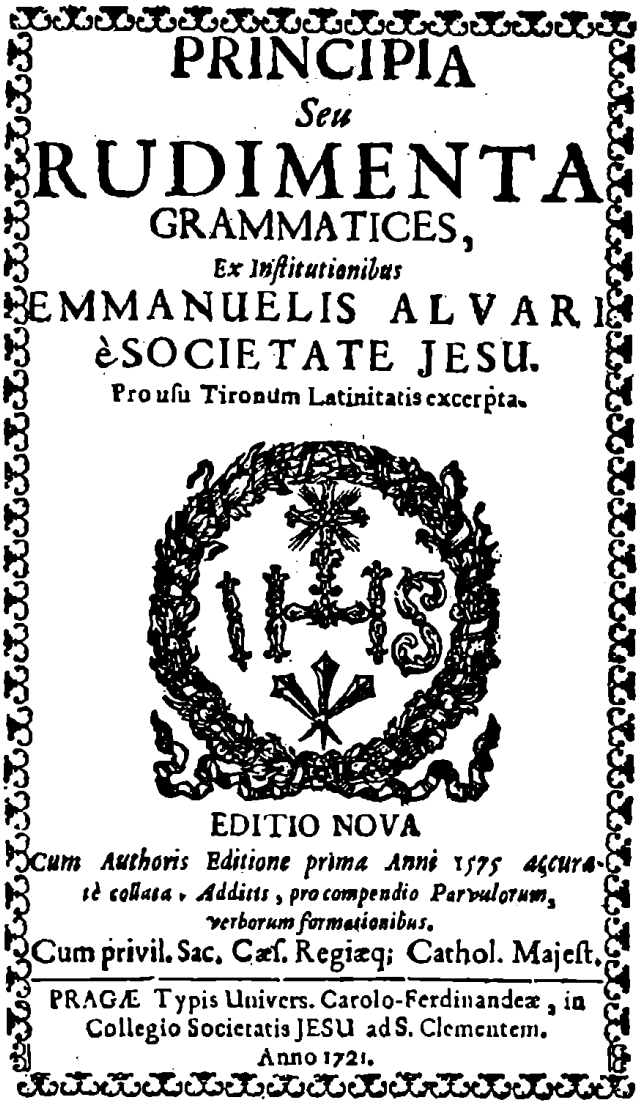
PRINCIPIA
Seu
RUDIMENTA
GRAMMATICES,
Ex Inſtitutionibus
EMMANUELIS ALVARI
è SOCIETATE JESU.
Pro uſu Tironum Latinitatis excerpta.
EDITIO NOVA
Cum Authoris Editione prima Anni 1575 accuratè collata, Additis, pro compendio Parvulorum, verborum formationibus.
Cum privil. Sac. Cæſ. Regiæq; Cathol. Majeſt.
PRAGÆ Typis Univers. Carolo-Ferdinandeæ, in Collegio Societatis JESU ad S. Clementem.
Anno 1721.

Obr. 137. Alvarez. Titulní list pražského vydání z r. 1721.

PRIMA NOMINUM DECLINATIO.

MUSA, Nomen Declinationis primæ, generis fæminini, numeri ſingularis, *ſic declinabitur,*

N. hæc Muſa	Toto Vmény	Die Kunſt
G. Muſæ	tohoto Vmény	der Kunſt
D. Muſæ	tomuto Vmény	der Kunſt
Ac. Muſam	toto Vmény	die Kunſt
V. ô Muſa	ó Vmény	o du Kunſt
Ab. à Muſa	od tohoto Vmény	von der Kunſt

Numero plurali.

N. hæ Muſæ	Tato Vmeny	Die Künſten
G. Muſarum	téchto Vmény	deren Künſten
D. Muſis	témto Vmémjm	denen Künſten
Ac. Muſas	tato Vméni	die Künſten
V. ô Muſæ	ó Vmeny	o ihr Künſten
Ab. à Muſis	od téchto Vmény	von denen Künſten.

Sic inflectuntur; Hæc muſa jucunda, hæc ferula acerba, hæc ferula minax, &c.

SECUNDA DECLINATIO.

DOMINUS, Nomen Declinationis ſecundæ, generis maſculini, numeri ſingularis.

ſic declinabitur.

N. hic Dominus	Tento Pán	Der Herr
G. Domini	tohoto Pána	deß Herren
D. Domino	tomuto Pánu	dem Herren

A 2 Ac.

Obr. 138. Alvarez. Faksimilo první stránky pražského vydání z r. 1731.

cietate Jesu Grammaticarum institutionum libri primi epitome, syntaxeos item faciliora praecepta ex ejusdem authoris libro secundo excerpta in usum mediae classis grammatices Soc. Jesu per Provinciam Bohemiae. Pragae typis Univers. Carolo-Ferd. in Collegio Soc. Jesu ad S. Clementem 1746" s překl. čes. a něm., str. 160, form. $15^1/_2 \times 9^1/_2$ cm.); 14. „Principia seu rudimenta grammatices, ex institutionibus Emmanuelis Alvari e Societate Jesu, in usum praecipue Boëmicae juventutis novis curis adornata, atque tripartito divisa, quarum I. continet ea, quae domi, antequam ad Gymnasium admittantur, parvulis praediscenda sunt, II. quae in Parva Schola, seu elementari Grammatices, III. quae in Principiis, seu infima Grammatices Schola traduntur. Pragae. Typis Academicis in Collegio Soc. Jesu ad S. Clementem 1761" (s překl. českým; část prvá má 208, druhá 112 a třetí 88 stran; potom na 112 str. připojen výbor z Cornelia Nepota, z listů Ciceronových a z progymnasmat Jakuba Pontana, na 248 sloupcích následuje oddíl nadepsaný „Radices latinae linguae cum derivatis et compositis suis"; na str. 249—288 nalézají se stati: „Sententiae ex iisdem derivatis et compositis" a „Observationes XXI, nebo užitečná poznamenání, kterak by nováček latinského spisovatele (authorem) napřed snadno pochopiti, potom i na českou řeč pořádně přeložiti mohl". Jako zvláštní přídavek následuje na str. 1—30 krátká, česky psaná mluvnička řeckého jazyka pod názvem „Rudimenta linguae graecae, ex libro primo institutionum Jacobi Gretseri Soc. Jesu extracta, et majori tyronum infimae grammatices classis commodo boëmice reditta"; posléze na str. 31—48 nalézá se lat. a čes.: „Parvi catechismi catholicorum, auctore Petro Canisio Soc. Jesu theologo, prima duo capita. Vejtah velikého a malého katechismusu od pátera Kanyzya, S. Pisma Doktora S. J. vydaného, na otázky uvedený. První dvě hlavní stránky". Formát objemné této knihy, čítající celkem 731 stranu, jest 15×9 cm.); 15. „Principia seu rudimenta grammatices, ex institutionibus Emmanuelis Alvari e Societate Jesu... Cassoviae. Typis Collegii academici Societatis Jesu 1772" (kniha tato, obsahující 557 stran, skládá se z týchž částí, jako kniha předešlá, ale překlady příkladů a významů podány jsou maďarsky, německy a česky; stručná gram. řecká a výtah z katechismu jsou jen latinské). Srvn. *Backer-Sommervogel*, I, 223—248. — **9.** Gabriel S. J., *n.* v Oropese 1564, vstoupil do Tovaryšstva 1582, byl prof. theologie a Písma sv. a rektorem kollejí na Majorce a v Barceloně; *z.* v Tarazoně 1645; vyd. „Isaias expositus" (Lyon 1623, 2 sv. ve fol.). Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 249. — **10.** Jakub z Toleda, ryt. řádu alkantarského, kustos král. bibliotheky, *sp.* špan. jazykem dějiny světa od stvoření do potopy s pěti dissertacemi: 1. o poloze ráje pozemského, 2. o prvotní řeči, 3. v které době roční svět byl stvořen, 4. o rozdílech čítání v textu hebrejském a v Septuag., 5. o spisech Henochových (Madrid 1713 ve fol.). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV^8 (1910), 807—808. — **11.** (Alvares, Alvaro) Jan (Juan), cisterc., vstoupil 1565 do kl. ve Veruele, 1602 zvolen tamtéž za opata, stal se 1613 biskupem solsonským, *z.* 1623; vyd. „Vida, penitencia y milagros du nuestro glorlosissimo Padre Melifluo S. Bernardo, traducida del latin en romance" (Saragossa 1595). Srvn. *Xenia Bernardina* IV, 170. — **12.** y Baena Iosef Ant., *sp.* „Hijos de Madrid, ilustres en santidad, dignidades, armas, ciencias y artes" (4 svazky, Madrid 1789 až 1791). — **13.** (Alvres) Ludvík S. J., *n.* v San Roman 1615, vstoupil do Tovaryšstva 1629, byl prof. v Coimbře, posléze superiorem domu professního v Lissaboně, kdež *z.* 1709; *sp.* „Amor sagrado" (Evora 1673), „Joseph Rachelis filius illustratus" (Lyon 1675), „Sermoens" (1688—1699). Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 250—251. — **14.** Pavel v. Alvarus. — **15.** de Paz Jakub S. J., *n.* 1560 v Toledě, *z.* v Potosi 1620, vstoupil 1578 do řádu jesuitského, dokonal svá studia v Alcale, stal se professorem filosofie, později theologie v Limě v Peru; posléze byl provinciálem v Peru. Vynikal svatostí života a stal se svými asketickými spisy nejznamenitějším zástupcem asketiky a mystiky v době potridentské. Jeho díla jsou ve třech svazcích fol., z nichž první: „De vita spirituali eiusque perfectione libri V" (1608), druhý: „De exterminatione mali et promotione boni libri V" (1613) a třetí „De inquisitione pacis sive de studio orationis libri V" (1617) vyšly v Lyoně; byly často znovu vydávány (posléze vydal je Louis Vivès v letech 1875—76 v Paříži v 6 sv., cena ant. 150 mk.) a výňatky z nich do různých jazyků překládány (do polštiny přeložil sv. Il. Vojtěch Pakost „O wykorzenieniu złego, y o pommożeniu dobrego", Poznań 1618).

Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 252—258. — **16.** Pegas Emmanuel, portug. advokát při král. senátu; *sp.* „De competentiis inter archiepiscopos epicoposque et nuntium apostolicum cum potestate legati a latere“ (Lyon 1675). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 268—269. — **17.** Pelayo (Alvarus Pelagius, Alvarus Frant. Paez, Pelajo, Pajo) rodem ze Španělska, studoval práva v Bologni, vstoupil do řádu františk. v Assisi, poslouchal v Paříži Dunse Scota, byl prof. cirk. práva v Bologni a v Perugii; stál zprvu na straně t. zv. spiritualistů (v. t.), později však vystoupil proti Michaelu Cesenskému (v. t.), i byl povolán ke kurii do Avignonu. K žádosti papežově sepsal (mezi r. 1320—1330) polem. spis „De planctu ecclesiae“ (byl často tiskem vyd., na př. v Ulmu 1473, Reutlingenu 1474, Norimberce 1489, Lyonu 1517, Benátkách 1560); dovozuje v něm, že moc papežská jest zdrojem veškeré moci, duchovní i světské; jako v Kristu jsou dvě přirozenosti, tak prý sjednocuje náměstek jeho v osobě své obojí moc. *A.* lituje zesvětštění církve a nápravu spatřuje v povznesení autority papežské. Byl jmenován velkopoenitenciářem papeže Jana XXII., 1332 tit. biskupem koronským (v Achaji), 1335 jmenován biskupem sylvesským; byv vypuzen z biskupství svého *z.* v Seville 1352. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 626—627.

Alvaro v. Alvarez.

Alvarottis J. A. de, *sp.* „Adriensium episcoporum series historico-chronologica“ (Padua 1738). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 371.

Alvarus Pavel, *n.* v Cordově v prvé pol. IX. století, ze židovské rodiny pocházející, laik, přítel sv. Eulogia, arcibiskupa toledského (v. t.), jehož životopis sepsal („Vita et passio d. Eulogii“, otišt. v *Acta Ss.* Martius II, 90—97, *Migne*, PL CXV, 705—720); mimo to *sp.* asi r. 854 „Indiculus luminosus“ (obrana těch, kteří vydávali se na smrt mučednickou dobrovolně, a výklad proroctví o Mohammedovi), „Confessio Alvari“ (na způsob modlitby k Bohu), 19 listů (mezi nimi 4 psané Eleazarovi, jenž z křesťanství odpadl k židovství, v nichž pojednává o vyplnění zaslíbení a proroctví messiánských a obhajuje křesťanství proti židovství) a básně (mezi nimi „hymnus in s. Eulogium“). Spisy jeho vydal *Migne* PL CXV a CXXI. *A. z.* asi 861. Srvn. *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 849—850.

Alvastra, první a nejslavnější opatství cisterc. ve Švédsku, na východním břehu jezera vetternského, zal. králem Sverkerem a manž. jeho Alfhildou 1145; zruš. 1527; dosud zachovaly se zříceniny kláštera.

Alvelda v. Gonzalez.

Alveldianus (Alveld, Alvelt) Augustin, františkán, lektor bohosloví, jeden z prvních a nejrozhodnějších odpůrců Lutherových, *z.* kol. 1532; *sp.* „Super apostolica sede, an videlicet divino sit jure nec ne“ (Lipsko 1520), „Malagma optimum contra infirmitatem horribilem duorum virorum Jo. Loniceri et M. Lutheri“ (t. 1520), „Tractatus de communione sub utraque specie quantum ad laicos, an ex sacris literis elici possit, Christum hanc vel praecepisse vel praecipere debuisse: et quid in re hac sentiendum pie, sane, catholice sit juxta veritatem evangelicam“ (t. 1520), „Assertio in canticum Salve Regina contra Deiparae V. M. murmuratores, detrectatores, blasphematores“ (Lipsko 1530), „Oratio theologica, quam Magdeburgi ad clerum habuit de Ecclesia bipartita et M. Lutheri omniumque Lutheranorum ruinoso ac stultissimo fundamento“ (t. 1518), „Sermo de confessione sacramentali, an confessio prorsus homini mortali ad verae beatitudinis vitam sit necessaria“ (bez místa a roku). Některé z těchto spisů vyšly také německy. *A.* vyjadřuje se ve spisech svých vůči protivníkům ostře a ironicky. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1257.

Alverà Josef, katechcta a zpovědník kláštera Thurnfeldu u Hallu v Tyrolsku; vydával od r. 1863 časopis kazatelský: „Cassianea. Tirolische Zeitschrift für Kanzelberedsamkeit“. *Sp.* Predigten und Skizzen für alle Sonn- und Festtage des Jahres. Brixen u. Linz 1864.

Alverna (Alvernia, La Verna), vrch v Toskánsku u Bibbieny (vých. od Florencie), 1350 m. vysoký, jejž hrabě Orlando dei Cattani 1213 daroval sv. Františku, jenž tu 14. září 1224 obdržel stigmata a založil zde klášter. V klášterním kostele jest náhrobek blahosl. Jana z Alvernie (*z.* 1322) a drahocenné terrakotové práce Ondř. della Robbia.

Alvernus Guilelmus v. Vilém z Auvergne.

Alvin d', Štěpán, O. Min., *sp.* „De potestate episcoporum, abbatum aliorumque praelatorum“ (Paříž 1607, 1614). Srovn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 578.

Alviz de, Martin, zprvu jesuita, vstoupil později do řádu augustiniánského, byl prof. theologie na univ. v Alcale, *z.* 1633; *sp.* „De altissima scientia,

EMMANUELIS
ALVARI
è SOCIETATE JESU
GRAMMATICARUM
INSTITUTIONUM
LIBRI PRIMI EPITOME,
Syntaxeos item faciliora Præcepta, ex
ejuſdem Authoris libro Secundo
excerpta,
In uſum Mediæ Claſſis Grammatices Soc. JESU,
per Provinciam Bohemiæ,
IHS
Cum gratia & Priv. S. Cæſ. Regiaq; Cath. Maj.
PRAGÆ, Typis Univerſ. Carolo-Ferd. in Collegio
Soc. JESU ad S. Clementem. 1729.

Obr. 139. Alvarez. Titulní list pražského vydání z r. 1729.

inscrutabili voluntate, investigabili praedestinatione ac ineffabili Trinitate" (Alcala 1632). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 671.

Alypius 1. sv., biskup tagastský, přítel sv. Augustina, o němž se tento světec ve svých „Confessiones" často zmiňuje. Pocházel ze vznešené rodiny v Tagastě, odebral se spolu se sv. Augustinem do Říma a potom do Milána, kde oba roku 387 od sv. Ambrože byli pokřtěni; 394 vrátil se do Afriky, *z.* asi 432 n. 433. Srvn. *V. Bardet*, „Un ami de s. Aug., s. Alype" v „Revue Augustienne" 1904, *Samsour*, Základy patrologie 192 a násl. — 2. sv. stylita (*Στυλίτης, Κιονίτης*) z Adrianopole v Paflagonii, jáhen, žil v době císaře Heraklia (621—628), *z.* stár jsa 108 let. Řekové slaví jeho svátek 26. listopadu. Srvn. *Delehaye*, Les stylites (Brussel 1895), *Nilles*, Kal.² I, 335—336. — 3. kněz řecký „kostela sv. apoštolů" („*τῶν ἀποστόλων*") nepochybně v Kpli, napsal asi r. 431 list sv. Cyrillovi, patr. alexandrijskému, jakožto předsedovi sněmu efesského, v němž chválí jeho stálost a povzbuzuje ho k boji proti Nestoriovi (otišt. u *Mansi*, Concil. IV, 1463 násl.).

Alzate José Antonio, *n.* v Ozumbě v Mexiku 1738, *z.* 1799, kněz, vynikající jakožto přírodozpytec a archaeolog. Francouzská akademie jmenovala jej dopisujícím členem, místokrál mexický a arcibiskup svěřovali mu úkoly vědecké. Od r. 1768 vydával časopis „Diario literario de México".

Alzog Jan Kř t., církevní dějepisec německý, *n.* 1808 v Olavě ve Slezsku, *z.* 1878 ve Fryburgu Breisgavském. Studoval ve Vratislavi a Bonně, byl domácím učitelem v Cáchách; 1834 stal se knězem, 1835 byl povýšen za doktora theologie v Münsteru a 1836 obdržel professuru církevních dějin a exegese při semináři v Poznani, kde též hájil arcibiskupa hnězdeňsko-poznaňského Martina Dunina. Roku 1845 stal se kanovníkem, professorem a regentem semináře v Hildesheimě; 1853 byl povolán za professora církevních dějin na universitu fryburskou, kde setrval až do své smrti. R. 1869 učinil jej Pius IX. členem dogmatické přípravné komise pro sněm vatikánský. Vydal „Universalgeschichte der christl. Kirche" (Mohuč 1841), 4. vyd. (1846) a další pod názvem „Universalgeschichte d. christl. Kirche, Lehrbuch für akademische Vorlesungen" (10. vyd. zprac. F. X. Kraus 1882; do angl. přel. Pabisch a Byrne, Cincinnati 1874, do polštiny J. Belejewski, Varšava 1855). Dále *sp.* „Grundriss der Patrologie" (Fryburg v Br. 1866, 4. vyd. 1888, do franc. přel. P. Bélet), „Die deutschen Plenarien im XV. und zu Anfang des XVI. Jahrhunderts" (Fryburg 1874); psal též články do různých theologických časopisů.

Alzon d' Emmanuel Jos. Maria Mauricius, *n.* 1810, stud. v Paříži, vstoupil 1831 do semináře v Montpellieru, dokončil theol. studia v Římě, vysv. na kněze 1834, stal se gen. vik. diec. Nîmes, založil 1850 kongregaci assumptionistů (v. t.).

Alžběta (Eliška) *hbr.* אֱלִישֶׁבַע 'Elí-šeba' = Bůh přisáhl n. ta, jež přísahá dokládajíc se Bohem, t. j., jež Bohactí, *LXX Ἐλισάβεθ, Ἐλεισάβεθ, Ἐλισαβέτ*, vulg. Elisabeth. **1. manželka Aronova** (Exod. 6²³), dcera Aminadaba z pokolení Judova, matka Nadaba, Abiu, Eleazara a Ithamara, sestra Nahasona, náčelníka pokolení Judova (Num. 2³). — **2. matka sv. Jana Křtitele** z pokolení Aronova („z dcer Aronových" Luk. 1⁵), manželka kněze Zachariáše, příbuzná Panny Marie (Luk. 1³⁶). Nepochybně byly sv. *A.* a Panna Maria příbuzny po straně matek svých, bezpochyby tak, že matky jejich byly sestry, z nichž jedna, matka Panny Marie, provdala se za muže z rodu Davidova, druhá, matka Alžbětina, za muže z rodu Aronova (Srvn. *Sýkora*, Nový Zákon I, 227.) Svátek 5. listopadu, v církvi kopt. 16. ún., v syr.-maronit. 25. čna. V umění církevním vyskýtá se zobrazení sv. *A*-y nejčastěji při výjevu „Navštívení P. Marie"; znázorňuje se tu jako žena pokročilejšího věku; řídčeji vyskýtá se v ikonografii osamělá postava světice; velice zdařilá jest na př. socha ze XIV. století na domě řemeslském (viz obr. 140). — **3. „Bona", „Dobrá"** v. sub 10. — **4.** převorka **doksanská,** sestra knížete biskupa Jindřicha Břetislava, vstoupila se svou sestrou Markétou do panenského kláštera premonstrátského v Doksanech, přinesši klášteru věnem 80 hřiven stříbra, dvě vesnice a množství drahocenných nádob chrámových. Od jeptišek zvolena byla za převořiši. Stkvěla se svatostí života, *Z.* 31. března 1180. (*Palacký*, Děj. n. č. I, 2, str. 358, *Čermák*, Praem. v Č. 172). — **5. Durynská,** sv., *n.* 1207 nepochybně v Prešpurku, *z.* 17. listop. 1231 v Marburku, dcera krále uherského Ondřeje II. a manželky jeho Gertrudy z Andechsu, od 1211 vychovávána na Wartburgu se snoubencem svým Ludvíkem, synem lantkraběte Heřmana Durynského; 1221 provdána, žila ve šťastném manželství. Jsouc od dětství upřímně zbožnou a milosrdnou k chudým a nemocným, dospěla pod vedením minority Rodegera a Konráda Marburského k veliké dokonalosti. Po předčasné smrti svého choté (*z.* 1227 v Otrantu) byla od švakra svého Jindřicha Raspe s dítkami svými z Wartburgu vypuzena a nalezla útulek zprvu v Eisenachu, potom u svého ujce biskupa bamberského Egberta. Následkem vyrovnání vykázán jí byl Marburg s okolím. Tu žila potom v dobrovolné chudobě a přísné askesi jakožto terciářka řádu františkánského. Již 1235 prohlášena byla *A.* za svatou Řehořem IX. Svátek 19. listopadu. Život její obestřen byl záhy různými legendami (z nich nejznámější, vypravující o tom, kterak potraviny, jež chudým tajně nesla, proměnily se před vyzvídajícím manželem jejím v růže,

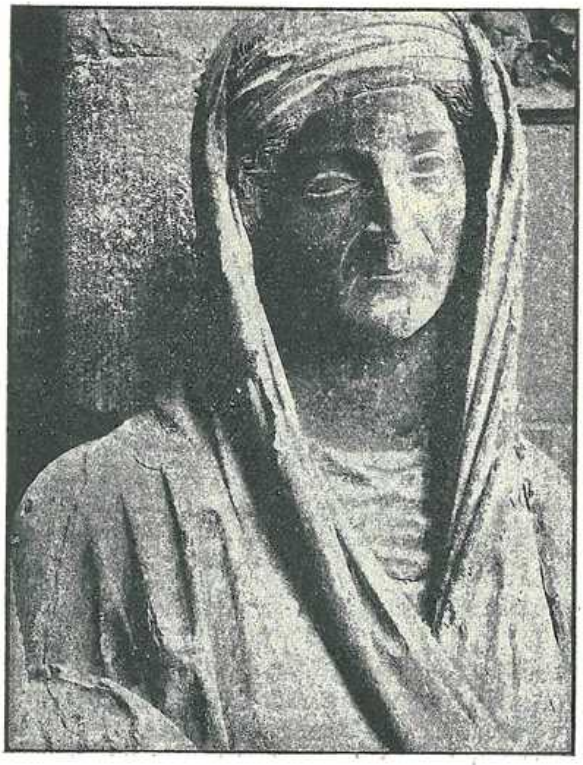

Ob. 140. Sv. Alžběta, matka sv. Jana Kř. Socha ze XIV. stol. na domě řemeslském.

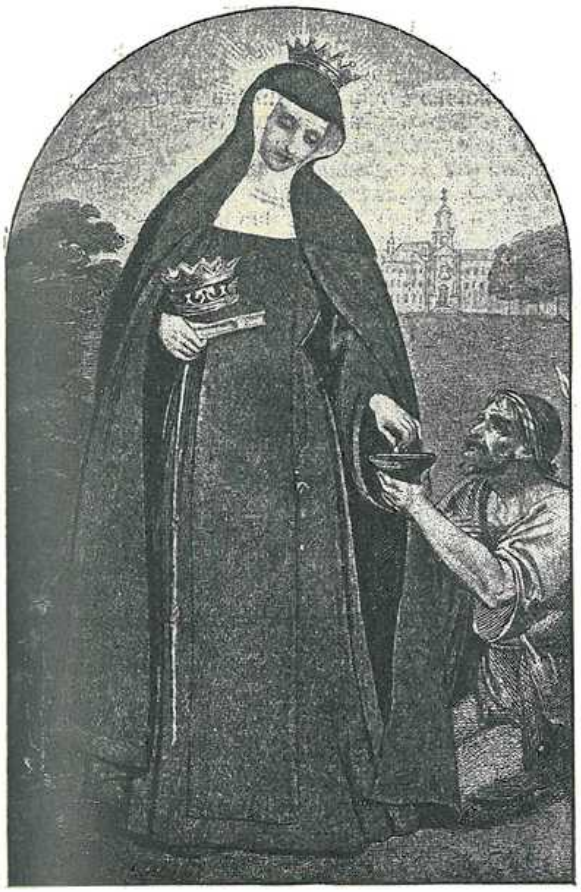

Obr. 141. Sv. Alžběta Durynská. (Dle obrazu v klášteře Alžbětinek v Praze.)

vyskýtá se již ve stol. XIII.). Životopisy sv. *A*-y sepsali: Justi (1835), Montalembert (Paříž 1836; často vyd.; česky zpracoval Jak. Procházka „Život sv. Alžběty" nákl. „Dědictví sv. Cyr. a Method." v Brně 1856), Vilmar (1895), Alban Stolz „Die hl. Elisabeth. Ein Buch für Christen" (12. vyd. 1904), Horn, Saubin (Pař. 1902). — Bývá zobrazována jakožto mladistvá sličná paní držíc v záhybech svého roucha růže. Někdy zobrazuje se v rouše řeholním se třemi korunami, z nichž jednu má na hlavě, dvě v ruce (tak zobrazena jest na oltáři v síni pro nemocné v klášteře Alžbětinek v Praze; viz obr. 141); tím se naznačuje, že vedla svatý život ve trojím stavu: panenském, manželském a vdovském. Často zobrazována jest, kterak uděluje almužnu chudým. Ze života jejího bývá nejčastěji zobrazován div s růžemi (viz obr. 142). Krásným cyklem výjevů ze života světice vyzdobil v letech 1854—55 Mořic Schwind tak zv. „chodbu sv. *A*-y" na Wartburgu. — 6. (Isabella), **sestra Ludvíka IX.** sv., blahoslavená, *n.* 1225, *z.* 23. ún. 1270 v klášteře klarisek v Longchampu, jejž byla založila, za blahosl. prohl. 1520. Svátek 31. srp. Srvn. *Acta Ss.* Aug. VI, 797 násl. — **7. Pařížská,** blahosl., dominikánka, *z.* 1677, pam. 5. pros. Srvn. *Kulda*, Církev. rok I, 59. — **8.** sv. (Isabella), **královna portugalská,** *n.* 1271, dcera infanta, pozdějšího krále Petra III. aragonského, *z.* 4. července 1336 v Estremozu; na křtu obdržela jméno dle sv. *A*-y Durynské, pratety své. R. 1283 provdána byla za krále portugalského Dionysia (1279—1325); byla vzorem křesťanské manželky a královny, častokráte zprostředkovala mír. Ovdověvši žila v kl. klarisek v Coimbře, posléze vstoupila do III. řádu sv. Františka. Od papeže Urbana VIII. prohlášena za svatou 1625. Svátek 8. července. Legenda o pážeti sv. *A*-y (látky té užil Schiller v básni „Gang z. Eisenhammer") vyskytuje se teprve v životopise z r. 1562. Také div s růžemi vyskytá se mezi legendami o této světici, podobně jako o *A*-ě Durynské. Srvn. *Acta Ss.* Julius II, 169, *De Moucheron* (Pař. 1896), *De Vasconcellos* (2 sv. Coimbra 1894). — **9. z Ranfaingu,** *n.* 1592 v Remiremontu (Lothrinsko), *z.* 14. ledna 1649 v pověsti světice v Nancy; po smrti manželově založila útulek pro padlé dívky a 1631 kongregaci N. D. du refuge. — **10. Reutská,** blahosl., terciářka řádu františk., obyčejně zvaná „Bona" („Dobrá", „gute Beth"), *n.* 1386 ve Waldsee (Würtemb.), dcera tkalce Achlera, vstoupila 1403 do kl. v Reutu (Reute) u Waldsee, kdež *z.* 25. listopadu 1420. V Horním Švábsku požívala veliké úcty. Životopis její sepsal duchovní její rádce Konrád Kügelin z Waldsee 1421 jazykem německým. *A.* byla prohl. za blahoslavenou 1766; svátek 14. listop. — **11. Šénavská,** sv. (Elisabeth Sconaugiensis), benediktinka, *n.* 1129, *z.* 18. čna 1164, vstoupila do řádu 1142, složila slib 1147, od 1152 byla mystryní (magistra) konventu kláštera schönavského (diec. trevírská). Přítelkyní její byla sv. Hildegarda, s níž si dopisovala. Od r. 1152 měla *A.* častá vidění, jež jsou sepsána ve „Visiones" a v „Liber viarum Dei" (dle vzoru spisu sv. Hildegardy „Scivias"), jež zpracoval bratr její opat Eckebert. Její fantastická zjevení o sv. Voršile a průvodkyních jejich měla veliký vliv na vytvoření legendy. Její spisy byly ve středověku často čítány (vyd. *Migne*, v PL CXCV, *Roth* 1884). Jméno *A*-y pojato do Martyrologia r. 1584, kdež ke dni 18. června se čte: „Sconaugiae s. Elisabeth Virginis, monasticae vitae observantia celebris". — **12. Uherská,** blahosl., dominikánka dcera Ondřeje III., krále uherského, *n.* v Budíně 1297, vstoupila do řádu sv. Dominika, *z.* 1338, pam. 6. května. Srvn. *Acta Ss.*, Maius II, 123 násl.

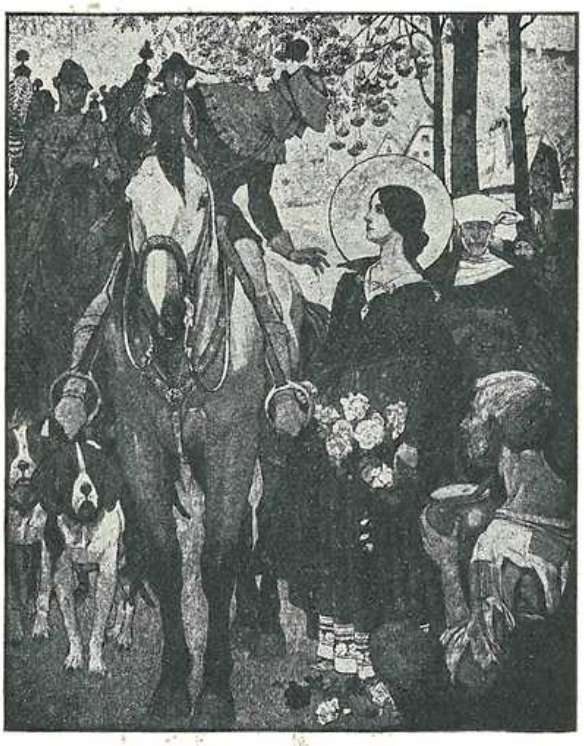

Obr. 142. Sv. Alžběta Durynská (div s růžemi) Obraz Maximiliana Liebenweina.

Alžbětinky. Řád tento, mající za základ reguli III. řádu sv. Františka Seraf. a jméno po sv. Alžbětě Durynské, založen byl Angelinou di Corbara (v. t.) na poč. XV. stol. a potvrzen Lvem X. Uveden byl do Čech na začátku století sedmnáctého. Podnět k založení kláštera dala zbožná a duchaplná hraběnka Karla Schönkirchová, která učinivši slib, že po způsobu Alžbětinského kláštera ve Vídni také v Praze zřídí nemocnici, ochotna byla k účelu tomu věnovati 15.000 zl. Na její přání vyslala představená kláštera vídeňského Marie Josefa de Rupe, rodem z Nizozemska, r. 1719 dvě řeholní sestry, M. Angelinu rodem Nehrovou a M. Johanku rodem Vogelmeierovou, druhdy řeholnice kláštera v Štyrském Hradci, do Prahy, aby nutné přípravy k založení kláštera Alžbětinského provedly. Sestry ty zavítaly do Prahy 6. ledna 1719. Bohužel hned s počátku narazily na dosti vážné překážky. Jednalo se o dotaci pro nový klášter, kterou žádalo české gubernium, ježto nová řehole neměla býti jednak na újmu stávajícím již řádům při dobrovolných sbírkách, jednak nemělo se ukládati obecenstvu žádných nových břemen. Pokud se týká dotace, smluvilo se několik vznešených šlechtických paní, z nichž jmenujeme Františku Leopoldinu Pöttingovou, Markétu hraběnku Valdštýnovou, Eleonoru hraběnku Valdštýnovou, Antonii hraběnku Černínovou, Adelhaidu hraběnku Thunovou a Josefu hraběnku Thunovou, že opatří obnos 24.000 zl. jako základ pro zřizující se klášter, jehož úroky by sloužily na živobytí pro 4 řeholní sestry, pro 6 nemocných a na léčební výlohy. A byl výslovně vytčen účel této nadace: „aby chudí nemocní ženského pohlaví, ode všech opuštění, náležitého ošetření tu došli a zkázy na spáse duše své nevzali.“ Další nemalá starost byla o vyhlédnutí a zakoupení místa pro nový klášter. Po mnohých úvahách vyhlédnuta byla Slupská stráň s přiléhající zahradou nedaleko kláštera OO. Servitů, vynikající zdravou a vzdušnou polohou, kde bylo také dostatek vody; a poněvadž nalézala se tam kaple Bolestné Rodičky Boží, zamlouvalo se toto místo zvláště řeholním sestrám. Zahrada dosti prostorná ve výměře bez mála 4 korců rozdělena byla na viničku, zahradu kuchyňskou a ovocnou. Také obytná stavení tu se nalézající poskytovala pro začátek dosti vhodných místností jak pro nemocné, tak pro řeholní sestry. — Zahradu tuto s přiléhajícími budovami a kaplí určil kdysi světící biskup Jan Ignác Dlouhoveský z Dlouhé Vsi za útulek pro sestárlé kněze, složiv k tomu účelu ještě kapitál 10.000 zl. Časem nedostačovaly již místnosti pro nával hlásících se kněží; arcibiskup Breuner koupil tudíž na místě, kde před válkami husitskými rozkládala se část kláštera zderazského, dům někdy Talmberkovský a založil tam nový vhodný útulek pro sestárlé kněze s kostelem sv. Karla Boromejského. Budovu útulku i s kaplí Panny Marie Bolestné v Slupi daroval arcibiskup Breuner Trinitárům, kteří tam byli uvedeni dne 24. srpna 1705. Avšak řád ten pobyl zde jen do r. 1708, kdy přestěhoval se do svého nového kláštera nejsvětější Trojice v ulici Lazarské. Majetek svůj v Slupi prodal řád sousednímu klášteru OO. Servitů, od něhož pak přešel na řeholi sv. Alžběty. — Majíce v rukou svolení duchovní vrchnosti obrátily se totiž obětavé výše jmenované šlechtické dámy na kabinetní císařskou kancelář s prosbou; aby milostivě povoleno bylo získati koupí Slupskou zahradu i s přiléhajícími budovami od řádu Servitského za obnos 6000 zl. k účelům nemocnice, a k veliké radosti dočkaly se toho brzy, že nejvyšší svolení došlo 26. ledna 1722. Den 17. května 1722 byl velikým svátkem pro novou ženskou řeholi a pro všechny šlechetné dobroditelky, které svou neobyčejnou horlivostí přispěly k dovršení velikého díla. Značné množství lidu zbožného se tu sešlo, aby obcovali slavnostnímu požehnání kláštera knížetem-arcibiskupem hrabětem Khuenburgem a uvedení řeholních panen do klausury. Ten den byla také volba první představené a hlasy všech řeholních sester snesly se na zbožnou, horlivou a neúnavnou sestru Marii Angelinu, rodem Nehrovou, kterou ihned kníže-arcibiskup potvrdil, odevzdav jí na znamení její moci v záležitostech duchovních i světských klíče domu, knihu řeholní a pečeť. Dalo se očekávati, že klášterní nemocnice za nedlouho nebude dostačovati ani pro nemocné, jichž důvěra v ošetřování u klášterních panen rostla, ani pro řeholní sestry, službu u nemocných konající. Odpomoci těmto nedostatkům bylo lze jedině přistavbou kláštera. Ale odkud získati peněz k tak nákladným stavbám? Tu přihlásila se zbožná a bohatá hraběnka Markéta Valdštýnová, pocházející ze staroslavného rodu Černínů, hotova jsouc přinésti značné oběti na novou úpravu kláštera. Povolavši k sobě znamenitého tehdy stavitele Kiliana Dienzenhofera z Rottenbachu nakázala mu, aby v době nejkratší předložil jí plány pro nový kostel, klášter a síň pro nemocné. Dienzenhofer dostál svému úkolu znamenitě, jak nynější celá stavba kláštera svědčí. Dne 8. srpna 1724 položeny byly základy k novému kostelu a již následujícího roku o svátku sv. Kateřiny posvětil biskup pražský Daniel z Mayern zbudovaný stánek Boží. Hlavní oltář jest ke cti Bolestné Matky Boží, vedlejší oltáře jeden ke cti sv. Anny, druhý ke cti sv. Jana Evangelisty. Nad průčelní chrámové dveře vsazen byl znak hraběcí rodiny Valdštýnské, aby na věčné časy hlásal památku štědré dobroditelky. Stavba klášterní budovy, k níž položen byl základ dne 18. dubna 1726, ukončena byla 16. listopadu 1727. Nemocnice klášterní se všemi potřebnými úpravami odevzdána byla svému

Obr. 143. Alžbětinka.

účelu 7. září 1732, když ji byl dříve P. Jan Frik, kancléř knížecí arcibiskupské konsistoře, vysvětil. Za války o dědictví rakouské (1741) utrpěl klášter nesmírných škod. Spojená vojska bavorská, saská a francouzská oblehala Prahu a konečně také ji vzala útokem. První prací nepřátelských vojsk bylo vymáhati násilím válečné příspěvky, které v první řadě uloženy byly klášterům. Klášter Alžbětínský musil složiti válečnou kontribuci 3000 zl., pak ubytovati a živiti 150 mužů. V r. 1743 bylo ještě hůře. Ke svízelům válečným přidal se hlad a drahota, dostoupivší takové výše, že řeholnice nuceny byly jísti koňské maso, jehož konečně ani nebylo lze dostati. A opět nucen byl klášter dáti nepřátelům výpalné v obnosu 2000 zl. R. 1744 zmocnili se Prahy Prusové. Klášteru Alžbětinskému bylo opět během 24 hodin opatřiti výpalné v obnosu 15.103 zl. 49 kr. Následkem tak citelných peněžitých ztrát byl klášter na pokraji zaniknutí. V této peněžité tísni přispěl pomocí hrabě Sverts-Špork, zapůjčiv klášteru značný obnos 14.000 zl. Později dobrodinec ten peníze Alžbětinkám odpustil, nevymáhaje jich více. Hrabě Sverts-Špork i choť byli v kostelní kryptě u Alžbětinek pohřbeni a dcera jejich vstoupila sem do řádu. R. 1757 utrpěl klášter střelbou pruských vojsk a Alžbětinkám bylo opět platiti 3000 zl. válečných příspěvků. Na památku slavného vítězství císařského vojska nad Prusy u Kolína dala představená kláštera Marie Alžběta Molitorová vystavěti při kostele kapli ke cti sv. Thekly, kterou 23. září 1762 slavně vysvětil biskup Jan Kayser. R. 1765 zemřela první zakladatelka kláštera Karla hraběnka Schönkirchová, která zbytek svého života v tomtéž klášteře pobožně strávila; úmrtní památku její uctivá řehole každého roku zádušními službami Božími. Připomenouti ještě sluší, že z kláštera pražského založen byl r. 1732 řeholní dům s nemocnicí v Celovci a roku 1746 v Mnichově, kam představená Marie Františka s několika sestrami se odebrala. V l. 1770 a 1771 panovala v Čechách veliká neúroda a následkem toho nastala nesmírná drahota životních potřeb. Z hladu požívali lidé otruby, trávy a listí se stromů. Klášter omezil se na nejnutnější životní potřeby; u fortny klášterní rozdával se černý chléb a teplá polévka zvláště dětem a starým lidem. Zvyk tento zachoval se až na naše časy, kde každý pátek poskytuje se žebrákům polévka a chléb. Po smrti císařovny Marie Terezie (1780) nové nebezpečí hrozilo klášteru. Z Francie zavanul k nám duch nevěreckého osvícenství. Katolická zbožná bratrstva císařskými dekrety byla zapovídána, na sta klášterů vzalo za své. V době husitské byly kláštery, jež v sobě chovaly tolik pokladův uměleckých a byly sídlem vědy a pravé zbožnosti, ničeny z náboženského fanatismu, v této době ve znamení a pod praporem domnělé osvěty. Také Alžbětinky obdržely císařský rozkaz, že nesmějí více přijímati novicek. Klášter měl takto vymříti, což rovnalo se zrušení kláštera. Pláč řeholnic rozléhal se v prostranných chodbách a v tichých komůrkách sester. V klášteře tou dobou žily také ještě čtyři Celestinky ze zrušeného řeholního domu svaté Kláry ve Znojmě. Když řady řeholnic úmrtím se tenčily a klášter neměl dosti sil k ošetřování nemocných, odhodlala se (r. 1786) představená Marie Dominika odeslati tři kandidátky k císaři Josefu II., který se právě nalézal ve vojenském táboře blíže Prahy. Císař vlídně přijal deputaci klášterní a kladl otázky jednotlivým kandidátkám, zkoumaje, mají-li k tak těžkým pracím povolání. Na konec dle pamětní klášterní knihy se prohlásil: „Nezrušíme vaší řehole, ale ještě ji rozšíříme v našich zemích, pokud Bůh nám popřeje života a síly.“ A skutečně za panování císaře Josefa II. založily se nové kláštery Alžbětinské v Pešti a jiných městech uherských. Josef II. navštívil pak osobně ještě s jedním důstojníkem 2. října 1786 klášter Alžbětinek, aniž byl s počátku poznán. Představená vodila neznámé pány po klášteře a oba pochvalovali prostranné vzdušné místnosti, vzorný pořádek a čistotu. Na to obrátiv se první důstojník prohodil: „Kde pak jsou moje rekrutky (novicky)? Vždyť byly u mne ve vojenském táboře a obdržely povolení k obláčce.“ V tomto okamžiku poznala představená, že mluví s císařem. Radost celého konventu z císařské návštěvy byla nesmírná. Císař dal si představiti ještě 4 Celestinky ze zrušeného kláštera znojemského a pravil k nim: „Dosud jste sloužily Bohu, nyní budete sloužiti také bližnímu.“ Na to obdařil císař klášter 25 dukáty. Od té doby přijímány byly opět novicky. V tomto čase prodal klášter pozemky a stavby na „Baště“, které byl před tím koupí získal za obnos 10.000 zl. od Celestinek. Do velikých nesnází přišly Alžbětinky zrušením sousedního kláštera Servitů, který jim byl 13.000 dlužen, za nčž měly nyní dostati prázdnou

Obr. 144. Kostel a klášter Alžbětinek v Praze.

budovu. Z nesnází těch vyvázly, když náboženská matice zrušený klášter sama převzala. R. 1791 dne 14. září navštívil nově korunovaný český král Leopold II. klášter. Za panování jeho nástupce císaře Františka I. hrnuly se nové útrapy na klášter. Válečnými daněmi a státním finančním úpadkem skleslo jmění kláštera až na třetinu, následkem čehož se zdálo, že zahyne. Na opětované naléhavé žádosti dostalo se klášteru podpory od státu, tak že se poněkud mohl finančně zotaviti. Vydatnější pomocí přispěl císař František I., když dovolil, aby se konaly po celých Čechách k udržování kláštera sbírky, a když česká šlechta jala se pořádati ve prospěch kláštera i nemocnice divadelní představení, koncerty i různé zábavy. R. 1832 věnovali čeští stavové nemocnici Alžbětinek 10.000 zl. a r. 1836 udělila císařovna Marie Anna klášteru korunovační dar 12.000 zl. Klášter Alžbětinek jest veliká, pravidelný čtverec tvořící budova s rozsáhlou zahradou. V prostranných světlých chodbách jsou rozvěšeny obrazy, pocházející namnoze ze zrušeného kláštera Servitů. V dolení chodbě nachází se veliký obraz, představující upálení Servitů r. 1420 zbouřeným husitským lidem. Pověst vypravuje, že duše upálených Servitů v podobě ohnivých koulí letěly k nebi. Nedaleko toho obrazu umístěna jest pěkná socha Bolestné Matky Boží. Ve veliké přízemní hovorně visí mnoho vzácných obrazův od malíře Ign. Raaba, líčících život sv. Františka Regis. Na chodbách prvního poschodí rozvěšeny jsou obrazy téhož malíře, znázorňující výjevy ze života sv. Františka Xav. a sv. Ignáce z Loyoly. Také v refektáři jest asi 10 slušných biblických obrazů. V zimním oratoři nachází se památný obraz Panny Marie na prkně na zlaté půdě. Obličej Matky Boží jest porouchán několika pruhy, pocházejícími od ostrého nástroje. Tento obraz býval někdy v klášteře Celestinek u sv. Kláry ve Znojmě, kde r. 1645 Švédové jej znectili, bušíce šavlemi do něho. Poslední představená Johanna Tamová odnesla jej s některými obrazy r. 1782 po zrušení kláštera ze Znojma do Prahy, kde v klášteře Alžbětinek trávila zbytek svého života. V síni, kde koná se volba představené, visí podobizny druhé zakladatelky kláštera Markéty hraběnky Valdštýnové a syna jejího Jana, který vstoupil do řádu kapucínského. Na kůru kostelním umístěna jest starobylá památná soška Panny Marie. V zahradě na bývalém hřbitově stojí kaple svaté Barbory a o něco dolejí kaple Panny Marie Lúrdské, kterou zříditi dal r. 1903 na památku svého pětadvacetiletého kněžství nynější kapitolní děkan vyšehradský, prelát dr. Jos. Burian, tehdy řádový zpovědník klášterní řehole. Veliká vzdušná a výslunní síň pro nemocné v I. patře ozdobena jest 19 velikými obrazy různých světců; při východní zdi stojí oltář sv. Alžběty, kde v neděle a svátky slouží se mše svaté. Klášter Alžbětinek může se vykázati i jednou českou spisovatelkou. Byla to řeholní sestra Marie Antonie rodem Pedálová († 1831), která i při svých namáhavých a obětivých pracích mnohé zbožné knihy sepsala, jako: „Život sv. Alžběty", „Chlebové posvátní", „Myrrhový věneček", „Keř rozmarýnový" atd. V přítomné době (1909) čítá nemocnice 68 lůžek; v roce 1908 bylo tu v ošetřování 1142 nemocných. Od svého založení poskytl klášter 147.852 nemocným lékařské pomoci. Připomenouti sluší, že ošetřování děje se v nemocnici Alžbětinek zdarma a že obětavost a sebezapření řeholních sester nezná mezí. Vrchní správa nemocnice spočívá nyní v osvědčených rukou představené Marie Ignatie Rabasové, primářem jest MUDr. Jarosl. Lenz a ordinářem MUDr. K. Helnrich. Klášter čítá nyní 45 řeholnic, totiž 37 sester kůrních, 5 sester laiček a 3 novicky. Knížecím arcib. ordinariátním komisařem jest kapit. děkan vyšehradský, prelát dr. Josef Burian, řádovým zpovědníkem prelát dr. František Zapletal, protonotář apoštolský a síd. kanovník vyšehradský. Mimo ošetřování nemocných vedou řeholnice i život rozjímavý a zachovávají přísnou klausuru. Srvn. Dr. *A. Schäffner*, Geschichte des Ordens und der Heilanstalt der Elisabethiner-Klosterfrauen in Prag; *Fr. Ekert*, Posvátná místa král. hl. města Prahy. — *A.* mají v Rakousku mimo Prahu 10 mateřinců s 401 řeholnicemi (Vídeň 58 sester, Linec 48 s., Celovec 43 s., Št. Hradec 46 s., Jablunkov 15 s., Těšín 25 s., Kadaň 28 s., Brno 19 s., Pešť 33 s., Prešpurk 43); v Německu 5 mateřinců s 37 filiálkami a 688 řeholnicemi. Kláštery *A*-ek nejsou ve vzájemném svazku a nemají generální představené. *Brn.*

Sv. Alžběty milosrdné sestry („šedivé sestry"). R. 1842 předsevzaly sobě Marie a Mathilda Merkertové, Františka Wernerová a Klára Wolfová ošetřovati nemocné v jejich příbytcích dnem i nocí. Prvním jejich působištěm byla Nisa (Neisse) v Prus. Slezsku. R. 1846 za přispění tamního kaplana Fr. Fischera převzaly jakožto „Verein für äussere Krankenpflege" nemocnici v Prądniku (Neustadt) v Prus. Slezsku. Biskup vratislavský Förster potvrdil 1859 „spolek sv. Alžběty" a dovolil roku následujícího, aby starší sestry směly složiti jednoduché sliby. Lev XIII. pak kongregací jejich 26. ledna 1887 potvrdil. Hlavním účelem jejich jest ošetřování nemocných v soukromých příbytcích; mimo to řídí také nemocnice a věnují se i jiným skutkům milosrdenství. Podporují chudé, ujímají se churavých, řídí opatrovny a v krajích missijních i obecné školy. Nyní má tato kongregace 295 působišť a asi 2500 sester. Mateřinec nalézá se ve Vratislavi, kdež sídlí i generální představená. (Srvn. Dr. *K. Kašpar*, Církevní zákonodárství o náboženských kongregacích I, 162—165.) Tyto „šedé sestry" dlužno rozlišovati od „šedých sester" pražských (v. „Šedé sestry").

Alžír (Algerien. dioec.), arcibiskupství, jehož hranice v jedno spadají se stejnojmennou kolonií francouzskou. V *A*-u bylo biskupství zřízeno r. 1838, bylo zprvu suffr. biskupství aixského, r. 1866 povýšeno na arcibiskupství se suffraganáty Constantinou a Oranem. V celém tomto území jest asi 532.000 katol. (celkový počet obyvatelstva: 2½ millionu). Velikých zásluh o *A*. dobyl sobě první arcibiskup kardinál Lavigerie (v. t.).

ama (hama) též **amula** zvala se ve staré církvi ona nádoba, v níž chováno na oltáři víno, věřícími pro mši sv. obětované, dříve než víno to do kalichu bylo vlito (Ordo Rom. I. 13). Papias praví: „Amae vasa sunt, in quibus sacra oblatio conti-

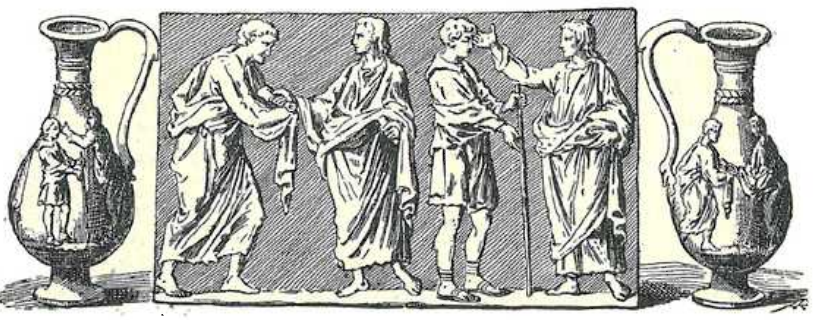

Obr. 145. Starokřesťanská ama. (Pohled s obou stran; uprostřed reliefy naň se nalézající ve zvětšeném měřítku.)

netur, ut vinum". Těchto velikých nádob pro víno obětní (amae offertoriae neb oblatoriae) užívalo se při liturgii mešní tak dlouho, pokud věřící při mši sv. vždy přijímali a obětní víno přinášeli. Když pak tento obyčej přestal, užívalo se nádobek menších (*ampullae* nebo *urceoli*), nynějších to mešních konviček. *A*-ae bývaly, zejména ve větších kostelích, velice těžké, vážíce několik liber, a byly tu a tam zhotovovány ze zlata a stříbra, ano někdy i drahokamy a pěknými skulpturami ozdobeny (viz na obr. 145. stříbrnou *a*-u, ozdobenou polovypuklinami: „Kristus odevzdává klíče sv. Petru" a „Uzdravení slepého"). Binterim (Denkwürd. IV, 1, 183) soudí, že podobných nádob užívalo se i pro jiné obětní dary, zejména pro olej a vodu. *Tpch.*

ama, amma u Koptů a Řeků tolik jako abatyše. Srvn. *Cabrol*, Dict. I, 1306 násl.

Amaad (*hbr.* 'Am'ad, *LXX* Ἀμιήλ). město v kmeni Aser (Jos. 19[26]); někteří ztotožňují je s nynějším Umm el- 'Amad, západně od Betlehemu zabulonského, jiní s Chirbet el-'Amúd (na pobřeží mezi Akkou a Tyrem).

Amabilis (franc. Amable) sv., kněz, *z.* 11. čna kol. 475 v Riomu v Auvergne. Srvn. *Acta Ss.* Junius II, 460.

Amadassa, někd. bisk. ve Frygii (Phrygia Salutaris). *Gams* (Series 446) uvádí dva biskupy z r. 451 a 553.

Amadathi *hbr.* Hammedátha', *LXX* Ἀμαδάθος, otec Amanův (Esth. 3[1]), Agagita.

Amadei 1. Girolamo, *n.* kol. 1483, vstoupil do řádu servitů, přednášel theologii v Bologni a Sienč, stal se gen. vikářem svého řádu v Německu; *sp.* „Apologia sull' immortalita dell' anima" (Milán 1518). *Z.* 1543. — 2. Giuliano, opat kamald. ve Florenci, malíř miniatur 1446, oblíbený umělec papeže Pavla II.; *z.* 1496.

Amadeisté, Amadeané, kongregace reformov. františkánů, založená blahosl. Amadeem (v. t.).

Amadeo (Omodeo), Giovanni Antonio, vynikající lombardský sochař a stavitel, *n.* 1447 v Pavii, *z.* 1522 v Miláně. Provedl značnou část plastické výzdoby průčelí kostela v Certose di Pavia; od něho jsou zejména malé ploché reliefy s výjevy ze Starého a Nového zákona, jež se táhnou nad celým soklem fasády, jakož i krásná orámování oken (v. obr. 146). V letech 1490—97 provedl geniální stavbu kupole milánského dómu.

Amadesi Jos. Alois, *n.* 1701 v Livorně, sekretář a archivář tří biskupů ravennských, *z.* 1773. Vydal díla sv. Petra Chrysologa 1750; v čelo edice této položil rozpravu „De metropolitana ecclesia ravennatensi", v níž háji přednost biskupského stolce ravennského před milánským. Srovn. *Hurter*, Nomencl. III[2] (1895), 142.

Amadeus 1. a s. Antonio v. Procházka Jan Josef. — **2. A. Bajocensis,** kapucín, *sp.* „Paulus ecclesiastes sive eloquentia christiana, qua orator evangelicus ad ideam et doctrinam s. Pauli efformatur" (Paříž 1662, Ben. 1720). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV[3] (1910), 304. — **3.** (Amedeus, Petr Jan Menesius) **blahoslavený, františkán,** zakladatel františkánské kongregace amadeistů. *N.* okolo 1420 v Portugalsku, *z.* v Miláně 10. srpna 1482. Pocházel z rodu šlechtického, vstoupil v manželství, za krátko však vstoupil do jednoho řádu rytířského; byv raněn stal se k dalším válečným službám neschopným, a byl přijat potom do kláštera jeronymitů v Guadalupu. R. 1452 vyprosil si dovolení přestoupiti do kláštera františkánského, putoval do Italie a byl po mnohých nesnázích roku 1455 v Assissi za frátera-laika přijat. V klášteře v Oppreně v diecesi milánské učinil s některými bratřími spolek, který by řeholi sv. Františka přísně zachovával. Byv 1459 na kněžství vysvěcen, dostal dovolení zakládati konventy přísnější observance, a tak vzniklo několik klášterův jeho observance v diecesích kremonské, brescijské a milánské. V Miláně založil s pomocí vévody a arcibiskupa 1489 klášter Panny Marie della Pace. Když generál řádu František z Rovere jako Sixtus IV. za papeže zvolen byl, odevzdal *A*-ově kongregaci klášter a kostel sv. Petra na Janikulu (S. Petrus in Montorio) v Římě, a učinil *A*-a svým zpovědníkem. *A.* prožil 10 let v Římě, potom chtěje lombardské kláštery ještě jednou navštíviti, vydal se na cestu a skonal v Miláně v klášteře della Pace. Památka 10. srpna. *Sp.* „Nova Apocalypsis" (dosud nevyd.). Jeho kongregace, kterou jako kustos pod vrchní správou generálovou řídil, měla za jeho života 16 konventův, vzrostla za jeho nástupce tak, že čítala 28 konventův, a též do Španělska se rozšířila. Papežové Julius II. a Lev X. snažili se různé větve františkánské v jeden celek spojiti. Papež Pius V. apoštolskou konstitucí 23. ledna 1568 zrušil amadeisty jakož i ostatní kongregace františkánské a spojil je s observanty. Srvn. *Acta Ss.* Aug. II, 562—606, *Holzapfel*, Handbuch der Geschichte des Franziskanerordens (1909) 138. — **4.** a s. **Josepho** v. Schuster Amadeus. — **5.** (Amedeus) biskup **lausannský,** *n.* kol. 1100 v zámku Chasse (v dep Dauphiné) jakožto syn Amadea z Hauterive, byl vychován v kl. Bonnevaux, od 1121 v Cluni, potom při dvoře Jindřicha V.; 1125 vstoupil v Clairvaux do řádu cisterc., stal se 1139 opatem kl. Hautecombe (Altacumba) v Savojsku a asi 1144 biskupem lausannským; od 1149 byl poručníkem nezletilého Humberta III. Savojského, *z.* 1159. *Sp.* 8 homilií mariánských (otišt. v *Migne*, PL CLXXXVIII). Srvn. *Acta Ss.* Septemb. VII, 377, *Hurter*, Nomencl II[3] (1906), 90. — **6. vévoda savojský, vzdoropapež (Felix V.),** *n.* 4. prosince 1383. Byl původně hrabětem savojským, pracoval o odstranění rozkolu, byl pro své zásluhy od císaře Zikmunda 1416 na vévodu savojského povýšen a obdržel 1422 hrabství genevské v léno. Po smrti své manželky Marie

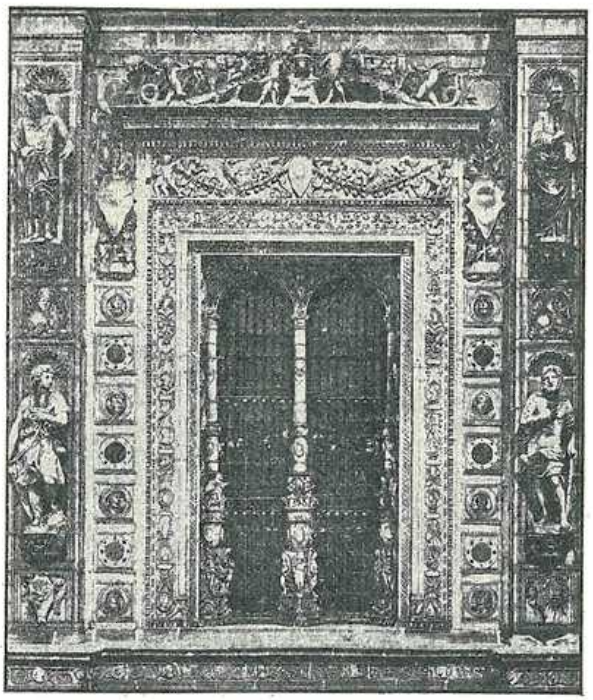

Obr. 146. Amadeo: Část výzdoby průčelí kostela v Certose di Pavia.

Obr. 147. Amadeus (vzdoropapež Felix V.).

Burgundské založil 1430 v Ripaille u genevského jezera rytířsko-poustevnický řád sv. Mořice a žil tam jako jeho děkan ještě se 7 rytíři blouznivě a po mnišsku. Basilejský sněm zvolil jej 5. listop. 1439 26 hlasy za vzdoropapeže, načež přijal jméno Felixe V. Byl sice boháčem, ale nesmírným lakomcem, který ze svého na papežskou důstojnost nic věnovati nechtěl. Byl v Basileji dne 24. července 1440 s velikou nádherou konsekrován a korunován, a při jeho pontifikální mši posluhovali mu jeho oba synové. Sídlil v Lausanně a v Janově. Když věci sněmu basilejského k smutnému konci se chýlily, vzdal se vzdoropapež 7. dubna 1449 své hodnosti, podrobil se papeži Mikuláši V., a byl učiněn kardinálem-biskupem sabinským; *z.* v Ripaille 7. ledna 1451. — **7. Savojský, blahosl.,** *n.* 1435, vnuk předešlého, vévoda savojský, *z.* po svatém životě 30. března 1472 ve Vercelli v Piemontsku. Jest patronem Savojska. Srovn. *Acta Ss.* Martius III, 874—96.

Amadia a Akra, dvě diecese katolické chaldejského ritu v Asii turecké (vilajet mosulský). R. 1895 byly prozatímně sloučeny pod jediným biskupem. Obyvatelstvo území diecese „Amadia" jest většinou moslemínské; křesťanů jest pouze 6000, z nichž asi 3000 katolíků, 3000 nestoriánů. Katolíci mají 14 far, 16 kostelů, 13 kněží, 6 škol. Rovněž v diecesi „Akra" veliká většina obyvatelstva jest moslemínská, katolíků jest pouze asi 1000. V této diecesi jest 13 far, 12 kostelů, 8 kněží, 2 školy. Srvn. *J. B. Chabot* v „Revue de l'Orient Chrétien" (Paříž 1896) I, 449 - 450.

Amadori Giuseppe, hudební skladatel v Římě v letech 1670—1732, složil oratorium „Il Martirio di S. Adriano", jež bylo provozováno v Římě 1702.

Amadur (Amator) sv. Dle francouzské legendy Zacheus po smrti Krista Pána odešel do ciziny a žil jako poustevník ve Francii v jeskyni; odloživ původní svoje jméno nazýval se „Rupis amator". (Srvn. *Ollivier,* Les amitiés de Jésus, Paříž 1895.) Místo ono, kde žil, zvané Rocamadur (v jižní Francii v départ. Lot, arr. Gourdon), jest starobylým místem poutním. Dle jiných však poustevníka *A*-a nelze stotožňovati se Zacheem, nýbrž byl to světec, jenž žil ve stol. III. anebo na konci stol. V. Památka koná se 20. srpna. Srovn. *Acta Ss.* Augustus IV, 16—25.

Amadutius (Amaduzzi) Jan Křtitel, praefekt tiskárny propagandy v Římě, muž učený, *z.* 1792, z rukopisů knihovny vatikánské vyd. (spolu s J. L. Bianconem) „Anecdota literaria sacra et profana" (Řím 1773—83, 4 sv.; dílo vzácné); mimo to *sp.* „Diss. canonico-filosofica sopra il titolo ed officio archidiaconi" (t. 1767), „Vetera monumenta, quae in hortis coellmontanis et in aedibus Matthaejorum adservantur, nunc primum in unum collecta et adnotionibus illustrata" (spolu s Klem. Orlanti, Řím 1779, 3 sv.). Srvn. *Hurter,* Nomencl. III² (1895), 335.

amae v. ama.

Amal, *hbr.* 'Amál, *LXX* Ἀμάλ, čtvrtý syn Helema (v. t.) z pokolení Aser 1 Par. 7³⁵.

Amalarius (Amalharius, Amalheri, Hamularius) **1.** Metský, liturgický spisovatel, *n.* okolo 780. Byl učedníkem Alkuinovým, stal se 817 jáhnem při kostele metském a později (828) tamtéž chorbiskupem. Pod jménem Symphosia učil v cis. palácové škole a mimochodem též ve škole lyonské. Byl muž obeznalý v literatuře patristické a vydal 2 knihy: „De institutione canonicorum et sanctimonialium", které 817 pro cášskou synodu složil; dále asi 820 dílo „De ecclesiasticis officiis libri IV ad Ludovícum Pium", v němž pokusil se podati veškeru liturgii církevní a vyložiti ji mysticky a allegoricky. Ponévadž si v tomto ohledu přemrštěně počínal, vystoupil proti němu jáhen Florus (v. t.), jenž na něho podal žalobu k říšskému synodálnímu sněmu v Chiersy (838), který některé názory *A*-ovy zavrhl. Další spisy *A*-ovy jsou: „De ordine antiphonarii" z r. 827, kde gallický antifonář srovnává s antifonářem římským; „Eclogae de officio missae" a sedm listů. (Spisy jeho vyd. *Migne* v PL CV.) Srovn. *Hurter,* Nomencl. I³ (1903), 766—768. — **2.** (Amalharius) Fortunatus, arcibiskup trevírský (809—16) a kommend. opat mettlašský. Od Karla Vel. poslán byl r. 811 ke konsekraci kostela v Hamburku, 813 k byzant. císaři Michalovi. *Sp.* „De sacro baptismate" (pojednání liturgické), „Ep. de tempore consecrationis et jejunii", „Versus marini". Až do Sirmonda („De duobus Amalariis" 1696) pokládán byl tento *A.* za totožného s předešlým; nejnověji G. Morin ve článku „La question des deux Amalaire" („Revue Benédictine" 1891) hájí identitu obou, ale dvojitost osob novými důvody ukazuje A. Franz ve spise „Die Messe im deutsch. Mittelalter" (1902), 351 násl. *Migne* L XCIX, 887 násl.

Amalberga sv. **1.** panna, ze vznešeného rodu franckých knížat, benediktinka v kl. Münster-Bilsenu (Belisia), *z.* 772. Památka 10. července. Srvn. *Acta Ss.* Julius III, 72. — **2.** (Amaloberga, Amelie), vdova, *z.* kol. 692, blízká příbuzná (snad sestra) Pipina staršího, manželka vévody Witgera Lothrinského; později oba manželé vstoupili do kláštera; *A.* do kl. v Maubeugu. Dítky její Gudila, Reinelda a Emembert prosluly rovněž svatostí. Památka 10. července. Srvn. *Acta Ss.* Julius III, 63.

Amalech, *hbr.* 'Amáléq, *LXX* Ἀμάλήκ, vnuk Esauův, syn Elifaze a ženiny jeho Thamny (Gen. 36¹²), kníže v zemi edomské (Gen. 36¹⁶). Vulg. koncovým *ch* odlišuje jej od názvu kmene Amalekovců, jejž píše s koncovým *c* (Amalec), ale v hbr. a LXX obě jména psána jsou stejně.

Amalekovci, starý arabský kočovnický kmen na poloostrově sinajském. Dle podání arabských mají původ svůj od Chama a jsou tudíž spříznění s Ka-

nanity. Balaam nazývá je „počátkem národů“, t. j. národem pradávným. Již za dob Abrahamových pohubil Chodorlahomer se svými spojenci všecku krajinu Amalekovců (1 Mojž. 14[7]). Dle Písma sv. bydlili *A.* jižně od Palestiny (1 Mojž. 14[7], 4 Mojž. 13[30]), sousedili s územím filištinským (1 Sam. 27[8]) a s pohořím Seir (1 Par. 4[43]), a táhli se od Súru (pustého kraje východně od Egypta) až po Chavilu v Arabii (1 Sam. 15[7]). Zdá se také, že někteří *A.* již záhy v Palestině, v pozdějším území efraimském se usadili (Soud 5[14], 12[15]). Israelští vyšedše z Egypta táhli tři dni přes poušť Súr. *A.* byli první, kteří se s nimi na další cestě k hoře sinajské v boji utkali (Exod. 17[8]). Pro toto nepřátelství bylo vyhlazení jejich od Hospodina ustanoveno (2 Mojž. 17[8]). Ještě za Mojžíše spojili se proti Israelským s Kananity (4 Mojž. 14[43.45]) a za doby soudců s Ammonity (Soud. 3[13]) a Madianity (Soud. 6[3], 7[12]). K rozkazu Hospodinovu vytáhl Saul válečně proti nim, pobil jich mnoho a zajal krále jejich (1 Sam. 14 a 15). Také David šťastně proti nim válčil (1 Sam. 27[8], 30[1], 2 Sam. 8[12]). Poslední zbytky jejich vyhladili za krále Ezechiáše Simeonovci a usadili se v území jejich (1 Par. 4[43]). Zdá se, že jméno „Agag“ (v. t.) bylo stálým jménem králů amalekitských (4 Mojž. 24[7], 1 Sam. 15[8]), jako Farao králů egyptských. Jméno hlavního města jejich nikde se nejmenuje. Od těchto *A*-ů rozeznávati jest potomky Amaleka (Amalecha v. t.), vnuka Esauova, neboť těch za Abrahama ještě nebylo a za dob Mojžíšových nemohli býti ještě tak znamenitým národem, jakým se *A.* býti objevují (2 Mojž. 17[8], 4 Mojž. 24[20]). Jméno *A.* v dokumentech egyptských a assyrských dosud nalezeno nebylo.

Amalfi, exemptní arcibiskupství u Neapole, zříz. 987 (biskupství již v VI. stol.); dříve podřízeny mu byly jako suffraganáty: Capri, Lettere, Minori a Scala, jež vesměs zanikly. Statistická data: 36.000 katolíků, 54 far, 279 kněží světských. Kathedrála jest krásná stavba, provedená ve slohu románském (lombardsko-normanském) s malebným průčelím (viz obr. 147). V ní jsou ostatky sv. Ondřeje ap., jež 1208 z Cařihradu sem byly přeneseny.

Amalie sv. v. Amalberga.

Amalriciáni Amalrikovci, Amauriáni, sekta v. Amalrich.

Amalrich (Amalrik, Amalricus) 1. Augeriův (Amalricus Augerii), převor kl. augustiniánů poustevníků v Asprlanu ve Francii kolem 1362, doktor university montpellierské a kaplan papeže Urbana V.; *sp.* „Chronicon (Actus) pontificum romanorum“ (sahající do 1321; vyd. *Eccard* v Comp. hist. med. aevi II, 1641—1824, *Muratori* v Script. rer. it. III. č. 2. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[3] (1906), 644. — **2. z Beny**, (Amaurřcus, Amaury de Bennes, de Chartres), *n.* v druhé pol. XII. stol. ve vsi Bena (Bène) u Chartresu (odtud přijmí de Bena); učil v Paříži dialektice a později též theologii a vzbudil svým panthcistickým učením podivení. Pařížská universita zakázala mu vyučovati, proti čemuž se k papeži Innocenci III. odvolal a do Říma odcestoval. Papež rozhodl proti němu, a on musil veřejně před universitou odvolati. Zemřel asi 1205. Avšak zanechal po sobě sektu zvanou **„Amalrikovci, Amauriáni“**, kteráž učení jeho dále vyvíjela a rozšiřovala. Jejími hlavními zástupci byli: kněz Godinus, pařížský zlatník Vilém a snad i David z Dinanta (v. t.). Pařížská synoda 1210 odsoudila učení *A*-ovo a dala jeho kosti z posvěcené země odstraniti. Sněm všeobecný lateránský IV. 1215 odsoudil *A*-a znova. *A.* hlásal všebožectví, jak dosvědčuje Gerson, takto: Ideje v Bohu jsou tvořeny a samy opět tvoří. Z nich vycházejí věci a rozlišují se; vracejí se však opět do ideji. Bůh jest cílem všech věcí; tyto se do něho vrátí, aby v něm odpočívaly. Bůh jest bytností a jsoucností všech tvorů, všech věcí. Jako se vracejí do Boha všecky věci, tak i člověk. Spojuje však se člověk s Bohem láskou dokonalou, ve které přestává býti tvorem, sebe pozbývá a přijímá bytnost božskou. *A.* s výrazy scholastickými a církevními spojoval smysl zcela jiný. Jeho přívrženci, Amalrikovci, blouznili o trojím věku světa: Bůh Otec působil prý ve Starém zákoně skrze zákon, Bůh Syn v Novém skrze svátosti; nyní nastala třetí doba, ve které Duch svatý působí v nitru lidském a která trvati bude do konce světa. V Abrahamovi stal se člověkem Bůh Otec, v Kristu Bůh Syn; Duch svatý stává se člověkem denně v nás. Jako panství Boha Otce a jeho zákona přestalo, když nastalo panství Boha Syna a jeho svátosti, tak přestanou za panování Ducha sv. svátosti a všeliké kněžství. Papež jest antikristem, Řím Babylonem. Duch sv. osvítí všecky vniterně a oblaží bez činu zevnějšího. Blouznění Amalrikovců dosáhlo vrcholu, když tvrdili, že Duchem sv. jest duch lidský, že jako Ježíš jest i každý Amalrikovec Bohem a člověkem, že v každém chlebě jest tělo Páně tak přítomno, jako ve sv. hostii, že Bůh se právě tak zjevil v Ovidovi, jako v Augustinovi. Proto zavrhli učení církevní o nebi a pekle. Z pantheismu vyvodili praktický důsledek: antinomismus; dovolovali všeliké prostopášnosti a zavedli společenství statků i žen. — **3. biskup špýrský** 891—893, zprvu mnich benediktinský, *sp.* kommentáře k Pentateuchu a k listům sv. Pavla, jež však se nedochovaly; vynikal prý také v básnictví. Srvn. *Hurter*, Nomencl. I[3] (1903), 821.

Amalteo Pomponio, ital. malíř, *n.* 1505 v Motta di Livenza, *z.* 1588 v S. Vito ve Friaulu, žák Pordenonův; od mistra toho přiučil se malovati fresky na velikých plochách, ale neměl vynalézavosti ani originality jeho. *A.* dovedl velike massy dovedně seskupovati, výjevy živě, někdy až přemrštěně znázorňovati; kolorit jeho není bez půvabu. Za to

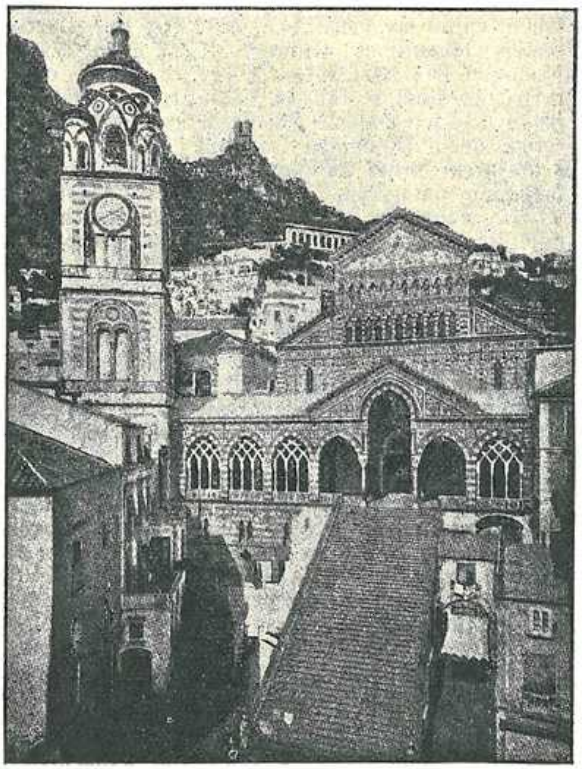

Obr. 148. Amalfi. Kathedrála.

jeho tabulové obrazy jsou mdlé; zvláště rozdělení světla a stínu jest slabé. Z prací jeho uvádíme: fresky v kostele S. Maria de' Battuti v S. Vito (v kupoli Nanebevzetí P. Marie, na stěnách výjevy ze Starého a Nového zákona), dokončené r. 1535, fresky v kostele v Prodolone z r. 1542, v kostele v Baseglii (1544—1550, scény z legendy o sv. kříži).

Amam *hbr.* 'Amám, *LXX* Σήν, město v jižní části kmene Juda (Jos. 15[26]); poloha jeho jest neznáma.

Amama Sixtinus, reform. theolog, prof. hebr. ve Frenekeru (Frisko), *n.* 1593, *z.* 1629, zasloužilý o povznesení studia hebrejštiny v Hollandsku; vydal 2 grammatiky a slovník. Pracoval na opravě hollandského překladu bible. Byl vášnivým nenávistníkem katolické církve; hlavně officielní vydání Vulgaty z r. 1592 zavdalo mu podnět k vydání spisů: „Dissertatiuncula, qua ostenditur praecipuos Papismi errores ex ignorantia Ebraismi et Vulgata versione partim ortum partim incrementum sumpsisse" (1618), „Censura Vulgatae atque a Tridentinis canonizatae versionis quinque librorum Mosis" (1620), „Antibarbarus biblicus" (1628).

Aman (הָמָן, Haman, *LXX* Ἀμάν, jméno to odvozuje Jensen od jména elam. boha „Humman" [Humba]), syn Amidata (Amadathi v. t.), Agagský (v. t.), milec a velkovezír perského krále Xerxa I. (Esther 3[1]). Cítě se uražena židem Mardocheem, strýcem královny Esthery, vymohl královský rozkaz, aby 12. dne 12. měsíce „Ádar" (jak losem [*hbr.* purim] rozhodnuto) všickni Židé v perské říši bez ohledu na stáří a pohlaví byli pobiti a vyhlazeni. Včasným zakročením královny Esthery se mu to nepodařilo a Aman byl k rozkazu královu oběšen na šibenici, kterouž Mardocheovi již byl připravil (viz kn. Esther).

Aman Aquilinus, františkán, *z.* 1727, moralista bavorský, srvn. *Baader*, Gelehrtes Bayern 19.

Amana v. Abana.

Amanati (Ammanati) 1. Bonifác, 1397 kard.-jáhen titulu sv. Hadriana, *z.* 1399, *sp.* „Lectura super Clementinas" (Bourges 1522). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[3] (1906), 707. — **2.** Jakub de Piccolomini, kardinál, *n.* 1422, *z.* 1479, příbuzný, důvěrný přítel a rádce papeže Pia II., byl od 1450 sekretářem kard. Domenica Capraniky (v. t.), později sekretářem breví za papeže Kalixta III., od 1460 biskupem pavijským a kardinálem, 1470 biskupem v Lucce a legátem umbrijským, vynikal jako theolog, dějepisec a státník. *Sp.* „Commentarii rerum suo tempore gestarum libri 7" (1464—69) a dokončil paměti Pia II. „Commentarii Pii II."; obojí spolu se 742 listy *A*-ovými a životopisem sepsaným Jak. Volaterranem vyd. tiskem v Miláně 1506 a Frankf. 1614. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[3] (1906), 1038.

Amand v. Amandus.

Amandin, žoldnéř, mč. v Ostii za cís. Klaudia II. (268—270) pam. 24. srp. Srovn. *Kulda*, Církv. rok V, 199.

Amandus 1. sv., apoštol **Belgičanů** v VII stol., *n.* v Herbaugu v krajině nantesské ze vznešené rodiny aquitanské r. 594, opustil tajně otcovský dům a odebral se do anglosaského kláštera na ostrově Ogii (Oye u La Rochelle), odkudž se od svého otce ani sliby ani hrozbami vylákati nedal. Byv na kněžství v Toursu vysvěcen, odebral se do Bourgesu, kde 15 let jako poustevník v askesi žil. R. 627 putoval do Říma a dostal od papeže Honoria I. rozkaz, aby jako missionář na severních hranicích Gallie Krista hlásal. Vrátiv se do Francie byl r. 628 za krajinského biskupa (beze sídla) vysvěcen a hlásal Krista s dovolením neustrického krále Dagoberta ve Flandrech, v Nizozemsku, potom krátkou dobu též u Slovanů korutanských a v sousedních krajinách podunajských. Vytýkaje králi Dagobertovi jeho nepořádný život, byl proto vypovězen, ale brzo opět ke křtu jeho syna Siegelberta povolán. R. 647 byl zvolen za biskupa maastrichtského. R. 650 žádal na papeži Martinu I., aby z úřadu biskupského propuštěn byl. Papež konečně vyplnil jeho prosbu, a *A.* odebral se kolem r. 665 do kláštera Elno (u Tournay), po něm zvaného kl. „sv. Amanda", který se stal semeništěm věd a umění pro celou Belgii. V posledních letech svého života obrátil mocného hraběte Allovina nebo Bava a zemřel 6. února 684. — **2.** biskup **bisceglijský** 1153 až 1179, *sp.* „Inventio ss. Mauri, Pantaleemonis et Sergii martyrum" (otišt. v *Acta Ss.* Julius VI, 359 násl. — **3.** sv., třetí biskup **bordeauxský**, *z.* 18. čna. asi 432; několik listů sv. Paulina z Noly jest na něho adressováno. Srvn. *Acta Ss.* Junius III, 484. — **4. de Castello,** benediktin, převor kl. v Anchinu, později opat v Merchienne, *sp.* 1113 list o smrti blahosl. biskupa Odona z Cambray (otišt. v *Migne* PL CLX, 1128—32 a v Monum. Germ. Scriptores XV, 2, 942—45). — **5.** sv. **gisalbský** (v Italii), vojenský důstojník, později praefekt (comes) města Gisalby, *z.* 515, 6. dubna. *Acta Ss.* Aprilis I, 547—548. — **6.** sv., biskup **strassburský,** dle nespolehlivých katalogů první, jinak pověřen toliko podvrženými akty koncilu kolínského z r. 346 (ač falsátor užil snad starších seznamů biskupů). *A.* ode dávna v Strassburku se uctívá. *Acta Ss.* Oct. XI, 827 násl. — **7. ze Strassburku** Ord. Cist., písař a malíř miniatur na konci XV. a na počátku XVI. stol. v kl. langheimském. Jeho práce (graduály a antifonáře) chovají se v král bibl. v Bambergu. — **8.** jáhen v **Trani** v Apulii, *sp.* 1143 „Translatio s. Nicolai Peregrini" (otišt. v *Acta Ss.* Jun. I, 242). — **9.** biskup **wormský** kolem r. 627; král Dagobert poslal mu dary pro kostel wormský. — **10.** klášt. jméno blah. Jindřicha Suso (v. t.) — **11. ze Zierikzee** (Hollandsko), O. Min., lektor v různých konventech a kvardián, ministr provincie kolínské; v martyrologiu františk. praví se o něm, že byl „prodigiis clarus et vitae sanctitate pollens", *z.* 1534; *sp.* mimo kommentáře (nevyd.) ke kn. Genesis, Job a Ekklesiastes, objemnou kroniku od stvoření světa do 1534 (Antverpy 1534). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[3] (1906), 1323—1324.

Amange (Amange, Danange) Jacques d', kanovník v Mettách, *z.* 1510. Po smrti Jeana de Ranconval vedl (nepochybně jako „maitre de l'oeuvre") stavbu kathedrály. Srvn. *Thieme-Becker*. I, 376.

Amann 1. Jiří, katol. theolog, *n.* 1780 v Deggendorfu, 1805 vysv. na kněze, stal se 1813 kazatelem v Landshutu, 1826 professorem dogm. a morálky univers. t., potom v Mnichově; *sp.* „Die 7 Briefe Jesu des Verherrlichten an die 7 Kirchen in Asien" (1828); *z.* 1831. — **2.** M. D. *sp.* „Schwester Euphemia Dorer, Ursulinerin. Ein Lebensbild, zugl. ein Beitrag zur Geschichte des Klosters St. Ursula zu Freiburg i. Br." (1904).

Amantia Santo, ital. spis., vyd. „Prima juris canonici elementa" (Catania 1815—22, 3 sv.); dílo to vydal také v jazyku vlašském 1822. Srvn. *Hurter*, Nomencl. III[2] (1895), 677.

Amantissimae voluntatis, apošt. list papeže Lva XIII. ze dne 14. dubna 1895, jímž národ anglický vyzýván k návratu do církve katolické. Viz Canoniste contemp. 1895 str. 282 nn.

Amantissimi Redemptoris, encyklika Pia IX. z 3. května 1858 o applikaci mše sv. (*Walter*, Fontes iuris eccl. p. 569 nn.). Viz applikace mše sv.

Amantius sv., 1. muč. římský, tribun vojenský za císaře Hadriana, bratr sv. Getulia. Mart. Rom. 10. čna. *Acta Ss.* Junius II, 264—272. — **2.** muč. římský spolu se Zotikem, Irenaeem a Hyacinthem,

Mart. Rom. 10. ún. — 3. jáhen římský, odebral se r. 560 spolu s jinými se sv. Amandem (v. t.) do Belgie, aby mu pomáhal při hlásání evangelia. Mart. Rom. 19. března. *Acta Ss.*, Martius III, 34. — 4. biskup v Como v Italii asi od 402, *z.* 423; Mart. Rom. 8. dubna. *Acta Ss.* Aprilis I, 747. — 5. mč. v Noriodunu spolu se sv. Alexandrem (v. Alexander 66). Mart. Rom. 6. čna. — 6. kněz v Tifernu (Città di Castello); Mart. Rom. 26. září: „Tiferni sancti Amantii presbyteri, gratia miraculorum illustris". — 7. biskup rodezský (Rodez, Ruthenae Sagodum n. Segedunum Ruthenorum). Mart. Rom. 4. listop.: „Apud Ruthenos in Gallia beati Amantii episcopi, cujus vita sanctitate et miraculis extitit gloriosa".

Amanus (Amanus mons), pohoří dělící Syrii od Cilicie, nyn. Alma-Dagh; přebývali tu mnozí poustevníci. Srvn. *Nilles*, Kal.[2] I, 82, II, 744.

Amaral de 1. Petr S. J., exegeta portug., *n.* v Zurarče 1621, vstoupil do Tov. Ježíšovy 1636, byl prof. v Braze a Coimbře, *z.* v Lissaboně 1711; *sp.* „Canticum Marianum, hoc est sanctissimae Dei genitricis Mariae canticum, nempe ejus Magnificat litteralibus pariter ac mysticis illustrationibus Investigatum" (Evora 1709). Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 263. — 2. Prudentius, původu portug., *n.* v jižní Americe 1675, *z.* 1715; *sp.* „Catalogo dos bispos que teve o Brasil até o anno de 1676". Uveřejněno v „Constituçoes primeiras do Arcebispado de Bahia" (Lissabon 1719). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV[3] (1910), 902.

Amarant (Amaranthus) sv. mč., v Gallii za panování Decia; ostatky jeho v kathedrálním kostele v Albi. Mart. Rom. 7. listop.

Amarante Carlos Luiz Ferreira da Cruz, stavitel portug., *n.* 1748 v Braze, *z.* 1815 v Porto, vystavěl nádherný klášterní chrám „Bom Jesus do Monte" u Bragy.

Amariáš, Amarias, Amaria, *hbr.* 'Amarjáh a 'Amarjáhú, *LXX* Ἀμαρίας, Ἀμαρεία, také Σαμαρία, Ἀμαδία. 1. velekněz, syn Merajotův, otec Achitobův (1 Par. 6[7.52]). — 2. velekněz za doby Josafatovy, syn Azariášův, otec Achitobův (1 Par. 6[11], 2 Par. 19[11], Esdr. 7[3]); Josefus Flav. (Ant. IX, 1, 1) nazývá jej Ἀμασίαν τὸν ἱερέα. — 3. levita, syn Hebronův n. Jahathův (1 Par. 23[19], 24[23]). — 4. jeden z levitů, které ustanovil Ezechiáš král, aby rozdělovali ostatním levitům dary (2 Par. 31[15]). — 5. jeden ze synů Baniových, kteří k rozkazu Ezdrášovu zapudili ženy cizozemky (1 Esdr. 10[42]). — 6. jeden z předků Athajášových (v. t.), (2 Esdr. 11[4]). — 7. jeden z kněží, kteří se vrátili se Zorobabelem ze zajetí (2 Esdr. 12[2]); vyskytá se také mezi těmi, kdož potvrdili smlouvu s Hospodinem učinčnou (2 Esdr. 10[3]). — 8. jméno rodiny kněžské, jejímž náčelníkem byl Johanan za dnů velekněze Joakima (2 Esdr. 12[13]). — 9. otec Godoliáše, jenž byl otcem proroka Sofoniáše (Sof. 1[1]).

Amarin (Marinus) sv., opat z Auvergne, jenž v VII. století v Elsasku evangelium hlásal a jako poustevník žil. Památka 25. ledna.

Amarna (Tell-el-Amarna), jméno zříceninového pahrbku v Horním Egyptě, v němž nalezeny pozůstatky paláce Amenofise IV. a hojné hliněné tabulky s klínopisnými listy z let 1450—1370 před Kr. Jsou to jednak diplomatické dopisy asijských panovníků (na př. babylonských králů Burnaburiáše II. a Kadišmanturga, jakož i assyrského panovníka Asuruballita), jednak zprávy palestinských vasalů posílané egyptským panovníkům. Zvláště tyto zprávy jsou velice důležity pro poznání kulturních poměrů Palestiny před příchodem národa israelského. Vyskytují se v nich zmínky o mnohých, i později vynikajících městech; jsou to na př. Akko, Gezer, Gaza a především Uru-Salim (= Jerusalem). Nad to činí se v nich zmínka o postupu nepřátel Chabirů (v. t.), jež někteří ztotožňují s Hebrejci.

Amasa (*hbr.* 'Amásá') 1. syn Jethera Ismaelity a Abigail, dcery Davidovy, přívrženec a vojevůdce Absalomův (2 Král. 17[25.20]); po porážce přijat od Davida na milost (2 Král. 19[13]), ano i vojevůdcem učiněn, ale od Joaba zabit (2 Král. 20[1-13]). David čin tento na mocném Joabovi pomstiti nemohl, ale umíraje uložil Šalomounovi, by pomstil krev *A*-ovu (3 Král. 2[5.6]). — 2. jeden z knížat kmene Efraim, kteří Israelské z vítězné války proti Achazovi se vracející pohnuli k tomu, by zajatce z kmene Juda a Benjamin na svobodu propustili a kořistí je obdarovali (2 Par. 28[12]).

Amasaj, Amasai (*hbr.* 'Amásaj) 1. syn Elkany, levita z rodu Kaath (1 Par. 6[25]). — 2. levita z rodu Merari, syn Boniův, uvedený v genealogii Ethanově (1 Par. 6[46]). — 3. jeden z těch, kteří připojili se k Davidovi prchajícímu před Saulem, a za to učiněn jedním z vojevůdců jeho; někteří exegetové pokládají jej za totožného s Amasou, vnukem Davidovým (v. Amasa 1.). — 4. jeden z kněží, kteří troubili na trouby před archou úmluvy, když přenášena byla z domu Obededomova do Jerusalema (1 Par. 15[24]). — 5. otec Mahatha, jednoho z levitů, kteří nápomocni byli Ezechiášovi při obnovení bohoslužby (2 Par. 29[12]); snad jménem *A.* na tomto místě míněn rod od *A.* 1. pocházející.

Amasea (Amasia, Amasen.), někd. metropole v Pontu v Malé Asii. Z biskupů vynikají: sv. Athenodorus, bratr sv. Řehoře Thaum., mč. 275, sv. Basileus, mč. kol. 322—23, Asterius, spisovatel církv. v V. stol. Poslední arcib. Štěpán II. přesídlil do Ktpole. (*Gams*, Series 442.) Nyní arcib. titulární.

Amasiáš (אֲמַצְיָה) 1. král judský, asi 838 až 809, dle jiných asi 798—769 př. Kr. Ujav se vlády dal pobíti vrahy otce svého Joasa (V. Mojž. 24[16]). S počátku sloužil Hospodinu věrně, ač nezrušil nezákonitých oltářů na výšinách. Poraziv Edomity a dobyv města jejich Petry, klaněl se pohřichu modlám edomským. Když mu pro to domlouval prorok Hospodinem poslaný, zakřikl ho slovy: „Zdaliž rádce královský jsi ty? Přestaň ať nezabím tebe." (2 Par. 25[16].) V hrdosti své vedl válku s Joasem, králem israelským; po nešťastné bitvě u Betsames byl zajat, část hradeb jerusalemských pobořena, všecky poklady z paláce i chrámu uloupeny a synové královští odvedeni do Samaří do zástavy. Propuštěn na svobodu přežil Joasa ještě 15 let a byl konečně od spiklenců v městě Lachis zavražděn (4 Král. 14[1-20], 2 Par. 25[1-28]). — 2. kněz modlářský v Bethelu; zapovídal proroku Amosovi prorokovati v území israelském a obžaloval ho u krále Jeroboama II., že pobuřuje lid jeho (Amos 7[10]). — 3. otec Josy z pokolení Simeonova (1 Par. 4[34]). — 4. levita, syn Helkiův z rodu Merari (1 Par. 6[45]). — 5. syn Zechriův, za doby Josafatovy náčelník „200.000 mužův udatných" (2 Par. 17[16]).

Amaski (Zamaski) Bazyli, Rusín, unita, *sp.* „Interrogationes et responsiones de processione Spiritus S. a Patre et Filio, desumptae ac breviore et dilucidiore ordine digestae ex libro Gennadii Scholarii, patriarchae Constantinopolitani, in quo quinque capita defenduntur, quae in sancta et oecumenica Florentina synodo continentur" (Vilno 1581), vyd. v překladě ruském „Ispovědanie o izchoždenii svjatago Ducha" (Ostrog 1583).

Amassai *hbr.* 'Amašsaj, *LXX* Ἀμασία, syn Azreelův, kněz v Jerusalemě za doby Nehemiášovy (Neh. 11[13]), snad totožný s Másajem (Maassai), synem Adielovým (1 Par. 9[12]).

Amastri (Amastris, zkrác. Amastrian.), někd. biskupství v prov. Paflagonii (v Malé Asii); Gams (Series 442) uvádí biskupy v II.—IX. stol.; nyní bisk. titulární.

Amat sv. v. Amatus.

Amat 1. Felix, tit. arcib. palmyrský, zpovědník krále Karla IV., *n.* 1750, *z.* 1824; *sp.* církevní dějiny pod názvem „Tratado de la Iglesia J. Chr." (Madrid 1793—1803, 12 sv.), „Observaciones pacificas sobre la potestad eccl." (Barcelona 1817—23, 3 sv., pro názory gallikánské dáno na index 1824 a 1825), „Diseño de la Iglesia militante" (dílo posmrtné, vyd. 1834). — **2.** Felix Torres, biskup astorzský (Astorga), *n.* 1772 v Sallentu, *z.* 1847 v Madridě, přel. zdařile bibli do španělštiny: „La sagrada Biblia, nuevamente traducida de la Vulgata latina al español, aclarado el sentido de algunos lugares con la luz que dan los testos originales hebreo y griego, e illustrada con varias notas sacadas de los santos Padres y espositores sagrados" (9 sv., Madrid 1823—25, 1832—35, vyd. v 1 sv. v Barceloně 1876); z ostatních jeho spisův uvádíme: „Memorias para auydar a formar un Diccionario critico de los escritores catalanes" (Barcelona 1836). — **3.** de Graveson v. Graveson. — **4.** Thaddeáš, *n.* v Barceloně ve Španělsku 1810, vstoupil do řádu lazaristův a působil jako missionář v Louisianě, byl od 1841 novicmistrem v klášt. lazaristů v Missouri a Filadelfii, 1854 stal se biskupem montereyským v Kalifornii, 1859 se svolením sv. Stolice přeložil sídlo biskupské do Los Angelos; získal sobě velikých zásluh o rozkvět diecese.

Amata (Amatha, zkrác. Hamathen.), někd. biskupství v Syrii II. (Syria secunda); nyní bisk. titulární.

Amata sv. 1. (Talida), abatyše egyptská v Antinoe v Thebaidě v V. stol. Pam. 5. ledna. *Acta Ss.* Januarius I, 257. — **2.** klariska, nef svaté Kláry. Pam. 20. ún. *Acta Ss.* Martius II, 498. — **3.** dominikánka v Bologni, družka blahosl. Diany (v. t.). *Acta Ss.* Junius II, 363.

Amathéus, Amathaeus, *hbr.* Chamátí, *LXX* ὁ Ἀμαθί, jedenáctý a poslední ze synů Chanaánových (Gen. 10^{18}, 1 Par. 1^{16}; na tomto druhém místě *vulg.* má tvar Hamataeus [*čes. překl.* Hamateus]). Amathéové jsou nepochybně Kananejci bydlící ve městě Emath na severu Palestiny (v. Emath 1).

Amathi *hbr.* 'Amittaj *LXX* Ἀμαθί, otec proroka Jonáše (4 Král. 14^{25}, Jon. 1^{1}).

amathitská krajina (*vulg.* „in Amathite regione"; 1 Mach. 12^{25}), krajina u Libanonu kolem města Emathu, od něhož tak slula. V této krajině Jonathas Machabejský setkal se s vojskem Demetria II. Nikatora, jež však jato bázní v noci dalo se na útěk (1 Mach. 12^{24-23}).

Amathus 1. v. Amata. — **2.** (Amatunte, Amathusius, někd. bisk. na Cypru. *Gams* (Series 439) uvádí biskupy ze IV.—VIII. století. Nyní bisk. titulární.

Amati, rodina znamenitých vlašských houslařů v Kremoně v XVI. a XVII. stol. A. D. Nicolaus, člen slavné této rodiny houslařské, byl podle všeho mnichem u sv. Kosmy a Damiana v Bologni a ze záliby zabýval se houslařstvím. Nástroje opatřeny jsou nápisem: „D. Nicolaus Amati fecit Bononiae apud SS. Cosma et Damiani 1713". Viz *Lutgendorff*, „Die Geigen- u. Laatenmacher". *Mtr.*

Amati (Amatus) Vincenzo, *n.* 1629, dr. theol. a ředitel kůru při dómě v Palermě, *sl.* „Sacri concerti", několik mší a nešpor, *z.* 1670.

Amato 1. de, Eliáš (dříve Antonín řečený), karmelitán, *n.* 1666 v Montalto v Kalabrii, magister theol., *z.* 1748, *sp.* „Epistolae polemicae, quibus nonnulla ecclesiasticae et civilis historiae selectiora dubia resolvuntur" (Luca 1739), „Animadversiones historico-dogmaticae, chronologico-criticae super aliquot acta et canones conciliorum Ecclesiae atque super nonnulla historicorum monumenta strictim concinnatae" (Ben. 1739, 2 sv.), „Lettere erudite ecclesiastico-civili, academico-critiche" (Janov 1714, 1715, 2 sv.), „Congressi academici sullo discettabile storico della Bibbia" (Ben 1720, 6 sv.), „Pantopologia Calabra, in qua celebriorum ejusdem provinciae locorum virorumque illustrium monumenta expenduntur" (Neap. 1725), „Museum literarium" (t. 1730). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV^{3} (1910), 1543—1544. — **2.** Francesco, ital. mědirytec v XVII. stol.; z prací jeho vynikají: „Sv. Josef s Ježíškem", „Sv. Jeronym" a „Sv. Kryštof". — **3.** Giovanni Antonio starší, malíř neapolský, *n.* 1475, *z.* kol. 1555, žák Silvestra Bruna, později vstoupil ve šlépěje Peruginovy; maloval hlavně obrazy mariánské. Z jeho prací málo se zachovalo. — **4.** Giovanni Ant. mladší, synovec a žák předešlého, *n.* v Neapoli kol. 1535, *z.* 1598; z maleb jeho vyniká „Trůnící Madonna" v (museu neapolském), obraz pečlivě provedený, jasného a veselého koloritu. — **5.** (a s. Amato) Michael, *n.* v Neapoli 1682, *z.* 1729, kněz, dr. theol. a obojího práva, protonotář apoštolský, znamenitý znalec řečí, člen kongregace apošt. missií při kathedrále neapolské, 1707—24 kaplan při král. a farním kostele v Castel Nuovo, 1719 visitátor všech král. kostelů; *sp.* „De opobalsami specie ad sacrum chrisma conficiendum requisita" (Neapol 1722), „De piscium atque avium esus consuetudine apud quosdam Christi fideles in antepaschali jejunio" (t. 1723, dáno na index 1725; *A.* míní, že požívání ptáků v postě je dovoleno), „Dissertationes historico-dogmaticae: 1. In qua ad trutinam revocatur, quibus de causis in antiquis fidei symbolis Nicaeno et CP. articulus ille ‚descendit ad inferos' fuerit praetermissus, 2. de inferni situ adversus novum commentum cujusdam (Swinden) natione Angli, 3. in qua enucleatur, quomodo Christus in ultima coena eucharistiae benedixerit et utrum uno an pluribus calicibus usus fuerit, 4. de ritu, quo in primitiva Ecclesia fideles s. eucharistiam percepturi manibus excipiebant, ubi expenditur, quidnam fuerit dominicale, quod mulieres afferre debere jubebantur" (t. 1728). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV^{3} (1910), 1255—1256. — **6.** Paolo, kněz, činný jako stavitel, kreslič a rytec v Palermu, *n.* 1634 v Ciminně na Sicilii, *z.* po 1714. Vypracoval hojné návrhy na oltáře, náhrobky, architektonické dekorace a slavnostní stavby. Dílo jeho „Nuova Pratica di Prospettiva, nella quale si spiegano alcune nuove opinioni etc." dokončeno bylo teprve po jeho smrti (Palermo 1714—33 fol. 33 tab.).

Amator sv. 1. bisk. autunský kol. 270, Mart. Rom. 26. listop. — **2.** (Amatre) bisk. auxerrský, *z.* 418, Mart. Rom. 1. května: „Antisiodori sancti Amatoris episcopi et confessoris". *Acta Ss.* Maius I, 50—60. — **3.** kněz, mč. v Kordově; umučen od Maurů spolu s Petrem mnichem a Ludvíkem r. 855. Mart. Rom. 30. dubna. *Acta Ss.* Aprilis III, 806.

Amatori (degli) Mariano, pseudonym dominikána P. Fulgencia Cuniliatiho (v. t.), jenž pod tím jménem uveřejnil spis: „Biblioteca Eucaristica in cui dopo riferiti e riflettuti i passi del Nuovo Testamento, ne' quali Dio parla del Sacramento dell' Eucaristia, si apportano gli Scrittori che pel corso di tredici secoli successivamente nella chiesa fiorirono . . . Opera utilissima, proposta da Mariano degli Amatori, professore di teologia" (Ben. 1744, 2 sv.); totéž dílo dal autor r. 1752 do prodeje s novým titulem, na němž uvedl pravé své jméno: „Il Predicatore Eucaristico . . . opera del Padre Fr. Fulgenzso Cunliiati de l'Ordine dei Predicatori".

Amatrice, Colla dall', vlastně Nicola di Filotesio, malíř a architekt italský, *n.* asi 1480—1490 v Amatrice v Abruzzách, plodný a nadaný umělec, později v Ascoli usedlý, v jehož pracích jeví se vliv prací Crivelliových, později i Raffaelových a Michelangelových. Z jeho prací uvésti dlužno oltářní obraz z r. 1514 v kostele S. Vittore v Ascoli, jakož i několik obrazů chovaných nyní v „Galleria Communale" tamtéž. *Z.* kolem r. 1550.

Amatunte v. Amathus 2.

Amatus 1. arcib. bordeauxský, byl dříve od 1073 bisk. oleronským; působil jakožto pap. legát v jižní Francii a Španělsku, 1089 stal se arcib. v Bordeaux, provázel papeže ke koncilu v Clermontu, *z.* 1102. Některé listy jeho, jakož i statuta synodální vydal *Migne* PL. CLV. — **2. (Amato) Jan Maria** S. J., syn knížete Galattiho, vévody z Caccama, *n.* v Palermu 1660, vstoupil do Tov. Jež. 1677, působil jako professor a missionář, *z.* 1736; *sp.* „De principe templo Panormitano libri XIII". Palermo 1728 (v díle tom podává popis chrámu toho a jeho památek, jakož i mnoho důležitých zpráv pro církev. i obč. dějiny sicilské). *Baker-Sommervogel* I, 266. — **3. Michael** v. Amato 5. — **4. Montecassinský** *n.* kol. 1030 v Salernu, kol. 1060 mnich v **Monte Cassino,** později biskup (neznámo kde; dle Baluze jest totožný s *A*-em 1.). *Sp.* básně a spolehlivou kroniku normannskou, jež zachovala se jen ve starofranc. překladu ze XIV. stol. (vyd. v Odon Delarc v Rouenu 1892). — **5.** sv., biskup a patron diecese **Nusco** (Nuscum) v Italii, mnich kl. sv. Salvatora řádu sv. Viléma 1131, založil kl. ve Fontigliano 1142, biskupem stal se kol. 1167 (dle jiných 1158), Mart. Rom. 31. srp. — **6.** (St. Amet) sv., opat **remiremontský,** *z.* kol. 625, zprvu poustevník, pak mnich v Luxeilu, zal. 620 společně se sv. Romarichem dvojitý klášter Habendum (= Remiremont) ve Vogesách, jehož prvním opatem se stal. Mart. Rom. 13. září: „In monasterio Romarico in Gallia s. Amati presbyteri et abbatis, abstinentia et miraculorum gratia illustris". — **7.** sv., biskup **sionský** (ve švýc. kantonu valiském, něm. Sitten, Mart. Rom. mylně nazývá jej bisk. senským („Apud Senonas s. Amati episcopi et confessoris"), benediktin, od krále Teudericha III. (675—91) vypovězen, *z.* 13. září 690. Svátek 13. září. *Acta Ss.* September IV, 120—8. — **8. Vincenzo** v. Amati.

Amaury v. Amalrich.

Amazonas (Amazonum dioec.), bisk. v Brasilii, zříz. 1892, suff. metropole bahijské (Bahia), 400.500 katol., 24 far, 19 kněží světských, 13 řeholních, 41 kostelů a kaplí, 105 škol.

Ambarach (Benedictus, Benedetti) Petr S. J., orientalista, *n.* 1663 v Gustě (Foenicie), maronita (Ambarach bylo rodinné jeho jméno, jež on latinsky přetlumočil v „Benedictus"), vzdělán v Římě, vrátil se na východ jako missionář. Vyslán byv církví maronitskou do Říma ve věcech úředních, získán byl vévodou florenckým Cosimem III., aby řídil tiskárnu, kterouž byl založil Ferdinand Medici k vydávání orient. knih; spolu jmenován byl professorem hebrejštiny v Pise; 1707 vstoupil do Tovaryšstva Jež. a zaměstnán byl potom vydáváním a překládáním řeckých a orient. spisů; papež Klement XI. jmenoval jej členem komise, zřízené k revisi a opravě řeckého textu Písma sv. *Z.* v Římě 1742. Hlavní jeho dílo jest: „Sancti Patris Nostri Ephraem Syri Opera omnia quae exstant graece, syriace, latine" I.. sv. 1737, 2. sv. 1740, 3. sv. 1743 (po smrti vydavatelově dokončil Assemani). Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 1295—98.

ambasiator, ambasciator (z toho ambassadeur, vyslanec); název ten vyskytuje se již v době starší ve významu vyslance čili apokrisiaria (*v. t.*), totiž v lat. překladě koncilu cařihradského, za Menny slaveného, kdež zove se jáhen Heraclius *a.* Eufremia, biskupa Theopolského, jáhen Štěpán *a.* biskupa cesarejského. (*Du Cange,* Glossarium ad scrip. med. et Inf. lat. I, 197). Ve středověku užívalo se jména toho hojně; nyní při kurii římské označují se názvem tím vyslanci první třídy (velevyslanci).

Amberg 1. Bernard, *n.* v Büronu, švýc. malíř a sochař kolem 1850, roku 1852 vystavil obrazy „Zmrtvýchvstání Páně" a „Kristus na hoře Olivetské", jakož i krucifix ze dřeva vyřezaný. — **2.** Jan, farář v Lucernu ve Švýc., *n.* 1844 v Büronu, *sp.* „Der Medailleur Hedlinger" (1887), „Maler Melchior Nyrooh" (1898).

Amberger 1. Josef, vynikající spisovatel v oboru pastýřského bohosloví, *n.* 1816 v Pfahlu, 1838 vysvěcen na kněze, stal se 1841 subregentem Georgiana v Mnichově, 1842 mř. prof. církev. práva na univ. t., 1845 regentem semináře a prof. pastorálky v Řezně, 1852 kanovníkem; na sklonku života svého oslepnuv *z.* 1889. *Sp.* „Pastoraltheologie" (3 sv. 1850—57, 4. vyd. 1883—87). — **2.** Kryštof, malíř německý, *n.* kol. 1500—1510, *z.* kol. 1562 v Augšpurku; obrazy jeho projevují rozhodný vliv malířství benátského, zvláště Tiziana; vynikl zvláště v malířství portrétním; hl. jeho dílem jest oltářní obraz z r. 1554 v domu v Augšpurku: uprostřed Madonna s hudoucími anděly, na levém křídle sv. Oldřich, na pravém sv. Afra; na predelle poprsní obrazy 7 světců; v hořejším trojhranném poli Kristus na kříži s P. Marií a sv. Janem po stranách (viz obr. 149). Srvn. *Muther,* Gesch. der Malerei II, 214.

Ambert d' 1. baron Joach., generál a spisovatel franc., *n.* 1804, *z.* 1890, *sp.* mimo jiné: „L' héroisme en soutane" (1876, 2 sv.). — **2.** hrabě Lambert Eliseus, *sp.* „Histoire de l'Eglise d'Auvergne, contenant les événements religieux, civils et politiques, la vie des Saints de l' Auvergne, du Velay et du Bourbonnais, la fondation des principales églises, des abbayes, des prieurés etc. depuis saint Austremoine jusqu' à l'année 1560, époque du commencement des guerres religieuses" (Paříž 1855, 3 sv.), „Histoire et traité des sciences occultes

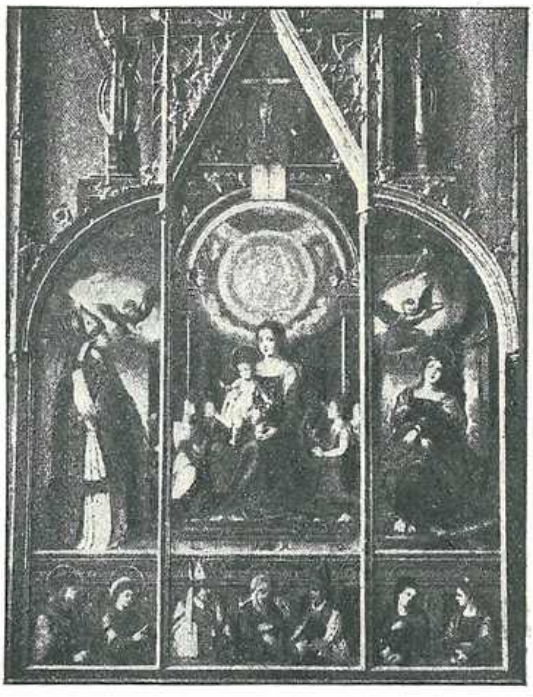

Obr. 149. Amberger: Oltářní obraz v domě augšpurském.

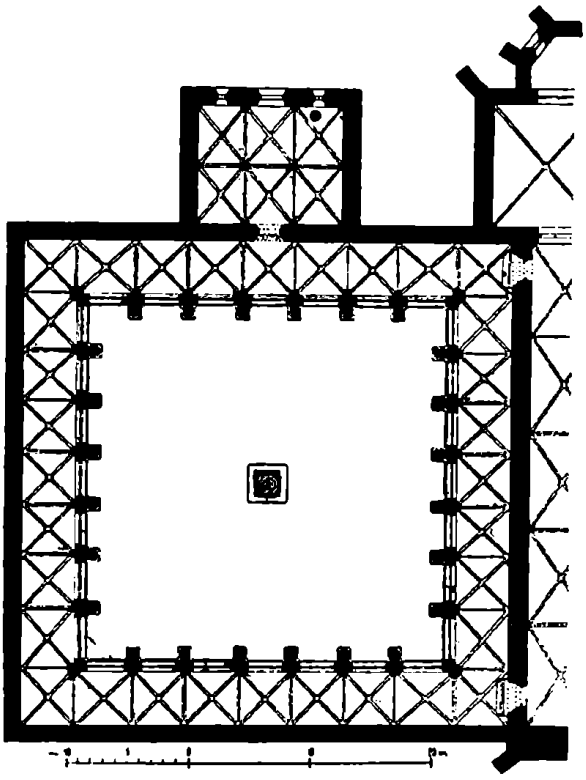

Obr. 150. Ambit kláštera „Porta coeli" u Tišnova (půdorys).

ou Examen des croyances populaires sur les êtres surnaturels, la magie, la sorcellerie, la divination etc., depuis le commencement du monde jusqu' à nos jours" (t. 1857, 2 sv.). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 1099—1100.

Ambianen. dioec. = biskupství Amiens (v. t.).

Ambicus sv. mč Mart. Rom. 3. pros.: „Nicomediae passio ss. Ambici, Victoris et Julii".

ambit (ambitus, něm. Kreuzgang), otevřené klenuté loubí v přízemí budov klášterních, obklopující čtvercové nádvoří. Přiléhá k boku (zpravidla jižnímu) klášterního chrámu. *A.* tvoří především chráněnou před nepohodou komunikaci mezi místnostmi klášterními a kostelem. Mimo to slouží ku procesím a ku procházkám řeholníků v době oddechu. Nádvoří upraveno bývá zpravidla v malou zahradu („paradisus", „rajský dvůr"). Dříve bývali v nádvoří i v *a*-u pochováváni řeholníci a dobrodinci kláštera. V jednom z rohů *a*-u bývala studně v přístavku na způsob kaplice do nádvoří vystupujícím. K východnímu ramenu *a*-u přiléhá zpravidla síň kapitolní. Rovněž tak vchází se z *a*-u do refektáře. Také při chrámech kathedrálních býval *a*. Tak k bývalé románské basilice sv. Víta na Hradě Pražském přiléhal *a*. na straně severní (srovn. *Lehner*, Děj. um. II, 252—253). Mnohé klášterní *a*-y náležejí k vynikajícím stavitelským památkám. Nejkrásnějším *a*-em po stránce stavitelské v zemích koruny české jest *a*. kláštera „Porta coeli" u Tišňova na Moravě z doby přechodní (viz půdorys na obr. 150). Arkády lomenými oblouky zaklenuté rozvrženy jsou na tři menší arkády podobně zklenuté; stěna nad nimi prolomena jest okrouhlými okny, vyplněnými čtyřlistou kružbou. Vnitřek *a*-u (viz obr. 151) vyniká ladnými proporcemi, krásnou perspektivou a bohatým detailem plastickým. (Srvn. *F. J. Lehner* v „Methodu" XXVII 1901, 72—73.) Velmi pěkný jest také ambit bývalého augustiniánského kláštera v Třeboni z druhé pol. XIV. stol. (viz obr. 152.) — Stěny *a*-ů byly ozdobovány malbami (na př. *a*. kláštera Emauzského v Praze ozdoben v době Karla IV. bohatým cyklem maleb biblických). — Kolem chrámů poutnických budovány zvláště počínajíc od stol. XVII. *a*-y obyčejně s kaplemi v nárožích (na př. *a*. na Svaté Hoře u Příbramě, vystavěný v letech 1659—61, viz půdorys na obr. 153).

ambitus v hudbě = objem melodie, vzdálenost tónu nejvyššího od nejhlubšího.

ambitio čili ctižádost jest nezřízené bažení po cti; nezřízeným pak se stává buď předmětem, že bažíme po cti nezasloužené a nám nenáležité (a po té stránce jest hříchem pouze lehkým); nebo prostředkem, že domáháme se cti způsobem a prostředkem mravně závadným (a po té stránce zůstává při prostředcích lehce jen hříšných také hříchem lehkým, ale přechází v těžký hřích, volíme-li prostředky těžce hříšné). Ctižádost příčí se velikomyslnosti (*Lehmkuhl*, Theol. mor. I, 706) a čítá se mezi dcery pýchy (*S. Alphons*, Theol. mor. V, 66).

Vřešt.

„Ambitiosae", konstituce pap. Pavla II. z roku 1468 (c. un. in Xvag. commun. III. 4), která spolu s konstitucí Urbana VIII. „Humanae salutis" z 1. listop. r. 1625 a jinými ustanoveními církevními tvoří základ právoplatného zcizování církevního jmění (viz „alienace").

Amblada, někd. bisk. v Lykaonii; *Gams* (Series, 451) uvádí biskupy z let 325—879.

Amblard (Amblardus), OSB, opat solignacký, kol. 1000, od některých ztotožňován s Aldebaldem (v. t.), *sp.* pro franc. krále Roberta život sv. Eligia (*Migne*, PL CXXXVIII).

Ambleville d' Karel S. J., *n.* v Bourgogne, *z.* v Rouenu 1637, hudební skladatel, vydal: „Octonarium sacrum, seu canticum B. V. per diversos ecclesiae tonos decantandum" (Par. 1634), „Har-

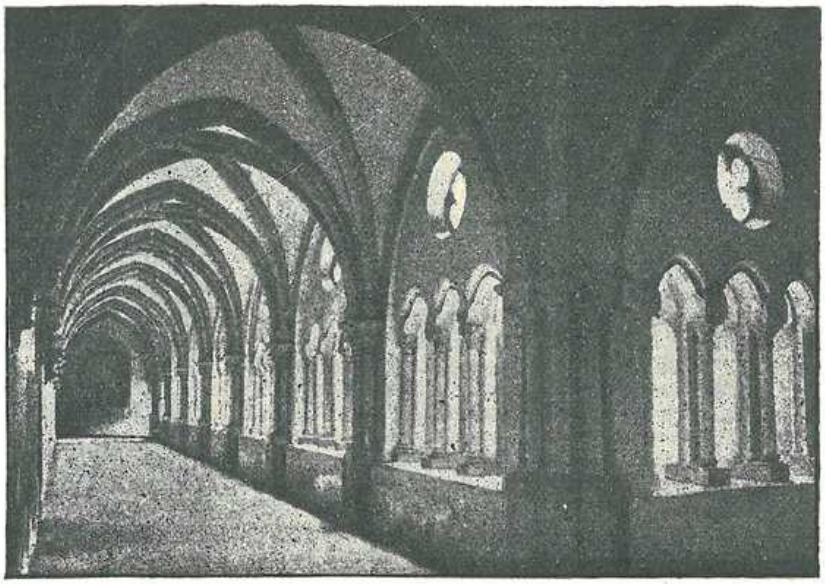

Obr. 151. Ambit kláštera „Porta coeli" v Tišnově.

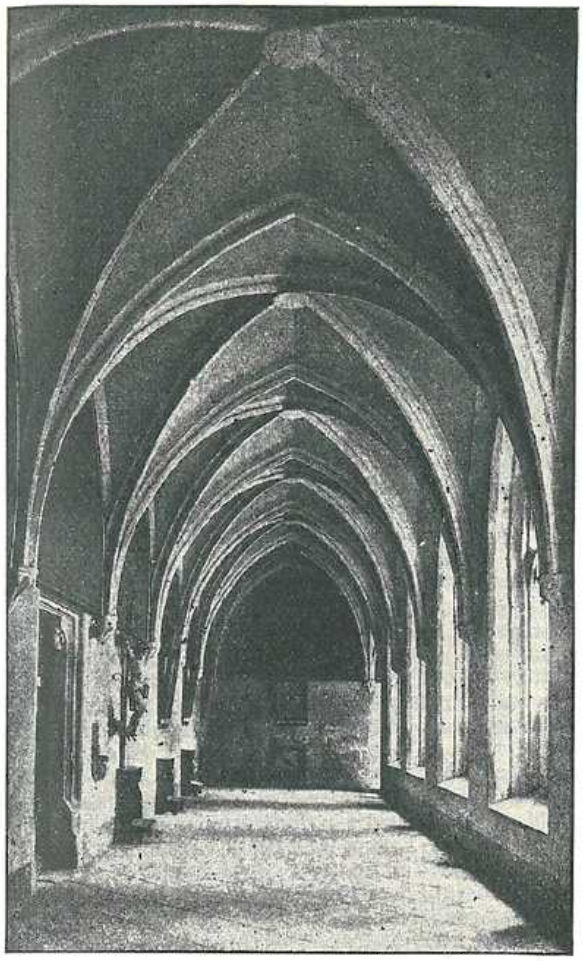

Obr. 152. Ambit býv. augustiniánského kláštera v Třeboni.

monla Sacra seu Vesperae in dies tum dominicos tum festos totius anni, una cum missa ac litaniis B. Virginis" t. 1636).

ambo v. ambona.

Amboise d' 1. František, blahosl., n. 1427, z. 4. listopadu 1485, dcera Ludvíka d' A., vicomta de Thouars, zasnoubena s vévodou Petrem II. Bretonským, zal. 1460 ve Vannes první klášter karmelitek v Bretonsku, vstoupila do něho 1467; od 1476 převorkou v Nantes. Životopis její napsal Richard (2 sv. 1865, něm. překl. 1892). — 2. (de Amboyzia) Jiří, kardinál, n. 1460 v Chaumontu, stal se r. 1483 biskupem montaubanským a almužníkem Ludvíka XI., 1492 arcibiskupem narbonnským, 1494 rouenským, 1498 kardinálem a prvním ministrem Ludvíka XII.; ze zklamané naděje státi se papežem byl duší francouzské politiky proti Juliovi II., z. 1510. — 3. Jiří, synovec předešl., kardinál, n. 1487, stal se 1511 arcib. rouenským, 1545 kardinálem, z. 1550. — 4. Ludvík, rovněž synovec A. 2., kardinál, n. 1479, stal se 1501 bisk. autunským, 1503 arcibisk. v Albi, 1507 kard., z. 1511.

ambolagium v. anabolagium.

ambona (z řec. *ἀναβαίνειν* = vystupovati; jiné názvy: *βῆμα*, *πύργος*, pulpitum, suggestus, auditorium, tribunal, exedra, analogium), v starokřesťanských basilikách vyvýšené řečiště, na něž po stupních se vystupovalo. S a-y předčítáno bylo Písmo sv., odtud biskupové a kněží promlouvali k lidu; odtud při mši sv. předčítána epištola a zpíváno evangelium. A umístěna bývala uprostřed prostory chrámové, mezi presbytářem a lodí. Že by bývaly byly a-y dvě, (jedna pro čtení evangelia, druhá pro čtení epištoly), o tom není zaručených zpráv. Jako příklad starých ambon uvádíme a-u v dómě ravennském (viz obr. 154), kterou dal zříditi biskup Agnellus (553—568) jest z porfyru a mramoru a ozdobena uměle tesanými postavami zvířecími (v řadě nejhořejší spatřují se beránci, v řadě druhé pávi, v řadě třetí jeleni, v řadě čtvrté holubi, v řadě páté husy, v řadě šesté ryby). Výška obnáší 3 *m*, šířka 7 *m*. Ambony v římských basilikách sv. Vavřince fuori le mura, sv. Klementa, P. Marie in Cosmedin a sv. Pankráce nejsou dle Caumonta starší IX. stol.; Nesbitt klade je do XII. a XIII. stol. (Srvn. *Cabrol*, Dict. d'arch. chrét. I, 1330—1347.) Později místo a. zaujaly kazatelny (v. t.). — V ruské církvi jest a. (amvon, амвонъ) polokruhový výstupek plošiny (солея) před t. zv. carskými dveřmi ikonostasu (viz na obr. 155 místo označené písmenem *a*). Mimo tento a. „predaltarnij" jest v ruských kostelích ještě a. „archiercjskij", místo uprostřed kostela, kde archierej se obléká. A. metropolity má 8 stupňů, a. biskupa 6, archiereje 4 stupně.

Ambrogi Domenico řečený Menichio del Brizlo, ital. malíř v Bologni, n. kol. 1600, z. po 1678; učitelí jeho byli Bernardino Baldi, potom Calvaerts a posléze Brizio; maloval freska v kostelích (na př. „Korunování P. Marie" v S. Maria della Vita a „Anděl Strážce" v S. Giacomo Maggiore v Bologni), jakož i oltářní obrazy.

Ambrogino da Soncino („frater Ambrosinus"), malíř na skle v Bologni, n. před pol. XV. stol. v Soncinu u Cremony, vstoupil 1458 jako bratr laik do kl. dominikánského v Bologni, kdež stal se žákem proslulého malíře na skle fratera Beata Giacoma da Ulma (Jak. Alemanna z Ulmu), s nímž až do smrti byl činným. Ze společných jejich prací zachovalo se okno v Capella dei Notari v S. Petronio v Bologni, 2 okna (na jednom P. Maria poselství přijímající, na druhém anděl zvěstující) v kostele S. Giacomo v Soncinu. Vděčnost k svému mistru dal A. na jevo sepsáním jeho životopisu („Vita del beato Giacomo d'Alemania"); z. asi 1527.

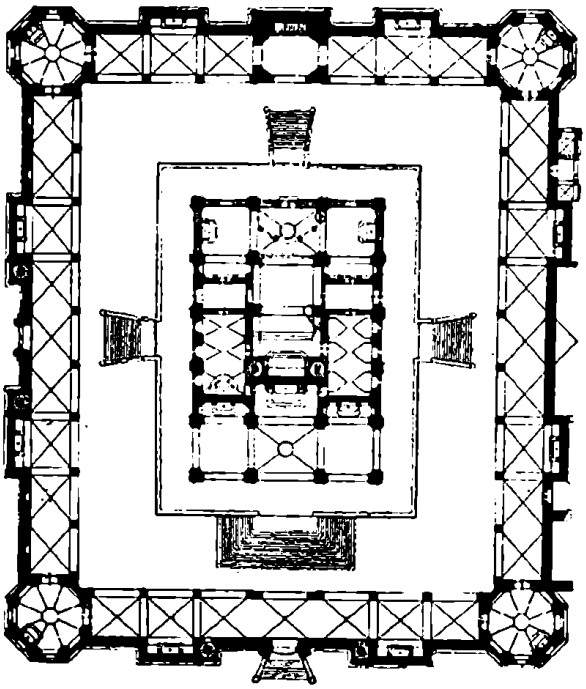

Obr. 153. Ambit na Svaté Hoře u Příbramě (půdorys).

Ambrogio 1. di Lorenzo v. Lorenzetti. — **2.** da Milano (Ambrogino, Ambrogio di Antonio da Urbino), výtečný sochař hornoitalský v druhé pol. XV. a na poč. XVI. stol. Narozen v Miláně, byl činným v Urbinu, Ferraře, Benátkách a v Todi. V Benátkách provedl 1470—73 ozdobné dveře kostela San Michele di Murano, 1475 zhotovil náhrobek Lorenza Roverella, bisk. ferrarského, v kostele S. Giorgio ve Ferraře, v letech 1516—20 pracoval na výzdobě kost. Madonna della Consolazione v Todi. — **3.** Teseo (ze šlecht. rodu Albonesi) (Ambrosius Theseus), *n.* 1469 v Pavii, *z.* 1540 t., kanovník u sv. Jana v Lateráně, prof. v Bologni, jeden z prvních, kteří v Italii pěstovali studium orientálních jazyků, zejména syrštiny; *sp.* „Introductio in chaldaicam linguam, syr. atque armen. et decem alias linguas" (Pavia 1539). Připravoval vydání žaltáře v jazyku chaldejském, ale nepodařilo se mu dílo to uvésti ve skutek. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1316. **4.** Ambrogio Traversari v. Ambrož Traversari.

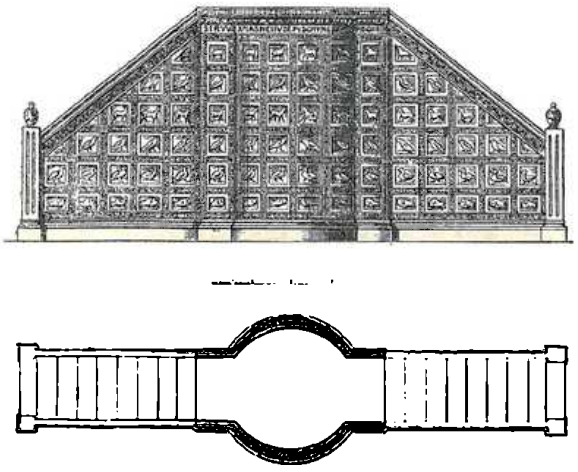

Obr. 154. Ambona v dómě ravennském.

Ambros Aug. Vilém, *n.* 1816 v Mýtě u Rokycan, kdež otec jeho byl poštmistrem; studoval gymnasium a práva v Praze, 1839 povýšen na doktora práv, vstoupil do státní služby, 1848 stal se státním zástupcem u zemského soudu v Praze; od mládí zabýval se horlivě hudbou a byl činným akožto hudební kritik; 1869 stal se mimoř. professorem hudby na pražské universitě, 1872 povolán do Vídně, kdež obdržel místo v ministerstvu spravedlnosti a mimo to professuru na konservatoři; zároveň byl učitelem korunního prince Rudolfa. *Z.* ve Vídni 1876. *Sp.* „Geschichte d. Musik" (4 sv. 1862—78), dílo velice cenné, pohříchu nedokončené (sv. IV. jedná o době Palaestrinově a o počátcích hudby dramatické); nejcennější jest 2. svazek pojednávající o hudbě středověku. R. 1858 vydal dějiny a popis velechrámu sv. Víta v Praze: „Der Prager Dom"; dílko to vyšlo také ve stručném výtahu pod titulem „Der Führer durch den Dom zu Prag".

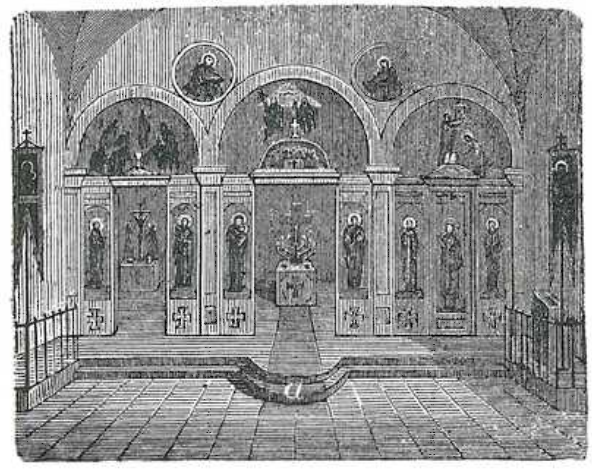

Obr. 155. Ambon v ruském kostele (místo označ. písmenem a).

Ambrosi (Ambrosius a Concept. B. V. Mariae), *n.* v Římě, vstoupil jako frater-laik do řádu piaristského, vynikal znalostí mathematiky a stavitelství vojenského; byl učitelem v rodině velkovévody toskánského Ferdinanda II. a k jeho přímluvě vysvěcen na kněze; *sp.* „Institutiones architecturae militaris" (Florencie 1630); *z.* 1670.

Ambrosiana 1. basilika, kterou vystavěti dal v Miláně sv. Ambrož ke cti sv. muč. Gervasia a Protasia, která však již za jeho života nazývána byla „Ambrosiana". Posvěcena byla r. 386. V ní byl sv. Ambrož pochován. Basilika nezachovala se v původní podobě; nynější stavba ve slohu lombardsko-románském pochází v podstatě ze stol. IX.; ve stol. XII. byla nově zklenuta a částečně přestavěna. — **2.** (Biblioteca Ambrosiana), bibliotheka, kterou zřídil v Miláně kardinál Federico Borromeo, nazval ji r. ke cti sv. Ambrožc, a 1609 vystavěl pro ni zvláštní budovu. Bibliotheka tato má 230.000 tišt. svazků, 8400 rukopisů z veliké části velice vzácných (mezi nimi několik palimpsestů). Při knihovně jest sbírka rytin, minci, medaillí a zbraní, jakož i obrazárna, v níž mimo jiné jest Raffaelův karton ke „Škole Athénské", studie Leonarda da Vinci a j.

Ambrosiáni 1. Bratří ambrosiánští (fratres scti Ambrosii ad nemus) utvořili se v Miláně z poustevníků, kteří v lese před branou zvanou Porta cumena bydlili, kde již sv. Ambrož rád meškal a kde od starodávna dleli bratří mající v čele převora. Tři šlechticové milánští, Alexander Crivelli, Albert Besozzi a Antonín Petrasanta, pokládají se za zakladatele této řehole. Papež Řehoř XI. dal jim 1375 řeholi sv. Augustina; bohoslužby konali dle ritu ambrosiánského. Tato řeholní družina rozšířila se a papež Eugen IV. spojil 1441 četné kláštery v jeden celek: „Congregatio fratrum scti Ambrosii ad nemus Mediolanensis". Tato kongregace zanikla 1646. — **2.** Kongregace oblátů sv. Ambrože, kterou založil sv. Karel Borromejský 1578 v Miláně k výpomoci v duchovní správě, k missiím, péči o chudé a pod. Papež Řehoř XIII. kongregaci tuto potvrdil. Byl to spolek duchovních, kteří učinili slib, že v kongregaci stále zůstanou a biskupa úplně poslouchati budou. Slib chudoby byl dobrovolný. Oblati, kteří neměli povinnosti residence a učinili slib chudoby, žili po 10 neb aspoň po 8 v tak zv. kollegiátních domech a měli přísný domácí řád. Kongregace stávala se u duchovenstva oblíbenou. I laikové mohli se státi členy kongregace a podporovati oblaty dle svého stavu v jejich povinnostech. R. 1844 byla zrušena, 1848 obnovena, kardinálem Wisemanem 1857 do Londýna uvedena, 1877 papežem schválena.

Ambrosiánky 1. ženské odvětví kongregace bratří ambrosiánských, měly svůj jediný klášter na hoře u Varese nedaleko Lago Maggiore. Založila jej bl. Kateřina Morigia z Palantie (da Pallanza, *z.* 1478) a bl. Juliana z Puriselly, které jako poustevnice tam žily. K nim se přidružily jiné. Papež Sixtus IV. dal jim řeholi augustinskou s lnědým habitem milánských ambrosiánů. Zachovávaly přísnou klausuru, vyznamenávaly se velikou zbož-

nosti a zachovávaly ambrosiánský obřad. Sv. Karel Borromejský vážil si kláštera a navštěvoval jej častěji. Ale pro svou přísnost nenašla řehole žádného rozšíření, zůstavši obmezena na jediný klášter. Srvn. *Caesar Tellamantius*, „Ecclesiae et Parthenonis B. M. de monte supra Varesium plena historia et descriptio" (Milán 1655). — **2. Sestry řádu sv. Ambrože a sv. Marcelliny** viz Annunciatky.

Ambrosiánská basilika v. Ambrosiana 1.

Ambrosiánské hymny slovou v užším smyslu hymny od sv. Ambrože složené (zcela jistě pocházejí od něho hymny čtyři: 1. „Aeterne rerum conditor", 2. „Deus creator omnium", 3. „Iam surgit hora tertia", 4. „Veni redemptor gentium"; mimo to přičítají se mu s velikou pravděpodobností ještě tyto hymny: 1. „Splendor paternae gloriae", 2. „Aeterna Christi munera", 3. „Somno refectis artubus", 4. „O lux beata Trinitas", 5. „Fit porta Christi pervia"; v širším smyslu nazývají se tak hymny dle vzoru hymnů sv. Ambrože složené. Srvn. *Cabrol*, Dict. d'archéol. I, 1347—1352.

Ambrosiánský chvalozpěv v. Te Deum.

Ambrosiánská knihovna v. Ambrosiana 2.

Ambrosiánská (milánská) liturgie (Ambrosiánský ritus) vyvinula se dle jedněch (Probst, Ceriani, Magistretti) ze staré liturgie římské, dle jiných (Duchesne, Mercati, Cagnin) z liturgie gallikánské (v. t.), jež má mnoho společného s liturgií řeckou. Duchesne míní, že ji do Milána zavedl ariánský biskup Auxentius (355—374), rodilý z Kappadocie, a že sv. Ambrož upravil ji ve shodu s orthodoxií. Mercati myslí, že zavedení liturgie *a*-é nestalo se rázem, nýbrž vlivem dlouholetého styku ariánů západních s ariány východními; poukazuje k tomu, že z desíti předchůdců sv. Ambrože na stolci biskupském sedm biskupů má jména řecká. *A. l.* mešní jeví se jako směs obřadů římských a gallikánských. S liturgií římskou má *a. l.* tyto věci společné: Gloria in excelsis, offertorium po evangeliu, oraci super oblata, znění kanonu, lámání hostie a následující bezprostředně „commixtio", políbení míru před přijímáním. S liturgií gallikánskou shoduje se *a. l.* v těchto věcech: po „Gloria" následuje třikrát „Kyrie", před epištolou a evangeliem jest čtení z knih prorockých S. Z., o svátcích svatých četla se místo toho „Gesta" dotyčného svatého; při čtení evangelia vkládalo se před jméno „Ježíš" vždy „Dominus"; po evangeliu následovala homilie; po evangeliu následuje třikráte Kyrie eleison, jakožto zbytek někdejších litanií; dary obětní přinášejí se v průvodu na způsob procesí (kathedrála milánská živí deset starců laiků zvaných „vecchioni" a deset stařen; z těch vždy dva starci a dvě stařeny v tradicionelním oděvu při offertoriu přinášejí dary obětní); „Pater noster" následuje po lámání hostie; místo „Ite missa est" „Procedamus in pace". „Credo" následuje po „Offertoriu"; umývání prstů děje se bezprostředně před konsekrováním. Praefací jest veliké množství; téměř pro každý svátek jest praeface zvláštní. Liturgické texty vzaté z Písma sv. jsou přejaty z Italy a nikoliv z Vulgaty. Pátky čtyřicetidenního postu jsou aliturgické. Advent trvá šest neděl, církevní rok počíná se svátkem sv. Martina (11. listopadu). Liturgickou barvou při uctívání Nejsv. Svátosti jest barva červená. Humerál oblékají se na albu. Také při jiných obřadech má *a. l.* svoje zvláštnosti, na příklad křest uděluje ponořováním („ter occiput mergit in aqua in crucis formam"), a rovněž i v uspořádání breviře. Nové vydání missálu ambrosiánského vyšlo r. 1902 („Missale ambrosianum A. C. Ferrari archiepiscopi auctoritate editum"). — Několikráte staly se pokusy o odstranění *a. l.*, tak zasazoval se o to Karel Vel., v XI. stol. Petr Damiani, ve stol. XV. kardinál Branda da Castiglione. Nicméně udržela se, ano i v cizině nalezla tu a tam obliby. Tak 1134 dva řezenští kanovníci řádu sv. Augustina vyžádali si z Milána zaslání liturgických knih, chtíce zavésti *a. l.* Karel IV. založil v Praze na Novém Městě benediktinský klášter ke cti sv. Ambrože; papež Innocenc VI. k jeho žádosti dovolil dne 26. února 1353 mnichům kláštera toho, by mše sv. i jiná officia konati směli dle ritu ambrosiánského („quod missas et alia divina officia in ipso monasterio secundum ritum Ambrosianum legere valeant et cantare, prout in ecclesia, civitate et dioecesi Mediolanensi legitur et cantatur"), s tím však závazkem, aby lekce, responsoria, žalmy a j. říkali dle zvyku řádu sv. Benedikta („ita tamen, quod abbas et conventus praedicti duodecim lectiones et duodecim responsoria et duodecim psalmos cum tribus canticis una cum evangelio secundum morem ordinis s. Benedicti dicere teneatur"). Srvn. *Ceriani*, Notitia liturgiae ambrosianae ante saeculum XI. medium" (Milán 1895), *Lejay* v Dict. d'archéol. chrét. I, 1373—1442.

Ambrosiánský zpěv nazývá se liturgický zpěv milánské církve sv. Ambrožem upravený. Nejstarším pramenem, v němž jest nám zpěv ten dochován, jest kodex britského musea ze stol. XII., jenž obsahuje část (od první neděle adventní až k Bílé sobotě incl.) a uveřejněn ve faksimilu v V. sv. „Paléographie musicale" benediktinů solesmesských a v transkripci v VI. sv. téže publikace. Dosti jest rukopisů z XIII. a XIV. stol., a značný počet ze stol. XV. a XVI. Tyto rukopisy obsahují veškery zpěvy officia a mše sv. Tiskem vydáváno bylo z antifonáře pouze officium defunctorum, nejprve na konci XV. stol., jež častěji bylo přetiskováno; poslední vyd. v notaci XIV. stol. uspořádal kanovník Garbagnati 1898. Týž započal vydávati „Directorium chori", z něhož vyšlo „Hymnarium" (1897). Teprve kanovník Luigi Mambretti vyd. 1898 úplný antifonář („Antiphonarium ambrosianum, missas et vesperas complectens ad fidem veterum codicum" s notací dle rukopisův). Officielní vydání missálu z r. 1902 podává částky zpěvní v notaci tradicionální. *A. z.* se shoduje ze zpěvem gregoriánským v principu rhytmu, v diatonice, v stupnicích tónových a základních tvarech melodií; liší se od něho v melismatických zpěvech jednotvárností thematického zpracování, někde i větším rozsahem tónovým, hojnými vokallsami a tvrdými přechody; v antifonách, hymnách a recitativech melodickou chudobou. Příkladem uvádíme některé odchylky od zpěvu greg. Lekce končí se kvartou a ne kvintou:

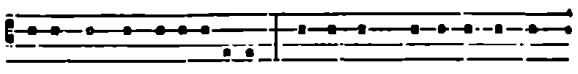

Jube domne bene-dice-re. Tu autem Domi-ne nostri

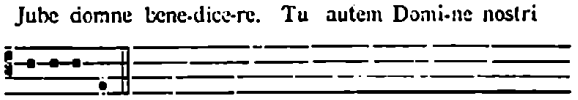

mi-se-ré-re.

Lekce při mši svaté, epištola a evangelium mají takovouto kadenci:

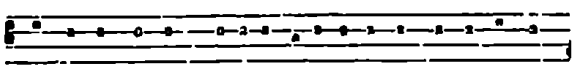

Sermo sancti Ambro-si- i e-pisco-pi ad exhortándam

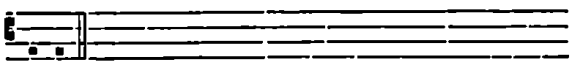

plé-bem.

Orace mešní zpívá se takto:

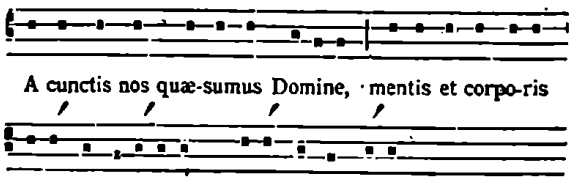

Jak vidětí, shodují se obě poslední kadence s kadencemi feriálního tónu prefacc gregoriánské.

Introit nazývá se v ambr. liturgii „Ingressa"; na srovnanou podáváme ambr. a gregor. introit Bílé neděle:

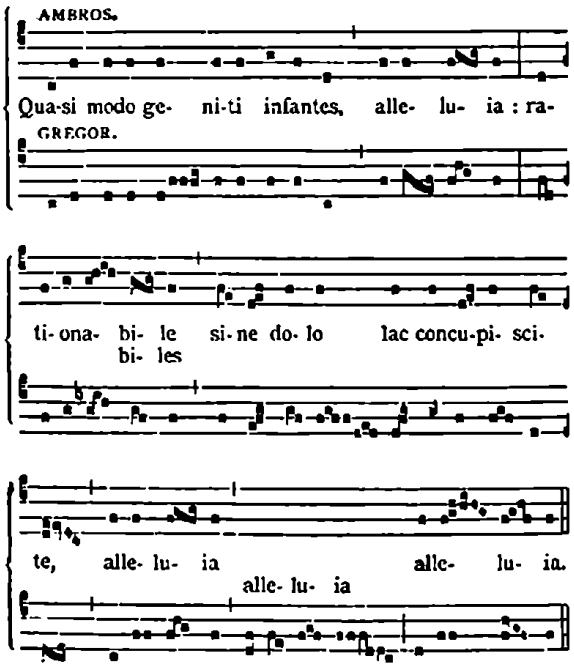

Našemu graduale odpovídá v ambr. lit. „psalmellus", našemu „communio" odpovídá „transitorium".

Čechové slyšeli *a. z.* po prvé 1158 při tažení proti Milánu (Letop. Vincenciův ve Fontes Rer. Boh. II, 442), později slýchali jej v klášterním kostele sv. Ambrože zal. v Praze Karlem IV.; ale *a. z.* zanikl v Praze spolu s klášterem v bouřích husitských a neměl, jak se zdá, vlivu na vývoj českého zpěvu. Srovn. *A. Gatard* v Cabrolově Dict. d' archéol. chrét. I, 1353—1373, *Orel*, Rukověť chorálu římského 83—84, *Nejedlý*, Dějiny předhusitského zpěvu v Čechách, 46—47.

Ambrosiaster (Pseudo-Ambrosius), neznámý pisatel důležitého kommentáře k listům sv. Pavla (vyjímajíc list k Židům), kterýž se ve středověku přičítal neprávem sv. Ambroži. Sepsán jest za papeže Damasa (366—384), o němž se v I Tim. 3[14] děje zmínka jakožto o papeži současném, dle některých od římského jáhna Hilaria, dle jiných od Hilaria, biskupa v Pavii, dle Langena od římského kněze Faustina, dle Morina od vznešeného římského laika, jenž jmenoval se Decimius Hilarianus Hilarius a byl 377 prokonsulem v Africe, 408 prefektem v Římě. Vydán byl od *Migne* PL XVII, 45 až 508. Srvn. *Bardenhewer*, Patrol. (1901) 382, 387, *Souter*, A. Study of Ambrosiaster (1905), *Morin*, Revue Bénédict. 1903, 113—131, *Hurter*, Nomencl.[3] (1903), 184.

Ambrosini (Ambrosinus) **1. Alexander**, vynikající právník italský, *n.* ve Fossombrone, *sp.* výklad k bulle Řehoře XIV. „De immunitate ecclesiarum" (Parma 1608, častější vyd.). — **2. Jan Ant.**, O. Min., *sp.* „Enchiridion philosophicum universam Aristotelis philosophiam complectens iuxta mentem Scoti" (Neapol 1689, 4 sv.; 1693, 3 sv.).

Ambrosinus Julius, řeholní kanovník lateránský, *n.* v Mantově 1580, vstoupil 1600 do řádu, byl učitelem filosofie v Piacenze a j.; vydal: „Matthaei Bossi opera varia collecta, recognita et expolita, nunc primum in lucem edita" (Bologna 1627), „De methodo intentiva, rationem explicante non solum inveniendi et prope in infinitum multiplicandi considerationes et demonstrativa argumenta ad quodlibet scibile disputandum" (t. 1625).

Ambrosius v. Ambrož.

Ambroski Maciej, pocházel z rodiny katolické, *n.* 1600 v Bytomi, později stal se duchovním správcem českých bratří v Zychlíně a Parcicích, vyznamenával se důkladnou znalostí latiny, řečtiny a hebrejštiny; skládal básně latinské i řecké. Nejlepší jeho práci theologicko-poetickou jest rozbor a parafrase žalmu 15.: „Psalmi XV. analysis exegetico-didactica" (Bytom 1622). R. 1624 vydal v Toruni: „Trenodia cupressus exequialis" na paměť smrti Šimona Gracyana, superintendenta bratrských sborů velkopolských. *A. z.* 1646.

Ambrosovszky Michael, *n.* v Galántě v Uhrách 1702, doktor theol., kanovník a probošt, jakož i ředitel theol. studií v Jagru, *z.* t. 1792; *sp.* „Historiae ducum ac regum Hungariae synopsis" (Jager 1757), „Mausoleum potent. Hungariae regum et primorum militant. Hungariae ducum" (t. 1758), „Compendiosa chronologia Hungariae sive Catalogus aut series Hung. reg. etc." (t. 1758), „Appendix ad compendiosam chronologiam Hungariae" (t. 1758), „Nova series episcoporum Agriensium" (t. 1759), „Ilias in nuce, sive Chronologia sacra et profana ab origine mundi ad nostra plane tempora continua serie illigata" (t. 1759).

Ambrosy (Ambrozy) Samuel, *n.* v Selnici 1748, evang. kněz, vedl duchovní správu nejdříve ve Veličné v Oravě, pak v Radvani a posléze při něm. církvi v Šťávnici. Obstaral nové vydání Třanovského „Cythary" a vydával „Annales novi ecclesiastico-scholastici evangelicorum Augustanae et Helveticae confessionis in austriaca monarchia" (Šťávnice 1793—1803). *Z.* 1806. *Jireček*, Ruk. I, 13.

Ambrozius (Ambrózi) Jiří, zeman z Dolního Kubína v Oravě, *n.* 1694, evang. superintendent, *z.* 1746; *sp.* „Líbezné jádro celého křesťanského evangelického učení" (1745; jest to objemný spis podávající úplnou soustavu theologie lutherské), „Katechismus učení křesťanského pro mládež větší i menší" (1738), „Rozebrání částek katechismu M. Luthera" (1742) a j. Srvn. *Jireček*, Ruk. I. 13, *Jar. Vlček*, Dějiny čes. lit. II. č. I. 110.

Ambrozy Václav Bernard, malíř, *n.* v Kutné Hoře 1723. Odbyv humaniora a filosofii oddal se v Praze umění malířskému pod vedením hlavně strahovského kapitulára Siarda Noseckého a došel v něm takové chvály, že stal se c. k. dvorním malířem a starším cechu malířského. Z prací jeho uvádíme: oltářní obraz sv. Alžběty Durinské v kapli zámku v Měšicích (viz obr. 156), nástropní malby tamtéž z r. 1775, a obraz sv. Havla ve fil. kostele v Brlohu u Citolib. *A. z.* v Praze 1806.

Ambrož (Ambrosius) 1. sv., opat kl. **agaunského**, Mart. Rom. 2. listop.: „In monasterio Agaunensi s. Ambrosii ablatis". — **2. Alexandrijský**, žák Didymův kol. 390, *sp.* polemický spis proti Apollinarovi Laodicejskému „De dogmatibus" a komentář ke knize Job. — **3. Alexandrijský**, přítel Origenův, bohatý a vážený úředník dvorský, jenž

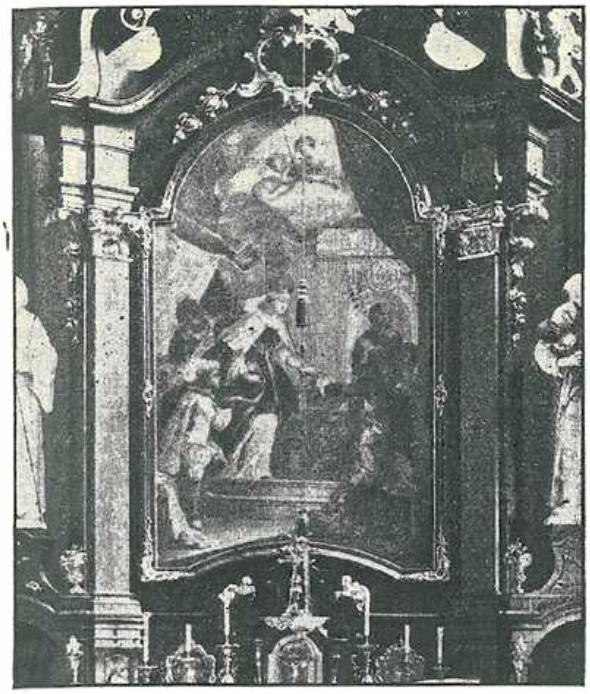

Obr. 166. Ambrozy: Oltářní obraz v zámecké kapli v Měšicích.

veden dychtivostí po vědění zabýval se horlivě studiemi, zprvu gnostik, stal se žákem Origenovým, od něhož kol 212 obrácen stal se jálinem a osvědčil víru svou jako vyznavač v pronásledováních v době Maximinově (235—237). Povzbuzoval přítele svého Origena k pracím literárním a štědře jej v nich podporoval; *z.* v pronásledování Deciově kol. 251. Srvn. *Bardenhewer*, Gesch. d. altkirchl. Lit. II, 161 až 162. — **4. a s. Andrea (Benedikt Salvo)**, augustinián v Janově, *n.* 1590, *z.* 1660 v pověsti světce; *sp.* vlašským jazykem spisek o modlitbě střelní „Gesu e Maria vi dono il cuore e l'anima mia" (v Římě 1652, 1655 a 1656), jehož český překlad pořídil nejmenovaný minorita v kl. u sv. Jakuba v Praze 1672. Knížka ta má tento titul: „Krátké sepsání milosti a dobrodiní dosáhnutých skrze pobožnou a svatou modlitbu střelní: Ježíši s Marií matkou tvou, poroučím ti s tělem duši mou. Na světlo dané v Římě léta 1655 od velebného kněze Ambrože od sv. Ondřeje, augustiniána bosáka, congregací vlaské, nyní v nově z vlaské řeči na českou přeložené skrze jednoho kněze řádu sv. Františka bratří menších conventuálních v klášteře s. Jakuba v Starém Městě Pražském. S povolením vrchnosti. Vytištěné v Starém Městě Pražském u Jiřika Černocha 1672" (str. 8 neč. + 151 + 5 neč., form. 12·5 × 7·5 *cm*). Před titulním listem jest rytinka, na niž uprostřed jako v trojnásobné duze napsána jest zmíněná střelní modlitba vlašsky, česky a německy; nahoře v oblacích spatřuje se vyobrazení Mariánské sochy v chrámě Svatojakubském chované a po stranách sv. František a sv. Antonín; v části dolejší jest pohled na Prahu. Knížka připsána jest „urozené paní Anně Marii Říčanové rozené z Kolovrat", jakožto dobroditelce konventu. Na konci na stránce 119—148 připojena jest část nadepsaná „Zázraky, které se staly při obraze zázračným blahoslavené Rodičky Boží Panny Marie Bolestné v chrámu Páně u sv. Jakuba v Starém Městě Pražském bratří menších sv. Františka konventuálních", a na str. 149—151 „Písnička o P. Marii". *Jungmann*, Hist. l.[2] 530 a *Jireček*, Ruk. I, 12 uvádějí, že 1644 přeložen byl do češtiny jiný spis *A*-ův „Přední křesť. člověka starost, t. j. časná a blizká příprava k dobré smrti"; ale z překladu toho nevysvitá, že by autorem originálu byl *A*. Srvn. *Jireček*, Ruk. I, 12. — **5. Autpertus** sv., OSB., opat a theol. spisovatel, rodem z Gallie, mnich kl. sv. Vincence na Volturnu u Beneventu; *sp.* komentář k Apokalypsi (otišt. v „Maxima Bibliotheca veterum Patrum" XIII, 403 násl.), „De conflictu virtutum et vitiorum" (spis mylně připisovaný sv. Ambroži Milánskému n. sv. Augustinu, vytišt. u *Migne* PL. XVII a XL); 776 zvolen za opata, povolán spolu s odpůrcem svým Pothem, jenž důstojnosti opatské se domáhal, do Říma, *z.* na cestě 19. čce 778 (n. 781). Srovn. *Hurter*, Nomencl. I[3] (1903), 676—677. — **6.** sv., biskup **cahorský** (caturcensis) (od r. asi 752), vzdal se důstojenství svého, vedl po 3 léta život poustevnický, načež vykonal pout do Říma; *z.* 16. října kol. 770 v Sery (Seris u Charostu); v Bourgesu u jeho hrobu založeno bylo opatství pro řeholní kanovníky. Mart. Rom. 16. října. Srvn. *Acta Ss.* Oct. VII, 1046 násl. — **7. Calepinus** v. Calepinus. — **8. z Cory** (Corianus, Coriolanus), Aug. Erem., vlastně Ambrogio dei Massari, humanista a theolog, od 1476 generál řádu augustiniánů poustevníků a zpovědník papeže Sixta IV.; *sp.* výklad a obranu řehole a dějiny svého řádu, jakož i četná pojednání dogmatická a asketická; 1483 proslovil pohřební řeč o Sixtu IV., od jehož nástupce Innocence VIII. 1484 byl uvězněn; *z.* v Římě 1485. — **9. (Amvrosij) Dubnevič**, 1722—23 prof. theol. kyjevské akademie, v letech 1731—1737 její ředitel, posléze biskup černigovský 1742, *z.* 1750; zanechal několik spisů theologických tiskem nevydaných (1. čtyřletý kurs theologie pravoslavné, 2. dvouletý kurs filosofický, 3. filosofie na základě Aristotela). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 42—43. — **10.** sv. mč. **ferentinský**, setník, umuč. za pronásl. Diokleciánova; Mart. Rom. 16. srp.: „Ferentini in Hernicis s. Ambrosii centurionis, qui in persecutione Diocletiani variis modis cruciatus, novissime per ignem illaesus transiens, demersus in aquam, eductus est in refrigerium." — **11. (Amvrosij) Grenkov**, ieromonach, poustevník kl. v Optině (gub. kalužská), *n.* 1812, stud. v sem. tambovském, byl potom učitelem duchovního učiliště, 1839 odebral se do řečeného poust. kl., 1845 posvěcen na ieromonacha, 1860 zvolen za představeného („starce") družiny klášterní; proslul svatostí svého života, *z.* 1891; z jeho spisů byly vydány: „Sbornik pisem i statej optinskago starca, ieroschimonacha Amvrosija" (Moskva sv. 1. 1894, sv. 2. 1897), „Poučenie starca ieroschimonacha Amvrosija o tom, skol mnogo my sabotimsja o těle i skol malo o duše a takže o pokajanii" (t. 1896), „Dušepoleznyja nastavlenija starca optinoj pustyni, ieroschimonacha Amvrosija" (t. 1898), „Sobranie pisem k mirskim osobam" (t. 1906). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 43. — **12.** řeholník kláš. **heiligenkreuzského** (Dol. Rakousy), *sp.* 1312 „De actis Judacorum sub duce Rudolpho" (vyd. Th. Karajan 1859). — **13. z Hradce**, kněz husitský, zelotický stoupenec strany Žižkovy. R. 1419 jako farář u sv. Ducha v Králové Hradci pobuřoval lid proti katolické církvi. Vypuzen za to z města od purkrabího královny vdovy Žofie, odešel do Prahy a podnítil měšťany a lid k dobytí Malé Strany a vypálení dvoru arcibiskupova. Na jaře 1420 pořádal spolu s pány Hynkem Krušinou a Divišem z Miletínka tábor bratrského lidu na hoře Oreb u Třebechovic; s těmi Orebity vytáhl do Pojizeří, spálil klášter Hradiště a odtud je vedl na obranu Prahy proti králi Zikmundovi a křížovému vojsku; 2. května 1420 podnikl nezdařený útok na hrad pražský. Odtud kvapil k novému vojsku, jež u Kunětic sbíral Aleš z Riesenburka, a účastnil se nočního jeho útoku na Králové Hradec a dobytí města (25. čna.). Odtud byl duchovním a světským vládcem v Hradci

po 17 let, drže faru sv. Ducha, a jako vynikající náčelník husitský měl účast na všech důležitých bězích svého času; byl na sněmu v Čáslavi 1421, odkudž ubíraje se do Hradce, stavil se v Chrudimi, kdež dva kněze táborské, Martinka Housku a Prokopa Jednookého, zašlé do bludů pikhartských, marně poučoval; i poslal je k nápravě arcibiskupu Konrádovi do Roudnice. O sv. Vítě 1421 přitrhl s Hradeckými k vojsku pana Krušiny na dobytí Broumova. Ale tu způsobil velikou různici, popouzeje branný lid proti šlechtickým vůdcům za to, že povolili posádce broumovské slušnou kapitulaci a odepřeli další tažení na dobyti Slezska. Odtud zanevřel proti všem rozvážným vrstvám v zemi, v Praze pomáhal Janu ze Žceliva jitřiti lid proti konšelům a způsobil tím násilný převrat, kterým Stará Praha dostala se do rukou radikálů. Není pak pochyby, že v následující veliké roztržce v Čechách 1423—24 kněz *A.* nadržoval Žižkovi proti panstvu a Pražanům, byl při Žižkovi, když vytáhl na dobytí Moravy, i byl při smrti Žižkově u Přibyslavě, a mrtvé jeho tělo odvezl k pohřbu do Hradce. I v dalších letech držel se strany sirotčí ve východních Čechách, a když od r. 1432 děly se pokusy o smír Čechů s církví, účastnil se toho na schůzích v Praze; ale jako umíněný protivník císaře Zikmunda byl dobré shodě na překážku. A když na sněmu jihlavském země česká téměř vcnkoncem poddala se Zikmundovi, *A.* zůstával v odporu, opevňoval město Hradec a povolal z kraje branný lid pod Zdislavem z Roudnice na obhájení města. Když pak vojsko královské pod Vilémem Kostkou z Postupic přitrhlo k Hradci, kněz *A.* tak rozjitřil svůj lid, že odrazili útok a vyběhnuvše z města, pana Kostku zabili (9. list. 1436). Ale již chýlila se moc jeho ke konci. Měšťané hradečtí po většině byli již znaveni válkou a žádali míru. S nimi souhlasil i velitel posádky Zdislav z Roudnice. V noci na 4. března 1437 opanovali město, přemohli stranu nesmířitelných, udeřili na kněžský dům, a *A.* prchaje spustil se se zdi a přišel k úrazu na ruce i noze. Měšťané před lety vypuzení vrátili se do města, které poddalo se císaři 21. března. Nesmířitelní sice pokusili se ještě o jednu vzpouru, ale byli přemoženi, 22 jich utonulo v Labi, ostatní pod knězem Martinem Prostředkem schránili se u táborské posádky na hradě Sioně. *A.* pak uchýlil se do Kolína k Bedřichovi ze Strážnice a tu zemřel o sv. Havle 1439. — **14.** (Amvrosij) **Jakovlev Orlin**, ieromonach 1781, archimandrita 1790, biskup ve Vjatce 1796, arcib. rjazanský 1804, *z.* 1809; *sp.* „Slova, propov. v bolšoj pridvornoj cerkvi Kazanskago Spasopreobraženskago monastyrja“ (Petrohrad 1792). *Palmieri*, Nomencl. I, 44. — **15.** (Amvrosij) **Juškevič** n. **Juskevič**, n. kol. 1690, studoval na kyjevské duchovní akademii, stal se mnichem, 1731 představeným kl. sv. Ducha ve Vilně. Od Poláků byv vypuzen odebral se do Moskvy, kdež stal se archimandritou kl. sv. Simeona; 1736 posvěcen na biskupa vologdského, 1740 stal se arcib. novgorodským, *z.* 1745. Tiskem vydal několik řečí, jež často dotýkají se i politických poměrů ruských. Netištěn zůstal polemický jeho spis proti církvi katolické: „Osnovavatelnoe pokazanie raznostej meždu grečeskoju i rimskoju papskoju cerkoviju“. Srovn. *Palmieri*, Nomencl. I, 44. — **16. Kamaldulský** v. A. Traversari. — **17.** (Amvrosij) **Ključarev** (světským jménem Alekšej Josifovič), vynikající duchovní řečník a spisovatel ruský, *n.* v Alexandrově 1820, stud. v moskevské duchovní akademii, vysvěcen na kněze 1848, založil r. 1860 v Moskvě časopis „Dušepoleznoe čtenie“, stal se protojerejem 1864, mnichem 1877, načež povýšen 1878 na biskupa možajského; 1882 stal se arcib. charkovským; 1884 založil časopis „Věra i Razum“. *Z.* 1901. Jeho duchovní řeči, vynikající zvláště po stránce apologetické, vydány po jeho smrti („Polnoe sobranie propovědej vysokopreosv. archiep. Amvrosija“, Charkov 1902, 5 sv.). — **18. z Lombezu** (Languedoc), O. Cap. (rodinným jménem Jan de Lapeyrie), asket. spisovatel, *n.* 1708 v Lomzezu z rodiny šlechtické, vstoupil 1724 do řádu kapuc., slynul jako učený a svatý vůdce duší, byl zpovědníkem mnohých vynikajících osob (mimo jiné i královny Marie Leszczyńské), *z.* 1778; *sp.* „Traité de la paix intérieure“ (věn. král. Marii Leszczyńské), k upokojení úzkostlivých duší, Paříž 1757, 2. vyd. 1758, dílo velmi oblíbené a mnohokráte znovu vydané (přel. do lat., němčiny, vlámštiny, špan. a vlašt.), „Lettres spirituelles sur la paix intérieure et autres sujets de piété“ (t. 1766), „Traité de la joie de l'âme chrétienne“ (vyd. po jeho smrti 1779, několikráte znovu otištěno); sebrané spisy vyd. Frant. de Bénéjac („Oeuvres complétes du P. Ambroise“, 3 sv., Paříž 1881—1882). — **19.** (Amvrosij) **Lotockij**, *n.* na poč. XIX. stol. v Manačině (gub. volyňská), stud. na duchovní akad. kyjevské, 1823 vysv. na kněze, 1825 povýšen na protojereje, 1860 stal se mnichem, byl představeným různých klášterů, posléze vladimiro-volyňského, *z.* 1878; *sp.* „Něčto ob uniatskom duchovenstvě v carstvě polskom“ (Kyjev 1864), „Razgovor rektora kievskoj akademii Ioannikija Goljatovskago s iezuitom Adrianom Pekarskim o rimskoj iearchii [1653]“ (Petrohrad 1867), „Skazanie o počaevskoj uspenskoj lavrě, na osnovanii dokumentov chranjaščichsja v lavrskom archivě“ (Žitomír 1870, 1878, 1886). — **20. s v., biskup milánský**, první ze čtyř velikých latinských učitelů církve, *n.* okolo 340 ze vznešené rodiny křesťanské, nepochybně v Treviru, kde jeho otec Ambrož jako vrchní náměstek Gallie (praefectus praetorio Galliarum) sídlil. Po smrti svého otce (*z.* 354) navrátil se *A.* se svou matkou do Říma, studoval rhetoriku a práva a prováděl svou výmluvnosti soudní při tak obratně, že praefectus praetorio Annicius Probus učinil jej přísedícím soudu (praetoria) v Miláně a doporučil jej císaři Valentinianovi I., jenž jej 370 učinil místodržitelem (konsulárem) Insubrie, Emilie a Ligurie se sídlem v Miláně, v kterémž úřadě *A.*

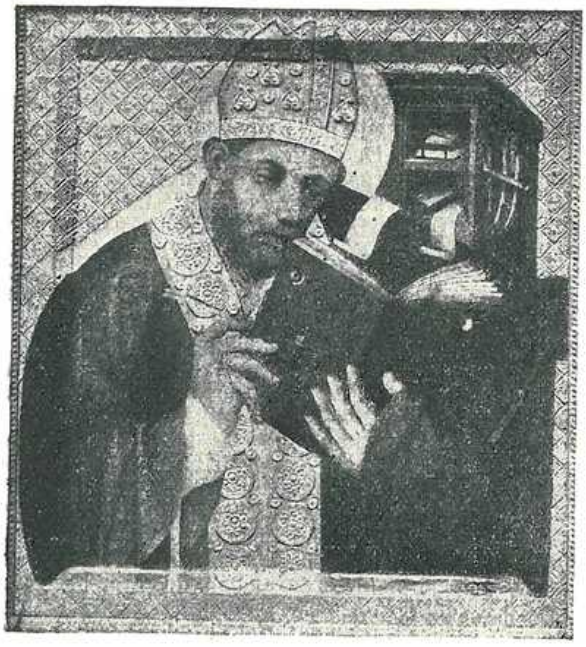

Obr. 157. Sv. Ambrož. Tabulový obraz ze XIV. stol. na Karlštejně.

naklonil si lid tak, že jej jako svého otce ctil. Když 374 Auxentius, biskup milánský a spolu jeden z náčelníků ariánské strany, tenkrát ještě v Miláně mocné, zemřel, shromáždili se lid a duchovenstvo k nové volbě do chrámu; katolíci a ariáni stáli proti sobě tak příkře, že bylo se násilnosti obávati. *A.* dostavil se do chrámu zjednat pořádek a promluvil několik vážných slov k lidu. Tu zvolalo náhle dítě ze zástupu: „Ambrož, Ambrož, biskup", a veškeré shromáždění volalo za dítětem: „Ambrož budiž biskupem". Avšak *A.* byl sice vyznavačem Kristovým a katechumenem, ale nebyl dosud pokřtěn a neměl potřebného bohosloveckého vzdělání; proto nechtěl volby přijmouti a vzdálil se z Milána. Avšak císař Valentinian I. potvrdil volbu, po čemž *A.* se podrobil, přijal křest 30. list. 374 a 7. prosince byl na biskupství posvěcen. *A.* stal se skvělým vzorem křesťanského biskupa. Úřad biskupský započal tím, že veškeré své jmění rozdal chudým a církvi, a totéž učinil později s dědictvím po svém starším bratru Satyrovi. Pracoval neúnavně. Jsa řeckého jazyka mocen, studoval pilně řecké Otce a spisovatele, byl výtečným kazatelem, který svými kázáními Augustina dojal tou měrou, že jeho obrácení bylo dokonáno. Byl horlivý hajitel církevních práv a kázně proti vysokým i nízkým. Zamítl žádost císařovny Justiny, manželky císaře Valentiniána I., náruživé ariánky, která na něm 385 žádala, aby milánským ariánům katolický kostel za městem postoupen byl, ačkoliv císař sám, mladý Valentinián II., podporoval přání matky své ovdovělé. *A.* nepovolil, když 386 hrozbami naň nastupováno, a císařovna z města chtěla jej dát odvésti. Lid valil se do jeho chrámu chránit svého pastýře; Justina přesvědčila se, že proti *A*-ovi násilí užíti nelze, a přestala ho pronásledovati. Když císař Theodosius I. Veliký v Soluni r. 390 veliké krveprolití učinil, v němž asi 7000 lidí o život přišlo, a potom při své návštěvě císaře Valentiniána II. v Miláně do chrámu vstoupiti chtěl, zastoupil mu *A.* cestu, nedal mu do kostela vkročiti, pokud by neučinil veřejného pokání, kterému se císař kajícně podrobil. *A.* upravil v Miláně liturgii (v. čl. *ambrosiánská liturgie*). *A.* jako spisovatel zanechal po sobě 29 spisů, listy a několik překrásných církevních hymnů (v. čl. *ambrosiánské hymny*). Biskupoval 23 léta *z.* 4. dubna 397. Jeho spisy vydali Erasmus v Basileji 1527 ve 4 sv., Maurinové v Paříži 1686 a 1690 (2 sv. fol.); otisk u *Migne*, PL XIV—XVII; nejnověji vydal je *Ballerini* „S. Ambrosii opp. omnia" (Milán 1875—83 6 sv.); v „Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum" vyšly pod číslem XXXII. prací *K. Schenkla* dosud 4 svazky sebraných spisů sv. Ambrože. Spisy *A*-ovy vznikly většinou z jeho praxe pastýřské; jsou to jeho přepracovaná kázání s převážnou tendencí paränetickou; látka převzata jest často ze starších, zvl. řeckých spisovatelů; mluva jeho jest vážná, nezřídka poetická, oplývající reminiscencemi na řecké a římské klassiky, zvl. Vergila. Exegetické jeho spisy, z nichž vynikl zvl. výklad Hexaëmeronu a komentář k evang. sv. Lukáše, byly původně homiletická pojednání k jednotlivým místům Písma sv., jež vykládá allegoricky; pomůckou mu byly při tom spisy Filonovy, Origenovy, Hippolytovy a Basiliovy. Ze spisů morálně asketických nejdůležitější jest „De officiis ministrorum", příručka mravouky, určená především pro kleriky milánské, složená dle vzoru Ciceronova spisu „De officiis". Cílem všelikě mravnosti a ctnosti jest mu život věčný; k věčné blaženosti v Bohu povolán jest člověk; k ní se odnášeti má ctnost; ctnost, která se k ní neodnáší, nemá ceny. Tedy vztah k Bohu základem jest ctnosti a mravnosti. Mezi ctnostmi zabírá první místo zbožnost (pietas), která přímým předmětem má Boha, a která se jeví úctou Bohu prokazovanou; na ní spočívají čtyři ctnosti stěžejné. Zlo záleží v odchýlení se od ctnosti a nemá svůj původ ani v těle, ani v nějaké podstatě, našemu úsobí cizí, ale v naší vůli svobodné, která se odchyluje od dobrého. (Srovn. *Říha*, „Svatý Ambrož, biskup milánský, a Cicero, řečník římský, jakožto pracovníci na roli mravovědné" v ČKD 1882). — Dogmatické spisy čelí proti Ariánům; jsou to: „De fide", „De spiritu sancto", „De incarnationis Dominicae sacramento". — Značnou historickou cenu mají jeho smuteční řeči o bratru jeho Satyrovi („De excessu fratris Satyri"), o Valentiniánu II. a Theodosiovi Vel., dále jeho „Sermo contra Auxentium de basilicis non tradendis", jakož i 91 jeho listů. — Srvn. *Baunard* (do němčiny přel. J. Bittl), Gesch. d. hl. Ambrosius (Freib. Br. 1873), *Förster*, Ambrosius, sein Leben u. Wirken (Halle 1884), *Kellner*, „Der hl. Ambrosius als Erklärer des Alten Testamentes" (Řezno 1893), *Broglie*, St. Ambroise (Pař. 1899), *Niederhuber*, Die Lehre des hl. Ambrosius vom Reiche Gottes (Mohuč 1904), *týž*, Die Eschatologie des hl. Ambrosius (Paderborn 1907), *Samsour*, Zákl. patrologie (Brno 1908) 178—184. — Sv. *A.* zobrazuje se v ornátě biskupském nebo arcibiskupském. Jako attribut přidává se mu kniha, odznak učitele církevního; často i dutky, což nevztahuje se k tomu, že císaři Theodosiovi vstup do chrámu zabránil a pokání mu uložil, nýbrž k milánské legendě, jež vypravuje, že sv. *A.* 1338 Milánským v bitvě se zjevil a nepřítele dutkami zahnal; někdy zobrazuje se s úlem, jelikož dle legendy dítku *A*-ovi v ko-

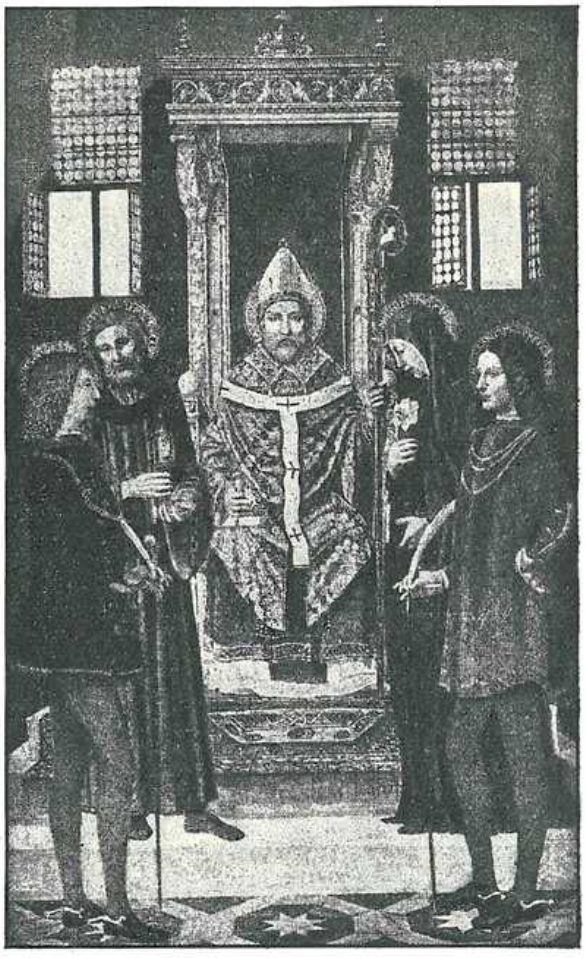

Obr. 158. Sv. Ambrož. Maloval Borgognone.

lébce ležícímu roj včel na ústa se posadil, aniž by mu uškodil; dle jiné legendy prý včely med (symbol výmluvnosti) do úst mu snášely. Na krásném tabulovém obraze Dětřicha Pražského z druhé polovice XIV. století v kapli sv. Kříže na hradě Karštejně chovaném zobrazen světec v knize čtoucí (viz obr. 157). Borgognone zobrazil v Certose Pavijské sv. *A*-e trůnícího, držícího v levici berlu, v pravici, na knize spočívající, dutky; po stranách zobrazil sv. Satyra, Marcellinu, Gervasia a Protasia (viz obr. 158). Proslulý jest obraz Rubensův, chovaný ve dvorním museu ve Vídni, znázorňující výjev, kterak sv. *A.* císaři Theodosiovi brání vstoupiti do chrámu (viz obr. 159). Srvn. *Detzel* Christl. Ikonographie I, 59--60. — **21.** (Amvrosij) **Morev** (Ivanović), *n.* 1783, studoval ve Tveru a v Petrohradě, stal se mnichem r. 1806, r. 1813 stal se ředitelem semináře novgorodského, 1816 stal se archimandritou, 1822 byl ředitelem semináře orelského, 1823 stal se biskupem orenburským, 1828 volyňským, 1832 novgorodským, 1835 penzským; *z.* 1854. *Sp.* „Sozercanie, ili izjasnitelnoe opisanie liturgii v Aleksandro-Nevskoj akademii na publičnom sobranii" (Petrohrad 1806). Srovn. *Palmieri*, Nomencl. I, 46. — **22. z Novi**, O. Cap., *z.* 1727 v Janově, *sp.* „Alfabetto di vera sapienza sopra la grandezza di Maria V. Madre di Dio immaculata" (Janov 1712—22, 4 sv.), „Dottrina christiana, o sia sommario breve per vivere da buon christiano" (t. 1710), „Il parroco diligente nell' uffizio, di predicare e spiegare i vangeli delle feste al suo populo" (t. 1718), „La buona morte de' giusti preziosa nel Divino conspetto" (t. 1723). — **23.** (Amvrosij) **Ornatskij** (Andrej Antonovič), vynikající církevní historik ruský, *n.* 1778, stud. v alexandroněvském semináři v Petrohradě a v akademii tamní, stal se učitelem v novgorodském semináři, 1805 vstoupil do stavu mnišského, téhož roku posvěcen na iеromonacha. R. 1808 stal se archimandritou a ředitelem semináře novgorodského, 1818 stal se představeným novospasského kl. v Moskvě, 1816 biskupem staroruským, vikářem metropole novgorodské, 1819 biskupem penzským a saratovským, 1825 vzdal se svého úřadu a odebral se do kirillo-běloozerského kláštera; *z.* 1827. *Sp.* „Istorija rossijskoj ierarchii" (Moskva 1807—15, 6 sv.); „Opisanie Antonieva-Novgorodskago monastyrja" (t. 1810), „Opisanie Kirillova-Bělozerskago monastyra" (t. 1810). Srovn. *Palmieri*, Nomencl. I, 46—47. — **24.** (Amvrosij) **Podobědov** (Andrej) *n.* 1742, studoval v trojickém semináři v Sergievu, 1768 vstoupil do stavu mnišského, stal se 1771 prefektem a učitelem filosofie a potom i bohosloví na akad. moskevské; 1774 stal se rektorem tohoto ústavu, 1778 biskupem sěvským, 1782 bisk. krutickým, 1785 arcib. kazaňským, 1799 arcib. petrohradským, 1801 metropolitou, *z.* 1818; *sp.* „Rukovodstvo k čteniju knig Vetchago i Novago Zavěta" (překlad Hoffmannovy knihy „Compendium hermeneuticae" Moskva 1779, Kyjev 1781, 6. vyd. Moskva 1840), „Sobranija poučitelnych slov v raznyja vremena propovědannych" (Moskva 1810, 3 sv., 2. vyd. 1816, 3. 1825). Z korespondence vydána Písma vysočajších osob k mitropolitu *A.* (V. Žmakin, v Christ. Čtenii 1902 II 368 dd.) Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 48. — **25.** (Amvrosij) **Protasov** (Aleksij Ivanovič) *n.* 1762, stud. v semináři perervinském a troicko-sergievském, potom v moskevské slovansko-řecko-latinské akademii; po skončených studiích r. 1790 zůstal v semináři učitelem; 1794 vstoupil do stavu mnišského a stal se prefektem akademie, 1799 povýšen na archimandritu troicko-sergievského poust. kl. u Petrohradu a rektorem duch. akademie petrohradské; 1804 stal se biskupem tulským, 1816 arcib. kazaňským, 1826 tverským; *z.* 1831. Pokládá se za jednoho z nejlepších duchovních řečníků ruských; sbírka řečí jeho vyd. pod titulem „Slova i řeči" v Petrohradě 1856. Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 49. — **26.** (Amvrosij) **Rostovský**, archimandrita kl. bogojavlanského v Rostově v druhé pol. XVIII. stol.; vydal: „Besědy na evangelista Matthieja, perevod s grečeskago" (Moskva 1781; jest to oprav. vydání rus. překladu homilií sv. Jana Zlatoúst. z r. 1664), „Besědy na evangelista Ioanna Bogoslova" (Moskva 1793, opravené vydání překladu 1765 vyšlého). — **27.** (Amvrosij) **Serebrennikov** n. **Serebriakov** *n.* 1745, stud. v semináři vjatském, potom na duch. akademii moskevské, jejímž prefektem se stal 1778; potom byl od 1782 rektorem semináře novgorodského, povýšen 1783 na biskupa oloneckého, 1786 na arcibiskupa jekatěrinoslavského a 1789 na vikáře exarchie multánsko-valašské; *z.* v Poltavě 1792; *sp.* „Kratkoe rukovodstvo k oratorii rossijskoj" (Moskva 1778, 1791), „Poterjannyj raj" (prosaický překlad Miltonova „Ztraceného ráje", poříz. z překladu franc. t. 1780, 1785, 1801), několik řečí a j. práce zůstavší v rukopise. Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 49. — **28. Sienský (Ambrosius Senensis)**, bl., učený a zbožný dominikán (*n.* v Sieně 16. dub. 1220, *z.* 20. břez. 1286), byl ze vznešeného rodu Sansedonů, vstoupil maje věku svého 17 let do řádu dominik., studoval na univ. pařížské filosofii a theologii, poslouchaje sv. Alberta Vel. Stal se bakalářem a pomocníkem Albertovým v úřadě učitelském i na kazatelně. Byl povolán do Sieny, aby strany svého rodiště smířil a na pap. Klementu IV. odvoláni interdiktu na město

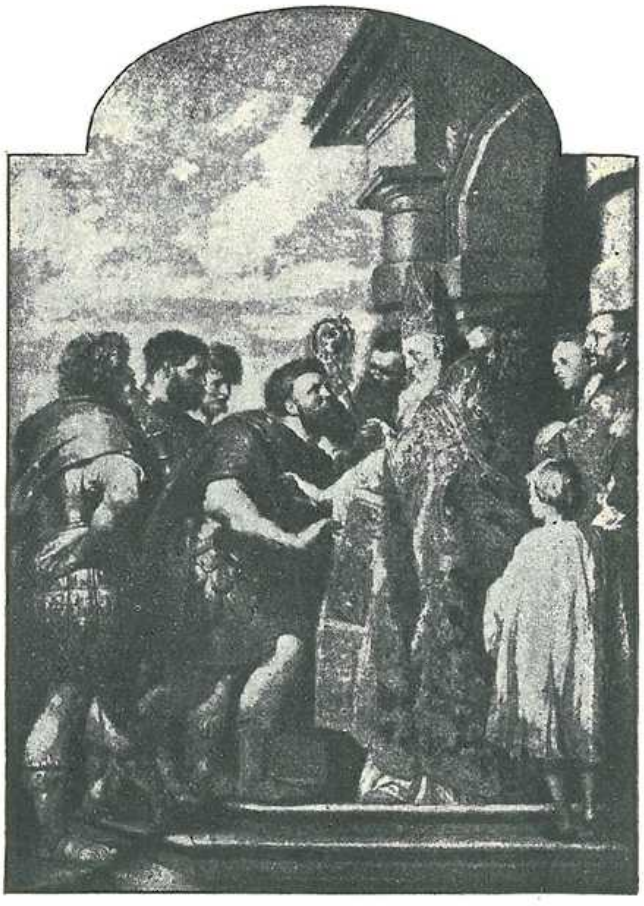

Obr. 159. Rubens: Sv. Ambrož brání Theodosiovi vstoupiti do chrámu.

vymohl; kterýž obojí úkol šťastně provedl. Působil pro křižáckou výpravu Ludvika IX. proti Tunisu horlivě v jižní Francii, vymohl potom po druhé svému rodišti osvobození od klatby a interdiktu na papeži Řehoři X., snažil se jako papežský legát velfsky smýšlející město Florencii s ghibellinskou Pisou smířiti a Benátky s Janovem porovnati. Papež Innocenc V. povolal jej do Říma, aby tam theologická studia obnovil. Žádných důstojnosti, ani biskupského stolce sienského nepřijal. *Z.* v pověsti svatosti. Papež Honorius IV. pracoval o jeho svatořečení, ale neprovedl ho. Siena a jiná místa slaví jeho památku 20. března; papežové Eugen IV. a Řehoř XV. dovolili jeho officium. Srvn. *Acta Ss.* Martius III, 180—251. — **29. Sienský**, augustinián, kol. 1483 vydal vlašským jazykem život sv. Mikuláše Tolentinského (Ben. 1511). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³, (1906), 1056. — **30. Traversari (Ambrosius Camaldulensis, Fra Ambrogio)**, bl., gen. řádu kamald., humanista, *n.* v Portico u Florence 1386, od 1400 žil v klášt. S. Maria degli Angeli ve Florenci, udržoval živé styky s Cosimem de' Medici a jeho učenou družinou, výborný znalec řečtiny, překládal zdařile spisy řeckých spisovatelů církv.: Palladiův Život sv. Jana Zlatoúst., Ben. 1533, Jana Moscha *Λειμών* („Pratum spirituale", Lyon 1617, otišt. v *Migne* PG. LXXXVII), sv. Jana Klimaka *Κλίμαξ* (Ben. 1531, *Migne* PG. LXXXVIII), Manuela Kaleky „Contra Graecorum errores libri IV (Ingolstadt 1608, *Migne* PG. CLII) a j. R. 1431 zvolen za generála řádu, dbal o bedlivé zachovávání řehole, 1435 od Eugena IV. poslán ke sněmu basilejskému, kdež byl horlivým zástupcem kurie, v letech 1438—39 byl ve Florenci a Ferraře prostředníkem při vyjednávání o unii s Řeky, od něho vypracován návrh dekretu o sjednocení, prohlášeného 6. července 1439; *z.* 21. října 1439; památka 20. října. Jeho listy vyd. Canneto (Florenc 1759, 2 sv.), „Hodoeporicon" (deník jeho visitačních cest) vyd. Bartholini (t. 1680). — **31. Veliký**, čes. bratr rodem ze Skutče. Četl spisy Rokycanovy, přidružil se k Jednotě a zvolen byl 1500 biskupem, pak ustanoven byl správcem v Janovicích v Prácheňsku. *Z.* na cestě do Štěkně v Boleslavi 1520. Ze starších kancionálů bratrských jest známa jedna jeho píseň. — **32. de Vignate**, prof. v Turině kol. 1473, *sp.* disp. „De usuris" (in tract. un. juris VII, 50). *Hurter*, Nomencl. II³ (1906). 963. — **33. Amvrosij Zertis-Kamenskij** (Andrej Stepanovič), *n.* 1708 v Něžině (gub. černigovská), pocházel z rodiny přistěhovavší se z Multánska; stud. na akademii kyjevské, potom u jesuitů ve Lvově a posléze na akademii moskevské; vstoupiv do stavu mnišského, stal se r. 1748 archimandritou voskresenského novojerusalemského kl., 1753 biskupem pereslavským a dmitrovským, posléze r. 1768 arcib. moskevským, *z.* 1771 rozsápán byv od rozlíceného davu, jehož pověrčivost v době moru chtěl zameziti. Přeložil z řečtiny: „Ignatija Bogosnosca dvanadesjat poslanii k věrojuščim vo Christa" (Moskva 1772, 1774), „Sv. Kirilla archiepiskopa ierusalimskago, poučenija oglasitelnyja i tajnovodstvennyja" (t. 1772, 1784), „Bogoslovie, ili obstojatelnoe izloženie pravoslavnyja christianskija věry: tvorenie prep. Ioanna Damaskina" (t. 1774, 1781); z lat. přel. spis Huga Grotia „Razsuždenie protiv ateistov i neutralistov" (t. 1765, 1781). Srovn. *Palmieri*, Nomencl. I, 50.

Ambrož Vilém *n.* 1846 v Brně, studoval t., na kněze byl vysvěcen r. 1869. Byl kooperátorem v Dalešicích, v Tuřanech i jinde, posléze u sv. Tomáše v Brně; od 1873 působil jako katecheta při něm. vyšší dívčí škole. Cestovav hojně o prázdninách uveřejnil několik cestopisných črt dílem v kalendáři „Moravanu", dílem v časop. „Hlasu" a „Obzoru" („Montblank", „Ojvín", „Rigi", „Bouře v horách", „Na Sněžce", „Ledová jeskyně dobšinská", „V Tatrách"; do „Obzoru" psal též humoresky a verše. Pro mládež vydal básně „Pestré kvítí" (1883) a „Nebeský vůdce" (1884). Když 1882 P. Placid Mathon založil časopis pro mládež „Anděl Strážce", byl *A.* po dvě léta hlavním spolupracovníkem a pak od r. 1884 jeho redaktorem. *Z.* 15. února 1903.

ambulantes, jinak též **vagantes, fugitivi, vagantivi** (*βαγαντίβοι*), klerikové, kteří bez dovolení svých představených zdržovali se v jiných diecesích než v té, kde byli svěceni, vedouce často život nestálý a potulný, což působilo arci kleru a církvi mnohé nepříjemnosti. Synesius ep. 67. (*Migne* LXVI, 1427) velice si do nich stěžuje a podotýká, že tací nemají býti v cizích kostelích připouštěni ke sloužení mše sv., ba ani do kněžiště že nemají míti přístupu. Koncil v Agde can. 52 odepírá takovýmto klerikům sv. přijímání, kterýmžto trestem stíhá je též synoda epaonská v can. 6 (r. 517), synoda valencijská (r. 546) v can. 5 zakázala jim přijetí dalších svěcení a pak zbavila je úcty, která jim jinak pro přijaté svěcení příslušela.

ambulatorium 1. v klášteřích chodba sloužící k procházení se mnichů v době odpočinku, zvl. **ambit** (v. t.). — 2. ochoz kolem presbytáře ve velikých kostelích.

amburbale v. procesí.

Amedeus v. Amadeus.

Amelberga v. Amalberga.

Amelech, hbr. עֲמָלֵק (= král, jméno se členem) vulg. označuje tři různé osoby jakožto „syny Amalechovy" („filius Amalech"): 1. Joasa, jemuž král Achab poručil, aby věznil proroka Micheáše (3 Král. 22[26], 2 Par. 18[25]), 2. Jeremiela, jemuž Joachim král judský poručil, by jal Jeremiáše a Barucha (Jer. 36[26]), 3. Melchiáše, majitele cisterny bahnité, do níž uvržen byl Jeremiáš (Jer. 38[6]); *LXX* na všech těchto místech místo vlastního jména má: „*τοῦ βασιλέως*", což jest nepochybně správnější; osoby jmenované však nebyly „syny královými" v pravém slova smyslu, nýbrž ve smyslu širším: „z rodu královského".

Amelia, Ameria (Amerin. n. Amelien. dioec.), bisk. Stolici apošt. bezprostředně podřízené, v prov. perugijské, sev. od Říma, zříz. v V. stol.; 20.700 k., 20 far, 31 kněží světských, 43 řeholníků, 78 kostelů a kaplí.

Amélineau E., abbé, prof. na „École pratique des hautes études à la Sorbonne" v Paříži, uveř. m. j. zlomky saidského překladu koptického NZ v „Recuils de travaux relatifs à la philosophie et à l'archéologie egypt. et assyr. 1880", uveř. v „Revue des Quest. hist." 1881 čl. „Saint Bernard et le schisme d'Anaclet II" a vyd. „Hist. de S. Bakhôme et de ses communautés (Pař. 1889).

Améline (Amelinus) Claudius, *n.* 1635 v Paříži, zprvu advokát, od 1660 oratorián, posléze od 1664 arcijáhen pařížský, důvěrný přítel Malebranchův, *z.* 1706; *sp.* „Traité de la volonté, de ses principales actions, de ses passions et de ses égarements" (Pař. 1684), „Traité de l'amour du souverain bien" (t. 1699). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 987—988.

Amelio d' Ant. redigoval apologet. časopis ital. „La Scienza e Fede". Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 1210.

Amelius Gentilianus, pohanský filosof, novoplatonik, žák Plotinův v Římě ve stol. III., odpůrce křesťanství; počátku evang. sv. Jana hleděl užíti na potvrzení platonské filosofie; učil, že v božském *νοῦς* jsou 3 hypostase: Jsoucí, Mající, Vidoucí;

učil také jednotnosti všech duší v duši světové. Jeho spisy až na nepatrný zlomek, vztahující se k počátku evangelia sv. Jana, se nedochovaly.

Amelius a Amicus, sv. mč., uctívaní v Mortaře u Novary. Rodem z Francie táhli ve vojště Karla Velikého proti Desideriovi do Horní Italie, kdež 773 vytrpěli smrt mučednickou. Pam. 12. října. Srvn. *Detzel*, Ikonographie II, 61.

Amelote (Amelotte) Denis (Dyonisius), n. v Saintes 1609, vysv. na kněze 1631, od 1680 oratorián, *z.* 1678, přel. *NZ* do francouzštiny: „Le Nouveau Testament de Nostre-Seigneur Jésus Christ. Traduit sur l'ancienne édition latine corrigée par le commandement du pape Sixte V. et publiée par l'autorité du pape Clément VIII. Avec des notes sur les principales difficultés, la chronologie, la controverse et plusieurs tables pour la commodité du lecteur" (1666—70, 4 svazky). Překlad jeho došel veliké obliby; vyšel v XVII. a XVIII. stol. asi ve 30ti vydáních; mimo to *sp.* „La vie de Jésus Christ composée de toutes les paroles des évangelistes . . ." (Paříž 1669, také lat. pod titulem: „Vita Jesu Christi ex omnibus evangelistarum verbis contexta" t. 1670); proti jansenistům vydal: „Défense des constitutions d' Innocent X et d' Alexandre VII" (Pař. 1660); mimo to *sp.* „Abrégé de théologie" (t. 1675).

Amelry Frant., belg. karmelitán, *sp.* „Dialogus de amante anima ad cognitionem perfecta" (Kolín n. R. 1551, 2. vyd. t. 1605). *Hurter*, Nomencl. II, 1574.

Amelungsborn, první cist. kl. v biskup. hildesheimském, založ. 1129, kultivoval okolní krajinu; zruš. 1542, 1629 řádem opět osazen, ale jen na krátký čas; klášt. chrám má loď románskou ze XII. stol. a got. presb. ze XIV. stol.

Amelunxen, z, Amoenus Norbert Mikuláš, opat strahovský (1653—1656). Pocházel ze starožitného šlechtického rodu, jehož kolébka stála v zámku Ameluxenu nedaleko Einbecku ve Vestfálsku. Jako mladý muž súčastnil se r. 1626 druhé cesty strahovského opata Kašpara z Questenberka do Magdeburku za účelem přenesení těla sv. Norberta do Prahy. Následujícího roku při slavnostním přenesení představoval mladý Mikuláš Amoenus při divadelním výjevu na nádvoří strahovském osobu sv. Norberta. Při obraze, jak sv. Norbert, bleskem oslněn, káci se s koně, přihodilo se podivnou shodou, že výjev ten náhle přikvapivší bouří uprostřed byl přerušen. Úkaz ten pohnul *A.* ke vstupu do kláštera strahovského, kde vyžádal si jméno Norbert, prvý to doklad změny jména křestného v jméno řeholní. Slavné sliby složil 19. list. 1628. Následujícího roku stal se druhým novicmistrem. Za vpádu saského r. 1631 odeslán s jinými do kláštera praem. v Louce u Znojma, kde stal se brzy praesesem konventu. R. 1634 jmenován podpřevorem strahovským a 19. dubna 1637 proboštem v Doksanech. V této hodnosti bylo mu po třikráte prchati před Švédy. R. 1639 uchýlil se před blížicím se Bannérem se 24 pannami do Litoměřic. Ač město padlo do rukou švédských, dovedl probošt zjednati u Bannéra a později u Torstensona prostřednictvím jich manželek jeptiškám ochranu až do odchodu nepřítele z města (16. bř. 1640). Po druhé r. 1642 uchýlil se s pannami před Torstensonem do Prahy, odkudž vrátil se teprve v dubnu 1644. Téhož léta v červnu unikl po třetí před Švédy do Prahy a přebýval tu v domě Questenberském na Hradčanech s pannami až do přepadu Königsmarckova 1648. Tou dobou stal se opatem v Želivě, kde vystavěl novou budovu konventní, okrášlil chrám malbami a oltáři a obohatil vzácnými rouchy bohoslužebnými z Doksan. Po smrti opata strahovského Kryšpína Fuka (*z.* 23. srpna 1653), stal se jeho nástupcem, podržev prelaturu želivskou až do února následujícího roku. Ve chrámě strahovském postavíti dal varhany „vzácné práce", jiné v kostele sv. Benedikta vedle kolleje Norbertské na Starém Městě od varhanáře Jeronýma Artmanna; obnovil kapli sv. Voršily a zřídil pod ní kryptu pro laiky, zakoupil stříbrnou lampu do sacella sv. Norberta a r. 1655 ulíti dal od pražského zvonaře Mikul. Löwa z Löwenberku veliký zvon ke cti sv. Norberta, P. Marie a sv. Mikuláše pro chrám strahovský. *Z.* 14. dub. 1656. *Str.*

amen (אָמֵן 'ámén, od slovesa אָמַן býti pevným; adjekt. = pevný, pravdivý, subst. = pravda, věrnost; adv. = v pravdě, věru, jistě, jako formule závěrečná: „tak budiž!", „kéž se to stane!" „staň se!" Jako adjektivum vyskytuje se *a.* v Is. 65[16] „'elohé 'ámén", „Deus amen" (= Deus fidei), jako subst. v Apok. 3[14]: „Toto praví Amen (= Pravda, Věrnost, t. j. Bůh n. Kristus)". Nejčastěji užívá se *a.* ve SZ jako příslovce Num. 5[22] (dvojnásobné *a.*), Deut. 27[15-26], 3 Král. 1[36], 1 Par. 16[36], Neh. 5[13], 8[6] (dvojnásobné *a.*), Jer. 11[5], 28[6] (ve vulg. mimo to: Neh. 13[31], Tob. 9[12], 13[23], Is. 25[1]). Jakožto závěrečnou doxologii nalézáme dvojnásobné *a.* v hebr. textu na konci každé ze tří prvních knih žaltáře, t. j. na konci ž. 40(41)[14], 71(72)[19], 88(89)[53]; na konci knihy čtvrté, t. j. ž. 105(106)[48] jest pouze jedno *a.*; *LXX* má na všech těchto čtyřech místech „*γένοιτο, γένοιτο*" a *vulg.* „fiat, fiat". V *NZ* nejčastěji vyskytá se *a.* na počátku výroků Pána Ježíše ve smyslu „v pravdě" (pravím tobě, vám), a to u Mat. 28krát, Mar. 13krát, Luk. 7krát; u Jana 26krát zdvojeně („amen, amen"). Ve smyslu „staň se" přichází *a.* v *NZ* velice často v listech sv. apoštolů a v Apok. *A.* na konci modlitby Páně v Mat. 6[13] v nejpřednějších rukopisech se nenalézá. — V liturgii užíváno bylo *a.* na konci modliteb v synagogách židovských a převzato již za dob apoštolských do liturgie křesťanské (srvn. 1 Kor. 14[16]), a to v původním znění hebrejském. Také některé jazyky živoucí podržují na konci modliteb *a.* nepřeložené, na př. čeština, němčina, ruština (аминь) a jiné; Francouzové však *a.* překládají slovy „Ainsi soit-il", Vlaši: „Così sia".

Am Ende 1. Jan Gottfried, *n.* ve Voigtsbergu 1752, *z.* 1821, superintendent v Neustadtě na Orle v Sasko-Výmarsku, *sp.* „Pauli Epistola ad Philippenses graece ex recensione Griesbachiana, nova versione latina et annotatione perpetua illustrata" (Wittemberk 1798). — 2. Jan Joachim Gottlob, lut. theolog, *n.* 1701 v Gräfenhainichenu v Sasku, stud. ve Wittemberku, stal se 1729 pastorem ve svém rodišti, 1743 inspektorem školy v Schulpfortě, 1748 superintendentem ve Fryburku Duryňském, 1749 pastorem a kons. radou v Drážďanech; *z.* 1777. *Sp.* spisek příležitostný na památku příchodu svého do Schulpforty pod názvem „Commentatio epistolica de quibusdam Novi Testamenti locis, quae de apertione portae mentionem faciunt: Act. 14[27], 1 Cor. 16[9], Col. 4[3u] (Wittemberk 1744), „Christeis, id est Acta apostolorum e lingua originali in latinam translata et carmine heroico expressa, notisque subjunctis illustrata" (t. 1759), několik něm. kázání příležitostných a j.

Amendola 1. (Amendolia) Jos., dominikán, *n.* v San Giorgio Morgeto v Kalabrii, *sp.* „Tractatus de potestate praelatonem" (Neapol 1705). *Hurter*, Nomenci. IV[3] (1910), 691. — 2. (Amendosia) Tomáš dominikán, lektor theol., *sp.* Collectanea in septem Ecclesiae sacramenta" (Neapol 1699, 1719, 1720), „Collectanea in ecclesiasticas censuras et poenas" (t. 1702, 1717), „De justitia et jure" (t. 1727), „Resolutiones morales et practicae" (t. 1706).

Amendówna Zuzana, *n.* na poč. XVII. století v Krakově z vážené a bohaté rodiny, vedla od mládí život svatý, dospěvši stala se terciářkou; jmění po rodičích obracela ve prospěch chudých a nemocných, 1625 zal. klášter a kostel františkánský na Piasku v Krakově, *z.* 1644 v pověsti světice. Srvn. *W. Załuski*, „Żywot świątobliwej tercyarki Zuzanny Amendówny" (Varš. 1902).

a **mensa separatio** v. rozvod.

amentes (duševně choří). Tak slovou souborně osoby duševním nedostatkem stižené, jako choromysiní, blbci, šílení, zuřiví, náměsíční, posedlí a j. *A.* ani po právu církevním, ani dle práva občanského pro nedostatek rozumu nejsou svéprávni, t. j. nejsou k právnímu jednání způsobilí, jsou však schopným podmětem práv a závazků, na př. práva vlastnického, byť ho sami vykonávati nemohli, jsouce v té příčině odkázáni na své zástupce a opatrovníky. Právo církevní rozlišuje mezi trvale na duchu chorými a takovými, kteří mají světlé okamžiky (lucida intervalla), v nichž jsou k právním činům způsobilí. Vedle práva rakouského však *a.*, jsou-li za choromyslné prohlášeni, ani za těchto okolností po právu platně jednati nemohou. *A.* nemohou platných smluv a tudíž ani platného manželství uzavírati (c. 24. X. IV. 1; § 13. instr. pro soudy manž. v Rakousku., § 48. o. o. z.), nelze jim k soudu státi leč jen skrze zástupce, kteří práva jejich dobývají a hájí. Mimo to soudní doznání choromyslných je neplatné, poněvadž předpokládá způsobilost svědeckou, které se jim jako osobám zdravého rozumu zbaveným nedostává. Z téhož důvodu nemohou býti ku přísaze připuštěni, pozbývají moci otcovské a způsobilosti činiti platné poslední pořízení (§ 566. o. o. z.), leč jen v případu, dá-li se dokázati, že v době té při smyslech jsou. Po dobu trvání duševní choroby nemohou *a.* nabýti úřadu církevního, nemohou se ho však také v době té vzdáti (c. 5. X. I. 9.) a jsouce stiženi vadnosti nedostatku duševní způsobilosti v užším smyslu (c. 2. D. 23.), nemohou ani svěcení přijmouti, ani funkce přijatého svěcení vykonávati, ani skládati sliby řeholní (c. 15. X. III. 31), dokud se nedokáže, že se uzdravili a dispens obdrželi. Jsou však schopni přijmouti svátosti křtu a biřmování a mají-li světlé okamžiky, mohou přijmouti i Tělo Páně a svátost posledního pomazání. Nemají-li světlých okamžiků, nepodléhají lidským zákonům a proto nelze trestné činy jejich počítati mezi zločiny; scházíť jim zlý úmysl, a z tohoto důvodu nepropadají také trestům ani církevním, ani občanským. (Srvn. *Rittner-Zítek*, Církevní právo katol. I, 92, 203; II, 70, 287.) *Sdt.*

Amerbach (Amorbach) **1.** Bonifác, právník, *n.* 1495, *z.* 1562, od 1524 prof. na univ. v Basileji; dlouhý čas byl nespokojen s novotami náboženskými, ale od 1534 k nim se přiklonil; v tiskárně po otci zděděné vydal spisy přítele svého Erasma Roterdamského. — **2.** Jan, otec před., knihtiskař, *n.* 1443 v Reutlingách, stud. v Paříži, zal. 1475 v Basileji knihtiskárnu, *z.* t. 1513. V tiskárně jeho vytištěno několik vydání biblí („Biblia cum postillis Hugonis de Sancto Caro" 1498—1502) a spisů sv. Otců, ku př. sv. Ambrože 1492 (editio princeps), Anselma, sv. Augustina (1506) a j. — **3.** (Amerpach) Vít, humanista a konvertita, *n.* 1503 v Ammerbachu u Vendingen v Bavorsku. V době studií ve Vittemberce přidal se k hnutí vzbuzenému Lutherem; stal se později professorem na tamní filosofické fakultě. Studiem spisů sv. Otců přiveden byl k přesvědčení, že učení lutheránské jest bludné, i opustil 1543 Vittenberk a s manželkou i dítkami přestoupil k církvi katolické; ještě téhož roku obdržel professuru na universitě v Ingolstadtě, kdež *z.* 1557. Vydal spisy některých klassiků (Horáce, Cicerona, Ovidia a j.) a sv. Otců („Ioh. Chrysostomi aliquot orationes graece et latine, ante hoc tempus graece nunquam editae, cum Epiphanii quadam oratione" Basilej 1552). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906, 1472). Ve Vittemberce spřátelil se s českým humanistou Mat. Kolínem, jehož prostřednictvím vešel ve známost s Janem Hodějovským, jemuž se zavděčil posláním básní latinských a věnováním díla „Enarratio librorum Ovidii de Tristibus" (1549). Hodějovský seznámil se s *A*-em také osobně, když byl 1545 na radu Kolínovu zavezl synovce svého Bohuslava do Ingolstadtu, aby tam vedením *A*-ým ve studiích pokračoval. Srvn. *Truhlář*, Ruk. I, 38—39.

Ameretát v náboženství perském (Zoroastrově) jméno jednoho z dobrých geniů (amešaspentů v. t.), personifikovaná nesmrtelnost. Srvn. *Oretli*, Allg. Religionsgeschichte 540.

Americká kollej 1. v Lovani jest ústav založený 1857 za součinnosti hierarchie belgické dvěma biskupy ze Spoj. Států za tím účelem, aby se již v semináři theologové jak z různých krajů evropských, tak i z Ameriky přizpůsobovali poměrům, vládnoucím v jich budoucím působišti v Americe. Za tím účelem hleděno, aby si studenti mimo obyčejné theologické vědy osvojili pro intelligenta amerického nezbytný jazyk anglický, a pak aby tam již připravili se na jim cizí život nového světa. Theologové američtí zase měli se zde obeznámiti s řečí a zvyky těch národností, mezi nimiž měli pracovati. Ke dvěma americkým zakladatelům přidalo se později více biskupův amerických a několik z britských držav, kteří složivše značnější obnos peněžitý stali se patrony kolleje, která stojí pod pravomocí propagandy římské, kdežto hierarchie americká součastní se ve správě kolleje třemi biskupy k tomu cíli zvolenými. Dosud vyšlo do Ameriky z kolleje skoro 700 novosvěcenců, mezi nimi asi 10 čes. kněží dosud v Americe působících. Četní biskupové severoameričtí však po dlouholeté zkušenosti nejsou dnes nadšeni pro tento způsob přípravy daleko od jich dozoru, a posílají raději evropské studenty do svých diecesních seminářů. Srvn. American College Bulletin (Lovaň 1903—08), *J. De Becker*, Le College Americain et son action au point de vue economique (Mons 1905). — **2. v Římě** jest dvojí: pro státy s řečí anglickou (The American College of Roman Catholic Church of United States, Rome, Italy), a druhá, úplně rozdílná od oné, pro státy s řečí španělskou (Collegio Pio-Latino-Americano Pontificio). Na osmém provinciálním koncilu baltimorském r. 1855 bylo v souhlasu s přáním papeže Pia IX. rozhodnuto, zvoliti tříčlenný výbor z episkopátu Spoj. Států severoamerických, jehož úkolem bylo vykonati předběžné práce k založení kolleje pro státy s anglickou řečí. Jedním z výboru toho byl také blahosl. Jan Nep. Neumann, biskup filadelfský. Ve srozumění s výborem tím koupil papež Pius IX. r. 1857 býv. konvent „dell' Umiltà", v němž právě usazena byla francouzská posádka vojenská. Ze sbírek k tomu cíli ve Spoj. St. zahájených byl klášter náležitě opraven a r. 1859 na den Nep. Poč. P. M. byla kollej otevřena. Na pevný finanční základ postavena byla r. 1866, kdy sbírkou po Spoj. St. sešlo se přes 600.000 K (150.000 dollarů). Sousední dům přikoupen byl r. 1903, čímž kollej značně rozšířena, a r. 1906 koupena pro letní pobyt studentů villa Santa Catarina v Castel Gandolfo za 90.000 K. Kollej předána byla Propagandě a proto vláda italská dle zákona z r. 1873 chtěla majetek její zabavit; deset let táhlo se soudní jednání o tom, až konečně r. 1884 nejvyšší instance rozhodla v neprospěch kolleje. Než president Spoj. Států Arthur prostřednictvím vyslance v Římě zakročil u vlády s tím výsledkem, že kollej zabavena

nebyla, jsouc vlastně majetkem americkým. — Kollej pro státy španělské (pro jižní a střední Ameriku) otevřena byla dne 21. list. 1858 a dána Piem IX pod správu jesuitů v bývalém konventě dominikánském, odkud pro málo místa byla přeložena r. 1867 do částí starého noviciátu jesuitského. Když pak r 1871 vláda italská jesuity z budovy té vypovědčla, měla s nimi i kollej padnouti. Konečně však na žádost císaře brasilského bylo dovoleno, aby kollej zůstala v noviciátě, dokud by jiné místnosti pro ni nebyly pořízeny. Nová krásná budova na řece Tiberu dostavěna byla r. 1887; má krásnou kapli, pěknou síň pro 400 posluchačův a může pojmouti pohodlně 120 posluchačů. *Sýkora.*

Amerighi v. Caravaggio.

Amerika dělí se hlavně na: 1. severní (Kanada a Spoj. Státy severoamerické), 2. střední (Guatemala, Honduras, Costarica, Mexiko, Nicaragua, Panama, Salvador), 3. jižní (Argentina, Bolivie, Brasilie, Chile, Kolumbie, Ecuador, Guinea, Paraguai, Peru, Surinam, Uruguai, Venezuela), 4. velké a malé Antilly a Bermudy. Mají-li podrobnosti, spadající do oboru tohoto díla, probrány býti důkladněji, jest třeba učiniti tak až při jménech jednotlivých států; jsouť poměry náboženské v nich tak různé, že nemožno látce sem spadající zadost učiniti pod povšechným jménem „Amerika". Povšechně o *A.* jednati možno jen v době, než nynější rozdělení její nadešlo, v době před Kolumbem a v několika stoletích po Kolumbovi. Před Kolumbem *A.* byla obydlena četnými kmeny indiánskými, o nichž jest dokázáno, že animismus byl podkladem jejich víry. Ač marně dosud pátráno u nich po idei jednoho Boha, přece jen jest jisto, že Indián se cítil býti obklopen duchovními mocnostmi, proti nimž bojovati bylo by marným a na jichž usmíření přinášel v obět nejen svoje nejdražší věci, ale i životy lidské. I skalpování nepřítele a jejich kanibalismus odvozují mnozí z této víry, neboť Indián získavši část těla nejbližšího mozku domníval se, že i duševní schopnosti nepřítele na sebe tím přilákal. Výrazem víry jejich byly bezpočetné modly, jichž hojnost až na naše doby zachována nejen v museích *A.*, ale i jinde. Dle svědectví něm. historika Adama Bremského (*z.* r. 1076) již před Kolumbem, a to již v IX. stol., činěny ze severních končin Evropy, zvláště z Norska, pokusy zasadit kříž Kristův v nejsevernějších končinách *A.* Ari Thorgilsson (*z.* r. 1148) udává, že pokusy ty setkaly se s dobrým výsledkem, neboť v Greenlandě a na Islandě bylo založeno i několik biskupství. Než listy papeže Mikuláše V. dokazují, že ku konci XIII. stol. kmeny ty podlehly záplavě sousedních divokých hord pohanských. V ostatních částech Ameriky hlavní úlohu hrála kolonisace, jež v prvních stoletích po odkrytí měla skoro ráz náboženský, tak že náboženství a kolonisaci *A.* v dobách těch nelze od sebe odloučiti. Hlavními osadníky v *A.* byli Španělové, Portugalci, Francouzové a Angličané. Jak značných rozměrů nabyla horečka kolonisační záhy po odkrytí *A.* Kolumbem, lze viděti z toho, že již 60 let potom množství španělských kolonií založeno bylo nejen na celém pobřeží již. a střední *A.* od Mexika až k Chile, nýbrž i ve vnitrozemí Mexika, ba i na pacifickém pobřeží střed. *A.* a v jižní *A.* pronikli kolonisté až k úpatí Andských hor a k řece La Plata. V jižní části severní *A.* podnikány výpravy španělské po řece Mississippi a záhy jimi zabrána byla Alabama, Florida a Georgia. Postup osadníků všude znamená také postup horlivých missionářů, kteří buď výpravy osadnické sami vedli, nebo hned za nimi následovali. Španělové totiž dlouhými zápasy s Mohamedány stali se nejen otužilými vůči trampotám s kolonisací spojeným, nýbrž naučili se také lnouti k víře své, pro niž tolik a tak dlouho byli trpěli. Jesuité zakládali školy, podnikali výzkumné výpravy na svou pěst a později zakládali i jakési indiánské obce pod kontrolou církevní, kterýžto pokus se znamenitě osvědčil. Kněžstvo — z prvu hlavně františkáni a dominikáni, později ve větších rozměrech také jesuiti — stalo se pozvolna nejen učitelem domorodců, nýbrž i jejich ochráncem proti množství nesvědomitých dobrodruhů, kteří všemožně se snažili vykořistiti bezmocné divochy. Španělové pohlíželi na domorodce jakožto na budoucí pracovní sílu a proto hleděli si ho co možná nakloniti, jej na víru křesťanskou obrátiti a civilisovati; za tím účelem i tiskový stroj do Mexika byl přivezen již r. 1536, jen aby tím účinněji na obrácení jich se mohlo pracovati. Litovati jest, že tak mnohoslibná činnost jesuitů byla přerušena jich vypovězením, čímž úplně ztraceno ovoce jejich mnohoslibné a neúnavné práce. Touto přehorlivou činností katol. missionářů mezi domorodci ve španělské (jižní) *A.* vysvětluje se, proč Indián tamní stal se živlem mnohem užitečnějším a do jisté míry až podnes jím zůstal, než jest v území osazeném osadníky protestantskými. Když pak v XVII. stol. Španělsko uzavřelo své kolonie v *A.* všem ostatním národům, chtíc tak chrániti je před cizinci a sobě vyhraditi obchod s nimi, a když osadníci utiskováni byli vysokými daněmi, plynoucími do pokladen ve Španělsku, vznikal ponenáhlu duch nespokojenosti v jednotlivých koloniích, jedna za druhou prohlásila svou neodvislost, v každé z nich dle strany u vesla jsoucí nastaly i pro církev jiné poměry, o čemž podrobněji promluvíme při jméně dotyčného státu. Portugalci prováděli stejnou politiku kolonisační v menším rozměru, ale na úkor Španělů, vnikajíce do krajů těmito zabraných. Když papež Alexander VI., byv požádán o rozhodčího mezi oběma spornými národy, rozhodl, že území zabírající asi nynější Brasilii má býti postoupeno Portugalcům, obrátili tito pozornost svou k území tomu a na něm pracovali asi týmže směrem, jako Španělové. Ježto Brasilie pokryta byla neproniknutelnými lesy a prorývána četnými nesplavnými řekami, nemohli tak snadno proniknouti do vnitrozemí, a proto také jejich missionářská činnost nepostupovala tak rychle. Čím byli Španělové a Portugalci pro jižní *A.*, tím byli Francouzové pro *A.* severní. Také u nich ruku v ruce šla činnost kolonisační s missionářskou, jenže činnosti missionářské věnovali se s větší ještě láskou než Španělové. Když čteš o neúnavné práci missionářů francouzských a o obětech jejich, musíš se podiviti, jak jejich lásce k víře sv., tak jejich nezdolné vytrvalosti, a to tím více, ježto missionář francouzský neměl za sebou vládu staré vlasti, jako měl missionář španělský, a musil proto podnikati vše na vlastní pěst. Francie totiž jen s nechutí věnovala se kolonisační politice v *A.*, a jestliže přes to po tři století jí se zabírala, byla to žárlivost vůči Anglii, jež ji k tomu donucovala. Kromě toho byli francouzští jesuité nejen horlivými missionáři, nýbrž také upřímnými vlastenci, všude jako tací vystupovali, a králové pokládali za svou povinnost je chrániti v jejich podnicích. Jesuité brzo postřehli, že indiánský kmen Iroků, jako nejmocnější, drží klíč ke zdaru kolonisace a že jen ta moc evropská setká se tu se zdarem, která dovede si jej nakloniti; proto nelekali se nižádných obětí, až se jim to podařilo. Pak mohli proniknouti až k řece Mississippi a do středních států ležících podél jezer Michiganského, Huronského a Superior, tak že již r. 1675 vidíme jesuitu Jakuba Marquetta s dvěma jinými zakládati missii

na místě, kde dnes stojí Chicago. Kdyby byla Francie sledovala missionáře z Tovaryšstva Ježíšova s takovou rozvahou a horlivostí, jako sledovalo Španělsko missionáře své, jak docela jinak byly by se utvářily v severní *A.* poměry politické, a hlavně náboženské! Angličané přišli do *A.* nejpozději ze všech, ale přes to dodělala se jejich kolonisační politika nejlepších a také nejtrvalejších úspěchů, při čemž značně na váhu padalo, že mohli se ubírati cestičkami, vyšlapanými francouzskými missionáři. Nemajíce horlivých mnichů, nevěnovali hrubě žádné pozornosti náboženství, leda kde jim bylo jednati s katolickými osadníky a domorodci. Kdežto Španělové, Portugalci a Francouzové šli mezi Indiány se světlem víry sv., šli na ně Angličané s mečem, čímž vysvětluje se dosavadní nenávist severoamerických rudochů ke všem bělochům. Angličané totiž pohlíželi na domorodce jakožto na překážku, již nutno stůj co stůj odstraniti, a k dosažení cíle toho neváhali užiti prostředkův i nejnelidštějších. Neméně bezcitně počínali si vůči „papežencům", jak potupně katoliky nazývali. Bychom jen jeden příklad uvedli: V Akadii (nynějším Novém Skotsku) dali na 8000 katol. sedláků naložiti bez potravy a jakýchkoliv prostředků na lodi, a aby se jich zbavili, vylodili je po skupinách podél pustého břehu v Massachusettsu, kdežto jejich ženy a děti nechali zmírati hlady doma. Jesuitům kladli nepřekonatelné překážky v cestu, až konečně tito byli přinuceni opustiti své mnohoslibné missie a je úplně nechati zaniknout. Jestliže i přes tyto útisky jakožto zbytky tehdejších katolíků nalézají se v quebeckské provincii silné a kvetoucí osady francouzské, jež známy jsou pro svou příchylnost ke sv. víře, lze si jejich existenci vysvětliti hlavně tím, že následkem stále silnějí se ozývající nespokojenosti Spoj. Států severoamerických byli Angličané nuceni popříti jim výhod z bázně, aby se nespojili s rebelanty. Za těchto okolností pozoruhodno jest, že v době boje Angličanů proti katolíkům byl to lord Baltimore, horlivý katolík, jenž obdržev od Karla V. darem nynější Maryland, v něm úplnou svobodu náboženskou prohlásil. Spoj. Státy dobyly samostatnosti r. 1775, a tím nastala katolíkům na jejich půdě volnější éra, ač i potom občas protikatolický duch jako zbytek po Britech hlavu zvedl. V XIX. století stále rostl příval přistěhovalecký do Spoj. Států a značné procento příchozích bylo ze zemí katolických. Tak již r. 1820 přibylo skoro 4000 katolických Irčanů, kteréžto počet r. 1852 dostoupil na 162.646. A co vystěhovalců z Francie, Německa, později pak i z Rakouska přijelo! Ti se víc a více uplatňovali, až nadešly poměry nynější, za nichž katolicismus ve Spoj. Státech došel neobyčejného rozkvětu. Počet katolíků v *A.* bylo dosud těžko určovati, byť i přibližně; teprve když r. 1907 na pokyn vlády za řízení biskupa v St. Louis proveden byl klerem všeobecný součet katolíků ve Spoj Státech, lze přibližně říci, že v celé *A.* jest nejméně polovina obyvatelstva katolickou. Viz *Peschl,* Völkerkunde, Lipsko 1877; *Ratzel,* Anthropogeographie, Stuttgart 1889–91; *Morgan,* System of Consanguinity and Affinity in the Human Family, Washington 1871; *Brinton,* The American Race, New York 1891. *Škjer.*

amerikanismus (americký katolicismus) slove souhrn reformních názorů vyslovených P. Heckerem (v. t.). P. Hecker, konvertita, zanícený pro obrácení protestantů ke katolicismu, domníval se, že americkým protestantům bylo by možno konversi usnadniti tím, že by katolická církev přizpůsobila se civilisaci americké. Především měly po jeho názoru mauky katolické církve, jež jsou protestantům kamenem úrazu, ustoupiti do pozadí. Tím myslil, že by umožněno bylo sblížení se s moderní kulturou a se zvláštnostmi amerického charakteru, jenž klade váhu na snažení o pozemské blaho a všestrannou svobodu. Za tím účelem prý autoritativní princip v katolické církvi, vatikánským sněmem již s dostatek zabezpečený, nemá býti více zdůrazňován, nýbrž má býti přáno větší osobní volnosti ve smýšlení, mluvení a psaní; vedení duchu vnějším učitelským úřadem není prý přiměřeno času, nýbrž uplatňuje prý se bezprostřední, individuelní vedení jednotlivců Duchem sv. Ctnosti „passivní" (pokora, poslušnost a p.) nemají pěstovány býti na úkor ctností „aktivních"; naopak, ctnosti aktivní mají bedlivě býti pěstovány. Jen tím způsobem prý katolicismus dosáhne opět náležitého a všestranného vlivu na život národní, na výchovu, umění a politiku. Názory Heckerovy vešly v širší známost teprve po jeho smrti (*z.* 1888) nadšeným životopisem, jejž sepsal r. 1894 W. Elliot, zvláště však franc. překladem životopisu toho vydaným 1897. Tehdáž rozpředla se živá diskusse o názorech Heckerových a tehdáž také vznikl název je označující: „amerikanismus". Diskussi učinilo konec zavržení *a*-u papežem Lvem XIII. v listě zaslaném kardinálovi Gibbonsovi „Testem benevolentiae" z 22. ledna 1899. Srovn. *A. J. Delattre* S. J. „Un catholicisme americain" (Namur 1898), *O'Connel,* „L'américanisme d'après de P. Hecker" (1897), *Delassus* „L'américanisme et la conjuration antichrétienne" (Paříž 1899), *Lambertini,* „L'américanisme" (t. 1899), *Denzinger-Bannwart,* Enchiridion symbolorum [10] (1908) 528–531.

Amerin. dioec. = Amelia (v t.).

Amerling Fridrich, malíř, *n.* ve Vídni 1803, *z.* 1887 t., vedle četných maleb portraitních, jimiž proslul, vytvořil také několik málo obrazů náboženských, z nichž uvádíme tyto: „Mojžíš na poušti", „Mojžíš a měděný had", „Apoštol Pavel".

Amerpach v. Amerbach.

Amersfoordt Jakub, filolog nizozemský, *n.* v Amsterodamě 1786, *z.* v Leydenu 1824, *sp.* m. j.: „Dissertatio philologica de variis lectionibus Holmesianis locorum quorumdam Pentateuchi mosaici" (Leyden 1815).

Amersfort 1. (de Amorsfordia) Everhard, prof. v Kolíně n. R., *sp.* „Commentaria in libros Aristotelis de coelo et mundo" (Kolín 1497, 1499). — **2.** (de Ambfort) Jakub *z.* 1493, nepochybně totožný s předešlým. Srovn. *Hurter,* Nomencl. II[3] (1906), 1130.

Ames 1. Šeb. S. J. *n.* v Zellingenu 1740, vstoup. do Tov. Ježíš. 1758, byl prof. theol. v Trevíru 1773; *sp.* „Exercitatio theologica de angelis" (Trevír 1782), „Exercitium theologicum de vario hominis ad finem suum ultimum relati statu" (t. 1782), „Exercitium theologicum de peccatis et gratia" (t. 1789), „Dissertatio de generalibus fidei controversiis inter catholicos et dissidentes ac speciatim de justificatione. Exercitium polemicum" (t. 1790). Srvn. *Backer-Sommervogel,* I, 279. — **2.** (Amesius) Vilém, puritánský theolog anglický, *n.* 1576 v Norfolku, vystěhovav se do Hollandska stal se prof. theol. ve Franekeru; *z.* v Rotterdamu 1633. Byl jedním z největších odpůrcův arminianismu. *Sp.* „Disceptatio scholastica inter Nic. Grevinchovium et Guil. Amesium" (Amsterd. 1613), „Rescriptio scholastica ad Ni. Grevinchovii responsum" (Amsterd. 1615, Leyden 1617, 1634), „Medulla theologica" (Franeker 1623, Amsterd. 1627, 1628 a častěji; vyd. také angl. a holl.), „Bellarminus enervatus" (Franeker 1625 a 1626, Amsterd. 1627, 1628, 1631 a j.), „De conscientia et ejus jure vel casibus" (Amsterd. 1630, 1631 a j.), „Explicatio utriusque epistolae s. Petri" (Amsterd. 1625, 1635). Sebrané jeho spisy latinské vyd. 1658 v Amsterd. (5 sv.).

ameša spenta (tak v Avestě; v novější perštině amšóspand, amšáspand) = nesmrtelní svatí, pojmenování předních geniů (archandělů) u Zoroastra. jsou to nejpřednější rádcové a pomocníci Ormazdovi. Jest jich 6, s Ormazdem 7, tak že vzhledem k posvátnému počtu mluví se o sedmi *a.* Původně to byly pojmy abstraktní, teprve později personifikovány. V pozdější soustavě učení Zoroastrova přidělena každé této bytosti určitá část tvorstva. Jména jejich jsou: 1. Vohu manó (dobré, zbožné smýšlení), blahovůle, kterouž člověk chovati má vůči člověčenstvu i užitečnému zvířectvu. Genius tento jest nejdůvěrnější přítel Ormazdův, prostředník mezi Bohem a jeho prorokem. Jest strážcem bran rajských a rozděluje odměny nebeské. Na zemi svěřena mu ochrana spravedlivých a dobytka. 2. Aša vahišta (nejlepší pravda), věčný zákon, pravá víra; později strážce ohně. 3. Khšathra vairja (žádoucí, lepší říše, budoucí říše Boží), genius kovů. 4. Armaiti (bázeň Boží, moudrost), dcera a milenka Ormazdova, genius země. 5. Haurvatát (dokonalost, zdraví), genius rostlin. 6. Ameretát (nesmrtelnost), genius vod. Protivou každého z těchto dobrých geniů jest genius zlý; v poslední den geniové dobří zvítězí nad genii zlými. Srovn. *Orelli*, Allg. Rel.-Gesch. 539—540, *Geldner*, v „Die Religion in Gesch. u. Gegenw." I, 432—433.

Ametrité, tak nazývá autor spisu „Praedestinatus" (v. t.) přívržence učení, že jest světů bez počtu. Sv. Augustin a Filastrius zmiňují se rovněž o přívržencích tohoto učení, aniž by je však onim jménem označovali.

Ameyden (Amidenius) Theodor vychován v komonstvu kardinála Ondřeje Rakouského, jejž doprovázel i na cestě do Říma; po smrti svého pána pobyl v Německu a Belgii, načež vrátil se do Říma a tam zabýval se advokaturou při kurii, jsa zároveň rektorem kostela dell' Anima; *sp.* „Tractatus de officio et jurisdictione, nec non de stylo Datariae" (Řím 1645, Ben. 1657, Kolín 1701). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III[3] (1907), 1164.

Amfián, Amphianus v. Apfián.

Amfiareo Vespasiano, františkán, žil ve XIV. stol. v Benátkách, vynikal jako kalligraf; jeho spis „Metodo et esemplara per lo scrivere in majuscolo" vytišt. v Ben. 1572 a 1589.

Amfibal sv. (Amphibalus), byv sv. Albanem (v. t. str. 223) zachráněn, vytrpěl později smrt mučednickou. Svátek 22. června (spolu se sv. Albanem) n. 25. čna (dle martyrologií anglic.). Srvn. *Acta Ss.* Junius IV, 146 sqq., *Detzel*, Ikonogr. II, 61.

amfibologia v. aequivocatio.

Amfilochij v. Amfiloch.

Amfiloch, Amphilochius 1. (Amfilochij), světec rus., igumen **glušický**, *z.* 1452. Srvn. *Bog. enc.* I, 635. — 2. sv., biskup **ikonský**, metropolita Lykaonie, *n.* asi 340—45 v Nazianzu, *z.* mezi 394 až 403; byl zprvu rhetorem, potom oddal se životu asketickému, příteli sv. Basilia a řečiště Nazianského, horlivý odpůrce arianismu. Ze spisů jeho jménem označovaných (*Migne* PG XXXIX, 35 násl.) uznává se za pravý list synodální o božství Ducha sv. a 6 homilií; mimo to přičítá se mu také zpěv jambický k Seleukovi (*Migne* PG XXXVII, 1577 násl.), obsahující pěkná napomenutí k jinochům věnovavším se studiu, a důležitý pro dějiny kánonu *NZ.* (srvn. *Sýkora*, Úvod I, 62). Mart. Rom. 23. listop. Srvn. *Hurter*, Nomencl. I[3] (1903) 151, *K. Holl*, „Amphilochius von Ikonium" (1904), *Gerhard Ficker*, „Amphilochiana" (1906; tu otištěn spis proti falešné askesi, jejž vydavatel připisuje *A*-ovi). — 3. sv. mč. **illyrský**, zprvu pohanský úředník („dux") v Illyrii v době Hadrianově, pronásleduje křesťany stal se sám křesťanem a za to spolu s nimi umučen. Mart. Rom. 27. břez. Srvn. *Acta Ss.* Martius III, 687—688. — 4. (Amfilochij) **Konstantinovič** (svět. jm. Andrej Jakovlevič), ieromonach rostovského jakovlevského kl., *n.* 1748, věnovav se duchovnímu stavu byl zprvu jáhnem, maje nadání umělecké zabýval se také malířstvím a ozdoboval praci malířskou různé chrámy ruské Ovdověv vstoupil 1779 do stavu mnišského a proslul svatostí života; sám car Alexander dvakrát jej navštívil. *Z* 1824. Srvn. *Bog. enc.* I, 634. — 5. (Amfilochij) **Lutivinov**, archimandrita, *sp.* „Vselennaja; opyt istoričeskago mirosozercanija" (Petrohr. 1875), „Puti promysla v razvitij vselennoj" (Petrohr. 1884). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 50. — 6. (Amfilochij) **Sergievskij** (Pavel Ivanovič), *n.* 1818, stud. v semin. kalužském a na duchov. akademii moskevské 1835—44, vstoupil do stavu mnišského, stal se inspektorem cirk. škol v Suzdale a později v Rostově, 1852 archimandritou, 1836 představeným kl. zvaného „Novyj Jerusalim" v gub. moskevské, 1870 představeným moskevského kl. danilovského, 1888 bisk. ugličským se sídlem v Rostově; *z.* 1893. Vynikal zvláště jakožto výborný znalec palaeografie řecké a slovanské; *sp.* „Opisanie rukopisej voskresenskago pervoklassnago monastyra, imenuemago Novyj Jerusalim" (Petr. 1859); 2. vyd. pod názvem „Opisanie voskresenskoj novoierusalimskoj biblioteki, s priloženiem snimkov so vsěch pergamennych rukopisej i někotorych pisannych na bumagě" (Moskva 1875), „Žizn prepodobnago Irinarcha zatvornika borisoglěbskago monastyra, čto na Ustvě rěkě" (t. 1863, 1875), „Kratkaja žizn rostovskago borisoglěbskago monastyra, čto na Ustvě rěkě, čteca Alekseja Stepanoviča" (t. 1863), „Archeologičeskija zamětki o grečeskoj psaltiri, pisannoj v koncě 9. věka i perepisannoj počti vsej v XII. věkě s miniatjurami X.—XI. věka", „O grečeskoj kormčej drevnago sostava" (t. 1867), „O grečeskom kondakarě XII.–XIII. věka moskovskoj sinodalnoj biblioteki, sravnitelno s drevnim slavjanskim perevedom" (Petrohr. 1869), „O neizdannych kanonach v služebnoj fevralskoj minei konce X. věka" (Moskva 1870), „O miniatjurach i ukrašenijach v grečeskich rukopisjach imperat. publičnoj biblioteki" (t. 1870), „O drevnich ikonach v moskovskom danilovskom monastyrě" (t. 1871), „O vlijanii grečeskoj pismennosti na slavjanskuju s IX. do načala XVI. věka" (t. 1872), „Opisanie grečeskoj psaltiri 862 goda" (t. 1873), „O samodrevnějšem oktoichě XI. věka" (t. 1874), „Drevneslavjanskaja psaltir XIII. — XIV. věka" (t. 1874 a 1877, 2 sv.), „Lětopisnyja i drugija drevnija skazanija o sv. blagověrnom vel. kn. Daniilě Aleksandroviče" (t. 1875), „Drevne-sljavjanogrekorusskij slovar iz jurevskago evangelia 1118—1128 goda" (t. 1877), „Opisanie evangelija 1092 g." (t. 1877), „Opisanie jurevskago evangelija 1118—1128 g." (t. 1877), „Kondakarij v grečeskom podlinnikě XII.—XIII. věka" (t. 1879), „Paleografičeskoe opisanie grečeskich rukopisej IX.—XVII. v." (4 sv. t. 1879—1880), „Izslědovanie o pandektě Antiocha XI. v." (t. 1880), „Ob otryvkach iz drevne-slavjanskich rukopisej XI., XII. i XIII. věka" (t. 1880), „Četverocvangelie galičskoe 1144 goda" (t. 1882 až 1883, 4 sv.), „Drevneslavjanskij Karpinskij Apostol XIII. věka" (t. 1885—88, 4 sv.), „Sbornik izobraženij Spasitelja, Božiej Materi i drugich svjatych s X. v. po XV. v., konečnych ukrašenij, zastavok, zaglavnych bukv s 835 po XVIII. v." (t. 1885), „Apokalipsis XIV. věka" (t. 1887), „Sobranie iz lětopiscev: zaglavnyja bukvy, zastavky, izobraženija, počerk pisma o patriarchě Germogeně, pisannago im že v Ukrajně" (t. 1890). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 51—55. — 7. biskup **sidský** v Pamfylii, přítel sv. Cyrilla, odpůrce Nestoriův na 3. všeob. cirk. sněmě v Efesu. Zlomek jeho listu uveř. *Migne* PG LXXVII, 1515. — 8. (Amfilochij) **Šapošnikov**

(Andrej Ivanovič), rus. schimonach (řeholnik přísné observance), rodem Fin z Rigy, oblíbil sobě život poustevnický a odřikavý, po mnohých utrpeních a protivenstvích zal. 1860 v Rekoně u Tichvina poustevnický klášter („troicko-rekonskaja pustina"); *z.* 1865 stár 125 let. Srvn. *Bog. enc.* I, 634 638. — **9.** (Amfilochij), **biskup vladimiro-volyňský** 1105, *z.* 1112, světec ruský ,pam. 28. dubna.

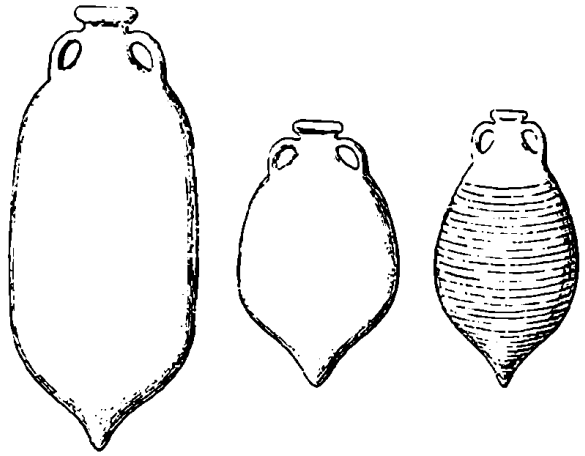

Obr. 160. Amfory starokřesťanské.

Amfion (Amphion) sv., biskup epifanijský v Cilicii II., zúčastnil se 314 synod v Laodicei a Neocaesarei, 325 v Niceji. Sv. Athanasius praví o něm v listě svém z r. 356, že písmem potíral Ariány (*Migne*, PG XXV, 557). Mart. Rom. 11. čna: „In Cilicia sancti Amphionis episcopi, qui tempore Galerii Maximiani confessor fuit egregius".

Amfipolis 1. (Amphipolis, Ἀμφίπολις), město v Macedonii, do něhož sv. Pavel přišel na druhé své cestě, ubíraje se z Filipp do Thessaloniky (Act. 17[1]); přes město to vedla „via Egnatia". V *A*-i apoštol nepochybně jen přenocoval. V *A*-i bylo později biskupství; *Gams* (Series 429) uvádí biskupy z let 344, 692 a z doby Fotiovy. Nyní jest to pouze ves „Neochori" (turecky „lenikoei"). — 2. někd. bisk. v provincii Armenia I.; *Gams* (Series 440) uvádí r. 553 bisk. Alexandra.

Amfiteatrov 1. Egor Vasilevič, *n.* 1815, prof. slovesnosti a hist. literatury na duch. akad. moskevské, *z.* 1888; *sp.* „Obščij charakter sv. poezii Evreev" (uveř. v časop. „Pribavlenija k tvorenijam sv. otec" sv. V, 1847), „O suščestvě i svojstvach chudožestvennoj dějatelnosti" (t. sv. XXV, 1872), po smrti vydány jeho přednášky „Istoričeskij obzor učenii o krasotě i isskusstvě" (v časop. „Věra i razum" 1889—1890; prof. A. Ponomarev však v časop. „Strannik" 1889 ukázal, že *A.* čerpal téměř doslovně ze Zimmermannova díla „Geschichte d. Aesthetik"). — 2. Filaret v. Filaret. — 3. Jakub Kosmič, *n.* 1802, prof. homiletiky a rus. literatury na duch. akad. kyjevské, *z.* 1848, *sp.* „Čtenija o cerkovnoj slovesnosti ili gomiletika" (Kyjev 1846, 2 sv.), „Besědy ob otnošenii cerkvi k pravoslavnym christianam" (t. 1847, dílo toto bylo několikráte vyd.; do něm. přel. je J. Janyšev: „Ueber das Verhältniss der Kirche zu den Christen", Wiesbaden 1855). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 55—57.

amfora, antická nádoba dvouuchá (odtud název řec. ὁ ἀμφορεύς, ἀμφιφορεύς), dole zašpičatělá nebo zakulacená; ve *vulg.* vyskytá se jméno toto čtyřikrát, ale neznamená *a*-u ve vlastním slova smyslu, nýbrž překládají se jím hebr. nébél = měch vína (1. Král. 1[24]), bat = míra tekutiny (Dan. 14[2]), 'éfá = míra věcí sutých (Zach. 5[6.10]); v Luk. 22[10] přeloženo slovem tím řecké κεράμιον = hliněná nádoba. Srvn. *Vigouroux*, Dict. de la Bible I, 531. Z prvých věků křesťanských zachovalo se několik amfor, označených symboly nebo nápisy křesťanskými. Srvn. *Cabrol*, Dict. d'archéol. I, 1682 až 1712.

amharský překlad Písma sv. Amharština jest semitský jazyk, hlavní řeč obcovací v Habeši. Katol. missionáři pokoušeli se o překlad Písma sv. do amharštiny, ale práce jejich tiskem nevyšly. Teprve Britská společnost biblická vydala překlad evangelií 1824, celého *NZ* 1829, *SZ* 1840, úplné bible 1842. Překlad ten vypracoval v letech 1810—20 francouzský konsul v Kahýře Asselin de Cherville za pomoci domorodce Abu-Rúmi. Nové vydání, revidované za pomoci několika Habešanů drem Krapfem, vyšlo 1875. Ukázkou podáváme vyňatek z evang. sv. Jana 3[16].

እግዚአብሔር : እንጂሁ : ዓለሙን : ወድዋለ : አንድ : ልጁን : እስኪለዉጥ : ድረስ :: በርሱ : ያመነ : ሁሉ : እንደይጠፋ : የዘላለም : ሕይወት : ተሠጠዉት : ዘንድ : እንጂ ::

Am-Herd Pavel, vyd. 1884 básnické zpracování životopisu sv. Františka z Assisi: „S. Franciscus. Ein romantisches Epos."

Amherst 1. Francis Kerill, *n.* v Londýně 1819, od 1858 biskup northamptonský, resignovav 1879, jmenován tit. bisk. sozuským, *z.* 1883. — 2. W. J., *sp.* „The History of Catholic Emancipation and the Progress of the Cathol. Church in the British Isles" (2 sv. Lond. 1886).

Ami v. Amon 4.

Amian v. Ammianus.

Amias Joh. ctih., mč. angl., *n.* ve Wakefieldu, zprvu obchodník se suknem ve svém rodišti; po smrti manželky své rozdělil jmění mezi své děti a věnoval se stavu duchovnímu. Byv vysvěcen na kněze 1581 v Remeši, působil jako missionář ve své vlasti, odsouzen k smrti a popraven 16. bř. 1589; za ctihod. prohlášen 1886.

Amiatinus (codex), unciální rkps. vulgaty, jejž asi mezi r. 690—716 zhotoviti dal dle rukopisu v Italii získaného opat kláštera jarrowského Ceolfrid v Northumberlandu v Anglii. Řečený opat vzal jej s sebou do Italie, aby položil jej darem na hrob sv. Petra, ale *z.* na cestě v Langresu 716. Průvodčí jeho však pokračovali v cestě započaté a uskutečnili zamýšlené věnování. Později dostal se rukopis ten v majetek cisterckého opatství Monte Amiata u Sieny; po zrušení opatství 1786 chová se v laurentinské bibliothece (biblioteca Mediceo-Laurenziana) ve Florenci. Jest psán na pergam., má 1029 listů formátu 50 × 34 cm. Je to jeden z nejstarších a nejdůležitějších opisů překladu jeronymovského. Bylo ho užito v XVI. stol. při sixtinském vydání vulgaty. *NZ* uveřejnil *Tischendorf* („Novum Testamentum ex codice Amiatiano", Lipsko 1850). Srvn. *Sýkora*, Úvod I, 289, *Fridrich*, Učebná kniha palaeografie lat. 69 70. *Beissel*, Geschichte der Evangelienbücher 103—105.

Amiaud vydal „La Légende syriaque de saint Alexis, l'homme de Dieu" (Paříž 1889).

Amici 1. d' Bartoloměj S. J., *n.* 1560 v Nettunu, vstoupil do Tov. Ježíšovy 1581, byl prof. filos. a theol. v Neapoli, kdež *z.* 1649; *sp.* „In universam Aristotelis philosophiam notae et disputationes, quibus illustrium scholarum Averrois, D. Thomae, Scoti et Nominalium sententiae expenduntur, earumque tuendarum probabiliores modi afferuntur" (7 fol. sv., Neapol 1623—1648), „Meditazioni delle sagre piaghe di Giesu e di Maria" (t. 1635), „De aliquibus principiis communibus philosophis et

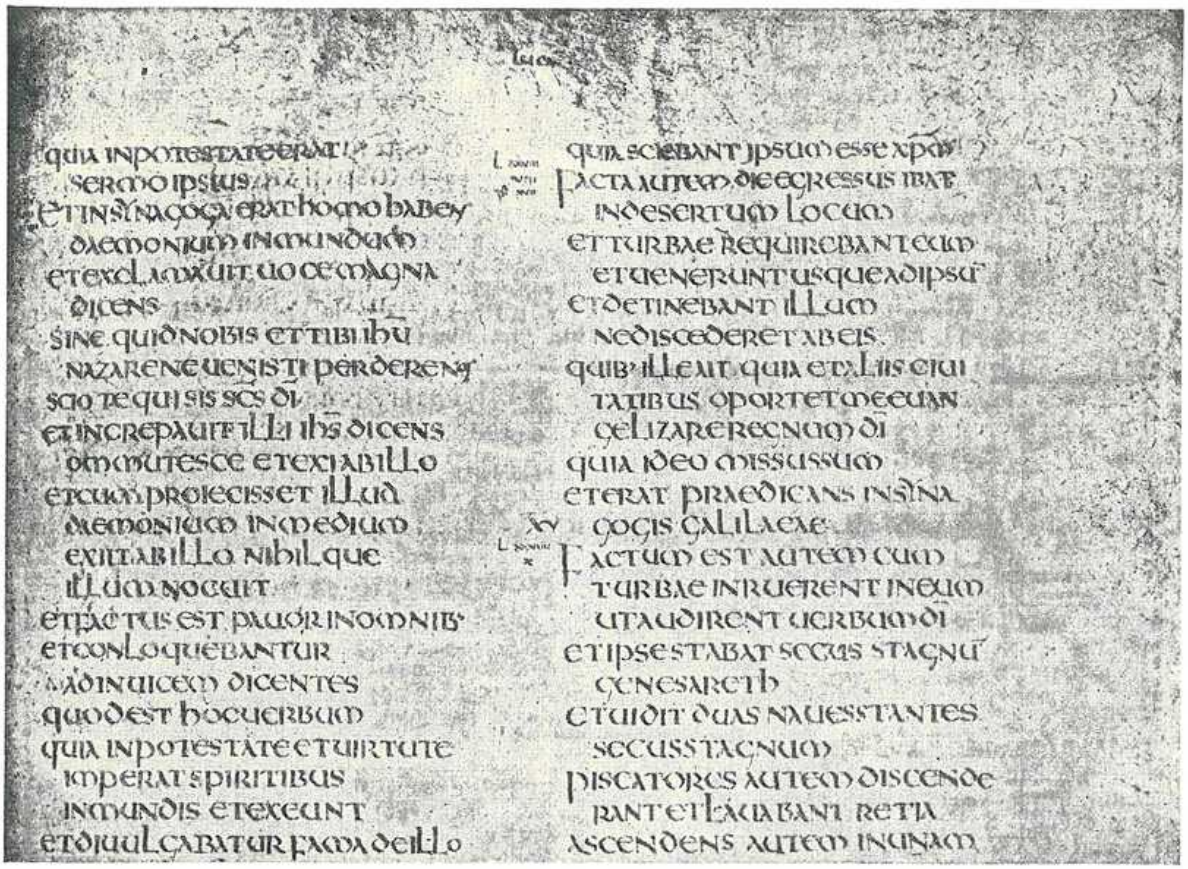

Obr. 161. Amiatinus codex. Faksimile (Luk. $4^{32.37}$, 4^{41-53}).

theologis" (3 sv., t. 1638—44), „Regole della conscienza scrupulosa, scelte dalla dottrina de' Santi Padri" (t. 1648). *Backer-Sommervogel* I, 279—280. — **2.** d' Bernard Maria, *n.* 1672, člen řádu olivetánů v Miláně, *z.* 1722; *sp.* „Vita di S. Francesca Romana" (Ben. 1710, Pavia 1715), „Vita di cento Santi et Sante dell' Ord. di S. Benedetto" (2. vyd. v Ben. 1744). Srvn. *Adelung* I, 727, *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 1250. — **3.** Ludvík (dle Hurtera Alois), arcib. camerinský od 1768, *z.* 1796, *sp.* „Opera pastoralia" (Camerino, 2 sv. 1779). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II² (1895), 479. — **4.** (de Amicis) Ovid, kanonista, *n.* v Monte Castello u Alife, *z.* po 1630, *sp.* „De primatu ecclesiae tam in spiritualibus, quam in temporalibus" (Řím 1633, dedikováno pap. Urbanovi VIII.).

Amicis de Ovid, v. Amici 4.

Amiclen. dioec. = tit. biskupství Amykly (v. t.).

Amico 1. Ant. v. Amicus. — **2.** Bernardino, min., *n.* v Gallipoli v Neapolsku, byl od 1596 převorem v Jerusalemě, po svém návratu 1604 uveřejnil „Trattato delle piante ed imagini de sacri edifizj di Terra Santa, disegnate in Jerusalemme" (Řím 1609, 2. vyd. Flor. 1620; rytiny pro prvé vyd. provedl A. Tempestini, pro druhé Callot). — **3.** (Amicus) Frant. S. J., *n.* 1578 v Cosenze v Neapolsku (dle rodiště svého zval se „Consentinus") vstoupil do Tovaryšstva 1596, byl po 24 leta prof. theol. na různých místech (také ve Št. Hradci a ve Vídni), muž vynikající učeností a ncúhonností mravů, *z.* ve Št. Hradci 1651, *sp.* „Cursus theologicus juxta scholasticam hujus temporis Societatis Jesu methodum" (I. vyd. vyšel pouze I. sv. ve Vídni 1630; 2. vyd. v Douai 1640—49, 9 sv.; 3. vydání v Antverpách 1650, 9 sv.); ve sv. V. („De jure et justitia") jsou 3 these o zabití v sebeobraně, jež zavrženy byly 1649 universitou lovaňskou a 1651 a 1655 kongregací indexu, jakož i pap. Alexandrem VII. („Errores Iansenistarum" n. 17.) a Innoc. XI. („Errores Ians." n. 32, 33); Pascal kritisuje je v jednom ze svých listů (7. Provinciale). Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 280 - 282. — **4.** Raimund. O. Praed., skladatel hudebni, *n.* na konci XVI. stol. v Noto na Sicilii, vyd. „Motetti a 2, 3 e 4 v." (2 díly, Messina 1621). — **5.** Ugo Antonio vyd. „Epistola di S. Bernardo a Raimondo" (Bologna 1866), „Del libero arbitrio, trattato di S. Bernardo" (t. 1866). Srvn. *Xenia Bernardina* IV, 443. — **6.** Vít Maria O. S. B. kongregace cassinské, lektor filos. a theol., prof. dějepisu, *n.* 1693, *z.* 1756, velice zasloužilý o církev. i světské dějiny své vlasti; *sp.* „Catana illustrata sive sacra et civilis urbis Catanae historia" (Palermo 1740—46, 4 sv. fol.). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910) 1530.

amictus v. humerál.

Amicus 1. Ant., kanovník v Palermu, historiograf krále Filipa IV., *z.* 1641., *sp.* „Trium orientalium latinorum ordinum post captam a duce Gothofredo Hierusalem, videl. s. Domus Hospitalis, s. Domus Templi et S. Mariae de Valle Josaphat notitiae et tabularia" (Palermo 1636), „Dissert. hist. et chronol. de antiquo urbis Syracusarum archiepiscopatu, ac de ejusdem in universa Sicilia metropolitico jure" (Neapol 1640), „Series ammiratorum insulae Siciliae ab 842—1640" (Palermo 1640), „De Messanensis prioratus s. hospitalis domus militum s. Joann. Hierosolym. origine" (t. 1640). Srvn. *Adelung* I, 729—730, *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 1127. — **2.** Bernardino v. Amico 2. — **3.** Frant. v. Amico 3. — **4.** Amicus Mosella v. Görgen.

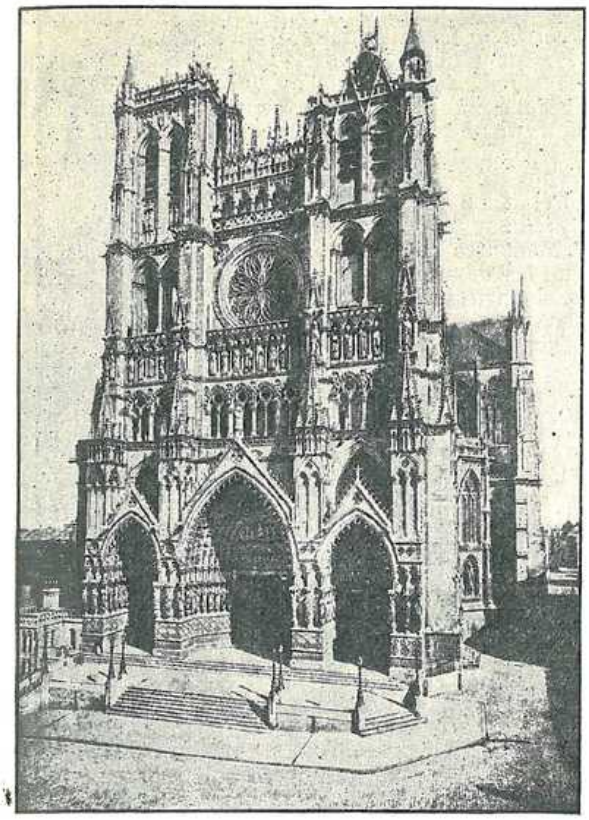

Obr. 162. Amiens. Kathedrála.

Amida (Amiden, Diarbekir, Dijar-Bekr), město v sev. Mesopotamii, někd. metropole, kteráž již r. 325 byla sídlem bisk.; nyní sídlo: 1. arménsko-sjednoc. bisk. (Amiden. Armenorum), suffr. patriarch. cařihr. zříz. 1850; 5000 katol., 10 kost. a kaplí, 18 kn., 10 řeholnic, 12 škol; 2. syrsk. bisk. (Amiden. Syrorum), zříz. 1862, slouč. 1888 s diec. mardinskou (v. t.), 250 katol., 4 kn.; 3. syrsko-chald. arcib. (Amiden. Caldeorum), zříz. 1681 jako patriarchát (do 1826), od 1867 pod patriarch. mossulským, 2000 katol., 4 kost. a kaple, 7 kn. — Mimo to uděluje se titul arcib. amidského biskupům i. p.

Amidaeus v. Amideus.

Amidano Giulio Cesare, ital. malíř v Parmě, *n.* 1566, *z.* 1630, žák Pomponia Allegriho a Ger. Mazzoly, v pinakothece parmské jest několik jeho obrazů („Madonna se sv. Genesiem, Františkem a sv. Anežkou", „Sv. Rodina" a j.).

Amidanus Guilelmus v. Vilém z Cremony.

Amidenius v. Ameyden.

Amideus (Amidacus) Amidei sv., jeden ze sedmi zakladatelů řádu servitův (v. t.), Mart. Rom. 18. dubna.

Ami du Clergé (L'Ami du Clergé, revue de toutes les questions ecclésiastiques), franc. týdenník vycházející od r. 1868 v Langres redakcí abbé F. Perriota, vynikající hojností informativních článků ze všech oborů bohovědy, bohatou rubrikou kasuistickou (zodpovídání dotazů), přehledy bibliografickými a j.; příloha „L'Ami du clergé paroissial" přináší práce homiletické. Předplatné 15 fr, bez přílohy 10 fr.

Amiens (Ambianen. dioec.), bisk. v severní Francii, zříz. v III. stol., náleží k cirk. provincii remešské (v letech 1801—21 pařížské), 537.848 katol., 60 far, 609 sukkursalií, 49 vikářství. V *A*-u jest krásná gotická kathedrála (viz obr. 162) z let 1220—88, největší ve Francii (zaujímá asi 8000 m² plochy); fasáda jest vyzdobena hojně prací sošnickou; vyniká tu zvláště socha Kristova zvaná „beau Dieu d' A." (v. obr. 163) a socha P. Marie (v. obr. 164); věže zůstaly nedokončeny. Uvnitř spatřují se bohatě řezbami vyzdobená chórová sedadla z poč. XVI. stol. s více než 3600 figur, (viz obr. 165). Na konci města jest St. Acheul, původně starobylé opatství benediktinské, potom do 1901 kollej jesuitská.

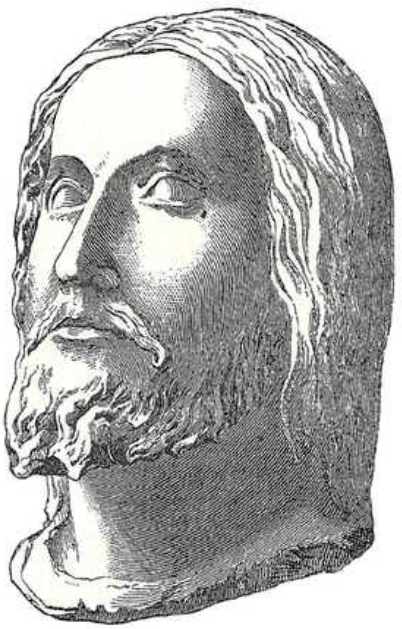

Obr. 163. Amiens. Hlava sochy Kristovy.

Amigo Eudaldo, vynikající španělský malíř na skle, *n.* v prvé pol. XIX. stol. v Barceloně, *z.* 1885 t.; prvé práce jeho jsou z r. 1866. Od něho pocházejí četné malby na skle v kostelích barcelonských.

Amigoni (Amiconi) Jacopo, *n.* 1675 v Benátkách, virtuosní malíř v dekorativní manýře Seb. Ricciho, Solimeny a Tiepola; byl delší dobu ve službách kurfirsta bavorského; 1729 odebral se do Anglie, 1736 do Paříže, 1739 vrátil se do Benátek, odkudž 1747 povolán za dvor. malíře do Madridu, kdež *z.* 1742. Z jeho maleb vynikají oltářní obrazy v mnichovském kostele P. Marie a malířská výzdoba kaple sv. Benedikta v Ottobeurenu.

amikt v. humerál.

Obr. 164. Amiens. Socha P. Marie s Ježiškem

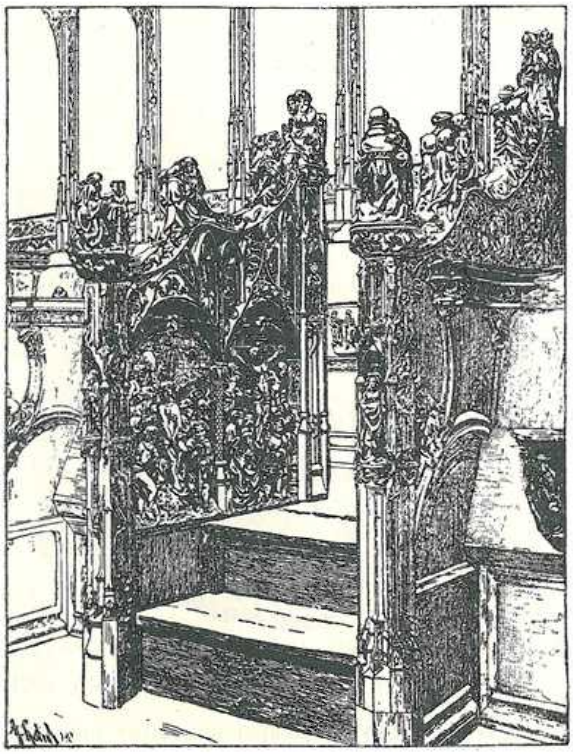

Obr. 165. Amiens. Chórová sedadla.

Aminadab עַמִּינָדָב, *LXX* Ἀμιναδάβ. **1.** syn Arama (Rama) z pokol. Judova (Ruth 4^{19}, 1 Paral. 2^{10}, Mat. 1^4, Luk. 3^{33}); jeho dcera Alžběta byla manželkou Áronovou (Exod. 6^{23}), a syn jeho Nahasson (Náson) byl náčelníkem kmene v době Exodu (Num. 1^7, 2^3, $7^{12.-17}$, 10^{14}, Ruth 4^{20}, Mat. 1^4). — **2.** jeden ze synů Kaathových, otec Kóreův z pokolení Lévi (1 Par. 6^{22}); ale místo „Aminadab" dlužno nepochybně vzhledem k Ex. 6^{18} a 1 Par. $6^{2.-18}$ čísti Isaar (*hbr.* יִצְהָר); kodex alexandrijský má tu skutečně „Ἰσσαάρ". — **3.** syn Ozielův, náčelník (kníže) 112 bratří svých, levita z pokolení Kaath, od Davida vyslán, by spolu s kněžími Sadokem a Abiatharem jakož i jinými levity přenesl archu úmluvy do Jerusalema (1 Par. $15^{10.-13}$). — **4.** V Písni písní 6^{11} čte se ve vulg.: „Anima mea conturbavit me propter quadrigas Aminadab"; text hbr. v qerí má: „markebót 'Ammínádíb" = „vozy Aminadibovy". *A.* jest nepochybně symbolické jméno božského snoubence, jenž s neobyčejnou okázalostí přichází k nevěstě, kteráž užasla vidouc vozy jeho (*Gietmann*, Comment). Neprávem někteří pokládají *A.*-a za pokušitele nevěsty, za démona. V ketíb má hebr. text „markebót ammí nádíb". *Tiefenthal* (Das hohe Lied, 245), pokládaje toto čtení za jediné oprávněné, překládá: „... so machte mich mein Herz zu Wagen meines Volkes, eines Fürsten". *Fillion* („La Sainte Bible IV, 619) dává sice přednost jménu vlastnímu, nicméně uvádí i ono druhé čtení, překládaje je takto: „Mon désir m'a rendue semblable au char de mon peuple illustre (Israël)" *I. L. Hanuš* („Píseň písní v domnělé a aesthetické její podobě staré", 1869) překládá: „vozy tvého vůdce Aminadaba"; *Rud. Dvořák* („Píseň písní"): „Krom nadání mne duše (= mysl) zanesla na povoz knížecího krajana".

Aminta Filip, O. Praed., *sp.* „Epitome absoluta ac novissima de locis theologicis, ad theologiae candidatorum institutionem scitu necessaria" (Macerata 1819), „L'Ebraismo senza replica a sconfitto colle stesse armi, con 100 parafrasi delle profezie avverate in Gesù Christo" (Řím 1823).

Amiot (Amyot) Josef Marla S. J., *n.* 1718 v Toulonu, vstoupil do Tov. Ježíšovy 1737, od 1750 byl missionářem v Číně, kdež získal sobě učeností svou přízeň císaře Kien-Longa; vynikal zvl. vědomostmi v oboru fysiky, mathematiky a hudby, a osvojil si dokonale čínštinu i mandžurštinu; *z.* v Pekingu 1793. Jeho důležité zprávy o Číně, jakož i překlady některých spisů čínských uveřejněny v „Mémoires concernant l'histoire, les sciences, les arts, les moeurs et les usages des Chinois par les missionnaires de Pékin" (Paříž 1776—89, 15 sv.); mimo to sestavil slovník mandžursko-francouzský („Dictionnaire Tartare-Mantschou-françois, composé d'après un dictionnaire Mantschou-Chinois, rédigé et publié avec des additions et l'alphabet de cette langue per L. Langlès", Paříž 1789—90, 3 sv.). Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 294—303, *Dahlmann*, „Die Sprachkunde u. die Missionen" 53—56.

Amira Jiří Michael rodem ze Syrie, studoval od 1583 v kolleji Maronitů v Římě, vrátil se 1595 do vlasti, stal se 1596 biskupem edenským, 1633 patriarchou maronitským, *z.* 1644; sepsal mluvnici jazyka syrského, jež vyšla pod titulem „Grammatica syriaca sive chaldaica Georgii Michaëlis Amirae Edeniensis e Libano, philosophi ac theologi, collegii Maronitarum alumni, in septem libros divisa" Řím 1596, 480 str. v 4°).

amissio officiorum et beneficiorum eccl. viz *beneficium*, obročí, jeho uprázdnění, pozbytí, ztráta.

Amisus (Amisen. dioec.), někdejší biskupství v Pontu v Malé Asii, pod metropolí Amasea (v. t.); *Gams* (Series 442) uvádí biskupy z let 451—879; nyní biskupství titulární.

Amital *hbr.* Chamútal *LXX* Ἀμιτάλ, Ἀμειτάαλ, dcera Jeremiáše z Lobny, jedna z manželek krále Josiáše, matka králů judských Joachaza a Sedekiáše (4 Král. 23^{31}, 24^{18}, Jer. 52^1; na obou posléze uvedených místech má ketíb: Chamital).

Amiternum, někd. biskupství v Italii; *Gams* (Series 851) uvádí biskupy z let 499—1059.

amitini jest latinský název pokrevenců druhého stupně pokolení pobočného rovného (bratranců a sestřenic), z nichž jedni pocházejí ze sestry a druzí z bratra jejího, kdežto děti dvou bratrů slují patrueles a děti dvou sester consobrini.

Amizabad *hbr.* 'Ammízábád, *LXX* Ζαβάδ, syn Banajáše (v. t.) náčelníka sboru vojenského, který každého třetího měsíce konal službu při králi Davidovi; *A.* v zaneprázdnění svého otce sám byl velitelem řečeného sboru (1 Par. 27^6).

Amizon v. Amyzon.

Amling Volfgang, *n.* 1542 v Münnerstadtu, stud. v Tubinkách, Vitemberku a Jeně, byl od 1573 v Zerbstu farářem a superintendentem, horlivý přívrženec kalvinismu, jejž v Anhaltsku šířil, *z.* 1606; *sp.* „Confessio Anhaldina", několik něm. kázání a j.

Amma, *hbr.* 'Ummáh, město v území kmene Aser (Jos. 19^{30}); snad dnešní 'Almá el-Sha'b, východně od pobřežního městečka El-Náqúra; *V. Guérin* ztotožňoval je s nyn. Chirbet 'Amme; *Hummelauer* míní, že místo *A.* čísti dlužno „Akka", jelikož některé kodexy Septuaginty mají Ἄκκω a Ἀκκω.

Amman 1. Jošt (Jobst, Jost, Jos), kreslič, dřevořezec a mědirytec, *n.* 1539 v Curychu, *z.* 1591 v Norimberce, umělec velice plodný; od něho jsou kresby k obrázkům v bibli r. 1564 ve Frankfurtě tištěné, jakož i k bibli z r. 1571; dále v díle: „Künstliche u. wolgerissene Figuren der fürnembsten Evangelien durchs gantze Jar, sampt der Passion u. 12 Aposteln" (Frankf. 1579, 80 dřevorytů); pro dějiny duchovního kroje důležity jsou jeho kresby v publikaci: „Cleri totius Romanae ecclesiae

subiecti, seu pontif. ordinum omnium omnino utriusque sexus habitus, artificiosiss figuris, quibus Franc. Modii singula octosticha adiecta sunt, nunc primum a Jod. Ammano expressi" (Frankf., Sigm. Feyrabend, 1585; 102 rytin; vyšlo také téhož roku s tit. a textem něm. od J. A. Lonicera; ve 2. vyd. ve Frankfurtě 1661). — **2.** (Amonius) Kašpar O. S. Aug., *z.* 1524, znalec hebrejštiny; přel. žalmy z hebr. do němčiny: „Der Psalter des k. Propheten Davids 1523, 1524." Srvn. *Panzer*, Annalen der ält. deutschen Lit." (1805), II, 131; *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1311.

Ammanati 1. (Ammannati) Bartolomeo, ital. sochař a architekt, *n.* 1511 v Settignanu u Florence, zprvu žák Baccia Bondinelliho, potom Jacopa Sansovina, *z.* 1592. V pracích svých sochařských napodobováním Michelangela upadl v manýru a nevynikl nad prostřednost. Jeho první samostatnou prací jest relief „Bůh Otec s anděly" v pravé boční lodi v dómu v Pise; provedl více méně zdařile několik náhrobků do různých kostelů. Papež Julius III. dal od něho zhotoviti fontánu ve své ville před branou del Popolo a náhrobek kard. Antonia del Monte (v. obr. 166) a jeho bratra v chrámě S. Pietro in Montorio. Mnohem větší význam má *A.* jako architekt; činnosti svou přispěl značnou měrou k vývoji architektury barokní. Z církevních staveb jeho vynikají: fasáda a krásný dvůr kolleje římské („Collegio Romano"), druhý dvůr kláštera S. Spirito ve Florenci, přestavba jesuitského kostela S. Giovannino degli Scolopi tamtéž a j. Na sklonku svého života *A.* proniknut byl vroucí zbožností. Litoval trpce, že nevěnoval umění svého výhradně církvi a že užitím nahých figur dal snad pohoršení. Ve spise „Lettera agli onoratissimi Academici del disegno" (Florenc 1582, 1687) napomíná umělce, by se takových pohoršení varovali. S upřímnou oddaností lnul zvláště k Tovaryšstvu Ježíš.; na svůj náklad dal zříditi kapli sv. Bartoloměje v jesuitském kostele S. Giovannino degli Scolopi, jejž byl přestavěl; v kapli té byl také pochován. — **2.** Jakub v. Amanati.

Ammanitští v. Ammonitští.

Ammann 1. Alfred, far. v Diesenhofenu ve Švýc., *n.* 1866, theol. popul. spis., *sp.* „P. Theodosius Florentini" (1900), „Don Bosco u. P. Damian" (1900), „Jesus von Nazareth — wessen Sohn ist Er?" (1902). — **2.** Hartmann, řeh. kanov. řádu sv. Aug. v Neustiftu u Brixenu, prof. dějep. v Brixenu, *n.* 1856; *sp.* „Die Pest des Jahres 1636 in Neustift bei Brixen" (1891), „Versuch einer Charakteristik Maximilians I." (1892), „Die Wiedertäufer in Michelsburg im Pustertale u. deren Urgeschichte" 1. sv. 1896, 2. svaz. 1897. — **3.** Franz Sebastian, býv. kapucín, *sp.* Die Studienreformen der Kapuziner. St. Gallen 1836. — **4.** J., univ. prof. Jeho kázání ve 4 svaz. vydal J. M. Hauber v Rezně (1841) po jeho smrti.

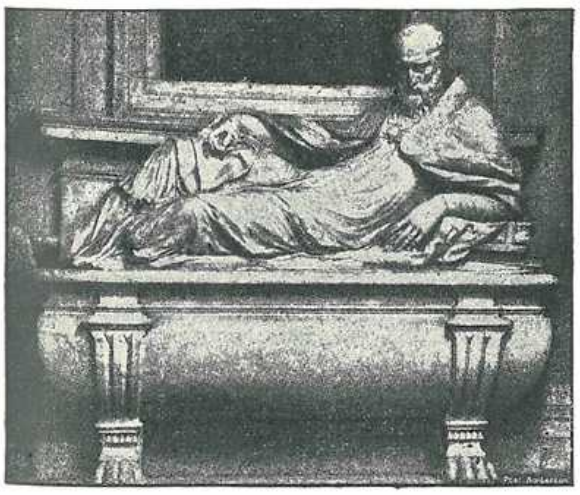

Obr. 166. Ammanati: Náhrobek kardinála del Monte.

Ammaus (1. Mach. 9[50]) v. Emmaus.

Ammedara (Ammaedara, Amadera, Ammaederen, někdejší biskupství v Numidii, nyní bisk. titul. (*Gams*, Series 464).

Ammer Karel O. S. B., *n.* 1819, *z.* 1856, *sp.* „Ueber die mosaischen Schöpfungstage und ihr Verhältnis zur Geologie" (Rezno 1851), „Ueber die Streitfrage von der Lage des Paradieses" (Straubing 1855), „Die Chronologie des Lebens Jesu" (t. 1855). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 1828—29.

Ammergau v. Pašijové hry.

'Ammí (— Lid můj), symbol. jméno, jímž Bůh v proroctví Oseášově 2[1] nazývá lid israelský.

Ammia, sv., vychovatelka sv. Mamanta (v. t.) v Caesareji Kappadocké ve III. stol. Mart. Rom. 31. srpna: „Caesarcae in Cappadocia sanctorum Theodoti, Rufinae et Ammiae, quorum duo primi sancti Mamantis martyris parentes fuerunt, quem Rufina in carcere peperit, et Ammia educavit." Srvn. *Acta Ss.* Augustus VI, 651.

Ammianus sv., mč. za císaře Maximiana, Mart. Rom. 4. září. Srvn. *Acta Ss.* September II, 207—208.

Ammianus Marcellinus, poslední slavný dějepisec římský, *n.* před polovicí IV. stol. po Kristu z řeckých rodičů v Antiochii v Syrii, vstoupil záhy do služeb císařských domácích vojsk (protectores domestici), účastnil se několika výprav válečných v Gallii, Germanii a Italii a bojoval pod císařem Julianem r. 362 proti Peršanům. Po skončení této nešťastné války opustil vojenskou službu a odebral se do svého rodiště Antiochie. Po smrti císaře Valenta (378) odebral se do Říma a věnoval se studiím věd. V Římě složil jazykem latinským dějiny říše římské: „Rerum gestarum libri XXXI", počínaje od císaře Nervy až do smrti císaře Valenta, t. j. od r. 96—378. Ale prvních 13 knih, obsahujících dobu až do r. 353, se ztratilo; zachovanou máme druhou větší část, t. j. knihy 14.—31., obsahující dobu od r. 353—378, tedy události, jichž *A.* sám byl svědkem. *A.* byl sice pohanem, ale ke křesťanům a ke křesťanství jeví se býti spravedlivým a chválí je (srvn. lib. 18, 10; 25, 10; 27, 3; 29, 5); křesťanství nazývá na jednom místě „absolutním a prostým náboženstvím" („christinianam religionem absolutam et simplicem", lib. 21, 16) a závrhuje rozhodně pikle Julianovy proti křesťanům (srvn. 22, 10; 25, 10), jemuž ostatně všechny dobré vlastnosti jako filosofa, státníka a vojevůdce připisoval. Ačkoliv dílo *A*-ovo pro historii má cenu značnou, jest jeho stránka filologická méně cennou. Kdy *A.* zemřel, není známo; r. 390 byl ještě na živě. Nejstarší vydání jeho díla opatřil *Angelus Sabinus* v Římě 1474; *Gelenius* (Zikm. z Jelení) v Basileji 1533; v nejnovější době *Eyssenhardt* v Berlíně 1871, a *V. Gardthausen* v Lipsku 1874. — Srvn. *Büdinger*, Amm. Marcell. und d. Eigenart seines Geschichtswerkes (Denkschr. Wiener Akad. Bd. 44, 1896, Abh. 5); *L. Dautremer*, Ammien Marcellin Lille 1899.

Ammiani, Šebastián v. Broilus.

Ammiel (Amiel), *hbr.* 'Ammi'él, *LXX* Ἀμιήλ. **1.** syn Gemalliův ze kmene Dan, jeden ze dvanácti vyzvědačů země zaslíbené (Num. 13[13]). — **2.** otec Machirův ve městě Lodabaru (2. Král. 9[4. 5], 17[27]; na tomto druhém místě *vulg.* má „Ammihel".) — **3.** šestý syn Obededomův, levita, vrátný chrámový za doby Davidovy (1. Par. 26[5]). — **4.** otec Bet-

sabé (1. Par.[26]); týž v 2. Král. 11[3] nazývá se Eliam (v. t.).

Ammihel v. Ammiel 2.

Ammisaddaj, *hbr.* 'Ammíšaddáj, *LXX* Ἀμισαδαί, otec Ahiezera, knížete kmene Dan v době exodu (Num. 1[12], 2[25], 7[60-71], 10[25]).

Ammiud, *hbr.* 'Ammíhúd, *LXX* Ἐμιούδ 1. otec Elisama, knížete kmene Efraim v době exodu (Num. 1[10], 2[18], 7[48-53], 10[22], 1. Par. 7[26]). — 2. z pokolení Simeon, otec Samuele, jednoho z těch, kteří od Hospodina k tomu byli ustanoveni, by rozdělili losem zemi zaslíbenou (Num. 34[20]). — 3. z pokolení Neftali, otec Fedaele, ustanoveného k témuž úkolu jako před. (Num. 34[28]). — 4. otec Tholomaje neb Tholmaje, krále gessurského (2. Král. 13[37]). — 5. syn Amriův, otec Otheje, jednoho z těch, kteří ze zajetí babylonského do Jerusalema se vrátili (1. Par. 9[4]).

Ammon v. Ammonitští.

Ammon, bůh egyptských, ctěný v Thébách. V *hbr.* textu Jer. 46[25], Ez. 30[14], Nah. 3[8] město Théby nazývá se Nó 'Amón = příbytek Amonův; *vulg.* má „Alexandrie"; viz čl. No-Amon.

Ammon sv. 1. (Ammun, Amus), coenobita egypt. ve IV. stol., otec nitrijského mnišstva. Pocházel z bohaté rodiny alexandrijské, na doléhání svého strýce oženil se ve 22. roce, žil po 18 let s manželkou svojí jako bratr se sestrou, potom s jejím svolením uchýlil se na nitrijskou poušť, shromáždil kolem sebe 2—5000 žáků; sv. Antonín často jej navštěvoval. *A. z.* 62 léta stár. Památka 4. října. Srvn. *Hurter,* Nomencl. I[3] (1903), 223; *Nilles,* Kal.[2] II, 42. — 2. jáhen v Herakleji v Thracii, umuč. za Licinia, Mart. Rom. 1. září. *Acta Ss* Sept. I, 156; *Kulda* V, 281. — 3. mč. v Alexandrii, Mart. Rom. 8. září. *Acta Ss.* Sept. III, 206. — 4. mč. v Alexandrii, vojín, Mart. Rom. 20. prosince (*Kulda,* 9. ún. II, 95). — 5. svět. ruský (prep. pečerskij), pam. 28. srp. Srvn. *Bog, enc.* I, 614.

Ammon 1. Blažej, hud. skladatel, rodem z Tyrol, diskantista při dvoře arcikn. Ferdinanda Rakouského, na jehož útraty byl za příčinou dalšího vzdělání poslán do Benátek, později vstoupil do františk. kl. ve Vídni, kdež *z.* 1590; vydal: „Liber sacratissimarum, quas vulgo introitus appellant, cantionum . . . 5 vocum" (Vídeň 1582), „Missae 4 voc." (t. 1588), „Patricinium musices. Missae cum breves tum 4 voc." (Mnichov 1591), „Sacrae cant., quas vulgo moteta vocant, 4, 5 et 6 voc." (t. 1590), „Breves et selectae quaedam motetae 4, 5 et 6 voc." (t. 1593), „Introitus dominicales per totum annum sec. ritum ecclesiae catholicae . . . 4 voc." (Vídeň 1601, vyd. jeho bratr Štěpán). — 2. von, Kryštof Fridrich, racion. protest. theolog, *n.* 1766 v Bayreuthu, 1789 prof. v Erlangách, 1794 v Gottinkách, 1804 opět v Erlangách, 1813 vrchní dvorní kazatel a kons. rada v Drážďanech, 1831 člen ministerstva kultu, *z.* 1850 v Drážďanech. *Sp.* „Entwurf einer biblischen Theologie" (1792, 2. vyd. 1801—02, 3 sv.), „Handbuch d. christl. Sittenlehre" (1795, 2. vydání 1838, 3 sv.), „Summa theologiae christianae" (1803, 4. vyd. 1830), „Dissertatio de Luca emendatore Matthaei" (Erlang. 1805), „Progr., quo docetur, Johannem evang. auctorem ab editore huius libri fuisse diversum" (t. 1811) a j. *A.* měnil často svoje přesvědčení. Zprvu byl přívržencem Kantovým, stav se dvorním kazatelem projevoval smýšlení nápadně konservativní (zvl. ve spisku „Bittere Arznei gegen die Glaubensschwäche unserer Zeit" 1817); později zase stál na stanovisku racionalistickém. — 3. F. W. Ph. *sp.:* Galerie der Denkwürdigsten, welche im 16., 17. u. 18. Jhd. von der evangelischen zur katholischen Kirche übergetreten sind. Erlangen 1833.

Ammonaria, jméno dvou světic mč. v Alexandrii za Decia. Mart. Rom. 12. pros.

Ammonas (Ammonus) sv., 1. poust. v Thebaidě kolem 426; pam. v církvi řec. 26 led. Srvn. *Acta Ss.,* Januarius II, 722, *Nilles,* Kal.[2] II, 42. — 2. (Ammonius), přítel sv. Arsenia. Srvn. *Nilles,* Kal.[2] II, 42.

Ammonios v. Ammonius.

Ammonitští, Ammonští, synové Ammon, Ammonovi, též Ammanitští (בְּנֵי עַמּוֹן, *vulg.* filii Ammon, Ammonitae, *LXX* οἱ Ἀμμανῖται. též Ἀμμωνῖται). Národ semitský, jehož praotec v bibli (1. Mojž. 19. 38) se jmenuje בֶּן־עַמִּי = syn lidu mého, *vulg.* Ammon, *LXX* Ἀμμάν, pocházející z krvesmilství Lota a jeho mladší dcery. Vyhladivše v Zajordaní praobyvatele Zomzommim, opanovali jejich území od mezi Arnon až k Jabok (5. Mojž. 2, 20 a Soudc. 11, 13). Amorrhejští je od Jordánu vytlačili k východu k hořejšímu toku Jaboku, a tam je též nechali Israelité na pokoji. Pro nevděčnost a že s Moabskými najali proti Israeli Baláma, neměli býti přijati do společenství národa israelského ani po desátém kolenu, na věky (5. Mojž. 23[3].). Odtud, jakož i pro zabrání bývalého území při Jordánu, vzniklo vzájemné nevraženi a nepřátelské potírání. Za doby soudců (3[13], 10[7], 11) byli *A.* dvakráte metlou v ruce Boží, až byli od Jefte poraženi. V době královské Saul, David (2. Král. 12[29 n.]), Josafat, Oziáš a Joatham (2. Par. 20, 26, 27) musili je zkrotiti. Proto zase oddechli si *A.*, kdykoliv Assyrští a Babylonští proti národu vyvolenému přitáhli, ba s nimi se spojili. Za vpádu Holofernova byli v jeho táboře, a jakkoliv kníže jejich Achior, opustiv řád pohanský, připojiti se dal obřízkou k lidu israelskému (Jud. 14), přece jen plemenné zášti nevyhaslo. Aby zřízení nové obce pospolité po zboření Jerusalema překazili, dali Ismahelem Godoliáše zavražditi (Jer. 40[14]). Při obnovení Jerusalema po zajetí babylonském překáželi Židům se Samařskými (2. Esdr. 2[19]). Též za časů Machabejských odpírali Židům, ale poraženi byli od Judy (1. Mach. 5[6]). Od dob Pompejových upadli v ruce Římanův a patřili k Dekapoli. Později splynuvše s Araby ztratili *A.* jméno své. Nápisy assyrské často o nich se zmiňují.

Ammonius 1. biskup **adrianopolský,** Egypťan, zúčastnil se 394 syn. v Ktesifonu za patriarchy Nektaria, rovněž i 399 syn. sv. Chrysostoma. — 2. **alexandrijský,** kněz, správce církevního jmění (oekonom), vynikající exegeta V. stol., z jehož bibl. kommentářů zachovaly se však pouze porůznu zlomky v „katenách". Srvn. *Migne* PG LXXXV, 1361—1610, 1823—26, *Hurter,* Nomencl. I[3] (1903), 408. — 3. **alexandrijský,** na poč. III. stol. (kolem 220), známý pouze svým rozdělením evangelií v odstavce. Rozdělení to provedl, chtěje sestaviti jakousi harmonii evangelií. Ale není známo, jaké odstavce to byly, neboť rozdělení, jež vyskytá se v rkpsch, nepochází od *A.*-a, nýbrž od Eusebia, ale jest pravděpodobno, že Eusebius celkem přidržel se rozdělení *A.*-ova. Sv. Jeronym uvádí také jeho spis „De consonantia Moysi et Jesu", jenž se však nedochoval. Srvn. *Hurter,* Nomencl. I[3] (1903), 60, *Sýkora,* Úvod I, 183, 184, 186. Neprávem *A.*-ovi připisován byl Diatessaron Tatiánův, jakož i stručná řecká harmonie evangelií na základě Diatessara zpracovaná, kterou vydal Otmar Nachtigall (Luscinius) v Augšpurku 1523 v překl. lat. a 1524 v překl. něm.; lat. překl. Nachtigallův vydán byl znovu pod titulem „Vita Domini nostri Jesu Christi ex Ammonii Alex. fragmenti e Graeco per O. Luscinium versa a Casp. Bruschio recognita" (Erfurt 1544);

na základě tohoto vydání zhotovil Sixt z Ottersdorfu překlad český: „Život Pána našeho Jezu Krista, kterýž Ammonius Alexanderský sepsal“ (Praha 1547). — **4.** sv., **alexandrijský,** Mart. Rom. 12. ún.: „Alexandriae sanctorum Modesti et Ammonii infantum“. Srvn. *Acta Ss.*, Februar. II, 580 až 581. — **5.** sv. mč. **alexandrijský,** Mart. Rom. 14. ún. Srvn. *Acta Ss*, Februar. II, 750—751. — **6.** sv. mč. **alexandrijský** za pronásledování Galeria Maximiana, Mart. Rom. 26. listop. — **7.** sv. coenobita v. Ammon 1. — **8.** sv. mč. **cypersk**ý, Mart. Rom. 9. ún. Srvn *Acta Ss.*, Febr. II, 292—293. **9. Hermiae** (syn Hermiův), z Alexandrie, filosof, žák Proklův, představený platónské školy alexandr. na sklonku stol. V. *Sp.* „Kommentáře k některým spisům Aristotelovým. — **10.** bisk. **laodicejský** v Pisidii, odpůrce sv. Jana Chrysostoma. — **11.** bisk. **paknemunisský (pachnamunimský),** zprvu mnich, od Athanasia na bisk. posvěcen; po syn. milánské 355 se Serapionem a Thmuisem k cís. Konstantiovi poslán, později do hořejší oasy vypovězen, vrátiv se, zúčastnil se syn. r. 362, od Valense opět zapuzen. — **12.** bisk. **pelusijský,** kol. 404, nepřítel sv. Jana Chrysostoma. — **13.** sv. mč. v **Pentapoli** v Libyi, lektor, za pronásl. Dioklecianova, Mart. Rom. 26. břez. Srvn. *Acta Ss.*, Martius III, 617—618. — **14.** sv. mč. v **Pontu,** vojín, umuč. za pronásl. Deciova, Mart. Rom 18. ledna. Srvn. *Acta Ss.*, Januar. II, 188. — **15.** poustevník u Kanopu v Egyptě ve IV. stol., prchaje před pronásledováním Ariánů, uchýlil se k mnichům v Raithu (v. t.) u Sinaje. Ale loupežný kmen Blemmyů přepadl poustevníky a pobil je; jediný *A.* vyvázl útěkem a vyličil katastrofu tu jazykem egyptským; spis jeho přeložil mnich Jan do řečtiny. Text řecký s překl. latinským uveřejnil Combéfis v díle „Illustrium martyrum lecti triumphi“ (Paříž 1660). Srvn. *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 224. — **16.** presbyter, exegeta jinak neznámý, *sp.* scholie k žalmům, k Danielovi a ke knihám NZ. Dle jedněch žil kol. 457. — **17.** Sakkas, Alexandriňan, zakladatel novoplatonismu, *n.* asi 175, *z.* asi 242 po Kristu, nezanechal sice žádných spisův, ale jako učitel měl na posluchače své (Plotina, Origena a j.) veliký vliv. Eusebius (HE IV, 19) praví o něm, že pocházel z rodičů křesťanských, ale že obrátil se k pohanství. Nemesius (De nat. hom. c. 2), hájc duchovost duše lidské, dovolává se *A*-a.

Ammonus v. Ammonas 2.

Ammun v. Ammon 1.

Amner Richard, angl. theol. unitářský, *n.* 1736, *z.* 1803, *sp.* „An Essay towards the interpretation of the prophecies of Daniel, with occasional remarks upon some of the most celebrated commentaries on them“ (Londýn 1776, 2. vyd. 1798).

Amnicola v. Bachmann.

Amnichad, blahosl., rodem ze Skotska, mnich („monachus inclusus“) kl. fuldského, *z.* 30. ledna 1043. *Acta Ss.* Januar. II, 1055.

Amnon *hbr.* 'Amnón, *LXX* Ἀμνων. **1.** prvorozený syn Davidův, nar. v Hebronu z Achinoam Jezraelské (2 Král. 3²), zamiloval si sestru Absalomovu Thamar; stavě se nemocným vyžádal si její návštěvu a učinil ji násilí, ale hned potom k ní pojal nenávist a zapudil ji. Za to Absalom po dvou letech při hostině v Bálhasoru *A*-a dal zabiti (2 Král. 13¹-³⁹). — **2.** syn Simona z pokolení Judova (1 Par. 4²⁰).

amoce v. amotio.

Amoeneburg v. Amöneburg.

Amoenus Prudentius, domnělý lat. básník křesťanský, jemuž připisována lat. báseň „Enchiridion vet. et novi Testamenti“ (otišt. v *Migne* PL. LXI, 1075—80); jest to však zkrácené Prudentiovo (v. t.) „Dittochaeon“ s verši Fortunatovými (v. t.).

Amoi v. Amoy.

Amok *hbr.* 'Ámóq, *LXX* Ἀμέκ, náčelník rodiny kněžské, která se Zorobabelem ze zajetí se vrátila a jejímž náčelníkem v době Joakimově byl Heber (2 Esdr. 12²⁶· ²⁰).

Amolaz de Frant., sekretář Jana Rakouského, *sp.* „Deiparae triumphus ab originali“ (Barcelona 1655). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 930.

Amolo (Amulo, Amulon, Amalarius, Hamulus), jáhen a žák arcib. lyonského sv. Agobarda, potom od 840 (841) jeho nástupce, *z.* 31. března 852, učený theolog, odpůrce Gotšalkův ve sporu o praedestinaci; *sp.* „Epistola ad Gothescalcum“, „De gratia et praescientia Dei“ (tento spis dle mínění Baluzeova pochází od jáhna Flora), „S. Augustini sententiae de praedestinatione et gratia Dei et libero hominis arbitrio“; připisuje se mu také spis „Epistola seu liber contra Judaeos ad Carolum Calvum“ (Chifflet připisuje tento spis Rabanu Maurovi); spisy *A*-ovy viz v *Migne* PL. CXVI, 77—185. Srvn. *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 807—809, *Acta Ss.* Octob. XII, 701—702.

ἄμωμος *ὁ*; tak nazývá se v liturg. řec. žalm 118, jelikož počíná se slovy „μακάριοι οἱ ἄμωμοι . . .“, v liturg. ruské sluje „neporočnyj“. *Nilles* Kal.²I, LV.

ἄμωμον v řec. textu Apokalyp. 18¹³ některé rukopisy, překlady a kritická vydání uvádějí po κινάμωμον mezi drahocenným zbožím, jež kupci z Babylona přinášeli; *vulg.* slovo to vynechává. U spisovatelů řeckých i římských vyskytá se ἄ., amomum, jakožto vonný orientální plod rostlinný na způsob hroznu; nelze najisto stanoviti, která rostlina jest tu míněna.

Amon (אָמוֹן) **1.** bůh egyptský v. Ammon. — **2.** (*LXX.* Ἀμώς, Ἀμών), patnáctý král v říši judské, syn a nástupce krále Manassa. Byl 22 léta stár, když počal kralovati a kraloval dvě léta. Dle pramenů biblických (4 Král. 21¹⁸-²⁶ a 2 Par. 33²⁰-²⁵) oddán byl modlářství, nechodil po cestě Boha otců svých a byl nekající. Několik dvořanů spiklo se proti němu a zabili ho úkladně v paláci jeho; rozhořčený lid vrhl se na vrahy, pobil je a královský hold vzdal Josiáši, synu *A*-u. *A.* pochován byl ve hrobce královské, jež byla v zahradě palácové. *A.* panoval asi od r. 643—641 (dle jiných 638—637) př. Kr. — **3.** (*LXX* Σεμήρ, Ἐμήρ) náčelník města Samaří, k němuž král Achab poručil přivésti proroka Micheáše, by jej věznil, dokud by se nenavrátil z války se Syrskými (3 Král. 22²⁶, 2 Par. 18²⁵). — **4.** hlava jedné rodiny potomků „služebníků [poplatníků] Salomounových“, kteří vrátili se pod Zorobabelem ze zajetí (Neh. 7⁵⁹); v Esdr. 2⁵⁷ nazývá se Ami (hbr. 'Amí).

Amon sv. v. Ammon.

Amona *hbr.* Hamónáh (= množství) *LXX* πολυάνδριον, symbolické jméno města, u něhož Gog s vojskem svým bude pohřben (Ez. 39¹⁶, srvn. Apok. 20⁷-⁹). Líčí se jako ležící „v údolí pocestných, k východu od moře“, „v údolí množství Gogova“ (Ez. 39¹¹· ¹⁵). Mořem oním míněno dle některých exegetů Moře středozemní, dle jiných Moře mrtvé, dle targumu jezero genesaretské. Město *A.* ztotožňovali někteří s městem Mageddo a „Údolí pocestných“ s rovinou mageddskou. Leč zbytečno určovati blíže polohu onoho města, jelikož jedná se patrně pouze o město symbolické, jež ve skutečnosti neexistovalo.

Amonaria v. Ammonaria.

Amonathas sv., poust., žil u Pelusia v Egyptě. *Nilles*, Kal.² II, 42.

Amöneburg (Amanaburg) v pruské provincii Hessensko-Nassavské. V *A*-u sv. Bonifác r. 732 založil kostel sv. Michaela a při něm klášter mnišský.

Amonius v. Amman.

amor (č. záliba *Kdř.*) je skutek vůle odnášející se prostě k dobru, jak je poznáváme (ať je skutečné nebo jen zdánlivé). Srvn. affectus. Dobra lze žádati jen jako něčeho vhodného žádajícímu; proto říkáme obyčejně žádati si. Můžeme je pak chtíti jako účel (jako bonum ratione sui) — záliba formální — aneb jako pomůcku (b. rat. alterius) k účelu, k dobru od něho rozdílnému — záliba materiální. — Jako účel lze je chtíti buď tak, že ten, komu se žádá („finis cui"), je rozdílný od žádajícího, aneb tak, že není rozdílný. V prvním případě může ještě finis cui býti totožný s účelem, jehož si žádáme (s „finis qui") aneb od něho rozdílný (na př. žádáme-li Bohu jeho slávu vnitřní, je totožným, žádáme-li mu jeho slávu vnější, je rozdílný). Jen finis cui může býti milován zálibou přejnou (*a.* benevolentiae); finis qui (jakožto qui) může býti jen zálibou žádostivou (*a.* concupiscentiae) milován. Je-li finis cui totožný s žádajícím, nemluvíme o *a.* benevolentiae (vůči sobě), nýbrž pouze o *a.* concupiscentiae. Vůči Bohu mluvíme o *a.* ben., přejeme-li jemu dobro, protože je to dobro jeho; o *a.* conc., žádáme-li si Boha, protože je dobrý nám, nás obláží, až ho budeme míti. Tato záliba žádostivá není formaliter skutkem naděje; ta má za pohnutku neboli formální předmět moc a milosrdenství Boží člověku slíbené; není pak ani skutkem lásky, vyhradíme-li lásce za pohnutku svrchovanou dobrotu jako dobro Boží: nýbrž liší se od skutků obou ctností (více v. A. Špaldák v Slav. I. th. III, 335). — Mohlo by se zdáti, že *a.* ben. nelze sloučiti se zálibou formální v té věci, kterou druhému přeji, že totiž věc ta není dobrá pro sebe (ratione sui), že není účelem (jen pomůckou). Než bonum ratione sui je to, co pro svou vlastnost přímo je vhodno tomu, kdo je finis cui, bonum ratione alterius je to, co vzhledem k finis cui je příčinou jiného dobra, ať již finis cui je totožný s žádajícím nebo nikoli. — Mohlo by se též zdáti, že buď lze žádati nějakého dobra bez zřetelc k tomu, je-li žádajícímu vhodno či ne, buď záliba přejná že je nemožná. Než vůle nemůže chtíti nic, co nepoznáváme dobrým — t. j. sobě vhodným; ale něco jiného je, mám-li někoho rád tak, že jsem sám finis cui, a něco jiného, miluji-li ho pro jeho zvláštní spojení se mnou, zakládající se na tom, že je mi podoben, nebo že mi přeje a pod. Tato vhodnost vůči žádajícímu není pouhou podmínkou, nýbrž je součástkou jsoucnostní (constitutivum) předmětu formálního každé záliby. — Další otázky viz Láska Boží, Láska k Bohu, Láska k bližnímu, Quietisté. *Špdk.*

Amor sv., první opat ben. kláštera v Amorbachu, jejž byl založil; sv. 17. srpna.

amor s. Joannis, víno, jež v některých krajinách světívá se v den sv. Jana Ev.; obřad „Benedicto vini, quod s. Johannis amorem appellant" vyskýtá se v agendě pražské z r. 1496 (v. ČKD 1903, 621 až 623), v olomoucké z r. 1486), rovněž i v agendách pozdějších; v dosud platné „Collectio rituum particul. Prov. Prag." (1872) str. 52—53 jest „Benedictio vini in festo s. Joannis Evangelistae".

Amor a Psyche vyskytuje se několikrát i na křesťanských nástěnných malbách v katakombách a na křesťanských sarkofázích jakožto cizí živel starokřesťanského malířství zajisté z toho důvodu, že ideou o zkoušce a o čistotě duše (Psyche) a jejím spojení s Láskou (Eros, Amor) v blaženém životě posmrtném má se poukázati na osud duše a její naději po smrti.

amóraím = vykladači, tak zovou se původcové gemary (v. t.).

Amorbach, ben. opatství v dolních Francích (v Bavorsku) nedaleko Aschaffenburku, zal. 734 sv. Pirminem, sv. Amorem a hrabětem Ruthardem. V dobách válečných několikráte zničeno, bylo vždy zase obnoveno, až posléze r. 1803 bylo sekularisováno.

Amorbach v. Amerbach.

Amore, Guilelmus de s. A. v. Vilém.

Amoretti 1. Augustinus a S. Carolo rodem z Porto Maurício v Ligurii, vstoupil 1740 do řádu piaristů, byl prof. filos. a math. na „Collegio Calasanctio" v Římě, *z.* 1756; spis jeho o počtu infinitesimálním vydán po jeho smrti v Římě 1760. Srvn. *Horányi* I, 48—49. — **2.** Callxtus a S. Catharina, rod. z Oneglie v Ligurii, vstoupil do řádu piaristů 1721, prof. theologie a později geometrie v Urbinu; *sp.* „Institutiones geometricae" 1750, *z.* 1757. Srvn. *Horányi* I, 49—51. — **3.** Karel *n.* v Oneglii v Sardinsku 1741, *z.* v Miláně 1816; vzděláni svého nabyl u piaristů, 1757 vstoupil do ř. august., jejž později opustil a stal se knězem světským. Byl prof. kanonického práva v Parmě, stal se 1797 bibliothekářem Ambrosiánské knihovny v Miláně. Obíral se vědami přírodními, zeměpisem a dějinami umění. Byl jmenován sekretářem společnosti „Società agraria" založené Marií Terezií. Vydával sbírku „Opuscoli scelti sulle scienze a sulle arti tratti dagli atti delle Academie e dalle altre collezioni filosofiche e letterarie" (Milán 1778—1806, 22 sv.), jejíž novou serii započal 1807 pod titulem „Nuova scelta". Z rukopisův Ambrosiany vydal spisy Leonarda da Vinci (1804), dále: „Codice diplomatico Sant' Ambrosiano delle carte dall' ottavo e nono secolo con note del Fumagalli" (Milán 1805), cestopis portugalského plavce Maldonada „Viaggio del mare Atlantico al Pasifico per la via del Nord-Ovest fatto del capitano Lorenzo Ferrer Maldonado l'anno 1588" (t. 1811, srvn. *Nordenskiöld-Mourek*, Plavba Vegy II, 177), „Primo viaggio intorno al globo terracqueo... fatto da A. Pigafetta... 1519—1522" (t. 1800), „Della rabdomanzia ossia elettrometria animale, ricerche fisiche e storiche" (t. 1808), „Elementi di elettricità animale" (t. 1816), „Viaggio di Milano ai tre laghi" (t. 1814).

Amorijští mučednici počtem 42, vznešení Řekové, kteří při dobytí byzantské pevnosti Amorionu ve Frygii v Malé Asii 838 byli od Saracenů (kalifa Mutasima) jati, do Syrie odvedeni, tam po 7 let žalařováni a posléze, když k islamu odpadnouti nechtěli, umučeni. Mart. Rom. 6. bř., v řecké církvi téhož dne („τῶν ἐν Ἀμορίῳ μβ' μαρτύρων"). Srvn. *Acta Ss.* Martius I. 456—467, 887—895, *Nilles*, Kal.[2] I, 118. Kritické vydání šesti martyrologií v prose (jedno se staroslov. překl.) a metrické liturgie ve dvou odlišných redakcích podali *V. Vasiljevskij* a *P. Nikitin* v aktech akademie petrohradské 1905 (třída histor.-filolog. VII, č. 2). Hlavní součástí metrické liturgie jest kánon, složený nepochybně r. 847 Ignácem, jáhnem ktpl., jenž stal se později metrop. nicejským; druhý kánon složil hymnograf Josef (*z.* 893). Srvn. *Krumbacher*, Götting. gel. Anzeigen 1905, 937 násl., *Bihlmeyer*, Hagiogr. Jahresbericht 1904—1906, 72.

Amorini Serafin, arcib. archivář, *sp.* „Manuale storico... della archidiecesi Bolognese" (v Bologni 1857), „L' Archivio generale arcivescovile descritto" (t. 1856). Srvn. *Hurter*, Nomencl III[2] (1895), 1095.

Amorium (Amorian. dioec.), někd. bisk. ve Frygii; *Gams* (Series 447) uvádí biskupy z let 431 až 879; nyn. bisk. tit.

Amorrhejšti *hbr.* אֱמֹרִי = obyvatelé hor) *LXX* ὁ Ἀμορῥαῖος, v nápisech klínových „Amurru", v náp. egypt. „Amor", „Amara". Dle Gen. 10[16] pocházeli od Chanaána, syna Chámova. Dle Num.

13[30] „Amorrhejský“ bydlil „na horách“ (srvn. Deut. 1[7. 19. 44], Jos. 10[6]). Země jejich rozkládala se jihozápadně od Mrtvého moře, ale byli usedlí i západně od Jordánu (Jos. 5[1]). Dle Amorrhejce Mambrea zván byl dub u Hebronu (Gen. 13[18], 14[13]). Chodorlahomor se spojenci svými porazil *A*-é v Asason Thamar, t. j. v Engaddi (Gen. 14[7]). Hospodin přislibuje (Gen. 15[16]) Abrahamovi, že uvede potomky jeho do země zaslibené, nazývá obyvatele její „Amorrhejskými“. Názvem tím byli tehdáž patrně označováni nejen *A*. v užším slova smyslu, nýbrž i vůbec národové pocházející od Chanaána a bydlící na horách, tedy Hethejští, Ferezejští, Hevejští, Jebusejští (tak jako jménem „Chananejci“ národové od Chanaána pocházející a obývající nížiny); srvn. Gen. 34[2] a 48[22], Jos. 11[19] a 2 Král. 21[2]. Za doby Mojžíšovy bydlili *A*. také východně od Jordánu; řeka Arnon dělila území jejich od Moabských, pohoří Hermon od Sidonských; východně od *A*-ých mezi Arnonem a Jabokem bydlili Ammonitští (v. t.). Hebrejští proti vůli Mojžíšově udeřili na A-ské, byli však od nich poraženi (Num. 14[45], srvn. Deut. 1[44]). Později přemohli dva krále *a*-ské: Sehona a Oga (Num. 21[21]). Byli-li v době Josuově *A*. obyvateli města Jericha, z Písma sv. nevysvítá; jisto jest, že obývali město Haj (Jos. 7[5-7]) a Gabaon (Jos. 9). V území, jež později obdržel kmen Juda, bylo pět králů *a*-ských (Jos. 10[3-5]): Adonisedek, král jerusalemský, Oham, král hebronský, Faram, král jerimothský, Jafia, král lachisský, a Dabir, král eglonský. Ti poraženi byli od Josue u Gabaonu. Ve vojště Jabina, krále asorského, byli také *A*. (Josue 11). V době soudců *A*. tísnili Danity tím, že zatlačovali je do hor, obsadivše města Bethsames, Ajalon a Salebim (Soud. 1[34]). Tehdáž území *A*-ů od hor kmene Dan sáhalo na jih až k Petře. Saul žil s *A*-ými v míru (1 Král. 7[14]), zbytky kmenů *a*-ých v širším slova smyslu poplatnými učinil Salomoun (3 Král. 9[20] n., 2 Par. 8[7] n.). Modlám *A*-ých klaněl se Achab (3 Král. 21[26]). Ještě za doby Esdrášovy (Esdr. 9[1]) *A*. bydlili mezi Israelskými, kteří jejich dcery brali sobě za manželky. Zbožní však Israelité štítili se *A*-ých, o čemž svědčí Ezechiel (16[3. 45]) pravě o hříšném Jerusalemu, že otec jeho jest *A*-ský a matka Cethejská (Hethejská),

Amort 1. Eusebius, vynikající theolog něm., řehol. kanovn. august., *n.* 1692 v Bibermühle u Tölzu v Bavorsku, vstoupil 1709 do kl. řeh. kan. aug. v Pollingu, od r. 1717 působil jako professor, vynikl učeností; kardinál Leccari zvolil si jej za svého theologa a vzal jej s sebou 1733 do Říma; vrátiv se 1735 do vlasti oddal se horlivé činnosti vědecké; *z.* 1775 v Pollingu. Dopisoval si s pap. Benediktem XIII. a XIV., sv. Alfonsem, Concinou a j. Jeho spisy z různých oborů věd tvoří takořka obrovskou encyklopedii, z nich budtež uvedeny: „Nova philosophiae planetarum et artis criticae systemata“ (Norimb. 1723), „Theologia eclectica, moralis et scholastica“ (Augšp. 1752, 4 sv., Bologna 1753), „Ethica christiana“ (Augšp. 1758), „Theologia moralis inter rigorem et laxitatem media“ (2 sv., Augšp. 1757, 1758, 1777, 1785), „De revelationibus, visionibus et apparitionibus privatis regulae tutae ex Scriptura, Conciliis, Sanctis Patribus aliisque optimis auctoribus collectae, explicatae atque exemplis illustratae“ (2 sv., Augšp. 1744, v díle tom obrací se proti zjevením Marie z Agredy v. t.), „Elementa juris canonici veteris et moderni“ (3 sv., Ulm 1757, Ferrara 1763), „Vetus disciplina canonicorum regularium et saecularium“ (2 sv., Ben. 1748), „Philosophia Pollingana“ (4 sv., Augšp. 1730), „Wolfiana judicia de philosophia et leibnitiana physica“ (Frankf. 1746), „Demonstratio critica religionis catholicae nova, modesta, facilis“ (Ben. 1744), „De origine, progressu, valore et fructu indulgentiarum accurata notitia historica, dogmatica, critica“ (Augšp. 1735), zúčastnil se sporu o autora „Následování Krista“ spisy: „Scutum Kempense“ (Kolín 1725), „Plena et succincta informatio de statu totius controversiae de auctore libelli de imitatione Christi inter Thomae Kempensis et Gersonii personam“ (Augšp. 1725), „Certitudo moralis pro Th. Kempensi“ (Rezno 1764). *A*. byl rozhodným zastáncem pravomoci církevní a odpůrcem gallikanismu a jansenismu; v morálce byl probabilistou. Srvn. *Hurter*, Nomencl. III[3] (1895), 201—205. — 2. pseudonym Jana Nep. Seppa (v. t.). — 3. (Amorth) Vavřinec Emanuel, zprvu písař „practicus scriba“ — tak nazývá se v zápisu sňatku svého s Lud. Dopitovou r. 1768 v matrice oddaných u sv. Štěpána — potom učitel (*Tíreček*, Ruk. I, 14 omylem „kněz katolický a katecheta“) v Praze na konci XVIII. a na konci XIX. stol., působil na škole u sv. Jindřicha a potom u sv. Štěpána, *z.* před r. 1808 (toho roku zemřela manželka jeho, jež uvádí se v zápisu matr. u sv. Štěpána jakožto vdova). Spisek svůj „Pravidla zdvořilosti, opatrnosti a zachování zdraví“ (v Praze u Ant. Joz. Zýmy, 76 str. malé 8[0]) věnoval faráři počičanskému Matěji Svobodovi. V předmluvě praví: „Hned z počátku uvedeni pravidelních škol podle svěřeného mně úřadu učitelského zvlášť na to jsem zřetel měl, outlé dítky k bázni Páně, jež jest počátek vší moudrosti a umění, zdvořilosti, opatrnosti, přiváděti, aby časně věděly, jak jedni s druhými opatrně, pokojně, šetrně, příjemně, s prospěchem a Bohu milé obcovati mají, aby těžkosti, psoty a bídy, jichž plin jest svět, buď z podnětu svých vášní a náruživostí, buď z nevědomosti potřebného poučování a cvičení své-

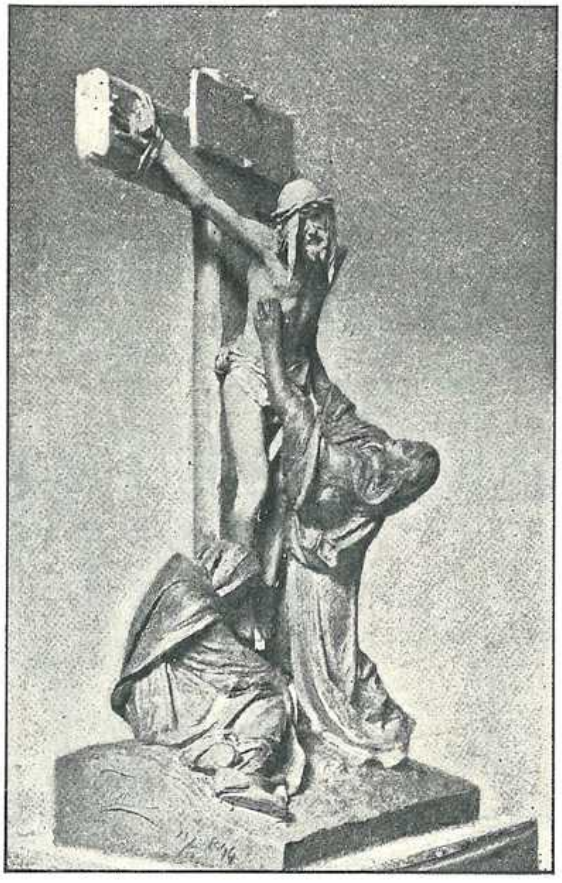

Obr. 167. Amort Vil.: Kristus na kříži.

volně na sebe neuvalily. Z ohledu toho přítomná kratičká pravidla, která ode mne někdy sprostně a beze všeho mudrování dítky slýchávaly, také bez vyličení všech slov jsem vypsal . . ." Celé dílko A-ovo provanuto jest duchem náboženským. Z jiných jeho spisků uvádíme překlad z něm.: „Devitidenní pobožnost k divotvornému a milostnému obrazu nejbl. Panny a Matky Marie od Dobré Rady v Genazzanu v klášt. chrámu poustevníkův sv. Otce Augustina" (V Praze, u Fr. Ječábka, b. r. 40 l. 8°). Srvn. *Jireček*, Rukověť l. c. I, 14, ČČM 1892, 333. — 4. Vilém, sochař český, *n.* v Kundraticích u Prahy 1864, učil se u svého strýce, štukatéra v Olomouci, kde navštěvoval také večerní školu řemeslnickou a nedělní školu pro modelování, již řídil malíř Rabenal. R. 1882 vrátil se do Prahy a pracoval m. j. také v atelieru Boh. Šnircha a pro prof. C. Kloučka. Mezi pracemi jeho náboženskými přední místo zaujímá sousoší „Kristus na kříži" (dokončeno 1899, viz obr. 167), plod několikaletých studií; o znázornění Krista na kříži A. několikrát se pokusil (viz reprod. v časop. „Dílo" II, 276, 278). Dále budtež uvedeny jeho reliefy: půvabná „Madonna s Ježíškem" (viz obr. 168), sv. Ludmila (reprod. v časop. „Dílo" II, 276), Kristus (t. 280) a socha „Sv. Vojtěch" (viz „Světozor" 1894, 565). Srvn. „Dílo" II (1904), 265—266.

amortisace, lat. amortisatio (umoření, umrtvení). 1. Technický výraz církevn. a státního práva pro přechod majetku, zejména nemovitého, ve vlastnictví církve, aneb takových společností, které ústavou svou zcizení jeho valně stěžují. Ústavy, nadace a korporace církevní, jež jsou bližším podmětem vlastnického práva církve, nemohou pro trvalý účel církve, jemuž slouží, býti vydány nebezpečí ztráty, kterým každé zcizování více méně hrozí (viz alienatio). A proto nelze těmto mravním osobám ze zákazu církve tak volně zcizovati a v oběh uváděti své zboží, jako těm, jimž v tom bráněno není, na př. osobám fysickým. A odtud, že statky ústavů církevních jen za ztížených podmínek jsou zcizitelny, slovou „bona amortisata", a ústavy, jež prý jako tuhá ruka umrlce tento jednou nabytý statek křečovitě drží, „mrtvá ruka" (manus mortua). Toto pojmenování církve a ústavů církv. jest s hlediska národohospod. liberalismu, který jen v neomezené svobodě oběhu statků vidí nezbytný předpoklad hospodářského blahobytu, výtkou církvi činěnou a pobídkou státu, aby tento obecnému blahu prý škodlivý statarismus církve stavěl, což dělo a děje se t. zv. zákony amortisačními. Má se jimi brániti *a*-i, to jest vrozené právo církve, aby ústavy její, jsouce právnickými osobami, zákonným způsobem směly nového vlastnictví nabývati, omezuje se buď tak, že získávání statků jistého druhu, zejména nemovitostí, bez svolení vládního se nepřipouští, aneb stanoví se obnos, do jehož výše ústavy takové vlastnictví nabývati mohou (litterae amortisationis). Není tedy každé omezování nabývacího práva mrtvé ruky se strany státu, zákonem *a*. K podstatě jeho náleží, aby omezoval hromadění vlastnictví v rukou církve a jejích ústavů respect. společností, jež k mrtvé ruce patří. Dějiny dokazují, že tyto církvi nepříznivé právní poměry ujaly se nejprve v zemích převážně katolických (na př. ve Francii, kde již r. 1594 mezi svobodami církve gall. Petra Pithou lze čísti, že nemůže papež dopustiti bez svolení krále, aby církev ve Francii statků nabyla, pokud tomu vadí zákon státní neb právo obyčejové), a za vlády panovníků církv. smýšlejících (Karla IV., Ferdinanda II., Leopolda I., Marie Ter.). Tato okolnost však není, jak naivně zastánci jejich tvrdí, omluvou. Vznikly ponejvíce z obav národohospodářských a s ohledem na immunitu berní či osvobození zboží duchovního od veřejných dávek. Tuto immunitu druhdy církev bohatě kompensovala nejen dobrovolnými příspěvky k účelům státním (dona gratuita), nýbrž i péčí chudinskou, vydržováním školství a všeho druhu charitou (c. 4. X. III. 49); vždyť dřevní národohospod. politika přenechávala starost o tyto věci výlučně církvi, tak že de facto nesla církev ve středověku daleko více státních břemen, než by ji bylo nésti, kdyby jí řádné daně byly ukládány. To však nedovedlo zaplašiti obavy vlád před trvalým poklesnutím síly berní, kdyby statků církevních neomezeně mělo přibývati, a vedlo k omezování nabývací schopnosti církve *a.* zákony. Nezřídka však byla příčinou zákonů *a* nedůvěra, ba i závist církvi nepřátelských vlád. Politický vliv ústavů církevních se vzrůstajícím majetkem přirozeně rostl a odtud snaha absolutistických vlád, zvýšenou, zejména o značné pozemkové vlastnictví opírající se samostatnost těchto ústavů církevních *a.* zákony zlomiti, aneb předejíti tomu, aby vzniknouti nemohla. A tak znenáhla vyvíjelo se problematické jus amortisationis, jež z těchto a podobných příčin dávalo vládám právo, v zákonné formě,

Obr. 168. Amort Vil.: Madonna.

aneb nařízeními předpisovati, že bez jejich svolení nesmí se zcizovati tuzemské statky aneb kapitál k ruce mrtvé. Dnes ovšem, kdy neuznává stát berní immunity církve, aniž jest se mu báti její upřílišené samostatnosti, nemají zákony ty ani tohoto nejistého důvodu jako druhdy, a dokonce jim ho neskýtá liché tvrzení hospod. liberalismu, že by v ohledu národohospod. vlastnictví mrtvé ruky odporovalo zájmům státu. A proto také ubývá zastánců těchto neliberálních a moderním zásadám o všeobecné svobodě odporujících zákonů. Je sice pravda, že vlastnictví mrtvé ruky nelze tak snadno zciziti, jako vlastnictví jiné; z toho však neplyne, že by se tím odjímalo veřejnému blahu a že by důchody jeho nepřicházely právě tak v oběh, jako důchody ze statků osob soukromých. Ba dnešní národohosp. věda dokazuje, že právě při statcích, jichž hromadění zákony *a.* brání, jako jsou lesy a polnosti, jest spíše obecně prospěšnějším, jsou-li v rukou takových držitelů, jimž je bráněno příliš volně s nimi nakládati. A proto již Hinschius (Holtzendorf, Enzyklop. der Rechtswissenschaften II. 714. čl. Tote Hand) správně poznamenává, že oprávněnost zákonů *a.* se stanoviska národohosp. jest velmi nejistou. Církev od nejstarších dob přísně přikazuje správcům svého jmění, a zákony ty dosud jsou v platnosti, aby používali ho ke konání dobra, a to nejen k účelům náboženským, nýbrž i k účelům světským, obecně užitečným, což dle svědectví dějin bylo vždy svědomitě plněno. A proto jest mezi vlastnictvím osob světských, nahromaděným všemi prostředky v rukou několika boháčů, z něhož nestaví se pomníky dobročinnosti, a mrtvou rukou, která snaží se jen stávající dovolenými prostředky udržeti a prospěti tím obecnému blahu ve větší míře, než kdyby volnému oběhu přenecháno bylo, nesmírný rozdíl. A kdybychom i připustili, ač dokázán jest opak, že by nabývací schopnost církve byla snad do jisté míry státu nebezpečna, neplyne z toho ještě, že by státu náleželo právo schopnost tu omezovati, a nezmocňuje ho k vydávání zákonů v oborech, které dotýkají se jen církve, jež je společností na něm nezávislou. Jako nepřísluší mu právo omezovati v nabývání statků společnosti laikální, které uznal za osoby mravní, jako nemá práva toho vůči rodině aneb osobám soukromým, tak, chce-li býti spravedliv, nesmí si právo to osobovati ani oproti mravním osobám církve, nesmí k nim chovati se jinak, než k jiným společnostem, kterých s církví nelze srovnávati. Dovolávají-li se zastánci *a.* zákonů důvtipečně toho, že nedotýkají se tyto zákony přímo církve. ústavů, nýbrž dispositční schopnosti státních občanův oproti církvi, zapomínají, že vyvrací tvrzení jejich sám text zákonů *a.* a ta okolnost, že kdyby princip ten správným byl a státu v této příčině autorita příslušela, že mohl by učiniti illusorní nabývací schopnost církve vůbec, jež jí po právu přirozeném a božském náleží, a prohlásiti ji jako v dobách pronásledování za společnost nedovolenou, což nikdo rozumně tvrditi nemůže. Zákony těmi odporuje stát sám sobě. Neboť prohlašuje jimi církev za příliš konservativní, jež statky jen hromadí, s druhé strany však rovněž svými zákony omezuje její dispositční schopnost, prohlašuje ji zase za neschopnou jmění své spravovati a vnucuje se jí za opatrovníka, aby prý vlastnictví její se nerozprchalo. Z těchto a jiných důvodů neuznává církev a všichni uvážliví státníci zákonů *a.*, neboť církev jsouc vnější společností, má k existenci své časných statků potřebí, a jsouc dokonalou, na státu nezávislou, juristickou osobou, má vrozené právo statků nabývati a je spravovati. A proto zavrhl Syllabus prop. 26.: „Ecclesia non habet nativum ac legitimum jus acquirendi et possidendi". Nabývací právo jest jí vrozeno, dáno její existencí, a poněvadž státu ho nedělkuje, není také stát oprávněn je ztenčovati. Jestliže však přece, nabývajíc a spravujíc vlastnictví, řídí se církev nepřátelskými jí zákony *a.*, aby si pro majetek svůj státní ochranu zajistila, neplyne z toho, že by je v principu uznávala; kdo by tak činil, zaměňoval by praxi de facto trpěnou s právem. Třeba spravovala se církev podmínkami a způsobem, jejž stát v nabývání vlastnictví svým občanům předpisuje, přece pokládá vždy zákony *a.*, k nimž výslovně v konkordátech a smlouvách nepřivolila, za nicotné z nedostatku jurisdikce státu ve věcech, jež sféře jeho působnosti nenáleží, a za nespravedlivé, poněvadž porušují i právo osobní svobody občanův i právo církve, a to jak tím, že neuznávají církve a jejích ústavů za schopné podměty nabývací, tak i tím, že nabývací schopnost církve, ač ústavy její za osoby juristické uznávají, snaží se omeziti. — Opírajíce se o právo výsostní, z něhož prý jus amortisationis plyne, záhy již začali někteří panovníci omezovati nabývací schopnost církve. Nejstarší příklad *a.* zákonů jest zákaz císaře Nicefora Foky (963—969), kterým bráněno církvi východní nabývati vlastnictví bez svolení vládního, jejž však císař Basil II. zase r. 987 odvolal. Na západě pokládá se za nejstarší zákon tohoto druhu zákon Jindřicha III., krále anglick., z r. 1225 a zákony některých severoitalských měst z téže doby, odkud razily si více méně modifikovány cestu celou Evropou. V Čechách mluví zemský soudní řád z let asi 1365 o starém zvyku, že církev nemovitých statků ani ujednáním mezi živými ani per actus mortis causa bez svolení královského získati nemůže. Edikt císaře Karla IV., vydaný před r. 1373, jímž zakazuje se duchovenstvu nabývati bona nobilium bez svolení královského, jest v rozporu s konstitucí téhož panovníka z r. 1377, již sněm kostnický v 19. sedění potvrdil, ve které opírá se snahám německých knížat omeziti zákony *a*-mi nabývací schopnost církve. V knihách devaterých (VI. 22. z r. 1499) opakuje V. K. ze Všehrd totéž, když praví, že ať náleží zcizovatel aneb pořizovatel jakémukoliv stavu, nelze mu bez svolení královského k mrtvé ruce statek zcizovati. Zásada od dob husitských hájená, že statky církevní jsou statky korunními, našla cestu i do zřízení zemských z r. 1500 (čl. 457.), 1549 (čl. A. 19.) a 1564 (čl. 11.), čímž omezováno nejen svobodné nakládání statky církevními, nýbrž nedopouštěno také bez zvláštního povolení královského darování aneb jakékoli zcizení statků k mrtvé ruce. Ve zřízení zem. z r. 1627 upouští se již od nazoru, že by vlastnictví církevní v Čechách bylo statkem korunním, avšak zákaz nabývací zase se zde opakuje a k odkazům učiněným mrtvé ruce, jež by obnášely přes 500 kop míš., žádá se výslovné svolení královského. Tytéž zásady má i právo městské, zakazujíc zcizování nemovitostí k mrtvé ruce, nikoli však movitostí. Tak lze čísti ve výsadách jednotlivých měst českých (viz Emler, Regesta III. č. 1823, Čelakovský, Codex juris munic. I. a II.). Že těchto *a.* zákonů valně dbáno nebylo, dokazují časté jich obnovy a interpretace, na př. za Leopolda I. r. 1660, 1670, 1673 atd., zejména však za Josefa I. (1706) a Karla VI. (r. 1716), jež reskriptem Marie Terezie ze dne 14. července 1753 znova byly připomínány. Jako u nás tak i v zemích rakouských platila pro *a*-i jistá omezení, jež v příčině nabývání nemovitostí k mrtvé ruce vydal již před rokem 1311 Bedřich Sličný a která Albrecht II. (1340) rozšířil i na statky movité. Jednotné úpravy dostalo se zákonům *a.* v zemích habsburských za Marie Terezie, kdy zápověď *a*-e rozšířena také na věci movité, pokud tyto měly býti jednáním

bezúplatným na církevní ústavy přeneseny. Zejména omezil patent ze dne 26. srpna 1771 věno kandidátův a kandidátek stavu řeholního, záhy však pro celou řadu klášterů, zanášejících se vyučováním mládeže, povoleny výjimky. *A.* zákony rakouské zůstaly ve značném rozsahu svém v platnosti až do dob konkordátu, kdy čl. 29. stanoveno, že církev jakýmkoliv zákonitě dovoleným způsobem jmění volně může nabývati, a ohledně řádů nábož. zásada ta později ještě zvláště byla vyhlášena § 5. min. nařízení z 13. čna 1858 č. 95 ř. z. Podobnou volnost propůjčuje obcím evangelickým cís. patent z 8. dub. 1861 č. 41 ř. z. Od těchto dob sluší pokládati *a.* zákony v Rakousku za zrušené, aniž by na tom cos měnil čl. 6. zákl. zákona o všeob. právech státních občanů ze dne 21. prosince 1867, dí-li, že pro mrtvou ruku lze stanoviti z ohledů veřejného dobra omezení nabývacího práva nemovitostí, poněvadž tento předpis pouze v principu možnost vydání takového zákona stanoví, což se dosud nestalo. Tím, že článkem 1. zákona ze dne 7. května 1874 byl zrušen konkordát, neožily, jak se někdy za to mělo, u nás zákony *a.*, jež jím druhdy za své vzaty. Z § 31. téhož zákona správně opak toho se dovozuje, neboť po smyslu tohoto § jest min. nařízení 13. čna 1858 §§ 5. a 6. dosud v platnosti a následkem toho i odstranění *a.* zákonů (srvn. o. o. z. § 539. pozn. ve vydání Manzově). O nabývací schopnosti církev. ústavů v Rakousku platí tedy dnes všeobecné zásady rak. obč. zákoníku (§§ 18., 355.—6., 538. a 1453.), pokud církevní předpisy tomuto principu samy neodporují, jak to potvrzuje odstavec 2. § 38. zákona 7. května 1874. (Srvn. čl. equivalent poplatkový; *Kahl*, die deut. Amortisationsgesetze, Tübingen 1880; *Silbernagel*, Lehrbuch des K.-R. str. 564 násl.; *Grosz*, Lehrbuch des kath. KR (Vídeň 1894) str. 67, 374 n ; *Ferraris*, Prompta bibl. canon., v. amortisatio; *Henner*, O rak. zákonech amortisač., Praha 1892, Komentáře k X. III. 13. 49 a j. v.) — 2. *A.* listin, též mortificatio, je soudní řízení, kterým se zrušují právní účinky ztracených listin, aby jich nemohlo býti použito na úkor majitele, který je ztratil. K žádosti amortisanta vyslechne soudce toho, kdo je v listině závazným, a uznává-li závaznost svou, vyzve ediktem ty, kdož by listinu v rukou míti mohli, aby ji do roka předložili, jinak že by za neplatnou považována byla a vydavatel že nebude z ní více zavázán. Uplynula-li lhůta marně, prohlásí se listina za neplatnou a v jistém směru zastupuje ji *a.* dekret. — 3. *A.* či *umořování* znamená v národohospod. smyslu postupné plnění závazků pravidelným odpisováním aneb uplácením jistiny, jejíž postupné umořování děje se buď na prospěch věřitele (při kapitálu společenském) aneb na prospěch dlužníka (při jistině zapůjčené). Jedná-li se o *a.* kapitálu, ukládají se z výtěžku jisté obnosy (kvoty amortis.), jež slouží k hrazení opotřebovaného kapitálu a jež se od něho v účtech odpisují. Umořování při kapitálu společenském (na př. společností akciových) děje se zakupováním vlastních akcií neb obligací. Zápůjčky se amortisují buď každoročně vylosováním dlužních úpisů, aneb tím, že dlužník vedle úroků platí dle amortisačního rozvrhu jistou splátku na jistinu, což dohromady tvoří annuitu. Tento způsob jest při zápůjčce hypothekární obvyklý a nejmenší míra umořovacích ročních kvot obnáší u nás zpravidla 1 aneb $^1/_9\%$; dlužník však má právo dluh svůj ve větších libovolných obnosech umořovati. Každá *a.* ať kapitálu či dluhu děje se dle plánu předem určeného, který stanoví splátky pokud možno mírné. *Sdl.*

Amorževskij Theodosij, rus. missionář v Pekingu *z.* 1758. *Sp.* Istorija pekinskoj missii v rkp. (Výpisky vyd. v Sibirském Věstn. Petr. 1818).

Amos 1. עָמוֹס, nesoucí, obtížený, *LXX* Ἀμώς, třetí ze dvanácti menších proroků. Pocházel z městečka Thekue, od Betlema Judova as dvě hodiny na jih ležícího; jak sám píše, byl pastýřem ovcí; od stáda povolán k úřadu prorockému odebral se z jihu na sever do Bethel, předního sídla modlářství a lživých proroků. Prorocká jeho působnost spadá v dobu Jeroboama II., krále israelského, a Oziáše (Uzziáše, Azariáše), krále judského, asi v léta 810 až 783 před Kr.; dle jiných událo se povolání *A*-ovo r. 760 př. Kr. Jako za starších dob Eliáš a Eliseus, a krátce před tím Oseáš, tak i *A.* proti zlému duchu časovému neohroženě vystoupil a přese všechno křivé žalování a pronásledování Amasiáše, královského kněze béthelského, úkol svůj vykonal. Po návratu do Thekue sepsal promluvy své ve spisku, jenž v naší bibli proroctvím *A*-ovým sluje a od XIII. století v devět kapitol se dělí. Prorocká kniha tato obsahuje úvod (k. 1—2), v němž jest proroctví proti pohanským národům a proti Judsku, a dva díly: díl prvý (k. 3—6) se čtverem úchvatných řečí proti říši israelské a jejímu hlavnímu městu, a díl druhý (k. 7—9) s pěti viděními, znázorňujícími postupné klesání a konečné potření království hřešícího. V doslovu těší věřící a kající Israelity spásou v duchovním království Davidově, jež milost Boží zjedná pro všecky národy. — Nástin hlavních myšlenek jest tento: Bůh nejvýš spravedlivý tresce pro hříchy všecky národy: nejen cizí lid syrský, filištinský, foinický — i příbuzný lid idumejský, ammonitský, moabský — ba i bratrský lid judský; jistě potrestá i hřešící království israelské. V ostrých pak domluvách dokazuje *A.* mužům, ženám v hlavním městě, lidu poddanému a vrchnostem zcela zasloužený trest Páně. Pro náboženskou a mravní skleslost padne dům israelský, aniž povstane více! Patero obrazův objasňuje pohromu ze severu z Assyrie hrozící. Nejprve kobylky, pak oheň naznačují pokutu; na orodování prorokovo Bůh ještě shovívá. Tu však stavitel nebeský odkládá z ruky své lžíci zednickou, pro nepolepšitelnost lidu i vladaře ponechá říši israelskou bez přispění. Po episodě s Amasiášem (7^{10-17}) koš načesaných jabiek naznačuje, že Israel již dovršil míru nepravostí a zralý jest ku potrestání, zejména pro utiskování chudých, znesvěcování svátků, lichvu, lakotu a modlářství. Proto Bůh sám již již sestupuje na oltář béthelský s mečem v ruce potrestat všech hřišníkův. „Aj, oči Pána Boha proti království hřešícímu". Doslov těší zbožné Israelity: „Však docela nezetru domu Jakobova, dí Hospodin". Zbytek zachráněných bude na milost přijat v budoucím stánku Davidově, v němž spása kyne všem věřícím a kajícím národům. Jest tu předpověděno rozšíření církve. — Sloh *A*-ův jest sice jednoduchý, tak že sv. Jeronym o něm dí: „imperitus sermone", ale živý a velebný, tak že sv. Augustin (de doctr. christ. 4, 7) co do mluvy jej i sv. Pavlovi po bok staví. — V Mart. Rom. připomíná se památka *A*-ova dne 31. března těmito slovy: „Thecuae in Palaestina sancti *A.* prophetae, quem Amasias sacerdos frequenter plagis afflixit, et filius ejus Ozias vecte per tempora transfixit: qui postea semivivus in patriam devectus, ibidem expiravit, sepultusque est cum patribus suis." V církvi řecké koná se památka *A*-ova 15. čvna. Výklad *A*-e jest od *Knabenbauera* S. J. v jeho díle „Commentarius in prophetas minores" I, 339—356. Srvn. *Sedláček*, Úvod do knih SZ 381—386. — 2. אָמוֹץ, *LXX* Ἀμώς, otec proroka Isaiáše (4 Král. $19^{2.20}$, 20^{1}, 2 Par. 26^{22}, $32^{20.32}$, Is. 1^{1}, 2^{1}, 13^{1}, 20^{2}, $37^{2.21}$, 38^{1}). — 3. Ἀμώς, syn Nahumův, otec Matatiášův v genealogii Pána Ježíše (Luk. 3^{25}). — 4. patriarcha jerusalemský

594—602 (Nikefor Kallisti nazývá jej „Νσαμώς"), ač sám zprvu byl opatem, později jevil se jako odpůrce mnichů. — 5. v. Amositě.

Amosa, *hbr.* מֹצָה se členem הַמֹּצָה, *LXX* Ἀμωχή, *A.* Ἀμωσά, město v území kmene Benjamin (Jos. 18[20]), severozáp. od Jerusalema, nyn. Bét. Misze.

Amositě, strana Bratrská, jejíž původce Amos, byv příslušníkem Jednoty od počátku, pohoršil se novotami v ní zaváděnými za náčelnictví br. Lukáše. Proti starým zásadám, aby člen bratrský nebyl účastníkem moci světské, neužíval meče a nekonal přísahy, na sjezdě bratří v Brandýse nad Orlicí r. 1491 přijato bylo za pravidlo, že v nezbytí lze přijmouti úřad světský aneb dáti se ve službu vojenskou. Amos háje starověrství, získal přívržence v kraji prácheňském a klatovském a uvedl na svou stranu i bratrského biskupa Matěje z Kunvaldu. Společným přičiněním jejich usnesení brandýské bylo zrušeno, a správa Jednoty vložena do rukou údův orthodoxních. Avšak později na sjezdě konaném v Rychnově r. 1495 zase na vrch přišla strana novotám nakloněná, načež Amos zbaven byv účastenství ve správě, odštěpil se od Jednoty a založil tak zvanou Malou stránku, získávaje další stoupence v jihozápadních Čechách a na Moravě. Pokus o narovnání učiněný na schůzce popředníkův obou stran v Chlumci nad Cidlinou r. 1496 se nezdařil. Amos slovem i písmem brojil potom proti Jednotě až do své smrti r. 1552. Kromě polemických traktátů sepsal pojednání o původu Jednoty bratrské, jehož obsah, na díle s pravdou neshodný, znám jest ze stejnojmenného spisu br. Lukáše. Pro nedostatky ústředního vedení Amositě záhy počali se různiti a drobiti. Někteří z nich užívali přísluhy kněží, svěcených vzkládáním rukou od laiků, jiní zapírali potřebu a oprávněnost stavu kněžského. V Praze přebývali dva ze čtyř kněží Malé stránky: Jan Kalenec, nožíř na Újezdě, a Mikuláš vřetenář na Novém Městě. Onen zjednávaje proselyty, překřtíval je a ve společnosti druhů ve víře posvěcoval v dřevěném kalichu víno a žehnal chléb, i rozdával lidem po domech; tento směl toliko kázati. Když roku 1524 proneslo se na Kalence, že je sektářem, byl uvězněn a pak vyhnán z města. Mikuláše vyslýchali administrátoři a mistři pod obojí; načež pro kacířství byl odsouzen k smrti upálením (r. 1526). Z vyznání víry jeho jde, že Amositě smýšleli o velebné svátosti jako Zwingliáni; jinak s Bratřími zamítali nauku o přímluvě svatých a očistci. Kalenec uhostil se na Moravě, kdež založil a řídil sbor v Letovicích. Jak se zdá, pracoval i v jiných obcích, neboť po r. 1540 nazývali jej hejtmanem Malé stránky. Prudká povaha jeho patrna je z listu proti Augustovi, v němž vytýká boleslavským bratřím, že vzdálili se od prvních zásad, že shromažďují se v kostele, mají zvony, oltáře, kazatelny, svíce, kalichy, posty, svátky, a hašteří se jako mistři. V učení o přirozenosti Kristově Kalenec zašel až v arianismus. Poslední zmínka o něm jest z r. 1546, kdy zanikají i zprávy o Amositech. Srvn. *Gindely*, Geschichte der böhm. Brüder I. str. 67, 216; *Bartošova* Kronika pražská str. 76, 243 nn.; *Rezek*, Dějiny prostonárodního hnutí str. 15; *Winter*, Život církevní str. 49 nn. *Vac.*

Amostazo, de, Frant., špan. právník, *sp.* „De causis piis in genere et in specie libri octo. Opus quidem perutile non solum judicibus et visitatoribus ecclesiasticis, verum etiam secularibus ecclesiarum rectoribus, confessariis et advocatis" (2 sv., Ben. 1698, Lyon 1700, 1732).

amotio (také remotio = sesazení, odstranění). K církevním trestům, klerikům jen vlastním, při nichž v první řadě o to jde, dostiučiniti uražené spravedlnosti (poenae vindicativae), patří *a.* Jest to odstranění duchovního, neobročníka, z církevního úřadu za trest soudně prokázané viny, aneb jen jeho přeložení z téhož důvodu na jiné horší místo. *A.* jest pro neobročníky tím, čím jest pro držitele obročí translocatio (c. 7. D. 56; c. 38. C. 16. q. 7). Od vlastní amoce, jež jest nejčastěji jen přesazením z trestu, nikoliv úplným odstraněním z úřadu, neboť pak nutno již mluviti o sesazení z úřadu (depositio), třeba lišiti remotionem oeconomicam, jež jest mimosoudním přesazením, které stalo se cestou správní a nemá trestního charakteru. Účelem jeho jest prospěch osady, resp. duchovní správy, a církevní představený přikročí k němu na př. tehdy, nedopustil-li se neobročník nějakého přečinu vůbec, avšak na osadě vznikly, třeba bez viny jeho, takové poměry, že další pobyt a působnost jeho byla by, ne-li se škodou věřících, aspoň neúspěšnou. Třeba tím duchovní trpěl, což není však účelem *a*-is oeconomicae, neboť nemá charakteru trestného, jest se mu tomuto správnímu rozhodnutí biskupovu podrobiti a rekurs není možný, poněvadž jest ad nutum amovibilis. Ovšem že žádá spravedlnost, aby dostalo se mu úřadu či místa rovnocenného (S. C. C 15./VII. 1896). Jedná-li se o *a.* vlastní, jež jest in odium delinquentis, majíc podkladem nějaký přečin, pro který sice zaveden býti nemůže s klerikem kanonický proces, který však je příčinou neúspěchů jeho úřední činnosti, jest nutno, jelikož jedná se o přeložení z trestu, aby vina jeho byla sumárním procesem na jisto postavena, právě tak jako při translokaci obročníků (c. 2. in Clem. III. 11; c. 38. C. 16. q. 7.) Má-li stát při provádění tohoto vindikativního trestu spolupůsobiti, jak dle § 2. zák. ze dne 7. května 1874, jedná-li se o sesazení aneb odstranění renitentního klerika z úřadu církevního, činiti slibuje, jest třeba, aby byl za to církevním představeným dožádán a sesazení stalo se řádným procesuálným řízením a rozsudek ani se zákony státními ani s předpisy církevními nebyl v rozporu. Přečiny, na něž *a.* stanovena, jak z pojmu *a.* patrno, co nejúžeji souvisí s úředními povinnostmi kleriků neobročníků. *Sdt.*

Amour St. v. Vilém.

amovibilitas (srvn. čl. ad nutum amovibilis). K pojmu církevního úřadu mezi jiným náleží perpetuitas subjectiva, t. j. doživotní propůjčení úřadu, tak že ten, jemuž úřad církevní propůjčen, nemůže býti libovolně odvolán, leč jen z důvodů kanonických, t. j. přesně právem vytčených a kanonickým procesem dokázaných (c. 2. D. 70). Od těchto trvalých úřadů (beneficia perpetua, titulata) dlužno lišiti beneficia manualia, která rovněž jsou objektivně trvalá, nemají však trvalosti subjektivní, a proto vlastník jejich nejsa beneficiátem v kanon. smyslu, ze spravedlivé, zákonné a rozumné příčiny kdykoli může býti odstraněn; jest ad nutum amovibilis. Sem patří místa kaplanů a zástupců farářových, nejsou-li stálá, administrátoři, faráři missijní, exposité, kaplani, administrátoři far inkorporovaných a beneficiáti úřadů manuálních. Správcové tito, byť i titul faráře měli, nejsou faráři ve smyslu kanonickém, leč jen jejich zástupci, a tudíž odvolatelní. Takovými jsou i faráři desservants na sukkursálních farách ve Francii, Belgii a na levém břehu Rýna, kteří na základě organisačních článků (31, 60—63) z r. 1802 mnohé, státem nedotované fary nezávisle na řádných farářích (kantonálních) spravují, avšak biskupy jsou odvolatelní. Otázkou jejich měl se zabývati, dle postulátů biskupů francouzských, belgických a německých, sněm vatikánský, dosud však rozřešena není (Martin, Concilii vatic. documentorum collectio 172. seq.). I na titul ma-

nuálních beneficií lze udíleti svěcení, jsou-li k výživě dostatečná a dostane-li se jich kandidátovi neodvolatelně. (Srvn. *Heiner*, Kath. K.-R. l. 154, 301, 309, 335; *Sägmüller*, Lehrbuch des kathol. K.-R. 211). *Sdl.*

Amoy, apošt. vikariát zřízený 1883, zahrnuje ostrov Formosu a jihových. část čínské provincie fu-kientské, náleží k missii dominikánské; na Formose jest 2143 katol., 200 katechumenů, 12 kněží missionářů, 3 bratří laikové, 27 řeholnic, 27 missionářských štací, 18 kostelů a kapli, 7 škol se 116 žáky; v ostatní části vikariátu jest 4225 katol., 5800 katechumenů, 14 kněží missionářů, z nichž 1 domorodec, 13 řeholnic, 55 katechistů, 70 štací missionářských, 63 kostely a kaple, 27 škol se 407 žáky (*Krose*, Kathol. Missionsstatistik 1908, 55, 57).

Ampach Rochus S. J., *n.* v Tyrolsku 1636, vstoupil do Tovar. Jež. 1652, byl prof. theol. ve Št. Hradci a ve Vidni, *z.* 1709; *sp.* „Cursus philosophicus ad felicem in vita publica progressum breviter digrediens" (Vídeň 1674), „Axiomata philosophico-politica" (t. 1675, 2. vyd. v Salcpurku 1675), „Praxis geminae devotionis in magnum Indiarum apostolum D. Franciscum Xaverium" (Št. Hradec 1685).

Ampelius sv., mč. v Karthagině za Diokleciána. Mart. Rom. 11. února.

Ampelus sv., mč. v Messině. Mart. Rom. 20. listop.: „Messanae in Sicilia sanctorum Martyrum Ampeli et Caji".

Ampère André Maria, vynikající mathematik a přírodozpytec franc., *n.* v Lyoně 1775, *z.* 1836. Co do náboženství *A.* prožil periodu lhostejnosti, po opětném přilnutí ku křesťanství pak opět periodu mučivých pochybností. Ale právě v době svých skvělých objevů byl zase horlivým a zbožným křesťanem a zůstal jím až do smrti. Srvn. *Kneller*, Das Christentum u. die Vertreter der neueren Naturwissenschaft (1903), 79; *Kadeřávek*, Padesát professorů vysokých škol, upřímných katolíků z XIX. století (1904), 5—6.

amphibologia v. aequivocatio.

amphibalus (amphimalus) v gallikánské církvi doby předkarolinské název kasule. Slovem tím označoval se také mimoliturgický plášť duchovních a mnichů. Srvn. *Braun*, Die liturg. Gewandung 152, 153.

Amphilochius v. Amfilochius.

amphiologia v. aequivocatio.

Ampleforth, benedikt. opatství v Anglii (Yorkshire), zříz. 1890; krásná budova klášterní dokončena 1897. Při klášteře tomto jest kvetoucí vychovávací ústav pro hochy (college). V klášteře žije 15 kněží. Bibliotheka klášterní má 30.000 sv.

Ampliatus (Ἀμπλίας Ἀμπλίατος), římský křesťan, jemuž sv. Pavel v listě svém k Řím. 16[8] vzkazuje pozdravení slovy: „Pozdravte *A*-a, mně v Pánu nejmilejšího". Byl to nepochybně muž o šíření evangelia zasloužilý. Jinak nic o něm není známo. Snad jest identický s *A*-em, jehož hrob nalezen byl 1881 v coemeteriu Domitillině (Srvn. *Cabrol*, Dict d'archéol. chrét. 1, 1712—1721). Mart. Rom. 31. října: „Eodem die sanctorum Ampliati, Urbani et Narcissi, quorum meminit s. Paulus ad Romanos scribens, qui ob evangelium Christi a Judaeis et Gentilibus caesi sunt".

amplifikace řečnická, rozvod řečnický, jest živé a důrazné předkládání pravdy za tím účelem, aby posluchači byli dojati, t. j. aby v srdci jejich byl vzbuzen cit neb affekt libý, kterýž by vůli nakloňoval k dobru, neb affekt nelibý, kterýž by svobodnou vůli odvracel od zla. V podstatě své jest *a. ř.* podrobnější a důraznější vyjádření myšlenky (nejčastěji pohnutky, motivu) za tím účelem, aby vysvítala důležitost jisté pravdy, jistota, blízkost, velikost dobra nebo zla, účinek jisté pravdy na blaho nebo neblaho, spásu nebo záhubu člověka, a takto aby se mocně doráželo na cit a vůli posluchače, že by se rozhodl pro dobro neb proti zlu. — Rozeznáváme rozvod slovný a věcný. Rozvod slovný zůstává při jedné a téže věci (pojmu, pravdě, myšlence), ale vyjadřuje ji několikrát po sobě jinými a jinými slovy nebo větami. Druhy rozvodu slovného jsou zvláště: Souznačnost (synonymia), uhlazení (expolitio), opis (paraphrasis). Rozvod věcný záleží v tom, že netoliko se užívá několika výrazů vlastních neb obrazných (tropických) o podstatě a povaze věci, ale že vyčítají se části celku, okolnosti, příčiny a následky neb účinky, že uvádějí se podrobnosti a protivy, věci podobné a nepodobné, že postupuje se od menšího k většímu, od slabšího k silnějšímu. Z rozmanitých tvarů rozvodu věcného zvláště důležity jsou v řečnictví: Postup k většímu a sestup k menšímu (climax, anticlimax), srovnání (comparatio), protiklad (antithesis), náhrn (congeries), závěr prostředečný, řečnická kresba. — Postup k většímu a sestup k menšímu jest řada představ postupně mocnějších neb naopak postupně slabších. Srovnání řečnické klade naproti pravdě, kterou živě představiti chceme, jinou pravdu podobnou a vůbec uznávanou za důležitu; odtud pak dovozuje se, že pravda v řeči předkládaná jest mnohem větší a důležitější Srovnávání dvou předmětů (pravd), prováděné po jednotlivých, za sebou kladených členech nebo známkách, výjevech ... podobných, slove parallelismus; jsou-li znaky, členy, výjevy ... protivny, slove protiklad; jsou-li protivy v protikladu sestavené velice vzdáleny od sebe, slove paradoxon. Náhrn jest druh rozvodu, kterým řečník úsečně, ve znění krátkém a důraznem, ráz na ráz, předvádí posluchačům myšlenky, ze kterých, když pojaty byly, skládá se úplné poznání předmětu dle celého významu, celé důležitosti a velikosti jeho (Řím. kap. 9. dovozuje sv. Pavel náhrnem, že Židé sami jsou příčinou svého zavržení). Závěr prostředečný (ratiocinium) uvádí okolnosti, příčiny, následky a cokoli s předmětem souvisí, jej provází neb následuje po něm — a z toho pak uzavírá o velikosti, důležitosti, prospěšnosti, potřebě a t. p. Kresba řečnická představuje pravdu, osobu, děj, účinky velmi zračitě a s té stránky, která obzvláště zaměstnává obrazivost. Druhy řečnické kresby jsou: očité zobrazení (hypotyposis) a vidění (visio). — Obšírněji ve knihách o rhetorice a homiletice. Viz zejména *Spachta*, Homiletika; *Jungmann*, Theorie der geistl. Beredsamkeit; *Schleiniger*, Abriss der Rhetorik; *Becker* S. J., Praecepta eloquentiae; *Meyenberg*, Homiletische u. katechet. Studien (1908), 727. *Skaple.*

amplissimus (superl. lat. amplus); slovo to bylo titulem již vysokých úřadů římských za doby pohanské; nyní užívá se ho v titulatuře kapitol, na př. „Reverendissimum, illustrissimum ac amplissimum semperque fidele capitulum Sacrae Metropolitanae Ecclesiae Pragensis", „Reverendissimum, amplissimum ac antiquissimum capitulum reg. collegiat. Eccl. ss. ap. Petri et Pauli in Vyšehrad"; jednotlivým členům kapitol metropolitních dává se někdy titul „Amplissime Domine" při osloveni ústním místo obvyklého „Reverendissime Domine", jehož v přípisech zpravidla se užívá.

amplius, dodatek v některých klausulích a výnosech kurie římské (affirmative et amplius — negative et amplius), jejž dlužno doplniti slovem non admittatur a jenž znači, že když záležitost kongregací ať kladně ať záporně po bedlivém a zralém uvážení v plenu byla rozhodnuta, nemá býti napříště žádost taková předkládána. Tak rozhodla též posv. kongregace koncilu in una Ache-

runtin. 22. dubna 1882 v příčině žádosti za uvedení v předešlý stav (restitutio in integrum): „Agitur in casu de consequendo remedio iuris extraordinario, quod communiter audit restitutio in integrum: nam sententia, cui S. Congregatio apponit illud amplius, sortitur effectum rei iudicatae, ita ut beneficium novae auditionis non concedatur nisi prius evidenter demonstretur sententiam iniustam esse, sive quia falsis innixa documentis, sive alia ex ratione". (*Lämmer*, Inst. des kath. KR. 341).

ampule (ampulla, ampolla, ampollata, urceolus), konvička n. lahvice (zvl. plochá) ze skla, hlíny, alabastru n. kovu, často umělecky vyzdobená 1. na víno a vodu ke mši sv. (viz konvičky mešní), 2. na olej křestní n. olej nemocných, 3. na olej, jejž poutníci brávali sobě na památku buď z hrobů svatých, jichž těla hojně vonným olejem bývala polévána, aneb z lamp umístěných na hrobech světců zvl. v Římě a Jerusalemě; *a.* takové nazývaly se εὐλογία (tím způsobem uctíván byl na východě zvl. sv. Menas, jehož obraz mnohé *a.* zdobí; srvn. obr. 169); 4. na vonné masti; *a*-i takových užíváno bylo hojně v katakombách. — Zmínky zasluhují zvláště tak zv. *a.* krevní (ampullae sanguinolentae, ampullae sanguinis, phiolae cruentae, rubricatae, ampolle di sangue) s červenou sraženinou na dně, v katakombách obyčejně zevně, při desce vyklenek hrobový uzavírající, upevněné týmž vápnem, jímž deska byla zalita, někdy i uvnitř hrobového výklenku nalézané, o nichž bylo domněnní, že obsahovaly krev mučedníků, a jež pokládány byly tudíž (od konce XVI. stol.) za doklad, že pozůstatky, u nichž *a.* taková byla nalezena, jsou některého sv. mučedníka. Kongregace odpustků a sv. ostatků prohlásila dne 10. dubna 1668: „Cum de notis disceptaretur, ex quibus verae sanctorum martyrum reliquiae a falsis dignosci possint, eadem sancta Congregatio censuit palmam et vas illorum sanguine tinctum pro signis certissimis habenda esse". Leč o domnělých *a*-ách krevních vyslovány pochybnosti nctoliko se strany protestantské (Basnage 1699, Röstell, Bellermann 1839), nýbrž i katolické (Mabillon, bollandista Viktor de Buck S. J. 1855, E. Le Blant 1858.) Byla vyslovena domněnka, že nádobky ty obsahovaly snad zbytky vína eucharistického jakožto ochranu proti nástrahám ďábelským. Jiní mínili, že touha křesťanů býti pochováni poblíž hrobů svatých mučedníků (viz čl. *ad martyres*) nemohla dojíti vždy splněni, a tu že do hrobů jejich dávány byly ostatky svatých a tudíž i nádobky s krví mučedníků. Proti domněnce, že by *a.* svědčily o mučednictví těch, při jejichž hrobech byly nalezeny, uvádělo se, že *a.* nalezeny byly v četných hrobech dítek méně než 7letých, že nalezeny byly při hrobech pocházejících z dob, kdy křesťané pronásledováni nebyli, poukazováno bylo, že znění nápisů na některých hrobech označených *a*-í nehodí se nikterak na hrob mučednika. Naproti tomu mnozí učenci hájí tradicionelní mínění o *a.* krevních (*de Rossi, F. X. Kraus* a j.); dovolávají se mimo jiné sv. Ambrože, jenž při zmínce o nalezení hrobu sv. mučedníků Vitalise a Agrikoly praví: „Nos leginus martyris clavos et multos quidem ... colligimus sanguinem triumphalem et crucis lignum" (Exhort. ad virgines c. 2.) a při zmínce o hrobu sv. Gervasia, Protasia a Nazaria dí: „Ossa omnia integra, sanguinis plurimum" a „sanguine tumulus madet" (epist. XXII, 2, 12); zvláště však dovolávají se slov sv. Gaudence z Brescie (*z.* po 410): „Post ipsos habemus Gervasium, Protasium atque Nazarium beatissimos martyres ... quorum sanguinem tenemus gypso collectum, nihil amplius requirentes; tenemus enim sanguinem, qui testis est passionis" (Serm. XVII). Chemické prozkoumání některých *a.* není dosti spolehlivé, tak že obě strany se ho dovolávají; někteří míní, že červenavé zbarvení není zbytkem bývalého obsahu, nýbrž kysličník železitý, vzniklý rozkladem skla samého vlivem povětrnosti, a že tudíž nelze usuzovati z toho ani pro mínění, že by nádobky ty bývaly obsahovaly krev, ani proti němu. Kongregace rítů 10. pros. 1863 k dotazu: „An phialae vitreae, aut figulinae sanguine tinctae, quae ad loculos sepultorum in sacris coemeteriis vel extra ipsos reperiuntur, censeri debent martyrii signum?" odpověděla „Affirmative" Srvn. *Kraus*, Real-Enz. der christl. Alterttümer (1882—86) II, 552 násl., *H. Leclerq* v Cabrolově Dict. d'archéol. chrét. (1904) I, 1722—1778, kde uvedena zevrubně příslušná literatura.

Obr. 169. Ampule starokřesťanská s reliefem sv. Mony.

Obr. 170. Ampule nalezená v cimiteriu sv. Cyriaka.

Ampullianus, haeresiarcha ve III. stol. v Bithynii, jenž učil očištění duší zavržených v ohni pekelném a obdařeni jich původní nevinností. Srvn. *Harnack*, Gesch. der altchr. Lit. I, 773 násl.

Ampurias (n. Castelsardo) a Tempio (Ampurien. et Tempien. dioec.), bisk. na ostrově Sardinii, v cirk. provincii Sassari, zříz. ve XII. stol.; 1506 připojeno k němu biskupství tempijské; bisk. sídlo přeloženo 1839 do Tempia; data statistická: 37.400 katol., 28 far, 69 kněží světských, 11 seminaristů, 105 kostelů a kaplí.

amra, název starých irských elegií, složených na počest světců (nejstarší asi z r. 575 o sv. Kolumbovi).

Amrafel אַמְרָפֶל *LXX* Ἀμαρφάλ, král sennaárský (Gen. $14^{1\cdot9}$), jeden z účastníků výpravy Chodorlahomorovy (v. t.) do Palestiny. Jelikož okolí babylonské Gen. 11^{2} nazývá se Sennaár, soudí někteří, že to byl král babylonský; jelikož pak za doby Chodorlahomorovy po 55 let panoval v Babyloně Hammurabi, ztotožňují mnozí tohoto krále s *A*-em; ostatně viz heslo Hammurabi. Srvn. *Vigouroux-Podlaha* IV, 549—550, *Prášek*, Děj. starov. nár. vých. I, 49.

Amram עַמְרָם *LXX* Ἀμβράμ, Ἀμράμ. **1.** syn Kaathův, otec Mojžíše, Árona a Marie (Ex. $6^{18\text{-}20}$, Num. 3^{19}, $26^{58\cdot59}$, 1. Par. 6^{2}, 3^{18}, $23^{12\cdot13}$, 24^{20}). Zemřel v Egyptě ve stáří 137 let. Potomci *A*-ovi nazývali se Amramští (*hbr.* 'Amrámí, Num. 3^{27}, 1. Par. 26^{23}). Podotknouti však dlužno, že mezi *A*-em, otcem Mojžíšovým, a Kaathem, synem Lévi, nepochybně několik členů genealogie chybí, anebo možno domnívati se, že byly dvě osoby jména *A.*: syn Kaathův a otec Mojžíšův, mezi oběma pak že chybí několik členů genealogických. — **2.** jeden ze synů Baniových, kteří za doby Esdrášovy pojali ženy cizozemky (Esdr. 10^{34}).

Amr ben Mattá z Tirhanu, zpracoval a prodloužil v I. pol. XIV. stol. spis „Kitáb-al-magdal" (Kniha věže), jejž sepsal původně Máré (v. t.) ben

Sulciman. Nejdůležitější historickou část, totiž dějiny nestoriánských patriarchův až do Jahballahy III. (*z.* 1317), vyd. s lat. překladem *Gismondi*, „Maris, Amri et Selibae de patriarchis Nestorianorum comment." (Řím 1896 násl.).

Amrhein 1. Aug., dr. fil., dříve far. kurát ve Wernecku, nyní farář v Estenfeldu u Vircpurku, *n.* 1847, *sp.* „Die Prälaten u. Kanoniker des ehemal. Kollegiatstiftes Aschaffenburg" (1882), „Historisch-chronologische Untersuchungen über das Todesjahr des hl. Joh. von Nepomuk" (Würzburg 1884, str. 60, srvn. posudky v ČKD 1884, 317 a 379), „Reihenfolge der Mitglieder des adel. Domstiftes zu Würzburg" (2 sv., 1889, 1890), „Das Landkapitel Lengfurt" (1896), „Der Bergbau im Spessart" 1896), „Die Zeremonien u. Gebete bei den hl. Weihen" (1897, 2. vyd. 1904), „Realschematismus des Bistums Würzburg" (1897), „Das Landkapitel Mellrichstadt" (1901); vydává „Franconia sacra" (dějiny far). — **2. Jakub** S. J., bratr-laik, *n.* 1673 v Münsteru v kantonu lucernském, vstoupil 1694 do Tov. Ježíšovy, původně truhlář, vzdělal se v dovedného architekta; 1712 vystavěl oltáře v kostele ústavu šlechtičen v Hallu, 1713 povolán do Dillingenu k vedení novostavby východního křídla kolleje, 1717 byl opět v Hallu zaměstnán pracemi stavitelskými, 1719 poslán do Ellwangu, aby vystavěl kollej s kostelem; před dokončením stavby *z.* 1724. Srvn. *Jos. Braun*, Die Kirchenbauten der deutschen Jesuiten II, 268—269.

Amrhyn Beatus S. J., *n.* v Lucernu 1632, vstoupil do Tov. Ježíšovy 1649, byl prof. filosofie a theologie v Ingolstadtě; vydal se spolu s 27 druhy řádovými na cestu do Číny, by tam působil jako missionář, ale *z.* na moři ještě před obeplutím Mysu Dobré naděje v dubnu 1673, pečuje na lodi o morem nakažené; *sp.* „Philosophia in orthodoxae fidei obsequium conscripta" (Ingolstadt 1666). Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 306, *Huonder*, „Deutsche Jesuitenmissionäre" (1899), 184.

Amri, *hbr.* Omri עָמְרִי zkrác. עָמְרִיָּה, *LXX* Ἀμβρι. **1.** šestý král israelský, otec Achabův, zakladatel třeti dynastie v říši severní. Od krále Ely byl jako vojevůdce vyslán s vojskem, aby dobyl filištínského města Gebbethonu; když pak do ležení přišla zvěst, že se Zambri zprotivil a v hlavním městě Therse Elu zabil a trůn uchvátil, ustanovilo sobě vojsko králem svého vůdce. *A.* vypravil se proti Zambrimu, jenž zoufaje sobě, všel do paláce, zapálil jej a v plamenech uhořel (3 Král. 16[9-18]). Tak se zbavil *A.* jednoho soka, ale vyvstal proti němu z lidu druhý protivládce, Thebni, s nímž po čtyři léta zápolil, až ho porazil. Jako samovládce sídlil zprvu v Therse, pak v Šamaří, kteréžto město za sídelní říšské město povýšil. Byl vladař podnikavý, rázný a opatrný, ale bezbožný. Vnučka jeho byla Athalia; nazývá-li se v bibli (4 Král. 8[26] a Par. 22[2]) dcerou jeho, jest בַּת v širším smyslu, tedy vnučka. *A.* kraloval dvanáct let, asi 929—918 (dle jiných 887—876) před Kr. (3 Král. 16[15-28]). — Mimo bibli činí se o tomto králi zmínka též na nápise krále Mesy, v zemi moabské objeveném. Dle toho podrobil si *A.* krajinu moabskou zase tím, že se nejprve zmocnil města Medeby, odkudž celou zemi opanoval (*Schlottmann*, Die Siegessäule Mesa's. Halle 1870 str. 8 n.). V assyrských pak nápisech klínových sluje „Chumri"; říše israelská se nazývá „mát bít Chumri" = země domu Amri, stručněji „mát Chumri". Srvn. *Schrader*, Keilinschriften und Geschichtsforschung (1878), 5, 207, *Vigouroux-Podlaha*, „Bible a nejnov. objevy" III, 453, 454, *Prášek*, Děj. starov. nár. vých. II, 46—99. — **2.** muž z pokolení Benjaminova (1 Par. 7[8]). — **3.** potomek Fáresa, syna Judova (1 Par. 9[4]). — **4.** vévoda nad pokolením Issachar za krále Davida (1 Par. 27[18]). — **5.** otec Zachura, jednoho ze stavitelů zdi jerusalemských (Neh. 3[2]).

Amrus v. Amri ben Mattá.

Amsdorfu z Mikuláš, luter. theolog, *n.* 1483 v Torgavě ze staré šlechtické rodiny saské, stud. v Lipsku a od 1502 na univ. ve Vittemberce, kdež stal se později prof. a kanovníkem, 1517 připojil se k Lutherovi a byl jedním z nejhorlivějších jeho přívržencův, doprovázel jej k lipské disputaci i na vormský sněm a pomáhal mu při překládání bible. R. 1524 stal se superintendentem a farářem v Magdeburku. Saský kurfirst Jan Fridrich dosadil jej 1541 na biskupství naumburské, zavrhnuv řádně zvoleného biskupa Jul. Pfluga (v. t.), ale po válce šmalkaldské 1547 musil *A.* Pflugovi ustoupiti. Později stal se superintendentem v Eisenachu, *z.* t. 1565.

Amsi אַמְצַי, *LXX* Ἀμασί, syn Zachariášův, uvádí se v Neh. 11[12].

Amthar *hbr.* Hammeto'ár. V *hbr.* textu Jos. 19[13], kde mluví se o mezi kmene Zabulon, čte se: „vejácá' Rimmón hammeto'ár hanné'áh"; *vulg.* překládá: „et egreditur in Remmon, *A.* et Noa". Někteří exegeté však hbr. hammeto'ár nepokládají za jméno vlastní. Tak Gesenius pokládá je za partic. pual slov. tá'ar a překládá: „Et procedit (terminus) versus Rimmonem, porrectus ille ad Noam"; *Hummelauer* navrhuje čtení: „vejácá' Rimmónáh vetá'ar hanné'áh" „et egreditur in Remmon et vergit (flectitur) ad Noa".

Amuccius Felix, rod. z Narni, vstoupil do řádu servitů, stal se arcib. avignonským, *z.* 1576; *sp.* výborné dílo „Explicationes catholicae", jehož s prospěchem užil kard. Bellarmin. Srvn. *Hurter*, Nomencl. III[3] (1907), 51.

amula v. ama.

amulet (lat. amuletum), slovo původu neznámého, obyč. z arab. hamálet (od slova hamala = nositi) anebo od lat. amolimentum, amoletum odvozované, jinak talisman, pověrečný ochranný prostředek proti kouzlům, nehodám a p., obyčejně závěsek na hrdle se symbolickým n. fantastickým zobrazením n. tajemným nápisem, nebo také v podobě prstenu, náušnic, náramku, popsaných lístků v pouzdře a pod. Babyloňané hojně užívali *a-ů*. U Egypťanů nejoblíbenějším byl *a.* v podobě brouka chrobáka (vrubouna posvátného, scarabaea). I Židé mívali leckdy *a-y* pohanské v podobě šperků (srvn. Gen. 35[4], Is. 3[18-23]). Od Řeků i Římanů přešlo užívání *a-ů* i ke křesťanům, ač církev užívání jich zakazovala a sv. Otcové proti nim brojili (srvn. na př. svatý Augustin Serm. 16, 3: „Auguria non observent, phylacteria et characteres drabolicos nec sibi nec suis suspendant"). *A-y* u křesťanů se vyskytující jeví často původ svůj pohanský n. židovsko-kabbalistický, ač opatřovány nezřídka i symboly křesťanskými; později užíváno jako amuletů pověrčivým způsobem obrázků svatých a různých předmětů posvátných. Od *a-ů* lišiti dlužno devocionalie (medailky, kříže, škapulíře a p.) od církve schválené (viz příslušné články) a způsobem od ní dovoleným užívané. Srvn. *Emele*, „Ueber Ammulette" (Mohuč 1827), *G. Bellucci*, „Amuleti italiani antichi e contemporanei" (1900), *G. Kropatscheck*, „De amuletorum apud antiquos usu" (dissertace, Greifswald 1907), *Hovorka u. Kronfeld*, „Vergleichende Volksmedizin" [článek „Amulette u. Talismane"] (Stuttgart 1909), *H Leclercq* v Cabrolově Dict. d'archéol. chrét. I, 1784—1860. — Amulet v prostonárodních náboženských českých zvycích. Lid náš, jak svědčí předhistorické hrobové artefakty, ode dávna po způsobu *a-ů* používal různých předmětů a činí tak posud. Lid náš různé věci bez

charakterů náboženských a bez pohnutek tryskajících z víry křesť., ba v odporu k ní, při sobě nosívá neb jimi opatřuje příbytek svůj a p., buď aby zlé od sebe odvrátil nebo dobrého něco získal. Tak dosud zde onde nosí pod kolenem hedvábnou tkanicí proti křečím, provázek z oběšence pro štěstí v peněžence, z téhož důvodu čtyřlistý jetýlek zašitý v šaté, podkovu přibíjí na prahu domu pro štěstí a p. Z. Winter v Kult. obrazech česk. měst uvádí příklady až příšerné. Kazatelé a missionáři v minulých stoletích u nás velice horlili proti čirým těmto pověrám, odnímali lidu všelijaké amulety, v náhradu jemu dávajíce různé obrázky, medaille, křížky a p. — Jiného druhu jsou mezi lidem naším dále ony amulety, jež nosívá lid při sobě na hrdle a j. nebo chová je v příbytcích svých a jež na sobě nesou značky náboženské a z motivů náboženských jsou používány, ale s větší neb menší příchutí pověrčivou neb dokonce zcela pověrčivě. Tak na příklad nosívá lid na hrdle pod šaty zavěšenou v pouzdře roztodivnou modlitbičku se jmény svatými proti zimnici, nosivá „délku Kristovu“ (v. tamtéž), dává za krokev roztodivnou nábožnou modlitbičku proti ohni (viz o tom v časop. „Český Lid“ XVIII, 210), nosí ve váčku na hrdle složené obrázky nebo modlitbičky. Ukázkou podáváme na obr. 171. reprodukci obrázkového *a*-u, jenž složený ve váčku za ňadry se nosil. U nás množství modlitbičkových amuletů s různými rytinkami druhdy tiskl Landfrass v Jindř. Hradci. Dosud jmenované *a*-y lidové slušno rozeznávati od upomínek na určité události ze života církve a spásy, tedy dovolené svátostky, jako je nošení medaillí, obrázků a pod. v souhlase a s návodem církve. U nás zvláště dívkám přinášívají poutnice ze Sv. Hory v pouzdérkách sošku Panny Marie, aby ji při sobě nosily, drátenici ze Slovače u nás velmi často mívají na řemeni při brašně jako své palladium mosazný reliefek staroboleslavské Panny Marie a pod. (Srvn. o *a*-ech dra *C. Zibrta* v Pam. Archaeol. XV., *Čečetkovu* studii v Národop. Sborníku, VII, 148). Ve sbírkách Národopis. musea v Praze jsou tyto *a*-y: *a.* z červené hlíny a mouky, čtyrhranný s reliéfkem sv. Ulricha z trámu stropního z myslivny na Hořicku, hliněný *a.* oválovitý s reliéfkem nejsv. Trojice z Ořechoviček u Brna a *a.* stříbrem vyšívaný s latinskou modlitbou a obrázky svatých. *Pchka.*

Amulo, Amulon v. Amolo.

Amundesham Jan, OSB. v Anglii v XV. století, *sp.* „Annales monasterii s. Albani“ (vydal H. Th. Riley v Lond. 1870, 1871, 2 sv.). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 849.

Amvas v. Emaus.

Amvrazis Mikuláš, souč. řec. theol., *n.* v Artě v Epiru 1853, studia svá dokončil na universitě v Athénách, působí jako učitel nábož. ve střed. školách a kazatel, rediguje časop. Ἡ Ἀνάπλασις; *sp.* Ὁ Προτεσταντισμός (Athény 1876), Δοκίμιον περὶ ἑνώσεως τῶν ἀγγλικανῶν ἐπισκοπιανῶν μετὰ τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας (t. 1891, přel. do anglič.), Ὁ Ῥαββῖνος Ἰσαάκ (t. 1901, 1906), Ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἐν σχέσει πρὸς ὅλας τὰς ἄλλας χριστιανικὰς Ἐκκλησίας (t. 1902) a j. Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 57—58.

Amvrosij v. Ambrož.

Amydenus v. Ameyden.

Amykly (Amyclae, Amyclaeus, Amiclen. dioec.), někd. bisk. v Řecku (srvn. *Eubel*, Hierarchia catholica I, 85), nyní bisk. titul.

Amyot 1. Edmund, doktor sorbonnský, děkan kapitoly auxerrské, *sp.* „Le sacrifice de la loi nouvelle“ (Pař. 1663). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 986. — **2.** Jakub (Jacques), franc. humanista, *n.* 1513 v Melunu, byl prof. lat. a řec. na univ. v Bourges, obdržel od Františka I. opatství bellozanské, 1551 zúčastnil se sněmu tridentského, potom strávil několik let v Římě, byl od 1558 učitelem synů Jindřicha II., stal se 1571 biskupem auxerrským a velko-

Obr. 171. Amulet (z Klatovska).

almužníkem francouzským, *z.* 1593, jeden z tvůrců francouzské prósy, zvláště překlady z Plutarcha („Les vies des hommes illustres", Pař. 1559 a „Les oeuvres morales et meslées", t. 1572), mimo to vyd. „L'Histoire aethiopique de Heliodorus" (t. 1547, často vyd.), „Les Amours pastorales de Daphnis et de Chloe par Longus, tradults" (t. 1559, často vyd.), „Sept livres des histoires de Diodire Sicilien" (t. 1554). Sebrané spisy v 25 sv. vyd. v Pař. 1818—21. — 3. Josef v. Amiot.

Amyraut (Amyraldus) Mojžíš, vynikající theolog kalv., *n.* 1596 v Bourgueilu, od 1626 pastor a od 1633 prof. theol. na akademii v Saumuru, hlavní representant franc. kalvínistův umírněných, proslulý kazatel, exegeta, dogmatik a moralista; *z.* 1664 v Saumuru; *sp.* „Traité des religions contre ceux, qui les estiment indifférentes" (Pař. 1631), „Traité de la prédestination" (Saumur 1634; spis tento, v němž *A.* hledí zmírniti strohost učení o praedestinaci, přijat byl od kalvínců s odporem), „Échantillon de la doctrine de Calvin" (t. 1637), „De la justification contre le sentiment de M. de la Milletière" (t. 1638), „De Providentia Dei in malo" (t. 1638), „De l'élévation de la foi et de l'abaissement de la raison en la créance des mystéres" (t. 1641), „Defensio doctrinae Joannis Calvini de absoluto reprobationis decreto adversus scriptorem anonymum" (t. 1641), „Dissertationes theologicae: 1. De oeconomia trium personarum, 2. de jure Dei in creaturas, 3. de gratia universali, 4. de gratia particulari, 5. ad II. Corinth. c. XI, 3, de serpente tentatore" (t. 1644), „Paraphrase sur l'Épître aux Romains" (t. 1644), „Paraphrase sur l'Épître aux Galates" (t. 1645), „Observations sur les Epitres aux Colossiens et aux Thessaloniciens" (t. 1645), „Considerationes in epistolam ad Ephesios" (t. 1645), „Paraphrase sur l'Épître aux Philippiens" (t. 1646), „Paraphrase sur les Épitres catholiques de saints Jacques, Pierre, Jean et Jude" (t. 1646), „Exercitatio de gratia universali" (t. 1646), „Discours de l'état des fidèles après la mort" (t. 1646), „Declaratio fidei circa errores Arminianorum" (t. 1646), „Apologie pour ceux de la religion" (t. 1647), „De secessione ab ecclesia romana deque pace inter evangelicos in negotio religionis constituenda" (t. 1647), „Disputatio de libero hominis arbitrio" (t. 1648), „Morale chrétienne" (6. sv., t. 1652—1660), „De mysterio Trinitatis" (t. 1660), „De peccato originis" (t. 1660); „*Εἰρήνικον*, sive de ratione pacis in religionis negotio constituendae consilium" (t. 1662), „Paraphrasis in psalmos Davidis" (t. 1662), „In orationem dominicam exercitatio" (t. 1662), „In symbolum Apostolorum exercitatio" (t. 1663).

Amyzon (Amizon, Amyzonlen. dioec.), někd. bisk. v Carii (Malá Asie); *Gams* (Series 448) uvádí biskupy z let 432—536; nyní bisk. titulární.

Ana עֲנָה, *LXX* Ἀνά. 1. čtvrtý syn Seira Horrejského, jeden z knížat Horrejských; měl syna Disona a dceru Oolibamu (Gen. $36^{20.\,26.\,29}$, 1. Par. $1^{38.\,40}$). — 2. syn Sebeona, třetího syna Seirova (Gen. 36^{24}, 1. Par. 1^{40}); o něm *vulg.* 36^{24} praví: „Iste est Ana, qui invenit aquas calidas in solitudine, cum pasceret asinos Sebeonis patris sui", odkudž zván byl „Beerí" (Gen. 26^{34}); dcera jeho nazývala se Judith n. Oolibama (Gen. 26^{34}, 36^{2}) a byla manželkou Esauovou. *Vulg.* 36^{25} praví o něm: „habuitque filium Dison et filiam Oolibama", ale hbr. text má: „A tito jsou synové Any", kterážto slova *vulg.* pomíjí. Dle hebr. textu mini se v tomto verši *A.*, o němž byla řeč ve v. 20. (tedy *A.*, jejž jsme sub 1. uvedli), a ne *A.*, o němž se mluví ve v. 24. Srvn. *Hummelauer*, „Comment. in Genesim" 522, *Hagen*, Lex. bibl. I, 237—238.

Ana הֲנַע, *LXX* Ἀνά, město od Assyrů dobyté (4. Král. 18^{34}, 19^{13}), snad Ana n. Anat (Anatho) na Eufratu, asi čtyři dni cesty severozápadně od Bagdadu.

Anab עֲנָב, *LXX* Ἀναβώθ, Ἀνώθ, město v pohoří judském, jedno ze sídel Enakitů (Enakim, v. t.), jež Josue tu pohubil (Jos. 11^{21}), nyn. Chirbet 'Anab, asi 6 hodin cesty na jih od Eleutheropole, uprostřed mezi Mořem mrtvým a Středozemním.

anabaptisté v. novokřtěnci.

anabathmoi (οἱ ἀναβαθμοί), v církvi vých. = „psalmi graduales" (v. t.).

anabaton, v církvi řecké = ambona.

anabolagium (ambolagium) v. humerál.

Anacletus v. Anaklet.

anadochoi (ἀνάδοχοι), řec. název křestních kmotrů (tenentes, levantes).

Anael (Ἀναήλ), v řec. textu Tob. 1^{21} bratr Tobiáše staršího, otec Achiacharův (Achiorův).

Anaea, někd. bisk. v Malé Asii; *Gams* (Series 444) uvádí jakožto biskupa zdejšího již sv. mč. Olbiana za cís. Maximiana, a potom několik biskupů z let 431—879.

anafora, ἀναφορά = προσφορά, oblatio, přinášení eucharistických způsob při mši sv. V církvi východní slouží tak hlavní část mše, tolik co kánon; někdy značí slovo to eucharistický chléb, nebo i pokryvku, jinak zvanou aér (v. t.).

Anagni, bisk. sv. Stolici bezprostředně podřízené, jihovýchod. od Říma, zříz. v V. stol.; 31.200 katol., 26 far, 59 kněží světských, 52 řehol., 50 kostelů a kapli. — V *A.*-í papežové často sídlívali. *A.* jest rodiště čtyř papežů: Innocence III., Řehoře II., Alexandra IV. a Bonifáce VIII. V diecesi *a.*-ské leží městečko Carpineto, rodiště papeže Lva XIII., jenž biskupům *a.*-ským udělil právo nositi pallium.

Anagni z (de Anania) Jan, studov. v Bologni, stal se professorem práva a zastával různé úřady občanské. Ovdověv, rozdal jmění své chudým, vstoupil do stavu duchovního, stal se kanovníkem u sv. Petra, 1448 arcijáhnem bolognským, *z.* 1457. Byl to muž velice učený a svědomitý, života neúhonného. *Sp.* „Comment. super V lib. decretalium" (Bologna 1479, 1497, Milán 1492, 1497), „Comment. super Sexto decretalium" (Milán 1492), „Consilia" (Bologna 1481, Milán 1491, Ben. 1496 a j.), „Quaestiones" (Lyon 1572), „De magia et maleficiis" (Lyon 1669), „De jubilaeo" (b. m. a r.). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II^{3} (1906), 952—953.

anagnosis = lectio, lekce (v. t.).

anagnosma (ἀναγνώσμα) = lectio, lectionarium (v. t.).

anagnostes, ἀναγνώστης, v církvi řecké tolik co lector (v. t.).

Anagnostes Jan (Ἰωάννης ὁ Ἀναγνώστης) z Thessaloniky, popsal dobytí svého rodiště od Turků 1430: Διήγησις περὶ τῆς τελευταίας ἁλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης συντεθεῖσα πρός τινα τῶν ἀξιολόγων πολλάκις αἰτήσαντα περὶ ταύτης, ἐν ἐπιτόμῳ. Dílo sepsáno jest věcně a věrohodně, jen úvod má tón kazatelský. Hojné citáty z Homera a Písma osvěžují vypravování. Vydal *Leo Allatius*: Σύμμικτα. Col. Agripp. 1653, *Migne* PG CLVI, 583—632. Srvn. *Krumbacher*, Gesch. d. byz. Lit., 301. *Bčk.*

anagnostikon = lectionarium.

anagogický smysl (výklad) Písma sv., v. allegorický smysl (str. 296).

Anaharath אֲנָחֲרַת, *LXX* Ἀναχαράθ, město v území kmene Issachar (Jos. 19[19]), nynější ves el-Naúra, jihozáp. od jezera genesaretského, již. od hory Tábor.

Anacharius sv. vyzn., Mart. Rom. 25. září: „Antiochiae sancti Anacharii episcopi et confessoris."

anachoreti (poustevníci), zbožní mužové, kteří se uchýlili do samoty, aby tam sloužili jen Bohu a pečovali o spásu své duše. Na východě žili anachoreti ode dávna, a již svatý Pavel zmiňuje se v listě k Židům (11[38]) o prorocích, kteří v kožích ovčích a kozelčích bloudili po pustinách i po horách a jeskyních i v doupatech země, a kterých svět nebyl hoden. Z doby Ježíše Krista znám jest slavný anachoreta sv. Jan Křtitel. Ale vlastní poustevnický život začal teprve za pronásledování římských císařů, kdy se mnoho křesťanův uteklo do egyptských pouští, odkud se již nevrátili, oblíbivše si samotu. Prvním velikým poustevníkem z té doby a života poustevnického zakladatelem je sv. Pavel Poustevník (*n.* 228), který v egyptské poušti Thebaidě strávil 90 let. Teprve před jeho smrtí, když mu bylo již 113 roků, nalezl ho sv. Antonín (*n.* 251), jenž si jistými pravidly, které dal svým žákům kolem něho ve velikém počtu se shromáždivším, získal zásluhu, že uvedl volný dosud život poustevnický více do určitých kolejí a stal se tak zakladatelem eremitů a společného života mnišského vůbec. (Hieron. Ep. ad Eustoch.; Vita S. Pauli; Sulp. Sev. Dial. 1, 17.) K rozšíření a dokonalejšímu upravení života poustevnického přispěli dále Amon na poušti nitrijské v Dolním Egyptě, Makarius Starší (*z.* 390) a Mladší (*z.* 394) v samotě sketské, Hilarion v Palestině a na Cypru, Sabbas, Chariton, zakladatel laur, a jini. Anachoreti tak se po východě a po západě rozšířili, že celá řada spisovatelů, jako Jeronym, Rufinus, Palladius, Theodoret, Moschus, Sulpicius Severus, Řehoř Veliký o nich vypravují, a všichni s velikou pietou. Ovšem byli mezi poustevníky i dobrodruhové, a nejeden z nich zakusil na sobě pravdu výroku: „běda samotnému". Znajíce úskalí života poustevnického snažili se proto velicí zákonodárci mnichů: sv. Pachom, který založil první koinobion (klášter) s 3000, po jeho smrti až s 7000 členy, sv. Basil (Reg. fus. interr. 7) a sv. Benedikt (Reg. c. 1.), touhu po samotě krotiti a omeziti, dávajíce přednost životu společnému v klášteřích. Tak se stalo, že poustevníci z lesů, jeskyň a pustin ponenáhlu vymizeli, a mužové toužící po dokonalosti volili raději život pospolný v klášteřích, hledíce ovšem i zde žíti jedině Bohu a práci ve své cele nebo ve svém domečku. (O *a*-ech pozdějších v. čl. poustevníci.)

Hček.

Anaia עֲנָיָה, *LXX* Ἀναία, jeden z „předních lidu", kteří smlouvu s Hospodinem učiněnou pečetili. Neh. 10[22]; český překlad má „Ananiáš"; nepochybně totožný s mužem zvaným „Ania" (v. t.) v Neh. 8[4].

anakefalaiosis = recapitulatio, shrnutí, původně v rhetorice a v účetnictví označení souhrnného opakování. V *NZ.* u sv. Pavla Efes. 1[7-10]: „secundum divitias gratiae ejus, quae superabundavit in nobis... ut notum faceret [Deus] nobis sacramentum voluntatis suae... in dispensatione plenitudinis temporum, instaurare (ἀνακεφαλαιώσασθαι, český překlad: „aby napravil") omnia in Christo, quae in coelis et quae in terra sunt." Sušil překládá ἀνακεφαλαιώσασθαι „ohlaviti" a vykládá: „Ohlaviti značí v jedno shromážditi, k jedné hlavě připojiti, pod jednou hlavou sjednotiti... Bůh ustanovil... veškero tvorstvo... pod Kristem sjednotiti, opět podhlaviti, opět pod jednou hlavou spojiti" (*Sušil*, Listové sv. Pavla apošt. II, 84). Sv. Otcové užívají slova toho mluvíce o vykupitelském díle Kristově, na př. sv. Ireneus (Adv. haer. III, hl. 18., 1).

Anaklét 1. I., papež (Anacletus vlastně Anencletus, po latinsku Innocentius) čili Klétus. Toto různé pojmenování bylo příčinou, že pozdější spisovatelé, i Liber pontificalis, i seznam papežů, který se papeži Felixovi III. připisuje, učinili z jednoho dva papeže, z nichž pak Klétus následoval po Linovi a Anaklétus po Klementovi. Avšak nejstarší hodnověrní spisovatelé znají jenom jednoho papeže Kléta čili Anakléta. Tak dí Ireneus: „Nástupcem Linovým byl Anenklétus" (v latinském překl. z téhož času stojí „Anacletus", Adv. haeres. III. 3. n. 3.); s nim srovnává se Eusebius (Hist. Eccl. III, 13. 15. 21. 34.). Epifanius (Haeres. 27, 6) uvádí římské biskupy takto: „Petr, Linus, Klétus, Klement", kde Klétus není jiný leč od Eusebia a Irenea jmenovaný Anenklétus (Anacletus). Sv. Jeronym jest přesvědčen (De viris illustr. 15.) proti většině latiníků svého času, že „druhým po Petrovi biskupem byl Linus a třetím Anaklétus" a dokládá: „jakkoli většina latiníků mysli, že po Petrovi apoštolu následoval Klement." Prastarý kánon mešní zná jenom Lina, Kleta a Klementa. Život tohoto papeže jest neznámý; mešní kánon uvádí jej mezi mučedníky; v Mart. Rom. 13. čce se čte: „Romae s. Anacleti papae et martyris, qui post s. Clementem ecclesiam Dei regens, eam glorioso martyrio decoravit." — 2. **Anaklét II.** Po smrti Honoria II. byl za papeže zvolen Innocenc II. (1130 až 1143). Proti němu zvolila téhož dne odporná strana kardinála Petra Pierleona (Petri Leonis) za papeže jako Anakléta II., jehož praděd Benedikt Kristian byl křtěný žid. Otec protipapežův Petr, syn Lvův, s nímž dostala rodina příjmení: Pierleoni, těšil se za předešlých papežů velikému vlivu, a jeho rodina náležela k nejbohatším rodinám římským. Protipapež studoval v Paříži, žil nějaký čas v clugnyackém klášteře, ale byl mužem ctižádostivým a rozkošnictví oddaným a jako legát v Anglii a Francii vydíravým. *A.* získal penězi mnoho Římanů, zmocnil se chrámu sv. Petra, přinutil řádného papeže Innocence k útěku do Francie a spojil se s Normany, uděliv jejich vévodovi Rogerovi královskou korunu. Sv. Bernard však působil pro Innocence II., který byl ve Francii všeobecně uznán a jehož král Lothar dovedl 1113 do Říma a dal se tam od něho za císaře korunovati v Lateranu; chrám sv. Petra a hrad Andělský zůstaly v moci vzdoropapeže, který se tam udržel až do své smrti (*z.* 25. led. 1138). O letnicích 1138 podrobili se potom Pierleoné Innocencovi II. — 3. **Anacletus,** tak cituje se často Reiffenstuel (v. t.). — 4. **Anacletus a Portu-Gratia** (Havre da Grace), kapucín, *n.* v Havru 1667, vstoupil do řádu 1692, vynikal učeností i výmluvností, *z.* 1736; *sp.* „Sujets des conférences sur la théologie positive" (3 sv., Rouen 1712). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV[3] (1910), 737.

analabos (ὁ ἀνάλαβος, rusky аналавъ) v církvi východní část oděvu mnichů na způsob řeholního škapulíře; jest to odznak vyššího stupně mnišství (velíkoschimonachů) na rozdíl od maloschimonachův,

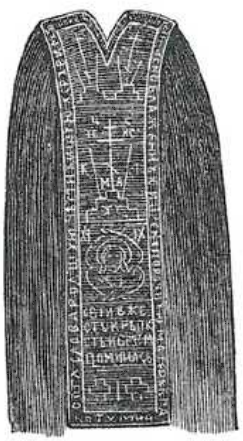

Obr. 173. Analabos.

kteří nosí místo analabu tak zv. paramand (v. t., na způsob našich malých škapulířů). *A.* ozdoben jest vyšitými kříži a nápisy; má připomínati mnichu nesení kříže za Kristem (v. obr. 172).

Analecta (z řec. *ἀνά-λέγω* = sbírám); názvu toho užívá se zhusta jakožto titulu publikací vědeckých, zvláště periodických. Z publikací bohovědných pod názvem tím vycházejících uvádíme: **1. A. Juris Pontificii** jest sbírka francouzských studií z oboru práva kanonického, liturgie a theologie, k nimž později přistoupila i historie. Sbírka vycházela po sešitech v neurčitých dobách od r. 1855 v Římě, od 1872 v Propagandě, zanikla r. 1889 serií 28. čili seš. 251. Obsahuje velice zajímavé studie, mezi nimiž uvádíme: spisy kard. Gerdila; studie o indexu, zjevení soukromých, o vulgatě, o scholastice, quietismu, Jansenismu; koncilu řím. 1725, koncilech provinciálních, panství světském, kardinalátu, generálním vikáři, kapitole kathedrální, blahořečení a kanonisaci, o breviáři klášterním a reformě breviáře za Benedikta XIV., o Husovi, 7 oltářích u sv Petra atd. na základě pramenů. Škoda, že není indexu všeobecného k celé sbírce a články nejsou podepsány autory. Causae matrimoniales u S. C. C. jsou uvedeny per extensum, u dekretů S. R. C. i vota ceremonářů, jsou zde i dekreta S. C. Ep. et Reg. Na konci sešitu přidána směs (mélange) s krátkými zprávami do oborův uvedených spadajícími. — **2. A. ecclesiastica,** římský měsíčník pro theorii i praksi v theologii od r. 1893, kdy je počal vydávati prelát J. Sv., Felix Cadène, jako pokračování sbírky Anal. Jur. Pont. zprvu s dodatkem u tit. „revue romaine"; od 1896 titul latinský zní „A. e. seu Romana collectanea de disciplinis speculativis et practicis." *A. e.* přinášejí: 1. acta pontificia (listy, rozhodnutí J. Sv.), dekrety posv. kongr., právnické věci per extensum; 2. analecta vetera o některých věcech důležitých dosud neuveřejněných z archivů; 3. analecta varia, studie podrobné o časových otázkách; 4. denník římské kurie a posudky. R. 1904 vyšel index pro ročníky 1893—1902. Roční předplatné 25 lir [*Stejsk.*]. — **3. A. Bollandiana,** čtvrtletník vydávaný Bollandisty (v. t.) od r. 1882 (roč. 1909 jest XXVIII. svazkem této publikace); uveřejňují se v něm kriticky zpracované prameny hagiografické, důkladné studie z oboru hagiografického, jakož i recense a bibliografie odborné literatury; vše to jednak jako průprava k dalším svazkům „Acta Sanctorum", jednak jako doplněk resp. rektifikace svazků již vyšlých. Redaktory jsou nyní: Karel de Smedt, Frant. van Ortroy, Hippolyt Delehaye, Alb. Poncelet a Pavel Peeters, vesměs členové Tov. Ježíš. Předplatné obnáší 15 fr. — **4. A. hymnica medii aevi,** sbírka, kterouž r. 1886 započal vydávati Guido M. Dreves S. J., a od r. 1896 pokračoval v ní za pomoci Klem. Blume S. J. Publikace tato má obsáhnouti veškerou latinskou duchovní lyriku středověkou (liturgickou i mimoliturgickou) od IV. stol. až do stol. XVI. První svazek sbírky, vydaný r. 1886, jest: „Cantiones Bohemicae. Leiche, Lieder und Rufe des XIII., XIV. und XV. Jahrh. nach Handschriften aus Prag, Jistebnitz, Wittingau, Hohenfurt und Tegernsee". Dosud (do r. 1910) vyšlo 51 svazků (cena 474 mk.); celkem jest dílo rozpočteno na 57 svazků. Vychází nákladem O. R. Reislanda v Lipsku. — **5. A. S. Ordinis Fr. Praedicatorum** vych. od r. 1893. — **6. A. O. Min. Capuc.** vych. v Římě od 1884, měsíčník. — **7. A. Franciscana** vych. od r. 1885—1906 v Quaracchi; vyšly čtyry svazky; nyní vychází tamtéž od roku 1908 „Archivum Franciscanum historicum". — **8.** *Ἀναλέκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας ἤ συλλογὴ ἀνεκδότων καὶ σπανίων ἑλληνικῶν συγγραφῶν περὶ τῶν κατὰ τὴν Ἑῴαν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν ἐκδιδόμενα ὑπὸ Ἀ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως,* vych. v Petrohradě od r. 1892.

Ἀνάληψις τοῦ Κυρίου, v církvi řecké název svátku Nanebevstoupení Páně. Srvn. *Nilles* Kal.[2] II, 366.

ἀναλήψιμος ἑβδομάς, v církvi řecké název téhodne po Nanebevstoupení Páně. Srvn. *Nilles,* Kal.[2] II, 376.

analogický (analogus, obdobný), **analogie** (analogia, obdobnost). Analogie zakládá se na podobnosti smíšené s nepodobností; jest uprostřed mezi úplnou podobností a úplnou nepodobností. Kladu-li „štít" brzo ve smyslu zbraně, brzo ve smyslu osoby mne bránící, anebo pojem „zdravý" brzy ve smyslu živočicha zdravého, brzy ve smyslu pokrmu zdravého, anebo pojem „bytostí" brzo ve smyslu bytosti nekonečné, brzo ve smyslu bytosti konečné, jsou to pojmy analogické. V těchto případech pojmy „štít", „zdravý", „bytost" nejsou pojmy jednovýznamné, nemajíce téhož významu, aniž jsou pouhými slovy různovýznamnými (v. čl. *aequivocus*), nýbrž stojí uprostřed mezi nimi. Obdobnost jest dvojí: 1. metaforická (n. poměrná, *a.* proportionis), jež záleží v částečné podobnosti jedné věci k druhé, na př. nazýváme-li zvíře a člověka hadem, lvem, mluvíme-li o člověku a poli žíznivém, o luhu se usmívajícím, o mladíku kvetoucím, nazýváme-li oko zrcadlem duše; 2. přivlastňovací (*a.* attributionis), jež záleží a) buď v tom, že pojem obecný jednomu předmětu přísluší vlastně, druhému nevlastně, metonymicky, na př. zdravý člověk, zdravý pokrm, neúrodné pole, neúrodný rok (analogia attributionis secundum denominationem impropriam), b) anebo v tom, že pojem obecný jest v obou předmětech vlastně, ale v jednom naprosto, v druhém závisle, na př. bytost — Bůh a tvor, moudrost Boží, moudrost lidská (analogia attributionis secundum denominationem impropriam). — Důkaz z obdoby, obdobou (argumentum per analogiam) děje se: 1. obdobou úplnou: pojem S, poněvadž má všecky znaky pojmu P příslušné, jest P; 2. obdobou neúplnou: známe vlastnosti předmětu A: *a, b, c,* jež společny jsou předmětu B. Předmět B má však také vlastnosti: *d, e, f.* S pravděpodobností soudíme, že také předmět A má vlastnosti *d, e, f.* Pravděpodobnost důkazu neúplně obdobného mění se v jistotu, jsou-li vlastnosti *a, b, c* takové, že nemohou příslušeti jinému předmětu, nejsou-li spojeny s vlastnostmi *d, e, f.* (Srvn. *Kadeřávek,* Logika formální, 14—15, 154, 159.)

S *a*-í potkáváme se v obecném životě neustále; o čemkoli mluví člověk, odvolává se na vysvětlení nebo na potvrzení k podobným skutečnostem a výjevům ve přírodě živé i neživé, k obyčejným příhodám v životě lidském, ke zkušenosti vlastní a jiných lidí, uvádí příklady o lidech dobrých a zlých, moudrých a pošetilých, o následcích jistého jednání lidského v oboru mravném i hmotném. Celá řada přísloví a pořekadel spoléhá na *a*-i (z věcí a znaků podobných). — Analogii náleží v bohovědě pole rozsáhlé. Pojmy i výrazy naše vztahující se k bytosti Boží a k bytostem neviditelným vůbec jsou analogické. Analogie užívá se k objasnění dogmat, zvláště tajemství víry (srvn. sněm vat. konstituce „Dei Filius" k. IV.: „Ac ratio quidem fide illustrata, cum sedulo, pie et sobrie quaerit, aliquam, Deo dante, mysteriorum intelligentiam eamque fructuosissimam assequitur, tum ex eorum, quae naturaliter cognoscit, analogia tum e mysteriorum ipsorum nexu inter se et cum fine hominis ultimo"). Srvn. *A. Chollet* v Dict. de théol. cath. I, 1142—1154. [*P.*] — Rovněž i v homiletice a katechetice má *a.* (podobenství, příklady) ve-

likou úlohu. Jako prostředek znázorňovací podporuje vyšší mohutnost poznávací, rozum; tento zajisté nemůže věcí odtažitých nadsmyslných, smyslům nedostupných pojímati samých o sobě, nýbrž jenom prostřednictvím věcí konkretních, smyslných, pro jisté vlastnosti nebo činnosti oněm podobných. A že analogie podporuje a zvyšuje poznání rozumové, působí přirozeným během i na cit a vůli, představujíc předmět za dobrý, krásný, užitečný, potřebný, neb naopak za zlý, opovržlivý, škodlivý. V Písmech svatých se potkáváme s *a*-í velmi často i ve Starém zákoně; Pán Ježíš téměř všecko učení své předkládal v *a*-ích (obrazech a podobenstvích). Methody Kristovy následovali sv. Otcové, obzvláště sv. Řehoř Veliký a kníže kazatelů sv. Jan Zlatoústý, vynikající kazatelé věků pozdějších, zejména italský jesuita Paolo Segneri. Aby *a.* dobře sloužila účelu náboženského vyučování v katechesi a kázáni, má býti pravdivá, snadno pochopitelná, nikdy nízká nebo neslušná. Pak *a.* dodává vyučování a výkladu (objasňování) jasnosti, praktičnosti, populárnosti a přesvědčivosti. Postup objasňování podobnostmi jest pak při vyučování katechetickém tento: Katecheta předkládá žákům celé podobenství způsobem jasného vypravování nebo popisu nepřetržitě, vykládaje zároveň, co by žákům bylo nepovědomo. Když pak dal podobenství opakovati, obrací část po části na objasňovaný předmět, vytýkaje zároveň rozdíly mezi znaky předmětu a věcí v podobenství obsažených. (*Skočdopole*, Rukověť katechety, 1909, str. 119 n.) [*Sčple.*] — Také v právu má *a.* místo, a to tehdy, chybí-li v zákonodárství pro některé poměry nebo případy výslovné ustanovení, jehož by se na ně přímo dalo užiti; tu pak hledá se na konkretní případ rozřešení buď z ducha zákona, týkajícího se té které instituce, jde-li o konkretní případ téhož druhu (*a.* legis), nebo z ducha právního vůbec, applikováním základních zásad právních, neexistuje-li ani podobného ustanovení zákonného (*a.* iuris). V obém případě realisuje se zásada právní: „Ubi eadem est ratio, ibi debet esse idem ius" (Glossa ad 3. X. I. 2.). Viz: *Savigni*, System I. 291 n.; *Heiner*, Kath. KR I. 8 n.; *Lämmer*, Instit. des KR., 4 n.

Tpch.

Obr. 173. Analogion.

analogion (*ἀναλόγιον*, аналогій) v církvi východní 1. pult, na nějž pokládá se kniha při posvátných čteních (viz obr. 173 a 174). Stojí obyčejně na soleji (v. t.) před ikonostasem. — 2. pult nebo stolek, na nějž kladou se věci, jež svěceny býti mají (chléb, obilí, víno, olej).

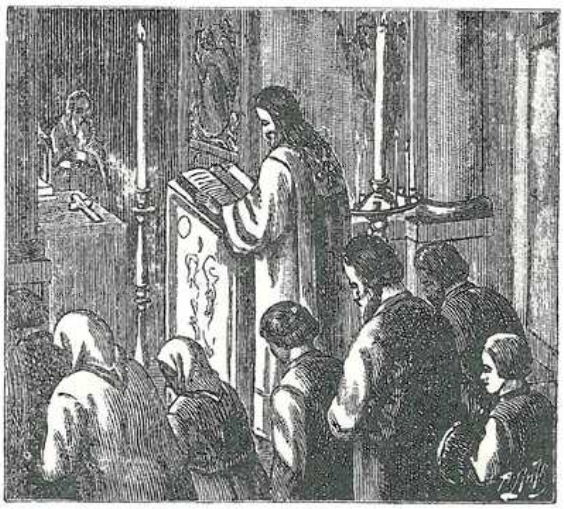

Obr. 174. Analogion. Předčítání z knihy evangelií na *a.* položené (v církvi ruské).

analyse (analysis), rozbor, odpovídající souvztažnému pojmu, synthesi (synthesis v. t.). *A.* znamená ve filosofii čin duševní, kterým rozum náš, přihlížeje ku předmětu myšlenému, celou myšlenku řádně uváženou rozkládá v myšlenky částečné. A-í znaky, jež tvoří obsah pojmu, se rozebírají, jednotlivě se uvažují, aby vysvitlo, které jsou soustavné, výsledné a případné, které ze soustavných jsou rodové a které rozdíly druhovými; takto se obsah pojmu řádně pochopí. *A*-í obsahu a odmítáním rozdílů druhových tvoříme z druhu rody, čím dále tím vyšší, až dospějeme k rodu nejvyššímu. *A*-í sestavujeme více druhů v jednu řadu a podřaďujeme je jednomu rodu nejbližšímu určujíce pojem, jehož jsou rozsahem. *A*-í rozkládáme soud již hotový v pojmy, ze kterých se skládá. — Analytickými soudy nazýváme soudy apriorické, o jejichžto pravdě abychom se přesvědčili, potřebí máme toliko rozebrati pojmy, ze kterých se skládají, a je logicky uvážiti podle obsahu. Analitickým úsudkem vycházíme od položky, jež se má dokázati, rozebíráme pojmy její a hledáme střední člen, který bychom spojili s podmětem a přísudkem jejím, abychom dospěli k důvodům, ze kterých logickou důslednosti vyplývá položka jako závěr. Při výměru analytickém počínáme pojmem, který má býti vyměřen; rozbíráme jej a hledáme pojmy, kterými má býti vyměřen, abychom je k němu přibrali za přísudek. Podobně si vedeme při rozdělení: analyticky hledáme členy rozdělovací. Při důkaze vzestupném užíváme *a.*; neboť počínáme podmětem pravdy, jež má býti dokázána, rozbíráme jej, abychom se dopátrali středních členů, pojmů vyšších než jest podmět, a dospíváme k přísudku té pravdy, který také jest vyšší než podmět. Také důkaz návodný (induktivný) vede se *a*-í. — Analytická methoda soudí z případků na podstatu, z činnosti na přirozenost, z jednotlivosti na obecnost, z výjevů na zákony, z účinků na příčiny; methoda tato převládá ve vědách zkušebných; ve filosofii má se jí užívati stejnou měrou jako methody synthetické. Spojiti ji s methodou synthetickou (v methodu analyticko-synthetickou) zvláště ve filosofii jest potřebí, poněvadž pravdu netvoříme, nýbrž nalézáme, a poněvadž jestliže jsme ji nalezli analyticky, zpáteční methoda, synthetická, naše poznatky potvrzuje, zdokonaluje, opravuje, doplňuje, rozmnožuje a spojuje. Kdo jednou toliko methodou filosofuje, ocitne se při methodě synthetické v idealismu, při methodě analytické v materialismu. Srvn. *Kadeřávek*, Logika formálná 34, 137, 169—170, *Reinstadler*, Elementa phil. scholasticae I, 39—42, 223 n.

analyse v posvátném řečnictví. Mluví-li duchovní řečník toliko všeobecně, podává-li pouze abstraktní pojmy, obecné zásady, nedocílí namnoze u posluchačův opravdového úspěchu. Pro většinu posluchačů byl by jeho výklad planou theorii, pro niž by neměli ani zájmu ani porozumění; ovšem by pak duchovní přednáška nepřinesla náležitého ovoce. Obyčejní posluchači nedovedou takové přednášky ani náležitě sledovati, ani z ní pro sebe patřičných důsledků vyvoditi, tak aby projednanou pravdu na

jednotlivé případy v životě správně obraceli. Vzdělanější posluchači by to snad dovedli, avšak namnoze se tomu rádi vyhnou a spokojí se s obecnou pravdou, o níž bylo jednáno, neučinila-li na ně zvláštního dojmu; vždyť pro člověka nebývá vždy snadno nahlédnouti do svého srdce, zkoumati a zpytovati své myšlenky, žádosti a skutky. Snahou kazatele bude tudíž, aby mluvil konkretně, aby obecné pravdy na jednotlivých případech znázornil, takořka rozdrobil; tak učiní duchovní stravu svým posluchačům mnohem chutnější a záživnější. 1. Vydatným prostředkem znázorňování jest *a.*, při níž se celek — pojem, pravidlo, zásada — rozkládá na části, z nichž pozůstává, a těmito objasňuje. Děje se to tím způsobem, že se podřaděné pojmy, jež jsou v nadřaděném obsaženy, uvádějí a na nich znaky tohoto pojmu znázorňují. Rodový pojem se rozvádí v druhy, z nichž sestává, toť specifikace; druhový pojem se rozkládá na jednotlivé případy a projevy, toť individualisace. Pojem hlavního hříchu takto možno dobře znázorniti na př. na pýše, lakomství atd. Pýcha se úspěšně znázorní na pyšném člověku, jeho smýšlení a jednání v jednotlivých případech. Moudrost světa a moudrost spravedlivých dle sv. Řehoře Vel. (Mor. liber 10, c. 16. in c. 12. Job. Brev. Comm. Conf. n. Pont. II. loco). S dobrým prospěchem setká se specifikace a individualisace při naučení odvozeném z pojednaného předmětu na konci kázání nebo též jednotlivých dílův, aby obecné naučení posluchači též na sebe správně obraceli. 2. S *a.* souvisí též řečnický rozvod, a to věcný, při němž řečník svůj předmět rozbírá v části, kteréž tak vypisuje a líčí, aby mocně působily na cit a vůli posluchačův (v. rozvod řečnický) 3. *A.* předmětu bývá pro řečníka hojným zdrojem látky, kterýž mu snadno podá thema, správné rozdělení a zásobu myšlenek pro pojednání (v. topika). *Kček.*

analytická methoda při vyučování náboženském. Po zákonech psychologických vznikly v duši žáků skupiny, splynuliny a řady představ o těch kterých předmětech skutečných; a představují-li si žáci představy ty, mají představy složené, které nebývají vždy zcela jasné, ani zcela správné, a na učiteli jest, aby temné objasnil a nesprávné opravil. Rozloží-li učitel obsah představy ve znaky, ze kterých tato se skládá, aby si žáci každého znaku zvlášť všimnuli, učí s hlediska logického analyticky nebo rozborem. Patrno, že možno analysovati toliko představu, kterou žáci mají. Kdykoliv učitel předvádí žákům předměty, vzorky, nebo obrazy předmětů, vznikají v žácích názory, a když takto vzniklé názory rozkládá ve znaky maje žáky k tomu, aby odpovídajíce k otázkám činěným, ukazovali, že si každého znaku všimnuli, učí analyticky. Při celém tom dile ničeho jsme ku představě nepřidali, ta byla před početím práce naší již hotova, my jsme ji pouze objasnili. — Analysí lze však nejen představy objasňovati, nýbrž i nových představ nabývati. Věc má se takto: Vypravováním příběhů z biblické dějepravy o pádu prvních rodičů nabyli žáci složeného obrysu o této události. Otázkami přivedeme dítko k poznání, že prarodiče přestoupili přikázání Boží vědomě a dobrovolně, a povíme jim, že takové přestoupení jmenuje se hřích. Představa o hříchu není tak složená jako obrys o příběhu vypravovaném. Představa ta jest obecnější; postupovali jsme tedy od představy více složené k představě méně složené, od zvláštní k obecné, vypouštěním znaků nahodilých, vybírali jsme toliko podstatné, původní znaky představy hříchu v příběhu se naskytující. Učili jsme analyticky. Učíme tedy analyticky, kdykoliv postupujeme od představ konkretních k abstraktním, od zvláštních k obecným, od jednotlivých případů k obecnému pravidlu. Pokud postupujeme od konkretních případů k obec. pravidlu, stává se analysis indukcí. Každá indukce koná se analysí, ale každá analysis není indukcí. Obrácení nebo užití pravidla na jednotlivé jiné případy zase analysí se koná, a takové analysi říkáme obdoba či analogie. Indukcí učíme a analogií cvičíme, čemu jsme naučili. Učíme tedy analyticky, kdykoliv postupujeme od představ konkretních k abstraktním, od zvláštních k obecným, od jednotlivých případů k obecně platnému pravidlu. (*Ohler*, Unterrichtskunde, *Stöckel*, Paedagogik, *Lepař*, O methodách, Dr. *Blanda*, Pastorálka ve škole, a téhož Didaktika obecná.)

B!.

Anamélech עֲנַמֶּלֶךְ, *LXX* Ἀνημάλεχ, v textu klínovém Anu-malku, Anunitu-malkitu, jméno modly, jejíž poctu obyvatelé babyl. města Sefarvaim (Sippara) po vyvrácení říše israelské přenesli jakožto kolonisté do Samařska a uctívali obětováním dítek (4. Král. 17[31]). Dle mínění některých byla to bohyně zvaná Aa n. Malkitu. Jiní, kteří tvrdí, že Sefarvaim není Sippara, nýbrž město syrské, pokládají *A*-a za boha syrského, jinak neznámého. Srvn. *Hagen*, Lex. bibl. I, 240—241.

Anamím עֲנָמִים, národ v Egyptě, uvedený na druhém místě mezi potomky Mesraimovými Gen. 10[13] a 1. Par. 1[11]; někteří míní, že to byli Blemmyové, nomádové v Horním Egyptě, jiní identifikují je s národem zvaným „Anu".

anamnése (ἀνάμνησις, památka). Anamnésí — trvající památkou utrpení a smrti Páně — skutečnou, reální jest vlastně obět mešní. Ale v obyčejném smyslu slova sluje anamnésí modlitba, která se říká po konsekraci a která zní: „Unde et memores . . . calicem salutis perpetuae." Dle výslovného rozkazu Páně: „To čiňte na mou památku" obsahují všechny liturgie, jak západní tak východní, tuto t. zv. anamnési, v níž se však nepřipomíná toliko smrt Páně, nýbrž i zmrtvýchvstání a slavné nanebevstoupení; neboť v konsekraci Kristus Pán vlastně nejen smrt, nýbrž celé vykupitelské dílo opakuje. Ku vzpomínce na utrpení, zmrtvýchvstání a nanebevstoupení Páně připojují některé rukopisy též „narození", což však již Micrologus (c. 13) kárá. Možno však také, že i jiná ještě tajemství ze života Páně se připomínala, neboť v rukopisech jsou na tomto místě řádky prázdné, vyškrabané. (*Ebner*, Quellen und Forschungen zur Geschichte und Kunstgeschichte des Missale Romanum, 418.) Připomínají se právě tato tři tajemství, poněvadž budí v nás tři božské ctnosti: vzpomínka na umučení budí v nás lásku, vzkříšení posilňuje víru a nanebevstoupení utvrzuje naději. Epitheta, jež se v anamnési zmíněným zde událostem ze života Páně přidávají, nejsou obsažena v Konstitucích apoštolských a zdá se, že připojena byla teprve později. Anamnési všech liturgií důkladně probírá *Langer*, Christ. Akademie Prag, 1885; viz též *Kupka*, O mši sv., 173 nn. *Kpka.*

Anamodus, podjáhen v Řezně na sklonku IX. stol., *sp.* „Traditionum sanctemmeranensium libri II, quibus chartae donationum . . . ad monasterium sanctemmeranense O. S. Ben. attinentium continentur", vyd. *Pez*, Thesaurus anecd. I, 3, 195—289, *Migne*, PL CXXIX, 899—962. Srvn. *Hurter*, Nomencl. I[3] (1903), 842.

Anan עָנָן, *LXX* Ἀνάμ, jeden z předních lidu, kteří s Nehemiášem stvrdili úmluvu s Hospodinem obnovenou (Neh. 10[26]).

Anani עֲנָנִי, *LXX* Ἀνάν, sedmý syn Eljoenajův, z potomstva Davidova (1. Par. 3[24]).

Anania עֲנָנִיָה, *LXX* Ἀνανία, město v území kmene Benjamin (Neh. 11[32]), nyní Beit Hanina, severozáp. od Jerusalema.

Anania de Joannes viz Anagni z Jan.

Ananias (Anania) Jan Vavřinec, *n.* v Taverně v Neapolsku, ital. theolog a geograf, zdržoval se dlouhý čas u arcib. neapol. Maria Caraffy, 1576 vrátil se do svého rodiště; *sp.* „Universale Fabrica del Mondo ovvero Cosmografia" (Neapol 1573, Ben. 1576, 1582, 1696), „De natura daemonum libri IV" (Ben. 1581, 1582, 1589, Lyon 1620, Řím 1651).

Ananiáš (lat. Ananias, hbr. Hananjáh, 'Ananjáh, řec. Ἀνανίας) **1.** Veliký (Tob. 5[18]), Israelita v zajetí assyrském, za jehož syna (přijav na se jeho podobu) anděl Rafael otci Tobiášovi se vydával, řka: „Já jsem Azariáš, Ananiáše Velikého syn." Dle mínění některých jmény těmi anděl symbolicky naznačil svoje poslání, neboť Azariáš značí: „Pán pomáhá" a Ananiáš = „Pán poskytuje milost". — **2.** jeden z tovaryšů Danielových, zajatců na dvoře krále babylonského (Dan. 1[6], 2[17], 3[35], 1. Mach. 2[59]). Mart. Rom. 16. pros., v církvi řec. 17. pros. — **3.** syn hotovitele vonných mastí k potřebě chrámové, jeden z těch, kteří pomáhali při stavbě hradeb jerusalemských po příchodu Nehemiášově. (Neh. 8[23].) — **4.** otec Maasiášův, děd Azariášův (Neh. 3[23]). — **5.** jejž v kn. Judith 8[1] některé kodexy řecké uvádějí mezi předky Judith. — **6.** křesťan v Jerusalemě za doby apoštolské, který se uradil se svou manželkou Safirou prodati pole ve prospěch obce křesťanské, ale část ceny lstivě ustraniti a při odevzdání se tvářiti, jakoby celá ztržená suma byla se odvedla. Za toto pokrytectví byli od sv. Petra pokáráni a oba manželé náhle zemřeli. (Skut. ap. 5[1-15]). — **7.** židovský velekněz, syn Nebedeův; nastoupil na velekněžství po Josefu, synu Kamydově (Jos. Flav. Starož. 20. 5, 2), pronásledoval apoštola Pavla v Jerusalemě i v Caesarei (Skut. ap. 23[1] n.). Za příčinou skutků násilných mezi Samaritány a Židy vzniklých byl od syrského vladaře Quadrata do Říma poslán, aby se tam před císařem Klaudiem zodpovídal. Přičiněním mladšího Agrippy ušel trestu (Válka Žid. 2, 12, 3—7). Zůstal velekněžem až do r. 59. Žil až do vypuknutí války židovské r. 66 (neb 67) a byl od vzbouřeného lidu ve stokách paláce ukrytý jat a pro náchylnost svou k Římanům s Ezechiášem, bratrem svým, zabit. (Vál. Žid. 2, 17, 9.) — **8.** křesťan v Damašku, dle domnění obecného jeden z 72 učedníků Páně, „miovník zákona, maje dobré svědectví ode všech spolubydlitelů židovských". Na rozkaz Boží vloživ ruce své na oslepléhо Savla (sv. Pavla), zrak jemu vrátil a jej pokřtil (Sk. ap. 9[10-18], 22[12-16]). Mart. Rom. 25. led.: „Apud Damascum natalis s. Ananiae, qui eumdem Apostolum (s. Paulum) baptizavit. Hic cum Damasci et Eleutheropoli alibique evangelium praedicasset, sub Licinio judice nervis caesus et laniatus, demum lapidibus oppressus martyrium consumavit". Srvn. *Acta Ss.* Januarius III, 227—229. V církvi řecké 31. října: „Ἀνανίου τοῦ ἀποστόλου" (*Nilles*, Kal.[2] I, 293), v církvi syr. rovněž 1. října, arménské 2. října (ibid. I 460, II 608). — **9.** spis. arménský v V. stol., přel. do arménštiny spisy Filonovy a j. Srvn. „*Byzant. Zeitschrift*" XII, 670. — **10.** sv. mč., kněz ve Foenicii za Dioklecliána. Srvn. *Acta Ss.* Febr. III, 490—495 (27. ún.). — **11.** z Narcku v X. stol., opat kl. založeného mnichy z Řecka uprchlými, *sp.* k vybídnutí patriarchy Ananiáše 945 spis proti Pauliciánům (nyní ztracený). — **12.** sv. mč., perský kněz, umuč. za pronásledování Saporova, Mart. Rom. 21. dub. — **13.** sv. mč. perský v Arbele, Mart. Rom. 1. pros.: „Arbele in Persia s. Ananiae martyris", v církv. řec. téhož dne. (*Nilles*, Kal.[2] I, 340.) *Ponomarev* v Bog. enc. I, 650—651. — **14.** z e Siraku, armén. spis. kol. 600—650, *sp.* pojednání mathematická, astronom., chronol., asketická a hymnus velikonoční; spisy jeho vydal (neúplně) *Patkanean* (Petrohr. 1877), jeho autobiogr. a pojednání o vypočítávání doby velikonoční vyd. *Fred. C. Conybeare* v „Byz. Zeitschrift" VI, 572—584, traktát o vánocích vyd týž v časop. „Expositor" (1896), 321 násl.

Ananiel (Ἀνανιήλ), v *LXX* Tob. 1[1] děd Tobiáše staršího, syn Aduelův, otec Tobiela, otce Tobiášova.

Ananiensis Juvenalis v. Juvenalis.

Anánišó' (Henánišó, Ananjesus, Henanjesus) **1.** nestoriánský spisovatel kol. 650, studoval s bratrem svým Išo'jáhbem v Nisibis, stal se mnichem v Izale, vykonal cestu do Jerusalema a k mnichům na poušť nitrijskou; vrátiv se, stal se mnichem kl. Bet' Abe. Pomáhal patriarchovi Išo'jáhbovi III. při revisi hudry (feriálního officia), *sp.* menší filos. a filol. spisy; hlavním jeho dílem jest „Ráj otců", vyd. Bedjan v VII. sv. „Acta martyrum et sanctorum." — **2.** I. Chromý, patriarcha nestor. 686—701, spisy jeho (mezi nimi kommentář k Analytice Aristotelově) dosud neuveř. — **3.** II., patriarcha nestor. 774—780, akta synody jeho, konané 775—6 viz v Braunově spise „Buch der Synhados" (1900), 371 n.

Ananjin 1. Vasilij, malíř rus. v Jaroslavi, 1660 povolán do Moskvy, aby vymaloval vnitřek chrámu sv. archanděla na Kremlu, 1670—71 pracoval se starším bratrem Konstantinem a malířem Feodorem Kozlovem v Kolomensku, kdež provedl obrazy „Seslání Ducha sv." a „Poslední soud"; 1676 provedl malby v kostele Nanebevzetí P. Marie v Rostově. — **2.** Konstantin, bratr před., pracoval již 1643 při obnově nástěnných maleb chrámu Nanebevstoupení Páně v Moskvě.

anapausimos (ἀναπαύσιμος) jinak νεκρώσιμος, v církvi řec. tropář n. kánon zesnulých.

anaphora v. anafora.

Anaphora Pilati v. Pilát.

anarchisté, anarchismus, anarchie. *A.* (jichž učení a soustava zove se anarchismem a stav jimi zamýšlený anarchií) jsou přívrženci revolučního socialismu, jenž chce převésti vlastnictví prostředků výrobních na samosprávné dělnické skupiny (obce). V těchto skupinách, které by pouze smlouvou (federativně) vespolek byly spojeny, mají přestati všecky státní funkce. Při takovém zařízení společenském uskuteční se prý svoboda i rovnost všech občanů zcela a úplně, každému pak se dostane plného výnosu práce. Cílem anarchistů jest tedy úplné stržení všech společenských i státních řádů a zavedení úplně beztvárné společnosti. Na otázku, jak bude možno soužití mezi lidmi beze vší autority veřejné státní moci, bez zákonodárství, soudů, policie, donucovacích a správních úřadů, odpovídají anarchisté, že po odstranění společenských tříd a poměrů vládnoucích dostaví se ladný společenský řád sám sebou následkem mocného citu solidarity, jenž bude veškeré lidstvo potom pronikati. Všichni lidé v nové společnosti budou vzájemně se kontrolovati, aby se každý sice libovolně a svobodně mohl pohybovati, ale nepoškozoval při tom druhého. Jediným sociálním poutem mezi lidmi budou svobodné smlouvy s vyloučením státní donucovací moci. Anarchisté náleží sice k vyznavačům socialismu, ale liší se od soc. demokratů (Marxistů) tím, že zavrhují pozvolnou evoluci, čili nenáhlý převrat společenských poměrů na cestě zákonité pomocí prostředků politických

na př. účastí ve volbách, v činnosti parlamentární atd. Anarchisté vidí rychlejší cestu k dosažení svých plánů v revoluci násilnými prostředky (jedem, dýkou, žhářstvím, dynamitem, petrolejem, attentáty atd.). Kromě revolučních hesel nemají *a.* podrobně vypracovaného programu sociálního, tak že rozcházejí se názory předáků jejich o cílech anarchismu. Anarchistické zásady hlásali již ve Francii Babeuf (popraven 1797), Proudhon (*z.* 1865), ale za vlastního zakladatele strany anarchistické dlužno považovati Rusa Bakunina (*z.* 1876), jenž četnými spisy svými zásady revoluční rozšiřoval a r. 1870 v bouřích pařížské kommuny také prakticky ve skutek uváděl. V popředí hnutí anarchistického stojí kníže Krapotkin, geograf Elisée Reclus a socialista Jan Most. V Rusku šířil anarchismus Sergěj Nečajev, v Německu Reinsdorf a zmíněný Jan Most časopisem „Freiheit". Učení Mostovo nepotkalo se však ve vlasti s velikým výsledkem praktickým, ježto německá sociální demokracie postavila se oficielně proti jeho snahám. Jen tak zvaní „nezávislí socialisté" přiklonili se r. 1891 k anarchismu a ve svém listě „Socialist", r. 1895 zapovězeném, veřejně anarchismus hlásali. V Rakousku Mostova „Freiheit" nalezla mezi dělnictvem mnoho stoupenců. Zásady své rakouští *a.* snažili se uplatňovati za vedení Reuchertova provedením několika attentátů, pro něž soudruzi Kammerer a Stellmacher byli odsouzeni k smrti. Ve Francii v letech devadesátých spáchali *a.* několik attentátů, jež provedli Vaillant, Henry, Caserio atd. V Belgii město Lutich stalo se střediskem anarchismu až do r. 1895. Ve Španělsku, zejména v Katalonii, hnutí anarchistické stále se udržuje a ještě r. 1906 spáchán byl vražedný útok na krále Alfonsa XIII. V Italii zavražděn byl 1900 král Humbert anarchistou Brescim. V Rusku zavražděno bylo několik ministrů a spácháno bylo veliké množství zločinů *a*-y. *A.* měli své sídlo ve Švýcarsku, kdež vláda po zavraždění císařovny rakouské 10. září 1898 anarchistou Lucchenim proti anarchismu ostře zakročila. Dnes jest Londýn útulkem *a*-ů německých a rakouských, ačkoliv Anglie nemá mnoho vlastních *a*-ů ve své zemi. Ve Spojených Státech Severoamerických rozšířen byl anarchismus agitací Mostovou, ale po několika attentátech, jimž za obět padl také r. 1901 president Mc. Kinley, vláda hnutí toto potírá. Vedle *a*-ů theoretických, jichž soustava zove se **anarchismem**, a kteří jakousi společnost přece chtějí zavésti po svých násilných převratech, dlužno uvésti *a*-y praktické čili *a*-y činu, kteří násilnostmi chtějí nynější společnost rozbíti a zavésti úplnou **anarchii** (bezvládí), beze vší autority a společenských vzájemných vztahů (Ni Dieu, ni maître = Ani Boha, ani pána). Těmto *a*-ům praktickým dlužno na účet přičísti většinu spáchaných attentátů, ačkoliv nutno uznati, že intellektuelními původci celé této krvavé a násilnické propagandy jsou vlastně nezdravé theorie anarchistické, šířené ve spisech různých učenců. Společnost lidská jest ucelenou, jednotnou skupinou sebevědomých jedinců, v níž následkem dělby práce existují také různé pracovní třídy a ústřední správa, bez níž společnost lidská obstáti nemůže. Idee anarchismu jsou naprosto zvrácené a ve svých důsledcích přímo příšerné. Je to zcela děsivým zjevem, že ve století uplynulém od r. 1800—1902 podniknuto bylo celkem 77 attentátů na vladaře vůbec, tedy i na správce republik. Z těchto 77 útoků v 21 případech napadená obět byla usmrcena. Zejména v posledních 33 letech rozmohly se attentáty úžasnou měrou, neboť byly za tuto dobu podniknuty 43 attentáty, z nichž 16 skončilo smrtí. Tomuto společenskému zlu, doléhajícímu neblaze na základ celé společnosti, čelí vlády ostrými opatřeními. Ve Francii r. 1892 vydán zákon, dle něhož poškození majetku látkami výbušnými tresce se smrtí a oslavování zločinů anarchistických stíháno přísnými tresty. V Německu již r. 1883 vydán zákon proti zneužívání třaskavin, podobně ve Švýcarsku, Španělsku a Italii. V Rakousku hnutí anarchistické bylo potlačeno r. 1893. Více nežli policejní prostředky dokázala by řádná výchova lidu ve škole křesťanské. Literatura: *Sartorius v. Waltershausen*, Der moderne Sozialismus in den Vereinigten Staaten von Nordamerika (Berlin 1890); *Reichesberg*, Sozialismus und Anarchismus (Bern 1895); *Zenker*, Der Anarchismus, kritische Geschichte d. anarchistischen Theorie (Jena 1895); *Eltzbacher*, Der Anarchismus (Berlin 1900); *Borgius*, Die Ideenwelt des Anarchismus (Lip. 1904); *Neuschl*, Křesť. sociologie II, 507 nn.); *Cathrein*, Sozialismus (v čes. překl., Praha 1899); *Herman*, Anarchisté a jejich učení (Praha 1900); *Krek*, Socializem (Ljubljana 1901); *Herkner-Salaba*, Dělnická otázka (Praha 1898, str. 385 nn.) *Rl.*

ἀναργυρος ὁ (rus. bezsrebrennik) = nezištný, v církvi vých. čestný název světců, vynikajících nezištnou dobročinností, na př. v Menaeích tímto čestným názvem jest označeno celkem 17 světců; či spíše, zredukují-li se tři dvojice téhož jména „Kosmy a Damiana" na jednu, tedy 13 světců, 12 světců uváděno podvojně (*κατὰ ζεῦγος, ξυγάδην*), tedy šest párů: Kosmas a Damian, Cyrus a Jan, Fotius (Fotinus) a Anicetus, Pantaleon a Hermolaus, Sampson a Diomedes, Thallaeus a Tryfon; k nim druží se světec osiedinělý Pausikakus. Srvn. *Nilles*, Kal.[2] I, 88, 89, Zeitschr. f. kath. Theol. 1894, 739—741.

Anasartha, někd. bisk. v Syrii; *Gams* (Series 433) uvádí dva biskupy z r. 451 a 458.

Anasco de, Petr S. J., *n.* v Limě, vstoupil do Tov. Jež. 1572, působil jako missionář v Tucumanu; osvojil si 9 dialektů v zemi obvyklých; v rukopise zanechal jejich slovníky a grammatiky, jakož i katechismy v nich sepsané; *z.* 1605. *Backer-Sommervogel*, I, 308, *Dahlmann*, Die Sprachkunde und die Missionen 78.

Anastasi (Anastasius) Martin O. S. B., vstoupil 1596 do kongreg. montecassinské, stal se opatem klášt. sv. Martina v Palermu, *z.* 1644; *sp.* „De monogamia B. Annae seu veritas vindicata" Inšpruk 1639).

Anastasie 1. mladší sv. mč. Dle jejích pozdějších legendárních aktů byla *A.* dcerou vznešeného Římana Praetextata, horlivého pohana, a matky Flavie, horlivé křesťanky, kteráž ji ve víře Kristově vychovala. Po smrti matčině vyučoval *A.*-i sv. Chrysogon, znamenitý učitel církve římské, jehož jméno se připomíná v mešním kánonu. Dospělou dceru provdal otec proti její vůli zhýralému pohanu Publiovi, který mladou manželku svou ode všech křesťanův odloučil a všemožně sužoval. Toliko tajné dopisování se stařičkým vychovatelem Chrysogonem bylo jí útěchou. Po brzké smrti svého manžela na jedné jeho cestě, užívala *A.* svého jmění ku prospěchu chudých křesťanův a doprovázela svého učitele sv. Chrysogona do Aquileje, když tam na rozkaz císaře Diokletiana jako křesťan odveden a též r. 304 stat byl. Brzy potom byla i *A.* jako křesťanka v Sirmiu (dle Mart. Rom. na ostrově Palmarii) jata, rozličnými způsoby mučena a téhož roku 304 dne 25. prosince za živa upálena. Theodor Lector vypravuje, že za patriarchy Genadia (458—471) ostatky sv. *A.* byly přineseny ze Sirmia do Ktple a uloženy v chrámu zvaném „Anastasis", jenž potom zván byl chrámem sv. *A.* Kult této světice byl snad teprve v V. stol. z Ktple do Říma přenesen. Její jméno jest od konce V. stol. v mešním kánonu. (Srvn. *Kupka*, O mši sv. 527.) Kostel

sv. *A*-e v Římě na úpatí Palatinu připomíná se již za pap. Damasa (360—384), I byl, jak se zdá, zasvěcen zprvu „Zmrtvýchvstání (Anastasis) Páně" a teprve po přenesení ostatků sv. Anastasii; byl cís. dvorním kostelem a měl tudíž před kostely jiných titulů přednost, zaujímaje místo hned po obou kathedrálách římských: basilikou lateránskou a chrámem P. Marie Větší; nyní jest kostel ten jedním z titulů kardinálských. Papežové sloužívali v tomto kostele na Boží Hod vánoční druhou mši sv.; za tou příčinou béře se orace sv. *A*-e při druhé mši sv. Hodu Božího vánočního, což jest ojedinělým případem v liturgii římské. Církev vých., která slaví památku sv. *A.* 22. prosince, nazývá ji „μεγαλομάρτυς" a „φαρμακολύτρια" (умирительница) jakožto ochranitelka před jedy a nemocemi vůbec, jakož i vysvoboditelka vězňů (*Nilles*, Kal.[2] I, 359—360). Srvn. *Duchesne*, „Sainte Anastasie" v „Mélanges d'archéol. et d'histoire" 1887, *Grisar*, „S. Anastasia di Roma" v „Civiltà cattolica" 1896 a v „Analecta Romana" I, 1899. — **2.** sv. mč. v Římě za Nerona. Mart. Rom. 15. dubna: „Romae sanctarum Basilissae et Anastasiae nobilium feminarum, quae cum essent Apostolorum discipulae, et constantes in fidei confessione persisterent, sub Nerone imperatore lingua pedibusque praecisis, percussae gladio, martyrii coronam adeptae sunt." — **3.** starší, sv. mč. v Římě za Valeriana, Mart. Rom. 28. října: „Romae s. Anastasiae senioris Virginis et Cyrilli Martyrum: illa in persecutione Valeriani sub Probo praefecto vinculis constricta, colaphis caesa, igne et verberibus cruciata, cum in confessione Christi immobilis permaneret, abscissis mamillis, evulsis unguibus, dentibus comminutis, manibus pedibusque praecisis, truncata capite, tot passionum monilibus ornata migravit ad Sponsum." V církvi řec. 29. října. Srvn. *Nilles*, Kal.[2] I, 310. — **4.** Patricia (sv.), poustevnice egyptská, zprvu dvorní dáma Justiniana I.; když k ní císařovna Theodora zahořela nenávistí, uprchla do Egypta, zal. kl. ἐνὶ πέμτον u Alexandrie; když po smrti Theodořině Justinian hodlal pojmouti ji za manželku, uchýlila se na poušť a žila tam jako mnich v oděvu mužském; *z.* 576. V církvi řec. památka její 10. břez.; v církvi kopt. 26. led. Srvn. *Nilles*, Kal.[2] II, 46, 714. — **5.** pod jménem *A.* existuje apokryfické zjevení „Apocalypsis Anastasiae", v němž smrti blízká jeptiška jménem *A.*, žijící za doby cís. Theodosia, živými barvami líčí, co zřela v tajemném vidění na pouti své nebem, peklem a očistcem za vedení anděla; spisek tento vydal *R. Homburg* („Apocalypsis Anastasiae, ad trium codicum auctoritatem, Panormitani, Ambrosiani, Parisini, nunc primum integram edidit" (Lipsko, Teubner 1903). Homburg se domnívá, že původcem tohoto spisku jest Simeon Metafrastes. Srvn. *Bihlmeyer*, Hagiogr. Jahresbericht 1904—1906, 74.

Anastasij v. Anastasius.

anastasima, ἀναστάσιμα **1.** *ά. τὰ στιχηρά*, zpěvy, jimiž oslavuje se zmrtvýchvstání Páně v officiu nedělním. — **2.** *ά. εὐαγγέλια*, výňatky z evangelií o vzkříšení Páně v matutinu velikonočním.

anastasimatarion (ἀναστασιματάριον), v církvi řec. liturg. kniha obsahující text anastasimů (v. t.) s notami. Srvn. *L. Petit* v Cabrolově Dict. d'archéol. chrét. I, 1924—1926.

anastisimoi (οἱ ἀναστάσιμοι), v církvi řecké verše ze žalmů, jež vztahují se ke zmrtvýchvstání Páně. — *ά. κανόνες*, liturgické zpěvy o zmrtvýchvstání Páně. Srvn. *Nilles*, Kal.[2] I, str. LVII.

Ἀναστάσιμον πάσχα = v církvi řec. Hod Boží velikonoční.

Anastasio (Anastasi, Anastasius) **1.** Filip, kanonista, *n.* 1656 v Neapoli, od 1685 prof. práva civ. i kan. t., 1699 arcib. sorrentský, resign. 1724, jmenován tit. patriarchou antiochijským, *z.* v Římě 1735; *sp.* „Praelectio ad ep. decr. Lucii III., quae incipit ‚Ad aures'"; „Solemnis recitatio ad c. si aliquis de electione" (Neapol 1689), „Suprema Rom. pontificis in Ecclesia potestas propugnata adv. instrumentum appellationis quatuor Galliae episcoporum a const. Unigenitus ad futurum generale concilium" (Benevent 1723), „Lucubrationes in surrentinorum ecclesiasticas civilesque antiquitates" (2 sv., Řím 1731). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV[3], (1910), 1226. — **2.** Ludvík Agnellus, *n.* 1692 v Neapoli, synovec a 1724 nástupce předešl. na arcib. stolci sorrentském, 1755 stal se tit. patr. alexandrijským, *z.* 1758; *sp.* Animadversiones in librum Pii Th. Milante" (Neap. 1751, jest to příkrý posudek spisu Milantova „De Stabiis"), „Istoria degli Antipapi" (t. 1754, 2 sv.). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV[3] (1910), 1413.

Anastasiopolis 1. někd. bisk. v Galacii (suffr. metropole ancyrské); *Gams* (Series 441) uvádí řadu biskupů ze VI.—VIII. století (mezi nimi jest sv. Theodor Sykeota). — **2.** někd. bisk. ve Frygii (suffr. metrop. laodicejské); *Gams* (Series 446) uvádí tři biskupy z let 518, 553 a 879. — **3.** někd. biskupství v Carii, *Gams* (Series 448) uvádí dva biskupy: jednoho z r. 553, druhého z r. 879. — **4.** někd. bisk. v provincii rhodopské; *Gams* (Series 428) uvádí biskupa z r. 879. — **5.** (Daras, Neo-Justiniana), někd. biskupství v Mesopotamii; *Gams* (Series 457) uvádí biskupy z let 506—590; nyní bisk. titulární.

Anastásky, zvané také „sestry špitální sv. Anastasia", nebo „dcery sv. Gervasia", byly jeptišky řehole sv. Augustina, zabývající se ošetřováním nemocných. Při klášteře sv. Gervasia v Paříži měly špitál od XII. stol. s kaplí zasvěcenou sv. Anastasiovi; zrušeny 1790.

Anastasis. *Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ*, v církvi řecké Zmrtvýchvstání Páně. (*Pargoire*, L'église byzantine[2] 114, 239).

Anastasius 1. kněz **antiochijský** kol. 430, přívrženec Nestoriův, odebral se s ním do Ktple, s kazatelny potíral výraz „Θεοτόκος" a dal tím podnět ke sporům nestoriánským. — **2.** sv. mč. v **Antiochii** za Diokleciána a Maximiána. Mart. Rom. 9. ledna. *Acta Ss.* Januarius I, 570. — **3.** patriarcha **antiochijský,** toho jména I., (starší), sv., rodilý z Palestiny, byl mnichem v kl. sinajském, 559 se stal patriarchou. Dle Euagria a Eustratia stavěl se proti monofysitské politice Justiniánově, jenž však dříve zemřel, nežli mohl *A*-a poslati do vyhnanství. To učinil nástupce Justin r. 570 a teprve po 23 letech mohl se *A.* vrátiti na svůj stolec, jejž ještě 5 let spravoval. *Z.* 599. Památka 21. dub. (Mart. Rom.: „Antiochiae s. Anastasii Sinaitae Episcopi"). Ve vyhnanství napsal 5 dogmatických pojednání o nejsv. Trojici a inkarnaci, zachovaných jen v latinském překladu. Úzce připoután k Otcům, je v methodě přísně vědecký, tak že se může zváti předchůdcem scholastiky. U pozdějších byzantinských theologů má velikou autoritu, na př. u Maxima Vyznavače, Jana z Damašku, u 7. všeob. synody. Napsal ještě několik pojednání proti Justiniánovi, proti Janu Filoponovi, o dogmatickém listu Lva papeže Flaviánovi. Dle Euagria (Hist. Eccl. 4. 10) psal také o akutních biblických otázkách. Snad jemu patří také dosud nevydaný spis *Περὶ προνοίας*. V pojednáních o nejsv. Trojici dovolává se svých homilií, sepsaných, „když ještě mohl volně psáti a mluviti". Známe 3 homilie, jež by se mohly jemu přičítati. Čtvrtá je pozdější, jejíž připomíná

7. synodu. Jistá je řeč při jeho návratu do Antiochie 25. bř. 593. *Migne*, PG 89, 1309—1408 otiskl jeho spisy i nepravý *Ἔκθεσις σύντομος πίστεως* a fragmenty. Řeč v Antiochii konanou vydal Pitra v „Juris eccl. Graecor. hist. et docum." II. (Řím 1868), 251—257. Srvn. *Fabricius*, Bibl. gr. 10. 595 až 600, *Gregorius*, Registr. epist. 1, 1, 7. 24 n.; 5, 41. n.; 8. 2. atd. *Pitra*, l. c. 2. 238—394. *Krumbacher*, Gesch. d. byz. Lit. München 1897, str. 59 n. [*Bčk.*] — **4.** sv. patriarcha **antiochijský**, toho jména II. (mladší), 599—609, přítel sv. Řehoře Vel., jehož „Regula pastoralis" přel. do řečt.; ve svých spisech potíral Židy, kteří ho za to při jednom vzbouření usmrtili; Mart. Rom. 21. pros. Srvn. *Migne* PG CVIII, 624. — **5.** apocrisiarius církve římské, odpůrce monotheletismu, 653 k rozkazu Konstanse II. spolu se sv. Maximem (v. t.) a Anastasiem mnichem odveden do Ktple., potom 655 vypovězen do Mesembrie, 662 znovu do Ktple přiveden a znovu odsouzen, načež mu jazyk vyříznut a pravá ruka uťata; potom vypovězen do Laziky na úpatí Kavkazu, kdež *z.* 11. října 666; v listě svém ke knězi Theodosiovi líčí utrpení svá i druhů svých a uvádí svědectví sv. Otců proti monotheletům; nevyd. zůstal list k mnichům askalonským proti monofysitismu a monotheletismu. *Migne*, PG XC, 173—194, 1191. V Mart. Rom. uvádí se spolu se sv. Maximem 13. srpna. Srvn. *Krumbacher*[2] 64, *Hurter* Nomencl. I[3] 602. — **6.** sv. mč. v **Aquileji**, valchář, Mart. Rom. 7. září: „Aquileiae s. Anastasii martyris"; srvn. *Acta Ss.* Septemb. III, 19—24, v církvi východní 25. října. (*Bog. enc.* I, 652). — **7.** sv. mč. v **Argentonu** v Gallii za Aureliana. Mart. Rom. 29. června: „In castro Argentomacho sancti Marcelli Martyris, qui pro fide Christi una cum Anastasio viro militari capite plexus est." Srvn. *Acta Ss.* Junius V, 476—478. — **8.** bratr sv. Basilla, sv. církve východní, *Nilles* Kal.[2] I, 168. **9.** římský bibliothekář, spisovatel IX. stol. Byl 847 od papeže Lva IV. za kardinálakněze tit. sv. Marcella povýšen, ale samovolně opustil svůj kostel již 848, zdržoval se v Aquileji; synoda římská r. 850 zakročila proti němu, a když neposlechl, byl roku 853 sesazen a z církve vyobcován. Patrně náležel k náčelníkům císařské strany, kterou papež Lev IV. na uzdě držel. Po smrti Lva IV. byl zvolen za papeže Benedikt III. (855), avšak císař Ludvík II. byl získán pro *A a*, který se svými stoupenci vtrhl do Říma, zmocnil se chrámu sv. Petra, zničil tam některé obrazy, jmenovitě malbu, která synodu Lva IV. proti němu slavenou vyobrazovala, vnikl do Lateranu, zmocnil se Benedikta III. a chtěl býti za papeže prohlášen. Avšak duchovenstvo a lid zvolili znovu Benedikta III. a císařští poslové, vidouce, že s *A*-em neprorazí, byli spokojeni. Benedikt III. přijal *A*-a na milost a připustil jej k laikálnímu sv. přijímání. *A.* vstoupil do kláštera, stal se opatem kláštera Panny Marie za Tiberem, dobyl si přízně papeže Mikuláše I. a byl od Hadriana II. za bibliothekáře církve římské povýšen, ale pro účastenství na těžkých přečinech sesazen a vyobcován 12. října 868. *A.* odebral se k cís. dvoru a ku přímluvě císařově přijat byl od papeže na milost. R. 869 byl *A.* poslán do Ktple jako člen císařského poselství, byl přítomen 10. a poslednímu sezení VIII. všeobecného sněmu církevního dne 28. února 870 a prokázal zde římské církvi dooré služby. Papež Jan VIII. potrdil jej v jeho úřadě bibliothekáře. *A. z.* 879. Přeložil akta 7. a 8. všeob. sněmu církevního do latiny, sestavil církevní dějiny („Chronographia tripartita") z řeckých spisovatelů Jiřího Syncella, Nikéfora a Theofana, a měl účastenství při sestavení knihy zvané: Liber pontificalis, v níž se mu připisuje od kritiků životopis pap. Mikuláše I.; dříve připisován mu byl mylně celý ten spis. Přeložil z řečt. některá akta mučedníků, legendy a j. Někteří popírají identitu *A*-a bibliothekáře s Anastasiem kardinálem; identičnost však dokazuje Hergenröther v dile „Photius" II, 230—240. Srvn. *Hurter*, Nomencl. I[3], 831 až 835. — **10.** (Anastasij) Bratanovskij-Romanenko, Ondřej Semenovič, *n.* 1761 ze šlechtické rodiny maloruské, otec jeho byl protojerejem. Studoval v semináři perejaslavském, stal se 1783 professorem slovesnosti a lat. jazyka v semináři sěvském a potom v semin. vologdském a aleksandroněvském. Vstoupiv do stavu mnišského, stal se 1792 archimandritou, jmenován 1793 dvorním kazatelem, 1794 členem ruské akademie, 1796 bylo mu svěřeno řízení moskevského novospasského kl.; téhož r. jmenován byl členem sv. synodu, stal se 1797 biskupem běloruským, 1801 povýšen na arcibiskupa, 1806 přeložen do Astrachanu, kdež *z.* téhož roku. *Sp.*: „Poučitelnyja slova, govorennyja pri vysočajšem dvoře i v drugich městech v 1792 do 1796 gg." (Petroh. 4 díly 1796 až 1807, znovu vyd. 1850), „Traktat o razpoloženii propovědej" (Moskva 1806), „Predochranenie ot bezvěrija i nečestija, zdravym razsudkom, sověstiju i opytami dokazannoe" (Petrohrad 1794, překlad z franc.), „Istinnyj Messija ili dokazatelstvo o božestvennom prišestvii v mir Iisusa Christa i ego Božestvě" (t. 1801, překl. z franc.), „Plač Ieremii proroka v VI pěsnjach" (Petrohr. 1797, překlad z Arnaulda d'Andilly), „Opyt o soveršenstvě" (t. 1805, překl. z Formeye). Jakožto vynikající kazatel zván byl ruským Massillonem. Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 60—61. — **11.** sv., biskup v **Brescii** kol. 604. M. R. 20. květ. Srv. *Acta Ss.* Maius V, 226—227. — **12.** první opat **břevnovský**, 993—995; v. hesla Astrik, Radla. — **13. Bulharský**, sv. církve vých., umučen od Turků v Soluni 29. srp. 1794. Srvn. Bog. enc. I, 660. — **14.** sv. mč. v **Camerinu** za pronásl. Deciova, zprvu pohanský poddůstojník (cornicularius), při pronásl. křesťanů sám stal se křesťanem. Mart. Rom. 11. května. Srvn. *Acta Ss.* Maius II, 613. — **15.** arcib. **caesarejský** v Palest. kol. r. 1090, *sp.* „*Περὶ τῆς γεννήσεως τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου*". (*Migne*, PG. CXXVII, 519—532.) Srvn. *Nilles*, Kal.[2] I, 231, *Hurter*, Nomencl. I[3], 1020. — **16.** sv., benediktin kl. v **Cluny**, *n.* v Benátkách na poč. XI. stol., zprvu mnich v kl. na hoře sv. Michaela, potom nějaký čas poustevník, načež vstoupil do klášt. v Cluny; od 1073 k rozkazu papeže Řehoře VII. hlásal víru Saracenům španělským; potom žil jako poustevník v Pyrenejích; vraceje se do Cluny *z.* 1085 n. 1086 16. října. *Sp.* „Epistola ad Geraldum (Guilenum) abb. de veritate corp. et sanguinis Christi Domini" (*Migne*, PL CXLIX, 433 až 436). Srvn. *Acta Ss.* Oct. VII 1125 násl., *Hurter*, Nomencl. I[3], 1052. — **17.** sv. mč. kněz v **Cordubě** r. 853, Mart. Rom. 14. čna; srvn. *Acta Ss.* Junius II 973. — **18. de Cruce**, karmelitán (světs. jménem Ign. Falk), *n.* 1701 v Münsteru, *z.* 1761, *sp.* „Theologia sacra bibliorum figuris illustrata, symbolis adumbrata, assertis scholasticis, dogmaticis, moralibus elucidata, iconismis aeneis exhibita, publicae disputationi proposita" (Augšp. 1738), „Trinum imperfectum ex perfecto seu asserta scholastica, polemica, moralia de vitiis et peccatis ac gratia et ex doctoris angelici theologia ad mentem salmanticensium elimata", „Effigies romanorum pontificum ex perantiquis exemplaribus mutuatae, elogiis adumbratae, notis eruditis illustratae" (Augšp. 1751); mědirytcům augšpurským skládal nápisy na rytiny. — **19.** Filip v. Anastasio I. — **20.** v. Guichard. — **21. (Ključarev** Alexius Ivanovič), *n.* 1777 na ostrově Kurostrově v prov. archangelské, 1810 vstoupil do stavu duchovního, 1820 stal se archimandritou, 1851 biskupem města

Staraja Rusa v prov. novgorodské, 1837 biskupem jekaterinoslavským, oslepnuv žil v kl. sijském, kdež z. 1851; *sp.* „Slova v voskresnye i prazdničnye dni" (Moskva 1842). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 61. — **22.** sv. mč. kněz, Mart. Rom. 11. října: „Passio sanctorum Anastasii presbyteri, Placidi, Genesii et sociorum". — **23.** patriarcha **konstantinopolský** 730, *z.* 753; za patriarchy Germana I. kněz a syncellus, od cis. Lva III. dal se užiti k jeho zapuzení a dosazen na jeho místo; byl ikonoklastou; přidal se k povstání Artabasdovu, začež Konstantin Kopronymus dal jej ztýrati a oslepiti. — **24.** Ludvík Agnellus v. Anastasio 2. — **25.** Martin v. Anastasi. — **26. mnich**, opat kl. sv. Euthymia, druh v utrpení sv. Maxima (v. t.) a Anastasia apocrisiaria (viz sub. 5.), *z.* 24. července 662; v Mart. Rom. uvádí se spolu se sv. Maximem a Anastasiem apocrisiariem 13. srpna. *Sp.* krátký list proti monotheletům (*Migne*, PG. XC, 133—36, PL. CXXIX, 623—626); někteří připisují mu také spis proti Židům (viz níže sub 41.), jejž vyd. *Mai* v Script. vet. coll. VII. a *Migne* mezi spisy Anastasia Sin. LXXXIX, 1203—1282, lat. překl. *Canisius*, Ant. lect. III, 123—186. Srvn. *Hurter*, Nomencl. I[3] (1903), 601—602. — **27.** *ὁ ἐκ Ναούσης* v Macedonii, žil ve stol. XVII. a XVIII., učený bohoslovec, výborný znalec řečtiny, lat. a hebr.; *sp.* „*Περιηγηματικὸν, Πιττάκιον, ἤτοι περιήσησις τῆς Εὐρώπης*" (Amsterd. 1706), „*Σύμβολον χρυσοῦ κράτους*" (Halle 1707), „*Βασιλικὸν θέατρον*" (Amsterd. 1710); měl účastenství také na překladu *NZ* do novořečtiny. Srovn. *Palmieri*, Nomencl. I, 61. — **28.** patriarcha **nicejský** kol. 700; výtahy z jeho výkladu žalmů vyskytají se v řeckých katénách již před X. stol. Srvn. *Bardenhewer* 502, 503. — **29.** sv. mč. v **Nikomedii**, Mart. Rom. 19. pros.: „Nicomediae sanctorum martyrum Cyriaci, Paulilli, Secundi, Anastasii, Sindimii et sociorum". — **30. I.** sv., **papež** 398—402, syn Římana Maxima, přítel sv. Paulina z Noly a sv. Jeronyma. Urovnal v Římě spor mezi presbytery a jáhny, když tito odpírali při některých příležitostech presbyterům povinnou úctu, začež onino zůstávali seděti, když jáhen stoje četl evangelium; zavrhl učení Origenovo jak bylo obsaženo v díle: *Περὶ ἀρχῶν*; toho týkají se jeho listy k Janu Jerusalem. a Simpliciánovi, bisk. milánskému (*Migne*, PL. XX, 68—76), jakož i k Veneriovi, bisk. mil., z něhož zachoval se pouze zlomek (objevil Ruelens a uveřejnil v „Bibliophile Belge" 1871); dovolil, aby ti, kdož od Donatistů byli pokřtěni, přijali býti směli v počet kleru, a aby donatistličtí klerikové po svém obrácení na svých místech byli ponecháni; *z.* 27. dubna 402 neb 4. neb 21. pros. 401; Mart. Rom. 27. dub.: „Romae depositio beati Anastasii papae, viri ditissimae paupertatis et apostolicae sollicitudinis, quem (ut ait s. Hieronymus) diu Roma habere non meruit, ne Orbis caput sub tali episcopo truncaretur: nam haud multo post eius obitum Roma a Gothiis capta atque direpta fuit". — **31. II.** sv., **papež** 496—498, nástupce sv. Gelasia. Za něho pokřtěn byl král Franků, Chlodvík (blahopřejný list za tou příčinou od *A*-a Chlodvikovi poslaný jest nepochybně podvržený). *A.* zavrhl traducianismus (v. t.), poslal k císaři Anastasiovi legáty s listem do Ktple, a žádal, aby jméno Acaciovo a původců rozkolu z diptych vymazáno bylo, dovoluje při tom, aby od nich udělené svátosti za platné pokládány a duchovní od nich posvěcení ve svých důstojnostech ponechání byli, chtěje touto mírností rozkol Acaciův odkliditi. Když se legáté do Říma navrátili, byl *A.* mrtev (*z.* 16. listop. 498). Listy jeho vydal *Thiel*, 615—639, *Jaffé*, I, 95—96. — **32. III.**, **papež** (911—913), syn Římana Luciana, byl muž neporušených mravů, ale pod nadvládou markraběte Albericha bez politického vlivu; k němu obrátil se patriarcha ktpolský Mikuláš Mysticus ve svém boji proti 4. manželství císaře Lva VI.; odpověď *A*-ova se nezachovala. — **33. IV.**, **papež** 1153—1154, slul původně Konrád, byl rodem Říman (ze Suburry), stal se řeholním kanovníkem, pak opatem u sv. Rufa v diecesi orleanské a za Honoria II. byl učiněn biskupem sabinským. Za papežce byl zvolen maje věku svého již 90 let. Byl důvěrným přítelem opata Wibalda ze Stabla, kterému propůjčil právo nositi prsten, což po jeho časy jenom biskupům příslušelo. Spor o Magdeburk urovnal tak, že Wichmannovi, jehož předchůdce jeho Eugen III. uznati nechtěl, za jeho přítomnosti v Římě pallium udělil. Joannitům a řeholním kanovníkům lateránským udělil některé výsady. Obnovil pantheon (S. Maria rotunda) a podporoval lid římský obilím. Švédsko zavázal k odvádění ročního poplatku (haléře svatopetrského). *Z.* 3. pros. 1154). Jeho listy vydal *Migne*, CLXXXVIII. 986—1088. — **34. Pařížský**, kapucín, vstoupil do řádu 1625, vynikl jako horlivý kazatel; *sp.* „Collatio P. Anastasii cum ministro Pasquerio". — **35.** sv., biskup **pavijský**, 668, *z.* 680, Mart. Rom. 30. kv. Srvn. *Acta Ss.* Maius VII, 270. — **36.** sv., mč., **Peršan**, syn maga, původně slul „Magundat", vojín ve službách Chosroa II., poznal v Hierapoli křesťanství, dal se 620 v Jerusalemě od Modesta pokřtíti, 621 stal se mnichem, podnikl pouť po Sv. zemi, byl však v Caesareji zatčen, do Persie odveden, spolu se 60 druhy umučen 22. ledna 628. Památka v Mart. Rom. 22. ledna. Srvn. *Acta Ss.* Januarius II, 422—425, *Nilles*, Kal.[2] II, 614. *Bog. enc.* I, 652—656. — **37.** igumen kl. **polševského** v prov. voronežské, *sp.* „Pokazatel, v kakie dni kakoj dolžno čitat svatoe Evangelie, dlja zanimajuščichsja čteniem" (Moskva 1823). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 59. — **38. Pražský**, kněz řádu kapucínského, *n.* v Praze 1619. Již od mladosti své vynikal zbožností a pílí a láskou k učení. Touhou jeho bylo státi se řeholníkem, a proto na žádost svou přijat byl P. Samuelem Plzeňským, provinciálem řádu kapucínského, do téhož řádu a 1646 dne 11. listopadu oblečen v roucho řeholní. Po odbytém roku zkušebním v noviciátě v Gmundenu pokračoval ve studiích a vysvěcen na kněžství stal se kazatelem a působil jako missionář po 5 roků v rozličných místech po Čechách. Později povolán byl do Prahy, kdež kázal skoro ve všech kostelích. Zvláštních zásluh získal sobě o zvelebení Lorety na Hradčanech. *A.* byl ozdobou svého řádu, život jeho zasvěcen byl jedině službě Boží a péči o spásu bližního. Ozdoben všemi ctnostmi pracoval neúnavně, až r. 1685 dne 4. února dokonal bohumilý život svůj v klášteře hradčanském. *Sp.* 1. Zrcadlo života věčného" (v Praze u Urbana Golláše 1660, 225 str. form. 12·5 × 7 cm). Věnováno „vysoce urozené hrabince paní paní Ludmile Evě Františce hrabince z Wolkenštejna, roz. Hysrlovně z Chodu, paní na Hokově etc." Je to zpracování starší oblíbené a často vydávané knížky o posledních věcech člověka (srvn. Jung. III, 887, IV, 1837). *A.* v předmluvě praví: „Já tehdy nalezši jakés maličké a staré Duchovní zrcadlo, kteréž někdy před tím velmi krátce sepsáno, a potom vytištěno bylo, je jsem Písmem svatým a propověděním Otců svatých i jiných mudrcův podle diktírování milosti Boží rozšířil . . ." Knížku tuto přeložil i do němčiny pod titulem „Ein geistlicher Spiegel des ewigen Lebens"; překlad tento vytištěn v Praze u Urbana Goliáše 1662 ve 12⁰ (exempl. v knihovně kanonie strahovské). 2. „Radius paupertatis, qui clare ac subtiliter humanas et divinas operationes velut per tran-

sennam scrutatur et per XX virtutum dominia nervose sese diffundit, ubi in apice perfectionis omnia, quae ad profectum spiritualis vitae desiderari queant, compendiose tractantur" (Pragae, formis Urbani Goliasch 1669, 14 neč. str. + 200 + 14 neč. str. indexu, form. 15 × 9·5 cm). Do knížky vloženy 3 allegorické mědirytiny, z nichž jedna (při str. 113), představující na způsob květu seznam knih Písma sv. *S* i *NZ* s udáním počtu kapitol a veršů (každá jednotlivá kniha biblická s údaji těmi napsána na jednom lístku) označena jest: „F. A. C. [= frater Anastasius capucinus] 1669. 14. Aprilis", zhotovil tedy nepochybně sám *A.* tento výkres (srvn. *Dlabač*, KL I, 46). 3. „Maiestas Beatissimae Virginis Mariae, to jest o velebnosti a slávě nejblahoslavenější Panny Marie vyvolených padesáte a dvě rozjímání, nimiž nejdivnější Matka Boží na každou sobotu jedním pozdravovaná a zvelebovaná býti může. Díl první. Zdržuje v sobě 26 pozdravování. Vytišt. v Praze u Urbana Goliáše 1677" (14 neč. str. + 416 + 3 neč. str., form. 15 × 9 cm). Knížka tato dedikována jest arcib. pražskému Janu Fridrichovi hrab. z Valdštejna; na konci dedikace spisovatel praví: „. . . uminil jsem podle slušnosti tuto (ač špatnou) práci mou o chvále a zvelebení nejdůstojnější Marie Panny pod vzácným titulem a milostivou ochranou Vaší nejdůstojnější a vysoce osvícené knížecí Velebnosti v mateřském jazyku na světlo vydati, abych z jedné strany povinnou počestnost Vaší nejd. a vys. osvíc. knížecí Milosti s poklonou a nejnižším políbením roucha učinil, z druhé pak strany českému národu ponavrhl, kterak z milosti Boží obdařen jest takovým arcibiskupem, jenž před jinými nejdůstojnější Matku Páně Marii oslavovati, a když od svěřeného sobě lidu na nejvýš zvelebena bude, v tom srdečnou radost míti ráčí". Druhý díl tohoto spisu, jak se zdá, nevyšel. — **39.** sv. mč. Mart. Rom. 5. pros.: „Item sancti Anastasii Martyris, qui ardore martyrii sponte se persecutoribus obtulit." — **40.** sv. mč. v **Saloně** v Dalmacii za Aureliana. Mart. Rom. 21. srpna: „Salone s. Anastasii cornicularii, qui cum videret beatum Agapitum constanter tormenta perferentem, conversus est ad fidem, et pro confessione nominis Christi, jubente Aureliano imperatore, interemptus martyr migravit ad Dominum". Srvn. *Acta Ss.* Augustus IV, 407—409. [*P*]. — **41. Sinaita (Sinaites,** *Ἀναστάσιος Σιναΐτης*), znamenitý bojovník za orthodoxii, jenž konal veliké cesty, káže proti Monofysitům, Severianům, Theodosianům, Gaianitům a j. Z jeho života víme jen o jeho cestách a že byl mnichem kláštera na Sinaji. Žil v letech 640—700. Proslul svými spisy; zvláště je to *Ὁδηγός*, v němž uložil mnoho důkazů proti Monofysitům. Je pravým scholastikem, jenž dokazuje vše raději *ἐκ πραγματικῶν ἀποδείξεων*, nežli z bible. Kniha je bez určitého plánu a odvolává se na dekrety synod a starší Otce, zvl. Basilia, Kyrilla z Alexandrie a Pseudodionysia. Potření monotheletismu věnoval 3 menší pojednání: *Περὶ τοῦ καὶ' εἰκόνα*, z nichž třetí líčí dějiny monotheletismu až do konce VII. století. Tři jiné spisy: *Τόμος δογματικός*, *Τόμος ἀπολογητικός*, *Σύνταγμα κατὰ Νεστοριόν* se ztratily. Z exegetických spisů vyniká výklad hexačmera ve 12 knihách, z nichž poslední je vydána. V nich béře se směrem allegorickým. Celé hexaëmeron směřuje dle Pseudodionysia na Krista a církev, již velebí v jejím předobraze Evě. Jiný spis *Ἐρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις*, ve formě otázek a odpovědí sepsaný, pojednává o otázkách exegetických, dogmatických a praktických, nepatří v té podobě, jak se zachoval, *A. S.*, ale snad jinému. Mnozí myslí na Anastasia, arcib. v Niceji. Hlavní však věci snad mu přece patří, ač jest citován pozdější Nikeforos Cařihradský. *A.* připomíná polemiku proti Židům, ale není to asi dialog uveřejněný Maiem, ježto se v něm čítá aspoň 800 let od zboření Jerusalema a nemá obsahu udaného *A*-em. Celkem možno říci, že *A.* stojí uprostřed mezi Leontiem Byzanckým a Janem z Damašku, ale jejich výše nedosahuje. Anastasiovi se přičítal i apokryfický interessantní rozhovor na dvoře Sassanovců, vzniklý koncem VI. stol., jejž vydal s chybami A. Vassiliev: Anecdota graecobyzantina I. (Moskva 1893), 73—125, a A. Wirth: Aus orientalischen Chroniken, Frankfurt 1894, 143 až 210. Srvn. *Krumbacher*, Byz. Zeitschr. 3 (1894), 621—24). Anastasiovi upírané disputace proti Židům u *Migne* (Patr. Gr. 89, 1203—1282) pocházejí z IX. stol. Spřízněný spis: *Ἀντιβολὴ Παπίσκου καὶ Φίλωνος Ἰουδαίων πρὸς μοναχόν τινα* kol. 740 vyd. Giffert (New-York 1889), rovněž dialog proti Židům od jerusalemského kněze Hieronyma, jenž dle Batiffola (Revue de questions hist. 1886, 248—255) žil v VIII. stol. Tyto tři spisy zpřízněné dosud nejsou prozkoumány. Vydání spisů *A. S.* jest u *Migne*, PG 89, 36—1288. Srvn. *Fabricius*, Bibl. Gr. 10, 571—595, *J. Pitra*, Juris eccl. Graecorum hist. et monum. II, 243, 257, *J. B. Kumpfmüller* De Anastasio Sinaita, Würzburg 1865, *A. Papadopulos-Kerameus*, *Ἀνάλεκτα ἱεροσολυμιτικῆς σταχυολογίας* (1891) I, 400—404, *Krumbacher*, Gesch. d. byz. Lit. München 1897 str. 64, *Samsour*, Základ. patrolog. 45—246. Pam. jeho v církvi vých. 20. dub. [*Bčk.*] — **42.** mnich sinajský, hagiograf, jejž líšiti dlužno od před.; *sp.* asi v letech 655—660 40 vypravování o sv. mniších sinajských, uveř. v „Oriens christ." 1902, 58—89. — **43.** metrop. **sučavský** 1586; přál unii. Srvn. *Nilles*, Symb. I, XLII, 984. **44.** sv., opat v **Suppentonii** u hory Soracta v Italii v VI. století. Mart. Rom. 11. ledna, *Acta Ss.* Jan. I, 701. — **45.** sv., biskup v **Terni** (a Narni) v Italii 649, *z.* 653. Mart. Rom. 17. srpna: „Interamnae s. Anastasii episcopi et confessoris". Srvn. *Acta Ss.* Augustus III, 457 až 460. — **46.** biskup **uherský** v. Astrik.

ἀναστήλωσις τῶν εἰκόνων = vyzdvižení obrazů (t. j. vystavení jich k veřejné úctě), v církvi řec. slavnost v neděli první postní („*Κυριακὴ τῆς ὀρθοδοξίας*") na památku obnovení úcty sv. obrazů, srvn. *Nilles*, Kal.[2] II, 102 n.

Anatal v. Anathalon.

Anath, ענת, otec Samgara, soudce israelského, Soudc. 3[31] (*LXX* „*Δινάχ*"), 5[6] (*LXX* „*Ἀνάθ*").

Anathalon (Anatalo, Anatolo, Anatolius) sv., biskup milánský asi kol. r. 55; Mart. Rom. 25. září: „Eodem die s. Anathalonis Episcopi, qui beati Barnabae apostoli discipulus, in ejus locum ecclesiae Mediolanensis episcopus successit." Srvn. *Acta Ss.* Septemb. VII, 10—22.

anathema. I. V Písmě sv. užívá se slova *ἀνάθημα* (od *ἀνατίθημι* = vyložiti, vystaviti) ve smyslu obětního daru (na př. Judith 16[19], Luk. 21[5]). 2. Obvyklejší formou však jest *ἀνάθεμα*, jež v St. Zákoně znamená tolik co hebrej. cherem, חרם, (t. j. zaslíbení něčeho Bohu, což nutno, má-li se slibu dostáti, zničiti. V tomto smyslu vynášeno druhdy *a.* na národy kananejské, aby povzbuzena byla bojovná horlivost israelských. V dobách pozdějších, kdy nebyly více trestu smrti hodné zločiny smrti pokutovány, nýbrž smrt vinníkova toliko symbolisována vyloučením z náboženského a občanského spolužití s ostatním lidem, nabylo *a.* významu určitého kárného prostředku, jejž má dosud. V Zákoně

Nov. znamená *a.* rovněž něco, co není hodno, aby existovalo, předmět prokletí, ovšem jedná-li se o člověka ne v tom smyslu, že by měl býti utracen. U spisovatelů starokřesťanských podržclo slovo *a.* biblický význam, neužívá se ho však ve smyslu nynější klatby církevní, vyloučení ze společnosti věřících, nýbrž k označení odpadu od Krista. Ten, kdo nemiluje Krista, nechť postrádá i spojení s ním (1. Kor. 16[22]), ale poněvadž není spojen s Kristem, nemůže také v církvi zůstati. Proto hrozí se *a*-em těm, kdo popírají božství Kristovo (symbol. Nic.) a bludy židovské šíří (conc. Laodic. can. 29.), a tak od dob sněmu chalcedonského (r. 451) zove se *a*-em či anathematismem odmítnutí bludů, jež jest negativním prohlášením článků víry (si quis dixerit . . . *a.* sit.). Tím nabylo *a.* významu církevní klatby, jak se s tím potkáváme i na sněmích západních (sněm sevillský r. 305, c. 52; toled. IV, r. 633, c. 58 a j.). Od stol. VI. znamenáme rozdíl mezi *a*-em a excommunicatio, jež byla vyloučením z církve, kdežto *a*-em byl provinilec odloučen od Krista, a tak bylo *a.* jaksi nejvyšším stupněm klatby (c. 3. C. 3. q. 5). Jan VIII., za jehož dob nebylo ještě přísného rozdílu mezi excommunicatio major et minor, rozlišuje mezi *a*-em a exkomunikací v tom smyslu, že excommunicatio vylučuje ze společenství s křesťany, kdežto *a.* činí stiženého neschopným přijímání těla Páně, a v tomto smyslu jmenuje sněm v Meaux z r. 845 (c. 41. C. 11. q. 3.) *a.* „aeternae mortis damnatio". V opačném smyslu užívá obou výrazů Gracián (c. 24. C. 11. q. 3.) a Innocenc III., když byl již rozdíl mezi větší a menší klatbou ustálen. Papež Innocenc III. však k tomu dodává, že excommunicatio minor vylučuje z účasti svátostí vůbec (c. 2. X. II. 25.). *A.* má od těchto dob týž význam, jako klatba větší, což až podnes platí, neboť není mezi nimi právního rozdílu. V tom smyslu také prohlásil Řehoř IX., že exkommunikací per se rozumí se klatba větší, od níž *a.* neliší se, leč jen zevním obřadem (c. 59. X. V. 39). Rovněž sněm tridentský (XXV. c. 3. de ref.) má *a.* a exkommunikaci (větší) za rovnocenná označení církevního trestu, jen rituelně se rozlišující tím, že *a.* vynésti může jen biskup aneb hodnostář církevní s pravomocí biskupskou. Ritus (Pontificale rom. p. III. tit. 17. ordo excommunicandi), záležející ze slavnostního prohlášení *a*-u za assistence 12 kněží, majících rozžaté svíce v rukou, které po prohlášení vyobcovací formule na zemi vrhnou, vzat je z knih opata Regina Prümského „de synodalibus causis et disciplinis ecclesiasticis" († 915, srvn. c. 106. C. 11. q. 3.), který zase převzal jej z úchval sněmu remešského z r. 900. Přídavek *a*-u, zvaný *a.* maran atha, kterého však se obecně v církvi neužívalo, neznamená klatbu trvalou, z níž by nebylo rozhřešení (Bened. XIV. de syn. dioec. 10. 1, 7), aniž je zvláštní formou klatby, nýbrž jest klatbou, jíž provází hrozba budoucím soudem (c. 30. C. 23. q. 4.). Tento aramejský terminus, jejž čteme v 1 Kor. 16[22] znamená totéž co ὁ κύριος ἐγγύς (K Filip. 4[5]) = Pán blízko jest, Pán přijde, t. j. soudit, a jest jen výrazem apoštol. přesvědčení o brzkém příchodu Páně, před nímž jest se hříšníkům třásti, a naopak zase spravedlivým z něho radovati. — Z pojmu *a*-u je patrno, že není správno, formuli „anathema sit", jak se s ní v kánonech novějšího práva potkáváme, překládati slovy: budiž proklet. (Srvn. *Kober*, D. Kirchenbann 2. vyd. 1863, *Hinschius*, K. R. IV. 691. násl.; V. 75, 493. násl., *München*, D. kanon. Gerichtsverfahren u. Strafrecht, Köln, 1866, II. 156. násl.) *Sdl.*

anathematismy zvána od koncilu chalced. dogmatická rozhodnutí obec. sněmů církevních (krátké věty), jimiž bludné nauky zavrženy; jinak věroučná ustanovení obecných sněmů cirk. zvána dogmata, διατυπώσεις, kdežto synodální rozhodnutí týkající se disciplíny církevní slula kánony (canones, κανόνες, θεσμοί, ὅροι). Sněm trident. však zove předpisy o disciplině decreta de reformatione (dělí se na capita), ustanovení o víře doctrina nebo decreta de fide a anathematismy bludných vět canones; koncil vatikánský vydal pouze ustanovení dogmatická, jež označena názvem constitutiones (dělí se na capita); k první připojeny canones.

Anathoth, עֲנָתוֹת, *LXX* Ἀναθώθ, 1. kněžské město v kmeni Benjamin (Ios. 21[18]), nyn. 'Anátá, asi hodinu cesty severových. od Jerusalema; z *A.* pocházeli: Abiezer, Jehu, Abiathar, Jeremiáš. — 2. syn Bechorův, vnuk Benjaminův 1 Par. 7[8]. — 3. jeden z těch, kteří stvrdili úmluvu s Hospodinem v době Nehemiášově (Neh. 10[19]).

Anathothía, עֲנָתֹתִיָּה (*LXX* Ἀναθώθ καὶ Ἰαθίν), syn Sesákův, Benjaminovec, 1 Par. 8[24].

Anatol v. Anatolius.

Anatolie (Anatolia) sv., panna a muč. za pronásl. Deciova, Mart. Rom. 9. čce. Srvn. *Acta Ss.* Julius II, 676 n.

Anatolij v. Anatolius.

anatolika, ἀνατολικά (στιχηρὰ), v církv. řecké ona anastasima (v. t.), jež původně pěla se na úsvitě. Srvn. *Dict. d'archéol. chrét.* I, 1940.

Anatolius (Ἀνατόλιος) 1. sv. mč. za Trajana, Mart. Rom. 20. března. *Acta Ss.* Mart. III, 80—82. — 2. sv. mč. v Bythynii za pronásled. Maximinova. Mart. Rom. 20. prosince. — 3. sv. mč. řec., pam. 23. dub. V. *Acta Ss.* Aprilis III, 163—164. — 4. sv. mč. řec. v Niceji kol. 312, pam. 30. listopadu. — 5. patriarcha konstantinopolský, zprvu kněz a apokrisiar v Alexandrii, od monofys. patriarchy alexandrijského Dioskura poslán do Ktple, a 449 po sesazení patriarchy Flaviana vlivem Dioskurovým povýšen ze jeho nástupce; na sněmu chalcedonském 451 proti nadání ukázal se býti obhájcem pravověrnosti proti monofysitismu, avšak snaha jeho, aby stolec ktpolský měl první místo po Římu a tudíž přednost před Antiochií a Alexandrií, což sněm chalced. v sez. XXI. kan. 28. schválil, vzbudila odpor papežských legátů; Lev I. požadavek ten odmítl. *A. z.* 458. Památka v církvi východní 3. čce. Srvn. *Acta Ss.* Julius I, 571 násl., *Nilles* Kal.[2] 1, 203. — 6. sv. biskup laodicejský, *n.* v Alexandrii, kdež zaujímal vynikající postavení; Euseb. chválí jej jako jednoho z nejučenějších mužů. K žádosti spoluobčanů otevřel školu pro filosofii aristotelskou, opustil však po válce s Římany (262) rodné své město a odebral se do Palestiny. Biskup caesarejský Theoteknos vysvětil jej na biskupa, učinil svým koadjutorem a ustanovil svým nástupcem. Když *A.* r. 268 ubíral se k synodě do Antiochie, Laodicejští zvolili si ho za biskupa. *Z.* kol. 282. Mart. Rom. 3. čce. Z jeho spisů uvádí Eusebius: „Περὶ τοῦ πάσχα" (z něhož uvádí zlomek v Hist. eccl. VII, 32, 14—18; celý spis zachoval se v lat. překl. „Liber Anatolii de ratione paschali", vydal Aeg. Bucherius S. J. ve spise „De doctrina temporum" 1634, otiskl *Migne* PG X, 209—252, nově vydal Krusch 1880 v „Studien zur christl. mittelalterlichen Chronol.", ale pokládá jej za nepravý, z VI. stol. pocházející, v Anglii vzniklý, avšak Zahn ve Forsch. zur Gesch. des neutest. Kanons III [1884] nepokládá důvody Kruschovy za přesvědčivé), a „Ἀριθμητικαὶ εἰσαγωγαί" v 10 sv. (fragm. v *Migne* PG X, 231—236). Srvn. *Bardenhewer*, Gesch. d. altkirchl. Lit., *Hurter*, Nomencl. II, 191—195. — 7. igumen rus., *sp.* „Istoričeskoe opi-

sanie Krasnocholmskago Nikolaevskago Antonieva monastyrja" (Tver 1883). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 62. — **8. Martynovskij** Aug. Vasilevič, syn kněze církve sjednoc., později k pravoslaví odpadšího, vynikající ruský theolog a kazatel, *n.* 1793, vysv. na kněze 1817, působil v duch. správě, ovdověv vstoupil do stavu mnišského 1822, studoval 1823—27 na akademii kyjevské, stal se 1829 rektorem semináře v Kursku, 1832 v Novgorodě, 1840 biskupem ekaterinburským, 1844 mogilevským, 1852 obdržel tit. arcib., vzdal se svého důstojenství 1860, *z.* 1872. *Sp.* „Pokajannyja vozdychanija dlja govějuščich" (Kyjev 1844, 1861), „Utrennee i večernee voznošenie myslej i serdca k Bogu i molitvennye oběty věry, nadeždy i ljubvi" (t. 1844), „Voznošenie myslej i serdca k Bogu v različnych sostojanijach i obstojatelstvach žizni čelověčeskoj" (t. 1845), „O ikonopisanii" (Moskva 1845), „Besědy, govorennyja vo vremja obozrěnija cerkvej mogilevskoj eparchii v 1846 g." (t. 1846), „Gospod i Bog naš Iisus Christos, naše opravdanie, ili pokajannoe vospominanie uničiženija i krestnych stradanij Spasitelja" (t. 1848), „Věra, nadežda i ljubov, izložennyja v besědach i razmyšlenijach s prisovokupleniem duchovnych stichotvorenij" (sv. I. v Kyjevě 1848, II. v Petrohr. 1854; několikráte znovu vyd.; 5. vyd. v Petrohradě 1867 dílo vynikající, k jehož složení čerpal *A.* hojně z asketických spisů katolických), „Slova i besědy na voskresnye dni i po osobym slučajam" (5 sv., Petrohr. 1853 1866), „Nastavlenija prichodskago svjaščennika priemljuščim svjatyja tainstva" (t. 1864), „Katechizičeskija sobesědovanija s dětmi" (t. 1864), „Ob otnošenijach rimskoj cerkvi k drugim christianskim cerkvam, i ko vsemu čelověčeskomu rodu" (pod pseudonymem „Avdij Vostokov", 2 sv., Petrohr. 1857, 2. vyd. t. 1864, polemický spis, nesoucí se nenávistí vůči církvi katolické, bez přesné methody vědecké) a j. Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 62—67.

Anatolon, Anatolus v. Anathalon.

Anazarbus (Anazarbos, Anavarza, Anazarben. dioec., nyn. Ain-Zarbé), někd. metropole provincie Cilicie II. (*Gams*, Series 435—436 uvádí arcibiskupy z II.—X. stol.), nyní tit. arcib.

Ancarano Jakub v. Jakub z Terama.

Anceaume Frant., OSB, kongr. maurinské, převor, *z.* 1729, *sp.* „Sujets de conférences ecclésiastiques". Srvn. *Adelung* I, 782, *Hurter*, Nomencl. IV^3 (1910), 1310.

Ancessi Viktor Ant., kněz franc., orientalista, *n.* v Saint-Affrique (dep. Aveyron) 1844, *z.* t. 1878; za přičlnou studií dlel delší dobu v Egyptě; *sp.* „L'Egypte et Moïse. Les vêtements du grand prêtre et des lévites, le sacrifice des colombes, d'après les peintures et les monuments égyptiens contemporains d'Moïse" (Par. 1875), „Atlas biblique" (t. 1876), „Job et Égypte, le Redempteur et la vie future dans les civilisations primitives" (t. 1877); práce linguistické uveřejnil v „Actes de la Société philologique".

ancilla Dei, v nápisech starokřesťanských dává se tento název často zesnulým ženám; míněno, že by tímto názvem označeny byly panny Bohu zasvěcené, jest mylné; byly nalezeny náhrobní nápisy dívek 5—12letých, jakož i ženy vdané, vesměs označených jako „*a. D.*". Jest tudíž patrno, že pouhým názvem *a. D.* nebyla míněna panna Bohu zasvěcená; až do VI. stol. nestačil název ten k označení panny Bohu zasvěcené, nýbrž přidávána byla slova jiná, jež to vyjadřovala; tak čteme na př. v nápisu z prvé čtvrti VI. století: „sub presentia nonnes Gutles ancille Dei". Od konce VI. století však název *a. D.* počíná býti označením řeholnic; tak sv. Řehoř Vel. (Epist. VI, 23) praví: „Ancillas Dei, quas vos graeca lingua monastrias dicitis", papež Zachariáš mluví „de monachis, id est de ancillis Dei" (Zaccharia ad Pippinum c. V.), synoda římská z r. 741 praví: „Si quis monacham, quam Dei ancillam appellamus, in conjugium duxerit, anathema sit." Srvn. *Leclerq* v Dict. d'archéol. chrét. I, 1973—1993.

Ancillon 1. David, prot. theol., *n.* v Mettách 1717, byl pastorem ve svém rodišti, po odvolání ediktu nantského odešel do Německa a byl posléze kazatelem franc. prot. kolonie v Berlíně, kdež *z.* 1692; *sp.* „Relation fidèle de tout ce qui s'est passé dans la conférence publique avec M. Bédaciez, evêque d'Aost" (Sedan 1657), „Apologie de Luther, de Zwingle, de Calvin et de Bèze" (Hanava 1666). — **2.** Jan Petr Fridrich, potomek před., *n.* v Berlíně 1767, stal se kazatelem franc. kolonie v Berlíně, podnikl v letech 1793—96 cesty po Švýcarsku a Francii; jmenován 1808 vychovatelem princů pruských, měl veliký vliv zejména na korunního prince Fridricha Vilémа; roku 1832 stal se ministrem vnějších záležitostí, v kterémžto úřadě podléhal vlivu Metternichovu; *z.* 1837.

Ancina Jan Juvenal *n.* 1545 ve Fossanu v Piemontu, stud. medicinu, potom theol., vstoupil do kongregace oratoriánů, stal se 1602 biskupem saluzzským, *z.* 1604; vyd. „De Academia Subalpina libri duo" (Montreal 1564), „Odae quatuor seren. Sabaudiae principibus et Carolo Emmanueli eorum patri odae tres", „Tempio armonico della beatissima Vergine" (Řím 1599).

Ancira v. Ancyra.

Ancona (Anconitan. dioec.), biskupství Stolicí pap. bezprostředně podřízené při moři Jaderském, zříz. ve IV. stol., r. 1442 připojeno k němu biskupství umanské; 81.662 katol., 37 far, 85 kostelů, kapli a oratorií, 120 kn. světských, 15 řehol., 79 řeholnic. Kathedrála zasvěcená sv. Cyriaku jest centrální stavba románská s osmibokou kupolí (viz obr. 175); dokončena byla v XI. stol.

Ancud v. Carlos (S.) d' Ancud.

Ancuta 1. Jiří Kazimír, vynikající theolog polský, stud. v akademii vilenské, 1708 stal se kanovníkem vilenským, vystupoval rozhodně proti dissidentům. Proti dissidentskému „Libellus supplex" podanému sněmu grodenskému vydal 1719 „Jus plenum religionis catholicae in regno Poloniae et magno ducatu Lithuaniae, jurl praetenso dissidentium oppositum"; spis tento hleděli dissidenti vyhubiti, i stal se skutečně vzácností; v polském překladu vydal jej Leo Pruszanowski 1757 („Prawo zupełne wiary katolickiej"). Když pak dissidenti proti němu vydali „Prodromus Poloniae" (1721), odpověděl *A.* ve spise „Stadiodromus orthodoxus". Stal se suffragánem vilenským s titulem bisk. antipatrenského; *z.* 1737. — **2.** Matěj Josef, bratr před., byl farářem, stal se 1695 kanovníkem kapi-

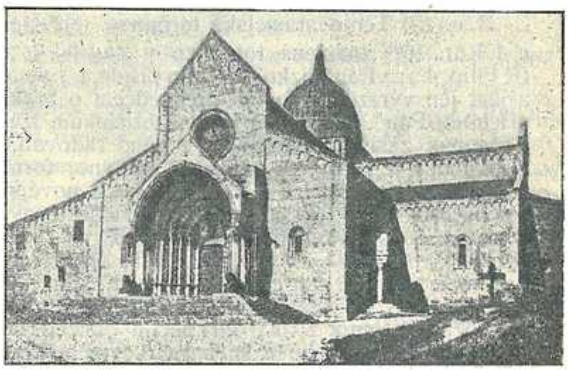

Obr. 176. Kathedrála v Anconě.

toly vilenské, 1710 suffragánem vilenským s titulem biskupa missionopolského, 1716 koadjutorem biskupa Brzostowského s právem nástupnictví; po smrti Brzostowského 1722 ujal se správy diecese, z. však již 1723.

Ancyra, Ankyra 1. (Ancyranum), býv. hlavní město provincie galatské (nyní Engkür, Angora) v Malé Asii. Církev byla tu založena snad sv. Pavlem. Po smrti pronásledovatelů křesťanských na východě, Galeria a Maximina, konala se tu r. 314 slavná synoda církví maloasijských a syrských, by zhojila rány, jež církvi v minulém pronásledování byly zasazeny. Na synodě ujednáno bylo 25 kánonů; z nich 1.—9. týkají se křesťanů v pronásledování od víry odpadlých (lapsi), kánony 11.—15. týkají se církevní kázně a pravomoci, k. 16.—25. obsahují tresty pro kajícníky. Kánony synody *a*-é pojaty jsou do Corpus juris canonici; jsou důležity zvláště tím, že poučují nás o způsobu pokání, jakož i o různých stupních kajícníků v staré církvi. V *A*-e konaly se též dvě arianské synody, r. 358 a 375. Na synodě prvé měli většinu semiariané, zavrhli anomoiismus t. j. přísný arianismus a položili základ k třetí sirmijské formuli; synoda druhá sesadila mimo jiné též sv. Řehoře, biskupa z Nyssy. — *A.* bývalo arcibiskupství od dob prvokřesťanských až do stol. XI. (*Gams*, Series 441). Nyní (od 1850) jest *A.* sídlem arménsko-katolického biskupa (*Gams* l. c. 456), jehož diecese má asi 7000 věřících. Mimo to uděluje se arcibiskupství *a*-é jako titul biskupům i. p. — **2.** někd. bisk. v provincii „Phrygia Pacatiana", podřízené metropoli laodicejské; *Gams* (Series 445) uvádí biskupy z let 325 - 879.

Ančić Ivan z Lipy bosenské, vyd. 1678 „Vrata nebeska i život vični" a 1681 v Ankoně „Ogledala misničko". *Tž.*

Andala Ruard, prof. theol. holandský, nadšený přívrženec Cartesiův, *n.* 1665, byl prof. theol. ve Franekeru, kdež *z.* 1727; *sp.* „Exegesis illustrium locorum Sacrae Scripturae; accedit clavis apocalyptica" (Franeker 1720), „Dissertationes in praecipua Zachariae dicta" (t. 1720), „Verklaaring van de Openbaringe van Joannes" (Leeuwarden 1726), „Epist. apolog. adversus Ulr. Huberum et Herm. Witzium, in qua praeter alia demonstratur necessitas rationis s. manifestationis Dei naturalis" (Franeker 1687). „Existentia Dei, non modo a posteriori, sed et a priori demonstrata" (t. 1705), „Exercitat. acad. in philosophiam primam et naturalem, in quibus philosophia Cartesii explicatur, confirmatur et vindicatur" (t. 1709), „Paraphrasis in principia philos. Cartesii" (t. 1711), „Syntagna theologico-physico-metaphysicum" (t. 1711), „Summa theologiae supernaturalis" (t. 1716), „Apologia pro vera et saniore philosophia" (v ní obraňuje Cartesia a potírá Spinozu, t. 1716), „Carteslus verus Spinozismi eversor et physicae experimentalis architectus" (t. 1719).

Andebertus Matthaeus vyd. „Flores Operum D. Bernardi Abbatis Clarevallensis", Lyon 1556 (potom několikráte vydáno). Srvn. *Xenia Bern.* IV, str. 138.

Andechs, kl. benedikt. a proslulé poutnické místo vých. od jezera ammerského v Horních Bavořích, na vrchu ležící („Der hl. Berg"), dříve hrad, původem svým do časů římských sahající. Jest tu bohatý poklad relikvií, k němuž položil základ sv. Rasso († 954), zakladatel kl. Wörthu, odkudž 955 při vpádu Maďarů ostatky na *A.* byly uchráněny. Při záhubě hradu (kol. 1210) byly zakopány a teprve 1388 znovu nalezeny. K jich uctění zal. vévoda Arnošt 1455 kolleg. kapitolu, kterouž vévoda Albert III. 1455 přeměnil v kl. benediktinský, osazený z kl. v Tegernsee a r. 1458 na opatství povýšený. Pod správou výborných opatů, z nichž vynikal zvláště Mich. Einslein (v. t., *z.* 1640), dosáhl kl. velikého rozkvětu. R. 1803 byl sekularisován, 1846 král Ludvík I. jej získal zase pro benediktiny, načež 1850 tu bylo zřízeno převorství podřízené opatství sv. Bonifáce v Mnichově. Benediktini *a*-šti mimo péči o pouti a duchovní správu mají na starosti také ústav sv. Mikuláše (pro zanedbané hochy). Srvn. *Mathon*, Život P. Marie II, 176—177.

Andegaven. dioec. = biskupství Angers (v. t.).

Andegavenses collationes v. Gousset.

anděl (מַלְאָךְ, ἄγγελος). 1. *Pojem anděla*

A. jest jsoucno konečné, sebevědomé, bez hmoty. K tomuto výměru dospějeme srovnáním *a*-ů s ostatními jsoucny, od kterých se liší, při čemž zároveň poznáme důsledky z tohoto pojmu vyplývající.

a) Od hmoty liší se *a.* sebevědomím. Rozdíl mezi duchem a hmotou nelze klásti v rozměrnost (extensi) na straně hmoty neb v jiné vlastnosti hmoty našim smyslům přístupné (jak se snaží sestrojiti pojem *a*-a na př. Amort, De ang. d. I, q. 3). Jeť myslitelno i jsoucno bez rozměrů, jednoduché, které by přece bylo bez sebevědomí, nač někteří scholastikové nepomyslili (Billuart, De op. 6 dier. diss. 3, a. 1. a j.); ba někteří filosofové tvrdí, že vůbec nic neexistuje, co by se s naším pojmem formální extense srovnávalo, že hmota jsou jsoucna jednoduchá, pouze působením svým (t. j. pokud v nás působí dojem, představu rozměrnosti) rozměrná (entia simplicia, tantum virtualiter extensa: D. Palmieri S. J.; M. de Boylesve S. J. a j.); a jisto je, že domněnka opačná vede též k podivným důsledkům. — Rozdíl mezi hmotou a duchem zcela správně vytkl již Clemens Alex. Strom. l. 4, c. 3; je v rozumu, sebevědomí: duch je jsoucno sebevědomé, hmota jsoucno „pouze existující" (existens tantum. Suarez, Met. disp. 30, s. 17, n. 21)

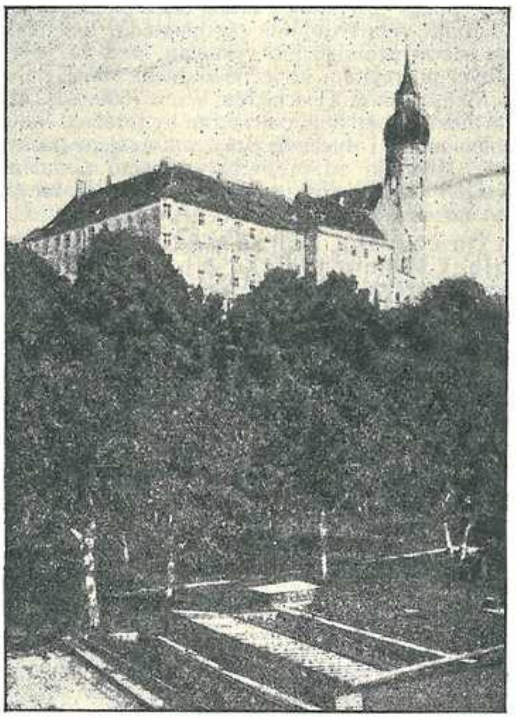

Obr. 176. Andechs.

Sr. Storchenau, Ontol. et log.[5] (Venet. 1794) § 176. Schol. Jsoucna nemajícího sebevědomí zajisté nikdy nenazveme duchem. Sr. Franzelin, De Deo uno th. 35, 1 (p. 375). Z toho patrna nemyslitelnost pojmu duchové hmoty, jejž hájil Bubali (De ang. q. 50, a. 2, q. 2, diff. 2), a nemožnost, aby Bůh učinil hmotu myslící, kterou popřel Locke (An essay conc. hum. underst. l. 4, c. 10). — Liší-li se anděl od hmoty sebevědomím, je-li toto v jeho pojmu, nemůže se duchu jeho nikdy nedostávati. Zdá se však, že dítě sebevědomí nemá, leda v zárodku (potentiâ), a že by tedy podle toho bylo, pokud je dítětem, pouhou hmotou. Dlužno však říci, že v dítěti sebevědomí není jen tak v potenci, jako list budoucího stromu v plodu, jádře, nýbrž skutečně (actu), ale latentně, utajeně, jako kyslík ve vodě.

b) Od Boha liší se *a*. podstatně tím, že v sobě nemá dokonalosti hmoty ani takovým způsobem, jak ji má hmota (formaliter), ani dokonalejším (eminenter), kdežto v Bohu, jakožto Tvůrci obou částí tvorstva, obojí stvořená dokonalost je způsobem vší nedokonalosti prostým (eminenter), Bůh nad protivu obou je povznesen. Jakým způsobem v sobě obojí dokonalost spojuje, nesnadno říci, leda že jak jednotu hmoty tak mnohost ducha v trojjedinosti své obsahuje, pokud hmota a duch opravdu v této protivě postaveny jsou. Dr. Michelis (Kathol. Dogmatik 420—1) vyjadřuje rozdíl mezi sebevědomím ducha a sebevědomím Božím, absolutním takto: Bůh jakožto absolutní sebevědomí je sebevědomí, které nemá žádného bytí [absolutního] vně sebe, nýbrž jehožto sebevědomí je jeho bytí (jsoucna konečná nemohou tento pojem absolutného jsoucna měniti, jelikož na stvoření, na vůli absolutního, se zakládají), a jehožto bytí v momentech jeho sebevědomí subsistuje; stvořený duch je sebevědomí, jež si je sebe vědomo jen vzhledem k (mit und am) hmotě jakožto něčemu, co ono není: je jen nedokonalou objektivací subjektu, jelikož subjekt pojímá sebe jako objekt jen skrze něco mimo něj existujícího. Tento povšimnutí hodný pokus o výklad rozdílu mezi konečným a absolutním sebevědomím předpokládá, že hmota sama sebou nemá jiného významu, než že je nezbytným korelátem konečného ducha (sr. J. Pabst, Der Mensch u. s. Geschichte. Wien 1830, 43), kterážto nezbytnost není patrna, an by totéž co hmota duchům mohli i duchové sobě na vzájem poskytnouti. Mimo to zdá se, že by v této domněnce sotva bylo lze vyložiti utváření hmoty. Přestaneme proto na označeném negativně rozdílu.

c) Od člověka liší se *a*-é tím, že nejsou spojeni s hmotou jako člověk, jenž v trojdílném tvorstvě zaujímá jaksi střed, vyrovnání protivy ducha a hmoty spojením obou v jedno jsoucno, a takto je reálním obrazem (Gen. 1[26]; sr. Gregor. Nyss. P. G. XLIV, 1328) jsoucna absolutního nad protivu onu povzneseného. Tak učí sněm later. IV (1215): „Firmiter credimus et simpliciter confitemur, quod unus solus est verus Deus . . . creator omnium visibilium et invisibilium, spiritualium et corporalium, qui sua omnipotenti virtute simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam, spiritualem et corporalem, angelicam videlicet et mundanam ac deinde humanam quasi communem ex spiritu et corpore (ať oslaveného ať empirického) constitutam." Sr. Conc. Constantinop. r. 543; Maximus Conf. Ambig. P. G. XCI, 1096, A (ἓν ἐξ ἀμφοτέρων, ἀοράτου λέγω καὶ ὁρατῆς φύσεως δημιουργεῖ τὸν ἄνθρωπον); Io. Damasc., De f. o. l. 2, c. 3. PG XCIV, 873, B; l. 2, c. 12 PG XCIV, 920, B. Nikoli tedy duše lidská, nýbrž člověk sám je v prostředku mezi duchem a hmotou. Přes toto jasné vyjádření katolické nauky na sněmu lat. smýšleli si i pozdější někteří theologové (Caietanus, Eugubinus, Sixtus Senensis, Bartholomaeus Caranza, Dominicus Bannez, z jinověrců Leibniz, Bonnet, Wolf, Pordage a j.) nějaké andělské tělo. S míněním podobným setkáváme se dosti často i u sv. Otců (na př. Justina, Fulgentina, Claudiana, Jana Soluňského, sv. Bernarda [De consid. l. 5, c. 4]), ač některé výroky jejich lze v jiném smyslu vyložiti (jako sv. Augustin vykládá Tertulliana; sr. Hilarius, In Mat. 5). Často vykládali i Gen. 6[2] o *a*-ech (snad vlivem Pseudo-Henocha: Athenagoras [Leg. 24], Clemens Al. [Strom 8, 3], Methodius, Lactantius [2, 14], Tertullianus [Idol. 9], Ambrosius [De virg. 1, 8]; srvn. Pamelius, Paradoxon I[um] Tertulliani).

Nebyla však nauka katolická tak zatemněna, že by jí nebylo lze ze sv. Otců dokázati. Řehoř Naz. dí o *a*-ech, že je lze pouze myslí pojmouti (τῷ μόνῳ νῷ λῃπτάς. Or. 38 PG XXXVI, 319); Didymus rozděluje tvorstvo na tělesné a netělesné (visibilia et invisibilia i. e. corporalia et incorporalia PG XXXIX, 1035), podobně Lev Vel. (Ad Turrib. 6 PL LIV, 683). Theodoret nazývá *a*-y jsoucny netělesnými, tělesnosti úplně prostými a majícími svou duchovost bez příměsku (ἀσώματοι φύσεις, παντάπασι σωμάτων ἀπηλλαγμέναι, καὶ ἀμιγὲς τὸ ἀόρατον ἔχουσαι. In Gen. interr. 20 PG LXXX, 110). Podobně označují se *a*-é jako nehmotní (ἄυλον) u Athanasia [?] (De com. css. n. 51 PG XXVIII, 77) a u Eusebia (Dem. evang. 4, 1 PG XXII, 251), jako netělesní (incorporales — ἀσωμάτους u Zacchaea (Consult. l. 1, c. 31 PL XX, 1100), Didyma Alex. (l. c.), Jana Zlatoúst. (Hom. 22 in Gen. PG LIII, 186), Řehoře Nyss. (Or. 4 in Orat. Domini PG XLIV, 1166), Řehoře Naz. (Or. 24 PG XXXVI, 71), Epiphania (Haer. 26, 13 PG XLI, 351) a Jana Damašského (De f. o. 2, 3 PG XCIV, 865). Této nauce neprotiví se druhý sněm nicejský. Zmíněný blud Jana Soluňského nebyl tu totiž schválen (act. 5. Mansi 13, 164), i když snad vyobrazování *a*-ů schváleno mimo jiné i z tohoto důvodu, jenž sám v sobě obsahoval blud. (Srvn. o tom Tournely, De ang. q. 2; Petavius, De ang. l. 1, c. 3; Hundhausen, Das 2. Pontifikalschr. des Apostelfürsten Petrus 270 dd.; Scholz, Die Ehe der Söhne Gottes atd.)

Židé si myslili *a*-y netělesnými; to vysvítá z důvodu, pro který sadduceji existenci jejich popírali (Act 23, 8): že totiž netělesná jsoucna jsou nemožná; tak nám o nich zprávu podává Ios. Flavius, Antiqu. l. 18, c. 1, n. 4; Bell. lud. l. 2, c. 8, n. 14. I tradice židovská uznává netělesnost *a*-ů (srvn. Petavius l. 1, c. 3).

Této netělesnosti *a*-ů neodporuje jejich zjevitelnost, dosvědčená Písmem sv. Netělesnost *a*-ů nedovoluje pouze vykládati zjevy *a*-ů domněnkou o jakémkoli těle, s nímž by *a*-é podobně spojeni byli jako duše naše s tělem jest spojena, tedy o jakémsi vtělení. „Tělo se nespojuje s andělem jako s formou" (Thomas Aq. 1, q. 51, a. 2, 2[m]). Zjevy *a*-ů dlužno tedy vykládati jinak. Možný je dvojí výklad veškerých jejich zjevů. První výklad, přijatý sv. Tomášem Akv. (l. c.), jest, že *a*-é zhušťují božskou mocí vzduch a utvořují z něho jakési tělo, jež je potom jakýmsi zobrazením jich, a proto, ač s nimi jinak ve spojení není, nýbrž jen jimi ovládáno, přece jejich tělem nazváno býti může. Druhý výklad jest, že *a*. nepůsobí za tím účelem, abychom přítomnost jeho způsobem nám přiměřeným poznati mohli, žádného obrazu svého vně nás, nýbrž působí na nás přímo tak, že jeho obraz vzniká v naší obraznosti. Tento způsob nepokládá sv. Tomáš Akv. za nedůstojný, nýbrž jediný důvod, pro který se rozhoduje pro

výklad prvý, jest, že v Písmě sv. zjevuji se *a*-é ne každému jinak, nýbrž všem stejně. Nechtíce se zde pouštěti do otázky, jak poznáváme věci hmotné, zda se nám jeví, jak se subjektivní činností naší nám zobrazují, či jaké ve skutečnosti jsou (srvn. J Fröbes v StML 1907, II, 153 dd.), nepronášíme tu úsudku o těchto dvou theoriích. Srovn. o tom D. Palmieri, Pneumatol. thes. 3, dem. 3; Michelis v Nat. u. Offenb. X, 481—5.

Ačkoli však andělé liší se od člověka tím, že nemají těla, jsou přece v určitém poměru k hmotě. To vyplývá z jejich pojmu jakožto tvorů. Tvorstvo dlužno si mysliti jako organismus, čímž dána jest věcná souvislost mezi částí duchovou a hmotnou (Thomas Aqu. I, q. 61, a. 3; Scheeben, Handb. d. kath. Dogm. § 134, n. 128; § 179, n. 1113; Oswald, Die Schöpfungslehre 1885, 132; Michelis, kathol. Dogm. 88 90). Tuto souvislost sotva lze si jinak mysliti, než že se passivní hmota působením duchů má z počátečního stavu k dokonalému vyvinouti; aspoň je stav hmoty závislý na stavu duchů, jak sv. Tomáš l. c. naznačuje a jak později z jiných důvodů ozřejmí. Tak se z domyslu dosuzujeme působení *a*-ů na hmotu. Jiný důvod apriorní, z něhož bychom soudili o působení *a*-ů na hmotu, jest ceny pochybné, je to obdoba s člověkem; *a.* se právě svým poměrem k hmotě od člověka liší, — nemaje těla — a tudíž nelze prostě z toho působení *a*-ů na hmotu dovozovati (Palmieri, Pneumatol. th. 2). Z přezvědu ovšem snáze se dokáže, i když ne právě z fysiky, jak dokazoval Fr. Patritius (srvn. Rixner, Leben u. Lehrmein. ber. Physiker IV. Heft 1823).

Co takto o poměru k hmotě z pojmu *a*-ů jako důsledek vyplývá, zaručeno i v pramenech zjevení. O působení *a.* na hmotu máme četná svědectví v Písmě i v podání. V Písmě sv. naznačen tento poměr dosti často. Zvláště zlý duch se označuje jako vladař hmoty pozemské. Ef. 2^2 nazván knížetem moci vzduchu (*ἄρχων τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος*) a Ef. 6^{12} zvou se zlí duchové vládci světa (*κοσμοκράτορες*); srovn. Hieron. in hh. ll. PL XXVI, 496 a 580—1. Co v Písmě sv. naznačeno, rozvádějí a vykládají sv. Otcové. Nejucelenější názor o tom poskytují nám Otcové řečtí. Odtud — skrze Jana Damašského — čerpal též sv. Tomáš A. nauku, že ďábel je duch, jemuž svěřena byla správa hmoty zemské (Quodl. 5, a. 7, ad 1). Na východě byla pak tak obecná, že pojata byla i v symbolické spisy církve východní. Ve vyznání Metrofana Kritopula čteme: Lucifer, jemuž Bůh byl svěřil správu zemského okrsku (*τὴν τῶν μετὰ τὴν σεληνικὴν σφαῖραν διοίκησιν*. J. Kimmel, Libri symbolici E. or. Append. Jenae 1850, p. 55). Jasně ji podávají a z části týmiž slovy Papias (u Ondřeje Caesarijského, In Apc. 12, 7. 8. PG CVI, 325), Athenagoras (Leg. n. 24 PG VI, 946—7), Methodius (Fragm. ex libro de resurr. ap. Phot. Bibl. cod. 234 PG XVIII, 293 a CIII, 1110—1) a Epiphanius (Haer. 64 PG XLI, 1104). Dle těchto bylo úkolem *a*-ů spravovati hmotu a její tvary (*ἐπὶ τῇ ὕλῃ καὶ τοῖς τῆρ ὕλης εἴδεσι* Method, Athenag., Epiphan.). Ostatní *a*-é dostáli svému úkolu, ďábel však, jemuž byla svěřena země (*τὸν περίγειον τόπον συνέχειν τε καὶ περικρατεῖν*: Greg. Nyss., Or. catech. cp. 6 PG XLV, 27; *τῆς περὶ τὴν γῆν διακοσμήσεως ἄρχειν* Papias l. c.; *πρωτοσιάτης τῆς περιγείου τάξεως*: Io. Dam., De f. o. l. 2, c. 4 PG XCIV. 876), nedostál svému úkolu a uvedl zemi v záhubu. — Epiphanius (De mens. et pond. 22 PG XLIII, 276) mluví též o *a*-ech mračen a temnot, sněhu a krupobití, bouří, blesků, mrazu, vedra, zimy, jeseně, jara a léta atd.; místo to shoduje se do slova s textem knihy Jubilaeorum (al. Parva Genesis) II, 2, psané 135—105 kterýmsi farisejem, tedy jest asi vzato z podání židovského. Sv. Jan Zlat. dí, že Bůh ustanovil, aby *a*-é ovládli bezduchou hmotu (u Photia, Bibl. cod. 277 PG 104, 264) a Justin, že jim odevzdal péči o vše, co je pod nebem (Apol. II, n. 5 PG VI, 452). Sv. Jeroným tvrdí, že jest obecným míněním všech učitelů (doctorum), že vzduch mezi nebem a zemí jest plný protivných mocností (In Eph 6^{12} PG IXXVI, 580—1). Dle sv. Augustina každá hmotná věc našeho světa má nad sebou andělského vládce, což potvrzuje Písmem (L. 83 qq. q. 79 PL XL, 90). Jinde pak vystihuje příčinu této podrobenosti hmoty *a*-ům z pojmu stvoření: „Jsoucna, která nemají vůle, musí býti podrobena jsoucnům, která vůli mají“ (De gen. ad litt. l. 8, c. 23 CSEl. XXVII. 262).

Andělé nejsou však v takovém poměru k hmotě, že by byli předmětem působení hmoty. To není nikterak v pojmu *a.* nebo hmoty obsaženo. V člověku vidíme, že princip hmotný je passivní, duše pak princip aktivní. I když tělo není čistě passivní, nelze z toho ani souditi, že by hmota na duchy působiti mohla. Naopak, že hmota nemůže působiti na ducha, vyslovil jasně sv. Augustin. Dle něho nelze si myslitl, že by těleso působilo na ducha, protože jsoucno činné je výtečnější než trpné. (Srvn. De gen. ad litt. l. 12, c. 20 CSEL XXVIII, 409.) Hmota je tedy prostě passivní. Společná tato všem scholastikům nauka působila veliké nesnáze při řešení otázky, jak *a*-é jsou na hmotě závislí při jejím poznání (srvn. D. Palmieri, Pneum. p. 11 s.; Suarez, De ang. l. 2, c. 5—8). Mnozí tu rozlišovali závislost na předmětu a závislost na nástroji; hmota je jen předmětem, nikoli nástrojem poznání („angelus dependet a corpore ut obiecto in operando [cognoscendo], sed non dependet ut parte vel organo corporis, mediante quo operetur“. Srvn. Io. Duns Scotus, In l. 2, d. 9, q. 2, n. 30). Jiní soudili, že hmotné věci *a*-é poznávají pojmy vrozenými, což by dle Palmieriho vedlo k idealismu. Konečně dlužno vždy míti na paměti subjektivnost lidského poznání, a že hmota není sama sebou předmětem poznání, nýbrž idey Boží v ní vyjádřené.

Důsledek z poměru *a*-ů k hmotě jest, že byli stvořeni zároveň s hmotou. Důsledek tento zase se potvrzuje z pramenů zjevení. V uvedeném již výroku sněmu later. IV. nauka ta co nejjasněji vyjádřena jest. Slovo „simul“ vzhledem k následujícímu „deinde“ tu jinak překládati nelze (srovn. Billuart, De ang. diss. 1, a. 2; Amort, De nat. ang. disp. 1, q. 2; Scheeben, Dogm. II, 54; Oswald, Schöpfungsl. 43 atd.). Sněm later. opírá se patrně o Gen 1^1 („Planum enim est haec Genesis verba: In principio creavit Deus caelum et terram ita a concilio intellecta esse, ut ad angelicam naturam caelum, et terram ad mundanam referret“ Petrus Constant. in Hilar. De Trinit. 12, 37 PL X, 455, C—D); opírá se však asi i o výklad v Symb. Nic.-Constp. („visibilium et invisibilium“; dle názvosloví řeckých Otců odnáší se totiž slovo *ἀόρατος* k duchům: Greg. Naz. Or. 38, n. 11 PG XXXVI, 321: *καὶ ζῷον ἐν ἐξ ἀμφοτέρων, ἀοράτου τε λέγω καὶ ὁρατῆς φύσεως δημιουργεῖ τὸν ἄνθρωπον*; srvn. Rupert. Tuit., In Gen. l. 1, c. 3) podaný. Výklad Gen. 1 o stvoření *a*-ů a hmoty, jenž žil v podání sv. Otců (jest Augustinův, De civ. D. 11, c. 9, rozšířen hlavně Petrem Lombardským l. 2, d. 12, jest Anastasia Sin., In Hex, l. 1, PG IXC, 861 a j.), lze tedy pokládati za authentický. Srovn. Cornel. a Lap., In Gen. 1^1; Westermayer, Das A. T. I, 6; Nat. u. Offenb. 1869, 63; též Catechism. Rom. p. 1, c. 2, q. 16. 17. Verš ten

ostatně — t. j. nehledíme-li ani k tomuto jeho výkladu, nelze nijak vykládati o relativním počátku, tak že by před nebem a zemí něco jiného stvořeno býti mohlo, nýbrž jen o absolutním (Scholz, Handb. d. Theol. d. A. B. II, 17; Heinrich, Dogm. V, 38. 122). Proti úsudku, že sněmem lat. IV. definována současnost stvoření *a*-ů a hmoty, bylo poukazováno k tomu, že „obiter dicta" ve výkladech dogmatických definována nejsou. To je sice správné, ale dlužno míti též na paměti, že smysl a význam prohlášení církevního má býti vykládán z textu samého a ne z historických okolností (srvn. D. Palmieri, De poen., p. 371), a že by tedy tvrzení, že úmysl sněmu byl definitivně rozhodnouti něco jiného než současnost stvoření, bylo odůvodniti z textu samého, kde však opory nemá. — Mnozí církevní Otcové domnívali se, že *a*-é byli stvořeni před světem hmotným, ale obyčejně netvrdili, že byli již před hmotou, nýbrž jen před jejím utvářením. Někteří (j. Victorinus M., De fabr. mundi PL V, 306, podobně Eucherius, Acacius, Gennadius) zase myslili, že svět (i s člověkem) stvořen před *a*-y. Příčina toho jest, že Písmo sv. mluví z paedagogických a jiných důvodů o *a*-ech a zlém duchu aspoň ve zprávě o stvoření (*ἐν τῇ Γενέσει:* [Athanas.], Ad Antioch. q. 4 PG XXVIII, 601) jen obrazně (nebe, had).

Další důsledek z poměru *a*-ů k hmotě, z jejich netělesnosti jest, že nelze vlastnosti lidského poznání prostě přenášeti na poznání andělovo. Poznání andělovo sice nemůžeme jinak pojímati než dle analogie lidského, musíme však všecky prvky, které souvisí s naší tělesnosti odmysliti. Náš pojem o poznání andělově je tedy vždy velice nedokonalý. Negativně můžeme říci: Srovnáváme-li poznání lidské s andělským, konstatujeme ne jen, že spojení s tělem, hmotou, v jednotný celek samo sebou není bez vlivu na poznání, nýbrž poznání naše, jaké skutečně nyní máme, empirické, není ani normální, jaké by totiž člověk měl, kdyby ani *a*-é ani Adam nebyli zhřešili. Dle sv. Tomáše Akv. (I, q. 77) je přiměřeným (proportionatum) předmětem lidského rozumu jen bytnost věcí hmotné. Proti tomu dí Scotus (In l. 1, d. 3, q. 3, n. 4), že z toho, že duše je spojena s tělem, nelze souditi, že i předmět jejího poznání musí býti tělesný, hmotný, a tvrdí, že úplný předmět přiměřený (obiectum adaequatum proportionatum) našeho rozumu je jsoucno konečné (In l. 2, d. 3 q. 3; srvn. d. 9, q. 2, n. 36); ale i on uznává, že ve stavu, ve kterém nyní duše jest, nemůže přirozeně poznati nic než to, co smysly postižitelno aneb v tom bytně nebo virtuálně obsaženo jest; proto nemá o sobě intuitivního poznání v tomto stavu („in statu isto anima nihil potest naturaliter intelligere nisi sensibilia in se, vel essentialiter vel virtualiter inclusa in sensibilibus; ideo nec anima pro statu isto cognoscit se intuitive" In prolog. q. 1; cf. In l. 1, d. 2, p. 2, q 3; d. 3, q. 7). To však není stav normální, nýbrž hříchem prvotným způsobený („non est mere ex natura hominis, unde homo, quia tunc non esset alius in beatitudine" In l. 2, d. 11, n. 4; srvn. komment. J. Ponc. v pař. vyd. IX [1893] p. 300—1). Rozdíl mezi empirickým (po pádu) a normálním (ideálním) poznáním lidským znám byl již sv. Augustinu (De Trin. l. 15, 27); srvn. též Michelis, Die Philos. Platons I, 117—9. Předmět a obsah poznání andělského nelze nám tedy naprosto posuzovati dle předmětu empirického poznání lidského. — Rovněž pak vývoj poznání andělského nelze si představovati dle podoby vývoje poznání lidského. U člověka sebevědomí jen poznenáhlu se probouzí cizí pomocí, a to nějakou řečí (ať posunkovou ať hláskovou); jaké představy a pojmy máme, a že je vůbec máme, závisí na této pomoci, a zákony ve větě obsažené, v ústrojí řeči uložené, jsou zákony myšlení, které, pokud je subjektivní, je pozdější než řeč. V tom smyslu lze se sv. Cyrillem Alex. (In Io. 1, 9 PG LXXIII, 124 až 134), Theophylaktem (PG CXXIII, 1149), Gőrresem a j. vykládati světlo osvěcující každého člověka vstupujícího na tento svět. Ani tento stav není normální a dokonce ne pouhému duchu přiměřený. — Tolik lze s jistotou negativně říci. Z toho pak soudíme, že *a*-é poznávají sebe intuitivně; ovšem, zda rozum při tom jest aktivní (Scotus, In l. 2, d. 3, q. 8) či passivní (Thom. A. I, q. 56, a. 1), je zase již sporno. Ostatní domněnky scholastiků o poznání andělském jsou velmi různotvárné; jedni přisuzují *a*-ům poznání přemýšlením (discursus), jiní to upírají atd.; celkem jim nelze přisouditi ani důležitosti, ani jistoty, nýbrž toliko důmyslnost. Srvn. D. Scotus, In l. 2, d. 2; l. 3, d. 14; l. 2, d. 9, q. 2, n. 31; Suarez, De ang. l. 2 tot.; Petavius, De ang. l. 1, c. 6 -9; Heinrich, Dogm. V, 623 dd.; Kleutgen, Phil. d. Vorzeit, B. I, A. 1. H. 7; Bautz v „Katholik" 1880, II; D. Palmieri, Pneumatol. p. 10 atd.

Jen praktické otázky se dotkneme, zda *a*-é poznávají naše tajemství. Že neznají všech tajemství našich, je jisto, protože i Písmo i podání připisuje znalost všech tajemství výlučně Bohu. Sv. Pavel 1. Kor. 2^{11} srovnává nikomu nedostižné poznání Boží o sobě s poznáním naším o sobě, rovněž jiným nepřístupným, a Hebr 4^{12} nazývá Boha znalcem myšlenek a snah srdce. Sv. Otcové pak proti Arianům dokazují božství Krista Pána z toho, že znal tajemství srdcí. Sr. Fulgentius, Ad Trasim. l. 2, c. 16. 17 PL LXV, 263; Novatianus, De Trin. c 13. M. III, 908. Jisto je však také, že *a*-é naše myšlenky poznávají (Casslanus, Coll. 7. cp. 15 PL XLIX, 688; Augustinus, De Gen. ad litt. 12, 22, 48 CSEL XXVIII, 414). Říká se obyčejně, že jen ze znamení vnějších se jich dosuzují, že však myšlení samo je jim nepřístupno. Tu by se tedy měl každý na pozoru míti, aby zpovědí aneb hlasitým hovorem se sebou samým jich neprozradil. Jakousi znalost lidské řeči dlužno jim as přisouditi, tolik můžeme souditi, ne sice z pojmu o *a*-ech, ale ze zjevení. Aspoň kdo nechce vykládati to, co se v Písmě sv. dí o posedlých, z obecného mínění Židů, jemuž by se Kristus Pán byl jen přizpůsobil, uzná, že zlý duch, když je ve spojení s člověkem, dovede i bez přispění vůle Boží člověka přivésti k pohybům úst, jež působí chvění vzduchu, lidskému sluchu srozumitelné (Luk. 4^{41}). Je-li však toto vlnění vzduchu jemu srozumitelno, i když mluvící nechce positivně, aby ďábel mu rozuměl, a není-li mu pouhá myšlenka zjevna, když myslící chce, aby byla, o tom zajisté lze pochybovati, poněvadž o tom bychom mohli souditi jen z domyslu, a k tomu je náš pojem o poznání andělském nedostatečný; dokladu ze zjevení pro to nemáme. Proto sv. Augustinu (Retr. l. 2, c. 30) zdá se jeho dřívější výklad, že *a*-é poznávají naše myšlenky z průvodních — nám nepostižitelných — projevů tělesných, příliš smělým, a soudí, že přestati dlužno na skutečnosti, že naše myšlenky poznávají, aniž doufá, že by se podařilo vystihnouti způsob, jakým se to děje.

Jiný důsledek z poměru *a*-ů k hmotě jest, že *a*-é jsou v jiném poměru k prostoru a času než my, a že dlužno bedlivě se vystříhati prostého přenášení našich představ prostoru a času se týkajících na pojem *a*-a. Durandus (In l. 1, d. 37, p. 2, q. 1) zajisté popřel, že by duchové byli v místě. Sv. Otcové často tvrdí, že nezaujímají místa. Basilius, De Sp. s. l. 1, n. 15 PG XXXII, 89 dí: *τὸ ἀσώματον οὐκ ἐν τόπῳ.* Eusebius, De Incorpor. l. 4 PG XXIV,

1150: „Angeli autem non indigent loco, sed liberi a locis viventes sunt." Podobně Řehoř Nyss. a Nemesius. Psellus, Quaest. physic. q. 84, odůvodňuje toto mínění takto: mezi duchem a hmotou je protiva; je-li tedy těleso v místě, duch v místě není. Co se týče času popřel zase Amort (De angelis disp. 1, quaestiunc. 4) a j., že by *a*-é byli v čase. Že *a*-é jsou v čase, tvrdí na př. Řehoř Nyss. (C. Eunom. l. 1, c. 26 PG XLV, 365: *διὰ τῶν χρονικῶν διαστημάτων ὑδεύουσα φέρεται*). Různost domněnek o poměru *a*-ů k prostoru a času vyslovených jest zase značná. Dle některých thomistů *a*-é jsou v místě působením (per operationem, dle jiných per applicationem virtutis operativae), dle Scota svou podstatou (per substantiam), dle Vasqueza spojením (per unionem). Srvn. Scotus, In l. 2, d. 2, q. 6, n. 1—6; Vasquez, In I. p. dist. 194 etc.; Suarez, De ang. l. 4, c. 1; Thomassinus, De Deo l. 5, c. 5; Petavius, De ang. l. 1, c. 13. Jisto je jen, že nejsou nekonečni ani prostorem ani časem a že nejsou v prostoru a v čase takovým způsobem jako tělesa. Z Luk. 8[30] (mnoho duchů zlých [pluk] vešlo do něho) lze souditi, že není třeba žádné rozměrnosti, aby *a*-é byli přítomni.

Konečně liší se *a*-é od člověka tím, že jsou každý pro sebe, a i to lze pokládati za důsledek z jejich poměru ke hmotě, jejich netělesnosti. Jednota lidstva (v množství osob), solidárnost jeho souvisí se složením člověka z ducha a hmoty. *A*-é však jsou každý pro sebe, netvoří společnost (jak se domnívá na př. Palmieri, Pneumatol. th. 8), nejsou si navzájem podřízenými, na sobě závislými. Srvn. Scotus Erig., De div. nat. V, 27; Anselm., Cur Deus h. II, 22; Suarez, De ang. l. 8, c. 21, n. 14 (proti Toletovi, In S. th. l. q. 50, a. 4); Aristoteles, Polit. I, 2 (*αὐτάρκης*). Není tedy tato povaha říše duchů nezbytně příznakem vzniku její představy za doby, kdy lidé žili ještě ve stádech, neznajíce svých rodičů, jak někteří moderní evolucionisté si myslí. Hmota jest jen jedna, vše, co vidíme, jsou jen části hmoty (rozlišené a rozdrobené), pravé individuum jest jen duch (Polignac. Antilucr. III; Chr. Vosen, Das Christent. u. d. Einspr. s. Gegner[3] 108; J. Pabst, D. Mensch u. s. Gesch. 46; Nat. u. Offenb. IV, 283 dd.). O původní jednotě hmoty a jejím rozlišení srvn. na př. W. Waagen, Das Schöpfungsproblem[2] 1899; Michelis, Kritik d. Güntherschen Phil. 196—208. — I člověk má individualitu svou od duše, nikoliv od těla, jež se skládá z části hmoty, jim svobodně vybíraných. (Dom. Viva, Cursus theol.[6] p. II, disp. 3, q. 5, n. 4; ost. v. Individuace.) — Jedinců v říši duchů jest ovšem určitý počet, nám neznámý; srvn. Petavius, De ang. l. 1, c. 14; Suarez l. 1, c. 11.

Tak jeví se v hmotě jednota, v *a*-ech mnohost, (Origen., De princ. l. 2, c. 9, n. 1) a v člověku obraz Boží, božské Trojjedinosti; dle rozdílu ducha a hmoty jeví se pak v člověku též různost pohlaví.

2. *Existence a-ů.* Pojem *a*-ů vyložený jest reální. To zaručuje nám církev sv. na sněmu later. IV (1215); srvn. Conc. Vatic., Sess. 3, cp. 1; Florent. decr. pro Iacobitis; Conc. Nic. II., Sess. 4. 7; Symb. Nic.-Const. — Existenci *a*-ů popírali Sadduceové a ovšem též materialisté a panthcisté všech věků. V Písmě sv. názvem poslů (*ἄγγελοι*) jistě takováto jsoucna duchová se označují, ač ovšem ne vždy (srvn. *A.* Páně) a ač ne všechny názvy o nich často vykládané (j. Cherubim, srvn. Č. k. d. 1907, 441—4) k nim se odnášejí. Jsouc líčeni jako osoby Bohem stvořené, jemu podřízené, od člověka i duše rozdílné. Rozum proti možnosti *a*-ů nemůže nic namítati (srvn. *Nesmrtelnost duše*). Positivně odůvodniti existenci *a*-ů může rozum jen na základě jiných pravd zjevených dle vyložené již idey tvůrčí trojdílného tvorstva. Důkazy existence *a*-ů z přezvědu (na př. Lessius, De provid. numinis l. 1, n. 139 s.) nevylučují vší pochybnosti. Srovn. Suarez, Disp. met., d. 35, s. 1, n. 5; Amort, De ang. disp. 1, q. 1; Scheeben § 135, n. 140; Stöckl, Lehrb. d. Philos.[5] 228; Heinr. Dogm. Theol. § 282. atd. — Jako nevyhnutelnou hypothesu stanoví existenci zlých duchů, na př. Rich. Chenev. Trench, The Temptation of Jesus (něm. v Brem. 1902).

3. *Účel stvoření a-ů.* *A*-é byli stvořeni, aby svobodným rozhodnutím svým vstoupili v stav věčně trvající dokonalosti, ve které by nalezli svou blaženost. Bůh dle čistého, ideálního pojmu stvoření nemohl tvoru rozumnému nedati na vůli, aby se pro něho nebo proti němu rozhodl (Greg. M., In Ezech. l. 1, hom. 7, n. 18 PL LXXVI, 849, A; J. Pabst l. c. 56). S rozumem jest svoboda vůle nerozlučně spojena: *τοῦ γὰρ λόγου πατέρημα τοῦτό ἐστιν ἡ αὐτεξούσιος θέλησις.* Vůle jest obraz, imitace božské aseity (Thom. Aq. III. q. 19, a. 3; Gennadius, De praedest. I PL CLX, 1111), poskytnutý za tím účelem, aby tvor svobodným rozhodnutím Boha jako předmět své lásky na místo svého já postavil a tím způsobem v Boha se přeměnil. Svobodných jsoucen bez svobody pro Boha nebo proti Bohu se rozhodnouti Bůh stvořitl nemohl (srvn. Nemesius, De nat. hom. c. 41 PG XL, 776: *λογικὸν ἐποίησε καὶ οὐκ ἄλογον*; J. Kleutgen, Theol. d. Vorz. I. T. 5. Abh. 360 d.; A. Lebedev, Raznosti c. vost. i zap. v uč. o presv. Děvě Marii B. Varš. 1881, str. 221, 230; Th. A. Tihomirov v Hr. Čt. 1894, I, 299; S. Glagolev ve Vopr. filos. I psih. 1893, 5 (= kn. 20) otd. spec. str. 17). Tvrzení Schellovo (Dogm. II, 164 d.; srvn. I, 340 d.), že vůle stvořená vůči působnosti Boží není svobodna, příčí se sněmu Trid., Sess. 6. de iustif. cn. 6; srvn. Prop. 39. Baii. V pojmu stvoření tvora rozumného jest obsaženo, že má svobodným rozhodnutím svým (které u *a*-ů, jak Thomisté právem učí, je jednou pro vždy) vstoupiti v stav definitivní, věčně trvající, nezměnné (Thom. Aq. I, q. 62, a. 9; Io. Damasc., De f. o. 2, 3) dokonalosti, ve které nalézá svou blaženost (Scheeben § 157, n. 585. 587. 588). Jen nevystižením pojmu stvoření lze vysvětliti, že někteří — přenášejíce poměry pozemské, porušené, prostě na anděly — těmto i nyní ještě přisuzovali možnost hřešiti (Cyrill. Hier. Cat. 2, 4; Maximus, Ad c. 11 de cael. hier.; cf. Ignat. Antioch., Smyrn. 6, 1; Clemens Al., Strom. 7, 7; Basil., In Ps. 32 p. 203; Ambros., In Ps. 118, s. 8, 29; Greg. Naz., Or. 38, 9; Nemesius, De nat. hom. 41; Origen., In Lc. hom. 35; Hieron., Mich 6, 1; Synesius, Ep. 57; [Athanas.], Dial. de Trin. I, 42).

Že u *a*-ů rozhodnutí jest jednou pro vždy, poznáváme jasně spíše a posteriori (2. Petr 2[4] etc.) než z pojmu *a*-a; sr. Aedig. Col., In l. 2. d. 7; Suarez, De ang. l. 4, c. 9. 10; Tournely, De ang. q. 4, a. 3; Vasquez, Sylvius, Billuart, Petavius, Palmieri atd. — Z poměru k hmotě plyne další účel *a*-ů, aby svým rozhodnutím přivedli i ji k stavu dokonalosti, jelikož bez *a*-ů by nemohlo býti hmotného nebe (srvn. co svrchu řečeno; Scheeben § 179, n. 1113). Srovnáme-li místo *a*-ů v tvůrčí osnově s místem člověka, přisvědčíme Vlad. Solov'evovi: „Člověk po naznačeniju svoemu bol'šc angela." (Opravd. dobra[2] M. 1899.)

4. *Stav andělů před rozhodnutím.* *A*-é byli dle některých theologů stvořeni v milosti, dle jiných nikoli. Hlavní důvod — důvody sv. Tomáše Aq. rozebral krátce Tomáš Argent., In l. 2. d. 4., a. 2 (srvn. Č. k. d. 1906, 594. — domněnky,

že *a*-é stvořeni „in gratia", posvěceni Duchem sv. (Basil. Hom. in Ps. 32, n. 4; De Spir. s. c. 16, n. 38 PG XXXII, 137, A), je z analogie s člověkem. Srvn. Greg. de Valentia t. 1, d. 4, q. 13, p. 1. Že však tento důkaz stačiti nemůže, ukazuje dobře Suarez, De ang. l. 5, c. 10, n. 12 i síla odpůrců této domněnky (Rupert. Tuit., In Gen. l. 1, cp. 14; P. Lomb. l. 2. dist. 3. 4. 5; Hugo Victorin., Summ. sent. tr. 2, cp. 2; de sacram. l. 1, p. 5, cp. 19—22; G. Altisiod., Summ. l. 2, tr. l. 2; Al. Alens. II. p., q. 29, m. 2; Bonavent., In l. 2, d. 4, a. 1, q. 2; Aegid. q. 1, a. 4; Richar. a. 2, q. 2; Marsil., In. 2, q. 4, a. 1, concl. 1; sv. Bonaventura l. c. di, že jeho mínění jest obecné „communiter tenent doctores"), rovněž umírněnost většiny těch, kteří se přidali k opačnému mínění, nepopírajíce důvodnosti prvějšího (Scotus, Toletus etc.), a poznáme jasně z § 6, D. Kdo se jí však přece drží, důsledně nemůže mluviti o nějaké dispositi (srv. Scheeben § 173, n. 972; Č. k. d. 1906, 595) k nadpřirozenému stavu. V domněnce opačné, zakládající se na neodůvodněnosti a nepřihodnosti stavu nadpřirozeného na počátku normálního — viz § 6, D — vývoje tvora (srvn. Thom. Aq. I, q. 62, 1; Č. k. d. 1906, 456, 593), chápeme, že těm *a*-ům, kteří pro Boha se rozhodli a tak té dokonalosti došli, které přirozeně schopni byli, přirozenost povýšena byla, ostatním nikoliv, ale důsledně zase jen, jestliže to rozhodnutí bylo ne podmínkou k dosažení milosti, nýbrž hned k dosažení konečné oslavy (srvn. Capreolus, In l. 2, d. 4, ad 1 contra 5). Domněnka některých theologů, že se všichni duchové skutečně disponovali k milosti (ad gratiam; proti Gregor. M., Moral. l. 32, c. 23: qua si repleri voluisset), ba že si všichni zasloužili blaženost věčnou (Ferrariensis, In C. gent. l. 3, c. 110; Caietan. I, p. 63, a. 6; Platelius p. 1, c. 6, n. 383) a teprve potom někteří padli, jest dosti divná. Proč všichni nejprve se disponovali a potom jich veliká část padla? Mohl zajisté každý *a*. hned prvním skutkem vůle zhřešiti. „Non enim habuit in secundo instanti magis determinans quam in primo"; „esse angeli etiam in secundo instanti est immediate a Deo". J. Duns Scot. In l. 2, d. 5, q. 2, n. 13 a n. 9; cf. Toletus, In p. I, q. 63, n. 5; Gregor. Arim., In l. 2, d. 5, q. 1, a. 2; Marsil., In 2, q. 3, a. 2; Gabriel, In l. 2, d. 5, q. un., a. 3; Gregor. de Val. t. 1, disp. 4, q. 14, p. 4. A mohl-li se prvním skutkem rozhodnouti a vstoupil-li tím v stav nezměnný, nemohl se rozhodnouti druhým (J. Justus, Das Christent. im Lichte d. vgl. Sprach- u. Religionswiss. 1883, 86). Jisto je, že rozhodnutí stalo se ihned po stvoření (Gonet, Clyp. th. II, p. 374); pro nerozhodnost a váhání (Dante, Inf. 3, 38. 39) není tu tedy místa.

5. *Skutečné rozhodnutí a-ů.* Část *a*-ů rozhodla se proti Bohu. Existence zlých duchů vedle dobrých je toho důkazem.

Hřích jejich záležel zajisté v tom, že odepřeli Bohu, jsoucnu nejdokonalejšímu, nejlepšímu a nejsvětějšímu příslušnou lásku, a tedy (omne nolle supponit velle) sebe, tvora svrchované lásky nehodného, milovali více než Boha. S tím ovšem souvisí vlastní pýcha. Srvn. Augustin., De civ. D. I. 14, c. 13, n. 1 CSEL XL, 31; Suarez, De ang l. 7, c. 9, n. 7 ss.: Petavius, De ang. l. 3, c. 2, n. 11 ss. Mnozí Thomisté (Gonet, Platelius a j.) domnívají se, že lucifer zhřešil tím, že chtěl zůstati v blaženosti přirozené, nesnaže se dosíci nadpřirozené; jiní tím, že se vlastní silou chtěl domoci blaženosti nadpřirozené; Scotus, Suarez, Vasquez tím, že usiloval státi se rovným Bohu; Jac. Viguerius, Jac. Valentia tím, že se zasadil o hypostatické sjednocení s Bohem; mnozí tím, že se nechtěl poddati Kristu; jiní tím, že chtěl raději býti pánem zlých duchů a lidí, než poddaným Kristovým (na př. Amort); Jac. a s. Dominico — jako curiosum to uvádíme — tím, že působil „sine praevia promotione physica". Viklif vykládá dosti neurčitě (Trialog. II, 12), že spočinul ve věcech stvořených, jakoby neměl v Bohu cíle svého (Hus, Sup. 4. l. d. 5, n. 4 [p. 224] se do toho nepouští). Srvn. ještě Bonavent., Dionys. Carthus., In l. 2, d. 2—7, Guil. Paris., De univ. p. 2, q. 2, c. 51 ss., Al. Hal. II. p., q. 98 ss.; Mattes v Kirchenlexikon[1], Teufel; Scheeben § 193. Abychom zevrubnějl pátrali o jakosti hříchu *a*-ů, k tomu nemáme dostatečného podkladu, zvláště dbáme-li toho, abychom pojmy z lidského života vzaté nepřenášeli prostě na poměry andělů. Nechápeme, jak se mnozí Thomisté (In l. p. q. 60, a. 5: Capreolus, Ferrariensis, Gonet, Contenson, Gotti, Durandus) mohli domnívati, že proti přikázáním přirozeným *a*-é zhřešiti nemohli (srvn. Suarez, De ang. l. 3, c. 7, Vasquez, Amort).

Ostatní andělé s pomocí Boží rozhodli se pro Boha a vešli v konečný stav nadpřirozené blaženosti. Pomoci Boží k dobrému rozhodnutí i *a*-ům bylo třeba jako lidem, ne však z důvodů na poruše normálních poměrů se zakládajících (hřích prvotný [Č. k. d. 1906, 458]; massa damnata; zvítězení nad ďáblem; žádostivost), nýbrž proto, že Bůh působí s tvorem, cokoli tvor působí (Augustin, De spir. et litt. c. 33—34, n. 57 PL XLIV. 237—8), a v domněnce, že Bůh chce, aby se tvor formálně, ne pouze materiálně snažil dosáhnouti svého nadpřirozeného účelu, i proto, aby se k tomuto cíli disponovati mohli. Příčina potřebnosti pomoci Boží, kterou udává sama tradice, týká se tvora v jakémkoli stavu, ne snad pouze poměru k cíli nadpřirozenému (Augustin., Enchir. c. 105—106; De gen. ad lit. l. 8, n. 23, 25. Op. impf. c. Iul. l. 5, n. 57 [PL. XLV, 1490—91]; Remig. Lugd., De ten. script. ver. c. 3 PL CXXI, 1087—91 etc.). Ale přirozenými skutky si *a*-é ovšem nemohli nebe (ne dosažení jen přirozeného cíle, o němž snad mluví Augustin, De corr. et gr. c. 10, 11 a Isid., Sent. l. 1, c. 10) zasloužiti (Prop. damn. Bail 1, 3, 4, 5, 9). Zdali rozhodnutí jejich bylo zásluhou a nebe jim dáno jako odměna za to, je nejisto (Č. k. d. 1906, 456); stalo-li se však tak, jest otázka, kdy to bylo možno. Petr. Lomb. (l. 2, d. 5) soudí, že si zasloužili nebe vzhledem k zásluhám budoucím (předvídaným), sv. Tomáš Akv. (I, 62, 4), Gregor. de Valentia (I disp. 4, q. 1. p. 2) to popírají z nestejných důvodů; sv. Tomáš A., In l. 2, d. 5, q. 2, a. 2 (kdy ještě neučil rozhodně, že *a*-é byli stvořeni v milosti), Bonaventura, ibid. a. 3, q. 2; Aegidius Rom., In l. 2, d. 5 se domnívají, že si zároveň zasloužili blaženost a byli blaženými; akt jejich byl, pokud vycházel ze svobodné vůle, zásluhou, pokud měl za předmět patření na Boha, byl to „actus beatificus". Ale nesnadno si mysliti totožnost zásluhy s odměnou (srvn. Greg. de Val. l. c.). Capreolus (In l. 2, d. 4, q. un. a. 2, ad arg. 1 contra 5. concl.) a j. soudí, že *a*-é měli nejprve přirozený akt lásky a teprve potom nadpřirozený, jímž si nebe zasloužili. Dle Scota měli zásluhy z několika skutků. Celkem přisvědčiti dlužno Tomáši Argentinskému, jenž odbývá otázku krátce takto (l. 2, d. 4, a. 4): Utrum Deus angelis suam beatitudinem liberaliter donaverit vel per modum praemii de condigno reddiderit, et dato, quod per modum praemii, utrum praemium praecesserit meritum sicut Praepositivus dixit, cuius opinionem Magister tenere videtur in littera, vel utrum meritum praecesserit durationem praemium, sicut tenent sequaces Doctoris Communis sc. s. Thomae, vel utrum sine omni praecessione durationis sed solum praecessione naturae simul et in eodem in-

stanti fuerit meritum et praemium angelorum sicut dicit frater Aegidius... existimo quod nullus mortalium scire possit, nisi a Deo fuerit sibi specialiter revelatum. — Že nemohly zásluhy *a*-ů býti dokonalejší neb nedokonalejší, jest obsaženo v nauce sv. Tomáše A. (I q. 62, a. 6).

Příčina, proč ti duchové obstáli a oni padli, je zajisté v jejich svobodném rozhodnutí. Pokud též v Bohu, nesnadno se dosuzovati. (Srvn. Č. k. d. 1906, 466[17].)

6. *Následky rozhodnutí a-ů.* A. Pro *a*-y dobré. Dobří *a*-é dosáhli rozhodnutím svým účelu svého bytí a vešli se své strany v nejdokonalejší spojení s Bohem. Bůh pak je povýšil na své syny, aby ho mohli milovati láskou božskou a býti blaženými blažeností božskou. Tak aspoň soudíme z idey tvůrčí; jinak by skutečný řád nadpřirozený u člověka byl něčím veskrze nahodilým (sr. Mat. 25[34]; Č. k. d. 1906, 592); zvláště patrno to jest, je-li správna domněnka, že tvor nemůže býti blaženým nebo nelřešícím bez patření na Boha (viz o tom Bellarm., De gr. pr. hom. t. 4, c. 7; Tolet., In I. q. 1, a. 1; Suarez, De beat. d. 16, s. ult.; Ripalda, De ente supern. d. 9, 14, de Rubeis, De pecc. orig. c. 38; Kleutgen, Theol. d. Vorz., Abh. 6, C. 5; Schäzler, Natur u. Üb. S. 257 ff. atd.), jak soudil jistě Basilius (?), Adv. Eunom. l. 5 PG XXIX, 724. Jelikož povýšení tvora na božství souvisí se spojením Boha s tvorstvem skrze Bohočlověka, jež jest ideálně předchozím a základem onoho povýšení, mají i *a*-é své povýšení pro vtělení Kristovo (srvn. Didymus Al., In Ps. 35; Alb. M., In l. 3, d 13, a. 2; Viguerius, Inst. theol. c. 20 § 1.; Suarez, In III. p. disp. 42, s. 1; Heinrich, L. d. k. Dogm. II, 387, 399; Č. k. d. 1906, 590—92 — proti Stentrupovi, Soteriol. (1889) I, th. 30 a j.). Co ideálně předchází, předchází za normálních okolností i časem; tak by bylo snad vyložiti to, že sv. Jan Damašský (De imag. orat. III, 26 PG XCIV, 1348: *οἱ μετέσχον ἄγγελοι, οὐδὲ ἐγένοντο θείας κοινωνοὶ φύσεως*) a j. popírají, že by *a*-é byli jako my účastni božské přirozenosti, pokud totiž my již před svým konečným stavem (in statu viae) požíváme tohoto daru vzhledem k vykupitelské úloze naší, které *a*-é nemají (srvn. Č. k. d. 1906, 591, 596). Ostatně učí týž sv. Jan, De f. o. l. 2, c. 3 PG XCIV, 869 (jakož i Basil., De Sp. s. l. 1, c. 16, n. 38 PG XXXII, 137; Ambros., De Sp. s. l. 1, c. 5, n. 62 PL XVI, 719—720; Augustin., De c. D. l. 12, c. 9 PL XLI, 357 a j.), že *a*-é mají od Ducha sv. nadpřirozenou svatost.

Pádem druhých dostalo se *a*-ům dobrým zvláštního úkolu vůči člověku a jeho nepříteli (Scheeben § 182., n. 1144).

B. Pro anděly zlé. Padlé duchy stihl trest božské spravedlnosti. Domnívali se sice někteří (Isidor. Thessal., In Annunt. Deip. n. 7; Salmeron, In 2 Pet. 2. disp. 3, dub. 3), že je Bůh vybídl k pokání, aby se mohli s Bohem smířiti, ale mínění to jest ojedinělé; rovněž mínění Cassianovo (Coll. 8, c. 10 s. PL XLIX, 737–738), že ďábel dvakráte padl a teprve druhým pádem plného trestu svého zasloužil. (O věčnosti a jakosti trestu a stavu jejich viz pod slovy *Apokatastasis* a *Peklo*.) Rozdíl jejich trestů od trestu za hříchy naše (osobní) pravděpodobněji zakládá se na okolnostech, které u *a*-ů byly zcela normální, kdežto člověk postaven v boj se zlými duchy (již v ráji), a uložena mu účast ve vykupitelství jak sebe sama, tak i viditelného světa (Řím 8[20-22]; srvn. Č. k. d. 1906, 596). To je též výklad Štítného (Řeči bes. XXXVIII): „A když strana *a*-ů padla, neměvši ani jednoho odjinud ponuknutí ke zlému nebo oklamání, jediné z své hrdé vůle hnula se jest proti Bohu a jsouc vyššího přirození, než byl člověk: zdálo se jest Bohu za spravedlno, aby ta strana tak zahynula a neměla pomoci jeho, ale v svém zůstala zapeklení.“ — Odvozuje se často týž rozdíl ze samé přirozenosti *a*-ů (od sebe neodvislých) a lidstva (solidárně spojeného); *a*-é proto prý nemohli býti vykoupeni, že jsou každý pro sebe. Dlužno však dbáti toho, že solidárnost lidstva (Anselm., Cur D. h. II, 22 PL CLVIII, 430) jest leda podmínkou možného vykoupení, vlastním pojítkem však, jímž se lidé přivtělují k církvi, jejíž hlavou jest Kristus, je znovuzrození z Ducha sv., jímž se stáváme syny Božími (ovšem lidskými, jakými i Kristus jest, ne andělskými) a tak údy jeho těla, jako údy lidstva se stáváme tím, že svou lidskou přirozenost dostáváme. Jiný výklad zase podává Vl. Solov'ev, Istorija i buduščnost teokratii t. I (1887) 93 (z povahy hříchu). Srvn. Io. Dam. De f. o. 2, 11; Greg. Nyss., Or. catech. 6; Athenag. Leg. 25. Dle sv. Basilia (In les. c. 14, n. 279) satan proto nebyl vykoupen, že svedl člověka. Srvn. též Thomassin., De Incarn. l. 2, c. 12; Bannez, In I. p. q. 64, a. 2; Berlage V § 6.

Pádem duchů nastala též dle obecného učení theologů (srvn. Mt. 12; 13; 25; Mk. 3; Lk. 11) jakás hrůzovláda („tyrannis“: Suarez, De ang. l. 8, c. 21, n. 11) mezi zlými duchy, které ovšem neudržuje povinnost, nýbrž násilí.

C. Pro hmotu. Jen část hmoty vešla ve stav dovršenosti (consummationis), a ta vzhledem k dobrým *a*-ům. (Thom. Aq. I, q. 66, a. 3: „Inchoata est autem spiritualis gloria ab ipso mundi principio in beatitudine angelorum quorum aequalitas sanctis promittitur. Unde conveniens fuit, ut etiam a principio corporalis gloria inchoaretur in aliquo corpore.“) Srvn. Greg. de Valent. t. I, disp. 5, q. 2, p. 2, q. 5; Suarez, De myst. vitae Chr. disp. 58, s. 2; což uniklo Scheebena § 179., n. 1117.

Ostatní část, jsouc podrobena *a*-ům zlým, nevešla v tento stav, a vývoj její vzhledem k pádu *a*-ů lze pokládati za anomální. Někteří se dokonce domnívali, že padlí duchové zpustošili zemi (Jak. Böhme, Friedrich Schlegel, Jul. Hamberger [Jahrb. f. deutsche Theol. XII, 466], H. v. Schubert, Baumgarten, Drechsler, Delitzsch, Kcerl [Schöpfungsgesch. 537], Wolf [D. Bed. d. Weltsch. 29], Leop. Schmid, Westermayer [D. A. T. I, 37]), čehož prý jsou důkazem geologické převraty; to jsou ovšem bludné fantasie. Rovněž bludno jest se domnívati, že příroda je výrobkem (zlých) duchů (srvn. Epiphan. Haer. 23 proti Saturnilovi PG XLI, 297 a 66 proti Manesovi). Ale skutečně je příroda podrobena do jisté míry vládě zlého ducha, jak jsme již svrchu z Písma sv. a Otců ukázali a jak zjevno též z obřadů církevních (srvn. F. Michelis, Die Lichterweihe Nat. u. Off. VIII, 75—76). A jeví se zajisté též v přírodě poměry, které ve světle zjevení (a částečně i ve světle rozumu; o Aristotelovi srvn. Knauer, Psychologie 59; o Platonovi Michelis, D. Phil. Platons II, 292—294) poznáváme v neshodě s normálním stavem přírody a ve shodě s její pomíjejícností, se zánikem světa, který zajisté není bez důvodu, poněvadž stvoření nelze pokládati za „dětskou hru“ (Greg. Nyss. PG XLV, 205; Nemesius, De nat. hom c. 1. PG XL, 573: *κομιδῇ γὰρ νηπίων παίδων ὁ τρόπος οὗτος . .*). Vše pak, co hyne, dí Origenes, jest marnost (Omne autem quod destruitur, vanitas est). Proto čteme Řím 8, 20—22, že marnosti stvořenstvo poddáno jest nedobrovolně, nýbrž pro toho, jenž poddal je v naději. Je tu řeč o celém světě (srvn. Cyrillus Alex.

in h. l. PG LXXIV, 821 [ἡ αἰσθητή τε καὶ ὁρωμένη κτίσις]; Ambros., In Hex. l. 4, c. 1, n. 4; Sedulius, In Rom. 8^{20-22} PL CIII, 76; Atzberger, D. christl. Eschatol. 373 atd.); vykoupení týká se tedy celé přírody (Honorius Solitarius, Clavis physicae f. 60 u J. Bacha, Dogmengesch. d. Mitt. II, 303; F. Michelis, Kath. Dogm. 196). F. Sušil z toho soudí, „že by příroda při bezhřišnosti Adamově nebyla té porušenosti propadla" (in h. l. str. 90; podobně soudí Maximus Conf., Ambig. f. 134 PG XCI, 1104, B; J. Pabst l. c. 79—80; P. Schanz, Apologie III [1887], 212; Filaret, Pravosl. dogm. bog.[3] I. § 90. str. 140; § 98. str. 150; Ja. A. Bogorodskij v Prav. Sob. 1905, 222; P. Ja. Světlov, Kurs apolog. bogosl.[2] 230 a j.). Jeho mínění dlužno však opraviti a v uvedené větě zaměnit slovo „Adamově" slovem „*a*-ů", poněvadž smrt a vše, co Sušil a j. zde připomínají, jevila se již před člověkem na zemi, o čem nyní již asi nikdo nepochybuje. Mimo to nemohou slova „pro toho, jenž poddal je v naději", týkati se kletby po pádu Adamově vynesené, nýbrž vyložiti je dlužno o tom, že Bůh hmotu pádem *a*-ů porušenou zatímně upravil — neodnímaje ji však rázu porušenosti — v naději, že člověk s milostí Boží — po případě Bohočlověk se svým tělem, církví — přivede ji k pravé dokonalosti její, jež jejím cílem (v. 19) jest. — Avšak i když se tvoření přírody v šestidni nezakládá na prvním úmyslu Božím, dílo jeho přece dle Genese sluší nazvati dobrým; pomíjející tvar hmoty způsobený je relativně nejlepší, tím více, protože byl cestou k úplné nápravě, jako vtělení Syna Božího za okolností hříchem způsobených v nejhlubším ponížení uskutečněné každý nazve dobrým.

Poměr přírody k hříchu vyjádřen Gen. 1^{2} (ať překládáme „byla", ať „stala se"); líčen tu stav zpustošení (Vosen, D. Christent. 742); srovn. Is. 45^{18}; stav ten nebyl dobrý, tak že se hodil duchům protivným (Anast. Sin., In hexaëm. l. 1: „adeo ut sustineret contrarios spiritus"); tma je symbolem hříchu (Anastas. Sin. l. c. PG LXXXIX, 866; srvn. Is. 45^{7}). S líčením Genese shodují se zprávy mythologické. (Hesiod., Theog. 123 etc.) Z přemožené Tiamat (t. j. had = příroda pod vlivem ďábla) tvoří bůh dle assyrské zprávy zemi (H. Winkler, Die babylon. Weltschöpf. L. 1906, 32); jasněji nemůže symbolicky věc býti označena (srovn. StML X, 180; 322). Podobný je mythus indický (Ersch u. Gruber, Enc. S. II. Bd. 17, 173; Willmann, Gesch. d. Idealism. I, 94). — To cítili povždy sv. Otcové, a jen aby odvrátili manichejský úsudek, jakoby Bůh byl původcem zla („earum malitiam creaverit"), přiklonili se k výkladu vztah k zlým duchům popírajícímu (Ambros. In hex. l. 1, n. 28. 30 PL XIV, 138. 139). O chaosu vzniklém zapuzením padlých duchů ze země mluví král Edgar (X. stol.; u Thoucka, Vermischte Schriften II, 230).

I jiné důvody dlužno uvážiti. Proč sedmého dne odpočívá Bůh od práce své? Tento odpočinek jest „symbolem budoucího odpočinutí" („symbolum futurae quietis") po boji s mocí tmy (Ambros., De fide resurr. l. 2, n. 2 PL XVI, 1315; cf. De obitu Theodos. n. 29 PL XVI, 1395; Maxim. Conf., Amb. PG XCI, 1392. — Jak možno, aby se ďábel v Písmě nazýval hadem, nemá-li had s ním nic společného? (Theodoret, In Gen. interr. 32 PG LXXX, 129; poukazuje k Is. 27^{1}, Lk. 10^{19}; srvn. Cassian., Coll. 8, cp. 10 PL XLIX, 756); taktéž v babylonských mythech (srvn. Musil, Od stvoření do potopy 1905, 77). Kletba, která stihla hada, shoduje se s přirozeností Bohem hadům danou a vůbec s celou přírodou, jejíž neideální stránka v hadu jen význačněji vyjádřena jest (srovn. Časop. katol. duch. 1907, 604. 606^{90}); nelze též kletbu odnášeti pouze k ďáblu, inak slova „maledictus es inter omnia animantia" a d. jsou nevysvětlitelná; čistě metaforický výklad je neodůvodněn a metafory leckde uváděné nevyhovují. — I jiné přírodní zjevy, jako oheň, jenž dle Hallera působí v nás dojem démonického, ďábelského, připomínají nám zlé duchy. Když Beda, Rupertus, Rabanus, Alcuinus a j. (srvn. Ambros. Hexaëm l. 3, 11, n. 48 PL XIV, 175 sine spinis rosa; Cyrill. Alex. ap. Theod. Toscanum et Jos. Cozza, De immac. Delp. concept. 1862, p. 36: καὶ τὴν ἄκανθαν ἁμαρτία ἐγέννησεν), vznik trní a jedů pokládají za následek prvotního hříchu aneb jiní (dle Augustina, De Gen. ad litt. l. 3, c. 18 CSEL XXVIII, 84) aspoň rozšíření těchto na obydlenou část země, dlužno uvážiti, že tyto zjevy jsou jen symptomy neideálné strany přírody. „Vzaimnaja kongenial'nost'" (Glubokovskij, Blagověstie sv. ap. Pavla 1905, 802) její s hříchem jeví se zvláště v boji o život, na němž život přírody všecek je založen. Sv. Augustin (Retract. 1, c. 10 PL XXXII, 599), Řehoř Nyss. (Or. 2. de creat. hom.) a s nimi Junilius, Pererius, Abulensis, Andr. Wagner a j. domnívají se proto, že masožravá zvířata existují jen od pádu Adamova; a jiní též, že zvířata vůbec v ráji místa neměla (Rupert. Tuit., In Gen. l. 3, c. 2). V ráji nebylo (ani pro zvířata) smrti (August., Op. impf. c. Iul. l. 3, c. 147 PL XLV, 1307; Hengstenberg, Christol. II, 138; Delitzsch, System d. chr. Apolog. 1869, 148 dd.); smrt souvisí s hříchem a ďáblem (Anast. Sin., Interrog. 112 ad Rom 5, 14: ὁ θάνατος τουτέστιν ὁ διάβολος). Smrti Bůh neučinil, učí Písmo (Sap. 1^{13-14}), proto smrt v přírodě nemůže býti něco normálního; srovn. výklad k t. m. N. Glubokovského v Hr. Čt. 1903 I, 702—723 (str. 710: faktičeskaja disgarmonija . . . ne prinadležit k čistoj prirodě); N. Malinovskij, Pravosl. dogm. bog. č. II, p. I, 1903 str. 42—3. S pomíjejícností v přírodě shoduje se pak i její jakoby úmyslná nedokonalost, záliba v nedokonalých tvarech (srovn. Lorinser, Buch d. Natur, I, Prolegom. VII, str. 55-6), zdánlivost a klam (Nat. u. Offenb. XIV, 348; Špaldák, O duši zvířat, Vzd. kn. XLIII, 53). Individuálnost zvířecí je zajisté pouhý klam; jeho individuální život nemá sám pro sebe žádného významu, význam má jen daný typ organického života, jenž jedincem se zachovává (srvn. P. Světlov, Kurs apolog. bogosl.[2], 227; Vl. Solov'ev, Opravd. dobra[2] 186); individuálnost není v pojmu hmoty, ale v pojmu ducha. A tak konečně i základ pomíjejícnosti přírody, základ zkázy světa, atomisace (rozkouskovanost, στοιχείων πρὸς ἄλληλα ἐναντίως ἐχόντων. Anastas. Sin., Viae dux c. 2 fin. PG LXXXIX, 88) jeví se momentem ve vývoji hmoty nenáležitým a s ní i veškeren pohyb přírody, jenž vůbec je snahou po vyrovnání porušené rovnováhy a jehož v hmotě nebeské nebude (srvn. Maximus Conf. Ambig. f. 255[b] PG XCI, 1392: μετὰ τὴν τῶν κινουμένων στάσιν; Thomas Aq. I, q. 66, a. 3: Corpora sensibilia sunt mobilia secundum ipsum statum mundi . . . sed in ultima consummatione gloriae cessabit corporum motus et talem oportuit esse a principio dispositionem caeli empyrei; Amort, De pecc. orig. disp. 2, q. 3 v. fin.: cessabit motus omnium partium corporis naturalis). Proto dle Goneta (Clyp. theol. th. t. III, tr. V, disp. 7, n. 208) učí theologové svorně (est communis doctrina th.), že nynější utváření přírody (v šestidni způsobené) je nepřirozené („natura rerum postulat" . . .), ἀνώμαλον (Maximus Conf. Ambig. f. 134 PG XCI, 1104, A). Že se takto bez zjevení může příroda zdáti ne dobrou („tanta stat praedita culpa" Lucret.; srvn. Ambros., De parad. c. 2, n. 7 PL XIV, 277; Schanz, Apol. III [1887], 211), a že tudíž stálé opakování v Gen. 1, že je dobrá, jest odůvodněno, je na bíle dni. Jakým způsobem účinky

pádu duchů v přírodě se jeví, toho výklad patří do statí o *hmotě* (srvn. F. Michelis, Das Gesamtergebnis der Naturforschung. Freiburg i. B. 1885; Natur u. Offenb. VII; XII, 80—1).

D. *Pro člověka.* Člověk již před prvním hříchem svým postaven byl v boj proti ďáblovi; proto 2 Petr 2[18-19] je řeč o válečném právu, dle něhož upadají lidé v otroctví ďáblovo (2 Tim. 2[26]). To býti jistě nemělo, protože ďábla býti nemělo (srvn. Thom. Aq. II. II. q. 165, a. 1 ad 3). Byl stvořen na zemi, ač porušenost přírody poněkud zastřena rájem, a proto byl přirozeností svou smrtelný a žádostivosti podrobený. Bůh mohl člověka učiniti z hmoty porušenosti nepodrobené — co může v nebi, může vždy — a když to mohl, byl by to učinil (Thomas Aq., Q. 5 de malo, a. 5; srovn. Č. k. d. 1906, 403), kdyby nebylo zvláštní příčiny dáti člověku shodnou s tímto světem povahu (Basilius, In Hexaëm. h. 1, n. 4; srovn. n. 5 PG XXIX, 13). Dle naší hypothesy toto postavení člověka vykládati jest z úkolu jeho vykupitelského, který se pak jeví přímým a základním následkem pádu duchů. Tedy rozdíl mezi ideálním pojmem a empirickou přirozeností člověka; povýšení člověka ve stav nadpřirozený hned na počátku než vešel v stav konečný (in statu viae), spojené s náhradou vlastností ideální přirozenosti lidské přiměřených v darech „mimopřirozených", t. j. empirické přirozenosti nepřislušných obsaženou (v ideálním pojmu člověka jakožto spojení ducha s hmotou zajisté není rozlučitelnost duše od těla, smrtelnost atd.; srovn. Greg. Nyss., Adv. Apollin. c. 55 PG XLV, 1259: ἡ φύσις ἡμῶν διὰ τῆς ἁμαρτίας ἐσχίσθη); ustavičný boj lidský s tělem i duchem světa a ďáblem (Kleutgen, Theol. d. Vorz. II. M. 1854, 595) atd., — vše to zakládá se na pádu duchů. Zde by bylo ještě lze pojednati o pokušení, posedlosti atd., o čemž však lépe pojednati zvláště. Srvn. Igumen Mark, Zlye duhi i ih vlijanie na ljudej.[2] Spb. 1902.

Předmět víry o *a*-ech. Definováno jest o *a.* jen to, co jest obsaženo v prohlášení sněmu lateránského IV., cp. 1 (Denz[10] 428), což opakuje sněm vatikánský cp. 1 (Denz.[10] 1783) toliko s přídavkem liberrimo consilio. Text definovaný jest: ... [liberrimo consilio] simul ab initio temporis utramque de nihilo condidit creaturam spiritualem et corporalem, angelicam videlicet et mundanam ac deinde humanam quasi communem ex spiritu et corpore constitutam. Diabolus enim et alii daemones a Deo quidem natura creati sunt boni, sed ipsi per se facti sunt mali. Patrně nebyl úmysl sněmu, označiti tu za předmět víry („credimus") stvořenost nehmotných jsoucen hypothetickou, jestliže totiž existují, jak někteří text násilně vykládali, nýbrž skutečnou. Je tedy definováno, že existuje tvorstvo nehmotné, lišící se od hmoty podobně, jako se lišil duše od těla, že stvořeno zároveň s hmotou, před člověkem, že zlí duchové nebyli stvořeni zlými, nýbrž že zlými se stali sami ze sebe (srvn. Denz.[10] n. 237. 427). Sněm vatikánský cn. 4 de Deo (Denz.[10] 1804) pak ještě o *a*-ech výslovně prohlašuje, že nevyplynuli z Boha (non emanarunt e divina substantia). Nic jiného církví sv. o *a*-ech neomylně prohlášeno není. Cn. 8 conc. Bracar. (Denz.[10] 238) zavrhující mínění, že by byl některé tvory způsobil ďábel, nemá platnosti obecného ustanovení; a z toho, co zavrženo s bludy Baiovými, není jednak vše prohlášeno za bludné a mimo to opak žádné ze zavržených vět netvrdí nic určitého o *a*-ech, poněvadž ve všech případech *a*-ů se týkajících jest opačná věta rozlučitá (disjunktivní: buď anděl — buď člověk — buď oba). Není tedy o nadpřirozeném stavu *a*-ů nic definováno.

Literatura k dogm. části o *a.*: Guil. Paris., De univ. p. II.; Altisiodor., Summa l. 2, tr. 1—5; Alex. Al., II p. q. 19—43; Thom. Aq. I, q. 50—64; Suarez, Petavius, Salmaticenses, Tanner, Frassen, Philipp. a ss. Trinit., Tournely: De angelis, St. Bubal, De ang. Lugd. 1622; Stengel, De merito et praemio angelorum. Ingolst. 1626; Brochmann, De ang. Hafn. 1629; Joh. Gerhard, Angelologia sacra. Jen. 1637; F. Bechmann, De angelor. loquela. Jenae 1661; Petr. de Comitib., Tract. de ang. Patavii 1694, C. E. Wilisch, De precib. angel. pro nobis. Lips. 1723; Iac. Ode, Commentarius de ang. Traiecti 1739; Magnasco, Instit. theol. t. 2, tr. 6; Mazzella. De Deo cr., Disp. 2, a. 1—9; Glossner, Dogmatik, 2. Abt. 2. Teil; Scheeben, Palmieri etc. II. cc.; Matvěevskij, Mněnija sv. otcov i učitelej cerkvi o prirodě duhov (Strannik 1864, N° 11); Oswald, Angelologie[2], Paderborn 1889; Ep. Theofan, Duša i angel ne tělo a duh. M. 1891; Veržbickij, Nevidimyj duhovnyj mir — mir angelov (Str. 1896, 481—491); Barré, De rerum creatione et speciatim de angelis. Paris 1897; H. Ohler, Die Engelwelt. Stuttgart 1898; J. B. Johnson, The Angels of God. London 1899; L. Cloquet, Les Anges. La Hierarchie (Rev. de l'art chrét. 1907); R. W. Britton, Angels, their nature and service. London 1907.

7. *Líčení andělů v Písmě sv.* V biblickém líčení jeví se *a*-é dobří okolo trůnu Božího (3 Reg. 22, 19: 2 Par. 18, 18; Dan. 7, 10; Apc. 5, 11; 7, 11), kdež patří na tvář Boží (Mat. 18, 10) a pějí Bohu chválu (Apc. 5, 11). Vůči lidem jsou výkonnými orgány božské prozřetelnosti, pomocí a péče o lidi (Ex. 14, 19; 23, 20; 32, 34; 33, 2: Num. 20, 16; Jud. 2, 1; 6, 11; 13, 3; 4 Reg. 19, 35; 2 Par. 32, 21; Dan. 3, 49; 6, 22; 2 Mach. 10, 29; 11, 8; 15, 23; sr. Anděl str.) a božského hněvu (Ps. 34, 5; Ez. 9, 2; Sap. 18, 5; 2 Mach. 3, 24; 2 Reg. 14, 16; 1 Par. 21, 15), jsou posly (4 Reg. 1, 3. 15; Mat. 1, 20; 2, 13; 13, 41; 24, 31; 25, 31) a učiteli (Zachar. 1, 9. 14; 2, 3). — Rozdíl mezi *a*-y naznačuje se různými názvy, jako „archanděl" (1 Thess. 4, 15; Judae 9); srvn. Col. 1, 16; Eph. 1, 21, kde názvoslovi přejato as z židovské tradice (srovn. Liber Secretorum Henoch §§ XIX, XX); čím ovšem mezi sebou se liší, nejde na jevo (Augustin., Enchir. cp. 58; Clem. Al., Strom. 6, 16; 7, 2); rozdíl mezi *a*-y assistentes a ministrantes v Písmě sv. nijak není odůvodněn. Jen tři *a*-é v Písmě sv. zvláštními jmény se označují: Gabriel, Michael, Raphael (viz t.). V apokryfních knihách jmenují se též Uriel, Raguel, Serakiel (4 Esdr. 4, 1; 5, 20; 10, 28; Henoch 20, 4 atd.). — Zjev *a*-ů popisuje se: Dan. 10, 5. 6; 2 Mach. 3, 24; 10, 29; 11, 8.

O zlých *a*-ech vůbec jen dosti zřídka je zmínka v Písmě sv. (na př. Mat. 12, 26; 25, 41; Mc. 5, 9; Lc. 8, 30; 11, 15), obyčejně o satanáši (שָׂטָן = odpůrce; ὁ διάβολος Sap. 2, 24; ὁ πονηρός Mt. 13, 19; Eph. 6, 16), jejich hlavě (viz Satan, Abaddon, Asmodaeus, Beelzebub, Belial), knížeti tohoto světa (Io 12, 31; srovn. Assumptio Mosis X, 1 [Fritzsche p. 151—152]). Démonů vlastních netýkají se Is. 14, 12 dd (o králi babylonském), Ezech. 28, 2 dd. (o králi tyrském), Lev 16, 8. 10. 26 (hebr.; spíše o některé hoře u hory Sinai); Is. 13, 21; 34, 14; Bar. 4, 35 (o strašidlech); Eccli. 21, 30 (o odpůrci); as ani 1 Reg. 16, 14. 15 (o melancholii); často pak modly jmenují se ve Vulgatě daemonia (3 Reg. 21, 13 atd.). Z paedagogických (srvn. PG t. 28, c. 601, B-C.; Io. Chrysost., In Gen. hom. 2, n. 2 PG LIII, 29, A; Theodoret, In Gen. interr. 2 PG LXXX, 80; Thom. Aq. I, q. 61, a. 1, ad 1; Lesêtre v Dict. de la bible II, col. 1368) a organických (Basilius, In Hex. hom. 1, n. 5 PG XXIX, 13. νηπίοις . . . ἀνεπιτήδειον) důvodů ani stvoření andělů (Gen. 1, 1), ani pokušení ďáblovo v ráji (Gen. 3, 1 dd.) se ne-

Obr. 177. Andělé přivádějí donátory ke Kristu. Mosaikový obraz ze VI. stol. v kostele S. Vitale v Ravenně.

vykládá neskrytě (ἀπέκρυφεν); srvn. Rom. 16, 20; že tu slova Hospodinova, k hadu pronesená, hodí se z části jen přímo na ďábla, dokazuje D. Palmieri, De Deo cr. p. 723. Avšak nelze vykládati „vody svrchní" (nad oblohou) o *a*-ch (s Origenem, Řehořem Nyss., Augustinem [Conf. 13, 15, 18], Řeh. Vel. (In Ezech. hom. 5, 4; 10, 30). O vhodnosti symbolu hada pro ďábla viz Č. k. d. 1907 č. 10, 606[90]); o vhodnosti symbolu nebe pro *a*-y v. Natur u. Offenb. V, 228—9; XII, 78. — Slovo anděl Hebr. 2, 7 má význam Bůh (hebr. Elohim), což vzato z LXX, z níž citováno, jako my z Vulgaty citujeme, ač smysl pravý, na němž nám záleží, překladem dosti zastřen bývá. Srovn. Scholz, Th. d. A. T. I, 86, Note 1. Reinke, Mess. Ps. I, 119 dd.

Písmo sv. pokládal za zdroj idejí Platonových o *a*-ech (dokládaje se některých sv. Otců: Iustin., Ap. sec. I, 44; Euseb., Praep. ev. 13, 12; Clem. Al., Strom. l. 5, August., De doctr. chr. l. 2, c. 18) Tournely, De ang. qu. 1. — Michelis, Willmann (Gesch. d. Ideal. I, 104. 406) a j. odvozují je správněji z prvopočátečného zjevení.

Stran kultu sv. *a*-ů varuje sv. Pavel Kol. 2, 18 od všeho, co by se s vírou nesrovnávalo (srovn. Theodoret. in h. l.; Hebr. 1 2); v Apc. 22, 9 (podobně jako Jud. 13, 15. 16) odmítá anděl. kult. — Dle Apc. 5, 8 donášeli *a*-é modlitby svatých Bohu.

Literatura. Herm. G. Hoelemann, D. Reden des Satan in d. h. Schrift. L. 1875; W. H. Kosters v Theol. Tijdschr. 1876, 1, 34; 2, 113; de Visser, De daemonologie van het Oude Test. Utr. 1880; O. Gisler, Die h. Engel n. d. Lehre d. h. Schrift Eins. 1884; O. Everling, Die paulinische Angelologie u. Daemonol. Gött. 1888; O. Wulff, Cherubim, Throne u. Seraphim. Altenburg 1894; F. C. Conybeare, Christian Demonology (v The Jewish Quarterly Review IX [1897], 36); K. Müller, D. Reich Gottes u. die Daemonen i. d. alten Kirche (Preuss. Jahrbücher XCIII, 1. B. 1898); T. Witton Davies, Magic, Divination, and Demonol. among the Hebr. and their Neighbours. Including an Exam. of Bib. References and of the Bib. Terms. L. 1898; Hagen, Der Teufel im Lichte d. Glaubensquellen. Freib. 1899 (srvn. Stimmen a. M. L. 1898); A. Glagolev, Vethozav. biblejskoe učenie ob ang. Kiev 1900; Hackspill, L'angélologie juive à l'époque néotestamentaire (Rev. bibl. 1902, XI.); N. Glubokovskij, Blagověstie sv. Apostola Pavla I (Spb. 1905), VI (647—815: angelol. sv. Pavla); A. Polz, Das Verhältnis Christi zu den Daemonen auf Grund der Evangelienbücher. Zugleich auch e. Darstellung d. christ-kathol. Lehre üb. d. Dämonen. Innsbr. 1907. M. Hetzenauer, Theol. bibl. t. I. V. T. (Frib. 1908) p. 560—574; W. O. E. Oesterley, The Demonology of the Old Testament illustrated by Psalm XCI Expositor 1907 June p. 527—544 (Aug. p. 132—151); M. Dibelius, Die Geisterwelt im Gl. d. Paulus 1909.

8. *Z dějin angelologie.* Za doby sv. Otců napsány dvě monografie: Clem. Alex. dle Strom. 6, 3. M. 9, 249, kde ovšem jen slibuje — nám dochována není — a auktor (V.—VI. stol.) spisu *Περὶ τῆς οὐρανίας ἱεραρχίας* (Pseudo-Dionys. Areop. (M. P. G. 3; v. t.) se o to pokusili. Dionysius rozdělil *a*-y ve tři hierarchie a 9 kůrů (ser., cher., throni — dominationes, virtutes potentiae — principatus, archangeli, angeli); mínění jeho, auktoritou vypůjčenou od žáka sv. Pavla podepřené, stalo se obecným, není však dosti odůvodněno. Více než 9 chorů nalézáme v Const. apost. l. 8, c. 12; Io. Chrysost. Hom. 4 de incompr. — 9 kůrů má ovšem sv. Řehoř Vel. Hom. 34 in Evang. — Domněnek o tělesnosti *a*-ů jsme se již dotkli v § 1. Vzhledem ke konc. VI. act. 11, 13; k Ambr. De fide ad Grat. l. 3, c. 2; Io. Dam. De f. o. l. 2, c. 3 učili Vasquez (disp. 182, cap. 2), Gabriel (In l. 2, d. 2 q. 1, a. 2, concl. 6) a Ocham (In l. 2, q. 7), že nesmrtelnými jsou *a*-é ne svou přirozeností, ale z milosti Boží. — Existenci *a*-ů popřel Swedenborg a anabaptisté (j. Chemnitz dosvědčuje) kladouce dobré *a*-y za symboly milostí nebo providencielního působení Božího aneb sil přírodních, zlé pak za symboly zlých náruživostí a zlého působení lidského, jakož i trestů Božích. Podobně stotožňuje Böhmer v Herzogově Real-Enzyklop. der prot. Theol.[1], Engel, *a*-y s Elohim a ty pak s rozmanitým působením Božím na venek (sr. Heinrich, Dogm. Theol. § 282 [Bd. V, 508 ff.]; Mazzella, De Deo cr. p. 171; Schneider, Der neuere Geistergl. IV. u. V. 177 ff.). — Averroisté (Siger Brabantský a j.) učili nekonečnost, jedinost ve svém rodu, nestvořenost *a*-ů (Denifle, Chartularium Univ. Par. t. I, p. 543; Mandonnet, Siger de Brabant 1899; K. Werner, Der Averroismus v Sitzgsb. d. Wien. Ak. d. W., Phil.-hist. Cl. 1881 S. 175 ff.). — Nestoriáni učí, že *a*-é nevidí Boha, a že jejich blaženost tak jak i lidská záleží v patření na lidskou přirozenost Kristovu (Assemani, Dissert. de Syris Nestor. v Biblioth. orient. t. IIIb p. CCXXXII—IV; Pitra, Anal. sacra. Spicil. Solesm. t. IV p. 159. 406.). — Origenes se domníval, že pád duchů byl podnětem k stvoření tohoto viditelného světa, kde se zavržení a v tělech jemněji nebo hruběji hmotných (mezi nimiž jsou i těla lidská) věznění duchové očišťují.

P. Chelčický i Am. Komenský zamítají úctu náboženskou *a*-ům povinnou (Lenz, Nástin učení J. A. Kom. a uč. P. Ch. Pr. 1895 str. 22).

Židé z části přidržují se St. Z., z části se od něho odchylují. Rozeznávají desatero zástupů andělských a tolikéž knížat: 1. Erellim — kn. Michael, 2. Išim, kn. Zephanja, 3. Bene Haëlohim, kn. Hofniel, 4. Malahim, kn. Usiel, 5. Hašmalim, kn. Hašmal, 6. Taršišim, kn. Taršiš, 7. Šinanim, kn. Zadkiel, 8. Herubim, kn. Herub, 9. Ofannim, kn. Raphaël, 10. Seraphim, kn. Jehuel. Mezi všemi nejvyšším jest Melatron (as z *μετὰ θρόνον*), jenž dle některých stal se z Henocha (Jalkut Rubeni f. 26, col. 2; 28, c. 2; 107, 1), dle jiných stotožňuje se s Michaelem. Před Bohem stojí stále 9 mill *a*-ů; každá bylinka má svého *a*-a. — Dle Pesahim f. 118, 1. 2 je Gabriel nad ohněm; dle Rab. Abrah-Merimona (Berith Menuha. Amst. 1648 str. 37) a j. je Michael nad vodou (maje pod sebou sedm knížat: Ranaela, Ariela atd.). Každý člověk ovšem má svého *a*-a (Rabbi Hajim, Or. hadaš, Amst. 1671, f. 20, c. 2). — Ďáblové jsou z části nezbytnými nástroji božské činnosti — j. *a.* smrti, jezer hara; jsou mezi nimi i dobří vůči lidem (Sedin Jehudain; i Ašmedai je

z nich). Vlastní nepřátelé člověka jsou 1. Satanim, 2. Sedim, 3. Seirim, 4. Massikim. Čtyři ďáblice se jmenují: Lilith (první žena Adamova, po emancipaci Sammaelova), Naama (Gen. 4, 22; žena Somronova, matka Ašmedajova), Mahalath a její dcera Igereth. Démonové vznikli z části z dobrých *a*-ů (Asa a Asael), z části plozením z jiných (Ijagiga, f. 16, c. 1), z části pohlavním obcováním s lidmi a pollucemi, z části též z duší zlých lidí. Nejvyšší ďábel Sammael má pod sebou 7 knížat. Mimo Ašmedaje jsou zvláště známi: Kétef Merin („daemonium meridianum"), pro něhož nesmějí děti od 17./VI. do 9./VIII. býti bity a Bedargon — j. dlaň velký, s 50 hlavami a 56 srdci, popsaný všemi písmeny abecedy kromě Mem a Thau. — I ze Sammaele stane se na konec *a*. dobrý, jako z jezer hara.

O pohanské démonologii viz u jednotlivých a pod „Mythy", „Até" atd.

Literatura: Lücken, Die Traditionen des Menschengeschl. 3. Buch 4. Cap.; Matvěevskij, Mněnija sv. otcov i učitelej c. o prirodě duhov (Stranník 1864); J. Turmel, Histoire de l'angélologie (v Revue d'hist. et de littér. relig. t. III (1898); IV (1899); Stiglmayr, Die Engellehre des Pseudodionysius u. deren Einfluss auf d. mittelalt. Theologie (ve Forsch. z. chr. Literatur und Dogmengesch.) 1899; W. Lueken, E. Darstellung u. Vergl. der jüd. u. morgenl.-christl. Tradition v. Erzengel Michael. Gött. 1898; Weber, Jüdische Theologie auf Grund des Talmud 1897, 166 dd.; H. Weinel, Die Wirkungen d. Geistes u. der Geister im nachapostol. Zeitalter bis auf Iren. Freib. 1899; A. Spasskij, Věra v demonov v drevnej cerkvi i bor'ba s nimi (Bog. Věstn. 1907 II, 357—400); Costes, Le traité des anges de saint Thomas d'Aquin (thèse) Cf. Bulletin de littér. eccl. Paris 1907, 253—260; G. Bareille, Angélologie d'après les Pères v Dictionn. d. théol. I, 1192—1222; Cholewa v. Pawlikowski, Hundert Bogen 1859, str. 240 dd. 1390 dd. a j.; G. Brecher, Das Transcendentale, Magie . . im Talmud 1850, I, § 4—14; II, § 15—21; Eisenmenger, Entdecktes Judentum, 1700 C. VII. VIII. Görres, Mystik, B. IV 2. Abt. S. 50—73.

9. *Kult církevní.* Úctu k *a*-ům dobrým dosvědčují Justin. Apol. I, c. 6 M. 6, 336; Athenagor. Leg. 10. D. M. 6, 909; Origenes, C. Cels. 5, 5 M. 11, 1185 (jenž ovšem vzývání nedoporučuje), Euseb., Dem. evang. 7, 15, M. 22, 553, Ambros., De viduit. 9, 15. M. 16, 251. Text Irenaeův Adv. haer. I. 2, 32. M 8, 830 zavrhuje gnostický kult *a*-ů, ne správný. Podobně sněm laodicejský cn. 35. (Hefele, Konziliengesch.[2] I, 768); srvn. Augustin, Coll. cum Donat. 14 M. 42, 722; De vera relig. 110. M. 34, 170; C. Faust. 20, 21. M. 42, 384—5; De c. D. 19, 23 M. 41, 654. (Srvn. A. L. Williams, The Cult of the Angels at Colossae v JThSt 1909, 413—438; Thomassinus, De incarn. l. 11, c. 6, n. 12.)

Památky kultu toho jako chrámy *a*-ům zasvěcené sáhají daleko do křesťanského starověku: Sozomen., H. eccl. 1, 3. M. 67, 865; M. de Vogüé, Syrie centrale. Paris 1865 p. 91; De Rossi, Roma sotter. R. 1863, I, 176.

Andělům strážným v liturgii římské zasvěcen zvláštní svátek. S počátku zasvěcen jim byl (poč. stol. XVI.) ve Španělích 1./III.; potom ve Francii první pátek po 29./IX. — 27./IX. 1608 dovoleno v celé církvi římské světiti tento svátek jako duplex ad libitum a pro území Ferdinanda II. Pavlem V. nařízeno. Pro totéž území přenesen (30./VI. 1667) svátek s oktávou na první neděli v září. 13./IX. 1670 předepsán svátek jako duplex pro celou církev, na 2./X.; 5./VII. 1883 povýšen na festum duplex maius a dle výnosu 27./VIII. 1889 náleží mezi festa primaria; kde se slaví v první neděli v září, je 2/X volný. Jak se má první neděle v září počítati (zda nejbližší prvnímu dni září, či první neděle v tom měsíci), rozhoduje zvyk. — V církvi řecko-ruské takového svátku *a*-ů strážn., o jehož kultu svědčí kanon v Horologiu s hymnem Jana τοῦ *Μαυρόποδος* (ot. u Nillesa, Kal.[2] II, 506 a [slov.] u Malceva, Andachtsbuch 496—8), není. Ale i tu uctívá se 8./XI., 6./IX., 29./IX. arch. Michael (Nikodem, *Συναξαριστής* t. I. [Zante 1868] p. 231—241; Biblioth. hagiogr. Graeca. Brux. 1895, p. 93) (jako v římské 29./IX. a 8./V.), 26./III. a 13./VII. arch. Gabriel (Nikodem, l. c. t, III, p. 99—101; Echos d'Or. II [1899] p. 227—230), nikoli však arch Rafael. Andělům zasvěcen úterý. (Srvn. vřadné slovo *ἀσωμάτων.*) V církvi armenské slaví se svátek *a*-ů a archandělů v pondělí po X. ned. po Povýšení sv. kříže. (O „andělské mši" viz pod tímto vřadným slovem.) — Votivní officium de angelis (v pondělí) povoleno Lvem XIII. dne 5./VII. 1883. — Andělé strážní zvláště uctíváni v řádu cisterckém.

Literatura. G. Bareille, Le culte des anges à l'époque des Pères de l'Église (Revue thomiste 1900 mars); Nilles, Kalend. man.[2] Innsbr. 1897. II, p. 502—7; Fr. Wiegand, Der Erzengel Michael unter Berücks. der byzantin., altital. u. roman. Kunst. Stuttgart 1886. — A. J. D. Aepinus, De primitiva Ecclesia augelorum cultum aversante, Rostochii 1757. — J. Thomasius, De origine cultus angelorum superstitiosi in Dissert. p. 89—103. — D. Pfeffinger, De cultu angelor. Argentor. 1708. — B. F. Quistorp, De ss. angelor. festis, Gryph. 1770. — E. Reusch, De cultu angelor. Helmstadii 1739. — J. G. Schultze De cultu angelor. Lips. 1703.

10. *Zobrazování andělů.* Jako poslové Boží zobrazují se *a*-é dle vzorů antických s křídly; často, rovněž dle hellenské myšlenky, pouhou hlavou. Jako symboly dávají se jim hůl, meč, kalich, kříž, kadidelnice, nástroje umučení Páně, nástroje hudební. Postava a oděv různí se dle hierarchického pořádku Pseudo-Dionysiem Areop. ustanoveného, zvláště v církvi východní (Dionys. Hieromon. *Ἑρμηνεία τῶν ζωγράφων* 1458, ed. 1853. Athen. p. 132), ale též v západní, kde na př. serafíni mívají stále šestero křídel (dvé vzhůru obrácených, dvé dolů, dvé rozevřených k letění). Oděni bývají řasnatým rouchem antickým (viz obr. 177.) aneb jako jáhnové: albou, štólou, dalmatkou, neb i pluviálem; bílá barva zakládá se na Písmě sv. (In 20, 12: Lk 1, 10; Apk. 4, 4; 15, 6; Akt. 10 30); srvn.

Obr. 178. Devatero kůrů andělských. Miniatura v kodexu hnězdenském z XI. stol.

Conc. Nic. II. actio V (Mansi XIII, 184). Ve starších dobách umělci dávali *a*-ům vesměs postavu i tvář jinošskou. V kodexu vyšehradském, jakož i v kodexu hnězdenském, jež oba z XI. stol. pocházejí, nalézáme v hořejší části obrazu „Narození Páně" znázornění devatera kůrů andělských: devět poprsí andělů okřídlených se žezly zakončenými křížky (viz obr. 178). V žaltáři universitní knihovny pražské ze XIII. stol. spatřujeme anděly s červenobílými křídly, oděné zelenými tunikami a světlerůžovými pláštì, mající ruce zahalené bílými rouchy (viz obr. 179). Krásné postavy andělů vytvořily frà Angelico (v. t.) V době pozdně gotické a renaissanční stávají se postavy andělské robustnější; s hlav jejich splývají bohaté kadeřavé vlasy; oděv jejich bývá úplně přizpůsoben rouchu jáhenskému (viz obr. 180). Tou dobou počínají se vyskytovati v umění postavičky andílků v podobě buclatých okřídlených postav dětských anebo dětských okřídlených hlavinek (viz obr. 181), jichž potom umění barokní tak rádo užívalo vedle andělů velikých, jimž dávali často tvář dívčí a tělo vlajícím rouchem nedosti zahalené. Novější umění (viz příl. VIII.) vrátilo se od výstřelků umění barokního k ideálnějšímu pojímání *a*-ů.

Andělé padlí zobrazují se jako draci a hadi (Ž. 57, 5) s ústy chrlícími síru a kouř (Apoc. 11, 17—19), s rohama (Ž 88, 17; 91, 10) a s ocasem (Job 40, 12).

Literatura Kraus, Realenzyklop.; L. Cloquet, Les Anges, Rev. de l'art chrét. 1907; Van Drival, L'iconographie des anges: Rev. de l'art chr. 1866; M. Engels, Die Darstellung der Gestalten Gottes des Vaters, der getreuen u. der gefallenen Engel in der Malerei. Luxemburg 1894; G. Menaschi, Gli Angeli nell' arte. Firenze 1902; H. Mendelsohn, Die Engel in der bildenden Kunst. Berl. 1907; G. Stuhlfauth, Die Engel in der altchristl. Kunst. Tüb. 1897; Detzel, Ikonogr. I, 131; Dr. H. Bergner, Handbuch der kirchl. Kunstaltertümer (1905), 444; H. Leclerq v Dict. d'arch. chr. et de lit: I, 2081—2; 2088—2141.

Špák.

Obr. 179. Madonna uprostřed andělů. Miniatura v žaltáři univ. knihovny v Praze ze XIII. stol.

Obr. 180. Reliefy andělů ze XVI. stol

anděl (apologeticky). Anděl, pouhý duch, zdali bytuje, nemůže filosofie sama vyzkoumati ze zkušenosti, které člověk způsobem přirozeným nabývá. Ale nadpřirozeným zjevením Božím *S* a *NZ* zjištěno jest, že *a*-é bytují; také tradice všech pohanských národů, jež původ svůj mají v prvotní tradici a jakkoli jsou pokaženy, přece o ní svědectví dávají, o jsoucnosti pouhých duchů vědí. Zprávy o *a*-ích takto zjištěné chápe se filosofie, aby rozumem bádala, mohou-li býti. Důkazy podává tyto: 1. Bůh, jenž sám jest pouhý duch a cokoli samo sobě logicky neodporuje, učiniti může, jest mocen, aby z ničeho stvořil pouhého ducha, jenž těla nemaje, myslí a chce; stvořená podstata netělesná nechová v sobě samé odporu. 2. Také jest záhodno, aby pouzí duchové byli od Boha z ničeho stvořeni; neboť stvořené podstatě tělesné odpovídá stvořená podstata netělesná, tak že podstata stvořená, rod nejvyšší, se dělí na tělesnou a netělesnou. 3. Život lidský duchový, který duše lidská myslíc a chtíc vede kromě života bylinného a živočišného, dává na srozuměnou, že je tvor, jenž bez života bylinného a živočišného vede život čistě duchový, dokonalejší než jest život lidská těla vyžadující. Jako bytnost člověka svým životem bylinným a živočišným poukazuje k bytnosti bytostí nižších, tak opět životem nadsmyslným poukazuje k bytosti vyšší, zaujímajíc střední místo mezi stvořenou podstatou tělesnou a netělesnou. Apologetika křesťanská ještě další důkazy rozvinuje. — Dále vykládá filosofie duchy dobré a zlé takto: Není rozumu odporno, že jedni z pouhých

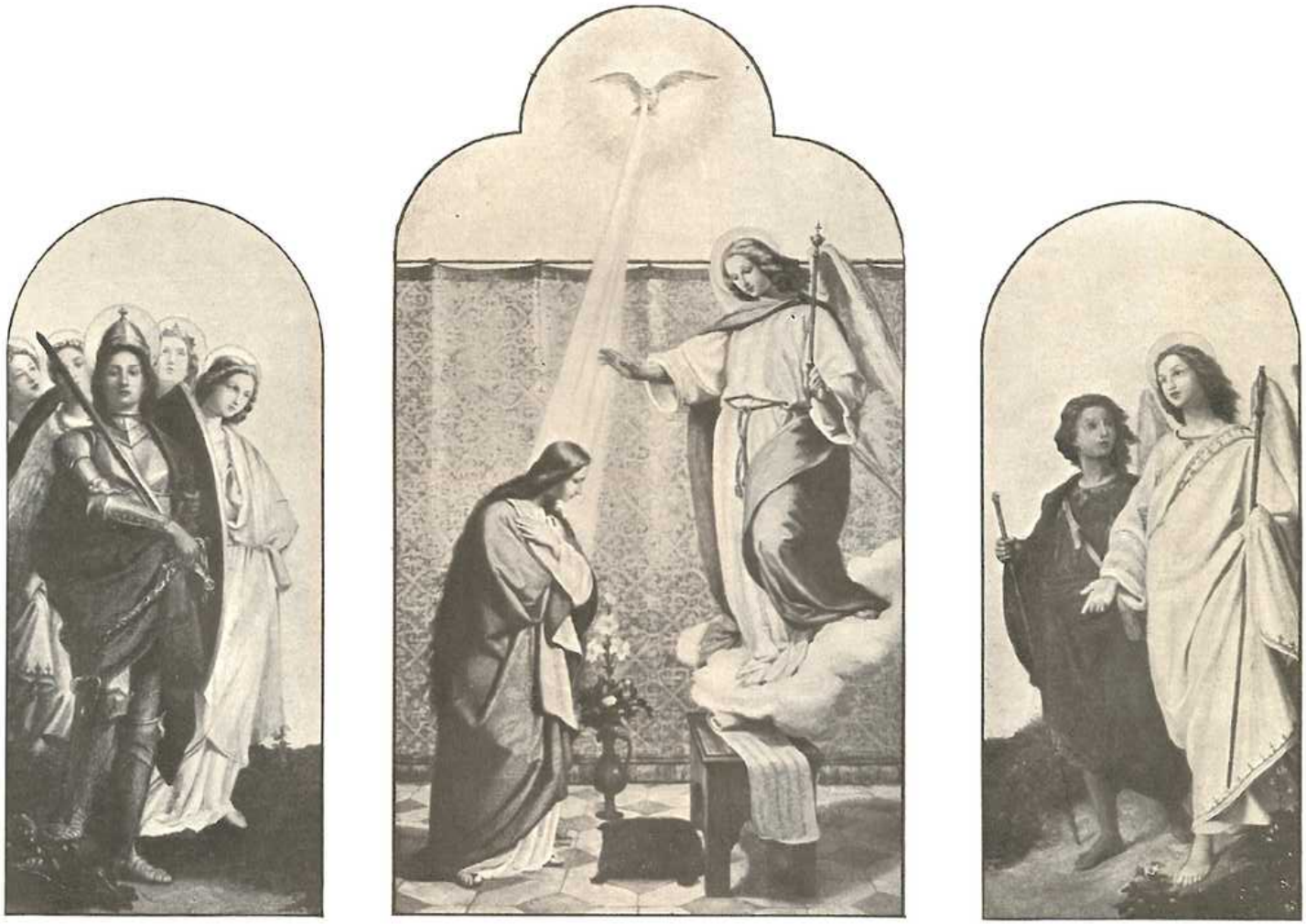

ANDĚLÉ: MICHAEL, GABRIEL, RAFAEL.
MALOVAL E. DEGER.

duchů zůstali Bohu věrní a věčné blaženosti si zasloužili, druzí od Boha odpadli a k věčnému zatracení odsouzeni byli. Neboť právem žádal Bůh, aby pouzí duchové svobodnou vůli projevili a hodnými se prokázali dokonalosti a blaženosti, kterou jim nabízel; odměna pak nebo trest, jimiž provázeno bylo jejich rozhodnutí svobodné, nemohly nebýti ustavičnými, jelikož jejich rozhodnutí bylo zcela svobodné, bez pomoci a pokušení tvorů. Také se rozeznávají u všech národů pohanských duchové dobří a zlí; líčí se také odboj a pád zlých. — Pouzí duchové mohou působiti na lidi; neboť jsou dokonalejší než lidé, a víme ze zkušenosti, že tvorové vyšší působí na nižší. Ovšem dítě se tak může jejich silami přirozenými podle jejich povahy dobré nebo zlé způsobem, který jest od Boha ustanoven a který nepřekáží přirozenosti lidské. Užívati jich také může Bůh, když se člověku nadpřirozeně zjevuje podle jejich povahy, buď k dobrému, jež chce způsobiti, anebo k zlému, jež tak dopouští, aby posléze dobré bylo dosaženo. Také tradice pohanské dokazují, že duchové dobří lidem prospívají a zlí škodí. *Kdř.*

Anděl Páně. 1. (modlitba) viz Angelus Domini. — **2.** מַלְאַךְ יְהוָה. Slovem tím označuje se v Písmě sv. někdy sama druhá osoba božská. Že na př. Gen. 22, 12 15 neznamená tvora, tomu nasvědčuje celá situace: ve chvíli, kdy obět Abrahamova má býti odměněna, zjevil by se sluha, posel Boží, kdežto před tím stýkal se s Abrahamem sám Bůh? — Dle Ex. 3, 2 hebr. i řeck. textu zjevil se „anděl Páně" v plameni ohnivém (srvn. Act. 7, 30); týž „*a. P.*" praví však Mojžíšovi: jsem Bůh otce tvého, Bůh Abrahamův, Isákův a Jakubův (v. 6). Srvn. mezi sebou Gen. 18, 3 a Hebr. 13, 2; srvn. Gal. 3, 19; Hebr. 2, 2; Lc. 2, 9.

Literatura. R. Reinke, Beitr. z. Erkl. d. A. T. IV, 355—379; Th. J. Lamy, Com. in Gen. II, 83—92; Knabenbauer, In proph. min. 155 n.; P. Scholz, Handbuch d. Theol. des A. T. im Lichte des N. T., 147—160; Vandenbroeck, Dissert. theol. de Theophan. p. 58 až 113; Bossuet, Elévations sur les mystères 10, 16; Suarez, De ang. VI 20; Franzelin, De Deo trino th. VI. p. 97—111; Katholik 1882. II, 149 d.; Heinrich, Dogm. Theol. § 215.; W. H. Kosters v Theolog. Tijdschr. 1875, 4, 365; F. Keil, Bibl. Kommentar[3], I, 158—163; Kahnis, De angelo Domini diatribe. Lips. 1858; M. F. Jastrebov, K voprosu ob Angelě Jegovy (Trudy 1900 N° 11, 458—9; M. Flunk, Expos. in Vaticinia Messiana. Fasc. II, p. 247—268 (literat. str. 247—8).

Anděl strážný. Katolická nauka jest, že lidem stále (pravidlem, ne snad jen mimořádně, příhodou) skýtá se ochrana skrze anděly a to tak, že určitý anděl má trvale péči o určitého člověka. Mnozí racionalisté se domnívají, že nauka o *a. s.* jest původu mazdeistického, a že se u Židů ujala po zajetí babylonském. Jest však jisto, že již v nejstarších knihách biblických jest obsažena (Agar!). Mazdeistické fravaši jsou duše zemřelých (lat. manes). Positivní a přímou záruku pro správnost katolické nauky o *a. s.* máme v slovech samého Krista Mt. 18, 10. Tu vyřkl jasně a bez možnosti nějakého výkladu anthropomorfistického — poněvadž užití anthropomorfismu zde nebylo nijak odůvodněno, — že každému člověku je přidělen anděl („andělé jich vždy vidí tvář Otce mého nebeského"). — Povahu a účel tohoto zvláštního poměru jednotlivého člověka k andělům sotva lze jinak mysliti, než jak tradice jej líčí. Není divu, že když veškera příroda pod vlivem andělů stojí (Aug., De gen. ad litt. l. 8, c. 25, n. 47), i člověk zvláštním způsobem s nimi ve styku jest. Že jsoucna organická mají v sobě zvláštní způsobilost k takovému styku, lze se snadno domysliti (Natur u. Offenb. X, 331—2). Jak může *a. s.* na člověka působiti? Může jej poučiti smyslným znamením a to účinněji než člověk; může způsobiti (částečně) dokonalejší obraz v myšlení; může ho chrániti od duchů zlých (srvn. Duns Scotus, In l. 2, d. 11, n. 8); k tomu pak přistupuje vliv, který má na věci hmotné. Kdy v jednotlivém případě zasahuje *a. s.*, to lze as zřídka kdy s jakousi jistotou poznati. Ani v případech, jako když člověk náhle změní své stanoviště, kam hned potom udeří hrom, neví se, pokud při tom *a. s.* je činný. Jisto jest, že jsou v organismu skryté síly, které i zvířata nevysvětlitelným způsobem ochraňují. Pokud běží o rozeznání působení ducha dobrého od zlého v životě duchovním viz Discretio spirituum. — O ochraně anděly lidem skýtané mluví zajisté výslovně Písmo sv.: Ps. 33, 8; 10, 11; Gen. 19, 7; 48, 16; Sap. 10, 6; 3 Reg. 19, 5; 4 Reg. 1, 3. 15; Dan. 6, 22; Act. 5, 19; 8, 26; 12, 7. Abychom i k některým svědectvím sv. Otců poukázali, lze je najíti u Justina Apol. II, 5 M. 6, 452; Hermy Mand. 6, 2 (Suš. 199), Klem. Alex. Strom. 5, 14 (M. 9, 133. 189. 192; 6, 17 (9, 389), Origena (In Lc. hom. 35. M. 13, 1890; In Num. hom. 20, n. 3 M. 12, 753); Basilia (In Ps. 33, 8; M. 29, 364); Jana Zlat. In Mt. (18, 10) hom. 59. M. 57, 579; Theodoret, Graecor. aff. 3 M. 83, 896; Hieron. In Mt. 18, 10; In Is. c. 65. — Z dějin nauky o *a. s.* zaznamenati sluší, že *Origenes* v smělé angelologii své soudil ne jen, že andělé působí jak při vtělení duše (In Io. 13, 49. M. 14, 490), tak i při smrti (In Io. 19, 4. M. 14, 554) a hlavně při vstupu v slávu (In Num. 5, 3. M. 12, 606), nýbrž že budou *a. s.* i souzeni, jsou-li vinni chybami svého svěřence či ten sám (In Num. 11, 4. M. 12, 647. 753.). Myslil též, že před křtem sv. mohlo býti dítě svěřeno andělu zlému, jenž se křtem proměňuje v svatého (In Mt. 13, 27. 28. M. 13, 1165 1). Nevěrci a hříšníci dle něho snad ani *a. s.* nemají (In Num. 5, 3. M. 12, 606; In Ezech. 1, 7. M. 13, 674; srvn. *Basilius* l. c.). Na mnoha místech se domnívá, že vedle

Obr. 181. Andílci hlavinky. Maloval Reynolds (XVIII. stol.).

a. s. má člověk i svého demona svůdce (Princ. 3, 2 4. M. 11, 309; In Ios. hom. 23, 3. M. 12, 937; In Lc. hom. 12, 35. M. 13, 1829; In Rom. 1, 18 M. 14, 866). Srvn. Greg. Nyss., De vita Mosis. p. 194. — I *Cassian* (Col. 8, c. 17) opíraje se o Pastora Hermova a Ž. 108, 6 soudil, že každý člověk má ne jen svého anděla, nýbrž i ďábla. — Podobně učil později *Viklef* a j. — Že ne jen jednotlivci, ale i společnosti lidské mají svého *a. s.*, není sice takovým způsobem zaručeno, ale dokladů z podání je dosti; srvn. Hilarius, In ps. 129; Hieron., In Dan. 7, Ezech. 28; Basilius, C. Eunom. l. 3, 1 (M. 29, 656); In Is. 10; Aphraates, Dem. 3, 14 (Graffin p. 131); Theodoretus, C. haeres. c. 5.; Io. Dam. De f. o. l. 2, c. 3. PG 94, 872 atd. — O svátku viz Andělé, kult církevní. — *Literatura.* M. Becanus, De officiis angelorum circa homines. Mogunt. 1603. — A. Vittorelli, De angelorum custodia. Patav. 1607. — G. Marangoni, De' santi Angeli custodi. Roma 1736. — Jos. Quilicus O. Carm., De sanctis angelis custodibus. Lucae 1659. — Arhim. Aleksěj, Ob angelah hraniteljah v Prib. k tvor. sv. Ot. 1849 № VIII. — Parvov, O blagodějatel'nom otnošenii svjatyh angelov k rodu čelověčeskomu. — D. Petavius, De ang. l. 2, c. 7. 8. — B. Jungmann, De Deo cr. c. 2, a. 4. — Gonet, Clyp. tr. 7, disp. 16. — D. Palmieri, De Deo cr. th. 61. 62 etc. — Ch. de Harlez v Dictionn. apolog. 298—9. Anon., Ob. angelah-hraniteljah čelověčeskih obščestv v Hr. Čt. 1842. IV, 276 ss. — Kázaní o *a. s.* mají Segneri, Patiss, Rychlovský, Texier, Raymund, Hunolt, Storchenau a j.; rozjímání A. Mariani; příklady J. A. Keller[3]. *Spáčil.*

Anděl strážný, časopis pro křesťanskou mládež, zal. 1882 (1909—10 ročník XXIX.), vychází nákladem knihtiskárny rajhradských benediktinů v Brně. Dlouholetým jeho red. byl VII. Ambrož; nyní Jan Dvořáček. Vychází měsíčně mimo červenec a srpen (roč. předpl. 1 K 80 h).

anděl v modlitbě: „supplices te rogamus"... V modlitbě: „supplices te rogamus ..." prosíme opětovně a úpěnlivě Boha (omnipotens Deus), aby mešní obět dal donésti skrze ruce anděla svého na vznešený oltář, jenž jest v nebesích před obličejem božské velebnosti, abychom pak, požívajíce z těchto darů, všelikým nebeským požehnáním a milostí naplněni byli. Prosba přednáší se v této modlitbě obrazně. Anděl má ji donésti s oltáře pozemského na oltář nebeský. O tomto andělu praví někteří, že jest to anděl, jejž Bůh sám k tomu cíli ustanovil; jiní mají za to, že jest to strážný anděl oltáře a kostela, v němž se mše sv. slouží, nebo strážný anděl kněze; jiní vztahují slova ta na archanděla Michaela, jenž jest ochráncem veškeré církve bojující (Zjev. 12, 7), jejž za přímluvu kněz již při obětování vzývá (per intercessionem beati Michaelis archangeli, stantis a dextris altaris incensi), aby totiž Bůh přijal milostivě modlitby věřících, naznačené zapáleným kadidlem (Dion. Carthusian. In Apocal. Enar. c. 8a. 9). Jiní konečně vidí v andělu tom samého Ježíše Krista, jenž se v Písmě sv. nazývá „andělem zákona" (Mat. 3[1]), o němž dí antifona introitu na narození Páně: „Maličký narodil se nám — a nazváno bude jméno jeho anděl veliké rady", jenž jest prostředníkem naším od Boha ustanoveným, jenž od Boha poslán jest (missus a patre) na tento svět. Andělem nazývají Krista Pána sv. Justin (Dial. c. Tryph. c. 76.) sv. Hilarius (de Trinit. lib. 4. n. 23.) a j.; podobně ho nazývají mnozí slavní liturgové a theologové, jako na př. Ivo Chartreský, Algerus, Bonaventura, sv. Tomáš Aq., Durandus a j. Konečně někteří spatřují v „andělu" této modlitby Ducha sv. (*Franz*, Die euch. Wandlung und die Epiklese, II, 106. Würzburg 1880). Zdá se býti pravdě nejpodobnějším, že církev míní zde svého ochránce archanděla Michaela. Není však zajisté důvodu, abychom odstupovali od obyčejného významu slova „anděl", dle něhož „anděl" znamená bytost stvořenou; na samého Ježíše Krista myslíti netřeba také proto, že nebčží zde o konsekraci, nýbrž o pouhé donesení obětního těla a krve Páně (*Kupka*, O mši sv. str. 495). Srvn. Epiklese. *Kpka.*

Anděl (Angelus) Jiřík z Hradce Králové, přel. Erasma Rotterdamského „O ustanovení v církvi" (v Praze 1542). Srvn. *Jireček*, Ruk. I, 15.

Anděle Boží, strážce můj v. Angele Dei, qui c. e. m.

Andelfinger Aug. S. J. v Exaetenu, *n.* 1842 v Althausenu ve Virtembersku; *sp.* „Trauerrede auf Pius IX" (1878), „Der Sozialismus u. die Arbeitgeber mit Bezugnahme auf das Rundschreiben Leos XIII. über die Arbeiterfrage" (1892), vydal kázání P. Platzwega S. J. „Die christl. Familie" (1901).

Andělinky v. Andělské panny.

Andělka, kuracie u Prahy, zříz. 1887, patr. opat strahovský, duchovní správu obstarávají členové kanonie strahovské; 3458 katol., 6 ak., 10 ž., 7 bez vyzn.

andělská mše. a) Ke způsobům náboženské úcty v katolické církvi andělům prokazované náleží také mše ke cti blahoslavených duchů nebeských sloužená dle formuláře zvláštního. Votiva de Angelis náleží k těm mším votivním, které ve mnohých kostelích kathedrálních, kollegiátních a kláštérních po dávném obyčeji se pravidelně sloužívaly, dílem se posavádě slouží v ustanovený pro každou z nich den v týdnu. Formuláře mší těchto nalézají se v missálu za „Anniversarium dedicationis Ecclesiae"; mše de Angelis určena jest na pondělí. Závazku výslovného ke sloužení této mše není, leč by v některém kostele ji žádalo jisté zbožné nadání. Ve všecky dni bez rozdílu může ji sloužiti každý kněz, když vedle rubrik dovoleny jsou votivní mše soukromé. Jsouc votiva privata, řídí se liturgickými pravidly o mších soukromých, ale má vždycky Gloria. — b) Mši andělskou nazývá lid katolický, aspoň v některých krajinách (nejvíce v Německu, ve Francii, Italii), vánoční mši o jitřní, votivní o Panně Marii, o nejsvětější Svátosti. — c) V Čechách, a nepochybně také jinde nazývá se „andělskou" ta mše, která se o slavnějším pohřbu po návratu ze hřbitova slouží „v barvě" za duši zemřelého, a také mše sloužená po pohřbu dítěte k rozumu ještě nedošlého, žádají-li toho buď rodiče neb kdos jiný. Mše tato neslouží se za spásu dítěte, ale na úmysl rodičů, za živou rodinu a t. p. „Andělská mše" v některé ze dvou těchto příhod obětovaná, nemá privilejí žádných; mohla by se votiva de Angelis sloužiti, jenom když by missa votiva privata rubrikami dovolena byla; jindy slouží se mše de die, čili jak direktář na ten den předpisuje. Srvn. *Borový*, Č. K. D. 1890, 246. *Skpole.*

Andělské panny čili **Andělinky (Angelíky)** a **Guastallky** jsou dvě ženské kongregace, které založila hraběnka Aloisie Torelli z Guastally (nar. r. 1500, † 29. října 1559 neb 1569). Po smrti svého druhého manžela shromáždila stejně smýšlející a založila se svolením P. Antonína Marie Zaccarie, zakladatele barnabitů, kongregaci s řeholí sv. Augustina, kterou papež Pavel III. r. 1534 potvrdil. Zakladatelka prodala své statky a založila veliký klášter s kostelem v Miláně pod jménem: Obrácení sv. Pavla. Členky místo „matka" neb „sestra" dostaly název „Angelika", kteréž jméno mělo je pamatovati na nevinnost a na ochranu. R. 1557 dostaly *A.* klausuru. Sv. Karel Borr. přehlédl jejich stanovy, které Urban VIII. 12. května 1625 schválil. *A.* stály pod vrchní správou barnabitů, měly ještě jeden klášter v Kremoně, dále se nerozšířily, v po-

litických zmatcích na počátku XIX. století ztratily svůj majetek a zašly též samy. *A.* měly v Miláně hned po svém založení ústav pro přijetí a vychování chudých dcer šlechtických rodin, jehož správu odevzdaly spolku zbožných pospolu žijících panen. Tyto obdržely zvláštní stanovy a sluly „dcery Mariiny". Ponévadž však ústav jmenoval se ústavem guastallským, jmenoval je lid „Guastallkami"; neměly klausury, svěřenky mohly 12 let zůstati v ústavě, pak do kongregace vstoupiti neb se proydati, při čemž každá dostala 2000 franků věna. Ústav zachoval se až do dnešního dne. V Praze lid „Andělskými pannami" nazývá Anglické panny, v. t.

andělské pozdravení v. Ave Maria.

Andělský hrad (Castel S. Angelo) mohutná okrouhlá stavba pevnostní na pravém břehu Tiberu v Římě, kterouž zbudoval 136 po Kr. Hadrian (moles Hadriani) jakožto mausoleum pro sebe a nástupce své, kteří tu až do Sept. Severa byli pochováváni. Od dob Aurelianových (271) používáno stavby této jako pevnosti; od Gotů (za Alaricha 409 a Vitigisa 537) byla z části pobořena, v X. století od Crescentiů zase opravena. Sem utekl se papež Řehoř VII. před Jindřichem IV. Od Innocence II. (1137) do 1870 nepřetržitě v majetku papežů, kteří tvrz tuto častěji dávali opravovati a opevňovati; tak Bonifác IX. 1403 (když byla Římany pobořena 1379), Mikuláš V. 1447, hlavně však Alexander VI., jenž ji v letech 1492—95 spojil krytou chodbou arkádovitou s Vatikánem a kolkolem zbudovati dal hradby, jež Urban VIII. (1624—44) rozšířil. Na vrcholu tvrze zbudován r. 600 kostelík na památku zjevení se sv. Michaela za procesí konaného Řehořem Vel. 590 na odvrácení moru; v nynější podobu přestavěn Bonifácem IX. (1403); mimo to postavena tu 1527 mramorová socha archanděla Michaela od Montelupa, kteráž nahrazena byla 1748 sochou bronzovou od Verschaffelta. Od zmíněné svatyně a sochy sv. archanděla obdržela tvrz jméno *A. h.* V hořejších patrech nalézají se ve středověku zřízené komnaty a žaláře. S levým břehem jest *A. h.* spojen t. zv. „andělským mostem" (se sochami andělů od Berniniho). Nyní jest *a. h.* pevností a kasárnami. (Srvn. *Gaume*, Troji Řím II, 99.)

Andenna Federico, kněz, souč. sp. ital.; *sp.* „Cinquantadue brevi istruzioni parrochiali ossia esposizione apologetica popolare del simbolo degli apostoli, della preghiera in genere, ed in specie dei ss. sacramenti, dei comandamenti di Dio e della Chiesa, sulla traccia dei migliori autori moderni" (2. vyd.).

Andeol, Andeolus 1. sv., podjáhen a mč., jejž biskup smyrnenský (dle „Vita" anachronisticky sv. Polykarp) vyslal s několika druhy do Gallie hlásat evangelium; i působil úspěšně, až za cís. Septimia vytrpěl smrt mučednickou. Mart. Rom. 1. května. *Acta Ss.* Maius I, 35—40. — 2. z Lodève (Lictaviensis), vstoupil do řádu kapuc. 1605, *z.* v Lyoně 1653, působil horlivě k obrácení kalvíncú franc.; *sp.* „Somme de la doctrine chrétienne enseignée par l'Eglise catholique, romaine, avec un abrégé des erreurs et des hérésies qu'enseigne l'Église prétendue réformée des calvinistes" (Lyon 1633), „Conférence amiable entre deux bons François, l'un catholique, et l'autre de la religion prétendue réformée" (t. 1657), „Advis amiables donnez à ceux de la religion prétendue réformée" (t. 1637), „Defense du purgatoire et d'honneur des ecclésiastiques et des religieux, mesprisez et calomniez sans raison par les ministres de la religion prétendue réformée" (Tournon 1638), „Demandes justes et raisonnables que les catholiques font aux sectateurs de Calvin pour les retirer de leurs erreurs et les préserver de la mort éternelle" (t. 1638), „Estat déplorable des églises prétendues réformées de France" (Lyon 1638) a m. j.

Andera (Andeira), někdejší biskupství v Malé Asii; *Gams* (Series 444) uvádí biskupa Pavla r. 325.

Anderdon Vilém Jindř. S. J., *n.* 1816 v Londýně, *z.* 1890, synovec kard. Manninga, zprvu kněz anglikánský, 1850 konvertoval, 1853 stal se knězem, byl sekretářem řečeného svého strýce, v letech 1856—64 professorem na univ. dublinské, vstoupil 1872 do Tov. Ježíšovy, žil 1875—1889 v Manchesteru; vynikl jako kazatel a plodný spisovatel apolog.; sepsal také několik prací belletristických. Ze spisů jeho uvádíme: „Bonneval, a Story of the Fronde" (1857), „Catholic Crusoe: or the Adventures of Owen Evans" (1862), „Bracton, a tale of 1812", „Afternoons with the Saints" (1863), „In the Snow, Tales of Mt. St. Bernard" (1866, 10. vyd. 1899), „Fasti Apostolici, a Chronology" (1882), „Evenings with the Saints" (1883), „Britain's Early Faith" (1887), „Is Ritualism Honest?", „Controversial Papers" (1878), „Luther's Words and the Word of God" (1883), „Luther at Table", „What sort of a man was Luther?" (1883), „What do Catholics Really Belleve?", „Confession to a Priest" (1881). Některé spisy *A*-ovy dočkaly se několika vydání a přel. byly do němč. a franč.

Anderl Vojt., far. v Mitterndorfu v Dol. Rak., *n.* 1860, *sp.* „Praktisches Promptuarium für Pfarrprovisoren u. Neobeneficiaten" (1896), „Infirmorum liber catholicus, decem linguis exaratus" (Vídeň 1897).

Anderledy Ant. Marla S. J., 23. generál Tov. Ježíšova, *n.* 1819 v Berisalu (ve švýc. kantonu valisském), *z.* 1892 ve Fiesole (u Florence), vstoupil v Briegu do Tov. Ježíšova 1838, stud. ve Fryburku Švýc., když jesuité 1847 byli ze Švýcar vypovězeni, odebral se do Piemontska, a když i odtud byli vypovězeni, odebral se do Sev. Ameriky, kdež v St. Louis dokončil studie a byl vysvěcen na kněze a působil v duch. správě v Green Bay (Wisconsin), od r. 1851 byl missionářem ve východ. Prusku a v dolním Porýní, r. 1853 stal se rektorem a prof. kan. práva v Kolíně, 1856 v Paderbornu, v letech 1859—65 provinciálem něm. řádové provincie, 1866 prof. morálky v kolleji Maria-Laach, kdež 1869 byl rektorem, 1870 assisten. gen., 1883 gen. vikářem s právem nástupnictví, od 1887 gen. Hlavní jeho zřetel obrácen byl k udržení ducha řádového uprostřed pronásledování, působení zvláště mezi katol. muži, důkladné studium, jakož i činnost literární. Srvn. *Stimmen aus Maria-Lauch* XLII.

Anderloni 1. Faustino, ital. mědirytec, *n.* v S. Eufemia u Brescie 1766, *z.* 1847; vzdělání své dokončil v Miláně; provedl několik zdařilých rytin dle Rafaela, Poussina, Reniho a Corregia. — 2. Pietro, bratr předešlého, *n.* 1785, *z.* 1849, rovněž obratný mědirytec, jenž v četných svých rytinách dle Rafaela, Tiziana a j. s nevšední dovedností vystihl charakter svých předloh.

Anderson 1. Henry James, *n.* v New-Yorku 1799, studoval medicinu a vědy přírodní, stal se professorem mathematiky a astronomie na Columbia College; 1848 byl jako geolog členem vědecké výpravy americké k Mrtvému moři; 1849 konvertoval a stal se horlivým katolikem. Pečoval zvláště o spolek sv. Vincence v New-Yorku a byl předsedou společnosti „Catholic-Union" k hájení práv Svaté stolice a k podpoře víry. R. 1875 vykonal pout do Lourd a Říma, načež odebral se do Australie, by pozoroval přechod Venuše. Na zpáteční cestě podnikl výlet do Himalají; po návratu do Lahory onemocněl těžce a *z.* 1875. Uveřejnil různá pojednání v New-Yorkském „Quarterly Rewlew" a v časopisech mathematických, jakož i výsledky geolog. výzkumu okolí Mrtvého moře („Geological

Reconnaissance of Part of the Holy Land"). — **2.** Kryštof, duchovní baptistský, *n.* v Edinburku 1782, *z.* t. 1852, byl jedním z hlavních zakladatelů biblické společnosti edinburské 1809; *sp.* „Annals of the English Bible" (Londýn 1845). — **3.** Lars (Laurentius Andreae), *n.* 1480 ve Strengnäsu, jako kněz působil ve svém rodišti, stal se arcijáhnem v Upsale, vraceje se z cesty podniknuté do Říma přilnul ve Vittemberce k ideám Lutherovým; po návratu do vlasti podporoval šiřitele nového učení Olafa Petersona; jako rádce a později kancléř krále Gustava Vasy užíval vlivu svého k šíření protestantismu. Přeložil 1526 *NZ* do švédštiny, řídě se při tom překladem Lutherovým. Přízni králově těšil se *A.* až do 1540, kdy obviněn byv z účastenství na spiknutí byl s úřadu svého svržen; *z.* v rodišti svém 1552. — **4.** Lionel (Munson), *n.* kol. 1620 v Lincolnshire z rodiny šlechtické; zprvu protestant, konvertoval, vstoupil 1658 v Paříži do řádu dominik., vysvěcen na kněze vrátil se r. 1665 do Anglie. Požíval u dvora vážnosti a byl osobně znám Karlu II. Byv obžalován od Oata z účastenství ve spiknutí, byl 1679 odsouzen k smrti, ale král dal mu milost a poslal ho do vyhnanství. *A.* podnikl cestu do Sv. Země, a po svém návratu dosáhl od krále Jakuba II. 1686 milosti úplné a provázel jej na cestách po pevnině 1688. *Z.* v Londýně 1710. — **5.** Patrik S. J., *n.* ve Skotsku 1575, vstoupil do Tov. Ježíšovy v Římě 1597 a působil jako missionář v Anglii; r. 1615 stal se prvním rektorem kolleje skotské v Římě, po návratu do vlasti byl uvězněn v Edinburku a unikl smrti jen na přímluvu vyslance franc. markýze d'Effiata; *z.* v Londýně 1624; *sp.* „The ground of the catholike and roman religion in the word of God" (1623). — **6.** Robert, anglik. pastor v Brightonu, *n.* 1793, *z.* 1853; *sp.* „A practical Exposition of St. Paul's Epistles to the Romans" (výklad homiletický).

Anderton 1. Jakub, angl. laik, povoláním právník, *n.* 1557, *z.* 1618; omylem přičítáno bylo mu několik spisů, mezi nimi zdařilý spis „The Protestant's Apologie", vyšlý pod pseudonymem John Brereley a vzbudivší veliký rozruch; spisy ty však pocházeji, jak se zdá, od synovce jeho Vavřince (v. t.). — **2.** Robert, angl. kněz a mč., *n.* 1560, stud. v Oxfordě, konvertoval a vstoupil do kolleje v Remeši 1580, vrátiv se do Anglie, byl odsouzen k smrti a odpraven 25. dubna 1586. — **3.** Roger, laik, bratr Jakuba *A*-a, strýc Vavřince *A*-a, *z.* 1640; byla mu přičítána řada spisů, mimo jiné i spisy synovce jeho Vavřince; ale zdá se, že byl pouze jejich vydavatelem, jelikož rodina *A*-ova již roku 1624 měla v Lancashiru tajnou tiskárnu, kterou nepochybně Roger znovu zřídil, když byla vládou potlačena — **4.** Tomáš, *n.* v Lancashire 1611, vstoupil 1630 do bened. kl. sv. Edmunda v Paříži, 1636 vysvěcen na kněze, stal se novicmistrem, podpřevorem a 1640 převorem, nějaký čas působil ve své vlasti jako missionář, *z.* v Saxton-Hall (Yorkshire 1671: *sp.* „History of the Iconoclasts" (1671). — **5.** Vavřinec S. J., *n.* kol 1575 v Lancashire, zprvu anglik. kazatel, vstoupil do Tov. Ježíšovy v Římě 1604, pobyl několik let v angl. kolleji v Římě, potom působil jako missionář ve své vlasti, kdež *z.* 1642; *sp.* „The Protestant's Apologie for the Roman Church" (1604, 1608, 1615, do lat. přel. Vil. Rayner), „One God, one Faith" (1625), „The progenie of Catholicks and Protestants" (Rouen 1633), „The triple cord, or a treatise, proving the truth of the roman catholic religion by Sacred Scriptures" (Saint-Omer 1634), „The Liturgie of the Mass" (1610, Kolín 1620), „St. Augustin's Religion, collected from his own Writings" (1620), „Luthers Life collected from the Writings of himself and other learned Protestants" (1610, St.-Omer 1624). Srvn. *Gillow*, Bibl. Dict. of English Catholics, *Hurter*, Nomencl. III³ (1907) 750—751, 1006—1007.

Andexer Jakub, benediktin, *n.* v Rattenbergu 1757, vstoupil do kl. ve Fiechtu v Tyrolsku, vysv. na kněze 1781, přednášel theologii na domácím theol. učilišti, stal se převorem, *z.* 1818; *sp.* „Assertiones ex jure ecclesiastico" (Inšpr. 1804), „Positiones ex theologia et jure ecclesiastico" (t. 1805).

Andlau, někd. kl. a opatství benediktinek v dolním Elsasku, zal. 880 od sv. Richardy, manželky Karla Tlustého, v bouřích válečných často zpustošen, zanikl v revoluci 1791. Z původní románské stavby chrámové zachovala se krásná krypta.

Andlau (Andlaw) 1. Jindřich Bernard, bar., katol. politik a publicista německý, *n.* 1802 ve Frýburku v Por., *z.* 1871 v Hugstettenu, vůdce katol. kons. strany v Badensku; *sp.* „Über die Stiftungen im Grossh. Baden" (1845), „Gedanken meiner Musse über die Einflüsse d. Kirche auf Familie, Gemeinde u. Staat" (1859—61), „Priestertum u. christl. Leben mit Rücksicht auf die grossen Fragen der Gegenwart" (1865) a j. — **2.** (Andlo, Andelo, Andlow) Petr, kanonista, *n.* kol. 1415—25 v Andlavě, studoval církv. právo v Pavii, působil jako professor v Heidelberce a v Basileji (od 1444), kdež *z.* 1480; byl kanovníkem kolmarským a proboštem lautenbašským. *Sp.* „De imperio Romano-germanico" (vyd. Freher ve Strassburku 1602, 1612), v němž mimo jiné pojednává o poměru mezi státem a církví.

Andlauer Modest S. J., *n.* v Rosheimu (Elsasko), missionář v Číně, kdež *z.* smrtí mučednickou 19. června 1900.

Andlaw v. Andlau.

Andleby William, muč. anglický, *n.* v Ettonu (Yorkshire), přestoupil k víře katol., stal se knězem a působil horlivě za ustavičných svízelů a nebezpečenství, až posléze podstoupil smrt mučednickou 4. čce. 1597.

Andlo v. Andlau.

Andocs, poutní místo v Uhrách v kom. somodském, konvent františkánský.

Andoch, Andochius, sv., učedník sv. Polykarpa, hlásal evangelium v Gallii; umučen v době Marka Aurelia; Mart. Rom. 24. září.

Andorra v. Urgel.

Andrada 1. Alfons d', S. J., asket. spisov. a hagiograf, *n.* 1590 v Toledu, vstoupil do Tov. Ježíšovy 1612, byl prof. morálky, rektorem v Plasencii; potom působil jako missionář; *z.* 1672 v Madridě; *sp.* mnoho asketických knih, z nichž největší obliby došly: „Libro de la Gvia de la virtud, y de la Imitacion de Nuestra Señora" (Madrid 1642), „Avisos espiritulas de la gloriosa Madre Santa Theresa de Iesus" (t. 1647, přel. do vlašt. i něm.), „Meditaciones diarias de los mysterios de N. S. Fè" (t. 1660, přel. do anglič. 1877), „Operarius evangelicus sive industriae ad ministerium apostolicum rite et fructuose perficiendum" (1648); dále vydal řadu životopisů mužů vynikajících svatostí života zvl. z Tov. Ježíšova. Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 317—328, *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 237. — **2.** (Andrade) Antonín d' S. J., missionář, *n.* 1580 v Oleirosu (Portug.); vstoupil do Tov. Ježíšovy 1596; od r. 1600 působil jako missionář ve Vých. Indii; na svých cestách pronikl 1624 i do Tibetu; *z.* 1634 v Goe; *sp.* „Novo descobrimento do gram Cathayo, ov Reinos de Tibet" (Lisabon 1626). Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 329—331. — **3.** Diego de Payva (Paiva), vynikající port. theol., *n.* 1528 v Coimbře, prof. bohosloví t., vyslán 1561 od krále Sebastiána jako theolog ke sněmu tridentskému; *z.* 1578 (dle jiných 1575) v Lisaboně; *sp.* proti Mart. Chemnitzovi „Orthodoxarum explicationum libri 10 adversus haereticos et contra Kemnitii petulantem

audaciam" (Ben. 1564 a 94, Kolín 1564 a 74), „Defensio Tridentinae fidei catholicae libri sex adversus hacreticorum detestabiles calumnias" (Lisabon 1578, Kolín 1580, Ingolšt. 1592). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 59—62. — **4.** František d', bratr před., historiograf Filipa III. Portug., *z.* 1614, *sp.* „Chronica de rey Don João III." (Lisabon 1613). — **5.** František Rades d', kněz ryt. řádu calatravského, *sp.* „Cronica de la tres ordines y cavallarias de Sant Jago, Calatrava y Alicantara" (Toledo 1572). — **6.** Tomáš d' (známější pod jménem Thomas de Jesu), Aug. Er., bratr před., provázel krále Šebastiána do Afriky a upadl 1578 do zajetí Maurův. Ač bylo zaň složeno výkupné, přece tam setrval, aby pečoval o duševní potřeby zajatých křesťanův; *z.* 1582. V zajetí *sp.* „Trabalhos de Jesus" (dokončil P. Jeronym Romanus, vytišt. po prvé v Lisaboně 1602 ve dvou sv.; franc. překlad pořídil P. Alleaume (v. t.). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 59.

Andrapa (Claudiopolis), někd. bisk. v prov. Hellespontus; *Gams* (Series 442) uvádí biskupy z let 431—879.

Andrassy Antonín S. J., biskup rožnavský v Uhrách, *n.* 1742 v Romansalvě, vstoupil 1760 ve Vídni do Tov. Ježíšovy, po zrušení řádu stal se 1776 kanovníkem v Rožnavě, potom proboštem a posléze 1780 biskupem; hájil neohroženě práv církve proti přehmatům vládním, pročež jeho statky dány do sekvestrace, *z.* v konventu kapucínském 1799. *Sp.* „Appendix subnexa censurae tentaminis demonstrationis trium propositionum de poenali transitu ex religione romano-catholica ad evangelicam, editae a R. P. Josepho Szenyeres" (1790), „Epistola pastoralis ad clerum suum de necessitate unius salvificae catholicae fidei".

Andraszek Edmund, piarista, učený filolog, *n.* 1784 v Bruntále ve Slezsku, 1799 jako novic povolán do Opolí; potom vyučoval v Lukově, Radomi, Opolí a v konviktě varšavském. Uspořádal mnoho klášterních knihoven ve Varšavě. *Z.* 1837. Vydal první svazek básní Sarbiewského s kommentářem (Varšava 1830) a kromě několika prací filologických pozůstavil v rukopise kázání a rozpravy morální, většinou z něm. přeložené, jež později vydal kn. Radecki; kn. Presiowski vydal 1839 jeho gramatiku latinskou, přeloživ ji do polštiny.

André 1. Charles-Louis-Jos., hud. skladatel, *n.* 1763 v Athu, vysv. na kněze, vzdělal se v hudbě v Paříži u Carpentiera, k němuž byl poslán na útraty biskupa mechlínského, stal se varhaníkem při kathedrále mechlínské, 1797 vypovězen na ostrov Oléron, 1801 povolán zpět, stal se 1803 čest. kan. a 1816 almužníkem v Mechlíně, *z.* t. 1839; vydal: „Trois sonates"; v rkp. zůstalo po něm několik skladeb chrámových. — **2. Jan** („Frère André"), franc. malíř, *n.* v Paříži 1662, vstoupil do řádu dominikánského, poslán do Říma, by se vzdělal u K. Maratty, vrátiv se přimkl se k Jouvenetovi, jehož vliv u něho jest zřejmý; provedl četné malby v různých kostelích francouzských; *z.* 1753. — **3. Jan Frant.**, *n.* 1809, vysvěcen na kněze působil v duchovní správě, *z.* 1881; *sp.* „Analyse du Corpus juris canonici, ou la Somme théorique et pratique de tout le droit canonique" (1868, 2 sv. 3. vyd.), „Exposition de quelques principes fondamentaux de droit canonique méconnus dans l'Eglise de France" (Avignon 1866), „Histoire politique de la monarchie pontificale au XIVe siècle ou la Papauté à Avignon" (Carpentras 1845), „Vie des Saints de l' Eglise d' Avignon" (1836); obstaral nové vydání spisu Thomassiniova: „Nova et vetus disciplina ecclesiae" (1664—67, 7 sv.). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 1425. — **4.** abbé, představený universitního semináře v Lyoně, *sp.* „Le catholicisme aux Etats-Unis de l'Amérique du Nord" (2 sv.; vyšlo v Bloudově sbírce „Science et religion" sv. 322—23). — **5.** Marius, souč. sp. franc., *sp.* „Le bienheureux Raymond Lulle". — **6.** abbé, *n.* v Marseillu, byl nějaký čas členem kongregace oratoriánů, stal se bibliothekářem kanclíře d' Aguesseau; vydal Pascalovy „Pensées" (Pař. 1783), dále: „Réfutation du nouvel ouvrage de J. J. Rousseau intitulé Émile" (t. 1762), „L'esprit de M. Duguet, ou précis de la morale chrétienne, tirée de ses ouvrages" (t. 1764), „La morale de l'Évangile ou forme d'élévation à Dieu" (3 sv., t. 1786). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III (1895), 265. — **7.** Michael, *n.* 1803, kanovník v La Rochelle, gen. vikář, protonotář apoštolský, *sp.* „Cours alphabétique et méthodique de droit canon mis en rapport avec le droit civil ecclésiastique ancien et moderne" (Pař. 1844—45, 2 sv., nové vyd. 1888—90 ve 3 sv.), „Cours alphabétique, théorique et pratique de législation civile ecclésiastique contenant tout ce qui regarde les fabriques, les bureaux de bienfaisance, les hospices, les écoles, les sales d' asile" (t. 1847—48, 2 sv., 1868—69, 4 sv. 1874), „Cours contenant tout ce qui regarde les concordats de France et des autres nations, les canons de discipline, les usages du s. Siége etc. les choses et les jugements" (1859, 6 sv.), pokračoval v díle Roisseletem de Saulclières započatém „Histoire des conciles", vypracovav sv. 3.—6. (1854). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 1425, 1080. — **8. André de la Paluelle** Jos., licenciát theol. a práva kanon. na poč. XVIII. stol., vydal kasuistiku morální. Srvn. *Hurter*, Nomencl IV³ (1910), 971. — **9.** a Spiritu, O. Praed. v Challonu na poč. XVIII. stol, *sp.* „Conciliorum oecumenicorum notio generalis seu compendium synodicum elucidationibus historicis, dogmaticis, criticis illustratum" (2 sv.). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 893. — **10.** Yves S. J., *n.* v Châteaulinu (Finistère) 1675, vstoupil 1693 do Tov., byl professorem mathematiky v Caenu, *z.* t. 1764; jeho sklon ke cartesianismu a malebranchismu způsobil mu mnohé nepříjemnosti; *sp.* „Essai sur le beau, où l'on examine en quoi consiste précisement le beau dans le physique, dans le moral, dans les ouvrages d'esprit et dans la musique" (Pař. 1741, mnohokráte vydáno), „Oeuvres" (t. 1766, 1768, 1843). Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 334—338.

Andrea 1. Bernard d', *n.* v Neapoli 1819, vstoupil do řádu kapucínského 1836, vyuč. v konventech řádových filosofii a theologii, 1858 stal se provinciálem, *z.* 1889; uveřejnil mnoho spisů homiletických i básnických („La Cantica volta in rima italiana dal testo ebraico", Neapol 1854 a j.). — **2.** Cajus d', kněz řádu františkánského a malíř v Bozenu, *n.* v Inšpruku 1849, byl žákem prof. Ludv. Seltze v Římě, konal studijní cesty po Italii; provedl několik monumentálních maleb církevních, (v kapli privát. gymn. v Bozenu 1884—95, v kapli kollegia di S. Antonio v Římě 1889, v kl. kostele v Innichenu 1895—96), oltářních obrazů („Sv. Helena" v Griesu, výjevy ze života sv. Františka a j. světců v Bozenu), a návrhů pro umělecký průmysl církevní; zabývá se také restaurováním starých obrazů. — **3.** Jan v. Andreae. — **4.** Jeronym d', marchese, kardinál, *n.* 1812 v Neapoli, stal se 1860 kardinálem-biskupem sabinským a komm. opatem subiackým. Zdráhaje se jakožto prefekt kongregace indexu zakročiti proti spisům Rosminiho a j. a maje účastenství ve snahách směřujících ke sjednocení Italie, znepřátelil se s kurií, odešel 1865 bez jejího vědomí z Říma do Neapole vyjednávat s Viktorem Emanuelem, 1866 byl suspendován (srvn. „Blahověst" 1866, 338), 1867 sesazen; vrátiv se v lednu 1868, obdržel předešlá svá důstojenství i důchody, ale bez funkcí úředních; *z.* však již v květnu téhož roku. — **5.** di Modena

O. Min., hud. sklad., vydal „Canto harmonico in V parti diviso, col quale si può arrivare alla perfetta cognit. del canto fermo“ (Modena 1690). Srvn. *Weckerlin* 25—26, *Fétis* I, 191. — **6.** della Robbia v. Robbia. — **7.** del Sarto v. Sarto. — Jiné osobnosti jména Andrea viz pod heslem Ondřej.

Andreae S., dioec. v. Andrews.

Andreae 1. Jakub, zvaný druhý Luther (Lutherus secundus), *n.* ve Waiblingenu ve Virtembersku 1528, *z.* v Tubinkách 1590. Jeho otec, kovář, nemohl nadaného syna na studie poslati; tu ujal se ho Erhard Schnepf, pastor ve Štutgartě, a vymohl mu r. 1539 veřejnou podporu, že mohl do školy ve Štutgartě choditi. Potom maje věku svého 13 let, přišel do Tubink, studoval tam filosofii a theologii, stal se 1546 jáhnem ve Štutgartě a oženil se ještě téhož roku. Jsa nepřítelem Interimu císařského, musil opustiti Štutgart, získal si náklonnost Krištofa, vévody virtemberského, a stal se superintendentem v Göppinkách 1553 a byl téhož roku za doktora theologie povýšen. Z Göppink zavedl na žádost hraběte Ludvíka z Öttingen reformaci v jeho území a 1556 na pozvání hraběte Oldřicha z Helfensteinu ve Wiesensteigu. Vynikaje učeností a diplomatickými schopnostmi mířil rozvaděné protestantské kazatele a snažil se lutheránY sjednotiti a mezi nimi jednu konfessi zavésti. Účastnil se různých náboženských kolokvií, zejména ve Wormsu, kde biskup Julius z Pflugu předsedal, byl 1559 od svého vévody s jinými posly na sněm augsburský poslán a navrátiv se, zavedl v Jebenhausách s dovolením pána z Liebensteina reformaci; r. 1561 poslal jej vévoda do Erfurtu ku poradě, kterak by se zavedení sněmu tridentského zamezilo. *A.* začal tam pracovati o svém spise: „Recusatio concilii tridentini“. Konečně 1562 stal se professorem theologie, kancléřem university a proboštem v Tubinkách. Od této doby nestalo se nic značnějšího ve věcech protestantských, v čem by se nebyl horlivě účastnil, snaže se rozhárané protestantství sjednotiti, pravověrnost lutherskou proti tajnému kalvinství upevniti, ale sebe též lutherským papežem Německa učiniti. Chtěl býti druhým Lutherem a navštěvoval dvory knížat, aby je pro své záměry získal. Sestavoval pro jednotu lutherskou formuláře; takým jest t. zv. kniha Maulbronnská z roku 1575, poněvadž svou poslední podobu v Maulbronně ve Virtembersku obdržela. Na konventě v Torgavě byla 1576 přepracována a slule proto knihou Torgavskou; byla všem knížatům ku přijetí zaslána. Poněvadž proti této knize mnozí theologové jisté obavy chovali, sešli se k jejímu prozkoumání *A.* Chemnitz a Selnetzer v březnu r. 1577 v kl. Bergu u Magdeburku; k nim připojili se ještě tři znameniti lutherští theologové, Chytraeus, Musculus a Körner, a vypracovali v květnu 1577 t. zv. Konkordijní formuli (formula concordiae), a *A.* provedl r. 1580, že tato Konkordijní formule od největší části protestantských stavů přijata byla. *A.* snažil se též Řeky k lutheránství přivésti, ovšem nadarmo. *A.* byl horlivým polemickým spisovatelem. Jeho životopis sepsal jeho vnuk Valentin pod názvem: „Fama Andreana reflorescens“ (Argentorati 1630). — **2.** Jan (Ondřejův Jan), věhlasný dekretalista, zvaný „fons et tuba juris“ a „rabbi doctorum“. Ze zvláštní úcty k sv. Jarolímovi užíval přídomku „a s. Hieronymo“. *N.* kolem 1270 v Rifredě v mugellském údolí u Florencie, dle jiných v Bologni, jako nemanželský syn jakéhos Ondřeje, který později přijav svěcení, Jana v Bologni vyučoval. Tamtéž studoval práva, prý již v 10. roce věku. Z učitelů jeho připomíná se zejména archidiakon bolognský Quido de Baysio, který chudého J. Ondřejova zdarma a skoro proti vůli jeho promoval, neboť mladému juristovi nezdálo se ještě zaměnitl veselý život studentský za vážný úřad učitelský. R. 1302 vykládal již v Bologni dekretály, a když město stiženo bylo interdiktem, odebral se 1307 do Pavie, aby zde v úřadu učitelském pokračoval. R. 1309 vrátil se do Bologně, kde až do své smrti (zemřel morem 7. čce. 1348) zůstal věren kathedře, účastniv se však i záležitostí veřejných. Chválí se při něm neobyčejná znalost literatury právní vůbec, tak že jeho díla jsou dolem, v němž lze vše nalézti, co starší spisovatelé o kterékoli právní materii podali. Kánony byly mu pravidlem juristického smýšlení, zákon právě tak jako skutečnost nedá se popírati, a proto *J. A.* mnoho o něm nespekuluje, shledávaje jen jeho doklady. To, jakož i přízeň, jíž se u Jana XXII. těšil, vyneslo mu v dobách našich výtku, že byl jedním z nejpevnějších sloupů papežské omnipotence. Podporou byla mu učená manželka Melancie, kterou v těžších případech právních bral v potaz, jakož i nejmladší dcera Novella, která jej i v přednáškách zastupovala a po které také největší dílo své pojmenoval. Sepsal komentář k dekretálům Řehoře IX., zvaný Novella a komentář ke knize šesté Bonifáce VIII. Tento jest přepracováním jeho nejmladší prácc, která i přes to, že byla prací začátečníkovou, stala se „glossa ordinaria“ k těmto dekretálům. Tyto komentáře vyšly tiskem nejprve v Římě 1476, pak v Pavii 1484, v Benátkách 1489 a 1491 atd. Jeho Apparatus ad Clementinas stal se rovněž glossou řádnou a pravidelně s Klementinami vydáván, nejprve 1471 ve Štrasburku. Často vydávána též obě menší díla J. *A.* „Summa de sponsalibus et matrimonio“, již čerpal z největší části ze Summy Jana de Anguisola (Paříž 1489, 1492 a 1494) a „Summa de consanguinitate, sive lectura arboris consanguinitatis“, vydaná tiskem v Norimberce 1477. Větším dílem jsou Questiones mercuriales (středeční přednášky); jedná se v nich o právních pravidlech libri Sexti. Vydány v Pavii 1483, 1491, 1495, v Miláně 1508 atd. Pro literární dějiny práva zvláště důležity jsou Additiones (copiosae, eruditae, pretiosae) ad speculum Guilelmi Durantis, po prvé vydané ve Štrasburce r. 1473, pak v Basileji 1574. Schulte pokládá je za nejlepší práci Janovu. Ordo judiciarius, který se mu druhdy připisoval, od něho nepochází. Značné jmění své věnoval církevním účelům a žil v posledních letech života po způsobu sv. Jarolíma. Z osmi jeho dětí vedle zmíněné Novelly připomíná se v dějinách i syn, právník Bonicontrus, pro velezrádu 1350 odpravený. Srvn. *Schulte*, Geschichte des röm. Rechtes II, 205 násl., *Hurter*, Nomencl. II, 601 násl., *Savigny*, Geschichte des röm. Rechtes im Mittelalter 2. vyd. VI, 98 násl. [*Sdt.*] — **3.** Jan Valentin, vnuk Jakuba *A.*, *n.* 1586 v Herrenbergu, *z.* 1654 ve Štutgartě; studoval v Tubinkách, stal se diakonem ve Vaihingenu, 1620 děkanem a superintendentem v Calwu, 1639 dvorním kazatelem a kons. radou v Štutgartě, 1650 opatem a gen. superintend. v Bebenhausenu, 1654 opatem v Adelbergu. Byl velmi plodným spisovatelem; z jeho spisů, jichž čítá se více než 100, vynikají: „Reipublicae christianopolitanae descriptio“ (ideální popis života ve vzorném státě křesťanském 1619), „Theophilus“ (1622), „Turbo, sive moleste et frustra per cuncta divagans ingenium“ (1616), „Peregrini in patria errores“ (1618), „Civis christianus s. peregrini quondam errantis institutiones“ (1619); obě tato posléze uvedená díla podala Komenskému myšlenku a osnovu k jeho spisu „Labyrint světa a ráj srdce“. Komenský seznámil se s *A.*-em v Heidelberce a velice si ho vážil. *A.*, muž obsáhlého vzdělání, byl odpůrcem plané formální logické dialektiky; reformní snahy své náboženské a paedagogické projevoval obratně, a často způsobem satyrickým. Snil

o spojení nejlepších duchů, kteří by spojenými silami pracovali k uskutečnění pravého křesťanského života (o jeho vztazích k tajemné společnosti „Bratří růžového kříže" v. heslo: „Růžového kříže bratří"). Srvn. *Glöckler*, „J. V. Andreä, ein Lebensbild" (1886). — 4. J. V., exegeta něm., vyd. „Die Psalmen übersetzt und erläutert" (Frankfurt n. M. 1884) a výklad ke Skutkům apošt. (t. 1877). *Kihn*, Encykl. 210. — 5. Karel Christian, něm. malíř, *n.* 1823 v Mühlheimu n. R., vzdělal se v letech 1839—44 na akademii düsseldorfské, v letech 1845 až 1849 dlel v Římě, kde se spřátelil s Corneliem, Overbeckem a Steinlem; 1857 81 žil v Drážďanech, kdež 1859 založil spolek pro křesť. umění; *z.* 1904. Jeho činnost v oboru monumentálního malířství chrámového byla obsáhlá a nesla se hlavně směrem Corneliovým. Z prací jeho uvádíme: „Kázání sv. Petra" (1844), „Učedníci jdoucí do Emmaus", „Almužna boháčova a haléř vdovin", „Navštívení P. Marie" (1858), hojné obrazy oltářní, hlavně pro kostely v Sasku, četné návrhy pro malbu na skle; r. 1886 povolal jej vídeňský architekt Schmidt do Pětikostelí v Uhrách, aby tam provedl řadu freskových obrazů v nově restaurovaném dómě. Podobné práce provedl v Linci, Neuwiedu, Saarburgu a v Kolíně. Od něho pocházejí kresby k illustracím v publikacích: „Christusfreude in Lied u. Bild" (Drážďany 1863), „Darstellungen aus der bibl. Geschichte des alten u. neuen Testamentes" (t. 1863) a v bibli evang. spolku berlínského. — 6. Konrád, pseudonym jesuity Vettera (v. t.). — 7. Lars v. Anderson 3. — 8. O., prot. theol., vydával spolu s C. Brachmannem od r. 1865 časop. „Der Beweis des Glaubens". — 9. Vavřinec, Polický, kněz evang. v Kralovicích u Prahy na poč. XVII. stol., *sp.* „Antidotarium desperationis. To jest: Lékařství duchovní neb správa proti jedu nebo hříchu zoufalství, s pravdou slova Božího se srovnávající. Jakby každé věrné duši křesťanské při potýkání těla s duchem v těchto obtížných, nebezpečných smíšenicích se spraviti a spokojiti náleželo. Prací a nákladem vlastním. Od kněze Vavřince Andreae Politského, slova Božího služebníka v církvi Kralovické blíž Prahy, k obecnému užitku spravené a vydané léta Páně 1618. Vytištěné v Star. Městě Pražském, u Matěje Pardubského" (58 listů form. 14·5 × 9 *cm*). Dílko věnováno jest „Urozeným, slovutné a vzácné poctivosti pánům pravdy evangelium horlivým milovníkům a obhájcům": mistru Václavovi Vlaverynovi, senátoru Nového Města Pražského a pěti úřednikům na panství Albrechta Jana Smiřického ze Smiřic. *A.* praví, že zoufalství „nic jiného není, než zarmoucené a strašlivé mysli a srdce, neb svědomí kormoucení a svírání, z citu hněvu Božího pro hříchy zplozeného s strachem věčného zatracení, beze všeho očekávání odpuštění hříchův". Podotýká, že proti zoufalosti staví se jednak „dobrá a upřímná naděje z slova Božího skrze Ducha sv. zplozená", jednak „převrácená ubezpečilost tělesná". Jakožto „obecné lékařství duchovní" proti zoufalství doporučuje „živé a pravé i spasitedlné pokání". Potom vypočítav šestero příčin zoufalství („1. ohavnost hříchů, 2. neznámost vůle Boží, 3. rozpakování mysli všetečné z předzvědění Božího věčného o spasení lidském, 4. domnění zlé o hříchu proti Duchu svatému učiněnému, 5. jho a břemeno těžkosti nepřetržitedlné, 6. zastarálá a dlouhá zvyklost hřešení") udává vzhledem ke každé z nich lékařství „zvláštní". Srvn. *Jireček*, Ruk. I, 16, *Truhlář*. Ruk. I, 39. Knížka *A*-ova jest v Koniášově „Klíči" str. 149 označena jakožto kniha, jež „zachování a polepšení hodna není"; rovněž tak v „Indexu boh. librorum prohib." na str. 10.

Andreani Andrea z Mantovy, italský dřevorytec, činný v letech 1584—1610, provedl řadu dřevorytů dle různých obrazů náboženských; pracoval manýrou temnosvitu za pomoci desek tónových. Srvn. *Thieme-Becker*, Allg. Lexikon der bild. Künstler, I, 468—470.

Andreas v. Ondřej.

Andreasberg (Ondřejov), fara diec. budějovické, zříz. 1728; patron: Ad. Jos. kn. Schwarzenberg, 1574 katol. něm.

Andree R., souč. spis. protest.; *sp.* „Votiv- u. Weihegaben des kathol. Volkes in Süddeutschland" (1904). Srvn. *Billmeyer*, Hagiogr. Jahresbericht 1904 až 1906, 16.

Andreev 1. Vasilij Vasilevič, učitel kyjevského ženského ústavu; *sp.* m. j. „Raskol i ego značenie v russkoj istorii" (Petrohr. 1870). — 2. Ivan Dmitrievič, *n.* 1867, zprvu prof. dějin na moskevské duch. akademii, od 1907 prof. děj. církv. na univ. petrohr., *sp.* „Konstantinopolskie patriarchi ot vremeni Chalkidonskago sobora do Fotija" (1895), „Sv. German, patriarch konstantinopolskij" (1897), „Sv. Tarasij, patriarch konstantinopolskij" („Bogosl. Věstník" 1899), „Žitie sv. otca našego Nikifova, archiepiskopa konstantinop. i novago Rima, spisannoe Ignatiem, diakonom" (t. 1899), „Kathedra didaktiki nužna-li pri duchovnych akademijach?" (t. 1899) a j. Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 68—70. — 3. Vasilij, rus. mědiryjec XVII. stol., žák Athanasia Truchmenského; provedl řadu rytin náboženských (P. Maria s Ježíškem, výjevy ze života Páně a j.).

Andreides 1. Frant. Ant., rod. v Chlumci, bakalář svob. umění a filosofie, vyd. „Nova in terris coeli matrix intelligentiae, A. Catharina" (v Praze, tisk. univer. jesuit. 1693). — 2. Ondřej O. Cist., (*n.* v Olomouci 1729, vstoupil do klášt. ve Světlé), stud. filos. v Olomouci, theol. ve Vídni, vysv. na kn. 1755, byl prof. theol. na domácím učilišti kl. světelského; vynikal jako kazatel; *z.* 1774; v kl. bibliothece chová se několik jeho lat. theol. spisů v rkpse. Srvn. *Xenia Bern.* III. 174.

Andreis, Felix de, první superior lazaristů ve Spoj. Státech sev.-amer., *n.* v Demonte v Piemontě 1778, *z.* v St. Louis 1720. Již r. 1805, čtyři léta po svém vysvěcení, dával exercicie novosvěcencům a až do r. 1815 byl hledaným missionářem a exercitátorem v Římě. Zmíněného roku přijel do Říma hledat kněze apoštol. administrátor Dubourg z diecese louisianské, zabírající tehdy kraje po obou březích řeky Mississippi od zálivu mexického až ku kanadským jezerům. Poznav schopnosti a horlivost *A*-ovu, snažil se získati ho pro diecesi svou, ale až na zakročení Pia VII. dovolili představení, by v průvodu pěti jiných do Ameriky se odebral. Přistáli v Baltimore, kdež vyučovali v semináři P. M., dokud by za nimi nepřijel biskup Dubourg, který maje s sebou 30 jiných kněží, konečně r. 1818 se všemi vydal se na další cestu do Louisiany. Tam záhy dána lazaristům nedaleko města St. Louis, v Barrens, značnější rozloha pozemků pro klášter, v biskupské residenci zatím otevřen noviciát, *A.* ustanoven novicmistrem a hlavou nové kongregace, která od počátku hrála a podnes hraje předůležitou úlohu v rozkvětu arcidiecese st.-louiské. *Škmjr.*

Andrej rus. = Ondřej (v. t.)

Andrejan rus. mnich, rozkolník, *n.* 1701, *z.* 1768, žil v okolí Jaroslavě, zal. sektu „Stranníkův", zvanou po něm „Andrejanovščina"; přívrženci sekty té pohrdali mocí světskou, protože jest prý vynálezkem Antikristovým, a oddávali se rozličným výstřednostem.

Andrejanov Ivan, Pavel a Filip, tři ruští malíři náboženští v XVII. století; provedli nástěnné malby chrámové v Jaroslavě, Novgorodě, Kostromě a j.

Andrejev v. Andreev.

Andrelini (Publ. Faust. Andrelinus), humanista, *n.* 1471 ve Forli, stal se 1489 prof. na univerzitě pařížské, *z.* 1518; *sp.* „Epistolae adagiales, proverbiales et morales" (Pař. 1495, 96, 99), „Poëmata", politické básně k oslavě franc. krále Karla VIII. a na potupu papeže Julia II. *A.* jest nepochybně původcem paskvillu dříve Huttenovi připisovaného „De obitu Julii P. M. 1513".

Andren. dioec. 1. někd. biskupství Andros (v. t.) na ostrově téhož jména. — 2. Andria (v. t.).

Andres 1. Jan S. J., *n.* 1740 v Planesu (Valencie), vstoupil do Tov. Ježíšovy 1754; byv deportován do Italie, přednášel filosofii ve Ferraře, vykonal vědecké cesty, aby shlédl znamenitější bibliotheky v Italii a Německu, načež stal se bibliothekářem v Parmě a 1808 při král. knihovně v Neapoli; 1816 oslepl i odebral se do professního domu v Římě, kdež *z.* 1817. Hlavní jeho dílo jest: „Dell' origine, progressi e stato attuale di ogni Letteratura" (7 sv., Parma 1782—99, několikráte znovu vyd., posléze 1844); z ostatních četných spisů jeho uvádíme: „Saggio della filosofia del Galileo" (1776), „Cartas familiares" (2 sv. 1786), „Antonii Augustini archiepiscopi tarraconensis epistolae latinae et italicae" (1804). Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 341—350. — **2.** Jan Bonaventura, *n.* v Norimberce 1743, vstoupil 1762 do novicíátu Tov. Ježíšovy, po zrušení řádu dokončil studia theologická ve Vircpurku, vysv. na kněze byl prof. filosofie, později aesthetiky, paedagogiky a homiletiky ve Vircpurku a Münnerstadtě; *z.* 1822. Vydával: „Magazin für Prediger zur Beförderung des praktischen Christentums u. der populären Aufklärung" (1789), „Neues Magazin für Prediger und Seelsorger" (1803), „Archiv für Kirchen- und Schulwesen" (1804—5); mimo to *sp.* „Chrestomathia Quinctiliana" (1782), „Quinctilians Pädagogik und Didaktik" (1783), „Francisci Josephi Desbillons Fabularum Aesopiarum libri XV" (1789). Srvn. *Backer-Sommervogel*, I, 350—351, *Hurter*, Nomencl. III² (1895) 911. — **3.** Josef S. J., *n.* 1614 v Arize (Aragon), vstoupil do Tov. Ježíšovy 1632, působil jako prof. filos. a theol.; *z.* v Arize 1676; *sp.* „Decor Carmeli, sive inciti ordinis Carmelitani praerogativae in synopsim redactae, ac multiplici patrum doctorumque auctoritate firmatae" (Saragossa 1668, Kolín 1669), „R. P. D. Antonii Dianae Practicae resolutiones morales" (Antverpy 1676). *Backer-Sommervogel*, I, 351—352.

Andreucci Ondř. Jeronym S. J., *n.* 1684 ve Viterbu, vstoupil do Tov. Ježíšovy 1701, přednášel filos. a theol. v různých městech italských, potom působil v Římě, kdež *z.* 1771; *sp.* řadu cenných děl z oboru morálky, pastorálky a církevního práva, jež k vybídnutí papeže Benedikta XIV. souborně vydal ve 3 svazcích pod názvem „Hierarchia ecclesiastica in varias suas partes distributa et canonico-theologice exposita" (Řím 1766). Svazek první obsahuje tato pojednání: 1. De episcopo titulari, 2. De protonotariis participantibus, 3. De episcopis cardinalibus suburbicariis, 4. De cardinali regulari professo ex Ordine militari s. Joannis Jerosolymitani, 5. De vicario apostolico, 6. De vicariis basilicarum Urbis, 7. De triplici vicario: generali, capitulari et foraneo, 8. De episcopi officio et potestate, 9. De observandis ab episcopo in authenticandis reliquiis, 10. De tuenda pace et concordia inter episcopum et capitulum. Svazek druhý obsahuje: 1. De patriarchis in genere, et in specie de patriarchatu Antiocheno, 2. De cardinalibus in genere, 3. De ritu Ambrosiano, 4. De patrimonio ad sacros ordines hypothecae generali subjecto, 5. De matrimonio conscientiae, 6. De privilegio aliquorum canonicorum, quo possunt abesse a choro et lucrari fructus, 7. De praecepto invocandi sanctos, an sit et quale, 8. De requisitis et non requisitis ad lucrandas indulgentias, 9. Appendix apologetica ad praecedens opusculum, 10. De unione beneficiorum. Díl třetí, nadepsaný „Moralia sive de Sanctissimae Eucharistiae et poenitentiae sacramento", obsahuje: 1. De cultu exhibendo Sacrosanctae Eucharistiae, 2. De usu Eucharistiae, seu an crebrius vel rarius sit ea danda laicis, 3. De quotidiana celebratione missae, 4. De uberiori fructu Sacrificii in loco sacro, quam in capella privata, 5. Memoriale confessariorum, 6. Confessarius recidivi, seu de danda, aut neganda, vel differenda absolutione recidivo. Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 353—365.

Andreví Frant., vynikající skladatel španělský, kněz, *n.* 1786 v Katalonii z rodičů italských, *z.* 1853 v Barceloně; byl kapelníkem při kathedrálách v Barceloně, Valencii, Seville a j.; potom stal se kapelníkem při kapli dvorní. Za války karlistické prchl do Bordeaux, kde nalezl zaměstnání; v letech 1845 až 1849 žil v Paříži, a posléze až do své smrti byl kapelníkem při kostele P. Marie v Barceloně. Z jeho skladeb vynikají: oratorium „Poslední soud", requiem za Ferdinanda VII. a „Stabat Mater". *Sp.* „Tratado teórico pratico de armonia" (2. vyd. Barcelona 1848; franc. překl. Pař. 1848).

Andreville (Andravida) v letech 1342—1396 biskupství v Řecku, nyní biskupství titulární (Andrevillen. dioec.). Srvn. *Eubel*, Hierarchia I, 89.

Andrew James, orientalista, *n.* v Aberdeenu 1773, *z.* v Edinburku 1833; *sp.* „Hebrew Dictionary and Grammar without points" (Lond. 1823), „A Key to Scripture Chronology made by comparing Sacred History with Prophecy, and rendering the Bible consistent with itself" (t. 1822).

Andrews 1. Lancelot, anglik. theolog, *n.* v Londýně 1555, 1605 biskup. anglik. v Chichesteru, od 1609 v Ely, od 1618 ve Winchesteru, *z.* 1626; *sp.* „Tortura Torti sive ad Matthaei Torti librum responsio" (Londýn 1609); jest to odpověď Bellarminovi, jenž pod jménem M. Tortus vydal vyvrácení spisu krále Jakuba I. o moci královské; *A.* zúčastnil se na pořízení „autorisovaného" anglického překladu Písma sv., podav překlad histor. knih *SZ* od knihy Josue až do Paralip.; z ostatních jeho spisů uvádíme: „Expositio in decem praecepta decalogi" (Lond. 1642), „De articulis synodo (Lambethano) oblatis judicium, una cum censura censurae D. Barreti de certitudine salutis" (1651). — **2.** Vilém Eusebius, anglický katol. knihtiskař a spisovatel, *n.* v Norwichi 1773, *z.* v Londýně 1837, horlivý zastánce víry; zasazoval se spolu s apošt. vikářem, biskupem Milnerem o svobodu a práva církve katolické v Anglii; za tou příčinou vydával hojné brožury, zal. 1813 časopis „The Orthodox Journal and Catholic Monthly Intelligencer" a 1820 „The Catholic Vindicator" a j.; *sp.* „The catholic school-book" (Lond. 1814), „The historical narrative of the horrid plot and conspiracy of Titus Oates" (t. 1816), „The Aston controversy" (t. 1822, 1823), „A critical and historical review of Fox's book of martyrs" (3 sv., Lond. 1824), „Plowden's history of Ireland, from the invasion by Henri II., to the union with Greath Britain" (t. 1831), „The Catholic's Vade Mecum" a j. Srvn. *Hurter*, Nomencl. III (1895), 723—724.

Andrews St. a Edinburk (S. Andreae et Edinburgen), arcib. ve Skotsku, jakožto bisk. zal. na konci VIII. stol a od Klementa III. prohlášeno za exemptní; 1329 uděleno biskupům *a*-ým právo korunovati krále skotské; Sixtus IV. povýšil 1472 biskupství *a*-ské na arcibiskupství, arcibiskup *a*-ský byl skotským primasem. R. 1571 byl arcibiskup Hamilton (v. t.) odpraven, načež stolec biskupský zůstal neobsazen; teprve papež Lev XIII.

jej znovu zřídil 1878. Statistická data: 79 kněží (65 světských, 14 řeh.), 72 kostelů a kaplí, 9 ženských klášterů, 7 dobroč. ústavů, 44 missijních stanic, 43 škol, 62.000 katol. Arcib. sídlí v Edinburku.

Andria (Andren. dioec.), biskup. v jižní Italii, v círk. prov. Trani, zal. v V. stol., 101.000 katol., 15 far, 200 kněží sv., 6 řehol., 53 kostelů a kaplí.

Andrian Karel S. J., *n.* 1680 v Tisensu (Tyrolsko), vstoupil do Tov. Ježíšovy 1698, byl prof. filosofie, cirk. práva a exeg., posléze prof. dějin ve Št. Hradci, kdež *z.* 1745; vydal veliký počet spisů historických, z nichž uvádíme: „Dissertationes selectae historico-chronologico-biblicae super Vetus Testamentum" (Štyrský Hradec 1730, Vídeň 1753), „Quaestiones historico-chronologico-criticae ex historia ecclesiastica" (2 sv. t. 1731, 1732), „Epochae sacro-profanae tabulis historico-chronologicis illustratae, seu Methodus facilis et expedita universalis historiae notitiam comparandi" (t. 1729), „Subsidium memoriae pro historia" (3 dílky, t. 1729 až 1735), „Series Romanorum pontificum" (t. 1728), „Series Imperatorum" (t. 1729), „Series regum ac ducum Bohemiae laureatis honoribus illustrissimi domini Francisci Xaverii llb. bar. de Swizen, dum in alma ac celeberrima universitate Graecensi prima AA. LL. ac philosophiae laureâ ornaretur" (t. 1734), „Dissertationes theologico-historico-criticae de conciliis oecumenicis" (t. 1736). Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 366—373.

Andriani Zachariáš, řeholní kanovník, vyd. „Ss. altaris sacrificii perspicua expositio" (Brixiae 1573, Ven. 158). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 51.

andriantes *(ἀνδριάντες)*, název, pod nímž známy jsou homilie sv. Jana Zlatoústého, jež počtem 21 k Antiošským r. 387 konal a jejichž nadpis zní: *εἰς τοὺς ἀνδριάντες* (Homiliae 21 de statuis ad populum Antiochenum, *Migne*, P. G. 49, 15—222). Když totiž císař Theodosius Veliký počátkem r. 387 uložil východním provinciím mimořádné daně, zmocnila se obyvatelův antiošských taková nespokojenost a roztrpčenost, že zničili sochy císaře, jeho otce, synů a zesnulé manželky Flaccilly, a různých násilností se dopustili. Císař popuzen tímto jednáním, chtěl se pomstiti na celém městě. Tu však přišlo z Antiochie do Cařihradu poselstvi s biskupem Flavianem v čele, a řeč, kterou Flavian k císaři měl a jež pokládá se za práci Zlatoústcovu, pohnula Theodosia k slzám, tak že od zamýšlené pomsty upustil. A mezitím Chrysostomus, který byl tou dobou kazatelem v Antiochii, konal v poště zmíněné homilie o sochách, v nichž snaží se zoufalé obyvatele antiošské upokojiti a zmužilosti jim dodati, používaje spolu příležitosti té, by je odvrátil od nectesti, jimž holdovali, až jim na konec může sděliti, že poselstvo jejich v Cařihradě účelu svého poslání dosáhlo. Homilie ty získaly mu navždy lásky obyvatelstva antiošského a patří mezi nejlepší řeči Chrysostomovy. (*Bardenhewer*, Patrologie, 315). *Tpch.*

Andricki Miklawš *n.* 1871 v Pančicích v Horní Lužici, od 1886 stud. v Praze jsa chovancem lužického semináře, 1895 vysvěcen na kněze působil horlivě v duch. správě jako kaplan v Ralbicích a v Budyšíně, 1904 stal se exp. v Hajnicích, přispíval do lužických časopisů, překládal ze slov. literatur; v „Serbskej ludovej knihowni" vydal životopis Čišinského: *z.* 1908 v Žitavě. Srvn. *M. Just*, „Studentská Hlídka" II (1910), 24—26.

Andries 1. Jan B., *n.* 1836 v Rosskirchu, 1865 vysv. na kněze, byl nějaký čas členem Tov. Ježíšovy, *z.* 1872, pod pseudonymem P. P. Rudis vydal spis „Petra Romana" (Řezno 1869) na obranu neomylnosti papežově. Obšírnějšího, na 4 svazky rozpočteného díla „Cathedra Romana, od. der apostolische Lehrprimat nach der Lehrbestimmung des Concilium vaticanum", vyšel pouze první svazek (Mohuč 1872). Mimo to vydal *A.*: „Alphonsi Salmeronis doctrina de iurisdictionis episcopalis origine ac ratione" (Mohuč 1871). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895). 1244. — 2. Jodocus S. J., *n.* v Courtrai 1588, vstoupil do Tov. Ježíšovy 1606, působil jako kazatel v různých městech belgických, *z.* v Brusselu 1658. Sepsal veliký počet asketických knih, jež došly veliké obliby; z nich uvádíme: „Libellus de amoris Dei actu et contritione" (Mecheln 1626, vyd. v překl. franc., vlám., špan., ital., něm. a angl.), „Faustus annus, mensis, hebdomas, dies, hora christiani hominis" (Douai 1638; potom ještě pětkráte vydáno), „Purgatorium catholice assertum, cum incitamentis ac methodis suffragandi" (Bruggy 1642), „Supplex libellus pro animabus purgatorii" (Antverpy 1642, několikrát vydáno, také v překl. vlám. a franc.), „Perpetua crux Iesu Christi, a puncto incarnationis ad extremum vitae" (Brussel 1648, mnohokrát vydáno, také v překl. vlámském, něm., angl., špan., ital.), „Necessaria ad salutem scientia, partim necessitate medii, partim necessitate precepti" (Antverpy 1653, vyd. v překl. franc., vlám., něm.). V českém zpracování vyšla knížka „Supplex libellus pro animabus purgatorii" pod titulem: „Truchlivý Tullyus, úpěnlivou řečí svou srdce všech věřících k outrpnosti, k pomoci a k vysvobození duší v očistcovém žaláři postavených vzbuzující. Představujíce [sic] podstatné příčiny a snadný způsob, proč? a jak můžem jim spomoctl, s připojením mnohých nábožných modliteb za mrtvé. Někdy od dvojíctihodného kněze Jodoka Andryes z Tovaryšstva Páně Ježíše v latině sepsaný a nyní pro hojnější pomoc a potěšení zemřelých, též také živým k prospěchu duchovnímu na česko přeložený od kněze Angela Štěpánka, řádu bratří

Obr. 182. Sv. Anežka Římská. Maloval Andrea del Sarto.

menších konvent. sv. Otce Františka Serafin., na ten čas kazatele ranního svátečního u sv. Jakuba v Král. Starém Městě Pražském. V Praze, v Královým Dvoře, u Matěje Adama Högra, arcibiskupského impressora, léta 1737, v 8°, str. 316 a 10 nečísl. stran rejstříku." Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 373—381, *Hurter*, Nomencl. III³ (1907) 1218—19.

Andriolli Elviro Michal, illustrátor a malíř polský, *n.* 1836 ve Vilně, vzdělal se v kreslířské škole moskevské a na petrohr. akademii, zúčastniv se povstání 1863, vypovězen do Vjatky; od 1871 žil ve Varšavě, od 1883 v Paříži, odkudž 1886 vrátil se zase do Varšavy; *z.* 1893. Maloval náboženské obrazy do katol. kostelů v Kovně, Novgorodě a j.

androgyne v. hermafroditě.

Andronik (Andronicus, *Ἀνδρόνικος*) 1. král. náměstek *(διαδεχόμενος)*, jejž Antioch IV. Epifanes, vytáhnuv proti vzbouřivším se Tharsenským a Mallotským zanechal jakožto zástupce svého v Antiochii (171 n. 170 př. Kr.). Podplacen byl velekněžem židovským Menelaem (v. t.) zabil *A.* zrádně svrženého kněze Oniáše, vylákav jej z chrámu Apollina a Diany u Dafny poblíž Antiochie, kamž se byl jakožto do místa útočištného uchýlil. Nespravedlivá tato vražda vzbudila však nelibost nejen u Židů, nýbrž i u příslušníků jiných národů v Antiochii bydlících. Když král vracel se z výpravy do Antiochie, vyšli mu zástupcové Židů i Řeků vstříc, stěžujíce si na čin *A*-ův. Král, rmoutě se sám pro Oniáše, sesadil *A*-a a dal jej popraviti na témž místě, kde spáchal vraždu. (2 Mach. 4, 30—38.) — 2. vojevůdce, jejž Antioch IV., vráttiv se z druhé výpravy egyptské, po vzetí Jerusalema ustanovil náčelníkem oddělení syrského vojska, jež obsadilo vrch Garizim. (2 Mach. 5, 23.) — 3. křesťan ze židovstva, jemuž Pavel Řím. 16⁷ vzkazuje pozdravení, nazývaje jej a Junia, jejž spolu pozdraviti káže, příbuznými svými (t. j. nepochybně pocházejícími z téhož kmene jako on, totiž z kmene Benjaminova) a spolu vězni svými, znamenitými mezi apoštoly (t. j. nikoliv apoštoly v širším smyslu, nýbrž muži od apoštolů velice váženými), kteříž byli před ním v Kristu (t. j. kteří před jeho obrácením již byli křesťany). Dle jedné tradice *A.* byl biskupem ve Španělsku, dle jiné v Pannonii. Ruský dějepisec Nestor praví, že „kníže Kocel ustanovil sv. Methoděje biskupem v Pannonii, na stolci sv. *A*-a apoštola, jednoho ze sedmdesáti, učedníka sv. apoštola Pavla", a nazývá sv. Methoděje následníkem Andronikovým a praví: „A protož národu slovanskému učitelem jest *A.* apoštol". Podání praví, že *A.* byl od sv. Pavla ustanoven biskupem srěmským. Památka sv. *A.* a Junia 17. května, také v církvi řec. *(Ἀνδρονίκου καὶ Ἰουνίας τῶν ἀποστόλων)*. Srvn. *Acta Ss.* Maius IV, 4, *Nilles*, Kal.² II, 161, *Šusil*, Sv. Pavla list k Římanům, 146. — 4. mč. v Tarsu (Anazarbu) v Cilicii spolu s Tharekem a Probem za pronásledování Diokleciánova. M. Rom. 11. října (srvn. *Acta Ss.* Octob. V, 560—584), v církvi řec. 12. října (srvn. *Nilles*, Kal.² I, 391). — 5. v Mart. Rom. 9. října: „Jerosolymis sanctorum Andronici et Athanasiae, ejus conjugis"; byli to vyznavači v Egyptě na konci stol. V., viz *Acta Ss.* Oct. IV, 997—1001;

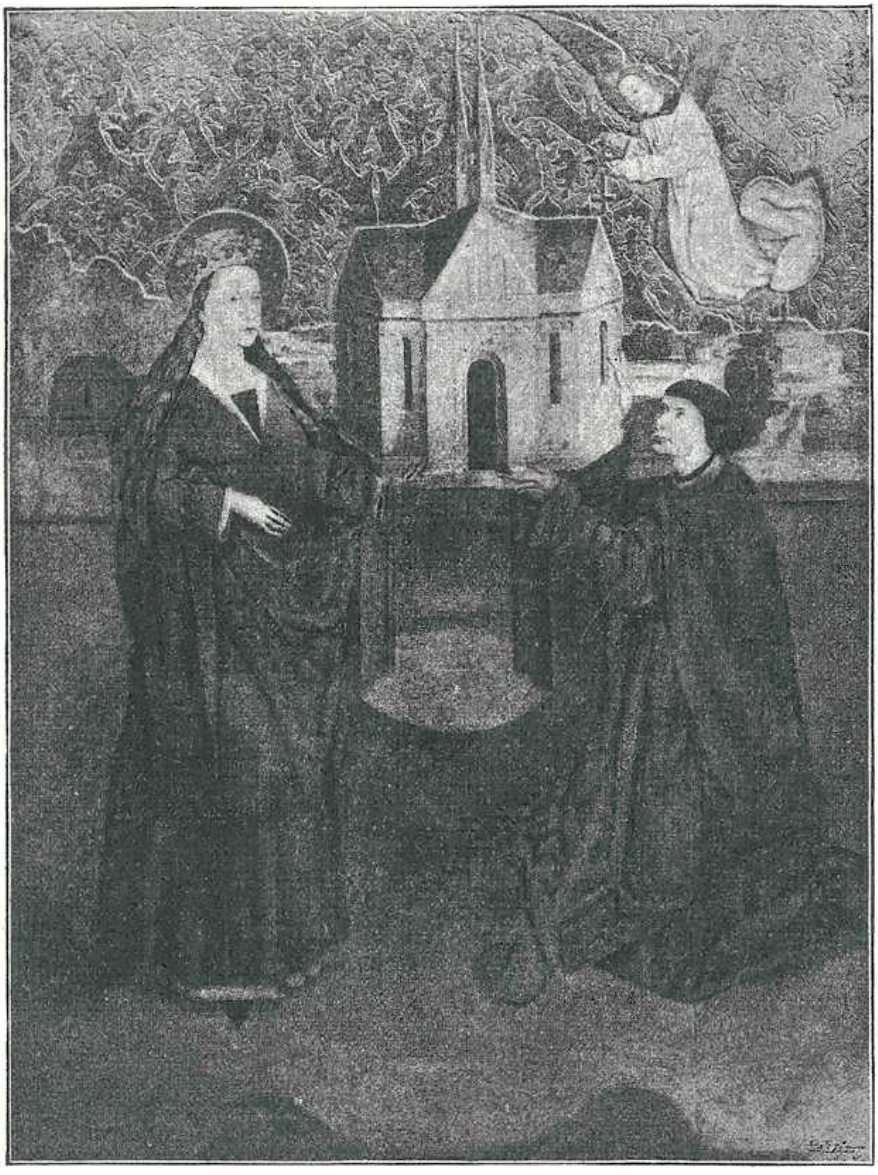

Obr. 188. Blah. Anežka Česká zakládá špitál a kostel křižovnický. Tabulový obraz z konce XV. nebo z poč. XVI. stol.

v církvi řecké připomíná se památka jejich rovněž 9. října (srvn. *Nilles*, Kal.[2] I, 299). — **6. Ducas Sgurus**, byz. theolog., protivník unie na poč. XV. stol.; spisy jeho tiskem nevyšly. Srvn. *Cave*, Scriptorum eccl. hist. II, app. 3., *Fabricius*, Bibl. graeca X, 476.

Andros, někd. bisk. na ostrově téhož jména; *Gams* (Series 449) uvádí biskupy z let 680–879.

Androtius v. Androzzi.

Androzzi (Androtio) Fulvius, *n.* v Montecchio 1523, zprvu kanovník loretánský, vstoupil 1513 do Tov. Ježíšovy, *z.* 1575; *sp.* „Opere spirituali", z nichž vyniká spis „Della frequentia della communione". Spisy jeho vydal po jeho smrti František Adorno S. J. v Miláně 1579; byly několikráte znovu vydány (1580, 1586, 1596, 1606, 1626) a do jiných jazyků překl. (češ., němč., angl., špan., holl., franc., lat., polšt.). Do češtiny přeložen byl spisek o častém přijímání pod názvem „Hody duchovní, to jest knížka o nábožném a Bohu milém přijímání vel. svátosti oltářní a zpovědi". (V Praze 1631; překl. dedikován Evě Švihovské z Ryzmperka.) Srvn. *Hurter*, Nomencl. III[3] (1907), 137, *Backer-Sommervogel* I, 381–384, *Jung.*, Hist.[2] V, 705.

Andrutsis (Andruzzi) Ludvík (Alois), *n.* ve Famgustu na ostr. Cypru 1697, vstoupil 1710 do řec. kolleje v Římě, načež stal se prof. řečtiny na universitě v Bologni, opat u Panny Marie v Římě, *z.* 1753, napsal několik důležitých spisů, zvl. proti jerusal. patriarchovi Dositheovi; z nich uvádíme: „Vetus Graecia de s. romana sede praeclare sentiens, sive responsio ad Dositheum patriarcham Hierosolymitanum" (řec.-lat., Ben. 1713), „Consensus tum graecorum, tum latinorum patrum de processione Spiritus sancti ex Filio, contra Dositheum". (Řím 1716, řec.-lat.), „Perpetua ecclesiae doctrina de infallibilitate papae in decidendis ex cathedra fidei questionibus extra concilium oecumenicum et ante fidelium acceptionem" (Bologna 1720), „Clementina constitutio Unigenitus ecclesiae traditionum vindex" (t. 1723), „Specimen philosophiae moralis expressum in praestantioribus legibus et virtutibus gentilium Graecorum" (Řím 1744). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV[3] (1910), 1366–1367.

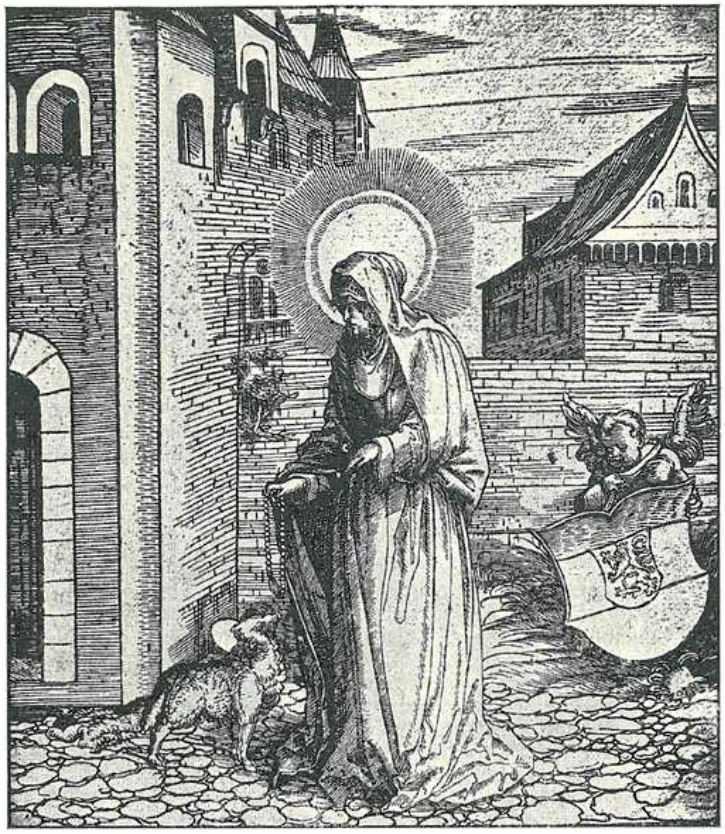

Obr. 184. Blah. Anežka Česká. Dřevořezba Jana Burgmaiera z r. 1514.

Andrutsos Christos (*Χρῆστος Ἀνδρούτσος*), nejpřednější z novějších theologů řeckých, *n.* 1869 v Koosu, stud. na hieratické škole v Cařihradě a v theol. učilišti patriarch. na ostrově Chalki, potom na universitě lipské, kdež 1895 povýšen na doktora. Působil jako professor na theol. škole na ostrově Chalki v letech 1895–1897 a 1901–1905; v letech 1897–1899 přednášel řeckou literaturu v Galaci v Rumunsku a v letech 1899–1901 byl ředitelem gymnasia krétského; od 1905 jest prof. v Athenách. *Sp. Τὸ κακὸν παρὰ Πλάτωνι. τμῆμα Α'. Ἔννοια τοῦ κακοῦ* (Ath. 1896), *τμῆμα Β'. Ἀρχὴ τοῦ κακοῦ* (Cařihr. 1897), *Ἓν μάθημα περὶ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος* (t. 1896), *Δεύτερον μάθημα περὶ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος* (t. 1896), *Δύγος εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν τριῶν ἱεραρχῶν* (Galac 1901), *Δοκίμιον συμβολικῆς ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου* (Ath. 1901, důležitý spis z oboru theologie symbolické, v němž autor hledí dokázati, že církve východní předčí nad církev katolickou i sekty protestantské), *Ἡ τοῦ Πλάτωνος θεωρία τῆς γνώσεως* (Ath. 1902), *Τὸ κῦρος τῶν ἀγγλικῶν χειροτονιῶν ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου* (Cařihr. 1903), *Δογματικὴ τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας* (Ath. 1907, nejdůležitější dílo *A*-ovo). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 70–72.

Andruzzi v. Andrutsis.

Andry 1. Claudius, franc. kněz, zúčastnil se polemiky s protestanty (zvl. proti Benediktu Pictetovi) spisy: „Nouvelle méthode pour traiter avec ceux, qui sont separés de l'Eglise romaine" (Lyon 1706), „La religion prétendue réformée dévoilée dans plusieurs entretiens d'un Catholique avec un Protestant" (t. 1706), „L' héresie des protestants et la vérité de l' Eglise catholique mises en évidence" (2 sv. t. 1714), „La religion protestante convaincue" (t. 1716). — 2. Nicolas řeč. de Boisregard, bratr před., *n.* v Lyoně 1658, zprvu stud. bohosloví, potom obrátil se k medicině, stal se doktorem lékařství 1693 a professorem lék. fakulty v Paříži, *z.* 1742; mimo jiné sepsal: „La régime de caresme considéré par rapport à la nature du corps et des alimens" (Paříž 1710), „Traité des alimens de caresme" (t. 1713). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV[3] (1910), 750–751.

Andrzejewicz Antonín, světící biskup hnězdenský, *n.* 1837 v Kotowiecku, vysv. na kněze 1860, 1867 stal se subregentem a 1886 ředitelem kněžského semináře a metrop. kanovnikem ve Hnězdně, 1890 světícím biskupem. V době kulturního boje, kdy od 1875 seminář byl zavřen, oddal se *A.* horlivě duchovní správě ve farnostech hnězdenských, zbavených tehdáž svých duchovních.

Andrzejkiewicz Jan Ondřej Gintowski S. J., *n.* v Litvě 1599, byl rektorem kollejí v Roesselu, Plocku a Nieświeži, *z.* v Tykocině 1674; *sp.* cennou

a v Polsku velice rozšířenou knihu „Ziarno gorczyczne gorzkiej męki najsłodszego Zbawiciela Chrystusa Jezusa“ (Vilno 1673, mnohokráte vyd.; posledně v Krakově 1881; německý překlad vyšel v Řezně 1719). Srvn. *Backer-Sommervogel*, I, 386.

Andrzejowski Karel, benediktin, duch. v klášteře benediktinek vilenských; *sp.* „Kalendarz benedyktyński na każdy dzień całego roku, życiem świętych Pańskich zakonu św. Benedykta zapisany“ (Vilno 1768, 2 sv.), „Uwagi na regułę św. Ojca naszego Benedykta“ (t. 1765), „Zwierzciadło dla ustanowienia dobrych obyczajów“ (t. 1765).

Anectus 1. sv., mč. v Korintu za Decia, Mart. Rom. 10. bř. Srvn. *Acta Ss.* Martius II, 4—11, 895 až 898, *Nilles*, Kal.[2] I, 119. — 2. mč. v Caesareji za Diokleciana. Mart. Rom. 27. června.

Anegenge (= Anfang) středověké německé rýmované skládání neznámého původce ze stol. XII., v němž líčí se dílo spásy od stvoření do nanebevstoupení Páně. Text uveř. *Hahn*, „Gedichte des XII. u. XIII. Jahrh.“ (1840).

Anegray, ben. klášter sv. Albina, zal. sv. Columbem a král. Gunchramem. Prvý histor. známý opat Bobenus kol. 615. Klášter značně byl obdarován Pippinem, Karlem Vel. a Karlem Holým. Ludvík Nábožný navštívil *A.* za opata Helisachara r. 818.

anekdota (z řec. ἀνέκδοτον = nevydané), tak označují se tiskem vydávané sbírky starých, dotud netištěných spisů. Takové sbírky vydali: 1. Luigi Ant. Muratori „*A.* ex Ambroslanae bibliothecae codicibus nunc primum eruta“ (4 svazky v Miláně a Padově 1597—1713) a „*A.* graeca“ (Pavie 1709); nové vydání obou sbírek vyšlo v Neapoli 1776; v nich obsaženy jsou prameny k patristice, církevním dějinám a liturgice, 2. Edm. Martène a Ursinus Durand, „Thesaurus novus anecdotorum“ (5 sv., Paříž 1717), 3. Bern. Pez, „Thesaurus anecdotorum novissimus“ (6 sv., Augšpurk 1721 až 1729), 4. J. Ch. Wolf, „*A.* graeca sacra et profana“ (4 sv., Hamburg 1722), 5. „*A.* a canonicis regularibus S. Salvatoris evulgata“ (Bologna 1748 až 1755), 6. „*A.* litteraria ex mss. codicibus eruta“ (4 sv., Řím 1772—84), 7. A. F. C. Tischendorf, „*A.* sacra et profana ex Oriente et Occidente allata“ (Lipsko 1855), 8. F. Oehler, „*A.* graeca“ (pouze 1 svazek, Halle 1857), 9. J. P. N. Land, „*A.* syriaca“ (4 sv., Leyden 1862—75), 10. „*A.* Oxoniensia“ (vych. ve 4 seriích: a) „Aryan Series“, b) „Semitic Series“, c) „Classical Series“, d) „Mediaeval and Modern Series“; dosud vyšlo více než 30 sv., Oxford 1881), 11. G. Morin, „*A.* Maredsolana“ (3 sv., Maredsou 1893—97).

Anekt v. Anectus.

Anelli 1. (Angnellus, Anellus) z Neapole, karmel., mag. theol., biskup accijský na Korsice 1421, *z.* 1441, zabýval se výkladem Lombardových sentencií. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[3] (1906), 810. — 2. Ludvík, kněz, historik ital., n. 1813 v Lodi, *z.* v Miláně 1890; byl prof. filosofie, 1848 v době povstání členem prozatímní vlády milánské, 1859 poslancem v Lodi. Byl smýšlení republikánského; tím duchem nese se jeho dílo „Storia d'Italia dal 1815—1867“, dále napsal „Storia della Chiesa“ (na indexu) a j.

Anem, *hbr.* עָנֵם. město ve kmeni Issachar, 1 Par. 6[73]; dle Jos. 19[21] snad totožné s Engannim; jiní míní, že to jest nyn. 'Anin, severozáp. od Dženínu (Engannim).

Anempodistus sv., mč. perský, za Sapora uprostřed stol. IV., Mart Rom. i v církvi řec. 2. listop., srvn. *Acta Ss.* Novemb. I, 445—522, *Nilles* Kal.[2] I, 314.

Anemurium (nyn. Estenmure), někdejší bisk. v Cilicii.

anenaika, název ozdob zpěvních v rus. zpěvu chrámovém (zvl. v žalmu počátečním) na slabiky „a-ne-ne“ nebo „ne-ne-na“ do textu vsunutých.

Anenkletos v. Anaklet.

Aner, *hbr.* עָנֵר, 1. Amorejec v Hebronu, spojenec Abrahamův. Gn. 14[13. 24]. — 2. město levitů v území kmene Manasse. 1 Par. 6[70], snad porušeno z תענך (Thanach). Jos. 21[25].

Anerio 1. Felice, *n.* v Římě 1560, od 1575 sopranista při chrámu sv. Petra, od 1585 působil jako kapelník při angl. kolleji, po smrti Palestrinově 1594 nastoupil na jeho místo jakožto komponista při dvoře papežském, *z.* 1614. *A* byl jedním z nejlepších komponistů své doby, spolu s Fr. Surianem redigoval t. zv. „editio Medicaea“ graduálu z roku 1614 (srvn. *R. Molitor* OSB., „Die nachtrid. Choralreform zu Rom“ 1901—1902). Ze skladeb *A*-ových vyšly tiskem „Sacri hymni et cantica“ (1596 a 1602), „Responsoria“ (1606), „Madrigali spirituali“ (1585) a jiné. Srvn. *Haberl* v Kirchenmus. Jahrb. 1903. — 2. Francesco, snad bratr před., *n.* v Římě asi 1567, plodný skladatel, kol. 1609 byl kapelníkem při dvoře polského krále Zikmunda III., potom do 1611 při dómě veronském, načež v Římě v „Seminario romano“; 1616 vysvěcen na kněze, jsa již 49 let stár; *z.* asi 1620 v Římě. Z jeho skladeb uvádíme: „Madrigaly“ (1599 a 1608), „Dialogo pastorale al preseplo“, „Selva armonica“ (1617), níže 4—6 hl. (1614), „Sacrae canciones“ (5 sv. 1613 až 1618) a j. Srvn. *Haberl* v Kirchenmus. Jahrb. 1886

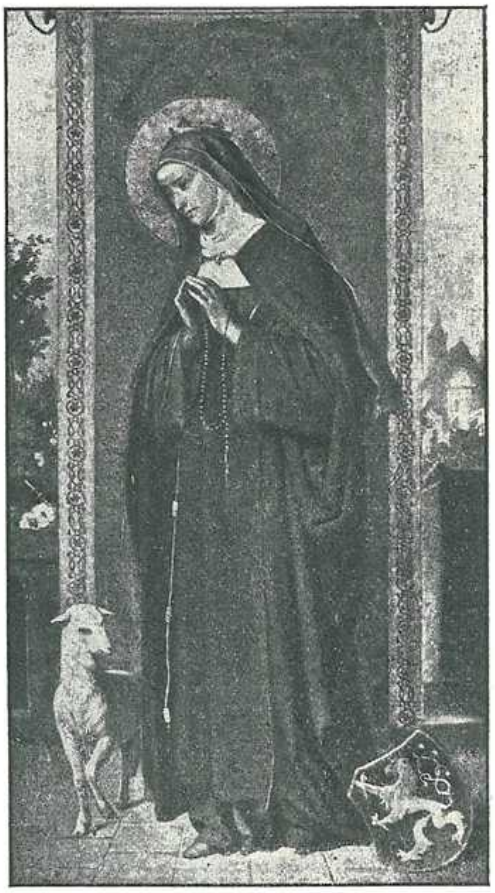

Obr. 185. Blah. Anežka Česká. Obraz J. Hellicha.

Anesius (Anesus), sv. mč. v Africe, Mart. Rom. 31. března. *Acta Ss.* Martius III, 906.

ἀνήσιεντοι nazývají se v církvi řecké neděle a soboty velikonoč. postu, kdy postu není. *Nilles*, Kal.[2] II, 31, 76.

Anežka 1. Římská, sv., docházela záhy takové úcty v křesťanstvu, že vedle svědectví sv. Jeronyma (ep. 130 ad Demetrium 6) „chvála života jejího ozývala se všemi jazyky ve všech chrámech.“ *A.* narodila se v Římě z bohatých rodičů, byla po křesťansku vychována, zavázala se slibem panenství, a majíc věku svého 13 let, zamítla lásku Symfronia, který ji za to udal jakožto křesťanku. Městský prefekt přemlouval ji a hrozil ji domem hanby. V domě hanby zachována byla její nevinnost zázrakem, po čemž byla odsouzena k smrti mečem (dle jiné verse upálením), kterou statečně podstoupila za Diokleciana 304 (dle jiných za Decia 249—51, nebo ještě dříve). Rodiče pochovali ji nedaleko hradeb městských na silnici nomentanské. Akta sv. *A*-y jsou však v dochovavší se formě podvržena. Její hrob tvořil střed znamenitého coemeteria sv. *A*-y. Církev slaví její památku 21. a 28. ledna; v onen den památku její smrti, v tento památku jejího zjevení rodičům. Církve východní připomínají její památku 21. nebo 14. ledna, nebo i 5. čce. (*Nilles*, Kal.[2] I, 79.) Jméno její připomíná se v mešním kánonu. Nad jejím hrobem dal císař Konstantin V. na prosby své dcery Konstantie vystavěti basiliku, kteráž jest jedním z nejstarších a nejpamátnějších kostelů římských. Ve chrámu tomto světí se každého roku 21. ledna beránkové, z jejichž vlny zhotovují se pallia. Srvn. *Acta Ss.* Jan. III, 350—363, *Martigny*, Notice historique, liturgique et archéologique sur le culte de sainte Agnès (1847), *Armellini*, Il cimiterio di S. Agnese nella via Nomentana (1880), *Allard*, La persécution de Dioclétien[2] 1900, 399, *L. de Kerval*, Sainte Agnès dans la légende et dans l'histoire (1901). — Sv. *A.* zobrazuje se s beránkem, jenž připomíná její jméno, a s palmou v ruce. Srvn. *Detzel*, Ikonogr. II, 42—46. — **2. sv. z Assisi**, mladší sestra svaté Kláry, vstoupila 1212 v mladistvém věku 14 let do kláštera v Assisi; *z.* 1254 16. listopadu. — **3. Česká, blahoslavená**, dcera krále Přemysla Otakara I. a jeho choti Konstancie Uherské, *n.* se r. 1208. Když dospěla věku 16 let, byla zasnoubena mladému králi Jindřichovi VII., synu císaře Fridricha II.; avšak uzavření sňatku, o něž jednalo se na dvorském sjezdě v Ulmě a na sjezdě v San Germaně r. 1225, zmařeno bylo piklem vévody rakouského Leopolda VI. Z toho vzešlo prodloužilé nepřátelství mezi dvorem českým a rakouským. V letech 1226—1228 král anglický Jindřich III. k radě arcibiskupa kolínského Jindřicha z Molenarka ucházel se o ruku Anežčinu, než tu zase jeho nerozhodností námluvy byly přetrženy. Po smrti otcově zatoužila *A.* po větším zisku, než je hodnost manželky královy a lesk trůnu. Po příkladu tety své Anežky, abatyše kláštera svatojirského, a podle vzoru sestřenice své, Alžběty Durynské, oblíbivši si život řeholní a lásku k chudobě, stala se zakladatelkou kláštera sv. Františka v Praze a v něm přijala na sebe roucho „chudých uzavřených paní“ podle pravidla téhož světce. Duchovní štípení její bylo dílo velikolepé, neboť skládalo se z kláštera panen přísného řádu sv. Kláry, kláštera menších bratří sv. Františka a hospitálu pro chudé. Předním pomocníkem díla byl král Václav I., bratr Anežčin. Ke slavnosti posvěcení chrámu klášterního papež Řehoř IX. r. 1234 propůjčil zbožným účastníkům obvyklé odpustky, dávaje zároveň plnou moc představenému provincie saské Janovi z Planocarpin a Tomášovi, jenž byl kustodem menších bratří v Čechách, aby zakladatelku *A*-u zřídili za abatyši pa-

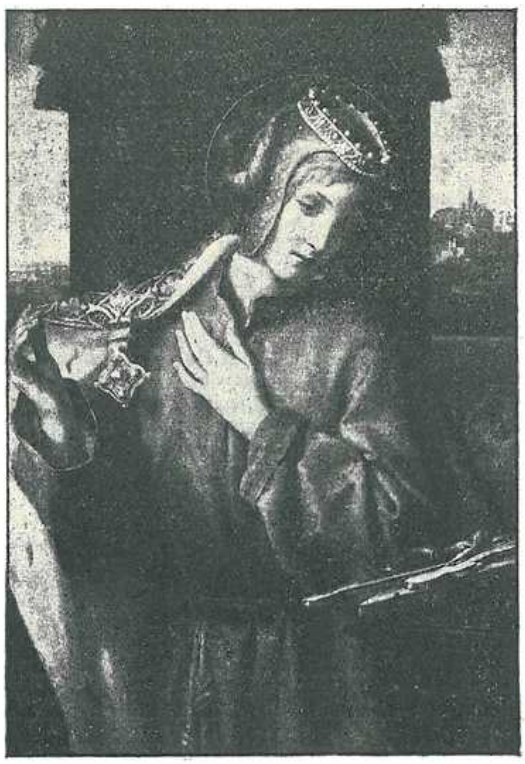

Obr. 186. Blah. Anežka Česká. Obraz L. Seitze.

nenského konventu. Jest pravdě podobno, že svěcení chrámu a benedikce první abatyše vykonány byly na podzim t. r. V hospitále sv. Františka, jehož představenou byla *A.*, ošetřovatelé chudých a nemocných jejím přičiněním sdružili se v duchovní bratrstvo. Když potom roku 1238 hospitál byl odloučen od kláštera, z bratrstva právě řečeného vzrostl slovutný řád křižovníků s červenou hvězdou. V témž roce *A.* odřekši se z pokory názvu abatyše, nechtěla jinak jmenována býti než starší sestrou. Její péče o květ kázně klášterní je patrna zvláště z dotazů a žádostí, které vznášela k náměstkům apoštolským. Klarisky pražské zachovávaly pravidlo, jež sv. František chudým panim v Assisich původně byl navrhl. *A.* upravivši pravidlo to, aby bylo přiměřeno místním okolnostem, žádala za schválení jeho u papeže Řehoře IX., ale když bylo jí oznámeno, že sestry sv. Kláry přiznávají se k řeholi novější, od apoštolské Stolice již schválené, upustila od svého úmyslu a zavedla pravidlo nové (r. 1238). O tom, jaké lásce těšila se u bratra svého krále Václava I., vydal on sám svědectví v listě k papeži prve jmenovanému, kde píše: „Eam, ut verum fatear, sicut coniugem et liberos et universa bona diligo cunctisque mortalibus praefero in affectu“. Král přijímal radu její ve věcech, o kterých v zátiší klášterním mohlo zraleji býti uvažováno než v hluku světa. I papežský dvůr dožadoval se někdy přímluvy Anežčiny v důležitých jednáních s králem. Zachovávajíc přízeň svou křižovníkům s červenou hvězdou, přispěla k tomu z největšího dílu, že mohli vystavěti nový špitál s kostelem sv. Ducha u mostu (r. 1252). R. 1253 byl jí dobou zármutku, neboť v něm zemřela přítelkyně její sv. Klára, s níž byla mile obcovala prostředkem dopisů, a se životem rozžehnal se bratr její král Václav, jehož tělo pochovala ve svém klášteře. V době vlády krále Přemysla Otakara II. prořídají zprávy o Anežce; dovídáme se toliko, že

na její žádost papež Alexandr IV. r. 1259 uložil abatyši kláštera vratislavského, aby dala náležitě opatrovati kostelní klenoty, darované klášteru od Anny, sestry *A*-y. V roce 1277 rozmnožil se z nenadání počet klarisek jejího konventu, když prvorozená dcera králova Kunhuta, tehdáž 13letá, spolu s desíti pannami podrobila se řeholi. K *A*-e utekla se r. 1279 ovdovělá královna Kunhuta, nemohouc se dočkati, aby syn její Václav II. propuštěn byl z hradu Bezděze. Ve věku 74 let, z nichž 48 strávila v přísné řeholi a řízení četného sboru sester, *A.* Přemyslovna obohacena zásluhami o ty, jež Kristus Pán svými nejmenšími pojmenoval, ukončila životní pout dne 2. března 1282. O uvedení jména jejího v seznam světic přičiňovala se nejprve královna Eliška, choť Jana Lucemburského, r. 1328, povzbuzena jsouc, jak vrstevník té doby praví, zázraky, jež Hospodin v různých dobách ráčil ukázati s tělem a hrobem ctihodné panny *A*-y, pochované v Praze u sv. Františka. Avšak jednání o to nedospělo ke konci. Také pozdější pátrání po hrobě a pozůstatcích těla v letech 1636—1643 zůstalo bez výsledku. Žádost za beatifikaci obnovil arcibiskup Bedřich ze Schwarzenberka, zakládaje se starobylou a neutuchající úctou svatoanežskou v Čechách, načež po kanonickém šetření dekretem papeže Pia IX. ze dne 3. prosince 1874 *A.* prohlášena za blahoslavenou. Památka její koná se dne 2. března. Původní zprávy a listiny mající vztah ke světici otištěny jsou u *Pertze*, Monum. IX. str. 596, 636; XVI. str. 363; *Erbena*, Regesta str. 324 nn.; *Emlera*, Regesta II. str. 979, 1169 a v Pramenech d. č. II—V. Z latinské legendy, sepsané asi r. 1328, známe jen úryvky. Česká legenda psaná knězem Šimonem z r. 1524 chová se v universitní knihovně pražské. Jiří Plachý vydal r. 1666 ze starého rukopisu „Život sv. Anežky"; o rukopisu, jenž sloužil vydání tomuto za předlohu, *A. Sláma*, („Rozbor legendy o blahoslavené Anežce", ve výr. zprávě zemské vyšší reálky v Telči 1898—99) dovozuje, že sepsán byl asi na sklonku století XIV. nebo na poč. stol. XV., a česká legenda v původním svém zpracování že jest překladem lat. předlohy asi z r. 1325. Srvn. *Borový*, Blahosl. Anežka Česká v „Časop. katol. duchov." 1869, str. 81 nn.; *Ekert*, Posvátná místa II. str. 427 nn.; *týž*, Církev vítězná I, 345 nn.; *Rejzek*, Život blah. Anežky České (nákladem Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje na r. 1894.) *Vac.* — Nejstarší vyobrazení blah. Anežky nalézá se v breviáři kl. křižovnického dokončeném r. 1356; spatřuje se tu blah. Anežka, kterak podává velmistru řádu křižovnického model kostela (vyobr. v Pam. arch. IV. odd. II. 1861, při str. 35). Podobně a patrně dle tohoto vzoru komponován jest tabulový obraz pocházející z konce XV. nebo z počátku XVI. stol. a nalézající se v majetku kláštera křižovnického (viz obr. 183). Z téže doby zachoval se ještě jeden obraz: sv. Anežka ošetřuje nemocného muže. Pozoruhodný jest dřevoryt, jejž r. 1514 zhotovil Jan Burgmaier (reprodukci viz na obr. 184). Na poč. XVII. století vymaloval Jan Jiří Heintsch pro klášter křižovnický tři pěkné lunetové obrazy na plátně s výjevy ze života blah. Anežky. V novější době zobrazili blah. Anežku: Jos. Hellich 1876 (viz obr. 185), L. Seitz 1881 (viz obr. 186) a E. Dítě (pro chrám sv. Petra na Poříčí v Praze, reprod. v časop. „Ve službách Královny" I. 1908 č. 4). Srvn. *Podlaha-Šittler*, v časop. „Vlast" XII, 381—382. — **4. Galardová,** *n.* 1603 v Puy-en-Velay, vstoupila 1623 do kl. dominikánek v Langeacu, kde po třech letech zvolena za představenou; 1698 byl započat proces za příčinou jejího svatořečení, 1808 papež Pius VII. prohlásil ctnosti její za heroické. Srvn. *Acta Ss.* 19. Octob. — **5. z Harcourtu,** 3. abatyše kl. Longchamps u Nogentu, založeného Alžbětou (*z.* 1270), sestrou sv. Ludvíka IX., sepsala franc. jazykem život této zakladatelky (vyd. Du Cange v Pař. 1688, lat. překl. v *Acta Ss.* Aug. VI, 798—808). — **6. sv., z Montepulciana** (de Monte Politiano), *n.* 1274 v Cracciano Vecchio z rodiny Segniův, zal. v Montepulcianu, kl. dominikánek, jehož byla představenou až do smrti své 20. dubna 1317. Mart. Rom. 20. dubna. — **7. z Orlamünde** roz. vévodkyně z Meranu, po smrti svého manžela hraběte Ottona z Orlamünde 1293 usmrtila dítky své, aby umožnila nový sňatek svůj, potom kajíc se ze zločinu svého zal. kl. cisterciánek v Himmelkronu v Hor. Francích, jehož stala se abatyší a kdež i zemřela 1343. V pověstech jest „bílou paní" rodu hohenzollernského. — **8. Poitierská,** vychována sv. královnou Radegundou, kteráž, založivši kl. v Poitiers, ustanovila ji kol. 560 první abatyší jeho. *A. z.* asi 582; pam. 13. května. Srvn. *Acta Ss.* Maius III, 238.

Anežka, list pro křesťanské panny, počal vycházeti v Budějovicích r. 1878, a trvá již na 34. rok. Podnět vyšel od panen českých a moravských. Vidouce latinský měsíčník „Ludmilu", list pro křesť. matky, jejž počal dle úrady několika horlivých kněží roku 1875 v Budějovicích vydávati dr. Ant. Skočdopole, žádaly v četných dopisech, aby také pro panny list podobný se vydával. Žádostem bylo vyhověno; první sešitek „Anežky" vyšel 1. ledna 1878. Katolické divky v Čechách, na Moravě, ve Slezsku, ano také v Americe, uvítaly tento list radostně, samy za patronku svoji prohlásily blahosl. Anežku Českou, navykaly nazývati se Anežkami, psaly dopisy a články hojně, psaly „svůj časopis" z valné části samy. Záhy přidružil se k přispěvatelům jistý učitel, „strýc Tomáš", kterýž milým způsobem mravoučných dopisů humorem protkávaných nabyl vážnosti, důvěry a lásky všech Anežek. Vedle strýce Tomáše podporovali časopis panen ještě někteří schopní mužové samoukové s nemalým zdarem. — Brzy vyvinulo se mezi čtenářkami „Anežky" opravdové přátelství; na poutích, na valných shromážděních, na pouti do Sv. země shledávaly a vítaly se mezi sebou Anežky ze všech končin vlasti česko-slovanských jako přítelkyně a sestry. Blahoslavená Anežka Česká spojovala je jako v jednu rodinu, že mimovolně přicházela mnohým na mysl slova Žalmu 44.: „Přivedeny budou Králi panny za ní." — Mnozí horliví kněží rozšiřovatelé *A*-y dosvědčovali redaktorovi s díkem, že časopis tento působí velmi dobře ve mládeži ženské. „Obětavost dívek pod praporem blahosl. Anežky ve skládání příspěvků na klášter této světice v Praze, na podporu nešťastným, na fundaci za česko-slovanské panny ve chrámě svatohostýnském bývala mi posilou, abych odpočinek a potřebné občerstvení ducha zkracoval pro ty duše dobré" — tak napsal dlouholetý redaktor Skočdopole ve svém loučení s Anežkami ve 12. čísle ročníku 30. Tu čteme i slova chvalného svědectví dopisovatelkám: „Ze mnohých dopisů těch dýchalo tolik upřímné víry a zbožnosti, tolik lásky a horlivosti ke ctnostem panenským, že se mi leckdy slza unořila milým dojmem." Redaktor mohl ve svém posledním slově říci: „Pracoval jsem darmo; na výživu mám odjinud. Co zbývalo po všech výlohách za tisk atd., daroval jsem na účely dobré." — Po zakladateli a prvním redaktoru řídil *A*-u pět roků professor bohosloví v Budějovicích dr. Jan Budař, od r. 1907 přešel tento list v majetek organisace katolické pro diecesi budějovickou a řídí jej Karel Balík, děkan v Černovicích u Tábora.

Anežky České bl. družina. Spolek dam, schválený r. 1890 kn. arc. konsistoří v Praze a c. k. ministerstvem vnitra. Má za účel podporovati křesť.-katolické vychování českých dívek a dělí se na odbor literární, paedagogický a chudinský. Prvý

vydával od r. 1893 „Rozhledy po lidumilství" za redakce JUC. Fr. C. Vika. — Odbor paedagogický zařizuje nedělní besídky pro dívky škole odrostlé, jež navštěvují někde též dívky školou povinné. Spolek vede besídky v Praze I., II., III., na Smíchově a několik roků i v Košířích. Na Žižkově činí tak samostatná odbočka. Ve svazku Družiny jsou s týmž účelem odbočky v Kutné Hoře, Blovicích a Černovicích. — Odbor chudinský podporuje „Malý domov" dívek učitelky Marie Brtnické. — Komitét jubil. ženského asylu cís. a král. Alžběty zřídil na Kampě v Praze III. v domě Družiny domov pro dívky, zaměstnané v obchodech, písárnách a pod., a pro studující dívky, kde se jim dostává za mírnější plat řádného bytu a opatření. Asyl vedou sestry III. řádu sv. Františka ze Slatiňan. R. 1908 zřídil při něm farář L. Seyvalter spolu s Družinou Útulnu pro slepé dívky, která r. 1909 stala se samostatným spolkem a koupila od Družiny dům na Kampě. Asyl se přestěhoval do Vladislavovy ulice č. 12—II. Starostkou spolku jest J. J. Kristina kněžna ze Schwarzenbergů, kurátem a původcem Družiny jest šk. rada Josef Šauer z Augenburgu. *Hmš.*

Anežky České blahosl. spolek, neboli „Spolek sv. Marie-Anežky pro dobrovolnou péči o chudé v království českém", založený 1876 v roce blahořečení nejmladší patronky české zásluhou P. Josefa Všetečky, kněze řádu křižovnického v Praze, dle vzoru spolků vincenciánských pro ženy katolické. Účelem spolku jest, po příkladu blahosl. Anežky a sv. Vincence z Paula působiti k duchovnímu blahu chudých, odpomáhati hmotné bídě jejich, a napomáhati k posvěcení členek spolkových pěstováním skutků lásky křesťanské, jež jsou: týdenní osobní návštěva chudých bez rozdílu náboženství a národnosti; podporování jich potravinami, oděvem, topivem i penězi; povzbuzování jich k nábožnosti a mravnému životu, udílení rady a útěchy, působení na dobré vychování dítek, zaopatřování nemocných a sirotků v příslušných ústavech a p. v. Prostředků k dosahování těchto cílů nabývá spolek sbírkami čili kollektami mezi vlastními členkami, příspěvky účastníků a dobrodinců, odkazy a jinými dary. Spolek skládá se z menších kroužků odbočných, tak zvaných „konferencí", z nichž jedna každá má vytknutý svůj místní obvod a vedena jest ředitelkou, jednatelkou a pokladní. Konference scházejí se každého téhodne k poradám o svých záležitostech stanovami vytknutých. Správu pak spolku celého obstarává předsednictvo vždy na pět let volené, sestávající z předsedkyně, místopředsedkyně, dvou jednatelek a spolkové pokladní, kteréž spolu s ředitelkami konferencí pražských tvoří „správní radu", jež schází se každých čtrnáct dní ku projednávání věcí všespolkových. Mimo to koná se čtyřikrát do roka „valná hromada" všech členek spolkových, a to ve dnech stanovami určených: v první neděli postní, druhou neděli po velikonoci, v den sv. Vincence z Paula a o svátek Neposkvrněného početí Panny Marie. Ve valných hromadách podávají se zevrubné zprávy o stavu a činnosti spolku i jednotlivých konferencí za uplynulé právě období, oznamují a schvalují se důležitější výkony správní rady, jako na př. jmenování čestných členů, zřízení nových konferencí a j., a konají se duchovní přednášky od řečníků, předsedkyní k tomu požádaných. Členky, které ve dnech svrchu jmenovaných přijaly sv. svátosti, obcovaly spolkové mši sv., sloužené v křižovnickém chrámu sv. Františka Assisi v Praze jako chrámu spolkovém, a zúčastnily se valné hromady, nabývají plnomocných odpustků, jimiž sv. Stolice apošt. spolek sv. Marie-Anežky při založení jeho zvláštním brevem vyznamenala. Z nepatrných začátků vzkvetl spolek sv. Marie-Anežky utěšeně, a to hlavně zásluhou paní z předních šlechtických rodů pražských, a těší se pro blahodárné působení své, o němž každoročně tištěnou zprávu vydává, všeobecné přízni a uznalosti. V přítomnosti čítá spolek 10 konferencí v Praze a jejích předměstích a 10 v městech a místech mimopražských s bezmála 200 členek činných a 1800 členů přispívajících a dobrodinců. Dle zprávy za rok 1908 podporoval spolek v témž roce 458 chudých rodin o 954 osobách nákladem 42.900 korun mimo přečetné podpory na oděvech, přírodninách a p. *K-a.*

Anežky sv. sestry („Agnesschwestern"), katol. družiny řeholnic 1. zal. 1645 v Arrasu (zakladatelka Johanna Biscová) k výchově osiřelých dívek; církv. potvrzení dosáhla 1810. — 2. z 3. řádu sv. Dominika, zal. 1634 v Puy, schvál. 1816. — 3. zal. 1870 bisk. Henny v Milwaukee, schvál. 1881, má filiálky v Nov. Yorku (dům pro něm. vystěhovalce) a v Kolumbii. — 4. školské sestry v sev. Americe, jež zal. 1874 P. Kašp. Rehrl ze Solnohradu.

Anfossi 1. Filip O. Pr., *n.* v Taggiu, od 1814 gen. vik. řádu, 1816 mag. s. Palatii; *z.* v Římě 1825; byl rozhodným hajitelem práv církve proti gallikanismu a novotám revolučním; *sp.* „Difesa della bolla Auctorem fidei in cui si trattano le maggiori questioni che hanno agitato in questi tempi la chiesa" (Řím 1810, 3 sv.), „Motivi per cui il P. F. A[nfossi] a creduto di non potere aderire alle quatro proposizion gallicane" (t. 1813, 2 sv.), „La ragione e la fede in collere con F. C[arrega] per la sua dissertazione sulla lege del divorzio" (t. 1814), „Il revisore riveduto, riposta alla revisione del opuscolo intitolato „La ragione e la fede in collera" (t. 1814), „L'uomo politico-religioso o sia la cattolica religione considerata nei suoi rapporti colla civile società" (t. 1822), „La rendita dei beni ecclesiastici" (t. 1824). — 2. Pasquale, slavený operní skladatel, *n.* 1727 v Taggiu, dirigoval vlašskou operu v různých městech evropských (také v Praze), vrátiv se do vlasti přijal 1791 místo kapelníka při chrámu lateránském. Pochází od něho řada komposic církevních (12 oratorií, 2 kantáty, mše, žalmy a j.); *z.* 1797 v Římě.

Anfosso (Anfossius, Anfoso) **Dominik**, *n.* v Taggiu, kanovník v Burgo, učený theolog a právník, *sp.* „De sacrarum reliquiarum cultu" (Brescia 1610), „Consilium, seu responsivum de immunitate ecclesiastica" (Bologna 1636), vyd. akta syn. albengské a j.

Angadrisma sv. OSB, abatyše kl. oroč. (Oratorium) u Beauvais, dcera hraběte Roberta, majordoma Chlotara III., patronka Beauvaisu, *z.* kol. 695, pam. 14. října. Srvn. *Acta Ss.*, October II, 1063.

Angamale (Ankamalai), bisk. sídlo sjednocených Chaldeů v Malabaru. Z biskupů vyniká Abraham potvrzený papežem 1565, *z.* 1597, jehož nástupcem stal se P. Roz S. J. Později bylo biskupství přel. do Cranganoru (v. t.) a 1606 povýšeno na arcib. Za arcibiskupa Frant. Garcia T. J. (1641—1659) odpadlo 200.000 duší k schismatu a jen 4000 setrvalo v unii. R. 1887 zřízeny pro příslušníky syro-malabarského ritu dva vikariáty, k nimž 1896 přibyl vikariát třetí; tak že nyní jsou vikariáty tři: Trichoor, Ernakulam a Changanachery.

angariae odvozeno od slovesa angariare, řecky ἀγγαρεύειν, což znamená tolik jako nutiti, vydírati, robotovati, jsouc vlastně původu perského. V Persii totiž slula jízdní poštovní poslové královští angari (řec. ἄγγαροι, persky kára = psáti, ankárat = psaní, list), kterýmžto poslům královským musil každý poddaný poskytnouti pomoc a službu (koňstvo, loďstvo, lidi), tak že tato pomoc a služba těmto kurýrům královským poskytnutá slula *a.* Slovo toto

přešlo pak i do práva římského, kdež znamenalo robotu a jiné služby a závazky, jež byl poddaný povinen pánu svému konati. Týž význam mělo slovo to i ve středověku. Když pak místo robotování odváděny od poddaných určité dávky a poplatky, sluly i tyto poplatky a dávky *a*. Tyto poplatky a dávky odváděly se čtyřikrát do roka, a to o suchých dnech, tak že i tato doba čtvera suchých dní sama obdržela název *a*. V soboty čtvera suchých dnů, tedy v čas *a*-e (a ovšem též v sobotu před neděli smrtelnou — sabb. „Sitientes" — a na Bílou sobotu) přikázáno však udělovati vyšší svěcení (Pontific. Rom. „De ordin. conferendis"), tak že měla-li se vyšší svěcení udělovati mimo tento čas *a*., bylo a je až doposud třeba, aby k tomu Apoštolská stolice dala zvláštní indult, jenž nazývá se buď breve extra tempora nebo dispensatio in angaria. Dispens tuto mohou biskupové rakoušti udělovati na základě fakult pětiletých (12) až do presbyterátu inclusive, a to v tom smyslu, že mohou na základě této dispense (podobně jako na základě breve extra tempora) udělována býti vyšší svěcení jenom v neděle a svátky, a to dle rozhodnutí posvátného Sboru koncilu z 20. dubna r. 1782. 15. ledna 1689, jakož i dle rozhodnutí posvátného Sboru obřadového z 12. listopadu 1831 a 18. května 1883 ve svátky podvojné, které buď až doposud zasvěcenými jsou nebo dříve zasvěcenými byly. Aby i v jiný než takovýto svátek vyšší svěcení dovoleně uděleno býti mohlo, k tomu bylo by třeba vyžádati si speciálního indultu Apoštolské stolice. Podotknouti sluší ještě, že zvyk proti příkazu zákona v tomto směru zaveden býti nemůže, jak vidno z prohlášení papeže Alexandra III. (cc. 1. 2. 3. X „de temp. ordin." I. 11.), který zavrhnuv takovýto v Anglii a Skotsku zavládlý zvyk, nazval jej „consuetudo penitus improbanda", doloživ, že jak biskup extra tempora bez indultu papežského ordinující, tak i klerikové takto ordinovaní mají býti ipso facto suspendováni. (Censura tato jako censura latae sent. nyní po vydání konstituce Ap. Sed. více neplatí). Toto breve extra tempora, jímž Ap. stol. udělovala indult k dovolenému udělování a přijímání svěcení mimo oněch šest sobot výše uvedených, dáváno bylo nejčastěji řádům a některým kongregacím (na př. jesuitům, františkánům pro Indii a Bosnu, praemonstrátům); též alumnům pražského semináře uděleno privilegium to bullou papeže Urbana VIII. ze dne 16. března r. 1640. (*Aichner*, Jus. eccl. § 69.; *Gasparri*, Tractatus canonicus de sacra ordinatione I. 54 nn; *Krdsl*, Kardinál Harrach, 165). *Tpch.*

Ange ve vulg. Judith 2[12] („Holofernes . . . přitáhl k horám velikým *A.*, kteréž jsou na levé straně Cilicie"); řecký text jména toho nemá; nepochybně identické s pohořím Argaeem, (Argaeus mons, Ἀργαῖος, nyní Erdžiás) v Kappadokii.

Ange de l' Frant. (Lange Frant.), malíř z Annecy v Savojsku, *n.* 1675, odebral se do Bologny, kdež byl žákem G. M. Crespiho; obrazy jeho nesou ráz bolegenské školy; pěkná pozadí krajinářská připomínají Fr. Albaniho; 1735 vstoupil do řádu sv. Filippa Nerejského, *z.* 1756 v Turině.

Angela 1. Česká, prý dcera knížete Vladislava II. (potom krále toho jména I., 1140—1173), zbožné byvši vychována, podnikla pouť do Svaté země, vstoupila do ř. karmel., stala se převořiší; vrátivši se do Prahy, žila v samotě až do smrti své 6. července 1220. Zprávy o jejím životě (*Balbín*, Miscellanea I, 4, 28) jsou záhadné. Srvn. *Acta Ss.* Julius II, 350; *Ekert*, Církev vítězná III, 107; *Kulda*, Cirk. rok IV, 312. — **2.** z Foligna, blahosl., vdova, *n.* 1248 ve Folignu, *z.* 4. ledna 1309. Byvši v mladistvém věku provdána, oddávala se plnou měrou radovánkám světským. Ale po smrti svého choté vstoupila do III. řádu sv. Františka a kála se přísně z poklesků v mládí spáchaných. Veliké utrpení tělesné i duševní dovršilo její mravní očistu. Dostalo se jí mimořádných milostí a zjevení, jež zpovědník její, františkán Arnold, napsal (vyd v *Acta Ss.* Januarius I, 186—234). *A.* byla od pap. Innocence XII. za blahoslavenou prohlášena 1693. Svátek 30. března. — **3.** Merici sv., zakladatelka řádu Voršilek, *n.* 1474 v Desenzanu u Gardského jez., *z.* 1540 v Brescii, kdež od 1516 věnovala se zbožnosti a lásce bližénské, 1524—25 podnikla pout do Sv. země, na níž oslepla, na zpáteční cestě pobyla krátký čas v Římě, zal. pak v Brescii družinu paní, jež se dle patronky své sv. Voršily zvaly „Voršilkami" (v. t.). *A.* byla 1768 prohlášena za blahoslavenou, 1807 za svatou. Svátek 31. května.

Angelar, učedník sv. Cyrilla a Methoda; po smrti sv. Methoda spolu s jinými od Wichinga vězněn, načež za Dunaj vyveden r. 886 *A.* s druhy svými odebral se do Bulhar, kdež byl laskavě přijat a hlásal tam víru Kristovu. Církev bulharská připomíná jej v počtu sedmera (*οἱ ἅγιοι ἑπτάριθμοι*) sv. apoštolů svých, jichž památku koná 7. července. Srvn. *Nilles*, Kal.[2] I, 457.

Angele Dei, qui custos es mei . . ., střelná modlitba k sv. andělu strážci. Již sv. Vincenc Ferrerský (*z.* 1419) v kázání o sv. Michalu doporouči posluchačům, aby denně ráno a večer se ji modlili. O odpustcích, jimiž jest obdařena, v. *Beringer*, Ablässe [13] (1906), 136.

Angelelmus sv. OSB., bisk. auxerrský v IX. stol. (*z.* kol. 828), rodem z Bavorska. Připisovaná jemu báseň ke cti Paschasia Radberta jest dílem Engelmoda, biskupa soissonského. Pam. 7. čce. Srvn. *Acta Ss.* Julius II, 520.

Angelerio (Angellerius) Řehoř, kapucín, *n.* v Kalabrii, *z.* v Neapoli 1662; *sp.* „Il pretioso tesoro del sangue di Cristo" (Neapol 1651), „De praeparatione catholica narrationes septem, abunde denarrantes fabulationes atheorum, gentilium, hebraeorum, Mahumeti, haereticorum, schismaticorum, et catholicae fidei veritatem" (t. 1683).

Angeletti Karel Maria, O. Min. Obs., *n.* 1706 ve Florencii, žil v kl. v Perugii, *z.* 1752; *sp.* „Asserta theologica ad mentem subtilis Joan. Scoti" (Flor. 1739), dokončil dílo „Chronologia historica-legalis seraphici ordinis" (2 sv., Řím 1752). Srvn *Hurter*, Nomencl. IV[3] (1910), 1359.

Angeli 1. Bartol., dominikán neapolský, bakalář theol., *z.* 1584; *sp.* „Examen confessariorum ac ordinandorum, ubi primo de sacramento generatim, deinde singillatim de sacramentis baptismi, confirmationis, extremae unctionis, eucharistiae, deque missa multa necessaria ad communem omnium fidelium salutem more dialogi disputatur" (Neapol 1583, Ben. 1583, 1600), „Consolatione de' penitenti" (Neap. 1574, Ben. 1580). Srvn. *Quétif-Échard*, Scriptores ordinis praedicatorum, II, 269. — **2.** (de Angelis) Frant. Ant. S. J., *n.* v Sorrentu 1567, vstoupil do Tov. Ježíš. 1583, 1602 odešel do missií indických, 1604 odebral se do Ethiopie, kdež působil horlivě až do své smrti 1623. Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 386. — **3.** (degli Angeli) Jeronym S. J., *n.* 1567 v Castro-Giovanni na Sicilii, vstoupil 1585 do Tov. Ježíš., od 1602 působil jako missionář v Japonsku; v pronásledování podstoupil smrt mučednickou 4. pros. 1623.

Angeli S. dioec. v. Angelo S.

angeli ecclesiarum = andělové církví, název, jímž v staré církvi označováni biskupové (*Sokrates*, Hist. eccl. IV, c. 23). Název tento založen na Zjevení sv. Jana I, 12 nn, kdež sv. Jan ve vidění zří 7 zlatých svícnů a uprostřed nich Krista, který drží ve své pravici 7 hvězd, načež se Janovi tajemství 7 hvězd a 7 zlatých svícnů vyloží v ten

smysl (v. 20), že sedm svícnů je sedm církví a sedm hvězd že jsou andělé církví těch, kterýmžto andělům církví Jan po té z uložení Páně píše (cc. 2, 3). Někteří sice rozuměli anděly těmi buď církve samotny nebo skutečné anděly, jimž péče o církve svěřena; avšak dle obecného a zajisté správného výkladu rozuměti jest jimi představené církví čili biskupy (tak již Augustin, Epifanius, Beda atd.). Zovou pak se biskupové anděly, protože podobně jako andělé vůli Boží lidem mají zvěstovati a stádce sobě svěřené chrániti a vésti (srvn. Mat. III, 7, k Žid. I. 14). Symbol hvězdy ukazuje na jejich úkol, aby svatým životem věřícím zářili a v bouři života jim cestu ukazovali. *Tpch.*

Angelica, abatyše kl. Port-Royal, v. Arnauld.

angelica, tak zván byl oděv řeholní, jelikož nositele upomínati měl na povinnost vésti život andělský (vita angelica, in carne sine carne, sv. Jeronym ep. 7). Srvn. Du Cange s. v.

Angelica summa casuum, oblíbená ve středověku příručka pro zpovědníky, kterouž sepsal Angelus (v. t.) Carleti.

Angelica, knihovna augustiniánů v Římě; založil ji P. Angelus Rocca, pap. sakristán a tit. biskup tagestenský (*n.* 1545, *z.* 1620), po němž obdržela knihovna svůj název. Byla rozmnožena bibliothekami, jež nashromáždili kardinál Noris a Passionei, jakož i kanovník Lukáš Holstenius. Nyní jest majetkem státu. Má svou vlastní budovu (Piazza S. Agostino 8) a obsahuje asi 150.000 svaz., mezi nimi mnoho vzácných rukopisů (98 orient., 127 řec., 2343 lat. a ital.; katalog jich vyd. Narducci 1893).

Angelico, Fra Giovanni, da Fiesole (světským jménem Guido n. Guidolino di Pietro da Mugello), *n.* 1387 ve Vicchiu v provincii mugellské; ač pocházel z rodiny zámožné a hned z mládí vynikal uměním, z touhy po životě dokonalém vstoupil spolu s bratrem svým Benediktem (*n.* asi 1386), jenž byl stejného s ním smýšlení, roku 1407 do klášt. dominikánského ve Fiesole. Odtud byli oba bratři posláni do Cortony, kdež strávili léta noviciátu, načež 1409 složili slib řeholní. Není známo, zdaž i potom ještě v Cortoně setrvali, nebo zda vrátili se do Fiesole. V tomto posledním případě prožili spolu těžké nesnáze, v nichž se klášter fiesolský ocitl, stoje při papeži Řehořovi XII., kdežto republika florencká uznávala Alexandra V. a uznání jeho chtěla provésti i mocí v celém území. Dominikáni fiesolští obávajíce se násilí utekli se do Foligna, kdež setrvali do 1414, načež přesídlili se do Cortony. Teprve r. 1418 směli se zase do Fiesole vrátiti. Tehdáž bohatý kupec florencký odkázal jim 6000 zl., načež jali se klášter opravovati a okrašlovati. Při tom připadla veliká úloha *A*-ovi, jenž ve Fiesole pobyl 18 let (1418—1436). Z té doby pochází překrásný obraz „Korunování Panny Marie" pro chrám Maria Nuova ve Florenci (nyní v obrazárně degli Uffizii ve Florenci). Nahoře uprostřed skvoucí záře v oblacích sedí po pravici Kristově P. Maria s korunou na hlavě; po obou stranách jsou překrásné skupiny andělů dílem hudoucích, dílem tančících (viz obr. 188), níže pak seskupeno jest na každé straně 22 světců a světic většinou ze řádu dominikánského. Z téže asi doby jest také asi triptychon „Poslední soud" (nyní v Berlíně, viz střed triptycha na obr. 189). Když r. 1436 Cosimo a Lorenzo de Medici darovali dominikánům fiesolským bývalý kl. Salvestriánův S. Marco ve Florenci a dali klášter i kostel velikým nákladem přestavěti, rozšířil a vyzdobil, tu naskytlo se *A*-ovi nové vděčné pole k bohaté čin-

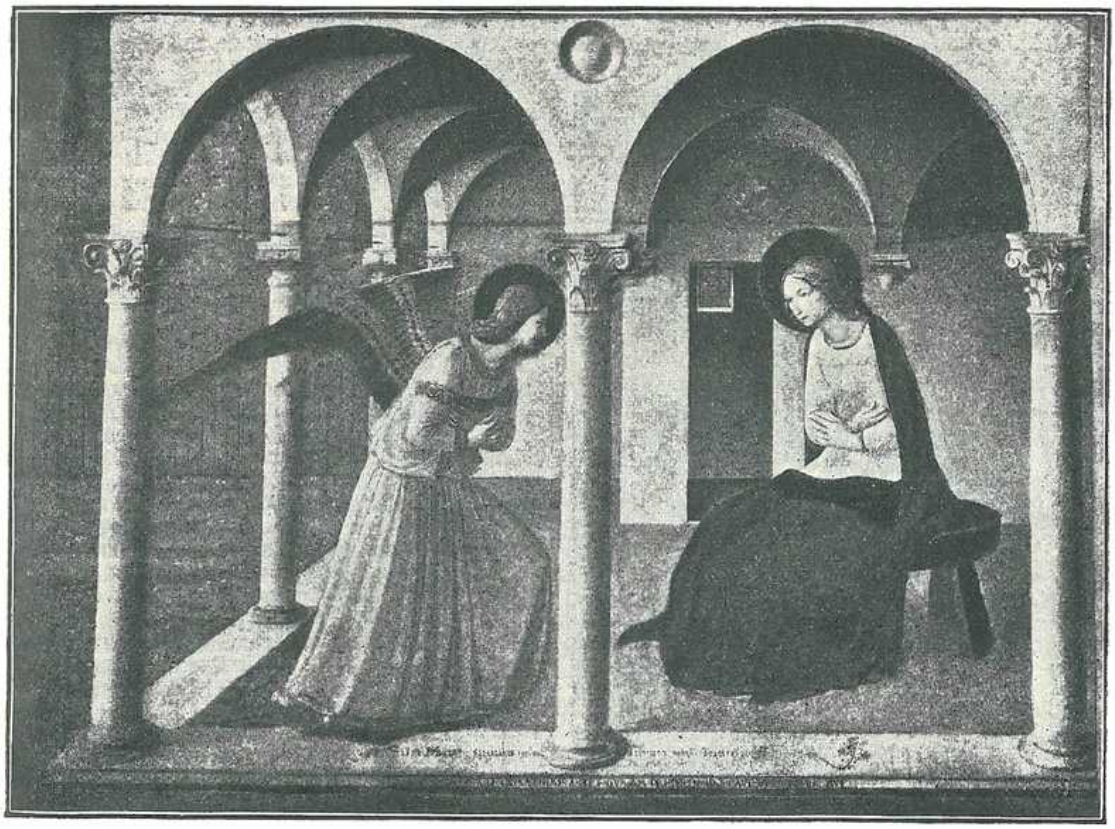

Obr. 187. Angelico: Zvěstování Panny Marie.

nosti umělecké; jeho ruka ozdobila nejen chrám, ale i chodby, síně a jednotlivé cely kláštera malbami nevšední krásy. Z nich vyniká zvláště obraz „Ukřižování" (viz obr. 190) v síni kapitolní, nejkrásnější snad dílo *A*-ovo. Obraz tento není myšlen dramaticky, nýbrž jest pojat citově: líčí totiž bolest jednotlivých světců nad utrpením Páně, jak se *A*-ovi zdá v jeho visích jevila. Obraz tento, jehož postavy jsou v životní velikosti, zaujímá celou jednu stěnu síně. Kristus na kříži jest uprostřed, v levo a v pravo jsou oba lotrové. Madonna, v levo od kříže stojící, umdlévá bolem, i jest podpírána svatými ženami. Po obou stranách kříže stojí nebo klečí svatí učitelé církevní, zakladatelé řádů a jiní světci jakožto representanti lkající církve. V klášterní chodbě znázornil způsobem překrásným *A*. „Zvěstování P. Marie": k P. Marii sedící v renaissanční logii přibližuje se pokorně anděl nesoucí blažené poselství (viz obr. 187). V lunetě nad vchodem do síně pro poutníky užil *A*. důmyslně varianty motivu učedníků jdoucích do Emaus; zobrazil totiž dva dominikány, kterak zvou Spasitele, aby k nim zavítal (viz obr. 191). Mimo to pracoval *A*. i pro jiné chrámy florencké. Roku 1434 ozdobil nákladem tkalcovského cechu florenckého malbami triptychon, jež náleží se nyní v Uffiziích florenckých. Spatřuje se na něm uprostřed trůnící Madonna s Ježíškem a kolkolem 12 hudoucích andílků nadzemské krásy; na křídlech uvnitř: sv. Jan a Marek, zevně sv. Petr a Marek. Sláva *A*-ova rozšířila se po celé Italii. R. 1445 povolán byl do Říma od papeže Eugena IV., jenž za pobytu svého ve Florenci byl sobě oblíbil zbožného mnicha-umělce. Nástupce Eugenův Mikuláš V. byl rovněž *A*-ovi upřímně nakloněn. *A*. vyzdobil malbami dvě kaple ve Vatikánu, jsou to: „Capella del Sanctissimo Sacramento", jež byla pohřichu později zbořena, a „Capella Niccolina", jež freskami *A*-ovými stala se jednou z nejznamenitějších památek umění malířského. Jsou tu znázorněny scény ze života sv. Štěpána a sv. Vavřince. V té době převzal *A*. také vymalování kaple mariánské v dómě orvietském. R. 1452 stal se *A*. převorem kláštera fiesolského. *Z*. v Římě 1455 a pohřben ve chrámě S. Maria sopra Minerva. Na náhrobní desce spatřuje se postava jeho a tento nápis, složený prý papežem Mikulášem V.: „Non mihi sit laudi, quod eram velut alter Apelles, sed quod lucra tuis omnia, Christe, datam. Altera nam terris opera extant, altera coelo. Urbs me, Joannem, Flos tulit Etruriae". Pro svoji zbožnost, skromnost a neúhonnost nazýván byl „il Beato" a pro andělskou čistotu, která z jeho maleb záři, obdržel přijmí „Angelico". Díla *A*-ova provanuta jsou hlubokou vírou, vroucí zbožností a úchvatnou nadzemskou poesií. Jsou to mistrná díla nejen velikého umělce, nýbrž i zbožného, svatého mnicha — díla nejen promyšlená, nýbrž promeditovaná. Vznešené ideály své dovedl *A*. podávati s nevšedním půvabem: jemné tváře jeho postav jednak září nebeskou blažeností, jednak zase naplněny jsou všemi odstíny tiché bolesti, účasti a útrpnosti. Jeho postavy jsou buď v nadzemský klid pohříženy anebo pohybují se odměřeným rhytmem. K tomu pojí se obratná technika a skvělý kolorit. Koncepce, komposice a technika pojí se u *A*. v podivuhodný soulad. *A*. jest ideálem křesťanského umělce. Srvn. *E. J. Förster*, „Leben u. Werke des Fra Giov. Angelico" (Rezno 1859), *J. Blokša*, „Beato Fra Giovanni Angelico da Flesole" v ČKD 1895, *S. Beissel*, „Fra Giov. Angelico. Sein Leben und seine Werke" (1895, 2. vyd. 1905), *Kuhn*, Gesch. d. Malerei I, 409, *Muther*, Gesch. d. Malerei, 85.

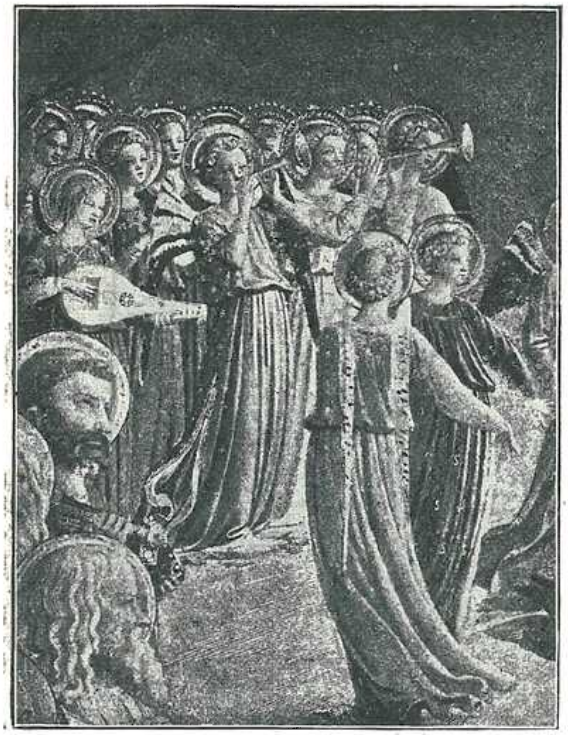

Obr. 188. Fra Angelico: Andělé.

Angelicus 1. Milánský, O. S. Fr. Ref., provinciál řádu, *z*. 1692, *sp*. „Historia cronologica della provincia di Syria e terra santa, di Gerusalemme... con li felici progressi fatti in quella dalla religione seraflca del S. Francisco cominciando dall' anno 1219" (překl. ze špan., Ben. 1694). Srovn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 558. — **2.** a Vicetia O. Min. (světským jm. Bartoloměj Preatus), působil dlouhý čas jakožto lektor theologie; *z*. 1760, *sp*. „L'uomo addottrinato nelle più considerabili erudizione ecclesiastiche concernenti la materia dei Sacramenti esposte metodicamente con varie diss. storico-dogmatiche e con una doviziosa notizia dell' antica e più pura disciplina della Chiesa" (Verona 1746–60, 5 sv.), „L'arte magica dimonstrata" (Ben. 1751). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 1372.

Angelicus (codex), řecký unciální rkps. IX. st., zvaný dle knihovny Angelicy (v. t.), v níž se chová; obsahuje část NZ (Skut. ap. 8¹⁰ — Žid. 13¹⁰).

Angelicus doctor = sv. Tomáš Akvinský.

Angelikové 1. sekta, o níž se nejdříve zmiňuje Epifanius (Haer. 60); jméno jejich odvozují někteří odtud, že jejich přívrženci anděly pokládali za tvůrce světa, jiní odtud, že *A*. vychloubali se žlvotem andělskému podobným, jiní posléze míní, že zvali se tak dle sídla svého Angeliny za Mesopotamii. — **2.** nčkd. rytířský řád pro kněze a laiky, založen byz. císařem Isákem Angelem 1191, zvaný jinak také „řádem sv. Řehoře", „zlatí rytíři", „řád Konstantinův" (z tohoto názvu soudili někteří mylně na založení Konstantinem Vel.).

Angeliky v. Andělské panny.

Angelina 1. de Corbara n. (dle matky své) de Marsciano, blahosl. zakladatelka řádu, *n*. 1377 v Monte Giove u Orvietta, *z*. 1435 ve Folignu. Po krátkém manželství vstoupila do III. řádu sv. Františka a sloučila 1397 ve Folignu terciářky pod klausurou, z čehož 1428 vzniki trvalý svazek řeholní. Svátek 15. čce. n. 22. pros. — **2.** Spoletská, blahosl., klariska ve Spoletě, *z*. 29. čna. 1350. Srvn. *Acta Ss.*, Junius V, 530—531. — **3.** Srbská, dcera Jiřího Arianity, vladaře albánského, příbuzná

zetského (černohorského) knížete Ivana Crnojeviče, horlivého katolíka, jemuž papež Eugen IV. (1431 až 1447) svěřil hájení církve proti Turkům. Provdala se za vladaře (despotu) srbského Štěpána Brankoviče, jenž ustoupiv přemoci turecké, vystěhoval se s manželkou *A*-ou a se dvěma syny Jiřím a Janem do Italie. Po jeho smrti 1447 odebrala se *A.* do Srěmu a usadila se v Kupinovu. Po smrti srbského vladaře Zmaje Vuka (1485 n. 1486) byla *A.* nějaký čas vladařkou srbskou. Razila své peníze zlaté i stříbrné, jejichž líc nesl obraz její a rub obraz obou synů jejích. V Kruževdolu Srěmském založila klášter panenský. *Z.* 1516. V paměti národa srbského připomíná se jménem „majka (matka) *A.*" památka její jako světice koná se 30. čce. Srvn. *Nilles*, Kal.[2] II, 746, *Kulda*, Církevní rok IV, 521.

Angelini 1. Ant. S. J., *n.* 1809, prof. homiletiky na gregoriánské universitě v Římě, *z.* 1892; *sp.*: „Lezioni di eloquenza sacra" (Řím 1892), „Storia della vita del P. Carlo Odescalchi della Comp. di Gesu" (t. 1850), „De vita et moribus Barth. Pacca card." (t. 1859). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III.[2] (1895), 1466. — 2. Tito, sochař, *n.* 1806 v Neapoli, *z.* t. 1878, provedl řadu prací allegorických a náboženských; z nich nejznamenitější jest kolosální socha „Náboženství" na Campo Santo v Neapoli.

Angelis de 1. Alexander S. J., *n.* ve Spoletu 1562, vstoupil do Tov. Ježíšovy 1581, byl prof. filos. a theol. v kollejí římské, *z.* ve Ferraře 1620; *sp.* „In astrologos coniectores libri quinque" (Řím 1615, 1676, Antverp. 1646). Srvn. *Backer-Sommervogel*, I, 387. — 2. Angelus, O. Min., *sp.* „Lux desiderata ad intelligendos psalmos et cantica" (Ben. 1684). Srvn. *Hurter*, Nom. IV[3] (1910), 464. — 3. Augustin, *n.* 1606, kler. reg. kongr. somask., prof. fil. a theol. na římské Sapienze, 1667 biskup umbriatický, *z.* 1681, *sp.* „Lectiones theologicae de Deo clare viso, omnia sciente et nos praedestinante ac omnia creante in summam contractae" (Řím 1664), „De Deo ut trino et incarnato" (t. 1666), „Homologia seu consensus historiae ecclesiasticae cum ss. canonibus, conciliis, epistolis decretalibus, bullis seu constitutionibus summorum pontificum" (t. 1666), „De recto usu opinionis probabilis" (t. 1667). Srvn. *Hurter*, Nom. IV[3] (1910), 357. — 4. Barbarinus, *sp.* „Aristoteles redivivus in entis et naturae systemate contra atomistas" (Catanae 1741). Srvn. *Hurter*, Nom. IV[3] (1910), 1369. — 5. Bernardin, karmelitán v XVIII. stol., *sp.* „Praelectiones isagogico-canonico-legales". Srvn. *Hurter*, Nom. III[2] (1895), 181. — 6. Dominik, ital. historik, *n.* 1675 v Lecce u Neap., kaplan pap. vojska; Ludvík XIV. jmenoval jej svým historiografem; později byl kanovníkem ve svém rodišti, kdež *z.* 1718. Jeho spisy týkají se většinou místních dějin. — 7. Filip, kanonista, *n.* 1824 v Canteranu u Subiaca, prof. kanon. práva na Sapienze a později v řím. semi-

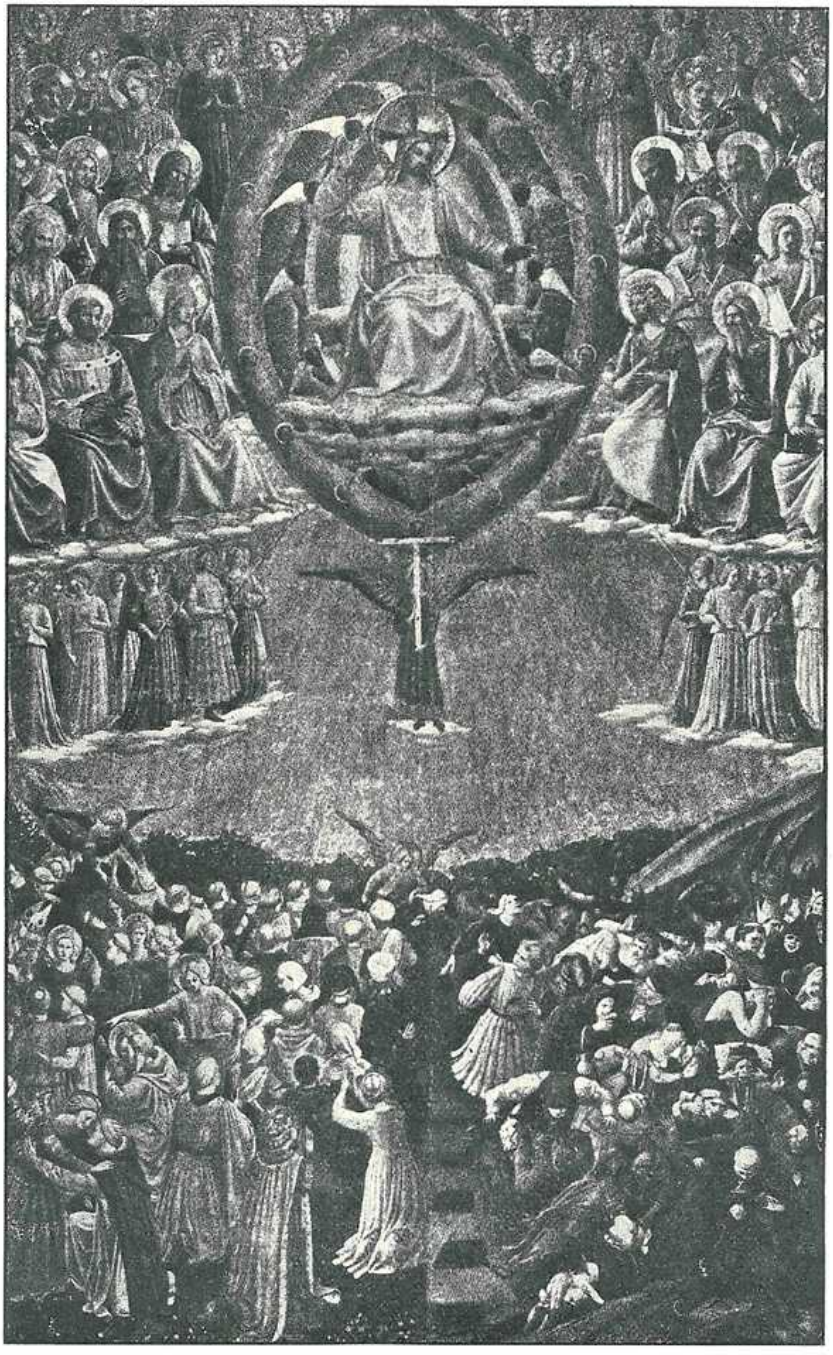

Obr. 189. Angelico: Poslední soud.

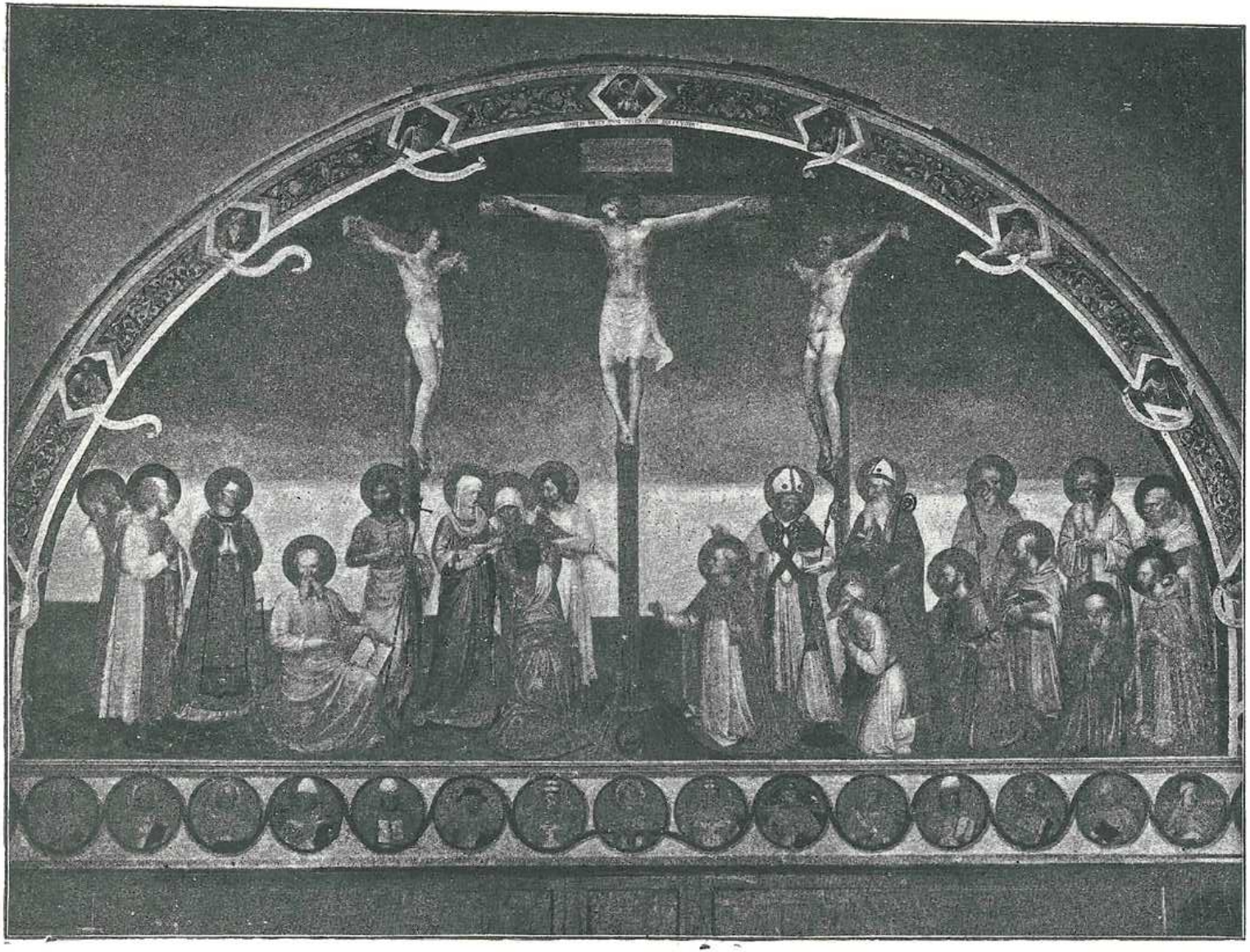

Obr. 190. Angelico: Ukřižování.

Obr. 191. Angelico: Spasitel-poutník.

náři a na nové římské akademii, člen několika kongregací a kanovník u S. Maria Maggiore, *z.* 1881 v Římě; *sp.* „Praelectiones iuris canonici" (3 sv., Řím 1877—80; sv. 4. vyd. Gentilini 1891). — **8. Jeronym** S. J., blahosl., *n.* 1567 v Castro-Giovanni (Sicilie), vstoup. do Tov. Ježíšovy 1585, odebral se 1596 s Karlem Spinolou do Japanu, kdež vytrpěl smrt muč. 4. pros. 1623; papež Pius IX. prohlásil jej za blahosl. 1867. Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 388. — **9. Pavel**, kanovník při chrámu S. Maria Maggiore v Římě, *z.* 1647, *sp.* „Basilicae S. Mariae Majoris de urbe a Liberio papa I. usque ad Paulum V. descriptio auctore Romano cum notis Pauli de *A.*" (t. 1646). Srvn. *Adelung* I, 809, *Hurter*, Nom. III³ (1907), 1150. — **10. Tomáš** O. Praed., *z.* 1720, *sp.* „Annales historico-critici Ecclesiae Siculae" (vyd. po jeho smrti 1730).

Angelité, název monofysitské sekty Damianitů (v. t.) dle shromaždiště jejich „Angelium" v Alexandrii; také Sabelliané a Angelikové se tak nazývali.

Angellerius v. Angelerio.

Angellowicz Ant., metropolita lvovský obřadu řec., *n.* 1756, *z.* 1814, vynikl patriotismem rakouským jakož i opatrností, s níž dovedl se vyhnouti nebezpečím josefinismu, tak že stal se jednou z hlavních podpor sjednocené církve v Haliči. Vystudovav na akademii lvovské a v „Barbareu" vídeňském, dosáhl stupně doktora theol., od 1784 byl prof. dogmatiky na univ. lvovské, přednášel rusínsky, jsa zároveň rektorem lvovského gen. semináře; později stal se členem a 1796 předsedou haličské školské komise, 1795 konsekrován na biskupa przemyślského, od 1798 administroval na čas diecesi lvovskou, 1808 stal se arcibiskupem lvovským, prvním po obnovení metropole haličské. Ve válkách napoleonských slovem i pérem stál na straně rakouské. Vydal řadu listů pastýřských, jakož i několik anonymních brožur politických, týkajících se války rakousko-francouzské, jež vycházely zároveň polsky, německy i francouzsky. Srvn. *Krystůfek*, Dějiny církve katol. ve státech rak.-uh. I, 310—312, 317.

Angelo S. de Lombardi (Angelopolis Lombardorum), bisk. v Dolní Italii, v cirk. provincii Conza, zříz. ve XII. stol., od 1517 sloučeno s bisk. bisaccijským; populace: 39.100 katolíků, 9 far, 105 kněží.

Angelo S. in Vado e Urbania (S. Angeli in Vado et Urbanien.), bisk. v cirk. prov. urbinské, zal. 1635, 14.000 katol.

Angelo Michael Buonarotti v. Michelangelo.

Angelo de Tummulillis (A. da Sant' Elia), histor., *n.* 1397, žil ještě 1476, od 1419 sekretář při král. dvoře neapolském, *sp.* „Notabilia temporum" 1347—1476, jež vyd. C. Corvisieri ve „Fonti per la storia d' Italia" (Řím 1890).

angelologie, učení o andělech, jest částí věrouky katolické, jež se pojednává v oddílu o stvoření. Viz čl. anděl.

Angelomus OSB. v Luxeuilu, spravoval nějaký čas školu palatinskou, *z.* kol. 855, jeden z nejlepších exegetů oné doby; *sp.* „Comment. in Genesim" (hl. dle sv. Augustina se zřetelem ke smyslu morálnímu; uvádí překlady Theodot., Symach. a Aquil., aby ukázal odchylky jejich od překl. alex., přihlíží také k tradicím židovským; vyd. *Pez* v Thes. anecd. noviss. I, 1, 43—238), „Enarrationes seu Stromata in libros regum" (kromě smyslu historického podává i smysl typický; vyd. tiskem v Kolíně 1530, v Římě 1565), „Enarrationes in cantica canticorum" (výklad mystický, vyd. tiskem v Kolíně 1531, v Římě 1565); všechny tři spisy vydal *Migne*, PL. CXV. 107 až 629. Srvn. *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 25.

angelophanie, zjevování se andělů, viz článek anděl str. 418.

Angelopolis 1. = Ingolstadt. — 2. = Puebla de los Angeles (v. t.).

Angelorum dioec. = Monterey a Los Angeles (v. t.).

Angelram v. Angilram.

Angelrannus (Enguerramus, Ingelramnus), zvaný „Sapiens", OSB., žák Fulberta Chartresského, opat kl. sv. Richaria v Centule, *sp.* „Vita s. Richarii" ve verších (část vyd. *Migne*, PL. CXLI, 1423—1438); *z.* 1045. Srvn. *Hurter*, Nomencl. I. (1903), 975.

angelum pacis postulare v. angelus pacis.

Angelus 1. bl., z Acri v Kalabrii, O. Cap., *n.* 1669, působil jako missionář v král. neapolském, *z.* 30. říj. 1739, za blah. prohl. 1825. — **2.** (Engel) Arnold S. J., *n.* v Utrechtu 1620, stud. v Praze, vstoupil do Tov. Ježíšovy 1640, vyučoval nějaký čas na školách řádových, načež od r. 1653 působil jako missionář; *z.* v Chomutově 1690; *sp.* „Plenilunium Marianum, seu oratio de Beata Virgine" (Praha 1657), „Elegantiarum libri duo. Continent Lessum et Epitaphium s. Francisi Xaverii" (t. 1657), „Oratio de S. Francisco Xaverio" (t. 1657), „Oratio funebris post obitum Augustissimi imperatoris Ferdinandi III." (t. 1657), „Indago Monocerotis ab humana natura Deitatis sagacissima venatrice, per quinque sensuum desideria amanter adornata carmine" (t. 1658), „Virtutis et honoris aedes in heroibus et poematis 25 graeco-latinis ordine literarum deductis adaperta, nec non eruditis prolusionibus illustrata" (t. 1666 a 1671) a něm. polem spis proti lutheránům (1674). Srvn. *Pelzel*, Jesuiten 49—50. — **3. Brunšvický** v. Egeling. **4. Carleti** bl., O. Min., z Chiavassa (Clavasium) v Ligurii, byl několikrát gen. vikářem svého řádu a papežským legátem ve věcech týkajících se Turků a Valdenských. Proslul praktickou abecedně sestavenou příručkou pro zpovědníky „Summa casuum conscientiae", jež po něm zvána „Summa Angelica". Spis tento, jenž došel velikého rozšíření (tiskem po prvé vyd. 1486 a potom velice často znovu otiskován) a jiné podobné „summy" zatlačil, Luther spálil veřejně r. 1529 spolu s bullou exkommunikační a s „Corpus iuris can." Mimo to *sp. A.*: „Tractatus de restitutionibus" a „Arca fidei". *Z.* 12. dubna 1495. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1072. — **5.** opat kl. formbašského v. Rumpler *A.* — **6.** z Camerina O. E. s. Aug., bisk. v Cagli (1296—98), potom ve Fiesole (do 1301, kdy resign.), *sp.* výkl. na evangl. a listy sv. apošt. Pavla, nevyd. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 496. — **7.** z Cingoli (de Cingulo, *A.* Clarinus, Clarenus, původně Petrus Clarenus de Fossabruno) O. Min., vstoupil do řádu 1260 nepochybně v Cin-

goli (v marce ankonské), zasazoval se horlivě o reformu řádu; 1280 pro horlivost v tom směru od přívržencú strany laxnější jako haeretik odsouzen k věčnému žaláři, 1289 osvobozen a poslán s několika druhy stejného smýšlení jako missionář do Armenie. Odtud vrátil se *A.* se svými druhy 1293, a když od ministra provincie nebyli přijati, žili s dovolením pap. Coelestina V. jako poustevníci; tehdáž přijal *A.* toto své jméno a stal se 1305 představeným těchto odštěpených minoritů. Roku 1311 odebral se do Avignonu, aby u papeže hájil mínění své strany; po mnohých pronásledováních a utrpeních *z.* 15. čna 1337; *sp.* „Epistula excusatoria ad papam de falso impositis et fratrum calumniis" (1317, vyd. Ehrle v Arch. f. Lit. u. KG. 1885), a nepochybně i „Historia septem tribulationum Ord. Min." (vyd. Ehrle t.). Vzhledem k svatému jeho životu jednalo se o beatifikaci jeho, ale bez výsledku. Srvn. *Acta Ss.* Junius II, 1100, *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 590, *Holzapfel*, Handbuch der Gesch. des Franziskanerordens (1909), 51. — **8. de Fondi**, řečený „Anachoreta", obhájce práv papežských proti sněmu pisánskému, jakž o tom svědčí jeho „Oratio ad Julium II." (1511) a „Ep. ad Julium II., Francorum regem et Bernardinum tunc cardinalem s. Crucis pro christiana unitate conservanda" (týž r.). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ 1906), 1224. — **9.** a s. Francisco, O. S. Franc., rod. z Anglie, lektor theol., *sp.* „Certamen Seraphicum provinciae Angliae pro Ecclesia" (Douai 1661, 2. vyd. Quaracchi 1885). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 1131 a 1142. — **10.** sv. mč., františkán, jeden ze sedmi mučedníkův usmrcených v Mauretanii Tingitánské (v nyn. Marokku); Mart. Rom. 13. října. — **11.** z Furcia, O. S. Aug., lektor theol. v Neapoli, provinciál, *z.* 1327; *sp.* kommentář k ev. sv. Matouše. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 568. — **12.** ab Insulis O. Cap. v XVII. stol., lektor theol., dvakrát provinciál, superior apoštolských missií indických, *sp.* několik polem. spisů proti kalvincům. Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 991. — **13.** vévoda z Joyeuse, *n.* 1563, 1582 vstoupil ve sňatek s Kateřinou z Nogaretu la Valette, po jejíž smrti 1587 vstoupil do řádu kapuc., s pap. dispensí přestoupil do řádu maltánského, bojoval v čele ligy proti Jindřichu IV.; později vstoupil zase do řádu kapuc., kdež vynikal jako theolog, řečník a představený; stal se gen. definitorem svého řádu; *z.* 1608. — **14.** sv., karmelitán, mč.; zachovaly se tři nespolehlivé životopisy jeho; *n.* v Jerusalemě z rodičů, kteří ze židovstva přestoupili ku křesťanství, náležel k prvním členům řádu karmel., později působil v Sicilii, kdež v Leocatě smrtí mučednickou *z.* 1225; Mart. Rom. 5. kv.: „Leocatae in Sicilia s. Angeli presbyteri, Ordinis Carmelitarum, qui ab haereticis ob defensionem catholicae fidei trucidatus est." — **15.** a s. Maria O. Carm., *sp.* „Breviarium morale carmelitanum juxta angelicam doctrinam s. Thomae Aq." (Lisabon 1734, 5 sv.), „Consulta varia theologica, moralia, juridica, legalia ac regularia" (1742). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 1296. — **16.** Michael (Vaginari) O. S. Fr., od 1659, biskup giovenazzský, *z.* 1667; vyd. 1650 1. svazek dějin řádu františk. pod titulem „Chronologia historicolegalis O. Seraphici", zaujímající dobu od počátku řádu do 1633; jest to dílo neúplné a beze všeho vědeckého apparátu. Srvn. *Hurter*, Nomencl IV³ (1910), 213, *Holzapfel*, Handb. der Gesch. des Franziskanerord. 583. — **17.** a Passione (světským jm. Beritaut) O. Carm., prof. theol., *sp.* „Le disciple pacifique de s. Augustin sur la liberté, la grâce et la prédestination, avec une diss. de l'autorité de s. Augustin dans les dites matiéres" (Pař. 1715 a 1729, 2 sv.), „La Théologie des Pères des premiers siècles de l'Église" (Rennes 1728, 3 sv.). — **18.** de Petricca (Petrica a Sonnino) O. Min. Conv., gen. vikář lat. patriarchy ktpĺského, *z.* 1673; *sp.* „Turris David seu de militante ac triumphante Ecclesia disp. adversus huius temporis haereticos" (12 sv. v Římě 1647), „De appellationibus omnium ecclesiarum ad Romanam" (t. 1649), „Disputationes adversus haereses et aliquorum Graecorum errores ac etiam contra gentes, quae religionem christianam non assumunt, et Judaeorum perfidiam" (Řím 1650), „De potestate apostolorum adversus Gabrielem philadelphensem metropolitam et alios haereticos; accedit confutatio H. Grotii de imperio summarum potestatum circa sacra, et redargutio diss D. Blondelli pro jure plebis in regimine ecclesiastico" (Řím 1656). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV (1910), 115. — **19.** Silesius, vlastně Jan Scheffler, *n.* 1624 ve Vratislavi z rodu luther. z Polska pocházející, stud. ve Vratislavi, Štrassburce, Leydenu a Padově, kdež 1648 povýšen na doktora filosofie a lékařství; 1649 až 1652 byl osobním lékařem vévody Silvia Nimroda v Olešnici (Oelsu), 1653 přestoupil ve Vratislavi k církvi katolické, při biřmování obdržel jméno *A.*, jehož pak s přídavkem „Silesius" užíval na svých básnických publikacích. Pohnutky své konverse vyložil ve spisku „Gründliche Ursachen und Motive" (Olom. 1653), proti němuž Kristián Chemnitz vydal „Examen argumentorum, quibus Dr. J. Scheffler religionem nostram impugnavit" (Jena 1655). *A.* poctěn byl 1654 od císaře Ferdinanda III. titulem dvorního medika, ale zůstal ve Vratislavi, 1661 vysvěcen na kněze, 1664 jmenován kn. arcib. dvorním maršálkem a radou. Větší část svého života strávil však v ústraní v nadačním ústavě sv. Matěje ve Vratislavi, kdež *z.* 1677. *A.* se obíral se zálibou spekulací mystickou, jejíž plodem jsou dvě sbírky básnické „Cherubinischer Wandersman oder geistreiche Sinn- und Schlussreime zur göttl. Beschaulichkeit anleitend" (Vídeň 1657, 2. vyd. v Kladsku 1675) a „Heilige Seelenlust oder geistliche Hirtenlieder der in ihren Jesum verliebten Psyche" (Vratislav 1657, 2. vyd. 1668), vynikající hloubkou a uměleckou formou, ale i směloslí myšlenek; některé průpovědi *A*-ovy zní paradoxně ve smyslu pantheistickém a quietistickém, což také bylo *A*-ovi vytýkáno. Ale *A.* sám v předmluvě a různými vysvětlivkami hleděl předejíti podezření z pantheismu. Ostatně zdánlivě závadné průpovědi možno v souvislosti s ostatními vyložiti zcela orthodoxně. Třetí básnické dílo *A*-ovo, „Sinnliche Beschreibung der vier letzten Dinge" (1675), nesnese přísného uměleckého měřítka. Vedle činnosti básnické byl *A.* horlivě činný také jako spisovatel polemický; celkem vydal 55 kontroverstických spisů na obranu víry katolické proti protestantům, z těch 39 vydal znovu ve sbírce „Ecclesiologia" (1677). Výbor z *A*-ovy sbírky „Cherub. Wandersmann" v česk. překladu s instruktivním úvodem a poznámkami vydal dr. *Al. Lang* („Poutník Cherubínský", v Praze 1909). Srvn. *Seltmann*, „Aug. Scheffler u s. Mystik" (Vratisl. 1896), *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 106—107. — **20.** ze Stargardu, Aug. Er., lektor konventu ve Stargardu, *sp.* před r. 1345 k žádosti biskupa Jana ze Saska-Lauenburgu pamětní spis o nejstarších dějinách Pomořanska a neodvislosti biskupství kamínského od Hnězdna („Notula satis notabilis s. protocollum de Pomeranorum . . . principatu" uveř. v Balt. Stud. XVII.). — **21.** (Anioł) a s. Theresia, O. Carm., kazatel polský v XVII. stol.; *sp.* „Panegyres funerales" (1650—52).

angelus abyssi *(ὁ ἄγγελος τῆς ἀβύσσου)*, anděl propasti, Apoc. 9¹¹, jeden z náčelníků duchů zlých, v Abaddon.

angelus ecclesiae v. angeli ecclesiarum.

Angelus Domini, Anděl Páně, modlitba, skládající se z veršů Písma sv. Luk. 1^{28-35}, Luk. 1^{38}, Jan. 1^{14} a modlitby závěrečné „Gratiam tuam . . .", připomínající tajemství vtělení Božího, kterouž věřící modlí se třikrát denně, ráno, v poledne a večer, když se zvoní „klekání". Nejprve, a to od poč. stol. XIII. po nařízení pap. Jana XXII. 1318, stalo se obecným zvonění večerní, jež bylo již dříve zvykem místním (na př. v některých městech italských již v prvé pol. XIII. stol.). Později, asi na konci XIV. stol., vešlo ve zvyk zvonění ranní. Nejpozději, na poč. stol. XV., bylo vyzváněno i v poledne, ale pouze v pátek; papež Kalixt III. nařídil 1452, aby o polednách každého dne dáváno bylo zvonem znamení, by křesťané modlili se za vítězství nad Turky. Teprve od XVI. stol. ustálilo se trojí zvonění každého dne; synody XVII. stol. je doporučovaly. Zvonění to, jelikož věřící při něm k modlitbě klekali, zváno bylo „klekání". Modliteb užívalo se při tom různých, libovolných. Modlitba *A. P.* vyskytuje se po prvé v druhé pol. XVI. stol. (mimo jiné v „Officium parvum B. M. V.", vydaném Piem V. 1571). Synoda pražská r. 1605 nařizuje v titulu „De parochis" (vyd. z r. 1684 str. 135): „. . . In unaquaque parochiali ecclesia ter in die, summo scilicet mane, meridie et sub noctem, campanae sono fideles excitentur ad orationem . . . Illis vero statis intervallis maxime precandum est, Beatissimaeque Virginis Mariae patrocinium invocandum, ut per eximia beneficia iis horis humano generi collata, quibus illa adfuit, ab unigenito ejus filio misericordiam fidelibus impetrare dignetur. Campanae enim sonitu matutino renovatur memoria Resurrectionis Christi Domini, qui resurgens a mortuis statim sanctissimae Matri suae apparuit. Meridianus sonus datur ad excitandam memoriam et recordationem passionis Christi, cui Virgo Mater interfuit. Vespertinus autem ad recolendum mente animoque beneficium incarnationis ejusdem Salvatoris nostri in utero Beatissimae Virginis. At quo fideles iis tribus temporibus uniformi ratione orent, et indulgentias a summis Pontificibus hac de causa concessas consequi valeant, curent parochi, ut omnes ter Salutationem angelicam cum tribus versiculis et oratione, ex prisco Ecclesiae usu, recitari solitis, genibus flexis pie et devote recitent." Potom uvádí synoda znění modlitby *A. D.*, shodující se zcela se zněním nynějším. Modlitba tato vešla v užívání obecně, když Benedikt XIII. r. 1724 obdařil ji odpustky a koná se klečc; v sobotu večer a v neděli z nařízení pap. Benedikta XIV. 1742 stoje na upamatování zmrtvýchvstání Páně. V době velikonoční místo *A. P.* koná se z nařízení pap. Benedikta XIV. z r. 1742 stoje modlitba „Regina coeli laetare . . ." Srvn. *Kneller* v „Zeitschr. für kath. Theol." 1901, *Esser* v „Hist. Jahrb." 1902, *Winter*, „Život církevní" 876, 922, *Beringer*, Die Ablässe[13] (1906), 199.

angelus lucis (*ἄγγελος φώτος*), anděl světla = anděl dobrý v 2 Kor. 11^{14}.

angelus pacis, angelum pacis postulare. V 2. homilii sv. Jana Chrysost. in II. Cor. zachována formule obecné modlitby za katechumeny, již ke konci jáhen vyzývá katechumeny: angelum pacis postulate, catechumeni etc. (*τὸν ἄγγελον τῆς εἰρήνης αἰτήσατε* etc.). Také v 3. homilii in Collos. a v 35. homilii in Ascens. zmiňuje se sv. Jan Zlatoústý o modlitbě za andělа pokoje, jímž rozuměti jest Boha, jakožto Pána andělů, nebo Krista samotného, jenž v modlitbách z doby mnohem pozdější podobně jest oslovován (na př. v litanii loretánské jako anděl dobré rady).

angelus sanctitatis. Tak se nazývá Duch sv. v některých liturgických textech při svěcení vody ke křtu: v Sacramentarium Gelasianum, v Rituale Romanum („et super has aquas angelum sanctitatis emittas"). Podobně v liturgii východní. [*Hoppe*, Die Epiclesis 1864, 335; *Malcev* v Acta II. conv. Vel. 140.]

angelus satanae (*Ἄγγελος Σατᾶν*), anděl satanův, apposice, kterou sv. apoštol Pavel 2 Kor. 12^{7} opisuje a vysvětluje původ utrpení svého, jež byl bezprostředně před tím naznačil slovy *σκόλοψ τῇ σαρκί* (stimulus carnis, osten těla); utrpením tím rozumí někteří vykladači protivenství a pronásledování, jiní chorobu tělesnou, jiní dráždění k nečistotě. Srvn. *Sušil*, 391—392, *Turner*, ČKD 1870, 59.

Anger Rudolf, *n.* 1806 v Drážďanech, *z.* 1866 v Elsteru, prof. theol. v Lipsku, *sp.* „De temporum in Actis apost. ratione" (1833), „Beiträge zur hist.-krit. Einleitung in das A. u. N. T." (1843), „Über den Laodicäerbrief" (1843), „De Onkelo Chaldaico" (1846), „Der Stern der Weisen u. das Geburtsjahr Christi" (1847), „Zur Chronologie des Lehramtes Christi" (1848), „Synopsis evang. Matthaei, Marci, Lucae" (1852), „Ratio, qua loci V. T. in evang. Matthaei laudantur" (1862), spolu s Dindorfem vyd. spisy Hermovy (1856—58).

Angerer Vigilius O. Cap. v Inšpruku, *sp.* „Der hl. Antonius" (1895), „Predigten über die Nachfolge Christi", „Predigten über die Ewigkeit", „Predigten über den verlorenen Sohn", „Predigten über die drei Jünger des Herrn".

Angers, dříve Juliomagus n. Andegavum, nyn. hl. m. dep. Maine-et-Loire, bisk. zal. ve IV. stol., náleží k církv. prov. Tours; statist. data z r. 1905: 514.658 k., 37 f., 337 sukkursalií, 129 vik., 6 kl. m. a 36 ženských. V řadě biskupů jsou světci: Maurilius (*z.* kol. 430) a Albinus (*z.* kol. 560). Synody slaveny byly v *A.* v letech 453, 530, 1160, 1279, 1291, 1365, 1448. Jest tu katolická universita pro západní část Francie („Université catholique de l'ouest"), zal. r. 1875, jež má čtyři fakulty: 1. theolog., 2. práv., 3. věd přír., 4. pro literaturu a dějiny; posluchačů bylo v r. 1908: 270, professorů 39; knihovna měla 35.000 svaz.

Anghiera Pietro Martire, Petrus Martyr Angerius, *n.* 1457 v Aroně (u Lago Maggiore), sloužil ve vojsku španělském, po dobyti Granady vstoupil do stavu duchovního a vysv. na kněze; stal se 1492 kanovníkem v Granadě a vychovatelem pážat dvorních; 1502 vyslancem u sultána egyptského; o tomto poselství svém podával zprávu ve sp. „Legatio Babylonica" (Sevilla 1511); 1508 stal se členem státní rady pro Indii, 1524 opatem jamaickým; *sp.* „Opus epistolarum" (Alcala 1530, Amst. 1670, jako pramen hist. ne zcela spolehl.), „De orbe novo decades VIII" (dějiny objevení Ameriky, také pro dějiny missií důlež., tišt. v Alcale 1530 a častěji; franc. překl. vydal Gaffarel v Paříži 1907), „De insulis nuper inventis et incolarum moribus" (Basilej 1521, 1633), *z.* 1526 v Granadě. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[3] (1906), 1334.

Angilram 1. (Engilbert), mnich a opat **corbijský** od 869, *z.* 890; připisovaly se mu 2 básně (úvod a epilog k „Doctrina christiana" sv. Augustina), jichž autorem jest však pravděpodobně *A.* Riquierský. — **2. arcib. milánský** 824—860, vedl spor s kurií římskou o primát milánské církve. — **3.** sv. OSB, opat kl. sv. **Richaria (St. Riquier),** pocházel z rodu vznešeného, žák Alkuinův, pro básnické nadání nazýván „Homerem"; Karel Vel. přikázal mu 793 důchody opatství St. Riquier v Centule a dal mu dceru svou Bertu za manželku (*A.* tehdáž nebyl ještě knězem). *A.* zřídil nádherně budovy klášterní, obohatil knihovnu 200 kodexy a zavedl nepřetržitou bohoslužbu v choru. Od Karla Vel. byl třikrát vyslán k papeži Lvu III. Později vedl *A.* život velmi přísný. Kromě několika básní *sp.* „Libellus de ecclesia Centulensi", „Catalogus abbatum S. Richerii Cent.", *z.* 18. ún. 814. Srvn. *Acta*

Ss. Febr. III, 98—101, *Dümmler*, MG Poet. lat. I, 355—381, *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 76. — 4. (Angilramus, Ingelramnus) zprvu opat sensský od r. 768 biskup v Metách a od r. 784 dvorní kaplan Karla Vel.; *z.* 791. Jeho jménem označována bývá jedna ze tří podvržených sbírek právních IX. století, známá pod názvem Capitula Angilramni, ač i názvem Capitula Hadriani bývá opatřena, jelikož prý tuto sbírku Angilramnus, jako autor její, za svého pobytu v Římě r. 785 papeži Hadrianovi I. (772—795) daroval, resp. dle jiných ji od papeže, jakožto autora jejího, darem obdržel. Proto též v některých (četnějších) kodexech zní nadpis: „Ex Grecis et Latinis canonibus et sinodis Romanis . . . haec capitula sparsim collecta sunt et Angilramno . . . eppo Romae a beato papa Adriano tradita sunt . . .", v jiných pak: „Incipiunt capitula conlecta ex diversis conciliis seu decretis Romanorum Ponticum ab Angilramno Metensi Eppo et Adriano papae oblata". Leč ani *A.* ani papež Hadrian nejsou autory sbírky té, neboť v VIII. století, kdy *A.* i Hadrian žili, ještě ani sbírka ta neexistovala, nýbrž povstala teprve kolem r. 850; vlastí její není Řím, nýbrž pravděpodobně církv. prov. remešská ve Francii, jelikož souhlasí na mnoze s Benediktem Levitou (v. t.) a Pseudoisidorem (v. t.); a papež by byl jistě nepřikázal appellaci ke stolci carihradskému, jak se to děje v kap. 5. na základě c. 17. koncilu chalcedonského. *A*-ova sbírka obsahuje dle různého počítání 70, 72 nebo 80 kapitol, krátkých to sentencí o procesu soudním proti biskupům a klerikům, jichž hlavním účelem jest hájiti klerus proti nepravým žalobám. Většinou čerpána jsou capitula ta (od neznámého autora) z pravých pramenů, jako z koncilů, kodexu Theodosia II., sbírky španělské atd. Neznámý autor pak je sebral a neprávem připsal je jiným koncilům a papežům, aby jim dodal větší vážnosti, tak že i o této sbírce, jako o sbírce Bened. Lev. a Pseudoisidorově platí, že materiál jest pravý, a falsifikace jest pouze formální. Hinschius (Decretales Pseudo-Isidorianae et Capitula Angilramni, Lipsiae 1863) soudí, že Angilramnus užil Benedikta Levity, obou pak Pseudo-Isidor. Rukopisně bývá sbírka *A*-ova připojena jako přídavek ke sbírce Pseudoisidorově, jenom v některých se vyskytuje samostatně. (Cfr. *Schneider*, Kirchenrechtsquellen, 79 nn.; *Phillips*, KR. IV. 105; *Richter*, KR. 87; *Hefele* v Tüb. Qschr. 1847 str. 585; *Migne*, Patrologia latina XCVI, 1033—1056; *Scherer*, KL. I, 851; *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 664.) *Tpch.*

Angiolini 1. Frant. S. J., *n.* v Piacenze 1750, vstoupil do Tov. Ježíšovy 1765; po zruš. řádu odebral se do Polocka, kde přednášel exeg. Písma sv., přiučil se polštině; vyd. „Le opere di Giuseppe Flavio nuovamente tradotte in lingua italiana e illustrate con note" (překl. zdařilý, Verona 1779—1780, 4 sv., Řím 1792, Milán 1821, 7 sv.), „Elettra, Edipo, Antigone, tragedie di Sofocle, e il Ciclope dramma satirico d'Euripide" (Řím 1782), *z.* 1788. Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 312, *Backer-Sommervogel* I, 392. — 2. Kajetán S. J., bratr před., *n.* 1748 v Piacenze, vstoupil do Tov. Ježíšovy 1765, působil jako prof. ve Ferraře, po zruš. řádu jako kazatel v Miláně, Ravenně a j., načež odebral se s ostatními druhy do Ruska, kdež v Polocku a Vitebsku vyučoval filosofii a architektuře, 1802 poslán do Petrohradu jakožto vlašský kazatel, posléze stal se gen. prokurátorem Tovaryšstva, *z.* v Římě 1816; *sp.* „Guida sicura al cielo, o sia esercizi di pietà cristiana proposti a' cattolici di Pietroburgo" (Petrohrad 1802). — 3. Jos. S. J., bratr před., *n.* v Piacenze 1747, vstoupil do Tov. 1762, po zruš. řádu učil v Polocku filos., mathem. a theol., později stal se rektorem kolleje petrohradské; *z.* v Polocku 1814; *sp.* „Institutiones philosophicae. Ad usum studiosorum academiae Polocensis" (1819). Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 393—394.

Angles Jos. Q. Min., *n.* v prvé pol. XVI. stol. ve Valencii ve Špan., přednášel schol. filos. na univ. ve Valencii, Leridě, Alcale a Salamance. Kard. Felix Peretti povolal jej do Říma k vyučování svého synovce, načež, když se stal papežem, jmenoval jej 1586 biskupem v Bose na Sardinii; *z.* v Římě 1587; *sp.* „Flores theologicarum quaestionum in 1. librum sententiarum" (Lyon 1584, 1585), „Flores th. in 2. l. sentent." (Madrid 1586, Lyon 1587), „Opiniones super 4. librum sententiarum" (Řím 1578, Turin 1581, Burgos 1585, Ben. 1586, 1615). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 141.

Anglické panny čili „Institutum Beatae Mariae Virginis" (institut blah. P. Marie) anebo „Anglický institut blahoslavené Panny Marie", čili „Institut blahoslavené Panny Marie Anglických panen", je kongregace řeholnic, mající za účel vlastní posvěcování a výchovu ženské mládeže. Historickou původkyní institutu toho jest Angličanka Marie Wardová. Žila v době smutného odpadu katol. Anglie od pravé víry (*n.* 23. ledna 1585 v Mulwithu, *z.* 20. ledna 1645 v Hewarthu). Od katolických rodičů zbožně vyšvi vychována odebrala se r. 1606 do Holandska, kde poznala klášterní život ženských řeholí. Touha její nesla se za tím, aby žijíc životem duchovním, mohla se věnovati účinným skutkům upřímné lásky k bližnímu, hlavně aby výchovou ženské mládeže přispěti mohla své ubohé v bludech tápající otčině. Proto se tam vrátila r. 1609, přibravši pak čtyři družky podobnými snahami sprízněné, zakoupila v Holandsku v St. Omeru příhodný dům, — v Anglii, kde církev katolická krutě byla pronásledována, nebylo jí možno tak učiniti — a žily tam životem řeholním věnujíce se výchově mladistvých dívek. Poněvadž všechny byly rodem z Anglie, říkali jim v St. Omeru „Angl. panny". Když duchovní ta rodina se vzmáhala, vzala si za životní pravidla řeholi sv. Ignáce z Loyoly. Diecesní biskup Blaise schválil jim tuto řeholi, z Říma nebylo nic namítáno, v přípise kardinála Lancelottiho ze dne 10. dubna 1616 biskupu Blaiseovi ústav doporučen: „naději se v Římě, že přijde doba, kdy sv. Stolice bude uvažovati o potvrzení toho institutu". Hlavní rozdíly této duchovní rodiny od jiných řeholí byly: Panny nebyly vázány klausurou, aby mohly volně vykonávati svůj učitelský úřad; šat jejich nelišil se valně od šatu světského tehdejší doby; neschopné členky mohly býti vždy propuštěny; vrchní dozor nad celou kongregací měla míti generální představená; řeholní domy měly býti poddány bezprostředně sv. Stolici. Řeholnice měly se rozlišovati: ve „slečny", které byly rodem šlechtičny a mély zastávati úřad představené a jiné funkce v domě; v „panny" z rodu měšťanského, které vyučovaly, a „sestry", které konaly domácí práce. Řehole rozšiřovala se velmi rychle; za nedlouho byl založen dům v Londýně, po něm následovaly kláštery se školami v Lutychu, Kolíně nad Rýnem a Trevíru. V tomto posledním městě bezpochyby poznala Marie Wardová slavného tehdy karmelitána Dominika z Ježíše-Marie, — jehož jméno se připomíná v bitvě na Bílé Hoře u Prahy r. 1620, — který předpověděl jí utrpení. R. 1621 vydala se na cestu do Říma, aby tam vymohla schválení své kongregace. Do věčného města dorazila právě na Štědrý večer. Kostely byly zbožným lidem přeplněny. Marie Wardová, ač dlouhou cestou, kterou konala většinou pěšky, jsouc slabé konstituce, byla unavena, spěchala hned do veledómu sv. Petra, kde se pomodlila na hrobu sv. apoštola, odtud pak do kostela il Gesù, kde dlouho trvala na modlitbách před posv. ostatky

sv. Ignáce z Loyoly. Sv. Otec Řehoř XV., u něhož dostala již na sv. Štěpána soukromou audienci, přijal ji velmi vlídně, ale dosici schváleni řehole své se jí nepodařilo. Příčinou nezdaru toho byla novota a odlišnost jejího založení od tehdejších ženských klášterů. Nicméně bylo jí dovoleno zříditi dle řehole své domy a školy v Římě, Neapoli a Perugii. Vidouc, že dílu jejímu v Římě approbace se nedostane, ustanovila se Marie Wardová na tom, vrátiti se do Anglie zpět. Přes Milán, Feldkirch a Innomosti jela do Mnichova, kde bavorský kníže Maximilián I. přijal ji velmi vlídně a vykázal jí a jejím družkám dům, aby zřídily v něm klášter a školu dle svých stanov. Na doporučení kurfirsta Maximiliána a poradiv se s mužem svaté pověsti, právě jmenovaným karmelitánem Dominikem z Ježíše-Marie, pozval císař Ferdinand II. Marii Wardovou do Vídně, aby si tam vyhlédla dům pro školu a klášter. Škola ta, která byla otevřena roku 1627, čítala přes 500 žákyň a ústav vídeňský platil za nejdokonalejší ze všech škol *A. p.*-en. Téhož roku vyzval kardinál Pazmany, arcibiskup ostřihomský, Marii Wardovou, aby zřídila klášterní školu v Uherské Břetislavi. Rovněž téhož roku nabídnul jí hrabě Adolf Michael Althan dům v Praze. Proto odebrala se Marie Wardová sama do Prahy, první představenou domu měla býti Winefrida Wigmore, ale k definitivnímu zřízení řeholního domu v Praze nedošlo. Pro churavost byla Marie Wardová nucena v Čechách použiti lázní u Chebu (nyní Františkových Lázní). Choroba její přivedla ji až na pokraj hrobu, ale také odjinud přišlo utrpení. Mnozí hodnostáři duchovní, mezi nimi pražský kardinál Harrach, vídeňský kardinál Klessel a nuntius, nesouhlasili s řeholními pravidly jejími proto, že uložily si úlohu, přesahující jejich síly; že měly by raději žíti způsobem u řeholi ženských doposud obvyklým. Hlavně nelíbilo se to, že nebyly vázány klausurou, že chtěly míti vrchní představenou a skrze ni prý poddány býti Apoštolské Stolici. Snad i ta okolnost, že řídily se pravidly sv. Ignáce, byla kamenem úrazu, poněvadž mohlo by se snad vykládati na porok řádu jesuitů, když by lid dle řehole té jmenoval je „jesuitkami". *A. p.* samy nepřikládaly si nikdy toho jména. Mnozí nepříznivci jejich přidali pak k tomu ještě, že podezřívají je z kacířství. — Nad hlavami *A. p.*-en stahovala se hrozivá mračna. Marie Wardová znamenajíc to, putovala do Říma, ale snahy její byly marny, dne 13. ledna 1630 vyšel v Římě dekret, kterým všechny řeholní domy jí založené byly zrušeny. — Marie Wardová osvědčila se při této těžké zkoušce jako poslušná dcera církve; podrobilaf se rozsudku církevnímu úplně. Prosila jen, aby jí byla dovolena audience u sv. Otce. Urban VIII. přijal ji milostivě, a když se slovy: „Svatý Otče, nebyla jsem, ani nejsem kacířkou", vrhla se mu k nohám, pravil: „Věříme, věříme, nepotřebujeme žádného dalšího důkazu. My a kardinálové známe velmi dobře vás, vaše jednání a váš vzorný život; My a oni všichni jsme nejenom spokojeni, nýbrž i potěšeni, a víme, že jste dobře spravovala svůj řád. Ale přece dopustili jsme tuto zkoušku na ctnost vaši; nesmíte to tak bráti na těžké vážky, že jste této zkoušce podrobena; také jiní papežové před námi, aby zkusili trpělivost sluhů Božích, jednali v podobných případech podobně." — Na prosbu její dovolil sv. Otec, že mohou *A. p.* usaditi se v Římě. „Těší nás, přijdou-li," — pravil — „vezmeme je pod svou ochranu." Také v jiných zemích nebyla jim kladena žádná překážka, aby pod dozorem biskupů žily životem klášterním a věnovaly se vzdělání dívek. — Ale života trpce zkoušené zakladatelky nebylo na dlouho. V létě r. 1637 roznemohla se tak těžce, že očekávala smrt. Pozdravivši se proti všemu nadání, odhodlala se navrátiti do Anglie. Byla to její poslední cesta, neboť umřela tam dne 20. ledna 1645 v Hewarthu. — Ač pro různé okolnosti časové klášterní ústavy Mar. Wardové Římem potvrzeny nebyly, nezahynula přece spasitelná myšlenka, která je vzbudila. — Nikdo dojista nezazlí vojínům, jichž pluk z různých příčin byl rozpuštěn, když sdruží se v nový sbor, zanechavše všeho, co přivodilo první rozpuštění. Podobně počínaly si i *A. p.* Ač řehole Marií Wardovou založená musila zaniknouti, snažily se její bývalé členky v rámci církví jim dovoleném nadále žíti posvěcení svému a vzdělání dívek. Tak zůstaly — ovšem případně pozměněny — staré ústavy vyučovací a vznikly četné nové na př. v Paříži, Yorku, Hammersmithu, Augšpurku, Burghausenu a jinde. Konečně dne 13. června 1703 byla řehole „institutu Mariina" od papeže Klementa XI. potvrzena, a dne 15. února 1877 od papeže Pia IX. schválena. Řeholní pravidla tato jsou vyňata ponejvíce z řehole sv. Ignáce, s potřebnými ovšem změnami a dodatky. Konstituce *A. p.*, t. j. předpisy odnášející se většinou k organisaci a správě řádové, byly schváleny dne 10. července 1903 od papeže Lva XIII. Mateřincem všech nynějších klášterů, škol, pensionátů a ústavů *A. p.*-en jest vlastně „Anglický institut blahoslavené Marie Panny" v Mnichově v Bavořích, který trvá od r. 1626. Odtud byl hned po potvrzení řehole papežem Klementem XI. založen klášter, škola a pensionát ve Sv. Hippolytě v Dolních Rakousích; stalo se to dne 12. října r. 1706 na žádost pasovského biskupa kardinála Jana Filipa hr. Lamberka a se svolením cís. Josefa I. Ústav tento, k němuž zbožné řeholnice již 1715 přistavěly krásný slohový kostel, stal se mateřincem četných podobných ústavů v říši rakousko-uherské, jakož i v severní Italii. Apoštolským brevem „Exponi vobis" ze dne 25. května 1742 ustanovil papež Benedikt XIV. tamější představenou za generální představenou všech klášterů tehdejších i oněch, které by se později zřídily v Rakousko-Uhersku a zemích k němu příslušných. Ve svato-hippolytském klášterním kostele tomto, zasvěceném neposkvrněné Panně Marii, zastavil se dne 22. dubna 1782 sv. Otec Pius VI., ubíraje se do Vídně. Pokloniv se tu nejsv. Svátosti oltářní udělil přítomným apoštolské požehnání. Památný tento okamžik připomíná mramorová deska v presbytáři s nápisem: „Hic genua flexit — oviculas benedixit". — K mateřinci ve Sv. Hippolytě patří nyní jedenáct klášterů a ústavů v Rakousko-Uhersku, a sice: Kremže v Dolních Rakousích, založ. r. 1722 se soukromým ústavem učitelek, Meran založ. 1724, Brixen 1739, Praha 1747, Budapešť 1770 (s učitel. ústavem od r. 1858 — prvním to učilištěm toho druhu v Uhrách), Roveredo (Santa Croce), 1782, Jager (Erlau) 1852, Vesprim 1860, Predazzo 1881, Epéries 1882, Zader 1906. — Roku 1907 bylo ve všech těchto klášteřích 634 řeholnic, v jejich školách pak 5816 dívek. — Roku 1906 slavil klášter sv.-hippolytský 200leté jubileum svého trvání. — Klášter *A. p.*-en v Praze byl založen za vrchní představené Karoliny bar. z Asseburgu, první pražskou představenou byla Isabella hraběnka Wurmbrandová. Roku 1746 byl z dědictví 99.000 zlatých, připadlého řeholní sestře Marii Terezii hrab. Auerspergové, koupen v ulici Karmelitské od hrab. Adama Víta Lažanského dům č. p. 377—III., do něhož přišlo dne 7. února 1747 několik *A. p.*-en z kláštera sv.-hippolytského. Otevřely tu hned školy a ústav vychovávací, v nádvoří vystavěly kapli Bolestné Panny Marie. Později bylo tu 16 řeholních panen. Když r. 1782 byl zrušen klášter bosých karmelitek na Malé Straně u kostela sv. Josefa, obdržely jej *A. p.*, kdežto do jejich dosavadního kláštera dány jsou školy. Klášterní ko-

stel sv. Josefa je vystavěn ve slohu barokovém, průčelí jeho zdobí socha patrona kostelního sv. Josefa. Uvnitř jest kostel okrouhlý, má pět oltářů, z nichž dva jsou ozdobeny krásnými obrazy mistra Petra Brandla: hlavní sv. Josefa a vedlejší sv. Terezie. Budova klášterní je velmi rozsáhlá; kdežto novostavba v průčelí v ulici Svatojosefské r. 1909 provedená slohem velmi přiměřeným obsahuje c. k. poštu a oddíl c. k. zemského místodržitelství, jakož i byty pro kněze, stojí rozsáhlá budova klášterní ve dvoře. Jest v ní obecná a měšťanská německá dívčí škola, pensionát, slavnostní sál a přibytky pro řeholní panny. Klášter čítá 56 řeholnic a škola na 300 dívek. Jazyk vyučovací je německý, ale také českému věnuje se náležitá péče; ale bylo by si velice přáti, aby i klášterní škola s vyučovací řečí českou co nejdříve otevřena byla. Kolem kláštera prostírá se rozsáhlá zahrada, v níž koná se každoročně Boží Tělo. V zahradě stojí pěkná kaple s lourdskou sochou a jeskyní, v klášterních chodbách pak je úhledná kaplička loretánská. V klášterních síních těchto žila ctihodná služebnice Marie Elekta, byvši tu první převorkou karmelitek; zemřela 11. ledna 1663 v pověsti svatosti, zachované tělo její je podnes viděti u karmelitek na Hradčanech. — Kromě této provincie rak.-uherské, od níž v druhé polovině minulého století oddělily se domy severoitalské, rozdělují se ústavy *A. p.*-en na zmíněnou nejstarší provincii bavorskou, k niž patří četné domy missijní v Rumunsku, Anglicku, Vých. Indii, jakož i v Římě, na provincii hessensko-pruskou, anglickou a irskou; celkem bylo koncem roku 1907 řeholních domů a ústavů těch 191, v nich bylo 5112 řeholnic a 61.641 chovanek. V čele každé provincie stojí generální čili nejvyšší představená, volená doživotně; pomocnými jejími orgány jsou čtyři assistentky. Správu jednotlivých řeholních domů vedou představené, jmenované od generální představené, a její rady na tři léta. Noviciát trvá u *A. p.*-en dvě léta, po němž skládají novicky jednoduché sliby: chudoby, čistoty a poslušnosti, po šesti letech skládají je na vždy. Účelem anglického institutu Mariina jest, aby panny do něho vstoupivší věnovaly se úplně cti a slávě Boží jednak tím, že samy usilují o své zdokonalení a svou spásu, jednak tím, že s milostí Boží pečují o zdokonalení a spasení svých bližních, hlavně věnujíce se horlivě vyučování a křesťanské výchově dívek. Proto dělí se řeholnice v „matres (matky) učitelky" a „sestry laičky". „Matky" vyučují dívky, spravují školu, ústav a klášter, „sestry" konají domácí práce v kláštěře, zahradě, kuchyni a pod. — Šat nosí *A. p.* černý; s bílé náčelenky vine se černý závoj splývající přes hlavu, kolem krku a na ramenou splývá bílý límec, u něhož mají matky učitelky ještě neširokou bílou obrubu. — Název *A. p.*-en podržely řeholnice ty doposud, ač původní mateřinec jejich stojí v Bavorsku; jméno to připomíná jim také památný výrok sv. Řehoře: „Angli sunt, Angeli fiant!" — Na výchovu a vyučování přijímají se do ústavů dívky od šestého roku; každý ústav má externí žákyně a interní pensionát. — Srvn. *Chambers-Coleridge*, Leben der Maria Ward. II sv. Řezno 1888. — *Pechmann*, Geschichte des Englischen Institutes B. M. V. in Bayern. Mnichov-Nymphenburg 1907. — Die Konstitutionen des Institutes St. Mariä oder Englischen Fräulein. Sv. Hippolyt. 1905. — Odlišně líčí život Marie Wardové a dějiny *A. p.*-en Wetzer u. Welte's Kirchenlexikon (Freiburg im Br. 1886) III. sv. Str. 572 a dr. *F. Kryštůfek*, Všeob. církev. dějepis (Praha 1892). III. díl. Str. 547. *R. Zhl.*

anglické překlady bible. Do jazyka anglosaského přel. byly některé části Bedou Ctihodným (cv. sv. Jana), Alfredem Velikým (části Exodu s dekalogem) a j., ale překlady ty se nezachovaly. Nejstaršími dochovavšími se překlady jsou tři překlady evangelií: a) northumberlandský, asi z roku 900, zvaný „Durhambook" (v brit. museu), b) Rushworthův (dle bývalého majitele tak zv.) z X. stol. (v univ. knih. oxfordské); oba tyto překlady pořízeny z vulgaty; c) oxfordský (v univ. kn. oxfordské), asi ze sklonku X. stol., zhotovený na základě staršího lat. překladu nežli jest vulgata. Veškery dochovavší se anglosaské překlady vyd. kriticky W. W. Skeat v Cambridgi 1871 až 1887. — Do jazyka anglického počali překládati Písmo sv. ve XIV. stol. První překlad celého Písma sv. přičítal se knězi Janu z Trevisy, vikáři z Berkeley v 2. pol. XIV. stol.; zdá se však, že kněz ten přeložil pouze části a jednotlivé knihy. Úplným překladem jest bible „Viklifova" z r. 1380, ač Viklif přeložil snad jen *NZ*, kdežto překlad *SZ* pořídil Mikuláš z Herfordu a jiní stoupenci Viklifovi, a to na základě starších překladů z latiny. Tento překlad Herfordův a Viklifův přepracoval Jan Purvey na poč. XV. stol. Nový katolický překlad z vulgaty vypracovali Allen (v. t.) spolu s Řehořem Martinem z Cambridge a Richardem Bristowem (*NZ* vyd. 1582, *SZ* 1609—1610). Na straně protestantské přel. William Tyndal 1524—25 *NZ* z textu řec. a 1530 až 1534 část *SZ* z hebr.; tuto práci po jeho smrti dokončil Coverdale a vyd. celou bibli 1535, jež pak v nových revisích vydána byla 1537, 1540, 1539 a na základě jejím a se zřetelem k textům původním byla v letech 1607—11 pořízena anglikánská bible autorisovaná n. t. zv. bible krále Jakuba (King James' Bible) od 47 mužů k tomu vybraných. Novou revisi překladu katolického podnikl Fr. P. Kenrick a vydal jej 1858—1860. Srvn. *Sýkora*, Úvod do Písma sv. *NZ* I, 329—332, *Sedláček*, Úvod do knih *SZ* 141.

Anglie. 1. Dějiny doby starší. Britannie dobyli Římané za císaře Klaudia I., pod jejichž panstvím znenáhla stala se křesťanskou; za Diokleciana měla Britannie své mučedníky (sv. Alban) a na synodě arelatské r. 313 byli tři britští biskupové. Při návalu germánských barbarů na západní císařství opustily římské legie Britannii, a Britové byli na sebe samy odkázáni. Nemohouce Piktům a Skotům se ubrániti, žádali Jutů, Anglů a Sasů za pomoc. Germánští tito kmenové přišli (446, 449), avšak obrátili brzo svou zbraň proti svým hostitelům, zabrali asi v 150 letech větší část Britannie a založili v ní několik států, kterých se obyčejně čítá sedm (heptarchie), totiž: Kent, Sussex, Wessex, Essex, Estanglie, Northumbrie či Northumberland a Mercie. Britové byli obmezeni na západní pobřeží a hornatiny, část jich vystěhovala se do Gallie. Krajiny, v nichž se Britové udrželi, byly: Damnonie (Cornwales), Cambrie (Wales) a Cumbrie (Cumberland). V těchto krajinách panoval velmi čilý život náboženský a četná biskupství se zřizovala. Vedle biskupství zakládaly se též četné a hojně obydlené kláštery, které přísnosti života slynuly. Mezi Brity a Anglosasy panovaly ustavičné války; z té příčiny nepokoušeli se Britové o pokřesťanění Anglosasův. Že Anglosasi stali se křesťany, toť nesmrtelná zásluha papeže Řehoře Velikého, jenž r. 596 vyslal do Anglie Augustina (v. t.) opata s 39 mnichy. Missionáři přistáli na ostrově Thannetu, který nejblíže ležel království kentskému. Tam byl králem Ethelbert, jenž měl za manželku franckou princeznu Bertu, křesťanku. Král dovolil jim, že směli volně Krista hlásati a i do hlavního města Doroverna (Kanterbury) vstoupiti. Četní lidé přijímali símě pravdy křesťanské, král sám dal se pokřtíti o letnicích dne 2. června 597 v kostele sv. Martina; příkladu jeho následovali pak mnozí jiní. Na to odebral se Augustin do Arelatu a dal

se tam na biskupa posvětiti. O vánocích téhož roku 597 pokřtil více než 10.000 Anglosasů. Papež Řehoř pln radosti nad zdarem díla poslal do Anglie r. 601 novou kolonii mnichů, mezi nimiž vynikali Mellitus, Justus, Paulinus a Rufinianus; Augustinovi propůjčil pallium, dal mu předpisy o zřízení anglické hierarchie a podřídil jeho správě všechny staré britské biskupy; též poslal věci potřebné k službám Božím: nádobí, roucha, svaté ostatky, ozdoby kostelní a mnoho knih. Dorovernum (Kanterbury) stalo se sídlem Augustinovým a tudíž metropolí. Mellita a Justa posvětil Augustin na biskupy 604, Mellita poslal do Essexu, kde syn sestry Ethelbertovy Sabaret panoval. Sabaret uvěřil v Krista a Mellitus usadil se v Londýně. Justus stal se biskupem v Rochestru. Marné byly snahy Augustinovy, aby Britové upustili od svých některých obyčejův od církve římské odlišných. Slavili totiž jinak velikonoce, měli rozdíl při křtu a nosili tonsuru ve formě půlměsíce. Z Kentu přišlo křesťanství do Northumbrie za krále Eadvina a znenáhla i do ostatních království. Poslední, již do církve vstoupili, byli Jihosasi (v Sussexu), byvše poučeni biskupem yorkským sv. Wilfridem. Jedním z nejznamenitějších biskupů kanterburských byl učený řecký mnich Theodor (668—690), rodem z Tarsu, jenž na znamenitý stupeň povznesl školu své metropole. Spory o různé obyčeje u Britův obvyklé byly uklizeny r. 729, kdy žádoucí jednota všude byla zavedena. Okolo r. 735 dosáhl Egbert, biskup yorkský, papežského dekretu, kterým York stal se metropolí všech biskupství, ležících na sever od řeky Humberu. Zvláštní okrasou církve anglické jest král a světec Alfred Veliký (v. t.), jenž podmaniv přistěhovalé Dány, povznesl nejen moc královskou, nýbrž velikou péči měl o pravé vzdělání lidu. Zakládal kostely a školy (universitu oxfordskou), sepsal sám mnohé knihy, přeložil část *SZ*, věnoval polovici důchodů svých klášterům a dobročinným ústavům. Po dánských králích Knutovi, Haraldovi a Hardiknutovi nastoupil anglosaský kníže Eduard, příjmím Vyznavač. — Vilém Podmanitel, zmocniv se trůnu anglického, učinil Lanfranka arcibiskupem kanterburským (1070—1089), jenž kleslou kázeň povznesl a položil základ k novému rozkvětu věd a umění. Po něm nastoupil sv. Anselm (v. t.), jenž na králi vymohl svobodu církve anglické. Král Jindřich I. uznal konkordát wormský. Jindřich II. chtěl si duchovenstvo zcela podrobiti, ale Tomáš Becket, dříve miláček králův a kancléř, stav se arcibiskupem kanterburským, opřel se rozhodně snahám královým. Za to musil prchnouti a dlíti po sedm let ve vyhnanství. Smířiv se s králem, vrátil se Tomáš do Anglie, než upadl opět v nelibost u Jindřicha. Dne 29. prosince 1170 byl Tomáš zavražděn v kostele svém před oltářem, an se právě modlil nešpory. Vina této vraždy svalována na krále, jenž i s vrahy propadl klatbě církevní; klatba byla s něho 1174 sňata, když se byl očistil veřejnou přísahou u hrobu zavražděného biskupa ode všeliké spoluviny. Po smrti arcibiskupa kanterburského Huberta (1205) zvolili mnichové kláštera sv. Trojice bez vědomí biskupův a krále svého podpřevora Reginhalda za arcibiskupa a zavázali ho k mlčení, až by v Římě byl potvrzen. Ale Reginhald prozradil svou volbu. Mnichové, bojíce se krále Jana Bezzemka, prohlásili předešlou volbu za neplatnou a zvolili králem navrženého biskupa norwičského za biskupa. Biskupové stěžovali si u papeže, že byli zkráceni ve svém právu při volbě svého primasa spolupůsobiti. Papež Innocenc III. povolal 15 mnichů s plnou mocí veškeré kapitoly do Říma, vyšetřoval veškerý průběh posavadních voleb a volebního práva, prohlásil obě vykonané volby za neplatné, a mnichové zvolili u přítomnosti královských poslů Štěpána Langtona, rodem Angličana. Král, dověděv se o volbě Štěpánově z listu papežova, odepřel své uznání. Papež vynesl pak 24. března 1208 úplný interdikt na veškeru Anglii. Král za to zuřil proti duchovenstvu, Štěpán Langton prchl ze země; na to dán i král sám do klatby (1209). Když tento veliký trest krále k rozumu nepřivedl, propustil papež 1211 všechny poddané, šlechtu i lid, z přísahy věrnosti k němu. Šlechta northumberlandská a walesská povstala proti králi, který však vzpouru potlačiv, zuřil proti vinným i nevinným. Ke konci 1212 sesadil papež krále s trůnu. Král francouzský obdržel rozkaz, aby říši anglickou obsadil. Na to papežský legát Pandulf pohnul krále, že se v Doveru 13. května 1213 církvi podrobil. Dne 15. května prohlásil král Anglii a Irsko (jež patřilo k Anglii od 1171) za papežské léno a zavázal se k poplatku 1000 hřiven stříbra. Proměnění Anglie v léno papežské stalo se zcela cestou zákonitou s vůli krále i národa. Útok z Francie odpadl sám sebou. Interdikt byl zrušen 29. června 1214. Po nešťastné válce s Francií vynutila šlechta na Janu Bezzemkovi listinu řečenou „Magna charta libertatum", základ nynější ústavy anglické (1215). Ač Magna charta dávala církvi úplnou svobodu voleb, osvobození od světských soudův a odvolání do Říma v církevních věcech, přece papež Innocenc III. ji zavrhl jakožto vynucenou a vydanou bez jeho svolení jakožto vrchního pána. Než přes to listina zůstala v platnosti. Učení Viklifovo (v. t.) znepokojovalo na nějaký čas vnitřní mír v *A.*, než nemělo na ten čas žádných účinků. Na samý pokraj záhuby přišla církev katolická za doby reformace. Jindřich VIII. (1509 až 1547) měl za manželku s prominutím papeže Julia II. vdovu po svém bratru Arthurovi, Kateřinu, princeznu aragonskou. Proti Lutherovi vydal obranu sedmera svátostí, začež od papeže obdržel čestný název „obránce víry" (defensor fidei). Král Jindřich žil s Kateřinou 17 let, maje s ní 3 syny a 2 dcery, které však až na Marii v dětském věku zemřely. Král nedbal věrnosti manželské, oblíbiv sobě Marii Boleynovou, a když se ji nabažil, zamiloval se do její sestry Anny, která však nechtěla býti pouhou jeho milenkou. I žádal král na papeži zrušení svého manželství, a když toho dosíci nemohl, dal se krále roku 1531 od shromáždění (konvokace kněžstva) a potom i od parlamentu prohlásiti za hlavu anglické církve, od níž veškerá moc duchovní pochází. Od výroku arcibiskupa kanterburského bylo lze se odvolati ke královské kanceláři, biskupy měl stvrzovati primas, též dispense udělovati. Přísaha na tento supremát králův byla všem duchovním uložena, a kdo by ji učiniti nechtěl, byl prohlášen za velezrádce. Veškeré další panování Jindřichovo vyplněno jest ukrutnostmi. Za Eduarda VI. (1547 až 1553) stávala se rozkolnická církev anglická čím dál tím více protestantskou, přijímajíc učení lutheránské a kalvínské působením Tomáše Cranmera, arcibiskupa kanterburského. Parlament odňal kapitolám volební právo, dovolil kněžím manželství, odstranil 6 článků pravověrných, dříve Jindřichem VIII. vydaných. Cranmer zavedl novou liturgii, sestaviv 1548 „knihu společných modliteb a přisluhování" (Book of Common Prayer), kterou parlament 1549 schválil, hrozě tresty všem duchovním, kteří by se protivili. Cranmer sestavil 1553 42 články, jež čelily částečně proti výstřednostem novokřtěnců a částečně proti učení katolickému; vyhnul se v nich extremnímu Kalvinovu učení o předurčení i antinomismu lutheránů. Některé z článků převzal z konfesse augšpurské. Královna Marie (1553—1558) byla horlivou katoličkou i pracovala o návrat svých poddaných do lůna církve. Majetníci církevních statků podrželi je, pouze ko-

runa vrátila je, pokud je držela. Dne 29. listopadu 1554 předložily obě komory parlamentu královně prosbu, aby opět byly přijaty do lůna církve a ode všech církevních trestů rozhřešeny. Kardinál Poole rozhřešil potom ve jménu papežově členy obou komor, kteří v síni na kolenou klečeli, veškerý pak národ ode všeho kacířství, rozkolu a církevních trestův. Parlament zrušil všechna usnesení učiněná proti autoritě papežově. *A.* stala se katolickou a rozsáhlá amnestie korunovala toto dílo. Ale královna Marie užívala proti přívržencům protestantismu krutých prostředků k obraně, nikoliv z krvežíznivosti, jak někteří tvrdí. Tím vzbudila nenávist lidu nejen proti sobě, nýbrž i proti církvi katolické. Její sestra Alžběta, dcera Jindřicha VIII. z Anny Boleynovy (1558—1603), byla po katolicku korunována a slíbila, že hájiti bude katolického náboženství, ale byla mu nepříznivou, poněvadž dle jeho zásad pocházela z neplatného manželství. Aby se na trůnu udržela, odvolala svého poslance od papežského dvoru a prohlásila se opět za nejvyšší hlavu církve (supremát); uznávati papežský primát prohlášeno za velezrádu. V čele reformované hierarchie byl postaven Parker jakožto arcibiskup kanterburský, o němž se pochybuje, že by byl platně svěcen (viz: *anglikánská svěcení*). Anglikánská církev („Established Church, High Church") vypadala zevně docela po katolicku, jelikož podržela hierarchii s biskupy v čele (odtud slove též episkopální) i obřady katol. bohoslužbě podobné, ale učení její bylo kalvínské. Parker zrevidoval 1563 42 články Cranmerem sestavené; při tom vypustil z nich 5 a 2 nové přijal, tak že zbylo 39 článků, jež byly parlamentem prohlášeny za pravidlo víry, a kdo by proti nim psal, neb nějak si počínal, měl jako kacíř býti potrestán. Mimo katolíky byli odpůrci vlády též Puritáni či stoupenci Kalvínovi, kteří biskupy zavrhovali; sluli též Nonkonformisté. R. 1566 oddělili se od církve biskupské a zavedli soustavu presbyteriální. Ještě příkřeji počala Alžběta vystupovati proti katolikům od r. 1570, když papež Pius V. ji z církve vyobcoval a z království sesadil; pod trestem smrti bylo zakázáno učení katolické hlásati, kněze světiti, zpovědˇ slyšeti a katol. missionáře do domu přijímati. R. 1587 byla katem odpravena Marie Stuartovna. Katolíci byli až do smrti královniny ukrutně pronásledováni. Její nástupci Jakub I., Karel I. a II. neposkytli katolikům žádné úlevy, bojíce se Anglikánův a presbyteriánův. Za Karla I. (1625—1649) vznikli v Anglii Independenti, dávající právo kázati každému, „koho Duch Páně k tomu povzbudí". Karel II. (1610—1685) musil potvrditi zákon, že nesmí nikdo, kdo pod přísahou neuznal supremátu králova a nezavrhl transsubstantiace, býti dosazen na nějaký úřad aniž zasedati v parlamentu 1672 (testact). Jakub II. (1685 až 1688) jsa katolíkem, chtěl opět obnoviti náboženství katolické, ale počínal si při tom bez rozvahy. Parlament povolal proti němu zetě jeho Viléma Oranienského, před nímž Jakub prchl do Francie. Po té dán zákon, že na trůn anglický nesmí dosednouti žádný katolík. Král Vilém dal všem vyznáním svobodu (1698), vyjma pouze katoliky a sociniány. Katolíci směli bydliti pouze ve vzdálí 10 mil angl. od Londýna, nesměli si vydržovati žádných škol a i jinak byli utlačováni. Za královny Anny (1702 až 1714) nazvána Anglie, Skotsko a Irsko Velkou Britannií. Jiřím I. nastoupil rod hannoverský r. 1714. — **2. Angličtí katolíci v době nejnovější.** Nespravedlivé zákony anglické Jindřicha VIII., Alžběty, Viléma III. měly za následek téměř úplné vyhubení katolíků anglických. Za Viléma III. zákon z r. 1700 odsuzoval kněze sloužícího mši sv. k doživotnímu žaláři a katolík musil odpřisáhnouti víru katolickou, jinak majetek jeho přešel na protest. příbuzenstvo. Tím docíleno, že kdežto za Alžběty ještě $^1/_3$ obyvatelstva byla katolická (dle Hallama), v r. 1699 napočteno toliko 27.696 katolíků, jen $^1/_2\%$ obyv. Toť jest semeno hořčičné, z něhož během let vznikla přítomná větev katol. církve v Anglii. Dokud trvalo krutě zákonodárství, také procento katolíků bylo nejnižší. Tak napočteno

r. 1767 katolíků 68.000 = 1% obyv.
r. 1780 „ 69.400 = 0·89% obyv.

Tou dobou zápasilo komité katolíků za svou emancipaci, ale velmi nešťastně, neboť chtělo získati mínění protestantů tím, že slevovalo z věroučlánků svých považlivou měrou, aby získalo spojence mezi „dissenters". Apoštolští vikáři musili vystoupiti proti jednání katolického komitétu a zakázati katolíkům účastenství v jeho projevech. — — Nová doba katolíkům nastala zákonem emancipačním (Catholic emancipation Act) z roku 1829 za Jiřího IV. Katolíkům byla slibována emancipace již v r. 1800, kdy irští katolíci nechtěli uznati sloučení parlamentu irského s anglickým. Všemi prostředky, i korrupčními docíleno sjednocení parlamentů. Opposici katolíků irských zlomil Pit slibováním emancipace. Jiří III. (1760—1820) nechtěl o emancipaci katolíků ani slyšeti, proto Pit se poděkoval z ministerského předsednictví r. 1801. Francouzská revoluce svými hrůzami nedělala náladu v Anglii pro liberální reformy. Stav Anglie vyžadoval změny naléhavě. Vláda Jiřího III. zanechala Anglii velmi slabou. „Všecka historie nepodává smutnější figuru než tohoto starého muže, slepého a bez rozumu chodícího po síních svého paláce. Nebyl toliko bez zraku, ale i úplně hluchý. Všechno světlo, veškeren rozum, veškeren lidský zvuk a veškera potěcha z Božího světa byla mu vzata" (citováno z učebnice Meiklesjohnovy). Jiří IV., jenž řídil vládu od roku 1810, „první šlechtic v Evropě", jak nazýván od pochlebníků, ani nevěděl, v jak vážné době žije. Sotva měsíc byl králem (r. 1820), odhaleno spiknutí, které mělo odstraniti všechny ministry. Pět z vůdců revoluce bylo odpraveno neb vyhnáno. Král Jiří IV. byl nenáviděn a neoblíben i pro zamýšlený rozvod s manželkou Karolinou Brunšvickou, která si na hrob dala nápis: „Zde leží Karolina Brunšvická, potupená královna anglická." Když parlament zamítl rozvod, byl Londýn tři noci illuminován, a král se nemohl ani ve voze ukázati, aby nebyl kamenován. Bída následkem válek stoupala, chléb byl drahý, protože zákon byl proti svobodě obchodu obilím. Předlohy na změnu zákonů nedocházely úchvaly. Při úplné neoblíbenosti vlády a stálé tužbě Irů po samostatnosti, jakou si vydobyli Američané 1776, začal Daniel O'Connel zakládati „Catholic Association" na obranu práv katolíků anglických a irských, které se nenáviděná vláda lekala. Už ministr Canning chtěl uspokojiti katolíky v r. 1827, ale zemřel po krátkém ministrování. Agitace Irů vedených O'Connelem přinutila i Wellingtona, jenž nastoupil ministerstvo po Canningovi, že předložil návrh emancipační pro katoliky anglické a irské v r. 1829, který byl uzákoněn. Zákon nebyl dán z lásky k spravedlnosti, nýbrž k uvarování větších zel. „Kdybych mohl" — pravil Wellington — „jen jeden měsíc občanskou válku zameziti v zemi, již náležím, učinil bych to i za obět svého života." V roce 1830 zemřel Jiří IV., „jenž nemiloval nikoho a nebyl od nikoho oplakán" a emanc. akt dal z přinucení a obavy. Zákonem emancipačním katolíci v některých věcech postaveni protestantům na roveň: byli připuštěni do obou sněmoven, ke všem úřadům státním a vojenským krom úřadu regenta, lorda-kancléře, lorda-lieutenanta v Irsku. Přísaha královská se všemi potupami katolíků zůstala zatím v platnosti. Emancipačním zákonem stali se

katolíci poněkud svéprávnými, a odtud počíná doba rozkvětu církve v Anglii. Již v r. 1845 bylo katolíků 284.300, což činilo 1·7% obyv. Když nastala immigrace irská, stoupl počet katolíků

r. 1851 na 758.800 = 4·22%
r. 1854 na 916.600 = 4·94%

Pak nastala jakási stagnace, tak že v roce 1861 bylo katolíků 982.000 = 4·62%, v r. 1877 dovršen 1 million, ale percentuelně počet jich po celé skoro čtvrtstoletí nestoupl. Statistika katolíků v tom ohledu není úplně spolehlivá, poněvadž katolíci neudávají počet úplný, aby nedráždili vzrůstem svým anglikánskou církev a její kruhy. Je totiž zřejmým faktem, že „dissenters" (mimo anglik. církev stojící) ustavičně percentuelně rostou.

R. 1699 všech dissenters bylo 214.000 = 4·18%
„ 1845 „ „ „ 1,351.000 = 8%
„ 1851 „ „ „ 1,958.000 = 10%
„ 1876 „ „ „ 4,500.000 = 20%.

V těchto procentech jsou katolíci nejčetněji zastoupeni. Nejnovější „Cath. Directory" (1909) udává počet katolíků na 1,750.000, jiní na 2·5 mill.

Druhá příčina rozvoje katolického, nebo, jak Newman to nazýval, „second spring", „druhého jara", bylo zřízení hierarchie v Anglii roku 1850 dne 29. září Piem IX. bullou „Universalis Ecclesiae". Dosah tohoto zřízení nepoznávali ani tak mnozí katolíci, jako sami Anglikáné. Wiseman v r. 1842 psal „o cirk. organisaci" v Dubl. Review, a musil mnohé předsudky vyvraceti. Anglikáné pořádali „meetingy" proti „papeženství", které byly hotovou výzvou k boji proti katolíkům. Výtečný Wiseman jako arcibiskup mohl lépe uskutečňovati své velikolepé plány. — Pius IX. nevěděl, že zřízení hierarchie katol. v Anglii, pojmenované dle svých býv. sídel, narazí na tak veliký odpor i v parlamentě, kde lord John Russell (premier) v ohnivé řeči nazýval to „papežskou aggressivností", „neobvyklou úkladnou osobivostí", a záhy předložil parlamentu předlohu, dle níž mělo býti zakázáno pod tresty biskupům katol. užívati jmen dle území papežem jim přikázaných. Předloha stala se sice zákonem, ale — mrtvým. Wisemanův pastýřský list, v němž se dovolával „mužného ducha" a „počestného srdce" svých krajanů a jejich lásky ku poctivému přímému jednání, utišila vášnivé smýšlení. Pastýřský dlouhý list byl otištěn „per extensum" v „Times" a 4 velikých listech, čímž nabyl obrovského rozšíření. — Krom toho působily ještě některé okolnosti velice příznivě. Bylo to zejména „oxfordské hnutí", jemuž stál v čele Newman, které poráželo mnohé předsudky proti katol. církvi a nepřímo otřásalo základem anglikánské církve, v níž rozhodovala ministerstva a parlament o věcech ryze církevních, což mnohým otevíralo oči, že nejsou v lůně církve. — Kardinál Newman datoval hnutí oxfordské od r. 1833, kdy Keble kázal v Oxfordě svou proslulou řeč: „národní apostasie". Starý předsudek o „středověké tmě" mizel a ze studia krás architektury a mistrů malířských postupovalo se ke studiu intellektuálního a duševního života. Oni muži hledali oprávnění anglikanismu při světle fakt a zásad. Řeč oxfordského prof. dr. Lloyda „o dějinách a stavbě ‚knihy modlitební' (Prayer Book) v církvi anglické" přivedla k přemýšlení mnohé a mezi nimi též Newmana. Účelem oxfordského hnutí nebylo zkoušeti, nýbrž hájiti anglik. církev. To byl cíl „traktátů", začatých r. 1833. Výsledek tohoto nestranného studia byl, že jedna myšlenka anglikánská byla opouštěna za druhou a vždy nový krok k církvi katol. se stával. Vrchol byl dosažen v „traktátu XC", jehož thema bylo, že 39 článků možno vykládati po katolicku a mohou býti přijaty od toho, kdo věří všechny věročlánky koncilu tridentského. Hnutí interessovalo katolíky a mezi nimi Wisemana, který se seznámil s Newmanem a Froudem v Římě 1833. V r. 1840 přesídlil Wiseman jako apošt. vikář do Oscottu, kdež poznal, že nová éra katolíkům nastává, v čemž se lišil od ostatních ap. vikářů a mužů (dr. Lingard, dr. Griffiths), kteří varovali před důvěřováním „traktariánům". Wiseman jim důvěřoval, i dr. Newmanovi. Oxfordské hnutí chtělo odprotestantštit anglik. církev. Poznali záhy, že to nemožno. „Světlo dobré" je vedlo krok za krokem k Římu. Největším konvertitou byl Newman. Wiseman dosvědčoval, že „církev mezi konvertity nepřijala muže více učelivého a upřímného ve víře jako Newmana". Wiseman si přál přivésti „novou krev" do katol. života, což se stalo konversemi hnutí oxfordského. — Nejpopulárnější spisovatel anglický Walter Scott ve svých románech budil sympathie ke katol. církvi. Sám zmíral při recitování „Stabat Mater"; mnohé předsudky proti katolicismu vyvrátil. Byron, při vší své atheistické společnosti (Percy, Shelley) a svém pessimismu a předstírané nevěře, přece dal svou dceru vychovati v katol. církvi „jako nejlepší ze stávajících náboženství". Tomáš Moore, „slavík irský", svým spisem „Travels of an Irish Gentleman in Search of Religion" vedl důkaz, že patristickou církví se všemi obřady jest toliko katolická církev. Činil spisem svým pokání za to, že dal své děti v anglikánské církvi vychovati. — Rovněž spis Chateaubriandův „Génie du christianisme", který měl světovou cirkulaci, pomáhal odstraňovati staleté předsudky v Anglii. To byla příznivá literární činnost pro katol. směr v Anglii. — Vedle literární nepřímé propagandy měla Anglie ve svém středu mnoho vyhnanců katol. z Francie, kteří svým životem byli obranou církve i výkladem. Jejich životu se všeobecně přičítá značná část změny smýšlení o katolících. Na 80.000 katol. vyznavačů francouzských nalezlo útočiště na půdě anglické, kterou posvětili. Královský dům ve Winchestru hostil jich na 1000. Po několik let byl v parlamentě povolován obnos na jejich podporu, která hojnými soukromými úpisy byla rozmnožena. Část těchto vyhnanců hledala a nalezla trvalou práci v missiích anglických. Jiná část vrátila se do Francie, když Napoleon uzavřel konkordát a zase zřídil katol. bohoslužbu. V r. 1808 byla již emancipace katolíků dosti blízká ale cenu za ni požadovanou nechtěli dáti katolíci, totiž: nechtěli povoliti vládě anglické právo „veta" při ustanovování biskupů. Zejména se ozval celý episkopát irský a blahopřál dr. Milnerovi, který byl vůdcem tohoto odporu. Veřejné mínění o katol. církvi v Anglii bylo tou dobou již tolik proměněno, že dr. Milner ubezpečoval sv. Otce, že emancipace jistě přijde, že však nesmí býti vykoupena za obět katol. zásad. Katolíci trvali dále jako „lid štítící se světla", jak říkal Newman, „bydlící v koutech, sklepích a podkroví". Jejich kaplí bylo málo a špatné. Umísťovány byly tak, aby nebudily pozornost, nejvíce v komírnách aneb přiléhajících místnostech; stavba nelišila se mnoho od stájí. George Eliot praví, že venkovan anglický „až do doby agitace v r. 1829 věděl o katolících asi tolik, jako o zkamenělém mamutu". Kroky, které církev v Anglii vykonala, „byly více než lidské". Třeba pak dodati, že Anglie katol. víru nezapřela a neodpadla od ní, nýbrž že o ni byla oloupena násilně, proto zůstalo mnoho katolického v lidu, a anglik. „Common Prayer Book" přes mnohé purgace nemůže zapříti katol. původ. Politický život nesnesl dlouho očividného znásilňování svobody svědomí a přiznal „dissenters" a mezi nimi i katolíkům svobodu a skoro rovné právo. To stačilo, že nastalo nové jaro katolíkům anglickým. — Nyní tvoří *A.* jednu církevní provincii s arcibiskupstvím westminsterským a 15

biskupstvími. — Početní stav katolíků dle „Cath. Dir." z r. 1909 vykazuje tato čísla (údaje však nejsou úplné):

arcib.	kněží	kapli a kostelů	elem. škol	katolíků
Westminster	531	171		
bisk.				
Birmingham	301	139	164	80.000
Clifton	136	60		18.000
Hexham a Newcastle	210	128	80	
Leeds	160	106	240	116.000
Liverpool	442	183	171	370.000
Middlesborough	105	67	66	45.000
Newport	88	75	47	55.000
Northampton	86	67	47	13.000
Nottingham	127	108		32.000
Plymouth	119	65		11.000
Portsmouth	250	94		
Salford	319	139		230.000
Shrewsbury	88	60		52.416
Southwark	507	234		
(Wales) Manevia	79	43		8.630

Celkem možno odhadovati počet katolíků v *A*-i na 1,750.000 (proti celkové populaci 34,160.000, tedy asi 5%).

Ve Skotsku zřízena hierarchie 4. března 1878 Lvem XIII. bullou „Ex supremo apostolatus apice". Skotsko čítá arcibiskupství St. Andrews a Edingburgh se čtyřmi suffragány: Aberdeen, Dunkeld, Galloway, Argyll; arcib. glasgowské bez suffragánů. Statistika katolíků dle „The off. cathol. Directory" 1909 vykazuje:

arcib.	kněží	kapli a kostelů	katol. škol.	katolíků
St. Andrews a Edinburgh	84	80	45	63.000
Glasgow	284	124	92	380.000
bisk.				
Aberdeen	72	58	20	12.000
Argyll a ostrovy	24	42	7	12.500
Dunkeld	46	33	15	33.000
Galloway	35	42	28	18.125

Pokroky katolíků třeba přičísti po milosti Boží výtečným biskupům Wisemanovi, Manningovi a Vaughanovi. Wiseman byl metropolitou 1850—1865; jeho velikost není přehánêna v pohřební řeči Manningově nad Wisemanem, v níž pravil: „Když zavřel oči, viděl už dílo, které začínalo se šířiti všude, a tradice tří století se rozptylovaly před ním." Když začal dílo, měl k ruce 500 kněží, když končil, 1500. Počet konversí se zdesateronásobil a 55 klášterů povstalo. On měl dar přizpůsobiti pochopení církve katolické v duchu katolickém. Ward praví: „Wiseman má zásluhu, že první s výsledkem ukázal Angličanům na historický význam katol. církve, která tak dojímala Macaulaye a která působila trvale na Comta, roznítila historické nadšení v De Maistreovi, Görresovi a Bedřichu Schlegelovi." Organisace katol. církve pak jest dnes dílem jeho. On načrtl usnesení první prov. synody v Oscottu (1852). Jeho práce nebyla vykonána v klidu, který miloval: venku byl zápas, uvnitř bázeň. Někteří z konvertitů nesplynuli s „maličkým zbytkem katol. Anglie", který pokládali za opozděný a špatně vychovaný, kterýžto předsudek pokládal Wisemann za nešlechetný, ač byl v některém směru oprávněný. Na druhé straně starší duchovenstvo nedůvěřovalo v konvertity, lpělo na staré kázni a praxi, patřilo na „Oratoriány" jako na vybočující a Manninga podezírali. Všechny potíže překonával v duchu tichosti dle svého hesla: „Vše pro Ježíše". Na konci života krátce před smrtí pravil: „Nikdy jsem se nestaral o něco jiného než o církev. Má jediná radost byla jen v tom, co s ní souviselo." Po Wisemanovi pokračoval Manning jako nástupce, jehož si W. přál, kterýž biskupoval do r. 1892, což představovalo 27 let práce veliké. S počátku byl nepopulární i mezi katol. duchovenstvem pro svou přísnou disciplinu a „ultrapapalismus". Ale v krátce zvítězila jeho horlivost a bezúhonnost. Byl arcibiskupem, „který žil mezi svým lidem", „práh domu jeho byl vyšlapán od sirotků a vdov, chudých, ztracených, pokoušených a kleslých, kteří přicházeli k němu ve své strasti". Učinil Manning také chyby — mezi nimiž byl nejhlavnější jeho odpor k návštěvě university oxfordské a cambrigdské a jeho nešťastný pokus zříditi akademickou kollej pro vyšší studia v Kensingtonu. Jeho ostatní činnost ukázala však jej jako lidumila, oprávce sociálního, muže církve a státníka neobyčejného řádu. Jemu děkují katolíci angličtí, že opustili nepatrný dosavadní život a začali žíti život rovný s ostatními občany. Manning a Newman povznesli církev v Anglii na stupeň, který se ještě před krátkou dobou nezdál možným anglikánské církvi. Po Manningovi 11 let řídil církev Vaughan, za nějž pokračováno v duchu Manningově. Postavena kathedrála westminsterská jako pomník Wisemanův, k němuž začal práci Manning, ale dával přednost záchraně dítek před stavbou kathedrály, kterou ponechával nástupci svému. Pokrok katolíků anglických dostoupil toho stupně, že Pius X. svou konstitucí „Sapienti consilio" vzal Anglii ze zemí missijních a jako dospělou z ochrany Propagandy. — Katolíci v Anglii jsou v přítomnosti dosud vyloučeni z některých práv občanských, tak zejména žádný člen královské rodiny, který by se stal katolíkem aneb zasnoubil se s katolíkem, nesmí býti následníkem trůnu. Každý vládnoucí člen musí býti údem anglikánské církve. Úřad kancléře a lord-lieutenanta v Irsku jest katolíkům nepřístupným. Též jesuité a řeholníci jsou vyjmuti z rovných práv občanských, byť praxe přítomná byla mírnější. Dle zákona anglického odkaz na mše sv. neplatí; irské soudy ovšem nerozhodují o této věci jako anglické. Až do emancipačního zákona odkazy ku katolickým charitativním pracím byly nezákonné. Teprve dodatečným zákonem z nejnovější doby byly podobné odkazy postaveny pod stejný zákon s protestantskými. Osoba kněžská nesmí býti dodnes členem parlamentu. Anglikánští duchovní obcházejí tento zákon „zřeknutím se svěcení". Ostatní protestantské denominace nemohou se zříci „kněžství", což mohou jen členové státní církve činiti. O duchovní správu katolíků v chudobincích a věznicích angl. jest postaráno. V každém takovém ústavu jest založen seznam dle vyznání, a správy mají moc obstarati kněze, aby konal správu proti odměně. Podobně jest v ústavech choromyslných. Katolické děti z ústavů dobročinných mohou býti dány do škol svého vyznání. Mezi mužstvem válečného loďstva pečuje 16 katolických kaplanů o duchovní správu.

Výchova katol. po reformaci, kdy trestné zákony přesně se prováděly, takřka nebyla žádná, neboť se musila konati tajně. Duchovenstvo vzděláváno v Římě, v Douai, v Lissaboně a Valadolidu. Laikové mladí byli ob čas vzděláváni příležitostně duchovenstvem. Tak na př. Shakespeare, pro jehož katolictví jsou velice vážné důvody (Lilly „Studies in Religion and Literature"), byl vzděláván dle staré tradice od bened. mnicha Dom. Tomáše Combe neb Combesa. V době Popcově bylo několik katol. škol. Pope byl poslán do „římsko-katol. semináře" v Twyfondu. Tyto „semináře" byly obtížně udržovány, neboť byly nezákonné. Při vypuknutí revoluce francouzské bylo o katol. výchovu lépe postaráno, ježto bylo mnoho katol. kněžstva a intelligence v Anglii. Profesoři a žáci university v Douai usadili se v Anglii r. 1795, někteří v Herefondshire a jiní v Tudhoe, odkud později

CÍRKEVNÍ MAPA ANGLIE, SKOTSKA A IRSKA.

povstaly kvetoucí v přítomnosti kolleje katolické: Edmund College a Ushaw.

Roku 1866 vznikl veliký ústav missií zámořských „St. Joseph's Missionary College" v Mill Hill, založený kardinálem Vaughanem jako ředitelem, který se dal v něm pochovati. Manning posvětil r. 1868 ústav a v řeči slavnostní pravil, že má Anglie spláceti dluh národům pohanským, jsouc sama křesťanská, a že má nahrazovati pohoršení, které dali běloši ubohým divochům, a napraviti bezpráví, které na nich spáchaly vlády. V roce 1909 vykazoval ústav a tři jeho filiálky tento vzrůst počtu missijních stanic:

	r. 1907	1908	více o
St. Joseph's Mill Hill	54	59	5
St. Joseph's Roosendaal	47	58	11
St. Peter's, Frelisfield	33	52	19
St. Joseph's Brixen	6	8	2
celkem	140	177	37

Celý náklad na kandidáty kollejí a semináře se kryje z větší části sbírkami věřících v kostele. Zvláštní důkaz síly katolických farních obcí.

Ústavů vyšších katolíci mají málo. Zvláštní zmínky zasluhují ústavy: v Edgbastonu, založený kardinálem Newmanem, a v Beaumontu, založený jesuity. Až do roku 1895 bylo zrazováno mladým mužům katolickým navštěvovati university v Oxfordě a v Cambridgi, hlavně na naléhání Manningovo; v r. 1895 vymohl Vaughan list z Říma, jímž návštěva universit za jistých kautel se dovoluje, biskup se má postarati o katol. bohoslužbu a vyučování náboženské pro návštěvníky katolické.

Školství elementární tvoří hlavní pilíř katolického života a jest na značném stupni vývoje. Zákon anglický v poslední době zaujal celkem neutrální postavení ke katolíkům. Každá škola soukromá, která má dostatečný počet žáků a vyhovuje zákonitému požadavku, nabývá práva na podporu státní, která stačí školu vydržovati; škola jest pod dozorem státním ohledně působení, jinak však jest samostatná. Všechny prostředky vyučovací dostává pak mládež zdarma. Katolíci postaví jednoduchou budovu a ustanoví své učitele zkoušené (hlavně sestry neb řeholníky) a vymohou si zákonitou subvenci. Nová předloha školního zákona chtěla učiniti školu elementární jednotnou a výhradní, tak že by subvence jiným školám přestaly. Na této státní škole se mělo vyučovati bibli obecně a ne dle konfessí. Čtyřikráte katolíci a spojené s nimi denominace různé konfesse připravili pád školní „bill" a jsou přesvědčeni, že školu konfessionelní si zachovají. Otázka školní jest jednou ze životních otázek katolíků anglických. Dokud neměli dosti škol svých, málo stoupal počet katolíků, za to s rozmnožením škol drží se procento ve své aspoň míře. Katolíci ztrácejí mnoho svých příslušníků hlavně ve školách, ve smíšených manželstvech a v ústavech dobročinných nekatolických. Proto kardinál Manning nestavěl kathedrálu, aby pořídil tolik škol, by byla umožněna návštěva všem katolickým dětem. Jednal dle zásady: i stavba kostelů budiž odložena, aby děti mohly býti po katolicku vyučovány. O síle škol katolických dávají obraz úřední data, jak je sdělil 7. dubna 1909 Runciman, praesident školního úřadu v poslanecké sněmovně. Dle něho bylo v letech

	škol katol.	s místem pro děti	s návštěvou skutečnou v průměru
1903—4	1063	408.293	280.833
1904—5	1070	412.669	284.746
1905—6	1064	411.360	286.452
1906—7	1061	406.137	285.244
1907—8	1064	401.595	285.909

Katolické školy vykazují nejlepší čísla. Školy anglikánské církve vykazují úbytek, rovněž wesleyanské i židovské. Zavedením jednotné školy byly by ohrozeny školy katolické a konfessionelní vůbec.

Tisk katolický soustředí svou činnost v týdennících: „The Tablet", „Cath. Times", „Cath. Weekly", „C. Herald", „C. News" a „Universe". Hlavní čtvrtletní review jest „Dubl. Review", založená Wisemanem, po něm ji vydával W. G. Ward a teď jeho syn Wilfr. Ward. „The Month" jest měsíčník přinášející hlavně práce Tovaryšstva Ježíšova. O brožury se stará „Cath. Truth Society". Na denník katolíci angličtí dosud se nezmohli; mají dosti listů k disposici, které přijmou jejich vývody do svých sloupců.

Spolky katolické uznávají se za katolické teprve tehdy, když jsou od biskupa schváleny. Hlavní jsou: „Cath. Union of Great Britain", zřízena 1871, jež má za účel povznésti všecky zájmy katol., najmě pomáhati sv. Otci k získání jeho práv. Prostředky k tomu jsou: 1. meetingy, 2. petice a deputace k úřadům, 3. korrespondence s jinými společnostmi podobnými, 4. obstarávání informací důležitých a jich publikování, 5. součinnost s bratrstvy a jinými spolky za sankce biskupské. Má členstvo z nejpřednějších rodů.

„The Cath. Truth Society" zal. 1884 kard. Vaughanem, rozšiřuje v malých latinských letácích a brožurách znalost o hlavních sporných předmětech, pomáhá oběhu katol. literatury a vydává latinské devocionální, životopisné a kontroversní knihy. Ročně koná veliký sjezd, na němž se objasňují katol. otázky. Modl. knih rozšířila 1,100.000, rozjímavých 800.000, evangelií 125.000. Roční předplatné obnáší 10 s. V této společnosti jest soustředěna celá akce obranná. Má velikou půjčovnu knih, a též pro slepce zřídila knihovnu; má skioptikon s řadou historických obrazů a přednášek. Dle vzoru této společnosti zřízeny nové v Americe, v Asii a Australii.

„The Cath. Association" stará se 1. o jednotu a přátelské styky katolíků a 2. podporuje dílo organisace katol. obranou zájmů. Při svých schůzích seznamuje katolíky velikých měst mezi sebou a zdržuje je tak od návštěv jiných místností. Menší schůze konají se v katol. školách, větší v centrálních síních. Též pouti do světových míst obstarává. Členové jsou ve styku mezi sebou časopisem „Circular", který dostává každý zdarma, přináší zprávy o činnosti minulé a program budoucí. Poplatek roční jest 1 šilink.

Liga kříže šíří abstinentní hnutí mezi katoliky. Založena byla kard. Manningem; čítá na 70.000 členů. Celkem však jest temperanční hnutí proti protestantskému slabší.

„Catholic Boys Brigade" stará se o mládež škole odrostlou, která jest všude bez pastorace zvláštní. Zřízení brigády hochů jest úplně po vojenském způsobu, ano mají hoši při veřejném vystoupení i oděv podobný vojenskému. Základní myšlenkou brigády jest: využiti přirozeného pudu mladého normálního člověka po tělocvičení a živém pohybu. Pomocí tohoto působiti v něm smysl pro pořádek vůbec a pěstování charakteru, které se má jeviti i v plnění náboženských povinností. Večer všední den tělocvičí, v neděli mají přednášky a vycházky. Brigáda nejlepším členům jako vyznamenání umožní 14denní pobyt venku ve „vojenském táboře". Nejnovější tato organisace dělnické mládeže dostala již biskupského uznání jako katolická větev a v krátké době získala mnoho mladíků, kteří také plní povinnosti náboženské. (Více o ní viz „Rádce duch." 1910, č. 1.)

„C. Federations" chtějí spojiti všechny politické strany katolické na obranu společných zájmů. Ponechávajíce každému politickému směru svobodu

názorů, chtějí toliko ke společným zájmům všechny soustřediti.

Obtíže katolíků jsou však také nemalé. Fenianismus, hlavně mezi Iry, není docela potlačen. Sociální demokracie, která v Anglii do nedávna nebyla protináboženskou, přijala boj protináboženský za svůj. K vůli získání katol. dělnictva založili „Katol. socialistickou společnost", proti níž vystoupil biskup leedský pastýřským listem, aby varoval katol. dělnictvo.

Racionalismus a modernismus začaly akci svou vykořisťováním spisů Newmanových, což činil hlavně George Tyrell (bývalý jesuita, konvertita pochodící z přísné anglikánské rodiny) a Loisy. Zejména neporozuměný jimi spis o „vývoji dogmatu" sloužil jim za štít. Biskup limerický Edw. Th. O'Dwyer dokázal jim, jak jsou ve sporu s pravými názory Newmanovými, který dle slov Pia X. (10. břez. 1908) snad byl někdy ve výrazu neopatrný, ale nikdy nesmí býti brána jeho pravověrnost v pochybnost, nýbrž jeho spisy mohou býti vzorem pravé nauky otců a oddanosti k stolci Petrově. Proti tomuto modernistickému směru a ratlonalismu míří též encyklika sv. Otce Pia X., vydaná při příležitosti jubilea sv. Anselma, otce scholastiky. V ní poznovu ukazuje na nebezpečí modernismu, který jako jed mladší generaci otravuje, jsa ovocem pýchy a neznalosti věcí náboženských.

Charitativní ústavy v Anglii jak protestant., tak katolické vynikají svým množstvím. Katolické charitativní ústavy jsou většinou pod vedením duchovním. Řehole znamenitou měrou se rozmnožily zejména v posledním pronásledování církve ve Francii. V poslední době postavili katolíci vedle škol množství kostelů, mezi nimiž kathedrála westminsterská sama, ač nedokončená, vyžadovala 250.000 lib št. Pro Čechy je zajímavo, že bylo přáním kard. Vaughana, aby ji posvětil přítel jeho kard. Schönborn, který však zemřel než mohla kathedrála býti odevzdána službám Božím. Zvláštním důkazem síly katolíků byl velikolepý kongres eucharistický v r. 1908, první od dob násilné reformace, jakého Londýn vůbec neviděl, při němž rozvinula církev svou katolicitu hlavně i v ritech. Zúčastnil se ho pap. legát kard. Vanutelli, 6 jiných kardinálů, 70 arcib. a biskupů, 20 opatů, 1500 kněží a tisíce věřících. Pokus fanatiků puritánských překaziti průvod eucharistický pomocí úřadů a platného formálně zákona o katolicích měl ten výsledek, že oživlo hnutí po odstranění nerovnosti katolíků před zákonem (Disability Bill), což bylo v parlamentě v r. 1909 133 hlasy proti 123 přijato. Nejzávažnější mužové hlasovali pro práva katolíků. Z protestantské strany učiněn návrh v parlamentě, aby řehole katolické, pokud řemesla nějaká pěstují, podléhaly inspekčnímu zákonu. Návrh byl 175 hlasy zamítnut proti 90 hlasům. Znáti z toho, že věc katolická nabývá stále více sympathií v Anglii.

Snahy po sjednocení církví jsou různé. Na straně protestantské jest „Anglo-Roman-Union", která svým jménem vyjadřuje účel. Ona vychází z nesprávné zásady, že církev anglikánská v přítomnosti jest totožná s církví anglickou v době předreformační a že má apoštolský úřad a platné svátosti. Učí sedmeru svátostí a žádá tradicionelní uznání primátu Apoštolské Stolice v Římě. Na straně katolické jest „živý růženec P. Marie a sv. Dominika" r. 1905 založený, jehož členové mají povinnost na ten úmysl denně modliti se desátek, na růžencovou slavnost přistoupiti k stolu Páně a v den sv. Dominika obcovati mši sv. Manning sám neměl za možno, že by se mohla státi konverse Anglie v massách, nýbrž toliko od muže k muži. Hnutí ritualistské, které jest více zevnější, přece přivedlo mnohé k rozjímání a k návratu do církve katolické.

Těmto „římským snahám" postavila officielní církev snahu po sjednocení s „orthodoxní ruskou církví", za kterýmž účelem v r. 1908 šel anglik. biskup londýnský do Petrohradu, ale mnoho lásky nenalezl. Druhý prostředek proti „pořímanění" byl „pananglikánský kongres" r. 1908 od 6. července do 5. srpna v paláci lambethském, dle něhož nazván konferencí lambethskou. Byl to čtvrtý kongres svého druhu (I. v r. 1867, účastníků 76; II. v r. 1878, účast 100; III. v r. 1888, účastníků 146), který vykazoval 7000 delegátů ze všech končin říše britské. Kongres vyhnul se očekávané debatě o sjednocení s Římem, za to pracoval o jednotu ve věcech víry, což se nepovedlo, a proto se obmezil kongres na otázky mravů (proti určování počtu dítek) a kázeň církevní, jakož i reformu „Prayer Book" (liturg. kniha modlitební).

Počet konversí nelze přesně udati, protože se z opportunismu tají. „Salzb. Kircherz. (1905 č. 11) odhadovala počet konversí měsíčně v Anglii bez Irska na 700. — Soukromá velice spolehlivá zpráva pisatelova udává počet ročních konversí na 10.000. Proti tomuto přírůstku dospělých třeba položiti ztrátu ve školách nekatolických, v ústavech dobročinných a smíšených manželstvech. Proto tak veliká snaha po vybudování ústavů pro opuštěnou mládež, v jejíž prospěch se koná sbírka postních almužen dítek katolických, které se odvádí v „neděli Dobrého pastýře" přímo biskupu od zástupců dítek škol katol. Následkem ztrát ve školách, dobročinných ústavech a manželstvech smíšených nastala jakás stagnace v přírůstku katolíků i přes jejich větší počet dítek. O této otázce (počtu porodů) napsal Mr. Whetham v „The N. Cent." June 1909: „Třeba poznamenati, že římští katolíci, jediní mezi našimi rodinami, vedeni zásadami svého náboženství, zachovali si pravý smysl společenské zodpovědnosti. Jen mezi nimi se zachovalo číslo porodů, a obrazce jsou velmi význačné, ukazujíce jasně, že není skutečného úbytku plodnosti ve třídách, které jsme zkoušeli. Jestliže přítomné tendence potrvají, budoucnost Anglie a snad i světa jest na straně těch, kdož se narodili v římsko-katolických domovech." (Viz „Tablet" 1909 3. čce. str. 7.) Smíšená manželství jsou katolíkům i proto nebezpečná, že zákon dává větší právo otci nad dítkami než matce. Katoličky jsou z větší části nevěstami ve smíšených manželstvech. — Stav katolíků anglických v přítomnosti líčí opat Gasquet „Short History of the catholic Church in England" a končí: „Když si vzpomeneme na stav, do něhož dlouhá pronásledování přivedla církev katolickou na začátku XIX. století, musíme se právem diviti, co vše bylo uskutečněno. My se tážeme, kterak se to vše stalo? Kde na př. z naší chudoby vzaly se sumy peněz na bezčetné naše potřeby, kostely, kollcje a školy, kláštery a konventy, které všechny musily býti podporovány; jak — to může jen božská Prozřetelnost vysvětliti . . . malé byly s počátku počátky, malé, ale významné, drahé to vzpomínky pro nás na působení Ducha."

Literatura: „The cath. Encyklopedia" V., 431—478, „The Tablet", „Catholic Directory" 1909, *Ward*, „Cath. London a Century ago", *Vaněček*, „Kardinál Manning" (Praha 1901), *Foley*, „Records of the English Province of the Soc. of Jesus", *Gillow*. „Literary aud bibliografical history of Roman Catholics" (5 svaz. Londýn 1886), *Handecoeur*, „La conservation providentielle du Cath. Engleterre" Reims 1898., *Lilly* a *Wallis*, „A Manual of the Law specially affecting Catholics" Londýn 1893, P. *Thureau-Dangin*, La renaissance catholique en Angleterre au 19e siècle" (3 svaz. Pař. 1899—1906), *týž*, „Le catholicisme en Angleterre au 19e siècle" (4. vyd. 1909), *Spiellmann*,

„Geschichte der Katholikenverfolgung in England" 3. vyd., Freib. Br. 1910). *Věek.*

anglikánská církev a církev pravoslavná. Jako dříve, tak zvláště v době Chomjakova a Palmera (Chomj.: Sočiň. II) mluvilo se mnoho o blízkosti církve anglikánské k ruské. V letech osmdesátých opět. To pominulo. Ruská církev prohlašuje ústy Janyševa (Ist die Glaubenslehre der anglo-amer. Kirche wirklich orthodox-katholisch? Berl. 1892) zřejmě, že charakter angl. církve je protestantský, najmě kalvinský. Totéž uvádí Malcev (Tainstva, Sakramente, Berlin 1898 p. Cl. n). O 39 artikulích, které obsahují officielní výklad víry anglikánské, dí se tu: 1. Neomylnost církve a obecných sněmů popírá čl. XIX. a XXI. 2. Dostatečnost sv. Písma k spasení tvrdí se v čl. VI., dostatečnost pouhé víry k ospravedlnění v čl. XI. 3. Jen dvě svátosti uznává čl. XXV., a tyto vykládají se v duchu kalvinském. Křest není prostředkem znovuzrození, dí čl. XXVII., nýbrž pouhé jeho zevní znamení; čl. XXVIII. dí, že v Eucharistii přijímá se tělo a krev Páně jen vírou. Čl. XXVIII. a XXIX. popírá přímo proměnění chleba a vína. 4. Úctu svatých obrazů a ostatků, vzývání svatých zavrhuje čl. XXII. 5. Původ pravomoci k hlásání slova Božího a k udělování svátostí přičítá čl. XXIII. lidem, kterým církev dala povinnost, aby k duchovní správě povolávala. 6. Čl. XVII. učí praedestinaci jako Kalvin a jeho nástupci. Tyto články, které jsou pojaty v seznam zemských zákonů, jež jsou pro angl. církev officielně závazny, které před ordinací čekatelé přijímají svou „Declaration of assent" podpisujíce prohlášení: „Já . . . vyslovuji souhlas s 39 články víry . . .", tyto články mají charakter protestantský. — Ruská církev klade zvlášť váhu na svátostný charakter kněžství, spočívající na successio apostolica. Bez biskupské moci není církve ani křesťana; a této bisk. moci není bez apoštolské successe, dí Grammata orthodoxních patriarchů č. 10. Této v angl. církvi není. Jest vlastně odpad od angl. církve, míní Malcev, snaží-li se někteří angl. bohoslovci dokázati pro angl. „High Church" apoštolskou posloupnost. Tvrzení, že anglikánští biskupové mají successione apostolica svou moc od Krista, odporuje přímo základním článkům víry angl. církve, neboť tyto uznávají jen křest a večeři za svátosti. V Common Prayer Book nalézá se sice formulář svěcení, ale svěcení to není v angl. církvi svátostí, nýbrž pouhým lidským zřízením. Více o tom u Malceva: Dogmat. Erörterungen, Berlin 1893. Malcev prohlašuje rozhodnutí Lva XIII. v bulle „Apostolicae curae" o neplatnosti angl. svěcení za správné. Ruské církvi se protiví, že angl. církev má krále hlavou (Malcev nazývá to „světské" papežství), a že články víry a obřady své dává si schvalovati parlamentem. Angl. církev musí svůj protest. fundament odstraniti, a nikoliv jen některé články; pak prý sjednocení bylo by možné. — *Liter.: I. T. Ostnin,* Neskol'ko slov o sovremennyh stremlenijah anglo-amerikanskoj cerkvi k sbliženiju s pravoslavnoj. (Hr. Čt. 1865 I 188); *týž,* Novoe zajavlenie v pol'zu sbliženija anglijskoj cerkvi s pravoslavnoju (Hr. Čt. 1867 I 673); *E. I. Popov,* Popytki v anglikanskoj cerkvi k soedlneniju s pravoslavnoju v XVIII. stolětil (Hr. Čt. 1869, II 513, 673); *Grigorij,* patr. konstantinop., Pis'mo k arhiepiskopu kenterberijskomu i otzyv o nem gazety „Times" (Hr. Čt. 1869 II 1049); *A. P. Lopuchin,* Snošenija amerikanskoj episkopal'noj cerkvi s pravosl. vostokom po voprosu o soedinenii cerkvej (1862—8 i 1868—9) (Hr. Čt. 1882, II; 1883, II); Otvětnoe poslanie vysokopreosvj. Platona, mitrop. kievsk. i Galickago Eduardu, arhiep. kenterberijskomu (Trudy 1888 II 339—340); *A. P. Lopuchin,* Pravoslavnyj grek na kathedře arhiepiskopa kenterberijskago (Hr. Čt. 1897 II 365); Reunion with the East (Church Times 8. Nov. 1907 a Revue Internationale de Théol. 1908, 113). *Žk.*

anglikánská svěcení jsou zejména ona svěcení na kněze a biskupa, jež se udílela v církvi anglikánské dle nového bohoslužebného řádu či ordinale, nařízením krále Edvarda VI. zavedeného. Když totiž církev v Anglii despotickým a krutým úsilím Jindřicha VIII. (1509—1547) od středu svého, Říma, byla odtržena a v rozkol a blud zavlečena, udílela se po několik let svěcení kněžím a biskupům dle řádu katolického (1534—47). Na rozkaz Eduarda VI. sestoupila se komise biskupův a prelátův, v níž přední místo zaujímal Tomáš Cranmer, arcibiskup v Canterbury, horlivý to zastánce nauky Kalvínovy, a vydala pro bohoslužbu a pro svěcení nový řád, jenž těsně přiléhal k nauce Kalvínově. Řád tento, r. 1552 upravený, byl prohlášen r. 1556 závazným pro celé království. Podstatné změny v tomto novém řádu provedla zmíněná komise z nařízení královského bez svolení Apoštolské Stolice. V komisi zasedali rozkolní a bludařští biskupové, kteří jsouce stiženi církevními tresty, neměli ani církevní pravomoci, ani zákonodárné moci v oboru bohoslužby. V tomto novém řádu pro svěcení na kněze a na biskupa byla úmyslně vynechána všeliká zmínka jak o moci kněžské, především o obětování mše svaté, tak o zvláštní milosti k řádnému konání tohoto úřadu udílené a o nezrušitelném znamení knězi Kristovu svěcením vtisknutém. Svěcení na kněze udílí světitel, an ruce na svěcence vzkládá, těmito slovy: „Přijmi Ducha svatého. Kterým hříchy odpustíš, odpouštějí se jim, a kterýmž zadržíš, zadržány jsou. Budiž věrným rozdavačem slova Božího a svatých svátostí jeho." Ve slovech těchto není vyjádřen úřad kněžský, jenž svěcenci má býti udělen. Je tam sice zmínka o svátostech, než nejsou tím míněny svátosti církve katolické. V předchozí zkoušce, kde světitel bezprostředně před svěcením svěcenci otázky předkládá, by tento na ně odpovídal, zřejmě praví, že má uděleti svátosti dle řádu tohoto království. Království anglické uznává pouze dvě svátosti, totiž křest a večeři Páně. Slovy svrchu zmíněnými neudílí se ani vlastní moc hříchy odpouštěti a zadržovati, jak ji katoličtí kněží ve svátosti pokání vykonávají. Anglikánský duchovní dle učení Kalvínova prostě prohlašuje, že Bůh hříšníku hříchy odpustil. To potvrzují dále slova, jež světitel pronáší, an svěcenci bibli odevzdává, řka: „Přijmi moc hlásati slovo Boží a uděleti svátosti v onom shromáždění, v němž budeš k tomu ustanoven." O podstatné moci kněžské, konati obět mše sv., není v celém tomto řádě ani nejmenší zmínky. Že právě tato moc z ordinále anglikánského byla vymýcena, dá se snadno vysvětliti. Cranmer, jenž měl při pořizování nového řádu hlavní účast, prohlásil za nejhorší bludy papežství: přepodstatnění, skutečnou přítomnost Ježíše Krista ve Svátosti oltářní, požívání těla Páně od hříšníkův a mši sv. za živé a za mrtvé. V řádě tomto není zmíněna ani zvláštní milost, jež se udílí svěcenci k řádnému konání úřadu kněžského, ani nezrušitelné znamení, jež se duši kněze Kristova vtiskuje. Kdo tedy dle řádu anglikánského na kněze jest posvěcen, obdržel moc hlásati slovo Boží a rozdávati večeři Páně, což se dokonce nerovná moci kněžské, jak ji Ježíš Kristus v pravé církvi ustanovil. — Svěcení na biskupa koná biskup, an ruce na svěcence vzkládá a dí: „Přijmi Ducha svatého a pomni, abys opět vzbudil milost Boží, kteráž jest v tobě skrze vzkládání rukou mých. Neboť nedal nám Bůh ducha bázně, ale moci a milování a střídmosti" (2. Tim. 1, 6. 7.). Světitel klade sice ruce na svěcence, než nedí, k jakému účelu tak činí, a nezmiňuje se ani o úřadu vrchnopastýřském, ani o moci biskupské. Ze slov,

jež světitel z 2. listu k Tim. uvádí, neplyne samo sebou, že koná svěcení na biskupa. Milost, kterou slovy těmi udíli, není výhradně ani biskupská, ani kněžská, ježto obsahuje i takové ctnosti, jež i každý laik míti má. V modlitbách ostatních jest pouze řeč o ctnostném životě, o dobrém příkladu, o skutcích milosrdenství a o konání úřadu kazatelského. — Forma či slova, jichž při anglikánských svěceních na kněze a na biskupa se užívá, nevyjadřují dostatečně ani moci, ani milosti, kterou tato svátost naznačuje a působí, a jsou tudíž svěcení ta i pro nedostatek formy, jež jest podstatnou částí každé svátosti, neplatna. Dle tohoto anglikánského řádu byl na biskupa posvěcen Matouš Parker, jenž za královny Alžběty byl na primatiální stolec v Canterbury dosazen. Tento primas za svého dlouholetého biskupování vysvětil všechny své suffragány, a jeden z těchto, byv jmenován arcibiskupem v Yorku, vysvětil biskupy své církevní provincie. Jest tudíž Matouš Parker zakladatelem a původcem anglikánské hierarchie. Konsekraci Parkera na biskupa vykonal dle nového řádu, jenž po stránce formy svátostné nedostačoval, Barlow, biskup v Chichestru, o jehož platném vysvěcení na biskupa ze závažných důvodů se pochybuje. Parker, jenž na biskupa platně vysvěcen nebyl, nemohl ani kněze ani biskupy platně světiti, a byla tudíž všechna svěcení, jež buď on sám, buď biskupové od něho konsekrovaní udíleli, neplatná. — Otázka, zdaž svěcení anglikánská jsou platna, přetřásala se v bohoslovecých kruzích po dlouhou dobu. Větší pozornost se jí věnovala počínajíc r. 1850, kdy papež Pius IX. katolickou hierarchii v Anglii, kdež katolíků přibývalo, znovu zřídil. Když pak Lev XIII. listem „Amantissimae voluntatis" 14. dubna 1895 vydaným anglický národ k návratu do lůna katolické církve vyzval, stala se ona otázkou palčivou, ano existenční. Přesný důkaz o neplatnosti anglikánských svěcení přivodil nutně dalekosáhlé důsledky pro celou církev anglikánskou; neboť pak neměla církev tato přes tři sta let ani pravého kněžství, ani pravé oběti, ani pravých svátostí. Právoplatné rozhodnutí, že anglikánská svěcení jsou vesměs neplatna, vydal týž papež Lev XIII. 13. září 1896 konstituci „Apostolicae curae". Rozhodnutí toto opírá se o bedlivé šetření, jež po delší dobu konala komise odborných znalců, v níž mimo jiné zasedali Duchesne, Gasparri a de Augustinis. V prvním díle této konstituce přihlíží papež Lev XIII. k prohlášením svých předchůdců a k dotyčné praxi církevní. Papež Pavel IV. bullou „Praeclara carissimi" r. 1555 vydanou nařídil, že ti, kdož byli posvěceni od jiného, než od biskupa platně konsekrovaného, jsou povinni svěcení bezpodmínečně znova přijmouti. Jak ze znění bully vysvítá, jsou tu míněni oni duchovní anglikánští, kteří byli podle nového řádu vysvěceni. Neplatnost těchto svěcení jest zřejmě vyslovena v breve téhož papeže „Regimini univ. ecclesiae", 30. října téhož roku 1555 vydaném. „Et tantum episcopos et archiepiscopos, qui non in forma ecclesiae ordinati et consecrati fuerunt rite et recte ordinatos dici non posse et personas ab iis ad ordines ipsos promotas ordines non recepisse sed eosdem ordines a suo ordinario de novo suscipere debere et ad id teneri". Svěcení nesmějí se bezpodmínečně znova udíleti, dokud není prokázáno, že byla udělena neplatně. A členové anglikánského duchovenstva bývali, když do lůna pravé církve se vrátili, bezpodmínečně znovu svěcení. Estcourt uvádí celou řadu duchovních, kteří po svém obrácení byli v anglické kolleji v Douai v letech 1570 až 1704 reordinováni. Za neplatnou byla prohlášena konsekrace anglikánského biskupa Johna Clem. Gordona, jenž později do církve katolické vstoupil, výnosem posv. kongregace s. Officii 17. břez. 1704, a nařízeno bezpodmínečné nové svěcení na kněze. Toto rozhodnutí vydala kongregace se zřetelem na anglikánské ceremoniale, dle něhož byl Gordon konsekrován, nepodléhajíc vlivu oné povídačky, že Gordon byl svěcen v krčmě. V druhém díle konsekrace uvádějí se dogmatické důvody, pro něž ona svěcení jsou neplatna. V ordinale za Eduarda VI. vydaném nejsou podstatné části svátosti, totiž slova či forma a úmysl, naprosto dostatečny. Slova (forma) při svěcení na kněze: „Přijmi Ducha sv . . ." nevyjadřují přesně ani řád kněžský, ani zvláštní milost, ani podstatnou moc konati obět mše sv.; v modlitbách onoho ordinale byla úmyslně všeliká zmínka o moci a úřadu kněžském potlačena. Později byla sice slova zmíněná doplněna „ad officium et opus presbyteri", po případě „ad officium et munus episcopi"; než právě tento doplněk usvědčuje anglikány z toho, že sami doznali nedostatečnost a kusost oné formy. Tento dodatek, kdyby i snad dostačil na označení svátostné moci a milosti, byl teprve později, až za sto let po zavedení nového ordinale, příčiněn, když již dřívější hierarchie platně ordinovaná vymřela. Důvod, že některé formy, jichž v církvi řecké, ano i v latinské až do X. století při svěcení na kněze se užívalo, moc konsekrační dosti určitě nevyjadřovaly, neplatí; řád, dle něhož se svěcení udílí, třeba považovati za celek, k němuž náleží i to, co vlastní formě předchází, i co po ní následuje. V církvi řecké i římské jest v řádu ordinačním celá řada modliteb, jež dosvědčují, že moc konsekrační vskutku se udílí, kdežto právě od pořadatelů anglikánského ordinale bylo uděleni oné moci vymýceno, poněvadž tito obět mše sv. prohlásili za svatokrádežný vynález a za nebezpečné falšování. V ordinale anglikánském není dále ani pravého úmyslu. Nejedná se tu o vnitřní úmysl, o němž církev nerozsuzuje, nýbrž o ten, jenž se zevně projevuje. Má se tedy o tom, kdož k udílení svátosti potřebné látky a formy vážně a správně použije, právem za to, že chtěl konati, co církev koná. Tohoto úmyslu není rozhodně tam, kde se změní ritus s tím patrným úmyslem, aby byl jiný, pravou církví neuznaný, zaveden, a vymýtilo se to, co církev koná a co dle ustanovení Kristova k podstatě svátosti náleží; a tak tomu jest v ritu Eduardem nařízeném, jehož původcové, bludy nasáklí, jak sami nynější Anglikáné uznávají, všechno vymýtiti usilovali, co k oběti eucharistické se vztahovalo. Nejen tedy že tu není úmyslu potřebného, nýbrž projevuje se tu úmysl protivný a odporující. Na základě těchto vývodů rozhodnul Lev XIII. v oné svrchu zmíněné bulle: „Prohlašujeme a potvrzujeme, že svěcení dle řádu anglikánského vykonaná jsou veskrze neplatna a vůbec žádná." — *Literatura: Estcourt*, The question of Anglican ordinations discussed. London 1873. Burns & Oates. *Smith* S. J., Reassons for rejecting anglican Orders. Lond. 1895. Catholic truth society. *Denny et Lacey*, De hierarchia anglicana, dissertatio apologetica. Lond. 1895. Clay & Sons. *Hackelberg-Landau*, Die anglikanischen Weihen und ihre neueste Apologie. Separatabdruck aus dem „Liter. Anzeiger für das kathol. Österreich", Jahrgang X. Graz „Styria" 1897. *Tanquerey*, Synopsis theologiae dogm. specialis III. p. 617 n. Parisiis 1905. *Boudinhon*, „Ordinations schismatiques coptes et ordinations anglicanes" v Canoniste contemporain 1895 str. 213 nn.; *týž*, „De la validité des ordinations anglicanes" ibid. 1895 str. 422 n. *R. Šp.*

Anglin, Timot. Warren, *n.* v Irsku 1822, *z.* v Kanadě 1896, vynikající státník kanadský a žurnalista. Zasluhuje zmínky v historii pro svou obratnou, neúnavnou a velmi účinnou obranu práv katolíků ka-

nadských, a to jak ve sloupcích svého časopisu „Weekly Freeman", tak ve svých výtečných řečech v parlamentě, jehož byl členem po více let. *A.* má ivi podíl na zásluze o to, že konečně splněn požadavek kanadských katolíků v Nov. Brunšvicku, aby stát vydržoval pro ně z veřejných peněz katolické školy na rozdíl od takových škol veřejných, v nichž pro různost vyznání náboženství se vůbec nevyučuje. V krajích skoro naskrze jen katolíky osazených zajisté požadavek to spravedlivý.

Škmajer.

Anglona-Tursi (Aglonen. et Tursien. dioec.), bisk. v církv. prov. Acerenza (v Neapolsku); bisk. v Agloně zříz. v XI. stol.; 1546 přeloženo sídlo do Tursi; 95.184 katol., 40 f., 255 kn.

Anglus Cardinalis v. Allen 7.

Anglus (Anglicus) 1. Tomáš Jorsius (Thomas de Jorz) v. t. — 2. Tomáš Waleis v. t. — 3. Tomáš White v. t.

Angola a Kongo (Angola et Congen. dioec., dioec. s. Pauli de Loanda), bisk. v záp. Africe (viz na mapě příl. II. č. 20), podříz. bisk. lissabonskému, zříz. pap. Klementem VIII. 1596; sídlo bisk. v Loandě; asi 1,000.000 katol. (celková populace asi 2,000.000), 36 kněží, 82 far, 8 kostelů, 10 kaplí. Srvn. *Werner*, Orbis terrar. cathol. (1890), 52, *týž*, Kath. Missions-Atlas, 27.

Angora v. Ancyra.

Angoulême (Engolisma), bisk. v církv. provincii bordeauxské v dep. Charente ve Francii; ve III. stol. připomíná se jakožto první bisk. sv. Ausonius (v. t.), ale souvislá řada biskupů počíná teprve kol. r. 400. Kathedrála *a*-ská jest krásná románská stavba z poč. XII. stol.; má nádhernou fasádu s bohatým, malebným, ale neorganickým členěním arkádovým. Data statistická: 330.305 obyv., 30 far, 332 sukkursalií, 6 vik.

Angra (Angren. dioec.), bisk. na Azorách (viz mapu příl. II. č. 65), zříz. papežem Pavlem III. 1534, podř. bisk. lissabonskému, sídlo bisk. na ostrově Terceiře; asi 300.000 katol., 353 kn., 108 far, 41 sukkursálií, 332 kostelů a kaplí. Srvn. *Werner*, Orb. cath. (1890), 50.

Angriani (Aiguani, Aignani) 1. Bernard, O. Carm. v Bologni, stud. v Paříži, dosáhl stupně doktora theol., byl dvakrát provinciálem, pro učenost a výmluvnost požíval veliké vážnosti. — 2. Michael (Michael Bolognský), O. Carm., bratr před., prof. theol. v Paříži, gen. řádu v letech 1381—86, potom byl prof. Písma sv. v Bologni; *sp.* „Quaestiones disputatae in 4 libros sententiarum" (Milán 1510, Ben. 1623), „Comm. in Psalmos Davidicos" (Complut. 1524, Lyon 1581, 1588, Ben. 1603 a častěji vyd. anonymně s označením „Incognitus in Psalmos" n. „Opus auctoris incogniti"; někteří připisují dílo to Petru Berchoriovi OSB.), „Tabula decreti"; dle svědectví Trithemiova započal skládati theol. slovník, jejž však toliko k C dovedl; dle zprávy Ghirardacciovy (Stor. di Bologna) byl *A.* také dovedným sochařem; *z.* 1400. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 685; *Thieme-Becker* I, 147.

Angstenberger Michael, *n.* 1717, stal se 1728 vokalistou při kostele křižovnickém v Praze, 1738 vstoupil do řádu křižovn., byl děkanem v Karl. Varech, načež stal se kommendatorem při kostele sv. Karla ve Vídni, kdež *z.* 1789. Byl znamenitým hudebníkem; v mladších letech komponoval některé skladby chrámové („Te Deum", „Offertorium", „Veni sancte"). Srvn. *Dlabač*, K. L. I 51, *Eitner* I, 158.

Angstläuten, něm. název zvonění páteč-ního v. t.

Anguier 1. Frant., franc. sochař, *n.* 1604, zhotovil několik soch a mausolei do chrámů, *z.* v Paříži 1669. — 2. Michael, franc. sochař, bratr před., *n.* 1612, pracoval v Římě, potom vrátiv se do vlasti společně s bratrem svým, byl jedním z nejplodnějších sochařů XVII. stol.; zhotovil řadu soch a reliefů náboženských; *z.* 1686.

angularia, ozdobné roušky, jimiž ve středověku ozdobovaly se oba přední rohy oltáře; v inventáři velechrámu svatovítského z r. 1354 v rubrice „De mensalibus" uvádějí se „angularia paria septem". Srvn. *Podlaha-Šittler*, Chrám. pokl. 52.

Angulo Pedro OP., *n.* v Burgosu ve Špan., odebral se 1524 do Ameriky a působil horlivě jako missionář mezi indiánskými kmeny v Jižním Mexiku a Guatemale, osvojil si dokonale některá nářečí indiánská, v nichž sepsal i několik nábož. spisů; *z.* 1651.

angustia loci jest kanonický důvod, pro který sv. Stolice uděluje prominutí manželské překážky pokrevenství a švakrovství mezi snoubenci. Nemůže-li totiž žena v rodišti svém (locus originis) neb v místě, kde bydlí (domicilium, quasidomicilium), svobodně volic, nalézti ženicha paris conditionis, s nímž by bez překážky v manželství mohla vejíti, a opustiti otčinu bylo by jí těžko, dovoluje církev sňatek s příbuzným, tamtéž usedlým. Právo vychází tu od přesvědčení, že povaze ženské bývá přesídlení do místa cizího a neznámého obtíží, kdežto nucený sňatek s osobou, k níž schází náklonnost, uzavřený z nedostatku výběru, přináší neblahé ovoce. Místo, jehož skrovný počet obyvatel jest podnětem dispense, nemá čítati více než 300 rodin (krbů, foci, focularia) neb přibližně 1500 obyvatel (Pius IX. in epist. circul. kardinála Spinoly, prodatáře, z 30. srpna 1847). Pro místa lidnatější není sice tohoto kanonického důvodu k dispensi, než i tu papež ze zvláštních příčin prosbě vyhovuje; na př. jedná-li se o šlechtičnu v místě, kde jest jen pět nebo deset rodin stejného stavu, neb jest příbuzenství v místě velmi rozšířeno, činíc volbu nesnadnou. Týká-li se *a. l.* pouze nevěsty, slouje relativa; týká-li se obou, zove se *a. locorum.* — Slovem místo (locus) není třeba rozuměti město, farnost, obec, nýbrž platí i o vsi neb jakémkoli souboru obydlí o sobě, od jiných míst aspoň ultra milliare vzdáleném (agglomeratio habitantium), jenom jsou-li tato místa od sebe různá a mají svůj vlastní název. Jde-li o předměstí, která tvoří součást města, požaduje se aspoň vzdálenost „per milliare" od města, by se mohlo mluviti o *a. l.* V každém případě jest třeba, aby žena na místě, o němž řeč jest, po delší dobu skutečně bydlila, jinak odpadá důvod, že by měla obtíže místo to opustiti. Vzorek žádosti viz v *Acta S. Sedis*, 34. p. 35. Vždy se doporučuje, žádost jinými důvody podporovati, na př. nedostatkem věna (v tom případě zove se „*a. l.* cum clausula *Et si extra*"), vyšším stářím nevěsty, a j. Srvn. *Zitelli*, De disp. matrimon., Romae 1884, 63; *Caiet. Aloisi-Masella*, Formulae Apost. Datariae, Romae 1901 (form. 1, 17, 29, 18, 26, 30, 36); *týž*, Praxis apostol. dispensationum, Romae 1902, 16; *Schneider*, Fontes iur. eccl. novissimi, Ratisb. 1895, 120. *Pšk.*

Anhalt. Území nynějšího vévodství anhaltského bylo získáno křesťanství postupem Němcův a podrobením slovanského obyvatelstva. Knížata nejen že hojně církevní ústavy podporovala, ale dala církvi i některé dobré kněze a biskupy ze svého rodu. Reformace šířila se z blízkého Wittenberga velmi záhy osobním přičiněním Lutherovým. Roku 1596 byl zaveden kalvinism; než později podporovalo se opět lutheránství; konečně nabyla obě vyznání svobody. Od r. 1719 nacházela se v Dessavě missijní stanice, již drželi františkáni. Později zřízena řádná fara. Dne 24. října 1825 přestoupil panující vévoda Friedrich Ferdinand z Anhalt-Köthen

k víře katolické v Paříži. Konverse vévodova měla za následek, že v Anhaltě zřízen byl apoštolský vikariát; v Köthen pak vystavěn krásný kostel roku 1830. Nástupce vévodův byl opět protestant, čímž se postavení katolíků zase zhoršilo. Apoštolský vikariát anhaltský, jenž podřízen jest biskupství paderbornskému, obsahuje vévodství anhaltské; mezi 294.150 protestanty jest 8418 katolíkův; fary jsou 4; duchovní správu obstarává 8 kněží.

Anhuser Jan Gaudentius, prof. theol. na univ. vídeňské, *z.* 1541; *sp.* „Theses de ss. missae sacrificio perspicuae, quibus totius rei summa necnon sacrificiorum discrimina compendio continentur“ (vyd. po jeho smrti Jan Hoffmeister v Kolmaru 1543). Srvn. *Hurter*, Nomencl, II[3] (1906), 1416.

Ancharano de Petrus, *n.* kol. 1330 v Ancharanu v Tuscii z rodu Farnesiů, byl professorem církev. práva na universitě v Bologni a jinde, proslul obsáhlou učeností v oboru práva a v pochybných případech brán byl na radu od kardinálů, králů a úřadů a nazýván „ancora juris“. *Z.* 1416. *Sp.* „Consilia seu juris responsa“ (Řím 1474, Pavia 1496, Milán 1568 a j.), „Commentaria in Decretales“ (Lyon 1535—42, 5 sv. fol.), „Lectura super Sexto“ (t. 1517), „Lectura super Clementinas“ (Ben. 1483, Milán 1594 a j.). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[3] (1906), 769.

Anchialos Michael (*Μιχαὴλ ὁ τοῦ Ἀγχιάλου*) 1169 až 1177 patriarcha cařihradský, nepřítel unionistických snah a světovládných tužeb Komnenů. Také literárně činný proti latinikům. Fragmenty vydal Leo Allatius: De purgatorio. Romae 1655, str. 871. De eccl. occid. et orient. perp. cons. Romae 1648. 526. Pram.: *Pavlov*, Vizantijskij Vremenik. Petrohr. 1895, 388—393. *Krumbacher*, Gesch. d. byz. Literatur.

Anchier Pantaleon (Ancherus Pantaleonis), synovec Urbana IV., *n.* v Troyes, stal se 1261 kard. tit. S. Prassede, pro zdatnost svou požíval velikého vlivu, 1265 korunoval Karla Neapol. na krále sicilského, jako papežský legát učinil v Neapolsku konec boji stran; byl také básníkem a zanechal několik písní a hymnů církev.; *z.* 1286.

Anchieta Josef S. J., *n.* ze vznešeného rodu na ostrově Tenerifě 1533, *z.* v Brasilii 9. čna 1597. Do Tov. Ježíšovy vstoupil u věku 17 let, a již v noviciátě vedl život tak přísný, že si na zdraví ublížil a hrbatým se stal. Byv spíše k vůli zdraví než z jiné příčiny svými představenými poslán do Brasilie, oddal se tu s celou duší činnosti missionářské jak mezi osadníky, tak mezi Indiány, tak že byl zván „apoštolem Brasilie“. Jsa výtečným linguistou, osvojil si důkladně hlavní nářečí brasilské („Tupi“) a k usnadnění práce missionářů napsal mluvnici jeho „Arte de grammatica da lingoa mais usada na costa do Brasil 1595“. Jest to dílo veliké ceny vědecké; na jeho základě vydal J. Platzmann r. 1874 grammatiku brasilského jazyka; r. 1876 vydáno bylo faksimile původního vydání z r. 1595. Drama jím sepsané dáváno bylo v Bahii pod širým nebem a mělo povznésti mravní úroveň jak mezi osadníky, tak u Indiánů, za kteroužto příčinou byl v delších přestávkách vykládán posluchačstvu jeho obsah. Ač nebyl knězem, vyprovázel rád missionáře, nelekaje se ni nejhorších obtíží, ba jednou zůstal u divochů v rukojmí, a v opuštěnosti své složil báseň „De beata Virgine Dei Matre Maria“ o více než 4000 verších. Nemaje však, na co by ji napsal, naučil se ji z paměti. Pro horlivost svou a svatý život byl konečně 1567 vysvěcen na kněze, načež se stal provinciálem brasilským a věrně zastával úřad svůj, dokud se mu dostávalo sil. Podnes vypravují se mezi obyvatelstvem pověsti o jeho nadlidské moci; dlouho voláno po jeho kanonisaci, až konečně r. 1908 byl za blahoslaveného prohlášen. Srvn. *Seb. Beretari*, Iosephi Anchietae S. I. sacerdotis in Brasilia def. vita. Lugd. 1617. *Backer-Sommervogel* I, 310—312. *Jos. Dahlmann*, Die Sprachkunde u. die Missionen (1891), 82. *Škmajer.*

Anchin (Aquicinctum), býv. opatství benediktinské ve franc. Hennegavsku na ostrově řeky Scarpe (přítoku ř. Šeldy), zal. 1079, zruš. 1791.

Ani, *hbr.* עָנִי, *LXX Ἐλιωήλ, Ὠνί*, levita-hudebník, jeden z těch, kteří provázeli archu úmluvy z domu Obededomova do Jerusalema (1 Par. 15[18-20]).

Ania, čes. překl. Aniáš, *hbr.* עַנְיָה, *Ἀναίας*, jeden z těch, kteří stáli vedle Esdráše, když předčítal lidu zákon Boží (Neh. 8[4]), nepochybně totožný s mužem zvaným „Anaia“ (v. t.) v Neh. 10[22].

Aniam, *hbr.* אֲנִיעָם, *LXX Ἀνιάν*, jeden ze synů Semidových, 1 Par. 7[19].

Aniane, někdy slavné bened. opatství v již. Francii, zal. sv. Benediktem Anianským, středisko kultury jižní Francie, nyní káznice.

Anianus 1. rodem z Flandrie, opat kl. aldenburgského, žil uprostřed stol. XIV., *sp.* „Computus ecclesiasticus“. Srvn. *Nilles*, Kal.[2] II, 746. — 2. sv., biskup alexandrijský 62—85, nástupce sv. Marka; Mart. Rom. 25. dubna. — 3. mnich alexandrijský, sestavil 412 tabulku velikonoční s dějepisnými poznámkami; narození Páně klade do r. 5500 po stvoření světa; 25. březen pokládá za den stvoření, vtělení a zmrtvýchvstání. — 4. sv. mč., jáhen v Antiochii, Mart. Rom. 10 listop. — 5. sv., biskup besançonský ve IV. stol. (*z.* asi 374), pam. 5. září. Srvn. *Acta Ss.* Septemb. II, 533. — 6. (Annianus Celedensis), jáhen v Celedě [= Celenna v Campanii nebo Ceneda, nyn. Vittorio v ital. prov. Treviso], přívrženec Pelagiův, *sp.* kol. 418 polem. spis proti Jeronymovi ve prospěch pelagianismu, nepochybně totožný s oním *A*-em, jenž přel. zdařile do latiny řadu homilií sv. Chrysostoma (překlad jeho pojat i do řím. brevíře). Srvn. *Migne*, PG. L, 471—514, LVIII, 975—1058. — 7. sv., 5. biskup chartresský, žil ve IV. stol. Srvn. Anal. Boll. VII (1888). 321. — 8. sv. (Agnanus), biskup orleanský (390—453), zachránil 451 město od záhuby, kterouž mu Attila hrozil; Mart. Rom. 17. listop. — 9. sv., poustevník v VII. stol. u Aiblingu v Bavorsku spolu s Marinem (v. t.), oba pocházeli snad z Irska. *A. z.* 697. R. 747 byly pozůstatky jeho a Marinovy přeneseny do kostela, k jejich poctě vystavěného ve Wilpartingu Srvn. *B. Sepp*, Vita ss. Marini et Anniani (1892). — 10. referendář n. kancléř krále visigothského Alarika II. (484—507), ověřoval svým podpisem exemplář kodexu, jenž z rozkazu Alarikova ku potřebě jeho římských poddaných z kodexu Theodosiova (publikovaného r. 438) a z právnických spisů některých juristů římských II. a III. století po Kr., zejména Gaja, Julia Paula a Papiniana, r. 506 byl pořízen a publikován, když tyto exemplář zasílány byly pánům říšským. Odtud také zmíněný kodex, který dle pramene svého zval se Lex Romana Wisigothorum, Corpus Theodosianum, Lex Theodosiana, Leges Theodosianae, dle původce svého pak Breviarium Alaricianum, zván dle ověřovatele Aniana „Breviarium Aniani“. Gratian užil i této sbírky při sestavování svého „Decreta“. (Srvn. *Laurin*, Introd. in Corpus iuris canonici, 17. n.). — 11. Schonaw (Schoonhoven) OP., bisk. v St. Asaph v Anglii od 1268, *z.* 1293, zpovědník krále Eduarda I., s nímž zúčastnil se křižovného tažení sv. Ludvíka do Tunisu.

Aniáš v. Ania.

Anicét 1. papež, sv. (157—168), byl rodem z vesnice Amisy (Emesa) v Syrii. Za jeho pape-

žování přišel sv. Polykarp, biskup smyrenský, do Říma, aby s ním o slavení velikonoc vyjednával; nesjednotili se, ale rozešli se v pokoji. Biskupovav 11 let zemřel smrtí mučednickou za Marka Aurelia. Mart. Rom. 17. dub. Srvn. *Acta Ss.*, Aprilis II, 477. — 2. m č. v Nikomedii za Diokleciana, Mart. Rom. 12. srpna, církv. řec. téhož dne. Srvn. *Acta Ss.* Aug. II, 705—9. *Nilles*, Kal.[2] I, 244.

Anicien. dioec. = bisk. Le Puy (v. t.).

Anikit, jeromonach (rod. kníže Sergěj Alexandrovič Širinskij-Šichmatov) *n.* 1783, sloužil jako důstojník ve vojště, vstoupil 1830 do stavu řeholního, vykonal pout do Sv. země, 1836 jmenován náčelníkem ruské duchovní missie v Athenách, 1837 odebral se na Athos, ale zemřel na cestě. Vynikal obsáhlým vzděláním, psal básně obsahu nábožensko-mravného; za své práce odměněn ruskou akademií. Zápisky jeho o pouti do Sv. země vydány v „Christ. Čtenie" 1891. Srvn. Bog. enc. I, 787.

Anim עֲנִים, *Anóm*, město v horách judských (Jos. 15[50]), nyn. Chirbet Ghuwein, jižně od Hebronu.

anima znamená vzduch, dech, život živočišný, prvoť života živočišného (duši), bytost, která má duši, člověka. Ve filosofii znamená životní prvoť živé bytosti tělesné, byliny, zvířete a člověka, ve smyslu užším zvířete a člověka; duše, anima, jest podstatnou údobou čili formou, tělo látkou živé bytosti tělesné. Ale nejen takovou jest duše lidská, jest i povahy duchové, a to jako lidská, od duše zvířecí rozdílná; proto nazývá se také animus. Viz animus, duše. *Kdř*

Anima, Collegio Teutonico S. Maria dell' Anima. V Římě založil kostel a poutnický dům pro poutníky z Německa vojín ve službách papežských Jan Peters z Dortrechtu spolu s manželkou svou Kateřinou z Maastrichtu; papež Bonifác IX. schválil 1399 založení to. Přičiněním Děthicha z Nieheimu, sekretáře pap. kanceláře, ústav ten 1406 značně zveleben a pod zvláštní ochranu sv. Stolice přijat. Při poutnickém domě německém vzniklo brzo po jeho založení bratrstvo ke cti P. Marie utěšitelky duší v očistci, odkudž vznikl název ústavu. Nyn. kostel vystavěn v letech 1500—11. V XVII. stol. přešel protektorát *A*-y na panovnický rod Habsburský. Rektora jmenuje císař rakouský. Hojný počet poutníků z Němec zvláště v letech milostivých do Říma přicházejících vyžadoval toho, že v *A*-ě vždy byl větší počet kněží-zpovědníků, kteří volné chvíle užívali ke studiím. Zásluhou rektora Aloise Fliera 1853 byl ústav zreformován; rektor Karel Jaenig velice jej zvelebil. *A.* slouží za bydliště kněží z Rakouska a Německa, kteří v Římě studují (zvl. církevní právo); obyčejně jich tu bývá 15—20. Biskupové rakouští a němečtí mají právo dle určitého pořadí presentovati kněze své diecese jakožto kaplany k dvouletému pobytu. Kaplani *A.*, dokončivše ve dvou letech studia svá, obyčejně dosahují stupně doktorského. Jeden z kardinálů jest protektorem *A*-y. V domě *A*-y ubytována byla zprvu zásluhou Msgr. Jaeniga kollej česká (v. t.) 1884 až 1887.

Anima Christi, sanctifica me, modlitba mylně připisovaná sv. Ignáci Loyolskému, protože ji ve svých exercicíích doporučuje; vyskytá se již v rukopisech XIV. stol., v českém překladu již v rukopise univ. kn. XVII F. 30. z druhé pol. XIV. stol. (otiskl dr. V. Flajšhans v časop. „České museum filologické" 1899). Vznikla nepochybně v prvé pol. XIV. stol.; pap. Jan XXII. obdařil ji odpustky 1330; snad ji sám složil. Srvn. *Dreves* ve „Stimmen aus Maria-Laach" 1898, 493 násl., *Fr. Stejskal* v ČKD. 1901, 222, *Beringer* [13], 166—167.

anima naturaliter christiana, výrok často uváděný, vyskytá se u Tertulliana Apologeticum kap. XVII. (český překl. str. 66). Tertullian uváděje, že pohané často jen jediného Boha se dovolávají, nikoliv bohův, a tak bezděky vyznávají víru v jediného Boha, volá: „O svědectví duše přirozeně křesťanské!" Myšlenku tu šíře rozvádí ve spise „De testimonio animae".

animace (animatio), spojení duše Bohem stvořené s tělem, viz čl. duše.

animae periculum, nebezpečí duši hrozící, jest 1. důvodem pro udělení církevní dispense od dvou prohlášek, je-li totiž obava, že by snoubenci, kteří blízko sebe bydlí, mohli před sňatkem tělesně spolu obcovati; 2. důvodem pro povolení dočasného rozvodu manželů od stolu a lože, když totiž z nějakého přečinu nebo jednání jednoho z manželů hrozí druhému zkáza duševní, jako na př. kdyby manžel nekatolík sváděl druhého k odpadu od víry, nebo kdyby manžel manžela sváděl ke zločinům a hříchům (krádeži, loupeži a pod.). (*Instr. pro iudic. eccl.* imp. Austr. quoad caus. matrim. § 208; *Borový*, Sloh církv. III. vyd. 646.)

Animas fidelium, píseň za zemřelé; zpívá se po slavných rekviích; v církv. komunitách často i po společných večerních modlitbách.

animatio v. animace.

animator v. dušník.

animi afflictiones acerbiores, trpké křivdy duševní, delší čas trvající, jsou zákonným důvodem pro povolení dočasného rozvodu od stolu a lože, když totiž jeden manžel druhého hádkami, hněvy, pohoršlivým životem (byť nikoli cizoložným) a pod. delší dobu roztrpčuje a tak i zdraví jeho ohrožuje. (*Instructio pro iud. eccl.* imper. Austr. quoad caus. matrim. § 208.)

animi defectus a vadnost odtud vyplývající viz irregularitas.

animismus (z lat. anima neb animus, duše), obyčejně animistickým názorem v přírodovědě zvaný, původně Aristotelem vědecky zpracovaný a dosud proti materialismu neb mechanismu i chemismu hájený, učí povšechně, že duše (rostlinná neb živočišná neb lidská) jest základem každého živého organismu, pojítkem části, východiskem vývoje, činnosti a účelnosti jeho v celku i částech; jakou měrou, vyšetřuje fysiologie, biologie a psychologie. — *A.* jakožto soustavu léčebnou vzdělal berlínský G. E. Stahl, dle něhož i choroby tělesné léčí se působením na duši, aby proti strádání svému byla posílena a zdolala zevnější poruchy, jakožto příčiny choroby. — *A.* zovou evolucionisté primitivní názor na svět, jejž nevzdělaný člověk představoval prý si oživen všelijakými duchy, dobrými a zlými, duchy zemřelých atd. a je z naděje nebo bázně uctíval a takto náboženství si vytvořil. Tím však se nevysvětluje, kterak člověk onen nabyl představy nebo víry v duchy, neboť přenášel-li domysl své vlastní duše do svého okolí, tedy jej už měl. Národopis pak dosvědčuje, že právě v úpadku náboženství a bohocty, když čistý názor o božstvu zkalen, ona fantastická činnost oživovací bujela, by zjednání byli prostředníci mezi božstvem a člověkem. Srvn. dr. *A. Borchert*, „Animismus", přel. *Vojt. Vávra* (Vzděl. knihovna katol. sv. XXXVII.). *Vch.*

Annimucia Giovanni, hud. skladatel, *n.* 1500 ve Florenci, byl ředitelem kůru u sv. Petra v Římě. Pro oratoře sv. Filippa Neri, s nímž byl spřátelen, skládal t. zv. „Laudi", t. j. několikahlasé zpěvy po kázáních; byl to počátek pozdějších tak zv. „oratorií"; *z.* 1571.

animus znamená jak soubor všech sil duchových (zvláště člověka, pokud jest rozumem opatřen), tak i podmět jejich, ducha anebo duši, pokud jest povahy duchové; duši myslící, duši duchově snažící anebo cítící; duševní mohutnost myslivou, mysl,

vědomí, mínění, paměť; mohutnost duchové snažívou, vůli, úmysl, žádost, náklonnost; mysl dojatou, dojem mysli, upřímnost, srdečnost; smýšlení, charakter, povahu, způsob, jakým se myslí anebo jedná, náladu; zmužilost, hrdost, zpupnost, hněv, prudkost; veleducha, člověka výborné povahy. *Kdř.*

animus litigandi slove v právu kanon. před soudem učiněný projev vůle sporných stran, aby tento svou autoritou o nároku žalobcově a odmítnutí tohoto nároku žalovaným rozhodl (c. 19, 20. X. I. 29). Oboustranné prohlášení, jež strany k vyzvání soudce, jemuž žaloba podána byla, učiní, a bez něhož řízení soudní nelze počíti, je základem zavedení pře (litis contestatio), jako zase toto jest základem celého soudního řízení (lis pendens; can. un. X. II. 5). Prohlášení to má za následek, že jurisdikce delegovaného soudu po dobu trvání pře nepřestává, odmítnutí soudu není více přípustno (c. 25. X. I. 29), ruší se promlčovací lhůta, předmět sporu jest nezcizitelný (c. 3, 4. X. II. 29.) a bona fides vlastnictví přestává (c. 20. X. II. 26.) Poněvadž *a. l.* náleží k podstatě každého sporného řízení, nelze od něho ani při řízení úhrnečném (summárním) odstoupiti, třeba dělo se zde beze všech formálností. (Viz proces soudní a litis contestatio.)

animus maritalis (také consensus maritalis = vůle manželská). Formální příčinou nebo-li kořenem manželství ve smyslu činném je oboustranný *a. m.* vzájemně projevený, jenž není ničím jiným než smlouvou, která v tom spočívá, že dvě osoby různého pohlaví, manželství schopné, dobrovolným a s rozmyslem učiněným projevem vůle berou na sebe povinnost spolu manželsky obcovati za účelem plození a výchovy dětí a vzájemné pomoci. Tento projev vůle je základem jejich životního společenství či svazku, který jest manželstvím ve smyslu trpném. A proto lze říci, že manželství projevem vůle či smlouvou povstává, než smlouvou není, nýbrž svazkem. Projev vůle manž. na výsost liší se od projevů, kterými jiné lidské smlouvy vznikají, a to jak obsahem, který vymyká se libovůli těch, kdo k manželství se zamlouvají, tak i trváním, poněvadž smlouva manželská i co do trvání dokonce nezávisí na vůli manželů. Věrnost manž. a služby lásky, jež jsou obsahem této smlouvy, jsou toho druhu, že nikdy nemohou býti samy o sobě předmětem určitě vymezené závaznosti a na ní spočívajícího práva k žalobě, jíž by mohly býti vynuceny. Spíše jsou tak nutným důsledkem manželského spojení, že bez nemravnosti ani odepřeny býti nemohou. Obsah, trvání a podmínky smlouvy manželské diktovány jsou zakladatelem manželství, při smlouvě té není libovůle, leč jen buď manželství uzavříti, aneb ne. Projev vůle manž. učiniti lze toliko jednomu muži a jedné ženě manželství schopným, a to oboustranně, neboť ukládají se smlouvou tou jistá práva a nabývají jisté povinnosti. Proto je projev vůle manželské smlouvou zvláštní (contractus sui generis), kterou nelze na roveň stavěti s ostatními smlouvami občanskými, což platí-li již o manželství osob nepokřtěných, tím spíše platí o svátostném manželství pokřtěných, kde mezi smlouvou a svátostí není rozdílu, leč jen toho, že smlouva a svátost vyjadřují toliko různé vztahy jednoho a téhož předmětu. Až do času tridentského dekretu Tametsi (Trid. XXIV. cp. 1. de np.) stačil k uzavření manželství osob pokřtěných i zcela soukromě projevený, vzájemný, ve formě právní, t. j. oběma snoubenci srozumitelně (slovy aneb případným znamením), s rozvahou, dobrovolné a vážně učiněný projev vůle manželské, nyní za sebe jíti a věrnost manželskou si zachovati. Zmíněným dekretem však, který doplněn byl dekretem Ne temere (2. srpna 1907) a rozšířen na celý obor křesťanský, žádá církev pro sňatky katolické a smíšené, aby souhlas ten stal se veřejně, ve formě církví předepsané (viz forma tridentská). Theorie, že by projev vůle manž. byl toliko zásnubem, který teprve souloží manželskou stává se manželstvím nerozlučným a skutečným (Freisenova theorie o kopule), se neujala, a obecnou je tak zv. theorie projevu vůle (theoria consensus). Bez projevu manželské vůle není manželství, a svazek takový stane se jen tehdy manželstvím, doplní-li pseudomanželé tento nedostatek (convalidatio matrimonii). Srvn. *Gasparri*, Tractatus de matrim. I.; *Laurin*, Introductio in jus matrim. Vídeň 1895; *Solddt*, O jedinosti a nerozlučnosti manželství, Praha 1906; *téhož* Úprava překážky pokoutnosti. Korrespondence katol. duch., příl. „Čecha" č. 8. a násl. r. 1908. *Sdt.*

animus manendi (úmysl v místě setrvati). K pojmu kanonického bydliště (srvn. domicilium canon.) patří: skutečné bydlení a úmysl v místě trvale bytovati, pokud nenastanou okolnosti, které k opuštění bydliště nutí. Bydlení lze i přerušiti, aniž by se tím bydliště ztrácelo, jen když *a. m.* trvá. *A. m.* projevuje se buď přímo určitým prohlášením a přísahou v místě zůstati, aneb nepřímo dlouholetým bydlením v místě, na př. 10 let, jež je předpokladem této vůle, získáním domovského práva, zakoupením se a nabytím nemovitosti v místě, převzetím služby, aneb jinými toho druhu skutečnostmi, z nichž právem lze na trvalost úmyslu setrvání v místě usuzovati. Určité doby k nabytí bydliště řádného právo církevní nepředpisuje, hledíc spíše k úmyslu trvalého přebývání, než ke skutečnému přebývání. Je-li *a. m.* těmito skutečnostmi dokázán, nabývá se řádného bydliště v místě skutečného bydlení již prvního dne, kdy se tam někdo trvale usadil. Mimořádné bydliště (quasidomicilium) vzniká rovněž ze skutečného bydlení a úmyslu, větší část roku v místě setrvati, t. j. více než šest měsíců. Tento *a. m.* jest patrný z účelu, pro který kdo v místě se usadil, a předpokládá se již z měsíčního pobytu. Také quasidomicil nabývá se dnem, kdy někdo s touto kvalifikovanou vůlí v místě se usadil. Místo přestává býti bydlištěm, opouští-li se s úmyslem, více se nevrátiti a jinde se usaditi. Předpoklad vůle, v místě setrvati, bývá někdy zákonem doplněn; pak mluvíme o bydlišti nutném či zákonném, jako je mají veřejní úřednici, manželky, nepluleté děti a poručenci v bydlišti svých mužů a rodičů, vojsko atd., na rozdíl od bydliště dobrovolného. Otázka týkající se *a-i m.* jest pro stanovení bydliště rozhodnou, a proto šíře jedná se o ní v čl. domicilium can. (Srvn. *Rak. instrukce pro soudy manž.* § 39. a násl.; *Haring*, Grundzüge des kath. K.-Rs. II. 413. násl.; *Sägmüller*, Lehrbuch des kath. K.-Rs., str. 484. násl.; *Laurentius*, Institutiones juris eccl. Friburgi 1903, str. 440. násl. *Heiner*, Kath. K.-R. II. str. 17.) *Sdt.*

Aninas (Ἀνίνα, rus. Анинъ), světec církv. vých., žil poblíž Eufratu; neznámo kdy žil. Srvn. *Bog. enc.* I, 787.

Aniňon de, Michael, dokt. dekr., právník, *sp.* „De unitate ovilis et pastoris" (Saragosa 1578). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 124.

Aniol v. Angelus.

Ankwicz Ondřej Alois (hrabě Skarbek z Poslavice), *n.* 1775 v Krakově, stud. nejdříve práva v Krakově, potom theologii, 1810 posvěcen na kněze a povýšen na doktora theol., přednášel nějaký čas theol. v Olomouci, kdež se stal kanovníkem, načež povolal jej arcibiskup lvovský Kajetán Ign. Kicki za gen. vikáře. Po smrti Kického stal se *A.* arcibiskupem lvovským 1815. R. 1833 po smrti arcibiskupa Kolovrata jmenován 31. května 1833 a 30. září od papeže Řehoře XVI. potvrzen za arci-

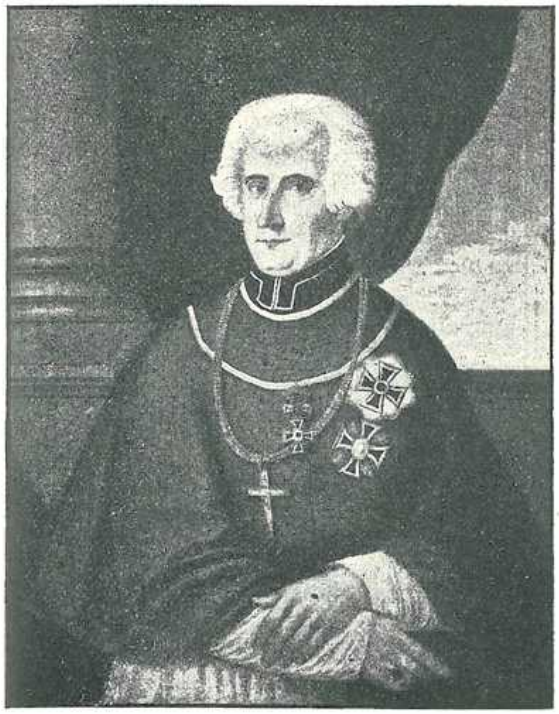

Obr. 192. Arcibiskup Ankwicz.

biskupa pražského. V listu vydaném na rozloučenou duchovenstvu a věřícím diecese lvovské praví *A.* mimo jiné: „Odebírám se k sbratřenému národu, kde jeden z předchůdců mých byl onen, kterýž jsa nadchnut duchem pravdy a života, svatou víru katolickou přinesl do vlasti mé a zde ji rozšířil.“ Dne 4. ún. 1834 přijel do Prahy, načež dne 16 ún. slavně byl inthronisován. Roku 1836 dne 7. září korunoval na království české císaře Ferdinanda a choť jeho Marii Annu, 1837 uvedl do své pražské diecese milosrdné sestry sv. Karla Bor. Nebyl prost josefinismu; jakožto arcibiskup lvovský vzpíral se missiím jesuitským v Haliči a ve své diecesi lvovské konati je nedopustil. Jinak byl arcipastýřem horlivým a přísným. Spravovav arcidiecesi pražskou čtyři léta, zemřel, raněn byv mrtvicí, dne 26. března 1838 v 63. roce svého věku. Srvn. *Borový*, Děj. arc. 427, ČKD 1834, 145, 1838, příl. k sv. 1., Podręczna encykl. kośc. I, 218.

Ankyra v. Ancyra.

Anna (hebr. חַנָּה = milost, půvab). **1.** manželka Elkánova, matka Samuelova, vynikala trpělivostí, zbožností a důvěrou v Boha. Pro její neplodnost bylo jí snášeti mnohé výsměchy od druhé manželky Elkánovy. Tu učinila slib ve stánku Božím v Silo, že, dá li jí Bůh syna, zasvětí ho na celý život službě Hospodinově ve stánku a životu nazirejskému. Nemínila tím ovšem rušit jeho svobody, nýbrž vše učinit, co jí bude možno, aby syna svého, bude-li jakého mít, přiměla, by učinil, co slíbila. Byvši vyslyšena, dostála slibu svému; jakmile dospěl k třetímu roku, dovedla ho do Silo, aby ho Bohu obětovala. Při tom zapěla chvalozpěv, ve kterém naplněna jsouc duchem prorockým líčila úradky Boží v příčině národu israelského a předpověděla konečnou vládu Vykupitelovu nade všemi národy. Chvalozpěv ten má velikou podobnost s chvalozpěvem Panny Marie Magnificat. *A.* jest podivuhodným narozením syna svého a zvlášť svým chvalozpěvem předobrazením Panny Marie. (I. Král. 1^{1-2}, ^{10}, 2^{19-21}.) — **2.** manželka staršího Tobiáše. — **3.** manželka Raguele, příbuzného Tobiášova v Ekbatanech. (Tob. 7^{2}.) — **4.** dcera Fanuelova z pokolení Aser, která ovdověvši po sedmiletém manželství ostatní život jako vdova ve službě Boží trávila, jak se zdá, při chrámě, až do 84. roku věku svého, kdy dostalo se jí milosti spatřiti zároveň se Simeonem ve chrámě Dítko-Vykupitele, když jej Maria obětovala. (Luk. 2^{36-38}.) Na to mluvila o něm všem, kteří očekávali vykoupení israelského. Proto slove též prorokyní. Svátek její slaví církev 1. září. — **5.** sv., matka P. Marie; o ní nic jistého není známo. Písmo sv. o matce P. Marie se nezmiňuje. Legendu o životě jejím podává nejprve tak zv. „Protoevangelium Jakubovo z II. stol. Již v VI. stol. byla sv. *A.* uctívána v církvi východní, v menologiu ktpském připomínala se památka rodičů P. Marie 9. září, a již Justinian I. vystavěl ke cti sv. Anny chrám v Kpli. (Procopius, De aedif. 1, 3.) Jméno sv. Anny nalézá se také u Epifania (De haer. 79). V církvi západní rozšířil se kult sv. *A*-y teprve ve středověku. Legenda o životě sv. *A*-y vešla ve známost zvláště tím, že pojata byla do „Legenda aurea“ Jakuba de Voragine. Obsah legendy jest tento: V Nazaretě žil bohatý zbožný muž Joachim se svou manželkou Annou. Manželství jejich bylo bezdětné. O velikém jednom svátku odebral se s manželkou svou do Jerusalema, aby tam obětoval. Ale velekněz Ruben jejich obět odmítl řka, že manželé bez potomstva nejsou hodni toho, aby přinášeli obět. Tím hluboce jsa zarmoucen odebral se Joachim na poušť, kdež 40 dní strávil na modlitbách a postech. Anna trápila se velice nad tím, že jest bezdětna, i prosila Boha, by od ní odňal pohanu neplodnosti, a učinila slib, že dítko, jež by jí Bůh dal, zasvětí jeho službě. Jednoho dne, když v zahradě zarmoucena dlela, kdež pohled na hnízdo plné mláďat rozjitřil bolest její, zjevil se jí anděl, jenž jí zvěstoval, že Bůh prosbu její vyslyšel. Totéž zvěstoval anděl Joachimovi, jenž plesaje vracel se k manželce své, s níž setkal se ve „Zlaté bráně“ jerusalemské. Po devíti měsících porodila *A.* dcerušku a nazvala ji jménem Maria. Ve středověku rozšířena byla také legenda o trojnásobném manželství sv. *A*-y („Trinubium S. Annae“). Sv. *A.* prý po smrti Joachimově z vnuknutí Božího vdala se za Kleofáše, jemuž porodila dcerušku, kterouž rovněž nazvala Marií; po smrti Kleofášově že vdala se po třetí za Salomu, z kteréhož manželství že pošla rovněž dceruška jménem Maria. Jedna z těchto dvou Marií vdala se prý potom za Alfea, druhá za Zebedea. Gerson uvádí v jednom svém

Obr. 193. Sv. Anna „samatřetí“.

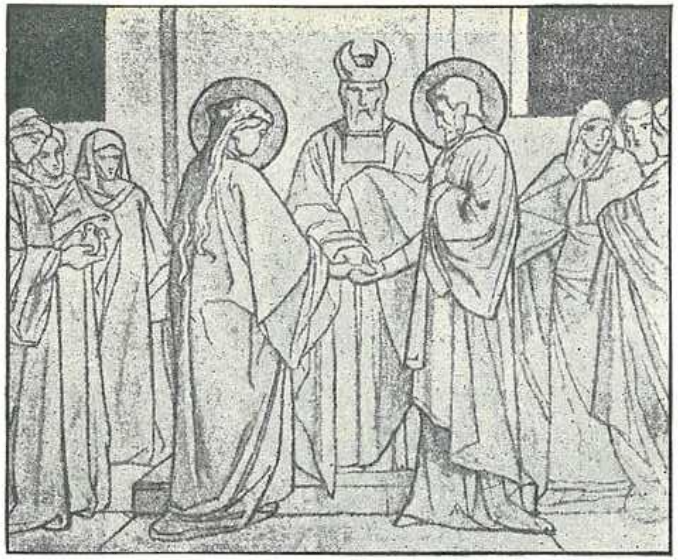

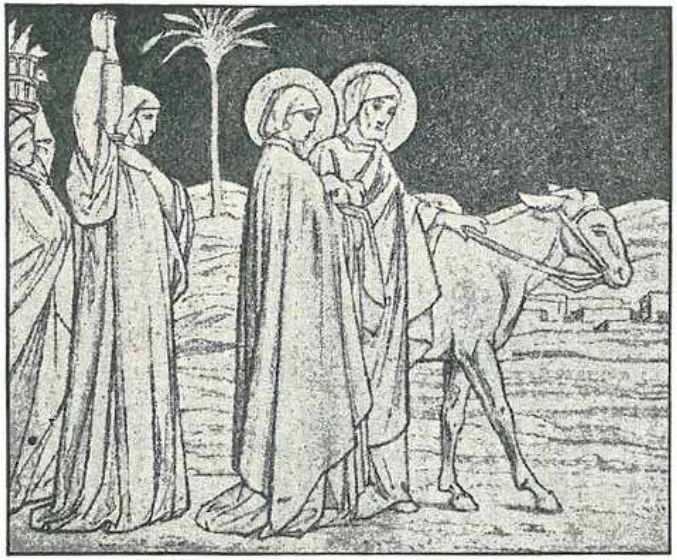

Obr. 194—197. Jan Swerts: Výjevy ze života sv. Anny: 1. Zasnoubení sv. Anny s Joachimem. 2. Sv. manželé udělují almužnu chudým. 3. Putují do Jerusalema. 4. Velekněz je odmítá.

Obr. 198–201. Jan Swerts: Výjevy ze života sv. Anny: 6. Joachim odchází na poušť. 6. Anděl zjevuje se mu na poušti. 7. Anděl zjevuje se sv. Anně. 8. Setkání se svatých manželů

kázání na den Narození Panny Marie tyto verše: „Anna tribus nupsit: Joachim, Cleophae, Salomaeque, ex quibus ipsa viris peperit tres Anna Marias, quas duxere Joseph, Alphaeus, Zebedaeusque". Úcta k sv. Anně byla zajisté již velice rozšířena, když dostalo se jí schválení autoritativního. Papež Urban VI. dovolil 1378 Angličanům k jejich žádosti uctívání sv. Anny, pap. Sixtus IV. schválil kult její vůbec, Řehoř XIII. potvrdil 1584 slavení jejího svátku dne 26. července. V Mart. Rom. tohoto dne se čte: „Dormitio s. Annae, matris genitricis Dei Mariae." — V církvi východní koná se památka smrti sv. *A.* 25. čce. (*Ἡ Κοίμησις τῆς ἁγίας Ἄννης, τῆς μητρὸς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου*, Uspenije svjatyja Anny), mimo to památka sv. *A*-y spolu se sv. Joachimem 9. září a památka početí sv. *A*-y 9. pros. Srvn. *Acta Ss.*, Julius VI., 233—297, *Nilles*, Kal.[2] I, 222, 272, 348, *Kellner*, Heortologie[2] 199. — Výjevy ze zmíněné legendy byly ve středověku často zobrazovány (Giotto, Taddeo Gaddi, Dom. Ghirlandajo). Velice oblíbeno bylo znázorňovati sv. *A*-u, kterak drží na jednom lokti Pannu Marii, na druhém Ježíška, anebo tak, že sv. Anna má na klíně Pannu Marii, která opět na klíně svém má Ježíška. Sv. *A.* tak znázorněná nazývá se „Sv. *A.* samatřetí" (St. Anna Selbdritt, ital. „metterzia"). Znázornění takové nalézáme u nás již v t. zv. missálu biskupa olomouckého z druhé pol. XIV. stol. (knihovna metrop. kapitoly sign. cim. 6., kdež na listu 165 v iniciálce G, jíž počíná se mešní formulář „In nativitate beatae virginis", jest překrásná miniatura „sv. Anna samatřetí" (viz obr. 193). V pokladu chrámu sv. Víta chová se stříbrné poprsí sv. Anny z prvé polovice XVI. stol. s P. Marií na lokti jednom a s Ježíškem na lokti druhém. — Od stol. XVII. (Murillo) až dosavad nejobvyklejší jest znázorňovati sv. *A*-u, kterak vyučuje mladistvou P. Marii. — Krásný cyklus maleb znázorňujících výjevy ze života sv. Anny provedl Jan Swerts na stěnách kaple sv. Anny v metrop. chrámu pražském 1878—1880 (viz některé výjevy z cyklu toho na obr. 194—201). Srvn. *Detzel*, Ikonographie II, 66. Sv. *A*-a uctívána jest jakožto patronka matek, a také i jako patronka horníků. O lidové úctě sv. Anny v Čechách viz článek dra. *Č. Zibrta* „Na den sv. Anny" v časop. „Český Lid" VI, 530.

Anna sv., u sv. Anny (Annaberg), poutnické místo a fara v arcid. pražské, vik. chebském, 552 katol., 1 ak., 9 ž., patron: obec Cheb. Srvn. *Košnář*, Poutn. m. 169.

Anna sv. (Tannaberg), (od roku 1703) poutní místo a farní beneficium (zříz. 1747), v diec. budějovické, vik. domažlickém, 7 katol., patr.: dědicové hr. Filipa ze Stadionu. Barokní chrám rotundovitý z r. 1712. Srvn. *Košnář*, Poutn. m. 499.

Anna sv. (Heilbrunn), fara v diec. budějovické, vik. novohradský, 1311 katol., 22 žid., patron: hr. Buquoy.

Anna sv., u sv. Anny (Seewiesen), fara v diec. budějovické, vik. Kašperské Hory, 1272 katol., 12 akat., 3 ž.; patron: Vilém kn. z Hohenzollern.

Anna sv., poutní místo ve farnosti křečské u Pacova. Srvn. *Košnář*, Poutn. m. 498.

Anny sv. bratrstvo, v Polsku, zal. 1578 péčí Anny Jagiellovny lvovským arcibiskupem Janem Demetriem Solikowským, rozšířilo se záhy po celém Polsku. Papež Sixtus V. 1579 povýšil je na arcibratrstvo. Mezi členy tohoto bratrstva bylo mnoho mužů znamenitých. Roku 1846 bylo bratrstvo to v Krakově obnoveno.

Anny sv. sestry Prozřetelnosti (Suore di S. Anna della Providenza), ital. kongr. ženská, zal. 1834 markýzkou Julií Falletti de Barol ve Florenci, zabývá se výchovou chudých dívek a jest činna i v missiích (v Hyderabadu ve Vých. Indii.

Anny sv. sestry, kongregace domorodých řeholnic ve Vých. Indii, vznikla 1877 v Tiricinapoli; zabývá se výchovou sirotků a obsluhou ve špitálech.

Anny sv. spolek. „Spolek paní sv. Anny, založivší a vydržující Ernestinum, ústav vychovávací a ošetřovací pro slabomyslné děti, Praha-IV., 57" ustavil se na podnět MUDra Karla Slavoje Amerlinga 1866 původně za širším programem, „založiti blaho rodiny účelnější výchovou mládeže na základě mravně-náboženském," čehož hleděl dosíci dvojím způsobem: 1. „návodem a poučením", pořádaje v prvním svém čtyřletí zdarma populární přednášky pro matky a vychovatelky, a 2. „měly se ženy ve svém spolkovém středisku šlechetně účastniti na ochraně a péči duševně chorých." Opět působením Amerlingovým a jeho choti Františky Svatavy vymezil spolek činnost svoji pouze ve smyslu tohoto druhého směru, i uvedl v život r. 1871 ústav pro ošetřování dětí slabomyslných, první toho druhu ústav té doby v Rakousko-Uhersku vůbec a v Čechách dosud jediný. Z prvního sídla svého, malého domku se dvěma zahradami v Kateřinské ulici proti blázinci, kde začato se 6 či snad 10 chovanci mužskými, přestěhoval se ústav již r. 1872 do bývalého šternberského paláce na Hradčanech, jejž zakoupiv za 240.000 K, adaptoval jej pro svůj účel původně jen z části, od roku pak 1894 celý, užívaje od r. 1898 císařským trvalým věnováním i veliké části zahrady v horním Jelením příkopě. O rozkvět ústavu zasloužila se obětavou podporou jmenovitě první předsedkyně (1870—1879) Františka hrab. z Desfours-Walderode, její nástupkyně (1879 až 1901) kněžna Arnoštka Auerspergová, jejímž darem 40.000 korun smazán zbytek hypothekárního dluhu na budově ústavní a již k poctě nese ústav od r. 1898 jméno „Ernestinum", a posléze nynější předsedkyně princezna Arnoštka Auerspergová (od r. 1908), jejímž darem a sbírkou umožněna r. 1906 přístavba a vzorné zařízení nového oddělení nemocničního. Prvním ředitelem (zcela bezplatně) byl dr. Amerling sám až do své smrti r. 1884, po němž převzala správu ústavu jeho choť, zmíněná již Františka Svatava Amerlingová, jež byla již od založení spolku až do své smrti roku 1887 horlivou jednatelkou spolkovou, po ní pak řídil ústav synovec zakladatelův, Čeněk Amerling, až do r. 1902, kdy domácím lékařem a od r. 1903 ústavním ředitelem jest MUDr. Karel Herfort, slovutný odborník ve výchově dítěte slabomyslného. Domácí správa ústavu a vyučování chovanců svěřena byla spolkem téhož r. 1903 řádovým sestrám školským sv. Kříže z Menzingen ve Švýcařích. Spolku, majícímu nyní na 500 členů řádných (s libovolnými ročními příspěvky od 2 K výše), stojí v čele 18členný dámský výbor, většinou ze šlechtičen sestávající, za nejvyššího protektorátu J. E. nejd. pana kardinála Leona ze Skrbenských. Do ústavu přijímají se chovanci slabomyslní, avšak výchovy schopní, obojího pohlaví, obojí národnosti, od dětství do 18. roku. Ke konci r. 1909 je tam chovanců 112; všech dosud bylo od založ. ústavu přijato celkem 678, z nichž propuštěni 403 a zemřeli 163 chovanci. Pravidelný roční poplatek obnáší 700 K za chovance, mimo příspěvek na šatstvo; 12 míst je se sníženým platem po 400 K a 30 míst vydržuje spolek zcela bezplatných. Vedle toho zřídil v novější době zemský výbor český 25 míst ze zemského fondu císařovny a královny Alžběty (na něž bývá obyčejně na podzim konkurs v denních listech vypisován) a dalších 25 míst na útraty zemského fondu sirotčího. Na subvencích dostává se spolku od státu 4000 K, od země 3000 K a od České spořitelny 7000 K ročně. (Viz referáty

ředitele MUDra Karla Herforta ve „Výročních zprávách spolku paní sv. Anny“ a články jeho: „Dr. Karel Amerling. Na oslavu stých jeho narozenin“ v „Paedagog. Rozhledech“ roč. XXI. a „Ernestinum“ s illustracemi ze života ústavního v „Českém Světě“ roč. II. čís. 17.) *Skp.*

annalia = annáty (v. t.).

annalis possessor. K právům, jichž beneficiát nastolením nabývá, náleží také to, že nemůže úřadu církevního býti zbaven, jestliže již rok jej pokojně drží, leč jen dokáže-li se formálním processem nicotnost titulu, o který držbu svou opírá. Pro toto právo užívají Regule římské kanceláře (č. 35), jež jsou jeho pramenem, výrazu *a. p.* Ten, kdo bez simonie a násilí po 3 léta je nerušeným držitelem beneficia, nesmí vůbec býti napadán a slove triennalis possessor (č. 36). Srvn. beneficií obsazování. *Sdl.*

annální fakulty = facultates annales, fakulty biskupům na dobu jednoho roku od papežské Stolice udělené.

annamští mučedníci. V Annamu (na východním pobřeží Zadní Indie) několikrát zuřila krutá pronásledování křesťanů, zvláště v letech 1663—66, 1721—23, 1795—98, 1832—41, 1847—83. Mnozí křesťané podstoupili v dobách těch smrt mučednickou. Papež Lev XIII. prohlásil 27. kv. 1900 64 *a*-ských muč. za blahoslavené.

Annarius (Aunuarius, Aunacarius) sv., biskup auxerrský 573, *z.* 603, vydal prospěšná nařízení svému kleru (*Migne* PL. LXXII, 761—769). Srvn. *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 543.

Annáš (*Ἅννας*, u Josefa Flavia *Ἀνανος*), velekněz židovský, syn Sethův, velekněžím ustanoven po svržení velekněze Joazara od Sulpitia Quirina, jehož podplatil; v úřadě svém zůstal od r. 760—768 u. c., kdy jej svrhnul vladař římský Valerius Gratus, aby učinil místo Ismaelovi, synu Phabovu. Avšak titul velekněze podržel i potom (Luk. 3²) a znalostí zákona, chytrostí a energií, jakož i bohatstvím, svazky příbuzenskými a přidržováním se strany sadducejské dovedl si i potom nejen u lidu zachovati vážnost až do smrti, nýbrž i s nejpřednějšími osobami udržeti styky blízké, tak že až do konce života požíval rozhodujícího vlivu a tak šťasten byl, že svého zetě Kaifáše a pět synů svých — Eleazara, Jonathana, Theofila, Matyáše, Annáše II. — viděl na stolici velekněžské. Byl proto dle Josefa Flavia (Ant. XX. 9, 1) pokládán za nejblaženějšího člověka. Jak ze sv. Jana 18¹⁶, srvn. 18²⁶ souditi lze, v době Kristova utrpení bydlel v domě Kaifášově. Neboť ačkoli dle řečených míst první zapření Petrovo událo se, když Pán Ježíš byl u *A*-e, ostatní pak, když byl u Kaifáše, přece všecka zapření ta stala se v jednom domě. Tradice odděluje sice obydlí *A*-ovo od obydlí Kaifášova, kladouc *A*-ovo do vnitř města (Sionu) as 100 m od nynější brány Sionské na sever, a obydlí Kaifášovo jihozápadně od domu A-ova, a to za (nynější) hradbu městskou, as 50 m od brány Sionské na jih; proto však netřeba pokládati tradici za nesprávnou. Buď totiž byl *A.* tehdy jen na čas v domě Kaifášově, aneb, což pravdě podobnější jest, tak zvaný dům *A*-ův a Kaifášův nejsou nic jiného, než části či oddělení jednoho a téhož paláce Kaifášova, jež od sebe dvorem, snad i zahradou oddělena byla. V jednom oddělení pak bydlel *A.* a v druhém Kaifáš. Ačkoli *A.* tehdy již as 15 roků velekněžím nebyl, přece přivedli k němu Pána Ježíše hned, jak jej jali na hoře Olivetské (Jan 18¹³). Stalo se tak pro příbuzenský svazek s velekněžím Kaifášem, a bezpochyby zařídil to Kaifáš sám, buď aby způsobil radost svému tchánu, který, jak se zdá, byl hlavním strůjcem neb aspoň podporovatelem všech nepřátelských podniků proti Pánu Ježíši, aneb že to bylo přáním *A*-ovým, aneb aby z předběžného vyšetřování *A*-ova seznal, kterým směrem měl by se brátí při soud. jednání. U *A*-e, a nikoli, jak někteří mysli, u Kaifáše, stalo se, co vypravuje se u Jana 18¹⁹·²³, totiž dotaz v příčině Kristova učení a učedníků a pohanění, kteréž služebník způsobil Pánu Ježíši políčkem, když Pán odkázal velekněze k těm, kteří ho slyšeli. *A.* zemřel jako stařec 90letý r. 63. po Kr. Srvn. *Sýkora*, Umuč. a oslavení J. K. 350—353.

Annat (Annatus) 1. František S. J., *n.* 1590 v Estaingu, vstoupil do Tov. Ježíšovy 1607, byl prof. v Toulouse, stal se provinciálem, 1654 zpovědníkem Ludvíka XIV., horlivý odpůrce jansenismu, *z.* v Paříži 1670. V četných spisech svých obhajoval učení jesuitův o milosti a potíral jansenisty. Ze spisů těch uvádíme: „Scientia media contra novos ejus impugnatores defensa“ (v Toulousu 1645), „Catholica disceptatio de Ecclesia praesentis temporis“ (Paříž 1650), „De incoacta libertate“ (Řím 1652), „Informatio de quinque propositionibus ex Jansenii theologia collectis, quas episcopi Galliae Romano pontifici ad censuram obtulere“ (t. 1613), „Jansenius a Thomistis gratiae per scipsam efficacis defensoribus condemnatus“ (t. 1653), „Cavilli Jansenianorum contra latam in ipsos a Sede Apostolica sententiam“ (t. 1654), „La conduite de l' Église et du roi justifiée dans la condamnation de l' hérésie des jansénistes“ (t. 1664). Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 399, *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 73. — **2.** Petr, synovec před., *n.* 1638, prof. filos. v Toulouse, generál kongregace kleriků křesť. učení, *z.* 1715, *sp.* „Apparatus ad positivam theologiam methodicus“ (Paříž 1700, několikrát vyd.; pro některá odvážná mínění dán na index 1714 s klausulí „donec corrigatur“). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 736.

annáty papežské — annatae — 1. *a.* ve vlastním toho slova smyslu zovou se církevní dávky, jež se u příležitosti obsazování beneficií platí Apoštolské Stolici ze všech obročí, jichž udělování papeži je vyhrazeno. Označují pak se jménem annát, jichž výše stanovena původně dle ročních důchodů beneficiálních, jak annáty v užším slova smyslu, tak i t. zv. quindennia, servitia communia a servitia minuta. a) *A.* v užším slova smyslu zovou se dávky, jež papeži samotnému patří a platí se během roku po nabytí držbě těch beneficií, jež papež extra Cardinalium consistorium uděluje, tedy těch, jež nejsou ani biskupstvími ani opatstvími konsistorními (abbatiae consistoriales). Výše jich stanovena Bonifácem IX. (1389—1404) polovinou ceny požitkův obročních prvního roku (= fructus medii, annatae dimidiae), a jemu též připisuje se zavedení annát jakožto stálého poplatku, odkudž i jejich název: annatae Bonifacianae. Konkordáty kostnickými, jež papež Martin V. s národem francouzským a německým na 5 let uzavřel, bylo placení annát zmírněno v ten způsob, aby se mohly platiti ve dvou pololetních lhůtách po nabytí držby beneficia, a to jen z těch obročí, jichž roční důchod převyšuje cenu 24 římských dukátů (florení de camera = 8·29 M., 8·5 fr., 9 korun). Koncil basilejský v sez. XXI. annáty sice zrušil, ale přes to přece zůstalo při ustanoveních kostnických, což pak r. 1448 konkordátem vídeňským znovu bylo výslovně stanoveno. Než, když ve Francii, Německu, Polsku, Belgii a Španělsku zvykem praxe se ustálila, dle níž důchod beneficií annáty stižených nikde nebyl udáván v ceně přes 24 řím. duk., kteréžto usus i Rota Romana uznala, pominulo placení annát v užším slova smyslu samo sebou. b) Quindennia stanovena byla Pavlem II. r. 1469 konstit. „Decet Romanum“ jakožto surrogát za annáty v užším slova smyslu pro beneficia incorporata. Poněvadž beneficia incorporata vlastně nikdy uprázdněna nejsou (jež vlastním

jich farářem korporace duchovní sama, a ten kdo de facto duchovní správu vede, jest jenom vicarius nebo administrátor) a tak tudíž u příležitosti znovuobsazování jich nebylo možno annáty požadovati, stanovil Pavel II., aby duchovní korporace jaksi v náhradu za annáty skutečné platily každých patnáct let zvláštní poplatek ve výši annát. Než dávka tato jednak namnoze ani v život nevstoupila, jednak zároveň s annáty zmizela. c) Servitia communia a servitia minuta (od vlaš. servizio = daň, poplatek) zovou se církevní dávky, jež se od XIV. stol. platí Apoštolské Stolici u příležitosti udělování těch beneficií, jež papež in consistorio Cardinalium obsazuje, tedy biskupství a konsist. opatství. S. commun. patřila z poloviny papeži a z poloviny kardinálům v Římě žijícím, nyní pak dělí se na tři části, z nichž jedna patří klerikům papež. komory, druhá kardinálům v Římě žijícím a třetí vyšším úředníkům papež. kanceláře; s. min. patří nižším úředníkům papež. kanceláře a dělí se na 5 dílův. S. vyvinula se z dobrovolných darů, jež druhdy u příležitosti ordinace resp. konsekrace a benedikce přinášeli klerikové, biskupové a opati svým ordinatorům resp. konsekratorům (inthronistica, oblationes, benedictiones, emphanistica, insinuativa); když pak papež konfirmaci biskupů si vyhradil, staly se dary ty stálou daní, jejíž výši stanovil Bonifác IX. dle jednoročních důchodů beneficiálních na základě taxace, pocházející z dob papeže Jana XXII. V konkordátu kostnickém, jejž Martin V. s národem francouzským uzavřel, snížena dávka ta na polovičku ceny požitků beneficiálních prvního roku, majíc býti splatna ve dvou terminech během prvních dvou let po nabytí držby beneficia; v konkordátu od téhož papeže s národem německým uzavřeném snížení to stanoveno nebylo, a podobně když po koncilu basilejském, jenž v sez. XXI. servitia zrušil, konkordát vídeňský byl uzavřen, měl se platiti příjem celého prvního roku, ale taktéž ve dvou lhůtách během prvních dvou let. Taxace ročních důchodů těch byla však vždy mnohem nižší než jakými tyto ve skutečnosti byly, obnášejíc sotva $^1/_3$ (a ve Francii tudíž $^1/_6$) ba i méně jejich hodnoty pravé (arcib. praž. platil 2700 neb 2800 řím. duk., biskup olom. 3500 řím. duk., arcib. solnohr. 10.000 ř. duk. atd.); nyní pak se obyčejně při uzavírání konkordátů stanoví i výše servitií určitou nízkou kvotou pro jednotlivá biskupství a konsist. opatství, jež však v konkrétních případech ještě bývá snížena. V konkordátu rakouském ze dne 18. srpna 1855 neděje se o annátech vůbec ani zmínky, čímž v platnosti zůstávají ustanovení starší. S. min. obnášejí nyní $3^1/_2\%$ taxy hlavní (serv. comm.) a jsou již při stanovení dávky té v hlavní taxe zahrnuty, tak že je-li na př. pro některé biskupství stanovena taxa 1000 řím. dukátů, připadá z nich 35 duk. na servitia minuta a 965 duk. na servitia communia. — **2.** *a.* (annalia) zvány též fructus medii temporis, vacantiae, fructus intercalares, jinak také ius deportus, záležející v důchodech uprázdněných beneficií církevních. Požitky ty vyhrazovali si s počátku po příkladu leunich pánů biskupové ve svých diecesích, obracejíce je k různým účelům, na příklad k opravě kostela a p., uprázdněných beneficií za tou příčinou do roka buď vůbec neobsazujíce, neb jen provisorně tak činíce; na počátku XIV. století počali však i sami papežové, finanční tísní k tomu nuceni, požitků těch požadovati, vykonávajíce právo to skrze t. zv. collectores deportuum. Tak, nežli annáty tyto staly se daní stálou, vyhradil si Klement V. na 2 léta důchody uprázdněných beneficií v Anglii, r. 1317 totéž učinil Jan XXII., rozšířiv r. 1319 právo to na beneficia celé církve (vyjímajíc biskupství a konsist. opatství). Týž papež stanovil též extravag. „Suscepti regiminis" výši annátů těchto na polovici ročních důchodův obročních. Papež Martin V. však se annátů těch na koncilu kostnickém zřekl. (Srvn. c. 2. Extravag. Joann XXII. tit. II.; in VII° Petri Matthaei lib. II. tit. 3.; *Thomassin*, Vetus et nova eccl. disciplina, P. III. L. III. c. 37, 57 n.; *Hardouin*, Concilia, Tom. VIII. col. 862 nn.; *Koch*, Sanctio pragmatica, p. 230; Bullar. Rom., Tom. III. P. III. p. 126; *Bangen*, Die römische Kurie etc. Münster 1854; *Philipps*, Kirchenrecht, V., str. 560 nn.; *Sägmüller*, Lehrbuch d. KR. 774 n.) *Tpch.*

Annecy (Annecien. dioec.), bisk. ve franc. Savojsku, v cirk. provincii Chambéry. V *A.* usadil se 1535 vypuzený biskup ženevský se svou kapitolou; i bylo pak *A.* sídlem biskupství ženevského (sv. František Salesský byl tu biskupem v letech 1602 až 1622), 1822 zřízeno v *A.* biskupství. Data statistická: 267.500 katol., 29 far, 270 sukkursalií, 167 vikářství, 2 řády mužské, 6 řádů ženských.

Annegarn Jos., *n.* 1794 v Ostbevernu v Münstersku, od 1836 professor církv. dějin na Hosianu v Braunsbergu, *z.* 1843: *sp.* „Handbuch der Patrologie", dílo veliké ceny (1839), a velmi obratně zpracované a oblíbené dějiny „Weltgeschichte für die kath. Jugend" (Münster 1827—29), 8 sv.; 8. vyd. 1899 zpracovali Enk a Huyskens; výtah ve 3 sv. vydán 1875, nové vydání tohoto výtahu obstarali Fassbänder a Vaders 1898. Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 1047.

Annemundus (Dalfinus, Chaumond) sv., arcib. lyonský, syn král. prefekta Sigona, vychován při dvoře Dagoberta I., požíval velikého vlivu a stav se arcib. lyonským činil mnoho dobrého; po smrti Chlodvíka II. obžalován z velezrády, byl zavražděn 28. září 659. Srvn. *Acta Ss.*, VII, 720—44.

Annibal, Annibaldi v. Hannibaldus de Hannibaldis.

Annibale d' Jos., *n.* 1815 v Borboně, professor v Rieti, proslul jako znamenitý theolog, stal se gen. vikářem rietským, 1881 tit. biskupem caristským a přísedícím kongregace sv. Officia, 1889 kardinálem-knězem tit. sv. Bonifáce a Alexia, prefektem kongregace odpustků, *z.* ve svém rodišti r. 1892: *sp.* „Summula theologiae moralis" (Milán 1881—83. 3 sv.), „Commentarii in const. Apostolicae sedis" (Rietl 1880). Srvn. *Hurter*, III² (1895), 1448.

Annibale Padovano, skladatel hudební, *n.* 1527 v Padue (odtud jeho jméno), 1552 varhaník v kostele sv. Marka v Benátkách, od 1566 při dvoře arcivévody Karla ve Štýrském Hradci; vyd. mimo jiné „Missarum 5 voc. lib. I" (Ben. 1573).

anni cleri. Při novostavbách nebo větších opravách budov obročních (farní budovy a stavení hospodářských), nestačí-li na úhradu výloh s tím spojených jmění záduší a není-li tu žádného činitele, jenž by právně byl povinen výlohy ty hraditi, nastupuje beneficiát a pak i patron a osadníci. Co se týče příspěvku beneficiátova, tu co do splátky jeho dostává se obročníkovi dobrodiní zvaného *a. c.*, dle něhož celý obnos ten ve způsobu půjčky buď z některého záduší či fondu, od spořitelny nebo záložny, nebo od soukromníka na hypotheku farního obročí se opatří a jehož splacení rozvrhne se na řadu let, tak že jak beneficiát sám, tak i jeho nástupci splátkami těmi jsou vázáni. U nás za tím účelem vydá farář t. zv. „stavební list", jímžto sebe a své nástupce k zaplacení summy té zavazuje. Viz o tom čl. beneficium a správa jmění obročního (cfr. dvor. dekret z 22. května 1805; předpisy konkurr. z 18. dubna 1806; *Borový*, Sloh, § 135; *Müller*, Lexikon des KRes I. 135 n.). *Tpch.*

annihilatio, zničení, opak: creatio, stvoření, tak jako corruptio, porušení jest opakem pojmu generatio, vznik. Co podléhá porušení, přestává existo-

vati ve svém původním celkovém stavu, ale přechází co do svých částí v jinou bytost. Ale *a*-cí bytost zcela pomíjí. *A.* předpokládá absolutní všemohoucnost, tak jako stvoření. Proto není v přírodě *a*-ce. *A.* duše lidské byla by sice možna vzhledem k všemohoucnosti Boží, nikoliv však vzhledem k dobrotivosti, moudrosti a spravedlnosti Boží. Bůh, stvořiv duši lidskou, chce ji míti nesmrtelnou. Při přepodstatnění není *a.* podstat, nýbrž proměna jich.

Annius (Nanni) Jan O. P., *n.* kol. 1432 ve Viterbu, vstoupiv do tamního klášt. dominikánského, zabýval se pilně studiemi klassickými a orientálními, 1499 stal se magistrem s. Palatii, *z.* 1502. Hlavní jeho dílo: „Commentaria super opera diversorum auctorum de antiquitatibus loquentium" (Řím 1498), uveřejnil tu spisy Berosovy, Myrsillovy, Portia Catona, Metasthenovy, Philonovy, Xenophontovy; vadou díla toho jest nekritičnost: mnoho je tu textů podvržených. Dílo *A*-ovo několikráte bylo vydáno, v Římě 1499, Paříži 1512, 1515, Antverpách 1545, 1552; některá vydání mají pouhé texty bez kommentářů: Ben. 1498, Paříž 1510, 1511, Basilej 1530, 1599. Mimo to vyd.: „De futuris christianorum triumphis in Turcos et Saracenos" (Janov 1480; vyšlo také pod názvem: „Glossa sive expositio super apocalypsim de statu Ecclesiae ab a. 1481 usque ad finem mundi et de triumpho Christianorum in Turcos et Mahumethanos", Kolín 1507). Srvn. *Hurter*, Nomencl. 1136.

anniversarium, výročí, výroční den. Již v bohoslužbě *SZ* oslavována výroční památka některých důležitých událostí náboženských. Podobně činila a činí církev Kristova, oslavujíc významné události radostné i žalostné rázu povšechného, někdy též soukromého ve výroční den bohoslužbou. Tak oslavováno již v II. století po Kr. *a.* mučednické smrti sv. mučedníků, a od IV. stol. též vyznavačů (Kraus, Real-Encyklopaedie der christl. Altertümer I. str. 501). Avšak tato *a.* se zovou Dies natalis, natalitia Sanctorum, poněvadž svou blaženou smrtí vešli svatí do nebeské blaženosti, narodili se pro nebe. Za našich dob máme v liturgii **1.** *a.* dedicationis ecclesiae. Posvěcení — konsekrace — chrámu Páně jest událost pro náboženský život věřících velmi důležitá a koná se dle toho jako svátek dvojný I. tř. s oktávou; právě tak oslavuje se *a.* posvěcení chrámu, ať je to skutečný den posvěcení anebo jiný, který světitel při konsekraci určil. Nárok na ně mají chrámy konsekrované, nikoliv pouze benedikované, a slaví je v hodinkách a ve mši toliko kněží kostelu přidělení (stricte adscripti); officium a mše in *a.* dedicationis ecclesiae položeny v breviáři a v missálu na konci Commune Sanctorum. Ani den konsekrace chrámu ani *a.* není zasvěceným svátkem. Namnoze bývají *a.* dedicationis kostelů celé diecese přeložena na společný den, a tu je pak v hodinkách a ve mši sv. konají všichni kněží v diecesi, toliko s tím rozdílem, že ti, kteří celebrují v nekonsekrovaném kostele nebo kapli, v sekretě mše in *a.* dedicationis ecclesiae vynechávají slova do závorky položená. Dle dvorního dekretu císaře Josefa II. z 12. října 1786 koná se v zemích rakouských výroční památka posvěcení všech chrámů společně na třetí neděli v říjnu (dle občanského výpočtu, tedy vůbec třetí neděli, která v říjnu připadá); odtud císařské posvícení nebo císařské hody. V našich krajinách v tuto neděli slaví jednotlivé diecese výroční památku všech kostelů v diecesi zároveň s výročním dnem konsekrace kathedrálního chrámu Páně (*Ph. Hartmann*, Repertorium rituum, 6. vyd., str. 124. Dr. *J. Kupka*, Církev. rok, str. 124). — **2.** *a.* creationis et coronationis Papae. Ve výroční den volby a korunovace papeže slouží se toliko v Římě, a to pouze jedna slavná votivní mše, při níž se užívá formuláře svátku Cathedra s. Petri (18. ledna), ale vloží se místo orace tohoto svátku modlitba za papeže „Deus omnium fidelium pastor" (viz rubriku missálu při mši pro eligendo Summo Pontifice); pro tuto slavnou votivní mši jsou toliko následující dni zamezeny: svátky a neděle I. tř., popeleční středa, svatý týden, vánoční a svatodušní vigilie. Při ostatních mších jak v Římě tak po celém světě křesťanském jsou všichni kněží povinni vložiti kommemoraci za papeže, ať připadá *a.* na kterýkoliv den, mimo svátky dvojné I. tř., Květnou neděli, poslední tři dni sv. týdne, vigilii vánoční a svatodušní. Při zádušních mších se kommemorace za papeže nebéře. — **3.** *a.* electionis et consecrationis Episcopi. Ve výroční den volby, jmenování, přeložení (vesměs rozhoduje praekonisace), posvěcení diecesního biskupa koná se dle jeho rozkazu v kathedrálním a kollegiátních chrámech diecese slavná votivní mše, pro kterouž se v missálu zvláštní formulář nalézá, „in *a.* electionis seu consecrationis Episcopi". Volné jsou pro ni všechny dni mimo svátky dvojné I. třídy, Květnou neděli, tři poslední dni sv. týdne, vigilii vánoční a svatodušní; v tyto zamezené dni odpadá (Decreta auth. n. 3575 dub. 4.). O svátcích dvojných I. tř., nedělích I. tř. (mimo Květnou) a II. tř. béře se mše de die s oraci za biskupa sub una conclusione. Dále jsou dle nařízení biskupa všichni kněží v diecesi povinni in die *a.* episcopi vložiti při mši oraci za biskupa „Deus omnium fidelium pastor" z příslušné votivní mše; tato orace nebéře se pouze ve svátky dvojné I. tř., Květnou neděli, tři poslední dni sv. týdne, vigilii vánoční a velikonoční (Decreta auth. S. R. C. n. 2528 ad 3.). Votivní mše i orace odpadá v zamezené dni (Decreta auth. n. 2152 ad 2.). Připadá-li anniversarium biskupa na týž den, jako annivers. papeže, slaví se teprve následujícího dne (Decreta auth. n. 3132). — **4.** *a.* defunctorum. Již v Apoštolských konstitucích uvádí se výroční památka zemřelých a v VIII. a IX. století vyskytují se doklady o *a.* zemřelých. Římský missál má formulář zádušní mše in *a.* defunctorum. Aby se vyhovělo přání pozůstalých příbuzných, celých rodin a jednotlivců, jmenovitě aby též vůle zakladatelů zbožných nadací mohla býti zavčas vyplněna, jsou zádušní mše ve výroční den úmrtí privilegovány, tak že jsou i ve větší svátky přípustny. Avšak tu především dlužno rozeznávati a) *a*-a v užším smyslu, totiž zádušní mše ve skutečný den úmrtí anebo v den nadační listinou ustanovený. Výroční den lze počítati buď ode dne úmrtí nebo pohřbu. Tato *a.* jsou po celý rok dovolena kromě svátků dvojných I. a II. tř., nedělí a zasvěcených svátků, privilegovaných oktávů (vánočního, Zjevení Páně, velikonočního, svatodušního, Božího Těla), Popeleční středy, svatého týdne, vigilie vánoční a svatodušní, konečně kromě dnů, kdy v kostele slavně vystavena nejsv. svátost oltářní (Decreta auth. S. R. C. n. 3753 ad I., IV.). Podotknouti dlužno, že tato *a.* jsou jen tenkrát privilegována, slouží-li se slavná anebo alespoň zpívaná mše de Requiem. Připadá-li takové *a.* na zamezený den, může se přeložiti buď na nejbližší pro tato *a.* volný den, anebo na předcházející volný den (Decreta auth. S. R. C. n. 3753 ad II. v. Anticipacc). b) *A.* v širším smyslu jsou zádušní mše, které se jednou do roka celebrují za zemřelé členy náboženských společností, jako kapitul, bratrstev a pod., anebo které věřící v oktávu Dušiček žádají. Toho druhu *a.* jsou podobně privilegovaná jako předešlá, s tím omezením, že se ani in festo dupl. maiori nedovolují (Decreta auth. S. R. C. n. 3753 ad n. V.). K těmto *a.* možno též počítati zádušní mše, jak se namnoze v pondělí po posví-

cení aneb po slavnosti patrona či titulu chrámu Páně za zemřelé osadníky slonžívají. — Co do *a*-í mají však některé diecese zvláštní indult. Takový jest indult pražský o *a*-ích tichých, jejž si vyžádal kardinál Schwarzenberg r. 1862 a který se týká *a*-í ve výroční den smrti dle ustanovení závěti, jež mohou býti sloužena v den dvojný obyčejný (duplex commune nebo minus), aniž je třeba překládati je na den polodvojný, a to v těch kostelích venkovských, kde jest jediný kněz. Srvn. *Stejskal*, Zádušní mše sv., Praha 1904, 36—44; *Skočdopole*, Přír. kniha bohosl. pastýř., I. 104, II. 765; *týž*, Učeb. kniha bohosl. pastýř., 21, 554; *Hartmann*, Repertorium rituum, Paderb. 1886, 104, 375, 559, 584 etc. *Kčet.*

anno (lat.) = roku; *a.* ante, post Christum natum (a. a. Ch., a. p. Ch.) = roku před narozením Krista Pána, po narození K. P.; *a.* Domini (a. D.) = léta Páně (= po narození Pána Ježíše); *a.* mundi (a. m.) = roku [po stvoření] světa; *a.* salutis (a. s.) = léta spásy.

Anno 1. biskup frísinský 854—875, podporoval vědy, umění i obchod; pap. Jan VIII. vyžádal si od něho varhany a mistra ve hře na nástroj ten. *A.* byl jedním z hlavních odpůrců a pronásledovatelů sv. Methoděje. — **2.** sv. arcib. kolínský, *n.* kol. 1010, stal se 1056 arcib. kolínským, byl spolu s cís. Anežkou poručníkem Jindřicha IV. a správcem říše; získal si velikých zásluh o své arcibiskupství; *z.* 4. pros. 1075. Brzo po své smrti byl uctíván jako světec; mimo jiné opěvána jeho památka v staroněm. básni („Annolied") složené na konci XI. nebo na poč. XII. stol. V Mart. Rom. připomíná se památka jeho 4. pros. — **3.** sv., biskup veronský, *n.* ve Veroně, *z.* kol. 760. Památka 23. kv. Srvn. *Acta Ss.* Maius V, 256. — **4.** (Hanno), bisk. wormský, zprvu mnich bened. kl. sv. Maximina v Trevíru, potom první opat kl. sv. Mořice v Magdeburgu, posléze bisk wormský, *z.* 974.

Annobom, apošt. prefektura, v. Fernando Po.

Annon v. Anno.

annotinum pascha *(πάσχα περυσινόν, ἐπέτειον, ἐνιαύσιον, ἐνιαυσιαῖον)*, v dřívějších dobách výroční slavnost, připomínající neofytům přijetí křtu o minulých svátcích velikonočních; ve starých sakramentářích nalézá se zvláštní mešní formulář pro ten den. Někteří míní, že to byla výroční slavnost paschatu roku předešlého. Srvn. *Nilles*, Kal.[2] II, 336.

Annovello da Imbonate, ital. miniaturista na sklonku XIV. stol., vyzdobil drobnomalbami nádherný missál, jejž Gian Galeazzo Visconti daroval basilice milánské na památku korunovace své tamtéž r. 1395.

annuale = anniversarium.

annuální proces viz bulla Coenae.

annulares episcopi (nullatenses eppi) v. biskupové titulární.

annullace (annullování) manželství, annullatio matrimonii, zrušení manželství, prohlášení jeho za neplatné. Manželství uzavřené s nějakou zrušující překážkou neb bez zachování podstatných podmínek jest neplatné. Dle toho, jaká překážka je, může býti napraveno dodatečnou dispensí a spolu konvalidací (v. t.), aneb za zvláštních poměrů Apošt. Stolici v kořeni sanováno (v. sanatio in radice). Není-li ani to ani ono možno neb vůbec ani radno, nezbývá než annullace manželství. „Církev jako strážkyně víry a čistoty mravů bdí nad svatostí manželství a nezrušitelností jeho svazku. Žije-li katolík ve spojení, které neprávem činí nárok na jméno manželství, anať mu překážka platnosti v cestě stojí, má spojení to býti k hodnosti pravého manželství povýšeno, anebo, není-li to možno, za neplatné býti prohlášeno a zrušeno. Za to však musí nezrušitelný svazek manželský se vším úsilím chrániti býti proti každému pokusu vylouditi jeho rozloučení pod záminkou jeho neplatnosti." (Instr. pro iud. eccl. quoad caus. matrim. pro imper. Aust. z roku 1856 § 114.) Slovy těmi dány hlavní zásady o *a*-i manželství, kteréž se může státi jen z důležitých příčin po provedení formálního řízení soudního. Dle povahy zrušující překážky může se domáhati *a*-e manželství buď jeden z manželů neb oba dva, pokud ovšem práva toho nepozbyli, aneb mohou zakročiti i osoby třetí. Při t. zv. překážkách práva soukromého, na př. omylu, únosu, nespravedlivém nucení má právo žalovati na neplatnost manželství onen manžel, který překážkou vinen není. Z moci úřední má se zakročiti, když zpráva o neplatnosti manželství k vědomosti úřadu dojde. Pravidla pro soudní jednání při *a*-i manž. dána jsou konstitucí Benedikta XIV. z 3. listop. 1741 „Dei miseratione" a doplněna instrukcí kongr. Conc. z 22. srpna 1840 pro confectione processus in caus. matrim.; dále Instr. (bez data) S. Offic. in confic. processu super viri impot. et non secuta matr. consummatione. Pro Spojené státy severoamerické vydána instrukce r. 1883 od kongr. de Prop. Fide, a stejná instrukce dána od S. Offic. biskupům východních ritů. Pro duchovní soudy manželské v Rakousku platí výše cit. instrukce z r. 1856, kardinálem Rauscherem ve Vídni vypracovaná a v Římě r. 1855 sborem znalců approbovaná. V ní se v §§ 114.—122. pojednává, kdo oprávněn *a. m.* se domáhati, a v dalším se uvádějí podrobně předpisy processu. Při všelikém řízení soudním nezbytně nutnou jest účast obhájce manželství (v. defensor matrimonii), bez níž každé jednání je nicotné. Proti vynesenému rozsudku musí se obhájce manželství odvolati k stolici vyšší, a to až buď platnost manželství dvěma stolicemi aneb neplatnost jeho třemi souhlasnými rozsudky prohlášena jest. Úleva v tom povolena dekretem S. Offic. ze dne 5. června 1889 v tom směru, že ordinarius může prohlásiti manželství za neplatné, a netřeba pak již druhého rozsudku, když se jedná o překážku ligaminis a zcela je jisto, že první manžel legitimní dosud žije, dále při překážkách pokrevenství, švakrovství ex cop. lic., příbuzenství občanského, klandestinity v místech, kde dekret Tametsi byl prohlášen nebo se tam zachovává, ovšem jen když nade vši pochybnost je zřejmo, že překážka taková v určitém případě existuje a dispensí odstraněna nebyla. Záležitosti nullit manželských projednávala dříve hlavně kongr. Conc., od 2. list. 1908 při nynější nové úpravě kurií římských přikázány jsou kongr. de disciplina Sacr., po případě soudní stolici Rota Romana. Nejčastěji bývá *a. m.* při bigamii — dvojnásobném manželství. Dle rak. práva po skončeném řízení trestním prohlášeno bývá manželství uzavřené za stávajícího svazku manželského za neplatné (§ 62. ob zák. obč.), když pak rozsudek ten po appellaci obhájce manž. potvrzen je i druhou stolicí, vrchním zemským soudem, a stolicí třetí, nejvyšším soudním dvorem, manž. neplatné se annulluje. Dle § 196. cit. instruk. rozsudek pro platnost manželství neb proti ní vynesený nikdy nenabývá právní moci a může za nastalých nových poměrů nově řízení býti provedeno. *Sdk.*

annullace slibů. Sliby pozbývají platnosti způsobem různým, z nichž jeden se nazývá *a*-ím s. Sliby annullovati, t. j. dokonale zrušiti, může jen ten, kdo má ve své moci vůli slibujícího, jako na příklad otec vůli dítek nedospělých; slib annulovaný sprošťuje úplně každého závazku a nikdy více neobživne. Annulování jmenuje se též zrušení slibů přímé (irritatio directa), protože se dotýká přímo vůle slibujícího, kdežto se zrušení slibů nepřímé (irritatio indirecta) vztahuje jen

na slíbený předmět. — Kdo může sliby annullovati? 1. Sliby řeholníků a řeholnic všecky, i niterné, po professi složené, mohou přímo zrušiti představení, protože řeholník veškeru svou vůli položil do rukou představených slibem poslušnosti. Jeho sliby může zrušiti a) papež; b) vrchní představený řádu, provinciál a představený domu, a pravděpodobně i abatyše; c) biskup, nejsou-li řeholníci exemptní. Ale sliby schválené vyšším představeným, jako slib jíti do řádu přísnějšího, nižší představený zrušiti nesmí. 2. Sliby nedospělých (impuberum), jak osobní tak věcné, zrušiti má právo jen otec, a není-li již otce, jeho zástupce, ano i matka se svolením otcovým neb poručníkovým. Slib však dítěte nedospělého potvrzený ve věku dospělém otec zrušiti již nemůže. 3. Dle sv. Tomáše a jiných může i manžel dokonale zrušiti sliby své manželky. Ale manželka nemá práva zrušiti sliby manželovy, vyjma ty, které by byly na závadu života manželského, jako na př. slib quoad debitum. — Nepřímo zrušiti smí představený každý ony sliby, které čelí proti jeho autoritě a moci. Tak může zrušiti sliby: 1. papež všech svých věřících a biskup svých poddaných; 2. představení řeholní sliby novicův, které by byly proti řeholi; 3. otec (matka, poručník) sliby věcné dítek dospělých, pokud nemají svého majetku ve vlastní správě; nikoli však sliby osobní, leč by čelily proti řízení rodiny; 4. páni sliby služebných proti poslušnosti; 5. manžel sliby manželky složené před svatbou na úkor jeho práv, a podobně i manželka. Nepřímo zrušiti sliby bez příčiny není dovoleno. Kdo však má právo zrušiti sliby přímo, může tak činiti i bez příčiny. Viz *Bouix*, De iure regularium II.; *Marc*, Institutiones morales Alphonsianae I.; *S. Alphonsus*, Theologia moralis I. III.; *Noldin*, Summa theol. mor. II. *Hček.*

annullace slibů řeholních či prohlášení slibů řádových neplatnými nastati může, když sliby pro nedostatek některé podstatné podmínky, buď obecným právem církevním nebo dotyčnou regulí řeholní stanovené, od professa neb jeho rodičů neb od kláštera u řádového představeného a u dieces. biskupa během pěti let od slavné professe co do platnosti jsou oppugnovány (Trident. XXV. de regul. c. 19). Opustil-li profess svévolně klášter, může teprve po svém návratu do kláštera annullace svých slibů se domáhati. (Řeholní sestry podávají dotyčnou žalobu jen u biskupa, a jsou-li exemptní, u řádového představeného.) Po uplynutí pětiletí ode dne professe může profess annullaci slibů svých vznésti na soud jenom tehdy, byla-li mu udělena restitutio in integrum, jež udělí se mu od Apoštolské stolice pouze tenkrát, prokáže-li se, že během uplynulého pětiletí nebylo professovi možno ze zákonného důvodu svobodu svoji reklamovati, a je-li nullita slibů zřejmě prokazatelna (Congr. EE. et RR. 15. list. 1653, 16. led. 1683, 22. květ. 1687). Jednání při *a. s.* podobno jest onomu při *a.* manželství; také zde funguje defensor professionis (Bened. XIV. „Si datam" ze 7. března 1748) a také tuto jest potřebí dvou souhlasných nálezův. Neshoduje-li se nález biskupův s nálezem řádových představených, rozhodne Apošt. Stolice, u níž se ostatně za našich dnů záležitosti takové rozhodují zhusta přímo. Právoplatným nálezem, který zní na nullitu slibů, odpadají i všechny důsledky s professí spojené. V řádových kongregacích jest *a. s.* zjevem ještě řidším než v řádech, jelikož lze snáze dosíci dispense. Mělo-li by se však i tu o *a.* jednati, jednalo by se analogicky jako při *a. s.* v řádech. *Sägmüller*, Lehrb. des k. KR. 745 n. *Tpch.*

annulus viz prsten.

annulus piscatoris (prsten rybářův) jest prsten papežský, do kterého vryt sv. Petr, jak loví ryby. Papežové nosí prsten, aby se udržela vždy živá památka na toho, kterému Ježíš Kristus svěřil vládu církve a jehož oni jsou nástupci. Breve (listina, kterou papež uděluje nějakou milost), potvrzené razítkem se zmíněným obrazem sv. Petra, jmenuje se „sub Annulo Piscatoris". Kdy byl *a. p.* zaveden, není známo. Víme však, že se o něm zmiňuje teprve Klement IV. v dopise ze 7. března 1265 svému synovci Egydiu Grossovi slovy: „Non scribimus tibi, neque sanguineis nostris sub bulla, sed sub piscatoris sigillo, quo Romani Pontifices in suis secretis utuntur", a dopis potvrzen prstenem rybářským. Papežové tedy již dříve prstenu používali, ale jen v dopisech soukromých, potvrzujíce bully a breve pečetí olověnou s hlavami sv. Petra a Pavla a se jménem papežovým. Jak dlouho papežové prstenem pečetili jen listy soukromé, a kdy jím začali potvrzovati breve, taktéž není přesně zjištěno. Zdá se, že se tak stalo za Martina V., který vydal několik brev sub Annulo Piscatoris. Mabillon píše, že viděl mnoho originálů brev sub Annulo Piscatoris z XV. století: „Brevibus appensus est Annulus Piscatoris saltem saeculo XV., qualia sunt brevia Calisti III. et Pauli II." Innocenc VIII. zavedl zvláštní sekretariát brev sub Annulo Piscatoris, určených králům, knížatům, vládám, městům, nepřítomným kardinálům a jiným vznešeným osobám. — Prsten rybářův jest v ochraně preláta zvaného „maestro di camera" (komoří). Po smrti papežově kardinál Camerlengo prsten zlomí, obřad to, který se, dle Ciacconia, po prvé konal po smrti Lva X. (1521). Nový papež obdrží prsten v den svého zvolení, kdy mu kardinálové po prvé holdují; kardinál Camerlengo dá jej zvolenému papeži na prst a papež jej pak odevzdá ceremonáři, aby dal do něho vrýti nové jeho jméno. — Ve vatikánské knihovně uschovává se *a. p.* protipapeže Klementa VII. — O prstenu ryb. vedle mnohých jiných psali: *Kajetán Cenni*, De Annulo Piscatoris et variis diplomatum inscriptionibus ac generibus; *Mikuláš Tolosani*, Synonyma Juris I. XV. c. 3.; *Gerard de Mastrich*, Hist. Iuris Eccl. Viz *Moroni*, Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica díl II. — Mimo prstenu rybářského má papež ještě dva: prsten s drahokamem, který obyčejně nosí, a prsten pro pontifikálky. Onen jmenuje se „prsten papežův" (annulus Papae), tento „prsten pontifikální" (annulus pontificalis). Původ jejich spadá až do prvních dob církve, ježto již Štěpán I., zvolený r. 257, při pontifikálkách prsten nosil. *Hček.*

annunciáti, annunciátky, jméno několika mužských a ženských řeholí, řádů to „Zvěstování Pany Marie". Sem náleží 1. rytířský řád v Savojsku, Sardinii, Italii. Roku 1360 neb 1362 založil savojský hrabě Amadeus VI. „řád nákrčníkový" ke cti Boží, Panny Marie a jejích 15 radostí a spáse 15 rytířů, z nichž řád původně se skládal. Jeho vnuk Amadeus VIII. (1391—1434), jako vzdoropapež Felix V., dal r. 1409 řádu první stanovy. Karel III. zasvětil jej 13. září 1518 „Zvěstování Panny Marie" (Annuntiatio B. M. V.), odkudž vznikl název annunciátů. Odznak řádový jest zlatý medaillon na zlatém řetěze s vyobrazením Zvěstování Panny Marie; mimo to zlaté slunce jako náprsní hvězda, majíc kolem sebe písmeny: F. E. R. T. (znamenající Fortitudo Ejus Rhodum Tenuit, to jest udatnost jeho udržela Rhodus, totiž hraběte Amadea V. r. 1311 nebo 1315 proti Saracenům). Tento řád jest od r. 1725 prvním řádem sardinským a zůstal jím i v sjednoceném království italském. Počet členů řádu není obmezen, vyžaduje se na nich buď vysoká hodnost nebo starý šlechtický rod; mají titul „excellence", a velmistr, jehož hodnost jest dědičnou v panujícím králi sardinském (italském), oslovuje je názvem „strýče". — 2. ženský řád francouz-

ský, založený od ctnostné Johanny, dcery krále Ludvíka XI. a manželky krále Ludvíka XII., jejíž manželství však papežským výrokem ze 17. pros. 1498 za neplatné prohlášeno bylo. Odebrala se do Bourgesu v úmyslu založiti řád ke cti „Zvěstování Panny Marie", který po přemožení mnohých překážek papež Alexander VI. 14. února 1501 potvrdil. Dne 8. února 1502 obdrželo prvních 5 novicek závoj; Johanna sama učinila o letnicích 4. června 1503 řeholní sliby a zemřela brzo potom v pověsti svatosti 4. února 1505. Složila řeholi pod názvem „Deset ctností Panny Marie", která, byvši jejím dřívějším zpovědníkem františkánem Gilbertem Nicolaiem přepracována a lépe uspořádána, byla od papeže Lva X. 6. července 1517 potvrzena. Po smrti Johanny vedl P. Gilbert Nicolai sám správu řádu, kterou potom vždycky generál františkánský v rukou měl. Bezbožní hugenotti zohavili její hrob, spálili její ostatky a rozmetali popel. Řád rozšířil se po Francii, měl 40 klášterů, zejména znamenitý klášter Pincourt v Paříži, které však za francouzské revoluce zanikly. *A.* nosily šedivý hábit s červeným škapulířem, černý závoj, bílý plášť, modrou stuhu se stříbrným penízem, pás s 10 uzly a 3 třapci a prsten. — 3. *a.* janovské čili italské, nebeské, též celestinky zvané, založené od Marie Viktorie Fornari, vdově po Angelu Stratovi, s dovolením janovského arcibiskupa Spinoly a s hmotnou podporou bohaté její přítelkyně Vincentiny Lomellini, která k ní se přidružila († 8. dubna 1605 v noviciátě). Řeholi složil jesuita P. Bernardin Zenon; její schválení na papeži Klementu VIII. dne 15. března 1604 vymohl osobně Centuriani, horlivý ochránce nového štípení. Deset sester vstoupilo 19. června 1604 do nového kláštera v Janově. Marie Viktorie, zakladatelka, zemřela 15. prosince 1617, a papež Lev XII. prohlásil ji 2. září r. 1828 za blahosl. a položil její svátek na 12. září. Řeholi potvrdili opětně papežové Pavel V. r. 1613 a Urban VIII. r. 1631. Řeholnice byly zavázány konati ruční práce, jmenovité zhotovovati hebké plátno pro chudé kostely, a zachovávati přísnou klausuru, v kterémžto posledním ohledu činily slib, že nikdy o zmírnění klausury pracovati nebudou. Nosily bílý hábit a náprsník s bleděmodrým škapulířem a pásem, modrý plášť a modré střevíce. Měly v XVII. stol. v Italii, Francii a jižním Německu přes 50 klášterů (v Janově 3), které za francouzské revoluce zanikly, ale v našem století zase několik klášterů ve Francii povstalo. V Čechách založil hrabě František Špork († 1738) klášter *a*-te‹ (celestinek) na svém zámku v Hradišti Choustníkové, odkudž jej potom přeložil do Prahy na Nové Město (u Panny Marie Bolestné); císař Josef II. roku 1782 s jinými jej zrušil. — 4. lombardské *a*-y, též jeptišky sv. Ambrože neb sv. Marcelliny zvané. Tato kongregace vznikla r. 1408 spolčením se několika bohabojných panen z Benátek a Pavie pod vůdcovstvím benediktina Becarie, rozšířila se po Lombardii a Benátkách a měla generální převorku v Pavii, která každé tři roky byla na valné kapitule volena. Generální převorka posílala potom tři visitatory do provincií. Papež Mikuláš V. schválil sice toto zařízení, ale Pius V. chtěl je změniti, poněvadž se nesrovnávalo s klausurou. Tu kongregace jako celek se rozešla a jednotlivé kláštery podrobily se úplně správě svého diecesního biskupa. Do této kongregace náležela sv. Kateřina Fierchi Adorno z Janova († 1510). Srvn. *Heimbucher*, I, 510, 521, 522.

Annuntiatio B. Mariae Virginis v. Zvěstování Panny Marie.

annuntiationis stylus, obyčej klásti počátek roku na den Zvěstování P. Marie (incarnatio Domini), 25. března; ve středověku panoval obyčej ten v arcib. trevírském a jeho biskupstvích suffragánních: Mettách, Toulu a Verdunu, dále v Anglii a sev. Italii („calculus Florentinus" n. „Pisanus"), nějaký čas i v kanceláři papežské (950—1294) a císařské (1198—1250). Srvn. *Emler*, Ruk. chron. XIX.

annus bissextilis (— rok přestupný), zvaný tak proto, že v roce přestupném dle římského kalendáře dies sextus Calendas Martii dvakrát (bis) se počítá (24. a 25. ún.).

annus canonicus či **annus deservitus** n. **annus normalis**, rok uprázdnění obročí, na jehož požitky u nás mají nárok pro rata temporis předchůdce, nástupce a matice nábož. Požitky tohoto roku slovou interkalární sensu latiori. Čistý výnos uprázdněného obroči, který plyne v Rakousku do matice nábož., jest interkalár ve smyslu užším. Počátek tohoto roku kanonického nespadá stejně s rokem občanským jako v Uhersku, a to činí účet a třídění nezřídka nesnadným. Také není všeobecného předpisu, kterým by stanoven byl jediný *a. c.* či *d.* Téměř v každé diecesi platí jiné předpisy a jednoty nelze zavésti, zejména z ohledů na různost poměrů hospodářských. Vytčení roku kan. má význam podřízenější při požitcích peněžních, spletitějším jest při požitcích naturálních, kde nutno přizírati k nákladům, aby užitků těch bylo dosaženo. Vzhledem k tomu bývá *a. c.* či *d.* stanoven tak, aby vybírání plodin jednoho a téhož roku spadalo také dle možnosti do téhož roku kanonického, čehož se docílí, počíná-li *a. c.* buď na jaře, aneb na podzim. A proto z pravidla počítá se od jistého svátku v jednom až zase do téhož svátku v roce příštím (na př. svátek sv. Jiří a sv. Havla). Doba uprázdnění beneficia počíná následujícím dnem po smrti nebo resignaci beneficiátově a trvá do dne, kdy nový beneficiát byl kanonicky investován. Bližší viz v čl. interkalární účet a separační protokol.

annus carentiae (doba strádání) bylo statutární aneb zvykové právo některých kapitol, vedle něhož bylo se nově zvoleným aneb jmenovaným kanovníkům po určitou dobu (1—4 roky) buď zcela aneb z části vzdáti požitků praebendy, dílem ve prospěch dědiců předchůdcových (annus gratiae), aneb ve prospěch záduší, dílem k zaplacení dávek biskupských a annat odváděných komoře apoštolské (c. 32. X. V. 40; c. 10. in VI. I. 3.). Touto karencí zatíženy bývaly i příjmy vedlejší, tak zv. oboedientiae či ablegiae, ano začasté suspendována dočasně i některá práva korporativní těchto kanovníků, na příklad passivní právo volební k hodnostem. Tím ovšem povinnosti chorové a sídelní zbaveni nebyli, avšak nepožívajíce obročí, přirozeně pokládali se v době karenční za sproštěny těchto povinností. Zlořád ten snažil se stavovati Jan XXII. konstituci „Suscepti regiminis" (c. 2. X. Ioan. XXII. tit. 1.), předpisuje, aby v době karenční příjmy dělily se mezi ty, kdož po zvyku mají na ně právo, a vlastního obročníka. V mnohých kapitolách však i přes tento zákon zachovával se až do dob saekularisace starý zlozvyk *a*-i *c.* (Srvn. *F. A. Dürr*, Dissert. de annis carentiae canonicorum etc. Mohuč 1772; *Friedberg*, K.-R. str. 564.)

annus claustralis, také a. strictae residentiae, doba přísnější sídelní povinnosti, kterou dle statut kapitolních vázán byl nový kanovník v prvním roce svého kanonikátu. Pojmenování této přísnější residence odtud se odvozuje, že pamatovati měla na klausuru klášterní a někdejší kanonický způsob života v kapitolách.

annus conciliaris, také annus či tempus probationis. Podmínkou slibů řeholních jest nejméně jeden rok nepřetržitě trvající, v šatě a v domě řeholním vykonaná zkouška vůle i sil tělesných kandidáta stavu řeholního, zvaná noviciát. Doba ta,

která ani zkrácena, ani odpuštěna býti nemůže a dle řeholi i déle trvati může, slove *a.* c. proto, že sněmem tridentským stanovena (XXV. cp. 15. de reg.). Bližší viz v čl. noviciát. *Sdt.*

annus decretorius, také annus normalis. Mírem vestfálským (art. V. § 30.) přiznáno říšským stavům, nikoli však městským magistrátům, reformační právo, vedle něhož mohl zemépán pro svou zemépanskou svrchovanost určovati náboženské vyznání svých poddaných, jež protestantští právníci formulovali ve známou větu: Cuius regio, illius est religio. Toto zemépanské reformační právo omezeno bylo jednak tím, že nevztahovalo se na dědičné země rakouské, jednak také tím, že rok 1624 prohlášen za normální či *a. d.*, což znamenalo, že tam, kde tohoto roku katolici a protestanté měli veřejné neb soukromé služby Boží, měli je i nadále podržeti, ostatním pak bylo se vystěhovati aneb náboženství zemépánovo přijmouti, leč by jich chtěl strpěti, a v tom případě měli právo tak zvané domácí pobožnosti. Pro církevní statky, kostely a školy měl pro budoucnost býti směrodatným den 1. ledna 1624 (dies normalis). Co kdo tohoto dne v držení měl, to mělo církvi jeho i nadále náležeti (§ 14., 15.). Pro své dědičné země nedal si však císař nějaký *a. d.* předpisovati. Při sjednávání o *a. d.* či rozhodnou lhůtu pro úpravu církevně-politických poměrů v Německu navrhovali katolíci sobě příznivější rok 1629, protestanté však rok 1618. Shoda docílena tím, že zvolen rok střední, 1624. S touto libovolnou úpravou, která se stala na úkor katolíků, nemohla Ap. Stolice souhlasiti a Innocenc X. potvrdil ohražení svého nuncia Fabia Chigiho bullou „Zelo domus Dei" (26. listopadu 1648), že jeho přítomnost při mírovém kongresu není schválením těch článků, jež byly církvi na úkor, aniž by tím byl chtěl proti míru vůbec protestovati, aneb další války roznécovati. (Srvn. *Kryštůfek,* Všeob. církevní dějepis III. 290; *Heiner,* Kathol. K.-R. 347; *Lämmer,* Institutionen str. 426; *Döllinger,* Kirche und Kirchen str. 58.) — *A. n.* slove také někdy v právu cirk. rok účetní, který sluší položiti za základ rozvržení požitků při uprázdnění některého úřadu církevního. Častěji užívá se však pro tento rok výrazu a. canonicus (v. t.) či annus deservitus (v. t.).

annus deservitus jest část posledního správního roku, již se obročník dožil a za kterou má na všechny požitky beneficia nárok. Požitky, jichž si neosvojil za tu dobu, připadají dle obecných zásad poměrným dílem dědicům obročníkovým.

annus discretionis (věk rozeznávací) jest stáří, v němž církev dovoluje, aby osoba nějaká samostatně a právoplatně pro přijetí křtu rozhodnouti se mohla a sv. svátosti přijímati směla. Pravidelně jest to 7. rok věku. Také zákony státní žádají jisté stáří — *a. d.* — pravidelně věk tělesné dospělosti, aby někdo vyznání náboženské měniti resp. za bezkonfessního prohlásiti se mohl. Tak stanoví za nutný *a. d.* pro změnu náboženskou právo rakouské (25. května 1868 čl. 4.), pruské, hanoverské, virtemberské, meklenburské atd. dokončený rok 14., bádenské rok 16., uherské rok 18., saské rok 21. Vystupující však nesmí býti v takovém stavu duševním, který vylučuje vlastní svobodné přesvědčení. (Srvn. čl. aetas canon.)

annus ecclesiasticus viz rok církevní.

annus gratiae. Z ustanovení obecného práva církevního mají připadnouti požitky interkalární po srážce výloh pravidelně záduši (c. 4. X. I. 31.; c. 40. in VI. I. 6; c. 9. in VI. I. 16.). Právo částečně, určované začasté mocí světskou, vykazuje však v té příčině značné odchylky. V Rakousku po smyslu čl. 32. konkordátu náleží, pokud tak bylo zvykem, matici náboženské, a dle § 59. zákona ze dne 7. května 1874 příjmy uprázdněných světských duchovních obročí plynou vůbec do matice náboženské. Částka z požitků beneficia, kterou duchovní v posledním roce činnosti odsloužil, dosud však nevyzvednul, náleží až do dne jeho resignace aneb smrti jemu, resp. jeho dědicům (srvn. a. deservitus). Nezřídka však bývalo zvykem, že i příjmy obročí jednoho aneb tří měsíců po smrti beneficiáta patřily dědicům, jako tomu v Bavorsku (posmrtný měsíc, dle nejv. rozhod. z 21. dubna 1807), a v některých diecesích porýnských: kolínské, münsterské a trevírské, pokud leží na levém břehu Rýna (posmrtný kvartál, dle ustanovení z 3. června roku 1843). Statuty některých kapitol dovolovaly dědicům svých členů tak zvaný *a. g.*, t. j. zaručovaly jim nárok na příjmy praebendy zemřelého kanovníka, jehož dědici byli. Pro nástupce byl pak rok ten a. carentiae (viz čl.). U nás *a. g.* nebyl v obyčeji, v Německu vysvětluje se protestantským právem partikulárním, vedle něhož od čtvrti roku až do roku celého všechny obroční příjmy, druhdy i štola, vdově a nezaopatřeným dětem zemřelého obročníka připadají. Rak. právo protest. (§ 33. cís. patentu ze dne 6. ledna 1866 č. 15. ř. z.) stanoví, že vdově a dětem po pastorovi v činné službě náleží po 6 měsíců od jeho úmrtí služné s vedlejšími příjmy, štola a dřívější nuturální farní byt. (Srvn. *Sägmüller,* Lehrbuch d. kath. KR. 794; *Vehring,* Lehrb. 1876, 682.) *Sdt.*

annus intercalaris viz a. canonicus.

annus jubilaei viz jubileum.

annus luctus (vdovská či smuteční lhůta). Právo římské zakazovalo ženám pod trestem bezectnosti za 10 měsíců, později ve lhůtě jednoho roku po zániku manželství v nový sňatek vstupovati (l. 1, 2. Cod. Iust. 5. 9; Novel. 22, 22.). Účelem zákona toho byla povinná úcta k nebožtíkovi a prokázání otcovství dítěte, po smrti manžela zrozeného (turbatio sanguinis, fr. 11. § 1. Dig. 3, 2.), a proto povila-li žena dítě před uplynutím zákonné lhůty, beztrestně hned mohla se provdati. Církevní právo nevzalo tuto občanskou překážku za svou, ba zrušilo i infamii, stihající ty, kdo lhůtě předepsané nedostály (c. 5. X. IV. 21.), přes to však přece mělo a má ustanovení zákona občanského v uctivosti. Moderní zákonodárství světské však ustanovení práva římského o lhůtě vdovské přejalo, různě ji stanovíc (od 6—12 měsíců). Rakouský občanský zákoník (§ 120.—1.) ustanovuje, že žena, jsouc z prvního manželství (které prohlášeno neplatným, aneb smrtí manžela či jinak rozloučeno bylo) těhotna, před slehnutím vůbec se provdati nesmí. Není-li těhotnou, aneb je-li to pochybno, jest jí vyčkati 6 měsíců ode dne zániku manželství, a potom teprve lze jí v nový sňatek vstoupiti. Není-li dle okolností, aneb lékařského vysvědčení, které se pravidelně žádá, těhotenství pravděpodobno, může politický úřad první instance dáti dispens od této lhůty až na 3 měsíce, jež je však každé ženě po zániku prvního manželství vyčkati. Nevyčká-li této lhůty, jest sice takto uzavřené manželství platné, avšak žena ztrácí výhody, které jí přísluší ze svatební neb dědičné smlouvy, pořízení mužova, aneb z úmluvy učiněné před rozloučením manželství, a muž ztrácí právo domáhati se neplatnosti manželství, vyjde-li později na jevo, že manželka jeho před sňatkem s jiným těhotnou byla (§ 58.). Mimo to dle § 121. ob. o. z. mohou tací manželé býti potrestáni. Pro celé Německo od r. 1900 obč. zákoníkem (§ 1313.) stanovena jednotná lhůta smuteční 10 měsíců, lze však z ní obdržeti dispens. (Srvn. *Haring,* Grundzüge d. kath. K.-Rs. str. 515; *Schnitzer,* Kath. Eherecht str. 295.) *Sdt.*

annus normalis v. annus canonicus.

annus probationis v. noviciát.

annus sanctus nazývá se milostivé léto, církevní jubileum odpustkové (viz jubileum).

Anob, ענוב, *LXX Ἐνώβ*, syn Kósův z pokolení Judova. 1. Par. 4[8].

anomalie jsou odchylky v empirickém stavu člověka a přírody od ideálního, čiře na původní idei Boží se zakládajícího, neporušeného. Dle J. Dunsa Scota je takovouto anomalií, že duše naše nyní poznává jen věci smyslné (In l. 1, d. 2, p. 2, q. 3 a j.); jakýs rozdíl mezi empirickým a ideálním poznáním lidským stanovil již sv. Augustin (De Trin. l. 15, 27). Anomální jest dle některých vše, co nahrazují dary zvané mimopřirozenými (praeternaturalia), t. j. nadpřirozené vzhledem k empirickému stavu. Při určování bytnosti, přirozenosti lidské nelze totiž prostě vycházeti z přezvědu a vyměřiti ji dle sil, které člověk v nynějším stavu má, jako sjednocení duše s empirickým tělem, s pletí, kde nemůže nebýti žádostivosti atd. Pádem Adamovým člověk ovšem nic přirozeného nepozbyl; ale snad celá úprava tohoto světa, která pomine, zakládá se nějakým způsobem na pádu duchů, a člověk k tomu byl přizpůsoben (Basil., In Hexaëm. h. 1). Z domyslu dosuzujeme se bytnosti lidské záležící v jsoucnu svobodném, z ducha a hmoty složeném (Conc. Lat. IV, c. 1). Bůh mohl zajisté ducha a hmotu (dle jejího pojmu abstraktního) sjednotiti tak, že by nebylo žádostivosti atd. — jak to je v nebi a bylo v ráji; a když mohl, byl by jistě tak učinil, kdyby nebyla nastala porucha ideálních poměrů (Thom. Aqu., Q. 5 de malo, a. 5). — V přírodě jeví se anomalií vláda zlého ducha, které by zajisté nebylo, kdyby nebyl nastal neideální pád duchů, její pomíjejícnost vůbec, smrt jednotlivých organismů se svou příčinou, individualisací hmoty, nedokonalé tvary atd. Srvn. *Sušil*, L. k Řím., k. 8; *Natur und Offenbarung* XIV, 5 dd. *Spdk.*

Anomoeové v. Aëtius.

Anonymus, tak označují se neznámí autorové spisů; ke slovu *A.* připojuje se obyčejně bližší označení dle obsahu nebo naleziště rukopisu, na př.: **1.** *A.* Barensis, autor stručných letopisů, týkajících se města Bari 855—1115 (vyd. Muratori V, 147—156). — **2.** *A.* Belae n. Anonymus regis Belae notarius, jenž kol. 1280 sepsal kroniku „Gesta Hungarorum", jež nemá historické ceny (vyd. S. Endlicher 1827). — **3.** Einsiedlensis, mnich švýcarský nebo švábský na konci VIII. nebo na poč. IX. stol., podnikl cestu do Říma a opsal si značný počet nápisů latinských. (*Rossi*, Inscript. christ. Rom. II, 1, 18—33.) — **4.** Friburgensis, autor vylíčení bojů mezi Bernem a Frýburkem v letech 1386—89. — **5.** Mellicensis (dle naleziště rukopisu, kl. v Melku), autor spisu „De scriptoribus ecclesiasticis" (117 spisovatelů až k r. 1120), vyd. *Pez*, Bibl. Benedict. Mauriana, *Migne* PL. CCXIII, 959. — Bibliografické příručky o novějších anonymních a pseudonymních spisech viz *Fonck*, „Wissenschaftliches Arbeiten" (Innsbruck 1908), 131—133.

Anquetil du Perron, Louis Pierre, *n.* 1723 v Paříži, ředitel semináře v Remeši, později farář v La Vilette u Paříže, za revoluce uvězněn, později zaměstnán v ministerstvu zahraničním, *z.* 1806, pilný spis. hist., *sp.*: „Esprit de la Ligue, ou Histoire politique des troubles de la Fronde pendant le XVIe et le XVIIe siècle" (1767, 3 sv.), „Histoire de Reims" (3 sv., 1756—57), „Louis XIV" (4 sv., Pař. 1789, 2. vyd. 1819), „Histoire de France" (14 sv., Pař. 1805).

Anquetin, farář v Lyons- la Forêt v diec. rouenské, *z.* 1716, *sp.* „Dissertation sur sainte Marie Madeleine, pour prouver que Marie Madeleine, Marie, soeur de Marthe, et la femme pécheresse sont trois femmes différentes" (Rouen 1699), „Réflexions sur l'interprétation que le P. Lami donne au mot Pécheresse" (t. 1699), „Lettres écrites au P. Lami sur le sujet de la femme pécheresse de l'Évangile" (t. 1699).

Anrich Gustav, ev. theolog, *n.* 1867, od 1903 mř. prof. církv. dějin ve Strassburgu, *sp.* „Das antike Mysterienwesen u. sein Verhältnis zum Christentum" (1894); z pozůstalosti E. Lucia vydal: „Die Anfänge des Heiligenkults in der christl. Kirche" (1904).

Ansaldi 1. Ansaldus, *n.* 1651 ze šlechtické rodiny ve Florenci, stud. v Pise, odebral se do Říma, kdež byl jedním z nejproslulejších advokátů, dosáhl různých důstojenství církevních, stal se auditorem a děkanem Roty; *z.* 1719; *sp.*: „De commercio et mercatura discursus legales" (Řím 1689, Ženeva 1698, Kolín 1718), „Decisiones Rotae Romanae" (Lucca 1704, Řím 1711), složil také básně náboženské jazykem vlašským. **2.** Castus Innocenc O. P., *n.* 1710 v Piacenze, vstoupil 1726 do řádu dominik., byl professorem theol. v Brescii, Ferraře, posléze v Turině, kdež *z.* 1780; *sp.* „Patriarchae Josephi, Aegypti olim proregis, religio a criminationibus Basnagii vindicata" (Neapol 1738), „De causis inopiae veterum monumentorum pro copia martyrum dignoscenda, adversus Dodvellum dissertatio" (Milán 1740), „De principiorum legis naturalis traditione libri III" (t. 1742), „De romana tutelarium deorum in oppugnationibus urbium evocatione liber singularis" (Brescia 1743), „De martyribus sine sanguine, altera adversus Dodvellum, in qua et romani martyrologii loca a criminationibus Baelii vindicantur" (Milán 1744), „De forensi Judaeorum buccina commentarius" (Brescia 1745), „Herodiani infanticidii vindiciae. Accedit dissertatio de loco Johannis aliter atque habet Vulgata a nonnullis Patribus lecto" (t. 1746), „De authenticis sacrarum Scripturarum apud SS. Patres lectionibus libri duo" (Verona 1747), „De futuro saeculo ab Hebraeis ante captivitatem cognito, adversus Johannem Clericum commentarius" (Milán 1748), „De baptismate in Spiritu sancto et igni commentarius sacer philologico-criticus, cui accedunt orationes duae in Ferrariensi Athenaeo habitae" (t. 1752), „De sacro et publico apud Ethnicos tabularum pictarum cultu" (Ferrara 1752, Ben. 1755, Turín 1768), „Vindiciae Maupertuisanae ab animadversionibus viri cl. Francisci M. Zanotti, quibus quantum philosophiae morali stoicorum praestet religio in infelicitate vitae minuenda demonstratur" (Ben. 1754), „Della necessità e verità della religione naturale e rivelata" (t. 1755), „De Theurgia, deque theurgicis ethnicorum mysteriis a divo Paulo memoratis commentarius" (Milán 1761), „Multitudo maxima eorum, qui prioribus Ecclesiae saeculis Christianam religionem professi sunt, adversus Davidem Clarksonum, aliosque, qui illos exiguo fuisse numero constituunt, ostensa et vindicata" (Turín 1772), „De profectione Alexandri Hierosolymam" (t. 1780), „Praelectiones theologicae de re sacramentaria" (Ben. 1792). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III[2] (1895), 64—67. — **3.** Francesco, *n.* v S. Miniato v Toskánsku, *sp.* „De jurisdictione" (Lyon 1643), „Consilia" (t. 1645). — **4.** Petr Tomáš, probošt kathedrálního kostela v San Miniato, *sp.* učenou dissertaci „De divinitate D. N. Jesu Christi" (Florenc 1755), v níž užívá důkazů čerpaných z archaeologie, numismatiky, epigrafie a linguistiky. Srvn. *Hurter*, Nomencl. III[2] (1895), 64.

Ansaldo Andrea, malíř ital., *n.* 1584 ve Voltr u Janova, *z.* v Janově 1638, žák Orazia Cambiasa, studoval díla Benátčanů, hlavně Veronesova, později i díla Rubensova a Van Dyckova. Pro rodiště své maloval několik obrazů, z nichž vyniká:

„Sv. Ambrož podává císaři Theodosiovi svátost oltářní"; v Janově jsou od něho tyto obrazy: „Křest sv. Tří králů" v oratoriu di San Antonio Abbate, „Snímání s kříže" v akademii, „Kamenování sv. Štěpána" v S. Stefano, ve směle perspektivě malované „Nanebevzetí P. Marie" v kupoli kostela S. S. Annunziata a Guastato.

Ansaloni Giordano (Giordano di San Stefano), *n.* v San Angelo na Sicilii na poč. XVII. stol., vstoupil do řádu dominik., studoval v Salamance, byl poslán 1625 jako missionář na ostrovy Filipinské. Působě jako kaplan ve špitále pro Číňany a Japonce v Manile, měl příležitost naučiti se jazyku čínskému i japonskému. R. 1631 odebral se do Japonska, kdež působil jako missionář; zemřel smrtí mučednickou r. 1634.

Ansanus sv., mč. za Diokleciana; Mart. Rom. 1. pros. „Eodem die s. Ansani martyris, qui sub Diocletiano imperatore Romae Christum confessus, et in carcerem trusus, deinde Senas in Tuscia perductus, ibidem capitis obtruncatione martyrii cursum perfecit".

Ansart Ondřej Jos O. S. B. kongr. maurinské, *z.* kol. 1790, *sp.* „Expositio in canticum canticorum Salomonis" (Paříž 1771).

Ansbert 1. arcib. milánský 869—882, zvelebil Milán a kostely jeho, měl vynikající účastenství v boji posledních Karolingů o Italii a korunu císařskou. — **2.** sv. O. S. B., arcib. rouenský, *n.* ze vznešeného rodu, kancléř Chlotara III., mnich kl. fontanellského, od 678 opat t., od 684 arcib. rouenský, *z.* 695 v kl. hautmontském, pohřben ve Fontanelle. Mart. Rom. 9. ún. „In monasterio Fontanellae s. Ansberti Rhotomagensis episcopi". — **3.** jinak neznámý klerik rakouský, vyličil jakožto účastník a očitý svědek křížovou výpravu Bedřicha I.; dílo jeho zachovalo se v Jarlochově kronice chované na Strahově; tiskem vydal je nejprve *Jos. Dobrovský* 1827 („Historia de expeditione Friderici imperatoris"); později *Tauschinski* a *Pangerl* ve „Fontes rer. Austr." sect. I. SS. V, 1—90.

Ansegisus 1. O. S. B. sv., vstoupil do kláštera ve Fontanelle, kde byl od r. 787 opatem jeho příbuzný Girowald; s ním přišel na dvůr Karla Vel. v Cáchách, kdež pro své stavitelské vědomosti přibrán ke stavbě velechrámu a král. paláce. Jsa všestranně vzdělán, vedl správu opatství sv. Sixta v Remeši a St. Menge (s. Memmii) v Chalons sur Marne, stal se roku 807 opatem ve Flay (Flaviacum), jež velice zvelebil, 817 opat. v Luxeilu (Luxovium) a 823 ve Fontenelle v diec. rouenské, pečuje všemožně o jeho zvelebení hospodář., vědecké i mravní. *Z.* 20. července 833. *Sp.* „Constitutio pro monachis (Fontanell.) de victu et vestitu", načež vydal kol. 827 ve 4 knihách sbírku kapitularií, t. j. řišských zákonů říše francké, kteréž na řišských sněmích od světských a duchovních magnátů (— *conciliа mixta*) byly přijaty a stanoveny, dotýkajíce se též věcí a osob církevních a majíce platnost i jako zákony církevní (zejména t. zv. capitularia ecclesiastica) i jako zákony řišské. Ansegisova sbírka kapitularií (*Collectio Capitularium Ansegisi*) obsahuje v I. knize 162 církevní kapitularia Karla Vel., v II. knize círk. kapitularia Ludvíka Pobož. a Lothara, ve III. a IV. knize pak 90 kapitularií světských Karla Vel. (Capitularia ad mundanam legem pertinentia) a 74 takovýchto kapitularií Ludvíkových a Lotharových. Sbírka Ansegisova měla platnost sbírky úřední; na řišském sjezdu wormském roku 829 byla již citována. Uveřejnil ji Baluze v Paříži 1677. 1, 401; Walter, C. J. G., 2, 401, Pertz, Mon. Germ. Legg. 1, 256. V úvodě sbírky praví autor, že sbírka ta má býti zákoníkem synů Ludvíkových, Lothara, Ludvíka a Karla. Látka její čerpána z Písma sv., ze sv. Otců a z právních pramenů církevních i světských; hlavním účelem jejím pak jest zabezpečení práv a iurisdikce církevní oproti laikům, neodvislosti episkopátu a odstranění krajinských biskupů. Vyniká velikou svědomitostí. Kromě zmíněných 4 knih obsahuje též tři dodatky (appendices); z nich první má 80 reguli cášské synody z r. 817 o životě řeholním. Také Pseudo-Isidor použil této sbírky. (Cfr. *Schneider*, Kirchenrechtsquellen, 66 n.) S *A*-ými kapitular. spojovány též 3 knihy kapitularií Benedikta Levity (v. t.), tvořice jejich knihu 5., 6. a 7. (*Schneider*, l. c., 78.) [*Tpch.*] — **2.** arcib. senský (od r. 871), zprvu opat kláštera v Beauvais, rádce Karla Lysého, od něhož několikrát poslán k papeži; 876 jmenován apošt. vikářem Gallie a Germanie, čemuž se však arcibiskupové gallští, zejména Hinkmar Remešský, protivili. Srvn. *Hefele* IV, 516.

Anselius 1. O. S. B., scholastik ve Fleury, žák sv. opata Abbona, *sp.* na konci X. stol. poetické vidění o pekle: „Visio cuisdam monachi" (vyd. *Migne*, PL. CLI, 643). — **2.** kanovník při chrámu Notre-Dame v Paříži, zúčastnil se výpravy křížové, načež po dobytí Jerusalema stal se r. 1099 praecentorem při kostele sv. Hrobu. R. 1108 poslal arcib. pařiž. Galonovi částečku sv. kříže s listem, v němž líčí nalezení sv. kříže svatou Helenou a opětné získání jeho sv. Herakliem (vyd. *Migne*, PL. CLXII, 729).

Anselm 1. sv. OSB., arcibiskup canterburský, učitel církevní, výtečný theolog, nazvaný „Otcem scholastiky", *n.* v Aostě v Piemontsku 1033 (neb 1034). Byl syn šlechtice lombardského Gundulfa a zbožné matky Ermenbergy, po jejíž smrti oddal se světskému životu, rozdvojil se s otcem, odebral se do Francie, vstoupil maje věku svého 26 let do kláštera benediktinského v Beku v Normandii, a věnoval se tam pod návodem Lanfrankovým studiím. Stal se 1074 převorem, 1078 opatem. Král anglický Vilém II. povýšil jej 1093 za arcibiskupa canterburského. *A.* háje svobody církve, uvalil na sebe hněv králův, i odebral se do Říma k papeži Urbanovi II. Roku 1098 hájil na církevním sněmě v Bari učení církve o vycházení Ducha sv. „též ze Syna" a pohnul svými prosbami synodu, že násilného krále Viléma II. do klatby nedala. R. 1099 zúčastnil se synody v Římě, která obnovila církevní ustanovení o simonii, konkubinátu a investituře. Po smrti Viléma II. 1100 povolal jeho nástupce Jindřich I. *A*-a zpět. Ale když král žádal na něm, aby od něho přijal investituru a aby mu lenní přísahu učinil, *A.* opustil 1103 po druhé Anglii a odebral se do Říma. Hrozba klatbou učinila krále Jindřicha povolným, sešel se s *A*-em na hradě L'Aigle v Normandii, učinil s ním předběžnou smlouvu 1105, a potom v klášteře Beku následujícího roku definitivní, dle níž vzdal se král jmenování biskupův a opatův a jejich investitury prstenem a berlou. *A.* vrátil se 1106 do Anglie a získal si úplné důvěry královy, kterýž jej, odebíraje se 1108 do Normandie, učinil správcem říše. *A. z.* 21. dubna 1109 v Canterbury. Klement XI. prohlásil jej za učitele církevního. Svátek 21. dub. — Učení *A*-ovo. *A.* vychází ze zásady: „credo, ut intelligam" (srvn. *J. B. Becker*, „Der Satz des hl. A. ‚Credo, ut intelligam' in seiner Bedeutung u. Tragweite" ve Phil. Jahrb. 1906): rozum má pravdy zjevené přijmouti a pak je zkoumati, by dospěl ku vědění; rozum však není tak závislý na zjevení, jakoby každá pravda mu zjevena býti musila, neboť sám některé pravdy vystihne, jako na př. jsoucnost Boží a vlastnosti Boží; ano *A.* troufá si z rozumu dokázati Trojici Boží a vtělení Syna Božího, ovšem tak, že pevně držeti se musí Písma sv., a kde by toto odporovalo, musí ustati v dokazování, neboť odpor Písma sv. jest jisté znamení, že rozum bloudí. Jedná

hlavně o Bohu, o ideách Božích a stvoření světa, pak o svobodné vůli. Že Bůh jest, dokazuje ze světa viditelného; každá věc má nějaké dobro v sobě, ale nemá je celé a všecko a v plné míře, a nemá je sama ze sebe; tudíž jest bytost ještě jiná, jež jest nejvyšší dobro v plné míře a dobro samo sebou, t. Bůh; — dále, prvá příčina všeho může býti jen jedna, neboť kdyby jich více bylo, musila by každá, jelikož první, býti sama ze sebe a sama sebou, t. j. byly by jednotné a jedné přirozenosti, a tato by vlastně byla prvá příčina. Mimo tyto důkazy a posteriorí podává *A.* svůj zvláštní důkaz (ontologický) z pojmu Boha jako bytosti nejvyšší: slovem „Bůh" rozumíme bytost, nad niž vyšší a dokonalejší mysliti nelze, ten jest pojem Boha v pomyslu našem; avšak býti v pomyslu toliko, není ještě způsob bytí nejdokonalejší, protože dokonaleji nad toto jest býti též ve skutečnosti; proto bytost nejvyšší jest i v pomyslu i ve skutečnosti. Již souvěký mnich Gaunilo (Liber pro insipiente) proti tomu namítal, že můžeme toliko poznati, že nejvyšší bytost jest ta, která jest i v pomyslu i ve skutečnosti, ale nepoznáváme z toho ještě, že taková bytost skutečně existuje, t. j. ze řádu pomyslového nemůžeme uzavírati na řád skutečný; za příklad uváděl, že staří snili o jakémsi ostrovu báječném, jenž prý měl všecky přednosti, a že tudíž mohlo by se dodati: avšak skutečná existence jest také přednost, tudíž ostrov ten skutečně existoval. Námitky této *A.* vyvrátiti nedovedl, a scholastikové k důkazu tomu nepřistoupili, nahlížejíce nedostatečnost jeho. Vlastnosti Boží, praví *A.* dále, jsou sama bytnost jeho, neboť cokoli Bůh jest, sám ze sebe jest, tedy Bůh jest moudrý, neznamená, že Bůh má moudrost, nýbrž že jest moudrost, jako jest pravda, život atd. Cokoli mimo Boha jest, má původ od Boha; nepochází z Boha jako z látky, neboť kdyby tak bylo, bytost nezměnitelná by se stala ve věcech změnitelnou a porušitelnou, což jest nemožno; Bůh tedy stvořil věci z ničeho, t. j. nebylo vůbec látky, z níž by je byl učinil; ale věci než se staly, byly v mysli Boží. Bůh je myslil, a myšlenka či idea ta jest vzor, dle něhož je stvořil; idey jsou jakoby mluvení Boží, jsou slovo mysli (verbum mentis). Slovo Boží však není něco rozdílného od Boha, nýbrž jest to Bůh sám, a není to jen souhrn idei o věcech stvořených, neboť kdyby Bůh ničeho byl nestvořil, bylo by slovo to prázdné, bez obsahu; nýbrž předmět slova jest Bůh sám, a jako Bůh sebe věčně poznává, tak se i věčně vyslovuje; slovo tudíž jest Bůh i pokud jest pravzor všech věcí. Je to věčně vyrčené Slovo Boha sebe úplně poznávajícího a jest o sobě jsoucí; taktéž i vespolná láska Otce a Syna jest o sobě jsoucí, t. Duch sv. — Vlastní podstata svobody vůle není voliti mezi dobrem a zlem, neboť to jest nemoc, nedostatečnost vůle, nedostává se jí sil, by toužila po tom, co rozum za dobré uznal; nýbrž podstata vůle jest, chtíti to, co spravedlivo jest (voluntas justi), a co prospěšno jest (vol. commodi). Toto chce nezbytně, ono však dobrovolně, v tomto druhém vůle jest svobodná. Od Boha to má, že dobrovolně chce, co spravedlivo jest, protože sama jest spravedlivá. Spravedlnost Bohem duši danou zachovati jest úkol člověka, ne pro výhody z toho plynoucí, nýbrž pro spravedlnost samu; pokušení sebe větší nemůže zlomiti vůli, leč by tato sama chtěla zlo. Hříchem ztrácí člověk spravedlnost, ale možnosti ji opět získati neztrácí; hříšník tedy není spravedlivý, ale může chtíti opět státi se spravedlivým. Ale tento výměr *A*-ův o svobodné vůli by platil, kdyby předmětem jejím bylo jen dobro nadpřirozené, neboť to když člověk ztratí, zůstává mu potence toliko, pouhá možnost je opět chtíti a získati; ale svou toliko silou a bez milosti Boží této potence nikdy neuvede ve skutek. Jako dobro tak i zlo jest dvojí: zlo nespravedlnosti (malum injustitiae) a zlo neprospěchu (malum incommodi). Nespravedlnost jest mravní zlo, není to však něco kladného, nýbrž zbavenost dobra či spravedlnosti; neprospěch plyne z nespravedlnosti a jest zbavenost toho, co člověku prospívá, t. j. zbavenost blaženosti; vyvozuje však ze sebe jiné neprospěchy, jako: zármutek, bolest a j., v nichž i cosi kladného jest. Původ zla není nikde mimo vůli, nýbrž ve vůli, totiž chce-li to, co nemá chtíti; neboť každý tvor rozumný jest určen k blaženosti věčné; by blaženosti došel, má zachovávati spravedlnost, t. j. vůli svou sjednotiti s vůlí Boží, neboť tato jest nejvyšším pravidlem našeho jednání. Chce-li však vůle lidská něco proti vůli Boží, osobuje si nejvyšší vládu a rozhodování, jež jen Bohu náleží: jest nespravedliva k Bohu. — Proti nominalismu Roscellinovu hájil *A.* prostý realismus: jako smysly postřehují věci jednotlivé dle jejich případků, tak rozum je poznává v bytnosti, t. j. v jich všeobecnosti, a poznání rozumové jest vyšší než poznání smyslové; jakž by tedy to, co rozum poznává, mohlo býti pouhý název beze všeho pravdivého a skutečného podkladu? Avšak *A.* realismu ani všestranně nevyvinul ani dostatečně ho neodůvodnil. Spisy *A*-ovy: 1. dogmatické: „Monologium" (o Bohu jedném v bytnosti a trojím v osobách), „Proslogium" (v tomto díle podává zmíněný svůj důkaz jsoucnosti Boží), „Apologeticus contra Gaunilonem", „De processione Spiritus s. adversus Graecos", „De veritate", „De fide Trinitatis et imarnatione Verbi" (proti Roscellinovi), „De casu diaboli", „De conceptu virginali et originali peccato", „De libero arbitrio", „De concordia praescientiae, praedestinationis et gratiae Dei cum libero arbitrio", „Cur Deus homo" (ve spise tomto dovozuje nutnost vykoupení a vtělení). — 2. homiletícko-asketické: 16 homilií, „Meditationes", „Orationes". — 3. listy, celkem 426. — Několik spisů se jemu přičitalo neprávem, tak na př. oblíbený ve středověku spis „Dialogus beatae Mariae et Anselmi de passione Domini". — Souborná vydání všech spisů *A*-ových: *Gerberonovo* (Paříž 1675, 1721; Ben. 1744) a *Migneovo* PL. CLVIII a CLIX. — Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[3] (1906), 1—6, *P. Ragey*, „Histoire de saint Anselme" (2 sv., Paříž 1890), *Domet de Vorges*, „Saint Anselme" (Paříž 1902), *Jos. Saenz d'Aguirre*, „S. Anselmi theologia" (3 sv., Salamanka 1678—1681, Řím 1690), Dr. *Mart. Grabmann*, „Die Geschichte d. scholastischen Methode" (1909), 258 n., Dr. *L. Heinrichs*, „Die Genugtuungstheorie des hl. Anselmus von Canterbury" (Paderborn 1909), *Kachník*, Dějiny filosofie, 128. — Česky zpracován zmíněný *A*-ovi připisovaný spis „Dialogus beatae Mariae et Anselmi de passione Domini", a to prosou i veršem. Zpracování veršované ze XIV. stol. vyd. *Patera* „Svatovítský rukopis" 159 191, zlomek z rkp. wiesenberského vydal týž v ČČM. 1890, 186. Prosaické zpracování zachovalo se ve třech rukopisech univ. knihovny pražské, srvn. *Patera* v ČČM. 1880. 344, staročeské překlady 2 meditací a 20 modliteb *A*-ových z rukopisu metrop. kapitoly pražské vyd. Dr. *Jan Nep. Sedlák* v publ. „České modlitby a meditace z roku 1521" (Praha 1909). — 2. O. S. B., opat klášt. v **Gemblouxu** (gemblacensis) 1113—35, napsal ke kronice Sigebertově pokračování o příbězích let 1113—36 (Mon. Germ. Ss. VI, 375, *Migne*, PL., CLX, 239). — 3. biskup havelbergský 1129 55, O. Praem., od sv. Norberta na biskupa posvěcený, velice činný ve veřejném životě církevním i státním, byl dvakráte vyslán do Ktple (1136—1154), provázel jakožto pap. legát křížové tažení proti Srbům lužickým; pečuje

o pokřesťanění jich založil 1144 v Jerichově klášter praemonstr.; r. 1155 jmenován bisk. ravennským, vedl s úspěchem smírná vyjednávání mezi Fridrichem I. Barbarossou a Hadrianem IV., *z.* před Milánem 1158. *Sp.* 3 kn. Ἀντικειμένων n. Dialogi; jsou to rozhovory, jež měl za pobytu svého v Ktesifonti 1136 s Niketou, arcibiskupem nikomedským, a Basillem Achridským o vycházení Ducha sv., o primátě papežském a jiných sporných otázkách mezi církví východní a západní (*Migne*, PL. CLXXXVIII, 1139 až 1248), „De ordine canonicorum regularium" (ib. 1091 až 1247), „Tractatus de ordine pronuntiandae litaniae ad Fridericum, Magdeb. archiep." (vyd. Fr. Winter v Zeitschr. f. K. G. 1882). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 107—108. — **4. z Krakova**, O. Min., v XVI. stol., proslul jako výborný kazatel, byl penitenciářem při chrámu Božího Hrobu v Jerusalemě r. 1508, *sp.* „Descriptio Terrae Sanctae ejusque itinerarium" (Krakov 1512, 1574, vyd. Canisius v Ant. lect. VI, 1287—1320). — **5. Laonský** (Laudunensis), žák Anselma Canterburského, vyučoval od 1076 v Paříži, později jako scholastik řídil theol. učiliště ve svém rodném městě, kde byl i Abélard jeho žákem, *z.* 1117. *Sp.* „Glossa interlinearis" k vulgatě (vedle glossy Valafrida Strabona hlavní pramen exegetického vědění ve středověku; i Gratian pracuje o svém „Decretu" jí používal; vyd. v Basileji 1502, 1508, nejlépe v Antverpách 1634), „Enarrationes in cantica canticorum, in Apocalypsim, in Matthaeum" (allegorický výklad, *Migne* PL. CLXII, 1187—1586), „Num Deus vult malum?" (ib. 1587—1592). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 21—23. **6.** biskup v **Lucce** 1057—1061, v. Alexander II. — **7.** sv., Baduarius (de Badagio, Baggio, Badagius), bisk. v **Lucce** od roku 1073, *z.* 1086 v Mantově, synovec a nástupce předešlí, věrný přívrženec Řehoře VII., kterýž jej jmenoval papežským vikářem Lombardska. *A.* zpracoval sbírku kánonů, rozdělenou na 13 knih, která až posud tiskem vydána nebyla. Knihy ty jednají: 1. de primatu et excellentia Romanae ecclesiae, 2. de libertate appellationis, 3. de ordine accusandi, 4. de privilegiorum auctoritate, 5. de ordinationibus ecclesiarum, 6. de electione episcoporum, 7. de vita clericorum, 8. de lapsis, 9. de sacramentis, 10. de coniugiis, 11. de poenitentia, 12. de excommunicatione, 13. de vindicta iusta. Autor čerpal prvních 7 knih většinou z „Coll. Anselmo dedic." (v. t.), ostatních 6 pak z „Decreta" Burcharda Wormského; také řím. archivu hojně použil, což dodává sbírce zvláštní ceny, jakož i práva římského. Od pozdějších kollektorů práva bylo jí často užíváno, jako v Ivonově „Panormii", v „Coll. Caesaraugustana", v Řehořově (kard.) „Polykarpovi" a taktéž i v „Dekrétu" Gratianově. Mimo to *sp.* „Liber contra Wibertum (antipapam) et sequaces ejus" (vyd. *Canisius*, Lect. ant. VI, 202), kommentář k žalmům (fragmenty uveřejnil Pavel z Bernriedu v životop. Řehoře VII. c. 126) a komm. k Pláči Jerem. (nezachoval se); některé asketické spisy, o nichž není jisto, zda od *A*-a skutečně pocházejí (Meditationes in orationem dominicam", „De salutatione B. V. Mariae (Ave Maria)", „Super Salve Regina", „De gestis D. N. J. Christi et de passione ejus") vyd. L. Wadding v Bibl. PP. lugd. XXVII, 436. Svátek 18. března. Srvn. *Acta Ss.*, Martius II, 647, *Migne* PL. CXLIX, 435, *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 1029, *Laurin*, „Introd. in C. J. C.", str. 19., *Schneider*, „Die Lehre von den KRechtsquell.", II. vyd., str. 101. nn. [*Tpch.*]. — **3. Lutyšský** (Leodiensis), *n.* kol. 1008, kanovník a scholastik u sv. Lamberta v Luttichu, později děkan v Namuru, *sp.* kol. 1052 pokrač. Herigerových dějin lutyšských biskupů (Mon. Germ. Ss. VII, 150); *z.* po 1056. — **9.** arcib. **milánský**, první toho jména 814—22, korunoval 821 Lothara. — **10.** arcibiskup **milánský**, druhý toho jména, 883—897, korunoval v Pavii Berengara. Ve stol. IX. pořízena byla v horní Italii sbírka kánonů, jež mu byla věnována, odkudž i obyčejný název její „Collectio Anselmo dedicata". Jest to táž sbírka, která u starých spisovatelů přicházívá též pod názvem „Corpus canonum". Má 12 knih, a to podle různé látky, o niž jedná. Jest to: 1. řím. primát, patriarchové a arcibiskupové; 2. biskupové; 3. synody; 4. stupně kleriků; 5. výchova a výživa kleru; 6. mniši, 7. laikové (císař a knížata); 8. víra a mravy; 9. svátosti; 10. kultus; 11. svátky; 12. kacíři a pohané. Látka čerpána z řeckých a afrických synod dle kollekce španělské, z pravých dekretálů kollekce Hadriánovy, z podvržených dekretálů Pseudo-Isidorových dle zkráceného kodexu, z Registra Řehoře Vel., z dvou řím. synod za pap. Zachariáše r. 743 a Eugena II. r. 826, z práva římského a 2 kapitularií. Pro své systematické uspořádání a bohatý obsah byla sbírka ta velmi oblíbena a rozšířena. Užil jí zejména Burchard Wormský při spracování svého „Decreta" čili „Collectaria", dále Collectio 12 partium, Ivonova „Panormia", Bernard Papiensis, jakož i Gratian při skládání svého „Decreta", jak výslovně praví Bernardus Papiensis v úvodě k Summě svého „Breviaria Extravagantium", řka: „Materia sunt decretales et quaedam utilia capitula, quae in Corpore Canonum . . . reliquerat Gratianus, poma nova et vetera nobis servans". (Bernardi Pap. „Summa Decretalium", edit. Ratisb. 1860, str. 5.) Tiskem sbírka Anselmovi věnovaná posud vydána nebyla. Srvn. *Schneider*, Die Lehre von den KRechtsquellen, 1892, str. 48, 88, 98, 100 nn. 128 nn.; *Laurin.* Introd. in C. J. C., str. 19 n. [*Tpch.*] — **11.** sv. OSB., vévoda friaulský, švakr longob. krále Aistulfa, zakladatel a první opat kl. nonantulského, *z.* 3. března 803. Životopis v Mon. Germ. Ss. Langob. 567. — **12.** „Peripateticus", současník a snad příbuzný sv. *A*-a Lucckého, konal cesty po Italii, Burgundii a Německu, konaje disputace; *sp.* „Rhetorimachiae libri III". Srvn. *Dümmler*, „Anselm der Peripatetiker" (Halle 1873). Srvn. *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 1029. — **13.** OSB. v kl. sv. Remigia v **Remeši** uprostřed stol. XI. (1049—1056), vyličil posvěcení kl. kostela papežem Lvem IX. 1049: „Historia dedicationis ecclesiae s. Remigii apud Remos" (také pod tit. „Itinerarium papae Leonis"). Vyd. *Mabillon*, potom otišt. v *Acta Ss.* Octob. I, 176 n., *Migne* PL. CXLII, 1415. — **14.** hrabě z **Ribemontu** (Ribodimonte, de Riburgis monte), zúčastnil se kříž. tažení pod Gottfriedem Bouillonským, zal. Notre Dame de Ribemont a Anchin, *z.* 1099 při obléhání pevnosti Archasu (Tripolis), zanechal zprávy o osudech křižáků v Armenii, o dobytí Niceje a Antiochie. Srvn. *Migne*, PL. CLV, 469—475, *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 1075. — **15.** první biskup **varmijský** od 1250, člen něm. řádu rytířského, zal. metrop. kapitolu a kathedrálu v Bransbergu; pracoval usilovně na germanisaci Pruska, byl apoštolským legátem pro Čechy Moravu, Solnohrady, Hnězdno a Rigu, *z.* 1278.

Anselme Ant., *n.* 1652, kazatel král. franc., pokládán byl za jednoho z nejlepších kazatelů své doby, *z.* 1737; *sp.* „Panégyriques des Saints et des Oraisons funebres" (Par. 1718, 3 sv.), „Sermons pour l' Avent, le Careme, et sur divers sujets" (Par. 1731, 4 sv.).

Anselmi Michelangelo (Michelangelo da Lucca, Michelangelo da Siena), malíř ital., *n.* 1491 v Lucce, *z.* 1554 v Parmě, provedl řadu freskových maleb a oltářních obrazů pro dóm a jiné kostely v Parmě. Nejlepším jeho dílem jest: „Madonna s Ježíškem v oblacích obklopená andílky, dole sv. Jan Křtitel a sv. Štěpán" v národním museu v Louvru (dostal se do Francie 1800 jako válečná kořist).

Anselmianum (Collegio di San Anselmo), filosof.-theol. kollej studijní pro členy řádu benediktinského, zal. pap. Innocencem XI. 1687 v San Callisto v Římě, zanikla 1840, vzkříšena za Pia IX., ale jen na čas (1867—1870), 1880 od pap. Lva XIII. nově zřízena (umístěna zprvu v „Palazzo dei Convertendi" na „Piazza Scossacavalli"), od 1896 v nové budově na Aventině v Římě, spolu opatství a sídlo opata-primasa celého řádu benediktinského. Na ústavě, v jehož čele jest rektor, působí 14 professorů; studentů jest asi 60. Vyučování děje se ve dvou odděleních: čtyřletý kurs kratší a sedmiletý kurs delší (3 léta filosofie, 4 léta theol.).

Anselmo dedicata collectio v. Anselm 10.

Ansgar (Anskarius, Ansgarius, Anscharius) sv., apoštol severu (*n.* 801 v Amiensu v Pikardii, *z.* v Brémách 3. ún. 865). Po brzké smrti matčině odevzdal jej otec benediktinskému klášteru korvejskému v Pikardii na vychování, kde se stal v 13. roce svého věku mnichem a v 17. již učitelem. Když r. 822 snahou císaře Ludvíka Zbožného klášter Nová Korvey v Paderbornsku byl založen, odebral se tam *A.* s novým opatem Wallou, příbuzným císaře Karla V., ze Staré Korveye, stal se představeným (scholastikem) klášterní školy, byl na kněžství vysvěcen a kázal horlivě v klášterním kostele. R. 826 přišel dánský král Harald se svou manželkou, synem a velikým průvodem do Ingelheimu k císaři Ludvíkovi I. hledat pomoci proti svým vzbouřeným poddaným a dal se pokřtíti. S Haraldem byl poslán do Dánska r. 827 *A.* na návrh jeho vlastního opata Wally jako missionář, k němuž připojil se mnich Autbert; oba missionáři založili v Hadeby školu pro chlapce, aby z nich domorodé missionáře vypěstovali. Když Harald r. 828 znova z vlasti byl vyhnán, musili oba missionáři opustiti Šlesvik; Autbert zemřel v Nové Korveyi r. 829 a *A.* byl r. 830 poslán od císaře Ludvíka do Švéd, poněvadž král švédský Björn na císaři missionářů žádal. Působiv ve Švédsku půl druhého roku a pokřtiv mezi jinými radu králova Jarla Herigara, který na svém statku kostel vystavěl, navrátil se k císaři, jenž r. 831 arcibiskupství hamburské založil a *A*-a za prvního arcibiskupa ustanovil. Po svém vysvěcení za arcibiskupa od metského biskupa Droga odebral se do Říma k papeži Řehořovi IV., kterýž mu udělil pallium a jmenoval ho svým legátem pro severní říše. Pro podporu missie udělil mu císař klášter Turholt u Brügge, a Ebbo, arcibiskup remešský, od něho založený klášter ve Welanau (Münsterdorf u Itzehoe). Roku 845 dal vrchní král jutský a fühnský Erik Hamburk přepadnouti a spáliti a *A.* zachoval sotva život. *A.* nalezl útočiště prozatím u jedné bohaté vdovy jménem Ikie; král Ludvík Němec připojil roku 848 Brémy k Hamburku, a *A.* uvázal se ve vládu spojených diecesí. Poněvadž Brémy byly suffraganním biskupstvím metropole kolínské, protivil se tomuto připojení nový arcibiskup Gunthier (od 850) a vzdal se teprve r. 857 svého odporu, pod tou výminkou, když papež spojení Brém s Hamburkem potvrdí, což papež Mikuláš I. r. 858 neb 859 učinil. *A.* pracoval neúnavně dále o pokřestění Dánů, dobyl si jako posel německého krále důvěry Erikovy, že se jeho rádcem stal, a dostal od něho dovolení vystavěti v Šlesviku kostel. Roku 853 odebral se znovu do Švédska, kde s dovolením královým v Birce kostel založil a při něm kněze Erimberta ustanovil. Navrátiv se domů, nalezl svou církev v bídném stavu, neboť nástupce Erika I., nemladičký Erik II., sveden svými rádci, pronásledoval křesťany, ale působením *A*-ovým brzo se jim opět naklonil, a dovolil mu vystavěti nový kostel v Ribi (v Ripenu). Sv. *A.* žil jako mnich a *z.* apoštolovav 34 roky. Jest apoštolem Normanův a zakladatelem jejich vzdělanosti. Byl též spisovatelem. Z jeho spisů zachovaly se: „Vita et miracula s. Willehadi" (vyd. *Migne*, PL. CXVIII, 1013—1032, *Pertz*, Mon. II, 378), a „Pigmenta", t. j. jeho modlitby k žalmům (vyd. *Lappenberg* v Zeitschrift für hamb. Gesch. II, 1, 1844). Jeho deník (Diarium) o činnosti missionářské existoval ještě v XIII. stol., kdy jej opat korv. Tymo (1261) do Říma poslal; avšak více se nenalezl. Srvn. *Rimbert*. Vita s. Anskarii (Mon. Germ. SS. II.), *Acta Ss.* Febr. I., 408, *Dreves*, „Leben Ansgars" Paderborn 1864), *Tappehorn*, „Leben des hl. Ansgar, Apostel v. Dänemark u. Schweden" (Münster 1863), *Schubert*, „Ansgar und die Anfänge der schlesw.-holst. Kirchengeschichte" (1901), *Hurter*, Nomencl. I[3] (1903) 855, *H. Bihlmeyer*, „Der hl. *A.*" v „Stud. und Mitteil. aus dem Benediktiner- und Zisterzienserorden" 1904. *Kryšt.*

Anshelm Valerius, *n.* v Rottweilu (Virtembersko), byl v Bernu zprvu učitelem, potom lékařem, horlivý přívrženec nauk Zwingliových, *sp.* 1529—46 kroniku města Bernu od nejstarších dob až do r. 1536, jež jest počínajíc rokem 1477 cenným pramenem pro dějiny švýcarské oné doby; dílo to není prosto strannictví (vyd. Blösch 1884 až 1901 v 6. sv.).

Anscharius v. Ansgar.

Anscherus O. S. B., kol. 1096 opat kl. sv. Richaria (Riquier) v Centule, *z.* 1136, *sp.* „Vita et miracula s. Angilberti". Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[3] (1906), 59.

Ansillon Jan, farář v Luttichu na sklonku XVII. stol.; *sp.* „De simonia et munerum ac retributionum gratificatione in re beneficiaria" (Luttich 1677), „Réponse à un discours apologetique du P. Jean Jacobi touchant l'obligation des Religieux et Religieuses à reciter les heures canoniales en particulier" (t. 1685).

Anskarius v. Ansgar.

Anslo Reyer (Reinier), konvertita, nizozem. básník, *n.* 1622 v Amsterodamě z rodičů mennonitských, konvertoval 1651, odebral se do Říma, stal se sekretářem kard. Capponiho, *z.* v Perugii 1669; sebrané spisy jeho vyd. v Pař. 1713.

Anso (Ansus) O. S. B., opat kl. lobesského v Belgii, *z.* 800, *sp.* „Vita s. Ursmari" (otišt. v *Acta Ss.* Aprilis II, 558). Srvn. *Hurter*, Nomencl. I[3] (1903), 684.

Ansovinus, sv., biskup camerinský, *z.* 13. března 861. Mart. Rom. 13. bř.: „Apud Camerinum s. Ansovini episcopi et confessoris"; *Acta Ss.*, Martius II, 321.

Anspach Petr O. P., zvaný tak dle svého rodiště Ansbachu; rod. jméno jeho bylo Rauh. Byl zprvu dvorním kazatelem vévodů anhaltských; po jejich odpadu k protestantství byl povolán 1532 kurfirstem braniborským do Frankurtu n. O.; *sp.* „Antithesis der Lutherischen oder Beicht, so sie zu Augspurg vor Kaiserlichen Majestät und dem heiligen Römischen Reich im dreissigsten Jahr angegeben" (Frankfurt n. O. 1531).

Ansuerus, sv., O. S. B., mč., konaje missie mezi Obodrici, byl ukamenován 1066; památka 15. čce. Srvn. *Acta Ss.* Julius IV, 97—108.

antecedens, předchozí — opak toho: **subsequens** nebo **superveniens**, následující, nástupný, dle toho, zdaž nějaká událost nebo okolnost před nějakou věcí předchází nebo po ní následuje. Okolnost ta bývá též základem rozdělování. Tak na př. vadnosti či irregularity děli se na *a.* a *s.* dle toho, zda již před ordinací klerika tu byly nebo teprve po ordinaci se dostaví; prvé z nich jsou závadou dovoleného přijetí svěcení, druhé pak činí nedovoleným vykonávání svěcení dříve přijatého. Také manželské překážky se dělívají na *a.* a *s.* dle toho, zdaž manželství před-

cházejí nebo po uzavření sňatku nastanou, ač vlastně pouze překážky *a*-tní jsou překážkami v pravém slova smyslu, platnost nebo dovolenost manželství vylučujíce, kdežto překážky nástupné na platnost nebo dovolenost manželství vlivu nemají, a jen usum matrimonii zakazují (na příklad cognatio spiritualis superveniens, affinitas superveniens). — *a.* ignorantia v. nevědomost. — *a.* voluntas v. vůle.

antecedenter, concomitanter, consequenter. Těmito příslovci označuje se časový poměr vzhledem k některému ději: Na př. tážeme se, zda dva podměty (na př. vůle a rozum) připouštějí přisudky sobě odporující „*a.* ad operationem intellectus" t. j. nezávisle na našem pojímání, či „consequenter" t. j. závisle na něm, z čehož soudíme, zda rozdíl mezi nimi je pouze pojmový či věcný. Někdy se mluví též o „antecedenter impossibile" a „consequenter impossibile", kdež *a.* znamená tolik co absolute, a consequenter tolik co hypothetice. *[Signoriello,* Lex peripatet.[2] p. 18.]

antecessor, předchůdce: opak jeho **succesor,** nástupce.

Antegnati, rodina proslulých varhanářů v Brescii v XV. a XVI. stol., z níž vynikl zvláště Constanzo *A.*, *n.* 1557, hud. skladatel, 1584—1619 varhaník při dómu v Brescii, *sl.* mše, žalmy, písně, madrigaly, ricercari. Sbírce těchto posledních skladeb předeslal *A.* pojednání: „L'arte organica. Dialogo trà padre et figlio, à cui per via di auuertimenti insegna Il vero modo di sonar et registrar l'organo" (Brescia 1608).

Antelami Benedetto, ital. sochař 1177—1233, nejvýtečnější mistr severoitalské plastiky v románském středověku; hlavní jeho díla: relief „Snímání s kříže" v dómě parmském z r. 1178; bohaté skulptury zdobící baptisterium tamtéž, z roku 1196; skulptury na dómě v Borgo San Donnino u Parmy z let 1178—1196. Srvn. *Kuhn,* Geschichte der Plastik I, 356—359.

antelapsariové (supra apsariové), strana hollandských kalvinistů, která učila, že absolutní předurčení stalo se bez ohledu na pád člověka (ante n. supra lapsum).

Antelmi (Anthelmi) 1. Jos., *n.* 1648 ve Fréjus, kanovník t., od 1694 gen. vik. bisk. pamierského, *z.* 1697, *sp.* „De initio ecclesiae Forojuliensis dissertatio chronologica, critica, profano-sacra" (Aix 1680), „De aetate s. Martini Tur. necnon de s. Briccio successore" (Paříž 1693). S Quesnelem měl *A.* vědecký spor o tom, kdo jest autorem spisu „De vocatione omnium gentium": *A.* připisoval dílo to Prosperovi Aquitanskému, Quesnel Lvu Vel.; *A.* vydal v té věci pojednání „De veris operibus SS. Patrum Leonis et Prosperi Aquitani dissertationes criticae" (Paříž 1689); potom oba učenci hádali se o původci t. zv. Symbolu Athanasiova: *A.* přičítal je Vincenci Lerinskému, Quesnel Vigiliovi z Tapsu; této diskusse týká se *A*-ův spis „Nova de symbolo Athanasiano disquisitio" (Paříž 1693). Srvn. *Hurter,* Nomencl. IV[3] (1910), 548. — 2. Karel Leontius Octav., biskup grasský 1727, *z.* 1752, bratr před., vydal tiskem práci svého bratra: „Assertio pro unico s. Eucherio, lugdunensi episcopo; accedit concilium regiense sub Rostagno metrop. aquensi a. 1285 habitum" (Paříž 1726); publikaci této předeslal životopis zesnulého.

Antenor, bisk. krajinský (chorepiscopus), *sp.* životopis přítele svého sv. Silvina, biskupa alciackého (Auxy aux-Moines). Srvn. *Hurter,* Nomencl. I[3] (1903), 652.

antependium (= velum, quod ante pendet, **antipendium, pallium, frontale, antemensale**), ozdobné roucho visící před čelem oltářní mensy, někdy i po jejích bocích. *A*-a bývala buď tkaná nebo vyšívaná, zlatem, drahokamy a perlami bohatě posázená; často to byly i desky kovové s tepanými figurami, vyzdobené emailem, niellem nebo filigránem. Císař Jindřich II. daroval r. 1019 chrámu basilejskému zlaté *a.*, na němž v arkádách spatřuje se uprostřed

Obr. 202. Antependium kovové.

Obr. 203. Antependium vyšívané.

Spasitel, po stranách: Gabriel, Rafael, Michael a sv. Benedikt. Skvostné toto *a.*, ceněné na million franků, nalézá se nyní v museu Clugny v Paříži. (Srvn. *Kuhn*, Geschichte der Plastik I. 349.) Podobným nádherným uměleckým dílem XII. stol. jest měděné pozlacené *a.* v opatském chrámu v Komburgu. V pozdější době vyskytují se častěji *a*-a vyšívaná. V inventářích středověkých uvádějí se pod jménem „palla", „pallium", na př. v inventáři domu sv. Víta v Praze z r. 1354: „Pallae maiorls altaris sollemnes, prima de colore flaveo, habens imaginem beatae virginis; palla coloris rubei habens imaginem beatae virginis . . . palla rubea cum crucifixo", v inventáři téhož chrámu z r. 1355 jsou *a*-a („pallae") barvy bílé, červené, černé, fialové, žluté, zelené; na jednom z nich bylo vyobrazení P. Marie a sv. patronů, na jiném obrazy andělů, na jiném opět „Vzkříšení Páně" (viz *Podlaha-Šittler*, „Chrámový poklad u sv. Víta v Praze" VI, XXI), v inventáři z r. 1387 jest celá řada „pall"; na jedné z nich byla uprostřed Panna Maria s Ježíškem, po stranách postavy sv. patronů českých. Z téhož inventáře se dovídáme, že některá *a*-a měla zvláštní ozdoby v rozích, zvané „angularia" n. „angulares" (viz l. c. XLI—XLII). V inventáři z konce XV. stol. jest oddíl nadepsaný „Inventarium antependilium", některá z těchto *a*-í ozdobena byla obrazy, patrně vyšívanými („Zvěstování P. Marie", „Nanebevzetí P. Marie" a j.). Inventář velechrámu olomouckého z r. 1413 vykazuje slušnou řadu pallií oltářních. („Method" XV, 8.) Počínajíc XVI. stol. napínala se *a*-a v rámec, jenž se upevňoval v čelo oltáře. V XV. století nalézáme *a.* na dřevě malovaná. V době barokní vyskytují se *a*-a ornamentálně vyšitá (viz „Method" XXII, 1896, 86, 112); někdy na látce upevněny bývají ozdoby z kovu tepané (viz *Podlaha-Šittler*, Loretánský poklad v Praze, tab. XXVIII); jsou také *a*-a celá kovová (viz obr. 202). Zhusta nalézají se *a*-a plátěná, na způsob obrazu olejovými barvami malovaná s výjevy figurálními anebo motivy rostlinnými. V novější době užívá se z pravidla *a*-í vyšívaných. Umělecky vyšívané *a.* s výjevy „Kain a Abel", „Obět Melchisedechova" a „Obět Abrahamova", provedenými technikou applikační, má metropolitní chrám sv. Víta v Praze; zhotoveno bylo v umělecko-průmyslové škole vídeňské (viz obr. 203). Synoda pražská z roku 1605 přeje si, aby každý kostel měl „antipendia omnium colorum ecclesiae ritui convenientium, cum elegantiora pro solennioribus, tum congrua pro ferialibus diebus" (vyd. z r. 1684, str. 35). V rub. gen. XX. římského missálu nazývá se *a.* slovem „pallium" a nařizuje se, aby oltář ke mši sv. ozdoben byl „pallio coloris, quoad fieri potest, diei festo vel officio convenientis". Die Cerem. episc. I, 12. n. 11. mohou *a*-a býti napiata na rámci. Prov. synoda pražská z r. 1860 praví (str. 178): „Pallio autem, quod et antipendium dicitur, pars mensae anterior, nisi ipsamet peculiari formositate picturae vel sculpturae alioquin emineat, ornari solet, cujus tamen pallii color, quantum fieri potest, officio diei respondeat." *A*-a zhotovují se z těžkých látek, anebo aspoň s těžkou podšívkou. Nejsou-li napiata na rámci, ozdobují se na dolejším okraji zlatými nebo hedvábnými třásněmi, nahoře pak opatřují se kovovými kroužky, jimiž pod dolejším krajem oltářní desky se na háčky zavěšují. Je-li *a.* napiato na rámci, jest žádoucno, aby rámec s *a*-em zapadal pod spodní okraj oltářní desky, jinak by *a.* celebrantovi při poklekání překáželo a samo při tom trpělo. Srvn. *K. Atz*, Die christl. Kunst in Wort u. Bild[3] (1899), 65 66, *Dr. H. Bergner*, Handbuch der kirchlichen Kunstaltertümer in Deutschland (1905), 263—264. *P.*

Antequera, arcib. v Mexiku, v. Oaxaca.

Anteraden n. **Antaraden**, dioec., Antaradus, Tortosa, někd. bisk. v Syrii, připomínané již ve IV. stol.; v letech 1163—1295 bylo tu biskupství latinské; 1295 sloučeno s bisk. famagustánským na ostrově Cypru, od kteréž doby jest biskupstvím titulárním.

Anterus (Anteros), sv., papež od 21. nebo 24. listopadu 235 do 3. ledna 236, nástupce pap. Pontiana, rodem Řek, pečoval o sebrání akt mučedníků. Jeho hrob v coemeterlu Kallixtově objeven r. 1854; *A.* jest první z papežů, kteří jsou pochováni v tak zvané Papežské kryptě. Z náhrobního kamene jeho, nalezeny tři úlomky s nápisem *ΑΝΤΕΡΩC ΕΠΙ (οκοπος)*. Mart. Rom. 3. ledna dí o *A.*: „Romae via Appia natalis sancti Anteri papae, qui sub Julio Maximino passus est, et in coemeterio Callisti sepultus". Někteří berou mučednickou smrt jeho v pochybnost. Mezi nimi je též Wilpert, jenž dí, že domněnce o mučednické smrti *A*-ově odporuje jak výraz „dormit", jehož katalog Lib. P. užívá jen o těch, kdož zemřeli smrtí přirozenou, tak i ta okolnost, že jméno *A*-ovo chybí v „Depositio martyrum". Přičítaný mu Pseudo-Isidorem dekret („Epistola Anteri") o translaci biskupů jest podvržený. Srvn. *De Rossi*, Roma sotterranea (1867) II. 55—58, 180 až 184, *Duchesne*, Liber pontificalis (1885) I., str. XCV, C, 147, *Allard* II, 212, *Wilpert*, Die Papstgräber, 1909, str. 17; tamtéž epitaf *A*-ův na str. 16 a tab. II. č. 1.

Anterus, Maria od sv. Bonaventury (Anterus Maria a s. Bonaventura), O. S. Aug. Er. v Janově v XVII. stol., *sp.* „Ponderationes in psalmos iuxta multiplicem divinarum scripturarum sensum" (3 sv. fol., Lyon 1673), „Auri gemmarumque mystica fodina seu caritatis congregatio a Christo fundata regulis communita" (Janov 1677). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV[3] (1910), 144.

Anthelmi v. Antelmi.

Anthelmus, sv., n. kol. 1105 v Chignínu v Savojsku, vstoupil 1132 do řádu kartus., stal se 1139 převorem kl. Grande-Chartreuse a prvním generálem řádu, 1152 vzdal se tohoto úřadu, přičiniv

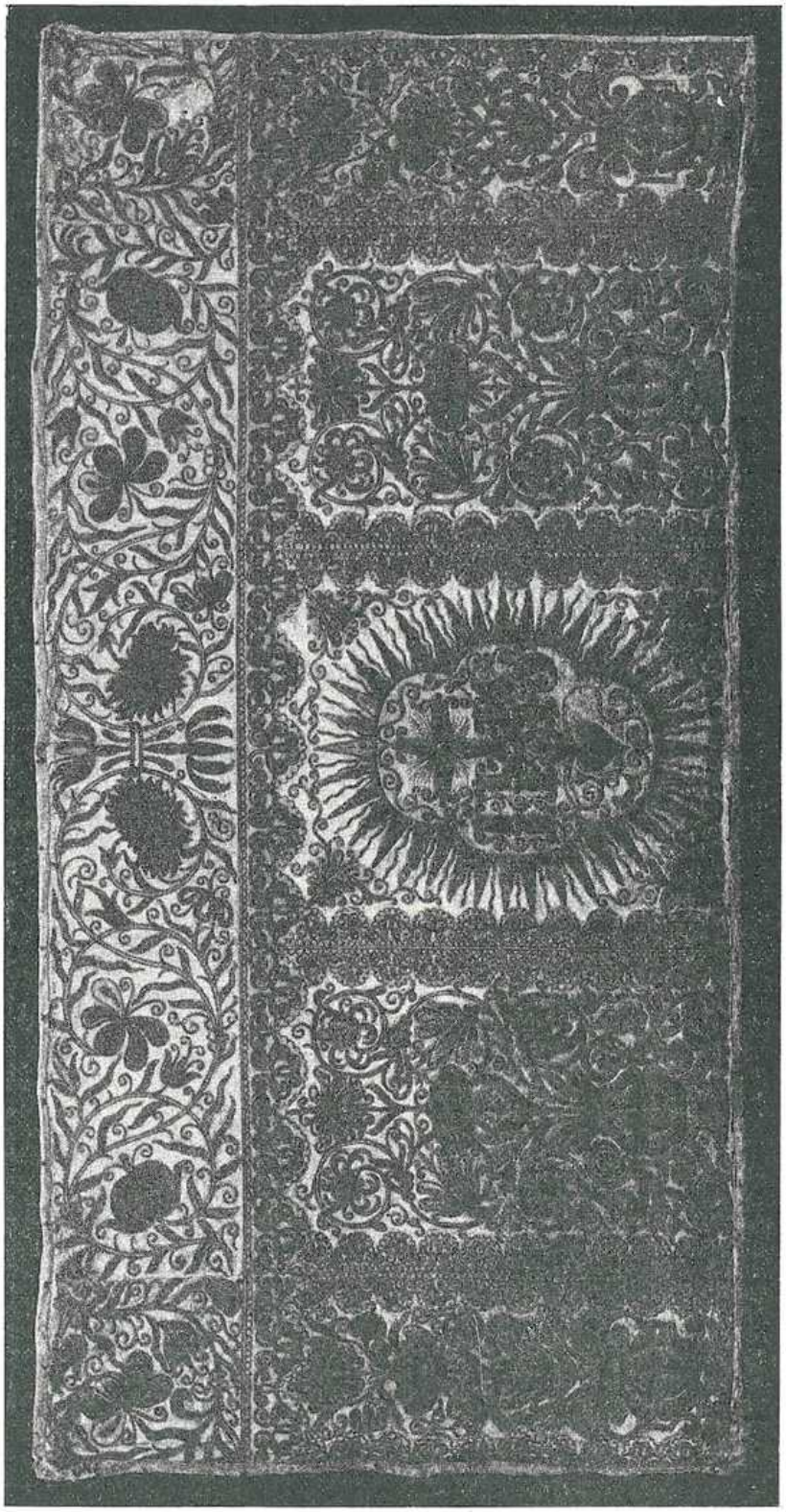

Obr. 204. Antependium z druhé poloviee XVIII. století.

se horlivě o zvelebení a rozšíření řádu; zasadil se o uznání Alexandra III. ve Francii, 1163 stal se bisk. belleyským, k žádosti papeže Alexandra III. odebral se 1169 do Anglie, aby tam byl prostředníkem mezi králem Jindřichem II. a arcibiskupem Tomášem Becketem. *Z.* 26. června 1178. Mart. Rom. 26. čna: „Item memoria s. Anthelmi episcopi Bellicensis", *Acta Ss.* Junius VII, 202—12.

anthem (název vzniklý nepochybně z „antihymnus" nebo z „antifona"), v liturgii anglikánské po třetí kollektě zpěvy s texty biblickými (někdy parafrasovanými). Starší *a*-y byly skládány ve slohu motett, teprve od XVII. stol. převládl sloh monodický, tak že *a*-y nabyly formy kantáty. Velice povzneseny byly zpěvy tyto skladbami Purcellovými a Händlovými. Srvn. *Riemann*, M.-L. 41.

Anthemios, architekt, z Trallu v Lydii, vystavěl po ohni 532 společně s Isidorem Miletským v letech 532—537 nynější chrám sv. Sofie v Ktpli. Srvn. *A. Muñoz* v „Allgemeines Lexikon der bild. Künstler" I, 549—551.

Antheon, bisk. arsenomský v Egyptě v druhé pol. V. stol., napsal list proti Petru Fullonovi. Srvn. *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 397.

Antherus v. Anterus.

Anthes, sv. mč. v Salernu za císaře Diokleciána. Mart. Rom. 28. srp. *Acta Ss.* VI. 163.

Anthia, sv. muč., matka sv. Eleutheria, za císaře Hadriana. Mart. Rom. 18. dubna. *Acta Ss.* Aprilis II. 528.

Anthimus 1. sv. mč., bisk. nikomedský, za Diokleciana sťat 303 n. 304. Mart. Rom. 27. dubna (v církvi vých. 3. září). Připisovaný jemu spis „Πρὸς Θεόδωρον" vyd. *Mercati* (Studi e testi V, 87). Srvn. *Acta Ss.* Aprilis III, 482, Allard IV, 168, *Bardenhewer*, Gesch. der altchristl Lit. II, 289—291. — **2.** sv. mč., kněz v Římě, za Diokleciána. Mart. Rom. 11. kv. — **3.** sv. mč. v Aegeji, za Diokleciána. Mart. Rom. 27. září. — **4.** bisk. trapezuntský, stal se 535 vlivem monofysitsky smýšlející císařovny Theodory patriarchou ktpl.ským; papež Agapet I., jenž 536 do Ktple přišel, dosáhl u Justiniána sesazení *A*-a, jelikož jeho jmenování stalo se způsobem nesprávným. Roku 536 byl *A.* synodou v Konstantinopoli konanou pro haeresi anathematisován a téhož roku vypovězen. — **5.** biskup tyanský, přítel sv. Basilia, podepsal 372 jeho synodální list k biskupům italským a gallským. — **6.** kněz, básník hymnů v V. stol. v Ktpli, zprvu úředník dvorní, přítel sv. archimandrity Auxentia, snažil se pořádáním střídavých náboženských zpěvů dobou noční odvrátiti lid od světských nebezpečných zábav. Srvn. *Krumbacher*² 663, *Bardenhewer* Patrologie² 496.

Antholianus, sv. mč. v Clermontu kol. 255. Mart. Rom. 6. ún.: „Arvernis in Gallia sancti Antholiani martyris". *Acta Ss.* Februarius I, 768.

anthologion *(ἀνθολόγιον)*, liturg. kniha církve řecké, vzniklá z podobné potřeby, jako náš latinský brevíř, sbírka modliteb, hymnů, zpěvů z menaei a větších liturgických knih; vyskytuje se hojně v rukopisech, zvl. z XIII. a XIV. stol., po prvé tišt. v Ben. 1587, posledně 1882. *A.* katolické, sestavené Ant. Arkudiem, bylo vytištěno v Římě 1598 v tiskárně vatikánské. Srvn. *L. Petit* v Cabrolově „Dictionnaire d'archéologie chrétienne" I, 2279 až 2282, *Nilles*, Kal.² I. LII.

anthropogenie, názor o vzniku člověka, v. člověk.

anthropoglossa v. vox humana.

anthropolatrai *ἀνθρωπολάτραι* zváni od Apollinaristů katolíci, načež jim sv. Řehoř Nazianský (Orat. 41, ed. Paris. I, 742) odvětil, že jim by příslušel název *σαρκολάτραι*. Srvn. *Kraus*, Real-Enzykl. der christ. Altert. II, 47 n.

anthropologie v theol., část dogmatiky, pojednávající o člověku v řádu přirozeném a nadpřirozeném: o původu člověka, o fysické jednotě člověčenstva, o stáří člověčenstva na zemi, o přirozenosti lidské, o lidské duši, o prastavu člověka (o nadpřirozeném stavu člověka, o mimopřirozených darech prvních lidí), o hříchu prvotném a dědičném. Viz článek člověk.

anthropomorfismus *(ἄνθρωπος* = člověk, *μορφή* = tvar), představy a výrazy, jež přikládají Bohu lidskou postavu, lidské vlastnosti a lidské jednání. *A.* jest nutným důsledkem toho, že Boha nepoznáváme přímo, nýbrž z věcí stvořených, jakož i důsledkem nedokonalosti našeho vyjadřování pojmů nadsmyslných. Mluvíce o Bohu užíváme podobných výrazů, jakých užíváme mluvíce o člověku. Tak na př. říkáme, že Bůh k nám „mluví", že nás „vidí", nás „slyší"; mluvíme o „trůnu" Božím a p. V Písmě sv. *SZ* jsou *a*-y velice časté; mluví se tam o tváři, ústech, rtech, očích, uších, rukou Božích a p., praví se tam, že Bůh „odpočinul", „probudil se", „sedí", „veselí se", připisují se mu i vášně lidské (anthropopathismus): tak mluví se o hněvu, pomstě, bolesti, lítosti jeho a p. Ale výrazy ty míněny jsou obrazně (metaforicky), a tak jim také jest rozuměti, nikoliv doslovně. Nikde v Písmě sv. nenalézáme hrubých oněch *a*-ů mythologií pohanských, jež bytostem božským připisují i nízké a hříšné vášně. (Srvn. *Sedláček*, „Bibl. zprávy v různém světle", 165.)

anthropomorfité v. Audiané.

anthropopathismus *(ἄνθρωπος* = člověk, *πάθος* = vášeň) v. anthropomorfismus.

Anthusa 1. sv. mč. v Ktpli za císaře Konstantina Kopronyma. Mart. Rom. 27. července. — **2.** mč. v Tharsu za cís. Valeriana, Mart. Rom. 22. srpna. — **3.** mč. Mart. Rom. 27. srpna. — **4.** matka sv. Jana Zlatoústého, jenž ji chválí ve své knize o kněžství (I, 5); ovdověvši záhy starala se pečlivě o vychování svého syna.

antialkoholismus v. alkoholismus.

Antibaren. dioec. v. Antivari.

Antibes (Antipolis), někd. biskupství v jižní Francii. Prvním biskupem byl nepochybně Remigius (396—417), druhým Armentarius (442—451); r. 1244 přeloženo sídlo biskupské do Grasse. Biskupství *a*-ské zrušeno 1801.

anticipace, předjetí, v liturgickém oboru znamená výkon některých závazků před ustanoveným časem. **1. a. breviáře.** Dle všeobecně platného obyčeje jest dovoleno těm, kdož soukromě se hodinky modlí, matutinum a laudy toho kterého dne již předcházející večer nebo odpoledne persolvovati a to v době nešpor, totiž uprostřed mezi polednem a západem slunce, neboť v tu dobu již začíná bohoslužebný den. Dle toho jest dovoleno anticipovati za nejkratšího dne již kolem 2. hod. odpol. a za nejdelšího dne kolem 4. hodiny odpol. Hodinu dovolené anticipace udávají podle měsíců přehledné tabulky, jak bývají tu a tam v direktáři a kalendářích duchovenstva obsaženy (Č. k. d. 1887, str. 362 a násl., kdež sestavena přehledná tabulka *a.* pro naše krajiny). Papežskými indulty dovoluje se jednotlivým diecesím, spolkům a bratrstvům kněžským *a.* matutina i laud po celý rok o 2. hod. odpolední, ano i dříve; tak má „Spolek kněží klanějících se nejsv. Svátosti oltářní" indult anticipovati již o 1. hod. s poledne, podobně „Associatio perseverantiae sacerdotalis" ve Vídni. Litanie ke všem svatým, stanovené na den sv. Marka a křížové dni nemohou býti anticipovány. — **2. a. zádušních mší,** jež se 3., 7. a 30. dne po úmrtí neb pohřbu, dále ve skutečný výroční den úmrtí neb pohřbu a ve dny nadační listinou výslovně určeně (anniversaria v užším smyslu) slaví. Uve-

dené mše jsou privilegované, tak že se mohou vždy sloužiti mimo svátky dvojné I. a II. tř., neděle a zasvěcené svátky, privilegované oktávy, popelební středu, svatý týden, vigilie vánoční a svatodušní, konečně mimo dny, o kterých jest v chrámě nejsv. Svátost oltářní slavně vystavena (v. anniversarium 4. a.) Avšak připadá-li některá z těchto privilegovaných mší za zamezený den, může býti přeložena na bezprostředně následující den, který jest pro tyto privilegované mše volný, anebo dovoleno ji anticipovati v nejbližší předcházející den volný (Decreta auth. S. R. C. n. 3753. II., III.). — **3. a. slavnosti titulu čili patrona chrámu Páně pro lid.** Není-li tento svátek o sobě zasvěceným a připadá-li na všední den, koná se v různých krajinách pro lid slavnost až následující neděli tím způsobem, že se slouží slavná votivní mše de patrono vel titulo ecclesiae. Pro případ, že by tuto neděli slavná votivní mše se nemohla sloužiti, poněvadž, povšechně řečeno, připadá privilegovaná neděle I. třídy anebo svátek dvojný I. tř., mívají jednotlivé diecese apoštolský indult, dle něhož se tato solemnita pro lid může buď na nejbližší následující volnou neděli přeložiti, nebo v nejbližší předcházející neděli anticipovati. *Kček.*

Anticlaudianus v. Alanus ab Insulis.

anticlimax v. amplifikace řečnická.

antidiaforisté v. adiaforní spory.

Antidikomarianité t. j. protivnici Marie, všichni, kdož stálé panenství Matky Boží popírali a tvrdili, že porodivši Krista se svým manželem Josefem obcovala a dítky porodila, které Písmo sv. bratřími a sestrami Ježíšovými nazývá. Prvními takovými odpůrci byli Ebionité, kteří tvrdili, že Ježíš byl přirozený syn z manželství Josefova s Marií. Mimo tyto židovské Ebionity byli však také křesťané, kteří věříce v nadpřirozený původ Ježíšův tvrdili, že Maria s Josefem manželsky obcovala a dítky měla; tvořili zvláštní sektu v Arábii ke konci IV. stol. a sluli *A.* Dalšími odpůrci stálého panenství Matky Boží byli mezi Ariány Eudoxius a Eunomius; dále Helvidius (v Italii); Jovinian a Bonosus, biskup sardický. Jimi jsou všichni protestanté, kteří si zvláštním způsobem libují v popírání panenství Panny Marie. *Kryšt.*

Antidius sv., mč., bisk. besançonský (Vesontium) ve III. stol., zabit od Vandalů kol. r. 267; Mart. Rom. 25. čna. Srvn. *Acta Ss.* Junius V, 39.

antidoron *(ἀντίδωρον)* v církvi řec. chléb obětní nekonsekrovaný, nýbrž toliko požehnaný (*ἀντίδωρον* — náhrada za *δῶρον*, t. j. eucharistii); v. eulogia.

antifona, lat. antiphona, z řec. *ἀντίφωνος*, znamená původně v starořecké hudbě zpěv dvou hlasů nebo sborů nestejné výšky tonové (hlas mužský a dětský), které nejprve se střídaly a pak společně v oktávách zpívaly (Pseudo-Arist., Problem. 19, 39; srvn. *Wagner,* Einführung in die gregor. Melod. [Freiburg i. d. Schw. 1901] I, 23). Dle Eusebia byl antifonový zpěv v tomto smyslu též církevní praxí jeho doby (Hist. eccl. 2, 17). Pojem zpívání v oktávách však záhy zanikl a nadále jest *a.* v liturgii: 1. zpěv protihlasný či střídavý (vox reciproca, Isid., Orig. VI, 19, 7) t. j. zpěv dvou sborů, jež si následujícími po sobě veršíky žalmů odpovídají. Oproti tomu byl a) zpěv responsoriální (cantus responsorius), zpěv sice taktéž střídavý, ale tím způsobem, že solista přednášel postupně díl textu za dílem (*στίχος*), a sbor neměnícím se přízpěvem (*ἀκρόστιχον, τροπάριον*) mu odpovídal (*ὑποψάλλειν*). Srvn. *Basil,* Ep. 207, 3, P. Gr. 32, 763; b) zpěv direktanní či přímý (cantus directaneus), jenž přednášel bez všelikého střídání se nebo vsouvání jakékoli vložky buď celý sbor = indirectum (Regula S. Bened. c. 12), buď kantor či lektor sám = tractus (*Amalar,* De eccl. off. 3, 12, P. L. 105, 1121). — Zpěv antifonový vznikl v Antiochii, či lépe odtud se rozšířil. Legendární zpráva přivlastňuje jeho původ sv. Ignatiu z. 107 (*Socrat.,* Hist. eccl. 6, 8. P. Gr. 67, 692); dle Theodoreta (Hist. eccl. 2. 19 P. Gr. 82, 1060) jej zavedli antiochijští mniši Flavian a Diodor mezi r. 348—358. Vskutku jej i tito jen přenesli „z řeči syrské do řecké" (*Nicetas,* Thes. orthod. fid. 5, 30, P. Gr. 139, 1390); to potvrzuje nejstarší snad zde svědek Bardesanes u sv. Efréma (In hymn. 53; srvn. *Cabrol,* Diction. I, 2286). Zpěv antifonický zavedl v Cesareji r. 375 sv. Basilius a osvědčuje jeho všeobecné rozšíření na východě (Ep. 207, 3, P. Gr. 32, 763), v Cařihradě sv. Jan Zlatoústý (*Sozomen.* Hist. eccl. 8, 8. P. Gr. 67, 1536); v Římě snad papež Dimasus synodou r. 382 (*Mabillon,* Praef. in Act. SS. Ord. S. Ben. [Trident 1724], 385). Pravděpodobněji byl sv. Ambrož, který jej zavedl v Miláně 386 (Sv. August., Confess. 9, 7, P. L. 32, 779), jeho zakladatelem na západě. Zajisté jest koncem IV. stol. zpěv antifonový obecným na východě i západě (*Paulin.* Vita Ambros. 13 P. L. 14, 31). — 2. Na sklonku IV. stol. se však význam slova *a.* začíná měniti. *A.* neoznačuje již pouze zpěv žalmů střídavý vůbec, nýbrž literálně text od žalmů se lišící, hudebně zpěv počínající a končící žalm, s nímž v tónině se shoduje (Itinerar. Eucheriae, CSEL 39, 71. 80). V polovici VI. stol. je nový význam tak vyvinut a rozšířen, že původní upadá v zapomenutí (Regula. S. Bened. c. 14. 17). *A.* není již zpěv střídavý, nýbrž „zpěv předložný", jak praví nová etymologie: „Antiphona dicta, quia prius ipsa anteponitur." (Sv. *German,* Ep. altera PL 72, 95); proto píší nejstarší rukopisy řehole sv. Benedikta antefana.) *A-y* v tomto pozdějším smyslu byly s počátku velmi krátké (na př. allelula), podobny odpovědím našich litanií (v. Pitra v Cabrolově Dict. II, 2301), o čemž svědčí doposud Psalterium per hebdomadam v breviři. Proto se opakovaly původně nejspíš po každém verši žalmovém (Regula S. Bened. c. 17; Canticum Benedictus při svěcení kostela). Stavše se záhy delšími a bohatších nápěvů, zpívaly se aspoň po několika verších (Ž. 94 v matutinum), konečně jen na začátku a konci žalmu jako nyní. Obsah *a.* jest čerpán většinou z žalmů a udává v podivuhodné stručnosti ovládající takřka ton příslušného žalmu nebo náladu církevní slavnosti. *Vyk.*

antifonář, liber antiphonarius, antiphonale, se nazývala kniha, v níž byly zpěvné částky liturgie, větším dílem antifony, obsaženy. Nutno rozeznávati dva druhy: **1.** Antiphonarium missarum, či v mluvě VIII. stol. prostě antifonář, který v sobě pojímal jenom zpěvy mešní. Později překřtěna tato sbírka, zvláště v Gallii, dle místa, na němž se zpěvy přednášely, v responsorius gradualis neb graduale (Amalar, Praef. in Antiph., P. L. 104, 1245), v Římě cantatorium (l. c. a Ordo Rom. 1, 10, P. L. 78, 942), čímž se označoval hlavně soubor zpěvů sólových. První vydání tiskové obstaral Jakob Pamelius (Liturgicon Latinum [Kolín n. R. 1571] II, 61—176; otisk v P. L. 78, 641) na základě rukopisu z VIII.—IX. stol., patřícího opatství Blaudigny, poblíž Gentu. — **2.** Antiphonarium officii neb liber responsorialis, responsoriale, také officialis (Agobard, De correct. Antiph., P. L. 104, 338), zpěvník, jenž obsahoval pouze antifony a responsoria církevních hodinek. Vydán byl po prvé blahosl. Thomasiem v Římě 1686 (viz P. L. 78, 725); rukopisy, dle nichž text zpracován, nesáhají přes IX. stol. Nyní značí jméno *a.* výhradně antiphon. officii, kdežto sbírka zpěvů mešních se jmenuje graduale. Tyto dvě liturgické knihy mají býti prvními důkazy o úspěchu reformy gregoriánského chorálu Piem X. r. 1905 započaté. Vydání gradualu („Vaticana Gradualis Sacrosanctae Ecclesiae Romanae

editio") je již dokončeno a dekretem S. R. C. ze dne 7. srpna 1908 typickým a závazným prohlášeno. — Autorem antifonáře je dle nejstarších rukopisů římských papež Řehoř Vel. Tuto zprávu potvrzuje první historický svědek Egbert, biskup yorkský (732—766), ve svém díle De institutione cathol. (P. L. 89, 441. 411—412), a Řehořův životopisec Jan Diaconus (asi 872) uvádí jako tradici své doby: „antiphonarium centonem compilavit" (Vita Greg. M. II, 6, P. L. 75, 90). Tím není zrovna řečeno, že sv. Řehoř jednotlivé částky sám komponoval, nýbrž spíše že roztroušené sebral a soustavně uspořádal (Wagner, Einführung in die gregor. Melod [Freiburg in d. Schw. 1901] I, 201). Celý středověk uvedeným svědectvím takto rozuměl a věřil. První, jenž oproti nim svou pochybnost vyslovil, byl Petr Gousanville r. 1685 (Praef. in Antiph. Pamelii; viz P. L. 78, 639). Již dále v negativní kritice pokročil Jiří Eckhardt, tvrdě r. 1729 po prvé, že Řehořem, o němž tradice mluví, jest Řehoř II. (Comment. de reb. Franciae Orientalis [Herbipoli 1729], 717). Vezzosi obhajuje 1749 vydatně právo sv. Řehoře Vel. (Thomasii, Opera omnia [Řím 1749] IV, str. XXV); ale rozhodné je odůvodnil teprve Zaccaria (Bibl. ritualis [Řím 1781] III, Append. str. CCXI). Přec se zdála býti urovnána. Teprve v naší době se počala znova revidovati, a sice ve směru pro autorství Řehoře Vel. nepříznivém (na př. Gevaert, Le chant liturgique de l'Église latine v Le bien public 23., 24. pros. 1889). Ale důkladnými studiemi Morinovými (Revue bénédictine 1890 a potom Der Ursprung des gregor. Gesanges, Paderborn 1892) a Caginovými (Un mot sur l'antiphonale missarum, Solesmes 1890) lze považovati otázku za rozluštěnou, a gregoriánský původ antifonáře, alespoň mešního, dostatečně zajištěn. Srvn. Cabrol, Diction. I², 2440; Palégraphie musicale, Solesmes 1889 a násl.; svazek I.—II. Antiphonale missarum Sti. Gregorii (Cod. Sti. Galli No. 339, X. stol.); IV. Antiph. missar. Sti. Gregorii (Cod. Einsiedl. No. 121 X.—XI. stol.); V.—VI. Antiphonale Ambrosian. (Cod. Mus. Brit. Addit. 34, 209, XII. stol.); VII.—VIII. Antiphonale tonale missar. (Montpellier No. H. 159, XI. stol.). II. serie 1. Antiphonale Officii Monastici B. Hartker (Cod. St. Galli No. 390—391, X. stol.); Frere, Graduale Sarisburiense, Londýn 1894 a The Sarum Graduel and the gregorian Antiphonaly missarum, Londýn 1895. *Vyk.*

Antigo, město ve státě Wisconsin (diec. Green-Bayská), čítá přes 6000 obyvatelův, mezi nimiž mnoho Čechů a Poláků. Češi stěhovali se do okolí toho od r. 1876 a r. 1883 založili si spolek sv. Václava. Přifařeni byli ke kostelu irskému, kde několikráte do roka mohli vykonati sv. zpověď, když zavolán český kněz. Než v trudných dobách nynějších nutno i jinak plamen sv. víry živiti, což vystihnuv dp. Frant. Kolář, ujal se Čechů v *A.* a konečně přes všecky obtíže v cestu mu kladené vystavěl r. 1904 pěkný kostel Nanebevzetí P. M.; nyní (1910) je tam farářem I. G. Vorlíček, jenž spravuje i filiální čes. kostel sv. Václava v Nevě. Poláci mají zde také svůj kostel sv. Hyacinta, k němuž patří i farní škola, řízená polskými sestrami sv. Josefa. *Šimajer.*

Antigonish (Antigonicen. dioec.), biskupství v Kanadě, zal. 1844; až do r. 1886 sídlil biskup ve městě Arichat. Katolíků asi 80.000 (z toho asi 43.000 Skotů, asi 20.000 Francouzů, 12.000 Irů); kněží 101 (mezi nimi 11 trapistů), 67 kostelů, 34 missie.

Antigonus 1. syn Jana Hyrkána Machabejského, byl od bratra svého Aristobula připuštěn k účastenství ve vládě, posléze však zavražděn. — 2. (zprvu Mattathias zvaný) syn Aristobula II., poslední Machabeovec, předchůdce Heroda Vel., vládl od r. 40 do r. 37 př. Kr., hleděl se udržeti na trůně proti Římanům a Herodovi od nich podporovanému; k rozkazu Antoniovu byl odpraven v Antiochii. — 3. ze Socha (města ležícího jihozápadně od Jerusalema), židovský učenec, fariseus, kol. 200 př. Kr. Z jediného dochovavšího se výroku jeho, zapovídajícího sloužiti Hospodinu vzhledem k odměně, vyvozovalo se, že popíral život posmrtný, tak jako Saduceové. Rabbi Nathan tvrdí, že žáky *A*-ovými byli Sadok a Boethos.

antikonkordatáři (anticoncordataires), katolici francouzští, kteří zavrhli konkordát z r. 1801 a odepřevše poslušenství papeži založili tak zv. „Petite-Église". Schisma to trvá dosud, ale má nepatrný počet přívržencův v diecesi lyonské a poitierské.

antikonstitutionisté, jansenističtí odpůrcové konstituce „Unigenitus". Viz jansenisté.

Antikrist (Antichristus, Ἀντίχριστος, Antichrist, Protikrist, Vzdorokrist, odpůrce, protivník Kristův) jest biblická osoba, která zřejmě tímto jménem uvádí se v Písmě sv. N. Z. pouze čtyřikrát, a to u sv. Jana: v I. listě $2^{18.22}$; 4^{3}; ve II. listě v. 7. ve dvojím významu, totiž: 1. ve smyslu širším, a znamená vůbec každého, kdo jest proti Kristu, hlavně pak staré bludaře dokéty a judaisty, a proto uvádí se též v čísle množném: „I nyní mnozí antikristové učiněni jsou" (I. Jan 2^{18}); 2. v užším a vlastním smyslu slova znamená *A.* onoho již ve St. Z. dle katolických exegetů (Calmet, Dictionarium historicum, criticum etc.; Venetiis 1766 I. str. 90) u Is. (11^{4}, 65^{15}), Ezech. (38—39), Daniele ($7^{20.21}$, 8^{10} n., 11^{36} n.). Zachar. (11, $^{16.17}$) a Jerem. (8^{16}) předpověděného úhlavního a posledního odpůrce Kristova, který se před druhým příchodem jeho k poslednímu soudu objeví a proti němu i nauce jeho brojiti bude. Sv. Jan na uvedených místech povahy *A*-ovy určitými rysy zevrubněji nevyličuje, ale katoličtí exegeté nalézají určitější vylíčení této povahy *A*-ovy i jeho podvratného působení a poměru jeho k druhému příchodu Kristovu na tento svět v II. listu sv. Pavla k Thessal. v kap. 2, $^{1-12}$, pojímajíce toto místo jako skutečné proroctví o příchodu *A*-a (*Sv. Augustin*, De civ. Dei 20, 19, 4., Iren. Adv. haer. 5, 28, 1. 2.; *Sušil*, Listové sv. Pavla II. díl str. 277 násl. a j.) a zamítajíce obrazný výklad místa toho o Neronovi, Klaudiovi, jakož i mínění některých, že ve slovech Pavlových jest vyličena pouhá personifikace „ohavnosti spousty", o níž Daniel (12, 18) mluví. Sv. Pavel neoznačuje *A*-a tímto jménem, ale vyličuje jeho povahu tím, že jej nazývá „člověkem hříchu, synem zatracení" (v. 3), „jenž se protiví a povyšuje nade všecko, co slove Bůh, anebo čemu se děje pocta, tak že se posadí v chrámě Božím, ukazuje se, jako by byl bohem" (v. 4), ač jest „nešlechetník" (v. 8). Dále učí o něm, že nepřijde na svět dříve, dokud nenastane všeobecné odpadnutí od víry (v. 3), a vyličuje jeho zhoubné působení slovy: „jehož působení jest podle působení satanova se vší mocí a lživými zázraky a se všelikým podvodem nepravosti" (v. 9. 10); o konečném pak osudu jeho praví, že jej „Pán Ježíš zabije dechem úst svých a zkazí jasností svého příští" (v. 8). Sv. Otcové vykládají o *A*-u mimo místa Danielova svrchu označená i sv. Matouše 24^{21}, a někteří z nich přihlížejíce k Sir. 48^{10} a k Zjev. sv. Jana 11^{3} učí, že proti němu vystoupí Henoch a Eliáš, ale že budou od něho utraceni smrti mučednickou. Někteří spisovatelé církevní (Arctas, Beda, Rupertus, Haimo a j.) na základě Jerem. 8^{16} a Zjev. sv. Jana 7^{5} soudí, že *A.* bude pocházeti z pokolení Danova; jiní tvrdí, že otcem jeho bude ďábel a matkou svobodná žena mravů nejspustlejších (Lact. I. 16. c. 17; Beda in Apoc. 13.); že celý svět sobě podrobí, že v Jerusalemě bude míti sídlo své, atd.

antilegomena (*ἀντιλεγόμενα* = popírané), název některých knih biblických, vyskytující se u Eusebia (H. E. 3, 25), kterýž učinil po delších studiích přehled knih, jež byly rozšířeny pod jménem spisův apoštolských, a rozdělil je ve 3 třídy: a) homologumena, t. j. spisy, jejichž původ apoštolský uznáván byl od celé církve, b) antilegomena, t. j. spisy, jejichž apoštolský původ někteří popírali, c) notha či nepravé, t. j. knihy, kteréž neprávem byly od některých pokládány za apoštolské. K *a.* počítal list Jakubův, 2. Petrův, 2. a 3. Janův a list sv. Judy. Srvn. *Sýkora*, „Úvod do Písma sv. Nového Zákona" I, 56.

Antilibanon v. Libanon.

Antilly v. Indie Západní.

antilogie biblická. *A.* vůbec jest místo v knize, které jest ve skutečném neb zdánlivém odporu s jiným místem téhož spisu nebo spisu jiného. Skutečná jest tehdy, když na některém místě proslovuje se něco, co jest v odporu s tím, co tentýž autor o téže věci s téhož stanoviska pověděl na místě jiném. Schází-li některý z těch znaků, jest *a.* zdánlivá. V Písmě sv. není skutečné *a.* a býti nemůže, poněvadž předním autorem všech spisů biblických jest Bůh, kterýž nemůže si odporovati. Všeliký výklad tedy, který připouští v Písmě sv. *a*-i, jest nesprávný. Zdánlivé *a.* však mohou vyskytnouti se a vyskytují, buď že má někdo nesprávný text před sebou, neb že pokládá některé místo neprávem za parallelní s jiným, aneb že je nesprávně vykládá. Tomu-li tak, jest na exegetovi, aby věc vyložě ukázal, že *a.* skutečné není. K tomu konci musí předem vyšetřiti, nemá-li před sebou textu nesprávného, a opraviti jej, shledá-li, že jest porušen. Podaří se mu to, srovná-li text svůj s předními kodexy, překlady a spisy sv. Otců, bera ku pomoci některé přednější vydání bible kritické. Zůstává-li *a.* i při správném textu, musí vyšetřiti, zda místo dotyčné jest vskutku parallelním s tím, ve kterém jest v odporu, a přesvědčí-li se, že vskutku jest s ním parallelním, jest příčina odporu v nesprávném výkladě; ten musí tudíž opravit. K tomu konci musí míti na mysli, že spisovatelé biblictí některých slov užívali v jiném smyslu, než spisovatelé světští; že některé věci jsou v Starém Zákoně pouze naznačeny, v Novém pak dokonale podány, že jest činiti rozdíl mezi příkazem a pouhou radou, mezi akkommodací dogmatickou a mravní. Při místech dějepisných jmenovitě musí se chrániti, aby nepřičítal autorovi biblickému to vypravování, které uvádí jakožto vypravování osoby jiné, která mohla chybiti a mýliti se; také musí si býti vědom, že spisovatelé biblictí neuvádějí vždy všech okolností, jež se sběhly při té které události, a tudíž že nesmí stanoviti odporu tam, kde jeden autor pomlčuje o okolnosti, již uvádí jiný, aneb některou věc důkladněji vypravuje, než jiný. Jiná ještě pravidla o té věci udává hermeneutika biblická. Co pak se týká poměru mezi Písmem sv. a vědou profanní, třeba považiti, že pravda pravdě odporovati nemůže a že tentýž Bůh, který jest předním původcem Písma sv., jest též dárcem rozumu, kterýž uschopnil ku poznání pravdy, a proto že není možno, aby byl skutečný odpor mezi pravdou biblickou a mezi pravdou jinou, ať se vyskytuje kdekoli. Jestli tedy Písmo sv. něco zřejmě a jasně proslovuje o věci, spadající do vědy profanní, nemůže to býti nepravda, a proto i vědě jest to přijmouti za pravdu. Jestli však věda profanní dokáže něco jasně a zřejmě, jakožto pravdu skutečně, nemůže to odporovat Písmu sv., a proto jest na exegetovi, aby dle toho zařídil výklad svůj. Poněvadž však nezřídka prohlašují se ve vědě pouhé hypothese a záhady za pravdu nezvratnou, jest na exegetovi, aby při tvrzeních učenců světských, jmenovitě přírodozpytců, dějepisců, rozlišoval pravdu od nepravdy, jistě od pochybného, a ukázal, že to, co vskutku dokázati lze důvody bezpečnými, Písmu sv. neodporuje. Ovšem musí se míti též na pozoru, aby vlastních výkladů více méně smělých a nucených nepodával jako pravdy biblické. Nastane-li pak odpor mezi Písmem sv. a spisovatelem světským, nechť opět vyšetří exegeta předem, není-li příčina odporu v nesprávnosti textu neb v nesprávném soudu, kterým by snad viděl odpor, kde žádného není. Není-li tomu tak, jest příčina odporu v autorovi světském, který může i mýliti se i klamati. *Sýk.*

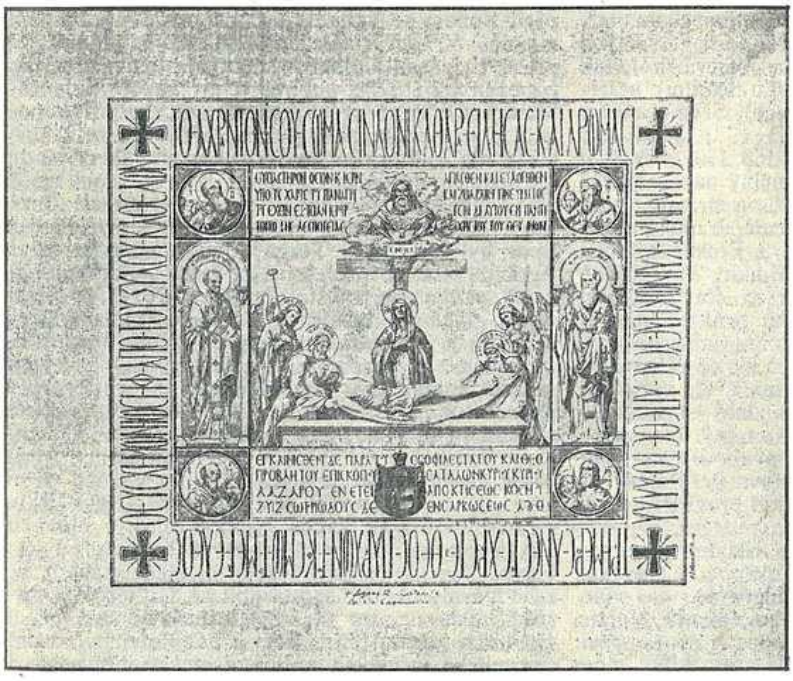

Obr. 205. Antimensium.

antimensium (*ἀντιμήνσιον* z *ἀντί* a *μήνσια* nebo z *ἀντί* a *μήνσος*) v církvi východní oltářní přikryvka, posvěcená k tomu účelu, by při sloužení mše sv. přikryl se jí oltář, který posvěcen nebyl, neb jehož konsekrace byla pochybnou. Obřad popisuje *Goar*, Euchol. Gr. 648. *Durandus*, De ritib. eccl. cath. I, 271, slovo to zaměňuje krátce názvem altare portatile, jejž *a.* u Řeků vskutku zastupuje. Syrové užívali k tomu konci přenosných dřevěných desek oltářních; ba syrský nomokanon (*Renaudot*, Lit. Oriental. I, 182) prohlašuje, že není-li po ruce *a.*, může býti eucharistie konsekrována na listu z evangelia, po případě i na rukou jáhnových. (*Kraus*, Real-Enzykl. I, 57 nn.) —

A. (rusky АНТИМИНСЪ) jest obdélníková (40×60 cm), hedvábná n. plátěná rouška, do níž všity jsou ostatky svatých. Uprostřed jest na ní vyobrazen pohřeb Kristův, v rozích sv. evangelisté. Nápis udává, od koho byl posvěcen. Vše to provedeno černým tiskem. Dole bývá pérem psaný podpis světitelův (viz obr. 204). Během času stalo se zvykem užívati *a*-í i na oltářích posvěcených, což děje se dosud. Srvn. *Cabrol*, Dictionnaire d'archéologie chrétienne I, 2319—2326, Bogosl. Enc. I, 797—809.

antimins v. antimensium.

Antine d' v. Dantine.

Antinoe někd. biskupství v středním Egyptě (Thebaidě), již ve IV. stol., nyní bisk. titulární. Ve zříceninách města *A.* i v okolí nalezeno mnoho důležitých památek starokřesťanských. Viz *Cabrol*, Dictionnaire d' arch. chrét. I, 2326 n.

Antinogenes, sv. muč. ve Španělsku za Diokleciána. Mart. Rom. 24. čce.

antinomie tolik co rozpory v ustanoveních téhož zákona nebo v zákonech různých. Jde-li o to, aby antinomie ty byly odstraněny, děje se tak užitím všeobecných interpretačních regulí právních. Jde-li tudíž o *a*-e v zákonech z různých dob, platí regule: „Lex posterior derogat priori", jež také platí, jde-li o *a*-e v různých právních sbírkách. Avšak této zásady o posterioritě a prioritě nelze užíti, jde-li o *a*-e v témž zákoně nebo v zákonech touž dobou vydaných, nýbrž tu dlužno užíti jiných pravidel interpretačních; tak ku př. bylo by uvážiti, neobsahuje-li jedno ustanovení pravidlo všeobecně platné, druhé pak výjimku z něho, nebo není-li jedno ustanovení co do místní platnosti rázu partikulárního, druhé pak rázu universelního a pod. To platí v právu církevním o sbírce Řehořově (Liber Extra) a Bonifáce VIII. (Liber VI.), kteréž, ač obsahují ustanovení čerpaná ze sbírek a pramenů různých dob, přece následkem approbace, kterou jim papežové Řehoř IX. a Bonifác VIII. udělili a tím jaksi za své je prohlásili, chovají v sobě zákony z jednoho a téhož data, a nelze tudíž při naskytujících se tu snad *a*-ích mluviti o prioritě. — Odstranění a vyrovnání *a*-í bylo též jednou z příčin, proč Gratian vydal své „Decretum", jež z té příčiny mělo i název „Concordantia (Concordia) discordantium canonum", a v němž užito na odstranění rozporů zákonných jak zásady časové (o prioritě a posterioritě), tak místní (o platnosti universelní a lokální) a dispensační (o pravidle a výjimce). Srvn. *Laurin*, Introd. in C. J. C., str. 26, 157, 193; *Schneider*, KRechtsquellen, 2. vyd., str. 108, 168, 170. *Tpch.*

antinomismus (*ἀντί*, *νόμος*), mylný názor oněch, kteří tvrdí, že člověka neváže zákon mravný, tudíž že není třeba tělesné chtíče na uzdě držeti; v době před Kr. P. žili dle toho názoru Epikur a stoupenci jeho (i mezi Židy, viz Moudr. 2.), v době křesťanské opíral se *a.* o učení sv. Pavla, tvrdě, že zákon jest věřícímu na škodu, protože působí poznání hříchu a viny, bez zákona tudíž že není hříchu („hřích jsem nepoznal, leč skrze zákon, . . . bez zákona hřích mrtev byl", Řím. 7^{7-8}), věřící že zákonem vázán není („nyní pak jsme osvobozeni od zákona smrti", Řím 7^{6}), a zákon prý uvedl člověka v porobu, ale Kristus P. osvobodil nás; jak patrno, přívrženci *a*-u uváději slova sv. Pavla vytržené ze souvislosti, neboť apoštol praví, že zákon působí vědomí hříchu, ale ne odpuštění, a proto ponechává hříšníka v porobě; Kristus P. však smrtí svou shladil vinu, a tudíž osvobodil člověka, ale žádá, by věřící, hříchu odumřevše, dle vůle jeho žili, na místo nedokonalého zákona Mojžíšova dal nám dokonalý zákon milosti; proto praví sv. Pavel: „Ne posluchači zákona spravedliví jsou u Boha, ale činitelé zákona ospravedlněni budou", Řím 2^{13}; přívrženci *a*-u poukazovali též na výrok: „Kde se rozhojnil hřích, rozhojnila se milost ještě více", Řím. 5^{20}, jakoby člověk tím více milosti zasluhoval, čím více hřeší, tak že hřešiti užitečno jest; ale smysl slov sv. Pavla není ten, že by hřích působil milost, jako příčina působí účin, nýbrž že milosrdenství Boží jest větší, než zloba lidí, a že vykoupení Krista P. má větší cenu, než bylo třeba za vinu hříchů; a mimo to apoštol praví, že věřiti v Krista jest hříchu odumříti, tudíž hřích a milost vespolek se nestrpí, nýbrž vylučují. — *A.* jevil se v různých formách; již v době apoštolské hlásali mnozí tuto svobodu těla, sv. Petr II, 2^{10-19} píše o těch, „kteří za tělem v žádosti nečistoty chodí a vrchnosti pohrdají . . . svobody slibujíce"; podle Gnostiků zákon jest zlo, protož dobře jest, zbaviti se ho (Tatian, Marcion); Manicheům protivil se všechen řád a pořádek, protož je pronásledovali císařové i pohanští (Diokletian) i křesťanští (Theodosius); taktéž na Priscilianisty, odnoži Manichcův ve Španělsku, uvržen byl trest smrti; ve středověku Valdenští, Albigenští, bratří a sestry svobodného ducha a p. hlásali, že by zbytečně se člověk namáhal dobře činiti a hříchu se varovati, protože není odplaty za skutky naše; někteří pravili, že kdo přišel k tomu stupni poznání, že jest s Kristem P. téže bytnosti, tomu hřích již nemůže uškoditi, pro tyto dokonalé křesťany že neplatí řád ni zákon; Adamité, Jamníci a p. u nás též povrhovali zákonem; podle Luthera a stoupenců jeho hřích Adamův porušil přirozenost lidskou, člověk ztratil svobodu vůle u věcech duchovních, Kristus Pán jest vykupitel a nikoliv zákonodárce a sám za nás všechen zákon vyplnil, dobrých skutků není třeba k ospravedlnění, jsou tedy tak vyloučeny jako skutky zákona sv. Pavlem jsou vyloučeny; když pak proti tomu lepší cit některých se vzpíral, udržel vrch Agricola, hájící nepotřebnost dobrých skutků, ve sporu antinomistickém, v němž po prvé užito bylo výrazu „antinomismus". Spor o závaznosti zákona vznikl hned na počátku Lutherovy pseudoreformace. Reformátoři poznali brzo, že daleko s tímto učením zašli. V poučení visitátorů napomínal Melanchthon kazatele, aby v kázáních o pokání zákona používali, čímž jakási hrůza před Bohem se vzbudí, bez niž pravé pokání není možné. V tom viděl Jan Agricola odpadnutí od přesných zásad Lutherových a přibližování se ku papeženství (1527), popíral tento názor Melanchthonův a učil ve svém katechismu, že pravé pokání pouze z evangelia přichází. Myslil, že zákon, který dle Luthera jenom hrůzu a zoufalost plodí, nic nemá společného s pokáním, kteréž, jsouc změnou v smýšlení člověka, jest dílem milosti Boží. Luther měl celou tuto věc za pouhé slovíčkářství. Spor byl na čas v Torgavě urovnán. Ale když Agricola stal se professorem ve Vitemberku, navrátil se ke své myšlence a rozšiřoval ji dílem tajně, dílem v thesích (positiones inter fratres sparsae) a summariemi, které potlačeny byly, uče, že zákon závaznosti pro křesťany pozbyl, a evangelium jediným pravidlem jejich života jest; pročež pokání nebudiž z desatera přikázání nebo zákona Mojžíšova hlásáno, než jenom z utrpení a smrti Syna Božího dle evangelia. Mezi Lutherem a Agricolou rozpředl se tuhý spor. Luther složil proti jeho „zákonobuřičství" šest rozprav (1538—1540), v nichž tvrdí, že zákon vědomí viny v člověku odkrývá, a spolu tam ukazuje, že hrůza před zákonem jest nutna, aby božské a lidské zákony se zachovávaly. Agricola podrobil se Lutherovi, opustil Vitemberk, ale po 20 letech ještě své učení v jednom kázání přednášel. — Též Kalvinovo učení v Anglicku vyspělo v antinomismus, neboť někteří tvrdili, že marno jest hlásati zákon, protože těm, kteří jsou předurčeni k záhubě věčné, nemůže

prospěti, ti však, kteří ku slávě předurčeni jsou, nemohou hřešiti, či vlastně zlý skutek jejich není hřích. Všecky tyto formy *a*-u připouštěly jsoucnost Boží, ale nedbaly zákona jeho; v novějších dobách nevěra a bezbožectví popírá i Boha i zákon jeho, a praví, že člověk nad sebou nemá vyšší bytosti a zákonodárce, nýbrž že sám si ustanovuje pravidla svého jednání, *a.* zvrhá se v autonomismus (v. t.).

Antinori Antonín Ludvík, Congr. Orat., *n.* v Aquile 1704, muž učený, stal se 1745 arcibiskupem v Lancianu, 1754 v Acerenze, *z.* 1778, *sp.* „Ad historiam Aquilanam introductio usque ad a. 1265", „Cronica Aquilana, catalogus pontificum ab anno 1244—1472", obé otištěno v Muratoriových „Antiquitates Italicae medii aevi" VI, 485—1032.

Antioch v. Antiochus.

Antiochia, Antiochie (Ἀντιόχεια) v Syrii na řece Orontu (Ἀντιόχεια, ἡ μεγάλη, Ἀντιόχεια ἡ ἐπὶ Δάφνῃ), hlavní město někdejší syrské říše a sídlo patriarchální. I. Město bylo založeno kol. 300 př. Kr. od Seleuka I. Nikatora a nazváno *A*-i ke cti jeho otce Antiocha. V Antiochii byla četná obec židovská, jež poskytla první půdu pro šíření křesťanství. Sv. Petr byl zakladatelem a prvním představeným církve asi roku 37. Když i veliký počet pohanův k církvi přestoupil, obdrželi zde učedníci Kristovi jméno „křesťanů" (χριστιανοί); mezi nimi působili zvláště Barnabáš a Pavel, jenž z města toho podnikl své tři veliké missijní cesty. V *A*-i vznikl též spor o zachování obřadního zákona Mojžíšova. Za Konstantina bylo v *A*-i mnoho křesťanův a císař dal tam vystavěti nádherný chrám, řečený „zlatý". Julian marně se pokoušel o povznesení pohanství. Za vlády Theodosiovy způsobilo uložení mimořádné daně vzbouření, při němž sochy císařovy a jeho rodiny po městě smýkány; když pak obyvatelstvo mimo vykonanou popravu četných osob čekalo ještě větších trestů a patriarcha Flavian byl odešel do Konstantinopole prosit o milost, tehdy měl sv. Jan Zlatoústý, jenž tehdáž byl v *A*-i knězem, své řeči „o sochách". — Význam města klesal od VI. století; trpělo zemětřesením a dobyvateli (na př. Chosroem I., jenž je poplenil 538). R. 1084 upadla v ruce Seldžuků. Při první výpravě křižové dobyli křižáci Antiochie po devítiměsíčním obléhání 3. června 1098. Norman Bohemund z Tarenta zřídil zde knížectví, jež bylo lénem Božího hrobu. Beibars, sultán egyptský, dobyl 1268 Antiochie a učinil konec panství křesťanskému; r. 1517 upadlo město v moc říše turecké. V místech tohoto kdysi proslulého a nádherného města stojí nyní malé město, zv. Antákijé. — II. Starší patriarchát antiochijský obsahoval politickou diecesi východu („Oriens") a čítal 15 provincií; náležely k němu země: Syrie, Cilicie, Isauria, Foenicie, Arabie, Mesopotamie a Osroene; dříve snad i ostrov Kypr, který se za zmatků ariánských od Antiochie odtrhl. Po sv. Petru následoval sv. Evodius (cca 43—67), potom sv. Ignác mučedník. V pozdějších dobách trpěl stolec *a*-ský spory dogmatickými, zvláště ariánskými. Někteří patriarchové byli Ariány, jiní Monofysity neb Monothelety. Vážnost patriarchátu klesala zvláště od doby, kdy Syrie padla v ruce Saracenův (637), pročež i někteří patriarchové sídlili v Konstantinopoli. — III. Nynější patriarcháty. 1. Patriarchát latinský. Když křižáci 1098 dobyli Antiochie, byl patriarchou řeckého obřadu Jan IV., jenž opustiv město odešel do Konstantinopole. Po odchodu jeho byl zvolen patriarcha latinský, který však neměl té samostatnosti jako patriarcha řecký, nýbrž byl na papeži závislý, užívaje některých privilegií. Církevní obvod antiochijský obsahoval knížectví antiochijské a dvě hrabství, edesské a tripolské, později též Kypr; celkem bylo patriarchovi *a*-skému podřízeno 6 metropolitů s 18 suffrag. Prvním patriarchou byl Bernhard, 1100 zvolený. Za patriarchy Christiana O. S. D. byla Antiochie 1268 dobyta od Beibarse, sultána egyptského; patriarcha utrpěl se čtyřmi bratřími řeholními smrt mučednickou před oltářem. S ním bylo pobito 17.000 obyvatelův antiochijských, 100.000 zajato a město v poušť proměněno; kraj posud křesťanský nesl nadále jho nevěřících. Od té doby jest latinský patriarchát *a*-ský pouze důstojenství titulární (na př. r. 1397 byl jím obdařen probošt vyšehradský Václav Králík z Buřenic). Duchovní správu katolíků syrských vede apoštolský vikář v Beyrutu. — 2. Patriarchát řeckého obřadu. Po vzdálení se zmíněného Jana IV. dali císaři řečtí voliti vždy nové patriarchy řecké (titulární). Po vypuzení latinského patriarchy ze Syrie obdržela *A.* opět svého řeckého patriarchu. Od stol. XVI. patriarchové sídlí v Damašku. Jest mu podřízeno 13 metropolitů. V *A*-i samé jest sídlo metropolity. — 3. Patriarchát řeckých Melchitů (Graecomelchitů). Patriarchové konstantinopolský a antiochijský časem klonili se k sjednocení s Apoštolskou Stolicí, avšak v skutku nesjednotili se. Částečné sjednocení stalo se pouze v patriarchátu antiochijském. R. 1724 byl Serafin Tanas za patriarchu antiochijského zvolen jakožto Cyrill III., žádal za papežské uznání v Římě a dosáhl ho. Nový rozkolnický patriarcha Silvestr pronásledoval jej a přinutil jej ještě s jinými desíti biskupy, jemu věrnými, k útěku do Libanu. Papež Benedikt XIV. poslal mu pallium, a tak by zřízen antiochijský patriarchát Graecomelchitů (v. t.) který trvá do dnešního dne. — 4. Patriarchát Maronitův a Syrův viz čl. Maronité, Syrové.

Antiochijská škola, souborný název řady vynikajících spisovatelů církevních z Antiochie a okolí, zvl. v oboru exegese, jež přidržovala se historicko-grammatického výkladu Písem sv., stojíc takto naproti mystickému a allegorisujícímu směru školy alexandrijské. Zakladatelem školy této jmín Lucian (*z.* 312). Z příslušníků této školy vynikají: Diodor Tarsský, Evagrius, Theodor Mopsvestijský, sv. Jan Zlatoústý, Nestorius, Theodoret z Cyru, Isidor Pelusijský. Srvn. *Kihn*, „Die Bedeutung der Antioch. Schule auf dem exeget. Gebiete" 1866.

Antiochijské synody. Synody bývaly svolávány od vrchního metropolity a mívaly ráz sněmů patriarchálních. První tři synody konané 265, 268, 269 byly namířeny proti samému vrchnímu metropolitovi Pavlu ze Samosaty, jenž byl z učení protitrojičníkův obviněn, sesazen a vyobcován. R. 330 byl Eustathius, odpůrce Ariův, úskoky Eusebia Nikomedského sesazen a na rozkaz císařův poslán do vyhnanství. Deset let později vymohli Eusebiané na císaři Konstantinovi dovolení, aby Athanasia Alexandrijského směli sesaditi, i učinili to na synodě *a*-ské (340) a vyvolili místo něho Řehoře rodem z Kappadocie, kterého císař pod vojenskou ochranou do Alexandrie poslal. Roku 341 sešel se valný počet biskupů do Antiochie, by byli přítomni posvěcení chrámu, řečeného „zlatého", jejž císař Konstantius dokončil. Shromáždění biskupové slavili pak od konce května do září synodu řečenou „in encaeniis" (o posvícení), při níž většina byla pravověrna, ale Eusebiané provedli své záměry, potvrdivše sesazení Athanasiovo a vydavše čtyři symbola, na pohled pravověrná. R. 343 vyskytlo se na synodě antiochijské ponejprv slovo poloariánské homoios (κατὰ πάντα ὅμοιος). Menší synody ariánské byly v letech 358, 361, 362. R. 363 podepsalo 25 biskupů na synodě v Antiochii shromážděných nicejské symbolum, ale s dodatkem oslabujícím. Teprve na synodě r. 378 přijalo 146 shro-

máždených biskupů symbolum nicejské bez výhrady. Synody konané v letech 431, 432, 447 byly příznivy nestorianismu; 508—509 nabyl převahy monofysitismus. Za doby válek křižových byly slaveny synody r. 1139 a 1204. Synoda konaná v klášteře Karkaf v diecesi beyrutské pod antiochijským melchitským patriarchou Agabem Matarem vydala dekrety, jež byly koplj synody pistojské. Tato usnesení zavrhl papež Řehoř XVI. dne 3. června 1835.

Antiochia Mydoniae v. Nisibis.

Antiochia v Pisidii (Antiochia Pisidiae, *A.* ad Pisidiam, *Ἀντιόχεια τῆς Πισιδίας* n. *ἡ πρὸς τῇ Πισιδίᾳ*), na hranicích Frygie. Svatý Pavel na prvé cestě apoštolské přišel sem s Barnabášem a kázal v synagoze, ale Židé, vidouce úspěch jejich a slyšíce úmysl jejich hlásati víru i pohanům, vyhnali je (Skut. 13^{14-51}). Protivenství to připomíná apoštol v 2 Tim. 3^{11}. Nicméně vracejíce se z oné prvé cesty své, Pavel a Barnabáš zastavili se také v *A.*, potvrzujíce tam mysli učedníků svých. (Skut. 14^{20}.) — Později stala se *A.* hlavním městem severní Pisidie a sídlem metropolity. Nyní v místech někdejšího města stojí vesnice Jalovádž.

Antiochiané, Antiochovci v. Ahasité.

Antiochida, Antiochis (*Ἀντιοχίς*), souložnice Antiocha Epifana, kterýž jí daroval důchody měst Tarsu a Mallu, což obyvatelé tamější těžce nesouce, učinili vzbouření (2 Mach. 4^{30}).

Antiochus, Antioch, *Ἀντίοχος*, jméno několika králů syrských z rodu Seleukova. 1. *A.* I., syn Seleuka I. Nikatora, 281—261 př. Kr., zvaný *Σωτήρ*, za to, že zachránil říši proti vpádu Keltů 277. — 2. *A.* II., syn předešlého, zvaný *Θεός*, 261—246. Válče s Ptolemaeem II. Filadelfem, králem egyptským, ztratil větší část svých zemí a musil pojmouti za manželku dceru Ptolemaeovu Bereniku, jejímž dětem musil slíbiti právo nástupnictví. Ale po smrti Ptolemaeově r. 247 *A.* zapuzenou první manželku svou Laodiku zase k sobě povolal. Avšak Laodika, obávajíc se vrtkavosti jeho, dala jej otrávití a Bereniku i syna jejího zavraždíti. K této události vztahuje se Dan. 11^{6}. — 3. *A.* III. Veliký 223 až 187, šestý král syrský, chtěje dobyti Coelosyrie, Foenicie a Palestiny, válčil s Egyptany, pod jejichž mocí země ty tehdáž byly; byl však od Ptolomaea IV. Filopatora u Rafie 217 poražen. Potom válčil *A.* v Malé Asii, Parthii a Baktrii. Po smrti Ptolemaea IV. spojil se s Filipem V. Makedonským, chtěje se s ním o říši egyptskou rozděliti. *A.* rychle opanoval Coelosyrii, Foenicii a Palestinu. Potom podnikl válečnou výpravu do Malé Asie proti Attalovi I. Pergamskému. Toho užil vůdce vojska egyptského Skopas a opanoval Jerusalem i Palestinu; *A.* však po skončení války s Attalem porazil jej r. 198 u Paneje (Caesaree Filipovy) a získal zase celé Palestiny. K podnětu Hannibalovu odvážil se r. 192 války s Římany, byl však r. 190 od Scipiona u Magnesie poražen. Podmínky míru r. 189 uzavřeného byly pro *A.*-a kruté: musil Římanům postoupiti panství nad Malou Asií, vydati jim válečné loďstvo a nahraditi útraty válečné. O podmínkách míru tohoto činí se zmínka také v 1. Mach. 8^{6-8}. *A.* přežil porážku svou pouze dvě léta. Nucen platiti nesmírné útraty válečné a nalézaje se tudíž v tísni, učinil r. 187 loupežný vpád do Elymaidy, kdež však při plenění jednoho tamního chrámu od domorodců byl zabit. Židé od *A.*-a nebyli pronásledováni, ač ovšem mnoho svízelů vytrpěti musili, když válčil s Egyptany. Po bitvě u Paneje prokázali Židé *A.*-ovi platné služby poskytováním hojné spíže, začež *A.* ukázal se býti vůči nim uznalým. — 4. *A.* IV. Epifanes, mladší syn předešlého, osmý král syrský (175—164). Žil delší dobu v Římě jako rukojmí, načež ujal se po smrti bratra svého Seleuka IV. vlády. Byl velice ctižádostivý, nádherymilovný a krutý. V celé říši své zaváděl kult bohů řeckých. Když při tom u Židů setkal se s odporem, počínal si proti nim krutě. Popuzen byv nerozvážným činem Jasonovým (v. t.), jenž na mylnou zprávu o zahynutí *A.*-ově Jerusalema se byl zmocnil a proti přívržencům Menelaovým krutě si počínal, *A.* vraceje se z Egypta, způsobil mezi přívrženci Jasonovými v Jerusalemě veliké krveprolití a poplenil chrám, pobrav v něm posvátné nádoby (1 Mach. 1^{21-24}, 2 Mach. 5^{11-21}). Když pak později válečné úspěchy jeho v Egyptě zakročením Římanů byly zmařeny, *A.* hněv svůj vyléval na Židech, jež donutiti chtěl k tomu, by přízpůsobili se hellenismu, od něhož propagovanému. Položil do tvrze v Jerusalemě posádku, která zámysly jeho krutě prováděla. Pod trestem smrti zakázáno Židům zachovávati předpisy zákona Mojžíšova. Knihy zákona páleny, kult pohanský mocí zaváděn; chrám jerusalemský 168 zasvěcen Jovišovi Olympskému a přinášeny mu tam oběti. Někteří ze Židů dali se svésti k pohanství, ale mnozí volili raději smrt, nežli by víru svou zapřeli (1 Mach. 1^{30-67}, 2 Mach. 5^{22}—7^{22}). Nesnesitelné tyranství *A.*-ovo vzbudilo konečně branný odpor Machabejských (v. t.), kteří zvítězili nad syrskými vojsky proti nim vysílanými. *A.* byl zatím zaneprázdněn válečnou výpravou do Parthie a Persie, ale byl odražen; vraceje se, zemřel r. 164 v Tabách v Medii (1 Mach. 3^{31-37}, 6^{1-16}, 2 Mach. 9^{1-28}). Obšírnější zpráva o smrti *A.*-ově v 2 Mach. 9^{5} n. neodporuje kratší zprávě v 1 Mach. 6^{8-13}, nýbrž ji doplňuje; zprávu pak v 2 Mach. 1^{13-16} vztahují někteří k Antiochu III. — 5. A. V. Eupator, devátý král syrský 164—162, následoval po otci svém Antiochu IV. Epifanovi jsa teprve 9 (dle jiných 12) let stár; byl úplně pod vlivem Lysiášovým, zúčastnil se spolu s ním bojů proti Židům, jež skončily se tím, že Židům přiznána svoboda náboženská (1 Mach. 6^{28-63}, 2 Mach. 13). Nedlouho po tom Demetrius (Soter), syn Seleuka IV. Filopatora, uprchl z Říma, kdež byl držán jako rukojmí, a přišel do Syrie, domáhaje se trůnu; získal pro sebe vojsko, jež usmrtilo *A.*-a i Lysiáše (1 Mach. 7^{1-4}, 2 Mach. 14^{1-2}). — 6. A. VI. Dionysos, král syrský, 145 až 141, syn Alexandra Balasa, dosáhl v mladistvém věku trůnu přičiněním Diodota Tryfona, jenž jej však za nedlouho dal usmrtiti, aby sám mohl zmocniti se trůnu (1 Mach. 11^{39-55}, 13^{31-32}). — 7. A. VII. Sidetes 138—129, král syrský, syn Demetria I. Sotera, zprvu, válče proti usurpatorovi Tryfonovi, ukazoval se k Židům příznivým (1 Mach. 15^{1-9}), ale když protivníka svého přemohl, vystupoval proti nim nepřátelsky a žádal, aby mu vydali Joppe a Gazaru, jakož i hrad v Jerusalemě a všecka města mimo končiny judské, anebo aby zaplatili tisíc hřiven stříbra (1 Mach. 15^{25-36}). Když velekněz Simon to odmítl, nabízeje pouze 100 hřiven v náhradu za Joppe a Gazaru, *A.* vyslal r. 138 do Judska vojsko pod vůdcem Cendebeem, jenž však od synů Šimonových Judy a Jana u Jamnie byl poražen (1 Mach. 15^{26}—16^{10}). Později (135 n. 134) *A.* vypravil se s vojskem proti synu a nástupci Šimonovu Janu Hyrkanovi, oblehl Jerusalem (dle některých zpráv města i dobyl) a donutil Hyrkana k míru pod těžkými podmínkami (Josef Flavius Antiqu. XIII, 8., 2. 3, Euseb. Chron. I.). *A.* padl ve válce s Parthy. — 8. otec Numenia, jednoho z obou poslů vypravených od Jonathy k Lacedemonským a k Římanům (1 Mach. 12^{16}, 14^{22}). — 9. sv. mč. v Caesareji Palestinské, spolu s Nicostratem. Mart. Rom. 21. května. — 10. sv. muč., lékař ze Sebasty v Armenii (dle jiných v Kappadokii). Mart. Rom. 15. čce. — 11. (Anduellus) sv., biskup lyonský na konci IV. stol. Mart. Rom. 15. října. — 12. sv. muč. za Hadriana na ostrově Sulci (nyní San Antioco) jihozápadně u Sardinie. Mart. Rom. 13. pro-

since. — 13. mnich lavry sv. Sáby v Palestině, *sp.* kolem r. 620 „*Παυδέκτης τῆς ἁγίας γραφῆς*", zdařilé dílo mravoučné, složené z výroků Písma sv. a nejstarších Otců církevních (otištěno v *Migne* PG. LXXXXIX, 1415—1856. Srvn. *Krumbacher*[2] 146, *Bardenhewer* I, 114, *Hurter*, Nomencl. I[3] (1903) 583. — 14. biskup ptolomaidský (Akko), na synodě „u dubu" 403 jeden z odpůrců sv. Jana Zlatoústého, z jeho spisů (proti lakomství a homilie o uzdravení slepého Kristem) zachovaly se pouze citáty u Theodoreta Cyrského, Leontia Byzantského a j. Srvn. *Bardenhewer* 306, *Hurter*, Nomencl. I[3] (1903), 242.

Antioquia, biskupství v Colombii, v církv. provincii Medellin, zříz. 1804; 211.400 katol., 75 kněží, 80 kostelů a kapli.

Antipas 1. v. Herodes. — 2. (*Ἀντείπας*) s v., biskup pergamský v době, kdy sv. Jan psal Apokalypsi, v níž 2[13] o něm zmiňuje se slovy: „[Nezapřel jsi víry mé ani] ve dnech těch [v nichž žil] Antipas, svědek můj věrný, jenž zabit byl u vás, kdež satan bydlí." Dle podání byl *A.* za Domiciána upálen v měděném rozžaveném býku. Mart. Rom. 11. dubna. Srvn. *Acta Ss.*, Aprilis II., 3—5, *Sušil*, Zjevení sv. Jana 368.

antipascha (*κυριακὴ τοῦ Ἀντιπάσχα*) zvala se v řecké církvi první neděle po Hodu Božím velikonočním (naše Bílá neděle), již slavnost velikonoční v užším slova smyslu končila (= octava Paschae). Někdy označován názvem tím i celý týden po Bílé neděli následující. Srvn. *Nilles*, Kal.[2] II, 337.

Antipater 1. vznešený a zámožný Idumejec, praotec Herodianského panovnického rodu; Alexander Jannaeus učinil jej místodržícím idumejským. — 2. syn před., otec Heroda Vel. — 3. nejstarší syn Heroda Vel. z prvního manželství, později odpraven. — 4. syn Jasonův, vyslaný od Jonathana spolu s Numeniem k Lacedemonským a Římanům (1 Mach. 12[16], 14[22]). — 5. biskup v Bostře v Arabii kol. 455—460, odpůrce Origenistů, v řecké církvi za svatého ctěn; *sp.* obšírné vyvrácení (*Ἀντιῤῥητικὸς*) spisu, jejž na obranu Origenovu sepsali Pamfilus a Eusebius, dále *sp.* pojednání proti Apollinaristům a několik homilií. Srvn. *Migne* P. G. LXXXV, 1763 až 1796, *Ballerini* „Sylloge monum. ad mysterium conceptionis immacul. V. Deiparae illustrandum" II, 2., 5—26, 445—469, *Hurter*, Nomencl. I[3] (1903), 383. — 6. sv. mč. v Kyziku v Malé Asii, pam. 29. dubna, srvn. *Nilles*, Kal.[2] I, 147.

antipathie, odpor, nelibost, nechut k osobám nebo věcem, jejíž příčina nebývá známa. Příčinu *a.* hledati sluší v soustavě nervové, někdy chorobné, která nepatřičné dojata bývá zjevem osoby nebo věci; je tedy *a.* rázu subjektivného. Patrno, že bývá *a.* nezaviněna a že ji nelze snadno přemoci, zvláště je-li soustava nervů chorobna; než pevná vůle dokáže v té příčině mnoho. Není radno své jednání spravovati *a*-í, aniž dopustiti, aby se proměnila v nenávist. Zvláštním druhem *a.* jest idiosynkrasie. Protivou *a.* jest sympathie.

Antipatris (*Ἀντιπατρίς*), město v Judsku (Sk. ap. 23[31.32]), nyn. Kefr Saba, severových. od Joppe.

antipendium v. antependium.

antiprobabilismus v. probabilismus.

antiquity v. archaeologie.

Antiquus přijmí některých autorů, by se rozeznali od pozdějších mladších autorů téhož jména. Viz ku př. výše Abbas *a.* a Abbas modernus. Též Bernardus, rodem Španěl, Compostellanus, kaplan papeže Innocence III. zvaný, obdržel přijmí *a.*, aby se rozeznal od Bernarda, rodem Španěla, kaplana Innocence IV., zvaného též Compostellanus po beneficiu, jež v Compostelle měl, a jinak ještě modernus či junior. Také sbírky starší na rozdíl od pozdějších označovány názvem *a.* Tak ku př. v právu kanonickém rozeznávají se Compilationes antiquae, počtem pět, od Compil. nova čili sexta, jak zvána též Collectio decretalium Gregorii IX.

Antiramisté, protivníci dialektiky Petra Ramusa (v. t.)

antisemitismus jest souhrn sociálních snah, směřujících proti povýšenému postavení židovstva ve společnosti lidské. Příčiny *a*-u v nynější době kotví buďto v různosti náboženského vyznání (*a.* náboženský), buď v antagonismu plemenném (*a.* plemenný), anebo posléze v neoprávněné politické a hospodářské moci židovstva (*a.* hospodářský). Židovstvo, děkujíc liberalismu za svou emancipaci sociální, politickou, jakož i za svůj hospodářský blahobyt, využilo v době nekontrolované svobody živnostenské na úsvitě liberálních idei volné soutěže měrou bezohlednou a dovedlo za přispění liberální vědy i najatého tisku denního pojistiti si rozhodující vliv v politickém a hospodářském životě liberálního státu. Když však liberalismus svým učením o rozmachu všeobecného blahobytu na základě svobodné hospodářské činnosti lidstvo zklamal a vyvolal ve svých následcích bolestný hospodářský úpadek středních stavů výrobních, bylo zcela přirozeno, že s touhou po reformách hospodářských vyskytla se též snaha po zákonitém omezení nepřirozeného a neodůvodněného postavení židovstva ve společnosti. Bankrot svobodářské soustavy hospodářské vyvolal též *a.* ve všech kulturních zemích jakožto reakci proti židovsko-liberální porobě. Nejenom v nynější době, ale i ve všech dobách, kdy židovstvo na úkor ostatního občanstva osvojilo si nenáležitou měrou zdroje blahobytu, vznikalo hnutí antisemitické. Již staří římští spisovatelé uváději stesky proti plemeni židovskému, a tak shledáváme mezi antisemity Cicerona, Plinia, Tacita, Horace a j. Římští papežové ve středověku byli nuceni zvláštními zákony chrániti náboženství křesťanského před zhoubným vlivem židovstva. Zvláštní zákony přikazovaly: Aby křesťané se Židy nebydlili, jejich hostin se nezúčastňovali, chlebů jejich nekvašených (macesů) nepožívali, společných lázní s nimi neměli, u nich nesloužili, židovských lékařů k léčení nebrali a ženy křesťanské aby dětí židovských nekojily. Rovněž bylo přikázáno, aby velebná svátost nebyla nesena k nemocným čtvrtí židovskou, a potomci Židů aby nebyli přijímáni do řádu Minoritů. Také v dřívějším zákonodárství rakouském bylo mnoho živlu antisemitského, poněvadž vláda měla přesvědčení, že národy křesťanské nutno chrániti před škodlivým vlivem židovstva. V moderní době palčivá hospodářská krise vyvolala též otázku *a*-u a vznik této otázky také nejlépe ukazuje, který *a.* jest odůvodněn a oprávněn. Není dovolen *a.* plemenný, který hlásá nenáviděti Židy proto, že jsou Semity, tedy příslušníky jiného plemene. Plemenná zášť nesrovnává se s učením křesťanským a proto *a.* plemenný nelze schvalovati. Rovněž není oprávněn *a.* náboženský, který nenávidí Židy proto, že jsou jiného náboženství. Oba zmíněné druhy *a*-u jsou nekřesťanské, ano i nelidské, a proto nejsou dovoleny. Jinak se to má však s *a*-em národohospodářským, jenž vyplývá z nutné obrany proti hospodářské nadvládě židovstva. Hospodářská nadvláda Židů není již proto odůvodněna, poněvadž Židé se jí nedomohli tak svou prací, jako vychytralým využitím slabosti křesťanských národů na poli hospodářském. Židé znají jenom výdělek lukrativní, neznají však výdělku produktivního; práce jejich a podnikavost nemá rázu ideálního, nýbrž jest motivována sobectvím a nese se za bezohledným výdělkářstvím. Že při takové snaze po výdělku za každou cenu

nebývají vždy šetřeny zásady zákona mravního, jemuž i Židé podléhají, dokazují celé řady zjištěných podvodů, jimiž židovští podnikatelé domohli se velikého bohatství. V pověstném soudním přelíčení ve Vídni proti Židu Offenheimovi, jenž stavěl dráhu ze Lvova do Černovic, přiznal židovský obhájce Neuda zásadu, kterou židovští podnikatelé se řídí, když v obhajovací řeči pravil: „Morálkou nestaví se železnice.“ V těch zemích, kde rozpor mezi všeobecnou bídou a nesmírným bohatstvím žídovstva jest příliš křiklavý, otázka *a*-u nabývá ostrosti a projevuje se namnoze nepřípustnými násilnostmi. V Rakousku jsou to zejména Halič a Uhry, které úpí pod hospodářskou nadvládou židovstva. Ještě do r. 1867 nesměli Židé nabývati v Haliči vlastnictví pozemků, avšak od r. 1874—1892 připadlo jim 43.000 selských usedlostí a 680 velkostatků, tak že dnes téměř 60% půdy v Haliči náleží Židům, kdežto přes 2,000.000 rolníků nádeničí na pozemcích, které byly kdysi jejich vlastnictvím, a přece Židé v Haliči tvoří $^1/_{10}$ veškerého obyvatelstva. Stejně trudný obraz naskýtá se nám na těžce zkoušeném Slovensku. Znalec tamních poměrů Karel Kálal odhaluje ve své knize „Slovensko a Slováci“ (1905) řádění plemene semitského: „Židé drží v Uhrách 70% vší půdy buď vlastní, buď najaté, ale na zbývajících 30% jest pojištěn ještě veliký židovský kapitál. Všecek obchod a veliký průmysl jest výsadou židovskou. Hostince, trafiky, mýta, dopravnictví, obchody smíšené i střižní, obchod dobytkem, dřívím, obilím, mlýny, pily, palírny atd. jsou na nepatrné výjimky židovské.“ Stačí malý rozhled v peněžním světě a seznáme snadno, jak veliké množství peněžních hodnot spočívá v rukou židovských peněžních domů. R. 1901 přiznal bankovní dům Rothschildův ve Vídni příjem z kapitálu 11.116,594.672 korun, tedy skoro tolik, co obnášejí knihovně zjištěné dluhy obyvatelstva celého Rakouska. Veškeré zdaněné pozemky v Rakousku mají cenu 7700 miliónů korun a veškeren pozemkový majetek duchovenstva i šlechty v Čechách měl úhrnem cenu 1970 mill. korun, tak že majetek jediného židovského domu ve Vídni je šestkrát větší, nežli pozemkový majetek české šlechty a převyšuje o 3416 mill. korun cenu pozemkového majetku plodné půdy v Rakousku, na níž se živí 13 miliónů obyvatelstva rolnického. Roční čistý příjem domu Rothschildova ze zmíněného majetku obnáší 438 mill. kor., kdežto roční civilní appanáž panovnického rodu Habsburského pácí se pouze na 44 mill. korun. Vedle domu Rothschildova jest v Rakousku celá řada židovských bank, jejichž příjmy nejsou nikterak skrovny při nemozolné práci. Srovná-li se dále značné procento židovského žactva na středních a vysokých školách se žactvem obyvatelstva křesťanského, ozřejmí fakt, že židovstvo povýšené své nynější stanovisko dovede si svou intelligencí i na další dobu obhájiti. V Německu dle statistiky J. šl. Meyera navštěvuje vyšší školy z každých 10.000 obyvatelů: 32 žáci katoličtí, 55 protestantských a 333 židovští. Na universitách rakouských studovalo r. 1893 poměrně k počtu obyvatelstva pětkrát více židovských studentů nežli křesťanských. Jakkoliv hospodářský *a.* jest opodstatněn nutnou sebeobranou národů křesťanských proti vyssávání židovstvem, jest přece třeba, aby otázka *a*-u byla luštěna cestou politických a sociálních oprav. Za tou příčinou je třeba: a) Aby znemožněny byly ony společenské poměry, ve kterých lukrativní výdělek a snadné obohacení bez přičinlivé práce jest možným. Státní správa měla by bedlivě dohlížeti na podniky akciové, bankovní, a uskrovňovati se ve svých zbytečných výdajích, které se umožňují výpůjčkou u velikých židovských peněžníků. (Koncem r. 1904 státní dluh Rakouska obnášel 9275 mill. K, z nichž platilo se ročně 419 mill. K úroků.) Ovoce lopotné a přičinlivé práce občanstva má býti chráněno před burzovní spekulací vychytralých židovských peněžníků. b) Jest třeba, aby společenské vrstvy vrátily se opět k životu na zásadách náboženských založenému a k názoru křesťanskému, který v poctivé práci vidí hlavní zdroj blahobytu. Dokud živnost lukrativní bude stejně ceněna jako živnost produktivní, a pokud idee liberální ochromovati budou zdravou soudnost křesťanských národů, potud Židé požívati budou bezpečně hospodářské nadvlády ve společnosti a zavdávati příčinu ke hnutí antisemitskému. — Literatura: *Vrba*, Národní sebeochrana, Praha 1898. Dr. *Neuschl*, Křesťanská sociologie, 1900, II. díl. Dr. *Vychodil*, Antisemitismus v „Hlídce“ 1900. *Ratzinger*, Volkswirtschaftslehre, Das jüdische Erwerbsleben. *Scheicher*, Juden, Staatslexikon III, str. 52 a nn. *Dühring*, Judenfrage. *E. v. Hartmann*, Das Judentum in Gegenwart und Zukunft, 1885. *Rohling*, Talmudjude, 6. vyd. 1883. *Rohling*, Die Wirtschaft der guten Juden und die Weltnot der Gegenwart, 1892. *Justus*, Judenspiegel, 1883. *Singer*, Die Presse und das Judentum, 1882. Bericht über die Tätigkeit der Alliance israélite für 1874. *E. Lehmann*, Die Juden einst und jetzt, 1887. *Joh. Lehmann*, Der Eintritt der Juden in die bürgerliche Gesellschaft, 1888. *Singer*, Berlin, Wien und der Antisemitismus, 1882. *Lehnhardt*, Die antisemitische Bewegung, 1884. *Tomic*, Der antike, mittelalterliche und moderne Antisemitismus, 1884. *Döllinger*, Heidentum und Judentum, Rezno 1897; Der Antisemitismus, Berechtigung, Berlin 1889. *Stille*, Der Kampf gegen das Judenthum, 1893. *Frank*, Die Kirche und die Juden, 1393. *Wahrmund*, Die christliche Schule und das Judentum, 1885. *Stern*, Die israelitische Bevölkerung der deutschen Städte, 1890; Fürst Bismarck und der Antisemitismus, Wien 1886. *Bloch*, Der nationale Zwist und die Juden in Österreich, 1886. *G. Wolf*, Die Juden (in Österreich), 1883. *Drumont*, La France Juive, 1889. *Houston Stewart Chamberlain*, Židé. Přeložil J. Hora, Praha 1907. Dr. *Ecker*, Židovské zrcadlo. Přeložil J. Hora, Praha 1907. Dr. *Reznícek*, Židé v zemích českých, Praha 1907. *Boutmy*, Židé v zednářstvu a v revoluci. Přeložil J. Hora, Praha 1907. *Rt.*

Antissiodorensis dioec. v. Auxerre.

Antist Vincenc Justinián, OP., *n.* ve Valencii, *z.* 1599 t.; *sp.* „Annotationes in opuscula s. Vincentii Ferrerii“, „Commentaria in universam logicam“, „Tratado de la concepcion de Nuestra Señora“, životopisy sv. Ludvíka Bertranda, Vincence Ferrerského, Petra Gonzaleza.

antistes, *προεστώς*, představený, název, jímž označování nejen biskupové, nýbrž i kněží a jáhnové (koncil antioch. r. 341, kan. 1.). Později vyhrazen název ten biskupům, a zejména biskupům římským.

antitakté, gnostická sekta II. stol., uznávajíc princip dobra a princip zla, učila, že mravní zákon jest výplodem principu zlého, i žádala zúmyslné jeho nedbání.

antitheismus *(ἀντί-θεός)* znamená protiklad theismu (v. t. sl.). Vzhledem k dvěma otázkám, které theismus o Bohu kladně zodpovídá, totiž 1. o existenci (an sit), 2. o bytosti (quid sit), jest antitheismus protikladem buď 1. existence Boha vůbec, a pak znamená tolik jako atheismus (v. t. sl.), v obyčejné formě materiaismu (v. t. sl.); anebo jest 2. protikladem výměru bytosti božské (essentiae), a pak jest buď a) deismus (v. t. sl.), jenž připouštěje existenci Boha, popírá jeho immanenci ve světě zachováváním a řízením (con-

servatione et providentia), z čehož ovšem logicky dospívá z negace činnosti (τοῦ agere) k negaci bytosti (τοῦ esse), neb b) polytheismus (v. t. sl.) č. negace numerické jedinosti (unicitatis) bytosti božské, již jakožto specificky společnou differencuje a individualisuje ve více podmětech, zachovávaje dle svědectví porovnávací vědy nábožen-ství (v. *Chr. Pesch*, Gott u. Götter, Stimm. v. Maria-Luach. Erg. H. 32 a D. Gottesbegriff X. 41—42) upomínku na původní monotheismus v podřadění všech jednomu „deorum hominumque patri"; neb c) pantheismus (v. t. sl.), výstředním uplatňováním jedinosti bytosti božské ve smyslu jediné podstaty (substantiae) bytí vůbec. Pokud pantheismus a materialismus pod společným terminem monismu (ač materialismus jen v nevlastním toho slova smyslu) se souřadňují, jest antitheismus synonymní monismu. *Kdč.*

antithesis v. amplifikace řečnická.

Antitrinitáři (Protitrojičníci). Nazývají se tak všichni bludaři, kteří křesťanský článek víry o Trojici (o Bohu trojosobném) popírají a učí jednoosobnost v Bohu; jmenovitě tak slují bludaři II. a III. stol. po Kr. Tito dělí se na dvě třídy a sice: 1. ebionitské *A*-ře, 2. Patripassiany čili Modalisty. Onino popírali po příkladě Ebionitů božství Kristovo pravíce, že byl pouhým člověkem, a připouštěli toliko, že v něm jako v prorocích staro zákonních po čas jakási síla boží (δύναμις) přebývala a působila. Původcem tohoto bludu je Theodotus rodem z Byzance, po svém řemesle Koželuh zvaný, který v pronásledování zapřel Krista, a když jemu to bylo vytýkáno, pravil k svému ospravedlnění, že nezapřel Boha, ale člověka; k otázce, kterého, odvětil Krista. Papež Viktor vyloučil Theodota z církve, který pak založil v Římě kacířskou, dosti četnou stranu. Tito bludaři obírali se velmi mnoho geometrií, Aristotelovou filosofií a lékařstvím. Završovali staré pravidlo víry a hleděli své názory pouze rozumem upevniti a odůvodniti. Jako hlavy tohoto bludu připomínají se Theodotus Peněžoměnec a Asklepiodot; onen připojil k učení svého mistra, že prý v Melchisedechovi se vyšší síla boží zjevila, nežli v Kristu, který byl pouze obrazem Melchisedechovým; proto jest Melchisedech prostředníkem mezi Bohem a anděly; Kristus toliko mezi Bohem a lidmi, odkudž jeho stoupenci slouli Melchisedechiané. V Antiochii učil tomuto bludu tamnější biskup Pavel Samosatský (260—269) tvrdě, že v Ježíši, který byl způsobem nadpřirozeným počat a z panny narozen, přebýval neosobný rozum (λογος) Otcův. Za svůj blud byl r. 269 sesazen a z církve vyobcován. 2. Patripassiané čili Modalisté učili, že jest jedna a jednoosobná bytost, která v jistých způsobech (modi, πρόσωπα) v čase se zjevila a působí. Pokud jest od věčnosti, jest Otcem; pokud se vtělila, jest pro tento čas Synem; pokud rozdává dary a milosti k spasení nutné, jest Duchem sv. Měli tedy také trojici, ale nikoli v podstatě božské založenou, než toliko vnější, založenou na vztazích Boha ke světu a člověku. Sem náleží Noëtus ze Smyrny, který v Malé Asii v posledních letech druhého století po Kr. působil. Jeho učedník Epigonus přenesl toto učení z Malé Asie do Říma, jak se zdá, za papeže Viktora. Žák Epigonův Kleomenes stál za časů papeže Zefyrina (202—219) v čele strany patripassianské; k němu se přidružil Sabellius, který byl rodem z Pentapole, ale v Římě působil, stal se jeho nástupcem v náčelnictví sekty v Římě, a soustavu úplně vyvinul. — V XVI. stol. vznikli zase podobní sektáři, učící jednoosobnosti v Bohu, nenazývali se *A*-i, ale slouli Sociniani (viz tyto) neb Unitáři, jejichž předchůdci byli: Ludvík Hetzer v Kostnici 1529. pro mnohoženství odpravený; Jan Denk (*z.* v Basileji 1528); Jan Campanus (*z.* 1578 ve Vitemberku); Valentin Gentilis (sťatý v Bernu 1566) a španělský lékař Michal Servet, který působením Kalvinovým r. 1553 v Ženevě za živa upálen byl. — Všechny soustavy rationalistické jsou spolu antitrinitářské.

antitypus v. typus.

Antivari v. Bar.

antivitalismus, materialistický názor o životu ústrojném, vitalismu protivný, v. vitalismus.

Antlass, Antlasspfinztag, Antlasstag (dies indulgentiarum) ve staré němčině název Zeleného čtvrtku (v. t.), podobně v češtině (u Štítného, Knihy šestery, vyd. Erben 307: „den odpustkův"). Srvn. *Nilles*, Kal² II, 234, *Brandl*, Glossarium 449.

Antofogasta, apoštolský vikariát v Chile; 44.085 katol., 6 far.

Antoine 1. d' Jan Křt., doktor práv, advokát v Lyoně, *sp.* „Les règles du Droit Canon" (Lyon 1720, Brusel 1741). — 2. Pavel Gabriel S. J., *n.* v Lunevillc 1679, vstoupil do Tov. Ježíšovy 1693, byl prof. filosofie a theologie, *z.* v Pont à Mousson 1743, *sp.* „Theologia universa speculativa et dogmatica" (dílo vynikající jasností a přesností, Pont à Mousson 1723, potom častěji vyd., na př. v Paříži 1742, v Ben. 1821, 1839), „Theologia moralis universa" (Nancy 1726, Řím 1747, Pasov 1766 až 1768, Ben. 1776, 1805, Avignon 1818, Milán 1834, 1835), kniha velmi oblíbená; Benedikt XIV. předepsal ji za učebnici pro alumny Propagandy; rovněž tak mnozí biskupové francouzští a italští ji zavedli do svých seminářů. Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 1351—1352.

Antoch z Holfenberka Zikmund, *n.* v Praze 1508, byl v letech 1534—1543 prof. na filosofické fakultě v Praze, *z.* 1552, byl horlivým přívržencem lutheranismu; přeložil spisy Ant. Corvina (v. t.): „Výklady na čtení nedělní" (v Praze 1531, 1542), „Rozjímání o umučení Krista Pána" (t. 1541 a 1543).

Antokolskij Marek, ruský sochař židovského původu, *n.* ve Vilně 1843, vzdělal se na petrohradské akademii i v cizině, *z.* 1902; z náboženských jeho prací uvádíme: „Poslední vzdech Kristův na kříži" (1877), „Hlava sv. Jana Křtitele na míse" (1878), „Kristus" (náhrobní socha); některé práce *A*-ého reprodukovány v časopise „Nový Život" 1905.

Antolínez José, špan. malíř, *n.* v Seville 1639, *z.* v Madridě 1676; z maleb jeho vynikají: „Sv. Antonín Pad." a „Sv. Maří Magdalena u vytržení" (v museu Prado v Madridě). Srvn. *Muther*, Geschichte d. Malerei II, 409, *Thieme-Becker*, Allgem. Lexikon d. bild. Künstler I, 565.

Antonelli 1. Jakub, kardinál-jáhen tit. sv. Agathy in Suburra, později tit. Panny Marie in Via Lata, a státní sekretář Pia IX., *n.* 1806 v Sonnině, městečku církevního státu; *z.* 1876 v Římě. Pocházel ze zámožných rodičů, které Pius IX. do hraběcího stavu povýšil, studoval na universitě římské Sapienze práva a stal se v 21. roce věku svého doktorem obojího práva. Papež Řehoř XVI. přijal jej do stavu prelátského a učinil nejprve „ponente del buon guverno," t. j. referentem při nejvyšším státním soudním dvoře a assessorem při kriminálním soudě a potom postupně delegátem (místodržitelem) v Orvietě, Viterbě a Maceratě. Osvědčiv se v Maceratě při vypuknutí revoluce r. 1831, kde po prvé s Ludvíkem Napoleonem, pozdějším císařem Napoleonem III. se srazil, byl od Řehoře XVI. do ministeria vnitra povolán a r. 1845 pokladníkem komory apoštolské, t. j. finančním ministrem učiněn (1845—1847). R. 1840 stal se kanovníkem u sv. Petra a byl za jáhna vysvěcen. Knězem nestal se nikdy, jsa zaneprázdněn ve svém životě světskou a politickou správou církevního státu. Nástupce

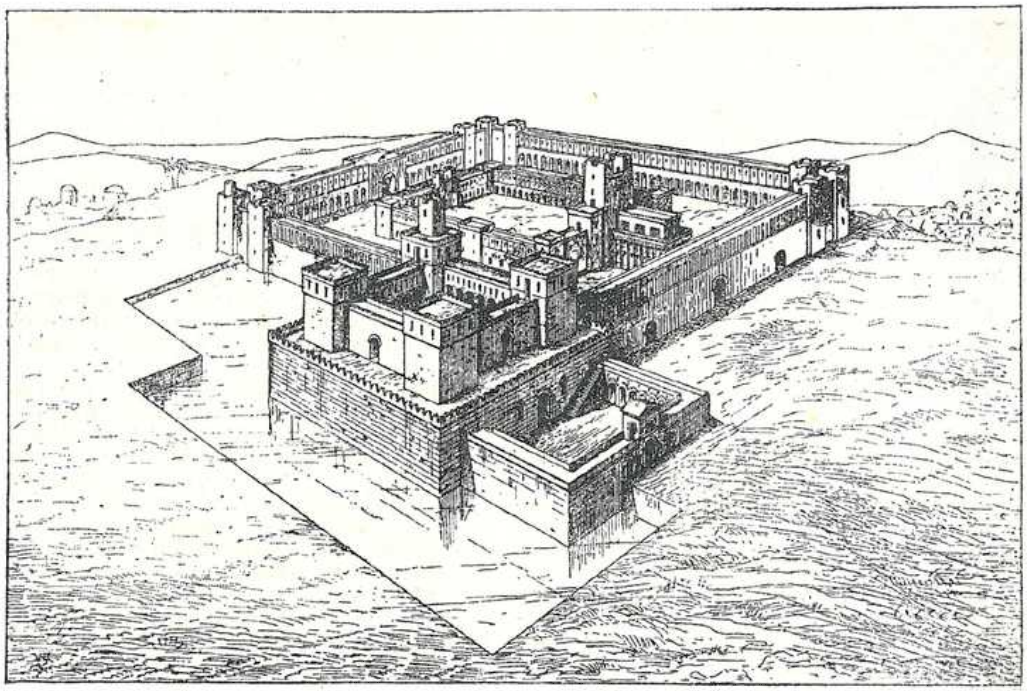

Obr. 206. Chrám jerusalemský s hradem Antonia. (Pohled od severozápadu.)

Řehoře XVI. Pius IX. (1846—1878) vážil si *A*-ho, povýšil jej 1847 za kardinála-jáhna, jmenoval jej předsedou poradního zastupitelstva církevního státu (Consulta di Stato) a učinil jej předsedou laikálního ministerstva 10. března 1848. *A.* musil brzo své místo Mamianimu odevzdati, stál jako prefekt papežských paláců papeži, kterého revoluce v Quirinálu oblehla, věrně po boku, řídil ve spojení s diplomaty, zejména s hrab. Spaurem, útěk do Gaety 25. listopadu 1848, vyjednával odtud jako státní sekretář s vládami o obnovení papežské vlády, navrátil se s Piem IX. 12. dubna 1850 do Říma a zůstal státním sekretářem až do své smrti. Jeho jméno jest úzce spojeno s Piem IX. Mohl-li církevní stát proti revoluci Piemontem vyvolané a podporované zachovati nebo ne, je těžko říci. Byl jedním z nejobratnějších diplomatů naší doby, však více státníkem nežli duchovním. — **2. Mikuláš Maria**, kardinál, *n.* 1698, *z.* 1767, učený kanonista, církevní historik a orientalista; *sp.* „De titulis, quos s. Evaristus presbyteris Romanis distribuit" (Řím 1725), vyd. „S. Athanasii Alex. interpretatio psalmorum" (t. 1746), „Sermones s. Jacobi ep. Nisibeni" (t. 1756, arménsky a latinsky), „Vetus missale Romanum monasticum Lateranense" (t. 1752). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 100. — **3. Jan Karel** z Velletri, doktor bohosloví a práv, od r. 1677 biskup ferentinský, *z.* 1694; *sp.* „De regimine ecclesiae episcopalis" (Velletri 1650, Ben. 1672, 1705, 1723), „De juribus et oneribus clericorum" (Řím 1699, Ben. 1716), „De tempore legali" (Řím 1660, Ben. 1670, 1692), „De loco legali" (Velletri 1671, Ben. 1687, 1707). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³, 629.

Antonello da Messina, sicilský malíř, *n.* kol. 1430 v Messině, *z.* kol. 1479 t., důležitý vlivem svým na vývoj benátského umění raně renaissančního, do něhož vnesl mnoho ze staronizozemského tabulového malířství, pod jehož vlivem stál nepochybně v době uměleckého svého vzdělání v Neapoli (dle některých podnikl cestu do Nizozemska). Pracoval ve svém rodišti, v Benátkách a v Miláně. Z prací jeho uvádíme: „Žehnající Kristus" z r. 1465 (v londýnské národní galerii), „Madonna del Rosario", triptychon z r. 1473 (v galerii messinské), „Kristus na kříži mezi lotry" z r. 1475 (v galerii antwerpské), „Sv. Jeronym" (v londýnské národní galerii), „Sv. Sebastián" (v galerii drážďanské), Poprsí téhož světce v galerii Staedelova ústavu ve Frankfurtě n. M. Srvn. *L. Venturi* v „Allg. Lexikon der bildenden Künstler" 1,567—572, *Muther*, „Geschichte der Malerei" I, 275 n. Muther necení *A*-a vysoko; spatřuje v něm eklektika, jenž napodoboval nejdříve Nizozemce, potom krajany své, zvl. Mantegnu; ale uznává jeho vynikající techniku, v níž dovedně dovedl zužitkovati tajemství nizozemské malby olejové; jeho obrazy vyznamenávají se měkkým emailovitým leskem barvy.

Antoni pol. = Antonín (v. t.).

Antoni Samuel, slovenský spisovatel protestantský, narozen 1669, byl pastorem na různých místech Slovenska, posléze superintendentem pro Sáryšsko, Spišsko a Gemersko, *z.* 1738. V rukopise zůstavil Opatrnost spravedlivých, návod rodičům k pobožnému vychování dítek.

Antonia, bývalý hrad v Jerusalemě na severozápadním rohu prostory chrámové, sahající jižní a východní stranou svou poněkud do předsíně pohanů. Vystavěn byl pod jménem *Βάρις* (= hrad) od Jana Hyrkana kol. r. 120 př. Kr. Herodes V. rozšířil, opevnil a ozdobil jej a ku poctě triumvira M. Antonia nazval *A.* (*Ἀντωνία*). Skládal se ze čtyř věží podoby hranolové, 10 *m* širokých a 25 *m* vys. Jedna z nich byla opatřena hlídkou, která poskytovala důstojníkům podívanou na vše, co se dělo v předsíních chrámových. Věže byly spojeny budovami, plnými nádhery. V jedné z nich byla síň, kteréž používalo se za síň soudní či praetorium. V předu pak rozprostíral se čtyrhranný dvůr, kterýž byl dlážděn dlaždicemi z červeného mramoru a slul Lithostrotos či Gabbatha. Kolem dvoru toho byly hradby a galerie, na něž bylo lze vystoupiti a po nich choditi. Zevně na straně severní a východní, jakož i podél celé severní zdi chrámové byly vykopány příkopy a naplněny vodou, tak že

nebylo přístupu do hradu odjinud, leč od západu, kde byl vchod hlavní (vestibul) a z předsíně pohanské, odkudž vedly dvoje schody nahoru do hradu. Ve hradě tom byl Kristus od Piláta dvakrát vyslýchán a konečně vydán na smrt. Na zříceninách hradu bylo dříve obydlí pašovo, nyní jest tam státní vězení a stará kasárna turecká. Srvn. *Sýkora*, „Umučení a oslavení Pána našeho Ježíše Krista" 391—392.

Antoniané 1. v. sv. Antonína Poust. řeholnici. — **2.** sekta antinomistická v kantonech Bernu, Aarau a Curychu na poč. XIX. stol., zvaná tak dle svého zakladatele Antonína Unternährera, jenž vydávaje se za slíbeného Vykupitele, zavrhoval církev i stát a hlásal společenství majetku i žen; sekta jím založená zanikla teprve r. 1840.

Antonianus (Antoniano) 1. Silvius, *n.* 1540 v Římě, *z.* t. 1603, působil jako prof. rhetoriky ve Ferraře, od papeže Pia IV. 1599 do Říma povolán stal se sekretářem sv. Karla Bor., od 1563 byl prof. literatury na Sapienze, 1567 vysv. na kněze, 1599 stal se kardinálem. Zúčastnil se při sestavování římského katechismu i při revisi brevíře; *sp.* „Della educazione cristiana dei figliuoli" (Verona 1583, potom často vyd.; v něm. překladu 1888). Srov. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907) 612—613. — **2.** Jan O. Praed., převor kl. v rodném svém městě Nymvegách, *z.* 1588, obíral se studiemi patristickými vlivem učitele svého jindř. Vermolana Gravia (v. t.), vydal některé (z části již Graviem k tisku připravené) spisy Řehoře Nyssenského („D. Gregorii Nisseni de creatione hominis liber, supplementum Hexahemeron Basilii Magni fratris interprete Dionysio Romano exiguo", Kolín 1537), Paulina Nolanského („D. Paulini Nolani quotquot extant opera omnia partim soluta oratione, partim carmine conscripta, D. Henrici Gravii studio atque industria ex vetustissimis exemplaribus restituta et argumentis illustrata", t. 1560) a sv. Jeronyma („Epistolarum D. Hieronymi decas I., ab Henrico Gravio, priore quondam suo recensita et notis illustrata, in usum gymnasii Neomagensis", Antverpy 1568). Srvn. *Hurter* l. c. 293—294.

Antonides Theodor, kalvínský theolog holandský na poč. XVIII. stol., vydal několik exegetických spisů: „Schriftmatige verklaringe ouer den eersten en tweeden Sendbrief van Petri en de Judas" (Leeuwarden 1693 a 1697), „Schriftmatige verklaringe ouer den algemeenen Sendbrief van den Apostel Jacobus" (t. 1699), „Bedenkingen vorgestelt ter nader verklaring van't boek Jobs" (t. 1703; mystický výklad knihy Jobovy).

Antonie 1. sv. mč. v Cirtě (nyn. Constantině) v Numidii za Valeriána, Mart. Rom. 29. (neb 30.) dubna. Srvn. *Acta Ss.* Aprilis III, 754. — **2.** sv. mč. v Nikomedii za Diokleciána. Mart. Rom. 4. května. Srvn. *Acta Ss.* Malus I, 464. — **3.** sv. mč. v Lyoně, pam. 2. čna, v, Photinus. — **4.** sv. mč., pam. 4. čna, v. Triphonia. — **5.** z Brescie, bl., O. Praed., *n.* 1407, *z.* 1507 ve Ferraře, pam. 27. října. Srvn. *Acta Ss.* Oct. XII, 408. — **6.** z Florence, bl., vdova, po smrti manželově vstoupila do třetího řádu sv. Františka, a potom k radě sv. Jana Kapistrana do řádu sv. Kláry, *z.* 1472, za blahosl. prohláš. 1847, pam. 11. břez. — **7.** Orleánská (de Aurelia), z rodu královského, zakladatelka kongregace sv. Marie Kalvarské a sv. Scholastiky, žila po 18 let v řeholi a *z.* v pověsti světice 1618.

Antonie Marie v. Pedálová Josefa, jakož i čl. „Alžbětinky" str. 364.

Antoniewicz Karel S. J., znamenitý missionář a kazatel polský, *n.* 1807, stud. práva, potom hospodařil na statku po rodičích zděděném; po smrti manželky i dítek vstoupil 1839 do Tov. Ježíšovy, na kněze vysvěcen 1844, působil s velikým úspěchem jako missionář, zvláště v době povstání selského lidu proti šlechtě r. 1846 získal sobě velikých zásluh o zjednání pokoje; později působil ve Slezsku a Poznaňsku, kdež *z.* cholerou v Obře 1852. Z četných jeho spisů, jichž Backer-Sommervogel vypočítává 93, uvádíme: „Czytanie świąteczne dla ludu naszego" (Krakov 1850, 8. vyd. 1892, do rušt přel. Kazimír Riedl S. J. 1892), „Droga krzyżowa. Siedm uwag o siedmu boleściach N. P. Maryi. Kwiateczki missyjne. Przez Krzyż do nieba. Wianeczek krzyżowy" (Krakov 1893), „Groby Świętych Polskich, wspomnienie o św. Kunegundzie, Żywot bł. Jędrzeja Boboli, męczennika T. J., Św. Izydor oracz, Legendy" (Krakov 1884), „Żłobek, Kolęda dla dzieci" (Poznaň 1857, Krakov 1890); jeho missijní kázání přel. do češt. Václ. M. Skalský (v Praze 1901, „Homilet. knihovny sv. I.). Srvn. dr. *F. Speil*, P. Karl Antoniewicz, ein Lebensbild (Vratislav 1875).

Antonii degli, Pietro, hud. skladatel, *n.* 1645 v Bologni, *z.* kol. 1720, působil jako kapelník při chrámech bolognských; vyd.: „Messa e Salmi concertati a 3 voci" (Bologna 1670), „Messe concertate a 3 voci" (t. 1697), „Motetti sacri a voce sola" (t. 1697) a j.

Antonij rus. — Antonín (v. t.).

Antonín (Antonius) sv., mč. v **Africe** kol. r. 900. Mart. Rom. 23. září.

Antonín (Antonius) sv., mč. v **Alexandrii,** spolu s Bassem. Mart. Rom. 14. února.

Antonín (Antonij) Amfiteatrov, vynikající theolog ruský, *n.* 1815, studoval v kalužském duchovním učilišti a semináři, potom v kyjevské duchovní akademii, 1840 vstoupil do stavu mnišského, působil na duchovních učilištích kyjevských, 1845 stal se rektorem semináře kyjevského, 1851 rektorem kyjevské duchovní akademie, 1858 biskupem čigirinským, 1859 smolenským, 1866 kazaňským; 1867 vyznamenán důstojenstvím arcibiskupa; *z.* 1879; *sp.* „Dogmatičeskoe bogoslovie pravoslavnoj katholičeskoj vostočnoj cerkvi s prisovokupleniem obščago vvedenija v kurs bogoslovskich nauk" (Kyjev 1848, 5. vyd. Moskva 1852), Besědy selskago svjaščennika s prichožanami" (Petrohrad 1849, 6. vyd. v Kyjevě 1866), „Pastyrskoe bogoslovie" (Kyjev 1851), „Sobranie slov, govorennych v Kievo-Pečerskoj lavrě" (Kyjev 1859). Srvn. *Bog. enc.* I, 889—891, *Palmieri*, Nomencl. I, 84—86.

Antonín a s. Angelo, O. Carm., Portugalec, *sp.* „Director dos directores para o governo das almas" (Lissabon 1738). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 1309.

Antonín (Antonius) s v., mč. v **Ankyře** za Juliana Apostaty, spolu se sv. Melasippem. Mart. Rom. 7. listopadu.

Antonín ab Annuntiatione O. Carm., *n.* v Escaloně v Kastilii, *z.* 1714, *sp.* „Disceptatio mystica de oratione et contemplatione" (Alcala 1683), „Quodlibeta theologica, mystica et moralia animarum directoribus et confessariis perutilia" (Madrid 1712). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 985.

Antonín (Antonius) sv., kněz a mč. v **Antiochii** za Diokleciána. Mart. Rom. 9. ledna. Srvn *Kulda*, Cirk. rok I, 306.

Antonín (Antoninus) sv., mč. v **Apameji** v Syrii, snad za Antonina Pia; uctíván v Pamiersu ve Francii, ostatky jeho v Palencii ve Španělsku; Mart. Rom. 2. září: „Pamiae in Gallia s. Antonini martyris, cujus reliquiae in ecclesia Palentina magna veneratione asservantur."

Antonín z Arandy O. S. Fr., *sp.* „La Verdadera descripcion de la Tierra Sancta como estava el año 1530" (Alcala 1531, 1563, 1587, Toledo 1537, 1545), „Loores del dignissimo lugar del Monte Cal-

vario, en que se relata todo lo que N. S. J. Christo hizo y dixó en él" (1551).

Antonín z Asti (d'Asti, Astesanus) O. Min., *n.* v Asti, *z.* cca 1330, *sp.* „Summa de casibus conscientiae" („Astesana", „Astensis"); spis tento tištěn brzo po vynalezení tisku (ve Strassburku 1469, 1472 a j.) i náleží mezi nejprvnější prvotisky.

Antonín d'Aubeterre (Albaterranensis) O. Cap., vstoupil do řádu kapuc. provincie tourské 1642, působil jako kazatel a lektor theologie, *sp.* „L'adveau du purgatoire, signé par un ministre, et ce qu'il a accordé touchant la réalité du corps de Jésus Christ dans l'eucharistie" (Poitiers 1658).

Antonín (Antonius) Augustini (Antonius Augustino) zprvu biskup v Leridě, po té arcib. v Tarraconě ve Španěl. (*z.* 1586), získal si o úpravu Gratianova „Dekretu" velikých zásluh výbornou dissertací „De emendatione Gratiani dialogorum libri duo", kterou dokončil r. 1582, tedy v době, kdy římské authentické vydání „Dekretu" již vyšlo, načež srovnav vydání římské, připojil ke zmíněné dissertaci své vhodné dodatky (additiones), načež takto rozšířena vyšla dissertace ta tiskem po prvé v Tarraconě r. 1587 a po té jinde častěji. Mimo to v Leridě r. 1576 vyšly též „Antiquae Collectiones Decretalium cum Ant. Augustini, eppi Ilerdensis, notis" (opět r. 1609 v Paříži). Srvn. *Laurin*, Introd. in C. J. C. str. 62, 71, 105 nn. *Tpch.*

Antonín z Azara (de Azaro, Azario) O. Praed., žil cca 1314, výborný kazatel, *sp.* „Sermones morales in evangelia dominicalia" (Kolín 1482, Paříž 1515). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 495.

Antonín Baldinucci v. Baldinucci.

Antonín z Balocca (de Balocho) O. S. Franc., vynikající kazatel, *z.* 1483 v Orvietě; *sp.* „De virtutibus" (Lyon 1504, Ben. 1505), „Quadragessimale de 12 mirabillbus fidei christianae excellentiis" (Ben. 1492), „De 12 excellentiis sacramenti confessionis" (Modena 1491), „De 13 consiliis circa salutem peccatoris" (t. 1492). *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1075.

Antonín Bargský (Bargensis), Oliv., *z.* 1452, *sp.* „Chronicon Montis Oliveti 1318—1451", vydal Placid M. Lugano ve Florenci 1901. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 944.

Antonín z Benátek, Antonius de Venetia O. Min. Obs., *sp.* „Giardino Serafico historico fecundo di fiori e frutti di virtù, di zelo e di santità nelli tre Ordini istituti dal gran patriarca de Poveri di s. Francesco" (Ben. 2 sv.), „Legendarium Franciscanum" (1721). Srvn. *Hurter*, IV³ (1910), 1250.

Antonín z Bitonta (Bituntinus) O. Min., theolog a vynikající kazatel, přednášel bohosloví ve Ferraře, Bologni a Mantově, *z.* 1459, *sp.* „Expositio mystica evangeliorum dominicalium" (Bergamo 1496), „Quaestiones in epistolas et evangelia quadragesimalia" (Ben. 1494, 1500, 1516, 1538, 1588, Lyon 1541, 1569), „Sermones dominicales" (Strassburk 1495, Ben. 1499), „Sermones (59) in omnes epistolas quadragesimales seu de vitiis" (Ben. 1499). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 923.

Antonín z Burgosu (de Burgos), kanonista, *n.* 1450 v Salamance, prof. v Padue, potom po 20 let v Bologni, od Lva X. povolán do Říma jakožto referendář obojí Signatury, *z.* 1525, *sp.* kommentáře k některým titulům dekretálů. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1337.

Antonín (Antonius) z Butria, (de Butrio, de Budrio) na universitě bolognské professor práva kanon. (*z.* 1408), vydal „Commentaria in 5 libros Decretalium", (tiskem v Římě 1473, 1474, v Miláně 1488 a j.), z kteréhožto kommentáře pořízena též summaria některých kapitol v Řehořových Dekretálkách (c. 5. X. I. 23. c. 1. X. I. 25), a taktéž „Commentaria in Sextum" (tiskem v Ben. 1499 a 1575). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 771, *Laurin*, Introd. in C. J. C. str. 162, 194. *Tpch.*

Antonín (Antonius) sv., mč. v **Caesarei** Palestinské 308. Mart. Rom. 13. listopadu.

Antonín (Antoninus) sv. mč., hoch, uctívaný v **Capue** (Mart. Rom. 3. září: „Capuae sanctorum martyrum Aristaei episcopi et Antonini pueri"), nepochybně totožný se sv. Antonínem Apamejským (v. t.).

Antonín de Carlenis O. S. D., rod. z Neapole, koadjutor arcibiskupa amalfského Ondřeje, od 1449 jeho nástupce, *z.* 1460, *sp.* výklad ke čtyřem knihám sentencí. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 888.

Antonín, dle některých spisovatel, spíše však adressát básně „Antonii carmen adversus gentes" (*Migne* PL. V, 261—282); autorem básně té jest nepochybně Paulinus z Noly. Srvn. *Bardenhewer* 394.

Antonín a Conceptione v. A. Sienský.

Antonín (Antonius) Contius (le Conte), prof. práva kanon. na univ. bourgesské (*z.* 1577), vydal „Decretum" Gratianovo v Paříži r. 1556 a 1570, kteréžto vydání je totožno s vydáním antverpským z r. 1570, jelikož knihkupec pařížský Jacobus du Puys (Puteano), jemuž Contius práci svou již roku 1556 k tisku odevzdal, poslal ji do Belgie, kdež opatřena novým titulem a vytištěna u Krištofa Plantina (bez glossy). V tomto vydání antverpském připojil *A. C.* k textu Dekretu hojné poznámky, označiv pramen jednotlivých autorit čili uvedených míst s udáním času, z něhož pocházejí, při čemž zároveň v mnohých autoritách, zejména těch, kteréž byly připsány papežům prvních století, a v t. zv. dekretálkách lži-Isidorových poznal a odhalil falsifikace. Mimo to přijal do svého vydání mnohé opravy Ant. Democharesovy (v. t.) a opravil na četných místech Karla du Moulina. *A. C.* opatřil též auctoritates Decreti, i s Paleami, číslicemi, kterážto numerace od učenců všeobecně byla přijata, ač není úplně vad prosta, ježto buď některé autority číslem označiti opominul, zařadiv je do t. zv. dicta Gratiani, nebo zase dicta Gratiani a inskripce autorit pojal do textu autorit samých, je spolu s kánony očísloval, nebo sama summaria autorit číslicí označil, nebo více míst z téhož autora ba i z různých autorů vzatých jediným číslem poznamenal. Mimo to vydal *A. C.* v Antverpách r. 1570 „Epistolae decretales Ss. Pontificum a Gregorio IX. collectae", pojav tu do textu Dekretálek, a to týmž tiskem, i t. z. partes decisas, kteréžto jednání Antonius Augustini (Compllat. antiquae, praef. ad Gregorium XIII.) kárá pro nebezpečí, že interpolace ty mohou býti s textem snadno zaměněny. Srvn. *Laurin*, Introd. in C. J. C., str. 43 n., 62, *Schneider*, K-Rechtsquellen, 148. *Tpch.*

Antonín z Cordovy (Cordubensis) O. S. Franc., *z.* 1578, *sp.* „Commentaria in 4 libros sententiarum" (Compl. 1569), „Quaestionarium theologicum sive silva casuum conscientiae" (Toledo 1578, Ingolstadt 1593, Ben. 1604), „Arma fidei sive loca communia et fundamenta generalia ad omnes haereticos convincendos de suis erroribus, quae apud ipsos etiam indubitata sunt, fidei principiis" (Compl. 1562), „De indulgentiis" (t. 1554), „Annotationes in Dom. Sotum de ratione tegendi et detegendi secretum" (t. 1553). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 2.

Antonín z Creventa (de Crevent) OSB, vyd. Bernarda arcijáhna compostellského starš. „Lectura aurea supra l. l. decretalium s výkladem (1516). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 248, 1349.

Antonín (Antonius) Dadinus ab Alteserra (Hauteserre), professor práva kanon. na univ. toulouské ve Francii (*z.* 1682), napsal výtečný kommentář ke Klementinkám: „Commentarii in libros Clementinarum", ed Paris 1680. (*Schulte*, Geschichte der

Quellen, II. 534; *Laurin*, Introd. in C. J. C., str. 208.) *Tpch.*

Antonín (Antonius) Democharés (de Mouchy), professor bohosloví na Sorbonně v Paříži (*z.* 1574), získal si zásluh o zlepšené vydání „Dekretu" Gratianova zejména tím, že při místech od Gratiana prostě jménem autorů, na příklad Augustina, Ambrože a j. uvedených, udal též název knihy autorovy s připojením čísla knih a kapitol, čímž inscriptiones Decreti, t. j. udání pramenů, zdokonaleny; připojil též k Dekretu dvojí index, kánonů a věcí, a na pokraji Dekretu připojil svá Paratitla, t. j. stručný obsah jednotlivých oddílů textu a jeho glossy. Kromě toho upozornil na mnohé chyby v textu, jejž na četných místech opravil. Takto opravený a upravený „Dekret" vydal v Paříži r. 1547 a opět r. 1555 v Lyoně, připojiv k tomuto vydání ještě Gratianův životopis, seznam autorů v „Dekretu" citovaných a přehled „Dekretu". Toto vydání vyšlo znovu v Paříži roku 1561. Srvn. *Schulte*, Die Gesch. d. Quellen, I. str. 71; III. 1, str. 555; *Laurin*, Introductio in C. J. C., str. 61. *Tpch.*

Antonín (Antoni) od sv. Ducha, trinitář polský, *sp.* Źródło dla wszystkich spragnionych . . . . N. Marya Panna cudownemi łask nieprzebranych strumieniami etc." (Lvov 1746).

Antonín (Antonij) Dymskij, sv. rus., *n.* 1206 v Novgorodě, postřižen na mnicha igumenem Varlaamem Chutynským, poslán od něho do Ktple 1238, po návratu stal se po jeho smrti jeho nástupcem, později blíž Tichvina zal. kl. Dymský, kdež *z.* 1273.

Antonín de Fantis, *n.* v Trevisu, doktor medicíny, učený znalec a obhájce filosofie Scotovy; *sp.* „Tabula generalis scoticae subtilitatis" (Lyon 1530), „Commentaria in 1. et 2. sententiarum" (t. 1530), „Speculum spirituale rationale" (Ben. 1546). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1221.

Antonín sv. (Antonius, nebo Antoninus, takto pro svou malou postavu nazývaný), O. Pr., arcibiskup **florencký** (r. 1446—1459), *n.* roku 1389 ve Florencii, byl synem florenckého notáře Pierozziho, vstoupil do řádu dominikánského, pro svou zbožnost stal se převorem v několika klášteřích, působil všude pro zavedení přísnější observance bl. Jana Dominici, vynikal jako kazatel a zpovědník, pro svou moudrost ve správě církevní byl jako převor u Panny Marie sopra Minerva v Římě povolán k sezením Roty a ku porádám sněmu florentského, na němž se o sjednocení Řeků s církví rokovalo. Po skončení tohoto sněmu působil jako generální vikář toskánské kongregace, ke které všechny kláštery přísnější observance i v Římsku a Neapolsku náležely, pro opravu klášterní a byl po jedné visitaci, meškaje právě v Římě, od papeže Eugena IV. 1446 arcibiskupem florenckým jmenován. *A.* hleděl nejprve útěkem, potom zdráhánim této důstojnosti ujiti, ale hrozbou klatby zastrašen, přijal ji konečně. Jako arcibiskup žil skrovně jako mnich; pracoval o nápravu svého duchovenstva, byl otcem své diecese, jmenovitě za moru a hladu r. 1448 a po velikém zemětřesení r. 1453. Papež Eugen IV. zavolal jej do Říma, aby od něho svátostmi nemocných si posloužiti dal, a v jeho rukou zemřel. Papež Mikuláš V. propustil jej nerad z Říma a zakázal římským soudům přijímati odvolání od rozhodnutí *A.*-ových. Roku 1455 a 1458 byl vyslancem svého rodiště do Říma, aby papežům Kalixtovi III. a Piovi II. k jejich volbě přál. Zemřel 2. května 1459 a papež Hadrian VI. prohlásil jej r. 1523 za svatého. Mart. Rom. 2. a 10. května. *A.* jest plodným učeným spisovatelem; jeho díla jsou: 1. Summa historialis n. Chronicon, o 3 sv. a 24 titulech; 2. Summa theologica n. Summa theologiae moralis nebo také „Juris pontificii et caesarei summa" (nejlépe vyd. Petr Ballerini. Verona 1740. 4 T. f.); 3. Confessionale (tento název mají tři díla *A.*-ova, jedno původně latinské: Summula confessorum, též zvané De eruditione, directione, instructione simplicium confessorum, jež více nežli dvacetkrát v latinském — po prvé 1468, a šestkrát v italském jazyku vytištěno bylo; a dvě původně vlašská, totiž: Specchio di coscienza a Medicina dell' anima); 4. Tractatus sacerdotalis de sacramentis, de divinis officiis et eorum administratione (Strassb. 1488); 5. Trialogus super evangelio de duobus discipulis euntibus in Emaus (Florentia 1680), a jiné ještě spisy latinské a vlašské. V uvedeném díle „Summa theologica seu iuris pontificii et caesarei Summa" upozornil *A.* na různé věci v Gratianově „Dekretu", jež potřebují opravy. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 959—961.

Antonín Gallus O. Carm. v Mantově, *z.* 1478, od 1457 visitátor, definitor a prokurátor při kurii, 1465 gen. vikář, 1475 praefekt řádu; zasazoval se zvláště o povznesení zpěvu chórového a o opravu chórových knih.

Antonín a Goritia O. Cap., výborný řeholník, jejž Pius VI. na své cestě do Vídně laskavě přijal, *z.* 1784; *sp.* „Epitome theologiae canonico-moralis 233 tabulis omnes materias practicas exhibens, confessariorum, examinatorum necnon examinandorum usibus accomodata" (1795, častěji vyd., na př. Ben. 1805, Paříž 1821, 1825, 1829, 1837). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 472.

Antonín (světským jménem Alexander **Granovskij**), *n.* 1865, pravosl. biskup narvský, vikář eparchie petrohradské, *sp.* „Kniga proroka Barucha" (Petrohrad 1902), „Kievo-Podolskaja Uspenskaja sobornaja cerkov" (Kyjev 1891.)

Antonín I. katholikos gruzínský, vynikající gruzínský spisovatel XVIII. století, *n.* 1720 z rodu knížeciho, 1739 vstoupil do stavu mnišského, 1744 stal se „katholikem" církve gruzínské, 1755 přijal víru katolickou, i byl důstojenstvi svého zbaven, odebral se do Ruska, přestoupil k pravoslaví, 1757 stal se arcibiskupem vladimirským, 1762 vrátil se do vlasti, *z.* 1788; přeložil celou řadu spisů liturgických, bohoslovných, filosofických a historických do gruzinštiny a sepsal i několik děl původních. Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I., 83—84.

Antonín Honoratus (Antoninus Honoratus), biskup v Constantině v Africe kol. 437, *sp.* potěšný list jakémusi Arkadiovi, jemuž za pronásledování Geiserichova těžce bylo trpěti; vyd. *Migne* PL. L, 567 násl. Srvn. *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 436.

Antonín (Antonij) světským jménem Alexěj Ivanovič **Chrapovickij**, *n.* 1863, studoval na petrohradské duchovní akademii, byl rektorem moskevské a kazaňské duchovní akademie, 1902 stal se biskupem volyňským a žitomírským; jest houževnatým zastáncem pravoslaví; *sp.* „Psichologičeskija dannyja v polzu svobody voli i nravstvennoj otvětstvennosti" (Petr. 1887, 2. vydání t. 1888), „Prevoschodstvo pravoslavija nad učeniem papizma v ego izloženii Vl. Solovjevym" (t. 1890), „Besědy o prevoschodstvě pravoslavnago ponimanija Evangelija sravnitelno s učeniem L. Tolstogo" (2. vyd. t. 1891), „Nravstvennaja idea dogmata Presv. Troicy" (2. vyd. Kazaň 1898), „Iz čtenij po pastyrskomu bogosloviju" (t. 1900), „Vozmožna-li nravstvennaja žizn bez christianskoj religii" (Kazaň 1897), „Značenie molitvy dlja pastyrja cerkvi" (t. 1897); sebrané spisy *A.*-ovy vyšly 1900 v Kazani. Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 88, 89.

Antonín sv. mč., jeden z 26 mučedníků **japonských** (v. t.)

Antonín (Antoninus), biskup jerusalemský kol. 190, vynikal svatostí života.

Antonín a s. Joanne Baptista O. Carm. *n.* v Burgosu, *z.* 1699, *sp.* 12. svazek sbírky „Cursus theol. collegii Salmatic." (Lyon 1704). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910). 358.

Antonín a s. Joseph O. Carm., Španěl, prokurátor svého řádu v Římě, *sp.* „Compendium salmaticense universae theologiae moralis quaestiones complectens" (Řím 1779, 2 sv.; Bassano 1789, Barcelona 1817, Ben. 1789, Pampeluna 1791). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 198.

Antonin (Антонинъ) archimandrita ruský, světským jménem Andrej Ivanovič **Kapustin,** *n.* 1817, vstoupil do stavu mnišského 1845 a posvěcen na kněze, 1850 jmenován správcem ruského kostela v Athenách, 1853 povýšen na archimandritu, od 1860 působil v Cařihradě, potom od 1865 v Jerusalemě; *z.* 1894; *sp.* „Propovědničeskij krug podvižnych prazdnikov Cerkvi, soderžaščij slova i besědy na voskresnije dni" (2 sv., 1. v Kyjevě 1850, 2. v Moskvě 1868), „Christianskija drevnosti Grecii" (Petrohrad 1854); zápisky z cest na Athos a do Bithynie a na Sinaj v časopise „Trudy Kij. Akad." 1860—1863, 1871—1873 a v časop. „Christ. Čten." 1862—1863, „O drevnich christianskich nadpisjach v Athinach" (Petrohrad 1874), „Pojězdka po Rumelii" (t. 1879, 2 sv. 1886) a j. Srvn. *Dmitrievskij*, „Načalnik rus. duch. missii v Ierusalimě archim. *A.*" (Petrohrad 1904). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 80.

Antonín (Antonij), světským jménem Alexandr Nikolajevič **Koržavin.** *n.* 1858, biskup tobolský, magistr moskevské duchovní akademie, *sp.* „Učenie ob opravdanii po symboličeskim knigam ljuteran" (Tambov 1886), „Akcenty v knigě psalmov, ich proischoždenie i značenie" (Moskva 1887).

Antonín Antonij) Krasnocholmskij, sv. rus., zvaný tak po založeném jím r. 1461 klášteře blíž města Bčžecka; *z.* 1481.

Antonín (Antonius) sv., příjmím Cauleas, patriarcha **ktpiský** od 888, *z.* 895. Mart. Rom. 12. února.

Antonín Aelius z Lebrije (de Lebrixa, Nebrissa) v. Lebrija.

Antonín (Antonij) Leochnovskij, sv. rus., poustevník, *n.* v XVI. stol., *z.* 1612.

Antonín (Antonius) sv., mnich **Ierinský,** *z.* 525, dle jiných 488. Mart. Rom. 28. pros.

Antonín (Antonij), mč. **litevský,** původně před křtem zvaný Mihlej; pro víru křesťanskou odsouzpn velkokníže tem Gedymínem (1315—37) k smrti. Pam. 14. dubna; srvn. *Kulda*, Círk. rok III, 94.

Antonín, Antonius Lucensis O. Min., synovec Klementa XI., *sp.* „Cautelae confessarii pro foro sacramentali occasione decretorum Alexandri VII., Innocentii XI. et Alexandri VIII" (Řím 1704). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 966.

Antonín a Matre Dei Ord. Carm. (dřívějším jménem A. de Olivera), *z.* 1641, vynikající spolupracovník díla „Collegium complutense philosophicum, h. e. artium cursus sive disputationes in Aristotelis dialecticam et philosophiam naturalem juxta angelici doctoris s. Thomae doctrinam et ejus scholam". Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 918.

Antonín a Matre Dei O. Carm., *n.* v Avignoně, *z.* 1662, *sp.* několik spisků k povznesení úcty k sv. Josefu, na př. „Thesaurus inaestimabilis meritorum s. Joseph" (Avignon 1646). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 918.

Antonín a Matre Dei O. Carm., prof. theol. v Salamance, gen. visitátor Záp. Indie, *z.* 1679, *sp.* „Praeludia isagogica ad ss. Scripturarum intelligentiam" (Lyon 1669, Mohuč 1670). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 134.

Antonín a Matre Dei O. s. Pauli erem., *n.* v Lisaboně, *sp.* „Apis Libani circumvolitans flores in horto Salomonis, sive commentaria in varia cc. Proverbiorum" (3 sv. 1685—1700). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 134.

Antonín řečený **Melissa,** řecký mnich XI. stol., nazvaný tak dle spisu svého, jenž jest snůškou výroků Písma sv., sv. Otců i spisovatelů profanních o různých naukách mravouky; řec. text s lat. překl. vydal Konrad Gesner 1546, nový lat. překlad pořídil Jan Ribitte 1560, otišt. v *Migne* PG. CXXXVI, 665—1244. Srvn. *Krumbacher*² 464, 600.

Antonín z Melissy O. Min., kol. 1707, *sp.* doplňky z let 1213—1500 k Waddingovým „Annales Minorum". Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ 962.

Antonín a s. Michaele O. Min., *z.* 1650, *sp.* „Catechesis theologica in Apocalypsin Joannis mysticis et tropologicis exculta conceptibus" (Paříž 1625). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 1052.

Antonín Mikuláš, Antonius Nicolaus, *n.* v Seville 1617, stud. v Salamance, kanovník sevillský; král Filip IV. vyslal jej v důležitých věcech do Říma 1659; *z.* 1684, vynikající lit. historik špan., s velikou pílí sestavil díla: „Bibliotheca hispana vetus, complectens scriptores omnes, qui ab Octaviano Augusto usque ad a. 1500 floruerunt" (vyd. po jeho smrti kard. Aguirre v Římě 1696), „Bibliotheca hispana nova sive hispanorum scriptorum, qui ab a. 1500 ad 1672 floruere, notitia (Řím 1672). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 574.

Antonín (Antonius) Milánský, s v., biskup. Mart. Rom. 31. října: „Mediolani s. Antonini Episcopi et Confessoris".

Antonín mnich, žák sv. Řehoře Chozebity, (století VII.), jehož život sepsal; otištěno v „Analecta bolland." VII (1888.) Srvn. *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 620.

Antonín mnich, žák Simeona Stylity, jehož život sepsal (lat. otišt. v *Acta Ss.* Januarius I, 264 až 268). Srvn. *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 436.

Antonín (Antoni) z Napahanic, vynikající theolog polský, *n.* 1497, *z.* 1562, professor na akademii krakovské, později dv. kaplan Zikmunda Augusta, proti šířícímu se protestantismu *sp.* „Enchiridion t. j. książki ręczne o nauce chrześcjańskiej, czego się chrześcjański człowiek dzierżeć ma czasu niniejszego" (Krakov 1558), „Loci communes" (t.).

Antonín Nebrisský, Antonius Nebrissensis v. Lebrija.

Antonín (Antoni) od Neposkvrněného Početi P. M. (Ant. Marzęcki) piarista varšavský, *n.* 1700, *z.* 1749, *sp.* „Krzywda na pierwszym oku i czele sprawiedliwości położona" (Varšava 1731).

Antonín Neyrot, Antonius Ripolanus (dle rodiště svého Rivoli v Piemontsku), bl., mč., O. Praed., *z.* 10. dubna 1460 v Tunisu; pam. 29. srpna. Srvn. *Acta Ss.* Augustus VI, 530.

Antonín (Antoninus) sv., mč. v **Nikomedii** za Diokleciána. Mart. Rom. 20. dubna.

Antonín z Noly O. Min. Ref., *sp.* „Cronica Francescana della riformata provincia di Napoli" (Neap. 1718.) Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 909.

Antonín (Antonij) Andrejkovič Novgorodský, *z.* 1232, podnikl cestu do Cařihradu i zanechal její popis, jejž vydal Pavel Savvajtov pod názvem: „Putešestvie Novgorodskago archiepiskopa Antonija v Cargrad v konce XII-go stolětija" (Petrohrad 1872). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I.

Antonín Ondřej, Antonius Andreas, O. Min., Španěl, zvaný „doctor dulcifluus", vynikající žák Dunsa Scota, *z.* 1320; *sp.* „Commentaria in 4 libros sententiarum" (vyd. Konst. Sarnanus v Ben. 1572, 1578), „Compendiosum principium in libros sententiarum" (dílo připisované vůbec sv. Bonaventurovi, Strassburk 1495, Ben. 1504; dle mínění Sbaraleova jest však autorem jeho *A.*), „Quaestiones in 12 libros metaphysicorum Aristotelis" (Paříž 1495, Ben. 1481 a j.), „Expositio in 12 libros metaphysi-

corum" (Ben. 1482, 1497, 1501 a j.), „Tractatus de tribus principiis rerum naturalium" (Ferrara 1490), „Questiones de sex principiis Gilberti Porretani" (Ben. 1512, 1517), Srvn. *Hurter*, Nomencl. II² (1906) 465—467.

Antonín z Orvieta O. S. Franc., *sp.* „Cronologia della Provincia Serafica Riformata del l'Umbria o d' Assisi" (Perugia 1717). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 908.

Antonín (Antonius) sv, Paduánský (Padovánský), narodil se roku 1195 v Lisaboně ze šlechtických rodičů: otec slul Martin z Bulhana, a matka Marie Terezie Tavera; na křtu obdržel jméno Ferdinand. Byv nábožensky a vědecky vzdělán, vstoupil, maje věku svého 15 let, do kláštera řeholních kanovníků sv. Augustina před hradbami lisabonskými a přešel odtud pro obtěžování návštěvami svých příbuzných do kláštera sv. Kříže téhož řádu v Coimbře, kde se stal knězem. Když infant Dom Pedro ostatky pěti misionářů-mučedníků z řádu sv. Františka přenésti dal z Maroka do Coimbry, byl pohledem na ně tak dojat, že nedbaje nijakého srážení ze svého úmyslu se strany svých řeholních bratří, přestoupil s dovolením svých představených do tohoto řádu, byl oblečen v nové řeholní roucho v kapli sv. Antonína Poustevníka v klášteříku ve Olivaresu u Coimbry roku 1220, dostal jméno Antonín a připravoval se k úřadu missionářskému. Již v prosinci 1220 dostal od provinciála rozkaz, aby se odebral za missionáře do Afriky. Učiniv před uplynutím noviciátu řeholní sliby, odebral se s jedním průvodčím do Afriky kázat Krista, ale nemoc přinutila jej k návratu a loď zanesla jej s průvodčím až k Sicilii, kdež v Messině (dle jiných v Taormině) na pevnou zemi vystoupil. Odtud odebral se k valné kapitule do Assisi k sv. Františku, kterého osobně poznati dávno si přál; ale pro svůj chorobný vzhled zůstal nepovšimnutým a nedostal žádného úkolu. Konečně Gratian, provinciál Romagne, přistoupil k němu tázaje se ho, je-li knězem, a potom poslal ho do malého kláštera v Montepaolu u Forli, aby tamějším 6 fráterům mši sv. sloužil. V městě Forli, území to papežském, konala se schůze františkánů a dominikánův, a tu musil *A.* na rozkaz kvardiánův míti řeč beze vší přípravy, kterouž osvědčil nevšední výmluvnost a učenost. Přítomný provinciál učinil jej hned kazatelem v celé Romagně, a sv. František rozšířil jeho pravomoc na celou Italii. Města Romagne: Forli, Faenza, Rimini a Bologna s okolím byla polem jeho kazatelské činnosti. Říkalo se o něm, „že i ryby blíží se ke břehům, aby ho poslouchaly". Ke konci r. 1222 odebral se na rozkaz sv. Františka do Vercell studovat mystickou theologii pod návodem znamenitého opata Tomáše ze školy viktorinské v Paříži. Po pěti měsících povolal jej František za lektora theologie do Bologně, a tudy jest *A.*-a pokládati za prvního učitele z řádu františkánského. Roku 1224 byl přeložen do Montpellieru, kde složil své řeči na žalmy, počtem 278; později působil v Toulouse proti bludařům albigenským, v Pui byl kvardiánem a v Limogesu kustosem pro jižní Gallii; ve Francii působil v celku tři léta v klášteře, vyučoval theologii, a mimo klášter kázal. Po smrti sv. Františka (*z.* 4. října 1226) odebral se *A.* na generální kapitulu k volbě nové hlavy řádu do Assisi (1227), a byl zde ustanoven za provinciála Romagne, kteráž jako provincie veškerou horní Italii obsahovala. V listopadu 1227 přišel po prvé do Padovy, kteráž pak se stala střediskem jeho činnosti. Roku 1230 přišel opět k valné kapitole do Assisi, kde však různé náhledy o některých článcích řehole sv. Františka vznikly. Byli posláni deputovaní, mezi nimiž též *A.*, k papeži Řehoři IX., a *A.* přednesl mu

Obr. 207. Murillo: Sv. Antonín Pad.

celou věc. Řehoř IX. ponechal si čas tří měsíců na uváženou, a *A.* zůstal čtyři měsíce v Římě. Dne 28. října 1230 vydal Řehoř IX. z Anonie žádané vysvětlení řehole, první to od Apoštolské Stolice. Při této příležitosti, jak mnozí myslí a píší, nešlo o novoty Eliášovy: generálem řádu byl tenkrát Jan Parenti, muž svatý; Eliáš stal se generálem teprv za dva roky po smrti sv. *A.*-a, kterýž tudy proti jeho pokusům zmírniti řeholi působiti nemohl. V listopadu 1230 navrátil se *A.*, zproštěn jsa úřadu provinciála, do Padovy, kde před hradbami města v Arcelle 13. června 1231 zemřel a byl pochován v Padově v kostele S. Maria Maggiore. Papež Řehoř IX. prohlásil jej ve Spoletě 30. května 1232 za svatého a františkáni začali hned k jeho cti stavěti v Padově nádherný chrám, který byl 7. dubna 1263 posvěcen a do něhož tělo sv. *A.*-a přeneseno bylo. *A.* zanechal po sobě mnoho kázání a mystické výklady k větší části Písma sv. a první biblickou konkordanci (Concordantiae morales sacrorum bibliorum); sebrané spisy vyd. P. de la Haye, Paříž 1641; Lugd. 1653; Pedeponti 1739. Srvn. *L. de Chérancé*, Saint Antoine de Padoue d' après les documents primitifs (XVI + 258). Paříž 1906; *G. Scrinzi*, Sant Antonio di Padova e il suo tempo. 2 sv. (728 str.) Vicenza 1906; *Léon de Kerval*, Sancti Antonii de P. vitae duae, quarum altera hucusque inedita. Paříž 1904 (XIII. + 314), *P. B. J. Wilhelm*, Sv. *A.* Pad. Brno 1900. [*Kryšt.*] — Sv. *A.* znázorňuje se v oděvu františkánském se stonkem lilií v ruce a s Ježíškem v náruči. Často zobrazuje se výjev z legendy o sv. *A.*-ovi, kterak modlícímu se světci zjevuje se Ježíšek (viz obr. 207). Srvn. *Detzel*, Ikonogr. II, 89 násl.

Antonín Parvus O. Praed., vynik. kazatel v Bologni kol. 1403; jeho sbírka kázání „Quadragesimale" vydána častěji beze jména autorova: 1501,

Ben. 1505, Lyon 1506. Paříž 1531. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II² (1906), 786.

Antonín Pečerský (Antonij Pečerskij), světec ruský, *n.* asi na konci X. stol. v Ljubeči u Černigova, na Athosu stal se mnichem, později vrátiv se do vlasti, žil poblíž Kyjeva jako poustevník; k němu přidružilo se záhy několik stejně smýšlejících mužů, a tak dán vznik kyjevsko-pečerské lavře. *A. z.* 1073; pam. 10. čce. Srvn. *Golubinskij*, I. r. c. I B, 647; *Kulda*, Církv. rok IV, 354.

Antonín Peregrin bl., ze vznešeného rodu v Padově ve XIII. stol., opustil rodné město, žil jako poutník v dobrovolné chudobě, načež vrátil se do Padovy, žil nepoznán jako žebrák, *z.* 1. ún. 1267. Srvn. *Kulda*, Církv. rok II, 22.

Antonín (Antoninus n. Antonius) sv. mč. v **Piacenze** v Italii asi ve III. n. IV. stol., památka jeho staví se v Piacenze 4. čce; nepochybně totožný se světcem *A*-em, jehož památku Mart. Rom. uvádí 30. září, a jejž označuje jakožto vojína z legie thebejské. — Mylně se *A*-ovi připisuje „De locis terrae sanctae" vyd. Gildemeister, 1889; spis ten pochází ze VII. a VIII. stol. Srvn. *Hurter*, Nomencl. I, 495.

Antonín, Antonius Plebanus nebo **A. Slesita** z Ihringenu u Breisachu, vratislavský klerik, *sp.* „Annales 1459—1470" (vyd. *Mone*, Quellensammlung der badischen Landesgeschichte I, 242).

Antonín (Antonij) Podolskij, mnich západoruský v XVII. stol., žil v Moskvě při dvoře cara Michajla Fedoroviče, *sp.* „Ob ogni posvětitelnom", „Slovo o carstvě nebesnom, Bogom darovannom i věčnom, i o slavě svjatych", „Slovo o mnogopotopnom i prelestnom pijanstvě", „Poslanie k někoemu", „O prelestněm sem i vidimom nami světě i o živuščich nas všech čelověkov", „O čelověčeskoj ploti", „O česti roditelej svoich", „O pijanstvě i o bludě." Srvn. *Makarij*, Ist. r. c. sv. XI, 222–7.

Antonín (Antonius) sv., zvaný **„Veliký", poustevník,** patriarcha mnichů, nar. se v Egyptě r. 251 po Kr. v Komě z bohatých křesť. rodičů, byl po křesťansku vychován a ve vědách vzdělán, ale řecky neuměl. U věku 18–20 let osiřel se svou mladší sestrou; slyše v chrámě slova Kristova: „Chceš-li býti dokonalým, jdi, prodej, co máš; a rozdej chudým" atd. (Mt. 19, 21), byl tak pohnut, že rozdělil své pozemky (300 jiter velmi úrodných polí) a své ostatní jmění mezi chudé, zanechav pouze, co bylo třeba na výživu sestřinu, a věnoval se asketickému životu, poustevniče blíže domova. Pro své zdokonalení navštěvoval starší poustevníky, pracoval svýma rukama a žil pouze o chlebě se soli a vodě. U věku 35 let odebral se hluboko do pouště na hory, přebýval tam v jednom starém opuštěném zámku. Mnozí zvolili si jeho způsob života a usadili se vedle něho; vznikly kolem něho kláštery a pouště se zalidnila poustevníky, jejichž otcem byl *A.* Za pronásledování císaře Maximina Daje opustil *A.* poušť a posluhoval v Alexandrii mučedníkům se svými druhy; po pronásledování vnikl hlouběji do pouště, bydlil na hoře Kolzimu, neobcoval nikdy s Meletiany a Manichaei, leč je ku pravdě napomínaje, a přišel schválně do Alexandrie vynést klatbu na Aria a jeho stoupence. Do Kolzima přicházeli filosofové poslouchat ho, a císař Konstantin Vel. se svými syny Konstantiem a Konstantem poslali mu listy. Maje věku 90 let byl trápen pokušením, jakoby byl nejdokonalejším poustevníkem; tu poručil mu Bůh hledati dokonalejšího nad něho; tak přišel *A.* k sv. Pavlovi Thebskému, kterého při druhé návštěvě mrtvého nalezl a pochoval. Se sv. Athanášem žil v přátelství; zemřel 17. ledna r. 356 maje věku 105 let, a byl ode dvou mnichů Makaria a Amathy pochován, mimo něž nikdo o hrobu jeho nevěděl. Jeho tělo bylo r. 561 nalezeno a do Alexandrie přeneseno. Když Saracenové Egypta se zmocnili, bylo do Konstantinopole přivezeno, odkudž přišlo potom do Francie, a odpočívá nyní ve farním chrámě sv. Julia v Arelatu. *A.* jest tvůrce mnišského života, zalidnil pouště a v několika desítiletích jeho působení rozšířili se mniši po celém Egyptě a okolních krajinách. Svatý Athanasius napsal „Život sv. Antonína" (*Migne*, PG XXVI, 837 násl., lat. zpracoval Evagrius, do němčiny přel. Clarus, Münster 1858. [*Kryšt.*] – Staročeský překlad Evagriova zpracování vyd. *Em. Smetánka* v „Staročeské životy svatých Otcův" (1909), 373–451. — Sv. *A.* uctíván byl jakožto ochránce v nemoci „růže" („nemoc sv. Antonína"), i v jiných nakažlivých nemocech, jakož i proti ohni. — Sv. *A.* znázorňuje se jako poustevník s otevřenou knihou, s holí v podobě T („kříž sv. Antonína"), na níž bývá zavěšen zvonek nebo zvonečky dva; u nohou jeho bývá vepř, jenž naznačuje jednak pokušení, jež světec přemohl, jednak připomíná ve středověku vniklé uctívání světce jakožto ochránce dobytka (viz na obr. 208 reprodukci dřevořezby asi z r. 1440; spatřujeme tu v levo ženu držící v ruce kohouta, v pravo muže přivádějícího vepře; nahoře v rohu zavěšené dva dary („ex vota"). Alb. Dürer znázornil na rytině z r. 1519 světce pobíž města na zemi sedícího s kapuci na hlavě, v knize čtoucího, po jeho pravici vetknuta jest do země hůl zakončená nahoře dvojitým křížem, pod nímž visí zvonek. — Oblíbenou látkou umělců bylo a jest „Pokušení sv. Antonína," jež znázorňováno nezřídka způsobem necudným a bizarním (na př. Teniers ml., P. Breughel, Callot).

Obr. 208. Sv. Antonín Poustevník. Dle dřevořezby asi z r. 1440.

Antonín, arcibiskup pražský, v. Brus.

Antonín z Přemyšlu (z Przemyśla, de Pracmislia), O. Praed., od 1596 provinciál svého řádu na Rusi, *z.* 1619; *sp.* „Różaniec" (překl. z vlašského, Krakov 1583), „Sprawa dobra o zakonnej prowincyi Jacka św." (Lvov 1599), „De utilitate ecclesiae et profectu Ordinis ex divisione provinciae Russiae a Provincia Poloniae", různá kázání.

Antonín a Purificatione O. S. Aug., Portugalec, lektor filos. a theol., *z.* 1658, *sp.* Theatrum triumphale sive index rerum notabilium provinciae Lusitaniae XVI choris distinctum" (Lisabon 1634), „Libri tres de viris illustribus antiquissimae provinciae Lusitaniae O. Fr. S. Aug." (t. 1642), „Chronologia monastica lusitana, in qua omnes sancti ac beati, ac etiam venerabiles personae regulares, quae in Lusitaniae regnis ejusque ditionibus natae aut sepultae sunt, perhibentur, quoad fieri potuit, fidelissime ac brevissime referuntur" (t. 1642), „Chronica de antiquissima provincia de Portugal da orden dos Eremitas de S. Ag." (t. 1642). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 1134.

Antonín (Antonij) Putilov, igumen ruský, *n.* 1795, žil zprvu jako poustevník, později stal se mnichem v kl. sv. Mikuláše v Malojaroslavci, požíval veliké vážnosti a mnozí hledali u něho rady ve věcech duchovních, *z.* 1865; jeho dopisy vydány pod názvem: „Pisma k raznym licam igumena Antonija, byvšago nastojatela malojaroslaveckago nikolaevskago monastyra" (Moskva 1869). Srvn. *Bog. enc.* I, 906—907.

Antonín (Antonij) Radivilovskij, zprvu archichlakon v Černigově, potom igumen Nikolo-Pustynného kyjevského klášt. v XVII. stol., vynikající kazatel; jeho kázání vyd. ve dvou svazcích: „Ogorodok Marii Bogorodicy" (1676) a „Věnec Christov" (1688). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I.

Antonín (Antonij), světs. jménem Alexandr **Radonežskij** *n.* 1808, *z.* 1872, biskup orenburský, *sp.* „Iisus Christos na Golgothě ili Sedm slov na kreste" (Moskva 1848, 10. vyd. t. 1890), „Iisus Christos v poslednie dni pred stradanijami svoimi v Ierusalimě." (Tambov 1869).

Antonín Rampegolus (de Rampigollis, Rampelogis) O. S. Aug., *n.* v Janově, *z.* kol. 1419, přednášel theologii v Padově, Bologni a Neapoli; zúčastnil se jakožto vyslanec republiky janovské sněmu kostnického, kdež byl jedním z nejhorlivějších odpůrců husitů; *sp.* „Figurae biblicae", dílo, v němž pod 138 tituly abecedně seřaděnými jsou shrnuta místa Písma sv. o jednotlivých ctnostech; došlo veliké obliby a bylo často tištěno (Milán 1494, Ben. 1496, 1500, 1519, 1550, Kolín 1609, Antverpy 1667), také pod názvy: „Aureum repertorium bibliorum continens locos communes de titulis theologicis" (bez m. a r. [cca 1474], 1477, Norimberk 1481 a j.), „Biblia aurea", „Liber manualis ac introductorius in bibliae historias figurasque V. et N. T." (Ulm 1475, 1476, Paříž 1503 a j.) Jelikož ve spisu *A*-ově mnohá místa Písma sv. špatně jsou uvedena, byl dán na index „donec corrigatur". Do češtiny přel tento spis Václav Hájek z Libočan „Bibli zlatá starého i nového zákona" (V Praze 1543). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 741—743.

Antonín, Antonius de Reboldis z Cremony kol 1327, *sp.* „Itinerarium ad sepulcrum Domini" (vyd. v „Ztschr. des deutschen Palästina-Verein" 1890). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II² (1906), 585.

Antonín Rhetor, syrský monofys. mnich z Tagrilu, *sp.* před r. 850 traktát o rhetorice, pojednání o prozřetelnosti, různé hymny, listy a modlitby, chované v rkp. v britském museu; začátek básně o pomluvě otišt. v *Rödigerově* Chrest. syr.² 110.

Antonín (Antoninus) sv., mč. v **Římě** za Maximiniána r. 304. Mart. Rom. 26. dubna.

Antonín (Antoninus) sv., mč. v **Římě.** Mart. Rom. 6. července.

Antonín (Antoninus) sv., mč. v **Římě** za Valeriána. Mart. Rom. 15. pros.

Antonín (Antonius) sv., mnich v klášteře sv. Ondřeje v **Římě** v VI. stol., spolu s Merulem a Janem; sv. Řehoř Vel. zmiňuje se o nich Dialog. lib. IV. c. 47. Mart. Rom. 17. ledna.

Antonín (Antoninus) sv., mč. v **Římě** za Galliena. Mart. Rom. 29. čce.

Antonín (Antoninus) sv., mč. v **Římě** za Commoda. Mart. Rom. 22. srpna.

Antonín (Antonij) Římský (Rimljanin), sv. rus., *n.* v 2. pol. XI. stol. v Římě z rodičů řeckých přistěhovavších se z jižní Italie, žil nějaký čas jako poustevník, 1106 dostal se do Novgorodu a založil poblíž tohoto města klášter, jehož stal se r. 1128 igumenem; *z.* 1147; pam. 3. srpna.

Antonín Rivolský (Antonius Ripolanus) bl., v. Antonín Neyrot.

Antonín de Rosellis, ital. kanonista, *n.* kol. 1400 v Arezzu, prof. v Bologni a Padově, *z.* 1467 v Padově; často zaměstnán ve službách papežských, začež vyznamenán hodnosti „comes palatinus"; *sp.* „Monarchia s. de potestate imperatoris ac papae" (1483 a 1487; spis tento, v němž popírá všelikou světskou moc papežovu, dán na index), „De jejuniis", „De usuris" (1486). Srvn. *Schulte* II, 305 n.

Antonín Rufus de Tufaria Min. Observ., kasuista, *sp.* „Manuale locupletissimum fere omnium, tum definitionum, tum et descriptionum eorum, quae in quibuscumque conscientiae casuum materiis, atque solutionibus occurrere solent ... ordine alphabetico digestum" (Ben. 1623).

Antonín Sienský (Antonius Senensis) **n. a Conceptione.** O. Praed. rodem z Portugalska, (*n.* v Guimaraesu u Bragy), zván „Sienským" pro velikou úctu svou k sv. Kateřině Sienské, byl professorem v Lissabonu a v Lovani, *z.* v Nantes 1585; *sp.* „Chronicon fratrum O. Pr., in quo tum res notabiles tum personae doctrina, religione et sanctitate conspicuae ab exordio ordinis ad haec usque tempora nostra complectuntur. Item bibliotheca ord. F. F. Praed., virorum inter illos doctrina insigniorum nomina, et quae scripto mandarunt, opusculorum titulos et argumenta complectens" (Paříž 1585), vydal některé spisy sv. Tomáše Akv.: „Summa theol." (Antverpy 1569, 1575), „Quaestiones disputatae" (t. 1571), „Catena aurea (t. 1573, Paříž 1577, 1637), přičiniv marginální poznámky; dále připisovaný sv. Tomáši kommentář ke Genesi (Antv. 1573). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 313—314.

Antonín (Antonij) Sijskij, sv. rus., malíř („ikonopisec"), r. 1520 zal. klášter sijský (v archangel. gub.), *z.* 1556; pam. 7. pros. Dva staré obrazy zobrazující *A*-a reprodukoval N. Pokrovskij, Očerki pamjatnikov chr. ikon. i iskusstva obr. 216 a 217.

Antonín (Antonij) [Smirnickij], pravosl. arcibiskup **voroněžský**, *n.* 1773, 1796 vstoupil v stav mnišský, 1799 posvěcen na jeromonacha, 1817 stal se archimandritou, 1826 biskupem voroněžským, 1832 stal se arcibiskupem; *z.* 1846; vynikal ctnostným životem a blahodárným působením. Srvn. *Bog. enc.* I, 885.

Antonín (Antonij) Sokolov, archimandrita kl. v Kazani 1798, rektor semináře t. 1800, biskup staroruský 1808, arcib. podolský, *z.* 1827; *sp.* „Slova i řěči na toržestva pri osobennych slučajach i na prazdničnyje dni" (Moskva 1825).

Antonín (Antoninus) sv., opat v **Sorrentu** (Neapolsko) cca 830. V Mart. Rom. 14. ún. praví se o něm, že byl mnichem v kl. na Monte Cassino a že po zpustošení kláštera toho Longobardy do samoty se odebral. Mart. Rom. klade tedy život jeho do doby mnohem dřívější, totiž do času vpádů Longobardů; někteří kladli život jeho do VI., jiní do VII. n. VIII. stol.

Antonín (Anfonij) Spasojaroslavskij, jeromonach, vrstevník Ivana III., *sp.* „Žitie s čudesy sv. blagověrnago kn. Fedora Rostislaviča Černago, čudotvorca smolenskago i jaroslavskago" (spis ten zachoval se v rkpse z r. 1543).

Antonín de Spiritu sancto O. Carm. z Monte Morovelho (diec. Coimbra), lektor theol. mor., od 1673 biskup v Santa Cruz do Reino de Angola, *z.* 1674, *sp.* „Directorium confessariorum" (2 sv., Lyon 1668 a 1671), „Consulta varia theologica, iuridica et regularia pro conscientiarum instructione" (Lyon 1675, 1676, 1680, Ben. 1697), „Directorium spirituale" (Lyon 1661), „Directorium mysticum" (t. 1697, Ben. 1732). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 277, 1028.

Antonín (Antonij) Stachovskij, mnich. rus., prefekt černigovského kollegia, *sp.* „Zercalo ot pisanija božestvennago" (1705), od 1721 metropolita sibiřský, r. 1721 zřídil první duchovní učiliště v Tobolsku; *z.* 1740.

Antonín Stronkonský, bl., minorita laik, *z.* 7. února 1471. Srvn. *Kulda*, Církr. rok II, 73.

Antonín (Antonij), svět. jménem Alexander Vasiljevič **Vadkovskij,** *n.* 1846, metropolita petrohradský a ladožský, člen sv. synodu, *sp.* „Iz istorii christianskoj propovědi" (Petrohrad 1892, 1893), „Věra, slova i poučenija" (2. vyd. t. 1901). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I.

Antonín sv. Veliký v. Antonín sv. poustevník.

Antonín Maria z Vincenzy (a Vicetia) O. Min., *n.* 1834 ve Vicenze, lektor theol., provinciál řádu, *z.* v Rovigu 1884, *sp.* „Scriptores O. Min. strict. obs. ref. Provinciae s. Antonii Venetiarum" (Ben. 1877), „S. Bonaventurae breviloquium adjectis illustrationibus ex aliis operibus ejusdem s. doctoris depromptis, tabulis ad singula capita et appendicibus" (t. 1874, Frýburk 1881), „Lexicon Bonaventurianum philosophico-theologicum, in quo termini theologici, distinctiones et effata praecipua scholasticorum a seraphico doctore declarantur" (společně s Janem a Rubino, Ben. 1880). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 1408.

Antonín (Antonij), sv. rus., biskup **volodogodský,** *n.* kol. 1526, *z.* 1588.

Antonín Maria Zaccaria sv., *n.* v Cremoně 1502, *z.* t. 1539, zprvu lékař, 1528 vysv. na kněze, zal. kongregaci řeholních kleriků sv. Pavla (barnabitů), jakož i spolupůsobil při založení kongregace andělských panen (v. t.); připisuje se mu myšlenka čtyřicetihodinné pobožnosti, kterouž v Miláně zavedl; kanonisován papežem Lvem XIII. 27. května 1897. Svátek 5. čce.

Antonín (Antonij) Zaonikievskij, sv. rus., zvaný tak po založeném jím kol. 1580 poustevnickém kl., *z.* na poč. stol. XVII.

Antonín (Antonij) Znamenskij, arcib. rus., *n.* 1761, *z.* 1824, byl členem univ. moskevské, *sp.* „Compendium Hermeneuticae sacrae" (sest. dle Wittesbacha a Rambacha), „Istina blagočestiga christianskago (3 sv., Tob. 1804, 1805), a j. Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I.

Antonín (Antonij) **[Zubko],** pravoslavný arcibiskup, *n.* 1797, syn uniatského kněze, vychován v polockém uniatském semináři a v polocké jesuitské akademii, posléze na gen. semináři vilenském, 1822 stal se professorem na vilenském semináři, 1824 vysv. na kněze a jmenován členem polocké uniatské konsistoře, 1825 povolán do Petrohradu do uniatského oddělení v římsko-katolickém kollegiu, 1833 byl jmenován biskupem brestským a vikářem litevské uniatské eparchie. Ale v důležitém svém postavení stal se horlivým pomocníkem Josefa Sěmaški k potlačení římsko-sjednocené církve ruské a ke splynutí jejímu s církví pravoslavnou; 1840 jmenován biskupem minským, 1841 povýšen na arcibiskupa; 1848 vstoupil na odpočinek a žil v různých klášteřích; *z.* 1884. Sepsal mimo jiné „O greko-uniatskoj cerkvi" (1864). Srvn. *Bog. enc.* I, 887—889. I, 887—889, *Palmieri*, Nomencl. I.

Antonín (Antonij) Zybelin (světs. jm. Alexěj Gerasimovič), mnich rus., *n.* 1730, *z.* 1797, rektor moskevské duchovní akademie (1768—1770), biskup archangelský (1770—1773), nižegorodský (1773 až 1782), arcib. kazaňský (1782—1785), milovník věd, sbíral historické zprávy o nižegorodské eparchii; několik jeho kázání příležitostných vyšlo tiskem.

Antonína sv. chléb, almužna dávaná ke cti sv. Antonína Pad. k dosažení jeho přímluvy. Tento způsob almužny zavedla zbožná Louisa Bouffierová v Toulonu r. 1890. Ve chrámech na vhodném místě bývá umístěna soška sv. Antonína a pod ní pokladnička pro příspěvky k zakupování chleba pro chudé neb k jiným dobročinným účelům, do níž zbožní věřící, dovolávající se přímluvy světcovy, vkládají almužnu. Srvn. *Jouve*, „Svatý Antonín Toulonský a chléb chudých", přel. *Fr. Žák* (v Praze 1898).

Antonína sv. kříž viz sv. Antonín Poust.

Antonína sv. Poust. řeholníci, název několika řeholních družin: **1.** mnichové sv. Antonína, řeholníci v zemích východních, žáci sv. Antonína Poust., zvláště v Egyptě, žijící jednotlivě jako poustevníci anebo pospolu; nyní hlavně v Mesopotamii (*Heimbucher* I, 36); tak zovou se také nestoriánští a abessinští mnichové. — **2. Antoniané,** arménská řehole, zal. v XVII. stol. na Libanonu k missiím mezi Armény. Generální opat Řehoř Nipot zal. 1753 v Římě klášter ke cti sv. Řehoře Osvětitele; z řehole této vznikl řád mechitaristův (v. t.). Srvn. *Heimbucher* I, 161. — **3. Antonité,** Bratři sv. Antonína, špitální bratři sv. Antonína, řehole, kterouž r. 1095 založil v St. Didier de la Mothe ve Francii šlechtic Gaston v poděkování za uzdravení svého syna Guerina z tak zv. nemoci sv. Antonína, zprvu jako družinu laiků nemocné ve špitále obsluhujících; družina byla 1096 schválena Urbanem II., od 1218 skládali *A.* tři řeholní sliby a byli r. 1297 potvrzeni jakožto řeholní kanovníci. Rozšířili se po Evropě tak, že měli 369 klášterů pod generálním opatem v St. Didier. Ve znaku, potvrzeném císařem Maximiliánem 1502, měli černého říšského orla s křížem sv. Antonína. V letech 1616 a 1630 dály se pokusy o reformu řehole. R. 1777 splynuli *A.* s maltány, revoluci a saekularisaci 1808 zanikli úplně. Srvn. *Heimbucher* I, 101. — **4.** Antonité, kongregace augustiniánů ve Flandřích, zal. 1615. — **5.** rytířský řád sv. *A.*, zal. 1382 Albrechtem I. Bavorským k vybojování Palestiny.

Antonini 1. Filip, ital. apologeta, *n.* v Perugii 1766, *sp.* „Dissertazione teologica sulla divina instituzione della confessione sacramentale" (1809), „Dissertazione anatomico-teologica sul battesimo dei nonnati" (1826). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 754. — **2.** Marek, gen. vikář arcibiskupa milánského Fridricha Borromejského, *sp.* „Variae resolutiones rerum practicabilium in materia tam civili et canonica quam criminali" (Pavia 1606, Řím 1620, 1629). Srvn. *Hurter*, III³ (1907), 875.

Antoninus v. Antonín.

Antoninus Jan S. J., *n.* 1601 v Bonnu, vstoupil do Tov. Ježíšovy 1619, *z.* 1664 v Schlettstadtu, *sp.* „Assertiones theol. de poenitentia" (1656).

Antoninus Pius, císař římský 138—161, adoptivní syn a nástupce císaře Hadriana, panovník spravedlivý, snažil se potlačiti výtržnosti, jež na některých místech (na Rhodu a v Malé Asii) luza proti křesťanům způsobovala, přičítajíc jim vinu na zemětřeseních; i vydal zvl. listy k Larisským, Thessalonským, Athénským a jiným řeckým obcím. O pravosti příznivého křesťanům ediktu jeho k sněmu asijskému se pochybuje. V době jeho vlády padá mučednictví sv. Polykarpa ve Smyrně 155 a Ptolemaea se dvěma druhy v Římě; toto poslední zavdalo Justinovi podnět ke druhé jeho Apologii.

Antonio 1. František S. J., *n.* v Lissaboně 1535, vstoupil do Tov. Jež. 1558, byl novicmistrem v Římě, kazatelem císařovny Marie Rakouské, sestry Filipa II., *z.* v Madridě 1610, *sp.* „Catechismus, hoc est catholica christianae iuventutis institutio, a magistro Edmondo Augerio S. J. theologo primum editus, nunc vero sacrae scripturae, sacrorumque concillorum ac ss. Patrum autoritatibus illustratus et locupletatus per Patrem Franciscum Antonium eiusdem S. J." (Madrid 1592), „Consideraciones sobre los mysterios del altissimo sacrificio de la missa" (t. 1598). — **2.** degli Organi v. Squarcialupi.

Antonio, St. (dioec. s. Antonii), biskupství v cirk. provincii New-Orleans v Texasu, zřízeno 1874, 78.000 katol., 58 kněží světských, 14 řeholních, 167 kostelů a kaplí, 15 kollegií, 41 katol. škol.

Antonité v. Antonína sv. Poust. řeholníci.

Antoniucci (Antonicius) O. S. Aug., sepsal katechismus pro diec. neapolskou (Neapol 1573, 1577). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 354.

Antonius v. Antonín.

Antonius Ghielmo Congr. Orat., rod. z Neapole, lektor filos. a theol., *z.* 1644, *sp.* „Le grandezze della ss. Trinità" (Neapol 1640, 1647). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 947.

Antonov Egor Antonovič, zprvu rozkolník, přestoupil k pravoslaví a stal se rus. missionářem proti rozkolu, *z.* 1901; *sp.* „Odvěty na sto pjat voprosov, sočinennych staroobradcami avstrijskago soglasija" (Moskva 1892), „Razmotrěnie izdannoj popovcami avstrijskago soglasija knigi: Razbor otvětov na sto pjat voprosov" (t. 1899—1901), „Vospomnanija o žizni v razkolě i obrasčenii v pravoslavie" (t. 1897), „Razbor Švecovskich ‚pokazanij', čto jakoby pravoslavnaja Greko-rossijskaja cerkov progrěšila protivu svjatago Evangelia" (t. 1893).

Antonovič Vladimír Bonifatievič, professor ruských dějin na universitě kyjevské, *n.* 1834; *sp.* m. j. „Ob Unii i sostaniji pravoslavnoj cerkvi s pol. XVII. do konca XVIII. stoletja" (1871).

Antonowicz 1. Michal, *n.* ve Lvově na poč. XVIII. stol., kněz obřadu arménského, učitel v kolleji teatinské ve Varšavě, farář v Osieku, přeložil některé spisy lat. klassiků. — **2.** Julian, zprvu kněz řádu basiliánského, potom saekularisovaný, kanovník lucký, kněz učený a ctnostný; *z.* v Horochově na Volyňsku 1824, vydal první polskou mluvnici jaz. anglického.

Antony Frant. Josef, *n.* 1790 v Münsteru (Vestfálsko), *z.* 1837 t., od 1819 ředitel kůru při dómě, *sp.* „Archäologisch-liturgisches Lehrbuch des Gregorianischen Kirchengesangs" (1829), „Geschichtliche Darstellung d. Entstehung u. Vervollkommnung der Orgel" (1832).

Antra deserti teneris sub annis . . ., hymnus v matutinu ve svátek sv. Jana Křtitele. Srvn. *Daniel*, I, 209.

antverpská polyglotta v. polyglotty.

Antverpy. Nejstarší chrámy *a*-ské (sv. Petra a Pavla, s. Willebrorda) pocházejí z pol. VII. století. R. 1559 zal. v *A*-ách biskupství; jelikož opatství k dotování jeho určená zdráhala se přispěti, první jmenovaný biskup *a*-ský Filip Nigri zemřel, aniž by byl dosáhl konsekrace (1563). Po něm následoval Frant. Sonnius (v. t., 1570). Biskupství *a*-ské zrušeno 1801; nyní náleží *A.* k diec. mechelnské. Katolická populace města a arrondissementu jest dle sčítání z r. 1900 344.817; město má 34 katol. kostelů a kaplí, 2 kostely protestantské a 2 synagogy, 7 klášterů mužských, 30 ženských.

Anub (Anuf, Anul, Nub, Nuf), sv. poustevník a opat v poušti sketské, později v poušti terenuthské v Egyptě, dle *Nillesa* Kal.² II, 748 před r. 379, dle jiných *z.* kol 460. Svátek 6. června.

Anxlgín Viktor Skutečský, kněz pod obojí, 1551—1554 kaplan v Žatci, 1554 v Kutné Hoře, zaváděje novoty ve věcech náboženských, potrestán od konsistoře vězením, uchýlil se do Magdeburku, kdež vydal tiskem r. 1554 domněle Husova „Kázání dvoje o Antikristu a šelmě, která bojuje proti svatým", přeloživ je z Brunfelsova vydání spisů domněle Husových z r. 1524; ale není to spis Husův, nýbrž kompilace ze spisů Matěje z Janova a M. J. Husa (srvn. *Jireček*, Rukov. I, 17—18, Dr. *V. Flajšhans*, Literární činnost M. J. Husi 155, 157, Dr. *Vl. Kybal*, M. Matěj z Janova 59, 63).

Anyos Štěpán Pavel, kněz a básník maďarský, *n.* 1756 z rodu šlechtického, vstoupil 1772 do řádu pavlánského, studoval theol. na univ. budínské, 1781 vysv. na kněze, žil v klášt. Felsö-Elefánt, působil něj. čas jako učitel gymnasia v Král. Bělehradě, *z.* v 28. roce svého věku r. 1784. Po jeho smrti vydal biskup Ign. Nagy jeho „Odae sacrae" a Bascányi sebrané jeho spisy pod názvem „Anyos Pál munkáji" (Vídeň 1798); vynikají zvláště elegické básně *A*-ovy.

Anysia sv., panna a mč. v Soluni, *z.* kol 303. Mart. Rom. 30. prosince.

Anysius sv., biskup soluňský 383—410; sv. Ambrož velice jej chválí; papež Siricius svěřil mu vrchní dozor nad Illyrskem; *A.* v listě k papeži Innocencovi I. ujímá se vřele sv. Jana Zlatoúst. Mart. Rom. 30. prosince.

Anzer Jan Křt., *n.* 1851 ve Weinricdu (diec. řezenská), po theol. studiích v Řezně 1871—75 vstoupil do missijního ústavu ve Steylu (Holland), vysv. 1876 v Utrechtu na kněze, 1879 odebral se jako missionář do jižního Šantungu v Číně, stal se 1882 provikářem, v pronásledování 1883 jedva ušel smrti, 1885 apošt. vikářem, 1886 tit. biskupem; v době jeho působení čítalo se 26.000 pokřtěných a 40.000 katechumenů; podporoval vydatně zájmy Německa v Číně, vyžádav si 1890 pro území své činnosti protektorát německé říše a způsobiv svým zakročením po zavraždění missionářů obsazení Kiaučoua; *z.* 1903 v Římě.

Anzolo da Placenza, řehol. kanovník italský, *sp.* „Dialogo ad ogni condizione di persone cosi religiose come secolari del tolerare et supportare le adversità et tribulationi del mondo patientemente" (Ben. 1527). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1561.

Aod (*hbr.* 'Ehúd אֵהוּד, *LXX* Ἀώδ) **1.** syn Balana z kmene Benjaminova, 1. Par. 7¹⁰. — **2.** syn Gera z kmene Benjaminova, druhý soudce israelský (Soud. 3¹⁵·³⁰), „užíval obou rukou jako pravice" (dovedl levicí vládnouti tak jako pravicí), zabil lstivě krále moabského Eglona, ukryv meč pod šatem na pravém boku a vyžádav si soukromé slyšení u krále, levicí meč tasil a jím jej usmrtil; potom prchl, svolal Israelity do zbraně, obsadil brody jordánské a zamezil tak Moabským, kteří byli v Předjordánsku, zpáteční cestu do Moabu; tehdáž padlo kol 10.000 Moabitů, načež Israelští po 80 let požívali pokoje. Srvn. *Sedláček*, Kniha Soudcův 75—84.

Aosta (Augustan. dioec.), biskupství v Piemontsku, zal. ve IV. stol., suffr. metrop. turínské, 83.000 katol., 87 far, 183 kněží světských, 20 řeholních.

apa v. abba.

Apačové, indiánský kmen severoamerický, dříve stále se stěhující, avšak v posledních letech vládou spolkovou mocí usazený v reservacích po státech Arizona, Texas a Nové Mexiko. Katol. missionáři prohlašují Apače za nejkrvelačnější a nejdivočejší z kmenů indiánských a vládní jednatelé dotvrzují

pravdu slov jejich. Již r. 1629 pokoušeli se františkáni o jejich pokřesťanění, ale ač náčelník Sanaba na víru obrácen, zůstalo faktum to bez patrnějšího vlivu na ostatní příslušníky kmene Na začátku XVIII. stol. pokusili se jesuité o jich obrácení, ba přivedli to tak daleko, že jejich missionář Kino (Kuehn), získav důvěry rudochů, byl jimi pozván k pobytu mezi nimi. Avšak jeho předčasná smrt zhatila mnohoslibné plány. R. 1733 františkánský missionář Aponte y Lys s několika jinými horlivě jal se pracovati na obrácení *A*-ů a brzy na to založeny missie San Saba a San Luis, než pro odpor *A*-ů trvale se usaditi nedocíleno trvalého výsledku. V missii San Lorenzo na řece Josè dodělali se františkáni ještě slibnějších výsledků, neb obrátili ze 3000 Apačů skoro 400 na víru, směli vyučovati dítky jejich a navštěvovati nemocné bez překážky, ale i tu zmařeny všecky naděje, když r. 1769 kmen Komančů napadl a zničil středisko toto. Potom ustalo se po dlouhou dobu od pokusů missionářských mezi *A*-l, až r. 1870 světský missionář A. Jouvenceau navštíviv *A*-e v Arizoně shledal, že není mezi nimi stopy po křesťanství. V Nov. Mexiku sice pokřtěno více jednotlivých *A*-ů, než jako celek zůstává kmen jejich divokým. Asi 300 *A*-ů bylo nedávno odvezeno násilím do reservaci nedaleko Anadarko v Oklahomě, ale ač jim mnozí jiní kmenové příkladem předcházejí a ač nedaleko pod správou O. S. B. stojí kvetoucí škola katolická pro indiánské děti, zůstávají *A.* i zde zatvrzelými. *Škmajer.*

Apadno (אַפַּדְנוֹ) Dan 11[45]. Vulg. pokládá *A.* za jméno města, překládajíc: „Et figet [Antiochus IV. Epif.] tabernaculum suum *A.* inter maria super montem inclytum et sanctum; et veniet usque ad summitatem eius et nemo auxiliabitur ei"; slovo to různě bylo vykládáno; znamená nepochybně tolik co palác; tedy místo „A rozbije stan svůj *A.* mezi moři" přeložiti dlužno: „A rozbije stany paláce svého mezi moři . . ."

apagoge, t. j. odvedení od položky, jejíž pravda se má dokázati, k větě protikladné, jejíž nepravda se dokazuje, aby pravda položky jako nutný následek této nepravdy vysvitla, jest nepřímý důkaz. Viz „důkaz".

Apamea 1. ve Vulg. Judit 3[4] (v LXX opom.) krajina syrská, kterou táhl Holofernes, okolí města *A.* na řece Orontu, jež původně nazývalo se Farnace; Seleukos I. Nikator je rozšířil a opevnil a ke cti manželky své Apamy nazval *A*-ou. V *A.* bylo již v prvých dobách křesť. zal. biskupství, jež stalo se metropoli provincie „Syria secunda". Nyní arcibiskupství titulární. V místech někd. *A*-e jest Qal'at el-Mudžíq. — **2.** (Myrlea), někd. biskupství v provincii „Bithynia II"; *Gams* Series 443 uvádí řadu biskupů od IV. stol. do r. 879. — **3.** A. Cibotis (Celaenae), někd. biskupství v prov. Pisidii; *Gams* Series 451 uvádí jako prvního biskupa Juliana v době montanistův; posledního z r. 879.

Apamon sv. mč. v Egyptě. *Nilles,* Kal.[2] II, 722.

aparchai *(ἀπαρχαί)* tolik co prvotiny (primitiae) plodů zemských (v. t.).

Aparisi y Guijarro Antonio, špan. politik, právník, katolický kontroversista a spisovatel, *n.* ve Valencii 1815, *z.* v Madridě 1872, horlivý katolík a upřímný vlastenec, byl v letech 1858—1865 poslancem, háje úspěšně zájmy katolíků; *sp.* „El Papa y Napoleón" (1860), „Los tres Orleans" (1869), „El Rey de España" (1869), „La cuestión dinástica" (1869), „Restauración" (1872); sebrané jeho spisy (básně, rozpravy, politické články a řeči) vyd. 1873 až 1877 v 5 sv. v Madridě.

Apamiarum n. **Appamiarum** dioec. v. Pamiers.

apathie (necitelnost) znamená stav duševní, ve kterém lidská snaživost smyslná není pohnuta či dojata tak živě a mocně, jak vyžaduje dobro představované, anebo nijak není pohnuta, možno-li tak říci. *A*-l strojenou a nepřirozenou projevovali stoikové počítajíce ji mezi výborné vlastnosti mudrcovy; dále bývá *a.* následkem přílišného zármutku nebo velikých starostí nebo naděje neukojené; *a*-i vyniká, kdo má letoru flegmatickou; *a*-icky si vedou mnozí chorobou duševní stižení, zvláště blbí. O filosofické *a*-i viz Stoikové.

Apator (Ἀπάτωρ „bez otce") nazývá gnostik Valentin Demiurga, jelikož se z Achamothy bez otce narodil. (Iren. Adv. haer. I, 5; čes. překl. str. 16.)

Apel 1. Jan, právník, *n.* 1486 v Norimberce, *z.* t. 1536, byl kanovníkem ve Virceburku, přidal se k Lutherovi, oženil se s jeptiškou, načež 1523 zbaven beneficia odebral se do Vittenberku, kde několik let přednášel právo, 1530 stal se kancléřem vévody Albrechta Pruského, 1534 právním konsulentem v Norimberce. — **2.** (Appell, Apelles) Mikuláš, katol. theol., *n.* kol. 1482 v Eggweilu (odtud „Eguelus" zván) u Ingolstadtu, stud. hebr. a řečt. u Reuchlina, 1522 povýšen na doktora bohosloví v Ingolstadtě, byl 1522—32 professorem na tamní theol. fakultě, zakročil proti Arsacioví Seehoferovi (v. t.), od 1532 byl kazatelem v Moosburgu, kdež *z.* 1545; zúčastnil se s Eckem a Marstallerem r. 1540 vormské disputace náboženské. Srvn. *Hurter,* Nomencl. II[3] (1906), 1424.

Apelles (Ἀπέλλης) **1.** sv., dle podání jeden z 72 učedníků Páně, působil v Římě; sv. Pavel pozdravuje jej v listě k Řím. 16[10], jakožto „zkušeného v Kristu", později byl biskupem ve Smyrně. Mart. Rom. 22. dubna a pod jménem „Apellius" 10. září. — **2.** sv., původně kovář, potom kněz a mnich v Akkris v Egyptě ve IV. stol. Srvn. *Rufin,* De mon. 15 (staroč. zprac. životopisu *A*-ova viz *F. Smetánka,* „Staročeské životy svatých otcův" 27 až 31. — **3.** gnostik ve II. stol., žák Marcionův, žil v Římě, napsal „zjevení" *(φανερώσεις)* visionářky Filumeny, oproti Marcionovu dualismu uznával toliko jediný dobrý princip božský, učil, že Kristus měl tělo s nebe („solidum, de sideribus, de substantiis superioris mundi"), ve svých „Syllogismech" *(Συλλογισμοί)* zavrhoval Starý Zákon. Srvn. *Harnack,* „De Apellis gnosi monarchica" (Lipsko 1874), „Syllogismy" v „Texte u. Untersuchungen" VI, 3 (t. 1890), „Sieben neue Bruchstücke der Syllogismen des *A.*" (t. 1890).

Apelliané („Apelleiaci" u Tertulliana), přívrženci gnostika Apella (v. t.).

Apellius sv. v. Apelles 1.

Aper (Aprus, St. Evre) sv., biskup toulský 503—507, svátek jeho slaví se v Toulu 15. září. *Acta Ss.* Sept. V, 66—78.

apertio aurium v. křest.

aperitio oris (otevření úst) má několik významů. I. *A. o.* nových kardinálů. Po veřejném konsistoriu, ve kterém papež novým kardinálům dal na hlavu červený klobouk, brzy následuje konsistorium jiné, v němž papež zmíněným kardinálům zavírá ústa, t. j. zakazuje, by se neosmělovali v konsistoriích nebo jiných schůzích mluviti, pokud by jim ústa nebyla otevřena. V třetím pak konsistoriu opouštějí nově zvolení na rozkaz papežův síň, a papež táže se ostatních kardinálů, zda nově vyvoleným mají býti otevřena ústa. Když všichni přisvědčili, vrátí se noví kardinálové do konsistoria, kde jim papež po krátkém napomenutí otvírá ústa slovy: „Aperimus vobis os, tam in collationibus quam in consiliis, atque in electione Summi Pontificis, et in omnibus actibus tam in Consistorio quam extra, qui ad Cardinales spectant. In nomine Patris †, et Filii, et Spiritus Sancti, amen" a ode-

vzdává jim prsten a titul (kostel v Římě). V době nejnovější zavírají se kardinálům ústa v jediném a témž konsistoriu. Papež Eugen IV. ustanovil, že noví kardinálové nemají práva voliti papeže, pokud by jim nebyla otevřena ústa; ale následující papežové ustanovení Eugeniova nezachovávali a Pius V., aby všem pochybám učinil konec, stanovil, že noví kardinálové i před otevřením úst smějí voliti papeže „cum potissima Cardinalium facultas in Romano Pontifice eligendo consistat, quae sane ipsis propter insignium et caeremoniarum defectum auferri non debet". Srvn. *Card. Petra*, Opera t. 4, ad Constit. I Eugenii IV; Caeremoniale Romanum; *Ferraris* v. Cardinales; *Bouix*, De Curia Romana, p. I. c. VII. § 2. — II. *A. o.* k obhájení. Byla-li k nějakému chirografu t. j. výnosu nebo rozsudku papežskému připojena klausule „sublata" (odňato soudům) nebo „decretum irritans" (výnos konečný, rušivý), pak neměly jiné soudy více práva rozhodovati jinak než bylo rozhodnuto v řečeném chirografu. Chirografem dotčený mohl se odvolati jedině na tribunál zvaný „Signatura gratiae" (tribunál milosti), aby se směl proti rozsudku hájiti, což se nazývalo: žádati aperitionem oris (dovolení otevříti ústa). Dnes „Signatura gratiae" jako samostatný tribunál již neexistuje. — *Moroni*, „Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica" LXIII 227. *Hdč.*

Apfalter z Apfaltrernu, šl. 1. Arnošt S. J., *n.* v Lublani 1707, vstoupil 1724 do Tov. Ježíšovy, přednášel filosofii v Lublani, cirk. právo a theol. v různých kollejích, posléze dogmatiku ve Vídni, *z.* t. 1767, *sp.* „Scriptores antiquissimae ac celeberrimae universitatis Viennensis ordine chronologico propositi. Pars I. (do r. 1463), Vídeň 1740 (v díle tom pokračovali Jak. Focky, Jos. Carl a Kar. Rechbach). Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 473. — 2. Leopold S. J., *n.* v Grmači v Krajině 1731, vstoupil do Tov. Ježíšovy 1747, přednášel mathematiku a mechaniku v Celovci, 1780 stal se kanovníkem v Rábu, kdež *z.* 1804; *sp.* „Über das Verhältnis der Wiesen zu den Äckern in Kärnten" (1766), „Vergleichungstafel der altkärtnerischen Massen und ihrer Preise mit den neuösterreichischen und ihren Preisen", „De motu rhombi conici dissertatio" (Celovec 1772), „Abhandlung vom Drucke der Gewölber auf ihre Seitenmauer" Vídeň 1782). Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 473—474.

Apfian sv. v. Appian sv.

Aphairema (*Ἀφαίρεμα*) I Mach. 1^{34} (v řec. textu, *vulg.* opom.), jedno ze tří měst (toparchií), jež králové syrští od Samařska oddělili a k Judsku připojili, nepochybně totožné s Efraimem (v. t.).

Apiarius, kněz v Sicce (v Africe prokonsulární) na poč. V. století, od svého biskupa Urbana pro rozličné přestupky sesazený, appelloval z rozsudku biskupova k papeži Zosimovi a to s úspěchem. Ale afričtí biskupové, kteří již na synodě v Hippo 393 byli zapověděli z disciplinárních důvodů kněžím (ne však biskupům) appellaci do Říma, obnovili týž zákaz na synodě v Karthagu r. 418. (Srvn. článek „Africké synody" str. 137). K urovnání sporu poslal papež do Afriky legáty, mezi nimiž byl biskup Faustinus. *A.* nebyl sice uznán za zcela nevinného, ale když odprosil, přijat ve společenství církve. Byv odsouzen po druhé, appelloval zase do Říma k papeži Coelestinovi I., ale důkaz neviny se mu nezdařil. Protestanté neprávem spatřují v počínání afrických biskupů popírání primátu papeže římského, neboť afričtí biskupové zakázali appellaci z disciplinárních důvodů jen kněžím, nikoliv však biskupům, ale potom připustili ji i kněžím; jen žádali, by za komisaře nebyli ustanovováni biskupové italští, zejména ne Faustinus.

Apion (*ὁ πλειστονίκης*), grammatik a polyhistor v Alexandrii, spíše však obratný rhetor (pro své úspěchy řečnické obdržel svrchu uvedené příjmí) nežli důkladný učenec, vášnivý odpůrce Židů; r. 40 byl v čele protižidovského poselství ke Caligulovi, kdežto Filo byl vůdcem poselství strany židovské. *A. sp. Αἰγυπτιακά* v 5 kn., ze spisu toho zachovaly se jen zlomky; částí tohoto spisu byla nepochybně ona obvinění Židů, jež Klement Alex. a jiní sv. Otcové uvádějí pod jménem *κατὰ Ἰουδαίων*.

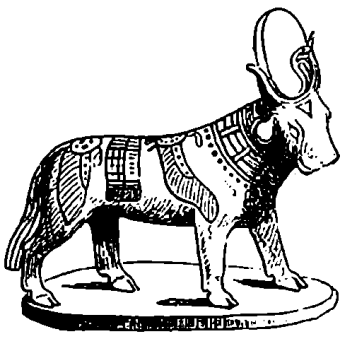

Obr. 209. Apis

apis, posvátný býk v Memfidě, jemuž Egypťané božskou poctu prokazovali, pokládajíce jej za vtělení bohů Osirida i Ptaha zároveň. Klanění se zlatému telci na poušti (Exod. 22^{4-35}) a postavení dvou zlatých telat v Bethelu a Danu králem israelským Jeroboamem I. (3 Král. 12^{28}) jsou nepochybně upomínkou na kult *a*-ův.

Apobolymaeus (gräcisované něm. jméno Findling) Jan, O. Min. v Kreuznachu, protivník Lutherův, proti němuž vydal 1528 „Lutheri antilutherana", dialog mezi „Lutherofilem" a katolikem", v němž ukazuje, kterak Luther odporuje sám sobě. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1255.

apocrisiarius v. apokrisiáři.

apodeipnon (*ἀπόδειπνον*) v liturgii řecké tolik co naše completorium Srvn. *Cabrol*, Dict. d'archéolog. chrétienne I, 2579 n.

Apodemius sv., m. č. v Saragosse ve Španělsku. Mart. Rom. 16. dubna.

apodiktický, dokázaný, nutný. Viz „soud, důkaz".

apodosis (*ἀπόδοσις*) sluje den, jímž ukončuje se u Řeků slavnost nějakého svátku, trvající několik dní po něm. Z pravidla je to den osmý, oktáva, ale nikoli vždy, neboť velikonoce na př. mají *a.* teprve ve svatvečer před Nanebevstoupením Páně, kdežto Narození Panny Marie mělo *a.* již dne 12. září. Srvn. *Cabrol*, Dict. d'archéol. chrét. I, 2589 n., *Nilles*, Kal.² I, 69—70, *Daniel*, Cod. liturg. IV, 230.

apodyterium v. sakristie.

Apokalypse, řec. odhalení, zjevení t. věcí skrytých; v mluvě biblické zjevení pravd náboženských, zvláště takových, které se týkají budoucích osudů církve a byly podány ve vidění; též kniha, která takové zjevení obsahuje neb i předstírá; po výtce však rozumí se apokalypsi jediná prorocká kniha Nového zákona, která obsahuje ono zjevení o budoucích osudech církve, jež bylo dáno apoštolu Janovi na ostrově Patmu. I. Pravost. Autor spisu tohoto jmenuje se prostě Janem a jest přesvědčen, že čtenáři jeho (křesťané maloasijští) budou věděti, od kterého Jana spis ten pochází; a on vystupuje s takovou vážností, dávaje (ovšem jménem Kristovým) důraznou napomenutí a pokárání a hroze tresty i biskupům, jak mohla činiti jedině osoba jim nadřízená. Tak dává na jevo, že byl u svých čtenářů nejen dobře znám, nýbrž u nich i plné vážnosti jako vrchní pastýř neb metropolita požíval. To však nehodí se na žádného jiného Jana z posledních desítiletí I. stol., kdy spis ten povstal, leč jedině na Jana apoštola, a lze tím méně mysliti právem na jiného, poněvadž autor praví

o sobě, že byl (ve vyhnanství) na ostrově Patmu pro slovo Boží a pro svědectví o Ježíši Kristu (1, 9); neboť veškerá tradice, pokud o té věci mluví, sděluje jednomyslně, že právě Jan apoštol to byl, jenž pro víru svou byl poslán do vyhnanství na Patmos. Buď tedy pochází spis ten od Jana apoštola skutečně, aneb byl vydán pod jménem jeho podvodně. Na podvod však nelze mysliti právem žádným. Odporujíť tomu hodnověrná svědectví z prvních století církve. Neboť nejen že až do polovice III. stol. nebylo nikoho, jenž by apokalypsi Janu apoštolu upíral, vyjma toliko bludaře Alogy (a jak někteří bez dostatečného důvodu mysli, i Caia), kteří však upírali mu ji nikoli na základě dějepisných důvodů, nýbrž toliko z příčin dogmatických; již od samého skoro sepsání spisu toho vydávali mu různí svědkové hodnověrní svědectví jakožto spisu inspirovanému a jako spisu Jana apoštola, a to po veliké části právě v těch krajinách, pro něž byl určen. Ať totiž pomlčíme o těch narážkách na apokalypsi, které se vyskytují již v listě Janova žáka sv. Polykarpa k Filippenským (v nadpise na Ap. 1, 4; v kap. 8. na Ap. 1, 9), v listě církve obce smyrnenské, zvaném Umučení sv. Polykarpa (k. 14. na Ap. 1, 8 a j.), v listě církve lyonské a viennenské (na Ap. 1, 5 a 14, 4) a j., a jež svědčí alespoň o starobylosti apokalypse: inspirační ráz apokalypse a tím jistou měrou i apoštolský původ její osvědčil (dle Ondřeje Caesar. In Apoc. Comment. Migne 106 a 215) i Janův žák Papiáš, biskup v Hierapoli, nedaleko Laodiceje, jedné z těch obcí, jimž byla věnována. A že právě sv. Jan apoštol byl jejím autorem, to dosvědčil již sv. Justin ve své Rozmluvě s Tryfonem (k. 81), kterou sice napsal nejspíše až po r. 150, ale měl již kolem r. 130—135, a to v Efesu, tedy tam, kde apoštol působil i zemřel a kam apokalypsi také zaslal, a v době, kdy Janovi vrstevníci ještě žili a ho bezpečně mohli poučiti o tom, zdali spis ten pochází skutečně od Jana apoštola, neb od jiného. O něco později dosvědčil to svatý Ireneus (Adv. haer. 4, 20. 11; 5, 26, 1. M. 7, 1040. 1192), Zlomek Murat., Melito, biskup sardeský, jenž k ní napsal komentář (Euseb. H. E. 4, 26), Klement Alex. (Paedag. 2, 108), Origenes (Euseb. H. E. 6, 25. M. 20, 584), Tertullián (C. Marcion. 3, 14; 4, 5. M. 2, 340. 366 a j. Teprve v polovici III. stol. Dionysius Alex. pojal v pochybnost apoštolský její původ, hledě ji odůvodniti jednak růzností slohu a řeči, kterou *a.* se liší od ostatních spisův apoštola Jana, jednak tím, že spisovatel apokalypse udává několikrát své jméno, což apoštol Jan nečiní ani v evangeliu ani v listech svých. Ale činil to nerad a jen proto, aby tím účinněji mohl čeliti proti chiliastickým názorům (o tisíciletém království Vykupitelově na zemi po vzkříšení z mrtvých), které se tehdy šířily v Egyptě ku podnětu Nepota, biskupa v Arsinoe, jenž ty názory opíral o některá místa *a*-e, nesprávně jim rozuměje. Sám dává to dosti na jevo, když naráží na Alogy (u Euseb. II. E. 7, 25, 1) praví: „Někteří před námi *(τινες τῶν πρὸ ἡμῶν)* zavrhli knihu tuto docela ... Já však bych se neodvážil zavrhnouti knihu tuto, neboť mnozí bratří váží si ji velice. Spíše bych myslil, že přesahuje můj rozum ... Uznávám zajisté, že to jest dílo muže svatého a Bohem nadchnutého, nesnadno bych však připustil, že to jest apoštol, syn Zebedeův, bratr Jakubův.“ Nicméně příkladu jeho následovali někteří na východě, jmenovitě v Palestině (sv. Cyrill Jerus.), v Syrii (sv. Chrysostom, Theodoret) a v Malé Asii (Řehoř Naz., sněm laodicejský, kánony apošt. a to kán. 85) a dle Amfilochia Ikonského (Carm. jamb.) ještě jiní, kteří vyjadřovali svou pochybnost hlavně tím, že apokalypse nejmenovali ve svých záznamech knih kánonických, ač i z nich někteří (Cyrill Jerus., Řehoř Naz.) užívali jí v praksi podobně jako jiných spisů kánonických. Ale na západě, ba ani v Egyptě neměl následovníků. Uznávalit tam apokalypsi i potom Athanasius, Didymus, Cyrill Alex., Nilus, Isidor z Pelusia. Když pak ustaly názory chiliastické, upouštěly znenáhla od svých pochybností v příčině původu apokalypse (vyjmeme-li Nestoriány) i v těch krajích, kde je byli pojali. Ukazuje to sněm ancyrský (314), Řehoř Nyss. (C. Apoll. 37. M. 45, 1208), Basilius (C. Eunom. II, 14. M. 29. 600), Methoděj Týrský (Conv. X virg. or. 6, 5; 8, 4. M. 41, 892; 43, 347), Epifanius (haer. 51, 3. M. 41, 892), Efrem Syr. (Opp. gr. II. 194. 248), kod. sinajský, Ondřej Caes. (In Apoc. 106, 216), syrský překlad filoxenský, překlad georgijský a j. Ale v XVI. stol. Erasmus Rotterod. a po něm Luther obnovili staré pochybnosti o ní, v době novější pak upírali mu ji mnozí rationalisté docela, přisuzujíce ji buď Janu presbyteru neapoštolu, neb Janu Markovi, neb autoru neznámému, aneb pokládajíce ji za pozdější zpracování dvou neb i více děl samostatných. Náhled svůj odůvodňují poukazováním na to, že a) autor *a.* nejmenuje se nikde apoštolem, ano vylučuje se v 18, 20 a 20, 14 z počtu apoštolů; b) že v 1, 1. ohlašuje brzkou naplň toho, co předpovídá, ač proroctví to ve svém celku nevyplnilo se dosud; že (v 20, 4 až 6) vyjadřuje názory chiliastické a mluví o dvojím vzkříšení z mrtvých; c) že na různých místech vyslovuje se tak, jakož se nesrovnává s povahou, obyčejem a mluvou Jana apoštola, zejména když opětně udává své jméno (1, 1. 4. 9; 22, 8), projevuje ducha pomsty, Krista nazývá počátkem tvorstva Božího (3, 14) či, jak vykládají, prvním tvorem; že mluví o Kristově příchodu k soudu, o němž prý evangelista Jan neví, a ukazuje se býti přívržencem Židův odlišně od Jana apoštola, jenž prý v evangeliu jeví se býti jejich odpůrcem, jakož i když se vyjadřuje nejasně a to živěji a řečtinou hrubší, nežli se vyjadřuje Jan apoštol v evangeliu a v listech svých. Také na to ukazuji, d) že v starých dobách neuznávali ji Marcionité, Alogové, Caius, Dionysius Alex. a jiní po něm. — Avšak důvody tyto nedokazují pranic. Neboť a) sv. apoštol Jan neuvádí titulu svého „apoštol“ ani v evangeliu ani v listech svých; jednal tedy zcela důsledně, vynechav jej i v *a*-i, a to tak, že by právě tím vzbudil podezření, jakoby spis tento nepocházel od něho, kdyby byl onen titul přičinil proti svému obyčeji. Praví-li však v 18, 20: „Raduj se nad ním nebe i svatí apoštolové a proroci“, a dí-li v 21, 14., že viděl na dvanácti základech nebeského Jerusalema „dvanácte jmen dvanácti apoštolů Beránkových“, nevylučuje se tím z počtu apoštolů právě tak, jakoby se nevylučoval z počtu učitelů ten učitel, který by řekl svým žákům: „Buďte pamětlivi naučení svých učitelů“, ani z počtu dějepisců českých ten historik český, který by pravil, že viděl v tom onom záznamu jména českých dějepiscův. O autoru *a.* pak lze to tím méně z oněch veršů souditi právem, poněvadž v ní líčí své vidění nikoliv o věcech současných, nýbrž o budoucích. b) Praví-li v 1, 1., že Bůh dal zjevení v *a*-i obsažené k tomu konci, aby ukázal, „které věci mají se díti brzy“, netvrdí tím, že se v brzku vyplní všecko, co mu bylo zjeveno, nýbrž že se v brzku počne vyplňovati ono zjevení a tedy že jen některé věci vyplní se v brzku, jiné však až později. — O království tisíciletém nemluví ve smyslu literním, chiliastickém, jakoby Pán Ježíš po vzkříšení toliko spravedlivých měl viditelně kralovati s nimi na zemi po tisíc roků až do vzkříšení všeobecného, nýbrž ve smyslu duchovním, rozuměje tisíceletým oním královstvím

delší dobu, ve které křesťanství, zvítězíc nad svými nepřáteli, bude celkem požívati míru a vykonávati svůj blahodatný vliv pod nejvyšší ochranou a řízením Krista oslaveného, a ve kterém mučedníci a svatí v nebi vůbec budou již před vzkříšením těla s Kristem kralovati či blaha věčného podle duše své požívati. Vzkříšením prvním pak nemíní vzkříšení těla, nýbrž vzkříšení duchovní, onen totiž stav blažený, ve kterém světci v nebi s Kristem kralují, a stav míru, jehož církev na zemi po přemožení svých nepřátel měla požívati. c) Jméno své autor udává proto, poněvadž toho vyžadoval prorocký ráz jeho spisu. Činilit to všichni proroci starozákonní v prorockých knihách svých, aby čtenáři z vážnosti osoby prorokující mohli poznati, obsahuje-li kniha proroctví skutečné. — Ducha pomsty nejeví autor nikde; neboť to, co odpůrci pravosti *a.* oním jménem nazývají, není duch pomsty, nýbrž vidění božské spravedlnosti, pokud ona zlé trestá. — Krista nejmenuje počátkem tvorstva Božího proto, že by snad byl prvním tvorem, nýbrž proto, že jako Bůh jest principem či původcem všeho tvorstva. O jeho příchodě k soudu mluví však se nejen v *a.*-i, nýbrž i v evangeliu Janově (5, 28. 29; 12, 48) podobně, jako se v něm mluví i o všeobecném vzkříšení těla. Tvrzení, že autor *a.* jeví se židomilem odlišně od evangelisty čtvrtého, spočívá na nesprávném výkladě, jakoby na všech těch místech, kde jest řeč o Jerusalemě a dvanácti pokoleních, mínil Jerusalem palestinský a národ židovský a tolikо jemu přisuzoval blaho messiánské; a přece mluví v nich o Jerusalemě i pokoleních v duchovním smyslu slova, t. j. o církvi, tu bojující, tam vítězné (Jerusalem nebeský), a ukazuje v plné shodě se čtvrtým evangeliem, že do ní mohou přijíti a skutečně přicházejí ze všech národů, jak ze Židů, tak z pohanů (7, 9). Jméno Ἰουδαῖοι (Židé) jest mu ovšem jménem čestným, jakožto jméno pravých ctitelů Božích, ale on (či spíše Kristus sám) dává dosti jasně na jevo, že mnozí si to jméno sice dávají, ale nejsou tím, co to jméno značí, a tak nejen neodporuje, nýbrž srovnává se s evangelistou čtvrtým; neboť ačkoliv evangelista ten užívá jména Ἰουδαῖοι častěji o Kristových nepřátelích, kteří nebyli tím, čím podle jména toho býti měli, neužívá ho přece jenom o nich, nýbrž také ve smyslu všeho příznaku nepřátelství prostém, ano i čestném, buď s hledem k rozdílu národnostnímu (proti národům jiným 18, 35) neb místopisnému (o obyvatelích Judska proti obyvatelům Samařska, Galileje, Perejc, na př. 4, 3. 4. 54; 7, 1), neb s hledem k rozdílu náboženskému (proti Samaritánům 4, 9), neb s hledem k důležitosti národa israelského v dějinách spásy (4, 22). Že by však autor mluvě v Ap. 21, 14. o dvanácti jménech dvanácti apoštolů, napsaných na základech nového Jerusalema, ve svém židomilství sv. Pavla z počtu apoštolů vylučoval (Bauer), ba v 2, 2. I k apoštolům nepravým čítal (Schwegler), jest tvrzení zcela nesprávné, spočívající dílem na nesprávném výkladě, dílem na předpojaté libovůli. V příčině slohové a jazykové jest sice jakýsi rozdíl mezi *a.*-í a čtvrtým evangeliem, ale ne takový, aby bylo nutno souditi na různost autorů; neboť ať pomlčí se o tom, že ani v evangeliu čtvrtém nescházi vypravování velmi živá (na př. v kap. 12 a 21.) a že i v něm se vyskytají nejen hebraismy, nýbrž i jiné odchylky neb nesprávnosti mluvnické (na př. 1, 14. αὐτοῦ . . . πλήρης), pokud zvláštností těch jest v *a.*-i více, vyloží se snadno dílem z prorockého rázu knihy, s nímž jistá nejasnost souvisí, dílem z jakéhosi napodobení mluvy proroků starozákonních, jmenovitě těch, jimž dostalo se zjevení ve vidění, dílem z toho, že obsah i forma zjevení byly Janovi dány ve stavu exstatickém, ve kterém vnímal i myslil v mateřské řeči aramejské, dílem i z toho, že tu onu odchylku od pravidel volil úmyslně, aby jistou myšlenku vyjádřil se zvláštním důrazem a co nejjadrněji, na př. když 1, 5 ku genitivu Ἰησοῦ Χριστοῦ připojuje přístavek v nominativu ὁ πιστός, ὁ πρωτότοκος, neb když v 1, 4. slovy ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος (jenž jest a jenž byl a jenž bude) opisuje aneb alespoň naráží na jméno יהוה, jež znamená Boha jakožto bytost naprostou a nezměnitelnou, ponechává slova ta (člen) beze změny i po předložce ἀπὸ (ἀπὸ ὁ ὢν . . .), ne že by nevěděl, s kterým pádem se ta předložka pojí, jak někteří myslili (vždyť hned v následujících slovech pojí ji správně ἀπὸ τῶν ἑπτά), nýbrž že pojímá všecka slova ta jako výraz jeden, a to nesklonný, by tím více vytkl božskou nezměnitelnost. Při všem rozdíle však, který z řečených příčin se jeví mezi *a.*-í a čtvrtým evangeliem po stránce jazykové, shledávají se v ní také výrazy a úsloví autoru evangelia toho, sv. Janu, vlastní, jež proto ukazují na totožnost jejího autora se čtvrtým evangelistou. Jsou to mimo jiné: výraz λόγος (τοῦ θεοῦ, Slovo Boží), jakožto označení druhé osoby božské (19, 3. Jan 1, 1—14); ἀμνίον zdrobnělé to jméno od ἀμνός (beránek) jako označení Krista Pána s hledem k oběti jeho smírné (5, 12—13 a častěji, Jan 1, 29—36), σφράττειν (zpečetiti 5, 6; 6, 1. Jan 3, 12), τηρεῖν τὰς ἐντολάς, τὸν λόγον, τοὺς λόγους (zachovávati přikázání, slovo, slova, 12, 17; 3, 8; 22, 7; Jan 14, 15. 22); ζωῆς πηγαὶ ὑδάτων (prameny vody živé 7, 17; Jan 4, 14), ποταμὸς ὕδατος ζωῆς (proud vody živé, 22, 1; Jan, 7, 38). — d) Že Marcion nepřijal *a.* do svého kánonu, Alogové pak ji přímo upřeli Janu apoštolu přičítajíce ji bludaři Cerinthovi, jest beze vší váhy, neboť učinili to jedině z důvodů dogmatických, Alogové z odporu proti Montanistům, kteří opírali o ni bludnou nauku svou o Utěšiteli, Marcion pak proto, poněvadž viděl, že se nesrovnává s bludnými jeho názory. Že by byl také Caius Římský popíral její pravost, nelze dokázati. Tvrdí se to sice častěji na základě Euseb. H. E. 3, 28., avšak z místa toho nejde to nijak, neboť Caius mluví o apokalypsích, a ne o apokalypsi, a vyjadřuje nikoli mínění své, nýbrž Cerinthovo, a to tak, že se zdá, že i Cerinth pokládal *a.*-i za spis inspirovaný. Co však se týká pochybnosti Dionysia Alex. a jeho následovníků, bylo již napověděno, že také nic nedokazují, ježto i ony byly vzbuzeny proti starému podání věrohodnému z důvodů toliko vnitřních i nicotných, a to k tomu konci, aby se čelilo usilovněji proti chiliastům. Není tedy pražádného důvodu, pro který by bylo lze právem upírati *a.*-i Janu apoštolu proti těm důvodům vnitřním i vnějším, jež svědčí o její pravosti. A že *a.* není kompilací z různých děl samostatných, nýbrž dílem jednotným jednoho a téhož autora, patrno již z toho, že v něm celém nejen se jeví stejná mluva a stejný sloh, nýbrž i tentýž duch a účel. — II. Pro koho, kde a kdy byla *a.* sepsána? Jak patrno z 1, 11 *a.* byla věnována sedmi církevním obcím maloasijským ve vidění zejména vytknutým, totiž efeské, smyrenské, pergamské, thyatirské, sardeské, filadelfské a laodicejské. — Vidění v *a.*-i obsažené i s rozkazem je napsati sv. Jan dle vlastního udání 1, 9—11 obdržel na ostrově Patmu, a není žádné příčiny pochybovati o tom, že s vyplněním rozkazu toho nečekal, až by byl propuštěn na svobodu a vrátil se do Efesu, nýbrž že napsal je co možná hnedle, tedy ještě na Patmu. Pokládati Janovo udání o jeho pobytě (vyhnanství) na Patmu za smyšlenku, jakož činili Credner (Einl. 217), Bleek (Einl. 170), Reuss (Gesch. des N. T. I. 159) a j., jest zcela libovolné a v odporu s prastarým podáním osob hodnověrných (Ireneus Adv. haer. 5, 30, 4;

Klement Alex. u Euseb. H. E. 3, 24, 7; Origenes in Matth. tom. 16, 6. M. 13, 1385). Na Patmos však Jan nepřišel (do vyhnanství) již za Klaudia, jak s patrným omylem napsal Epifanius, ani za Nerona, jak myslil Theofylakt, a již před ním udává nápis jednoho rukopisu ze VI. stol., nýbrž za Domitiána, neboť za Nerona (a tím méně za Klaudia) nebyla ještě v Malé Asii církev tak rozvětvena, ani poměry tamní tak vyvinuty, jak je předpokládají první tři kapitoly *a*-e psané od Jana na Patmu. Za Domitiána tedy, a to jak výslovně dí sv. Ireneus (Adv. haer. 5, 30, 3) a po něm Klement Alex., Origenes, Eusebius, Viktorin Petavský a j., ke konci panování jeho, tedy nejspíše r. 95 byla *a.* sepsána. — III. Pohnutka a účel. Pohnutkou napsati *a*-i byl Janovi dle 1, 11. výslovný rozkaz Kristův, aby napsal zjevení mu dané. Co však Krista pohnulo, aby to zjevení dal, není známo; nejspíše však učinil to s hledem ku pronásledováním, jež již na církev přišla a ještě přijíti měla, a shledem ku snahám škoditi církvi nepravým učením, jež nejen nevěřící nýbrž i bludaři jevili, a jež, věděl, že i v budoucnosti jeviti budou; neboť jak ona pronásledování, tak i tyto snahy podvratné budily zajisté u mnoha křesťanů horlivých úzkost jakousi a obavu, jak církev v nebezpečenství tom obstojí a své poslání vykoná. Účelem pak, za kterým to učinil, bylo jednak poučiti křesťany o konečném vítězství a oslavení církve jeho, jednak potěšiti a k vytrvalosti povzbuditi je v různých utrpeních a pronásledováních. — IV. Ráz a obsah. *A.* jest spis prorocký. Praví to autor sám (1, 3), a bylo to v církvi uznáváno vždycky. Jsou proto v plné nepravdě všickni ti rationalisté, kteří měli ji neb mají za pouhý výmysl básnický. — Po vnější formě své *a.* jest listem zaslaným od Jana sedmi výše řečeným obcím maloasijským, ve kterém po krátkém úvodě vyličuje sedmero vidění o přítomném stavu oněch obcí i o budoucích osudech církve. S hledem k těmto viděním lze v ní mimo úvod (1, 1—20) a mimo závěrek (22, 6—21), v nichž zejména jeví se forma listovní, rozeznávati co do formy sedm částí, a to: a) Vidění o sedmi listech, jež Jan z rozkazu Kristova má zaslati sedmi obcím řečeným a jež obsahují hanu i chválu, napomenutí i útěchu, hrozbu i zaslíbení, dle toho, jak bylo přiměřeno povaze té které obce a biskupa jejího (k 2—3). b) Vidění sedmi pečetí; líčí, kterak (Jan) byv vzat u vidění do nebe, spatřil Boha, an sedí na trůně a má v pravici knihu sedmi pečetmi uzavřenou, jež otevříti nemohl nikdo, leč jen Beránek stojící mezi trůnem a čtyřmi živočichy a 24 starci, a kterak po otevření každé z prvních čtyř pečetí objevil se jezdec: první, aby vítězil, druhý, aby odňal zemi pokoj, třetí, aby přinesl drahotu, čtvrtý, aby usmrcoval mečem, hladem a morem. Když pátou otevřel, volaly duše pro víru zabitých, aby pomstěna byla krev jejich; když otevřel šestou, nastaly různé pohromy živelní, a když po označení služebníků Božích otevřel pečeť sedmou, nastalo ticho hrobové (4, 1—8, 1). c) Vidění sedmi trub; líčí, kterak viděl sedm andělů, kteří troubili v troubu jeden po druhém, a kterak po každém zatroubení nastaly různé pohromy a útrapy, až po zatroubení sedmém ozval se v nebi chvalozpěv, který velebil věčné panování Kristovo a chválil Boha, že vykonal soud nad zlými a odměnil dobré (8, 2—11, 19). d) Vidění tří nepřátel království Božího, draka (ďábla), šelmy mořské (moci světské, církvi nepřátelské) a šelmy pozemské (moudrosti pozemské od Boha odvrácené), a jich zhoubné působnosti (k. 12—14). e) Vidění sedmi misek (koflíků) hněvu Božího, jež andělé jednu po druhé vylévají na zemi, na moře, na řeky, na slunce, na trůn šelmy, na Eufrat a na vzduch (k. 15—16). f) Vidění záhuby nepřátel království Božího (k. 17 20). g) Vidění nového Jerusalema (21, 1—22, 5). Co do věci či s hledem k významu oněch vidění rozděluji *a*-i, nejvíce dle toho, zda vidí v ní předpověděny celé dějiny církve v postupu chronologickém (Holzhauser, Haneberg), aneb toliko příhody její za prvních století jejího trvání (Bossuet, Dupin, Calmet, Hug, Allioli, Aberle a j.), aneb jen dějiny posledních století jejích (Bisping, Krementz, Kaulen, Cornely, Corluy a j.). Příčina té různosti v pojímání věcí jest v tom, že budoucí osudy církve jsou v oněch viděních ukázány pouze tajemnými obrazy, z nichž sice lze poznati bez obtíže budoucnost v hlavních rysech jejích, nikoli však v podrobnostech. Kdo tedy vykládá jednotlivé obrazy do podrobností, sejde snadno na bezcestí. Nesouhlasíme však ani s těmi, kteří vykládají *a*-i pouze o prvních neb pouze o posledních stoletích církve, ani s těmi, dle nichž *a.* obsahuje celé dějiny církve v postupu chronologickém, neboť výklady nesrovnávají se po našem soudu se zněním a duchem i účelem *a.*; nýbrž v souhlase se Sušilem, Tiefenthalem a Belserem vztahujeme obsah její k veškerému pozemskému trvání církve (bez ohledu na chronologii), vidouce v ní proroctví o vnitřních i vnějších stavech a bojích, jež církev po čas pozemského trvání svého projde, a o vítězství i oslavě, jichž se jí dostane, čl spíše proroctví o soudech, jež Kristus Pán bude vykonávati jak nad církví svou, tak nad jejími nepřáteli, jakož i o vítězství, jehož dobude dobro nad zlem. Rozeznáváme proto co do věci zároveň s Tiefenthalem v *a*-i mimo úvod (k. 1.) a závěrek (22, 6—21) čtyři části, a to: a) proroctví o vnitřních stavech, jež církev za pozemského trvání svého prodělá až do posledního soudu, či proroctví o soudech, jež Kristus Pán bude vykonávati nad církví. (Vidění první. Proroctví toto dáno jest pod obrazem skutečných poměrů, jaké byly v sedmi jmenovaných obcích maloasijských; ukazuje, že podobné poměry, jaké byly v oněch obcích, budou i v církvi až do skonání světa, poměry totiž, ve kterých bude třeba i chvály a útěchy a povzbuzení, i napomínání a hrozby a pokárání.) b) Proroctví o vnějších příhodách církve, — o jejím vnějším rozvoji, bojích proti nepřátelům a vítězství nad nimi, či proroctví o soudech, jež Kristus bude vykonávati nad nepřáteli církve (vidění 2—5). c) Proroctví o záhubě nepřátel církve, zvláště o zániku pohanské říše římské (vid. 6.). d) Proroctví o budoucí oslavě církve (vid. 7.). — V. Důležitost a užitečnost *a.* patrna jest z důležitých pravd v ní obsažených. Poučuje o Bohu a jeho vlastnostech, o božství Kristově, o andělech dobrých i zlých, o církvi, o věčnosti nebeských radostí i pekelných muk. Zvláště v jasném světle jeví se v ní božská prozřetelnost, která bdí nad církví Kristovou, ji řídí a chrání, bezpráví jí učiněná trestá, která dopouští i utrpení na věrné údy její, ale neopouští jich, nýbrž v čas pomáhá a i ta utrpení, jež dopouští, obrací k dobrému — k tomu, aby vytříbili svou ctnost a rozmnožili svoje zásluhy. Převhodně proto položena jest řízením Božím na konec knih biblických. Jestiť ona posledním kamenem na velikolepé stavbě Písma sv., jež jeví se jako celek na výsost ladný. V ostatních knihách ukazuje se nejprve, kterak lidstvo, vypadši z prvotního stavu nevinnosti, obdrželo zaslíbení, že bude vykoupeno; na to líčí se, kterak vykoupení to bylo připravováno a přes veškeré překážky se strany lidstva přece vykonáno; kterak založením církve postaráno, aby všem lidem mohly se přivlastňovati účinky vykoupení, a kterak církev v prvních dobách úkol sobě svěřený skutečně vykonávala. A v této knize prorocké naznačuje se

kterak církev také v budoucích dobách bude konati svěřený úkol svůj, a kterak přes všecky překážky povede a přivede ke spáse a blaženosti věčné ty, kteří budou dobré vůle a dají se od ni vésti. Tak zároveň staví se v ni ve světle zvláště jasném nevýslovná ona láska a dobrota a milosrdnost a moudrost i moc Boha našeho, která budí úžas a úctu a lásku i důvěru, a vyzývá, aby člověk konaje vůli jeho, působil všemi silami k jeho cti a chvále, a tak, posvěcuje a zdokonaluje sebe sama, již nyní družil se k nebešťanům volajícím: Hoden jsi, Pane Bože náš, přijmouti slávu a čest i moc na věky věkův. — VI. Nejdůležitější komentáře. Katolické: *Aretas Caesarejský*, Coacervatio enarrationum in Ap. Migne 106 od s. 499; *Oecumenius*, Comm. in Apoc., vyd. od Cramera na konci Catena gr. in ep. cath. v Oxfordě 1840; *Beda V.*, Explanatio Apoc. M. 93. od s. 129; *Cassiodorus*, Complexiones in Ap. M. 70. s. 1405; *Rupert*, Comm. in Ap. M. 169 od 825; *Albert Vel.*, Commentarii, v jeho *Opera* vyd. v Lyoně 1651; *Ribera* v Lyoně 1593; *Alcazar*, Antverp. 1614; *Kircher* v Kolíně n. R. 1676; *J. B. Bossuet* v Paříži 1689; *Bartol. Holzhauser* v Bamberku 1784; *De Bovet*, L'esprit de l'Apoc. Paris 1840; *Šušil*, Písmo sv. N. Z. v Praze 1872; *Bisping*, Exeget. Handb. Erklärung d. Apoc. Münster 1876; *Krementz*, Die Offenbarung des hl. Joh. ve Frýburku 1883; *Duprat*, L' Apocalypse, v Lyoně 1889; *Tiefenthal*, Die Apokalypse des hl. Joh., Paderborn 1892; *Rohling*, Erklärung der Ap. des hl. Joh., München 1895; *Drach*, Apocal. de s. Jean (v La sainte Bible), Paris 1898. — Protestantské: *Hengstenberg*, Die Offenbarung des hl. Joh., v Berlíně 1849—1851; *Volkmar*, Commentar zur Offenbarung Johannes, Zurich 1862; *Wilh. Bousset*, Die Offenbarung Johannis, Göttingen 1896; *Joh. Weiss*, Die Offenbarung des Johannes, Göttingen 1897 (ve Schriften des N. T. vydávaných od Baumgartena a j.) *Sýk.*

apokalypse apokryfní viz apokryfy.

apokalyptické číslo jest číslo 666, kterýmž se v Apokalypsi sv. Jana 13^{18} znamená jeden z nepřátel církve. Číslem tím rozumějí někteří, hledíce k číselné hodnotě písmen hebrejských Nerona (נרון קסר = Nero Caesar), aneb krále israelského κατ' ἐξοχήν, t. j. antikrista, kterýž prý v pýše své bude přikládati si onen titul oproti Kristu, králi židovskému, aneb hledíc k číselné hodnotě písmen řeckých, rozumějí tím buď některá jména potupná, jimiž by nepřítel církve označován byl, jako κακὸς ὁδηγός (zlý vůdce), ἀμνὸς ἄδικος (beránek nepravý), ἀληθῆς βλαβερός (opravdový škůdce) a j.; aneb jméno národa římského, jehož císařové pronásledovali církev, Λατεῖνος (Latin), aneb slovo ὁ νικήτης (vítěz), kterýmž by se vyjadřovala působnost a vládychtivost onoho nepřítele; aneb hledí k písmu latinskému a rozumějí jím jméno DIoCLesaVgVstVs (Diokletián). Ježto však výklad na základě číselných hodnot písmen té které abecedy velice jest nejistý a tudíž i proti rázu Apokalypse, jest pravděpodobnější mínění Tiefenthalovo (Die Apok. des Joh. s. 561), že výklad čísla 666 činiti jest na základě symbolického významu čísla 6. Číslo to jsouc totiž hodnotou svou nejblíže číslu 7, číslu to dokonalosti, znamená sice něco velikého, ale přece ne dokonalého; v Apokalypsi proto znamená svět; ve své trojitosti pak (666) poukazuje jednak k veliké moci a domýšlivosti onoho nepřítele, který se tím číslem značí, jednak k tomu, že v boji proti církvi přece slabým jest. Uvážíme-li tudíž ještě, že onen nepřítel dle vylíčení Apokalypse podivuhodné věci bude činiti a nejen proti církvi, nýbrž i proti Bohu se stavěti, ano i za boha se vydávati, bude as pravdě nejpodobnější, že číslo 666 jest symbolickým číslem církvi a Bohu protivící se moudrosti světské, která popírajíc rozum božský, svůj rozum na místo něho staví a proti všemu, co se týká Boha a služby jeho, brojí. *Sýk.*

Obr. 210. Dürer: Apokalyptičtí jezdci.

Apokalyptikové (Jáchymité), přívrženci mystické sekty XIII. a XIV. stol., k jejímuž vzniku daly spisy Jáchyma z Floris (v. t.); *A.* rozeznávali 3 věky: Otce (SZ, věk těla), Syna (NZ, věk těla a ducha) a Ducha sv. („Evangelium aeternum," věk výhradně ducha, bez viditelné církve a bez svátostí). Věk ducha započal se prý mnišstvím a přiveden prý k rozkvětu zvl. sv. Františkem. Nejvíce přívržencú měla sekta mezi spirituály a fratricelly; vynikajícími *A*-y byli: Gerard z Borga (v. t.), Ubertino da Casale (v. t.) a Petr Olivi (v. t.).

apokalyptičtí jezdci dle Apok. 6^{2-8} vyšedší ze čtyř prvních pečetí knihy zapečetěné sedmi pečetmi: jezdec s korunou a lučištěm na koni bílém [mor]; jezdec s mečem velikým na koni ryšavém [válka], jezdec s váhou v ruce na koni vraném [hlad], jezdec — smrt na koni plavém. Velikolepým způsobem znázornil tyto jezdce Dürer (v. obr. 210).

apokatastasis (Sk. ap. 3^{21}, ἀποκατάστασις, restitutio, napravení) doslovně: postavení, uvedení v bývalý stav, opětné vrácení v původní stav. V bohosloví se tím rozumí úplná náprava padlé přirozenosti lidské při skonání světa, konečné zřízení království Božího o posledním příští Páně. Vykoupením napraveny jsou v Kristu všecky věci (Efes. 1^{10}); náprava tato spočívá hlavně v tom, že nám zjednána opět milost a jednou sláva. Tím člověk zase jest uveden v původní stav blažený, ale nikoli zcela; mimopřirozené výsady stavu prvotního pominuly, hřích přirozenosti lidské plozením a rozením se dědičně šíří. Vykupitelskou činností vtěleného Syna Božího však dána celé přirozenosti lidské, všem lidem vůbec a každému zvláště, taková způsobilost, že nadpřirozeného cíle svého,

slávy věčné, dokonalého a neztratitelného oblažení dosíci mohou. Po posledním soudu nastane definitivní upravení vykoupeného člověčenstva a dovršení a dokonání vykoupenců Kristových ve světě obnoveném. Upravení toto sluje „napravení všeho", relativně k původnímu stavu člověka a veškerenstva, takřka uvedení všeho v původní stav neporušenosti; sluje zároveň „dovršení", jelikož poslední tento stav i v poměru k prvotnímu bude lepší a vyšší, a nepřestane. V bibli se označuje *a.* též slovem *παλιγγενεσία* (Mat. 19[28]) = regeneratio = druhé narození po výtce t. j. budoucí všech věcí obnovení, též obnovení světa, nebe i země. Věčné tresty *a*-si nepřestanou, ovšem však hřích pozbude další zhoubné síly své a zloba zavržených nikomu již neuškodí. — O *a*-i v soustavě učení Origenova v. čl. Origenes.

apokathélósis, *ἀποκαθήλωσις*, = zbavení hřebů, v lit. řecké obřad na Veliký pátek připomínající snětí Krista s kříže, při němž socha nebo obraz Kristův na nosítka se vkládá, aby nesen byl v slavném průvodu. Srvn. *Nilles,* Kal.[2] II, 242.

apokreo (z *ἀπο* + *κρέας* = bez masa, *κυριακὴ τῆς ἀποκρέω*, masopustní) sluje u Řeků neděle, jež odpovídá naší „Sexagesimě". Zvána tak proto, že neděle tato jest poslední, kdy smí požívati se maso, a že dnem následujícím počíná se zdrželivost od masitých pokrmů. Také týden neděli tu předcházející zván *a.* Srvn. *Daniel,* Cod. liturg. IV. 214, *Nilles,* Kal.[2] II, 19, 30.

apokreósimos (*ἀποκρεώσιμος*), v církvi řecké tolik co „postní".

apokrisiáři (apocrisiarii, responsales, od řec. *ἀποκρίνεσθαι* = odpovídati, respondere) doslovně tolik co odpovídatelé, byli 1. v klášteřích bratří, kteří plníce mandát svých představených zasílali odpovědi o určitých věcech a též jiné záležitosti vyřizovali, jak praví řehole sv. Bened. v hl. 51.: „Bratří, kteří se vydávají na cestu pro každou odpověď, t. záležitost". Také u Řeků jménem *ἀπόκριοις* = odpověď, označována záležitost k vykonání přikázaná, ve kterémžto smyslu autor díla „Doctr. ad Antiochum" (vyd. spisů Athan. sv. II. str. 259) dí, že *ἀποκρισιάριος τῆς μονῆς* sluje ten, kdo býval správcem záležitostí klášterních. — 2. Názvem *a*-ů označováni stálí zástupci papežů na císařském dvoře v Cařihradě a později při cís. dvoře Karlovců, jsouce předchůdci pozdějších papežských vyslanců, nuntiův a legátův. *A.* papežští v Cařihradě nebyli dohlížiteli (byli speculatores et inspectores) pouze nad věcí jedinou, nýbrž nade všemi věcmi dobra církve, víry a kázně se týkajícími, hájili zájmů těch a referovali papež. Stolici o důležitých událostech. Byli to tedy vyslanci, kteří plnili responsa či mandata papežova. Hinkmar Remeš. odvozuje původ jich z dob Konstantina Vel., avšak nelze uvésti příkladu, že by již tehdy papežové byli nějakého vyslance s působností *a*-ů do Kple poslali. Více pravdy má již do sebe názor, že instituce *a*-ů pochází z dob papeže Lva I., jenž po sněmu chalcedon. (451) poslal Juliana, biskupa z Kosu (v moři Aegej.), do Kple k císaři Marciánovi, by pečoval a bděl nad tím, aby se blud Nestoriův a Eutychetův znovu nerozmohl. Než jelikož úkol tohoto vyslance papežského týkal se pouze péče o jednu věc, totiž o zamezení nového vzrůstu zmíněného rozkolu, a netýkal se všech věci církevních, o nichž na dvoře císařském jednáno, nebyl vlastně *a*-em v plném slova smyslu, tak že lze přisvědčiti těm, kdož původ *a*-ů odvozují z doby papeže Agapeta (535—536). Když totiž císař Justinián I. porazil Gothy, tehdejší pány Italie, a přivtělil Italii k císařství, nastalo opět mezi papežl a císaři užší spojení, Gothy jakož i rozkolem Akaciovým (srvn. výše str. 46.) přerušené, a v ten čas poslal Agapet do Kple jáhna Pelagia (pozdějšího papeže) s povinností a působností *a*-e. Pelagius II. poslal tam sv. Řehoře, taktéž jáhna, a ten stav se papežem, obyčej ten zachoval, což činili i jeho nástupci, až časem obyčej ten uhasínal, k čemuž přispěla zejména též okolnost, že pro blud monotheletský *a*-ům v Kpli mnohých strastí, ba i vyhnanství (jako Martinovi, pozdějšímu papeži) bylo vytrpěti. Teprve císař Konstantin Pogonatus, když monotheletismus potlačil, postaral se opět o obnovení apokrisiářů v Konstantinopoli a papež Lev II. (682—683) přání jeho vyhověl, poslav na dvůr jeho *a*-e s rozsáhlou pravomocí, maje při tom na zřeteli, by se týž nedostal v područí patriarchy kpl. Obrazoborský spor přerušil opět obyčej, *a*-e do Kple posílati. Posledního *a*-e v Kpli nalézáme r. 743 na dvoře císaře Konstantina Kopronyma. Když pak r. 800 korunovací Karla Vel. od papeže Lva III. císařství západořímské obnoveno, pominuli *a*-i v Kpli a nastoupili při dvoře franckém. Za prvních dob býval pak tuto *a*-em císařský arcikaplan; tak za Karla Vel. byl jím slavný Angilramnus, biskup metský (v. t.), a za Ludvíka Pobož. Drogo, biskup v Metách. Za císaře Karla II., příjmím Holého (875—877), ustalo se od vysílání papežských *a*-ů, tak že setkáváme-li se s nimi při dvoře franckém i později, nejsou již to *a.* skuteční, nýbrž jsou to jen titulem *a*-ů ozdobení arcikaplani císařští, jichž úkolem bylo raditi císaři ve věcech církevních a k jeho dotazům mu odpovídati. — Papežskými *a*-i na dvoře v Kpli byli jáhnové (nebo podjáhni), jelikož papežové nechtěli, by biskupové na dlouhou dobu ze svých diecesí byli vzdáleni, z kteréžto příčiny již synoda sardická r. 343 v kán. 8. stanovila, by biskupové, majíce něco u dvora projednávati, poslali tam raději jáhny, než aby sami ze své diecese se vzdálili. (Srv. též Justinianovu novellu 6, 2.) Co do pravomocnosti *a*-ů soudí Thomassin (Vetus et nova Ecclesiae disciplina. Pars I., lib. II., cap. 108., n. 17.), že byla rozsáhlá, kdežto Petr de Marca (De concordia sacerdotii et imperii, lib. V.) soudí, že s úřadem jejich nebyla žádná iurisdikce spojena, a že tudíž měli jen právo: monendi, referrendi, invigillandi a interpellandi; bylo prý by též zasahování *a*-ů do pravomoci patriarchů kpl. na svá práva a moc velice žárlivých, ohrožovalo pokoj a mír mezi církví římskou a cařihradskou. — 3. Kromě papežů mívali na dvoře císařském v Kpli své *a*-e i patriarchové a exarchové, kdežto arcibiskupové a biskupové projednávali věci své u dvoru císař. buď skrze *a*-e svého patriarchy nebo exarchy, nebo i skrze patriarchu kpl., který byl takto *a*-em všech biskupů, zajisté jen na zvýšení své vážnosti. Srvn. Justin. Novella 25, c. 1.; 123, c. 25; Liber diurnus, ed. *Sickel,* form. LXIII.; c. 12. D. 16.; *Krýštůfek,* Papežští legáti, v Č. k. d. 1910, str. 11. nn.; *Sägmüller,* Lehrbuch des kath. KR., 333. *Tpch.*

apokryfy (z řec. *ἀπόκρυφα* t. *βιβλία* = skryté t. knihy) ve smyslu katolickém jsou knihy, které svou formou, svým obsahem a mnohdy i tituly svými se vydávaly a od některých i pokládány byly za knihy inspirované či kánonické, ač jimi nejsou a nikdy od církve za takové uznány nebyly. I. Jméno své dostaly nejspíše z obyčeje řeckého. Řekové totiž, podobně jako i jiní národové pohanští, měli knihy, jimž ať rozvojem bájí, ať podvodem připisovali původ božský. Ty uchovávali kněží pečlivě ve chrámech, v tak zvaném adytou, a nepřipouštěli k nim nikoho, leč jen osoby zasvěcené. Proto nazývali je *ἀπόκρυφα βιβλία*, skryté knihy. Později zhotovovali též magové, čarodějové, zaklínači a různí podvodníci knihy, jež podobnými nadpisy opatřovali, přičítajíce je bohům neb osobám mythickým a tvrdíce, že z nich čerpali své

umění a svou moc. Něco podobného stalo se také u Židů. V posledních stoletích před Kristem totiž Therapeuti, sekta to egyptských Židů, honosili se dle Filona spisy, o nichž tvrdili, že pocházejí od patriarchů. Také židovští magové, čaroději a zaklinači odvozovali své umění ze spisů, jež přičítali Šalomounovi (Jos. Flav. Antiqu. 8, 2, 5), Mojžíšovi (Plin. H. N. XXX, 1; Apul. de Magia c. 90) a Abrahamovi (Jul. Firmicus, Mathes, 3. p. 46, 47). Mimo to ujalo se již dříve mezi lidem domněnu, že kněží mají vedle knih kánonických ještě jiné knihy posvátné, jež před lidem ukrývají a z nichž vyšší poznání čerpají. Okolností těch použili někteří podvrhovatelé a zpracovavše knihy, v nichž o patriarších a jiných osobách biblických vyličovali různé smyšlenky a báje, většinou z pohanství vzaté, vydávali je za knihy svaté, v nichž prý podává se tajemné ono učení, jež obsaženo jest ve knihách od kněží ukrytých, v apokryfech. A víra, že jsou takové knihy, pohnula mnohé, že knihy ty uznali za pravé, svaté, ač jiní poznali, že jimi nejsou. Tak stalo se, že slovo apokryf dostalo význam knihy nepravé či podvržené. Křesťané dávali jméno to knihám, které přičítaly si neprávem původ apoštolský, nespojovali s ním však hned výtky, že by knihy tak nazvané byly i škodlivé a pro svou nauku zavržení hodné, nýbrž projevovali toliko, že jsou to knihy vyloučené z veřejného užívání při bohoslužbě (Orig. in Matth. t. 10, 18; t. 17, 35). Brzy však spojovali se jménem apokryfní také význam bludařský, víře neb mravům škodlivý. (Orig. in Cantic. prolog. t. XIII.). Někteří spisovatelé (sv. Jeronym) rozuměli jím též knihy, jichž původ nebyl znám (anonymní), aneb které pocházely od jiných spisovatelů, než udával nadpis (pseudepigrafy), a to tím spíše, poněvadž se domnívali, že příčinou, proč se jméno spisovatelovo zatajuje, jest nějaká nepoctivost. Ba někteří čítali k apokryfům i deuterokánonické knihy starozákonní, pokud totiž majíce pochybnost o jejich pravosti, nepřipouštěli jich k veřejnému předčítání. Vždy tedy spojovali s výrazem apokryfní význam nekánonický. — Protestanté užívají o apokryfech v katolickém smyslu slova výrazu pseudografy, apokryfy pak rozumějí knihy Starého zákona, které katolíci nazývají deuterokánonickými. — II. Jsou pak apokryfy Starého i Nového zákona. Jedněch i druhých byl sepsán dílem anonymně, dílem pode jménem osob biblických (patriarchů, proroků, apoštolův) počet veliký, jakož si stěžuje již sv. Ireneus (Adv. haer. 1, 20, 2) a patrno jest z kánonu Eusebiova (H. E. III. 25. 26), z výnosu Gelasiova (z r. 495—496), záznamu Niceforova (9. st.) a j. Většina jich zanikla však úplně, jiné zachovaly se pouze ve zlomcích větších neb menších; celých zbylo jen několik. Dějepisnou cenu mají potud, pokud podávají pravé neb nepravé mínění, podání a výklady těch dob, ve kterých byly sepsány; novozákonní také potud, pokud spočívajíce na kánonických knihách Nového zákona, je předpokládají a tak nepřímo vydávají svědectví té oné knize novozákonní. — III. Apokryfy starozákonní (o věcech starozákonních) hleděly rozšířiti dějepisný, prorocký a naučný obsah kánonických knih Starého zákona. Sepsány jsou od autorů neznámých, a to i židovských i křesťanských. Jsou dvojího směru. Jedny totiž mají tendenci nepravou; směřovalyť k tomu, aby šířice domnělou moudrost skrytou a učíce magii neb čarodějství, kalily poznání náboženské a otřásaly věrou. Ty byly zpracovány na základě pohanském, tak totiž, že přejavše různé myšlenky, jež pohané vybájili o svých bozích, polobozích a hrdinách, a přibarvivše je po židovsku, přenášeli je na různé osoby biblické, zvláště na patriarchy a proroky. I vystupoval neb představoval se v nich na příklad Adam jako vynálezce umění, Chám jako původce magie, Abraham jako vynálezce písma, první astrolog a otec veškeré moudrosti babylonské, Mojžíš jako učitel egyptské moudrosti, magie a čarodějství. Spisy ty, zejména ony, jež se objevovaly pode jménem Adamovým, Evиným, Sethovým a jiných patriarchů, docházely obliby také u křesťanů gnostických i ebionských, kteří je však vzhledem ke svým účelům a názorům přepracovávali neb i po jejich způsobu nově zdělávali. — Jiné apokryfy byly sepsány s tendencí dobrou, aby totiž potěšily, ve víře utvrdily a nábožensky vzdělaly. Ty braly dějepisný i naučný obsah svůj z kánonických knih starozákonních, ale doplňovaly jej dílem z podání, dílem z pouhé obrazivosti své, a to někdy i pod vlivem filosofe řecké, zejména pythagorejské a platonské. Z těch, které se zachovaly, nejdůležitější jsou tyto: a) Dějepisné: 1. Třetí kniha Esdrášova či Esdráš řecký; jest to kompilace z knih kánonických, která mimo legendu o Zorobabelu a Dariovi (dle níž Zorobabel zvítězil před Dariem u veřejném hádání a dostal za to dovolení pro Židy, aby se směli navrátiti ze zajetí) podává u volném zpracování to, co jest obsaženo v kánonických knihách 1. Paral. kap. 35—36., v první knize Esdrášově a v 2. Esdr. 7, 35—8, 13. Psána jest řecky v II. neb I. stol. př. Kr., zachovala se však také v překladě ethiopském, syrském, armenském a latinském. V řeckých kodexech bývá před naší kánonickou I. kn. Esdr. pode jménem I. kniha Esdrášova, ve Vulgatě jest až v dodatku po knihách kánonických Nového zákona. Až do V. stol. měli ji někteří za kánonickou. 2. Třetí kniha Makkabejská jedná o pronásledování egyptských Židů pod Ptolemeem IV. Philopatorem (222—204 př. Kr.). Psána jest řecky mezi r. 70—40 př. Kr., ne-li až v I. stol. po Kr. Na východě bývala pokládána za kánonickou; ve mnohých rukopisech řeckých vyskytá se po II. Makkab. Zachována jest také v překladě syrském a armenském. 3. Kniha jubilei či milostivých let podává ve formě zjevení daného Mojžíšovi od andělа na Sinaji pradějiny lidstva od stvoření světa až do ustanovení velikonoc (II. Mojž. 12). Jest volně zpracována aramejsky od vzdělaného Žida na základě Genese (1. Mojž.) a prvních 12 kapitol 2. knihy Mojžíšovy, a to v Palestině v letech 50—60 po Kr. za tím účelem, aby vylíčením věrnosti patriarchů povzbudila jeho soukmenovce ku přidržování se obřadného zákona mojžíšského. Jméno má odtud, že pořádá dějе dle jubilejních či milostivých let. Také slove malou Genesí, ne že by měla menší obsah než má Genese kánonická, nýbrž že vážnost její byla a jest menší. Zachovala se pouze v překladě aethiopském a ve zlomcích překladu latinského. b) Naučné a náboženské: 1. Modlitba krále Manassesa, kterou prý konal král Manasses ve vězení, když se byl obrátil kajícně k Bohu. Sepsána jest řecky, nejspíše v II. stol. před Kr., s hledem k 2. Paral. 33, 12—13., později přeložena do latiny a armenštiny. Vyskytá se nejen ve Vulgatě (v dodatku), nýbrž i ve mnoha jiných biblích tištěných, též v české a ruské. Někteří měli ji za kánonickou. 2. Žalm 151, pěkný to zpěv, sepsaný řecky v I. stol. před Kr. dle 1. Král. 17., ve kterém David opěvuje své vítězství nad Goliášem. Vyskytá se v překladě alexandrijském (na konci žaltáře) a v překladech z něho učiněných (v ethiopském, syrském, armenském, arabském), jakož i v liturgii mozarabské. 3. Šalomounových 18 žalmů líčí utrpení lidu izraelského a vyjadřují zbožnou tužbu po Vykupiteli. Složeny jsou hebrejsky v letech 63—48 př. Kr. od věřícího Žida. V některých rukopisech překladu alexandrijského kladou se mezi knihu Moudrosti

a Ekklesiastika. 4. Závěti dvanácti patriarchů, spis to o 12 knihách, v nichž autor uvádí 12 synů Jakubových, kterak dávají svým synům naučení tím způsobem, že každý nejprve vypravuje příhody svého života, vyznávaje při tom své hříchy neb vyčítaje ctnosti své, na to poučuje je o životě, utrpení a smrti, vyzývaje je, aby se chránili hříchů, jež mu přinesly tolik utrpení, neb činili ty ctnosti, které on konal, a potom každý (vyjma Gada) přičiňuje proroctví o budoucích osudech svého pokolení, vetkávaje do nich i proroctví o Vykupiteli, zejména též o všeobecnosti spásy a o vykoupení lidstva vtělením Syna Božího. Dle jedněch sepsána jest od autora křesťanského v II. stol., dle jiných od autora židovského sepsána, ale později od některého křesťana pozměněna. Spíše však podobá se pravdě, že, jak myslí Schürer a již před ním Schnapp, základní spis (hlavně části životopisné a naučné) pochází od autora židovského z druhé poloviny I. století, do spisu toho však že dostaly se později některé změny a přídatky, zvláště prorocké, nejen od křesťanů, nýbrž i od Židů; od křesťanů zejména ty, jež se vztahují k všeobecnosti spásy a k vykoupení vtělením Syna Božího. Sepsány jsou řecky, zachovaly se však také v překladě starolatinském a staroarmenském. 5. Čtvrtá kniha Makkabejská formou svou jest řeč, ve které autor židovský na příkladě Eleazara a synů Makkabejských učí, že rozum má panovati nad city a dojmy. Psána jest pod dojmem židovského stoicismu v I. stol. po Kr. před zkázou Jerusalema. Eusebius, sv. Jeronym, Philostorgius přičítali ji (neprávem) Josefu Flaviovi, někteří měli ji za kánonickou (rovněž neprávem). Vyskytá se v některých kodexech řeckých (i v sinajském a alexandrijském) a v rukopisech spisů Flaviových. — c) Prorocké: 1. kniha Henochova v nynější formě sestává z různých částí, z nichž některé povstaly nejspíše ke konci II., jiné ke konci I. stol. před Kr. a potom teprve uvedeny byly v jeden celek. V části první (kap. 1—36) podává vymyšlená vidění o pádu andělů a marné přímluvě, kterou Henoch za ně konal; v části druhé (37—71) sděluje vidění moudrosti, sestávající ze tří řečí parabolních, a to o nebi, o Vykupiteli, o blaženosti spravedlivých, mezi něž (v kap. 64—68) vloženo jest vidění Noemovo, tak zvané, že dílem jedná o Noemovi, dílem se mu přičítá jako autorovi; v části třetí (72—82) podává Henoch různé poučky astronomické, o pohybech hvězd, větru a j., jichž jemu samému dostalo se prý ve vidění od anděla Uriele; v části čtvrté (83—91) líčí vidění o zkáze hříšného světa (potopě) a o posloupnosti jednotlivých království pod obrazem skotů, ovcí, divokých zvířat a pastýřů; v části páté (92—105) vidění o desíti týdnech světových a o soudě. V závěrku vypravuje o narození Noemově a o tom, kterak (Henoch) byl poučen od anděla o pekelném ohni, do něhož se vrhají duchové hříšníků, a o požehnáních, jichž dostává se pokorným a spravedlivým. Celý spis tento zachoval se v překladě ethiopském; z originálu řeckého nalezl se větší zlomek (kap. 1—32) v zimě z r. 1886 na 1887 v Akhmině v horním Egyptě. Proroctví Henochovo uvádí již sv. Juda ve svém listě (v. 14—15), ale není jisto, přejal-li je ze spisu tohoto, a ne-li snad z podání. Byl objeven také Henoch slovanský a vydán r. 1880 od Popova dle rukopisu (jihoruského) z roku 1679 a od Novakoviće r. 1884 dle rukopisu srbského (kratší recense) ze XVI. stol. Tento Henoch jest sice dílem samostatným, ale závisí na ethiopském. Do angličtiny přeložil jej Morfill a Charles (1896), do němčiny Bonwetsch (1896). 2. Nanebevzetí (vystoupení) Mojžíšovo (Assumptio Mosis) obsahuje proroctví, která prý Mojžíš obdržel před svou smrtí o budoucích osudech Israelitův až do Vykupitele, a o konci světa. Sepsáno bylo brzy po zkáze Jerusalema v I. stol. po Kr. od autora židovského k útěše Židů, a to hebrejsky neb aramejsky, zachovalo se však jen z části v překladě latinském (pořízeném z překladu řeckého nyní také ztraceného), kterou Ceriani nalezl v knihovně milánské a uveřejnil r. 1861 v Monumenta sacra et profana. 3. Apokalypse Baruchova obsahuje několik vidění smyšlených, jichž prý se dostalo Baruchovi o blížícím se pádu Jerusalema (skrze Nebukadnezara), o soudě nad pohany, nad hříšníky, jakož i o Vykupiteli a jeho říši (kap. 1 až 76), a připojuje řeč Baruchovu k lidu a jeden list k desíti pokolením v zajetí, ve kterém ukazuje na spravedlnost Božího soudu, jenž je stihl, popisuje pád Jerusalema a předpovídá Boží soud nad jejich utiskovateli (kap. 77—87). Spis tento, jenž, jak se zdá, choval ještě jiný list Baruchův (ke $2^1/_2$ pokolením v zajetí assyrském), byl sepsán nejspíše v jazyku řeckém nedlouho po zkáze Jerusalema, zachoval se však pouze v syrštině. Do nedávna byl znám toliko list k desíti ($9^1/_2$) pokolením, jenž pode jménem list Baruchův byl uveřejněn v polyglottě pařížské a londýnské. R. 1866 nalezl však Ceriani v knihovně milánské v jednom rukopise Pešitty syrský text celý a vydal jej nejprve v latinském překladě (Monumenta sacra et profana 1886), potom i v syrštině, a to r. 1871 tiskem, r. 1883 fotolitograficky. 4. Čtvrtá kniha Esdrášova nezachovala se v originále řeckém, nýbrž v překladě ethiopském, syrském, armenském, arabském a latinském (na konci Vulgaty). V latinském textě má 16 kapitol, z nichž však původní (aspoň pokud se týká podstaty) jsou pouze kap. 3—14. Ty obsahují sedmero vidění napodobených dle vidění Danielových a Ezechielových, jichž prý dostalo se Esdrášovi a v nichž anděl předpovídá blížící se soud Vykupitelův nad hříšníky a vyzývá ku pokání. Část tato sepsána jest řecky od autora židovského ke konci I. stol. po Kr. a vyskytá se také v řečených překladech ostatních, jen že do nich vložena jest mezi 7, 35—7, 36 ještě stať delší o místě muk a o místě odpočinku, jíž v textě latinském (aspoň ve většině rukopisů) není. Kapit. 1—2 a 15—16, jež vyskytují se pouze v textě latinském, byly připojeny později od některého křesťana, obráceného ze židovství. V prvních dvou prorokuje, že Bůh zavrhna lid israelský, vyvolí si místo něho lid jiný, v posledních dvou ohlašuje tresty hříšníkům. 5. Nanebevstoupení (či vidění) Isaiášovo (Mučednictví Isaiášovo) v nynější formě své sestává ze dvou (ne-li tří) spisů samostatných, jež trvavše původně o sobě, později byly od některého křesťana (gnostika) spojeny v jeden celek. První z nich (kapit. 1—5) vyličuje, kterak Isaiáš byl k rozkazu krále Manassesa pilou rozřezán. Pochází nejspíše od autora židovského z konce I. stol. po Kr. Druhý (ne-li druhé dva) obsahuje dvoje (smyšlené) vidění Isaiášovo; v prvním z nich anděl provádí Isaiáše sedmerým nebem a ukazuje mu, co v kterém jest (k. 6—9), v druhém Isaiáš vidí budoucí narození Kristovo a dějiny pozemského jeho života až k jeho nanebevstoupení. Tato část pochází asi z první poloviny II. stol. po Kristu od autora gnostického. Celý spis zachoval se jen v překladě ethiopském, část druhá také v překladě latinském. Text ethiopský s překladem latinským a anglickým vydal Laurence (Ascensio Isaiae vatis, Oxoniae 1819), kriticky se zlomky překladu starolat. Dillmann (v Lipsku 1877). 6. Apokalypse Mojžíšova vyličuje život a smrt praotce Adama, jak to (prý) bylo zjeveno Mojžíšovi. Sepsána řecky od některého křesťana v II. století. Tiskem vydal ji Tischendorf v Lipsku 1866 (Apoc.

Apocr. 1—23), kritičtěji Ceriani (Monum. V. 1, 21 až 24). 7. Sibyllské věštby, sbírka to (o 14 knihách) věšteb židovských i křesťanských, jež byly složeny ve formě pohanských věšteb sibyllských od autorů různých, židovských i křesťanských, dílem v posledních dvou stoletích př. Kr., dílem v prvních dvou stoletích po Kristu, a vztahují se k dějinám lidstva od stvoření světa až po dobu příslušného autora (viz Sibyllské věštby). — Apokryfní knihy o Adamovi viz „O Adamovi, knihy ap." — IV. Apokryfy novozákonní jevily se jako apokryfní evangelia, apoštolské skutky, listy a učení, apokalypse či zjevení. Většinu jich sdělali bludaři, kteří vidouce, jak veliké vážnosti požívají mezi věřícími knihy apoštolské, chtěli pod jménem apoštolských spisů snáze šířiti mezi věřícími spisy své a tím i učení svoje. Některé však sepsali také křesťané pravověrní, ač nepovážliví, a to většinou za účelem dobrým, k tomu totiž, aby k ušlechtění a vzdělání mravů přispěli svými spisy, v nichž uložili zbožné legendy, někdy však jen proto, aby vyhověli lidské zvědavosti, toužící seznat podrobněji zejména skrytý život Páně, než jak jej vyličují evangella kánonická. Dějepravný i naukový obsah čerpali jedni i druzí ze spisů kánonických Nového zákona, zvláště z evangelií a Skutků apoštolských, ale pouštějíce příliš uzdu své obrazivosti neb i strannictví, protkali jej po způsobu romanopiscú četnými příběhy smyšlenými, dobrodružnými, ba i nedůstojnými, a pokud se týká bludařů, vpravili do něho (do dějin a výpovědi Ježíše Krista neb apoštolů) více méně bludnou nauku svou. Ani jména jejich spisovatelů nejsou známa; žádný však z nich nemyslil zajisté na to, že by jednáním svým křivdil tomu, komu spis svůj podvrhoval. Vždyť i pohanští spisovatelé kladli mužům vynikajícím do úst řeči, jichž oni nikdy neměli (na př. Plato Sokratovi). Jsou pak A) Apokryfní evangelia. Nejstarší sáhají až do první pol. II. stol.; z těch některá vypisovala nejen mládí, nýbrž i veřejný život Ježíše Krista (ev. podle Hebrejců). Pozdější vypravují pouze o některých zjevech (pravdivých neb nepravdivých) ze života Páně, a to buď o jeho původě a dětství, aneb o jeho umučení a sestoupení do předpeklí. I. Bez bludařské tendence, aspoň v nynější formě své, jsou tato: 1. Protoevangelium Jakubovo, které vypravuje o životě Panny Marie — jejím narození, vychování ve chrámě, návštěvě u Alžběty — jakož i o narození Pána Ježíše, o příchodě mudrců a vraždě dítek betlemských, při níž prý Jan byl podivuhodným způsobem zachován, Zachariáš pak usmrcen. Nejprve připomíná se od Origena (in Matth. 10, 17), a to pod titulem *βίβλος Ἰακώβου* (kniha Jakubova). Sepsáno jest před koncem II. stol. od některého křesťana ze židovství, který, soudíc z jeho neznalosti poměrů palestinských a bohoslužebného řádu jerusalemského, bydlil mimo Palestinu, nejspíše v Egyptě neb v Malé Asii. Účelem autorovým bylo hlavně vytknouti ustavičné panenství Panny Marie. Přeháněje však vložil do dějů biblických různé myšlenky i nedůstojné. Při líčení použil evangelií kánonických sv. Matouše a sv. Lukáše, ba i sv. Jana. 2. Evangelium Tomášovo neb podle Tomáše (secundum Thomam) v nynější podobě své vyličuje bez bludařské tendence dětství Ježíše Krista, vetkávajíc do něho různé smyšlenky nechutné a nedůstojné. Zachovalo se ve čtyřech recensích nestejně velikých (dvou řeckých, jedné latinské a jedné syrské). Žádná z nich však nepodává znění původního, neboť původní bylo bludařské (Euseb. H. E. 3, 25, 6) a delší (dle Niceph. catal. stichom. mělo 1300 řádek). V původní formě bylo sepsáno před koncem II. stol. (Philosoph. 5, 7. hom. Origenes, hom. in Luc.). Později bylo zkráceno a přepracováno jednak s hledem na kánon. evang. Matoušovo a Lukášovo, jednak vynecháním míst bludařských. Spisovatel sám nazývá se Tomášem Israelitou. Spisu tohoto a Lži-Matouše bylo použito v XIV. stol. při rýmovaném „Dětství Ježíšově" (viz Patera, Staroč. zbytek rýmov. dět. Ježíšova. Časop. Čes. Mus. 1885—1889.) 3. Evang. o dětství Spasitelově (arabské, evang. infantiae Salvatoris) líčí způsobem legendárním Kristovo dětství od jeho narození až do jeho pobytu ve chrámě jerusalemském ve 12 letech. Sepsáno bylo původně syrsky s použitím Protoevang. Jakubova a evang. Tomášova, jakož i kánon. evang. sv. Matouše a sv. Lukáše, a to nejspíše v V. st. v Syrii. Zvlášť oblíbeno bylo u syrských Nestoriánův a koptických monofysitů. Zachováno jest v jednom syrském a několika arabských rukopisech. 4. Evang. o narození Panny Marie (de nativitate Mariae) vypisuje na základě kánon. evang. Matoušova a Lukášova s použitím Protoevang. Jakubova a evang. Pseudo-Matoušova (viz níže) narození, mládí, zasnoubení P. Marie a zvěstování narození Ježíše Krista. Sepsáno jest v V. stol. hlavně za tím účelem, aby se uctila P. Maria. 5. Dějiny tesaře Josefa (Historia Josephi fabri lignarii) pojednávají o sv. Josefu od jeho zasnoubení s P. Marií až do jeho smrti, udávajíce mimo jiné nepravdy, že Josef vzal si P. Marii jako vdovec 90letý, maje z prvního manželství 4 syny a 2 dcery. Sepsány jsou jazykem koptickým nepochybně v V. st., a to od některého křesťana egyptského, který hověl chiliasmu a, jak se zdá, byl monofysitou; později přeloženy jsou do arabštiny, kterýž text i s překladem latinským vydán jest po prvé od G. Wallina 1722 v Lipsku. Jak se zdá, Koptové schismatičtí předčítali je při službách Božích o svátku sv. Josefa. 6. Evang. Nikodemovo. Pod tímto názvem vyskýtá se od doby Karla Vel. (i v slovanské literatuře) dílo složené ze dvou spisů zcela samostatných, z nichž každý koloval původně o sobě, a jež Tischendorf ve svém vydání apokryfních evangelií zase od sebe oddělil. První ze spisů těch jsou Acta neb Gesta Pilati (Úřední spis Pilátův), která jednají o Kristově odsouzení, smrti, pohřbu a nanebevstoupení (v. Acta Pilati str. 56 n.), druhý z nich jest Sestoupení Kristovo do pekel (Descensus Christi ad inferos), ve kterém dva synové Simeonovi, Lucius a Carinus, vstavše s Kristem z mrtvých, podávají k vyzvání velekněží zprávu o tom, jak Kristus byl do pekel sestoupil, ďábla přemohl a duše spravedlivých odtud do ráje vyvedl. První zmínku o něm činí Eusebius Alex. v V. stol. Bylo zpracováno také v češtině (viz Polívka, Ev. Nikodem. v literat. slovanských Č. Č. M. 1890—1891). S evang. Nikodemovým souvisí více méně některé listy a zprávy podvržené, které byly složeny později v dobách rozličných; jsou to a) list Pilátův k císaři Tiberiovi, v němž se omlouvá, že odsoudil Krista nevinného; b) list Pilátův k cís. Klaudiovi (Tiberiovi), v němž podává krátkou zprávu o Kristově smrti a vzkříšení (řec. i lat.); c) list Pilátův k Herodovi a Herodův k Pilátovi, ve kterých si navzájem vykládají, proč přijali křesťanství. d) Anafora Pilátova či úřední zpráva, kterou Pilát podal Tiberiovi o odsouzení, usmrcení a vzkříšení Kristově a jeho zázracích. e) Podání (paradosis) Pilátovo, jež líčí, kterak Pilát, byv pro nespravedlivý nález svůj odsouzen k smrti, učinil pokání a byl přijat i se svou manželkou do nebe. f) Smrt Pilátova vypravuje, kterak Tiberius, pohlédnuv na obraz Kristův, vytisknutý na rouše Veroničině, byl ihned uzdraven z těžké nemoci, a kterak Pilát, byv pro svůj nález nad Kristem odsouzen k smrti, sám se usmrtil. g) Vypravování (hyfégesis) Josefa z Arimathie, v němž

Josef vyličiv Kristovo zatčení, odsouzení, smrt a pohřeb, sděluje, kterak sám byl od Židů uvězněn, od Krista však osvobozen, a kterak lotr kající byl vzat do nebe. h) Pomsta Spasitelova (Vindicta Salvatoris) vypravuje v hrubém odporu s dějinami, kterak Titus, vladař v Libyi, byv věrou v Krista uzdraven od hnusné rány v obličeji, vytáhl s Vespasiánem proti Jerusalemu, aby potrestal ty, kteří Krista usmrtili. — II. S tendencí bludařskou více méně vytknutou byla tato: 1. Evang. podle Hebreův či hebrejské neb Nazarejských. Bylo zpracováno samostatně s použitím evang. Matoušova a snad i Lukášova a Janova, a to tak, že některé věci z evang. Matoušova byly vynechány, jiné změněny, jiné k nim přibájeny. Sepsáno jest kolem r. 140 (ne-li dříve) v aramejštině, později však, nejspíše koncem II. stol., přeloženo do řečtiny. Poněvadž se podobalo velice kánon. evang. Matoušovu, bylo od některých pokládáno (ovšem neprávem) za prvopis sv. Matouše a požívalo u nich veliké vážnosti. Užívali ho Nazarejští a starší (pravému křesťanství bližší) Ebionité. Zachováno jest pouze v několika zlomcích, jež připomínají Klement Alex., Eusebius a zvláště sv. Jeronym. 2. Evang. sv. Petra jest sestaveno s použitím všech evangelií kánonických, ale velice zbarveno ve smyslu názorů gnostických protižidovských, a to v Syrii (nejspíše v Antiochii) krátce před polovicí II. st. od nějakého stoupence sekty východních Valentiniánů. Zachoval se však z něho toliko jeden zlomek větší, jenž byl nalezen v zimě r. 1886—1887 v Akhmimě, starém to městě hornoegyptském, a vyličuje větší část utrpení Kristova a jeho vzkříšení. Zda obsahovalo zprávy z celého života Páně, není známo, ač pravděpodobno. Česky podáno od Sýkory v Čas. k. duch. 1894. 3. Evang. podle Egypťanů sděláno jest ve smyslu učení gnostikův enkratických s použitím evang. sv. Matouše a sv. Marka, a to nejspíše kolem r. 150. Zachováno jest z něho pouze několik veršů, které uvedl Klement Alex. Užívali ho egyptští enkratité (Klem. Alex. Strom. III, 9. 63—66) a východní Valentiniáni (Klement, Epit. e Theod. 67). Sabelliáni opírali o ně své učení o božské Trojici, Naassenští své učení o jakosti duše. 4. Výpovědi Ježíšovy (Logia, *λόγια Ἰησοῦ*) či zlomek behneský jest 7—8 výroků (osmý je nečitelný) uvedených jakožto výpovědi Pána Ježíše, které byly r. 1897 nalezeny u Behnesu (Oxyrhynchu) v Dolním Egyptě na listě papyrusovém. Je to zbytek nikoli z nějakého evangelia předkánonického, jak myslil Grenfell a Hunt, nýbrž z jakéhosi díla takového, které obsahovalo pouze výběr výpovědí Kristových, vzdělaný dílem z evang. sv. Lukáše, dílem z evang. podle Egypťanů a snad i evang. podle Hebreů. Řečený rukopis jest z konce II. neb počátku III. stol. 5. Evang. Ebionitů (ev. dvanácti) jest zpracováno nejspíše kolem r. 180 na základě evang. Matoušova s použitím evang. Lukášova, a to v duchu ebionském, a má zálibu v askesi zdržující se všech pokrmů masitých. Zachováno jest v několika zlomcích, jež uvedl Epifanius (Haer. 30, 13. 14. 15. 16. 22). 6. Evang. Lži-Matoušovo (Pseudo-Matthaeus), z polovice V. st., vyličuje způsobem legendárním narození, mládí a zasnoubení P. Marie, jakož i narození a mládí Ježíše Krista. Mimo to připomíná se 7. evang. Matějovo as z konce II. stol. (Origen. in Luc.; Euseb. H. E. 3, 25) a 8. evang. Filipovo z polovice III., ne-li již z konce II. stol. (u Epifania, haer. 26, 13., jenž z něho uvedl malý zlomek). — B) Apokryfní skutky apoštolské (apoštolské skutky podvržené). Těchto spisů složen byl počet zvláště veliký, neboť jednak lidská zvědavost toužila dovědětí se věcí zajímavých o každém apoštolu, jednak obrazivost lidská byla troufalejší při apoštolech než při Kristu. Většina jich pochází od bludařů, ale některé z nich byly později přepracovány a bludařského rázu svého zbaveny. Nejdůležitější jsou: 1. Skutky Petrovy (Actus Petri); byl to spis obšírný, sepsaný v duchu gnostickém nejspíše ke konci II. stol., který po způsobu románu líčil jazykem řeckým působení a mučednickou smrt sv. Petra, vloživ do vypravování četné zázraky a příhody smyšlené. Zachovány jsou z něho pouze větší zlomky, z nichž tři uveřejnil Lipsius ve svém vydání apokryfních skutků apoštolských pod různými jmény, a to: a) Martyrium Petri apostoli a Lino episc. conscriptum; b) Actus Petri cum Simone a c) Mučednictví sv. Petra *(Μαρτύριον τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Πέτρου)*. 2. Skutky Pavlovy *(πράξεις Παύλου)* jednaly obšírně o působení a smrti sv. Pavla. Sepsány jsou kolem r. 170 v řečtině od nějakého kněze maloasijského. Zachovány jsou v překladě koptickém (na papyrusu), který, byv před několika roky nalezen v Kairu od K. Schmidta, chován jest nyní v knihovně heidelberské. Mimo to vyskytují se dílem v řeckém originále, dílem v překladech některé části větší, které byly záhy od celku odděleny a pod zvláštními jmény opisovány. Jsou to: a) Mučednictví Pavlovo *(μαρτύριον τοῦ Παύλου ἀποστόλου)*; b) Skutky Tekliny či Skutky Pavla a Tekly *(Πράξεις Παύλου καὶ Θέκλης)*; c) List (třetí) sv. Pavla ke Korintským a Korintských k sv. Pavlovi (viz níže C) 4). 3. Skutky Janovy líčily v duchu gnostickém po způsobu románu působení a smrt sv. Jana. Sepsány jsou řecky ke konci II. stol., ne-li již kolem r. 160, a to nejspíše od některého stoupence sekty valentinské. Zachovaly se pouze ve zlomcích, jež uveřejnil Bonnet r. 1898 v Lipsku. 4. Skutky Ondřejovy napsány v duchu gnostickém kol. r. 160 nejspíše od téhož spisovatele, který napsal Skutky Janovy. V původním znění zachovaly se pouze dva malé zlomky o Maximille, které uvedl Evodius Uzalský ve spise De fide c. Manich. c. 38, zachovány jsou však z něho různé části v pozdějším přepracování katolickém, a to a) Skutky Ondřejovy a Matějovy; b) Skutky Petrovy a Ondřejovy; c) Skutky a mučednictví Ondřejovo; d) Ctnosti Ondřejovy. 5. Skutky Tomášovy líčily v duchu gnostickém cestu svatého Tomáše do Indie, jakož i tamní působení jeho a mučednickou smrt. Sepsány jsou v I. pol. III. stol., jak se zdá, jazykem řeckým, dle některých (Macke) syrským. Užívali jich enkratité, apostolikové, Origeniáni, Manichejští. Zachovány jsou toliko v pozdějším přepracování katolickém; řecky jsou vydány úplně od Bonneta, syrsky od Wrighta. 6. Skutky Tadeášovy (Acta Thaddaei) podávají nejprve list, kterým král edesský Abgar zval k sobě Krista Pána, by tak (Kristus) unikl nástrahám židovským, a odpověď Kristovu, ve které oznamuje Abgarovi, že proto přišel na svět, aby trpěl pro lidstvo, ale že vstane zase z mrtvých a potom pošle k němu svého učedníka Tadeáše; na to líčí, kterak sv. Tadeáš, dostav od Krista poslání, přišel k Abgarovi a pokřtiv jej i jeho dům, působil v jeho území. Sepsány jsou řecky nejspíše koncem IV. neb počátkem V. stol. hlavně na základě syrského spisu „Učení Tadeášovo“, sepsaného koncem III. neb spíše počátkem IV. stol. na základě starší legendy syrské, zvané Acta edessena. Tiskem vydal je Tischendorf a Lipsius, a r. 1891 opět Lipsius s Bonnetem. — C) Apokryfní učení a listy apoštolské tvoří nejstarší formu podvržených spisů apoštolských. Byť sv. Pavlu podvržen v Thessalonice list, hned jak jim poslal první list svůj, ano rozšiřovaly se listy i pod jménem Pána Ježíše a P. Marie. Nejdůležitější z těchto

spisů jsou: 1. List Pána Ježíše Krista k Abgarovi, králi edesskému. Eusebius (H. E. I, 13) sděluje, že v archivu edesském nalezl list krále Abgara k Pánu Ježíši, a list Pána Ježíše k Abgarovi. Abgar žádal Pána Ježíše, aby k němu přišel a ho uzdravil, Pán Ježíš však mu nevyhověl, nýbrž sdělil s ním, že po své smrti pošle k němu jednoho ze svých učedníků, a ten že ho uzdraví. Pravost těchto listův uznával nejen Eusebius, nýbrž i Efrem Syr. a Mojžíš Chorenský (V. stol.), dle něhož však nepsal listu k Abgarovi Pán Ježíš sám, nýbrž k jeho vyzvání a jménem jeho sv. Tomáš. Ano i v novější době uznávali je Welte a Nirschl. Jinak však popírají pravost jejich, a to právem, skoro všeobecně, kladouce původ jejich do polovice III. stol. I papež Gelasius prohlásil je za podvržené. Nicméně hledíc ke zprávě Eusebiově a Mojžíše Chorenského, zdá se přece, že podklad jejich jest dějepisný, a to ten, že král Abgar (V.) poslal k Pánu Ježíši posly s prosbou, aby k němu přišel, a Pán Ježíš že mu v odpovědi slíbil poslat po své smrti do Syrie jednoho ze svých učedníků, ale toliko ústně, avšak o poselství tom že byla učiněna a do královského archivu pojata zpráva písemní, jež obsahovala i žádost Abgarovu i odpověď písemní, záznamy ty pak že později byly omylem pokládány za skutečné listy vyměněné mezi Abgarem a Kristem Pánem. 2. Kázání Petrovo *(Κήρυγμα Πέτρου)* obsahovalo zprávy, které (prý) podal svatý Petr Jakubovi M. o své činnosti. Psáno jest kolem polovice II. stol. nejspíše v Egyptě, jak se zdá, od autora pravověrného. Zachovány jsou pouze nepatrné zlomky u Klementa Alex. a Origena. 3. Podání Matějovo *(παραδόσεις Ματθίου)*, odlišné od evang. Matějova, obsahovalo (předstíranou) zprávu apoštola Matěje o jeho působení, a bylo jakousi směsí zásad křesťanských s filosofií Platonovou. Psáno jest v duchu gnostickém před koncem II. stol. Zachovalo se z něho pouze několik zlomků u Klementa Alex. (Strom. II. 9, 45; III. 4, 26; VIII. 13, 82.) 4. List sv. Pavla ke Korintským (třetí) jakožto odpověď k listu, který mu zaslali Korintané, sdělujíce s ním, že jakýsi Simon a Kleobis šíří u nich učení nepravé, popírajíce vzkříšení těla i to, že se Pán Ježíš narodil z Panny. Sv. Pavel je odkazuje k tomu, co byl kázal od počátku, sám naučiv se tomu od apoštolů, kteří byli s Ježíšem, a potvrzuje, že se Pán Ježíš narodil z Marie, aby nás vzkřísil skrze své tělo a ve svém těle. Ve IV. stol. vyskytovaly se oba listy v bibli syrské. Původně tvořily se Skutky Pavlovými jeden celek a byly tedy zároveň s nimi sepsány kolem r. 170. 5. List sv. Pavla k Laodicejským, nezávadný to list o 20 verších, který obsahuje snůšku myšlenek vybraných z listů sv. Pavla k Filip., Efes. a Kolosským. V nynějším rozsahu svém sepsán jest nejspíše ve IV. stol., a to v řečtině; zachoval se toliko překlad latinský a z něho učiněný překlad arabský a český, vyskytující se v některých starých bibliích českých (již v bibli pražské z r. 1488). Jakýsi list k Laodicejským připomíná již Zlomek Murat.; ten však byl bludařský. 6. Listův 8 Senekových k Pavlovi a 6 listů Pavlových k Senekovi ze IV. stol., krátké to listy, jež tvoří spolu jeden celek. Seneka, naplněn obdivem nad hloubkou myšlenek, vyjádřených v listech Pavlových, touží vejíti s Pavlem ve spojení osobní, ale pozastaviv se, podobně jako i Nero, nad neuhlazenou formou jejích a hrubou latinou, posílá mu spis „De verborum copia“, aby, osvoje si lepší latinu, vyjadřoval své myšlenky hluboké také lepou formou. Jest však pochybno, zda bude lze představiti Pavla Neronovi, ano nebezpečno i to, aby Seneka vešel v osobní styk s Pavlem; a Pavel varuje Seneku před ukvapeností a vyzývá, by své známosti pravd křesťanských užil ku hlásání jich na dvoře císařském. R. 1867 vydal je Kraus v Tübinger Theol. Quartalschr. 7. List sv. Ignáce k P. Marii a list P. Marie k sv. Ignáci. Sv. Ignác žádá za poučení o Pánu Ježíši; P. Maria odkazuje ho k sv. Janovi, nabádajíc ho k pevné víře. Ve středověku někteří pokládali je za pravé. Po prvé připomíná je sv. Bernard (Serm 7. in ps. 99). D) Apokryfní apokalypse, napodobujíce apokalypsi kánonickou a pouštějíce uzdu obrazivosti, líčí brzy Antikrista, konec světa, vzkříšení a poslední soud, brzy radosti vyvolenců a muka zavržených. Nejdůležitější jest 1. Apok. Petrova z polovice neb první třetiny II. stol., z níž však mimo pět nepatrných zlomků zachován jest pouze jeden zlomek větší (as 143 řádky), jenž byl v zimě r. 1886—1887 zároveň s evang. Petrovým nalezen v Akhmimě a mimo konec jakési prorocké řeči Kristovy obsahuje dvoje vidění, jež sv. Petr měl o radostech nebeských a mukách pekelných. Naráží na 2. list Petrův. Česky podal J. Sýkora v Č. k. d. r. 1894. Méně důležité jsou 2. první a druhá apok. sv. Pavla, líčí posmrtný stav spravedlivých i nespravedlivých. Byla zpracována také v češtině (viz Polívka, Vidění sv. Pavla, Č. Č. M. 1893.) 3. Apok. Janova z VIII. neb IX. stol., líčí vidění o konci světa, posledním soudě a stavu oslavenců v nebi. 4. Apok. Petrova, arabská, as z VIII. stol., o tom, co se stalo od Adama a ještě se stane do konce světa. 5. Apok. Bartolomějova o vykoupení lidstva a poslání apoštolů. 6. Apok. Mariina, líčí sestoupení P. Marie do pekel, kterak archanděl Michael ukazuje jí místo i tresty hříšníků a kterak Panna Maria se za ně u Boha přimlouvá a konečně vyslyšení dochází. Pochází ze středověku. (Spisy apokr. vydali: *J. A. Fabricius*, Cod. Pseudepigraphus V. T. collectus, castigatus testimoniisque, censuris et animadversionibus illustratus, v Hamburce. Sv. I. 1713. Sv. II. 1722; *Gfrörer*, Prophetae veteres pseudepigraphi . . . latine versi, ve Štuttgartě 1840; *Fritzsche*, Libri apocr. V. T. graece, v Lipsku 1871; *Lagarde*, Libri V. T. apocr. syriace, v Lipsku 1861; *Zöckler*, Die Apokryph. des A. T., v Mnichově 1891; *Neander*, Apocrypha, hoc est narrationes de Christo, Maria, Joseph etc. v dodatku k Catech. parva Mart. Luth. gr. lat. Basil. 1564 a 1567; *J. A. Fabricius*, Cod. apocr. N. T. collectus, v Hamburce 1703 (2 díly) a 1719 (v 1 díle); *Thilo*, Cod. apocryphus N. T. Fabriciani e libris editis et manuscriptis collectus, recensitus notisque et praelogom. illustratus, v Lipsku 1832; *Tischendorf*, Evang. apocrypha, v Lipsku 1853, 1876, Acta apost. apocr., v Lipsku 1851, Apocalypses apocr. Mosis, Esdrae, Pauli, Joh., item Mariae dormit., v Lipsku 1866; *Hilgenfeld*, Nov. Test. extra canonem receptum, v Lipsku 1866; *R. A. Lipsius*, Acta apost. (Petri, Pauli, Petri et Pauli, Pauli et Theclae, Thaddaei) apocrypha, v Lipsku 1891; *Bonnet*, Passio Andreae, Acta Andreae, Passio Barthol., Acta Joannis. Lipsko 1898; *Klostermann* I.—IV. v Bonně. O apokryfech pojednali mimo jiné: *O. F. Fritzsche* a *C. L. W. Grimm* v Kurzgefasstes exeg. Handb. zu den Apokr. des A. T. 6 dílů, v Lipsku 1851 až 1860; *Dillmann* a *Hofmann*, Pseudepigraphen, v Herzogově Real-Enzykl. 1. vyd. XII, od s. 300; *Volkmar*, Handb. der Einl. in die Apokr. 3. sv. v Tubink. a Lipsku 1860—1867; *Tischendorf*, De apocryph. origine et usu, Hagae 1851; *Lipsius* v Theol. Jahrbericht od r. 1880; *Kozak*, Bibliogr. Übersicht der biblisch-apokr. Literatur b. d. Slaven, v Jahrbücher für prot. Theologie 1891 s. 127—158; *Polívka*, Ev. Nikodemovo v liter. slovanských, Čas. Mus. 1890, 1891; *Schürer*, Gesch. des jüd. Volkes, III, v Lipsku 1898; *Sýkora* v Č. k. d. 1904, 55; v Úvodě do Písma sv. N. Z. I, s. 74—101, v Praze 1904. *Sýk.*

Apolena v. Apollonia.

Apollinaris, Apollinarius, Apollinář (*Ἀπολλινάριος*) 1. sv. muč. v **Africe** spolu s Cyriakem (v. t.) Mart. Rom. 21. cna. — **2. Claudius**, sv., biskup hierapolský ve Frygii a apologeta okolo r. 160, složil apologii za křesťany k císaři Marku Aureliovi, která však až na některé úryvky se ztratila (ap. *Migne*, PG. V., 1293.), jakož i jiné spisy, o kterých se staří zmiňují. Mart. Rom. 8. ledna. Srvn. *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 39. — **3. mladší**, biskup **laodicejský**, zakladatel sekty Apollinaristů, byl od r. 362 biskupem laodicejským a zemřel po roce 380. Jeho otec, též *A.* (starší) zvaný, byl knězem při témž kostele. Oba, otec i syn, pěstovali poesii, filosofii a klassická studia. *A.* upadl v blud; chtěje jednoty v Kristu uhájiti, přenesl trichotomii z psychologie Platonovy do christologie a učil: že jako obyčejný člověk skládá se z tří částí, těla, duše a ducha, tak i Bůh-člověk z těla, duše a Slova; Slovo (Syn Boží) zastupuje u něho lidského ducha (*πνεῦμα*) a spojilo se s oněmi dvěma nižšími částěmi v jednu jednotu; nebot kdyby prý měl Kristus i lidského ducha, pak měl by i svobodu a sní i proměnlivost (*τὸ τρεπτόν*), a tím prý by se naše spasení stalo pochybným. Nebezpečnost tohoto bludu poznali hned a proti němu psali mnozí církevní učitelé, zvláště Athanasius, oba Řehořové, Nazianský a Nysský, a Epifanius, kteří pevně božství a nezkráceně člověčenství Páně držíce, nutnost rozumné lidské duše v Kristu dokazovali. Učení *A*-ovo bylo zavrženo synodou alexandrijskou r. 362; pak římskými synodami r. 374, 380 a 382 a všeobecným sněmem církevním v Kt. r. 381. Císař Theodosius I. zakázal Apollinaristům ustanovovati si biskupy a jiné duchovní, přebývati v městech a konati sbory. *A.* dožil se skoro úplného zahynutí své sekty, jejíž zbytky potom v bludu monofysitském zašly. [Lit. *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 159, *Petavius*, De incarn. l. 1, c. 6; l. 5, c. 12; l. 7, c. 2; *A. Lebedev*, Lžeučenie Apollinarija i ego značnic v istorii hristianskoj dogmatiki. Spb. 1878; *A. Spasskij*, Istoričeskaja sud'ba sočinenij Apollinarija L. Serg. Pos. 1895; *Dräseke*, Apollinarios v. Laodicea. L. 1892.] — **4.** sv. opat **montecassinský** 817—828, pam. 27. listop. Srvn. *Acta Ss.* Novemb. VI, 473. — **5.** sv., mč. a biskup **ravennský**, učedník sv. Petra, přišel s ním z Antiochie do Říma a byl od něho poslán, byv na biskupství vysvěcen, do Ravenny, hlavního přístavu římského loďstva, hlásat evangelium. Působiv zde s velikým úspěchem a biskupovav 29 let, zemřel následkem vytrpených muk 23. července r. 75, dle jiných 78. Byl pochován v Classe u Ravenny. K jeho cti zasvěcen v Praze kostel, při němž bývala kapitola (v. čl. Apollináře sv. kapitola.) — *Birlo*, Leben und Wirken des hl. *A.*, nebst Beschreibung der neuen Apollinariskirche in Remagen, Bonn 1857. *Farabulini*, Storia della vita et del culto di S. A. Roma 1874. — **6. Sidonius** sv. v. Sidonius. — **7.** sv., biskup **valencský**, bratr sv. Avita (v. t.), syn Isichiův (v. t.), *n.* 450 ve Vienne, *z.* kol. 520 ve Valencii. Více než 30 let spravoval výborně svoji diecesi; velikou zásluhu získal si o obrácení se říše burgundské od arianismu k církvi katolické; pam. 5. října. Jeho „Vita" v Monum. Germ. SS. Merow. III. 194 násl.; listy v *Migne* Ph. LIX, 231—273.

Apollinaris (Apollinařiše, Apolinára) **Synkletika**, sv. panna, žila v Egyptě jako mnich-poustevník pod jménem Dorotheus, *z.* na poč. V. stol. Mart. Rom. 5. ledna. Srvn. *Kulda*. Cirk. rok I, 281.

Apollinaris a s. Thoma O. Carm., *sp.* „Enchiridion polemicum dogmaticae theologiae" (Neapol 1736.)

Apollináře sv. kolleg. kapitola v Praze. Roku 1344 markrabí Karel žádal pap. Klementa VI. za svolení, aby kapitola sadská směla přesídliti buď do Prahy neb na některé předměstí pražské, uváděje k tomu důvodem, že posavadní sídlo její je místo osamělé v lesní krajině, kdež majetek kanovníků zhusta bývá rušen a ztenčován, za války plenem, v míru pak nákladným hoštěním šlechticů. Ježto úmysl žadatelův i od představených kapitoly byl schvalován, papež zmocnil arcibiskupa Arnošta, aby k přesídlení přivolil. Jak se zdá, hledání příhodného místa ke stavbě kostela a domu děkanského způsobilo průtah ve věci; teprv po založení Nového Města pražského obrácen byl zřetel k hoře Větrníku nad Slupí. Na podzim r. 1362 přestěhovalo se duchovenstvo ze Sadské ke kapli sv. Jiljí v místech nynějšího kostela sv. Apollináře. O stavbě kollegiátního chrámu, jenž připomíná se nejprv roku 1364, nejsme zpraveni. Kapitola majíc tehdáž proboštem Guidona, kardinála-biskupa portského, a děkanem Velka ze Sedlčan, skládala se z 11 členů. Podací právo ke všem prebendám náleželo arcibiskupovi, jenom prebendy proboštská a děkanská byly někdy udělovány milostí papežskou. (O statcích kapitoly v čas jejího přesídlení viz čl. Sadská.) Z nařízení arcibiskupa Jana I. nástupce Velkův Jan Kantor z Litomyšle vystavěl na Větrníku dům děkanský, velmi nákladný a úhledný (před r. 1375). Brzy potom byla zbudována škola svatoapollinářská na blízku nynějšího domu čís. pop. 495-II. Ke jmění kapitolnímu přibyla ves Bolevec u Plzně z daru bývalého kanovníka Svatoslava z Netolic (r. 1382). Směnou za statek sadský, to jest pozemky tamní, které vzdělávali děkan, mistr školní, sakristán a vikář proboštův, se čtyřmi chalupami, dvorem děkanským, loukou a důchodem ročním 90 grošů, dostalo se kapitole vsi Opočnice u Králova Městce. R. 1395 probošt Olbram ze Škvorce postoupil panu Půtovi z Častolovic dva ostrovy u řeky Labe a vrchnost nad dvěma hospodáři v kteresi vsi u Kostomlat a přijal za to od něho zboží jiné. V převratech doby husitské kanovník Petr přidal se ke straně pod oboji a směl setrvati při kostele, kdy ostatní, mezi nimi probošt Oldřich ze Strašecího a děkan Arnošt z Černčic, odešli do vyhnanství. Pražané odňali kapitole poplužní dvůr v Únětících (roku 1420), kdežto císař Sigmund svými zápisy z let 1420—1437 odcizil od ní vsi Věšťany, Roudníky, Ledčice, Toušice, Hořany a Domašice. Ke statkům, které zůstaly kostelu sv. Apollináře, obrátili zření mistři učení pražského, pracujíce o to, aby důchody kapitolní jim byly propůjčeny. I dosáhli toho úmluvou s administrátory arcibiskupství strany pod jednou, že Augustin Klatovský, mistr řečeného učení, stal se kapitolním děkanem (r. 1442—1460). Naproti tomu zůstalo administrátorům právo jmenovati probošta a kanovníky z duchovenstva pod jednou. Se svolením krále Jiřího děkan Augustin Klatovský prodal ves Bolevec (r. 1460). Brzy potom kapitola vyplatila ze zástavy ves Domašice u Úštěku. Když po zavržení kompaktát a ohlášení trestů církevních proti králi r. 1466 minula shoda stran v zemi, administrátoři pod jednou nechtěli uznati nástupce Augustinova M. Václava Vrbenského za děkana; nicméně král Vladislav II., prohlásiv prebendu děkanskou za svou kollaturu, udělil ji Vrbenskému (r. 1472). K jeho důchodům náležely platy ze vsi Domašic, Satalic, Vysočan a Býčkovic. Po děkanu M. Pavlovi Zateckém, administrátoru pod oboji (r. 1500—1517), děkanství u sv. Apollináře stalo se obvyklým beneficiem úřadu administrátorského. Zatím král Vladislav II. r. 1503 připojil kapitolu „až do znovuzřízení stolice arcibiskupské" ke kapitole metropolitní. Z té příčiny bylo upuštěno od dalšího jmenování proboštů a kanovníků (vlastně jen jednoho kanovníka), a statky, z nichž oni důchody

měli, připadly kapitole svatovítské; ale kapitola právě řečená jmenovala potom děkany svatoapollinářské, aby manifestovala své právo k děkanství u sv. Apollináře, jež bylo v rukou utrakvistů. Roku 1599 císař Rudolf II. daroval děkanství se vším jeho příslušenstvím (s kostelem, vrchnostenskou jurisdikcí na Větrníku, platy z vinic a vsí prve jmenovaných) obci Nového Města pražského ad pias causas. Než po 30 letech darování bylo zrušeno od císaře Ferdinanda II., jehož rozhodnutím metropolitní kapitola uvedena byla v držení děkanství. Tak r. 1628 vznikla v kapitole svatovítské prebenda děkana svatoapollinářského, jednoho z kapitulárů, jejž sbor k děkanství volil a král potvrzoval. Později název děkana svatoapollinářského určen byl pro kanovníka podle přijetí od kapituly staršího, než je t. zv. sváteční kazatel, a na tom posavad zůstává. V kostele sv. Apollináře služby Boží i duchovní správu konal zástupce děkanův (střídník), až r. 1784 byla při chrámu tom zřízena správa farní. Srvn. *Tomek*, Dějepis m. Prahy II—V, VIII—IX, XI. *Frind*, Kirchengeschichte IV, str. 191 nn.; *Ekert*, Posvátná místa II, str. 143 nn. *Vac.*

Apollinarisberg u Remangenu (diec. trevírská), někd. kl. benediktinský (zal. 1117), nyní kl. františkánský a poutní místo s kostelem vystavěným r. 1839 od stavitele kolínského dómu Zwirnera; v kostele fresky znázorňující výjevy ze života sv. Apollináře Ravennského od Degera, Ittenbacha a Müllera.

apollinaristé, přívrženci Apollináře Laodicejského (v. Apollinaris 3.).

Apollinarius v. Apollinaris.

Apollo (*Ἀπολλώς*, zkráceno z *Ἀπολλώνιος*), sv., Žid alexandrijský, muž vynikající výmluvností a znalostí Písma (Skut. ap. 18^{24}), nauce Kristově zevrubněji vyučen Priscillou a Akvilou v Efesu (Skut. ap. 18^{26}), načež v Efesu a Korintu horlivě evangelium hlásal. O něm praví sv. apoštol: „Já jsem sázel, Apollo zaléval, ale Bůh dal vzrůst" (1 Kor. 3^{6}). Jaké autority v Korintě požíval, vysvítá z toho, že část křesťanů tamních pokládala jej za svou hlavu (1 Kor. 1^{12}), tak jako jiní Pavla a jiní Kéfu (Petra). Sv. Pavel velice si ho vážil (1 Kor. 16^{12}, Tit. 3^{13}). Někteří pokládají *A*-a za autora listu k Židům. Památka 9. prosince. Viz také čl. „Apollonius".

Apollofanes (*Ἀπολλοφάνης*), vůdce syrský, jenž spolu s Chereem a Timotheem byl zabit při dobytí Gazary Judou Machabejským (2 Mach. 10^{37}).

Apollonia (*Ἀπολλωνία*), město v Makedonii. (Sk ap. 17^{6}) v kraji zvaném „Mygdonia" mezi Amfipolí a Thessalonikou; nyní ves Pollina.

Apollonie sv., dle zprávy biskupa Dionysia (Eus. H. E. VI, 41) umučená ve vzbouření luzy v Alexandrii r. 248 n. 249, panna pokročilého již věku (snad diakonissa); při mučení byly jí vytlučeny zuby, a když jí potom vyhrožováno upálením, sama z vyššího vnuknutí vrhla se do plamenů. (Aug., De civ. Dei I, 26.) Mart. Rom. 9. ún. Srvn. *Acta Ss.* Februarius 278—82. Vyobrazuje se v rukou držíc kleště se zubem (viz obr. 77. na str. 249, srvn. *Detzel*, Ikonogr. II, 93). Uctívá se jako patronka proti bolestem zubů.

Apollonius (*Ἀπολλώνιος*) 1. sv. mč., biskup v Africe. Mart. Rom. 19. bř. — 2. sv. mč., kněz v Alexandrii za Maximiána. Mart. Rom. 10. dub. — 3. Antimontanista, spis. církevní v době cís. Commoda a Septimia Severa asi v letech 180—210. Řek orientální, nepochybně v M. Asii, snad v Efesu. Sepsal proti montanistům spis, z něhož zachovaly se pouze zlomky u Eus. H. E. 5, 18. Tertullian odpověděl *A*-ovi spisem, jenž se rovněž nedochoval. Srvn. *Bardenhewer* I, 525, *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 43. — 4. sv. mč., jáhen v Antinoe v Egyptě, Mart. Rom. 8. března, v církvi řecké 14. pros. (Srvn. *Nilles*, Kal.² I, 353). — 5. sv., biskup v Brescii (Brixiae) v Sev. Italii ve II. stol. Mart. Rom. 7. čce. — 6. sv. mč. v Egyptě za Maximiana. Mart. Rom. 5. června. — 7. sv., egypský mnich-poustevník, *n.* kol. 291, shromáždil kolem sebe asi 500 mnichů. Rufin, jenž jej navštívil, podává jeho životopis v „Historia monachorum in Aegypto" (staročeské zpracování životopisu toho viz v edici *Em. Smetánky*, „Staročeské životopisy svatých Otcův" 41—56). — 8. (Apollo), zvaný „kupec", byv zprvu obchodníkem, opustil svět a žil na poušti sketské ve IV. století. Srvn. *Palladius*, Historia Lausiaca c. 114, apophthegmata u *Migne*, LXV, 133. — 9. sv. mč., ukřižován v Ikoniu. Mart. Rom. 10. čce. — 10. sv., senátor římský, muž vznešený a velice vzdělaný, mč. za Commoda kol. 184, hájil před soudcem Perennem podrobně a skvěle víru křesťanskou, byl však odsouzen senátem k smrti stětím (Eus. H. E. V, 21). Acta se zmíněnou obhajovací řečí zachovala se ve znění arménském a řeckém. Mart. Rom. 18. dubna. Acta vydal *Conybeare* 1894, 1896, *Anal. Bolland.* 1895, *G. Rauschen* ve „Florilegium patristicum" (1905); pravost jejich popírá sice *Geffcken* („Die Acta *A.*" 1904), ale *Harnack* je obhajuje. Srvn. *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 39, *Bardenhewer* II, 623—627. — 11. sv. mč. Mart. Rom. 23 čce. — 12. syn Tharseův, místodržící syrský v Coelesyrii a Fenicii za doby Seleuka IV. Filopatora, nepřítel Židů, dal podnět k oloupení chrámu jerusalemského Heliodorem (2 Mach. 3^{4-7}, 4^{4}). — 13. syn Mnesteův, úředník syrský, od Antiocha IV. Epifana, krále syrského, povolán r. 173 př. Kristem k Ptolemaeovi VI. Filometorovi (2 Mach. 4^{21}); jest nepochybně totožný s *A*-em „knížetem nad berní", jenž Jerusalem poplenil, krveprolití mezi obyvatelstvem způsobil a posádku syrskou do města vložil (1 Mach. $1^{30.39}$, 2 Mach. 5^{24-26}). Padl v bitvě, v níž poražen byl r. 166 od Judy Machabejského, jenž potom užíval meče *A*-ova (1 Mach. 3^{10-12}). — 14. syn Genneův, jeden z náčelníků syrských, kteří proti Židům nepřátelsky se chovali (2 Mach. 12^{2}), i když Lysiáš s Judou Machabejským mír uzavřel a do Syrie se vrátil (2 Mach. 12^{2}). — 15. vojevůdce syrský a místodržící Coelesyrie, přívrženec Demetria II. Nikatora proti Alexandrovi Balasovi, poražen od Jonathy, přívržence Alexandrova, u Azotu r. 147 př. Kr. (1 Mach. 10^{69-85}). — 16. sv. mč. v Terni (Interamnae) spolu se sv. Proculem (v. t.). Mart. Rom. 14. ún. — 17. z Tyany v Kappadocii, dobrodružný filosof novopythagorejský v prvém století po Kr, *n.* v Tyaně v Kappadocii, žil v době Neronově a Domitianově, zemřel kol. r 100 nepochybně v Efesu; na svých dalekých cestách seznámil se s orientálními naukami náboženskými a snad i s křesťanstvím; zaměstnával se nepochybně také magií. Pod jeho jménem zachovalo se 77 listů, jichž pravost jest pochybná. — Životopis *A*-ův zpracoval více než 100 let po jeho smrti Flavius Filostratus ku přání Julie Domny, manželky císaře Septima Severa (*z.* 217); je to filosoficko-náboženský román tendenční („*Τὰ ἐς τὸν Τυανέα Ἀπολλώνιον*"), v němž *A*-a líčí jako světce a divotvůrce. Zdá se, že účelem spisu toho bylo podati jakousi protiváhu vůči životu Ježíše Krista. Srvn. *Ferd. Chr. Baur*, „Apollonius von Tyana und Christus" v Tübinger Zeitschr. f. Theol. 1832, *Jean Réville*, „La religion à Rome sous les Sévères" (1886), *Kachník*, „Dějiny filosofie", 83—84, *Samsour*, „Církevní dějiny obecné" 81.

Apollyon v. Abaddon.

apologeté, obránci, zvláště obránci křesťanství, v užším významu obránci z pravěku křesťanského.

apologetická čili obranná kázání. Obhajovati katolickou věro- a mravouku bylo vždy potřebí a jest zejména za naší doby, kdy se na katol. učení ustavičně útočí a téměř vše se popírá, nezbytno. Avšak zpravidla se nedoporučuje voliti si různé bludy, námitky a pochybnosti za thema svého kázání a tak jejich nesprávnost dokazovati, tedy je přímo vyvracetí. Lepší a vydatnější bývá nepřímý způsob vyvracení bludů, jenž se zove obranným aneb apologetickým. Pozůstává v tom, že si kazatel se zřetelem na zvláštní poměry stádce zvolí tu neb onu pravdu, proti kteréž se bludy a námitky pronášejí, za předmět své řeči, ji důkladně vysvětlí a dle pravidel homiletiky všestranně dokáže, aby mohl důvodně souditi, že posluchači jsou, nebo při dobré vůli mohou býti o projednané pravdě pevně přesvědčeni. Taktéž vyloží, jak toto učení, spočívající na nezvratných důkazech, jest krásné i potěšitelné a jak důležitý význam má pro časné i věčné blaho věřících. Tento okamžik pak jest nejpřiměřenější, aby kazatel též poukázal na bludy a námitky, které se proti dokázané pravdě mezi posluchači vyskytují nebo snadno mohou vyskytnouti — tedy jsou již známy anebo snadno mohou ve známost přijíti. Se zřetelem k těmto řečník z projednané a dokázané pravdy dále dovozuje, že opačné tvrzení nemůže býti odůvodněno a pravdivo a že tedy věřícím náleží příslušné námitky a pochybnosti rozhodně odmítati, i kdyby jim od nepřátel sv. víry sebe krásněji a duchapliněji byly předkládány. Kazatel poukáže též na zastánce a obhájce bludného učení, vytkne jejich neznalost věcí náboženských a tedy nespolehlivost v tak důležitých otázkách, dále i jejich převrácenost, snad i zlomyslnost a zvrhlost, tak že již dle toho všeho mohou si věřící utvořiti úsudek o jejich učení. Možno zde přihlížeti k výroku Žalmistovu: „Řekl nesmyslný v srdci svém: Není Boha“ (Žalm 13, 1). Kazatel může, uzná-li za vhodno, některé důležitější námitce též větší pozornost věnovati, aby posluchačům dal na ruku, jak by po případě vlastní a cizí námitky a pochybnosti proti víře měli odmítati. Toť *a. k.*, při nichž se na blud neútočí přímo, nýbrž jen nepřímo, poněvadž se pravda obhajuje. Tento způsob jest se stanoviska opatrnosti pastýřské v mnohé příčině výhodný. Jednak se posluchači zbytečně neseznamují s různými námitkami proti víře, jež by snad i mnohé pochybnosti u nich vyvolaly a dokonce jejich víru mohly by ohrožovati, jednak však není nebezpečí, že by skutečně nebo domněle byli uráženi a roztrpčováni. Neboť posluchač se obyčejně se svým náhledem stotožňuje, útok na svůj náhled považuje za útok na svou osobu. Avšak když kazatel bojuje proti bludu, snadno se rozhorlí a dá se tak uchvátiti, že pronáší ostřejší výrazy a příkřejší výtky, kterými leckterý z věřících může býti popuzen i proti samému hlasateli slova Božího, jehož slov již nepřijímá s důvěrou, ano naopak srdce své pravdě uzavírá a od ní se odvrací, což by bylo smutným úspěchem pro kazatele. Toho všeho není se obávati při apologetickém pojednání předmětu. Apologetického rázu bývají též konferenční řeči (v. t.). Srvn. *Hulakovský*, Kázání apologetická. *Klug*, Gottes Reich (Padeb. 1909), *Bougaud*, *Villard*. Pomůcky, *Vychodil*, Apologie křesťanství. *Pavelka-Gibbons*, Víra našich otců a j. *Kček.*

Apologetika, apologie. Tato je pojmem širší a v dějinách dřívější oné, značíc slovní obranu vůbec; předmět její bývá tedy výslovně jmenován, na př. apologie jazyka, *a.* Sokratova, *a.* křesťanství. Přeneseně mluví se také o skutkové apologii, na př. život prvních křesťanů zove se *a.* křesťanství. Slovo samo v *NZ* několikrát se vyskytuje: Vulg. na př. Sk. Ap. 22, 1. překládá *ἀκούσατέ μου τῆς ἀπολογίας* — quam reddo rationem; Fil. 1, 7: defensio; 1 Petr 3, 15; satisfactio (omni poscenti rationem). — Apologetika (příd. *ἀπολογητική*, totiž *ἐπιστήμη* n. pod.) slovně (v pozd. řečt.) značí projev obranný, k obraně způsobilý; Balbínovu obranu jazyka českého na př. jmenuje Pelzl „Dissertatio apologetica“, Tertullian dílo své „Apologeticus“ liber) neb „Apologeticum“. Ustálil se však v novější době (1834 Ant. Berlage, Apologetik der Kirche oder Begründung der Wahrheit und Göttlichkeit des Christentums; 1838 J. S. v. Drey, Die Apologetik als wissenschaftliche Nachweisung der Göttlichkeit des Christentums atd.) název ten (jako jméno podstatné) jen pro určité odvětví vědy náboženské a značí nám vědeckou obranu pravosti náboženství křesťansko-katolického. Původní, povšechný význam názvu toho spatřuje se ve výrazech, jako „apologetika židovská“, „*a.* patristická“ a pod., jimiž vyznačuje se obranná činnost a methoda toho kterého věku neb díla neb apologety; v tomto významu také zde název častěji kladen. Předmětem apologetiky jest pravost náboženství, jak se v církvi podává a zprostředkuje, totiž jako Bohem zjevené, proto pravé a jediné pravé; *a*-ka protestantská spokojuje se odůvodněním křesťanství vůbec, které prý na společné půdě různé církve připouští — nám jest počínati si důsledněji a zkoumati až do posledních podrobností, zdali a pokud která církev smí se vydávati za pravou a jediné pravou. Od apologie liší se *a*-ka jako odbor tím, že je vždy soustavnou a celkovou, kdežto *a*-gie může býti příležitostnou a částečnou, dle předmětu, který si zvolila, nebo dle protivníka, jemuž má čeliti. *A*-ka není pouhou methodikou neb theorií obrany, jako na př. katechetika nebo homiletika vzhledem k činnosti vyučovací a kazatelské, nýbrž jest sama již obranou. Zkoumá daný útvar náboženský v základech jeho dle příslušných sudidel filosofických a historických, zdali oprávněny jsou nároky jeho, by uznán byl za to, zač se vydává: zdali nadpřirozené zjevení vůbec dáno a zdali zachováno tam, kde se udává. Pokud tu řeč o poznatcích, náboženské vědě zcela zvláštních, na př. zjevení, proroctví, zázraku, neomylnosti atd., *a*-ka je vysvětluje, možnost a poznatelnost jejich rozumově odůvodňuje a skutečnost jejich dovozuje. Středem *a*-ky jest božství Kristovo, jež dokazuje opět jen důvody rozumovými, z dějin, psychologie atd. vzatými: na základě tom pak dovozuje se podstata a úkol církve jakožto zřízeného jím ústavu spásy, jenž jednak autoritou božskou pro člověka závazným učiněn, jednak potřebám člověka ve všech směrech samojediný vyhovuje. Převládá tedy v *a*-ce vlastně stránka kladná nad zápornou neboli čistě obrannou, neboť prohlédá hlavně k přesnému odůvodnění, pak teprve k vyvrácení námitek. Proto jméno „apologetika“, hlavně u Němcův obvyklé, mezi pěstiteli této vědy nezobecnělo, jak z názvů příslušných děl viděti (v. dějiny): jelikož prý přímým úkolem *a*-ky jest, odůvodniti základy, na kterých věro- i mravoučná autorita církve a jejích zástupců spočívá, a to i jen dle požadavku soustavy vědecké, byť i žádných protivníkův a námitek nebylo, dávají mnozí přednost názvu „theologie základní“ (fundamentalis). Jiní zase zovou ji th. dogmatika generalis, ana neobírá se tak jednotlivými poučkami víry, jako dogm. specialis, nýbrž věroučnou autoritou vůbec; ovšem že pak i jednotlivé poučky o této autoritě stávají se rovněž předmětem víry, jejíž části probírá zase dogm. zvláštní, ale pod zřetelem jiným, t. věroučné závaznosti. Někteří *a*-ku dokonce jmenují theologickou (nadpřirozenou) logikou. V tomto případě jeví se *a*-ka i dle jména tím, čím vlastně býti chce, vědeckým

úvodem k ostatním odvětvím bohovědy, především k věrouce; ona všechna sice své poučky zvláště dokazují důvody svými z Písma a tradice, a pokud přiměřeno, z rozumu, ale předpokládají především důkaz, že autorita, která je předkládá, je k tomu oprávněna a že prameny důkazné (Písmo a tradice) jsou správné. Dle obsahu dělí se *a*-ka v demonstratio christiana a d. catholica. Mnozí pak neváží se vůbec společným názvem, nýbrž pojednávají raději způsobem dogmatickým o jednotlivých částech *a*-ky, při čemž rozumové odůvodnění následuje; tak zvláštní traktáty o náboženství, o zjevení, o církvi, o neomylnosti, primátě, o Písmě a tradici atd. A v tom se opět apologetika stýká s apologií, že někteří obhájcové, aby vyhověli širšímu, mimoškolskému obecenstvu, probírají celou látku *a*-ky ve sbírkách samostatných rozprav, jež nazývají „apologiemi". Právě tato potřeba širšího čtenářstva, jež nemá potřebné průpravy k apologetice, přiměla mnohé obhájce, že vlastním rozpravám o náboženství zjeveném, jimiž apologetika jinak začíná, předesílají rozbor některých zásad noetických, metafysických a psychologických, jež by sice odjinud známy a uznány býti měly, avšak zhusta, a to právě pro náboženské důsledky, spornými se zovou, jako jsou: možnost a jistota poznání, jsoucnost Boží, duše lidská duchová a nesmrtelná, náboženství, svobodná vůle (předpoklady víry, praeambula fidei v užším smyslu). — Methoda *a*-ky jest přirozeně syntheticko-progressivní, filosoficko-historická, dle řečeného kritická sice, ale více kladná a irenická, přesvědčivá, než polemická. Obrací se ovšem hlavně k rozumu, avšak předvádí jemu i ony stránky předmětu, jež dovedou nadchnouti a k souhlasu ochotnému roznítiti. Spor mezi směrem intellektualistickým a voluntaristickým, kdež onomu vytýká se nevábivý suchopar, tomuto pak pomíjivé horování, možno správně rozřešiti jen sloučením obou, při čemž arciť důkladné poznání, přesný důkaz jest nezbytným základem; závisí pak na povaze spisovatelově, která stránka se mu lépe podaří, a na čtenářstvu, která mu více prospívá. T. ř. populární apologetika jest čím dále tím potřebnější, avšak není bez jakéhosi nebezpečí, jelikož důkazy její nemohou býti tak zevrubné, jak věda žádá, a mezerami svými pak nevědomcům snadno zavdávají záminku k posměchu, jakoby věc hlubších důvodů neměla. — Účel *a*-ky jest uvésti až k branám víry jakožto vlastní vůdkyně na cestě spásy, jí připraviti půdu odklizením předsudků a zjednáním rozumného přesvědčení o věrohodnosti věrozvěsta a toho, co zvěstuje. Důkazy její, ač vědecky přesné, nevynucují souhlasu, jako na př. mathematické důkazy, jsou-li řádně pochopeny; právě proto, že ve skutku a obsahu zjevení, jelikož jest nadpřirozený a božský, člověkem pochopen býti nemůže, zůstávají i nejvzdělanějšímu theologu, a tím více ostatním věrcům a nevěrcům vždy nějaké nejasnosti a možné pochybnosti, kterých však věrec nepěstuje, nýbrž vědom sobě jsa přirozené nedostatečnosti své, z úcty a lásky ke zjevujícímu je Bohu dobrovolnou věrou překonává a takto jakousi obět rozumu, vlastně nerozumu svého (pověstné sacrificium intellectus) přináší. Takto *a*-ka neposkytuje sice vlastních důkazů víry, jelikož by to již nebyla víra, ale vštěpuje pohnutky víry (motiva credibilitatis) — ne všechny, ani ne hlavní pohnutky, ale dosti závažné, aby k víře, kdo toho potřebuje a schválně neodporuje, záporně i kladně ochotnějším učinily. I zde jsou spory o významu sudidel neboli kriterií zevnějších (na př. zázraků, proroctví) a vniterných (přednosti nauky): dogma jest (Vatic. III. 3, 2), že zjevení zevnějšími známkami věrohodným státi se může, nelze jich tedy odmítati; avšak jisto je také, že vniterné známky, přiměřenost nauky k potřebám ducha a srdce, účinky mravní atd. rovněž velmi jsou působivy, i zaslouží tedy obojí v apologetice náležité pozornosti. Záleží tu opět mnoho na schopnosti apologetově a na vnímavosti čtenářově. — Dějiny. V prvých dvou stoletích vede se obrana proti Židům, kteří neuznávali Krista Messiášem v *SZ* slíbeným, a proti pohanům, kteří křesťany a křesťanství viníli z bezbožectví, jelikož neuznávali model a bohů v nich sídlících, z nenávisti pokolení lidského a z požívání masa dětského (epulae Thyesteae). Proti oněm poukazováno hlavně na vyplněná proroctví a předobrazy *SZ*. na život a skutky Kristovy s apoštoly, na zkázu Jerusalema a chrámu s obětmi, taktéž předpověděnou. Proti pohanům byla obrana z části oběma společná, co do atheismu a nemravnosti, a tu čerpáno značně z apologetiky židovské (Flavius, Filo) i poukazováno na jedině rozumné jednobožství, na mravný a obětovný život křesťanův atd. Oběma však, jak novější badání (Geffcken a j.) ukazují, značné látky filosofické poskytla Stoa, bojující též proti pošetilostem anthropomorfismu a hrubého modlářství. Apologeté křesťanští toho věku jsou více velikány náboženství než vědy, a proto hlavně tam vynikají, kde líčí vlastní zkušenost v životě bohumilém. U některých známe pouze jména neb úryvky ze spisů: Quadratus, Apollinaris. Miltiades, Melito, Aristides (Apologia), Justin (dvojí Apologie), Tatian (Oratio ad Graccos), Athenagoras (Legatio pro Christianis), Theophilus Antioch. (Ad Autolycum), Hermias (Irrisio gentilium philosophorum), Tertullian (Apologeticum, Ad Scapulam, Ad nationes, De idololatria), Minucius Felix (Octavius), Irenaeus (Adversus haereses), kterýž obzvláště již proti rozkolníkům vytýká nauku o církvi a ústním podání. Důkazy ze zázraků tehdy ještě ustupují do pozadí. — Od stol. III. křesťanství stává se známějším, a proto ustávají ony hrubé a nejapné pomluvy dosavadní, útočí se však tím více na důvody, kterými křesťané svou věc hájili: popírá se přednost nauky křesťanské, božský původ proroctví a zázraků, věrohodnost Písma, a přičítají se veřejné pohromy zanedbávání dosavadních bohů (Celsus, jenž popírá vyplnění proroctví aneb klade je za vaticinia ex eventu, Porfyrius, Hierokles, Julian Odp.). Naproti tomu dovozován tím zevrubněji božský a vznešený ráz nauky křesťanské, převyšující obsahem i umravňujícím vlivem nejen obecnou pověru, nýbrž i filosofii, dokazována pravdivost a závažnost proroctví i zázraků, význam jich v životě Kristově a pro život křesťanský, na rozdíl od běžných kejklů, ve službě pravdy božské, po které lepší duchové ode dávna toužili a pro kterou Bůh lidstvo z daleka vychovával. Origenes (c. Celsum) neznámé teď spisy proti Porfyriovi (Methodius a jiní), Eusebius (adv. Hieroclem), Cyrill Alexandrijský (c. Julianum) směřují proti těmto protivníkům. Klement Alex. (Cohortatio ad gentes, Stromateis), Lactantius (Divinorum institutionum ll. 7), Eusebius (Praeparatio evangelica, Demonstratio evangelica, jakési to již pokusy soustavné), od něhož zachovány též úryvky dřívějších spisů, Theodoretus (De curandis Graecorum affectibus) jednají o nauce křesťanské již více povšechně. Origenes důkladně obírá se Písmem, Cyprian píše proti modlářství (De idolorum vanitate), Arnobius (Adv. gentes), Orosius (Adv. paganos historiarum ll. 7), Augustin (O městě Božím, De civitate Dei contra paganos) vyvracejí výtku, že křesťané zaviňují říšské pohromy. Proti štvavým Židům píší Cyprian, jenžto s Augustinem a Optatem Milevským hájí jednotu církve proti bludařům, Eusebius Nemesský, Řehoř z Nyssy, Jan Zlatoústý a j. — Činí se pokusy vyznačiti určí-

tými hesly jednotlivé směry této obranné činnosti starověké co do ideového obsahu a časového postupu; na př. rozlišuje se (Wernle) obrana lidová (osobnost a činnost Kristova s apoštoly), paulinská (vniterný zázrak, státi se a býti křesťanem), joannejská (Kristus dovršení veškeré pravdy, křesťanství pravda sama) aneb (Koch) obrana z proroctví, pak ze zázraků, pak neb současně z přednosti pravdy křesťanské (joannejsko-alexandrijská, ratlonální a málem rationalistická), od III. stol. z osoby a dějin Krista a křesťanství, a konečně paulinská (prakticky zkušená přednost a nutnost křesťanství). Avšak rozvrstvení takové neb onaké zůstane vždy umělým, jelikož není tu určité soustavnosti ani u protivníků, ani u obhájců; pouze snad první období (proroctví) a pozdější alexandrijský směr jest určitěji vyhraněn. (O této době srovn. m. j.: Greg. Schmitt, Die Apologie der ersten 3 Jahrh.; A. Seitz, Die Apologie des Christentums bei den Griechen des IV. und V. Jahrh.; L. Laguier, La méthode apologétique des pères dans les trois premiers siècles.) — Od stol. VII. mohamedanismus ohrožuje křesťanství nejen hmotným násilím, nýbrž i naukou, že on je zdokonalením zjevení křesťanského, židovští učenci pak také svým dílem k potírání křesťanství přispívají. Podivná směs živlu arabského se židovským na účet vzdělanosti křesťanské veřejně a hlavně tajně se šířící značí pro tuto opravdové nebezpečí. Apologeté doby té jsou: Jan z Damašku (Disceptatio Saraceni et Christiani), Isidor (De fide cath. adv. Judaeos, christologie), Agobard (De iudaicis superstitionibus, proti Talmudu), Rabanus Maurus (Tractatus de divinis quaestionibus N. et V. Testamenti contra Iudaeos), Petrus Damiani proti Židům, Theodor Abukara a Niketas Byz., Turrecremata proti islamu, Raymund Martini, z prvních odchovanců obranného ústavu, založeného 1250 Raymundem de Pennaforte (Pugio fidei adversus Mauros et Iudaeos), Alfonsus de Spina (Fortalitium fidei contra Iud., Saracenos et al.) a j. — Zakladatelem apologetiky bývá jmenován sv. Tomáš Akv. (De veritate fidei catholicae contra Gentiles II. 4), an dovozuje potřebu a prospěšnost zjevení, přiměřenost jeho duchu lidskému, a probírá zvláště kriteria zevnější. Avšak neobírá se tu již dále zjevením skutečným ani naukou o církvi, tak že vzácné jinak dílo to apologetikou vlastně zváno býti nemůže. — Od stol. XIV. humanismus přináší nové myšlenky, avšak též nové útoky přeceňováním vzdělanosti řecko-římské naproti křesťanství. Proti strohému aristotelismu v methodě dřívějších obhájců vzmáhá se platonismus nynějších, jenž se zdál vhodně vysvětlovati ba i tajemství křesťanská. Marsilius Ficinus (De religione christiana et fidei pietate), Pico de Mirandola (Heptaplus; Contra astrologos), Hieronymus Savonarola (Triumphus crucis), Ludovicus Vives (De veritate fidei christianae) snaží se proti humanismu pohanskému obhájiti přednost nauky i mravnosti křesťanské. Někteří při tom ještě stále mají co činiti se Židy a Mohamedány; proti těmto zvláště Nic. Cusanus píše Cribrationes Alcorani. První apologii v řeči lidové po Ondřejí Abdallovi, jenž, přestoupiv z mohamedanismu, španělsky, pak latinsky vydal Confusio sectae mohammedanae, napsal 1579 protestant Filip de Mornay (De la vérité de la religion chrétienne, Anvers). Protestantismus sice šiky křesťanské rozrazil a síly jejich rozptýlil, avšak s počátku obojí strana obrany křesťanství se zúčastnila ještě svorně. Protestanté Jak. Labbadie neb l'Abbadie (Traité sur la vérité de la religion chrétienne), Hugo Grotius (De veritate religionis christianae) platné služby ji prokázali. Proslulé aforistické dílo jansenisty Bl. Pascala (Pensées sur la religion) obsahuje mezi nesprávnostmi skeptickými vzácné myšlenky zásadní důležitosti pro katolicko-náboženský názor vůbec. Vůči protestantům nastává potřeba objasniti nauku o pramenech víry a o církvi (kontroversisté): Hosius (Propugnatio verae christiano-catholicae fidei), Melch. Canus (Loci theologici), Bellarmin (Disputationes de controversiis fidei christianae), Hadrian a Petr Walenburgh (různé Tractatus de controversiis fidei), Dom. Gravina (Catholicae praescriptiones), Euseb. Amort (Demonstratio critica religionis catholicae) a mnoho jiných toto odvětví, kterým apologie se docelovala, buď pro školu nebo pro širší obecenstvo pěstovali. — Deismus XVII. stol. oba protivníky opět na čas spojuje proti útokům na náboženství nadpřirozené vůbec. V obraně vynikají tu opět ne pouze theologové, nýbrž i učenci jiných odborův, jako v Anglii Fr. Bacon, Newton (Observations upon the profecies of Daniel and the Apocalypse of St. John), Rich. Bentley a j. Z přečetných jmen budtež uvedeni zvláště Clarke (Verity and certitude of natural and revealed religion), Tillotson, Addison, Lardner (Collection of the ancient Jewish and Heathen testimonies to the truth of the Christian religion, The credibility of the Gospel history), Paley (A view of the evidence of Christianity), J. Butler, v Italii Segneri (L'incredulo senza scusa), Valsecchi (Dei fondamenti della religione), ve Francii Houteville (La religion chrétienne prouvée par les faits), Bullet (Critique des principales objections, proposées par les ennemis de la foi), Guenée (Lettres de quelques juifs portugais, allemands et polonais à M. de Voltaire), Bergier (Le deisme refuté par soi-même, La certitude des preuves du christianisme), romantik Chateaubriand, v Německu protestanté přírodovědec Haller (Briefe über die wichtigsten Wahrheiten der Offenbarung), mathematik Euler (Rettung der göttlichen Offenbarung gegen die Einwürfe der Freigeister), Döderlein, Planck a j. U katolíků Vit Pichler 1713 ve své Theologia polemica mluvě o controversia fundamentalis et generalis poprvé spojuje pojednání o zjevení s naukou o církvi, později Mart. Gerbert ve své Demonstratio verae religionis veraeque ecclesiae contra quasvis falsas podal první soustavnou apologetiku (1760); následovali v témže století Kilber (Principia theologica), Thom. Mayer (Prodromus k „Theologia dogmatico-polemica"), Stattler, Gazzaniga a Klüpfel ve Vídni, Wiest a j. Souviselo s rozvojem systematiky vědecké vůbec a s úpravou školského studia theologie, že odboru tomuto věnováno soustavně a ne pouze příležitostně, vzhledem k tomu neb onomu protivnému směru, více péče, zvláště když i nově šířené nepříznivé nauky (rationalismu, pantheismu, materialismu atd.) se ustalovaly. Odtud se dělí práce obranná vždy určitěji v apologetiku vlastní jakožto předmět učebný, spojovaný nejčastěji s dogmatikou speciální jakožto prvá úvodní část, dále v apologii křesťanství, též sice soustavnou a celkovou, avšak ve volných rozpravách složenou, a konečně v obranu monografickou, o jednotlivých otázkách (biblických, přírodovědných, filosofických atd.) samostatně jednající; otázky tyto jsou namnoze čisté odborné a neměly by vlastně s theologií býti spojovány, avšak jednak protivníci ze všeho možného proti křesťansko-katolickému názoru útočné zbraně kují, tak že třeba jim na všech cestičkách čeliti, jednak tento názor náboženský sám přímo či nepřímo s mnohými otázkami odbornými se stýká, tak že nemožno jich pominjeti, má-li jednota jeho býti zachována. Jest až příliš pochopitelno, že jako za všech věků, tak i nyní apologetika častěji s protivnými názory více než potřebí smlouvala, ale nemožno též upírati, že ve mnohém jimi byla opravena a od neoprávněných

nárokův očištěna, i uznáno mnohé časem za přípustné, co dříve odsuzováno; takto vědecký pokrok vůbec i po mnohých bludných oklikách slouží náboženské pravdě. Apologetických děl v XIX. a našem století přibylo a přibývá tolik, že možno tu pouze čelnější uvésti; apologetiky vlastní beztoho čím dále tím méně se od sebe liší i mají monografické rozpravy pro obecenstvo větší význam. Začátkem XIX. století psali o fundamentální theologii: Dobmayer (v Systema theologiae catholicae), Acilius (Atzenberger, Introductio in theologiam cath.), Fejér (v Institutiones theologiae) a Ziegler (v Institutiones seu prolegomena theol. cath.) ve Vídni, později Liebermann, Klee (Generaldogmatik), Brenner (Fundamentierung der kathol. spekulativen Theol.), Prunyi (Dogmatica generalis) a Schwetz ve Vídni, Leu (Allgem. Theologie, enthaltend die theologische Enzyklopädie und Apologetik, na základě Apologetiky Dreyovy), Ehrlich v Praze (Leitfaden für Vorlesungen über die allgemeine Einleitung in die theol. Wissenschaft und die Theorie der Religion u. Offenbarung als 1. Teil der Fundamentaltheologie; Leitfaden für Vorlesungen über die Offenbarung Gottes als Tatsache der Geschichte, II. Teil d. Fundamentaltheologie), Heinrich, Hurter, Sprinzl, Hettinger (Lehrbuch der Fundamentaltheologie oder Apologetik), Stadler v Záhřebě (Theologia fundamentalis), Schill (Theol. Prinzipienlehre), Pesch, Egger, Ottiger, Mausbach, Kneib a j. Apologie křesťanství vydali: Vosen, Hettinger, Schanz, Schell, Weiss, Hammerstein a j. Časopisy: Apologetische Rundschau, Magazin für volkstümliche Apologetik, Natur und Offenbarung atd. Z protestantů Fr. Delitzsch napsal System d. Apologetik, podobně Baumstarck, Ebrard, Dorner, Steude (Evangelische Apologetik); časopis Beweis des Glaubens. Ve Francii Bailly (De ecclesia), Regnier v XVIII. stol., v XIX. konferenciéři Frayssinous, Lacordaire, Ravignan, pak Bouvier, Bonal, Lebreton, Leboucher, de Maistre (La grande Christologie avec ses preuves et ses témoins, 22 svazků), Nicolas, Migne (Demonstrations évangeliques, 20 sv.), Duilhé de Saint-Projet, Jaugey (Dictionnaire apologétique de la foi catholique, nově vydává A. d'Alès), Didiot (Logique surnaturelle, jak apologetiku zove; časopis Revue pratique d'apologétique a j. V Belgii Boone (Manuel d'apologiste), Labis, Jungmann (Tractatus de vera religione), v Hollandsku Jansen, Groot (dle Canových Loci theologici). V Anglii Wiseman, Newman, Murray, Tepe, v Americe Kenrick. V Italii Perrone, Passaglia, Gatti (Institutiones apologetico-polemicae de veritate ac divinitate religionis et Ecclesiae cath.), Zigliara, Pacetti (Logica theologica), Mazzella (Praelectiones scholastico-dogmaticae de religione et de Ecclesia), Franzelin a m. j. Ve Španělích Balmes, Xarrié, Mendive (De principiis theologicis) a j. Časopis Razón y fé. U nás a ostatních Slovanů pěstována apologetická věda nejvíce příležitostně a v časopisech. Známá jsou jména M. Procházka, Štulc, Škorpík, Lenz, Borový, Kadeřávek, Pospíšil (ve Filosofii sv. Tom. Aqu.), Hlavinka, Špaček, Vychodil (Důkazy jsoucnosti Boží; Apologie křesťanství); Poláci Morawski (Wieczory nad Lemanem a j.), Pawlicki, Gabryl a j.; Charvati J. Stadler, Fr. Barac, J. Dujmušić, J. Pazman; Rusové (pravosl.) N. Roždestvenskij, T. J. Butkevič, M. Tarěev, N. D. Kuzněcov, P. J. Světlov, jenž vydal i soustavný ukazovatel apologetické literatury (Čto čitať po bogosloviju?), S. N. Bulgakov, Al. Vvedenskij, A. J. Lopuchin, vydavatel bohoslovné encyklopedie a j. Debatní ukázky proti náboženským modernistům obsahují „Zapiski petersburgskich religiozno-filosofskich sobranij" (1902 a 1903), S. Glagoleev; Slovinci Al. Ušeničnik J. Krek, M. Slavič, Fr. Kovačič. — Vůbec uloženo obranné práce nejvíce v časopisech theologických a filosofických, jejichžto spolupracovníků v této části jest nepřehledná řada; nelze pak upříti, že německá apologetika nade vše ostatní množstvím i cenou vyniká. (Přehledu poskytují Werner, Geschichte der apologetischen u. polemischen Literatur; Hurter, Nomenclator litterarius; Denzinger, Vier Bücher von der religiösen Erkenntnis; Kihn, Enzyklopädie und Methodologie der Theologie; Weber, Kurzer Wegweiser in der apologetischen Literatur; protest. Zöckler, Geschichte der Apologie.) *Vch.*

apologie v liturgii, apologia sacerdotis, slovou ony modlitby, které kněz na počátku anebo během mše sv. pronáší jako na omluvu, že odvažuje se přinášeti Bohu oběť, ač vědom si jest hříšnosti své. Srvn. *Cabrol*, I, 2591—2601.

Apologie augšpurského vyznání víry v. Augšpurské vyznání víry.

Apologie českých bratří. Jednota bratrská, ustrojivši se r. 1457 na základě dogmatiky Petra Chelčického, záhy budila odpor u katolíků a utrakvistů v Čechách, i pokládáni byli bratří za pikharty, kteří se protiví právu a zřízení zemskému. Zvláště Mr. Jan Rokycana ostře proti nim vystupoval, k čemuž bratr Řehoř odpovídal sedmi listy obrannými. Jinou *a*-i sepsal asi bratr Lukáš jako odpověď na Budínský mandát krále Vladislava z 5. července 1503, pokorným slohem vydávaje počet z víry bratrské. Když král přes tuto a-i vydal r. 1507 ostřejší mandát proti pikhartům, panna Marta z Boskovic poslala králi apologii *č. br.*, zjevně se přiznávajíc k jednotě. Po třetí vystoupili bratří se svou *a*-í r. 1535 na obranu proti utrakvistům; podepsána byla od 12 pánů a 33 vladyk, a zvláštní deputace (Vilém Křinecký z Ronova, Jiří Domoussky z Harasova a br. Jan Augusta) doručila ji ve Vídni králi Ferdinandovi se žádostí za svobodu víry bratrské. Král sice je odbyl slovy: „Vkládáte se do věcí, kterým nerozumíte!", ale pronásledováni byli až r. 1548. Tatáž *a.* poslána byla na schválení předním učitelům protestantství do Vittenberku, Štrasburku a Ženevy, i kurfirstu saskému. Posléze podali bratří svou konfessi s *a*-í císaři Maximiliánovi II. na dlouhém sněmu v Praze r. 1575 prostřednictvím dvorského lékaře Kratona, ale nedostavše žádoucí odpovědi, sjednotili se s lutherány k jednotné konfessi české. Lit. viz u *Zíbrta*, Bibliograf. české histor. III, 227, 300—302.

Apologie stavův království českého. Vzbouřivší se stavové čeští, chtějíce počínání své ospravedlniti, dali vypracovati obranu, jejímž autorem jest nepochybně prokurátor při deskách zemských ryt. Martin Fruvein z Podolí (dle J. H. Gebaura člen vlády direktorské Petr Milner z Milhauzu); stavové ji 25. května 1618, dva dni po svržení místodržících „uvažovali a korrigovali bedlivě", načež ji dali ve shromáždění předčítati a potom i vytisknouti pod názvem „Apologia, neboližto osvědčení všech tří stavův království českého tělo a krev Pána našeho Ježíše Krista pod obojí přijímajících, z kterých příčin jsou jistou defensí a hotovost nařídíti musíll" (v Starém Městě Pražském u Samuela Adama z Veleslavína 1618, 16 listů v 4°); vydána byla také německy, latinsky, francouzsky a hollandsky (viz *Zíbrt*, Bibliogr. čes. histor. III, str. 568—569). V ní hledí dokázati, že k počínání svému byli dohnáni usilováním „zlých a nepokojných lidí některých, světských i duchovních", zvláště však „té tomuto království nejškodlivější sekty jezovitské", jejíchž prý „usilování všech časův nejvíc bylo o to, aby netoliko samého krále, ale i toto celé království, obyvatele jeho a stavy pod obojí chytře a podvodně římské stolici a tak cizí vrchnosti v moc uvedli". Ti prý rušili pokoj v letech 1609

a 1610 učiněný, a „skrze jezuity a jiné své nástroje vydali se v rozličná hanění a odsuzování vší strany pod obojí", obviňujíce ji z kacířství a ponoukajíce „vrchnosti tohoto světa k tomu, aby náboženství pod obojí mečem i ohněm vyhlazeno bylo." Chtěli prý konsistoř pod obojí zkaziti, defensory i jiné osoby ze stavův sliby zviklati a ke straně své přivésti. Nekteří z nich prý dosáhnuvše vysokých úřadů osadili přední místa úřednická svými přívrženci a „skrze ně rozličnými způsoby lidi pro náboženství trápili, je pod zástěrou politických příčin vypovídali, kněží pod obojí, majestátem a porovnáním při kollaturách a farách zastižené, vyzdvihovali, odbývali a kněží pod jednou dosazovali." Také prý ve městech přední místa úřední stoupencům svým zjednávali, kteří prý způsobovali nedorozumění mezi městy a defensory. Činili prý se neoprávněně soudci majestátu, a aby prý „J. M. C. k nějakému týmž majestátem zapovědělému poručení přivésti mohli, dali jsou J. M. C. zdání své psané takové, že se z téhož majestátu nenachází, aby lidé poddaní klášterští k stavění kostelův jaké právo míti měli," a tím že přivodíli zákaz daný Broumovským, aby kostela již začatého nestavěli. Ačkoliv prý stavové uvážíce vše bedlivě přiznali právo Broumovským i městu Hrobu, k arcibiskupství pražskému náležejícímu, stavěti kostely, a snesení své a spolu i mnohé stížnosti na J. M. C. vznesli, přece prý žádné odpovědi neobdrželi; nadto — neprávem prý — od svých protivníků obviňováni byli z toho, že „proti vlastní osobě J. M. C. sjezd byli rozepsali, cizích poddaných věci neslušné proti J. M. C. se ujímali i zjevné neposlušenství a pozdvižení jich proti J. M. se ujímali." Protivníci jejich prý „skrze divné praktiky J. M. C. tak opanovali, aby se jim všechno, co by sobě jen na koho smyslili, věřilo," toho prý pak užívali k nespravedlivostem a útiskům; pročež prý dva z nich, Slavatu a Bořitu z Martinic, se sekretářem jejich, „jakožto rušitele práva a obecného pokoje . . . podle starobylého obyčeje z oken vyhodili," a pro obhajování své že nařídili „po všem království defensí a hotovost," tím však že nemíní „činiti J. M. C. jakou protimyslnost," aniž chtí ubližovati pokojným lidem pod jednou, pokudž sami pokoj zachovati chtíti budou. Posléze vyslovují naději, že J. M. C. nedá sluchu rušitelům majestátu, a podotýkají, že hodlají „i další apologii a omluvu dle potřeby přede vším světem učiniti." K této apologii připojen dodatek nadepsaný „Důvodové, že lidé poddaní k duchovenstvím neb klášterům v království českém náležející vedle Majestátu a porovnání mezi stranou pod jednou a pod obojí učiněného k tomu právo mají, že sobě, jako i J. M. Císařské poddaní na panstvích J. M. C., kostely k Boží službě vystavěti a volně Pánu Bohu sloužiti mohou". Slíbenou apologii další vydali stavové ještě téhož roku 1618 pod názvem „Druhá apologie stavův království českého tělo a krev Pána Ježíše Krista pod obojí přijímajících," vytišt. v Starém Městě Pražském u Jonaty Bohutského z Hranic, a ještě jednou roku následujícího 1619 tiskem Daniela Karla z Karlsperka v Novém Městě Pražském (564 str.). Tato druhá apologie nazývá se *větší* na rozdíl od apologie první, jež nazývá se *menší*. Druhá apologie vydána byla také německy a francouzsky. Apologie větší hledí obšírněji odůvodniti a doložiti tvrzení obsažená v apologii menší; za tou příčinou otištěn tu značný počet listin (seznam jich viz v Zibrtově Bibl. čes. hist. III., str. 570—572). Proti druhé apologii vypracoval polemický spis P. Šebestian Scipio (Berlička) S. J.; práce jeho tiskem nevyšla a ani v rukopise se nezachovala. Srvn. Dr. *Josef Volf* v ČČM. 1907, 127 až 129; *Kryštůfek*, Protestantství v Čechách 341.

apolusia (*ἀπολουσία*, rus. омовение, obmytí) v řecké a ruské církvi obřad, při němž omývají se křtěnci ona místa na těle, na nichž při křtu pomazán byl sv. olejem; obřad ten koná se nyní hned po křtu. Za dřívějších dob konal se osmého dne; křtěnci nosili na místech těch obvazky, jež odkládali osmého dne spolu s bílým rouchem křestním.

apolysis (*ἀπόλυσις* = absolutio, dimissio) v církvi řecké zakončení officia nebo liturgie, propuštění věřících a závěrečné požehnání kněze, analogické našemu „Ite missa est". Srvn. *Cabrol*, Dict. d'archéol. chrét. I, 2601—2602.

apolytikion (*ἀπολυτίκιον* sc. *στιχηρόν* n. *τροπάριον*) v řec. lit. hymnus na konci officia, před apolysí. Srvn. *Cabrol*, Dict. d'archéol. chrét. I, 2602.

apomnemoneumata, *ἀπομνημονεύματα τῶν ἀποστόλων*, „paměti apoštolů"; tak nazývá Justin (Apol. I, 66) evangelia. Srvn. *Sýkora*, Úvod do Písma sv. NZ. dílu II. č. I, 12.

Aponius v. Apponius.

Aponte v. Ponte.

Apophthegmata Patrum, sbírky výroků znamenitých Otců mnišstva, srovnané někdy abecedně dle jmen Otců (Antonín — Or [*Ωρ*]), někdy věcně, podle toho, které ctnosti nebo kterého hříchu se týkají. Sbírky ty, původem řecké, vznikly asi v druhé pol. V. stol., a již před počátkem VI. stol. přel. do latiny. *A. P.* vyd. *Migne*, PG. LXV, 71 až 440. Staročeský překlad apophthegmat uveřejnil *Em. Smetánka* v publikaci „Staročeské životy sv. Otcův" (1909).

Aporti Ferrante, *n.* v San Martino dell' Argine v provincii mantovské 1793, *z.* v Turině 1858, prof. biblického studia a církev. dějin v semináři cremonském, 1855 stal se rektorem university turinské; *sp.* „Memorie di storia ecclesiastica cremonense" (1835, 2 sv.), „Introduzione allo studio della Storia ecclesiastica" (t. 1827); získal si nemalou zásluhu o školství italské, založiv r. 1827 v Cremoně první školku mateřskou, která byla vzorem podobných ústavů zakládaných v italských zemích pod vládou rakouskou. Vydal paedagogické spisky: „Il manuale per le scuole infantili" (Cremona 1833) a „Sillabario per l'infanzia" (t. 1837). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 1096.

aposiopesis v kázání. *A.* jest slovo řecké, složené z předložky: *ἀπό* = od a slovesa: *σιωπάω* = mlčím. V českém jazyku sluje zámlka, zamlčení. Latinici nazývají *a.*-i. reticentia nebo praecisio. *A.* jest řečnická figura věcná, jež se zakládá na pohnutí mysli řečníkovy, tak že kazatel v řeči nenadále stane a v započaté větě nepokračuje, nýbrž k jiné větě spěje. Je tudíž *a.* úmyslné a nenadálé přerušení řeči, na př. Ó mne slepého blouda, že jsem neviděl, co každé dítě vidí! A touto cestou se dala, jak hezky bych — ale pozdě bycha honiti! — Takovou nedbalost, kterou jestliže uznamenám — ale k čemu jest potřebí více slov? *A.*-e užívá kazatel, chtěje budíti přímý affekt v srdci posluchačův. (Cfr. Dr. *A. Skočdopole*, Př. kn. boh. past. Praha 1890. I, str. 492. *Jungmann*, Theorie der geistl. Beredsamkeit, Freiburg im Breisgau, 1895 I, pg. 382, 461. *Bílý-Čech*, M. Slovesnost, Brno 1907, str. 404. *V. Zikmund*, Mluvnice j. č., Praha 1876, str. 397.) *Jíra.*

apostasia (odpadlictví) jest církevní zločin, jehož proti Bohu dopouští se křesťan, který zcela od víry své odstupuje, buď že přestoupil k vyznání nekřesťanskému, aneb prohlásil, že nemá žádného náboženského přesvědčení (a. a fide, a. perfidiae). Apostatou jest po právu církevním také ten, kdo přijav vyšší svěcení, odkládá šat duchovní a do stavu laického se vrací, nechtěje konati povinností, z přijatého svěcení plynoucích (a. ab ordine, či a. clericatus), jakož i řeholník se slavnými sliby, který

o své újmě řád opouští, nemaje úmyslu navrátiti se (a. a religione či a. monachatus). Oba tyto zločiny jsou zločiny proti stavovským povinnostem. Poněvadž křtem (Trid. VII. c. 4, 7, 8 de ref.) a vyšším svěcením (Ibid. XXIII. c. 4.) vtiskuje se duši nezrušitelné znamení, jest, jak právně, tak i po smyslu učení církve katolické úplné vystoupení z církve a odpad od stavu duchovního právě tak nemyslitelný, jako odpad od slibů (Trid. XXV. c. 19. de ref.), z nichž však v zájmu veřejného blaha jest možná dispens právě tak, jako od povinností stavu duchovního. Každá *a.* jest v přímém odporu s povinnostmi na křtu, ve svěcení a při skládání slavných slibů převzatými. *A.* a fide je odmítnutím všech článků víry, a proto každý apostata jest kacířem, zločin jeho však kacířství těžší a trestnější. *A*-e lze se dopustiti jen v mysli, což je sice těžkým hříchem, nemá však trestních, právních následků (de internis non judicat praetor). Lze ji však spáchati i v mysli i zevně slovy, aneb skutky, aneb jen zevně. Jen *a.* zevně spáchaná stihá se tresty, právem stanovenými. Tresty církevní, kterým apostata a fide propadá, jsou tytéž, jimiž právo kacíře stíhá. Zákoníky občanské, holdujíce zásadě úplné volnosti náboženské, nestíhají dnes *a*-e jako zločinu státního, jak bylo druhdy ve státech křesťanských pravidlem (Cod. Just. de apost. l. 7.). Pokus odpadu od víry trestá se církevně klatbou latae sententiae, zvláštním způsobem papeži zadrženou (Ap. Sedis l. l.), odpadlík jest irregulárním, což platí i o jeho potomcích do druhého kolena, jestliže kajícně se nenavrátil (c. 69. D. 50; c. 18. C. 1. q. 1; c. 2. § 2. p. 15. in VI. V. 2; S. congr. Inquis. 4/II. 1898), a je-li zločin veřejný, propadá bezectnosti (c. 17. C. 6. q. 1). Mimo to ztrácí právo na křesťanský pohřeb (c. 1. C. 24. q. 2; c. 12. X. III. 28.) a právo patronátní (c. 13. § 5. X. V. 7., c. 19. in VI. V. 2.). Klerikové přirozeně pozbývají vedle toho úřadův, obročí a výsad stavovských a stávají se neschopnými nabýti nových (c. 32. D. 50.) ano lze je i degradovati (c. 17. D. 30; c. 21. C. 1. q. 7; c. 9. 13. X. V. 7.). Odpad nižších kleriků od stavu duchovního trestá se ztrátou výsad stavovských a obročí (c. 1, 3, 7, 9. X. III. 3; c. 1. X. V. 9.); poněvadž však není takový klerik neodvolatelně stavem duchovním vázán a lze mu i manželství uzavříti, nedopouští se *a*-ae ab ordine, o níž mluviti lze jen při svěcencích vyšších. Apostata ab ordine jest bezectný, irregulární (ex abusu ordinis, c. 4. X. III. 3.), a nevrátí-li se k třetímu vyzvání biskupovu k svým povinnostem, pozbývá práv stavovských (c. 3. X. V. 9; c. 23, 45. X. V. 39.) a lze na něho zakročiti i klatbou, v níž eo ipso upadá, pokouší-li se manželství uzavříti (c. un. in Clem. IV. 1.). Apostaty a religione trestá právo, nepřihlížíme-li k trestům stanoveným konstitucemi řádovými, suspensí, ztrátou výsad stavovských a ipso facto klatbou (Trid. XXV. c. 19. de reg.; c. 2. in VI. III. 24.), jejíž absoluce jest z pravidla zadržena řeholnímu představenému. Pokouší-li se takový o manželství, propadá klatbě biskupovi zadržené a irregularitě (c. 32. C. 27. q. 1.). Právo státní rovněž proti apostatům tohoto druhu nevystupuje, ano některá zákonodárstva světská uznávají volnost řeholníků vrátiti se k životu světskému. Pokud týče se *a*-e a fide, zrušena byla v Rakousku čl. VII. zákona ze dne 7. května 1868 č. 49. ř. z. ustanovení § 768. lit. a. obč. 2., po němž odpadlictví bylo důvodem k vydědění, a ustanovení § 122. lit. c, d. trestn. zák., že zločinu rušení náboženství se dopouští, kdo křesťana k odpadlictví svádí, aneb kdo snaží se rozšiřovati bludy, křesť. nábož. odporné. (Srvn. Grat. C. 23, 24, 26; X. V. 9, Lib. VI. 2, 3; Clem. V. 3; Xvag. com. V. 3. 4. *K. Grosz*, Lehrbuch des kath. KRs. str. 351; *Sägmüller*, Lehrbuch des kath. KRs. III. 422. násl.; *A. B. Schmidt*, D. Austritt aus der kath. Kirche 1893, *Holtweck*, Die kirchl. Strafgesetze str. 162. násl., München, D. kanon. Gerichtsverfahren II, 1874.) *Sdl.*

apostasie jednoho z manželův od víry křesťanské k bezvěří, byť i druhému manželu nehrozilo nebezpečenství, že bude k odpadu sveden, jest pro manžela katolického zákonným důvodem k žádosti o povolení dočasného rozvodu od stolu a lože, na základě slov Písma: „Nolite iugum ducere cum infidelibus“; odpadlík pak jest horší nevěrce. (*Instructio pro iudic. eccl.* § 208.)

apostati byl jeden z potupných názvů, jimž stoupenci sekty Novatiánské zvali pravověrné katoliky, jelikož tito drželi se papeže Cornelia, kterémuž Novatiáni vytýkali příliš prý velikou mírnost v jednání s padlými (lapsi, apostatae), dle níž ti, kdož na Kapitolu modlám obětovali, opět po učiněném pokání měli býti přijati do církevního obcování, jakož to stanovila také r. 252 synoda karthaginská (kterouž Novatiáni zvali posměšně synedrium). Odtud též původ jiných potupných názvů katolíkům dávaných, jako jsou: Corneliáni, Capitolini a Synedriáni. Srvn. *Kraus*, Real-Enzykl. der christl. Altert., II. 474.

a posteriori viz a priori.

apostilla též **apostillae** (postilla, složenina z post a illa) zovou se poznámky k textu učiněné a text vysvětlující. Také souborná vydání takovýchto poznámek zvána *a.* V právu kanon. byla *a.* jedním ze způsobů, jimiž právní sbírky kanon. docházely výkladu a pěstění. Nejznámější z *a.* těch jsou „Apostillae ad 20 Extravagantes Papae Ioannis XXII.“, jichž autorem jest Joannes Franciscus de Pavinis, professor práva kanon. na universitě padovské (*z.* 1486); Jan Chappuis, licenciát práva na univ. pařížské, připojil jí ke svému vydání X-vagantů Jana XXII. z r. 1500, a též ve vydáních Corporis iuris canon. k X-vagantům těm bývají připojovány. Ke sbírce dekretálek Řehoře IX. vydal Bernardus Compostellanus junior (nedokončený) kommentář, který kromě jiných názvů (Casus decretalium, Notabilia, Apparatus, Lectura) má též titul *a.* — Také *a. Karla du Moulin* (Molinaeus), právníka a advokáta, *n.* 1500 v Paříži, *z.* 1568, jenž z katolika stal se kalvínem, ale před svou smrtí opět do církve se vrátil (v. t.), jsou známa. Avšak tato jeho *a.* k Dekretu Gratianovu, pokud se týkají textu Dekretu samého, jsou plna potup na sv. Otce a papeže, tak že z rozkazu papeže Klementa VIII. (1592—1605) dána Moulinova vydání „Dekretu“ (Lyon 1554 a 1559) na index na tak dlouho, pokud by *a.* ty buď nebyly z vydání těch vynechány nebo opraveny. Srvn. *Laurin*, Introductio in C. J. C., 61, 211, 229.

Apostol (Апостоль), v církvi ruské kniha, obsahující Skutky apoštolské a listy sv. apoštolův s ukazatelem, co z nich čísti se má na každý den církevního roku. Je to jedna z nejstarších bohoslužebných knih ruských; zachovaly se přemnohé vzácné rukopisy starobylé toho obsahu; *A.* jest i prvotiskem ruským, vytištěn byv Ivanem Fedorovem v Moskvě 1564. Srvn. čl. Apostolos.

apostolatus (ἀποστολή) značilo také tolik co „biskupská důstojnost“; ve významu tom vyskytuje pak se název ten až do středověku, jak vidno z různých dokladův historických. Tak píše na př. Sidon. Apollin. (Epist. VI. 4) Lupovi, biskupu Trecen.: „Praeter officium quod ... eminenti apostolatui tuo sine fine debetur“; Ennodius (Ep. V. 17), Avitus (Ep. 10, 23, 37, 59) a jiní.

„Apostolatus officium“, konstituce papeže Klementa XII. z 11. října 1732, jednající o volbě papežské a zakazující v § 5. (jak to již Pius IV.

v konstituci „In eligendis“ z 9. října 1562 byl učinil), by „intercessiones principum“ při volbě té respektovány nebyly.

apostoleion (ἀποστολεῖον, apostolium) **1.** zove se u Sozomena (H. E. IX. 10, VIII. 17) kostel ku poctě sv. apoštolů vystavěný a posvěcený. Optat Milev. (contra Parmen. lib. II. 32) místo názvu toho užívá pojmenování: memoriae Apostolorum. **2.** Názvem tím označovány někde též listy biskupské, z toho zajisté důvodu, že důstojnost biskupská zvána druhdy apostolatus; avšak nelze nepodotknouti, že na některých místech slovo apostolia jest snad jen chybným přepsáním slova epistolia. Srvn. *Kraus*, Real-Enzykl. der christl. Alterthümer, I. 68.

apostoli (též litterae dimissoriae) jest listina, v niž soudce oznamuje vyšší instanci, že strana se odvolala, i co o odvolání tom dlužno souditi. Jméno jest od řeckého ἀποστέλλω t. j. propouštím, jelikož pře u nižšího soudce projednaná k žádosti strany se předává k projednání soudci vyššímu. (Srvn. c. 23. C. 2. qu. 6.) *A.* dimissorii jsou ty, o nichž byla právě řeč. *A.* reverentiales, jimiž se dosvědčuje, že bylo odvolání připuštěno pouze z úcty k vyššímu soudci, a nikoli z vnitřních důvodů. *A.* refutatorii, jestliže soudce seznav odvolání naprosto neodůvodněným, frivolním, je zamítá. *A.* conventionales, když strana, proti niž druhá se odvolala, i sama s odvoláním souhlasí a žádá od vyšší instance, by rozsudek vynesený potvrdila nebo změnila, ale v neprospěch appellujícího. List ten sluje *a.* jen z toho důvodu, že má s těmito jakousi podobnost. Dle dekretálů dlužno soudce, od jehož rozsudku strana se odvolává, žádati za *a*-y během třiceti dní ode dne oznámené appellace. Soudce však může určiti také i lhůtu jinou, a nebylo-li v době té o ně požádáno, má se za to, že strana od appellace upustila (cap. 6. in VI. II. 15; c. 2. in Clem. II. 12). Soudce nižší pak jest povinen, aby během dalších 30 dnů *a*-y vystavil, neboť jinak appellace i bez nich by se vyřídila. Jakkoli dříve se požadovalo žádati o ně vícekráte (instanter, instantius, instantissime), dle Klem. V. (l. II. tit. 12. cap. 2. le appellat.) stačí požádati o ně „instanter et saepius“ v jediné žádosti. Ve smyslu sněmu trid. ses. XIII. cap. 3. de reform. a sess. XXIV. cap. 20 de ref. nutno sice po ohlášené appellaci poslati k soudu vyššímu všechna akta, aniž by se však předpisovaly nějaké formality ohledně žádání *a*-ů. A dle instrukce posv. kongr. bisk. ze dne 11. června 1880 dané biskupům italským a rozšířené na mnohé jiné krajiny (připojena jest i k návodu pro pražský arcidiecesní soud), netřeba dle § 39. odvolávajícímu se *a*-y žádati ani je zasílati, a kurie má po ohlášené appellaci bez odkladu poslati všechna akta k instanci vyšší. Instrukce pro soudy manželské v Rakousku nemluví v § 102 o *a*-ech, a též navedení dané soudu pražskému v zál. spor. a trest. v § 7. se o nich nezmiňuje; stanoví jen, že spisy mají býti ve 30 dnech od dodání rozsudku vyšší instanci zaslány. (*Sägmüller*, Lehrbuch des kathol. KR. 685; *Hetner*, Kath. KR. II, 71; *Lega*, De iudiciis eccl. Lib. I. vol. I., 625 n.; *Riltner-Zitek*, Církevní právo katol. II. 84.) *Kšp.*

Apostolicae curae, konstituce papeže Lva XIII. ze dne 13. září 1896, jíž svěcení anglikánská prohlášena neplatnými. Viz ji v Canoniste contemp. 1896, str. 559 nn.

Apostolicae Sedis gratia („z Apoštolské Stolice milosti“), slovy těmi asi ve XII. stol. rozšířeno rčení dřívější „Dei gratia“ („z Boží milosti“) před titulem biskupa nebo arcibiskupa, tak že od té doby dodnes užívá se rčení „Dei et Apostolicae Sedis gratia“ (z Boží a Apoštolské Stolice milosti“).

Apostolicae Sedis moderationi jsou počátečná slova důležité encykliky Pia IX. ze dne 12. října 1869, jako v předvečer obecného koncilu vatikánského. Veliké množství censur čas od času vyhlašovaných a různá mínění novějších bohoslovců o posavadní platnosti či neplatnosti mnohých měly za následek, že u věci této zavládla nejistota, že kanonisté, pastoralisté a svědomití zpovědníci bývali ve trapných rozpacích, když o jisté censuře měli ve praxi rozhodnouti. Z této příčiny dovolávaly se vážné hlasy biskupů a theologů žádoucí nápravy od té doby, kdy smýšlení správně církevní se znova probouzeti (od polovice století XVIII.) a církevní zákonodárství zase vážnosti nabývati počalo. Žádáno nápravy takové, aby každý, komu na tom záleží, mohl na jisto věděti, které censury latae sententiae skutečně vážou svědomí katolického křesťana. Potřebě této vyhověl pap. Pius IX.; nařídil jednomu z tehdejších assessorů Kongregace S. Officii, aby sdělán byl seznam všech ode dávna až posud platně vynesených censur latae sententiae; tento seznam že sloužiti bude za podklad kongregaci, jež má se uraditi o žádoucí nápravu a konečně návrhy své papeži předložiti. Návrh podaný schválil papež a prohlásil za disciplinární, v celé církvi platný zákon. V encyklice „Apost. Sedis moderamini“ obsahují se tyto censury: a) Excommunicationes latae sententiae summo Pontifici reservatae; b) excommunicationes latae sententiae episcopis sive Ordinariis a excom. nemini reservatae; c) suspensiones latae sententiae a d) interdicta latae sententiae s. Pont. reservatae. — I. Excommun. latae sententiae uvádí encyklika nejprve dvanáct, vyhrazených papeži speciali modo, potom osmnácte simplici modo jemu vyhrazených. Rozdíl mezi oběma jest ten, že z vyhrazených prostě, simpliciter, může po právu obecném rozhřešovati (a v jednotlivých příhodách kněze zplnomocniti) i biskup, pokud tajny jsou, t. j. pokud o někom není vůbec povědomo, že dopustil se činu censurou pokutovaného; z klatеb speciali modo vyhrazených může však rozhřešovati jenom papež či s. Poenitentiaria, a komu by ku podané o to žádosti byla odtud dána plná moc (facultas absolvendi) v určité příhodě. Klatby papeži vyhrazené jsou tyto: I. Excommunicationes latae sententiae speciali modo Romano Pontifici reservatae jsou stanoveny na tyto osoby: 1. Omnes a christiana fide apostatas, et omnes ac singulos haereticos, quocumque nomine censeantur, et cuiuscumque sectae exsistant, eisque credentes, eorumque receptores; fautores, ac generaliter quoslibet illorum defensores. 2. Omnes et singulos scienter legentes sine auctoriate Sedis Apostolicae libros eorundem apostatarum et haereticorum haeresim propugnantes, nec non libros cuiusvis auctoris per Apostolicas litteras nominatim prohibitos, eosdemque libros retinentes, imprimentes et quomodolibet defendentes. 3. Schismaticos et eos, qui a Romani Pontificis pro tempore existentis obedientia pertinaciter se subtrahunt vel recedunt. 4. Omnes et singulos, cuiuscumque status, gradus seu conditionis fuerint, ab ordinationibus seu mandatis Romanorum Pontificum pro tempore existentium ad universale futurum Concilium appellantes, nec non eos, quorum auxilio, vel favore appellatum fuerit. 5. Omnes interficientes, mutilantes, percutientes, capientes, carcerantes, detinentes, vel hostiliter insequentes S. R. E. Cardinales, Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos, Sedisque Apostolicae Legatos vel Nuntios, aut eos a suis Dioecesibus, Territoriis, Terris, seu Dominiis eicientes, nec non ea mandantes, vel rata habentes, seu praestantes in eis auxilium, consilium vel favorem. 6. Impedientes directe vel indirecte exercitium iurisdictionis

ecclesiasticae sive externi fori, et ad hoc recurrentes ad forum saeculare, eiusque mandata procurantes, edentes, aut auxilium, consilium vel favorem praestantes. 7. Cogentes sive directe, sive indirecte iudices laicos ad trahendum ad suum tribunal personas ecclesiasticas praeter canonicas dispositiones; item edentes leges vel Decreta contra libertatem aut iura Ecclesiae. 8. Recurrentes ad laicam potestatem ad impediendas litteras vel acta quaclibet a Sede Apostolica, vel ab eiusdem Legatis auf Delegatis quibuscumque profecta, eorumque promulgationem vel exsecutionem directe vel indirecte prohibentes, aut eorum causa sive ipsas partes, sive alios laedentes vel perterrefacientes. 9. Omnes falsarios litterarum Apostolicarum, etiam in forma Brevis ac supplicationum gratiam vel iustitiam concernentium, per Romanum Pontificem, vel S. R. E. Vice-Cancellarios seu Gerentes vices eorum aut de mandato Eiusdem Romani Pontificis signatarum: nec non falso publicantes Litteras Apostolicas, etiam in forma Brevis, et etiam falso signantes supplicationes huiusmodi sub nomine Romani Pontificis seu Vice-Cancellarii aut Gerentis vices praedictorum. 10. Absolventes complicem in peccato turpi etiam in mortis articulo, si alius Sacerdos licet non adprobatus ad confessiones, sine gravi exoritura infamia et scandalo, possit excipere morientis confessionem. Non excusat ignorantia crassa. 11. Usurpantes aut sequestrantes iurisdictionem, bona, reditus, ad personas ecclesiasticas ratione suarum Ecclesiarum aut beneficiorum pertinentes. 12. Invadentes, destruentes, detinentes per se vel per alios Civitates, Terras, loca aut iura ad Ecclesiam Romanam pertinentia; vel usurpantes, perturbantes, retinentes supremam jurisdictionem in eis; nec non ad singula praedicta auxilium, consilium, favorem praebentes. II. Excommunicationes simpliciter reservatae: 1. Absolvere praesumentes sine debita facultate (etiam quovis praetextu) a casibus Romano Pontifici reservatis. 2. Docentes vel defendentes sive publice, sive privatim propositiones ab Apostolica Sede damnatas sub excommunicationis poena latae sententiae; item docentes vel defendentes tamquam licitam praxim inquirendi a poenitente nomen complicis. 3. Violentas manus, suadente diabolo, iniicientes in Clericos, vel utriusque sexus Monachos, exceptis quoad reservationem casibus et personis, de quibus iure vel privilegio permittitur, ut Episcopus aut alius absolvat. 4. Duellum perpetrantes, aut simpliciter ad illud provocantes, vel ipsum acceptantes, et quoslibet complices, vel qualemcumque operam aut favorem praebentes, nec non de industria spectantes, illudque permittentes, vel quantum in illis est, non prohibentes, cuiuscumque dignitatis sint, etiam regalis vel imperialis. 5. Nomen dantes sectae Massonicae, aut Carbonariae, aut aliis eiusdem generis sectis, quae contra Ecclesiam vel legitimas potestates seu palam, seu clandestine machinantur; nec non iisdem sectis favorem qualemcumque praestantes, earumve occultos coriphaeos ac duces non denunciantes, donec non denuntiaverint. 6. Immunitatem asyli ecclesiastici violare iubentes, aut ausu temerario violantes. 7. Violantes clausuram Monialium, cuiuscumque generis aut conditionis, sexus vel aetatis fuerint, in earum monasteria absque legitima licentia ingrediendo; pariterque eos introducentes vel admittentes, itemque Moniales ab illa exeuntes extra casus ac formam a S. Pio V. in Constit. „Decori" praescriptam. 8. Mulieres violantes Regularium virorum clausuram, et Superiores aliosve eas admittentes. 9. Reos simoniae realis in Beneficiis quibuscumque, eorumque complices. 10. Reos simoniae confidentialis in Beneficiis quibuslibet, cuiuscumque sint dignitatis. 11. Reos simoniae realis ob ingressum in Religionem. 12. Omnes qui quaestum facientes ex indulgentiis aliisque gratiis spiritualibus, excommunicationis censura plectuntur Constitutione S. Pii V. Quam plenum 2. Januarii 1569. 13. Colligentes eleemosynas maioris pretii pro Missis, et ex iis lucrum captantes, faciendo eas celebrari in locis, ubi Missarum stipendia minoris pretii esse solent. 14. Qui per se vel alios agere studeant sive insinuare vel suadere Romano Pontifici allenationem vel infeudationem civitatum seu locorum ad S. Sedem pertinentium ex quovis praetextu, etiam necessitatis vel evidentis utilitatis. 15. Religiosos praesumentes clericis aut laicis extra casum necessitatis Sacramentum extremae unctionis aut Eucharistiae per viaticum ministrare absque Parochi licentia. 16. Extrahentes absque legitima venia reliquias ex Sacris Coemeteriis sive Catacumbis Urbis Romae elusque territorii, eisque auxilium, vel favorem praebentes. 17. Communicantes cum excommunicato nominatim a Papa in crimine criminoso, ei scilicet impendendo auxilium vel favorem. 18. Clerici scienter et sponte communicantes in divinis cum personis a Romano Pontifice nominatim excommunicatis et ipsos in officiis recipientes. — II. Kromě censur uvádí konstituce Piova ještě: „Suspensiones latae sententiae Summo Pontifici reservatas", a konečně „Interdicta latae sententiae reservata". První čtyři z vyhrazených suspensí týkají se biskupů, kteří by na kněžství světili, nešetříce zákonů církevních; sedmá týče se pouze kněžstva v Římě; ostatní dvě jsou tyto: 5. Suspensionem perpetuam ab exercitio Ordinum ipso iure incurrunt Religiosi electi, extra Religionem degentes. 6. Suspensionem ab Ordine suscepto ipso jure incurrunt, qui eundem Ordinem recipere praesumpserunt ab excommunicato vel suspenso, vel interdicto nominatim denuntiatis, aut ab haeretico vel schismatico notorio; eum vero, qui bona fide a quopiam eorum est ordinatus, exercitium non habere ordinis sic suscepti, donec dispensetur, declaramus. Interdicta latae sententiae reservata uvádějí se tato dvě: 1. Interdictum Romano Pontifici speciali modo reservatum ipso iure incurrunt Universitates, Collegia et Capitula, quocumque nomine nuncupentur, ab ordinationibus seu mandatis ejusdem Romani Pontificis pro tempore existentis ad universale futurum Concilium appellantia. 2. Scienter celebrantes vel celebrari facientes divina in locis ab Ordinario, vel delegato Iudice, vel a iure interdictis; aut nominatim excommunicatos ad divina officia, seu ecclesiastica sacramenta, vel ecclesiasticam sepulturam admittentes, interdictum ab ingressu Ecclesiae ipso iure incurrunt, donec ad arbitrium eius, cuius sententiam contempserunt, competenter satisfecerint. — III. Jako excommunicationes latae sententiae biskupům vyhrazené jmenuje encyklika: 1. Clerici in sacris constituti, vel Regulares aut Moniales post votum solemne castitatis matrimonium contrahere praesumentes; nec non omnes cum aliqua ex praedictis personis matrimonium contrahere praesumentes. 2. Procurantes abortum effectu sequuto. 3. Litteris apostolicis falsis scienter utentes, vel crimini ea in re cooperantes. — IV. Jako klatby (exkommunikace latae sententiae) nikomu nevyhrazené vyčítá encyklika: 1. Mandantes seu cogentes tradi ecclesiasticae sepulturae haereticos notorios aut nominatim excommunicatos vel interdictos. 2. Laedentes aut perterrefacientes Inquisitores, denuntiantes, testes aliosve ministros s. Officii, ejusve sacri tribunalis scripturas diripientes aut comburentes, vel praedictis quibuslibet auxilium vel favorem praestantes. 3. Alienantes et recipere praesumentes bona ecclesiastica absque beneplacito Apostolico. 4. Negli-

gentes sive culpabiliter omittentes denuntiare infra mensem confessarios sive sacerdotes, a quibus sollicitati fuerint ad turpia. 5. Qui libros de sacra scriptura tractantes sine Ordinarii approbatione imprimunt aut imprimi faciunt. 6. Raptores mulierum, eorumdemque consocii. 7. Qui libertatem matrimonii contrahendi violant. 8. Qui cogunt mulierem ad ingrediendum monasterium, vel impediunt. 9. Qui docent falsas propositiones, damnatas a Conc. Trid. sess. XIII. can. 11., de Euchar., et sess. XIV. cp. 1. de ref. matrim. — V. O absoluci z censur v konstituci této obsažených srvn. čl. absoluce str. 34. (Srvn. *Pechaček*, „Zpovědnice" str. 70 nn.; *Skočdopole*, Pastýř. bohosl. II. 246 nn.; *Opieliński*, Komentarz do censur kościelnych; *Kopyciński*, O sakramencie pokuty, strana 178 nn.; *Schieler*, Verwaltung des Buszsakramentes str. 304 nn.; *Pennacchi*, Commentaria in constit. ap. Sedis 2 tomi.) *Sčple.*

Apostolici ministerii, bulla pap. Benedikta XIV. ze 16. září 1747 o zneužívání propustného listu těmi, kdož z židovství přestoupili ke katolicismu. (Bull. Bened. XIV., Prati II. 266 nn.)

Apostolici muneris, breve Benedikta XIV. z 8. ún. 1745, jež obsahuje vysvětlení konstituce téhož papeže „Sacramentum Poenitentiae" z roku 1741 adversus solicitantes. (Bull. Bened. XIV., Prati I, 497 nn.)

Apostolici regiminis, bulla Lva X. z 19. pros. 1513 na obranu katolického učení o nesmrtelnosti lidské duše proti novoaristotelikům. Srvn. *Denzinger-Bannwart*, Enchiridion symbolorum[10], 255 až 256.

apostolicita, apoštolskost, jedna ze čtyř známek pravé církve Kristovy. Pravá církev musí pocházeti od apoštolů (*a.* co do původu, *a.* ratione originis), její učení musí býti v podstatě totožné s učením apoštolů, rovněž tak i její bohoslužba a ústava (*a.* vzhledem k totožnosti, *a.* ratione identitatis); její představení musejí býti nástupci apoštolů (*a.* co do posloupnosti, *a.* ratione successionis). Srvn. *Bellarmin*, De notis eccles. c. 8. Viz čl. „církev".

apostolicum v. apoštolské vyznání víry.

Apostolicum zove se v Ordo Rom. epistolarium: „subdiaconus autem, qui lecturus est, sub cura sua habebit Apostolicum, et archidiaconus Evangelium." *Cabasil.*, Expos. liturg. c. 22 má pro knihu tu výrok *Ἀποστολικὸν βιβλίον.*

Apostolicum pascendi munus, bulla Klementa XIII. z 12. ledna 1765 na obranu Tovaryšstva Ježíšova.

Apostolicus (scl. dominus, domnus) byl původně ve staré církvi název každého biskupa, jakožto nástupce apoštolů, načež byl název ten omezen zprvu jen pro metropolity, ve kterémžto smyslu užívá ho ještě Alkuin (De divin. off. c. 36), až v době Karla Holého reservován výhradně jen pro papeže, tak že již papež Řehoř Vel. v listě V. 37 dí: Cum multi sint Apostoli, pro ipso tamen principatu sola Apostolorum principis sedes in auctoritate convaluit. Srvn. *Kraus*, Real-Encyklop., I, 68.

Apostolikové sluli bludaři, kteří zavrhovali manželství a chtěli apoštolskou chudobu učiniti všeobecným zákonem křesť. života. 1. *A.* ke konci II. aneb na počátku III. stol. žili v Pisidii, Frygii, Kilikii a Pamfylii, nepřijímali padlých v pronásledování již do svých sborův a zakazovali soukromý majetek. Jejich zakladatel jest neznámý. Dle Epifania (Haer. 61) pocházeli od Tatianovců neb Enkratitů; na všechen způsob byli s těmito bludaři spřízněni. Trvali do konce IV. stol. — 2. *A.* XII. století žili hlavně v Kolínsku n. R. a v Perigneuxu ve Francii, nedovolovali vstupovati v manželství, nanejvýše jednou, a požívati masitých pokrmů, tvrdili, že hříšníci nemohou platně přisluhovati svátostmi, ani jich přijímati, zavrhovali katolické kněžství, připisovali každému ze svého středu moc svátostmi přisluhovati, konsekrovati a sobě tělo a krev Páně podávati; zavrhovali křest dítek, ctění svatých, očistec, modlitby za zemřelé a přísahu. Sv. Bernard dovolával se ve svých kázáních proti nim světské moci. — 3. *A.* čili Apoštolští bratří italští od r. 1260—1307. Zakladatelem jejich jest Gerard Segarelli, mladý řemeslník ze vsi Alzana u Parmy. Byv se svou žádostí za přijetí do řádu františkánského odmrštěn, usmyslil si založiti bratrstvo, které by úplně po apoštolsku žilo. Se svým záměrem vystoupil okolo r. 1260, nabyl stoupenců, kteří nazývali se mezi sebou „bratřími a sestrami", živili se žebrotou, odívali se nápadně, ohlašovali blízké království Boží a brojili proti církvi, již nazývali velikou nevěstkou a zvířetem se 7 hlavami. Segarelli byl r. 1280 pro své bludy dán do vazby, z které obdržel jako blouznivec propuštění, byl později opět jako bludař jat a roku 1300 v Parmě upálen. Náčelníkem spolku stal se Dolcino, rodem z Prata v hrabství navarrském, muž výmluvný, nadaný a znalec Písma svatého; rozeznával v říši Boží čtyři doby: 1. dobu Star. zákona; 2. čas od Krista až ke Konstantinu Vel., kdy žili zbožní a chudí křesťané; 3. čas od císaře Konstantina a papeže Silvestra, v němž zejména od časů Karla Vel. lakota a bohatství do církve se vedraly; a 4. svou dobu, v níž pravá ctnost a chudoba ku platnosti zase přijde. Při tom ohlašoval den posledního soudu, jehož lhůtu několikrát prodloužiti musil. Potuloval se v Tyrolsku a v Dalmacii, shromáždil své stoupence v Navarrsku. Živili se loupeží a zavedli společnost majetku a žen. Tomuto řádění učinil konec sousední biskup vercellský Rainer, jenž proti nim v čele křižáckého vojska vytáhl a po dvouleté válce jejich opevněného vrchu Zebella (1307) dobyl. Dolcino byl za velikých muk odpraven, jeho duchovní sestra Markéta spálena, a totéž stalo se těm, kteří blud odpřisáhnouti nechtěli. — 4. *A*-ky měla též větev Anabaptistův; žili v chudobě, vykládali Písmo sv. slovně a pokládali mytí nohou za nutné ku spasení, pročež též Pedonité se zvali. — 5. Jméno Apostoolů po zakladateli svém Samuelovi Apostoolovi (*s.* 1644) měla větev Mennonitů ze strany friesské, kteří byli odpůrci Galenistův. *Kryšl.*

apostoliné v. apostolikové 3. a apoštolští bratří.

Apostolios 1. Michael, spis. řec., při dobytí Ktple 1453 od Turků zajat; byv propuštěn, žil nějaký čas v Italii, potom na Krétě, živě se nuzně vyučováním a opisováním; skládal veliké dílo excerptů, z něhož se zachovala sbírka přísloví. — **2.** Aristobulos (jinak: Arsenios Aristobulos), syn předešl., později tit. arcibiskup monembasijský, *s.* v Benátkách 1535; přepracoval literární pozůstalost svého otce a zaslal dílo to, nadepsané *Ἰωνία*, papeži Lvu X.

apostolium v. apostoleion.

apostoloevangelium, *ἀποστολο-ευάγγελιον*, liturg. kniha církve řecké, obsahující perikopii epištol a evangelií.

Apostolorum . . . viz Apoštolské . . ., Apoštolů . . .

Apostolos *(Ἀπόστολος)*, v řec. církvi kniha liturgických perikop ze Skutkův apoštolských a z listů sv. apoštolů, v ruské církvi slove kniha ta „Apostol" (v. t.)

Apostoolové v. apostolikové 5.

apostrofa *(ἀποστροφή*, aversio, obrácení jinam) v kázání jest řečnická figura, záležející v tom, že řečník oslovuje přímo (vokativem) ty, k nimž vlastně řeč nemá, a to Boha, nebo osoby nepří-

tomné, jakoby přítomny byly, i osoby zesnulé anebo i věci neživé, jakoby žily nebo cítily, jako na př. vlast, město atd.; někteří považují za apostrofu, když řečník oslovuje posluchače slovem „ty“ místo „vy“. — V attické soudní mluvě označoval se apostrofou případ, když řečník se odvrátil od soudce a oslovil buď žalobce nebo obžalovaného. — Apostrofa jest výrazem mysli pohnuté a proto předpokládá vroucí cit a veliký předmět. Z tohoto důvodu se apostrofa nepřirozeně vyjímá hned po úvodu kázání, když kněz se obrací přímo k Bohu nebo některému svatému a vyprošuje si jejich požehnání. (*Kleutgen*, Ars dicendi, edit. XVI. n. 103; *Špachta*, Homiletika 1849 str. 168; *Jungmann*, Theorie der geistl. Beredsamkeit, *Schleiniger*, Grundzüge der Bereds. a j. m.) *Kpka.*

apoštol (ἀπόστολος = posel, vyslanec) v nejširším smyslu znamená muže, kterýž byl poslán přímo od Boha, aby vůli jeho oznámil lidem. Ve smyslu tom slove *a*-em ve Starém zákoně Mojžíš, starozákonní proroci, a v Novém zákoně Kristus sám (Žid. 3, 1.). — V nejužším smyslu slove tak jeden z bezprostředních svědků Kristova vzkříšení, které Pán Ježíš sám vyvolil a poučil a úřadem učitelským, kněžským a královským či pastýřským obdařil, a to k tomu konci, aby království Boží na zemi šířili. Byli to: Šimon, příjmím Petr, a bratr jeho Ondřej, Jakub Veliký neb Starší a Jan (Evang.), synové Zebedeovi, Filip, Bartoloměj, Tomáš, Matouš, Jakub Malý a bratr jeho Juda (Tadeáš), Šimon z Kány (Zelotes či Horlitel) a Jidáš Iškariotský, na jehož místo po jeho zoufalství nastoupil sv. Matěj. Hlavou jejich byl sv. Petr, kterýž proto slove knížetem apoštolským. Později přistoupil k nim ještě sv. Pavel, kterýž sice P. Ježíše za pozemského života jeho neviděl, avšak spatřil jej, když se mu z mrtvých vstalý na cestě do Damašku ukázal. Byl tedy také svědkem bezprostředním Kristova vzkříšení, a mimo to od něho samého poučen (ve zvláštních zjeveních) i vyvolen, a proto je též apoštolem v nejužším slova smyslu, jakož sám častěji tvrdí (Skut. ap. 9, 13., Gal. 1, 1.). Po seslání Ducha svatého *a*-ové působili nejprve v Jerusalemě; později rozešli se do celého tehdy známého světa a vykonávajíce trojí úřad sobě svěřený, šířili víru Kristovu; ač v stálém byli spojení s ostatními učedníky a věřícími, tvořili přece sbor od nich zcela nezávislý; po vůli Kristově přenášeli pak duchovní moc zvláštním svěcením i na jiné buď z menší neb větší části, neb i úplnou, světíce tak jáhny, kněze a biskupy. Až na Jana zemřeli všickni smrtí mučednickou, jak tvrdí podání převládající, a jak církev oslavujíc je jako mučedníky uznává, ač gnostik Herakleón (v polov. II. stol.) tvrdí, že Tomáš, Filip, Matouš a Matěj zemřeli smrtí přirozenou. — V širším smyslu rozumí se *a*-em pomocník apoštolů ve smyslu nejužším, jako Barnabáš, aneb i ten, který na pokřesťanění některého národa neb země tak mocně působil, že se tam křesťanství ujalo a zakořenilo (sv. Cyrill a Method u Slovanů, Bonifác u Němců, Ansgar u Normanů, Augustin v Anglii, Patrik v Irsku, Vojtěch v Polsku a Uhrách, František Xav. v Indii). — V přeneseném slova smyslu zván bývá *a*-em ten, kdo po příkladu apoštolů horlivě, neúnavně, ze všech sil věnuje se nějakému záslužnému působení, nešetře ani majetku, ani zdraví, ani života. V tom smyslu mluví se o apoštolech chudých, nemocných, malomocných, sirotků atd., činnost jejich zvána apoštolátem (milosrdenství, péče o chudé, o dítky, o vězně, sirotky a pod.) nebo činností apoštolskou.

apoštol *κατ' ἐξοχήν* zván bývá sv. Pavel pro svůj vynikající význam co do hlásání evangelia mezi tolika národy a velikou spisovatelskou činnost.

apoštol národů, čestný název sv. Pavla.

apoštolát znamená vůbec úřad apoštolský, který se však rozlišuje hlavně ve dvojí útvar: 1. v *a.* v užším a vlastním smyslu slova, pokud znamená zvláštní, pouze dočasný a mimořádný, dvanácti sv. apoštolům od Krista přímo a bezprostředně odevzdaný úřad, aby na základě poslání jeho směli všudy bez výlučnosti toho kterého místa v celém světě s neobmezenou autoritou kázati (Mat. 28[18], Skutk. ap. 1[8]), sv. svátosti udíleti (Mat. l. c., Jan 20[23], Luk. 22[19]), moc zákonodárnou a soudní vykonávati (Mat. 28[18-17], Luk. 10[16], I. Kor. 11[18]) a na své nástupce v úřadě učitelském, kněžském a pastýřském řádné duchovní moci apoštolské přenášeti (II. Tim. 1[6], I. Tim. 5[22], 1[3-4-6], 4[14], 5[1-7], 19[21]). Oni byli „rozdavači tajemství Božích“ (I. Kor. 4[1]), „svědky“ Kristovými (Skutk. ap. 1[8]) a „konali na místě Kristově poselství, jakoby Bůh skrze ně napomínal“ (II. Kor. 5[20]), jsouce „sůl země“ a „světlo světa“ (Mat. 5[13-14]). Stojíce tak ke Kristu Pánu ve zvláštním poměru, jakožto bezprostřední jeho vyslanci a zástupci, měli od něho i každý pro svou osobu zvláštní práva, přednosti a dary, protože tvořili „fundamentum ecclesiae“ (Efes. 2[20]), totiž autoritu v celém světě co do místa ničím neobmezenou ku rozšiřování církve, dar různých jazyků a zázraků (Mat. 28[18-20], Luk. 9[1], Skutk. ap. 2[43], 5[12], 9[40], 20[9-10] atd.) a konečně i dar osobní neomylnosti v hlásání evangelia a spisování sv. Písem (Jan 14[16-17], I. Thess. 2[13], Mat. 28[-0]). — Tato „dona superaddita“ s ostatními zde uvedenými znaky přesně vyměřují pojem tohoto *a*-u, jakožto specificky osobního apoštolského, v mimořádné a pouze dočasné formě se jevícího úřadu, jak ho k zakládání a rozšiřování církve třeba bylo. Tato osobní dona superaddita s původní dočasnou a mimořádnou formou apoštolátu nemohla na nástupce apoštolův dědictvím přejíti. Naopak však řádný a za účelem rozšíření církve od Krista sboru apoštolskému odevzdaný úřad učitelský, kněžský a pastýřský přešel na episkopát čili *a.* v širším smyslu slova. — 2. *A.* v tomto širším smyslu slova jest právě episkopát čili úřad biskupský trvalý a řádný a v jednotlivých jeho vykonavatelích co do pravomoci na určitý territoriální obvod (na diecesi) obmezený. Biskupové jednotliví nejsou nástupci jednotlivých, určitých sv. apoštolů s osobními přednostmi těchto, nýbrž jenom potud jsou jejich nástupci, pokud apoštolové buď ve svém souboru jakožto collegium apostolorum, anebo jakožto členové tohoto collegia byli orgány onoho řádného úřadu, jejž od Krista přijali a vykonávali. V tomto směru jsou biskupové skutečnými nástupci apoštolů, protože na ně přešly všecky řádné apoštolské moci, tak že soubor jejich čili episkopát nastoupil na místo sboru apoštolského čili apoštolátu; proto jest collegium episcoporum v církvi vždy trvajícím collegium apostolorum, a celý episkopát tudíž vždy trvajícím apoštolátem. — 3. *A.* konečně v nevlastním a nejširším smyslu slova znamená též vůbec věrověstný missionářský úřad v pohanských krajinách.

Apoštolát sv. Cyrilla a Methoda pod ochranou bl. Panny Marie jest církevní spolek pobožný a missijní, jehož účelem jest katolickou víru mezi Slovany rozšiřovati, hájiti a zvelebovati, a proto všecko podnikati a podporovati, co by k tomu konci prospěšným bylo, a to vždy se zřetelem ku platným církevním předpisům. Založen byl r. 1885 na Velehradě ve smyslu a na základě cyrillo-methodějské encykliky Lva XIII. „Grande munus“ ze dne 30. září 1880. Mezi zakladateli byli jmenovitě známí horlitelé a pracovníci cyrillo-methodějští: dr. A. C.

Stojan, nyní probošt v Kroměříži, a Jan Vychodil, nyní assessor a farář v Cholině. Když překonány všechny obtíže, byl spolek církevními a světskými úřady konečně r. 1891 potvrzen. *A.* má ústřední sídlo na Velehradě a působí popředně na Moravě, avšak práce a snahy jeho přesahují daleko hranice Moravy, ano sáhají ke všem národům slovanským. Správu spolku vede ústřední výbor na Velehradě a dále výbory diecesních odborův, a to v arcidiecesi olomoucké, v diecesi brněnské a v rakouské části diecese vratislavské. Prostředky k účelu *A*-u. jsou modlitba a peněžní příspěvky členů (2 h měsíčně). Členové modlí se denně na úmysl *A*-u.; již r. 1905 bylo jich na 50.000, v roce 1910 jest jich z Moravy a Vídně na 60.000. R. 1909 zaveden „Apoštolát" též u Slovinců, r. 1910 v Chorvatsku a též v Bulharsku a Turecku mezi Slovany má býti zaveden — tedy zajisté veliká armáda, která svými modlitbami ustavičně útočí na milosrdenství Boží, zvláště aby všichni národové slovanští brzy byli sjednoceni u víře v církvi římsko-katolické. *A.* zařizuje každoročně duchovní cvičení pro různé stavy na Velehradě a v Přerově, pořádá na různých místech sv. missie a duchovní přednášky, poskytuje podpory na školy, chrámy a jiné dobré účely na Moravě. Polovici členských příspěvků každý rok odvádí Propagandě do Říma, odkudž se odevzdávají na missie a nejdůležitější ústavy mezi Slovany, zvláště na Balkáně, na kterýž účel věnováno již přes 16.000 K. *A.* vůbec mnoho působí ve prospěch unie Slovanův a proto též věnuje péči a podporu příloze „Časopisu katol. duchovenstva" „Slavorum litterae theologicae", kteráž pěstuje theologickou literaturu slovanských národů. R. 1910 začal *A.* vydávati v Kroměříži illustrovaný měsíčník „Apoštolát sv. Cyrilla a Methoda", který šíří zájem o myšlenku cyrillo-methodějskou v našem národě a všímá si bedlivě ostatních národů slovanských. Podává přehled o náboženském životě a církevních otázkách všech větví slovanských, především o úspěších katolických missií a hnutí unionistickém mezi Slovany. V Praze pak vydává se od r. 1909 „Velegradskij Věstnik", který též účelům „Apošt." slouží. *A.* pořádá každoročné slav. schůze na Velehradě, kteréž bývají velikolepými projevy katolických Slovanů různých národů. Z úkolů, kteréž si *A.* vytknul, náleží uvésti zřízení zvláštních docentur pro starocírkevní dějiny moravské a vůbec otázku cyrillo-methodějskou při fakultách a bohosloveckých ústavech v našich krajinách, aby se tak v této otázce usilovněji bádalo a pracovalo; dále zavedení svátku sv. Cyrilla a Methoda jako svátku zasvěceného zvláště v Čechách a jiných zemích slovanských. *A.* plní horlivě svůj vznešený úkol a může se již mnohým pěkným úspěchem vykázati; tak značně přispívá k uskutečnění veliké myšlenky Lva XIII. — sjednocení Slovanů u víře v pravé církvi Kristově — v pravdě grande munus! *Kček.*

Apoštolát katolický n. „Zbožná společnost katolického apoštolátu pod ochranou královny apoštolů", jednak kongregace, jednak sdružení laiků, zal. r. 1835 Vincencem Pallottim (v. t.), zvaná tudíž také kongregací Pallottinů, byla schválena Řehořem XVI. r. 1835 a podřízena přímo sv. Stolici. *A. k.* má tři odvětví: 1. kongregaci kněží a bratří-laiků; kongregace tato věnuje se činnosti missionářské vnitřní (konání missií a exercicií) i mezi pohany, jakož i vychovávání mládeže. Kongregace má provincii římskou (kl. S. Salvatora v Římě), německou (Limburg nad Lahnou) a africkou (Kamerun, apošt. vikariát Záp. Afriky); 2. kongregaci sester *k*-ho *a*-tu (t. zv. „Pallottinek"), zabývající se hlavně výchovou ženské mládeže; 3. sdružení laiků ku podpoře činnosti obou řečených kongregací zakládáním asylů, pořádáním missií, vydáváním vhodných publikací a p. Srvn. *Heimbucher* II, 397 n.

Apoštolát modlitby náleží k pobožnostem na uctění nejsv. Srdce Páně; jest volné sdružení věřících, ku kterémuž mohou se přidávati jednotliví katolíci a celá společenstva, jako církevní řády a kongregace, jednotlivé domy (konventy) řeholní, nábožné spolky, rodiny. Apoštolát modlitby není bratrstvo ani vlastně spolek neb organická jednota; protož není tu třeba přihlašování a zapisování členů. Sdružení toto spoléhá na víře, že Ježíš Kristus, věčný velekněz a prostředník, „vždycky živ jest k orodování za nás" (Žid. 7, 25), že ustavičná tato modlitba božského Srdce v nebi a na oltářích čelí ke spáse duší, nápravě hříšníků, záchraně nevinnosti, posile spravedlivých, slovem: k zachování a rozšiřování království Božího na zemi a v srdcích lidských. Apoštolát modlitby béře úmysly a zájmy božského Srdce Ježíšova za své, a tak jest účel jeho: modliti se v jednotě se Srdcem Ježíšovým za spásu duší a za církev, a skutkem přispívati k cíli tomuto, jak jednomu každému možno. — Zavazků zvláštních kromě modlitby ústní a rozjímavé není. Členové Apoštolátu mohou se úžeji mezi sebou sdružovati a jakéhos ředitele či dozorce sobě vyžádati, aby označoval na každý měsíc úmysl zvláštní, určitý, na který se modlitby konati mají. — Apoštolát modlitby vznikl v jesuitském semináři francouzského města Valsu (diecese Puy) r. 1844 a rozšiřoval se rychle po všem světě katolickém. Papež Pius IX. schválil jeho stanovy a obdařil církevními odpustky r. 1866; znova jej schválil a nové stanovy mu předepsal papež Lev XIII. r. 1879. Aby odpustků dosahovali, jsou členové povinni při modlitbě ranní, kteréž opomíjeti nemají, všecky své modlitby, práce, obtíže neb utrpení nastalého dne obětovati Bohu s těmi úmysly, se kterými se Kristus ve mši obětuje; mimo to zůstavuje se dobré vůli jejich, modliti se každého dne desátek růžence za papeže a za potřeby nebo nesnáze církve. K tomuto nepovinnému desátku růžencovému připojují se obzvláštní, určité úmysly na každý měsíc ohlašované. *Skčple.*

Apoštolát tisku. Na podzim r. 1883 vydal P. Placid Mathon O. S. B., ředitel tehdy založené knihtiskárny rajhradsk. benediktinů v Brně, provolání k založení spolku, jenž by co nejúčinněji podporoval katol. tisk. Spolek nazván „Apoštolátem tisku" a členem mohla býti každá katolická dospělá osoba. Platilo se ročního příspěvku 1 zlatý. Počátkem r. 1884 byl orgánem spolku časopis nazvaný „Zprávy apoštolátu tisku", které vyšly o 10 číslech a 192 stranách, v 8, přinášejíce hlavně kritiky a zprávy o knihách, hodících se pro lid. II. ročník měl již název: „Hlídka literární" a podtitul zněl: „Zprávy apoštolátu tisku" (ročně 12 čísel à 16 str.). V III. ročníku byl podtitul změněn a zněl: „Listy věnované literární kritice", což zůstalo až do konce r. 1895, neboť 1896 byl dán titul „Hlídka", objem značně rozšířen (až na tisíc stran ročně); „Hlídka" vychází až doposud (ročník 1909 je XXVI., předplatné 10 K ročně) v Brně. Redaktorem prvých dvou ročníků byl P. Placid Mathon O. S. B., počínajíc 1896 jest jím dr. Pavel Vychodil O. S. B. Apoštolát tisku s počátku zdárně kvetl v diecesi brněnské, později pak, hlavně po úmrtí P. Placida Mathona (*z.* 28. čce 1886), úplně zanikl. Ale působil dobře a úkol svůj aspoň částečně vyplnil, neboť členové dostávali za podíl dobré katolické spisy, čímž vnikla dobrá četba mezi lid. *I. Zhl.*

apoštolskost v. apostolicita.

apoštolští abbreviatoři viz čl. abreviatoři str. 6, k čemuž dodati dlužno, že konstitucí Pia X, „Sapienti consilio" z 29. června 1908 kollegium prelátů-abbreviatorů zrušeno a úřad jejich přenesen,

pokud se týkal podpisování bull apoštolských, na kollegium apoštol. protonotářů particip. de numero. (Srvn. *Henner*, Znovuzřízení kurie římské 24 n.; *Soldát*, Konstituce „Sap. consil". v ČKD. 1910 str. 532.)

apoštolský ablegát, ablegatus apostolicus (srvn. článek „ablegát papežský" str. 22), sluje papežský vyslanec (ve smyslu nediplomatickém), jenž donáší 1. novým kardinálům v Římě dlícím červený klobouk, který jim papež ve veřejné konsistoři nasadí; 2. „zlatou růži" osobám knížecím nebo vynikajícím kostelům. Apoštolský ablegát brán bývá z počtu papežských tajných komoří, buď skutečných nebo čestných. Srvn. *Moroni*, Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica, Venezia 1840. Vol. I. Ablegati, str. 33. *Hrbk.*

apoštolský administrátor v. čl. administrátor papežský str. 88.

apoštolští akolythé (accoliti ceroferarii), mají povinnost obstarávati službu světlonošů při bohoslužbách v papežských kaplích, když papež celebruje. Povinnost ta přísluší praelátům Signatury. Alexander VII. zrušil zvláštní titul apoštol jáhnů a akolythů, a stanovil, že na zvýšení lesku papežem celebrované mše sv. mají příště úřad apošt. jáhnů zastávati auditoři Roty, a praeláti Signatury úřad *a*-ských *a*-ův. Tato obojí starodávná instituce byla tudíž přenesena na dvě praelat. kollegia jakožto zvláštní čestné tituly. V zastoupení jich vykonávají příslušné funkce obyčejní kaplani (capellani comuni di Sua Santita). Srvn. *Kathol Kirche*, I. 315 n. *Gerarchia cattolica* 1910. *Tpch.*

apoštolské almužnictví spravováno jest personálem elemosinerie, v jehož čele stojí veliký almužník jeho Svatosti (viz čl. almužník str. 317) se sekretářem, vicesekretářem (s právem nástupnictví), knihvedoucím, správcem, pokladníkem a zapisovatelem. Správa sama jest původu prastarého (viz výše str. 314 nn.); ve středověku byla velice obsáhlá a patřila k nejdůležitějším zřízením kuriálním, což platí podnes. Přešedši během času na různé dvorní úřady papežské, bylo *a. a.* r. 1888 opět spojeno v rukou velikého almužníka Rozdělování almužny týká se hlavně města Říma a okolí, a to jak jednotlivých chudých, tak celých rodin, klášterů, kněží, škol, dobročinných ústavův a pod. Z ústavů náleží se pod správou apošt. elemosinerie hospitál sv. Klementa a Krescenta, zvaný le zoccolette, kde vychovávají se chudí sirotci až do 21. roku stáří; s ústavem tím jest spojena škola pro ruční práce dívčí, jakož i dětský asyl s pětitřídní školou. Dále spravuje elemosinerie apošt. hospic Neposkvrněného Početí a sv. Aloise, v němž chudé služky nacházejí útulek; též spojen s tímto ústavem jest asyl dětský a obecná škola dívčí. Zcela vydržována jest apošt. almužní správou škola ve Vicolo Brunetti a hospic u Arco dei Girnasi se všemi školami závislými na ústavu učitelek sv. Filippa Neri. (Srvn. *Kathol. Kirche*, I. 438 n.). *Tpch.*

apoštolská aula viz aula.

apoštolská bibliotheka vatikánská viz bibliotheka vatikánská.

apoštolští bratří, fratres apostolorum, Apostolini, řeholní družina poustevníků v Italii, utvořivší se za tím účelem, aby čelila sektě apostoliků (viz t. čl. sub 3.), kteří též *a. b.* se nazývali. Bl. Placidus z Foligna (*z.* 1398) přivedl *a*-ské *b*-ry k rozkvětu a založil pro ně klášter v Recanati. Papež Innocenc VIII. dal jim r. 1484 organisaci dle řehole sv. Augustina a jednotný řeholní oděv. Název *a. b.*, jenž původně značiti měl apoštolský způsob života, vykládán byl později mylně tím způsobem, že založení *a*-ých *b*-rů odvozováno z dob apoštolských, a to od sv. Barnabáše, jenž prý v Miláně působil. Později sloučili se *a. b.* s ambrosiány milánskými (v. t. čl. sub 1.) v kongregaci zvanou „Congregatio fratrum s. Ambrosii ad nemus et s. Barnabae sub regula s. Augustini". Srvn. *Heimbucher*, Orden u. Kongreg. I, 189.

apoštolské breve viz breve.

apoštolské církve (obce) nazývají se církve křesťanské od apoštolů založené.

apoštolská Datarie viz Datarie apošt.

apoštolští delegáti viz delegáti apošt.

apoštolská didaché v. apoštolské sbírky 1.

apoštolská didaskalia viz apoštolské sbírky 1.

apoštolská doba, doba, v níž apoštolové žili.

apoštolský džbán („Apostelkrug"), džbán ozdobený reliefy apoštolů; nádoby takové oblíbeny byly v Německu v době panujícího slohu renaissančního v XVI. a XVII. století; byly zhotovovány hlavně v Kreussenu v sev. Bavorsku. Jsou z kameniny; reliefy na nich jsou pestře polychromovány vpálenými emailovými barvami (viz obr. 211).

Obr. 211. Apoštolský džbán.

apoštolského hospicia přednosta (magister) (= magister sacri hospitii Apostolici, maestro del Sacro ospizio) jest název papežského praeláta, kterému svěřena péče o ubytování a pohostinné přijetí králů, knížat, kuriálův a vznešených osob cizích, které papeže navštívily. Apošt. hospic (hostinské komnaty) nalézal se ve středověku na jižní straně nádvoří basiliky svatopetrské; později užito k ubytování hostí paláce Giraudského nebo jiných paláců v obvodě vatikánském. Nyní, za změněných poměrů, je to arci více úřad čestný. Jeť povinností magistra sacri hospitii, aby souvereny a král. prince a princezny při příchodu jejich k návštěvě sv. Otce u schodů (u Cortile di San Damaso) pozdravil a dámy po Scala nobile doprovodil až do Anticamery papežské, resp. do trůnního sálu, a chtěli-li by si tito vysocí návštěvníci po té prohlédnouti galerie a musea ve Vatikáně, má je provázeti a vše jim ukázati. Jmenován jest *a*-ého *h. m.* od státního sekretáře; úřad jeho jest doživotní. Jest prvním skutečným komořím ze stavu laického, musí se dostaviti ke všem funkcím papežské kapelly a náčelník apošt. kursorů musí ho vždy zvlášť k nim pozvati. Nyní jest *m*-em. *ap. hosp.* kníže Alex. Ruspoli. Srvn. *Kathol. Kirche*, I. 311, 287. *Tpch.*

apoštolů ikonografie v. apoštolů zobrazování.

apoštolský institut východní jest ústav r. 1883 od kapucínů v missijním jejich území na východě zřízený, který má 4 řádové domy a semináře, a to ve Filippopoli, Sv. Štěpánu u Čařihradu, Sofii a Budjà u Smyrny. (*Heimbucher*, Orden u. Kongreg. I. 322.) *Tpch.*

apoštolští jáhni viz apošt. akolythé.

apoštolská junta, obranný spolek katolíků španělských, založený 1820 proti vládě církvi nepřátelské.

apoštolská kancelář viz kancelář apoštolská.

apoštolské kanceláře regule v. regule kanceláře apoštolské.

apoštolské kánony viz apošt. sbírky 4.

apoštolská kaple zove se soukromá kaple papežská, jejíž správa svěřena jest zvláštnímu, od papeže jmenovanému praefektu či sakristovi, který jest dle starého, bullou „Ad sacram ordinis" z 15. října 1497 stvrzeného zvyku vždy brán z kněží řádu sv. Augustina, což platí i o jeho zástupci. Praefekt *a. k.* jest od dob Pia IV. titul. biskupem porfyrským, assistentem papež. trůnu a domácím praelátem papežským. Jest vždy konsultorem kongreg. ritův, odpustkův a ostatků, členem theol. kollegia římské university, komise pro křesťanskou archaeologii, správcem zbožných darů Madonny del Parto in S. Agostino a rozeným členem konklave, do něhož může od dob Klementa XII. vziti ještě dva členy řádu augustin. (kněze a bratra laika). Je též zároveň farářem apošt. paláců (v. t.), má vrchní dozor nade vším posv. nádobím a náčiním *a. k.*, střeží mitry, prsteny, tiáry a vůbec celý poklad sakristie Sixtinské kaple a správu reliquií, které chová ve své domácí kapli. Když papež pontifikuje, prohlíží sakrista napřed hostii, víno a vodu, jichž má papež při mši sv. užíti. Při určitých příležitostech assistuje papeži u oltáře, na Bílou sobotu žehná papežské pokoje, vyjímajíc ten, kde se papež nalézá a jejž papež žehná sám, a uděluje papeži poslední pomazání. Není-li praefekt *a. k.* povýšen, zůstává doživotně ve svém úřadě. Mnozí z nich byli též papežovými zpovědníky. Nyní (od list. 1910) jest praefektem *a. k.* P. Aug. Zamplini O. S. A. — Zástupcem jeho jest vicesakrista (sottosacrista), zvaný též subpraefektem Sacrarii Apostolici. I ten jest vždy z řádu augustiniánského a jmenován jest papežem. Nyní jest jím P. Aug. Pifferi O. S. A. (Cfr. *Kath. Kirche*, I. 285 n.; 315.) *Tpch.*

Apoštolské katakomby viz čl. katakomby.

apoštolský kazatel sluje kazatel při dvoře papežském. Od r. 1743 zastávají úřad ten výhradně členové řádu kapucínského. Do nynější doby zastávalo úřad ten skoro 20 kapucínů. Kázání konají se ve Vatikáně v době adventní a postní, z pravidla v trůnním sále, k nímž přichází papež, sv. kollegium a celý dvůr. Papež sedává při tom v pokoji k trůnnímu sálu přiléhajícím, jehož dveře nahrazeny jsou dřevěným mřížovím. Kázání musí býti dříve revidována od magistra apošt. paláce (viz t.). *A. k.* má též svého koadjutora. Nyní jest *a*-ým *k*-em P. Pacifico da Seggiano O. Cap., jeho koadjutorem pak jest P. Luca da Padova O. Cap. (Srvn. *Heimbucher*, Orden u. Kongreg. I. 325; *Kathol. Kirche*, I. 314; *Gerarchia cattolica* na r. 1910). *Tpch.*

apoštolská klausura v. klausura.

apoštolští klerikové v. Jesuaté.

apoštolské klíče v. klíče.

apoštolů knížata, název sv. apoštolů Petra a Pavla.

apoštolů kommemorace, apostolorum omnium commemoratio, I. nčkd. svátek všech apoštolů v. apoštolů svátky. — 2. kommemorace, jež ve svátek sv. apoštolů Petra a Pavla (29. června) vkládá se do officia i do formuláře mešního na památku zrušených svátků sv. apoštolů. Pro Rakousko nařízena kommemorace ta Klementem XIV. r. 1771, pro jiné země Piem VI. r. 1798.

apoštolská komora v. komora apoštolská.

apoštolské kongregace církevní. Kongregacemi církevními rozumějí se společnosti osob téhož pohlaví, které dobrovolně se uvolily žíti společně dle určitých pravidel, církevní autoritou schválených, po složení jednoduchých slibů čistoty, chudoby, poslušnosti (a sledujících nad to z pravidla zvláštní ještě cíl, buďto vychovávací, nebo ošetřování nemocných a pod.). Dle autority, která je schválila, dělí se v diecesní, schválené místním biskupem, a v apoštolské, v něž zasáhla nad to i nejvyšší autorita církevní, Svatá stolice. Dle konstituce papeže Pia X. „Dei providentis" ze dne 16. července. 1906 nesmějí biskupové nyní novou kongregaci ve své diecesi zříditi, leč za souhlasu Apošt. stolice. Dán-li tento souhlas, kongregace jest přece jen ještě diecesní, a sice potud, pokud sv. Stolice buďto jejich konstituci neschválila, anebo aspoň jich neprohlédla a nevydala t. zv. decretum laudis, jímž kongregace pod řízením gener. představeného se schválí a doporučuje. Teprve pak nabývá kongregace výsad příslušících kongregacím apoštolským (viz o tom čl. kongregace). Srvn. konst. Lva XIII. „*Conditae a Christo*"; *Kašpar*, Církevní zákonodárství o náboženských kongregacích, zvláště část I.; „*Čas. katol. duchov.*" r. 1906, str. 664. *Kšp.*

apoštolské konstituce viz apoštolské sbírky 3

apoštolské konstituce zovou se zákonná ustanovení a výnosy římských papežů ve věcech disciplinárních, jež tito jako nástupci knížete apoštolů sv. Petra a nejvyšší hlava církve se závazností buď pro celou církev nebo pro jednotlivé její části vydávají, a které tudíž jsou pramenem buď universálního nebo partikulárního práva církevního. Proto píše na př. papež Liberius (352—366) císaři Konstantinovi (Ep. 4. c. 3. *Migne*, P. L. 8, 1353): „Et nunquam mea statuta, sed apostolica, ut essent semper firmata et custodita feci", nebo papež Agatho (680), který ustanovení papežská prohlašuje za ustanovení sv. apoštola Petra: „Sic omnes Apostolicae sedis sanctiones accipiendae sunt, tamquam ipsius divini Petri voce firmatae sint" (c. 2. D. 19.). *A. k.* vydávány buď ad instantiam, t. j. k žádosti stran, jako odpovědi a rozhodnutí na předložené dotazy a záležitosti, nebo motu proprio, z vlastního popudu či z vlastní inicíativy papežův, a to buď za porady jejich senátu nebo jako prosté listy. Se zřením k jejich obsahu a rozsahu jejich závaznosti dělí se na konstituce ve vlastním slova smyslu (v. t.) a reskripty (v. t.); dle vnější formy rozeznáváme pak bully (v. t.), brevia (v. t.), prosté listy apoštolské, vlastnoruční listy papežské a encykliky čili okružníky (v. t.). Srvn. *Phillips*, KR. III. 613 nn.; *Schulte*, Lehrbuch des KRs. 22 nn.; *Schneider*, Die Lehre von den KRechtsquellen 9 nn. — 2. *a. k.* jako sbírka pseudoapoštolská, viz apoštolské sbírky 3. *Tpch.*

apoštolský král, čestný název udělený papežem Silvestrem II. (999—1003) sv. Štěpánu, králi uherskému, v uznání jeho zásluh o pokřesťanění národa uherského, potvrzený papežem Klementem XIII. r. 1758 Marii Terezii a jejím nástupcům; císařským rozhodnutím z 26. pros. 1851 předepsán pro císaře rakouského jakožto krále uherského titul „c. a k. apoštolské Veličenstvo".

apoštolů královna (Regina apostolorum) jest název Panny Marie v litanii loretánské.

apoštolské kříže slove dvanáct křížů, které při svěcení kostela maže biskup křížmem říkaje slova: „Sanctificetur et consecretur hoc templum: In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti: in honorem Dei, et gloriosae Virginis Mariae, atque omnium Sanctorum: ad nomen et memoriam sancti N. Pax tibi." Dle předpisu pontifikálu římského mají býti kříže ty vyznačeny po třech na každé ze čtyř stěn chrámových; nelze-li je takto umístiti, může se dáti šest křížů na pravou a šest na levou stranu chrámovou, tak aby dva byly blíže hlavnímu oltáři a dva u brány chrámové. Kříže ty dle pontifikálu mají býti na stěnu malovány, mohou však býti též mramorové anebo kovové, ale ne dřevěné anebo z látky snadno porušitelné. Kříže ty jsou známkou, že kostel byl posvěcen a ve svěcení jich záleží

hlavně konsekrace kostela. Proto jest ustanoveno, kdyby biskup onemocnél při konsekraci kostela, dříve než těchto 12 křížů posvětil, aby konsekrace počala znovu od začátku. Je tudíž o to péči míti, aby kříže ty, byly-li malovány, nikdy nezašly, nýbrž na vždy znatelny zůstaly, a kdyby nějak se ztratily, aby znovu byly malovány. Obřad, jímž biskup tyto kříže světí, jest jeden ze slavnějších úkonů celé konsekrace a odpovídá významu těchto křížů. Biskup intonuje antifonu „Lapides pretiosi" a mezitím co chór pokračuje: „omnes muri tui et turres Ierusalem gemmis aedificabuntur" a připojuje žalm 147 (Lauda Jerusalem), maže počínaje na evangelní straně jednotlivé kříže křižmem a říká uvedenou formuli „Sanctificetur"; na to odloživ mitru s úklonou incensuje každý posvěcený kříž. Cf. *Pontificale* Romanum, De ecclesiae dedicatione seu consecratione; *S. Rituum Congregationis Decreta* authentica: No. 319. 1939. 3157. 3651. 3729. *Martinucci*, Manuale s. Caeremoniarum lib. VII. cap. XVI. *Hbk.*

apoštolský legát v. legát.

apoštolská legenda, legenda o apoštolech staročeská, z počátku XIV. stol., veršované zpracování lat. legend z „Legenda aurea", z něhož zachovaly se pouze zlomky legend o sv. Janu evang., o sv. Matěji, o sv. Marku evang., o sv. Filipu, o sv. Petru, sv. Jakubu Větším a o sv. Jakubu Menším. Zlomky otiskl souborně dr. *V. Flajšhans* ve spise „Nejstarší památky jazyka i písemnictví českého" I (1903) 157—166.

apoštolské listy, listy sv. apoštolů viz epištoly.

apoštolské listy (litterae, epistolae apostolicae) zovou se listy římských papežů, ve věcech víry nebo mravů od nich vydané, a to buď z vlastního popudu nebo z popudu cizího (k žádosti někoho jiného), pro celou církev nebo její část, nebo též i pro jednotlivé osoby (mravní nebo fysické). Listy takové zasílali papežové biskupům a obcím křesťanským již od nejstarších dob, buď se o jejich obsahu se svými rádci poradivše, nebo bez porady té je vydavše, při čemž mívaly mnohdy větší závaznost a význam, než jak adressa svědčiti se zdála, neboť papežové často nařizovali, aby listy jejich i jiným biskupům byly sděleny, nebo též kopie listů těch resp. stejně znějící exempláře jejich jednotlivým biskupům zasílali. — V širším slova smyslu jsou tudíž *a. l.* tolik co *a*-é konstituce (v. t. č. 1.); v užším (technickém) smyslu, se zřením k zevnější formě papežských výnosů, zovou se tak papežské listy (dopisy), jež ve jménu papežově od římských úřadů kuriálních nebo od jejich sekretářů bez podpisu papežova bývají vydány, aniž by byly vázány na nějakou určitou formu (bully nebo breve = litterae apostolicae simplices též brevetti). Jsou-li vlastnoručně papežem psány neb aspoň podepsány, slují chirographa; dány-li jsou všem biskupům světa nebo jisté říše (národa, kraje), zovou se encykliky, které mají svůj stil, tak totiž, že po uvedení adressy („Venerabilibus fratribus, patriarchis, primatibus, archiepiscopis" atd.) následuje jméno papeže (na př. „Leo PP. XIII."), oslovení a pozdrav („Venerabiles Fratres, Salutem et Apostolicam Benedictionem") a po té text, jehož zač. slovy (arenga) encyklika se cituje („Sapientiae christianae"). Datování jest občanské („Datum Romae apud S. Petrum die 10. Januarii Anno MDCCCLXXXX, Pontificatus Nostri duodecimo") s úplným podpisem papežovým („Leo P. P. XIII."). Prosté listy apošt. se píší, a to na papíru nebo na pergamenu; encykliky se tisknou a rozešlou jednotlivým biskupům. Také jednotlivým mužům zasloužilým bývají posílány listy papežské, jimiž se činnost jejich literární, charitativní, sociální a pod. chválí. — Listy apošt. (papežské) již záhy byly kopírovány a kopie ty uschovávány v archivu římské kurie, zanášeny jsouce do knih, zvaných regesta čili registrum (v. t.). Jednotlivé otištěny bývaly již ve starých dobách ve sbírkách kánonů a vůbec ve sbírkách sněmovních, pak ve vydáních sv. Otcův a hlavně v bullariích; později sbírány a vydávány souborně. Učinili tak na příklad Antonius ab Aquino r. 1591, P. Coustant 1721, Kar. Frant. Schoenemann 1796, Ondř. Thiel 1868, Boehmer (vyd. Alf. Huber 1877), Jaffé 1851 (2. vyd. od Löwenfelda, Kaltenbrunnera a Ewalda 1885), Aug. Potthast 1874, Elie Berger 1881, Mor. Prou 1888, G. Digard spolu s Mor. Fauconem a Ant. Thomasem 1884—1891, Grandjean 1885, Langlois 1886 - 1891, Auvray 1890—1891, Pressuti 1885 nn., Hergenröther 1884 nn. (Srvn. *Schneider*, Die Lehre von d. Kirchenrechtsquellen 9 nn.; *Phillips*, KR. III. 613 nn.; *Schulte*, Lehrbuch des KR 22 nn.) *Tpch.*

apoštolské měsíce viz alternativa při obsazování beneficií 2. (str. 323 n.).

apoštolský missionář viz missionář.

apoštolů mistrem („Magister apostolorum") slule Kristus v invokaci v litanii k nejsv. jménu Ježíš, jelikož Spasitel byl vskutku „mistrem" učedníků svých a tak také od nich ba i od nepřátel svých byl zván.

o apoštolech mše votivní v. mše votivní.

apoštolský nuncius v. nuncius.

apoštolův obrazy v. apoštolů zobrazování.

apoštolské odpustky (nebo papežské odpustky) jsou věcné odpustky (v. t.), které římský papež připojuje na některé posvátné předměty. Již v starých dobách světívali papežové posvátné předměty z různých kovů, které darem posílali křesťanským knížatům. Tak na př. papež Řehoř Vel., když na Stolec apoštolský vstoupil, dal zhotoviti zlaté klíčky, dotýkati je na hrobě sv. Petra nebo vložiti do nich částečku okovů sv. Petra, a pak je darem rozesílal. Odpustky však bývaly k posvátným předmětům připojovány teprve od dob Sixta V. Podnět k tomu se stal při opravě arcibasiliky lateránské, kdež ve zdivu nalezeno bylo množství zlatých medailí znamením sv. kříže ozdobených a od prvních císařů křesťanských ke cti knížat apoštolských tam vložených. Mnohé z nich byly pak darovány některým kostelům neb osobám. Sixtus V. udělil odpustky těm, kdo navštívili kostel, v kterém taková medaile se chovala, nebo těm, kdož ji u sebe nosili, vykonali-li některé dobré skutky nebo modlitby. Rovněž mnohým panovníkům křesťanským a kardinálům rozeslány byly tyto památky. Od té doby připojovali papežové častěji mnohé odpustky ke křížům, krucifixům, růžencům a podobným posvátným předmětům, které sami světili a původně jen členům panovnických rodů křesťanských zasílali. Znenáhla dostávalo se i jiným věřícím takových předmětů s papežskými odpustky, až konečně, aby se všem věřícím jich dostalo, udělili papežové nejprve biskupům a posléze i všem kněžím approbovaným k zpovídání, kteří o to u Apoštolské stolice zadají, plnomoc, posvátné předměty světiti a k nim apoštolské odpustky připojovati. Papežská stolice, po prvé za Benedikta XIII., vydala i úřední seznam a výčet těchto apoštolských odpustků, jakož i podmínek platného jich získání. Kněz, který k svěcení těchto předmětů dostal od Apoštolské stolice plnomocenství, musí to biskupu diecesnímu oznámiti a teprve s jeho svolením fakulty té užívati, a to vždy soukromě, t. j. nesmí světiti předměty ty v kostele neb veřejné kapli ve spojení se službami Božími nebo před shromážděnými věřícími, kteří by posvátné ty předměty snad v rukou drželi, nebo klásti je na nějaký oltář a světiti. Obřadu se k tomu nevyžaduje žádného stačí

pouze, aby kněz rukou předměty ty požehnal znamením kříže s úmyslem, že je chce žehnati a papežské odpustky k nim připojiti. Co se týče tvaru předmětů, k nimž lze papežské odpustky připojiti, mohou to býti kříže každého druhu, krucifixy, medaile a malé sošky, které nejsou z cínu, olova nebo nějaké látky, která snadno porušení béře, buď že se zláme nebo zkazí nebo brzy opotřebuje; proto též nelze papežské odpustky připojiti k obrazům malovaným nebo tištěným. — Na medailích nebo soškách jsou přípustny jedině podoby svatých, kteří byli kanonisováni nebo uvedeni jsou v martyrologiu schváleném od církve. Rovněž mohou býti papežské odpustky připojeny k růžencům každé formy, o 5, 6, 10 nebo 15 desátcích. Takový předmět posvátný jest věřícím nositi při sobě, aby získali odpustků papežských, anebo chovati jej v obydlí svém na slušném místě a tam před ním se modlili to, co k získání papežských odpustků jest předepsáno. Odpustky ty jsou velmi četné, plnomocné i neplnomocné, a zejména též plnomocné v hodině smrti. Předměty posvátné, k nimž papežské odpustky byly připojeny, nemůže ten, kdo je obdržel, jinému dáti ani půjčiti k získání odpustků. Kněz nesmí bez zvláštního dovolení papežského umírajícímu uděliti požehnání spojené s plnomocnými odpustky krucifixem, k němuž byly papežské odpustky připojeny, poněvadž, jak výše uvedeno, lze eo ipso jich získati tomu, kdo takový posvátný předmět má. — Srvn. P. *Hinterlechner* O. C., Unterrichtsbüchlein über die apostolischen Ablässe, Innsbruck. *Beringer* S. J., Die Ablässe, ihr Wesen und Gebrauch. Paderborn (Schöning). *Hbk.*

o apoštolech officium votivní (officium votivum de sanctis apostolis) v. čl. officia votiva.

apoštolští Otcové nazývají se církevní spisovatelé, kteří byli bezprostředními žáky sv. apoštolů a jichž spisy se nám dochovaly. J. B. Cotelier (*c.* 1686) první užil souhrnného názvu „patres aevi apostolici" pro spisovatele Barnabáše, Klementa Římského, Ignáce, Polykarpa a Hermu, jejichž spisy vydal („Patres aevi apostolici, sive ss. Patrum, qui temporibus apostolicis floruerunt . . . opera", Paříž 1672). Gallandi otiskl ve své „Bibliotheca veterum Patrum" (Ben. 1765—67) vydání Cotelierovo a připojil ještě list k Diognetovi (v. t.) a zlomky Papiovy (v. t.). Nejnověji připojuje se k spisům *a*-ých *O*-ů obyčejně také ještě didaché (v. apoštolské sbírky I.). Název *a*-ých *O*-ů zůstal sbírce těchto spisů i pak, když se shledalo, že některé z nich pocházejí z doby mladší. Vydání mimo obě již zmíněná: *Hefele* v Tubinkách 1839, 4. vyd. 1855, *Fr. X. Funk*, t. 1878, 1881, 1887, 1901, *A. K. M. Dressel*, Lipsko 1857, 2. vyd. 1863, *O. Gebhardt, Ad. Harnack* a *Th. Zahn* t. 1875 až 1877, 1894, 1900, *Ad. Hilgenfeld* t. 1866, 2. vyd. 1876—1884, *J. B. Lightfoot* Londýn a Cambridge 1869 n., 1890. Český překlad s vysvětlivkami a úvody vydal *Sušil* „Spisy sv. Otců apoštolských a Justina Mučedníka" 2. vyd. 1849, 3. vyd. nákl. „Dědictví sv. Prokopa" 1874. Srvn. *Ch. E. Freppel*, „Les Pères apostoliques et leur époque" (Paříž 1859, 4. vyd. 1885), *J. Sprinzl*, „Die Theologie der apostolischen Väter" (Vídeň 1880), *Bardenhewer*, „Patrologie"[2] (1901) 14—16, *Samsour*, „Základy patrologie" (Brno 1907, 11—13). O jednotlivých *a*-ých *O*-ích viz pod příslušnými hesly.

apoštolské paláce zovou se tři papežské paláce římské: Vatikán, Kvirinál (od r. 1870 v držení vlády světské) a Laterán.

apoštolských paláců architekt jest stavební úředník papežský, patřící k praefektuře apoštol. paláců.

apoštolských palácův auditoři viz auditoři.

apoštolských palácú farář pečuje o farní funkce v *a*-ých *p*-ích. Ve Vatikáně, kdež jest jeho farním kostelem nyní kaple sv. Pavla, zastupuje ho vicesakrista, v Lateráně koná místo něho první funkce farář arcibasiliky lateránské, Kvirinál pak jest od roku 1870 přidělen provisorně faře sv. Vincence a Anastasia. Farářem tím jest praefekt čili sakrista apoštolské kaple (v. t.), který, jakož i jeho zástupce, jest vždy z řádu augustiniánského. Po úmrtí Msgra. Viléma Pifferiho jest nyní (od r. 1910) farářem *a*-ých *p*-ů P. Augustin Zampini. (Cfr. *Kathol. Kirche*, I. 285; *Salzb. Kathol. Kirchenzeitung* 1910, str. 653.) *Tpch.*

apoštolského paláce magister (maëstro) čili magister sacri palatii jest vždy z řádu dominikánského, což souvisí se zřízením tohoto úřadu skrze sv. Dominika, který dle bezpečného podání četnému personálu u kurie římské pravidelně Písmo svaté vykládal a hlásal. Od r. 1218 existuje nepřetržitá řada více než 80 dominikánů, kteří úřad ten zastávali, mezi nimiž Albert Veliký a sv. Tomáš Aquinský vynikají jako lektoři ap. paláce, Ioannes de Turrecremata, sv. Petr muč., kardinálové Bausa, Pierotti a Lepidi jako magistři. Během času užíváno magistrů apošt. paláce v různých úřadech, ale hlavní funkcí jejich jest vždy, že jsou papež. theology. Jakožto pap. bohoslovci prohlížejí text kázání, jež se u přítomnosti papežově, kardinálův a papežského dvoru konají, zejména v adventě a postě; provádějí censuru knih, jež mají v Římě vyjíti, a dávají svolení k tisku; jsou rozenými konsultory v mnohých kongregacích. Bydlí ve Vatikáně. Jelikož k úřadu tomu povoláni bývají nejlepší učenci z řádu dominikánského, bývají často, ač to není pravidlem, povýšeni za kardinály. Nyní jest *m*-em *a. p.* P. Alb. Lepidi O. Praed. (Cfr. *Kathol. Kirche*, I. 280 n.) — V nepřítomnosti magistra ap. paláce zastává úřad jeho zástupce, který se zove „pomocníkem magistra apošt. paláce" (compagno del Maëstro del Sacro Palazzo). Ale ježto nyní mag. ap. pal. dlí v kurii, nebývá místo to obsazeno. (*Ibid.* str. 313.) *Tpch.*

apoštolských paláců praefektura jest název úřadu, kterému svěřena péče o udržování pap. palácův a bytu papežova v náležitém stavu. V čele úřadu toho stojí praefekt či majordomus (vrchní dvormistr), jenž bývá povolán s místa toho k hodnosti kardinálské; k podpoře míval četné úřednictvo a kanceláře; dozírá též na pap. musea, galerie a celý služebný personál papežský. Výnosy Lva XII. z 1824 a Řehoře XVI. z 1832 byla působnost majordomátu přesně vyznačena a rozšířena, a zřízena k tomu konci zvláštní palácová kongregace. Po návratu Pia IX. r. 1850 z Gaëty do Říma ponechány prostředky, praefektuře k vydržování paláců papežských, kard. kollegia, pap. dvoru a nunciů vykázané, nezměněny. Když však r. 1870 byl papež o své území připraven, ujal se správy papež. důchodů stát. sekretář kardinál Antonelli, přibrav si k tomu jen něco málo úředníků. Po smrti jeho vedl správu tu kardinál státní sekretář Simeoni a stanoveno, že úřad jeho jako praefekta apoštolských palácův a správce důchodů (haléře svatopetrského) a statků papež. má trvati i za sedisvakance. Lev XIII. ke správě haléře sv.-petrského zřídil zvláštní komisi kardinálů a té přikázána i mnohá práva bývalého praefekta apošt. paláců, kdežto jiná ponechána majordomovi. Nyní konstituci „Sapienti consilio" pro správu haléře sv.-petr. zřízen zvláštní „Coetus oboli s. Petri administrando". Praefektura apošt. paláců pečuje též o bezpečnost v paláci samém. Gerarchia cattol. z r. 1910 uvádí mezi funkcionáři *a. p. p*-y: praefekta, podpraefekta, vrchního ubytovatele (foriere), jeho koadjutora

s právem nástup., jakož i sottoforiera, dále architekta paláců apošt., prokurátora ap. pal. atd. (Viz též čl. majordomus.) Srvn. *Kath. Kirche*, I. 321 n. *Tpch.*

apoštolských paláců prokurátoři viz prokurátoři.

apoštolských paláců vrchní ubytovatel (foriere maggiore dei SS. Palazzi Apostolici) jest úředníkem ze stavu laického, původu starého. Nyní jest co do vnitřní správy ap. paláců prvním úředníkem papežským po majordomovi, maje vrchní dozor nad stavbami, zahradami, vodovody, nářadím pap. paláce. Úřad jeho jest doživotní. Jest zástupcem majordomovým ve všech správních věcech, je-li týž zaneprázdněn nebo nepřítomen. Při pobytu papežově na venkově a jeho cestách obstarával byt pro celý dvůr. Nesen-li papež na truně přenosném, přísluší mu vrchní vedení při nosítkách, by vše řádně a správně bylo konáno. Nyní jest jím markýz Urban Sacchetti. Má též svého koadjutora s právem nástupnictví, kterýmž jest tou dobou markýz Klement Sacchetti. Srvn. *Kathol. Kirche*, I. 287. *Gerarchia cattol.* r. 1910. *Tpch.*

apoštolská Poenitenciarie viz Poenitenciarie ap.

Apoštolský polní vikář c. a k. vojska i c. a k. válečného námořnictva, čili c. a k. apoštolský polní vikář jest nejvyšší církevní hodnostář nad klerem vojenským a námořnickým v říši rakousko-uherské, který jest vždy biskupem titulárním a má biskupskou duchovní pravomoc nade všemi katolíky obřadu římského i řeckého v c. a k. vojsku i c. a k. válečném námořnictvu. Jako nejvyšší duchovní pastýř stará se o duševní blaho svých věřících a uděluje kněžím, vedoucím jejich duchovní správu, potřebnou jurisdikci. Proto posílají mu vojenští a námořní kněží zprávy a výkazy o svých pastýřských pracích, ap. polní vikář pak sám navštěvuje každý rok vojenské posádky, ústavy, školy, nemocnice, aby se přesvědčil na místě, jak jest postaráno o duchovní potřeby vojínů. V řízení rozsáhlé agendy jeho, která objímá celou říši rak.-uherskou, jsou mu nápomocni: ředitel polní konsistorní kanceláře a dva sekretáři. Právo jmenovati c. a k. ap. pol. vikáře má Jeho c. a k. Apoštolské Veličenstvo. Apošt. polní vikář jest pomocným orgánem c. a k. říšského vojenského ministerstva, jurisdikci a fakulty duchovní dostává přímo od Apoštolské stolice v Římě. — *Pořad apošt pol. vikářů.* 1. Dr. Jindřich J. z Kerensu (1773—1792) získal si veliké zásluhy organisací voj. duchovní správy. 2. Zikmund A. hrabě z Hohenwarthů v Gerlachsteině (1794—1803) stal se ap. pol. vikářem po dvouleté sedisvakanci. Byl jako jeho předchůdce biskupem ve Sv. Hippolytě. Za něho založen pro zasloužilé voj. kněze ve válce stříbrný a zlatý kříž „Pro piis meritis". Stal se arcibiskupem ve Vídni. 3. Bohumír J. Crüts z Creitsu (1803—15), jsa zároveň biskupem svatohippolytským, vedl apoštolský polní vikariát v těžkých dobách válek napoleonských. 4. Josef Chr. Pauer (1815 až 1826) byl biskupem in partibus a kanovníkem v Ostřihomě. Staral se o to, aby vojenští kněží byli dostatečně dotováni. 5. Josef Al. Schachtner (1827—1830) byl Moravan z Olomouce, působil přes 30 let ve vojenské duchovní správě, až dosáhnul nejvyšší hodnosti. Byl titulárním opatem v uher. Libni (Lébény). 6. Vincenc Billig (1831 až 1832) narodil se ve slezském Těšíně, působil dlouhá léta ve vojenské duchovní správě, vyznamenal se ve válkách napoleonských, jako apošt. polní vikář byl jmenován opatem v uherské Libni. 7. Michael J. Wagner (1833—1836) byl professorem theologie, jako apošt. polní vikář byl posvěcen na biskupa in part. 8. Jan Michael Leonhard (1836—1863) měl rovněž svěcení biskupské, byl velmi dobročinný, proslul jako bohověděný spisovatel, věnoval velikou péči voj. ústavům vychovávacím. Vydal také příručku pro voj. duchovenstvo. 9. Dominik Mayer (1863—1875) stal se z ředitele kníž. arcib. semináře ve Vídni apošt. pol. vikářem a byl posvěcen na biskupa in part 10. August Landt (1875 1878) narodil se r. 1809 v Nov. Jičíně na Moravě, sloužil dlouhá léta jako vojenský kněz, až stal se apošt. polním vikářem. Zúčastnil se r. 1866 válečného tažení v Italii. 11. Dr. Antonín J. Gruscha (1878—1890) byl kanovníkem u sv. Štěpána ve Vídni a bisk. in part. Velikých zásluh získal si o spolky tovaryšů. Je kardinálem a arcibiskupem ve Vídni. 12. Dr. Koloman Belopotoczky (od r. 1890) narozen r. 1845 v Rožnavě v Uhrách, byl ředitelem Frintanea. Jako apoštolský vikář jmenován kanovníkem kapituly ve Velkém Varadíně a posvěcen na biskupa (trikalského). Získal si četných zásluh o vyučování náboženství na voj. ústavech, vyučování rekrutů se stanoviska náboženského, reorganisaci voj. kleru a j. Visituje Bosnu a Hercegovinu byl prvním katolickým biskupem, který po několika staletích do končin těch zavítal. Je vyznamenán hodnosti c. a k. skutečného tajného rady, velkokřižem řádu Františka Josefa a řádem železné koruny I. třídy. *R. Zhl.*

Apoštolský polní vikariát, c. a k., jest nejvyšší duchovní úřad pro všechny katolíky c. a k. vojska i c. a k. válečného námořnictva v říši rakousko-uherské. — Dějiny. U všech národův, o nichž vykládají dějiny, shledáváme náboženské projevy ve vojště, a to v míru i ve válce. Jako kněží pohanští provázeli vojsko, tak i s národem vyvoleným vtáhli do země zaslíbené kněží, nesouce archu úmluvy. Zřejmě jmenuje je Písmo sv. u Jericha. Rovněž křesťanští králové a vojevůdcové od těch dob, kdy římský císař Konstantin Veliký upevnil znamení sv. kříže na své prapory, starali se o to, aby vedle žoldu pozemského dostávalo se vojínům v každý čas také drahocennějšího poučení duchovního. Již Písmo sv. předvádí vojíny, kterak dychtivě přijímají slovo Boží (sv. Jan Křtitel a vojíni u sv. Luk. 8, 14; setník v Kafarnaum u sv. Luk. 7, 1—10, Mat. 8, 5—13; setník pod křížem u sv. Mat. 27, 54; setník Kornelius ve Skutc. apošt. 10, 1—48). Historicky je známo, že ve vojště Karla Vel. byli kněží, kteří sloužili mši sv. a udělovali sv. svátosti vojínům; výslovně nakazuje to první národní koncil německý v Mohuči dne 21. dubna 742. Císařské vojsko provázel do války a ciziny vždy některý biskup a kněží, rozdělení dle plukův a sborův. Takovým biskupem byl také Antonín Brus, velmistr křižovníkův a napotomní arcibiskup v Praze. Byv r. 1541 vysvěcen na kněze, následoval na pobídku vojevůdce Jindřicha Meržického z Lomnice vojsko na jeho válečných taženích; za války turecké byl jmenován armádním generálním vikářem. V dobách těch byl k vrchnímu vedení duchovní správy nad vojskem povoláván jen v případě války zvláštní biskup nebo prelát, jako delegát Apoštolské stolice. Když po válce vojsko se navrátilo do země, podléhalo pravomoci místního biskupa, od něhož musil si kaplan pluku přidělený vyprositi duchovní jurisdikci. Roku 1643 byli na podnět císaře Ferdinanda III. k duchovní správě vojínů povoláni jesuité, a na jeho žádost svěřil papež Urban VIII. pro dobu války císařskému zpovědníku biskupskou pravomoc nad císařským vojskem a nad osobami, které jsou v táboře a vojsko provázejí. Úřední titul jeho byl „Capellanus maior castrensis" (vrchní polní kaplan). Dne 28. června 1712 rozšířil papež Klement XI. jurisdikci tehdejšího zpovědníka císaře Karla VI.

dra. Jiř. Tönnemanna S. J. jako vrchního kaplana polního a udělil mu fakulty, jak je má kněžstvo vojenské doposud. Poněvadž duchovní správa vojska, které často mění garnisonu a z různých národů se rekrutuje, má své obtíže, vyprosil týž vrchní polní kaplan i pro doby míru na papeži Innocenci XI. pro sebe a své nástupce v úřadě moc a jurisdikci biskupskou. Brevem ze dne 20. června 1720 vyňal papež Innocenc XI. císařskou armádu navždy z jurisdikce biskupů. Císařské vojsko v míru i ve válce bylo podřízeno bezprostředně pravomoci papežské s tím doložením, že příště císařem jmenovaný vrchní kaplan bude míti nade všemi příslušníky vojska biskupskou jurisdikci na sedm let jako delegovaný apoštolský polní vikář, po uplynutí doby té pak že má žádati Apoštolskou stolici za obnovení pravomoci své. Posledním takovým vrchním kaplanem polním z řádu jesuitského byl dr. Ignát Kampmüller. Pomocníky jeho na vinici Páně byli polní superioři, jmenovaní na dobu válečných operací u jednotlivých armád, a polní plukovní kaplani rozdělení dle plukův a oddílů, kteří všude zůstali u svých vojínův i v době pokoje. Velmi platné duchovní služby prokazovaly vojínům polní missie, které konalo 3—5 kněží schválně proto vyslaných od řádu jesuitského, z něhož byli také všichni ostatní polní kněží. Když řád jesuitský byl zrušen, poděkoval se dne 21. července 1773 vrchní polní kaplan dr. Ignát Kampmüller, a úřad jeho byl ad interim svěřen kanovníku u sv. Štěpána ve Vídni dru. Adamu Dwertičovi. Definitivně jmenován ještě téhož roku vrchním kaplanem a apoštolským vikářem dr. Jindřich Kerens, biskup z Vídeňského Nového Města, a ustanoveno, že úřady tyto nadále mají zůstati spojeny, což papež Klement XVI. brevem ze dne 22. prosince 1773 potvrdil. Když roku 1785 biskupství ve Vídeňském Novém Městě zrušeno a přeneseno do Sv. Hippolytu, zůstali dr. J. Kerens a jeho tři nástupci ve Sv. Hippolytě apoštolskými polními vikáři. Od r. 1815 není již úřad apoštolského vikáře spojen s biskupstvím tím, nýbrž jest důstojností samostatnou. R. 1774 byl apoštolský polní vikariát dle jednotlivých zemí, Čech, Moravy, Rakous, Uher a p., rozdělen v polní superiorát, jimž v čele postaven polní superior, který byl pověřen dozorem nad plukovními kaplany a polními kněžími, přidělenými vojenským nemocnicím, vych. ústavům vojenským a pod. Roku 1779 byli pro řecké katolíky ustanoveni zvláštní kněží jejich ritu. Vojenské duchovenstvo bráno z duchovenstva světského i řeholního. Roku 1869 zrušeny polní superiorát a plukovní duchovní správy a na místo nich rozdělen apoštolský polní vikariát dle sborových velitelství na vojenské fary; každé stál v čele vojenský farář, maje dle potřeby přiděleny vojenské kaplany. Při nemocnicích a jiných vojenských ústavech ponechány dosavadní voj. duchovní správy. Dle breve ze dne 18. prosince 1891 uděleny apoštolskému vikáři potřebné fakulty, jako příslušnému ordinariu nad vojskem, po tu dobu, kdy v úřadě zůstane. — R. 1904 vyšly nové služební předpisy pro vojenské kněžstvo c. a k. apoštolského polního vikariátu. Dle nich dán voj. farářům titul polních superiorů, voj. kaplanům jméno poln. kurátů. V některých garnisonách jsou zvláštní voj. kostely příslušící k apošt. poln. vikariátu, na příklad v Praze (sv. Jana Nepom. na Hradčanech), v Josefově, v Terezíně, v Brně (bývalý jesuitský), v Olomouci (P. M. Sněžné) a j. V místech, kde není vojenských kněží, vykonává duchovní správu vojínů duchovenstvo farní pod jménem „pomocné voj. duchovní správy". — Organisace. C. a k. apošt. polní vikariát je rozdělen na 15 duchovních okrsků čili polních superiorátů podle 15 voj. sborových velitelství (1. sbor Krakov, 2. Vídeň, 3. Št. Hradec, 4. Budapešť, 5. Prešpurk, 6. Košice, 7. Temešvár, 8. Praha, 9. Litoměřice, 10. Přemyšl, 11. Lvov, 12. Sibiň, 13. Záhřeb, 14. Innomosti, 15. Sarajevo), 16. superiorát pak je při voj. velitelství v Zadru. Dle „Organických předpisů pro voj. duchovní správu z r. 1904" patří k voj. duchovenstvu: 1 apoštolský vikář (V. hodnostní třída = generálmajor), 1 polní konsistorní ředitel (VI. hodn. třída = plukovník), 2 polní konsistorní sekretáři (1 v VII. hodn. tř. = podplukovník, 2. v VIII. hodn. třídě = major), 16 polních superiorů (3 v VII. hodn. třídě, 13 v VIII. hodn. třídě). 2 akademičtí faráři (v VIII. hodn. třídě), 27 duchovních professorů, 85 polních kurátů (v IX. hodn. tř. = setník); všichni tito jsou vyznání římsko-katol.; pro řecké katolíky jsou: 2 polní arcikněží (v VIII. hodn. tř.), 11 polních kurátů (v IX. hodn. tř.). Všech katolických kněží vojenských v mocnářství našem jest 147. — K c. a k. apošt. polnímu vikariátu patří také námořní duchovenstvo, které vede duch. správu u osob v činné službě c. a k. válečného námořnictva; duchovní okres tento jmenuje se c. a k. námořní superiorát a včele jeho stojí námořní superior (v VI. hodn. třídě), jemu pak jsou přiděleni: 1 námořní farář a 1 námořní vrchní kurát (v VIII. hodn. tř.), pak 8 námořních kurátů (v IX. hodn. třídě). Vojenské a námořní duchovenstvo doplňuje se z duchovenstva občanského, při čemž hledí se v první řadě k polním kurátům v záloze. — Plat čili gáže vojenských kněží jest vyměřena právě tak, jako u důstojníků, dle hodnostních tříd. Základní plat poln. kuráta (IX. hodn. tř.) jest 3000 korun, k čemuž přistupují tři triennálky po 260 kor., a dva starobní příplatky po 400 a 800 kor. Polní superior v VIII. hodn. tř. má 4400—4800 korun, v VII. hodn. tř. 5400—6200 korun, ředitel polní kanceláře v VI. hodn. tř. 7200 až 8800 kor., apošt. polní vikář 11.400—13.000 kor. Kromě toho platí se voj. kněžím také bytné. — Mobilisace. V mobilisaci a ve válce přiděluje se ke každému pěšímu pluku a k plukům tyrolských císařských myslivců jeden vojenský kněz. Kromě toho jest u každé pěší vojenské divise vřazen divisijní farář. Poněvadž pro obsazení všech míst těchto nestačí vojenské duchovenstvo, přibere se k němu při mobilisaci záložní vojenští kuráti a duchovní z náhradních záložníků. Srvn. *Borový*, Duchovní správa ve vojště rozličných zemí (Č. k. d. 1869, 378 nn.); *Tumpach*, Vojenská duchovní správa v Rakousku (Rádce duch. 1895, 431 nn.); *E. Bjelik*, Geschichte der k. u. k. Militärseelsorge. Vídeň 1901. — *E Bjelik*, Handbuch für die kath. Militärgeistlichkeit. Vídeň 1905. — Služební knihy (Dienstbuch): A—1, h: organická ustanovení; A—16, c: služební předpis; J—1: o voj. matrikách. — Dr. *R. Zhůněl*, Pom. voj. duch. správa apošt. v Praze 1908. (Č. k. d. 1908, 12 nn.) *R. Zhl.*

apoštolští poslové (cursores apostolici), tvořící zvláštní kollegium, byli ve středověku pověřeni důležitým úkolem. Jim totiž bylo svěřeno doručování papežských bull, napomenutí a pod. pro biskupy a prelaty v celém křesťanském světě, leda že se právě při kurii papežské nalézaly důvěry hodné osoby, jimž se při jejich odchodu listiny ty k dodání patřičné osobě svěřily. Poslové musili o řádném doručení svěřených listin přinésti stvrzenky, které se až posud v tajném archivu vatikánském v hojném počtu nalézají. Ovšem plnění jejich povinnosti bylo často spojeno i s nebezpečím života, a to nejen od lupičů, nýbrž i od těch osob, kterým měli odevzdati nějakou nepříjemnou listinu, na př. exkommunikační bullu a pod. Později arci nebezpečí to se zmenšilo. Dříve než byly postaveny železnice, činěn rozdíl mezi kurýry obyčejnými a kabinetními; onino obstarávali urychlenou dopravu poštovní, tito bývali posíláni do ciziny

v důležitých posláních jako mimořádní poslové. Kabin. kurýři byli obyčejně čtyři a byli brání z kurýrův obyčejných. Nyní rozdílu toho není, a kromě 4 prostých kurýrů, z nichž první jest jejich náčelníkem, jsou 3 nadpočetní. Ti obstarávají nyní službu městských poslů či kursorů, doručujíce různé přípisy, jako pozvání k audienci, k slavnostem atd. Místo kabinetních kurýrů zastávají nyní noblgardisté, kteří jako ablegáti přinášejí kardinálovi, bydlícímu mimo Italii, zprávu o jeho kreirování a zucchetto. (Viz čl. kardinálové.) Náčelník jejich sluje „magister cursorum apostolicorum" („maestro dei cursori apostolici"). Srvn. *Kathol. Kirche*, I, 318, 292, 311. *Tpch.*

apoštolské požehnání, papežské požehnání, benedictio Apostolica, slove požehnání, které udílí papež buď sám, nebo k němuž v některých případech zmocňuje biskupy neb i kněze. *A. p.*, která papež sám uděluje, dělíme na *a*-á *p.* l. obecná (Benedictiones apost. communes) a II. na slavnostní (solemnes). — I. a) Požehnání římského papeže bylo vždy vyhledáváno, s velikou úctou přijímáno, a od nejstarších dob mnozí putovali, aby nejen hrob sv. Petra navštívili, nýbrž i požehnání jeho nástupce obdrželi. Papežové požehnání své nejen přítomným udíleli, nýbrž i věřícím posílali, zejména v listech svých, v nichž se během doby ustálila formule „Salutem et benedictionem apostolicam". S požehnáním uděleným slovy těmito spojeno jest odpuštění všednich hříchů pro toho, komu slova ta jsou řízena; proto slov těch užívá papež jen v listech řízených věřícím; kdyby jich užil na př. vůči vyobcovanému, bylo by tím řečeno, že jej přijímá do církve zpět. V listech psaných k osobnostem pohanským užil na př. Klement XI. (v r. 1700) slov „lumen divinae gratiae". Kdekoliv se objevil papež, ať kráčel nebo nesen byl na přenosném trůně k posvátným úkonům, nebo jel ve voze, dokud ještě papežové opouštěli Vatikán, žehnal věřícím, kteří poklekajíce požehnání papežovo přijímali. — Papeži jest také způsob, jímž udílí požehnání, vlastní, rozdílný od způsobu, jímž žehnají lidu biskupové ve svých diecesích nebo arcibiskupové ve svých provinciích anebo kněží při úkonech liturgických. Papež žehná maje pozdviženy první tři prsty (palec, ukazováček a prst prostřední) pravice a druhé dva (prstenec a maliček) přikloněny ke dlani. — Nejen osoby, nýbrž i věci, předměty papežové ode dávna žehnali, a bývalo v dobách starých velikou vzácností a vyznamenáním takořka jen osobností z rodů panovnických, míti nějaký posvátný předmět, žehnaný od papeže. Později připojovali papežové k žehnaným těm předmětům odpustky, zvané apoštolské (v. t.). — b) Papežové udílejí požehnání při t. zv. kaplích papežských (Capella Papalis, Pontificia v. t.), to jest při slavných funkcích posvátných (nešporách a pontifikální mši), které papež buď sám koná, nebo jimž assistuje za účastenství kardinálů, patriarchů, arcibiskupů, biskupů, prelátů, hlav řádových a všech těch, kdož u papežského dvora mají hodnost a čestné místo. Po nešporách udílí papež požehnání slovy: „Sit nomen Domini benedictum", „Adjutorium nostrum in nomine Domini", „Benedicat vos omnipotens Deus, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus". Při mši v kapli papežské, koná-li se po evangeliu kázání (homilia, sermo), udílí papež dvoje požehnání, první po kázání, druhé na konci mše po „Ite missa est". Po kázání zpívá diakon stoje před papežským trůnem „Confiteor", při slovech „et tibi Pater" a „te Pater" kleká před papežem, kazatel prohlásí odpustky třicetí let formulí: „Sanctissimus in Christo Pater, et Dominus noster Dominus N., divina providentia Papa N., dat et concedit omnibus hic praesentibus annos triginta et totidem quadragenas de vera indulgentia in forma Ecclesiae consueta. Rogate igitur Deum pro felici statu Sanctitatis suae et sanctae matris Ecclesiae." Na to odloživ mitru papež povstane a zpívá: „Precibus et meritis B. Mariae semper Virginis, Beati Michaelis Archangeli, Beati Joannis Baptistae et Sanctorum Apostolorum Petri et Pauli, et omnium Sanctorum, misereatur vestri omnipotens Deus et dimissis peccatis vestris, perducat vos ad vitam aeternam." Chor odpovídá „Amen". Papež pokračuje: „Indulgentiam, absolutionem et remissionem omnium peccatorum vestrorum tribuat vobis omnipotens et misericors Dominus" — chor odpovídá „Amen"; papež zpívá posléze: „Et benedictio Dei omnipotentis, Patris, et Filii, et Spiritus Sancti descendat super vos et maneat semper" — chor odpovídá „Amen". — Byl-li papež přítomen pontifikální mši, kterou slouží vždy některý z kardinálů, udílí po „Ite missa est" stoje na trůně požehnání slovy „Sit nomen Domini benedictum" (odpověď: „Ex hoc nunc et usque in saeculum"), „Adjutorium nostrum in nomine Domini" (odpověď: „Qui fecit coelum et teram"), „Benedicat vos omnipotens Deus, Pater, et Filius, et Spiritus Sanctus" (odp.: Amen). Nebylo-li při takové mši kázání, prohlásí po tomto požehnání kardinál celebrant, stoje uprostřed oltáře, odpustky 30 let formulí výše uvedenou. Sloužil-li papež sám pontifikální mši, uděluje požehnání od oltáře formulí „Sit nomen . . .", jak výše popsáno, po němž kardinál-biskup assistující prohlásí plnomocně odpustky. Dokud papež udílel slavnostní apoštolské požehnání z loggií svých basilik, o němž níže pojednáme, byly odpustky prohlášeny až po tomto slavnostním požehnání. — II. Požehnání apoštolské slavnostní bylo dvojí: a) každoroční a b) mimořádné. Každoročně čtyřikrát uděloval papež toto požehnání, a to na Zelený čtvrtek a Hod Boží velikonoční z loggie basiliky vatikánské, na Nanebevstoupení Páně z loggie arcibasiliky lateránské a na Nanebevzetí P. Marie z loggie basiliky liberiánské (S. Maria Maggiore). Mimořádně uděloval je v den své korunovace, v den, kdy slavnostně se ujal vlády („possessus" v. t.) svého biskupského velechrámu lateránského, a o hlavní slavnosti jubilejního roku. Ritus tohoto *a*-ého *p.* byl následující: Sloužil-li před tím papež sám pontifikální mši (což pravidelně bylo jen na Hod Boží velikonoční, mimořádně na příklad o korunovaci), vstoupil oděn paramenty mešními a rukavicemi, s tiarou na hlavě na přenosný trůn — „sedia gestatoria" (v. t.), nesen byl na loggii v slavném průvodu kardinálů-biskupů v pluviálech, kardinálů-kněží v planetách, kardinálů-diakonů v dalmatikách s mitrami, rovněž všech biskupů v pluviálech a mitrách a všech ostatních, kteří místo mají při kaplích papežských. Na náměstí před velechrámem stálo papežské vojsko a lid, na loggiích, které byly ozdobeny nádhernými koberci, stál baldachýn, pod nímž stanul papež na přenosném trůně. Hudba papežských vojsk utichla, papež sedě počal uděleti *a. p.* těmito modlitbami: „Sancti apostoli Petrus et Paulus, de quorum potestate, et auctoritate confidimus, ipsi intercedant pro nobis ad Dominum" (odp. „Amen"), „Precibus et meritis . . ." (jako výše I. b), jen po perducat vos jsou přidána ještě slova „Jesus Christus"), „Indulgentiam, absolutionem omnium peccatorum nestrorum, spatium verae et fructuosae poenitentiae, cor semper poenitens, et emendationem vitae, gratiam et consolationem sancti Spiritus et finalem perseverantiam in bonis operibus tribuat vobis omnipotens et misericors Dominus" (odp. „Amen"), na to vstal papež, pozvedl oči k nebi, pozvedl a sepial ruce a zpívaje slova „Et benedictio omnipotentis Dei",

žehnal trojím znamením kříže při slovech „Patris, et Filii, et Spiritus sancti“, pak drže vztažené obě ruce nad lidem dokončil „descendat super vos et maneat semper“ (odpověď: „Amen“), načež opět usedl. Kardinálové-diakoni assistující prohlásili na to odpustky plnomocné, jeden latinsky, druhý vlašsky. Podmínkou k získání jich bylo, aby věřící byly *a*-ému *p*. přítomni a v stavu milosti Boží. Hned na to rozezvučely se zvony, hudba papežských vojsk hrála a děla hřímala. Po chvíli papež opět povstal a lidu po druhé žehnal rukou, nepronášeje však žádných slov. Nesloužil-li papež sám pontifikální mši, ale byl-li jí toliko přítomen („assistentia“, v. t.), udílel *a. p.* oděn jsa pluviálem a tiarou (na Nanebevstoupení Páně a Nanebevzetí P. Marie), nebo pluviálem a mitrou (na Zelený čtvrtek). Slavnostního tohoto požehnání z loggii papež nyní po zabrání Říma již neuděluje. Slouží-li pontifikální mši sám u sv. Petra, jako papež Pius X. často již učinil, kdežto Lev XIII. snad nikdy, udílí *a. p.* s plnomocnými odpustky po „Ite missa est“. Srvn. *Moroni*, Le Cappelle Pontificie, Venezia 1841; *Moroni*, Dizionario di erudizione Storico-Ecclesiastica. Venezia 1840. Vol. 5.; *Manuale delle Ceremonie*, che hanno luogo nella Settimana Santa e nell' ottava di Pasqua al Vaticano. Roma, Olivieri, 1866. — B. *A. p.*, které udělují ti, kdož od papeže jsou zmocněni: I. Slavné *a. p.* udílené od biskupů diecesních a prelátů s biskupskou pravomocí. Poněvadž poměrně málo bylo těch, kteří osobně obdrželi *a. p.* papežovo v Římě, jali se papežové zmocnění dávati k tomu i diecesním biskupům nebo dovolovali, aby osobnostem z rodu panovnických zvláštní delegáti požehnání to udělili. Papež Klement XIII. bullou „Inexhaustum Indulgentiarum thesaurum“ ze dne 3. září 1762 patriarchům, primasům, arcibiskupům, jakož i prelátům, majícím nad nějakým územím řádnou pravomoc biskupskou a usus pontifikalií (v. t.), udělil zmocnění, když si je, byvše zvoleni za biskupy nebo prelaty, od Apoštolské stolice vyžádají, aby jménem papežovým *a. p.* a plnomocné odpustky udíleli, a to diecesní biskupové dvakráte v roce, zmínění pak prelati jednou v roce. Biskupové diecesní mají *a. p.* udíleti na Hod Boží velikonoční a pak v jeden zvláštní den, který si sami zvolí; den ten nemusí býti jednou pro vždy ustanoven, tak že by biskup nemohl jindy voliti jiný. (*Ephemerides Lit.* 1896. 703.); prelati oni o některém svátku, o němž mají dovoleno užívati pontifikálií, ale všichni, ať biskupové, ať prelati jenom tehdy, když před tím sami sloužili pontifikální mši; není jim dovoleno bez zvláštního apošt. zmocnění dáti apošt. požehnání, byli-li jenom slavné mši přítomni (assistence pontifikální, v. t.), jako to činí papež. Ritus tohoto *a. p.* stanovený zmíněnou bullou Klementa XIII. jest skoro takový, jako u papeže. Diakon nezpívá „Confiteor“; biskup nebo zmíněný prelát oblečen jsa všemi mešními rouchy (i rukavicemi) stoje na trůně svém zpívá bez mitry formule „Precibus et meritis . . (jako A. II.) a „Indulgentiam . . .“ (ibid., jest však tato formule kratší než papežská, zníť ke konci „emendationem vitae, perseverantiam in bonis operibus tribuat . . .“), a obdržev mitru (arcibiskupové bez ní, majíce před sebou arcibiskupský kříž — v. t.), při slovech „Et benedictio . . .“ (ibid.) žehná trojím křížem jako obyčejně. Potom prohlásí kanovník presbyter assistens (v. t.) nebo první kanovník diakon assistující latinsky, pak druhý kanovník diakon assistující v řeči lidu odpustky formulí: „Attentis facultatibus a Sanctissimo in Christo Patre et Domino nostro, Domino N. divina providentia Papa N. datis Reverendissimo Domino N. Dei et Apostolicae Sedis gratia hujus Sanctae N. Ecclesiae Antistiti, eadem Dominatio sua Reverendissima Summi Pontificis nomine, dat et concedit omnibus hic praesentibus poenitentibus et confessis, ac sacra communione refectis, Indulgentiam plenariam in forma Ecclesiae consueta. Rogate igitur Deum pro felici statu Sanctissimi Domini nostri Papae, Dominationis suae Reverendissimae et Sanctae Matris Ecclesiae“. Uvésti pak jest jméno papeže, jenž biskupa zmocnil, třeba byl již zemřel, pak se čte na př. „Attentis fac. a sacrae memoriae Leone Papa XIII. . . .“; je-li biskup kardinálem, přidává se: „Eminentissimo et Reverendiss. Dom. N. tituli N. S. Rom. Ecclesiae Presbytero Cardinali N., Dei et Ap. Sedis etc.“ U kardinálů-biskupů suburbikárních (v. t.) čte se: „Em. et Rev. Dom. N. (na př. Vincentio) miseratione divina hujus Sanctae Ecclesiae Episcopo N. (na př. Praenestino) S. Rom. Eccl. Cardinali N.“ (na př. Vanutelli). V bulle výše uvedené bylo ustanoveno, aby se před *a*-ým *p*-ím četlo papežské breve, jímž biskupu se dostalo zmocnění k tomu; ale nyní jest dovoleno, že se breve čísti nemusí, jen když se přečte formule „Attentis facultatibus“ (dekr. kongregace odpustkové 30. června 1840 a 24. čce 1885), aby věřící věděli, že biskup udílí *a. p.* zplnomocněn jsa od papeže. Jak již z uvedené formule vysvítá, jest podmínkou, aby věřící byli přítomni a přijali svátost pokání a nejsv. svátost oltářní a pomodlili se za blaho papeže, biskupa a církve. Dává-li biskup *a. p.*, neuděluje toho dne požehnání a biskupských odpustku (v. t.) po kázání, které se toho dne koná (homilie, sermo). Plnomocné odpustky *a. p.* může též biskup sám získati. Dává-li biskup *a. p.* pod širým nebem, mohou získati odpustky i věřící přítomní v oknech okolostojících domů. V roce jubilejním (v. t.) nelze *a. p.* s plnomocnými odpustky udíleti pro věřící živé, ač důvodným se jeví mínění, že biskup může dáti je s plnomocnými odpustky pro mrtvé (*Ephemer. Liturg.* 1900, str. 180. IV.). — Srvn. *Pontificale Rom.* Appendix Ed. typica Ratisbonae ap. Pustet. *S. Rit. Congr. Decreta authent.* Romae, Polyglotta N. 2682. (ad 14), 2720, 2732, 2871, 2925, 2931, 3605 (ad 9). *Martinucci*, Manuale Sacr. Caeremoniarum, ed. II. Romae 1880, lib. VI. c. XXVI. *Bähringer*, Die Ablässe etc. Paderborn. *Ferraris*, Bibliotheca canonica etc. Romae 1885 vol. I. 544. *Ephemerides Liturgicae*, Romae 1892, 1896, 1900, 1905. — II. *A. p.* udílené od zmocněných kněží. — 1. Světským kněžím dostává se zmocnění toho od papeže nejčastěji při pouti římské, aby duchovní správcové po návratu domů jednou ve své osadě *a. p.* udělili; jest se tu říditi ustanovením, které se kněžím poutníkům dá, a děje se ritem, který byl předepsán původně pro řeholníky a nalézá se v Rituálu římském tit. VIII. c. 32. Kněz oznámí dříve lidu, kdy *a. p.* udělí; v ustanovený den pomodlí se oděn jsa superpellicí a štolou předepsanou modlitbu „Omnipotens et misericors Deus . . .“ a vstoupiv na vrchní stupeň oltáře na stranu epištolní žehná obvyklým kněžským způsobem „Benedicat vos omnipotens Deus, Pater, et Filius, et Spiritus sanctus“. Kdyby se knězi v jiném případě, na př. o nějaké zvláštní slavnosti či pobožnosti, dostalo toho zmocnění, má se vždy přesně říditi tím, co v reskriptu papežském jest předepsáno. — 2. Řeholníkům mnohých řádů dostalo se podobného zmocnění jako biskupům a prelátům s biskupskou pravomocí, že smějí dvakráte v roce, a to jen ve svém vlastním kostele, vyžádavše si dříve písemného svolení diecesního biskupa, *a. p.* s plnomocnými odpustky udíleti, ale ne v ty dny, kdy tak činí biskup sám. Zvláštní výsadu mají karmelitáni, kteří dostali od Benedikta XIV. dovolení udíleti toto *a. p.* čtyřikrát v roce, ale jen pro řeholníky karmelitány, ne pro karmelitky ani členy karmelit-

ského bratrstva. (Srvn. *Rituale Romanum* ed. Ratisbonensis VI. post typicam. *Bähringer*, Die Ablässe etc. Paderborn.) Ritus *a*-ého *p*. pro řeholníky jest uveden, jak výše řečeno, v Rituále římském. Jesuité, dominikáni a redemptoristé mají dovoleno na konci svých missií uděleti *a. p.* s plnomocnými odpustky; žehnajíce však lid, činí tak držíce v ruce krucifix. — III. *A. p.* pro umírající (Benedictio Apostolica in articulo mortis) spojené s plnomocnými odpustky. Papež Benedikt XIV., před nímž plnomoc uděleti toto požehnání toliko biskupům a jenom na několik let bývala propůjčována, udělil bullou „Pia Mater" ze dne 5. dubna 1747 biskupům, kteří po nastoupení svého úřadu o to požádají, plnomoc, po celou dobu svého biskupování toto *a. p.* nejen uděleti, nýbrž i jiné světské i řeholní kněze k tomu subdelegovati, a to dle počtu duší v diecesi toliko, aby se všem umírajícím této milosti dostati mohlo; je-li toho třeba, může biskup i všechny zpovědníky v diecesi plnomocí tou opatřiti. Kněz takto zplnomocněný, aby toto *a. p.* platně udělil, musí se přesně říditi (i co do řeči liturgické) ritem předepsaným od Benedikta XIV., jak uveden jest v Rituálu římském, jinak by uděleno vůbec nebylo. Toto *a. p.* může býti uděleno tomu, 1. kdo jest in „articulo mortis" (kdykoli smrt hrozí, na př. v těžké nemoci, nebo kajícím odsouzencům k smrti); 2. kdo jest v stavu milosti (tedy má aspoň dokonalou lítost), pak se výslovně žádají dvě podmínky: 1. aby ústy, anebo aspoň srdcem vzýval jméno Ježíš — to jest podmínka podstatná a závazná pro všecky umírající, jimž se tohoto *a. p.* dostává (conditio sine qua non, S. Congr. Indulg. 22. Sept. 1892), 2. aby nemocný na smířenou za hříchy oddaně a ochotně z ruky Boží i smrt přijal — výslovně nařizuje Benedikt XIV. (hoc enim praecipue opus in hujusmodi articulo constitutis imponimus et injungimus). — V jedné a téže nemoci smí se toto *a. p.* uděleti jen jednou; nemocný získá plnomocné odpustky, teprve když smrt skutečně nastává. Uděliti se může každému, vyjma nekající, vyobcované z církve a ty, kdož umírají ve zjevném hříchu smrtelném; také řeholnicím ať se slavnými ať s jednoduchými sliby může dle dovolení Pia X. (S. C. Off. 1. April. 1909) každý kněz řádně volaný k zaopatřování řeholnice toto *a. p.* uděliti. — V roce jubilejním plnomocné odpustky *a*-ého *p*. nejsou suspendovány. — Srvn. *Raccolta di orazioni e pie opere* etc. (auth. vyd.). Roma 1898. *Bähringer*, Die Ablässe etc. *Pecháček*, Zpovědnice II. vyd. 1911, str. 40 nn. *Moroni*, Dizionario, l. c. *Ferraris* l. c. *Hülka*, Odpustky. *Skočdopole*, Past. bohosl. IV. Zvláštní způsob *a*-ého *p*. uvádí ještě římský rituál (tit. VIII. c. 31) pod názvem: „Ritus absolvendi et benedicendi populos et agros ex Apostolicae sedis Indulto". K udělení tohoto *a. p.* může býti zplnomocněn biskup nebo kněz. Obřady jsou následující: V ustanovený den, obyčejně v neděli, budiž lid v kázání poučen o přípravě na absoluci a *a. p.*; zmocněný slouží mši „pro remissione peccatorum (votiva solemnis sine Gloria cum unica oratione et Credo), po níž se zpívají litanie ke Všem svatým, čte se list papežský, diakon jménem lidu zpívá „Confiteor", recitují se žalmy 181. a 183., verše a modlitba předepsaná, po nichž delegovaný jménem papežovým udělí lidu absoluci ode všech censur církevních, ustanoví různé tři dny, o nichž jest zachovati půst, a (obyčejně) na příští neděli ohlásí *a. p.* pro lid a pole a plnomocné odpustky. V tento stanovený den přistoupí lid k sv. přijímání, delegovaný slouží mši „pro quacumque necessitate" (slavná votiva), po ní obleče bílé paramenty a opět se zpívají litanie ke Všem svatým, v nichž invokace „Ut fructus terrae dare etc." třikráte se opakuje. Potom se zpívá žalm 84. a předepsané modlitby, delegovaný žehná polím a kropí svěcenou vodou ke čtyřem stranám světovým. Diakon vyzve lid: Humiliate vos ad apostolicam benedictionem, a delegovaný udílí *a. p.* jménem papežovým. Hymnem „Te Deum" ukončí se úkon tento. Srvn. *Rituale Romanum* l. c. *Hrbk.*

apoštolští praelátí viz praelátí.

apoštolský praefekt viz čl. administrátor papežský.

apoštolské prahy a jich návštěva viz čl. limina apostolorum a biskupové.

apoštolské privilegium jest výsada osobě nějaké, ať mravní ať fysické, od Apošt. stolice daná. Viz privilegium.

apoštolští protonotáři v. protonotáři apošt.

apoštolský půst trval u Řeků na paměť sv. apoštolů Petra a Pavla od pondělka po první neděli svatodušní až do 29. června, a to se zřením (jak se dí) ke Skut. apošt. I. 24 a II. 15. Někteří, jako Augusti, soudí, že prý původci jeho byli montanisté. Srvn. *Kraus*, Real-Encykl. I. 68.

Apoštolský řád církevní viz Apoštolské sbírky 2.

apoštolů rozeslání v. divisio apostolorum.

apoštolské růžence nazývají se růžence svěcené od papeže nebo kněze od něho zplnomocněného, k nimž papežské nebo apoštolské odpustky (v. t.) byly připojeny. Forma jejich může býti libovolná, t. j. mohou býti buď o 5 nebo 6 (viz růženec sv. Brigity), 10 nebo 15 desátcích. Poněvadž tyto odpustky apoštolské jsou odpustky věcné (v. t.), mohou věřící získati četných odpustků nejen za modlitbu růžence, nýbrž za mnohé jiné dobré skutky, nosí-li takový růženec při sobě, anebo v obydlí svém uctivě jej uschovává. Srvn. *Bäringer*, Die Ablässe, ihr Wesen und Gebrauch. Paderborn, Schöning. *Hbk*

Apoštolské (vlastně pseudo-apoštolské) sbírky. Formálním pramenem církevního práva prvních dob křesťanských jsou vedle Písma sv. a živé dosud tradice jen některé listy papežův a biskupův. Teprve když ve IV. stol. na východě utěšeně rozvíjela se činnost synodální, prameny ty stávají se četnějšími. Avšak právě v té době lze v dějinách práva církevního stopovati týž zjev, s nímž potkáváme se také v právních dějinách římských při leges regiae a ius civile Papirianum (Hölder, Instit. d. röm. Rs, Freiburg 1883, § 10.), že mnohé z těchto pramenů jsou podvrženy, aniž toho hned bdělost a prozíravost biskupů postřehla. Ačkoliv apokryfy ty, jež souborně apoštolskými sbírkami zveme, ani od apoštolů, jichž jména si neprávem přikládají, ani z dob apoštol. nepocházejí, ba nejsou prosty ani různých nesprávností věcných, přičiněných vložkami bludařů, přece jsou obrazem víry, zvyků, mravů a právního života církevního od I. až do V. století, a proto lze je, s jistým omezením, přičísti k nejstarším pramenům práva církevního. Mezi tyto apokryfní sbírky patří: apoštolské učení, apoštolský řád církevní, apoštolské konstituce a apoštolské kánony. — **1. apoštolské učení.** Jméno 2 podvržených spisů: *Διδαχὴ τῶν δώδεκα ἀποστ.* (doctrina 12 apostolorum) a *Διδασκαλία τῶν ἁγίων ἀποστ.* (ordinatio ecclesiastica apostolorum). a) Didaché je po Písmu sv. Nov. zákona nejstarším křesťanským literárním památníkem vůbec, byť i podvrženým. Z něho čerpala nejen didaskalia, nýbrž i konstituce apošt. a konst. per Clementem, s nímž souvisí *ὅρος κανονικός* (viz ap. zákon), list Barnabášův, Pastýř Hermův, zkrátka skoro všechny apokryfy prvních dob křesťanských, byť nedalo se určiti, zda na př. list Barnabášův a Pastýř Hermův čerpán z Didaché, aneb naopak. (*Bardenhewer*, Patrol. 3. vyd. z r. 1910 kloní se k náhledu, že po důkazech Funkových, Zahnových,

Schaffových a j. jest míti list Barnab. za závislý na Didaché). Didaché známa byla již nejstaršim spisovatelům křesťanským. Eusebius vzpomíná ji ve svých Dějinách církevních (3, 25: *αἱ λεγούμεναι διδαχαί*), Klement Alexandr. ve Stromatech, napsaných krátce před r. 200 po Kr. (I. 20); *διδαχὴ κυρίου διὰ τῶν δώδεκα ἀποστόλων τοῖς ἔθνεσιν*, jak zní její officielní název, znal sv. Athanáš (ep. fest. 39.), sv. Jeronym a jiní jako příručku katechumenů v mnohých obcích křesťanských. Až do r. 1873 však známost o ní nepřesahovala kusých zpráv zmíněných spisovatelů křesťanských a *d.* pokládána za ztracenu. Téhož roku objevil ji Philotheus Bryennios (potomní metropolita nikomedský) v kodexu jerusalemském z r. 1056, který chován byl v patriarchálním klášteře jerusalemském v Cařihradě, a r. 1883 ji uveřejnil. Obsahem *d.* v prvních 6 kap. jest mravní naučení katechumenům v obvyklé u starých formě o dvojí cestě života a smrti (srvn. apošt. řád: duae viae). Ostatních 10 kap. je jakýsi rituál, jednající o udílení křtu, postu, apošt. mešní liturgii (což jest nejzajímavější částí *d.*), zkoumání apoštolů, učitelů a proroků, o tom, jak obec křesťanská má se chovati k pocestným křesťanům, o prvotinách, oběti, biskupech a jáhnech a o snášení protivenství. Dobu sepsání této sice nepravé, nejvýš však poučné sbírky *a. u.*, kladou Bryennyos, Harnack, Holzmann a jiní do let 120—160 po Kr., většina však badatelů, zejména Funk, Cornelly, Bickell, Zahn, Schaff a j. v., tvrdí, a zdá se, že právem, že byla sepsána v I. stol. po Kr. C. München, který obšírně i důkladně otázkou tou se zabýval (Zeitschrift für kath. Theologie 1886 str. 629. násl.), dokazuje, že *d.* vznikla spíše před, než po 70. roce po Kr. a sice v Jerusalemě, poněvadž návod její k vyučování katechumenů zcela odpovídá onomu, jehož v těchto dobách v Jerusalemě bylo užíváno. Jakkoli rozsahem nepatrna (jest as velikosti listu ku Galatským), jest přece *d.* pro důležitý obsah svůj nesmírné literární, archaeologické, dogmatické i právní ceny, neboť jest klíčem k mnohé záhadě starokřesťanských dějin v těchto oborech. To, jakož i vysoké stáří a prostý sloh bylo příčinou, že často byla *d.* tiskem vydávána a kriticky rozbírána. V té příčině nutno se zmíniti o Zahnovi (Forschungen zur Geschichte des neutestamentl. Kanons u. d. altkirchl. Literatur; Erlangen 1884; III. 278 násl.), Krawutzkém (Über die sogen. Zwölfapostellehre, Theolog. Quartalschrift, Tübingen 1884 str. 547 n.), Ehrhardovi (Die altchristl. Literatur etc. II. 37. násl. Frýburk 1900), Funkovi (Zur Apostellehre etc. Theolog. Quartalschrift, Tüb. 1887), Harnackovi, Krügerovi (Geschichte der altchristl. Literatur § 7. Frýburk 1895), Schlechtovi (Doctrina XII apostolor. Apoštolské učení v liturgii katolické církve, Frýburk 1901) a j. v. Otisk původního textu s něm. překladem pořídil nejprve Wünsche v Lipsku již r. 1884 a současně A. Hilgenfeld. Zvlášť bohata kritickými poznámkami jsou vydání Harnackovo, Schaffovo a Funkovo. — O autorovi nelze nic povědětí, než že žil v Syrii aneb Palestině v době svrchu uvedené. Jsou však i badatelé, kteří pokládají *d.* za dílo zcela podvržené, neboť prý není myslitelno, aby až na konec XIX. století spis ten zůstal nepovšimnut, když bibliotheka, kde nalezen, nechová více než 600 kodexů. Zminka, kterou činí o ní starokřesťanští spisovatelé a Otcové, týká prý se didaskalie. Důvody tyto jsou právě tak mělké, jako málo je zastánců této domněnky. — b) Druhým spisem, rovněž *a*-ým *u*-im zvaným, jest *διδασκαλία τῶν ἀποστόλων*, která valně rozšířena tvoří první díl ap. konstitucí. Je to sbírka církevních nařízení ve formě souvislých řečí, jež prý na sněmu jerusalemském apoštolé měli. Didaktický obsah její záleží z napomínání k mravnému životu, jedná se o biskupech a jáhnech atd., jak uvedeno v konstit. ap. V závěrečné kap. (VI. 18) doporučují apoštolé tuto knihu jako katolickou k posile věřících. Kým předpisy apoštolské sepsány byly, není známo. Stalo se tak asi v první polovici III. století (dle jiných kolem r. 270 po Kr.) v Syrii aneb Palestině, kde didaskalie hojně užíváno a kde táž církevní disciplina na začátku III. stol. panovala, jak ji didaskalie podává. Původní řecký text se nezachoval, jen syrský překlad o 26 kapitolách, jejž vydal Lagarde v Lipsku 1854. Text didaskalie podán s textem prvních 6 knih apošt. konstitucí a přídavky těchto vytištěny drobnějším písmem. Důkladné pojednání o didaskalii podává Funk v Apost. Konstitutionen, Rottenburg 1891 str. 28. násl. Dochované její překlady arabské a ethiopské jsou valně porušeny. Že autor didaskalie dobře znal a používal didaché, na to správně poukázal C. Holzweg (Die Abhängigkeit der syr. Didaskalia von der Didache, München 1848). Zlomky lat. překladu didaskalie podává Hauler v Lipsku 1900. (Srvn. *Hurter*, Nomenclator liter. str. 10. násl., *Schneider*, Die Lehre von den Kirchenrechtsquellen 2. vyd., str. 44. násl., *Grosz*, Lehrbuch des K.-Rs., str. 33. násl., *Sägmüller*, Lehrbuch des k. K.-Rs., str. 105, *Bardenhewer*, který o jednotlivých spisech těch jedná v Patrologii z roku 1894, str. 23 nn.) — **2. apoštolský řád církevní** (Constitutiones per Clementem et ecclesiastici Apostolorum canones = *αἱ διαταγαὶ αἱ διὰ Κλήμεντος καὶ κανόνες ἐκκλησιαστικοὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων*) jest jedním z četných, avšak méně podařených apokryfů, které pojí se v prvních dobách církve k jménu Klementovu. Bickell (Geschichte des KRs, Gieszen 1843, I. příl. II., 107. násl.) a po něm Lagarde (Reliquiae juris eccl. gr. Vindobonae et Lipsiae 1856 p. 74. násl.) nalezli jej v četných rukopisech řeckých, arabských a ethiopských, a s překladem, jakož i později přidaným úvodem (proslov 12 apoštolů k synům a dcerám křesťanským) jej uveřejnili. Z ethiopského textu přeložil jej prvně Job Ludolf r. 1691. O poměru *a. ř.*-u k didaché jest nesporno, že tento jest výtahem z didaché a v části druhé že použito i pramenů jiných, jako listu Barnabášova, anonymní *κατάστασις τοῦ κλήρου* ze III. století a j. Vlastí *a. ř.* jest Egypt, kde veliké požíval autority a asi ke konci III. stol. byl složen. Obsahem prvé části *a. ř.*-u (1—14. kap.) jsou pravidla a napomenutí k mravnosti, vkládaná v ústa apoštolů (na př. *Ἰωάνης εἶπεν*). V samostatné části druhé jsou právní nařízení o volbě biskupů, ustanovení kněží, lektorův a jáhnů, předpisy o jejich vlastnostech a povinnostech atd. Jako sloužila první část *a. ř.*-u za předlohu knize 7. ap. konstitucí, tak byla část druhá také předlohou knihy 8. těchže konstitucí. Za pramen druhé části *a. ř.*-u, aneb spíše za excerpta z něho, pokládají se capita XXX ex constitutionibus apostolorum, která kard. Pitra ve své Iuris eccl. Graecorum historia etc. (Romae 1864) uveřejnil. Jednotlivé části *a. ř.*-u, právě tak jako ap. konstitucí, objevují se zhusta v rukopisech jako samostatná pojednání a potřebují ještě bližšího zkoumání. (Archiv für K.-R. XXXIII. str. 192. násl.) Vedle Hilgenfelda a jiných jest *a. ř.* totožný s apokryfem (Hieronym. de viris illustr. c. 1), který jest parafrasí didaché (srvn. čl. didaché) a jejž Otcové a spisovatelé křesťanští po hlavním obsahu zvali Duae viae, či judicium s. Petri. Obšírně pojednává o těchto apokryfech A. Krawutzky v Theolog. Quartalschrift, 1882, LXIV. str. 359. násl. (Über d. altchristl. Unterrichtsbuch, die zwei Wege od. d. Entscheidung des Petrus); Harnack: Die Quellen der sogenan. apost. Kirchenordnung etc. 1886 (text a kritický rozbor); O. Bardenhewer, Patrologie 25 n.; Funk (D. apost. Konstitutionen, Rottenburg 1891;

Das 8. Buch der apost. Konstitutionen etc. 1894 a článek v Hist. Jahrb. XVI. 1895) a j. v. K *a. k.*-u přičísti lze také 9 kánonů domnělé apošt. synody antiochijské, které Bickell v mnichovské knihovně v řeckém originálu nalezl a ve svém díle s překladem uveřejnil (Gesch. des K.-Rs. I. § 35—44, příloha I.—III.). Pocházejí snad z konce IV. stol. — **3. apoštolské konstituce** (Constitutiones apostolorum, *αἱ διαταγαὶ* či *διατάξεις τῶν ἁποστόλων*). Pro právo církevní prvních dob křesťanských nejdůležitějšími z apokryfů apoštolských jsou *a. k.* Je to směska všeho toho, co o křesťanském životě prvních 4 století víme a jež dle pramenů či předloh, jichž autor užíval, není jednotného charakteru. Učeným slohem poučuje nás sběratel *a*-ých *k*-í o liturgických, právních a disciplinárních předpisech prvních dob křesťanských. Prameny *a*-ých *k*-í jsou ze III. stol., a pod různými jmény kolujíce, v Syrii přepracovány a rozmnoženy a v nynější celek sebrány byly, snad interpolatorem listů sv. Ignáce Muč., kterýžto interpolátor sektě apollinaristů náležel. V nynější podobě své jsou *a. k.* sbírka 8 knih ve formě encykl. listův apoštolských všem věřícím. Knihy ty vznikly ze 3 starších spisů, které i co do formy a obsahu jsou v *a*-ých *k*-ích patrny. Základem prvního a největšího dílu *a*-ých *k*-í, jenž čítá 6 knih, je citáty z Písma sv. upravená a interpolovaná *διδασκαλία τῶν ἁποστόλων*, t. j. katolické učení 12 apoštolů a svatých učedníků našeho Vykupitele (viz apoštol. učení). Obsahem 1. knihy *(περὶ λαικῶν)* jsou všeobecné mravní předpisy. V knize 2. jedná se o vlastnostech a povinnostech kleru, ve 3. o vdovách, křtu a ordinaci, ve 4. o sirotcích a chudinství. Kniha 5. jedná o mučednících a slavení svátků a připojeno poučení o postu. V knize 6. jedná se o kacířích, a naučením, které dávají apoštolé na sněmu shromáždění, se vyvrací nepravá nauka kacířů a dává se instrukce nástupcům apoštolů; následuje srovnání křesťanství s mojžíšovským zákonem. Vše předkládá se jako učení apoštolské didaktickým tónem a na konci přičiňuje se napomenutí, aby všichni slovo Boží přijali a jeho se drželi. Rovněž díl druhý *a*-ých *k*-í, čí kniha 7., není samostatný, nýbrž v prvé části je rozšířením a parafrasí nejstarš. apoštol. apokryfu, zvaného *διδαχὴ τῶν δώδεκα ἁποστόλων* (viz učení apošt.), a v části druhé, od kap. 33.—49., jež obsahuje návod k vyučování katechumenů, udílení křtu a formuláře liturgických modliteb atd., složen jest ze starších, méně známých součástí. Podstatně od obou těchto dílů *a*-ých *k*-í liší se nejcennější díl třetí, t. j. kniha 8., a to jak formou, tak obsahem (zejména mešní liturgií c. 6 až 15), který nezáleží ani z poučování dogmatického, ani neobsahuje předpisů mravních, nýbrž je vylíčením posvátných úkonů mše sv., formulářů pro jednotlivá svěcení, ritu hodinek a j. v. (*τὰ μυστικὰ*), jak je má biskup konati a co při nich mluviti, asi tak, jako je to v dnešním římském rituálu, missálu a pontifikálu. Kdežto ostatní knihy mají ponejvíce podobu delších encyklických dopisův apoštol., má tato kniha podobu protokolu sboru zákonodárného, kde jeden apoštol po druhém dává zákony, zejména svěcení se týkající, slovy: *διατάσσομαι* (cc. 4—5, 16—31, 42—45), a odtud i společné jméno všech knih *διατάξεις τῶν ἁπ.* Dle Funka skládá se tato 8. kniha *a*-ých *k*-í ze 3 částí, z nichž první jedná o charismatech, druhá obsahuje nařízení o svěcení a třetí různá nařízení, na př. o počtu biskupů při svěcení biskupském, o povinnostech spojených s jednotlivými svěceními, svátcích atd. Kap. 47. této knihy obsahuje 85 apošt. kánonů. Pramenem této knihy je spis Hippolytův *περὶ χαρισμάτων* a jiné dosud neznámé prameny, snad také apokryf Testamentum Domini. Předpokládáme-li, že všechny 3 díly *a*-ých *k*-í vznikly přepracováním starších pramenů, dobře můžeme si vysvětliti odchylnou podobu, ano i věcné odpory knihy 8. od ostatních, a nepotřebujeme odmítati obecnou domněnku jednotného původu této kompilace. Že obě první části interpolace didaskalie a zpracování didachè jsou prací jednoho autora, o tom dnes není sporu (důvody viz u Bardenhewera str. 29.); než i z jednotlivých narážek, formálních a věcných parallel lze usuzovati na téhož redaktora celku, který asi v Syrii neb Palestině počátkem V. století kompilace se podjal. K práci nepudily ho ani dogmatické, ani „církevně hierarchické tendence", nýbrž jen, jak se zdá, radost, kterou z toho měl, že starokřesťanské dokumenty mohl přepracovati. Dřívější domněnka, že *a. k.* vznikly v polovici IV. století, jež opírala se o domněnku, že Epifanius (z. 403) dílo to znal a ho používal, vyvrácena je Funkem, který dokázal, že výroky sv. Epifania vztahují se na didaskalii, a nikoli na *a. k.* Že asi Syrie je vlastí *a*-ých *k*-í, tomu svědčí vedle jiných užívaná zde syrská jména měsíců, modlitba za biskupa antiochijského, okolnost, že nejčastěji s *a*-ými *k*-emi ve sbírkách syrských se potkáváme a j. v. V církvi východní těšily se s počátku veliké vážnosti. Když však během dob bludaři valně byly porušeny, zavrhl je sněm trullský (c. 2.). Na západě byly pokládány vždy za apokryfy a až do XVI. století byly skoro neznámy. Tak zv. gelasiánské dekretály de recipiendis et non recip. libris praví: liber, qui appellatur Canones apostolorum, apocryphus. Byť i nebyly tím, zač se vydávají, nelze je přec zváti falsifikáty v přísném slova smyslu. Přikládaly si sice původ apoštolský, nikoli však s úmyslem klamati, nýbrž aby tím byl vyjádřen vysoký věk zásad a nařízení, jež obsahují. Jednotlivé díly *a*-ých *k*-í jako samostatné spisy se v rukopisech velmi často vyskytují (*περὶ χαρισμάτων, περὶ χειροτονιῶν διὰ Ἱππολύτου* vydáno Lagardem v Reliquiae juris, *περὶ μυστικῆς λατρείας* vyd. Pitrou a j. v.). Vedle uvedených děl (viz níže pod č. 4. ap. kánony), v nichž *a. k.* společně s kánony otištěny, jsou také samostatně vydány. Zmínky zasluhuje zejména kritické vydání Lagardovo r. 1862 v Londýně a Lipště, jež převzal Pitra do své Juris eccl. Graecorum historia. Také v Migneově P. Gr. t. I. 509 násl., u Brunse Konst. apošt., Berlin 1839, Funka, Nelsena (1853) a jinde jsou otištěny. — **4. Apoštolské kánony** tvoří 47. kapitolu osmé knihy Konstitucí apoštolských. Je to 85 (dle některých právních historiků 84, ano jen 76) kratších, v imperativním slohu snémovních kánonů, z různých pramenů snesených, právních pravidel, jichž původ klade se do začátku V. století. Pramenem jejich jsou Písmo sv., konstituce apošt. (slovně vzat odtud kánon 1, 2, 17—18, 27. a 79, mnohé pak jen obrazně), kánony nejstarších sněmů, zejména antiochijského z r. 341 (asi 20), nicejského, neocesarejského a laodicejského, jakož i celá církevní praxe prvních 4 stol. Prvních, druhdy za starší pokládaných 50 kánonů apošt. převzali z apošt. konstitucí Dionysius Exiguus a Joannes Scholasticus (tento všech 85), zařadili je do svých právních sbírek, a tím dostalo se jim rozšíření a vážnosti. Nadepsány jsou: regulae ecclesiasticae sanctorum apostolorum prolatae per Clementem ecclesiae rom. pontificem *(κανόνες ἐκκλησιαστικοὶ τῶν ἁγίων ἁποστόλων)*; úsudek obou sběratelů však v příčině apoštolskosti těchto kánonů se rozchází. Dionysius výslovně praví, že mnozí o apoštolském původu jejich pochybují, a proto nazývá je: canones, qui dicuntur apostolorum, čímž dostatečně vyjádřen jejich apokryfní charakter o němž nikdy v církvi západní se nepochybovalo. Jan Scholastik praví o nich: svatí apoštolé Páně skrze Klementa 85 kánonů vydali. Toto přesvědčení církve východní o apošt. původu jejich vy-

jádřeno na sněmu trullském v kánonu 2. (c. 4. D. 16.), jako zase za Gelasia na sněmu římském jejich nepravost prohlášena (liber canonum apostolorum apocryphus, § 64. c. 3. D. 15.). Než rozšířením sbírky Dionysiovy vešly i na západě ve větší známost, ano i za závazné prohlášeny, jak to potvrzuje Lev IV. (c. 1. D. 20.) a Alexander II. na sněmu řim. r. 1063 (c. 6. D. 32.). A když přešly i do dekretu Gratiánova a odtud i do dekretálek Řehořových (na př. kánon 20 — c. 1. X. III. 22.), uplatnily se mnohé z nich i na západě, tak že i sněm trident. se jich dovolával (sess. XXV. c. 1. de ref.). Jen málo těchto kánonův obsahuje všeobecné předpisy, týkající se všech křesťanů; převážná většina týká se kleru, jeho volby, ordinace, mravů a úředních povinností, zejména však křtu, mše sv., přisluhování sv. svátostmi, synod atd. — O tom, kdo by byl sběratelem, po případě autorem *a. k*-ů, jež různého jsou stáří, nelze nic povědětí; snad byl to onen neznámý apollinarista, který interpoloval na konci IV. století listy sv. Ignáce Mučedníka a sebral konstituce apoštolské. Jsou mezi nimi kánony, jež potud apoštolskými lze zváti, že obsah jejich je skoro totožný se spisy apoštolskými, najmě pastýřskými listy Pavlovými, a jiné jsou jim velmi blízké, což svědčí zajisté o značném jejich stáří. Mnohé mají zase ráz doby sněmu nicejského, jako c. 62. contra negatores, c. 27. o celibátu, c. 8. o svátcích velikonočních, c. 35. o metropolitech atd. Některé pak jsou ještě mladší, jako kánony proti simonii a násilnostem biskupů. Ty pamatují na lupičskou synodu efesskou a jsou dokladem takových mravních nedostatků v kleru, jakých v dobách pronásledování nebylo. Nejdůležitějším z *k. a.* je 85., obsahující tehdejší kánon knih Písma sv., k nimž počítá také oba listy Klementovy a konstituce apoštolské, vynechává však zjevení sv. Jana. Patrno, že kánon ten pochází z dob, kdy apokalypse netěšila se více úctě knihy apoštolské, s čímž potkáváme se teprve v dobách po zavržení chiliasmu. A proto také sv. Cyrill Jerusalem., Řehoř Naziánský, Chrysostom a jiní o ní zmínky nečiní. Z toho patrno, že celek *a*-ých *k*-ů teprve počátkem V. století mohl býti sebrán, byť i menší jejich sbírky již dříve na různých místech sdělány byly. Většímu stáří jednotlivých *a*-ých *k*-ů nasvědčují také jejich svrchu uvedené prameny; ba není vyloučena možnost, že úchvaly zmíněných synod, které kryjí se s *k. a.*, byly z těchto vzaty, a ne naopak, jak obyčejně se tvrdí. Autoři *a*-ých *k*-ů, kteří vkládali v ústa apoštolův ustanovení biskupská, úchvaly sněmovní a církevní praxi své doby, chtíce tím dodati jim větší váhy, dopouštěli se podvodu chronologického a formálního, nikoli však věcného, neboť, jak z dějin patrno, vyjadřují *k. a.* celkem věrně disciplinu doby, již se připisují. *K. a.* pravidelně připojovány k prvním vydáním Dekretu a Corpusu, jinak vydávány skoro vždy s konstitucemi apošt., prvně Turrianem: Constit. ss. Apostolorum v Benátkách 1563, jehož vydání přijali Labbe a Mansi ve sbírce konc. I. Nový překlad s bohatým kommentářem upravil Cotelier, Paříž 1624. Také v Gallandově bibl. Pp. t. III. jsou otištěny a rovněž v Lagardově Reliquiae juris eccl. Lipsko 1856, který vydal různé jejich texty. Mimo to v Pitrově Juris eccl. Graecorum monumenta I. Roma 1864 a v Recueil de traveaux relatifs à la philolog. et archaeolog. vol VI. Paris 1885 od U. Bouriauta (Les canons apostoliques). Německý překlad od Boxlera v Kemptenské bibliothece otců církevních 1874. Samostatně otištěny jsou ve sbírkách sněmovních Harduinově I. a Mansiho I., v Hefelově Konziliengesch. I. 791 násl. atd. (Srvn. *Drey*, Neue Untersuchungen über die Konstit. u. Kanones der Apostel, Tübingen 1832, *Hefele*, Konziliengesch. I. 791 násl., *Funk*, Die apost. Konstitutionen, Rottenburg 1891; Das 8. Buch der ap. Konstit. str. 1894; Das 8. Buch der apostolischen Konstit. u. andere verwandt. Schr. v Histor. Jb. 1895, str. 1. násl., *F. W. Bickel*, Gesch. d. KRs. 1843 str. 107 násl.; *P. de Lagarde*, Reliquiae juris eccl. antiq. 1856; *Idem*, Constit. apostol. 1862; *Phillips*. K.-R. 4, 3—12; *Schulte*, Quellen etc. 267 násl.) *Sál.*

apoštolská Signatura viz Signatura apošt.

Apoštolské skutky, dějepisná kniha Nového zákona, která vyličuje založení a rozšíření církve skrze apoštoly, zvláště skrze sv. Petra a Pavla, vkládajíc také různé zprávy o jiných věrozvěstech, kteří působili v jisté závislosti na apoštolech, jako o jáhnech Štěpánovi a Filipovi, o Barnabášovi, Markovi a Apollovi. V nejstarších památkách řeckých slovou πράξεις ἀποστόλων (Skutky apoštolské, v kod. B, D), neb pouze πράξεις (Skutky, v kod. sinajském, někdy i u Origena), v latinských pak Acta apostolorum neb Actus apostolorum.

I. Autor a pravost. Autorem Apošt. skutků jest týž svatopisec, který napsal třetí evangelium kánonické, totiž sv. Lukáš, průvodce sv. Pavla. Patrno to s jistotou skoro rozhodnou již z důvodů vnitřních. Autor totiž a) vypravuje v 16, 10—17; 20, 5—15; 21, 1—18 a 27, 1—28, 16 (dle kod. D také v 11, 27—28) v první osobě čísla množného; tak dává na jevo, že provázel sv. Pavla na druhé cestě jeho z Troady do Filipp, na třetí cestě z Filipp do Jerusalema a potom z Caesareje do Říma, a nejen provázel, nýbrž i (alespoň v Macedonii) spolupůsobil, jakož zřejmě di v 16, 10 a 16, 13. Z průvodců Pavlových však nelze tu mysliti právem na Marka neb Barnabáše, neboť ti neprovázeli ho na druhé cestě jeho (15, 37—41), ani na Timothea, Sopatra, Aristarcha, Sekunda, Gaia, Tychika neb Trofima, neboť ty všecky odlišuje autor ve 20, 2—6 výslovně od těch, které zahrnuje náměstkou „my", ani na Silu neb Erasta, neboť když mluví pouze o Pavlovi a Silovi (16, 19. 25—29; 17, 4. 10) neb o Pavlovi, Silovi a Timotheovi (17, 14. 15; 18, 5.), neužívá první osoby čísla množ., nýbrž třetí, podobně jako ani tehdy, když vypravuje pouze o Erastovi a Timotheovi (19, 22), ať nedíme nic o tom, že na druhé cestě Erastus nebyl s Pavlem a že Silas byl by užil 1. os. čís. množ. již od 15, 46. Ale ani na Títa nelze mysliti právem, neboť on byl s Pavlem dle Gal. 2, 1—3. také na sněmě apoštolském; byl by tedy jako autor užil 1. osoby čís. množ. již od 15, 1., ač-li cesta, o níž se zmiňuje sv. Pavel v Gal. 2, 1., totožna jest s cestou jeho ke sněmu apoštol., jak se mysli skoro obecně, a ne snad totožna s cestou onou, o které jest řeč v 11, 30. a 12, 25., jak sotva správně soudí Belser; v tomto případě byl by však užil 1. os. čís. množ. ještě dříve. Mimo to na něho nehodí se to, co jde na jevo ze 16, 17—20, 5., že totiž autor přišed s Pavlem na druhé cestě jeho do Filipp, nešel s ním dále, nýbrž zůstal ve Filippech a vůbec v Makedonii až do té doby, kdy se sv. Pavel vracel ze své cesty třetí. Neboť dle 2. Kor. 2, 13; 7, 6. 7. 13; 8, 6. 16. 23; 12, 18 Titus tou dobou dlel dílem u Pavla v Efesu, dílem vyřizoval některá poselství od Pavla Korintským a z Korintu Pavlovi. Nezbývá tedy, nežli abychom autorem alespoň oněch perikop svrchu udaných, ve kterých vypravuje v první os. č. množ., nerozuměli leč jedině sv. Lukáše, a to tím spíše, poněvadž hledíc k některým technickým výrazům lékařským (καθάπτειν 28, 3; πυρετοῖς καὶ δυσεντερίῳ συνεχόμενος 28, 8), jichž užívá, lze souditi, že autor ten byl lékařem, jímž Lukáš dle Kolos. 4, 14. skutečně byl. Uznává se to nyní skoro všeobecně, i od rationalistů, ač někteří z nich, jako Holtzmann, Spitta, Soden, Soltau, Knopf, sepsání celého spisu

Lukášovi upírají. — Avšak b) ty perikopy, v nichž autor mluví v 1. osobě čís. množ., souvisí tak úzce s ostatními částmi Apoštolských skutků jak co do věci a účelu, tak v příčině jazykové i slohové, že tvoří s nimi patrně spis jednotný, jenž předpokládá autora jednoho a téhož. (Viz *Klostermann*, Vindiciae Lucanae, Göttingen 1866, s. 46-63, a *Harnack*, Lucas, der Arzt, Leipzig, s. 19—60.) Namítají-li proti tomu, že vyskytují se jakési nesrovnalosti mezi oněmi perikopami a ostatními částmi Apošt. skutků, pravíce, že v oněch perikopách jest vypravování živější než v částech ostatních, že v 21, 10 mluví se o Agabovi (výrazem τις, nějaký) tak, jakoby dosud nebylo o něm bývalo řečí, ač připomíná se již také v 11, 28., a že se v nich vyskytá nepoměrně mnoho (as 111) výrazův ojedinělých, nepovažují, ať již nahodile, ať v předpojatosti, že jest zcela přirozeno, aby člověk živěji si počínal, když vypravuje o věcech, kterých sám zažil, byv jim přítomen, než když vypravuje o věcech, jimž přítomen nebyl, aniž si všímají, že podobně jako o Agabovi vyjadřuje se také ve 27, 2. o Aristarchovi, ač o něm mluvil již nejen v 19, 19., nýbrž i ve 20, 4., v části to nerozlučně souvislé s perikopou 20, 5 a další, ve které autor užívá osoby první; ba přehlížejí i to, že nepoměrný počet výrazův ojedinělých vyskytuje se pouze v kap. 27., kde jich jest sice 69, ale zcela přirozeně, ano nutně, poněvadž kapitola ta vypravujíc o plavbě po moři a o ztroskotání lodi, nemá v celém spise místa paralelního, tak že autor, chtěje o tom psáti, musil nutně o nových pojmech užíti nových výrazů, jichž dříve neužil, na příklad ἄγκυρα, ἀντοφθαλμεῖν, ἀποῤῥίπτειν, κῦμα a j. Nelze tedy z oněch námitek dovozovati pranic proti jednotnosti Apošt. skutkův, a to tím méně, poněvadž námitky ty ztrácejí se úplně proti důvodům, jež svědčí pro jich jednotnost. Jsou-li však Ap. skutky spisem jednotným, pocházejícím od autora jednoho, jest na jevě, že ten Lukáš, který, jak ukázáno, napsal ony perikopy, v nichž vypravuje v 1. os. čís. množ., jest také autorem ostatních částí spisu toho a tedy autorem celých Skutkův apošt. — Že tomu tak, patrno c) též z poměru, ve kterém jsou ke třetímu evangeliu kánonickému. Jejich autor totiž, jenž, jak řečeno, označuje se v udaných perikopách jako průvodce sv. Pavla na jeho cestě druhé i třetí a na jeho plavbě do Říma, prohlašuje hned na počátku, že již napsal spis o tom, co Ježíš počal činiti, t. j. spis evangelní; Skutky apoštolské pak samy jsou nejen věnovány témuž Theofilovi, jemuž věnováno jest evangelium, nýbrž i psány touž mluvou a týmž slohem, jako třetí evangelium, a počínají právě tam, kde ono evangelium se končí, a s týmž důrazem učí, že v Kristu lze dojíti spásy všem lidem, jako se to děje v řečeném evangeliu, tak že se jeví býti jeho pokračováním a jako dílem druhým spisu většího, jehož dílem prvním jest třetí evangellum. (Viz *Friedrich J.*, Das Lukasevang. und die Apostelgesch. 1890; *Theodor Vogel*, Zur Charakteristik des Lukas, Leipzig 1897; *Corluy*, Actes des Apôtres, ve Vigourouxově Diction. de la Bible, I. s. 154). Toť poměr, který ukazuje jasně, že Apošt. skutky psány jsou od téhož autora, od něhož pochází třetí evangelium, totiž od Lukáše (v. čl. Lukášovo evangelium); a ukazuje to tím jasněji k tomu, kdo váží, že z evangelistů nebyl nikdo jiný průvodcem Pavlovým leč Marek a Lukáš, a z těch že jedině Lukáš provázel ho na cestách svrchu řečených. — Co takto jde na jevo s jistotou skoro rozhodnou již z důvodů vnitřních, ukazují tím rozhodněji důvody vnější. Neboť a) již sv. Otcové apoštolští narážejí na Apošt. skut. a tím svědčí alespoň o jejich starobylosti, o tom, že již počátkem druhého, ano již koncem I. stol. spis ten byl znám nejen jim, nýbrž i křesťanům různých těch krajů, do nichž zaslali spisy své. Tak list k Diognetovi 3 naráží na Skut. 17, 24. 25., list Barnabášův 5, 11 na Skut. 7, 52. a v 9, 4. 5. na Skut. 7, 51., sv. Polykarp, Filipp. 1 na Skut. 2, 24., sv. Ignác Smyrn. 3 na Skut. 10, 41. a Magnes. 5 na Skut. 1, 25., Klement Řím. 1. Kor. 2 na Skut. 20, 35. b) Taktéž o starobylosti Ap. skutků svědčí někteří bludaři II. stol. tím, že je z příčin dogmatických zavrhují a tak ukazují, že jiní je v té době uznávali. Byli to Marcion, Ebionité, Severiáni, Manichejští, autor spisu Testamentum Benjamini. c) Výslovně jmenují Lukáše spisovatelem Apošt. skutků mimo prastaré nadpisy evangelní Zlomek Muratorský, Ireneus (Adv. haer. 3, 14. 1), Tertullián (De jejun. 10. Migne 2, 966, De praescr. 22, 23. M. 2, 34; De baptis. c. 10), Klement Alex. (Adumbr. in 1. ep. Petr. M. 9, 732. Strom. 5, 83), Origenes (C. Celsum 6, 11. M. 11, 1308), Konstituce apoštolské (2, 6. M. 1, 605) a pozdější sv. Otcové a spisovatelé církevní vůbec, jmenovitě též Eusebius, který nejen Lukáše jmenuje opět a opět autorem jejich (na př. II. E. 3, 4. M. 20, 220), nýbrž i veškeré tradici o té věci dává výraz tím, že je čítá ke spisům od počátku souhlasně uznaným. Jejich souhlas jest zajisté velmi důležitý, ano rozhodný; neboť uváží-li se, že Lukáš jsa připomínán v Novém zákoně pouze třikrát, byl osobou z knih biblických málo známou, nelze zajisté než uznati, že onen souhlas nepovstal pouhou dohádkou, aniž kterým způsobem jiným, leč jedině na základě takového podání bezpečného, které se zakládalo na spolehlivých svědcích bezprostředních. Zcela neprávem proto rationalisté upírali a upírají Lukášovi autorství Skut. apošt. Ukazovali sice a pokud se týká, ukazují proti pravosti jejich na nesprávnosti dějepisné a na odpor mezi Apošt. skutky a mezi listy Pavlovými, jakož i na to, že sv. Pavel nezmiňuje se o Lukášovi ani v listech k Thessalonickým a ke Korintským, jež psal dílem na druhé, dílem na třetí cestě své, tedy prý v době, kdy byl u Pavla onen autor, jenž v perikopách svrchu udaných vypravuje v 1. os., ani v listě k Filippským, ač onen autor ve Filippech po delší dobu působil, a že v listech k Filemonovi a ke Kolosským jmenuje ho sice zároveň s jinými, ale až na místě posledním neb skoro posledním, jako na znamení prý, že Lukáš nepatřil k důvěrným společníkům jeho, jakým se jeví autor oněch perikop, totožný s autorem spisu celého (De Wette, Einl. § 114.; Baur, Paulus der Apostel J. Chr.; Jülicher, Einl. 4. vyd. str. 350—351): avšak o nesprávnostech dějepisných a odporu s listy Pavlovými nelze vůbec mluviti právem, spíše jeví se v nich podivuhodná přesnost a plná věrohodnost, jakž ukážeme níže. Že však sv. Pavel nezmiňuje se o Lukášovi v listech k Thessal. a ke Korint., jest pochopitelno každému, kdo nehledí na věc s předpojatostí zaslepující; neboť onen autor (sv. Lukáš) provázel sv. Pavla na druhé cestě pouze z Troady do Filipp a připojil se tam k němu zase teprve tehdy, když se vracel ze své cesty třetí; listy k Thessal. však psal sv. Pavel sice na druhé cestě své, ale až v Korintě, kam Lukáš s ním nešel; první list ke Korint. pak psal sice na cestě třetí v Efesu, ale již před svým odchodem do Makedonie, všecky tři tedy v době, kdy onen autor (sv. Lukáš) nedlel u Pavla, nýbrž ve Filippech, a čtenářům oněch listův osobně znám nebyl, neměl tedy pražádné příčiny, aby se v nich o něm výslovně zmiňoval. List druhý ke Korint. psal sice v Makedonii, a to, jak se myslí, nejspíše právě ve Filippech, kdy tam onen autor (Lukáš) ještě byl. Nicméně ani v tomto listě neměl příčiny jmenovati

ho výslovně, poněvadž Lukáš ani tou dobou nebyl Korintským znám osobně. Z podobné příčiny zajisté jmenoval jej v listě k Filem. na místě posledním, a v listě ke Kolosským mezi posledními, proto totiž, že také těmto čtenářům byl alespoň méně znám než jiní. Že však nejmenuje ho ani v listě k Filippským, ač jim byl znám zcela dobře, vyloží se snadno tím, že Lukáš nebyl v Římě právě tou dobou, když tam sv. Pavel onen list psal. Pokud však namítali také to, že v Apošt. skut. pomlčuje se o mnohých věcech ze života Pavlova, o nichž zmiňuje se Pavel sám ve svých listech, nevzpomněli, že nebylo povinností autorovou povědětí všecko, co viděl a co by vyhovovalo zvědavosti kohokoli, nýbrž měl právo i volno napsati pouze to, co uznal za dobré s hledem k tomu účelu, za kterým, a k těm čtenářům, pro něž psal.

II. První čtenáři, pohnutka a účel. Apošt. skutky věnovány jsou (rovněž jako evangelium třetí) jakémusi Theofilovi, křesťanu to nejspíše římskému, obrácenému z pohanství, jenž se sv. Lukášem byl v poměru přátelském, určeny však jsou po soudě skoro všeobecném pro širší kruh čtenářstva, k němuž mimo křesťany římské patřily nepochybně také veškeré obce křesťanské, založené od Pavla. — Poněvadž Apošt. skutky souvisí tak úzce s evangeliem Lukášovým, že se jeví býti jeho pokračováním, lze právem souditi, že v příčině pohnutky a účelu vztahuje se také k nim to, co sv. autor na počátku svého evangelia (1, 1—4) praví o pohnutce a účelu svého spisu. Dle toho pohnutkou, ze které napsal Apošt. skutky, bylo přesvědčení, že zná dokonale také ty věci, které chtěl v nich vylíčiti a vskutku vylíčil, a že Theofil a jiní křesťané nemají té známosti, ač by jim velice přispěla k utvrzení víry jejich, a možná i to, že někteří činili již také pokusy zaznamenávati některé zprávy o apoštolech; účelem pak, jehož chtěl jimi dosíci, bylo spořádaným vylíčením toho, co apoštolé, jmenovitě Petr a Pavel, s pomocí Boží hlásali a konali, poučiti své čtenáře o tom, jak podivuhodným způsobem rozšířilo se křesťanství v čase překrátkém od Židů k pohanům přes všecky překážky, které se mu stavěly v cestu, a poučením tím utvrditi je ve víře, že Kristovo náboženství jest původu božského a určeno ke spáse všech lidí, kteří se ho přidržují. Že skutečně účel tento autor měl na mysli, ukazuje spis sám i volbou předmětu i uspořádáním jeho. Nevyličuje veškeré činnosti apoštolské, nýbrž pouze tolik z ní, kolik bylo třeba k řečenému účelu s hledem ke čtenářům, pro něž byl psán, ani nemluví o všech apoštolech, leč jen v kapitolách prvních, nýbrž hlavně toliko o Petrovi a Pavlovi, jakožto těch, kteří byli čtenářům nejvíce známi a z nichž jeden byl hlavou církve, druhý pak obdržel zvláštní poslání jakožto apoštol pohanův a vykonával je v krajinách Theofilovi a jiným čtenářům spisu toho bližších; a ačkoli neupouští od postupu chronologického, volí a řadí přece jednotlivé děje k sobě tak, aby bylo zřejmo, jak křesťanství postupovalo od Židů k pohanům a spojovalo všecky v jednu obec, v jednu církev Kristovu bez hledu k tomu, zdali kdo pocházel ze židovství neb z pohanství. — Někteří viděli v Apošt. skut. také účel apologetický, a to: proti žalobám od Židů na Pavla podaným a proti pomluvám o něm v Římě šířeným ukázati, že Pavel a křesťanství vůbec není ani veřejnému pořádku ani státu římskému nebezpečným, a tak působiti k tomu, by vynesen byl nad Pavlem rozsudek příznivý. Pokud účel ten označují jako vedlejší (Belser, Die Apostolgesch. Wien 1905, s. 13), bylo by lze s ním souhlasiti, kdyby bylo jisto, že spis ten byl psán již tehdy, když Pavel dlel ještě ve vazbě; poněvadž však není pravděnepodobno, že sv. Lukáš napsal jej neb alespoň dokončil, až Pavel byl již na svobodě, a poněvadž Lukáš v úvodě ke svému evangeliu (Luk. 1, 1—4), jež souvisí s Apošt. skut., udává pouze utvrzení ve víře jakožto účel, jehož chce svým spisem dosíci, nelze o té věci říci nic rozhodného; spíše zdá se, že na účel ten sv. autor nepomýšlel, zvláště považí-li se, že ty věci v něm, které se k účelu tomu hodily, byly příhodny také k utvrzení víry, jež si byl autor vytknul za účel (hlavní). Rozhodně však v nepravdě byl Aberle (Einl. 62—68), když apologetický účel tento označil jako hlavní, neboť jednak tvrzení to nesouhlasí s Luk. 1, 1—4, jednak vyskytují se v Apošt. skut. také věci, které k řečenému účelu nijak se nehodí (na př. 1, 15—26; 6, 1—2; kap. 7. 10. a j.). Zcela nesprávné však soudili Michaelis, Paulus, I. E. Chr. Schmidt a zvláště Schneckenburger (Über den Zweck der Apostelgsch., Bern 1841; Studien und Krit. 1855, s. 498—499) tvrdíce, že Apošt. skutky byly napsány k tomu konci, aby ospravedlnily a obhájily před Židy Pavlovo jednání s pohany, že totiž přijímal je také do církve, a to beze všeho hledu k obřadnímu zákonu mojžíšskému. Neboť obsahují také věci, které podávaly Židům zbraň proti Pavlovi, jako by nebyl pravý apoštol, na př. 1, 21—23 neb 19, 41., ano i takové, které byly s to, aby spíše popudily Židy proti Pavlovi, než aby mu je naklonily (na př. 7, 51—53; 28, 26—28), a ty nejen nehodily se k řečenému účelu, nýbrž čelily proti němu. Rovněž nesprávně přisuzovali Baur, Schwegler, Zeller, Hilgenfeld, Davidson, H. Holtzmann (Apostelgesch. 1889. Hand-Komment. Bd. I.) a j. Apošt. skutkům účel irenický, pravíce, že autor chtěl svým spisem vyrovnati protivy mezi stranou Petrovou (petrinismem) a Pavlovou (paulinismem), a proto vylíčil prý proti pravdě věci tak, aby Petr podobal se působností svou Pavlovi (v části první) a Pavel Petrovi (v části druhé), pomlčev o některých činech a příhodách jejich, které se k účelu tomu nehodily, na př. o bojích, které sv. Pavel měl v Galatii a v Korintě, a přibájiv věci jiné, nepravdivé, ve kterých připodobnil jednoho druhému, na př. že Petr první obrátil pohany ke Kristu a učinil některé výpovědi o povolání všech národů do církve, aneb že Pavel obřezav Timothea (16, 3), jevil úctu k obřadnímu zákonu mojžíšskému. Na takový účel irenický či vyrovnávací autor pomýšleti ani nemohl, poněvadž mezi Petrem a Pavlem žádné neshody v učení nikdy nebylo, jakož patrno nejen ze svědectví Klementa Řím. (1. Kor. 5), sv. Ignáce Muč. (k Řím.), sv. Irenea (Adv. haer. 3, 3. 2), nýbrž i z toho, že Pavel sám nazývá Petra sloupem církve a sděluje, že mu Petr, Jakub a Jan podali ruce na výraz shody mezi nimi v příčině učení a na potvrzení úmluvy, že oni budou kázati hlavně mezi Židy, on pak hlavně mezi pohany (Gal. 2, 9.), jakož i z toho, že i Petr nazval Pavla svým bratrem nejmilejším (2. Petr. 3, 15). Souditi na neshodu věroučnou mezi Petrem a Pavlem z 1. Kor. 1, 11. a z Gal. 2, 11. právem nelze. Neboť jednak ty strany, o nichž sv. Pavel v 1. Kor. 1, 11. se zmiňuje, nerozcházely se od sebe ve věcech víry, nýbrž, jak z další části patrno, hlavně v tom toliko, že s hledem k důležitosti neb výmluvnosti jedna dávala přednost tomu, jiná jinému věrozvěstovi, jednak svatý Pavel neschvaloval jejich dělení se ve strany dle učitelů, nýbrž odsuzoval je, chtěje, aby všickni byli jedno, jelikož všichni jsou vyznavači Krista Ježíše, jenž jest nerozdělen. V Gal. 2, 11. pak sv. Pavel nemluví o žádné neshodě s Petrem v příčině učení, nýbrž vypravuje o jisté výtce, kterou byl učinil Petrovi pro tamní jednání jeho nedosti obezřetné nikoli jako jeho protivník, nýbrž jako jeho spolubratr,

zůstávaje s ním i dále spojen jak jednotou víry, tak páskou lásky bratrské. Ale ani z těch sporů, které dle listu ke Galat. a II. ke Korintským svatý Pavel měl s judaisty v Malé Asii a v Korintě, nejde nijak, že by přece byly bývaly protivy zásadní mezi Petrem a Pavlem; neboť oni judaisté, kteří chtíce rozšířiti tím spíše své zásady, podrývali apoštolskou vážnost Pavlovu, a proti nimž sv. Pavel své vážnosti hájil, zásady jejich vyvracel a před nimi varoval, nestáli na stanovisku pravověrném, prohlašujíce za nutné ke spasení zachovávati také obřadní předpisy Zákona starého, a to jak proti duchu a vůli Kristově (Mat. 12, 1—8; 15, 1—11; Mark. 7, 1—16; Skut. ap. 10, 9—16. 44—48), tak proti výslovnému ustanovení sněmu apoštolského, učiněného za souhlasu nejen Pavlova, nýbrž i Petrova, Jakubova, Janova a jiných (Skut. 15, 1—29). Vystupoval-li tedy sv. Pavel proti nim a varoval-li před jejich učením, neodchyloval se od Petra a jiných apoštolův i křesťanů pravověrných, nýbrž působil v plné shodě s nimi. Tomu-li tak, jest na jevě, že z pomlčení o těchto sporech a oné výtce v Apošt. skut. nelze žádným řádem vésti důvod pro náhled, jakoby Apošt. skutky byly psány za účelem irenickým, k tomu, aby vyrovnaly protivy mezi Petrem a Pavlem neb nějakými jejich stranami. Soudí-li však řečení kritikové v irenický ráz Apošt. skutků z jakéhosi parallelismu či podobnosti, kterou v tomto spise vidí mezi činností Petrovou a Pavlovou, na př. že jeden i druhý uzdravil chromého od narození (3, 2—8; 14, 7—9), vzkřísil mrtvého (9, 37—41; 20, 9—12), vymítal duchy zlé (5, 16; 8, 7; 16, 18), a že Petr uzdravoval i stínem svým (5, 15—16), Pavel pak svým šátkem (19, 12), nevšímají si, že parallelismus ten jest neúplný a nehledaný, a proto nikoli důkazem, že by byl svatý autor upravil ony děje na újmu pravdy, nýbrž svědectvím, že sv. Pavel činil skutečně podobné zázraky, jako sv. Petr, a je to tím méně proti mysli, poněvadž Pán Ježíš dal vůbec apoštolům moc takové zázraky činiti (Mat. 10, 8; 2. Kor. 12, 12). A vidí-li tendenci irenickou v oněch zprávách, dle nichž Petr Kornelia i jeho příbuzné a přátele obrátil a povolání všech národů do církve kázal (10, 34—48), Pavel pak Timothea obřezal a slib nasirejský učinil (16, 3; 21, 23—26), přehlížejí či spíše vidět nechtějí, že nejen Pavel, nýbrž i Petr a ostatní apoštolé obdrželi posláni ke všem národům (9, 15; 13, 4. 46. 47; Mat. 28, 19; Mark. 16, 15), a že Pavel sám v I. Kor. 9, 19—22 se vyslovil, že chtěje všecky přivésti ke spáse stal se všechněm vším, Židům jako Žid, těm pak, kteří byli bez zákona (t. zjeveného, či pohanům), jakoby sám byl bez zákona, prohlašuje tak, že ve věcech dovolených a lhostejných, pokud s věrou nesouvisely ani v souvislost s ní brány nebyly, přizpůsoboval se tu Židům, tam pohanům, aby všecky tím spíše získal; přehlížejíce pak to nepozorují, že ony zprávy nejsou známkou irenické tendence autorovy, nýbrž jednak důkazem, že apoštolové vykonávali povolání své věrně podle vůle Kristovy, jednak dokladem k tomu, jak taktně počínal si sv. Pavel při vykonávání apoštolského úřadu svého.

III. Místo a čas. Apošt. skutky byly sepsány nejspíše v Římě, jakož udává sv. Jeronym (De vir. illustr. 7), a to r. 64 neb 63. K době té poukazuje autor sám. Ačkoli totiž opět a opět mluví o Jerusalemě a připomíná různé tamní místnosti, jako síň Šalomounovu (3, 11), bránu krásnou (3, 2—10), hrad Antonia (21, 34; 22, 24; 23, 10), nečiní přece ani nejmenší zmínky, že by Jerusalem byl již vyvrácen neb ony místnosti zbořeny tu dobu, kdy psal, nýbrž spíše vyjadřuje se o nich tak jako o věcech, jež v tu dobu ještě trvaly. To bylo by nevysvětlitelno, kdyby byl psal až po zkáze Jerusalema (r. 70), a to tím více, pováží-li se, kterak podávaje (11, 28) Agabovo proroctví o hladě, který nastane po veškerém okrsku, ihned připojil poznámku, že proroctví to se vyplnilo za Klaudia. Mimo to vyličiv působení sv. Pavla až k první vazbě římské, ukončuje spis svůj krátkou poznámkou o dvouletém pobytě jeho ve vazbě té, nezmíniv se ani slovem o dalších jeho osudech, zejména ne o jeho mučednické smrti, ba ani o té cestě, kterou r. 65 konal na východ, též do Efesu, a již i před tím do Španělska. Ani toto jednání, zvláště pomlčení o Pavlově smrti a řečené cestě na východ, nelze s dostatek vyložiti jinak, leč uzná-li se, že psal dříve, než sv. Pavel na onu cestu se vydal, a to tím méně, poněvadž beze vší poznámky zaznamenal nejen ona slova Pavlova, kterými r. 59 neb 58 prohlásil v Caesarei, že jest hotov pro Krista i umříti (21, 12), nýbrž také onu řeč, ve které louče se v Miletě s biskupy maloasijskými, projevil tušení, že více neuvidí tváře jejich (20, 25); neboť kdyby byl psal až po oné cestě aneb docela až po smrti Pavlově, nebyl by se zajisté při své povaze zdržel, aby při 21, 12. nepoznamenal hned, že Pavel skutečně pro Krista život obětoval, ani aby při 20, 25 nepřičinil poznámky, že ono tušení Pavlovo se nevyplnilo. Psal tedy před r. 65; a lze to tvrditi tím spíše, poněvadž s tou dobou srovnává se také onen celkem mírný, ba i příznivý způsob, kterým dle Skut. apošt. chovali se k Pavlovi a ke křesťanům vůbec jak římský stát tak jeho úřadové; neboť způsobem takovým nechovali se k nim více po r. 64 (od pronásledování Neronova). Poněvadž však autor zmiňuje se o dvouletém trvání Pavlovy vazby (v bytě najatém), jde na jevo, že nepsal jich před r. 64 neb na výsost před r. 63; neboť ona vazba trvala dle jedněch od 62—64, dle jiných od 61—63. Psal je tedy r. 64 neb 63. Zdali však napsal je, když Pavel byl již na svobodu propuštěn, jak mysli Cornely, aneb v době, kdy Pavel dlel ještě ve vězení, jak soudí Aberle, Langen, Bisping, Gutjahr, Belser a j., nelze říci s jistotou; neboť ačkoliv autor nepraví výslovně, že Pavel obdržel již svobodu, nejde z toho, že sepsal spis svůj již v čas Pavlovy vazby; možná že pomlčel o jeho propuštění pouze proto, poněvadž bylo známo jak Theofilovi, tak jiným, pro něž spis svůj určil. Tomu-li tak, psal aneb alespoň dokončil spis svůj, až Pavel byl již na svobodě, tedy v létě r. 64 neb 63. Souditi v pozdější sepsání Apošt. skutků z irenické tendence jejich (Baur a j.) aneb z podobnosti mezi nimi, jmenovitě mezi Skut. 20, 28—30 a mezi listy pastorálními (I. II. Tim. Tit.), psanými v letech 65—67, jevící se v tom, že se v nich mluví o vystoupení a zhoubném působení bludařů v Efesu a jeho okolí, jest naprosto nesprávno; neboť v Apošt. skutcích není žádné tendence irenické ve smyslu Baurově, jakož ukázáno pod II., jednak ono vystoupení bludařů v Efesu *předpovídá se* v Skut. 20, 28—30 *jako budoucí*, a to beze vší poznámky, že by ta předpověď byla se již vyplnila, v listech pastorálních však líčí se již *jako přítomné*.

IV. Prameny. Jakožto prameny užil sv. Lukáš: a) *Své vlastní zkušenosti*, podávaje to, co sám viděl a slyšel, a to ve všech oněch odstavcích, v nichž vypravuje v 1. os. čís. množ., totiž 16, 10—17; 20, 5—15; 21, 1—18; 27, 1—28, 16. Tvrditi s Königsmannem (Prolusio de fontibus comment. ss., qui Lucae nomen praeferunt. Altonae 1798), s Bleekem (Einl. s. 397) a j., že by zprávy přejal doslovně z nějakého spisu jiného průvodce Pavlova, a to Timothea (Bleek), jest zcela nesprávno, neboť náhledu tomu příčí se ona shoda jak co do jazyku, tak co do slohu, která se jeví mezi oněmi statmi a mezi ostatní částí Apošt. skutků. Napsal

však Lukáš na základě zkušenosti vlastní nejen ony stati, v nichž mluví v 1. os. množ. čísla, nýbrž i ty, které s nimi souvisí tak úzce, že nelze s důvodem pochybovati o tom, že jen proto neužil v nich 1. os. mn. čís., poněvadž při věcech, které v nich vypravuje, byl přítomen pouze jako svědek, a ne jako součinitel. Jsou to zejména 16, 18; 20, 17—38; 10, 19—25. b) Ústního sdělení sv. Pavla a jiných svědků spolehlivých, zejména Timothea, Marka, Jakuba Mal., apoštola a biskupa jerusalemského, Mnasona, jednoho z nejstarších učedníkův apoštolských, v jehož domě i s Pavlem se uhostil (21, 16), jáhna Filipa, u něhož také pobyl (21, 8—10) a od něhož dověděti se mohl zejména to, co vypravuje o jeho činnosti v Samaří a o obrácení komorníka královny ethiopské, ano, pokud se týká toho, co vypravuje v prvních pěti kapitolách, také od mnoha jiných, poněvadž důležité události ty děly se před svědky četnými. c) Zdali použil též pramenů psaných, dokázati nelze, avšak ani popříti; spíše zdá se, že některých použil přece, ne sice do nich nahlížeje, nýbrž upomínkou na dřívější četbu jejich, ne-li též v písemných poznámkách, jež si snad na jejich základě (neb i dle vlastní zkušenosti) učinil. Zejména podobá se pravdě, že řečeným způsobem použil jich při výnosu sněmu apoštolského (15, 23—29), jenž v originále choval se v Antiochii a v opisech zajisté také do jiných měst se dostal a jehož opis možná sv. Pavel sám s sebou bral, jakož i při listě Lysiášově k vladaři Felixovi (23, 26—30), jehož znění mohl si za svého pobytu v Caesarei také zaopatřiti. Možná však, že dostaly se mu do rukou také záznamy řečí Petrových i Štěpánovy, neboť není pravdě nepodobno, že některý z těch, jenž je slyšel, zaznamenal si je u výtahu a co do podstaty nedlouho po jich proslovení, a později Lukášovi přečísti neb i opsati dal. d) Že by však byl autor Apošt. skutků použil ještě jiných pramenů písemných, nepodobá se pravdě nijak, ač to tvrdili někteří, zejména ti, kteří je upírali Lukášovi jako autoru, kladouce je do doby poapoštolské, jako Zeller, Kuinoel, Volkmar a j. Zejména nelze souhlasiti s mínčním Zellerovým, Roversovým a j., že použil listů Pavlových; neboť ačkoli lze právem souditi, že sv. Lukáš znal aspoň některé z těch listů jeho, které již byly vydány tou dobou, když on Apošt. skutky psal, přece nejen nejeví se nikde na nich závislým, nýbrž postupuje všude samostatně, buď že nečiní ani zmínky o těch oněch věcech, jež Pavel v listech svých vypravuje (na př. 1. Kor. 1, 16 17; 9, 1—6; 15, 5—7; 16, 2; 2. Kor. 1, 8—11; 7, 5—15; Gal. 1, 7 a j.), aneb že v některých okolnostech vedlejších odchyluje se od nich při těch věcech, ve kterých se s nimi stýká (srvn. na př. Skut. 9, 23—25 a 2. Kor. 11, 32—33), aneb obšírněji líčí a tak i světlo vrhá na to, nač Pavel pouze naráží neb jen stručně podává (Srvn. na př. 2. Kor. 11, 23—27. a Skut. 14, 18—19; 16, 18—40; 17, 5—13; 19, 23—40). Taktéž ti soudili nesprávně, dle nichž autor v první části použil judaistických Apošt. skutků (apokryfních), ať by to již byly Skutky Petrovy *πράξεις Πέτρου* (Hilgenfeld, Hausrath, Rovers a j.), aneb kázání Petrovo *κήρυγμα Πέτρου* (Ziegler, Berthold, Kuinoel, Volkmar a j.); aneb spis psaný na oslavu Petrovu a první církve, jak tvrdil B. Weiss (Einl.[2] s. 570), Feine a j., aneb nějaké souvislé dějiny či životopis sv. Petra (de Wette, Bleek, Schwanbeck, Davidson, Sorof a j.); neboť první dva spisy povstaly až ve II. stol., kdy Apošt. skutky byly již dávno vydány, druhé dva pak jsou pouhou smyšlenkou těch oněch kritiků; ve skutečnosti jich nebylo. Že k Apošt. skutkům nebylo použito ani spisů Flaviových, jak tvrdili Rovers, Knopf a j., jest patrno z toho, že byly sepsány mnohem dříve, než Flavius psal spisy své, který je napsal mezi 74—104 po Kr. (a to O válce židovské r. 78 neb 79, Starožitnosti r. 94, spis proti Apionovi kolem r. 100 a vlastní životopis r. 104). Pokud se jeví mezi spisy těmi nějaká podobnost v příčině jazykové, vyloží se snadno ze společného pramene, jehož použili oba autorové, totiž z mluvy řecké vůbec, ze znalosti překladu alexandrijského a z četby řeckých spisův.

V. Obsah. Co do obsahu lze Apošt. skutky rozděliti s hledem k 1, 8 ve tři části. Část první (1, 1—8, 3) po krátkém úvodě vyličuje založení a šíření se církve po Jerusalemě a Judsku vůbec, a to tak, že a) předkládá děje, jimiž ono založení bylo připraveno (zaslíbení Ducha sv., příkaz, aby apoštolové svědčili o Kristu po všech končinách země, doplnění sboru apoštolského po Kristově nanebevstoupení volbou apoštola Matěje, 1, 4—26); na to podávajíc zprávu o založení církve v Jerusalemě, líčí, kterak Duch sv. na apoštoly sestoupil, je svými dary k řádnému vykonávání úřadu jejich uzpůsobil a spolu darem jazyků naznačil mimo jiné i to, že v církvi přestal rozdíl mezi národem a národem (2, 1—11), a kterak téhož dne po řeči Petrově vstoupilo do církve na 3000 lidí (2, 12—41). Představiv pak autor ještě několika tahy výraznými vnitřní život a zřízení církve (2, 42—47), b) vypravuje, kterak se církev rozmáhala v Jerusalemě přes všecky vnější a vnitřní překážky, jež se jí stavěly v cestu (3 1—5, 42), a c) kterak za příčinou nevole vzniklé pro některá nedopatření při podělování bylo ku pomoci apoštolů zvoleno sedm jáhnů, z nichž jeden, jménem Štěpán, úspěchem, jehož dosáhl za pomoci Boží svými zázraky a výmluvností, popudil Židy tak, že jej křivě obžalovali, a když stoje před veleradou vytknul jim, že stále Bohu odpírají, vyvedše z města i ukamenovali, ano též ostatní křesťany pronásledovati se jali, ale právě tím podnět dali, že mnozí uprchše z Jerusalema, také jinde po Palestině evangelium šířili (6, 1—8, 3). Část druhá (8, 4—12, 25) vyličuje nenáhlý postup křesťanství ku polopohanským Samaritánům i pohanům samým, vypravujíc a) kterak jáhen Filip obrátiv ke Kristu značný počet obyvatelů města Samaří, jimž na to Petr a Jan udělili svátost biřmování, pokřtil na cestě vedoucí do Gazy komorníka královny ethiopské (8, 4—40); b) kterak dosavadní pronásledovatel křesťanů Šavel obrácen byl v neúnavného hlasatele učení Kristova a označen jako apoštol pohanů (9, 1—30); c) kterak Petr procházeje po uplynulém pronásledování obce křesťanské učinil jménem Kristovým dva zázraky, a poučen byv zvláštním zjevením, v Caesarei první pohany (Kornelia a jeho domácí i přátele) přijal přímo do církve (9, 31—11, 18); d) kterak v Antiochii povstala a prospívala a též od apoštolův uznána byla první obec křesťanská z obrácených pohanův a kterak ona zasláním peněžité pomoci do Jerusalema svou lásku křesťanskou osvědčila (19, 30), a e) kterak Herodes Agrippa I. započav nové pronásledování dal Jakuba Vel. usmrtiti a Petra uvězniti v úmyslu, po velikonocích usmrtiti jej také, a kterak Petr, byv od anděla vysvobozen, na jiné místo (do Říma) se odebral, Herodes však byv o něco později náhle děsnou nemocí stižen, smrtí krutou sešel (12, 1—25). Část třetí (13, 1—28, 31) ukazuje, kterak církev Kristova působením sv. Pavla a jeho průvodců šířila se v maloasijských a evropských krajích říše římské sice také mezi Židy, ale hlavně mezi pohany. Zejména líčí a) první cestu, kterou sv. Pavel konal z Antiochie po Cypru, Pamfilii, Pisidii a Lykaonii (13, 1—14, 27), a spor, který po jeho návratu povstal v Antiochii o závaznosti obřadních předpisů starozákonních, ale předložen byv apoštolům k rozhod-

nutí, výnosem jejich urovnán byl (15, 1—35); b) druhou cestu sv. Pavla, kterou konal po Syrii, Malé Asii, Macedonii a Řecku, zakládaje obce křesťanské (15, 36—18, 28); c) třetí cestu jeho apoštolskou, na které přišel do Efesu a působiv tam se zdarem přes dva roky, do Macedonie i Řecka se odebral, a navštiviv tamní obce křesťanské, přes Filippy, Milet a Caesarei do Jerusalema odešel (19, 1—21, 15); d) kterak sv. Pavel v Jerusalemě na křivé udání byl zatknut a v Caesarei po dva roky ve vazbě chován, i tam před vladaři Festem i Felixem, jakož i Agrippou II. Kristu svědectví vydal, a když se odvolal k císaři, do Říma byl dopraven, a také tam nejprve Židům, potom pohanům po dva roky mírné vazby své o Kristu kázal (23, 16—28, 31).

VI. Neporušenost. Že text Apošt. skutků zachoval se nám dogmaticky neporušen, jest nepochybno. Ani rationalisté nenamítají v té příčině nic vážnějšího; neboť ačkoliv se dostal do památek textu toho veliký počet variantů, nezměnila se tím přece podstata věci nikde. Jest však pozoruhodno, že některé památky Ap. skutků vykazují nemalý počet variantů zcela zvláštních, tak že text jejich dostává jimi zvláštní ráz a liší se proto od textu památek jiných jako nová jeho forma neb recense. Záležíť ony varianty po veliké části v různých vysvětlivkách a v krátkých dodatcích neb vložkách, jimiž sice podstata věci se nemění, avšak ten onen děj přesněji se určuje, jakož i v tom, že ta která věc vypovídá se rozvláčněji neb obšírněji a tím jasněji, než se děje v památkách ostatních, na př. 2, 1 (v překladě): „I stalo se v oněch dnech, když se naplňoval den padesátý, že když byli všickni na témž místě" proti obecnému textu: „A když se naplňoval den padesátý, byli všickni spolu na témž místě". Takové varianty obsahuje kod. D, který má dle Belsera na 1600, dle Paulina Martina na 1829 variantů vlastních, k němu pak druží se nejvíce syrský překlad Filoxenský a latinský palimpsest Fleurický (Floriacensis), a s ním sv. Cyprián a sv. Augustin svými citáty, jistou měrou též překlad saidský, kod. řecký 137 a kod. E (Laudianus) se svým překladem latinským, jakož i lat. kod. zvaný gigas Holmensis, a s ním sv. Ireneus i Lucifer Cagliarský. Vznik oněch variantův a tím i oné zvláštní formy textové vykládají obyčejně podobným způsobem jako vznik variantů v rukopisech jiných (přehlédnutím, přeslechnutím se, vkládáním vysvětlivek menších, opravami mluvnickými a p.), někteří však se odchylují; zejména vykládá je Harris (A study of Cod. Bezae, Cambridge 1892) z montanismu, Chase (The old Syrian element in the text of Cod. Bezae, Londres 1893) ze starší formy textu syrského, ale nedošli ohlasu. Blass však (Acta apost., Göttingen 1895) a s ním Zahn i Belser přičítali obě formy Lukášovi tvrdíce, že Lukáš vydal spis ten dvakrát, jednou ve formě méně uhlazené, obšírnější a proto i jasnější, jež jest v kod. D a v památkách s ním spřízněných a již Blass označil literou β, po druhé ve formě uhlazenější, stručnější a proto i méně jasné, jež vyskytá se v památkách ostatních a již Blass označil literou α. Ve formě druhé, vydání to prý antiochijském, poslal jej Theofilovi, ve formě první (β), vydání to římském, odevzdal prý jej křesťanům římským. Ačkoli však náhled ten dosti se zamlouvá, nemyslíme přece, že jest správný, neboť jednak nezdá se býti pravděpodobno, že by Lukáš byl věnoval Theofilovi také to vydání, které by byl chtěl odevzdati nikoli jemu, nýbrž křesťanům římským, jednak nemyslíme, že by se varianty formy β nedaly vyložiti způsobem obyčejným, zvláště uzná-li se, že některé z nich, zejména ty, v nichž se jeví svéráz mluvy Lukášovy, jsou původní, jiné že pocházejí od některého z opisovatelů prvních, který byl o věci dokonale poučen, byv snad žákem sv. Lukáše neb některého jiného průvodce Pavlova, a považ-li se, že ty ony vysvětlivky a dodatky nejsou nic jiného, než zřejmým vytknutím toho, co i bez nich v textu jest obsaženo neb plyne ze souvislosti. Nechť však tomu jakkoli, to jest jisto, že ani ty varianty četné, které se vyskytují v tak zvané formě β, nemění nic na podstatě věci, a že tedy, jak řečeno, text Apošt. skutků zachoval se nám ve všech památkách dogmaticky neporušen.

VII. Věrohodnost. Že věrohodny jsou Apošt. skutky, lze souditi již z těch pramenů zcela spolehlivých, které byly autoru jejich po ruce, a z toho, co Lukáš sám praví na počátku svého evangelia, že totiž pilně vyzvěděl všecko od počátku, neboť není pochybnosti, že s touž pílí a bedlivostí, s kterou vyzvěděl své zprávy evangelní, vyzvěděl z oněch pramenův i to, co vypravuje v Ap. skutcích, pokud sám tomu nebyl přítomen. Ukazuje to však podivuhodná přesnost a správnost, kterou jeví ve všech oněch údajích, jež mohou se sledovati a srovnávati se zprávami jiných spisovatelů věrohodných doby staré. Vzbudilať ona svojí plností pozornost již sv. Irenea (Adv. haer. 3, 14, 1). I lze souditi plným právem, že táž spolehlivost a věrohodnost přísluší také všem jejich zprávám o těch věcech, o nichž spisovatelé jiní pomlčeli, a to tím spíše, poněvadž to, co proti jejich věrohodnosti někteří kritikové namítají, nesvědčí o nespolehlivosti Apošt. skutků, nýbrž o předpojatosti neb nevědomosti těch oněch kritiků. Namítají, že Skutky apošt. dopouštějí se anachronismu a nesprávnosti v údajích dějepisných, zejména v 5, 36—37, kladouce vzpouru Theudovu do doby starší, než ve které dle sdělení Flaviova skutečně byla způsobena, a nazývajíce povstalce Judu galilejským, kteréhož Flavius jmenuje gaulanitským (Credner, Einl. 284; Knopf, Die Apostelgeschichte, Göttingen, s. 528). Avšak neprávem. Neboť svatý autor mluvě pouze as o čtyřech stech stoupencu Theudových, dává sám na jevo, že mini docela jiného Theudu, než kterého při době Klaudiově připomíná Flavius pravě, že šly za ním davy veliké. Judu pak nazývá i Flavius nejen gaulanitským dle jeho rodiště, nýbrž i galilejským (Starožitn. 18, 1, 6; 20, 5, 2); nepochybně proto, že v Galilci jevil činnost svou. — Poukazují také k odporu, který prý se jeví v některých údajích mezi Apošt. skutky a mezi listy Pavlovými, zejména mezi Skut. 9, 17—26, dle nichž Pavel po svém obrácení odešel z Damašku do Jerusalema, a mezi Gal. 1, 17—18., dle něhož Pavel odešel dříve do Arabie a vrátiv se odtud zase do Damašku, potom teprve, po třech rocích, odebral se do Jerusalema. Ale proto, že Lukáš pomlčuje o Pavlově cestě a pobyté v Arabii, nelze přece právem tvrditi, že by byl v odporu s listem Pavlovým, jenž se o tom zmiňuje, a to tím méně, poněvadž Lukáš jednak neměl příčiny s hledem k účelu svému zmiňovati se o řečeném pobytě v Arabii, ježto pro šíření se církve neměl žádné důležitosti, jednak sám dává na jevo, že úklady proti Pavlovi v Damašku a jeho cesta odtud do Jerusalema nestaly se hned, jak se Pavel obrátil, nýbrž až se naplnilo mnoho dní, patrně s hledem k tomu, co řečeno jest v Gal. 1, 17—18., že totiž Pavel odešel dříve do Arabie a potom teprve, když vrátiv se do Damašku byl ohrožen, odebral se do Jerusalema. — Také prý jest odpor mezi Skut. ap. 17, 13—15 a 18, 5., dle nichž sv. Pavel přišed do Athen povolal k sobě z Berey Timothea a Silu, ti pak že přišli k němu z Macedonie, když byl již v Korintě (18, 5), a mezi 1. Thess. 3, 1—6., dle něhož sv. Pavel poslal Timothea do Thessalonicky z Athen, kde tedy

(ještě před odchodem do Korintu) se s nim sešel. Avšak ani tyto zprávy neodporují si, nýbrž doplňují se. Timotheus a Silas přišli totiž skutečně k vyzvání Pavlovu do Athen, když tam ještě dlel, a odtud byli posláni do Macedonie oba, ač do Thessaloniky snad jen Timotheus, Silas pak do některého města jiného, potom však vykonavše své poselství a odebravše se za Pavlem, nezastihli ho více v Athenách, nýbrž v Korintě, jak dí Lukáš v Skut. 10, 5. — Také vidí odpor mezi oněmi třemi zpravami o Pavlově obrácení se, které v Apošt. skutcích podává jednou sv. autor (k. 9.) a dvakrát sv. Pavel (k. 22. a 26.), neboť dle 9, 7. Pavel padnuv ležel na zemi, průvodci jeho pak stáli ohromeni, když byli obklíčeni světlem a uslyšeli hlas s nebes; dle 26, 14 však padli na zem s Pavlem i všickni průvodci jeho, a dle 22, 9 viděli sice světlo, ale neslyšeli hlasu toho, jenž s Pavlem mluvil. Avšak shledávajice odpor ten, nevzpomínají na to, co se stává v žívotě obyčejně, že totiž člověk, vypravuje-li nějakou událost ze svého života, nevypravuje ji pokaždé zcela stejně, nýbrž jednou obšírněji, po druhé stručněji, aniž proto lze viniti jej z porušení pravdy, jestli jednou některou okolnost skutečnou vytkne, kterou jindy pominul mlčením. Vypravoval i Pavel o svém obrácení se několikrát před osobami různými, zejména před Lukášem, před Židy v Jerusalemě, před Festem a Agrippou, a zajisté ani on neudal pokaždé všech okolností, za kterých se to událo. I není proto s podivením, že ani v těch zprávách, které o tom podává sv. Lukáš, nejsou vytknuty pokaždé všecky okolnosti stejně. Proto však nelze říci právem, že by byl mezi nimi odpor; neboť jestli dle 26, 13—14 padli s Pavlem na zem všickni jeho průvodčí, jak je světlo obklíčilo, a potom (když padli) Pavel uslyšel hlas s nebes, dle 9, 7 však stáli jeho průvodčí ohromeni, když Pán mluvil k Pavlovi, neodporují si zprávy ty, nýbrž doplňují se ukazujíce, že při nastalé záři padli na zem všickni, i Pavel i průvodčí jeho, tito však hned se vzpamatovali a vstali, tak že když Pán mluvil, ležel na zemi ještě pouze Pavel, ostatní pak stáli. Mimo to třeba všimnouti si, že sv. Lukáš činí rozdíl mezi *ἀκούειν τὴν φωνήν* slyšeti hlas, t. j. postřehnouti jednotlivá slova, rozuměti tomu, co se mluví, a mezi *ἀκούειν τῆς φωνῆς* slyšeti hlasu (zvuky hlasu) t. j. postřehnouti sice zvuky, ale nerozeznati jednotlivých slov, nerozuměti tomu, co se mluví. Praví-li tedy sv. Pavel v 22, 9 k Židům, že průvodci jeho neslyšeli „hlas" toho, jenž mluvil *(τὴν δὲ φωνὴν οὐκ ἤκουσαν)*, neodporuje tomu, co v 9, 7 dí sv. Lukáš slovy: „stáli ohromeni, hlas (hlasu) zajisté slyšíce" *(ἀκούοντες μὲν τῆς φωνῆς)*, nýbrž srovnává se s nim, ježto jeden i druhý dosvědčuje, že průvodčí nepostřehli jednotlivých slov a tedy nerozuměli tomu, co Pán mluvil, jen že v 9, 7 vytýká mimo to sv. Lukáš také tu okolnost, že postřehli aspoň jakési zvuky hlasu. Podobně platí o všech jiných místech, ve kterých ti oni tak zvaní kritikové vidí nějaký odpor neb nějakou nesprávnost v údajích. Není jich ve skutečnosti, nanejvýše jsou jen zdánlivé, jež však při správném výkladě odpadají, ale všude jeví se v Ap. skutcích podivuhodná přesnost a správnost, a proto i plná spolehlivost, a to tím podivuhodněji, čím více vyskýtá se příležitost srovnávati jejich údaje s různými památkami doby staré, i těmi, které teprve v novější době se objevují, tak že Vigouroux plným právem mohl je nazvati „vzorným dílem dějepisným, poněvadž pravda sama mluví tu pérem spisovatelovým". (Bible a nejnov. objevy v Palestině, Egyptě a Assyrii. Přel. Podlaha. Sv. 5, str. 166.) Srvn. *Bulla*. O věrohodnosti Apošt. skutků, Praha 1897.

VIII. Chronologie. Sv. Lukáš neurčuje v Ap. skutcích jednotlivých událostí jmenováním roku a dne měsíce, nahrazuje však tento nedostatek tím, že jmenuje příležitostně panovníky neb vladaře, za nichž ten onen děj se stal, na př. že hlad od Agaba předpověděný nastal za císaře Klaudia (11, 28), že to bylo o velikonocích za krále Heroda (Agrippy I.), když Petr byl uvězněn a potom byv od anděla vysvobozen na jiné místo (do Říma) se odebral (12, 3—17). Podobně 13, 7; 18, 12; 23, 24; 25, 1. a j. Neboť srovnají-li se údaje ty se zprávami, jež Tacitus, Jos. Flavius neb jiní spisovatelé staří o těch osobách podávají, lze přece aspoň přibližně určiti dobu, kdy ten onen děj se stal. Pravíme „přibližně", neboť ani údaje spisovatelů světských nejsou vždycky přesné. Proto také není s podivením, odlišují-li se kritikové od sebe, kladouce jednotlivé události jedni do toho, jiní do jiného roku, na př. obrácení sv. Pavla klade Pearson, Renan, Ferri, Heim do r. 33, Haneberg, Alzog, Glaire, Cornely Pölzl a j. do r. 34, Keim, Šušil, Myzskowski do r. 35, Felten do r. 37, Schneedorfer do r. 33—34, Belser v Theol. Quartalschr. 1890 do r. 35 (po případě do 32), v Einl. do 33, po případě do 32. První apoštolskou cestu jeho pak klade Heim do 42—46, Pearson, Pompa do 44—47, Bengel, Alzog do 45 až 46, Holzammer, Belser do 45—48.

IX. Důležitější výklady a) katolické: Sv. Chrysostom napsal ke Skutkům ap. kommentář homiletický (55 homilií; Migne 51, od str. 113); Oecumenius, Comment. in Act. apost.; Migne 118, od s. 29; Theophylactus, Expositio in Act. apost. Migne 125, od s. 484; Catena graecorum Patrum in Acta apost., kterou 1844 vydal Cramer v Oxfordě, jež obsahuje výklady Ammoniovy, kohosi nejmenovaného, Apollinaria, Arsenia, Athanasia, Basilia, Chrysostoma, Klementa Alex., Dionysia, Epifania, Irenea, Isidora a j. Cassiodorus (5. st.), Complexiones Actuum apost. Migne 70, s. 1381—1406. Beda Ven. (8 st.), Exposit. super Acta ap., Liber retractationis in Actus ap. J. Gagnaeus, Scholia in Actus apostolicos ex praecipuis tam Graecorum quam Latinorum sententiis selecta, v Paříži 1552. Arias Montanus, Elucidationes in Acta apost. V Antverpách 1575; Lorinus S. J., In Acta apost. commentaria; v Lyoně 1605. Sanctius Casp. S. J., Comment. in Actus apost. V Lyoně 1616. Tirinus Jac. S. J., Comment. in Vet. et Nov. Testam., Antverp. 1632. Slesina Joan., Comm. in univ. s. Scriptur. (svaz. IV., 1760); Beelen J. Th., Comm. in Acta apost. v Lovani 1850, 2. vyd. 1870. Bisping, Erklärung d. Apostelgesch. 1866, 2. vyd. 1871. Patrizi F. X. S. J., In Actus apost. commentarium, v Římě 1867. Šušil Fr., Skutky apošt. V Praze 1869. Van Steenkiste, Actus apost. breviter explicati. V Bruggech 1875. Curci, Atti apostolici, v Turině 1879. Crelier H. J., Les Actes des Apôtres v Lethielleuxově La sainte Bible, v Paříži 1883. Feiten Jos., Die Apostelgesch Freiburg im Br. 1892. Knabenbauer Jos. S. J., Comment. in Actus apost., v Paříži 1899 (v Cursus Scripturae s.). Belser Joh. Ev., Die Apostelgeschichte, Wien 1905. (Kurzgef. wissenschaftl. Komment. zu den hl. Schriften des N. T. vydávaný od B. Schaefera a Ev. Nagla). b) protestantské: Kuinoel, Acta apost., Lipsiae 1818. De Wette, Kurze Erklärung d. Apostelgesch. 1838, 4. vyd. od F. Overbecka, v Lipsku 1870. Baumgarten, Die Apostelgeschichte, Braunschweig 1852 a 1859. H. A. W. Meyer, Krit.-exeget. Kommentar über das N. T., Göttingen r. 1835, od 5.—8. vyd. nově zpracován od Wendta, Göttingen 1899. Lechler G. W., Die Apostelgeschichte exegetisch und dogmatisch bearbeitet (v Langeově Bibelwerk), 4. vyd. 1881. Nösgen, Kommentar über die Apostelgesch. des Paulus, v Lipsku 1882. Zöckler, v Mnichově 1895. Holtzmann H. J. v Hand-

kommentar zum N. T. 1889 a 1892. Knopf Rud., Die Apostelgeschichte (v „Die Schriften des N. T., herausgegeb. vom Prof. D. Joh. Weiss"), Göttingen, 2. vyd. 1906. *Sík.*

apoštolský sněm 1. v Jerusalemě slaven na podnět sv. Pavla a Barnabáše pod předsednictvím Petrovým mezi r. 50—52 (Skut. ap. 15). Jednal o sporné otázce, vzešlé v Antiochii, jsou-li totiž křesťané vázáni Mojžíšovým zákonem (obřadným), zejména v příčině obřízky a pokrmů Židům zakázaných, a rozhodnul, že pohanokřesťané jimi vázáni nejsou; pouze že mají zdržovati se krve, pokrmů ze zvířat udávených a obětovaných modlám, a smilstvi (a to jednak aby sami nevzali pohoršení, jednak aby nedali pohoršení jiným). *A. s.* tento byl vzorem pozdějších sněmů církevních. — **2.** *A. s.* v Antiochii a jeho kánony. Jsou četné rukopisy, jež obsahují výnosy čl kánony *a*-ého *s*-u v Antiochii, předpisujíce, aby se křesťané nenazývali Galilejskými, aby všecky národy přijímali do církve, požívání krve a udáveného se zdržovali a modloslužby se varovali. První zmínku o kánonech těch činí Turrianus (pro canonibus apostolicis 1, 25.). Poněvadž však žádného *a*-ého *s*-u v Antiochii nebylo, jsou tyto kánony podvržené.

apoštolská stolice byl až do V. století název každého stolce biskupského. Vidno to na př. ze 62. listu sv. August. ad fratr. Madaur. („societas per sedes apostolorum et successiones episcoporum certa per orbem propagatione diffunditur"), ze 45. listu Paul. Nol. k Alyp. atd. Ve stol. V. však obmezován titul ten na biskupské stolce od apoštolů založených nebo listy apoštolů poctěných církvi, jak vidno ze sv. August. „De doctr. Christ." II. 8., a z 95. listu Lva Vel., až vymezen jen pro stolec biskupa římského, jakož tomu stále jest. Srvn. *Eberhard*, De tituli „Sed. Apost." ad insigniendam Sedem Romanam usu antiquo et singulari, 1846; *Kraus*, Real-Encykl. der christl. Altert. I. 68. *Tpch.*

apoštolské stolice komoří viz komora apoštolská.

apoštolů svátky. Výroční památka sv. apoštolů konána byla zprvu tak jako památka dies natalis) sv. mučedníků i měla pouze ráz místní; proto ve starých kalendářích nalézá se málo *s*-ů *a*-ů, obyčejně pouze jeden nebo dva. Teprve od století IX. po zavedení martyrologií platných pro celou církev šíří se všeobecné slavení *a*-ých *s*-ů. Památka všech sv. apoštolů (Commemoratio ss. apostolorum), jakožto svátek souhrnný konala se na východě (Const. Ap. V, 20) a záhy také v církvi západní (orace k tomu se vztahující nalézá se v sakramentáři Leon. i Gelas.); připadala na 29. červen nebo 1. květen. V církvi východní slavila se ve stol. IV. památka předních apoštolů (Petra, Jakuba, Pavla, Jana) v oktávu vánočním (27. a 28. pros.). Z nejdávnějších dob pochází svátek apoštolských knížat Petra a Pavla (dies natalis ss. Petri et Pauli) 29. června, den, jejž tradice v paměti uchovala jakožto den jejich smrti, což utvrzeno slavným přenesením ostatků, jež bylo vykonáno téhož dne r. 258. Svátek zprvu lokálně římský stává se kol. r. 500 všeobecným svátkem církevním. Slavení památky (natale, později commemoratio) sv. Pavla dne 30. čna vzniklo tím, že pro velikou vzdálenost kostelů sv. knížat apoštolských od sebe nebylo možno věřícím jednoho a téhož dne zúčastniti se obou bohoslužeb; i byla tudíž oslava sv. Pavla konána dne následujícího. Svátek kathedry sv. Petra, t. j. původně oslava povýšení sv. Petra na hlavu církve (natale episcopatus), položen byl na den 22. února řehořem Vel. k zatlačení pohanské slavnosti zvané „charistia" („cara cognatio"); později původní význam svátku pozměněn tím způsobem, že spojována s ním vzpomínka na sídlo (stolec, cathedra) sv. Petra jednak v Římě, jednak v Antiochii, a tak se stalo, že svátek zdvojen: památka stolce římského konala se 18. ledna, památka stolce antiochijského 22. ledna. Jelikož v některých diecesích toliko jeden z těchto dvou dní byl slaven, nařídil papež Pavel IV. roku 1558 slavení obou dnů v celé církvi. Svátek řetězů sv. Petra (s. Petri ad vincula) vyskytá se v VIII. stol. (v. čl. sv. Petra řetězy); den 1. srpna, kdy svátek ten se koná, jest dnem výroční posvěcení kostela na Esquilinu, v němž řetězy ty byly uloženy papežem Sixtem III. (432—40). Svátek Obrácení sv. Pavla (Conversio s. Pauli) 25. ledna, původně snad památka přenesení ostatků sv. Pavla, vznikl asi ve století IX. Svátek sv. Ondřeje 30. listop. vyskytá se již ve stol. IX., svátek sv. Jakuba Většího 25. července (výroční přenesení ostatků) ve stol. VIII. Svátek sv. Filipa a Jakuba Menšího (původně zvl. v církvi vých. svátek prvého slaven 14. listopadu, druhého spolu se sv. Janem 27. prosince, oba tyto dni jako „dies natales") slaven společně 1. května proto, že v VI. stol. byl v Římě ke cti obou apoštolů vystavěn kostel a v onen den byl posvěcen. Svátek sv. Jana, jenž, jak již řečeno, slaven býval spolu s památkou sv. Jakuba Menšího 27. pros.; v církvi západní později v tento den konána památka pouze sv. Jana, jako dosud (ač dnem smrti sv. Jana byl nepochybně 26. září; den 27. pros. snad jest výročí dedikace kostela nebo oltáře jemu ke cti zasvěceného); svátek „S. Ioannis ante Portam latinam" 6. kv. jest památkou na posvěcení dotyčného kostela v Římě. Památka sv. Šimona a Judy Tadeáše konala se v církvi západní společně 28. října (v některých martyrologiích západních položen den společné jejich smrti na 1 července). *A. s.* prohlášeny papežem Bonifácem VIII. 1298 za festa duplicia, Urbanem VIII. 1642 za svátky zasvěcené. Svěcení jich však pro foro bylo až na svátek sv. knížat apoštolských Petra a Pavla zrušeno redukcí svátků provedenou v XVIII. stol. Srvn. Dr. *Kellner*, Heortologie 200—220.

apoštolské svíceny. Dle předpisu římského pontifikálu upevňuje se nad každým z 12 apoštolských křížů (v. t.) svíce, které se rozžehají v den konsekrace kostela, dříve než obřad svěcení počne. Praví pontifikale uvádějíc, co biskup ráno v den konsekrace kostela má činiti: „et ejus jussu accenduntur praemissae duodecim candelae". Také ve výroční den konsekrace kostela mají celý den hořeti, a to počínajíc prvními nešporami. Svícny ty mají býti umístěny nad apoštolskými křížmi, dle výslovného znění rubriky pontifikálu, která zní: „ad caput cujuslibet crucis figatur unus clavus, cui affigatur una candela"; dříve bývaly někdy zavěšovány pod apoštolskými křížmi, ano dokonce i v prostřed křížů, tam kde vlastně biskup při konsekraci kříž maže křížmem. Svícny ty bývají obyčejně zhotoveny ze zprohýbaných prutů kutého železa (v. obr. 212). Srvn. *Pontificale* Romanum, De ecclesiae dedicatione seu consecratione; *S. Rituum Congregationis Decreta authentica*. N. 3876 (ad 6 et 7.).

Obr. 212. Apoštolský svícen.

Hrbk.

apoštolské symbolum v. vyznání víry apoštolské.

apoštolské školy zovou se ty, jichž účelem jest udělovati počátečné učení a vzdělání jinochům, kteří se chtějí věnovati pracím missijním. Zakladatelem jejich jest P. Alberich Foresta T. J. (*n.* 1818 v Aixu, *z.* 1876 v Avignoně), který od svého mládí toužil po tom, by mohl působiti jako missionář mezi pohany. Touha ta se mu však nesplnila,

neboť ačkoliv r. 1837 vstoupil do Tov. Ježíšova, byl stále pověřován jen důležitými úřady řádovými. Tu tedy devět let před smrtí založil ústav ku podpoře missií mezi pohany, t. j. *a. š.*, v nichž by jinoši, jevící touhu po stavu kněžském, od samého počátku (nikoliv teprve po ukončení studií humanistických, jak se to dálo a děje v četných ústavech missijních) byli tam vyučováni. První *a. š.* založena v Avignoně, a za života Forestova povstalo ještě 6 nových. Roku 1895 otevřeny *a. š.* od Synů nejsv. Srdce v Tridentu, Mühlsudu a Brixenu; také ve Vídni (od lazaristů) a v Luzernu zřízeny; k lyon. semináři pro africké missie patří 3 *a. š.* (2 ve Francii, 1 v Irsku), jsouce připravným jeho ústavem. *A. š.* mají velikou zásluhu o výchovu a vzdělání missionářův. Celá řada jich vyšla ze škol těch, kdež nalezli přípravného vyučování, a to ze všech národností. (Srvn. *Heimbucher*, Orden und Kongreg. II. 361, 383 n., 417.) *Tpch.*

apoštolská tradice, nauky víry a mravů ústním podáním z doby apoštolské dochované viz tradice.

apoštolský trámec nazývá se příčný trámec ve vítězném oblouku, je-li ozdoben reliefy apoštolů; takovýto *a. t.* zachoval se v chrámu halberstadtském (viz obr 213).

apoštolské učení viz apoštolské sbírky I.

apoštolský věk v. apoštolská doba.

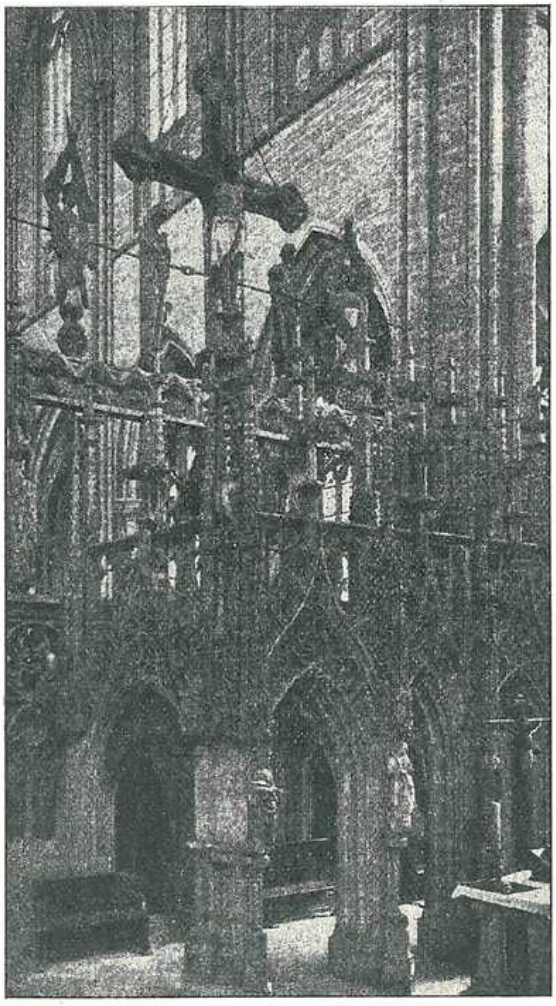

Obr. 218. Apoštolský trámec v chrámě halberstadtském.

apoštolské Veličenstvo v. apoštolský král.

apoštolský vikář v. vikář apoštolský.

apoštolská visitace římská v. čl. kongregace římské.

apoštolský visitátor viz visitátor apoštolský.

apoštolské vyznání víry viz vyznání víry apoštolské.

apoštolský zákon, ὅρος κανονικὸς τῶν ἁγίων ἀπ., definitio canonica aneb canones poenitentiales ss. apostolorum. Je to 18 resp. 33 kánonů kajících, jež připisují se apoštolům, pocházejí však ze IV. stol. Objeveny byly v rukopise vídeňské bibliotheky a pod tímto titulem Bickellem (Geschichte d. K.-Rs, Gieszen 1843, I. příl. II.) a po něm Lagardem (Reliquiae juris eccl. gracci, Vindobonae et Lipsiae 1856, n. 5. p. 36. násl.) uveřejněny. Jinou serii (25) kánonů kajících, připisovaných apoštolům, vydal dle dvou rukopisů vatikánských kard. Pitra (Juris eccl. graec. historia I. 103. násl.). Tyto jsou původu ještě mladšího a tím méně tedy apoštolské. Kánony ty v mnohém souhlasí s kánony kajících, které sepsal sv. Basilius, a zřetelně poukazují k disciplině kajícníků ve IV. století obvyklé. *Sdt.*

apoštolů zobrazování (ikonografie). Sbor apoštolů zobrazován byl v umění starokřesťanském zprvu způsobem symbolickým v podobě dvanácti ovcí (vzhledem k Mat. 10^{16} a Luk. 10^{3} „aj já posílám vás jako ovce mezi vlky"), dvanácti holubic (vzhledem k Mat. 10^{16} „buďte prostí jako holubice"), dvanácti hvězd (jež jsou spolu symbolem apoštolského vyznání víry). Od IV. stol. počínají se apoštolové zobrazovati jako osoby, a to různým způsobem, dle fantasie dotyčných umělcův. Obyčejně znázorňováni stojíci nebo trůnící po stranách Krista Pána. Zpravidla zobrazováno apoštolů dvanácte tak, že mezi nimi byl sv. Pavel; sv. Matěj bývával vynecháván. V umění starokřesťanském a v době románské nemívali sv. apoštolové — vyjímajíc sv. Petra s kliči — zvláštních attributů; zpravidla byli zobrazováni všickni se svitkem knihovým v ruce. Během času (asi od poč. XIII. stol.) stalo se zvykem k charakterisování jednotlivých apoštolův užívati určitých attributů; tak má sv. Petr klíče, sv. Pavel meč, sv. Ondřej šikmý kříž, sv. Jakub Větší poutnickou hůl, sv. Jan kalich, z něhož vyčnívá had, anebo v jedné ruce péro, ve druhé knihu a u nohou orla, sv. Filip hůl nahoře křížem zakončenou, sv. Jakub Menší sochor valchářský, anebo stonek valchářské (barvířské) rostliny, sv. Tomáš kopí, anebo vztaženou pravici, jíž se dotýkal ran Páně, někdy také zednickou úhelnici, sv. Matouš kopí nebo sekyru, anebo jako evangelista v jedné ruce péro, ve druhé knihu, u nohou anděla, sv Bartoloměj nůž, sv. Šimon pilu, sv. Juda Tadeáš kyj nebo péro a list, sv. Matěj sekeru nebo kopí. Podrobnosti ikonografické viz v článcích o jednotlivých apoštolech. Srvn. *Detzel*, Christliche Ikonographie II, 95 n., *Atz*, Die christliche Kunst in Wort u. Bild[3] (1899), 70 n.

apotaktité, apotactitae, ἀποταχτῖται, ἀποταχτῖοί (od ἀποτάσσεσθαι, odříkati se); slovem tím označováni byli jednak asketi orthodoxní (vzhledem k Luk. 14^{33} „πᾶς ἐξ ὑμῶν, ὃς οὐκ ἀποτάσσεται πᾶσιν . . .), o nichž užíván častěji název apotaxamenoi (v. t.), jednak přívrženci enkratitské sekty v IV. stol. v Malé Asii. Zprávy sv. Basilia o nich jsou nejasné (Ep. can. 2., *Migne* PG. XXXII, 732); tito bludaři zavrhovali manželství a soukromý majetek, pokládali Boha za původce zla, nepřijímali padlých. V názorech svých shodovali se s apostoliky (v. tento čl. str. 528), s nimiž byli i ztotožňováni (Epifanius, Panarion II, 1, Aug., De haer. c. 46). Srvn. *A. Lambert* v *Cabrolově* Dict. d' archéol. chrét. I, 2604 až 2626, *Kraus*, Real-Encyklop. I, 68.

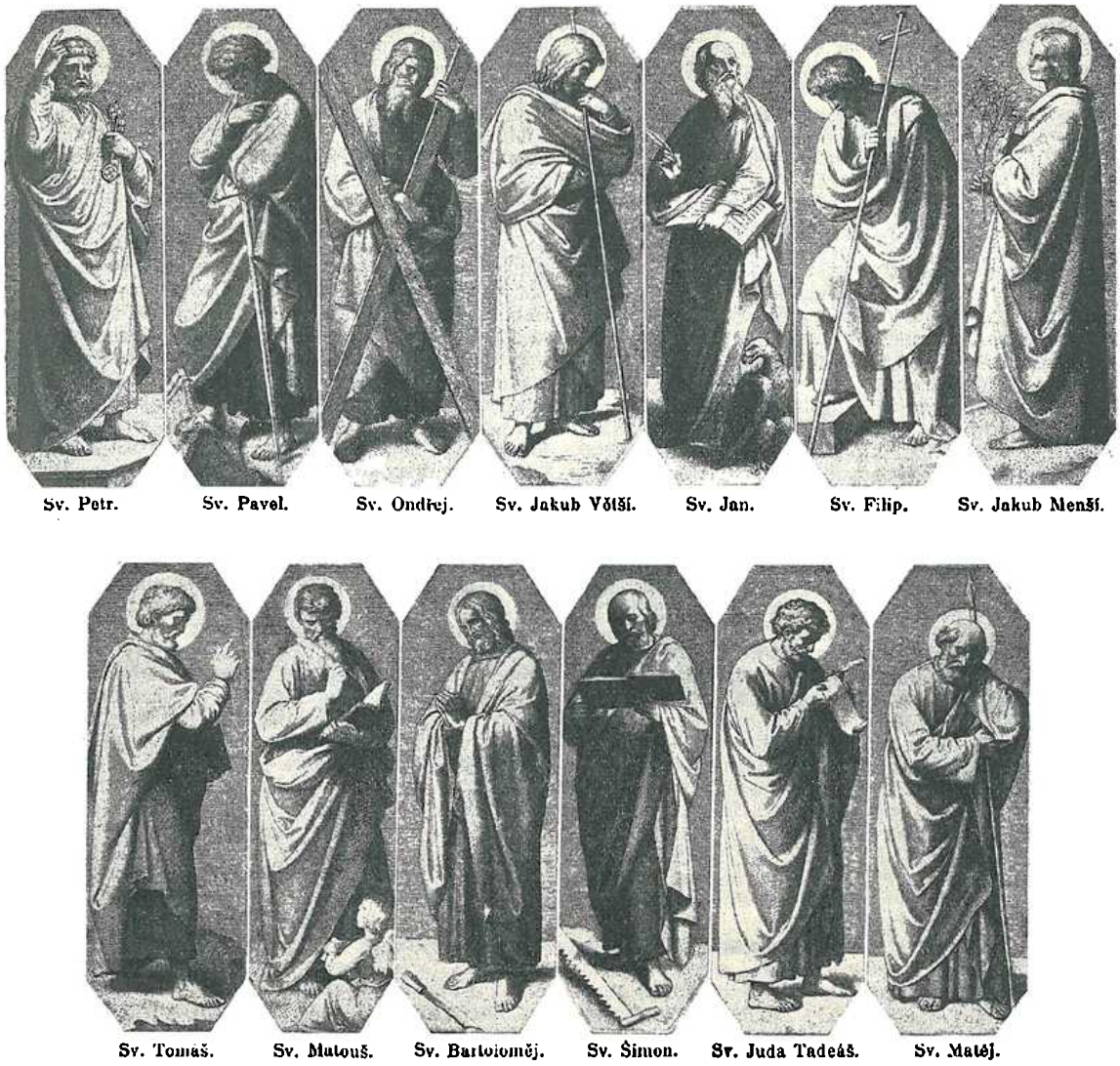

Obr. 214. Svatí apoštolé. (Dle obrazů J. F. Overbecka.)

apotaxamenoi (*ἀποταξάμενοι*, renunciantes), název mnichů u *Cassiana*, De coenobiorum institutione l. IV (*Migne* PG. XLIX, 151) a *Palladia*, Hist. Lausiac. c. 15.

apotaxis (*ἀπόταξις, ἀποταγή*), tolik co abrenunciatio, t. j. 1. odřeknutí se satana a všech skutků jeho při křtu sv. (v. čl. abrenuntiatio str. 31 n.), 2. odřeknutí se světa a statků pozemských při vstoupení do stavu řeholního. Srvn. *Kraus*, Real-Encykl. I, 10 n.

apotelesma 1. zove se pověra vykládající z konstellace hvězd osudy člověka (viz astrologie). — 2. V lutherské christologii účastenství obou přirozeností Kristových na dile spásy; názor ten čelil proti názoru těch, kteří připouštěli bud pouze účastenství přirozenosti božské (Osiander) anebo lidské (Stancarus). Srvn. *Form. Concord.* art. VIII., *Oettinger*, Luth. Dogm. II, 2, 83.

apotelesmata *(ἀποτελέσματα)* nazývali Řekové z vosku zhotovené figurky, které sloužily k hadačství; ve středověku vyskytá se výraz ten také pro pověrečné průpovědi.

apotelesmatikoi *(ἀποτελεσματικοί)* = astrologové (viz čl. astrologie).

apotheca ve středověku někdy tolik co archiv.

Apothemius (Apothemus), sv., biskup angerský (Andegavum) ve IV. stol.

apotheosa *(ἀποθέωσις)*, deifikace, zbožnění. Řekové i Římané i jiní pohanští národové prokazovali nejen mythickým heroům, nýbrž i panovníkům a zasloužilým osobám poctu božskou, a to někdy již za živa (na př. Alexandrovi, Caesarovi). U Římanů dostávalo se božské pocty císařům (a někdy i císařovnám a jiným členům rodiny císařské) po smrti tak zvanou konsekrací, a dáván jim pak titul „divus". Jakousi soukromou apotheosu prokazovali Řekové i Římané drahým svým zesnulým, užívajíce v nápisech náhrobních výrazů „*Θεοῖς ἥρωσιν*" „Dis manibus", „Dei parentes" a p. Pohanská apotheosa ovšem podstatně se liší od kanonisace a úcty svatých. — V církevním umění nazývá se někdy *a*-ou znázornění, kterak světec nebo světice v oblacích k nebesům se vznáší.

Appamiarum dioecesis v. Pamiers.

apparát (v paramentice) nazývá se mnohdy soubor posvátných rouch téže barvy k slavným obřadům, t. j. kasule, dalmatika, tunicella a pluviál. — Slovem tím označuje se někdy v rubrikách také výzdoba

kostela (na př. diecesní předpis o Božím Hrobě praví, že „S. Sepulcrum nemá býti vyzdobeno „pannis et apparatu nigri coloris". (Srvn. Pražské Manuale rituum na Velký pátek.)

apparátem při vědecké práci slove vše, čeho třeba k důkladnému probrání a objasnění daného thematu. Srvn. *Fonck*, Wissenschaftliches Arbeiten 93, 210.

apparatus v právu. Činnost středověkých učitelů práva církevního záležela v tom, že o sbírkách zákonných konali přednášky (lectura) a různým způsobem je písemně zpracovávali. Původní formou této spisovatelské činnosti byla pouhá slovní glossa, pozdější pak *a.* je to v právu církevním, ve škole glossatorů bolognských ustálený název pro zevrubný výklad celého textu zákonných sbírek a zejména dekretu Gratiánova, jako byl na př. Jana de Deo kolem r. 1250 sepsaný Apparatus glossarum. *A.* byl obšírnější a souvislejší výklad, než původní glossa, z níž vznikl tím způsobem, že autoři jeho, používajíce prací předchůdců a samostatně bádajíce, glossu věcně i slovně rozšířily; neměl však té souvislosti, jako potomní kommentář. Také nesmí býti zaměňován s lekturou, ač nezřídka pro týž pojem obou těchto výrazů užíváno. Pravidelně však rozuměji se lekturou přednášky a výklady professorovy, které mívaly často podobu *a*-u, ač ji míti nemusily, jako zase naopak *a.* mohl býti literární prací, která neměla s přednáškami nic společného. (*Savigny*, Gesch. des. röm. Rechts im Mittelalter 3. sv. 551 násl., *Schneider*, Die Lehre v. d. Kirchenrechtsquellen str. 117) *Sdl.*

apparatus bývá též název knih, jež obsahují sebrané kusy nějakého určitého oboru vědění se týkající. Tak na př. *A.* dispositionum homileticarum novus, una cum clavi homiletica. Hallae Sax. 1696.

Apparitio beatae Mariae Virginis de Mercede. Mart. Rom. 10. srpna: „In Hispania Apparitio beatae Mariae Virginis de Mercede nuncupatae, Ordinis Redemptionis Captivorum sub ejus nomine institutricis".

Apparitionis B. Mariae V. Immaculatae, svátek Zjevení Neposkvrněné Panny Marie, zvané lourdské, (v. t.) jest jeden z nových svátků ke cti P. Marie zavedených. Na památku slavného zjevení v jeskyni lourdské dne 11. února 1858 byl původně povolen pro diecesi tarbeskou, do níž Lourdes patří, a dovolován pak jednotlivým diecesím a řádům jakožto festum pro aliquibus locis na den 11. února. Papež Pius X. počínaje rokem 1908, kdy 50leté výročí zjevení onoho připadlo, rozšířil svátek ten na celou církev, ustanoviv dekretem Kongregace obřadové, aby slaven byl dne 11. února řádem duplicis majoris. Svátek ten dlužno nyní v katalogu svátků, dělených od r. 1893 na primaria et secundaria festa, zařaditi mezi secundaria „in Kalendario universali". — Srvn. Decretum Urbis et orbis, quo festum Apparitionis B. M. V. Imm. vulgo de Lourdes ad universam Ecclesiam extenditur. *Hrbk.*

Apparitionis S. Michaëlis Archangeli, Zjevení sv. Michaela Archanděla, svátek duplex per annum majus (dvojný větší), dekretem Kongregace obřadové ze dne 27. srpna 1893 mezi festa secundaria zařazený (ponévadž celný svátek sv. Michaela se slaví dne 29. září). Svátek ten vznikl za dob papeže Gelasia I. (492—496) v Apulii, kdež na vrchu hory Gargano zázračným způsobem objevena byla jeskyně mající podobu chrámu, v níž diec. biskup, jemuž se ve zjevení od archanděla Michaela k tomu dostalo pokynu, zavedl služby Boží ke cti tohoto svatého archanděla a ostatních andělů, jak to líčí římský breviář ve čtenich druhého nokturna na den 8. května, kdy památka zjevení toho se slaví. Na místě tom zbudován později slavný chrám a povstalo tam město „Monte Sant Angelo", kteréž jméno i hora ona obdržela. Biskup tamní v breviáři sluje sipontský, nyní je to arcibiskup manfredonský (Manfredonia, latinsky „Sipontin" v. t.). Od té doby počala se též šířiti úcta sv. archanděla Michaela, jemuž ke cti nedlouho na to v Římě i jinde chrámy byly zasvěceny. — Celkem se připomínají mimo tento ještě dva svátky Zjevení sv. archanděla Michaela, a to jeden ve Francii, dne 16. října slavený na památku jeho zjevení Otbertovi (Autbertovi), biskupu v Avranches (udává se r. 706) u zátoky Mont-Sainte-Michelské, kde založeno bylo opatství sv. Michaela; druhý slaví církev východní dne 6. září na památku zjevení sv. Michaela v Kolossách ve Frygii. Tam byl chrám sv. archanděla Michaela, k němuž nepřátelé víry chtěli odvésti tok řeky, aby jej záplavou zničili. Archanděl se zjevil, udeřil prutem do skály a otevřel vodám nové řečiště. Srvn. *Breviarum Romanum* 8. Maii; Mart. Rom. téhož dne; *Moroni*, Dizionario di Erudizione storico-ecclesiastica vol. 2. a vol. 42. (Manfredonia); *Maximilianus Primcps Saxon a*, Praelectiones de liturgiis orientalibus. Tom. I. Freiburg, Herder 1908; *Nilles*, Kal.[2] I, 271. *Hrbk.*

apparitor (soudní sluha). K vedlejším, mechanickými pracemi zaměstnaným osobám při soudech duchovních náležejí *a.*, také cursores, vlatores, bajuli, bidelli, pedelli, nuntii atd. zvaní. Úkolem jejich jest k nařízení soudcovu předvolávati strany, ostříhati delinquenta, vyvěšovati a doručovati vyhlášky a p. Poněvadž jsou úředními, přísežními osobami, pokládá právo církevní zločiny, jejich i proti nim, v úřední povinnosti spáchané za qualifikované (Schmalzgrueber, de judic. n. 17. seq.). Konstitucí „Sapienti consilio" z 29. června 1908 bylo o *a*-ech Roty římské stanoveno (Lex propr. tit. I. cap. 1. can. 6.), že mají býti voleni od kollegia rotálního absolutní většinou hlasů. (AAS. 1909, str. 21.) Zřízení *a*-ů převzala církev od úřadů řím., kde jednotlivá kollegia magistrátní, nejprve na jednoroční dobu svého úřadování a později trvale, přibírala si služebnictvo úřední. Nástupce v úřadě z praktických důvodů podržel *a*-y předchůdcovy a tak stal se úřad ten doživotním; ba od počátku císařství domohli se *a.* té výsady, že mohli si ustanovovati schopné zástupce (vicarius), ano i úřad svůj prodati. *A.* sdružovali se odborně v decuriae, jež měly práva osob právnich. *Sdl.*

Appel 1. Eduard *n.* 1841 v Kronachu, stud. na Germaniku v Římě, 1867 vysv. na kněze, 1888 stal se kapitulárem při dómě v Bamberku a gen. vikářem, *sp.* „Der göttliche Glaube" (Bamberk 1890). — 2. H., *sp.* „Die Lehre der Scholastiker von der Synteresis" (Rostock 1891). — 3. Josef, numismatik, státní úředník, *n.* ve Vídni 1767, *z.* t. 1834, *sp.* mimo jiné: „Münzen u. Medaillen der Päpste, geistlichen Fürsten u. Herren, nebst anderen zur Kirchengeschichte gehörigen Stücken" (Pešt 1819). — 4. Karel, *n.* 1847, působil jako kaplan v Kralovicích, od 1882 byl farářem v Podvorově, od 1885 v Plané u Plzně, *z.* t. 1902, *sp.* „Dějiny poutního chrámu Tejnice u Kralovic" (Brno 1886), a psal též do ČKD 1889: „Co vypravují farní archivy o učiteli a kostelníkovi".

appeli comme d' abus (appellatio tamquam ab abusu) viz ab abusu appellatio, str. 44 nn.

appellace (lat. appellatio, odvolání). 1. Řádným opravným prostředkem církevního soudního řízení jest *a.*, t. j. žádost s rozsudkem nespokojených stran, aby soudce vyšší (judex ad quem) rozsudek soudu stolice nižší (j. a quo), jenž nenabyl dosud moci věci rozsouzené (res judicata), prozkoumal a po případě napravil. — a) Právo odvolati se mají obě strany, a to domnívají-li se býti rozsudkem zkráceny (c. 61. X. II. 28), aneb nebyl-li rozsudek první stolice ve dvou letech vynesen (Trid. XXIV. c. 20; XXV.

c. 10 de ref.), ano i osoba třetí, byla-li rozsudkem dotčena (c. 30. C. 2 q. 6.). Z povinnosti jest se odvolati fiskálnímu zástupci a obhájcům manželství a slibů řeholních, v processech tohoto druhu, avšak obhájce svazku manželského nemusí se odvolati k vyšší instanci ve věcech nullity, když „certo et evidenter constat de existentia" následujících překážek: disparit. cultus, ligaminis, consanquinit., affinit. honestae, cognat. spiritual. a clandestin. tam, kde forma trident. víže. Tak prohlásila S. C. Officii 5. června 1889 (viz Acta S. Sedis XXVI. 639, ČKD 1890 str. 439 n.), kterážto kongregace prohlásila dne 16. února 1894 (ASS. XXVII. 142), že dekret ten platí pro celou církev. V témž smyslu rozhodla též posv. kongr. Off. 20. března 1889 a 2. července 1892 (ASS. XXVI. 636, 753) a 27. března 1901 n. (Archiv für kathol. KR. 1901, str. 716 n.) Srvn. *Schnitzer*, Kath. Eherecht, 566 n; *Engelmann-Stingl*, K. Eherecht 375. — b) Lze pak se odvolati nejen z rozsudku konečného, nýbrž z interlokutu, to jest nálezu o některé předběžné otázce procesní (c. 12 X. II. 27.). V příčině interlokutu však, aby bráněno bylo protahování bezúčelného řízení odvolacího, stanovilo Tridentinum (XXII. c. 1. de ref.), že lze se z jeho rozsudku jen tehdy odvolati, má-li moc rozsudku konečného, nemůže-li býti konečným rozsudkem zrušen, aneb nelze-li se pak z konečného rozsudku odvolati. *A.* jest nepřípustna, jedná-li se o rozsudek vynesený Apošt. Stolicí (prima sedes a nemine judicatur) neb od soudu papežem delegovaného s klausulí, že z rozsudku jeho není odvolání. Rovněž není *a.* možna (appellatione remota, Trid. sess. 25, c. 13. de reg.), spoléhá-li rozsudek na patrnosti a doznání (c. 5, 13, 14, 61. X. II. 28, jsou-li v téže záležitosti již 3 shodné rozsudky (c. 65. X. ib. c. 1. in Clem. II. 11.), in causis correctionum, leč by forma a míra trestu byla překročena (c. 13. X. I. 31; c. 3. 26. X. II. 26.), byl-li někdo odsouzen in contumaciam (X. de dolo et contum. II. 14. SCC. 23. ledna 1869, ASS IV. 382), de-li o t. zv appellaci frivolní (*a.* frivola), t. j. podanou beze vší rozumové příčiny, tedy zřejmě jen za tím účelem, by se docílilo oddálení trestu (c. 59. 61. X. 28), jde-li o záležitost, která narovnáním nebo skrze zvolené rozhodčí (arbitri) nebo přísahou svědků byla rozřešena (c. 2. in VI° I. 22), bylo-li na *a.*-i dobrovolně resignováno nebo má-li býti appellováno proti interlokutu bez definitivního účinku (Trid. sess. 24, c. 20. de ref.), nebo konečně nebyla-li *a.* oznámena a provedena ve lhůtě zákonné a tak jde tudíž o res iudicata (c. 33. X. II. 28; c. 15. X. II. 27). Od soudu Apošt. stol. není další appellace možná; od rozhod. kongregace římské jest pak dána jen možnost „obtinendi beneficium novae audientiae" u papeže. Protože gener. vikář a papež tvoří jeden tribunál, může býti appellace od gener. vikáře řízena jen na metropolitu nebo na papeže (Trid. sess. 25, c. 14. de ref.). Appellace od soudce duchovního k soudci světskému trestá se exkommunikací latae sententiae papeži vyhrazenou („Ap. Sedis" z 12. října 1869). — c) Účinky *a.*-e jsou dílem suspensivní, dílem devolutivní. První záleží v tom, že soudci a quo je s provedením rozsudku vyčkati (c. 7. in VI. II. 15.), neboť v obojím právu platí zásada: pendente *a.*-e nil innovetur. Při *a.* z interlokutu nastane však suspens. účinek jen tehdy, shledal-li ji judex ad quem odůvodněnou. Patrno, že tohoto susp. účinku nemá *a.*, jíž právo vůbec nepřipouští, aneb *a.* proti rozsudkům, jichž vynesení je zároveň jejich provedením, jako tomu při censurách (c 37, 53. § 1. X. II. 28; c. 3. § 9 in VI. II. 15). Devolutivní účinek *a.*-e záleží v tom, že jurisdikce soudu a quo v tomto případě přestává a záležitost odkazuje se soudci vyššímu (c. 55. X. ib.; 3, 5. in VI. ib.). K účinkům *a.* lze také počítati to, že appellatus může se připojiti k *a.* odvolatelově, což slove jus adhaesionis (c. 72. X. ib.). — d) Při *a.*-i nutno zachovati cestu instancí (c. 66. ib.). Již sněm nicejský (c. 5.) dovoluje odvolati se z rozhodnutí biskupova k sněmu provinc. Později byl vedle sněmu druhou stolicí metropolita a třetí byl primas, patriarcha a též papež (c. 3. D. 18.; c. 3 C. 11. q. 3.; c. 35. C. 2. q. 6.), jenž však již ve středověku byl pro závažnější, sporné aneb trestné záležitosti biskupů, zvlášť jednalo-li se o sesazení jejich, první a poslední stolicí. Od stol. IX. domohli se arcijáhnové moci soudní, jsouce první instancí, od níž šlo odvolání, tehda dosti obvyklé, k rozhodčím, sněmům provinc. a metropolitům. Nezřídka předkládána *a.* přímo legátům, aneb přímo Apošt. stolici, čímž autorita biskupů podlamována. Proto snažili se papežové, zejména Alexander III. a Innocenc III., právo odvolací obmeziti (c. 2, 5, 7. 8, 66. X. ib.), aneb odkazovali odvolatele ke svým legátům (c. 1. X. I. 30.). Tridentinum po vzoru sněmů kostnick. a basilejsk. (XXXI. c. 1.) stanoví, aby odvolání do Říma dělo se jen v závažných případech, jinak aby o *a.*-i rozhodovali papežem delegovaní soudci (nejméně 4 dignitáři), které biskup resp. metropolita na sněmu ustanovil (judices synodales, in partibus). Benedikt XIV. (const. Quamvis paternae 1741) zmocnil biskupy, aby po dohodě s kapitolou tyto soudce ustanovovali, poněvadž slavení synod čím dále tím řidším bylo (jud. prosynodales). Dnes ustanovuje Apošt. stolice svým zástupcem pravidelně metropolity resp. jejich duchovní soudy, aby jako 2. resp. 3. delegovaná stolice appellační jménem jejím o odvolání rozhodovala. Ježto však papež je ordinarius judex omnium, může již v první instanci jisté záležitosti si vyhraditi (causae majores), což se skutečně děje. O těchto delegovaných instancích mimo Řím, jimiž Apošt. stolice pro arcibiskupské stolice stanoví II. resp. III. (a II.) instanci, jedná pro Rakousko breve Pia IX. „Vicario munero" z 28. listop. 1856. (Srvn. *Schulte*, Darstellung des Prozesses etc. 1858, str. 295 n.). Dle toho pak v Čechách a na Moravě instanční pořad, máme-li na mysli, že metropolitní soudy jsou řádnou druhou stolicí pro soudy suffraganní (Praha pro Litoměřice, Hradec Králové, Budějovice; Olomouc pro Brno), jest u nás tento: Praha jest delegov. soudem II. instance pro Vídeň a Solnohrady jako I. instanci, kdežto třetí instancí jest Olomouc. Dále je Praha III. deleg. instancí pro diecesní a metropol. soudy v Olomouci a ve Lvově rit. lat. Olomouc je druhou deleg. instancí pro Prahu v těch věcech, v nichž je Praha jako soud diecesní instancí první, kdežto třetí deleg. instancí je pro tyto věci Vídeň; spolu je Olomouc třetí deleg. instancí pro věci, pro něž je Praha druhou delegovanou stolicí, t. j. pro záležitosti solnohradské a vídeňské. Pro věci, pro něž je Praha instancí metropolitní, je III. deleg. instancí Vídeň; pro Olomouc pak jako instanci metrop. je III. deleg. stolicí Praha. Tedy pořad je ku př. tento: Budějovice-Praha-Vídeň; Brno-Olomouc-Praha; Praha-Olomouc-Vídeň; Olomouc-Vídeň-Praha; Vídeň (Solnohrady)-Praha-Olomouc; Lvov r. lat.-Olomouc-Praha; Přemyšl-Lvov-Praha. (Srvn. *Cat. Cleri Prag.* 1910, str. 31). — e) Jelikož v jedné věci jsou pravidelně jenom tři instance, je dle toho možno jen dvojí odvolání z rozsudku stolice nižší. Výjimku ve věci té tvoří pouze procesy manželské, a sice jde-li o rozvod od stolu a lože, není další appellace možna, rozhodly-li dvě instance stejně. Totéž platí ve věcech nullity pro případ, že obě dvě první stolice rozhodly pro platnost impugnovaného manželství. Zní-li naopak rozsudek první a druhé stolice na neplatnost sňatku, může obhájce svazku manželského odvolati se k instanci třetí, nezdají-li

se mu posavadní, pro neplatnost sňatku uváděné důvody postačitelnými. Avšak jestliže z prvních dvou stolic jen první nebo druhá instance proti platnosti manželství rozhodly, musí obhájce ex officio appellovati výše, ba v případě, že by nález druhé instance zněl pro platnost, nález pak stolice první a třetí pro neplatnost sňatku, musí appellovati ještě po třetí, ku kterémužto konci musí pak býti zvlášť zřízena instance čtvrtá. Tato třetí *a.* jest žalobci dovolena též pro případ, že by první dvě instance rozhodly proti platnosti manželství, třetí pak pro jeho platnost. — f) Každá *a.* záleží z ohlášení (interpositio), zavedení (introductio) a ospravedlnění (prosecutio či justificatio). Kdo chce práva odvolacího užíti, má během 10 dnův u soudce a quo buď ústně aneb písemně ohlásiti, že je s rozsudkem nespokojen (arguere causam) a že se odvolává. Zmeškání této lhůty (fatale absolutum, c. 28. C. 2. q. 6.; 3. 15. X. II. 27.) má za následek ztrátu práva odvolacího Během 30 dní od ohlášené *a.*-e musí si na soudci a quo vyžádati tak zv. apostoli či litterae dimissoriae, jimiž se zmocňuje k podání *a.*-e soudci vyššímu Nezachování tohoto terminu má rovněž za následek ztrátu práva odvolacího (c. 6. in VI. II. 15; c. 2. in. Cl. II. 12.). Soudce je povinen během dalších třiceti dní apoštoly vydati, jestliže nenastaly okolnosti, jež *a.* vylučují; jinak i bez nich lze *a.* podati (Trid. l. c.). Obsahují zprávu soudci ad quem, že *a.* včas byla ohlášena a co o ni soudce a quo soudí (apostoli reverentiales et a. refutatorii, c. 1. in VI. ib. (viz čl. apostoli str. 526.). Dnes se začasté od nich upouští a hned po ohlášení *a.*-e odešlou se spisy procesní instanci vyšší. Obdržev apoštoly podal odvolatel odvolání u soudce ad quem (introductio *a.*-is) a nemusil hned *a.*-i odůvodnit, nýbrž vyžádati si lhůtu k odůvodnění (justificatio), kterou mu soudce ad quem, nezamítnul-li *a.*-e z důvodů formálních, z vážných důvodův až do 2 let mohl poskytnouti (c. 5, 8, 69. X. l. c.; Trid. XXIV. c. 20. de ref.). Soudce a quo však mohl pro ospravedlnění *a.*-e stanoviti lhůtu peremptorickou (c. 33, 44, 50, 61. X. l. c.). Jakmile byl podán libellus introductorius, nemohla býti *a.* odvolána (c. 70. § 2. X. l. c.). Když byl odvolatel v předepsané mu lhůtě odvolání odůvodnil, v čemž záleží třetí stadium *a.*-is (justificatio), přikročí soudce ad quem, jestliže odvolání neodmítl, k vlastnímu řízení odvolacímu. Vyzve soudce a quo, aby zaslal spisy procesní (literae compulsoriales); nové důkazy mohou býti nabídnuty, jen pokud jimi má býti prokázána aneb vyvrácena správnost odvolacích důvodů; jinak jest zásadou odvolacího řízení nepřipouštěti novot. Po skončeném jednání rozhodne soudce ad quem, buď že *a.* jest nepřípustna, aneb neodůvodněna, a vrací spisy soudci a quo, aby rozsudek svůj vykonal, aneb rozsudek v odpor vzatý zruší aneb změní. V každém případě je to kritika rozsudku l. stolice. — Pro obvyklé dnes summární odvolací řízení jest směrodatnou instrukce posv. kongregace biskupů a řehol. z 11. čna. 1880. Platí o něm v celku vzpomenutá ustanovení a zvláštní normy kongregací, před nimiž se *a.* projednává (na příklad dekrety s. Congreg. Epp. et Regul. 1. září 1855, 26. bř. 1886). — Vedle *a.* soudní jest i mimosoudní *a.* (extrajudic., provocatio ad causam), jež jest opravným prostředkem takových rozhodnutí cirk. představeného, která správní cestou vynesena byla (c. 8. in VI. l. c., c. 5. X. l. c.). Je to spíše stížnost (rekurs) než odvolání, na př. proti nesprávnému propůjčení obročí, proti volbě, otcovskému napomenutí cirk. představeného atd. Platí o ní všeobecná ustanovení, platná pro ohlášení a provedení soudní *a.*-e, jež však nepodává se vyššímu, nýbrž témuž soudci. Účinek její jest rovněž devolutivní a někdy suspensivní. Tohoto nemá však *a.* proti nařízením, jež činí biskup mocí sobě daného práva tridentského, anebo za příčinou visitace a korrekce mravů (leč by se tak dělo cestou soudní, Trid. VII. 8; XIII. c. 1. de ref.) a j. v. Všecky případy, kdy není *a.* tohoto druhu přípustnou, vypočítává konstituce Benedikta XIV. „Ad militantis" 30. bř. 1742. Cestou správní učiněné rozhodnutí biskupovo, byť i rekurs byl podán, jest platným a provádí se dotud, dokud vyšší úřad, jenž o podané *a.* rozhoduje, jinak neustanovil. Stanoví pak, buď že rozhodnutí to zůstává v platnosti (esse confirmandum), aneb se zrušuje (esse infirmandum), aneb se pozměňuje (esse reformandum). (Srvn. *Heiner*, KR. II. 68 nn.; *Sägmüller*, KR., 684 nn.; *Vering*, KR. 695 nn.; *Ph. Hergenröther*, Die Appellation nach dem Decretalenrechte (1875); *Borový*, Sloh, 3. vyd. 348; *Schulte*, Darstellung des Prozesses, str. 64 nn.; *Rittner-Zitek*, Církevní právo katol. II., 83 nn., 364 n.; *Lämmer*, KR 334 nn.; *Haring*, KR. 177, 806, 841; *Droste*, Kriminalverfahren, 132 nn.; *Luca*, Iudicia eccl. I. 598 nn.; *München*, Das kanon. Gerichtsverfahren, I. 514 nn. a m. j. [*Sdl.*, *Tpch.*] — **2.** *A.* a papa ad concilium (odvolání od papeže k sněmu). Názor hájený na t. zv. sněmech reformních gallikanismem a jeho odnoži, zejména jansenistickými appellanty, jest jak právně, tak dogmaticky nepřípustný. Myslíme-li si sněm bez papeže, není to sněm obecný, který nemůže býti instanci nad papežem. Představujeme-li si jej správně s papežem, jest sněm s papežem totožnou stolicí soudní, a tak ani v prvém, ani v druhém případě nelze o *a.*-i mluviti, neboť plnost moci duchovní, tedy i soudní, v církvi není ve sněmu, nýbrž v primátu papežském, a odvolávati se k sněmu jest nejen odporno nejstaršímu učení církve: prima sedes a nemine judicatur (c. 3. syn. sardické), nýbrž jest nesrovnatelno s primátem a monarchickou ústavou církve. A kdyby i byla *a.* tohoto druhu možná — není však, poněvadž přiči se již právnímu pojmu odvolání, ježto odvolati se lze jen k soudu již existujícímu, a ne teprve k soudu budoucímu, kterým jest sněm, jenž svolán býti má (judex nondum existens, ergo juridice nullus), a protože odvolati se lze pouze od soudu nižšího k vyššímu — byla by, jak dějiny učí, jen zřídlem rozbrojův a bludů, kterých by ani nebylo lze odkliditi, poněvadž není tak snadno kdykoliv sněm svolati. A proto zavrhli *a.* tuto mimo jiné Pius II. (Exsecrabilis 18. ledna 1460), Sixtus IV., Julius II. (Incoepti regiminis 1. čce. 1509), Martin V., Pius IX. (Apostolicae Sedis, excommun. latae sententiae speciali modo R. Pontifici reservatae n. 4. et interdicta latae sententiae reservata n. I.) a posledně výslovně konstituce Pastor aeternus (c. 3.) sněmu vatikánského slovy: Od pravdy uchylují se, kdož tvrdí, že z nálezů římských papežů lze se odvolati k obecnému sněmu jako stolici vyšší. Názor ten zavržen byl také definicí o neomylnosti učitelského úřadu papežova. [*Sdl.*] — **3.** *A.* a mala relatione examinatorum a *a.* ab irrationabili iudicio episcopi jest odvolání kandidátů proti posudku examinatorů (pro)synodálních, jímž tito při farním konkursu uchazeče buď approbují nebo reprobují, resp. odvolání kandidáta od examinátorův approbovaného proti pominutí při volbě na uprázdněné beneficium. Domnívá-li se totiž některý kandidát, že byl od examinatorů buď v příčině vědeckého vzdělání nebo jiných požadavků právních nespravedlivě reprobován čili nezpůsobilým prohlášen, aneb soudí-li approbovaný jinak kandidát, že při obsazování beneficií, pro která je zákonem církevním předepsána volba nejschopnějšího, byl od biskupa nespravedlivě pominut, pokládaje se za schopnějšího a způsobilejšího než ten, jehož biskup vyvolil, může se odvolati k soudci vyššímu, a to

v neprodlužné lhůtě 10 dnů. V obém případě však má appellace jen účinek devolutivní, a nikoli suspensivní, t. j. nezdrží obsazení beneficia. Appellovati pak možno jen potud, pokud se nedocílí souhlasného nálezu dvou instanci. (Viz Trid. sess. XXIV. c. 10. de ref.; konst. Pia V. „In conferendis" z 18. března 1567, dekret Klementa XI. „Quo parochiales" z 10. ledna 1721, konst. Benedikta XIV. „Cum illud semper" ze 14. pros. 1742. Srvn. *Samsour*, Konkurs na mešní obročí církevní v ČKD 1900, str. 447 nn.; *Ginzel*, Die Pfarrkonkurs-Prüfung (Wien 1855), 128 nn.; *Borový*, Sloh, 3. vyd., str. 607 n.) — Také ab irrationabilibi iudicio patroni ecclesiastici může podati appellaci ten, kdo se pokládá za nespravedlivě stižena, praesentoval-li patron církevní někoho jiného. První instancí appellační jest biskup; pronese-li tento souhlasný soud s úsudkem patronovým, další appellace, jež může býti poslána ještě k soudci vyššímu, nemá účinku suspensivního. Srvn. *Ginzel*, l. c. 178; *Rittner-Zítek*, Církev. právo katol., I. 317; *Samsour*, l. c. 453. [*Tpch.*] — 4. *A.* ab abusu viz ab abusu appellatio na str. 44 n.

appellace v africké církvi v. čl. Apiarius str. 507.

appellace sv. Pavla v. čl. Pavel sv.

appellant (appellans) zove se ten, kdo se z rozsudku nižší stolice k vyšší instanci odvolává. (*Heiner*, KR. II. 68.)

appellanti v. čl. acceptanti a jansenismus.

appellát (appellatus) sluje protivná strana appellujícího. (*Heiner*, KR. II. 68.)

Appelmans Petr, stavitel v Antverpách, vedl od r. 1406 stavbu tamní kathedrály; *z.* 1434.

Appelmans H., souč. prof. semináře v Mechlině (Malines) v Belgii, vyd. ve sbírce „Science et Religion" pojednání: „Nécessité philosophique de l' Existence de Dieu".

z **Appelternu** Viktor, souč. kněz řádu kapuc., vyd. „Manuale liturgicum juxta novissimam rubricarum reformationem et recentissima SS. RR. Congr. decreta" (2 sv.), „Compendium praelectionum juris regularis adm. Rev. P. Piati Montani ad recentissimas leges ecclesiasticas redactum" (Turin 1903).

Appltauer Václav, z Pelhřimova, vstoupil do kláštera želivského, řádu praemonstr. Při doktorátu hájil thesi: „Arcana status Siloë, seu theses ex universa philosophia arcanis historicis et politicis interdistinctae". Jindř. Hradec, Bedř. Jakesch, 1729. *Str.*

Appendini Frant. Maria a s. Josepho, *n.* 1768 v Porinu u Turina, vstoupil do řádu piaristského, působil jako praefekt gymnasia a rektor kolleje v Dubrovníku, kdež, ač rodem Vlach, oddal se horlivě studiu jazyka charvatského, jakož i dějin dubrovnické republiky; *sp.* „Notizie istorico-critiche sull' antichita, storia e letteratura de Ragusei" (2 svazky 1802 a 1803), „De praestantia et vetustate linguae illyricae" (1806), „Grammatica della lingua illyrica (1808, 2. dyd. 1828). *A. z.* 1835. Srvn. *Horányi*, Scriptores piarum scholarum I, 55—63, *Šafařík*, Sebrané spisy III, 275.

Appendix tolik jako dodatek. Jménem tím označovány jsou pozdější dodatky či věcně doplňky některého spisu (viz ku př. Appendices k Rituale Rim., k Pontificale Rom.), nebo též některé dokumenty, které se ku knize (k publikaci nějaké, ku př. k synodálním statutům) per extensum připojují, mající zvláštní význam a důležitost, jak tomu ku př. v „Acta et decreta concilii Pragens. z roku 1860", u Richterova vydání kánonů a dekretů koncilu tridentského, u Aichnerova Compendia iuris ecclesiastici, Lehmkuhlovy „Theol. moralis" a pod.

Appendix Concilii Lateranensis (totiž Later. III. z r. 1179) jest název sbírky dekretálek papežských, jež vyšla po vydání Dekretu Gratianova, aby byla jednak pokračováním, jednak doplňkem jeho. Mající 50 částí (partes), jež se dělí na capita (počtem 537), obsahuje v I. části pouze kánony koncilu lateránského III., a to v pořádku, v jakém byly dány, tak že ostatních 49 částí jeví se býti jaksi jen dodatkem — appendix — koncilu toho, odkudž pak celá sbírka má název *A. C. L.* Sbírka ta známa jest ve dvou recensích: první recense obsahovala dekretálky až do Lucia III. (1181—1185) incl., tedy nynější části 1—44; druhá recense rozmnožena byla o dekretálky nástupců Lucia III. až do Klementa III. (1187—1191), jež tvoří části 45—50, při čemž spolu do prvních 44 částí vloženy byly dekretálky papežův Urbana III., Řehoře VIII. a Klementa III. Recense první povstala za pontifikátu Lucia III., jelikož obsahuje jen ještě jeho dekretálky, a nikoliv též jeho nástupcův. Druhá recense pak nevyšla před r. 1187, protože obsahuje ještě dekretálky Klementa III., jenž teprve r. 1187 vstoupil na stolec papežský; ale byla ukončena v prvních letech téhož papeže, protože neobsahuje již dekretálek nástupců jeho, a z jeho četných a význačných dekretálek obsahuje pouze dvě. Autor sbírky té (obou recensí) jest neznámý, avšak zdá se, že to byl Angličan, protože podává hlavně ty dekretálky, které byly dány biskupům anglickým. Obsahuje pak *A. C. L.* nyní kromě několika kánonů synodálních většinou dekretálky papežův, a to zejména Alexandra III. (1159—1181), jeho četných předchůdců, jako Hadriana IV., Eugena III., Innocence II., Honoria II., Paschala II., Řehoře VII., Eugena II., Lva III., Řehoře I., Hormisdy a Gelasia, jakož i jeho nástupců Lucia III. (1181—1185), Urbana III. (1185 až 1187), Řehoře VIII. (1187) a Klementa III. (1187 až 1191). Jednotlivé části (partes), kromě první, poslední a předposlední, opatřeny jsou rubrikami, které označují stručně jejich obsah (na př. pars 10.: de appellationibus, pars 16.: de usuris, pars 37.: de leprosis, pars 47.: de iure patronatus etc.), a jednotlivé hlavy, až na několik málo, mají své inskripce čili nadpisy, označující buď autora v hlavě té uvedeného dokladu či výroku, nebo osobu, jíž původně výrok ten platil, nebo též obé zároveň, jako na př. partis X. cap. 1. má inskripci: „Alexander III. Exoniensi (exeterskému) episcopo et decano Lincolniensi". Některé z těchto inskripcí však nejsou pravé, připisujíce dekretálku jinak pravou autorovi jinému, jako na př. inskripce hl. 5. části 38., která zní: „Item gloriosus Clemens in Libro Stromatum", ač jde vlastně o dekretálku papeže Alexandra III. Dekretálky, které obsahem jednaly o různých předmětech, rozdělil autor sbírky dle látky na několik fragmentův a jednotlivé z nich umístil pak v příslušných částech (partes) ve zvláštních kapitolách, tak že celá dekretálka taková má pak tu svůj počátek, který jest jaksi hlavní kapitolou z ní vytvořenou, a více nebo méně fragmentů, které jsou tudíž částkami (partes) jejími a tak se též označují. Tak na příklad hl. 9 partis 18. s inskripcí: „Idem (t. j. Alexander III.) Vigorniensi (worcesterskému) episcopo", označena jest jako „pars Capituli: Meminimus; tato kapit. Meminimus jest však 9. hlavou partis 6. a obsahuje počátek dekretálky Alexandra III. „Meminimus", dané biskupovi worcesterskému v Anglii. Nebyla pak místa, do kapitol z dekretálek vzatá, uvedena vždy per extensum, nýbrž na vytvoření kapitol pojato z dekretálky, resp. její části jenom tolik, co přesně přiléhalo k věci, kdežto ostatní bylo vynecháno; vynechání to vyznačeno pak v textu kapitol slovy: et infra, et j. (= i.), etc. — Sbírka tato, která jest otištěna ve sbírkách koncilův u Mansiho 22, 248 a Harduina VI. 2, 1621, stala se ve své první recensi základem jiných tří sbírek z konce XII. stol.,

které se dle nalezišť svých zovou sbírkami bamberskou, lipskou a kasselskou, a spolu s nimi základem sbírky Bernarda Pavijského, zvané „Breviarum Extravagantium" (*v. t.*). Také způsob tvoření kapitol s vynecháváním nepotřebných částí textu (et infra) našel následovníka v Bernardovi Pavij. a po něm v jiných sbírkách dekretálek, tak jako rozdělení celé sbírky na části (partes) a kapitoly našlo imitaci ve sbírce zvané dle naleziště svého Luccy „Coll. Lucensis". Bernard Pavijský zachoval též ve svém „Breviáři" způsob dělení dekretálek na initium a části, zařazované v příslušné kapitoly, a označování jich tak, jak to činí *A. C L.* Viz *Schulte*, Geschichte der Quellen des kan R., I. 77; *Laurin*, Introd. in C. J. C., 90 nn.; *Schneider*, Die Lehre von den K.-Rechtsquellen, 127 n. *Tpch.*

Appenzell viz Švýcarsko.

appercepce, osvojování představ, jest filosofický terminus, jehož po prvé užil Leibniz (Apperception) a rozuměl jím uvědomění představ v monadě, které povstalo tím, že postřehy nevědomé, změtené (Insensible Perception) duchem byly povšimnuty a zařazeny do oboru představ vědomí zřetelného. Po stránce činnosti rozumu jakožto podmětu *a*-e, vybudoval názor Leibnizův Im. Kant, jenž považoval *a*-i za bezdéčný projev rozumu, an látku ze zkušenosti čerpanou logicky seřazuje a v jednotu slučuje. Vědomí této jednoty (transcendentální čistá *a*-e), toto „já jsem to, jenž myslím, a jenž jsem právě tyto představy kdys myslil", působí jedině, že stávají se představy vlastními podmětu myslícího. Jest patrno, že tu Kant opírá se o Cartesiovu zásadu: „Cogito, ergo sum": „já jsem sebevědomí", t. j. mně jest bezprostředně vnitřnou percepcí jasno a samozřejmo, že jsem myslícím, cítícím, že tedy mé myšlení existuje, a existuje-li mé myšlení, existuji také sám (Medit. II.). Tomuto prvnímu a nejjistějšímu poznatku dodává přednost a naprostou jistotu, že je to představa úplně jasná a zřetelná. Vše tudíž jest pravdivo, co přejasně a zřetelně vnímám („illud omne esse verum, quod valde clare et distincte percipio", Medit. III.). Smyslové postřehy jsou příležitostí pravého poznání; pravé poznání děje se teprve na základě jasnosti a zřetelnosti představ vrozenými ideami rozumu či percepcí. Co jest Leibnizovi a Kantovi *a*-e, to jest Cartesiovi percepce. Leibniz slovo percepce přijal od Cartesia, ale význam jeho pozměnil, nazvav percepcí postřehy nevědomé, *a*-í pak zřetelné uvědomění představ rozumem. K pojetí Cartesiovu vrátili se v novější době Lazarus („Das Leben der Seele") a Steinthal („Der Ursprung der Sprache"), kteří *a*-í zovou vnímání či pohyb dvou představ proti sobě, kdežto plné jich zpracování v jasné uvědomění nazývají percepcí. I Wundt („Grundzüge der physiologischen Psychologie") terminu *a*-e užívá a přičítá ji činnosti vůle, která na ducha působí, aby k některé ze dvou představ, jež zároveň byly vnímány, větší pozornost upjal a ji tak z nejasného nazírání ve stav nejjasnějšího poznání povznesl. Herbart přijal od Leibnize nauku o monadách či bytcích a od Cartesia jasnost a zřetelnost bytců či představ jako podmínku osvojování, a sestrojil si pojem *a.* v ten smysl, že tlum představ ve vědomí usedlých nové představy do úžiny vědomí vstupující dle zákonů pospolitosti osvojuje či do vědomí zařazuje, čímž se představy ty podmětu přivlastňují. Herbartovi stoupenci uvedli appercepci do vychovatelství a docílili ozřejmováním představ a postupem od známého k neznámému značných výsledkův, ač pojímání *a*-e u Leibnize, Kanta, Cartesia jest racionalistické, u Wundta voluntaristické a u Herbarta příliš mechanické. — Dle křesťanské filosofie rozum představ abstrahovanou s představami v paměti uchovanými ihned porovnává a na základě společných znaků s nimi spojuje, odezíraje při ni od znaků případných, jimiž se od pojmů v duši obsažených liší; což ovšem není leč rovněž *a*-e, jíž duše svými silami provádí. (Srvn. *Falckenberg-Prochdzka*, Dějiny novověké filosofie, str. 117. 345. 453.; *Pospíšil*, Filosofie podle zásad sv. Tomáše Akv. I., str. 157; *Kachník*, Dějiny filosofie, str. 270; *Gutberlet*, Die Psychologie, str. 165; *Geyser*, Die erkenntnistheoretische Grundlage des Wissens bei Cartesius, Philos. Jahrb. 1900, str. 117. 274.) *Kch.*

appetitus viz žádací mohutnost.

Apphaim (vulg.), *hbr.* אַפַּיִם, *LXX* Ἀπφαίν, *čes. překl.* Afaim, syn Nadaba z pokolení Judova (1 Par. $2^{30.31}$).

Apphianus v. Appian.

Apphias v. Appia.

Apphus (vulg.), Ἄπφους, čes. překl. Afus, přijmí Machabeovce Jonathana 1. Mach. 2^{5}; je to nepochybně zhebreisovaná forma latinského „posthumus", jež neznamenalo pouze pohrobka, nýbrž i syna nejmladšího. Srvn. *J. K. Zenner* v „Zeitschr. für katholische Theologie", Innsbruck XVIII (1894), 761—762.

Appia, Appias, Apphias, Ἀπφία, křesťanka, kterouž sv. Pavel v nadpise listu k Filemonovi nazývá „sestrou nejmilejší" (Filem.^{2}); někteří exegeté míní, že to byla manželka Filemonova. Dle Mart. Rom. umuč. spolu s Filemonem v Kolossách za Nerona. Pam. 22. listop., v církvi vých. téhož dne. *Nilles* Kal.^{2} I, 333.

Appia, někd. biskupství ve Frygii (Phrygia Pacatiana); *Gams*, Series 445 uvádí biskupy z let 325—879.

Appian, Apfian, Amfián, Appianus, Apphianus, Amphianus 1. sv. mč., *n.* v městečku Pagas v Lykii, bratr sv. Aedesia (v. t.), stud. práva v Beirutu, byl potom žákem sv. Pamfila v Caesarei, kdež 306 byl umučen. Srvn. *Euseb.*, De mart. Palest. c. 4., *Anal. Boll.* XVI (1897), 122, Mart. Rom. 2. dubna. — **2.** sv. mč. v Alexandrii. Mart. Rom. 30. prosince.

Appiani 1. Francesco, malíř ital., *n.* 1704, *z.* 1792, žák Magattův a Trevisanův, od roku 1742 zdržoval se v Perugii, kdež provedl řadu nástěnných maleb v domu, jakož i četné obrazy pro jiné chrámy tamější. — **2.** Josef, malíř italského původu, dvorní malíř kurfirsta mohučského, *z.* v Mohuči 1786; vyzdobil hojně kostelů svými freskovými malbami. — **3.** Ondřej, ital. malíř, *n.* 1754 v Bosisio (v Milánsku), *z. t.* r. 1817 v bídě. Napoleon jmenoval ho „dvorním malířem". Od něho pocházejí freska v kupoli S. Celso v Miláně. — **4.** Pavel Ant. S. J., *n.* v Ascoli 1639, vstoupil do Tov. Ježíšovy 1666, byl prof. a kazatelem, *z.* v Římě 1709; *sp.* „Vita di s. Emidio, vescovo d' Ascoli e martire" (Řím 1704, 3. vyd. v Ascoli 1832). *Hacker-Sommervogel* I, 476—478, *Hurter*, Nomencl. IV^{3} (1910), 897.

Appianus v. Appian.

Appiaria, někd. biskupství v Moesii; *Gams*, Series 428 a 432 uvádí dva biskupy z r. 403 a 458.

Appias v. Appia.

Appion (Apion) 1. jedna z osob v pseudoklementských homiliích vystupujících, grammatik alexandrijský, žák Simona Kouzelníka, s nímž Klement v Tyru disputuje o pohanských mythech a jejich allegorickém výkladu (hom. 4—6); ke konci rozhovoru přichází sv. Petr. O jiném, nyní neznámém spise „Rozhovory Petra a Apiona" zmiňuje se Eusebius H. c. III, 38, 5. Srvn. *Bardenhewer*, Gesch d. altchristl. Litteratur I, 353, *Harnack*, Altchristl. Literaturgesch. II, 2. 521, 533. — **2.** neznámý jinak anti-

gnostik II. stol., o jehož spisu *εἰς τὴν ἑξαήμερον* zmiňuje se Eusebius Hist. e. V, 27. Srvn. *Bardenhewer*, Gesch. d. altchr. Lit. I, 494.

Appiova silnice (via Appia), založ. r. 312 před Kr. od censora Appia Claudia Caeca, dokončená po vládě Trajanově. Tato nejstarší veliká silnice římská počínala u brány Capenské a vedla přes Bovillae, Aricii, Forum Appii, Terracinu, Fundi do Capue (odtud porta Capena), a později až do Beneventa a Brundusia. Probíhajíc pěknou krajinou a byvši později dlážděna velikými, nespojovanými plotnami kamennými, zvána byla královnou cest (regina viarum). Staré dláždění až k 11. milníku bylo r. 1850—1853 odkryto papežským ministrem obchodu lakobinim a architektem Caninou, který též odkryl četné pomníky vedle ní se nalézající. Pro staré dějiny církevní v Římě jest *A. s.* důležita tím, že se u ní nalézaly četné katakomby, totiž slavné coemeterium (pohřebiště) sv. Kallixta, jehož jádrem jest krypta sv. Luciny, sv. Caecilie a krypta papežská, a k němuž patří coemet. sv. Balbiny, sv. Soter., arenarium sv. Hippolyta, coem. sv. Praetextata, coem. sv. Šebastiána čili ad Catacumbas (viz čl. katakomby). Srvn. *Kraus*, Realencyklop. der christl. Altert. II. 110 n.; *Týž*, Roma Sotterr. 517 nn; *Weber*, Röm. Katakomb. 9 nn., 24 nn. [*Tpch.*] — **Appiovo náměstí** (*Ἀππίου φόρον*, forum Appii), místo na *A*-ě silnici, uprostřed bažin pontinských, asi 43 tisíc kroků (20 hod.) od Říma, kamž křesťané římští vyšli vstříc sv. Pavlovi, vedenému do Říma (Sk. ap. 28[15]).

Appio-Ardeatská silnice (Via Appio-Ardeatina) jest název cesty spojující římskou silnici Appiovu s Ardeatskou, jejž jí udělil de Rossi. V archaeol. křesťanské jest známa hlavně proto, že podél ní a pod ní táhne se ona galerie katakomby sv. Kallixta, v níž se nalézají t. zv. „Kaple svátostí“ (v. t.), na scény eucharistické přebohaté. Srvn. *Bilczewski-Tumpach*, Eucharistie, str. 273 n.

Tpch.

Applanus Konstantin, *n.* v Miláně kol. 1442, řeholní kanovník lateránský, od příznivce svého papeže Sixta IV. jmenován představeným kl. P. Marie de Pace v Římě; dvakráte byl představeným kláštera sv. Petra de Pado v Cremoně; působil také jako prof. exegese Písma sv., *z.* 1507, *sp.* dialog „De humani arbitrii libertate et potestate“ („Soliloquiorum liber“ Cremona 1496).

applaus, hlasitý projev souhlasu a pochvaly veřejně vystupujícím osobám, byl i ve staré církvi kazatelům udílen, zejména na východě a v krajinách jižních, ač i na západě jej nalézáme. Sv. Jan Zlatoústý nešvar ten odsuzoval ve svém traktátu „O kněžství“ (Kn. V. 1.; překl. Desoldova z roku 1885 str. 131), a Eusebius (H. E. kn. VII. 20) vypravuje o Pavlu Samosat., jak sám bouřlivých pochval si žádal, „a když mu posluchači na pochvalu svými šátky nad hlavami nemávali, nepokřikovali a neposkakovali, lál jim a nadával“. Nezpůsob ten trval v církvi až do dob sv. Bernarda. U Methodistů též posluchači *a*-em projevují svůj souhlas. Srvn. *Desolda*, Výbor ze spisů sv. Jana Zlatoúst. str. 171 n. — **„cum applausu,“** nejvyšší stupeň klassifikační při rigorosech a konkursních zkouškách způsobilosti k úřadu farářskému.

applikace (lat. applicatio) znamená vůbec tolik co užití nějaké právní nebo mravní všeobecné zásady na určitý daný případ; nebo tolik co přiložení nějaké věci či zásady ke konkretnímu případu; nebo též tolik co užití či přivlastnění, upotřebení něčeho pro některé určité osoby neb věci.

applikace hmotnosti a formy při svátostech. Svátost jakožto viditelné a působivé znamení neviditelné milosti, kteréž od Ježíše Krista k našemu posvěcení ustanoveno bylo, skládá se dle obecného mínění bohoslovců (S. Tom. Aq. S. th. 3. p. q. 90 a 2; Catech. Rom. P. II. cap. 1. n. 15), vyjma školu Skotistů, ze hmotnosti čili věci (materia) a ze slov čili formy. Obě jsou jako fysickými částmi svátostného znamení. Má-li tudíž svátost jako celek morální býti vykonána, musí býti obě části, hmotnost i forma, od přisluhovatele, jenž má úmysl konati, co církev koná (srvn. Decret. pro Armen., Denzinger n. 590), se zřetelem na vnitřní povahu dotyčné svátosti applikovány současně. Tato současná applikace čili spojení hmotnosti a formy při svátostech jest nezbytně nutna proto, poněvadž by se z nich jinak neskládalo jednotné viditelné znamení, jakým jest svátost. Na to, že svátosti pozůstávají ze hmotnosti a formy, poukazují tyto názvy, jichž scholastičtí bohoslovci, sv. Bonaventura, sv. Tomáš Aq. a j., po příkladu Viléma z Auxerre (*z.* 1223) o svátostech užívati počali a církev za své přijala (viz Decret. pro Arm. l. c.; „Inter cunctas“ Martini V., Denzinger n. 566; sněm trident. sess. XIV. cap. 2. et de extrem. unctione. Denzinger n. 775, 786). I církevní Otcové rozeznávali u svátostí jako podstatné části věc (elementum) a slova (verbum). (Viz sv. Augustin Tract. 80. in Io. n. 3.) Názvem forma označovali celý vnější ritus (Sv. Augustin, De peccat. merit. et remiss. 1, 34; konc. II. v Mileve can. II., Denzinger n. 65). Názvy hmotnost a forma odvozeny jsou z filosofie Aristotelovy a platí o svátostech pouze ve smyslu obdobném (sensu analogo), jelikož tu celek, jenž ze hmotnosti a formy vzniká, není fysický čili přirozený, nýbrž morální neb umělý, t. j. jednotné viditelné a působivé znamení, jímž se vyjadřuje jednotný význam. (Srvn. Van *Noort*, Tract. de Sacram. p. 16; *Pohle*, Das Lehrbuch der Dogmatik III. str. 33.) Jako dle filosofie svrchu zmíněné u každé věci, v níž dvojí prvek bylo rozlišovati, prvý, neurčitý a nevymezený, nazýván byl hmotností (materia), druhý pak, který onen určoval a vymezoval, označován byl jako forma, tak dle obdoby zavedeno bylo i u svátostí. Při těchto totiž věc, ať hmotná podstata (na příklad voda, olej) nebo lidský úkon (jímž se při svátosti manželství jeden ze snoubenců odevzdává druhému, než tento odevzdání ono přijal), nazvána hmotností proto, že jako znamení není dosti určitá a přesně vymezená a tudíž jednotného významu nevyjadřuje. Jako druhá forma u svátosti byla označena slova nebo jiná znamení, kývnutí hlavou a pod., poněvadž tato široký význam hmotnosti přesně vymezují a k jednotnému účelu i významu určují, tak že teprve hmotnost s formou spojená tvoří úplné a dokonalé znamení. Na př. obmytí vodou, jež jest hmotností blízkou (materia proxima) svátosti křtu, může se díti za různým účelem; má-li tedy býti přesně vyjádřeno, že se koná proto, aby byla duše obmyta, jest potřebí slov, jež tento účel a význam vyjadřují. Poněvadž pojmy mnohem určitěji vyjadřujeme slovy než jinými znameními, proto se svátostná forma pronáší pravidelně slovy, výjimečně, jako při svátosti manželství, i pokynem hlavy nebo jiným znamením, jež co do významu slovu se podobá. (Viz *Heinrich*, Kathol. Dogmatik str. 67.) Ačkoliv při svátosti věc či hmotnost s formou v jedno se spojují, navzájem se doplňují a zdokonalují, přece nepovstává z tohoto spojení celek fysický, nýbrž morální čili umělý. Obě musí býti spojeny tak, aby dle rozumného úsudku tvořily jednotné viditelné znamení, jež má jednotný význam (*Heinrich* l. c. 66). Jest tedy *a*-e čili spojení hmotnosti a formy pouze morální, při němž se nevyžaduje s mathematickou přesností, aby obě části i co do času i co do místa byly zároveň přítomny jako při spojení fysickém (*Pohle* l. c.

str. 33). Když tedy obě části, jelikož jeden celek skládají, zároveň applikovány býti musí, přece řídí se tato *a*-e čili spojení dle vnitřní povahy jednotlivých svátostí. Spojení hmotnosti s formou považuje se za dostatečné tehdy, když slova formy vzhledem ke vnitřní povaze dotyčné svátosti se uskuteční (*Tanquerey*, Synopsis theolog. dogm. III. str. 172). Tak na př. slova formy: „Já tě křtím" nemohla by se uskutečniti, kdyby se od obmytí vodou, jež jest blízkou hmotností křtu, oddělila (*Heinrich* l. c. 66). Běží-li o jednotlivé svátosti, tu při křtu, biřmování, posledním pomazání a svěcení kněžstva stačí ku platnému udělení svátosti morální spojení hmotnosti a formy (*Tanquerey* l. c.). Krátká přestávka mezi pronesením formy a applikací hmotnosti nečiní udílení dotyčných svátostí neplatným, jen když lidé dle obyčejných okolností pokládají obojí úkon za jednotné a úplné znamení (*Chr. Pesch*, Praelect. dogm. Tom. VI. ed 3. p. 15). V praxi, kde běží o platné udílení, jest jistější, pronesou-li se slova formy v tom okamžiku, kdy se hmotnost applikuje; o platném udělení svátostí nelze však pochybovati, začne-li se pronášeti forma dříve, než applikace hmotnosti byla skončena, a naopak (*Tanquerey* l. c.). Mají-li býti slova formy pravdiva, jest nezbytně nutno, aby i tentýž přisluhovatel i hmotnost applikoval i formu pronesl. Při svátosti oltářní musí býti hmotnost, t. j. hostie, jež má býti konsekrována, přítomna před knězem konsekrujícím, aby mohla býti označena zájmenem „Toto . . ." jako přítomná. Význam tohoto zájmena vyžaduje, aby dotyčná věc, na niž poukazuje, byla přítomna. Hostie tedy za knězem položená nebyla by konsekrována. Rovněž nesmí býti příliš vzdálena, neboť vzdálenost byla by na překážku, aby se na hostii úkon konsekrační provedl. Tak partikule v ciboriu zavřeném, jež před knězem na oltáři stojí, mohou býti konsekrovány; partikule zavřené stěnou svatostánku nemohou býti konsekrovány. Dle příkazu církve (Missale, rubr. gen. XX; ritus serv. VIII. n. 5), pod těžkým hříchem závazného, má býti hostie v okamžiku konsekrace na oltáři, na korporalu, na kameni konsekrovaném (Srvn. *Pesch* l. c. str. 349). Při svátostech pokání a stavu manželského třeba míti zřetel k jejich vnitřní povaze. I tyto svátosti představují po stránce svého vnějšího rítu morální celek. Svátost pokání udílí se na způsob soudního řízení (processus iudicialis). Rozsudku nepronáší soudce současně s vyšetřováním viny, nýbrž teprve, až toto bylo provedeno, a často i po delší přestávce. Proto může býti i rozhřešení (forma) proneseno až po zkroušeném vyznání hříchů. Může býti uděleno i později, když jenom oboje tak k sobě náleží, že dle obvyklého úsudku tvoří jednotné soudní řízení. Kající vyznání z hříchů ukončí sice poenitent fysicky posledními slovy, než morálně, dle úsudku rozumných lidí, trvá vyznání to dále. (*Heinrich* l. c. str. 67.) Může se státi, že někdo dnes se zpovídá a teprve zítra obdrží rozhřešení, protože dle úsudku lidí vyšetření viny a rozsudek soudce zítra pronesený tvoří jedno soudní řízení (*Chr. Pesch* l. c. str. 14). Podobně se to má i se svátostí manželství, jež se uzavírá právní smlouvou dvou osob, muže a ženy, jež byla od Ježíše Krista na svátost povýšena. Slova, jimiž se souhlas k uzavření platné smlouvy nutný vyjadřuje, jsou hmotností i formou svátostnou, ovšem s různého stanoviska uvažovaná. Jsou hmotností, pokud vyjadřují, že si snoubenci právo na svá těla navzájem odevzdávají; jsou formou, pokud naznačují, že toto odevzdání přijímají. Tak učí bohoslovci dle mínění obecnějšího (sententia communior; srvn. *Chr. Pesch* l. c. VII. str. 378). Souhlas s nabídkou může právně a morálně trvati delší dobu, dokud není odvolán. I když se souhlas anebo přijetí nabídky později projádřilo, jest smlouva a tudíž i svátost platná, protože hmotnost a forma morálně a právně v jedno se spojily. Ze zvláštní povahy této svátosti, jakož i z povahy znamení plyne, že může tato svátost býti platně udělena i bez pronesených slov, ač tato jako forma mají při svátostech důležitý úkol. Slova mají podobný význam jako znamení. Když se uzavírá smlouva, může býti souhlas s ní projádřen i beze slov; vnější projev souhlasu jest ovšem podstatnou částí smlouvy, než může býti i jinými znameními, posunky, kývnutím hlavy, podáním ruky uskutečněn, a jedná-li se o hluchoněmé, kteří přece mohou též smlouvy uzavírati a v manželství vstoupiti, je to jediná cesta, aby souhlas vyjádřili. Souhlas vyjádřený posunkem může býti právě tak jasný a určitý, jako kdyby slovy byl pronesen; třeba tudíž i posunky považovati za formu, za formální část, jež svátost manželství doplňuje a určuje. — Má-li býti svátost udělena nejen platně, nýbrž i dovoleně, pak dlužno dbáti takové applikace čili takového spojení, jaké církev předpisuje. Řád v této příčině od církve stanovený jest zachovávati pod hříchem. Míra hříchu řídí se dle těchže zásad, které platí strany změny na hmotnosti a formě učiněné. Platnou hmotností a formou při svátostech jest ona, kterou původce svátostí Ježíš Kristus určil a církev, jíž udílení svátostí bylo svěřeno, předepsala. Změní-li se hmotnost, tak že dle obecného úsudku není ani co do druhu ani dle jména táž, jakou Kristus Pán ustanovil, jest to změna podstatná, a svátost s hmotností do té míry změněnou udělená jest neplatná. Stala-li se taková změna úmyslně, spáchán jest hřích těžký. Podobně jsou podstatně změněna slova formy i tehdy, a svátost, při níž se takové formy užilo, neplatně udělena, když jejich smysl jest jiný, než jaký mají slova od Krista Ježíše ustanovená a od církve předepsaná (*Tanquerey* l. c. 169). Nesmí se tudíž ze slov formy svátostné vypustiti žádné slovo podstatné, ani k ní nějaké přidati, ani je změniti, ani přestaviti, ani delší přestávka mezi jednotlivými slovy učiniti; neboť tu by slova formy nesplývala s hmotností v jednotné viditelné znamení. Slova formy mají se pronášeti zřetelně a slyšitelně. (Viz bližší ustanovení při jednotlivých svátostech.) Srvn. *Franzelin*, De sacrament. in gen. thes. 4. Romae 1888; *Sasse*, De sacramentis ecclesiae t. I. scol. 3. Friburgi 1897; *De Augustinis*, De re sacramentaria 2 ed. t. I. Romae 1893; *P. Schanz*, Die Lehre von den Sakramenten der kathol. Kirche, Freiburg 1893; *Noldin*, De sacramentis, Oeniponte 1901; *N. Gihr*, Die hl. Sakramente der kath. Kirche, 2. Aufl. Bd. I. Freiburg 1902. *Šťek.*

applikace v kázání a katechesi (praktická doloha, obrácení pravdy na posluchače a žáky) jest podstatná součást všeliké duchovní čili náboženské přednášky, nechať tato děje se s kazatelny nebo ve škole. I. Všeliká duchovní přednáška má zajisté dvojí účel, a to 1. aby posluchači pravdu jasně poznali a také o její pravdivosti přesvědčeni byli, a 2 aby poznanou pravdu také srdcem a vůlí přijali, dle poznané pravdy smýšleli a jednali. Druhý tento úkol nazývá se paraenetický, t. j. vzdělavací, povzbuzující; jeho vlastní účel jest: zakládati a pěstovati ctnostné křesťanské smýšlení; a toto jest: stálá povaha mysli, která si v dobrém líbuje, a stálý směr vůle, která trvale a důsledně dobrému chce, od mravního zla se odvrací, jemu statečně odpírá. Řešení úkolu tohoto děje se z valné části skrze vhodné applikace. Jsouc obrácením pravdy přednášené na posluchače, vytýká applikace, co z pravdy této vyplývá, k jakým důsledkům pravda ta vede, jaké mravně-náboženské povinnosti ukládá. Na

dobré applikaci žádá se: a) aby s přednášenou pravdou přirozené souvisela, z ní logicky vyplývala; b) aby byla praktická, t. j. aby předkládala, co by posluchači při dobré vůli ihned konati mohli; c) aby byla působnými pohnutkami podepřena, tak že by city neb affekty budila, které by k žádoucímu pohnutí neb naklonění vůle přispívaly. Nepůsobna byla by *a.* planá, která jen v obecném napomínání neb varování záleží a pohnutek mocných neobsahuje, a proto ani na srdce ani na vůli účinku neprovozuje. Dobrá, působná *a.* jest též asketická, t. j. vykládá jasně a živě, jakým způsobem a kterými prostředky lze konati dobro, k němuž vyzývá, jak mu povlovně navykati, jak se v něm rozmáhati a zdokonalovati, jak brániti se zlu, jak bojovati proti hříchu, jak vyhýbati se příležitosti a nebezpečenství hříchu, jak opírati se přirozeným náklonnostem a vášním, slabostem a křehkostem. V přednášce dobře promyšlené nalézá *a.* svoje přirozené místo častěji, byť i nebylo třeba pohnutkami jednu každou podpírati. *A.* závěrečná shrnuje leckdy applikace již prve položené, anebo šíři rozvádí a též affekty působnými podporuje některou důležitější z nich, neb jest obsahem nová, až ku konci schválně ponechaná, aby svou váhou a důležitostí samou a vhodnými pohnutkami na srdce a vůli mocně působila a vlastním ovocem duchovní přednášky byla. — II. V katechesi jest *a.* ještě více potřebna nežli v kázání, protože dítky samy nedovedou pravdu náboženskou na sebe obraceti, praktické naučení samy vyvoditi, jakož leckde mohou posluchači dospělí. Ve škole má applikace čili vzdělavací stránka náboženského vyučování vážný úkol vychovatelský. Vlastnosti působné *a.* náleží ovšem také praktickým poučkám v katechesi; také zde, a zde zvláště jest třeba, aby *a.* měla pokaždé určitou povinnost, určité smýšlení a chování za předmět. Jestliže jenom jistá všeobecná slova napomínající, povzbuzující, varovná často se opakují, zůstává předůležitý úkol katechese nevyplněn. Katecheta postupuj v této vážné stránce soustavně, t. j. měj toho vědomost, ve kterých ctnostech, činech, obyčejích a způsobech život křesťanský obzvláště záleží a se projevuje, před kterými poklesky, chybami a hříchy zvláště potřebna jest mládež výstrahy otcovské. A maje tuto vědomost, dbej toho, aby postupem času řada došla na všecko, co sem náleží. Vážné *o.* třeba jest tu pro plachost mládeže za daných příležitostí častěji opakovati a vhodnými pohnutkami podporovati, aby se postupem času hlouběji a hlouběji v srdce dětská vrývaly. Tato nábožensky-mravně výchovná činnost katechetova jest daleko důležitější, nežli objasňování a dokazování nauky theoretické. Kdo tu s prospěchem působí, koná věci veliké; dobré símě milovaným a zbožným katechetou rozsévané ujímá se v dětech nezkažených snáze, než v lidech dospělých. Kdo bázeň Boží a bázeň hříchu dětem vštípiti dovedl, dal jim bezpečného průvodce na cestu životem. Srvn. *Skočdopole*, Past. bohosl. I.; *týž*, Rukověť katechety; *Jindra*, Katechetika; *Blanda*, Pastorálka ve škole. *Sčple.*

applikace mešní, lat. applicatio missae, jest obětování mše sv. na určitý úmysl, t. j. vůle přivlastniti ovoce mešní oběti určitým osobám neb na dosažení určité milosti. Ovocem neb užitkem mše sv. míní se tu t. zv. fructus missae ministeriales, jinak zv. též speciales seu medii. Aby *a.* mše svaté byla možna, musí se úmysl ten vzbuditi před pozdvihováním, nebo aspoň před konsekrováním vína. Je pak *a.* taková platná (třeba že nedovolená), i když celebrant ji koná proti vůli představených nebo proti předpisům církevním, protože závisí zcela na vůli celebrantově. Ku platné *a.*-i stačí již intence habituální, tím spíše arci aktuální a virtuální. Smí pak se mše sv. applikovati za všecky živé i zemřelé údy církve sv., kteří ve společenství církve žijí nebo ve smíru s církví zemřeli, při čemž počítají se k věřícím i katechumeni, když upřímně po křtu sv. toužili a smrt je ještě před přijetím křtu sv. překvapila. Co se týče těch, qui foris sunt, t. j. nekatolíků, nemůže, všeobecně mluveno, mše sv. za ně býti applikována, poněvadž jest to dobro příslušící jen „společnosti svatých“, t. j. věřících. Někdy však, zejména jde-li o dobro jejich duchovní, může býti za ně applikována. V té příčině dlužno rozlišovati, jde-li o soukromou nebo o slavnou mši sv. za ně, a jde-li o mši sv. za živé nebo za mrtvé nekatoliky. Možno pak za živého nekatolika obětovati mši sv. soukromou, tak totiž, by jméno jeho nebylo ohlášeno, ale jen na úmysl, by se týž obrátil neb dosáhl nějakého dobra duchovního, jež by bylo prostředkem k jeho obráceni a spáse věčné. Slavná mše sv. proto může býti sloužena jen za nekatol. panovníky, a to jen proto, že slouží se za osobu panující a blaho říše. Nemůže však býti sloužena slavná mše sv. za nekatolika zemřelého, a to ani za vladaře, jelikož pak se již nejedná o applikaci za vladaře, nýbrž za duši zemřelého (S. C. Off. 19. dubna 1837; 12. července 1865). Ostatně pak je církev ve příčině *a.* mše sv. za akatoliky mírnější, než jde-li o *a.*-i za notorické a z církve jmenovitě vyobcované hříšníky (k. př. haeretiky), jak vidno z rozh. S. Off. ze 7. dubna 1875. — Povinnost *a. m.* nastává 1. přijetím mešního stipendia (v. t.); 2. ze závazku nadace (v. t.); 3. nastoupením úřadu, s nímž závazek *a. m.* spojen jest. — Applicatio pro populo (scil. ss. missae sacrificii) jest obětování mše svaté za lid, kterouž povinnost má biskup vůči svým diecesánům, farář vůči svým osadníkům. I. Dějinný vývoj: Povinnost *a. m.* v zásadě spočívá na příkazu božském (Trid. sess. XXIII. de ref. cap. 1.), výměra povinnosti té zůstavena zákonodárství církve. V dobách starších naznačena byla jen všeobecně a nebyla nikde přesně určena. Vždyť trident. sněm teprv zevrubněji stanovil, ve kterých dnech se slovo Boží věřícím hlásati (sess. V. cap. 2) a mše sv. sloužiti má (sess. XXIII. cap. 14 de ref.), totiž že se tak má díti o nedělích a svátcích a dle potřeby věřících. Tím dán základ ustanovení, že *a. m.* pro populo má se díti v neděli a ve svátek. Ale ani po Trid. neplatila zásada ta všeobecně. Provinciální synody z dob těch různě povinnost tu vymezovaly, ponechávajíce podrobnosti ustanovení biskupů, z čehož povstaly opět v různých diecesích veliké nesrovnalosti. V různých těch pochybnostech obraceli se biskupové ke Kongregaci koncilu, žádajíce za přesnou normu. V kongregaci samé platila zprvu zásada, že povinnost *a. m. p. p.* vázne na beneficium a že tudíž bohatší beneficiáti povinni jsou applikovati častěji, ba i denně, chudší beneficiáti však řídčeji, aspoň o dnech svátečních. Ani tím však nebyla urovnána sporná záležitost *a. m. p. p.*; i viděl se Innocenc XII. nucena konstitucí „Nuper a congregatione“ z 24. dub. 1699 určitě stanoviti, že všichni faráři vůbec, nechť mají svou kongruu neb ne, aspoň v neděli a ve svátek mši svatou za osadníky applikovati mají. Tím nabyla vrchu zásada, že základem povinné *a. pro pop.* jest spíše úřad farářský, a ne tak obročí, a že ani bohatší beneficiát není povinen denně applikovati. Zcela přesně určil povinnost *a. p. p.* Benedikt XIV. konstitucí z 19. srp. 1744 „Cum semper oblatas“, nařídiv, že bez rozdílu všichni animarum curam gerentes *a. p. p.* mají, nehledíc k žádným dosavadním zvyklostem, a to o všech nedělích a svátcích, při čemž v příčině svátků platiti má onen stav, který stanoven v bulle „Universa per orbem“ z 13. září 1642,

t. j. *a.* má se konati i o těch polosvátcích, kdy věřící jsou povinni mši sv. obcovati, ostatně však služebnou prácí konati smějí. I ustálil se pak názor kanonistů, že kdykoli věřící povinni jsou službám Božím obcovati, povinen jest duchovní správce mši sv. za ně obětovati. Když později za Benedikta XIV., Klementa XIV., Pia VI. a Pia VII. počet zasvěcených svátků pro některé země aneb vůbec ještě více byl ztenčen, vydal Pius IX. k zamezení všech pochybností encykliku „Amantissimi Redemptoris" z 3. května 1858, v níž nařídil, že *a. p. p.* se má díti i o všech zrušených svátcích, a to tak, jak bývali k tomu povinni duchovní správcové, dokavad konstituce Urbana VIII. „Universa" byla v platnosti. Spolu sanoval Pius IX. všechny u věci té až po tu dobu spáchané chyby a stanovil, že od nynějška zůstane vyhrazeno Kongr. koncilu, poskytovati nadále jakýchkoli úlev neb výhod. Encyklika Pia IX. byla pro církevní provincii pražskou promulgována na koncilu r. 1860. Srvn. Acta et decreta conc. prov. Prag. 1860 tit. III. cap. 3, pp. 79—81. V knize té otištěna i citovaná konstit. Benedikta XIV. na str. 306—314 a encykl. Pia IX. na str. 364—369. — II. Povinnost *a. p. p.* dle nynější praxe. 1. Kdo? *A. p. p.* mají: a) biskupové diecesní, praeláti (abbates) nullius, apošt. vikáři a apošt. missionáři pouze, zastupují-li skutečně biskupa; nikoli biskup světící, kapit. vikář sede vacante, ani gen. vikář; b) faráři, t. j. beneficiáti, kuráti, kněží samostatně duchovní správu pro určitou osadu vedoucí (animarum curam actu gerentes), tudíž i reální administrátoři, interkalární admin., admin. in spirit., exposité, mající svou osadu; nikoli duch. správcové nemocnic a pod. humanitních ústavů, v klášteřích, kněží pomocní. Kdo zastává duchovní správu dvou různých osad, povinen appl. dvě mše sv., a to obě sám, má-li právo binace; jinak musí jednu mši sv. sám applikovati a druhou jiným knězem obstarati, leč by měl zvláštní indult, by mohl tuto druhou mši sv. na všední den odložiti. 2. Kdy? O všech nedělích a zasvěcených svátcích, jakož i o 19 u nás zrušených svátcích. Padne-li svátek (zasvěcený neb zrušený) na neděli a koná-li se tu offic. de festo, učiní se zadost applikací jediné mše sv. i za neděli i za svátek. 3. Kde? Ve farním chrámu Páně, a to při hlavních farních službách Božích. Konají-li se toho dne bohoslužby ve filiálním kostele, vyhoví se tím zároveň povinnosti *a. p. p.* Mešká-li beneficiát ten, resp. kdo povinnost *a. p. p.* má, dovoleně, t. j. z kanonických příčin, mimo svou osadu, na př. je-li v láznich, na dovolené, je-li poslancem a p., může appl. i tam, kde právě dlí; musí se však postarati, by jiný kněz pro jeho osadníky ve farním kostele slovo Boží hlásal a mši sv. sloužil. 4. Povinnost *a. p. p.* zavazuje sub gravi a jest osobní. Farář a kněz jemu na roveň postavený povinen jest sám za své osadníky mši sv. obětovati. Nemůže-li pro nemoc, sešlost věku a pod., musí se postarati, aby jiný kněz zaň povinnost tu vykonal, a musí mu za každou takovou mši sv. dáti stipendium v diecesi obvyklé. 5. Jak? *A.* má se díti zdarma, t. j. duchovní správce nesmí téhož dne přijmouti žádného mešního stipendia a nemůže sloužením farní mše sv. za osadníky spolu vyhověti žádnému jinému závazku *a. A.* díti se má tak, že kněz buďto hned, když se ke mši sv. připravuje, neb při obětování aneb aspoň před konsekrací vína vzbudí v sobě intenci (v. t.), to jest úmysl obětovati tuto právě mši sv. za osadníky. Mše sv. *p. p.* nemusí býti slavná; stačí i tichá. *A. p. p.* se někde v předchozí neděli neb svátek věřícím též ohlašuje; v některých diecesích je to přímo nařízeno. — III. Co se týče úlev povinné *a. p. p.*, smějí nyní biskupové (dle cit. konst. „Cum semper oblatas", § 8. l. c. p. 310) povoliti pouze chudým beneficiátům, aby z důležité příčiny *a. p. p.* na některý den všední poodložiti směli (srvn. též conc. Prag. p. 81). Jiných úlev nemohou poskytnouti, leč by si z Říma vyžádali k tomu zvláštního zmocnění. Dříve mívali mnozí biskupové na sedm let indult, mocí jehož mohli chudé beneficiáty a rovněž i administrátory, jichž příjem nepřesahoval 200 skudů = 441 zl., dispensovati od *a. p. p.* o všech zrušených svátcích. Po r. 1887 zvýšena číslice ona na 300 sk. (tehdy = 743 zl.); r. 1900 stanovena nejvyšší částkou 1500 K, ale v to se má započítati i příjem ze štoly, z nadací a manuálních stipendií. Vyloučení tohoto příjmu v Římě nebylo připuštěno, ani tam panuje názor, že věřící, platice štolové poplatky, tím spíše mají nárok, aby se za ně mše sv. applikovala. Když platnost posledního indultu r. 1905 pro diecese v Čechách přestala, nebylo již za prodloužení jeho žádáno, ježto nebyla naděje na další ještě zvýšení oné číslice nad 1500 korun. Poslední dobou vymohli si však mnozí biskupové jiného indultu, mocí kteréhož by mohli stanoviti, aby duchovní správcové, jimž povinnost *a. p. p.* náleží, nemusili o zrušených svátcích mši sv. *p. p.* sloužiti, nýbrž aby směli o těch dnech přijmouti manuální stipendium neb odsloužiti některou nadační mši sv., avšak příjem z nadace té neb manuální stipendium aby byli povinni odevzdati Ordinariátu na určité dobré účely, které v Římě schváleny byly. To platí na př. pro arcidiecesi pražskou, kdež Apošt. stolicí dne 6. července 1905 na 5 let povoleno peníze způsobem tím získané věnovati spolku sv. Bonifáce; v hrabství kladském již dříve povoleno věnovati je na výchovu jinochů v konviktě; podobně i v diecesi litoměřické na konvikt v Ml. Boleslavi a v Bohosudově; v diecesi královéhradecké na Adalbertinum. Tu ovšem jest se duch. správcům říditi v příčině *a. p. p.* o zrušených svatcích nařízením ordinariátním. V některých diecesích povolila Apošt. stolice, poodložiti *a*-i *p. p.* o zrušených svátcích, žádá-li se na ten den rekviem při pohřbu neb missa pro sponsis při oddavkách. — Co se týče duchovních vojenských, jsou vlastně polní superiorové a kuráti, jakož i faráři v akademiích a duchov. professoři dle obecných zákonů církevních k *a. p. p.* zavázáni. Dle „Constit. pro capellanis castrensibus", dané r. 1641 od gen. vikáře Marenziho, byli vskutku polní kaplani povinnosti tou vázáni třikrát za měsíc. Avšak „Litterae patentes pro capellanis castren" z r. 1722 a pozdější instrukce, jež jinak všechny povinnosti vojenských duchovních přesně uvádějí, nemají o této povinnosti žádné zmínky. I platí nyní v praxi, že k *a. p. p.* vázáni nejsou, a to dle reskriptu rakouského apošt. vikariátu polního z 13. ledna 1776 č. 44 a dle vynesení jeho ze 17. září 1855 č. 1001. — Ku konci o *a*-i mešní poznamenáváme ještě toto: Na Boží hod vánoční, kdy jest duchovním dovoleno sloužiti tři mše sv., applikuje farář, a vůbec duchovní k *a*-i pro populo zavázaný, jen jednu mši sv. za osadníky, kdežto za druhé dvě mše sv. může přijmouti stipendium. Při dovolené binaci applikuje kurát pro populo jenom jednu mši sv. (ač-li neslouží druhou mši sv. za jinou sobě svěřenou osadu farní), kdežto druhou může sloužiti na intenci zvláštní, aniž by však — indult papežský vyjímajíc (jak výše řečeno) — přijal za ni stipendium. — V den Dušiček není žádný kněz povinen applikovati mši sv. za všecky duše v očistci, nýbrž může ji applikovati za duše určitých zemřelých, a to i za stipendium, ač ovšem všecky mše sv. jest applikovati za zemřelé, vyjímajíc mše konventní a votivní pro sponso et sponsa v ten den slouženě. — Ve chrámech kathedrálních, kollegiátních a klášterních musí se každodenně sloužiti mše sv. konventní a applikovati

za dobrodince (pro benefactoribus). Kdyby celebroval biskup, musí někdo ze sboru (na př. z kanovníků) sloužiti mši sv. za dobrodince. Kdyby pak byla u kostela toho zřízena též duchovní správa, musí ve dny k *a*-i pro populo předepsané sloužena býti mše sv. jak za dobrodince, tak pro populo. (S. C. C. 17. března a 19. června 1714.) — Co se týče *a.* oněch tří mší sv., které se ncomystům od biskupa při ordinaci ukládají („De Spir. Sto.", „De Beata", „Pro defunctis"), pokládá ji sv. Alfons (Moral. 6, č. 829) za volnou, kdežto jiní, jako Hartmann (Repert. rit. § 191), soudí, že jest to věcí náležitou, aby je novosvěcenec applikoval z vděčnosti na úmysl, biskupem označený. — Mše sv., sloužená po kopulaci pro sponso et sponsa, applikuje se za snoubence, když tito dali knězi stipendium; jinak jest *a.* volná. Jde-li o manželství smíšené, lze mši sv. (u nás, dle mírnější praxe) applikovati na úmysl snoubence katolického. (Srvn. *Skočdopole*, Pastýř. bohosl. I. 31 nn.; *Borový*, Sloh církevní, 3. vyd., 157 nn.; *Kittner-Zitek*, Církevní právo katol. I. 213 nn., II. 193 nn.; *Aichner*, Comp. iuris eccl. str. 158 n., 440 nn.; *Instruct. pastor. Eystett.* (ed. V.) 19 nn.; *Bjelik*, Handbuch für die k. u. k. Militärgeistl. 14 n.; *Kupka*, O mši sv. 119 nn.) *Sdk.*

applikace (přivlastnění) odpustků duším v očistci záleží v tom, že křesťan ve stavu posvěcující milosti koná skutky k dosažení jistých odpustků předepsané s tím úmyslem a s tou prosbou k Bohu, aby odpustků těch na jeho místě dosáhly buď duše v očistci vůbec, nebo určitě míněná duše zvlášť. Applikace tato možna jest u těch odpustků, o kterých Apoštolská stolice výslovně prohlásila, že per modum suffragii duším v očistci postoupeny či přivlastněny býti mohou. Takto vždy prohlášeno bývá o plnomocných odpustcích milostivého léta. (Srvn. *Hůlka*, Odpustky, 177 nn.) *Sčple.*

applikace zákona, užití zákona, jest rozumový úkon, jímž dle slovního znění (applikovaného) zákona soudíme o mravním neb právním rázu nějakého, pod zákon ten spadajícího případu. Děje pak se applikace čili přikládání zákonů ve formě úsudku čili syllogismu, ve kterém applikovaný zákon nám dává návěst vyšší a podložený případ návěst nižší; správným spojením obou návěstí vyvěrá soud o případu podloženém. Applikace zákonů jest buď spekulativní nebo praktická. Spekulativně applikujeme zákon v kasuistice (viz článek ten), chtíce jednotlivé zákony na příkladech vysvětlovati a ve výkladu a užívání jich výcviku nabýti. Prakticky applikujeme zákon ve svědomí (viz čl. t.), chtíce soudíti o mravnosti vlastních činů svých, a to i budoucích, abychom věděli, co konati a čeho vystříhati se máme, i minulých, abychom seznali, zda jsme správně jednali či provinili se. Applikovaný zákon sám jest vzdáleným, výrok předchozího svědomí jest nejbližším pravidlem mravů. Také v právu není *a. z.* leč užitím jeho na určitý případ; ba ani pronesení rozsudku není leč *a. z.* ve zvláštním konkrétním případu. *Vříš*

applikace, applikační, námětkové vyšívání, způsob vyšívání, užívaný také při výzdobě paramentů. Záleží v tom, že jednotlivé části vzoru (na př. listy, lupénky květy a p.) vystříhávají se z látky příslušné barvy a našívají se na základní látku roucha. Části ty obyčejně před přišitím se podlepují pomocí lepu z pšeničného škrobu pevným papírem hedváb. a potom pomocí téhož lepu na látku roucha. Pak našívají se jednotlivé části vzoru na okrajích stehy buď jednoduchými nebo ozdobnými (konturování). Na našitých kusech provede se barevným hedvábím článkování a po případě i stínování. Stehem ozdobným anebo přišívaným šňůrkami doplní se chybící části vzoru (na př. stonky, větvice a p.). Applikace nevyžaduje takové dovednosti a tolik námahy a času, jako vyšívání stehové; při vkusném provedení dosahuje se jím pěkného dekorativního účinu. U nás zachovalo se několik pěkných kasulí ozdobených applikačním vyšíváním ze druhé pol. stol. XVII. a ze století XVIII. (viz obr. 215). Srvn. *Podlaha-Šittler*, „Vyšívaná roucha bohoslužebná na Národopisné výstavě československé 1895" v časop. „Method" XXII. (1896, 76—78), *Renata Tyršová*, „Vyšívání, jeho technika a užití" v časop. „Dílo" II. (1904), 53—54, *Braun*, „Winke für die Anfertigung und Verzierung der Paramente" (1904), 133—135.

Apponius, exegeta VI. stol., dle jiných VII. neb IX. stol.), *sp.* slohem klassickým komentář k Písni

Obr. 215. Kasule ozdobená applikačním vyšíváním.

písní o 12 knihách; z díla toho dlouho byla známa pouze první jeho polovice, prvých 6 knih, jež spolu s pokračováním sepsaným C. Lucasem O. Praem. vydáno 1548 ve Frýburku Brýsg.; později objevenou knihu VII. a VIII. s částí knihy IX. vyd. Ang. Mai ve „Spicilegium" 1841 sv. V. *A.* vykládá Píseň písní allegoricky o sňatku Krista s církví. Srvn. *Hurter*, Nomencl. I[3] (1903), 531—532.

apprehensio 1. intellectiva (č. postřeha, Pospíšil) jmenuje se každý skutek rozumu, který není formaliter soudem. Rozeznávají se *a.* intuitiva (nazírající, názorná) a abstractiva (odezírající, odzorná). Onou postřehujeme sám byt věcí; jsou to skutky svědomí; tou pak zobrazuje se nám věc buď pouze jako možná, nebo sice jako existující, ale tak, že se nám jeví jsoucnost a byt od sebe rozdílnými, tedy odezíráním od sebe odloučenými (abstrahovanými; na př. *a.* Bůh existující. V *a.* intuitiva lze rozeznávati předmět formální a materiální; na př. při zrakové hallucinaci je předmětem materiálním kyvadlo hodin, pokud je (skutečně) v klidu; formálním kyvadlo v pohybu. — *A.* abstractiva je soujemná (complexa) a nesoujemná (incomplexa). Nesoujemnou postřehujeme předmět buď naprosto nesložený (na př. jsoucno), nebo složený sice, ale tak, že toto složení není postřeženo; ta se nijak neodnáší k předmětu materiálnímu. Soujemná *a.* spojuje několik nesoujemných postřeh v pojmový celek, na př člověk smrtelný; soujemná *a.* zakládá se na *a.* intuitivní aneb na soudu. *A*, kterou postřehujeme totožnost nebo různost dvou objektivních pojmů, srovnavše je mezi sebou, jmenuje se apprehensiva, a předchází soud. — Pokud nauka o *a i.* popírá, že by se veškero myšlení naše dělo ve formě soudu (S = P), má velikou důležitost noetickou; tím však, že se uznávají postřehy, není ještě vyloučeno, že i postřeha stojí pod zákonem této formy, již, jak se zdá, v dokonalém útvaru našeho myšlení překročiti nelze. Otázka, zda jest možno jakési srovnávání v mysli bez formy soudu, ve kterém v podmětu musí již vše obsaženo býti, co se o něm ve výroku vypovídá, souvisí s Kantovou otázkou, jsou-li synthetické soudy a priori možny. S formuli a = a nelze ovšem dojíti základní pravdy o příčinnosti; ale ta by mohla býti ještě vzata ze zákonův organismu řeči (jméno se jménem nelze spojiti leč v poměru příčinnosti slovesem kausativním, ve výroku pak může býti jen jméno přídavné — v poměru inhaerence), jenž ovšem v různých řečech — od posunkové až do nejvyvinutější — nestejně dokonale je vyjádřen, a který vzhledem k jednotlivci není jeho výrobkem, nýbrž učitelem — a nemusila by býti nepochopitelnou apriorní formou myšlení. Nauka o *a.* musí se tedy odůvodniti zevrubným rozborem psychologickým, a teprve je-li takto odůvodněna, může nabýti platnosti i pro noětiku. Viz v. *noëtika.* — **2. sensitiva** (č. postřeha smyslná n. počitek) je skutek smyslné mohutnosti poznávací. Moderní psychologie definuje počitky jako jevy intellektuální, kterými podkládáme přímý vztah k nějakému předmětu, jenž podle souhlasu lidí skutečně existuje mimo nás, a to právě tehdy, kdy počitek máme. Liší se od představ (phantasma), pojmů (notio, conceptus), soudů (iudicium) a úsudků (ratiocinium); od představ a pojmů liší se vztahem noetickým. V processu počitku rozeznáváme tři fase: a) fysický děj vně našeho těla (naší soustavy nervové), t. j. popud; b) tento popud způsobuje podráždění, když dráždidlo se obrátilo na určité místo tělesné periferie. Tím se začíná děj fysiologický: z fysického popudu stává se fysiologický podnět. Cívé buňky v určitých částech povrchu tělesného nezachycují všech popudů, nýbrž jen určité druhy. Podrážděním rozechvěje se nervové vlákno, vláknem se dostane rozechvění do nejbližšího gangliového centra, odtud dále do míchy nebo některého centra subkortikálního, a odtud do šedé kůry mozkové. Do jin ho vlákna nepřechází leč buďto gangliovou buňkou, nebo konečky; vlákno jest isolováno, rozechvění neproráží dřeňové pochvy. V čem záleží rozechvění, není známo; jisto jest, že to není děj pouze mechanický neb elektrický; vlákno proříznuto nevede, i když konečky sebe více sbližíme; rychlost vedení jest nepoměrně menší než elektriky (leda 90 m. za 1 vt.). c) Když se podnět dostal do šedé kůry mozkové, nastává počitek; dle scholastiků je k tomu třeba, aby buď mohutnost sama (Boedder) nebo podnět způsobil tak zvaný obraz vtištěný, species impressa, která s mohutností způsobuje počitek. — Počitky liší se svou modalitou (zrakové, dotekové atd.) a svou kvalitou (hořký, kyselý, slaný; modrý, žlutý atd.). Dle některých (Frey) jest bolest zvláštní modalitou, protože popud jinde pociťujeme jako dotek a jinde jako bolest; na rohovce pociťujeme jen bolest, žádného jiného počitku; avšak možná, že bolest přehlušuje počitek. Vlastností počitku jest dle Herbartovy školy jeho přízvuk (Gefühlston), příjemný nebo nepříjemný pocit; dle jiných přízvuk jen provází počitek, tak jak jej provází i motorická reakce. — Počitek jest základem a podmínkou všeho empirického poznání. Není však ještě poznáním samým, nýbrž jen článkem v ději poznání, tak jako její zpodmětnění, představa, je-li správná. Správnou představu nelze mysliti jako správnou, nepředpokládáme-li měřítka nějakého mimo představu a nad ni položeného. Tím teprve jest možno poznání. — Liter. a) psychol.: *Ensch*, Der Begriff der Wahrnehmung. Hamburg 1890. *Uphues*, Wahrnehmung u. Empfindung. Lpz. 1890. *H. Schwarz*, Das Wahrnehmungsproblem. Lip. 1892. *Exner*, Entwurf zu e. physiol. Erklärung der psychischen Erscheinungen 1894. *Kadeřávek*, Psychol. § 44—50. *Mabák*, O činnosti mozku a nervové soustavy vůbec 1901. b) noët.: *Platon*, Theritet. p. 150 E — 163 C. *Aristoteles*, Met. l. 9, c. 3, 1047 a, 5. *Thomas Aq.*, In l. 11. Met. l. 11. *Špdk.*

approbace (z lat.) jest úřední prohlášení, kterým představený (církevní) stvrzuje a vysvědčuje, že ta či ona osoba jest pro přijetí nějakého svěcení, úřadu, obročí církevního a pod. způsobilá, nebo že věc nějaká (budova, zařízení a pod.) jest vhodná, by účelu svému náležitě mohla sloužiti atd. Slova toho užívá se tudíž dle toho v rozmanitém směru. — **1. approbace biskupův.** Zvolený biskup jest do tří měsíců ode dne, kdy s volbou svou projevil souhlas, povinen žádati od papežc své potvrzení. Z té příčiny zavede se s ním buďto v Římě nebo z naříz. Apošt. stolice u apoštolského nuncia, případně u arcibiskupa, sousedního biskupa nebo jiného praeláta právem tím pověřeného, tak zv. informační proces, při němž hodnověrní svědkové vydají svědectví o víře a mravech zvoleného; zvolenému je též předložiti písemně vyznání víry (c. Trid. XXII. c. 2. de ref.; XXIV. c. 1. de ref. konstituce Řehoře XIV. „Onus apostolicae" 1591, Urbana VIII. Instructio de modo conficiendi processus a. 1627. Bened XIV. „Gravissimum apostolicae" a. 1757). Akta procesu zašlou se pak s příslušným doprovodem sv. Stolici, kde v „kongregaci konsistorní" věc znovu se projednává (tak zv. definitivní proces). Papež pak zvoleného potvrdí praekonisací ve shromáždění (konsistoři) kardinálů. Na to se zašle potvrzenému bulla, a ten od té chvíle, kdy ji přijal, má jus in re, t. j. plnou moc pravomocí i administrace. (Srvn. *Aichner*, Jus eccu 287.) — Působnost kongregace konsistorní záležela druhdy jen v tom, že vzala na vědomí zkoušku a informační process kandidátů, což obstarala zvláštní kongregace „pro

eligendis episcopis" (založ. Benediktem XIV. roku 1740, znovu v život uvedená Lvem XIII., „Immortalis" z r. 1878, a Piem X. sloučena 17. prosince 1903 se sv. Officiem). Jednalo-li se o obsazení stolce mimoitalského, zavedl proces informační zpravidla nuncius a odeslal akta státnímu sekretariátu neb kongregaci pro mimořádné záležitosti, jež o věci rozhodla, a toto rozhodnutí vzala kongregace konsistorní jednoduše na vědomí. Po konstituci „Sapienti consilio" (z r. 1908), kdy kongregace „pro eligendis episcopis" byla zrušena, převezme kongregace konsistorní sama zodpovědnost za volbu biskupův, aspoň italských; co se týče biskupů mimoitalských, intervenuje i na dále při jejich volbě státní sekretariát. Vliv kongregace konsistorní na konečné rozhodnutí nelze dosud jasně vytknouti; ostatně stálým členem této kongregace jest kardinál státní sekretář a kardinál sekretář sv. Officia, strážcové svorného spolužití církve se státem a čistoty víry. (Srvn. v *Časop. katol. duch* 1910, seš. 4. čl. dr. *Soldáta*, Konstituce „Sapienti consilio" str. 229 násl.; Dr. *Henner*, Znovuzřízení kurie římské 10, 11 n.) [*Kšp.*] — **2. approbace císařů německých.** Dle středověkého učení některých spisovatelů-theoretikův o významu a rozsahu moci světské a duchovní a vykonávání moci té skrze reprae sentanty její, papeže a vládce světské, připisována papeži jakožto zástupci Kristovu obojí moc ta neobmezeně. Co pak německého císařství zvlášť se týče, bylo to od časův Innocence III. obecným učením, že Lev III. císařství to přenesl z „východního Říma" od císařů carihradských na Karla Vel. a jeho nástupce. Dle toho volební právo německých kurfirstů bylo po názoru stoupenců neobmezené moci papežské v obojím směru jen pouhou koncessí římského papeže, jemuž příslušelo též zkoušeti volbu samu a také osobu zvoleného, a jehož *a*-í, benedikci a korunováním povstávalo teprve právo císařské. Papeži skládal císař pravou přísahu věrnosti, přísahu lenní, na něho jakožto vyššího vládce přecházela vláda říšská (vikariát) v případě úmrtí císařova nebo zanedbával-li tvž povinnosti své; papež mohl též přijímati od potlačovaného lidu stížnosti proti císaři, a nepomohlo-li napomínání, mohl císaře a krále sesaditi a národy přísahy věrnosti zbaviti. Ovšem však proti těmto názorům stály zase protivné názory strany druhé o poměru církve a státu (viz čl. církev a stát). Srvn. *Hefele*, Wie dachte sich Innozenz III. das Verhältnis des Papstes zur Kaiserwahl? (Th. Qschr. 1862, str. 603 nn.). *Deussen*, Die päpstl. Approbation der deutsch. Königswahl, 1878; *Engelmann*, Der Anspruch der Päpste auf Konfirm. und Approb. bei den deutschen Königswahlen, 1886; *Dönitz*, Über Ursprung und Bedeutung des Anspruches der Päpste auf Approb. der deutschen Königswahlen, 1891; *Sägmüller*, Lehrbuch des kath. KRes, str. 44 nn. [*Tpch.*] — **3. approbace kandidátů pro duchovní správu** děje se veřejným farním konkursem. Sněm tridentský (sess. XXIV. cap 18. de reform.) přikazuje totiž, aby při každém uprázdnění toho kterého beneficia konala se zvláštní konkursní zkouška, kteráž má platnost pouze pro obsazení tohoto obročí, a žádného jiného. Biskup má se při ní přesvědčiti nejen o vědecké způsobilosti kandidátů, nýbrž i o jiných kanonických vlastnostech, jichž se při kandidátu beneficia farního vyhledává. V zemích našich a též v jiných zemích (Uhersku, Německu) vešlo však se zřetelem na velikou rozsáhlost zdejších diecesí v obyčej, že několikrát do roka koná se tak zv. konkurs generální (zkouška všeobecná), která se týká pouze vědecké způsobilosti kandidátovy a v ohledu vědeckém jej způsobilým činí k dosažení každého beneficia farního, jež by se během určité doby uprázdnilo, kdežto jiné kanonické vlastnosti jeho zkoumají se teprve když ten který kandidát podá žádost o jisté beneficium farní. — V Čechách byla s přivolením Sv. stolice záležitost konkursní zkoušky uspořádána takto (srv. provinciální sněm pražský z roku 1860 tit. VI. cap. 9. — Syn. dioec. Prag. 1863 cap. 8): 1. Zkouška generálního konkursu farního o vědecké způsobilosti kandidátů koná se dvakrát v roce (v Praze v měsíci květnu a říjnu). 2. Ke zkoušce může býti připuštěn každý kněz, světský nebo řeholní, „quorum fides et mores integri sunt", a jenž nejméně 3 léta chvályhodně pracoval ve správě duchovní aneb po 5 let požíval jurisdikce zpovědní. 3. Examinatoři synodální (synodou diecesní zvolení) nebo prosynodální (zvolení na základě fakulty papežské biskupem za souhlasu kapitoly kathedrální) předloží kandidátům zapečetěné otázky, a sice po dvou z dogmatiky, morálky a církevního práva (vesměs jazykem latinským), tři z pastorálky, pak thema pro kázání (obyčejně se žádá, by vypracován byl dopodrobna úvod a závěrek, kdežto pojednání samo se jen stručně nastíní), pro katechesi a výklad exegeticko-homiletický (vesměs jazykem českým anebo německým). Zkouška písemní trvá dva dny, dopoledne i odpoledne, a jest klausurní, tak že mimo knihu Písma sv. a některé výslovně udané knihy jiných pomůcek užívati není dovoleno. Třetí den jest zkouška ústní, a to z dogmatiky, morálky a církevního práva, načež ještě přednese kandidát část kázání a katechese, aby se mohl posouditi i ústní jeho přednes. 4. Approbace se udílí výrazy: a) approbatus cum applausu, b) approbatus cum applausu per vota majora, c) approbatus, d) approbatus per vota maiora, e) reprobatus, a sice jsou známky ty výslednici zkoušky jak písemné tak ústní. Kdo byl reprobován z některého předmětu, opraví během roku svou zkoušku, kdežto kdo (v pražské arcidiecesi) reprobován z více nežli tří předmětů, musí opakovati celou zkoušku. O výsledni známce rozhoduje většina examinátoruv. V případě rovnosti hlasů rozhoduje předseda, t. j. generální vikář (conc. provinc. Prag. l. c. et synodus Prag. 1863 pag. 16.). Žadatel dostane vysvědčení, a tato vědecká approbace platí na šest let pro kterékoliv obročí. Jen v případech řídkých a z důvodů velmi závažných (když totiž nebylo žadateli možno zúčastniti se konkursní zkoušky generální—cfr. synodu pražskou z r. 1863 str. 14) může biskup svoliti ke zkoušce zvláštní. Neobdržel-li approbovaný kandidát během šesti let žádného beneficia, může žádati o dispens od nové zkoušky. Jeho žádost předloží generální vikář třem examinátorům (pro)synodálním. Obdržel-li kandidát při zkoušce většinou známky výborné (approbatus cum applausu, nebo approbatus cum applausu per maiora) a působí-li chvályhodně v duchovní správě nebo jiném církevním úřadě po devět let, může mu býti udělena dispens. Rovněž, byť nebyl s vyznamenáním odbyl zkoušku, dal-li na jevo znalost v bohosloví spisy, články v odborných časopisech anebo zpracováním otázek určených pro pastorální konferenci. I tém, kteří obdrželi při zkoušce jen známku „approbatus", může býti udělena dispens, když chvályhodně aspoň dvanáct let zastávali nějaký církevní úřad. (Srov. syn. Prag. 1863 l. c.) Kdo byl approbován „per maiora" z jednoho předmětu, může dle mírnější praxe — je-li jinak velmi dobře kvalifikován, obdržeti dispens; kdo však byl ze dvou nebo více předmětův approbován pouze „per maiora", musí opakovati zkoušku konkursní. (Srov. Ord. list praž. 1904, str. 9, 10.) Examinátoři (pro)synodální odevzdají svá vota písemně, zapečetěná, a o povolení dispense rozhoduje většina hlasů. Jsou-li všechna vota různá,

platí ono, ke kterému se přidá biskup resp. gener. vikář. — Vedle approbace vědecké jest však v jednotlivých případech, kdy se jedná o obsazení beneficia, třeba ještě approbace zvláštní, týkající se všech vlastností rozhodujících o hodnosti a vhodnosti kandidátově pro to či ono určité beneficium. Z té příčiny odevzdá gener. vikář všechny žádosti s přílohami aspoň třem (pro)synodálním examinátorům, kteří mu posudek svůj o jednotlivých kandidátech podají v zapečetěných přípisech. Za neschopného pro uprázdněné beneficium čítati dlužno toho, koho většina examinátorů vyloučila, aneb — při různosti náhledů — kdo aspoň od jednoho z examinátorů prohlášen byl za nevhodného, když k úsudku jeho se přikloní gener. vikář. (Srvn. Instructio in peragendo examine concursus parochialis, vydaná z nařízení kard. Schwarzenberga r. 1864.) Novější dobou však partikulární ustanovení o konkursní zkoušce farní v některých diecesích a církevních provinciích doznala časové změny, jako na př. ve Vídni a Ostřihomě (srvn. *Samsour*, Konkurs na menší obročí církevní v ČKD 1900, str. 316 nn.) V Rakousku byla *a*-e kandidátů pro beneficia kurátní upravena i celou řadou vládních nařízení z doby císaře Josefa II. a jeho nástupců; jsou to zejména dvor. dekrét z 12 března a 19. června 1782, 11. břez. 1783, 9. února, 19. května, 19. a 24. října, 13. pros. 1784; 4. ledna, 11. září, 25. října, 24. pros. 1785, 19. ledna 1786, 2. srpna a 10. října 1787, 7. dubna 1789, 31. ledna a 11. února 1792, 30. srpna 1793, 31. pros. 1802, 17. června 1803, 16. listop. 1804, 6. května a 16. července 1807, 24. června 1811, 11. února 1812, 3. února 1820, 18. ledna 1825 a j. (*ČKD.* 1900, str. 454 nn.) [*Kšp. Pšk.*] — 4. **approbace kandidátů různých úřadů církevních** jest požadavkem zcela přirozeným a samozřejmým, jelikož jde o to, aby úřad ten byl svěřen jen těm osobám, které pro něj mají zdatnost a schopnost i vědeckou, i mravní i osobní. Proto též církevní zákony stanoví, aby měli kandidáti různých úřadů církevních jisté podmínky a vlastnosti, a žádá, by byl podán v konkretních případech průkaz, že vlastnosti a podmínky takové kandidát skutečně má. Zákony církevní obecní určují pak pro obsazování některých úřadů takových i způsob, jakým *a*-e takové nabýti možno, a církev. předpisy partikulární buď míru podmínek těch a způsob jich zjištění v témž rozsahu přijímají, nebo ji rozšiřují, nebo způsob ten přesněji vymezují, po případě i samy nový způsob stanoví. Tak co se týče menších beneficiátů, děje se *a*-e ta na základě zkoušky konkursní (viz čl. *a.* kandid. pro duchov. správu); totéž platí o kandidátech katechetství (viz čl. *a.* katechetů). Také ve příčině biskupů předepsán zvláštní způsob (viz čl. *a.* biskupů), a nejinak potřebují *a.* i kazatelé a zpovědníci (viz přísl. *a*-e). A podobně i pro jiné úřady, místa, obročí a p. žádá se *a*-e na základě zjištění zákony požadovaných vlastností co do stáří, zachovalosti, stupně svěcení, zrození, a zejména arci též vědomostí. A tu od biskupa se žádá, aby byl buď učitelem na universitě, nebo doktorem neb licenciátem theologie nebo kanonického práva, nebo aspoň by akademickými vysvědčeními mohl prokázati svoji schopnost učitelskou (Trident. sess. 22. c. 2. de ref.). Podobně dignitáři a aspoň polovina kanovníků v kapitole mají býti promovováni v theologii nebo kanon. právu (v pražské kapit. metrop. všichni); vikář kapitolní a generální má býti doktorem bohosloví; kdož ustanoveni jsou v duchovní správě, ať kněží, ať praeláti a biskupové, mají znáti řeč osady (diecese), a je-li více řečí v osadě (diecesi), mají arci znáti řeči tam užívané (c. 14, X. I. 31.; Reg. canc. 20. de idiomate; Trident. sess. 24. c. 7. de ref.). Vědeckou způsobilost svou prokazují kandidáti authentickými listinami a vysvědčeními, někde i zvláštní zkouškou (na př. v Praze při ucházení se o kanonikát metrop. kapit. a vyšehradské kapit. kolleg. koná se ještě probatika kazatelská). Že i biskup musí s kandidáty souhlas svůj vysloviti, jest patrno. V Rakousku nad to § 2. zákona ze 7. května 1874 ř. z. č. 50 ode všech kandidátů duchovních úřadů požaduje kromě zvláštní způsobilosti pro ten který úřad (§ 31. téhož zákona, a motivace k § 2. — *Burckhard*, Gesetze u. Verordnungen in Kultussachen, ad § 2. zák. ze 7. května 1879) státní příslušnost a mravní i polit. zachovalost. (Srv. *Burckhard*, l. c. 1889, str. 134 n.; *Heiner*, KR. II. 143.) [*Tpch.*] — 5. **approbace kandidátů stavu duchovního a svěcenců** co do potřebných a příslušných vědomostí a vlastností nutna již z toho důvodu, že je to přirozený a zcela samozřejmý požadavek, aby tito kandidáti prokázali, že mají potřebnou míru vědomostí a příslušné vlastnosti, kteréž příslušnost ke stavu duchovnímu vůbec a řádné vykonávání svěcení, o jehož přijetí právě jde, od nich vyžadují. Ustanovení zákonů positivních o věci té nejsou vlastně leč jednak výslovným zdůrazněním tohoto požadavku přirozeného, jednak co do vědomostí vyměřením rozsahu (aspoň minima) jich pro určité stupně svěcení, což platí též o některých jiných vlastnostech (stáří, bezvadnosti a pod.). Z positivního zákona Božího možno tu poukázati na slova proroka Malachiáše (II. 7) a Oseáše (IV. 6); co pak ustanovení zákonů církevních se týče, dostačí uvésti ze starších aspoň ukázkou cc. 2. 3. 8 - 15 D. 36, c. 4. D. 38, c. 2. D. 49, cc. 14. 15. X. 14, c. ult. de temp. ordin. in VI°, a připomenouti, jak přísně o věci té mluvil na př. papež Zefyrin (202—219), sv. Jeronym, sv. Caesarius Arl., a četné synody (cfr. *Phillips*, KR I. 466 n.; *Wernz*, Ius Decretalium II. str. 67 n.); z novějších pak jsou to předpisy koncilu trident. pro přijetí tonsury (sess. 23, c. 4. de ref.), svěcení nižších (c. 11 ibid.), podjáhenství a jáhenství (c. 13. ibid.), presbyterátu (c. 4 ibid.), jakož i biskupů (sess. 22, c. 2. de ref.), kteréžto ustanovení tridentská stvrzena, po případě i doplněna pozdějšími výnosy, jako papeže Klementa VIII., Alexandra VII. (konst „Apostolica sollicitudo"), Innocence XIII. (konst. „Apostolici ministerii" z 13. března 1723), Benedikta XIV. („De synodo dioec. VI. c. 3. n. 1. sq.), a pro řeholníky dekretem posv. sboru pro záležitosti biskupův a řeholníkův „Auctis admodum" ze 4. listop. 1892 s pozdějšími dodatky (srvn. níže čl. „Auctis admodum"), resp. i církev. ustanoveními partikulárními, která ono minimum církevního zákona obecného všude zvyšují, a to zhusta (jako u nás v Rakousku) i dle nařízení zákona státního. Co do zkoušky o tom, že ordinand potřebné vědomosti má, a že tudíž approbaci z nich obdržeti a ku svěcení připuštěn býti může, bylo již od pradávna stanoveno v církvi t. zv. scrutinium při ordinaci samé, k němuž pak přibyla ještě jiná scrutinia dvě, jak o nich mluví koncil tridentský sess. 23, cap. 5. 7. etc. de ref. (srvn. čl. skrutinium), prohlášky ordinandův a zkouška před zvláštními examinátory (i co do řeholníků. Trident. l. c. c. 12. de ref.), na synodách volenými. Dle praxe bývá to však ponecháno biskupovi a partikulárním předpisům a zvyklostem, jak pro tonsuru a nižší svěcení potřebné se zařídí, aniž by tím předpisům obec. zákona nebylo spolu nevyhověno; u nás se nyní zvláštní zkouška v té příčině nekoná, jelikož kandidáti těchto svěcení již připravným studiem humanistickým daleko přesahují míru předepsanou církevními zákony obecnými, tak že vysvědčení studijní a doporučení představených semináře důkaz ten podávají. V příčině svěcení vyšších: podjáhenství, jáhenství a kněžství, jsou pak to jednak zkoušky na bohovědeckých učí-

lištích, jednak zkoušky v seminářích a mimo to též t. zv. zkouška synodální (druhé scrutinium), u přítomnosti biskupa nebo jeho zástupce konaná, jež o potřebné míře vědomostí ordinandových svědectví dávají a jsou základem potřebné approbace. V Římě (při vikariátě řím.) konají ordinandi v paláci kardinála-vikáře zkoušku tu před examinátory kleru, kteří jsou vzati z duchovenstva světského i řeholního a od papeže potvrzeni (*Röm. Kirche* I. 593). Regulována je zkouška ta v Římě pro všecky ordinandy bez rozdílu a bez výjimky od papeže Pia X. skrze motu proprio „Sacrosancta" ze 16. července 1905, k němuž kardinál-vikář římský vydal 1. srpna 1905 příslušná pravidla, a jež doplněno novým motu proprio Pia X. „Religiosorum ordinum" z 19. března 1906, které se týká řádových ordinandů v celé Italii a na přilehlých ostrovech. (Viz *ČKD.* 1906, str. 441 nn.). Ostatně zřejma nutnost *a*-e této (a předchozí zkoušky) i z inhibice Ordinariovy, která před svěcením se ohlašuje slovy: „Reverendissimus in Christo Pater et Dominus, Dominus *N.* Dei et Apostolicae Sedis gratia Episcopus *N*, sub excommunicationis poena praecipit et mandat, omnibus et singulis pro suscipiendis Ordinibus hic praesentibus, ne quis forsan eorum... non examinatus, approbatus... ullo pacto audeat ad suscipiendos Ordines accedere..." (Pontif. Rom. „de ordinis conferendis"), při čemž podotýkáme, že byla by to ordinace podloudná (ordinatio furtiva), kdyby někdo bez předchozí zkoušky a *a*-e, resp. byv při zkoušce reprobován, svěcení přijal, jsa nad to v posledním případě stižen vadností čili irregularitou ex defectu necessariae scientiae. — Co do biskupů italských a přilehlých ostrovů měla se zkouška jich quoad scientiam díti dle ustanovení Klementa VIII. (1592—1605) u zvláštní kongregace (C. examinis episcoporum), a to z bohosloví a církev. práva. Působnost kongregace té byla později nově vymezena, ale klesala stále, tak že již před 50 lety (srvn. *Kathol. Kirche*, I. 433 n.) existoval pouze jediný examinátor pro theologii a právo extra curiam, kongregace neměla ani sekretáře, a z pěti rozených examinátorů byli uváděni pouze magister S. Palatii a auditor Jeho Svatosti, kdežto vicegerente města Říma, děkan Roty a sekretář kollegia kardinálského ani v „Gerarchil catt." uváděni nebyli. Nyní tato kongregace, která před tím spojena byla s kongregací S. Officii, spojena s kongregací konsistorní, kdež se koná i definitivní proces se zřením k biskupům, a to co do všech potřebných vlastností. (Viz *Henner*, Znovuzřízení kurie římské, str. 20 n.; *Soldát*, Konst. „Sapient. consilio" v CKD 1910. Viz též čl. „approbace biskupů".) Srvn. *Wernz*, I. c. II. str. 67 nn. [*Tpch.*] — 6. **approbace katechetů** a) **škol středních** děje se řádem v jednotlivých diecesích předepsaným. Kandidátům jest k tomu konci podati na konsistoř žádost, doloženou (v Praze) vysvědčeními z vyšších tříd gymnasijních, vysvědčením maturitním, theologickým absolutoriem neb indexem, jakož i vysvědčeními o působení kandid. po skončení studií bohosloveckých. Vysvědčení ta se odevzdají užší zkušební komisi, biskupem jmenované. Ku připuštění ke zkoušce této se předpokládá průkaz velmi dobrého výsledku studií, jakož i vzorného, nejméně tříletého působení ve správě duchovní nebo službě školní. Žádostí mohou se zadati kdykoli během celého roku, cestou příslušného vikariátního úřadu. Hlavní zkoušce předchází vypracování thematu, jež se sdělí žadateli od konsistoře zároveň s vyrozuměním o připuštění jeho ke zkoušce. Na schválení této písemní práce domácí závisí připuštění ke zkoušce hlavní. Zkušební komisi jest vyhrazeno, tiskem snad již vydané práce žadatelovy na místo písemní práce domácí přijmouti. Hlavní zkouška koná se jedenkrát do roka, zpravidla na jaře. Předměty při ní jsou: apologetika, věrouka, mravouka, církevní dějepis (ze kterýchžto čtyř předmětů jest zodpovídati jednu otázku písemně a jednu ústně), pak dějiny zjevení Božího, liturgika, paedagogika (ze kterých se dělá zkouška jen ústní). Mimo to se uloží žadateli vypracovati a z části též ústně přednésti exhortu na udané thema, jakož i konati před komisí o svobodně zvoleném thematu z učebné látky na vyšším gymnasiu patnáct minut trvající přednášku. Žadatelům o místa katechetská na ústavech ku vzdělání učitelů a učitelek dávají se zvláštní otázky z paedagogiky a methodiky. Žadatelům pak o místo katechetské na ústavech ku vzdělání učitelů v Praze, s nimiž spojena jest docentura paedagogiky a katechetiky na universitě, jest se podrobiti mimo zkoušku způsobilosti pro střední školy ještě zvláštní zkoušce konkursní. — Zkouška se koná v jazyku vyučovacím, jen písemní práce z věrouky a mravouky sepsati jest v jazyku latinském. Za nejmenší měřítko při zkoušce se pokládá, by kandidát ovládal látku, dle učebného plánu na školách středních přednášenou; za vyšší pak měřítko platí, co se na fakultách theologických požaduje od eminentistů. Mimo to jest kandidátovi ovládati i látku filosofickou na fakultě přednášenou tak dalece, pokud je toho ke zdůvodnění a hlubšímu pojetí apologetických, dogmatických a morálně-theologických zásad zapotřebí. Písemní práce při hlavní zkoušce jest klausurní, při níž proto všelijaké pomůcky mimo Písmo sv. jsou vyloučeny. Doktorům bohosloví jest se podrobiti jen ústní zkoušce z paedagogiky a liturgiky, jakož i konati exhortu (písemně vypracovanou) a svobodnou přednášku z učebné látky vyššího gymnasia. Zkouška trvá tři dny, a sice písemní práce dva dny a ústní zkouška jeden den. *A*-e celková se vysloví známkou: „velmi dobře způsobilý", „způsobilý" a „nezpůsobilý". (Srvn. Pražský Ord. L. z r. 1904. str. 89. n.) Podobně děje se i v diecesi budějovické, královéhradecké, olomoucké, brněnské (srvn. Acta Curiae Epp. Brunensis 1910 č. 12) a jinde. — b) **škol měšťanských.** Zkoušku pro školy měšťanské lze skládati teprve za několik let po přijetí vyšších svěcení (v Praze za dvě, jinde později). Žádost, doložená matur. vysvědčením a absolutoriem o vykonaných zkouškách bohosloveckých, zašle se (v Praze) konsistoři cestou vikar. úřadu, který připojí, nebo byl-li by na škole v působišti kandidátově ustanoven zvláštní ordinariátní komisař školní, od tohoto opatří vysvědčení o schopnosti a vhodnosti kandidátově k úřadu katechetskému, při čemž přihlížeti jest i k mravní stránce a povaze kandidátově. Žádosti se podávají (v Praze) do konce ledna nebo července. Zkouška koná se před zvláštní od biskupa jmenovanou komisí, v Praze dvakrát do roka (počátkem března a v druhé polovici září). — Při zkoušce, která se koná písemně a ústně, jest kandidátovi prokázati, že ovládá věcně i methodicky náboženské učivo, předepsané pro školy měšťanské. Písemní zkouška se koná z věrouky s apologetikou, mravouky a církevních dějin. Kromě toho jest kandidátovi vypracovati exhortu. Otázky z věrouky a mravouky vypracovati dlužno na základě velikého katechismu se stálým zřením k biblické dějepravě. Ústní zkouška se koná z věrouky s apologetikou, mravouky, církev. dějin, liturgiky, paedagogiky (i s dějinami vychovatelství) a katechetiky s methodikou, jakož i ze školního zákonodárství. Mimo to se přednese část exhorty. Dále jest každému kandidátovi konati na měšťanské škole praktický výstup, jehož thema se mu oznámí den před tím. — Zkouška trvá pět půldnů, z nichž první dva jsou určeny pro zkoušku písemní, třetí

pro zkoušku ústní, čtvrtý jest prázdný pro přípravu na praktický výstup, který se koná pátého půldne. — Doktoři bohosloví mohou žádati u konsistoře za vysvědčení způsobilosti katechetské pro školy měšťanské na základě svého doktorátu, cestou vikariátního úřadu. Konsistoř v jednotlivých případech rozhodne, má-li se žadatel podrobiti aspoň zkoušce z paedagogiky a katechetiky s methodikou, jakož i má-li konati praktický výstup. Approbace celková se vyslovuje známkou: „způsobilý s vyznamenáním", „způsobilý" a „nezpůsobilý". Za vysvědčení způsobilosti jest však v Praze kandidátu žádati v každém jednotlivém případě, kdykoli se hodlá ucházeti o místo katechetské při některé škole měšťanské. Zkušební komisaři tvoří za předsednictví gener. vikáře aspoň čtyři členové od biskupa na tři léta jmenovaní. Práce písemní jsou klausurní, a proto není dovoleno užívati při nich jakýchkoli pomůcek. (Srvn. Ord. List pražský z r. 1908 str. 76.) I tento způsob, platný pro pražskou diecesi, jest v ostatních diecesích ve větším či menším rozsahu zaveden. — c) K zastávání **úřadu katechetského při školách obecných** jest jako způsobilý approbován každý kněz na základě svého absolutoria o vykonaných zkouškách bohoslovecких, pokud snad pro definitivní ustanovení samostatného katechety není i pro tyto školy předepsána v té či oné diecesi zkouška zvláštní. [*Kšp.*] — **7. approbace kazatelů** se strany Ordinaria diecesního jest nutna všem, kdož v diecesi slovo Boží hlásati chtějí, ať jde o kněze světské nebo řeholní, mají-li tito kázati mimo svůj řeholní kostel; neboť káží-li řeholní kněží ve svém řeholním kostele lidu, žádá se jen, by se biskupovi diecesnímu představili a za benedikci ho žádali, tak že kdyby týž odepřel, musí se kázání zdržeti; káží-li tam jen svým bratřím, není jim biskupského svolení třeba. (Srvn. Trid. sess. V. c. 2. de ref.; sess. XXIV. c. 4. de ref.; Řehoř XV. v konst. „Inscrutabili" z 5. února 1622.) Za účelem approbace podrobiti se jest kněžím zkoušce (řádovým, kteří mimo kostel řádový chtějí kázati, na základě konst. Klementa X. „Superna" z r. 1670). U nás koná se zkouška taková jednak na bohosl. učilištích (t. zv. probatika), jednak v seminářích, jednak též při farním a katechetském konkursu. — V „motu proprio" papežo Pia X. „Sacrorum antistitum" ze dne 1. září 1910 (Acta Ap. Sedis 1910 str. 655 nn.) publikovány v titulu „De sacra praedicatione" zásady, které o kazatelích a kázáních stanovil papež Lev XIII. skrze posv. Sbor pro záležitosti biskupův a řeholníků dne 31. července 1894 pro biskupy a řehole v Italii, aby se jimi řídili biskupové a řehole všechny. Úřad kazatelský má se svěřovati jen kněžím zbožným a učeným. Kněží diecesní musí býti tudíž napřed ve směru tom approbováni (conc. Trid. sess. V. c. 2. de ref.); kněží z cizích diecesí nesmí kázati, zejména o slavnostech, pokud nepředložili písemného vysvědčení vlastního biskupa neb řádového představeného, že jsou bezúhonní a jako kazatelé schopni. Představení řádoví mají se o schopnosti té napřed přesvědčiti, a kdyby poznali, že s úřad ten některý kněz není, nebo že nedbá nařízení církevních o kázání (zejména v uvedeném „motu proprio" obsažených), mají ho ihned odvolati, a kdyby neposlechl, po případě i tresty církevními ho stíhati. [*Tpch.*] — **8. Approbace knih** („imprimatur", censura předchozí) jest písemné dovolení Ordinariovo, aby kniha, jemu k dobrozdání předložená, uveřejniti se směla. Zákon, nyní jediné platný, jest konst. Lva XIII. „Officiorum ac munerum" z 25. ledna 1897 s encyklikou Pia X. „Pascendi" z 8. září 1907. *A*-i podléhají knihy o Písmu sv., bohosloví, církev. dějinách a právu, bohosloví přirozeném (theologia naturalis), mravovědě přirozené (ethice) jednající, aneb podobné náboženské a mravní otázky za předmět mající. Ostřejší nařízení dává zmíněná konstituce duchovenstvu světskému: „Viri e clero sacculari ne libros quidem, qui de artibus scientiisque mere naturalibus tractant, inconsultis suis Ordinariis publicent, ut obsequentis animi erga illos exemplum praebeant." To zdá se býti více důtklivou radou, než přísným zákonem. Také následující ustanovení váže jen duchovní: „lidem prohibentur, quominus absque praevia Ordinariorum venia, diaria vel folia periodica moderanda suscipiant." *A*-i uděluje, není-li spis obsahem svým jiné kompetenci vyhrazen, biskup diecese, kde kniha vychází (ubi publici juris fiunt). Řeholníci jsou mimo to vázáni zaopatřiti sobě *a*-i svého představeného; kterého, určují stanovy. Spisovatel v Římě žijící jest povinen předložiti rukopis kardinálu vikáři (Vicarius Urbis) i magistru paláce papežského (Magister S. Palatii Apostolici), i když kniha mimo Řím se tiskne. V posledním případě není však jiné *a*-e zapotřebí. Pro jisté druhy spisů stanovena jest *a*-e zvláštní: Překlady Písma sv. musí buď od Sv. stolice býti schváleny, neb pod dozorem biskupů vydány a poznámkami ze sv. Otců neb církevních spisovatelů vyňatými opatřeny býti. Knihy dříve zakázané nesmí se znova tisknouti, leč ze zvláštních příčin, s dovolením kongr. Indexu a podle norem od ní stanovených. Spisy, jakkoli svatořečení se týkající, podrobeny býti musí *a*-i kongr. sv. obřadů, sbírky zákonů římských kongregací potřebují *a*-i příslušného sboru. Že byla *a*-e udělena, má na počátku neb na konci knihy býti poznamenáno, a to tím způsobem, že po prohlášení censorové „Nihil obstat" s připojeným jeho jménem, položí se (u řeholníků po připojení *a*-e řeholní) ordinariální „imprimatur" s připojením data a čísla, jakož i podpisu Ordinariova. (Srvn. *Novotný*, O četbě zapověděných knih dle nyní platných zákonů církevních v ČKD 1909, str. 26 nn.; *Arndt*, Libri prohibiti, 270 nn. [*Pšk.*] — **9. approbace per modum institutionis auctorizabilis** čili **per modum auctorizationis** viz čl. auctorizab. institutio. — **10. approbace nabídnuté přísahy.** V kanonickém procesu soudním mezi průkaznými prostředky nalézá se také přísaha (v. t.), jež buď soudcem straně může býti uložena, nebo od strany samé (od žalobce) straně druhé (žalovanému) může býti nabídnuta (= iuramenti delatio, nabídnutí přísahy), jakoby žalobce takto celou záležitost a rozřešení sporu učinil závislým na svědomitosti žalovaného. Avšak v tomto případě, kde jde takto o t. zv. přísahu rozhodnou, kterou druhá strana (delatus) od nabízitele (deferrens) přijmouti může (ale nemusí, má-li po ruce jiné prostředky průkazné resp. očistné), jest zapotřebí, aby soudce takovouto delaci přísahy schválil. Srvn. *Grosz*, Beweistheorie str. 235 nn.; *Rittner-Zítek*, Katol. právo církevní II. 76 nn. [*Tpch.*] — **11. approbace obhájce a zástupce obžalovaného** u trestního soudu církevního skrze biskupa (Ordinaria) jest předepsána článkem 30. Instrukce posv. sboru bisk. a řehol. z 11. ledna 1880, který zní: „In die qua Causa proponitur, est in facultate accusati faciendi se repraesentare et defendere ab alio Sacerdote aut laico Patrocinatore, antea approbatis ab Ordinario", z čehož jde, že *a*-e tě potřebují obhájci a zástupci tito, ať jsou laici nebo kněží, chce-li jich obžalovaný užíti. (Srvn. *Lega*, Prael. de iudic. eccl. IV. 181; *Droste*, Disciplinar- und Kriminal-Verfahren gegen Geistliche, 57 nn.; Dr. *J. Moraver*, O kan. procesu v „Hlídce" 1903 str. 451 nn.) [*Tpch.*] — **12. approbace obrazův a soch náboženských** jest přirozeným důsledkem učitelského a královského úřadu církevního, jenž velí církvi pečovati o to, by věřící na své víře a mravech škodu ne-

trpěli. Nejsouť obrazy a sochy svatých pouze ozdobou kostelů a křesťanských domácností, nýbrž mají i účel vychovávací a učebný (Trident. sess. 25. de ss. imaginibus), což i synoda pražská roku 1605 pěknými slovy vyjadřuje. Proto též jak synoda trident. (l. c.), tak i synody partikulární stanovily zvláštní pravidla o tom, jak sv. obrazy a sochy mají býti provedeny (synoda pražská z roku 1605, provinc. synoda pražská z r. 1860 tit. III. cap. 6.), jakož i to, co se má státi s těmi, jež předpisům církevním nevyhovují, ukládajíce, by předchozí *a*-e biskupská udělena byla, kdykoliv se jedná o postavení nového posud neobvyklého obrazu neb sochy na místě veřejném neb v kostele, byť i jakkoliv exemptním (prov. syn. praž. l. c.). Co pak se týče zvláštních předpisův a zápovědí ikonografických starších, je to konstituce Urbana VIII. „Sacrosancta" z 15. května 1642, která obnovuje předpisy tridentské; o obrazech Boha a nejsv. Trojice jedná již dekret. syn. nicej. II z r. 787, a též breve Bened. XIV. „Sollicitudini nostrae" z 1. října roku 1745; o obrazech Krista Pána jedná kromě předpisův uvedených celá řada jiných, jako dekret S. Off. z 3. června a 26. srpna 1891 (o obrazech Nejsv. Srdce Páně), S. Off. z 1. května 1901, 6. dubna 1879, 6. února 1896, 15. pros. 1896 a j.; také o obrazech P. Marie, sv. Josefa, andělů, apoštolů, svatých a světic, blahoslavenců a osob nebeatifikovaných vydáno bylo během času plno předpisů církevních. (Srvn. *Pecháček*, Ikonografické předpisy a zápovědi církevní v ČKD 1904 str. 10 nn.) Nejnovější předpisy o vydávání a tištění sv. obrazů obsahuje konstituce Lva XIII. „Officiorum ac munerum" z 25. ledna 1897 (tit. I. cap. 6), kdež se nejprve naprosto zakazují obrazy svatých, které se neshodují s duchem a před tím vydanými předpisy církevními, a to rozšiřování a rozmnožování jich pro potřebu jak veřejnou, tak soukromou; dále pak se tam stanoví, že nové obrazy, ať mají modlitby připojeny nebo ne, nemohou býti publikovány bez předchozího svolení církevního představeného. (Srvn. *Pecháček*, l. c.; *Jakob*, Die Kunst im Dienste der Kirche, str. 110 nn.) [*Tpch.*] — 13. **approbace rozsudku soudů církevních.** Tam, kde Ordinarius k rozsuzování sporův a vykonávání práva a spravedlnosti vůbec používá zvláštního kollegia soudního, vynáší toto nálezy jménem Ordinariovým, při čemž Ordinarius často si vyhrazuje, aby mu rozsudek napřed byl předložen ke schválení. Tak tomu na př. při duchovním soudu pražském ve věcech sporných a trestných. Nález soudem učiněný předloží se Ordinariovi k *a*-i. Z té příčiny se biskupovi předloží spolu s připojením důvodův, o které se nález ten opírá. Biskup pak buď soudu uloží, by okolnosti od něho vytknuté opět vzal ve zdravé uvážení a v řízení pokračoval, nebo nález soudní potvrdí. V tomto případě dodá se pak přepis jeho žalovanému, který se může v zákonité lhůtě odvolati. Nález soudu, který vešel v moc práva, vykoná pak soud, který může dle potřeby i konsistoř a světský úřad za pomoc požádati. Je-li biskup vzdálen, potvrdí na jeho místě rozsudek generální vikář. (Srvn. na př. *Navedení* dané pražskému k. a. duch. soudu v záležitostech sporných a trestných §§ 45, 81, 82, 84, 88.) — Podobné tomu, jedná-li se o rozsudky církev. soudů v záležitostech manželských. I ty musí býti potvrzeny od kompetentní autority. Dle § 178 a 237 Instrukce pro judiciis ecclesiasticis v Rakousku má býti biskupovi oznámeno, dříve nežli se pronese rozsudek, na čem soud se usnesl. Nezdá-li se nález býti dosti odůvodněným, udá biskup různé okolnosti, by o nich soud ještě jedenkráte uvážil a výsledek jemu sdělil. Také jde-li o nález soudní ve příčině rozvodu manželův od stolu a lože, může biskup, uzná-li toho potřebu, nařídíti, aby soud manželský, dříve než nález pronese, mu návrh nálezu předložil (§ 237 Instr.). Srvn. *Schulte*, Darstellung des Prozesses vor den kathol. geistl. Ehegerichten Oesterreichs, 1858, str. 191 n. [*Ksp.*] — **14. approbace řeholních společností** jest vyhrazena papeži, který schvaluje i založení nového řádu i jeho reguli a konstituce (statuta). Do nedávna příslušelo biskupům právo dovolovati, aby se nové kongregace utvářely, a pod jeho dozorem způsob života, který sobě vytkly, vyzkoušely. Ale podle konst. „Dei Providentis" ze 16. července 1906 (*Acta S. S.* 39. p. 344) nejsou biskupové více u věci té kompetentní, tak že nyní i počátečné založení nové společnosti dovoluje výhradně kongregace pro záležitosti řeholníků. Dovolení to však naprosto rozlišovati sluší od *a*-e samé. *A*-e záleží v authentickém prohlášení Apošt. stolice, že účel, zákony, způsob života řeholní společnosti jsou chvalitebny a užitečny i k dokonalosti vedou, pročež že její rozšíření po celém světě se dovoluje. *A*-e děje se postupně; nejprve schválí se účel společnosti, potom i společnost (decretum laudis). Když pak mezi tím konstituce byly prozkoumány, poopraveny a vyzkoušeny, následuje formální *a*-e, nejprve na dobu omezenou (ad quinquennium), konečně bez omezení. (V. *Normae*, n. 1—24. a čl. „kongregace". [*Pt.*] — **15. approbace statut kapitolních.** Statuta kapitolní jsou psaná pravidla a předpisy, vydané dle práva obecného, nebo aspoň mimo ně, nikoli však proti němu, a týkající se záležitostí kapitolních, jako chóru, schůzí, správy jmění a pod. Kapitoly mají právo vydávati statuty, jak plyne již z římského práva l. 4. D. de collegiis XLVII. 22. „Sodales sunt, qui eiusdem collegii sunt, quam Graeci ἑταιρίαν vocant. His autem potestatem facit lex, pactionem, quam velint, sibi ferre, dum ne quid ex publica lege corrumpant." (Srv. part. decis. in cap. 9. 14. X. de cleric. non resid. III. 4. („Vestra universitas"); cap. 6. 8. 9. X. de const. I. 2.; c. 1. 4. X. de his, quae III. 11.; c. 8. X. conc. praeb. III. 8.; c. Trid. s. XXV. c. 5. 6. de ref.; s. XXIV. c. 14. 12. de ref.; c. 12. X. de const. I. 2.; c. 7. X. de rescr. I. 3; c. 37. X. de praeb. III. 5.) Aby měly statuty platnost, musí býti vydány od většiny právoplatně shromážděné kapitoly (c. 1. X. de his, quae III. 11). O tom, třeba-li statutům kapitolním approbace biskupovy čili nic, mínění se různí. Jisto jest, že nikdy se nevyžadovalo schválení papežského (srov. c. 9. X. de const. I. 2.), a dostalo-li by se ho jim v některém zcela mimořádném případě, udělí se nejvýše in forma communi, nikdy však in forma specifica. (Srv. prov. synod. rusínskou z r. 1891; Anal. iur. pont. t. VI. p. 2018 n.) Někteří kanonisté jsou toho mínění, že se vyžaduje approbace kapit. statutů se strany biskupovy aspoň tehdy, jedná-li se o záležitosti vážnější. Toto mínění zastává Wernz „Ius decretalium" II. str. 955 (I. vyd.), opíraje se o koncil římský z roku 1725; aspoň prý tak soudili dlužno dle nynější praxe. Jiného náhledu jsou však druzí kanonisté, zvláště Bouix („De capitulis") a de Herdt („Praxis capitularis"), kteří právě na základě koncilu římského z r. 1725 (tit. II. cap. 4.) tvrdí, že kapitolní statuty biskupské approbace nepotřebují. (Srv. též Glossa in caput „Constitutionem" de verborum significatione in VI°. ad verbum „statutum" a různá rozhodnutí S. Rotae, i posv. kongr. koncilu, uvedená u Bouixe l. c. str. 409 násl.) Pravda jest, že Benedikt XIII. nařídil na zmíněném sněmu římském, že všechny kapitoly mají míti své statuty (tit. II. cap. IV.), a prohlásil v cap. V., že nařízení to týká se všech kapitol i za hranicemi Italie, a péči o to svěřil biskupům. Avšak nikde není psáno, že by nařizoval i jich approbaci od biskupův.

V dekretálech l. I. tit. IV. c. 9. sice čteme: „Capitulum sine Episcopo statuta seu consuetudines novas facere, vel antiquas immutare non potest.“ To však se týče dle Scarfantona l. IV. tit. XI. n. 21. pouze oněch dávných zvyklostí a statutů, které se vztahují na stav celé církve nebo se dotýkají společných zájmů biskupa a kapitoly, ale nikoli, týkají-li se soukromého zájmu samotné kapitoly. Tak soudí i Fagnanus in l. p. I. X. de constit. c. Cum omnes n. 37; Reiffenstuel in 1. p. l. X. tit. 2. de Constit. n. 87.; Barbosa de canonicis c. 42. n. 15. et 16.; Suarez de leg. l. IV. c. 6.; Pittonius, Controv. patron. alleg. 90, n. 63. t. II.; Pignatelli l. X. comult. 138. n. 16.; Pirhing l. I. tit. 33. n. 42; Lucius Ferraris „Capitulum“ art. 3. n. 1. a 72. Lucidi, De visit. ss. lim. vol. 1. fol. 321 n. 145. et 146. a m. j. (Srov. *de Herdt*, l. c. pag. 396.) Ostatně plyne pro kapitolu právo vydávati pro členy závazné statuty i z toho, že jest zákonitě existujícím collegiem, corpus sociale, a jako taková musí míti možnost stanoviti předpisy, jimiž by se spravovala a svého cíle účinně dosíci mohla. (*De Herdt*, l. c., *Bouix*, l. c. a j.) — Výjimkou jest l. dovolí-li nebo nařídí-li Sv. stolice biskupovi, aby sám sestavil kap. statuty a je odevzdal kapitole k zachovávání, jako na př. se stalo při novém ohraničení diecesí francouzských, kdy byly kapitoly i nově zřízeny dekretem „Cum Sanctissimus Dominus“ ze dne 9. dubna 1802; 2. je-li kapitola liknavou a statutů sestaviti nehodlá, nebo učinila-li statut chybný. V tomto případě rovněž připadne biskupovi právo a povinnost sepsati kapitolní statut a uložiti kapitole, by jej zachovávala. (Srvn. Lucidi, De visit. ss. lim. vol. 1. fol. 321. n. 146.; Acta S. Sedis vol. II. fol. 221. ad VII. De Herdt l. c. str. 396. ss.) — Kapitola může také vydati statuty trestní proti těm, kdož by předpisy přestoupili. Ovšem, nemůže tak činiti per viam jurisdictionis, nýbrž per modum domesticae disciplinae sive correctionis (Bouix l. c. p. 4. cap. IV. § 2. prop. 13.; Scarfantonus lib. IV. tit. XIII. n. 33.) — Ačkoli však statuta vydaná kapitolou bez biskupského souhlasu nebo schválení platí, a členy kapitoly zavazují, nejsou přece opravdovými zákony, a to proto, že kapitola nemá — sede plena — jurisdikce; jsou to jen pravidla, dle nichž se jest členům říditi, zavazující sub fidelitate ex pacto et conventione. (Suarez l. c. l. 4. cap. 6.) Proto, mají-li míti moc zákona, nutno, by byly předloženy biskupovi a od něho schváleny, approbovány. (*Conc. Rom.* 1725 lit. II. cap. IV. *Lucidi*, De visit. ss. liminum, vol. I. fol. 321 n. 146; *Acta S. Sedis* vol. XIV. fol. 109.) Aspoň se vyžaduje, by jim biskup neodporoval. Kdyby biskup statutů jinak vhodných (licita et honesta) schváliti nechtěl, jest se obrátiti k metropolitovi, připadně ke Sv. stolici. (Scarfantonus l. IV. tit. XI. n. 11. et 12.) — Měniti a rušiti statuty kapitolní mohou ti, kdož měli právo je dáti. A proto, co může kapitola stanoviti bez biskupa, může i sama zrušiti, opraviti, změniti; kde však se vyžadovala při sdělání statutů autorita biskupova, tam se vyžaduje i při změnách. Podotknouti sluší, že dostalo-li se od biskupa nebo Sv. stolice statutu kapitol. snad jen t. zv. confirmatio accidentalis, která totiž slouží pouze k dodání jakési autority a zvláštního lesku statutům, není však dána za tím účelem, by zvláštním způsobem dodávala jim moci závaznosti (confirmatio essentialis), může býti statut od kapitoly samotné odvolán. (Srov. l. I. X. tit. II. de Constitutionibus c. 8. Cum accessissent.) — U nás v Čechách stanovil provinciální sněm z r. 1860 pag. 213: „Quodvis capitulum sua habeat statuta secundum sanctiones concilii Tridentini aliasque constitutiones ecclesiasticas et peculiares relationes condita, atque ab episcopo approbata.“ Statuta metrop. kapit. praž. stvrzena a dána arcib. Arnoštem z Pardubic dne 18. listopadu 1350. Srv. *Podlaha*, Statuta metrop. ecclesiae Pragensis anno 1350 conscripta. [*Kšp.*] — **16. approbace nových pobožností** a s nimi spojených modliteb, litanií, písní (textů) není leč částí praeventivního schválení církevní autority učitelské a královské, při čemž, jde-li o pobožnosti veřejné (ať všeobecné, ať lokální), třeba schválení Apoštol. stolice, ač táž trpívá zhusta i starodávné zvyklosti lokální, doporučujíc jen biskupům, aby děli nad tím, by nic nedůstojného v obyčeje ty se nevloudilo — kdežto jde-li o pobožnosti soukromé, neliturgické, požaduje se *a*-e Ordinaria diecesního. Při liturgii mše sv. má se užívati jen textů liturgických, a to nezkrácených; také mešní písně lidové mají míti text approbovaný. Ba i pro melodie písní, mottet, mší sv. se požaduje, by nic profanního v ně se nevloudilo, při čemž u nás tak zv. Cyrillská jednota a její orgán „Cyrill“, resp. sbory zvané „Collegia de musica sacra“, v diecesích po rozumu „motu propr.“ Pia X. „Inter plurimos“ ustavené, výborné prokáží služby. (Srv. *Vechdček*, Ikonogr. předpisy a zápovědi církevní v ČKD. 1904 str. 10 nn.; *Jakob*, Die Kunst im Dienste der Kirche, str. 376 nn.; const. Lva XIII. „Officiorum ac munerum“.) [*Tpch.*] — **17. approbace úchval církevních sněmů partikulárních.** a) Dříve nežli se usnesení provinc. sněmu prohlásí, předloží metropolita acta et decreta — vše, co bylo jednáno a rozhodnuto — Sv. stolici k approbaci. *A.* ta jest dvojí: In forma communi (všeobecně) děje se *a.*, když nedojde žádné zvláštní potvrzení, nýbrž jen pouhé osvědčení, že není závady, by byly dekrety prohlášeny, poněvadž neobsahují, co by zasluhovalo výtky, anebo nemohlo býti aspoň trpěno. Tím však usnesení nenabývají větší váhy, a mohou proto od provinc. sněmu zase býti změněna; ale metropolita sám změny učiniti nemůže; je-li však závažný důvod, mohou biskupové v jednotlivých případech dispensovati. Něco jiného jest, potvrdí-li úchvaly ty papež zvláštním způsobem (bullou) — in forma specifica, což se ovšem děje jen velice zřídka, a to pouze z důvodů zcela zvláštních a k prosbám metropolity resp. sněmu. Při tom se podotýká v bulle, že schválení se stalo „motu proprio et ex certa scienta“. Toto potvrzení nazývá se též confirmatio. (Srvn. *Aichner*, Jus can. 457. pozn.) Rozhodnutí sněmovní platí však jen pro onu církev. provincii, a nikoli pro celou církev (leda by papež jinak výslovně ustanovil nebo některé dekrety pojal do Corpus iuris communis), ale nemohou býti změněna bez dovolení Sv. stolice. Takovéto zvláštní approbace bylo by třeba, kdyby se na př. jednalo o schválení toho, co se příčí všeobecnému právu. (Srvn. Benedikt XIV. De syn. dioec. l. 13. cap. 3) Jakmile byly dekrety v Římě prohlédnuty a jednim z uvedených způsobů schváleny a pak metropolitou prohlášeny, zavazují celou církev. provincii. Důvod, proč i dekrety sněmů provinciálních potřebují schválení Sv. stolice, uvádí Benedikt XIV. l. c. V dřívějších dobách — tak píše — odsuzovány byly někdy na provinciálních sněmech haerese i různé nepřístojnosti, které snad vznikly v provincii a odporovaly obecnému církevnímu právu; z té příčiny posílána byla akta do Říma, by je především schválil sv. Otec, a to, co na sněmu bylo uznáno za pravdu, následkem rozhodnutí Sv. stolice platilo i pro celou církev. Dnes ovšem „causae fidei“, záležitosti týkající se víry, na sněmech provinciálních přetřásati se nesmí. Ale v upomínku na onen starobylý zvyk nařídil Sixtus V., aby rozhodnutí sněmů těch, dříve nežli se uveřejní,

byla zaslána do Říma, nikoliv za příčinou potvrzení, nýbrž opravení, bylo-li by toho třeba. (Srv. Bened. XIV., De syn. dioec. lib. 13. cap. 3.; *Bargilliat*, Jus can. I. 683.) Za účelem revise provinciálních sněmů existovala při kongregaci koncilu zvláštní komise, ze které vznikla roku 1849 kongregace super revisione conciliorum provincialium. Tato však byla konstitucí Pia X. „Sapienti consilio" z r. 1908 zrušena a úkolem jejím pověřena kongregace Concilii. (V Čechách slaven byl poslední sněm provinciální r. 1860 a schválen papežem Piem IX. dne 7. srpna 1862 in forma communi.) — b) Co bylo řečeno o approbaci sněmu provinciálního, dlužno tvrditi i o tak zv. sněmech církevních nacionálních, když totiž biskupové nejen jedné církev. provincie, nýbrž biskupové více provincií, ale jedné národnosti (vlasti), se sejdou, a kterým předsedá delegát Sv. stolice. — c) Jinak jest tomu, jedná-li se o synodu diecesní. V tomto případě nevyžaduje se schválení Sv. stolice, nýbrž stačí approbace předsedajícího biskupa, který dekrety ještě během synody slavně prohlašuje. I kdyby snad žádal biskup za approbaci usnesení své synody v Římě, nebývá táž zpravidla nikdy udělena. (Srv. *Wernz*, Jus decretalium I. II. n. 866.) V témže smyslu odpověděla i posv. kongregace koncilu již r. 1645 17. června. (Srv. *Benedikt XIV.*, De syn. dioec. l. 13. c. 1.; *Heiner*, Kath. Kirchenrecht I. 339.) Přes to arci není vyloučeno, že ve výjimečných případech Sv. stolice na žádost biskupovu přece by mohla přistoupiti. (Srv. *Lucidi*, De visit. ss. liminum I, 226 ss.) [*Kšp.*] — **18. approbace usnesení církevních sněmů všeobecných (oekumenických).** Biskupové, zúčastnění na všeobecném sněmu, nejsou pouhými rádci nebo toliko svědky sněmovního jednání, nýbrž opravdovými učiteli a soudci, kteří mocí pravomoci jim udělené (vi iurisdictionis sibi concessae) mají rozhodující hlas ve věcech jak víry tak církevní kázně, při dávání zákonů i soudech a trestech. Z té příčiny podepisují dekrety, na nichž se sněm usnesl, jako opravdoví a „rozhodující" činitelé. Tento rozhodující hlas všech biskupů nebo aspoň jich většiny není pouhou radou či míněním, nýbrž skutečným úsudkem, t. j. právoplatným aktem. Avšak hlas jejich jest přece jen podřízený, úsudek jejich neúplný, a nikoliv nejvyšším a definitivním rozhodnutím, které by samo sebou mohlo zavazovati celou církev. Proto jest nevyhnutelným souhlas římského papeže approbací rozhodnutí sněmovních. Tato approbace není snad jen částí nahodilou, nýbrž podstatnou, poněvadž bez ní bylo by jednání biskupů neúplným, jednání těla bez hlavy. Proto i ona usnesení oekumenických sněmů, kterých papežové nepotvrdili, byla v církvi katolické pokládána vždy za neplatná. Approbaci tu udílí papež buďto předem (antecedenter) zvláštní (nikoli všeobecnou) plnomocí, anebo současně (concomitanter) na sněmu samém, když osobně předsedá, nebo dodatečně (consequenter), ať už slavnostně nebo prostě (in forma solemni sive simplici), ať výslovně nebo mlčky (expresse vel tacite), t. j. takovým jednáním, které se rovná schválení. Jakmile papež úchvaly všeobecného sněmu schválil a potvrdil, zavazují dekrety sněmovní veškeru církev, a to zcela, aniž by snad nabývaly své moci teprve dodatečným přijetím se strany věřících. (Srv. *Wernz*, „Jus decretalium" I II. n. 850 a j.) Přiklonil-li by se papež k menšině a tak by učení nějaké prohlásil za dogma, nejednalo by se v případě tom o rozhodnutí sněmu, nýbrž o rozhodnutí papeže „ex cathedra". Schválení císařské, jehož se dostávalo někdy usnesením prvních všeobecných sněmů zvláštním ediktem císařským, nebylo leč jakési ubezpečení, že může býti jich provedení vynuceno i mocí státní. Byť se snad i nedalo dějepisně dokázati, že úchvaly koncilů v prvních osmi stoletích byly potvrzeny nějakým zvláštním pozdějším aktem se strany papeže, přece se jim approbace té dostalo dílem podpisem papežských legátů k tomu splnomocněných, dílem skutečným (faktickým) přijetím oněch usnesení se strany Sv. stolice. Byť tedy historicky nebylo vždy prokázáno, jakým způsobem Apoštolská stolice jednotlivé koncily schválila, jisto jest se stanoviska právního i dogmatického, že rozhodnutí jejich mohou jen tehdy zavazovati celou církev, když papež je potvrdil. (Srv. *Heiner*, Kath. Kirchenrecht I. 329 ss.) [*Kšp.*] — **19. approbace stavebních plánů pro budovy církevní,** jako kostely, kaple, farní budovy, hřbitovy a pod. nutna jest již z toho důvodu, že nejde o stavby soukromé, nýbrž o stavby veřejné, sloužící účelům kultu; že se jedná dále i o to, aby po stránce jak liturgické, tak architektonické, aesthetické a praktické vyhovovaly všem příslušným předpisům církevním; jakož i že většinou mají býti pořízeny z prostředků, o jichž výdaji rozhodovati přísluší úřadům církev. (záduší, nadace, církev. sbírky a pod.). Co se týče stránky stavební a zdravotní, přísluší u nás i úřadům státním a autonom. příslušný vliv, který se pro ně odvozuje nad to začasto i z toho, že se má užíti ke stavbě prostředků, jež stát buď zcela nebo z části poskytuje, nebo hradí-li se náklad z institutu, nad nímž jistý dozor (spoludozor) mu přísluší (na př. z nábož. matice), o čemž vydána celá řada nařízení státních. Proto nesmí žádná kaple, oltář, kostel atd. se stavěti, pokud plán stavby té vrchním úřadem diecesním (resp. i úřadem státním) nebyl approbován, kterážto approbace týká se i rozpočtův a úhrady výloh, zejména arci pokud jde o upotřebení jmění církevního. Ordinariáty biskupské vesměs doporučují, a to důtklivě, aby zhotovení plánů těch a náčrtkův (oltářů, obrazů, soch, kazatelen atd.) svěřeno bylo jen mužům, kteří mají pro to i pravé pochopení i potřebné vědomosti. U nás možno se ve směru tom s plnou důvěrou obrátiti na Akademii křesťanskou v Praze. (Srv. *Jakob*, Die Kunst im Dienste der Kirche, 100; *Ordin. listy* diecesní; *Sittler*, O církev. umění a péči o jeho památky v ČKD. 1909, 513 nn.; *Bazzanella*, Manuale für das Seelsorgeamt, kdež uvedena i příslušná nařízení úřadů státních). [*Tpch.*] — **20. approbace učebnic náboženství ve školách** přísluší biskupovi diecesnímu, který jakožto vrchní pastýř diecesní jest povinen pečovati o to, aby se ve školách neučilo ničemu, co by bylo na odpor učení sv. víry a mravů. Proto učebnice, jež mají sloužiti vyučování náboženskému ve školách ať obecných, ať středních neb odborných, musí býti schváleny biskupem, což v Rakousku požadují i nařízení zákona státního, jak vidno z § 7. zákona ze dne 25. května 1868 a z min. nařízení ze dne 25. březnaa 1878, dle nichž teprve po udělení *a*-e církevní může státní správa k vyučování knihu připustiti jako učebnici náboženskou. Učebnice náboženská jedním Ordinariátem approbovaná může se pokládati za approbovanou i pro diecese ostatní, ač má každý Ordinarius právo, by sám knihu zkoušel a approbaci jí opatřil, což se u nás také stává. (Srv. *Ježek*, Rukověť pro katechety, str. 182 n., 264.) [*Tpch.*] — **21. approbace úředníkův a advokátů při kurii římské** regulována nově konstitucí Pia X. „Sapienti consilio" z 29. června 1908, a to v „Normae communes" c. II., kdež stanoveno toto: 1. Jde-li o vyšší úředníky kterékoli posv. kongregace, tribunálu nebo officia (jako je sekretář, jeho náměstek, konsultoři, minutanti), volí je papež volně. 2. Nižší úředníci,

jako jsou amanuenses, protokolista, účetní, pokladník a p., musí se podrobiti zkoušce, kterou představený ustanoví do měsíce po uprázdnění místa. Zkouška vědecká koná se písemně z předmětů, jichž znalosti je pro dotyčný úřad třeba. Práce ty jsou klausurní. K posouzení prací těch volí kongres, resp. u Roty děkan, dva konsultory, kteří úsudek svůj podají písemně s kvalifikací, jaká pracím těm přísluší. Neshodují-li se jejich vota, kandidát propadá, ač-li kongres resp. děkan Roty nerozhodne, by se obě různá vota poslala konsultorovi třetímu k rozhodnutí. Volen býti může jen ten, kdo *a*-ován po stránce vědecké. Scrutinium koná kongres, u Roty collegium auditorum. Je pak scrutinium to dvojí, obé pak tajné; v prvém scrutiniu hlasuje se pouze o tom, kteří z takto approbovaných (co do vědomostí) kandidátů se zřením ke stáří, mravům, schopnostem mohou býti pokládáni za vhodné pro úřad ten, při čemž má se za neschopného i ten, kdo dostal stejně hlasů pro a contra. Ve druhém scrutiniu volí se z kandidátů vědecky a v prvém scrutiniu approbovaných ten, který se mezi nimi pro to místo lépe hodí. Dostanou-li dva kandidáti (nebo více jich) stejně hlasů, rozhodne kardinál, jenž kongresu předsedá, resp. u Roty děkan. O výsledku scrutinia referuje se sv. Otci, a když ten volbu schválí, dostane se zvolenému dekretu. O *a*-i advokátů u Roty a Ap. Signatury platí ustanovení konst. „Sapienti consilio" tit. III. (Srv. *Acta Apost. Sedis* 1909, str. 37 nn.; *Henner*, Znovuzřízení kurie římské str. 32; *Soldát*, Konstituce „Saplenti consilio", nový ústavní zákon římské kurie v ČKD 1910. str. 203 n) [*Tpch.*] — **22. approbace volby papežské světskými panovníky** viz čl. papež (volba papeže). — **23. approbace vynesení kongregací římských.** Vymyká-li se nějaká záležitost řádné kompetenci té které kongregace, referuje o ní buďto kardinál praefekt anebo tajemník osobně sv. Otci a v odpovědi lze pak čísti slova, jako: „Die ... Ssmus D. N. Pius Pp. X. audita relatione infrascripti Secretarii S. Congr. Concilii, Emi Archiepiscopi Oratoris precibus benigne annuens gratiam iuxta petita benigne impertitus est", nebo „Ex audientia Sanctissimi", na znamení, že sv. Otec výnos kongregace approboval. Jindy opět čteme: „SS. annuit pro gratia," t. j. že sv. Otec udělil žádanou milost. Z té příčiny odpovídá mnohdy kongregace žadateli: „Ad mentem, facto verbo cum Sanctissimo", což značí, že případ nutno předložiti sv. Otci, a teprve dle jeho úsudku záležitost se rozluští, případně se vydá instrukce nebo nový dekret, kdežto slova: „Facto verbo cum Santissimo" podobně jako „Ad Dominum Secretarium cum Sanctissimo" značí, že kongregace nemá moci ve věci rozhodnouti, a proto jest pověřen praefekt (resp. sekretář), aby předložili mínění kongregace sv. Otci, který je pak zpravidla schválí, nebo navrženou milost udělí. Jinak ovšem, čteme-li „Relatum", což značí, že sv. Otec žádost, o které mu bylo referováno, zavrhl. (Srv. Dr. *Kaspar*, „Klausule užívané v odpovědích posv. kongregací" v ČKD. r. 1908 str. 381 násl.) [*Ksp.*] — **24. approbace k vyučování sv. náboženství** dostává se duchovním jednak (pro školy obecné) na základě zkoušek bohosloveckých, jednak (pro školy měšťanské a střední) na základě zvláštních zkoušek (viz approbace katechetů škol středních a škol měšťanských). K této *a*-i musí ovšem přistoupiti v konkretním případě vždy ještě t. zv. kanonická misse, jež approbovaného již duchovního opravňuje k vykonávání úřadu katechetského při určitých školách v určitém obvodu farním, kterážto misse beneficiátům dána pro školy obecné eo ipso řádným jich dosazením na obročí, jelikož vyučování sv. náboženství tvoří podstatnou část jejich úřadu pastýřského, což platí — servatis servandis — i o kaplanech, administrátorech, expositech, lokalistech a pod., ježto i oni zmocněním k samostatnému nebo pomocnému zastávání správy duchovní nabývají této oprávněnosti — kdežto katechetům a kněžím mimo duchovní správu stojícím jest k tomu konci třeba poslání zvláštního. Co se týče *a*. světských učitelských sil pro výpomocné vyučování náboženské, jak o něm jedná odst. 6. § 5. říš. zák. škol. ze dne 14. května 1869 ř. z. č. 62, stanoví předpisy státní, že jest se jím při zkoušce způsobilosti učitelské podrobiti též zkoušce z náboženství, již vedle předsedy komise a zkoušejícího professora účasten je též zvláštní ordinariátní komisař, kterážto zkouška z náboženství tvoří podstatnou součást celé zkoušky způsobilosti učitelské. Na základě této *a*. může pak světský učitel v čas potřeby obdržeti missi, aby mohl pod dozorem duchovní správy náboženství výpomocně vyučovati. [*Tpch.*] — **25. approbace výsad neb práv vůbec.** Výsady staré jakož i z různých důvodů v pochybnost uvedené, předkládají majitelé jich Sv. stolici, prosíce o potvrzení. Stvrzení takové (confirmatio, innovatio privilegii) děje se dvojím způsobem: obecným (*a.* in forma communi) neb zvláštním (*a.* in forma specifica), tak že i účinky svými se různí. Potvrzení udělené prvním způsobem ničeho neměnì na platnosti či neplatnosti práva stvrzeného. Bylo-li tudíž původní udělení z příčin právních neplatné, zůstává jím i po approbaci. *A.* však ve formě zvláštní daná jest ceny mnohem vyšší, neboť papež nejvyšší pravomocí doplňuje a sanuje nedostatky předchozí (obrepci, subrepci), tak že jakákoli pochyba o platnosti výsady jest vyloučena. Vždy se předpokládá *a.* obecná, kdežto zvláštní approbaci poznati jest z listiny konfirmační. Tak na př. čte-li se tam: „ex certa scientia, motu proprio, gratias de verbo ad verbum praesentibus insertas habentes, auctoritate Apostolica approbamus", jasně jest znáti *a* i zvláštní. *A.* obyčejná, jednoduchá, byť i méně jistoty poskytovala, není neužitečnou; činiť, že nižší instance o právu potvrzeném souditi nemohou, ani jeho užívání překážeti. (Viz *dekretálky*, l. 2. tit. 30. *de confirmatione utili vel inutili*, *Benedikt XIV.* De Synodo dioecesana, l. 13. cap. 5. n 11) [*Pšk.*] — **26. approbace zázraků při beatifikaci a kanonisaci.** Jednalo-li se s počátku o prohlášení mučedníka nebo vyznavače za svatého, mohl o tom po bedlivém šetření rozhodnouti biskup a jej kanonisovati. (Srv. Bellarmini, De Sanctorum Beatitudine l. 8.) V církvi africké však rozhodoval pouze primas karthaginský. (P. Lechner, Beatifikation u. Kanonisation der Diener Gottes, str. 273, 278 n.) Ale vždy jednali tak biskupové jen předpokládajíce, že jejich představení, metropolita, patriarcha a zvláště římský primas (papež), mlčky k tomu svolují. Přes to však již v prvních dobách jsou případy, kdy posílali biskupové příslušná akta do Říma, by Sv. stolice sama rozhodla. (Srvn. na př. akta mučedníka sv. bisk. Vigilia, který z. r. 339.) Zpravidla svatí, o nichž řeč, uctíváni byli jen v domácí diecesi, případně i v jiných, bylo-li z domovské diecese o to požádáno. První případ všeobecné úcty pro celou církev zdá se býti prohlášení sv. Ulricha r. 993 od papeže Jana XV. „Synodo laudante", načež následovaly jiné. Od dob Alexandra III. zřídka jen dála se approbace zázraků od biskupů a Innocenc III. zaznamenává, prohlašuje Kunhutu za svatou: Cum hoc sublime iudicium ad eum tantum pertineat, qui est beati Petri successor et Vicarius Christi. Urban VIII. však bullou z roku 1634 ustanovil prohlašování za blahoslavené resp. svaté za výhradní právo Sv. stolice. Mezi důvody

uvádějí spisovatelé, že zázraky se přičítají víře, vše pak, co víry se tkne, že náleží k posouzení a rozsouzení Sv. stolice. Nyní biskup, zplnomocněn od Sv. stolice, zavádí informační proces o pověsti svatosti, hrdinných ctnostech nebo i o mučednictví a o zázracích. Proces o zázracích se koná, ať jedná se o kanonisaci nebo o beatifikaci. Postulatorovi (tomu, kdo podal žádost) jest především uvažovati, zdali „subiectum miraculi sit arduum", na př. jedná-li se o uzdravení, zdali nemoc byla těžkou, vážnou; jest mu přihlížeti i k podrobnostem, k fysické konstituci uzdraveného i jeho rodičů, k příčinám nemoci, jejímu počátku i průběhu, jednotlivým symptomům i lékům a zdali nějak prospěly, jakož i uvažovati o stavu, v jakém byl nemocný ve chvíli uzdravení. Proto jest potřebí svědectví lékařů a chirurgů, kteří mají, dle možnosti, uvésti vše chronologicky. Dále dlužno uvažovati, mohl-li nemocný přirozenosti svou nebo léky se uzdraviti aspoň tak, jak se pozdravil. Též bylo-li uzdravení úplné, které nezanechalo žádné stopy, leč snad nějakou slabost sil (vyjímajíc, jedná-li se o nemocné s horečkou); rovněž bylo-li uzdravení trvalé. Mimo to má postulator vyzvídati, zdali se nemocný uzdravil tím, že sám nebo jiní vzývali onoho sluhu Páně, o jehož beatifikaci nebo svatořečení se jedná, či byli-li vzýváni jiní nebešťané. Též zdali uzdravení nadešlo hned po vzývání či o něco později, i zjevil-li se vzývaný sluha Páně nemocnému. A konečně jest mu vyšetřiti, možno-li vše, co řečeno, dosvědčiti více svědky *očitými*; neboť jen takovými musí býti zázraky potvrzeny. Ale dlužno též, by byli někteří svědci de *auditu*, aby totiž se prokázalo, že známost zázraku vešla v širší kruhy. Lékaři a chirurgové, jichž svědectví postulator se dovolává, jakož i ostatní svědci mají vypovídati pod přísahou. Mimo to ex *officio* mají býti povoláni svědkové, aspoň dva, z výtečných znalců (lékaři, chirurgové), kteří uzdraveného prohlédnou a sdělí, nenacházejí-li žádné stopy po nemoci a pod. Všichni pak s notářem podepíší protokol a záležitost další se projednává definitivně v Římě. Dle nynější praxe stačí dva zázraky ku prohlášení za blahoslaveného a dva nové pro kanonisaci. (Srv. Benedikt XIV., De Servorum Dei beatif. et Beatorum Canonisatione I. cp. 22. n. 10.) Jen v případě, kdy prohlášen byl někdo za blahoslaveného „casu excepto", t. j. mimořádným způsobem, nežli je stanoven Urbanem VIII (ob cultum immemorabilem vel aliunde cultum legitime servo Dei tributum), nestačí, jedná-li se o jeho kanonisaci, nové *dva* zázraky, nýbrž applikuje se dekret Benedikta XIV. z 23. dubna 1741, jenž vyžaduje čtyři zázraky potvrzené svědky *očitými*, když byly ctnosti stvrzeny svědky „de auditu". V tomto případě také, jedná-li se o kanonisaci vyznavačů, musí napřed býti rozhodnuto: An constet de virtutibus theologalibus et cardinalibus in casu et ad effectum de quo agitur", a u mučedníků: An constet de martyrio et causa martyrii, a když otázka příznivě zodpovědena, klade se druhá pro vyznavače: An constet de miraculis, quae post indultam venerationem supervenerunt, a pro mučedníky: An constet de signis seu miraculis, quae supervenerunt post indultam venerationem. Kdežto, jedná-li se o kanonisaci blahoslaveného, který byl prohlášen pravidelným způsobem (in causa agitata per viam non cultus), klade se pouze otázka: An constet de signis aut miraculis patritis post indultam beatificationem. Při kanonisaci mučedníků častěji se stává, že se spojuje obojí otázka: An constet de martyrio et signis seu miraculis. Otázky se přetřásají především v kongregaci *předpravné* (congr. antepraeparatoria) v paláci kardinála „ponenta", t. j. onoho, který řídí jednání beatifikace či kanonisace a který jest jmenován od papeže (dekret z 25. února 1665), kde dají písemné votum všichni konsultoři (členové různých řádů, vyjímajíc zástupce řádu, jehož člen má býti prohlášen za blahoslaveného nebo svatého (dle dekretu ze dne 11. května 1733), i „promotor fidei" a jeho zástupce, jichž (posledních dvou) jest úkolem činiti všemožné námitky proti prohlášení za svatého (blahoslaveného), tak aby kardinál „ponens", který též požádal znalce (lékaře i chirurgy) o jejich votum, byl o všem důkladně zpraven. Kardinál však ve schůzi této mínění svého nepronese. Na to se sdělí výsledek všem kardinálům kongregace posv. obřadů v „*přípravném*" (praeparatoria) sezení ve Vatikáně, kde však odevzdají pouze konsultoři a promotor fidei se zástupcem svůj hlas a písemně jej odůvodní. Nesouhlasí-li s posudkem znalců prvních, mají právo žádati o dobrozdání „zkušenějších", které určí tajně kardinál „ponens". Kardinálové tentokrát nehlasují, nýbrž jen vyslechnou vývody všech, by dle toho utvořili si své mínění. Dříve nežli se přikročí ke kongregaci *generální*, píše advokát beatifikace (kanonisace) žádost: An stante Virtutum et duorum, (aut trium aut quatuor) Miraculorum approbatione, *tuto procedi possit* ad solemnem venerabilis servi Dei *N.* beatificationem (canonisationem), a připojí stručně všechny důkazy. Promotor fidei napíše svůj úsudek (námitky), a z dubia, obsahu (summaria) a úsudku tohoto povstává „*positio* super dubio, an tuto possit procedi ad beatificationem", sestávající ze dvou, nejvýše tří archů. Schůze ta se nazývá „*de tuto*". Před odbýváním kongregace generální jest prokázati postulatorovi, že zapravil 825 římských dukátů na bohoslužebná roucha pro kostel sv. Petra ve Vatikáně. Konečně jest shromáždění *generální*, u přítomnosti papeže, kardinálů a konsultorů i praelátů úředníků; hlas dají především konsultoři, pak praeláti, načež, když konsultoři se vzdálili, hlasují kardinálové, ale hlas jejich jest pouze poradní, poněvadž rozhoduje toliko papež. Poněvadž jest věc velice důležitá, jsou všichni zúčastnění zavázáni přísahou k mlčení pod trestem křivé přísahy a exkommunikace latae sententiae, od níž toliko od papeže (ani ne od Poenitenciáře) mohou býti rozhřešeni — vyjímajíc hodinu smrti. Byť kardinálové a konsultoři v shromáždění „de tuto" i jednohlasně byli pronesli vota ve prospěch *kanonisace*, nerozhoduje papež ihned, nýbrž ponechává si čas, aby o věci zrale mohl uvážiti a prosíti Boha o přispění. Na konec káže, by o záležitosti znovu se uvažovalo v *konsistoři*. A konsistoř ta nekoná se jednou, nýbrž třikráte. Nejprve jest konsistoř *tajná*, ve které hlasují pouze kardinálové, z nichž dříve každý obdržel životopis dotyčného služebníka Božího, vylíčení jeho ctností, zázraků a postupu celého procesu, sestavený buďto tajemníkem kongregace nebo promotorem fidei. Při tom má papež krátkou promluvu a prohlašuje, že čeká na radu kardinálů. Kardinál praefekt čte na to stručný obsah celé záležitosti. Teprve pak se táže papež kardinálů, kteří všichni povstanou a jeden po druhém odpovídá: „placet" nebo „non placet". Pak se odbývá konsistoř *veřejná*, při níž hlasují kardinálové, praesules Romanae Curiae a biskupové, byť i nebyli assistentes solio. V konsistoři té advokát konsistorní mluví ve prospěch kanonisace, načež odpovídá jménem papežovým praelát tajemník brevium ke knížatům, že sv. Otec chce ještě zvěděti mínění kardinálů a biskupů, kteří v příštím sezení budou dotázáni. Tak jest ohlášena konsistoř *poloveřejná*, kde hlasují kardinálové a biskupové. Každý kardinál počne sdělovati své mínění stoje, s nepokrytou hlavou a pokračuje v sedě, s hlavou pokrytou. Biskup však,

nežli počne hlasovati, poklekne a po ukončení svého posudku klekne znovu. (Srv. *Lega*, De iudiciis eccles. lib. I. vol. 2., 207—234; Codex pro postulatoribus causarum beatificationis et canonisationis (2 volumina). Papež na konci konsistoře znovu promluví a doporučuje záležitost všemocnému Bohu. Současně oznamuje den, ve který by kanonisace, pokud k ní přikročiti hodlá, se konala. (Srv. též Beatifikationen und Kanonisation der Diener Gottes v. P. *Peter Lechner* OSB.) Dekretem posv. sboru obřadového (Congreg. rituum ze dne 9. prosince 1908), kterému příslušelo rozhodovati o beatifikaci a svatořečení, ustanovena byla zvláštní partikulární kongregace, jež by se obírala méně důležitými otázkami, týkajícími se beatifikace služů Božích a jich kanonisace, kteryžto úkol dříve připadal (nařízeními ze dne 23. října 1878 a 19. pros. 1905) auditorům S. Rotae. Kongregace ta sestává z několika kardinálů, členů posv. kongregace rituum, t. j. praefekta, ponenta a jiných pěti, jakož i z praelátů úředníků řečené kongregace: apošt. protonotáře, tajemníka, promotora fidei a subpromotora. (Srov. *Pauly*, Zázraky ve světle zdravého rozumu 1893; *Volka* T. J., Svatý Jan Nepem., 1878, díl III. a IV.; *Čas. katol. duch.* 1910, str. 18 nn.). [*Kšp.*] — **27. approbace závěti duchovních**, zvláště obročníků, bývala právem partikulárním žádána od biskupů za tím účelem, aby se poslední vůle shodovala s předpisy kanonickými o dědictví kleriků. Biskup byl oprávněn testament, v němž nedbáno zákona církevního, zvláště pak Trid. S. 25. cap. 1. de ref., „ne res ecclesiasticas, quae Dei sunt, consanguineis donent . . .", zrušiti a s pozůstalostí tak naložiti, jako by byl bez závěti zesnul. Dle Tridentina (S. 22. cap. 8. de ref.) jsou biskupové „etiam tamquam Sedis Apostolicae delegati, in casibus a iure concessis omnium piarum dispositionum tam in ultima voluntate quam inter vivos . . . exsecutores". Synoda praž. z r. 1605 též výslovně (tit. „de testam. clericorum") stanovila: „Nulla clericorum testamenta suum sortiantur effectum executionive demandentur, nisi prius clausa et fide dignorum virorum sigillis obsigilata, Nobis Officialive Nostro transmissa fuerint aperienda, et de more approbanda ac publicanda." Za našich dob sotva by mohl biskup, vzhledem na zákon státní, práva řečeného užívati. V Rakousku kněží mohou volně poslední vůli činiti; ale ve svědomí jsou vázáni, by pořizovali dle zákonů církevních. (Srv. Syn. prov. praž. z r. 1860, tit. VIII. c. 4; praž. synoda diec. z r. 1863 cap. 10., z r. 1873 cap. 17.; *Višek*, Zákony církevní o závěti kněží v ČKD. 1893, 11 nn. Předpisy pro diecesi vratislavskou viz *Laemmer*. KR. p. 682.) [*Pšk.*] — **28. approbace zpovědníků** liší se vlastně od udělení pravomoci zpovědní (iurisdictio), ač ve skutečnosti udělují se nezřídka jedním úkonem. Sluší rozeznávati zpovědníky lidí světských, řeholníků a řeholnic. Podle sněmu tridentského (S. 23. cap. 15. de ref.) není ani světský ani řeholní kněz schopen zastávati úřad zpovědníka osob světských, leč by buď byl v držení tarního obročí, neb od biskupa na základě zkoušky, uzná li ji za potřebnou, neb jiným způsobem za schopného uznán byl a approbaci obdržel. *A*-i zpovědní uděluje biskup diecese, v níž kněz zpovídati hodlá. Zkouška, kterou biskup oprávněn jest žádati, omezuje se na vědomosti zpovědnice se týkající, může však biskup po jistém čase její opakování žádati. O *a*-i řeholníků pro diecesi vydal Klement X. konst. „Superna" 21. června 1670. (Bullar. Taur. XVIII. p. 55.) Dle nařízení toho má biskup řeholníka, zkouškou za naprosto schopného uznaného, všeobecně, t. j. bez omezení místa, času neb osob approbovati. Nové zkoušce nemá podrobovati leč z příčiny nově se vyskytnuvší; to však neplatí o biskupu nástupci, který pro uklidnění svého svědomí jest oprávněn o schopnosti zpovědníků řeholních se přesvědčiti. Biskupovi přísluší sice právo *a*-i odníti jednotlivcům, ne však celému konventu, bez souhlasu Sv. stolice, leč by se důvod týkal každého člena zvláště. Viz list Řehoře XVI. „Allatum" z 12. října 1843, daný arcibiskupu pařížskému, jenž bez dostatečných příčin omezoval jurisdikci jesuitům. Panuje spor, zdali biskup uděluje řeholníkům pouze approbaci, či též jurisdikci, neboť mnozí tvrdí, že se jim jurisdikce dostává přímo od papeže. Zpovědníkům řeholníků exemptních udílí *a*-i představený (domácí, provinciální) neodvisle od biskupa. — Zvláštní předpisy jsou pro zpovědníky řeholnic. Slovem řeholnice rozumí se na tomto místě mimo kláštery v přísném smyslu i jiné ústavy, konservatoře, vůbec ženské společnosti, společný život vedoucí; tak kongr. bisk. a řeh. 20. června 1875. (*Acta S. S.* 24. p. 711.) Zpovědníky ustanovuje představený řeholní, požívá-li ženský klášter exempce a výslovně mužskému řádu podroben jest. Zpovědník musí však míti *a*-i od biskupa, jemuž vůbec vrchní dozor přísluší. Biskup může nařídíti, aby jistý zpovědník odstraněn byl, a neuposlechne-li představený, smí jho sám zbaviti úřadu, i co do platnosti zpovědí. Řeholnicím, mužskému řádu nepodléhajícím, ustanovuje zpovědníka biskup; někdy požívají však řeholnice práva navrhovacího. Zpovědník řádný (ordinarius) ustanovuje se na třetího a jen s dovolením Sv. stolice smí biskup čas prodloužiti. Aby tentýž zpovědník po druhé neb i po třetí byl potvrzen, jest mimo fakultu papežskou třeba souhlasu řeholnic, a sice dvoutřetinové většiny v prvním, jednohlasného v druhém případě. Ba fakultou papežskou může býti dovoleno potvrzovati řádné zpovědníky jeptišek i pro uplynutí třetího, čtvrtého a pátého tříletí, jako v Praze. (Ord. list pražský z r. 1891, č. 3. a 4.) Řeholnice mimo klášter, ve farním neb jiném kostele se zpovídající, mohou platně od kohokoli rozhřešeny býti, je-li vůbec approbován. (*Normae*, n. 149, Conc. Trident. sess. 25. cap. 10. de regul.; konst. Bened. XIV. „Pastoralis curae" z 5. srpna 1748; S. Congr. EE. et RR. 27. srpna 1852, 22. dubna 1872; dekret téžc kongr. „Quemadmodum" ze 17. prosince 1890; S. C. EE. et RR. 5. srpna 1904, 7. pros. 1906, dle něhož „Confessarii extraordinarii particulares non adstringuntur lege triennii"; S. Poenitent. 7. února 1901.) — Řeholníci některých řádů mužských, kněží i bratří, bývají povinni zpovídati se zpovědníkům řádovým, od představeného určeným, o čemž bližší předpisy obsahují stanovy jednotlivých řádů; dubia pak některá o věci té zodpovědena od Poenitent. řím. 14. květ. 1902. — Srvn. *Ferraris*, Prompta bibl. I. a IX. v. approbatio; *Schieler*, Die Verwaltung des Buszsakram., str. 258 nn.; *Brychta*, Vademecum, str. 39 n.; *Kopyciński*, O sakram. pokuty (3. vyd.) str. 125 nn.; *Pecháček*, Zpovědnice, II. vyd. str. 54 nn.

Pšk.

appropinquans tempus clausum, bližící se či nastávající zapovědený čas, jest důvod postačující k udělení dispense od druhé a třetí prohlášky, a má místo tehdy, když blízká doba adventní nebo postní nedovoluje, aby snoubenci třikráte byli prohlášeni, jelikož by takto uzavření sňatku připadlo již do doby zapovědné. Arci předpokládá se, že snoubenci obměškáním takovým vinni nejsou. (*Borový*, Sloh cirk., III. vyd. 646.)

appropriace, přivlastňování, připisování v dogmatice. Všechny vnější činy jsou všem třem božským osobám společny, ale některé z nich přivlastňují se jednotlivým božským osobám zvláště, ne jako by pouze tou nebo onou osobou byly vy-

konány, nýbrž poněvadž v nich zvláštnost té nebo oné osoby do popředí vstupuje. Tak se připisuji Otci, jakožto prapůvodu Syna a Ducha sv., výkony všemohoucnosti (stvoření, zachovávání a řízení světa), Synu, jelikož zplozen jest myšlením Otcovým, výkony moudrosti (vykoupení objektivné, vtělení, utrpení a soud), Duchu sv., jelikož jest osobnou láskou Otce k Synu a Syna k Otci, výkony lásky (příprava na vykoupení, vtělení Syna Božího a posvěcování neboli vykoupení subjektivné). Srvn. *Tomáš Akv.*, Summa theol. I, q. 39 a 7; *Barták*, Stručná katol. dogmatika 22; *Šimanko*, O Bohu, 369.

appropriační klausule, dodatek k předloze zákona (bill) pro Irsko z r. 1833, dle níž se přebytku jmění církve anglikánské v Irsku mělo užiti k účelům státním (na školství a i ve prospěch chudých kostelů katol.); r. 1838 sice zamítnut, ale i potom byl předmětem sporů, jež ustaly teprve r. 1869, kdy anglikánská církev přestala býti pro Irsko církví státní.

Apra sv., dcera sv. Hilaria Poitierského (v. t.), *z.* v mladistvém věku 17 let r. 361; pam. 13. pros.

a. praec. a **a. praet.** zkrácenina slov: anno praecedente nebo anno praeterito.

apraktoi hemerai, ἄπρακτοι ἡμέραι, v církvi východní nazývají se svátky zasvěcené, jelikož zakázáno jest konati v nich práce služebné, jakož i úřední úkony veřejné. Srvn. *Nilles*, Kal.[2] I, 33—34.

apraktos hebdomas, ἑβδομὰς ἄπρακτος, nazývá se v církvi východní svatý týden, jelikož zapověděno jest konati v něm hlučná řízení úřední a veřejná. Srvn. *Nilles*, Kal.[2] II, 213.

Apriantus sv. mč. v Herakleji, pam. 8. července.

Apricus sv. mč., jeden ze soudruhů sv. muč. Tryfona (v. t.).

Apries v. Hofra.

April Wolfgang, rodem z Pasova, 1591 převor kl. vyšebrodského, byl obratným krasopiscem a hotovitelem dovedných pérokreseb; z rkpů jeho chová klášter vyšebrodský: „Canon minor et major sec. usum Ord. Cist." (1576), „Informatio Religiosorum ad horas canonicas devote persolvendas" (1578), „Ein Lehr- u. Unterrichtungsbuch von Anrufung und Ehrung der Heiligen", různé pobožnosti a modlitby v jazyku latinském a německém. Srvn. *Xenia Bernardina* III, 347.

Aprile František S. J., *n.* v Caltagirone 1659, *z.* v Palermu 1723, *sp.* „Cronologia universale della Sicilia" (Palermo 1725).

Aprile, uměl. rodina janovská, jejíž členové vynikli jako sochaři, na př. *A.* Antonio Maria (činný v letech 1519—1533), *A.* Giovanni Antonio (činný v letech 1520—1525), *A.* Pietro (1514 až 1588); od nich pochází řada náhrobků s motivy náboženskými.

Aprilis 1. sv. mč. v Nikomedii, pam. 18. března. — **2.** sv. mč. v Africe, pam. 24. března.

Aprincie (Aprincia) sv., abatyše klášt. sv. Klementa v Mettách, kdež pam. její 22. června se slaví.

Apringius, bisk. v Pax Augusta (odtud „Pacensis" zvaný), nyn. Badajoz ve Špan. v letech cca 531 až 548; *sp.* komментář k Apokalypsi, jehož zlomky nalezeny byly nedávno v univ. knihovně kodaňské; obsahuje výklad pěti prvních a pěti posledních kapitol. Po prvé je vydal M. Férotin v Paříži r. 1900. Kritické poznámky u Waymana v „Bibl. Zeitschrift" I, 1903, 17—181. Srvn. *Bousset* v Nachr. von der k. Gesellsch. d. Wissensch. zu Göttingen, Philolog.-hist. Kl. 1895, 187—209; *Hurter*, I[3] (1903), 488—489; *Bardenhewer*, Patrologie[3] (1910), 567.

a priori — a posteriori, dozvědně (z domyslu, domyslně) a přezvědně (z přezvědu), užívá se (výrazy tyto vyskytují se nejprve u Alberta Saského, *z.* 1390) jak o soudu a důkazu, tak i o poznání. Soudem a důkazem a priori (analytickým) rozumí se usuzování z příčiny na účinek, z podstaty na přívlastek. Soudím-li z rozumnosti duše na její svobodu, z idee Boha na jeho existenci: je to důkaz a priori. Existenci Boží ovšem a priori dokázati nelze, neboť Bůh nemá ani příčiny, aniž podstatu jeho bezprostředně poznáváme, abychom z ní na vlastnosti usuzovati mohli. Důkaz a priori jest dle sv. Tomáše Akv. důkazem propter quid (διότι), proč totiž výrok podmětu přisuzujeme (S. theol. 1. q. 2. a 2.). Jest důkazem v přesném slova smyslu, poněvadž předpokládá dokonalou znalost příčiny, z níž se na účinek neb na její vlastnosti usuzuje, a udává zároveň důvod, proč se výrok podmětu, účinek příčině přisuzuje. Z něho plyne právě vědění, a čím dokonalejší jest znalost příčiny, tím jest vědění průkaznějším. Nejsou však všechny důkazy a priori důkazy propter quid. Jsou jimi jen důkazy, při nichž se z bezprostřední příčiny usuzuje, jako se na př. dovozuje věčnost Boží z Boží neproměnlivosti, poněvadž Boží neproměnlivost v sobě zahrnuje Boží věčnost. Usuzuje-li se však z příčiny vzdálené, tu již důvod usuzování poznati nám bylo a posteriori (ὅτι), a proto tento důkaz není více propter quid, ale quid, ač jest rovněž a priori. Toho druhu důkaz jest dovozovati věčnost Boží z nutnosti Boží existence, poněvadž ze zkušenosti (a posteriori) víme, že co jest naprosto nutným, nemůže nikdy neexistovati. Jest tedy sice každý důkaz propter quid důkazem a priori, ale každý důkaz a priori není zároveň důkazem propter quid. Soud a důkaz a posteriori (synthetický) vede se tehdy, když usuzuje se z následku na důvod, z účinku na příčinu: cum enim effectus aliquis nobis est manifestior, quam sua causa, per effectum procedimus ad cognitionem causae (S. th. l. c.). Účinek svědčí sice o existenci příčiny, ale o podstatě příčiny jen částečně poučuje: proto jest důkaz a posteriori či důkaz quia (ὅτι) co do své povahy méně dokonalým než důkaz a priori. Poznání a priori či aprioristického filosofie scholastická nepřipouští. Dle ní zakládá se všeliké poznání rozumové na poznání smyslovém: omnis nostra cognitio intellectualis incipit a sensu. Ze smyslového obrazu (species sensibilis) abstrahuje rozum činný ozařováním obraz duchový (species intelligibilis), jímž jakoby zúrodněn rozum možný (intellectus possibilis) vytvořuje si pojem vnitřní slovo (verbum mentis), jímž předmět duchově poznává (S. th. 1. q. 85. a. 1. ad 4.; Disp. de mente, a. 4. 5. 6.). Z představy smyslové vytvořuje si duše rozumem představu duchovou. Když první pojmy byly vytvořeny, nese se rozum za jednoduchými soudy, z nichž bezděčně a bezprostředně vyplývají evidentní základní principy všelikého našeho poznání: princip kontradikce, totožnosti, vyloučeného třetího a příčinnosti (dostatečného důvodu). Odtud rčení: něco jest mylno a priori, t. j. odporuje evidentním principům myšlení. Není možno, aby rozum, jakmile na př. nabyl abstrakcí pojmu jsoucna, nebyl naprosto jasně přesvědčen, že toto jsoucno nemůže býti zároveň negací jsoucna, či nicotou. Toto rychlé uvědomování si prvních principů poznání nazval sv. Tomáš přirozeným habitem, a principy ty vrozenými, ač vrozena tu vlastně jen schopnost, poznání pak o sobě vjemy smyslovými původně zapříčiněno (S. th. 1. q. 2. a. 1.). Z prvých principův a priori a ze zkušenosti a posteriori plyne pak všeliké naše poznání, při čemž se soudy synthetické (a posteriori), a analytické (a priori) dle potřeby střídají, tak že všeliký dialektický postup a vývoj našeho poznání úsudkem aposteriorním a zároveň apriorním se děje. Není tudíž dle filosofie scholastické žádného poznání čiře aprioristického, a proto ne-

správným jest aprioris mus Platonův, Descartův, Leibnizův, Wolfův, Rosminiův, na theorii vrozených ideí založený, mylným jest idealismus Kantův, spočívající na prázdných myšlenkových formách čistého rozumu, tak zv. kategoriích prostoru, času, líčnosti, jakosti, poměru a modality, jakož i idealismus Fichteův, Schellingův, Heglův a jich následovatelů Schopenhauera a Hartmanna, jichž noetika na předpokladech čiře apriorních spočívá. Rovněž bludno jest budovati všelikě vědění jen na zkušenosti smyslové, což hájí výlučný aposteriorismus, jehož obhájci jsou všichni empiristé, ať sensualisté ať materialisté a positivisté. (Srvn. *Kadeřávek*, Logika formálná, str. 35. 150; *Pospíšil*, Filosofie podle zásad sv. Tomáše Akv. I., str. 150. 170. 172.; *Kachník*, Dějiny filosofie, str. 283; *Gutberlet*, Logik und Erkenntnistheorie, § 4; *Kritter*, Logik, str. 199.) *Kch.*

apriorismus v. čl. předcházející.

Apronia sv., sestra sv. Apera (v. t.), památka 15. září.

Apronian (Apronianus) **1.** *A*-us Commentariensis, sv. mč., žalářník, pohan, jenž maje k rozkazu prefekta Laodicia předvésti uvězněného sv. Sinisia, nebeským hlasem napomenut vrhl se k nohám světcovým a prosil o křest, načež sňat. Mart. Rom. 2. února. — **2.** sv. mč. římský, pam. 29. listopadu.

Apronianův náhrobek, pocházející z konce III. století a nalézající se nyní v Lateráně na pilastru IX. pod čís. 39, má v českém překladě toto znění: „Florentius pořídil tento nápis dobře zasloužilému synu svému Apronianovi, který žil rok, 9 měsíců, 7 dní. Byl velice milován svojí babičkou, jež když viděla ho blízko smrti, žádala od církve, aby jako křesťan z tohoto světa odešel.“ Důležitost tohoto náhrob. nápisu *A*-ova záleží v tom, že podává nám svědectví jednak o udělování křtu sv. in extremis čili v hodinku smrti, jednak o tom, že církev hned ve staré době udělovala křest svatý nejen dospělým, nýbrž i dětem. (Srvn. *Bilczewski-Tumpach*, Archaeol. křest., 302 n.) *Tpch.*

Apronianovo pohřebiště (coemeterium s. Aproniani, též coem. Eugeniae) nalézá se dle Boldettiova mínění u silnice Latinské (Via Latina), čtvrt mile od brány Latinské; dle starých zpráv byla v něm pochována as za Galiena mučednice Eugenie, jejímž majetkem prý, dle jiných zpráv, coemeterium to bylo. Kdo by byl onen Apronianus, není známo. Kostelík, jenž ku poctě sv. Eugenie později tu byl zbudován a v němž její tělesné ostatky odpočívají, byl za papeže Jana VII. r. 705 opraven, ale v pozdějších dobách úplně zmizel. Kosti sv. Eugenie byly z něho přeneseny od papeže Štěpána VI. (V.) do chrámu sv. apoštolů v Římě. Srvn. *Kraus*, Roma Sotter., str. 547. *Tpch.*

Apronus sv. mč. v Římě, pam. 3. čna.

Apros, někd. biskupství v Thracii; *Gams*, Series 427, uvádí biskupy z let 458—1027.

Aprosius (Aprosio) Ludv. Angelicus, O. S. A. Er., *n.* 1607 ve Ventimiglii v Ligursku, *z.* 1681; *sp.* „Praelectiones in Jonam (Janov 1649, 1650).

Aprunculus sv. **1.** biskup trevírský, viz Abrunculus. — **2.** biskup zprvu langreský (lingonensis), potom clermontský, *z.* kol. 491.

Aprus sv. viz Aper.

Aprutin. n. Theramen. dioec. v. Teramo.

Apselamus sv. mč. v Caesareji Palaest. za pronásledování císaře Maximina Daje 309. Pam. 11. ledna.

apsida (apsis, absis, absida, ἁψίς i ἀψίς = spojka, loukoť, od ἅπτω = dotýkám se, vážu, spojuji), polokruhový, čtvrtkulově (polokupli) sklenutý výstupek na vých. straně basilik a chrámů románských, kdež stojí oltář (a v basilikách za ním při zdi stával trůn biskupův a po jeho stranách sedadla pro kněžstvo, umístěná někdy stupňovitě a amfiteatrálně nad sebou — *a.* gradata). Svatyně o jedné lodi mají jedinou *a*-u k obdélníkové lodi buď bezprostředně přiléhající (viz obr. 216), anebo rozšířenou pravoúhlým chorem, jenž jest mezi loď a *a*-u vsunut. U svatyň trojlodních zakončena jest hlavní loď *a*-ou větší, obě postranní

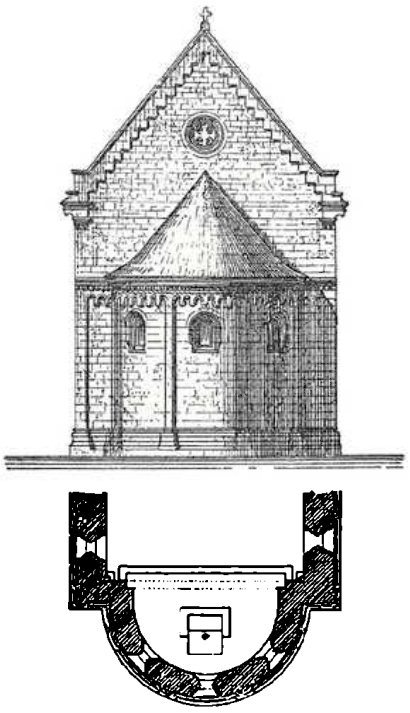

Obr. 216. Apsida. Pohled a půdorys. (Apsida kostela Podvorovského.)

a-mi menšími, apsidiolami (viz na obr. 217); stavby centrální mívají *a*-y čtyři, po jedné v každém boku (viz *Lehner*, Děj. um. I, 364). Velikě stavby chrámové mívaly *a*-u i na straně západní (na příklad někdejší románský chrám sv. Víta v Praze, viz *Lehner*, o. c. II, 248). Někdy bývá také křížová loď větších chrámů zakončena *a*-ami v bocích, tedy na straně severní a jižní (na př. chrám v Doksanech, viz *Lehner*. o. c. II, 369). Vnějšek *a*-y bývá rozčleněn lisenami, jež pod římsou podstřešní spojeny jsou navzájem obloučkovým podřímsím. Střecha *a*-y má tvar polovičního kuželu a přiléhá ke zdivu lodi. U nádhernějších budov chrámových mívá hlavní *a*-a pod římsou otevřenou arkádovou galerii sloupkovou (na př. *a*-a kostela sv. apoštolů v Kolíně n. R., dómu bonnského, bamberského a j.). Menší *a*-y mívají jedno okno uprostřed, *a*-y větší mívají okna tři. Vnitřek *a*-d býval vyzdoben malbami na stěnách i na klenbě.

apsida gradata v. čl. předcházející.

apsidiola viz čl. apsida.

Apt Ulrich v. Abt 4.

Apt (Apta, Aptensis dioec.), někd. biskupství v jihovýchodní Francii, založeno ve IV. stol., zaniklé r. 1801.

Apthorp East, theolog anglikánský, *n.* v Bostonu v Americe 1733, od 1765 dlel v Anglii, kdež *z.* 1816; *sp.* „A. Letter on the prevalence of Christianity before its civil etablishment“ (Londýn 1778), „Discourses on Prophecy“ (2 sv., t. 1786).

Aptonius sv., bratr a nástupce sv. Ausonia, biskupa angoulêmského ve III. stol.

Apua (Apuan. dioec.) v. Pontremoli.

Apulej, Apulejus sv. mč. římský, zprvu přívrženec Šimona kouzelníka, působením sv. Petra obrácen. Mart. Rom. 7. října; *Kulda*, Církevní rok VI, 62.

Apuleius Lucius M., platonský filosof, *n.* kol. r. 125 po Kr. v Madauře v Numidii, studoval v Karthagině a Athenách, procestoval Řecko, kde se dal zasvětiti do všech mysterií, žil pak krátkou dobu jako obhajce v Římě, a stal se na to učitelem a pohanským knězem v Karthagině. Jsa podezřelý z kouzel, obhájil se spisem „Apologia de magia". Křesťanství nakloněn nebyl. Kromě zmíněného spisu napsal ještě „Metamorphoseon libri XI" čili „Asinus aureus", jehož dovolává se Dieterich na obhájenou své these o pohanském významu pomníku Aberkiova *(v. t.*, srvn. *Bilczewski*, Eucharystya, 237), dále „De deo Socratis", „Florida", „De mundo", „De dogmate Platonis". Sv. Augustin zmiňuje se o něm ve spise „De civit. Dei" VIII. 12.

Apusius v. Bertrand.

Apyllius sv. mč. syrský v Antiochii, hoch 9letý spolu se sv. Babylou. Srvn. *Nilles*, Kal. I, 469.

Aquabella viz čl. Vallombrosiáni.

aqua viz voda a vody svěcení.

Aquae Augustae v. Dax.

aquae benedictae ius, či honor aquae benedictae, také honor aspersionis, jest právo patrona chrámového, aby se mu v jeho patronátním kostele dostalo pokropení svěcenou vodou před ostatními věřícími. Církev vedena vděčností vyhradila patronovi dle verše: patrono debetur honor, onus utilitasque — praesentet, praesit, defendat, alatur egenus (c. 25. X. III. 38.), nejen práva užitková, nýbrž i mnohá práva čestná, k nimž náleží i *a. b. us.* Ačkoli práva ta jsou více méně povahy lokální, neboť zvykem se vytvořila, nezáleží od úřadu duchovního, chce-li je připustiti či nic. Patron má právo je žádati, ovšem jen do té míry, pokud nejsou opačným obyčejem odstraněna a promlčena a pokud dle zásad, platných o communicatio in sacris (v. t.) jich zbaven není. Ačkoli všecka čestná práva patronova, jak vypočítávají se v učebnicích práva církevního, nejsou všude obvyklá, přece potkáváme se s právem *a. b.* skoro všude. Pro jednotlivé případy rozhoduje v té věci panující obyčej. Jest však proti liturgickým pravidlům, a proto nemá patron laik práva na to, aby se mu kropáč (aspergile) k doteku podával. Způsob ten zaváděn býti nemá; kde však jest již zaveden, míní de Herdt (Liturgiae s. praxis ed. 5. str. 134), nemá neprozřetelně býti odstraňován. (Viz *Schilling*, D. kirchl. Patronat, Leipzig 1854; *Wahrmund*, Kirchenpatronatsrecht II. 67; *Sägmüller*. K.-R. § 83; *Hergenröther-Hollweck*, KR. str. 478.) *Sdl.*

aquae benedictio v. voda a vody svěcení.

Aquae Sextiae v. Aix.

Aquae Statiellae, Statelliorum v. Acqui.

Aquaevilla z, Mikoláš, doktor theol z řádu minorit.; *sp.* „Sermones Dominicales venerabili Bedae ob sententiarum pondera falso adscripti." Paříž u Ascensia 1519 ve 4°. *Str.*

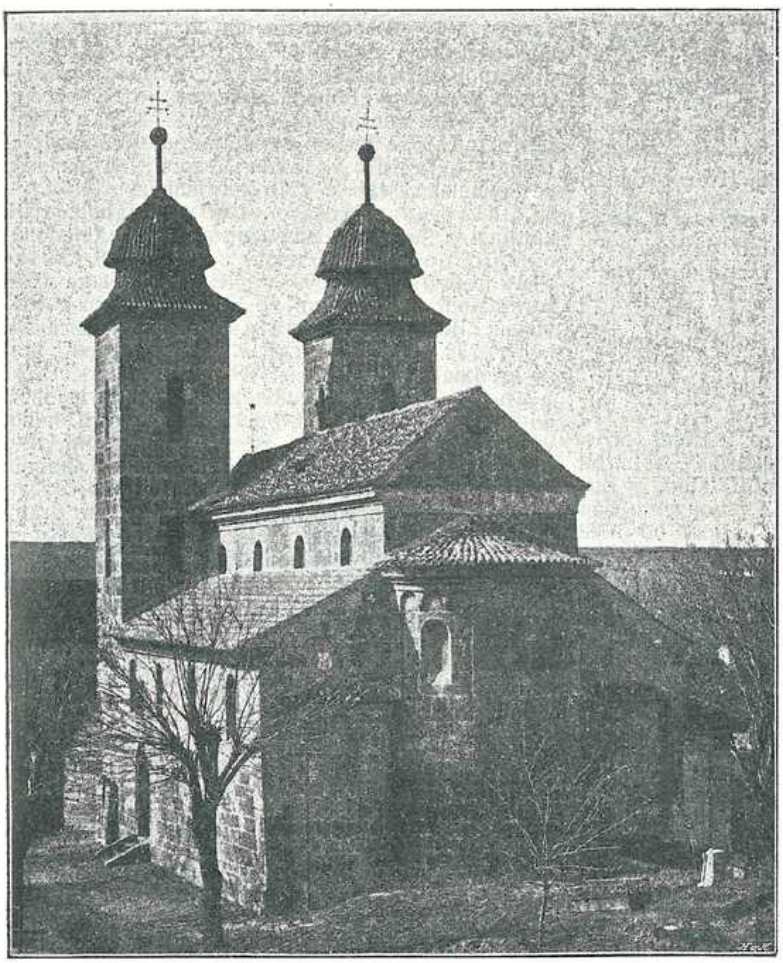

Obr. 217. Kostel se třemi apsidami (kostel v Tismicích).

aquamanile (aquaemanilis, aquamanulis, aquamanualis, aquamanus, agmanilis), tak nazývána zprvu mlska k umývání rukou kněze přede mší sv. a při mši sv., později (a v archaeologii dosud tak se nazývá) konvička k témuž účelu sloužící. V době slohu románského mívala *a.* podobu zvířat, zvláště lva, koně (v. na obr. 218. *a.* ze sbírek uměleckoprůmyslového musea v Praze), nebo i zvířat fantastických. Byla lita z bronzu, dutá, s výtokovou rourkou nasazenou v tlamě neb na hlavě napodobených zvířat. Držadlo tvořil oblouk nad hřbetem připojený, někdy v podobě ohonu dotyčného zvířete; někdy vytvořen držadlový oblouk z fantastických drobných postav. (Srvn. *Lehner*, Děj. um. III., 629 n.) Nádoby takové sloužily původně účelům profanním, a teprve později užíváno jich bylo také při úkonech liturgických, snad také i jako konvic na vodu křestní. Srvn. *Bergner*, Handbuch d. kirchl. Kunstaltertümer (1905), 331, *Kleinschmidt*, Lehrbuch der christl. Kunstgeschichte (1910), 498.

Aquapendente v. Acquapendente.

Aquapontanus v. Bridgwater.

Aquaro v. Aquarius.

Aquarii (Hydroparastatti), název několika sekt v křesťanské starobyl., které k obětí

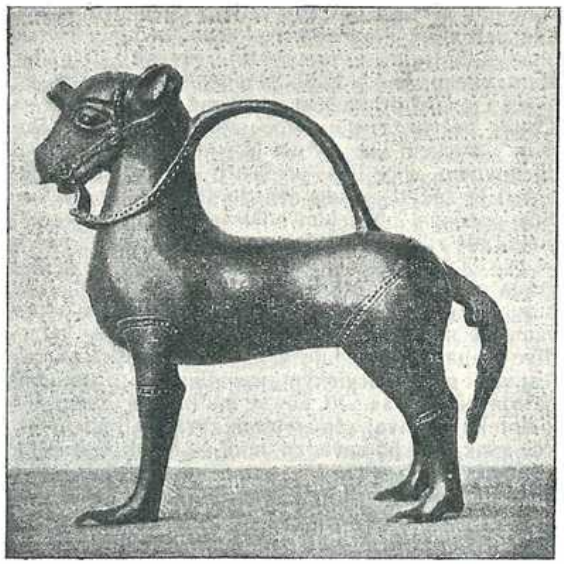

Obr. 218. Aquamanile.

mše sv. místo vína pouze vody užívaly. Tak praví Epifanius (Haer. 30, 16) o Ebionitech, kteří tak činili, poněvadž vodě jakousi božskou poctu vzdávali, majíce ji za něco věčného a pramen života (srvn. haer. 53.). Sluli proto Aquaei neb Hydrotheiti. Gnostikové a Manicheové (Lev I., Serm. 4 de quadr.) zavrhovali z falešné askese víno a nahrazovali je při oběti jinou látkou; tak užíval gnostik Marcion pouze vody (Epif. haer 42[8]). Avšak název *A*-ů dostala pouze, jak se zdá, u starých škola Tatianova; Theodoret praví (Haeret. fab. 1, 25.), že stoupenci Tatianovi slují Hydroparastati a Enkratité, kteří při oběti pouze vody užívali (sv. Chrysostom hom. in Matth. 26, 26). V severní Africe zavládl na počátku III. století na některých místech zlořád, že brali k oběti ráno pouze vodu, k oběti u večer však víno. Činili tak, aby když přistupovali ke stolu Páně ráno, nebylo z úst jejich znáti, že pili víno, které se ráno nepívalo. Proti tomuto zlořádu, který měl v pozadí dogmatický blud, psal sv. Cyprian k Caeciliovi obsáhlý list (ep. 63.).

Aquarius (Aquaro, Aquario) Matěj dei Gibboni, O. Praed., *n.* v Aquaro u Eboli (prov. Salerno), odkudž jeho příjmí „Aquarius", vstoupil do řádu dominikánského v Neapoli, stud. v Bologni, působil jako prof. od 1562 v konventu San Eustorgio v Miláně, od 1569 v Turině, od 1572 v Neapoli, od 1575 v Římě a na sklonku svého života zase v Neapoli, *z.* 1591; *sp.* „Oratio de excellentia theologiae" (Ben. 1569, Neapol 1572), „Annotationes super IV libros sententiarum Joannis Capreoli, quibus corroborantur ejus defensiones pro doctrina S. Thomae, auctoritatibus S. Scripturae, conciliorum et ss. Patrum aliorumque theologorum opinionibus" (fol. Ben. 1589), „Controversiae inter D. Thomam et caeteros theologos ac philosophos" (Ben. 1589), „Formalitates iuxta doctrinam D. Thomae Aquinatis" (Neapol 1650). Srvn. *Quétif-Échard*, Scriptores Ord. Praed. II, 302; *Hurter*, Nomencl. III[3] (1907), 153.

Aquasparta v. Matouš z Aquasparty.

Aquavitští otcové (Padri dell' acquavita) viz jesuaté.

Aquaviva 1. Claudius, pátý generál řádu jesuitského, *n.* 14. září 1543; byl nejmladším synem Jana Antonína *A*-y, vévody z Atri (ve střední Italii), studoval v Římě, vstoupil 1567 do řádu jesuitského, stal se provinciálem v Neapolsku a Římě a byl maje věku svého teprva 37 let, po smrti Eberharda Mercuriana (*z.* 1580) za generála řádu zvolen (1581 až 1615). Za něho byl vypracován po dlouhých poradách proslulý studijní plán (Ratio studiorum v. t.) a „Directorium exercitiorum s. Ignatii". *A*-a zabránil provedení některých zamýšlených, ale Tovaryšstvu škodlivých změn v ústavě řádové. Veliké nesnáze působil mu separatismus jesuitů španělských. Ti pokládali řád za svůj vlastní a těžce nesli, že vlivem papeže Řehoře XIII. Belgičan Mercurian generálem zvolen byl, a po něm *A.* Opírajíce se o krále Filipa II., jenž moci generálově, na něm úplně nezávislé, nepřál, zasazovali se o to, aby provincie, kolleje a domy samy si své představené volily a aby pro Španělsko ustanoven byl generální vikář s plnou mocí, nezávislý na generálu. Avšak *A.* zachoval v tomto směru řád před změnou; pročež pokládá se právem za jeho druhého zakladatele. Vzhledem ke knize jesuity Mariany (v. t.) „De rege et regis institutione", v níž jedná se o dovolenosti vraždy tyrana, zakázal *A.* přísně všem členům řádu hájiti mínění Marianova (srvn. *Duhr*, Bajky o jesuitech, čes. zprac. 691 n.) *A*-a doporučil 14. pros. 1613 v učení o milosti t. zvaný kongruismus (v. t.). *A*-a sepsal mnohé instrukce pro Tovaryšstvo; mimo jiné povzbuzující list k členům Tovaryšstva „De renovatione spiritus" (1583), jejž P. Jiří Konstans S. J. přeložil do češtiny („Psaní k otcům a bratřím Tovaryšstva Ježišového o obnovení ducha," srvn. *Jungmann*, Hist.[2] IV, 588). *Z.* 31. ledna 1615. Mnoho péče věnoval *A*-a působení Tovaryšstva v missiích zámořských. Srvn. *Backer-Sommervogel*, I, 480—491. — **2.** František, *n.* 1665 v Neapoli, byl místolegátem ve Ferraře, inkvisitorem na ostrově Maltě, nunciem ve Španělsku, 1706 stal se kardinálem, *z.* 1725. — **3.** Jan Vincenc, od 1537 biskup v Melfi, od 1542 kard., *z.* 1556. — **4.** Julius, *n.* 1546 v Neapoli, byl nunciem ve Španělsku, stal se 1570 kardinálem, *z.* 1574. — **5.** Oktavius starší, *n.* 1560 v Neapoli, 1591 kardinál a legát v Campagni, potom v Avignoně, od r. 1605 arcib. v Neapoli, *z.* 1612. — **6.** Oktavius mladší, *n.* 1609 v Neapoli, stal se 1654 kardinálem, byl legátem ve Viterbě, potom v Romagni, *z.* 1674. — **7.** Papinian, kard. za Hadriana I. kol. r. 772. — **8.** Paschal, *n.* 1719 v Neapoli, stal se kardinálem r. 1773, *z.* 1788. — **9.** Rudolf S. J., blahosl., synovec Claudia *A*-y, *n.* 1550, vstoupil do Tov. Ježíšova r. 1568, odebral se do vých. Indie, vyučoval v letech 1578—80 v Goe filosofii, dlel v letech 1580—1583 ve Fattipuru u vel. mogula Akbara, aniž by se mu však poštěstilo získati vládce toho víře Kristově; byl se čtyřmi druhy umučen na poloostrově Salsettě 15. čce 1583; za blahoslaveného prohlášen 1893. Životopis jeho sepsal P. Angelini S. J., do němč. přel. P. Gruber S. J. (Řezno 1894.); Český životopis napsal P. Ant. Rejzek T. J.: „Blah. Rudolf a čtyři soudruhové jeho". Brno 1894. — **10.** Trajan (Trojano), *n.* 1695 v Neapoli, od r. 1732 kard., plnomocník králů španělských a neapolských u Apošt. stolice; od 1739 arcibiskup monrealský, *z.* 1747.

Aquensis dioec. 1. = Aix (v. t.). — **2.** = Acqui (v. t.) — **3.** — Dax (v. t.).

Aquensis v. Vodňanský.

A. Q. I. C., abbreviatura v křesť. nápisech = anima quiescat in Christo.

Aquicinctum v. Anchin.

Aquila (Aquilan. n. Aquilen. dioec.), biskupství Apoštolské stolici bezprostředně podřízené, od r. 1256, po přenesení sídla biskupského do *A*-y, tak zvané; dříve slulo biskupstvím furconským (Furcona, v. t.), r. 1881 povýšeno na arcibiskupství; 107.800 katol., 135 far, 240 kněží.

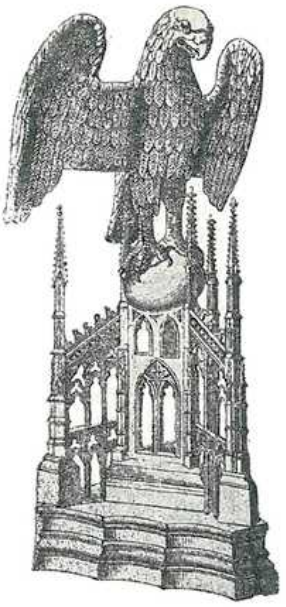

Obr. 219. Aquila.

aquila (orel) nazýván ve středověku pult pro knihu evangelií buď na ambonech a kazatelnách upevněný, nebo i přenosný, protože zhusta býval řezbářsky zhotoven v podobě orla (symbol sv. Jana Evangelisty) s rozpiatými perutěmi, na něž se kniha při obřadném předčítání kladla. Takové gotické pulty zachovaly se na př. ve chrámě S. Steffano v Benátkách, v kostele sv. Martina v Luttichu (z XV. stol.), v domu cášském (v. obr. 219.) a jinde. *Štlr.*

Aquila (*Ἀκύλας*) **1.** žid, rodem z Pontu, řemeslem stanař neboli hotovitel stanů, s manželkou svou Priskou (dle Luk. Sk. ap. 18[18] zdrobněle „Prjscilou") usadil se v Římě. Když císař Claudius Židy z Říma vypověděl r. 50 neb 51, odebral se *A.* do Korintu. Sv. Pavel přibyv tam r. 53. (Sk. ap. 18[2]) uhostil se u nich pro stejnost řemesla, ježto i on stanařem byl a řemeslem tím se živil, aby novokřesťanů neobtěžoval a ve svém úřadě apoštolském neodvisle sobě počínati mohl. *A.* přijav s manželkou svou křesťanství doprovázel později sv. Pavla do Efesu. (I. Kor. 16[19]). Okolo r. 58 odstěhoval se *A.* do Říma. Píšeť o něm sv. Pavel v listu k Římanům (16[3-5]): „Pozdravte Prisku a Aquilu, pomocníky moje v Kristu Ježiši, kteří pro život můj svých hrdel nasadili — jimž ne já sám děkuji, ale i veškeré církve pohanů — i domácí shromáždění jejich." Jako v Efesu (I. Kor. 16[19]), tak později i v Římě půjčili *A.* a Příska obydlí svého ke shromážděním svatým. Poslední zmínka v Písmě sv. o nich nalézá se v II. listu sv. Pavla k Timotheovi 4[19]: „Pozdrav Prisku a Aquilu", z něhož vysvítá, že opět z Říma do Efesu se přestěhovali, bezpochyby za příčinou pronásledování křesťanů za císaře Nerona. Pozdější osudy jejich nejsou známy. Římské martyrologium klade jejich památku na den 8. července. Dům křesťanských manželů *A*-y Prisky jest dle podání nynější kostel sv. Prisky (v. t.) na Aventině. Zdá pak se, že mezi manžely *A*-ou a Priskou a mezi rodinou senátora Pudenta, jehož dům stál na témž místě, kde jest nyní kostel sv. Pudenciany (nedaleko basiliky Panny Marie Větší), panovaly svazky pokrevenské nebo příbuzenské, neboť v rodinném pohřebišti Pudentově, totiž v katakombě Priscillině při Via Salaria Nova (nazvané tak, jak se zdá, dle Priscilly, matky Pudentovy), sáhající původem svým do dob apoštolských, nalézáme vedle jiných nápisů též náhrobní nápisy Aquilinův, Aquilův a Priscin. (Srvn. *Bilczewski-Tumpach*, Archaeologie křesť. 13, 128 nn.; *Blass*, „Priscilla u. Aquilla" v „Theologische Studien und Kritiken" 1901, 124—126. — **2.** *A.* ze Sinope v Pontu v Malé Asii, dle Epifania (de pond. et mens. 14.) příbuzný císaře Hadriana, žil na konci I. a na počátku II. století po Kr. Původem svým pohan, stal se bez náležité přípravy křesťanem a za nějaký čas na to přijav obřízku stal se Židem. Odpor Židů proti dosavadnímu řeckému překladu Starého zákona, Septuagintě, byl příčinou, že *A.* pořídil nový řecký překlad Starého zákona. Snahou jeho bylo otrockým napodobením hebrejské etymologie a vazby poskytnouti věrný obraz původního znění i těm, kteří hebrejštiny mocni nebyli. Překlad jeho má tudíž značnou cenu pro kritiku textu. Sv. Jeronym zmiňuje se na některých místech svých výkladů Písma sv. o druhém zpracování překladu *A*-ova, kteréž se nám však nedochovalo. Z prvního zpracování máme toliko zlomky v Hexaple Origenově. (Srvn. *Podlaha*, O řeckých překladech Star. zákona II, 3—9). — **3.** sv. mč. v Caesareji Palest., Mart. Rom. 23. března. — **4.** sv. mč. v Thebaidě r. 311 za pronásledování Maximina II. Mart. Rom. 20. květ. („In Thebaide s. Aquilae Martyris, qui pectinibus pro Christo dilaniatus fuit"); Bollandisté ztotožňují jej se sv. Asklou (v. t.). — **5.** sv. mč. ve Filadelfii v Arabii, Mart. Rom. 1. srpna. — **6.** Benedikt, opat benediktinského kláštera v Parmě, architekt a mathematik, jenž r. 1540 ve svém klášteře S. Giovanni Evang. rozvinul horlivou činnost stavitelskou; později byl činným zvlášť v S. Giustina v Padově, kdež *z.* 1551. — **7.** Francesco Faraone, italský mědirytec, *n.* v Palermu, činný v Římě 1690—1740. Provedl řadu rytin náboženských, většinou dle Corregia, Raffaela, Lanfranca, Berrettiniho, Maratty a j. — **8.** Giacomo dell', dominikán, sochař nebo kovolitec, jenž 1453 v Římě zhotovil bronzové součásti (křídla, meč, řetězy a jiné) na veliké mramorové soše anděla, kterou Mikuláš V. dal postaviti na hradě Andělském. — **9.** Aquila Jakub v. Jakub. — **10.** Jan, malíř a stavitel kol. 1400 z Radkersburgu ve Štyrsku, byl činný hlavně v Uhrách a pokládá se v uherských dějinách umění za náčelníka tak zv. „školy transdanubiální". Pro kostel v Martyáncu (kom. Vas) maloval 1392 „Smrt sv. Martina", dále jsou od něho fresky v kostelích ve Veleméru a Tótlaku. Ve vídeňské galerii zachoval se od něho tabulový obraz „Sv. rodina". — **11.** (Adler) Kašpar, lutherský theolog, *n.* 1488 v Augšpurku, studoval 1510 v Lipsku, 1513 ve Vittemberku, stal se farářem v Jengenu u Augšpurku; přidal se k Lutherovi, i byl od augšpurského biskupa uvězněn. Propuštěn byv na svobodu odebral se 1521 do Vittemberku; jsa dobrým znalcem hebrejštiny, pomáhal Lutherovi při překladu bible; od 1527 byl pastorem, později superintendentem v Saalfeldu (Durynsko), *z.* t. 1560. *Sp.* „Kurze Fragstücke" (spis zajímavý tím, že v něm o dekalogu pojednává se stanoviska antinomistického), „Wider den spöttischen Lügner und unverschämten Vermleumder W. Islebinus Agricolam" (1548, proti zastánci interimu, čímž císaře Karla V. tak proti sobě popudil, že vypsána cena na jeho hlavu; *A.* však našel útulek na hradě rudolstadtském). — **12.** Petr z *A*-y, O. Min., vynikající skotista („doktor subtilis"), *n.* v Aquile, byl kol. 1344 inkvisitorem ve Florencii, od 1347 biskupem v Triventu, od 1348 v St. Angelo, *z.* 1351. Jeho kommentář k sentencím „Quaestiones in II. 4 sententiarum" (tiskem vydaný ve Špýru 1480, v Ben. 1501, 1584, 1600, v Paříži 1585) nazván byl pro skotistické stanovisko „Scotellus", kteréžto jméno přešlo potom na autora samého. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[3] (1906), 624. — **13.** Pietro, ital. malíř a rytec, *n.* v Marsale v Sicilii, byl činný hlavně v Římě ve druhé polovici XVII. stol., vrátil se později do vlasti své a *z.* 1692 v Alcamu. Zhotovil několik obrazů pro kostely palermské (výjevy z podobenství o marnotratném synu, „Poslední večeře" a j.); vynikl hlavně jako rytec a získal sobě nemalých zásluh tím, že reprodukoval v rytinách svých díla mistrů z konce XVI. a z počátku XVII. stol. (Raffaela, Annibale Carracia, Maratty a j.). — **14.** z Plavče Jan, Pražan, stud. ve Vittemberce, kdež 1540 dosáhl bakalářství, 1543 magisterství; vrátiv se do Prahy, přijat byl

universitou mezi mistry domácí, ale v úřadě učitelském nepůsobil; r. 1550 byl konšelem na Novém Městě, z. brzo po r. 1587; *sp.* „Toboeus. Comoedia sacra nova" (tišt. 1587); jest to zdramatisovaná historie biblická o Tobiášovi.

Aquila, sv. mučednice, manželka Severianova (v. t.) Mart. Rom. 23. ledna.

Aquilanus Vincenc, O. Min. Conv., ředitel gymnasia v Bologni, *sp.* „De Dei hominisque operibus" (Ben. 1554). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1390).

Aquileja (nyní Oglej) v Gorici, západně od řeky Soče, v lagunách moře jaderského, někdy znamenité město římské, založené r. 180 př. Kr. proti Illyrům, nabylo záhy neobyčejné důležitosti v ohledu vojenském i obchodním. Při své politické důležitosti stalo se brzy též kolébkou křesťanství pro okolní krajiny. Dle podání byl prvým biskupem *a*-ským sv. evangelista Marek, po odchodu jeho pak sv. Hermagoras (slovinsky Mohor). Za sv. Valeriana, jenž byl již metropolitou pro Venetii a Istrii, slavena synoda r. 381 proti Arianům. Objem metropole rostl a patřily k ní také část Illyrie, Rhaetie a Norika. R. 452 byla *A*-a dobyta od Attily a pobořena, avšak v následujících letech znova vystavěna; než důležitost její byla již jen církevní, obchod měl svůj střed v přístavním městě Gradu. Za patriarchy Paulina 558 zavrhla synoda v *A*-i konaná pátý sněm oekumenický, a tak vznikl rozkol. Brzo potom r. 568 dobyli Langobardi pod králem Alboinem celé Horní Italie; Paulinus utekl se s kostelním pokladem do Grada, jenž zůstal pod panstvím východořímským, a přenesl tam své sídlo. Po něm byli v rozkolu biskupové Eliáš a Severus. Po smrti Severově r. 607 spojil se nástupce jeho Kandidian s Římem. Jeho suffragani v území císařském následovali jeho příkladu, ti však, kteří pod vládou krále langobardského stáli, odtrhli se od něho a založili patriarchát aquilejský, aby tím dokumentovali nezávislost svou na Římu. Proto udělili papežové i biskupům gradským název patriarchy, aby sjednocený metropolita nestál v titulu za rozkolníkem. Za papeže Sergia I. vstoupili poslední rozkolníci v říši langobardské na synodě aquilejské r. 700 do církve. I po tomto sjednocení měli biskupové v *A*-i i Gradu titul patriarchy, než s pouhou mocí metropolitní. Patriarchát aquilejsko-gradský, jinak pouze gradský zvaný, přeložen r. 1451 do Benátek (v. čl. Grad). Území církevní pravomoci patriarchův aquilejských velice se ztenčilo ve prospěch nové metropole solnohradské. R. 810 ustanovil císař Karel Veliký, že má býti řeka Drava hranicí mezi metropolí solnohradskou a patriarchátem aquilejským. Missionářská činnost patriarchů *a*-ských sáhala v VIII. a IX. století i do Dalmacie, kdež, jak se zdá, byli příznivi liturgii slovanské. Ve středověku (od r. 1077) byli patriarchové spolu i panovníky nad územím furlanským, i požívali tak důstojenství říšských knížat. V letech 1350—1358 byl patriarchou aquilejským Mikuláš Lucemburský, poboční bratr Karla IV. Když Karel IV. r. 1354 jel skrze Aquilej do Říma ke korunovaci, daroval mu patriarcha Mikuláš část domnělého autografu evangelia sv. Marka (viz čl. sv. Marka evangelium). V letech 1388—1394 byl patriarchou *a*-ským Jan Soběslav Moravský, jenž byl dříve biskupem olomouckým. Časem počali Benátčané šířiti moc svou na úkor patriarchátu; v letech 1418—1420 dobyli za pomoci nevěrné šlechty furlanské celého území patriarchátu. Patriarcha Ludvík III. Scarambo Mezzarota vzdal se výslovně nároků na světské panství, vyměniv sobě roční důchod 5000 dukátů. Z dobytého území postoupili Benátčané r. 1521 východní část s *A*-í Rakousku. Když pak od té doby patriarchát *a*-ský obsazován byl téměř výhradně Benátčany, vznikaly z toho mnohé spory mezi Benátčany a Rakouskem. Konečně r. 1751 papež Benedikt XIV. patriarchát *a*-ský zrušil a místo něho zřídil dvě arcidiecese: jednu se sídlem ve Videmu (Udine), kde již od r. 1348 (kdy *A*-a zemětřesením byla zničena) patriarchové trvale sídlili, a druhou v Gorici (srvn. *Kryštůfek*, Dějiny církve katol. ve státech rak.-uherských I, 51—52). Daniel Dolfin byl stým devátým a posledním patriarchou *a*-ským; stal se prvním arcibiskupem videmským. V *A*-i zbyl jen farní kostel papeži přímo podřízený; farář má právo užívati v určité svátky pontifikalií. Dnešní *A*-a (něm. Aglar, Aglei, slovinsky Voglej, čes. Oglej) je neveliké městečko asi s 2000 obyv. Má krásný chrám, vystavěný v letech 1031—42 původně v románském slohu, ve XIV. stol. zgotisovaný, starokřesťanské osmiboké baptisterium a museum s římskými a starokřesťanskými starožitnostmi. (Srvn. *Cabrol*, Dictionnaire d'archéolog. chrét. I, 2660 n., dr. *J. Gruden*, Akvilejski patriarhi za dobe sv. Cirila in Metoda in njih razmerje do slovenskaga bogoslužjan v Katol. obzorniku 1905, *Tadra*, Styky 92—93, 207.)

Aquilina (*Ἀκυλίνη*, rus. Акилина, starorusky a dosud prostonárodně Акулина) sv. mč. 1. v Byblu ve Foenicii; Baronius klade smrt její do r. 308; Bollandisté do r. 293. Mart. Rom. 13. čna., v církvi východní téhož dne. Srvn. *Nilles*, Kal.² I, 181. — 2. v Lykei. Mart. Rom. 25. čna, v menol. řec. 9. května, u Arménů 14. čna. Srvn. *Nilles*, Kal.² II, 593. — 3. v Sinope r. 310, zove se „mladší" na rozdíl od *A*-y sub 1. uvedené. Památka 7. dubna, v církvi ruské téhož dne.

Aquilinas v. Vorličný.

Aquilino v. Aquilinus 7.

Aquilinus 1. sv. mč. v Africe, snad za pronásledování od Vandalů. Mart. Rom. 4. ledna. — 2. sv. mč., rodem z Vircpurku, stud. v Kolíně, kdež stal se kanovníkem a proboštem při kathedrálním kostele; když jej chtěli míti biskupem, prchl do Paříže, a když i tu důstojnost ta byla mu nabízena, do Pavie, načež odebral se do Milána, kdež žil mezi kanovníky sv. Vavřince; horlil proti Ariánům, od nichž byl posléze usmrcen. Rok jeho smrti a vůbec doba, v niž světec žil, nejsou známy. Mart. Rom. 29. ledna: „Mediolani s. Aquilini Presbyteri, qui ab Arianis gladio in gutture transverberatus, martyrio coronatur". Srvn. *Acta SS.*, Jan. II, 970. Zobrazuje se jako kněz s mečem v hrdle (srvn. *Detzel*, Ikonogr. II, 168). — 3. sv. mč. ve Fossombroue (Forum Sempronii) za císaře Diokleciána a Maximina. Mart. Rom. 4. ún. — 4. sv. mč. v Isaurii, v době neznámé. Mart. Rom. 16. kv. — 5. sv. mč. v Nivedunu (Novioduni) — neznámo, které místo tím míněno, zda Nyon v diec. remešské, nebo Nyon u jezera genevského, anebo město při dolním Dunaji. Mart. Rom. 17. kv. — 6. sv. bisk. evreuxský (Ebroicum, Mediolanum Aulercorum), *n.* 620 ze vznešených rodičů, sloužil ve vojsku vypraveném Chlodvikem II. proti Vendům, po návratu z války učinil spolu s manželkou slib zdrželivého života, věnoval se skutkům milosrdenství; kol. r. 659–63 zvolen za biskupa evreuxského; *z.* asi 690. Mart. Rom. 19. října: „Ebroicis s. Aquilini Episcopi et Confessoris". Za revoluce byly ostatky jeho spáleny r. 1774. Srvn. *Acta SS.* Oct. VIII., 505—510. — 7. (Aquilino) Rafael, rodem Žid, stal se křesťanem; *sp.* „Trattato pio, nel quale si contengono cinque articoli pertinenti alla fede christiana contra l'hebraica ostinazione" (Pesaro 1581), „Esposizione sopra i salmi: ‚Qui habitas', e ‚Levavi oculos meos'" (Řím 1581). — 8. Caesar, pseudonym Scipiona Errica (v. t.).

Aquilius Severus, špan. spisovatel, *z.* za panování císaře Valentiniana I. (364—375), napsal z části prósou, z části ve verších autobiografii pod názvem *Κατάστροφή* nebo *Πεῖρα*, jež se však ztratila. Sv. Jeronym zmiňuje se o ní ve svém spise „De viris illustribus" 111. Srvn. *Bardenhewer*, Patrologie, 3. vyd., str. 369.

Aquinas 1. viz sv. Tomáš Akvinský. — 2. (de Aquino) Antonín, rodem z Neapole, vydal „Epistolae decretales Rom. Pontif." (Řím 1591, 3 sv.). — 3. Filip, původním jménem Jehuda Mardechai, *n.* v Carpentrasu u Avignona, dal se roku 1610 v Aquinu (odtud jeho jméno) pokřtiti, byl professorem hebrejské řeči a literatury na Collége de France, *z.* 1650. *Sp.* „Dictionarium hebraeo-chaldaeo-talmudico-rabbinicum" (Paříž 1629), „Editio commentariorum veterum Rabbinorum in Pentateuchum" (t. 1620), „Primigeniae voces seu radices linguae sacrae" (t. 1620), „Sentenze e Parabole de' Rabbini, raccolte dal R. Simone figliuolo di Gamelielе, e tradotti in italiano" (t. 1620), „Discours du tabernacle et du camp des Israelites" (t. 1623), „Explications litterales, allegoriques et morales du tabernacle, que Dieu ordonna à Moyse, des habits des prêtres et de la façon, qu'on consultait le rational" (t. 1624), „Discours des sacrifices de la loy Mosaique" (t. 1624), „Interpretation de l'arbre de la Cabale" (t. 1625), „Bechinas Olam, ou l'Examen du monde de R. Jacob. Sentences morales des anciens Hebreux, et 13 modes des quels ils se servoient pour interpréter la Bible" (t. 1629). Pomáhal Le Jayovi (v. t.) při tisku a korrektuře hebr. a chald. textu pařížské polyglotty. Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 1053.

Aquino (Aquinum, Aquinaten. dioec.), biskupství ve střední Italii, Svaté stolici bezprostředně podřízené, založené v V. stol.; r. 1725 spojeno s ním biskupství Pontecorvo a r. 1818 biskupství Sora. Diecese *A.* čítá 157.400 katolíků, 73 far, 350 kněží.

Aquinus v. Vodička.

Aquisgranum v. Cáchy.

z Aquitanie Vilém v. Vilém z *A.*, sv.

„A quo die", encyklika papeže Klementa XIII. ze 14. září 1758, kteráž jedná o právech a povinnostech biskupských. Otištěna u *Ferrarise*, Prompta bibl. canon. v. episcopus.

A quo primum, encyklika papeže Benedikta XIV. ze dne 14. června 1751 daná biskupům polským, která jedná o tom, co jest zakázáno Židům bydlícím s křesťany v týchž městech a místech. (Bullar. Bened. XIV., Prati, III. 297 nn.)

Ar (עָר t. j. město, 4. Mojž. 21[15], 5. Mojž. 2[9], 18[20]) neboli úplně Ar-Moab (4. Mojž. 21[28], Jes. 15[1]), hlavní město v Moabsku, při severním pomezí na jižním břehu řeky Arnon (4. Mojž. 21[15], 5. Mojž. 2[9], 18[29]). Protože bylo hlavním městem, slulo také Rabbá (רַבָּה) (Jos. 13[25]), úplně Rabbat-Moab, t. j. hlavní město moabské; na penězích II. a III. stol. slove *Ῥαβαθ Μωβά*. Zkázu jeho předpověděl prorok Isaiáš 15[1]. Za dob římských slulo Areopolis a vzalo zkázu zemětřesením r. 345 po Kr. (*Hieron.* Comment. in Isai. c. 15). Není dosud jisto, jsou-li zříceniny podnes „Rabba" zvané severně od Keraku zbytky bývalého města *A.*

ara 1. viz oltář. 2. někdy značí hrob, jak vidno z nápisu na náhrobním kameni nalezeném v Langres, kdež byl vyryt celý testament, jenž počíná tím, jak má býti hrobka pro testatora dle zůstaveného plánu pořízena, při čemž se praví, že u vchodu do budovy má býti zřízena „ara", t. j. hrob, z karrarského mramoru pro tělesné ostatky zesnulého. Srvn. *Kraus*, Roma Sotterr. str. 57.

Ara, třetí syn Jetherův z pokolení Aser (1. Par. 7[38]).

Ara (הָרָא, v *LXX* chybí), jedna z krajin, do nichž assyrský král Theglathfalasar převedl pokolení Rubenovo, Gádovo a polovici pokolení Manassesova (1. Par. 5[26]); na paralelních místech 4. Král. 17[6] a 18[11] místo „Ara" čte se „města médská" (עָרֵי מָדָי); avšak v *LXX* nalézá se *ὄρη Μήδων*, z čehož lze souditi, že původní čtení bylo מָדָי הָרֵי = hory médské.

Araas (*hbr.* Charchas, *LXX* Ἀρά), děd Selluma, manžela prorokyně Holdy (4. Král. 22[14]); týž v 2. Par. 34[22] nazývá se Hasra (*hbr.* Chasráh).

Arab (*hbr.* 'Aráb, *LXX* *Ἀιρέμ*), město v území pokolení Judova (Jos. 15[52]), otčina Faraje, jednoho z bojovníků Davidových (*hbr.* „há'arbi", 2. Král. 23[35]; Vulg. na tomto místě překládá „de Arbi" místo správného „Arabita"; čes. překl. „z Arbi"). Týž bojovník nazývá se 1. Par. 11[37] „Naaraj, syn Asbaj", avšak „ben-'Ezbaj" jest nepochybně porušené čtení z „há'arbi". *A.* jest nynější Chirbet el-Rabíjje, jihozápadně od Hebronu.

Araba. 'Arabáh, עֲרָבָה slove Hebreům vůbec kraj buď vyprahlý, pustý, buď nevzdělaný; zvláště pak jmenuje se členem „há'arabáh": 1. pusté údolí, táhnoucí se od Červeného moře, t. j. od zátoky Elanitské neboli Akabské až k Mrtvému moři. Až podnes nazývá se „*Vádi el Araba*". Údolí toto bylo původně ramenem mořským, kteréž, táhnouc se přes Mrtvé moře a jezero Genezaretské až k Libanu, úzce souviselo s údolím, kteréž Jordán protéká — s údolím Górským (el Gór). Starý zákon označuje jménem „Araba" i tento kraj severně od Mrtvého moře až k jezeru Genezaretskému; Vulg. jméno to překládá: solitudo (Jos. 12[1], 5. Mojž. 4[49]), solitudo campestris (5. Mojž. 1[1]), desertum (5. Mojž. 3[17]; Jos. 8[14]; 2. Král. 4[7]), planities solitudinis (5. Mojž. 3[17]), campestria (5. Mojž. 11[30]), planities (Jos. 11[2]) atd. Odtud název Mrtvého moře ve Vulg.: „mare deserti" (Jos. 12[3]), „mare solitudinis" (5. Mojž. 4[49]; Jos. 3[16]; 4. Král. 14[25]) a název jednoho z potoků do Mrtvého moře se vlévajících: „torrens deserti" („nachal há'arábáh" Amos 6[16]). — 2. město v území Benjaminově (Jos. 15[6], 18[22]) na rozhraní pokolení Juda a Benjamin. Úplné jméno města toho zní: Bét há'arábáh, ve Vulg.: Betharaba, Beth Araba.

Arabia sv. mč. v Niceji v Bithynii, Mart. Rom. 13. března.

Arabianus, křesťanský spisovatel, o němž zmiňuje se Eusebius (Hist. eccl. V., 27, českého překl. Kocín-Krbcova str. 265), když po výčtu spisův Irenaeových (ibid. V. 26) zmiňuje se o tom, že „také i jiných starých církevních učitelů, kteří tehda živi byli, mnozí spisové a paměti ctnosti jejich a znamenité pilnosti ještě se chovají. A které jsem já sám znal, těch spisové jsou zejména tito: . . . . Také knihy Sexta o zmrtvýchvstání, a jiný o těmž Arabiánův spis". Jeronym ve spise „De viris illustr." 46—15 tuto zprávu Eusebiovu pouze šíře rozvedl. Srvn. *Bardenhewer*, Patrologie³, 96, *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 47.

Arabici v. arabští bludaři.

Arabie. I. Dnes označujeme tímto slovem poloostrov měřící asi 3 milliony □ km, ohraničený přirozeně na západ Rudým mořem, na jih Indickým oceánem (Arabským zálivem), na sever pak Perským zálivem. Po zeměpisci Ptolemeovi zavládl obyčej rozdělovati geologický celek tento na tři části: 1. *A.* Petrejskou (Skalnatou), rozkládající se kolem hlavního města Petry a zaujímající západní

sa severní část celé Arabie (s poloostrovem Sinajským (v. t.), 2. *A*-i Pustou (*A*-a deserta), zabírající střední a východní její část, a 3. *A*-i Šťastnou (*A*-a felix), jih to arabského poloostrova. V bibli vyskýtá se slovo Ἀραβία teprve v 1. Mach. 11, 16, pak v listě ke Gal. 1, 17 a 4, 25. Vulgata sice užívá častěji slova „Arabie", avšak buď a) na místě hebrejského slova עֲרָב (neb עֲרַב) (na př. Is. 21, 13, kterážto slovo však není názvem geografickým, nýbrž znamená národ arabský, Araby (*Siegfried-Stade*, Hebr. Wörterbuch, Lipsko 1893, str. 345 b.), nebo b) na místě hebr. שְׁנָא; tak v Ž. 71 (72) v. 15 „aurum Arabiae" odpovídá hebr. וְזַהַב שְׁבָא. Pro náš geografický celek nemá „Arabie" hebr. bible žádného názvu jednotného. Když užívá slova עֲרָב (etymologicky příbuzného se jménem עֲרָבָה = step, poušť), nebo עַרְבִי (Is. 13, 20; Jer. 3, 2), הָעַרְבִי (Neh. 2, 19; 6, 1.), הָעַרְבִים (2 Par. 17, 11; 21[16], 22[1]), myslí na obyvatele stepí, rozkládajících se na východ a jihovýchod od Palestiny, tedy na nomády obývající území naší dnešní severní Arabie; v tomto zeměpisně obmezeném smyslu jest bráti slova Ἀραβία v 1. Mach. 11[16]. Také jména Arabi, Arabu, Arubu, vyskytující se v nápisech assyrských, znamenají jen obyvatelstvo dnešní severní Arabie. [Viz *Frd. Delitzsch*, Wo lag das Paradies, str. 805 nn., Zeitschrift des deutschen Palästinavereines sv. VII (1884) str. 463 n., *Ed. Glaser*, Skizze der Geschichte u. Geographie Arabiens II, 315. (Berlin 1890.)]. Nechybili bychom, kdybychom řekli, že tato „biblická Arabie" byla ohraničena na jihu dnešním Hidžázem, na západě Zajordánim palestinským, na severu Damaškem, na východě pak kdybychom si nechali hranici daleko otevřenou. V této „Arabii" zná bible četná území a města (jako Hauran (Ez. 47[16-18]), Kenath (Nm. 32[42] = dnešnímu Qanuát), Rehob (2 Sam. 10, 6), Tôb (tamtéž), Saleha (Dt. 3[10]), Bosra (1 Mach. 5[26]), Elath (3 Král. 9[26]), 'Esjôn-Gâber (3 Král. 22[49], 2 Par. 8[17]), Thema (Is. 21[14], Jer. 25[23], Job 6[19]), Dumâ (Gen. 25[14], 1 Paral. 1[30]), Massa (Přísl. 31[1-9]), Chasor (Jer. 49[28-33]), Neʿama (Job 2[11]), Uz (Job 1[1]) a m. j. v. Zejména vypravování Ex—Dt o pochodu Israelitů z Egypta do Palestiny jmenuje mnoho míst, která se nalézala ve Skalnaté *A*-i. (Viz jména tato pod zvláštními hesly, jakož i jména četných kmenů území toto obývajících, jako byli Amalekité, Madianité, Edomité, Moabité, Amorrejští, Kedarští a j. v., o kterých viz také více ve zvláštních heslech.) Ačkoliv *A*-e dle mluvy biblické znamená pojem mnohem užší než je ten, který my tímto slovem označujeme, znala přece bible také již střední (a jižní) *A*-i, a jmenuje ji zemí Kuš (v. t. h.) v širším slova smyslu; v užším slova smyslu Kuš znamená starou Ethiopii, t. j. dnešní Nubii a kus Sudanu asi po Chartum (*Spiegelberg*, Ägyptologische Randglossen str. 10). Bible zná také kmeny, kteří sídlili v jižní *A*-i; Gn. 10, 7 se udávají na př. synové Chusovi: Sába a Hevila, a Sabatha a Regma a Sabatacha; synové Regmovi: Sába a Dadan. Slovem Sába (שְׁבָא) jest rozuměti jihoarabský kmen Sabeů. (Sába, syn Regmův [רַעְמָה], jest asi variantem prvního slova Sába, podobně jako Sabatacha jest variantem slova Sabatha. *A. Jeremias*, Das alte Testament im Lichte des Alten Orients[2], Lipsko 1906, str. 264). Sabatha pak znamená buď hlavní město jihoarabského Hadramautu, nebo u Ptolemea se vyskytující město Σάφθα ležící při Perském zálivu. Hadramaut jest zachován ve slově verše 26 (Gn. 10): חֲצַרְמָוֶת. Havila jest krajina ve střední *A*-i, jejíž obyvatelé se jmenují vedle Sabejských v nápisu nalezeném Glascrem (č. 1155). V tomtéž nápisu jest řeč o hlavním městě Nedžránu Ragmatě, které jest možno ztotožňovati s biblickým Raʿme; LXX píše Ῥέγμα. (Bližší viz u jednotl. těchto hesel.) — II. *A*-e vždycky vábila odvážné muže k cestování a seznamování se s touto zemí, jejíž znalost má i pro biblistu dalekosáhlý význam. Severní *A*-i v novějších dobách částečně popsali: *J. Burckhardt* (Reisen in Syrien, Palästina und der Gegend des Berges Sinai, Výmar 1823 a 1824. — Reisen in Arabien (překlad z anglického, Výmar 1830); *Palgrave* (Narrative of a years journey through Central and Eastern Arabia 1865); *Ritter* (v „Erdkunde" část 12. 13. 14.), *H. Kiepert* (Karte von Arabien zu C. Ritters Erdkunde, red. v. Nöldecke. Berlin 1867); *Palmer*, The Desert of the Exodus (1871, přeloženo do němčiny r. 1876 pod názvem Schauplatz der 40jährigen Wüstenwanderung Israels), *Duc de Luynes* (Voyage d'exploration à la Mer Morte à Petra . . . 1864); *A. Zehme* (Arabien u. Araber seit 100 Jahren, Halle 1875), *A. Sprenger* (Die alte Geographie Arabiens, Bern 1875), *É. Reclu* (Nouvelle Géographie universelle 9, 827—925.), *Rev. Holland* (Palestine Exploration Fund, Quarterly Statement 1884 str. 4. nn.), *Ed. Hull* (Mount Seir, Sinai 1885. Memoir on the Geology and Geography of Arabia Petraea . . . 1886), *Jullien S. J.* („Eine Reise nach dem Sinai" v „Kathol. Missionen" 1893 č. 3 6), *Doughty* (Travels in Arabia Deserta. Cambridge 1888), *Charles Huber* (Journal d' un voyage en Arabie. Paris 1891), *Jul. Euting* (Tagebuch einer Reise in Inner-Arabien, Leiden 1896), *Brünnow a Domaszewski* (Die Provincia Arabia, sv. I, 1904, II, 1905), prof. dr. *Alois Musil*, toho času nejlepší znatel Arabie Petrejské (Arabia Petrea, sv. I: Moab., sv. II (dva díly): Edom, sv. III: část ethnologická, Vídeň 1907 až 1908. K tomu mapa Arabie Petrejské, se stanoviska toponymického toho času nejdokonalejší, mapa speciální okolí Petry, „Kusejr 'Amra" Vídeň 1907), *F. Saul* O. P. („Das Heilige Land", r. 1902, 83 nn.), *Schönfeld* (Die Halbinsel des Sinai . . . Berlin 1907), *Szczepanski* S. J. (Nach Petra und zum Sinai, Innsbruck 1908), *Lagrange* (Revue biblique 1899, 369), *Meistermann* (Guide du Nil au Jourdain par le Sinai et Petra, Paris 1909). *G. Dalmann* (Petra u. seine Felsheiligtümer 1908), *Carruthers* (anglický zoolog, popisuje cestu svoji v Journal of the Roy. Geogr. Society of London, sv. 35 (1910 str. 225 nn.), „*Zeitschrift des deutschen Palästinavereines*" XXXIII (1910) s. 188 nn. s mapou pomezí egyptsko-syrského od H. Fischera, na tu dobu se stanoviska kartografického nejlepší. — Neméně poutala *A*-e jižní. První Evropan, který cestovatel v jižní *A*-i r. 1508) a cestu svou popsal, byl Vlach Ludovicho di Barthema. Později (r. 1712) následovali ho de la Grelaudiere, Carsten Niebur (Reisebeschreibung nach Arabien 3. sv. 1774, 1778 a 1837), U. J. Seetzen (1810), T. R. Wellsteds (Reisen in Arabien 1842), Hulton a Cruttenden (1836), J. Wolff, P. E. Botta, A. v. Wrede (1843. Viz *Maltzan*, Wrede's Reise in Hadramaut, 1870). Všecky dosavadní předčil Arnaud (Journal Asiatique IV, 5, 211 nn.) a pak Halévy (Journal Asiatique VI, 19, t. m. Bulletin de la Société de Géographie, 6. Ser. 6. Tome (1873) a 13. Tome (1877). Po těchto dvou se o další výzkumy pokoušeli svob. pán Maltzan (Reise nach Südarabien 1873), Renzo Manzoni (El Jemen 1884) a S. Langer (1882). Nejslavnější ze všech jest na ten čas Ed. Glaser, který podnikl v celku čtyři cesty po *A*-i jižní: první od října 1882 do března

1884, druhou od dubna 1885 do února 1886, třetí od října 1887 do září 1888, čtvrtou od počátku r. 1892 do jara 1894. Přehledy o studiích jižní *A*-e podává F. Hommel v Hilprechtově sbírce „Explorations in Bible Lands" Philadelphia 1896 a Hogarth, The penetration of Arabia. Londýn 1905. — *Bible a Arabie z nejnovějších hledisk.* Jest pozoruhodno, že již Ed. Glaser hledal dvě biblické řeky Pišon a Gihon, kterými bible blíže určuje polohu ráje, v Arabii. Prof. Hommel pak (Aufsätze und Abhandlungen III, München 1991, str. 326 nn.) nalezl Pišon v údolí Nâdi Danâsir, které se ze střední Arabie vine směrem sv. k Perskému zálivu, nedosahuje ho však, nýbrž v písku se ztrácí. Zemé Chavila, kterou Pišon dle Gn. 2^{11} obtéká, jest jistě v Arabii, jak sama bible Gen. 10, 7, tak i nápis Glaserův č. 1155 dosvědčuje. Gichon, který dle bible obtéká krajinu Kuš, rovná se dnešnímu Uâdi er-Rumma, které o něco severněji tímtéž směrem k Šatt el-Arabu se vine. Hiddekel, řeka to v bibli na třetím místě jmenovaná, jest dle Hommela údolí Sirhân v severozáp. Arabii, které se rovněž směrem k Perskému zálivu mezi Eufratem a údolím er-Rumma táhne. Praví-li se v bibli, že Hiddekel teče „před Ašurem", pak jest slovem tím rozuměti krajinu arabskou Ašur, jejíž existenci snaží se Hommel dokázati nápisem Glaserovým č. 1155 (n. u. m. str. 277 nn.) a Gen. 25^3, kde se mezi kmeny severoarabskými jmenují též „Aššurim"; jméno Idiklat (= Chadd-Dekel = údolí palem) bylo prý později Assyry, kteří se z *A*-e na sever k řece Tigris přestěhovali, dáno nové řece. Řeka čtvrtá Perát jest i dle Hommela Eufrat. Všecky jmenované čtyři řeky se prý v dobách předhistorických spojovaly v zálivu Perském, tak že jest hledati ráj v území prastarého města babylonského Eridu. (Srvn. proti Hommelovým hypothesám knihu *Königovu*: Fünf neue arabische Landschaftsnamen im A. T. mit Exkurse über die Paradiesesfrage, Berlin 1902. Srvn. též *Lagrange*, „La controverse Minéo-Sabéo-Biblique" v „Revue biblique" 1902 str. 263 nn. H. Zschokke, který v 5. vyd. „Historia sacra" z r. 1903 hypothesu Hommelovu nazývá „pravdě nejpodobnější", ve vydání šestém z r. 1910 ji úplně vypustil.) — Nejsa spokojen s tím, že Písmo (Gen. 10, 25. 26, 29. Paral. 1, 19. 20, 23) celou řadu kmenův arabských odvozuje od Jektana, a opět od Ismaele (Gen. 25^{12-18}), od synů Abrahamem zplozených z Kethmy (Gen. 25, $^{1-6}$, Par. $1^{32.33}$), Hommel prohlašuje arciotce národa israelského Abrahama samého za — Araba. *A*-e totiž — jak se všeobecně uznává — byla „komorou národů semitských", ze které čtyři veliké vlny Semitů postupem doby se vyvalily. Také Abraham, t. j. jeho předkové s některou z těchto vln z Arabie přišli do chaldejského města Ur. Hommel shledává mezi tvorbou vlastních jmen Abramovců (= Hebreů) a národů jihoarabských (Sabeů, Mineů, Kutabanů) tak velikou podobnost (Die altisraelitische Überlieferung in inschriftlicher Beleuchtung, Mnichov 1897 str. 56.), že nepočítá Abrahama ani k druhé vlně („kananejské"), ani ke třetí („aramejské"), nýbrž považuje Abrahamovce za příslušníky větve, která do nedávna měla společná sídla pravděpodobně v krajině, kterou klínové nápisy nazývají Magan (záp. od ústí Eufratu), se Semity, kteří se vystěhovali odtud do jižní *A*-e . . . Jazyk, jakým Abraham a jeho potomci až do dobytí Palestiny mluvili, zdá se býti Hommelovi proto — arabským; teprv po dobytí země zaslíbené přijali prý Abrahamité od Kananejců jejich jazyk. V době, kdy Israelité byli v Egyptě, kdy Mojžíš dlel u midianského kněze Raguela, a zejména za dob putování po poušti, byli ve stálém styku s kulturou arabskou, tehdy již značně vyvinutou, známou nám nyní z nápisů jihoarabských, tak že všecko to, co Pentateuch a zejména „kněžský kodex" vypravuje, mohlo se skutečně státi, odpovídá tehdejším časovým i místním poměrům, a není nutno se školou Wellhausenovou obsah tohoto „kněžského zákoníku" prohlašovati za pouhý výmysl dob pozdějších. Tomu-li tak, pak by bylo dáno zjevení Boží na Sinaji v jazyku arabském, psáno písmem arabským a teprv později převedeno bylo do jazyka kananejského, který slouží nám hebrejským, poněvadž jej Hebreové od Kananejských přijali. (Altisraelit. Überlief. s. 277.) Otázka Israelitů, vídoucích po prvé manu: man-hu (co, vlastně kdo to?), jest prý ještě zbytek arabské mluvy, poněvadž v hebrejštině by musilo zníti mi-hu (Ex 16, 15 srvn. Gen. 27^{33}). — Z tohoto poměru Hebreů k Arabům lze si též vysvětliti různé podobné body, ve kterých se náboženství obou stýkalo. Bohužel, že památky staroarabské nejsou dosud v té míře zpracovány, bychom se spoustou hypothes mohli prodrati k poznatkům jistým. Doufejme však, že se tak v dozírné době stane, že nám bude blíže známa vzdělanost starých Arabův a že z ní leccos, co jest nyní v biblickém studiu zahaleno nepronikutelnou rouškou, se nám objeví v novém světle. Zatím viz kromě pramenů svrchu a níže pod heslem „arabština" citovaných: O. *Weber*, Arabien vor dem Islam (Der Alte Orient III, 1 1901), *Weber*, Studien zur südarabischen Altertumskunde I, 1901, II, 1901, III, 1907 (M. V. A. G.), *Grimme*, Die weltgeschichtliche Bedeutung Arabiens vor Muhammed, München 1904, *Hommel*, Grundriss der Geographie und Geschichte des alten Orients, 1904, *Lagrange*, Etudes sur les Religions Sémitiques, Paris 1903, *Nielsen*, Die altarabische Mondreligion und die mosaische Überlieferung, Strassburg 1904, *Nielsen*, Der sabäische Gott Ilmukah. M. V. A. G. XIV, 4. 1910. *Hčl.*

Arabie, křesťanství v Arabii. Počátek a pokroky křesťanství v *A*-i nejsou pro nedostatek bezpečných historických pramenů přesně známy. Staří spisovatelé, jako Eusebius, Rufin, Sokrates, Nikeforos, Metafrastes, Theodoret, Origenes a Jeronym, podávají sice některé zprávy, ale nedosti jasně a zaručené, a nadto trpící konfusí, zaviněnou tím, že spisovatelé oni nerozlišovali jasně Arabie, Indie a Abessinie. Hojnější jsou zprávy, jež podávají spisovatelé nestoriánští a jakobitští. Arabští historikové (vesměs z doby poislamské) zmiňují se sice tu a tam o křesťanství; ale jejich zprávy se neshodují. Křesťanství v Arabii mělo tři hlavní střediska: na severozápadu království Ghassan, pod vládou říše římské, na severovýchodu Hira, pod mocí perskou, a na jihozápadu Himjar, Jemen a Najran, pod panstvím abessinským. Do střední (Nedžd) a vých. Arabie (Oman) křesťanství, jak se zdá, nepronikło. — I. *Křesťanství v severní Arabii.* Do severní Arabie šířilo se křesťanství beze vší pochyby již záhy z Palestiny, ale není o tom určitých zpráv. Sv. Pavel sice po svém obrácení odešel do „Arabie" (Gal. 1^{17}), ale snad jen za tím účelem, aby na poušti v samotě k úřadu svému se připravoval, nikoli však, aby tam hlásal Krista. Ostatně není jisto, která končina oním slovem „Arabie" jest míněna. Není pochyby, že mezi kolébkou křesťanství, Palestinou, a severními Araby byly styky velice časté, a že tudíž i hlasatelé křesťanství neobmeškali působiti v blízkých končinách arabských. Ve Skut. ap. 2^{11} činí se zmínka o ‚Arabech' přišedších do Jerusalema ke slavnosti Letnic. Za krutého pronásledování v říši římské a perské zajisté mnozí křesťané uchýlili se do sev. Arabie. — II. *Křesťanství v Ghassanu a v Arabii sev.-západní.* Ghassansko v sev.-záp. Arabii, v sousedství Syrie, bylo od VI. stol. poddáno říši byzantské a sloužilo jí v bojích proti Peršanům a Arabům pod vládou perskou. Nabatejsko, jež skládalo se z polo-

ostrova sinajského, pobřeží mořského a zálivu akabského Al-Haury až k Damašku, bylo připojeno k římské říši r. 105; obsahovalo četné kmeny arabské, jejichž šejchové majíce titul „fylarchů" sloužili císařům římským. Roku 521 zřídil císař Justinian království arabsko-římské, jež pod vládou knížat ghassanských zahrnovalo v sobě Araby v Syrii, Palestině, Foenicii a severozápadní Arabii. Mezi syrskými Araby podporováno bylo šíření se křesťanství neustálými sociálními a obchodními styky se Syrií. Rufinus (Hist. Eccl. II, 6) vypravuje, že v době císaře Valense (kol. 374) jakási královna arabská Mavia nebo Maovia (Mu'avijah), když byla válčila s říší byzantskou, donucena byla k míru pod podmínkou, že mnich jménem Mojžíš bude ustanoven biskupem jejího kmene. Sozomenos podává zprávu, že již před Valensem jakýsi arabský kníže Zokum přijal křesťanství s celým kmenem svým. (Lequien, Oriens Christ. II, 851 nazývá knížete tohoto „Zarakomem" a klade jej do doby Konstantinovy nebo některého z jeho synů.) Přední zásluhu o šíření křesťanství mezi severními Araby měli nepochybně četní poustevníci a mniši, roztroušení po poušti syrsko-arabské. Sv. Jeronym a Theodoret tvrdí výslovně, že život a zázraky sv. Hilariona a sv. Simeona Stylity měly veliký vliv na beduiny. Působením sv. Simeona četné kmeny přijaly křesťanství. Cyrill Skytopolský (v VI. stol.) vypravuje v životopise sv. Euthymia o obrácení celého kmene arabského, jenž kolem r. 420 přestěhoval se od Eufratu do Palestiny; jejich náčelník nazýval se Aspebaetos (Aspabed), jenž byl později patriarchou jerusalemským vysvěcen na biskupa (zúčastnil se sněmu efesského r. 431). — Hojné nápisy nalezené v severní Syrii jasně svědčí o křesťanském živlu mezi obyvatelstvem syro-arabským, zvláště v Hauránu kolem Bosry (Bostry, nyn. Eski Šám). V době Origenově bylo tu několik biskupství; r. 244 byla v Bosře konána synoda biskupů proti Beryllovi (v. t.). Sněmu nicejského zúčastnilo se šest biskupův arabských (z Bosry, Filadelfie, Jabrudy, Sodomy, Betharmy a Dionysiady). Jakýsi Eustathius, „biskup Saracénů", zúčastnil se sněmu chalcedonského. Na druhém sněmu efesském r. 449 byl přítomen arabský biskup Auxilaos. Jiné biskupské sídlo arabské bylo na ostrově Jotabe poblíž zálivu akabského; biskup jotabský jménem Anastasius byl na sněmu jerusalemském r. 536. Mnozí z těchto biskupů byli nepochybně přívrženci arianismu, jenž byl podporován knížaty ghassanskými. — III. *Křesťanství v Hiře a severovýchodní Arabii.* Arabové usedlí v okolí města Hiry (nedaleko pozdějšího města Kufy na Eufratu) v Mesopotamii byli v područí říše perské. Křesťanství šířilo se do Mesopotamie, a tudíž i do končin Araby usedlých jistě již kolem polovice II. století, a činilo tu zvláště ve IV. a V. století značné pokroky. Král hirský Nu'mán I. (390—418), jenž dle některých zpráv sám stal se křesťanem, byl velikým příznivcem svých křesťanských poddaných, jichž počet vlivem sv. Simeona Stylity značně vzrostl. Pozdější však vládcové hirští pod nátlakem perských panovníků stali se krutými prpnásledovateli křesťanů. Král Mundhir ibn Imru' ul-Qais 505—554 pronásledoval sice křesťany, ale manželka jeho jménem Hind z rodu králů ghassanských byla horlivou křesťankou a založila v Hiře klášter a kostel. Syn její Amr ibn Mundhir (554—569) byl rovněž křesťanem. Jeho nástupce Nu'mán ibn Qabus zprvu pronásledoval křesťany, později však pohnut jsa jejich stálostí a bezúhonností přijal křesťanství, a příkladu jeho následovali mnozí z jeho poddaných. Jeho nástupce Mundhir ibn Mundhir podporoval pohanství na úkor křesťanství. Po něm vládl Nu'mán ibn Mundhir (580—595), jenž kolem r. 594 přijal křesťanství. Jeho syn Mundhir ibn Nu'mán padl r. 633 v boji s vojskem moslimským. — Křesťané hirští (zvaní „'Ibád" = ctitelé t. j. Boha) byli dílem nestoriány, dílem monofysity; obě sekty měly vlastní svoje biskupy, kostely a kláštery. Později nabyl nestorianismus převahy. Biskupové hirští připomínají se jako účastníci různých sněmů konaných v letech 410—588. Kolem r. 730 byla diecese hirská rozdělena ve tři biskupství: akulské, kufské a biskupství „Arabů" t. j. kmene Ta'labův. Biskup Jiří (686 až 724) zove se biskupem Tanukhitů, Tajjaitů a Akulitů. Křesťané hirští byli první, kteří užívali arabštiny jako řeči spisovné. — IV. *Křesťanství v jižní Arabii.* Dle zpráv starých dějepisců křesťanských sv. apoštol Bartoloměj na cestě své do Indie (t. j. do Ethiopie) hlásal evangelium v Arabii Šťastné neboli Jemenu; později ve II. století působil tu Pantaenus, jenž nalezl hebrejské evangelium sv. Bartolomějem tu zanechané. Zdá se, že i na Himjarity (Homerity) vztahovala se buď přímo nebo nepřímo činnost apoštolův Abessinie, Aedesia a Frumentia. Asi r. 356 císař Konstantin vypravil ke dvoru krále himjarského poselství, v jehož čele byl arianský biskup Theofil. Výmluvnosti Theofilově podařilo se nakloniti krále křesťanům, tak že jim vystavěl tři kostely (v Dhafaru, v Adenu a v Hormuzu u zálivu perského). Dle Filostorgia král sám stal se křesťanem. Ale, jak se zdá, křesťanství nedosáhlo tehdáž značnějšího vlivu; aspoň dochovavší se památky ze IV. a V. století svědčí o tom, že v Himjarsku převládalo i dále pohanství a židovství. První stopy církevní organisace v jižní Arabii vyskytují se v době císaře Anastasia (491—518). Jan Diakrinomenos (*Migne*, P. G. LXXXVI, 213) vypravuje, že tehdáž Himjaritě, kteří prý od doby královny Sábské přiznávali se k židovství, přijali křesťanství; prvním jejich biskupem stal se Silvanus. Ibn Ischaq (z. 768), životopisec Mohammedův, vypravuje, že prvním hlasatelem křesťanství v Jemenu byl chudý syrský zednik jménem Fennion, jenž se soudruhem svým Salichem byl zajat arabskou karavanou a prodán vznešenému kterémus Najranitovi. Jedním z prvních obrácenců byl jakýsi Abdallah ibn Thamir, jenž pokračoval v hlásání křesťanství v Najranu. Rozvoji křesťanství v jižní Arabii byli na překážku Židé v hojném počtu tu usazení, kteří měli veliký vliv. Na počátku VI. stol. podrobil král abessinský Kalib (u řeckých historiků Elesbaan zvaný) Himjar a Jemen pod vrchní svou vládu. Tou dobou byl králem himjarským rodilý Žid Jusuf Dhu Nuwas, jsa vasalem krále abessinského. Ten, vzepřev se r. 523 nadvládě abessinské, krutě pronásledoval křesťany; ve městě Najranu, jež bylo hlavním sídlem křesťanů, způsobil hrozné krveprolití, v němž zahynulo 427 kněží, jáhnů, mnichů a jeptišek a asi 4000 laiků. Král Kalib vyslal vojsko na ztrestání onoho činu, Dhu Nuwas byl poražen a zabit, zbořeně kostely byly znovu zbudovány a noví biskupové a kněží dosazeni; králem himjarským ustanoven vojevůdce abessinský Esimephacus. Později zmocnil se vlády Abramos nebo Abraha, křesťan abessinský, jenž však posléze uznal nad sebou svrchovanost vládce abessinského. Za jeho vlády křesťanství v jižní Arabii vzkvétalo, zvláště působením sv. Gregentia (v. t.). Abramos chtěl odvrátiti Araby od návštěvy pohanského chrámu Kaaby v Mekce, jehož ochráncem byl kmen Korejšovcův, i vystavěl velikolepý chrám v Sanaa a nařídil, aby tam konaly se pouti. Když chrám ten od pohanských Arabů byl zničen, Abraha vtrhl do Hidžázu, aby zbořil Kaabu, ale byl poražen a zemřel brzy po tom. Po něm následovali synové jeho Jaksúm a Masrúq. Roku 568 perské vojsko vtrhlo do Jemenu a Omanu a učinilo konec křesťanské dynastii. Peršané dosadili za krále himjarského potomka dřívějšího krá-

lovského rodu himjarského. Po něm následovali na trůně náčelníci perského vojska. Zničení křesťanské dynastie na jihu, rivalita říše byzantské a perské na severu a vznik islamu učinily křesťanství v Arabii konec. Ale nestalo se tak náhle. Chrám, jejž Abramos vystavěl v Sanaa, kvetl ještě v době Mohammedově. Křesťané najranští dlouho odporovali islamu; teprve Omar, druhý nástupce Mohammedův, donutil je k odpadu; ti však, kteří tak učiniti nechtěli, byli vypovězeni, i usídlili se v Kufě a Hiře. V době Mohammedově bylo hojně křesťanů, také v Hidžásu, kolébce islamu. Vliv křesťanství jeví se u předislamských i bezprostředně poislamských básníků arabských, a rovněž i u Mohammeda (viz t.). — Za Omajjovců a Abbasovců požívali křesťané v říši mohamedánské dosti veliké svobody. V Arabii však udrželo se málo křesťanů, zvláště katolíků. Roku 1840 Propaganda založila v Arabii apoštolskou praefekturu a svěřila ji kapucínům. Missionáři usadili se v Džiddě, přístavním městě poblíž Mekky, ale vzhledem k fanatismu obyvatelstva a malému počtu věřících byli nuceni přesídliti se do Adenu (v. t.). Pokusy hlásati odtud víru ve vnitrozemí arabském dosud se nezdařily. Srvn. *Wright*, Early Christianity in Arabia (Lond. 1855), *Wellhausen*, Juden u. Christen in Arabien, *Nöldeke*, Geschichte der Perser und Araber zur Zeit der Sassaniden (Leyden 1879), *Caussin de Perceval*, Histoire des Arabes avant Mohammet (Par. 1847), *Duchesne*, Les églises séparées (2 vyd. t. 1905), *Oussani* v The cath. encyclop I, 666—674.

Arabissus (Arabissen. dioec., Jarpús), někd. biskupství v Armenii, podřízené metropoli melitenské, *Gams*, Series, uvádí biskupy z let 381—692; nyní bisk. titul.

arabská filosofie. Když islam v VII. století byl založen, jevili Arabové nejprve činnost vědeckou tím způsobem, že vykládali kriticky koran a články víry v něm obsažené. Brzy však náboženskými spory přinuceni byli bohovědu pěstovati dogmaticky. Od mutakallimů nauku Mohammedovu slovně vykládajících odštěpili se mutazalové, kteří si vedli volně, racionalisticky. Směrem filosofickým počali se Arabové bráti v VIII. století, poznavše filosofii Aristotelovu od syrských monofysitských křesťanů, kteří ji rozuměli ve smyslu novoplatonském. Sami jali se spisy Aristotelovy překládati a vykládati, a názorů novoplatonských zvolna se zbavovali. Snahou kalifů kvetly ve středním věku školy v Bagdadě a Cordově. Než filosofie odchylovala se ve mnohých věcech od koranu; proto filosofové arabští buď tvrdili, že koran obsahuje pravdy, v obrazích proto zahalené, aby je lid chápati mohl, že tedy filosofu připadá úkol je těchto závojů zbaviti, anebo že co v náboženství jest pravdivo nebo nepravdivo, ve filosofii jest nepravdivo aneb pravdivo. Z té příčiny považovali mutakallimové arabské aristoteliky za kacíře; než byli také přinuceni články koranu dokazovati rozumem a nauky aristoteliků vyvraceti také rozumem. A tak vznikla filosofická nauka o islamu, která byla také mystikou obohacena. Z aristoteliků arabských vynikají Al-Kindi (v. t.), Alfarabi (v. t.), Avicenna (v. t.), Abu Bekr (v. t.), Averroes (v. t.), z mystiků Algazel (v. t.). Až do konce XII. stol. kvetla *a. f.* aristotelská; potom byla orthodoxním islamem potlačena. Arabský aristotelismus měl značný vliv na středověkou filosofii křesťanskou (viz čl. Aristoteles). Srvn. čl. *arabština: Dějiny literatury arabské; Kachník*, Děj. filosofie 118—121.

arabské překlady Písma sv. I. *Překlady Starého zákona.* Přímo z hebrejštiny přeložil *SZ* Saadja (Saadias) Haggaon (Gaon) 891—942, Žid z Fajjúmu, ředitel talmudské školy v Soře. Z překladu jeho byl Pentateuch vydán tiskem v tetraglottním vydání Pentateuchu v Cařihradě 1546, potom v polyglottě Le Jayově a v polyglottě Waltonově. Genesi a Exodus dle rukopisu knihovny v Leidenu vyd. P. de Lagarde (Lipsko 1867), Isaiáše uveř. Paulus dle rkpsu oxfordského (Jena 1790—1791), zlomky Joba publikoval Ewald (Stuttgart 1844), zlomky Žalmů Schnurrer, Oseáše a Joela R. Schröter. Jiný překlad Pentateuchu zhotovil ve XIII. stol. nějaký Žid mauretánský dle textu massoretského, místy otrocky; překlad tento má nevelikou cenu exegetickou a kritickou; publikoval jej dle jediného rukopisu leidenského Erpenius 1622 („Arabs Erpenii"). Od neznámých překladatelů pocházejí: kniha Josue, části 3. a 4. kn. Král. (překlad pořízen nějakým Židem z Damašku v XI. stol.) a část 2. Esdr.; vše to otištěno v polyglottě pařížské a potom i v pol. londýnské. Část překladu z X. stol., zhotoveného Židem Jafetem ben-Heli, uvěřejnil abbé Bargès (Par. 1861). Z překladu samaritánského přeložil Pentateuch Abu Said asi v X.—XIII. stol.; tohoto překladu uveřejněny byly toliko některé části; Abr. Kuenen vydal Genesi (1851), Exodus a Leviticus (1854). Ze syrského překladu přeloženy byly asi ve XIII. nebo ve XIV. stol.: kniha Soudců, Ruth, knihy Král., Paral., Job, otišt. v polygl. pař. a lond.; P. de Lagarde vydal nově překlad knihy Job (Gottinky 1876), žalmy (vyd. 1585 a 1610; toto poslední vydání publikoval znovu P. de Lagarde 1876). Z řeckého (Septuaginty) přel. nějakým knězem alexandrijským proroci (kromě Daniela), otišt. v polygl. lond.; dále kn. Tobiáš, Judith, Esther, Přísl., Kaz., Píseň písní, Moudr., Sirach, 2 knihy Makkab., žalmy (otišt. v polygl. pař. i lond.). Jiný překlad žalmů, pořízený na základě syrské recense Septuaginty, vyd. Giustiniani (Geneva 1516) a Gabriel Sionita spolu s Viktorem Scialakem (Řím 1614). Ještě jiného překladu žalmů z řeckého užívají řečtí melchité; pořídil jej 'Abdallah 'Ibn-'El-Fadl asi ve XII. stol. (tiskem vyd. v Alepu 1706, v Padově 1709 a j.). Pro katolické křesťany východní pořízeny byly překlady *SZ* z Vulgaty; překlady takové vydali: Propaganda 1671 (3 sv. fol.), dominikáni mosulští 1875—1878 (4 svaz.), jesuité bejrutští 1876—1878 a 1882—1890 (3 sv.) — II. *Překlady Nového zákona.* Evangelia byla prý přeložena již před Mohammedem; z dochovaných rukopisů jest jisto, že již v VIII. a IX. stol. byly arabské překlady evangelií dosti rozšířeny. Překlady evangelií i ostatních částí *NZ* pořízeny byly jednak přímo z textu řeckého, jednak ze syrské Pešitty, jednak z překladu koptického; někteří překladatelé přihlíželi zároveň jak k překladu řec., tak i syr. a kopt. Tiskem vydán *NZ* v Římě 1591 („Arabs Romanus"), v Leidenu 1616 (péčí Tom. Erpenia), v polyglottě pař. 1645, v pol. lond. 1657, v Římě 1671, v Alepu 1706, v Londýně 1820 a j. Srvn. *Sedláček*, Úvod do knih *SZ*, 82—83, 139; *Sýkora*, Úvod do Písma sv. *NZ* I. 256—259.

arabští bludaři (Arabici), bludaři v Arabii ve III. stol., kteří učili, že tělo jest podstatou lidské osobnosti, že s ním i duše umírá (pročež též nazýváni byli „Thnetopsychité") a že při vzkříšení těla i mrtvá duše opět obživne. Origenes povolán byv r. 244 od biskupů na sněm do Bosry, obrátil většinou tyto bludaře.

arabské nápisy viz čl. arabština.

arabské sestry zovou se sestry kongregace posvátného Růžence, působící na mnohých místech v Malé Asii, a také v Jerusalemě. (*Heimbucher*, Orden u. Kongreg., II. 464.)

arabština. I. (*Charakteristika.*) *A.* jest jedním z jazyků semitských, jejichž charakteristické známky jsou a) převaha souhlásek nad samohláskami, která klade celé těžiště pojmu, slovem vy-

jádřeného, do jeho kostry souhláskové, kdežto samohlásky přispívají jen k bližšímu určení, k modifikaci pojmu; při vyslovování se uplatňuje tento poměr tím, že se samohlásky přizpůsobují individuelním vlastnostem souhlásek s nimi spojených. b) Ve své hláskové soustavě převládají hrdelnice, sykavky a zubnice v rozmanitých odstínech. c) Ve veliké většině slov tkví význam ve třech souhláskách, ke kterým se často připojují přípony a předpony k bližšímu určení významu slova; teprv novější jazyky spojují genitiv s předcházejícím jej řídícím slovem („status constructus") tak úzce, že se považují obě slova za jeden celek. d) Jazyky semitské neznají slov složených. e) Tvary slovesné vyslovují jen objektivní dokonání neb nedokonání děje, nikoli však subjektivní ohled na minulost, přítomnost neb budoucnost; teprv novější jazyky semitské tvoří si znenáhla tvary k vyslovení těchto subjektivních časův. f) Za to jeví jazyky semitské bohatství tvarů pro vyslovení různých úkonů: tvary činné, trpné, intensivní, příčinné, reflexivní, vzájemné atd. g) Slovosled byl v dobách starých přesně stanoven; teprve později se propracoval k větší svobodě. h) Věty se původně jednoduše k sobě řadily; teprve v novějších dobách vznikají perlody. (Viz *H. Reckendorf*, Zur Charakteristik der semitischen Sprachen v Actes du X. Congr. des Orient. II, str. 1—9. Leiden 1896.) — II. (*Poměr a-y k ostatním jazykům.*) *A.* patří spolu s aramejštinou a kananejštinou ke skupině jazyků západosemitských proti jazyku východosemitskému, kterým mluvili a psali Babyloňané a Assyrové. (*Hommel*, Aufsätze und Abhandlungen I. [Mnichov 1892], str. 92—123.) Spolu s habeštinou tvoří arabština skupinu jazyků jihosemitských proti jazykům severosemitským (aramejštině) a středosemitským (kananejštině). Ačkoliv Araby přinesla z pouště do kulturních zemí teprv poslední, čtvrtá vlna (prvá vlna přinesla „babylonské Semity", druhá „Kananejce", třetí Aramejce), přece vyniká jazyk jejich nad ostatní jazyky semitské tím, že si zachoval původní veliké bohatství rozmanitých odstínův hrdelnic a sykavek, jakož i původní plnost samohlásek. Tím, jakož i neobyčejným bohatstvím tvarů slovesných se blíží nejvíce k původnímu jazyku, z něhož se všecky semitské jazyky postupem doby vyvinuly a který možno nazvati jazykem prasemitským. — III. (*Rozdělení.*) Jazyk arabský lze rozděliti na dvě skupiny nářečí: na skupinu severoarabskou, zvanou prostě arabskou, a jihoarabskou. A) Jižní Arabové vyvinuli se v kultuře dříve než Arabové severní; již několik století před Kristem vypůjčili si abecedu od Kananejcův a přizpůsobili ji k vyjádření bohatších svých hlásek. Jazyk jejich se nám zachoval ve dvou nářečích: sabejštině a minejštině. Oba dialekty jsou nám známy z četných a někdy dosti dlouhých nápisů, které však jest možno jen s velikými obtížemi přeložiti. Jest pozoruhodno, že všecky tyto nápisy od nejstarších až po VI. století po Kr. jeví týž stupeň jazykového vývoje, důkaz to, že nejsou psány v měnivém nářečí, nýbrž v jazyku spisovně již ústáleném. (Návod ke studiu těchto nápisů podává mnichovský professor *F. Hommel*: Südarabische Chrestomathie. Mnichov 1893. Tato chrestomathie obsahuje též podrobnou bibliografii, vztahující se na nápisy jihoarabské od roku 1774—1892. *Otto Weber* podává pokračování této bibliografie od r. 1893 až 1907 v díle: „Studien zur südarabischen Altertumskunde. Berlín. M. V. A. G. 1907.) První nápisy sabejské, které dostaly se do Evropy, objevil dr. U. J. Seetzen roku 1810 („Himjarische Inschriften von Doffâr und Mankat in der Gegend von Jerîm in Jemen" ve „Fundgruben des Orients" II. Band Wien 1811 str. 275 nn.). Poklad tento rozmnožil anglický námořní důstojník W. R. Wellstedt Ch. J. Cruttenden (r. 1836), Adolf v. Wrede (r. 1843). Všecky tyto pokusy však nemohly sebrati více než asi 15 nápisů, z nichž jen některé svým rozsahem a obsahem měly větší význam. Teprve roku 1843 franc. lékárník, přestrojený za beduina, Tomáš Josef Arnaud, který první z Evropanů ohledal metropoli staré říše sabejské, Marib, zahájil novou bohatou epochu pro nápisy jihoarabské. Na konci r. 1869 podnikl Francouz Josef Halévy, přestrojený za domorodého Žida, cestu, která mu vynesla více než půl tisíce nových nápisův. S. Langer nalezl roku 1882 též několik nápisů, zaplatil však svojí odvahu životem. (*Otto Weber*, Forschungsreisen in Süd-Arabien. Lipsko 1907. Der alte Orient, roč. 8. seš. 4.) Největších zásluh však získal si na ten čas v tomto směru dr. Eduard Glaser na svých cestách podnikaných od r. 1882—1894. (*Otto Weber*, Eduard Glasers Forschungsreisen in Südarabien. Lipsko 1909. D. alte Orient 10, 2.) Sotva že byl znám v hlavních rysech obsah nápisů, již začalo se těžiti z něho pro vědu biblickou. Stručný přehled o tom, v jakém poměru jsou výsledky badání památek jihoarabských ke studiu biblickému, podává dr. S. Landersdorfer O. S. B. v „Bibel und südarabische Altertumsforschung" (v „Biblische Zeitfragen", Münster i. W. 1910. Dritte Folge; Heft 6.) — B) Jazyky severoarabské začaly býti sice literárně pěstěny později než jihoarabské, rozvily se však mnohem rychleji a přinesly mnohem více ovoce. V dobách perských a římských užívaly sice státy arabské, které se tehdy utvořily, jazyka aramejského, brzy však začali arabští pastýři zvěčňovati svá jména nápisy na skalách, při kterých neužívali již více písma aramejského, nýbrž písma vypůjčeného od Arabů jižních. Nápisy tyto nalézáme od Damašku až po el-'Oelu v severním Hidžázu, a to ve třech typech: safatenském, lihjanském a thamudenském. (*D. H. Müller*, Epigraphische Denkmäler aus Arabien. Wien 1889. *E. Littmann*, Zur Entzifferung der Safainschriften. Lipsko 1901. *Týž*, Zur Entzifferung der Thamudenischen Inschriften. Berlín 1904. M. V. A. G.) Toto písmo však se dlouho neudrželo; bylo vytlačeno písmem aramejským. Dosud byly nalezeny čtyři nápisy z doby před Muhammedem pocházející, psané písmem aramejským a jazykem arabským, málo se odchylujícím od pozdějšího jazyka spisovného. Jsou to 1. nápis, pocházející z roku 328 po Kr., nalezený na hrobě krále Mar'alqaisa v en-Nemara j.-v. od Damašku. (Viz *Lidzbarski*, Ephemeris der nordsemitischen Epigraphik II, 34.) 2. Druhý nalezen v Zabadě u Aleppa a pochází z r. 512 neb 517 po Kr. (*Sachau*, Monatsberichte der Berliner Akademie 1881, 10. Febr., a Zeitschrift der deutschen morgenländischen Gesellschaft. (Z. D. M. G.) 36^{345}. 3. Třetí, napsaný r. 568 po Kr., nalezen v Hananu, jižně od Damašku (Z. D. M. G. 38^{530} n.). 4. Čtvrtý nápis nalezl Littmann. Ačkoliv jsou tyto literární památky severních Arabů z doby před Muhammedem sporé, přece stála již tehdy národní poesie ve středním Hidžázu a v celém Negdu na vysokém stupni vývoje; všichni básníci doby této, ačkoliv byli příslušníky různých kmenů, různými dialekty mluvících, užívali jednoho společného jazyka, který jevil neobyčejně bohatý výběr tvarův a v příčině skladby dosáhl vrcholu vývoje všech semitských jazyků. Zásoba slov tohoto jazyka jest velice bohatá, poněvadž se stále rozmnožovala novými slovy, branými z různých nářečí. Jazyk tento uměl dobře vyslovit nejjemnější city lásky a citlivosti; Arabové v něm viděli vždy svůj ideál. (Viz *Th. Nöldeke*, Das klassische Arabisch und die arabischen Dialekte. Beitrag zur semit. Sprachwissenschaft.

Strassburg 1904, str. 1—4.) Z dialektů různých kmenů jest nám blíže známo jen nářečí, kterým se mluvilo v Mekce. Nářečí toto bylo totiž položeno za základ jazyka, ve kterém napsána byla nejdůležitější náboženská kniha arabská — Qor'án (viz t. h.), a to tak, že přizpůsobeno bylo spisovnému jazyku tehdejších národních písní. (*Th. Nöldeke*, Geschichte des Qor'ans, Göttingen 1860.) Qor'ánem byl pak jazyk arabský tak rozšířen, jako snad žádný jiný jazyk; stalť se společným jazykem spisovným pro všecky národy, kteří přijali islam, a i když se v národech nearabských, islam vyznávajících, probudilo národní vědomí, které vedlo k utvoření samostatného národního jazyka spisovného, držela a udržela se *a.* částečně ještě dosud na poli vědeckém. Psalo se pak vesměs „klassickou arabštinou", t. j. v podstatě starým jazykem národních písní se zásobou slov přizpůsobených daným poměrům. Z pomůcek ke studiu tohoto jazyka budtež uvedeny: a) Mluvnice: Dr. *C. P. Caspari's* Arabische Grammatik. Fünfte Auflage bearbeitet von August Müller. Halle 1887. Přeložena do jazyka francouzského od *E. Uricoechea*. Brusel 1880. Překlad do jazyka angl. obstaral *W. Wright* v Londýně r. 1874 a n. a opět *W. Robertson Smith* a *M. J. de Goeje* [Cambridge 1896—1898]. Grammaire arabe à l' usage des élèves de l'école speciale des langues orientales vivantes ... Par *M. le baron Silvestre de Sacy*. 3. éd. revue par *L. Machriel*, Paris 1904. — Důležité poznámky k této mluvnici podává *Fleischer* v „Beiträge zur arabischen Sprachkunde" (Bericht über die Verhandlungen der kgl. sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften zu Leipzig 1863 ff.). *Mortimer Sloper Howell*, A Grammar of the Classical Arabic Language. Allahabad 1880—1886. P. *Donat Vernier* S. J., Grammaire arabe ... Beyrouth Tom. I. 1891, Tom. II. 1892. *Oberleitner*, Fundamenta linguae arabicae Viennae 1822. *Herrm. Zschokke*, Institutiones fundamentales linguae arabicae. Vindobonae 1869. *Jarosl. Sedláček*, Al-Kitábu, mluvnice arabského jazyka. V Praze 1898. *A. Socin's*, Arabische Grammatik. Sechste Auflage neu bearbeitet von Karl Brockelmann. Berlin 1909. — b) Slovníky: *G. W. Freytag*, Lexicon arabico-latinum ... IV. Tomi Halis 1830—1837. [Příruční vydání téhož slovníku vyšlo tamtéž r. 1837.] *Edward William Lane*, Maddul-Kamoos („oceán" Firusabadiův), an arabic-english Lexicon derived from the best and the most copious eastern sources comprising a very large collection of words and significations omitted in the Kamoos, with supplements to its abridged and defective explanations, ample grammatical and critical comments, and examples in prose and verse ... Part I 5 London 1863—1874. Part 6—8 and Supplement 1877—1893. Od písmene K jest kniha neúplná; pokračování nelze očekávati. *R. Dozy*, Supplément aux dictionnaires arabes. 2. tom Leyde 1881. *A. Wahrmund*, Handwörterbuch der deutschen und neuarabischen Sprache. I. Neuarabisch-deutscher Teil I, 1. 2. II, 1. 2. II. Deutchneuarabischer Teil. Giessen 1870—1877. *E. Harder*, Deutsch-arabisches Handwörterbuch. Heidelberg 1902. Vocabulaire arabe-français à l'usage des étudiantes par un père missionaire de la Cie de Jésus; ed. 6. Beyrouth 1899. *Bélot* S. J., Dictionnaire française-arabe. 2 parties. 2. éd. Beyrouth 1900. c) Chrestomathie: Chrestomathie aus arabischen Prosaschriftstellern in Anschluss an Socin's Arab. Grammatik, herausgegeben von dr. *R. Brünnow*. 2. Aufl. v. Fischer 1909. Chrestomathie Arabe ... Par *A. J. Silvestre de Sacy*, Paris 1826—1829. *H. Derenbourg et J. Spiro*, Chrestomathie élémentaire de l'Arabe litteral ... 2. ed Paris 1892. *Jch. Bollig*, Brevis chrestomathia arabica. Roma 1881. (Pro Rusy vydali chrestomathii arabskou *Girgas* a *v. Rosen* v Petrohradě. 3. vyd. 1900. Slovník arabsko-ruský vyšel v Kazani r. 1881 z péra *Girgasova*.) *W. Wright*, An Arabic reading book. London 1870. P. *L. Cheikho* S. J., Chrestomathia arabica cum lexico variisque notis ... Beryti 1897. *Max Grünert*, Arabische Chrestomathie. I. II. Praha 1903. 1905. *Socin-Brockelmann* viz svrchu. — IV. *Dějiny literatury arabské* lze rozděliti na dvě periody: I. První perioda samostatné tvorby sáhá až do století XIV., II. perioda, počínající tímto věkem, neprodukuje celkem nic nového a spokojuje se jednak nápodobováním starších vzorů, jednak překládáním děl evropských. Periodu samostatné tvorby lze rozděliti na dvě doby, jejichž mezník tvoří pád Omajjovců (r. 750) a nastoupení Abbásovců na trůn. Z doby „gâhilijje" (= nevědomosti, pohanství, před Muhammedem) pocházejí jen plody arabské poesie. Nejstarším a nejcennějším květem jest sbírka sedmi „mu'allakât" (t. j. zavěšené, pro svoji cenu vyvýšené); básně tyto prý při veřejné soutěži došly všeobecného uznání, byly zlatem vyšity na hedvábnou látku a zavěšeny v národní svatyni Ka'aby. Sedm básníků, jejichž práce do této sbírky jsou pojaty, slujе: 1. Imru-l-Kais, 2. Tarafa, 3. Hârith, 4. 'Amr ibn Kulthûm, 5. Lebíd, 6. Zuhair a 7. 'Antara. Na místo Hâritha a 'Antary však tu a tam se kladou slavní básníci Nâbira a A'šà. Vydány byly *F. A. Arnoldem* (Septem Mo'allakât, v Lipsku 1850), *Abelem* (Die sieben Mo'allakât, Text ... Berlin 1891), přeloženy do němčiny *Filippem Wolfem* (Mo'allakat, die sieben Preisgedichte der Araber, Rottweil 1857) a *Rückertem* (v „Hamase"), a vyloženy *Nöldekem* („Fünf Mo'allakât, übersetzt und erklärt ... Wien 1899 ...) K těmto „cenou poctěným" básním druží se „divány" šesti nejslavnějších básníků VI. století, vydané Ahlwardtem (The Diwans of the six ancient Arabic Poets Ennabigha, Antara, Tharafa, Zuheir, Alqama and Imruuiqais ... London 1870), a sbírka básní, zvaná „Hamâsa" (= Statečnost), uspořádaná Abu Temmamem (*z.* 805), vydaná Freytagem (Hamassae carmina cum Tebrisii (*z.* 1108) scholiis integris edidit, indicibus instruxit, versione et commentaris illustravit, 2. vol. Bonnae 1828 až 1847), metricky do němčiny přeložená F. Rückertem (Hamasa oder die ältesten arabischen Volkslieder ... 2 T. Stuttgart 1846). Nejznamenitější básník křesťanský z doby této jest Adi ibn Said (srvn. *Cheikho*, Poètes arabes chrétiens ... Beirut 1890 n.). Na rozhraní pohanství a islamu stojí Lebíd (Der Diwan des Lebid. Nach einer Handschrift zum ersten Male herausgegeben von Jusuf Dija-ad-din al-Chalidi. Wien 1880. Srvn. *A. v. Kremer* v „Sitzungsberichte der phil.-hist. Klasse der kais. Akademie der Wissenschaften", 98 Band. 2. Heft. Wien 1881. Nové vydání z pozůstalosti dr. A. Hubera upravil C. Brockelmann a vydal v Leidenu 1891 ve dvou dílech), Al-A'ša a básnířka Alchansa (Le Divan d'al-Khansâ, edité par Cheikho. Beyrouth 1895). První periodu uzavírají básníci, kteří žili sice již v době, kdy islam se šířil, kteří však sami nedali se jeho směrem unésti, zůstávajíce věrni myšlení a cítění básníků pohanských. Jsou to zvláště: 'Umar ibn Abi Rabí' (jeho dîvân vydal Pavel Schwarz v Lipsku 1902—1909) a Ferazdak (*z.* 728. Jeho dîvân vydal částečně R. Boucher v Paříži 1870, pak J. Hell v Mnichově 1900 a 1901). Předměty, které tyto básně opěvají, jsou jmenovitě: víno, lov, hra, láska namnoze velice smyslná, pomsta, smělé, dobrodružné skutky beduinů, žalozpěvy nad ztrátou příbuzných a pod.; tu a tam vyskytne se i přísloví mudroslovné. Žádná z těchto básní netvoří zaokrouhleného, organického celku. Poetická cena tkví jen v jednotli-

vostech. Nejstarší forma těchto básní jest tak zv. „sadž'", t. j. rýmovaná prosa, ze které se vyvinulo metrum, skládající se ze dvou neb tří dijambů, z něhož se vyvinula asi ostatní metra, celkem 15. (*Freytag*, Darstellung der arabischen Verskunst, Bonn 1830. Ueber Poetik u. Poesie der Araber von *Wilhelm Ahlwardt*. Gotha 1856. Beiträge zur Kenntnis der Poesie der alten Araber. Von *Th. Nöldeke*. Hannover 1864. *R. Geyer*, Altarabische Dijamben. Leipzig u. New-York 1908.) — 2. Teprve počátkem vlády Abbásovců začíná se duch Qor'ánu a při něm literatura náboženská a právnická, na kterou tuto jen poukazujeme, uplatňovati též v poesii. Z básníků této doby, kterým z velké části právem přísluší titul básníků „dvorních", budtež jmenováni: geniální, avšak mravně zchátralý Abu Nurvás (*z.* kol. r. 810; opěvuje i pohlavní výstřednosti proti přírodě! Jeho díván vydal částečně již W. Ahlwardt v Greifswaldě r. 1861, v novější pak době r. 1898 v Kahýře Asaf), Abu Temmam (*z.* r. 845; jeho díván vyšel v Kahýře r. 1292 éry mohamedánské), Mutanabbi (*z.* 965. Mutanabbi carmina cum commentario Wahidii . . . edidit Fr. Dieterici. Berolini 1851), Abú Firás (*z.* 967. Viz *F. Dvořák*, Abú Firás, Leiden 1895), pessimista Abu'l-Ala' ol-Ma'arri (*z.* 1057; práce jeho vydány v Bulaku r. 1286 a 1302 éry moh., v Beirutě 1884, v Kahýře 1891), Al-Hamadâní (původce nových druhů básnických, zvaných „makâmât", *z.* 1007. Básně vydány šejkem Muhammedem 'Abdo v Beirutě 1889, jiné „makamy" (= besedy) vydány v Cařihradě r. 1298 hedžry) a Hariri (*z.* 1122. Vydal Silvester de Sacy v Paříži 1822; druhé vydání Reinaud a J. Derenbourg tamtéž 1847—1853. Zpracoval Friedr. Rückert, Die Verwandlungen des Abu Seid oder die Makamen des Hariri, Stuttgart 1837). Ve Španělsku skládal elegie sevillský kalif Al-Mu'tamid (*z.* 1095), Al-Jaburi (*z.* 1134), Ibn Kosman (*z.* 1160, arabský troubadour), Ibn Jachlaftan, Ibn Châtib a j. v. Na Sicilii vynikal básník Ibn Hamdis (*z.* 1132). (Viz sv. *Schack*, Poesie und Kunst der Araber in Spanien und Sizilien, Stuttgart 1877.) Vedle této poesie vznikla a vyvinovala se bohatá zábavná próza, ze které jest jmenovati v literatuře světově známou „Tisíc a jedna noc" (český překlad začal vydávati r. 1906 v Praze u Kotrby dr. Mrkos, jemuž předeslal překlad „Arabian society in the middle ages z péra anglického arabisty E. W. Lane; vydání různá a vůbec poučení o tomto plodu literat. „Alf laila ua-laila" viz v úvodě ke jmenovanému překladu) a román o Antarovi, líčící dobrodružný život beduina-básníka Antary (vydán v Beirutě v 10 svazcích, v Kahýře 1869 o 32 svazcích, přeložen částečně do jazyka angl. Hamiltonem [Londýn 1820] a do francouzského Devicem [Paříž 1878 a 1898]. Styk islamu rychle se šířícího střetl se se vzdělaností, jmenovitě řeckou, kteréžto styk zavdal podnět k vědeckým snahám u Arabů, podporovaným Abbásovci, jmenovitě Al-Mansurem (*z.* 774), Harun er-Rašidem (786—809) a zvláště Ab Mamúnem (813—833). Střediska těchto snah byly Bagdad a Cordova. a) *Filosofii* pěstili: Honein ibn Ischak (*z.* 873), Al-Kindi (*z.* kol. 850. Viz „Al-Kindi genannt „der Philosoph der Araber". Ein Vorbild seiner Zeit u. seines Volkes. Von G. Flügel. Lipsko 1857. Srv. *Otto Loth*, Al-Kindi als Astrolog, Morgenländische Forschungen, Lipsko 1875 str. 261 nn.), Al-Farabi (*z.* 950, vlastní zakladatel vědecké filosofie v Orientě. Al-Farabi's philos. Abhandlungen. Herausgegeben v. Friedrich Dieterici. Leiden 1890. Německý překlad vyšel r. 1892. Al-Farabi's Abhandlung: der Musterstaat . . . herausgegeben von F. Dieterici. Leiden 1895, přel. do něm. 1900. Farabi, Das Buch der Ringsteine . . . übersetzt und erläutert von M. Horten. Münster 1906. Al-Farabi, des arab. Philosophen Leben u. Schriften von Moritz Steinschneider, Petrohrad 1869), Ibn Tufail (*z.* 1190), Al-Razali (*z.* 1111. „Osvoboditel od bludův", autobiografie, vyšla francouzsky od Barbiera de Meynard v Paříži 1877). „Tahâfut al-falâsifa" (= Vyvrácení filosofů), Kahýra 1884. Srvn. „Die Wiedersprüche der Philosophie nach al Gazzâlî und ihr Ausgleich durch Ibn Rošd von *T. J. de Boer*. Strassburg 1894). Nad jiné vynikl Avicenna (v. t.) (vlastně Ibn Sina, *z.* 1037. Viz Carra de Vaux, Avicenne [Les grandes philosophes]. Paris 1902. Das Buch der Genesung der Seele, eine philosophische Encyklopädie Avicennas. Deutsche Ausgabe, übersetzt u. erklärt v. M. Horten, Lipsko 1907. Do latiny přeložil spisy Avicennovy Dominik Gondisalvi a Jan Sevillský [Benátky 1495]), a Averroes (v. t.) (vlastně Ibn Rušd, *z.* 1198. Práce jeho, zvláště kommentáře k Aristotelovi, přeložil do latiny již Michael Scotus). Srvn. Ernest Renan, Averroès et l' Averroïsme[3]. Paris 1861. Philosophie u. Theologie von Averroes. Herausgegeben von M. J. Müller. Mnichov 1859. Do němčiny přelož. tamtéž 1875. Fausto Lasinio vydal v Pise 1872 a ve Florenci 1875 kommentář Averroův k Arist. Poetice a Rhetorice. (Werner, Der Averroismus in der christlich-peripatetischen Psychologie . . . Wien 1881. Documenta philosophiae Arabum, edidit, latine vertit Aug. Schmölders. Bonnae 1836. Die griechischen Philosophen in der arabischen Ueberlieferung. Von August Müller, Halle 1873. Die Geschichte der Philosophie in Islam von T. J. de Boer. Stuttgart 1901. Die Philosophie der Araber im X. Jahrhundert n. Ch. herausgegeben von Fr. Dieterici. 1858—1879.) Teprve arabské překlady Aristotelovy seznámily scholastiky s tímto řeckým filosofem; vůbec vyvolala filosofie arabská některé směry ve scholastice, tak že ten, kdo by chtěl studovati dějiny filosofie této doby na základě arabských originálů, byl by nucen opatřiti si znalost arabštiny. — 2. *Zeměpisná* literatura opírající se o Ptolemea, rozkvetla tak, jako u žádného jiného národa ve středověku. Al-Hamdani (*z.* 945) popsal poloostrov Arabský (vydal D. H. Müller. Leiden 1884—1891). Zeměpisný slovník arabského zeměpisce el-Bekri (*z.* 1094) vydal Ferd Wüstenfeld v Gottinkách a v Paříži 1876 a 1877. Dále vynikli Al-Beruni (*z.* 1048) (vyd. Sachau ve 2 svazcích 1876 a 1878. Angl. překlad vyšel v Londýně r. 1879—88), Idrisi (*z.* kol. r. 1154), Abu'l-Feda (*z.* 1331. Geographie d' Aboulféda ed. Reinaud et Mac Guckin de Slane. Paříž 1840. Nové vyd. od Schiera vyšlo v Drážďanech 1846. Překlad do jazyka franc. pořízen Reinaudem a Guyardem [Paříž 1848 a 1883]), Jakut (*z.* 1229) (Jacut's Geograph. Wörterbuch herausgegeben v. Ferd. Wüstenfeld. 6. Bände Leipzig 1866—73. Jacut's Moschtarik, d. i. Lexicon geographischer Homonyme, vydal týž v Gottingách 1846), Ad-Dimaški, Omar ibn al-Uardi aj. v. Své cesty popsali Ibn Džubair (kolem r. 1290) a Ibn Batúta (*z.* 1377.) Viz Wüstenfeld, Die Litteratur der Erdbeschreibung bei den Arabern v Zeitschrift für vergleichende Erdkunde I. 1842, De Goeje, Bibliotheca geographorum arabicorum. Lugduni Bat. 1870—1894. Týž, Selection from Arabic Geographical Literature. Leiden 1907. Lelevel, Géographie du moyen-âge, Brusel 1852—1857. — 3. Z *dějepisců* budtež uvedeni: Mohammed ibn Ischak (*z.* 768), Ibn Hischam (*z.* 834), Al Wakidi (*z.* 823), At-Tabari (*z.* 923. Annales auctore At-Tabari, quos ediderunt J. Barth, Th. Nöldeke . . . Lugd. Bat. 1879—1901. Nově tištěno v Kahýře. Všeobecné dějiny od stvoření světa až po doby autorovy část. přeložil do něm. Nöldeke, Leyden) 1879, Al-Mas'udi (*z.* 956; Les prairies

d' or. Texte et traduction par C. Barbier de Meynard et Pavet de Courteille. Paris 1861—1877), Al-Ispahani (žil v druhé polovici století X., Hamzae Ispahanensis annalium libri X. ed J. Gottwald. Petropoli-Lipsiae 1844, 1848), Abulfeda (z. 1331. Annales muslemici arabice et latine opera et studiis J. J. Reiskii ed. J. G. Ch. Adler. Hafniae 1789—1794. Abulfedae historia Anteislamica ed. H. O. Fleischer. Lipsiae 1881), Ibn al-Athir (z. 1232. Chronicon, quod perfectissimum (el-Kamil) inscribitur. Ed. C. J. Tornberg, 14 svazků, Leiden 1851 až 1876. Bulak 1290), Ibn Challikan (z. 1282. Vitae illustrium virorum Ed. F. Wüstenfeld. Goettingae 1835—50. Jiná vydání vyšla v Bulaku 1275 a 1299. Do jazyka angl. přel. Mac Guckin de Slane. Paříž-Londýn 1843—71), Al-Makrizi (z. 1441; al-Chitat vyd. v Bulaku 1270 éry moh., přeložil do franc. Quatremère. Paříž 1837—1845). Všecky tuto vyjmenované kronikáře předčil pragmatickým podáním dějin Ibn Chaldún (z. 1406. Kitáb al-'ibar [Světové dějiny] vyšly v 7 svazcích v Bulaku 1866. Předmluvu „Mikaddama" k těmto dějinám do franc. přeložil M. G. de Slane. Paříž 1862—68. Arabský originál předmluvy vydán posledně v Beirutě 1900.) Viz Die Geschichtsschreiber der Araber und ihre Werke v. *F. Wüstenfeld*. Göttingen 1882. *Caussin de Parceval*, Essai sur l'histoire des Arabes avant l'islamisme, Paris 1902. *Alf. v. Kremer*, Kulturgeschichte des Orients . . . Wien 1875—1877. — 4. *Mathematikou* s úspěchem se obírali: Al-Kharismi, Thabit ibn Korra (z. 901), Sinan ibn Thabit (z. 942). — V astronomii vynikli: Al-Farghani (IX. věk), Omar ibn Roste (kol. 903), Al-Battani (z. 929), Abu'l-Uafa al Busdžáni (z. 997). Viz *Delambre*, Histoire de l'astronomie au moyen-âge, Paris 1819, *H. Suter*, Die Mathematiker und Astronomen der Araber . . . Lipsko 1900. — 5. *Vědy lékařské* pěstili a) na východě: Ibn Ischak, Ibn Masauaihi (z. 857), Er-Rasi, zvláště pak již svrchu jmenovaný Avicenna (Kitáb al-kanun fit-tibb, Búlák 1294 éry m.), b) na západě: Abul-Kasim (z. kolem r. 1010), Ibn Wafid al-Sachmi, Ibn Mamun (z. 1204) a j. v. Viz *F. Wüstenfeld*, Geschichte der arabischen Ärzte u. Naturforscher, Göttingen 1840, *Lucien Leclerc*, Histoire de la Médicine arabe, Paris 1876. — 6. V oboru *botaniky* psal Ibn al-Baitar z. 1248, v oboru mineralogie Otarid, o alchimii psali Chalid ibn Jasid a Džabir ibn Hajján (kol. 776). Viz La Chimie au moyen-âge . . . par M. Berthelot. Tom III. L'alchimie arabe . . . Paris 1893. — 7. Dle náhledu vynikajících arabistů (Brockelmann, de Goeje a Nöldeke) nelze dosud podati dokonalých dějin arabské literatury a bude k tomu třeba ještě práce více než jednoho století, než se nám stanou přístupnými nejdůležitější památky staršího písemnictví arabského. Zatím viz: *Hammer-Purgstall*, Literaturgeschichte der Araber (zastaralé dnes již dílo), *Arbuthnoth*, Arabic Authors, a manual of Arabian History and Literature, London 1890, *Brockelmann*, Geschichte der arabischen Literatur. 2 sv., Výmar 1898, Berlín 1902, *Brockelmann*, Geschichte der arabischen Literatur (Die Literaturen des Ostens in Einzeldarstellungen VI, 2, Lipsko 1901), *A. Baumgartner* S. J. Die Literaturen Westasiens . . . Freiburg i. B. 1901, str. 299 nn., *Huard-Loyd* History of arabic Literature, London 1903 n., *J. Pizzi*, Letteratura araba, Milano 1903, *R. Nicholson*, A literary History of the Arabs, London 1907, *M. Steinschneider*, Die arabische Literatur der Juden, Frankfurt n. M. 1902, *Georg Graf*, Die christlich-arabische Literatur bis zur fränkischen Zeit, Freiburg i. B. 1905. Hojnou bibliografii viz v *Brockelmann-Socinově mluvnici* n. u. na str. 161 až 200. — U nás napsal velice instruktivní a kritický článek o dějinách arabské literatury prof. dr. *Dvořák* do Ottova Slovníku Nauč. II, 570 nn. — V. *Písmo*, kterým se ještě před hedžrou u Arabů psalo, slulo „kufickým", podle města v provincii Irák-Arabi, zvaného Kufa, jež se považovalo za kolébku tohoto monumentálního, čtverhranného písma, hodícího se zejména pro nápisy. Podobá se velice starému syrskému písmu „Estrangelo", což potvrzuje náhled, že se z něho vyvinulo. Záhy však, zejména v listinách obecných, ujala se kursiva, zvaná „neschi", která se vyvinula dle náhledu Renanova (Histoire des langues semitiques, p. 353) z písma nápisů „sinajských" (Lenormant, *Inscriptions sinaitiques* v Journal asiatique, leden 1859). V Alžíru a Marokku užívá se písma („marockého"), které jest „neschi" poněkud tu a tam změněné. Abecedy tyto měly původně jen 22 značky souhláskové, ačkoliv hlásek bylo 28, tak že některé z písmen těch byly polyfonní. Teprve později nalezeny značky rozeznávací a jimi umožněný tvar pro každou souhlásku zvláštní. Souhlásky se ve starých dobách nepsaly vůbec, nyní se označují tři samohlásky (a i u) pod neb nad souhláskou v knihách obsahu náboženského a pak tu, kde by mohla vzniknouti pochybnost, jak jest slovo vokalisovati. — VI (*Význam studia arabštiny pro theologa, zvláště biblistu*) jest dalekosáhlý. Hlubší studium jazyků, v nichž originál bible S. Z. (hebr. a aramejština) byl napsán, jest možno jen za pomoci, kterou poskytuje arabština. Vniknouti do ducha jazyků semitských, zjistiti výslovnost hlásek hebrejštiny dnes již mrtvé, vystihnouti význam některých hebrejských slovíček v bibli jednou jen neb zřídka se vyskytujících, určiti polohu biblických míst pomocí poznámek v pramenech arabských se nacházejících, nalézti jména biblických měst v dnešních arabských názvech, poznati ducha poesie hebrejské, který má tolik analogií s poesií arabskou, vyšetřovati, zda a pokud historiografie biblická se podobá historiografii arabské atd., toť jsou úkoly, které ukládají biblistovi věnovati náležitou péči studiu arabského jazyka. Totéž jest říci o studiu arabských překladů bible (viz t. h.), jakož i o studiu některých apokryfů, k jichž porozumění nemálo přispívá jejich text arabský. Jest konečně všeobecně známo, že život líčený v bibli namnoze se zrcadlí v životě Arabů dnešních, žijících v Syrii a Arabii. Kdo chce z autopsie tento život studovati, tomu jest nezbytně třeba naučiti se — jako učinil slavný náš znatel tohoto života, prelát prof. dr. Musil — jazyku arabskému, a to onomu nářečí, kterým se dnes v té které krajině mluví. — VII. (*Nářečí arabská.*) Ačkoliv Arabové při veliké geografické rozloze svých bydlišť zachovali si jeden jediný jazyk spisovný, přece nemohli zabrániti, aby jazyk mluvený se neroztříštil na různá nářečí, která roztřiďujeme dnes na pět hlavních skupin, a to: 1. na skupinu nářečí poloostrova arabského; 2. na skupinu nářečí Mesopotamie; 3. na skupinu nářečí Syrie; 4. na skupinu nářečí Egypta, a 5. na skupinu nářečí severozápadní Afriky. Zvláštní ráz jeví nářečí arabské, kterým se mluví na ostrově Maltě; je to směsice arabštiny s prvky románskými, zejména italskými. — Biblistu zajímá nejvíce nářečí syrské, k němuž lze doporučiti následující pomůcky: Dr. *Ad. Wahrmund*, Praktisches Handbuch der neuarabischen Sprache, Giessen 1898. *Wetzstein*, Sprachliches aus den Zeltlagern der syrischen Wüste. ZDMG. XXII, 69—194. *C. Landberg*, Proverbes et dictions de la province de Syrie . . . Leiden 1883. *Jerveti*, Arabic proverbs and proverbial phrases, Journ. Amer. Or. Soc. XV, 1—96. *Fourière*, Étude sur le language d'Alep, Mitt. Sem. or. Spr. IV, 202—227. *Daud Sadžan*, Sprichwörter und Redensarten aus dem Libanon, tamtéž 8, 48—76. *M. Hartmann*, Arabischer Sprach-

führer, Leipzig und Wien. *J. Oestrup*, Contes de Damas, Leyden 1897. *G. Daiman*, Palästinischer Divan, Leipzig 1901. *Enno Littmann*, Neuarabische Volkspoesie. Berlin 1902. *Enno Littmann*, Modern arabic tales, vol. I. Leyden 1905. *M. Löhr*, Der vulgärabische Dialekt von Jerusalem. Giessen 1905. *Spoer H. H.* and *Nasrallah Haddad*, Manual of Palestinean Arabic, Jerusalem 1909. *Leonhard Bauer*, Das Palästinische Arabisch, Leipzig 1910. Pomůcky ke studiu jiných dialektů podává *C. Brockelmann*, Grundriss der vergleichenden Grammatik der semitischen Sprachen, Berlin 1907, str. 26 nn. *Hdl.*

Aracaju, město v Brasilii v církevní provincii S. Salvador (Bahia), při pobřeží Atlantského oceánu, jižně od ústí řeky S. Francisco; dekrétem kongr. konsistorní z 9. pros. 1909 povýšeno bylo papežem Piem X. na biskupství. (*Acta S. Sedis*, 1910, 290).

Araceus (Aracaeus, hbr. עַרְכִי, *LXX* ὁ Ἀρουκαῖος), praotec jedné větve rodu Chanaanova (Gen. 10^{17}, 1 Par. 1^{15}). U Josefa Flavia (Ant. I. 6, 2) nazývá se město, v němž *A.* a kmen jeho sídlil, Arké (Ἄρκη), u Ptolomea (V. 15, 21) sluje město to Ἄρκα, u Plinia (V. 18, 74) Arca, v nápisech assyrských Arqaa, v dokumentech Tell el-'Amarnských Irquata. Nyní Tell 'Arqá asi 2 hodiny severně od Tripole, nedaleko pobřeží, při severním konci pohoří libanonského.

Ara Coeli (oltář nebeský), vlastně S. Maria in *A. C.*, římská trojlodní basilika na Kapitolu; první historická zmínka o kostelu vyskytá se v X. stol.; nyn. stavba chrámová pochází ze XII. stol. Jméno *A. C.* obdržel kostel vzhledem k tradici, že císař Augustus otázav se sibyllského orakula v Tiburu zřel na obloze zjev ozářeného oltáře, na němž spatřil pannu neobyčejné krásy s děťátkem v náruči. Při tom prý uslyšel hlas: „Haec ara filii Dei est", načež postavil oltář s nápisem „Ara primogeniti Dei". V kostele *A. C.* chová se starobylý obraz Madonny (viz *Method*, VIII, 1882, 21 s vyobr., *Mathon*, Život P. Marie II, 62.), v sakristii pak velice uctívaná soška „Santo Bambino"; jsou tu freska Pinturichiova (v kapli sv. Bernarda), náhrobky od Donatella, Sansovina a j.

Arad 1. עֲרָד, Ἀράδ, jedno z královských měst chananejských, dobyté Josuem (Jos. 12^{14}; na tomto místě má Vulg. „Herod", *LXX* Ἐδέρ); na jihu od *A.*-u byla poušť judská (Soudc. 1^{16}); totéž město míněno jest nepochybně ve 4 Mojž. ^{21}, kde mluví se o králi v *A.*-u, jenž učinil na Israelské vítězný útok, ale brzy potom byl od nich poražen. Nyní Tell Arad jižně od Hebronu. — Později bylo v *A.*-u sídlo biskupa; *Gams*, Series 454 uvádí biskupa Štěpána r. 518, nyní bisk. tit. (Araden. dioec.)

— **2. Aradus, Arados,** אַרְוָד, Ἄραδος, v nápisech klínových „Arvada", město ve Foenicii, severně od Tripole na malém ostrově poblíž pobřeží, nyní Ruád. Naproti tomuto městu na pobřeží bylo město Antaradus (nyní Tortosa, Tartús). Dle Gen. 10^{18} pocházeli Aradští z pokolení Chanaanova (v. Aradius). Aradští v Ez. 27^{8} spolu se Sidonskými chválí se jako výborní námořníci a v Ez. 27^{11} jako výborní bojovníci ve službách Tyrských. Římané, uzavřevše se Židy spojenství a doporučujíce je okolním národům, poslali mimo jiné také list do Arady (1 Mach. 15^{23}; Vulg. má na tomto místě „Aradon"). V *A.*-u bylo později biskupství; *Gams*, Series 434 uvádí biskupy z let 381—553; od doby válek křížových (od XII. stol.) bylo lat. biskupství v Antaradu, jenž byl posledním místem, jež křesťanům v Palestině zbylo, ale i to bylo roku 1291 dobyto; potom bylo antaradské biskupství pouze titulárním (až do XV. stol.).

Arada, *hbr.* se členem Hacharádáh, *LXX* Χαραδάδ, tábořiště Israelitů mezi horou Šefer a Macelothem; poloha místa toho neznáma.

Aradius (אַרְוָדִי, Ἀραδος), praotec jedné větve rodu Chanaanova (Gen. 10^{18}, 1. Par. 1^{16}), jež obývala město Arad (v. Arad 2.).

Aradon, Arados, Aradus v. Arad 2.

Arafa v. Rafa a Rafaim.

Aragon Petr, O. S. Aug., *n.* v Salamance, prof. na univ. tamtéž, *z.* 1595, závažný moralista (probabilista), *sp.* „Commentaria in 2. 2. s. Thomae de fide, spe et caritate" (Salamanka 1584), „Commentaria in 2. 2. s. Thomae de iustitia et iure" (Ben. 1585, 1608, Lyon 1596). *Hurter*, Nomencl. III^{3}, 353, *Lehmkuhl*, Theol. moralis^{6}, 800.

z Aragonie Konstancie v. Trinitáři.

Aragonius cardinalis v. Roselli.

Arach אֶרֶךְ, Οὐέχ (Gen. 10^{10}, jedno ze čtyř měst Nimrodových, bab. Uruk (Arku), nyní Varka na levém břehu Eufratu mezi Babelem a zálivem perským. Erchuejští (*hebr.* 'Arkevájé^{h}) v 1. Esdr. 4^{9}, kteří uváději se mezi těmi, jež Asenafar (v. t.) z východních krajin usadil v Samaří, pocházeli nepochybně z území města *A.*-u.

Arachiel Cacciaturo, theolog a missionář, *n.* v Erzerumu v Armenii, *z.* v Benátkách 1740; jako jinoch 15letý přišel do Říma a studoval s výborným prospěchem v kolleji Propagandy. Výmluvností a učeností svou získal sobě veliké vážnosti v Cařihradě i v Benátkách; *sp.* „Summa universalis theologiae speculativae, dogmaticae, positivae et moralis" (Řím 1726). *Hurter*, Nomencl. IV^{3}, 1032.

Arachitský, tak nazývá se Chusaj, přítel a rádce krále Davida (2 Král. 15^{32}, 16^{16}, $17^{5.14}$, 1 Par. 27^{33}), protože pocházel z města Archi (v. t.).

Arajáš (Araia, *hbr.* Charhajáh, *LXX* Ἀραχίος).

Arakel Vardapet z Tabrizu, 1644 kollektor katholika etčmiadzinského Filipa, *z.* 1669, *sp.* dějiny soudobé z let 1602—1661, v nichž líčí pronásledování arménské církve perským šachem Abbasem a násilné přenesení patriarchálního sídla do Ispahanu, tiskem vyšly v Amsterodamu 1669, v Etčmiadzinu 1884.

Arakielowicz Řehoř S. J., *n.* 1732, vstoupil do Tovaryšstva 1749, byl prof. filosofie v Lublině, po r. 1773 odebral se do Bílé Rusi, kdež stal se studijním prefektem; později působil jako missionář v Haličí, *z.* 1798; *sp.* „Propositiones selectae ex universa philosophia adnotationibus illustratae" (Přemyšl 1768), „De mundi systemate dissertatio cosmologica, in qua de Copernicani systematis cum philosophia, sacrisque praesertim litteris congruentia quaestio discutitur" (1768).

Aram, אֲרָם, Aramité, Aramští, Aramejci, překládáno v řeckém Σύροι, Vulgatou Syri. I. Hebr. „Aram" označuje i zemi i lid země Aramu. Hranice Aramu byly asi od Tauru severně až k arabské poušti na jihu, od řeky Chaboras na východě až k Libanu a Amanu na západě. Náležely tedy k Aramu Mesopotamie, Syrie, pohraniční místa severní a východní Palestiny a veliká část skalné Arabie. Na severu zabíral kraje u Kadeše na na Orontu a u Karkemiše lid Hittitů; u východního břehu Eufratu pak byla říše Mittani, jejíž lid měl zvláštní jazyk, nesemitský. V Aramu mluvil lid jazykem semitským. Podle bible jest Aram přičten Semitům. Dle Gen. 10^{22-23} byl Aram synem Sema a otcem Uze, Hula, Getera a Mase (Maš se zove v klínových nápisech Arabia petraea). Dle Gen. 22^{21} jest uveden jiný Aram, syn Kamuela, syna Nachorova; starší bratři Kamuelovi se tu pak zovou Uz a Buz. Význam jména Aram není znám (ram = vy-

soký). Ass. psali Aramu, Arumu i Arimu (Armá). V Babylonsku bylo více aramejských kmenů při Eufratu a Tigridu; vedli obchod aneb byli kočovníky. Lid, který jest v dopisech Tell-Amarnských nazýván Achlame (XIV. stol. př. Kr.), byl asi již aramejský, neboť jest za Tiglatpilesara I. řeč o aramejských Achlame. Původními kraji kočovných Aramejců byla nejspíše Arabie. Odtud se snad stěhovali již v XV. století př. Kr., ale teprve mezi stol. XI. a IX. zakládali po stěhování se na sever samostatné říše, a po pádu Hittitův (po 750) usazovali se na severu. Dle Am 9[7] přišli Aramejci z Kiru (Vulg. Cyrene), dle 4 Kr 16[9] a Am 1[5] měli se dostati do Kíru do vyhnanství. Toto Kir bylo by při elamské hranici v jižní Babylonii. Zde u proroka Amose není asi řeči o pravém stěhování z původních sídel, neboť jmenuje vedle toho i stěhování Israele z Egypta. Slovo Aramejec mělo snad někdy i význam nynějšího „beduina", kočovníka, a tak nazván i Abraham kočujícím Aramejcem. Pozdější Židé jmenovali Armájá neb Armi pohany vůbec, jako v Novém zákoně Ἕλληνες nebo ἐθνικοί; proto změnili křesťané v oněch aramejských krajích své pojmenování a zvali se Aramájá, avšak po čase zavládlo a zobecnělo pojmenování křesťanů Σύριοι či Σύροι, zkrácené z Ἀσσύριοι, kterým se pak jmenovali v syrském Surjájé. — II. Starý zákon jmenuje několik různých aramejských krajův: Aram Naharajim jest Aram Dvojřečí, část Mesopotamie, ležící po obou stranách středního toku Eufratu. K tomuto Aram naharajim nelze čítati vlastní Assyrii a Babylonii; Egypťanům to bylo Naharin, Nahrima (o tom viz: *Sedláček*, Kniha Soudcův, str. 71). Sayce to stotožňuje s Mitanni. Toto Aram Naharajim jest snad v některých místech Pentateuchu (Gen. 25[20], 28[2-5-7], 31[18], 33[18], 35[9-26], 48[7]) uvedeno jménem Paddan-Aram. Paddán, feddán, značí v jaz. syrském a arabském jho, plochu polní, která může býti párem volů za den zorána. Assyrské padánu značí pole neb zahradu; Oseášovo 12[12] „pole Aramu" jest snad překladem Paddan Aram. — Aram-Zoba (Soba) a Aram Bet-Rehob (Rohob) byla místa v horách Hauranu. V Zoba byl král Hadadezer, syn Rehobův (2 Kr. 8[3-12]; viz i 2 Kr. 10[6-8]); obé jest však v 1 Par. 19[6] nahrazeno jménem Aram-Naharajim. — Aram-Maaka neb Maaka (Maacha) leželo jižněji (1 Par. 19[6]) při Hermonu, neb vých. od jezer Merom a Genezaretu. — Aram-Damašku (Vulg.: „Syria Damasci") leželo mezi Zoba a Maaka. V Damašku povstala silná říše Aramejcův. Damašek poslal dle 2 Kr 8[6] pomoc Hadadezerovi; když byl týž Davidem poražen, stal se i Damašek Davidovi poplatným. Král Rezon se však vymanil z toho za Šalamouna (3 Kr. 11[23-25]). Králové Damašku bojovali pak často s Israelem, jako Benhadad, a stali se i pány Samarie, sami však podlehli Tiglatpilesarovi assyrskému (745—727), který učinil konec všem samostatným menším říším aramejským. Aramejci se pak rozšířili po Syrii a Mesopotamii a ovládli tyto kraje svým jazykem. — III. O kultuře Aramejců není mnoho známo. Byli pohany; hlavním neb aspoň přednějším bohem jejich byl Hadad neb Addu, i Dadu neb Dadda, jehož stotožňují i s Rammanem neb Rimmonem, bohem vzduchu a povětří. V Aleppu, v Damašku a na mnohých jiných místech Syrie měl svatyně a místa úcty. I Baal harranský může býti čítán k božstvům aramejským; též El, Rekabel, Šamaš, Rešef, bohyně Atar. — *Literatura*: Dr. *Albert Šanda*, Die Aramäer (Der alte Orient, 1902, Heft 3), *Justin V. Prášek*, Dějiny starověkých národů východních, I., Dr. *Frant. Vaněk*, Dějiny starověkých národů orientálních (přehled; 1910, str. 79—81), *Winkler Hugo*, Auszug aus d. vorderasiat. Geschichte, 1905, *Schrader-Zimmern*, Die Keilinschr. u. das alte Testament[3], 1902. *Sék.*

Aram אֲרָם, *Ἀράμ*, jméno osobní. 1. pátý syn Semův, praotec národů obývajících zemi aramskou (Gen. 10[22-23], 1 Par. 1[17]), (viz článek předešlý.) — 2. kníže edomský, hebr. Aran (v. t.). — 3. otec Aminadabův, jeden z praotců Kristových (Ruth 4[19], Mat. 1[3-4], Luk. 3[33]; v 1 Par. 2[9] nazývá se Ram). — 4. dle hebr. textu Gen. 22[21] syn Kamuelův („Kamuel otec Arama"; Vulg. má „Camuel, pater Syrorum"); *A.* byl praotcem pozdější větve Aramejských (v. článek předešlý). — 5. Třetí syn Jerameelův (1 Par. 2[25]); v textu massoretském אֲרָן. — 6. syn Somerův z pokolení Aser (1 Par. 7[34]).

Arama, hebr. se členem הָאֲרָמָה, opevněné město v území kmene Neftali (Jos. 19[36]), nyní El-Ráme, asi v polovici vzdálenosti mezi Akko a jez. genezaretským.

aramaismy v Písmě sv. Israelité byli ve styku s mnohými národy. Styk se sousedními Aramejci byl čilý zvláště za Šalomouna, v dobách válek s Damaškem a s Babylonem. V babylonském vyhnanství byl tento vliv ještě mocnější, aramejština mohla tu snáze vnikati do hebrejštiny, a to jak do jazyka lidového, tak i do spisovné řeči. Kdybychom měli bohatou literaturu hebrejskou z oněch století, mohli bychom dle ní stopovati vliv aramejštiny a jiných cizích jazykův na hebrejštinu; pak bychom též mohli z většího neb menšího počtu cizích, aramejských slov a tvarů seznávati, kdy asi ten neb onen spis byl složen. V knihách Starého zákona jsou aramaismy aramejské tvary v hebrejském znění, neb tvary sice hebrejské, ale utvořené dle aramejských tvarů; to jsou aramaismy mluvnické. Jsou-li tu aramejská slova, aneb mají-li hebrejská slova význam slov aramejských, jsou to aramaismy lexikální; syntaktické pak jsou *a*-y, jeví-li se vliv cizí, totiž aramejský, ve vazbě. Jazyk jeden přebírá tím více tvarův a slov od souseda, čím bližší mu jest. Jazyk se těmi cizími prvky zdánlivě obohacuje, připravuje se však zároveň o svou ryzost a čistotu, a klesá; tak vedl vliv aramejštiny časem k zániku hebrejštiny jako jazyka lidového. — *A*-y v hebrejských biblických knihách jsou pro kritiku velmi důležity. Dokázati tam pravé *a*-y jest však dosti nesnadno. Při společných kořenech a kmenech mohla býti některá stará slova v obojím jazyku stejného tvaru, a nebyla tedy z jednoho do druhého přejata. Také se mohlo státi, že onen společný výr z v jedné řeči na čas zanikl, a pak teprve z druhého jazyka sem přešel; tak mohlo tomu býti na př. u slovesa atá, přijíti, které jest aramejštině, arabštině a ethiopštině společným, v hebrejštině jest však pouze v básnickém Deut. 33[2-21] a u Jer. 3[22]; z toho nelze hned nabýti přesvědčení, že je to slovo nové anebo aramaismus. Slova, jež přejala hebrejština již záhy z aramejštiny a jež pak v hebrejštině zdomácněla, nelze čítati k *a*-ům (jako naše komín, kříž, libra, student a pod. nelze čítati k latinismům). U jiných slov aramejských, která se v hebrejském jen zřídka naskytají, nelze hned říci, že byla hebrejštině cizí, a že jsou to *a*-y. — *A*-y nenacházíme ve všech biblických knihách. Zachariáš, ač jest z doby pozdější, *a*-ů nemá. To však není hned důkazem většího stáří knihy, neboť i v pozdějších dobách dovedli psáti ryzím jazykem, když napodobili staré vzory, a tak mohly povstati i v době po babylonském zajetí spisy, prosté *a*-ův. — Jistými *a*-y jsou tvary aramejské, jako אֶסְקָ v Žalm. (hbr.) 139[8], aramejská slova jako בַּר = syn na místě בֵּן, hebr. slova ve zvláštním aramejském tvaru, nevyskytují-li se (aspoň

ne v tom významu) ve spisech před vyhnanstvím. V lexikálním ohledu jeví se, jak praví Kautzsch, vliv aramejštiny na bibl. hebrejštinu slabším, než se mínilo. V Pentateuchu shledává se pouze 18 jistých lexikálních *a*-ů (13 v knize Kněžské), v knize Soudců pouze jediné slovo חֲרָמִים, u Isaiáše pouze 12, u Jer. 9. Dokazují však *a*-y, že byla kniha sepsána v době vyhnanství neb po vyhnanství? Aramaismus může býti silným a vážným důvodem pozdějšího původu, avšak dlužno také uznati, že slovo to může býti přidanou vysvětlivkou, že tam mohlo býti opisovačem vloženo na místě staršího slova; a tu nelze z něho souditi o stáří celé knihy. Nejvíce *a*-ů jest v knihách Ester, Paral., Kazatelů, Esdráši. — *A*-y jsou i v Novém zákoně. Jsou tam aramejská slova (hebrejská), též některá řecká slova mají význam příslušných slov aramejských; také časté užívání předložek, prostý infinitiv, opakování slov a číslovek a j. jsou *a*-y. — *Literatura*: Aramaismy jsou uváděny v úvodech do knih Starého Zákona a při jednotlivých knihách. *Kautzsch*, Die Aramaismen im Alten Testament. I. Lexikalischer Teil. 1902. *Dalman*, Die Worte Jesu, 1898. Některé výrazy viz též: *Sedláček*, Aramejština N. Z. v „Časop. katol. duch." 1899, 273 nn. *Schultze*, Grammatik der aramäischen Muttersprache Jesu, 1899. *Kautzsch*, Grammatik des Biblisch-Aramäischen. *Sčk.*

aramejština, aramejský jazyk, jest čítán spolu s assyrštinou a jazyky kananejskými k severní skupině jazyků semitských. V jazycích kananejských jest i hebrejština. Dle Gen. 31, 47 by se zdálo, že byl aramejský jazyk řečí rodiny a příbuzenstva Abrahamova, neboť vložena jsou tu Labanovi do úst dvě aramejská slova: „hromada svědectví". Kočovní Aramejci, kteří se vystěhovali ve XIV. stol. př. Kr. z Arabie, mluvili jazykem aramejským; v době před Alexandrem Velikým a po něm pak se tento jazyk velice rozšířil a vytlačil mnohá místní nářečí a i staré řeči, zaujav místo jejich. Za doby panství perského, po 538 př. Kr., zůstala *a.* úředním jazykem západních krajův, a nalézá se proto i na penězích Malé Asie a na egyptských papyrech. I hebrejština ustoupila *a*-ě, která se stala v Palestině lidovou mluvou asi v II. stol. před Kr. Již kol r. 700 znali úředníci krále Ezechiáše, kteří vyjednávali s Rabsakem Assyrským, aramejský jazyk, jemuž obecný lid ještě nerozuměl. Někteří arciť míní, že se tu nejednalo o jazyk aramejský, nýbrž o jazyk assyrsko-babylonský. V době babylonského vyhnanství seznamovali se Židé s jazykem aramejským blíže, a časem převládl. *A.* se při svém velikém rozšíření rozdělila ve více nářečí, která lze seskupiti ve dvě hlavní větve: *a*-u východní, která byla jazykem Mesopotamie, a *a*-u západní v Syrii, Malé Asii, Palestině, Arabii a v Egyptě. — I. *A.* liší se od hebrejštiny a ostatních semitských jazyků hlavně chudobou samohlásek; arabské kataba zní v hebrejštině ještě katab, v aramejštině však s jedinou samohláskou ktab. Určení jmen, jemuž v hebrejštině slouží člen na počátku slov, označuje se v aramejštině zakončením slova v dlouhé â. Ona dvě hlavní nářečí aramejská liší se od sebe netoliko písmem, nýbrž jejich hlavním rozeznávacím znamením jest předtvorka 3. osoby jednotného čísla imperfekta: v západní skupině jest předtvorkou jako v hebrejštině jod, tedy imperfektum zní jktb (jiktub), ve skupině východní však nun, tedy nktb (nektob) — II. *A.* má různá pojmenování. Jmenovali ji podle krajův a podle lidu, který jí užíval. Již sama *a.* biblická jest nazývána nejen aramejštinou, ale též targumem, syrštinou (v řecké *LXX* a v talmudu), často též „chaldejštinou". Tak byla nazývána hlavně pro výrok Danielův 2^4, kde jest řečeno, že mluvili Chaldejci před králem aramejsky (Vulgata: syrsky). *A.* však řečí Chaldejců (Kasdim), národa jihobabylonského, nebyla. Jeronym a Ibn Ezra stotožnili jazyk Chaldeů z 1^4 s aramejštinou 2^4, a proto se aramejština dlouho nazývala v západních knihách „chaldejštinou". V syrských knihách ji nazývali starosyrštinou, a dávali pak Nestoriánům název „Chaldejcův". V Novém zákoně jest *a.* nazývána i hebrejštinou, v talmudu pak jazykem „profánním" na rozdíl od jazyka „svatého", kterým míněna arciť hebrejština. — III. Nejstaršími památkami *západní* aramejštiny jsou nápisy na kamenech, nalezené v severní Syrii. Hadadův nápis z VIII. století př. Kr. a jiné nápisy, nalezené v Zenžirli, nyní chovány v Berlíně. Jiné nápisy z V. stol. nalezeny v Kappadocii, v Teima v Arabii, u Sakkara v Egyptě (z r. 482), v Assuanu, pak v Karpentras ve Francii (asi z téže doby). — *A.* biblická se zachovala v literárních památkách biblických. Ve Starém zákoně jsou aramejštinou biblickou psány: Jer. 10^{11} (jediný verš, vysvětlivka), část knihy Esdrášovy 4^7—6^{18} a 7^{12-26}, a část Daniele 2^4—7^{28}. Jednotlivých slov Jos. 15^{25} a 14^8 a jinde netřeba uváděti. Esdrášovy části by bylo přičísti době perské; o aramejštině Danielově se mínění různí. K aramejštině biblické lze čítati také jednotlivá aramejská slova v Novém zákoně, jako rabbi, talitha kumi, effata, kéfa, eloi eloi lamma sabaktani a j. — Roku 1904 bylo nalezeno jedenáct neporušených větších papyrů na ostrově Elefantině u Assuanu v Egyptě, jež obsahují asi 240 řádků, psaných aramejštinou, která se s biblickou aramejštinou shoduje. Listy ty obsahují záležitosti soukromého rázu židovské rodiny tam usazené, a pocházejí z let 471—411 před Kr. Jiné listy (nyní v Berlíně) obsahují zprávu o zboření tamního židovského chrámu a prosbu za ochranu (z doby Kambysovy 408/7); tam udáno též jméno židovského Boha Jahu neb Jaho. Sem by patřily i některé střepiny (ostraka) s písmem aramejským, jež tam byly taktéž nalezeny. — Židovská nářečí doby Kristovy a po Kr. liší se poněkud od *a*-y biblické. Kristu byla *a.* jazykem mateřským. Při tom lze rozeznávati judské nářečí *a*-y od nářečí galilejského, neboť i Nový zákon na to upozorňuje; sv. Petru bylo vytčeno: „I ty Galilejec jsi, neboť tvá řeč tě prozrazuje." Rozdíly těchto nářečí z doby Kristovy však nejsou známy. Do této *a*-y byl překládán záhy Starý zákon, což dálo se po dlouhou dobu pouze ústně při liturgické četbě Židů. Později byly překlady ty i sepisovány pod jménem aramejských targumů. (Viz: *Sedláček*, Úvod do knih St. Z., str. 78—80.) Že by již Neh. 8^{7-8} na toto překládání do *a*-y ukazoval, dokázati nelze. Vedle oněch dvou jmenovaných nářečí, judského a galilejského, dlužno ještě rozeznávati nářečí babylonské, které však již má ráz *a*-y východní. Poněvadž se ve školách babylonských zabývali písmem a výklady, které pocházely z Palestiny, chovají aramejské literární památky babylonské mnoho společného s nářečím judským a galilejským. *A.* byla nahrazena a vytlačena arabštinou, a kolem VIII. století křesť. zanikla i v Galilei. — K památkám, psaným v judském nářečí této aramejštiny, čítá se: Megillat ta'anit, menší kniha o veřejných postních dnech, s hebrejským výkladem; pochází snad z doby před r. 70 po Kr., jsou tam však přídavky, jako o smrti Trajanově (118); Onkelův targum či překlad Pentateuchu, snad z prvého století našeho; Jonathanův targum k prorokům (Josue a dějinné i prorocké knihy) ze IV. a V. stol.; Megillat Antiochus, o pronásledování Antiochem; shoduje se nejvíce s *a*-ou biblickou a pochází snad z VIII. století. Dále jsou to též některé výroky a slova jerusalemského talmudu. — V galilejském nářečí

jsou psány aramejské části jerusalemského talmudu a palestinských výkladů, zvaných midrašim. Ostatní, jako jerusalemské targumy, Tobiášova kniha aram., překlad Kazatele, přídavky Daniele a Esthery a některé povídky (haggadoth), jsou smíšeného rázu. — V babylonském nářečí se zachovaly části babylonského talmudu, midrašim a liturgická znění. — Aramejskému nářečí Židů blíží se nejvíce nářečí palestinských křesťanů. Tito nechtěli užívati překladů syrských Jakobitův a Nestoriánův, a postarali se o vlastní překlad Písma sv. Rukopisy v tomto aramejském nářečí nalezené pocházejí z VIII. století; překlady snad byly učiněny již v století V. V rukopisech máme: Evangelia a část epištol, liturgická znění, apokryfní evangelia, žlvoty svatých, mučedníků, a některé výklady řečí z řečtiny. Užito tu písma syrského; v jazyku jeví se též větší vliv syrštiny. Něco vydáno i tiskem. — Sem náleží též samaritánština (viz t. heslo) a jazyk památek, nalezených v Palmyře, jež se kladou do dob od století IX. před Kr. až do 271 po Kr. Mnohé z nich jsou psány řecky a aramejsky; některé jsou rázu obecného, jiné náboženského a soukromého. — Nabatejci zaujali kraje Edomitů východně od Mrtvého moře, a tvořili 312 př. Kr. zvláštní říši. Roku 106 po Kr. podlehli Římanům. Nápisy nabatejské od I. stol. př. Kr. jsou psány aramejsky, pozdější podléhají vlivu arabštiny. Nejvíce jich bylo nalezeno u Bostry, v Petra, kde bylo jejich hlavní město, v arabském Tejma, na poloostrově sinajském, v Egyptě, ale též na nabatejských penězích, pak v Římě a v Puzzuoli — bylit tam Nabatejci za obchodem. — II. K *východní a*-é lze čítati aramejské části babylonského talmudu ze VI. století po Kr. — Sem by bylo čítati i jazyk Manichejců, jejichž zakladatel Mani (*z.* asi 276) sepsal své spisy v aramejském nářečí; zachovaly se pouze syrské zlomky. — Sem náleží i jazyk Mandejců v neb Nazareův, který se zachoval v nápisech a náboženských spisech těchto křesťanů sv. Jana (i Sabejci je nazývali): Adamova a Janova kniha, kniha Qolasta o křtu a vyjití duše a j. Písmo jest přeměněno ze syrského a opatřeno značkami samohláskovými, jako u nás. — I jazyk pohanů harranských (Karrhae, jižně od Edessy) by bylo sem čítati, avšak nezbylo po nich žádných písemných památek. — Známou východní aramejštinou jest jazyk syrský, který se stal ve svém nářečí edesském jazykem spisovným a církevním všech tamních rozdělených církví, od Palestiny až do Persie. Dosáhl velikého rozšíření a rozdělil se též v nářečí východní a západní. V VIII. stol. podlehla syrština vlivu arabštiny, zůstala však jazykem chrámů a škol. Pouze na horách u Diarbekiru a v Kurdistanu, u jezera Urmia v Tur-Abdin (Hory Služebníků) a na plánich Azerbejžánu mluví křesťané a Židé nářečím nové aramejštiny. Řeč ta vznikla z tamního lidového jazyka, a nikoliv z klassické syrštiny. — Zbytek aramejského nářečí ve vesnici Ma'alula severně od Damašku by bylo čítati k aramejštině západní. Literatura. Přehled semitských jazyků a nářečí podávají srovnávací mluvnice: *W. Wright*, Lectures on the Comparative Grammar of Semitic Languages, 1890; *Brockelmann* (francouzsky zprac. *Marçais* a *Cohen*), *Zimmern* německy. O armejských nářečích píše *J. B. Chabot*, Les Langues et les Littératures, araméennes, 1910. K jednotlivým nářečím viz: *Lidzbarski*, Handbuch der nordsem. Epigraphik, 1898; *Cooke*, Text-book of North-Semitic Inscriptios, 1903; *Sayce* and *Cowley*, Aramaic papyri discovered at Assuan, 1906; *Sachau*, Drei aram. Papyrusurkunden aus Elephantine (též Staerk, Kleine Texte). *Kautzsch*, *Marti*, *Strack* vydali něm. mluvnice biblicko-aramejského jazyka. *Gesenius*, *Siegfried-Stade*, *Fürst*, *König* slovníky aramejské při hebrejských. *Dalman*, Grammatik des jüdisch-palästinischen Aramäisch, 2 vyd., 1905. *Margolis*, Lehrbuch der aram. Sprache des babyl. Talmud, 1910. Slovníky (chaldejské): *Buxtorf*, *Levy*, *Jastrow* (Targumim) a *Dalman*, Aram.-neuhebr. Handwörterbuch, 1901; *Nöldeke*, Über den christlich-palästinischen Dialekt (v Zeitschrift der deutsch-morgenl. Gesellschaft, XXII, 443). *Schulthess*, Lexicon Syropalaestinum, 1903. O východní aramejštině viz syrština. *Sčk.*

Aran 1. חָרָן (*Ἀρράν*), syn Thareův, bratr Abrahamův a Nachorův, otec Lotův, zemřel v Uru Chaldejském dříve ještě, než otec odstěhoval se do Háran (1 Mojž. 11[26.32]). V době Josefa Flavia (Ant. I. 6, 5) ukazován byl ještě v Uru hrob *A*-ův. Stará pověst židovská vypravuje: Abraham, když zdráhal se klaněti modlám, byl na rozkaz Nimrodův uvržen do peci ohnivé. Tehdáž *A.* řekl v nitru svém: „Bude-li Abraham zachován, přidám se k němu; ne-li, přidám se k Nimrodovi.“ Abraham mocí božskou byl z plamenů zachráněn. Tu tázali se *A*-a, koho se přidrží. Odpověděl: Abrahama. I uvrhli jej do ohně, ale Bůh ho z něho nevysvobodil za trest jeho dřívější nerozhodnosti. K této pověsti zavdal podnět chybný překlad targumu Pseudojonathanova Gen. 11[28]: „*A.* umřel v ohni Chaldejských,“ kdežto Vulg, správně přel.: „in Ur Chaldaeorum“. V Neh. 9[7] však Vulg. stopu oné pověsti zachovala, přeloživši: „Tu ipse Domine Deus, qui elegisti Abram et eduxisti eum de igne Chaldaeorum“. — **2.** אֲרָן, *Ἀράν*, syn Disana, knížete edomského (Gen. 36[28]; na tomto místě má Vulg. „Aram“, 1 Par. 1[42]). — **3.** jeden ze synů Semejových, levita z rodu Gersonova za času Davida krále (1 Par. 23[9]).

Arana 1. Antonín S. J., *n.* v Medina del Rio-Seco, vstoupil do Tov. Ježíšovy 1605, byl professorem v Bilbao, Monterrei, Monteforte a Villafranca; *z.* 1650, *sp.* „Vida del Padre Andres de Oviedo de la Compañia de Jesus, Patriarca de Ethiopia“. — **2.** Jan S. J., provinciál provincie andalusské 1717 až 1720 a 1724—1727; *sp.* „La cienca del Christiano especulativa y practica“ (Sevilla, 1740—1741). Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 498—499. — **3.** Jan Anastasius, O. Carm., *n.* v Pampeloně, přednášel filosofii a theologii v Pampeloně a Saragosse, byl definitorem prov. aragonské, *sp.* „Summulae morales“, *z.* 1663.

Aranda 1. Antonio de, O. Min., vykonal 1530 cestu do Palestiny a vylíčil ji ve spise: „Verdadera descripcion de la Terra Santa, como estava el anno de MDXXX“ (Alcala 1531 a častěji). — **2.** Augustin Pavel od sv. Jana Křtitele, piarista, rodem ze Španělska, *sp.* „Epitome rhetoricae“ (Saragossa 1750), „Crisis syntactica hispano-latina“ (Valencie 1753), „Prosodia linguae latinae“ (t.), „Etymologia et orthographia linguae latinae“ (t.), „Parenesis oratoria cum optimis auctoribus in octo libros digesta“ (t. 1754). Srvn. *Horányi*, Scriptores piarum scholarum I, 63—64. — **3.** Filip S. J., *n.* 1642 v Monevě (Aragon.), vstoupil do Tov. Ježíšovy 1658, byl prof. theol. v Saragosse, vynikl jako bystrý theolog, *z.* t. 1695 *sp.* „De Divini Verbi incarnatione et redemptione generis humani“ (Saragossa 1691), „In primam partem de Deo sciente, praedestinante et auxiliante, seu: Schola scientiae mediae“ (t. 1693), „In primam secundae s. Thomae libri duodecim de homine moraliter et supernaturaliter operante, seu moralis theologiae basis triplici tractatu fundata: de actibus humanis, de bonitate et malitia, et de supernaturalitate“ (t. 1694).

Srvn. *Backer-Sommervogel*, I, 501—503; *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 368—369.

Araneus Klement, O. Praed. z Dubrovnika v první pol. XVI. stol., vynikající kazatel a theolog; *sp.* „Sermones" (Ben. 1541, Brescie 1546), „Expositio cum resolutionibus occurrentium dubiorum etiam Lutheranorum errores validissime confutantium secundum subjectam materiam super epist. Pauli ad Romanos" (t. 1547). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1514—1515.

Ararat אֲרָרָט znamená v bibli, kde celkem čtyřikráte přichází: 1. nynější Armenii, zvanou v památkách klinopisných „Urartu" (srvn. *Hugo Winckler* v „Keilinschriften und das Alte Testament"³). Stát araratský byl assyrské říši protivníkem velice nebezpečným, jenž přispěl k oslabení Assyrie na počátku VIII. stol. Teprve Tiglat Pilesarovi III (745—727) a Sargonovi (722—705) podařilo se vzmáhání se říše *A.* zameziti. (Srvn. *Prášek*, Dějiny starov. nár. východ. II, 111, 119, 146.) Nepřátelství mezi oběma říšemi potrvalo. O tom svědčí útěk vrahů krále assyrského Sennacherība do *A*-u (4 Král. 19³⁷ hebr. text: „érec Arárát"), Vulg. „in terram Armeniorum"; Is 37³⁸ hebr. text: „érec Arárát", Vulg. „in terram Ararat", jakož i vybízení *A*-u k boji proti Babylonu u Jeremiáše 51²⁷. — 2. dvě hory v pohoří arménském na hranicích rusko-turecko-perských. *A.* veliký slujе u Arménů též Masis, u Peršanů Koh-i-Núh, t. j. „Hora Noëmova", a u Turků Aghry Dag (hora přikrá), a jest vysoká 5198 (dle jiných 5156 a 5211) metrů nad hladinou moře. Dle podání zůstala archa Noemov na této hoře státi, ač Gen. 8⁴ zmiňuje se pouze povšechně o hornaté krajině: „háré 'Arárát", Vulg.: „in montibus Armeniae". S tradicí touto souhlasí též cestovatelé *Parrot* (Reise zum Ararat I, 207), který příčinu kuželovitého a nahoře více prorvaného útvaru *A*-u chce vysvětliti velikou spoustou vod, a *Raumer* (Palästina⁴ 456), ač jiní kladou místo, kde archa stanula, do krajiny Nisir na levém břehu Malého Zábu, jenž jest přítokem Tigridu; opět jiní do nížiny sennaarské v Babylonii (Tübinger Quartalschrift 1870, 764, 915), jiní do Kurdistanu. A konečně jiní, jako *Bohlen a Lenormant* (Essai de commentaire de Bérose str. 299), méně důvodně stotožňují biblický Ararat s posvátnou zemí „Aryavartou" v severním Hindostanu. *A.* malý leží jihovýchodně od *A*-u velikého a jest 3915 m. vys., tedy asi o 1200 m. nižší než *A.* veliký, s nímžto jest spojen úzkou a hřebenovitou krabatinou. Zdá se, že obojí *A.* jest vyhaslá sopka. Srvn. *Vigouroux-Podlaha*, Bible a nejnov. objevy I, 132 n.; *Musil*, Od stvoření do potopy 129—169. Viz čl. archa a potopa.

Obr. 220. Ararat.

Arari, Ararský (Arari, Ararites), *hbr.* Hahari, Haharárí, příjmí tří vynikajících bojovníků Davidových, jež znamená tolik co „horský", ale značilo nepochybně jejich rodiště Harar, místo jinak neznámé: 1. 2. Král. 23¹¹: „Semma, syn Age z Arari", týž nazývá se tamtéž 23³³ „Semma z Ororí"; 2. 1. Par. 11³³: „Jonathan syn Sage Ararský"; 3. 1. Par. 11³⁴: „Ahiam, syn Sacharův Ararský"; týž v 2. Král. 23³³ nazývá se: „Ajam, syn Sarar Ararský".

Arason Jón, poslední katolický biskup na Hólech (Hólar; zřízeno r. 1106) v severním Islandě, zároveň poslední katol. biskup islandský, *n.* 1484 v sev. Islandě v chudých poměrech. R. 1522 zvolil jej klerus biskupem hólským, 1524 přes odpor biskupa skálholtského konsekrován v Trondhjemu v Norsku od svého metropolity. Když král dánský Kristian III. uváděl na Island luteránství, protivil se Jón *A.* co nejusilovněji, dva synové jeho (žil již od kněžských let ve spojení s Helgou, dcerou Sigurdovou, s níž zplodil 7 dětí) zajali luteránského biskupa skálholtského, a později roku 1550 s otcem podnikli jízdu po ostrově, aby rušili luteránství. Padli však do rukou protivníků a dánský úředník dal Jóna *A*-a se syny Björnem, knězem, a Arem stíti 7. listop. 1550 v Skálholtu. Jón *A.* jest také poslední opravdový básník katol. Islandu. Jistě pochází od něho 5 delších skladeb (skoro všecky o životě a umučení Páně) a rozmanité sloky a zlomky. Forma básní jeho jest velmi umělá, bohatých rýmů, řeči ušlechtilé a srdečné, zvláště kde básník mluví o svých hříších, o své „tvrdé mysli" a porouči se přímluvě Matky Boží s nelíčenou kajícností. (Viz ČKD. 1905, 630—635.) Skladby jeho a mnohé dokumenty uveřejněny v Biskupa Sögur, 2 sv. Kodaň 1878, 314—595. Srvn. *Alex. Baumgartner*, „Islands mittelalterliche Literatur" ve Stim. aus M.-L. XXIX, 179 n. *Vtný.*

Arator 1. křesťan. básník latinský ze VI. stol., *n.* snad v Ligurii v hor. Italii, záhy osiřev, našel v milánském biskupu Vavřinci svého pěstouna a později v Ennodiovi, biskupu pavijském, svého příznivce; byl nějaký čas ve službách krále Athalaricha, za papeže Vigilia (537—553) stal se podjáhnem římské církve. *Z.* kolem r. 5 6. Napsal báseň „De actibus Apostolorum libri duo" (*Migne* P. L., 68, 63—246), kterou věnoval papeži Vigiliovi a jež byla r. 544 na přání učenců a spisovatelů římských od autora veřejně v kostele sv. Petra v okovech předčítána. Báseň ta jest, až na některé básnické ozdoby hlavně co do obrazů a allegorie, věrným podáním obsahu Skutků apoštol. Vzorem byl *A*-ovi jako básníku Sedulius (v. t.), avšak nerovná se mu elegancí řeči. Mimo to napsal v distychách „Epistol. ad Parthenium" (*Migne* l. c., 68, 245 až 252), jež byla napsána při příležitosti, když prvou báseň zasílal svému příteli z mládí. Kromě toho jest od něho „Epist. ad Florianum Abbatem" a „Epist. ad Vigilium Papam". Spisy *A*-ovy vydali Arntzen (1769), Migne, Gallandi a Hübner (1850). Srvn. *Leimbach*, Über den Dichter Arator (Theol. Studien u. Kritiken, 46, 1873, 255—270); *Bardenhewer*, Patrol.³ 538, *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 529. — **2.** sv. mč., kněz, umučen za Diokleciána v Alexandrii; Mart. Rom. 21. dubna.

Aratšavor-atz = předzvěst postu, u Arménů neděle a týden před nedělí

devítníkovou (Septuagesima); v týdnu tom je přísný půst („půst sv. Sergia"); po pět dní mše se neslouží; místo ní jest officium polední (čtení a žalmy), v pátek jest památka Jonáše proroka („půst Ninivských"), v sobotu památka sv. Sergia. Řekové nazývali tento půst dle uvedeného arménského názvu *ἀρτζιβούριον* a završovali jej. *Nilles* Kal.[2] II, 6—11.

Aratus (*Ἄρατος*), řec. básník ze Sol v Cilicii, blíž Tarsu (tedy z téhož města, z něhož sv. Pavel pocházel), žil v prvé pol. III. stol. před Kristem (kol. r. 270); byl lékařem při dvoře Antigona Gonaty, krále makedonského. Z jeho spisů zachovaly se dvě básně astronomické, nebo spíše dva fragmenty téže básně: *Φαινόμενα* (732 verše) a *Διοσημεῖα* (422 verše). Z prvé básně citoval sv. Pavel v řeči své na Areopagu slova: *Τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν* (Skut. ap. 17[28]).

Araucania v. Araukanie.

Araujo (Arauxo) 1. Antonín S. J., *n.* 1566 na ostrově sv. Michaela v souostroví Azorském, působil jako missionář zvláště mezi Brasilci, vykonal dvě cesty do vnitrozemí; *sp.* jazykem brasilským katechismus (Lisabon 1618), jenž přeložen byl do mnohých jiných amerických jazyků; *z.* 1632. Srvn. *Sommervogel* I, 507. — 2. (Arvasius) František O. Praed., *n.* 1580 ve Verinu (Špan.), učil theologii v různých klášteřích dominik., 1617—1637 byl prof. na univ. salamancké, od 1648 byl bisk. segovským, požíval veliké vážnosti u krále Filipa IV., resignoval 1656, *z.* 1664; *sp.* „Commentaria in universam Aristotelis metaphysicam" (2 sv., Salamanca 1617, t. 1631), „Opuscula tripartita" (Douay 1633), „Comment. in Summam s. Thomae" (7 sv., Salam. a Madrid 1635—1647), „Variae et selectae decisiones morales ad statum ecclesiasticum et civilem pertinentes" (Lyon 1664). Byl také znalcem hudby, zvláště hry na varhany; *sp.* theoreticko-praktické dílo „Libro de tientos y discursos de musica practica, y theorica de organo, intitulado Facultad organica" (Alcala 1626). Srvn. *Quétif-Echard*, Scriptores ord. praed I, 609, *Hurter*, Nomencl IV[3] (1910), 6, *Eitner*, Quellenlexikon der Musiker I, 184. — 3. Josef S. J., *n.* v Portu 1680, vstoupil do Tovaryšstva 1696, byl professorem filosofie v Portu a theologie v Lisabonu, zpovědníkem infanta Emmanuela, *z.* 1748, *sp.* „Cursus theologicus" (2 sv. 1734 a 1737). Srvn. *Sommervogel* I, 508; VIII, 1683.

Araukanie (Araucania), apoštolská praefektura v Chile, zřízená Lvem XIII. r. 1901 v území bývalého indiánského kmene Araukanů, svěřená kapucínům; působí tu 28 missionářů.

Arausicanum concilium, Arausicensis dioecesis v. Orange.

Arausio v. Orange.

Arauxo v. Araujo.

Araxa, někd. bisk. v provincii Lykii; *Gams*, Series 449, uvádí biskupy z let 381—787.

Arba (Arbum, Arben. dioec., slov. Rab, vlaš. Arbe), město na stejnojmenném ostrově v Jader. moři, kdež bylo již asi v VI. stol. založeno biskupství, kteréž r. 1828 spojeno jest s Krkem (Veglii). Posud však císař rak. jako apošt. král uher. uděluje titul biskupů rabských zasloužilým kněžím. Srvn. *Tumpach*, Titul. biskup. uherští v ČKD. 1895 str. 525; *Gams*, Series 394—395.

'arba' kanfót (arba kanfos), jinak malý talít (v. t.), spodní šat na způsob škapuliře, jejž Židé na těle nosí. Skládá se ze dvou čtvercových kusů látky (zpravidla bílé), jichž strany měří asi 40 cm.; oba kusy spojeny jsou na ramenou pásy z téže látky. Ve čtyřech dolejších rozích oněch čtvercových kusů jsou přišity dva malé čtvercové kusy látky zvané kanfót, t. j. „křídla" n. „cípy", dva na předním kusu, dva na zadním kusu, tedy dohromady čtyři, odkudž jméno *a. k.* — čtyři křídla (cípy), z jichž středu visí cicítové třapce (v. cicít). Někdy bývá *a. k.* z hedvábí a ozdobeno vyšíváním. Srvn. *H. Frauberger*, „Über alte Kultusgegenstände in Synagoge u. Haus" (Frankfurt 1903), 89.

Arbanensis dioec. v. Albania 2.

Arbatský (Arbathites, *hbr.* há 'Arbáti), t. j. z Beth Araba, přijmí Abialbona (2. Král. 23[31]) nebo Abiela (1. Par. 11[32]), jednoho z reků Davidových.

Arbaty, *ἐν Ἀρβάττοις*, Vulg. „in Arbatis", český překl. „v Arbátech", nějaká krajina spolu s Galilei jmenovaná, z níž Šimon Machabejský přivedl osvobozené Židy s velikou kořistí do Judska (1. Mach. 5[23]), dle některých krajina severně od jezera Tiberiadského (nyn. Ard el-Batíha), dle jiných Akrabbi (Akrabatta) mezi Sichemem a Jerichem, a ještě dle jiných nížina jordánská jižně od jezera Tiberiadského.

Arbe, Arbé (*hbr.* 'Arba'), 1. „muž největší (t. j. obr) mezi Enakim", dle něhož město Hebron dříve nějaký čas slulo „město Arbeovo" (Jos. 14[15]); sv. Jeronym přeložil Jos. 14[15]: „Nomen Hebron ante vocabatur Carith Arbe, Adam maximus ibi Enacim situs est" místo správného: („Arbe) vir magnus erat inter Enacim." — 2. město, v. Hebron.

Arbe v. Arba.

Arbela 1. (*ἐν Ἀρβήλοις*, Vulg. „in Arbellis", čes. překl.: „v Arbelli"), město galilejské nedaleko jezera Genezaretského, v 1 Mach. 9[2] uvádí se k bližšímu označení polohy města Masalothu. *A.* jest nynější Chirbet Irbid n. Arbed, západně od El-Medždel (Magdaly). Srvn. Bét-Arbél. — 2. nyní Irbid, v Zajordání, mezi Pellou (Fáhil) a Edrai (Derát).

Arbella, Arbelli v. Arbela.

Arbellot Frant., *n.* 1816, čest. kanovník, místopředseda archaeologické společnosti limogesské, *sp.* „Sur l'apostolat de s. Martial et sur l'antiquité des églises de France" (Limoges 1858), „Documents inédits sur l'apostolat de s. Martial et sur l'antiquité des églises de France" (t. 1861), „Etude sur les origines chrétiennes de la Gaule" (S. Denys de Paris 1881). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III[2] (1895) 1356—1357.

Arben. dioec. v. Arba.

Arbeo (Aribo = dědic (Erbe), v listinách Haeres, Cyrinus), od 763 opat kláštera v Scharnitzu, biskup frisinský 764—784, *n.* před 723, *z.* 784, stál na straně Karla Vel. proti vévodovi bavorskému Tassilovi III.; *sp.* životopisy sv. Emmerana a sv. Korbiniana.

Arbi v. Arab.

Arbiol y Diaz n. **Diez** Ant., O. Min., theolog španělský, *n.* 1648 v Torellas (diec. tarragonská), učil ve svém řádu filosofii a theologii, *z.* v Saragosse 1726, *sp.* „Selectae disputationes scholasticae et dogmaticae de fide divina, de mysteriis fidei et cucharistia, de divina Scriptura, de revelationibus privatis" (Saragossa 1702, 1725), „La mystique fondamentale", „Defensio civitatis mysticae Mariae a Jesu de Agreda contra censuram Parisiensium". Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV[3] (1910), 1019.

arbiter, rozhodčí, rozsudí, staročesky úmluvce, ubrman, rozdílce. Je to jeden aneb více po právu schopných důvěrníků, jež buď právo aneb rozvaděné strany na základě smlouvy o rozhodčím (kompromis) si zvolily, aby na místo soudce rozhodli o jejich sporných záležitostech. Po příkazu sv. apošt. Pavla (1. Kor. 6, 1. násl.) přeje si církev, aby věřící, pokud lze, své soukromoprávní spory vyrovnávali mimosoudně (X. I. 43; in VI. I. 22.), předkládajíce je k rozhodnutí *a*-ům, nejčastěji biskupům. Činnost jejich nestala se ani tehdy zbytečnou, když církev měla již vlastní soudy, neboť život skýtal vždy dosti případů, kdy rozhodnutí té které záležitosti výrokem *a*-a bylo prospěšnější

než rozsudkem soudním. Tak zvláště jde-li o spory, vyžadující zvláštních odborných znalostí, jedná-li se o spory osob chudších, které brzy vyřízeny býti musí a p. Mimo to *a.*, jsa důvěrníkem obou stran, spíše může k tomu působiti, aby spor po dobrém odklizen byl, než soudce. Proto ustanovení dekret. práva o arbitrech jest stále závazným, a to tím více, že v dobách našich soudnictví církevnímu ve věcech sporných i kleriků mnohé překážky se činí. To uznal nejnovější také plenární sněm baltimorský (1884), nařídiv, aby duchovenstvo Unie nikdy, bez písemného svolení biskupova, ve sporných věcech mezi sebou neobracelo se k soudům světským, nýbrž předkládalo je *a*-ům a tak samo výsady duchovního soudu se nevzdávalo (III. 84). — Civilní právo zná dva druhy *a*-ů: Rozhodčí z práva (*a.* juris), jimž strany z ustanovení práva aneb soudce povinny jsou spor svůj předložiti, a rozhodčí dobrovolní (*a.* compromissarii, voluntarii), o nichž se strany smluvily. Prvním zachovati jest všechny soudní formality, a majíce jurisdikci soudcovskou, všech prostředků, jež soudci po ruce jsou, užiti mohou; druzí postupují způsobem, jejž strany určily, a moc jejich mandátem stran jest vymezena (c. 6. X. I. 42). Rozhodnutí *a*-ů slove laudum (arbitrium, ubrmanská výpověď), a není-li do 10 dnů proti ní namítáno, laudum homologatum. Jen těm, kteří spornou záležitostí jako svou nakládati mohou a jsou schopni procesu, lze se o *a*-ch smluviti. *A*-y jen ti býti mohou, kdo schopni jsou úřad soudce převzíti, a proto v záležitostech duchovních nejsou laikové jako *a*-i přípustní, leč by se jim dostalo zvláštního svolení Ap. stolice, aneb s laikem klerik za rozsudího pozván byl (c. 8. 9. X. I. 42). Strany mohou se smluviti i o více rozhodčích, z nichž superarbiter při rovnosti hlasů rozhoduje, což státi se má písemně a v době a rozsahu, kompromisem stanoveném. Proti rozhodnutí *a.* juris lze podati odvolání, ježto má moc rozsudku. *A*-i compromis. nemohou výroku svého změniti a nelze se též z něho odvolati, leč jen tenkráte, je-li zřejmě nespravedliv. Tu lze se stižené straně odmítnutím proti němu brániti, a to i tehdy, kdyby se přísahou aneb konvenční pokutou byla zavázala, že se rozsudku podrobí. *A.* juris ustanovují se, jedná-li se o přípustnost neb odmítnutí soudce, v rozepřích mezi biskupem a jeho klerikem a p. *A*-ů vůbec nepřipouštějí rozepře trestní, manželské (c. 11. X. I. 36), obroční a záležitosti týkající se exempce. *A.* juris mohou býti nuceni k tomu, aby převzali rozhodnutí jisté záležitosti, ne tak *a.* voluntarii; jestliže se však úkolu toho podjali (*a.* receptum), mají mu dostáti. — Osvědčenou působnost *a*-ů uznávalo již starší i justiniánské právo římské, dopouštějíc, aby buď praetor některému porotci z lidu k rozsouzení odevzdal záležitosti, při nichž více jednalo se o to, rozhodnouti citem spravedlnosti a slušnosti, než přísným právem, na př. rozděleni dědictví, pře ze smluv obligačních a j., aneb aby strany neformální smlouvu (kompromis) o *a.* učinily. K platnosti kompromisu bylo třeba svéprávnosti stran a povinnosti jejich býti mu pomocí, aby spor řádně řešiti mohl, a nebylo třeba na soud jej zanášeti. Splnění arbitria bylo možno v pozdějších dobách i žalobně vymáhati. A po tomto vzoru přijaly instituci *a*-ů za svou i soudní řády všech států, zavádějíce z důvodů svrchu zmíněných a sociálně-politických nejen různé soudy rozhodčí, které v záležitostech jim přidělených všecky jiné soudy vylučují, nýbrž upravujíce i dobám našim přiměřenější mimosoudní řízení rozhodčí, jako stalo se v Rakousku novým soudním řádem 1. srpna 1895 č. 113. ř. z. §§ 577 - 599. Viz *Ferraris*, Prompta bibl. canon., v. arbitri. De arbitris X. I. 43; in VI. I. 22., *Bouix*, de judic. eccl. I. 131. seq., *Schmalzgruebor*, tit. 43. l. 1. decr., *Laurentius*, Instit. juris eccl. Friburgi 1903 str. 267 násl., *Maupied*, Juris can. compend. Paříž 1863 II, str. 779 násl. *Sdt.*

arbitratores jsou přátelští sprostředkovatelé (více nebo jeden) v nějaké smluvní a pod. záležitosti, na něž strany svoji záležitost vznesou za tím účelem, by ji mimosoudně po dobrém dle svého vědomí a svědomí „ex aequo et bono" urovnali. Výrok jejich sluje arbitratum nebo arbitramentum, a *a*-es nejsou při tom vázáni žádnými určitými pravidly právními. Z té příčiny ovšem nálezy jejich nemají té moci jako arbitrla, nýbrž jsou pouhými subjektivními výroky, které nemohou býti soudně vymáhány. Srvn. *Ferraris*, Prompta bibl. canon. v. arbitrium; *Heiner*, Kirchl. Zivilprozess, 50; *Santi*, lus canon. I, 431.

arbitratum neb **arbitramentum** tolik jako výrok, jejž arbitratores vynesou (srvn. t. arbitratores).

arbitrium 1. v. vůle. — 2. rozhodnutí či nález rozhodčích čili laudum; také sám rozhodčí soud zove se *a*-um. Viz čl. arbiter. — 3. *a*-um aperitionis oris. Odváží-li se někdo odporu proti nějakému reskriptu papežskému, nemohou kongregace a tribunály římské ve sporu tom jednati, pokud neobdržely od papeže potřebných fakult. Tu pak jedná se o ton, „an intret arbitrium aperitionis oris", t. j. má-li reskript papežský v případě tom býti odstraněn čili nic, a toto „aperitio oris" nemá se připustiti, leč z velevážných důvodův. (Cfr. *Lämmer*, Kath. KR., 2. vyd., 18., 678 n.)

Arbogast (Arbogastus), sv., biskup štrassburský, dle podání z. r. 678, zdá se však, že žil ve století VI. Mart. Rom. 21. čce. Srvn. *Acta SS.* Julius V, 168, *Hauck*, Kirchengesch. Deutschl. I², 128, *Bibl. hagiogr. lat.* 106, *Detzel*, Ikonogr. II, 168.

d' Arbois de Jubainville, M. Henri, dějepisec francouzský, *n.* 1827 v Nancy, professor při Collège de France, vydal vedle přečetných spisův historických a linguistických též spis: „Étude sur l'etat intérieur des abbayes cisterciennes aux XIIe et XIIIe siécles" (Troyes et Paris 1858), a to spolu s L. Pigeottem.

arbor genealogica, rodokmen, či správněji vývod rodový, z kterého patrna jest posloupnost nebo filiace. Ke grafickému znázornění příbuzenských a švakrovských poměrů užívá právo církevní již od středověku (c. 6. C. 35. q. 5) obrazu stromu, jehož kmen (stipes, truncus), jest představitelem zakladatele celého rodu, větve pak znamenají jeho přímé neb nepřímé potomstvo, respekt. manžely aneb manželky jeho potomstva, jedná-li se o schema poměrů švakrovských. Příbuznost či švakrovství v rodokmenu uvedené dokazuje se listinami z matrik, po případě jiných veřejných knih; nestačí-li tyto, pamětníky a svědky. *A. g.*-a jest buď posloupný, začíná-li kmenem, či nejstarším známým předkem, od něhož postupuje k přímým potomkům a od těchto zase k jejich potomstvu, či vnukům kmene atd. až do posledních, aneb průvodný, který béře se cestou opačnou, od potomků k předkům. Tohoto posledního způsobu užívá se zhusta v právu manželském, jde-li o odstranění překážek pokrevenství, švakrovství a veřejné mravopočestnosti, neboť jak po předpisech církevních, tak i státních nutno k žádostem za dispens tohoto druhu připojiti řádně sestrojený rodokmen, z něhož by stupeň překážky byl patrný. Nejsnáze pak sestrojí se *a. g.*-a tím způsobem, že na list papíru dole v jednom rohu napíše se jméno snoubence a v druhém jméno jeho příbuzné nevěsty. Nad ně napíší se jména rodičů, nad tyto zase jejich rodiče, až dospěje se k společnému kmeni ženicha a nevěsty a určí se tak stupeň pokrevenství. Nedojde-li se ve 4. stupni k společnému kmeni, není více překážky

pokrevenství, byť i jeden ze snoubenců v bližším stupni od společného kmene pocházel. Podobně jest si vésti při sestrojování schematu švakrovství. Jakmile najdeme stupeň pokrevenství mezi snoubencem a zemřelým manželem snoubenky, našli jsme tím i žádaný stupeň švakrovství mezi oběma snoubenci dle zásady: v kterém stupni jest kdo spřízněn s jedním z manželů, v témž stupni jest sešvakřen s manželem druhým, a naopak. Právo církevní převzalo pro rodokmen obraz stromu z práva římského, které však častěji ještě užívalo obrazu schodův, a označuje osoby mužské kruhem a ženské čtvercem, aneb trojúhelníkem, do něhož vpisuje se jméno a rodová neb úmrtní data. Manželské spojení označuje se plným, mimomanželské tečkovaným obloučkem, původ pak jedné osoby od druhé čarou kolmou. *A. g*-a pro pokrevenství a švakrovství, jejž sestavil slavný Jan Ondřejův ve své Summě o rodokmenu, i s výkladem připojován byl druhdy pravidelně ku Corpus juris can. a vkládán za dekret Graciánův, a je schematem rodokmenu až na naše časy. (Srvn. *J. Müllenhoff*, Methode zur Auffindung der Ehehindernisse bei mehrfacher Blutsverwandtschaft. Graz 1888, *Borový*, Sloh církevní str. 702 a násl., *J. Schnitzer*, Katholisches Eherecht 392 násl.) *Sdl.*

arbor genealogica Christi v. rodokmen Kristův.

arbor genealogica ordinum viz rodokmen řádů.

arbor patronatus, rodokmen těch, kdo podací právo vykonávají. Nejčastěji nabývá se patronátního práva způsobem přeneseným, a to posloupností z poslední vůle, aneb posloupností zákonnou, jež řídí se dědickým právem territoriálním. Více dědiců, bez ohledu na velikost podílů dědických, nabývá právo patronátní in solidum (c. 3. X. III. 38; c. 2. in Clem. III. 12). Dědí-li synové, má každý, není-li jinak stanoveno, při vykonávání práva patronátního hlas a mohou právo podací dle dohody libovolně vykonávati (in Clem. l. c.). Jsou-li vedle synů ještě vnukové, mají dohromady toliko hlas otcův, a dědicové různých původních patronů obdrží presentační právo nikoliv per capita, nýbrž per stirpes, a rodokmen, jak právo toto jim přísluší (počítání stupňů je kanonické), slove *a. p*-us. Tento *a. p*-us, aneb figura declarativa tituli de jure patronatus (t. j. tit. 12. knihy 3. in Clem.), pochodící z glossy Jana Ondřejova, připojován býval ku Klementinám. (Srvn. *Lämmer*, Institutionen des kath. K.-Rs. str. 591; *Sägmüller*, Lehrbuch des kathol. K.-Rs., str. 282 násl.) *Sdl.*

arbor Porphyriana jest diagram, jímž se znázorňuje, jak lze souborem a rozborem pojmů jejich rozsah a obsah ozřejmiti.

Podstata (substantia)

tělesná (corporea) (těleso)	netělesná (incorporea) (duch)
organická (organica) (živok)	neorganická (inorganica) (nerost)
smysly obdařená (animata) (živočich)	smysly neobdařená (inanimata) (rostlina)
rozumná (rationalis) (člověk)	bezrozumná (irrationalis) (zvíře, na př. kůň)
Kajus, Caesar atd.	

Nejvyšším pojmem jest podstata, jehož rozsah jest nejširší, ale obsah nejužší. Rozsah se zúžuje, přidáváme-li sestupně, souborně (syntheticky) znaky: tělesná (těleso), organická (živok), smysly obdařená (živočich), rozumná (člověk), individualisovaná (Kajus, Caesar atd.), čímž determinuje se podstata, tak že rozsah sice stále se umenšuje, ale obsah se zvětšuje, až v invlduu (Kajus) obsah jest největší, ale rozsah nejmenší, jen na jednu osobu omezený. Tímto přidáváním rozdílových znaků vznikají rody: nižší, prostřední, nejnižší, konečně druh a jedinec. Postupujeme-li vzestupně, rozborně (analyticky), od jedince k druhu (člověk), k rodu nejnižšímu (živočich), k rodu střednímu (živok), vyššímu (těleso), nejvyššímu (podstata): zmenšuje se abstrakcí obsah, ale vzrůstá rozsah. Původcem diagramu jest Porphyrius, stoupenec novoplatonika Plotina (233–304), jenž jej zařadil do svého Návodu ku kategoriím Aristotelovým. (Srvn. *Kadeřávek*, Logika formálná, str. 18, 19, *Egger*, Prop. philos.-theol., str. 13, *Stöckl*. Geschichte der Philosophie, I, str. 207). *Kch.*

Arboren. dioec. v. Oristano.

Arboreus (Alabri, de l'Arbre) Jan, z Laonu, dosáhl na Sorbonně hodnosti doktorské (1536), *z.* kol. 1569, *sp.* „Theosophia complectens expositionem locorum difficiliorum V. ac N. T." (Pař. 1540, 2 sv., 1553), „Commentarius in Proverbia Salomonis" (Pař. 1549), „Comm. in Ecclesiasten et Canticum canticorum" (t. 1531, 1537, 1553), „Comm. in quatuor evangelistas" (t. 1529, 1551), „Explanatio in omnes epistolas Pauli" (t. 1553).

Arbousset Theodor, missionář evang. missijní společnosti pařížské, pracoval mezi Basuty v jižní Africe; r. 1863 povolán za kazatele královny Pomare do Tahiti; *sp.* „Tahiti et les îles adjacentes" (Paříž 1875).

Arbrisselu z Robert v. Robert A.

Arbues Petr de, sv., *n.* 1442 v Epile v Aragonii, od 1476 řehol. kanovník v Saragosse, od 1484 inkvisitor v Aragonii, v noci ze dne 14. na 15. září 1485 byl v kostele, jsa tu přítomen společným hodinkám, ode dvou najatých vrahů přepaden a smrtelně raněn; *z.* 17. září. R. 1664 byl prohlášen za blahoslaveného, 1867 za svatého. Neprávem líčí se slovem i obrazem (Kaulbach 1871) tendenčně jako krvelačný ukrutník (nedal vykonati ani jediného rozsudku smrti). Srv. *Gams*, Kirchengeschichte von Spanien III. 2, 1879, *Hlavinka*, Bludy a lži v dějinách[2] (1908), 185—188.

Arbussy Jos., *n.* 1624 v Montaubanu, kazatel reform. církve, konvertoval 1666, *z.* 1694, *sp.* „Lettre à tous les fidèles des églises réformées de France" (Montauban 1657), „Déclaration contenant les moyens de réunir les Protestans dans l'Église catholique" (Pař. 1670). Srvn. *Hurter*, IV[3] (1910), 434.

d'Arc Jeanne v. Jeanne d'Arc.

arca 1. značí nádobku, v níž nejsv. Svátost byla chována, tedy naše ciborium, a v níž si za stara věřící, nemohli-li Nejsvětější požíti hned v kostele při službách Božích, brali je domů. Jiné názvy nádobky takové jsou: sacrarium, artophorium, pastophorium, columba, pyxis. V takových nádobkách posílali si též biskupové eucharistii na znamení jednoty církevní. Zhotovovány byly ze zlata, stříbra, slonové kosti, majíce podobu skříňky neb „pušky", ač bývaly též ve způsobě drobných košíčků pleteny z lipnice, jež uvnitř nejednou vyloženy byly drahocennou látkou. Některé z nich se nás dochovaly, jsouce ozdobeny krásnými a případnými řezbami. To platí hlavně o skříncе karthaginské ze IV. stol., nalézající se v museu v Livorně, na níž se nalézá scéna znázorňující konsekraci a sv. přijímání, a o pyxidě berlínské, ozdobené postavami Krista, sedícího uprostřed apoštolův, a Abrahama, obětujícího svého syna. Ze starých spisovatelů zmiňuje se o této schránce, zvané *a.*, na př. svatý Cyprian (De lapsis 26) a Tertullian (De orat. c. 14). Srvn. *Bilczewski-Tumpach*, Eucharistie, 175, 326, *Kraus*, Real-Encykl. der christl. Altertüm., I, 73. — 2. *a.* též tolik co relikviář (*arcula*, sacra pyxis). — 3. U Renaudota (Lit. Or I. 501) *a.* (= discus maior) zove se patena, na (nad) níž se u Koptů eucharistie proměňuje. — 4. *a.* značí též tolik co pokladna. Výrazu toho ve významu uvedeném užívá

již Tertullian (Apol. c. 39.); Marcellus ve Vit. s. Felicis c. 3. zove pokladnu, z níž duchovenstvo dostávalo svůj podíl na jmění církev., arcula sancta. I pozdější značí *a.* pokladnu kostelní (zádušní), odkudž odvozen i název pokladničních úředníků (pokladníků): arcarii *(οἰκόνομοι)*. Srvn. též čl. almužnictví a církev str. 313 nn. — 5. *a.* viz archa. Srvn. *Kraus*, Realencyklop. der christl. Altert. I, 73 n.; *Jakob*, Die Kunst im Dienste der Kirche, 206; *Brychta*, O jmění církv., 425.) *Tpch.*

Arcadelt (Arkadelt, Archadet, Harcadelt) Jakub, *n.* v Nizozemsku kol. 1514, byl 1539 členem „Capella Julia" v Římě, byl papežským zpěvákem 1540—1549, odebral se s kardinálem Karlem vévodou z Guise do Paříže, kdež obdržel titul „reglus musicus"; složil: madrigaly velice oblíbené, tak že prvá jich sbírka, roku 1542 po prvé tištěná, do r. 1654 31krát byla vydána, mše „Missae tres" 1557), motetta (1545).

Arcadius v. Arkadius.

Arcamonius Jos., z Neapole, vstoupil 1627 do řádu theat., *z.* 1663, *sp.*: „Contra foedus Catholicorum Hiberniae cum haereticis pro fide orthodoxa" (Řím 1650).

Arcana divina providentia, apoštolský list papeže Pia IX. z 8. září 1868, jímž byli nesjednocení biskupové východní církve zváni na koncil vatikánský.

arcani disciplina (kázeň tajemství), výraz, jehož po prvé užil reformovaný theolog Dallaeus r. 1666, byla praxe staré církve, dle níž jisté nauky a části bohoslužby křesťanské byly před nepokřtěnými pečlivě tajeny. Předmětem jejím byly zvláště tajemství nejsv. Trojice, vyznání víry jako tessera věřících, modlitba Páně, dále sv. svátosti, a z nich především křest a svátost oltářní. O tajemství nejsv. Trojice byli katechumeni vyučováni bezprostředně přede křtem, také vyznání víry a modlitba Páně byly jim svěřovány teprve krátce před jeho udělením; o svátostech, zvláště o křtu a o svátosti oltářní, byli poučováni teprve po jejich přijetí. Účel kázně tajemství byl dvojí: věci svaté měly býti uchráněny profanace nevěřícími dle slov Páně: „Nedávejte věci svaté psům, aniž házejte perel svých před prasata" (Mat. 7, 6), v katechumenech pak měla býti vzbuzena živá touha po úplném poznání pravdy křesťanské. Vzhledem na tento dvojí účel lze sotva říci, že disciplina arcani byla jen pouhým „katechetickým pravidlem", pouhou „paedagogickou methodou", jak nejnověji tvrdí Batiffol; byla spíše pravidlem disciplinárním, zákonem církevním, jenž ovšem nebyl absolutně závazným, nýbrž z důležitých příčin výjimky připouštěl. Tvrzení novějších badatelů protestantských, jako Zahna, Anricha, Harnacka, Bonwetsche, Wobbermina, že na vznik kázně tajemství přímý vliv měla pohanská mysteria, a že vznikla teprve ve IV. stol., třeba odmítnouti. Byť přesně nedal se dokázati její původ apoštolský, je přece jisto, že kázeň tajemství existovala již v dobách nejstarších. Vedle důvodů vnitřních, v podstatě věci spočívajících, máme toho positivní důkazy. Apologeté II. století předpokládají již existenci kázně kajícné, zejména Tertullian, jenž ve spise De praescript. haeret. (c. 41) obviňuje přímo bludaře své doby, zvláště Marcionity, že církevní kázeň tajemství svévolně porušují a zrazují. Mluví-li sv. Justin v Apologii I. (c. 61 sq.) zřetelně a jasně o křtu a eucharistii, činí tak z důvodův apologetických, aby hájil křesťanů proti těžkým obviněním z hodů Thyestových a krvesmilstva, a předem se omlouvá. Není tudíž svědkem proti její existenci, nýbrž spíše pro ni. Možno proto říci, že disciplina arcani zcela určitě již existovala v polovici II. století. Bez kázně tajemství již v nejstarších dobách zavedené nebylo by lze také pochopiti pomluvy, kterými byli křesťané pro svá bohoslužebná shromáždění zahrnováni od pohanů, jakož i výtky, že křesťané jsou lidem „světla se štítícím". Také nejstarší křesťanské symboly dokazují starý původ této instituce, jako jsou ryba *(ἰχθύς)* s chlebem, kotva, loď, holubice, beránek, koš s chlebem, jež byly jen věřícím srozumitelny. Dalším důkazem jsou výrazy symbolické, užívané zvláště v přednáškách, kterých se účastnili též nepokřtěni, jakož i způsob, kterým apologeté a jiní církevní spisovatelé píší ve spisech pro pohany určených o eucharistii; mluví raději o svatých symbolech, o obrazu, než o těle a krvi Kristově. Rozvoje nabyla kázeň tajemství s rozvojem katechumenátu a rozdělením bohoslužby na část didaktickou a eucharistickou. Části eucharistické směli se účastniti jen věřící jako dokonalí křesťané, nikoli však katechumeni, kteří považováni byli za neschopny míti účast na tajemstvích, jichž středem byla eucharistie. Odtud se vysvětluje, že disciplina arcaní v plné přísnosti trvala ještě, když pronásledování a nebezpečenství profanace dávno přestaly. S katechumenátem přestává však také instituce kázně tajemství koncem V. a počátkem VI. století. Jednotlivé její zbytky udržovaly se však až do středověku, ano až na dobu přítomnou, jako velum kalichové, plášť ciboriový atd. — *Propst*, Kirchliche Disziplin. Tübingen 1873 str. 303 n.; *Huyskens*, Zur Frage über die sogen. Arkandisziplin. München 1901; *Batiffol*, Études d'histoire et de théol. positive. Paris[3] 1904 str. 1 n; *Funk*, Kirchengesch. Abhdl. u. Unterr. III. Bd. str. 42 n. (Das Alter der Arkandisziplin.) *Sms.*

Arcanum divinae sapientiae, slavná encyklika papeže Lva XIII. z 10. ledna 1880, jednající o učení církve katol. o manželství a namířená proti bludům, tuto instituci ohrožujícím. Jedná nejprve o původu manželství a jeho vlastnostech, jednotě a nerozvížitelnosti, jakož i o jeho účelu, dále o porušení jeho u pohanů a částečně i u Židů. Pak mluví o povýšení manželství Kristem Ježíšem na svátost, účelu jeho pro církev a výtečných vlastnostech, a též o právech a povinnostech manželův. Přechází k tomu, že Kristus všelikou moc svátosti manželství se týkající odevzdal církvi, jež svatosti a nerozvížitelnosti jeho hájila vždy proti bludařům starým i novějším, jako Gnostikům, Montanistům, Manichaeovcům, Mormonům, Saint-Simonistům, kommunistům a pod. Stanovila též obecně platné právo manželské, zejména také překážky manželské. Na to obrací se proti tak zv. manželství občanskému, dokazuje jeho lichost a neoprávněnost a obrací se proti nauce o oddělení smlouvy manželské od svátosti; mluví též o následcích odloučení manželství od náboženství, zejména o zhoubyplných četných rozlukách, jež jsou s to, aby ohrozily celý společenský řád, mravnost a vzdělanost národův a uvedly společnost v ty doby starého Říma, kdy manželky počítaly svá léta nikoli dle konsulů, ale dle změny svých manželů. Končí napomenutím světských vladařův a biskupův, aby o nápravu u věci té všemožně se přičiňovali, a vyslovuje přání, aby se biskupové snažili o zamezení sňatkův mezi katolíky a jinověrci. (Srv. *Horový* v ČKD. 1880, 361 nn.; *Schneider-Müller*, Základní věrouky církve katolické. str. 229 nn.; *Soldát*, O jedinosti a nerozlučitelnosti manželství.) *Tpch.*

arcarii viz arca 4.

arciakolyta (archiacolytus) v. čl. akolyté str. 213.

arcibasilika, tolik co první mezi velechrámy. Název ten přísluší basilice sv. Jana v Lateráně, kathedrálnímu to kostelu papeže jakožto biskupa římského.

arcibiskup a **arcibiskupství**, jméno církevního hodnostáře, úřadu a obvodu jeho úředního. *A.* jest netoliko biskupem své diecese, nýbrž jaksi nadřízeným hodnostářem nad biskupy jiných diecesí (metropolita, episcopi comprovinciales, suffraganei), které se dohromady jmenují církevní provincií (c. 4. Dist. XVIII., c. 10. C. III. qu. 6). Jména *a.* dočítáme se teprve ve IV. stol., úřad má však počátek už v době apoštolské. Sv. apoštolové zakládali církevní obce napřed v místech nejlidnatějších, metropolích říše římské. Z těchto se zakládaly nové obce, které se svými biskupy se měly k metropolím jako dcery k matkám. Biskup metropole, jakožto bezprostřední nástupce sv. apoštolů, míval také větší vážnost. Když se sv. víra více rozšířila, tvořila se nová střediska, ze kterých se nové obce zakládaly, a tato střediska pojmenována také metropolemi; od té doby biskupové původních metropolí jmenováni jinými jmény: primus, princeps, senior, primae sedis, primas, exarcha a j. Nyní jsou někteří *a*-ové bez suffragánů jako v městech: Amalfi, Lucca, Gaëta, ve Lvově (arménský) a j., kteří ač jsou *a*-y, nejsou vlastními metropolity. Práva *a*-ova, jež mu jako metropolitovi přísluší, tvoří dohromady t. zv. ius metropolitanum, legem metrop., auctoritatem metrop.; dle nich: a) druhdy *α)* sám: svolával provinciální synody, předsedal na nich, stanovil pořad jednání a schvaloval usnesení; dozíral na podřízené biskupy (suffragány), přijímal na ně stížnosti a v I. stolici o nich rozhodoval; řešil ve II. stolici sporné záležitosti biskupských soudů; obsazoval jure devolutionis úřady církevní od biskupů kanonicky udělené; potvrzoval volbu biskupů-suffragánů, konsekroval je a přijímal od nich přísahu; *β)* se synodou provinciální: povoloval odpustky pro celou provincii, visitoval suffragány a trestnými soudy je soudil; b) v době nynější *α)* co do pravomoci zbylo toliko právo: synody provinc. svolávati a jim předsedati; přijímati rekursy a appellace od biskupů z provincie; dozírati na plnění předpisů tridentských o diecesních seminářích a synodách (Trid. sess. XXIII. c. 18. de ref. XXIV. c. 2. de ref.) a o povinnosti residence suffragánů; suffragány nedbalé napomínati a trvale nedbalé sv. Otci udati (Trid. sess. VI. c. 1. de ref.); ustanovovati kapit. vikáře, když ho kapitola po uprázdnění stolce biskupského zavčas nezvolí (Trid. sess. XXIV. c. 16. de ref.), a visitovati diecese suffragánů po ukončené visitaci své diecese a za souhlasu koncilu provinc. (Trid. XXIV. c. 3. de ref.). Trestné moci nemá nad suffragány, a jenom s provinciální synodou smí uznávati o menších poklescích jejich; sám jen o věcech sporných. *A*-ové podléhají přímo papeži, poněvadž patriarchové a primasové přestali býti úřednými prostředními členy mezi papežem a metropolity (srvn. čl. auctoritas metropol.); *β)* co do předností církevních a politických. Od V. stol. se propůjčuje *a*-ům jako zvláštní vyznamenání pallium (*v. t.*); v celém okresu provinciálním metropolita smí o slavných příležitostech dáti před sebou nositi zvláštní kříž arcibiskupský, a to i na místech exemptních, ne však u přítomnosti papeže nebo jeho legáta a latere; arcibiskupský klobouk má po desíti třapcích na každé straně. V Rakousko-Uhersku mají *a*-é praž., olom., vídeň., solnohr., gorický a ostřihom. titul knížat, a všem přísluší právo na členství v panské sněmovně a ve sněmovnách zemských. Vlaličí jsou (spolu s biskupy a inful. preláty) příslušníky stavu magnátského.— Všech arcibiskupství udává *Gerarchia cattol.* r. 1910 celkem 204; obřadu latinského bylo jich 185, z těch 164 s provincií církevní a 21 bez provincie; obřadu východního a) s prov. církevní byla 3 (1 obř. armén., 1 obř. řecko-rumun., 1 obř. řecko-ruthén.), b) poddaných patriarchům 16 (2 obř. armén., 3 obř. řecko-melchit., 3 obř. syro-melchit., 2 obř. syro-chaldej., 6 obř. syro-maronit.). — V Rakousko-Uhersku samém jest 12 arcibiskupství ritu latinského, jež jsou vesměs metropoliemi (Praha, Olomouc, Vídeň, Solnohrad, Gorice, Zader, Lvov, Ostřihom, Jager, Kaloča, Záhřeb, Sarajevo), 2 ritu řeckého (Lvov a Fogaras) a 1 ritu armén. (Lvov), jež však nemá církev. provincie. Srvn. *Mast*, Die rechtliche Stellung der Erzbischöfe (Freiburg 1847); *Wernz*, Ius decretal. II. n. 723 nn.; *Heiner*, KR. I, 290 nn.; *Ferraris*, Prompta bibl. canon. *v.* archiepp̃us; *Scherer*, KR. I, 531 nn.; *Philipps*, KR. VI. 348 nn.; *Rittner-Zitek*, Církev. právo I, 155 nn. *Ehrm.*

arcibiskupové titulární jsou ti, kteří mají (podobně jako biskupové titulární) pouze titul arcidiecese, na který jsou praekonisováni a konsekrováni, ale správa její jim nepřísluší, jelikož z ní nezbyl leč pouhý titul, kdežto ona sama zašla (in partibus infidelium). Takovýchto arcibiskupství titulárních vypočítává Gerarchia cattol. na rok 1910 celkem 89. Pallia nemají.

arcibratrstvo (archiconfraternitas, archisodalitas, archisodalitium) byl ode dávna čestný název bratrstev starobylých a velice zasloužilých. V obyčejném smyslu označuje se nyní tímto jménem bratrstvo, kterému Apošt. stolice propůjčila zvláštních odpustků a plné moci, přivtělovati čili přidružovati k sobě (aggregare, associare) bratrstva téhož pojmenování a téhož účelu, a takto je činiti účastnými týchž odpustků, kterých samo požívá. Privilegium to propůjčuje zvláště bratrstvům, která pěstují nábožnost k nejpřednějším tajemstvím anebo jsou velice přiměřena obecné a důležité potřebě církve nebo lidu křesťanského, a protož i žádoucno jest o nich, aby se rozšířila po všem světě katolickém. Jednotlivá bratrstva mohou býti jenom k jednomu arcibratrstvu přivtělena. — K jistému arcibratrstvu mohou se řádně (kanonicky) přivtělovati bratrstva téhož pojmenování a téhož účelu se svolením biskupa té diecese, ve které se arcibratrstvo nachází. K žádosti podávané ředitelstvu arcibratrstva přikládá žadatel dosvědčení svého biskupa, že jest bratrstvo řádně založeno, že biskup svoluje a se přimlouvá, aby žádosti vyhověno bylo (litterae testimoniales). O přivtělení může i sám biskup zakročiti. Ředitel arcibratrstva zasílá žadateli nebo přímo biskupovi listinu o skutečném přivtělení; žadatel, obdržev tuto listinu od ředitele, předkládá ji svému biskupovi, aby tento se o pravosti její přesvědčil a dal svolení k ohlášení odpustků nyní bratrstvu povolených. (Opatří ji ověřením slovy „Recognovimus".) Zákon o prohlašování odpustků až po dosaženém svolení biskupském zakládá se na úchvale církevního sněmu tridentského ses. XXI. c. 9. de reform., a platí vůbec, jakýmkoli způsobem a odkudkoli by některé bratrstvo určitých odpustků nabylo. (Srvn. *Skočdopole*, Pastýř. bohosloví, I. 256; *Beringer*, Ablässe 13, 535, *Hülka*, Odpustky, 385 nn.) *Sčple.*

arcibratrstvo k ustavičnému se klanění Duchu sv., původně modlitební spolek, zal. 19. května 1882 při kostele missijních kněží sv. Vincence z Pauly ve Vídni, povýšen 1. září téhož roku brevem Lva XIII. na arcibratrstvo pro říši rak.-uherskou, 1887 rozšířen i pro Německo. Účelem tohoto *a*-a jest: 1. Ducha sv. dle možnosti oslavovati, 2. modliti se za vítězství církve sv., 3. a za hojnost řádných kněží. Srvn. *Beringer*, Ablässe[13], 588—589.

arcibratrstvo nejsv. Svátosti. Jako třetí sdružení k úctě nejsv. Svátosti vedle klášterní kongregace kněží a služebnic nejsv. Svátosti i spolku světských kněží klanitelů, založil ctih. sluha Boží P. Petr Julian Eymard pro laiky bratrstvo nejsv. Svátosti, jehož členům se ukládá za povinnost, za měsíc jednu hodinu kdykoliv stráviti na modlitbách

před svatostánkem. Členové musí býti zapsáni buď od ředitele bratrstva kanonicky zřízeného nebo v některém klášteře kongregace kněží nejsv. Svátosti — u nás v Bolzaně. Bratrstvo povýšeno 8. května 1897 v Římě při chrámě sv. Ondřeje a Klaudia za arcibratrstvo s právem přivtělování si takových bratrstev jinde zřízených, a nadáno četnými odpustky 20. pros. 1858, 26. února 1875 a 11. května 1897. Srvn. *Beringer*, l. c. 595. *Bkša.*

arcibratrstvo ustavičného klanění se nejsv. Svátosti a ku podpoře chudých chrámů, u nás více známé pode jménem paramentní spolek. Anna z Meeûs, zbožná dáma v Bruselu, sdružila r. 1848 stejně smýšlející ve zvláštní sdružení, které si vytklo za úkol uctívati Spasitele v nejsv. Svátosti a podporovati vlastní prací chudé chrámy, aby sv. tajemství v nich důstojně se mohla konati. Sdružení to schválili za nedlouho všichni biskupové v Belgii. Roku 1853 bratrstvo toto, z něhož mezitím už původ vzala i klášterní kongregace dam, povýšeno za arcibratrstvo s právem přivtělovati si podobná bratrstva v celé Belgii a přivlastňovati jim odpustky a výsady jim udělené. R. 1876 rozšířeno toto právo na celý svět vyjma město Řím, r. 1879 i tato hranice padla. Statuty schválil Lev XIII., sídlo arcibratrstva přeloženo do Říma, a na toto římské arcibratrstvo přeneseno právo aggregace takových bratrstev v celém světě s podmínkou, že diplomy aggregační musí býti podepsány kardinálem protektorem. R. 1895 dostalo se arcibratrstvu konečně nejvyššího vyznamenání titulem Prima primaria, že totiž žádné jiné bratrstvo nesmí míti týž název a statuty, aniž by bylo přivtěleno k tomuto arcibratrstvu. I do našich zemí bratrstvo bruselské záhy se dostalo, které však hlavně u nás, poněvadž statuty musily býti potvrzeny i vládou, přezváno paramentním spolkem. Hned r. 1850 Pius IX. udělil spolku založenému ve Vídni všechny odpustky a práva, která má spolek bruselský, a téhož roku ještě udělil vídeňskému spolku právo přivtělovati si spolky takové v Rakousko-Uhersku. Od r. 1870 jest paramentní spolek zřízen ve všech diecesích a čítá tisíce členů i z nejvyšších rodin. — Účelem spolku, jak praví první odstavec stanov, jest a) přispívati k tomu, by Pán Ježíš v nejsvětější Svátosti oltářní byl vždy lépe poznáván, milován, veleben a uctíván a takto se jemu jakési náhrady dostalo za urážky, jichž v tajemství své lásky denně a každou hodinu zakouší; b) chudé chrámy v diecesi opatřovati předměty, jichž k důstojnému konání služeb Božích jest třeba, zadarmo, a pro zámožnější za náhradu útrat. Údem se může státi každý katolík, nechá-li se zapsati a zaváže se aspoň jednu hodinu v měsíci klaněti se nejsv. Svátosti. Hodinku má si zvoliti hned při zápisu a konati může pobožnost svou i doma. Údové přispívají ročně 1 kor. 4 hal. na účely spolku. Je-li někomu příspěvek ten příliš veliký, může přispěti jen několika krejcary, a koná-li svou měsíční hodinku svědomitě, může býti účasten všech duchovních milostí arcibratrstvu udělených. Naproti tomu však jen členové platící celý příspěvek mají volební právo do výboru, a sice údové mužští jen aktivní, údové ženského pohlaví aktivní i passivní právo, poněvadž celý výbor vyjma duchovního ředitele skládá se jen ze ženských. To však má význam jen v ústředí spolku, na venkově spočine celá správa v rukou duchovního správce. Každou první neděli má se konati v chrámě přiměřená pobožnost — nejlépe společná hodinka — v sídle ústřední sloužívá se mše sv. za údy. *Bkša.*

arcibratrstvo věčného klanění se nejsv. Svátosti pod ochranou sv. Benedikta k útěše dušiček v očistci založeno v Lambachu v Hor. Rakousích a r. 1877 brevem Pia IX. ze dne 4. září povýšeno za arcibratrstvo s právem přivtělovati si bratrstva stejnojmenná v Rakousko-Uhersku a jim sdělovati odpustky své. Arcibratrstvo toto, jak již jméno ukazuje, má dvojí úkol: klaněti se božskému Spasiteli v nejsv. Svátosti a usmiřovati jej, a pomáhati dušičkám v očistci. Proto povinností každého člena jest aspoň jednu hodinu za rok na úmysl ten konati. Zvláštní modlitby k této pobožnosti nejsou předepsány a též konati lze hodinku kdykoliv. Právo přijímati do tohoto bratrstva může dostati každý kněz od gener. ředitele arcibratrstva v Lambachu. U nás nejlépe zasílati jména členů do Rajhradu. Arcibratrstvo jest bohato na duchovní milosti a odpustky udělené od Klementa X., Lva XIII. a Řehoře XVI. Srvn. *Hohenegger-Weber*, „Svatostánek a očistec. Rukovět milostihojného arcibratrstva ustavičné úcty nejsv. Svátosti oltářní k útěše dušiček“ (2. vyd. Brno 1909). *Bkša.*

arcibratrstvo předrahé krve Pána Ježíše. Zbožný kněz Frant. Albertini (*z.* 1819 jako biskup terracinský v pověsti světce) zal. 8. pros. 1808 při kostele S. Nicola in carcere v Římě spolek, jehož členové měli často na utrpení Páně myslíti a Bohu předrahou jeho krev obětovati na smír za vlastní hříchy, za potřeby církve, obrácení hříšníků a ku pomoci a útěše duší v očistci. Papež Pius VII. dal kardinálem vikářem 27. února 1809 spolek ten kanonicky zříditi, obdařil jej brevem z 22. září 1815 mnohými odpustky a povýšil jej brevem z 26. září téhož roku na arcibratrstvo. Srvn. *Beringer* 617.

arcibratrstvo Panny Marie od nejsv. Srdce Páně, původně bratrstvo zřízené 29. ledna 1864 kongregací missionářů nejsv. Srdce Páně v Issoudunu (diec. burgesská) ve Francii, později na arcibratrstvo povýšené; v Římě bylo bratrstvo to roku 1872 v kostele sv. Ondřeje na Quirinale zavedeno a 5. srpna 1873 rovněž titulem a právy arcibratrstva obdařeno. Když řečená kongregace v Římě na náměstí Circo agonale zbudovala nový kostel „P. Marie od nejsv. Srdce Páně“, bylo *a*-o r. 1879 do kostela toho přeloženo. Účelem jeho jest uctívání P. Marie v jejím úzkém vztahu k božskému Srdci Páně a vzývání její přímluvy v nesnázích duševních i časných. Srvn. *Beringer*, l. c. 635.

arcibratrstvo P. Marie, královny andělů. Bratrstvo k úctě *P. M. k. a*-ů vzniklo 1854 v Pouvourville u Toulousu ve Francii, bylo 2. čna 1864 kanonicky zřízeno a 3. bř. 1871 od papeže Pia IX. povýšeno na arcibratrstvo pro celou Francii. Roku 1875 zřídil arcibiskup vídeňský kardinál Rauscher bratrstvo *P. M. k. a.* ve Vídni v kostele sv. Severina u Lazaristů, kteréž povýšeno bylo dne 21. září téhož roku na arcibratrstvo pro celou říši rak.-uh.; posléze zřízeno bylo r. 1876 *a*-o v Kolíně n. R. pro Německo. Účelem *b*-a jest uctívati P. Marii pod slavným titulem „Královny andělů“, zvláště s tím úmyslem, aby touto úctou vyprošen byl triumf církve katolické v celém světě, jakož i obrácení nepřátel jejích, hříšníků a nevěřících.

arcibratrstvo Panny Marie bolestné na německém hřbitově v Římě. R. 1450 Jan Golderer, něm. zpovědník u sv. Petra v Římě, pozd. světící biskup ve Vircpurku, založil při kostele na něm. hřbitově v Římě bratrstvo, jehož účelem byla zbožná péče o zemřelé. Bratrstvo to bylo 1579 povýšeno na arcibratrstvo. K *a*-u tomuto připojily se něm. spolky, založené za účelem opětného sjednocení jinověrců ve víře katolické, totiž „Psalmenbund“, zal. 1862 a „Ut omnes unum“ zal. 1878.

arcibratrstvo Panny Marie na nebe vzaté za návrat schismatických Řeků a Slovanů k církvi katolické; bratrstvo zal. kongregací assumptionistů (v. t.) při kostele „Anastasia“ v Cařihradě, na arcibratrstvo povýšené brevem papeže Lva XII. „Cum

divini Pastoris" z 25. května 1898. Srvn. *Beringer*, l. c. 690.

arcibratrstvo ke cti bolestné matky Boží za návrat Anglie ke katolické víře, založené brevem pap. Lva XIII. z 22. srpna 1897 při kostele kongregace sulpiciánů v Paříži, jelikož zakladatel kongregace té Olier vyznamenával se velikou horlivostí ve příčině návratu Anglie k církvi katolické. Slavnostní zahájení *a*-a konalo se 17. října 1897 kardinálem-arcibiskupem pařížským v přítomnosti kardinála-arcibiskupa westminsterského a mnohých biskupů a praelátů. Koncem r. 1900 bylo zapsáno již 11.000 údů; od té doby vzniklo mnoho bratrstev k *a*-u tomuto přidružených ve Francii, Anglii, Italii, Belgii, ano i v Australii. Srvn. *Beringer*, 688.

arcibratrstvo svatého a neposkvrněného Srdce P. Marie k obrácení hříšníků. Účelem tohoto *a*-a jest uctívati obzvláštním způsobem Srdce P. Marie a vyprositi od Božího milosrdenství na přímluvu P. Marie obrácení hříšníkův. Bratrstvo toto založil 1836 farář Des Genettes při svém kostele P. Marie Vítězné (Notre-Dame des Victoires) v Paříži; na arcibratrstvo povýšil je papež Řehoř XVI. brevem z 24. dubna 1838. Srvn. *Beringer*, 691.

arcibratrstvo P. Marie ustavičné pomoci a sv. Alfonsa z Liguori. Bratrstvo k uctívání Panny Marie ustavičné pomoci (v. t.), založené kongregací nejsv. Vykupitele (Redemptoristů), zřízeno bylo kanonicky 23. kv. 1871, na arcibratrstvo povýšeno brevem z 31. kv. 1876. Srvn. *Beringer*, 693.

arcibratrstvo Panny Marie Pomocné (Mariae Auxiliatricis). Bratrstvo zal. Don Bosco (v. t.) při kostele téhož titulu v Turině, na arcibratrstvo povýšeno bylo brevem Pia IX. z 5. dubna 1870. Srvn. *Beringer*, 697.

arcibratrstvo sv. Rodiny Ježíše, Marie a Josefa vzniklo z malého spolku, jejž r. 1844 založil jistý zákopnický důstojník v Luttichu zvláště pro jinochy a muže stavu dělnického a řemeslnického za tím účelem, aby ochráněni byli před bezbožností a zkázou mravů. Řízení svěřeno bylo Redemptoristům; bratrstvo bylo 1845 kanonicky zřízeno a brevem z 23. dubna 1847 na arcibratrstvo povýšeno. *A*-o toto rozšířilo se rychle po celé Belgii, Nizozemsku, Luxemburku, Francii, Anglii a j., ano i do Ameriky, Afriky a Australie. Po založení všeobecného zbožného spolku křesťanských rodin (v. t.) r. 1892 prohlásila posv. Kongregace ritů 13. února 1894, že luttišské *a*-o smí trvati dále pod těmito podmínkami: 1. že bude bedlivě šetřiti ustanovení obsažených v bulle Klementa VIII., 2. že přijímány budou jen osoby jednotlivé, nikoliv celé rodiny, 3. že *a*-o nebude nikdy užívati názvu „spolek". Srvn. *Beringer*, 709.

arcibratrstvo k úctě sv. Josefa. Arcibratrstvo k úctě sv. Josefa vzniklo kolem r. 1860 ve farním kostele sv. Rocha v Římě, potvrzeno papežem Piem IX. 14. bř. 1862 a povýšeno 23. září téhož roku na arcibratrstvo. Srvn. *Beringer*, 718.

arcibratrstvo řetězů sv. Petra. V šedesátých letech minulého století rozšiřovány byly v Italii i jinde řetízky k hodinkám zvláštní podoby, jež vešly do mody, a jimž perfidním způsobem podkládán byl význam jakožto protestní manifestace proti okovům, jež svírají část Italie, totiž stát papežský. Italové Sv. stolici věrní byli nad tím rozhořčeni, i vznikla myšlenka dáti zhotoviti řetízky k hodinkám v podobě okovů sv. Petra (v. čl. sv. Petra řetězy), což se i stalo. Aby se předešlo kupčení s těmito řetízky, zřízena byla se schválením papežovým komise, jež měla býti nad rozšiřováním jich. Z této komise vzniklo bratrstvo řetězů sv. Petra, jež bylo zřízeno kanonicky 26. ún. 1866 v kostele s. Pietro in Vincoli a povýšeno 18. června 1867 na arcibratrstvo. Účelem jest úctou zmíněných ostatků sv. Petra šířiti oddanost k Sv. stolici, konati modlitby na úmysl sv. Otce za potřeby církve, obrácení nevěřících a hříšníků, jakož i za vykořenění bludů a rouhání. Srvn. *Beringer*, 723.

arcibratrstvo pásu sv. Františka z Assisi zřídil papež Sixtus V. r. 1585 v kostele Sacro Convento v Assisi, kde tělo sv. Františka odpočívá. Účelem jeho jest uctívati horlivě sv. Františka, prositi za jeho ochranu a následovati jeho příkladu. Srvn. *Beringer* 728.

arcibratrstvo k útěše duší v očistci. Bratrstvo k *ú. d. v o.* zřízeno bylo 1841 v redemptor. kostele S. Maria in Monterone v Římě, na arcibratrstvo bylo povýšeno 8. čna. 1841. Srvn. *Beringer*, 788.

arcibratrstvo pro křesť. vyučování. V době reformace vzniklo několik kongregací, jež vytkly si za úkol vyučovati lid náboženství; zvláště vynikla kongregace doktrinářů (v. t.). Při této kongregaci utvořilo se bratrstvo, jehož členové ve světě žijíci zavázali se vyučovati dítky a nevědomé náboženství. Papež Pius V. konstitucí „Ex debito pastoralis officii" z 6. října 1571 doporučil šíření tohoto bratrstva, Pius V. povýšil je na arcibratrstvo bullou „Ex credito Nobis" z 6. října 1607, Pius X. doporučil v encyklice z 15. dubna 1905 zavedení *a*-a ve všech katolických farách, aby faráři měli při vyučování náboženství účinnou pomoc ve zbožných lalcích. Nejnověji byly stanovy *a*-a opraveny a znovu potvrzeny. (Acta S. Sed. XXXIX, 39.) Srvn. *Beringer*, l. c. 742, 827.

arciděkani, název některých správců duchovních, jenž ujal se v Čechách s počátku XVI. stol. Vznik jeho vykládati jest počeštěním, avšak jen z polovice případným, latinského jména archidiaconus. Když rozšířením utrakvismu ve východních Čechách zanikl v kapitole pražské úřad arcijáhna hradeckého, a některá práva jeho byla od administrátorů pod obojí propůjčena faráři kostela sv. Ducha v Hradci Králové, jenž byl děkanem okolního duchovenstva, farář ten nazval se „archidiakonem kraje hradeckého"; načež v XVI. století duchovní správcové téhož kostela sluli již arciděkany. Podle jejich příkladu farář kostela sv. Jakuba v Kutné Hoře a spolu děkan okolního kněžstva, Svatomír Zrůbek, v době, kdy biskup sidonský Filip přebýval v Kutné Hoře (r. 1506—1507), přijal titul arciděkana. Děkanům strany pod jednou, kteří sídlili v starodávných místech arcijáhenských, nebylo dovoleno, aby přidávali si větší názvy, pokud trvaly úřady arcijáhnů v kapitole pražské; teprve na konci XV. stol. děkani v Plzni a Horšově Týně počali jmenovati se arcipryšty, až pak ve druhé polovině XVI. stol. změnili název ten za titul arciděkanů. V té době také duchovní správce v Bílině a někteří faráři sídlící mimo místa arcijáhenská (na př. v Krumlově, Falknově, Polici), protože zastávali úřad krajských děkanů, získali název arciděkanů. Kromě povinnosti děkanské, kterou plnili v užším obvodě své činnosti, arciděkani byli delegáty ordinária pro celé territorium někdejšího archidiakonátu, řídili tak zvané konvokace duchovenstva, ohlašovali kněžstvu nová nařízení církevní, předkládali arcibiskupovi seznam uprázdněných far, ustanovovali zatím duchovní správce, přetrhovali rejdy sektářů a požívali soudní moci v některých věcech práva manželského. Arcipryštu plzeňskému Matouši Švihovskému, jenž byl landkomturem řádu německých rytířů, bylo apoštolským indultem r. 1534 propůjčeno právo pontifikalií; po něm užívali ho i pozdější arciděkani. Jakkoli pak úřad arciděkanů zřízením vikariátním (po roce 1630) byl zrušen, jméno bývalé hodnosti utkvělo přece na beneficiích, jež zvána jsou arciděkanstvími, a jich držitelích. Historický název arciděkanů náleží dosud duchovním správcům

v Bílině, Falknově, Horšově Týně, Krumlově, Kutné Hoře, Plzni a Polici. Dle úředních seznamů duchovenstva 1793—1832 dělila se arcidiecese pražská v tyto archidiakonáty: Plzeňský (= kraj plzeňský), falknovský (= kraj loketský), slánský (= kraj rakovnický), bystřický n. českobrodský neb brandýsský (= kraj kouřimský) a berounský (= kraj berounský), ale úřad těchto archidiakonů byl, jak se zdá, pouze čestný, udělovaný ještě i později jako čestný titul starým zasloužilým kněžím (tak na př. r. 1841 děkanu bezdědickému Václ. Mocovi udělen titul *a*-a berounského). V hrabství kladském kníž. arcib. vikář má titul *a*-a nebo velkoděkana (od r. 1790). V novější době rozhodnutím biskupských ordinariátů povýšena byla děkanství v Liberci, Chebu a Chrudimi na arciděkanství. *Vac.*

arcidiecese jest biskupská diecese metropolitova, tedy území jemu jako biskupovi přímo podřízené, kdežto území jeho pravomoci metropolitní nazývá se provincie (v. t.).

arcijáhen a **arcijáhenství**, jméno církevního hodnostáře a jeho úřadu i úředního obvodu. Již kolem r. 311 připomíná Optát Milevský (De schismate Donatist. l.) *a*-a Ceciliána. *A.* svěcením následoval ovšem za knězem a byl toliko prvním z jáhnův, ale mocí a vlivem úřadu svého v řízení diecese kněze předčil. Bez jeho vysvědčení nebýval nikdo svěcen na kněze. *A.* často na synodě zastupoval biskupa. Zván byl proto oculus et manus episcopi. V VI. století docela nabyl pravomoci trestní nad kněžími a přednosti před samými arcikněžími, kteří jenom v bohoslužebných úkonech biskupa zastupovali (c. 1. de offic. Archipresb. l. 24). Do VII. stol. bývalo v diecesích po jednom *a*-ovi; ale v VIII stol. dělívali diecese na více *a*-í, která řídili *a*-ové venkovští (archidiaconi rurales) na rozdíl od *a*-a kathedrály biskupské (*a.* magnus). Venkovští *a*-ové bývali často probošty kollegiátních kapitol a proto i kněžími, kdežto *a.* kathedrální zůstával podle svěcení jáhnem (srvn. Thomassin, de nova et vetere ecclesiae disciplina I, 1. 2, c. 20, n. 5.). Moc *a*-ů dostoupila vrcholu ve století XI. a XII., kdy ze zástupců biskupských se stali samostatnými vládci s vlastní pravomocí (srvn. Thomassin l. c., c. 19, n. 12.): visitovali a trestali faráře a děkany, ukládali poplatky, vylučovali z církve, zbavovali církevního úřadu a slavívali synody. Tak rozsáhlý obor působnosti přivodil důsledně i ustanovování náměstkův a úředníkův arcijáhnových. A hodnost arcijáhenská tehdy lákala i členy vysoké šlechty a rodin panovnických. — Na této výši *a*-ové nejednou překročili meze své pravomocí na úkor pravomoci biskupovy. Proto se také na ni neudrželi. Mnohými synodami XII.—XIV. století byla moc *a*-ův omezena. Nejúčinněji pak proti zvůli jejich zakročeno ustanovením gener. vikářů, kterým *a*-ové i ve správních i ve sporných věcech podřízeni. Sněm tridentský pak (c. 7. sess. XXIII. de ref.) vyhradil biskupům zkoumání o způsobilosti a vzdělání svěřenců, a dále (c. 3. sess. XXIV. de ref.) povoluje *a*-ovi visitaci jen tam, kde je to zvykem, avšak u přítomnosti notáře za souhlasu biskupova zvoleného a s povinností do měsíce po visitaci podati zprávu o visitaci biskupovi. — O *a*-stvích v Čechách viz níže; na Moravě připomínají se *a*-stvi jihlavské a znojemské. Venkovská *a*-stvi zanikla už před sněmem tridentským. Někde, jako v brněnské diecesi (jihlavský a znojemský), se ještě jmenují a mají pouze povinnost visitovati arcikněze příslušného kraje. — Kathedrální *a*-ové, kde jsou, mají málo povinností, jako assistence při pontifikálních obřadech diecesního biskupa a dosvědčovati, že svěřenci jsou hodni, kteréžto svědectví po sněmě tridentském nemá již většího významu, nežli jako částka církevní liturgie (Santi-Leitner, Prael. Jur. can. Lib. I. pg. 213. ed. IV.). — V řecké církvi *a*-ů venkovských nebylo a kathedrální býval jen prvním jáhnem; v Cařihradě býval, ale nekonával obřadů v kathedrálním kostele, nýbrž u dvora císařského, rovnal spory dvorního duchovenstva, účastnil se veřejných obřadův a p. — Anglikáni podrželi *a*-y s vlastní soudní pravomocí. Němečtí protestanté na posměch nazvali první podfaráře *a*-y, ač jejich práva a moc mají teprve generální superintendenti. (Srvn. *Thomassin* l. c., *Wernz*, Ius decret. II. n. 774 nn.) [*Ehrm.*] — V diecesi pražské až do prostřed XII. století nebylo venkovských *a*-ů, než toliko *a.* kathedrálního kostela. Jemu náležélo právo dozoru na duchovenstvo ve střední části země, kdežto v dalších krajích dozorci byli arcipryšťové. Když rozmnožením osadních chrámů nadešla potřeba většího počtu dozorčích orgánů, archipresbyteráty proměněny byly v archidiakonáty a rozděleny po míře rozsahu tu ve dva, jinde ve tři aneb i více děkanátů. Jen archidiakonát horšovský zůstal v celosti a měl toliko jednoho děkana. Vedle arcijáhna pražského byli pak arcijáhni bechyňský, bílinský, boleslavský, horšovský, hradecký, kouřimský, litoměřický, plzeňský a žatecký. *A*-a pražského, jenž byl prelátem hlavního kostela, volila kapitola, ostatní ustanovoval biskup, propůjčuje jim příslušné prebendy. Beneficiemi arcijáhenskými bývali farní chrámy v Horšově Týně, Rokycanech, Roudnici, Zerčíněvsi, a jiné kostely; kromě toho někteří arcijáhni měli za dotaci díl biskupského desátku nebo důchody ze statků. *A.* svolával duchovenstvo svého území (děkany, faráře, místofaráře) ke schůzím a poradám, ohlašoval jim nová nařízení církevní, rozesílal děkanům nově posvěcené oleje, visitoval farní osady, směl trestati duchovní pro přestupky kázeňské pokutami i žalářem, ustanovoval kvoty duchovenské kontribuce na prokuraci papežských legátů, vymáhal kathedratikum (iura episcopi) a platy, ke kterým úřad jeho dával mu právo (iura vel utilitates archidiaconi; visitationes, procurationes et alia iura archidiaconi), soudil v rozepřích manželských a sporech o lichvu, ohlašoval tresty církevní proti laikům, pátral po zločinech a osoby provinilé přikazoval k soudu biskupovu, stíhal kacíře a odevzdával je buď úřadu biskupovu nebo inkvisitorovi. (Srvn. *Tomek*, Dějepis m. Prahy III. str. 226 n.; *Ott*, Beiträge zur Receptionsgeschichte des röm.-kanon. Prozesses in den böhm. Ländern, str. 88.) *A*-i byli povinni přebývati aspoň občas k úřednímu jednání ve svých územích, a pokud by nedostávalo se jim úplné znalosti práva, měli k soudům přibrati zkušené assessory. S vůlí biskupovou směli také ustanovovati si náměstky (vicearchidiakony). Z *a*-ů i ti, kteří nebyli kanovníky kapituly svatovítské, počítali se mezi duchovenstvo hlavního kostela, kdež měli místo vedle kanovníků a spolu s nimi právo užívati bílých infulí u přítomnosti arcibiskupa, konajícího služby Boží (podle papežského indultu z r. 1365). Omezení jejich pravomoci úřadem biskupského officiála a generálního vikáře nastalo v prvé polovici XIV. století. O poslední době trvání a zániku arcijáhenství v Čechách viz čl. arciděkani. *Vac.*

arcikancléř, arcikaplan v. čl. apokrisiáři str. 512 a čl. almužník str. 317.

arcikněz (archipresbyter, arcipryšt, arciprišt) a **arciknězství** (archipresbyteratus), jméno církevního hodnostáře a jeho úřadu i úředního obvodu. Připomíná se už ve IV. stol. Jako arcijáhen byl první z jáhnů, tak *a.* první ze kněží a latiníci říkali mu archipresbyter, Řekové pak πρωτοπρεσβύτερος nebo později πρωτοπάπας. *A*-e jmenovati bylo právo biskupovo bez ohledu na věk kněží jednotlivých.

(Srvn. *Thomassin*, de nova et veteri eccl. discipl. II, 2, c. 3.) *A.* byl povinen za biskupa konati služby Boží, kdykoli jich biskup sám konati nemohl, ba mimořádně měl i podíl na správě diecese. S počátku bývali *a*-i jenom při sídelních biskupských kostelích; teprve když se křesťanství více rozšířilo a pro venkovany (pagani) byli ustanovováni duchovní správcové, tedy v V. a VI. stol., mimo kathedrální (urbani, civitatenses) shledáváme se také s venkovskými (rurales, plebani) *a*-i, kteří byli povinni na venkovské kněze dohlížeti a po případě jejich provinění biskupu nebo arcijáhnovi oznamovati (c. 3. de offic. Archipr. I 24; *Thomassin* l. c., cap. 4.), svěcence svého obvodu biskupu představovati a menší pře nižšího duchovenstva rovnati. Prvního dne každého měsíce bylo *a*-i pořádati schůze podřízeného sobě duchovenstva na pohovor, poradu a poučenou. *A*-i bylo o to pečovati, by veřejní hříšníci se podrobovali veřejnému pokání; on býval v celém obvodu jediným řádným křtitelem, a proto jenom jeho kostel míval křtitelnici (ecclesia baptismalis). Sněm tridentský (Sess. XXIV, cap. 3. de ref.) předpisuje pro *a*-e způsob visitace farářů. Sv. Karel Borr. zrušil ve své diecesi úřad *a*-e a zavedl úřad Vicarii foranei (venkovské děkany), kteří podle biskupova volného uvážení se ustanovovali a ad nutum sesazovali. (Srvn. *Wernz*, Ius decretal. II. n. 812 nn; Archiv f. KR 1900, 1904.) — V Čechách a na Moravě ústav arcipryštů potrval až do prostř. XII. stol. Podle vypravování Kosmova uloženo bylo arcipryštům r. 1039, aby příště oznamovali kastelánům lidi podezřelé ze zločinu vraždy, rušitele klidu nedělního a svátečního a přichylníky pohanského zvyku, pohřbívající těla zemřelých na poli nebo v lese. Ve XII. století úřad arcipryštů zastávali duchovní od biskupa ustanovení buď z počtu kanovníků aneb jiní kněží, kteří potom měli místo v kostele kathedrálním vedle kanovníků. Území jejich působnosti srovnávala se ještě namnoze s politickými kraji té doby. Svědčí o tom jména archipresbyterátů shodná se jmény správních krajů, jako Bechyňsko, Bilinsko, Boleslavsko, Hradecko, Kouřimsko, Litoměřicko, Plzeňsko a Žatecko. Mladšího původu bylo arcipryšťství horšovské čili týnské, nazvané podle kostela v Horšově Týně, jenž byl biskupského založení. Poslední zmínka o arcipryštech pražské diecese děje se v listině sepsané v letech 1146—1148. Na Moravě, pokud lze souditi z potomního způsobu věci, bylo šest arcipryštů: břeclavský, brněnský, olomoucký, opavský, přerovský a znojemský. Pozoruhodno jest, že slovo arcipryšt (alcipřest, ancipřest) tak se vžilo v mluvu lidu, že potom ho v češtině užíváno bylo i na označení arcijáhna až do XVI. století. Novějšího původu je rozvržení diecesí olomoucké, brněnské a budějovické v kraje arcipryšťské, jichž podkraji na Moravě slují dekanáty, v Čechách vikariáty. Arcipryšti v nich, jmenovaní ordinariátem, mají práva okresních vikářů. Na Moravě jsou *a*-í tak představenými okresních děkanů, jako děkanové představenými farářů, jen že visitují děkany ob rok; sami pak bývají visitováni od kanovníka, arcijáhna neb jiného od diecesního biskupa ustanoveného, každý třetí rok. Jinak titul arcikněze bývá někdy propůjčován na vyznamenání. — Rozdělení arcidiecese pražské na arcipryšťství (na místě bývalých arcijáhenství resp. arcidékanství) obnoveno dekretem Leona kardinála Skrbenského ze dne 1. prosince 1909, vstoupivší v život dnem 1. ledna r. 1910. Dle tohoto dekretu dělí se celá arcidiecese pražská na 10 archipresbyterátů, z nichž jednotlivé zahrnují 3 až 4 vikariáty venkovské: 1. loketský (vik. jáchymovský, hroznětínský, žlutický a toužimský), 2. kouřimský (vikar. čes.-brodský, kolínský, černo-kostelecký a mnichovický), 3. chebský (vik. chebský, falknovský, kraslický a tepelský), 4. borský (vik. borský, stříbrský a plánský), 5. vltavský (vik. bystřický, sedlčanský, vlašimský a votický), 6. plzeňský (vik. kralovický, plzeňský a rokycanský), 7. pražský (vik. zbraslavský, brandýsský, libocký a prosecký), 8. rakovnický (vik. křivoklátský, novo-strašecký a rakovnický, 9. řipský (vikar. budyňský, roudnický a slánský), 10. svatohorský (vikar. berounský, hořovický a příbramský); gener. vikariát a Kladsko zůstaly tímto administrativním opatřením nedotčeny. Hlavní povinností arcipryštů těchto jest, aby vikáře a jejich fary každý druhý rok visitovali; by vykonali buď k pokynu arcipastýřovu nebo k žádosti vikářově visitaci i jiných far ve svém arcipryšťství; zúčastnili se schůzí arcipryštů a jiných za předsednictví arcibiskupova nebo gen. vikáře; vykonali exequie zemřelých vikářů. Všem přísluší název „Reverendissimus“. (Srvn. *Ord. List Praž.* 1909, str. 129 n.)

Ehrm. Vac. Tpch.

arcikněžství (archipresbyterát) nullius dioeceseos jest v církvi katolické jeden. Přísluší pak tato exempce arcipryšťství altamuro-aquavivskému v Italii. Viz čl. Acquaviva.

Arcimboldi (Arcimboldus, Archembold, de Arcimboldis) **1.** Jan Angelus, *n.* ze šlecht. rodu v Miláně 1485, stal se apošt. protonotářem a referendářem; pap. Lev X. poslal jej 1514 jako legáta do Německa, Nizozemí a jiných severních říší hlásat odpustky pro stavbu chrámu sv. Petra, jakož i do Švédska zjednat tam mír; uvaliv na sebe hněv krále Kristiána II., musil 1519 prchnouti. Nějaký čas byl i v Římě v nemilosti, stal se 1525 bisk. novarským, 1550 arcib. milánským, od cís. Karla V. povýšen na říšského knížete, *z.* 1555. Jemu se připisuje spis vydaný pod titulem „Catalogo del Arcimboldo arcivescovo di Milano, ov'egli condanna e diffama per Eretici la maggior parte de' figliuoli d'Iddio, e membri di Cristo, i quali ne loro scritti cercano la riformazione della Chiesa Christiana di P. Vergerio“ (Milán 1554). — **2.** Antonellus, rod. z Milána, senátor, protonotář apoštolský, *z.* 1558; přel. „Basilii M. Homiliae VIII.“ (Milán 1569), „Basilii M. De vera et incorrupta virginitate liber“ (t. 1573), „Basilii M. De gratiarum actione liber“ (t. b. r.), „Gregorii Nazianzeni Homiliae IV“. — **3.** Jan, od 1484 arcibiskup milánský, kardinál, *z.* 1491; Eggs („Purpura docta“ 3, 44) připisuje mu spis u *A*-a 1. uvedený a tvrdí, že spis ten tištěn byl již r. 1514. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1395, *Adelung* I, 1025—1026.

arciopat (archiabbas), název opata některých předních klášterů regule benediktinské, jako benediktinů na Monte-Cassino, na hoře sv.-martinské v Ulrách, ve Sv. Vincenci ve Spoj. St. sev.-amer., v Beuronu v Hohenzollernsku. Kláštery tyto slují arciopatství (archiabbatia). — Arciopat jmenuje se také vrchní představený některých kongregací řádových, t. j. sdružených klášterů téže regule, na př. řádu benediktinského. Jako takový má otcovskou moc a iurisdikci nad domy a osobami příslušné kongregace in foro tam externo quam interno, svolává generální kapitolu a jí předsedá, koná jménem Apošt. stolice visitace sdružených klášterů, předsedá volbě opatů a zvolené někde i potvrzuje. Arciopati nosí jako odznak své důstojnosti oděv „cappa magna“. Srvn. *Grosz*, KR. 258; *Lämmer*, KR. 621 n. *Výčk.*

arciotec jest vynikající, v paměti potomků žijící hlava rodiny, čeledi, kmene, národa, lidstva. Deset praotců lidstva, jmenovaných v Gn. 5^{1-31} (od Adama až po Noema), nazýváme arciotci předpotopními, deset (s Kainanem dle *LXX* a Luk 3^{36} jedenáct) potomků Sémových (od Séma po Abrahama), vyjmenovaných v Gn. 11^{10-26}, praotců to

různých národů, Israelitům příbuzných, jmenujeme arciotci popotopními. V užším slova smyslu jmenuje se arciotcem *Abraham*, vyvolený Hospodinem za hlavu a praotce národa israelského. V bibli dostává se Abrahamovi názvu „ὁ πατριάρχης" v listě k Žid. 7⁴. Poněvadž o vybudování národa israelského si zjednali zásluhy též Abrahamův syn a vnuk, proto též Isák a Jakob došli čestného názvu „arciotců". Tři tito mužové jsou „arciotcové" κατ' ἐξοχήν, a na ně myslili zpravidla Israelité, kdykoliv mluvili o svých „otcích" jako Ex. 13⁵, Nm. 11¹², Dt. 1¹¹, 4¹, 7¹³ a j. v. Častý přívlastek „arciotce" přisouzen později též 12 synům Jakubovým, jak patrno z apokryfu: „Testamentum duodecim patriarcharum" (vzniklého mezi r. 130—64 před Kr.) a ze Skut. ap. 7⁸·⁹. Konečně i David sluje ve Skut. 2²⁹ πατριάρχης. Vulgata překládá hebrejské רָאשֵׁי אָבוֹת v 1. Par. 8²⁸ (= starostové rodů) slovem „patriarchae" (*LXX*: ἄρχοντες πατριῶν). — Z různých otázek o arciotcích podáváme jen nejnovější se vyskytnuvší názor, jak prý jest vykládati zprávu bible, která arciotcům před a popotopním přičítá vysoké stáří: 1. Adamovi 930 roků, 2. Sethovi 912, 3. Enosovi 905, 4. Kainanovi 910, 5. Malaleelovi 895, 6. Jaredovi 962, 7. Henochovi 365, 8. Mathusalovi 969, 9. Lamechovi 777, 10. Noemovi 950; 1. Semovi 600, 2. Arfaxadovi 338, 3. Saleovi 433, [Kainanovi (*LXX*, Luk. 3, 36) 360], 4. Heberovi 464, 5. Falegovi 239, 6. Reuovi 239, 7. Sarugovi 230, 8. Nachorovi 148, 9. Thare 205, 10. Abrahamovi 175. Ačkoliv se všeobecně uznává, že praotcové tito dosáhli poměrně vyššího věku než dosahuje moderní člověk, přece jen pozastavovali se mnozí nad enormní výší 969, 930 atd. roků, a bylo činěno mnoho pokusů, nalézti nějaký klíč, kterým by bylo možno vysoké tyto číslice snížiti. Všecky pokusy však selhaly. V době nejnovější katolický professor dr. Sebastián Euringer vydal ve sbírce „Biblische Zeitfragen", redigované vratislavským professorem drem Nikelem a štrassburským drem Rohrem, pojednání nadepsané „Die Chronologie der biblischen Urgeschichte" (Münster i. W. 1909), mající „imprimatur" ordinariátu monastýrského, ve kterém tvrdí, že podal důkaz, že inspirovaný spisovatel genealogickou tabulku Genes. 5. označuje nadpisem זֶה סֵפֶר תּוֹלְדוֹת za kopii, kterou čtenáři podává za tím účelem, aby vytknul souvislost Adama s Noemem a vyplnil stručně mezeru mezi Adamem a potopou, že však inspirovaný autor nemá v úmyslu ručiti za to, že od Adama po Noema nebylo ani o jednu generaci více ani méně, a že nechce garantovati svojí autoritou, že každá číslice, kterou v pramenu (který uvádí a jmenuje „knihou rodů") nalezl, jest přesná. Podobně jest prý říci o genealogii Semitů Gn. 11¹⁰ uvedené rovněž slovy: אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת שֵׁם. Prof. Euringer se domnívá, že jeho důkaz vyhovuje všem podmínkám, které žádá biblická komise papežská v dekretu ze 13. února 1905. K otázce totiž: „Utrum ad enodandas difficultates, quae occurunt in nonnullis S. Scripturae textibus, qui facta historica referre videntur, liceat exegetae catholico asserere, agi in his de citatione tacita vel implicita documenti ab auctore non inspirato conscripti, cuius asserta omnia auctor inspiratus minime adprobare aut sua facere intendit, quaeque ideo ab errore immunia haberi non possunt?" odpověděla jmenovaná komise: „Negative, excepto casu, in quo salvis sensu ac iudicio Ecclesiae, solidis argumentis probetur: 1. Hagiographum alterius dicta vel documenta revera citare; et 2. Eadem nec probare nec sua facere, ita ut iure censeatur non proprio nomine loqui." Je-li důkaz Euringerův dostatečný, pak jest snadno odpověděti na námitky, které proti Gn. hlavně 5. a 11. činí ti, jimž doba dvaceti generací pro periodu, sáhající od Adama po Abrahama, nedostačí a kteří považují číslice, udávající věk patriarchů předpotopních na 800 až 900 let, za přehnané. *Hčl.*

arcipastýř — biskup.

arcipryšt v. arcikněz.

arcisodalita viz arcibratrstvo.

Arciszewski Basil T. J., *n.* 1795 v Nieszkovicích (na Bělorusi), vstoupil do Tov. Ježíšovy 1811, byl prof. poesie a jazyka franc. v kollegiu v Mścisławě do 1820, později prof. filosofie v Savojsku; vrátil se do Haliče 1829 a působil v kollejích staroveské a tarnopolské, *z.* v Staniątkách r. 1856; *sp.* „Prawidła grammatyki francuskiej" (Lvov 1849), „Wykład historyczny i moralny świąt obrzędów i zwyczajów Kościoła katolickiego" (t. 1852). Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 521.

d'Arco Josef Adam, *n.* 1733, stal se 1760 kanovníkem pasovským a solnohradským, 1764 bisk. hipponským i. p., světícím biskupem pasovským, 1776 17. května jmenován Marií Terezií biskupem královéhradeckým, od papeže Pia VI. potvrzen 1776 10. čce; dne 20. června 1778 v sobotu po slavnosti Božího Těla, o kterýž sám byl ještě slavný průvod vedl, odejel na čas do Solnohradu, kdež dosud měl praebendu kanovnickou, ale nevrátil se již do Hradce, ačkoli teprve 1780 6. dub. jmenován byl knížetem-biskupem sekovským. Jako biskup královéhradecký velice toho litoval, že nejsa jazyka českého mocen s ovečkami svými smluviti se nemůže. Stav se biskupem sekovským přeložil sídlo své do Štýrského Hradce. Byl podporovatelem císaře Josefa II. v jeho církevním zákonodárství. *Z.* 1802 3. čna. Srvn. *Kryštůfek*, Dějiny církve katol. ve státech rak.-uh. I, 229.

Arcones de Ondřej Lukáš S. J., *n.* 1592 v Granadě, vstoupil do Tov. Ježíšovy 1610, byl prof. Písma sv. v Granadě, kdež *z.* 1658; *sp.* „Vida de S. Ignacio de Loyola Patriarca" (Granada 1633), „Isaiae prophetae dilucidatio literalis, mystica et moralis" (2 sv., Lyon 1642 a 1652). Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 522—523; *Hurter*, Nomencl. III³, 1058.

d'Arcons Caesar, *n.* ve Vivlersu v Gaskoňsku, byl advokátem v Bourdeaux, zabýval se fysikou a theologií, *z.* 1681; mimo spisy fysikální *sp.* jazykem franc. tři disertace theologické: 1. o sporu sv. Petra a Pavla Gal. 2¹¹; 2. o místu, v němž Kristus ustanovil Petra svým nástupcem Jan 21; 3. o rodokmenu Páně (Brusel 1680). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 467.

Arcontius sv. **1.** mč. v Capue; Mart. Rom. 5. září. — **2.** (franc. Arcous), biskup vivierský ve Francii, žil na konci VIII. stol., byl kol. 800 usmrcen, háje svobody církve. Pam. 8. ledna.

arcosolium (= obloukový hrob), druh starokřesťanských hrobů v katakombách. Do zdi podzemní chodby vtesán v určité výši oblouk, arcus, pod nímž ostatek zdi prohlouben v hrob, solium (= trůn, hrob, sarkofag, oltář); odtud jméno arcosolium na rozdíl od hrobů zv. sepolchro a mensa (v. t.), u nichž oblouková klenba nahrazena vodorovně stesaným stropem. Kdežto na východě bylo *a.* obyčejným hrobem, vyskytuje se na západě jen jako vzácnější druh proti obvyklým „loculi" (v. t.), nejhojněji mezi r. 250—410 (*De Rossi*, Roma sott. III, 415). Oblouk a zadní stěna mezi ním a hrobem (lunetta) bývaly ozdobeny malbami. Hrob se zakrýval silnou vodorovnou kamennou deskou, na níž, bylo-li v *a.* uloženo tělo nějakého mučedníka, se sloužívala mše sv. Pravidelně bývalo v *a.* pochováno pouze jedno tělo, vyskytují

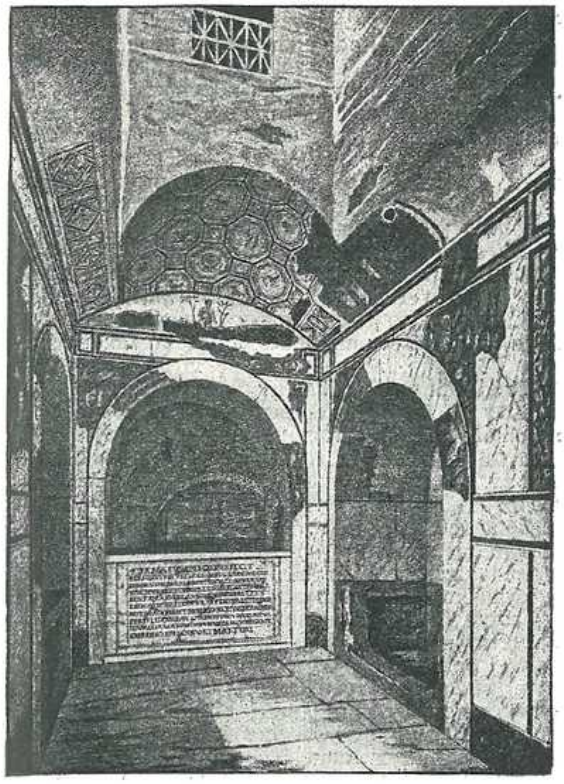

Obr. 221. Arcosolium v coemeterlu Kallixtově.

se však i *a.* s více, na Sicilii dokonce až s 10 hroby. Někdy buď z nedostatku místa anebo z touhy odpočívati na blízku drahých zesnulých, především mučedníků, bývaly v lunettách už stávajících *a.* pořizovány nové hroby, čímž mnohá vzácná umělecká památka vzala za své. Rozsahem a odchylnou z části formou budí zvláštní pozornost *a*-a katakomb syrakuských. (Srvn. Leclercq v *Cabrol*, Dict. d'arch. chrét. s. v.; *Bilczewski-Tumpach*, Arch. křesť. str. 104 n.; *Kraus*, Roma Sotter., str. 36.) *Hub.*

arctatus beneficio (*a.* de beneficio, *a.* ad ordinem) = sevřený obročím, nucený obročím ku přijetí svěcení. Církevní právo totiž netoliko předpisuje, že církevního úřadu smí nabýti jenom duchovní, klerik, nýbrž ukládá též klerikovi, aby měl svěcení pro ten úřad buď právem obecným, nebo statuty diecesními, nebo nadační listinou předepsané. Obdržel-li již tedy klerik beneficium takové (*a.* ad ordinem ratione beneficii recepti), nebo má-li volbou nebo praesentací právo k beneficiu jistého svěcení vyžadujícímu (*a.* ad ordinem ratione beneficii recipiendi), musí svěcení to přijmouti ve lhůtě zákonem předepsané (Trid. sess. XXIV. c. 12. de ref.) nebo v krátké době, jak se dí v dekretálkách, totiž do roka (Trid. sess. VII. c. 12. de ref.), vyjímajíc případ, že by ze spravedlivé překážky tak učiniti nemohl. Nepřijal-li by svěcení toho do roka, ztrácí ipso iure beneficium kurátní, kdežto jde-li o beneficium jiného druhu, může a má býti biskupem ku přijetí svěcení donucen, nechce-li býti od něho beneficia zbaven. (S. C. C. 26. ledna 1608; c. 14. in VI° de elect.) Při těch, kdož pro nějakou překážku nemohou do roka svěcení přijmouti, dlužno rozeznávati, byla-li tu překážka ta již před obdržením beneficia nebo nastala-li teprve potom, a spolu v obém případě je-li tím kandidát sám vinen čili nic. Byl-li překážkou stižen již před obdržením beneficia a podvodně ji zamlčel, ztrácí beneficium kurátní ipso facto, jiného pak zbaven bývá nálezem soudcovým, leč by překážka záhy přestala. Dostavila-li se už po obdržení beneficia vinou klerikovou, na příklad upadl-li v censuru, platí totéž, co bylo právě řečeno v případě prvém; není-li však klerik překážkou onou vinen (na př. upadne-li v nemoc), neztrácí beneficia, avšak je-li tato překážka jen dočasnou, tu po jejím pominutí může a má ho biskup pod ztrátou beneficia ku přijetí svěcení vyzvati a zavázati. — Ti, kdož jsou *a*-i beneficio recepto vel recipiendo, tvoří zároveň výjimku v tom smyslu, že jim kapitolní vikář v době sedisvakance může i během roku sedisvakance té dáti dovolení ku přijetí příslušného svěcení, jak vidno z c. 10. de ref. Conc. Trid. sess. VII. Srvn. c. 7. X. I. 6; c. 8. in VI° III. 4; c. 2. in VI° III. 6; cc. 14. 22. 35. in VI° I. 6; c. 2. in Clem. I. 6; *Gasparri*, Tract. canon. de sacra ordinat. I. n. 637, II. n. 868 n.; *Sägmüller*, KR., 154, 245. *Ehrm.*

Arcturus v. Arktur.

Arcudi Alexander Tomáš, O. Praed., rod. z Benátek, *sp.*: „S. Atanasio Magno, istoria di avvenimenti e turbolezze eccitate nella chiesa dall' ariana perfidia, con una antiperistasi contraposta d'una critica dell' istoria di s. Atanasio" (Alesii 1715), „Galatina letterata" (Janov 1709). Srvn. *Hurter*, Nomencl. VI³ (1910), 923, 1265.

Arcudius (Arkudius) **1.** Antonín, rodem z Korkyry, vydal r. 1598 v Římě „Anthologion" (v. t.). — **2.** Petr, kontroversista proti rozkolnickým Řekům a podporovatel unie, *n.* 1562 n. 1563 na ostrově Korfu, studoval 1578—1591 v řec. kolleji v Římě, stal se knězem a doktorem theol. Tou dobou jednalo se o sjednocení Rusínů pod panstvím polským s církví katolickou. Biskup lucký a pozdější kardinál Bernard Maciejowski byl za tou příčinou v Římě u pap. Řehoře XIV., jenž mu při návratu přidělil *A*-a ku pomoci. *A*-ovi podařilo se získati unii Hypatia Pocieja, pozdějšího biskupa vlodiměřského. *A.* působil jako učitel na řecké kolleji ve Vilně, r. 1609 vrátil se do Říma, byl theologem kardinála Scipiona Borghese, přestoupil k ritu latinskému; poslední léta strávil v kolleji řecké, *z.* 1633. *Sp.* „Antiresis, albo apologia przeciwko Krzysztofowi Philaletovi" (Vilna 1600, anonymní odpověď k útokům kalvinisty Brońského, jenž užil pseudonymu Krištof Philalethes; spis důležitý zvláště otištěnými v něm listinami), „Libri VII de concordia ecclesiae occidentalis et orientalis in septem sacramentorum administratione" (Pař. 1619, 1626, 1672), „Opuscula aurea theologica quorumdam clarissimorum virorum posteriorum Graecorum circa processionem Spiritus sancti" (Řím 1630, 1670), „Utrum detur purgatorium et an illud sit per ignem" (Řím 1632, 1717), „De purgatorio igne adversus Barlaam" (t. 1637), „Menologium Graecorum" (překl. z řec., jejž uveřejnil Ughelli v „Italia sacra" X², 243 násl.). *A.* byl muž zbožný, neúhonný a horlivý, ale v polemice s protivníky nadmíru vášnivý; spisy jeho trpí neuspořádaností. Srvn. *L. Petit* v Diction. de theol. cathol. I, 1771—1773, *Hurter*, Nomencl. III³ 702—705.

Arculf v. Arkulf.

Ardagh (Ardachaden. dioec.), biskupství v Irsku, v cirk. provincii armaghské (v. Armagh), zal. v V. stol., 100.819 katol., 41 far, asi 100 kněží, 87 kostelů a kaplí, 1 klášter mužský, 12 ženských; sídlo biskupa jest v Longfordu.

Ardalion (Ardalio) sv. mč., v době císaře Maximiana kol. 309 nepochybně v některé z východních provincií říše římské, zprvu herec (mimus), jenž hrou svoji křesťany a jejich bohoslužby činil směšnými; jedenkrát, když hrál v úloze křesťana, jenž pro stálost ve víře měl býti usmrcen,

stala se s ním pojednou změna: k divákům, kteří mu za dovednou hru tleskali, zvučným hlasem volal, že jest křesťanem opravdu. I byv odveden před soudce, opětoval svoje vyznání a byl za živa upálen. Mart. Rom. 14. dubna: „Sancti Ardalionis Mimi, qui cum sacris Christianorum in theathro illuderet, de repente mutatus, ea non solum verbis, sed et testimonio suo sanguinis comprobavit."

Ardeatská silnice (Via Ardeatina), vedoucí z Říma do bývalého hlav. města rutulského v Latiu, Ardey, (která jest nyní nepatrnou vesnicí sotva se 200 obyv.), má pro archaeology křesťan. důležitost proto, že se při ní nalézají pohřebiště sv. Domitilly u brány Marancia, sv. Marka a Marcelliana, sv. Nikomeda a Felikoly, a coemet. Nunziatellino. Srvn. *Kraus*, Real-Encykl. d. christ. Altert. II, 111 a 116 n.; *týž*, Roma Sotterr. 522. *Tpch.*

Ardenne, býv. praemonstr. klášter ve Francii (diec. Bayeux), jejž založil 1138 Arnold du Four a manželka jeho Assalina; zprvu to bylo proboštství; první probošt Gislebertus *z.* 1180. Za druhého probošta Quarina, syna zakladatelova, bylo proboštství povýšeno na opatství; třetí probošt Mikuláš zahynul kol. 1230 spolu s 25 řeholníky při zřícení se kostela klášterního. Opatství vzalo za své v době revoluce.

Ardia Jan Ant. S. J., *n.* v Neapoli kol. 1654, vstoupil do Tov. Ježíš. 1668, *z.* v Messině 1724; *sp.* „Tromba apostolica all' orecchio del peccatore assonato, cioè Predicbe ed altri esercizii per missioni, tratti dall opere spagnuole di Monsignor Barsia, vescovo di Cadice" (Neapol. 1695, 1703, Ben. 1727, 1744), „Tromba Quaresimale" (Neap. 1704, Ben. 1729), „Tromba catechistica cioè Spiegazione della doctrina cristiana" (Neap. 1713, Ben. 1724, 1741, 1752, 1776, přel. do latiny „Tuba catechetica", Augšp. 1736, Košava 1740, 1750), „Tromba Mariana, cioè Panegirici, sermoni, panegirici morali e novene sopra i misteri e festività principali della Beata Vergine Madre di Dio Maria. Fatta su i libri di parecchi celebri autori singolarmente spagnuoli" (Neap. 1720, Ben. 1743). Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 524—525.

Ardigo Robert, *n.* v Casteldidione 1828, byl kanovníkem v Mantui, odpadl 1871, stal se professorem dějin filosofie na universitě padovské; jest stoupencem positivismu Spencerova; *sp.* „La morale dei positivisti" (1878), „La religione di T. Mamiani" (1880), „L'inconscibile di H. Spencer e il positivismo" (1883) a j.

Ardmachien. dioec. v. Armagh.

Ardo (sv.) řec. Smaragdus OSB., učitel v klášteře anianském, provázel opata sv. Benedikta (v. t.) 797 k synodě frankfurtské, *z.* 7. bř. 843, *sp.* životopis řečeného opata, vyd. *Mabillon* v Acta Ss. Ordinis s. Benedicti IV, 1, 192, *Migne*, PL. CIII, 353, *Monum. Germ. Script.* XV, 1, 200. Srvn. *Hurter*, Nomencl. I[3] (1903), 762, *Stadler*, Heiligen-Lex. I, 305.

Ardon *hbr.* 'Ardón, *LXX* 'Αρδών, syn Káleba, syna Hesronova z manželky Azuby (1. Par. 2[18]).

Arduin sv., *n.* v Rimini, žil v klášteře sv. Gaudentia, *z.* 1009. Srvn. *Stadler*, Heil.-Lex. I, 305.

Arduin Alex., *sp.* „La religion en face de la science, leçon sur l' accord entre les données de la révélation biblique et les théories scientifiques modernes" (Lyon 1877—1879, 2 sv., 3. vyd. 1881, 3 sv.). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III[2] (1895), 1198.

Arduum sane, motu proprio papeže Pia X. z 19. března 1904 o kodifikaci zákonů církevních.

area tolik co půda, piocha, požívala v právu římském, šlo-li o půdu věnovanou na hrob, výsady nedotknutelnosti a zvláštní ochrany právní, o niž pečovalo zvláštní kněžské kollegium, což týkalo se i celé, často rozsáhlé plochy, která hrobu nebo mausoleu či pomníku jakoby věnem byla darována a mnohdy celé zahrady a vinice zaujímala, a to často i s budovami na pozemku tom vystavěnými, ba i se samou ohradou plochy té. Tohoto zákonného ustanovení užila i církev na počátku své existence k zabezpečení svých hrobů a hřbitovů, mohouc takto i v dobách pronásledování býti klidna o osud půdy té, že jí nebude uzmuta, že hroby věřících nebudou zneuctěny, že *a.* nebude prodána a pod. Stalo-li se tudíž, že v dobách těch někteří úředníci nebo rozvášněný lid při pohřbívání věřících (mučedníků) činili křesťanům překážku, byl to jenom čin svévolný, ale nezákonný. Dále užívali křesťané tohoto dobrodiní zákona státního i k tomu, že na posvátné či nábožen. ploše té stavěli kromě pomníkův a bytu hlídačova též budovy (scholae, exedrae, triclinia), sloužící ke shromážděním ve výroční dni úmrtí zesnulých věřících (dle kalendáře), sdružlvše se ve stol. II. a III. v t. zv. collegia tenuiorum čili (dle hlavního účelu svého tak zvaná) collegia funeraticia, jichž členové skládali měsíční příspěvky a jež měla různé funkcionáře, jsouce i dle farností římských roztříděna. V budovách (scholae, basilicae), jež byly takto veřejnými kostely hřbitovními na povrchu země čili sub divo (nad podzemními katakombami), scházeli se věřící s kněžími a biskupem k modlitbám, agapám, i bohoslužbě, jak svědčí o tom v Římě zbytky dvou budov, vystavěných při Appiově silnici nad katakombou sv. Kallixta, jež známy jsou pode jménem basilik sv. Caecilie a sv. Sotery. A že i mimo Řím tak tomu bylo, potvrzuje o Africe z doby Septimia Severa Tertullian (Apol. c. 37; Scapul. 3), hovoře o veřejných, pod širým nebem položených společných hřbitovech družstevních (kollegijních — areae sepulturarum nostrarum) jako o zřízení v Karthagině všeobecně známém. Existenci takovéto posv. *a*-y u bratrstev pohřebních dosvědčují i nápisy z III. stol., jež co se týče stilisace (na př. výměru *a*-y, prohlášení *a*-y za místo náboženské a pod.) souhlasí se stilisací nápisů pohanských (čímž arci na úkor víry nic učiněno nebylo). Tak na př. nápis, nalezený v bývalé maurské Caesarei v Africe, zní: „Euelpius, cultel Slova, (cultor Verbi), věnoval areu na hřbitov a vystavěl svým nákladem kapli (nad zemí), kterou zůstavil církvi svaté. Buďte pozdraveni, bratříl Čistým a pokorným srdcem pozdrav posílá vám Euelpius, vám zrozeným z Ducha svatého." Nápis tento, pocházející z první polov. III. stol., byl v čas konfiskování hřbitovů r. 257 nebo nejpozději za Diokletiana r. 304 zničen, avšak když za Konstantina Vel. nastal pokoj, zase obnoven, jak vidno z připojeného pod nadpisem dodatku: „Sbor bratří obnovil tento nápis. Práce Asteriova." Slova: cultor, area, cella, memoria v nápise tom vzata jsou ze slovníku bratrstev pohřebních; bratřími zovou se spoluvyznavači Euelpiovi, křesťané. Náhrobek Aurelia Alexandra z Frygie, syna Markova, postavený pěti synům, udává, kam až sáhá *a.* bratřím věnovaná atd. Ovšem císař Valerian díval se již na hřbitovy křesťanské jiným okem, zakázav jim ediktem z r. 257 přístup do nich. Srvn. *Bilczewski-Tumpach*, Archaeol. křesť, 14—53; *Kraus*, Roma Sotter. 53 nn. *Tpch.*

Area, *hbr.* 'Arach, *LXX* 'Λρες, 'Ηρά, 'Ηραέ, náčelník rodiny, jejíž potomci v počtu 775 (Esdr. 2[5]) nebo 652 (dle Neh. 7[10]) mužů vrátili se ze zajetí babylonského. Jeden z potomků *A*-ových nazývá se Secheniáš (Neh. 6[18]), tchán Tobiáše Ammonitského.

Arebba, *hbr.* Hárabbáh, město v pohoří judském, o němž zmínka se činí v Jos. 15[60]; nepochybně nynější Chirbet Rabba, jihozápadně od Jerusalema.

Ared, *hbr.* 'Árd, *LXX* 'Αράδ, desátý syn Benjaminův, Gen. 46[21].

Aredius 1. (Aridius, Arigius, franc. Yrieix) sv., zakladatel a opat kláštera atanského, *n.* kol. 511 v Limogesu ze vznešené rodiny, byl vychován při dvoře krále Theudeberta I., od trevírského biskupa Nicetia přijat do stavu duchovního; vrátiv se do svého rodiště, založil klášter Atane, jenž později spolu s městem při něm vzniklém po něm nazván St. Yrieix (v dep. Haute-Vienne), *z.* 25. srp. 591. — **2.** sv., biskup gapský, v. Arigius. — **3.** sv., arcibiskup lyonský, v. Arigius.

Aree, *hbr.* 'Árach, *LXX* 'Αρά, jeden ze synů Ollových z pokolení Aser, 1. Par. 7[39].

Aregius sv., 1. biskup gapský, v. Arigius. — **2.** (Aridius, franc. Arege, Arey), biskup neverský (Nivernum, Noviodunum Aeduorum) v VI. stol., *z.* 16. srp. kol. 558.

Areka v. Abba Areka.

Arekon, vulg. Arecon, *hbr.* Háraqqón (v *LXX* chybí), město v území kmene Dan (Jos. 19[46]), nepochybně nynější Tell el-Reqqeit, severně od Jaffy na pobřeží Středoz. moře.

Arelatensis dioec. v. Arles.

Areli v. Ariel.

Arem v. Harim.

Arembergh (Arenberg) Karel (původně Antonín), kníže, *n.* 1593, vstoupil v 23. roce věku svého r. 1616 do řádu kapuc., stal se generálním definitorem a komisařem řádu, *z.* 1669 v Brusselu, *sp.* „Flores Seraphici" (životopisy vynikajících členů ze řádu kapucínského, 2 sv., Kolín a Antverpy 1640, Milán 1648) a „Clypeus Seraphicus" (obrana Boveriova spisu „Annales Capucinorum", Kolín 1643). Srvn. *Hurter,* Nomencl. III[3] (1907), 702. Byl také zběhlý v architektuře, 1629 vypracoval plán ke klášteru v Soigne u Tervuerenu a 1650 podal návrh k rozšíření kl. kapuc. v Brusselu. *Thieme-Becker,* Allgem Lex. der bildenden Künstler II, 81.

„A remotissima Ecclesiae," dekret posv. kongregace konsistorní ze dne 31. prosince 1909, jímž vydány nové předpisy o návštěvě posv. prahův apoštolských a biskupských relacích diecesních, které vešly v platnost dne 1. ledna 1911 a mají býti součástí nové kodifikace zákonů církevních. Tímto dekretem abrogována starší ustanovení věcí tě se týkající, zejména konstituce Sixta V. „Romanus Pontifex" z 20. prosince 1585, encyklika posv. Sboru koncilu ze 16. listopadu 1673 a konstit. Benedikta XIV. „Quod sancta" z 23. listopadu 1740. (Viz *AAS.* 1910, str. 13 nn.; *CKD.* 1911 ses. 1.)

Arena de, Jakub, světící biskup mettský a potom verdunský, *z.* 1549, psal proti Lutherovi. *Hurter,* Nomencl. II[3], 1377.

arenarium, arenaria, podzemní chodby a doly v okolí Říma vzniklé tím, že tu podnikatelé staveb, a sice hned v dobách předkřesťanských (Cic. Pro Cluentio 14), dobývali puzzolanskou hlínu. Poněvadž se podobají katakombám a tyto někdy přímo se nazývají arenarium, crypta arenaria, mělo se až do polovice XIX. stol. za to, že si křesťané ony opuštěné chodby jednoduše přivlastnili a v nich své mrtvé pochovávali, čili že katakomby nejsou dílem křesťanův, nýbrž stará arenaria. Tento nesprávný názor zvrátil teprve P. Marchi (I monumenti delle arti crist. prim. Roma 1844 str. 33—45, 55—106 atd.); jeho důkazy doplnil Michael de Rossi (v Roma Sott. I, 13 nn.). Sypká půda arenarií se nehodila pro umístění hrobů. Římská campagna je vulkanický útvar trojího druhu; kdežto stavitelé vykořisťovali tufu kamenitého na stavební kámen a tufu pískovitého na dělání cementu, kopali křesťané své katakomby v tufu tak zv. zrnitém, který pro svou větší sypkost nepůsobil tolik obtíží, jako tuf kamenitý, ale přece zase byl pevnější než tuf pískovitý. Jen v několika málo případech (z prozkoumaných 50 pohřebišť pouze 5) použili křesťané stávajících arenarií, ale tu musili boky a klenby podezdíti, aby se nesesuly. Kromě toho se *a.* liší provedením podstatně od katakomb: *a.* jsou křivolaké, nepravidelné, široké chodby se šikmými stěnami, kdežto katakomby jsou přímé, pravidelné, úzké chodby s kolmými stěnami; *a.* jsou v jednom niveau, katakomby mají více, až pět poschodí. Tedy katakomby jsou dílem křesťanův, jak to dosvědčují i četné obrazy fossorů (hrobařů), prolamujících nové chodby, i nápisy k jejich cti zhotovené, na př. laboravit per totum cimiterium. Jsou-li tedy katakomby někdy označovány výrazy arenarium, crypta arenaria, pochází to jednak od zevnější přibližné jejich podobnosti, pak od toho, že *a.* stála také ve spojení s katakombami a usnadňovala zvl. v době pronásledování přístup do katakomb. (*H. Leclercq,* Manuel d'arch. chrét. Paris 1907 I, 221—227; *De Rossi,* Roma Sott. II, 23 nn.; *Kraus,* Real-Enc. I, 93 nn.) *Hub.*

Arenberg v. Arembergh.

Arendt Vilém Amadeus August, *n.* 1808 v Berlíně, habilitoval se 1831 jakožto docent prot. theol. v Bonnu, konvertoval 1832, od 1835 byl prof. archaeologie v Lovani, vydal 1832 dva spisy o své konversi; dále *sp.* „Leo der Grosse und seine Zeit" (Mohuč 1835), „Manuel des antiquités romaines" (Lovaň 1837) a j.; *z.* 1865 ve Špýru.

arenga, počáteční slova, jimiž se cítují listiny, jako papežské bully, motu propria, dekréty, encykliky a pod. Tak na př. encykl. „Pascendi Dominici gregis", bulla „Apostolicae Sedis moderationi", „Grande munus", „Rerum Novarum", „Coenae", „Auctorem fidei", motu proprio „Sacrorum Antistites", „Arduum sane" atd.

Arendt Jan Karel Václav, státní architekt mimo sl. v Luxemburku, *n.* 1825 ve Viandenu v Lucembursku, vydal: „Sammlung selbstentworfener u. ausgeführter Altäre, Kanzeln und sonst. Kirchenmöbel" (1867), „Reisestudien oder Anfänge der christl. Kunst in den Katakomben" (1889), „Antike Paramente und Spitzen" (1901), „Das Luxemburger Land in seinen kunstgeschichtl. Denkmälern" (1903), „Zwei Juwelen kirchl. Kleinkunst" (1905).

Arens 1. Bernard S. J., *n.* 1873 v Hosingenu (Lucembursko); *sp.* řadu divadelních kusů pro jeviště školní a spolková (Johann v. La Valette 1900, Vitus 1901, Hektor v. Loc'h Maria 1901, Kämpfe u. Kronen 1902, Garcia Moreno 1902, Canossa 1903), zpracoval sbírku povídek a j. pro mládež: „Durch die Jahrhunderte. Geschichten und Gestalten. Aus den Erzählungen und Legenden des P. V. Delaporte S. J. ausgewählt" (1902), „Licht u. Schatten" (1902), sbírky básní „Kränze ums Mutterhaupt" (1902) a „Der grosse Tag" (1905); životopisy: „Pius Graf d'Avernas" (1902), „Anna v. Xainctonge, Stifterin der Ursulinen von Dôle" (1567—1621), Lebensbild einer Jugenderzieherin (1903), „Die selige Julie Billiart, Stifterin der Genossenschaft Unserer Lieben Frau, und ihr Werk" (1908). — **2.** František, soukromník v Essenu, *n.* t. 1849; *sp.* „Die beiden Kapitel des Stiftes Essen" (1892), „Das Wappen des Stiftes Essen, die Siegel und Wappen der Stadt Essen" (1894), „Verfassung des Stiftes Essen" (1894), „Das Hospital zum hl. Geist in Essen" (1896), Statuten des gräfl. Damen-Kapitels des Stiftes Essen" (1896), „Der Liber ordinarius der Essener Stiftskirche u. seine Bedeutung für die Liturgie, Geschichte u. Topographie des ehemaligen Stiftes Essen" (1901), „Geschichte des Klosters u. der Schule der Congregatio B. M. V." (1903), Die Essener Münsterkirche u. ihre Schatzkammer" (1906), „Die Entwicklung der Essener

Pfarren" (1906), „Das Essener Kapuzinerkloster" (1907), „Der Liber ordinarius der Essener Stiftskirche mit Einleitung, Erläuterungen u. Plan der Stiftskirche u. ihrer Umgebung im XIV. Jahrhundert" (1907).

Arensböck (Ahrensböck), někdejší poutní místo mariánské v Oldenbursku, od 1397 byl tam klášter kartusiánský, jenž 1564 byl saekularisován.

Arenskij Ant. Stepanovič, skladatel rus., *n.* 1861 v Petrohradě, *z.* 1906, kromě hojných skladeb světských jsou od něho také některé komposice chrámové.

Arent Tobiáš S. J., *n.* 1646, vstoupil do Tov. Ježíšovy 1662, vyučoval 17 let theol. polemické ve Vilně, byl rektorem kollejí v Braunsbergu, Varšavě, Vilně, kdež *z.* 1724; *sp.* „Studium polemicum pro doctrina catholica susceptum in gratiam studiosae iuventutis catholicae ex zelo apostolico ad parochias et missiones acatholicis vicinas aspirantis per interrogationes et responsiones digestum" (3 díly, Vilno 1716, přel. do polštiny P. A. Kierśnicki S. J. pod titulem „Firmament pravdy", Varšava 1738). Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 530, *Hurter*, Nomencl. IV^{3} (1910), 1051.

Arenysu z Petr O. P., rodištěm jeho byl Arenys (v prov. barcelonské), odkudž jeho příjmí, *n.* 1349, *sp.* kroniku řádu do r. 1415, *z.* v Barceloně 1419 n. 1420.

Arenz Jan Vilém, kanovník v Cáchách, *n.* 1833 v Düsseldorfu, *sp.*: „Historisch-apologetisches Lesebuch für den katholischen Religionsunterricht an den obersten Klassen höherer Lehranstalten sowie zur Selbstbelehrung" (1907).

Areopag, *Ἄρειος πάγος*, collis Martius, pahorek v Athenách, severozápadně u Akropole. S pahorku toho byl široký rozhled po městě. Tam pod širým nebem konal sezení svá nejvyšší attický soudní dvůr trestní. Tam doveden byl sv. Pavel, ne aby postaven byl před soud, nýbrž aby tu, jakožto na místě klidnějším, nežli bylo náměstí, od zvědavých Athenanů lépe byl slyšán. A tam měl sv. Pavel slavnou svoji řeč, kteráž jest takořka první řeč apologetickou a didaktickou o pravém náboženství. (Sk. apošt. 17^{19} n.) Srvn. *Haeen*, Lexicon biblicum I, 384, *Sušil*, Sk. apošt. 205.

Areopagita v. Dionysius Areopagita.

Areopolis (Arcorolis, Rabbath-Moab), někd. biskupství v Palestině; *Gams*, Series, uvádí biskupy z let 449—536; nyní bisk. tit.

Arequipa, biskupství v Peru, v církevní provincii Lima, zřízené Řehořem XIII. 1577; počet obyv. cca 270.500.

Ares sv. mč., rod. z Egypta, upálen v Ascaloně za pronásl. Maximina II. 14. pros. 308.

Aresi (Aresius) 1. Bartoloměj O. Cist., rod. z Milána, vstoupil do ř. cist. 1659, byl opatem různých kl., *z.* 1712, *sp.* „Insignis basilicae et imper. Coenobii S. Ambrosii Mediolani abbatum chronologica series" (Milán 1674). — 2. Pavel, původně Caesar, *n.* v Cremoně 1574, vstoupil 1590 do řádu theatinů, vyučoval filos. a theol. v Neapoli a v Římě, stal se 1620 biskupem v Tortoně, *z.* 1644; *sp.* „Arte di predicar bene" (Ben. 1611), „Disputatio de transmutatione aquae vino mixtae in s. Missae sacrificio" (Tortona 1622, Antverpy 1628), „De vero sacri cantici canticorum Salomonis tum historico tum spirituali sensu" (Milán 1640), „Velitationes sex in Apocalypsim" (t. 1647), „Imprese sacre con triplicati discorsi illustrate ed arrichite" (7 svaz., Verona 1613 n., do latiny přel. Jan Kaj. Nemmich v Mnichově 1694, Frankfurt 1701), „Della tribolazione e suoi rimedi" (Tortona 1623 a potom častěji vyd.; do lat. přel. Petr Wemmers „Mundi tribulatio ejusque remedia", Kolín n. R. 1663). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III^{3} (1907), 1068—1069, *Adelung* I, 1043.

Aresius (Aurisus) sv. mč. v Africe, Mart. Rom. 10. čna.

Aretas (*Ἀρέτας*), jméno několika králův arabských (nabatejských), sídlivších v Petře, kteří v posledních dvou stoletích př. Kr. do osudů říše židovské poněkud zasahovali: 1. *A.* I. (*A., ὁ τῶν Ἀράβων τύραννος*), z dob krále syrského Antiocha Epifana (176—163); k němu utekl se neprávně dosazený nejvyšší kněz Jáson (v. t.); dle některých byl Jáson od něho vězněn (*„ἐγκλεισθείς"*), dle jiných (kteří čtou *„ἐγκληθείς"*) od něho vůbec nebyl přijat (2. Mach. 5$^{6\,8}$). — 2. *A.* II., vítěz nad židovským králem Alexandrem Jannaeem (Jos. Flav. Antiq. 13. 15, 2). — 3. *A.* III., s nímž se spolčil Hyrkan, aby mu pomohl ke trůnu proti bratru Aristobulovi. *A.* r. 64 porazil sice Aristobula, ale byl od Pompejova legáta Scaura zahnán. (Jos. Fl. Antiq. 14, 2, 1. 3.) — 4. *A.* IV. (původně slul Aeneáš) dal svou dceru Herodovi Antipovi za manželku a s ním i vítězně válčil, když ji tento od sebe zapudil. (Jos. Flav. Antiq. 18, 5, 3.) Tehdáž nepochybně zmocnil se na krátký čas Damašku. V době, kdy město to měl ve své moci, podařilo se sv. Pavlu odtud prchnouti, ač náměstek *A*-ův ve městě tom nepochybně z návodu Židů (srvn. Skut. apošt. 9^{24}) dal hlídati brány městské, aby ujíti nemohl (2. Kor. 11^{32}).

Aretas (Arethas, *Ἀρέθας*) sv. mč. 1. místodržící města Nedžranu (Najranu, Nagran) v Himjarsku v jižní Arabii za vlády krutého krále Jusufa Dhu Nuwase (Dunaana, srvn. čl. Arabie, str. 582), nechtěl uposlechnouti rozkazů královýchsměřujících k zahlazení křesťanství. Jeho přičiněním obyvatelé města zůstali víře křesťanské věrnými. Ale Dhu Nuwas r. 523 úskokem města se zmocnil a hrozné krveprolití v něm způsobil. *A.*, stařec 95letý, byl stat. Památka sv. *A*-y a soudruhů jeho v Mart. Rom. 24. října, v církvi řec. téhož dne. *Acta Ss.* Oct. X, 721 n., *Analecta Boll.* X, 58—59. — 2. podstoupil smrt mučednickou v Římě kol. 504; Mart. Rom. 1. října.

Arethas, arcibiskup caesarejský cca 901—940, muž velice učený, jenž horlivě sbíral rukopisy děl starších spisovatelů a opatřoval je scholiemi a poznámkami (z jeho sbírky rukopisů zachoval se důležitý kodex pařížský, obsahující řecké apologety, a kodex londýnský, obsahující spisy Platonovy); *sp.* kol. 895 (dle jiných 913) kommentář k Apokalypsi (vytišt. ve Veroně 1532 v dodatcích ke spisům Oecumeniovým, v Pař. 1631, v Oxfordě 1844, u Migne PG CVI, 487—787); mimo to zachovala se od něho řeč o sv. mučednících Samonovi, Guriovi a Abibovi, jakož i řeč o přenesení sv. Euthymia (*Migne*, l. c. 787—806). Srvn. *Hurter*, Nomencl. I^{3} (1903), 879.

Arethusa (Aretusa), někd. bisk. v Syrii; *Gams*, Series, uvádí biskupy z let 235—680; v době křižáckých výprav 1099—1100 byli tu biskupové latinští. Nyní bisk. tit.

Aretin. (Arretin.) dioec. v. Arezzo.

Aretino Pietro, italský humanista, *n.* 1492 v Arezzu, *z.* 1557 v Benátkách; nadaný, ale bezcharakterní básník, vedl život nevázaný; veliká část jeho spisů jest obsahu kluzkého — ale neostýchal se současně vydávati i spisy obsahu mravně-náboženského, na př. parafrasi žalmů kajících (1534) a j.

Aretinus (= z Arezza) 1. Bonaguida, v Arezzu narozený, za pontifikátu Innocence VI. (1243—1254) advokát při kurii římské, po tě pak professor práva kanonického v Arezzo, vynikl jako glossátor dekretálek Řehoře IX. Srv. *Laurin*, Introd. in C. J. C. str. 149. — 2. František v. Accolti

3. — 3. František (Franciscus de Pilignanis) O. S. F., *n.* v Arezzu 1553, *z.* v Mantue 1616, znamenitý kazatel, zpovědník vévody toskánského a theolog biskupa mantovského; *sp.* „Summa theologiae speculativae et moralis, ac commentaria scolastica in tertium et quartum sententiarum libros Joannis Scoti" (Ben. 1581, 1618), „Commentarius in libros magistri Antonii Sirecti de formalitatibus Scoti" (Ben. 1606), „Practica criminalis canonica" (Perusie 1609). — 4. Gambiglioni (v. t.). — 5. Gratia (v. t.). — 6. Guido (v. t.). — 7. Petr v. Aretino.

Aretius (Arecius) s v. mč. v Římě, Mart. Rom. 4. června.

Aretius Benedikt, jmenoval se původně „Marti", kteréžto jméno pořečtil v *A.*, švýcarský theolog kalvínský, *n.* v Bernu 1505, *z.* t. 1574, byl prof. jazyků v Bernu, a později prof. theologie; *sp.* „Commentarii breves in Mosis Pentateuchum" (1602 a 1611), „Commentarii in Domini nostri Jesu Christi Novum Testamentum" (1580—1584, 1607), „Commentarii in quatuor Evangelia" (1577), „Commentarii in Actuum apostolorum historiam" (1590), „Commentarii in omnes epistolas Pauli et canonicas, itemque in Apocalypsim Joannis" (1589), „Valentini Gentilis justo capitis supplicio Bernae affecti brevis historia, et contra ejusdem blasphemias orthodoxa defensio articuli de Santa Trinitate. Censura propositionum, quibus nituntur catabaptistae in Polonia probare baptismum non successisse circumcisioni" (1567), „Problemata theologica, continentia praecipuos nostrae religionis locos, brevi et dilucida ratione explicatos" (3 díly 1574 až 1576), „Lectiones VII de coena Domini, ex variis scripturae s. locis sumptae" (1578, 1581, 1589), „Examen theologicum brevi ac perspicua methodo conscriptum. Accesserunt duo lemmata: prius de lectione, posterius de interpretatione Sacrae Scripturae; cum opusculo de formandis studiis" (1579).

Aretusi (Aretusius) Caesare, italský malíř v Bologni, *z.* 1612, od něho jsou některá freska i olejové obrazy v různých chrámech bolognských, jakož i zvětšená kopie Corregiova freska „Korunování P. Marie" v kostele S. Giovanni v Parmě.

Areuna, čes. překl. Arevna (2 Král. 24^{16} n.), Jebusita, jenž prodal svoje pole na hoře Moria Davidovi; týž nazývá se v 1 Par. 21^{15} a 2 Par. 3^{1} Ornan (v. t.).

Areus v. Arius.

Arevalo 1. Faustinus S. J., *n.* 1747 v Campanariu ve Španělsku, vstoupil 1761 do Tov. Ježíšovy, po vypovězení jesuitů ze Španělska byl deportován do Italie, žil v Římě požívaje přízně kardinála Lorenzany; 1800 vyznamenán titulem „papežského hymnografa", v letech 1809—1815 byl theologem poenitenciarie, vrátil se do Španěl, vstoupil opět do Tovaryšstva, stal se 1820 místoprovinciálem kastilským, *z.* 1824 v Madridě. V literatuře dobyl sobě zvučného jména zvláště pečlivým vydáním spisů některých starších církevních spisovatelů. Z publikací jeho uvádíme: „Hymnodia hispanica ad cantus, latinitatis, metrique leges revocata et aucta. Praemittitur dissertatio de hymnis ecclesiasticis eorumque correctione atque optima constitutione" (Řím 1786), „M. Aurel. Clem. Prudentii V. C. Carmina ad optimas quasque editiones et mss. codd. Romanos allosque recognita et correcta" (t. 2 sv. 1788—1789), „Draconii poetae christiani saeculi IV. carmina ex mss. Vaticanis duplo auctiora iis, quae adhuc prodierunt" (t. 1791, jeho vydání Prudentia a Dracontia znovu otiskl *Migne* PL LIX, LX), „C. Vettii Aquilini Juventii presbiteri hispani historiae evangelicae libri IV" (t. 1792), „Coelii Sedulii Opera omnia ad mss. codd. Vaticanos allosque, et ad veteres editiones recognita" (t. 1794, znovu otiskl *Migne* PL XIX), „S. Isidori Hispalensis, episcopi Hispaniarum, Doctoris Opera omnia denuo correcta et aucta" (t., 7 sv. 1797—1803, znovu otiskl *Migne* PL LXXXI—LXXXIV), „Missale gothicum secundum regulam beati Isidori Hispalensis" (t. 1804), složil některá officia nových svátků (na př. BVM auxilium Christianorum). Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 530—534, *Hurter*, Nomencl. III^{2} (1895), 822 824. — 2. Rodrigo Sanchez de A. (Rodericus Sancii de Arevalo), *n.* 1404 v S. Maria de Nieva (v diecesi segovské), stud. práva v Salamance, stal se knězem, byl biskupem oviedským 1457 - 1467, zamorským 1467, calahorrským 1467—69 a palenckým 1469; *z.* 1470, *sp.* „Speculum vitae humanae" (Řím 1468 a potom častěji vydáno a do různých jazyků přeloženo; v díle tomto kárá mimo jiné i zlořády vyššího duchovenstva a kurie římské, začež došel obliby u některých protestantů, kteří spatřují v něm předchůdce Lutherova, ale neprávem, jelikož *A.* práva Stolice papežské uznával a je obhajoval), „Historia Hispanica" (t. 1470), „De monarchia orbis et de origine et differentia principatus Imperialis et regalis" (t. 1521). Srvn. *Hurter*, Nomencl. 942 - 944.

z Arezza v. Aretinus a Guido.

Arezzo (Aretin. n. Arretin. dioec.), biskupství v Toskánsku, Sv. stolici bezprostředně podřízené, zal. ve IV. stol.; 250.300 katol., 330 far, 563 kněží světských, 149 řeholníků, 145 seminaristů, 436 kostelů a kaplí.

Arezzo Tomáš, kardinál, *n.* 1756 v Orbetello v Toskánsku ze vznešené rodiny; papež Pius VII. poslal jej v důležitých záležitostech do Petrohradu a Drážďan; 1808 byl *A.* od Francouzů jako zajatec z Říma odveden, vrátil se 1814, stal se 1816 kardinálem, apoštolským legátem ve Ferraře, 1820 biskupem sabinským, 1830 místokancléřem římské církve, *z.* 1833.

Arfad אַרְפָּד, Ἀρφάδ, Arphad, město a království v severní Syrii, v Písmě sv vždy uváděné spolu s městem a královstvím Emath (4 Král. 18^{34}: „Kdež jest bůh Emath a *A.*?", 19^{13}: „Kde jest král Emath a král *A.*?, Is. 10^{9}, 36^{19}, 37^{13}, Jer. 49^{23}). *A.* bylo dobyto 740 př. Kr. od Tiglat Pilesara III. V nápisech klínopisných „Arpaddu". Po pádu říše assyrské stal se *A.* nepochybně zase samostatným. Nyní rumoviště Tell Erfád asi 20 km severně od Aleppa (Haleba). Srvn. *Prášek*, Dějiny starov. národů východních II, 120.

Arfasachejšti v. Afarsachejšti.

Arfaxad, אַרְפַּכְשַׁד (Arpakšad), Ἀρφαξάδ, Arphaxad 1. syn Sémův, narozený dva roky po potopě (Gen. 10^{22}, $11^{10.11}$, 1. Par. 1^{17}), otec Sálcův Gen. 10^{24}, $11^{12.13}$, 1. Par. 1^{18}). Dle massoretského textu a vulg. Gen. 11^{12} *A.* stár jsa 35 let zplodil Sálea, ale dle *LXX A.* ve věku 130 let zplodil Kaina, jenž v *LXX* také Gen. 10^{24} a u Luk. 3^{36} nazývá se synem *A*-ovým, tak že by Sále nebyl synem, nýbrž vnukem *A*-ovým. *A.* po zplození prvorozeného syna žil 303 (*hbr.* 403, *LXX* ἔτη τετρακόσια) let a zplodil syny i dcery (Gen. 11^{13}). Někteří domnívají se, že *A.* jest pouze jméno ethnografické nebo zeměpisné (severoassyrský národ Arrapachitů nebo země Chaldeů), ale Gen. 11^{10-13} výslovně označuje muže, jehož jméno ovšem mohlo pak přejíti na kmen nebo krajinu. — 2. v Judith $1^{1.5}$ král médský, jenž mnohé národy sobě podmanil a od Nabuchodonosora (= Asurbanipala) byl přemožen; někteří míní, že to byl médský král Fraortés (Fravartis) II., syn Dejokův.

Arfaxadov Th., magister v semináři orelském, *sp.*: „Ierusalimskij sinedrion: istorsko-archeologičeskoe izslědovanie" (Kazaň 1903).

Arfe (Arphe), španělská, snad z Německa nebo z Flanderska pocházející rodina zlatníků a stříbrníků; členové její vyznamenali se zvláště zhotovením velikolepých tabernakulovitých stříbrných kustodií, jichž ve španělských kathedrálách užívá se v oktávu Božího Těla k umístění monstrance s Nejsvětějším. **1.** Enrique de *A.* přišel nepochybně v komonstvu Filipa Krásného z Flanderska do Španěl, zhotovil tyto kustodie: 1506 pro kathedrálu v Leoně, 1513—18 pro kathedrálu v Cordově (kustodie ta má 4 etáže a váží 532 hřiven stříbra), 1515—1529 pro kathedr. v Toledě (9 stop vys., obsahuje 795 hřiven stříbra, 57 hřiven zlata a ozdobena jest 260 soškami); Enrique pracoval ve slohu pozdně gotickém; žil ještě r. 1543. — **2.** Antonio de *A.*, syn před., pracoval v tak zv. slohu platerecském (v. t.); z jeho prací vynikají kustodie: Mariánského kostela v Medina de Rioseco a kathedrály v St. Jago de Compostella (1540—1554). — **3.** Juan de *A.* y Villafañe, syn před., *n.* 1535 v Leoně, *z.* 1603 v Madridě, umělec všestranně vzdělaný, zhotovil kustodie: pro kathedrálu v Avile (1564—1571), pro kathedrálu v Seville (1580—1587), pro S. Pablo v Burgosu (1588), pro kathedrálu ve Valladolidu (1590), dále 64 poprsních soch (relikviářů) světců pro Eskorial (1599).

Argaeus v. Argeus.

Argaiz (Argaez) de, Řehoř O. S. B., *n.* v Logronno v Kastilsku, zabýval se dějepisectvím, ale bez kritičnosti; s velikou lehkověrností přijímal za pravdu různé bajky; *z.* r. 1683; *sp.* „Poblacion ecclesiastica de Espanna, y noticia de sus primeras honras hallada en los escritos de s. Gregorio Obispo de Granada y en el Chronicon de Hauberto monge de S. Benito y continuada en los escritos y Chronicon de Hauberto Hispalense" (Madrid 1667), „Corona real de Espanna fundada en eberedito de los muertos, i vida de s. Hierotheo, obispo de Athenas y Segovia" (t. 1668), „La Soledad laureada per S. Benito y sus hyos en las Iglesias de Espanna" (t. 1675). „Instruction historica y apologetica para religiosos ecclesiasticos y seglares" (t. 1678). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 539.

Argellati 1. Filip, *n.* 1685 v Bologni, *z.* v Miláně 1755, vynikající knihkupec; aby umožnil vydání spisů Muratoriových (v. t.), zřídil za pomoci několika mecenášů („Società Palatina") v Miláně tiskárnu, v níž vyšlo 25 svazků díla Muratoriova, dále nové vydání spisů Sigoniových (6 sv.) a j. nákladné publikace; *A.* sám *sp.* „Bibliotheca Scriptorum Mediolanensium seu acta et elogia virorum omnigena eruditione illustrium" (1745, 2 sv.) a j. — **2.** František, *n.* 1712 v Bologni, syn předešl., cís. vojenský architekt, *z.* 1754, filosof a právník, *sp.* m. j. „Storia del sacrificio della s. messa, ove discorresi in qual lingua, con quali abiti e vasi sagri si celebrasse la Messa al tempo della primitiva Chiesa e di varie Liturgie praticate nell' Oriente, ma specialmente del Rito romano e delle Ceremonie di vari sommi Pontefici introdotte nell' Occidente" (Florencie 1744, Ben. 1745). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910) 1584, 1653.

Argenteuil (S. Maria de Argentolio), benediktinské opatství v arrondissementu Versailles, jež kol. 655 za Chlotara III. zal. Ermenricus a manželka jeho Nummana. Zprvu klášter ženský, jehož prvou abatyší byla Leudesinda. Po zničení Normanny na poč. XI. stol. opět vystavěn a dotován; od XII. století klášter mužský, připojil se ve XIV. stol. k reformě zavedené k podnětu Maurinův.

argenteus codex (kodex stříbrný), psaný v V. n. VI. stol. úhledně stříbrným písmem (první řádky evangelií a první slova odstavců zlatým) na pergamenu purpurem zbarveném, obsahující gotský překlad evangelií; massivní stříbrná vazba pochází ze XVII. stol. Původně obsahoval na 330 listech velikého kvartu všecka evangelia kanonická pořádkem Mat., Jan, Luk., Mar.; ale již v XVII. stol. byl kusý; nyní zbývá z něho jen 187 listů, jež obsahují z ev. Mat. asi 10, z Janova 13, z Luk. 17, z Markova 13 kapitol. První zmínka o něm vyskytá se v XVI. století; tehdáž chován byl ve Verdenu u Düsseldorfu v klášteře, kamž byl přinesen snad z Italie zakladatelem kláštera tohoto sv. Liudgerem (*z.* 807). Na sklonku XVI. stol. dostal se do Prahy jakožto dar císaři Rudolfovi, 1648 při vpádu Švédů do Prahy upadl jako válečná kořist do rukou gen. Königsmarka, jenž poslal jej do Stokholmu darem buď královně Kristině aneb jejímu bibliothekáři Isáku Vossovi, který jej později skutečně měl a s sebou 1655 do Hollandska vzal. R. 1662 koupil jej od Vossa kancléř hrabě Magnus Gabriel de la Gardie a věnoval upsalské knihovně universitní, kde se dosud chová. Viz čl. gotský překlad Písma sv. Srvn. *Sýkora*, Úvod do Písma sv. NZ. I, 312.

Argentier de l' v. Largentier.

Argentina de v. Tomáš ze Štrassburku.

Argentinen. dioec. v. Štrassburk.

argentinská republika v Jižní Americe (viz mapu příl. X.), skládá se ze 14 provincií, z nichž každá pro sebe těší se značné míře autonomie, a z 10 území, jež nejsou schopna samosprávy, a proto spadají bezprostředně pod pravomoc společné vlády. *A. r.* odtrhla se od místokrálovství peruského a od Španěl po mnohých bojích v l. 1812, 1813 a na kongresu v Tucumánu prohlášeny státy laplatské za svobodny 9. července 1816. Nynější ústava pochází z 21. října 1860, jsouc vzdělána po vzoru ústavy Spojených Obcí severoamerických. Od r. 1860 do r. 1905 přišlo do *a*-é *r*-y okrouhle 2,500.000 přistěhovalců, a to ze tří čtvrtin ze zemí katolických, hlavně Italů (skoro dvě třetiny), kdežto rakouských občanů se přistěhovalo v té době do *a*-é *r*-y na 40.000. Ježto však při posledním sčítání se napočetlo jen 12.803 Rakušanů, neusadilo se jich dle všeho mnoho trvale v *a*-é *r*-ce. Všeho obyvatelstva bylo r. 1900 4,794.149. První křesť. osadu založili františkáné 1539 při řece La Plata; na začátku XVII. století měli jesuité přes 100.000 Indiánů shromážděných v osadách („redukcích"), v nichž kněz byl hlavou, a tam se učili rolnictví, stavěli si příbytky, různé útulky a jinak se vzdělávali, za kterým účelem zřízena i zvláštní tiskárna. Mnohoslibné podniky ty utrpěly vypuzením jesuitů z *A*-e r. 1617. Také pozdější neklidné doby nebyly valně příznivy rozvoji církevnímu; i po prohlášení neodvislosti od Španělska r. 1816 četné občanské a jiné války řádily v *A*-ě a poškozovaly i náboženského ducha. Obyvatelstvo nynější jest skoro naskrze katolické (jen asi 0·8% jest nekatolíků: 27.000 protest., 7000 Židů), církev katolická jest ve státě uznanou, ač jiným volno své náboženství vyznávati svobodně. Stát vydržuje duchovenstvo; k tomu účelu vynaložen r. 1905 obnos asi 4 mill. korun. Duchovní vrchnost skládá se z arcibiskupa sídlícího v Buenos Aires (v. na mapě příl. X. č. IV, 1) a z biskupů, jichž sídla jsou Cordoba (IV, 3), La Plata (IV, 7), Parana (IV, 5), San Juan de Cuyo (IV, 4), Santa Fé (IV, 8), Salta (IV, 6) a Tucumán (IV, 9). President republiky navrhuje terno při volbě biskupa a Sv. stolice jej volí; tato má nuncia v Buenos Aires. Jeden ze základních zákonů nařizuje, že presidentem unie může býti jen katolik a aby se pracovalo na pokřesťanění Indiánů. Civilní sňatek prohlášen za závazný zákonem z r. 1888, avšak úředník nesmí překážeti nebo brániti sňatku církevnímu po civilním. Školy jsou sekularisovány do té míry, že se v nich náboženství vyučuje před

CÍRKEVNÍ MAPA JIŽNÍ AMERIKY.

Tiskem V. Kolrby v Praze.

Český slovník bohovědný.

světským vyučováním anebo po něm; zúčastňovati se vyučování toho ponecháno jest dětem na vůli. K vyučování tomu oprávněny jsou jen osoby od církevních vrchností pověřené. Proslulým poutním místem jest chrám Matky Boží v Lujánu, vzdálený asi půltřetí hodiny drahou od hlavního města; basilika, jež se tam právě staví, bude jedním z nejkrásnějších chrámů amerických. Řády církevní mají veskrze volný vstup do *a*-é *r*-y a jsou také skoro všecky tu zastoupeny. *Škjer.*

Argentino Karel Antonín, *n.* v Ceseně, oratorián, moralista italský v prvé polovici XVIII. stol.; *sp.* „Contro l'abominevole usanza di comparire le Donne immodestamento soelate" (Cascna 1719), „Decisiones theologico-morales" (t. 1719).

Argentis Eustratios z ostrova Chios, lékař-filosof *(ἰατροφιλόσοφος)*, studoval medicinu v Halle v Sasku, cestoval po Německu, Italii a Egyptě; r. 1748 měl v Kairu se dvěma missionáři františkány P. Cyrillem a Gabrielem disputaci o užívání kvašeného chleba při oběti mešní; později tvrdil, že nutno jest, aby ti, kdož z římsko-katolické církve přestupují k církvi řecké, znovu byli křtěni; jeho názor schválila synoda cařihradská 1756. *A. z.* kol. 17 6—1760. *Sp.*: *Βιβλίον καλούμενον ῥαντισμοῦ στηλίτευσις*" (Cařihr. 1756, o nutnosti znovukřtění katolíků k církvi řecké přestupujících), *Ἐγχειρίδιον περὶ βαπτίσματος καλούμενον χειραγωγία πλανωμένων* (t. 1756; v knize této dokazuje, že nelze udělovati křest jinak leč trojím ponořením), *Σύνταγμα κατὰ ἀζύμων* (Lipsko 1760, o užívání nekvašeného chleba při oběti mešní). Srvn. *L. Petit* v Dictionnaire de théol. cathol. I, 1776, *Palmieri*, Nomencl. I, 105—108.

Argento (Argentus) Kajetán, právník, *n.* v Cosenze 1661, president král. rady v Neapoli, *z.* 1730, *sp.* „Dissertationes III de re beneficiaria" (1708, spis tento zakázán byl r. 1710 pap. Klementem XI.). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 1289.

Argentoratensis v. Tomáš ze Štrassburku.

Argentoratum, Argentina v. Štrassburk.

Argentoratus František, O. S. F. obs. české provincie v Nise, *sp.* 1518 „Expositio missae juxta mentem irrefragabilis doctoris Alexandri de Ales." *Balbín.* Boh. docta (vyd. P. Candidus) II, 16.

Argentov 1. Alexander, ruský kněz-missionář v Sibiři, vydal tiskem některé cenné zprávy o kraji jakutském: „Putevyja zapiski v pripolarnoj městnosti", („Zapiski sibirskago otděla Geograf. Obščestva", kn. IV.); „Caunskij prichod Jakutskoj oblasti" („Zapiski Imp. russk. geografičeskago Obšč." 1859); „Statistika narodonasedenija prichoda Spasitelja v Nižne-kolymské" (t.); „Nižne-kolymskij kraj" (v „Izvěstija geografičeskago Obščestva" 1879). — 2. Ondřej, ruský kněz missionář, působil zvláště proti sektě Molokánů; *sp.*: „Besědy s molokanami" (Novgorod 1884). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 108.

Argentré Karel du Plessis d', *n.* 1673 v zámku du Plessis u Vitré, studoval theologii v Sorbonně, 1699 vysvěcen na kněze, stal se 1707 gen. vikářem biskupa tréguierského, 1709 král. almužníkem, 1723 biskupem tullským, vynikal horlivostí apoštolskou, vzorným životem a dobročinností; *z.* 1740; *sp.*: „Elementa theologica, in quibus de auctoritate et pondere cujuslibet argumenti theologici disputatur" (Pař. 1702), „Appendix posterior ad elementa in quaestionem de auctoritate ecclesiae" (t. 1705), „Lexicon philosophicum" (La Haye, 1706), „De supernaturalitate seu de propria ratione, qua res supernaturales a naturalibus differunt" (t. 1707), „Martini Grandin (v. t.) Opera" (5 sv., Pař. 1710 až 1712; do díla toho vsunul některé statí své, na př.: „Commentarium historicum de praedestinatione ad gloriam et reprobatione", „De voluntate divina antecedente et consequente salvandi homines veterum ac recentiorum testimonia", „Index manuscriptorum commentariorum de rebus theologiae a quibusdam priscis interpretibus magistri sententiarum conscriptorum", „De contritione et attritione scholasticorum sententiae", „De propria efficientia sacramentorum Novae legis", „Sententia s. Bernardi de ablutione pedum a Christo instituta", „Sententia dictorum s. Hilarii de doloribus Christi", „De Honorio papa"); „De numine Dei ut rerum omnium effectoris" (Pař. 1720); „Collectio effatorum divinae Scripturae, quibus mysteria fidei catholicae et dogmata explicantur contrariique errores refelluntur" (Pař. 1725). „Collectio judiciorum de novis erroribus, qui ab initio XII. saeculi post incarnationem Verbi usque ad a. 1713 in Ecclesia proscripti sunt et notati; censoria etiam judicia academiarum, inter alias parisiensis et duacensis etc. cum notis, observationibus et variis monumentis ad theologicas res pertinentibus" (3 sv. fol., Pař. 1733—1736, nejdůležitější dílo *A*-ovo), „Analyse de la foi divine avec un Traité de l'Eglise" (proti Jurieuovi, 2 sv., Lyon 1699), „Dissertation, dans laquelle il explique, en quel sens on peut dire, qu'un jugement de l'Église, qui condamne plusieurs propositions de quelque écrit dogmatique, est une règle de foi" (Tulle 1733), „Explication des sacraments de l'Église" (t. 1734), „Explication de la prémotion physique" (t. 1737). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 1003—1006.

Argentus v. Argento.

Argeus (Argaeus) sv. mč. spolu s bratry svými Narcissem a Marcellinem za císaře Licinia v Pontu, Mart. Rom. 2. ledna.

argia, *ἀργία*, staženo z *ἀεργία* (*α* privativum + *ἔργον*), v církvi východní den, v němž přikázán odpočinek od prací služebných, slovo to významem svým kryje se s naším slovem „neděle" a s ruským „prazdnik". — *A.* triémeros, *ἀργία τριήμερος* = svátky svatodušní, tři dni trvající. Srvn. *Nilles*, Kal.² I, 50, II, 414.

Argimirus (Argymirus) sv. mč. pocházel ze vznešené rodiny ve městě Cabře (Egabra) ve Španělsku, byl úředníkem v Cordově, vstoupil později do kláštera, byl u maurských soudců obžalován, že rouhal se Mohamedovi, byl uvězněn a mukami nucen k odpadu od víry; vytrvav statečně, byl sťat r. 856. Mart. Rom. 28. čna.

Argiro Jan Křt., vynikající právník a advokát v Římě, *sp.* „Theatrum iuris ad nonnullos titulos Decretalium confectum" (2 sv. fol., Řím 1742).

Argob, území východně od horního Jordánu, v Básanu; bylo v držení rodu Jairova z pokolení Manasse (5. Mojž. $3^{4\cdot5}$, $3^{13\cdot14}$); nebylo to celé území Básanovo, jak někteří se domnívají, nýbrž část jeho, totiž krajina zvaná Trachonitis (El-Ledžá[h]).

Argob, důstojník nebo úředník při dvoře krále israelského Faceje (Fakeja, Pekachja), jenž spolu s králem a jiným hodnostářem jménem Arie v Samaří zabit byl od Facea (Fakee, Pekach), 4. Král. 15^{25}).

Argolicensis dioec. v. Argos.

Argonne Bonaventura (původně Natalis) d', O. Carth., *n.* v Paříži 1640, *z.* v Gallonu 1704, *sp.*: „Traité de la lecture des Pères de l'Eglise" (1699, nové zlepšené a rozšířené vydání vyšlo péčí Petra Belhestra v Pař. 1697; bylo vyd. také v lat. překladu pod titulem: „De optima methodo legendorum Ecclesiae patrum opusculum" v Turině 1742, v Augšp. a Vicp. 1756), „Histoire de la Théologie" (vydáno teprve r. 1785). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 819.

Argos (Argolicensis n. Algoricensis dioec.), někd. biskupství lat. v Řecku ve stol. XIII.—XV., nyní biskupství titulární.

argumentace viz argumentum.

argumenta probandi viz soud církevní.

argumentum, odvoz. z arguo, -cre (dle etym. z ἀργός), objasniti, dokázati znamená: objasnění, znázorněni a vůbec vše, co k tomuto cíli slouží, a tudíž 1. předmět (obsah) vědecké rozpravy neb námět umělecké tvorby (Vorwurf, sujet, ὑπόθεσις); 2. důkaz (dle etym. v přední řadě empirický, kdežto ratio jest spekulativní), přesvědčující a usvědčující důvod (Überführungsgrund). Etymologie slova *a*-um se praegnantně uplatňuje přídavkem *a*-um „ad oculos", t. j. smyslové znázornění a osvědčení nadsmyslné pravdy. Tak se jal obhájce pohybu sofistickým Eleatům, kteří pohyb popírali, jej dokazovati „*a*-o ad oculos" (důkazem do očí bijícím), přecházeje před jejich očima sem tam. — Logický postup, jímžto jedním nebo četnějšími argumenty pravdu výroku neznámého ze známých dovozujeme, se nazývá argumentatio (argumentace). Rozlišuje se (tudíž i *a.*): I. demonstrativa (přesvědčující, persuadens) (viz sl. demonstratio) č. přesně dokazující evidentní závěr z evidentních návěstí (praemissae); II. probabilis (svědčící, suadens) č. přibližně (pravděpodobně) dovozující z návěstí jen pravděpodobných závěr též pravděpodobný. Ad I. Praemissy argumentu jsou evidentní buď bezprostředně (in se) neb prostředně (in alio), t. j. dokázané pomocí principů jiných evidentních in se. Principy (prvky) jsou dvojího řádu: a) první zásady lidského myšlení vůbec (viz čl. principium, axioma, maxima), na př. principium contradictionis a zásady syllogismu; to jsou „principia indirecta et formalia"; b) praemissy syllogismu samého, z nichžto závěr nutně (consequentia necessaria et evidenti) plyne; to jsou „principia directa et materialia" (viz čl. „návěst, praemissa") — Dělíme argumenta demonstrativa 1. (ze závěru, ex conclusione) na directa et indirecta (přímé a nepřímé). *A*-um directum dovozuje shodu či neshodu P(raedikátu) se S(ubjektem) z vlastnosti jednomu z obou jistě přináležejících, na př.: Prvopříčina není od ničeho závislou, Bůh jest prvopříčina. Ergo Bůh není od ničeho závislým. — *A*-um indirectum jest, které z protikladu these (ex propositione contradictoria), již dokazujeme, dovozuje závěr evidentně falešný (absurdní), z čehož pravda these jest patrna dle zásady: „duo contradictoria non possunt esse simul falsa". — Tento způsob důkazu se též nazývá „*a*-um ex absurdo" neb „*a*-um a contrario", též „*a*-um apagogicum". — Indirektní *a*-um nedokazuje ani že S jest P, ani proč tomu tak jest, nýbrž toliko, že nelze tento poměr popírati. Pročež se v zájmu skutečného poznávání a důkazu věci vyžaduje *a*-um indirektní doplniti direktním. — S *a*-em indirektním souvisí též následující: a) *a*-um negativum dle axiomatu: „Quod gratis asseritur, gratis negatur". Toto *a*-um toliko dokazuje, že pro thesi žádných důvodů není a tudíž že ji nelze tvrditi. Na př. že prostor kosmický jest nekonečný anebo že počet hvězd jest číslo liché neb sudé — pro to důkazů není, a které se uváději, byly vyvráceny, ergo nelze tvrditi atd. — V historii se užívá negativního *a*-u v této formě: Nižádný autor se o události x nezmiňuje. Nikdo o ní nevěděl. Nestala se. — Aby *a.* negativní byl platný, vyžaduje se, aby bylo prokázáno, že soudobí svědkové událost se dozvěděti mohli, ano ji ignorovati ani nemohli, o ní svědčiti chtěli, ba ji zamlčeti ani nemohli. b) *A*-um ad hominem — uzavírá thesi ze zásady, kterou opponent za správnou pokládá. Je-li předpoklad ten objektivně správný a jistý, jest *a*-um ex concesso vero a tudíž positivní; je-li nesprávný neb pochybný, zůstává *a*-um ad hominem toliko *a*-um negativum usvědčujíc opponenta, že nemá příčiny na svém stanovisku trvati. — c) *A*-I retorsio et inversio — „retorqueo *a*-um" — když odpůrce nutím vyvrátiti námitku, kterou mu z jeho vlastních praemiss neb závěru činím, na př. když skeptikovi namítáme: Popíráš-li reálnou existenci těles, proč se útoku býka vyhýbáš? — „Invertit *a*-um"; obrátila *a.* žena kananejská, použivši terminus medius odpovědi Kristovy: „Non est bonum sumere panem filiorum et mittere canibus" řkouc: „Etiam, Domine, nam et catelli edunt de micis, quae cadunt de mensa dominorum suorum". (Mat. 15, 26). — d) *A*-um per distractionem — nutil Kristus Pán své odpůrce dáti dříve odpověď na otázku jinou (Mat. 21[24]): „Interrogabo vos et ego unum sermonem". — Taktéž e) *a*-um ad ignorantiam, ad verecundiam, ad invidiam, jimiž místo přímého vyvrácení námitek odkazujeme na zjevnou nevědomost a nesoudnou lehkovážnost odpůrcovu, z čehož má býti patrno, že jeho názory odpovědi nezasluhují. Jsou to jen *a*-a negativa a lze jich jen proti zlomyslnému opponentu užívati. — 2. Dělíme dále a sice „ex termino medio" *a*-a a) a priori et a posteriori. „Prius a posterius" se zde vyrozumívá, že pravda obsažená v praemissách předchází pravdu závěru in ordine ontologico (pořad věcný), na příklad: příčina jest ontologicky prior než účin, intelligence jest ontologicky prior lidské svobody, jako kořen ontologicky předchází kmen. Dokazujeme tedy z účinné příčiny její účin a priori; zdali Bůh jest a co Bůh jest, dokazujeme a posteriori, poznavše vlastní já a svět jakožto účin a odvozujíce z něho bezprostřední příčiny a tyto jako účin prvopříčiny — Boha. *A*-um a priori se též zove „propter quid" (διότι), jelikož nás poučuje, že věc jest a zároveň, proč tak jest, kdežto *a*-um a posteriori poučujíc nás toliko, že věc jest, se nazývá *a*-um quia (quod, ὅτι). b) *A*-um regressivum (seu circulare) vzniká spojením obou předešlých, na př. z immanence konů intellektuálných člověka dokazujeme a posteriori (analyticky) jednoduchost a spiritualitu duše lidské; z jednoduchosti a spirituality dovozujeme a priori (syntheticky) její neporušitelnost a nesmrtelnost. 3. Konečně (podle kvantity praemiss a závěru) rozeznáváme a) *a*-um deductivum (dovozovací), jímžto z praemissy universálnější (všeobecné) dovozujeme závěr partikulární (zvláštní). b) *A*-um inductivum, jímžto uzavíráme o podmětu universálně (všeobecně), co jsme o jedincích (singulariter) jeho obsahu ze zkušenosti tvrdili neb popírali. Je to vždy *a*-um a posteriori a vědám přírodním vlastní. Viz čl. inductio. — Ad II. K *a*-aci pravděpodobné (probabili) patří analogie a hypothesis. 1. *A*-um ex analogia uzavírá z proporce (úměry) zkušeností nám známé jinou proporci neznámou, na př. ze známých vlastností lodníka uzavíráme vlastnosti vladaře na základě proporce lodník: k lodi = vladař: ke státu. Na tomtéž podkladě proporce dvou poměrů spočívá a) *a*-atio a minore ad majus (= a fortiori) a naopak *a*-atio a majore ad minus, na př. z vrozených pudů zvířat dosahujících svého ukojení ve skutečné existenci patřičných předmětů, jakožto cíle jejich snažení, dovozujeme *a*-ationе a minori ad majus (a fortiori) z vrozené snahy člověka po dokonalé blaženosti její jedině patřičný předmět č. existenci absolutního dobra t. j. Boha. Sloučením této analogie s indukcí, dle níž veškeré vrozené snahy přírodnin nacházejí per se svých patřičných reálných předmětů, nabývá onen závěr ex analogia charakteru kompletní indukce a jest *a*-um demonstrativum (viz čl. Bůh, *a*-um eudaemonologicum). — Závěr opačný z poznatků empirických u člověka na vlastnosti zvířat jest *a*-um a majori ad minus. Přechází b) v *a*-um a pari, když podkladem závěru není jen analogie proporce, nýbrž „paritas

rationis (causae)" dle zásady: stejné příčiny mají stejné účiny a vice versa. Tak dovozujeme *a*-atione a pari totožnost funkcí života vegetativního a sensitivního u člověka a zvířete, které z vlastní zkušenosti známe, na základě totožnosti (paritatis, identitatis) morfologické a fysiologické organismu tělesného a jeho stejné reakce k determinaci vnější. I zde se druží úplná indukce k principu stejných příčin a účinků, a tvoří *a.* přesvědčující (*a*-um demonstrativum). c) K analogii patří též exemplum, jedná-li se o factum a fabula neb parabola, je-li podkladem fictum. Na př. Augustinovo: Potuerunt illi et illae. Ergo et tu poteris (*a*-um ab exemplo); příklady parabol viz v evangeliích. — 2. *A*-um ex hypothesi viz pod čl. hypothesis. — *Literatura*: *S. Thom.* 3 dist. 23 q. 2, a. 1 vol. 1 ad 4; Quaest. disp. qu. 14 de verit. a. 2 ad 9; Summa th. 3, q. 55, a. 5. c; Philos. Lac. Log. I, n. 156; *C. Frick* S. J., Logica n. 128 sq; *C. Gutberlet*, Logik, 4. Aufl. D. Beweis S. 129; *S. Bonaventura* (in l. 2. sent. dist. 24 p. 1 a. 11 q. 1.); *Urráburu*, Log. 2. ed. p. 312.; *Aristoteles*, Prior. Analyt. cap. 1. — Srvn. čl. syllogismus, ratiocinium. *Kdč.*

argumentum ad absurdum v kázání prospívá kazateli, když přímo vyvrací námitky odpůrcovy. Je to nepřímý důkaz, jenž dovozuje nemožnost protikladu nauky homiletou hlásané. Z té příčiny řečník poukazuje na zdroj, z něhož námitka vyvěrá, nebo jasně líčí následky a důsledky, k nimž vede. Tak poznává posluchač nerozumnost nebo záhubnost námitky a mimoděk odvrací se od ní, jsa přesvědčen, že odporuje nejen zdravému rozumu, ale i srdci a obecnému blahu. Srvn. Dr. *A. Skočdopole*, Př. kn. boh. past. Praha1 890, I, 474, *Schüch-Grimmich-Polz*, Handbuch der Pastoraltheologie, Innsbruck, 1905, pg. 217. Dr. *E. Kadeřávek*, Logika formálná, Praha 1887, 152. *Jdra.*

argumentum ad hominem v kázání, jako důkazy subjektivné vůbec, mívá místo v řečích, jež určeny jsou pro posluchačstvo méně vzdělané, neboť kdo subjektivně dokazuje, přihlíží k oněm posluchačům, kteříž nestojí na výši té které vědy. Argumentum ad hominem objevuje se v řeči duchovní při důkazech vedlejších neboli dokladech, když kazatel ze smýšlení a jednání lidského v záležitostech pozemských dovozuje pošetilost, převrácenost ano i hříšnost lidskou ve věcech víry, mravův anebo spásy věčné vůbec. Takový důkaz provádí se jako neúplně obdobný a fortiori a má ráz jemné domluvy a pokárání. — Mimo to i homiletické vyvrácení jest nejčastějl místem, kdež možno rozvinouti a. ad h. Stává se tak při vyvrácení přímém ve dvou způsobech. V prvém případě upírá řečník protivníku oprávněnost, aby o některé věci soudil, vytýkaje mu nevědomost nebo poukazuje na jeho skutky, mravy, život. V případě druhém obrací homileta námitku proti původci, přijímaje poznatky, jež odpůrce uznává pravdivými, za své důvody, aby jimi mínění protivníkovo vyvrátil nebo nějakou pravdu dokázal. Srvn. Dr. *A. Skočdopole*, Př. kn. boh. past., Praha, 1890, I., str. 472—474; Dr. *E. Kadeřávek*, Logika formálná, Praha, 1887, str. 146—160. *Jdra.*

argumentum obsah, tolik co rubrum, to jest označení obsahu písemního podání, jež se činí nadřízeným úřadům. Má vystihnouti málo slovy obsah aktu. Píše se na přední straně ve dví přeloženého archu (půlarchu). Srvn. *Borcový*, Sloh, 3. vyd. str. 33 n.; *Ord. list praž.*, 1910 čís. 12 str. 138. *Sdk.*

Argyle (Argyll) a ostrovy (Ergadien. et Insularum dioec.), biskupství v církv. provincii St. Andrews, v západním Skotsku, zal. kol. r. 1200, obnoveno r. 1878; 12.500 katol., 23 kněží světských. 42 kostelů, 3 kl. ženské.

Argyropulos Jan, *n.* v Cařihradě na počátku XV. stol., stud. 1441—1444 na universitě v Padově na útraty Bessarionovy, vrátil se do svého rodiště, kde působil jako professor až do dobytí města Turky, načež utekl se do Italie, povolán byl od Cosima z Medici r. 1456 do Florencie, kdež učil řečtině a filosofii, vykládaje hlavně spisy Aristotelovy, r. 1471 odebral se do Říma, kdež vykládal Thukydida; *z.* t. 1486. Přeložil do latiny některé spisy Aristotelovy; mimo to *sp.* malý traktát „De processione Spiritus s. et concilii Florentini decreto" (řecky a lat., vyd. v Allatiově „Graecia orthodoxa" 1652 a v *Migne* PG CLVIII, 991—1008). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1020.

arch doručovací obsahuje seznam kusů, které úřední sluha stranám nebo jiným úřadům (v místě) dodati má, s označením čísla exhibitního, předmětu, počtu příloh (ač-li není akt zapečetěn v obálce), obnosu peněžního, jména stran a data vypravení, načež přijímací strana připojením jména svého a data příjem stvrdí. Arch ten jest ovšem v čas potřeby i průkazem, že kus byl náležitě přijat.

arch rodinný, výkaz rodinný, jsou matriční zprávy o některé rodině. Dle branných předpisů I. díl, odst. 2. § 55. (vydaných na základě nařízení minist. zeměbrany ze dne 15. dubna 1889 ř. z. č. 45 a doplněných min. nařiz. z 1. února 1890 ř. z. č. 18) mají někteří branní povinníci pro rodinné poměry nárok na zproštění pravidelné praesenční služby za míru. A mezi doklady, kterými žádost (= reklamace, v. t.) za přiřknutí onoho nároku opatřena býti má, uvádí se v § 56. těchže předpisů na prvém místě výkaz rodinný dle vzorce 13, dříve vz. VIII. Dle § 69. 5. c) je dokladu toho rovněž potřebí, žádá-li někdo za výhodu jednoroční praesenční služby na státní útraty. V poznámkách pak je vysvětleno, kterak formulář ten form. pap. A) vyplněn býti má. (Viz tabulku na str. 612.) — Pozn. 1. Nejdříve se uvede otec, pak matka, byť i byli zemřeli, což se zapíše v dotyčnou rubriku s udáním data. Po rodičích následují dítky dle stáří, od nejstaršího k nejmladšímu dolů, aniž by reklamovanec byl vynechán. Žádné dítko nesmí býti opominuto. Nežije-li v rodině, na př. slouží-li ve vojště, neb je-li usídleno v témže neb jiném místě neb v cizině, je-li provdáno neb oženěno, vystěhovalo-li se aneb neví-li se o něm — připojí se to v rubrice „poznamenání". Také zemřelá již dítka se zapíší. — Pozn. 2. Činí-li povinník branný nárok na osvobození jako jediný vnuk, zapíše se rodina v tomto pořádku: a) děd, b) bába, c) jejich všichni synové a dcery s manželkami resp. manžely, d) dítky z těchto manželství. V d) označené dítky uvedou se, náležejí-li k více rodinám, vždy hned po svých rodičích, a to dle ustanovení bodu 1. — Pozn. 3. Činí-li povinník branný nárok na osvobození jakožto jediný zeť, jest prokázati rodinný stav tchána a reklamovance dle ustanovení bodu 1. — Kde se záznamy vedou dle kalendáře juliánského, připojí se v závorce datum dle kalendáře gregoriánského. Nemůže-li den narození neb úmrtí toho či onoho člena rodiny od správce matriky, který výkazy o rodině zhotoviti má, proto vydán býti, poněvadž na příklad člen rodiny v jiné farnosti zrozen byl, resp. zemřel, musí okolnosti ty, pokud jsou rozhodujícími dle ustanovení tohoto předpisu, dokázány býti zvláštními listy rodnými neb úmrtními. Poznámky, které mají účel, nepřímo na rozhodnutí odvodní komise působiti, buďtež od matričních správcův opominuty. — Opatrnosti je potřebí v příčině otázky, kdy *a. r.* jsou kolku prosty, a kdy mají býti kolkovány, by jednak správce matrik nestihla zodpovědnost dle § 71. 1 a) a 5. popl. zák. z 9. února 1850 ř. z. č. 50, jednak se rekla-

Zprávy

z křestních (rodových) matrik, dále z matrik o sňatcích a úmrtích v rodině N. N., čís. domu . . . . v místě N., obce N.

Jméno rodné, křestní neb příjmení i jinaké příjmení	Den, měsíc a rok, kdy se narodil	Rok, kdy se zasnoubil	Náboženství	Umění, řemeslo, jinaké povolání životní	Den, měsíc a rok, kdy snad zemřel	Poznamenání
1	2	3	4	5	6	7

N., dne . . . . . 19 . . .

Za úplnou souhlasnost s matrikami:
(Pečeť.)

Podpis toho, kdo matriky vede.

mujícím osobám nepůsobily zbytečné výlohy. Jasnější než minist. výnos z 10. ledna 1859 č. 1977, který se obyčejně cituje, vyslovuje zásadní ustanovení o kolkování *a. r.* poznámka k § 44. cit. min. naříz. z 15. dub. 1889, jež zní takto: „Kolku zproštěny jsou žádosti za úlevy při konání služební povinnosti a za výhodu jednoroční služby pracsenční, pokud se jimi kdo domáhá práva již v zákoně založeného, jakož i odvolání z rozhodnutí o takovýchto žádostech, konečně doklady k těmto žádostem a odvoláním přiložené, těmto však jen k účelu řečenému. Všechny ostatní žádosti za výjimečné úlevy, jež správní úřadové dle své úvahy propůjčiti mohou, podrobeny jsou kolku." Totéž stanoví i výn. minist. fin. z 6. března 1870 čís. 5107. Dle výn. zem. fin. ředit. v Čechách ze 7. listop. 1890 čís. 63.385 má k uvarování nemilých následků, jež by v první řadě stihly pisatele matričních výtahů, „na matričním výtahu, jenž se k účelům svrchu naznačeným vydává, na tom místě, kde jinak připevněn bývá kolek, vyznačen býti účel, k jakému, jakož i pojmenována osoba, pro kterou se výtah vydává, vztažmo, pro kterou listina ta poskytovati má důkaz o důvodu osvobozovacím". Výtahů z matrik může se opět užíti, když se od povolaných vydavatelů nezměněný stav poměrů potvrdí aneb nastalé změny přesně se uvedou. — *A. r.* mají se chudým stranám vydati zdarma; od osob zámožnějších smí se požadovati za vyhotovení *a. r.* poplatek, který však nikdy 2 zl. převyšovati nesmí. (Výn. min. vnitra z 21. července 1872 č. 9902.) Pro praxi se podotýká: Má-li vydavatel *a. r.* po ruce matriční listy členů rodiny reklamovancovy, může dle nich sám do *a. r.* záznamy učiniti. Přípustno je zvláště u rodin chudých, že místo matričních listů, jak se svrchu požadují, není-li některý akt zapsán v matrice místní, cizí správce matrik na příslušném místě do *a. r.* záznam vepíše a pak buďto v rub. „poznamenání" neb na konci stvrdí podpisem a pečetí. Z opatrnosti poznamenává se účel *a. r.* raději až na konci: „Dle § 44. bran. předp. I. díl kolku prosto k reklamaci N. N., jinak k vymožení výhody jednoroční služby na státní útraty pro N. N." Prolongování *a. r.* děje se slovy: „Nezměněný stav trvá." „Žádná změna se neudála vyjímajíc úmrtí člena rodiny N. N. Stvrzuje . . ." Stvrzování to koná se zdarma. *A. r.* jako doklad k žádostem o úlevy výjimečné, v zákoně nezaložené, bylo by kolkovati à 1 K za každý jednotlivý matriční záznam v nich uvedený. *Sdk.*

archa Noemova. 1. *Jména. A. N.* sluje v bibli *hbr.* תֵּבָה (teba[h]), kteréhož slova se užívá též k označení „ošitky", do které vložen byl Mojžíš (Ex $2^{3.5}$). Slovo toto považují někteří (Gesenius, Thesaurus linguae hebr. 1481, Fleischer, Kleinere Schriften 1, 175 n., Erman, Zeitschrift d. deutsch-morgenl. Gesellsch. 46, 123) za slovo vypůjčené z egyptštiny, dovolávajíce se staroegyptského *dbt*, znamenajícího rakev, od kterého snad je odvozeno novoegyptské *t(j)be(t)*; jiní, jako Jensen (Zeitschrift für Assyriol. 4, 272 n.) a Zimmern (Keilinschr. u. d. A. Test. str. 398 a 546 pozn. 7), poukazují k babylonskému slovu tebîtu, které pro lodi zvláštního tvaru prý jest dostatečně doloženo. Targ. užívá slova תֵּינוּתָא, Sam. סְפִינָה (loď), *LXX* v Gn. *κιβωτός* (skříň), v Moudr. 14^{6} *σχεδία* (vor, loď), naproti tomu však Ex. $2^{3.5}$ *θίβις* a *θήβη*, Josef Flavius *λάρναξ* (skříň, bedna, rakev). Berosus ve své zprávě o potopě užívá slov *σκάφος* a *πλοῖον* (Eusebius, Chron. l. sl. 19—24 a 31—32 ed. Schoene). V babylonské klínopisné zprávě o potopě užívá se slova elippu (= loď אלף), bîtu (= dům), ekallu (= veliký dům, budova, palác.) (Keilinschr. Bibl. VI, A. str. 230 nn. ř. 24, 96). Babyloňané vypravující o potopě představovali si zvláštní druh plavidla, zvaný „magur" (A. V. Hilprecht, The earliest version of the Babylonian Deluge-Story 1910 str. 53 n.). V naší české bibli, vydané Dědictvím sv. Jana Nep., a pak též v dějepravě užívá se slova „koráb" méně vhodně, poněvadž „koráb" znamená plavidlo mající tvar lodi (a tak i na obrázcích bývá nesprávně), těba však znamená skříň, bednu, jak z dalšího popisu jasněji ještě vysvitne. — 2. *Stavební hmoty.* Na rozkaz Boží staví Noe plavidlo ze dřeva, které bible (Gn. 6^{14}) jmenuje עֲצֵי גֹפֶר t. j. ze dřeva nějakého nám určitě neznámého stromu jehličnatého, smolnatého, pryskyřicového, buď cedru neb spíše cypřiše; *LXX* (kodex A) překládá *ἐκ ξύλων τετραγώνων*, Vulg. „de lignis laevigatis, t. j. z tesaného dřeva" (Gn. 6^{14}). Mezery mezi jednotlivými kládami (trámy?) vzniklé vypleněny byly po obou stranách (vnitř i zevně) hmotou, kterou bible nazývá כֹּפֶר (kófer), t. j. smolou. Poněvadž גֹּפֶר a כֹּפֶר zní skorem stejně, a poněvadž první slovo znamená dříví, lze právem souditi, že druhé slovo značí smolu rostlinnou, a nikoliv minerální, nikoliv asfalt, který jmenuje hebrejština חֵמָר (Gn. 11^{3}, 14^{10}, Ex. 2^{3}). Souběžná zpráva Berosova neudává blíže stavební hmoty, ze které byla archa Xisusthrova zhotovena, poznamenává však, že v Armenii se zachoval kus plavidla

Xisusthrova, že lidé z něho odškrabávají asfalt a užívají ho za prostředek proti nemocem. Klínopisná zpráva udává docela množství spotřebovaného klí (ku-up-ri, n. u. m. ř. 66, 67, 68), ač-li se zde nemluví o asfaltu, který Utnapištim (= Noe) vzal do lodi, aby po potopě měl materiál ke stavbě domku, který pak bude obývati. — 3. *Tvar* není možno do nejmenších podrobností zjistiti, poněvadž bible jen v hlavních rysech jej popisuje. Dle názvů (skříň, bedna atd.) lze souditi, že neměla *a.* podobu lodi upravených k řezání vln, k docílení značné rychlosti, že neměla plachet, stěžňů atd., nýbrž že byla velikým vorem, na kterém byla vystavěna jednoduchá podlouhlá budova se střechou (צֹהַר — tak s novějšími!) buď plochou neb pravděpodobněji málo skloněnou, na loket vyvýšenou nad okraje stěn, připouštějící možnost otevříti ji, podobně jako se otevírá víko u skříně (Gunkel, Genesis² str. 125 k 6[16]). Světliky ony lze si představiti tak, že bezprostředně pod střechou po celé délce i šířce byla ponechána v šíři jednoho lokte mezera ve stěnách, kterou mohlo světlo a vzduch vnikati do vnitř. Možná, že byly mezery tyto mřížovím uzavřeny. Po straně byl vchod, po potopě se připomíná חַלּוֹן (ḥallôn) okno (Gn. 8[6]), kterým vypouštěl Noe ptáky a které musilo v nějakém tvaru existovati již dříve, aby bylo kudy vyhazovati nečistotu zvířecí. Vnitřek byl rozdělen na přihrady (קִנִּים), qinnîm, t. j. lůžka, či vlastně hnízda ve třech vrstvách nad sebou, kteréžto vrstvy nazývá Vulgata 1. deorsum, 2. coenacula, 3. tristega. Praví-li se, že měla *a.* tři „poschodí", jest tomu rozuměti tak, že kromě přízemí byla dvě poschodí. Obyčejně se nyní znázorňuje archa dle rekonstrukce Calmetovy (Commentarium literale in Gn. Aug. Vind. 1734) v podobě veliké bedny. Klínopisná zpráva babylonská se zmiňuje též o kormidle (pa-ri-su; n. u. m. ř. 65), a jmenuje brzy 6, brzy 7, ano dokoce 9 dílů, na které loď byla rozdělena. Také se (ř. 64) uváději isu sikkati me = kolíky pro vodu, nám blíže neznámé. Zdá se, že Babyloňané si představovali toto plavidlo ve tvaru lodic, na kterých bývaly sošky bohů městem v průvodech nosívány. (Delitzsch, Assyr. Handwörterbuch, 75 a s. v. elippu). Také babyl. loď měla vzdušník (nappašu), který Utnapištim po potopě otevřel. — 4. *Rozměry* jsou v bibli udány v loktech: 300 délka, 50 šířka, 30 výška, t. j. 450,000 krychl. loktů. U nás již Julius Chodníček v Čas. katol. duch. XIX. (1878) str. 121—130 a po něm Fr. Koči ve Vlasti VIII. (1891 až 1892) str. 577 nn., 657 nn., 737 nn. upozornili na to, jak důmyslně a účelně jsou rozměry tyto voleny: 1. pro největší možný prostor spotřebovala poměrně nejméně materiálu, a tedy práce i času, a při tom 2. s největším klidem (bez kolísání) plula volně po vlnách vzdorujíc hydraulickému a aerodynamickému tlaku. Již sv. Augustin poznamenal (De civ. Dei l. 15 c. 26), že měla archa rozměry těla lidského, na znak ležícího (neb na vodě plovoucího); jest prý délka lidského těla šestkrát větší než šířka (300 : 50) a desetkrát větší než výška (300 : 30). R. 1604 vystavěl Holland'an Petr Jansen v Hoorně plavidlo arše podobné v rozměrech 120 × 20 × 12 stop a shledal, že unese o ⅓ více nákladu než loď týchž rozměrů. Chceme-li biblické lokty převésti na míry metrické, třeba míti na zřeteli, že staří Israelité měřili brzy loktem velikým, „posvátným", který se rovnal loktu babylonskému, perskému a egyptskému a měl 0·525 m., jak zjištěno jest lokty zachovanými nám na památkách egyptských. Dle tohoto „posvátného" lokte bylo pravděpodobněji měřeno zde v posvátné knize, tak že rozměry archy byly: 157·5 × 26·25 × 17·75 = 73.385 m³. (Kolínský dóm měří v délce 160 m, v šíři 75½ m., ve výši 50½ m., jest tedy prostora jeho značně větší, než byla prostora archy). Kdybychom brali loket malý, obecný, o dlaň kratší než loket „posvátný", t. j. 0·450 mm., dostali bychom rozměry archy o něco menší. Také klínopisná zpráva (C. H. W. Johns, Assyrian Deeds and Documents II. Nr. 777) zdá se podávati rozměry archy: Budova na plavidle vystavěná byla prý dlouhá 390 loket, 150 loket široká; plavidlo, na němž budova stála, měřilo prý v délce 660 loket, v šíři 410, celá pak stavba sáhala do výše 788 suklum — loktů! Také Berosus udává báječné rozměry: loď byla prý dlouhá 5 honů (1 hon = 150 m., 5 honů = 750 m.) a široká 2 hony (300 m.). Ano dle armenských překladů zprávy Berosovy obnášela délka docela 15 honů! (2250 m.!). Někteří staří vykladatelé tvrdili (nemohouce podati dostatečného důvodu), že prý loket na tomto místě znamená šesteronásobný loket obecný, a tak dospěli k obrovským číslům: délka 1800 loket (= 945 m.), šířka 300 loket (= 157·5m.), výška 180 loket (= 94·5 m.). Jak obrovský byl jim pak kubický obsah celé archy! Dnes patří ovšem tento výklad již jen k historickým kuriositám. — 5. *Obsah archy.* Dle biblické zprávy zachránilo se v arše 8 osob: Noe, jeho manželka, tři jeho synové a jejich manželky. Dle Berosa zachránilo se více lidí, manželka, děti a nejbližší příbuzní Xisusthrovi a jeho kormidelník. Dle zprávy klínopisné béře s sebou Utnapištim svojí rodinu, čeleď (ka-la kim-ti-la u salat-ia, ř. 85), kormidelníka (Pazur-Bêl), jakož i řemeslníky (mare uni-ma-a-ni) (ř. 86, 95). Dle biblické zprávy vzal Noe ze zvířat nečistých po dvou, ze zvířat čistých po 7 párech. (Tak správně s Hetzenauerem, Theologia biblica 1918 str. 38.) Noemovi dán rozkaz, zásobiti se pokrmy (Gn. 6[21]). Podobně Berosus připomíná, že dostal Xisusthros

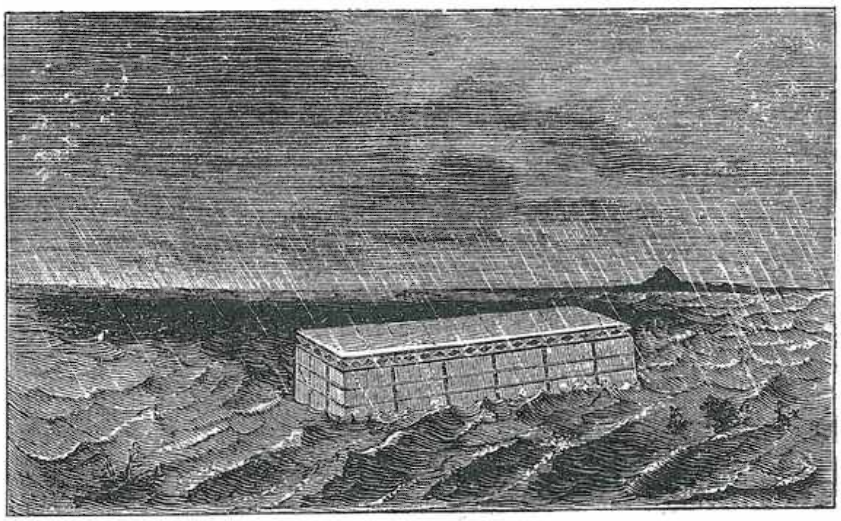

Obr. 222. Archa Noemova. (Rekonstrukce dle Calmeta.)

rozkaz, vzíti s sebou pokrmy a nápoje; dle zprávy klínopísné bere s sebou Utnapištim „símě života“ (zěr napšâti) všeho druhu, všecko své zlato a stříbro, rostliny, řadu ptáků, zvířata bejložravá, která se dopodrobna vypočítávají, vodu, asi deset druhů vína atd. (Keilinschr. bibl. XI., 1 str. 255 ř. 9. K. 1520. II. Rawlinson 44 Nr. 3.) — Naskýtá se tu otázka, zdali prostor archy byl tak obrovský, by se mohla všecka zvířata celé zeměkoule ve všech svých druzích do ní vejíti. Ve starších knihách (Zschokke, Historia s., vyd. 5. str. 42, Schuster-Holzammer, Handbuch zur bibl. Geschichte a j.) se podává důkaz pravděpodobnosti, že se mohly všecky druhy vměstnati do archy: Přírodní vědy prý počítají 1700 různých druhů ssavců, 7000 ptáků, 1400 plazů, celkem tedy 11.000 druhů. Kdybychom počítali, že všecky tyto druhy po dvou, tedy 20.000 jedinců, byly do archy pojaty a kdybychom počítali průměrné na jedno zvíře $^3/_4$ kubického metru prostory, potřebovali bychom pro všecky 15.000 m.^{3}; pro uložení potravy pro jednoho bylo by třeba asi $1^3/_4$ m.^{3}, tedy pro všecky 35.000 m.^{3}, pro chodby 11.000 m.^{3}; kdybychom připočetli pro čistá zvířata, z nichž bylo vzato po sedmi, 300 m.^{3}, zbylo by pro osm osob prostor 1000 m.^{3} (Natur und Offenbarung r. 1858 str. 208. Ath. Kircher, Arca Noe, Amsterodam 1675). Dnes se poukazuje k tomu, že všech druhů zvířat, která existovala a dosud existují, se počítá již na 700.000 (Lubbock, Fifty years of Science). Byť se odpočítaly od tohoto čísla druhy již zaniklé, o kterých nás poučuje jen palaeontologie, [Polívka v „Živočichopisu“ (Olom. 1905 str. 235) odhaduje počet druhů nyní žijících na 300.000]), byť se odpočítaly ryby a živočichové, kteří se mohli zachovati ve vodách (jako někteří plazi, obojživelníci atd.), byť se uznalo, že veliké číslo připadá na značný počet různých druhů měkkýšů, členovců, červů atd., kteří nepotřebovali velikého prostoru k uhájení své existence, přece prý zůstává značný počet zvířat, která by se byla mohla zachovati jen v arše. Nebylo prý by nadsazováním, kdyby se počítalo přibližně asi 9000. Poněvadž pak z každého druhu vzati byli dva jedinci, z čistých 14, bylo by třeba stanoviti počet zvířat na 40.000, počet to, kterému prý by prostor archy, biologické a klimatické poměry různých zvířat, nepatrný počet ošetřujících osob nedovoloval pobyt v arše po celých 375 dní. Tvrditi, že se ona zvířata v arše navzájem prostupovala, neb že jejich biologické funkce byly zastaveny, nebude dnes nikdo. Zdá se u mnohých nabývati převahy náhled, že biblický autor vypravující o potopě líčí záplavu jen krajin jemu tehdy známých, že tato záplava byla zeměpísně omezená, že tedy nebyly pojaty do archy všecky druhy živočichů, a proto se od oněch kombinaci stereometrických upouští. Tak Zschokke v 6. vydání z r. 1910 nemá více oněch výpočtů (podobně Selbst v nejnovějším [7.] vydání Schustra-Holzammera [1910] mluví velice opatrně o této věci a dovolává se konservativního exegety Hoberga (Genes. n. d. Literalsinn erklärt, 70), který upozorňuje, že zvířata nebyla pojata do archy v jejich vlastním zájmu, nýbrž v zájmu Noemově: „Ceterum tenendum est, Noe diversa animalia in arcam recepisse non propter semetipsa, sed propter semetipsum. Animalia, quae ipsi non utilia, imo nocua erunt, vix in eam ducta sunt“ (n. u. m. str. 43). Viz též Musil, Od stvoření do potopy str. 136. Podobně domnívá se jesuita Zorell (v Hagenově Lexicon biblicum I. sl. 372), že asi zachráněna byla v arše jen zvířata oné krajiny, a ani ta ne všecka do posledního, a vyjímá z nich s jistou pravděpodobností masožravce („... cum patriarchae solum regionis diluvio inundatae animalia neque ea omnia singula servanda fuisse videantur; excipi possunt vel debent v. g. pisces, aquatica, probabiliter etiam ferae carnivorae“). Byl-li by takto počet zvířat v arše chovaných omezen, bylo by lze pochopiti snáze, že mohl býti po celých 375 dní přiměřeně osmi osobami živen a čistěn. — 6. *Dějiny.* Bible líčíc potopu, počítá dle roků života Noemova (Gn. 7, 11). V kolikátém asi roce začal archu stavěti? V biblické dějepravě Schuster-Srdinkově str. 19 (z r. 1891) se praví, že prý ji stavěl Noe 100 let. Tomu-li tak, pak začal stavěti, když mu bylo 506 let. Tomu však odporuje Gn. 5^{31} b: „Noe pak, když byl v pěti stech letech, zplodil Sema, Chama a Jafeta“ v souvislosti se 6^{18}, kde při rozkazu Božím, by Noe archu stavěl, se mu nařizuje: „a vejdeš do korábu ty, i synové tvoji, žena tvá i ženy synů tvých s tebou.“ Z posledního tohoto verše plyne, že dostal Noe rozkaz stavěti archu, když již synové jeho, které zplodil v 500. roce svého věku, byli ženatí; dostalo se mu tedy tohoto rozkazu asi 525.—550. roce, a stavěl tudíž as 50 neb 57 let, poněvadž potopa začala v 600. roce věku Noemova. Pozastavovati se nad tím, mohl-li býti Noe za tuto dobu hotov se stavbou tak obrovskou, může se jen ten, kdo ve své naivnosti má za to, že snad jen Noe sám osobně neb jen s pomocí synů svých musil do posledního kolíku archu vybudovati, a zapomíná, že mohl užíti značného počtu dělníků. — Když bylo dílo hotovo, vstoupil Noe se svou rodinou do dřevěné budovy a uvedl do ní zvířata, která buď sám sebral, anebo která tušice katastrofu instinktivně se dostavila (Gn. 6^{7} nn.). Vody, které se pak rozmnožily, „vyzdvihly archu vzhůru od země“ (6^{17}); plula pak „rukou Boží jsouc řízena“ (Moudr. 14^{6}), *τῇ σῇ κυβερνηθεῖσα χειρί*, až do 17. dne (tak s textem masoretským proti Vulgatě a *LXX*, která má 27. den) měsíce sedmého r. 600 věku Noemova, kdy stanula (Gn. 8^{4}) na „horách Armenie“ (*hbr.* עַל הָרֵי אֲרָרָט na horách „Ararat“). „Ararat“ znamená ve *SZ* (Jer. 51, 27; 4 Král. 19, 37; Is. 37, 38) podobně jako assyrské slovo Urartu (Döller, Studien zum III. u. IV. Königsbuche str. 316. Biblische Zeischrift I. 349 a II. 113), východní Armenii, rozkládající se v pořící Řeky Araxes na úpatí Tauru. Není tím tedy řečeno, že spočinula *a.* na vrcholku hory Araratu většího, který trčí do výše 4395 nad vysočinou, vroubící střední tok Araxu, a do výše 5198 m. nad hladinou mořskou a který jest od 4604 m. výše pokryt věčným sněhem; není tím také řečeno, že *a.* spočinula na vrcholku hory Araratu menšího, který měří sice jen 3915 metrů, jest však mnohem strmější, příkřejší a neschůdnější než jeho druh. Uvízla asi v nižší poloze v Armenii, na místě nám nyní blíže neznámém. Josefus Flavius vypravuje (Starožitnosti I. 3, 5), že za jeho doby v Armenii na místě zvaném Apobaterion se ukazují zbytky této archy a podobnou zprávu jsme již slyšeli z úst Berosových. Zprávy tyto byly pozdějšími spisovateli opakovány. Nedaleko hor Armenských, t. j. na hoře Nisir, klade klínopisná zpráva (n. u. m. ř. 141) místo, na němž uvázlo plavidlo Utnapištimovo; krajina tato rozkládala se asi na východ zřídla Malého Zabu, přítoku to Tigrisu (Zimmern, KAT str. 549 p. 4.). Možná, že ve starých dobách Urartu obsahovala také tuto horu, tak že v udání přístaviště archy Noemovy by bible se zprávou klínopisnou souhlasila. Dále položil již místo, kde *a.* přistála, Berosus, který jmenuje horstvo Gordyejské, *ἐν τοῖς Κορδυαίων ὄρεσι τῆς Ἀρμενίας*, a podobně Targum a syrský text (קרדו), t. j. Kurdistan. Někteří skutečně také, avšak nesprávně, hledali přístaviště archy v Kurdistanu na hoře Džebel Džudi (v. Katholik 1866, 1 str. 66 nn.). — 7. *Typický význam*

archy. Sv. Augustin viděl v arše typus kříže Kristova. Jako totiž rodina Noemova se zachránila v dřevěné budově, která se zdála býti „εὐτελὲς ξύλον“ (= dřevo opovržené, Moudr. 10[4]), stala se však „dřevem požehnaným“ (tamtéž 14[7]), tak i rodina církve zachráněna byla před pohromou dřevem kříže Kristova ... (De civ. Dei XV, 26. Contra Faust. XII, 14.) Ještě častěji však vidí sv. Otcové v arše typus těla Kristova skutečného, a zvláště mystického, t. j. církve: otvor po straně archy = rána boku Kristova; jako ten, kdo v arše nebyl, zahynul nutně, tak i ten, kdo do církve katol. nevstoupí, nemůže býti spasen (sv. Cyprian, De unitate eccl. c. 6); jako archa obsahovala živočišstvo různého druhu, tak i církev chová ve svém lůně lidstvo různých národů, jazyků, povah atd.; jako v *a.* byla zvířata čistá i nečistá, tak v církvi jsou spravedliví i hříšníci; jako jen jeden vchod vedl do archy, tak lze jen jedním vchodem (= křtem) vstoupiti do církve; archa zdála se býti u porovnání s massami vod křehkým, nepatrným plavidlem, jemuž hrozila sice zkáza každým okamžikem, které však řídil sám Pán, podobně církev plove po dravých vlnách útoků a nebezpečí, zdá se kolísati, avšak Kristus, její kormidelník duchovní, nedá ji zahynouti, a čím výše se dmou vlny nepřátelství, tím výše stoupá církev ve své vznešenosti ... („De arca Noë ecclesiae typo patrum sententiae“ viz: *Hurter*, S. Patrum opuscula selecta sv. 3, str. 217). Proto bývala též v katakombách zobrazována. (Viz obr. 223.) *Kraus*, Realencyklop. der christl. Altertümer II, 500; *Kaufmann*, Handbuch der christl. Archaeol. str. 333 n.; *Bilczewski-Tumpach*, Archaeol. křesť. 216; *Též*, Eucharistie 244. *Hdl.*

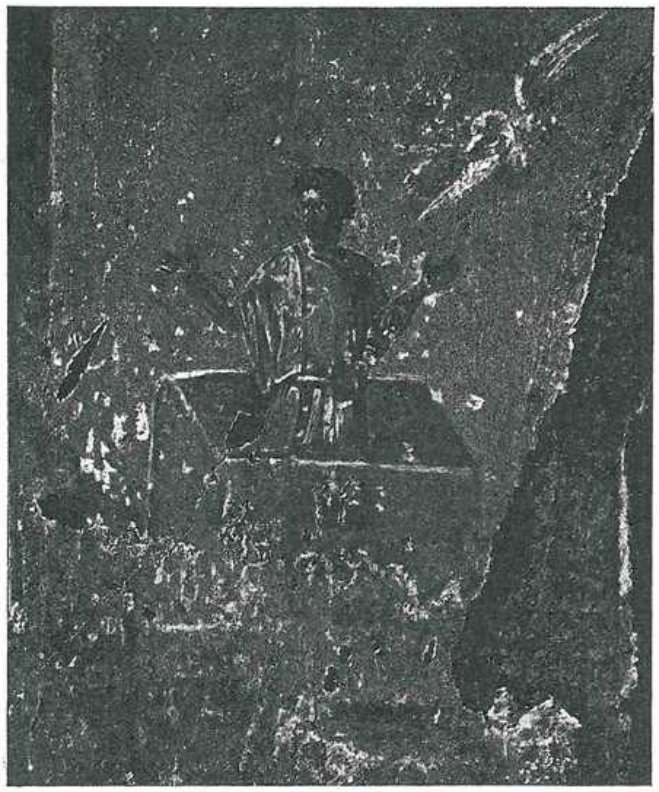

Obr. 223. Noe v arše. (Malba v katakombě sv. Priscilly.)

archa úmluvy. 1. Tvar. Ve středu mojžíšské velesvatyně, v průseku myšlených úhlopříček čtvercové podlahy její (*Conrad Schick*, Die Stiftshütte, der Tempel in Jerusalem ... Berlin 1896 str. 32 nn.) stál nejdůležitější předmět bohoslužebného nářadí, palladium národa israelského — „archa úmluvy“. Ex. 25[10-22] popisuje se její plán, daný Hospodinem Mojžíšovi; 37[1-9] pak líčí se uskutečnění tohoto plánu. *A. ú.* byla podlouhlá, čtverhranná skříň či bedna, אֲרוֹן, se členem הָאָרוֹן (z assyrského aránu? KAT[3] 650, ne תֵּבָה (têbâh), jak sluje archa Noemova Gn. 6[14], neb ošitka, ve které zachráněn byl Mojžíš Ex. 2[5]), dva a půl lokte t. j. 1·31 m (počítáme-li dle delšího lokte (= 0·525 m) „posvátného“, kterého se v dobách starších většinou užívalo, kdežto loket „obecný“, o jednu dlaň kratší (= 0·450 m), vešel v obch teprve později) dlouhá, půldruhého lokte široká (= 0·78 m) a tolikéž vysoká (tak že poměr těchto rozměrů byl 5 × 3 × 3), jejíž dno, jakož i boční stěny urobeny byly ze dřeva akáciového (Ex. 25[10]: עֲצֵי שִׁטִּים = akácie egyptská čili arabská, a. seyal) vynikajícího svojí trvalostí, (v. *r.* str. 196.), povlečeného plechem z čistého zlata (זָהָב טָהוֹר Ex. 25[11]). Dle obdobných skříní, pro božstva v Egyptě vyrobených z jednoho kamene (monolithů), bylo by možno souditi, že snad i *a. ú.* byla vytesána ze pně jednoho. Již sv. Jeronym a i novější cestovatelé (Ebers, Palmer) svědčí, že může akácie dosáhnouti velikých rozměrů (ostatně srvn. 1½ l. šířku košen z téhož dřeva, které tvořily stěny svatostánku Ex. 26[15. 16]). Byla-li však zrobena *a. ú.* z prken, pak byla v rozích spojována podobným způsobem jako skříně egyptské (*Erman*, Egypten u. egypt. Leben, str. 600 nn.), t. j. hrany desek byly otlupeny a sbity dřevěnými nýty. Jak asi vykonány byly práce zlatnické, o tom lze se poučiti též z archaeologie egyptské u Ermana n. u. m. str. 611 nn. Že béřeme analogie z umění egyptského, jest zajisté zcela odůvodněno, poněvadž Israelité za svého pobytu v Egyptě sotva se učili zlatnictví od jiného národa než od Egypťanů. Víko *a. ú.*-y zvané כַּפֹּרֶת, ve Vulgatě „propitiatorium, oraculum“, „slitovnice, odpovědnice“, *LXX* ἱλαστήριον, bylo celé z ryzího zlata, t. j. byl to zlatý plech (Ex. 25[17]). Okraje víka byly lemovány zvláštní lištou (זֵר) „věncem“, „korunou“, která měla za účel víko, které asi nebylo připevněno veřejemi na čípkách se otáčejícími, držeti tak, aby se nemohlo snadno od bočných stěn odděliti a sesouti. Na nohách (פְּעָמוֹת) skříně byly upevněny čtyři lité kruhy טַבָּעֹת, skrze které byly stále povlečeny dvě akáciové tyče (בַּדִּים) povlečené vrstvou zlata, které sloužily k snadnějšímu přenášení posvátné skříně s místa na místo. Na každém konci „slitovnice“ umístěn byl cherub z tepaného zlata (t. j. ze zlatého plechu Ex. 25[18]: וְזָהָב מִקְשָׁה), tváří k sobě obrácení a na slitovnici hledící. Křídla jejich byla rozpjata tak, že zakrývala slitovnici. Umělecké toto dílo vytvořil Beseleel (בְּצַלְאֵל). Zda onen „věnec“ víka sloužil též k ozdobě skříně, jak byl proveden po stránce umělecké, zdali též boky archy byly okrášleny vypuklinami, zda byly ciselovány, v jakých tvarech, zdali tak, jak nalézáme často na obrazcích, na kterých se stkvívá docela ornament křížový (v. vyobrazení

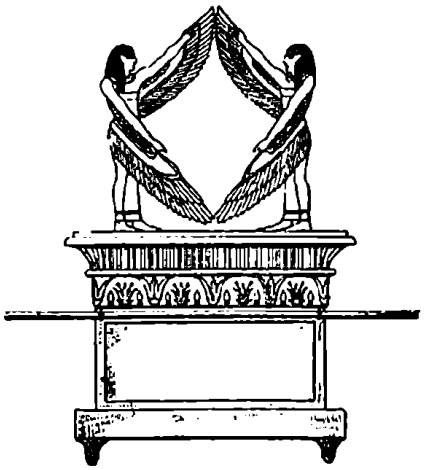

Obr. 224. Archa úmluvy. (Pokus rekonstrukce.)

vzatá z komentáře Calmetova v *Mlčochově* Starovědě biblické v Praze 1888 list 3. obr. 9, u *Blandy*, Zeměpis biblický, Praha 1895 str. 209), o tom všem prameny mlčí, ponechávajíce volné pole fantasii kresličů, která však by měla býti mírněna jednak srovnáním soudobé ornamentiky egyptské, jednak ornamentikou spon Ex. 26[1] a chrámu Šalom. 3 Král. 6 nn. Jest sporno, zdali měla *a. ú.* nějaké nohy; někteří vidí v hebrejském slově פַּעֲמוֹת Ex. 25[12] „nohy", jiní však překládají slovo to jen: bok, úhel a pod. Vulg. „anguli". První náhled se nám více zamlouvá. Rabíni totiž tvrdí, že u *a*-y *ú*-y byly dole, blízko země, rukojeti upevněny (na rozdíl upevnění jich u ostatních předmětů bohoslužebných), aby při nesení se dostala *a. ú.* do větší výše a převyšovala ramena a hlavy nosičů, což budilo větší úctu k tomuto trůnu Božímu, než kdyby byla nošena pod jejich hlavami. Na našich obrázcích (Calmet, Comment. in Ex. Paris 1734 str. 464, Mlčoch, Blanda, Schuster-Srdinko, Bibl. dějep.) se nalézají tyče obyčejně připevněné na podélných stranách; kdyby odpovídal tento způsob historické pravdě, pak by bylo říci, že při nesení archy pohyboval se jeden cherub zády vpřed, Hospodin sám pak, na trůně sedící, byl by hleděl na stranu pravou, což jest málo pravdě podobno. Jest proto souhlasiti s rabíny a se Schickem (n. u. m. str. 34), že kroužky ony byly upevněny na stranách pobočných, tak že Hospodin byl při pochodu obrácen čelem vpřed a cherubové se pohybovali oba bokem, jeden pravým, druhý levým. Jakých rozměrů tyto bytosti byly, o tom nás bible nepoučuje. Možno jen říci, že byly v úměru s rozměry celé archy;

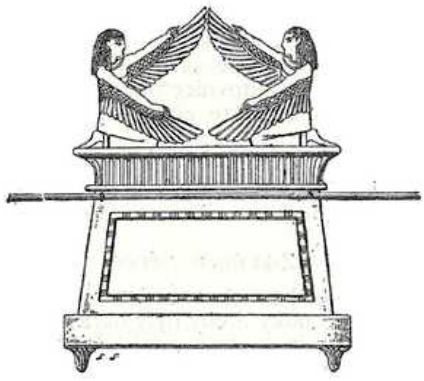

Obr. 225. Archa úmluvy. (Jiný pokus rekonstrukce.)

dle toho pravděpodobně lze si představiti, že jedno křídlo měřilo asi 1 loket a délka celého těla 2 lokte (srvn. 3. Král. 6[24]). Nevíme určitě, jaký byl tvar cherubů. Z různých názorů etymologických o slově כְּרוּב (viz *t. k.*) nelze ničeho pro podobu cherubů uzavírati. Písmo pak mluví sice již Gn 3, 24 o cherubech, nepopisuje však jich. Ze 3. Král. 6[23-26] 7[29-36], 2 Paral. 3[7. 10-14] se jen dovídáme, že byli zobrazováni s křídly. Cheruby, které nám Ezechiel (hl. 1., 10. a 41.) podrobněji líčí, zřel ve vidění, a není možno říci, že tito cherubové odpovídali na vlas cherubům znázorněným Beseleelem; není také radno si představovati, že musili býti vždy a všude cherubové znázorňováni jedním způsobem. Nelze rovněž říci, že jsou tito cherubové úplnými kopiemi kolossů assyrských (šédé, lamassé), stojících na stráži u chrámův a palácův, od kterých se podstatně liší (viz *J. Nikel*, Genesis u. Keilschriftforschung. Freiburg i. B. 1903, str. 157 n.), byť bychom uznali, že mají mezi sebou dosti mnoho podobného. — Ačkoli pak nechceme Ezechielovy cheruby vidové do posledního rysu přenésti na cheruby svatyně mojžíšské, tolik přece jest možno říci, že v cherubech Ezechielových převládá podoba člověka (nad podobou lva, býka a orla), a že tedy v cherubech mojžíšských převládala též lidská postava. Lidská tato postava měla křídla (orla). V jaké míře zastoupena byla v této kombinaci podoba lva nebo býka, nelze říci. Nebyl-li vůbec typ těchto dvou zvířat zde zastoupen, měli cherubové jen tvar okřídleného člověka, a pak se podobali velice bohům zobrazeným na skříních egyptských (viz *Vigouroux-Podlaha*, Bible a nejnovější objevy, II, 498 nn. Praha 1897). Dle Ex. 25[18] nn. a dle těchto egyptských vyobrazení stačí přisouditi každému cherubu jen dvě křídla, jiní však (srvn. Ez. 1[6], obraz u Calmeta n. u. m.) přidávají bezúčelně k zakrytí střední části těla jiná dvě křídla. *Schick* (n. u. m. str. 35.) si představuje docela křídel šest, z nichž jedna dvojice kryje nohy, druhá nahrazuje ramena a tvoří sedadlo pro Hospodina, třetí pak rozpjata jsou nad archou. Zda tito cherubové stáli či klečeli, lze se jen dohadovati; na egyptských skříních vyskytují se obě posice. Schick n. u. m. míní též, že stáli poněkud jsouce skloněni. — 2. Účel měla archa *a. ú*-y dvojí, a to: 1. Měla býti přenosným trůnem pro Hospodina-krále, který uprostřed svého lidu bydlil, na trůně sedě přijímal zástupce lidu a jemu svou vůli zjevoval, s ním obcoval, s ním se stýkal, scházel. K tomuto významu poukazují názvy: archa Hospodinova אֲרוֹן יְהוָה Jos. 3[3], 1 Král. 4[6], 3 Král 8[4], 1 Par. 15[3] a j., archa Boha אֲרוֹן הָאֱלֹהִים 1 Král. 3[3], 1 Par. 13[3] a j., archa Boha Israelova 1 Král. 5[9] a j., archa svědectví t. j. výroků Božích, אֲרוֹן הָעֵדוּת Ex. 25[22], Nm. 4[5] a j., LXX ἡ κιβωτὸς τοῦ μαρτυρίου, podnož nohou Hospodinových (1 Par. 28[2]): הֲדֹם רַגְלָי אֱלֹהֵינוּ Srvn. Ž 98[5]. V tomto smyslu praví Hospodin Ex. 25[22]: Odtud budu přikazovati a mluviti k tobě nad slitovnicí a z prostředka dvou cherubů. Proto hlavní části t. j. „odpovědnice", jakýsi to podnož trůnu, a cherubové, nositelé Boha, byli z ryzího zlata, kdežto ostatní podružné části byly jen pozlaceny. Právě proto sluje též *a. ú-y* „odpovědnicí", oraculum, poněvadž zde Bůh s trůnu svého vydával rozkazy. 2. *A. ú*-y měla býti v druhé řadě posvátnou schránkou, národním archivem, ve kterém se chovaly hlavní články smlouvy uzavřené mezi Jahvem a lidem; proto sluje též archa úmluvy Hospodinovy.

אֲרוֹן בְּרִית יהוה Nm. 10^{33}, Dt. 10^{8}, Jos. 3^{3} a j. neb „archa úmluvy", אֲרוֹן בְּרִית Jos. $3^{6.8}$, 4^{9} a j. — Skříň sama byla tedy jen podstavcem trůnu Božího. Mluví-li Písmo, popisujíc archu, nejprve o skříni a pak teprve o slitovnici, činí tak proto, poněvadž popisujíc trůn Boží začíná od spodku a pokračuje zdola do výše. Poněvadž měla *a. ú*-y tyto dva cíle, proto mají někteří za to, že měla své víko zvláštní a na toto víko teprve že byla kladena druhá zvláštní zlatá deska, „odpovědnice". Byť bychom neviděli dostatečného důvodu pro tento názor, přece budiž aspoň akcentováno, že hlavním, prvním účelem celé *a*-y *ú*-y bylo: poskytovati sídlícímu Bohu královské sedadlo. — 3. Původ *a*-y *ú*-y. Starší škola racionalistická prohlašovala celou *a*-u *ú*-y jen za výmysl původce kněžského zákoníku, který prý, aby dodal tím větší váhy svým snahám směřujícím k centralisaci bohoslužby v době po návratu ze zajetí, vše, co Ex. na uvedených místech vypravuje, vybájil. Tak na příklad *Vatke*, jeden z předchůdců Wellhausenových, napsal r. 1835 (Religion des A. T. s. 333): „Wir sind berechtigt, die Nachrichten von der mosaischen Stiftshütte und Bundeslade für Dichtung zu erklären, die erst später nach dem Vorbilde des Tempels, dessen Typus man von Mose und von Jehova selbst herleiten wollte, entworfen wurde." Dnes však, kdy jsou nám známy trůny, na kterých nosívali své bohy Babyloňané, Assyrové, kapličky umístěné na bárkách, do kterých stavěli své bůžky Egypťané pro slavnostní průvody; dnes, kdy jest nám známa vysoká kultura starého Orientu, která nemohla zůstati na Israele bez vlivu, uznávají i racionalisté historickou existenci *a*-y *ú*-y, byť ji nekladli do dob Mojžíšových, nýbrž pozdějších. Tak Dibelius v monografii „Die Lade Jahves" 1906. (Viz *Jeremias*, Das Alte Testament im Lichte des Alten Orients[2] 1906, str 434 nn.) Dnes, kdy jest nám zejména známa technika zlatotepectví z různých předmětů zlatých, nalezených na četných místech starého Orientu, jest plně souhlasiti s Jeremiasem píšícím, že „Ueber die Möglichkeit eines Kunstbauwerkes in Midian ist kein Wort zu verlieren." Sám Gunkel (Zeitschr. f. Missions- u. Religionswesen 1906) uznává, že *a. ú*-y byla zbudována v době mojžíšské (*Jeremias* n. u. m. str. 435). Je-li věc možná a nemáme-li žádné jiné příčiny o věrohodnosti svatopiscově pochybovati, pak jest nám považovati existenci *a. ú*-y za historickou. Hummelauer (Das vormosaische Priestertum in Israel. Freiburg I. B. 1899 str. 1 nn.) dokazuje, že měli Israelité již před zákonodárstvím sinajským své zvláštní kněžství, svůj svatý stánek, a v něm „svědectví"; tento stánek však byl prý později zavržen a na jeho místo nastoupili levité a svatyně mojžíšské. S Hummelauerem jest možno tím spíše souhlasiti, poněvadž Musil („*Kultur*" 1910 seš. 1. str. 8 nn.) nalezl u kmene Ruale též jakýsi trůn, na kterém Allah sídlí a který se s ním nosí do boje atd., zjev to, o kterém nelze říci, že jest vypůjčen Ex. 25^{9} čteme sice, že Bůh jest autorem plánu *a*-y *ú*-y a rozkazuje o celé svatyni, že tohoto plánu má býti šetřeno. To však nám nikterak nevadí, bychom na *a*-e *ú*-y vedle jejích rysů zvláštních, lišících se od podobných nářadí bohoslužebných jiných národův orientálních, nekonstatovali přece jen řadu složek vyskytujících se též u těchto národů. Tak na podobnost *a*-y *ú*-y s posvátnými bárkami Egypťanů bylo již často upozorněno (*Hummelauer*, Comm. in Ex. Paris 1897 str. 263; *Vigouroux*, Bible a nejnovější objevy v Palestině, přeložil *A. Podlaha*, II, Praha 1897 str. 498 nn.). Ve svatyních egyptských bývala posvátná bárka zvaná „bari" a na ní jakási kaplička, kterou nazýváme obyčejně řeckým slovem „naos" a která byla tak důležitým předmětem ve chrámech egyptských, jako *a. ú.* ve svatyni mojžíšské. Mariette (Notice des monuments du Musée de Boulaq str. 18) tvrdí, že vlastně k vůli naos byl zbudován celý chrám egyptský; podobně, jako lze říci, že svatyně mojžíšská byla zbudována k vůli *a*-e *ú*-y. Ve dnech svátečních bývaly tyto bárky nosívány ve slavnostních průvodech. „Kapličky" egyptské bývaly zhotoveny z jednoho kusu růžového granitu, někdy též ze dřeva. Naos chovaný v Louvru a pocházející ze VI. století př. Kr., jest 2 m. 36 cm. vysoký, 0·96 m. široký a 1 m. 15 cm. hluboký. Druhý naos v Louvru se nalézající a pocházející z polovice II. stol. před Kristem, jest 2 m. 26 cm. vysoký, 0·96 m. široký a 1 m. 15 cm. hluboký. Celková šířka dřevěného naos musea turinského obnáší 147 mm., výška od podstavce až ke svrchní straně římsy 328 mm. Do tohoto chrámku, zavíraného zvláštními dvířky, jež otvírati byl oprávněn jen král a velekněz, stavěny byly sošky bohů (na trůně sedících) neb soukromníků; jindy bylo do nich uloženo posvátné zvíře neb vůbec nějaký náboženský symbol. Na stěnách těchto „chrámků" bývalo množství vypuklin, zobrazujících různé egyptské bohy a množství nápisů. Z oněch nás nejvíce zajímají obrazy, představující boha sedícího na trůně a zastřeného křídly dvoubytostí podoby lidské po obou stranách buď stojících neb na patách svých sedících (někdy se sluncem na hlavě a se znamením života v obou rukách). Obraz ten nám znázorňuje patrně vnitřek této „svatyňky". (*Vigouroux*, n. u. m. II, str. 507 obr. 54. *Týž*, Dictionnaire de la Bible fasc. III, l. 913 nn. *Lepsius*, Denkmäler, Abt. III, l. 189, 235. *Jeremias*, Das Alte Testament str. 439 nn. *M. Dibelius*, Die Lade Jahves, 1906 str. 78. *Gressmann*, Altorientalische Feste u. Bilder, II, str. 87). Bylo řečeno svrchu, že při mnohých podobných rysech *a*-y *ú*-y s egyptskými chrámky nelze neviděti četné rozdíly. Již po stránce technické *a*-a *ú*-y nebyla hranolovitou skříní stojící, nýbrž ležící, neměla tvaru lodi, který by souvisel s názory egyptskými o plavbě bohů po obloze. Po stránce náboženské bývají kapličky pomalovány obrazy různých bohů (i bytostí lidské, zakrývajících svými křídly boha, bývají bytostmi božskými, na př. Isis a Neptis); mají tedy ráz polytheistický, soška boha se opatřuje šaty, potravou, vůbec všemi potřebami života lidského. *A. ú*-y nemá žádné sošky Jahve vůbec, a tím méně ve svém nitru, v němž se chovaly původně jen desky zákona. Z *a*-y úmluvy k nám mluví střízlivý monotheismus. Cherubové nepředstavují se tu jako bohové, nýbrž jako bytosti vyššího sice řádu, avšak sloužící za podnož jediného Boha Jahve, jemuž stále se koří. — Podobné, ale jen podobné nářadí nalézáme též v umění babylonsko-assyrském, (*Jeremias*, n. u. m. str. 436, obr. 140), představující boha (slunce?) sedícího na trůně, neseném dvěma zvířaty umístěnými na lodi, plavící se po moři. Třeba si však zase všimnouti, že biblická archa nemá tvaru lodi, že zvířata na tomto obraze (otisku to pečetidla) nemají křídel, nejsou k sobě obrácena čelem, nespočívají nad skříní, nýbrž jedno z nich nese stolec, druhé pak nohy boha. — Upozorňuje se též často na průvod, při kterém nesou Assyrové na ramenech na tyčích nosítka, trůny, na kterých zasedají bohové (*Layard*, Monuments of Ninive I, 65, zobrazený na př. u Kaulena, Babylonien u. Assyrien, Freiburg 1899 str. 223, *Jeremias*, n. u. m. str. 444, obr. 145, *Gressmann*, n. u. m.). S vypuklinou, nalezenou na skále Maltajské (*Guthe*, Bibelwörterbuch, Leipzig 1903 str. 66, *Gressmann*, n. u. m. č. 91, *Jeremias*, n. u. m. str. 15 obr. 7), představující sedm bohův assyrských stojících a trů-

nicích na zvířatech je nesoucích, má *a. ú*-y velice málo podobného. Totéž jest říci o vypuklině představující babylonského boha slunce Šamaše, sedícího ve stánku na trůně, ozdobeném dvěma bytostmi, kombinovanými z těl lidských a zvířecích (*Guthe*. n. u. m. 67, *Jeremias*, n. u. m. str. 438; *Gressmann*, n. u. m. str. 92). — Zajímavo jest všimnouti si trůnu, z pozdní doby egyptské pocházejícího, zobrazeného u *Dibelia* (n. u. m. str. 77 a *Gressmann*, n. u. m. str. 227.). Před trůnem na podstavci leží čelem k sobě obrácené dvě sfingy, dva lvi nesou celý trůn a dva okřídlení geniové stojí proti sobě na podpěradlech. — 4. Dějiny *a*-y *ú*-y. Druhého roku po vyjití z Egypta, prvního dne měsíce prvního (Ex. 40^{16}), Mojžíš vložil desky zákona do *a*-y *ú*-y, vstrčil tyče do jejich kruhů, položil víko na své místo, umístil *a*-u *ú*-y ve velesvatyni a zavěsil před ní záclonu. A když posvětil bohoslužebné předměty, snesl se oblak Hospodinův nad svatyní (Ex. 40), který pak určoval Israelitům doby pochodu a odpočinku. Povinnost střežiti *a*-u *ú*-y uložena byla (Num. 3^{31}) Kaathitům. Povinnost tato byla jejich výhradným právem, tak že nikdo z jiných čeledí levitských, tím méně příslušník jiného pokolení, se nesměl *a*-y *ú*-y ani dotknouti. (Jos. 3^4, 2 Král 6^6, 1 Par. 15^2.) Bylo-li Israelitům táhnouti dále, byla *a*-e *ú*-y věnována při transportu veliká péče. Zákon (Nm. 4^{5-6}) velel, by byla zaobalena 1. do clony, která dělila svatyni od velesvatyně, 2. do kůže ze zvířete zvaného תחש, nám nyní blíže neznámého, a 3. do zvláštního přikrovu z modré látky. Když byla *a. ú*-y zvedána k pochodu, zazněl slavnostní zpěv, zachovaný v Nm. 10^{35}. Žalm 67. jest rozvedením tohoto zpěvu. Za pochodu bývala *a*. nošena v čele, když pak se kladla při příchodu na nové tábořiště do stanu, stojícího uprostřed tábora, tu byl zpíván zpěv zachovaný v Nm. 19^{30}. Jaké služby prokazovala *a*., či lépe řečeno ten, jehož trůnem byla, svému lidu při přechodu přes Jordán, vypravuje nám Jos. 3^1—4^{18}. Podobně když byla nošena v průvodu při obléhání Jericha (Jos. 6^{6-10}). Když se Israel v Palestině trvale usadil, mohla také archa pod svatostanem trvale sídliti v Silo, v území pokolení Efraimova, ve středu dobyté země (Jos. 18^1). Jen v dobách válečných bývala odtud nošena na bojiště. Tak Soudc. $20^{18.\ 26.\ 27}$ při výpravě Israelitů proti Benjaminovcům nalézáme *a*-u *ú*. v Bethelu. (Tak totiž jest v. 18 čísti se *LXX* a jinými starými svědky proti Vulgatě. Viz *Hummelauer*, Comment. in l. Judicum, Parisiis 1888 str. 328 nn., *Sedláček*, Kniha Soudcův, 390 nn.) Podobný případ opakoval se za dob velekněze Heliho, kdy byla *a. ú*. Filišťany k nesmírnému zármutku Israele v bitvě ukořistěna (1. Král. 4^{3-22}). Filišťané zpiti jsouce netušeným vítězstvím, ve kterém dobyli nejdražšího pokladu svého nepřítele, postavili tento svůj trofej v chrámu Dagonově v Azotu. Azotští však brzy vystřízlivěli. Vidouce svého boha Dagona v prachu s roztříštěnými údy před archou (1. Král. 5^6) a těžce nesouce pohromy, které je stihaly, odhodlali se převážeti *a*-u *ú*. s místa na místo (1. Král. 5^{6-12}), a konečně po sedmi měsících usnesli se na tom, že *a*-u *ú*. Israelitům vrátí (tmtž 6^1 nn.). Na radu svých kněží a věštců položili ji na nový vůz, do něhož zapřáhli dvě otelené krávy, jejichž síji dosud nebylo tížilo jho. Krávy tyto pak zavezly trůn Boží do Bethsames (Bethšemeš) na pole Josuovo. Israelští, jsouce právě zaměstnáni žní pšeničnou, k nesmírné radosti patřili na neočekávaný výjev. Levité ihned složili archu a postavili ji na veliký kámen, aby před ní byly v obět přineseny krávy, které ji byly dopravily sem. Betsamité dopustili se tu však neúctivosti nějaké vůči arše, tak že bylo sedmdesát mužů potrestáno smrtí („padesát tisíc lidu" jest asi považovati za glossu, která později se do textu vloudila). (Viz *Hummelauer*, Comm. in II. Samuelis. Paris p. 83). Bethsamešti zastrašeni jsouce a obávajíce se dalších pohrom, poslali k obyvatelům nedalekého města Kariathiarim, aby si archu odnesli do svého středu (1. Král. 6). Kariathiarimští přenesli si *a*-u *ú*. a umístili ji na pahorku (tak jest překládati se *LXX* ve smyslu apellativném גִּבְעָה 1. Král. 7^1, srvn. 1. Par. 16^6, proti Vulgatě, která běře slovo to ve významu jména vlastního „Gabaa") v domě levity Abinadaba, svěřivše péči o ni synu jeho Eleazarovi. Zůstala tu po celých 20 let (1. Kr. 7^{1-2}). Jen na čas byla Saulem do pole zanesena (1. Král. 14^8). Když byl David potřel nepřátel svých a když si zřídil v Jerusalemě sídlo, chtěl do tohoto nového střediska politické moci přenésti též středisko náboženské. Za tou příčinou dal zříditi na Sionu nový posvátný stánek a vypravil se do Kirjatjearim, aby odtud přenesl *a*-u *ú*. V radostném průvodu za zvuků hudby byla *a*. vezena na novém voze, řízeném Ozou a Ahiem, synem Abinadabovým. Cestou však, když se *a*. následkem špatného kroku zapřažených býků nahnula, vztáhl Oza ruku, aby ji zadržel. Byl však ihned usmrcen, snad proto, že — ačkoliv byl levita — dotknouti se *a*-y bylo výlučným právem Kaathitů. Zastrašen jsa tímto zjevem David, ustal v další cestě a zanechal *a*-u v domě Obededoma Gethejského před Jerusalemem. Teprve když pozoroval, že přítomnost *a*-y naplňuje dům Obededomův požehnáním (po třech měsících), jal se David pracovati na provedení záměru, který byl dříve již pojal, avšak přerušil. Ve slavném průvodu přenesena byla *a*. na Sion pod nový stan. 2. Král. 6^{1-17}, Paral. 13^{5-14}, 15—16^1. (Stánek mojžíšský byl té doby v Gabaonu 2. Paral. 1^3). Tento průvod zavdal podnět ke vzniku žalmu 23. a 104. Také ž. 131. se odnáší k tomuto přenosu. Když bylo Davidovi prchati před Absolonem, tu velekněz Sadok a levité přinesli *a*-u *ú*. za ním, zbožný král však nařídil, aby byla postavena na své místo na Sioně (2. Král. 15^{24-29}). Když byl konečně po dlouhém úsilí Šalomoun vystavěl Hospodinu pevné sídlo, chrám, byla *a. ú*. přenesena do jeho velesvatyně (3. Král. 8^{4} nn., 2. Paral. 5^4 n.). Později byla, ne-li vícekrát, aspoň jednou (Manassem?) *a*. z velesvatyně na rozkaz králů, kteří milovali modly, odstraněna. Čtemeť 2. Par. 35^3, že král Josiáš dal zaze rozkaz levitům, aby *a*-u odnesli do chrámu Šalomounova. Při zkáze Jerusalema r. 606 zároveň s chrámem mizí *a. ú*. Apokryf 4. Esdr. 10^{22} vypravuje, že byla Chaldejci vzata. Ve chrámě druhém (Zorobabelově) *a*. více nebyla; na místě jejím byl jen kámen, na který velekněz v den smíru kladl kadidelnici a který kropil obětní krví. V listu Židů jerusalemských, poslaném Židům egyptským, který položil autor II. Mach. v čelo své knihy (2^{1-8}), čteme sice, že nacházíse ve spisech Jeremiáše proroka, že rozkázal prorok ze zjevení Božího, k němu učiněného, stánek i archu za sebou nésti, až vyšel na horu, na kterouž byl vstoupil Mojžíš a viděl dědictví Boží. A přišed tam Jeremiáš, nalezl místo v jeskyni a vnesl tam stánek i archu a oltář zápalu, a zahradil dvéře. I přistoupili někteří spolu, kteříž za ním šli, aby poznamenali sobě místo: a nemohli ho najíti. A když to zvěděl Jeremiáš, přimlouvaje jim řekl, že neznámé bude místo, dokavadž Bůh neshromáždí shromáždění lidu a nesmiluje se. — Knabenbauerovi, který se obíral zvláště výkladem proroka Jer., zdá se však toto místo listu židovského odporovati authentickému znění Jer. III, 16, tak že píše: „verum hoc repugnare videtur iis, quae Jeremias de tempore illo futuro dicit 3^{16}; quare narrationem illam a Judaeis in epistola relatam po-

pularem quandam opinionem fuisse existimandum est." (V Hagenově „Lexicon biblicum I. sl. 370.) Hummelauer pak vidí v tomto listě doklad toho, jak si představovali Židé dobu znovuzřízení náboženství israelského, starozákonní bohoslužby, a jak málo pochopili proroctví prorokův o říši Boží všeobecné, obsahující všecky národy. (Comm. in 2. Mach. Paris 1907, str. 298. Viz též Herkenne, Briefe zu Beginn des zweiten Makkabäerbuches. [Biblische Studien] 1904.) V 2. Paral. 5⁹ praví se o *a.*-e, že byla v chrámě Šalomounově: „až do dnešního dne". Spisovatel, který psal teprv po zajetí (snad Ezráš), nechtěl tím však říci, že *a. ú.* jest ve chrámě Zorobabelově, nýbrž podává tu jen to, co nalezl ve starším pramenu, který byl napsán ještě v době, ve které stál chrám Šalomounův a *a.* v něm. Ponévadž *a. ú.* byla viditelným znamením zvláštní přítomnosti Boha ve středu svého lidu, stálým důkazem péče Boží o národ vyvolený, chovající zákon v lůně svém, a poněvadž dle Kol. 2¹⁷ *SZ* jest typem *NZ*, snadno jest viděti v *a.*-e typus těla Kristova skutečného i mystického. Viz Tomáše Aq. 1ª 2ae q. 102 a. 4 ad 6. Také Matku Kristovu vzývá církev v litanii lor. „arca foederis" — „archa úmluvy", a v tomto smyslu modlí se o svátcích mariánských ž. 23. — Viděti v *a.*-e stopy astrálních mythův o zachránění se bohů ve skřínkách (Tammuz, Osiris), jak činí Jeremlas n. u. m. str. 440, může jen ten, kdo trpí halucinací. *Iíčl.*

archa v. oltář křídlový.

archaeologie, starověda v nejširším slova smyslu, jest kritické a pragmatické vylíčení vývoje celého života některého národa neb lidstva vůbec; v tomto smyslu archaeologie znamená totéž co dějepis. Tak užívali staří slova ἀρχαιολογία. Na př. dílo Josefa Flavia: Ἀρχαιολογία Ἰουδαική jest zároveň a hlavně dějepisem, popisujícím události sběhlé od stvoření světa až do r. 66 po Kr., kdy vypukla židovská vzpoura proti Římanům. Podobně napsal Dionysios z Halikarnasu dějiny římské pod názvem: Ῥωμαϊκὴ ἀρχαιολογία. Později však byly dějiny politické odloučeny a samostatně podávány, archaeologii pak ponecháno za úkol vylíčiti všestranně minulý život některého národa, a to především život náboženský, soukromý i státní. Ačkoliv starověda takto omezená, starověda to ve smyslu užším, ve smyslu nejběžnějším, neobírá se událostmi, ponechávajíc jejich šetření dějepisci, přece nelze říci, že k dějinám již nijak nepřihlíží. Jeť povinností její vylíčiti různé obory života národa dle historického vývoje, který s politickými dějinami více méně souvisel, tak že mnohý spisovatel archaeologie k snadnějšímu porozumění podává často aspoň skizzu politických dějin. Zeměpis jest dnes sice též samostatnou vědou; avšak geografická znalost krajiny, ve které ten který národ žil a se rozvíjel, přispívá tolik k poznání všeho jeho života, že nejeden archaeolog za dobré uznává předeslati starovědě stručný zeměpisný nástin bydliště národa, jehož minulý život chce vylíčiti. Drobení se vědy původně jednotné postupem času víc a více se rozmáhající mělo v zápětí, že se rozsah archaeologie ještě více zúžil, omeziv se od XVIII. století jen na studium památek průmyslu a umění toho kterého národa — archaeologie ve smyslu nejužším. Archaeologie takto omezená čerpá hlavně z památek umění, ze „starožitností", a studium památek literárních ponechává dějinám. Archaeologie v užším slova smyslu však používá přiměřeně jak literárních tak uměleckých památek.

archaeologie biblická. Mluvíce o *a.*-i *b.*-é máme tuto na zřeteli *a.*-i v užším slova smyslu, starověku to, která se obírá životem národa israelského a národů, kteří s ním dle bible přišli v přátelské neb nepřátelské styky. Přídavkem „biblická" *a.* určujeme časový mezník, do kterého chce *a.* líčiti život národa israelského — rok 70. po Kristu, dobu to, jejíž znalost má pro porozumění bible význam. Jak se vyvíjel náboženský, rodinný, občanský život Židů po této době, toho *a. b.* více volně nesleduje. Přídavkem „biblická" *a.* nesmí se však omezovati rozsah *a. b.* tak, že by podával nám jen systematicky to, co bible roztroušeně o životě národa israelského vypravuje. *A. b.* chce i život tento podrobněji, úplněji vylíčiti, a vědouc, že Israelité byli syny své doby, syny starého východu, že nebyli čínskou zdí ani geograficky, ani historicky dokonale od svého okolí isolováni, čerpá tu, kde bible o některém zařízení mlčí, neb jen málo podává, z archaeologie egyptské, assyrské, vůbec ze starovědy staroorientální. Různé tvary života, jichž vývoj a stav *a. b.* líčí, lze rozčleniti asi takto: 1. Život soukromý: příbytky, roucha, potraviny atd., opatřování si životních potřeb lovem, rybářstvím, dobytkářstvím, rolnictvím, řemesly, obchodem atd. 2. Život rodinný: manželství, narození a výchova dítek, nemoc, smrt a pohřeb příbuzných atd. 3. Život náboženský: názory věroučné, mravoučné a jejich vývoj. (V novější době však soustava těchto nauk se podává v samostatném odvětví vědy biblické, zvané „theologii biblickou".) Sem patří též starozákonní liturgika, poučující o posvátných místech (svatostánek mojžíšský, chrám Šalomounův, Zorobabelův, Herodův), osobách (levité, kněží, velekněz), dobách t. j. svátcích, a úkonech (oběti, očisty atd.). 4. Život společenský: vesnice, města, organisace národní, správa politická, soudní, úřady, zákony a práva, daně atd., právo mezinárodní, válka a mír, peníze, míry a váhy atd. 5. Život literární a umělecký: písmo, poesie, historiografie, školy atd., stavitelství, malířství, sochařství, hudba a zpěv atd. — Prameny, ze kterých *a. b.* čerpá, lze roztříditi na dvě skupiny: I. památky staropalestinského průmyslu a umění, „starožitnosti" to v užším slova smyslu, a II. v prameny písemné. Ad I. K prvé třídě náleží: 1. nápisy nalezené v Palestině (D. Chwolson, Corpus inscriptionum hebraicarum 1887. Corpus insriptionum semiticarum Pars I. et II., Paříž 1881 nn. R. Smend u. A. Socin, Die Inschrift des Königs Mesa von Moab, Freiburg i. B. 1886, E. Kautzsch, Die Siloainschrift v Zeitschr. d. d. Palästinavereines 1881 IV, 102 nn., 261 nn., 1882 V, 205 nn. Mitteilungen aus den orientalischen Sammlungen der königl. Museen zu Berlin XI. Ausgrabungen in Sendschirli. Berlin 1893. Corpus inscriptionum Latinarum t. III, 1873. Corpus inscriptionum Graecarum t. III, 1853. Podrobnou literaturu o těchto pramenech podává Schürer, Geschichte des jüdischen Volkes im Zeitalter J. Ch. I, 25—31. 4. vyd. Lipsko 1901); 2. zbytky staveb nalezených v Palestině, zejména při vykopávkách, jako starých hradeb, zdí, hrobů, vodovodů atd.; 3. zachované mince židovské, syrské, samosprávných měst palestinských. Bohatá literatura numismatická naléza se v uvedeném díle Schürerově I, 20—25. 4. nádoby a vůbec zbytky staré palestinské keramiky, které byly v hojném množství nalezeny při vykopávkách; 5. razítka stará v Palestině nalezená; 6. zbytky nářadí bohoslužebného. Sem patří též Titův vítězný oblouk v Římě, na kterém jest zobrazen sedmiramenný svícen; 7. různé nářadí denního zaměstnání jako: vinné a olivové lisy, ruční mlýnky, vřetena, nářadí z kamene, z kostí, z kovů, šperky ze zlata atd. — Vykopávky, které odkryly nám veliké množství těchto archaeologických pramenů popisují: Flinders-Petrie, Tell el-Hesy 1891. F. J. Bliss a St. Maerlister

Excavations in Palestine 1898—1900. Quarterly Statement 1902 a nn. F. J. Bliss, A Mound of many Cities[2] . . . London 1898. Ch. Warren, and C. R. Conder, Survey of Western Palestine: The Jerusalem Volume. A complete account of the Excavations in Jerusalem 1868—1870, London 1884. H. Guthe, Ausgrabungen bei Jerusalem v Zeitschr. d. deutsch. Palästinavereines IV, 1881 (115—119), V, (7—218), (271—378). F. J. Bliss, Excavations at Jerusalem 1894—1897, London 1898. E. Sellin, Tell Ta'anek, Vídeň 1904. Sellin, Eine Nachlese auf dem Tell Ta'annek, Vídeň 1905. G. Schumacher, Tell el-Mutesellim, Lipsko 1908. Přehled podán v klasické knize francouzského dominikána H. Vincente: Canaan d'après l'exploration récente. Paris 1907. Sem patří též památky jiných národů staroorientálních, se kterými Israelité se stýkali, památky, které *b*-é *a*-l aspoň nepřímo prokazují vydatné služby, zejména památky staroegyptské, babylonské a assyrké. — Ad II. Mezi prameny psanými jest 1. na prvém místě uvésti sbírku knih první autority: kánonické knihy biblické jak S. tak i N. Z. 2. Také apokryfy jak S. tak i N. Z. podávají *a*-l *b*-é nejeden příspěvek (Schürer[4] n. u. m. III, 189 nn.) 3. Židovská tradice tlumočena jest především Josefem Flaviem a Filonem. Tento podává archaeologovi látku v kommentáři k vybraným místům Genese známým pode jménem: *Νόμων ἱερῶν ἀλληγορίαι.* Čerpati však z tohoto pramene může jen kritická ruka. (Schürer[4] n. u. m. 493 n. 633—716.) Totéž jest říci o čerpání ze spisů Josefa Flavia, zejména z jeho: *Περὶ τοῦ Ἰουδαϊκου πολέμου* a již svrchu jmenovaný *Ἰουδαϊκὴ Ἀρχαιολογία* (Schürer[4], n. u. m. I, 74—106). 4. Množství archaeologické látky lze nalézti v židovských opisech bible, kommentářích k ní, zvaných „targumím" a „midraším". Viz Schürer[4], I, 138 nn. 147 nn. 5. Podobně v talmudu jerusalemském i babylonském. Schürer[4], I, 113 nn. H. L. Strack, Einteilung in den Talmud[4] 1910. 6. Spisovatelé jiných starověkých národů, jako egyptský kněz Manetho (III. stol. př. Kr.), babylonský kněz Berosus (v druhé polovici III. stol. př Kr.), Féničan Philo, Biblius, Herodot, Diodor Sicilský *(Βιβλιοθέκη)*, Strabo *(Γεωγραφικά)*, Plinius, Ptolomeus atd. Viz Schürer[3], n. u. m. I, 46—74. 7. Znalost dnešního Orientu, ve kterém nalezneme mnoho jevů životních na vlas podobných obyčejům Israelitů biblických. Stejné poměry, totiž zeměpisné, klimatické atd., které podmiňují život obyvatelů Palestiny, panovaly i za dob Israelitů biblických; stejné poměry však plodí stejné mravy, které při příslovečném konservatismu Orientalů brání se houževnatě změnám. Literaturu viz u hesel: Arabie a arabština, Assyrie a assyrština, Babylonie a Egypt. Kromě toho srvn. G. Jacob, Das Leben d. vorislamischen Beduinen 1895. Burckhardt, Bemerkungen über die Beduinen und Wahaby Weimar 1831. Klein, Mitteilungen über Leben und Sitten der Fellachen in Palästina v Zeitschr. d. deutsch. Palästinavereines, III (1880) a nn. L. Bauer, Volksleben im Lande der Bibel. Lipsko 1903. Janssen, Coutumes des Arabes au pays de Moab. Paris 1903. — Kdy a jak byla *a. b.* pěstěna? a) Počátky *a. b*-é (směřující k poznání jeviště, na kterém se život v bibli líčený odehrává) jest hledati již v době patristické, a to ve spise Eusebia, biskupa v Cesareji Pal., nadepsaném *Περὶ τῶν τοπικῶν ὀνομάτων τῶν ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ*, kteréžto dílo sv. Jeronym do latiny přeložil a přiměřeně zpracoval pod názvem: De situ et nominibus locorum hebraicorum liber. (Vydání obou obstaral P. de Lagarde v Onomastica sacra 2. vyd. 1887.) Na tomto místě jest jmenovati též dílo sv. Epifania: *Περὶ μετρῶν καὶ σταθμῶν.* (Dobré vydání uspořádal jmenovaný de Lagarde v „Symmicta" 1880 II, 149—216.) Ve druhém díle mluví sv. autor o hebrejských mírách a váhách, o biblických místech a tu a tam již o zvycích a mravích Israelitů. Že nebylo v dobách těchto pracováno na poli archaeologie více, jest vyložiti jednak tím, že energie starých spisovatelů byla absorbována pracemi jinými, poměry doby jim ukládanými. Kromě toho Otcům západním, vzdáleným od jeviště událostí biblických dostávalo se málo popudů k luštění otázek archaeologických, spisovatelům pak školy alexandrijské nedovoloval jejich směr allegoristický všímati si více biblických realií. V dobách scholastiky byla rovněž všecka síla theologů vyčerpávána spekulací filosofickou a theologickou. b) Do oboru *a.*-*b*-é náleží z této doby jen řada cestopisů, seznamujících čtenáře s poměry palestinskými. Výpravy křižáků do Palestiny rovněž málo vznítily zájem pro archaeologické studium, poněvadž stav jejich v Palestině, který jim ukládal nové a nové operace válečné, nedopouštěl klidu k badání vědeckému. (Seznam cestopisů do Palestiny podává Tobler, Bibliographia geographica Palestinae. Lipsko 1867.) Ostatně viz Schürer[4] n. u. m. I, 13 nn. c) Teprve ke konci století XVI. zasvitla pro *a. b.* slibná doba. Počátek učinil slavný orientalista Arias Montanus, kaplan krále Filipa II., svým dílem o 9 knihách, vydaným r. 1592 v Lejdě pode jménem: Antiquitates iudaicae. Po té následovala celá řada prací archaeologických buď povšechných, buď monografických. Stačiž jmenovati: P. Cunaeus, De republica Hebraeorum lib. III. Lejda 1617. B. C. Bertram, De republica Hebraeorum, tamtéž 1641. J. Selden, De iure naturali et gentium iuxta disciplinam Hebraeorum lib. VII. Londýn 1640. Týž, De synedriis et praefecturis iuridicis veterum Hebraeorum. Tamtéž 1650—55. Týž, Uxor hebraica seu de nuptiis et divortiis veterum Hebraeorum. Frankfurt 1695. Spencerovo dílo „De legibus Hebraeorum ritualibus eorumque rationibus" (Cantabrigiae 1685), pronáší sice leckterou myšlenku, se kterou nelze souhlasiti, přísluší mu však zásluha, že byl první, který zavrhl theorii hlásající, že všichni starověcí národové své náboženské obyčeje si vypůjčili od Israelitů. A. Pfeifer, Antiquitates selectae, Lipsko 1687. J. Lund, Die alten jüdischen Heiligtümer Hamburg 1695. C. Vitringa, De synagoga vetere, Frankfurt 1696. M. Leydekker, De republica Hebraeorum, Amstelodami 1704—10. H. Reland, Antiquitates sacrae veterum Hebraeorum, Ultrajecti 1708. Jak utěšeně pokračovaly tyto práce archaeologické, jest patrno z jejich sbírky, kterou uspořádal Bl. Ugolini (*z.* 1769) a která obsahuje neméně než 34 foliové svazky (Thesaurus antiquitatum sacrarum. Venetiis 1744—69). d) Zájem o archaeologii Palestiny stoupl, když v polovici století XVII. započato bylo s hlubšími studiemi z oboru zeměpisu a přírodopisu Palestiny. Z této doby pochází práce S. Bocharta: Geographia sacra (1646) a jeho Hierozoicon (1663, t. j. biblická zvířena), dílo J. Scheuchzera: Physica sacra, kniha Quaresmiova (Historica, theologica et moralis elucidatio Terrae sanctae 1639), práce Hasselquistovy, Seetzenovy, Burckhardtovy, Toblerovy, Robinsonovy, které zpracoval Ritter v „Erdkunde" XVI. (1852: Judäa, Samaria, Galiläa), XV_2 (1851: Das Land im Osten des Jordan und des Toten Meeres). e) Zájem pro archaeologii orientální a tím též pro *a. b.* nabyl nových životních sil, když generál Bonaparte vzal na svoji výpravu do Egypta (1798—1800) řadu vynikajících členů francouzské akademie, kteří prostudovali četné zbytky staré vzdělanosti egyptské (Description . . . en Egypte. 26 svazků textu a 12 fol. svazků mědirytin. Paříž 1809), a když se podařilo Youngovi (1819) a Janu Františku Champollionovi (1822) rozluštiti hieroglyfy egyptské. Nadšení pro starý

orient jednou vznícené razilo si cestu vítězně dále, rozluštilo písmo klínopisů (Grotefend 1803, Lassen 1836, Rawlinson, Hincks, Oppert) a objevilo vysokou vzdělanost různých národů starého orientu. Od této doby pracováno bylo a pracuje se jmenovitě za dnů našich na poli archaeologie v táboře katolickém, protestantském, racionalistickém i židovském. Z prací katolických budtež jmenovány: J. Jahn, Bibl. Archäologie. Wien² 1817 až 1825. Týž, Compendium archaeologiae 1819. Ackermann, Archaeol. bibl. Wien 1826. J. Scholz, Handbuch der bibl. Archäologie. Bonn 1834. J. Allioli, Handbuch der bibl. Altertumskunde 1844. P. Scholz, Die heil. Altertümer des Volkes Israel 1868. B. Haneberg, Die religiösen Altertümer der Bibel. München 1869. V. Ancessi, Atlas... archéologique pour l'étude de l'Ancien et du Nouveau Testament. Paris 1876. B. Schäfer, Die relig. Altertümer der Bibel. Münster. 2. Aufl. 1891. L. Cl. Fillion, Atlas archéologique de la Bible. Paris 1883. P. Schegg, Bibl. Archäologie 1887. Trochon, Archéologie biblique. Paris 1887. M. Mlčoch, Starověda biblická. Praha 1888. Fr. X. Blanda, Stručný přehled starožitností biblických I. Praha 1895. Vigouroux-Podlaha, Bible a nejnovější objevy v Palestině, Egyptě a Assyrii. Praha 1896 nn. (5 sv.). Fr. Kortleitner, Archaeologiae biblicae summarium 1906. M. Godlewski, Archeologia biblijna (I. 1899, II. 1903). — Velikou ruskou *a. b.* započal vydávati arch. Jeronym pod názvem „Biblejskaja archeologia"; díla toho vyšly dva svazky 1883 a 1884, ale smrtí autorovou zůstalo nedokončeno. — Z prací protestantů budtež jmenovány: Bähr, Symbolik des mosaischen Kultus. 1837 (vyd. 2. 1874). Keil, Handbuch der bibl. Archäologie. 2. vyd. 1875. Kinzel, Die bibl. Altertümer, Calw (5. vyd.) 1877. Schultz, Archäologie des A. T., Nördlingen 1883 (2. vydání zpracováno od H. Stracka). Benzinger, Hebr. Archäologie, Freiburg 1894. 2. vyd. 1907. Frohmayer u. Benzinger, Bilderatlas zur Bibelkunde 1905. Jeremias, Das alte Testament im Lichte des alten Orients². 1906. — Z racionalistů: Rosenmüller, Handbuch der bibl. Altertumskunde. 4 sv. Lipsko 1823—1831. De Wette, Lehrbuch der hebr. jüd. Archäologie 1814 (4. vyd. obstaral Räbiger 1864). G. Bauer, Lehrbuch der hebr. Altertümer (3) 1832. H. Ewald, Die Altert. des Volkes Israel. Gottinky 1846 (3. vyd. 1866). J. Saalschütz (žid), Archäologie der Hebräer. 1855. Týž, Mosaisches Recht. Berlin 1848 (2. vyd. 1853). W. Nowack, Lehrb. der hebr. Archäologie. Lipsko 1894. Kittel, Studien zur hebr. Archäologie u. Religionsgeschichte. 1908. — Lexikálně, buď výhradně, buď zároveň s jinými otázkami biblickými a theologickými, materiál archaeologický zpracovali: G. B. Winer, Biblisches Realwörterbuch. 3. vyd. Lipsko 1847–48. D. Schenkel, Bibel-Lexikon. Realwörterbuch (5 sv.). Lipsko 1869 až 1875. Hamburger, Realencyklopädie für Bibel und Talmud. 2 sv. 1874—1883. E. Riehm, Handwörterbuch des biblischen Altertums. 2. vydání obstaral Fr. Boethgen, Lipsko 1893. Realencyklopädie für protestantische Theologie u. Kirche, begründet von Herzog. 3. vydání od A. Haucka, Lipsko 1896—1910. T. K. Cheyne u. J. S. Black, Encyklopädia biblica 4 sv. Londýn 1899 nn. J. Hastings u. J. A. Selbie, Dictionary of the Bible, 5 sv. Edinburgh 1899 nn. The Jewish Encyclopedia, 12 sv. New-York 1901—1906. H. Gutte, Kurzes Bibelwörterbuch, Tübingen 1903. Hastings, Dictionary of the Bible in one volume. London 1909. — Slovníky katolické: H. J. Wetzer u. P. Welte, Kirchenlexikon, 2. vyd. od F. Kaulena. 13 sv. 1882 nn. Vigouroux, Dictionnaire de la Bible. Paříž 1892 nn. Hagen, Lexicon biblicum. Paříž 1905 nn. (vyšly dosud 2 svazky A—L). Buchberger, Kirchliches Handlexikon. Mnichov 1907 nn. — Monografií k jednotlivým statím *a. b.* jest tak veliké množství, že nelze jich zde uváděti. Rovněž z časopisů, které probírají otázky *a. b.* se týkající, jest možno uvésti jen některé, jako: American Journal of Archaeology, The Bible Student and Teacher, The Biblical World, Biblische Zeitschrift, Biblische Zeit- und Streitfragen, The Expositor, The Expository Times, Journal Asiatique, Jewish quarterly Review, Katholik, Monatschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums, Orientalische Bibliographie, Orientalische Literaturzeitung, Proceedings of the Society of Biblical Archaeology, Revue biblique, Revue des Études juives, Theologische Quartalschrift, Vierteljahrschrift für Bibelkunde, Wiener Zeitschrift für d. Kunde des Morgenlandes, Zeitschrift für Assyriologie, Zeitschrift für alttestamentliche Wissenschaft, Z. d. deutschen morgenländischen Gesellschaft, Zeitschrift für katholische Theologie, Z. für wissenschaftliche Theologie atd. atd. — *A. b.* neb orientální pěstovati vytkly si za úkol různé vědecké společnosti, jako: 1. Palestine Exploration Fund, založený v Londýně r. 1865, vydává čtvrtletní věstník Quarterly Statement a celou řadu publikací, z nichž vyjímáme: The Survey of Western Palestine. 9 sv. Londýn 1884. The Survey of Eastern Palestine. 2 sv. 1887. Tristram, The Fauna and Flora of Palestine. 1884. 2. Německý spolek palestinský, r. 1878 založený, vydává: Zeitschrift des deutschen Palästinavereines a „Nachrichten und Mitteilungen des deutschen Palästinavereines". 3. Německý katolický spolek palestinský, založený r. 1895 v Kolíně nad Rýnem (splynul vlastně ze dvou jiných spolků, které před tím existovaly), vydává čtvrtletně časopis „Das Heilige Land". 4. Société Française des Fouilles Archéologiques, sídlící v Paříži, založ. r. 1904, na jejíž útraty sbírali dominikáni Janssen a Savignac nápisy v Arabii (Mission archéologique en Arabie Medain Saleh, Paříž 1909). 5. Ruská společnost palestinská („Imperatorskoje pravoslavnoje Palestinskoje obščestvo") se sídlem v Petrohradě, založená r. 1882, vydává „Soobščenija Imp. Palest. obščestva" (dosud 20 sv.) a „Pravosl. Palestinskij sbornik" (dosud 60 sv.). 6. Archaeological Institute of America. 7. „Deutsche Morgenländische Gesellschaft" v Lipsku od 1846. 8. Vorderasiatische Gesellschaft, se sídlem v Berlíně, vydává Mitteilungen der V. A. G. a „Der Alte Orient". 9. Deutsche Orientgesellschaft, založ. 1898, sídlící v Berlíně, vydává: Wissenschaftliche Veröffentlichungen der D. O. G., Sendschriften d. D. O. G., „Mitteilungen" (jen svým členům, mimo knihkupecký trh). 10. Orientkomitee, zal. 1888 v Berlíně. 11. Institut français d'archeologie orientale v Kahýře atd. — Z vysokých škol, které věnují zvláštní péči otázkám spadajícím do oboru *a. b.*, budiž jmenována francouzská škola dominikánů v Jerusalemě (u sv. Štěpána), orientální fakulta jesuitů v Beirutě evangelický německý archaeol. ústav v Jerusalemě, American School for Oriental Study and Research in Palestine tamtéž aj. — Sbírky starožitností, které tvoří pramen *a.* staroorientální *b.*, chovají jmenovitě musea: britské, Louvre, kahýrské museum, berlínské (egyptologické a předoasijské), cařihradské, kterému jest dle rozkazu turecké vlády odváděti všecky předměty, jež se na území turecké říše vykopají, museum vídeňské; v Jerusalemě mají své sbírky františkáni, Bílí Otcové, assumptionisté, dominikáni atd. Při c. k. české theol. fakultě v Praze zařídil prof. dr. J. Sedláček museum

biblických starožitností. (Popis jeho vyšel v Praze r. 1906.) — Z hlavních pomůcek z oboru archaeologie orientální, kterých s prospěchem může užiti archaeolog biblický, budiž uvedeny: J. G. Wilkinson, Manners and Customs of the ancient Egyptians², Londýn 1878. Perrot et Chipiez, Histoire de l'art dans antiquité, 3 sv. Paříž 1885. A. H. Sayce, Babylonians and Assyrians Life and Customs, London 1901. Erman, Aegypten und aegyptisches Leben 1885. Fr. Hommel, Grundriss der Geographie u. Geschichte des alten Orients². 1903. O. Weber, Arabien vor dem Islam. Maspero, Archéologie egyptienne. Paříž 1890. Babelon, Archeologie orientale. Paris. Lenorment et Babelon, Histoire ancienne de l'Orient. Paříž 1881—1888. Revillout, Précis du droit égyptien comparé aux aubres droits de l'antiquité. 1903. Týž, La femme dans l'antiquité 1906 a j. *Hel.*

archaeologie křesťanská. *Pojem a rozsah.* Ještě do nedávna znamenala *a. k.* vědu, která se měla obírati celým životem prvních křesťanů, pokud byl výronem jejich křesťanského přesvědčení, a to na základě všech existujících pramenův ať literárních ať monumentálních. Pod vlivem moderní archaeologie klassické se však rozsah zúžoval, literární památky se vylučovaly, tak že *a. k.* se nyní omezuje pouze na studium pomníků křesťanského umění a uměleckého průmyslu, pokud vyrostly na půdě antického světa. Památky stavitelského umění, malířství, sochařství, uměleckého průmyslu až do nejmenších potřeb domácích a ozdob i s nápisy ze všech zemí, do nichž antická kultura svůj vliv rozšířila, jsou jejím předmětem. Konec starokřesťanského umění spadá v jedno s koncem antiky; napřed hyne pod následky stěhování národů na západě, později zvláště pod vlivem Arabů na východě; nelze tudíž jednotnou hranici udati. Stalo se však již zvykem označovati konec starověku na západě dobou pap. Řehoře Vel. (*z.* 604), na východě dobou cís. Justiniana (*z.* 565), po případě vystoupením Mohammedovým. — *Úkol a význam. K. a.* má v prvé řadě za účel zachované památky správně pochopiti a vyložiti. Tomu úkolu může arci dostáti jen tehdy, když má zření ke kulturnímu prostředí a náboženskému životu, z nichž ony pomníky vznikly. Odtud význam *a. k.*-é jak pro dějiny umění, tak zvláště pro tak zvanou historickou theologii. Jsouť archaeologické památky starokřesťanské, pokud se formy týče, dítkem antiky. Jako jest potřeba, má-li se památkám těm správně rozuměti, znalost klass. archaeologie, tak jest zase *a. k.* nezbytným doplňkem *a.* klassické; bez ní byla by jen torsem. Na druhé straně vdechnulo křesťanství do antické formy své ideje; proto jest monumentální tradice, ač ne rovnocennou, přece neobyčejně důležitou pomůckou historické theologie. Skulptury, malby, zvláště pak nápisy podávají tolik světla na soukromý i veřejný život církve prvních století, na její ústavu, správu, právo, dějiny, literaturu a dogma, že nelze těchto svědků si nevšímati. Ale jako jest chybou podceňovati tento význam památek starokřesťanských, tak jest nesprávno hledati v monumentech celou theologii katolickou; nebyloť úmyslem ani těch, kteří pomníky objednávali, ani těch, kteří je tvořili, celé Credo uměním obsáhnouti. — *Dějiny. A. k.* vznikla až v druhé polovici XVI. stol. Humanisté nejevili pro křesťanské památky žádného zájmu a vylučovali je ze svých studií. Hráz lhostejnosti prolomil teprve Onofrio Panvinio (*z.* 1568) svými spisy De praecipuis urbis Romae sanctioribus basilicis, Romae 1554, a De ritu sepeliendi mortuos apud veteres christianos et de eorundem coemeteriis. Romae 1568. Zájem vzrostl, když r. 1578 dělníci náhodou odkryli katakombu Thrasonovu dosud neznámou; vznikla touha tajemství podzemního Říma vůbec poznati, která byla kromě toho živena snahou, tvrzení protestantů, zvláště centuriatorů magdeburských, svědectvím starých památek z katakomb vyvrátiti. To učinil příležitostně nejprve Cesare Baronio ve svých Annales ecclesiastici. Největší zásluhu si však té doby získal o *a*-i *k*-ou Antonio Bosio (*z.* 16.9), „Kolumbus katakomb", jenž celou řadu katakomb odhalil, systematicky prozkoumal a výsledky vědecky zpracoval. Zemřel však před dokončením svého díla, jež i s doplňkem vydal r. 1632 oratorián Giovanni Severano pod názvem Roma Sotterranea, opera postuma di Antonio Bosio atd., Romae 1632. Všeobecněji přístupným se stalo v latinském rozmnoženém zpracování, jež pořídil Paolo Aringhi, 2 sv., v Římě 1651, v Paříži 1659. Na tomto základě se mohlo rychleji pokračovati. Že se tak nestalo, lze vysvětliti jednak tím, že protestanté, ani nejvíce vynikající Balthasar Bebel (Antiquitates ecclesiasticae, Strassburg 1679) a Josef Bingham (Origines ecclesiasticae or the antiquities of the christian church, London 1708 až 1722), výsledků dosavadních nerespektovali vůbec, anebo jen v nepatrné míře. Tím jeden popud k usilovnější práci pozbyl své působivosti. Na druhé straně byly sice v Římě některé podrobnosti zpracovány, ale ostatně se neslo zkoumání v katakombách po 50 let hlavně za tím účelem, aby získáno bylo co nejvíce ostatků sv. mučedníkův. Proti nekritickému občas a nevědeckému počínání orgánů hledáním pověřených ozval se slavný Mabillon (De cultu sanctorum ignotorum) a dal tím podnět k intensivnější práci, jejímž výsledkem byl mezi jiným spis, jejž vydal Marc Antonio Boldetti: Osservazioni sopra i cimiteri de'santi martiri ed antichi cristiani di Roma, Řím 1720, 2 sv. Dílo to i nyní ještě jest důležité. Brzy na to na rozkaz papeže Klementa XII. dílo Bosiovo znovu přepracoval a rozmnožil Giovanni Bottari pod názvem Roma Sotterranea, Sculture e pitture sacre etc., Řím 1737—1754, 3 sv. Konečně chtěje zabrániti ztrátě a zkáze drahocenných památek starokřesťanských, založil Benedikt XIV. prvé museum křesťanské ve Vatikáně. Následujících sto let nejeví pokroku žádného. Byla to doba jednak speciálních monografií na základě známého materiálu, zvláště z oboru křesť. epigrafiky, jednak doba systematických děl o dřevním životě křesťanském, v nichž i výtěžky archaeologické zužitkovány. Zmínky zasluhují: Thoma M. Mamachi, Origines et antiquitates christianae. Romae 1749—52, 5 sv. (2. vyd. v Římě 1841 nn. 6 sv. vyd. Matranga), Aleslo Pellicia De christianae ecclesiae primae, mediae et novissimae antiquitatis politia, Vercellis 1777, 4 sv., Giulio Selvaggio, Antiquitatum christ. institutiones, Vercellis 1778, 6 sv. Kromě toho vznikla celá řada kompendií, zvláště v Německu. I větší díla německá z počátku XIX. století, Joh. Christ. Augusti Denkwürdigkeiten aus d. christl. Archäologie, Leipzig 1817—31, 12. sv., a Anton Jos. Binterim Denkwürdigkeiten der christlichen Kirche. Mainz, 1826—41, 7 sv., neznamenají pokroku, ač jinak obsahují hojně materiálu. Výše stojí Francouz Seroux d'Agincourt (*z.* 1814), jenž svým dílem Histoire de l'art par les monuments (tisk dokončen teprve 1826, 6 sv.) chtěl býti křesť. umění tím, čím byl Winckelmann pro antiku. — Ale nový rozmach *a. k.*-é do hloubky a šířky dává teprve Giovanni Batt. de Rossi (1822—1894). Byl vlastně prvým kongeniálním pokračovatelem Bosiovým. Účelná, kritická, bystrá práce vedla jej k netušeným objevům, přesná methoda, vědecká důkladnost, šťastný kombinační dar jeho byly korunovány takovými výsledky, že čestného názvu „rei antiquariae christianae constitutor

ac princeps" zasloužil plným právem. Vedle nesčetných menších pojednání jsou epochálními: 1. Inscriptiones christianae urbis Romae septimo saeculo antiquiores, I. Romae 1861, sv. II, díl I. teprve 1889; ostatek nedokončeno; 2. La Roma sotterranea cristiana, I. Řím 1864, II. 1867, III. 1877; 3. Musaici delle chiese di Roma, Řím 1872 nn.; 4. Bullettino di archeologia cristiana, obsahující pouze jeho práce 1863-1894. Současně s de Rossim pracoval Raffaele Garrucci, jenž svým hlavním dílem Storia dell' arte cristiana. Prato 1873—80, 6 sv., *a*-i *k*-é cennou službu prokázal. Všestranná činnost de Rossiho, vliv *a.* klasické, zájem o křesťanství vůbec podnítily pěstování *k*-é *a.* časopisy, sbírkami, expedicemi na všech stranách i mimo Řím, zvláště na východě. V Římě pracuje škola de Rossiho na základě jím položeném dále. Vedle mužův jako Mariano Armellini (*z.* 1896), Enrico Stevenson (*z.* 1898) jsou to zvláště Orazio Marucchi, dále ředitel École française Louis Duchesne, řed. Campo santo Anton. de Waal, v čele všech však olomoucký diecesán Josef Wilpert (hlavní dílo: Die Malereien der Katak. Roms 1903). I jinde v Italii se horlivě pracuje, zvláště na Sicilii (katakomby syrakusské, Paolo Orsi). Mezi ostatními zeměmi zaujímá prvé místo v *a*-i *k*-é Francie, v níž už od let třicátých minulého století *a.* práce soustavně zorganisována. Lenormant, Perret (Les catacombes de Rome, Paris 1852—55, 6 sv.), Martigny, především však Edmond Le Blant (1818—1897) svými spisy Inscriptions chrét. de La Gaule, Paris 1856—65, 2 sv., 1892, a Les sarcophages chrét. de la Gaule, Paris 1886, a Charles Rohault de Fleury se synem spisy La Messe, Paris 1888 nn., 8 sv., Les Saints de la Messe, Paris 1896 nn., 10 sv., zaujímají ve Francii v *a*-i místo přední. Francouzové rozšířili nejdříve studium *a.* starokřesťanské i na východ. Byl to hr. Melchior de Vogüé, objevitel starokřesťanských památek v Syrii (La Syrie centrale, Paris 1865 nn., 2 sv.), a missionáři v Alžíru a okolních zemích, z nichž poslední dobou stojí v popředí P. Delattre (velmi četné práce) a St. Gsell (Les monuments antiques de l'Algérie, Paris 1901 nn.); podniknuty expedice na Athos, do Soluně, Antiochie atd. V Německu budil zájem o *a*-i *k*-ou protestant Ferd. Piper (1811—89) četnými spisy a zvláště založením křesť. musea v Berlíně. Mezi katolíky si největších zásluh dobyl Fr. X. Kraus (1840—1901), který seznámil svou vlast jak s výsledky de Rossiho (Roma sotterranea 1875) tak s celým stavem *k*-é a (Real-Encyklopaedie d. chr. Alt., 2 sv. 1882—1886), tak zvláště s domácími památkami starokřesť. v Elsasku-Lothrinsku. Podstatně rozšířil horizont *a. k*-é poukazováním na vliv orientu, zvl. Alexandrie. Po něm přijdou J. P. Kirsch, C. M. Kaufmann (objevil posledně v Egyptě starokřesťanské poutní místo sv. Meny), A. Baumstark, Nicol. Müller, Viktor Schultze (velmi četné spisy), Johann Ficker atd. Z rak. Němců jmenován buď Josef Strzygowski, prof. ve St. Hradci, jenž klade rovněž silný důraz na orient, a Jindř. Swoboda, prof. ve Vídni. Anglicko a Amerika zůstávají pozadu za ostatními zeměmi; Rusko se omezovalo po většině až do našich časů na oblast černomořskou a umění byzantinské, o něž zásluhy si získal Kondakov, Histoire de l'art byzantin, 2 sv., Paříž 1886, 1891 a jeho škola, Redin, Pokrovskij, Ajnalov a j. Vladimir Bock (*z.* 1899) všímal si Egypta (Matériaux pour servir à l'archéologie de l'Égypte chrét. Petrohrad 1901 (také rusky). Z Poláků pěstí *a*-i *k*-ou Kaz. Morawski, Bilczewski, Skrochowski, Pawlicki a j.; z Chorvatů L. Jelić a Fr. Bulić (Bullettino di arch. e storia dalmata, od r. 1878). U nás, nehledě k některým statím, uveřejněným v „Blahověstu", „Methodu", „Časop. katol. duch.", „Katech. Listech", „Obraně" a k pracím dra. Tumpacha (české vydání Bilczewského Archaeologie křesťanská ve službách církev. dějin a věrouky, Praha 1898; Manželství ve světle nejstarších památek a pomníků křesťanských, Praha 1901; Významu a důležitost starokřesťanských památek a pomníků pro vědu a náboženství, Praha 1901; Eucharistie ve světle nejstarších památek literárních, ikonografických a epigrafických [české vydání Bilczewského], Praha 1910), *a. k.* posud málo pěstována. — *Literatura.* Příručky: *Bilczewski-Tumpach,* Archaeologie křesťanská ve službách dějin církev. a věrouky, Praha 1898; *Viktor Schultze,* Archäologie der altchr. Kunst, Mnichov 1895; *Karl Maria Kaufmann,* Handbuch der christl. Archäol., Paderborn 1905; *A. Peraté* L'arch. chrét., Paris 1892; *Orazzio Marucchi,* Éléments d'archéologie chrétienne, Rome 1900—1903, 3 sv.; *týž,* Manuale d'archeologia cristiana, Roma 1907; *D. M. Leclerq,* Manuel d'arch. chrét. Paris 1907; *W. Lowrie,* Christian art and Archaeologie, London 1901. — *Encyklopaedie.* Vedle zmíněné již od *Krausa, W. Smith* a *S. Cheetham,* A dictionary of christian antiquities, London 1876—80; *Martigny,* Dictionnaire des antiquités chrét. Paris 1865, 1889[3]; *Fernand Cabrol,* Dictionnaire d'archéologie chrét. et de liturgie, Paris 1903 nn. — *Časopisy,* z nichž snadno lze se orientovati: *Römische Quartalschrift* (od r. 1887), v němž od r. 1900 stálý Anzeiger f. christl. Archäologie; *Nuovo bullettino di arch. cristl.* (od r. 1895); pro *a*-i *k*-ou východ. krajů *Orions cristianus* (od roku 1900—1906) a také *Byzantinische Zeitschrift.* *Hub.*

Archaimbaud Benedikt, oratorián, *n.* r. 1643 v Lyoně, působil na rozličných místech jako prof. filosofie a theologie, *z.* 1688, *sp.* „Abrégé historique du droit canon" (Lyon 1689). Srvn. *Hurter,* Nomencl. IV[3] (1910), 578.

Archambeau Jean Michel d', belgický skladatel, *n.* 1823 v Hervé, *z.* 1899 ve Verviersu, byl varhaníkem v Petit Rechainu; složil mše, litanie a motetta.

Archanaldus, jáhen angerský, přepracoval r. 905 k rozkazu biskupa Rainona životopis sv. Maurilia (v. t.).

archandělé v. čl. anděl str. 425.

Archangelská eparchie (pravosl.) v severním Rusku na pobřeží Severního moře ledového, asi s 400.000 obyv., z nichž 350.000 pravosl.

Archangelskija eparchialnyja Vědomosti, orgán eparchie archangelské, vycházející od r. 1885, přinášející mimo běžné zprávy ke správě eparchie se vztahující také články z dějin eparchie, stati bohovědné a j.

Archangelskij 1. Alexander Andrejevič, hud. skladatel ruský, *n.* 1846, byl zaměstnán jako dirigent chrámových sborů, později zřídil si v Petrohradě svůj sbor, s nímž po prvé vystoupil v koncertě r. 1883, od r. 1888 dával koncerty historické, v nichž seznamoval posluchačstvo s vynikajícími skladbami představitelů různých škol: ital., nizozem. a něm. stol. XVII.—XVIII. Složil dvě mše, mši zádušní a j.; on prvý odvážil se v ruském chrámovém zpěvu hlasy chlapecké nahraditi hlasy ženskými. — **2.** Alexander Ivanovič, magister bohosloví, od r. 1889 učitel protiislamských předmětův a praktikant tatarského jazyka na duchovním učilišti v Orenburku, *sp.* „Muchammedanskaja kosmogonija. Razbor muchammedanskago bogoslovskago sočinenija na tureckom jazykě: Istorija soroka voprosov predložennych judejskimi učenymi Muchammedu" (Kazaň 1889). — **3.** Alexander Petrovič, protojerej, magister bohosloví, vychovanec kazaňské duchovní akademie, *sp.* „Duchovnoe obra-

zovanie i duch. literatura v Rossii pri Petrě Velikom" (Kazaň 1883; je to jeho magisterská dissertace) — 4. Alexander Semenovič, professor dějin ruské literatury, *n.* 1854 v Penze, studoval v tamním semináři, od r. 1872 studoval na kazaňské universitě, po dokončených r. 1876 studiích byl nějaký čas učitelem na simbirském gymnasiu, potom byl na státní útraty vyslán do Moskvy, aby tam v archivech konal badání. R. 1882 na základě pojednání „Nil Sorskij i Vassian Petrikěv, ich literaturnye trudy i idei v drevnej Rusi" dosáhl stupně magistra na kazaňské universitě a byl povolán za docenta ruské literatury na téže universitě, r. 1884 stal se prof. mimořádným; nyní jest předsedou učené společnosti při téže universitě „Obščestvo ljubitelej russkoj slovesnosti"; *sp.* „Drevne-slavjanskoe evangelie, prinadležaščee Obščestvu archeologii, istorii i etnografii pri imp. kazansk. universitetě" (Voroněž 1883), „Sv. Kirill i Methodij i soveršennyj imi perevod sv. Pisanija" (Kazaň 1885), „Priloženie k brošjuře: Sv. Kirill i Methodij i soveršennyj imi perevod sv. Pisanija" (t. 1885), „Borba s katoličestvom i umstvennoe probuždlenie južnoj Rossii v koncu XVI. věka" (Kyjev 1886), „K izučeniju drevne-russkoj literatury: Tvorenija otcov cerkvi v drevne-russkoj pismennosti" (Žurn. imp. nar. prosv. 1888), „Tvorenija otcev cerkvi v drevně-russkoj pismennosti: izvlečenie iz rukopisej i opyty istoriko-literaturnych izučenij" (4 sv., Kazaň 1889, 1890), „K istorii južno-slavjanskoj i drevne-russkoj apokrifičeskoj literatury" (Petrohr. 1899). — 5. Jan, ruský kněz eparchie saratovské, *sp.* „Katichizičeskija poučenija o semi grěkach smertnych" (Saratov 1864, Petrohrad 1898), „Poučenija k prostomu narodu" (Saratov 1865, 7. vyd. v Petrohr. 1898), „V obličenie ateizma i v oproverženie doktrin nevěrija" (Moskva 1892, 1893). — 6. Michael Therapontovič, studoval na cirk. akademii petrohradské 1847—51, vysv. na kněžství 1855, stal se 1877 protojerejem při kostele Pantelelejmonovském v Petrohradě, *z.* 1904; *sp.*: „O žizni i trudach protojereja Ioakima Semenoviča Kočetova" (Petrohrad 1857), „Polnoe pravoslavno-christianskoe učenie o molitvě" (Petrohrad 1861), „Istorija pravoslavnoj cerkvi v predělach nyněšnej S.-Peterburgskoj eparchii" (Petrohrad 1871), „O sobornom uloženii cara Alekseja Michajloviča 1649 g. v otnošenii k pravoslavnoj russkoj cerkvi" (t. 1881), „O tainstvě sv. Eleja. Izslědovanie ob istoričeskom razvitii činosoveršenija sego tainstva do izdanija nyněšnjago ego poslědovanija s podrobným izjasněniem" (t. 1895). — 7. Nikolaj Pavlovič, studov. v semináři v Penze, potom na akademii kazaňské, 1885 dosáhl stupně kandidáta bohosloví, stal se učitelem ruského a řeckého jazyka v simbirském duchovním učilišti, r. 1894 dosáhl stupně magistra bohosloví na základě dissertace: „Zadača, soderžanie i plan sistemy pravoslavno-christianskago nravoučenija" (Simbirsk 1894); mimo to *sp.*: „Innokentij, archiep. chersonskij, kak učitel christianskoj nravstvennosti" (v Pravosl. Sobes. 1899). — 8. Sergius, *sp.* „O čudotvornoj ikoně Bogoljubskoj Božiej Matcri, nachodjaščejsja v selě Jurjevskom, Borovskago ujězda" (Kaluž 1865), „Žizn Andreja, Christa-radi jurodivago, Meščevckago" (Moskva 1870, 1891). Srvn. *Pravosl. bog. enc.* I, 1124–1126, *Efronův Enc. slovar* II, 213, *Palmieri*, Nomencl. I, 109—112.

Archangela 1. Tardera, dcera lékaře Petra Tardery v Piazzo v Sicilii, sestra třetího řádu sv. Františka, *z.* 1599 8. února v pověsti světice. — 2. de Trino, karmelitánka v Mantue, *z.* 1480 v pověsti světice.

Archangelus 1. de Burgonovo, O. Min. z Lombardska, zběhlý jsa v hebrejštině, oddal se studiu talmudu a nauk kabalistických; *sp.* „Trattato ossia Dichiarazione della virtù e dignità del nome di Gesù" (Ferrara 1557), „Apologia pro defensione Cabalae contra Petr. Garziam" (Bologna 1564), Cabalistarum selectiora, obscurioraque dogmata a Io. Pico [Mirandula] ex eorum commentationibus pridem excerpta, nunc illustrata" (Ben. 1569, Basilej 1587). — 2. Calatafimus O. S. Fr., *n.* 1390 ze vznešených rodičů v Calatafimi na Sicilii, žil nějaký čas jako poustevník, 1425 vstoupil do řádu sv. Františka, založil dům pro svůj řád v Alcamu, kdež *z.* 1460 v pověsti světce; r. 1836 potvrdil pap Řehoř XVI., že byla mu vzdávána úcta od nepaměti, i byla i nadále dovolena. Srvn. *Acta Ss.* 26. čce. — 3. hrabě z Forbesu (de Termonde, Dendermond, Teneramundae), O. Cap., *n.* 1570, po straně matčině příbuzný rodu Stuartův, konvertita, *z.* 1606 jako guardian v Dendermondu ve Flandersku, kde s úspěchem pracoval na konversi svých kalvinských krajanův. — 4. Leslaeus, O. Cap., z angl. rodu Lesleyův, konvertita, *n.* v Aberdeenu, *z.* 1637, byl v Paříži dvorním kazatelem Ludvíka XIII., dvakráte byl ve Skotsku apoštolským missionářem. — 5. z Lyonu (původně Michael Degranges, Desgrange), O. Cap., *n.* v Lyoně 1736, vstoupil do řádu 1751, pro kázání, v němž káral počínání národního shromáždění, musil prchnouti do Savojska 1789, vrátil se však 1796 do Francie, vykonával neohroženě duchovní správu ve farnosti chartreuxské, 1818 přičiňoval se o obnovení svého řádu ve Francii, což se mu také podařilo; *z.* ve vysokém věku 86 let r. 1822; *sp.* „Discours adressé aux juifs, et utile aux chrétiens pour les confirmer dans leur foi" (Lyon 1788), „Aperçu nouveau d' un plan d' éducation catholique" (t. 1814), „Réflexions intéressantes sur le „Génie du christianisme" (Turin 1815); „Précis abrégé des veritès qui distinguent le culte catholique de toutes les sectes chrétiennes et avouées par l' Eglise de France" (Lyon 1817), „Explication de la Lettre encyclique du pape Benoit XIV. sur les usures" (t. 1822); po jeho smrti vydáno: „Dissertations philosophiques, historiques et théologiques sur la religion catholique", 2 svazky (Lyon 1836). — 6. de Termonde, Teramundanus (pův. František), O. Cap., pocházel z rodiny Huijlenbroeck (Huylenbroucq) de Pee, byl lektorem a definitorem; byl spolupracovníkem při díle Františka Marie „Theologia capuccino-seraphica"; *z.* 1724.

archarios (ἀρχάριος) tolik co novic v klášteřích východních. Srvn. čl. archarismos.

archarismos (ἀρχαρισμός) tolik co zkušební doba čili noviciát ve východních klášteřích, trvající z pravidla tři léta před složením slibů řádových. Při nemoci životu nebezpečné může však *a.* býti zkrácen, ba u starších, zkušených osob může dostačiti i *a.* šestiměsíční. U nesjednocených Arménů trvá *a.* 8 let a před obláčkou má novic (ἀρχάριος) po 40 dní žíti naprosto v ústraní. Ostatně i jinde musí příští novic (postulant) prodělati kratší dobu zkušební, než se stane novicem skutečným. Dle bukovinského duchov. regul. plánu (kap. 2. § 58) má tato postulatura trvati z pravidla 6 neděl, po jichž uplynutí postulant za souhlasu konsistoře a s dovolením vlády zemské přijat bývá za novice. Srvn. *Vering*, Lehrb. des K.-R., 3. vyd., str. 975.

Archdekin (Arsdekin, Archdeacon) Richard S. J., *n.* 1620 v Kilkenny v Irsku, vstoupil do Tov. Jež. 1642, byl prof. theol. a filos. v Antverpách a Lovani, *z.* 1693 v Antverpách, *sp.* oblibenou praktickou příručku theologickou: „Praecipuae controversiae fidei ad facilem methodum redactae ac resolutiones theologicae, ad omnia sacerdotis munia, praesertim in missionibus, accomodatae cum apparatu ad doctrinam sacram, cui accessit summa do-

ctrinae christianae [Canisii] selectis exemplis elucidata cum aliis tractatibus" (Lovaň 1671); dílo toto bylo častěji znovu vydáno pod různými tituly: „Bibliotheca viri apostolici. Theologia quadripartita: polemica, practica, sacra, catechetica" (v Praze v tisk. univers. Karlo-Ferd. v kolleji S. J. u sv. Klementa 1678), „Theologia tripartita, sive resolutiones polemicae, speculativae, practicae, controversiarum et quaestionum, quae hodie per omnia usum praecipuum habent" (Antv. 1678, Kolín n. R. 1679, 1682, 1683, 1686, 1687, 1688, 1693, 1696); bylo pro některá méně správná tvrzení v části kasuistické (na příklad „de peccato philosophico") dáno na index, „donec corrigatur", což se stalo, načež vydáno 1702, 1718, 1730, 1741, 1744. Srvn. *Backer Sommervogel*, I, 515, *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 406.

Arche Antonín, kn. arcib. stavební rada v Olomouci, *z.* 1851, provedl stavby, jež podnikl arcibiskup kardinál Sommerau-Beckh v Olomouci (přestavba alumnátu) a v Kroměříži.

Archelaus (*Ἀρχέλαος*) 1. syn Heroda Vel. a Malthaky Samaritánské, bratr Antipův. Byl i s bratrem svým vychován v Římě. Po smrti otce svého měl jako král panovati v Judsku, Samařsku a Iduméi. Ale císař Augustus ponechal mu vládu nad oněmi zeměmi pouze s titulem ethnarchy. Po 10letém panování byl obžalován u Augusta pro kruté utiskování Židů, zbaven vlády a poslán do vyhnanství do Vienny v Gallii, kde zemřel. Judsko pak a Samařsko bylo spravováno po něm římskými vladaři. — 2. sv., biskup charcharský v Mesopotamii, domnělý autor „Acta disputationis Archelai et Manetis" (viz str. 55). Mart. Rom. 25. pros. — — 3. sv., Mart. Rom. 4. března. — 4. sv., jáhen v Ostii na Tiberu. Mart. Rom. 23. srpna.

Archembold v. Arcimboldi Jan.

Archer James *n.* v Londýně 1751, stud. v kolleji douayské, vysvěcen byv na kněze vrátil se 1780 do své vlasti, působil tu horlivě v duch. správě, stal se gener. vikářem londýnským, *z.* 1832; *sp.*: „Sermons on Various Moral and Religious Subjects" (Londýn 1787, 1788, 1816, II. řada t. 1801, 1822, III. řada t. 1827), „Sermons" (t. 1789, 1794, 1817), „Sermons on Matrimonial Duties" (t. 1804).

arches, the Court of, nejvyšší a nejstarší soudní dvůr církevní provincie canterburské, zvaný tak proto, že za starých dob sezení svá konal v kostele „Sancta Maria de Arcubus"; instituce tato udržela se i v nynější církvi anglikánské.

Archetti Jan Ondřej, titul. arcibiskup chalcedonský, nuncius papežský v Polsku za Stanislava Augusta od r. 1776—1783. Roku 1783 byl poslán do Petrohradu, aby tam zorganisoval kanonicky církev katolickou v říši ruské. Arcibiskupem jmenován byl Stanislav Siestrzeńcewicz se sídlem v Mohylevě, kde zřízena kathedrála i kapitola. *A.* posvětil v Petrohradě farní kostel sv. Kateřiny, v něm odevzdal pallium Siestrzeńcewiczovi a kněze Benislawského posvětil na biskupa koadjutora a sufragána (1784). Carevna Kateřina vyžádala od papeže pro *A*-ho důstojenství kardinálské. Vraceje se do Říma r. 1784 zdržel se *A.* tři týdny v Grodně, kdež se toho času konal sněm, a tam také vykonán 24. prosince obřad odevzdání biretu kardinálského. Po návratu do Říma 1785 jmenován byl *A.* legátem bolognským; *z.* v Ascoli 1805.

Archi, *hbr.* Háarki (se členem), *LXX Ἀχαταρωθι*, město na pomezí kmenů Efraim a Benjamin (Jos. 16²); hebrejský tvar jména značí ne tak město, jako spíše obyvatele města, jež nazývalo se Arach nebo Erech. Z města toho pocházel Chusaj Arachitský (v. t.).

archicancellarius v. čl. almužník str. 317.

archiconfraternitas v. arcibratrstvo.

archidiaconus v. arcijáhen, arciděkan.

Archidiaconus 1. jméno, jímž označován krátce Quido de Baysio, slovutný kanonista, professor práva kanon. na universitě v Bologni a archidiakon kathedrální kapitoly tamtéž (*z.* 1313). Roku 1300 vydal výborný kommentář k Dekretu Gratianovu, zvaný „Rosarium Decreti", jenž tiskem vyšel ve Strassburku 1472, v Římě 1477, Lyoně 1549, 1558, Benát. 1513, 1559, 1577, 1580, 1601. Při zpracování kommentáře toho užil *A.* četných spisů starších, jež se mu zdály býti k výkladu Dekretu vhodnými, jako jest „Elementarium doctrinae rudimentum", jehož autorem jest Papias z polov. stol. XI. a jež Huguccio rozmnožil a názvem „Liber derivationum" opatřil, dále spisy Aristotelovy, kterýchož dle jeho spisu *Πολιτικά* uvádí pode jménem „Politicus", četné „Summy Dekretu", zejména Damasova, Hugucciova a Jana Favenzkého, spisy Petra Lombarda, sv. Tomáše Akvin., Bernarda Pavijského, Goffreda z Trana, Bernarda Parmského, papeže Innocence IV., Jindřicha de Segusia atd.; mimo to ze starších Apparatů gloss, zejména Gandulfova, Petrova, Vavřincova, vybral to, čeho „Glossa ordinaria" neměla, a zařadil to do díla svého, jež tudíž pokládáno za doplněk Glossy ordin., tak že od té doby vykladači Dekretu ke starším Glossám již nepřihlížívali. Nad to má zmíněné „Rosar. Decr." *A*-ovo též tu důležitost, že v něm nejprve navrhl *A.* rozdělení distinkcí a otázek (quaestiones) Dekretu Grat. na oddíly čili partes (divisiones), následovav ve věci té Jana Favenz. (*z.* 1190), ne-li i Jana z Boha (kolem pol. XIII. stol.), načež z Rosaria Decreti rozdělení to pojal do svého pařížského vydání Dekretu (u Geringa a Rembolta) licenciát práva Jan Chappuis roku 1505, odkudž pak přešlo do všech vydání následujících. Ve vydání Chappuisově obsaženy jsou také některé výňatky z „Rosaria" *A*-ova, jež na počátku opatřeny slovem „Additio", na konci pak siglou či zkratkou *Arch.* (= Archidiaconus), nebo též siglou autorů starších, které *A.* sám ve svém kommentáři uvádí, jako: *H., Hu., Hug., sec. H.* (Huguccio), *P., sec. P.* (Petrus) a pod., kteréžto vložky (spolu s jinými vložkami a dodatky Chappuisovými) přešly taktéž do pozdějších vydání Dekretu Gratianova. — Také „Liber Sextus" Bonifáce VIII. našel v *A*-ovi svého glossátora. *A.* započav práci svou teprve po Janu Ondřejovu, který při své Glosse ord. k Šesté knize Bonifaciově užil hojně též *A*-ova „Rosaria Dekretu", a Janu Meauxském, dokončil ji, jak se zdá, až v posledních letech svého života. Tento „Apparatus glossarum in Librum Sextum", označovaný též názvem kommentáře, vyšel v Miláně r. 1480 a v Benátkách r. 1577. Srvn. *Laurin*, Introd. in C. J. C., str. 42 n., 55, 57, 86, 189 n. — 2. Jan z Anagni v. Jan str. 404. — 3. Gratia Aretinus v. Gratia. *Tpch.*

Archiepiscopus při citování název 1. Jindřicha ze Susy (*a.* Ostiensis), viz článek Hostiensis. 2. sv. Antonína (*a.* Florentinus), v. čl. Antonín sv. Florencký, str. 499.

archieratikon, *ἀρχιερατικὸν βιβλίον* = kniha biskupská, v církvi řecké rituál obsahující obřady při funkcích biskupských, tolik co náš pontifikál. Srvn. *Cabrol*, Dict. archéol. I, 2736 n.

archierej (apxiereň), z řec. *ἀρχιερεύς*, v církvi ruské tolik co biskup (v. t.).

archierejský dům = správa statků a důchodů biskupů ruských.

archierejské školy, učiliště biskupům ruským podřízená k výchově duchovenstva, zřízená k rozkazu cara Petra Vel. v každém biskupství; ze škol těch vyvinulo se nynější duchovní školství ruské (viz čl. alumnáty ruské).

archiereus basileus (*ἀρχιερεὺς βασιλεύς*), název, jímž synoda kplská r. 484 oslovila císaře Theodosia II., tak jako synoda chalcedon. r. 451 oslovila Marciana názvem „sacerdos imperator", důkaz to, jak někteří z biskupů nejen ochranu, nýbrž přímo vládu císařů ve věcech církevních v oněch dobách líbiti si dávali, a tak vládce římské v jich neoprávněném zasahování do věcí církevních podporovali. Ovšem že papežové a s nimi četní biskupové, jako Hosius z Kordovy, Hilarius Poiterský, Athanáš, Basil, oba Řehořové, Ambrož, Augustin atd. neváhali dáti církevnímu přesvědčení svému patřičný projev. (Srvn. *Sägmüller*, KR. 40.)

archimandrita, z ř. *ἀρχιμανδρίτης* (*ἄρχω* = vládnu, *μάνδρα* = ovčinec, košár, obrazně: klášter), rus. архимандритъ, jest název od V. století v řecké církvi představeného přednějšího kláštera nebo více klášterů sdružených (naproti igumenovi, jenž znamená představeného menší obce klášterní). Tak již na koncilu efesském r. 431 a na synodě ktplské r. 448 s *a*-y se setkáváme. Odznaky jeho jsou mitra, berla a náprsní kříž. Ve středověku název též jiných cír. hodnostářů. Srvn. *Kraus*, Realencykl. der christl. Altert. I, 88; *Heimbucher*, Orden und Kongregat. I, 38; *Lämmer*, KR. 611; *Ferraris*, Prompta bibl. can. v. archimandrita. *Výčk.*

Archinto Filip, *n.* v Miláně 1500, stud. nejprve práva a dosáhl ve 20. roce doktorátu na universitě padovské, vynikl jako právník a řečník, byl od rodného města svého poslán v důležité záležitosti 1527 k císaři Karlu V., kteréžto poslání s takovým zdarem vykonal, že císař sám přijal jej do služeb svých a r. 1535 vypravil jej s poselstvím k papeži Pavlovi III. Papež se svolením císařovým jmenoval jej guvernérem města Říma, biskupem saluzzským (1549), předsedou sněmu tridentského, když pro mor přeložen byl do Bologny, v kteréžto důstojnosti potvrzen byl také papežem Juliem III., jenž jej povolal také jakožto legáta a latere do Benátek. Pavel IV. jmenoval jej 1556 arcibiskupem milánským, ale *A. z.* 1558, dříve než nové důstojenství nastoupiti mohl. Byl přítelem sv. Ignáce, jejž ve snahách jeho podporoval. *Sp.*: „De fide et sacramentis libri 2" (Krakov 1545, Ingolstadt 1546, Turin 1549), „Oratio de nova christiani orbis pace habita" (Řím 1544). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[2] (1906), 1389–1390.

archipapa, v řecké církvi tolik co archipresbyter, arcipryšt.

Archippus (*Ἄρχιππος*) sv., jejž sv. Pavel v listě ke Kol. 4[17] napomíná: „Hleď služby, kterouž jsi přijal v Pánu, abys ji plnil." Jaká to služba byla, nelze s jistotou říci. Snad zastával místo Epafry (v. t.), když tento v Římě se zdržoval, a v nepřítomnosti jeho církev kolosskou spravoval (srvn. *Sušil*, Listy sv. Pavla, 232). Na počátku listu k Filemonovi vzkazuje svatý Pavel pozdravení také „*A*-ovi, spolubojovníku (*συστρατιώτης*) našemu". Někteří se domnívají, že *A.* náležel k rodině Filemonově (srvn. *Sušil*, l. c. 403). Mart. Rom. 20. břez.: „In Asia natalis sancti Archippi, commilitonis beati Pauli apostoli, cuius ipse in epistola ad Philemonem et ad Colossenses meminit." V církvi řecké 19. ún. a 22. listop. (*Nilles*, Kal.[2] I, 107. 333.)

Archipov Jan, rus. spis. bohosl., *sp.* „Cerkov božija v eja istorii i učenii" (Novočerkask I, 1877, II, 1883).

archiphylax, vrchní strážce, název představeného karmelitů.

archipresbyter v. arcikněz.

Archirota Alexander O. Olivet., *n.* 1492, *z.* ve vysokém stáří 120 let 1611, *sp.* „Discorsi sopra diversi lughi della S. Scrittura" (Floren. 1581), „Raccolta dei fatti dei re, de' quali si fa menzione nella s. Scrittura" (t. I. 1581, II. 1583), „De voto paupertatis" (t. 1580), „In libros Samuelis et Regum commentarius" (Oxford 1613 a 1635). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III[3] (1907), 509; *Adelung* I, 1024.

archisterium (z řec.), tolik co přední klášter, jest název klášterů, které nad jiné kláštery téže regule vynikají, jsouce na př. otcovskými kláštery domů jiných. Tak zove se na př. klášter sv. Benedikta v Břevnově *a.*

archisynagogus, *ἀρχισυνάγωγος*, *hbr.* róš hakkeneseth), představený synagogy (Mar. 5[22.38], Luk. 13[14], Sk. 18[8]), předseda sboru, který synagogu spravoval. Jemu náleželo mimo jiné říditi bohoslužebné shromáždění, zejména připouštěti způsobilé osoby ke čtení a vykládání Písma sv. Viz *Mlčoch*, Starověda 75–76.

architektura církevní v. články barokní sloh, gotický sloh, moderní sloh, renaissanční sloh, románský sloh.

architelela, *ἀρχιτελεία*, v liturg. knihách církve řecké označení začátku a konce příslušného výňatku z Písma sv. *Nilles*, Kal.[2] II, 236. — *ἀ. τῆς σωτηρίας* = počátek a konec spásy, v církvi řecké tolik co advent. *Ib.* 535.

architrav, *ἐπιστύλιον*, následuje, v architektuře nejspodnější, hladký článek tak zvaného kladí (v. t.); jest to kamenný hranolový trámec, spočívající přímo na abacích sloupů; někdy (na př. ve slohu jonském a korintském) skládá se ze tří trámců (pásů, fascia) nad sebou, z nichž střední a nejhořejší vždy o něco málo nad spodní přečnívá.

architriclinus, *ἀρχιτρίκλινος*, Jan 2[8.9] (čes. překl. „správce svatby"), sluha (otrok), jenž pečoval o upravení a vyzdobení hodovní síně (triklinia), o pořádek, v němž na stůl přinášeny byly pokrmy a nápoje, jež před tím také okoušel. Někteří (Lightfoot) mylně se domnívali, že *a*-ovi náležela pouze žehnání při hostině zvláště svatební. *A*-a líšiti dlužno od náčelníka hodovníků (magister n. rex convivii, *συμποσιάρχης*), jejž si hodovníci ze středu svého volili, jenž pronášel přípitky a staral se o zábavu; o takovém „správci hodů" mluví Sirach 32[1-8].

archivy v Čechách a na Moravě. Důležité státní listiny království Českého od pradávna byly chovány v jedné kapli při chrámě svatovítském, od r. 1420 na hradě Karlštejně, odkudž, když tento hrad 1625 dán byl v zápisnou držbu Janu Kavkovi z Říčan, převezeny byly zase do chrámu svatovítského a tam chovány v klenuté komoře vedle kaple sv. Václava. Odtud mnohé listiny vzaty do dvorního archivu ve Vídni a nahrazeny správnými kopiemi. R. 1838 umístěn byl tento *a.* svatováclavský v bývalém domě zemských desk, až r. 1882 stal se částí zemského archivu království Českého. Archiv zemský vznikl po usnesení zemského sněmu 29. července 1862 z bývalého archivu stavů českých a rozmnožen hojnými opisy listin z jiných archivů, zvl. vatikánského. Podobně vznikly zemské archivy v Brně a Opavě. Nejvyšší úřadové zemští jakož i královská komora česká měli hojné deposity listinné, z nichž po čase vznikl místodržitelský archiv v Praze. Důležitý archiv má i c. k. místodržitelství v Brně, a bohaté poklady listinné z XV. a XVI. století, pro dějiny české důležité, chová státní archiv ve Vratislavi. Hojné prameny pro starší dějiny církevní v Čechách podává archiv kapitoly svatovítské v Praze, vedle něhož vznikl r. 1561 archiv arcibiskupský v Praze. Vzácné věci chová též archiv kapitoly vyšehradské. Arcibiskupství olomoucké má svůj archiv v Kroměříži, vedle něhož kapitulní archiv v Olomouci. Povšimnutí hodné jsou archivy našich klášterů ve středověku založených, na př. na Strahově, u křižovníků, u rytířů maltéz-

ských, u augustinianů u sv. Tomáše, u dominikánů u sv. Jilji, v Teplé, Oseku, ve Vyšším Brodě a Broumově, na Moravě zvláště v Rajhradě. Nejstarší rukopisy z archivů zrušených klášterů chová dvorní archiv ve Vídni, mnohé i knihovna pražské university. Hojně bohatství listinné obsahují mnohé archivy šlechtické, ježto byly na onen čas přední páni zeměstí v korrespodenci s králi, knížaty i s vysokými hodnostáři církevními. Archiv třeboňský obsahuje listiny Rožmberků, Švamberků, Eggenberků i Schwarzenberků, archiv v Jindřichově Hradci má hojnou pozůstalost listinnou pánů z Hradce, Slavatů i Černínů, tolikéž jsou bohaté archivy roudnický, náchodský, děčínský, Lobkoviců Hořínských v Praze, Ditrichšteinský v Mikulově. Městské archivy z pravidla neobsahují přílišného bohatství rukopisného, ježto za války třicetileté, ještě více však nerozumem městských magistrátů od roku 1788 mnoho bylo zmařeno. Čestnou výjimku v tom činí archiv města Prahy, na venkově pak jsou bohaté archivy v Kutné Hoře, Chebě, Budějovicích, Litoměřicích, Lounech, Mostě, Kolíně a j. Hojné poklady rukopisné chová archiv musea království Českého v Praze. Veškery tyto *a*-y jsou hojným zdrojem pro církevní dějiny české.

archiv farní, sbírka všech úředních knih a listin farních („universi libri parochiales et omnia documenta ad muneris parochialis exercitium quomodocunque pertinentia". Acta et decreta conc. prov. Prag. 1860 tit. VI., cap. VIII., str. 225), nechať jsou staré („archiv" v užším slova smyslu), anebo nové („registratura"). I. *Umístění archivu* Farní archiv má býti umístěn tak, aby byl chráněn před ohněm i jinou pohromou („loco contra incendii pericula aliosque funestos casus provide custodito". Conc. prov. Prag. l. c.). Podrobnější ustanovení o umístění archivu vydalo c. k. místodržitelství v Čechách ve srozumění s kn. arc. konsistoří výnosem ze dne 10. února 1896 (srvn. Ord. List 1896 č. 5). Při každém jednání o nových stavbách farních, neb i větších farních přestavbách a přístavbách budiž pamatováno na vhodnou místnost pro archiv. Ve větších farách budiž zařízena zvláštní farní kancelář a zvláštní archivní síň. Síň archivní budiž klenuta, okna její mají se buď železnými aneb dřevěnými, ale plechem pobitými okenicemi opatřiti; rovněž i dveře do této síně vedoucí buďtež železné a kamennou pažbou opatřené; mohou býti též dřevěné, avšak musí pak s obou stran plechem býti pobity, rovněž tak i jejich pažení. Musí býti postaráno o náležitou ventilaci archivní síně; tam, kde archiv v přízemí se nalézá, budiž pod ním zřízen sklep, a kde to není možno, budiž podlaha archivní místnosti náležitě proti vystupující vlhkosti isolována a chráněna. V archivní síni nechť nalézají se dobře konstruovaná kamna, jež se zvenčí vytápějí. Velikost archivní síně řídí se dle místních poměrů, a budiž stanovena při komisi na místě konané. Ve farních budovách, které mají zvláštní archivní síň, může se síň kancelářní zařiditi jako obyčejný pokoj. V menších farních budovách může býti kancelář zároveň též archivem. Tato kancelář musí pak, jak se samo sebou rozumí, míti nahoře uvedené vlastnosti síně archivní. — II. *Zařízení farního archivu.* Svrchu uvedený výnos místodržitelský týká se také zařízení farního archivu; zbývá jen obsažená v něm ustanovení doplniti. K ukládání archivalií hodí se nejlépe skříně dveřmi a zámkem opatřené („armarium sera munitum" Conc. prov. Prag. l. c.) z tvrdého, nejlépe dubového dřeva, jichž počet a rozměry řídí se dle velikosti archivní síně, po případě dle rozsahu farní agendy. Spodek i svršek skříní těch buď opatřen za příčinou provětrávání a zamezení ztuchlého vzduchu malými otvory. K ukládání matrik mohou býti užity také skříně otevřené (regály). K uschování zvlášť důležitých listin a dokumentů doporučuje se použití ohnivzdorných skříní, ve kterých ukládají se též jiné drahocenné věci chrámové, jako: kalichy, monstrance a p. Skříně archivní musí býti rozděleny v jednotlivé příhrady. Při tom nutno dbáti toho, aby tyto příhrady byly s dostatek prostorné, totiž dosti hluboké a široké; tedy aspoň tak veliké, aby do nich listiny půlarchového formátu pohodlně mohly býti vloženy, aniž by musily býti překládány. Jestliť jednak překládání papíru vůbec škodlivo, protože tím brzy se trhá, a pak právě v ohybu usazuje se prach, jenž písmo porušuje a nečitelným činí. Také svazování jednotlivých aktů ve fascikule stává se pak zbytečným, a to zajisté jest s výhodou, neboť motouz se do papíru vřezává. K většímu ještě ochránění listin mohla by všechna akta jednotlivé příhrady vložena býti do lepenkových, na hřbetě spojených desk. — III. *Uspořádání archivu dle obsahu.* Veškera akta a veškery knihy farního archivu musí ukládány býti v takovém pořádku, aby farář, zvláště při nastoupení nové fary, v brzku se mohl orientovati v obsahu archivu a aby každý akt snadno mohl nalézti. Listiny musí býti roztříděny dle věcného obsahu a v různé příhrady uloženy, při čemž listiny jednoho oddělení chronologicky mají býti seřazeny. Každá příhrada budiž opatřena nápisem, který udává obsah její. Tento nápis budiž upevněn na hraně příslušné příhrady. Anebo mohou příhrady zakryty býti volně visící, nahoře plátnem upevněnou lepenkovou deskou, na níž může býti napsán obsah příhrady. Radno jest vedle tohoto nápisu umístiti ještě nějaké písmeno dle abecedy anebo římskou číslici. Každý akt vloží se do zvláštního archu, na němž napíše se písmeno nebo číslice příhrady a běžné číslo, jakož i datum a stručný obsah listiny. Do každé příhrady vloží se seznam uložených v ní aktů v chronologickém pořádku; do tohoto seznamu budiž každý nově vložený akt zapsán. O všech listinách celého archivu budiž sestaven seznam v chronologickém pořádku, jakož i abecední osobní a věcný rejstřík, jež nutno pečlivě doplňovati. Abecední osobní a věcný rejstřík jest kniha foliového formátu, v niž pod jednotlivými písmeny abecedy, z nichž pro každé má býti vyhrazen jeden nebo dva listy, budiž na příslušném místě zapisován každý nově uložený akt s označením příhrady a čísla listiny. Co se týče počtu jednotlivých archivních skupin, řídí se počet ten dle rozsahu farní agendy. Jest však radno nezřizovati skupin příliš mnoho. Celkem stačí asi těchto dvanáct skupin: I. Budovy kostelní a farní. II. Důchody farní. III. Jmění kostelní. IV. Nadace. V. Duchovní správa. VI. Věci manželské. VII. Věci matriční. VIII. Lístky úmrtní. IX. Chudinství. X. Změny náboženství. XI. Škola. XII. Pastýřské listy. — Je-li archiv již uspořádán, jest radno ponechati jej v dosavadním pořádku a dbáti jen toho, aby nově přibývající listiny na správné místo byly vřazovány a zapisovány. — Farní knihy (matriky, Ordinariátní list a j.) mají rovněž dle obsahu vedle sebe do různých přihrad býti postaveny a příslušným označením na hřbetě opatřeny. (Srvn. *Ord. list pražské arcidiecese* 1904, 98.)

archiv konsistorní obsahuje starší listiny agendy konsistorní, jichž k běžné úřední potřebě již není zapotřebí; novější listiny ukládají se v registratuře (v. t.).

archiv vatikánský je ohromná sbírka dokumentů, bohatý pramen vědy diplomatické a právnické; zaujímá bez odporu první místo jako sklad vědění historického, jak tvrdí badatelé, kteří tam nalezli důkazy nepopíratelné faktů historických dříve špatně vykládaných. (Pietro Taddei, L'archivista

Hoepli, Milan 1906.) Počátky archivu tohoto spadají do prvních dob církve. Již sv. Klement I. zřídil 7 notářů, aby zapisovali protokoly výslechů mučedníků, sv. Anterus (235–36) je „recondit in ecclesia" (Duchesne, Lib. Pontif. 886, I, 147), svatý Fabian (236–50) jmenoval 7 podjálnů, aby přehlíželi důkladnost zápisů notářů těchto (l. c. 148). Tak by se dala vysvětliti i legenda, která počátek archivu vatikánského klade do dob sv. Petra. Jisto je, že první období bylo přerušeno násilně persekucí Diokletianovou, kdy mnohé listiny a knihy byly zničeny. Když pronásledování ustalo, shledávány zbytky, uchovávány nové listiny a zápisy církve již osvobozené, a sv. Julius I. (337–52) jmenoval primiceria notariorum, S. Sedis scriniarium a poručil, aby vše ukládal, co se týkalo Sv. stolice, aby střežil s 12 úředníky listiny darů, zápisů, legátů atd. Archiv rostl, neboť sv. Damasus I. (366 až 384) stavěl budovu pro archiv u basiliky sv. Vavřince in Prasino (na místě, kde fractio Prasina cirku Flaviova měla stáje), jak to dosvědčuje nápis: archivis fateor volvi nova condere tecta; v archivu tom uchovával dopisy, výnosy a konstituce synodální, kterých užíval pro obhájení práv církve a zachování tradice; kánony sněmův a synod tenkrát byly uznány za authentické, když se shodovaly s originály archivními, in Scrinio sancto. Sv. Jeronym (list 123, 10) praví: Quum in chartis ecclesiasticis iuvarem Damasum, Romanae urbis episcopum, et Orientis Occidentisque synodicis consultationibus responderem . . . Proti Rufinovi píše, že listy Anastasia I. jsou in chartario Romanae ecclesiae. Bonifác I. (418) psal Rufinovi z Thessaloniky odvolávaje se na archiv, Hilarius (461–68) na listiny, quibus ecclesiasticum gravatur scrinium (Mansi, C. C. VIII, 208). Řehoř Vel. dal vypsati listiny biskupu v Gallipoli (Ep. 9, 100), dle Jana Diacona (Vita S. Greg. M. 2, 30) dělati kopie listů (regerere, odtud regesta) do knih „libri charticii", čímž s listinami jinými utvořena plenitudo venerandi scrinii palatii lateranensis. Regesta byla psána dle Jana Diacona (4, 7) dle roku a měsíce vlády papeže. V archivu uložena sbírka zápisův o almužnách (praegrande chartaceum volumen (Jan Diac. 2, 30), zápisy o právech udělených biskupům (sv. Řehoř V. ep. 3, 56 Ioanni episcopo, 13, 6 Brunhildae reginae). Kardinál Deusdedit excerpoval za Řehoře VII. registrum Gregorii Magni, Honorii I, Gregorii II, Zachariae atd. (Coll. canonum l. 3. cp. 149.) V arch. byly knihy pachtovní (Deusdedit: „item in quodam tomo carticio in cartulario iuxta Palatium legitur Papam Benedictum locasse...", knihy pozemkové o patrimoniu sv. Petra (Greg. Mg. ep. 14, 4 Felicii subdiacono). Archiv byl rozdělen, neboť listiny o primátu uloženy byly v konfessi sv. Petra jakožto na místě jistějším, také instrumentum donationis (Hadrian I. ep. ad Carolum Magnum 777). Byl to jistě imposantní pohled na tuto řadu svazků v archivu, nebo i v bibliothece, jak se nazýval také archiv, svědčící o správnosti jednání a o působení svaté církve. Prvním známým archivářem byl před svou volbou papež Řehoř II. (715–31). Archiv nebo alespoň část jeho byla přeložena do turris chartularia na místě chrámu Joviše Statora u oblouku Titova, kde několik papežů sídlelo. Bohužel přišla na *a.* pohroma, zvláště když kard. Anastasius poplenil archiv lateránský a uzmul listy synodální, začež byl potrestán v synodě římské 868 Hadrianem II. Jiná a snad ještě větší stihla škoda *a.* za vpádu Roberta Guiscarda 1084. Než přes to mnohé zbytky se zachovaly, jako listina darovací Otty I. Janu XII. r. 962, ač ve století IX. a X. sami papežové ničili listiny svých předchůdcův, a nad to papyr sicilský, jehož se užívalo do XI. století, byl méně trvalý. Za Innocence III. opět povstala lepší doba archivu papežskému. Z jeho dob zachovalo se mnoho dosti úplně. Ještě Innocenc III. se informoval v regestech Mikuláše I. o Bulharích. *A.* tedy obsahoval ještě regesta alespoň částečně a s mnohými mezerami od VI.–VIII. století až do druhé polovice XIII., neboť Řehoř IX. (1227–41) uvádí ve svých listech regesta Urbana II., Anastasia IV., Hadriana IV. a Alexandra III. Ale nastaly zase boje po ulicích Říma, protivníci pálili paláce odpůrců, na příklad Brancaleone prý r. 1257 zničil 140 paláců. Nelze tedy církvi vytýkati nedbalost v přechovávání starých listin v tak ohromném množství. — Jiným nebezpečím pro listiny bylo, že tenkrát vládcové vozívali archiv nebo nejdůležitější listiny s sebou, scrinia viatoria. Innocenc IV., chtěje přesvědčiti Bedřicha II. o právech církve římské, vzal s sebou z archivu k sněmu lyonskému diplomy a privileje císařů, dal je sice opsati a kopie uložiti v opatství v Clugny, ale i tyto opisy se většinou ztratily. Také různé a dosti četné residence papežů byly úplnosti a jednolitosti archivu na škodu. Každé sídlo mívalo svůj archiv a mnohé listiny nebo svazky se nevrátily nebo k archivu římskému nebyly přivtěleny. Zvláště mnoho listin a regest bylo v Assisi ke konci XIII. věku (Ehrle v Archiv f. Lit. u. K.-G. des M.-A. I, 48, 228–364), kde byl „thesaurus noster et S. Romanae Ecclesiae". Od roku 1295-1329 existuje 5 inventářů pro starý archiv papežský v Italii, pro nový založený anebo převezený do Avignonu od 1314–1423 jest 10 inventářů. Poklad v Assisi byl r. 1320 plenění i s archivaliemi, z nichž mnohé zničeny. Klement V. (1305–14) dal převézti část archivu do Avignonu, Jan XXII. 1323 k tomu přibral bully originální a regesta z Assisi Urbana IV. a Klementa IV., o čemž se zachoval katalog z 1326 (viz Ehrle l. c.). Některé věci se dlouho v Avignoně nezdržely, ale do Říma mnohé se vracely pomalu a neúplně. Po prvé vrácena část 1441 na rozkaz Eugena IV., 1566 došla druhá zásilka, kdy Pius V. dostal 158 svazků papežských listův a bull, 500 svazků se vrátilo až za Pia VI. — Po návratu papežů z Avignonu počal zkvétati archiv vatikánský přiváženými archivaliemi, které se spojily s dřívějšími. Sixtus IV. dal postaviti 1471 ve Vatikáně místnosti pro knihovnu vatikánskou a palatinskou; archiv nebyl ještě uspořádán ve skřínich; dozor měl vicecancelliere. Listiny důležitější kázal Sixtus IV. uschovati v hradu sv. anděla, kam Jan XXXIII. r. 1413 dal knihy kamerální. Na rozkaz Sixta IV. pořídil protonotář Fieschi opisy těch listin ve třech foliantech, a v r. 1485 Innocenc VIII. poručil přidati na konci III. svazku seznam bull vikariátův apoštolských a intendací až do Eugena IV. Platina, jsa kustodem za papeže Sixta IV., sepsal inventář archivalií a po revisi doplnil opisy ve foliantech Fieschiho a opatřil titulem „Privilegia Pontificum et Imperatorum ad dignitatem S. R. E. spectantia". Platina byl také kustodem archivu ve hradě sv. anděla, později dominikán P. Zanobi Acciaioli dal tam na rozkaz Lva X. 1518 až 1519 uložiti další diplomy, uspořádal vše v různobarevných pytlích (listiny římských císařů ve dvou pytlích barvy zelené, české, rakouské, uherské v tmavohnědých), jiné listiny byly také v kufrech železem pobitých, a o všem pořízen inventář (vydal Montfaucon, Biblioth. biblioth. 202). Než v knihovně vatikánské zbylo dosti svazků, zvl. registra, také některé knihy kamerální, pokud nezůstaly v Avignoně, knihy od Martina V. 1417 do Julia II. 1503 byly v archivu kamery apoštolské (katalog těchto z r. 1516). Jiné listiny, které by byly rovněž patřily do archivu, zůstaly v kollegiu sekretářů, jiné v kancellarii, jiné v garderobě paláce apoštolského s dokumenty o 2 Sicilích a důležitějšími věcmi státního sekretariátu, jiné u příbuzných papežů a dědicú

těchto rodin, z nichž papeži zvoleni. Jistě veliká pohroma stihla i tyto sbírky za hrozných 8 dní plenění Říma od 6. do 14. května 1527, v době pověstného sacco di Roma, od sebraného žoldnéřstva z veliké části protestantského (20.000 německých, 14.000 ital., 6000 španěl.), kteréž užilo rukopisů ze sbírek Pia II. a Sixta VII. za stelivo pro koně stojící v chrámě sv. Petra. — Rozdělení archivalií na různých místech za podobných nebo i menších pohrom bylo na škodu listin, a proto Pius IV., dobrý právník a historik, chtěl ve Vatikáně vystavěti archiv „eorum omnium, quae ad Sedem Apostolicam quoquomodo pertinent", a r. 1565 poručil kardinálu Marcantiniovi Amuliovi, aby sbíral všechny knihy a listiny, ať ve Vatikáně nebo ve hradě sv. anděla, v garderobě, v celém státě papežském, a kdyby bylo možno, v celém světě, nebo aby hleděl aspoň v opisech je opatřiti pro archiv papežský. Mnohé originály přišly tenkráte do Říma z bývalých residencí papežských a z měst Rimini, Bologny, Assisi, Perugie, Anagni, Viterba atd. Když za nedlouho po vydání breve z 28. září zemřel Pius IV., Pius V. dal je provésti od Maria Lazzariniho. Za dvě léta poručil sepsati důkladný inventář všech knih, listin, diplomů atd., uložených v archivech římských a avignonských, státních a soukromých, od Karla Grassiho, biskupa v Montefiascone, a Ant. Camajaniho. V seznamu mělo býti udáno, kde a u koho se listiny nalézají, měly-li zůstati majetkem biskupství, klášterů, měst a šlechticů. Z Avignonu se část archivalií dostala do Říma, a to mnohé svazky bull a regesta. Řehoř XIII. dal hledati i v Liège u sekretáře Hadriana VI., Theodoricha Etia. Sixtus V. konečně postavil velikou budovu pro knihovnu, s níž spojen byl archiv, v němž pod dozorem archivářovým měly se přechovávati listiny, diplomy vladařů, konkordáty, regesta papežů, dopisy nunciatur, vše co se týče komory apoštolské, legací, městské správy ve státě papežském, akta konc. tridentského atd. — Pavel V. dal r. 1611 odděliti archiv od knihovny vatikánské, přidav do něho tajné listiny Sv. stolice, a dal sem přenésti z knihovny vatikánské a archivu kamery registra bull od Innocence III. 1198 do Sixta V. 1585, některé svazky z archivu hradu andělského a z garderoby; do hradu uloženy archivalie r. 1320 od Assiských uloupené. Místností byly 3 větší a 25 menších. Pavel V. ustanovil, že archivistou má býti i kustos knihovny. Urban VIII. oddělil prefekturu archivu od knihovny, ač pod jedním kardinálem bibliothekářem. R. 1625 zřídil archiv pro konklave, spojil v archivu vatikánském bully napsané per viam secretam, jež byly u sekretářů apošt. od Sixta IV. do Pia V., pak knihy, registry a koncepty brev od Alexandra VI. do 1567 ze sekretarie brev a několik svazků z Avignonu. Alexander VII. ustanovil, aby dopisy papežským nunciům zaslané a zprávy těchto, kardinálů legátů a biskupů, vládců a soukromníků byly v opisech z nunciatur zaslány do archivu vatikánského. Tím předešel, že se neztratily u dědiců t. j. příbuzných nunciů. Alexander VII. zakoupil rovněž od mnohých rodin papežských (zvl. od kard. Montalta a od rodiny Barberini), co se vztahovalo na pontifikát Sixta V. a Urbana VIII. K archivu připojena akta konsistorní a diaria ceremonářů, později opět vyloučená. — Akta kongregací římských uschována byla dříve v domech sekretářů těchto sborů, až Alexander VII. zřídil také archivy pro ně, na příklad archiv Sv. Officia, Propagandy, koncilu atd. Archiv Roty byl za Klementa XIII. r. 1768 umístěn nad schody královskými v paláci kvirinálském v několika skříních. Pius VI. 1780 utvořil archiv sacri Palatii apostolici na Kvirinále, v němž uloženy byly rodokmeny rodin, z nichž zvoleni byli papežové od Pavla III., Farnese, počínajíc. Zatím byl také archiv v hradě andělském lépe uspořádán, v nových skříních uložen. Dom Rainaldi, dříve kustos knihovny a později archivista, počal indexy, které 1610 dokončil Silvio de Paolis. Kard. Josef Garampi radil Klementovi XIV., aby prefektem obou archivů byl jeden prelát, jímž se stal Marino Zampini a pomocníky Callisto Marini a Gaetano Marini; tento byl uznán prefektem za římské republiky a dal oba archivy složiti ve Vatikáně, než se ho Francouzové zmocnili. Císař Napoleon I. poručil všechny archivy římské v lednu 1810 převézti do Paříže, kde byly uloženy v paláci knížete Rohana Soubise, kde se nalézaly ostatní archivy císařské. Z 15. srpna 1811 zachovala se systematická tabella, z níž vyjímáme archivy římské:

Kategorie	Svazků nebo fasciculů
A Cartes	800
B Suppliques, Brefs, Bulles ecc.	20.596
C Possessions et Retentions de la cour de Rome	4.202
D Nonciatures et Legations	7.737
E Secretairerie d' Etat	1.323
F G H Daterie, Chancellerie, Penitencierie	14.056
I Congrégation du Concile de Trente	3.658
K Congrégation de la Propagande	3.963
L Congrégation de S. Office de Index	6.696
M Congrégation des Eveques et des Reguliers et des Immunites	18.972
N Congrégation des Rites-Cérémonies	5.086
O Archives administratives	7.301
P Archives ludiciaires	5.892
R Inventaires et Repertoires	2.153
celkem	102.435

Piu VII. se podařilo vymoci dekret královský ze dne 19. dubna 1814, kterým postoupeny archivy papeži. O převezení, v r. 1815 v prosinci ukončené, se postarali Gaetano a Josef Marini, jako komisařové papežští. Bohužel musili mnohé svazky hledati a kupovati u kupců a uzenářů, což se úplně přece nepodařilo (Marini, Memorie istoriche degli archivi della S. Sede, Roma, Vatic. 1825). (Svazky o procesu Galilea Galilei došly teprve roku 1846 z Paříže.) Archivy se dostaly do dlouhé chodby mnohokráte přepažené pod knihovnou, v přízemí u zahrad vatikánských, a v prvním poschodí dvorů Cortile del Belvedere a della Pigna, v místnostech suchých a bezpečných proti ohni, kde se nalézají dosud. Papežové věnovali náležitou pozornost těmto drahocenným sbírkám, jak lze poznati ze zákonů a nařízení od papežů vydaných. Ač archiv vatikánský byl nepřístupen, přece v něm pracovali mnozí. Jmenuji z mnohých jen: Pertz prohlédl 23 registra se 24.0000 regesty, opsal 1800, Palacký 46 registrů, opsal 4500 regest (Die ital. Reise 1837. Abhandl. der böhm. Ges. der Wiss. 5 F. t. 1. Prag 1841), Dudík, viz Iter Romanum II. Theil, Wien, Manz. 1855. — Archiv vatikánský stal se přístupnějším, když prefektem jeho 12. května 1879 jmenován byl kard. Hergenröther; tu bl. pam. Lev XIII. otevřel brány tohoto ohromného pokladu vědění r. 1880, jak hlásá nápis v sále pracovním pod poprsím velikého Lva: „Leo XIII. Pont. Max. Historiae studiis consulens tabularii arcana reclusit anno MDCCCLXXX", a příčinu tohoto svého činu vyložil v listě ze dne 18. srpna 1883 ku kard. de Luca, Pitrovi a Hergenröthervi. Při audienci 24. února 1884 členům společnosti Goerresovy pravil: „Čerpejte co nejvíce z pramenů, proto vám otevíráme archivy vatikánské. My se nebojíme uveřejnění těchto dokumentů." A r. 1900 dne 4. května při slavnostní audienci ředitelů Institutů historických a delegátů vyjádřil se: „Ano, já se skutečně raduji, vida vás zde shromážděné,

moha se přesvědčiti, že vlády odpověděly s takovým zájmem na mé pozvání. Vy jste přišli hledat pravdu. Splendore veritatis gaudet Ecclesia." — Ohromnou řadu děl z archivu vatikánského vydaných nelze tuto uváděti. Nákladem vatikánské tiskárny vyšly: Hergenröther, Regesta Leonis X. 1513—1515, celkem 18.070 reg., řád benediktinský vydal Regesta Clementis V. 8 volumina, Specimina palaeographica: Regest. Rom. Pont. ab Innoc. III. ad Urbanum V., 1888, 60 tab. fotogr. — Pro Čechy: Monumenta Vaticana I. díl, Acta Clementis VI. 1342—1352 Lad. Klicman, Praha 1903; II. Acta Innocentii VI. 1352—1362, Jan B. Novák, Praha 1900 a 1907; V. pars I. Acta Urbanis VI. et Bonifacii IX. Kamil Krofta, Praha 1903 (1378—1396). — *A. v.* skládá se nyní z těchto částí: 1. Archivio secreto, obsahující 74 skříně s bullami, cameraliemi a brevy, 16 skříní miscellanei, armario piccolo a nunziature diverse; 2. archivio Avignonese s registry bull a cameraliemi; 3. archivio di Dataria s registry a supplikami; 4. archivio di Castel S. Angelo, 18 skříní s kassettami, skříně dei fasci a instrumenta miscellanea; 5. archivio della Secreteria dello Stato a sbírky později zakoupené. — Hlavní skupiny tvoří dokumenty kanceláře papežské, kamery apoštolské, sekretarie státní, hradu sv. Anděla a přirůstky. — Litterae summorum Pontificum z doby před Innocenciem III. jsou zachovány kuse; od tohoto papeže počíná řada pravidelná, a to v registrech vatikánských od Jana VIII. do Sixta V. celkem 2019 a 29 dvakrát počítané, tedy svazků 2048, pro dobu avignonskou 349 registrů, obsahujících koncepty originální. Registry lateránské ve 2460 svaz., připojené 1892 (do toho roku byly v Lateránu), podávají nám dokumenty expedované datarii od Bonifáce IX. 1389 do Lva XIII., jest to tedy pokračování avignonských. V kollekci brev řada úplná počíná od polovice XV. století; řada supplik od Klementa VI. do Pia VII. má 7011 svazků. — Kolik kusů v každé řadě se nalézá, nelze určiti přesně; na př. abbé Vidal v prvním roce Benedikta XII. od 20. ledna 1335 do 19. ledna 1336 našel 2489 listin a register vatikánských, avignonských a hradu sv. Anděla. Hergenröther pro první rok Lva X. 1513—14 analysoval 7418 dokumentů; počet je ještě větší, hledíme-li k supplikám. Wirz udává 27.000 sv. a kassett jako nejpravděpodobnější. — Kamera apoštolská, obsahující administraci sv. Stolice, podává nám v registrech nejen suché číslice, než i mnoho zpráv pro dějepis politický, umělecký, sociální. Hledání v tomto oddělení je poněkud nesnadné, poněvadž některé věci jsou roztroušené a seznam je neúplný. Knih introitus a exitus je 380 sv., obligationum (dlužních úpisů prelátů, jimž se dostalo provise) a solutionum (o splacení dluhů) sv. 60, k nimž připočísti dlužno dokumenty roztroušené v reg. avign., instrumenta miscellanea, diversa cameralia. V *a. v.* jsou jen svazky do počátku XV. stol. Svazky od konce XIV. stol. se nalézají nyní v král. státním archivu italském. — Sekretariátu státního listiny jsou velice roztroušeny po Italii a u rodin, ač jsou velice cenné pro moderní historii. Jsou v těchto dokumentech spisy nunciatur, legací, poselství míru a to 16 nunciatur říše římsko-něm., bavor., franc., špan., polské, portugal., angl., janovské, benát. neapol., švýcar., florenc., savojské, nizozem. a na Maltě, 5 legací v Avignoně, Bologni, Ferraře, Romagni a Urbinu. Die v. Sickela má na 6000 sv. Mons. Ehses zjistil pro nunciaturu římsko-něm. říše 351 sv., kolinskou 173, francouzskou 393, španěl. 336, švýcar. 279, 59 sv. obsahuje zprávy nunciův o krocích k uzavření míru v l. 1648, 1678 a 1713. — Nad to jsou sbírky listů kardinálů sv. 183, biskupů a praelátů 380, knížat 255, soukromníků 304, vojínů 79 (viz Friedensberg, Quellen u. Forschungen IV., 236). — Oddělení Castello di S. Angelo má 18 skříní s 200 kassettami (capsulae), a skříně dei fasci, označené latinskými písmeny, obsahující instrumenta miscellanea od r. 996—1542. Skříně I.—XVI. jsou nezměněny v původním pořádku, XVII. a XVIII. jinak uspořádány, také skříň A je pozměněna, v C jsou diplomy a spisy ve fasciklech číslovaných, D a E obsahuje archiv vévody urbinského (28. dub. 1631 připojen k *a. v.*), část svazků byla přenesena do jiných sbírek, kam spíše patří. — Další skupinou *a*-u v. jsou tak zv. Miscellanea instrumentorum, uspořádaná v chronologickém pořádku v kassettách od 1300. Mimo to miscellanea (Guérard praví registrorum, ale není to úřední pojmenování) v 15 skříních asi s 2000 sv. různého obsahu, mezi nimi i rukopisy královny Kristiny. Ve druhé skříni jsou Varia politicorum asi 176 svaz. pro XVI. a XVII. stol. — Sbírky pozdější jsou: archiv Borghese, zakoupený Lvem XIII. 1891, obsahující listiny z doby Klementa VIII. a Pavla V. 1592—1621, arch. Albani z doby Klem. XI. 265 sv., bibliotheka Pio (kard. savojský), zakoupena Benediktem XIV. 1753, dále sbírky Carpegna, Ronconi, Bolognetti-Cenci, Spada. — K tomu jest připočísti ještě: Pergamene monastiche, instrumenta benátská, z Todi, Terraciny, Ravenny, rukopisy archivistů Jos. Garampiho, archiv Dandini, archiv Caritá romana obsahující 60 svazků o stycích Stol. apošt. s vyhnanci a obětmi revoluce francouzské, Bandi e Avissi, co vydal Sixtus V. na okrasu Říma, commissariati delle arme od Urb. VIII. do 1748, listy pap. od Klem. VIII. do Řehoře XVI. k biskupům. — Představu o velikosti archivu podává 670 svazků inventářů, indexů a repertorií a inventář inventářů, který snad bude dosti brzy vydán tiskem. V čele správy *a. v.* je prefekt arch.; byl jím kard. Frant. della Volpe (nyní dle Gerarch. catt. 1911 neobsaz.); dále sotto-archivista Mons. Mariano Ugolini, dva kustodi, čtyři skriptoři řádní a dva jiní funkcionáři. Pracovati a archivu používati mohou, kdo řádně pověřeni podají žádost s udáním předmětu, o kterém chtějí pracovati. Arch. je otevřen od 1. října do 27. června, mimo neděle a svátky zasvěcené, čtvrtky, od Vánoc do Nového roku, od čtvrtku masopustního do Popeleční středy, od Květné neděle do úterka velikon. Při *a. v.* byla zřízena také škola palaeografická, kde vyučuje Don Angelo Melampo, první kustos. Po dvouleté návštěvě a přísné zkoušce uděluje se titul doktora palaeografie. — Srvn. *Brestau*, Urkundenlehre I, 1889; *Gregorovius*, Das röm. Staatsarchiv, *Sybel*, Hist. Zeitschrift 1876, 141, *Guérard*, Introduction aux inventaires des arch. 1901, Revue benedictinne 1903, 132—173, Aux archives vaticanes, *Klicman L.*, Z Vatikánu, ČČH, I (1895), *Krofta K.*, ČČH, VI. (1900), *De Rossi*, De origine, historia, indicibus Scrinii et Bibliothecae Apostolicae 1886, *Greg. Palmieri*, Ad Vaticani archivii Romanor. Pontific. regesta manuductio Roma, 1884. *Stejsk.*

archiv vikariátní (na Moravě **dekanátní**) obsahuje listiny týkající se správy vikariátu; jelikož úřad vikariátní (dekanátní) není spojen s určitým místem, nýbrž vikářem (děkanem) bývá jmenován obyčejně některý z farářů vikariátu, nemá *a. v.* stálého umístění, nýbrž přenáší se k tomu, jenž úřadem vikariátním jest pověřen, a bývá obyčejně uložen v místnosti *a*-u farního.

Archiv bývá oblíbeným názvem občasných vědeckých publikací, časopisů (čtvrtletníků a p.). Takovouto publikací, nyní čtvrtletní, jest „Archiv für kathol. Kirchenrecht," který mezi časopisy, jež slouží vědě církevně-právní, zaujímá přední místo a jehož plný titul zní: „Archiv für katholisches Kirchenrecht mit besonderer Rücksicht auf Deutschland, Österreich-Ungarn u. die Schweiz". Založil

a v Innomostí od r. 1857 jej vydával bývalý professor církevn. práva na universitě mnichovské Karel Arnošt svob. pán Moy de Sons, jenž r. 1847 z Mnichova vypuzen od r. 1851 stolicí pro cirk. právo v Innomostí byl pověřen. Pět prvních svazků, 1857 do 1861, redigoval bar. Moy sám. Svazkem šestým počínajíc vydával jej spolu s prof. Bedř. Veringem, tehdy professorem v Heidelbergu, v Mohuči u Kirchenheima (od r. 1862) až do své smrti (1. srpna 1867), háje v *A*-u horlivě práv církve, jak svědčí tomu i poslední jeho články, zde uveřejněné o otázce jesuitské v Bavořích a překlad paměťn. spisu kurie římské ze dne 15. listopadu 1866 o pronásledování katolíků v Rusku a Polště. Do konce r. 1873 vydával pak *A.* B. Vering sám, přizíraje od svazku 24. pilně k sněmu vatikánskému. K svazkům 1.–27. pořízen v Mohuči první hlavní rejstřík. Od roku 1874 vydávala *A.* firma Kirchheimova za pomoci různých katol. kanonistů, až r. 1896 vedení jeho převzal professor university frýburské, nyní auditor posv. Roty v Římě prelát Frant. Heiner. Dosud vyšlo 90 svazků, jichž obsahem jsou církevně-právní pojednání se zřetelem k nejnovějším výnosům Apošt. stolice, církevní a státní výnosy a rozhodnutí, drobná sdělení a literatura. — Zmínky zasluhují dále: „Archiv für Kirchengeschichte und Kirchenrecht“, časopis, jenž r. 1851—1852 vycházel v Řezně péčí J. A. Ginzla. — „Archiv für das kathol. Kirchen- und Schulwesen vorzüglich in den rheinischen Bundesstaaten“, jenž vycházel ve Frankfurtě 1810—1815. — „Archiv für christliche Kunst“, vydáván od Schwarze, Kepplera, Detzla ve Stuttgartě od r. 1883. — „Archiv für Literatur und Kirchengeschichte des Mittelalters“, vydáván Ehrlem a Denifle v Berlíně a Frýburku od r. 1885. *Sdt.*

archivolta (z italsk. archivolto = tvář, vnější oblouku), v architektuře přední část oblouku; někdy tolik co oblouk sám.

Archlebov, městys a farnost v diec. brněnské (v děk. klobouckém) s 1204 farníky česk.; farní kostel sv. Rosalie a Šebastiana ze XVII. stol. *Hrud.*

archontikové, gnostická sekta III. a IV. století v Palestině a Armenii, nazvaná tak dle nauky své o archontech (knížatech) sedmera nebes. Zprávy o jejich bludech zachovali Epifanius (Adv. haer., PG. XLI, 677, 699), Theodoret (Haer. Fab. Comp., PG. LXXXIII, 361) a Jan Damascenský (De haeresibus, PG. XCIV, 701). Učili, že jest osmero nebes; v nejvyšším že sídlí matka světla, každé ze sedmi nižších má svého vládce (archonta), obklopeného anděly; vládcem sedmého nebe jest Sabaoth, otec ďábla, jenž s Evou zplodil Kaina a Abela. Synem Adama a Evy byl prý pouze Seth, jenž později poslán byl od nejvyššího božstva v boj proti mocnostem nižším. *A.* zavrhovali svátosti a vzkříšení těl.

Ari, mč. egyptský, kněz, sťat v Alexandrii za pronásledování Diokleciánova. Památka jeho v kopt. a aethiop. církvi 2. srp. Koptická akta uveřejněna v *Hyvernatově* díle „Actes des mart. de l' Égl.“ I, 202 n.

Ariadna (*Ἀριάδνη*) sv. mč. v době Hadrianově, otrokyně jakéhosi Tertilla ve městě Prymnesii ve Frygii; jelikož v den narozenin syna pána svého nechtěla jíti do chrámu pohanského, byla krutě zmučena. Její akta, zachovaná ve znění lat. (Allard I. 229—33), řec. a syr. (Cavalieri, „Studi e testi“ VI. a VIII. 1901—1902), jsou sice kompilací ze IV. až V. stol., ale mají jádro historické. Mart. Rom. 17. září, v církvi řec. 18. září.

Arialdus 1. sv., rodinným jménem Alicatus, jáhen v Miláně, *n.* v Cuzagu z rodiny šlechtické, nabyl značného vzdělání, horlil proti svatokupectví a nezdrželivosti duchovenstva; stál od r. 1056 v čele Patarie (v. t.), byl od arcibiskupa Guidona pronásledován; 1066 (n. 1065) dne 27. čna u Lago Maggiore usmrcen. Papež Alexander II. prohlásil jej 1067 za mučedníka. Život jeho napsal opat Ondřej z Valumbrosy (*Migne*, P. L. CXLIII, 1437 n.). Srvn. *Acta Ss.*, Junius V, 279—315. — **2.**, opat montekassinský kol. 1080; dle zprávy Petra Diacona *sp.* několik spisů básnických, jež se však nezachovaly.

Arian v. Arianus.

arianismus, blud, jenž ve IV. stol. způsobil velikou roztržku v církvi; jméno své má od svého původce Aria. Arius *n.* kol. 280 v Libyi, nabyl vzdělání v Alexandrii a v Antiochii, kdež byl žákem Lucianovým. Již jako laik byl zapleten v tak zvané schisma meletianské (v. t.). Vrátiv se do Alexandrie byl od bisk. Petra vysvěcen na jáhna, ale brzy vyobcován jakožto přívrženec Meletiův. Přes to však vysvětil jej následce Petrův Achillas (v. t.) na kněze. Po Achillovi následoval na biskupském stolci Alexander (v. Alexander 6). Proti němu vystoupil Arius, obviňuje ho, že drží se bludu sabellianského, jelikož prý málo rozlišuje osoby božské. Arius upadl znenáhla sám v blud, jenž do jisté míry byl zjemněnou, sublimovanou formou všech předchozích bludů trinitarských a christologických, a stýkal se v některých věcech s judaistickým ebionismem, gnosticismem a hellenismem. Svoje racionalisující učení šířil s počátku v soukromých kruzích. Biskup Alexander několikrát ho varoval, a když to nespomohlo, svolal 320 n. 321 synodu do Alexandrie, k níž dostavilo se na 100 biskupů z Egypta a Libye. Na synodě této byl Arius vyobcován i s přívrženci svými, jichž tehdáž bylo již hojně. — Arius podal názory své ve spisu nadepsaném *Θαλεία*, jehož zlomky zachovaly se u sv. Athanasia. Hlavní myšlenky jeho učení jsou: Bůh Otec jest jedinou nezplozenou prapříčinou všeho. Syn jest tvorem (*κτίσμα, ποίημα*) jeho, a tudíž nemá věčnosti Otcovy; byl čas, kdy ho nebylo. Původu svého nemá z podstaty Otcovy, nýbrž byl vůlí Otcovou z ničeho učiněn, jest pouhým tvorem. Bůh chtěl stvořiti svět, ale nemohl toho učiniti bez prostřednictví bytostí jiné. Za tou příčinou učinil Syna. Ten hned při svém stvoření obdržel velebnost Otcovu a tvůrčí moc, ano jeví se býti nezměnitelným, Bohem, ale jen proto, že od Otce přijat byl za Syna; v podstatě však jest Syn bytostí měnitelnou, od Otce úplně různou; důstojenstvím božským obdařen byl od Otce, jenž předvídal, že dobře užívati bude svobodné vůle své. — Jelikož Arius a přívrženci jeho i po vyobcování svém nepřestávali šířiti bludy své, byl svolán všeobecný sněm do Nicey (v. t.) r. 325. Po dlouhém jednání, při němž zvláště mladistvý Athanasius dokazoval bludnost nauky Ariovy, zavrhl sněm učení Ariovo a spolu definoval, že Syn jest zplozen z Boha Otce, t. j. z podstaty jeho (*γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς μονογενῆ, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρός*), že jest Bůh z Boha, Světlo ze Světla, pravý Bůh z pravého Boha, zplozený, nikoliv stvořený, stejné podstaty s Otcem (*ὁμοούσιος τῷ πατρί*). Arius a přívrženci jeho Theonas, Sekundus, Eusebius Nikomedský a Theognis Nicejský byli vypovědění; spisy Ariovy odsouzeny k spálení. Císař Konstantin Veliký s počátku horlivě prováděl usnesení sněmu nicejského, brzy však horlivost jeho ochladla. Již r. 328 bylo vypověděným dovoleno se vrátiti. Naproti tomu byli zastánci snesení nicejského pronásledováni. Nejprve byl na synodě v Antiochii r. 330 tamní biskup Eustathius (v. t.) sesazen a do vyhnanství poslán. Potom (r. 335) byl i Athanasius, jenž se byl po smrti Alexandrově r. 328 stal biskupem alexandrijským, vypověděn do Tre-

víru. Arius měl býti v Kpli přijat do církve, *z.* však den před tím náhle (r. 336). Po smrti Konstantinově nastoupil vládu syn jeho Konstantius, jenž byl smýšlení arianského. Athanasius směl se sice vrátiti v důstojenství své (338), ale brzo nastala mu i přívržencům jeho pronásledování nová. Byl nucen prchnouti, odebral se do Říma, kdež synodou tam konanou prohlášen byl za pravověrného, kdežto ariani jej na synodě v Antiochii r. 341 konané odsoudili a sesadili. Ale synoda konaná v Sardice 343 rehabilitovala Athanasia, tak že se směl r. 346 vrátiti do Alexandrie. Za nedlouho však Konstantius obnovil nepřátelství své proti přívržencům sněmu nicejského. Ariani konali r. 351 synodu v Sirmiu a sestavili tak zv. první sirmijskou formuli víry, jež měla zatlačiti definici nicejskou. Konstantius svolal synody do Arlesu (Arelatu, 353) a do Milána (355) a vynutil si na nich zavržení snesení nicejského. Athanasius musil po třetí opustiti svůj biskupský stolec (356). Podobně i mnozí stejného smýšlení, i sám papež Liberius, byli vypovědění. Arianismus dosáhl tou dobou největšího svého rozmachu, i zdálo se, že církev katolická zahyne. Tu však vznikly roztržky mezi ariany, kteří se rozštěpili v několik stran. Někteří, zvl. Aetius (v. t.) a Eunomius (v. t.), učili, že Syn jest Otci nepodoben, různé podstaty od Otce, a že z ničeho je stvořen; nazývali se tudíž „Anomoeové", „Heterusiasté", „Exukontiáni". Jiní, t. zv. Semlariani (v. t.) chtěli zprostředkovati mezi snesením nicejským a přísnými ariany a učili jakési podobnosti Syna k Otci. Někteří z nich tvrdili, že Syn jest i podstatou podoben Otci (*ὁμοιούσιος*), kdežto jiní zase připouštěli podobnost toliko co do vůle a činnosti. Každá z těchto rozličných stran hleděla proraziti se svým náhledem na synodách. A tak k prvé sirmijské formuli přibyly ještě tři jiné. Druhá (z r. 357) jest přísně arianská, třetí (z r. 358), kterouž podepsal i papež Liberius (v. t.), jest v podstatě orthodoxní, ale vyhýbá se výrazu *ὁμοούσιος*; čtvrtá (z r. 359) zase hověla přísným arianům. Tuto poslední formuli přijala většina z biskupů, ač mnozí přivedeni byli k tomu mocí nebo lstí. Jen papež Liberius a nemnozí biskupové ji zavrhli. — Po smrti Konstantiově (361) dovolil nástupce jeho Julian Apostata všem vypověděným biskupům, i sv. Athanasiovi, aby vrátili se do svých diecesí, chtěje tím způsobem přivoditi v církvi nové zmatky. Když však sv. Athanasius obrátil mnohé semiariany a pohany, poslal jej Julian zase do vyhnanství (362). Nástupce jeho, orthodoxně smýšlející Jovian, povolal jej zpět. Za to však císař Valens byl přívržencem *a*-u. Athanasius byl po páté vypověděn, směl se však za krátko vrátiti (366) a zůstal až do smrti své (373) v pokojném držení svého důstojenství. Po smrti císaře Valense (378) nastal úpadek *a*-u v římské říši, jelikož světská moc nepodporovala ho tou měrou jako dříve, a jelikož vždy více znamenitých mužů vystupovalo na obranu učení pravověrného. Smrtelnou ránu v římské říši zasadili *a*-u sněm ktpl. 381 a císař Theodosius (v. t.); u Gotů, Vandalů a Longobardů udržel se však *a.* až do století VII., kdy vymizel úplně. Srvn. *Kryštůfek*, Všeob. církev. dějepis I, 356 n., *Samsour*, Církev. děj. obecné, 196 n., *Möhler*, Athanasius und die Kirche s. Zeit[2] 1844, *Newman*, The arians of the fourth century[4] 1876, *Gwatkin*, Studies of arianism[2] 1900.

Ariano, (Arianum, Arianensis dioec.), biskupství v Italii, v církev. provincii beneventské; prvá zmínka o něm děje se na sklonku X. století; prvý známý biskup byl Menardus kol. 1070—80. Data statistická: populace 50 400, 25 far, 90 kostelů, kaplí a oratorií, 125 kněží světských, 3 řeholní, 32 řeholnic, 22 bratrstev.

Arianus (Arrianus) sv. mč., dříve místodržící a pronásledovatel křesťanů, v Antinou (Antinous) v Egyptě za Diokleciána. Mart. Rom. 8. března, v církvi řecké 14. pros. Srvn. *Acta Ss.* Martius I, 750 n., *Nilles*, Kal.[2] I, 353.

Ariarath, Ariarathes (*Ἀριαράθης*), král kappadocký, pátý toho jména (162—130), jemuž Římané listem doporučili Šimona Machabejského a národ židovský jakožto spojence své (1 Mach. 15[22]). Vychován byv v Římě (Liv. 42, 19), byl vždy přátelsky nakloněn Římanům. Byv od soka svého Oroferna panství zbaven, byl pomocí Římanův a Attala II. Pergamského zase na trůn dosazen. Po smrti Attala III. pomáhal Římanům proti Aristonikovi, jenž říše pergamské zmocniti se chtěl, ale padl v bitvě.

Arias 1. Benedikt, řec. Montanus nebo Hispalensis, *n.* 1527 ve Frejenal de la Sierra, *z.* 1598 v Seville, muž vynikající neobyčejnou učeností, soudností, pílí a zbožností; byv vysvěcen na kněze, provázel jako theolog biskupa segovského Martina Pereza d' Ayala na sněm tridentský, po svém návratu řídil k žádosti Filipa II. vydání antverpské polyglotty (v. t.), kteroužto práci zdárně vykonal. Mimo to *sp.*: „Antiquitatum iudaicarum libri IX" (Leiden 1593), „Commentarius in XII prophetas minores" (Antverpy 1571, 1582), „Elucidationes in quatuor evangelia et in acta apostolorum" (t. 1575), překlad itineráře Benjamina z Tudely (t. 1575), „De optimo imperio sive in l. Josue commentarius" (t. 1583), „Elucidationes in omnia ss. apostolorum scripta et in s. Joannis Apocalypsin" (t. 1588), „De varia republica sive commentaria in librum Iudicum" (t. 1592), „Liber generationis Adam, sive de historia generis humani operis magni pars prima i. e. anima" (t. 1593, ostatních dvou zamýšlených částí nedokončil), „Commentarii in Isaiae prophetae sermones" (t. 1599), „Commentarius in 31 priores Davidis psalm." (t. 1605), „Dictatum christianum sive aureus de Christi vita ac doctrina libellus" (t. 1575). Kommentáře *A*-ovy jsou učené a přesné, psané slohem pěkným a prostým. *A.* vynikal i jako lat. básník náboženský. Srvn. *Hurter*, Nomencl. III[3] (1907), 215—222. — **2.** de Armenta Alvarus, *n.* v Seville 1577, vstoupil do Tovaryšstva 1593, byl rektorem noviciátu v Montille a Seville, kollejí v Kordově a Seville, provinciálem andaluzským a posléze špan. assistentem v Římě, *z.* 1643; *sp.* „Encomia Sanctissimae Eucharistiae et Beatissimae Virginis Mariae ex Sacra Scriptura deprompta" (Sevilla 1615) a j. Srvn. *Sommervogel* I, 549. — **3.** del Castillo Jan, špan. moralista v XVI. stol., *sp.* „Doctrinal de Confessores en casos de restitucion" (Alcala 1552). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[3] (1906), 1560. — **4.** František S. J., *n.* 1533 v Seville, vstoupil 1561 do Tovaryšstva, byl 4 léta prof. morálky v Trigueros, potom rektorem t. a v Cadixu, vynikal péčí o studující mládež, *sp.* řadu cenných asketických spisů, jež sv. František Sal. vřele doporučoval: „De la imitacion de N. Señora" (Valencie 1588, několikrát vyd. a do různých jazyků přel.), „Libro de la imit. de Christo N. S." (Sevilla 1591, lat. pod titulem „Thesaurus inexhaustus bonorum, quae in Christo habemus", Mnichov 1652), „Aprovechiamento espiritual" (Valladolid 1592); *z.* v Seville 1605. Srvn. *Hurter*, Nomencl. 217, 614. — **5.** Didacus Ximenes O. Praed., *z.* 1578, *sp.* „Lexicon ecclesiasticum latinohispanicum ex sacris bibliis, conciliis, pontificum et theologorum decretis etc. concinnatum, servata ubique vera etymologiae, orthographiae et accentus ratione" (Salamanka 1572, Barcelona 1618). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III[3] (1907), 216. — **6.** de Valderas Frant., špan. právník v XVI. stol., *sp.* „De belli iustitia et iniustitia" (Řím 1533), „Repe-

titio ad cap. Si quis suadente XVII q. 1." (t. 1557). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1344.

Ariassus, někd. biskupství v Pamfylii v Malé Asii; *Gams*, Series (str. 450) uvádí řadu biskupů z let 381—458; nyní bisk. tit.

Aribaudis dc, Ant. O. Min., biskup gaetský od 1341, *z.* 1344, učený theolog; byl vyslán s arcib. Janem Pisánským ke králi arménskému. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 532.

Aribert (Heribert), arcib. milánský od 1018, *z.* 1045, pocházel z ryt. rodu lombardského, byl přívržencem Konráda II., korunoval jej 1026 na krále lombardského, provázel jej 1027 k jeho korunovaci na císaře v Římě a přispěl mu 1034 pomocí válečnou k dobytí Burgundska. Obdařen jsa za to od Konráda rozsáhlou pravomocí, vládl *A.* téměř neobmezeně v Horní Italii. Ale jeho snaha zříditi v Miláně neodvislý patriarchát, jakož i různá bezpráví, jež zavdala podnět ke stížnostem nižší šlechty, vedly k roztržce s Konrádem. Na říšském sněmu v Pavii r. 1037 odepřel podrobiti se rozsudku Konrádovu. Byl jat, ale prchl a bránil se za pomoci měšťanstva v Miláně proti Konrádovi a jeho přívržencům až do jeho smrti; Jindřich III. přijal jej 1040 v Ingolstadtě zase na milost.

Aribo 1. biskup frisinský, v. Arbeo. — **2.** arcibiskup mohučský 1021—31, syn bavorského falckraběte Ariba, muž nezištný, neúhonný a vzdělaný, zasazoval se s velikou vytrvalostí o nápravu rozličných nešvarů v církevním životě (na synodě seligenstadtské předložil XX kapitol týkajících se kázně církevní, *Mansi*, XIX, 400, *Migne*, PL CXL, 1051—1062), pečoval o školství, jakož i o znovuzbudování domu zničeného požárem r. 1009. Zasadil se 1024 o zvolení Konráda II., od něhož obdržel hodnost arcikancléře také pro Italii, 1027 zúčastnil se sněmu lateránského; *z.* 1031 v Comu vraceje se z Říma. — **3. Scholasticus** OSB., žil v klášteře sv. Emmerama v Řezně, později jako ředitel školy ve Frisinkách za biskupa Ellenharda 1052—78, *sp.* kommentář ke spisu Guidona z Arezza, otišt. u *Gerberta* II, 197—230.

Aridaj, Aridai, *hbr.* 'Arídaj, devátý syn Amanův (Esth. 9⁹).

Aridatha, *hbr.* 'Arídáthá, šestý syn Amanův (Esth. 9⁸).

Arie *hbr.* Há'arjéh, *LXX*, Ἀρία, úředník při dvoře israel. krále Fakeje, zabit spolu s ním a Argobem (4 Král. 15²⁵) srvn. čl. Argob.

arie (ital. aria, franc. air) jest jednohlasý solový zpěv většího rozsahu s průvodem orchestrálním a jest dítkem hudební školy neapolské. Vyskytuje se buď jako samostatná forma (Beethoven, Ach perfido; Mozart, Donne vaghe, již vydal E. Bezecný), nebo jako část opery, oratoria a kantáty. Liší se od ballady reflexí a lyrismem; ballada vypravuje děj jest rázu epického. Od formy písňové liší se většími rozměry a orchestrálním průvodem, ač i moderní píseň (Strauss) má orchestrální průvod. Tomáš Baltasar Janovka, varhaník v Týně, ve svém hudebním slovníku „Clavis ad thesaurum magnae artis musicae" (Praha 1701) dí, že *a.* jest „aliqua eggregia et suaviter procedens melodia seu canendi aut ludendi stylus, quam aliquis pro se solo canere aut ludere potest." Definice Janovkova jest založena na širším významu *a.*, již se rozuměla melodie, která se zpívala nebo i hrála za orchestrálního průvodu. Tomuto širšímu významu odpovídá Aria francese, orchestrální to skladba slohu homofonního s melodií ušlechtilého rázu ve svrchním hlase. *A.* jako monodický zpěv objevuje se především v opeře. Claudio Monteverdi (1567 až 1643) užívá *a.* v menších rozměrech bez uměleckých koloratur a končí je ritornellem. Giovanni Legrenzi (*z.* 1680) dává *a.*-í formu písňovou a převádí ji z recitativu na pole melodické. K vrcholu *a.*-i přivádí Alessandro Scarlatti (1650—1725) v opeře „Teodora", 1693, že odstiňuje a prohlubuje její díly (a b a). Díl I. poskytoval svojí koloraturou pěvci příležitost ukázati technickou vyspělost hlasovou (bel canto); díl II. byl bohatší na harmonické a kontrapunktické kombinace a odrážel se klidem a oduševnělým přednesem od dílu I.; díl III. opakoval koloraturní melodii z I. části, avšak ještě s většími umělůstkami zpěvními. Orchestrální dohra „ritornell" zakončila celou skladbu. V této formě, v niž kontrastuje střední věta od krajních a v níž třetí část jest opakováním prvého dílu, nazývá se *a.* da capo čili *a.* veliká a udržela se až do XIX. stol. a zatlačila svojí krásou a líbivostí v opeře dosavadní chorické a dramatické živly školy florencské. Ji pěstovali nejpřednější mistři i novoitalské školy, jako Rossini (1792—1868), Bellini (1801—1835), Donizetti (1797—1848) a jiní. V té době *a.* bývala přeplňována koloraturními výstřelky a stala se *a.*-í di bravura, v níž byly hlavní věci bezmyšlenkovité kudrlinky a pasáže. Skladatelům bylo se smlouvati předem s reproduktivními umělci a bylo jim skládati koloratury, které nejlépe odpovídaly hlasové technice jednotlivých zpěváků. Tato akrobacie pěvecká při *a.*-i vedla k manýře a tím i k úpadku *a.* Zvláštním druhem *a.* byla *a.* da chiesa, *a.* kostelní, v níž na trojdílnou formu melodickou byl zpíván náboženský text. A *a.* se zvaly i vícehlasé věty na náb. text s průvodem orchestru (Jan R. Ahle, *z.* 1673 a jeho syn J. Jiří Ahle, Briegel). *A.* zavinila úpadek v církevní hudbě, uvedla do kostela orchestr a theatrální sloh. Bühler, Dreier, Schiedermayer, Diabelli a j. svým ariosním slohem a necírkevním průvodem orchestrálním zabili slavnou dobu pěstění klassické polyfonie v kostelích. Necírkevnost kostelního slohu stol. XVIII. a XIX. šla tak daleko, že se vybíraly z oper i triviální *a.* a v kostele se zpívaly s náboženským textem, mnohdy i zkomoleným. Reformní hnutí hledí církevní hudbu opět přivésti na pole liturgie a posvátnosti. Reformní snahy světských skladatelův hledí *a.*-i zbaviti neuměleckých přívěsků a podříditi ji obsahu textovému. Gluck prohlubuje zvláště druhou část *a.*, poněvadž ji přikládá dramatickou důležitost, odstraňuje ritornell a výstřelky koloraturní. První část se neopakuje. Novoromantikové konečně vylučují *a.*-i z opery. *A.* jako část hudebního dramatu byla svojí rozvlekloslí, předehrami a dohrami na úkor dramatického spádu a rychlého rozvoje dějového, dávajíc jen příležitost k lyrickým projevům citů. Proto byla zavržena, ač jiní v ní vidí vyvrcholení „bel canta" a nejpřiměřenější formu pro líčení duševních nálad. *Or.*

Ariel 1. *hbr.* 'Ar'élí, *LXX.* Ἀριήλ, sedmý syn Gadův, praotec čeledi Arielitských (Num. 26¹⁷); týž nazývá se ve Vulg. Gen. 46¹⁶ Areli. — **2.** *hbr.* 'Ari'él, *LXX* Ἀριήλ, jeden z těch, jež Esdráš poslal k Eddovi (Esdr. 8¹⁶·¹⁷). — **3.** *hbr.* 'ari'él = lev Boží, ve smyslu „rek", „hrdina"; 2 Král. 23²⁰ Vulg. má: „Banalas percussit duos leones Moab"; místě parallelním 1 Par. 11²²: „duos ariel Moab"; dle Knabenbaura týž význam má slovo to i v Is. 33⁷, kdež překládá: „en heroes eorum foris vociferantur" (kdežto Vulg. má: „ecce videntes clamabunt foris"). — **4.** *hbr.* 'Arí'él Is. 29¹ poetický název Jerusalema; někteří i na tomto místě vykládají „lev Boží"; jiní pravděpodobněji „ohniště (oltář) Boží", čemuž nasvědčuje Is. 31⁹: „Hospodin, jehož oheň jest na Sionu a pec jeho v Jerusalemě". Jiní míní, že je to narážka na babylonské „arallu" = „nebeská hora"; kteroužto narážku spatřují i na místě výše uvedeném Is. 33⁷, jež překládají: „Viz, svého arallu křikem oslavují venku [Assyrové]".

Ariensis dioec., někd. biskupství Ario na Kretě, zřízené ve XIV. stol., r. 1551 sloučené s biskupstvím kalamonským.

Arienzo d', Nikola, italský skladatel, *n.* 1842 v Neapoli, od r. 1872 učitel hudby na R. Albergo dei poveri v Neapoli, od 1877 učitel kontrapunktu a skladby na král. konservatoři, od 1879 ředitel téhož ústavu, od 1904 prof. dějin hudby; kromě světských skladeb složil: 5hl. Miserere a capella, 6hl. Stabat mater s varh. a smyč. orch., Christo sulla croce pro soli, chor a orchestr a j.

Arigler Altmann OSB opatství chotěvického (Göttweih), *n* 1768, působil jako prof. exegese od 1794 v Linci, od 1800 v kl. chotěvickém, od 1806 ve Vídni; r. 1812 zvolen za opata, *z.* 1846, *sp.* „Hermeneutica biblica in usum academicum" (Vídeň 1813); v knize té klade přílišnou váhu na výklad historický, zanedbávaje výklad mystický a typický; nové opravené vydání zpracoval Unterkirchner 1831 a Hoffmann 1846; introdukce A-ova do knih SZ v 6 sv. chová se v rkpse v knihovně kl. chotěvického. Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 1021; *Scriptores OSB* (1881), 4,

Arignani Jan Křt., *sp.* „Institutionum moralium epitome" (Turin 1776). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 198.

Ari inn fróđhi Thorgilsson, kněz islandský, *n.* z vynikající rodiny v záp. Islandě r. 1067, *z.* 9. listopadu 1148. O něm dí Snorri Sturluson v první polovici XIII. stol.) v předmluvě své Heimskringly: „Kněz Ari Moudrý (inn fróđhi) Thorgilsson psal první ze všech v naší zemi norskou řečí zprávy staré i nové." Tak se stal Ari otcem islandské literatury dějepisné. Jeho nevelikú knížka Íslendingabók (Kniha o Islanďanech) stala se na jedné straně pramenem rodinných sag (t. j. historických vypravování) islandských, na druhé sag o životech norských králů. Knížka ta zachovala se v jeho vlastním mladším zpracování (*z.* let 1134—1138) a pouze v papírových opisech XVII. stol., které však pocházejí z membrány velmi staré. Vypravuje se v ní stručně, jasně a velmi kriticky, kterak byl Island osídlen, o zřízení obecného sněmu, o uvedení zákonů, o objevení Grönlandu, pak o uvedení křesťanství (r. 1000), o prvních biskupech, a vše jest srovnáno přesně chronologicky. Často dovolává se Ari ústních výpovědí svědků, hodných víry a pamatujících daleko nazpátky. Novější vydání (v origin.): Finnur Jónsson. Kodaň, 1887; Valdimar Ásmundarson, Reykjavík; Golther, Halle 1892 (Altnordische Sagabibliothek I). *Vný.*

Arimathia (Arimathaea, Ἀριμαθαία), město palestinské a rodiště Josefa, člena židovského synedria a tajného učedníka Kristova (Mt. 27[57], Mar. 15[43], Luk. 23[51], Jan 19[38]). Dle jedněch je totožno s Ramlou (Ramle, Beit-Rima) v rovině sáronské na cestě z Jerusalema do Joppe, 3 km. jihozápadně od Lyddy; jiní ztotožňují *A.* s vesnicí Rentis, severovýchodně od Lyddy, mezi Joppe a Silo.

Arimatejský spolek, vlastně Spolek sv. Josefa z Arimatie. Účelem spolku jest, poskytovati rakev a rubáš k slušnému pohřbu nejchudších a nejopuštěnějších křesťanů, zvláště těch, kteří ve veřejných nemocnicích zemřeli a ke kterým se nikdo buď pro chudobu nebo pro vzdálenost příbuzných nehlásí, aby se jim o pohřeb postaral. — Prvý spolek arimatejský založen byl ve ve Vídni v r. 1857 dp. Matějem Kusou, duchovním správcem nemocnice vídeňské. Až do té doby pohřbíváni chudí a opuštění křesťané v nemocnici té zemřelí bez rakví, zašiti do pytlů (zbytek to nařízení z doby josefínské). Proti tomuto nedůstojnému pohřbívání vystoupil ve veřejné schůzi katolíků jistý lidumilný lékař nemocnice a povzbudil menovaného kněze s některými ještě lidumily k založení spolku arimatejského. Za 50leté činnosti své pohřbil spolek vídeňský asi 135.000 osob bez rozdílu náboženství a národnosti. Nejinak bylo i v c. k. všeob. nemocnici, zem. blázinci a porodnici pražské. I zde mrtvoly chudých a opuštěných křesťanů zašívány do pytlův a časně z rána na Olšany vyváženy a do šachet házeny. Zvěděv o tom dr. Antonín Rost, kanovník staroboleslavský, administrátor u sv. Jana na Skalce v Praze, podjal se úkolu založiti v Praze spolek arim. K tomu cíli vydal v r. 1861 zvláštní spisek v řeči české a německé: „Dějepisné poučení o pochovávání zemřelých, jak ho v katolické církvi hned od prvních křesťanských století užíváno bylo", a ke konci vyzýval ku přistupování ke spolku arimatejskému, který ještě téhož r. 1861 byl založen. Dne 2. list. 1861 po prvé opatřeny rakve a rubáše třem osobám ve všeob. nemocnici zemřelým a ve slavném průvodu pohřebním doprovozeny ke bráně, a od té doby v Praze pohřbívání v pytlích přestalo. Spolek pro svůj lidumilný účel došel záhy obliby ve všech vrstvách obyvatelstva pražského a rychle vzrůstal, tak že již v druhém roce měl 1500 členů; množství jich získal prvý sekretář spolku Jan Havlů. Činnost svou rozšířil spolek arim. i na ostatní nemocnice pražské, zvláště nemocnici milosrd. sester, milosrdných bratří a nemocnici josefovskou, ano i osobám v soukromých bytech v Praze i předměstích zemřelým poskytuje úhledné rakve a rubáš a stará se o církevní jejich vykropení v místě úmrtí i u hrobu; v poslední době pak stanovami dána možnost, ve zvláštních případech i pozůstalým přispěti. Do konce roku 1908 pohřbeno bylo nákladem spolku 58.464 dospělých křesťanů (katolíků i evangelíků) a mnoho dítek; z těch příslušelo ke Praze 4669, na český venkov 51.788, z cizích zemí 1247 a 760 bylo neznámých. Průměrně bývá ročně pohřbeno přes 1100 osob. Prostředky k působnosti skýtají spolku příspěvky členské, dary a odkazy. Členů čítá nyní spolek 514 přispívajících, kteří platí nejmenší příspěvek ročně 2 K 40 h, a 117 zakládajících (kdo složil jednou pro vždy nejméně 100 K). Protektorem spolku jest vždy nejd. kníže-arcibiskup pražský; předsedou je duchovní od ndp. protektora k návrhu výboru na tři léta jmenovaný. Prvým předsedou byl zakladatel dr. Ant. Rost do své smrti (*z.* 22. září 1879), druhým Jan Havlů, nesíd. kanovník vyšehradský a hlavní farář u sv. Mikuláše (*z.* 4. pros. 1897), třetím jest Thdr. Ant. Víšek, k. a. čest. kons. rada a školdozorce, farář u Nejsv. Trojice v Podskalí. Dlouholetá a záslužná činnost spolku arim. v Praze došla uznání i u samé Apoštolské stolice, neboť sv. Otec Pius X. udělil na vždy dekretem posv. kongregace odpustkové ze dne 12. října 1907 členům spolku plnomocné odpustky po tři dni v roce: 1. v den posv. pohřebního roucha Pána našeho Ježíše Krista, 2. v den sv. Josefa z Arimatie (17. března), 3. v den během oktávy Všech svatých, v němž konají se slavné zádušní služby Boží za v Pánu zesnulé členy a dobrodince spolku a za všecky spolkem pohřbené. Spolek arimatejský založen též ve Lvově a v Záhřebě. *F. Cný.*

A. R. I. M. D., zkratka vyskytující se ve starokřesťanských náhrobních nápisech, značící: Anima requiescat in manu Dei.

Ariminensis dioec. v. Rimini.

Ariminensis v. Řehoř z Rimini.

Arindela (Arindelen.), někd. bisk. v Palestině; *Gams* (Series, 454) uvádí seznam biskupů z let 431—536, nyní bisk. titulární.

Aringhi Pavel, Congr. Or., *n.* v Římě 1600, *z.* 1676, archaeolog, přeložil dílo Bosiovo „Roma Sotterranea", jež vydal oratorian Jan Severano, do latiny: „Roma subterranea novissima, in qua post

Antonium Bosium antesignanum, Io. Severanum congreg. Oratorii presbyterum et celebres alios scriptores aliqua christianorum et praecipue martyrum coemeteria, tituli, monimenta, epitaphia, inscriptiones ac nobiliora sanctorum sepulchra sex libris distincta illustrantur et quam plurimae res ecclesiasticae iconibus graphice describuntur ac multiplici tum sacra tum profana eruditione declarantur" (2 sv., Řím 1651; první svazek dedikován papeži Innocenci X., druhý císaři Ferdinandu III., 2. vyd. v Kolíně a Paříži 1659). Sám k výzkumům Bosiovým a Severanovým nic nového nepřičinil; co ze svého přidal, jest méně cenné. Mimo to *sp.*: „Monumenta infelicitatis, sive mortes peccatorum pessimae" (Řím 1664), „Triumphus poenitentiae sive selectae poenitentium mortes" (t. 1671). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 245—246.

Arioch, אַרְיוֹךְ, Ἀριώχ, v nápisech klínových Iri-Aku = služebník boha měsíce. 1. král mesopotamský, spojenec Chodorlahomorův, Amrafelův a Thadalův (Gen. 14¹·⁹). Sv. Jeronym ve vulgatě dle Symmacha přeložil „Arioch, rex Ponti", ale v textu hbr. a *LXX* čte se „král ellasarský". Ellasar jest nepochybně Larsa (Larsav, nyn. Senkere mezi Eufratem a Tigridem poblíž Ur-Kasdim), město babylonské, proslulé chrámem a kultem boha slunce Šamaše. *A.* pocházel z babylonského kmene Elamitův. Brzo po porážce, kterou spojení králové utrpěli od Abrahama, bylo království ellasarské opanováno od Hammurabiho (v. t.); byl tudíž *A.* posledním králem ellasarským. Srvn. *Vigouroux-Podlaha* I, 357, 547. — 2. náčelník vojska (velitel tělesné stráže) krále Nabuchodonosora (Daniel 2¹⁴·¹⁵·²⁴·²⁵), jemuž uloženo bylo, aby pobil mudrce chaldejské, kteří snu králova vyložiti nedovedli, a jehož Daniel požádal, by jej ke králi uvedl, že podá mu žádaný výklad.

Ariomanitės (Ἀριομανῖται) jest název stoupenců Ariových, jehož střídavě s názvem „Ariani" užívá synoda sardická (středecká) z r. 343 v synodální encyklice „Πολλὰ μέν.". Srvn. *Kirch*, Enchirid. fontium histor. eccl. antiquae, str. 298 nn.

arioso, melodická, ale ještě ne thematicky členěná věta hudební. Tvoří přechod od recitativu k arii.

Ariosto (Ariostus) Alexander, O. Min., byl od pap. Sixta IV. roku 1475 poslán jako nuncius k Maronitům, *z.* 1484; *sp.* „Enchiridion sive interrogatorium perutile pro animabus regendis" (Pavia 1516, Ben. 1522, Lyon 1540), „De usuris" (1486, Brescia 1579), „Topographia terrae promissionis" (vydal Marcell a Civetia v Římě 1861, také ve „Storia delle missioni franc." sv. V., Ferrara 1878). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II² (1906), 1680.

Ariprand, ital. dějepisec a právník v době Jindřicha V., *sp.* výklad k Lex Langobardorum a necennou, bájkami promísenou kroniku „Brevis Langobardorum historia" (vyd. v Mon. Germ. Script. Langob. 592—96 [1879]).

Arisaj, Arisai, *hbr.* 'Arísaj, (*LXX* Ῥουφαῖος), osmý syn Amanův (Esth. 9⁹).

Aristaeus (Aristeus, Aristion), sv., biskup v Alexandrii na Issu (na hranicích Cilicie a Syrie), byl upálen; Mart. Rom. (tu klade se do Capuy: „Capuae . . . Aristaei ep."; snad tam byly jeho ostatky) 3. září. Srvn. *Stadler*, Heil.-Lex. I, 311.

Aristakes, arménský spisovatel v XI. stol., *sp.* dějiny své vlasti, zahrnující dobu od roku 989 do r. 1071 (tišt. v Ben. 1844) a homilii o křtu a pokušení Páně.

Aristarch, Aristarchus, Ἀρίσταρχος, sv. mč., rodem z Macedonie, křesťan v Thessalonice, průvodce sv. Pavla na třetí jeho cestě, jakož i na cestě jeho do Říma, kdež s ním sdílel zajetí; (Sk. ap. 19²⁹, 27², Kol. 4¹⁰, Filem.²⁴); dle Mart. Rom. byl od sv. Pavla ustanoven biskupem thessalonským a za Nerona sťat; památka 4. srpna, v církvi vých. 14. dubna.

Aristarch 1. igumen kl. bogoljubského v gub. vladimirské v letech 1762—1767, *z.* v pustině optinské 1775, *sp.* dějiny svého kl. „Lětopis Bogoljubova monastyra s 1158 po 1770" (uveř. v „Čtenija" moskevské společnosti historické 1878). — 2. veliký logothet (tolik co gen. vikář) ktplský, *sp.* „Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Φωτίου πατριάρχου Κ. Λόγοι καὶ ὁμιλίαι" (Carihr. 1900, 2 sv.). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 112—113.

Aristarkes (Resťakes, Arysdages), světec arménský, syn sv. Řehoře Osvětitele, stal se nástupcem svého otce jakožto druhý katholikos arménský; zúčastnil se sněmu nicejského r. 325; byl od pohanského místodržícího Archaelaa zavražděn r. 339. Srvn. *Stadler*, Heil.-Lex. I, 327, *Nilles*, Kal.² II, 586.

Aristeas, Aristeův list, Aristeas, důstojník tělesné stráže Ptolemea II. Filadelfa (285—247), vypravuje v listu k Filokratovi o původu Septuaginty. List tento jest podvržený, sepsaný dle jedněch kol. r. 200, dle jiných kol. r. 96 před Kr.; spisovatel jeho byl nějaký Žid žijící v Egyptě. Viz čl. alexandrijský překlad str. 273. Srovnej *Kautsch*, Pseudoepigraphen des AT. 1900, 1; *Schürer*, Gesch. d. jüd. Volkes III³ (1898), 465; *Podlaha*, O řeck. překl. Písma sv. *SZ.* I (1896), 4—10.

Aristenos (Aristin) Alexius, nomofylax a oekonom církve kplské ve XII. stol., vynikající kanonista církve východní, *sp.* výklad ke starší sbírce kánonů (κανονικὴ σύνοψις) Štěpána Efeského (*Migne* PG. CXXXVIII). Srvn. *M. A. Ostroumov*, „Vvedenie v pravosl. cerk. pravo" (1893), 594 n., *Bog. enc.* I, 1000—1003.

Aristides, sv., křesťanský filosof a apologeta ve II. stol.; byl původně pohanským athénským filosofem, obrátil se ke Kristu a podal císaři Hadrianovi okolo r. 126 (dle některých Antonínu Plovi okolo r. 140) apologii čili obranu křesťanství, aby jej pohnul, by ustál od pronásledování křesťanův. Tato apologie, která v starém věku velice ceněna byla, ztratila se, až teprve v r. 1878 Mechitaristé z rukopisů X. a XII. stol. uveřejnili zlomek arménského překladu, 1889 Rendel Harris objevil v kl. sv. Kateřiny na Sinaji celý spis v syrském překladu, a na základě jeho J. Armitage Robinson konstatoval překvapující faktum, že řecký text apologie jest pojat do známého románu Barlaam a Josafat jakožto řeč Nachorova (kap. 26—27). Text zachován jest poměrně nejlépe ve znění syrském. V apologii své vykládá *A.*, že pravý Bůh může býti z přírody poznán, že pochopiti nelze jeho bytnost, která od nikoho nebyla stvořena, která sama sebe nestvořila a jest od sebe, která ničeho nepostrádajíc všem udílí blaženost největší, která vše obsahujíc ničím není obsažena, že pravé poznání Boha mají pouze křesťané a podle toho také žijí; zakladatelem křesťanství že jest Ježíš Kristus, Syn Boží, jenž s nebe sestoupil, z panny se narodil, přirozenost lidskou přijal. Mechitaristé r. 1878 uveřejnili spolu se zmíněným zlomkem apologie také arménský fragment homilie, v níž se úvozuje ze slov, která Ježíš Kristus promluvil na kříži k jednomu z lotrů (Luk. 23⁴³), že Ukřižovaný jest pravý Bůh v pravém těle lidském. Autorství *A*-ovo tohoto zlomku jest pochybné, rovněž tak i kratičkého arménského fragmentu listu *A*-ova, publikovaného Pitrou v Analecta sacra IV (1883). Srvn. *Bardenhewer*, Geschichte der altkirchl. Literatur I, 171—186, *Hurter*, I³ (1903), 26. V Mart. Rom. připomíná se památka jeho 31. srpna.

Aristin v. Aristenos.

Aristion sv. mč. 1. dle svědectví Paplova z 72 učedníků Páně, hlásal evangelium v Salamině na ostrově Cypru. Mart. Rom. 22. ún. — 2. v. Aristaeus.

Aristo v. Ariston.

Aristobulos (*Ἀριστόβουλος*) 1. sv., dle Mart. Rom. (15. března) žák apoštolů, „qui cursu praedicationis peracto, martyrium consummavit". Dle řec. Menaei byl jedním z 72 učedníků Páně a bratr sv. apoštola Barnabáše. — 2. učitel krále Ptolemea, jemuž adressován jest list, jejž Židé poslali Židům egyptským 1 Mach. 1^{10}—2^{19}, nepochybně totožný s filosofem *A*-em, o němž viz níže pod čís. 8. — 3. (Aristobolus), jehož domu příslušníky pozdravuje sv. Pavel v listu k Řím. 16^{11} „pozdravujte těch, kteříž jsou z domu *A*-ova"); jsou tu míněni nepochybně křesťané mezi služebnictvem (otroky a propuštěnci) *A*-a, vnuka Heroda Vel. Tento *A*. (syn Aristobula níže pod č. 7. uvedeného) byl s bratry svými Agrippou a Herodem vychován v Římě, kdež i potom jako soukromník žil, jsa přítelem císaře Klaudia. V době, kdy sv. Pavel psal, byl již mrtev (r. 45), ale pozůstalé služebnictvo, snad cís. Klaudiovi závětí odkázané, označováno i nadále jménem dřívějšího pána („Aristobulovci", „Aristobuliani", „*οἱ Ἀριστοβούλου*"). — 4. I., Hasmoneovec, nejstarší z pěti synů Jana Hyrkana, žid. jménem Judas, král judský 104—103 př. Kr., usmrtil matku svou i bratry, byl prvním Machabejcem, jenž přijal titul královský. Válčil šťastně s Iturejci a přivtělil značnou část území jejich ke své říši; obyvatelstvo donutil k přijetí obřízky. — 5. II., Hasmoneovec, král judský 67—63 př. Kr., syn Alexandra Jannaea (v. t.), postavil se v čelo nespokojenců proti staršímu bratru svému Hyrkanovi, zmocnil se Jerusalema a důstojenství královského i velekněžského. Pompejus zakročil ve prospěch Hyrkanův, a když *A*. podrobiti se nechtěl, přitáhl r. 63 k Jerusalemu a dobyl ho. Judsko stalo se částí římské provincie Syrie, Hyrkan ustanoven nejvyšším knězem, *A*. odveden jako zajatec do Říma. R. 56 *A*. prchl a pokusil se zmocniti se vlády, ale marně; byl znovu odveden do Říma. Caesar propustil jej r. 49. na svobodu a poslal jej se dvěma legiemi do Palestiny proti Pompejovi; ale *A*. byl na cestě od přívržencův Pompejových otráven. — 6. syn Alexandra, syna předešlého, bratr Mariammy, manželky Heroda Vel., stal se jakožto mladík 17letý r. 35 př. Kr. velekněžem, byl však téhož roku v Jerichu v koupeli utopen; byl posledním z rodu Machabejcův. — 7. druhý syn Heroda Vel., byl s bratrem svým Alexandrem (v. str. 259) v Římě vychován a později spolu s ním odpraven. — 8. židovský theolog a peripatetický filosof alexandrijský asi r. 160 př. Kr., spojoval židovskou theologii s řeckou filosofií a odvolával se k padělaným básním orfickým, do kterých názory židovské vložil, aby dokázal, že řečtí filosofové a básníci svou moudrost čerpali z Pentateuchu, kdysi prý do jejich jazyka přeloženého. Napsal výklad Pentateuchu (zachovaly se pouze zlomky z něho). Věří sice v inspiraci Písma sv., avšak vykládá je allegoricky. Jest předchůdcem Filonovým (v. t.). Někteří pokládali *A*-a za jednoho z překladatelů Septuaginty a za skladatele knihy Moudrosti.

Aristokles sv. mč., kněz v Thamassu na ostrově Cypru, podstoupil smrt mučednickou v Salamině za císaře Maximina. Pam. 23. čna. Srvn. *Stadler*, Heil.-Lex. I, 312.

Ariston (Aristo) 1. z Pelly, ze žida stal se křesťanem v II. stol. a napsal kol. 140 apologii, která není nám dochována (u Origena titul její zní: *Ἰάσονος καὶ Παπίσκου ἀντιλογία Περὶ Χριστοῦ*, u sv. Jeronyma „Altercatio Jasonis et Papisci"), ve které Jason, křesťan, dříve žid, s alexandrijským židem Papiskem rozmlouvá o pravdě náboženství křesťanského a o messiánských proroctvích SZ na ježíši Nazaretském vyplněných s takovým úspěchem, že Papiskus uvěřil a od Jasona pokřtíti se dal. Srvn. *Bardenhewer*, Geschichte der altkirchl. Literatur I, 186—190, *Hurter*, Nomenci. I^3 (1903), 41. — 2. sv. mč. v Campagni za císaře Diokleciána. Mart. Rom. 2. čce.

Aristonicus sv. mč. v Melitině v Armenii. Mart. Rom. 19. dubna.

Aristoteles, nejdůležitější filosof pro katolickou theologii.

I. *Osoba A*-ova. Narodil se v ionské osadě Stageiře v Thrakii. Otec Nikomach byl dvorním lékařem Amynta II., tedy meškával v Pelle, a byl i literárně činný; v Stageiře byl usedlý s rodinou; zemřel mu před 17. r. Poručníkem byl mu pak přítel n. příbuzný otcův Proxenos z Atarnea. Matka Phaisti(a)s byla z Chalkidy na Euboii; jí kázal *A*. ve své závěti postaviti sochu v Nemei. Vychován byl *A*. po řeckém způsobu tehdejším, snad i do přírodních věd byl záhy zasvěcen. R. 367 odebral se do Athen. Touž dobou as odešel Platon na Sicilii, a možná, že ho *A*. ani nezastal, nýbrž teprve po třech letech, když se Platon vrátil, ho poznal. Oddal se studiu filosofie v akademii a setrval v ní až do smrti Platonovy (348), ač se aspoň ke konci této doby zabýval i rhetorikou, v níž především Isokratovi čeliti se snažil. Platonovým žákem stal se *A*. v době, do níž spadá sepsání Timaia a Zákonů. Nespokojen se svými pokusy o pevný základ nauky o ideách přichýlil se Platon k nauce Pythagorejů, ovšem ne tak, aby se stal jejich přívržencem; a jeho škola v nepřítomnosti jeho nedovedla dáti ideám nejlepšího odůvodnění. Proto také *A*-a pro tuto nauku nezískala, spíše ho od ní odvrátila (sr. zlom. 8), a jen vlastním vývojem se jí později pozvolna přibližoval. Anekdoty, které líčí roztržku mezi Platonem a *A*-em, jsou liché. Platon byl shovívavý proti odchylným rozumům. *A*. založil sice školu rhetorickou proti Isokratovi (nepříteli Platonovu), ale dokud Platon byl živ, zůstal u něho v akademii a nezaložil filosofické školy své. Ve spisech svých, když zavrhuje idey, omlouvá se, že potírá nauku *ἀνδρῶν φίλων*. *A*. byl přítelem Xenokratovým, jenž byl důvěrným přítelem Platonovým. — V akademii seznámil se též se žákem Platonovým Hermeiou z Atarnea, jenž snad i skrze Proxena byl mu blízký. (Srvn. *A. Boeckh*, Hermias v. Atarneus. Berl. 1833.) Když se z poselství vypraveného Atheňany k Filipovi do Athen vrátil a na místě Platonově viděl jeho synovce Speusippa (347—339), rozhodl se jíti s Xenokratem (Chalkedoňanem) do Atarnea k Hermeiovi. Hermeias, jenž byl nástupcem knížete, jehož otrokem-eunuchem býval, byl r. 345 od Memnona, vůdce vojsk perských, jat a zahynul a *A*. prchl z Assu, kde s Xenokratem bydlil, s jeho příbuznou (neteří: *ἀδελφιδῆ* a adoptivní dcerou) Pythiadou, již pojal za svou manželku, z perského panství na Lesbos do Mytileny (345). Na počest Hermeie dal postaviti sochu v Delfech a složil na něho báseň (dochovanou). R. 343 povolán byv — asi z Lesbu — Filipem, aby byl vychovatelem třináctiletého syna Alexandra, přesídlil do Pelly s rodinou a s Theofrastem. Tu na zámku Nymphaion zvaném (jižně od Pelly) vychovával Alexandra as po 4 léta a vštípil mu lásku k vědám i umění. Vliv jeho na Alexandra byl ztenčen neshodou povah; Isokratova (odpůrce *A*-a) rada, aby válčil proti Peršanům, zvítězila nad politikou *A*-ovou. Časem zajisté meškal v rodném městě svém, kdež i Theofrast se ubytoval. Koncem 335 setkáváme se s ním (s rodinou a Theofrastem) zase v Athenách. Tu byl Isokrates nebož-

tíkem a v Akademii byl nástupcem Speusippovým Xenokrates. *A.* oddal se učitelské činnosti ve vlastní škole *Λύκειον* (podle sousedního chrámu Apollina Světlodárce), kterou jako metoik ovšem jen najmouti mohl. Nevyučoval pouze filosofii, nýbrž vědám vůbec. Vyučování ranní *(ἑωθινός)* bylo pro vybrané, odborně vzdělané posluchačstvo *(ἀκροαταί)*; večerní *(δειλινός)* bylo přístupno posluchačstvu širšímu; přednášky první později byly nazývány esoterickými, druhé exoterickými (Gellius). Jméno jeho žáků *περιπατητικοί* týkalo se as jen oněch vybraných a vykládá se tím, že *A.* ranní výklady své konal procházeje se se svými žáky v sadech lykeia *(περιπατεῖν)*, aneb tím, že je konal v stromořadí lykeia *(περίπατος)*; večer přednášel jistě sedě. (O zařízení školy *A*-ovy sr. *Zumpt* v Abh. Akad. Berl. 1843.) Vděčnost Alexandrova zjednávala *A*-ovi hojných pomůcek k jeho studiím. Měl bohatou knihovnu vědeckých spisů různých oborů. Přátelství s Alexandrem ochladlo sice, když *A*-ův synovec Kallisthenes byl Alexandrem, obviněn jsa z účasti v spiknutí, popraven. Styky přátelské však proto přerušeny nebyly (o tom psali Egger, Carriere, Nissen). Vedle knih měl asi *A.* i mapy *(περίοδοι γῆς)* a snad též sbírku přírodnin. Dle vzoru jeho knihovny bylo později Demetriem zařízeno *μουσεῖον* alexandrijské, dle něhož zase upravena knihovna pergamská (z vykopávek známá) a j. — V rodinném životě *A*-a nastaly brzy změny. Manželka jeho, s níž měl dceru Pythiadu, zemřela. Druhá manželka (dle některých zpráv hetaira) Herpyllis (Stageiřanka), z niž měl syna Nikomacha (jenž zemřel jako jinoch), ho přežila. Dceru zasnoubil Nikanorovi, synu bývalého poručníka svého, důstojníku Alexandra Vel. — Pro své styky s Alexandrem, Antipatrem, Nikanorem pokládán byl za makedonofila, a když Alexander zemřel (323) a athenští vlastenci chystali vzpouru proti panství makedonskému, podal Demofilos (snad syn isokratika Efora) přičiněním kněze Eurymedonta na *A*-a žalobu pro vinu rázu náboženského *(ἀσεβείας*, pro zmíněnou báseň na počest Hermeie složenou [prý zbožnění bývalého otroka]), na niž byl trest smrti. Nepřátel měl *A.* v Athenách hojně. Strana Demosthenova, jejímž zástupcem byl Demochares, syn Lachův, synovec Demosthenův, škola isokratovská, vedená Demofilem, synem dějepisce Efora, byly proti němu. *A.* odešel s podotknutím, že nechce dáti Atheňanům příležitosti, aby se po druhé (po prvé při Sokratu) na filosofii prohřešili, do vyhnanství na Euboiu, kde měl v Chalkidě po matce statek. Tam zemřel již 322 chorobou žaludeční (Censorius). Závět jeho zachována u Diog. Laërt. 5, 11 snad věrně; provedení její svěřil Antipatrovi. O svou školu v Athenách postaral se patrně ještě před odchodem na Euboiu. Na počest jeho slavili Stageiřané slavnost *Ἀριστοτέλεια*.

Osobnost *A*-ova vyniká střízlivostí a umírněností; za základ poznání béře zkušenost, postup jeho je vždy logický, sloh suchý, mluva bez poetického vzmachu, jakým se Platon honosí; dovede se však přece někdy rozehřáti. — Socha jeho zachována není (římská jest asi Aristippova, jistě ne *A*-ova). Dle Studniczky je hlava v museu vídeňském chovaná hlavou *A*-ovou (sr. Bernoulli, Griech. Ikonogr. II, 94—98). Dle zpráv byl neveliké postavy, měl malé oči, které se prý dívaly polousměšně *(μωκία)*, hlavu měl lysou. Poněkud prý koktal, r prý vyslovoval jako l *(τραυλότης) (σμικρὸς φαλακρὸς τραυλὸς ὁ Σταγειρίτης, λάγνος προγάστωρ παλαιαῖς συνημμένος*. Vit. Menag. p. 405, 98 West.). Zevnějšku svého byl velice dbalý, i prsteny se zdobil, vousy měl krátce přistřižené a pečlivě upravené. Žil více jako zámožný dvořenín než jako občan zchudlých Athen. Lykon z Tasu mluví proto o jakémsi přepychu, a výtky nepřátelí jeho mu souhlasně činěné (Theokritem z Chiu, Kefisodem a Timaiem), že byl labužníkem, nebyly zajisté bez opory. [J. G. Buhle, Vita *A*-is 1791; G. Grote, Aristotle. London 1872; Wilamowitz-Möllendorf, *A.* und Athen I, 1893; A. Baumstark, Syrisch-arab. Biographien des *A.* L. 1898; sr. též Diels, Doxographi graeci. Berl. 1879; Busse, Herm. 28, 252; Gomperz, Griech. Denker 1906, III.] — Dochované životopisy starého věku čerpány částečně z pramenů naprosto nespolehlivých (na př. Diogenes Laertios V. čerpal z Eumela, Favorina).

II. *Spisy A*-ovy. Z množství spisů, které *A.* zanechal, zachovala se asi šestina; tato část však obsahuje nejdůležitější spisy. Dle Plutarcha a Strabona byly spisy *A*-ovy již za jeho životní v opisech rozšiřovány. Celé sbírky neměla však, jak se zdá, ani bibliotheka alexandrijská (sr. seznam spisů *A*-ových u Diog. Laert. V, 22—27), a spisy, které měla, nebyly úplné. Originály svých spisů nechal *A.* dle Strabona ve své knihovně; tu předal Theofrastovi, ten ji odkázal žáku svému Neleovi z města Skepsis, a tak se dostaly do tohoto města, kdež, jak se vypravuje, byly dlouho (až asi do 100 př. Kr.) ukryty v jakémsi sklepení, až je vypátral a zakoupil bibliofil Apellikon, který je do Athen vrátil, kde je vydával. (Strabon XIII, 609; sr. Rose, Aristot. Fragm. 1886, 2, 18; dle Athen. I 3 b koupil je od Nelea Ptolemaios Philadelphos). Jeho vydání jistě nebylo vědecké (sr. Usener, Nachricht d. Gött. Ges. 1892, 203). K. 86 byly jako kořist přeneseny do Říma. Tam poznal gramatik Tyrannion z Amisu *(ὁ πρότερος)* vzácnou kořist, jal se ji používati a buď poskytoval jiným opisy, anebo přiměl k vydání jich přítele svého Andronika z Rhodu (Bayr. Ak. Sitz. Berl. 1892, 582; N. Jahrb. 151 [1895] 225). Peripatetik Andronikos Rhodský uspořádal spisy *A*-ovy a Theofrastovy, sestavil jich seznam a vydal je znovu s prvním kommentářem podle alexandrijského způsobu vykládati básníky. Vydání Andronikovo lišilo se v leccčem od dřívějších. Některé spisy, které *A.* snad nikdy nehodlal vydati, byly po prvé uveřejněny. Vydání Andronikovo jest nepřímým základem rukopisů, jimiž se spisy *A*-ovy nám dochovaly. Přimíseno k nim ovšem několik jiných spisů *(περὶ κόσμου, περὶ χρωμάτων, περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων)*.

Spisy *A*-ovy dochovány nám v podobě, ve které sotva byly od *A*-a vydány nebo k vydání určeny. Srovnáme-li jednotlivé spisy mezi sebou, mají podobu velmi různou, ba i v témž spise nalézáme části navzájem se valně lišící; některé jsou dobře vypracovány, i podrobnosti se obšírně vykládají, v některých dokonce dbáno libozvučnosti (průzvu se vystříhá), jiné jsou jen jako pouhé náčrtky, plné míst temných, otázky se nadhodí a neřeší; někdy celé kapitoly se opakují v různých knihách. Patrně nebyly tak, jak dochovány jsou, vydány od samého *A*-a. Scaliger se domníval, že, jak se nám zachovaly, aspoň z části jsou zápisky žáků z *A*-ových přednášek. Jiní si věc vykládají tím, že jsou to *A*-ovy náčrtky pro přednášky. [O spisech *A*-ových po str. filolog. sr.: Eucken, De *A*-is dicendi ratione. Gött. 1866; Der Sprachgebr. des *A.*, Berlin 1868; Kaibel, Stil u. Text d. *Ἀθηναίων πολιτεία*. Berl. 1893; Diels v Gött. gel. Anz. 1893, 293.]

Ještě za pobytu svého v Akademii vydal *A.* své dialogy (Heitz, Die verlor. Schriften des *A.* L. 1865; *A*-is qui ferebantur librorum fragmenta ed. V. Rose L. 1886). Těch asi se týká chvála starých spisovatelů, zlatý tok a barvitost jeho mluvy velebících (Cicero). Ty přednosti asi měly dialogy *A*-ovy. S Platonovými ovšem tyto rovnati se nemohly; živel dramatický téměř úplně scházel. Místo otázek a odpovědí rychle se střídajících byly tu delší výklady. Zahájeny byly obyčejně úvodem a skladatel

podržel vedení. Z *A*-ových dialogů známe tyto podle názvů: Eudemos (několik zlomků dochováno: důkazy pro nesmrtelnost duše); *Περὶ φιλοσοφίας* (přehled principů metafysiky a nástin jejích dějin; sr. Bywater v Journ. of Philol. VII [1877] 64); *περὶ τἀγαθοῦ* (o Platonovské nauce o idei dobra, zabarvené pythagorejsky); *περὶ ποιητῶν; Γρύλλος ἢ περὶ ῥητορικῆς; Μενέξενος; Νῆρινθος; περὶ δικαιοσύνης; περὶ εὐγενείας* (o pravosti jehož pochyboval Plutarch, Aristeid. 27; snad neprávem); *περὶ παιδείας; περὶ φιλίας; συμπόσιον ἢ περὶ μέθης; περὶ πλούτου* a j. V podobě dopisů k Alexandru V. napsal *Προτρεπτικός* (nápodobil Cicero v Hortensiovi, sr. Bywater l. c. 55) a *περὶ βασιλείας*. [Sr. J. Bernays, D. Dialoge des *A*. Berl. 1863].

Jiná kategorie spisů *A*-ových, spisy vedlejší a přípravné pro vlastní vědecké práce, jsou „*ὑπομνήματα*". Byly to as soukromé zápisky, částečně z ústních výkladů Platonových, a nebyly as určeny k uveřejnění: *Τὰ ἐκ τῆς Πολιτείας Πλάτωνος, Τὰ ἐκ τῶν Νόμων Πλάτωνος, Περὶ ἀγαθοῦ, Περὶ ἰδεῶν*.

Jim příbuzné jsou spisy označované *συναγωγαί* — sborníky historicko-literární a archaeologické (o jich ceně v. Eth. Nic. 1181 a. 15; b. 6). I jimi se předběžně shrnuje a připravuje materiál k theoretickým, systematickým spisům *(πραγματεῖαι) A*-ovým; nebyly však bez zaokrouhlenosti; dle Cicerona aspoň mnohé z nich psány plynně. Byly to as většinou práce společné *A*-a a jeho žáků, jak soudíme částečně dle slohu zachovaných prací, částečně dle svědectví vnějších. Takové spisy byly: *Ἀπορήματα Ὁμηρικά; Πυθιονῖκαι*, t. j. seznam vítězů ve hrách pythijských s úvodem o těchto hrách (slož. m. 340 až 334 od *A*-a a jeho synovce Kallisthena); *Ὀλυμπιονῖκαι; Διδασκαλίαι* (seznam vítězů v hrách dramatických a agonothetů a j.; sr. Zeitschr. f. öst. G. 1907, 310); *Ὑπομνήματα ἱστορικά* (snad od Theofrasta); *Συναγωγὴ τεχνῶν* (spis rhetorický); *Μενώνεια ἰατρικά* (naps. r. 370 žák *A*-ův Menon); *ἀριθμητικὴ ἱστορία* (od Eudema) a pod.; konečně 158 *Πολιτεῖαι*, z nichž jedna (objev. 1891) jest *Ἀθηναίων πολιτεία* (vylíčení státní ústavy athenské; *A*. nejeví se tu nestranným a spolehlivým historikem; do češ. přel. Jos. Pražák).

Jiné spisy jsou o soustavách filosofických, jež *A*. napsal snad pro sebe, snad pro žáky. Známe jen názvy: *Πρὸς τὰ Γοργίου, Περὶ τῶν Πυθαγορείων, Περὶ Δημοκρίτου* atd. Známé dílo *Περὶ Ξενοφάνους, Ζήνωνος, Γοργίου* není *A*-ovo a as ani Theofrastovo.

Hlavní spisy *(πραγματεῖαι)* psány ryze vědecky, bez ozdob, soustavně; jsou z pozdních let *A*-ových a buď vůbec nebyly uveřejněny od něho, aneb jen málo z nich. Byly četně kommentovány (kommentáře vydává akad. berlínská).

Nejstarší jsou as spisy logicko-noetické. Logika jest dle *A*-a organon poznání; proto jmenovali peripatetikové logické spisy organon. Jsou to a) *Περὶ ἑρμηνείας* o větě; jedná o větě, soudu a jeho částech, formách. Kap. čtrnáctou zavrhli Andronikos a Ammonios a s nimi Gumposch (Üb. d. Logik u. d. logischen Schriften des *A*. L. 1839, 89), Rose (De Ar. libror. ord. 232), Zeller a j., ale neprávem (sr. Michelis, *A*-is *περὶ ἑρμηνείας*, Heidelb. 1886, 30. 67); psáno asi před *κατηγορίαι* (sr. tamže 11. 12. 84). Kommentář Ammoniův ukazuje k textu od našeho odchylnému. Kommentář psal k němu též sv. Tomáš Akv. (nedokončil; doplnil Caietanus); v novější době Michelis a Lamminc. — b) *Κατηγορίαι* n. *περὶ τῶν γενῶν τοῦ ὄντος*. Část o druhotných kategoriích pokládal již Andronikos za podvrženou (sr. Trendelenburg, De *A*-is categoriis. Berl. 1833; Gesch. d. Kategorienlehre. Berl. 1846; H. Maier, D. Syllogistik des *A*. II, 2, 292); ale i v prvních 9 kap. zdály se Prantlovi (Gesch. d. Logik I, 207) býti vložky. Michelis (l. c. 84) právem jeho důvod *(δευτέρα οὐσία)* popírá a pokládá celý spis za pravý, jako též R. Witten (v Arch. f. Gesch. d. Philos. 17 [1904] 52). Spis řeší otázku, které jsou nejobecnější naše pojmy; psán po *Περὶ ἑρμ.*, ale před Analyt. a Top. Kommentovali jej Porphyrios (novoplat. III. stol.), Dexippos (IV. stol.), Ammonios (V. stol.), Philoponos (VI. stol.) a j., polsky Gabryl 1897; čes. překl. pořídil Vrťátko. — c) *Ἀναλυτικὰ πρότερα* a *ὕστερα*; ukazují, jak se pravdy na své prvky rozvádějí. Anal. priora jednají o úsudku jako nástroji důkazu; podána tu klassická nauka o syllogismu. — Anal. posteriora jsou noetika: jednají o podstatě vědění, možnosti, pramenech a cestách poznání: *συλλογισμός, ἐπαγωγή* (indukce), *ὁρισμός* (výměr), *διαίρεσις*. O pravosti není sporu, ač se v starověku udává 9 knih Analyt. priora, místo našich dvou. Kommentovali je Themistios (IV. stol.), Eustratios (metropol. nikajský 1050 1120), Petr Přibislavský. — d) *Τοπικά* v 8. kn., asi od *A*-a samého složená ze spisů let mladších; jedná o methodě, jíž by bylo lze dokazovati kteroukoli větu bez přísné argumentace, jediné z pravděpodobnosti *(ἐξ ἐνδόξων)*; hodnota spisu je více praktická než vědecká; psán před Phys. Kommentován zřídka (srvn. Wallies, D. griech. Ausleger d. arist. Topik Berl. 1891). — e) *Σοφιστικοὶ ἔλεγχοι* jsou vlastně devátá kniha topik. Kommentoval Michael Ephesius. — Nedochovaly se nám: *Περὶ εἰδῶν καὶ γενῶν, Ἐπιχειρήματα λογικά, Περὶ ἐναντίων, Διαιρέσεις* (pseudo-*a*vské *διαιρέσεις* zachovány v codex Marcianus a vydány Mutschmannem. L. 1906).

Nejdůležitější spis z logicko-noetických jsou *Μεταφυσικά* (ve 13. n. 14. kn.); jedná o věcech pouze myslí postižitelných; značí vrchol *A*-ovy filosofie; vyjma leda kn. I. není dokonale propracován. Vlastního titulu neznáme; *A*. sám jmenoval metafysiku *ἡ πρώτη φιλοσοφία*; nynější jméno jest odtud, že byl as Andronikem položen po fysice; kdo jej vydal po prvé, nevíme. Zachováno třináct knih, ale poněvadž se část první knihy počítá za jakous menší knihu, počítá se jich 14. *A*. podává historicko-kritický nástin dosavadní filosofie řecké; nejvíce míst je tu o Platonovi: *A* 9, 1—24 o ideách; 24—36 o smíšení ideí s čísly; 36—50 o svazku ideí s celou filosofií. — *a* nehodí se dobře sem; zdá se však — přes odpor mnohých — přece býti od *A*-a. — *BI'* obsahují problemy a jednají o nejvyšším zákoně myšlení. — *Δ* patrně nepatří v pořad těchto knih, jedná o různých významech jsoucna. *E Z H (o οὐσίᾳ) Θ (o ἐνέργειᾳ)* obsahuje vlastní jádro metafysiky *A*-ovy. — *I* je vlastně samostatné pojednání o pojmech mnoha a jednosti, o pojmech identična a protivy; nehodí se sem. *K* v prvních kapitolách podává zkráceně obsah knih *B Γ E*, od kap. 8. je to kompilace z fysiky, pokud má pro metafysiku význam. — *Λ* jedná o spojení *οὐσίας ἐνεργείᾳ*, o božství. — *M N* psány dříve než ostatní metafysika, jak jsou nejsou od *A*-a, nýbrž zlomky od jeho žáků sestavené; první zlomek je *M* 1—8, 21 n. 9, 28): jedná o číslech, o idcách a o smíšení ideí s čísly; druhý *M* 9, 28—10; *N* 1—2 o spojení ideí se vší pravdou; ostatek o spojení ideí s dobrem. — Metafysiku kommentovali Alexander z Afrodisiady, Asklepios a Themistios.

Knihy přírodovědecko-psychologické jsou: a) *Φυσικά* n. *φυσικὴ ἀκρόασις* n. *τὰ περὶ φύσεως* v 8 knihách; je to výklad o věcech smysly postižitelných, o jsoucnu nalézajícím se v pohybu; je spis metafysický a doplňuje metafysiku, ač složen před ni (i před ethikou). Sedmá kniha nehodí se v pořad ostatních a 2. a 3. kap. její zachována ve dvojí recensi. Die Tanneryho (Arch. f. Gesch. d. Philos. VII [1894] 227 jsou kn. V. a VI. starší rozpravou *περὶ κινήσεως*; domněnku jeho zavrhuje Rodier (Arch. f. Gesch. d. Philos. VIII, 454 a IX, 185). O *a*-skem původu 8. knihy pochybuje Rose (De *A*. l. ord. 199); Eudemos ji as neznal (Diels, Abh. Ak. Berl.

1882, 40); zpracoval *A*-ovu fysiku, a zlomky z jeho zpracování zachovány Simplikiem. Fysiku kommentovali Themistios, Simplikios, Philoponos; Stanislav Znojemský. — b) *Περὶ οὐρανοῦ* (De caelo); jsou to aprioristické úvahy o nebi, o nepomíjejícnosti světa *(πρῶτος οὐρανός;* o čemž se pak zvláště hádali stoikové s peripatetiky), o tvaru a pohybu hvězd (hlásí se tu ke Kallippově theorii sfer; dle toho datuje Bergk dílo 322 př. Kr.). Komm. Simplikios a Themistios (sr. O. Gilbert, Die meteorolog. Theorien des gricch. Altertums L. 1907). — c) *Περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς* (De generatione et corrupt.), dvě knihy o absolutním vznikání a zanikání a o smíšeninách a změnách. Komm. Philoponos a Michael Ephes. — d) *Μετεωρολογικά* n. *περὶ μετεώρων* ve 4 knihách; čtvrtá je samostatný spis (o protivách tepla a chladna, sucha a vlhka jakožto prvcích světových); jedná se tu o stavech živlů světových, o kometách, zjevech na moři, zemětřesení; je tu (III, 1) zmínka o požáru efeského chrámu („νῦν"). Kom. Alexander Aphr., Olympiodoros mladší a Philoponos. Kompilace z tohoto spisu je spis Lapidarius ve středověku *A*-ovi připisovaný. — e) *Περὶ σημείων* — není-li spis ten Theofrastův: z něho zachován výtah: *Ἀνέμων θέσεις καὶ προσηγορίαι.* — *Ἀστρονομικά* nedochována. — Od *A*-a nejsou: *Περὶ κόσμου (πρὸς Ἀλέξανδρον)*: jsou tu shody se stoickou naukou Poseidoniovou; zmínka o britských ostrovech; přidána pátá essentia k čtyřem živlům; sr. Zeller III[3] 1, 631—647; J. Bernays, Ges. Abh. II, 278; W. Capelle v N. Jahrb. f. kl. Alt. XV. (1905) 529; rovněž *Προβλήματα* (sr. G. Tischer, D. *a*-schen Musikprobleme. Berl. 1902); *Μηχανικά* asi také ne (sr. Rose, De *A*. libr. ord. et auct. 192; Brieger-Wasservogel 130—131; nejlepší vydání van Capellovo, Amsterd. 1812 a Apeltovo L. 1888); spis *Περὶ τῆς τοῦ Νείλου ἀναβάσεως*, dochovaný latinsky z arabštiny, jest asi z II. stol. před Kr. (po Eratosthenovi); *Περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων* jest asi z I. neb II. stol. po Kr. (sr. H. Schrader v Jahrbb. f. kl. Phil. 97 [1868] 217—232; A. v. Gutschmid, Kl. Schr. I, 132); *Περὶ ἀκουστῶν* (De audibilib.) jest asi od peripatetika Stratona Alexandrijského (A. Brandis II b 1201; jinak Zeller II[3] 915); rovněž *Περὶ χρωμάτων.*

Přírodopisné spisy v užším smyslu jsou: a) *Αἱ περὶ τὰ ζῷα ἱστορίαι* (Historia animalium) v 10 kn.; spis ten je starší než spis o částech zvířat. Podává se tu povšechný výklad o říši živočišné, o částech zvířat, o vzniku jejich, o způsobu života a potravě, o povaze a zvycích, v 10. kn. o rozplozování člověka; vše to ne na základě vlastního pozorování, nýbrž z lékařů, přírodopisců (i historiků). 7. a 9. kniha dle Wimmera as nejsou pravé (v 9. kn. lecco z Theofrasta); 10. kn. se nenachází v dobrých rkp., ani se neuvádí v kategoriích spisů *A*-ových; Spengel vyslovil domněnku, že je zpětný překlad do řečtiny z překladu latinského pořízeného z arabštiny. — b) *Περὶ ζῴων μορίων* (De partib. animal.) ve 4 knihách; jedná o jednotlivých systemech, o skladbě těla živočišného (nejl. vydání A. v. Frantzius L. 1853). — c) *Περὶ ζῴων γενέσεως* (De animal. generatione) v 5 knihách; líčí způsoby rozmnožování zvířat. Pátá kniha *(περὶ παθημάτων)* vlastně nesouvisí s předešlými; byla as samostatným spisem. Kom. Philoponos; nejl. vydání: Aubert a Wimmer L. 1860. — d) *Περὶ πορείας ζῴων* (De animalium incessu) v 1 knize, jedná o místním pohybu zvířat a druží se ke spisu o částech zvířat, tak že Prantl soudil, že patří mezi 9.—10. kap. jeho čtvrté knihy. Kom. Michael Efesský. — Poslední tři spisy obírají se předmětem, o němž jednáno též v prvním, ale liší se od něho methodou; tam líčí se fakta, zde vysvětluje se příčina oněch zjevů, a to metafysická: účelnost a dobro, které vůbec v řádu světovém vládne. — Ztraceny jsou spisy *Περὶ τῶν ἀνατομῶν, Περὶ ὑγιείας καὶ νόσου, Περὶ τροφῆς, Ὀπτικά* a j. — Spisy *Περὶ ζῴων κινήσεως* (jehož pravost hájí Littig) a *Περὶ πνεύματος* jsou nearistotelovské (slohově i věcně). *Φυσιογνωμικά* uvádějí se sice dvojí v seznamech spisů *A*-ových; ale jsou to as díla dvou peripatetiků, kteří základní myšlenku *A*-ovu o fysiognomii (Analyt. pr. II p. 70, b. 7) rozvedli ve zvláštní pojednání. Z těchto dvou splsů učinil as někdo výtah, jakým se spis dochovaný (začínající s *ὅτι*) býti jeví. Dvě knihy *Περὶ φυτῶν* jsou dle E. H. F. Meyera, jenž je vydal v L. 1841, od Mikuláše z Damašku, který žil za doby Augustovy; spis jeho byl přeložen do arabštiny, z arabštiny do latiny, z latiny zpět do řečtiny a tento zpětný překlad nás došel; *A*-ův spis botanický byl již za doby Alexandra Afrod. ztracen.

Mezi přírodopisnými a psychologickými spisy jest 8 menších pojednání, která byla pravidelně pospolu uváděna a proto se označovala souborným názvem Parva naturalia: *Περὶ αἰσθήσεως καὶ αἰσθητῶν* (De sensu et sensibili), *Περὶ μνήμης καὶ ἀναμνήσεως* (De memoria et reminiscentia), *Περὶ ὕπνου καὶ ἐγρηγόρσεως* (De somno et vig.), *Περὶ ἐνυπνίων καὶ τῆς καθ' ὕπνων μαντικῆς* (De insomniis, de divinatione), *Περὶ μικροβιότητος καὶ βραχυβιότητος* (De longitudine et brevitate vitae), *Περὶ νεότητος καὶ γήρως* (De iuventute et senectute), *Περὶ ζωῆς καὶ θανάτου, Περὶ ἀναπνοῆς* (De respiratione; kde *A*-ova theorie je shodna s Platonovou v Timaiu). Jsou to spisy z části psychologické, z části přírodovědecké (biologické). Pojednání to chtěl asi již *A*. pojmouti ve sborník, jehož disposice obsažena hned v počátečních větách, kdež *A*. stanoví patero dvojic (bdění a spaní, mládí a stáří, vdechování a vydechování, žití a smrt, zdraví a nemoc). Disposice ta v dochovaném sborníku dodržena není. Vsunuta jsou pojednání jiná a stať o páté dvojici není dochována; snad se ztratila, ale již za Alexandra Afrod. jí nebylo. Tato pojednání mají též význam pro rozbor soustav dřívějších. Nejlepší vydání jest Blehlovo. Kom. Michael Ephes., Themistius, Alex. Aphrodis.

Spis psychologický zanechal *A*. jen jeden: *Περὶ ψυχῆς* ve 3 knihách. Není dochován v podobě utěšené; snad je to jen *A*-ův náčrtek, který od něho ani nebyl vypracován, ale byl vydán. Známe dvojí zpracování díla. Jiný je text vulgaty (který byl již starým kommentatorům podkladem), a jiný pařížských zlomků X. stol. objevených od A. Torstrika (vyd. v Berl. 1862; v Teubnerově vyd. str. 102 až 113). Z těchto obou recensí je pak složen text rukopisu vatikánského (sr. H. Rabe, *A*-is de anima lib. II. Ber. 1891; E. Essen, D. erste Buch d. ar. Schr. üb. d. Seele .. in s. urspr. Gestalt. wiederhergestellt. Jena 1892; Busse v Berl. phil. Wochenschr. XII [1892] 549). Původní druhá kniha sáhá vlastně až do třetí kn., třetí kap. (Christ); C. H. Weisse pochyboval, zda 3. kniha jest od *A*-a, ale neprávem. — První kniha je jakýmsi úvodem k celému spisu; ukazuje záhady týkající se podstaty duše. Druhá vychází od výměru duše a jedná o pateru mohutností (*δυνάμεις*) duševních, hlavně o počitcích. Třetí dotýká se nejvyšších záhad filosofických (*νοῦς ποιητικός* a *παθητικός*, nesmrtelnost duše). Kom. Simplikios, Sophonias, Themistios, Philoponos. [D. Hicks, Aristotle de Anima. With Translation, Introd. and Notes. Cambr. 1907]. Do češtiny přeložil *A*-ův spis o duši dr. Vychodil 1885.

Ethické spisy jsou nám zachovány tři: *Ἠθικὰ Νικομάχεια* (10 kn.), *Ἠθικὰ Εὐδήμεια* (7 kn.) a *Ἠθ. μεγάλα* (Magna moralis, 2 kn.). Všechny ty vykazují části myšlenkově souhlasné a některé i slovně shodné. Vlastní spis *A*-ův — ale vydaný Nikomachem — jest ethika Nikomachova; ta též nejčastěji kommentována (Andronikos rhodský [nedochov.!],

Eustratios, Michael Efeský a j.). *Εὐδήμεια* jest práce Eudemova na základě výkladů *A*-ových a ethiky Nik. (Spengel proti Barthélemy St. Hilaire); *Ἠθ. μεγάλα* je výtah z obou a jeví již vliv stoiků (Zeller II³ 942, 3); dle Bergka ji složil peripatetik Phanias. Dle Susemihla (Verh. d. 35. Philologenvers. Stettin 1880, 22) je však i ethika Nikomachova doplněna — z Eudemovy. — Obsah: 1. část: Eth. Nik. I. II. III. 1—7 (E. E. I. IV.; E. M. I. 1—19): Každý člověk i živočich touží po blaženosti; 2ª. Eth. N. III. 8—15. IV. (E. E. III.; E. M. I. 20—33): o statečnosti, umělenosti, štědrosti, velkodušnosti, ctižádosti, mírnosti, laskavosti, upřímnosti, stydlivosti; 2ᵇ. E. N. V. (E. E. IV. slovně; E. M. I. 34—zač. II.) o spravedlnosti a právu; 3. E. N. VI. (E. E. V.; E. M. I. 35; II. 2—3), o ctnostech dianoetických (rozumnosti, rozvaze); 4. E. N. VII. (E. E. VI.; E. M. II. 4—7) o zdrželivosti a nezdrželivosti; 5. E. N. VIII. až IX. (E. E. VII. 1—12; E. M. II. 12—17) o přátelství; 6. (text velmi porušen) E. E. VII. 13 o moci rozvážnosti (*φρόνησις*); 7. E. M. II. 10 o *ὀρθὸς λόγος*; 8. E. E. VII. 14—15 (E. M. II. 4—9) o štěstí a zdatnosti (*εὐτυχία, καλοκἀγαθία*); 9. E. N. X. o slasti a blaženosti. — Kn. VIII. a IX. E. Nik. zdají se býti původně samostatným spisem *περὶ φιλίας*, jak se v alexandrijských katalozích jmenuje; podobně X. kn. *περὶ ἡδονῆς*; v ní se *A.* ani neshoduje úplně s výklady v kn. VII. — Vydání nejlepší je Susemihlovo (Teubner); do češt. přel. Vychodil (1888). — Spis *Περὶ ἀρετῶν καὶ κακιῶν* je nearistotelovský. Neznámý kompilator sebral výměry jednotlivých ctností a neřestí z *A*-vých ethik a snažil se je vměstnati v platonské schema trichotomie duše.

Z politických spisů zachovány jsou *Πολιτικά* v 8 kn. Jsou to as jen náčrtky *A*-ovy k přednáškám, které vydal neznámý vydavatel (snad Theofrast), pokusiv se je uvésti v jakýsi pořádek; jen v posledních dvou knihách lze pozorovati větší péči o formální stránku. Pořad jednotlivých knih nelze bezpečně stanoviti; Barthélemy St. Hilaire uspořádal je takto: I. II. III. VII. VIII. IV. VI. V.; dle jiných (Hildebrand, Zeller) dlužno V. postaviti před VI.; že VII. a VIII. patří před IV., poznal již Nicolas d'Oresme († 1382). V I. kn. jedná *A.* o základu státu; v II. podává přehled nauk o státě a vykládá o různých ústavách. Ve III. vykládá pojem státu a občana, kap. 14.—17. jedná o království; III. 18. a VII. VIII. uvažuje o nejlepší ústavě, úvaha nedokončena. Kn. IV.—VI. jsou samostatné pojednání o podmínkách zdaru státu, třídách občanských, jich právech, povinnostech, úřadech a soudech, a konec vykládá o tom, co udržuje a utvrzuje stát. Snad se konec III. knihy ztratil, čímž by se vysvětlilo, proč *A.* nepřistupuje již k vylíčení nejlepšího státu. Politika *A*-ova byla ve starém věku málo známá; ani Arabové ji neznali. Psána jest asi mezi 336 (p. 1311 b. 1) a 332 (p. 1276 a. 28 a 1272 a. 22). První cenný výklad podali Albertus M. a Thomas Aq.; do rušt. přel. s pozn. a krit. výkl. N. Skvorcov M. 1865. — K politickým spisům dlužno přiřaditi *Οἰκονομικά* (De curis rei familiaris) ve 2 knih. o správě domu a domácnosti. *A.* podává náčrtek oikonomiky v 1. kn. Polit. a dělí ji v *δεσποτική, γαμική, πατρική, χρηματιστική*; zamýšlel as napsati podobnou práci, ale co nám dochováno, není od *A*-a. První kniha jedná o hospodářství; výňatek z ní označuje Philodemos jako výňatek z díla Theofrastova; leckde jeví i stoický ráz; druhá podává příklady a doklady, jak si pomáhali soukromníci a státy z finančních nesnází — dotýká se událostí, jichž se *A.* nedožil; obě však jsou ještě as z III. stol. př. Kr. (Susemihl); třetí (*νόμοι ἀνδρὸς καὶ γαμετῆς*), dochovaná jen latinsky, byla velmi pozdě sepsána (L. Spengel, Ar. Stud. III, 1868, 65).

Spisy rhetoricko-poetické jsou z nejlépe vypracovaných. *Τέχνη ῥητορική* jedná v I. kn. o rhetorském důkaze (*ἐνθύμημα*) a jeho hlavních položkách (*τόποι*); o týchž v II. 12—17; v II. 1—11 o pathologii a ethologii; v III. (napsané po poetice: Ammon v Bl. f. bayr. Gymn. 1900 [36] 20) o slovním vyjádření (*λέξις*), o dispositi (*τάξις*) a částech řeči (*μέρη λόγου*). O *a*-vském původu knihy třetí mnozí pochybují; jiní (Diels) ho hájí; leccos je tam opravdu nearistotelovské; Diog. Laert. zná rhetoriku o dvou knihách, za to uvádí též spis *Περὶ λέξεως* o 2 kn.; katalog Ptolemaiův uvádí již tři knihy rhetoriky. Ač vydána teprve po vydání slavných řečí Demosthenových, nevšímá si jich; snad přijal *A.* prvotní náčrtky beze změn, které již před nimi vypracoval. — Dílo *Ῥητορικὴ πρὸς Ἀλέξανδρον* není *A*-ovo, nýbrž rhetora Anaximena († 312). — Spis *Περὶ ποιητικῆς* O básnictví, měl původně dvě knihy, zachována jen jedna (v rkp. pařížském 1741). V úvodu první knihy jedná *A.* o třech druzích poesie (z lyriky všímá si jen dithyrambu), o jich vzniku; potom jedná o tragedii a o eposu. V druhé knize vykládal o *κάθαρσις* a hlavně o komedii. V látce a v jednotlivostech je poetika snad ze všech spisů *A*-ových nejvíce závislá na Platonovi (Finsler, Platon u. d. ar. Poetik. L. 1900). Složena byla po Politice (p. 1341 b. 40) a po první a druhé kn. rhetoriky. Česky od Vychodila, I. vyd. 1884, 2. vyd. 1892.

Nejdůležitější rukopisy: benátské: codex Marcianus n. Venetus č. 200. 214. 213; flor.: Laurentianus 81/11; Paris. 1854, 1470. 2223; Vatic. 1342; dva oxfordské: Collegii Corporis Christi a Collegii Novi. — Vydání: ed. princ. ap. Aldum Venet. 1495—1498 v 5 svazcích. Později v Lejdě 1590, vyd. Casaubonus; v Zweibrücken 1791—1800: vyd. Buhle; Vulgata, podle niž se cituje (strana, sloupec, řádek), vydávána v Berlíně: 1831 vydány první dva svazky (I. Bekkerem) (třetí svazek obsahuje překlady latinské); 1836 svazek čtvrtý A. Brandisem (sbírka scholií); 1870 svazek pátý H. Bonitzem (obsahuje index, Roscho zlomky, Usenera Syrianův kommentář k metaf.). Vydání pařížské (Didotovo) 1848—1874 obstaráno Dübnerem, Bussemakerem a Heitzem v 5. sv. řecky a latinsky. Nové vydání je Teubnerovo.

III. *Filosofie A-ova.* 1. Methoda. Methoda, kterou *A.* z části dospěl k výsledkům nesprávným, nemohla sama býti zcela správná. Lze ji nejlépe posouditi tam, kde výsledky nejsnáze lze stopovati, ve vědách přírodních. Příkladem výsledku nesprávného je výklad o úkolu mozku (De part. an. 2, c. 7). Dle *A.* je mozek jakožto chladič v dokonalém zvířecím (lidském) organismu protiváhou proti srdci, principu teploty. Nadbytek teploty, který by jinak u dokonalých zvířat nastal, zničil by organism, kdyby tu nebylo hmoty chladivé. Výklad ten *A.* podal po pečlivém vyšetřování. Vychází z indukce zjistiv, že mozek a teplá krev vždy spolu se jeví; neopomíjí přímého pozorování, sahá i k pokusu; podepírá svou domněnku tím, že jí lze mnoho zjevů vyložiti; všecky tyto prvky pak spojuje logickými úsudky. Ale vše to děje se pod vlivem domněnek z domyslu stanovených. Logika jeho jest správná, empirická znalost jest ovšem neúplná, ale není sama vinna nezdarem výkladu. Kdyby vliv předsudků nebyl býval tak mocný, sotva by byl *A.* dospěl k tak podivné domněnce o poměru míchy k mozku, jakou vyslovil. Nezdolatelná snaha v jednotlivých útvarech vypátrati účel, nauka o čtveru živlů, princip o nezbytném vyrovnání protiv, pojímání člověka jako mikrokosmu jsou *A*-ovi nezvratnými předpoklady, které ho k určitému výkladu funkce mozku, o jehož pravém významu neměl tušení, přibezděčují. Methoda ta stala se dědičnou v jeho škole a v době úpadku scholastiky jeví se její nesprávnost nejvíce. — Příkladem správného

výsledku proti dřívějším domněnkám jest poznání, že země jest kulatá. Ale jak dospěl *A.* k tomuto poznání! Stanoví jednak absolutně těžké, které se tlačí k středu, jednak absolutně lehké, které je na vrchu; těžké prvky tlačí se zevšad ke středu a tak vzniká nezbytné podoba kulatá. Tato představa liší se však naprosto od fysikálního pojmu gravitace; dle *A*-a je tam, kde nyní jest země, absolutní střed, a absolutní vlastností prvků těžkých jest snaha k středisku. Drže se zcela smyslového přeludu béře zjev ve skutečnosti pouze relativní přenáhleně za absolutní a jakkoliv obohacuje vědu úsudkem částečně správným, s druhé strany zase překáží poznání pravdy. Důvěra jeho v zdánlivou skutečnost, o niž se opíral proti mínění, že by se země pohybovala, jeví se nám nyní prapodivnou. — Jiné příklady, na př. o „kole" *A*-ově, o jeho nauce o teplotě v. u Brieger-Wasservogla, Plato u. *A.* I. 1905 str. 129. 147. Srvn. Gruppe, Die kosmischen Systeme d. Griechen. Berlin 1851; Natur u. Offenb. XIV. 81. 145. 522; Schiaparelli, Le sfere omocentriche di Eudosso, Callippo ed Aristotele. Milán 1876.

Methoda *A*-ova tedy není veskrze vzorná. Zásada však, kterou vyslovil De part. anim. odpovídaje na otázku, zda vědecké zkoumání má vycházeti z povšechného pojmu (*λόγος*) či z jednotlivých zjevů, má věčnou platnost: „Přírodu vykládati s Demokritem prostě jen jako utvářený shluk hmoty a tedy začínati naprosto jen od jednotlivého, jest nemožno; ale nedospějeme též dále, zůstaneme-li při neplodném pojmu; pojem jest jen v jednotlivém uskutečněn a třeba tedy obojí spojiti." (Srvn. *A. Eucken*, Die Methodik der Aristotelischen Forschung, Berlin 1872.)

2. Soustava. *A*-ovu filosofii nelze stotožniti s myšlením objektivně pravdivým, nýbrž jest pouhou soustavou. Hlavní chybou, pro niž se *A.* nedostal k dokonalejšímu vystižení pravdy, jest, že v logice své stotožnil formu s obsahem, an vyměřil myšlenku jako spojení podmětu s přísudkem. Není-li opravdu myšlení nic jiného než jeho forma, soud, spojení podmětu s výrokem, dlužno si nezbytně mysliti každou činnost, každý život, každý vývoj (kategorie slovesa rozložena ve sponu a jméno přídavné) jako zjev nesamostatný, závislý na nějakém podkladě. Toť názor, který se jeví jednak idealisticky v pantheismu Spinozově, jednak realisticky v materialismu doby novější.

a) Logika. Od Platona odbočil *A.* záhy v nauce o ideách; protože nepochopil hned úplně významu jejího, nesoudil ani správně o jejím vzniku. Z Platonových spisů jest patrno, že vznikla sloučením nauky Herakleitovy s Parmenidovou; *A.* všímá si však stále jen Herakleita; srvn. Metaph. XIV. 2. Proč se *A.* nespřátelil s Platonovými ideami, vyložili jsme již svrchu. Jest však u něho zřetelný pokrok v pojímání vlastní nauky Platonovy. Nejprve rozeznává čísla Pythagorejců od Platonových, Platonovu školu pak od Platona, potom též u Platona samého čísla od idejí, a došed až tam (XIII 8, 1083 a. 30), byl by, jak se zdá, nauku o ideách schválil, kdyby i ta nebyla zapletena v mnoho nesnází. XIII 4, 1078 b. 10 rozeznává jasně Platonovu nauku od pozdějšího znetvoření. Nesnáze, které mu překážejí, aby se stal jejím přívržencem, tkví v tom, že pokládá idey za jakési obrazy jednotlivých věcí. VII 6, 1031 b. 10 dokonce připouští, že ač jednotu věcí jednotlivých, která v pojmu našem jest obsažena, lze mysliti, i když idee nejsou, přece se však lépe shoduje s naukou o ideách. Ještě důležitější pak jest jeho výrok v 16. kap. (VII 16, 1040 a. 30), že se přívrženci idejí nemýlí v tom, že vůbec stanoví idey jakožto bytosti odloučené; existence těch jest zrovna tak možna, jako existence hvězd na nebi, i když jich snad nevidíme; nýbrž v tom že se mýlí, že se domnívají, že jsou pouhými obrazy jednotlivých věcí, které očima spatřujeme. I svým *φαμέν* označuje se jako příznivce nauky o ideách. Platonova stanoviska však nedostoupil. Platon znal také námitky, které *A*-a mátly, uvádí je v Parmenidovi (část I.), ale přece se idejí drží a dokazuje, že se bez nich nelze obejíti (část II.); srvn. Michelis, Die Philos. Platons I, Parmen. Jak se *A*-ovi s počátku příčila nauka o ideách, o tom viz Top. II 7, 113 a. 20, zvláště pak Analyt. post. I 11, 77 a. 5; 22, 183 a. 30. V nauce o ideách následovala scholastika se sv. Augustinem Platona, odezřeme-li od jednotlivých neoscholastiků, kteří jako Remer nemají pro idey místa. (Michelis, De Aristotele Platonis in idearum doctrina adversario 1864; Rosenkrantz, Die Platonische Ideenlehre u. ihre Bekämpfung durch *A.* 1869.)

Od Platona odchýlil se *A.* i v jiných věcech, ač méně vědomě, zvláště ve spise „De interpretatione", kde založil svou odchylnou logiku. Vyšel ovšem docela správně z Platonova výměru věty — pokud věta jest zákonem myšlení a předmětem filosofie, nikoli pokud jest označením té které myšlenky naší —, že totiž věta jest spojení jména se slovesem (Plat. p. 260 A; srvn. Classen, De gram. Graec. primord. p. 49); všímá si však jen jednoho druhu vět — věty substantivní, a neuvědomiv si formálního významu spony dospívá k otázce, zda spona jest jméno či sloveso. Věta substantivní (se sponou) naproti kausativní (slovesné) vyjadřuje právě formální stránku myšlení, pokud myšlení děje se v soudu, t. j. pokud (subjektivní činnosti naší mysli) odnášíme přísudek k podmětu. Správně poznal *A.*, že v pojmu přísudkovém vyjadřuje se jen to, co v pojmu předmětovém jest nezbytně obsaženo; přídavné jméno označuje prvek subjektivní v myšlení lidském, stránku formální naproti zákonům řeči (a myšlení); proto jest právě v adjektivní větě — a *A.* vystihl dobře rozdíl mezi větou s výrokem substantivním a větou s výrokem přídavným slovy: *ἐν ὑποκειμένῳ εἶναι* a *καθ' ὑποκειμένου κατηγορεῖσθαι* — patrno, že spona má jen formální význam — odnášení výroku k podmětu, což jest subjektivní činnost naše, — nikoli reální; — je-li pak na místě přídavného jména ve výroku jméno podstatné (*δευτέρα οὐσία*) — v řečtině vždy bez členu, — neoznačuje podstaty, nýbrž *ποιότης* — jako jméno přídavné. Substance (*οὐσία πρώτη*) nemůže býti přísudkem, ani nemůže bytovati v něčem (*ἐνυπάρχειν*), nýbrž jest vždy subjektem buď logickým nebo metafysickým.

Na základě rozboru věty substantivní a soudu zbudoval *A.* jednak své kategorie, jednak svou nauku o úsudku. Kategorie jsou pojmy vyňaté ze spojení větného. Předmět našeho myšlení jest buď podmětem (substantia) aneb přísudkem (accidens). (Kategorie nejsou všecky výroky; srvn. Vrťátko str. 98—99; *οὐσία πρώτη* nemůže býti přísudkem aniž bytovati v něčem [*ἐνυπάρχειν*].) Jako se v pojmu podstaty jeví mluvnická kategorie podstatného jména, tak se čtvero kategorií: činiti (*ἄγειν*), trpěti (*πάσχειν*), míti (*ἔχειν*) a ležeti (*κεῖσθαι*) zakládá na pojmu slovesném; druhá dvojice (vyjadřující stav) má se k první podobně jako v první druhý pojem (trpěti) k prvnímu (činiti); *ἔχειν* a *κεῖσθαι* pak, jež se shodují s významem řeckého perfekta, liší se zase dle toho, je-li stav přirozený či člověkem způsobený (leží, sedí — jest obut, ozbrojen). *A.* sám shrnoval tyto čtyři kategorie ještě v pojem pohybu. Pojem slovesný takto na čtyři kategorie roztříštěný pozbyl své platnosti vedle jména podstatného jako v logice věta slovesná vedle substantivní. Jakmile se sloveso béře pouze za něco formálního, všechna reálnost přenáší se na pod-

statu. Ve větě substantivní, která vyjadřuje formu soudu, jest podmět naprosto hlavním pojmem. Tím lze další kategorie *A*-ovy snadno vyložiti. Stál-li pojem podmětu jako podstata a věc jednotlivá v popředí, byly vedle toho — jak mluvnicky vedle podmětu, tak fysicky vedle podstaty — hned pojmy jakosti a kolikosti a vedle těch má u *A.* jen ještě poměr (na poměru přísudku k podmětu zakládá se celý děj myšlení) skutečný význam. Kategorie ostatní se jen vypočítávají, jinak se nevykládají a zcela opomíjejí.

Trvalým a dokonalým výsledkem *A*-ova badání je jeho nauka o úsudku. Indukci pokládá *A.* za obrácený syllogismus, t. j. za úsudek z jednotlivého o povšechném, což jen tak jest možno, když se při tomto poznávání z jednotlivého uznává povšechné jako základ. Z toho jest patrno, v jakém smyslu *A.* jmenuje poznání empirickým: ne, jakoby jednotlivé samo jediné bylo reální a z něho subjektivní činností mysli se utvořovalo povšechné jako něco pouze formálního (nominalismus a konceptualismus), nýbrž jednotlivé pojímá se jako uskutečněné povšechné. [O logice Ar.: A. Trendelenburg, Hist. Beiträge zur Philos. 1846 Bd. I, Gesch. d. Kategorienlehre; Elementa logices Aristoteleae[9] 1892; G. Zillgenz, De praedicamentorum ... fonte atque origine (viz Festschr. F. Ulrichs, Würzburg 1881 p. 83—105); A. Casalini, Le Categorie di Ar. Firenze 1881; F. Gabryl, O kategoryach Ar. Krakov 1997; K. Wotke, Über die Quelle der Kategorienlehre des *A.* (v Serta Harteliana. 1896 pag. 33–35).]

b) Metafysika. Jako jsme při výkladu o *A*-ově logice vyšli z jeho poměru k Platonovu pojímání významu slovesa, tak v metafysice vycházíme z jeho poměru k Platonovu pojímání pojmu pohybu — srovnávajícího se se slovesem. *A.* zaměnil pojem pohybu pojmem vzniku jednotlivin ne jinak než význam slovesa ve větě nesamostatným významem přísudku a pouze formální sponou. Důraz, s jakým tvrdí, že pohyb je pojem pouze formální (*οὐκ ἔστι κίνησις παρὰ τὰ πράγματα* Phys 3, 1), svědčí o tom, že mu tanulo na mysli mínění protivné. *A.* uznával jako Platon vždy, že *στάσις* a *κίνησις* jako *ἕν* a *πλῆθος* jsou nejvyšší pojmy, v něž všecky ostatní splývají (Met. IV 3, 1004 b. 25). Že však pojem pohybu naprosto omezil (stotožnil se) vznikem jednotlivin (Thom. Aq. C. gent. I c. 13, Sciendum), bralo se jeho myšlení cestou zcela jinou než Platonovo. Platon pokládá bytí a pohyb za nejvyšší pojmy reální (p. 249 B), jež dialektickým postupem v reálním absolutnu vyrovnati se pokouší (v dial. Sophistes), — *A.* spatřuje v bytí absolutno a v pohybu opak, věci relativní, vzniklé. Bytí se stává prázdnou abstrakcí a veškera skutečnost připadá věcem vzniklým, jednotlivinám (jichž znakem je *τόδε τι*: o nichž říci můžeme: něco tuto a nikde jinde), přímo přítomným, postřežitelným (*τόδε τι — οὐσία πρώτη*). Bytí a vznik nebo vzniklé jest mu nejvyšší protivou; bytí pak mohl *A.* pojmouti za naprosto formální, neskutečné, když věc vznikající, jako jednotlivá, jest skutečná. Avšak *A.* spojil bytí s pojmem energie, jejž si z pohybu (přechodu z potenciality v aktualitu) utvořil a dospěl tak k jsoucnu absolutnímu, které jen *ἐνεργεία* (absolutní energie Met. 12, 7 *ἐνέργεια ἡ καθ' αὑτήν*) jest, a tím k pravému pojmu filosofickému Boha. Ponévadž však pojem energie ve vývoji jest v protivě k *δύναμις*, jež jest nerozlučně spojena s hmotou, objevila se *A*-ovi vedle absolutní energie věčná hmota; vznik konečného nedovedl pojmouti jako tvoření jsoucnem nekonečným. Theistické stanovisko Platonovo, jehož nauku o stvoření světa zály zavrhl (zlomek 19—22), zaměněno takto skutečně hylozoisticko-dualistickým (Schlüter 74), protože absolutno nepojato jako stojící nad protivou bytí a pohybu. Boha jako konečný cíl světa, jenž potud jest původcem pohybu světa, sám nejsa v pohybu, pokud svět bez takového cíle nelze rozumně mysliti, a jenž tedy stojí nad světem, *A.* filosoficky poznal; ale Bůh bez tohoto světa, jehož absolutní energií jest, nemá v *A*-ově filosofii místa. *A*-ský bůh jest nehmotný, nemůže mu býti přimíšena látka, ponévadž *ὕλη* jest *δύναμις* (Met. 12, 8); že však Bůh jako stvořitel světa má v sobě bytnost ducha i bytnost hmoty, vůbec, že Bůh jest nehmotný ve smyslu křesťanské theologie, jest pojem nearistotelovský. *A*-vský bůh ví jen sebe, neví ani o světě ani o člověku, jako bůh Empedoklův a bohové epikurejců — nauka to, kterou Platon označil jako největší bezbožnost po neznabožství. Dle *A.* svět a co se v něm děje jest výsledkem touhy hmoty (*ὕλη*) po bohu (Windelband). Avšak ani bůh ani hmota neví nic o tom, co se v přírodě děje. Účelnost útvarů nevykládá *A.* z působení boha jakožto *πρῶτον κινοῦν*, z toho vykládá jen v z n i k těchto útvarů; účelný tvar jest již v *ὕλη* (kamž nebyl snad vložen bohem; srvn. Kaufmann 113), bůh uskutečňuje jen tyto tvary, a to nevědomky. Účelnost a harmonie přírody není tedy od boha, jako kdo hraje na kolovrátek, není skladatelem melodie, kterou hraje, nebo výrobcem hudebního nástroje, na který hraje (Schlüter). Zcela jinak pojímal boha Platon, jako svobodného stvořitele přírody, čímž umožněn ideální výklad přírody. Na místě Platonovy myšlenky o utvařování hmoty skrze ducha *A.* klade činnost ne sice ve hmotu samu, ale v její útvary. V aristotelovském pojmu formy (*μορφή*) je smíšen tvar, v němž se jednotliviny v přírodě jeví, s principem způsobujícím tento jev. Pojem formy značí u *A*-a, že se nám *ὕλη* nejeví jako něco naprosto neurčitého, nýbrž jako něco nějak určitého, na př. jako ten neb onen živel, kov, kámen, rostlina, zvíře, zároveň však s výkladem toho jevu; že se totiž tato určitost zakládá na síle nebo činnosti hmoty, jakou ve skutečnosti jest, vtomné. *A.* neuznává jakés prahmoty, jejímž rozlišením by skutečné tvary vznikaly, hmota je mu jen potud skutečná, pokud jest v jednotlivinách, jinak jest neskutečná, pouhá fikce aneb aspoň pouhý předpoklad pro myšlení, tedy nejsoucno (*μὴ ὄν*), které má v sobě možnost býti (a to býti vším) a stává se skutečnem, když k němu přistoupí nějaké *εἶδος* (Met. 7, 15). *A.* se tu uchýlil svým pojmem formy daleko od pravdy. Princip tvarů, v nichž se hmota jeví, není hmotě jakožto hmotě vtomný, nýbrž tvar, na př. této hráně, této rostliny, tohoto zvířete jest výsledkem aktu duchového (idey) v hmotu působícího, což ovšem *A.*, nedostoupiv pojmu stvoření, nemohl pojmouti. Arabsko-křesťanská filosofie přejavši tento pojem formy utvořila si z něho svůj pojem forma substantialis, a to tak, že se vyhnula důsledkům materialistickým, které v pojmu *A*-ově tkví, a sloučila jej s pojmem stvoření. [Schramm, Die Metaphysik des *A.* nach ihrem Inhalt. Bamberg 1877 J. Barthélemy St. Hilaire, De la métaphysique, sa nature et ses droits ... Pour servir d'introduction à la métaph. d' Arist. Paris 1879; A. Mosses, Zur Vorgeschichte der vier aristotel. Prinzipien. Bern 1893; J. Zahlfleisch, Die Metaphysik des *A.*, das einheitliche Werk eines Autors (Philol. LV (1896) p. 123—153); J. Watson, The Metaphysic of Aristotle (v The philos. Review VII 1898); Gödeckemeyer, Gedankengang u. Anordn. d. aristot. Metaphysik (v Arch. f. Gesch. d. Philos. XX [1907] 521; Wlad. Tartarkiewicz, Die Disposition der aristotelischen Prinzipien. Giessen 1910; o *a*-vském bohu: L. F. Goertz, Der aristotel. Gottesbegriff mit Bezug auf d. christl. Gottesidee, L. 1871; K. Elser, D. Lehre d. *A.* üb. d. Wirken Gottes. Münster 1893; E. Rolfes, Die aristot. Auffassung vom Verh. Gottes zur Welt

und zum Menschen. Berlin 1892; Nik. Kaufmann, Die teleolog. Naturphilosophie d. *A.* Paderborn 1893; Glossner, D. arist. Gotteslehre in doppelter Beleuchtung (Jb. f. Phil. u. spek. Theol. XIII 1899); A. Kolísek, Nauka *A*-ova o působení Božím (ČKD. 1894); V. Šimanko, jak učí *A.* o Bohu? (ČKD. 1899).]

c) Psychologie. V člověku odloučil *A.* rozum (mysl), t. j. princip sebevědomě myslicí a chtící, zcela neorganicky od ostatní duše, a nijak nevyložil, jak vchází (zvenčí) v tělo oduševněné. — „Oddělen byv od těla jest rozum pouze tím, čímž sám jest, a pouze to jest nesmrtelné a bezvěké; nepodržuje však paměti." Brentano (jehož výklad schvaluje Vychodil, O duši 88) i v této věci pokoušel se *A*-a zastati, ale podkládal mu svůj pojem a dokazoval ex absurdo, že *A.* tím nemohl nic miniti, co by bylo v neshodě s jeho — brentanovsky vyloženou — theologií (Schlüter 86). Jakým životem *νοῦς ποιητικός* dále žije, o tom as (Zeller 606) nepřemýšlel, v čemž daleko jest za Platonem, jenž nesmrtelnosti duše nejen zřejmě učil, ale ji také dokazoval. Také neví *A.* ničeho o blaženosti a odplatě posmrtné. Lidská duše jest dle *A*-a nadána pěti mohutnostmi, a to vegetativní (*θρεπτικόν*), appetitivní (žádostivou; *ὀρεκτικόν*), sensitivní (*αἰσθητικόν*), hybací (*κινητικόν κατὰ τόπον*) a rozumovou (*διανοητικόν*). První čtyři mohutnosti má i zvíře, poslední jest však vlastní jen člověku. Mohutnost appetitivní jest buď roznícená (*θυμοειδές* — irascibilis), pokud tíhne k dobru a zároveň překážky, jež dosažení v cestě stojí, přemoci se snaží, aneb jest žádostivá (*ἐπιθυμητικόν*), pokud jen prostě k dobru se nese. Mohutnost sensitivní dělí *A.* na postřehovací, postřehu (*αἴσθησις*), obraznost (*φαντασία*), paměť a vzpomínání (*μνῆσις* a *ἀνάμνησις*). O rozdílu mezi umem činným (*νοῦς ποιητικός*) a umem trpným (*παθητικός*) mluví *A.* nejasně, tak že již mezi starými kommentátory byl o tom spor. [Brentano, Die Psychol. d. A. 1867; E. Rohde, Psyche II³ 301 - 309.]

d) Ethika. Jako v přírodě *A.* stopoval účelnost, tak i v ethice pojem účelu jest základní. To, čeho všichni se snaží dociliti jako nejvyššího cíle, jest blaženost, tato pak může záležeti jen v činnosti mysli. Ale jako jsme pohřešili ve spisech přírodovědeckých mysl, jejímž dílem by účelnost v přírodě byla, tak v ethice pohřešujeme zákonodárce. Bezděčné soudy ethické o nepodmíněné hodnotě mravních činů sice prokmitají, ale zásada eudaemonismu přemožena není (J. Durdík). Jeho ethika má ráz celé starověké ethiky: dobro jest krásno, je to, co se líbí rozumným a moudrým; zlé jest protivné a ošklivé. Nejdokonalejším uskutečněním krásna a dobra jest mu, jako vůbec Řekům, stát.

Ctnost jest dovednost (*ἕξις*) konati dobré. Její podstata záleží v tom, že učí zachovati příslušnou míru mezi mnohem (*ὑπερβολή*) a málem (*ἔλλειψις*). Ctnosti rozvrhuje *A.* na dianoëtické, jež činnost rozumovou zdokonalují, a na ethické, jež žádostivost ovládají. Hlavní ethické ctnosti jsou: spravedlnost, statečnost, střídmost, štědrost (*ἐλευθεριότης*), velikomyslnost (*μεγαλοπρέπεια*), velikodušnost (*μεγαλοψυχία*), ctiláska, mírnost (*πραότης*), pravdomluvnost, zdvořilost (*εὐτραπελία*) a přátelství (*φιλία*). Nejvyšší a základnou všech ctností jest spravedlnost. Záleží ve střední míře mezi prospěchem a škodou. Ve veřejném životě jest podílná, dávajíc každému v geometrickém poměru k jeho hodnotě, v právu pak soukromém jest směnná, trestajíc každého v poměru arithmetickém k jeho provinění. Sluší se, aby dané zákony právem přirozeným se opravovaly. Velmi velebí *A.* přátelství. Dí o něm, že ethiku naplňuje a politiku podmiňuje. Přátelství dokonalé jen mezi dobrými může povstati, neboť spočívá na vzájemné blahovůli, na ctnosti a obapolném sebevážení. Všeliké přátelství tkví v rovnosti smýšlení a snažení; přátelství mezi nerovnými (jako mezi mužem a ženou) jest nedokonalé. Samoláska a láska přátelská nemohou si odporovati, neboť přítel ve štěstí přítelové své vlastní štěstí miluje (*ἠθικὰ Νικομάχεια*, VIII, 1—7; IX, 4, 5). — K dianoëtickým ctnostem čítá *A.*: umění (*τέχνη*), opatrnost, um (*νοῦς*), vědu (*ἐπιστήμη*) a moudrost (*σοφία*). Umění zdokonaluje přírodu, nebo ji napodobuje; toto napodobování není však otrocké, ale jest zobrazováním přírody v její dokonalosti. Účelem umění jest mravní zušlechtění (*πρὸς ἀρετὴν παιδία*), k čemuž i činohra slouží. Ctnost jako stav vyžaduje, aby člověk nejen dobré konal, nýbrž i dobře smýšlel. Ctnost není ani vlohou, ani věděním (jak Sokrates učil), ale rozumným chtěním; jen co z vůle předložené a svobodně vychází, může býti buď mravným nebo nemravným. — O státo- a spolkovědě pojednává *A.* ve své *πολιτικά* a pokládá tuto nauku za část ethiky. Úkolem státu jest, aby se staral o blaženost jednotlivců; proto mají se všichni státu podrobiti. Platon vytvořil ideu státu deduktivně, tak že osobitost a svéráznost jednotlivce mizí naprosto ve všemoci státní. *A.* naobrat postupuje zdola nahoru, od rodiny ke státnímu celku. Co do přednosti jest sice stát jako dokonalejší společnost před rodinou, ale rodina jest podmínkou státu. V rodině jest trojí poměr: muže k ženě, rodičů k dítkám, pánů k otrokům (*πολιτικά*, I, 1. 2.). Muž vládne ženě státnicky, dítkám královsky, otrokům jakožto „pán". I pojímal manželství nejen jako poměr přírodní, ale i mravní. Jsa synem své doby, otroctví sice schvaloval, ale doporoučel vůči otrokům mírnost, jež se arci dle něho nikdy nemá a nemůže změniti v lásku a přátelství, neboť otrok nemá ani rozumu celého, aniž přístupen jest ctnostem dianoëtickým (l. c. I, 3—7.). Vyšetřiv všechna dosavadní zřízení státní a odsoudiv kommunismus, promlouvá *A.* o ústavách dobrých, a to: o monarchii, aristokracii a demokracii; po té o ústavách špatných: tyranniì, oligarchii a ochlokracii, a rozhoduje se pro střední státní útvar (*ἡ μέση πολιτεία*) v zemi prostředně veliké, úrodné, kde jsou občané svobodní, navzájem si rovní, vyzbrojení srdnatostí a vzdělaností. Obzvláštní důležitosti pro stát jest *A*-ovi výchova. Lidé stávají se dobrými a mravnými trojím prostředkem: přirozeností, návykem, rozumem (l. c. IV, VII, 13). Jelikož jest dle vzniku tělo dříve než duše, jest napřed pečovati o tělo, pak o duši, ale o tělo pro duši. Po té pečovati jest o žádostivost, a to k vůli rozumu. Na státu jest, aby bděl, aby již před zplozením o zdraví dítek bylo postaráno. Stát má určiti počet porodů, a kdyby nad to rodiče spolu plodně obcovali, má se užiti potracení, dokud v plodu není života a citu; dovolenost či nedovolenost potracení závisí na existenci tohoto života a citu. Zákonem budiž stanoveno, aby žádné nedochůdče nebylo živeno; pro nadbytek však děti novorozence pohoditi řád mravní nedovoluje (l. c. IV. [VII.], 16). Vidno i tu pobloužení proti přirozenému zákonu mravnímu, jakého ani *A.* prost nebyl. Jinak radí *A.*, aby kojenci mlékem byli živeni, víno se pro škodlivost vylučuje; aby užívalo se přiměřeného pohybu, chladných koupelí, lehkých her, přiměřených vyprávěnek a pověstí, ale všeho neslušného v poslechu a pohledu aby se děti vystříhaly. Na zákonodárci jest, aby vůbec z města všeliké neslušné řeči, a to zvláště z mládeže vyhostil. Kdyby se snad někdo vyskytl, jenž by něco zapovězeného mluvil neb činil, budiž — je-li svoboden a nemá ještě místa při stole společném — trestán bezectností i ranami; je-li však již starším toho věku, budiž po nevolnicku znectěn. Rovněž vyhostiti jest nestydaté pohledy na malby a neslušné příběhy. Jest na vrchnosti,

aby se starala, by žádná socha neb malba nic takového nezobrazovala, leč při některých božstvech, kde i šprýmy zákon připouští; tu však bohy ty uctivati za sebe, za dítky a ženu zákon jen těm dovoluje, kteří již přiměřeného stáří dosáhli. Mladším nemá býti dovoleno obcovati směšnohrám neb komediím; od mládeže vůbec jest vzdalovati vše špatné, zvlášť co obsahuje nemravnost neb zlomyslnost. Když uplynulo dítěti pět let, jest zbývající dvě léta do roku sedmého, kdy se domácí výchova končí, obcovati mu již učení, které po té nastane. Výchovu roztříditi jest ve dvé: od sedmého roku do dospělosti, pak od dospělosti do roku dvacátého prvého (l. c. IV. [VII.], 17). Výcvik dětí mimo domácnost buď společný, neboť všichni náležejí státu a jsou částí státního celku. Předměty učebné jsou čtyři: mluvnice, tělocvik, hudba, kreslení; mluvnice a kreslení jako předměty pro život užitečné a často potřebné, tělocvik jako předmět k mužnosti vedoucí, hudba pak jako zábava ušlechtilá, již možno používati mezi pracemi (l. c. V. [VIII.], 3). — V poëtice (*περὶ ποιητικῆς*) konečně *A.* o umění uvažuje a velikou důležitost společenskou, mravní a výchovnou mu přikládá, jelikož se odnáší ku povšechnînám a jednotliviny okrašluje. Jako dobro, budí i krásno zálibu svou spořádaností, úměrnosti, svým ohraničením a svou příslušnou velikostí. Hudba, poësie, všecko umění slouží odpočinku, zábavě, mravnímu vzdělání a ušlechtění náruživostí, čistému požitku.

Celkem jest ethika *A*-ova apologií národní kultury řecké, nikoli pokusem o poznání pravé normy mravnosti; je též na slabých základech, poněvadž *A.* kolísá mezi determinismem a indeterminismem (Gomperz v Arch. f. Gesch. d. Philos. XIX [1906], M. Heinze, Ethische Werte bei *A.*, Leipzig 1909; O. Willmann, *A.* als Paedagog. Berlin 1909.] 560). [Oncken, D. Staatslehre d. *A.* L. 1870—75; H. Henkel, Studien z. Gesch. d. griech. Lehre vom Staat; J. Mc. Cunn v Intern. Journ. of Ethics 1906.]

e) Přírodní vědy. V přírodních vědách, jak jsme již z části viděli při výkladu o methodě *A*-ově, jsou jeho výzkumy smíšeny s mnohými omyly. Avšak některé záznamy jeho jsou podivuhodné. Znal dělohu hladkouna obecného, teprve r. 1839 od Jana Müllera znovu prozkoumanou, měl vzácné vědomosti o vývoji hlavonožců, o vývoji vejce slepičího a j. Ovšem vedle toho jest zase řada chybných výkladů: játra hlavonožců pokládal za jejich srdce, žábra pokládal za ústrojí čichové, zdálo se mu nemožným, aby ryby dýchaly vzduch a p. Brieger-Wasservogel, jenž „mechaniku" pokládá za spis *A*-ův, cení jeho nauku o rovnoběžníku sil a pokus (první vůbec) o fysikální výklad zvuku (srvn. De an. 2, 8), a ačkoli nebyla mathematika jeho oborem aniž zamilovaným studiem, věděl o nesměrnosti úhlopříčny čtverce, jehož strana je 1, a udává toho důvod atd.

3. Prameny filosofie *A*-ovy. Pokud *A*-ova filosofie přimyká se k Platonovi, o tom jsme z části již jednali. Ve všech spisech *A*-ových lze sledovati, jak o Platona se opírá. Patrný jest vliv v nauce o umění, ale i o zoologii jeho lze se domnívati, že se zakládá na Platonových *διαιρέσεις*. Bohužel neznáme celého obsahu Platonovy nauky, abychom mohli všude jeho vliv stopovati. Víme též, že *A.* si všímal bedlivě i Platonových předchůdců řeckých, ač často to, o čem jiní již vyslovili pochybnost (j. o věčnosti slunce), bez rozpaku znovu tvrdí. Zbývá otázka, nebylo-li mimo to vlivů jiných. — Zásluhou Schlüterovou jest, že upozornil na zajímavou shodu *A*-ovy metafysiky s Kapilovou. 1. Dle Kapily je prakriti, příroda, nezplozená a vše plodící, vyjma toliko purušu, jenž jest nezplozen a neplodící. Dle *A*-a obsahuje *ὕλη*, nezplozená, všecky formy v sobě *δυνάμει*; bůh není jich princip, pokud v sobě má idey, t. j. netvoří jich, bůh je jen nevědomky a bezděčně přivádí z možnosti ve skutečnost. 2. Dle Kapily jest buddhi zplozena a plodící; jest to vnitřní účelnost ve všech výplodech přírody, jich rozumnost, ovšem bez někoho, kdo by účel vytkl a účel prováděl. I *A.* dí, že příroda nekoná nic marně a že jeví všude *νοῦς*, ač sama dle něho neví o sobě a o ničem, jako též bůh, jenž nepůsobí dle ideí a účelů, o ničem neví mimo sebe. 3. Kapilova ahankara, sebevědomí, jest *A*-ova intellektivní duše v člověku, *νοῦς παθητικός*, výplod prakriti skrze buddhi, zplozeno, ale neplodící. 4. Puruša, duch n. praduch jest nezplozen a neplodící; rovněž u *A*-a *νοῦς*; ten nemá počátku, ale nic nepůsobí, aspoň ne vědomky, hýbe vším jen jako vytoužený cíl. I Kapila neuznává, že by puruša vládl světem, ale jest mu cílem přírody. I duch i příroda jsou věční, doplňují se navzájem a tvoří jediný celek. Dle Kapily jest puruša chromý bez prakriti; dle *A*-a není věčného hybatele bez věčně hýbané přírody. (Schlüter, Aristoteles' Metaphysik u. d. Sankhyalehre des Kapila. (Münster 1874.)

4. Dějiny filosofie *A*-ovy a jejího vlivu. Škola peripatetická záhy ustoupila do pozadí. Hellenská filosofie klesala ponenáhlu; nejprve zavládly soustavy stoická a epikurejská; potom pyrrhonismus (skepse), eklekticismus a synkretismus (Aristobulos, Philon, Numenius a j.), z něhož vyrostl novoplatonismus. — Sv. Otcové, pokud se filosofii zabývali, byli celkem Platonem tak nadšení, že *A.* proti němu ustupoval do pozadí; někdy setkáváme se i s vtipy a výtkami pro jeho mudrování. Mnozí však si přece vážili spisů jeho logických, psychologických a fysikálních (vůbec k světu hmotnému se odnášejících), jak již škola Plotinova, v níž na příklad Origenes byl vzdělán, kategorie *a*-ské sloučila s platonovskou naukou o ideách. Klement Alex. dává přednost Platonovi, ale v logice stojí na stanovisku *A*-ově. Dionysius Areop. jest novoplatonovec; Maximus Conf. přechází od novoplatonismu k pravému Platonovi, pokračovatelem obou jest Scotus Erigena, ovšem čerpající též z Augustina (srvn. Brilliantov, Vlijanie Vostočnago Bogoslovija na zapadnoe. Spb. 1898). S podivením jest, jak málo si všímá *A*-a sv. Augustin, o němž víme, že již v mládí poznal zevrubně kategorie *A*-ovy. *A.* — vir excellentis ingenii et eloquii, Platoni quidem impar (De c. D. 8, 12. PL XLI 237) — zdál se mu býti (podobně jako Ciceronovi) jen pokračovatelem Platona, ne protivníkem nebo rušitelem nauky Platonovy, za jakého měli ho pozdější akademikové (srvn. C. Academicos l. 3, c. 19. 20). Křesťanství vedlo sv. Augustina přes školu Plotinovu k samému Platonovi. — *A*-ovy kategorie dostaly se na západě i do liturgie (Cabrol et Leclercq, Mon. Eccl. liturg. Par. 1902 I p. XLIII—V) a Boëthius přeložil a vyložil, sám stoje na novoplatonickém stanovisku, *A*-ovy kategorie a De interpretatione. Dle Boëthia pořídil své vydání a svůj výklad obou těchto spisů — s mezířádkovým překladem starohornoněmeckým Notker Labeo (*z.* 1022). — Haeretikové j. Artemonité, Ariáni a j. (Euseb. H. c. V 28 PG XX 515; Theodoret, Graec. aff. cur. V PG LXXXIII 939; Cyr. Alex., Thes. ass. 11 PG LXXV 147) dovolávali se často autority *A*-ovy. Zdrojem arianismu vůbec byl, jak se zdá, aristotelismus Pavla Samosat. (Spasskij, Istorija dogmatičeskih dviženij 1908 I 154—171). Zvlášť pak kvetlo studium spisů *A*-ových u Nestoriánů; přeložili si (v. Ibas) do syrštiny některé spisy jeho v V. stol. (E. Renan, De philos. peripatetica apud Syros. P. 1852 str. 3; Assemani, Bibl. Or. t. III a, p. 85), monofysité pak v VI. a VII. stol. kommentovali plně spisy *A*-ovy (bisk. Jiří, bisk. Severus Sebokt,

Jan Philoponus a j.; srvn. Renan l. c. 33. 34). Syrové první přeložili Arabům ze syrštiny do arabštiny *A*-a a jeho kommentatory (dochován překlad Honainův [Iohannitius *z.* 876] kategorií). Arabští peripatetikové — zvl. Averroes (*z.* 1198; v. t.) — přejali znenáhla (Alfarabi měl ještě mnoho novoplatonických příměsků) docela *A*-ův názor světový. Bůh a svět se navzájem doplňují a jsou mezi sebou v poměru závislosti. Všecky tvary jsou jako zárodek uloženy v látce. Svět jest věčný; není vzkříšení ani nesmrtelnosti. U Židů rozšiřoval A-vskou filosofii Moses ben Maimun (1135—1204). Arabský aristotelismus se rozšiřoval z Cordovy a Bagdadu a se vzdělanosti arabskou vnikal již i do křesťanství. První překlady *A*-a do latiny pořizovány byly z arabštiny již od r. 1130 (v. Domin Gondisalvi); později, když i studium Platona zkvétalo (Adelard z Bathu, Bernard z Chartres, Vilém z Conches, Vilém z Auvergne a j.) v XIII. stol. přeložen celý *A.* z řečtiny (v Cařihradě obnovil *A*-ovskou filosofii Michael Psellus) přičiněním sv. Tomáše Akv. od Vil. z Moerbecke (ok. 1275). Aristotelismus ten působil s počátku zhoubně (Amalrik z Beny *z.* 1209; David z Dinantu; synoda provinc. senská 1210 zakázala „nec libri *A*-is de naturali philosophia nec commenta legantur Parisius publice vel secreto et hoc sub poena excommunicationis inhibemus." [Denifle-Chatelain, Chartular. univ. Paris. 1889 I p. 70]; což zachováváno až do r. 1255 a část. i déle). Proti tomuto aristotelismu postavila se scholastika a snažila se jeho zastáncům vyrvati oporu jejich v *A*-ovi. Zakladatel scholastiky byl platonovec ve smyslu sv. Augustina, s *a*-skou logikou. Alanus ab Insulis, Alexander Halensis, Guilelmus Alvernus, zvláště pak Albertus M. a veliký žák jeho Thomas Aquinas a Bonaventura opřeli se úspěšně nauce arabských aristotelovců. Při výkladu *A*-a odchýlili se od arabských kommentatorů ve všech věcech s křesťanským dogmatem neslučitelných, často však v snaze své, „filosofa" Arabům vytrhnouti a svědkem církevní nauky učiniti, podkládali mu neprávem orthodoxní smysl. Není však pravda, že by se byli slepě podrobovali autoritě *A*-ově. Nejen Jiljí Římský (žák sv. Tomáše Akv.) napsal: De erroribus philosophorum *A*-is, Averrois, Avicennae, Algazelis, Alkindi, Rabbi Moysis, nejen sv. Tomáš Akv. a j. přidrželi se v nauce o ideách Platona (a sv. Augustina), nejen Albert Vel. prohlásil, že dokonalý filosof je ten, kdo zná o b a filosofy Platona i *A*-a (Metaph. l. I. tr. V c. 15), a že *A.* není nikterak neomylný, sv. Bonaventura dokonce nepokládá ho za hodna, aby byl přičten k philosophi nobiles (Sokrates, Platon, Pythagoras, Plotin; srvn. Tüb. Quartalschr. 1873, str. 264, 276. 279), a soudí, že popřením idei uvíznul *A.* v egyptské tmě (Hexaem., Serm. VI). Jest ovšem pravda, že sv. Tomáš Akv. k vůli *A*-ovi (více však k vůli Mojž. Maimonidovi; srvn. Stöckl v Katholik 1883) hájil možnost trvání světa od věčnosti. Mnoho zajisté chybného přejato vůbec, zvláště z věd přírodních. I jinak stanovisko *A*-ovo, o němž jsme při výkladu jeho methody mluvili, svádělo na scestí, kde apologie nebo jiná potřeba kritiky nevedla k dokonalejšímu poznání. Sem patří na př. vedle jasné definice sněmu lateránského IV. převzatá bez poznámky arbor Porphyrii, kde člověk definován jako animal rationale (ani ne j. rational animale). Dílo jmenovaných koryfeů zapustilo kořeny a křesťanský novoaristotelismus šířil se po celé Evropě. V Praze již okolo r. 1271 přednášel mistr Bohumil logiku a m. Řehoř (z rodu Zajiců z Wartenberka) *A*-ovy knihy o přírodě. R. 1448 dal papež Mikuláš V. spisům *A*-ovým svou approbaci a dal je znovu do latiny přeložiti. Že *A.* postupem času obdržel vrch mezi filosofy, v tom se zajisté jeví prozřetelnost Boží. Platon ovšem jest obsahem své filosofie křesťanství bližší než *A.*, ale způsob filosofování *A*-ův je případnější a příhodnější pro rozvoj křesťanské theologie (Ventura, De methodo philosophandi. Romae 1828 p. XLV). Sv. Tomáš Akv. zpracoval církevní filosofii, jež dávno prvky platonovské v sebe přijala, dle logiky *A*-ovy, a bez této práce nebyli bychom dále než jsou theologové východní církve, pokud nepodléhají vlivu theologie západní. — Mocný podnět k novému prozkoumání *a*-ské filosofie a jeho poměru k Platonovi dán byl v XVI. stol., když Gregorius Gemistius Plethо celého Platona a Georgius Trapezuntinus *A*-a na západ uvedli. Gemistius, jsa zaujat pro Platona, vystoupil proti *A*-ovi a vytýkal mu zvláště, že popírá idey v Bohu, že popírá pojem stvoření, že jednotlivinám přisuzuje prvenství, že jsoucno je mu slovo stejnoznačné pro boha i ostatní věci; že popírá pravdu obecně uznanou, jíž se Platon držel, že totiž, kdekoli se jeví účelnost, předpokládati dlužno sebevědomou mysl; o sebevědomí mysli boží že nikde nemluví; že připouští náhodu, tedy něco, co je bez příčiny. — Cesalpino († 1603), jemuž se zdálo, že jak aristotelikové tak i antiaristotelikové ne bez předsudků a bez předpojatosti *A*-a vykládají, pojal úmysl nauku *A*-ovu vyložiti objektivně na základě jeho spisů. Dospěl takto ovšem k jiné podobě *A*-a, než jakým se u scholastiků jevil. Bůh je forma, praskutek; poznání a poznané je v něm totéž; poznávaje sebe je blažen. Touha po bohu je příčinou přírodní utvářenosti. Bůh netvoří svět podle idei, aniž činnosti své mysli, poznává jen sebe sama; je vtomným principem světa v celku, i když ne v jednotlivostech. Duše má se k tělu jako bůh k vesmíru. — V novější době, kdy Buhle, Jourdain, Schleiermacher nový zájem o *A*-a vzbudili, a kdy Trendelenburg, Brandis, Bonitz, Schwegler, Spengel a j. důkladným studiem *A*-ových spisů se obírali, uplatnil se aristotelismus znovu dvojím směrem. Jedna strana snaží se *A*-a tak pojímati a líčiti, jak sv. Tomáš a jeho škola ho pojala, a tak si ho béře za vůdce — ovšem ne výlučně, uznávajíc, že Sokrates a Platon s ním jsou základy vší pravé filosofie, a *A*-a pokládají jen za zdokonalitele nauky jeho předchůdců. Jsou to na př. Kleutgen, Clemens, Plassmann, Stöckl a j. Tu pak arci někteří méně těsně přilnuli k *A*-ovi (Rothenflue, Tongiorgi), jiní zase těsněji, tak že směr ten v některých zástupcích novothomismu nenechává ideám Platonovým a Augustinovým žádného místa (Remer). Druhá strana snaží se *A*-a pochopiti objektivně a staví se na základ pravé, neopravené nauky jeho. Fr. Brentano dospěl touto cestou k odpadu od víry, Überweg stal se materialistou a Prantlův objektivní idealismus má v sobě též aspoň zárodek materialismu. — U nás v Čechách přes horlivou snahu vzorného překladatele *A*-a P. Vychodila není náležitého porozumění pro jeho filosofii. [Launoy, De varia *A*-is fortuna in Academia Parisiensi. Opera IV. Colon. 1732; Jourdain, Recherches critiques sur l'âge et l'origine des traductions latines d' *A.* Paris 1843; Salvatore Talamo, L' Aristotelismo della scolastica. Neap. 1869; 4 Siena 1907; Ehrle, Der Augustinismus u. d. Aristotelismus in d. Scholastik g. Ende d. XIII. Jhd. (Archiv f. Lit. u. Kircheng. V [1889] 603—635); Forget, Dans quelle mesure les philosophes arabes., ont-ils contribué au progrès de la philos. scolast. (Compte rendu des trav. du IIIe Congr. scient. intern. des cathol. III. sect. Brux. 1895); M. de Wulf, Hist. de la philos. médiévale. Louv. 1900.]

Literatura: Mc Schwab, Bibliographie d'Aristote. Par. 1896. — R. Rapin S. J., La Comparaison de Platon et d' Aristote avec les Sentimens des Pères sur leur doctrine. Paris 1671; Biese, Die Philosophie d. *A.* in ihrem inneren Zusammenhang. Berl. 1835; A. Brandis, *A.*, seine akadem. Zeitgenossen

u. s. Nachfolger, Berl. 1853—7; týž, Übersicht üb. d. aristot. Lehrgeb. Berl. 1860; Bonitz, *A*-sche Studien. Wien 1862—66; G. H. Lewes, Aristotle. Lond. 1864; F. Michelis, Vindiciarum Platonicarum ex *A*-is metaphysicis petitarum specimen. Braunsb. 1870; I. Korsunskij, Učenie *A*-a i ego školy. Charkov 1891; Siebeck, *A.*[2] 1902; P. Alfaric, Aristote (Sc. et Rel. 337). *Kch. Špldk.*

Aristov Nikolaj Jakovlevič, rus. historik, *n.* 1834, působil jako professor na universitách kazaňské, varšavské a charkovské, a posléze jako prof. a inspektor historicko-filosofického institutu v Něžíně, kdež *z.* 1882; z jeho četných prací týkají se církevních dějin tyto: „Pervyja vremena christianstva po cerkovno-istoričeskomu soderžaniju russkich lětopisej" (Petrohr. 1888), „Obzor russkich lětopisej v soderžanii i charakterě ich, preimuščestvenno cerkovno-istoričeskom" (v časop. Prav. Sob. 1860), „Vzgljad na cerkovno-istoričeskoe soderžanie russkich lětopisej" (v časop. „Duch christianina" 1861). Srvn. *Efron*, Enc. slovar II, 83, *Palmieri*, Nomencl. 113.

Aríš v. egyptský potok.

arithmomantie, hádání z čísel, v. čl. hadačství.

Aritzizabal v. Aristizabal.

Arius 1. v. Arianismus. — 2. (Areus, Ἀρεύς) král spartský, jenž poslal list velekněži Oniášovi (1 Mach. 12^{20-23}). Byl to nepochybně *A.* I., jenž vládl 309—265 před Kr.; list onen psán byl asi mezi lety 309 a 300 před Kr.

Ariztizabal d', Petr, O. S. Franc., *sp.* „Commentaria in librum Josue" (Madrid 1652).

Arizzara Hyacint O. S. Dom., prof. Písma sv. na universitě modenské, *sp.* „Elementa sacrae hermeneuticae" (1790), „De hebraicorum characterum in s. bibliis origine et antiquitate" (Modena 1782).

Arkád v. Arkadius.

arkáda, ve stavitelství = oblouk; **arkády**, řada sloupů nebo pilířů spojených oblouky; *a*-y slouží k rozdělení větších prostor v prostory menší (na př. lodi chrámové v hlavní a boční), nebo k vnějšímu zakončení chodby (na př. ambitů).

Arkadij v. Arkadius.

Arkadiopolis (Arcadiopolis), 1. někd. biskupství v Malé Asii pod metropolitou efesským; *Gams*. Series, uvádí řadu biskupů z let 431—879; nyní biskupství titulární. — 2. někd. biskupství v Thrakii v cirk. prov. heraklejské (*Gams*, Series 427).

Arkadius (Arkadius, Ἀρκάδιος, rus. Arkadij) 1. sv. mč. za Diokleciána v Achaji n. (pravděpodobnější) v Caesarei Mauretánské, Mart. Rom. 12. ledna. — 2. sv. mč., biskup, umučen na Chersonesu (Thráckém), Mart. Rom. 4. března; dle mínění Bollandistů byl biskupem v Trimethuntu na ostrově Cypru a nezemřel smrtí mučednickou. — 3. sv. mč. v Africe, v pronásledování vandalském, rodem ze Španělska, Mart. Rom. 13. listop. — 4. sv., jeden ze synů sv. Xenofonta (v. t.). — 5. východořímský císař 395—408, syn Theodosia Vel.; jelikož byl neduživý a málo nadaný, vládli jeho jménem rádcové jeho Rufinus, Eutropius a posléze manželka jeho Eudoxia, k jejímuž podnětu poslal do vyhnanství sv. Jana Zlatoústého (v. t.). — 6. biskup konstantský (Salamis na Cypru) a arcibiskup cyperský kol. 600—638, odpůrce monotheletů; čís. Heraklius poslal mu list 622, v němž mu zapovědél mluviti o dvou činnostech v Kristu (aby tím usnadněno bylo spojení s monothelety). *A. sp.* život sv. Simeona Stylity, svého učitele (*Migne*, PG. LXXXVI, 2, 2987—3216.) — 7. ruský arcib. olonecký (svět. jm. Grigorij Fedorov), *n.* 1784, 1814 vstoupil do stavu mnišského, stal se 1829 biskupem orenburským, 1851 arcibiskupem oloneckým, *z.* 1870 v kl. alexandro-svirském; zasazoval se horlivě o obrácení rozkolníků ruských; tak i ve spisech „Poslanie k popovcu" (Petrohr. 1889) a „Glas knigi o věrě, zovuščij raskolnikov obratitsja k sv. rossijskoj cerkvi" (Moskva 1892, 2. vyd. 1897). Srvn. *Bog. enc.* I, 1027, *Palmieri*, Nomencl. 104). — 8. (světs. jmén. Andrej Spiridonov Lysyj), *n.* 1809, rozkolnický archijerej, žil v Turecku jakožto biskup tureckých Někrasovců (v. t.); r. 1854 jakožto ruský poddaný byl zatčen, poslán do Ruska a tam držán do r. 1881 v suzdalském spaso-evfimievském klášteře; *z.* 1889; jeho dopisy uveřejnil prof. Subbotin v „Perepiska raskolničeskich dějatelej".

Arkansas (zkratka v Americe běžně užívaná jest „Ark."), jeden ze Spoj. Států severo-amer., přijat do unie jako stát r. 1836, tvoří pro sebe biskupství, jehož hlava sídlí v Little Rock. Dle sčítání z r. 1900 má *A.* 1,311.564 obyv., z nichž r. 1908 bylo katolíků na 21.000 se 67 kněžími; z těch je benediktinů 33, kteří patří k opatství ve Spielerville, založenému r. 1878 a na opatství povýšenému roku 1891. K opatství tomu patří mimo to 23 bratří, a z kněží 19 obstarává duch. správu v *A.* Missoury a Texasu; při opatství je kollej se 75 studenty. Kostelů je v *A.* 85 (z těch 42 filiál.), far. škol 39 s 2190 žáky, 8 akademií s 1006 žáky, 2 sirotčince s 20 chovanci a 4 katol. nemocnice, jichž užívají namnoze hosté zavítavši k léčivým pramenům, jichž jest v *A* několik s nejlepší pověstí. Svůj mateřinec mají benediktinky v Shoal Creeku se 76 sestrami; milosrdné sestry mají noviciát ve Fort Smithu se 70 sestrami sem příslušícími, bílé benediktinky mají noviciát v Jonesboro s 84 příslušícími sestrami. Kromě těch působí v *A.* 36 sester lásky křesť., 6 sester školských (černé pleti), 9 jeptišek de Notre-Dame, příslušících ke kongregaci v St. Louis. Ač je v *A.* jen málo přistěhovalců, přece mají tu Češi jeden svůj kostelík sv. Václava v Dardanelle, kamž dosluhuje Rev. Karel L. Trefný z Atkinsu. Také v jiných místech nalézá se něco Čechů, ale ti přidruženi jsou k osadám jiných národností, pokud se totiž přidrželi víry svých otců. Census r. 1900 udává počet Čechů ve staré vlasti rodilých 281. *A.* patřil do r. 1826 k ohromné tehdy diecesi baltimorské, ale r. toho byl přidělen k nově utvořené diecesi st.-louisské. Teprv r. 1843 utvořena nová diecese z *A.* a Indiánského území, a novým biskupem ustanoven Andr. Byrne, jenž na celé této rozloze našel jednoho kněze a dva kostely. Nadlidské oběti horlivého biskupa přinášely jen malé ovoce následkem nízkého vzdělání a mravní hniloby obyvatelstva, většinou černošského. Biskup Byrne zemřel r. 1862, a po dobu občanské války, při níž *A.* spojil se proti zrušení otroctví se státy jižními, nebyl určen jeho nástupce, až teprv r. 1866 ustanoven jím Eduard Fitzgerald, jenž neúnavnou prací přivedl jinak chudou diecesi k nynějšímu rozkvětu. R. 1891 odtrženo Indiánské území a spojeno s Oklahomou v novou diecesi, a od té doby zůstal *A.* sám biskupstvím. Po smrti biskupa Fitzgeralda r. 1906 zvolen jeho nástupcem Jan B. Morris. *Škjer.*

arkatura, sestavení arkád (v. t.) za účelem dekorativním.

Arkevolti Samuel ben Elchanan, rabín v Padově na konci XVI. a na poč. XVII. stol.; *sp.* 1602 hebr. grammatiku pod názvem „'Arugat habbošem" (Ben. 1602, Amsterodam 1730).

Arkité v. Araceové.

arkosolium v. arcosolium.

Arktur (Arcturus); tak přeloženo ve Vulgatě Job 9^9 hebrejské עָשׁ, což značí nepochybně souhvězdí Velikého Medvěda; v Job 37^9 přeloženo týmž slovem hebrejské מְזָרִים, jež značí severní

větry, v Job 38[31] přeloženo jím hebr. כְּסִיל (= Orion), v Am. 5[8] hebr. כִּימָה (= Plejady, dle některých Sirius, dle jiných souhvězdí Štíra).

Arkudius v. Arcudius.

Arkulf v. Adamnan.

arkýřová kaple, vystupující z průčelí stavby soukromé nebo veřejné a jinak k účelům profánním sloužící ve výši poschodí a spočívající na zděné pilířovité podezdívce. Kaple takovéto byly zejména oblíbeny ve středověkém stavitelství gotickém při budovách radničních, universitních i soukromých. Část na venek vystupující bývala polygonální, pokryta jehlanovou štíhlou stříškou; vnitřní její prostora tvořila malý presbytářík; komnata k arkýři přiléhající sloužila za prostoru pro věřící. Krásné takové *a. k.* spatřují se v Praze na radnici Staroměstské (viz obr. 226) a na budově university Karlovy.

Arlegui José, O. S. Franc., rodem Španěl, působil v Mexiku; *sp.* „Crónica de la Provincia de Zacatecas" (1737), v kterémžto díle podává důležité zprávy o missiích.

Arles (v starém věku Arelas, Arelate) bývalé arcibiskupství v jižní Francii. — Město bylo za času Římanův jedním z hlavních míst Galie, ve středověku hlavním městem království arelatského, později bylo přivtěleno k Francii. Do *A*-u přišlo záhy křesťanství a jakožto první biskup uvádí se sv. Trofimus. V III. stol. nabyli biskupové hodnosti metropolitní, než o hranice byly dlouhé spory s metropolitou vienneským. V V. stol. vykonávali metropolité *a*-i moc patriarchální. Biskup Caesarius obdržel od pap. Symmacha r. 513 pallium a primaciální moc v Gallii a Španělsku. V době merovingské byli metrop. *a*-šti od papežů zhusta nazýváni apoštolskými vikáři. Ale moc patriarchální přešla ke konci VI. stol. na metropolity lyonské. R. 1802 byla metropole arlesská potlačena a diecese sama s diecesí aixskou spojena. — V *A*-u konalo se několik synod. R. 314 konána synoda proti Donatistům a mimo to vydány 22 kánony týkající se církevní kázně a platnosti křtu uděleného od bludařův. — R. 353 donutil císař Konstantius synodu v *A*-u konanou, že přijala Ariany do společnosti církevní a odsoudila Athanasia. Pak byly synody r. 452, 453, 455, 463 a mnohé jiné později. Synody ve XIII. stol. konané zabývaly se potíráním bludů Albigenských. Ozdobou církve arelatské byl biskup sv. Caesarius (v. t.) na počátku VI. stol. — Kathedrála sv. Trofimu zasvěcená jest starobylá stavba románská z XI. stol.; nádherný jest její portál, bohatě ozdobený skulpturami (v. obr. 227).

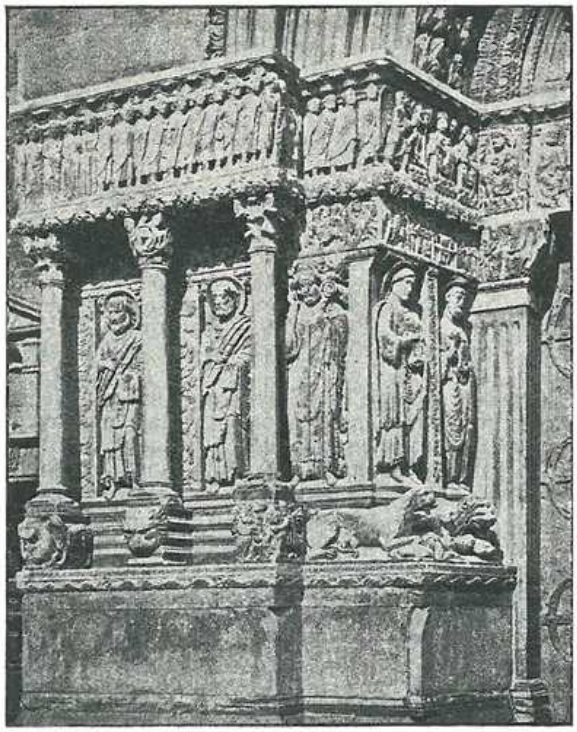

Obr. 227. Arles. Část portálu kathedrály.

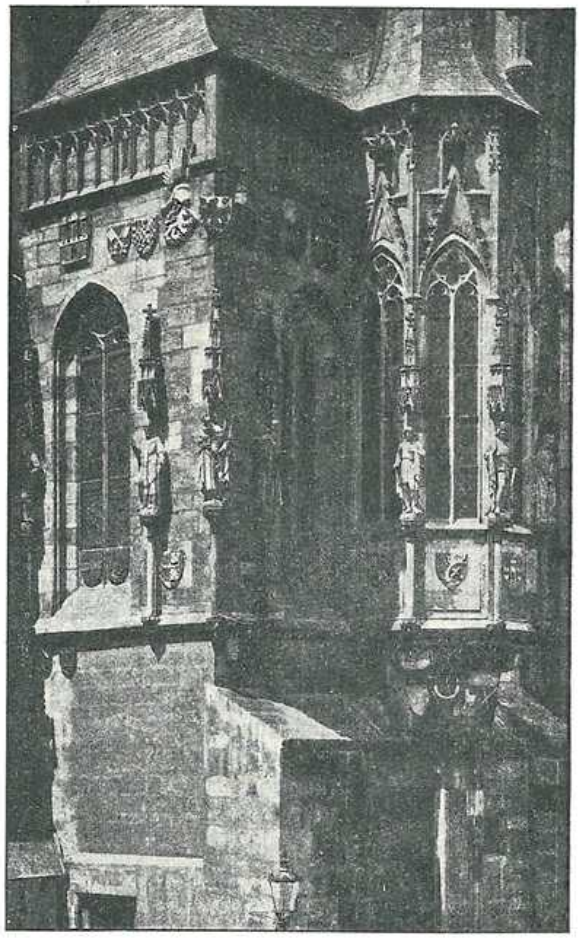

Obr. 226. Arkýřová kaple radnice Staroměstské v Praze.

Arlet 1. Celestin, *n.* 1638 v Hlohově, vstoupil do kl. broumovského, byl farářem u sv. Jiří před Broumovem, r. 1666 stal se proboštem v Rajhradě na Moravě, kdež *z.* 1683. Byl přítelem umění a věd. Za jeho správy působilo v klášteře rajhradském několik učených kněží a znamenití umělci (hudebník Václav Ilessel, malíř a sochař Kristof Beck). O klášter zasloužil se všestranně. V Rajhradě zůstaly po něm tři rukopisy: „Diarium Raigradense 1660—83" a české „Artikulové k soudům náležití" (1667), „Zpráva hospodářská", „Protocollum commissionis dimensurationis laneorum in Moravia". Tiskem vydány jeho spisy: „Moc a ctnost kříže sv. arciotce Benedikta" (Olom. 1680) a „Geistlicher Gnadenpfennig nebst geistlicher Arznei wider die Pest" (t. 1680). Srvn. *Wolný*, Gelehrte Raigern's v Hormayerově Archivu 1882; *d' Elvert*, Hist. Literatur-Geschichte 1830, 132; *Wolný*, Kirchl. Topographie, II, 1, 432; *J. Jireček*, Rukověť, I, 22; *Kinter*, Vitae monachorum, 3. [*Fřka.*] — **2.** Stanislav S. J., *n.*

1663 v Opolí ve Slezsku, vstoupil 1679 do Tov. Ježíš., působil zdárně jako missionář v Peru a získal si velikých zásluh o obrácení a civilisaci Indiánů; věrným druhem byl mu při práci té Čech P. František Boryně (v. t.). *A. s.* v Potosi 1717. Srvn. *Huonder*, Deutsche Jesultenmissionäre (1899), 77, 96, 117.

Arlotus (Arlotto) **de Prato**, O. Min., studoval v Paříži, stal se provinciálem v Toskánsku a později generálem svého řádu, *z.* v Paříži 1286; někteří připisují mu anonymní konkordanci „Concordantiae Scripturarum", která často byla tiskem vydána (Norimberk 1485, Bologna 1486, Basilej 1496, Strassburg 1530, Ben. 1549, Antverpy 1572, 1585, 1625, Frankfurt 1620 a j. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 409–410.

armáda spásy (The Salvation Army v. Salvéšn Army) jest náboženská společnost založená bývalým methodistickým kazatelem Wiliamem Boothem Je to jedna z mnohých sekt protestantských, která se dodělala velikých výsledků. Dějiny armády spásy souvisejí přesně se životem Boothovým (*n.* 1829). Jako 17letý meth. kazatel působil mnoho v průmyslových městech, kdež jeho bystrý duch rozpoznal kořen mnohé bídy. Když se stal farářem methodistů, nelíbil se mu klidný život a toužil po svém kočovném kazatelství. Methodisté mu to trpěti nechtěli (r. 1861), a proto vystoupil z jejich církve a začal společně se svou stejně smýšlejícl a nadanou manželkou Kateřinou konati přednášky po městech anglických s výsledkem často velikým. V r. 1865 usadil se trvale ve Whitechapelu ve východní části Londýna blízko pověstných dock, kdež jest život nižších tříd velmi čilý. Přístavní tato čtvrt nese mravní následky přelidněného chudého předměstí veleměsta. Zde konali manželé Boothovi svou „křesf. missii pro vých. Londýn" a činnost jejich získala do r. 1878 nové „evangelisty" v hojném počtu (127), kteří působili ve 127 stanicích. Tou dobou nazval Booth svůj sbor „armádou spásy" a dal ji dle svého vojenského ducha veskrz vojenské zřízení a pojmenování. Činnost *a*-y věnována v první řadě oněm vrstvám, které sice jméno některé sekty nesly, ale docela se ji odcizily a žily úplně bez náboženského vlivu. Kruhy společenských vyděděnců a mravních spustlíků byly polem intensivní činnosti *a*-y *s*-y. Působení Boothovo bylo náboženské. Oživením náboženství v srdci chtěl způsobiti mravní jeho obrod, a tím i blahobyt a spokojenost. Se stanoviska věrouky nelze *a*-u *s*-y nijak doporučeti, protože nese následky obrovského sektářství. Ve směsici bludů rozhodl se Booth takořka jen pro páteř křesťanské viry a chtěl pomocí nejzákladnějších pravd způsobiti mravní reformu. — Věrouka *a*-y *s*-y jest vyjádřena v brožuře Boothově „Co jest *a. s*-y". Booth hlásá úplnou zkázu prvním hříchem; nutnost litosti a a pokání; ospravedlnění možno toliko věrou ve smírnou krev a zásluhy Ježíše Krista; poslední den se svým soudem; věčné nebe s věčnou odměnou za spravedlivý život a věčné peklo jako trest pro bezbožné. Svátosti nechává bez povšimnutí, ani křest se neudílí dítkám *a*-y, ani manželství, ač na místě křtu rád vidí tak zv. obětování dítěte Pánu, kterýžto ritus Booth zavedl jako náhradu za svátost křtu; podobný náhražek dává Booth za obřad manželský a pohřební, což vše svědčí, jak přirozeným požadavkem jsou zevnější obřady i pro ty lidi, kteří o sobě praví, že zavrhují veškeren ritus. Večeře Páně se v shromážděních *a*-y neslaví. Návštěva jiných kostelů a shromáždění se sice nezapovídá, ale stěžuje. Návštěva shromáždění *a*-y se činí povinnou. „Zakazujete katolikům chodíti na mši sv.?" tázal jsem se v *a*-ě *s*-y. „Nezapovídáme, ale oni sami přestanou navštěvovati kostel a přijímati svátosti," zněla odpověď. Ze svátostí je jediná v užívání v *a*-ě, totiž pokání a hlavně zpověď; každý člen *a*-y při přijímání do sboru musí napřed vyznati život svůj a své poklesky veřejně. Vyznání jeho jest při každém těžkém hříchu provázeno radostným „alleluja", které volají ostatní účastníci. Jako nevyhnutelnou podmínku spásy označuje *a.* „křest Ducha sv.", to jest „život svatý, překypující v lásce k Bohu a člověku, vzbuzený a udržovaný silou Ducha sv. a věrou v krev Kristovu". (Doctr. Sect. 27, 7.) Spory o Písmo a sekty mají býti z *a*-y vyloučeny. *A.* přijímá za člena každého, i Žida a Mohamedána, který se podrobí její kázni. V dogmatickém směru hoví *a.* zásadě protestantské, že vůbec není pevné formy křesťanství a že každé přizpůsobení se okolnostem časovým krom hříchu jest dovoleno. *A.* nenutí členů svých, aby přestoupili z církve dosavadní k ní, nýbrž spokojuje se, když žijí dle zásad jejích, třeba by se čítali k jiné sektě neb církvi. Je tedy věrouka *a.* nejen chudá, ale i dosti laxní. Za to jest mravouka dosti přesná. Člen přistupující zapsán jest do seznamu *a*-y až po „zpovědi". Zavazuje se nejen k temperanci, nýbrž k úplné abstinenci od opojného nápoje, užívání morfia, tabáku, každé nespravedlnosti; člen neužívá módního šatu a neúčastní se tance a divadelních zábav a nižádné oplzlé řeči. Zvláštním cvičením vůle jest v roce týden sebezapření, v němž člen *a*-y *s*-y si odepře něco milého a dovoleného a úsporu věnuje úkolům *a*-y na rozšíření její činnosti. Kleni a rouhavé řeči jsou zapovězeny. Získávati lidi z hříchu pro život *a*-y jest nad jiné záslužným apoštolátem. Katechismus *a*-y *s*-y praví: „Každý obrácenec má býti trvalým svědkem Kristovým jak v životě veřejném tak soukromém" a má svým příkladem přispívati, aby byl „svět získán Bohu"; proto má také dle možnosti *a*-u hmotně podporovati. „Salutist" má býti poctivý, pravdomluvný, mírný, smířlivý, pokorný, trpělivý. Všeho, co má, má užívati střídmě ke svému a bližního blahu. Schůze náboženské mají málo náboženského zevnějšího rázu. Počínají modlitbou, která se koná zvláštním způsobem. Členové kleknou a pozdvihnou jednu ruku vzhůru a druhou zastrou si oči. Pak povstanou a zazpívají některou píseň svou, která má obyčejně nápěv některé známé písně; slova obsahují buď důvěru v Boha, buď povzbuzení k mravnímu boji proti některé nectesti. Zpěv se střídá se čtením Písma, které pak důstojník vykládá se zřetelem na své posluchače. Ve schůzích, na nichž živým slovem se přetřásá myšlenka *a. s.*, vidí generál Booth hlavní prostředek propagační. Pozvání ke schůzím děje se proto prostředky, vypočtenými na úroveň mass, které ztratily všechno vědomí příslušnosti k některé církvi. Sebe větší křiklavost není závadou, když přivede mnoho účastníků do schůze. V tom směru jest vynalézavost *a. s.* veliká. Byť někdy se zdála býti nedůstojnou, ano i ponižující, třeba uvážiti, že má za předmět lidi, kteří dýchali ovzduší kořalen a nejopuštěnějších brlohů předměstských. V té věci rodina generála Bootha vykonala skutky sebezapření, které svědčí o vzácném stupni pevné vůle. Paní Kateřina Boothová nejednou v přestrojení za cikánku navštívila po půlnoci hospůdky dělných tříd a zde začala „evangelisovati". Živé slovo mělo probuditi svědomí ospalé a otupělé a přivésti je k rozhodnutí opustiti nectest a začíti nový život. O obrovské činnosti ve schůzích svědčí, že do r. 1886 konala *a. s.* v Anglii podomních shromáždění na 500.000 a pod širým nebem na 345.000 schůzí. Mnohá schůze konala se v největších místnostech londýnských při úplném obsazení. Není divu, že ohnivý Manning se závistí patřil na četně navštěvované schůze a přál si, aby podobní muži povstali také

v církvi katolické a apoštolovali „vyděděnou desetinu“, jak to činí Booth. Poněvadž armáda bojuje pro abstinenci od opojných nápojů, lze lehce pochopiti, že hostinští jsou velikými odpůrci jejich schůzí. Tak tomu bylo i při hnutí abstinentním P. Th. Mathewa (v. t.) a děje se v přítomnosti. Vedle hostinských odpírají *a. s.* sociální demokraté, poněvadž činnost *a. s.* zdržuje „zproletarisování“ mass a tedy i pokrok sociální demokracie. V mnohých městech povstaly pravé boje pouliční při schůzích *a. s.*, které vedly k výstřednostem a v některých zemích i k zakročení proti ní. Skutečně forma schůzí jest mnohdy křiklavá a příliš nápadná, ne však hříšná, a vždy má sloužiti k povzbuzení ospalého svědomí. Proto také úsudek veřejnosti o *a. s.* během let se velice zmírnil, a mnohé osoby pochvalně se vyslovily o působení a výsledcích *a. s.* Královna Viktorie byvši v r. 1882 požádána od *a. s.*, aby přispěla k zakoupení pozemku, odpověděla, že sice subskripce zúčastniti se nemůže (jako ochránkyně církve anglikánské), ale že s uspokojením vzala na vědomí, že se *a*-č *s.* „podařilo svými pracemi tisíce na cestu ctnosti, zdrželivosti, spravedlnosti a náboženství uvésti“. Též se mohla *a. s.* v „Times“ pochlubiti „celým mračnem pochvalných biskupských uznání“. Správní soud anglický přiznal *a*-é *s.* právo průvodu po veřejných místech, jaké mají jiné náboženské společnosti (kromě katolických!). Kde byli důstojníci *a*-y *s.* trestáni žalářem pro nepořádek při schůzích, stalo se tak proto, že nechtěli platiti peněžitou pokutu a dali přednost žaláři „k vůli Ježíši“. Ty uctívala *a. s.* jako mučedníky a je přesně čítala. Tak vypěstovala mnohý pevný a rozhodný charakter, který se blížil někdy k fanatismu. Po této na oko podivínské stránce jest *a. s.* nejvíce známa, ale není znám její význam v sociálním životě tříd nejposlednějších. — Organisace jest provedena úplně dle vzoru vojenského. Celá akce jest bojem proti hříchu a ďáblu; celé názvosloví jest vojenské, ano i uniforma upomíná na vojsko. Uniforma ovšem má zabrániti měnivé módě, za kterou se především ženy pachtí. W. Booth sebe učinil generálem, syny a dcery a jiné maršály, majory a tak sestupně, až nováčky nazval rekruty. Vyslaný sbor do města „činí útok“, získané duše nazývá trofejemi, a nesou je ve vítězoslávě kolem shromáždění. Střediskem celé organisace jest generál v hlavním stanu: International Headquarters of the Salvation Army 101 Queen Viktoria Str. E. C. K němu jdou všechny zprávy a od něho všechny rozkazy vycházejí. O výcvik důstojnictva starají se kadetní školy, z nichž největší jest v Claptonu, předměstí londýnském, kdež na 150—200 osob připravuje se k důstojnictví. Důstojníci nemají zákonitého nároku na plat neb náhradu za své práce. Z pravidla dostávají plat dostatečný na krytí svého živobytí. V r. 1882 obnášel plat týdenní pro svobodného důstojníka 21 šilingů, pro ženského důstojníka 15 šil., pro ženatého 27 šil. a 1 šil. týdně pro každé dítě. Generál sám nevzal od *a. s.* nikdy žádného platu a byl vydržován z prostředků soukromých. Příjem *a. s.* činí nejprve příspěvky členstva, které poctivě přispívá k účelům *a*-y *s.* jsouc samo chudé; kromě toho činí výnos z tiskopisů značný příjem, též zámožní soukromníci, kteří vidí v *a*-é *s.* znamenité sociální dílo a prostředek proti soc. demokracii, přispívají značnými obnosy. Příspěvky sebrané po Anglii na účely *a. s.* obnášejí ročně 8 mill. marek. Jestliže duchovní působení Boothovo upoutalo naň pozornost a vyvrátilo mnohý dlouho trvající předsudek, vzbudil ženiální jeho plán sociální pravý obdiv a získal mu značných nových obnosů k provedení jeho sociálního díla: „Social work“, které se po vyjití spisu „In Dark. Engl.“ velice zamlouvalo. Popis sociálního díla obsahuje jeho obšírný a výborný spis, nadepsaný obdobně dle Stanleyova spisu: „In Darkest England and the way out“, London 1890, připsaný jeho velice obětavé manželce. Poněvadž jeho spis jest programový a plný myšlenek praktických, bude obsah jeho nejlepším tlumočníkem sociálního díla. Černou Anglií nazývá ony vrstvy obyvatelstva, které nemají ani tolik, kolik dostane poštovský kůň: přístřeší, odpovídající zdravotním požadavkům a hrstku obilí k nasycení. Dle výpočtů generála jest těchto lidí desetina, a nazývá je „ponořená desetina“, k níž čítá vše, co jest v různých ústavech, lidi bez práce a bez dostatečné mzdy, kteří jsou dle jména svobodní, ve skutečnosti však jsou v otroctví, podobném jako v Africe, které zrušila Anglie před 60 lety nákladem 40,600.000 l. št. Generál dal svými důstojníky sčítati ty, kdož spí na lavicích, pod mosty a v kanálech, které nazývá lidmi bez domova, dále ty, kteří jsou na kraji propasti neřestí před alternativou: zemřít nebo hřešit. Čítá v království 190.000 hospod a 200.000 ročně odsouzených pro delikt z pijáctví; 60—80.000 je žen žijících z prostituce, z nichž mnohé chtí začíti ctnostný život, ale ani *a. s.* jim všem nemohla dáti prostředky, aby mohly se zachytiti. Dále čítá 90.000 osob v žalářích, které stojí ročně 4,437.000 l. št. vedle ztráty práce 65.000 osob práce schopných. Mnozí z těchto přivedeni byli do žaláře nedostatkem péče o ně. Většina těchto lidí má dítky, které půjdou v šlepějích rodičů, nestane-li se nic pro ně. Proti tomuto původu bídy jest soukromá a nezorganisovaná snaha charitativní podobná snaze vyčistiti Temži soudkem vody. Bojovati proti tomuto zlu učinil si Booth úkolem a načrtl v dalších 8 kapitolách řečeného spisu cestu z nejtemnější Anglie. Povzbuzen výsledky svými dal se do větších prací. Podstatu výsledku vidí v následujících zásadách, které ovšem i jiní hlásali: 1. První podstatná zásada každé reformy bídy jest, že musíme působiti změnu charakteru u toho, jehož charakter byl příčinou pádu a životního boje. Nestačí obléci pijana, musíme jej učiniti střídmým a pod. 2. Prostředek reformy musí změniti okolnosti, které nešťastníka učinily bídným. Jinak řečeno slovy katechismu: opustiti blízkou příležitost. 3. Prostředky reformy musí býti v poměru k velikosti zla. Vyděděných jest více než vojínů v Xerxové armádě. 4. Pomoc nabízená nesmí býti jen chvilková, nýbrž trvalá (tak jako jest v našich charitativních řádech). 5. Trvalá pomoc musí býti praktická, 6. pomoc poskytnutá nesmí pokořovati a 7. nesmí vážně ubližovati zájmům jiných. Zásady tyto připomínají silně zásadu Kettelerovu: „Neušlechtíte-li lidstvo mravně, marna jest snaha vaše povznésti je hmotně.“ Kolonisační plán zdá se Boothovi vyhovovati všem podmínkám vytčeným. Začal jej proto prováděti, to jest hleděl získávati vyděděným a mravně ztroskotavším osobám možnost znova začíti život pořádný. Kolonii zamýšlí a provádí trojí: městskou, farmovou a zámořskou. Městská kolonie, zřízená uprostřed londýnské bídy, má lidem nešťastným dodati naděje v možnost živiti se poctivé práci. Proto zřídil rozsáhlé noclehárny a útulny, kde člověk bez přístřeší nalézá potravu a nocleh; ovšem musí také prací svou, která se mu opatří, odvděčiti se ústavu. Zde také zřízeny koupelny a prádelny, aby každý příchozí mohl se umýti, aby nebyl ostatním na potíž, a aby mohl své jediné prádlo večer svléknouti a ráno vyčištěné na se vzíti, poněvadž „nic tak ubožáku nevadí při zachycování se, jako špinavá košile“. Zde může dostati též jednoduchou stravu. Každý člen musí na se vzíti kázeň armády, aby mravně posílněn, byl schopen nového života. Tato kolonie jest prvním

stupněm záchrany sociální. Zde řemeslníci nalézají správky ze svého řemesla, poněvadž vozy *a. s.* svážejí odhozené věci z velemésta (šaty, boty, deštníky, staniol, korky atd.), které se zde zužitkují ve prospěch ubohých a tvoří tak podporu jak pracujících, tak ústavu. „Zde jim řekneme, že jejich hříchy a bídy je nezbavily lásky věčného Otce, který nás s naší silnou organisací a božskou autoritou poslal jim na pomoc, o čemž nikdy nejsme tak bezpečni, jako když jdeme hledati ztracené.“ (In Darkest England and the way out, 104.) Odpadky z domácnosti lepších rodin svážejí se sem, a zde generál shromažďuje lidi, kteří práce nemají a pracovati chtějí. Zde také pracuje proti nezaměstnanosti a sprostředkuje práci nejen v městě, nýbrž i s venkovem, hlavně v době žní. Jest zde organisovaná bursa práce lidí ochotných k práci jakékoliv; armáda spásy sama účelně sbírá odpadky domácnosti, aby je zužitkovala. Odpadky často představují značnou cenu. Využitkování podobných odpadků organisuje městská kolonie *a. s.* ve Whitechapelu. — Farmová kolonie organisuje práci zeměděl nou na základě zvláštních zásad: Každá země má dosti půdy zanedbané, kde lidská práce může činiti divy. Jestliže pilný člověk nenalezl práce, pak tento majetek práce jest na vždy pro lidstvo ztracen, ježto čas se nevrací. Proto opovídá *a. s.* boj lenosti, nepodporuje toho, kdo nepracuje, nepřijímá jej kázně a nezdržuje se alkoholu. Zde v kolonii farmářské jest různý druh práce: nejen zahradní a polní, ale též chov drůbeže dle návodu francouzského, chov králičí dle zkušenosti belgické, stavba stok a drenáží, silnic a cest dle systemů melioračních atd. Zde poznatky zemědělství mají se státi majetkem lidí, kteří chtějí začíti nový pracovitý a spořádaný život v kolonii zámořské, kde během času mají se státi i samostatnými majetníky půdy za pomoci *a. s.* i vlád. Z trosek lidských bytostí mají býti zalidněny kraje lidmi znova začínajícími. Ti, kdož se osvědčili v kolonii městské a farmě jako spolehliví a pilní pracovnici, mohou aspirovati na kolonii zámořskou, když podepsali pravidla pro ně platná: 1. důstojníci musí požívati úcty a poslušnosti, 2. opojné nápoje se zapovídá přechovávati, kolonista jednající proti tomu bude vypuzen, 3. nepočestnost třikrát pokáraná trestá se vypovězením, 4. hanebné řeči se přísně zapovídají, 5. nesmí se krutě nakládati s mužem, ženou, ani dětmi, ani zvířaty, 6. vážné přestupky proti počestnosti žen trestají se okamžitým vyhnanstvím, 7. kdo nechce delší dobu pracovati, musí býti vylnán, 8. rozhodnutí správce kolonie váže v každém případě, 9. trest po prvé se zaznamená, po druhé ohlásí, po třetí provede. Sobota neb neděle se zachovává a světí schůzemi. — Zámořské kolonie mají vlastně organisovati vystěhovalectví. Generál vidí sobectví v tom, že z důvodů „vlasteneckých“ drží se lidé v zemi, kde nemohou získati sobě a svým výživy, kdežto země Páně má dosti půdy, kde pilný muž může si zařídit dobrou domácnost, když se mu umožní cesta do kolonie již vyzkoušené ve společnosti stejně smýšlejících a podporovaných důmyslem vůdčích kruhů. Vyzkoušená doma píle a zručnost kolonistů má se osvědčiti za mořem, kde se pro ně připravuje kolonie, jako se oni připravují pro kolonii. Myšlenka zámořské kolonie spočívá na historii Australie, kde chudí a trestanci začínali nový život a stali se jedním z pramenů blahobytu Spoj. království. Vystěhovalectví béře si *a. s.* za zvláštní předmět. Ti, kdož z kterýchkoliv příčin ve staré vlasti jen s velikou obtíží mohou obstáti, mají býti vycvičeni, aby v nové vlasti našli nové blaho. Odtud pochází horlivá činnost *a. s.* mezi nejopuštěnějšími vrstvami. — Ženám připadá v *a. s.* veliký úkol („Female ministry“): ony působí živým slovem jako kazatelky, rozšiřují tisk; mnohé z nich vyhledávají nejspustlejší příbytky, aby zde evangelisovaly a pořádek zavedly. Výsledky jejich práce vyjadřuje Booth takto: 1. Větší čistota v domově a u dětí, 2. větší úcta k náboženství, zejména k *a*-ě *s.*, 3. více práce se vykoná, 4. mnohé děvče se zachrání. — Cestovní nemocnice jsou zřízeny pro ošetřování nemocných po domech, ježto domácí nechtí často do nemocnice a lpí na svém nedostatečném bytě uprostřed svých. Žalářní brigáda jest oddíl důstojnictva, který u dveří žalářů čeká v hodinu propuštění, aby se chopil propuštěných kárancův a staral se o jejich mravní posilu a nový začátek života. Poblíž žalářů zřizuje své ústavy, aby v nich našli práci a živobytí pro první začátek, než najdou jinde lepší. Zde mají přijíti do lepšího ovzduší a učiniti nová přátelství. Útulny pro ženy plní úlohu podobnou našim ústavům „Dobrého Pastýře“. Úzké spojení všech sborů a-y *s.* koná výborné služby, když zmizí některá nešťastná osoba. Banka chudého člověka stará se o pěstování spořivosti a obchody malého člověka, jakož i o právnickou podporu jest postaráno. — Vzrůst významu *a*-y *s.* jest při obrovské agilnosti její a při podpoře se strany jejích příslušníků zcela pochopitelný. Mnozí upírají *a*-ě *s.* úplně ráz křesťanský, ježto ani křest nepodržela, jiní ji čítají k sektám. S tohoto stanoviska nemůže mítí pro katolíka přitažlivosti, za to však sociální činnost její třeba plnou měrou uznati, ježto vykonala dílo veliké a v ethickém směru pozoruhodné. Protože „hladový jest (dle výroku Boothova) špatný posluchač slova Božího“, snaží se sociálním dílem zmírniti bídu nejnižších tříd a pak působiti na ně, by zanechaly hříchu, který je bídnými činil. *A*-ě *s.* se nejedná o postavení kostelů a kaplí, ježto prý neřekl Spasitel: jděte a stavte kostely a čekejte v nich, až k vám lidi přijdou, nýbrž běžte za ztracenými, vyhledejte je a kažte jim evangelium. Z těchto zásad vzniká úplně zvláštní pastorace *a*-y *s.*, která se neváže na žádné formy a jest úplně vyvinutým individualismem náboženským, který jest útočný a cílí na součinnost těch, které získá pomocí prakticky zavedeného sociálního díla. Bohatým zdrojem poměrného blahobytu jsou zásady jednoduchého života bez nádhery a beze všeho zbytečného výdaje při zábavách. Výnos týdne záporu (The self-Denial Week) je takořka roční dávkou *a*-y *s.*, která představuje při 3 mill. příslušníků značné obnosy. Tuto myšlenku začal generál propagovati v r. 1886, kdy vynesla 4800 lib., v r. 1909 při 80tých svých narozeninách mohl Booth oznámiti výnos týdne záporu 69.000 lib. Myšlenka kolonií našla znamenitý ohlas v Anglii, která mu dala k disposici značné obnosy, tak že se stala armáda spásy i značnou zaměstnavatelkou. Kolonie australské platí jí ročně značnou sumu peněz. V r. 1903 kolonie zemědělská měla 16 středisk, kde zaměstnávala 40.000 dělníků, což zajisté pro sprostředkování práce pro nezaměstnané jest významu velikého. — Statistika armády spásy vykazuje stále rychlý přírůstek. Roku 1890 ve spise „In Darkest England and the way out“ vykazovala armáda spásy celkem sborů a společností 2874, předních stráží 896, důstojníků plně zaměstnaných 9416. Tento sbor hlavních činovníků při armádě spásy vykazoval úžasnou agitaci následujícími čísly: Týdenních meetingů konáno 49.818, navštíveno týdně domů 54.000, vyřízeno týdně 600 telegramů, 5400 dopisů (v centrále londýnské), sebráno v tom roce 750.000 liber šterlinků. Práce to zajisté intensivní, a není divu, že mnozí důstojníci churaví a že má armáda spásy 24 domy pro zotavenou důstojníků. R. 1909 vykazuje dle zprávy pisatell z centrály zaslané tato data:

Země	sbory, hlídky a společnosti	sociálních ústavů	důstojníků	hudebníků
Spoj. státy amer.	886	321	3114	983
Jižní Afrika	114	29	285	141
Jižní Amerika	24	8	66	6
Australie	1290	78	1692	2474
Kanada	500	38	974	1181
Dánsko	127	25	257	296
Hol. Indie	33	4	59	—
Finsko	82	20	246	203
Německo	159	28	529	177
Hollandsko	89	31	319	321
Italie	24	1	38	—
Francie	64	7	100	—
Belgie	28	2	39	—
Japonsko	40	8	121	—
Korea	39	—	17	—
Norvéžsko	255	32	333	426
Švédsko	632	63	821	671
Švýcarsko	256	11	371	539
Západní Indie	95	10	120	—
Indie a Ceylon	2551	57	1713	—
Velká Britannie	1408	175	4771	14869
Celkem	8696	918	15985	22287

A. s. káže nyní v 32 jazycích v 56 koloniích, vydává 73 period. časopisy, které vycházejí v 1,082.739 výtiscích, jež kolují po millionech osob. Sociální dílo dle „Day by Day in the S. A." vykazovalo v r. 1909 noclehů 6,174.127, obědů 11,377.182. Syn Boothův Ballington založil 1896 v Americe nové křídlo příslušníků *a*-y *s.* z lepších stavů, kterým dal jméno „dobrovolnici". Generál sám má vedle členů řádných mnoho příznivců v Anglii, kteří sympathisují s dílem jeho a podporuji je morálně i peněžitě, ale nezúčastňují se ho činně. — *Literatura*: „The Darkest England and the way out", programový spis Boothův (London 1890), „The General's Letters", „Training of childern", „Salvation Soldiery"; „All about the Salvation Army", „Orders and Regulations for Soldiers of S. A.", „Doctrines of S. A.". Všechny tyto spisy jsou z péra generála Bootha. Railton: „Heathen in England and the S. A.", „Twenty-one Years' S. A.", „Day by Day in the S. A." 1910. London. Příruční knihou Salvationistů jest: „The Salvation Soldier' Guide". Spisy Kateřiny Boothové: „Practical Religion", „Aggressive christianity", „Godliness", „Life and Death", „Popular christianity". Česky: „Rozhledy po lidumilství", články prof. Fr. Žundálka. Německy vyšly spisy: Kolde: „Geschichte und Wesen der Heilsarmee" (1888, 3. vyd. 1889); Colze: „Heilsarmee und ihre soziale Arbeit" (1905); Hilty: „Der beste Weg", Gebhard: „Relig. Charakter der Heilsarmee" 1906; Kolde: „Die Heilsarmee nach eigener Anschauung u. nach ihren Schriften", Erlangen 1885; Pestalozzi: „Was ist die Heilsarmee", Halle 1886. — Zprávy o *a*-ě *s.* přinášejí jejich listy: „The War Cry", týdennik „The Young Soldier" pro dítky, „All the World" měsíčník, „The Delivery" měsíční zpráva o záchraně provedené. Manningův úsudek o *a*-ě *s.* obsažen v „The Contemporary Review" London XLII. Juli-Dezember 1882 str. 335—342. „Der Kriegsruf" jest německý list armádou vydávaný v Berlíně. *Včk.*

Armagedon *(Ἁρμαγεδών)* nazývá se v Apok. 16[16] místo, na němž tři duchové nečistí shromáždili krále vší zemč k boji „ke dni velikému Boha všemohoucího". Jméno *A.* označeno v Apok. samé jako hebrejské: „*εἰς τὸν τόπον τὸν καλούμενον Ἑβραϊστὶ Ἁρμαγεδών* [v někt. rukopisech *Ἁρμαγεδδών*]"; hebrejská jeho forma by zněla asi הַר מְגִדּוֹן = hora Megiddon, Mageddo (v. t.). V krajině Mageddo poražen byl Sisara (Soud. 5[19]), tam zemřel raněný král Ochoziáš (4 Král. 9[27]), tam poražen a zabit byl král. Josiáš (4 Král. 23[29]). Na onom místě v Apok. tudíž jménem *A.* není míněno určité nějaké místo, nýbrž naznačen nepochybně jen osud ončch králů: budou poraženi. — Jiné výklady jména *A.* jsou příliš hledané.

Armagh (Armacana, Armachana dioec.), arcibiskupství v Irsku; církv. provincie *a*-ská zahrnuje mimo arcidiec. *a*-skou 8 biskupství suffragánních: Meath, Ardagh, Clogher, Derry, Down-Connor, Dromore, Kilmore, Raphoe. Biskupství *a*-ské založil sv. Patrik asi r. 445 a až do r. 455 sám tu působil. *A.* stal se proto metropolí Irska, jíž podrobeni byli všichni irští biskupové až do poč. XII. stol. V době vpádu Normannův a za vnitřních rozbrojův dostalo se biskupství *a*-ské v ruce šlechticův *a*-ských, kteří jakožto biskupové kommendatární zmocnili se statkův a sobě osobovali práva arcibiskupská, aniž kdy přijali jakého svěcení. Celkem vystřídalo se takto osm laiků v držení stolce *a*-ského. Teprve ve XII. stol. byly církv. poměry zase urovnány přičiněním svatých arcibiskupů Cellacha (Celsa, 1106—1129), jenž konal dvě synody: 1111 a 1118, a Malachiáše (1134 až 1148). Ve XII. stol. vypukl spor mezi *A*-em a Tuamem o primát; spor ten byl rozhodnut ve prospěch *A*-u. Král Eduard VI. odňal arcibiskupovi Jiřímu Dowdallovi (1543—1558), jenž protivil se zavádění angl. liturgie, důstojenství primasa a přenesl je na arcib. dublinského. Ale od poč. XVIII. stol. nazývá se arcibiskup armaghský „Primate of All Ireland", dublinský „Primate of Ireland". I v době reformace byl sice stolec *a*-ský vždy obsazen, ale mnozí arcibiskupové byli vězněni anebo do vyhnanství posíláni. Arcib. Edmund Meganran (od 1588) zemřel smrtí mučednickou (1594); rovněž tak Oliver Plunket (*z.* 1681). Starobylá gotická kathedrála (vystavěná ve XIII. a na poč. XIV. stol.) dostala se do rukou anglikánů. Po emancipaci katholiků za arcib. Williama Grollyho (1835 až 1849) bylo započato se stavbou nové kathedrály zasvěcené sv. Patrikovi, kteráž byla za arcib. kard. Michaela Logue dokončena a 1904 od kard. Vinc. Vanutelliho konsekrována. — Data statistická: metrop. kapitola, znovu zřízená r. 1856, skládá se ze 13 členů; klerus diecesní čítá 139 kněží světských, 39 řeholních; kostelů a kaplí jest 156, far 55, elementárních škol 227; katolická populace: 147.358, nekatolická: 100.451.

Armagnac d' Jiří, franc. kardinál a diplomat, *n.* 1501, *z.* 1585, 1529 stal se bisk. rodesským, požíval veliké důvěry u krále Františka I., jenž jej v letech 1536—38 užil jako vyslance svého do Benátek, 1539 do Říma; 1549 dosáhl důstojenství kardinálského, 1562 stal se arcib. toulouským, 1577 arcib. avignonským, *z.* 1585. Hájil horlivě zájmy církve proti hugenottům, vynikal velikou vzdělaností, neúhonným životem; podporoval účinně umění a vědy.

Armachana dioec. v Armagh.

arma Christi, znak Kristův, od stol. XV. oblíbený způsob sestavovati nástroje umučení Páně na způsob znaku. V pokladu velechrámu sv. Víta v Praze chová se takovýto „znak Kristův" v mědi tepaný, jejž zhotoviti dal probošt Jiří Bart. Pontán z Braitenbergu r. 1602 (viz obr. 228). Srvn. *Podlaha-Sittler*, Chrámový poklad u sv. Víta v Praze, 218; Soupis pokladu 78.

Armalech, někd. bisk. v Tatarsku, v missiích františkánských, jež v XV. stol. krátký čas trvalo; na poč. XIV. stol. byl tu biskupem Carlinus de

Obr. 228. Arma Christi.

Grassis O. Min., od r. 1338 byl biskupem Richard z Burgundie O. S. Fr., jenž *z.* jako mučedník 1342. (Srvn. *Gams*, Series 454, *Eubel* 109.)

Armand 1. de Bellevue, de Bellovisu, O. S. Dom., *n.* asi uprostřed stol. XIII., *z.* 1334, byl ředitelem řádových studií v Montpellieru, od 1327 magistrem s. Palatii v Avignonu za pap. Jana XXII.; *sp.* „Tractatus de declaratione difficilium dictorum et dictionum in theologia et philosophia" (Lyon 1495 a část.), „Collationes [sermones] XCVIII in Psalmos" (Pař. 1519 a část.). Srvn. *Quétif-Échard*, Scriptores I, 583, *Hurter* II³ (1906), 564. — **2.** Ie Bouthellier de Rancé v. Bouthellier. — **3.** Armand-Calliat Tomáš Josef, franc. zlatník, *n.* 1822, *z.* v Lyonu 1901, přispěl značnou měrou k povznesení církevního zlatnictví, jež v prvé pol. XIX. stol. pokleslo kopírováním nebo napodobováním starých modelů. Práce *A*-ovy vyznačují se samostatností myšlenek, hlubokým symbolismem, jednotností komposice a ušlechtilostí formy. Z prací jeho vynikají: ostensoria kostela Immaculée Conception v Lyoně (1861), chrámu v La Salette (1869), kostela sv. Františka Sal. v Lyoně (1885), relikviář pro srdce svatého Ludvíka v kathedrále kartaginské (1887).

armaria (armarium) ve středov. skříň, knihovna; někdy nazývána tak i sakristie, jež často zároveň bývala i knihovnou; **armarius** = knihovník, někdy i tolik co cantor (praecentor); **armariolum** = skříň k uschování nejsv. Svátostí, sv. olejů, relikvií a j.

Armella (Armagila) Nikolasová („la bonne Armelle"), *n.* v Campénéacu v Bretonsku 1606 z chudých rodičů selských, služka u různých soukromníků, posléze fortnýřka v kl. Voršilek ve Vannes, vynikala ctnostným životem, *z.* v pověsti světice r. 1671. Neprávem obviňována byla z quietismu. Sestra Johana de la Nativité vyličila její život ve spise vydaném r. 1678, jejž Poiret zpracoval 1704, do něm. přel. Sintzel 1847.

Armellini 1. Marianus OSB., *n.* v Ankoně 1662, vstoupil do řádu benedikt. 1678, studoval v Římě a v kl. montecassinském, od r. 1687 přednášel filosofii, v letech 1697—1722 působil jako kazatel na různých místech; prázdný čas věnoval práci literární a vědeckým cestám po Italii, roku 1723 stal se opatem v Sleně, 1729 v Assisi, 1734 v benedikt. kl. u Foligna, *z.* 1737; s velikou pilí *sp.* „Bibliotheca benedictino-casinensis sive scriptorum casinensis congregationis alias s. Justinae Patavinae, qui in ea floruerunt, operum ac gestorum notitiae" (Assisi 1732, 2 sv.), „Catalogi tres monachorum, episcoporum, reformatorum et virorum sanctitate illustrium e congregatione casinensi" (Assisi a Řím 1733, 1734), „Catalogus monachorum congreg. Casinensis, qui alias monachorum congregationes vel monastaria reformarunt" (Assisi 1733), „Additiones et correctiones bibliothecae Benedictino-Casinensis" (Foligno 1735). Srvn *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 1262—1263. — **2.** Mariano, *n.* 1852 v Římě, křesť. archaeolog, žák de Rossiho, professor křes.. archacologie na Seminarium Romanum a Collegium Urbanum; křesťanská archaeologie vděčí mu za mnohé objevy v katakombách. Výsledky svého badání uložil jednak v „Nuovo Bullettino di archeologia crist.", jednak ve spisech: „Scoperta d'un graffito storico nel Cemetero di Pretestato sulla Via Appia" (Řím 1874), „Scoperta della Cripta di S. Emerenziana e di una memoria alla cattedra di S. Pietro nel Cimiterio Ostriano" (t. 1877), „Il cimiterio di S. Agnese sulla via Nomentana" (t. 1880), „Descrizione popolare degli antichi cimiteri cristiani di Roma" (t. 1884), „Le chiese di Roma dalle loro origini sino al secolo XVI" (t. 1887, 2 vyd. 1891), „Gli antichi cimiteri cristiani di Roma e d' Italia" (t. 1893). *A. z.* 1896; z jeho pozůstalosti literární vydal Giov. Asproni „Lezioni di Archeologia Cristiana" (t. 1898).

Armenie leží mezi Černým a Kaspickým mořem, Taurem a Kavkazem. Plocha tato táhne se od 35° až do 44° délky a od 38° až do 41° sev. šířky, téměř do kvadrátu. Není však obydlena jednou národností, okolnost neblaze tam působící na rozvoj země. Pojednáme I. O církevních dějinách *A.*, II. O zvláštnostech náboženství a obřadů. I. *Církevní dějiny. A.* je dle legendy středem starého světa, v ní byl prý ráj (Gen. 2); odtud se lidstvo po potopě rozšířilo. Jména více méně legendární tomu nasvědčují. Písmo svaté uvádí horu Ararat (Gen. 8, 4), zemč Ararat (Is. 37, 38), říši Ararat (Jer. 51, 27); mluví o Thogormě (Gen. 10, 3; Ezech. 27, 14); všim tím naznačuje východní *A*-i. Nejstarší obyvatelé byli Alarodští (Alarodiové); jména Biaina, Urartu neb Urarti z assyrských klínopisů z času Salmanassara III. 857—22, jsou zbytky historické nynější *A*. První král byl prý Haïk, odtud zemi svou Halsdan nazývali. Asi r. 860 už byli v poddanosti Kimmerių, asi r. 628 přemoženi od Skythů; od těch je osvobodil král médský Kyaxares, dobyv r. 598 vítězství u Zély (v Pontu). V tu dobu se objevili noví obyvatelé v Armenii, původu íránského, jimiž původní obyvatelé byli na sever zatlačeni. Z nedostatku historických zpráv lze snad souditi, že ani politicky ani kulturně nevynikali. Potom Alexandrem Velikým zároveň s perskou říší podmaněna, odtrhla se Velká Armenie r. 190 od syrské říše vzbouřením, kdežto Malá Armenie vzata Římem. Nejslavnější dynastii arménských králů založil r. 150 př. Kr. král partský Arsakes II., jehož bratr Valarsakes I. stal se prvním králem Velké Armenie. Rod tento panoval přes 500 let, až do r. 428 po Kr. Od počátku III. stol. (asi 226 po Kr.), když se Sassanovci zmocnili perského trůnu, vznikly mezi oběma říšemi tuhé boje. Než

jak se dostalo křesťanství do *A*-ce? Založení církve armenské v době apoštolské jest možné, nelze to však historicky dokázat. (F. Tournebize, Revue de l'Orient Chrétien, 1907, p. 23.) Jsou legendární zprávy, dle nichž sv. Taddeáš (ani sv. apoštol, ani jeden ze 70 učedníků, od sv. Tomáše poslaný) a sv. Bartoloměj evangelium v Armenii hlásali. Obrácení krále Abgara Uchama, které nám popisují Eusebius z poč. IV. stol. (l. I. cp. 13) a armenský historik Mojžíš z Chorenu (V. stol.), nevztahují se přímo ani na *A*-i, neboť král ten vládl v Edesse, a nikoliv v *A*-i. Legenda vznikla tím, že Abgar V. zaměněn s Abgarem IX. (179—216), jenž byl první král v Edesse na křesťanství se obrátivší. (R. Janin, Revue de l'Orient, 1907 p. 22—43.) Legendou je od krále Kristu Pánu poslaný list, odpověď a roucho zázračné vtisknutím tváře Kristovy. O všech těch zprávách z časův apoštolských nejstarší dějepisci armenští (Koriun, Elisaeus, Eznik, Agathangos, Lazarus Pharpský, Sebeos) mlčí, pozdější, méně hodnověrní (Mojžíš z Chorenu, Zenob z Glak, Faustus z Byzance), je uváději (Dictionnaire de Théol. Cath. p. 1888 sq., Revue de l'Orient, 1907, 1, pg. 22 sq., Échos d'Orient, 1907, pg. 107 sq.). Thaddaeus vznikl asi ze syrského Addai; tak se jmenoval edesský biskup kolem r. 150, jenž snad mohl býti missionářem v Armenii (Revue de l'Orient, 1907, 1, p. 33). Bartholoměj dle Mojžíše z Chorenu zemřel v Arebanu, místě úplně neznámém. Král Sunatruk dle legendy od víry odpadl a křesťanství pronásledoval, tak že země byla naplněna mučedníky (dle Fausta z Byzance. O tom obšírně Revue d'Orient, 1907, fasc. 1, pg. 33 sq.). Historické jádro tyto tradice mají. Křesťanství ze Syrie do Armenie bylo přineseno koncem II. století; již v III. století se o něm děje zmínka; zvláště na jihu v Sopheně a Vaspuraku zapustilo kořeny (Échos d'Orient, 1907, pag. 107; Revue d'Orient, 1907, 1, 37). Šiřitelé křesťanství přinesli svůj syrský jazyk jako církevní řeč i do Armenie. Na Syrii odkazují též podání o králi Abgaru a Taddeášovi, jak již výše jsme podotkli (Zeitschrift der deutschen morgenl. Geschichte, 1896. S. 615). Jistě již před sv. Řehořem Osvětitelem v Armenii křesťanství se nacházelo, a to dle všech pramenů. Apoštolem Armenie právem se jmenuje sv. Řehoř Lussavorič (Illuminator, Osvětitel). Tento muž prozřetelnosti obrátil krále Tiridata II. a velikou část národa (r. 261—302). Dle podání byl synem muže, jenž otce tehdejšího krále Tiridata života zbavil (P. Aucher, Conf. eccl. Arm.-Venet., 1805, 104) a pocházel z téhož rodu královského (Arsakovců). Sv. Řehoř založil v zemi asi 12 biskupství, semináře pro dorost kleru a školy; za metropolitní sídlo vyvolil si Achtichat (Dictionnaire de Théol. cath. pg. 1893; literatura, pokud ji neuvádíme zde, nalézá se hojně ve velmi obšírném a důkladném pojednání tohoto bohov. slovníku). Nebyl-li od Tiridata dle zvyku východních králů usmrcen, aspoň týrán a vězněn. (Revue de l'Orient, 1907, 4, 359.) Katholikos (zvláštní důstojnost v arm. církvi, nejvyšší v zemi), biskupové a kněží v coelibatu nežili a dědili důstojnosti církevní v rodině. Sv. Řehoř však nezamýšlel založiti nezávislou, národní církev, a ani král Tiridat II. nežádal (Revue de l'Orient, 4, 356—374), aby armen. církev neuznávala vyšší autority mimo zemi. Armenie byla závislá na prestolu caesarejském, jehož metropolita Leon sv. Řehoře vysvětil na katholika. Roku 366 za krále Papa (367—374) byla závislost na kapadocké Caesarei přerušena a Nerses I. (364—374) učiněn samostatným patriarchou. Reformoval dle řeckých sněmů blahodárně (Aršak Ter-Mikelian, Die arm. Kirche in ihren Bezieh. zur byzant. v. IV.—XIII. Jahrh., 1892, pg. 31 sq.), a byl to jinak muž energický, jakož i vůbec *καθολικοί* vynikali většinou duševními dary nad krále, kteří nezřídka církev utiskovali. Poslední král popudil proti sobě knížata, která se poddala Peršanům, ti se rozdělili o Armenii s Cařihradem (malá Arm.), sobě ponechavše hlavní podíl r. 387, na oko ponechali starou dynastii až do smrti posledního krále (428) a místodržiteli ze starých arménských rodů (Bagratovci, Mamikoňani) ji spravovali. Poněvadž Sassanovci perští byli pohané a klaněli se ohni, zuřila mezi oběma zeměmi válka pro svobodu náboženství, až konečně kral Balaš křesťanství uznal. V této strastiplné době vynikají patriarchové svým úsilím o zachování víry a národa. Isaak Veliký (397—448; viz A. Anninskij, Istorija Armjanskoj cerkvi) svolal 3 synody, z nichž druhá artašatská (432) je důležitá tím, že přijala rozhodnutí efess. sněmu, že odsoudila Nestoria a usnesla se o novém překladě Písma sv. dle věrohodného exempláře LXX. Nestoriánské spisy Theodora z Mopsuestie a Diodora z Tarsu zavrženy (Proclus, Tomus ad Armenos, PG. t. LXV, col. 856). Katholikos Mesrop (448—449) vynalezl arm. písmo a s patriarchou Isaakem, 2 učedníky, Josefem a Eznachem, a dějepiscem Mojžíšem Chorenským přeložil sv. Písmo do aramejštiny; tím stal se zakladatelem arm. literatury, zvl. theologické. Po něm následoval Josif I. (449—452). Za jeho vlády byla církev armenská v l. 447—457 krutě pronásledována od krále perského Jesdedšerda II., jenž se zasazoval všemožně, aby v Armenii a Georgii zaveden byl kult ohně. Pod vůdcem Wardanem vedli Armeni machabejskou válku (442—458), až konečně dosáhli svobody vyznání. Výtečný katholikos Jan Nandakuni (480—487) uznal chalcedonský sněm. II. sněm chalcedonský (451) byl pro církev armenskou kamenem úrazu, jakž následující dějiny ukáží. Neblaze působilo na Armeny „Henotikon" vydané (482) od císaře Zenona. Blud Eutychův o jedné přirozenosti v Kristu (monofysitismus) po prvé přijat na sněmu vagaršapatském r. 491 za patriarchy Batkona (487—492); on sám sice otevřeně nepřestoupil, ale pod formou „Henotikon". A z jakých důvodů? „Aby se stali více samostatnými" (Échos d'Orient, 1907, p. 107). Vlastní příčinou zdá se však býti politika, odpor proti Řekům, nedorozumění, předsudky proti sněmu chalcedonskému, jehož se nemohli zúčastnití pro okolnosti zevnější, pak uražená pýcha, že se mýlili v učení, na sněmu chalcedonském zavrženém (Anninskij l. c. str. 96), později aspoň částečně blud, že Kristus Pán jako člověk byl *ἀφθαρτός*, netrpitelný nutně, a ne jen svobodně. Na synodě dvinské (Tvin, Dovin) 527 zavrhl Nerses II. sněm chalcedonský. Tamtéž byl na synodě 11. čce. 552 opraven kalendář a odtud začíná lidový letopočet v Armenii. (Recherches sur la chronologie arménienne technique et historique, E. Dulaurier, 1859, p. 50—56.) Tu r. 569 opětně zavrhl sněm chalcedonský Abraham a ty, kteří jej uznávali, vyobcoval. Císař Mořic se první pokusil o spojení Armenů s církví všeobecnou; on uvítal arm. katholika Mojžíše II. (551—593) [léta uvádíme ponejvíce dle Anninského; ve všech spisech se neshodují] na sněmu, když se mu však posmíval, ustanovil pro svoji část Armenie patriarchu nového r. 593. Tím byla *A*. rozdvojena též nábožensky (L. Petit, Dictionnaire, col. 1897; F. Combefis, Historia haeresis Monothelitarum 1648 p. 282; etc.). První spojení armenské církve celé s Řeky bylo uzavřeno mezi císařem Herakliem a katholikem Esdrou v Karině (r. 629; Esdra od r. 628—641); katholik sídlel od r. 629 v Karině (Erzerum). Tu byl uznán sněm chalcedonský. V tu dobu objevil se v Armenii nový nepřítel, islam. Arménští dějepisci vyprávějí, že Esdra neměl dosti vědomostí bohosloveckých

a že měl jiné zájmy. Chtějí tím, jak Anninskij dokládá (l. c. str. 94), od sebe odvaliti výčitku nedůslednosti, později zase odpadnuvše. Léta 634 dostal místodržitel řecké Armenie pod svou moc i podíl perský, jelikož tamější marzpan (markrabí) Varaz-Tirok (r. 625) se utekl k císaři Herakliovi. Ten, polekán vítězstvím Arabův a chtěje monofysity k sobě připoutati, vydal asi 10 let později svou pověstnou Ekthesis *(ἔκθεσις)*, v níž učinil neprozíravě monofysitům ústupky. Obdrževše Armenové císařský list, ač neodstoupili ještě od sněmu chalc., přece již kolísali. Esdra a jeho biskupové sešli se na sněm a vydavše list, vyložili v něm, v jakém smyslu přijali unii, že totiž sněm chalc. není roveň třem předešlým, že sněm měl jen proti Eutychovi ustanoviti, že Kristus jest pravý Bůh a pravý člověk, ne však dělíti Krista na dvě samostatné přirozenosti. Tento blud asi vědomě předstírali sněmu chalc. Ke konci listu praví se: „Co se týče Eutycha a jemu podobných kacířů, ti jsou v anathematě a my je proklínáme. Co se týče sněmu, který tvrdí rozdělení přirozenosti v Kristu a nedovoluje říci: „Bůh jest ukřižován," jak činí mnozí Řekové a někteří z našich z omylu, toho my nemůžeme uznati." (Orbélian, Histoire de la Siounie, XXIX.; Anninskij l. c p. 99.) Nicméně shledáváme r. 648 císaře Konstantina II. (641—648) v *A*-i s vojskem v Karině. Odtud táhl do Dovina a obnovil unii s kath. Nersem III. Sněm chalc. uznán a katholikos a všichni armenští biskupové přijali svátost oltářní při mši sv., která byla sloužena ritem řeckým. (Anninskij, l. c. p. 105.) Unie potrvala asi 85 let za 6 katholiků, asi do r. 700. (Owsepian, Die Entstehungsgesch. der Monothel. nach ihren Quellen geprüft u. dargestellt, Leipzig 1897.) Rozdvojení úplné a trvalé přivodil sněm trullský roku 692 („in Trullo"), kde mnoho zvyků armenských, týkajících se ritu a kázně (can. 32, 33, 56, 99), bylo zrušeno. Vrátivše se Isaak (Chahak) III. (677—703) a jeho suffraganové ze sněmu, spojení s církví řeckou zrušili. V téže době chtěl kath. Bakur u Albánců či Aghovanů, národu příbuzného, sněmu chalc. uznání zjednati, ale byl obžalován od armensk. kath. Eliáše (703—717) u kalifa Abdelmelika a odstraněn. Již r. 636 Sassanovci podlehli Arabům a r. 654 *A*-e kalifům arabským Od r. 885 do 1079 vynohla si knížata ze starého a slavného rodu Bagratidů svým vlivem samostatného uznání od kalifův a v zemi zavládl zase mír. Ale r. 1064 pustošili zemi Seldžukové a vzali ji poslední výkvět samostatnosti. V IX. století snažil se Fotius *A*-i získati rozkolu a psal za tím úmyslem katholiku Zachariášovi (853—76), ale bez výsledku. (Hergenröther, Photius, t. I. S. c. 500.) V té době, kdy Seldžukové zničili samostatnost *A*., povstal menší armenský stát Rubenců v Tauru neb Cilicii (od r. 1083—1375), jenž byl později podmaněn od sultánův egyptských. V tomto malém království provedena unie a sice bezprostředně s Římem. Kníže Lev II. obdržel od papeže Innocence III. královskou korunu a byl r. 1198 od katholika Řehoře III. slavně korunován. Král i patriarcha dohodli se s Římem a spojení bylo s velikou částí poddaných provedeno. Tato říše mnoho se stýkala se západem v době křížových výprav a uzavřela smlouvy s Benátkami a jinými francouzskými a italskými městy. Ve Velké Armenii za Manuela Komnena ve XII. stol. jednáno o unii, ale na sněmu v Hromkle (1179) všechny proposice Řeků byly zamítnuty. Když ve XIV. století Mongolové pod Timurem zemi zpustošili, Armenové valně se stěhovali nejen do Malé Asie, ale i do západní Evropy. Selim II. r. 1522 dobyl na Peršanech velikou část Armenie. Poslední naděje pro spojení zhasla Armenii vlastní její vinou. Na sněm florencký (1439) přišli poslové kath. Konstantina V. (1430—39) a přijali spojení. Dekret „Exultate Deo" z 2. listop. 1439 slavnostně prohlášen. Zatím zemřel Konstantin V., též Josef II.; Řehoř, který unii zavésti se snažil, byl sesazen a vyhnán. (Dictionnaire, l. c. col. 1904 a j.) Odpor lidu armenského proti všem reformám byl vždy téměř nepřemožitelný. Dokladem toho jest vyřízení žádosti armenského vojevůdce Zachariáše, který prosil krále Lva a katholika Jana o dovolení, aby v jeho táboře směla býti sloužena liturgie, t. j. polní mše. K tomu svolán sněm do Sisu 1204 od Lva a kath. Davida, neboť pro nepoddajnost Janovu postavil král proti němu svého katholika. Tam žádosti vyhověno; zároveň vyřízena některá ustanovení liturgická, na př. aby se Zvěstování Panny Marie slavilo vždy 7. dubna (Armenové totiž vánoce a Zjevení Páně slaví 6. ledna) a Nanebevzetí vždy 15. srpna. Sisenský sněm však ono dovolení dal více ze strachu, aby Zachariáš nepřešel ke gruzínskému pravoslavnému vyznání, jako jeho bratr Ivan. Lid však vždy proti těm „novotám" se bouřil. (Anninskij, l. c. p 213.) Táže-me-li se, zdaliž odpor proti sněmu chalcedonskému byl jen z pohnutek smyšlených, které učení samého se netýkaly, jest odpověděti, že časem se připojil skutečný blud. Bohoslovci jejich učili, že tělo Krista Pána jest v jistém smyslu neporušitelné *(ἀφθαρτός)*. (O tom píší: Chudobašev v „Istoričeskich panjatnikach věroučenija armjanskoi cerkvi". Mai, Scriptor. veter. nova collectio, tom 6. Djulor, Eglise armén. orient., Kirakos.) Historickým dokumentem v té věci jest odpověď ep. Nersesa IV. daná carihradskému patriarchu Alexejovi Komnenovi na jeho obvinění armenské církve z nepravoslavnosti. (Odpověď tato má u Chudobaševa a Djulora více pravoslavný směr než u Kirakosa. Chudobašev se srovnává s Maiem. Tato redakce byla přeložena od církve gregor. sv. synodu 1841 na vyzvání, zodpovídati se ze své věrouky.) Nerses IV. Chnorhali (1165—73) píše: „una natura unita" znamená, že dvě přirozenosti nepochopitelným a tajným způsobem jsou spojeny. Rozumí tomu dle sv. Cyrilla Alex., jenž dí: „Jedna přirozenost Slova vtělila se, jak Otcové učili." Ale jiný blud v tomto listu se jeví ve slovech: „Ale on dobrovolně přetrpěl vše a z moci a ne proti vůli, ani pro slabost, tak jak on sám dí: „Moc mám položiti duši a moc mám ji zase vziti." Když někdo pro dobrovolné strasti, hlad a žízeň, pláč i prolití krve, kterou jsme my oživeni, tělo jeho nazývá porušitelným, tu i my to uznáváme. Pakli kdo je nazývá porušitelným pro nedobrovolné a ponižující strasti, na př. pro ponižující vylučování pokrmu a nápoje, s tím nesouhlasíme; neboť porušitelnost jest následkem hříchu a kdo se nedopustil hříchu, nad tím nemá moci porušení." (Anninskij, str. 184 n.) Z listu jde na jevo, že tělo Kristovo nemusilo z nutnosti fysické trpěti hlad, žízeň, bolest, ale chtěl-li Kristus Pán, mohl připouštěti dobrovolně tyto stavy hladu a pod. Anninskij (l. c. str. 183) má toto znění listu, jak je Kirakos podává, za původní, a redakci Chudobaševu za pozdější, když učení Armenů styky s Řeky a Latiny se vyjasnilo. Kdy nová redakce povstala, nevíme, jenže Galan v XVII. stol. už ji znal. Kirakosovu redakci uvedl ve známost v Evropě Rus Brosse (Deux histor. arm. p. 63—73; latinsky ji vydal v podstatě Peterman p. 165; armensky r. 1865 mechitarista Ališap, jenž list Nersesův vynechal, že prý už byl vydán několikrát a nepřináleží dějinám („v kruh historie"). Táže-me-li se, co nyní souditi o vyznání Armenů, těžko dáti úplně jasnou odpověď. Armensko-gregoriánská církev předložila své vyznání sv. synodu, a sice v redakci pořízené Chudobaševem, a byla uznána za orthodoxní. Ovšem se předpo-

kládá, že podané dokumenty jsou spolehlivé a že tlumočí skutečné vyznání církve. R. 1850 katholikos Nerses předložil překlad ten ministru a jeho věrnost byla úředně potvrzena (Anninskij, l. c. str. 183). — III. Armenie, jak náboženský jest nyní rozdvojena na dvě církve, spojenou s Římem a větší schismatickou, tak i politicky jest rozdělena mezi Turecko (1 mill.), Rusko (hlavně Kavkaz 1,600.000) a Persii (250.000). Gregoriánská církev nemá jednotné autority, nýbrž skládá se ze samostatných církevních obvodů. (Viz Pétit, Dictionnaire, col. 1905 sq.; R. Janin, Échos d'Orient, 1907 p. 108 sq.) 1. Katholikát Etčmiadzin založen r. 1441; povstal jako ostatní sídla nespokojeností suffragánů. Biskupové severní Armenie, nebyvše povoláni k volbě kath. siského, založili svůj samostatný katolikát na úpatí sv. hory Araratu, kde sídlil sv. Řehoř Osvětitel. Proto přijal titul: „Patriarcha nejvyšší a katholikos všech Armenů". Jsa theoreticky hlavou církve armenské, osobuje si právo, světiti svaté chrisma a biskupy. Vládne asi nad 2 mill. Armenů v Rusku, Georgii, Indii, Persii atd. Ve skutečnosti jest závislým na ruském caru. 2. Druhý kath. je v Sise. Starý tento prestol utrpěl nezhojitelné rány založením patriarchátu jerus. (1311) a kathol. Etčmiad. (1441). Čítá asi 200.000 duší v Cilicii a Syrii. 3. Kathol. aghatamarský založen r. 1113 nespokojenými biskupy, zaujímá nyní jen město samo a několik vesnic v okolí. 4. Patriarchát jerusalemský vznikl r. 1311 rovněž odbojem a zahrnuje 5 diecesí. 5. Patriarchát cařihradský zřízen sultánem Mahomedem II. pro jeho poddané Armeny, nad kterými patriarcha zároveň má nejvyšší moc civilní; čítá asi 800.000 duší. — Církev římská častěji se pokusila o sjednocení Armenů s Římem. Řehoř VII. r. 1080 prostředkoval v záležitosti Makariově, vydav list k arcibiskupu ze Sinady. Vždy se nacházely v Armenii sjednocené osady, v nichž zvlášť dominikáni působili. K vůli unii založili bratrstvo „unitaristů", jež bylo potvrzeno r. 1328 na sněmu siském. Po 12 letech spojilo se s řádem dominikánským, přijavši jeho roucho i pravidla. Ač byli četni (na 700), přece spíše unii škodili svým přílišným horlením proti domácím zastaralým zvykům. (Le Quien, Oriens christianus t. III. col. 1393 sq. André-Marie O. P., Missions dominicaines dans l'Extrême-Orient t. I, p. 44—53. Dictionnaire, l. c. col. 1919.) Druhá kongregace založena byla od Mechitara, kněze ze Sivasu, na Morei r. 1701, jež majíc na rozkaz Sv. stolice voliti mezi pravidly řádů sv. Augustina, sv. Basileje a sv. Benedikta, vyvolila pravidla posledního. R. 1717 přesídlila z Moree, vyhnána bývší Turky, do Benátek na ostrov sv. Lazara a založila zde klášter. Pod nástupcem jeho Štěpánem Melkonianem se rozdělila na dvě větve, z nichž jedna zůstala v Benátkách, druhá se usadila roku 1773 v Terstě a r. 1800 ve Vídni. Blahodárné působení jejich jest známo. Třetí kongregace jest sv. Antonína, založena od bohatého Armena katolika r. 1705, který se odebral na Libanon a se svým bratrem knězem (r. 1721) založil klášter v Kremu. Z té kongregace vyšlo několik patriarchů katolických v Cilicii. Gener. opat Sukias Kasandjian vedl proti patriarchovi Hassunovi od r. 1867 boj a pak zjevně vystoupil proti neomylnosti papežově a jeho autoritě na sněmu vatikánském. Z Říma prchl a setrval ve schismatě, ježto kongregace zanikla. — Sjednocení ciličtí a maloarmenští obdrželi 1742 patriarchu z Říma tím, že Benedikt XIV. Abrahama potvrdil. Ten přijav jméno Petr pro sebe a nástupce své, sídlil v Kremu, nástupce jeho přesídlil do Bzommaru na Libanonu. Mimo patriarchální obvod cilický ustanoven od Pia VIII. 1830 patriarcha primas pro všechny Armeny v Evropě a v sev. Armenii se sídlem v Cařihradě. Aby přestaly spory mezi dvěma hlavami, zvolili biskupové patriarchátu bzomarského za patriarchu r. 1866 primasa cařihradského Ant. Hassuna. Potvrzení od Pia IX. setkalo se r. 1869 a později s tuhým odporem a teprv r. 1879 vzniklé schisma bylo odstraněno. Od r. 1857 nejvyšší moc civilní nad Armeny v Turecku jest v rukou arcibiskupa cařihradského. Patriarchát cilicko-cařihradský čítá asi 70.000 duší, arcibiskupy v Alepu v Sivas a Tokat, 12 biskupů, 9 apošt. vikářů. Patriarchu volí celý shromážděný episkopát a Řím volbu potvrzuje. Rakouští Armenové mají svého arcibiskupa ve Lvově (v. t.). — *Literatura: Clem. Galanus*, Conciliato eccl. Armenae cum Romana. Roma 1690; *týž*, Historia Armena ecclesiastica et politica. Lipsko 1701; *Langlois*, Collection des hist. Arm. Par. 1869; *A. Baigy*, Historia doctrinae cath. inter Armenos. Viennae 1878; *Nève*, L' Arménie chretienne. Louv. 1886; *Donat Verrier*, Hist. du patr. arm. cathol. 1892; *Arsak Ter-Mikelian*, Die armenische Kirche in ihren Beziehungen zur byzantinischen vom IV—XVIII. Jhd. Leipz. 1892; *Al. Anninskij*, Istorija Armjanskoj cerkvi. Kišiněv 1910 (nejdůležitější); *L. Petit*, Armenie v Dictionn. de Théol. Cath. Paris 1902; *N. Marr*, Kreščenie Armjan, Gruzin, Abhazov i Alanov sv. Grigoriem (Zapiski Vost. Otděl. 1905); *I. Sokolov*, Cerkovnaja politika vizantijskago Imperatora Isaaka II. Angela v Hr. Čt. 1906; *A. Janin*, Les groupements chrétiens en Orient v Echos d'Or. 1907; C. Charon, Melkites et Armeniens sous Maxime III Mazloum (1831—1847) v Echos d'Or. 1908; *O. Balzer*, Sadownictwo ormianskie w średniowiecznym Lwowie. Lwów 1909; *F. Tournebize*, Histoire politique et religieuse de l'Arménie. Tome I. Paris 1910 (872 p.). Srvn. Rev. de l' Or. chr. 1902—1907; *Ormanian*, L' Eglise arménienne. Paris 1910. — Druhá část. Rozdíly nesjednocených Armenů a zvláštnosti armenské církve vůbec v dogmatě, liturgii a kalendáři. 1. Armeni s počátku jen božství Ducha sv. výslovně vyznávali, jiné otázky více zanedbávali, mezi nimi obzvlášť známou pod jménem „Filioque" (o věčném vycházení Ducha sv. též od Syna). Potom jedni se dali na stranu Řeků, Fotiem a jeho stoupenci pouze přemluveni, jiní opět se přidrželi latiňanů. Na žádném sněmu nebylo u nich „Filioque" zavrženo, tak sami na sněmu siském (1342) tvrdili; sami se tamtéž přiznali, že knihy Armenů málo kdy o této otázce mluví, vyznává se však vycházení Ducha sv. od Syna v modlitbě na svatodušní svátky (Dictionn. col. 1949). „Filioque" přijato na sněmech l. 1251 a 1349. Celkem lze říci, že jasného vědomí o té věci v církvi armenské není, ne jako by se vzpírali, ale z nedostatku zájmů pro „Filioque" vůbec. Ze starší doby jen sněm chirakavanský (862) o té věci mluví, ale nejasnými výrazy, jakých Fotius v listě ke katol. Zachariáši užíval (Dictionn. 1950). — 2. Armenové nazývají se monofysity, poněvadž stále se vzpírali sněmu chalcedonskému, jehož se pro okolnosti vnější nezúčastnili. Ale spíše měli by se přičísti k schismatikům než k haeretikům. Jen o stavu porušitelnosti přirozenosti lidské Krista Pána, aspoň v jisté době, byli v bludu. O tom bylo již mluveno. Nyní je to úředně napraveno. Symbolum jejich z IV. stol. sv. Athanasiovi připsané (Pseudo-Athanas) zní v doslovném překladu latinském: Qui . . . descendes de caelo incarnatus est, homo factus est, natus est perfecte de Maria sancta Virgine per Spiritum s., per quem assumpsit carnem, animam et mentem et omnia, quaecumque in homine sunt, veraciter, non per phantasma . . ." (text armenský i řecký v. Dictionn. 1945—6). V jiném symbolu čteme: „Una hypothesis, una persona, una natura unita" (J. Caterglan, De fidei symbolo, quo Armeni utuntur, observationes. 1893 p. 39; Hahn, Biblio-

thek der Symbole u. Glaubensregeln der alten Kirche[3] 1897 § 136. 138). Podobně se vyjadřují arménští spisovatelé. Nerses Milostný smysl tohoto spojení takto vykládá: „Quod autem nos unam naturam dicimus, id nemo ob aliam causam fieri existimet, nisi quia duarum naturarum inseparabilis unio est" (PG CXXXIII 218). Srvn. Anninskij str. 183—193. Asgian, La chiesa armena e l' Eutichianismo (Bessarione VII 507—517), pokládá slova „una hypostasis, una persona, una natura unita" za synonyma. Podobně soudí Galano, jenž celý druhý svazek díla Conciliatio eccl. arm. c. rom. vyhradil christologii armenské; nepostupuje však dosti kriticky, a, jak se zdá, vyhýbá se nepohodlným výrokům armenských spisovatelův. De Monis (pseudonym Richarda Simona), „Histoire critique de la créance et des coutumes des nations du Levant", Frankfurt 1693 p. 140, nazývá toto bludařství imaginárním, založeným jen na dvojsmyslných slovech; řekli bychom raději na domnělých bludech sněmu chalcedonského a ostatních církví. O nynějším stavu církve armenské zmínili jsme se již dříve. S monofysitismem souvisí armenské trisagion; obyčejná formule je: „Deus sanctus, Deus omnipotens, Deus aeternus, qui crucifixus es pro nobis, esto nobis misericors". Prosba tato s přídavkem „jenž jsi ukřižován za nás" pochází od Petra Fullona, u něhož se vyskytuje ve smyslu zavrženém (v. Sl. boh. I. 158). Slova „jenž jsi ukřižován za nás" nahrazují se o některých slavnostech Páně, na př. o vánocích, slovy podobnými, vyjadřujícími to které tajemství (na př. který ses nám zjevil). Srvn. PG CXXXIII 185—189; Galano, Concil. I. 335. Ještě r. 1833 zakázal Řím závadný přídavek (Jur. pont. de Prop. fide I, V, 86), nyní se však mlčky trpí (Dictionn. 1952). Srvn. Le Quien v PG XCIV, 331-350. — O stavu duší po smrti církev armenská celkem správně smýšlí. O bludech jednotlivých bohoslovců: Vartanově o existenci duší před těly — zavrhl Clemens VI., Mechitarově traducianismu — zavrženém sněmem armenským 1344—5: Mansi XXV, 1193—, jiných o nemožnosti patření na Boha, o nejistotě zemřelých o svém osudu před posledním soudem, o očistci jedná obšírně Galano, Concil. II, 1—224. Srvn. list Benedikta XII. z 1341 králi cilickému Lvu IV. a patr. armenskému. — Blud o očistci jest rozšířen mezi gregoriány, ač se za zemřelé modlí (Dictionn. 1953). — Primát biskupa římského neuznávají jako základ církve. Všichni patriarchové mají stejnou moc, mezi nimi též římský, jehož větší vliv vznikl z politické moci starého Říma (Malachia Ormanian, Le Vatican et les Arméniens. Rome 1873 p. 15 s.). Jejich pojetí křesťanství jako jednoho celku (bytnosti), jehož hlava jest Kristus a cíl jeden a týž, a jehož (křesťanství) byť se mění podle okolností různými obřady a předpisy disciplinárními, je nejasné. Srvn. Galano III, 228—372; A. Balgy, Historia doctr. cath. inter Armenos unionisque eorum . . . 1878. — O svátostech v církvi armenské dlužno některé zvláštnosti zaznamenati. Armeni křtí trojím ponořováním; slova při tom jsou: N., sluha Ježíše Krista . . ., křtí se ve jménu Otce (I. ponoření) i Syna (II. pon.) i Ducha sv. (III. pon.); vykoupen jsa krví Kristovou od otroctví hříchů dochází přijetí za syna Otce nebeského, učiněn jest spoludědicem Kristovým a chrámem Ducha sv. (Galano III, 489-518; Denzinger, Rit. orient. I, 383—403). — Svátost biřmování udílí se hned po křtu, a to vždy; přisluhuje jí tedy pouhý kněz. Proti tomu čelí odstavec v Decretum pro Armenis z r. 1439: „Ordinarius minister est episcopus." (Denzinger, Enchiridion symb.[10] 239.) Místo oleje olivového často užívali lohového (sezamového); srvn. PG CXXXIII 192; Denz., Rit. or. 53. Pomazávají se hlavní údy těla, vlastního vzkládání rukou při tom není (Galano III, 518—537; Denzinger, R. or. I, 49 až 61). — Obojí svátost udílí se obyčejně při mši svaté, poněvadž se dovršuje podáním Těla Páně (aspoň ke rtům dítěte). — K obětní mše sv. užívají Armeni (j. na východě mimo ně pouze maronité) chleba přesného (nekvašeného), a to prý hned od prvních dob (Sl. I. th. III, [1907] p. 275; Lebrun, Explication de la messe 1778 V, 120); vody k vínu nepřimíchávají (Srvn. Nerses PG CXXXIII, 249 až 265; Decr. pro Arm.: vinum de vite, cui ante consecrationem aqua modicissima admisceri debet). Proměnu připisují Armeni (nesjednocení) epiklesi (Explicatio precum missae a Chosrov Magno [z. 972] conscripta, lat. ed. a P. Vetter, Friburgi 1880 p. 18. 35). Zdá se však, že nebyli vždy stejného smýšlení v té věci; na sněmu sisském tato nauka byla zavržena (Hefele IX, 556). Věřícím podává se velebná Svátost pod obojí. Kongregace de prop. f. udělila k tomu dovolení (14. čce. 1833); ale nařídila zároveň opatrnost, poněvadž dle armenského obyčeje kněz hostii v kalichu namáčí a potom do úst věřících klade (Jur. pont. de Prop. fide, p. I, t. V, p. 87: verumtamen modus, quem narras . . . cave ne cui periculo obnoxius sit). Výsady té se proto nyní neužívá. Srvn. Galano III, 538—603; Denzinger, R. or. I, 62—99. — Rozhřešení uděluje se formulí indikativní jako u nás. Armeni přistupují jen as 5krát do roka k svátosti pokání a konávají veřejnou zpověď nesvátostní před ranními modlitbami (Galano III, 604—630; Denzinger I, 100—115). — Pomazání nemocných se již neudílí, ač je mezi svátostmi vypočítávají a ač ještě r. 1318 v užívání bylo, jak svědčí list papeže Jana XXII; za času sněmu flor. ovšem již ve zvyku nebylo. Obřad pomazání na Zelený čtvrtek (as původu pozdního; srvn. Sl. I. th. III, 367—8) a rovněž obřad u kněží zemřelých obvyklý jest pouze svátostina (Galano III, 631—649; Denz. I, 184—190; II, 519—25). — Co se týče svěcení jest armenská církev římské ze všech východních nejbližší, což se vykládá přímým vlivem církve latinské (Galano I, 109). Od podjáhenství počínaje jest sňatek zapověděn, ale kněžím jest dovoleno žíti v manželství započatém před svěcením na podjáhna. Úplný celibát u gregoriánských Armenů jest předpisem pouze pro vartapety (důstojnost církvi armenské zvláštní, mezi kněžstvím a biskupstvím) a biskupy. U katolických kněží armenských jest celibát téměř obecný, ač není povinný; jen ve středu Anatolie jsou ženatí kněží katoličtí v hojném počtu (Galano I, 109—119; III, 650—708; Denz. I, 127; II, 274—363; Dictionn. 1957). — Svátostí manželství jest u nich smlouva snoubenců, kdežto požehnání kněžské jest jim úředním posvěcením a nikoli nezbytnou podmínkou. Druhé manželství není zapovězeno, ale je třeba biskupské dispense, třetí pak jest již neplatné (o tom srvn. též Commissio orientalis pro Concil. Oecum. mense maio 1869 p. 20. 21). Co se pak týče rozlučitelnosti manželství, jest u Armenů gregor. dosti volnosti nejen v praxi, ale jsou i některé kánony, které dovolují muži v případě cizoložství ženy ji propustiti a po roce v nový sňatek vejíti (Card. Mai, Sylloge canon. Armen. ex Vaticanis cod. eruta). Též žena, již muž nespravedlivě opustil, smí se znova vdáti, a po sedmiletém zajetí manžela jest jí rovněž dovoleno vstoupiti v nové manželství (Tamtéž). Srvn. Galano III. 709—771; Denz. I, 150 až 183; II, 450—482. — Kalendář armenský. Stálých svátků jest jen málo; ostatní slaví se v určitý den určitého týdne. Středem, dle něhož se celkem svátky řídí, jsou velikonoce. Tyto se slaví vždy mezi 22. bř. a 25. dubnem. Před velikonoci před-

chází období postní (karasnortk), začínající mezi 1. ún. a 7. březnem, první neděli postní (pún paregentan), naší Quinquages. Před tím pak jest období hajdnutliiun, počínající se svátkem Tří králů (vždy 6. ledna) a obsahující neděli aratšavór-atz (11. ledna — 15. února) a dvé neděle bezejmenné, srovnávající se s našimi Septuag. a Sexagesima. Velikonoční období (hinunk), v jehož druhou neděli jest začátek církevního roku armenského, končí se před 10. květ. — 13. červnem, t. j. před nedělí svatodušní (hoke-kalust). Období páté začíná se nedělí zasvěcenou Proměnění Páně (vartavár, 28. června — 1. srpna), šesté nedělí Nanebevzetí P. M. (verapochumn, 12.—18. srpna), sedmé nedělí Povýšení sv. kříže (chatš-veratz, 11.—17. září), osmé pak první nedělí adventní (hissnaga-mud, 15.—21. listop.). Srvn. Nilles, Kal. utr. eccl.[2] II, 553—646. — Církevní jazyk jest staro-armenština. Uctívání obrazův a svatých nebylo v církvi armenské nikdy bráno v pochybnost. Posty jsou časté. Rozeznává se trojí půst: 1. bahk: pouze zelenina se dovoluje, zapovídá se maso, vejce, mléko, ryby, olej, víno; 2. dziom: zapovídá se totéž a mimo to jen jedno nasycení k večeru se dovoluje (týden před Zjevením Páně, týden před Devítníkem [což Řekové Armenům jako blud vytýkali: PG. I, 655—8; Nilles Kal.[2] II, 6—11 a heslo Aratšavoratz], veliký půst); 3. navagadik: zakazuje se jen maso (v sobotu postních týdnů). Armeni se postí každou středu (ke cti narození Páně) a pátek (ke cti ukřižování), mají veliký půst od pondělka po Quinquag. do pátku po Judica, a konečně mají několikrát v roce před svátky celý týden postní — z ustanovení sněmu tovinského (525?). Srvn. Dictionn. 1961—3. — *Literatura. Richardus Armacanus*, Summa in quaestionibus Armenorum. Paris. 1511; *Sieur de Monis*, Histoire critique de la créance et des coutumes de nations du Levant. Frankf. 1693; *E. Dulaurier*, Histoire, dogmes, traditions et liturgie de l'Église arménienne[2]. Paris. 1857; *Denzinger*, Ritus Orientalium. Würzb. 1863; *Avedichian*, Sulle correzioni fatti ai libri ecclesiastici armeni nell' anno 1677. Ven. 1868; Commissio Orientalis pro concilio oecumenico mense. Jan. 1869 (De insolub. matr. ap. Arm.); *Instructio S. Congreg. de Prop. F.* ad archiep. Fogarasiensem et episcopos eius suffrag. (De trigamia ap. Arm.); *J. Issaverdens*, The armenian ritual. Ven. 1875; *I. Troickij*, Izloženie věry cerkvi armjanskoj. Spb. 1875; *A. Ralgy*, Historia doctrinae catholicae inter Armenos unionisque eorum cum ecclesia romana in concilio Florentino. Viennae 1878; *Zolakides*, Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου βαπτίσματος τῆς ἀνατολικῆς ἀρμενικῆς Ἐκκλησιάς. Cařihr. 1881; *J. Issaverdens*, The sacred rites and ceremonies of the armenian church. Ven. 1888; *J. Catergian*, De fidei symbolo, quo Armeni utuntur, observationes. Viennae 1893; *N. Nilles*, Kalendarium utriusque ecclesiae[2]. Oenip. 1896—7; *L. Petit*, Armenie, croyance et discipline (Dictionn. de théol. cath. fasc. VII. p. 1944—68) 1902; *Nerses Ter Mikaelian*, Das armenische Hymnarium. Leipzig, 1905; *Armasch* (o poutech) *Kathol. Missionen*, 1906, 58. 165; Le synaxaire arménien de Ter Israel, publié et traduit par le *Dr. G. Bayan*... Paris 1910 (Patrol. orient. t. V, 345—556; VI, 173—356 a. d.); *P. Peeters*, Pour l'histoire du synaxaire Arménien (Anal. Boll. 1911, p. 1—26). *Žid. Špldk.*

Armenopolis v. Szamos Ujvár.

Armenopulos Konstantin v. Harmenopulos.

arménské arcibiskupství ve Lvově v. Lvov.

Armenští bratří v. Bartholomité.

Armentarius sv., biskup v Pavii, *z.* po r. 730. Mart. Rom. 30. ledna.

Armentia, Fray Nicolás, od r. 1901 biskup v La Paz (hl. m. Bolivie, již. Amerika), *n.* ve Španělsku r. 1845, přišel na misionářské pole v sev. Bolivii, do kraje zvaného Beni, jako minorita pod vedením neúnavného Rafaela Sanse; jsa za svého předchozího pobytu ve Francii všestranně vzdělán, jal se mezi rudochy pracovati nejen jako neúnavný apoštol, nýbrž i jako vědátor. Rudochové často bývali nepřátelskými a řady jejich decimovány byly nakažlivými chorobami, hlavně neštovicemi. Aby duši i tělu jejich přispěl, prodíral se od jedné jejich vesnice ke druhé téměř nepronikutelnými houštinami za svizelů, jež zdají se překonatelnými jen pro nadšence pro víru Kristovu. Kamkoliv přišel, poučoval, léčil, kázal obnovuje missie zaniklé a zakládaje nové, a při tom prokazoval znamenité služby vědě sbíraje v těchto úplně neznámých krajích data země- i přírodopisná a anthropologická. Vydal věci ty později tiskem, než spisy tyto jsou velmi vzácné také proto, že bylo vydáno každého jen málo výtisků. Hlavní jeho dílo jest: „Diario del Viage al Madre de Dios, hecho por el P. Fray Nicolás Armentia", které v jednom svazku nalézá se s „Navigación del Madre de Dios" (La Paz, 1887); „Descripción de la Provincia de los Mojos" (La Paz 1888, překlad lat. díla Fr. Xav. Edera „Descriptio Provinciae Moxitarum" (Buda 1791); dále „Los Indios Mosetenes y su lengua" (Buenos Aires 1903). Jediným svého druhu jest slovník indiánského kmene Pano, jím vydaný v „Boletin de la Sociedad geográfica de La Paz", jenž nese název „Vocabulario del Idioma Shipibo del Ucayali". *Škjer.*

Armes Filip, angl. hudební skladatel, *n.* 1836 v Norwichu, byl varhanikem v Miltonu (1855), Londýně a Chichesteru, stal se 1890 prof. hudby v Durhamu, složil oratoria „Hezeklah" (1877), „Jan Evang." 1881, „Sv. Barnabáš" (1891) a mnohé jiné menší skladby chrámové.

Armidale, biskupství v jihovýchodní Australii pod metropolí sydneyskou, zříz. 1866; 25.540 katol., 15 farností, 52 kostelů, 22 kněží světských, 2 řeholní, 144 řeholnic, 23 katol. škol s 2510 dětmi.

Arminius Jakub (vlastně Hermans, Harmensen), zakladatel sekty **Arminiánů**, *n.* 1560 v Oudewateru v Hollandsku (odkudž jeho příjmení Veteraquinas), stud. v Utrechtě, v Rotterdamě, Marburku, Leidě a Genevě, hlavním sídle kalvínství, kde Beza působil; pobyl krátký čas i v Římě, stal se 1588 kazatelem v Amsterodamě. Toho času rozdělili se reformovaní bohoslovci na dvě strany, z nichž jedna, supralapsarii, tvrdili s Bezou, že Bůh již před pádem Adamovým některé lidi ke spasení vyvolil; naproti tomu druhá strana, infralapsarii, učili, že tak učinil teprve po pádu Adamově. *A.* dostal za úkol vyvrátiti infralapsáře; avšak při této práci naklonil se sám k jejich názoru, že božské předurčení jest věrou podmíněno, a že každý člověk ke svému spasení se přičiniti může, a dostal se tím v podezření z kacířství. R. 1603 stal se professorem na universitě leidské a přišel do sporu se svým kollegou, professorem Františkem Gomarem, který učil přísnému kalvínství o bezvýjimečném předurčení Božím. Na straně Gomarově stála většina kazatelův a lidu, a na straně *A*-ově infralapsářsky smýšlející a vyšší státní úřednici. R. 1608 měl *A.* se svým sokem v Haagu před deputací generálních států disputaci, která pro *A*-a dobře dopadla; oběma stranám uložilo se zachovati klid. Po smrti *A*-ově r. 1609 stáli v čele jeho stoupenci Jan Uetenbogart, Simon Episcopius a Konrád Vorstius, kteří 1610 podali stavům představení čili remonstraci o 5 článcích, od níž obdrželi jméno Remonstrantův. Proti tomu podali Gomaristé protipředstavení čili kontraremonstraci, kdež učení Kalvinova o bezvýjimečném předurčení se drží, a dostali od ní jméno Kontraremonstrantů. Znamenitý

advokát Jan van Oldenbarneweldt a rotterdamský syndikus Hugo Grotius vymohli 1610 Arminianům trpení. Ale nizozemský místodržitel Mořic princ Oranžský, který posud netečně k oběma stranám se choval, přidal se 1617 z příčin politických ke Gomaristům, ponévadž Arminiani byli rozhodnými republikány. Mořicovým podnětem sešla se synoda reformovaných církví v Dordrechtě (od listopadu 1618 do května 1619), do které se mimo zástupce hollandské církve dostavilo též 28 bohoslovců z Anglie, Skotska, Švýcarska a Falcka. Synoda, pokládajíc autoritu Kalvínovu za neomylnou, zatratila kacířství *A*-ovo a prohlásila učení Kalvínovo o předurčení ve veškeré přikrosti ve jménu Ducha sv. za články víry: 1. víra jest dobrovolný dar Boží, který Bůh dle svého věčného uzavření některým od věčnosti vyvoleným dává; vyvolení děje se pouze dle svobodné libosti Boží, ne jako by Bůh něco dobrého o nich předvídal; kterých nevyvolil, těch zanechává ve všeobecné bídě, a usmyslil si, že je pro jejich nevěru a ostatní hříchy zatratí, aniž proto jest míti Boha za původce jich (t. j. hříchův a nevěry); 2. působnost smrti Kristovy ukazuje se pouze ve vyvolených; 3. v obrácení povolaných nemá svobodná vůle člověka žádného účastenství, ale Bůh je to sám, kterýž od věčnosti vyvoleným v čase víru a polepšení dává; 4. všechny vyvolené osvobozuje Bůh v tomto životě docela od panství hříchův, a když i v těžké hříchy upadají, neodnímá od nich přece pro svůj nezměnitelný úmysl vyvolení Ducha sv. nadobro a nedovoluje jim spáchati hřích k smrti nebo proti Duchu sv. Arminiané byli prohlášeni za kacíře, 200 kazatelův jejich strany bylo sesazeno, kolem 80 ze země vypověděno, a všem Arminianům zakázáno konati služby Boží. Čelní odebrali se do Brabantu, jiní do Slesviku, kde založili město Frederikstadt. Po smrti prince Oranžského Mořice (1525) stal se osud Arminianů snesitelnějším, a dostali 1636 dokonce i náboženskou svobodu, vyjma město Dordrecht. Za prince Bedřicha vrátili se mnozí zpět do vlasti. Později přijali mnozí z Arminianů sociniánské názory o Trojici, dědičném hříchu, milosti a dostiučinění. V přítomné době mají 27 sborův asi s 15.000 věřícími. Arminianské názory nalezly mnoho stoupenců v různých protestantských denominacích. Učenými pracemi, zejména historickými a exegetickými, vynikli Hugo Grotius, Štěpán Curcellaeus, Filip z Limborchu, Jan Clericus a Jan J. Weistein. Větví Arminianů jsou Collegianti, tak zvaní po svých schůzích čili kollegiích, které založili bratři Coddeové. Konali i po synodě dordrechtské soukromé bohoslužby, byli nepřáteli veškeré positivní víry, dovolovali každému, koho „Duch sv. uchopil", učiti a kázati, a tvrdili, že křesťan nesmí přísahati, světské úřady zastávati a válečné služby konati. Arminianské zásady, přenesené do Anglie, zplodili tam sektu Latitudinářů (v. t.). Spisy *A*-ovy vydány pod titulem „J. Arminii opera theologica" v Leidě 1629 a znovu otištěny ve Frankfurtě 1631, 1634.

Armogastes sv., mč. v Africe kol. r. 460 za pronást. vandalského. Mart. Rom. 29. bř.

Armon Am. 4[3]; (proiicemini in Armon"), *hbr.* text má: haharmonáh, kteréžto slovo některé překlady (*LXX Τομμάν, Τέμαν*, Aquila, Symm., Vulg.) pokládají za jméno místní; někteří vykladači míní, že jím míněna jest Armenie, jiní Hermon. Někteří exegeté vykládají jméno to jako vlastní jméno osoby, spatřujíce v něm aramejskou bohyni Rimmonu, nebo boha Hadad-Rimmona, nebo foenickou bohyni Chusartis, kterouž Řekové nazývali *Ἀφροδίτη*. Za apellativum pokládají jméno to vykladači židovští, překládajíce je „moc královská"; smysl by byl: „a odvrhnete moc královskou", to jest pýchu svoji.

Armoni, *hbr.* 'Armoní, *LXX Ἐρμωνοί*, syn Saula a Resfy, od Davida spolu se šesti jinými syny Saulovými vydán Gabaonitským, kteří ukřižovali je na hoře u Gabaonu (2 Král. 21[8]).

Armorica v. Bretagne.

Arn, Arno (= Orel) OSB., arcibiskup solnohradský, *n.* kol. 740 v Isengau, přítel Alcuinův (zachovalo se 40 listů Alcuinových k němu), byl opatem nizozemského klášt. Elnonu, 785 stal se bisk. solnohradským, 798 dosáhl v Římě povýšení Solnohradu na metropoli Bavorska a nabyl tak důstojenství arcibiskupského. Tehdáž bylo mu také podřízeno území korutanské až k ústí Drávy a území Avarů, Karlem Vel. právě podmaněné, východně od řeky Ráby; *A.* pečoval horlivě o pokřesťanění těchto území. K upevnění řádu a kázně v církevním životě konal několik synod (v Reisbachu, Frisinkách, Salcpurku); *z.* 821. V jeho době sestaven byl seznam statků arcibiskupství solnohradského, důležitý pro dějiny diecese solnohradské (vyd. *Canisius* v Lect. antiq. III[1] 2, 452, *Keinz*, „Indiculus Arnonis", Mnichov 1869). Srvn. *Hurter*, Nomencl. I[3] (1903), 746—747.

Arnal André, *n.* 1871 v Avèze (dep. Gard), byl pastorem v Castillonu (Gironde), od 1904 v Něracu, od 1907 jest prof. protestant. theol. fakulty v Montaubanu; *sp.* „La personne du Christ et le Rationalisme allemand contemporain" (1904), „L'Humanité du Christ dans l'épitre aux Hébreux" (1905), „La philosophie religieuse de Charles Renouvier" (1907), „La folie de Jésus et le témoignage de Marc" (1908).

Arnald (Arnaldus) 1. Amalrikův (Arnaldus Amalrici), O. Cist., byl opatem v Pobletu a gen. opatem svého řádu, 1212 stal se pap. legátem a arcib. narbonnským (1212—1225), jako arcibiskup počínal si rozhodně proti Albigenským. — 2. Antonín v. Arnauld. — 3. z Badeta (de Badeto) O. Praed., mistr theol., gen. inkvisitor toledský 1531, *sp.* „Destructorium haeresum" (Pař. 1532), „Breviarium de mirabilibus mundi eiusque compositione secundum triplicem viam: theologorum, astrologorum et philosophorum" (Avignon 1499), „Margarita virorum illustrium de futura temporis dispositione praenoscenda" (Toledo 1525). Srvn. *Hurter* II[2] (1906), 1253. — 4. (Ernald) Bonnevalský v. Arnold. — 5. (Arnold) z Foligna (Fulginas) O. Min., příbuzný a zpovědník sv. Angely z Foligna, jejíž životopis sepsal (otišt. v *Acta Ss.* Januarius I, 186—234). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[2] (1906), 507. — 6. měšťan londýnský, syn Thedmarův, *sp.* kroniku let 1127—1274, týkající se dějin církevních. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[2] (1906), 344. — 7. Richard, theol. anglikánský, *n.* v Londýně 1700, *z.* 1756; *sp.* „A critical Commentary on the Books of the Apocrypha" (Londýn 1748, nově vyd. 1822). — 8. Robert v. Arnauld. — 9. Royardův (Arnaldus Royardi) O. Min., biskup salernský 1321, od 1330 sarlatský, *z.* 1334, zanechal *sp.* „Distinctiones in s. Scripturam alphabetice dispositae", „Opus theologicum morale" a j. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[2] (1906), 557. — 10. ze Sarnana O. Min., kol. 1360, nepochybné autor spisu „Chronica viginti quatuor primorum generalium O. Min.", jejž vydal P. *Müller* v „Analecta franciscana" (Quaracchi, 1897 III, 1—575). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[2] (1906), 653. — 11. z Verdaly, biskup maguelonnský od 1339, *z.* 1352, *sp.* „Series episcoporum magalonensium ab a. 770—1133" (vyd. *Labbe*, Bibl. nova mscr. I, 793—802). — 12. z Villanovy (Arnaldus de Villanova, Villanueva), lékař a theolog-laik, *n.* 1250 ve Villanově (v diec. valencské), byl osobním lékařem aragonských králů Petra III. a Jakuba II., jakož i papežů Bonifáce VIII., Benedikta XI. a Klementa V.; jsa nadšen pro ideje Joa-

chima z Flore, složil 1297 eschatologický spis „De adventu Antichristi [předpovídá v něm příchod *A*-a na rok 1376]", jejž šířil 1299, jsa tehdáž aragonským vyslancem v Paříži. Pro nepravověrný obsah jeho byl Arnald uvězněn a propuštěn teprve když odvolal. Když však odvolání své zase popřel a k papeži Bonifáci se odvolal, byl v Římě uvězněn, avšak jen na krátko. Stav se r. 1301 osobním lékařem papeže Bonifáce VIII. napsal ke svému ospravedlnění spis „De cymballs ecclesiae". Ale když setkal se s oprávněným odporem, mstil se prudkými výpady proti zesvětačení církve, zvl. kleru a žebravých řádů, a předkládal papežům Benediktu XI. a Klementu V. svoje reformní návrhy. U Klementa V. požíval veliké vážnosti; *z.* smířen s církví 1311, ale po jeho smrti bylo 15 bludných vět z jeho spisů censurováno (r. 1317). Jeho spisy často byly vydány; souborně v Lyonu 1504, Paříži 1509, Ben. 1514, Basileji 1585. Srvn. *Finke*, Funde und Forschungen (Münster 1902), *Hurter*, Nomencl. II² (1906), 490.

Arnaldisté, přívrženci Arnolda Brescijského (v. t.).

Arnaldus v. Arnald.

Arnallus Raymund v listě svém k opatu Bernardovi (kol. 1065) líčí, kterak mnozí v Italii horlivé oddávají se studiím práv, i žádá, aby mu i jiným mnichům dáno bylo dovolení ke studiím těm (vyd. *Martène*, Ampl. coll. 1, 469—471). Srvn. *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 1018.

Arnan, *hbr.* 'Arnán, *LXX Ὀρνά*, jeden z potomků Davidových (1 Par. 3²¹).

Arnau y Mascort Eusebius, sochař katalonský; z jeho prací uvádíme: sádrový reliéf „Pohřeb ostatků sv. Eulalie" (1891), sousoší „Ave Maria" (1891), „Sv. Raimund z Penafortu" (pro Colegio de Abogados), 6 m. vysoký nástavec oltářní s reliefy pro kostel S. Engrácia v Saragosse, bronzové dveře kostela v Comillas, mnoho soch světců a světic.

Arnaud 1. Ant., *n.* 1827, prof. v semináři, kanovník a farář v Brignoles, vyd. dobrý franc. překlad bible s krátkými poznámkami („La s. Bible, traduction française", Paříž 1881, 4 sv.). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 1297. — **2.** Claudius, vydal „Epitome thesauri sacrorum rituum, selecta quaeque notatu dignissima ex animadversionibus Barthol. Gavanti in rubricas Missalis et Breviarii Romani continens" (Lyon 1647, Ben. 1674). — **3.** Ignác S. J. *n.* 1677, vstoupil do Tovaryšstva Ježišova 1694, byl prof. theologie v Avignoně 1716—30, *z.* kol. 1754; *sp.* „Theologia de Sacramentis ad faciliorem scholarum et seminariorum usum" (Avignon 1720). *Backer-Sommervogel* I, 558.

Arnaud-Durbec Jan Křt. Frant., malíř franc., *n.* 1827 v Marseillu; nejlepší jeho obrazy jsou v kostele v L'Estaque u Marseillu: „Anděl osvobozuje sv. Petra ze žaláře" (1856), „Sv. Jan píše Apokalypsi", „Povolání sv. Matouše", „Sv. Antonín" (1860) a „Sv. Lazar" (1861).

Arnauld (Arnaldus) 1. Antonín, advokát parlamentní v Paříži, odpůrce jesuitů, proti nimž měl r. 1594 řeč, jež vyšla pod názvem „Plaidoyer contre les Jesuites" (Paříž 1594) a v lat. překladu („Philippica in Jesuitas reos", t. téhož r.). Srvn. *Duhr*, „Bajky o jesuitech" (čes. vyd.) 516. — **2.** Antonín, syn předešl., jeden z nejpřednějších stoupenců jansenismu (v. t.) a vůdce strany jansenistické, *n.* 1612, stud. nejprve práva, potom obrátil se k theologii, vysv. na kněze 1641, muž velice vzdělaný a nadaný, ale pyšný, nedůtklivý a svéhlavý. Vystoupil proti častějšímu přijímání spisem „De la fréquente communion" (1643); háje svého názoru dostal se v prudkou polemiku s jesuity, v niž počínal si velice vášnivě, jsa ve spojení s Pascalem (v. t.); rovněž tak proti bullám papežským. Uchýliv se do Nizozemska, pokračoval spolu s Quesnelem (v. t.) v boji až do své smrti; *z.* v Brusclu 1694. Jeho sebrané spisy (1775—1783) zahrnují 48 svazků; některé z nich mají cenu vědeckou. Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 441—444. — **3.** Jindřich, st. bratr předešl., *n.* 1597, od r. 1650 biskup angerský, muž jinak zbožný a horlivý, ale v bludu jansenistickém rovněž tak neústupný jako bratr jeho Antonín; *z.* 1692. — **4.** Robert, nejst. bratr obou předešlých, *n.* 1588, zprvu byl dvor. úředníkem; po smrti své manželky přidružil se 1643 k tak zvaným poustevníkům Port-Royalským; vlivem svým byl velikou podporou jansenismu. Přeložil dovedně „Vyznání" sv. Augustina, spisy sv. Terezie a j.

Arnauldová Angelika (Jacqueline), sestra předešlých, *n.* 1591, od r. 1602 abatyše kláštera Port-Royal, jenž byl středem hnutí jansenistického; zprvu vedla život velmi světský, ale po přestálé nemoci změnila se úplně, obnovila pokleslou kázeň a založila v Paříži opatství téhož jména. Duchovním rádcem jejím byl sv. František Salesský; ale po jeho smrti (1622) získal ji Du Verger, opat st.-cyranský, spolu s oběma kláštery jansenismu; *z.* 1661.

Arndt 1. Arnošt Mořic, protest. spisovatel, *n.* v Schoritzu na Rujaně, stud. v Greifswaldě a Jeně, od 1800 prof. dějepisu na univ. v Greifswaldě, zúčastnil se 1812—1815 horlivě publicisticky hnutí protifrancouzského, stal se 1818 prof. dějepisu na universitě bonnské, zasazoval se o sjednocení katolicismu a protestantismu v „německo-křesťanskou církev", později však bojoval proti katolicismu a hlásal „vývoj k osobnímu náboženství a návrat ke zdrojům křesťanství"; horlil pro svobodu vědy, ale byl nepřítelem všeho radikalismu (zejména D. F. Strausse), *z.* 1860; *sp.* řadu náboženských básní a písní („Ich weiss, an wen ich glaube . . ." a j., a pojednání „Über den gegenwärtigen Stand des Protestantismus" (1844). Srvn. *Ernst Müsebeck*, „E. M. Arndt und das kirchlich-religiöse Leben seiner Zeit" (1905). — **2.** Augustin S. J., spisovatel německý a polský v oboru biblickém, asketickém a církevně-právním; *n.* z protest. rodičů 1851 v Berlíně, po absolvování protest. theologie stal se pastorem, konvertoval, vstoupil 1875 v Haliči do Tov. Ježíšovy, po skončeném noviciátu studoval theologii ve Francii a v Krakově, vysv. na kněze 1883, přednášel v kolleji krakovské církevní dějiny, kan. právo, exegesi, theol. dogm. i morálku. Později zproštěn byl professury, aby oddati se mohl celé činnosti literární; nyní bydlí ve Vratislavi, rediguje diecesní list v jaz. německém i polském „Kathol. Sonntagsblatt f. die Diöz. Breslau", „Posłaniec niedzielny"; *sp.* „Blütenstrauss aus Luthers Werken" (1875; 5. vyd. 1907), „Wo ist Wahrheit? Gründe, die mich bewogen haben zur kathol. Kirche zurückzukehren" (Freib. i. Br. 1880, 2. vyd. 1905), „Directorium confessariorum" (1885), „Fénelons aszetische Schriften" (3 sv. Řezno 1886—87), „Der hl. Stanislaus Kostka" (t. 1888, 2. vyd. 1905), „Święty Stanisław Kostka" (1898, do češtiny přel. Al. Štěp 1899), „Perła cnót. Uwagi i przykłady dla młodzieży wedle O. v. Dossa" (Krakov 1888), „Streiflichter aus der österr. Volksschule" (1889), „De praestantia Instituti Soc. Jesu" (1890), „Odpusty. Podręcznik dla duchowieństwa i wiernych. Na podstawie niemieckiego dzieła księdza Fr. Beringera" (1890), „De rituum relatione iuridica ad invicem" (1895), „De libris prohibitis commentarii" (1895), „Vita et miracula S. Stanislai Kostkae, auctore Urbano Ubaldini S. J. excussit, auxit et in lucem edidit Aug. *A.*" (Brusel 1897), „Konferenzen über die Konstitutionen der geistlichen Jungfrauen der hl. Ursula nach dem Institute von Bordeaux" (1897), „Betstunden zur

*

Verehrung des Allerheiligsten Altarsakramentes" (1897, 33. vyd. 1907, také polsky: „Godzinki adoracyi Najśw. Sakramenta" 1897, 2. vyd. 1897), „Biblia Sacra, Heilige Schrift" (Řezno 1898—1900, 4. vyd. 1907), „Gebräuche der Kongregation der Grauen Schwestern von der hl. Elisabeth aus dem Mutterhause in Breslau" (1899), „Handbüchlein der Mässigkeits-Bruderschaft" (1900), též polsky: „Bractwo wstrzemięźliwości" (1900), „Vorschrift über Verbot der Bücher" (1900), „Novizenbüchlein d. Grauen Schwestern für die Frauen-Kongregationen" (1901), „Die kirchl. Rechtsbestimmungen" (1901), „Kandidatenbüchlein d. Grauen Schwestern" (1901), „Die vier hl. Evangelien" (1903), „Das neue Testament" (1903), „Was ist Wahrheit?" (1901, 2. vyd. 1905), „Jubiläumsbüchlein" (9. vyd. 1901), „Der Jubiläumsbeichtvater" (1901, 3. vyd. 1904), „Dem Bonifatiusverein gewährte Gnaden" (1902), „Die Episteln u. Evangelien des Kirchenjahres" (1905), „Neues Testament", kapesní vyd. (1905, 2. vyd. 1907); mnoho článků uveřejnil *A.* v různých časopisech. Nejdůležitější prací *A*-ovou jest výše uvedený nový německý překlad Písma sv. z Vulgaty, pořízený na základě překladu Allioliova a approbovaný Sv. stolicí. — 3. (Arnd) Jan, mystik protestantský, *n.* 1555 v Ballenstedtu (Anhaltsko), *z.* v Celle 1621 jako gen. superintendent lüneburský; vzdělal se spisy mystiků středověkých, zvl. sv. Bernarda, Taulera a Tomáše Kempenského, což mu od souvěrců vykládáno ve zlé; byl předchůdcem pietismu (v. t.). Z jeho spisů největší obliby došly a do mnohých jazyků přeloženy byly zvláště: „Vier Bücher vom wahren Christentum" (1603, 1606—9, do češtiny přeložil Michal Longolius, v Praze 1617, 2. vyd. 1715, 3. v Prešpurku 1783) a „Paradiesgärtlein" (1612, do češt. přel. Matěj Bél: „Rajská zahrádka, plná křesťanských ctností, jenž skrze vroucné, nábožné modlitby do duše vštípené býti mají", 1720 [bez m.], Prešpurk 1777, v Praze 1782, 1785, 1811). Spis „Informatorium biblicum", dle Wernsdorfa *A*-ovi neprávem připisovaný, vyšel v překladu českém pod titulem „Informatorium biblicum. Naučení z písma o křesť. životu a blahoslavené smrti" (1723). Mimo to *sp. A.*: „Ikonographia oder Bericht von denen Bildern, deren Ursprung und Gebrauch und Missbrauch" (Halberstadt 1596), „Bedenken über die deutsche Theologie" (1597, 1611), „Postilla, Auslegung der sonn- u. festtäglichen Evangelien" (Lip. 1616) a j. Srvn. *J. F. Arndt*, „Joh. Arndt, ein biographischer Versuch" (1838), *Pertz*, „De Ioanne Arndtio ejusque libris, qui inscribuntur ‚De vero christianismo'" (1852). — 4. Jan Fridrich Vilém, *n.* 1802 v Berlíně, stud. od 1820 theologii v Berlíně, byl pod vlivem Neandra, Marheineka a Tholucka, zvl. pak G. F. A. Strausse, stal se 1833 kazatelem v Berlíně; působil svými kázáními ve prospěch positivního křesťanství, horle proti nemravnosti, nevěře a racionalismu, a dosáhl jimi veliké obliby u obecenstva a zvl. u dvora (Fridricha Viléma IV., cís. Augusty). Kázání jeho vycházela také tiskem a došla značného rozšíření. *A.* přidržoval se protestantské mystické asketiky a pietismu, zvl. Jana Arndta (jehož životopis vydal 1838); v homiletických jeho pracích jeví se zdůrazněni díla spásy, dobrý dar pozorovací a hluboká psychologie. *A. z.* 1881.

Arndts 1. Ferdinand, *n.* 1755, farář a arcikněz mendský, *z.* 1823, byl literárně činný v oboru církev. práva. Srvn. *Felder* I, 6—8, *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 887. — 2. Karel Ludvík, ryt. z Arnesbergu, vynikající právník a katol. politik, *n.* 1803 v Arnsbergu (Vestfálsko), působil jako univ. prof. od 1836 v Bonnu, od 1839 v Mnichově, od 1855 ve Vídni, byl 1871 povýšen do stavu šlechtického, 1874 vstoupil na odpoč., *z.* 1878 ve Vídni. R. 1844 byl členem bavorské zákonodárné komise a v letech 1848—1849 byl členem frankfurtského parlamentu. Hlavní dílo jeho jest „Lehrbuch der Pandekten" (1850—52, jež r. 1885—86 přel. do češtiny (Praha, péčí Jednoty právnické), a „Iurist. Encyklopädie u. Methodol." (Stuttg. VIII. vyd. r. 1887.

Arne Tomáš Augustin, anglický skladatel, *n.* 1710 v Londýně, *z.* 1778, složil mimo jiné oratoria „Abel" (1742) a „Judith" (1764).

Arneiro d' José Augusto Ferreira Veiga, vicomte, portug. skladatel, *n.* 1838 v Macao v Číně, stud. práva v Coimbře, pak od 1859 vzdělával se v hudbě; *z.* 1903 v San Remo; hlavní jeho skladbou jest „Te Deum" (1871).

Arnestus v. Arnošt.

Arnet Taddeáš, řeholní kanovník kl. v Beromünsteru ve Švýcarsku, školní inspektor, *n.* 1850 v Rootu, sepsal několik divadelních her (drama „Winkelried" 1891 a j.) a apolog. spis „Die Predigt des Satans" (1896).

Arneth Michael, řehol. kanovník sv. Augustina v kanonii sv. Floriana, prof. bibl. studia a posléze opat, *z.* 1854; *sp.* „Die Unterschiede zwischen rationeller und katholischer Schriftauslegung (Linec 1816), „Ueber die Bekanntschaft Marcians mit unserem Kanon des N. T. und insbesondere über das Evangelium desselben" (t. 1807). Srvn. *Hurter*, Nomenci. III² (1895), 1022.

Árni Thorláksson, biskup skálholtský na Islandě, *n.* 1237, *z.* 1298, biskupem od r. 1269. Vzdělání nabyl doma na Islandě, hlavně u opata thykkvabaerského Branda. Jako biskup horlil o zachování coelibátu kněžského a o to, aby majetek a požitky kostelní z rukou laických byly převedeny do správy a moci církevní. Island v letech 1262—67 byl se pokojně podrobil králům norskými, a Árni Th. pomáhal králi Eirikovi Magnússonovi uvésti na Island nový zákoník (Jónsbók), což se stalo r. 1281. Již před tím, 1275, přijal obecný sněm (althingi) přičiněním biskupovým nové právo církevní, které Árni sestavil podle chystaného norského církevního práva arcibiskupa trondhjemského Jóna, svého metropolity, přihlížeje však ke starému domácímu právu církevnímu. V podstatě přimyká se toto právo jako Jónovo norské k právu kanonickému. (Viz Árna biskups saga v Biskupa sögur I, str. 680—786, Kodaň 1858, *Mogk*, Geschichte der norw. isländ. Literatur² str. 795 a 922, Strassburg 1904.) *Vný.*

Arnim Harry, hrabě, diplomat, *n.* 1824, byl od 1864 pruským vyslancem u papežského dvora, hleděl v době sněmu vatik. pohnouti Prusko ku vměšování se do jednání sněmovního, vyjednával 1870 tajně s Piemontany a při vzetí Říma 2. září 1870 zaujal zjevně stanovisko papeži nepřátelské; od 1871 byl vyslancem v Paříži, nepohodl se v mnohých otázkách s Bismarckem, 1874 obviněn ze zpronevěření důležitých aktů, odvolán a odsouzen; prchl však do ciziny, *z.* v Nizze 1881. Na obhájení svých církevně-politických názorů *sp.* „Der Nuntius kommt" (1878) a „Quid faciamus nos" (1879).

Arno 1. probošt kl. reichersbergského v Bavorsku, Can. reg., *n.* kol. 1100, *z.* 1175, zasazoval se horlivě o reformu řehol. kanovníků, hájil obratně a důmyslně učení o skutečné přítomnosti Kristově v nejsv. Svátosti, jakož i nauk christologických, zvl. proti obnoviteli adoptianismu Folmarovi (v. t.); *sp.* „Scutum canonicorum regularium" (*Migne*, PL CXCIV, 1493—1528), dílo důležité pro dějiny řeholních kanovníků, „Apologeticus contra Folmarum" (vyd. *Weichert* v Lipsku 1888). — 2. arcib. solnohradský v. Arn. — 3. biskup virdpurský 855—892, vyznamenával se ctnostným životem a horlivostí; vystavěl nový dóm, zúčastnil se několika sněmů říšských (884, 890) a synod (868,

888), podnikl výpravu proti pohanským Slovanům polabským, od nichž úkladně zavražděn, an právě sloužil mši sv. (dle podání stalo se tak v dědině nyní zvané Klaffenbach poblíž města Kamenice v Sasku); *A.* pokládán byl v dřívějších dobách ve Francích za svatého (pam. 13. čce.), ale kult jeho zanikl.

Arnoald (Arnoaldus) sv., biskup metský 599 až 607.

Arnobius 1. apologeta, *n.* v Africe, učil jako pohan v Sicce (Sicca Veneria) v Africe řečnictví za panování Diokleciánova (284—305). Dle sv. Jeronyma byl snem pohnut, aby se za přijetí do křesťanství hlásil; poněvadž však jej biskup jako bývalého protivníka církve přijmouti nechtěl, až by důkaz svého opravdového úmyslu podal, zpracoval na rychlo své: „Disputationes adversus gentes [nationes] libri VII." Ve spise tom odkrývá sice nesrovnalosti a bludy pohanů, ale v hájení křesťanství jest méně šťastným a není též dogmatických bludů prost. V prvních dvou knihách vyvrací výtku, že křesťanství zavinilo tehdejší bídu. Tři knihy následující vyvracejí pohanské náboženství a dvě poslední odmítají výtku, že křesťané jsou bezbožní nemajíce chrámů, obrazů a obětí. Než z jeho apologie vysvítá, že nevnikl dosti do učení křesťanského; neboť podle názoru filosofie novoplatonské jsou mu bohové pohanští, jestliže bytují, nebeskými mocnostmi, nižšími bohy, a Bůh křesťanský deus princeps, deus summus; Krista Pána pokládá za Boha, než podřaďuje ho jako bytost nižší Bohu Otci a domnívá se, že Kristus Pán není vtělený Bůh, ale že v něm přebývá toliko Bůh způsobem zevnějším; duše lidská, ne od Boha, ale od bytosti nižší stvořená, jest něčím středním mezi Bohem a hmotou, není podle své bytnosti nesmrtelnou, ale stává se milostí Boží dlouhovékou, longaeva, anebo ustavičnou, perpetua. Jeho sloh jest nejasný a rozvláčný. Jeho apologie vydána po prvé od Fausta Sabaea v Římě 1543, posléze od A. Reifferscheida v „Corpus script. lat. IV." (Vídeň 1875) Srv. *Bardenhewer*, Gesch. d. altkirchl. Liter. II, 464—472. — **2.** na rozdíl od předešlého zvaný mladší, dle některých rodem z Gallie, dle jiných z Illyrie, žil v Římě, *sp.* kol. 460 obšírné allegorisující výklady žalmů („Commentarii in psalmos", vyd. *Migne* PL. LIII, 327), v nichž potírá nauku o milosti sv. Augustina. Neprávem přičítají se mu „Adnotationes ad quaedam evangeliorum loca" (*Migne* PL. LIII, 569), jež dle mínění B. Grundla (Theol. Qu.-Schr. 1897, 555) pocházejí z doby předkonstantinské, jakož i „Conflictus Arnobii catholici cum Serapione Aegyptio" (*Migne* PL. LIII, 239), v němž vyvrací se hlavně monofysitismus a dovozuje shoda učení papeže Lva I. s učením sv. Athanasia a Cyrilla (dle mínění B. Grundla sepsal tento spis kol. 452 jakýsi římský mnich Arnobius). Za to možno *A*-ovi mladšímu přičísti spis „Praedestinatus sive praedestinatorum haeresis et libri s. Augustino temere adscripti refutatio" (*Migne* PL. LIII, 587). Srvn. *Bardenhewer*, Patrologie[2] 533, *Hurter*, Nomencl. I[3] (1903), 407.

Arnold 1. z Arnoldsweileru, sv. v IX. stol., rodem Řek, hudebník při dvoře Karla Vel., vynikal neobyčejnou bezúhonností mravů a láskou k chudým, obdržel od krále Bürgelwald (v někd. vévodství jülišském), kdež se v Ginnezwilleru usadil a dle tamního sídla svého z „Arnoldsweileru" se nazýval, *z.* t. a pochován v tamní kapli. Památka 18. čce. Papež Lev XIII. potvrdil 1886 starobylou úctu jeho a rozšířil slavení svátku jeho na celou arcidiecesi kolínskou. — **2. z Badeta** v. Arnald. — **3.** Bernard O. Praed. v Cahorsu, *z.* 1334, *sp.* Expositio in Apocalypsin". Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[3] (1906), 562. — **4.** de Biscalis (Arnaldus de Episcopali) O. Carm., biskup v Galtelli-Nuovo 1348—65, *sp.* „Distinctiones in magistrum sententiarum in epitomen redactae" (Paříž 1541). Srvn. *Hurter* II[3] (1906), 627. — **5.** (Arnald, Ernald) OSB., opat bonnevallský (bisk. chartresské) 1144—56. Doplsoval si se sv. Bernardem a sepsal ku přání mnichů clairvauxských jeho životopis; *z.* v Marmourtiersu; *sp.* také spis o hexaemeru, homilie o žalmu 132., o darech Ducha sv., o sedmi slovech Pána Ježíše na kříži, o skutcích Kristových („De cardinalibus operibus Christi"), o životě P. Marie. *Migne*, PL. CLXXXIX, 1507—1760. — **6.** Brescijský (z Brescie), rod. z Brescie, kněz; uchopiv se idei reformátorských, kázal proti nezdrželivosti a bohatství duchovenstva; zejména tvrdil, že žádný duchovní, který má pozemské statky, nemůže býti spasen. Jsa přísným asketou, získal sobě lid, který s duchovenstvem spory začal. Biskup zažaloval jej u všeobecné synody lateránské II. (1139), kteráž jej jako buřiče z Itálie vypověděla. Odebral se do Francie, a hledě svému hoření proti duchovenstvu dáti dogmatický základ, upadl v bludy. Ve Francii spojil se s Abaelardem a byl spolu s ním odsouzen, prchl do Švýcar a začal asi okolo tohoto času bludařsky učiti o Svátosti oltářní a o křtu dítek. Po smrti Innocence II. navrátil se do Říma a postavil se jako demagog v čelo strany odbojné, až konečně založil republiku dle antického vzoru, za papeže Hadriana IV., padl v moc císaře Bedřicha I. Rudovousa a byl 1155 před branou římskou „del popolo" oběšen, a mrtvola jeho spálena. Popel vhozen do Tiberu. Jeho stoupenci Arnoldisté (též Politici zvaní) byli pro úplné oddělení církve od státu a byli od pap. Lucia III. mezi kacíře počítáni, r. 1184 na sněmu ve Veroně odsouzeni a světskou mocí pronásledováni. Srvn. *H. Francke*, Arnold von Brescia u. seine Zeit (Curych 1825), *Giesebrecht*, Arnold von Brescia (Mnichov 1873). — **7.** Corbijský OSB. v kl. u sv. Matěje v Trevíru, vyučoval kol. 1063 na tamní škole; *sp.* pojednání o computu, zveršoval přísloví Šalomounova, jakož i cyklus paschální — **8.** Fridrich August, *n.* 1812 v Halle, studoval t. východní jazyky a bohosloví, byl dlouhá léta funkcionářem u „Morgenländ. Gesselschaft" a prof. semit. řeči v Halle. *Z.* 1869. Vydal „Palästina (Halle 1845), „Abrisz der hebr. Formenlehre (t. 1867), „Moallakat" (t. 1850), „Chrestomathia arabica" (t. 1853). — **9.** Gottfried, prot. pietista a církev. historik, *n.* 1666 v Annaberku, stud. theol. ve Vittemberku, seznámil se v Drážďanech se Spenerem (v. t.), k jehož pietistickému směru se připojil; od 1697 byl prof. církev. dějin v Giessenu, ale již násled. roku místa toho se vzdal a odešel do Quedlinburku, kdež *sp.* „Unpartaiische Kirchen- u. Ketzer-Historie" (1699 až 1700; v díle tom z antipathie k soudobým poměrům náboženským líčí sympathicky právě „kacíře" předešlých věků) a „Geheimnis der göttl. Sophia" (1700, spis pietist.-mystický), 1701 stal se zám. kaplanem v Allstädtu, potom pastorem ve Werbenu; vydal více než 50 spisů (z nich uvádíme: „Historia et descriptio theologiae mysticae, seu theosophiae arcanae et reconditae, itemque veterum et novorum mysticorum" [Frankfurt 1702], „Historie von der Lehre, Leben u. Taten der beiden Apostel und Jünger Christi, Petri und Pauli" [Rostock 1708], „Kurzgefasste Kirchen-Historie des alten u. neuen Testaments" [Lipsko 1697!] a mimo to řadu zdařilých písní duchovních; *z.* 1714. Srvn. *Franz. Dibelius*, „Gottfried Arnold, sein Leben und seine Bedeutung für Kirche u. Theologie" (Berlin 1873). — **10.** (Arnulf), bisk. halberstadtský 996 až 1023, zúčastnil se bojů proti polskému knížeti Boleslavovi; zachoval se jeho list k bisk. vircpurskému Jindřichu, v němž jej vybízí, aby svolil k založení biskupství bamberského („De institutione episco-

patus bambergensis" v *Migne* CXXXIX, 1493). — 11. z Harflu, *n.* kol. 1471 ze šlecht. rodu vévodství jülišského, vykonal v letech 1496—99 cestu po zemích východních, vyličil ji dolnorýnským nářečím (vyd. Grootc 1860). — 12. Jan, *n.* v Mnich. Hradišti 1785, vysv. na kněžství v Litoměřicích 1807, působil v duchovní správě, posléze jako farář v Miletíně, 1838 vstoupil na odpočinek a odebral se do Prahy, kdež činně se zúčastnil ruchu vlasteneckého, jeho působením založena „Měšť. beseda" v Praze; byl velikým příznivcem studující mládeže a proslul dobročinností; *z.* 1872. Srvn. *Ant. Rezek*, „Zápisky faráře Jana Arnolda o roku 1848 a o době reakční" ve „Sborníku historickém" III (1885), 350. — 13. Jan Bernardin S. J., *n.* v Opavě 1662, vstoupil do Tov. Ježíš. 1680, *z.* v Nise 1726; *sp.* „Conciones in omnes anni Dominicas" (Augšp. a Dilingy 1709), „Janus sacer, sive conciones in festa et gesta sanctorum" (t. 1709), „Metamorphosis Metamorphoseos, seu Poetica transmutatio rerum a potiori in materia sacra, prout Ovidius in materia profana prius finxit, carmine hexametro" (Praha 1713). *Pelzel*, Jesuiten 136, *Backer-Sommervogel* I, 563. — 14. Josef, tyrolský malíř, *n.* 1788, *z.* 1879 v Inšpruku; provedl veliký počet maleb v různých chrámech tyrolských. — 15. Josef mladší, syn před., *n.* 1823, *z.* 1862, rovněž malíř; provedl některé malby chrámové společně s otcem, některé také samostatně. — 16. Karel Franklin, evang. theol., *n.* 1853 ve Williamsfieldu (Sev. Amerika), od 1895 prof. církevních dějin na evang. theol. fakultě ve Vratislavi; *sp.* „Die Neronische Christenverfolgung" (1888), „Studien zur Plinianischen Christenverfolgung" (1888), „Cäsarius von Arelate und die gallische Kirche seiner Zeit" (1894), „Die Vertreibung der Salzburger Protestanten" (1900), „Die Ausrottung des Protestantismus in Salzburg" (1900, 1901). — 17. z Kolína, druhý stavitel domu v Kolíně n. R. 1280—1301; od něho a od syna jeho Jana (*z.* 1330) pochází dokončení presbytáře, jakož i návrh k pětilodní části západní. — 18. biskup lubecký od 1449, učený kanonista, byl před tím professorem na různých universitách, úřad svůj biskupský zastával horlivě, zúčastnil se i jednání politických, zejména r. 1465 vyjednával v Toruni o mír mezi Poláky a řádem něm. rytířův; *z.* 1466. — 19. opat bened. kláštera sv. Jana v Lubeku na poč. XIII. stol., *sp.* mezi 1204 a 1209 pokračování kroniky Helmoldovy pod názv. „Chronica Slavorum"; *z.* 1212 (Mon. Germ. Ss. XXI, 115). — 20. Mikuláš, prot. theol. polský, *n.* v Leštné 1618, žák Komenského, od 1651 prof. theol. ve Franekeru, kárał přikře Komenského, že vydal 1657 spisek „Lux in tenebris". Když Komenský se hájil spisem „Vindicatio famae et conscientiae" (1659), napsal *A.* proti němu spis „Discursus theologicus contra Comenii praetensam Lucem in tenebris seu prophetias Cotteri, Poniatowiae et Drabicii vulgatas" (1659). Mimo to *sp.* proti sociniánům: „Religio sociniana seu catechesis Racoviana major publicis disputationibus refutata" (1654), „Atheismus Socinianus a Johanne Bidello, Anglo, sub specioso Scripturae titulo orbi obtrusus, iam asserta ubique Scripturarum Sacrarum veritate, detectus atque refutatus" (1659) a j. Srvn. *Fr. J. Zoubek*, „O Komenského polemikách theologických" v ČČM. 1886, 48 n. — 21. (Arnald) Montaneri O. Min. ve XIV. stol. v Puig Cerdanu v Katalonii; inkvisice zakročila proti jeho smělým propositím („Christus et apostoli nihil habebant nec in proprio nec in communi", „Nullus potest damnari, qui deferat habitum s. Francisci" a j.). — 22. (Arnoudt, Aernoudt), Petr Jan S. J., *n.* v Belgii 1811, vstoupil do Tov. Ježíš. v Americe 1831, *z.* v Cincinnati 1865; *sp.* „De imitatione Sacri Cordis Jesu libri quatuor" (Einsiedeln 1863, 2. vyd. t. 1864, 3. vyd. v Tournay 1872), kterýžto spis přel. byl do něm., angl., špan., holland., franc., maďarš., vlaštiny, portugalštiny; do češtiny přel. jej P. *Cyrill Frant. Kančra* OSB.: „Následování nejsv. Srdce Ježíšova" (Asketické bibl. č. 8, v Brně 1881). — 23. *z* Protzanu, kanovník ve Vratislavi, *z.* 1338, *sp.* knihu formulí s listinami důležitými pro dobu biskupů Jindřicha a Nankera (vyd. *Wattenbach*, Cod. dipl. Siles. V, 1862). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[3] (1906), 581. — 24. z Quedlinburgu, 1252 kaplan abatyše Gertrudy z Quedlinburgu, zanechal zprávy o založení praemonstr. kláštera mildenfurthského (vyd. Bern. Schmidt 1883). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[3] (1906), 285. — 25. Samuel, angl. skladatel, *n.* 1740 v Londýně, od r. 1783 varhaník a komponista král. kaple, od 1793 varhaník opatství westminsterského, *z.* 1802; nejzasloužilejším jeho činem jest r. 1790 vydané pokračování (4 sv.) sbírky církv. skladeb angl. komponistů XVI.—XVIII. století pod názvem „Cathedral-Music", kterouž vydávati započal W. Boyce 1760. — 26. ze Selenhofenu, arcib. mohučský 1153—1163, od r. 1151 kancléř krále Konráda III., jímž zůstal i za císaře Bedřicha I., plnil povinnosti své svědomitě; vraceje se z Italie, byl od nepřátel svých zavražděn. — 27. Tobiáš S. J., *n.* v Šumberce (Schönberg) na Moravě 1597, vstoupil do Tovaryšstva 1618, působil s úspěchem jako kazatel, od r. 1625 byl ředitelem semináře v Praze, 1630 poslán do Svidnice, když tam zakládána byla nová kollej; *z.* v Kladsku 1645; *sp.* „Bericht vom betrübten Zustand der armen Seelen im Fegefeuer" (z lat. spisu, jejž sepsal P. Martin Roa S. J., Znojmo 1635 n. 1636), „Affectus varii et preces" (Linec 1637), „Geistliches Hauskämmerlein" (Kolín b. r., 2. vyd. t. 1648), „Schránka duchovní, t. j. rozličná a pěkná duch. cvičení" (v Praze 1657, 4. vyd. t. 1677). Srvn. *Pelzel*, Jesuiten 22, *Jireček*, Rukověť I, 23, *Backer-Sommervogel*, I, 562. — 28. Tongernský (A. Luydius, de Lude), Can. reg., *n.* v Tongernu, 1494 byl děkanem artistické fakulty v Kolíně, prof. theol. a kanon. práva t., zasáhl do sporu Reuchlinova (v. t.) o talmudu; tehdáž napsal: „Tractatus articulorum seu propositionum XLIII male sonantium, ex libello Ioannis Capnionis sive Reuchlini, cui titulus Oculare speculum, desumptarum" (Kolín 1513) a „Responsiones ad articulos quinquaginta, quibus Capnion Iudaeorum Thalmud salvare visus est" (t. 1513); mimo to *sp.* kommentář k Juvenalovi a pojednání „Contra sacerdotes concubinarios"; *z.* 1540 v Leidenu. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[3] (1906), 1233. — 29. Valentin, zvonař v Č. Budějovicích, slil tyto zvony: 1613 do Stráže (v Budějovicku), 1613 do Týna n. Vlt., 1616 do Klatov a j. Srvn. *Rybička*, „O českém zvonařství", 43. — 30. Vesaliensis v. Haldrein. — 31. z Villanovy v. Arnald. — 32. (Arnulf) z Vohburgu OSB., kol. 1035 převor kl. sv. Emmerama v Řezně; *sp.* „De miraculis b. Emmerammi" a dialog „De memoria b. Emmerammi et ejus cultorum" (*Migne* PL CXLI, Mon. Germ. Ss. IV, 543.). Srvn. *Hurter*, Nomencl. I[3] (1903), 966. — 33. Vojtěch, zvonař v Č. Budějovicích, přelil 1630 zvon do chrámu sv. Jiljí v Milevsku, 1633 přelil zvon do děk. kostela v Táboře, 1636 slil zvon do kostela v Myslivě. Srvn. *Rybička*, O českém zvonařství, 43. — 34. probošt vyšehradský 1215—40, příbuzný krále Přemysla I., byl spolu kancléřem královským, kteréžto důstojenství za něho spojeno bylo trvale s probošstvím vyšehradským.

Arnoldi 1. Bartoloměj Aug. Er., Lutherův učitel a potom jeho odpůrce, *n.* 1465 v Usingenu (Nassavsko), odkudž zván byl „Usingen"; studoval na universitě v Erfurtě, k domluvě Lutherově vstoupil 1512 do řádu augustiniánského, stal se 1514 doktorem theologie. Marně snažil se Luther

sobě ho získati; *A.* zůstal církvi věren; 1522 stal se kazatelem v dómě a hájil slovem i písmem nauky od novotářů napadané; 1525 musil z Erfurtu ustoupiti do Vircpurku, kdež pokračoval v boji proti protestantismu, zúčastnil se 1530 sněmu v Augšpurku, *z.* ve Vircpurku 1532. Ze spisů jeho uvádíme: „De Ecclesia catholica" (Erfurt 1522), „De matrimonio sacerdotum et monachorum" (t. 1523), „De falsis prophetis tam in persona quam in doctrina vitandis a fidelibus; de praedicatione Evangelii recta et munda" (1 25), „De merito bonorum operum" (t. 1525), „De tribus necessario requisitis ad vitam christianam, quae sunt: gratia, fides, opera" (Vircpurk 1526), „De invocatione et veneratione sanctorum" (t. 1528). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1262. — **2.** František, farář v Cölnu (Coellenu) na Labi naproti Mišni; v prudkém sporu, jenž 1531 veden byl mezi Lutherem a vévodou Jiřím Saským, zúčastnil se *A.* několika malými spisy, stoje na straně vévodově proti Lutherovi. — **3.** Jan S. J., *n.* 1596 ve Warburgu (Vestfálsko), vstoupil 1617 do Tovaryšstva Ježíšova, od 1630 působil jako missionář v biskupství verdenském, 1631 u Bisselhövede v Hannoversku od haeret. sedláků přepaden a umučen. — **4.** Jindřich, *n.* 1405 v Hildesheimu, prof. v Basileji 1449, vstoupil do řádu kartouzského t., stal se převorem, *z.* 1487; *sp.*: „Litania contra Turcos", „Chronica fundationis Carthusiae in Basilea minori" a „De commendatione caritatis" (vyd. *Pez*, Bibl. asc. VI. 1—215), „De Immaculata conceptione B. V. Marie" (Antverpy 1527). — **5.** Matěj, *n.* 1809, bratr biskupa Viléma Arnoldiho, narozen r. 1809, byl kanovníkem v Trevíru, *z.* 1884, *sp.* „Kommentar zum Evang. des hl. Matthäus" (Trevír 1856). — **6.** Vilém, biskup trevírský, *n.* 1798, 1821 vysv. na kněze, působil jako professor v semináři trevírském, od 1826 jako farář; stal se 1834 kanovníkem, 1842 biskupem trevírským, staral se o povznesení náboženského života, 1844 dal vystaviti k veřejné úctě roucho Páně, čímž vzbudil t. zv. „německokatolické" hnutí v kruzích církvi nepřátelských; *z.* 1864; byl také literárně činným, přeloživ část homilií sv. Jana Zlatoústého na listy sv. Pavla (sv. 1—6, 1831—40); jeho kázání vydal J. Kraft (3 sv. 1868—70).

Arnoldisté v. Arnold 6.

Arnolfo 1. di Cambio, *n.* kol. 1232 (dle jiných 1340), *z.* 1310 ve Florenci, jeden z nejpřednějších architektů ital. v době gotické; 1294 započal stavbu chrámu Santa Croce a 1296 nového domu ve Florenci. — **2.** di Firenze, sochař, *n.* kol. 1250, žák Mikuláše Pisana, z prací jeho vynikají: náhrobek kardinála de Braye v S. Domenico v Orvietu, tabernákl v San Paolo fuori le mura v Římě, náhrobek Bonifáce VIII. Někteří pokládají Arnolfa architekta a Arnolfa sochaře za jednu a touž osobu.

Arnoltové, rodina českých knihtiskařů v XVII. a XVIII. stol., jejímž zakladatelem byl Jan *A.* rodem z Lehnice na poč. XVII. stol. Syn jeho Jan zařídil si r. 1653 tiskárnu v Litomyšli a r. 1669 i v Menším Městě Pražském. Přeložil z něm. spisek Apatyka duchovní i tělesná (v Praze 1679). T. Pešina, jenž u něho spisy své tisknouti dával, byl mu přátelsky nakloněn, tak že mu jako comes palatinus r. 1668 vymohl i erb s predikátem „z Dobroslavína". Syn Janův, Karel Ferdinand *A.* z Dobroslavína, oddal se studiím, i byl povýšen r. 1720 na mistra filosofie, a studoval nějaký čas i práva. Spravoval po dlouhá léta výborně tiskárnu po otci svém zděděnou, později však jiná zaneprázdnění úřední nedovolovala mu vésti ji v rozsáhlejší míře; byl císařským radou, primátorem Menšího Města Pražského a přísedícím komise rektifikační (*z.* asi r. 1741).

Arnoltice (Arnsdorf, Arnoldi villa), fara v diec. litoměřické ve vik. kamenickém u Ústí nad Labem, 3434 katol., obyv. něm., patron: kníže Karel z Clary-Aldringen. *A.* jest pojmenování chybné; starý správný název český jest Komonin; farní kostel byl tu již ve XIV. stol.

Arnon, *hbr.* 'Arnón, *LXX* 'Αρνών, řeka vtékající do moře Mrtvého; tvořila severní hranici území moabského, dělíc je od území Amorrhejských; později byla jižní hranicí území kmene Rubenova. V Písmě svatém často o *A.*-u činí se zmínka. Nyní Vádi el-Módžib.

Arnošt (Ernestus) 1. Bavorský, nejmladší syn vévody Albrechta Velikomyslného, arcibiskup a kurfirst kolínský, *n.* 1554, *z.* 1612, rozhodný odpůrce protestantismu; hlavně jeho úsilím udržel se katolicismus v Porýní a ve Vestfálsku. *A.* založil několik jesuitských kollejí, uvedl řád kapucínský; na říšských sněmech hájil rozhodně zájmů církve katolické. — **2.** lantkrabí **hessenský**, *n.* 1623 v Kasselu, ve třicetileté válce, již se v letech 1641—1648 činně jako vojevůdce zúčastnil, stál na straně protestantské; muž učený, přítel Leibnizův; 1652 přestoupil ve Vídni k církvi katolické, *z.* 1693 v Kolíně; *sp.* „Conversionis ad fidem catholicam motiva" (Kolín 1652), „Ad Ch. Calixtum epistola peremptoria" (t. 1654), „Lettre aux 5 ministres de la religion prétendue réformée de Paris" (Luttich 1663), „Pourtrait ou description de la vie du Prince Ernest" (1669), „Extrakt des veri et discreti catholici" (Frankfurt 1673). — **3.** arcibiskup **magdeburský**, syn kurfirsta Arnošta Saského, *n.* 1464, 1476 zvolen za arcib. magdeburského, 1489 konsekrován; *z.* 1513. — **4.** blah., první opat kláštera **neresheimského**, putoval do Svaté země, upadl do rukou Saracénů, kteří jej usmrtili 13. července 1096. Srvn. *Stadler*, Heiligen-Lexikon 87, *Kulda*, Církevní rok I, 335. — **5. z Pardubic**, arcibiskup pražský (r. 1344 až 1364), syn Arnošta z Hostyně, král. purkrabí v Kladsku, jenž v letech 1327—1330 získal panství pardubické směnou za hrad Vizemburk, a chotě jeho Adléty, narozený z počátku XIV. stol., byl žákem farní školy u P. Marie v Kladsku, po té na učení v Broumově a Praze, načež k odborným studiím zabral se do Italie. Pobyt jeho v cizině prodloužil se do 14 let. V tom čase Arnošt trval nejprv na universitách v Bologni a Padově, kdež dosáhl stupně licenciátu v právech, potom při dvoře papežském v Avignoně. Jak se zdá, služby konané při kurii zjednaly mu přízeň krále Jana Lucemburského a Karla, syna jeho. O přijetí Arnošta

Obr. 229. Arnošt z Pardubic. (Poprsí v triforiu domu sv. Víta v Praze.)

do kapitoly pražské nejsme zpraveni. Když roku 1339 děkan Předbor povýšen byl za probošta, Arnošt stal se jeho nástupcem v děkanství. K hodnosti duchovní přibyly záhy mimořádné starosti světské tím, že závěti otcovou r. 1340 ustanoven byl správcem rodinného jmění, ano i poručníkem svých bratranců. V létě r. 1342 meškal jako vyslanec krále Jana v Avignoně; v týž čas milostí papežskou došel kanonikátu ve Vratislavi. Po smrti Jana z Dražic kapitola většinou hlasů zvolila jej biskupem (14. ledna 1343). Že však proti volbě zdvižen byl odpor se strany probošta Jindřicha a některých kanovníků, Arnošt odcestoval do Avignonu hájit osobně svého práva. Papež Klement VI., vyhradiv si již dříve osazení biskupské stolice v Praze pro případ smrti Jana z Dražic, nemohl volbu potvrditi, nicméně jmenoval sám Arnošta biskupem (3. března), i dal posvětiti jej Janem, kardinálem-biskupem portským. Na podzim t. r. Arnošt konal synodu duchovenskou v Praze, při níž oznámil brzkou visitaci všech kostelů v diecesi. O rok později byl již arcibiskupem; neboť rozhodnutím papeže Klementa VI. (30. dub. 1344) kostel sv. Víta stal se chrámem metropolitním. V den, kdy delegáti papežští oděli jej palliem a uvedli v úřad arcibiskupský, Arnošt posvětil základní kámen nynějšího velechrámu sv. Víta (21. listop.). Přední péče jeho byla o nápravu zlořádův a odstranění mravních nedostatků, jež shledávaly se jak u duchovenstva, tak laiků. Za tou příčinou jal se upravovati sbírku norem kněžského působení (statuta provincialia) a častými žádostmi ke kurii domáhal se omezení tehdejšího zvyku, podle něhož nejdůležitější úřady duchovní osazovány byly papežskou provisí. U kněžstva trestal nemravný život, zištnost, strojivost, a zapovídal spěšné vydávání klateb na věřící; u laiků zvlášť těžce nesl lichvu, pověru (ordálie) a haeresi. Po zvolení Karla IV. za krále římského r. 1346 byl náčelníkem poselstva, vypraveného od Karla k papežskému dvoru oznámit výsledek volby a přijetí hodnosti, i zúčastnil se pak korunovace jeho v Bonně (26. listop.). Ježto zatím trůn český smrti Jana Lucemburského připadl Karlovi, Arnošt korunoval Otce vlastí novou korunou svatováclavskou v Praze dne 2. září 1347. Vykonav potom přípravy k provinciální synodě, rozepsal ji ke dni 12. listopadu 1349 a dosáhl toho, že při ní jak od suffragánů, tak představených kapitol duchovenské stanovy jím upravené byly schváleny a přijaty. V témž roce nastoupil proti flagellantům do Čech příchozím a vypudil je z diecese. O důvěře, jaké těšil se učený a zbožný arcibiskup u krále, svědčí řada fakt, z nichž aspoň některá chceme uvésti. Arnošt provázel Karla na výpravě válečné do Brandenburka (roku 1348), přebýval s ním v Norimberce (r. 1350), byl vyslancem jeho k papeži (r. 1351), zastával úřad správce zemského za dlouhé nepřítomnosti královy r 1354, stál v čele družiny, která provázela Annu, choť Karlovu, k císařské korunovaci do Italie (r. 1355), byl přítomen křtu syna císařova Václava v Norimberce (r. 1361) a meškal po boku Karlově v Brně, když bylo tam jednáno o mír mezi císařem a králem uherským (r. 1362). V odměnu služeb jeho král vděčil se vzácnými dary na rozmnožení pokladu svatovítského. Tak získav v Treviře částku hole sv. Petra, dal ji vložiti do berly Arnoštovy a vyžádal na papeži Innocenci VI. r. 1354, aby arcibiskup pražský, užívaje o svátcích berly s ostatkem, směl věřícím udělovati odpustky. Z listů, kterými papežové vyhledávali prostřednictví arcibiskupovo u Karla, seznati lze, že Arnošt byl z nejvlivnějších rádců panovníkových ve všech důležitých věcech jeho, domácích i zahraničních, an veliký duch Arnoštův a šlechetná povaha jeho činily to možné, že zbožný a horlivý pastýř duchovní byl zároveň výtečným státníkem. Po založení vysokého učení v Praze stav se kancléřem university, spolu s vyšším duchovenstvem v království přispěl ke sbírce peněz, za něž pak koupil statky pro universitu (r. 1357) a dům v Praze k umístění artistické fakulty. Ze zbožných skutků a nadání jeho připomínáme založení klášterů pro řeholní kanovníky v Kladsku (r. 1349), Jaroměři (r. 1356), Rokycanech (r. 1361) a Sadské (r. 1362), vystavění kaple sv. Antonína v presbytáři metrop. chrámu (r. 1352) a odkaz tisíce hřiven stříbra na další stavbu téhož kostela. O lidumilnosti Arnoštově svědčily špitály, které založil v Čes. Brodě, Příbrami a Libáni. Jeho štědrostí ve zlém roce 1362 bylo mnoho lidí nemajetných zachráněno od zahynutí hladem. Váže si řeholnictva, byl mu vždy obětavým příznivcem. Klášteru kladrubskému dopomohl k celle sv. Kateřiny u Přimdy (r. 1346), mnichům slovanským vykázal místo pro klášter při kostele sv. Kosmy a Damiána (r. 1347), zvelebil benediktinské proboštství ve Vrchlabí (r. 1348), potvrdil nadání kláštera v Roudnici (r. 1349). Za něho založeno bylo v Praze sedm domů řeholních: klášter benediktinek u sv. Ducha v Starém městě (r. 1346), klášter emauzský, klášter karmelitánů u P. Marie Sněžné (r. 1347), klášter řeholních kanovníků na Karlově (r. 1350), klášter augustiniánek u sv. Kateřiny v Novém městě (r. 1354), klášter ambroslánských benediktinů u sv. Ambrože tamže (r. 1355) a klášter servitů u P. Marie na Slupi (r. 1360), v diecesi pak ještě klášter augustiniánů v Bělé (r. 1345), klášter cisterciáků ve Skalici (r. 1357), klášter menších bratří v Krumlově (r. 1358) a klášter klarisek tamže (r. 1358). Ke zvýšení pobožnosti Arnošt zavedl svátek Přenesení sv. ostatků (konaný dne 2. ledna) a „den svátostí" čili slavnost kopí a hřebů Páně (v pátek po neděli provodní), i vyžádal si papežské svolení k celebrování t. zv. rorátních mší sv. (r. 1358). Jako milovník pořádku v úředních písemnostech dal založiti knihy nadační (libri erectionum) a stvrzovací (l. confirmationum). Na rozmnožení mensálních statků Arnošt koupil dvě vsi ke hradu Supí hoře (r. 1344) a získal polovici hradu a města Rožmitálu se vsemi k tomu příslušnými (r. 1347). Kromě toho zvelebil statky založením rybníků a vinic, opravou tvrzí a opevněním měst Čes. Brodu, Horšova Týna a Roudnice. Když po smrti Innocence VI. dály se úřady v konklave, někteří kardinálové navrhovali ke zvolení arcibiskupa Arnošta, avšak konečně dána byla přednost opatu Vilému Grimoardovi, jenž zvolen byv, přijal jméno Urbana V. Dne 15. června 1363 Arnošt korunoval Václava, 2letého syna Karlova, na království české. Bylo to již v předposledním roce jeho života; neboť dne 30. června 1364 zemřel v Roudnici a podle ustanovení svého byl pochován v kostele Panny Marie v Kladsku, kdež posud spatřuje se jeho náhrobek. *Prameny* životopisu Arnoštova jsou: Vita venerabilis Arnesti (od Viléma z Hazenburka), Kronika Františka Pražského, Kronika Beneše Krabice z Veltmíle a listiny uveřejněné ve sbírkách: Monumenta Vaticana I.—II., Regesta Bohemiae IV., Codex diplomaticus Moraviae VII.—VIII., Die Regesten des Kaiserreiches unter Kaiser Karl IV. (od Huhra), a j. Obšírný životopis vydal *Balbín*, Vita venerabilis Arnesti (r. 1664). Spis Arnoštův „Psalterium de laudibus beatissimae Virginis" jinak také „Mariale Arnesti" zvaný vydán byl z nařízení císaře Ferdinanda III. roku 1651. Na jeho základě zpracoval *Lenz* Mariologii Arnošta z Pardubic (r. 1887). [*Vac.*] -- 6. s v., opat benedikt. kl. **zwiefaltenského** od 1141, vzdal se 1146 své důstojnosti a zúčastnil se průvodu biskupa frisinského Otty

druhého tažení křižáckého, upadl v zajetí a byl 1148 v Mekce umučen. Pam. 7. listop.

Arnošta z Pardubic družstvo v Praze, spolek katolických akademiků, založený r. 1887 drem. K. Vondruškou. Zprvu měl název „Jednota Třebízský", r. 1890 obnoven pod názvem „Družstvo Arnošta z Pardubic". Účelem spolku jest: 1. udržovati a utužovati náboženské smýšlení mezi katolickými posluchači vysokých škol pražských, 2. podporovati členy ve vzdělání všestranném, najmě vědeckém, 3. pečovati o členy se stránky hmotné, pokud jsou toho potřebni.

Arnošta z Pardubic kollej v Praze. R. 1893 ustavil se spolek k založení kollejc, určené k tomu, aby v ni bydlili a se stravovali katoličtí posluchači českých vysokých škol pražských. Po schválení stanov konala se dne 9. ledna 1894 ustavující valná hromada za předsednictví generálního vikáře Msgra. dra. Frant. Hrádka, u přítomnosti četných přátel studentstva ze všech tříd společenských. Na ustavující valné hromadě zvoleni byli první členové správní rady spolku. Správní rada čítá 14 členů, a to 6 jmenovaných protektorem — jímž jest kníže-arcibiskup pražský — 6 valnou hromadou zvolených a protektorem potvrzených, k nimž přistupuje čestný předseda „Družstva Arnošta z Pardubic" a ředitel ústavu „Kollej Arnošta z Pardubic". Všichni tito volí ze sebe starostu, náměstka starostova, pokladníka, jednatele, archiváře, účetního, knihovnika, zapisovatele a správce domu. Valná hromada volí ještě 2 náhradníky, 2 revisory účtů a 1 jich náhradníka. V první schůzi správní rady zvolen starostou Vojtěch Josef hr. Schönborn, náměstkem starostovým JUDr. Emil Ott, pokladníkem JUDr. Václav Popel, jednatelem, účetním, zapisovatelem a archivářem dr. Karel Vondruška. Takto zřízená správní rada začala ihned všemožně pracovati na díle započatém, zaměstnávajíc se především sbíráním hmotných prostředků a bedlivě v měsíčních schůzích uvažujíc, jak dala by se myšlenka otevření kolleje s malými dosud prostředky co nejdříve realisovati. Bylo nutno zjednati si nejnutnější obnos peněžní mezi příznivci spolku a pak zaopatřiti si vhodné místnosti pro kollej. Práce této podjali se členové správní rady, zejména jednatel dr. Karel Vondruška. Aby činnost spolková rychle pokračovala v každém směru, ustavila se ze členů správní rady komise stavební, jež by se starala o to, aby bylo získáno vhodné místo pro kollej a tato účelně zřízena. K tomu konci zakoupen byl 1895 pro kollej dům čp. 146-II. od Karla Walthera, velkoprůmyslníka ve Vrchlabí, za 260.000 K. Než veškeré jmění spolku „Kollej Arnošta z Pardubic" a spolku „Družstvo Arnošta z Pardubic" — jenž celé své jmění odevzdal již r. 1894 kolleji ve správu a ku použití při koupi domu — dohromady obnášelo té doby sotva 98.012 K 64 h, dle kupní smlouvy pak mělo se zaplatiti hned 100.000 korun, ostatek splácetí dle možnosti při 4% úrokování nedoplatku. Nyní rozvinul činnost svou komitét organisační, jenž měl se starati o vnitřní zařízení kolleje. Ustanoveno, aby kollej byla otevřena již ve studijním roce 1896/7. Organisační komise ujala se účinně své práce; obstarána adaptace domu, již provedl stavitel Antonín Novotný. Po zralém uvážení rozhodnuto, aby představenými kolleje byli duchovní, a to prozatím aspoň ředitel a praefekt. Ředitelem jmenován J. E. protektorem člen správní rady dr. Karel Vondruška, praefektem Jan Holeček. Hned v tomto prvním období přihlásilo se mnoho žadatelův, ale bylo přijato pro začátek pouze 60 chovanců, později ještě 4. Tak ubytovali se první chovanci ústavu ve své budově již počátkem studijního roku 1896/7, avšak slavnostní otevření kolleje, spojené se svěcením domácí kaple kollejní, konalo se teprve 24. ledna r. 1897. — Katolická veřejnost, vidouc blahodárné a mnohoslibné působení kolleje, snažila se též ji podporovati, v čemž nemálo vynikla česká katolická šlechta a duchovenstvo. Studující pak, vidouce mnoho výhod v kollcji pro odborné studium své a přátelský, téměř rodinný život kollejní, vždy ve větším množství žádali o přijetí, z nichž nejnadanější a chudí byli přijímáni za nepatrný roční poplatek 200 K. Aby větší počet studujících mohl býti přijímán, rozhodl se spolek zakoupiti pro účely kollejní přiléhající dva domy čp. 144 a 145-II. od Karla Walthera za 200.000 K. Při podpisu trhové smlouvy dne 1. března 1897 splaceno bylo hotově 30.000 kor., ostatek měl se splácetí po částkách. Skutečně také spolek mohl splatiti roku 1897 ještě 12.800 korun, roku 1898 opět 12.800 korun, konečně roku 1900 ještě 34.400 korun. Zbylo tedy toho roku spolku zaplatiti ještě 110.000 K. Jelikož té doby na domě čp. 146—II. zbýval nedoplatek 160.000 K, tak že celkový dluh činil 270.000 K, ocitl se spolek v dosti stísněné situaci, maje platiti 4% a pozdéji 4¼% úrok z takového obnosu a zanášeje se nad to myšlenkou zříditi novou budovu kollejní. Nicméně rozhodl se spolek — ježto rok od roku přibývalo žadatelů do kolleje a dosavadní budova ústavu nepostačovala — stavěti novou, účelnou budovu kollejní na stavebním pozemku čp. 144 a 145—II. Za tím účelem sestaven předběžný rozpočet na 268.000 K nejvýše a vypsáno ofertní řízení. Stavba, jejíž celkový náklad pak stanoven na 240.000 K, zadána byla správní radou dne 22. června 1901 staviteli V. Škučkovi z Prahy. — Ovšem ohromný náklad na stavbu nové kolleje přes všechny příspěvky četných dobrodinců nemohl býti uhrazen ze spolkového jmění; ačkoli spolek „Družstvo Arnošta z Pardubic" veškeré své základní jmění v obnosu 81.675 K 44 h dne 24. listopadu 1900 úplně věnoval na stavbu kolleje, přece bylo nutno sáhnouti k výpůjčce 80.000 K, kterouž částku kolleji Arnoštově poskytla ochotně Cyrillo-Methodějská záložna v Brně. Tak vzrostl hypotekární dluh spolku na 350.000 K. — Při stavbě nové 4patrové budovy dbáno bylo ne tak moderního přepychového zařízení, nýbrž spíše pohodlí ke studiu, jak v ohledu hygienickém, tak zvláště paedagogickém; proto jest budova účelně stavěna, vzduchu a světlu se všech stran přístupna, od hospodářské části oddělena. Polohopis budovy vykazuje tyto místnosti: V podzemí jsou prostorné sklepy, v přízemí po levé straně jsou spolkové místnosti „Družstva Arnošta z Pardubic", skládající se z výborovny, herny, čítárny (zimní), knihovny a velikého sálu, zvaného letní čítárnou. Po pravé straně pak jest byt domovníka, kancelářská místnost, zasedací síň spolková a prostranná jídelna. Mimo to jsou v přízemí ještě zcela oddělené umístěny na obou stranách záchody a menší pokojík pro sluhu. Podobné jest rozdělení v I.—IV. patře. Tato patra jsou docela stejně zařízena, a to tak, že všechny pokoje jsou na straně do ulice, kdežto na straně do dvora jsou umístěny chodby ve dvou křídlech a uprostřed byt pro sluhu. V každém poschodí jest na straně východní do ulice Voršilské po 5 pokojích, na straně jižní a severní též po 5 pokojích (každý pro 3 studující), v rozích pak jsou pokoje prostrannější (pro 4 studující), tak že jest kollej zřízena při všem pohodlí pro 192 studující. Pět pokojů ve IV. patře na straně severní jest proměněno v kapli kollejní, a 2 pokoje v III. a 2 ve IV. patře slouží za byt představeným kolleje. — V kolleji klade se důraz též na moment náboženský. Aby chovanci svým náboženským povinnostem pohodlněji mohli vyhověti, bývá v ústavní kapli každou neděli a svátek sloužena mše sv. s exhortou, již

koná představený kolleje, neb některý vynikající kazatel. V době velikonoční po předchozí přípravě přistupují chovanci kolleje k společnému sv. přijímání. Studiu odbornému a vzdělání i zábavě slouží spolek „Družstvo Arnošta z Pardubic“, umístěný v budově kollejní, jenž má bohatou knihovnu a čítárnu. Představení pak kolleje povzbuzují chovance k pilnému studiu, dbají, aby dostatečně času bylo věnováno studiu, a upevňovalo se náboženské přesvědčení chovanců. — Představení kolleje jsou: ředitel, místoředitel a praefekt. Ředitelem kolleje od jejího založení až do r. 1907 byl dr. Kar. Vondruška, farář u sv. Havla. Nyní jest vicerektorem a zástupcem ředitelovým dr. Josef Čihák, kooperátor u sv. Havla. Od roku 1907 místo ředitele a praefekta není obsazeno, za to ustanoven jest hospodářský správce. Počet chovanců ukazuje tento statistický přehled:

Roku	Celkový počet chovanců	Průměrný plat roční okrouhlo
1896/7	64	200 K
1897/8	100	200 „
1898/9	145	300 „
1899/1900	148	300 „
1900/1	162	320 „
1901/2	157	320 „
1902/3	218	360 „
1903/4	210	360 „
1904/5	203	360 „
1905/6	208	380 „
1906/7	178	400 „
1907/8	114	550 „
1908/9	32	650 „

Celkem byli v kolleji až do r. 1908—9: filosofové 241, právníci 272, medikové 63, technici 256, farmaceuti 11, úhrnem 843 chovanců. Mnozí z těchto bývalých chovanců kolleje působí již ve veřejném životě, někteří z nich zaujímají místa důležitá v kulturním světě českém. Jelikož ústav po řadu let měl veliký počet chovanců za poplatek poměrně velmi malý a vydání spolku na zřízení ústavní budovy a na úroky daleko převyšovalo každoroční příjem, plynoucí z největší části jen z dobrovolných příspěvků členstva, dolehla na ústav finanční tíseň a byla by přivedla celé velikolepé dílo v nebezpečí záhuby, kdyby včas nebylo tomu zabráněno. To mohlo se státi pouze dvojím způsobem: buď propustiti chovance a budovu kollejní pronajmouti na neurčitou dobu, neb zvýšiti poplatky chovanců tak, aby se jimi krylo vydání na stravu a částečně na režii ústavu. Spolek rozhodl se r. 1907 pro cestu druhou. Avšak vedle toho musil býti zaopatřen též zcela mimořádný větší obnos peněz k zapravení pohledávek, a mimo to určitý roční příjem, jímž by se kryly úroky a daně. V nesnázích těchto starosta spolku Vojt. hr. Schönborn získal pro spolek značnější příspěvky, hlavně mezi šlechtou, jimiž mohly se vyrovnati naléhavější platy. Na druhé straně musil býti zvýšen plat chovanců; po delším uvažování stanoven chovancům průměrný roční poplatek na 550 korun. — Za těchto podmínek mohla býti kollej vedena i v r. 1907/8; avšak tím ještě nebyla na vždy zajištěna. Zvýšením platů na prvém místě postiženi byli chovanci chudší, jichž byl veliký počet, kteří, nemohouce žádaný plat řádně zapravovati, musili ústav opustiti. Tím vysvětluje se náhlá změna počtu chovanců od r. 1907. Aby finanční stav kolleje se zlepšil, rozhodla se správní rada spolku r. 1907 - 8 pronajmouti dvě patra budovy kollejní c. k. okres. soudu pro Hořejší Nové Město na dobu 10 let od roku 1908; mimo to poskytnuty kolleji značné bezúročně půjčky od J Em. ndp. protektora a od metrop. kapitoly u sv. Víta v Praze. Touto obětavostí bylo kolleji pomoženo; aby však ústav zachován byl aspoň v dosavadním stavu, jest třeba příspěvků na daně, běžné úroky a na splácení dluhu, jenž váze na domech spolkových. — Poněvadž při značně menším počtu chovanců zůstala režie skoro stejná, musil býti poplatek chovanců na rok 1908/9 stanoven na 650 K. — Kromě „Družstva Arnošta z Pardubic“ má nyní v kolleji sídlo své též „Česká Liga akademická“ a slovinský akad. spolek „Dan“.

Arnoštovice, fara diec. pražské ve vikar. votickém, připomíná se již ve XIV. stol.; v době pobělohorské zanikla, r. 1740 znovu zřízena; kostel pochází z XIII. stol. Populace: 1971 katol., 17 ž. Patron: Aug. šl. z Doerrů. Srvn. *Vlasák*, Okres votický 49 n., *Podlaha-Sittler*, Soupis památek okr. sedlčanského 1—4.

Arnou (Arnu) Mikuláš O. Praed., *n.* 1629 v Meraucourtu u Verdunu, vstoupil 1643 do řádu dominik., 1659 prof. theol. na universitě v Perpignanu, 1675 v kollejí sv. Tomáše v Římě, 1679 prof. metafysiky na universitě v Padově, *z.* 1692 v Bologni; *sp.*: „Divus Thomas Aquinas divinae voluntatis et sui ipsius in Summa theologiae fidissimus interpres atque doctrinae Patrum observantissimus custos“ (I. díl o 2 částech, obsahující výklad 1.—13. qu. I. části Summy, vyšel v Římě 1679, II. díl, tolikéž o 2 částech, obsahující výklad 14. až 19. qu., vyšel v Lyoně 1686; celé dílo vydáno opětně v Padově 1691 ve 2 sv.), „Presagio dell' iminente rovina e caduta dell' impero ottomano, delle future vittorie e prosperi successi della Cristianità“ (Padova 1684). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 324—325.

Arnoudt v. Arnold.

Arnoult Jan Kř., kněz franc., *n.* 1689, *z.* v Besançonu; *sp.*: „Traité de la Grâce“ (1738, pod pseudonymem „André Dumont“), „Précepteur“ (spis paedag., Besançon 1747).

Arnoux (Arnos) Jan S. J., *n.* v 1575 Římě, vstoupil 1592 do Tovaryšstva Ježíšova, byl prof. filos. a theol., stal se dvorním kazatelem a zpovědníkem Ludvíka XIII., vystupoval rozhodně proti kalvinistům, *z.* 1636 v Toulouse jako provinciál; *sp.* „Confession de foy de messieurs les ministres convaincue de nullité par leur propre bible. Avec la réplique à l'escrit concerté, signé et publié par les quatre ministres de Charenton“ (Paříž 1617; dílo toto dalo podnět k živé kontroversi), „Réfutation du traité de la juste providence de Dieu, par Pierre du Moulin“ (t. 1618). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 714, *Duhr*, Bajky o jesuitech, čes. zpr. 637.

Arnpeck Vít, *n.* 1440 v Landshutě, stud. na univ. vídeňské, působil v duchovní správě od 1468 ve svém rodišti, od 1491 ve Frisinkách, *z.* kol. 1495; *sp.* Chronicon Bajovariae“ (vyd. *Pez*, Thes. anecd. III. 2, 19—472), „Chronicon Austriacum“ (vyd. *Pez*, Scriptores rer. Austr. I, 1165—1295), „Liber de gestis episcoporum Frisingensium“ (vyd. *Deutinger* v Beitr. z. Gesch., Topographie u. Statistik d. Erzb. München-Freising III, 468); srvn. *Leidinger*, „Über die Schriften des bayer. Chronisten Veit Arnpeck“ (1893), *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1151.

Arnsberg, jinak Wendinghausen, někdejší opatství pracm. ve Vestfálsku, zal. 1170 hrabětem Jindřichem z *A*-u (jenž po smrti své choti vstoupil do řádu praem.), zruš. 1803.

Arnsburg, někd. klášt. cisterc. v Horním Hessensku, zal. pány z Hagenu 1174; zruš. 1803.

Arnstein, někd. kl. praem. v pruské prov. Hessensko-Nassavské, zal. 1139 hrabětem Ludvíkem III. z *A*-u; zruš. 1803.

Arnu v. Arnou.

Arnulf (Arnolf, Ernulphus) **1.** z Beauvais OSB., *n.* v Beauvais kol. 1040, převor canterburský, 1107 opat peterburský, biskup rochesterský 1115 až 1124, žák Lanfrankův, *sp.* „Collectanea de rebus ecclesiae Roffensis" (*Migne*, PL CLXIII, 1443 n.), „Epistola ad Walchelinum, episc. Wintonensem de incestis conjugibus", „Responsiones ad varias Lamberti questiones de sacramento eucharistiae" (vyd. *Achery*, III, 464 n.). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 46. — **2.** sv., OSB. biskup gapský, *z.* kol. 1070 až 1079; pam. 19. září. Srvn. *Stadler*, Heil.-Lex. I, 320. — **3.** biskup lisieuxský 1141—1181, vychován u svého bratra Jana, biskupa séezského, studoval kanon. právo v Římě, kdež *sp.* „In Girardum episcopum Engolismensem, sive de schismate orto post Honorii II. Papae decessum" (*Migne*, PL CCI, 173—194; spis důležitý pro dějiny Innocence II.), zúčastnil se křižáckého tažení Ludvíka VII. (1147), v době schismatu stál na straně Alexandra III.; 1181 resignoval na své důstojenství a uchýlil se do kláštera sv. Viktora u Paříže, kdež *z.* 1184. Jeho listy, pro dějiny oné doby důležité, vyd. *Migne* CCI, 17 n. a j. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 182. — **4.** sv., biskup mettský 612—627, *n* 582 ze vznešeného rodu franckého; při dvoře austrásského krále Theodeberta II. vzdělal se v obratného státníka; velikého vlivu dosáhl za krále Dagoberta I. a spolu s Pippinem položil základ k moci Karolingův. Syn jeho Anseegis pojal za manželku dceru Pippinovu Beggu. Sklonek svého života strávil *A.* o samotě ve Vogesách u svého přítele Romaricha (v. t.). Život jeho v *Monum. Germ. Script. Merow* II, 432—446, Mart. Rom. 18. čce. — **5.** arcib. milánský ze vznešeného rodu, zprvu odpůrce reformních snah Řehoře VII., od 1077 horlivý jich zastánce; *sp.* „Gesta archiepiscoporum Mediolanensium"; spis ten, důležitý pro dějiny Horní Italie, zaujímá dobu 925—1077; vyd. v *Mon. Germ. Script.* VIII, 1 n. — **6.** biskup orleanský 972—1003, získal od panovnického rodu hojných výsad pro svoje biskupství, 991 zúčastnil se synody v Remeši, na níž tamní arcibiskup Arnulf (v násl.) byl sesazen. — **7.** arcibiskup remešský 988 až 1021, nemanž. syn krále Lothara (954—986), nástupce Adalberův (v. t.), obviněn byl z proněvěry vůči panovnickému rodu, byl 991 sesazen a uvězněn; na jeho místo povolán Gerbert (pozd. papež Sylvestr II.); král Robert propustil *A.*-a 996 z vězení, a když 998 Gerbert stal se biskupem v Ravenně, zaujal *A.* opět bývalé své důstojenství a slavil r. 1005 synodu provinciální; *z.* 1021. — **8.** (Arnold) sv., bisk. solssonský, *n.* kol. 1040, pocházel ze vznešené franc. rodiny, byl zprvu vojínem, vstoupil do řádu benedikt., stal se opatem kl. sv. Medarda v Soissonu a 1081 biskupem t.; *z.* 14 neb 15. září 1087. Životopis jeho sepsán Hariulfem v *Mon. Germ. Script.* XV, 872 n.; Mart. Rom. 15. srpna. — **9.** biskup tourský 1023—1052, zasazoval se horlivě o církevní kázeň.

Arnwylen Šimon, *n.* ve Špýru (odtud „Spirensis"), lektor Písma sv. v Paříži, později professor a rektor univ. kolínské, *z.* 1403; měl disputace se Židy, *sp.* postilly k listům sv. Pavla.

Aroasia (Arusia), nyní Arrouaise v diec. arrasské, kl. řeholn. kan. sv. Augustina, jejž kol. 1090 zal. Heldemar z Tournay a Kuno, pozdější kard. praenestský; kl. tento stal se střediskem kongregace, jež zahrnovala asi 26 klášterů a zvláště ve Francii a Irsku byla rozšířena. Kázeň byla velice přísná. Kongregace tato však brzo zanikla; r. 1470 konána byla poslední gener. kapitola; klášter *a*-ský však udržel se až do revoluce.

Arod 1. šestý syn Gadův; v Gen. 46[16] nazývá se Arodi (*hbr.* 'Aródi, *LXX.* Ἀροηδείς), v Num. 26[17] Arod (*hbr.* 'Aród, *LXX.* Ἀροάδ); jeho potomstvo nazývá se v Num. 26[17] „čeleď Aroditských" („familia Aroditarum"). — **2.** pátý syn Bariův z pokolení Benjaminova.

Arodi v. Arod.

Aroer (*hbr.* 'Aró'ér, 'Aro'ér, 'Ar'ór, *LXX.* Ἀροήρ) **1.** město na pravém břehu Arnonu, náleželo zprvu k říši Sehona Amorrhejského, ležíc na jižní její hranici (Jos. 12[2]), od Israelitů dobyto tvořilo rovněž jižní hranici jejich území (Deut. 2[36], 3[12], 4[48]), od kmene Gad obnoveno a opevněno (Num. 32[34]) připadlo kmeni Ruben (Jos. 13[9. 16]), později dostalo se v moc Moabských (Jer. 48[19]), nyn. rumoviště 'Ará'ír, hodinu cesty severně od Vádi el-Modžib (Arnonu). — **2.** město v území kmene Gad (Jos. 13[25], Soud. 11[26. 33]), od některých ztotožňováno s před., od jiných pokládáno za město jiné, jehož poloha neznáma, někde poblíž města Rabbath Ammon. (Srvn. *Sedláček*, Kniha Soudců 257, 263.) — **3.** město v území kmene Judova (1 Král. 30[28]), jedno z měst, jimž David, navrátiv se z boje s Ammonity, poslal ze Sicelegu dary s kořistí nabyté; nyní 'Ar'ára u Vádi 'Ar'ára, 3 hod. cesty jihových. od Bersabé.

Arola Frant. O. Min., sestavil bibl. konkordanci, jež vyšla pod názv. „Concordantiae majores bibliorum" v Lyoně 1551. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II² (1906), 1521.

Arolas Don Juan, kněz řádu Plarist., básník španěl., *n.* r. 1805 ve Valencii, vstoupil 1821 k Piaristům, 1825—1842 ředitel gymn. a pak kaplan při Escuela normal tamtéž; *z.* 1849. Jeho básně, z nichž nejlepší jsou „Poesias caballerescas y orientales" (Valencie 1840, 2. vyd. 1850), vyšly souborně pod názvem „Poesias del Padre Juan de Arolas" (Valenc. 1860, 1879; 3 sv.)

Áron, Aaron 1. (אַהֲרֹן Aharón, asi = hornatý, skalnatý, silný, *LXX*: Ἀαρών), velekněz židovský; byl syn manželů Amrama (v. t.) a Jochabedy (Jokébéd) z pokolení Levi (Exod. 6[20]), narozen v Gesenu, o tři léta starší bratr Mojžíšův (Ex. 7[7], Num. 26[59]), jemuž od Hospodina přidělen byl, aby jej nevýmluvného podporoval jako mluvčí před Faraonem (Meneftou) a před lidem israelským (Ex. 4[14-16]). Dle slov Hospodinových k Mojžíšovi: „Áron pak bratr tvůj bude prorokem tvým" (Ex. 7[1]), oznamuje *A.* zjevení Mojžíšovi daná Faraonovi; činí s bratrem trestající divy (Ex. 7—12) nad Egyptem; podpírá spolu s Horem ruce Mojžíšovy při modlitbě za vítězství Josuovo v boji s Amalekity k nebi vztýčené a již klesající (Ex. 17[8-16]); zastupuje Mojžíše při jeho vstoupení na horu Sinaj (Ex. 24[14]) pro kamenné desky zákona; a tak všude má první místo po Mojžíšovi, jsa k tomu od Hospodina ustanoven, aby i jako velekněz podporoval jej při ustavení theokratie a stal se zakladatelem legitimního kněžství starozákonního (Ex. 28). Prohřešil se ovšem těžce proti Hospodinu, když za čtyřicetidenního pobytu Mojžíšova na hoře Sinaji na doléhání Israelitů, k modlářství náchylných, ulil jim zlaté tele, začež od bratra přísně byl pokárán (Ex. 32[2-4-6], Skut. ap. 7[40]), ale proto přece byl pro svou jinak osvědčenou horlivost k rozkazu Hospodinovu posvěcen od Mojžíše na velekněze s výsadou, že velekněžství přejde s právem dědičným v další posloupnosti na prvorozeného jeho syna a úřad kněžský na ostatní syny od Mojžíše spolu posvěcené (Lev. 8.). Toto povýšení *A.*-a a jeho rodiny, a vůbec postavení bratrů Mojžíše a *A.*-a, naplnilo závistí levitu Kore, který chtěl učiniti kněžství přístupným celému pokolení Levi a uchvátiti pro sebe důstojnost velekněžskou, jakož i Dathana a Abirona, kteří byli z pokolení Rubenova, načež znova od Hospodina potvrzeno bylo kněžství rodiny *A.*-ovy prutem *A.*-ovým, jenž se zazelenal, vykvetl a měl ovoce (Num. 17.). — *A.* zplodil

s manželkou svou Alžbětou (Elišebou) čtyři syny: Nadaba, Abiu, Eleazara a Ithamara, z nichž oba nejstarší Nadab a Abiu od Hospodina náhle usmrceni byli, protože zapálili kadidlo nesvatým a zapovězeným ohněm (Lev. 10^{1-2}). Protože neuvěřil řeči Hospodinově při „Vodách odpírání", nevešel *A.* do zaslíbené země, nýbrž umřel na hoře Hor (džebel Hárún, v. Hor) ve 40. roce po vyjití z Egypta, jsa 123 léta stár, a byl od lidu israel. oplakáván třicet dní (Num. 20^{29}). Rod *A*-ův a synů jeho jest vypsán v Ex. 6^{23}. Num. $3^{1n.}$, 1 Paral. $6^{3n.}$; chvála jeho vyslovena v Sir. $45^{7n.}$; přirovnán ke Kristu Pánu v listu k Žid. 5, 8, 9 a 10. V Mart. Rom. připomíná se památka *A*-ova 1. čce („In monte Hor depositio sancti Aaron, primi sacerdotis ordine Levitici"). — **2.** ben Ašer (vlastně ben Mošé ben Ašer), z Tiberiady, vynikající massoreta v 1. pol. V. stol. („západní rabbi", pod kterýmž označením uvádějí se varianty textu hebrejského); připisuje se mu také dílo o massoře „Dikduke hat'amim". Srvn. *Sedláček*, Úvod do knih *SZ*, 57. — **3.** ben Elia, nejznamenitější náboženský filosof židovské sekty Karaův (v. t. ve XIV. stol.; *n.* v Kairu, usadil se v Nikomedii; hlavním dílem jeho jest „Ez Chajjim" (vyd. Steinschneider a Fr. Delitzsch 1841). — **4.** ben Chajim z Fezu v Marokku, vrchní rabín, *sp.* „Leb Aharon" (výklad knih Josue a Soudců, Ben. 1609). — **5.** ben Josef, přívrženec žid. sekty Karaův, pocházel z Krymu, žil v Cařihradě, *z.* kol. 1320; *sp.* několik kommentářů biblických; hlavním jeho dílem jest „Michbar", výklad Pentateuchu. — **6.** opat kláštera sv. Martina v Kolíně n. R.; *z.* 1052, zabýval se chorálem, obdržel první od pap. Lva IX. chorální officium sv. Řehoře, jež zavedl; *sp.* „Tractatulus de utilitate cantus vocalis." — **7.** Petr (Pietro), spisovatel hudební, *n.* 1490 ve Florencii, *z.* 1545 v Benátkách; byl kanov. v Rimini, od 1536 mnichem řádu sv. Kříže jerus. Znamenitý theoretik hud.; *sp.*: „Libri III. de institutione harmonica" (1516), „Il Toscanello in musica" (1523, 1525, 1529, 1539 a 1562), „Trattato della natura et cognitione di tutti gli tuoni di canto figurato" (1525), „Lucidario in musica di alcune opinioni antiche e moderne" (1545).

Aronův náprsník v. chošen.

Arorský, přijmí několika reků Davidových; označeni tak: 1. Ajam. syn Sarův (2 Král. 23^{23}), jenž v 1 Par. 11^{34} nazývá se „Ararský" (v. t.), 2. Sammoth (1. Par. 11^{27}), jenž v 2 Král. 23^{25} nazývá se „Semma z Harodi"; 3. Samma a Jchiel (vlastně otec jejich Hotham) 1 Par. 11^{44}.

Arosiensis dioec., někd. biskupství Westeraes ve Švédsku (v církv. prov. upsalské), zříz. v XI. stol., zaniklé v XVI. stol.

Arostegui Benedikt Klement, *n.* 1698 ve Španělsku, auditor římské Roty, *z.* 1774; *sp.* „De adventu et praedicatione s. Jacobi in Hispania" (Neapol 1763). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 155.

Arpe 1. Augustin O. S. Aug., vyd. „Summa theologiae Aegidii Columnae" (Bologna 1701, Janov 1704). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 680. — **2.** Petr Bedřich, protestant, právník, *n.* 1682 v Kielu, 1717—1722 byl prof. práv t., *z.* 1748 v Hamburku; *sp.* mimo jiné: „Theatrum Fati, seu notitia scriptorum de providentia, fortuna et fato" (Rotterdam 1712), „Diatribe de prodigiosis naturae et artis operibus, Talismanes et Amuleta dictis" (Hamburg 1717), „De iure pontificali Romae veteris et novae" (Kiel 1717), „Laicus veritatis vindex, s. de iure laicorum, praecipue Germanorum in promovendo religionis negotio" (t 1717; popírá oprávněnost rozdílu mezi laiky a osobami duchovními). Srvn. *Adelung* I, 1132.

Arphad v. Arfad.

Arpila sv. mč., poustevník v území Gothů, upálen v kostele spolu se 2 kněžími a 23 věřícími za Athanaricha kol. 370. Pam. v rus. církvi 26. bř Srvn. *Stadler*, Heil.-Lex. I, 321.

Arras (dříve Atrebatum n. Nemetacum), biskupství v severovýchodní Francii poblíž hranic belgických. Křesťanství hlásal tu ve IV. stol. řecký kněz Diogenes, potom sv. Vaast (Vedastus, *z.* 540), jenž stal se prvním biskupem; od VI. stol. sídlili biskupové v Cambrai, načež 1093 biskupství bylo v *A*-u opět resuscitováno, náleželo k církv. provincii remešské, od 1589 k církv. prov. cambraiské, od 1802 k pařížské, od 1841 zase ke cambraiské. Data statistická (1903): 955.391 katol., 52 far, 690 sukursalií, 53 vikářství, 4 mužské kongr. a 37 žen. kongr.

z **Arrasu** Matyáš, první stavitel metropolitního chrámu sv. Víta v Praze, *n.* v Arrasu. Na jaře r. 1344, kdy biskupství pražské povýšeno papežem Klementem VI. na arcibiskupství, přivedl Karel IV., tehdy ještě markrabě moravský, Matyáše z Avignonu do Prahy a téhož roku započato se stavbou nového chrámu. Dne 21. listop. 1344 položen k němu arcibiskupem Arnoštem z Pardubic, králem Janem Lucemb. a oběma jeho syny základní kámen. Plán sdělal Matyáš v bohatém slohu gotickém s ochozem a věncem kaplí, při čemž mu byla co do půdorysu vzorem kathedrála narbonnská. Stavbu řídil po celých osm let, totiž do r. 1352, dokonav presbytář až do výše triforia a vystavěv v ochoze veškery kaple počínajíc od východní části nynější sakristie na straně severní až ke kapli sv. Kříže na straně jižní (viz půdorys na obr. 230.). Matyáš *z.* v Praze r. 1352 a ve stavbě dómu pokračoval Petr Parléř (v. t.). Poprsí Matyáše z Arrasu, zhotovené nepochybně Petrem Parléřem nalézá se v triforiu (viz obr. 231.). Srvn. *Neuwirth*, Der Dom St. Veit zu Prag; *Podlaha-Hilbert*, Metropolitní chrám sv. Víta v Praze, 6.

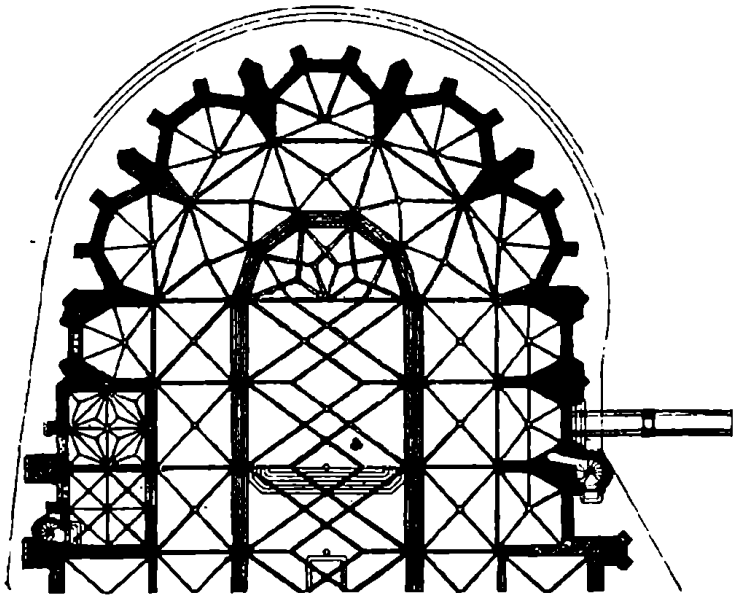

Obr. 230. Půdorys části chrámu sv. Víta v Praze vystavěné Matyášem z Arrasu.

Arresti (Aresti) Giulio Cesare, skladatel ital., *n.* kol. 1603

Obr. 281. Matyáš z Arrasu.

v Bologni, varhaník a od 1685 kapelník při chrámu sv. Petronia t.; složil: „Messa e Vespro della B. V." (Ben. 1663), „Messe a 3 voci" (t.), „Partitura di modulationi precettine sopra gl' Inni del canto fermo gregoriano" (1664).

Arretin. dioec. v. Arezzo.

arrha, arrhabon (עֵרָבוֹן, עֵרָבוֹת, *ἀρραβών*, *ἐνέχυρον*), ve *SZ* zástava, věc, kterou dlužník věřiteli do zástavy dal. Zákony starozákonní o zástavě vyznamenávají se velikou lidumilností. Věřitel nesměl vstoupiti do domu dlužníkova, aby sám si něco vzal do zástavy, nýbrž musil vyčkati venku, až mu ji dlužník sám přinese (Deut. 24^{10-11}), zastavený plášť musil býti dlužníkovi vrácen před západem slunce, aby se jím v noci přikrýti mohl (Deut. 24^{12-13}, Exod. 22^{26}), v zástavu nesměl vzat býtl ruční mlýnek nebo žernovy z něho (Deut. 24^{6}), vdově nesmělo býti vzato roucho její (Deut. 24^{17}). — Tak nazýval se také závdavek peněžitý při koupi. Sv. Pavel nazývá Ducha sv. „závdavkem" *(ἀρραβών)* od Boha nám daným 2 Kor. 1^{22}, 5^{5} a „závdavkem dědictví našeho" Ef. 1^{14}. — V církevním právu znamená *a.* (arrha sponsalitia) závdavek snoubenců na vzájem nebo se svými rodiči na znamení, že, jak se zasnoubili, věrni sobě zůstanou a manželský sňatek uzavrou. Smí býti jenom na dotvrzenou slibu (*a.* confirmatoria), nikoli za pokutu (*a.* poenitentialis), srvn. c. 14. C. 27. q. 2. a cc. 3. 7. C. 30. q. 5. Závdavek snubní musil se opláceti, ať už se sňatek manželský uzavřel nebo ne. Později se vyvinul zvyk, podle kterého se závdavek, došlo-li k sňatku, nežádal zpět, ale žádal se dvojnásobně, když ke sňatku nedošlo; tím stával se pokutou, a proto mu moderní státy upírají žalovatelnost (srvn. § 45. o. z. o. rak.). *Ehrm.*

Arrhenius Klaudius, švédský historik, *n.* v Linkoepingu 1629, *z.* ve Stockholmu 1695, *sp.* mimo jiné: „Historiae Suecorum Gothorumque ecclesiasticae libri IV" (Stockholm 1689).

Arriaga de 1. y Balzola Juan Crisostomo Jacobo Antonio, španl. skladatel, *n.* 1806 v Rigoltiu (Biskajsko), *z.* 1826; *sl.* mši „Stabat mater" a j. — **2.** Pavel Josef S. J., *n.* 1564 ve Vergaře (Biskajsko), vstoupil do Tov. Ježíšovy 1579, působil od 1584 v Peru, zahynul na cestě do Říma při ztroskotání lodi u ostrova Kuby 1622, *sp.* „Rhetor christianus" (Lyon 1619), „Tratado de la perfeccion" (Valladolid 1604, často znovu vyd.). Srvn. *Backer-Sommervogel*, I, 576 — **3.** Roderich (Rodericus) de, S. J., *n.* 1592 v Logroño (odtud psal se „Lucroniensis") ve Španělsku, vstoupil do Tovar. Ježíšovy 1606, byl prof. filos. ve Valladolidu, theologie v Salamance, r. 1625 poslán do Prahy a působil tu třináct let jako prof. theol., načež v letech 1638 až 1654 byl kancléřem university Ferdinandské a po spojení obou universit pražských gen. praefektem studií; mimo to byl domácím exhortátorem a konsultorem rektora i provinciála; dvakrát vyslán byl od české provincie řádové do Říma k volbě generála řádu; *z.* v Praze 1667, proslul zbožností a učeností; *sp.* „Cursus philosophicus" (Antverpy 1632, několikrát znovu vyd., 6. vydání v Lyoně 1669), „Disputationes theologicae in Summam D. Thomae" (8. sv., Antverpy 1643—1655, rovněž několikráte znovu vyd.). Ve spisech svých jeví se *A.* jako bystrý myslitel a učený scholastik. Srvn. *Pelzl*, Jesuiten 19—20, *Backer-Sommervogel* I, 578 až 581, *Hurter*, Nomencl. IV^{3} (1910), 1—4.

Arriba Frant. O. S. Franc., Španěl, *sp.* „Opus conciliationum gratiae et liberi arbitrii creati perfectam concordiam aeternaeque praescientiae et praedestinationis infallibilitatem explicans" (Pař. 1622). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III^{3} (1907), 672.

Arricivita Juan O. S. Franc., horlivý missionář mechický v XVIII. stol., *sp.* druhý díl důležité kroniky queretarské.

Arrighetti Mikuláš S. J., *n.* ve Florenci 1709, vstoupil 1724 do Tov. Ježíšovy, byl professorem filosofie, *z.* 1767; vydal několik cenných pojednání fysikálních.

Arrighi (Arichius) **1.** Ant. Marie, Korsikán, *n.* 1689, byl profes. kan. a později civil. práva na univ. padovské, *sp.* „Acroases IV. de iure pontificio universo" (Padua 1727). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV^{3} (1910), 1622. — **2.** Jan Kř., Aug. Er., *n.* ve Florenci, od 1560 převor konventu sv. Ducha t., 1570 ve Vallombrose, od 1575 učitel řečtiny v Grotta Ferrata, 1581 děkan theol. kolleje ve Florenci, *z.* t. 1605; *sp.* „Elementorum s. theologiae libri IV" (Flor. 1569), „De beatitudine hominis libri III" (1575).

Arrigoni Giovanni Giacomo, hudební skladatel, 1637 varhaník vídeňské dvorní kaple, jeden z prvních, kteří skládali vokální koncerty komorní („Concerti di camera 2—9 v." Ben. 1635), mimo to složil trojhlasé žalmy s doprovodem instrumentálním a pětihlasé Magnifikat s doprodem smyčcovým.

Arrivabene Giulio Cesare hrabě, italský malíř, *n.* 1806 v Mantově, žák milánské akademie, vytvořil řadu náboženských obrazů pro různé kostely v Mantově a okolí („Madonna s Ježíškem", „Sv. Rodina", „Dvanáctiletý Ježíš v chrámě" a j.); jeho obrazy vynikají korrektností kresby a sytým kolorítem.

arrivismus (angl. arrive, franc. arriver, přistáti, dojíti) sluje u neuropathologů (Allwich) výstřední, náruživá a jednostranná honba za skvělým výsledkem a úspěchem, zvláště hmotným (mamonismus), politickým a pod. Značí jakousi poruchu duševní rovnováhy, potlačuje mravní cit a otupuje smysl pro vyšší hodnoty a účely života lidského, veda nezřídka k šílenství. *Vch.*

arrogatio = perfecta seu plena adoptio (v. t.). Dicitur arrogatio, quia et is, qui adoptat, rogatur i. e. interrogatur, an velit eum, quem adoptaturus sit, iustum sibi filium esse; et is, qui adoptatur, rogatur, an id fieri patiatur; et populus rogatur, an id fieri iubeat" ait Cajus I. 29. Děla se u Římanů před Justinianem za určitých přísných podmínek a zvláštních obřadův, jež Justinian uvolnil a tím i adopci neúplnou (*a.* minus plena) umožnil a právní její účinky upravil. *Sdk.*

Arroy Besian (Bezian), kanovník v Lyoně, *z.* 1674; ve spise „Questions decidées sur la justice des armes des rois de France et l'alliance avec les heretiques et les infideles" (Pař. 1634) hájil oprávněnosti spojenství Ludvíka XIII. se Švédy a německými protestanty, „Traité des usures" (t. 1634).

Arrubal de Petr S. J., *n.* 1559 v Cenicero (v diec. calahorrské ve Span.), vstoupil do Tov. Ježíšovy 1579, přednášel theologii v Alcalé, Salamance a v Římě, *z.* v Salamance 1608; *sp.* „Commentaria ac disputationes in primam partem Divi Thomae" (2 sv., Madrid 1619—1622); byl také činný v kongregaci „de auxilis gratiae". *Backer-Sommervogel* I, 588, *Hurter* III³ (1907), 393.

a. r. s. — anno recuperatae salutis.

Arsa (*hbr.* 'Arcá'), vladař v Therse, jenž v domě svém vystrojil hostinu králi israelskému Elovi, jejž opilého Zambri (v. t.) zabil a vlády se zmocnil; zdá se, že *A.* měl na vraždě té účastenství (3 Král. 16⁹).

Arsaces (Arsakes, *Ἀρσάκης*), jméno králů partských; *A.* uvedený v 1 Mach. 15²² jest Arsaces VI. Mithridates; v 1 Mach. 14² nazývá se „králem perským a médským", neboť rozšířil panství své i nad těmito zeměmi; vládl 174—136 před Kr. Demetrius II. Nikator sebrav vojsko vtrhl do Médie, ale byl od vojevůdce *A*-ova jat (1 Mach. 14¹·³). *A.* nakládal se zajatým velmi laskavě, ano i dceru svou dal mu za manželku; syn a nástupce *A*-ův Fraateo propustil Demetria ze zajetí.

Arsacius 1. (Arsatius), sv. vyzn., uctívaný již v VIII. stol. v Italii a v Bavorsku (ostatky jeho přeneseny 746 z Milána do bav. kláštera Ilmmünsteru); mylně pokládán za arcib. milánského; pam. 12. listop. — **2.** sv. vyzn. v Nikomedii za Licinia; rodem z Persie, byv dříve vojínem, žil svatě osamocen od světa; *z.* 358. Mart. Rom. 16. srp. — **3.** patriarcha ktpl. od 404, *z.* 405, bratr patriarchy Nektaria (v. t.), arcijáhen sv. Jana Zlatoústého, po jehož sesazení zaujal, jsa již 80 let stár, jeho místo.

Arsdekin v. Archdekin.

Arseneev 1. Jan Vasilevič, *n.* 1862, rus. kněz, studoval na círk. akademii moskevské, kdež 1895 dosáhl stupně magistra; učitel náboženství na učilišti řádu sv. Kateřiny v Moskvě, *sp.*: „O ravnočestnom počitanii svjatago kresta četverokonečnago i osmikonečnago" (Moskva 1889), „Starokatoličestvo i ego otnošenie k pravoslaviju" (t. 1892), „Ultramontanskoe dviženie v tekuščem stoletii do Vatikanskago sobora vključitelno" (Charkov 1895; je to jeho magisterská dissertace), „Garmoničeskoe sočetanie mezdu věroj i znaniem vozmožno tolko v istinnom christianině" (Moskva 1897), „Pozvolitelno-li dělat v činopoloženiach cerkovnych izměnenie" (t. 1896). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. 115—116, *Efron*, Enc. sl. Dopl. I, 156. — **2.** Jakub Arsenevič, ruský kněz, *n.* 1768, stal se 1804 protojerejem kathedrály v Kostromě, *z.* 1848; *sp.* „Opisanie kostromskago Uspenskago sobora, sostavlennoe v koncě 1819 goda" (Petrohrad 1820, Moskva 1829, 1837), „Poučitelnyja slova, govorennyja v Kostromskom Uspenskom soborě i v drugich městach" (sv. I. v Moskvě 1828, sv. II. t. 1837), „Bogoslovija nravstvennaja ili christianskija nastavlenija, v kotorych jasno i tverdo dokazany dolžnosti christianina v obščestvennom ili graždanskom, v domašnem ili cerkovnom sostojanii" (3 sv. v Moskvě 1804, 1832). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. 114—115.

Arsenij v. Arsenius.

Arsenovci, přívrženci patriarchy ktpl. Arsenia (1255—1267), jenž císaře Michala Palacologa vyobcoval pro jeho ukrutenství a za to svržen a do vyhnanství poslán byl na jeden z ostrovů v moři Mármarském, kdež i *z.* 1267. Přívrženci císařovi nazývali se Josefovci po patriarchovi Josefovi, jenž císaře rozhřešil. Obě strany stály příkře proti sobě. Syn Michalův Andronik II. (1282—1328) snažil se rozkol odstraniti, i dovolil 1284 *A*-ům, aby tělo Arseniovo slavně do Ktp. přenesli. Ale *A.* smířili se teprve tehdy, když patriarcha Nifon uložil Josefovcům pokání a je pak roku 1315 rozhřešil „ve jménu Arseniově".

Arsenius (rus. Arsenij) 1. sv. mč v Alexandrii za Decia, Mart. Rom. 14. pros. — **2.** Anachoreta v. *A.* Veliký. — **3.** mnich kláštera athonského ve XIII. stol., *sp.* „Synopsis kanonův" rozd. na 141 kapit. (vyd. *Justelli-Voelli*, Biblioth. juris canon. vet.). Někteří ztotožňují jej s *A*-em, patriarchou ktpl. (v. t.). — **4** Bojancev (světským jménem Alexander Dmitrievič), *n.* 1839; vysvěcen na kněze 1868, vstoupil r. 1875 do stavu mnišského, stal se 1882 bisk. ladožským, 1887 rigským, 1897 kazaňským, 1903 charkovským; *sp.* „Putevoditel po svjatynjam Kievopečerskoj lavry" (Kyjev 1870), „Patriarch Kirill Lukaris i ego zaslugi dlja pravoslavnoj cerkvi" (Petrohrad 1870, 2. vyd. Symferopol 1881), „Beseda s oo. blagočinnymi Charkovskoj eparchii" (Charkov 1903), „Sobesědovanija s oo. blagočinnymi, vybornimi, i dr. licami, duchovnymi i světskimi na XX. sjězdě do Charkovskoj eparchii" (t. 1907). Srvn. *Bog. enc.* I, 1064, *Palmieri*, 117—118. — **5.** Černojevič, srbský patriarcha v XVIII. stol., těžce nesl, že národ jeho úpí pod jhem tureckým; vida, že není naděje na svržení toho jha, přišel na myšlenku, že by bylo dobře, kdyby Srbové přesídlili se do území říše křesťanské — do Rakouska. Vyjednav na vládě rakouské výhodné podmínky, způsobil přesídlení velikého počtu Srbů do Rakouska; *z.* 1706. — **6.** Elassonský, rodem Řek, *n.* 1548, stal se biskupem elassonským, 1586 poslán od patriarchy k caru Fedoru Ivanovičovi; 1589 provázel patriarchu Jeremiáše do Moskvy, zůstal v Rusku, 1615 stal se arcibiskupem susdalským; *z.* 1626; *sp.* „Ἀδελφότης. Grammatika dobroglagolivago ellinoslovenskago jazyka" (Lvov 1591), „Κόποι καὶ διατρίβη τοῦ ταπεινοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀρσενίου γράφει καὶ τὴν προβίβασιν τοῦ πατριάρχου Μοσχοβίας" (zřízení moskevského patriarchátu; několikrát vydáno). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. 116—117 — **7.** katholikos gruzińský na poč. X. stol., *sp.* životopisy mučedníků gruzińských v V., VIII. a IX. stol. — **8.** Hluchý, ruský mnich, na svůj čas velice vzdělaný, jeden z vynikajících oprávců bohoslužebných knih ruských v XVII. století. Srvn. *Bog. enc.* I, 1061. — **9.** Ivaščenko (světsk. jménem Antonij), *n.* 1830, stud. na kyjevské duch. akademii, dosáhl 1853 stupně magistra, byl prof. v sem. volyňském a voroněžském, rektorem sem. polockého, 1868 stal se archimandritou, 1886 představeným moskevského kl. zaikonospasského, 1893 bisk. kirillovským a vikářem eparchie novogorodské; *z.* 1903; *sp.* „Lětopis cerkovnych sobytij i graždanskich pojasnjajuščich cerkovnyja" (3 sv., Petrohr. 1869—1871, 2. vyd. 1880, 3. vyd. 1900; důlež. spis histor., zvláště pro dějiny církve východní), a mnoho cenných článků v bohosl. časopisech. Srvn. *Bog. enc.* I, 1068, *Palmieri*, Nomencl. 118 n. — **10.** Komelský, sv rus., mnich, *z.* 1550, pam. 24. dubna. Srvn. *Bog. enc.* I, 1058. — **11.** Konevskij (Konevecskij), sv. rus., mnich rodem z Novgoroda, pobyl nějaký čas na Athoně; *z.* 1447. Srvn. *Bog. enc.* I, 1057. — **12.** patriarcha ktpl. v. Arseniovci. — **13.** sv. círk. vých., první arcib. na ostrově Korfu v VIII. stol. Pam. 19. led. Srvn. *Acta Ss.*, *Stadler*, *Filaret*, Istor. obz. pěsnopěvcev greč. cer. 354. — **14.** metropolita kyjevský, *n.* 1795, vstoupil do stavu mnišského 1821, stal se biskupem tambovským 1832, arcib. podol-

ským 1841, metropolitou kyjevským, proslul zbožností a učeností, *z.* 1876 v Petrohradě. — **15.** Macěevič, *n.* 1697 ve Vladimíru (Volyně), studoval na kyjevské duchov. akademii, vstoupil do stavu mnišského, stal se 1741 metropolitou sibiřským, potíral rozkolníky; háje práv církve ruské proti přehmatům Kateřiny II., zbaven svého důstojenství a *z.* ve vyhnanství 1772; některé jeho spisky proti rozkolníkům otištěny v Pravosl. Sobesed. 1861. Srvn. *Bog. enc.* 1062. — **16.** sv. církv. vých., mnich v Malé Asii, v době neznámé; pam. 13. pros. — **17.** Minin (světsk. jménem Alexander Ivanovič), rus mnich, vstoupil 1859 do rus. kl. pantelejmonovského na Athoně, dlel několikrát v Rusku, působě tam se zdarem ve prospěch řečeného kláštera; 1870 podnikl pout do Palestiny, 1876 byl vyslán svým klášterem, by založil odnož jeho na Kavkaze; *z.* v Moskvě 1877. Byl to muž hluboké víry a života asketického; dal podnět k tomu, aby zmíněný kl. athonský vydával náboženské spisky pro lid, a sám sepsal jich několik, jež došly veliké obliby a značného rozšíření, na př. „Margarit, sbornik svjatootečeskich izrečenij, rukovodjaščich k věčnomu blaženstvu" (Moskva 1866, 3. vyd. 1882), „Putovoditel po sv. gradu Ierusalimu i okrestnostjam ego" (5. vyd. t. 1885), „Strasti Christovy" (t. 1879), „Životvorjaščij krest Kristov" (4. vyd. t. 1886), „Beseda o molitvě s prisovokupleniem některych molitvennych k Gospodu Bogu vozzvanij" (9. vyd. t. 1895), „Vrazumlenie zabludšim" (5. vyd., t. 1881), „O neobchodimosti častago priobščenija svv. Christovych tain i prigotovitelnom k nemu pokajanii" (6. vyd., t. 1889), „O zagrobnoj žizni" (8. vyd., t. 1887) a j. Srvn. *Bog. enc.* I, 1073—78. — **18.** Mogiljanský, metropolita, světsk. jménem Alexěj, *n.* 1704, vzdělání nabyl na kyjevské akademii a v charkovském kollegiu, stal se 1739 učitelem v tverském semináři, 1791 učitelem moskevské akademie, 1742 vstoupil v stav řeholní, 1744 stal se arcibiskupem pereslavským a členem sv. synoda, 1757 metropolitou kyjevským; *z.* 1770; některé z jeho řečí vydány porůznu v Moskvě v letech 1742—1744. Srvn. *Bog. enc.* I, 1071. — **19.** Moskvin (světským jménem Fedor Pavlovič), *n.* 1797, stud. na petrohradské duch. akademii, kterou absolvoval 1823, dosáhnuv stupně magistra, zůstal na téže akad. jako prof. Písma sv. *SZ* a mravouky, 1825 stal se rektor. a prof. bohosl. v mohylevském duch. semináři, potom v semin. orlovském a tverském; stal se 1832 biskupem tambovským, 1841 arcibiskupem eparchie podolské, 1848 eparchie volyňské, 1860 metropolitou kyjevským; *z.* v Petrohradě 1876; v Podolsku a Volyňsku vystupoval nepřátelsky proti katolíkům; *sp.* „Nastavlenie svjaščenniku otnositelno otpadších ot cerkvi v sektu molokanskuju" (2. vyd. 1845), „Sobranie slov, besěd i rěčej" (5 sv., Petrohrad 1873—1874), „Izjasnenie božestvennoj liturgii" (Kyjev 1874), „Zamečanie na knigu varšavsk. ksendza Putjatickago o religii estestvennoj i otkrovennoj" (t. 1875). Srvn. *Bog. enc.* I, 1071. — **20.** sv. rus., novgorod. poustevník; *z.* 1570; pam. 8. květ. — **21.** z Radbuzy Kašpar, *n.* v Plzni, stud. v jesuitském konviktu sv. Bartoloměje v Praze a theol. v Římě, kdež dosáhl důstojnosti doktora bohosl.; vrátiv se do vlasti, stal se 1601 kanovníkem u sv. Víta v Praze a 1609 spolu i proboštem vyšehradským; 1614 děkanem metrop. kapitoly, v bouřlivých letech 1618—1620 počínal si s velikou obezřetností a rozhodností, uhájil poklad chrámový, knihovnu i archiv kapitolní; *z.* 1629; *sp.* „Oratio de concordia religionis in regno Bohemiae restituenda" (Praha 1609), „Oratio in solemni reconciliatione Metrop. Eccl. Prag. 28. Febr. 1621" (v Praze, b. r.), „Knížka o P. Marii Boleslavské" (t. 1629). Srvn. *Jireček*, Rukověť I, 23, CČM. 1888, 470, *Podlaha-Šittler*, Chrámový poklad 105—113. — **22.** a s. Roberto O. Carm., prof. theol., *z.* 1759, *sp.* „Antilogiae sive contradictiones apparentes S. Scripturae a sanctis Patribus et diversis interpretibus expositae in breviorem et faciliorem methodum collectae" (1744, 2. vyd. 1751). — **23.** Řek, přišel do Ruska 1649, založil v Moskvě školu jazyka řeckého i latinského, upadl v podezření nepravověrnosti, poslán do kláštera soloveckého, odkudž jej pak patriarcha Nikon zase do Moskvy povolal a svěřil mu část prací při upravování bohoslužebných knih. Srvn. *Bog. enc.* I, 1060. — **24.** sv. církve vých., druhý arcib. srbský, žák a nástupce sv. Sáby, *z.* 1266, pam. 28. října. — **25.** světsk. jménem Avksentij Georgievič Stadnickij, *n.* 1862, odchovanec kyjevské duch. akademie, byl rektorem moskevské duchov. akademie, 1899 jmenován biskupem volokolamským, 1903 biskupem pskovským a porchovským; *sp.* „Gevril Banulesko-Bodoni, eksarch moldovlachijskij i mitropolit kišinevskij" (Kišinev 1894, magister. dissertace), „Izslědovanija i monografija po istorii moldavskoj cerkvi" (Petrohrad 1904, dissert. doktorská), „Položenie pravoslavnago duchovenstva v Rumynii" (Kišinev 1890), „Rumyny, polučivšie obrazovanie v russkich duchovno-učebnych zavedenijach" (t. 1891) a j. Srvn. *Efron*, Enc. sl. Dopl. I, 155. — **26.** Suchanov, hieromonach troicko-sergievské lavry, důvěrník patriarchů Josefa a Nikona, z nichž první 1649 poslal jej do Řecka a Palestiny, aby srovnal obřady tamních církví s obřady církve ruské; druhý pak užíval ho při úpravě bohoslužebných knih a poslal jej rovněž do zmíněných krajin sbírat potřebné rukopisy; *A.* získal jich na 700 svazků; cesty své vylíčil *A.* ve spisech „Statejnyj spisok" (= Dennik) a „Proskinitarij" *Z.* 1668. Srvn. *Bog. enc.* I, 1061. — **27.** sv. rus., biskup tverský, *z.* 1410, pam. 2. března. Srvn. *Bog. enc.* I, 1056. — **28.** Veliký, sv., poustevník kol. 354—449, pocházel z římského senátorského rodu, slynul učeností, byl od cís. Theodosia povolán do Kple za vychovatele jeho synův Arkadia a Honoria; kol. 393 opustil skvělý život u dvora, odebral se do Egypta, kdež žil na poušti a *z.* 449 v pověsti světce. Mart. Rom. 19. čce, v církvi řec 8. květ. Zachovaly se dvě jeho řeči *(Migne* LXVI, 1615—1622. Život jeho sepsal Theodor Studita. Srvn. *Acta Ss.* Iulius IV, 617 n., *Stadler*, Heil.-Lex. I, 322. — **29.** světsk. jménem Vasilij Vereščagin 1736—99, arcibiskup rostovský; *sp.* „Slovo o istinnoj slavě v den tezoimenitstva [= jmenin] imperatricy Ekateriny II." (Moskva 1779), „Slovo pri načatii vyborov v novyja dolžnosti na osnovanii Vysočajších učreždenij dlja upravlenija Rossijskoj imperiej" (Petrohr. 1781).

Arsinoe v. Fajjúm.

Arsinous, jméno hacretika ve Zlomku Muratorském (v. 81; srvn. *Sýkora,* Úvod do Písma sv. *NZ* I, 47).

Ars moriendi („Ars moriendi ex variis sententiis collecta cum figuris ad resistendum in mortis agone diabolicae suggestioni, valens cuilibet Christifidell utilis ac multum necessaria"), oblíbená v XV. a XVI. stol. knížka o přípravě ke smrti s obrázky, na nichž znázorněn zápas anděla a ďábla o duši umírajícího; knížka tato velice často byla tiskem vydávána s dřevoryty a náleží mezi bibliografické a xylografické vzácnosti. Nejstarší známý tisk jest augšpurský asi z r. 1468. Autorem textu knihy jest dle jedněch Matouš z Krakova (*z.* 1410), dle jiných Jan Nider (*z.* 1438). Ukázkou podáváme faksimile titulního listu vydání z r. 1514 (viz obr. 232).

Artaldus 1. (Artaud) arcib. remešský 932 až 961; zachoval se důležitý jeho list, adressovaný papež. legátu Marinovi, v němž líčí bouře, jež proti

Obr. 232. Ars moriendi. Faksimile titulního listu z r. 1614.

němu způsobil jeho sok Hugo (list ten otišt. v *Migne* CXXXIII, 957—963). — **2.** v. Arthaldus.

Artapan, žid. spis. v II. stol. před Kr. v Egyptě; *sp.* „Περὶ Ἰουδαίων“ (fantastická líčení příběhů biblických na oslavu židovstva).

Artaud de Montor František, člen francouzského vyslanectví při dvoře papežském (*z.* 1849), *sp.* „Histoire des souverains pontifes romains“ (8 sv. Pař. 1842; 1847—49), „Histoire du Pape Pie VII.“ (2 sv. t. 1837), „Histoire du P. Léon XII.“ (2 sv., t. 1843), „Histoire du Pape Pie VIII.“ (t. 1843). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 1077.

Artaxerxes, *hbr.* 'Artachšašță', *LXX* Ἀρθασασθά u Esdr. 4⁸ⁿ., 7¹, Neh. 2¹ⁿ., král perský, jest to Artaxerxes I. Longimanus 465—424. V sedmém roce jeho panování (458) vrátil se Esdráš (v. t.) z Babylona s částí Israelitů do Jerusalema (Esdr. 7⁶). Král zprvu Esdrášovi a Israelitům byl přízniv, ale potom k naříčení nepřátel zakázal stavění a opevňování Jerusalema. Teprve Nehemiáš (v. t.) obdržel od *A*-a ve 20. roce jeho vlády (445) dovolení vystavěti zdi Jerusalema (Neh. 2²⁻¹⁰).

Arteaga Štěpán S. J., *n.* 1747 v Teruelu ve Španělsku, vstoupil do Tov. Ježíšovy 1763, deportován 1767 do Italie, žil v domě kard. Albergatiho v Bologni, později odebral se do Říma, kdež se seznámil se špan. vyslancem Azarou, s nímž odebral se do Paříže, kdež *z.* 1799; *sp.* „Le rivoluzioni del teatro musicale italiano“ (dějiny opery italské, 3 sv., Bologna 1783—1788; 2 vyd. Ben. 1785), „Investigaciones filosoficas sobre la belleza ideal, considerada como objeto de todas las artes de imitacion“ (Madrid 1789), „Della influenza degli Arabi sull' origine della poesia moderna in Europa“ (Řím 1791), „Quinti Horatii Flacci opera“ (Parma 1791, 1793) a j. Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 589—591, *Riemann* 57.

Artemas (*Ἀρτεμᾶς*, staženo z *Ἀρτεμίδωρος*), sv. mč. v Kyziku v Malé Asii v době neznámé. Pam. 29. dubna. Srvn. *Acta Ss.* Aprll. III, 624; *Stadler*, Heil.-Lex. I, 324. — **2.** sv., biskup v Lystře v M. Asii, dle Bollandistů Mart. III, 475 totožný s *A*-ou, učedníkem sv. Pavla. Pam. v církvi řecké 30. října. — **3.** sv., učedník a průvodce sv. Pavla, jejž on připomíná v listu k Tit. 3¹²; jinak neznámý, někteří ztotožňují jej s *A*-ou, biskupem v Lystře. Pam. 21. čna. — **4.** sv. mč. v Puteoli v Italii. Pam. 25. ledna. Srvn. *Stadler*, Heil.-Lex. I, 324. — **5.** v. Artemon.

Artemi Petr, kanovník, *sp.* „Memorie storiche della città di Bagnorea e sua diecesi“ (1842). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 1096.

Artemia 1. sv., panna, dcera sv. Konstancie (v. t.), dcery císaře Konstantina Vel. Pam. 18. ún. — **2.** sv. mč., dle podání dcera cís. Diokleciána a sv. Sereny; dle mínění Bollandistů (Aug. II, 331) však jest identickou s předch.

Artemius 1. sv., biskup clermontský, *z.* 396, pam. 24. ledna. Srvn. *Acta Ss.* Jan II, 592. — **2.** sv. mč., cís. vojevůdce a praefekt v Egyptě, ustanovený císařem Konstantinem, za Juliana Apostaty v Antiochii stat 363. Mart. Rom. 20. října, v církvi řecké téhož dne. Srvn. *Acta Ss.* Oct. VIII, 847, *Stadler* I, 325. — **3.** sv. mč. v Římě, za Maximiána Herkulea 304 s manželkou Candidou a dcerou Paulinou usmrcen; Mart. Rom. 6. čna. Srvn. *Acta Ss.* Junius I, 634. — **4.** (Artemij) Verkolský, sv. rus., *n.* ve Verkole v kraji dvinském, hoch 12letý, usmrcen bleskem 1532 23. čna. *Bog. enc.* I, 1082.

Artemon 1. sv. mč., kněz v Laodicejl, zemřel smrtí mučedn. za cís. Diokleciána, dle Mart. Rom. ohněm; pam. 8. října, v církvi řecké 13. dubna. — **2.** sv. biskup, rodem ze Seleukie v Pisidii, dle podání pokřtěn od sv. Pavla za jeho pobytu ve zmíněném městě (Skut. ap. 13⁴), stal se bisk. tamtéž; pam. 24. bř. — **3.** (Artemas), zakladatel sekty Artemonitů, ebionitských monarchiánů (v. t.); žil na konci II. a na poč. III. stol. v Římě, od papeže Zefyrina vyobcován. Dle jeho učení Kristus, narozený z Panny, převyšoval proroky a byl naplněn mocí Boží, ale nebyl Bůh. Písmo sv. měnil ve prospěch svého učení.

Artes liberales (ingenuae, bonae) septem, sedmero svobodných umění (tak zv. proto, že byla pokládána za důstojna svobodného muže na rozdíl od práce hmotné); z poslední doby římské říše přešlo 7 učebných předmětů do středověkých duchovních škol: 1. grammatika, 2. rhetorika, 3. dialektika (tyto tři dohromady zvány „trivium“), 4. arithmetika, 5. musika, 6. geometrie, 7. astronomie (tyto čtyři dohromady zvány „quadrivium“). Na universitách učilo se těmto předmětům na tak zvané fakultě artistické, jež odpovídala asi nynější fakultě filosofické a byla přípravou k odbornému studiu theol., právn. a medic.; vlivem humanismu dosáhla významu samostatného a postavena na roveň zmíněným třem odborným studiím.

Artferten. dioec., někdejší, v XI. stol. založené biskupství Artfert v Irsku, nyní Kerry (v. t.).

Arthaldus, Artaldus, bl., O. Carth., biskup belleyský (Bellicium) ve Francii, *n.* kol. 1101, *z.* 1206,

přišel r. 1118 ke dvoru vévody savojského Amadea III., zal. kartouzský kl. Arvieres (Arveria) u Genevy, stal se 1188 bisk. v Belley, resignoval po dvou letech a vrátil se do kláštera; pam. 8. října.

Arthur 1. (Arthuir, Arthus, Artus, Artuš), britský král v VI. stol. (516—542), vítěz nad Anglosasy, hrdina pověstí a poetických zpracování jakožto rytíř sv. Grálu (v. t.). — V některých kalendářích uvádí se jméno toto jako jméno světce 20. října; ale dle Stadlerova Heil.-Lex. I, 327 světec toho jména není znám, a nepochybně jest tím mínčn zmíněný král *A.* — 2. de Monstier (Arthurus a Monasterio) O. Min. v Rouenu, *z.* 1662, *sp.* „Martyrologium franciscanum" (Paříž 1638, 1653), „Neustria pia seu de omnibus et singulis abbatiis et prioratibus totius Normanniae, quibus exstruendis, fundandis, dotandisque pietas neustriaca magnificentissime eluxit et commendatur" (Rouen 1663), „Sanctitas monarchiae gallicae regum christianissimorum eorumque filiorum II. 9." (Paříž 1638), „Sacrum gynaceum seu martyrologium amplissimum, in quo sanctae et beatae allaeque Christi ancillae, martyres, virgines etc. recensentur" (Paříž 1657). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 1122. — 3. Didakus (Didacus Arturus) OSD., *n.* v Limericku v Irsku, *z.* 1670, působil od 1640 jako professor na universitě v Coimbře, později žil v konventě lissabonském, konal přípravy k vydání velikého kommentáře k Summě sv. Tomáše Akv., ale vydal pouze první svazek díla toho (1655).

articuli anglicani v. čl. Anglie str. 455—456.

articuli fidei v. články víry.

articuli fundamentales v. články základní.

articuli gallicani v. gallikanismus.

articuli probatorii, články průvodní, důkazní; v. důkaz.

articuli Smalcaldici v. Šmalkaldské články.

articulus mortis sluje okamžik, kdy po lidském soudu nastává bezprostředně konec života. K tomuto okamžiku vztahují se mnohé církevní předpisy, při čemž není knězi třeba věděti, kdy se život ukončí, nýbrž postačí, když ví, že život jest bezprostředně ohrožen a že smrt jeví se býti nevyhnutelnou. — Církevní předpisy, které se na articulus mortis vztahují, jsou: *In a. m.* mohou se pokřtíti děti rodičů nevěřících i proti jejich vůli a vědomí, jen když z toho nevzejde pohoršení (S. C. de Prop. fide 28. led. 1637). — *In a. m.* jsou zavázáni zákonem Božím zpovídati se všichni věřící, kteří mají na sobě těžký hřích (Lig. VI. 622). Přikaz Boží též ukládá věřícím, kteří k rozumu dospěli, přijmouti *in a. m.* nejsv. příčast (viaticum) a poslední pomazání. Pravidla o udělování absoluce a svátostí umírajících podává morálka a pastorálka. — Duchovní správce jest též povinen býti přítomen při smrti svých farníků a jim býti ke šťastné hodině smrti nápomocen (Rit. Rom. 1. 5. c. 2. n. 15), při čemž se uděluje generální absoluce (nestalo-li se tak již při udělování svátostí umírajících) a modlí se commendatio animae, jejíž obsah stručný se vyskytuje již v Sacram. Gelas. apud Muratori I, 747 a n. (*Krieg*, Seelenführung I, 230 nn. a m. j.) *Kpka.*

articulus necessitatis značí tolik co *a.* mortis, jak vidno ze summaria cap. 4. X. III. 42, jež zní: „Nemo potest seipsum baptizare, etiam instante necessitatis articulo", načež v hlavě samotné mluví se o *a.* mortis.

artikulové pražští vznikli v červenci r. 1420 jako náboženské zásady tří hlavních stran husitských: Pražanů, Orebitů a Táborů, sjednocených tehdáž k obraně města Prahy proti králi Zikmundovi a křížovému vojsku. Zahrnovali v sobě následující: 1. „Aby slovo Boží po království českém svobodně a bez překážky bylo kázáno od křesťanských kněží. 2. Aby svátost oltářní pod oběma způsobama, chleba i vína, všem věrným křesťanům, jimž hřích smrtelný nepřekáží, svobodně byla dávána. 3. Jakož mnozí kněží a mniši světským právem panují nad všelikým zbožím tělesným proti přikázání Kristovu, na překážku svému úřadu kněžskému a k veliké škodě pánům stavu světského; aby takovým kněžím to panování odňato a staveno bylo. 4. Aby všichni hříchové smrtelní a zvláště zjevní a jiní nepořádové od těch, jenž úřad k tomu mají, v každém stavu byli stavováni a kaženi. Na těch artikulech že obec česká a věrní křesťané stojí a státi míní svým statkem a životem i smrtí." Páni čeští ve vojště Zikmundově, chtíce smířiti Pražany s králem, sjednali společnou rozmluvu o těch *a*-ích mezi stranou katolickou a husitskou někde na Malé Straně pod širým nebem, a hlavní řečníci byli dr. Petr Pavel de Vergeriis a mr. Jan z Příbramě; ale shody nebylo docíleno. V dalším průběhu války vítězní husité vnucovali ony čtyři *a*-e vší straně katolické v Čechách i na Moravě, a posléze ony články staly se základem kompaktát basilejských. *A. p.* otištěny v *Archivu českém* II, 213—216.

Artinger Jan Petr, prof. exegese v Ingolštadtě, *n.* 1668, *z.* 1729, *sp.* „Plectrum Davidicum sive Psalmodia pract. et explanata" (1726), „Officium divinum sive methodus recitandi horas canonicas" (1727). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 1131.

Artner Kornelius Ondřej, právník, *sp.* „Nucleus iuris canonici in nuce complectens univer-

Obr. 233. Artoforium ruské.

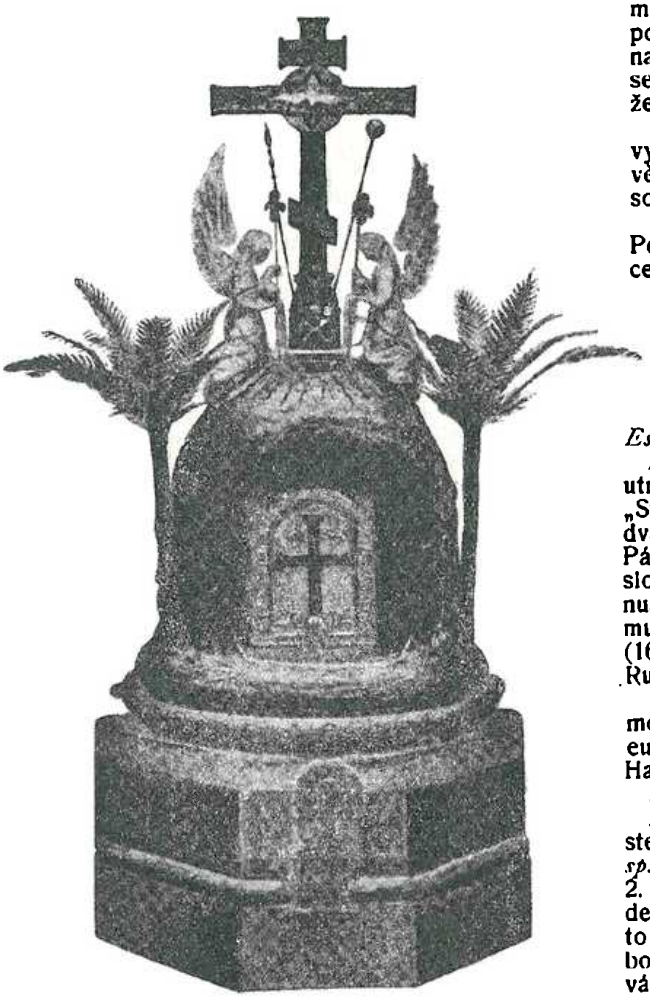

Obr. 234. Artoforium ruské (grobček).

sum ius canonicum ad seriem II. 5 decretalium Gregorii IX., cui ad calcem accessere usus protestantium ad methodum Carpzovii, Brunnemanni et Strykii concinnati in omnes et singulos titulos 5 librorum decr., quid in foro protestantium tam in curiis quam in theologia e iure canonico receptum sit, perspicue edocentes" (Kolín 1700). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 582.

Artobolevskij I. A., souč. rus. spis. theol.; *sp.* „Pervoe putešestvie svjatogo apostola Pavla s propovědju Evangelija. Opyt istoriko-ekzegetičesgago izslědovanija" (1900) a několik článků v časopisech „Věra i Razum", „Radost christianina" a j. Srvn. *Bogosl. enc.* I, 1084.

artoforion v církvi vých. schránka na eucharistii („svaté dary"). Rusky nazývá se *a.* „kobčeg" nebo „darochranitelnica", a mívá podobu buď hrobu nebo jeskyně hrobní („grobnica" viz obr. 234), anebo podobu malého chrámce (viz obr. 233). Srvn. čl. arca I.

artoklasia, řec. ἄρτος = chléb, κλάω = lámu), obřad v církvi východní, zvaný v církvi ruské „blagoslovenie chlěbov", závěrečná část nešpor („večernja"). Kněz žehná pět chlebů a tři nádoby, z nichž v jedné jest pšenice, ve druhé víno a ve třetí olej. Při tom modlí se kněz, aby Pán rozmnožil dary ty po všem světě a posvětil věřící je okoušející. Za dřívějších dob následovalo požehnání chlebův čtení výňatků z Písma sv. a vykládání jich. Při tom přítomní seděli a jáhni lámali posvěcený chléb (odtud název *a.*) a rozdávali posluchačům kousky jeho; rovněž tak dávali jim napíti se vína. Ve sjednocené církvi řecké neužívá se obřadu *a.*, jelikož na jeho místo vstoupilo požehnání s Nejsv. svátostí.

artolatrie = klanění se chlebu, jež protestanté vytýkají katolíkům, a to ovšem neprávem, jelikož věřící klaní se Kristu, jenž v eucharistii pod způsobou chleba jest přítomen.

Artomius (Artomiusz, vlastně Krzesichleb) Petr, *n.* 1552 v Grodzisku (odtud zván (Grodicensis"), stud. ve Wittemberku, stal se 1578 luter. pastorem ve Węgrowě, potom 1586 v Toruni, *z.* 1609; *sp.* „Kancyonal" (velice oblíbený a užívaný ve protest. sborech pruských i slezských; často přetiskovaný. (Toruň 1578, 1596, 1601, 1620, Gdansko 1640, 1646 a j.), „Thanatomachia" (Toruň 1600), „Dieta duszna potraw" (1601) a j. Srvn. *Estreicher*, Bibliogr. XIX, 79—97.

Artopaeus (Pekař) Pardubský Kašpar, kněz utrakv., byl 1606—1620 děkanem ve Slaném; *sp.* „Synopsis Psalmi XXII. Kratičké a summovní žalmu dvacátého druhého, od svatého Davida o Krista Pána snížení a v ouřadu messiášském povýšení složeného, obsažení. V impressí kněze Jiřího Hanuše Landškrounského l. P. 1610" a „Parallelismus, kratičké srovnání Eliáše a Jana z Husince" (1612, 1620). Srvn. *Jirček*, Ruk. I, 24, *Truhlář*, Ruk. I, 66.

Artotyrité (ἄρτος = chléb, τυρός = sýr), odnož montanistů nebo spíše marcionitů; užívali při eucharistii chleba a sýra (*Epif.*, Haer. 49, 2, *Aug.*, Haer. XVIII.).

Artuin v. Artvin.

Artusi Giov. Maria, řehol. kanovník při kostele San Salvatore v Bologni kol. 1600; *z.* 1613; *sp.* „L'Arte del contrapunto" (2 díly, 1586—1589, 2. vyd. 1598) „L'Artusi, ovvero delle imperfettioni della moderna musica" (2 díly, 1600—1603); mimo to vydal sbírku 4hl. kanzonett (1598). *A.* byl výborný kontrapunktik; byl odpůrcem novot, jež zaváděli Monteverdi, Gesualdo di Venosa, N. Vicentino, Cipriano de Rore, A. Gabrieli a j.

Artvin (Artuinenensis Armenorum), biskupství v rus. Kavkazsku, na hranicích turecké Armenie, zříz. Piem IX. 1850 pro sjednocené Armeny, zprvu pod metropolitou carihradským, potom podřízeno armen. patriarchovi v Cilicii. Prvním biskupem byl Ant. Astorgi (1850—58), po něm následovali: Ant. Halagi (1859) a Jan Křt. Zaccharian (1878); nyní Rusko zbraňuje obsazení biskupství *a*-ského, jež tudíž spravováno jest biskupem tiraspolským. Statistická data: 12.300 katol., 27 kněží, 30 kostelů a kaplí.

Artziburion v. Aratšavor-atz.

Aruboth v. Efer.

Aruch, nejstarší talmudský slovník alfabetický, jehož autorem jest Nathan bar Jechiel z Říma (*z.* 1106), a jenž sloužil za základ slovníku Buxtorfovu. Po prvé tiskem vydán 1480; s doplňky vyd. jej znovu Benj. Mustafia (Amst. 1655); nová vyd. uspořádali: M. J. Landau pod tit. „Rabb.-aram.-deutsches Wörterbuch" (v Praze 1819—24, 5 sv.) a Kohut pod tit. „Aruch completum" (Vídeň 1878 až 1892, 7 sv.).

Arum, *hbr.* Hárúm, *LXX* Ἀαρών, otec Aharela, jednoho z potomků Judových 1 Par. 4⁸.

Arundel, šlechtická rodina anglická. Z ní pocházel *A.* Tomáš, arcibiskup canterburský, *n.* 1353, stal se 1373 bisk. v Ely, 1388 arcib. v Yorku, 1396 arcib. v Canterbury. Pod jeho předsednictvím synoda londýnská 1397 zavrhla 18 vět z Dialogu Wiklifova; snažil se urovnati spory vzniklé vlivem Wiklifovým (v. čl. Lollardi); upadl u krále Richarda II. v nemilost, byl obviněn z velezrády, vypuzen

z Anglie, načež mu pap. Bonifác IX. udělil arcibiskupství St. Andrews ve Skotsku; po pádu Richarda II. uvázal se 1399 zase v arcibiskupství canterburské; *z.* 1414. *Sp.* Výklad knihy Moudrosti. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 745.

Arundel, přídomek angl. panského rodu Howardů (v. t.).

Arundel Society, anglická společnost, nazvaná dle angl. mecenáše XVII. stol. Tomáše Howarda (v. t.) z Arundelu, vydávala v letech 1849—1895 vynikající starší díla malířská v reprodukci chromolitografické; vyšlo bezmála asi 200 listů, většinou z oboru umění náboženského (Frà Angelico, Andrea del Sarto, Masaccio, Rafael, Memling, Pinturicchio, Van Eyck a j.).

Arundell of Wardour, angl. rod panský, jenž i v dobách pronásledování zůstal věrným víře katolické; zvláště vynikli: **1.** lord Tomáš, jenž za panování královny Alžběty 1580 byl uvězněn, po propuštění vstoupil do služeb rak. arciknížete Matyáše, získal sobě velikých zásluh ve válkách s Turky, byl povýšen do stavu říšských hrabat, později od krále Jakuba 1605 do stavu peerů; *z.* 1639. — **2.** lord Tomáš, syn předešl., bojoval ve službách Karla I., *z.* 1643. Jeho choť, lady Blanche, hájila v květnu 1643 v nepřítomnosti svého choti zámek Wardour v čele malé posádky 25 mužů po osm dní proti vojsku povstaleckému; po hrdinském boji vzdala se za čestných podmínek; *z.* 1649. — **3.** lord Jindřich, *n.* 1606, *z.* 1694, syn před., vytrpěl mnoho v boji parlamentu s Karlem I.; za Karla II. byl ve službách diplomatických; stal se obětí udavače Tita Oatesa a s jinými katol. šlechtici uvězněn v Toweru 1678; ve vězení *sp.* „Five Little Meditations in Verse" (Lond. 1679); po pěti letech propuštěn na svobodu, za Jakuba II. byl zase ve službách královských; po revoluci r. 1688 uchýlil se do života soukromého; *z.* 1694.

arundo, trojkrutec, jest třtinová hůl, na níž jest upevněna trojramenná vosková svíce. Ačkoliv jméno *a.* patří vlastně jen holi třtinové, přeneseno i na svíci, jejíž tři ramena v základě spojena či zkroucena jsou v jedno, odkudž české jméno trojkrutec. Jiná jména, která v liturgických knihách nalézáme, jsou pertica, canna, triangulum, tricereus. V liturgii římské užívá se trojkrutce pouze jednou v roce, a to na Bílou sobotu. — I. Obřady, při nichž *a.* se rozžíhá, konají se takto: Když byl před chrámem posvěcen nový oheň, oblékne diakon manipl, štolu a dalmatiku barvy bílé, akolyta mu podá trojkrutec a sestaví se průvod, v němž diakon kráčí před celebrantem do chrámu. Jakmile všichni vešli do kostela, stane průvod, diakon skloní trojkrutec, akolyta nesoucí svíčku zapálenou od nově posvěceného ohně rozžehne jednu svíci trojkrutce, jejž diakon opět do výše pozdvihne, klekne a s ním všechen klerus i celebrant kleknou na obě kolena, diakon zpívá slova „Lumen Christi" a chór odpovídá „Deo gratias". Na to všichni vstanou, průvod jde až do prostřed kostela (viz obr. 235.), kdež se rozžehá druhé rameno trojkrutce a diakon pěje po druhé hlasem vyšším „Lumen Christi"; průvod se béře dále a když dospěl k hlavnímu oltáři, rozžehá se třetí rameno trojkrutce, diakon pěje po třetí opět vyšším hlasem „Lumen Christi", odevzdá pak rozsvícený trojkrutec akolytovi a odebéře se k pultu, připravenému na straně evangelijní zpívat velikonoční praekonium „Exultet iam angelica tuba coelorum" *(v. t.)*. Akolyta držící trojkrutec stojí mezi zpěvem praekonia na levici diakona, po jehož pravici stojí subdiakon s křížem processionálním. Když diakon přijde ke slovům praekonia: „Sed iam columnae hujus praeconia novimus, quam in honorem Dei rutilans ignis accendit", jde od pultu ke svíci velikonoční, paškálu *(v. t.)*, provázen jsa akolytou držícím trojkrutec, který od něho vezme a paškál jedním jeho ramenem rozžehne. Akolyta odejme diakonovi trojkrutec, donese jej na evangelijní stranu, kde jest připraven podstavec, do něhož jej postaví a upevní. Trojkrutec rozsvícený zůstane na tomto místě přes všechny následující obřady a slavnou mši, po níž se zhasne a uloží. V menších kostelích, kde jest jenom jeden kněz, posvětí celebrant nový oheň, odloží fialový pluviál, oblékne manipl, štólu a dalmatiku barvy bílé, a vykoná sám celý obřad s trojkrutcem, i svěcení a rozžíhání paškálu. — V kostele kathedrálním, koná-li biskup sám obřady Bílé soboty *(v. t.)*, nebo je-li jim přítomen, setrvá mezi rozžíháním trojkrutce na trůně a rovněž i kanovníci s chórovým kněžstvem zůstanou ve stallech; průvodu při rozžíhání trojkrutce účastní se jen thuriferář s kadidelnicí, do níž biskup vložil a žehnal kadidlo, akolyta nesoucí pět zrn kadidlových pro paškál, subdiakon s křížem a diakon provázený dvěma akolyty. Při zpěvu „Lumen Christi" klekne biskup na trůně (bez mitry), i ostatní, každý na svém místě. — Při obřadech papežských, dokud se slavně konávaly v posledních dobách, býval papež z pravidla přítomen jenom slavné mši, v dobách starších přicházel někdy na celé obřady, jak patnáctý „Ordo romanus" (od Petra Amelia z XV. století) líčí. Při rozžíhání trojkrutce setrval na trůně, podobně jako výše o biskupu diecesním řečeno bylo, ale mezi celým tím obřadem stál, maje mitru na hlavě a oděn jsa pluviálem červeným; také celebrující kardinál ve fialové planetě s mitrou na hlavě stál u faldistoria, a ostatní v chóru přítomní stáli rovněž. Konal-li papež sám funkce na Bílou sobotu, subdiakon apoštolský oblékl se i na obřad s trojkrutcem do bílé dalmatiky, kterou svlekl současně s kardinálem diakonem po praekoniu „Exultet", kdežto dle platných předpisů při rozžehání trojkrutce zůstane subdiakon ve fialové planetě podvinuté (plicata). — II. Co do původu, nedá se stanoviti, kdo trojkrutec do ob-

Obr. 235. Arundo (z díla Jos. Catalaniho „Caeremoniale episcoporum" 1744).

řadů Bílé soboty zavedl, ani kdy se tak stalo. Nejstarší obřadní knihy římské, „Ordines Romani", zmiňují se nejprve pouze o „arundo", holi třtinové; tak „Ordo Romanus I." (povstal před IX. stoletím) předpisuje, aby se z nového ohně, který se tehdy světil na Zelený čtvrtek, rozžehla svíce, která se postaví na hůl třtinovou, „quae candela in harundine debet poni et a mansionario ecclesiae portata praesente congregatione vel populo". V dvanáctém „Ordo Romanus" (z konce XI. stol., pocházejícím od kardinála Cencia, pozdějšího papeže Honoria III.) č. XIV. čteme, že nesl se na Bílou sobotu „nový oheň" (t. j. svíce) na holi třtinové upevněný („pergunt in ecclesiam cum novo igne posito in „canna"), a po prvé se připomíná, že diakon zpívá troji „Lumen Christi" („et diaconus dicit „L. Ch." tribus vicibus"). O trojramenné svíci na holi třtinové mluví se po prvé ve čtrnáctém „Ordo Romanus" (pocházejícím asi od kardinála Jakuba Caietana, poč. stol. XIV.), kde se líčí v obřadech Bílé soboty, že nejmladší kardinál-diakon, oděn jsa dalmatikou barvy bílé, vzal z ruky přisluhujících hůl třtinovou, dlouhou tři a půl lokte, na niž upevnil trojramennou svíci rozžatou od nového ohně; troji „Lumen Christi" zpíval „pozvedaje ruce", které vždy výše povznášel, a v nichž trojkrutec držel, jak z XV. „Ordo rom." plyne, a „L. Christi" zpívá vždy vyšším hlasem (nejprve „stans in porta ecclesiae elevatis paululum manibus", „dicit magne voce"; po druhé: „ad ostium chori elevatis manibus amplius excelsius dicit"; po třetí: „ad medium chori et plus elevatis manibus tertio altius dicit"), na to hned rozsvítil paškál a pak teprve zpíval praekonium „Exultet", mezi nímž teprve přišel papež. — Obřad s trojkrutcem, který tedy liturgie římská znala ode dávna, nebyl všeobecně rozšířen; tak na př. nebyl také v Čechách, jak nejstarší missály a agendy „kostela nebo arcibiskupství pražského" svědčí, nebyl v mnohých dlecesích německých, neznala ho liturgie církve francouzské a obřady některých řádů (praemonstrátů, dominikánů, cisterciáků, kartusiánů), kteří dosud ho neužívají. Původ svíce na holi třtinové hledali mnozí v potřebě praktické, tak jako se ovíjí sloupek, tenká svíčička na hůl k rozsvěcování svící oltářních; aby pak svíce neuhasla (větrem), vykládali, že splétána byla ze tří ramének, jako dosud se větší svíce (intortitia) zhotovují z několika knotů či pramenů. Jiní důvodně za to mají, že původ trojkrutce hledati jest v trojramenné svíci τριχήριον, ode dávna užívané v liturgii řecké a připomínající nejsv. Trojici. — III. Co do významu vykládá se, že troji svíce v základě spojená v jednu značí tajemství jednoty božské bytnosti a trojice božských osob (mysterium Unitatis divinae essentiae et Trinitatis divinarum personarum); slova „Lumen Christi" připomínají, že osvíceni byvše světlem učení Kristova poznali jsme tajemství nejsvětější Trojice. Arundo, hůl třtinová, uvádí na pamět ponížení, pokoru Krista trpícího, neboť skrze utrpení a umučení jeho zjevena byla sláva jednoty i trojice Boží, poněvadž jako hůl ubíjí hady, tak i utrpení Kristovo přemohlo ďábla. Proto, zdobí-li se *a.* květinami, má se to díti tak, aby třtinová hůl vždy byla znatelna, a ne květinami úplně zakryta. — Srvn. *Missale Romanum*, rubrika Bílé soboty; *Caeremoniale Episcoporum*, lib. II. Cap. XXVII. a XXVIII; *Moroni*, Le Cappelle Pontificie, Venezia 1841. § IX. 16; *Cancellieri*, Descrizione delle Funzioni della Settimana Santa nella Cappella Pontificia, Roma 1818; *Meroti*, Thesaurus S. Rituum (a B. Gavanto olim editus), Venetiis 1744 (vyd. Balleoni), tom. I., pars IV. tit. X.; *Catalanus*, Caeremoniale Episcopor. Commentariis illustratum, Romae 1744 (vyd. Ant. de Rubeis), tom. II. Cap. XXVII. § VIII.; Ordines Romani vyd. *Mabillon*, Musei Italici tomus II. Paříž; 1724 (ap. Montalant); Rituum Ecclesiasticorum s. Sacrar. Caeremoniarum SS. Romanae Ecclesiae libri tres non ante impressi (vydal *Christophorus Marcellus*, arcibiskup korkyrský), Venetiis 1516 (ap. Gregorii de Gregoriis); *Ephemerides Liturgicae* 1899. pg. 296. a 1904 pg. 417; *Hakl*, Liturgika 1895, 311 nn.; *Kupka*, O církv. roce, 1007, 299. *Hrbk.*

Arusien. dioec. = někd. biskupství Aarhus (v. t.).

Arvai Jiří S. J., *n.* v Jagru v Uhrách 1697, vstoupil do Tov. Ježíš. 1712, přednášel filosofii a theol. v Kašavě a Trnavě, *z.* 1759; *sp.* „Meditationes piae in singulos anni dies" (Kašava 1721), „Acta illustrina heroum Hungariae oratiunculis expressa" (t. 1723), „Columen orbis christiani Ioannes Hunyady, victoriis de Ottomanica potentia clarissimus, epico carmine celebratus" (Trnava 1724), „Selectae ex profanis Scriptoribus historiae" (2 sv., Trnava 1734—1735), vydal Biesmanovo dílo „Doctrina moralis in brevissimum compendium redacta omnibus animarum curatoribus facillima et utilissima" (Kašava 1740), „Nicolai Hanapi Patr. Hierosol. Exempla Biblica" (t. 1743). Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 595, *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 1638.

arvat dabar v. ervat dabar.

Arvisenet Klaudius, kanovník a gen. vikář v Troyes, *n.* v Langres 1755, odepřel přísahu na civilní konstituci duchovenstva, i uchýlil se do Švýcar, *z.* 1831; *sp.* několik asketických děl prodchnutých vroucí zbožností; z nich nejznámější jest několikrát vydaný spis „Memoriale vitae sacerdotalis", „Sapientia christiana" (1818, 2 sv.), „Manuductio iuvenum ad sapientiam" přel. P. *Vojáček*, 1900 [Duchovní knih. XX.]).

Arx Ildefons (původně Josef Mikuláš) OSB., švýc. historik, *n.* v Oltenu 1755, vstoupil 1774 do kláštera sv.-havelského (St. Gallen), vysv. 1871 na kněze, od 1789 farář v Ebringenu v Brýsgavsku, od 1796 archivář řeč. kláštera, jímž zůstal i po jeho zrušení, od 1813 řed. semináře, 1824 kanovník; *z.* 1833; hlavní jeho dílo jest: „Geschichte des Kantons [u. Stiftes] St. Gallen" (3 sv., 1810—13); v Monum. Germ. vydal prameny k dějinám kláštera svatohavelského. Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 860.

Arykandský nápis, lat.-řec., nalezený 1892 v Arykandě v Lykii, důležitý dokument z Maximinova pronásledování křesťanů 311—312. V nápise tom žádají provincie Lykie a Pamfylie, aby „bezbožní" křesťané byli potlačeni, což Maximin připovídá.

Arysdages v. Aristarkes.

Arze de, Jan Diaz, kanovník mexický, *sp.* „De studiosis ss. bibliorum" (Řím 1750). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 1407.

Arzere dall, Stefano („Stephanus Patavinus"), malíř v Padově v XVI stol.; z maleb jeho vynikají: „Madonna s Ježíškem, sv. Antoninem a Bernardinem" z r. 1551 a „Zmrtvýchvstání Páně" z r. 1552.

A. S., abbreviatura ve starokřesťanských nápisech se vyskytující a značící: anima sancta.

as, assis, assarius, běžná měděná mince Římanův, řec. název ἀσσάριον (Mat. 10²⁹, Luk. 12⁶) vznikl z lat. „assarius". Vulg. překl. na prvém místě „as" (čes. překl. „penizek"), na druhém překládá slova „ἀσσαρίων δύο" slovem „dipondius" (= „dvouas", čes. překl. „dva penízky"). As z doby císařské vážil 13·65 gr. a rovnal se asi 6 h (viz obr. 236).

As (Asylum), někdejší opatství cisterc. ve Švédsku v kraji Halland v diec. lundské, zal. 1194, zničeno 1535—36.

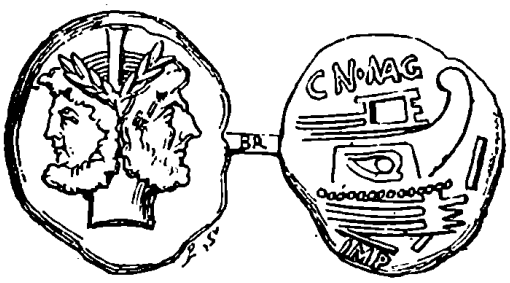

Obr. 286. As Gnaea Pompeja.

Asa, *hbr.* אָסָא, *LXX* Ἀσά, **1.** třetí král judský, nastoupil na trůn ve 20. roce krále israelského Jeroboama, vládl 41 rok, byl vrstevníkem israel. králů Jeroboama I., Nadaba, Baasy, Ely, Zambri, Amri a Achaba, horlil s úspěchem proti modloslužbě a pro kult Hospodinův, bojoval vítězně proti králi egyptskému a aethiopskému Zarovi, prohřešil se spojenectvím s Benadadem Syrským proti králi israelskému Baasovi, a v nemoci své nedůvěrou v Boha. Srvn. 3 Král. 15^{8}n., 2 Par. 14^{1}n. — **2.** otec n. jeden z předků levity Barachiáše (1 Par. 9^{16}).

Asaa v. Asaia 1.

Asades (Azades), sv. mč., eunuch v Persii 350. Srvn. *Stadler*, Heil.-Lex. I, 328.

Asael, *hbr.* 'Asáhé'l, *LXX* Ἀσαήλ, **1.** syn Sarvie, sestry Davidovy, bratr Joaba a Abisaje, „velmi rychlý v běhu" (2 Král. 2^{18}), proboden Abnerem v zápase válečném u Gabaonu (2 Král. 2^{23}). — **2.** levita v době krále Josafata (2 Par. 17^{8}). — **3.** jeden z levitů, jež král Ezechiáš ustanovil k správě prvotin a desátků (2 Par. 31^{12}). — **4.** otec Jonathanův v době Esdrášově (Esdr. 10^{15}); ve *Vulg.* „Azabel".

Asaf, Asaph, אָסָף, *LXX* Ἀσάφ, **1.** levita z rodu Gersom, syn Barachiášův (1 Par. 6^{39}), jeden ze tří správců zpěváků, jež David ustanovil k přisluhování před svatostánkem; stával se sborem svým po pravici Hemanově, jenž stál uprostřed (kdežto Ethan se sborem svým stál po levici). Při přenášení archy úmluvy z domu Obededomova do Jerusalema Hemanem, Asaf a Ethan zpívali, hrajíce na cimbálech měděných (1 Par. 15^{19}). Od Davida ustanoven byl *A.* vrchním náčelníkem „k chválení Hospodina" (1 Par. $16^{7.37}$), *A.* uvádí se pak na prvém místě, před Hemanem a Ethanem (Idithunem) (1 Par. 25^{1}). Vedle Davida připomíná se 2 Par. 29^{30} „Asaf vidoucí" (t. j. prorok) jakožto původce některých písní („Ezechiáš přikázal, aby chválili Hospodina řečmi Davida a Asafa vidoucího"); jeho jménem (לְאָסָף) nadepsáno jest dvanácte žalmů: 49. a 72.—82., což může však znamenati též, že zpěvy ty složeny byly od potomků *A*-ových, anebo že přikázány byly sboru Asafovu. Při posvěcení chrámu Šalomounova Asaf, Heman a Ethan se sbory svými stáli k východní straně od oltáře, hrajíce na cimbály, žaltáře a harfy (2. Par. 5^{12}). I v dobách pozdějších připomínají se „synové Asafovi" jakožto zpěváci chrámoví" (2. Par. 35^{15}, 1 Esdr. 2^{41}, Neh. 7^{45} a j.). Srvn. *Sedláček*, Výkl. žalmů I, XX—XXI. — **2.** otec kancléře Joaha (Joahe) v době krále Ezechiáše (4 Král. 18^{18}, Is. $36^{3.22}$). — **3.** strážce lesa královského, jemuž Artaxerxes listem nařídil, aby poskytl Nehemiášovi dříví stavebního (Neh. 2^{8}). — **4.** (Asaphus, Asa) sv., opat kl. Llan-Elwy v sev. Walesu v Britannii, biskup elwský, glasgowský (kol. 590), *sp.* život svého učitele a předchůdce sv. Kentigerna (*Acta Ss.* Ian. I, 816 až 825). Mart. Rom. 1. května. Srvn. *Hurter*, Nomenci. I^{3} (1903), 544, *Stadler*, Heil.-Lex. I, 328.

Asafská diec. (S. Asaph, assavensis, elviensis dioec.), někdejší diec. v Anglii, nazvaná tak dle sv. Asafa (v. Asaf 4), zanikla 1581. Srvn. *Gams*, Series 180.

Asaja, Asajáš, *Vulg.* Asaia, *hbr.* 'Asájáh, *LXX* Ἀσαΐα. **1.** rádce při dvoře krále Josiáše, jenž jej spolu s Helkiášem a jinými poslal k prorokyni Holdě o knize zákona nalezené ve chrámě (4 Král. $22^{12.14}$); ve *Vulg.* 2 Par. 34^{20} nazývá se „Asaa" (čes. překl. „Asáš"). — **2.** jeden ze třinácti knížat rodiny Simeonovy, kteří v době krále Ezechiáše vypudili pastýře chananejské z úrodné krajiny Gador (1 Par. 4^{36}). — **3.** levita v době Davidově, náčelník (kníže) rodiny Merarity, zúčastnil se při přenesení archy úmluvy z domu Obededomova do Jerusalema (1 Par. 6^{30}, $15^{6.11}$). — **4.** prvorozený z čeledi Sely (*Vulg.* „de Siloni" a český překl. „z [čeledi] Silonovy"), třetího syna Judova; jeden z obyvatelů Jerusalema po návratu ze zajetí (1. Par. 9^{5}).

Asalelfuni, *hbr.* Hacelelponi, *LXX* Ἐσηλεββών, sestra Jezrahela, Jesema a Jedebosa z kmene Etam (1 Par. 4^{3}).

Asam, bavorská rodina umělecká, z jejíchž členů vynikli: **1.** Hanuš Jiří, *n.* kol. 1649, *z.* 1711, od 1683 činný v Bavorsku jako malíř a štukatér; ozdobil 1683—86 freskovými malbami kl. chrám v Benediktbeurenu, 1688—94 kl. chrám v Tegernsee; mimo to provedl řadu oltářních obrazů. Díla *A*-ova nesou se v duchu italského barokního malířství ve slohu Pozzově. — **2.** Kosmas Damian, syn předešl., malíř, *n.* 1686 v Benediktbeurenu, *z.* v kl. Weltenburgu 1739; vzdělal se v Římě u Giuseppe Ghezziho (*z.* 1721); jeho vzorem byli zvláště Pietro da Cortona a Domenico Zampieri. Vrátiv se z Říma, pracoval s počátku společně s otcem svým Hanušem Jiřím. V té době provedl několik oltářních obrazův. Potom pracoval zpravidla společně s bratrem svým Jiljím Quirinem) na výzdobě různých chrámů; tak zhotovil freskové malby 1715 v kl. kostele v Ensdorfu, v chrámě nejsv. Trojice v Mnichově, 1717 v klášt. kostele v Michaelfeldu, 1717—18 ve chrámě P. Marie Pomocné v Ambergu, 1720 v kl. kostele v Aldersbachu, 1721 v kl. kostele ve Weingartenu, 1722—23 v chrámě sv. Jakuba v Inšpruku, 1723 v dómě frisinském, 1724 až 1726 v kl. chrámě v Einsiedelnu, 1726 v chrámě sv. Ducha v Mnichově; r. 1728 provedl freskové malby v opatském refektáři kláštera břevnovského a v kostele na Bílé Hoře („Církev vítězná"); 1728 zhotovil malbu stropu v zámecké kapli v Mannheimu, 1729 výzdobu chrámu sv. Anny v Mnichově, 1732—33 v chrámě sv. Emmerama v Řezně, v kostele voršilek v Straubingu; v klášterním kostele ve Weltenburgu, 1733—35 v kostele sv. Jana Nep. v Mnichově (výjevy ze života světcova) a j. U *A*-a jeví se neobyčejný talent kompoziční, bohatá fantasie a routinovaná technika. Kolorit jest bizo skvělý, brzo v umírněný temnosvit stlumený; téměř z pravidla působí obrazy velice případný dekorativní účin a poji se harmonicky s okolní plastikou a architekturou. — **3.** Jiljí Quirin, sochař a štukatér, ml. bratr před., *n.* 1692 v Tegernsee, *z.* v Mannheimu 1750, pracoval hlavně společně s bratrem Kosmou Damianem. Vzdělal se v Římě hlavně pod vlivem Berniniho; z jeho prací vyniká zvláště štuková výzdoba dómu frisinského, chrámu einsiedelnského, chrámu sv. Anny v Mnichově, kl. chrámu ve Weltenburgu, kostela sv. Jana Nep. v Mnichově. Oba bratří jsou vynikajícími umělci doby barokní a rokokové. Srvn. dr. *Kuhn*, Allg. Kunstgesch., Malerei II, 1073—74.

Asan, *hbr.* 'Ášán (= kouř), *LXX* 'Ασάν, město v území kmene Simeon, dle 1 Par. 6[44] město kněžské; totéž město míněno jest v 1 Král. 30[30], nazývá se „Kór [= pec] 'Ášán" [„pec kouřící"]; má však býti „Bór [= studnice, cisterna] 'Ášán", jak četla i *Vulg.*, přeloživši „lacus Asan" (čes. překl.: „jezero Asan"); snad nynější rumoviště Aseile u 'Anabu mezi Bersabé a Hebronem.

Asana, *hbr.* Has-senú'áh, *LXX* 'Ασανοῦ, Benjaminita, jeden z předků Saloa, obyvatele Jerusalema po zajetí (1 Par. 9[7]); totéž jméno vyskytá se ve výčtu Benjaminitů v době po zajetí v Neh. 11[9]: „Has-sinú'áh, *LXX* 'Ασανά; Vulg. má: „Senua".

Asaramel, *ἐν Σαραμέλ, ἐν 'Ασαραμέλ,* Vulg. „in Asaramel" 1 Mach. 14[27]; jméno záhadné, jež vykládá se 1. buď jako jméno místní, dle některých porušením vzniklé z *Ἱερουσαλήμ*, dle jiných, kteří předpokládají čtení „bachacar Miló'" (= ve dvoře Miló), je tu míněna součást opevnění Jerusalema, zvaná „Mello" v 2 Král. 5[9], 3 Král. 9[15-24], 2 Par. 32[5]), jiní čtou „bachacar 'am 'él" (= ve dvoře lidu Božího") anebo „baša'ar 'am 'él" (= ve bráně lidu Božího"; 2. buď jako čestný název Šimona Machabejského: sar 'am 'él = kníže lidu Božího *(ἐθνάρχης); „ἐν"* zbytek důvodního *σεγεν*, hbr. sagan = náčelník, *στρατηγός*.

Asarbus, přívržence Priscillianův; společně s Tiberianem a j. sepsal apologii, aby se očistil z podezření haerese; spis ten se nedochoval; Priscillian sám dovolává se ho na počátku svého „Liber apolog.", nazývaje jej: „libellus fratrum nostrorum Tiberiani, Asarbi et ceterorum, cum quibus nobis una fides et unus est sensus". Srvn. *Bardenhewer*, Patrol.[2] 377.

Asarela, *hbr.* 'Ašare'élá[h], *LXX* 'Εσαήλ, čtvrtý syn Asafa, vrchního náčelníka zpěváků, představený sedmé třídy zpěváků Davidových (1 Par. 25[2-14]); v 1 Par. 25[14] nazývá se Isreela, *hbr.* Ješare'élah.

Asarhaddon (אַסַּר־חַדּוֹן, *LXX* 'Ασορδάν), assyr.: „Assur-ach-iddin" = „[bůh] Assur bratra daroval", syn a nástupce Senacheriba (4 Král. 19[37], Is. 37[38]), král assyrský 681—668. Dle Esdr. 4[2] (tu ve *Vulg.* jest „Asor Haddan") usadil kolonisty z východních provincií v Samařsku. *A.* ihned po svém nastoupení na trůn dal znovuzříditi v bývalé nádheře město Babylon, jež otec jeho byl zničil. V jednom *A*-ově nápise mezi poplatnými jemu králi uvádí se také král judský Manasses (Mi-na-si' -i šar Ja-u-di). *A.* bojoval proti aethiopskému a egyptskému vládci Thirhakovi (Tharakovi), *z.* však na třetím tažení svém proti němu r. 668. Srvn. *Vigouroux-Podlaha*, Bible a nejnov. objevy IV, 66 n.

Asarmoth, *hbr.* Chacaremávéth, *LXX Σαρμώθ, 'Αραμώθ)*, jeden z potomků Jektanových (Gen. 10[26], 1 Par. 1[20]). Jektanovci obývali poloostrov arabský. Potomci *A*-ovi bydlili v jižní Arabii, a dle nich území to sluje Hadramaut; Strabo, Ptolemaeus a Plinius zmiňují se o nich pod jménem *Χατραμωτεῖται, Χατραμῖται*, Atramitae (někteří badatelé však Chatramotity rozlišují od Atramitů).

Asasonthamar v. Engaddi.

Asbach, benedikt. opatství v diec. passovské, zal. 1127 biskupem bambergským Ottou, zrušeno 1803; dřívější klášterní, nyní farní chrám vystavěn byl v letech 1780—87.

Asbaí, *hbr.* 'Ezbaj, *LXX* 'Αζοβαί, tak nazývá se v 1 Par. 11[37] otec Naarajův („Naaraj syn Asbaj"), ale na parallelním místě 2 Král. 23[35] čte se „Faraj z Arbi", i zdá se, že místo „ben-'Ezbaj" čísti dlužno „há'Arbí" = z města Arab (v. t.).

Asbel, *hbr.* 'Ašbél, *LXX* 'Ασβήλ, třetí syn Benjaminův (Gen. 46[21]), od něhož pocházel rod Asbelských (Num. 26[38]). V 1 Par. 8[1] uvádí se *A.* jakožto druhý syn Benjaminův. Dle Hummelauera jest *A.* totožný se Saharaimem (1 Par. 8[8]).

Ascani Trajano, sochař italský v druhé pol. XVII. století, jest tvůrcem krásných ornamentací oltářních ve chrámech faenzských.

Ascania Phrygiae n. Cius, někd. bisk. v provincii Bithynia I.; *Gams*, Series 443 uvádí biskupy z let 325—997.

Ascanius, biskup tarragonský v V. stol.; v Salazarlově Martyrologiu špan. uvádí se jako světec; byl prý gotským králem Leovigildem zapuzen a zemřel na ostrově Sardinii. Srvn. *Stadler*, Heil.-Lex. I, 328.

Ascaranus sv., uctivaný v Aethiopii 16. března. Srvn. *Stadler*, Heil.-Lex. I, 328.

Ascargorta d' Jan, O. S. F., *sp.* „Lectiones de teologia mistica" (Granada 1712), „Instructio novi concionatoris" (t. 1716), „Manuale confessariorum ad mentem subtilis doctoris" (3. vyd. Madrid 1724). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV[3] (1910), 1308.

Ascaricus, biskup asturský v VIII. století, přívržence Elipandův, dopisoval si s Tusaredem o těch těch, kteří s Kristem z mrtvých vstali *(Migne*, XICX, 1231—1240). Srvn. *Migne*, I[3] (1903), 677.

Ascelin 1. OSB., mnich kláštera becského, *n.* v Poitiersu, měl r. 1050 rozhovor s Berangerem o eucharistii, a když mu později Beranger o téže věci psal, odpověděl mu *A.* listem, v němž obratně hájí skutečnou přítomnost Ježíše Krista v eucharistii *(Labbe*, Coll. conc. IX, 1057—59, *Migne*, P. L. CL, 67—68). — 2. O. P., rodem z Lombardska, vstoupil do řádu dom. nepochybně v Paříži r. 1221 n. 1222, poslán r. 1245 od papeže Innocence IV. k mongolskému chanovi do Persie, odkudž, přestáv mnohá nebezpečenství, vrátil se 1248.

Ascelina sv., O. Cist., příbuzná sv. Bernarda, jeptiška a převorka v Boulancourtu (diec. Troyes), *z.* 18. kv. 1195. *Acta Ss.* Augustus IV, 650.

Ascendente Domino, bulla Řehoře XIII. z 24. května 1584, stvrzující konstituci Tovaryšstva Ježíšova.

ascendenti = předkové či pokrevně spřízněni v pokolení vzestupném. Pokolení přímé (linea recta) jest nepřetržitá řada ploditelů a zplozenců, ve které tito rodem od oněch pocházejí a všichni přímo neb nepřímo od společného kmene. Pokolení to je buď vzestupné (linea recta ascendens, superior), aneb sestupné (l. r. descendens, inferior), dle toho, zda pozorujeme tuto řadu zpřízněných od zplozenců směrem vzhůru k ploditelům a společnému kmeni aneb naopak, a odtud jméno *a*-ů a descendentů. Přihlížíme-li jen k zplozeným, jsou všichni ploditelé ascendenty (předkové), vzhledem k ploditelům, jsou všichni zplozenci descendenty (potomci). Tak jsou synové a dcery, vnuci a vnučky, pravnuci atd. descendenty svých předků, a otcové (matky), dědové, pradědové atd. ascendenty svých potomků. Rakouský o. o. zák. (§ 43.) užívá obdobně, jako právo římské, pro označení *a*-ů slova „rodiče", pro descendenty pak slova „děti" (srvn. Dig. 38. 10). Mají-li sourozenci společné, bezprostřední ascendenty, t. j. téhož otce a matku, slovou plnorodí (germani), mají-li jen jednoho společného, zovou se polorodými, a to mají-li společného otce = consanguinei (pokrevenci), mají-li toliko společnou matku = uterini (ve starém českém právu jednobřišní). V právu římském bylo manželství mezi descendenty a ascendenty zakázáno (l. 53. D. de ritu nupt. XXIII. 2.), v právu církv. je pokrevenství přímého pokolení veřejnoprávní, vylučující překážkou in infinitum. *Sdl.*

Ascenez אַשְׁכְּנַז, *LXX* 'Ασχανάζ, první ze synů Gomera, syna Jafetova (Gen. 10[3], 1 Par. 1[6]). V Jer. 51[27] uvádějí se králové *A.* spolu s králi *A.* a Menni,

z čehož vysvítá, že *A.* na tomto místě značí národ a krajinu poblíž Armenie, anebo Armenii východní samu. Talmud jerusalemský a babylonský i targum vykládají *A.* ve smyslu „Asie"; středověcí Židé míníli, že názvem tím označeni jsou Germáné (mínění to přijal Knobel a spatřuje v *A.* název „Skandinavie"); nepochybně jsou to Askaniové (v nápisech klínových „Ašgúza", „Iškúza"), obývavší Myrii, Bithynii a Frygii.

Ascensio Domini viz Nanebevstoupení Páně.

Ascensio Isaiae v. čl. apokryfy str. 514.

Ascensius v. Badius.

Ascerus, opat kl. na ostrově Croylandu v Anglii, usmrcen 870 při vpádu Dánův. *Migne* uvádí jej mezi svatými; *Bollandisté* jej pominuli, podotýkajíce však, že někteří dávají mu název „ctihodný".

ascese v. askese.

asceterium v. asketerium.

ascetika v. asketika.

Ascislus sv. v. Acisclus.

Asclas (Ascla), sv. mučedník v Antinoë v Egyptě za cís. Diokleciána (dle *Migne* za Maximina II. 311), po hrozných mukách utopen v Nilu; Mart. Rom. 23. ledna, v církvi řecké 21. ledna.

Asclepas (Asklepas) sv., biskup v Gase, odpůrce arianismu, pročež sesazen 330 arianskou synodou, konanou v Antiochii, ale synodou římskou, konanou za papeže Julia I. 341, restituován; na synodě ve Filipopoli 343 opět sesazen, synodou sardickou 343 však uznán za pravověrného.

Asclepi Jan Maria S. J., *n.* v Maceratě 1706, vstoupil do Tov. Ježíšovy 1721, působil jako professor v Sieně, v letech 1760—73 přednášel mathematiku v kolleji římské; *z.* v Římě 1776; *sp.* řadu drobných pojednání mathematických a astronomických (o kometách, o tlakoměru, o užívání mikrometru při měření průměru oběžnic a j.).

Asclepiades (Asklepiades), 1. sv. mč. ve Smyrně za pronásledování Deciova; pam. 1. února. Srvn. *Stadler,* Heil.-Lex. I, 329. — 2. sv. mč. spolu se sv. Cajem Palatinským; pam. 4. bř. — 3. sv. mč. v Egyptě; pam. v církvi vých. 30. čna. — 4. sv., biskup antiochijský 211—218. Mart. Rom. 18. října: „Antiochiae sancti Asclepiadis Episcopi, qui unus fuit ex praeclaro martyrum numero, qui sub Macrino glorioso passi sunt"; dle některých však nepodstoupil sice smrti mučednické, ale vytrpěl mnoho pro víru jako vyznavač. V některých martyrologiích připomíná se jeho památka 6. čna. Srvn. *Stadler,* Heil.-Lex. I, 329.

Asclepidianus, sv. mč., spolu s Cajem Palatinským, pam. 4. bř.

Asclepiodorus (Asklepiodotes), sv. muč. v Drinopoli spolu se sv. Maximem a Theodorem, za císaře Maximiana; Mart. Rom. 15. září.

Asclepiodotus, sv. mč. církve vých., umučen v době Trajanově, pam. 3. čce.

Asclepius (Askleplos), 1. biskup africký kol 180; *sp.* několik nám se nedochovavších spisů proti Arianům a Donatistům. — 2. sv., zakladatel kl. sv. Vavřince v Bourges (Bituricum) v VIII. stol., pam. 2. ledna

Ascoli 1. Piceno (Asculan., Esculan., Aesculan. in Piceno), biskupství ve střední Italii, bezprostředně podřízené Svaté stolici, zřízené ve IV. stol.; 120.210 katol., 167 far, 305 kostelů, kaplí a oratoří, 206 kněží světských, 15 řeholních, 6 bratří-laiků, 126 řeholnic, 118 bratrstev. — 2. Satriano (Asculan. et Ceriniolen.), biskupství v církv. provincii beneventské, zříz. v XI. stol., 1818 spojeno s bisk. cerignolským; 70.115 katol., 11 far, 62 kostelů, kaplí a oratoří, 98 kněží světských, 8 řeholních, 4 bratří-laikové, 46 řeholnic, 18 bratrstev.

Ascolius v. Ascholius.

Ascylus sv. v. Acisclus.

Asdod v. Azot.

Asebaim, *hbr.* haccebáim = gazely; ve *Vulg.* 1 Esdr. 2^{57} mylně jako jméno místní; v. Phochereth.

Asedoth, אַשְׁדֹּת (pl. od אַשְׁדָּה = svah n. úpatí hory n. pohoří, kde prameny vytékají). 1. *A.* Fasga *Vulg.* Jos. 12^3, 13^{20} = úpatí hory Fasga (cfr. *Vulg.* Deut. 3^{17}, 4^{49}: „ad radices montis Phasga", čes. překl.: „pod horou Fasga"). Béře-li se *LXX* jako jméno vlastní, značí místo 'Ajún Músá = prameny Mojžíšovy, jež z hory Džebel Nebo vytékají a údolím Vádi 'Ajún Músá tekou do Mrtvého moře. 2. Jos. 10^{40}, 12^8 neznačí město, jak Eusebius se domnívá, nýbrž, jak z kontextu vysvítá, údolí bystřinami svlažovaná, pravděpodobně příkře spadající svahy pohoří judského k Mrtvému moři.

aseitas (a se) jest abstraktní výraz z konkretního: ens a se, bytost sama od sebe, durchsichseiendes Wesen, *αὐτουσία (αὐτὸς εἶναι).* Kontrérní protiklad k ens a se jest ens ab alio, jehož analog. abstractum by bylo „abalietas". Aseitas neznamená dle etymologie bezprostředně bytost božskou samu, nýbrž modus neb status této bytosti, a to: 1. negativně, označujíc fundamentální rozdíl bytosti božské od veškerých bytostí kosmických a jich souboru — světa; Bůh není ens ab allo jako empirické *τὸ* ego a *τὸ* non-ego (kosmos), nýbrž jest ens a se. 2. Positivní moment pojmu ens a se poznáváme pouhou jeho analysi bez nového terminus medius takto: Deus est ens a se, ergo Ipsum suum esse (S. Thom. p. 1. q. 18. a 3. ad 2), absoluta identitas essentiae et existentiae = esse subsistens, *αὐτουσία, ὁ ὤν,* יְהוָה qui est (nikoliv *τὸ ὄν,* nýbrž *τὸ ὄντως ὄν* = osobné *ὁ ὤν* neb praegn. *ὁ εἰμὶ* אֶהְיֶה Ex. 3, 14). Term. techn. Aristot.-schol. zní „Actus purus". (Viz t. str. 61.) Tímto positivním momentem jest ens a se výrazem podstaty božské, substancielní (nejen modální) pojem (Substanzbegriff), nomen = numen. Proto se od XVII. stol. ustálila sententia communior: aseitas (= ipsum esse) est essentia metaphysica Dei (viz čl. Bůh). Jako taková 1. praegnantně rozlišuje Boha a svět nejen dle differentia specifica (rozdíl druhový), nýbrž toto genere (rozdíl rodový). Neboť tím, že jest Bůh ens a se = ipsum esse = esse irreceptum s. plenitudo entis, kdežto svět jest ab alio (a Deo) = habet (mundus) aliquod esse = esse participatum (partem capit *τοῦ* esse) — nemá Bůh a svět ani genus (rod) jednoznačně (univoce) společný s bytostmi kosmickými, jelikož *τὸ* esse světa je spojeno s „non esse" č. actus cum potentia, kdežto *τὸ* esse božské jest actus purus, vylučujíc jakoukoli potencialitu. (Summa theol. p. 1. q. 3. a 5. et Arist. in 3. metaph.) 2. Aseitas jsouc logicky prvním pojmem, k němuž nás vede aposterioristická argumentace ex facto existentiae entium ab allo, tvoří v pojmu „ipsum esse" zároveň poslední ontologický podklad a kořen, z něhož logicky abstrahujícím rozumem „plnosti bytí" rozlišujeme a z něho odvozujeme veškeré attributy (vlastnosti) božské: a) označující modus existendi bytosti božské a rozlišující podstatně Stvořitele a tvorstvo jakožto: ens improductum a — productum, independens (absolutum) — dependens (relativum), necessarium — contingens. Veškeré tyto pojmy jsou synonyma k pojmu aseitas. Improductum = non ab alio; independens, jelikož „a se" — suum esse (samobytí, Selbstsein) a proto necessarium, jelikož bytost, jížto bytnost

a jsoucnost (essentia et existentia) jsou absolutně totožny, nemůže neexistovati (non potest non esse); b) veškeré ostatní vlastnosti božské, které se vztahují *α)* k poznatelnosti Boha jakožto neviditelného (invisibilitas), nepochopitelného (incomprehensibilitas) a tudíž nevyslovitelného (ineffabilitas), *β)* k dokonalostem božským dle bytí (attributa quiescentia = τοῦ esse) a dle žití (*α.* actuosa = τοῦ agere s. vivere). Viz čl. Bůh (vlastnosti). Jeví se v pojmu aseitas formální stránka statická (τοῦ esse) z důkazů kosmologického, ideologického a ex gradibus perfectionum plynoucí a dynamická z důkazů kinesiologického, teleologického, vůbec z kausality. Logické odvození veškerých vlastností ze základního pojmu aseitas viz čl. Bůh a S. Bernhardi, de consid l. 5. c. 6; Vatic. sess. III. de fide. cap. 1. — 3. Hlubší výklad pojmu aseitas jmenovitě v zájmu apologetickém proti kriticismu Kantovy filosofie o principu kausality a jeho významu pro důkazy existence božské — obnovil starou otázku: Možno-li nazvati Boha příčinou sama sebe? Odpověď jedině správná zní: Bůh není a býti nemůže příčinou účinnou (causa efficiens sui) sama sebe; nanejvýše možno říci: Bůh jest oříčinou formální (ratio formalis) čili dostatečný důvod (ratio sufficiens) sama sebe. Příčina záporu kausality účinné jest, že jen esse vzniklé (was geworden ist) z non esse (quod fit = entsteht) vyžaduje dostatečný důvod mimo sebe, nikoli však bytí (esse), které bez počátku bytuje (anfangslos besteht). Neboť τὸ non esse jako takové (= nihil) nemůže dáti esse: ex nihilo fit nihil. Pouhá možnost bytí (possibilitas τοῦ esse) není taktéž dostatečným důvodem vzniku nového bytí, ergo vyžaduje se bytost jiná, která svou činností jest ratio sufficiens onoho vzniku nového esse; to jest příčina účinná. Nuže Bůh, jakožto prvopříčina (ens a se, ipsum esse viz 2.) vylučuje jakýkoli přechod z non esse k esse; následovně obsahuje kontradikci in termino rčení: „Bůh jest příčina účinná sama sebe." — Příčinou formální sama sebe lze Boha nazvati per analogiam v tom smyslu, že božská bytost má vnitřní úplný důvod své existence ve svém vlastním immanentním činu myšlení a chtění. Ale i v tom smyslu jest výraz Deus est „ratio (causa) formalis sui" jen per analogiam, nikoliv univoce (jednoznačně) přípustný. Liší se od pravé causa formalis na př. duše v člověku tím, že forma božského života (actus purus immanens) není ani informans (sc. corpus aliquod) ani informabilis (per ideas accidentales). Bůh jest si samodůvodem (Selbstgrund, nikoliv „Selbstbegründung" n. „Selbsthervorbringung"; Selbstwirklichkeit, nikoliv „Selbstverwirklichung" neb „absolutes Werden"). — Stav této otázky v neoplatonismu, v patristice a scholastice líčí důkladně *Chr. Pesch* S. J. Theol. Zeitfragen, Freiburg 1900—1 (též Erg.-H. 76 Stimm. v. M. Laach). — Na zásadách zde uplatněných spekulativní filosofie i positivní theologie spočívá odpověď, již dal Kleutgen S. J. Theologie d. Vorz. II. S. 748 ff. *Güntherovi* (Erist. u. Heracl.), a Chr. Pesch *Schellovi* (Kathol. Dogm. I. 237 nn. a Natur u. Offenb. S. 456), když otázku starou o Bohu „příčině sama sebe" obnovili. — O hrubém omylu vývoje božské existence z essence v pantheismu viz to sl. a Hegel. — Lit.: S. Thom. Summa th. p. 1. q. 13. a. 11. Contra Gent. I. 21—24; Arist. Prior Analyt. cap. 1.; Bonaventura dist. 23. a. 1. q. 5. ad arg. 2.; Card. Franzelin, de Deo, th. 22 sq.; Petav., de Deo l. III. c. 6.; Kleutgen, Philos. d. Vorz. Bd. I. Abh. 5, Bd. II. Abh. 9; J. Pohle, Lehrb. d. Dogm. I. S. 86. *Kdč.*

Asel, *hbr.* 'Aσήλ, *LXX* Ἐσήλ, syn Elasův z pokolení Cisova, Benjaminovec (1 Par. 8^{37-39}, 9^{43-44}).

Asella sv., panna v Římě, *z.* na poč. V. stol. (asi 406); její zbožný život, věnovaný modlitbě, kajícím skutkům a dobročinnosti, chválí sv. Jeronym (ep. 24, *Migne* P. L. XXII, 427). Mart. Rom. 6. pros.

Asem Jos. 19^{3}; Esem Jos. 15^{29}, *hbr.* עֶצֶם, město na jihu území kmene Judova, poblíž hranic edomských, později přidělené kmeni Simeonovu; poloha neznámá.

asemitismus (bezsemitismus = ochrana před semitismem) značí svépomocnou ochrannou akci křesťanského lidu před škodlivým vlivem semitským (židovským) ve společnosti lidské. *A.* liší se od antisemitismu tím, že jest trvalým společenským stavem, vylučujícím židy z účasti na záležitostech lidu křesťanského, kdežto antisemitismus jest občasné hnutí, namnoze bouřlivé, nezákonné a nepromyšlené, které brojí na jedné straně proti hospodářské a politické nadvládě židů, na druhé straně však ji připouští a umožňuje. Z hnutí antisemitského dlužno naprosto odsuzovati jeho národnostní aneb náboženské pohnutky, a pouze důsledný hospodářský antisemitismus jest servatis servandis přípustný. *A.* jest prost všech náboženských a národnostních výstřelků a jest všestrannějším než antisemitismus hospodářský, protože nabádá křesťanský lid k sebeobraně před ničivým vlivem židovstva jak na poli hospodářském tak i na poli náboženském, politickém a sociálním, chrání křesťanskou společnost před pochybenou snahou o assimilaci židů (filosemitismus). Filosemitismus, horující za splynutí židů s ostatními národy a vytvářející v každé zemi tak zv. vlastenecké židy (české, německé, polské atd.), prohlašuje to za zisk, když v národě zbohatlí židé přiznávají se též za příslušníky národa pohostinství jim poskytujícího a když část vyzískaného jmění vrátí ve formě vlastenecké almužny na některý národní podnik. Assimilaci židů brání se jednak „Sionisté", mocná strana židovská, jednak ji odsuzují shledané zkušenosti, které dokazují, že se podařila assimilace jenom tam, kde v kraji žijí židé rozptýleně. Kde však obyvatelstvo židovské vzroste ve větším počtu, probouzí se v něm ihned plemenná solidárnost a cit společné síly, za nimiž následuje tradicionelní pohrdání goimy (křesťany). Ve Francii požívají židé již po celé století rovnoprávnosti s ostatními občany, učí se na veřejných školách, ale proto přece výlučný charakter židovský si zachovali. Zkušenost učí, že se židé nikdy svému prostředí neassimiluji (nepřizpůsobí), nýbrž že se spíše společnost přizpůsobí jim. Snaha assimilační vede zpravidla jen k tomu, že se židé odřikají pouze svého náboženství, stávajíce se většinou úplnými materialisty a atheisty, kdežto národní rys povahy trvá nezměněn. Nelze přehlížeti, že žid jest typický výtvor určitého plemene, formovaný pod vlivem určitých dějin, které vtiskly tak hluboko v povahu jeho příznačné rysy, že jich nemůže žádná assimilace vyhladiti. Od přírody jest žid obdařen velikou energií, vytrvalostí, a spíše smělostí nežli odvahou tam, kde se jedná o dosažení vytčeného cíle. Pro tuto svou energii hodil se národ israelský k přechování a hájení pokladů zjevení božského. Ale tento základ ještě více Bůh utvrdil, ježto opřel náboženství zjevené o nejmocnější z citů přirozených, o národnost (nacionalismus). Lid israelský byl lidem Hospodinovým a ze všech národů vyvoleným, kteréžto vědomí proniklo tak celý národ, že ani pronásledování pohanů nedovedlo hluboce vyvinuté vědomí národní pospolitosti seslabiti. Škodlivým však ukázal se tento obrněný nacionalismus při příchodu Messiášově, kdy zavrhl Israel Krista jenom proto, že se měl vzdáti svého privilegovaného náboženství a spo-

jiti se s jinými národy v jednu náboženskou společnost církevní. Již za časů Kristových lze pozorovati v židovstvu největší pohrdání k jiným národům a náklonnost k úsudku, že židu vůči goimům jest všecko dovoleno. Pochybené toto stanovisko nacionalismu židovského sesílil později ještě talmud, jenž byl psán rabíny v II. století, v době největšího ponížení a také veliké roztrpčenosti proti samému Bohu, že nehájil židů před Římany, v době nenávisti proti křesťanství a proti celému světu. Talmud hlásá zakrnělou morálku s povinnostmi jenom k lidu židovskému a vštěpuje židům nenávist a pohrdání ke goimům, vzbuzuje touhu po povýšeném stanovisku mezi ostatními národy. Talmudistická morálka jest nižšího řádu než sama morálka přirozená a tím více nežli křesťanská. Tato pochybená morálka vytváří škodlivé ovzduší, ve kterém pohybují se dosud dědičné tradice výchovy židovské generace. Tento ethický typ žida připouští ovšem také odchylky, a často shledáváme žida, v němž buď hlas rozumu nebo křesťanské názory vzbudí mravní stav, jenž jest hoden vší úcty; ale zjev takový bývá přece ojedinělý a vynese zpravidla obrácenému židu pronásledování se strany bývalých souvěrců. — Dlužno-li zavrhovati výstřelky nespravedlivého antisemitismu plemenného a náboženského, a nemůžeme-li se stanoviska sociálního i národnostního doporučovati filosemitismus a assimilaci židů, není tím nikterak řečeno, že by nebyla oprávněna ochranná svépomoc asemitismu, jenž chce na poli národním, společenském, hospodářském a náboženském prováděti důsledně zásadu „Svůj k svému". Duchem liberálním odkojení filosemité i tuto snahu čistě obrannou prohlašují za útisky židů, protože v historii se mnoho mluví o pronásledování židů křesťany, ale při tom zapomíná se téměř docela, že vlastně židé jsou dodnes pronásledovníky křesťanů. Již ve Skutcích apoštolských dočítáme se, jak popouzeli vládu římskou proti prvním hlasatelům křesťanství, kteří byli pokrevenci jejich; též v dobách pronásledování prvních křesťanů vidíme židy, kterak hrají úlohu popuzovatelův a udavačů proti vyznavačům Kristovým. A i později, když někteří ze židů domohli se vlivu v různých zemích a knížectvích asijských, nezapomněli téže národní nenávisti. Historie učí nás, kterak na př. Dunaan, který vládl ve Šťastné Arabii, všemožné kroky činil, aby všechna knížata saracenská i krále perského podnítil k pronásledování křesťanův, až konečně Elesbaan, křesťanský král v Ethiopii, přitáhl s vojskem svým a přítrž učinil těmto ukrutnostem. Ve středověku a později, když sami křesťané měli vládu v rukou, mohlo by se sice zdáti, že židé byli utiskováni a že nikterak nepomýšleli na výboj proti křesťanství. Ale všimneme-li si blíže toho, o čem i tu historie nás poučuje, dovídáme se pravý opak toho. Na doklad tohoto tvrzení citujeme historii antisemitismu, židem Bernardem Lazarem v Paříži 1894 vydanou („L'antisemitisme, son histoire et ses causes"). Autor patrně se chtěl zavděčiti svobodomyslným kruhům, a proto dokazuje ve spise svém, kterak židé už ve středověku až do doby nynější připravovali půdu liberalismu a atheismu tím, že bojovali vytrvale proti křesťanské víře. Aby odůvodnil to, co napsal, poukazuje na vládu nejméně křesťanského panovníka, císaře Bedřicha II., který obklopen byl židovskými rádci. Chlubí se vlivem talmudistů na haeretiky ve středověku, i tím, že v době reformace poskytovali pomoci k boji proti církvi. S chutí pak obzvláštní klade váhu na to, že rabín Spinoza to byl, který dal podnět k filosofii protikřesťanské, a že židé zvlášť za Voltaira rozšiřovali potupné urážky o Kristu a Matce Boží, které, jak sám dokládá, čerpali ze spisů rabínů druhého století, t. j. z talmudu. Ukazuje na to, jaký podíl měli na veliké revoluci a jakou úlohu hrají dodnes ve všech tajných spolcích a sektách, po Francii a Německu roztroušených, o čemž více se dověděti můžeme i od jiných podobných historiků, jakými na příklad jsou: Barruel, Gougenot, de Monsseaux, Deschamps, Clodio Jannet. — Z revoluce zrodil se liberalismus, který všude, kde mohl, rozvinul boj proti církvi, upírajíc jí dosavadní práva a prohlašuje náboženství za věc soukromou. Intelligentní židé ujali se ihned liberálního učení se vším zápalem a pracovali na jeho rozšíření. V revolucích r. 1848 vidíme je všude, v tiskárnách i na barrikádách, bojovati pod praporem liberálním a přičiňovati se všemožně o to, aby liberalismus ten zaujal oproti církvi již v zásadě stanovisko protikřesťanské a úlohu pronásledovatele. Moderní pak hnutí socialistické, jehož protikřesťanské stanovisko je dostatek známo, vedou také židé. — Převaha židovstva v průmyslu a obchodu vykládá se často vzornou solidaritou, jak židé své souvěrce podporují. Nepopíráme toho, leč přes to přese všecko třeba nahlédnouti do věci blíže, abychom poznali, že solidárnost ta nezáleží jen v bratrské podpoře žida jednoho židem druhým, ale i ve zvláštní organisaci. Tato organisace zove se kahal, o kterém obšírně pojednal Brafmann v knize „Židé a kahaly", vydané v roce 1870, dokládaje vše četnými důkazy. Kahal jest jakousi malou republikou, která jest uspořádána a upravena dle předpisův, obsažených v talmudu; na zřeteli má nejen péči o chudé, nýbrž všecky záležitosti židovské a živnostenské zvláště. Pravomoci kahalu nejsou položeny žádné meze. Členové jsou povinni býti kahalu ve všem a všude poslušnými, jinak by propadli trestům, které talmud vyměřuje. Takovou pokutou jsou na příklad peněžité tresty, potom dočasná klatba, tak zvaná niddui, která záleží v tom, že vinník jest boykottován celou obcí židovskou, a to tak, že se mu od nikoho ze souvěrců nedostane pomoci, že nikdo od něho ani zbla nekoupí ani mu nic neprodá, ba ani sklenice vody neposkytne. V tom případě, že by ještě tu neposlechl, stihne ho klatba veliká a neodvolatelná, zvaná cherem, po jejímž vynesení obrací se proti vinníku ne již obec židovská, ale všickni židé bez rozdílu. Mimo kahal existuje též tak zvaný Bet-din (dům soudu). Jest to rovněž tribunál sestavený dle pravidel talmudu, který všecky spory mezi židy anebo mezi jednotlivci a kahalem rozsuzuje. Spory mezi židy smějí se pouze tenkráte zavléci před veřejný soud, jestli Bet-din toho dovolí a na veřejný soud je odkáže. Tato organisace jest vlastním střediskem židův a také jejich mocí a silou, která zvláště v ohledech finančních hraje důležitou úlohu a dobře se vyplácí. Pomocí této organisace obyčejně se jim podaří opanovati trhy, které si vyhlédli, její pomocí dostávají ve své ruce i monopol na rozmanité a nejpotřebnější zboží. Organisace mezi kahaly udržuje nejpotřebnější styky, sděluje nejdůležitější zprávy, ano i politické události, které mají vliv na cenné papíry, stoupání neb klesání ceny tovarů nebo plodin; udílí i zprávy o poměrech jednotlivých osob a jich jmění členům kahalu, byť bylo třeba pátrati někde až na konci světa. Tímtéž způsobem zaopatřuje jim i potřebné sumy peněz, když toho třeba, varuje před nebezpečím a ztrátou a pátrá, kde by se co vydělati dalo. Tak na př. dává kahal i práva čili výsadu jednotlivým židům na majetek toho či onoho křesťana, kterého si žid vyhlédl, a žádný ze souvěrců nesmí se potom do toho mu vměšovati. Tomuto propůjčenému právu oproti křesťanu říkají hazaka. Zkušenost denní nás poučuje, že výborná organisace židovská ovládá

bursy, trhy, obchody a úvěr světový. Luští-li se tudíž otázka, zdaž ochranná akce před vlivem žid. jest oprávněna, prospěji židům jejich obhájci rozhodně lépe, když nemluví o historickém a přítomném utiskování židovstva, protože bedlivým historickým studiem a náležitým poznáním společenských poměrů dospělo by se ku překvapujícímu objevu, že vlastně židé pronásledovali křesťany a že židé dnes ve společnosti požívají jak v náboženském, tak i hospodářském ohledu povýšeného, privilegovaného postavení. — *A.* jest oprávněn po stanovisku právním, protože se děje v mezích zákona; jest oprávněn s hlediska lidské a křesťanské spravedlnosti, protože jsme zavázáni v přední řadě podporovati ty, kteří s námi jsou jedné víry a jedné národnosti; když pak podporujeme své, nedopouštíme se tím žádné křivdy na cizích. *A.* jest přímo nutný z toho důvodu, že židé solidárně vystupují proti křesťanství, jsouce zorganisováni v kahalech a všeobecném světovém svazu „Alliance Israélite Universelle" (v. t. na str. 302). Je-li pak *a.* nutným, je třeba, abychom se jím důsledně a v celém rozsahu řídili. Jest nutno uzavírati kruh rodinný vlivu židovskému a varovati se sňatků s židy, jakož i každého důvěrného s nimi obcování v životě rodinném. Pole hospodářské nesmí se ponechávati na pospas jejich spekulaci a obchodní styky mají se výlučně pěstovati jenom s obchodníky křesťanskými. Život veřejný a spolkový má býti zbaven vlivu židovského a snahy židů po vlastních konfessních školách nutno jenom podporovati, by mládež křesťanská byla vzdálena ve školních sinich důvěrnému styku s mládeží židovskou. Společnost křesťanská musí se vystříhati styků se židovstvem, poněvadž vrozené vlohy národní povahy, talmudistické zásady mravního jednání a světová organisace vytvořila z plemene židovského tak vážného společenského činitele, že by k jeho přemožení bylo potřebí velikých společenských převratův a krvavých, všeho odsouzení hodných bojů. Nemůže-li se společnost křesťanská bez násilí zbaviti škodlivého vlivu židovského, nezbývá jí nic jiného než ochranná svépomoc asemitismu. (Srvn. čl. „O asemitismu P. M. Morawského T. J." v Čas. katol. duch. 1896; *Rohling*, Fr. Delitzsch und die Judenfrage. Prag 1881). *Kl.*

Asemona, *hbr.* עַצְמוֹן, město v území kmene Judova (Jos. 15[4]), při jižní hranici země zaslíbené (Num. 34[4. 5]), snad nynější 'Ain Qascime, západně od 'Ain Qadis.

Asena, *hbr.* אֲסְנָה, *LXX* Ἀσενά, Nathinejský, jehož potomci vrátili se pod Zorobabelem ze zajetí (Esdr. 2[50]).

Asena, *hbr.* אֶשְׁנָה, *LXX* Ἀσσα, město v území pokolení Judova, západně od Jerusalema; snad nyn. 'Aslin. Jiné město téhož hebrejského jména nazývá se ve *Vulg.* Esna (v. t.).

Asenafar, *hbr.* אֲסְנַפַּר, *LXX* Ἀσσεναφάρ, v Esdr. 4[10]; jménem tím míněn snad Assurbanipal (668 až 626) anebo snad otec jeho Asarhaddon; většina kmenů, o nichž na uvedeném místě se praví, že je *A.* do Samařska přesídlil, byla transportována již za Asarhaddona.

Aseneth, אָסְנַת, Ἀσενέθ, dcera Putifar., kněze heliopolského, manželka Josefova, jež mu porodila dva syny: Menassesa a Efraima (Gen. 41[45. 50], 46[20]). Jméno *A.* odvozoval Champollion z egyptského ashe-Neith = náležející (bohyni) Neith, (= služka, ctitelka Neithina); jiní vykládají as-Neith = stolec Neithy. Bohyně Neith byla bohyní moudrosti a umění; byla ctěna také jako matka slunce a ve městě Sais jako bohyně války. *A.* stala se předmětem legend a příběhy její zpracovány v biblický román. Nejdříve látku tu zpracoval nepochybně nějaký pokřtěný žid ve IV. nebo V. stol. Legenda postrádá však historického podkladu, tak že nelze z ní nikterak doplniti stručné zmínky Písma sv. o *A.* (Srvn. *Vigouroux-Podlaha*, Nejnov. obj. II, 125.) Do češtiny přeložen byl na konci XIV. stol. (rkpsy z 1465 a 1485 v univ. knihovně pražské, z r. 1470 v knihovně čes. musea, z r. 1491 v knihovně kláštera dominik. ve Vratislavi): tiskem vydán 1570, znovu kriticky od A. J. Vrťátka v ČČM 1862. (Srvn. *Jireček*, Ruk. I, 24, *Prusík* v časop. „Krok" 1887 a 1888.)

Aser, אָשֵׁר, Ἀσήρ, **1.** osmý syn Jakobův, druhý ze Zelfy, služky Lie (Gen. 30[13]). Oba synové Zelfy, Gad a Aser, narozeni byli v Mesopotamii syrské (Paddan Aram, Gen. 35[26]). Aser měl syny: Jamne, Jesua, Jessui, Beria a dceru Sáru (Gen. 46[17]). Jakob umíraje požehnal mu slovy: „Aser, tučný chléb jeho, a on dávati bude rozkoše králům" (Gen. 49[20]). Potomci *A*-ovi vypočítávají se v 1 Par. 7[30-40]. — **2.** kmen israelský, nazvaný dle předešl.; hranice jeho vypisují se v Jos. 19[24-31], i lze je určiti takto: na západě Středozemní moře, na jihu území kmene Manasses (a Issachar?), na východě území kmenů Zabulon a Neftali, na severu Foenicie. Území *A.* vynikalo úrodností. — Náčelníkem kmene *A.* ve druhém roce po vyjití z Egypta byl Fegiel, syn Ochranův (Num. 1[13]). Při sečtení lidu na poušti sinajské napočteno bylo kmene *A.* 41.500 mužů k boji schopných (Num. 1[40-41]), při sečtení na polích moabských 53.400 mužů k boji schopných (Num. 26[47]), v době Davidově čítal kmen *A.* 40 000 bojovníků, kteří v Hebronu spolu s ostatními kmeny Davida za krále zvolili (1 Par. 12[36]). Při táboření a na tažení pouští *A.* měl místo vedle kmene Dan a Neftali (Num. 2[27], 10[26]). Seznam darů náčelníka kmene *A.* Fegiela při posvěcení oltáře jest v Num. 7[72-77]. Mezi dvanácti vyzvědači Mojžíšem do země chananejské vyslanými byl ze kmene *A.* Sthur, syn Michaelův (Num. 13[14]). Mezi muži vyvolenými k tomu, by rozdělili losem zemi zaslíbenou, byl ze kmene *A.* Ahiud, syn Salomi (Num. 34[27]). Po vstoupení do země zaslíbené kmen *A.* spolu s kmeny Ruben, Gad, Zabulon, Dan a Neftali pronesl zlořečení na hoře Hebal, jakož byl rozkázal Mojžíš (Jos. 8[33-34], Deut. 27[13]). Po rozdělení země kmen *A.* vydal levitům synům Gersonovým čtyři města: Masal, Abdon, Helkath a Rohob s předměstími (Jos. 21[30-31], 1 Par. 6[62-74-75]). Boje proti Jabinovi, králi azorskému, kmen *A.* se nezúčastnil, proto v Písni Debořině dostává se mu pokárání: „*A.* zůstal na břehu mořském a přebývá klidně na roztrhaných březích jeho" (dle hebr., Soud. 5[17], srvn. Sedláček, Kniha Soudců 121). Zúčastnil se však při pronásledování Madianských Gedeonem (Soud. 7[23]). V době Šalomounově *A.* náležel k devátému kraji jeho říše, jejž spravoval Baana syn Husiův (3 Král. 4[16]). Vyzvání krále Ezechiáše k lidu israelskému i judskému, aby přišli do Jerusalema na slavnost Fáse, uposlechli také někteří muži z kmene *A.* (2 Par. 30[11]). V symbolickém rozdělení země svaté u Ezech. 48[2-3-34] vyskytá se ovšem také kmen *A.* Z pokolení *A.* pocházela prorokyně Anna (Luk. 2[36]). Poslední zmínka o kmeni *A.* vyskytá se v Apok. 7[6]. — **3.** syn Kóreův v. Asir 2. — **4.** město na hranicích předjordánského území kmene Manasse (Jos. 17[7]), snad nynější Tajásir 22 km. od Sichemu směrem k Bethsan. — **5.** v řec. znění Tob. 1[2] Ἀσήρ, město v území kmene Neftali; snad tím míněno město Asor (v. Asor 1.).

Asergadda *(hbr.* chacar Gaddáh = ves Gadda),

město v území pokolení Judova asi mezi Moladou a Mrtvým mořem (Jos. 15^{27}).

asfalt (smůla skalní, klí), ve *SZ* חֵמָר, nalézal se v Palestině v krajině Mrtvého moře v jamách (Gen. 14^{10}); v Gen. 11^{3} činí se zmínka o užívání jeho místo malty, v Exod. 2^{3} o vymazání jím ošitky, do kteréž vložen byl Mojžíš. Naproti tomu כֹּפֶר značilo nepochybně smolu rostlinnou (srvn. str. 612).

Asfaltové moře = Mrtvé moře.

Asfar, *λάκκος Ἀσφάρ*, jezero (či správněji cisterna) na poušti Thekue, kamž se byli utekli Jonathas a Šimon, bratr jeho, po zahynutí Judy Machabejského, aby unikli nástrahám Bachidovým (1 Mach. 9^{33}); někteří domnívali se, že tím míněno jest Moře asfaltové neboli mrtvé, ale neprávem; snad jest to Bir el-Za'farán, 5 km. jižně od Teqú'a v pohoří Qanán el-Za'farán.

Asfeld d', Jakub Vincenc Bidal, *n.* 1664, doktor sorbonnský, přívrženec jansenistů, pročež ze Sorbonny vyloučen; *z.* 1745, byl spolupracovníkem Duguetovým při vydávání jeho kommentářů ke knihám Písma sv. *SZ*; některé svazky zpracoval po smrti Dugnetově na základě jím zanechaných materiálii, tak zejména dokončení jeho „Explication de la prophétie d' Isaie" (svazek IV.—VI.) a „Explication des livres des Rois et de Paralipomenes" (3 sv. 1738—1740); dále *sp.*: „Explication littérale de l'ouvrage des six jours, mêlée de réflexions morales" (anonymně, Brusel 1731, Paříž 1736), „La genèse en latin et en français, avec une explication du sens littéral et du sens spirituel" (2 sv., Pař. 1732), „Explication du livre de la Genèse, selon la méthode des saints Pères" (3 sv., t. 1732).

Asfenez, *hbr.* 'Ašpenaz, náčelník eunuchů, jemuž Nabuchodonozor svěřil péči o urozené jinochy židovské (Dan. 1^{3}). Srvn. *Vigouroux-Podlaha,* Nejnov. objevy IV, 242.

Ash Eduard, exegeta protestantský, *n.* v Bristolu v Anglii 1797, *z.* t. 1873, byl zprvu lékařem; *sp.* „Explanatory Notes and Comments on the New Testament" (3 sv. 1849).

Ashby Richard v. Thimbleby.

Ashdowne Vilém, kazatel baptistské unitářské sekty angl., *n.* 1723, *z.* 1810; *sp.* „On the true Character of John the Baptist" (anonym. 1757), „A Dissertation on St. John III, 5" (1768), „A Scripture Key to the Evangelists" (1777).

Asheburnus Tomáš, rod. ze Staffordu, angl. theolog, odpůrce Viklifův, kol. 1382; polemické jeho spisy nevyd. Srvn. *Hurter,* Nomencl. II^{3} (1906), 679.

Asher Louis (Julius Ludvík), historický a genrový malíř, pod vlivem Cornelliovým a Kaulbachovým, *n.* v Hamburku 1804, *z.* t. 1878; maloval také obrazy se sujetem náboženským, na př. „Sv. Cecilie" a „Zmrtvýchvstání".

Ashpital Arthur, architekt v Londýně, *n.* 1807, *z.* 1869, provedl řadu staveb chrámových.

Ashton (Aston, Austen, Aystoun) Hugh, angl. skladatel, *z.* 1522; složil mimo jiné 5hl. a 6hl. mši, 5hl. Tedeum, 6hl. motetta.

Ashur, *hbr.* 'Ašchúr, *LXX 'Ασχώ*, syn-pohrobek Hessonův z pokolení Judova, otec Thekue (1 Par. 2^{24}); v 1 Par. 4^{5} nazývá se „Assur".

Ashwell Tomáš, angl. skladatel v prvé pol. XVI. stol.; zachovaly se od něho v rkpse 6hl. mše „Jhesu Christe" a „Ave Maria" v Oxfordě, části jiné mše v Cambridgi a části skladeb „Stabat Mater" a „Te matrem" v britském museu.

Aschaffenburg; aschaffenburský konkordát (Ascafaburc, Asciburgum), město ležící na vtoku Aschaffy do Mohanu v bavorském vládním okrese dolnofranckém. Mnichové ze znamenitého kláštera honavského (monasterium honaugiense) založili zde mužský klášter. R. 974 byl majetníkem města vévoda Otto Alemannský, vnuk císaře Oty I. Poněvadž vévoda synů neměl, daroval své statky klášteru *a*-skému, který v kollegiátní štift proměnil. Poděkováním probošta Jošta Cameraria bylo r. 1588 proboštství přivtěleno k stolci mohučskému. Štift udržel se až do r. 1803. Po smrti vévody Otty stalo se město *A.* majetkem arcibiskupství mohučského, kde arcibiskupové často sídlili a město krásnými stavbami ozdobili. *A.* nabyl veliké důležitosti pro Německo sjezdem knížat zvaným *a*-ským v červenci 1447, kde německá knížata rozkolu se vzdali a papeži Mikuláši V. se podrobili. K sjezdu dostavil se papežův legát Mikuláš z Cusy, později ještě kardinál Carvajal; krále římského Bedřicha III. zastupovali Aeneáš Silvius, biskup terstský, a cis. rada Hartung z Kapellu. Sjezd usnesl se, aby Mikuláš V. slavně v celém Německu za papeže byl prohlášen, který však musí konkardáty s knížaty od Eugenia IV. v dubnu 1446 učiněné potvrditi. Z *A*-u odebral se Aeneáš Silvius ke kurfirstům kolínskému a falckému a získal je pro uznání Mikulášovo. Hartung získal kurfirsta saského; i trevírský přiznal se ku poslušenství Mikulášově, a dne 21. srpna r. 1448 kázal král Bedřich III. veškerému Německu uznati Mikuláše V. za papeže. Kardinál Carvajal začal vyjednávati s králem Bedřichem a jednotlivými knížaty, a na základě těchto úmluv učinil Bedřich ve jménu národa německého s přisvědčením největší části (plurimorum) kurfirstův a jiných knížat *a*-ský čili vídeňský konkordát, který namnoze opakoval jenom kostnický, ale více práv papeži uděloval, nežli bylo lze po basilejských dekretech očekávati. Sluje *a*-ský, poněvadž byl vypracován na základě úmluv s knížaty v *A*-u učiněných; vídeňský, poněvadž ve Vídni byl učiněn čili sepsán. Jest nejlépe otištěn u *Kocha,* Sanctio pragm.

Aschandius viz čl. Autunský nápis.

Aschbach Jos., ryt, *n.* 1801 v Höchstu, stud. v Heidelberce filologii a dějepis, od r. 1842 prof. dějepisu v Bonnu, od 1853 ve Vídni, *z.* t. 1882; *sp.* „Geschichte d. Westgoten" (1827), „Geschichte d. Omajjaden in Spanien" (2 sv., 1829), „Geschichte Spaniens und Portugals zur Zeit der Almoraviden und Almohaden" (2 sv. 1833), „Geschichte Kaiser Sigismunds" (4 sv., 1838—45), „Geschichte d. Universität Wien" (3 sv., 1865—88), za spolupracovnictví jiných učenců vydal „Allgemeines Kirchenlexikon, oder alphabet. Darstellung des Wissenswürdigsten aus der gesamten Theologie und ihren Hilfswissenschaften" (4 sv., Frankfurt n. M. 1847—50).

Aschenbrenner Beda OSB., poslední opat kláštera hornoaltaisského, *n.* 1756, byl professorem církev. práva ve Straubingu 1781—87, pak v Ingolštadtě 1789—96, r. 1796 zvolen za opata, *z.* 1817; jeho spisy mají nádech racionalistický; *sp.* „Breviarum historiae ecclesiasticae" (Řezno 1789), „Elementa praelectionum canonicarum" (3 sv., Straub. a Řezno 1787), „Commentarius de obligatione concordata Aschaffenburg seu Vindob. servandi" (Ingolstadt 1796), „Was ich an den Klöstern geändert wünschte" (Landshut 1802) a j.

Aschenbroich Jindřich, malíř v Düsseldorfu, *n.* 1839, maloval zprvu (pod Degerem) obrazy náboženské („Kristus na hoře Olivetské", „Madonna s Ježíškem"), potom oddal se malířství genrovému.

Ascherfeld Leo S. J., *n.* v Essenu 1828, *z.* ve Wijnandsradu (Hollandsko) 1886, *sp.* „Grundsätze und Regeln der Katechetik. Ein Leitfaden für Seminaristen und junge Geistliche" (Řezno 1885).

Aschhausen Jan Gottfr., *n.* 1575, od 1593 kanovník ve Virceburku, od 1596 v Bamberku, od

1604 děkan ryt. štiftu v Comburgu, od 1609 bisk. bamberský, od 1617 bisk. vircpurský; povznesl školství a soudnictví, povolal jesuity do Bamberka, založil univ. knihovnu ve Vircpurku; *z.* 1622.

Aschheim, ves v Horním Bavorsku; v kostele sv. Petra odpočívají od 652 ostatky sv. Emerama; v VIII. stol. konaly se tu dvě bavorské synody, jež zabývaly se nápravou kázně církevní.

Aschólius sv. (Ascholus, Ascolius), metropolita thessalonský 380—383, pokřtil 380 císaře Theodosia I. v těžké nemoci; pam. 30. pros.

asiarchové, *τινὲς τῶν Ἀσιαρχῶν* (Sk. ap. 19[31]), vulg. „quidam de Asiae principibus", Bible česká z r. 1888: „někteří z knížat Asie", Sušil: „někteří z Asiarchů"; *a.* byli úředníci, kteří každoročně na podzim okolo rovnodennosti od předních měst Asie prokonsulární byli voleni, aby pořádali veřejné hry. Byli voleni z občanů nejpřednějších a nejbohatších. V jiných provinciích nazývali se úřednici takoví obdobně: Bithyniarchové, Galatarchové, Syrarchové, Lyciarchové atd.

Asie. Populace *A.* odhaduje se na 800 millionů, což jest více než polovice celkového počtu lidstva. Ruská *A.* má asi 23½ millionu obyvatelů, západní *A.* 32 millionů, Indie se zeměmi k ní příslušejícími 303 millionů, Čína s Koreou, Indo-Čínou francouzskou a Japonskem 409 millionů.

I. *Asie ruská* dělí se administrativně v Sibiř, Kavkaz a Asii střední.

1. Sibiř má asi 6 millionů obyvatelů, z nichž asi 5,350.000 Rusů (Sibirjaků) a 650.000 domorodců: Finů, Turko-Tatarů a Mongolů. Finové, na severu Sibiře usedlí, v počtu asi 50.000, dělí se v Samojedy, Osťáky a Voguly. Jsou šamanisty, ač většina z nich dle jména náleží k církvi pravoslavné (Jakuti, Tataři, Turko-Tatarové, Kalmukové) v počtu 300.000 bydlí na jihu; z nich asi 68.400 jest mohammedánů. Mongolové, kteří počtem rovnají se předešlým (asi 300.000), dělí se v Burjaty a Tunguzy; jsou buddhisty a uznávají za nejvyšší svou duchovní hlavu dalaj-lamu. K pravoslavné církvi náleží v Sibiři asi 9 desetin všeho obyvatelstva; motropolita sídlí v Irkutsku; biskupové jsou v Tobolsku, Omsku, Tomsku, Jakutsku a Jenisejsku. — Katolíků jest asi 50.000, a to jednak vypovězenců, jednak svobodných vystěhovalcův. Mají 5 farností, jež náležejí pod pravomoc arcibiskupa mohilevského.

2. Kavkaz asi s 9½ mill. obyvatelů, z nichž jest asi 3 mill. Rusů, 2 mill. Georgiánů (domorodých křesťanů), 1½ mill. Armenů (přistěhovavších se z říše turecké) a 3 mill. domorodců mohammedánských. Většina Armenů kavkazských náleží k církvi monofysitské neboli gregoriánské; katolických Armenů jest asi 15.000, podřízených biskupství artvinskému. Mnoho Armenů monofysitských přestoupilo k pravoslaví, rovněž tak i mnoho nestorianů a jakobitů, přistěhovavších se z Turecka. Několik tisíc jakobitů a nestorianů přestoupilo k protestantismu. Gruzíni mívali dříve vlastní svou církev neodvislou; nyní jsou přivtěleni k církvi pravoslavné; jediným zbytkem bývalé samostatnosti jest gruzínský delegát mezi členy sv. synodu. Nevelký počet gruzínů hlásí se k církvi katolické; pro nedostatek domorodých kněží jest duchovní správa jich svěřena farářům sjednocených Armenův. Církev pravoslavná má biskupy v Kutaisu, v Poti, v Suchum-Kale a ve Vladikavkazu pod metropolitou tiflisským.

3. Střední Asie. Tak nazývají Rusové krajiny od Uralu k pohoří Hindukuš a od moře Kaspického k Pamiru; jsou to stepi turkestanské a kraje zakaspické, bývalé chanáty Chiva, Buchára a Samarkand. Celkovou populaci možno páčiti asi na osm millionů. Ruského obyvatelstva jest více než million; domorodci jsou plemene tatarského a náboženství většinou mohammedánského (šiité : Kirgizové, Turkmeni, Sartové a Uzbekové). Náčelníkem církve pravoslavné jest biskup, jenž má titul biskupa turkestanského. Islamismus Tatarů promísen jest hojnými pověrami pohanskými.

II. *Asie západní.* Západní *A.*, kolébka lidstva, jest taktéž kolébkou křesťanstva. Z Palestiny šířily je apoštolové a učedníci Ježíše Krista nejdříve v zemích sousedních, zvláště v Syrii (Antiochii) a v Malé Asii, potom teprve v Evropě. S počátku v prvých stoletích křesťanských církev katolická v západní *A*-i utěšeně vzkvétala; brzo však zpustošena byla haeresemi a schismaty, zvláště však od *r.* 635 islamem. Křižáckými výpravami sice katol. církev opět přišla v západní A-i k platnosti, ale jen na čas.

1. Asijské Turecko. Z 17—18 mill. obyvatelů jest 14½ mohamedánů, 162.000 Židů, asi 3,600.000 křesťanů, z čehož jest na 700.000 katolíků a na 100.000 protestantů. Podrobnější výčet obyvatelstva dle vyznání podává tabulka na str. 685. — Protestantismus rozšířen jest větší měrou v Armenii a v Syrii; v Palestině započala britská společnost biblická působení své r. 1821, ale protestantismus ujal se v Jerusalemě teprve r. 1841. Na základě úmluvy mezi Anglií a Pruskem s počátku všecky denominace anglikánské a protestantské v Palestině měly společného nejvyššího hodnostáře, jejž střídavě jmenovaly zmíněné vlády; později však úmluva se rozbila, tak že anglikáni mají v Jerusalemě svého biskupa a Němci osadu svou zvláštní. Protestantismus má však v Palestině skrovný počet přívržencův. Američtí presbyteriáni mají missie v Syrii. Celkem jest v Palestině a v Syrii na 21.000 protestantů. — V Armenii vyvíjejí značnou činnost missionářskou „American board of missions". — Církev řecká čítá v asijském Turecku asi 1,600.000 členů, z nichž největší část podřízena jest patriarchovi cařihradskému, 300.000 patriarchovi antiochijskému a 20.000 patriarchovi jerusalemskému. — O církvi armenské viz na str. 655. — Patriarcha syro-jakobitů sídlí v Mardinu, náboženský a politický náčelník nestoriánů v Kurdistanu. - Organisace sjednocených křesťanů viz čl. „Antiochie" (str. 491), „Cařihrad" a „Jerusalem". — Katolíci obřadu latinského v turecké Asii rozděleni jsou v šest církevních okrsků; jsou to: 1. apoštolská delegatura cařihradská, pod jejíž jurisdikci jest téměř celá Malá Asie, vyjímajíc arcibiskupství smyrnenské a apošt. praefekturu rhodskou; 2. arcibiskupství smyrnenské asi s 15.800 věřícími, 3. apoštolská praefektura Rhodos, svěřená františkánům s 260 věřícími, 4. arcibiskupství bagdadské s podřízenými třemi missiemi (jež bývaly dříve apoštolskými praefekturami): Karput (pod správou kapucínů lyonských), Mossul (pod správou dominikánů pařížských) a Bagdad (pod správou karmelitánů provincie francouzské), 5. apoštolská delegatura syrská (delegát sídlí v Bejrútu), 6. patriarchát jerusalemský, jemuž podřízena jest Palestina až k Nazaretu a jezeru tiberiadskému. Patriarcha jerusalemský, jakož i apoštolští delegáti cařihradský a syrský jsou zároveň repraesentanty papežovými vůči patriarchům a biskupům sjednocených církví východních; poměr jich k nim upraven v motu proprio z 19. března 1896 „Auspicia rerum", jež jest doplňkem a kommentářem konstituce „Orientalium dignitas ecclesiarum".

2. Arabie viz str. 583.

3. Persie. Křesťanství požívá tu svobody téměř úplné, ale nedosáhlo značnějších úspěchů. Peršané v počtu asi 9 millionů jsou mohamedáni (šiité) a naprosto jsou nepřístupni působení missionářův. Biskupství ispahanské (správcem jeho jest laza-

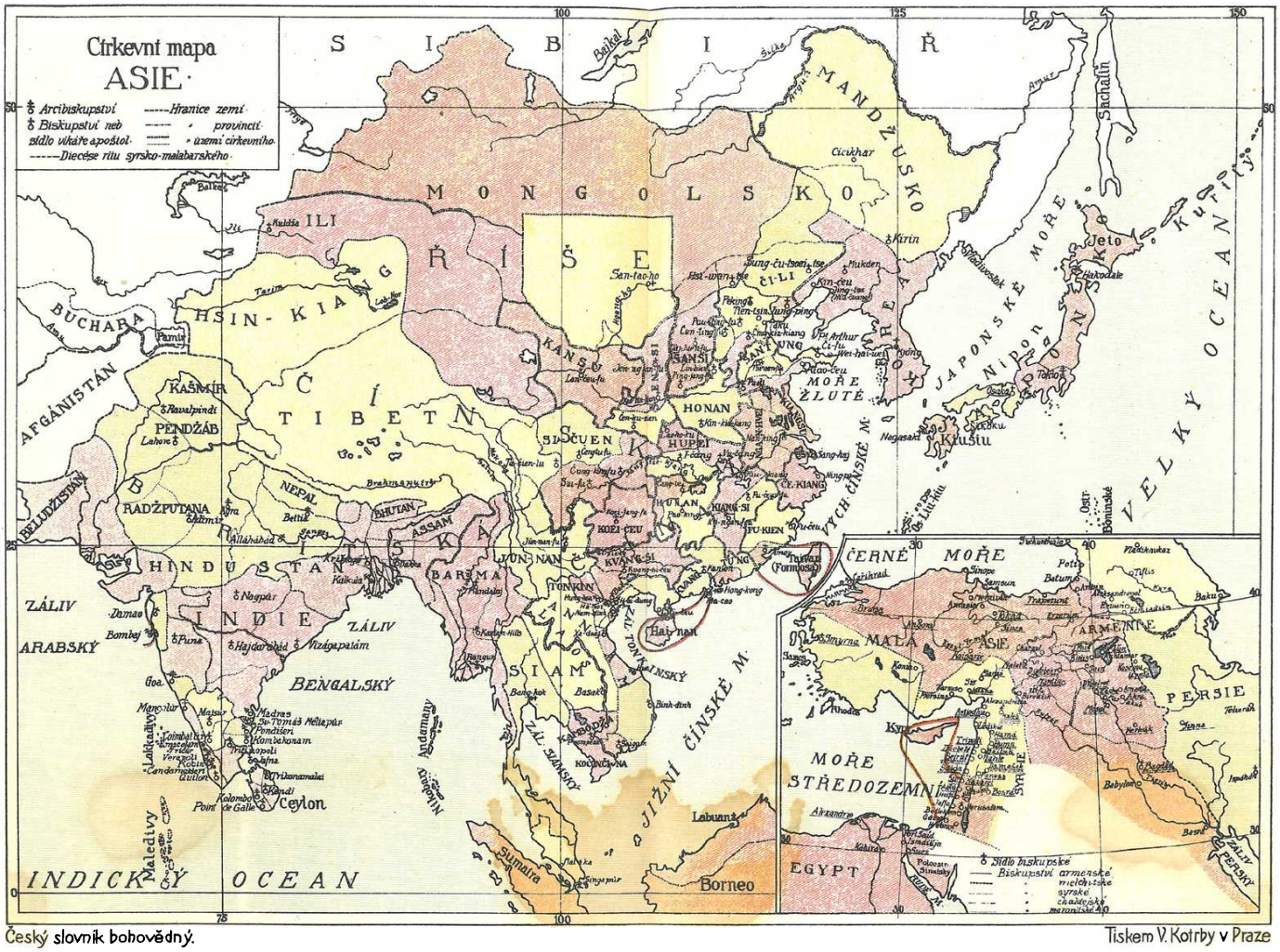

Tiskem V. Kotrby v Praze

Statistický přehled náboženských vyznání v turecké Asii.

Území	Celková populace	Mohamedáné	Křesťané		Katolíci						Nekatolíci					Židé
			Katolíci	Nekatolíci	Maronité	Melkité	Armeni	Chaldeové	Syrové	ritu latinského	Řekové	Armenové	Jakobité	Nestoriáné	Protestanté	
1. Vilájet cařihradský (část asijská)	240.381	157.424	2.283	80.274	„	„	1.833	„	„	450	44.264	35.660	„	„	350	400
2. Ismid (mutessariflik)	222.760	128.660	390	87.040	„	„	390	„	„	„	40.795	44.308	„	„	1.937	6.670
3. Brousse (vilájet)	1,626.869	1,302.677	3.033	318.659	„	„	3.033	„	„	„	232.701	85.354	„	„	604	2.500
4. Bigha (mutessariflik)	129.438	107.450	1.192	19.870	„	„	„	„	„	1.192	18.090	1.636	„	„	144	926
5. Smyrna (vilájet)	1,396.477	1,148.981	1.914	223.066	„	„	737	„	„	1.177	208.698	14.103	„	„	265	22.516
6. Souostroví v moři Aegejském	325.640	27.195	2.949	293.825	„	„	„	„	„	2.949	293.787	38	„	„	„	1.897
7. Samos	60.640	490	70	60.080	„	„	„	„	„	70	60.080	„	„	„	„	„
8. Konia (vilájet)	1,088.000	1,004.800	400	82.800	„	„	400	„	„	„	75.000	9.700	„	„	100	„
9. Kastamúni (vilájet)	1,018.918	992.685	30	26.203	„	„	30	„	„	„	21.507	2.617	2.079	„	„	„
Malá Asie:	6,109.123	4,870.362	12.261	1,191.817	„	„	6.423	„	„	5.838	994.922	193.416	2.079	„	3.400	34.909
10. Angora (vilájet)	892.901	764.116	8.784	119.523	„	„	8.784	„	„	„	34.009	83.063	„	„	2.451	478
11. Adana (vilájet)	403.439	258.939	11.500	133.000	„	„	11.500	„	„	„	47.100	69.300	„	„	16.600	„
12. Sívas (vilájet)	1,086.455	839.354	10.477	236.024	„	„	10.477	„	„	„	76.068	129.523	„	„	30.433	600
13. Trapezunt (vilájet)	1,047.700	807.500	2.300	237.900	„	„	2.300	„	„	„	193.000	44.100	„	„	800	„
14. Erzerúm (vilájet)	645.702	507.532	12.022	125.670	„	„	12.022	„	„	„	2.725	120.273	„	„	2.672	478
15. Van (vilájet)	430.000	247.000	6.710	171.290	„	„	708	6.000	„	2	„	79.000	„	92.000	290	5.000
16. Bitlis (vilájet)	398.625	263.853	6.440	128.332	„	„	3.840	2.600	„	„	210	125.600	572	„	1.950	„
17. Mamuret-ül-Aziz (vilájet)	575.314	504.946	1.675	68.693	„	„	1.675	„	„	„	650	61.983	„	„	6.060	„
Armenie	5,480.136	4,193.240	59.908	1,220.432	„	„	51.306	8.600	„	2	353.762	712.842	572	92.000	61.256	6.556
18. Diarbekir (vilájet)	471.462	337.644	31.786	100.763	„	190	10.170	16.420	4.990	16	9.250	57.890	22.554	„	11.069	1.269
19. Mossul (vilájet)	300.280	270.280	25.000	5.000	„	„	„	18.000	7.000	„	„	„	5.000	„	„	„
20. Bagdad (vilájet)	850.000	843.000	4.650	2.350	„	50	1.000	1.600	1.200	800	„ 50	2.200	„	„	100	„
21. Basra (vilájet)	950.000	892.723	2.277	1.500	„	100	100	300	600	1.177	25	1.500	„	„	25	53.500
22. Zor (mutessariflik)	100.000	99.150	600	200	„	„	400	„	200	„	„	„	200	„	„	50
Mesopotamie	2,671.742	2,442.797	64.313	109.813	„	340	11.670	36.320	13.990	1.993	9.325	61.590	27.754	„	11.194	54.819
23. Haleb (vilájet)	995.758	823.957	70.202	81.599	2.989	24.577	18.000	1.865	913	1.858	23.735	20.019	28.812	„	11.033	20.000
24. Damašek (vilájet)	955.680	709.766	100.582	145.206	24.577	49.734	„	„	22.571	3.700	138.081	1.100	„	„	6.025	„
25. Bejrút (vilájet)	538.554	342.889	89.150	96.135	51.093	31.422	930	„	2.100	3.605	72.167	2.000	18.843	„	3.125	5.380
26. Libanon	399.530	80.234	264.350	94.946	229.680	34.472	30	„	30	138	54.208	„	„	„	738	„
27. Jerusalem (mutessariflik)	341.638	252.604	31.665	17.503	401	1.014	499	„	18	29.733	16.039	715	150	„	599	39.866
Syrie	3,226.160	2,209.450	555.949	435.389	308.740	141.219	19.459	1.865	25.632	39.034	304.230	23.834	47.805	„	21.520	65.246
28. Arabie (2 vilájety)	1,050.000	1,050.000	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
	18,537.161	14,765.849	692.431	2,957.451	308.740	141.559	88.858	46.785	39.622	46.867	1,662.239	991.682	78.210	92.000	97.370	161.530
			3,649.882		672.431						2,921.501					

Statistický přehled katolické církve v Indii.

Okrsky církevní	Missionáři	Celková populace	Katolíků	Kněží evrop.	Kněží domor.	Bohoslovců	V konviktech: žáků	V konviktech: žákyň	Dětí v katol. školách	Sirotků	Protestantů
1. Agra, arcibiskupství	kapucíni	23,405 937	8.866	45	3	20	268	257	65	1.012	80.000
2. Allahabad, biskupství	kapucíni	38,230.000	7.604	24	1	6	230	1.074	156	619	34.100
3. Lahore, biskupství	kapucíni	16,000.000	4.662	30	—	—	75	105	341	293	43.392
4. Kašmír a Kafristan, apošt. praefektura	miss. millhillští	15,000.000	3.500	12	—	—	—	80	105	66	14 000
5. Radžputana, apoštolská praefektura	kapucíni	10,000.000	3.167	17	—	—	15	71	315	482	7.280
6. Bettia, apošt. praefekt.	kapucíni	2,646.318	3.267	15	—	6	—	—	427	270	1.000
		116,082.255	31.066								
7. Kalkuta, arcibiskupství	jesuité	28,814.110	69.620	103	1	2	445	344	5.143	740	138.650
8. Assam, biskupství	salvatoriáni	7,000.000	1.801	10	—	—	—	—	256	62	32.000
9. Dakka, biskupství	OO. sv. kříže	16,731.000	9.572	16	—	—	34	28	1.712	165	6.000
10. Krišnagar, biskupství	milán. sem.	16,080.904	4.018	8	—		—	22	405	165	12.000
		68,626 014	85.011								
11. Madras, arcibiskupství	miss. světští a millhillští	7,075.784	45.779	35	20	11	76	125	4.394	423	45.000
12. Hajdárábád, biskupství	milán. sem.	11,054.000	15.083	17	2	7	24	81	1.620	270	20.000
13. Nagpúr, biskupství	salesiáni	15,000.000	10.908	24	3	5	350	66	2.680	510	2.500
14. Vizágapatám, biskup.	z Annecy	9,000.000	13.737	27	—	2	102	76	1.626	249	8.000
		42,129.784	85.507								
15. Bombaj, arcibiskupství	jesuité	12,000.000	17.242	66	18	5	443	696	5.154	395	7.000
16. Tričinopoli, biskupství	jesuité	5,913.449	221.231	58	30	24	550	70	11.459	390	103.262
17. Mangalúr, biskupství	jesuité	3,685.000	89.371	40	54	35	—	80	5.709	234	13.900
18. Puna, biskupství	jesuité	7,000.000	14.327	21	11	1	115	67	2.881	40	25.000
		28,599.249	342.172								
19. Pondišeri, arcibiskup.	sem. pařiž.	6,000.000	141.024	78	26	30	250	120	4.480	635	5.000
20. Koimbatúr, biskupství	sem. pařiž.	2,023.031	36.700	38	12	9	170	119	3.669	545	4.500
21. Kombakonam, biskup.	sem. pařiž.	3,000.000	87.742	25	16	6	—	63	2.550	101	8.000
22. Majsur, biskupství	sem. pařiž.	5,500.000	45.450	53	10	27	145	95	3.908	754	15.000
		16,523.031	310.916								
23. Verapoli, arcibiskup.	karmelitáni	1,800.000	65.000	10	59	8	80	77	5.200	225	15.000
24. Quilon, biskupství	karmelitáni	1,546.000	93.300	18	33	39	—	72	5.277	248	69.367
		3,346.000	158.300								
25. Goa, patriarchát	kněží portugalští a goanští	2,571.071	327.188	6	776	151	1.025	84	8.058	55	1.000
26. Kočín, biskupství	kněží portugalští a goanští	304.959	90.898	6	56	31	8	27	6.011	63	1.000
27. Damao, biskupství	kněží portugalští a goanští	2,000.000	70.870	5	82	35	—	—	5.004	23	1.251
28. Sv. Tomáš Méliapúr, biskupství	kněží portugalští a goanští	1,057.600	73.989	13	53	20	35	44	3.631	236	13.935
		5,933.630	562.945								
29. Čanganakšeri, biskup.	kněží ritu syrsko-malabarsk.	?	140.272	—	218	52	200	123	14.328	25	—
30. Ernacolam, biskupství	kněží ritu syrsko-malabarsk.	?	93.011	—	102	35	11	292	8.544	—	—
31. Tričúr, biskupství	kněží ritu syrsko-malabarsk.	?	91,998	—	72	13	177	72	11.714	9	—
			324.281								
32. Kolombo, arcibiskup.	oblati P. Mar.	1,274.309	205.521	74	12	47	122	358	32.296	478	34.394
33. Point de Galle, biskup.	jesuité	900.000	8.200	15	2	4	42	72	2.896	75	6.000
34. Jafna, biskupství	oblati P. Mar.	392.000	44.300	24	14	28	161	158	6.499	275	1.800
35. Kandi, biskupství	bened. sylv.	809.506	27.938	8	15	5	54	111	1.486	135	11.871
36. Trinconamalai, biskup.	jesuité	186.251	7.500	12	—	6	—	—	2.245	12	2.014
		3,562.066	293.459								
37. Barma, sev. apošt. vik.	miss. pařiž.	4,000.000	6.000	21	—	—	—		—	—	—
38. Barma, vých. ap. vik.	miss. milánští	1,930.000	9.600	10	—	—	—	—	—	—	—
39. Barma, jižní apošt. vik.	miss. pařiž.	4,000.000	41.000	39	—	—	—	—	—	—	—
40. Malaka, biskupství	miss. pařiž.	1,500.000	22.419	37	1	—	140	430	3.000	808	6.500
		11,430.000	79.019	1.060	1.071	670	5.330	5.582	175.284	11.087	789.516
		296,232.029	2,273.676								

rista) má pouze 150 katolíků ritu latinského; v perském Kurdistanu, jenž hraničí s asijským Tureckem, jest několik tisíc sjednocených Armenů a Chaldeů a ještě větší počet křesťanů nesjednocených, zvláště Armenů. V Persii působí také missionáři protestantští („Church missionary society"), ale rovněž s neúspěchem.

4. Afganistan se 4 miliony obyv. jest zcela mohamedánský; není tu žádné organisované křesťanské církve.

III. *Indie a země k ní příslušné* mají asi 300 mill. obyvatelů. Prvotní černé plémě malajsko-polynéské vytlačeno bylo až na některé krajiny horské téměř úplně z pevniny; nalézá se na ostrovech Andamanech a Nikobarech. Plémě Dravidů zatlačeno bylo do vysočiny dekkonské, v jižní Indii a na ostrově Ceyloně. Potom přišlo žluté plémě z Tibetu do Himalaje a posléze z Iranu arijské plémě Indů, jež zatlačilo z veliké části všechny ostatní. Buddhismus zatlačen byl s Dravidy na jih poloostrova a na ostrov Ceylon. Náboženství Indův jest brahmanismus (v. t.). V VII. stol. přistěhovali se z Persie Parsové, potomci starých Peršanů, vyznavači náboženství Zoroastrova. V XIII.—XVI. stol. muslimové vnikli do Indie a podmanili si Bengálsko i Dekkan. Posléze Indie podmaněna společností východoindickou, po níž vládu přejala říše britská. Tím nastaly sice pronikavé změny politické, nikoli však ethnografické. Dle statistiky z r. 1891 bylo v Indii brahmanistů neboli hindů 207,731.727, muslimů 57,321.164, pohanů 11,231.063, buddhistů 8,547.999, křesťanů 2,284.380, parsů 89 904, Židů 17.194. Od r. 1891 počet křesťanů značně vzrostl. Protestantismus šířil se s počátku málo (1852 měl 128.000 vyznavačů), ale v novější době dosti rychle (1872: 318.000, 1878: 460.000, 1904 [dle Zaleského]: 789.516). Katolíků jest (dle přehledu sestaveného Zaleským 1904) 2,217.076 (s Barmou 2,273.676). Ročně přibývá katolíků o 40.000. V jižních krajinách nalezl katolicismus a křesťanství vůbec většího rozšíření nežli v krajinách severních. Přehled hierarchie katolické a počet katolíků podává tabulka na str. 686.

IV. *Asie východní.* 1. Čína (s příslušnými k ní zeměmi) asi 330 mill. obyvatelů; hlavní náboženství jsou tři: konfucianismus, taoismus a buddhismus; z ostatních náboženství největší počet přívržencú má islam (20 millionů). Missie protestantské nemají valného úspěchu; různé denominace mají dohromady dle Warnecka asi 200.000 přívržencú; nejčetnější jsou methodisté a američtí presbyteriáné. Missie katolické jsou rozšířeny po celé Číně, jež rozdělena jest ve 43 vikariáty a apoštolské praefektury; mimo to je tu biskupství portugalské v Macao. Velké pronásledování roku 1900 katolickým missiím velice uškodilo. Počet katolíků v Číně udává se v přehledu (v. str. 687 n.), jejž Krose sestavil r. 1908 na základě zpráv missionářů, bezmála 1 million; nyní zajisté ve skutečnosti počet ten jest již značně překročen.

2. Japonsko a Korea. Japonsko se zeměmi příslušnými má 47,812.138 obyv., mezi nimiž náboženstvími nejrozšířenějšími jsou: buddhismus, konfucianismus a šintoismus. Křesťanů jest v Japonsku celkem asi 200.000, z nichž 60.000 katolíků. Korea, kterouž po nedávných událostech dlužno pokládati za součást říše japonské, má 10—12 millionů obyv., z nichž jest asi 64.070 katolíkův. Přehled stavu církve katolické a missií v Japonsku podává tabulka na str. 689. Církev pravoslavná má v Japonsku missie, v jichž čele stojí biskup; také různé sekty protestantské tu působí (mají v Japonsku asi 50.000, v Korei asi 7000 přívržencův).

3. Indo-Čína francouzská (Indie Zadní). Populace (asi 30 millionů) skládá se z plemene

Statistický přehled katolické církve v Číně.

Apoštolské vikariáty a praefektury	Missionáři tu působící	Počet katolíků	Počet katechumenů	Missijní kněží: celkový počet	Missijní kněží: z toho domor.	Pomocné síly missionářů: bratří-laikové	Pomocné síly missionářů: jeptišky	Pomocné síly missionářů: katechisté	Počet missijních stanic hlav. i podruž.	Počet kostelů a kaplí	Počet škol	Žáci a žákyně: celkový počet	Žáci a žákyně: z toho ve škol. vyš.	Počet chovanců v sirotincích	Počet jiných charit. ústavů	Počet křtů: dospělí pohanů	Počet křtů: polinamých dítek v nebezpečí smrti	Počet křtů: dítek rodičů křesťan. svých
1. Či-li severní	lazaristé	90.617	20.000	87	47	44	93	1.095	811	447	392	6.504	1033	843	13	13.769	6.669	2435
2. Či-li východní	„	5.276	1.000	9	1	2	18	61	88	41	33	410	15	24	—	628	1.152	222
3. Či-li jihozápadní	„ jesuité	41.880	6.606	38	21	24	62	372	562	344	94	1.543	206	627	4	1.545	28.192	1856
4. Či-li jihovýchodní	milánský sem.	59.646	9.779	69	20	28	120	1.161	758	332	604	10.029	618	128	27	3.914	11.232	1852
5. Honan severní	„	5.164	7.000	14	2	3	—	131	183	70	76	1.121	231	58	—	?	?	?
6. Honan jižní	„ parmský sem.	11.300	9.000	22	10	—	10	100	257	83	50	670	20	370	—	?	?	?
7. Honan východní	„	802	800	8	—	?	?	?	12	12	5	?	?	?	?	?	?	?
8. Šansi jižní	františkáni	13.304	7.525	28	6	—	—	115	210	133	163	2.634	47	?	—	1.231	1385	
9. Šansi severní	„	17.357	5.200	27	15	7	10	?	209	174	70	1.100	—	609	1	335	1078	
10. Šensi severní	„	24.100	5.000	40	26	—	15	?	218	203	48	1.181	27	320	—	603	4333	
11. Šensi jižní	„ římský scm.	11.200	4.000	21	4	—	12	?	50	56	18	?	160	335	5	?	?	?
12. Kansu severní	belg. (Scheutveldští)	2.570	230	20	3	—	—	320	23	23	7	189	?	73	—	31	140	132
13. Kansu jižní	„	1.032	600	12	1	—	—	—	23	12	6	78	?	60	—	53	126	54
14. Ili (Kuldža)	„	300	?	5	—	—	—	—	2	2	1	?	—	—	—	?	?	?

Apoštolské vikariáty a praefektury	Missionáři tu působivší	Počet katolíků	Počet katechumenů	Missijní kněží: celkový počet	Missijní kněží: z toho domor.	Pomocné síly missionářů: bratři-laikové	Pomocné síly missionářů: jeptišky	Pomocné síly missionářů: katechisté	Počet missij. stanic hlav. i podruž.	Počet kostelů a kaplí	Počet škol	Žáci a žákyně: celkový počet	Žáci a žákyně: z toho ve škol. vyš.	Počet chovanců v sirotčincích	Počet jiných char. ústavů	Počet křtů: dospěl. pohanů	Počet křtů: pohanských dítek v nebezpečí smrti	Počet křtů: dítek rodičů křesťanských
15. Šantung severní	františkáni	19.317	15.100	40	17	—	41	217	492	165	125	1.782	132	232	—	449	4797	
16. Šantung východní	„	10.400	12.560	26	3	2	30	51	350	153	57	1.222	165	195	5	445	375	
17. Šantung jižní	steylští	35.378	36.367	58	12	16	19	789	763	147	208	2.471	337	676	1	4.313	4.928	2 242
18. Klang-nang	jesuité	164.088	95.013	191	60	112	364	1.701	1.227	1.227	1.373	37.796	2.327	9.055	22	7.983	39.612	6.313
19. Hupei severozápadní	františkáni	16.057	7.000	25	13	—	36	39	290	75	34	980	—	405	2	1.277	4.317	
20. Hupei jihozápadní	„	9.626	5.672	25	8	—	13	98	91	75	27	850	52	275	5	4.044	1.592	
21. Hupei východní	„	23.304	20.000	41	7	3	25	?	259	105	22	2.823	220	200	—	9.032	5.515	
22. Hunan jižní	„	6 616	1.500	16	6	—	12	47	65	22	5	117	?	230	—	83	1.229	
23. Hunan severní	augustiniánč	2.184	3.962	27	2	—	—	?	8	32	26	326	—	576	?	?	?	?
24. Kiang-si severní	lazaristé	11.000	8.000	17	5	4	24	138	243	110	59	1.512	73	571	8	1.314	4.076	494
25. Kiang-si jižní	„	7.800	2.400	25	8	5	20	53	180	43	50	1.001	30	317	—	546	1.214	282
26. Kiang-si východní	„	15.300	4.200	29	9	—	18	168	292	56	73	1.587	—	539	32	559	3.745	646
27. Če-Kiang	„	23.618	10.020	47	17	5	97	319	335	153	130	2.953	229	978	14	1.803	5.633	1.053
28. Fu-Kien	dominikáni	44.799	25.806	53	16	—	10	?	322	199	112	1.821	—	743	—	959	3.534	1.647
29. Amoy	„	4.225	5.800	14	1	—	13	55	70	63	27	407	?	?	?	184	714	219
30. Kvang-Tung	pařížský sem.	56.355	?	82	15	4	474	149	636	455	201	3.360	250	461	8	2.787	8.894	1.670
31. Hongkong	milánský sem.	13.295	2.000	21	10	12	111	35	250	87	73	2.543	415	470	7	?	?	?
32. Kvang-si	pařížský sem.	3.434	6.546	30	4	9	26	37	197	47	40	434	80	91	12	481	216	110
33. Koei-čeu	„	24.018	?	65	17	—	109	184	509	112	156	2.336	—	860	73	1.620	5.139	943
34. Jün-nan	„	10.390	13.097	44	13	—	39	48	145	85	108	1.605	—	170	20	514	4.090	494
35. Se-čuen jižní	„	24.865	10.000	60	13	3	418	95	398	40	251	4.010	29	182	99	2.137	19.255	860
36. Se-čuen východní	„	51.861	17.761	84	37	4	531	191	581	131	276	4.346	—	253	82	2.069	11.173	1.568
37. Se-čuen severní	„	40.000	11.073	83	43	3	730	66	677	105	320	5.149	75	268	55	1.718	1.204	589
Čína vlastní		**902.478**	**390.617**	**1503**	**502**	**290**	**3.500**	**6.735**	**11.786**	**5.619**	**4.320**	**106.897**	**?**	**21.194**	**?**	**66.426**	**?**	**?**
38. Mandžusko sev.	pařížský sem.	14.924	10.376	31	8	—	81	57	115	93	133	3.181	?	275	—	1.718	1.204	589
39. Mandžusko již.	„	18.813	5.926	38	7	—	259	31	204	90	102	2.006	?	311	3	963	2.765	735
40. Mongolsko vých.	scheutveldští	15.723	8.109	48	10	1	?	144	662	47	66	1.674	118	306	?	1.304	845	663
41. Mongolsko jihozáp.	„	9.788	4.763	45	1	—	?	?	30	37	74	2.233	77	365	4	667	480	687
42. Mongolsko střední	„	22.422	6.039	66	21	—	?	20	210	125	110	1.781	114	665	?	796	1.067	1.261
43. Tibet	pařížský sem.	2.020	650	20	1	—	6	5	39	14	16	241	—	64	12	89	179	53
Země k Číně příslušející		**83.690**	**35.863**	**248**	**48**	**1**	**346**	**257**	**1.260**	**406**	**501**	**11.116**	**?**	**2.186**	**?**	**5.537**	**6.540**	**3.988**
Čína se zeměmi k ní příslušejícími		**986.168**	**426.480**	**1751**	**550**	**291**	**3.846**	**6.992**	**13.046**	**6.025**	**4.821**	**118.013**	**?**	**23.380**	**?**	**71.963**	**?**	**?**
Diecese Macao	světští kněží	40.000	?	60	?	?	?	?	23	45	30	?	?	?	?	?	?	?

Statistický přehled katolické církve v Japonsku.

Diecese a vikariáty	Missionáři zde působící	Počet katolíků	Počet katechumenů	Kněží missionáři: celkový počet	Kněží missionáři: z toho domorodců	Pomocné síly missionářů: bratří-laiků	Pomocné síly missionářů: jeptišek	Pomocné síly missionářů: katechistů	Počet stanic hlavních a pobočních	Počet kostelův a kaplí	Počet škol	Počet žáků a žákyň: celkový	Počet žáků a žákyň: z toho na školách vyšších	Počet chovanců v sirotčincích	Počet jiných charitativních ústavů	Počet křtů: dospělých pohanů	Počet křtů: dítek pohanských v nebezpečí smrti	Počet křtů: dítek křesťanských rodičův
1. Tokio, arcibiskupství	pařížský sem	9.453	162	37	4	30	71	21	78	39	14	1877	?	823	4	615	297	193
2. Nagasaki, biskupství	„	42 846	16.000	61	24	31	193	225	75	118	(?) 8	(?)1088	329	252	9	492	750	1362
3. Hakodate, biskupství	„	4.235	?	32	1	29	49	21	20	35	7	949	350	175	4	280	291	52
4. Osaka, biskupství	„	3 748	?	30	4	6	23	36	35	29	5	1620	?	112	—	188	278	84
5. Šikoku, apošt. vik.	dominikáni	278	90	6		—	—	6	7	5	?	?	?	—	—	7	—	20
Japonsko		60.560	16.252	166	33	96	336	309	215	226	(?) 34	5534	?	1362	17	1582	1616	1711
6. Korea, apošt. vik.	pařížský sem.	64.070	8.220	55	10	—	53	5	45	47	72	(?)739	—	665	5	4096	2470	2452
7. Formosa	dominikáni	2.143	200	12	—	3	27	?	27	18	7	116	—	70	?	79	108	67
Japonsko a země k němu přislušející		126.773	24.672	233	43	99	416	314	287	291	113	6389	?	2097	22	5757	4194	4230

Statistický přehled katolické církve v Indo-Číně.

Apoštolské vikariáty	Missionáři zde působící	Počet katolíků	Počet katechumenů	Počet kněží missionářů: celkový počet	Počet kněží missionářů: z toho domorodců	Počet pomoc. sil missionářů: bratří laiků	Počet pomoc. sil missionářů: jeptišek	Počet pomoc. sil missionářů: katechistů	Počet hlavních i pobočních stanic	Počet kostelů a kaplí	Počet škol	Počet žáků a žákyň: Celkem	Počet žáků a žákyň: z toho na vyšších školách	Počet chovanců v sirotčincích	Počet jiných charitativních ústavů	Počet pokřtěných: dospělých pohanů	Počet pokřtěných: dítek pohanských v nebezpečí smrti	Počet pokřtěných: dítek křest. rodičů
1. Tonkin severní	dominikáni	31.016	275	46	26	—	57	66	217	217	199	1.124	?	33	1	255	5.078	1.248
2. Tonkin východní	„	54.000	400	57	40	—	95	84	288	296	272	2.918	422	?	7	430	5.955	2.508
3. Tonkin střední	„	219 600	?	114	90		427	261	729	729	679	12.241	?	500	7	483	12.955	5.657
4. Tonkin pobřežní	pařížský sem.	89.000	?	92	56	—	120	173	407	355	462	13.294	?	1.241	11	872	5.761	4.126
5. Tonkin horní	„ „	21.130	?	46	19	—	45	98	160	134	140	2.123	?	446	18	713	4.548	922
6. Tonkin západní	„ „	140.379	6.329	137	92	16	417	380	856	555	597	17.940	312	3.393	32	1.792	23.598	3.864
7. Tonkin jižní	„ „	134.636	?	123	84	—	156	296	564	404	182	5.690	?	1.659	17	638	1.502	3.851
8. Kočinčina severní	„ „	56.054	?	95	51	13	355	15	321	259	42	909	80	974	10	886	3.168	1.445
9. Kočinčina východní	„ „	83.180	10.000	102	37	—	256	84	535	578	54	691	?	1.680	3	2.935	2.865	2.745
10. Kočinčina západní	„ „	63.703	1.600	134	75	36	678	40	255	224	133	7.643	493	641	15	1.249	4.901	2.494
11. Kambodža	„ „	37.659	1.500	80	33	—	195	59	156	146	86	4.471	60	1.095	22	755	5.158	1.714
12. Laos	„ „	11.067	1.172	36	4	—	24	34	79	57	39	786	—	217	28	359	36	456
13. Siam	„ „	22.200	?	54	13	12	99	38	43	50	47	3.275	595	362	16	387	622	918
		963.624	21.276	1·016	620	77	2.924	1.628	4.410	4.004	2.932	73.305	1.962	11.241	187	11.754	76.147	

mongolského a malajského (na jihu); u onoho jest převládajícím náboženstvím buddhismus, u tohoto mohamedanismus. Přehled statistický podává tabulka na str. 689. Celkem odhaduje se počet obyvatelstva v *A*-i dle náboženství takto: buddhistů 400 millionů, bráhmínů 200 millionů, mohamedánů 100 millionů, křesťanů 20 millionů (z toho katolíků 4½ millionu), pohanů 80 millionů. — Dějiny missií v *A*. viz pod hesly jednotlivých zemí (Čína, Indie, Japonsko atd.). Srvn. P. *Pisani* v Dictionnaire de théol. catholique I, 2080 n., *H. A. Krose* S. J., Katholische Missionsstatistik (1908), 52 n.

Asie v Písmě sv. má různý význam: 1. v 1 Mach. 8^{6} nazývá se Antioch III. „velikým králem *A*.", t. j. vládl nad Syrií a větší částí Malé Asie. Rovněž tak i nástupce jeho Seleukus 2 Mach. 3^{3} nazývá se „králem *A*."; v 1 Mach 11^{13} se praví, že „Ptolemeus všed do Antiochie vstavil dvě koruny na hlavu svou: egyptskou a asiatskou"; 1 Mach. 12^{39}, 13^{32} o Tryfonovi, že zabiv mladistvého krále Antiocha „vstavil sobě korunu *A*." — 2. provincie římská, jež zaujímala Mysii, Aeolii, Lydii, Jonii a Karii. V tomto smyslu vyskytuje se *A*. ve Skut. ap. 2^{9}, 16^{6}, $19^{10.\ 22.\ 26}$, 20^{16}, 21^{27}, 24^{19}, 27^{2}, Řím. 16^{5}, 1 Kor. 16^{19}, 1 Petr. 1^{1}, Apok. $1^{4.\ 11}$. Odtud „Asijský" Sk. ap. 20^{4} značí tolik jako rodilý z provincie *A*.

Asiel *hbr.* 'Asi'él, *LXX* Ἀσιήλ, otec Sarajův; jeden z potomků jeho, jménem Jehu, žil v době krále Ezechiáše (1 Par. 4^{35}).

Asilas sv. = Asclas.

Asima *hbr.* 'Ašimá', *LXX* Ἀσιμάθ, modla, kterou sobě udělali Emathští v Samaří (4 Král. 17^{30}); o modle té není ničeho známo; v nápisech klínových se nevyskytá; talmudisté praví, že měla podobu kozla nebo beránka; jiní míní, že to byl bůh pouště, jiní vykládají jméno *A*. z perského ásmán = nebe.

asinarii, též **asinicolae**, ctitelé osla, nadávka, kterou stihali pohané nejprve židy (Jos. Flav.: Contra Apionem II. 8), a pak křesťany, znázorňujíce Boha křesťanů s oslí hlavou. Vypravuje o tom Tertullian (Apolog. XVI, I. Ad nationes XIV.), Minuclus Felix (Octavius IX. a VXVIII). První z nich zmiňuje se též (l. c.) o podobném potupném obraze. Takový též byl nalezen r. 1856 P. Garruccim T. J. v Římě na stěně staré budovy při jihovýchodním svahu palatinského návrší s vyrytým nápisem: „Alexamenos klaní se Bohu." Viz t. čl. na str. 257. Srvn. *Bilczewski-Tumpach*, Archaeol., str. 27 nn.

asinorum festum, název oněch dní, kdy ve středověku provozovaly se hry, kde vzhledem k dějům biblickým jistá úloha přikázána byla oslu, odkudž hry ty nazývaly se „hrami oslími". O svátcích vánočních provozována byla — zvláště ve Francii — hra prorocká „Processus prophetarum", jež vznikla zdramatisováním Pseudo-Augustinova spisu „Sermo contra judaeos, paganos et Arianos de symbolo" (*Migne*, PL. XLII, 1117). V ní vystupoval také Bileam se svou oslicí. Někde (na př. v Beauvaisu) znázorňován dramatickým výjevem útěk do Egypta. Při mši sv. byl osel postaven u oltáře na stranu evangelní, po introitu zpívána píseň počínající slovy: „Orientis partibus adventavit asinus pulcher et fortissimus sarcinis aptissimus"; na konci mše sv. místo „Ite missa est" byl ve zvyku tento obyčej: „In fine missae sacerdos, versus ad populum, vice ‚Ite, missa est', ter hinhannabit; populus vero vice ‚Deo gratias' ter respondebit: ‚Hinham, hinham, hinham'". V neděli květnou veden byl v průvodu osel buď živý, anebo ze dřeva vyřezaný a na podstavci s kolečky upevněný; na něm bývala po jezdecku upevněna mnohdy figura Spasitelova v životní velikosti. Hoši-zpěváci (bonifanti) poskakovali před oslem, zpívajíce antifonu „Pueri Hebreorum tollentes ramos olivarum, obviaverunt Domino clamantes et dicentes: Ossana in excelsis". Veškery tyto hry a obyčeje vybujely v nepřístojné rozpustilosti; v Čechách arcibiskup Jan z Jenštejna (1379—1396) pod klatbou je zapověděl, jak připomíná Jan Hus, jenž sám ještě vídal pohoršlivé ty výjevy. Srvn. *T. J. Crowley* v „The Catholic Encyclopedia" I, 798—799; *F. Menčík*, „Příspěvky k dějinám českého divadla", 14; *Čeněk Zíbrt*, „Staročeské výroční obyčeje", 83—84; Dr. *A. Podlaha*, „Nejstarší tištěný rituál pražský z r. 1496" v ČKD. 1903, 249—250.

Asioli 1. Bonifazio, *n.* 1769 v Correggiu, *z.* 1832 t., v letech 1787—96 žil v Turině, 1799 v Miláně, 1801 jmenoval jej místokrál italský kapelníkem a 1808 censorem (studijním ředitelem) nově založené konservatoře; 1813 vrátil se do svého rodiště; složil mše, motetta a j.; mimo to *sp.* několik theoretických děl hudebních: „Principi elementari di musica" (1809), „Trattato d'armonia e d'accompagnamento" (1813) a j. — 2. Giuseppe, *n.* 1783 v Correggiu, *z.* 1845 t., zručný kreslič a rytec, od 1821 prof. mědirytectví na umělecké akademii v Modeně; provedl některé náboženské rytiny dle maleb slavných mistrů (Rafaela a j.).

Asiongaber עֶצְיוֹן־גֶּבֶר, *LXX* Γασιὼν Γάβερ, přístavní město idumejské na severovýchodním pobřeží u Elathu (v. t.). Vyskytá se v Num. 33^{35} jakožto tábořiště Israelitů; králové Šalomoun a Josafat vystavěli zde lodstva ku plavbě do Ofíru (3 Král. 9^{26}, 22^{49}); polohu nelze s jistotou určiti.

Asir, *hbr.* 'Assir, *LXX* Ἀσίρ, Ἀσήρ, Ἀσείρ 1. syn Jechoniáše, předposledního krále judského (1 Par. 3^{17}); jest však pochybno, nemá-li překlad textu hebrejského místo „Synové Jechoniášovi byli Asir, Salathiel ..." zníti: „Synové Jechoniášovi zajati (t. j. v Babylóně) byli Salathiel ..." — 2. syn Kóreův z pokolení Levi (1 Par. 6^{22}); týž v Exod. 6^{24} nazývá se Aser. — 3. syn Abiasafa, bratra předešl. (1 Par. $6^{23.\ 37}$).

Asja (= lékař), Mar Asja, světec syrský, poustevník. Srvn. *Nilles*, Kal.² I, 461.

Askalon אַשְׁקְלוֹן, *LXX* Ἀσκάλων, assyr. Isqualúna, Ašqalúna, jedno z pěti předních měst Filištínských (Jos. 13^{3}) mezi Gazou a Azotem. Kmen Juda ho sice dobyl, ale za nedlouho zase ho ztratil (Soudc. 1^{18}; srvn. Soudc. 14^{19}, 1 Král. 6^{17}, 2 Král. 1^{20}) Předpovědi prorokův čelící proti Filištínům připomínají výslovně také *A*. (Amos 1^{8}, Sof. 2^{4}, Zach. 9^{5}, Jer. 25^{20}, 47^{5}). Město *A*. bylo hlavním sídlem kultu bohyně Derketo (Atergatis). Bylo poplatné Assyrům, za doby perské Tyrům, ve III. stol. př. Kr. Ptolemaeovcům, od Antiocha III. podrobeno říši syrské. Jonathas Machabejský dvakrát vytáhl proti *A*-u, ale byl od obyvatelstva přijat pokojně a se slávou velikou (1 Mach. 10^{86}, 11^{60}). Za doby římské požival *A*. samosprávy pod římským protektorátem. Herodes Vel., jenž se v *A*-u narodil, ozdobil město nádhernými stavbami, a míval tu nepochybně i sídlo své, ač město pod jeho vládu nenáleželo. Odvěké nepřátelství Židů proti *A*-ským projevilo se ve válce židovské r. 66 po Kr., kdy Židé *A*. vypálili; za to *A*-ští pobili 2500 Židů v *A*-u bydlících. Nový útok Židů na *A*. odrazili Římané. V době křesťanské bylo v *A*-u biskupství (*Gams*, Series 453 má řadu biskupů z let 315–940); ve XII. stol. přeloženo do Betlema; *A*. bylo pak jen biskupstvím titulárním, jímž jest dosud. Ve válkách křižáckých Gottfried z Bouillonu zvítězil u *A*-u nad vojskem egyptským. Balduin III. dobyl *A*-u 1153; 1187 zmocnili se města Saracéni; 1191 dobyl ho Richard Lví srdce, 1270 od sultána Babarse bylo zbořeno; nyní rumoviště 'Asqalán.

Askenez v. Ascenez.

askese. 1. *Pojem.* *A.* jest umění vésti vítězný a spasitelný boj s duchem světa; asketika pak jest nauka o tomto umění. — Ἄσκησις znamenala u Řeků tělesné tužení a cvičení, kterého bylo třeba k zápasu a běhu o závod. Poněvadž sv. Pavel přirovnává život křesťanský k běhu o závod, abychom obdrželi korunu neporušitelnou (1 Kor. $9^{24.27}$), přeneseno v křesťanství slovo *a.* na duchovní život. Často se *a.* vyměřuje jako cvičba v křesťanské dokonalosti. Výměr ten jest zajisté nejasný. Dokonalosti lze buď rozuměti evangelické rady — *a.* však zahrnuje v sobě i skutky přikázané církví (jako půst), a mimo to vykonávání evangelických rad samo nelze zcela vhodně nazvati dokonalostí, leda křesťanskou naproti pohanské καλοκἀγαθία, pokud právě zahrnuje to, čím se od této liší; — nebo lze mysliti opravdu na dokonalost, t. j. srovnalost s ideou, kterou uskutečniti máme, — a tu se jeví *a.* jen částí, ovšem nejvíce do popředí vystupující, ana zahrnuje v sobě cvičbu v ctnostech pouze lidských, a to lidských v našem stavu jako stavu padlých, ale vykoupených (naturae lapsae reparatae). Že skutky víry, náboženství, spravedlnosti, moudrosti samy sebou nepatří k *a.*-i, snadno každý uzná. V genetickém výměru *a.* bylo by tedy vytknouti pád a vykoupení lidstva. Odtud snadno dospějeme k výměru vlastnímu. Účinek pádu, kterým stále působí na směr našich snah, jmenujeme krátce duchem světa. Svět (a jeho součástka tělo) skrze hřích upadl v moc satanovu, tak že se týž právem zve knížetem tohoto světa. Duch světa jsou zásady, jimž nás svět osnovaný na egoismu, honu po pomíjejících statcích a požitcích, neúprosný v boji o život, učí. Jen abychom potírali tohoto ducha světa, přemáhali zákon těla a tím vítězili nad ďáblem a měli tak účast v díle vykupitelském (spasitelském), díle Kristově, ponechal nás Bůh ve stavu „přirozenosti padlé“ následkem pádu Adamova, když nás hříšnosti tohoto pádu zbavil skrze sv. křest. Askese má tedy za obor boj proti duchu světa, účast na vykupitelském díle Kristově. Výměr *a.* musí a) zahrnouti všecky a jediné skutky, které se asketickými nazývají, t. j. ty, které se k tomuto boji odnášejí; b) musí je odnášeti k nejposlednějšímu a vlastnímu účelu, který mají. Proto nelze *a.*-i vyměřiti jako umění připravovati se, abychom byli hodni království nebeského. Jest sice pravda, že *a.* hlavně nás k tomu připravuje, ale ne sama jediná; a mimo to tím by nebyl vytčen účel pro *a.*-i nejpodstatnější: vítězství nad duchem světa, nýbrž jen podružný, t. j. který z podstatného a hlavního účelu *a.* vyplývá, pokud kdo dobře bojuje proti tělu a světu, dobře se připravuje na nebe; účelem postu samého jest vždy vítězství nad hmotou (finis operis) — účel postícího se ovšem může býti zdokonalení sebe. — Z toho patrno, jak se S. Zarin mýlí, pokládaje *a.*-i pouze za přípravu k nadpřirozenému stavu duše, milosti posvěcující (Asketizm t. I, 2. str. 680 n.). — Podobně nelze *a.*-i definovati jako prostředek, zabezpečiti si milost a věčnou blaženost: v ráji byl by mohl člověk i bez boje s tělem a s duchem světa dojíti blaženosti; a tento jest poslední příčina a účel vzhledem k úkonům *a.* — K lásce se pak *a.* odnáší takto: Láska Boží jest vrchol dokonalosti tvora. Může býti jednak pohnutkou ke skutkům *a.*, jako u Krista Pána; ale skutků těch asketickými nečiní; může býti odměnou za ně, když se za to, že jsme se v něčem přemohli, rozmnoží v nás láska k Bohu, a poněkud může býti i přirozeným jich následkem, ale cílem a účelem *a.* není, poněvadž *a.* není totéž co snaha po dokonalosti. — 2. *Skutky a.* Skutky asketické mohou býti buď přikázané, buď svobodné neboli pouze doporučené. Podle učení řeckých theologů není však skutků pouze doporučených, které by totiž byly pouze předmětem rady, a ne přikázání, poněvadž každý skutek ctnostný, který člověk může vykonati, jest prý přikázán. (Důvody jich viz pod sl. Rady a Adiaphora.) Zde stačí proti nim jasné svědectví sv. Pavla 1 Kor. 7^{25} (O pannách . . . radu . . .). *A.* širší zahrnuje i takové skutky, které více nahodilé jsou, kterých je třeba ku plnění přirozených přikázání, které by i pohan konati musil, i když jeho stanovisko není asketické. Do užší *a.* patří skutky boje proti duchu světa, které nejsou předmětem zákona přirozeného, ať jsou přikázané ať jen doporučené. Na př. nekrásti jen v širším smyslu může patřiti k *a.*-i, pokud první stupeň boje proti duchu světa pohybuje se v oboru plnění zákona přirozeného neboli nehřešení proti němu, ale nikdo takového skutku nenazve prostě asketickým; kdežto, kdo se postil v pátek, vykonal skutek *a.* užší, ačkoli skutek ten jest (positivně) předepsán. — 3. *Dogmatický základ a.* Jako vůbec veškera účast ve vykupitelském díle Kristově, tak i dobrovolná dokonalejší zakládá se na vůli Boží, jenž zajisté mohl lidstvo ušetřiti trpkých následků prvotného hříchu, když Syn Boží zaň zadost učinil, a žádati na nás jen, abychom — bez vlivů ďáblových — rozhodli se pro Boha, — jak to žádal na andělech. Proč Bůh, když nás z moci satanovy vysvobodil, dopouští ještě, aby kníže temnosti mohl nás opět a opět pokoušeti a ohrožovati? Na tuto starou záhadu dáno mnoho různých odpovědí. Origenes, spiritisté a j. myslí, že pykáme za osobní hříchy, před tímto životem kdysi spáchané, a očišťujeme se — jiní přisuzovali Bohu nedostatek buď moci nebo lásky. Správná odpověď jest, že Bůh mimo přirozený úkol — rozhodnouti se svobodně pro Boha — vytkl člověku též úkol vykupitelský; částečně již v ráji, kde měl člověk podstoupiti boj s ďáblem a zvítěziti v něm (viz čl. Anděl str. 425), dvojnásobně pak po pádu, kdy ve spojení s Kristem každý z nás má potírati ďábla „jako slabý a smrtelný, jakým se sám učinil“ (Anselm). Bůh chtěl člověku — dle svého obrazu stvořenému — když padl, dáti účast při vykupitelském díle svého Syna, jenž se snížil k našemu bídnému stavu a v něm ďábla přemohl. Ne tedy, aby bylo člověku jakožto svobodnému tvoru umožněno rozhodnutí se pro Boha — k tomu není třeba slzavého údolí — aniž proto, aby ukázal Bůh, jak bídnými se stali lidé po pádu a je tím k poslušnosti naklonil — k tomu by žádostivost těla málo prospěla — nýbrž, aby člověk ve své slabosti vítězil nad ďáblem, ponechán ve stavu hmoty porušené. K tomu jsou povoláni lidé všichni, a proto i nezbytná podmínka k plnění tohoto úkolu všem jest potřebná, totiž milost posvěcující, kterou se spojujeme s Kristem a vymaňujeme z moci ďábla, abychom s ním bojovati mohli. Mimo to však láska a vděčnost k Bohu a ke Kristu Pánu, přání, jemu se co nejvíce připodobniti, vybízí jednotlivce následovati ho sebezapíráním i u věcech, kde Bůh toho na nás nežádá; k tomu odhodlávají se šlechetné duše všech časů, a to jest smysl známého rozjímání de regno Christi v knížce Exercitia spiritualia sv. Ignáce. Co se týče další otázky dogmatické, pokud *a.* jest svobodným dílem lidským, zda se asketa od hříšného člověka liší pouze větší, účinnější pomocí Boží, jsa jinak stejně hříšným jako druhý — rozřešena není (srvn. „Č. k. d.“ 1906, 461—466). — 4. *Duch a.* Život asketický neznamená život prostý radosti, zasmušilý, životní energii ubíjející. Naopak, hlavním a základním tónem nálady křesťanského askety má býti povznášející a oblažující radost. Máme ovšem pohnutky i k zármutku: když vzpomeneme si na své hříchy, nebo na hříchy cizí, na

svou křehkost, na nezabezpečenost své spásy (srvn. Thom. Kemp. I, c. 21), ale pohnutky k radosti jsou závažnější. Nejen vyblzí nás k ni Bůh (2 Kor. 9[7]: Hilarem datorem diligit Deus), nejen prospěšnost její jest patrna z toho, že více ke cti a slávě Boží vykoná, kdo s radostí své povinnosti plní, než kdo jest smuten, poznáváme i oprávněnost k takovéto náladě. Co si může srdce žádati více, než abychom byli dítkami Božími? Tuto důstojnost máme, jsme-li bez těžkého hříchu, Bůh nás miluje jako své syny. Lpí-li na duši všední hříchy, ani ty nemohou radosti naší překážeti, protože v neskonalé kráse nadpřirozené takořka mizí. A i kdybychom sami v sobě neměli žádné příčiny k radosti, nám záleží především na Bohu, protože jest světější, lásky hodnější než my, a Bohu se vede vždy dobře — to nám stačí; mimo to jen tu tužbu míti můžeme, aby byl ještě více ctěn, jeho vůle aby ještě dokonaleji, s větší obětavostí se strany svobodných tvorů se plnila. Na tento základ stavěti máme veškery city a tužby své. „In caelestibus debet esse habitatio tua et sicut in transitu cuncta terrena sunt aspicienda" (Thom. Kemp., Im. Chr. II, 1). — Skličenost mysli, pokud jest nedokonalostí, zakládá se jednak na přílišném spoléhání na sebe, jednak na nedostatku důvěry v Boha. — 5. *Praxe křesťanské a.* Trojím směrem vede svět své vychovance: hověním smyslnosti, láskou k bohatství a touhou po uznání a slávě. Asketa, následuje Krista, nejen správným způsobem odpírá pokušení k hříchu, ale béře se směrem opačným: odpírá smyslům lahodné požitky i nezakázané, zbavuje se zbytečných statků pozemských, vyhýbá se poctě i uznání; ano zálibu svou má v tom, co je nepříjemno, protivno, bolestno, v chudobě a v zneuznanosti, opovrženosti i pokořenosti. Toto sebemrtvení však není posledním účelem, a proto často ustupuje vzhledem k větší cti a slávě Boží, když jest spojena s opakem. Krista samého vidíme na svatbě v Káni a na hostině Šimonově — a tak i my se ocitáme v okolnostech, kde společenské postavení naše (nechceme-li poustevničiti), nebo naše práce ke cti a slávě Boží konané, nebo podobné ohledy (na př. uklidnění mysli, zotavení) přibezděčují nás voliti to, co je příjemno, spojeno se cti a jinými světskými výhodami. Kde však takového důvodu není, tam křesťanský asketa zapírá sebe. To pak jest 1. vždy, kdykoli ho skutečně něco potká, co mu jest nepříjemno. Neboť co ho stihne bez jeho vůle, to mu posílá Bůh a to jest vždy k větší slávě Boží než opak toho; 2. vždy se zapírá aspoň úmyslem svým, t. j. nikdy nevolí to, co jest příjemnější, pohodlnější, protože je to příjemnější, pohodlnější, nýbrž vše proto, že je to k větší cti Boží; 3. někdy pak volí dobrovolně to, co jest nepříjemnější; co a kolikráte — to záleží na okolnostech, ve kterých žije, jeho stavu, zdraví atd. Půst dle sv. Františka Saleského (J. P. Camus I, 229) není pro toho, kdo nemá chuti k jídlu. Žíněný oděv dle téhož sv. (Bohum. III, čl. 23) nehodí se ani pro osoby stavu manželského, ani pro ty, kteří jsou jemné soustavy: pás však neb aspoň náramek i dle novějších (Grundkötter 1891) hodí se pro všecky. — Chudoba ovšem jiným způsobem zachovávati se může v stavu řeholním a jiným ve světě. Ale i tu strádá asketa pro dobré účely, a ne pro sebe, pro své pohodlí, aniž pro pouhé pohodlí jiných. — Výše, kterážto jest náklonnost lidská k uplatnění svého já, k povýšení svého já na trůn božský, odporuje asketa nejvíce poddanosti cizí vůli, t. j. poslušností, jejíž příklad nám dal Spasitel; ale i přímo — pokořováním sebe. Od bohatství k chudobě dobrovolně se obrátiti lze aspoň některým — řeholníkům, — ale stav hanby, necti, dobrovolně voliti, sotva komu lze; ovšem však stav vylučující vyšší hodnosti a důstojenství, což arci není protiva, nýbrž jen negativní stanovisko. Každý asketa však ustavičně obnovuje pevný úmysl, „ceteris paribus", t. j. když není zvláštní okolnosti, která by překážela, když nepřispěje jeho sláva více ke cti Boží než jeho ponížení — milovati více pohanění, zneuznání, pohrdání, výsměch a potupu, ba „ceteris paribus" více si přáti i to, co k tomu vede: nedopatření a pod.; netěší se z uznání a pocty, nýbrž raduje se z opaku; nermoutí se, když ho někdo urazí, zneuctí, odsoudí, pomluví, nýbrž spíše, když nemá příležitosti pýchu potírati. Ono „ceteris paribus" nastává pokaždé, když Bůh dopustí nějaké pokoření. Té příležitosti použije asketa, aby vzpírající se tomu přirozenost tím radostnějším přijetím pokoření přemáhal; je to případ, kdy má jistotu, že jeho pokořením neubude Bohu slávy. Jinak však jest nám vždy šetřiti své cti, není-li zvláštní příčiny, abychom ji nešetřili; sám Kristus pokládá za samozřejmé, že se člověk střeže výsměchu jiných (Luk. 14[28]). Za to lze si vymýšleti možná pokoření a tím se v odporu proti pýše posilovati. Nejúčinněji se však cvičíme v pokoře, jak řečeno, poslušností. Nějaké poslušnosti a tudíž cvičby v pokoře vyžaduje celý řád lidský, dle něhož úplně samostatný člověk jest vyloučen a všecko lidstvo sdruženo u větších i menších společnostech. Povinnost poslušnosti však nesahá daleko, za to ctnost. Nejen, že lze člověku zavázati se slibem, někoho ve všem, co neodporuje vůli Boží, poslouchati, jako řeholníci se tím vzdávají moci rozhodovati o věcech sami a uplatnění svého *já* tím pokud možno znemožňují, ale člověk může i beze slibu u věcech, které mu nikdo poručiti nemůže, říditi se přáním svého představeného, ale jen u věcech dobrých nebo lhostejných, kdy opak neslouží patrně k větší cti a slávě Boží. Slepá poslušnost nedbá toho, proč se něco přikazuje, ale vidí dobře, zda nepřekáží tomu přikázání nebo vyšší zájem, a zda je tu opravdová povinnost poslechnouti, či jen doporučitelnost. Kde jest hřích, i všední, tam není dovoleno poslechnouti, i když se to nařídí, a kde se neporoučí nebo poroučí bez oprávněnosti, tam říditi se přáním nesměřujícím ku větší cti a slávě Boží, nýbrž spíše k opaku, není dokonalost, nýbrž nedostatek ctnosti. — 6. *Z dějin a.* O dějinách mnišství viz pod tímto vřadným slovem; o bludech, týkajících se *a.* v. pod vř. sl. enkratité, amerikanismus, modernismus; o zajímavých zásadách ruských chlystů v. stať o chlystech (srvn. Grass, D. russ. Sekten I. Dorp. 1907, 304 až 334). Zcela nesprávně pochopil křesťanskou *a.* Schopenhauer, jenž své „antikosmické" snahy — popírati vůli k životu — vkládal v nauku Kristovu (srvn. T. I. Butkevič, Pessimizm Šopengauera i ego sravnenie s hristianskim asketismom, v Prav. Obozr. 1883 II, 561—613). — *A-í* zabývají se mnohé spisy Otců, jmenujeme zvláště: Nilus, *Λόγος ἀσκητικός* (PG. LXXIX); spisy Hesychiovy (PG. XLIII), Augustinovy (srvn. A. Tonna-Barthelet, S. Patris Augustini doctrina ascetica), Cassianovy [PL. XLIX), Řehoře Vel. (Moral. L. XXXV). — *Literatura.* Sp. vědecké: *Suarez*, De religione (Opp. t. XV); *Gaudier*, De perfectione vitae spirit. Par. 1856—58; *Fr. Neumayer*, Idee der asketischen Theologie. Schaffh. 1856; *Jul. Mayer*, Die christliche Askese. Ihr Wesen u. ihre histor. Entfaltung. Freib. 1894; *O. Zöckler*, Askese u. Mönchtum[2]. Frankf. a. M. 1897 (prot.); *V. S. Solov'ev*, Opravdanie dobra[2] 1898 č. I, gl. 2 (Soč. t. VII); *Fr. J. Lutz.* D. kirchl. Lehre von den evangelischen Räten, Paderb. 1907; *S. Zarin*, Asketizm po pravoslavno-hristianskomu učeniju I., Spb. 1907. Z popul. uvádím jen Exercitia spiritualia *sv. Ignáce z Loyoly* a *Tomáše Kemp.* Zlatou knížku o následování Krista P. jako návod po-

všechný, a spisy *Łęczyckeho* (Lancicius; zvláště praktické) jako návod podrobný; z nejnovějších pak *Teod. Rzymski*, Wartosc dóbr doczesnych. Pozn. 1907; *J. Rybák*, Křesť. askese, Olom. 1910 (srvn. asketika). *Spdk.*

askese a její význam pro kazatele a zpovědníka. Znalost *a.* obecné jest kazateli a zpovědníkovi nezbytně potřebna. Nepostačuje zajistě, aby kněz na kazatelně a ve zpovědnici jenom pověděl, že křesťanská mravouka, že zákon Boží žádá na člověku, aby v dobrém setrval a ve spravedlnosti se rozmáhal až k dokonalosti, a nepostačuje pověděti hříšníkovi, že jest povinen varovati se hříchu a příležitosti k němu, bojovati proti zlým žádostem a náklonnostem, odpírati a brániti se všemu pokušení těla, světa i ďábla — ale třeba jest i pověděti a častěji znova vštěpovati, kterak spravedlivý může a jest povinen utvrzovati se, aby v dobrém setrval a k dokonalosti prospíval. Kazatel zajisté má býti vůdcem a rádcem věřících, zpovědník vůdcem a rádcem jednotlivců v boji proti hříchu, vůdcem a rádcem na pozemské cestě k Bohu a blažené věčnosti. Neboť i při dobré vůli není člověku snadno poznávati, jak by boj proti svým přirozeným náklonnostem a slabostem, proti rozmanitým pokušením, proti škodným návykům vésti měl, a které prostředky by jej v upřímné snaze jeho podporovaly tolik, že by boj proti zlu šťastně vedl, na cestě dobré zdárně pokračoval, mravní život svůj zdokonaloval. Takto-li jest kazatel všem vůbec a zpovědník každému svěřenci svému dle individuality a morálního stavu jeho vůdcem a rádcem moudrým, neukládaje a nežádaje „nad to, co by tito lidé mohli snésti“ (Jan 16, 12), budou jeho naučení praktická, slyšícím nebude se zdáti, že by kněz ukládal věci příliš těžké neb až nemožné. Vznešeným ideálem jest u věci této sv. František Sal., o němž čteme v breviáři dne 20. ledna: „Suis etiam scriptis coelesti doctrina refertis Ecclesiam illustravit, quibus iter ad christianam perfectionem tutam et planam demonstrat.“ Srvn. *Skočdopole*, Pastýř. bohosloví I, 402, 528; II. 264, 415. *Sčple.*

askesis grafiké *(ἄσκησις γραφική)* zove se u Palladia (Hist. Lausiac. c. 14) vědecké zaměstnání oproti práci fysické, ruční, jež bývala cizincům do xenodochia přijatým od mnichů nitrijských přidělována. Hosté tací, kteří buď duchovní nebo hmotnou prací prospěšni byli, mohli zůstati v xenodochiu 2 až 3 léta. Srvn. *Kraus*, Real-Encykl. I, 98 n.

asketé jsou osoby cvičící se v askesi, snažící *(ἀσκηταί)* se po mravní dokonalosti hlavně přísným životem, také kajícníci. Jako již u pohanů a židů, tak u křesťanů od II. st. (po prvé u Klementa Alex. Paedag. I, 7) nazývání asket y, zvláště kdo dobrovolně zachovávali ustavičné panictví, potom kdo se mnoho modlili, postili a jinak tělo své mrtvili. V prvních třech stoletích představují spolu se zasvěcenými pannami stav evangel. rad, avšak slibů veřejně neskládali a žili zpravidla uprostřed svých příbuzných a spoluobčanův. Epiphanius vypravuje o spolku asketů ke konci III. stol., do něhož byli přijímáni mužští asketi, panny a vdovy. *A.* požívali v církvi zvláštní úcty, náleželi k nim klerikové i laici, nosili jednoduchý oděv barvy černé neb hnědé, nebo pallium, plášť starých filosofů. Také žili *a.* obojího pohlaví společně v jednom domě, aby se v nábožném životě vzájemně podporovali, ale toto zařízení *(γυναῖκες, συνείσακτοι, ἀγαπηταί*, sorores, subintroductae) vedlo k nepřístojnostem, proti nimž církvi bylo zakročiti. Podobně mnozí rodičové, ditky, otrocí již v starších dobách zneužívali askese, pod její záminkou zanedbávajíce svých povinností, tak že proti nim mnohé synody, jako v Gangře ve IV. stol., byly konány. Když se rozmnožoval obyčej, že křesťané dílem aby přísný život vedli, dílem aby unikli pronásledováním, odebírali se na pouště a samoty, povstala nová forma asketismu, totiž stav poustevníků, z něhož se vyvinul stav mnišský. Vývojem stavu mnišského zanikl pak stav prvotních asketů, ježto stav řeholní jest stavem po křesť. dokonalosti se snažícím, ale název asketů zůstal osobám řeholním nebo světským, přísnější nábožný život vedoucím. *Schiewitz*, Morgenländ. Mönchtum I (1904); *Zöckler*, A. u. Mönchtum I (1897); *Heimbucher*, Die Orden und Kongregationen der kath. Kirche § 7.: Das Asketentum in der ersten Zeit des Christentums; *K. Niedzialkowski*, Asceci w rzeczywistości i w wyobraźni współczesnych literatów i artystów v Przegl. katol. 1892. *Samsour*, O počátcích mnišstva v Č. k. d. 1911. *Výčk.*

asketerium *(ἀσκητήριον)* 1. místo ke konání askese příhodné, klášter. Thesaurus linguae latinae, vol. II di: Asceterium Gloss IV. 22, 16. monasterium. Archisterium Gloss V. 168, 1 archisterium monasterium graece, videtur antiquitus corruptum ex asceterio. — 2. V Konstantinopoli znamenalo asketerium za času Justiniana společnost, která měla pohřeb provázeti (Novell. 59). Již Konstantin Veliký učinil tam nadaci, aby všecky pohřby mohly se konati bezplatně. Latinské asceterium různí středověcí spisovatelové přetvořujíce psali: archisterium, arcisterium, acistarium, acysterium, assisterium. Dosud užívá se jména archisterium (v. t.). *Výčk.*

asketika jest nauka o křesťanské askesi, to jest nauka o umění, vésti vítězný a spasitelný boj s duchem světa (srv. askese). Toto umění je jednak prakticky nejdůležitější částí dokonalosti křesťanské v životě pozemském a dodává celé křesťanské cvičbě v ctnostech vlastního rázu; mimo to pak nauka o pomůckách k askesi má z větší části týž obor, jako nauka o ctnostech křesťanských, a znalost jich jako pomůcek je prakticky důležitější než poznání ctností bez tohoto vztahu. Proto se pojímá asketika též šíře jako nauka o křesťanské dokonalosti vůbec neb aspoň jako vědecky uspořádané navedení k dosažení křesťanské dokonalosti. Jedná tudíž o tom, 1. v čem záleží křesť. dokonalost, 2. které jsou překážky křesť. dokonalosti a kterak lze je odstraniti, 3. které jsou prostředky k dosažení křesť. dokonalosti, 4. o ctnostech božských a mravních. Asketika tvoří podstatnou část katol. mravouky, ale bývá pěstována také jako zvláštní bohoslovná disciplina. Takto systematicky zpracovali asketiku A. Le Gaudier S. J. ve spise De perfectione vitae spiritualis, Par. 1856—1858 (vyd. Martinov), a P. Jan Kř. Scaramelli S. J. ve svém díle: Direttorio ascetico . . . indizzato ai direttori dell' anime (v Napoli 1752). Latině: Directorium asceticum v Brixenu 1765; něm. Anleitung zur Askese, Augšpurk 1778, 2. opr. Řezno 1867, 4 svazky. Pod titulem „Geistlicher Führer auf dem christlichen Tugendwege“ od B. W. Winklera, Řezno 1901. V českém jazyku máme stručný výtah v knize „Katol. mravouka“ od dra. Karla Řeháka, část třetí mravouky podrobné: Asketika str. 747 až 838. Děd. Svatojanské 1893. Z nejnovější doby jest vědecké dílo: „Christliche Aszetik“. Mit besonderer Berücksichtigung des priesterlichen Lebens. Von dr. Franz X. Mutz. Paderborn 1907. (Wissenschaftliche Handbibliothek, Paderborn, XXVII.) — Kdežto asketika podává nauku o křesť. dokonalosti ve formě a mluvě více vědecké, obsahují asketické spisy praktická naučení k bohumilému životu, nebo pojednávají toliko o některém předmětu asketiky. Asketický život od počátku církve bral naučení z knihy Boží, ze sv. Písma, hlavně

z evangelií a z epištol sv. Pavla, k nimž se brzy přidružily spisy Bohem osvícených a na milost bohatých světců církve. Již patriarcha duchovního života sv. Benedikt (*z.* 543) píše: „Pro toho, jenž k dokonalosti spěchá, jsou nauky svatých Otců, jejichž ostříhání vede člověka k vrcholu dokonalosti. Nebo který list aneb který výrok Písma sv. Starého i Nového zákona není nejpřímějším pravidlem života lidského?" (Řeh. hl. 73.) Dlouho před asketikou měla církev askesi a asketické spisy. Díla sv. Otců jsou většinou obsahu asketického, jako již listy pod jménem sv. Klementa Řím., sv. Ignáce, sv. Polykarpa, sv. Klementa Alex. Poučení o modlitbě psal: Origenes (De oratione), sv. Cyprian (De oratione dominica), sv. Augustin (v Soliloquia a v Manuale); o kajícnosti: Augustin (De agone christiano, De contemptu mundi et saecularis philosophiae), Jan Zlatoústý (De compunctione cordis, poenitentia); o čistotě, zdrželivosti a panenství: sv. Method Olympský, svatý Řehoř Nysský (De virginitate), Cyprian (De habitu virginum), Augustin (De continentia, de virginitate, de bono viduitatis), Ambrož (Libri III de virginibus, De virginitate, De institutione virginis); o trpělivosti: Tertullian (De patientia); o životě vyšší dokonalosti: Řehoř Nysský (De perfectione) a Jan Climacus (Scala paradisi). Sv. Řehoře Vel. Libri Moralium XXXV obsahují mnoho poučení o všech asketických předmětech. Asketické spisy pro jednotlivé stavy z doby patrist. jsou: sv. Zlatoústa „De sacerdotio", Cassiana: De institutis coenobiorum libri XII a téhož Collationes patrum XXIV (Hovory mnichů o dokonalosti), řeholc sv. Basilia a řehole sv. Benedikta, která obzvláště měla veliký vliv na duchovní život na západě. Efrem Syrský napsal znamenité úvahy asketické. Z řádu bened. vyšli záhy asket. spisovatelé: Opat Berengosus v Trieru, *z.* 1125, Jan z Fecampu, *z.* 1079, Boto z Prüfeningu, bl. Vavřinec Loricatus v Subjacu, *z.* 1243, opat Bernhard I. Aygleris na Monte Cassino, *z.* 1282 (Speculum monachorum), svatá Mechtilda, sv. Gertruda (Legatus divinae pietatis, Exercitia spiritualia septem). Středověká scholastika vypěstovala asketiku vědecky. Z té doby vynikají asket. spisovatelé: Sv. Anselm (Meditationes de humanae conditionis dignitate et miseria; česky 1873 přel. Poimon), Sv. Bernard (Sermones in Cantica, Liber de diligendo Deo. Tractatus de gradibus humilitatis et superbiae, Liber de consideratione), Hugo a Sto Victore, *z.* 1141 (De vanitate mundi, De laude caritatis, De modo orandi, De meditando, De contemplatione), Richard a Sto Victore (De exterminatione mali et promotione boni), Albert Veliký, *z.* 1280 (De adhaerendo Deo), Sv. Tomáš Akv., *z.* 1274 (Explanatio in Cantica, De perfectione vitae spiritualis), Sv. Bonaventura, *z.* 1274 (Itinerarium mentis in Deum, De perfectione evangelica, Soliloquium, Lignum vitae, De sex alis Seraphim), Peraldus O. Pr. (Summa de vitiis et virtutibus nebo Summa aurea), Jindřich Suso O. Pr., *z.* 1365 (O věčné moudrosti), Tauler O. Pr., *z.* 1365 (Následování chudého života Kristova), Ruysbrock Can. Reg. O. S. Aug., Dionysius Kartusian, *z.* 1471 (De remedlis tentationum, De via purgativa, De oratione, De gaudio spirituali et pace interna, De quatuor novissimis, De sacramento altaris et celebratione dialogus), Tomáš Kempenský se svou zlatou knížkou De imitatione Christi — O následování Krista (česky vydali jl: Doucha Fr. v Lipsku 1843, Desolda Jan Nep. v Praze 1870, Vejchodský Jos. v Brně 1900 2. vyd. 1910, Poimon, dr. Jan Nep. Sedlák, metrop. kanovník, v Praze 1900. — Asket. spisovatelové z nové doby: Sv. Terezie, *z.* 1582 (Cesta dokonalosti, Hrad duševní), svatý Jan z Kříže, *z.* 1591 (Cesta na horu Karmel), Ludvík Granadský, *z.* 1588 (Vůdce hříšníků. Česky od Jana Nep. Desoldy, Dědictví Svatojanské 1868), Opat Garcias de Cisneros O. S. B. v Monte Serrato, (Duchovní cvičení z r. 1500), Ludvík Blosius O. S. B., *z.* 1566 (Monile Spirituale, Navedení k dokonalosti křesťanské, přel. P. J. Ryšánek, v Brně 1879). Sv. Ignác z Loyoly, *z.* 1556 (Exercitia spiritualia, Exercicie čili Duchovní cvičení dle sv. Ignáce z L. zčeštil Ant. Ondroušek. V Praze 1907), Scupoli, *z.* 1610 (Il combattimento spirituale, Duchovní boj a pokoj duše², přel. Desolda. Praha 1893), Bellarmin Robert, kard., S. J., *z.* 1621 (Gemitus columbae. De ascensione mentis in Deum per scalas rerum creatarum, De arte bene moriendi), Benedikt van Haeften O. S. B., *z.* 1648 (Haeftenovu Královskou cestu kříže, přel. Angel. Lubojacký 1898), Bona Jan, kard. O. Cist., *z.* 1674 (Manuductio ad coelum, De sacrificio Missae, Horologium asceticum), Alfons Rodriguez S. J., *z.* 1616 (Cvičení v dokonalostech 1664; Cvičba v dokonalosti křesťanské, přel. Ign. Bečák 1882 až 1888), Jer. Dressel S. J., (Gymnasium patientiae. Mon. 1630; Orbis Phaëthon. Mon. 1629, česky přel. Plachý), Nieremberg S. J. (De la diferencia entre lo Temporal y Eterno. Madrid 1640), J. Saint-Jure S. J. (L'homme réligieux. Par. 1657), Nepveu S. J. (L'Esprit du Christianisme. Paris 1700), Pergmayer (Gründl. Erwägungen ewiger Wahrheiten. Augsb. 1777), J. N. Grou (La science pratique du Crucifix. Par. 1790; L'École du Jesus Christ. Par. 1885), Bellecius S. J. (Virtutis solidae praecipua impedimenta. Aug. Vind. 1793; Medulla asceseos. Monaster 1846), I. Bucellenus S. J. (Asceticae considerationes 1667—1669), Alvarez de Paz S. J., *z.* 1620 (Opera Spiritualia), Ludvík de Ponte S. J. *z.* 1624 (Meditaciones, Meditationes de praecipuis fidei nostrae mysteriis, de hispanico in lat. translatae a Melch. Trevinnio S. J., de novo editae a Aug. Lehmkuhl S. J. 1889, český překlad z r. 1668—1675: Rozjímání mysli neb modliteb částka I-V; Guia espiritual = Duchovní vůdce; De la perfeccion del Cristiano en todos sus Estados = O dokonalosti křesťanské ve všech stavech, něm. v Řezně 1860) Sv. František Sal., *z.* 1622 (Philothea, č. Phil. n. Bohomila, přel. Krbec J. 1843; Bohumila čili Navedení k zbožnému životu, přeložil Desolda Jan Nepom. (bez vroč.); Theotimus nebo O lásce Boží.) P. Nic. Lancicius, S. J. *z.* 1638 (De mediis observandi Spiritus, De causis et remediis ariditatis in oratione, De exteriore corporis compositione a j.: česky: Spis o povinnosti bratří řeholních přel. Constantius 1665), Druzbicki Kašpar S. J., *z.* 1622 (Lapis lydius boni spiritus, Considerationes de soliditate verae virtutis, De sublimitate perfectionis, De brevissima ad perfectionem via, vota religiosa), P. Bernard Pez O. S. B. (Bibliotheca ascetica antiquo-nova v Řezně 1720 nn.), Sv. Alfons Liguori, *z.* 1787 (Láska ke Kristu Ježíši, přel. P. Fr. Hašek; Pravá nevěsta Ježíše Krista, přel. dr. Kar. Řehák; Úvahy o umučení Ježíše Krista pro duše zbožné, Láska duší neboli vroucí úvahy o umučení Ježíše Krista, Vánoční novena, Ohnivé šípy a vroucí vzdechy, O obětí Ježíše Krista, Návštěvy nejsv. Svátosti oltářní, Cesta spásy a náb. úvahy o rozličných článcích života duchovního, Pravidlo křesť. života [z vlaš. přel. Fr. Blažek Congr. Ssi. R.]) Ve století XIX. a XX.: Tanner Konrad O. S. B., *z.* 1825 (Betrachtungen zur sittlichen Aufklärung im XIX. Jahrhundert, Bildung des Geistlichen durch Geistesübungen, Der Weg des Verderbens oder Betrachtungen über die Sünde des Menschen, Ein ernstlicher Blick in die Ewigkeit), Petr Lechner O. S. B. *z.* 1874, Dr. Maurus Wolter O. S. B.

(Gertrudenbuch oder geistliche Übungen der hl. Jungfrau Gertrud der Grossen 1871; Psallite sapienter, Erklärung der Psalmen im Geiste des betrachtenden Gebets und der Liturgie 3. Auflage 1904—6), Dr. Benedikt Sauter O. S. B. (Das Mönchtum und seine Freunde 1880), Grundkötter (Anleitung zur christl. Vollkommenheit, Rezno 1891), Bürger S. J. (Unterweisung über die christliche Vollkommenheit. Freiburg 1905), Löcherer (Seelenwürde und Seeleneifer, Reg. 1879), Mazzi G. (Delle perfezioni di nostro Signore Gesù Cristo, Roma 1857). Montabée (Proverbes et notions pratiques 1893), Bremscheid (Die christl. Familie, Mz. 1885), Roder (Considerationes pro reformatione vitae in usum sacerdotum, Frib. 1884), Schneider C. (Der Ordensbruder, Regensb. 1903), Sintzel (Vollständige Anleitung zur christl. Vollkommenheit, Straub. 1839—1846), Stolberg L. (Ein Büchlein von der Liebe 1820, n. vyd. 1900), Stolz A. (Kompass für Leben und Sterben a j. Gesamm. Werke 1871—1887, česky: „Jen žádný strach před smrtí" napsal Davídek, Jihlava 1897), Zwerger J. (Die Reise in die Ewigkeit, Graz, bez vroč.); P. Weiss O. Pr. (v pěti svaz. Apologie d. Christenthums. „Philosophie der Vollkomenheit", Freiburg 1898), Ribet (Křesťanská asketika, z franc. něm. Die christl. Aszetik, Mainz 1891), Tissot (Vnitřní život, z franc. něm. Das innerliche Leben, Rezno 1899), Saudreau (Duchovní život, z franc. něm. v Trieru 1901), Berthier (De la perfection chrétienne et de la perfection religieuse d'apres S. Thomas et S. François de Sales, Paris 1901), Kreuzberg (Das Gebet, Mainz 1905), Dr. Friedrich Hense (Die Versuchungen und ihre Gegenmittel. Dritte Aufl. bearbeitet von einem Beuroner Benediktiner, Freib. 1902), Kerer (Die Macht der Persönlichkeit im Priesterwirken, Reg. 1905), W. Lerch S. J. (Die Jungfrau[2], Warnsdorf 1902; D. Frau[6] (tamtéž); Das göttliche Leben der Seele[2] (tamtéž). V českém jazyku v novější době vydány byly vedle již jmenovaných tyto důležitější asketické spisy od rajhradských benediktinů v Brně ve sbirce Asketická bibliotheka, později Duchovní knihovna: Didaka Stelly O pohrdání světskými marnostmi, přel. Fr. Poimon. Doss Adolf, Myšlenky a rady katol. křesťanům, zvláště jinochům na uváženou, přel. dr. Tom. Korec 1886. Sv. Františka Sal. Nauka o pravé zbožnosti. Hattler Fr., Dům nejsv. Srdce Ježíšova 1889, Štěpnice B. Srdce Páně, přel. F. Herzog 1881. Chaignon, Rozjímání kněžská, přel. dr. E. Kadeřávek, 5 sv. J. Arnold S. J., Následování nejsv. Srdce Páně 1881, přel. Cyrill Kaněra O. S. B. Lehen, Cesta k ráji srdce, přel. P. Gunther Schossler O. S. B. 1888. Jan Roothan, Návod k rozjímání, přel. dr. Ant. Kubíček. Ségur, Vůdce ke ctnosti a zbožnosti, přel. J. Dobrý 1885. Ségur, Úvaha o častém přijímání s poučením o časté sv. zpovědi od P. M. Vojáčka 1895. Klaudia Arviseneta Navedení jinochů k pravé moudrosti, přel. P. M. Vojáček 1901. Dr. J. Walter, Nejsvětější Svátost oltářní, pravý chléb duše, přeložil P. M. Vojáček O. S. B. Dr. J. Walter, Mše sv., největší poklad na světě, přel. Jan Konečný. Joachim kard. Pecci, Cvičba v pokoře, přel. Jan Tagliaferro. De Ponte, Zbožné úvahy o mukách a smrti P. N. J. Krista, přel. Desolda Jan N. S. Dokoupil, Svaté missie čili delší rozjímání o pravdách křesťanských 1884, Průvodce do nebe pro křesť. služebnictvo. Dr. Ar. Müller, Duchovní lékárna, přeložil Kar. Šťastný O. S. B. 1890. Nejkratší cesta do nebe, t. j. tři ask. díla sv. Alfonse: Modlitba, Bůh lásky nejhodnější, Důvěrné obcování s Bohem. P. Jul. Eymarda O sv. přijímání 1904. P. Doss Ad., Perla ctností, přel. Jan Tagliaferro 1903. Podstránský Jos., Křesťanské napomínky k hlavním mravným ctnostem a zvláštním povinnostem. Kard. James Gibbons, Vyslanec Kristův (o stavu kněžském), přel. O. S. Větti 1904. Karel Vrátný, Rozjímání o životě a tajemstvích Páně na všecky dny a svátky církevního roku podle způsobu sv. Ignáce pro řeholnice 1907. Mimo to vydány: M. Bougaud, O bolesti (přel. Melka) 1903. Crasset, Desitidenní duchovní cvičení 1885. Doss A., Volba stavu (přel. A. Žák) 1902. Frassinetti, Ježíš Kr. vzorem knězovým, Praha 1896. Humbert, Myšlenky o nejdůležitějších pravdách našeho náboženství. Vídeň 1847. Dubois, Vůdce bohoslovců 1905. F. Kadeřávek, O volbě a přípravě čtvera povolání 1877. Lubojacký, Kristus a Panna[3]. Frýdek 1899. Jindřich Ed. kard. Manning, Věčné kněžství (přel. Filip Konečný). Marchal V., Žena křesťanská (přel. Poimon) 1874, Kytička (přel. C. H.), Roberti, Neúhledné ctnosti (přel. Mathon) 1881. Sainte-Foi, Vážné doby mladé dívky (přel. Stoupová), Buděj. 1891. P. Leop. Stix, Congr. Ss. Red., Krátké úvahy pro každý den v roce, vzdělal dr. Karel Řehák, Praha 1887. Wetzel F., Cesta ke štěstí (přel. Náhlovský) (bez vroč.) a m. j. — Bibliogr. asketickou viz *B.-Sommervogel*, Bibliothèque X, 341—564; *H. Korff*, Bibliotheca Theologiae et Philos. Cathol., München 120—137; *Hurter*, Nomencl. litt. V, 1485—1494; *Dějiny a bibliografie české literatury náboženské* VI. *Výčk.*

askétria, ἀσκήτρια = jeptiška.

Askité, Askodrugité, sekta kol. r. 200, tak nazvaná buď proto, že eucharistickou krev, již kult bacchovský prokazovali, v měchu (ἀσκος) přechovávali, buď proto, že veřejně okázale nosili nadmutý měch, projevujíce tak, že jsou jako „nové měchy s vínem mladým" (Luk. 5[38]).

Asklepas v. Asclepas.

Asklepiades v. Asclepiades.

Asklepius v. Asclepius.

Asknazij Isák Lvovič, ruský malíř, *n.* 1856 v Polocku, vstoupil 1870 do akademie petrohradské, poslán 1880 k dalšímu vzdělání na 4 léta do ciziny; z obrazů jeho jsou známy: „Kat s hlavou sv. Jana Křtitele" (1879), „Mojžíš na poušti", „Hříšnice před Kristem".

Askočenskij Viktor Ipatevič, *n.* 1812 ve voroněžské gub., studoval v kyjevské duchovní akademii; dosáhnuv tu stupně magistra, setrval na ústavě tom, přednášeje patrologii; *sp.* „Kiev s drevnějšim ego učiliščem-akademieju" (2 sv. 1856), „Istorija kievskoj duchovnoj akademii po preobrazovanii eja v 1819 g." (Petrohr. 1863), „Kratkoe načertanie istorii russkoj literatury" (1846); r. 1859 započal vydávati časopis „Domašnej Besědy", jenž došel veliké obliby; *z.* 1879.

Askodrugité v. Askité.

Askofité (Ascophitae), sekta, odnož archontiků (v. t.) kolem r. 173, zavrhovali *SZ*, popirali potřebu dobrých skutků, učili, že ke spasení stačí poznání Boha.

Aslacus Konrád, theolog lutheránský, *n.* 1564 v Bergenu v Norvéžsku, *z.* 1624, professor na universitě kodaňské; *sp.* Libri III de natura Coeli triplicis (1597), Physica et ethica Masaica ex tribus capitibus prioribus Geneseos (Kodaň 1602), De creatione disputationes tres (1607—1612), Grammaticae hebraicae libri duo (t. 1606), Theses theologicae de Sacrae Scripturae perfectione, traditionibus non scriptis (t. 1607), Disputationes de Sacra Scriptura et Dei cognitione (t. 1607), Oratio de religionis per M. Lutherum reformatae origine et progressu in Germania et Dania (t. 1621).

Asliáš, *Vulg.* Aslia, *hbr.* 'Acaljáhú, *LXX* 'Εζελίας, otec Safana, písaře v době krále Josiáše (4 Král.

23^{3}); týž ve 2 Par. 34^{8} nazývá se Eseliáš (*Vulg.* Esclias).

Aslo n. Oslo (Asloen., Hasloen., Osloen. dioec.), někdejší biskupství v Norvéžsku, pod metropolí drontheimskou, zřízené ve století XI., zaniklé ve stol. XVI.

Asmodeus, z latinského Asmodaeus Tob. 3^{8} = Ἀσμόδαυς rukopisu B (vatikánského) = Ἀσμοδαῖος rukop. ℵ (sinajského) = aramejskému אַשְׁמְדָאִי v hebr. překladě אַשְׁמְדַי. (Viz *Neubauer*, The Book of Tobit, Oxford 1878 str 6. 23.), jest ďábel, který dle Tob. 3^{7nn} usmrtil před dokonáním manželství sedm mužů Sáry, dcery Raguelovy, v Ekbatanech (v Mediі). Od tohoto tvrzení svatopiscova třeba dobře rozeznávati to, co slyšel Tobiáš mladší vypravovati: že prý oněch sedm mužů bylo od ďábla usmrceno ze žárlivosti, poněvadž ďábel k Sáře vzplanul láskou. (Tak dle rukop. B 16^{15}: *καὶ φοβοῦμαι μὴ εἰσελθὼν ἀποθάνω καθῶς καὶ οἱ πρότεροι, ὅτι δαιμόνιον φιλεῖ αὐτὴν δ οὐκ ἀδικεῖ οὐδένα πλὴν τῶν προσαγόντων αὐτῇ.*) V následujícím napomenutí, které dává Rafael Tobiášovi 6^{16} n, potvrzuje správnost toho, že ďábel usmrtil sedm manželů Sářiných, nepotvrzuje však pověsti, že se tak stalo ze žárlivosti, plynoucí z lásky ďáblovy k dceři Raguelově; za důvod, proč smrtí trestáni byli, uvádí Rafael dle textu Vulgaty jejich chlípnost zvířecí: „ti zajisté, kteří v manželství vcházejí, že Boha od sebe i od své mysli odlučují a své chlípnosti tak hoví jako koň a mezek“ (6^{17}). Dle rukopisu B archanděl nařizuje a předpovídá: 6^{17} n.: *καὶ ἐὰν εἰσέλθῃς εἰς τὸν νυμφῶνα, λήμψῃ τέφραν θυμιαμάτων καὶ ἐπιθήσεις ἀπὸ τῆς καρδίας καὶ τοῦ ἥπατος τοῦ ἰχθύος καὶ καπνίσεις, καὶ ἀσφρανθήσεται τὸ δαιμόνιον καὶ φεύξεται, καὶ οὐκ ἐπανελεύσεται τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος.* (A když půjdeš do ložnice svatební, vezmeš řeřavého uhlí kuřidlového a položíš (na ně část) srdce a jater ryby a budeš kouřiti; a čichati bude to ďábel a uprchne a nevrátí se na věky.) Tak se také stalo: *ὅτε δὲ ἀσφράνθη τὸ δαιμόνιον τῆς ἀσμῆς, ἔφυγεν εἰς τὰ ἀνώτατα Αἰγύπτου, καὶ ἔδησεν αὐτὸ ὁ ἄγγελος* (8^{3}.) Text Vulgaty mnohem střízlivěji podává slova Rafaelova 6^{12}: „A v tu noc, když zapálena budou játra rybí, zahnáno bude ďábelství“, a líčí zlomení moci ďáblovy: „Tobiáš ... vyňal ... částku jater a vložil ji na uhlí živé. Tehdy Rafael anděl ujal ďábelství a přivázal je na poušti hořejšího Egypta“ ($8^{2.3}$). V pozdější literatuře židovské vystupuje Ešmadai jako náčelník ďáblů, který zná budoucí věci, který provádí kouzla a čáry, jehož zuřivost snadno vyvrací stromy a boří domy, svádějící zejména k pohlavním nerestem. (Talmud, traktát Gitin list 68 b, Pesachîm 110; Targum ke Kazateli 1^{13}.) — Tvrdívá se, že bible si vypůjčila svoji představu o *A*-ovi z nauky Zoroastrovy. Za důvod se uvádívá hlavně jméno *A*., které se prý odvozuje z aêšma daêva, vyskytujícího se často v Avestě a znamenajícího tolik co „ďasa chlípnosti“ (Milka). Naproti tomu však jest namítnouti: V Avestě vyskytá se sice slovo Aêšma, nikdy však ve spojení se slovem daêva. V náboženské knize perské, zvané Bundeheš (XXVIII, 15.), psané jazykem pehlevi, nalézá se sice slovo Aêšmšêdâ, kterýžto tvar předpokládá avestské Aêšma-daêva, slovo to, které podle theorie ideogramů pehlevských by se mohlo vysloviti Aêšmdêv, avšak Kniha Tob. jest o několik století starší než všecky knihy psané v jazyku pehlevi! Msgr. de Harlez poukázal již r. 1881 k tomu, že z iránského slova daêva nemohla v hebrejštině vzniknouti koncovka dai. *Kohut* (Über die jüdische Angelologie u. Dämonologie in ihrer Abhängigkeit ... str. 75 a 76.), ačkoliv se chýlí k názoru, že hebr. zlý duch Ašmodai jest původu perského, uznává přece filologickou nemožnost, by z daêva vzniklo hebr. dai. Dokud nebude perský původ slova Ašmodai *A*. opřen o pádnější důvody, bude vždy možno viděti v aramejském אַשְׁמְדַי aph'élovou formu od kořene שׁמד = zahubiti, tak že Ašmodai = Zhoubce (srvn. Zjev. 9, 11 Abaddon = Apollyon = Exterminans). — Kdyby snad svým časem se nalezlo dostatečných důvodů pro perský původ slova Ašmodai, pak by se dalo zcela dobře mysliti, že Židé vypůjčili si od Parsů jen jméno a označili jím pojem o démonovi škůdci, který již před tím měli. Dnes, když jest nám známo, že i Babyloňané a Assyrové měli svoji démonologii již značně vyvinutou, kdy víme, že čelní národové na nízkém stupni vzdělanosti stojící mívají představy o větším počtu duchů zlých, není nutno zacházeti k vysvětlení vzniku démonologie židovské až k Parsům, a to nejméně v našem případě. Dle výroku Tobiášova v řeckém textu (neschválcném ani svatopiscem, ani Rafaelem) Ašmodai byl démonem chlípnosti, který nikomu neškodil, než tomu, kdož chtěli se Sárou obcovati. Naproti tomu však v Avestě Aêšma nejeví se nikde býti démonem chlípnosti, nýbrž v celé literatuře perské jak starší tak novější vystupuje Aêšma jako ďas násilí a vzteku, k čemuž již význam jeho jména poukazuje. Aêšma ve významu obecném znamená totiž násilí, nespravedlivý, ukrutný útok a pod. Proto mu též nábož. literatura perská přičítá zkrvavené kopí, nikde však se nepraví ani o Aêšmovi ani o daêvovi kterémkoliv, že miloval ženu nějakou. — K porozumění Tob. $6^{8.10}$ a 8^{2} třeba přihlédnouti k 12^{14}, kde si Rafael osvobození sám sobě připisuje (ne kouří, ani srdci, ani játrám ryby): „A nyní poslal mne Pán, abych ... Sáru, manželku syna tvého, od ďábelství vysvobodil.“ Z toho vysvítá, že $6^{8.10}$ mluví o účinnosti srdce a jater rybích proto tak, aby se nedal Tobiášovi poznati. (*Selbst* v 7. vyd. Schuster-Holzammrovy příručky „Handbuch zur biblischen Geschichte“. 1910, str. 871 pozn. 3.) Kromě toho líčí bible 16^{16} 8^{4} též vliv modlitby novomanželů a jejich zdrželivost na vypuzení *A*-a. („Abigens demonem fuit Raphael angelus, qui ad suffitum jecoris propter merita et orationem Tobiae fugabat daemonem“. Cornelius a Lapide.) Není tedy nutno považovati kouření srdcem a játry za úkon účinností svou podobný novozákonným svátostem („Ita placuisse Deo, ut per haec corporalia tamquam per instrumenta quaedam supranaturaliter operantur in fugandum daemonem, quaemadmodum per sacramenta Ecclesiae daemoniorum cohibetur potestas et maxime per baptismum“ Estius in Tob. 8^{2}), nýbrž stačí v celém úkonu viděti s Hagenem jen význam symbolický. („Illo igitur signo exhibito virtute angeli daemon apprehensus arcetur ... Lexicon biblicum I, sl. 450.) Ano jest možno snad i říci se Selbstem (n. u. m.), že Rafael mluvil z důvodu svrchu udaného (aby se neprozradil) jen dle názoru tehdy všeobecně panujícího, který věcem těm připisoval jakousi moc léčivou, kdežto ve skutečnosti všemohoucnost Boží účinek způsobila, když byla dříve zbožnost a poslušnost Tobiášova se osvědčila. Jak jest rozuměti 8^{3}, že Rafael ďábelství přivázal na poušti hořejšího Egypta, to vylíčil již sv. Augustin (de Civ. Dei XX. 2, *Migne* XLI, 668) v ten smysl, že byl vliv jeho vzdálen, tak že nemohl více novomanželům škoditi („eius potestatem nocendi ab angelo esse cohibitam atque penatam)“. Nepraví-li se, že byl svržen do propasti pekelné, děje se podobně jako v N. Z., kde ďáblové Krista prosili, by jim nepřikazoval vstoupiti do propasti (Luk. 8^{31}, aby jich nezapuzoval za hranice krajiny (Mk 5^{10}), nýbrž aby je poslal do stáda

vepřů (Mat. 8[31]). — *Literatura*: *Cornely*, Historica et critica introductio in U. T. II. ss. II 1., str. 382, 2. vyd. Paříž 1897; *Reusch* v Tübinger Quartalschrift 1856, str. 422—445; *Gutberlet*, Das Buch Tobia str. 191 nn., 204 nn., 225 nn. *Hagen*, Lexikon-biblien I, Paříž 1905, sl. 449—450; *J. Van den Gheyn* ve Vigourouxově Dictionnaire de la Bible fasc. IV, sl. 1103 a 1104 *Hč!.*

Asmonaeovci v. Machabejští.

Asmus, zkrácené jméno místo Erasmus.

Asnaa, *hbr.* se členem Hassená'áh, *LXX 'Ασανα.* „Synové *A.*" vystavěli po zajetí bránu rybnou na severní straně Jerusalema (Neh. 3[3]). *A.* však, jak se zdá, není jméno osoby, nýbrž města Senaa (v. t.) se členem.

Asola (Asula, Asulus) Giovanni Matteo, hud. skladatel, kněz, *n.* ve Veroně, byl kolem 1578 kapelnikem v Trevisu, 1581 ve Vicenze; vydal veliký počet zdařilých skladeb (mše, nešpory a p.).

A solis ortus cardine, hymnus v laudách doby vánoční, vyňatý z básně Coelia Sedulia (v. t.) na počest narození, života a smrti Kristovy. Počáteční písmena strof jsou v pořádku abecedním (carmen abecedarium). Hymnus tento nalézá se ve všech hymnariích a brevířích (vyjímajíc kartouzský) v liturgických rukopisech od XI. stol.

Asolo v. Cittanova.

Asom *hbr.* 'Océm 1. šestý syn Isaie, otce Davidova (1 Par. 2[15]). — 2. syn Jerameelův z potomků ludových (1 Par. 2[25]). 3. jméno města (v. Asem).

Asor, חָצוֹר, (od kmene chácar, odkudž chácér = osada, ves), jméno několika měst palestinských. 1. *A.*, Hasor, Heser *('Ασώρ)*, přední a opevněné město Chananejců severních, jež Josue králi Jabinovi odňal a spálil (Jos. 11[1. 10-13], 12[19]). *A.* přiděleno bylo kmení Neftali (Jos. 19[36]). Za času Debbory jiný Jabin, král *A.*, podrobil si Israelity severní, kteří pak pod jeho mocí nalézali se po 20 let, až je Barak vysvobodil (Soud. 4[2 n.], 1 Král. 19[9]). Šalomoun *A.* opevnil (3 Král. 9[15]), Theglathfalasar ho dobyl (4 Král. 15[29]). Poslední zmínka o *A.*-u se děje v 1 Mach. 11[67 n.]: Jonathas Machabejský vytrhnuv časně z rána od jezera genezaretského na „pole *A.*" svedl tu vítěznou bitvu s vojskem Demetria II. Nikatora. *A.* leželo nepochybně mezi jezerem genezaretským a Kades Neftali, nedaleko jezera Bahrat el-Húle, snad nynější Tell el-Khureibe nebo Tell el-Harrawe. — 2. město na jihu území kmene Juda (Jos. 15[23]); poloha neznámá, snad Hudeire mezi Chirbet-Ma'in (Maon) a Tell 'Arád (Arad). — 3. Asor nové, *hbr.* Chácór hadattáh (Jos. 15[25]), město v jižní části území kmene Juda. Nazývá se novým na rozdíl od předešl. Poloha neznámá. — 4. Jos. 15[25], *Vulg.*: „Hesron, haec est Asor", čes. př. „Hesron, t. j. Asor", v. Karioth 1. — 5. město obývané Benjaminity po návratu ze zajetí (Neh. 11[33]), snad nynější Chirbet Hazzúr severně od Jerusalema mezi Beit Hanína a Nebi Samvíl. — 6. u Jer. 49[28. 30. 33]. v proroctví o Arabech napomínají se ti, kteří bydlí v *A.*-u, aby prchli a se skryli, jelikož Nabuchodonosor na ně udeří a *A.* zpustne. *LXX* čte chácér místo chácór a překládá *αὐλή*; překl. chaldeyský, syrský a *Vulg.* překládají *A.* Někteří myslí, že to bylo město nebo krajina v Arabii; ale zdá se, že míněni jsou tu obyvatelé vsí (chacérím).

Asor-Haddan v. Asarhaddon.

Asoth *hbr.* 'Ašvát, *LXX 'Ασήθ*, syn Jeflatův z pokolení Aser (1 Par. 7[33]).

aspastikos oikos *(ἀσπαστικὸς οἶκος)*, řecký název 1. hovorny v ženských klášteřích (= salutatorium), jakož i 2. místa vedle kostelů kathedrálních, kde biskupové a kněží přijímali návštěvy (= secretarium, receptorium).

Aspeltu v. Aichspalt.

Aspendus, někd. biskupství v Pamfylii (Malá Asie); *Gams*, Series 450, uvádí řadu biskupů z let 325—787; nyní bisk. titul.

asperges, pokropíš, jest první slovo antifony, kterou se začíná krásný obřad kropení lidu svěcenou vodou, jenž jest součástkou hlavní bohoslužby nedělní v kathedrálních, kollegiátních a farních chrámech. Obyčejně se celý obřad zkrátka nazývá *a.* Příslušné rubriky a ritus obsahuje římský rituál a missál. Každou nedělí má kněz (ať celebrant následující hlavní mše, ať jiný kněz) v sakristii dle předepsaného ritu světiti očistnou vodu (aqua lustralis), které se potom při *a.* užívá. Pouze na Boží Hod velikonoční a svatodušní odpadá toto svěcení tam, kde na Bílou sobotu a vigilii svatodušní svěcena byla křestní voda, poněvadž v těchto kostelích jest při *a.* užíti svěcené vody, kteráž při obřadu svěcení křestné vody ještě před přimícháním sv. olejů byla odebrána. U nás se většinou tato svěcená voda i jindy béře k *a.*, pokud vůbec stačí, a jinak se očistná voda světívá kdykoliv dle potřeby, což ovšem předpisu o nedělním svěcení vody neodpovídá. *A.* se koná před hlavní mší sv. každou neděli, nikoliv o zasvěcených svátcích, připadají-li do téhodne (S. R. C. 31. Julii 1665, Decreta auth. n. 1322. p. 3.), a to celebrantem následující mše, tedy ne jiným knězem (S. R. C. 20. Sept. 1681, Decreta auth. n. 1679). Pontifikuje-li diecesní biskup, odpadá *a.* Celebrant oděn jest humerálem, albou, cingulem a pluviálem barvy dne; dovoleno též bez pluviálu obřad konati. U oltáře kněz odloží biret, béře aspergil, klekne, intonuje antifonu Asperges me, pokropí třikrát přední část oltáře (nikoliv mensu), uprostřed, na straně evangelní a epištolní, potom sebe dotýkaje se asgergilem čela, povstane a pokropí assistenty, po případě ostatní kněze přítomné. Vystavena-li Nejsvětější Svátost oltářní, nepokropí se oltář (S. R. C. 18. Julii 1885, Decreta auth. n. 3639. dub. 2.). Pak následuje kropení lidu, a to buď od vchodu presbyteria, anebo, jak u nás jest zvykem, tím způsobem, že kněz projde prostřední lodí a kropí lid na epištolní, když se pak vrací, na evangelní straně. Mezitím, co se děje kropení svěcenou vodou, zpívá chor antifonu Asperges me, knězem intonovanou, začáteční (3.) verš 50. žalmu Miserere, Gloria Patri, načež opakuje antifonu. Totéž modlí se při kropení tiše celebrant přidávaje i více veršů ze žalmu, stačí-li čas; když pak se vrátil k oltáři a chor dozpíval, zapěje tři versikle, na něž chor odpovídá, a modlitbu Exaudi nos Domine, kterouž obřad končí, načež následuje hlavní mše. Antifona *A.* me vzata jest z 50. žalmu, a to 9. verš (vloženo pouze: Domine). Žalmista prosí, aby ho Hospodin pokropil yzopem a obmyl ho tak, aby nad sníh byl zbílen. Očišťování dělo se dle předpisu zákona pokropením, při němž užíváno svazečku yzopu, jenž byl ponořen do vody (při očišťování malomocných smíšené s krví). Toto pokropení předobrazovalo očištění od hříchů skrze krev Kristovu. Antifona tedy vyjadřuje vroucí prosbu, aby Bůh duši naši od poskvrny hříchův očistil a svou milostí ji tak ozdobil, aby se skvěla spravedlností a svatostí. Prosbu za odpuštění kajícímu hříšníku obsahuje též verš Miserere mei Deus; v důvěře v milosrdenství Boží zpívá se pak ihned Gloria Patri (toto v neděli smrtelnou a květnou odpadá). Od velikonoční neděle až včetně do svatodušní zpívá se místo Asperges me antifona Vidi aquam a místo Miserere mei Deus pěje se Confitemini Domino, po kterouž dobu se též na patřičných místech vkládá Alleluja. K této antifoně Vidi aquam použito slov proroka Ezechiele (47, 1), který u vidění spatřil proud vody vycházející pod prahem

chrámu, tento proud čím dále se vyléval, tím více rostl a všude přinášel život a úrodu, ano i vody Mrtvého moře jeho blahodárných účinků zakusily. Dle výkladu sv. Otců znamená tento pramen oživující vody milost vykoupení Kristova, kterýžto pramen se ustavičně prýští v církvi Kristově. Po Vidi aquam následuje první verš žalmu 117. Confitemini Domino, kterýžto žalm jest úchvatným chvalozpěvem na nesmírné milosrdenství Boží. — V modlitbě Exaudi nos Domine prosí církev, aby Hospodin seslal svého anděla k ochraně všech shromážděných ve chrámě při bohoslužbě. Orace tato sahá původem do nejstarších dob církve a užívalo se jí vlastně při kropení nemocných v soukromých domech (habitantes in hoc habitaculo), jakož se jí posud při zaopatřování nemocných užívá. — Kropení vodou při *a.* jest svátostina a proto též, kdož ji zbožně přijímají, stávají se účastnými účinků této svátostiny. Uštědřují se jim milosti Ducha sv. a jeho ochrana pro duši a pro tělo, zvláště pak uděluje se jim pomáhající milost Boží, která povzbuzuje k lítosti nad hříchy a k lásce Boží, a tím zjednává očištění od všedních hříchů; ano, pakli se snad člověk v těžkém hříchu naléza, připravuje jej k pravému pokání, aby se s Bohem usmířil a tak duše posvěcující milosti Boží nad sníh byla zbělena. *A.* uvádí tudíž věřícím živě na pamět, že se mají Hospodinu blížiti se srdcem čistým anebo aspoň kajícím a tak obcovati nejsv. oběti. *A.* úzce souvisí s liturgickou oslavou neděle a připomíná věřícím znovuzrození na křtu sv. Neděle jest poprědně zasvěcena tajemství vzkříšení Páně. Uctíváme-li toto veliké tajemství každou neděli, máme si vděčně uvésti na mysl své vlastní z mrtvých vstání na křtu sv., kdež jsme z hrobu a smrti hříchu byli vzkříšeni vodou a milostí Ducha sv. k novému, nadpřirozenému životu. Svěcená voda, kterou kněz lid kropí, připomíná křestní vodu a vybízí nás, abychom trojjedinému Bohu za milost sv. křtu děkovali, křestní slib obnovovali a slzami upřímné lítosti hleděli smazati, čím jsme se kdy proti křestní úmluvě provinili. Církev oslavuje po celý rok vzkříšení Páně, nejvíce však v době velikonoční; proto si též přeje, aby v této době věřící ještě vroucněji a zbožněji jak tajemství vzkříšení Spasitelova, tak své vzkříšení skrze křestní vodu oslavovali a vděčně velebili očišťující a oživující pramen milosti Boží, který se z nejsv. Srdce Páně vyprýštil. S tím se krásně shoduje antifona Vidi aquam i žalm Confitemini Domino, jakož i nařízení, dle něhož se na neděli velikonoční a svatodušní při kropení užívá vody oddělené při svěcení křestné vody o předcházejících vigiliích. Na mnohých místech jest zvykem, že se lid po kázání společně modlí tři božské ctnosti aneb obnovení křestního slibu, načež následuje *a.*; zajisté, velmi vhodný zvyk. Tu a tam děje se též kropení lidu svěcenou vodou po bohoslužbě v neděli i ve všední dni; zakládá se to na obyčeji, avšak není již úkonem liturgickým. (*De Herdt*, Liturgiae s. Praxis, tom. III. n. 129—135.) *Rček.*

Obr. 267. Aspersorium. (Ministrant držící šlétkovité aspersorium při svěcení vody; dle rytiny v „Rituale Pragense" z r. 1642.)

aspergil, aspergillum viz **aspersorium.**

asperitas — **nevlídnost**, viz **affabilitas.**

aspersio populi viz **asperges.**

aspersorium (česky kropáč) jest nástroj ke kropení svěcenou vodou. Liturgické knihy římské Pontificale a Caeremoniale Episcoporum, užívají slova **aspersorium**, kdežto v liturgických knihách francouzských (missálech) užíváno bylo slova **aspergillum**. Aspersorium zhotovuje se buď z kovu nebo z rostlin. Kovové aspersorium má držadlo, zakončené dírkovanou koulí, v niž jest houba. K některým úkonům liturgickým (svěcení kostela, svěcení oltáře nebo oltářního kamene, žehnání a rekonciliace hřbitova, žehnání kostela nebo veřejné kaple, žehnání zvonů) jest předepsáno aspersorium z větviček rostlinných, hyssopu, nebo buxusu. V dobách starších a v některých zemích dosud (na př. v Belgii) užívalo se aspersoria s držadlem kovovým, na jehož konci připevněna byla koule dřevěná, v niž zadělány byly chlupy zvířecí jako na štětce (v. obr. 237.); též bývalo aspersorium zakončeno ohonem některého zvířete, zvláště chvostem liščím. Odtud německé jméno Weihwedel (Wedel = ohon, cauda) a francouzské goupillon (goupil = liška, vulpes). Velmi vkusné byly hlavy aspersorií v době gotické, kdy dávána jim byla podoba šišky pinijové nebo jedlové nebo artičoků. — Kněz nebo biskup užívaje aspersoria při úkonech liturgických kropí jím buď **osoby** nebo **věci**. Kropení děje se vždy směrem shora dolů, **ne** zdola nahoru nebo způsobem kříže; jenom biskup vstupující do chrámu, nebo celebrant při „Asperges me" kropí sebe pozvedaje aspersorium zdola směrem k čelu, jehož se však aspersoriem fysicky nedotýká. — K čestným právům (iura honorifica) diecesních biskupů, kardinálů a kardinálů legátů patří podání aspersoria (porrectio aspersorii). Biskupovi diecesnímu, přichází-li po prvé v slavném průvodu do chrámu kathedrálního, podává se aspersorium před hlavní branou chrámovou (ante portam ecclesiae), jindy u hlavních dveří, když vstoupil do kathedrály anebo než z ní odejde. Podati aspersorium biskupu diecesnímu v kathedrále jest právem a povinností prvního hodnostáře kapitoly kathedrální (prima dignitas), v jiných kostelích je to právem a povinností správce toho kterého kostela (rector ecclesiae). Hodnostář kapitoly kathedrální podává aspersorium biskupu diecesnímu s úklonou líbaje aspersorium a potom ruku biskupovu; podobně činí ti, kdož mají hodnost praeláta, kdežto ostatní podávají aspersorium klekajíce jednim kolenem. Biskup přijav aspersorium kropí sebe a pak počínaje hodnostářem, který mu aspersorium podal, kropí kanovníky kathedrální a všechny přítomné. — Přichází-li do kathedrály **kardinál-legát**, jenž

zastupuje papeže (personam papae repraesentat), podává mu aspersorium biskup diecesní líbaje aspersorium i ruku legátovu. Je-li diecesní biskup také kardinálem, očekává kardinála legáta, ale aspersorium podává legátovi první hodnostář kapitolní, kterého kardinál-legát vybídne, aby aspersorium podal kardinálu-biskupovi diecesnímu, který však této pocty nepřijme. Kardinála, který není legátem, očekává biskup diecesní u hlavní brány velechrámu, avšak aspersorium na rozkaz biskupův (iubente Episcopo) podává mu první hodnostář kathedrální kapitoly. — Biskupovi mimo jeho diecesi a biskupům titulárním podává aspersorium správce kostela, v kathedrále některý z duchovních (sakrista nebo ceremoniář). Přichází-li světící biskup (episcopus auxiliaris) do kathedrály, aby jménem a v zastoupení biskupa diecesního konal úkony pontifikální (t. j. svěcení kněžská nebo svěcení olejů, kostela, oltářů), přivítají jej alespoň dva kanovníci kathedrální, z nichž jeden podá mu aspersorium. Biskup mimo svou diecesi a biskupové světící nebo titulární přijavše aspersorium kropí jenom sebe, ale nikdy okolostojící. Provázejí-li biskupa diecesního jiní biskupové-hosté, může jim podati aspersorium, aby se ho dotkli (porrectio per contactum), zejména je-li tak zvykem. Hodnostářům světským nemá se podávati aspersorium k dotknutí, ale má se jim dáti aspersoriem zvláštní pokropení (praerogativa seperatae aspersionis). Tak předpisuje římský pontifikál, aby biskup diecesní uvítav panovníka nebo panovnici u hlavní brány kostelní aspersoriem je pokropil (accepto aspersorio, aspergit eum, deinde alios in genere). Dávný obyčej vytvořil ovšem v některých zemích zvyklosti úchylné, dle nichž zejména panovníkům katolickým podává se aspersorium také k dotknutí. Nárok, který si zvláště v dobách starších hodnostáři světští činili, aby jim podáváno bylo aspersorium k dotknutí, byl často příčinou stížností a sporů. Biskupové bránili tomu ukazujíce, že církev neodpírá hodnostářům světským práv čestných, ale že dlužno i v tom míry dbáti, aby posvátné obřady nepozbývaly významu původního; postačuje, aby laikové tací spokojeni byli, jsou-li zvláště a před jinými aspersoriem od kněze pokropeni, neboť církev od pradávna dbala toho, aby svěcenou vodou od kněze bylo kropeno a kropení toto nebylo původně ustanoveno k tomu, aby se jím někomu prokazovala pocta. — (Pontificale Romanum: De Ecclesiae Dedicatione; de Altaris consecratione; de reconciliatione Ecclesiae et Coemeterii. Rituale Romanum, Tit. VIII. Cap. 27. n. 3. Caeremoniale Episcoporum: lib. I. Cap. 2. n. 5; Cap. 15. n. 3. et 4.; lib. III. c. III. n. 2.; c. XI. n. 2. Catalani, Caeremon. Episcoporum; Commentariis illustratum. Romae 1744. Tom. I. pag. 40; 232 a 233. S. Rit. Congregat. Decreta authentica; Romae 1898—1901 n. 2050, 13; n. 584, 2; n. 698; n. 1646, 2; n. 1805, 1; 2608; 2229, 3; n. 2011, 1. Kraus, Geschichte der christlichen Kunst, Herder, 1897, II. B. I. Abt. S. 476.; *Van der Stappen*, Sacra Liturgia III., quaest. 95. *Hbk.*

Aspetti Tiziano, sochař, *n.* 1565 v Padově, *z.* 1607 v Pise; v průčelí kostela s. Francesco della Vigna jsou jeho nezdařené kolossální bronzové sochy „Mojžíš" a „sv. Pavel"; v Padově provedl řadu zdařilejších soch a sošek pro chrám sv. Antonína.

Aspilcueta Martin, vynikající kanonista a moralista, *n.* 1493 v Navaře, odkudž zván byl Navarrus, byl professorem kanon. práva v Tolose, v Salamance a v Coimbře, v 80. roce svého věku odebral se do Říma, kdež požíval veliké důvěry papežů Pia V., Řehoře XIII. a Sixta V., jichž byl rádcem; *sp.* Manuale sive Enchiridion confessariorum et poenitentium (vyšlo po prvé španělsky v Salamance 1557, latinsky v Římě 1588 a potom častěji bylo znovu vydáváno, zpracováváno a kommentováno), „De horis canonicis et oratione" (špan. v Saragosse 1560, latinsky v Lyoně 1580), „Comment. in cap. Inter verba XI. q. 3." (v Coimbře 1544, v Římě 1580), „De regularibus commentarii tres" (v Římě 1576), „Comment. de usuris" (t. 1585), „De anno jubilaeo et indulgentiis omnibus" (t. 1576), „De alienatione rerum ecclesiasticorum" (t. 1573), „De reditibus beneficiorum" (t. 1568), „Commentaria in 7 distinctiones de poenitentia" (v Coimbře 1542, v Lyoně 1569), „Consiliorum seu responsorum libri quinque iuxta ordinem decretaliuni dispositi" (Lyon 1591). Zemřel 1586 ve vysokém věku 94 let. Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 344—348.

Aspona, někdejší biskupství v Galacii pod metropolí ancyrskou; *Gams* (Series 441) uvádí řadu biskupů z let 344—869.

Aspren (Asprenas, Asprenus) sv., první biskup neapolský, kol. r. 42 od sv. Petra na první jeho cestě do Říma obrácen a pokřtěn, kol. r. 57 od sv. Petra na druhé cestě jeho do Říma ustanoven biskupem; v důstojenství tom působil dle jedněch 23, dle jiných 33 léta. Mart. Rom. 3. srpna.

Aspruck František, zlatník, kovolijec a mědirytec, pocházel z Brusselu, byl činným v Augšpurku 1598—1603; pro arcikníže (pozdějšího císaře) Matyáše zhotovil 1603 stříbrnou sochu archanděla Michaela, r. 1601 provedl řadu mědirytin „Kristus a 12 apoštolů" dle Agostina Carracciho, při nichž užil nového způsobu svého, t. j. spojoval čárovou rytbu s rytbou puncovací.

Asrael, *hbr.* 'Asar'él, jeden ze synů Jabeleelových z pokolení Judova (1 Par. 4[16]).

Asriel, *hbr.* Asri'él, *LXX 'Εσριήλ*, syn Galaadův, pravnuk Manassesův, praotec čeledi Asrielských (Num. 26[31]), jimž spolu s jinými rody z pokolení Manassesova vykázán byl úděl v zemi zaslíbené (Jos. 17[2], *Vulg.*: „synové Esriel"). V 1 Par. 7[14] (*Vulg.* „Esriel") nazývá se *A.* synem (t. j. pravnukem) Manassesovým — dle mínění Hummelauerova jest *A.* prvorozencem Manassesovým z manželky snad egyptské a praotcem kněžstva předmojžíšského. (Srvn. *Hummelauer*, Commentarius in Numeros 176 n., Das vermosaische Priestertum in Israel, Frýburk 1899).

A. Ss. = Acta Sanctorum.

Assa v. Asa.

Assaph v. Asaf.

assarius v. as.

Assaven. dioec., někd. biskupství St. Asaf (v. t.).

z **Asseburgu** Rosamunda Juliana *n.* 1672, protestantská visionářka; vidění její uveřejnil superintendent Petersen ve spise „Die Species facti v. dem adel. Frl. Ros. Jul. v. A."; někteří protestantští theologové přirovnávali ji k sv. Brigittě, jiní před ní varovali; *z.* po r. 1708.

Assedim, *hbr.* se členem Haccidím, opevněné město v území kmene Neftali (Jos. 19[35]), jehož polohu hledali někteří na západním břehu jezera genezaretského. Ale *LXX* četli „Hacorim" a přeložili „*τῶν Τυρίων*". Hummelauer míní, že *A.* v Jos. 19[35] není název města, nýbrž nadpis seznamu opevněných měst tyrských, jež pak v Jos. 19[36-38] se uvádějí, a že tudíž místo „Města hrazená [jsou:] Assedim, Ser, Emath ..." překládati dlužno: „Města hrazená Tyrských [jsou:] Ser, Emath ...".

assekurace (assecuratio) čili pojištění jest smlouva, kterouž jedna strana (pojišťovatel) se zavazuje, že straně druhé (pojištěnci) nahradí určitou, předem již stanovenou škodu, kdyby tato jí (pojištěnce) stihla, nebo že jí za určitých okolností určitý obnos vyplatí nebo důchod vypláceti bude; za to platí pojištěnec pojišťovateli po celou tu dobu, v níž pojištění trvá, ročně určitý,

předem stanovený obnos (pojistné čili prémii). Listina vydaná pojištěnci na důkaz o uzavřené pojišťovací smlouvě sluje pojistka (polise). Pojišťovatelem může býti kdokoliv, ač má-li takové jmění, že eventuelní škodu nahraditi může; zpravidla však jím bývá nějaká po obchodnicku sestavená společnost (pojišťovna). Obává-li se pojišťovatel (společnost pojišťující), že by případnou škodu sám nahraditi nemohl, pojišťuje se buď zcela nebo částečně u jiných pojišťovatelů (pojišťujících společností), což se nazývá pojišťováním zpětným. Zvláštní druh pojišťování jest pojišťování vzájemné, kde soubor všech pojištěnců jest zároveň svým vlastním pojišťovatelem. Právní poměry vyplývající ze smlouvy pojišťovací posuzují se jednak dle O. z. o. § 1288.—1291., jednak dle stanov té které pojišťující společnosti. Předmětem pojišťovací smlouvy může býti každá možná ztráta neb nejistá věc; jednotlivé však pojišťující ústavy označují předem, co pojišťují a na tom přestávají. Dle nynějších obvyklostí lze se pojistiti proti škodám vzešlým z požárů, krupobití, povodní a jiných živelních pohrom, proti ztrátám vzniklým nemocí neb pádem dobytka, ztroskotáním lodí, poškozením zboží při dopravě, krádeží, kolísáním cen bursovních papírů, povinným ručením atd.; lze zajistiti si peněžitý (odbytný) obnos neb důchod při úrazu, nemoci, nezpůsobilosti ku práci, nezaměstnanosti a p., lze postarati se o pozůstalé v případu úmrtí, lze pojistiti sobě nebo jiným doživotní důchod (pensi) neb zaopatření ve stáří. — Smlouvy pojišťovací čítají se mezi smlouvy odvážné čili smlouvy o věc nejistou (aleatorius contractus, v. čl. ten), ač jimi jsou jen do jisté míry a podstatně se liší od specifických smluv odvážných (sázky, hry a lotterie). Pojištěnec nevydává se do nejistoty, nýbrž právě obráceně, nejisté, ale přece jen hrozící značné nebezpečí mění v jistý sice, ale mírný poplatek. Pojišťovatel arciť při jednotlivé smlouvě hraje o věc odvážnou, přebiraje na sebe povinnost hraditi eventuelní značnou škodu; avšak čím více má v témže odboru pojištěnců, tím více uniká podnik jeho nahodilosti a nabývá jakési pravidelnosti. Na základě statistických dat a jiných ze skutečnosti vzatých okolností vypočítává se pravděpodobnost té které škody, a dle toho určuje se pojistné, které však neukládá se dle zlomku vypočítané pravděpodobnosti, nýbrž značně výše, tak že společnost pojišťovací, přijavši pojistné jednoho roku, z toho nejen škody tohoto roku (a režii) snadno zaplatí, nýbrž ještě i získá. Proto právě jest vzájemné pojišťování nejvýhodnějším, jelikož zisk z něho plynoucí připadá zase pojištěncům. Z téhož také důvodu velkostatkáři mající značné, v různých krajinách a zemích rozlehlé pozemky, z pravidla se nepojišťují, jelikož pojistné, které by z objektů těch platiti musili, převyšuje pravděpodobnou škodu. Ale „malému muži“ pojištění jest dobrodiním, jelikož mu umožňuje, že nemusí „sázeti vše na jednu kartu“. — Po stránce mravoučné jest nám zkoumati dovolenost pojišťovacích smluv, případnou jejich závaznost a povinnosti z nich vyplývající. K dovolenosti smlouvy pojišťovací vyžaduje se, aby pojišťovatel stanovil pojistné přiměřeně ku pravděpodobnosti té které škody, zvýšené potud, aby režie se kryla, závodní kapitál se úrokoval a nutný reservní fond se tvořil; bezprávně jedná pojišťovatel, žádá-li příliš vysoké pojistné, aby značných dividend docílil. Druhostranně vyžaduje se, aby pojištěnec, smlouvu uzavíraje, dle pravdy a skutečnosti udal, nač se ho pojišťovatel ptá; bezpráví dopouští se pojištěnec a hřeší, klame-li pojišťovatele udáním nepravých nebo zatajením pravých rozhodných okolností, možno-li za to míti, že pojišťovatel znaje pravý stav věci byl by buď pojišťování vůbec nepřijímal, nebo aspoň vyšší pojistné stanovil. Jest arciť na pojišťovateli samotném, aby označil, které okolnosti má za rozhodující (proto kladé otázky); vyslal-li tedy svého zřízence, který pojištěný objekt ohledal, a odpověděl-li pojištěnec na předložené mu otázky dle pravdy, nelze na něm více žádati a on může ve svědomí svém zůstati klidným, i kdyby se domníval, že snad to neb ono říci měl a neřekl. — Hledíce k závaznosti uzavříti smlouvu, arciť víme, že člověk mající úplné, neztenčené dispoziční právo nad majetkem svým, smí, ale nemusí se pojistiti. Jinak jest však, spravuje-li někdo jmění cizí (na př. poručník jmění sirotkovo); tu zajisté povinen jest každé nebezpečí od jmění svěřeného odvraceti, nebo je aspoň dle možnosti mírniti, a proto jest povinen jmění to, možno-li, pojistiti; kdyby tak neučinil, byl by za případnou škodu zodpovědčn a po případě i náhradou povinen. Avšak i při vlastním jmění může býti někdo povinen pojistiti se, předvídá-li, že by případná, pojištěním nehrazená škoda nejen jej, ale i jeho rodinu mohla v chudobu a bídu uvrci. — Povinnosti z pojišťovací smlouvy vzešlé viží obě strany. Pojišťovatel povinen jest nahraditi škodu celou nebo aspoň ve výši stanovami určené (neboť některé pojišťovny dle stanov sráží několik procent, aby pojištěnec v každém případě měl jakousi, byť i jen malou škodu, a tím odňata mu byla příležitost zisku z pohromy). Pojištěnec povinen jest hlídati předmět pojištěný, jakoby pojištěn nebyl; vzniká-li během času větší pravděpodobnost nebezpečí, povinen jest dle stanov ohlásiti včas pojišťovně změnu tu. — Pro praxi a zpovědnici zvláště důležité jest pojištění požárové, jelikož právě při tomto lze zúmyslně nebezpečí neb zkázu přivoditi (t. j. zúmyslně zapáliti). Byl-li požár někým třetím založen, jest pojišťovatel povinen hraditi škodu, ale může se hojiti na žháři; žhář pak povinen jest restitucí pojišťovateli, a utrpěl-li pohořelý nějakou, pojištěním nehrazenou škodu, i tomuto. Založil-li však sám pojištěnec požár, není pojišťovatel ničím vázán; a byla-li pojištěná suma (poněvadž žhář nebyl vypátrán) přece vyplacena, pojištěnec stává se obmezeným držitelem sumy té; nesmí si ji podržeti, nýbrž jest pojišťovateli restitucí povinen. V obou případech díme: „pojišťovateli“, jelikož dle přirozeného práva jemu náleží; a je-li žhář veřejně znám, nebude nemožno restituci tu provésti, arciť má-li žhář tolik, aby restituovati mohl. Je-li však žhář neznámý a chce-li (což pochopitelno) neznámým zůstati, bývá mu za našich poměrů nemožno restituovati pojišťovateli, jímž jest společnost, mající svůj kancelářský apparát; jelikož pak restituci pro sebe zadržeti nesmí, nezbývá mu než restituovati almužnami nebo příspěvky na obecně dobročinné účely; a kdyby nemohl restituovati celé, aspoň tolik by musil vrátiti (třeba i ve lhůtách), co ještě vrátiti může. Jinak platí i o něm všechna pravidla platící o držiteli obmyslném. — O assekuraci po stránce mravoučné píší: *Sporer*, Theol. mor. decalog. VI, 924; *S. Alphons*, Theol. mor. III, 911; *Lehmkuhl*, Theol. mor. I, 1131; *Noldin*, De praeceptis, 616; *Göpfert* (1. vyd.) II, str. 174 (hledí však jen ku právu německému) a j. *Vřešt.*

assekurace církevních budov. Jest ve vlastním zájmu patrona a přifařenců, po případě i beneficiáta, aby kostelní a beneficiátní budovy stále byly assekurovány čili pojištěny přiměřenou prémií proti škodám z ohně. Totéž platí o kostelních zvonech i o celém vnitřním zařízení chrámovém a věcech bohoslužebných vůbec, zvláště takových, které mají značnější cenu. Jde-li o budovy kostelní a farní, hradí se výlohy assekurační (pojistné) z postači-

telného jmění kostelního. Nestačí-li jmění to, nastupuje pak tatáž zákonná konkurrence, která platí o stavebních výlohách vůbec. Tak rozhodl c. k. správní soud 29. ledna 1885 č. 2880 z r. 1884; srv. Budwinski č. 2384. V nálezu praví se, že assekurační poplatky povinni jsou platiti, kdo mají nejbližší zájem na udržování pojistných budov, tedy titíž konkurrenční činitelé, kteří dle zákona povolání jsou je znovuzříditi. Kostelní a farní budovy, náležející pod patronát matice náboženské, mohou se rovněž pojistiti ze jmění kostelního, stačí-li. Nedostačuje-li však jmění to, nelze je na účet matice náboženské neb jiného etátu assekurovati. V tom smyslu vydán již dvorní dekret ze dne 27. října 1828 č. 28.305, výnosem pak ministerstva kultu a vyučování ze dne 5. ledna 1887 č. 25.560 stanoveno, že „pro budoucnost farní a obroční jakož i chrámové budovy na útraty matice náboženské se více pojišťovati nebudou, a že tudíž po vypršení lhůt, na jakéž dosavadní dotyčné smlouvy pojistné uzavřeny byly, obnovení jich se více státi nemá, že však jiným konkurrenčním faktorům se na vůli zůstavuje, aby o pojištění svého zájmu obzvláště se postarali". Srvn. sdělení c. k. místodržitelství v Praze ze dne 13. února 1887 č. 4365 v Ordin. listě pražském z roku 1889 str. 68. — V mnohých diecesích rakouských má c. k. priv. Riunione Adriatica di Sicurtà při konsistořích zvláštní oddělení pro pojišťování církevních budov, začež odvádí z přijatých prémií určitá procenta k církevním účelům. Při k. a. konsistoři pražské zřízeno oddělení takové roku 1874, kteréž odvádí určitý příspěvek fondu svatovojtěšskému k podpoře duchovních; srvn. Ordin. list z r. 1885 str. 28. V Tyrolsku a Vorarlbergu zařízena r. 1881 zvláštní pojišťovací společnost, mající za cíl nikoli zisk, nýbrž vzájemnou rychlou a vydatnou podporu. *Sdk.*

assekurace po stránce národohospodářské viz pojišťování.

Asselt (Hasselt) van der, Jan, vlámský malíř v 2. pol. XIV. století (1364—1396), činný v Gentu, provedl malby v kapli sv. Kateřiny při chrámu P. Marie v Kortryku a j.

Assem v. Jassen.

Assemani (arab.: as-sem'ani = [syn] Šimonův), příjmení znamenité rodiny syrské ze sjednocených Maronitů, z níž několik velikých učencův zasloužilých o církevní literaturu vůbec a východní a slovanskou zvláště pošlo. Nejznamenitější jsou: 1. *A.* Josef Šimon (*n.* v Hazrúnu v Syrii 1687, *z.* v Římě 1768); studoval v maronitské kolleji v Římě, byl za doktora theologie povýšen a stal se úředníkem při vatikánské knihovně. Papež Klement XI. vypravil jej do Egypta a Syrie 1715 za církevními a vědeckými účely a později 1735 Klement XII. učinil totéž. Z první výpravy (1715—1717) přinesl *A.* 150, z druhé (1735—1738) pak 2000 východních rukopisů, mezi nimiž byl i rukopis glagolský, o němž níže promluvíme. Mimo to přinesl veliký počet mincí a jiných převzácných starožitností, jimiž římská musea obohatil. Byl potom jmenován kustodem vatikánské knihovny, čestným komořím a kanovníkem u sv. Petra ve Vatikáně. Jeho literární působení bylo tak výtečné, že jej vrstevníci počítali vším právem k nejučenějším a nejpilnějším spisovatelům. Jeho nejznamenitější díla jsou: 1. „Bibliotheca Orientalis Clementino-Vaticana, recensens manuscriptos codices syriacos, arabicos, persicos, turcicos, hebraicos samaritanos, armenicos, aethiopicos, graecos, aegyptios, ibericos malabaricos, de jussu et munificentia Clementis XI." (3 svazky, v Římě 1719—1728). Je tu otištěno množství dříve neznámých východních spisů. Německý výtah z tohoto předúležitého díla podal Aug. Friedrich Pfeiffer v Erlangách 1776. 2 sv. 2. „Ephraemi Syri opera, quae exstant, graece, syriace, latine in VI tomos distributa", v Římě 1732—1746 ve fol. sv. IV. a V. pocházejí od jeho krajana Maronity a jesuity Petra Benedikta, a sv. VI. dílem od téhož, dílem od jeho synovce *A.* Štěpána Evodia (níže pod čísl. 3. uvedeného). 3. „Kalendaria ecclesiae universae" (v Římě 6 sv. 1755 sqq.), zaujímají však jen církev slovanskou nebo řeckoruskou („Kalendaria ecclesiae Slavicae sive Graeco-Moschae"); 6 jiných svazků o řeckých, syrských, arménských, egyptských, habešských a latinských svatých s několika jinými rukopisy zahynulo požárem, který část Vatikánu 30. srpna 1768 zachvátil. 4. „Italicae historiae scriptores, ex bibliotheca Vatic."; je to doplněk ke sbírce Muratoriově (v Římě 1751—1753, 4 sv.), 5. „Bibliothecae apostol. vatic. codd. mscr. Catalogus", v Římě 1756 až 1759 3 sv.; IV. svazek shořel; 6. „Bibliotheca iuris orientalis canonici et civilis" (5 sv. v Římě (1762—1766); 7. „Rudimenta linguae arabicae cum catechesi christiana" (v Římě 1732). — 2. *A.* Josef Alois, synovec (nikoli bratr, jak někteří píší) předešlého, *n.* v Tripoli, *z.* v Římě 1782, jako prof. východních jazyků; jeho díla jsou: 1. „Codex liturgicus ecclesiae universae" (v Římě 1749—1766, 13 sv., nedokonč.). 2. „De sacris ritibus dissertatio" (v Římě 1757). 3. „Commentarius theologico-canonico-criticus de ecclesiis, earum reverentia et asylo atque concordia sacerdotii et imperii" (v Římě 1766). 4. „De Catholicis seu Patriarchis Chaldeorum et Nestorianorum commentarius historico-theologicus" (v Římě 1775). 5. „De synodo dioecesana dissertatio" (t. 1776). — 3. Synovec Josefa Šimona a bratranec předešl. Štěpán Evodius *A.*, *n.* v Tripoli 1709, *z.* v Římě 1782, studoval v Římě v maronitské kolleji, stal se arcibiskupem apamejským v Syrii in part. a nástupcem svého strýce Josefa Šimona jako kustos knihovny vatikánské, a byl jmenován členem král. velkobritské společnosti nauk. Byl činným při vydání děl sv. Efréma svým strýcem a podporoval jej při vydání díla „Catalogus codicum mscr. bibliothecae Vaticanae". Samostatně vydal: 1. „Bibliothecae Mediceo-Laurentianae et Palatinae codd. manuscr. orientalium catal." (ve Florenci 1742, 2 sv.). 2. „Acta sanctorum Martyrum orientalium et occidentalium, in duas partes distributa, ubi etiam acta Simonis Stylitae e biblioth. apostolico-vaticana in lucem protraxit, chaldaicum textum recensuit etc." (v Římě 1748, 2 sv.), s latinským překladem. — 4. Poslední znamenitý *A.* byl Šimon, rovněž proslulý orientalista, *n.* v Tripoli, *z.* 1821 v Padově; byl vychován v maronitské kolleji v Římě; skončiv svá studia, působil 12 let jako missionář ve své vlasti, byl potom nazpět povolán a dostal učitelskou stolici východních jazyků na semináři v Padově, věnoval se s velikou pílí studiu arabštiny a osvěty Arabův; *sp.* „Saggio istorico sull' origine, culto, letteratura e costumi degli Arabi avanti il pseudo-profeta Maometto" (v Padově 1787), „Catalogo de' codici manoscritti orientali della bibliotheca Naniana" (v Padově, 2 sv., 1787—1792), „Globus coelestis cufico-arabicus Veliterni musaei Borgiani illustratus" (1790), „Descrizione di alcune monete cufiche del museo di Stefano de Mainoni" (1820). Srvn. *Hurter,* Nomencl. III² (1895), 217, 327, 487, 874, *L. Petit* v Cabrolově Dict. d'arch. chrét. I, 2973 n.

Assemani codex glagolíticus, Evangelium assemanianum, též vatikánský zvaný, poněvadž se chová ve vatikánské knihovně, a sice dle Račkého pod č. 1., dle Crnčiće pak pod č. 3. Byl od Jos. Šimona *A.* v Jerusalemě 1736 od jednoho mnicha rozkolnického koupen a vatikánské knihovně darován. Jest psán na hrubém, ale přece ještě průhledném pergaméně barvy nažloutlé. Jest o 159 listech skoro t. zv. lexikální osmerky; několik listů

z konce a ze středu chybí. Byl psán asi dvěma písaři, nejstarší, t. j. okrouhlou, téměř kroužkovitou glagolicí in continuo, čili bez dělení slov po většině stran o dvou sloupcích, jež 28—30 řádků obsahují. Později bylo do něho leccos připsáno i kyrillicí, a to nejen po krajích, nýbrž také na místě vyškrábaných částí prvotního textu, jako na příklad na str. 6. O místě kde a času kdy byl sepsán, nelze nic určitého říci. Jest asi starší, nežli Ostromirův evangelistář, jenž pochází z let 1056 neb 1057, a možno jej klásti asi do prvé poloviny XI. stol. *A. c.* obsahuje nejprve čtení sv. evangelií skoro na celý rok dle obřadu řecko-slovanské církve od velikonoc až do Bílé soboty (l. 1—112., z nichž však 49. chybí), pak menolog čili kalendář se čteními na památku svatých a světic Božích od 1. září do konce srpna (l. 112—154); konečně většinu synaxáře čili výčet nedělních a svátečních perikop z evangelií. Celý rukopis přepsal a vydal po prvé Frant. Rački nákladem Strossmayera, bisk. ďakovského, 1865 v Záhřebě pod názvem: „Assemanov ili vatikanski evangelistar" s úvodem o 119 stranách a snímkem; po druhé Jan Črnčić s latinskou transskripcí v Římě 1878 pod názvem: „Assemanovo izborno Evangelje". (Srvn. *Jagićův* Archiv für slavische Philologie. IV., 157 a 548, *Sýkora*, Úvod do Písma sv. Nov. Zákona I, 322—323.)

Assenberg Šeb., frater laik jesuitské kollejc v Kolíně n. R., vstoupil do Tov. Ježíšovy 1625, *z.* 1672; malíř květin; od něho pocházejí nepochybně dekorativní malby na klenbě chrámu Nanebevzetí P. M. v Kolíně.

Asseneth v. Aseneth.

Assensio (Ascensius) **1.** Michael, Španěl, *sp.* „Instructio curatorum" (Saragossa 1525). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1348. — **2.** Michael, O. S. F. provincie aragonské, upravil a vydal nově dílo Františka de Robles „Copia, sive ratio accentuum omnium fere dictionum difficilium, tum linguae latinae quam hebraicae, nonnullarumque graecarum, sed praecipue eorum, quae in Bibliis, Breviario et Martyrologio romano reperiuntur" (Saragossa 1621, 1628).

Asser (Asserius) Jan, *n.* v Menevu (odkudž zván byl „Menevensis"), benediktin kláštera sv. Davida ve Walesu, učitel a přítel anglického krále Alfreda. K jeho podnětu založil Alfred dvorskou školu, v níž pěstováno bylo studium lat. a saských knih. Později stal se *A.* opatem kl. bangorského a biskupem sherbornským; *z.* 909. Přičítají se mu „Chronion sive Annales a Julii Caesaris in Britanniam adventu" a „Gesta Aelfredi regis", ale není jisto, zda jest skutečně autorem těchto spisů. Srvn. *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 883.

Assereto (Axareto, Asserto) Joachim, malíř italský, *n.* v Janově 1600, *z.* 1649, provedl značný počet obrazů a freskových maleb pro různé chrámy janovské.

Asserius v. Asser.

Assermet [Frant. Maria O. S. Franc., doktor sorbonnský, přednášel dlouhý čas theologii v konventě svého řádu v Paříži; započal vydávati dílo „Cursus theologiae scholastico-positivae", jehož vyšly 2 sv. („De Deo uno eiusque attributis" a „De Deo trino, De Deo creatore", Paříž 1713); „Tractatus scholastico-positivus de divina gratia ad mentem S. R. Ecclesiae" (2 sv. Paříž 1715; potírá bludy Bajovy, Janseniovy a jiných neoaugustinianů). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 657.

assertorický = tvrdící, jistící; v. soud.

assertorium iuramentum viz přísaha.

assessoři u diecesního soudu církevního v Praze zovou se oni kněží, kteří na základě rozhodnutí ordinariátního ze dne 8. listopadu 1869, a po rozumu § 78. „Navedení daného k. a. duchov. soudu diecesnímu" na dobu jednoho roku jakožto důvěrníci resp. porotci počtem 15 (12 z diecesního kleru a 3 z kleru řeholního) od arcibiskupa pražského jmenováni jsou, aby k závěrečnému přeličení ve věcech trestních od arcibiskupa, po případě od jeho gener. vikáře takový počet jich vybrán a povolán byl, jenž by se rovnal počtu soudních radů, kteří při tomto závěrečném přeličení zasedati budou. Assessoři tito, při jichž výběru k závěrečnému líčení určitého případu trestního má se dle možnosti přihlížeti k námitkám od žalovaného proti nim snad učiněným, musí býti vzati do přísahy, a přísluší jim právě tak jako radům soudním právo hlasovací. (Ord. list praž. 1869 str. 233; „Navedení dané praž. k. a. duchov. soudu v záležit. sporních a trest." § 78. 79. 80.). *Tpch.*

assessor konsistorní bývá někde nejvyšší z diecesních vyznamenání; někde opravňuje k přítomnosti

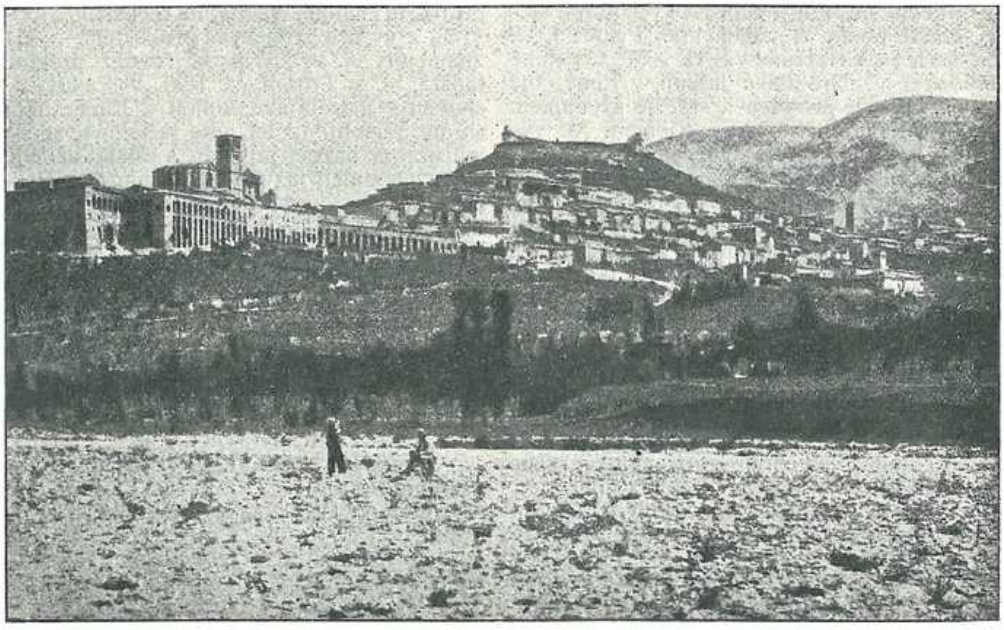

Obr. 238. Assisi. Pohled celkový.

při zasedáních konsistorních — jindy bývá pouhým titulem, dokud vyznamenanému není přidělen referát, který ho opravňuje k účasti na jednání konsistorním. Assessoři odznaků zvláštních nemívají; jen sem tam vymohli jim biskupové právo nositi fialové cingulum. *Ehrm.*

Assche van, Augustin, architekt, *n.* v Gentu 1826, *z.* t. 1907, vystavěl m. j. kostel a klášter angl. panen v Melle a kostel a klášter milosrdných sester v Quatrechtu ve slohu XIV. stol., provedl restaurování celé řady starých chrámů.

Assicus (Asicus) sv., biskup elfinský v Irsku kol. 450, pam. 27. dubna.

Assidejští, Assideové (Ἀσιδαῖοι, חֲסִידִים = zbožní), strana v národě židovském horlící pro zachovávání zákona a proti vnikajícímu hellenismu, která v boji za víru připojila se k Judovi Machabejskému (1 Mach. 2^{42}, 2 Mach. 14^{6}); byla to jen část Židů věrných zákonu (1 Mach. $7^{13.16}$). Schürer (Gesch. des jüd. Volkes^{3} II, 404) ztotožňuje je s pozdější stranou farisejskou.

assignatio beneficii tolik co provisio, collatio beneficii, obsazení uprázdněného beneficia neb obročí církevního (c. 4. X. III. 8.). V. t.

Assignies d' Jan, O. Cist., opat kl. nizellského v diec. namurské, *sp.* „Vies des personnes illustres en sainteté de l'ordre de Cîteaux" (Douay 1598, 1606, 2 sv.); „Coffret spirituel rempli d'epistres melliflues de saint Bernard" (t. 1619), „Fasciculus myrrhae e scriptis s. Bernardi et quorundam aliorum abbatum collectus" (t. 1630), „Antidotum salutare contra pestiferos mortos malae linguae" (Antverpy 1633).

Assisi — italské město v Umbrii, 5338 obyvatelů, sídlo biskup., mnoho chrámů, několik klášterů. Známým po všem světě stalo se *A.* jako rodiště sv. Františka Seraf. — *A.* jest místo prastaré, odvozuje se z latinského adsidere (při někom seděti, přiléhati), poněvadž je přistavěno k úbočí vysokého vrchu. — *A.* má polohu překrásnou a romantickou; nejvýznačnější body jeho jsou svatyně sv. Františka a sv. Kláry v městě, v nedaleké Porcinkuli pak Panny Marie Andělské. Nade vším vévodí stará tvrz Rocca Maggiore, s níž je přerozkošná podívaná na okolní krajinu umbrijskou. — *A.* připomíná každým krokem sv. Františka; uplynulo více než šest set let od vystoupení tohoto Serafina, ale vzpomínka naň provívá dosud jako sladká vůně všechen ten libezný kraj, údolí, hory, město i okolní dědiny, nivy, úbočí a pole. Hlavní chrám a klášter sv. Františka, rozsáhlá to budova s mocnými substrukcemi, vypadá z daleka jako veliká pevnost; leží uprostřed mohutné stráně, obklopen sady olivovými. Lid říká zkrátka „San Francesco". Jsou to však vlastně chrámy tři nad sebou; v nejspodnějším je hrobka světcova, jehož posvátné tělo bylo nalezeno roku 1821; jest to nádherná mramorem vykládaná krypta s oltářem. Svatyně tato byla postavena teprve r. 1821, kdežto druhý chrám nad kryptou, jakož i třetí nad tímto postaven již v letech 1228—1253. Oba horní chrámy tyto jsou nadšeným hymnem na světce, jehož posvátné ostatky pod nimi odpočívají. Kostel spodní, obraz to Františkův na zemi, je provanut smutkem, chudobou a zkroušeností; chudobu, poslušnost, čistotu znázorňují symbolické obrazy na klenbě. Horní chrám je světlý a prostranný; nádherné obrazy Giottovy a Cimabuovy předváději mistrovským pojetím výjevy ze života svatého patriarchy. Klášterní tento trojnásobný chrám sv. Františka je jedním z nejvýznačnějších členů v dějinách rozvoje nového malířství. Klášter, přiléhající ke kostelu, má překrásné chodby, pěkné malby, rozsáhlou jídelnu. Byl však r. 1866 zrušen a proměněn ve státní ústav vychovávací pro syny učitelské. - Chrám sv. Františka je na vých. cípu města Assisi; na protějším konci, na západě, stojí obsáhlý kostel a klášter sv. Kláry (S. Chiara). Kostel jest gotický ze XIII. stol. Pod hlavním oltářem v nádherné mramor. kryptě odpočívá tělo světice ve skleněné skříni, oblečené v řeholní roucho. Poutní chrám Panny Marie Andělské (S. Maria degli Angeli) jest od města asi hodinu vzdálen a leží hned na levo od nádraží. Uprostřed nádherného renaissančního kostela stojí nepatrná kaple „Porciunkula", kolébka to řádů sv. Františka. Chrám ten je překrásně vyzdoben a ukazuje se tu mnoho památek na sv. Františka: jeho cella, místo, kde umřel, zahrádka růží bez trní a j. Kromě nejpamátnějších těchto chrámů jest tu ještě biskupský dóm sv. Rufina z doby pozdně románské (před 1140), se křtitelnicí, v níž byl pokřtěn sv. František, a mnoho jiných kostelů. Rodný domek sv. Františka je rovněž proměněn ve chrám, zasvěcený Panně Marii (Chiesa Nuova). Na hlavním náměstí je římský starobylý chrám „della Minerva" se šesti mohutnými sloupy slohu korintského v průčelí; je proměněn ve chrám Marián-ský. Mimo městské hradby je kostel sv. Damiána, kde byl původně klášter sv. Kláry a kde světice žehnajíc nejsvětější Svátostí zapudila Saracény, snažící se dobyti města. — Assisi je dnes ještě téměř tím, čím bylo před sedmi stoletími. Starý hrad je téměř v rozvalinách, ale vzhled města jest ustavičně týž: dlouhé ulice vroubené starobylými domy. — V *A.* je také klášter německých sester kapucínek („Suore tedesche"), které mají zvláštní dům s útulnou pro poutníky. — *A.* je prastaré biskupství. První símě křesťanské vštípil tu sv. Kryspolit, prvním biskupem byl sv. Rufín, mučedník. Biskupství má 35 far s asi 28.500 věřícími, 64 kněží světských, 125 řeholních, 8 mužských a 18 ženských klášterních domů. U kathedrálního kostela sv. Rufina je kromě děkana 12 kanovníků. —

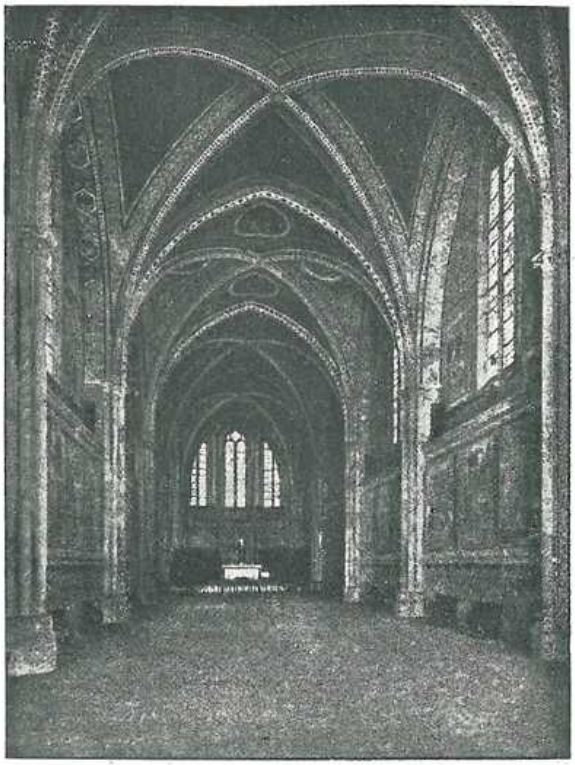

Obr. 289. Assisi. Hořejší chrám sv. Františka.

V Praze zvaly se „českým Assisim" kláštery od blahoslavené Anežky České na Františku založené. Zprávu o *A.* a tamějších klášteřích přinesli — dle Beckovského — do Prahy někteří čeští páni, kteří na své římské pouti město to navštívili. Pražský klášter blah. Anežky r. 1235 založený byl prvním klášterem klarisek v krajinách severních. *R. Zhl.*

assistence božská, assistentia divina, *a.* Spiritus Sancti (lat. přítomnost, pomocná přítomnost božská, Duchu sv. připisovaná) v dogmatice zove se charisma (v. t.) povolaným hlasatelům božské nauky při určitých výkonech učitel. úřadu v zájmu spasné pravdy poskytované. Je to mimořádná „milost zdarma dávaná" (gratia gratis data) ve prospěch posluchačův a příjemců zjevené nauky, by jim neomylně a vhodně byla zprostředkována. Pojem a vliv její není sice přesně vědecky ani věroučně vymezen, ale povšechně značí a) záporně, nadpřirozenou ochranu od bludu a nepatřičnosti, b) kladně, nadpřirozené přispění co do správnosti a přiměřenosti v projevech věro- a mravoučných, bez ujmy přirozených podmínek hlasatelových. Takovými hlasateli jsou proroci, svatopisci St. a N. zákona, církev na sněmích a v obecné nauce, papež jako hlava církve, vykonávaje úřad pastýře a učitele všech křesťanů (Vatic. De eccl. IV., 5). Liší se tedy *a.* od Zjevení (v. t.), jež oznamuje nové nauky. Liší se také od inspirace (v. t.) v širším významu, totiž prorocké, která nadpřirozeným světlem a popudem jednak nauky nové zjevuje, jednak nové i známé hlásati dává, jakož i od inspirace v užším významu, totiž hagiografické, jíž Bůh povzbuzuje a řídí svatopisce, by jeho nauky napsali. Vztahuje se pak *a.* hlavně na (ústní nebo písemný) projev božské pravdy, a takto jest posledním článkem v úkonu jak Zjevení, tak inspirace, a konečně i ve výkladě nauk v ukončeném Zjevení s menší nebo větší jasností obsažených, jejž podávati povolán neomylný učitelský úřad církve a papeže. V těch případech *a.* jakožto charisma úřadu, ne osoby, nastupuje v platnost. Sněm vatikánský, jenž výraz *a.* divina uvedl i do definice papežské neomylnosti (De Eccl. IV. 5), „ochranu Kristovu a *a.* Ducha svatého" zove „principem neboli účinnou příčinou neomylnosti", poukazuje (tamt. 2. a 3.) hlavně na výrok Spasitelův k Petrovi u Luk. (22, 32: ... já jsem prosil za tebe, aby nepřestala víra tvá, a ty někdy obrátě potvrzuj bratry své) a mluvě o „tomto charismatě pravdy a víry nikdy nepřestávající". Ve sporech o inspiraci Písma vyskytuje se výraz *a.* častěji. Někteří totiž inspiraci tu shledávali pouze v negativní *a.*, jíž prý zamezeny všecky bludy v bibli, nic více; názor ten zamítnut sněmem vatik. (De fide II. 3: Knihy Písma církev má za posvátné a kanonické ... ne pouze proto, že obsahují Zjevení bez bludu). Jiní zase rozšiřovali inspiraci i na sloh a jednotlivá slova bible vůbec, proti nimž čím dál tím více převládá názor, jíž u Suareza (De fide disp. 5, sect. 3) vyslovený, že na slohovou stránku vztahuje se pouze *a.* v naznačeném dvojím, záporném a kladném významu, aby totiž svatopisec svým slohem a svými výrazy pravdu božskou správně a vhodně vyjádřil. *Vch.*

assistence (assistentia) in mortis agone viz agonie str. 64 n.

assistence farářova při sňatku. Sněm trident., chtěje chrániti veřejný charakter manželství a umožniti důkaz jeho existence, stanovil dekretem „Tametsi" (sess. XXIV. c. 1. de ref. matr.), že tam, kde tento dekret jako zákon sněmu trident. byl náležitě prohlášen, lze pokřtěným platný sňatek uzavříti jen u přítomnosti faráře (biskupa), aspoň jednomu snoubenci vlastního, aneb kněze farářem (Ordinariem) delegovaného, a 2 neb 3 svědků. Přítomnost farářova má po smyslu t. dekretu ten účel, aby projev vůle manžel. jistě a trvale byl konstatován a církví kontrolován. Farář resp. jeho delegát jest tedy jen svědkem církve (testis authorizabilis), a proto, jako při každém svědectví, jest nutna nejen jeho přítomnost fysická, nýbrž i mravní, t. j. aby jednání nejen byl přítomen, nýbrž je i svými smysly posouditi mohl. Toto účastenství farářovo při sňatku zoveme assistencí, jež je buď aktivní nebo passivní. K podstatě její není vždy a nezbytně nutno vedle předpisu trident., aby farář při projevu vůle manžel. nějak spolupůsobil; stačíť k platnosti manželství, je-li sňatku toliko trpně přítomen, bez liturgického roucha, bez dotazu po vůli manž., neudíleje požehnání atd. Je-li jen tímto způsobem farář sňatku přítomen, mluvíme o assistentia passiva. S *a. p.* spokojuje se však církev jen v mimořádných případech; pravidelně assistuje farář buď jen aktivně, aneb vůbec neassistuje. Apošt. stolice, vycházejíc ze zásady, že menším zlem je sňatek s *p. a.*, než sňatek z nedostatku formy trident., t. j. z nedostatku přítomnosti farářovy, neplatný, dovoluje *p. a.* jen při sňatcích smíšených, uzavíraných bez dispense. Jinak vždy žádá a dovoluje i při sňatcích smíšených, jestliže snoubencům dostalo se dispense, aby byl farář sňatku nejen přítomen, nýbrž i po vůli manž. se jich dotazoval a sňatek jejich jménem Božím a církve potvrdil a jemu požehnal, či, jak krátce se říká, snoubence oddal (*a.* activa, církevní oddavky, kopulace). Tato činná účast farářova, jak

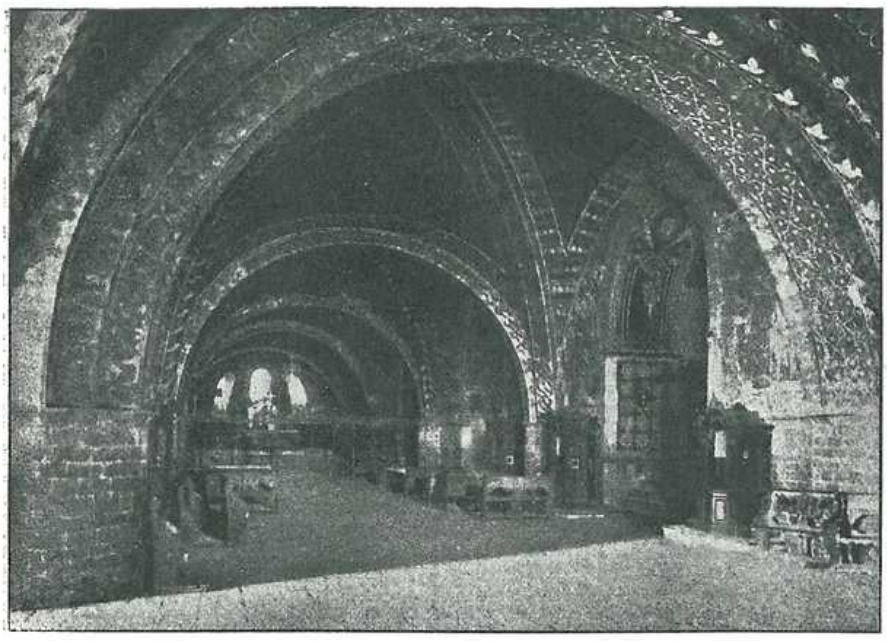

Obr. 240. Assisi. Spodní chrám sv. Františka.

ji žádá pravidelně sněm trident. ve zmíněném dekretu a rituál římský (tit. VII. c. 2.), není jen pouhým svědectvím uzavřeného manželství, nýbrž i liturgickým úkonem. Že však tím nepřestává tato účast v podstatě své býti jen svědeckou a farář není udělovatelem svátosti manželství, toho důkazem jsou kopulační formule různých diecesních rituálů, jež tuto jeho svědeckou vlastnost nezřídka lépe zdůrazňují, než formule rituálu řím. „ego conjungo vos in matrimonium in nomine Patris et Filii et Spiritus s. Amen". Tento názor o účasti kněze při oddavkách má i církev řecká (*Zhisman*, Das Eherecht der oriental. Kirche, str. 135). Druhdy nezáleželo na tom, zda farář assistoval sňatku dobrovolně aneb z donucení, snažil-li se, jsa oblouzen, projev vůle nepozorovati atd., jen když byl přítomen a projev vůle manž. znamenal. Ba i jmenovitě vyobcovaný aneb suspendovaný farář, dokud s úřadu nebyl sesazen, mohl platně při sňatku assistovati. — V příčině té staly se dekretem „Ne temere" (2. srp. 1907), jímž odstraněno býti má nebezpečí, hrozící za jistých okolností platnosti sňatku z nedostatku formy trident., některé změny. Nový zákon žádá totiž pro všecky sňatky osob katolicky pokřtěných aneb konvertitů, byť i zase odpadlých, v celé katolické církvi, jakož i pro sňatky smíšené katolíků s pokřtěnými neb nepokřtěnými (pokud tato smíšená manželství z tohoto zákona jinak vyňata nejsou, jako tomu v Německu a v Uhrách) aktivní assistenci faráře místa oddavek aspoň do té míry, že jsa projevu vůle přítomen, musí k němu podnět dáti, po souhlasu manžel. se dotazuje a jej přijímaje („Ne temere" II. n. IV. § 3.). Poněvadž týž dekret (ibid. § 1.—3.) stanoví, že k platné assistenci farářově je třeba, aby v držení úřadu svého se již nalézal, nebyl veřejným dekretem jmenovitě z církve vyobcován aneb s úřadu svého suspendován, je patrno, že za všech okolností dnes k uzavření platného sňatku přítomnost i vlastního faráře vždy nestačí (a tím je dnes farář neb ordinarius místa sňatku), nýbrž jen toho, který uvedeným požadavkům vyhovuje. Mimo to žádá týž dekret, aby farář ku přijetí projevu vůle manželské byl pozván a dožádán, a ne násilím neb velikým strachem k tomu donucen, z čehož plyne, že pouhá přítomnost, jež by k dosvědčení sňatku stačila a s níž druhdy v mimořádných případech církev se spokojovala, dnes k naplnění formy tridentské o přítomnosti farářově při sňatku nestačí a bývalá *a. p.* církví nevyhovuje. (Srvn. *Navedení* nejdůst. episkopátu českého o uzavírání zásnubu a manželství dle dekretu „Ne temere", Praha 1908; *Soldát*, Úprava překážky pokoutnosti dekretem „Ne temere" v Korrespondenci katol. duchovenstva č. 8. až 12. r. 1908; *Haring*, Grundzüge des kath. K.-Rs. II. str. 444 násl.; *Schnitzer*, Kath. K.-R. str. 214 n.; *Aloisius Desmet*, De sponsalibus et matrim. (Theologia Bruggensis) Bruggis 1909; *Gasparri*, Tractatus de matr. II³, 130 seq.) *Sdl.*

assistence svědků při sňatku. Vedle vlastního faráře snoubenců aneb kněze jím delegovaného, autoritativního to svědka církve, že projev vůle manž. se stal, žádá dekret Tametsi (Trid. sess. XXIV. cp. 1. de ref. matr.), aby spolu s ním přítomni byli ještě dva aneb tři svědci jiní, nemá-li manželství z nedostatku podstatné formy býti neplatným. Na svědcích těch nevyžadují se leč jen takové přirozené vlastnosti, které je činí schopnými, aby o projevené vůli manželské svědectví vydati mohli, totiž užívání rozumu a zdravé smysly pozorovací, jichž ke každému svědectví je třeba. Nemohou tedy úkolem tím býti pověřeny osoby rozumu zbavené, děti do 7. roku, opilí, slepí a hluší zároveň. Děti po 7. roce věku, blízcí příbuzní, ženy, vyobcovaní z církve, odpadlíci, kacíři, ano i osoby nepokřtěné jsou per se schopni, aby byli svědky sňatku (c. 3. X. II. 19; Instr. S. C. de Prop. 9. pros. 1822). Než při sňatku osob katolických z důvodů na snadě ležících není dovoleno za svědky přibírati nekatolíků, leč jen z příčin velmi vážných aneb na zamezení pohoršení, jež by z odmítnutí svědků takových vzniknouti mohlo (S. C. Off. 29. listop. 1672; S. C. de Propag. 19. srp. 1891). Schopné a vhodné svědky si stanoviti jest věcí snoubenců. Oba svědci musí býti přítomni projevu vůle manž. zároveň a spolu současně s knězem sňatku assistujícím, jak toho žádá unitas actus (S. C. de Prop. 2. července 1827). Assistence jejich, právě tak jako farářova, nesmí býti pouze fysická, nýbrž i mravní, t. j. svědkové, má-li o svědectví býti řeč, mají nutně viděti aneb slyšeti, co se před nimi děje, tak aby jistě z toho na projev vůle usuzovati mohli. Proto musí viděti znamení, vůli manž. projevující, aneb slyšeti případná slova. Vyjímá se ovšem případ, že by se sňatek konal v zastoupení ženicha neb nevěsty, avšak i tu projev zástupcův musí býti svědky konstatován. Zda assistují sňatku dobrovolně aneb z přinucení, neohrožuje vedle zmíněného dekretu trident. platnosti manželství, právě tak jako mu není na závadu, kdyby se snažili úkonu toho nepozorovati, neboť právě tím dokazují, že vědí, oč se jedná. Dekret „Ne temere" (2. srp. 1907), kterým forma manželství nejnověji byla upravena, nemá o svědcích žádných ustanovení; platí o nich tedy i nadále, co o nich stanovil dekret „Tametsi". Novým jest jen ustanovení čís. VIII. o možnosti sňatku pouze před svědky tam, kde vůbec není kněze a stav ten již měsíc trvá, a že vedle č. XI. § 3. téhož dekretu „Ne temere" jest v tomto případě svědkům spolu s manžely za to ručiti, aby byl sňatek řádně v matrikách jak oddaných tak křestních zapsán. Jako není přítomnost farářova aneb jeho delegáta úkonem jurisdikčním aneb úkonem ze svěcení plynoucím, tak jím není ani assistence svědků i v případu, kdyby sňatek bez kněze jen v jejich přítomnosti se konal. Přítomností svou naplňují jen podmínku formy podstatně žádanou nejen zákonem církevním, nýbrž u nás i občanským. Přítomnost a zápis svědků do matrik žádají v rakouském obč. zák. §§ 75., 77. a 80. (Literaturu v. při čl. assistence farářova.) *Sdl.*

assistence (přítomnost) svědků při zásnubu. V první části dekretu „Ne temere" stanovena právní forma pro platné uzavírání zásnubu, které zásnub dosud postrádal. Posv. kongregace Concilii nepředpisuje tím uzavírání zásnubu, nýbrž určuje jen způsob, jak zásnub uzavřen býti musí, má-li míti církevně-právní účinky. Pokud týká se svědků, nařizuje dekret následovně: „Jenom ta zasnoubení mají se za platná . . ., která byla uzavřena písemně listinou, podepsanou stranami a buď farářem aneb ordinářem místa, nebo aspoň dvěma svědky." Svědkem zásnubu může býti: a) Farář, jímž dle odstavce II. téhož dekretu rozumí se nejen řádně ustanovený představený kanonicky zřízené fary, nýbrž i kněz, jemuž v určitém okrsku duchovní správa řádně byla svěřena a jenž je faráři na roveň postaven, ať jest název jeho jakýkoli. U nás vedle instrukce česk. episkopátu má se díti zásnub, děje-li se na farním úřadě, před farářem nevěstiným, a jsou-li snoubenci různého náboženství, před farářem snoubence katol. Farář (ordinarius) je oprávněn ve své farnosti (diecesi) assistovati zásnubu i těch osob, jež nejsou z jeho farnosti. b) Ordinarius loci, t. j. papež v celé církvi a biskup (kapit. vikář) resp. jeho generální vikář v příslušné diecesi. To jsou svědci úřední. Poněvadž dekret o jejich zástupcích nemluví, nemohou k svědectví zásnubu jiného delegovati (S. C. C. 28. bř.

1908). Místo těchto svědků úředních mohou o učiněném zásnubu svědčiti: c) dva svědci neúřední, o nichž platí všecka ustanovení jako o svědcích při sňatku (kdo jim býti může, současná fysická a mravní přítomnost, viz čl. assistence svědků při sňatku). Svědkové ti musí býti zásnubu přítomni a zásnubní listinu vlastnoručně podepsati, tak že osoby písma neznalé nejsou přípustny, což o svědectví při sňatku neplatí. Kdyby však osoby se zasnubující psáti neuměly, je nutno, aby tato okolnost v zásnubní listině byla poznamenána a k zásnubu přibrán byl ještě jeden svědek, který by nejen jméno snoubence psaní neznalého podepsal (vedle znamení, na př. tří křížků, jimiž tento vůli svou projevil), nýbrž také spolu s druhým resp. druhými svědky zásnubní listinu podepsal. Jen takto, písemné a před svědky uzavřený a náležitě datovaný (S. C. C. 27. čce 1908) zásnub, nevylučuje-li ho nějaká překážka manželská, má církevně-právní účinky. (Srvn. *Navedení episkopátu českého* o uzavírání zásnubu a manželství dle dekretu posv. kongregace koncilu „Ne temere" ze dne 2. srpna 1907. V Praze 1908.) *Sdl.*

assistence v řádě jesuitském jsou okresy, zahrnující v sobě vždy několik řádových provincií, z nichž každý zastoupen jest v radě řádového generála jedním zástupcem, který se zove assistentem. *A*-í těch bylo před zrušením řádu roku 1773 šest, nyní jest jich pět, a tolikéž je též assistentů, jež volí generální kongregace z jednotlivých *a*-í a kteří mají jen hlas poradný (v případě úmrtí nebo delší nepřítomnosti assistentovy může generál za souhlasu většiny provinciálů substituovati jiného assistenta). Jsou pak to nyní tyto *a*-e: italská, kterou tvoří 5 provincií, německá se šesti prov. (rakouskou, belgickou, haličskou, německou, uherskou a nizozemskou), francouzská, mající čtyři prov., španělská s 5 prov. a anglická s 5 prov. a 2 t. zv. missionářskými okresy (Kanada a New-Orleans). Srvn. *Heimbucher*, Orden u. Kongreg. II, 56, 136; *Zhaněl Ign.* v ČKD. 1911, seš. 2.

assistence (assistentia) v liturgii. Slova toho užívá se v liturgii ve dvojím významu; předně ve významu slavné přítomnosti papeže, kardinála anebo diecesního biskupa při liturgických úkonech a za druhé ve významu přísluhy při slavných službách Božích. I. Papež, kardinálové a diecesní biskupové assistují čili jsou přítomni slavným službám Božím (nešporám, laudám, mši), které jiný celebrant slouží. Assistence tato je slavná t. j. s předepsanou přísluhou a činná t. j. spojená s výkony liturgickými. 1. Papežové v dřívějších dobách bývali často přítomni čili assistovali slavným službám Božím buď v basilikách římských nebo kaplích papežských. Po zrušení církevního státu omezily se úkony papežské na patriarchální basiliku vatikánskou a kapli Sixtinskou. Assistuje-li papež takové pontifikální mši, přichází v slavném průvodu z komnat svých oděn jsa pluviálem a mitrou zlatou a provázen jsa dvěma kardinály diakony. Kardinál celebrant a svaté kollegium očekávají příchod papežův. Papež počíná u oltáře stupni modlitby, na něž odpovídá kardinál celebrant stojící po levici papežově. Po stupních modlitbách odejde papež maje po bocích oba kardinály diakony na trůn, kde usedne. Když se začne zpívat „Kyrie", předstoupí před trůn papežský všichni kardinálové přítomní a po řadě líbají pravici papežovu přikrytou pluviálem. Starobylý obřad tento sluje „obbedienza" (v. t.); když políbil ruku papežovu první kardinál kněz, vkládá papež za jeho přísluhy kadidlo do kadidelnice a žehná je. Papežský ceremoniář odnese na to kadidelnici k oltáři, aby kardinál celebrant okouřil oltář. Ostatní kardinálové zatím pokračují v obřadu „obbedienza", po němž opět předstoupí kardinál první kněz a kleče na prvním stupni trůnu papežského incensuje třikráte papeže. Papež čte introit z knihy, kterou před ním drží některý biskup assistent papežského trůnu, kardinálové všichni sestoupí se v kruhu před papežským trůnem a říkají střídavě s papežem „Kyrie" a hymnus „Gloria", když jej byl kardinál celebrant intonoval. Odříkav „Gloria" požehná papež kardinály, kteří odejdou a usednou; po epištole líbá subdiakon papeži nohu; před evangeliem žehná papež opět kadidlo a diakon líbá mu nohu; po evangeliu líbá papež evangeliář a jest opět od klečícího kardinála prvního kněze incensován. Následuje-li po evangeliu kázání (sermo, homilia), ohlásí kazatel po řeči papežské odpustky a papež udělí slavné požehnání (viz apošt. požehnání I. b). Ke „Credo" sejdou se opět kardinálové v kruhu před trůnem papežským, recitují je s papežem, jenž odříkav „Credo" požehná kardinálům, kteří se vrátí na místo. Po verši offertoria žehná papež opět kadidlo a vodu, která se přimísí k vínu obětnímu. Když kardinál celebrant okouřil oltář, je incensován dvakrát od diakona, načež kardinál kněz assistující kleče incensuje třikráte papeže, jenž sedí na trůně a má mitru na hlavě. „Sanctus" říkají opět kardinálové s papežem sestoupivše se v kruhu před trůnem papežským. Papež potom sestoupí s trůnu a poklekne na klekátku postaveném před oltářem a vrátí se po pozdvihování na trůn. „Agnus Dei" říká papež s kardinály, kteří po čtvrté sestoupí se v kruhu před trůnem papežským. Kardinál kněz assistující jde potom k oltáři, přijme objetí míru (amplexus pacis) od kardinála-celebranta, vrátí se k trůnu a dá je papeži, od něhož je přijmou oba kardinálové diakoni, assistující u trůnu. Po „Ite missa est" uděluje papež požehnání zpívaje slova: „Sit nomen Domini benedictum" etc. (v. apoštolské požehnání). Kardinál-celebrant začne poslední evangelium sv. Jana u oltáře, načež odejde se svými assistenty říkaje je po cestě a dokončí je v sakristii. Na to odejde i papež v slavném průvodu podobně jako byl přišel. Ojedinělou událostí bylo, že papež Pius X. assistoval roku 1908 pontifikální mši sloužené řeckým ritem o jubilejní slavnosti sv. Jana Zlatoústého, při níž příslušné části zpíval jazykem řeckým. (Viz Č. Katol. Duch. r. 1908 str. 151.) — 2. Diecesní biskup assistuje podobně jako papež slavné mši sloužené buď od jiného biskupa nebo kněze. Kathedrální kapitola doprovází jako obyčejně biskupa k hlavnímu oltáři, kdež čeká celebrant se svými assistenty. Biskup assistuje buď oděn jsa pluviálem a mitrou nebo kappou (cappa magna). Celebruje-li jiný biskup host, neříká s ním diecesní biskup modlitby stupňových, nežehná kadidla ani vody a neudílí na konci požehnání. Slouží-li světící biskup nebo hodnostář, mající privilegium pontifikalii, nebo jiný kněz mši slavnou, říká s ním biskup diecesní stupňové modlitby, žehná kadidlo, je okuřován před introitem, po evangeliu a po offertoriu, udílí požehnání podjáhnovi po epištole a jáhnovi před evangeliem, líbá evangeliář, žehná vodu a udílí na konci požehnání slovy: „Sit nomen Domini". Assistuje-li biskup diecesní v kappě, jest incensován jenom po offertoriu a nelíbá evangeliáře, který líbá celebrant. Assistuje-li diecesní biskup slavným nešporám nebo chválám (Laudes), jest oděn kappou, žehná kadidlo, jest třikrát incensován po celebrantovi a udílí na konec požehnání slovy: „Sit nomen Domini". Biskupovi přisluhují u trůnu dva kanovníci-diakoni assistující a kanovník-kněz assistující. — Kardinálové jsou přítomni či assistují slavné mši nebo nešporám týmž obřadem jako diecesní biskup. — II. Slovo assistence znamená přísluhu papeži, kardinálům a biskupům

diecesním nebo jinému celebrantovi, t. j. biskupu titulárnímu nebo hodnostáři s privilegiem pontifikalií nebo knězi. 1. Slouží-li papež sám mši pontifikální, přisluhují čili assistují mu a) první kardinál-biskup přítomný (cardinalis episcopus assistens), který jest oděn pluviálem (má to býti kardinál-děkan, nemůže-li, assistuje následující kardinál-biskup dle pořadu), b) dva kardinálové-diakoni assistující (diaconi assistentes), c) kardinál-diakon ministrující (C. diaconus ministrans), d) subdiakon latinský, e) diakon a subdiakon řecký. — Svíci (bugia) a knihu, z níž papež čte neb zpívá při mši, drží před ním některý biskup assistující trůnu papežskému (episcopus solio pontificio assistens). Je-li papež přítomen slavné mši (viz odst. 1. 1.), přisluhují mu dva kardinálové-diakoni assistující a první kardinál-kněz přítomný. — 2. a) Biskupu diecesnímu, slouží-li pontifikální mši v kathedrále, jsou povinni přisluhovati kanovníci kathedrální a to první hodnostář jako presbyter assistens, dva kanovníci jako „diaconi assistentes" u trůnu a dva kanovníci jako ministri ad altare v úřadě diakona a subdiakona mešního. Presbyter assistens obléká na rochettu humerál a pluviál, diakoni-assistenti na rochettu humerál a dalmatiky, mešní assistenti albu a příslušný oděv liturgický. Mají-li privilegium pontifikalií, mohou užívati též mitry bílé (mitra alba simplex). Jsou-li v kapitole prebendy rozděleny na kanovníky-hodnostáře, kanovníky-kněze a kanovníky-diakony a subdiakony, zastávají úkon diakonů-assistentů první dva kanovníci z řady kanovníků-jáhnů, úřad kanovníka-jáhna mešního připadne tomu z kanovníků-diakonů, kterého buď biskup určí nebo jemuž úkol ten přísluší dle zvyklosti v kathedrále. Subdiakonem mešním je vždy první kanovník z řady podjáhnů. Nejsou-li prebendy takto rozděleny, je presbyterem-assistentem první hodnostář, ostatní úkony zastávají kanovníci dle zvyklosti a obyčeje kathedrály. Ostatní kanovníci jsou povinni býti v stallech chórových. Zmíněných pět kanovníků jest povinno assistovati biskupovi diecesnímu nejen v kathedrále, nýbrž i v jiném kostele sídelního města biskupského a jeho předměstích při slavné mši pontifikální, netrpí-li tím újmy služba chórová v kathedrále. b) Celebruje-li diecesní biskup pontifikální nešpory nebo chvály (Laudes), assistují mu kanovníci presbyter assistens a dva diakoni assistenti. c) Je-li diecesní biskup přítomen čili assistuje-li (v. l. 2.) slavné nebo pontifikální mši, přisluhují mu tři kanovníci a to presbyter assistens a dva kanovníci-diakoni assistenti. Úkon presbytera assistenta připadne ne prvnímu hodnostáři kapitolnímu, nýbrž prvnímu kanovníkovi z řady kněží, jsou-li prebendy rozděleny, jak výše udáno. Nejsou-li prebendy takto rozděleny, jest vždy povinností prvního hodnostáře zastávati úkon presbytera assistenta. — Biskup diecesní smí postoupiti svůj trůn též jinému biskupovi (ne však svému světícímu biskupovi), jemuž pak také přísluší táž assistence, jako biskupu diecesnímu. Je-li diecesní biskup kardinálem, může trůn svůj postoupiti zase jenom kardinálovi, jemuž kanovníci assistují jako biskupu svému. Zastupuje-li světící biskup biskupa diecesního při slavných ordinacích v kathedrále, jsou povinni jenom tři kanovníci assistovati, totiž presbyter assistens, diakon mešní a subdiakon. — Při tiché mši, kterou biskup slouží, nejsou kanovníci kathedrální povinni assistovati; chtí-li mu přisluhovati, jest jim odložiti odznaky chórové a assistovati v superpellicích. — 3. Biskupu titulárnímu při mši pontifikální assistují presbyter assistens oděný pluviálem, diakon a subdiakon; při nešporách assistují mu dva nebo čtyři nebo šest pluvialistů. — 4. Apoštolským protonotářům, kanovníkům a hodnostářům, jimž se dostalo privilegia pontifikalií, přísluší užívají-li pontifikalií táž assistence, jako biskupu titulárnímu v č. 3. uvedená; avšak kanovníkům kathedrálním jest dovolena přísluha presbytera assistenta jenom mimo chrám kathedrální. — 5. Slouží-li kněz slavnou mši, assistují mu diakon a subdiakon a přísluha presbytera assistenta pluviálem oděného dovolena není, leč se zvláštní výsadou udělenou od sv. Stolice. Při slavných nešporách assistují kněží pluvialisté, počtem buď dva nebo čtyři nebo šest. Při slavných průvodech a požehnáních s nejsv. svátostí přisluhují kněží dva assistenti, oděni dalmatikou a tunicellou. — *Caeremoniale Episcoporum; Missale Romanum; De Herdt*, Praxis Pontificalis, tom. I.—III. Lovanii 1904; *Moroni*, Le Capelle Pontificie, Venezia 1841; *Decreta authentica S. R. C.*, Romae. *Hbk.*

assistence passivní v. assistence farářova při sňatku.

assistence Ducha sv. (assistentia Spiritus S.) v. assistence božská.

assistenti (assistentky) v řádech a kongregacích, jsou rádcové představených (místních, provinciálních i generálního). Mají býti (v kongregacích) nejen professy se sliby věčnými, ale i zpravidla ve věku aspoň 35 let, a bydlí v domě příslušného představeného. Z generálních assistentů smějí nanejvýše dva bydliti jinde. Vzdáliti se smějí jen v nutném případě na krátkou dobu, se svolením ostatních rádců, avšak ne daleko. První rádce (buďto dle volby nebo co do počtu hlasů) jest zároveň zástupcem gener. představeného a řídí kongregaci v případě jeho úmrtí, sesazení, nepřítomnosti a pod. Vázáni jsou přísným mlčením. Ostatně nutno v jednotlivých případech míti na zřeteli i řeholi a konstituce různých řádův a kongregací. (Srvn. dr. *Kašpar*, Církev. zákonod. o nábož. kongr.) *Ksp.*

assistenti při bohoslužbě, míněni jsou jménem tím obyčejně nikoliv přisluhující nižší klerikové (ministri), nýbrž jiní vyšší klerikové, kteří vedle nižších klerikú vykonávají při bohoslužebných úkonech určité funkce; jsou to zejména: 1. kněz assistující (presbyter assistens) a) při pontifikální mši, kterou slouží biskup (ex iure), b) při pontifikální mši jiných hodnostářů (ex privilegio), c) při první mši sv., kterou slouží novosvěcenec (ex consuetudine), 2. jáhni assistující (diaconi assistentes) při mši pontifikální, 3. první z obou kaplanů při mších sloužených biskupem, 4. kněz nebo jáhen při vystavování nejsv. Svátosti nebo při požehnání.

assistent králův, assistens regis, titul biskupů olomouckého a vratislavského, poněvadž assistovali při korunovaci krále českého. Srvn. *Brandl*, Gloss. 400.

assistent apoštol. trůnu, 1. patriarchové, arcibiskupové a biskupové assistující papeži při slavných úkonech papežových („solio pontif. assistentes", „assistenti al Soglio pontificio"), tvoří kollegium, jež v „capella pontificia" zaujímá místo druhé, bezprostředně po kollegiu kardinálův. Arcibiskupové a biskupové, kteří mají důstojenství *a*-ů *a. t.* nazývají se „episcopi de curia", assistujíce mají pluviál a bílou mitru. Sedí na stupních trůnu. Důstojenství *a*-ů *a. t.* uděluje se jmenováním papežským (vokaci). — 2. assistující kníže („stator proximus a solio Pontificis Maximi") při slavnostních úkonech papežských, laik vysokého rodu; funguje vždy toliko jeden takovýto hodnostář; je-li více knížat poctěno důstojenstvím *a*-a *a. t.*, střídají se ve službě. Assistující kníže stojí na nejvyšším stupni trůnu po pravici prvního jáhna. Má místo bezprostředně po viceckomořím a před ostatními praeláty di fiocchetto. Přísluší mu incensování a osculum pacis. Oděn

jest starobylým krojem římských knížat a provázen jest dvěma předními osobami svého komonstva. Důstojenství *a-ů a. t.* jest od XVI. stol. dědičným v rodinách Colona a Orsini.

assisterium = absterium (v. t.).

Assmann Jan Křt., dr. theol., *n.* 1833, vysv. na kněze 1860, stal se 1888 polním biskupem pruským; za něho zřízeno bylo asi 20 vojenských far a vystavěny garnisonní kostely v Berlíně, Strassburku a jinde; *z.* 1903 v Ahrweileru.

Assmayer Ignác, *n.* 1790 v Salcpurku, žák Brunmayrův a Haydnův, byl od r. 1808 varhanikem při kostele sv. Petra v Salcpurku; 1815 odebral se do Vídně, kdež pod Eyblem dále se vzdělal, 1824 stal se ředitelem kúru při kostele skotskem ve Vídni, 1825 jmenován dvorním varhanikem a posléze 1846 druhým dvorním kapelníkem; *z.* 1862. Ze svých patnácti mší vydal toliko jedinou; také z jeho graduallí, offertorií a j. vyšla jen malá část; mimo to složil oratoria „Saulova smrt" a „David a Saul".

associace, sdružování, spolčování, jsou snahy, kterými se lidstvo snaží uplatniti svou polečenskou vlohu zřizováním různých útvarů organisačních. Člověk v zápase životním nabyl zkušenosti, že ve sdružení vězí síla. Čeho jednotlivec nedosáhne vůbec anebo jen s námahou, toho snadno docílila pospolitá organisace. Myšlenka organisační jest oprávněna, neboť vyplývá z požadavku přirozeného mravního zákona, jenž křesťanstvím byl zřejmě prohlášen. Křesťanský mravní zákon nehlásá pouze existenci všeobecného společenského sdružování mezi lidmi, nýbrž hlásá též povinnost a právo ke sdružením zvláštním čili ke spolkům. Bůh stvořil člověka jako bytost společenskou, t. j. bytost, která ne sama sebou, nýbrž ve spojení s jinými bytostmi sobě rovnými může dospěti k onomu stupni vnější i vnitřní, intellektuální i mravní dokonalosti, k niž přirozeností uschopněna jest. První formy sdružování partikulárního jsou rodina a stát. Rodina slouží k udržení pokolení lidského a stát poskytuje ochranu a podporu sdruženým rodinám, na jistém území bydlícím. Ale i v jiná sdružení vcházeti jest člověk zákonem přirozeným i zjeveným opravněn. Křesťanský zákon mravní hlásá, že člověk má duševních i tělesných darův užívati jako dobrý služebník v evangeliu. Těžiti má člověk svým talentem jako hřivnou ke své vlastní spáse i ku prospěchu bližního. Tím jest dána člověku i oprávněnost, aby k realisaci této povinnosti použil všech dovolených prostředkův a by zejména uzavíral s jinými vhodné spolky. Má-li člověk povinnost vzdělávati svého ducha a pěstiti duševní mohutnosti bližních, má také oprávněnost pořádati vědecké organisace, v nichž by každý člen těžil z duševního bohatství svého druha. Má-li člověk pečovati o tělesné blaho své i svých nejbližších na základě božského příkazu „nezabiješ", má také jistě právo vstupovati v potravní a výrobní společenstva, kde se mu dostane výhod při opatření životních potřeb a kde lze znásobniti hospodářskou zdatnost. Má-li člověk býti bytostí zbožnou a mravnou, jest oprávněn uzavírati spolky, v nichž by se stejně smýšlejícími mohl se povzbuzovati na dráze zbožnosti a ctnosti. — Přirozené právo člověka ke sdružování jest starší nežli státní zákonodárství, tak že na něm nikterak nezávisí a také jim zakázáno býti nemůže. Úkolem státu jest chrániti přirozená práva občanův, a proto nesmí stát omezovati spolčovací (associační) snahu člověka, pokud tato směřuje k cíli dobrému a obecnému blahu není na závadu. Veřejné moci státní ovšem přísluší, aby vedla dozor nad spolčovací činností svých členů, a každou nemravnou anebo celku škodlivou partikulární společnost aby potlačila. „Ačkoliv soukromé společnosti ve státě se utvořily a v něm dále trvají, jsouce jeho částí, nemohly přece státní moci rozpustiti je beze všeho ohledu. Vždyť na základě práva přirozeného smí se člověk spolčovati, a stát pak jest pro to, aby chránil a zastával právo přirozené, nikoliv aby je ničil a odstraňoval. Kdyby stát spolky lidem zakazoval, jednal by sám proti sobě, ježto z téhož důvodu a na témže základu vzniki, jako spolky soukromé, totiž na popud přirozené povahy lidské, která nutí člověka, aby k svému prospěchu spolčoval se s jinými. Stává se ovšem, že v některých případech má stát plné právo vystoupiti proti takovým spolkům, jestliže vytčený cíl jejich nesouhlasí s mravností a spravedlností, anebo je-li zřejmě na úkor veřejného blaha. Při tom však musí bedlivě toho dbáti, aby nezasahoval v právo občanův a nestanovil pod záminkou veřejného blaha něco, co by se příčilo rozumu, neboť jenom potud zavazují zákony lidské, dokud odpovídají rozumu a neodporují věčně platnému zákonu Božímu." (Lev. XIII. Enc. „O otázce dělnické" 1891.) Proti zákonu Božímu a proti zdravému rozumu jednala skutečně doba, která si přikládala pyšně název „osvícenská". Bylo to skoro celé uplynulé století XIX., které stálo ve znamení boje proti přirozené spolčovací snaze lidské. Liberalismus to byl, jenž upíral společenskou přirozenou úlohu člověka, kterýž tvrdil, že lidé jsou odkázáni sami na sebe, k dosažení určitého životního cíle, a proto dovoloval státu bez ohledu na vyšší příkaz mravního zákona, potírati všecka společenstva, všecky spolky, jakožto škodlivé překážky lidské kultury a společenského blahobytu. Liberalismus se domníval, že všecky společenské útvary vznikají z potřeb a popudu jednotlivců, kterým dlužno popříti plné volnosti. Příčinu bídy své doby spatřoval v tom, že státní opatření porušovalo přirozený zákon vývoje, omezujíc zištné pudy člověka. Než myšlenka organisační měla v sobě mocnou životní sílu, a proto nedala se mylnými předpoklady liberální vědy udusiti. Pokud ovšem liberální duch ovládal smýšlení národů a vlád, do té doby každá partikulární organisace zápasila s nepřízní vševládnoucího systemu a nemohla si vymoci podkladu veřejnoprávního. Místo potlačených veřejnoprávních družstev zakládány byly spolky soukromé a dobrovolné, pokud jim nebyly stavěny překážky z pohnutek zištného egoismu, jako se to dálo spolkům dělnickým zákazem práva koaličního. Než koncem věku XIX. nadvláda liberalismu byla šťastně potřena a dlouho ujařmovaná přirozenost lidská snaží se nyní chvatem ukojiti associační touhu zakládáním nesčetných spolků za všemožnými cíli. Dnešní dobou jest základním názorem veřejné moci, že soukromá vzájemná sdružení blahobytu a rozvoje hospodářského nikterak nepoškozují, nýbrž naopak účinně jej podporují. V anketě, která z jara r. 1908 byla svolána do Vídně k vypracování nové osnovy zákona družstevního, vyjádřil ministr Klein názor vlády rakouské o associaci následovně: „Boje o zásadu společenstevní jsou skončeny. O ceně a prospěchu těchto sdružení solidárních zájmů zavládlo všude totéž mínění. Společenstva stala se zemědělstvu a živnostem nezbytnými pomůckami, drobný obchod věnuje jim svou pozornost, aby mohl jich použíti ke svým účelům jako družstev nákupních, a poslední odběratel snaží se rovněž touto associační formou zvýšiti poněkud kupní sílu svých peněz." V associační snaze shledáváme celkem tři základní podněty a cíle: Osobní prospěch (egoismus), vzájemnou pomoc (mutualismus) a lásku k bližnímu (altruismus). Osobní prospěch sledují všecky útvary spolčovací, při nichž rozhodující pohnutkou sdružení jsou zištné cíle

jednotlivých účastníků. Tyto na egoismu založené společnosti zasluhují také uznání, jestliže sloučením kapitálu i při svém zisku umožnily některé všeobecně prospěšné podniky, jako stavbu dráhy, průplavů, mostů, továren anebo kulturních ústavů. Kde ovšem egoistické snahy vedly družstvo k získání monopolu na trhu světovém, aby ceny byly diktovány ne dle potřeby, nýbrž dle touhy po zisku, pak stalo se družstvo podobného druhu (kartely, ringy, syndikáty atd.) pravým škůdcem společnosti. Mutualistické (zájmové) spolky jsou ty, kde společné zájmy hmotné nebo duševní vedou společníky ke sdružení v tom vědomí, že každý jednotlivec stane se účastným jistého dobra hmotného nebo ideového, bude-li druh druhu ve spolku pomáhati. Družstevní útvary ke vzájemné pomoci mohou sledovati dvojí cíl: hospodářský a mravní. Ve směru hospodářském spojují se drobné hmotné prostředky jak kapitálu tak i práce; tím se znásobí hospodářská moc všech sdružených činitelův a usnadňuje se jim životní zápas. Ve směru mravním společenství přispívá ku povzbuzení i vzpružení stavovského vědomí a k šíření vědeckých poznatků i mravních zásad. Sem spadá valná část spolků vědeckých, uměleckých i zábavných. Altruistické spolky jsou ony, kde neuzavírá se společnost, aby společným z ní prospěch vyplýval, nýbrž osobám cizím, i mimo sdružení stojícím. Spolky tyto na poli náboženském, vědeckém, chudinském i politickém uvádějí ve skutek idee, které by jednotlivci snadno ku platnosti přivésti nemohli. — Nynější dobu charakterisuje usilovná snaha associační, a to právě následkem hospodářských poměrů, které se vyvinuly působením oekonomického liberalismu. Volná soutěž s tuhým bojem hospodářským donutila bezbranné a slabé jednotlivce k užšímu semknutí řad, aby stejný jejich zájem hospodářský a sociální hájen byl znásobněným úsilím v hospodářské a stavovské organisaci. Nejdokonalejší útvary takových stavovských organisací vznikly na půdě sociálními zápasy zkypřené, zejména v Anglii, kdež veliké úspěchy vykazují odborné jednoty dělnické. Úspěchy tyto lze přičísti příznivým podmínkám snah organisačních ve stavu dělnickém, mezi nimž nejenom silný útlak sociální vzbudil záhy pocit nutné sebeobrany, nýbrž i vyšší úroveň vzdělání a značnější soustředění v průmyslových místech snahy associační podporovaly. Za příkladem dělnictva založil zájmovou organisaci stav řemeslnický a dnešní dobou pomýšlí i stav zemědělský na zavedení veřejnoprávní a závazné organisace. Dnes tedy pouze zastaralý, liberalismem nadchnutý duch odsuzuje spolkářskou činnost lidstva, moderní člověk ji chápe. Pouze v jednom směru nedovede ani moderní člověk uznati nutnost organisace, to jest ve směru náboženského vzdělání. Naše doba jest toho názoru, že náboženství jest pouze vnitřním citem lidským, jenž nemůže býti vynášen na veřejnost, vtahován do denního zápasu, a tudíž že není ani vhodným cílem nějakého sdružování. Povrchní a mělký tento názor vyvrací náležité pochopení pravé podstaty náboženství. Jest pravda, že náboženství jest soukromou záležitostí pro každého jednotlivce, že jest věcí jeho nejvlastnějšího nitra, jeho přesvědčení i citu, z něhož bude sám a jen sám odpovídati svému Tvůrci. Ba náboženství musí býti v tomto smyslu vlastní soukromou záležitostí a soukromým majetkem nitra lidského, jinak by bylo pouhou formou bez obsahu, slupkou bez jádra, věcí neprocítěnou, nezažitou a tudíž neplodnou. Ale na druhé straně zase náboženství je záležitostí veřejnou, neboť vnitřní přesvědčení má přímý vliv na veřejné jednání jednotlivce, pokud jest členem rodiny, obce, státu a celé společnosti. Vnitřní přesvědčení náboženské upravuje náš styk nejenom s Bohem, ale i s lidmi. Vystupuje z oblasti metafysické a vtěluje se ve společenských formách a lidských zřízeních. Jak kdo věří, tak vychovává své děti, vede svou živnost, zastává veřejné úřady a zachází s druhými. Náboženství jest tedy plodným principem veřejného života, a proto propaganda idee náboženské může býti zcela vhodným cílem sdružování. Propagace idee náboženské nejenom může, ale musí býti podnětem a cílem četných spolků náboženských, protože idea atheismu a materialismu také šíří se nejúčinněji formou spolčovací. Na tomto poli platí také okřídlené slovo biskupa Brynycha: „Proti spolku spolek“. Středověká doba při největším zápalu náboženském zakládala v církvi četné řehole a bratrstva ku propagaci náboženských a charitativních zásad, proto naše nábožensky vlažná doba nemůže se spokojiti jen s povšechnou organisací církevní, a musí pro zvláštní cíle voliti zvláštní prostředky, schválené právem přirozeným i kladným. *(Neuschl,* Křesf. sociologie I, 80 nn.; II, 300 nn.) *Rl.*

associace bratrstev viz čl. **aggregace** 2. na str. 155.

associacionism je filosofický směr, který se snaží vysvětliti psychický život associací jeho jevů („idejí“). U různých zástupců v jednotlivostech se liší, ale celkem je mu společné patero značek, které u jednotlivých více méně vystupují do popředí. 1. psychologický život se vykládá fysiologicky, 2. atomisticky a sensualisticky, 3. nominalisticky, 4. zákonností, 5. passivně. 1. Fysiologický směr vystupuje hlavně u Hobbesa a je materialistický; též u Spencera a Bainea. 2. Atomistický směr rozdrobuje psychický život na částky, „ideje“, pravě, že jen tak možna analyse pojmů, rozlišování jich na původní a odvozené, jednoduché a složené. 3. Sensualistický směr přihlíží hlavně k citové stránce psychického života; Hume dokonce popřel, že by byla idea, která by neodpovídala počitku. 4. Nominalistický směr souvisí podstatně s associacionismem. Obecniny dle něho nejsou než neurčité řady myšlenek v mysli, svázaných jménem. Sem náleží Hobbes, Berkeley, Hume, oba Millové; Locke méně. Zakládá si na tom, že analysuje náš psychický život podrobněji, nežli škola intuitivní, svádějíc všecky obecniny na associaci z podobnosti. 5. Směr vytýkající zákonnost stanoví nutnost v psychickém životě. Tato zákonnost jeví se buď v mechanické nebo v psychologické příčinnosti. U materialistů (Hobbes, D Hartley, Priestley) vše je podrobeno mechanické nutnosti dějů, jak se odehrávají v soustavě nervové. Jiní prohlašují zákonnost psychického života za neodvislou od mechanické nutnosti známých dějů. 6. Passivný směr popírá (Hartley) nebo aspoň nevytýká (Spencer, Baine) aktivnou povahu psychických dějů. - Literatura: *D. Marcus,* Die Associationstheorien im XVIII. Jahrhdt. Halle a. S. 1901; *Louis Ferri,* La psychologie de l'association depuis Hobbes iusque à nos jours. Paris 1883. *Br. Schönlank,* Hartley u. Priestley, Die Begründer des Associationismus in England. Halle 1882. *Vl. N. Ivanovskij,* Associacionizm psichologičeskij i gnoseologičeskij I., Kazaň 1909. *Žk.*

associatio idearum (či spíše repraesentationum), sdružování představ. Duše lidská, jako zvířecí, spojuje představy smyslné, a sice 1. více různých představ, k témuž předmětu se odnášejících a od téhož předmětu způsobených, 2. představy předmětů, jež jsou v témže prostoru, anebo z nichž jeden jest nahoře, druhý dole atd., 3. představy dějů buď současných anebo posloupných, 4. představy předmětů nebo dějů, z nichž jeden jest druhému zevně podoben nebo nepodoben. Z představ takto spojených obnovuje duše jednu skrze

druhou. Avšak duše lidská, jakožto lidská, spojuje také představy pomyslné, pojmy, šetříc logických poměrů mezi podstatou a případkem, bytností odtažitou a jejím podmětem, celkem a částmi, rodem a druhem, důvodem a důsledkem, příčinou a účinkem. Také z těchto představ obnovuje duše jednu skrze druhou. *Kdř.*

Associatio perseverantiae sacerdotalis (spolek kněžské vytrvalosti) je kněžský spolek, který má za účel posvěcení a zdokonalení členů, aby v povolání svém vytrvali. — Spolek „Ass. pers. sac." vznikl ve Vídni. Rudolf Koller, spirituál tamějšího kníž. arcib. kněžského semináře, založil ho roku 1868, aby kněží vycházející ze semináře neochabli v horlivosti a v plnění svých kněžských povinností. Od roku 1880 vydává spolek svůj časopis „Korrespondenz Ass. Pers. sacerd.", jehož prvním redaktorem byl Arnošt M. Müller, tehdy spirituál ve Vídni, později biskup v Linci. Spolek byl původně omezen jen na arcidiecesi vídeňskou, ale šířil se znenáhla i jinde. Dle výkazu na počátku roku 1909 má spolek 18.554 členy ve 199 diecesích a je rozšířen po všech pěti dílech světa. V říši rakousko-uherské má ve 63 diecesích 8117 členů, z nichž je v arcidiecesi pražské 162, diecesi českobudějovické 171, královéhradecké 140, litoměřické 349, v arcidiecesi olomoucké 1040, v diecesi brněnské 137. Centrální vedení spolku je ve Vídni (I. okr., Svatoštěpánské náměstí č 3), v některých diecesích jsou ustanovení diecesánní ředitelé (v Praze dr. Hroznata Jos. Dietl, O. Praem., gymnasiální professor v Doupově). Členové mají pečovati o rozšíření úcty k nejsv. Srdci Páně, každý den pomodliti se Pater a Ave s modlitbičkou: „Jesu, mitis et humilis corde, fac cor meum secundum cor Tuum". (300 dní odp. od Pia IX.) Kromě toho zavazuje se častěji, nejméně jednou v měsíci, přijmouti svátost pokání, alespoň každá tři léta zúčastniti se exercicií, každý rok obětovati mši sv. za živé a druhou za mrtvé členy bratrstva. Duchovní výhody členů jsou velmi četné, mezi nimi také privilej anticipovati Matutinum cum laudibus již o 1. hod. odpol., „dummodo adsit rationabilis aliqua causa". „Korrespondence" vychází ročně o 10 číslech, předplatné 1 koruna je zároveň členským příspěvkem. Obsah listu je velmi zajímavý, poučný a praktický. Bratrstvo „Ass. pers. sacerd." lze všem kněžím jen doporučiti. *Zhl.*

Assos 1. *(ἡ Ἄσσος, Vulg.:* „in Asson", *čes. překl.* z r. 1888: „do Assonu", *Sušil:* „do Assu"), město a přístav v Mysii naproti ostrovu Lesbu u zálivu adramyttského, kamž sv. Pavel na cestě z Korintu do Jerusalema šel z Troady pěšky a tam se sešel se sv. Lukášem a ostatními průvodci svými, načež plavil se s nimi dále (Sk. ap. $20^{13.\,14}$). *A.* jest nynější Behram-Kalessi. V *A.* bylo později biskupství; *Gams* (Series 444) uvádí biskupy z let 325 až 787. — 2. Ve *Vulg.* Sk. ap. 27^{13} se čte: „cum sustulissent de Asson, legebant Cretam" (*čes. překl.* z r. 1888: „pustivše se z Assonu, jeli blízko Kréty"), ale řecký text místo jména vlastního „Assos" má: *ἄσσον* (komparativ od *ἄγχι*), pročež místo to přeložiti dlužno: „když zdvihli kotvy, pluli bližeji Kréty". Bylo sice na Krétě město Asium (Asus, Asum), ale ne při břehu, nýbrž ve středozemí.

Assuerus 1. Asvér, אַחַשְׁוֵרוֹשׁ, *Ἀσσούηρος*, Esdr. 4^6 a Esth. $1^{1n.}$, kde *LXX* má *Ἀρταξέρξης;* je to Xerxes I., král perský. Na počátku vlády jeho, tudíž nedlouho po r. 485, poslali mu Samaritáne obžalobný list proti obyvatelům judským a jerusalemským; ale zdá se, že král jej nechal bez povšimnutí, jelikož v Esdr. 4^6 dále o něm žádné zmínky se nečiní. Xerxes hned od počátku své vlády činil přípravy k válečným výpravám proti Egyptu a Řecku, čímž se vysvětluje, že o malou zemi judskou málo se staral. Dle zprávy Herodotovy (7, 8) Xerxes po válce egyptské, t. j. třetího roku vlády své, když chtěl dáti se v boj se Řeky, svolal slavné shromáždění šlechty perské *(σύλλογον ἐπίκλητον Περσέων τῶν ἀρίστων ἐποιέετο)*, což shoduje se s Esth. 1^3: „třetího léta kralování svého učinil u sebe veliké hody všechněm knížatům . . . atd.", když pak královna Vasthi odepřela ve shromáždění tom se ukázati, byla od Xerxa zapuzena. Sedmého roku vlády Xerxes, vrátiv se z války řecké, prohlásil Esther za královnu, jež roku dvanáctého vlády Xerxovy zachránila zakročením svým u krále Židy před záhubou, kterou jim Aman strojil. V nápisech perských jméno Xerxovo vyskytuje se ve formě Chšajáršá. Srvn. *Vigouroux-Podlaha*, Bible a nejnovější objevy IV, 580 násl. — 2. v Dan. 9^1 otec Daria Medského (v. t.), krále chaldejského; je to nepochybně Kyaxares I. — 3. *(Ἀσύηρος)*, jenž uvádí se v řeckém textu Tob. 14^{15} spolu s Nabuchodonosorem a jemuž připisuje se dobytí Ninive, jest rovněž nepochybně Kyaxares I.

assumpcionisté (augustiniáni od Nanebevzetí P. Marie), kongregace k šíření křesťanského učení a k hájení svobody církve, kterouž zal. 1843 E. J. d'Alzon (v. t.), generální vikář diec. nimesské, dle řehole sv. Augustina; kongregace ta byla 1864 církevně potvrzena, 1901 z Francie vypuzena. Měla tam 30 domů a asi 800 členů. *A.* působili ve Francii velice horlivě a úspěšně. Zejména vyvíjeli mohutnou akci apoštolátem tisku: v pařížské své tiskárně („Maison de la Bonne Presse") vydávali kolem 30 časopisův a period. publikací, z nichž „La croix" v nákladu 190.000 exempl. (nedělní číslo „La croix du dimanche" v nákladu půl milionu). Po rozpuštění přešlo nakladatelství v majetek laického komitétu. *A.* pečovali o duchovní správu a ošetřování nemocných u francouzských rybářů, jež na jejich výpravách provázeli na dvou špitálních lodích; pořádali pouti do Lourd, Říma a Palestiny (měli svoji poutnickou loď a hotel v Jerusalemě), vykonávali duchovní správu mezi katol. námořníky anglickými. Papež Lev XIII. svěřil jim missii na poloostrově balkánském a práce směřující ke spojení církví východních; *a.* jsou usazeni v Drinopoli (se slovanským seminářem), Plovdivě, Cařihradě (s řec. seminářem); v Malé Asii mají šest větších stanic. Mimo to usadili se v Belgii, Římě, New-Yorku; také v Chile a Australii jsou *a.* činni. V Cařihradě vydávají důležitý pro unionistické snahy časopis „Echos d'Orient" (v. t.). Sídlem generálního superiora bylo zprvu město Nimes, potom Paříž, Lovaň, nyní Řím. Oděv *a*-ů podobá se oděvu augustiniánů-poustevníků.

assumpcionistky zal. 1839 Eugenií Milleretovou de Bron za pomoci abbéa Combalota, věnují se vyučování mládeže; z Francie rozšířily se do Anglie, Italie, Španělska a Ameriky; podporují také missijní činnost v Orientě, kdež mají asi 20 domů s ústavy. — Malé sestry Nanebevzetí Panny Marie (Petites Soeurs de l'Asomption), zal. 1864 assumpcionistou Pernetem, ošetřují zdarma po domech nemocné v dělnických čtvrtích velikých měst. Jsou usazeny v Italii, Španělsku, Belgii, Irsku a ve Spojených státech severoamerických. Srvn. *Heimbucher*, Die Orden u. Kongregationen² III, 343—346.

assumpční theorií zove Harnack (Lehrbuch der Dogmengesch. II⁴ 466) a Loofs (Realenzykl. I³ 57 und Leitfäden d. Dogmengesch. 329 ai 1906) učení sv. Jana Damascenského (de fide orth. IV. 13) o nejsv. Svátosti oltářní. Sv. Jan Damasc. popírá jako Theodor Mopsuestijský, sv. Cyrill Alex. a j., že by eucharistický chléb byl pouhým symbolem *(τύπος)* těla Kristova, a tvrdí, že jest božským (vlastně zbožněným) tělem Páně *„ἀλλ' αὐτὸ τὸ σῶμα*

τοῦ κυρίου τεθεωμένον“ (Migne, PG., 94, 1148). Chléb totiž, tak učí, proměňuje se v tělo Kristovo, a sice v ono tělo, které z Panny se narodilo a nyní jest v nebi, ale ne tak, že by toto tělo z nebe sestupovalo, nýbrž Slovo (Logos) spojuje se mocí Ducha svatého s chlebem a vínem a je proměňuje ve své tělo, tak jako kdysi na se vzalo tělo ze svaté Panny. Avšak toto tělo, které si tvoří z chleba, není tělo nové, jako ani chléb, jejž požíváme, nestává se novým tělem člověka, nýbrž proměňuje se v tělo již stávající; po proměnění (konsekraci) „nejsou tudíž dvě těla Kristova, nýbrž jedno a totéž“. Tělo z chleba (proměněné) přijímá se (assumuje se) tudíž od opravdového těla Kristova a identisuje (stotožňuje) se s ním. Srvn. *Gerhard Rauschen*, Eucharistie und Busszakrament in den ersten sechs Jahrhunderten der Kirche, str. 39 nn.

Ksp.

Assumptio B. M. V. v. Nanebevzetí P. Marie.

Assumptio Mosis v. apokryfy str. 514.

Assur 1. אַשּׁוּר, Ἀσσούρ, prastaré město, od něhož Assyrie obdržela název, hlavní město říše a sídlo královské, dříve než Ninive přišlo k rozkvětu (Gen. 10^{11}), nyní Qal'at Šerkat na západním břehu Tigridu jižně od Ninive. — 2. syn Semův, praotec Assyrův, Gen. 10^{22}. — 3. = Assyrie v. t. — 4. v. Ashur.

Assurbanipal v. Asurbanipal.

Assurim, *hbr.* 'Aššúrím, *LXX* Ἀσσουριείμ, arabský kmen, jenž pocházel z potomstva Abrahamova a Cetuřina (Gen. 25^{3}); sídlili v severozápadní Arabii.

Assus v. Assos.

Assyrie *hbr.* אֶרֶץ אַשּׁוּר, shodně s assyrským Ašúr n. Aššúr, kterážto forma přešla rovněž i do řečtiny (Ἀσσούρ), a latiny (Assur). Obyvatelé *A.* nazývají se v hbr. rovněž Aššúr, což v textu řeckém překládá se Ἀσσύριος, v latinském „Assyrius“. V různých knihách Písma sv. užívá se jména *A.* ve smyslu rozličném. Ve smyslu nejužším značí území Assyrů vlastně tak řečené, bez Babylonie a Mesopotamie (Gen. 10^{22}), ve smyslu širším značí říši assyrskou, kteráž mimo vlastní *A*-i zahrnovala v sobě i Babylonii, Mesopotamii a jiné sousední země (Is. 7^{17} n., $8^{4.7}$); v témž širším smyslu říše ta nazývá se „zemí Nemrodovou“ (Mich. 5^{6}, srvn. Gen. 10^{9} n.). Po pádu říše assyrské označovány jménem *A.* i říše, jež vstoupily na její místo: babylonská nebo chaldejská (4 Král. 23^{29}, Judith $1^{5.10}$, Jer. 2^{18}, Pláč 5^{6}, Ez. 27^{23}) a perská (Esdr. 6^{22}). Dle některých míněna jménem *A.* na některých místech Písma sv. Syrie (žalm 82 [83]^{9}, Is. 27^{13}, Zach. 10^{10} n.). Týmž anebo podobným jménem označovala se krajina v severní Arabii, obývaná kmenem Assurim (v. t.). — *A.* vlastně tak řečená jest částí nynějšího Kurdistanu. Hranice její tvořily na severu hory arménské, zvláště pohoří Masius, na východě pohoří medské, na jihu řeka Malý Záb; na západě nesáhala *A.* původně daleko za Tigris, ač později, tak jako na ostatních stranách, z původních svých mezí značně vystoupila. Větší část *A.* byla hornatá, a jen malá část její byla nížinou. Vodstvem oplývala, jsouc svlažována Tigridem a jeho přítoky, zvláště Malým a Velkým Zábem a Chusurem (Chóser). Tigris byl od Ninive počínajíc splavným. Město Assur (v. t.), od něhož celá země obdržela jméno své, leželo na pravém břehu Tigridu (nynější Qal'at Šerkat); dle některých v Písmě sv. vůbec se nepřipomíná, ale dle Hummelauera může dobře býti míněno jak v Gen 2^{14}, tak zvláště v Gen. 10^{11}. Mimo to uváději se čtyři části „města velikého“, jež vystavěl Nemrod: Ninive, Rechoboth 'Ir (*Vulg.*: „plateae civitatis“), Chále a Resen (Gen. 10^{11}), k nimž od Sargona připojena část pátá: „hrad Sargonův“ (Dur-Šarruken, nyn. Chorsabad). O objevení polohy i pozůstatků „města velikého“ i jiných assyrských měst, jež od dávné doby upadly v zapomenutí, dobyli sobě zásluh I. Rich (1820), P. E. Botta (1842—45), A. H. Layard (1845-47; 1849-51), V. Place (1852), Hormuzd Rassam (1852 až 1854; 1877—82), G. Smith (1873-76) a j. — O *A*-i pravil Rabsaces, vůdce vojska Sennacheribova, že je to země podobná zemi judské, země úrodná a nesoucí hojně vína, země chleba a vinic, země oliv a oleje i medu (4 Král. 18^{32}, Is. 36^{17}). A skutečně *A.* co do poměrů přírodních a klimatických Palestině velice se podobala. Ač po větší část roku, vyjímajíc měsíce zimní, postrádala dešťů, byla přece dostatečnou měrou svlažována řekami a potoky, jakož i umělými průplavy. Byly tu úrodné polnosti, na nichž pěstovány hlavně pšenice a ječmen, zahrady olivové, vinice; mimo to dařily se tu fíky, palmy, ořechy, granátovníky a jiné ovocné stromy; na horách rostly cypřiše, rozličné druhy dubů, borovic a platanů. Mimo to králové assyrští i cedry a jiné vzácné stromy z dálných končin dali si přivážeti do svých zahrad. Různé to rostlinstvo spatřuje se často na polovypuklinách assyrských. Rovněž tak svědčí tyto polovypukliny a klínové nápisy o hojnosti živočišstva v Assyrii. Byla tu domácí zvířata téměř táž, jako v Palestině, dobytek hovězí, ovce, kozy, osli, výborné koně, velbloudi, a také dobytek vepřový. Lovci assyrští v údolích a v horách podnikali honby na medvědy, lvy, jeleny, divoké kance, leopardy a j., v Mesopotamii na slony, v poušti na divoké osly; lapali ptáky a lovili ryby. Také značné bylo bohatství nerostné; nalézaly se tu různé kovy, zvláště stříbro, měď, železo a olovo, jakož i výborný kámen stavební a sochařský. — Praotec Assyrů Assur uvádí se mezi syny Semovými (Gen. 10^{22}) a původ jejich odvozuje se skrze Nemroda od Babyloňanů (Gen. 10^{11}), což obé stvrzuje se starobylými památníky, jakož i jazykem, písemnictvím a celou kulturou Assyrů, jež projevují ráz výslovně semitský a jasně dokazují babylonský původ národa assyrského. Hlavním zaměstnáním obyvatelstva v době míru byl obchod (srvn. Nah. 3^{16} hebr.), a to jak s plodinami zemskými, tak i s výrobky průmyslu a umění, v nichž Assyrové vynikali měrou nemalou, jak dochované památky o tom svědčí. Jelikož pak Tigris až do Ninive byl pro větší lodi splavným, bylo sem dováženo zboží z Indie i z ostrovů indických. Soustřeďoval se tu obchod z celé Mesopotamie, Babylonie, a přes Syrii a Arabii šel až do Egypta. — Ale Assyrové slynuli také uměním válečným. Kořistmi válečnými rozmnožovali znamenitě bohatství nabyté obchodem a průmyslem (srvn. Nah. 2^{10} hebr.). Assyrové líčí se v Písmě sv. jakožto hrdí, násilničtí, kruti a ístiví (Is. 33^{1}, Nah. $2^{12.14}$, 3^{1} a j.); hrdost a krutost projevuje se i ve vítězoslavných nápisech králův assyrských. Mimo to prorok Nahum líčí je, a to hlavně obyvatele města Ninive, jakožto lidi tělesným rozkoším oddané ($3^{4.6}$), což plynulo přirozeně z kultu Astarty. Nicméně uposlechli napomínání Jonášova a činili pokání. — O náboženství Assyrů, jehož původ rovněž byl babylonský, Písmo sv. kromě jmen několika božstev málo se zmiňuje. Nejvyšším bohem — aspoň v době pozdější — byl Asur, po něm pak přední místa měli: Anu, Bel, Ea. Mimo to uctívána byla tělesa nebeská: slunce (Šamaš), měsíc (Sin), Venuše (Ištar) a ostatní planety: Mars (Adar n. Ninib), Merkur (Nabo), Jupiter (Marduk), Saturn (Nergal). Mimo to uvádí se v 4 Král. 19^{37} jakožto bůh assyrský Nesroch. — Jazyk assyrský, jenž v podstatě shoduje se s jazykem babylonským, náleží k jazykům semitským, tvořc východní jejich větev. V Písmě sv. praví se o Assyrech, že mlu-

vili také syrsky n. aramejsky (arámitl, 4 Král. 18[20], Is. 36[11], srvn. Esdr. 4[7], Dan. 2[4]) a že jazyk ten obyvatelům jerusalemským nebyl srozumitelný (4 Král. 18[26], Is. 36[11]), čemuž však není rozumětí tak, že by tento jazyk Assyrů nebyl naprosto s jazykem židovským příbuzný, nýbrž že ve mnohém od něho se lišil. Tohoto jazyka aramejského užívalo se ve styku Assyrů s národy sousedními a nepochybně také v Assyrii samé vedle vlastního jazyka domácího. Mimo to jazyk babylonský nazývá se také „jazykem chaldejským" (lešón kasdím, Dan. 1[4]); tento jazyk nelze ztotožňovati s jazykem, jenž nyní chaldejským se nazývá, aniž vztahovati jest název ten výhradně k jazyku sumerskému, nýbrž zahrnuje v sobě jak novější jazyk babylonský, tak i starší sumerský. — Mimo onen jazyk semitský Assyrové užívali v dávných dobách také jazyka jiného, sumerského, jenž náleží ke zcela jiné skupině jazyků, nepochybně ke skupině turanské. A z této starší řeči má původ svůj i písmo zvané klínové, jehož Assyrové užívali. Původně, jak níže zevrubněji bude vyloženo, mělo písmo ráz hieroglyfický, postupem času však zjednodušováno tak, že skládalo se pouze z jednotlivých značek podoby klínové, rozličně seskupených, jež již nevystihovaly obrazu věcí, jež značily. Písma klínového po dlouhou dobu užíváno bylo v zemích východních; netoliko v *A*-i a Babylonii, nýbrž i v Persii, Armenii, Syrii, Palestině a v Egyptě nalézají se nápisy jím provedené. — Zajímavým, ale velice nesnadným způsobem podařilo se čísti písmo klínové; teprve po dlouhém tápání byl problem rozluštěn. Nejdříve trojjazyčné nápisy persepolské, po nich pak nápisy behistúnské byly základem rozluštění písem klínových. Tyto nápisy nazývají se také nápisy Achaemenidovců, poněvadž pocházejí od králů z této rodiny. Troji písmo těchto nápisův označuje se obyčejně názvy: první, druhý a třetí druh písma klínového; názvem „první druh" označuje se klínové písmo perské, názvem „druhý druh" klínové písmo médské, názvem „třetí druh" klínové písmo assyrské n. babylonské. Pozornost Evropy poutaly od XVI. století mohutné zříceniny v Persii, nalézající se v místech, o nichž právem bylo domnění, že tam stávala kdysi Persepolis. Petr de la Valle uveřejnil r. 1621 pět značek z nápisů, které v oněch místech nalezl, a vyslovil domněnku, později potvrzenou, že dlužno je čísti od levé strany k pravé. Leč jeho publikace nedošla povšimnutí. R. 1674 uveřejnil Chardin ve zprávě o důležitých cestách svých po Persii nápis úplný. Věděło se, že Persepolis vystavěli Achaemenidovci; naděje, že snad v nápisech toho města nalezeny budou cenné zprávy historické, vzbudila živou účast. Někteří učenci pochybovali s počátku, že by tato prapodivná směs znamének byla písmem, a domnívali se, že jest spíše ornamentem, jehož staří Peršané užívali. Jini však byli přesvědčeni, a to právem, že tyto „hřeby" a „kliny" jsou značkami jakéhosi písma. Nicméně nikdo neodvážil se je luštiti. Kaempfer a Cornelius van Bruyn přestali na uveřejňování nových nápisů. Karsten Niebuhr první podjal se díla nesnadného. Učinilť r. 1765 s velikou pečlivostí snímky nápisů persépolských a uveřejniv je, učinil je učencům přístupnými. Sám pak poznal, že, ačkoliv nápisy tyto veskrze psány jsou značkami hřebovitými nebo klínovitými, přece jsou psány trojím rozdílným písmem. Zpozoroval také, že písmo prvého druhu, skládající se toliko ze čtyřicetí dvou písmen, musí býti abecední. Tyto předpoklady byly oprávněny. Králové perští uveřejňovali vyhlášky své a psali nápisy svoje různými řečmi svých poddaných: staropersky, staromedsky a babylonsky nebo assyrsky. Roku 1802 vyslovil Dán Münter domněnku, že první druh písma jest abecední, druhý slabičný, t. j. že vyjadřuje celé slabiky a nikoliv jednotlivé zvuky samohlásek a souhlásek, třetí ideografický (pojmový), t. j. že vyjadřuje, tak jako naše arabské číslice, v prvé řadě toliko pojmy, a toliko v druhé řadě zvuky, tak jako písmo čínské. Münter uhodl správně povahu prvních dvou druhů písma. Co se třetího týče, nebyl tak šťasten; jestiť sice z části pojmové, jest však také, a to převahou, slabičné. — 1. Rozluštění písma perského. Grotefendovi podařilo se 1802 přečísti jména: „Darius" a „Xerxes" a podati tak klíč k rozluštění písma klínového, tak jako Champollion později podal klíč k hieroglyfům na základě jmen: Ptolemea a Kleopatry ve dvojjazyčném nápise rosettském. Již Münter zpozoroval, že jedno slovo (chšajatija) vyskytuje se často v nápisech persépolských, a domníval se, že toto slovo znamená „král". Jeho domněnka byla pravděpodobná a později nade vši pochybnost byla stvrzena. Na srovnání trojího písma klínového stůjž zde jméno „Xerxes":

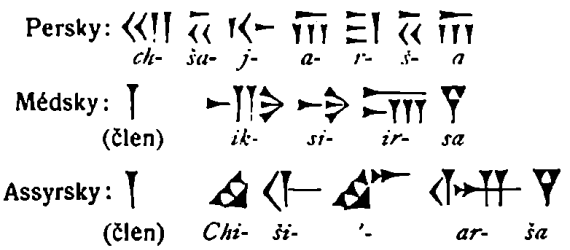

Grotefend nebyl tak šťasten jako Champollion, který sám jediný znovuvzkřísil téměř zúplna písmo, gramatiku a jazyk egyptský, nepokročiliť dále ve svém pěkném objevu, a po celých třicet let až do r. 1836 nebyl učiněn pražádný pokrok v luštění nápisů klínových. Teprve 1836 Francouz Eugen Burnouf a učený indianista německý Lassen rozmnožili na základě dlouhého seznamu národů počet hodnot abecedních již dříve stanovených. Ba učinili ještě více: nejen že podali téměř úplnou abecedu trojjazyčných nápisů persépolských, nýbrž dokázali nad to, že jazyk, jehož užito v prvním druhu písma, byl jazyk starých Peršanů, velice příbuzný jazyku Avesty, nikoli však s ním totožný, jak mylně domníval se Grotefend. Jindřich Rawlinsone objevil nápisy béhistunské, potvrdil výsledky badání Burnoufových a Lassenových, a svoje vlastní výzkumy mohl kontrolovati zprávami Herodotovými. Hincks v Dublině r. 1846 a Oppert v Paříži 1847 dospěli, každý zcela samostatně, k stejným výsledkům. — 2. Rozluštění písma médského. Rozlušťování písma druhého sloupce nápisů trojjazyčných pokračovalo mnohem zdlouhavěji nežli rozlušťování sloupce prvého. Teprve když bylo s velikou námahou sto jedenáct rozličných značek určeno, mohlo přikročeno býti ke spolehlivému zjištění jejich významu slabičného. Předpokládajíce — jak se později ukázalo, správně — že králové perští, když byli v prvém sloupci vlastní svojí řečí zaznamenali skutky, které chtěli, aby v paměti zachovány byly, podali v druhém a třetím sloupci překlad textu perského ve dvou ostatních čelných řečech své říše, domnívali se badatelé právem, že jména vlastní musí zaujímati stejné místo ve všech třech druzích nápisů, i podařilo se jim určiti hodnotu mnoha značek. Toto badání bylo jim značně usnadněno, když byli brzo zpozorovali, že ve druhém a třetím sloupci před jmény vlastními stojí vždy svislý klín, 𒁹, který nazvali určovatelem (determinativem). — První, kteří o rozluštění druhého způsobu písma zásluh sobě dobyli, byli: Westergaard 1844, Hincks 1846 a Saulcy 1850.

Londýnský professor Norris, obdržev od Jindřicha Rawlinsona opis nápisů bčhistunských, podal 1852 asijské společnosti londýnské transskripci s překladem a výkladem. Norris nazval řeč tu skytskou, Oppert médskou, Sayce elamitskou, P. Delattre dialektem ansanským; nejpřípadněji lze ji nazvati řečí suskou, poněvadž ji mluvili v Suse. Nechať pak již nazývá se jakkoliv, jisto jest, že náleží ke skupině jazyků agglutinujících a že písmo, jímž jest psána, jest slabičné. Ostatně záhady naskytující se v tomto písmě, nejsou posud zcela rozluštěny. — 3. Rozluštění písma assyrského. Třetí druh písma klínového jest ze všech nejdůležitější, což zprvu ani tušeno nebylo, a zatlačil ostatní dva do pozadí, jakmile podařilo se vniknouti v jeho tajemství. Předpokládalo se, že třetí sloupec obsahuje nápis v řeči babylonské, a pozdější badání potvrdilo tuto domněnku. Bylo tudíž nad míru důležito, aby nalezen byl klíč k tomuto písmu. Byloť jednak vše, co týkalo se Babylona, velice důležito, jednak pak bylo v Evropě nashromážděno již mnoho nápisů písmem tím psaných, nebylo však nikoho, kdož by je dovedl přeložiti. — Rozluštěním prvých dvou druhů písma podán byl návod, kterak počínati si při luštění druhu třetího. Oppert hned s počátku zjistil, že písmo babylonské bylo slabičné rovněž jako písmo médské, a že vlastní jména osobní jsou i tu označena svislým klínem. Nesčíslné množství značek znesnadňovalo však s počátku pokusy rozlušťovací. Zatím učiněny byly neobyčejné a neočekávané objevy v Ninive. Jednatel společnosti indické, Angličan Rich, jenž přebýval v Bagdadě, nalezl již r. 1811 a v letech následujících na cestách svých poříčím eufratským a tigridským v Hille, Kujundžiku a v Mossulu střepy nádob a zlomky cihel, na nichž zpozoroval neznámé písmeny podoby klínové. Několik těchto střepů zaslal britskému museu v Londýně. Tajemník asijské společnosti v Paříži, Julius Mohl, prohlížel si za pobytu svého v Londýně s živým zájmem záhadné ty starožitnosti a s prozíravostí pravého učence tušil, že by bylo možno učiniti nadmíru důležité objevy historické na místech, kde starožitnosti ty byly nalezeny. Byl všechen zaujat touto myšlenkou, když na počátku 1842 vláda francouzská vyslala do Mossulu Bottu jakožto vyslaneckého jednatele. Dříve než nový jednatel Paříž opustil, zasvětil jej Mohl do myšlenek, které v něm vzbudily nálezy Richovy, a přiměl jej k tomu, aby kopati dal v okolí budoucího svého sídla, a naplnil jej svým nadšením a svými nadějemi. Nedlouho potom objevil Botta zříceniny Ninive a Chorsabadu. Nedal sice kopati dosti hluboko naproti Mossulu, v Kujundžiku, bývalém to královském městě Ninive, tak že nálezy tam učiněnými obohatili se později Angličané, avšak na několika místech severněji položených byly jeho výkopy korunovány šťastným výsledkem. Roku 1845 dal Botta po řece Tigridu na lodích odvézti a dále po moři do Francie dopraviti první velké skulptury assyrské, sám pak přivezl 1846 část bohaté kořisti, kterou nasbíral, jež nyní uložena jest v assyrském museu louvreském. Švéd Löwenstern domníval se, že písmo assyrské je totéž jako babylonské písmo Achaemenidovců, i pokusil se 1845 o rozbor vlastních jmen třetího sloupce babylonských nápisů trojjazyčných, a pak i o četbu vlastních jmen nápisův assyrských. Nezdařilo se mu to sice, poněvadž nápisy, které měl před rukama, byly špatně opsány, nicméně však přispěl nemálo k rozluštění problemu tvrzením, že jazyk, jímž mluvili Chaldejci a Assy-

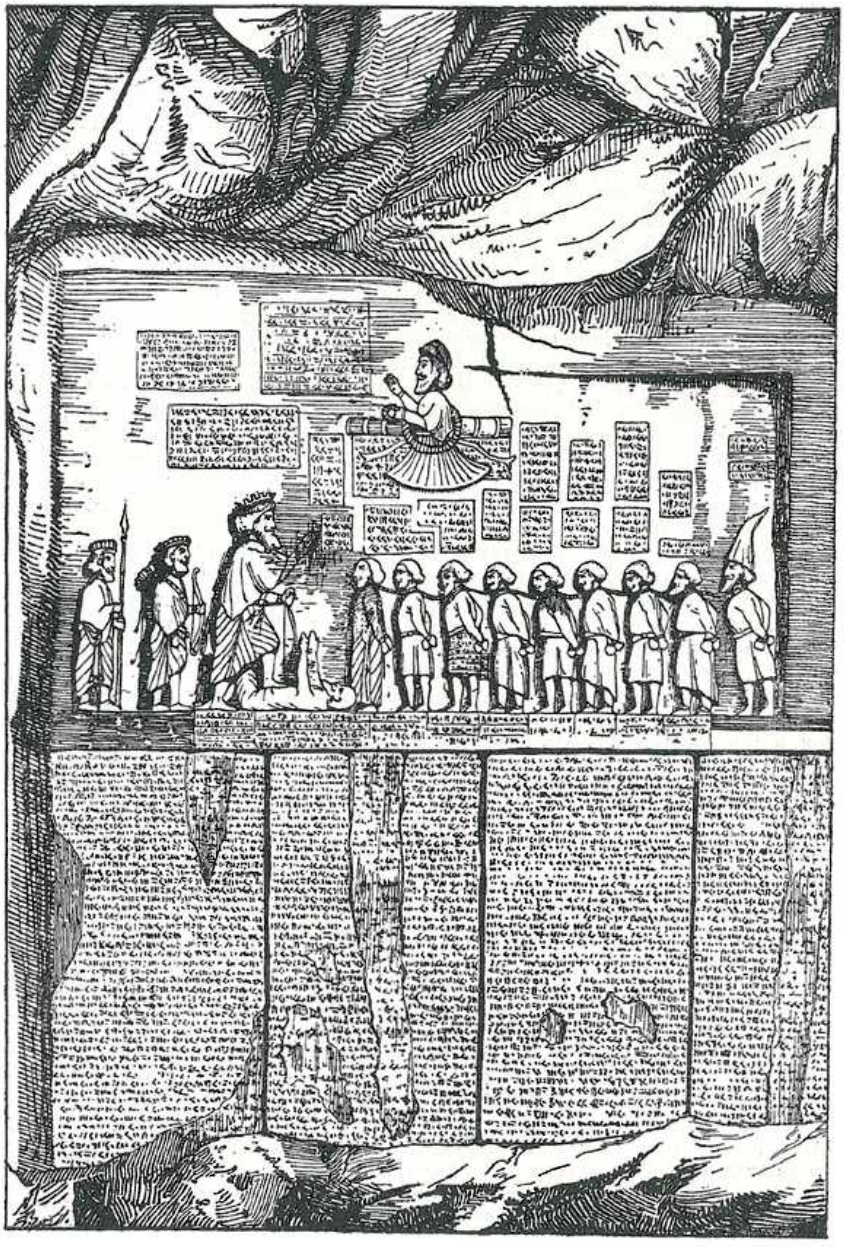

Obr. 241. Basrelief a trojjazyčný nápis Dariův v Behistúnu.

rové, náležel k jazykům semitským. Löwenstern pokusil se 1847 poznovu o rozluštění, avšak bez výsledku: podařilo se mu určiti s jistotou toliko dvě značky. Pokusy, které činil o něco později Saulcy v Paříži, nebyly šťastnější. Touže dobou však podařilo se jinému učenci francouzskému, Longpérierovi, přečísti na památnících chorsabadských jméno krále Sargona a určiti smysl skupin klínopisných často se opakujících, „král mocný, veliký", aniž by však dovedl skupiny ty čísti a udati jejich výslovnost. Botta poskytl novou látku k badání, uveřejniv 1849 nápisy, které nalezl v Chorsabadě, avšak výsledky studia nápisů těch badatele zprvu odstrašovaly, nedávajíce jim valné naděje, že by kdy problem rozluštěn býti mohl. Bylo napočítáno v publikaci Bottově neméně než 642 různých značek. Nicméně vedla publikace jeho k objasnění některých důležitých věcí. Písmo z takového množství značek složené nemohlo býti abecedním. Bylo pozorováno, že některé nápisy obsahovaly tytéž značky, a že některé z těchto značek se různily ve slovech, která zdála se odpovídati sobě navzájem v různých opisech téhož textu, a že se dokonce různily i ve jménech vlastních; z toho vyplývalo, že jeden a týž zvuk mohl býti naznačen několika různými znameními. Bylo dále pozorováno, že v nápisech chorsabadských, i ve třetím sloupci trojjazyčných nápisů behistúnských a persepolských připojeny jsou ke vlastním jménům a i k jiným ještě slovům stejné skupiny značek, z čehož se soudilo, že jsou to koncovky grammatické, a zároveň bylo tím potvrzeno mínění, že nejen písmo, nýbrž i jazyk Assyrův a Babyloňanů jsou totožny. Srovnáním textu perského s babylonským vyšlo konečně na jevo, že v textu babylonském nezřídka jedinou značkou vyjadřuje se celé slovo textu perského. Užívali tudíž Babyloňané beze vší pochyby značek, které samy o sobě, jako naše číslice, vyjadřovaly nějaký pojem, a byly tudíž ideografickými nebo pojmopisnými. Značky ty byly nazvány pojmopisy (ideogrammy) nebo jednopisy (monogrammy). Botta dovedl sice rozeznati pojmopisy, které naznačovaly pojmy: „král, země, národ" atd., nepodařilo se mu však vypátrati jejich výslovnost. On rozeznal i příznak množného čísla jmen podstatných a několik jiných koncovek mluvnických pomocí důmyslných pozorování a bedlivého srovnávání textu babylonského a textu perského v nápisech Achaemenidovců. Než všeliké námahy a veškeren důvtip Bottův rozbíjely se o překážku, kterou mu kladla četba. Po tolika studiích a pracích neznal výslovnosti ani jediného slova, ani jediné písmeny. Saulcy pokusil se přepsati latinkou babylonský text z Persepole a pokusil se spolu i o překlad. Přijal 120 značek, z nichž některé po jeho mínění byly pojmopisy; ostatní pak pokládal za různé značky pěti samohlásek a šestnácti souhlásek. De Saulcy brał se cestou pochybenou, nicméně však jeho pochybení přispělo k nalezení cesty pravé. Hincks v Dublině dovodil studiem vlastních jmen, že různé značky, o nichž se Saulcy domníval, že vyjadřují jednu a touž hlásku, vyjadřují vlastně spojení jedné a téže souhlásky s různými samohláskami; tak na př. šestero značek, které Saulcy pokládal vesměs za pouhou souhlásku *r*, dlužno v pravdě čísti *ra, ri, ru, ar, ir, ur*. Tímto objevem prokázal Hincks velikou službu rozlušťovatelům písma klínového; stanovil na jisto jeho ráz slabičný. Později zjistil ještě, že slabiky, které se počínají a končí souhláskou, možno bylo v assyrštině psáti dvěma značkami slabičnými: první z nich končila a druhá počínala touž samohláskou, na př. *ram* mohlo se psáti také *ra-am; bir bi-ir*. Roku 1851 plukovník Jindřich Rawlinson, jenž dlel v Asii, zaslal londýnskému časopisu „Journal of the Royal Asiatic Society" babylonský text trojjazyčného nápisu behistúnského, jehož studiem se zabýval od r. 1835. Behistún nebo Bisutún, bývalá Bagistana, jest holý a příkrý vrch, jenž se zvedá téměř kolmo do výše více než 400 metrů v Kurdistanu na hranicích staré Medie nedaleko města Kermánšáhu. Skála behistúnská stala se jeho přičiněním pro assyriologii tím, čím byl kámen rosettský pro egyptologii. Délka trojího textu behistúnského (viz obr. 241), jakož i množství vlastních jmen v něm obsažených učinily možným, aby doplněny byly studie, jež krátkost nápisů persepolských činila nesnadnými. Rawlinson podávaje správný a co možná úplný text nápisu babylonského, připojil k němu zároveň také transskripci a překlad. Pomocí 90 vlastních jmen, známých již ze staroperštiny, určil platnost 246 značek assyrských. Výsledkem jeho práce bylo mimo některé věci již dříve zjištěné, že mnohé značky assyrské byly polyfonní, mnohozvučné, to jest vyslovovaly se různě v rozličných slovech. Písmo klínové bylo prvotně hieroglyfickým, jako písmo egyptské, zobrazujíc a představujíc různé předměty. Tak byla ryba s počátku kreslena, jakož spatřuje se na některých starých nápisech ; později obraz se zjednodušil, aby bylo možno psáti rychleji, podobně jako v „hieratickém" písmu egyptském, a z hieroglyfu zbyla vodorovná čára, znázorňující hlavu a ocas, protatá čarami příčnými, značícími tělo rybí, 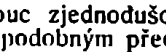 ; konečně, stále jsouc zjednodušováno, stalo se vyobrazení zcela nepodobným předmětu, jejž původně zobrazovalo, a změnilo se ve tři svislé klíny protaté klínem vodorovným, 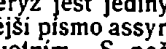 , a i to se ještě zjednodušilo v nejpozdějším písmu assyrském. Klín nebo hřeb, kterýž jest jediným tvůrčím živlem, z něhož nejpozdější písmo assyrské se skládá, nebylo živlem jeho prvotním. S počátku byl předmět kreslen. Tvar klínový nebo hřebový, jak jej také nazývají (poněvadž se podobá klínu nebo hřebu), způsoben byl látkou, na níž bylo psáno: hlínou a kamenem. V Babyloně nalezeno bylo starožitné rydlo, jehož hrot má podobu trojhranu. Rovněž i v rozvalinách ninivských nalezeny byly četné vzory podobných trojhranných rydel. Každý tah tímto rydlem ve hlíně způsobuje čáru klínovitou. Písmo, jehož užívali Babyloňané a Assyrové, nebylo vynalezeno od nich, aniž od nějakého kmene semitského. Pocházelo od národa, který mluvil řečí naprosto rozdílnou, náležející k jazykové skupině turanské. Tuto řeč nazývají jedni akkadskou, jiní správněji sumerskou (v. čl. Akkad str. 209). Objev původu značek klínových vysvětlil značnou část anomalií písma assyrského. Značný počet tabulek z bibliotheky Assurbanipalovy jest dvojjazyčný. Písmo je totožné, avšak jedna z obou řečí jest assyrská, druhá sumerská. Učenec, jenž čte tento dvojitý text, pozoruje, zná-li poněkud jazyk sumerský, že značky sumerské mají určitý význam v této řeči, kdežto v assyrštině ho nemají. Tak značka skládající se ze dvou klínů vodorovných, za nimiž stojí klín svislý, , značí pojmopisně (ideograficky) Boha v assyrštině a čte se Ilu, foneticky však značí slabiku *an*. V sumerštině vyslovuje se značka tato *an* a značí také Boha, avšak tento význam je tu zcela přirozený, poněvadž sumerské jméno nebe, kteréž bylo symbolem Boha, jest Anna. Sumerové nedovedli analysovati zvuky tak dobře jako Egypťané, neponechali tedy toliko prvé písmě z názvu nějakého předmětu, na př. *l* ze slova lev, nýbrž podrželi celou prvou slabiku, jako *an* z anna. Assyrové přijali písmo, jež vynalezli lidé jiného plemene, úplně,

s jeho hodnotami ideografickými a slabičnými, ačkoliv tyto slabičné hodnoty neměly v jejich řeči žádného smyslu. Kterak povstaly polyfony, ona zvláštní komplikace písma assyrského, patrno na tomto příkladě: ideogram představující dům, , vyslovuje se v sumerštině mal, poněvadž dům se v této řeči nazývá mal. Poněvadž však v assyrštině dům se nazývá bît, dali Babyloňané uvedenému ideogramu platnost slabiky mal, kterouž přejali od Sumerův, a zároveň i platnost slova bît, kteréž měli ve své vlastní řeči. Výše uvedené znamení, které povstalo z hieroglyfu ryby, vyslovovalo se z podobných příčin cha a nûn, poněvadž cha jest jméno ryby v sumerštině a nûn jméno ryby v assyrštině. — Jazykozpytné bádání o jazyku assyrském spadá s počátku v jedno s vyličenými pracemi rozlušťovacími (zvláště jsou to práce, jež podali Saulcy a Rawlinson). První, jenž vypracoval soustavu zájmena a slovesa a tím stanovil prvopočátky grammatiky, byl *Hincks* (1854 až 1856), on již srovnával grammatické tvary assyrské s příslušnými tvary hebrejskými, syrskými, arabskými a aethiopskými. Úplnější základy ke grammatice assyrské položil *Jules Oppert* (1860). Dále pracovali v tom oboru *Ed. Schrader*, *J. Ménant* („Manuel de la langue assyrienne" 1880), *Paul Haupt*, *J. Barth*; *Friedrich Delitzsch* vydal r. 1889 velice instruktivní a praktickou grammatiku assyrskou, která r. 1906 vydána ve druhém vydání („Assyrische Grammatik mit Übungsstücken und kurzer Literatur-Übersicht"). — V oboru lexikografie pracovali: *Edwin Norris* (Assyrian Dictionary, Lond. 1868—1872, 3 sv.), *Fr. Lenormant* („Études sur quelques parties des syllabaires cunéiformes", Pař. 1876), *Stanisl. Guyard* (Notes de lexicographie assyrienne, Pař. 1883), *Friedr. Delitzsch* (Assyrisches Handwörterbuch, Lipsko 1896), *W. Muss-Arnolt* (A concise Dictionary of the Assyrian Language, Berl. 1894—1905, 2 sv.) — Přehled novějších objevných prací. Angličan Austen Henry Layard podnikl v letech 1845—1847 znamenité práce výzkumné v Nimrudu a Kujundžiku, v letech 1849—1851 kopal v Novém Nimrudu, odhalil ostatní část paláce v Kujundžiku, učinil také v Qalat-Šerkatu a jinde důležité nálezy, mezi jiným nalezl dlouhý nápis Tiglatpilesara I. a především v Kujundžiku bibliotheku Assurbanipalovu. Nálezy, které nashromáždil, tvoří základ assyrské sbírky Britského musea, nejbohatší až dosud v Evropě. Anglický geolog Loftus dokončil v letech 1853 až 1854 vykopání paláce Assurbanipalova, odkrytého Layardem. Nalezl nové tabulky klinopisné u velikém počtu. Roku 1851 vyzvala francouzská vláda Viktora Placea, francouzského konsula v Mossulu, aby pokračoval ve výkopech v Chorsabadě, již od osmi let zastavených. Place dal se horlivě do práce a průběhem čtyř let, r. 1855, dokončil odkrytí paláce Sargonova. Touže dobou vypravena byla jiná ještě expedice francouzská, jejímž úkolem bylo prozkoumati Babylon, skládající se z Fulgence Fresnela, bývalého konsula francouzského v Bassoře, Felixe Thomasa, architekta a Julia Opperta, professora assyrštiny v kolleji francouzské. Oppert popsal cestu a historii výkopů ve svém díle „Expédition scientifique en Mésopotamie". Výkopy tyto nebyly tak bohaty na výsledky, jako výkopy v Ninive, poněvadž zříceniny babylonské byly často prohledávány a pozbyly již dávno svých pokladův. Hlavním a nejdůležitějším z učiněných nálezů jest objevení tabulek nebo hliněných knih, učiněné nejprve Layardem a později Loftusem v Ninive. Při bedlivém jich studiu pomocí pokroků již učiněných v četbě assyrštiny učenci poznali, že tabulky ty podávají jim neocenitelné pomůcky, totiž syllabáře,

Obr. 242. Hliněná tabulka z bibliotheky Assurbanipalovy.

grammatiky, slovníky, rukověti, jichž užívali Assyrové sami, aby se naučili čísti své písmo a vysvětlovati jeho nesnadnosti. Babylonie a Assyrie měly četné a dobře opatřené bibliotheky v Larse, biblickém Ellassaru, Babylonu, Borsippě, Kuthě, Uru, Érechu, Nippuru, Aššuru (Qalat Šerkat), Kalachu (Nimrudu), Ninive. Knihy klinopisné, známe až dosud assyriologům, pocházejí většinou z Kujundžiku, dřívějšího to královského města Ninive, kdež byly nalezeny v paláci Sennacheribově a zvláště v paláci Assurbanipalově. Kromě tabulek sebraných 1850 Layardem a 1853—1854 Loftusem, byly nové ještě nalezeny r. 1873, 1874 a 1875 na třech po sobě následujících cestách od George Smitha. Tyto starobylé památky náležejí dnes k nejcennějším pokladům Britského musea londýnského. Knihy klinopisné skládají se z cihel nebo tabulek, desek a čtverců z pálené hlíny, které na obou stranách jsou popsány kursivním písmem klínovým velmi jemným a spořým, které bylo do hlíny vryto, dříve než byla vypálena. Když byly tabulky popsány, byly vypáleny, aby se staly pevnými a trvalými. Každá tabulka byla očíslována a tvořila list knihy, jejíž celek utvořen byl spojením řady stejných tabulek. Některé knihy skládaly se z více než 100 tabulek. (Viz na obr. 242. tabulku dvojjazyčnou z bibliotheky Assurbanipalovy.) Královská bibliotheka ninivská měla dle přibližného odhadu, učiněného na základě nalezených zlomků, kolem deseti tisíc tabulek klinopisných, bezmála úplný poklad literatury oné doby. Pohříchu nebyla nalezena bibliotheka Assurbanipalova neporušena. Při ztroskotání

Ninive a při velikém požáru paláce pukaly tabulky žárem mocného ohně a byly rozbity tíhou trosek. Od té doby pak škodné vlivy počasí, vlhkost dešťů, loupežívost Arabů, kteří nejednou prohrabávali se v těchto troskách, hledajíce zlato nebo stavivo, vše to přispělo k tomu, aby dílo zkázy bylo zmnoženo; drahocenný poklad dostal se do rukou badatelů toliko kusé, důležité tabulky byly rozptýleny po všech koutech Evropy. Dle odhadu Birchova učiněného r. 1872 obnáší počet zlomků chovaných v Londýně více než dvacet tisíc. Tento počet od té doby značně vzrostl. George Smith jal se pořádati tento chaos, a jeho nástupce, Chad Boscawen, pokračoval usilovně v této práci. Podařilo se mu znenáhla rekonstruovati svazky Assurbanipalovy, avšak mnoho ještě schází k dokončení této veliké práce. George Smith koupil krátce před svou smrtí od jakéhosi kupce v Bagdadu pro Britské museum kolem dvou tisíc pětí set smluv soukromých, vložených do velikých hliněných nádob; byly r. 1876 nalezeny v jednom z tellů (ssutinných pahrbků) v místech starého Babylona. Tyto smlouvy, jež zaujímají období více než dvou set let, jsou velmi cenné pro stanovení chronologie králů babylonských, a podávají nám některé zajímavé podrobnosti o obchodu a poměrech kulturních. Na počátku dubna 1882 bylo Britské museum opětně obohaceno více než pětí tisíci tabulek. Nalezl je Hormuzd Rassam v Abu-Habbě, staré to Sippaře (Sefarvájm). Obsahují většinou rovněž smlouvy. Francouz de Sarzec, konsul v Bassoře, učinil od r. 1877 mnoho důležitých objevů v Tell-Lohu, kdež nalezl trosky chrámů, paláců, soch a hojně hliněných tabulek. — Universita pennsylvanská ve Filadelfii vyslala počínajíc rokem 1887 čtyři výpravy, jež vedli Peters, Hayne a Hilprecht; výsledkem byly důležité výkopy v Nippuru. — V Německu založena roku 1898 „Deutsche Orient-Gesellschaft", jejíž podporou podniknuta 1899 výzkumná cesta do Mesopotamie; Robert Koldewey a V. Andrae konali výzkumy v Qal'át Šerkatu, někdejším to městě Assuru. Srvn. *Vigouroux-Podlaha*, Bible a nejn. obj. I, 20 n., *Kaulen*, Assyrien u. Babylonien nach den neuesten Entdeckungen[5] (1895), *Zaborski*, Źródla historyczne Wschodu odnośnie do Pisma św. (1888). — Literatura assyrská. Z dochovaných písemných památek vysvítá, že literatura assyrská byla úplně závislá na literatuře babylonské (v. t.). Texty v Assyrii nalezené jsou většinou pouhé opisy textů babyl., jimiž králové assyrští, hlavně Asurbanipal (668—628 př. Kr.) obohatili knihovny své. Mimo tyto spisy dochovala se některá vlastní díla Assyrů, jež však babylonským se nevyrovnají. Válečnictví u Assyrů zaujímalo první místo, pročež i nápisy assyrské veskrze téměř vztahují se k podnikům válečným. Umění Assyrů bylo na vysokém stupni, zvláště stavitelství a skulptura; v oborech těchto vynikli Assyrové nad Babyloňany, mající k tomu na snadě příhodnější materiál v blízkých horách. — Dějiny Assyrie. Nejdůležitějšími prameny assyrských dějin jsou klínové nápisy, v nichž assyrští králové zanechali zprávy o činech svých; v nápisech klínových zachovaly se také synchronistické dějiny králů assyrských a babylonských, zahrnující léta 1400—1050 a 900—800 př. Kr., kronika babylonská zahrnující léta 744—668 př. Kr., a seznam eponymů assyrských z let 893—650 před Kristem, týž seznam s přehledem nejdůležitějších událostí z let 860—704 př. Kr., jakož i jiné dokumenty veřejné i soukromé. Také Písmo sv. St. Z., hlavně knihy král. a knihy prorocké, objasňují dějiny Assyrie. Naproti tomu zprávy Ktesiovy, Diodorovy a jiných spisovatelů starověkých promíseny jsou mnohými bajkami a nemají valné historické ceny; důležitým jest Ptolomaeův seznam králů babylonských (od r. 747 př. Kr.). — O počátcích říše assyrské jest známo pouze, že Assyrové pocházejí z Babylonie a že založili zprvu město Assur, později Ninive (Gen. 10^{11}); neznámo však, kdy se to stalo. První králové, o nichž zmínka se zachovala, označeni jsou titulem patesi, t. j. knížata kněžská; byli nepochybně podrobeni nadvládě babylonské; nástupcové jejich, když jho babylonské svrhli (před 1500 př. Kr.), zovou se také králi assyrskými. Počínajíc stoletím XV. př. Kr. máme již zprávy určitější. Asi do 1400 př. Kr. králové assyrští zůstávali v mezích Assyrie v nejužším smyslu, potom však znenáhla šířili moc svou po sousedních zemích. Nejdříve podrobili sobě značnou část Babylonie, potom i severní Mesopotamii a část Armenie, tak že Rammannirár I. a Salmanassar I. (kolem 1300 př. Kr.) nazývali se „králi národů" (šar kiššati). Syn a nástupce Salmanassarův Tuklat-Adar (Tukulti-Ninip, Tuklat-Nindar) dobyl samého města Babylona a místodržícími svými po sedm let celou Babylonii spravoval, ale po jeho násilné smrti Babyloňané svrhli jho assyrské. Veliké moci dosáhl Theglath-Falasar (Tiglat-Pilesar) I. (kol. 1100 před Kristem), jenž sobě opět podmanil severní Babylonii a honosí se, že vládne od „velikého moře západního až k moři země Nairi" (t. j. od moře středozemního až k jezeru vanskému; srvn. *Vigouroux-Podlaha* III, 442). Potom následoval zase úpadek říše, až teprve Asurnasirpal III. (885—860 př. Kr.) podrobil sobě Mesopotamii, severní Syrii, vstoupil na Libanon a pronikl až k moři středozemnímu, k poplatku donutiv přímořská města foenická. Syn a nástupce jeho Salmanassar II. (860 až 825) zajistil sobě a rozšířil výboje otcovy, porazil Achaba, Benhadada Syrského (854), syna Achabova Jorama (849 a 846), Hazaela Damašského, a k poplatku donutil krále israelského Jehu (842). Nástupcové jeho Samši-Rammán II. (825—812) a Rammánnirár III. (812—783) bojovali s úspěchem s Babyloňany, Médy a Armeny; ale za Salmanassara III. (783—773), Aššurdána III. (772 až 775), Aššurnirára II. (755—745) armenští králové zmocnili se mnohých částí říše assyrské. Po smrti Aššurnirára II. zmocnil se vlády usurpátor Ful neboli Tiglat-Pilesar III. (745—727, srvn. *Vigouroux-Podlaha*, III, 503 nn.) a podrobil si Babylonii, Mesopotamii, velikou část Syrie a několik měst království israelského (4 Král. 15^{29}); poplatek mu odváděli králové Israelští Manahem (4 Král. 15^{19}) r. 738, Facee (t. 15^{29}) r. 733, Osee r. 732, král judský Achaz (t. 16^{7} n.) r. 734 a 732, rovněž i arabská královna Samsi. Aby sobě podmaněné země zajistil, odvedl z nich část obyvatelstva do Assyrie. — Nástupce Tiglat-Pilesarův Salmanassar IV. (726—722) vytrhl proti králi israelskému Oseovi, zajal jej a oblehl město Samaři. Salmanassar zemřel nepochybně ještě před dobytím tohoto města, jehož pád (722) připisuje si již ke slávě syn a nástupce jeho Sargon (722—705), jenž obyvatele říše israelské odvedl do Assyrie. Sargon bojoval vítězně také v Syrii, s Egyptem, s Araby (715), Armeny, Mannskými, Elamity a Babyloňany, jichž krále Merodacha-Baladana II. porazil a sesadil 709. Po vítězných bojích zbudoval si Sargon u Ninive nové nádherné sídlo Dur Šarrukín (nynější Chorsabad), ale za nedlouho (r. 705) byl zavražděn. Synu jeho Sennacheribovi (Sanherib, 704—681) bylo bojovati s Babyloňany, kdež Merodach-Baladan III. vlády se zmocnil a proti utiskovatelům *a*-ským pomoci u sousedů vyhledával, také u judského krále Ezechiáše (4 Král. 20^{12-19}, Is. 39), ale Sargon zvítězil nad ním 703. Roku 701 Sennacherib podnikl výpravu do Syrie a Palestiny a opanoval Judsko (4 Král. 18^{13}). Král Ezechiáš vypravil sice poselství ke králi do Lakíše (Lachis) a zaplatil veliký po-

platek; nicméně však Sennacherib Jerusalem oblehl, ale ztrativ ranou Boží 185.000 bojovníků, nucen byl od obléhání upustiti (4 Král. $18^{17-19\cdot 30}$, 2 Par. 32^{1-22}, Is. 36^{2-37}). Babyloňané neustávali nadvládě *a*-ské se vzpírati, až posléze Sennacherib 688 Babylona dobyl a jej vyvrátil. Sennacherib zavražděn byl 681, načež následoval syn jeho Assarhaddon (680—668), jenž obnovil Babylon, odrazil 678 nebezpečný nájezd kočovného kmene Kimmeriů a podmanil si Sidonské, Tyrské i Araby, a posléze 673—670 opanoval i Egypt, poraziv faraona Tirhaka. Nepochybně za výpravy proti Egyptu byl král judský Manasses zajat a odveden do Babylonie (2 Par. 33^{11}), kdež Assarhaddon sídlo své míval. Assarhaddon později Manassesa propustil a na trůn zase dosadil (2 Par. 33^{13}). Dle zprávy Esdr. 4^{2} uvedl Assarhaddon do Samařska obyvatelstvo ze zemí východních. Assarhaddon zemřel na třetí výpravě do Egypta 668. Za syna a nástupce jeho Assurbanipala (nepochybně totožný s Asenafarem Esdr. 4^{10}) 668—626 vedeny vítězné boje s Egyptem 668 a 663 a pokořeni Babyloňané (jichž vzpouru vedl bratr jeho Šamaššumukin, jenž byl králem babylonským na Assyrii závislým) a Elamští, ale vpády Kimmerských, spojených s Mannskými a Médy, oslabovaly říši *a*-skou. Assurbanipal sám nezúčastňoval se válečných výprav do dalekých zemí a zabýval se raději zvelebováním kultu božstev assyrských i babylonských, jakož i pěstováním literatury; on obohatil knihovnu svou hojnými přepisy plodů literatury sumirské a babylonské, jakož i četnými důležitými dokumenty historickými; knihovna jeho dochovavší se v ssutinách jeho paláce tvoří neocenitelný zdroj studií assyriologických. Po Assurbanipalovi následoval Ašur-itil-iláni (Ašuritilili), jenž panoval asi 4 léta, načež zmocnil se vlády bratr jeho Sinšariškun (Sarakos). Říše assyrská rychle bližila se k svému pádu. Farao Nechao II. zmocnil se Palestiny a Syrie, král babylonský Nabopalassar (625 až 605) spojil se s Médy a dobyl Ninive a z kořene je vyvrátil 606. Tak vzala říše assyrská za své; Assyrie připadla Médům, Mesopotamie Babyloňanům. Srvn. *Hagen*, Lex. bibl. 459—473; *Prášek*, Dějiny starov. nár. východních; *Vigouroux-Podlaha*, Bible a nejn. objevy sv. III. a IV. *P.*

assyriologie, věda zabývající se vědeckým zpracováním nálezův učiněných v Assyrii a Babylonii, a to jak po stránce filologické, tak i po stránce archaeologické a historické. Počátky *a.* jsou práce oněch výše uvedených mužů, kteří zabývali se rozlušťováním písma klínového. 1. Hojné jsou edice textů; z nich uvádíme: *A. H. Layard*, Inscriptions in the cuneiform character from assyrian monuments (Lond. 1851), *H. C. Rawlinson-Edwin Norris-George Smith-Theoph. G. Pinches*, The cuneiform inscriptions of Western Asia (5 sv., Lond. 1861—1884), *J. Oppert* a *J. Ménant*, Les Fastes de Sargon (Pař. 1863), *Franç. Lenormant*, Choix de textes cunéiformes inédits ou incomplétement publiés jusqu'à ce jour (3 sv., Pař. 1873—75), *Pav. Haupt*, Akkadische u. sumerische Keilschrifttexte nach den Originalen im Brittischen Museum kopiert (4 seš., Lipsko 1881, 1882), *Th. G. Pinches*, Texts in the Babylonian Wedge-Writing, autographed from the Original Documents I (Lond. 1882), *Karel Bezold*, Die Achämenideninschriften (Lipsko 1882), *J. N. Strassmaier*, Die altbabylonischen Verträge aus Warka (Berlin 1881—1882), *Pav. Haupt*, Das babyl. Nimrodepos (Lips. 1884), *J. N. Strassmaier* S. J., Die babyl. Inschriften im Museum zu Liverpool (Leiden 1885), *S. A. Smith*, Die Keilschrifttexte Asurbanipals. (Lips. 1887), *J. N. Strassmaier*, Babylonische Texte (Lips. 1887—1889), *Fried. Delitzsch*, Assyrische Lesestücke (Lips. 1885), *Samuel Alden Smith*, Die Keilschrifttexte Assurbanipals (Lips. 1887—1889), *V. Scheil*, Inscription assyrienne archaïque de Šamši-Rammân IV. (Pař. 1889), *Hugo Winckler*, Der Thontafelfund von el Amarna (Berl. 1889—90), *týž*, Die Thontafeln von Tell-el-Amarna (Berl. 1896), *James A. Craig*, Assyrian and Babylonian Religious Texts (Lips. 1895—97, 2 sv.), *E. A. Wallis Budge* a *L. W. King*, Annals of the Kings of Assyria (Lond. 1902), *P. Dhorme*, Choix de textes relig. Assyro-Babyloniennes (Pař. 1908). — 2. Práce mluvnické a lexikografické uvedeny byly již výše na str. 715. — 3. Zpracování textův a systematické práce na jich základě publikovali: *J. Ménant*, Inscriptions de Hammourabi, roi de Babylone (Pař. 1863), *J. Oppert*, Histoire des Empires de Chaldée et d'Assyrie d'après les monuments (Versailles 1865), *George Smith*, History of Assurbanipal (Lond. 1871), *J. Oppert-J. Ménant*, Documents juridiques de l'Assyrie et de la Chaldée (Pař. 1877), *G. Smith-A. H. Sayce*, History of Sennacherib (Lond. 1878), *W. Lotz-Fried. Delitzsch*, Die Inschriften Tiglathpileser's I (Lips. 1880), *J. Halévy*, Documents religieux de l'Assyrie et de la Babylonie (Pař. 1882), *P. Dhorme*, La religion assyro-babylonienne (Pař. 1910). — 4. Periodické publikace věnované *a.* jsou: Transactions of the Society of Biblical Archaeology (Lond. od 1872), Proceedings of the Society of Biblical Archaeology (Lond. od 1879), *Fried. Delitzsch* a *Pavel Haupt*, Assyriologische Bibliothek (Lipsko od 1881), *Karel Bezold* a *Fritz Hommel*, Zeitschrift für Keilschriftforschung und verwandte Gebiete (Lipsko 1884—85), *Karel Bezold*, Zeitschrift für Assyriologie u. verwandte Gebiete (od 1886), *Fried. Delitzsch* a *Pavel Haupt*, Beiträge zur Assyriologie u. vergleichenden semitischen Sprachwissenschaft (od 1890), *Ed. Schrader*, Keilinschriftliche Bibliothek (od 1889).

assyrština viz str. 711.

Asta Andrea dell', ital. malíř, *n.* v Bagnoli u Neapole 1673, *z.* 1721, žák Solimenův, jehož byl epigonem; provedl některé freskové malby hl. ze života Panny Marie v některých kostelích neapolských.

Astafjev Tretjak, ruský zlatník v XVI. stol., vzdělal se pod vlivem umění západního; od něho relikviová skříň sv. Sergěje v Moskvě.

Astaroth 1. Astarthe, Ašera, עַשְׁתָּרוֹת, אֲשֵׁרָה, *LXX* Ἀσταρώθ, plur. fem. jm. עַשְׁתֹּרֶת, bohyně u Semitů vůbec ctěná (babyl. Ištar, foen. 'Aštart, v jižní Arabii 'Attar, v Syrii 'Athar [zkráceno z 'Ahar-'atha, z čehož řecké Ἀτάργατις]); Hebreové neměli výrazu „bohyně", i vyjadřovali pojem tento slovem Aštaroth (Soud. 2^{13}, viz výklad *Sedláčkův* str. 59.); v 3 Král. $11^{5\cdot 33}$ ve *Vulg.* místo *A.* jest „Astarthe". *A.* byla bohyně principu rodícího a lásky pohlavní, jež uctívána byla orgiemi (Herod. I, 199, Lucian, Dea Syria 50), spolu i bohyně planety Venuše. V *SZ* uvádí se zvláště jako bohyně Sidonských (3 Král. $11^{5\cdot 33}$) a Filištinských. Srvn. čl. Ašera. — 2. עַשְׁתָּרוֹת, *LXX* Ἀσταρώθ, město a sidlo Oga, krále básanského (Deut. 1^{4}, Jos. 9^{10}, 12^{4}, 13^{12}), přikázané kmeni Manasse (Jos. 13^{31}), město útočištné a levitské (Jos. 21^{27}, kde nazývá se Bosra, בְּעַשְׁתְּרָה, Βεεσθερά a 1. Par. 6^{71}). Dle Gen. 14^{5} Chodorlahomor porazil Refaimské v Astarothkarnaim (Astarothcarnaim, עַשְׁתָּרֹת קַרְנַיִם, Astaroth obou rohů), v 1 Mach. $5^{26\cdot 43\cdot 44}$ uvádí se Karnaim (Carnaim, Καρναΐν) a na místě paralelním 2 Mach. $12^{21\cdot 26}$ Karnion (Carnion, Καρνίον), město silně opevněné a nesnadno přístupné,

jehož Juda Machabejský dobyl; snad Tell 'Aštara, 18 km. severozáp. od Der'át (Edrai), východně od jezera Genesaretského, anebo Teil el-Aš'arí, 10 km. s.-z. od Der'átu. Někteří rozeznávají dvě města jménem *A.*, pokládajíce el-Aš'arí za ono sídlo Ogovo, a Tell 'Aštara za totožné s Aštaroth-Karnaim (Aštaroth u Karnaimu). Někteří ztotožňují sídlo Ogovo s Bosrou na úpatí Džebel Haurán; jiní opět Karnaim Gen. 14[5] a Karnaim (Karnion) machabejské identifikují s místem Krén n. Džrén, Džurén v El-Ledžáh.

Astarothkarnaim v. Astaroth 2.

Astarte v. Astaroth.

Astaté (*Ἀσσατοι*) dle Fotia (Contra Manicheos I, 23) a Petra Sicilského, (Historia manichaeorum XLI) část Pauliciánů (v. t.) armenských; jméno své měli odtud, že pro své bludy nemajíce stálého pobytu, s místa na místo blouditi musili; žáci Pauliciána Sergia v Armenii, usmrtili biskupa neocaesarcjského Tomáše a mnicha Parakondaka, kteří byli proti nim jako vyšetřující soudcové ustanoveni od císaře Michaela I. (811—813) n. Lva V. armenského (813 820), načež prchli na území arabské k melitenskému emirovi Monocherarovi, jenž jim vykázal za obydlí městečko Argaun (Arkas), kdež potají zůstávali věrni svým bludům, přiznávajíce se na oko k mohamedanismu, a neustávali šířiti bludy své na území říše východořímské.

Aste d' Frant. Maria, theatin, *n.* v Neapoli 1654, byl prof. filosofie a theologie v Neapoli a v Římě, od Alexandra VIII. jmenován 1696 biskupem otrantským, *z.* 1709, *sp.* „In Martyrologium Romanum disceptationes literales, topographicae et chronologicae" (Benevent 1716), „De memorabilibus Hydruntinae ecclesiae epitome" (t. 1700). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV[3] (1910), 922.

Asteius sv. v. Astius.

Asten Jos. T. J., rektor v Telči 1860, rektor u sv. Ignáce v Praze 1771, superior semináře jičínského 1772; *z.* v Bohosudově 1782; od něho jest: „Epistola ad clarissimum Stepling S. J." z 3. září 1760 v „Jos. Steplingi litterarum commercium". Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 604.

astér, *ἀστήρ*, ašteriscus, *ἀστερίσκος*, rus. zvězdica, v církvi východní liturgické náčiní, skládající se ze dvou kovových pruhů plochých, prohnutých (polokruhovitě, s-vitě, nebo do pravého úhlu) přes sebe přeložených a v průsečném bodu navzájem spojených šroubem tak, že možno je složit i na

Obr. 243. Astér.

Obr. 244. Astér na disku.

způsob kříže rozložit (viz obr. 243). *A.* klade se na patenu (*δίσκος*, viz obr. 244), aby chránilo „sv. chléb" (agnec, v. t.) před dotekem rozprostřeného nad ním vela (*διασκοκάλυμμα*, rus. pokrov). Srvn. *Goar*, Euchol. 1797, 62, *Kraus*, Real-Enzykl. I, 100, *Sokolov*, Učenie o bogosluženii pravoslavnoj cerkvi 10, *S. Pétrides* v Cabrolově Dictionnaire d'archéol. chrétienne.

Astér v. Asterius.

Asteria (Hesteria) sv. mč. v Bergamu v Italii, umuč. v pronásledování cís. Diokleciana a Maximiana. Mart. Rom. 10. srp.

Astericus v. Astrik.

asteriscus 1. v. astér. — 2. *a*-em, hvězdičkou ·※· označuje Origenes v 5. sloupci svých hexapel (v. t.) počátek textů, které v obecném znění *LXX* scházely a které do tohoto znění vložil z jiných překladů řeckých, aby tak dosáhl úplného souhlasu překladu alexandrijského se zněním hebrejským. Na př. Jos. 6[8] v pátém sloupci jmenovaného díla zní: ·※· *καὶ ἐγένετο ὡς εἶπεν Ἰησοῦς πρὸς τὸν λαὸν ·|· καὶ ἑπτὰ ἱερεῖς ἔχοντες ἑπτὰ σάλπιγγας ἱερὰς κτλ.* Textu, počínajícího slovem *καὶ ἐγένετο* a končícího slovem *λαὸν* nenalezl Origenes v *LXX*, ačkoliv v textu hebrejském začínal verš 8. slovy: . . . ויהו כאמר" יהושוע אל העם. Origenes význam tohoto znaménka, kterého užívali již tehdy alexandrijští grammatikové, vykládá in Matth. XV, 14 (*Migne* XIII, 1293), ad African. 5 (*Migne* XI, 60). Srvn. S. Jeronyma Praef. ad Sunn. et Fret. ep. 106. 7. (*Migne* XXI, 840). — *Field*, Origenis Hexaplorum quae supersunt . . . 1875. [*Hčl.*] — 3. dělítko, jímž každý verš žalmů v breviři a jiných liturg. knihách rozdělen jest ve dvě části; značí oddech při recitaci.

Asterius 1. autor starokřesťanského nápisu nalezeného ve staré maurské Caesarei nedaleko nynějšího Cherchelu v Africe, jenž zní takto: „Aream at (místo ad) sepulcra cultor Verbi contulit | et cellam struxit suis sumptibus | Ecclesiae sanctae hanc reliquit memoriam | Salvete fratres puro corde et simplici | Euelpius vos satos sancto Spiritu Ecclesia fratrum hunc restituit titulum. M. A. I. Severiani C. V. | Ex ing. Asteri." Poslední slova: „Ex ingenio Asteri" ukazují, že Asterius jest původce tohoto nápisu. Originál nápisu toho pochází z první polovice III. století, byl však rozbit rozvášněnými zástupy v čas konfiskování hřbitovů r. 257 nebo nejpozději r. 304 za Diokleciána, načež, jak se zdá, za Konstantina Velikého, když nastal pokoj, byl „sborem bratří" obnoven. Nápis tento má do sebe důležitost nejen dogmatickou (,cultor Verbi'), nýbrž i historicko-právní, jelikož svědčí, že věřící ve II. a III. století (zovou se tu krásným jménem bratři) byli organisováni v dobách pronásledování jako bratrstva pohřební, a na základě tohoto titulu (ne jako křesťané) drželi též své veřejné hřbitovy a kaple tam postavené. (Srvn. *Bilczewski-Tumpach*, Archaeol. křesť. 41 nn.; *Kraus*, Roma Sotter 58. n.) [*Tpch.*] — 2. sv. mč., kněz v Ostia Tiberiana 222, Mart. Rom. 21. října. Srvn. *Acta Ss.*, Octob. IX, 6. n. — 3. sv. mč., senátor římský v Caesareji palest. v pronásledování Valerianově. Mart. R. 3. března. — 4. sv. mč., vznešený Říman, spolu s Fortunatem a j. za Klaudia v Římě 269. Pam. 18. ledna. Srvn. *Acta Ss.* II, 190, *Allard* III, 96, 181, 204. — 5. sv. mč. v Edesse za Numeriana. Mart. Rom. 20. května. — 6. sv. mč. spolu s bratry svými Klaudiem a Neonem jakož i s Donvinou a Theonillou v Aegeji, v Cilicii, nepochybně r. 303. Mart. Rom. 23. srpna. Srvn. *Acta Ss.* IV, 567, *Allard* V, 68 n. — 7. sv. vyzn., biskup v Petře v Arabii, pro víru od Arianů mnoho vytrpěl, od cís. Konstancia vypovězen do Afriky. Mart. Rom. 10. čna. — 8. sv. biskup amasejský (Amasea) v Pontu kol. 400, současník sv. Jana Zlatoústého, *z.* ve vysokém stáří před 431 (410?). Vynikl jako řečník. Ze spisů jeho zachovalo se 14 vzletných homilií a chvalořečí o sv. mučednících, o knížatech apoštolských, o sv. Štěpánu, o sv. Fokovi a sv. Eufemii (v této homilii líčí mistrně obraz znázorňující umučení světice), homilie na ž. 5.—7., životopis sv. Basilia Amasejského. Homilie *A*-ovy jsou u *Migne* PG. XL, 163 až 477. Výtahy z některých jiných homilií *A*-ových jsou u Fotia (*Migne* PG. CIV, 201 až 224). Na všeob. sněmu 787 uváděn jako autorita v otázce ctění obrazů. Pam. 30. října. Srvn. *Acta Ss.*, Oct. XIII, 330, *Hurter*, Nomencl. I[3] (1903), 331. — 9. z Kappadokie, řečený „sofista", zprvu pohanský rhetor, potom křesťan a žák Lukiána z Antiochie, horlivý přívrženec arianismu. Jelikož

v pronásledování Maximianově odpadl, nebyl připuštěn k stavu duchovnímu, nicméně byl velice činným na synodách i jako spisovatel. Svůj spis „Syntagmation" předčítal v kostelích syrských; Marcell Dukyrský byl jeho odpůrcem. *Sp.* výklady k evang., k listu k Řím., k žalm., ale ze spisů těchto zachovaly se pouze výklad ž. IV., jejž řecky a lat. vyd. Montfaucon v Nova coll. P. P. IV, 18 - 50. Srvn. *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 171. — **10. Turcius Rufius Apronianus**, konsul 494, napsal věnování k Seduliově „Carmen paschale". — **11. Urbanus**, kol. 232, autor montanistického spisu, z něhož anonymní antimontanista (Euseb. HE. 5, 16, 7) uvádí výrok „prorokyné" Maximilly.

Astesana n. **Astensis** scil. Summa de casibus conscientiae, název velice oblíbené kasuistické příručky, kterouž kolem 1317 sepsal neznámý minorita z Asti k vybídnutí kard. Theodora Kajet. Orsiniho. Skládá se z osmi knih, jež jednají o přikázáních, o ctnostech a hříších, o smlouvách a závětích, o svátostech, svěceních, censurách a o manželství. Často byla tištěna, na př. v Benátkách 1468, 1478, 1480, Strassburgu 1473, Kolíně 1479, Norimberku 1482, 1528, Lyoně 1519, Římě 1728, 1730. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 611.

Astesanus (Astexanus), neznámý autor příručky „Summa de casibus conscientiae"; viz čl. předch.

Astete Kašpar S. J., *n.* v Salamance 1537, vstoupil do Tovaryšstva 1555, *z.* 1601, *sp.* mimo jiné katechismus ve Španělsku velice oblíbený a často přetiskovaný; srvn. *Backer-Sommervogel* I, 604—608.

Asti, Asten. dioec., biskupství v církv. provincii turinské, zříz. kol. 260 od sv. Evasia; 182.600 katol., 107 far, 300 kněží světských, 12 řeholních, 92 seminaristů, 525 kostelů a kaplí.

Asti z, Jan Křt., rodem z Janova, theolog ze ř. sv. Augustina, zvaný pro svoji učenost „Phoenix theologorum"; byl 1608 gener. svého řádu, 1620 apošt. sakristou a titul. biskupem sagastským; *z.* však téhož roku; *sp.* „Commentaria in libros IV Sententiarum". Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 373.

Astié Jean Fréderic, reform. theolog, *n.* v Néracu (depart. Lot-et-Garonne) 1822, studoval v Ženevě, Halli a Berlíně, stal se 1848 farářem francouzsko-švýcarské obce v New-Yorku, 1856 prof. na theolog. fakultě v Lousanně, *z.* 1894; od 1868 redigoval spolu s Veilleumierem časopis: „Revue de Théologie et de Philosophie"; *sp.* „Esprit d'Alexandre Vinet" (2 sv., 1861), „Les deux théologies nouvelles dans le sein du protestantisme français" (1862). „Explication de l'Evangile selon St Jean" (3 sv., 1862—64), „La théologie allemande contemporaine" (1874), „Mélanges de théologie et philosophie" (1878), „Le Vinet de la légende et celui de l'histoire" (1882).

Astius sv. mč., biskup v Drači (Durazzo), za cís. Trajana ukřižován. Mart. Rom. 7. čce.

Astorga (Astoricen. diocc.), špan. biskupství v církv. prov. valladolidské, zal. ve III. století, 572 obnoveno; 300.115 katol., 1183 kněží, 990 far.

Astorga, baron, Emanuel, Joachim Caesar Rincon d'Astorga, hud. skladatel, *n.* 1680 v Augustě na Sicilii. Pocházel ze španělské rodiny Rincon d'Astorga, která na počátku XVII. stol. ve službách španělských přišla do Augusty. *A.*-ovi, jakožto bohatému mladému šlechtici, dostalo se vychování stavu jeho příslušného. Žil zprvu v rodišti svém, potom v Palermu; vzdělání své hleděl zdokonaliti dalekými cestami. Již od útlého dětství měl neobyčejnou náklonnost k hudbě. Když 1708 v Palermě vypuklo povstání, zřídila španělsko-sicilská vláda k jeho potlačení měšťanskou gardu, mezi jejímiž důstojníky nalézal se také *A.* R. 1709 provozována byla jeho pastorální opera „Dafni" v Janově; představení tomu byl *A.* nepochybně přítomen. Valnou část r. 1712 strávil *A.* ve Vídni; císař Karel VI. jej velice vyznamenával. R. 1713 dlel ve Znojmě na Moravě, v letech 1714—15 byl v Londýně. Vrátiv se do Palerma byl zvolen do senátu toho města; čestný tento úřad zastával v letech 1717—18. Potom usadil se ve Španělsku, kdež, až na krátké návštěvy v Portugalsku, strávil ostatek svého života. V Lissaboně vydal r. 1726 sešit kantát v jazyku špan. a ital.; je to jediná publikace, kterou za svého života vydal. Ve Španělsku obdržel *A.* výnosné postavení ve službě královské; roku 1744 prodal svůj statek na Sicilii. *Z.* ve vysokém věku ve Španělsku. Jeho vrstevníci líčí jej s obdivem jakožto zběhlého ve mnohých vědách a v umění a chválí jej jako zpěváka, pianistu a komponistu. Zanechal veliké množství skladeb, vesměs vokálních s doprovodem; prvé místo mezi nimi zaujímá „Stabat Mater", kteroužto složil před 1707; po prvé, pokud určitě známo, provozována byla v Oxfordě roku 1752 nebo 1753. Většina ostatních skladeb jsou komorní kantáty, které jménu *A.*-ovu v XVIII. století v celé Evropě získaly slávu. — O Astorgovi bylo v biografiích nahromaděno mnoho mylných a fantastických zpráv, jež kriticky na pravou míru uvedl *H. Volkmann* ve spise „Emanuel d'Astorga" (Lipsko 1911); výsledků jeho badání užito v tomto článku. Mylnými ukázala se také tvrzení, že *A.* pocházel z rodu Capece-Rofrano, že nějaký čas v Čechách se zdržoval a v minoritském klášteře u sv. Jakuba v Praze zemřel, jakož i tvrzení, že se zdržoval a zemřel na zámku roudnickém.

Astorini Petr Eliáš O. Carm., *n.* 1651 v Albidoně v Calabrii, muž učený, studiem novější filosofie znechutil sobě scholastiku; octl se v podezření nepravověrnosti, ano i magie. Prchl do Švýcarska, potom odešel do Německa a do Nizozemska, kdež v Groninkách vyučoval mathematice a tamtéž 1686 povýšen na doktora lékařství. Seznav však nesvornost theologů protestantských, vrátil se do Říma 1689, i byl laskavě ode svých přijat, načež působil jako kazatel a na osvědčení svého obrácení *sp.* „Prodromus apologeticus de potestate s. Sedis apostolicae" (Siena 1691, Neapol 1701) a „De vera ecclesia Jesu Christi contra Lutheranos et Calvinos" (Neapol 1700). Později stal se prof. mathematiky a filosofie v Sieně; místa toho však brzy se vzdal; *z.* v Cosenze 1703. Mimo zmíněné spisy theol. vydal: „Elementa Euclidis ad usum novae Academiae nobilium Senensium nova methodo et compendiarie demonstrata" (Siena 1691, Neapol 1701), „Apolonii Pergaei conica, integritati suae, ordini, atque nitori pristino restituta" (Neap. 1702). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 691.

astrachánská (astrachánská a enotaevská) eparchie (Astrachanskaja i enotavskaja eparchia) v jihovýchodním Rusku, zal. 1602; rozloha její shoduje se s hranicemi gubernie astrachánské; dle sčítání z roku 1897 1,003.542 obyv., z nichž usedlých v 5 městech 134.531, na venkově 262.003 polokočovných a kočovných (ve stepi kirgizské a kalmycké) 507.008. Osedlé obyvatelstvo jest většinou pravoslavné (řím.-katol. jest pouze asi 1300); za to kočovné kmeny jsou většinou mohamedánské a buddhistické. V čele stojí biskup, jenž užívá titulu „biskupa astrachánského a enotaevského"; povýšením dosahují biskupové zdejší titulu arcibiskupského; v eparchii bylo 6 kostelů hlavních, 9 klášterních, 170 farních, 3 missionářské, jiných svatyň 63; celkem 251, z nichž bylo 162 dřevěných. Počet duchovenstva: 16 protojerejů, 257 kněží, 128 jáhnů, 224 psalomščiků. Kláštery mužské jsou dva, ženský jeden. Officiálním orgánem eparchie jest časopis:

„Astrachanskija eparchialnyja vědomosti", vycházející od r. 1875.

astrální duchové (řec. τὸ ἄστρον = souhvězdí), hvězdoví duchové, astrálové, jsou prý bytosti beztělné, jež obývají hvězdy a na ně, jakož i na osudy lidí, s nimiž vstupují ve styk, mohou míti vliv. S názorem tímto, jehož základ sluší hledati v učení buddhistickém o stěhování duší a ve fetišismu (viz. t. č.), shledáváme se u starých ctitelů hvězd a astrologů náboženství východních, pak u Řeků a Židů. Učení toto měli gnostikové a manicheovci, kteří též tvrdili, že Kristus Pán, vstoupiv na nebesa, přebývá nyní na slunci neb na měsíci. Daemonologie středověká vidí v astrálech padlé anděly, duše zesnulých dobré i zlé neb i jiné duchy, kteří z ohně povstávají, mezi nebem, zemí a peklem bydlí, a na lidi působí. Ve století XV. a násl., kdy vzmáhal se chorobný stav pověry v hádání, kouzla a čáry, zaujímali tito duchové, jako Paracelsus, první místo mezi zlými duchy. Astrálními duchy zabývají se dnes theosofové, okkultisté, spiritisté. Dle nich astrálové jsou duše zesnulých, které opustily tělo své na zemi a zde se buď dále zdokonalují aneb čekají, by se opět vtělily k dalšímu svému zdokonalení. Důvody, jež je vedou ke styku s lidmi na zemi, jsou různé, jako dřívější návyky a náklonnosti, snaha napraviti své činy, pomsta, touha po zábavě, láska i nenávist k lidstvu, úmysl, lidi poučiti a k dobrému nabádati aneb je svésti. Dokonalejší a vznešenější duchové se zřídka zjevují a působí obyčejně skrze astrály nižší. Život astrálů jest podobný životu pozemčanů se všemi slastmi a strastmi. Působení jejich dle povahy jich samých jest rozličné; u mnohých lidí končí zklamáním, ztrátou víry a jinými těžkými nehodami. — Literat. viz při čl. o theosofii, okkultismu a spiritismu. (Srvn. *Kudrnovský*, Spiritismus, Praha 1908; *Novotný*, Spiritismus zdokonalením křesťanství? Hradec Král. 1909, též v *ČKD.* 1906 až 1908.) *Kvský.*

astrální tělo, hvězdové tělo (řec. τὸ ἄστρον = souhvězdí), také perispirit (řec. περι = kolem, lat. spiritus = duch) zvané, jest jemná látka, jež spojuje ducha s tělem. Dle učení spiritist. člověk totiž sestává ze tří částí: 1. z duše či lépe ducha, bytosti myslící, 2. z těla, které slouží duši za obal, oděv, jejž duše po čase na zemi straveném opouští, 3. z látky polohmotné, perispiritu, etherického druhého těla, jenž duši s tělem spojuje. Nevíme, v čem perispirit záleží; můžeme si jej představiti jako hmotu elektrickou, nervové fluidum, pružnou, jemnou, duchu podobnou látku, která může proniknouti všechny hmoty, jako paprsek sluneční proniká předměty. Duše spojuje se perispiritem s tělem, působí na ně; po smrti zůstává perispirit při duši a umožňuje zesnulému, by zde na zemi se zjevil a vůbec působiti mohl. Pokud žije duše v těle, tu perispirit jest vázán více méně na tělo; u jistých však osob se vyzařuje, a tu duch zesnulý ho používá, slučuje svůj perispirit s ním a tak působí skrze něj na zemi. Tato schopnost vyzařovací jest vlastní mediumita, t. j. mediánská schopnost býti prostředníkem mezi žijícími na zemi a zesnulými. V tomto tvrzení jsou názory různé od učení křesť.: a) pojímání duše co ducha, jenž jest na čas v těle (Plato, Origenes); b) trichotomie, člověk sestává ze tří částí (Plato, Gnostikové, Manicheovci, Apollinar, Averroës, Occam, Günther); c) spojení ducha s tělem. Učení toto shledáváme, ve spiritismu, okkultismu, theosofii. Liter. viz při těchto článcích. (Srvn. *Kudrnovský*, Spiritismus, Praha 1908; *Novotný*, Spiritismus zdokonalením křesťanství? Hradec Králové 1909; též v *ČKD.* 1906—1908.) *Kvský.*

Astrik, Astericus, Astricus v. Radla.

astrolatrie, božská úcta hvězdám prokazovaná. Viz pohanství.

astrologie, astromancie, hvězdopravectví v dnešním toho slova významu jest zvláštní druh pověrečného hádání (v. t.), jež snaží se z polohy a pohybu hvězd předpovídati budoucí události, zvláště pak budoucí osudy lidí. V dřívějších však dobách (asi až do počátku XVIII. století) vykládala se *a.* v širším smyslu, značíc vůbec pozorování hvězd, a dělila se na dvě: 1. *a.*-a naturalis, tolik co jest nám dnes astronomie, a 2. *a.*-a iudicialis čili *a.* v užším svrchu vyloženém (dnešním) smyslu. Kde a kdy *a.* vznikla, nedá se přesně zjistiti; jest však původu velmi starého a asi spřízněna s astrálním kultem (sabbaeismem) na východě ode dávna pěstovaným. Ve starověku nejprve ji nalézáme v Chaldaei; odtud dále šířila se po Asii. Židům byla známa a proroci lid před ní varují (Is. 47[13]. Jerem. 10[2]). Z Asie přešla záhy do Egypta, kdež tamější kněží horlivě se jí obírali; odtud dostala se do Řecka a konečně i do Říma, kde *a.*-ové označování různými jmény: chaldaei, babylonii, mathematici, genethliaci, planetarii, tak jako i v Řecku měli názvy apotelesmatikův a pod. U intelligentních Římanů (přes jejich jinakou pověrčivost) *a.* nebyla ve vážnosti; Cicero na př. ve svém spise „De divinatione" ji vyvrací; lid však jí věřil. A tak církev hned s počátku svého trvání byla nucena se jí opříti. Sv. otcové a církevní spisovatelé ji potírali, zákonodárství církevní ji zakazovalo. Tak dle konstit. apošt. (VIII. 32) *a.* vylučovala z přijetí křtu sv.; Tertullian (De idololat. 3.) označuje ji jako modloslužbu, Lactantius (II. 15) jako vynález daemonů. Podobně mluví Eusebius (Praep. evang. VI. 10 n.) a sv. Augustin (De civit. Dei V. 1.); v Serm. IX de dec. Chord. praví týž světec, že ti, kteří dotazují se mathematiků a astrologů, nečiní nic jiného než že „fornicantur cum daemoniis". Lev Vel. (Ep. 91 [93] ad Turrib. c. 11) prohlašuje astrology přímo za vyloučené z obcování církevního; a sněm laodicejský již dříve (c. 36) zakázal všem klerikům pod trestem exkommunikace provozování *a.*-e. (Srvn. C. 26. qu. 4. a 5.) V pozdějších stoletích *a.* ještě jednou vnikla do Evropy pomocí Arabů, berouc se (tentokrát však ráznějším krokem) dvojí cestou, přes Španělsko a Sicilii. Šířila se vždy víc a víc, spolu však pozbývala poněkud svého pověrečného rázu, jsouc spíše jakýmsi (ovšem bludným) světovým názorem, založeným na geocentrickém ptolemaismu. *A.*-ové domnívali se, že planety (jichž i se sluncem a měsícem počítáno sedm) mají vliv na (čtyři) živly, na různé kovy, na povahy lidské, na události ve viditelné přírodě; řekněme moderně, že to byla „hypothesa", ovšem bludná. A nezapomeňme, že názvem *a.* označovalo se vůbec pozorování hvězd, že tedy *a.*-ové nezanášeli se jen hádáním, nýbrž i pozorováním a výpočty. A právě tím prokázala *a.* pozdější astronomii vydatné služby (jako alchymie chemii). Nebude nám tudíž s podivem, že i věhlasní astronomové (na př. Kepler) byli spolu astrology a že i filosofové (na př. Lelbniz) se jí zastávali. Vznikající renaissance a spojený s ní kult pohanského starověku pomáhaly *a.*-i šířiti. V XV. století dospěla *a.* v Italii svého rozkvětu; bolognská a padovská universita měly pro *a.*-i učitelské stolice. Z Italie šířila se *a.* rychle po ostatní Evropě a získala četné přívržence, a to nejen mezi laiky, nýbrž i mezi duchovními, ano i mezi církevními hodnostáři. Katolíci i protestanté (na př. Melanchthon) byli jí stejně oddáni. V XVI. a XVII. století mival téměř každý velmož svého mathematika, s nímž často se radíval, zvláště měl-li něco důležitého podniknouti. Medicína byla skorem úplně pod vládou *a.*-e; tak na př. bylo přesně vy-

značeno, kdy minuce (pouštění žilou) díti se má. Zbytky těchto předsudků podnes se zachovaly; mnozí lidé na př dávají se jen v určité dny, nebo když měsíce přibývá, stříhati. Asi v XV. a XVI. století vyvinula si *a.* úplný system svůj, ale ovšem jen v hrubých obrysech; ve hlavních zásadách souhlasili všichni *a*-ové, v podrobnostech však se rozcházeli a každý řídil se jednak tradicemi od mistrů přijatými (největší snad vážnosti požíval Nostradamus v XVI. století), jednak vlastním svým pozorováním a svou vlastní zkušeností, nebo i svými domysly. Každé planetě připisován jakýsi určitý vliv; tak na př. Mars značil válku a ducha válečného, Merkur chytrost a bohatství, Venušc líbeznost a lásku, Jupiter vládu a sílu, Saturn nepřátelství a svízele, a pod. Celé nebe bylo rozděleno na „domy"; mnoho záviselo na tom, ve kterém domě která planeta vládne, v jaké poloze jednotlivé planety k sobě stojí, zda jsou v konjunkci či v opposici či o čtvrt či o šestinu kruhu od sebe vzdáleny a pod. K určení osudů toho kterého člověka bylo nutno postaviti mu horoskop a poznati jeho nativitu, t. j. planetární seskupení v době, kdy se narodil, což astrolog buď si vypočítal nebo ve starších záznamech nalezl. Podnes udrželo se rčení: „narozený na šťastné planetě". Z planetárního seskupení soudilo se na budoucnost; toto usouzení zvalo se „iudicium", a odtud název: „*a.* iudicialis". V pozdějších dobách někteří *a*-ové nespokojili se jen hvězdami; do svých výpočtů přibírali i jiné nahodilé okolnosti, na př. kterého dne v týdnu někdo se narodil, jakým písmenem počíná jeho křestní jméno a křestní jména rodičův atd. Tím ovšem k *a*-i připojovalo se šarlatánství. Avšak *a.* pozorovala nejen planety, nýbrž i jiné nebeské úkazy, zvláště ony, které předem vypočítati se nedaly, a z nich věštila věci budoucí; zejména byly to komety, jež strachem a zděšením smrtelníky plnily, předpovídajíce války, mor, hlad, neúrodu a pod., význačnými posly budoucnosti byly povětroně, padání hvězd a někdy i zvláštní oblakové útvary. Astrologové sami, zvláště pokud hádali jen ze hvězd, nepokládali „umění" svého za pověru; a do jisté míry měli pravdu, jelikož při počínání svém nečekali přispění nadpřirozeného. Oni chtěli jen budoucnost vyčísti tam, kde dle jejich bludného názoru byla psána. Avšak byť bychom do jisté míry výmluvu jejich připouštěli, přece nemůžeme jich ušetřiti jiné výtky: fatalismu. Byliť zajisté astrologové i astronomy, a nemohlo jim býti neznámo, že pohyb hvězd děje se dle odvěkých, nezměnitelných zákonů; seskupení hvězd nebylo nahodilé, nýbrž nutné; závisel-li však osud lidí a národů na seskupení hvězd, pochopitelno, že i tento osud jest výsledkem odvěkého, nezměnitelného předurčení; co člověku souzeno jest, to ho stihne, a člověk osudu svému neujde. Samozřejmo tedy, že *a.* vedla k fatalismu a k němu vésti musila. Tím dá se snad také vysvětliti, že *a.* u Arabův a Mohamedánů takové těšila se oblibě. Ovšem s katolickým učením a se zdravou filosofií se nesrovnává, jelikož v důsledku svém upírá svobodnou vůli lidskou. — Úpadek *a.* nastal asi v XVIII. století; k němu přispělo jednak prohloubení vědomostí astronomických, čímž *a.* a astronomie počaly se přesně lišiti, jednak také tolikeré a tak časté zklamání, jelikož předpovídané zjevy se nedostavily. Poslední však ránu zasadilo *a*-í šálení mnohých řemeslných šarlatánů, zvláště když k hádání svému ani nepozorovali hvězd, nýbrž planetu jen vyčítali z různých pověrečných knih. Nevzdělaný lid dlouho ještě báchorkám těm věřil a dosud věří; ale věří báchorkám těm i mnohý tak zv. vzdělanec. — *A*-i, zvláště však *a*-i dnešních dob, odkazujeme mezi pověrečná hádání. Adepti její rádi hájili se Písmem svatým, namítajíce, že hvězda vedla mudrce do Betlema. Ale jejich lichý důvod mistrně vyvrací již svatý papež Řehoř (Brev. Rom. die II. infra oct. Epiphaniae, lectio VIII. et IX.), vykládaje, že hvězda neřídila osudu Dítěte, nýbrž obráceně: Dítě řídilo hvězdu; i přidává, že kdyby hvězdy měly rozhodovati o osudech lidských, lidé stejnou dobou narození (na př. Esau a Jakub) musili by míti stejné osudy, což však zkušenost nepotvrzuje. — Pro úplnost ještě přidáváme, že není ani *a*-í ani pověrou, soudíme-li dle vzezření hvězd a těles nebeských (na př. má-li měsíc kolo) na budoucí povětrnost a změny meteorologické, jelikož tu mezi přítomným úkazem a budoucí událostí býti může a často i bývá příčinná souvislost. — Literatura *a*-cká jest nadmíru četná; spadají sem jednak spisy *a*-cké, vykládající pravidla *a*-e, jednak spisy historické, vykládající vznik a vývoj *a*-ie, a konečně spisy mravoučné, posuzující *a*-i s hlediska mravoučného. *A*-i ve světle mravouky katolické posuzují katolické morálky v odstavcích o pověře a pověrečném hádání. — Srvn. *Ferraris*, Prompta bibliotheca, pod heslem „astrologia". Dějepisný vývoj *a.* s hlediska všeobecného podává: Dr. *Čeněk Zíbrt*, Indiculus superstitionum et paganiarum, Praha 1894. Seznam českých a jinojazyčných spisův o *a*-i a astrologech českých nebo v Čechách působivších: Dr. *Čeněk Zíbrt*, Bibliografie české historie III. č. 11.028 nn. (astrologie) a V, č. 13.930 nn. (Valdštýn a astrologie). *Vřešt.*

Astronomus nazývá se neznámý spisovatel „Vita Ludovici imperatoris", jelikož se v tomto spise označuje sám jakožto znalec astronomie a praví, že císaře vědě té vyučoval. Byl to kněz učený a byl asi od r. 829 ve službách císařových.

Astros Pavel Thérèse David d', kardinál, *n.* 1772 v Tourvesu, *z.* 1851, pracoval na uzavření konkordátu a na obnovení církve ve Francii, stal se gen. vikářem pařížským; r. 1808 po smrti kard. Belloye byl kapitolním vikářem a prohlásil exkommunikaci Napoleona I., byl 1811—14 vězněn, 1820 stal se biskupem bayonnským, 1830 arcibiskupem toulousským, 1850 kardinálem; byl jedním z prvních, kteří poukazovali na bludy Lamennaisovy; sepsal „Censure de cinquante-six propositions extraites de divers écrits de Lamennais et de ses disciples, par plusieurs évêques de France, et Lettres des mêmes évêques au souverain pontife Grégoire XVI., le tout précédé d'une préface, où l'on donne une notice historique de cette censure et des pièces justificatives" (Toulouse 1835), „La vérité catholique démontrée, ou Lettres aux protestants d'Orthez" (2 sv., t. 1833).

Astroy d', Bartoloměj O. Min.., theolog belgický, zaujímal vynikající místo ve svém řádu, spolu s P. Hauzeurem horlivě polemisoval s protestanty; *z.* 1681; *sp.* „Raisons très-fortes, très-claires et très-pressantes fondées sur la pure parole de Dieu, tirées des actions incomparables de l'ill. Chr. de Cheffontaines contre les sacramentaires" (v Lutichu 1646, 1649), „Traité des louanges et invocation de la très-sacré V. Marie ou marques très-certaines pour discerner la vraie Eglise Catholique de la fausse prétendue reformée par cette invocation" (t. 1649), „Directorium ad iuvandos consolandosque infirmos et potissimum moribundos, cui accedit appendix de haereticis extrema valetudine laborantibus ad fidem orthodoxam reducendis" (t. 1665; druhé, opravené vydání pod titulem „Paraclesis infirmorum" t. 1674), „Apologia pro figura ss. Trinitatis in tribus hostiis consecratis proposita minime improbanda, sed potius allis omnibus praeferenda ex ss. concilliis, adjecto libro Trihymnium de ss. Trinitate auctore Fr. Piroulle"

(t. 1659), „La dispute de Mastrecht par Lettres reciproques entre Fr. B. d'Astroy ... et le S. J. de Hamer-stede Ministre de la prétendue Reformée“ (t. 1662), „Armamentarium augustinianum adversus haereses quadruplici methodo apparatum et instructum“ (t. 1664). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 408.

Astruc 1. Jan, *n.* 1684, syn protestantského kazatele, jenž přestoupil k církvi katolické. *A.* studoval medicinu a stal se 1707 professorem medicíny v Montpellieru, 1711 v Toulousu, potom zase v Montpellieru. R. 1729 byl krátký čas tělesným lékařem krále saského Augusta. Vrátiv se brzo zase do Francie, stal se 1730 konsultujícím lékařem krále francouzského, 1731 professorem na král. kolleji v Paříži, 1743 členem pařížské medicínské fakulty; *z.* 1766. Mimo spisy lékařské a filosofické *sp.* a anonymně vydal „Conjectures sur les mémoires originaux, dont il paroit, que Moyse s'est servi pour composer le livre de la Genese“ (Brussel 1753); v tomto spise dovozuje, že Mojžíš v Genesi sestavil starší prameny bez podstatné změny; spolu pokusil se prameny ty rozlišiti (dva hlavní, v nichž vyskytuje se jednak jméno Elohim, jednak Jahve a 10 jiných). Že Mojžíš knihu Genesis sestavil a 4 ostatní knihy Pentateuchu sepsal, *A.* nepopírá. *A.* jest původcem tak zv. hypothesy pramenné v pozdější kritice Pentateuchové. — 2. Zachariáš, franc. sochař, *n.* 1835 v Angersu, *z.* v Paříži r. 1907; zhotovil mimo jiné sochu sv. Františka z Assisi pro chrám Sacré-Coeur na Montmartru (1889).

astutia čili chytrost jest nepravost, která lstí a podvodem snaží se dojíti cíle vytčeného; přičí se opatrnosti, která vždy jen dovolených prostředků užívá. S. Th II. II. q. 55. a. 3. 4. 5. *Vřešt.*

Astvažažin Kiragi, neděle Nanebevzetí u Armenů. *Nilles*, Kal.² II, 555.

Astyages (*Ἀστυάγης*), poslední král médský, připomíná se v Dan. 13[65]; r. 550 svržen byl Cyrem. V nápisech klínových slule „Ištuvegu“.

Asulai v. Chajjim David Asulai.

Asum Frant. Xav. S. J., *n.* 1784 v Bavorsku, vstoupil do noviciátu v Bílé Rusi 1803. Působil jako missionář v Saratově, později v Št. Hradci, Inšpruku a Linci, kdež *z.* 1847; arcibiskup mohilevský uložil mu, aby spolu s P. Jos. Perkowským obstaral nové vydání Wujkova „Nowy Testament“ (Petrohr. 1815). Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 610.

Asurbanipal, Assurbanipal v. Asenafar a Assyrie.

Asvér v. Assverus.

asylní města, útočištná města, 'áré hammiqlat; byla to: kněžské město Hebron a 5 měst levitských: 3 z nich byla západně od Jordánu neboli v Předjordání (Hebron v pohoří judském, Sichem v pohoří efraimském, Kedeš Neftali v pohoří Neftali) a 3 východně od Jordánu nebo v Zajordání (Bosor v území kmene Rubenova, Ramoth Galaad v území kmene Gadova, Gaulon v území kmene Manassesova) (Ex. 21[13], Num. 35[9], Deut. 4[41], 19[8], Jos. 20[1]). Ustanovení to čelilo ke zmírnění krutosti krevní msty (v. t.). Do města útočištného směl uchýliti se, kdo bez úmyslu někoho usmrtil. Měl se tu před soudem zodpovídati. Byl-li za nevinna uznán, byl bezpečen před krevním mstitelem, avšak z města vycházeti a hranice okrsku jeho (ne dále než 1000 loket kolem města se táhnoucí) překročiti nesměl, dokud žil velekněz, za něhož zabití se bylo stalo. Teprve úmrtím velekněze toho právo krevné pomsty zaniklo, a ten, kdo asylu požíval, mohl bezpečně město opustiti. Byl-li však ten, jenž do *a*-ho *m.* se uteki, na základě výpovědí 2 neb 3 svědků za vinna uznán, byl vydán krevnímu mstiteli, který na hranicích města útočištného na výsledek soudu čekal. Tomu, kdo úmyslnou vraždu spáchal, *a. m.* útočiště ovšem nepeskytovala. Srvn. *Mlčoch*, Starověda bibl. 30 a 234.

asylní právo, ius asyli, právo útočiště, jest zřízení Římanům i Židům známé, dle něhož místa posvátná chránila vinníka před násilným zajetím a trestem. V říši židovské bylo šest měst asylních (viz článek předcházející). Vůdčí myšlenkou asylu bylo, že se nesluší, aby násilně se jednalo s člověkem, jenž se utekl pod ochranu Boží, bylo i opatřením, aby ukvapeně a příliš krutě nebyl zločinec trestán. Církev převzala ochotně ochranu pronásledovaných v míře ještě větší. Právo útočiště církevního má své dějiny, proměnám značným podrobené. Zločinci, dlužníci, otroci, utekše se do chrámu, nebyli vydáváni, dokud nebylo církvi přislíbeno, že buď úplného odpuštění dojdou, neb že trest značně bude zmírněn. Kdo porušil slib ten, byl vyobcován; násilně se zmocniti osoby v kostele, bylo trestáno jako sacrilegium. Podle staršího práva všichni zločinci bez výjimky požívali asylu. Teprve ve století XVI. byly lupičství, vražda, kacířství, velezráda i některé jiné zločiny vyňaty z práva asylu. Nejen vnitřek chrámu, hlavně oltář, nýbrž i hřbitov, palác biskupský, obydlí farní, kláštery, nemocnice, dle práva partikulárního i kaple, ano i polní kříže poskytovaly práva útočiště. Jest zřejmo, že právo *a*-u v takovém rozsahu pěstované zavdalo podnět ke zneužívání jeho a působilo chrámům značnou obtíž. Při spořádaných poměrech právnictví novodobého ne s přílišným odporem ustupuje církev státním zákonům, *a.* značně omezujícím. Tak na př. omezen byl v Rakousku *a.* dvorními dekrety ze dne 10. kv. a 15. září r. 1752 (*Jaksch*, Gesetzlexikon, II, p 361.) Konkordát rakouský ustanovuje jen všeobecně: „Ut honoretur domus Dei ... sacrorum templorum immunitas servabitur, in quantum id publica securitas et ea, quae justitia exigit, fieri sinant.“ (čl. XV.). Konstituce „*Apostolicae Sedis*“ (1869) stíhá: „Immunitatem asyli ecclesiastici ausu temerario violare jubentes aut violantes“ excomunic. R. P. simpl. reserv. n. 5, což jen tam a potud platnosti má, kde a pokud zákon církevní zmírněn nebyl. *P.k.*

asylní právo v zemích českých připomíná se nejprve k r. 994, kdy manželka kteréhosi šlechtice, usvědčená z cizoložství, aby ušla trestu smrti, hledala útočiště v klášteře sv. Jiří na hradě pražském a pak i v kostele tamním. Po utvrzení křesťanství byla Čechům výsada asylu velmi sympathická, tak že ji nejen šířili po míře práva církevního, ale i jiný druh útočiště zavedli a zachovávali. Výslovná ustanovení o církevním asylu shledávají se v protekčních listinách českých a moravských klášterů ze XIII. století. Podle nich zločinec, jenž před trestem utekl se o ochranu do kláštera aneb do dvorce, kláštera náležitého, nesměl býti z těch míst ani od zeměpanských úředníků odváděn k potrestání, ale měl tam přebývaje smluviti se o pokutu jednak s těmi, které zločinem svým poškodil, jednak i se soudci. Řád práva zemského ze XIV. století stanovil o útočišti: „Tuto znamenaj, že ten pohnaný, když by byl u své ženy oddané nalezen, a ona jej objala anebo svým rúchem přikryla, že ot nie nemá vzat býti ani které žalosti trpěti. A také, když by byl u hrobu sv. Václava v Pražském kostele anebo před královú Českú, také tu nemá vzat býti, ale pokoje požíti.“ Však nejen kaple sv. Václava, nýbrž každý kostel byl asylem pronásledovaných. V právu Starého Města Pražského, upraveném podle Schwabenspiegelu, čte se o tom: „Po věžni nemá žádný člowěk do kostela běžeti; i když popadne ten člowěk obraz na dveřích kostelních, má pokoje užiti.“ Po rekatolisaci Čech

přišlo zase k plné platnosti asylní právo klášterů a jiných duchovních domů, ano bývalo někdy i přes míru rozšiřováno. Tak na př. zabránili tomu karmelitáni u sv. Havla v Praze r. 1696, když soudní úředník chtěl exekvovati obchodnici židovku, která měla krám u jejich kostela. Magistrát tehdáž uznal sice asylní právo kláštera, avšak žádal, aby krámy, proti předešlé smlouvě tam nově vystavěné, byly zbořeny. Po úpravě práva asylného patentem ze dne 5. září 1775 bylo ono trestním zákoníkem z r. 1787 mlčky zrušeno. *Vac.*

asyly nazývají se na poli charitativním v novověkém sociálním zřízení ústavy, v nichž osiřelé dítky, spustlá mládež, služebné dívky hledající ve velikých městech služby, nemocní všeho druhu (slepí, epileptikové, slabomyslní), učedníci i přicestovalí tovaryši, lidé bez přístřeší docházejí přístřeší, útulku a zaopatření buď jenom na krátký čas neb i na delší dobu. Vizme dějinný vývoj těchto asylů. Řekové i Římané velebili lásku — ale jen smyslnou, čisté lásky k bližnímu, milosrdenství a soucitu s chudým a trpícím neznali. K odstranění a k zabránění hladu i nedostatku byli sice ustanoveni úředníci v Římě zvaní „praefecti annonae"; od dob Julia Caesara stanoven i počet těch chudých, kterým zdarma obilí udělováno bylo; v dějinách římských dočítáme se o velikomyslných darech a založení asylů pro spustlou mládež v Římě a v provinciích za císařů Marka Cocceja Nervy (roku 96—98 po Kr.) a Publia Aelia Hadriana (117 až 138 po Kr.), jež sluly alimentationes: než tyto ústavy nevznikly z lásky k ubohým dítkám, ale jen z politických důvodů (zabránění povstání římské chátry, udržení se na trůnu), ježto i ti nejšlechetnější a nejvzdělanější Římané byli toho názoru, že útrpnost s chudým jest chybou charakteru (animi vitium — tak Cicero i Seneka). Zevně vysoká kultura, imponující nádhera, ale uvnitř nekonečná bída a žádná láska, která by pomoci skýtala a těšila strádající. Byl to svět bez lásky, jak charakterisuje předkřesťanský svět Gerhard Uhlhorn ve svém díle: „Die christliche Liebestätigkeit". (3 Bde 1882 až 1890, Stuttgart.) (Viz též „Der Kampf des Christentums mit dem Heidentum", Stuttgart 1874, 5. Aufl. 1889.) Církev katolická jevila nejvřelejší účast s údělem chudých a bídných, a již u její kolébky zříme křesťanskou péči o chudé; vždyť v každém chudém vidí samého Krista, hlásá nutnost dobrých skutků, učí, že člověk není absolutním pánem, ale jen správcem od Boha mu propůjčených statků. Již na prahu církve v apoštolských dobách vypučely na stromě křesťanského milosrdenství nejvzácnější a nejlíbeznější květy bratrské lásky, jaká jeví se v první křesťanské obci v Jerusalemě — v pravdě ideálním kommunismu, kde křesťané jsouce jedné mysli položili dobrovolně k nohám apoštolů svůj majetek, aby žádný mezi nimi netrpěl. (Skutky apošt. 2^{44-45}; 4^{32-37}.) Již za nejprvnější periody křesťanství byl k zdárnému rozvinutí křesťanského chudinství zřízen diakonát jako zvláštní církevní úřad. (Skutk. apošt. 6.) Biskup řídě se radou diakonů sám chudým dary udílí, jež věřící při bohoslužbě mu přinášejí; diakonisky pečují o nemocné, chudé matky, a vychovávají osiřelé s láskou v pravdě mateřskou. A sotva že vydán edikt milánský císařem Konstantinem roku 313 ku stavbě chrámů křesťanských, již budovány také chrámy křesťanské charity — *a.*, v nichž nuzní všeho druhu, i malomocní, docházejí útulku. Tak sv. Basil Veliký před branami Caesaree v Kappadocii staví první veliký špitál, jehož obsáhlé budovy městu se podobaly, a jenž nazván „Basillas", kdež *a.*-u docházejí nemocní, chudí i nešťastní. Když církev svatá nejen dary římských císařů, šlechticův a bohatých lidumilův odkazy, ale i racionelní, vytrvalou prací pilných řeholníků zbohatla, otevírá ochotně brány svých klášterův, aby skýtala útulku a *a.*-u nejen zemdleným poutníkům, ale i stírala slzy zarmoucených ubožáků, zdraví vracela sklíčeným různou chorobou, tělesné milosrdenství podávajíc chuďasům. Kláštery byly však nejen ústavy skutků tělesného milosrdenství, nýbrž, a to po výtce, skutků milosrdenství duchovního, byly *a.* nejen nízkých a chudých a nevzdělaných, nýbrž také duší velikých mužů vzdělaných a vznešených. V dobách těžkého svého utrpení duševního našel klidu a pokoje v klášteře korvejském básník Dante. Nikdo nemá tou měrou potřebi nějakého útočiště, jako právě duše veliké. Duše nízké dovede ukojiti svět: hojnost jídla a nápoje, ukájetl smyslné žádosti, zahrabati se do zlata — toť jejich rájem, toť jim vším; duše šlechetné hledají více, něco vyššího. Za dob starých zaklepali tací duchové na bránu některého kláštera a nalezli tam duševní poklid a vraceli se plni útěchy a povzbuzení k činům ještě větším. Tak Petrarka, Michelangelo, Tasso, Kolumbus, Camoens, Vittoria Colona. V klášteře hledali a našli Alfred a Karel Veliký sílu, Jindřich a Ludvík sv. zmužilost, Karel V. zotavení. (Viz: Křesťanská sociologie od Roberta Neuschla, Brno 1898. I. díl, str. 515: „Veliký majetek církve ve středověku a sociální jeho význam".) Za doby stěhování národů skýtaly kláštery asyl všem nouzi trpícím. — Jako pomocnice a těšitelka stojí tu sv. církev u smrtelného lůžka antického světa a západ antické kultury ozařuje církev svatá láskyplným udílením nebeského chleba, těší strádající a povznáší umírající láskou, jaké pohanský svět nikdy ani nepoznal. V Alexandrii počítala matrika chudých za časů Jana Almužníka 7500 chudých, v Římě plnila jména chudých za časů Řehoře Velikého tlustý svazek. K těmto v městě usedlým chuďasům družily se zástupy žebráků jsoucích bez otčiny, kteří z místa na místo táhli. Jak nespravedlivá jest výtka, že církev tu podporovala žebráky a je sama vlastně vypěstila, poznáme, uvážíme-li, že časy umírající kultury jsou ty, kde chudoby vždy přibývá. Za hladu živil sv. Bernard ve svém chudém klášteře denně dva tisíce hladových, ano některé dny stálo u brány v Clairvaux 10.000 žebráků a 1500 u brány kláštera heisterbašského. Innocenc III. živil za hladu mimo své domácí chudé denně 8000 chudých. (*Hurter*, „Innocenz der Dritte" I. 426, II. 747.) — Pashley, státní oekonom a protestant, vyznává, že každý klášter míval i svůj asyl-chudobinec čili dům almužny a zvláštního almužníka. (Viz: *Pashley*, Pauperism and poor laws.) Klášter cisterciácký — píše Weisz — Alt-Zelle přijal pohostinu za 3 roky 14.000 těch, kteří pěšky přišli, a jiných 20.000, kteří vozmo přijeli. Dr. Reich, zarytý odpůrce církve katolické, v „Arbeit und Lebensnot" udává mezi příčinami nynější bídy zrušování klášterů. Dr. Urquhart, anglikán, v „Reflections moral. religious and political" str. 313, praví, že konfiskováním církevních statků nikdy a nikde se nepomohlo, nýbrž počet chudiny ještě tím značně se rozmnožil. — Morea Christophe v knize „Du problème de la misère et de la solution des les peuples anciens et modernes", II, str. 449., podává celou řadu důkazů, kterak kláštery působily pro duševní i hmotné blaho společnosti, a kterak jich zrušováním rostla bída. Ducpétiaux, sociolog belgický, brojí z důvodů národohospodářských proti rušení klášterů („La question de la charité et des associations religieuses en Belgique" str. 385). Johnson uvádí, že kláštery lépe a účinněji řešily otázku chudobinskou než naše moderní státy. („A general, medical and statistical History of the present condition of public charity" str. 461.) Benediktini, cisterciáci, praemonstráti závodili vespolek v křesťanské do-

bročlnnosti; u všech těchto řádů vidíme, jak zakládají četné hospice pro cizince a poutníky, asyly pro chudé, bez přístřeší jsoucí ubožáky, a nemocnice. Ano, duch křesťanské lásky to byl, že povstávaly nové řády, které výhradně věnovaly se péči o chudé. Ke konci IX. století jistý měšťan ze Sicny založil první bratrstvo věnující se výhradně péči o přicestovalé (bratrstvo špitálské). K této korporaci přidružil se řád bratří Ducha svatého; jejich péči svěřeny přečetné hospitály. Dále dlužno tu zařaditi bratry sv. Antonína, kteří v krátké době čítali na 400 klášterů, kteří službě nemocných se věnovali a četné asyly pro nemocné zřizovali. Nelze zajisté se diviti, že ani šlechta nechtěla v plnění skutků milosrdenství zůstati pozadu, a tak povstávají řády johanitů a německých rytířů. Lazariště ujímají se malomocných a zřizují pro ně *a.*; trinitáři a nolaskové osvobozují z otroctví mohamedánského křesťanské otroky, fratres pontifices ujímají se pocestných a staví nejen řádné silnice a mosty, ale i ochranné domy-asyly pro poutníky. A jakmile vzkvétala řemesla a vznikala četná města, jakmile nastaly cechy různých řemesel, již duch milosrdné lásky buduje četné útulky (herberky) pro přicestovalé tovaryše a poskytuje jim nejen přístřeší, ale i potravy a dle možnosti i potřebných peněz k dalšímu cestování (Zehrpfennig). V Italii zvláště osvědčil se sv. Antonín z Florence a sv. Vavřinec Justiniani ve skutcích tělesného milosrdenství. Francie může se vykázati králem Ludvíkem Svatým, který prvý zřizuje asyl pro slepé. Španělsko ve XIII. stol. mělo již výborně spravované své hospitály, Anglie byla až do XVI. století zemí, kde v pravdě duchem křesťanským zřizovány *a.* pro nešťastné všeho druhu. Sněm tridentský nezapomněl ovšem na největší poklady církve katolické — na chuďasy a v sedění XXV. c. 1 obnovuje starý zákaz, dle něhož biskupové a opati nesmějí obohacovati svých příbuzných z příjmů a jmění církevního, ale především pečovati že dlužno biskupům o zřízení a spravování hospitálů, a tak sněm tento obnovuje nařízení synody viennské (Sess. VII. de refor. c. 15). Sv. Karel Borromejský provedl se vší sobě vlastní energií tato ustanovení a organisoval dle starého řádu církevního církevní chudinství. Reformací zabrány statky církevní a zrušeny *a.* lidí nešťastných a lid ožebračen, — reformací vymizel duch křesťanské lásky, vždyť ji hlásáno milosrdenství a dobré skutky za zbytečny, ano i škodlivy. Jak smutně byla na tom Francie po pádu křesťanského chudinství! Ani nařízení Františka I. z roku 1536, kde zavedeno pro Paříž státní chudinství, ani předpisy Františka II., které obcím ukládaly pod přísnými tresty péči o chudé, nemohly zastaviti stále vzrůstající bídu obyvatelstva; malým jen výsledkem korunován byl pokus synody narbonnské (1609) a synody v Bordeauxu (1624), zorganisovati chudinství dle starého řádu křesťanského. Tu prozřetelnost Boží v těchto smutných dobách vzbudila muže, který k zmírnění lidské bídy v pravdě velikolepé činy milosrdné lásky vykonal; on volá milosrdné sestry k službě nemocných. Tím počíná nová epocha účinné lásky křesťanské. Sv. Vincenc vykázal ženě v asylech právé místo ve službách lásky; něžnost ženy jí vrozená, ve škole lásky Kristovy vypěstěná slaví tu triumfy! Řád milosrdných bratří, založený r. 1534 sv. Janem z Boha, zakládá nemocnice pro nemocné bez rozdílu vyznání, ve Španělsku vyniká řád Bernardina z Obregonu pro zřizování hospitálů, v Americe vzniká řád bratří sv. Hippolyta v Mexiku, řád betlehemitů v Guatemale, v Cařihradě armenských kněží-lékařů, t. zvaných Abbés de Pest. Marii Wardovou založen byl řád anglických panen, které zřizují nemocnice a *a.* pro ubožáky všeho druhu. A když duchem moderní filosofie otrávena společnost lidská a základ společnosti, rodina zbavena svého kouzla a posvátnosti, jaké nalézala ve svaté rodině nazaretské, pozbyla ducha křesťanského a tak úplně zničena jsouc nemohla vychovati pevných charakterů, když ve velikém počtu přichází ožebračený lid z venkova do průmyslných měst a marně hledá práci, když rostou massy proletariátu a ulice hemží se spustlou, zvrhlou mládeží, tu Bůh posílá nové heroy křesťanské lásky, kteří uprostřed této mravní zkázy hledí řešiti spletité otázky sociální na základě náboženském — na základě nauky lásky Kristovy. A těmito muži jsou: Giov. Bosco, apoštol opuštěné a zanedbané mládeže; Adolf Kolping, zakladatel spolků a *a*-ů katol. tovaryšů; anglikán Barnardo, zakladatel *a*-ů a vychovatelen v Anglii; v šlépějích Boscových kráčí dále Polák P. Bronislav Markiewicz; ve Francii je to P. Ant. Chevrier, ve Virtembersku P. David Fuchs a mnoho jiných: ve Francii zakladatelka kongregace malých sester chudých Johanna Jugonová a mn. j. Bosco Giovanni narozený v Murialdo blíže Castelnuovo v Turině byl r. 1841 vysvěcen na kněžství a přidělen ku chrámu sv. Františka v Turině. Poznav mravní bídu uvězněné mládeže z trestnice, kam jej přítel jeho uvedl, zaslíbil se Bohu, že pro opuštěnou mládež učiní, co mu bude možno. Brzy utvořil kroužek hochů, který počátkem r. 1842 dosáhl počtu 100. Bosco vyučoval je v náboženství a vodil k službám Božím do kaple, kterou nazval oratoří. Najal si několik pokojů, z nichž musil se stěhovati, když dítky dělaly domácím veliký lomoz. Brzy po té najal si dřevník, jejž proměnil v pracovnu, později na témž místě vystavěl chrám Panny Marie, pomocnice křesťanů, a rozsáhlé dílny s *a.* pro mládež. Také založil katol. spolky dělnické, jimž dal zřízení podobné životu řeholnímu pod názvem „Kongregace salesiánské", jejíž účelem jest poskytnouti pomoci a útulku opuštěné mládeži. Kongregace zakládá oratoře pro neděle a svátky, večerní školy pro mládež dospělejší, sirotčince, v nichž se chovanci vzdělávají na řemeslníky neb umělce, nebo věnují se klassickým studiím; jiní stávají se učiteli a kněžími; také hospodářské kolonie se zřizují, aby se odpomohlo nedostatku rolnických pracovních sil. Dívky svěřují se péči sester, jež pro sebe zvláštní řád tvoří. V ústavech Boscových nalézá se 500.000 chovanců, z nichž ročně 40.000 se propouští v lůno společnosti lidské jako dobří křesťané. Mateřský dům v Turině má 1400 chovanců, z nichž 900 zabývá se prací řemeslnou, 500 studuje. Počet salesiánských ústavů a nedělních oratorií dostoupil 500. Usazeny jsou v Italii, v Rakousku-Uhersku, ve Švýcarsku, ve Francii, v Belgii, Španělích, Anglii, v Turecku, v Asii a Severní i Jižní Americe. V Rakousku, a to v Haliči, jsou tři ústavy: 1. V Oswieczimi v ústavě bylo r. 1908 156 studujících a 89 učňů; 2. druhý ústav salesiánů nalézá se v Dašově pro mariánské syny či pro pozdě povolané. Je tam 40 chovanců. 3. Třetí krásný ústav jest v Přemyšlu. V šlépějích Boscových kráčí P. Bronislav Markiewicz *n.* r. 1842 v Pruchnichu, diecesi přemyšlské, vysvěcený r. 1867 na kněze — byl později professorem v Přemyšlu a vstoupil konečně v Italii do kongregace salesiánů a po šesti letech vrací se zpět do Halíče, aby ústav podobný zřídil ve své vlasti. Na prosbu vysokých přátel propůjčuje mu biskup faru v Miejsce Piastově, kde zřizuje útulky pro chlapce i dívky, v nichž zásady Boscovy o práci a zdrželivosti chce plně uskutečniti. Děti, které vycházejí z ústavu do života, musí se naučiti čeliti bídě a chudobě. Proto Markiewicz chce je vychovati v chudobě, aby v životě nepohřešovaly, čemu nezvykly. Sám sdílí se

o tento chudý život se svými dětmi, aby příklad jeho utěšoval a sílil zástupy chudých. Luští tedy otázku sociální zdrželivostí a prací. P. Ant. Chevrier narodil se v Lyonu r. 1826, r. 1850 byl vysvěcen na kněze a jmenován kaplanem na farnosti sv. Ondřeje v Lyoně, roku 1857 opustil tuto faru a usazuje se ve čtvrti dělnické, aby ujal se zanedbaných dětí dělnických; v předměstí Guillotière najímá si velikou budovu — Prado, — již nazval „Prozřetelností Prada", kdež asyl otevírá nejprve 30 dětem, později počet jejich stoupá do několika set. Tázal-li se kdo na podmínky do ústavu, tu dobrý abbé odpovídal: „Jsou tři — aby žadatel nic neměl — nic nevěděl — a za nic nestál." Laskavostí a dobrotou dovedl získati duše dítek a je zušlechťovati, v chudobě své nalézal sílu, moc a svobodu. — P. David Fuchs *n.* ve Virtembersku, byl r. 1851 na kněze vysvěcen a poslán do Heiligenbrunnu, kdež roku 1856 zřizuje klášter františkánek, v němž zřizuje útulek pro zanedbané a opuštěné děti, pro hluchoněmé a slepé a konečně zřizuje asyl sv. Antonína pro malé děti. Všech dítek v ústavě přijímá se kolem 600. — Jako opuštěné mládeži vzbudila prozřetelnost Bosca, tak vzbudila zanedbaným tovaryšům Prozřetelnost Ad. Kolpinga, jenž *n.* r. 1813 v Kerpenu, vyučil se obuvnictví, studoval na to v Kolíně a Bonnu bohosloví, byl r. 1845 vysvěcen na kněze — rozvinuje znamenitou činnost prakticky-sociální, zakládá množství katolických jednot tovaryšských, v nichž docházejí asylu tovaryši a praktickými přednáškami, vyučováním náboženským i ušlechtilými zábavami se vzdělávají. Katolických hospicí jest nyní v Rakousku a Německu 331, v nichž bydlí 3780 tovaryšů, a počet přicestovalých obnáší ročně 112.137. — Je třeba tu zmíniti se též o blahodárné činnosti P. Ringa, kterého před 25 roky poslal kardinál Manning do Silvertownu na východní straně Londýna, aby tam v této nejchudší a nejhustěji obydlené části moderního Babelu založil stanici misionářskou. V těchto nejnižších vrstvách a v tomto ovzduší počal zbožný kněz pracovati, jsa s počátku terčem posměchu; jeho nezdolná vlídnost, jeho ochota a přívětivost neminuly se účinku. Záhy nazývalo ho obyvatelstvo otcem. P. Ring zřídil nejen školu, ale i asyl pro sirotky, spolkový dům s knihovnou pro dospělé dělníky, pokladnu nemocenskou a pohřební a jesle pro dítky. — Jedním z největších lidumilů anglických jest anglikán Tom. Jan Barnardo, který počíná svou lidumilnou činnost v Londýně roku 1866 zřízením asylu pro chlapce v Commercial-Road (ve čtvrti Stepney), jenž brzy byl zvětšen; roku 1873 zřizuje asyl pro dívky v Ilfordu u Londýna. Veliký počet podobných ústavů následuje: Palác pro kojence (the Babies' Castle), pro malé dítky až do pátého roku v Hawkhurstu; asyl pro malé dítky od 5. roku na ostrově Jersey, odkud desítiletí do sirotčince Leopoldova ve východním Londýně přicházejí, aby později čas svého učení v hlavním asylu v Stepney ukončili. Chlapci bývají dáváni na řemeslo a stěhují se odtud do Kanady, jsouce s centrálním ústavem ve stálém spojení. — Na 40.000 dítek bylo vychováno v těchto ústavech. — I u nás v království českém a hlavně v Praze za poslední doby vzniklo mnoho asylů pro ubožáky a nešťastné; nové a nové spolky vyrůstají a k životu se hlásí, jež obraly si za úkol v tom neb onom směru pracovati na poli humanity, a s potěšením lze konstatovati, že všem spolkům těm dobře se daří a že ušlechtilé jejich snahy setkávají se ve veřejnosti s porozuměním a že činnost jejich rok od roku se vzmáhá. Literatura lidumilná národu našeho jest však dosud ve stavu ubohém a bědném, že až bolno nám musí býti, jak chudí jsme spisy do oboru toho spadajícími. Podáváme tu přehledně asyly, jež v Praze existují: 1. *Asyl milostného Pražského Jezulátka* v Černé ulici v Praze-II. jest katolický sirotčinec pod protektorátem Jeho Eminence nejdůst. pana kardinála ze Skrbenských. Na památku jubilea pontifikátu Lva XIII. pražská industriální učitelka sl. Anna Tichá, oporu naleznuvši ve stejně obětavé paní Marii Barvitiusové i jejím manželi Karlu B., začátkem listopadu r. 1902 založila jmenovaný asyl, a to v první řadě pro sirotky původu nemanželského. O chráněnce nebyla nouze, ale o prostředky. Utvořena tedy „Družina katolických dam", jež s neúnavnou obětivostí sbíraly almužnu po domech i v kostelích a pořádaly zábavy i přednášky ve prospěch nebohých dítek, jichž výchovu vedla slečna zakladatelka-předsedkyně, podporována jsouc mravně i hmotně otcem svým. Členové spolku i dobrodinci patřili k chudším třídám středního stavu. Čím více rostl počet dětí, tím obtížnější bylo nalézti vhodný byt. Zprvu byl asyl v Ječné ulici č. 15, pak ve Štěpánské ul. č. 49, pak tamtéž v č. 43, dívky a hoši v Karmelitské ulici čís. 15, konečně opět vše pohromadě v Ječné ul. č. 17, až přispěním tajného dobrodince se podařilo koupiti dům vlastní v Černé ulici. V únoru r. 1905 výhodně, ač na dluh, koupena villa „Maria" v Horní Krči č. 11 a ubytovány tam dítky školou nepovinné a r. 1909 povolena tam i první třída. Vychování dítek vedou od r. 1906 sestry dominikánky ze Řepčína, a to s nevšední obětivostí. „Družina" shání sice příspěvky všemožně, také zemský fond sirotčí slušným obnosem přispívá, přijato sice už na 80 dítek nebohých, ale přece pro nedostatek prostředků jest nutno mnoho žádostí odmítnouti. Duchovním rádcem „Družiny", od Jeho Eminencí jmenovaným, jest vsdp. Msgr. Fr. Vaněček, sídelní kanovník vyšehradský, a poručníkem sirotků jest známý katolický pracovník pan Václ. Dvorský. *[Rh.]* — 2. *Útulek sv. Josefa pro spuštlé a opuštěné dítky* na Král. Vinohradech, Palackého tř. č. 86 nové, založený r. 1899 Antonínem Hoffmannem, kaplanem na Král. Vinohradech, má 105 chovanců, z nichž v ústavě na Král. Vinohradech jest 69 chovanců a ve filiálce v Červ. Kostelci u Náchoda 36 chovanců. S asylem spojena i besídka učednická, ve které učňům konány přednášky poučné. — 3. *Útulna slepých dívek* v Praze-III. na Kampě č. 33 založena dp. Ludvíkem Seyvalirem, farářem v Čečelicích u Mělníka, pro chudé slepé dívky, jež opustivše po 6 letech vychovávací ústav na Hradčanech, nemají často místa, kam by se uchýlily. — 4. *Útulek pro zmrzačelé dívky* Spolku pro vydržování „Růžencové Výrobny" v Praze čp. 296 s filiálkou v Mukařově — založený baronkou Malvínou z Helversenů roku 1888 — má 85 chovanek, jimž poskytuje stálý domov, je vychovává a přiměřenou prací zaměstnává. — 5. *Útulna hluchoněmých, opuštěných dívek* v Horní Krči č. 5, založená r. 1893 vldp. Msgr. Karlem M. Kmochem za pomoci pražského advokáta dr. Karla Hauschilda. — 6. *Sirotčinec pro dívky u sv. Notburgy* v Praze-III. čp. 321, založený r. 1821, jest vydržován družinou paní šlechtických a občanských, v jichž čele jest kněžna Anna Lobkoviczová. Ústav řídí kongregace „Milosrdných sester svatého Karla Borromejského". Dívky vystupují z ústavu v 18. roce — má 88 chovanek. — 7. *Útulna s průmyslovou pokračovací školou »Johanneum« pro katol. učedníky* v Praze-II. č. 1538, založená r. 1888 Arnoštem Sylva-Taroucou. Kdo do útulny chce býti přijat, musí přinésti 1. domov. list, 2. poplatek na postel jednou pro vždy 14 K, šat a prádlo. Poplatek za byt a stravu obnáší 20 korun měsíčně. — 8. *Patronát mládeže* v Praze-III. čp. 464, založen hr. Z. Ledochowským. Účelem spolku a útulku jest: 1. Mírniti hmotnou a tím i mravní

a sociální bídu chudé, ohrožené, mužské mládeže. 2. Poskytovati mužské mládeži chudých, pracujících tříd, národní škole a předběžnému vzdělání odrostlé, hlavně korporativním přispíváním mládeže vyšších kruhů, požehnání ideálnějšího společenského bytí a tak povznášeti mládež pracujících stavů k bývalé ideálně-křesťanské výši. Prostředky, jimiž útulek snaží se dosíci cílů svých, jsou tyto: 1. Shromažďování chudé mužské mládeže, aby chráněna byla nábožensko-mravních nebezpečí; a) mládeže školou povinné (hoši z asylu) v neděli a ve svátek, jakož i ve dny, kdy není vyučování, b) mládeže, která jest v učení, v neděli a ve svátek jakož i ve dny, kdy se nepracuje, ve svatvečery, c) mládeže vystoupivší již z učení. 2. Přijímání potřebnějších neb osiřelých chráněnců do asylu. — 9. *Jubilejní ženský asyl cís. a král. Alžběty* v Praze, založený na radu škol. rady Jos. Sauera z Augenburku družinou bl. Anežky České r. 1898 v č. 1460-II ve Vladislavově ulici, jest útulkem mravných, nezámožných bytostí ženských, z venkova českého do Prahy zavítavších, aby se tu k budoucímu povolání připravovaly. V domě lze přijmouti 60 chovanek. — 10. *Valentinum, útulek pro epileptiky* v Praze-VIII., založený r. 1897 — v celém Předlitavsku ústav jediný — má 9 chovanců mužských a 27 ženských nemocných. Přijati mohou býti epileptikové po dokonaném 14. roce. V ústavě jsou šedé sestry a duchovní správce. — 11. *Spolkem pro ochranu opuštěné a zanedbané dívky* v Praze jsou zřízeny asyly (ochranovny) v Černovicích a v Lobči, kdež počet chovanek bývá kolem 40. 12. *Soukromý sirotčinec pro hochy u sv. Jana Křtitele* v Praze-II. č. 466, založený r. 1773 za dob Marie Terezie — nejbohatší to ústav pražský, jehož jmění obnáší 1,440.384 K, přijímá do svého asylu chovance zcela neb z otcovské strany osiřelé od 7. roku a chovanci zůstanou tu až do 14. roku. — 13. *Dejlova výchovna slepých*, zřízená professorem Dejlem v Praze-III. č. 476 na Maltézském náměstí, skýtá útulek slepým dítkám; r. 1910 otevřena tu prvá třída pro dítky nevidomé. Na rozsáhlém pozemku v Bohnicích bude vystavěna rozsáhlá vychovatelna pro slepé. — 14. *Jednota pro blaho propuštěných kárancův*, Praha-II. č. 36 nově v Puchmajerově ulici, skýtá chovancům asyl i školu veřejnou s právem veřejnosti. Má 24 chovance. — 15. *Ústav pro vychování a vyučování dítek* kongregaci milosrdných sester sv. Karla Borromejského, založený r. 1855 v Karlíně ve Vítkově ul., vychovává dítky obého pohlaví do 14. roku. Počet dítek, které byly v asylu ošetřovány, obnáší úhrnem 15.000. — 16. *Ústav pro vychování a ošetřování slabomyslných* v Praze-IV. (Ernestinum), vydržovaný spolkem sv. Anny (v. str. 470.) K přijetí do ústavu jsou schopny dítky, které 6. rok dokonaly a 13. roku nepřekročily. — 17. *Dívčí sirotčinec kongregace chudých děveček Ježíše Krista* v Praze-II. č. 1263, založený r. 1885 Kristinou Schönbornovou. Dívky se přijímají mezi 4. a 11. rokem a bývají v péči do 16. event. 17. roku. 18. *Záštita, spolek pro mravní i hmotnou ochranu dívek osamělých* v Praze-VI. č. 952, založený r. 1893 Marií Červinkovou-Riegrovou, poskytuje asylu dívkám služebným a za mírný příspěvek dává levný a bezpečný byt dívkám studujícím. — 19. *Ochranovna pro opuštěné dívky* družiny bývalých žákyň vyšší dívčí školy v Praze-II. č. 412, založená slečnou Terezií Halssingrovou, má dva asyly a sice: mateřský ústav v Praze-II. v Podskalí a ve Staré Boleslavi. — 20. *Rodinný asyl osiřelých dívek* sl. Marie Brtnické v Praze-II. č. 431, kdež pečováno o to, aby vpravdě opuštěné, na ulici nalezené dívky k novému řádnému životu byly přivedeny. — 21. Se schválením a za ochrany českého „Serafinského díla lásky" byl dobrodinci založen malý, *rodinný asyl v Horažďovicích*. „Matkou" jest jedna ctihodná sestra školských sester z Horažďovic. Rodinný útulek sleduje trojí cíl: 1. Dítky prozíravou, vytrvalou a individuální péčí síliti, otužiti a s pomocí Boží uzdraviti. 2. Smysl pro rodinu pěstovati. 3. Dítky úplně chudé v největší jednoduchosti, v čistotné, spokojené, veselé chudobě vychovati na lidi pracovité. Motto rodinného asylu dá se shrnouti v pět slov: rodina, chudoba, práce, zdraví, veselost. — 22. Jubilejní spolek „Praha" v Myslíkově ulici, založený dr. Hermanem a vldp. Jemelkou, má *asyl pro staré chudé ženy* a přijímá do svého asylu na byt dívky, jež „nádražní missie" sem uváději. — 23. *Mariánský ústav* v Praze-II., Ječná ulice, poskytuje asylu dívkám do Prahy přišedším nebo ocitnuvším se bez zaměstnání a prostředkuje jim místa. — 24. Spolek *Ochrana dívek* v Praze pod protektorátem Její císařské Výsosti paní arcikněžny Marie Annunziaty a pod předsednictvím Její Jasnosti paní Anny Berty kněžny z Lobkowicz, působí k tomu, aby dívky přicestovalé do Prahy nebyly vydány lákadlům lidí morálně skleslých. Za tím účelem rozpadává se činnost jeho ve dva odbory, a to v činnost nádražní a činnost záchrannou. Na nádražích působí nádražní missie, které poskytují služebným přicestovalým ochrany, rady a pomoci. Doprovázejí je do asylu spolku „Prahy", kde se jim poskytne noclehu, stravy i služby bezplatně. Co se týče oboru záchranného, jest „Záchrana dívek" asylem, který vede paní baronka Kopalová s paní professorovou Maixnerovou. — 25. *Jednota katol. tovaryšů* v Praze 209-I. poskytuje ve svém domě bezplatný útulek tovaryšům přicestovalým a trvalý pobyt tovaryšům v Praze usazeným. Počet míst kolem 50; dále ve svých místnostech skýtá útulek „Učednické besidce". 26. Sociálně-humanitní komisí král. hl. města Prahy zřízena byla *útulna pro služebné* v Praze r. 1903. Do útulny přijímají se dívky, které překročily 14. rok věku svého bez ohledu na příslušnost, jsou-li mravně zachovalé. Pobyt obmezen jest na 14 dní. — Pro duchovní správce dlužno jest též, aby dívky jdoucí do služby do Vídně upozornili na *asyl sv. Alžběty pro služebné dívky ve Vídni* (IX. okres, Löblichgasse 3, přízemí), na asyl pro učně zřízený Jednotou sv. Methoděje (III. okres, Schützengasse 30. — Literatura: *G. Ratzinger*, „Die Geschichte der christlichen Armenpflege" (2. vyd. 1894), *Rudolf Secký*, „Dobročinné spolky a ústavy soukromé v král. hl. městě Praze" (1905) a jiné. *Brk.*

Asyncritus v. Asynkritus.

asyndeton, bezvaznost, bezespoječnost, jest řečnická figura i v kázání užívaná, která se přirozeně naskytá, když člověk důrazně a živě z jasného poznání svého a s citem silným mluví o věci, na které mu záleží, kferou za důležitou považuje. Asyndeton záleží v tom, že se pojmy jednoho a téhož druhu, jako: podměty, výroky, předměty, beze spojky vedle sebe nahrnují. *Sčple.*

Asynkritus sv. (*Ἀσύγκριτος*). V listě k Řím. 16[14] sv. Pavel pozdravuje *A*-a; byl to nepochybně vynikající křesťan římský. Dle podání byl později biskupem v Hyrkanii. Mart. Rom. 8. dubna: „Commemoratio sanctorum Herodionis, Asyncriti et Phlegontis, de quibus scribit beatus Paulus apostolus in epistola ad Romanos." Srvn. *Acta Ss.* Aprilis I, 742.

Aszentini Francesco, řezáč drahokamů a klenotník z Benátek, přišel 1601 do Moskvy, kde tři léta se zdržoval a pro cara Borise Godunova zhotovil relief „Ukřižování" v achátu. R. 1604 odebral se do Kyjeva a vrátil se Tureckem do vlasti.

Aš (Asch)-Niklasberg, fara v dlecesi pražské, ve vik. chebském. Již r. 1270 byla tu fara, která

dána byla řádu křižovníků německých, kteří tu před r. 1319 zřídili kommendu. R. 1542 nabyl tu převahy lutheranismus. Katolická fara zanikla; teprve r. 1709 byla ve vsi Niklasbergu, s městem Ašem souvisící, zřízena administratura, 1781 fara, která 1904 povýšena na děkanství. Patronem jest Matice náboženská. Na osadě žije 8063 katolíků, 20.225 akatolíků, 43 židé a 12 bez vyzn. Duchovní správu vykonává děkan se dvěma kooperátory; na školách působí dva katecheté.

Aš'arí Abul Hasan Alí, *n.* 878, *z.* kol. 940, vynikající islamský dogmatik; přívrženci jeho nazývali se Ašarovci (v. čl. islam).

Ašenia, sv. církve armenské, manželka krále Tiridata. Srvn. *Nilles*, Kal.[2] II, 586.

Ašdoth v. Asedoth.

Ašer v. Aser.

Ašera אֲשֵׁרָה, množ. č. 'Ašerím a 'Ašeróth. 1. jméno bohyně plodnosti, často v hebr. textu *SZ.*; *LXX* má 2 Paral. 15[16] a 24[18] místo jména toho *Ἀσάρωθ*, jinde překládá je slovem *ἄλσος*; *Vulg.* má v Soudc. 3[7] Astaroth, jinde překládá „lucus" (čes. překl. „háj", na př. 4 Král. 21[3], 23[4]; 2 Par. 33[3]). *A.* byla nepochybně totožnou s bohyní Astartou (v. t.) n. Ištarou. *A.* měla své domy (4 Král. 23[7]), svůj obraz (3 Král. 15[13], 4 Král 21[7]), své lodi (4 Král. 23[4]) a své proroky (3 Král. 18[19]). Různé výklady jména *A.* jsou: „přímo stojící", „šťastná", „obšťastňující". — 2. symbol bohyně *A*-y, t. j. posvátný sloup, o jehož podobě není nic známo (Deut. 21[16], Soudc. 6[26]); *Vulgata* překládá i tu slovem „lucus" (čes. překl. „háj").

Aš-charhamadran, neděle zelená, v církvi armenské 2. neděle po velikonoci.

Aši ben Simai, obyč. Rab Aši, představený školy v Soře, *z.* 427, má zásluhu o uspořádání tradičního materiálu uloženého v babylonském talmudu.

Aškenaz v. Ascenes.

Aškenasi (= z Německa) Elieser ben Elia, rabbi v Cremoně, za Filipa II. vypovězen, zprvu žil v Cařihradě, potom na ostrově Naxu; později byl archisynagogem v Poznani, *z.* v Krakově 1586; *sp.* „Josef leqach", kommentář ke knize Esther (Cremona 1576 a j.) a „Maase ha-šem", výklad historických částí Pentateuchu (Ben. 1583 a j.).

Ašna v. Asena.

Aštišat, město v Armenii, zprvu sídlo pohanských kněží; sv. Řehoř Osvětitel zbořil tu chrámy pohanské a zbudoval chrám zasvěcený Spasiteli, v němž uložil ostatky sv. Jana Křtitele a sv. Athonognena a zvolil sobě *A.* za sídlo své; tak stal se *A.* první metropolí armenskou, jež v V. století zatlačena byla metropolí vagaršapatskou (v. t.).

At, souč. franc. kněz kongregace Nejsv. Srdce Páně, *sp.* „Histoire de saint Antoine de Padoue d'après les sources hagiographiques" (Paříž 1878), „Les Apologistes français au XIXe siècle" (t. 1898), „Les Fleurs de S. Germaine" (Toulouse 1896), „Histoire de Sainte Angèle Merici" (Tulle 1886), „Les principes générateurs du libéralisme" (Paříž (1883).

Atad (= trní, rhamnus) Gen. 50[10] „goren ha'átád" = mlat trní (area rhamni), *Vulg.* a *LXX.* pokládají *A.* za jméno vlastní („area Atad", *ἄλων Ἀτάδ*); bylo by to jméno vlastníka. Na místě tom synové Jakobovi na cestě z Egypta, aby pochovali tělo otcovo u Hebronu, se zastavili a tu po sedm dní konali slavnost smuteční s velikým kvílením. Místo to nazváno bylo tehdáž „'ábél Micraim" = pole Egypťanův (Gen. 50[11]), což *Vulg.* přel. „Planctus Aegypti". Místo to bylo poblíž Beth Hagla (v. t.) mezi Jerichem a ústím Jordánu.

Atala sv. v. Attala.

Atara, *hbr.* 'Atárá[h], *LXX* *Ἀτάρα*, druhá manželka Jerameelova, prvorozence Hesronova, matka Onamova (1 Par. 2[26]).

Atargateion v. Atargatis.

Atargatis n. Derketo, bohyně Filištínských, Foeničanů a Syrských. Jméno bohyně samé v Písmě sv. se nevyskytuje, ale v řeckém textu 2 Mach. 12[26] jest zmínka o chrámu jí zasvěcenému (*Ἀταργατεῖον*) v zajordánském městě Karnionu; parallelní místo 1 Mach. 5[43. 44] mluví o pohanském chrámu v Karnaim, aniž by řečeno bylo, komu byl zasvěcen. Strabo podává různé názvy bohyně té: Syria dea, Atargatis, Athara, Derketo. Dle Diodora Sicil. byla zobrazována jako žena končící se v tělo rybí. *A.* jest nepochybně totožná s Astartou, což vysvítá také z toho, že zmíněné město Karnaim je totožné s Astarothkarnaim, a bylo tudíž zasvěceno Astartě.

Ataroth, *hbr.* 'Atároth, *LXX* *Ἀταρώθ*, název několika měst palestinských: 1. město v zemi Jázer a Galaad (Num. 32[3]), dobyté na Sehonovi, králi amorrhejském (32[33]), od synů Gád znovu zbudované (32[34]), později s Dibonem a Aroerem přidělené kmeni Rubenovu (Jos. 13[16. 17]). Král moabský Méša chlubí se dobytím tohoto města (nápis Méšův ř. 10.—13.). Nyní Chirbet 'Attárús u Džebel 'Attárús, východně od Mrtvého moře. — 2. 'Atroth Šofán ve *Vulg.* Ethroth (v. t.) a Sofan (v. t.). — 3. město na pomezí kmenův Efraim a Benjamin (Jos. 16[2]), snad nyn. ves 'Attára mezi el-Bíre a el-Rám, severně od Jerusalema. — 4. Ataroth Addar, město na pomezí kmenů Efraim a Benjamin (Jos. 16[5]), nepochybně totožné s předcház. — 5. město na východním pomezí kmene Efraim (Jos. 16[7]); poloha neznámá. — 6. 'Atároth bét Joab (1 Par. 2[54]), *LXX* *Ἀταρὼθ οἶκον Ἰωάβ*, *Vulg.* „Corona domus Joab" (čes. překl. 1888: „Koruna domu Joabova"), nepochybně město nebo krajina blíže neznámé.

atavismus, zákon dědičnosti, kterým Darwinisté dokázati chtějí vznik člověka z opice. Viz „člověk".

Ateneum kapłańskie, polský bohovědný časopis, založený 1909 z iniciativy biskupa kujavsko-kališského dra. Stanislava Zdzitowieckého, vydávaný professory semináře vloclavského. Vychází každý měsíc vyjímajíc červenec a srpen (předplatné šest rublů neboli 17 K).

Ater, Ather, *hbr.* 'Áter, *LXX* *Ἀτήρ* 1. potomek Ezechiášův n. Hezekiášův, náčelník rodiny, z níž 98 členů vrátilo se ze zajetí babylonského (Esdr. 2[16], Neh. 7[21]). — 2. náčelník rodiny, jehož potomci vrátivší se ze zajetí babylonského byli vrátnými chrámovými (Esdr. 2[42], Neh. 7[46]). — 3. jeden z předních lidu, kteří spolu s Nehemiášem smlouvu s Bohem obnovenou pečetí stvrdili (Neh. 10[17]), nepochybně totožný s *A*-em sub 1. uvedeným.

a tergo, na rubu, jinak též **in dorso** = vzadu, značí v kancelářské mluvě vyřízení nějakého aktu na jeho poslední (zadní) straně. — **a tergo involucri**, na rubu obalu, značí podobné vyřízení, s tím však rozdílem, že se k aktu přiloží obal, t. j. nový arch neb jen i půlarch, a na jeho zadní půlce se podání vyřídí. Způsobu obého užívá se k ušetření práce i papíru a k zjednodušení věcí. Obvyklým jest v úřadování interním, dále při vyřizování spisů, které se jiným úřadům postupují, nadřízeným úřadům pouze předkládají, podavatelům k doplnění vracejí neb se zamítají; dále když se sděluje opis vyřízení, které zasláno jinam, a pod. Srvn. *Borový*, Sloh církev., 3. vyd. str. 35; *Ord. list praž.* z r. 1910 č. 12, str. 138. *Sdk.*

Athabaska-Mackenzie, apošt. vikariát v severozápadní Kanadě, v církv. provincii Sv. Bonifáce, zřízený 1862 papežem Piem IX.; katolíků asi 5000, 11 štací, 23 kněží, 34 řeholnice.

athaeneum tolik co škola, vzdělavací ústav, universita (*a.* maius). Názvu toho užívá se zhusta i v dokumentech Apoštolské stolice, jako na př. nejnověji v konstit. „Sapienti consilio" z 29. čna. 1908, l. 11., nebo v listu papeže Pia X. z 15. září 1910, jímž chválen fryburský professor Kašp. Decurtins pro svůj spis „O literárním modernismu" (*AAS.* 1910, 738).

Athach 1. *hbr.* Hathákh, *LXX* Ἀχαθαῖος, eunuch při dvoře krále Asvéra, přidělený ke službě Estherině (Esth. $4^{5.\ 6.\ 9.\ 10}$). — 2. hbr. ʿAthákh, *LXX* Νομβέ, *A* Ἀθάγ, jedno z měst, jimž David po vítězství nad Amalekity poslal dary z kořisti (1 Král. 30^{30}), jinak zcela neznámé; snad jest jméno to porušeno, dle *Hummelauera* pravděpodobně Ether (hbr. ʿEthér Jos. 15^{42}, 19^{7}, v. t.).

Athajáš, Athalas, *hbr.* ʿAthájáh, *LXX* Ἀθαΐα, syn Aziamův z kmene Juda, jeden z obyvatelů jerusalemských po obnovení města (Neh. 11^{4}).

Athala v. Attalas.

Athalai, *hbr.* ʿAtlaj, *LXX* Θαλί, jeden ze synů Bebajových a jeden z těch, kteří k rozkazu Esdrášovu propustili ženy cizozemky (Esdr. 10^{28}).

Athaliáš, Athalia, *hbr.* ʿAthaljáh, *LXX* Ἀθελία, z potomků Alamových n. Elamových; Isaiáš, syn *A*-ův, vrátil se pod Esdrášem ze zajetí babylonského (Esdr. 8^{7}).

Athalie, עֲתַלְיָה, עֲתַלְיָהוּ *LXX* Γοθολία, dcera israelského krále Achaba a Jezabely, manželka krále judského Jorama (kol. 849—842), kterýmžto sňatkem upevněno přátelství mezi říší Israelskou a judskou. *A.* nazývá se v 4 Král. 8^{26} a 2 Par. 22^{2} dcerou (= vnučkou) krále israelského Amriho. Po smrti Joramově nastoupil vládu syn její Ochoziáš; byl však za nedlouho od israelského krále Jehu zabit. Tehdáž *A.* zmocnila se vlády a dala vyhladiti královský rod Joramův; pouze jednoletý Joas od Josaby (Josabeth), dcery krále Jorama a sestry Ochoziášovy, byl zachráněn a ve chrámě skrýván. *A.* vládla 6 let (cca 842—836); sedmého roku velekněz Jojada pomazal Joasa sedmiletého na krále za pomoci tělesné stráže královské a za souhlasu lidu. *A.* přichvátavší do chrámu byla vyvedena a vně chrámu zabita (4 Král. $11^{1\,n}$; 2 Par. $23^{1\,n}$). *A.* byla žena vášnivě ctižádostivá a bezohledná; jediný případ vládnoucí královny v území israelsko-judském. Jako matka její Jezabel, byla nepochybně i ona ctitelkou tyrského Bála, jemuž dala v Jerusalemě zbudovati chrám, který po zabití *A.* byl zbořen (4 Král. 11^{18}).

Athanaj, *hbr.* ʾEthní, *LXX* Ἀθανί, levita z rodu Gersonova, o němž zmínka se děje mezi předky zpěváka Asafa (1 Par. 6^{41}).

athanasias farmakon (ἀθανασίας φάρμακον), „lékem nesmrtelnosti" zove sv. Ignác Antiochijský ve svém listě k Efesským (hl. 20, 2.) nejsv. Svátost oltářní se zřením k jejím účinkům, jelikož jest nám hodně její přijetí zárukou dosažení věčné blaženosti, abychom dle slov téhož světce (l. c.) „jeden chléb lámajíce . . . neumřeli, nýbrž věčně žili v Ježíši Kristu". *Schermann* v Tübing. „Theol. Qu.-Schr." 1910, str. 6—19 upozornil na to, že u Řeků a též u Římanův existoval lék, zvaný ἀθανασία, který pomáhal při některých vnitřních nemocech a jehož recept udává ještě v VI. stol. Alex. Tralský. Než tento lék nelze uváděti v nějaké spojení s uvedeným pojmenováním Eucharistie u sv. Ignáce, jak to Schermann činí, jelikož s pilulkami, jimiž dle Galena lékařská ἀ. byla, nelze přece nejsv. Svátost srovnávati, jelikož ty nebyly podávány pro nesmrtelnost. Ostatně sv. Ignác nebyl lékařem, nýbrž užív slova ἀ., užil pouze každému pochopitelného způsobu mluvy na vyjádřenou účinkův Eucharistie, nehledě nikterak k tomu, že se tak zove náhodou i jistý lék, sloužící k dočasné pomoci proti některým vnitřním chorobám. (Srvn. *Hubik* v ČKD. 1910, 271 nn.; *Bilczewski-Tumpach*, Eucharistie, 115, 258.) *Tpch.*

athanasias póma (ἀθανασίας πόμα, nápoj nesmrtelnosti) zove Klement Alexandrijský eucharistii (krev Páně) ve svém spise „Který bohatec bude spasen" (*Migne*, P. Gr. IX. 628), maje zření k účinkům této svátosti, dle slov Kristových, že kdo ji tělo jeho a pije krev jeho, má život věčný. *Tpch.*

Athanasie sv. 1. *n.* kol. 810 na Aegině; byla z vůle rodičů dvakrát vdána; když druhý její manžel s jejím svolením stal se mnichem, založila klášter nazvaný „Timia" na Aeginé, jehož abatyší se stala; *z.* 860; Mart. Rom. 14. srp.: „In Aegina insula sanctae Athanasiae viduae, monastica observantia et gratia miraculorum illustris". V církvi vých. 14. dubna. Srvn. *Acta Ss.* Augustus III, 168 násl. — 2. manželka sv. Andronika. Mart. Rom. 9. října, srvn. čl. Andronik 5, str. 438.

athanasiánské vyznání víry, „Quicumque vult salvus esse", „Fides s. Athanasii", „Psalmus Athanasianus", „Symbolum Quicumque", obsahuje ve 40 krátkých, určitých větách a protikladech učení katolické, zvláště o nejsv. Trojici, o Kristově osobě a jeho díle. Toto vyznání nepochází od sv. Athanasia; jméno symbola *a*-ého obdrželo proto, že přesně a jasně podává nauku sv. Athanasia o nejsv. Trojici. Bylo složeno po bojích nestoriánsko-monofysitských asi v letech 430 - 500 od nějakého latinského autora západního, a to nepochybně v jižní Gallii (dle K. Künstle jest původu antipriscilliánského a vzniklo na konci stol. IV. neb na počátku stol. V. ve Španělsku). Původce však určitě stanoviti nelze. Různí učenci přičitali *a.* symbolum různým osobám: Honoratovi z Arlesu (*Burn*, „The athanasian. creed", Cambridge 1896), Vincenci Lerinskému (*Antelmius*, „Nova de symbolo athanasiano disquisitio", 1693), Caesariovi Arlesskému (*Morin*, Revue Ben. 1901, 347), Hilariovi z Arlesu (*Waterland*, „Critical history of the athanasian creed, Cambridge 1724), Vigiliovi z Tapsu, Venantiovi Fortunatovi, Isidorovi Sevillskému, papežům Anastasiovi I. a II., Paulinovi Aquilejskému. *A. v. v.* nalézáme v řeči 244 mylně sv. Augustinovi přičítané, která pochází pravděpodobně od Caesaria Arlesského († 542). Kanon sněmu autunského (kol. 670) ukládá duchovním pod trestem, aby symbolum *a.* („fidem sancti Athanasii") znali z paměti. Synoda remešská 852 vyžadovala na klericích, aby symbolum *a.* dovedli vykládati „verbis communibus". V některých diecesích německých ve stol. IX. až XI. ukládána byla recitace symbola *a.* duchovenstvu při primě, a to i ve dny všední. V Italii bylo symb. *a.* známo od IX. stol.; do officia římského pojato bylo teprve později. Dosud jest v primě officia nedělního a svátku Nejsv. Trojice. Mylná jest domněnka o vzniku *s. a*-ého ze dvou pramenů (Swainson, Lumby, Harnack), totiž ze dvou původně samostatných vyznání víry: trinitárského a christologického. Řekové, kteří poznali *a. v. v.* teprve kolem 1200, v boji s církví západní je zavrhovali, kdežto reformátoři vysoce je cenili (Luther: „Schutzsymbolon des ersten Symboli"); v církvi anglikánské požívá veliké vážnosti, zvláště v liturgii, kdež v ranních bohoslužbách některých svátků zaujímá místo symbolu apoštolského. Srvn. *Brewer*, The athanasian creed vindicated (Londýn 1871), *Swainson*, The literary history of the nicene and apostles' creed, and that commonly called the creed of saint Athanasius" (t. 1875), *Ommaney*, History of the athanasian creed (tamtéž 1875), *týž*, The early history of the athanasian creed (t. 1880), *Lumby*, The history of the creeds (Cambridge[3] 1887), *G. Morin*, Les origines du symbole

Quicumque v „Science catholique" (1891), *Burn*, The athanasian creed and its early commentaries (Cambridge 1896), *Denzinger-Bannwart*, Enchiridion symbolorum[10] (1908), 17. Nejnověji *H. Brewer* („Das sogen. Athanasianische Glaubensbekenntnis", Paderborn 1909) háji mínění, že *a. v. v.* jest antiariánský „zpěv", složený asi v letech 382—383 od sv. Ambrože. Staročeský překlad *a. v. v.* jest v Žaltáři klementinském z první pol. XIV. stol. (ve vyd. *Patrově* z r. 1890, str. 273—276).

Athanasius, Athanáš, *Ἀθανάσιος*, Athanasius. **1. Ankyrský** (v Galatii), *z.* 373. Po sesazení semiariána Basilia synodou ktpl. 360 dosazen Akaciem z Caesareje Palestinské na jeho místo; dal v Antiochii 363 jménem svým ode dvou kněží podepsati symb. nicejské, r. 367 podepsal akta tyanská. — **2. patriarcha antiochijský,** rodem z Damašku, dosáhl důstojenství patriarchy 1686, r. 1697 vypuzen a stal se metropolitou halebským (Alepo); byv i odtud vypuzen, pobyl nějaký čas ve Valašsku, kdež vojvoda Jan Konstantin II. Brankovan laskavě jej přijal a duchovním rádcem svým jej učinil. Posléze r. 1720 byl *A.* dosazen opětně v důstojenství patriarchy antiochijského. Ve věcech náboženských počínal sobě obojetně, tak že časem zdál se smýšleti a jednati jako katolík, časem zase jako rozhodný příslušník církve řecké; zemřel však 1724 jako katolík; před smrtí odpřisáhnul bludy a složil vyznání víry katolické v ruce P. Josefa z Reuilly, kustoda ř. kapuc. v Halebu. Vydal arabský překlad žalmů (1706), evangelií (1706) a j. Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 149—151. — **3. sv. athonský,** původně Abramius z Trapezuntu, studoval v Ktpl., byl za Michaela Maleina (v. t.) mnichem na vrchu Cyminus v Bithynii, zal. s podporou Nikefora Fokasa 962 na Athonu první klášter Lavru; *z.* 1000. Pam. 5. července. *Acta Ss.* Julius II, 246 n., *L. Petit*, Vie de s *A.* l'Athonite (Anal. Boll. 1906, 5). — **4. z Baladu,** jakob. patriarcha antiochijský 684—687, zprvu mnich v Beitmalké, potom kněz v Nisibis, zvolen za patriarchu 684, přel. do syrštiny 645 Porfyriovu Isagogé (*Freimann*, „Die Isagoge des Porphyrius in der syr. Übersetzung", 1892), část homilií sv. Řehoře Nazian. a několik listů Severa Antiochijského. — **5. Camelarius,** jakob. patriarcha antiochijský 595—644, ze Samosaty, dříve mnich a velbloudář kláštera Kennešrinského, byl vysvěcen na kněze Severem Jerusalemským, uzavřel s Anastasiem Alexandrijským (*z.* 616) vzájemnost, od kteréhožto času posílávali si noví patriarchové antiochijští a alexandrijští vzájemně listy synodické. — **6. sv., „Commentariensis"** (snad byl soudním písařem; odtud tento název), mč. v Cilicii. Mart. Rom. 3. ledna. — **7. rus. biskup astrachanský** (Alexander Vasiljevič **Drozdov**), *n.* 1794, *z.* 1876, *sp.* „Istoričeskija izvěstija o kostromskom vtoroklasnom Bogojavlenskom monastyrě s 15 po 19 věk" (Petrohrad 1837, Moskva 1887). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 139. — **8. Filipovič,** *n.* mezi lety 1592—1597, vstoupil 1627 do stavu mnišského ve Vilně a stal se představeným kláštera dubovského (dobojského) poblíž města Pinska (v gub. minské). Když 1636 klášter tento dán byl uniatům, *A.* odešel do Moskvy. R. 1640 stal se igumenem berestského kláštera. Z příčin spíše politických nežli náboženských žalařován nejprve ve Varšavě, potom v Krakově; r. 1645 podařilo se mu z vězení prchnouti. Pro vášnivé počínání proti uniatům byl opětně jat a odpraven 1648. Církev ruská cti jej jako mučedníka za pravoslaví (pam. 20. července a 5. září). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 151. — **9. rus. biskup (Alexius Ivanov),** *n.* v Moskvě 1746, stal se 1786 rektorem akademie slovansko-řecko-latinské v Moskvě, 1788 stal se bisk. kolomenským, 1799 voroněžským, posléze ekaterinoslavským, *z.* 1805; *sp.* „Poučitelnyja v različnye vysokotoržestvennye dni" (Moskva 1787), „Zaščiščenie christian protiv jazyčnikov" (Moskva 1802; je to překlad apologie Tertullianovy). — **10. sv. jerusalemský,** jáhen, káral ukrutenství, jež eutychianský biskup jerusalemský Theodosius páchal na katolících, kteří stáli pevně při snesených chalcedonských; za to byl ukrutně zmučen a posleze sťat 451 nebo 452. Mart. Rom. 5. čce. **11. a S. Josepho** v. Sandrich Eliáš. — **12. Kalnofoyski,** hieromonach pečerské lavry kyjevské, vydal polský spis „Theumaturgima luba cuda, które były tak w samym swięto cudotwornym monastyru pieczarskim kiewskim jako y w obudwu świętych pieczarach wiernie y pilnie teraz pierwszy razzebrane y światu podane, z dodaniem rozmyślań zakonnych" (Kyjev 1638). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 141. — **13. patriarcha konstantinopolský,** *n.* v okolí Drinopole, zprvu mnich v pohoří balkánském (Haemus), byl přes svoje zdráhání na patriarchu povýšen 1289. naléhal přísně na zachovávání kánonů se strany biskupů, kleru a mnichů, rozhodně vystupoval i proti dvoru císařskému. Tím vzbudil proti sobě odpor, pročež uchýlil se 1293 do kláštera. Jeho nástupcem stal se mnich Kosmas pod jménem Jan XII., ale vzdal se důstojenství svého 1303, načež byl *A.* zpět povolán, ale přísností svou dostal se opětně do konfliktů, i byl 1312 sesazen. Některé jeho listy publ. Migne PG. CXLII, 471 nn. — **14. sv., metropolita korintský** mezi lety 976—1028. Questio o Luk. 24[43] otišt. u *Migne* CVI, 1023, jiná o tom, proč Kristus volil smrt na kříži a ne jinou, netištěna. Památka 5. května. Srvn. *Acta Ss.* Maius II., 54. — **15. Krétský,** hieromonach ve stol. XVII., přel. do novořečtiny spis Jana Klimaka *„Βιβλίον ψυχοφελὲς καὶ πολλὰ ἀναγκαῖον διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν μοναχῶν"* (Benátky 1393), *sp. „Νέα ἐξήγησις τοῦ ψυχοσώτηρος ψαλτηρίου"* (Ben. 1705). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 139. — **16. rus. arcibiskup cholmogorský** (Alexius Artemjevič **Ljubimov**), *n.* v Sibiři 1641, vstoupil do kl. v Moskvě, stal se 1675 igumenem v klášt. tobolském, 1682 biskupem cholmogorským, *z.* 1702; *sp.* „Ščit věry", „Kniga pravoslavnago ispovědanija", „Šestodnevec o sotvorenija mira i padenii člověka"; spisy tyto vesměs zachovaly se jen v rukopisech; tiskem nevyšly. Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 137—139. — **17. Miloslavskij,** archimandrita kl. pečerského v Kyjevě, *z.* 1714, *sp.* „Ieroglifičeskaja ethika ili nravstvennaja filosofija v simbolach" Kyjev 1712, Petrohrad 1718). — **18. sv., biskup neapolský,** *n.* 832, syn knížete („dux") Sergia, zvolen za biskupa 850 nebo 876, od papeže Lva IV. potvrzen, *z.* 15. čvce 872. Zřizoval školy, zveleboval kostely, obnovil chrám sv. Januaria. Od bezbožného synovce svého, konsula Sergia, jenž obdržel vládu v Neapoli, byl jat, načež prchl pod ochranu císaře Ludvíka II. Když tento jej zase do Neapole uvésti chtěl, zemřel světec ve Veroli u Monte Cassina. Mart. Rom. 15. čce. Srvn. *Acta Ss.* Julius IV., 72 n. — **19. z Paru (Parius,** *Πάριος*), řecký theolog, *n.* kol. 1725 v Kostoně na ostrově Paru, *z.* 1813, studoval ve Smyrně, potom theologii na akademii athonské pod Eugeniem Bulgarisem, působil jako učitel a kazatel v Soluni, v Korkyře a v Missolonghi. Potom byl povolán na akademii athonskou, ale 1776 byl místa toho zbaven; v letech 1792—1812 ředitelem školy v Chiu. Byl vedle Eugena Bulgarise nejznamenitějším theologem řeckým na sklonku XVIII. stol.; byl rozhodným odpůrcem jak katol. církve, tak i protestantismu a voltairianismu; *sp. „Βίος τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Κλήμεντος, ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας"* (Ben. 1781), *„Ὁ Παλαμᾶς ἐκεῖνος ἤτοι βίος τοῦ Γρηγορίου, ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης"* (Vídeň 1784, je to životopis Řehoře Palamy, sepsaný patrlarchou

Filotheem a přeložený *A*-em do novořečtiny), „*Ὁ Ἀντίπατρος, ἤτοι ἀγῶνες τοῦ Μάρκου ἀρχιεπισκόπου τῆς Ἐφέσου*“ (b. m. 1785), „*Χριστιανικὴ ἀπολογία*“ (Cařihrad 1798). „*Ἐπιτομὴ εἴτε συλλογὴ τῶν θείων τῆς πίστεως δογμάτων*“ (Lipsko 1806) a j. Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 142—147. — **20. Patellaros**, patriarcha ktpský; nabyl, jak se zdá, vzdělání v Italii, anebo měl za učitele kněze latinské; stal se kolem 1615 arcibiskupem soluňským, 1634 po zapuzení patriarchy Cyrilla Lukarise *A.* zvolen na jeho místo, ale pobyl v hodnosti té pouze měsíc; Cyrill opět byl dosazen a potrestal *A*-a vyhnanstvím a anathematem. *A.* odebral se (1635) do Italie, a byl v Ankoně laskavě přijat od Urbana VIII. Vrátiv se 1636 do Cařihradu, pro svou náklonnost k církvi katolické vzbudil proti sobě nenávist; v letech 1639—1643 dlel v Soluni, potom odebral se do Multanska. R. 1652 na krátký čas usurpoval sobě důstojenství patriarchy cařihradského a měl v kostele patriarchálním řeč proti primátu římského papeže, aby od sebe odvrátil podezření, že by nakloněn byl církvi katolické. Ale ještě téhož roku uchýlil se do Multanska a 1653 odebral se do Moskvy, odkudž 1654 vrátil se do Multanska, kdež z. téhož roku. Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 147 až 149. — **21. biskup perrhský** (Perrha, suffr. arcib. hierapolské), byl od svého kleru u patriarchy antiochijského Domna obžalován zvláště pro svatokrádež; vyšetřování vyhnul se resignací. Antiochijská synoda 445 jej sesadila, loupežná synoda 449 jej restituovala. — **22. Petr** řečený **Rhétor**, *n.* 1571 v Konstancii na ostrově Cypru. Osiřev studoval v Cařihradě, načež odebral se do Říma, chtěje dokončiti studia svá v řecké kolleji sv. Athanasia. Nebyv však pro pokročilý věk přijat, odešel do Francie asi mezi lety 1620—1630, kdež získal sobě podporovatele. Byv vyslán dvakrát na východ, přinesl značný počet rukopisů, jež chovají se v národní bibliothece pařížské. Mimo jiné přinesl také list patriarchy Parthenia k Ludvíku XIV. z r. 1643, týkající se sjednocení církví. *Z.* v Paříži 1663 ve věku 92 let. *Sp.* „Opuscula philosophica quatuor“ (řecko-lat., Paříž 1639), „Aristoteles propriam de animae immortalitate mentem explicans“ (řec.-lat., t. 1641), „Antipatellarus. Epistola de unione Ecclesiarum ad Alexandrinum et Hierosolymorum patriarchas. Anticampanella in compendium redactus“ (řec.-lat., Paříž 1655), „De summi pontificis sublimi supra omnes dominio, ad patriarchas orientis, et de infallibilitate ipsius“ (řec.-lat. b. m. a. r., nepoch. 1662). Srvn. *N. Marini*, „Il primato di s. Pietro difeso dal prete byzantino Pietro Atanasio il Retore“ (Řím 1899). — **23.** řeholník kongregace **picpuské**, *sp.* „Histoire du socianianisme“ (Paříž 1723). — **24. rus. biskup** (Alexander Theodorovič **Protopopov**), *n.* 1783, vstoupil do stavu mnišského 1814, stal se 1816 rektorem duch. akademie kazaňské, 1823 biskupem čirginským, 1826 novgorodským, 1832 tobolským; *z.* 1842, vyd. několik řečí; mimo to zanechal v rukopise překlad Pearsonova výkladu symbolu apoštolského a j. Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 140. — **25. biskup skythopolský** 375—380, dle Epifania (Haer. LXXIII, 37) zúčastnil se ariánské synody ankyrské a pronásledoval klerus pravověrný. — **26. rus. biskup** (Ondřej Grigorjevič **Sokolov**), *n.* 1801, stal se 1841 biskupem tomským, 1853 irkutským, 1856 kazaňským; *z.* 1868; zabýval se pilně překládáním spisů sv. Otců do ruštiny; některé jeho překlady vyšly v časop. „Christianskoe čtenie“. Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 141. — **27. sv. mč., biskup tharsský**, pokřtil sv. Anthusu (v. t.) a spolu s ní za čís. Valeriana umučen. Mart. Rom. 22. srp. — **28. Veliký**, sv., církevní učitel a sloup pravé víry naproti arianům, *n.* kol. r. 295 v Alexandrii z vážených křesťanských rodičů; byl pod vlivem biskupa alexandrijského Alexandra vychován, stal se jeho sekretářem a byl od něho 319 na jáhna vysvěcen. Hned při vystoupení Ariově stal se *A.* jeho odpůrcem, stál proti jeho bludu již na provinciální synodě v Alexandrii 321 a přišel se svým biskupem Alexandrem 325 na první všeobecný sněm do Nicaeje, kde v předběžných poradách disputoval s takovou obratností s ariany, že bez ohledu na svou mladost za hlavu těchto porad byl pokládán. Po smrti Alexandrově (*z.* 328) byl *A.* zvolen jednohlasně za jeho nástupce. Hned podnikl okružní cestu po své diecesi, navštívil četné kláštery její a byl v přátelských stycích se svatými poustevníky Antonínem a Pachomiem. Veškeren boj za božství Kristovo proti arianům otáčel se takořka okolo jeho osoby. Když císař Konstantin Vel., byv oklamán svým okolím, stal se ochráncem Aria a jeho stoupenců (jejich osob, nikoli však bludu), tu žádal *A*-la, aby Aria zase do církve přijal; *A.* však to odepřel. Za to spojili se ariané s meletiany a obžalovali *A*-ia u císaře, že prý samovolně zavedl novou dávku, totiž odvádění lněných rouch k potřebě kostelní, v Egyptě že prý knězi Ischyrovi kalich zlomil, jakéhosi velezrádce Filuména bednou zlata podporoval, že prý biskupa Arsenia z Hypsele zavraždil a ruku jeho usekl, s kterou prý čarodějství provozoval, ano též prý nečistý život vedl. Císař povolal jej na synodu tyrskou (335), kde sice svou nevinnost dokázal a své bídné pomlouvače slavně vyvrátil, ukázav jim na příklad živého Arsenia s oběma rukama, ale přes to poslal jej císař do vyhnanství do Trevíru (ke konci r. 335), chtěje jeho odstraněním z Egypta v této zemi pokoj zjednati. V Trevíru získal si *A.* přízně císařoviče Konstantina; císař Konstantin sám změnil svůj náhled o *A*-ovi a uzavřel krátce před svou smrtí povolati ho nazpět. Vůli otcovu provedli synové Konstantin II., Konstantius a Konstans, a *A.* navrátil se 338 do Alexandrie, kde byl slavně uvítán. Avšak za nedlouho obžalovali ho ariané u všech tří císařův i u papeže Julia I., a opatřivše si svolení císaře Konstantia, sesadili jej r. 339 na synodě antiochijské, vyvolili na jeho místo Řehoře, rodem z Kappadocie, kterého praefekt egyptský Filagrius, odpadlík od víry a krajan Řehořův, dosadil násilím a za prolití krve na stolec biskupský. *A.* prchl do Říma, kde papež Julius jej laskavě přijal a synoda r. 340 slavená po bedlivém uvážení za nevinného prohlásila. Totéž učinila synoda sardická pod předsednictvím Hosia, biskupa z Korduby, a dvou římských kněží Archidama a Filoxenia, jakožto zástupců papeže Julia (r. 343—344). Poněvadž ariané od synody sardické se odtrhli a na svém pasněmu filippopolském *A*-ia znovu zatratili, nemohl se *A.* ihned do Alexandrie navrátiti. Teprve přímluvné listy císaře Konstanta přiměly bratra jeho Konstantia, že dovolil *A*-ovi po smrti protibiskupa Řehoře do Alexandrie se navrátiti (346). Po smrti Konstantově stal se Konstantius, přítel arianů, panovníkem veškeré říše. Poněvadž *A.* v boji proti arianům dle své povinnosti pokračoval, obžalovali ho tito u císaře a sesadili na synodách arlesské (353) a milánské (355), ano egyptský velitel Syrian obklíčil 9. února 356 s 5000 vojáky kostel, kde *A.* právě konal služby Boží, aby jej zatkl. *A.* však vyvázl šťastně z nebezpečenství a uchýlil se k mnichům do pouště, až po smrti Konstantiově (361) nástupce jeho Julian všem vypověděným biskupům, arianským i pravověrným, dovolil navrátiti se, aby vzájemně se potírali. *A.* navrátiv se domů, slavil 362 synodu v Alexandrii, která svou pastýřskou mírností usnadňovala arianům návrat do lůna pravé církve. Papež Liberius potvrdil usnesení této synody a na sta biskupů

opouštělo tábor arianský, do něhož násilností císaře Konstantia vehnáni byli. To však nelibilo se císaři Julianovi, rovněž tak i *A*-ovo rázné vystupování proti pohanům. Julian vypověděl jej z Alexandrie, ano z celého Egypta, a odsoudil prý jej docela k smrti. *A.* uprchl šťastně z Alexandrie, ušed lstí na loďce na Nilu pronásledujícím jej slídičům, působil v Thebaidě v úkrytě a přicházel tajně do Alexandrie. Za císaře Joviana, nástupce Julianova, zaujal opět svůj stolec. Když císař Valens, zuřivý arian, vypověděl ediktem z 5. května 365 všechny pravověrné biskupy, musil i *A.* po páté odebrati se do vyhnanství. Ale již po 4 měsících povolán byl nazpět, poněvadž v Alexandrii nastalo veliké jitření lidu pro jeho vyhnanství. Stráviv poslední léta v pokoji a v horlivé práci a doživ se skoro úplného pádu arianství, *z.* 2. května 373, v kterýž den církev katol. jeho památku koná. V církvi východní 18. ledna (památka jeho návratu z vyhnanství) a 2. května. Pro své horlivé obhajování víry byl nazýván „Otcem pravověrnosti", „Sloupem církve" a „Lékařem ran církve". *A.* jest jedním z největších mužů v dějinách. *A.* byl výtečným spisovatelem dogmatickým a polemickým; jeho literární činnost byla věnována téměř úplně obr ně nicaejského vyznání víry a potírá i arianismu. Prvním jeho spisem, vzniklým roku 318, jest „Contra gentes" *(Λόγος κατὰ Ἑλλήνων)*, o dvou knihách, jež uvádějí se také odděleně: „Oratio adversus gentes" a „Oratio de incarnatione Verbi". Authentičnost tohoto spisu někteří popírají (Dräseke), jiní ji hájí. Jest to první pokus vědecky sestaviti celé učení křesťanské. Že jest Bůh jeden, dokazuje *A.* z pořádku a souladu, který světem vládne; dva nebo více bohů nejsou žádnými bohy; mnohobožství jest bezbožectví. Tento důkaz dostačí pohanům, jež jímají pouta smyslnosti. Kdo však smyslnosti není oddán a své nitro zbavil hříchu, ten ve svém nitru jako v obraze spatří Slovo a skrze Slovo Otce; neboť podle obrazu Božího jest člověk stvořen. Proto zapírati duši lidskou a zapírati jednoho Boha pravého jsou dva činy, jež vespolek se provázejí. Tento Bůh jeden jest neskonale dokonalý. Můžeme sice jeho bytnost z jeho děl usouditi, jelikož tvorstvo svědčí o Slovu, skrze které Bůh svět stvořil; než poznáváme spíše, čím Bůh není, poněvadž neskonale převyšuje svá díla a naši chápavost: jest netělesný, neměnitelný, nepostrádá ničeho. Také o duši lidské má *A.* pravdivé názory: liší se podstatně od hmoty, jest podstatou duchové povahy, jest nesmrtelná. Tak soudí porovnávaje život lidský se životem zvířecím Vůle lidská jest svobodná; užívá-li člověk této svobody, aby Boha poznal a miloval, jedná dobře, mravně; odvrací-li se od Boha k dobrům smyslným, jedná zle, nemravně. Zlo ba mravní záleží tedy v nepatřičném užívání svobody, v nedostatku pravé známosti o Bohu a lásky k Bohu, v nezřízeném přilnutí k dobrům smyslným. Za to bude člověk Bohu odpovídati, poněvadž zlobu mravní dobrovolně zavinil, jelikož jej žádná mocnost k zlobě nemůže přinutiti. Nejdůležitějším dogmatickým jeho spisem jsou „Orationes IV contra Arianos" *(Κατὰ Ἀρειανῶν λόγοι δ')*, jejž složil v době třetího svého vyhnanství 356—362 (dle Loofsa roku 338), dílo klassické, jehož sv. Basilius a sv. Řehoř Naz. často užívají. Authentičnost řeči neboli knihy čtvrté popírají Dräseke, Hoss a Stülcken, hájí ji Loofs. Ve 4 listech biskupu thmuisskému Serapionovi *(Πρὸς Σεραπίωνα ἐπιστολαὶ δ') A.* hájí božství Ducha sv. (kol. 359). Spis o nejsvětější Trojici a o Duchu sv. („Liber de Trinitate et Spiritu sancto") zachoval se jen v překladu latinském a také jako kniha dvanáctá ve spise o nejsv. Trojici Vigilia z Tapsu *(Migne*, PL LXXII, 307). Spis „De incarnatione Dei Verbi et contra Arianos" *(Περὶ τῆς ἐνσάρκου ἐπιφανείας τοῦ θεοῦ λόγου καὶ κατὰ Ἀρειανῶν)* přes pochybnosti některých badatelů pokládati možno za authentický. List císaři Jovianovi „Epistola ad Jovianum de fide" (z r. 363), „Expositio fidei" *(Ἔκθεσις πίστεως* z doby asi 325 358) a „Sermo maior de fide" obsahují stručný nástin katolické věrouky. Pravost obou posléze uvedených spisů popírají Iloss a Stülcken. Authentičnost spisu „Interpretatio in symbolum" *(Ἑρμηνεία εἰς τὸ σύμβολον)* jest pochybná (dle Caspariho a Kattenbusche pochází od prvního nástupce *A*-ova, Petra, anebo od druhého, Timothea) Tři listy: 1. k bisk. korintskému Epiktetovi (z doby kol. 371, později od Nestoriánů porušený), 2. k biskupovi Adelfiovi a 3. k filosofu Maximovi, pojednávají o otázkách christologických (v užším smyslu). Dvě knihy proti Apollinarovi jsou pravé *(Funk* v Tüb. Quart.-Schr. 1890, 312 proti *Drāsekovi)*. Spisek „De incarnatione Dei Verbi" *(περὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ θεοῦ λόγου)* pochází nepochybně od Apollinara mladšího. O t. zv. athanasiánském vyznání víry viz t. článek. Spisy historicko-polemické: „Apologia contra Arianos" *(Ἀπολογητικὸς κατὰ Ἀρειανῶν)*, sp. kol. 350 na základě aktů synodálních, „Apologia ad imperatorem Constantium" *(Πρὸς τὸν βασιλέα Κωνστάντιον ἀπολογία)*, obrana proti různým obžalobám protivníků (356), „Apologia de fuga sua" *(Ἀπολογία περὶ τῆς φυγῆς αὐτοῦ*, 357 n. 358) odmítá výčitku zbabělosti. Historia Arianorum ad monachos líčí mnichům egyptským dějiny arianismu v době 335 až 357. Epistola ad Seraplonem de morte Arii 358) podává zprávu o smrti Ariově. Dva okružní listy o násilnostech páchaných od arianů (341 a 356), list o snesených nicaejských („Epistola de nicaenis decretis" kol. 350), list o učení Dionysia Alex. („Epistola de sententia Dionysii" z doby cca. 350), listy o jednáních v Rimini a Selcukii („Epistolae de synodis" 359), v Alexandrii („Tomus ad Antiochenos" 362), 2 listy Luciferovi, biskupovi cagliarskému (kol. 360), list k biskupům africkým („Epistola ad Afros" kol. 369). Z exegetických spisů zachovaly se pouze zlomky, zvláště fragmenty allegorisujícího výkladu žalmů, dále list k Marcellinovi o výkladu žalmů. Perlou starokřesťanské literatury jest životopis sv. Antonína *(Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀντωνίου)*, jejž Evagrius Antiochijský přeložil do latiny; authentičnost jeho jest nepochybná. „Syntagma doctrinae ad monachos" *(Σύνταγμα διδασκαλίας πρὸς μονάζοντας*, s obsáhlým užitím Didaché) jest rovněž authentická; nepochybně zpracování snesení alexandrijské synody z r. 362. Historickou, zvláště chronologickou cenu má 15 listů paschálních (svátečních, „epistolae heortasticae"), posílaných za účelem oznámení svátků velikonočních egyptským biskupům (nalezeny byly ve znění syrském roku 1842 a 1847 v marlánském klášteře nitrijské pouště, uveřejněny 1848 Curetonem, 1852 Larsowem přel. do němčiny; latinsky u *Migne* PG XXVI, 1351—1444). Koptický fragment paschálního listu z r. 367 byl nalezen r. 1898; jiný fragment publikován v Nachr. der Göttlng. Akademie 1901. Zpráva o zázračném obraze Kristově v Berytu, jež zachovala se v několika řeckých recensích a v několika rozšířených latinských překladech, nepochází od *A*-a, nýbrž byla sepsána asi po polovici V. stol.; jest to snad fikce z doby sporu o ctění obrazův. „Synodicon Athanasii" vzniklo kol. 385. Spis „De virginitate" *(Λόγος σωτηρίας πρὸς τὴν παρθένον)* pokládá Goltz za authentický. Význam *A*-ův se stanoviska dějin dogmat spočívá v tom, že hájí církevní tradice proti racionalisujícl theologii Ariově a Apollinarově, a že snažil se odůvodniti ji vědecky. Pojednávaje o napadených článcích víry v souvislosti s články ostat-

nimi, položil pro všecky důležitější články víry, zvláště pro nauku o Trojici a pro Christologii, spekulativní základy, na nichž pak pozdější theologové s úspěchem dále mohli budovati. Právem nazývá se sv. *A.* „otcem vědecké theologie". Nejlepší vydání spisů *A*-ových jest od Lopina a Montfaucona (Paříž 1698, 3 sv.), otišt. v *Migne* PG. XXV-XXVIII. — Srvn. *Möhler*, Athanasius der Gr. und die Kirche seiner Zeit (2 sv., Mohuč 1827, 1844); *Papebrochius*, Vita s. Athanasii v Acta Ss., Maius I, 186—256; *Hergenröther*, Der h. Athanasius d. Gr. (1877), *Atzberger*, „Die Logoslehre des hl. A." (Mnichov 1880); *Stratter*, „Die Erlösungslehre des hl. A." (Frýburk 1874); *Stülcken*, „Athanasiana" (Lipsko 1899); *Hurter*, Nomencl. I[3] (1903), 117 až 128, *Bardenhewer*, Patrologie[2], 220–230, *Samsour*, Zákl. patrologie, III 117; *Vladimir Blagorazumov*, „Sv. Athanasij aleksandrijskij. Ego žizn, učeno-literaturnaja a polemiko-dogmatičeskaja dějatelnost" (Kišiněv 1895); *Gorskij*, „Zizn sv. Athanasija" (Moskva 1852); jeromonach *Kirill*, „Učenie sv. Athanasija Velikago o Svjatoj Troicě" (Kazaň 1894); rus. překlad spisů sv. *A.* vydán moskevskou duch. akademií ve sbírce „Tvorenija sv. Otcov" 1851—1854. — **29. Volchovskij**, rus. biskup rostovský, odchovanec duch. akademie kyjevské, stal se 1745 mnichem, byl jmenován praefektem semináře kláštera sergievského nejsv. Trojice a stal se 1748 jeho ředitelem. R. 1751 začal přednášeti theologii a sepsal latinsky „Summa theologiae, salutarem fidei orthodoxae doctrinam sincere et perspicue proponens" (rukopis chová se v knihovně duch. akademie moskevské); v díle tomto užil methody scholastické. R. 1753 stal se archimandritou, 1758 biskupem tverským, 1763 rostovským; *z.* 1776. Tiskem vydal několik řečí. Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 152. — **30. Vysockij**, sv. rus., zal. 1374 klášter zvaný vysockij u města Serpuchova a stal se jeho představeným, 1383 provázel metropolitu Cypriana do Kyjeva a do Cařihradu, kde v klášteře sv. Jana Křt. oddával se životu rozjímavému a zabýval se spisováním knih asketických. Do ruštiny přeložil typicon, 1392 pořídil snůšku z několika sv. Otců. Rukopisy jeho prací chovají se v bibliothece musea moskevského. *Z.* 1401; pam. jeho slaví se 12. září. Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 153. — **31. Zaruckij**, protojerej novgorodský ve stol. XVII.–XVIII., *sp.* obšírný výklad evangelia sv. Jana pod názvem „Chléb angelskij na krestnom žertvonice ispečennyj". Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 153.

Athanasius a Zachaeus, apokryf. dialog mezi sv. Athanasiem Velikým a židem Zachaeem, jenž končí se obrácením Zachaea. Dle armen. textu vydal anglicky *Conybeare* v časopise „Expositor" 1897, 300, řecky týž v Anecdota Oxon. class. ser. part. VIII.

Athar v. Ether.

Atharoth v. Ataroth.

athei byl potupný název, jehož se dostávalo prvním křesťanům (též Židům) od pohanů v říši římské proto, že nectili státních bohů římských, jejichžto kult byl podstatnou částí patriotismu římského, — ius sacrum bylo části iuris publici. Provinění, jež z toho odvozována, spadala pod paragrafy trestního zákona římského o sacrilegiu, laesa maiestas a vlastizrádě, při čemž crimen laesae maiestatis kladeno za vinu již i tomu, kdo obrazu císařovu božskou úctu odpíral. Že tato *ἀθεότης* a *ἀσεβεῖα*, impietas in deos et principes, vytýkána křesťanům hned v I. století a pak i ve stoletích následujících, dosvědčují různá místa u křesťanských apologetův a spisovatelův dob těch. Uvádíme jen Athenagora (Legat. c. 4.), Justina (Apolog. I, 6), Arnobia (Adv. gent. III. 4.), podotýkajíce, že pro tento „právní" titul odsouzen byl k rozkazu Domitianovu konsul Flavius Clemens, jeho choť Flavia Domitilla a příbuzná její Domitilla k smrti, resp. do vyhnanství, jakož i konsul Acilius Glabrio (v. h. Glabrio), který na rozkaz téhož císaře v amfitheatru zápasil s medvědem (Dio Cassius, Histor. Rom. 77, 5), a celá řada křesťanů, jelikož podrážděný lid, žádaje si před soudem smrti křesťanů, mimo jiné volal i „Tolle atheos — Pryč s bezbožci!" Není tudíž divu, když Tertullian ve svém Apologetiku (hl. X. I, českého překl. Vojáčkova z r. 1877 str. 49) volá: „Ze svatokrádeže a z velezrády pohánění jsme", když dále dle svědectví Eusebiova (Vita Constant. II. 5.) pohané i prvnímu vládci křesťanskému vytýkali, že přijal *τὴν ἄθεον δόξαν*, ba když ještě Julian Odpadlík předhazoval křesťanům, že od Židů přijali atheismus (*τὴν ἀθεότητα* — Cyrill Alex.: Adv. Julian. I. 5.). Z toho co výše o „právní" podstatě tohoto zločinu v očích soudců římských řečeno, vidno, že s názvem „athei" kryly se jiné názvy potupné, křesťanům od pohanů dávané, totiž: sacrilegi, rei laesae religionis, irreligiosi a p. Srvn. *Bilczewski-Tumpach*, Archaeologie, str. 24 nn., 134 nn.; *Kraus*, Real-Encykl. der christl. Altert. II. 472. *Tpch.*

atheismus (bezbožectví, neznabožství) jest dvojí: theoretický (popírání Boha, přestávající na spekulaci) a praktický (bezbožecký život, život takový, jako by Boha nebylo). Theoretický *a.* negativní prohlašuje důkazy jsoucnosti Boží za nedostatečné (agnosticismus, kriticismus, skepticismus). Theoretický *a.* positivní popírá přímo jsoucnost Boha-Tvůrce, jakožto bytosti od světa různé. Tento *a.* hlásají monistický materialismus a pantheismus. Hlavní tvrzení materialismu (mechan. monismu, positivismu, sensualismu) jsou: 1. hmota i síla jsou věčné, 2. vše jest pouze proměnou energií, 3. zákony přírodní mají absolutní platnost; nemohou býti ničím suspendovány ani rušeny. Pantheismus v podstatě tvrdí totéž, co materialismus, hlásaje totožnost světa a světového principu. — Ve formě materialistického monismu vyskytuje se *a.* již dávno, v indickém buddhismu, u Heraklita a u stoupenců atomismu (v. t.). Sofisté byli atheisty spíše praktickými, útočíce na náboženství; rovněž tak cynikové (Straton, Theodorus, Euhemerus) a epikurejci. Římané zůstali i ve filosofii věrni polytheismu, ano označovali monotheistickou víru křesťanskou *a*-em (v. čl. předcház.). Středověk *a*-u nezná. Novověký *a.* souvisí dílem s rozvojem empiristických věd, dílem jest plodem pantheistického pessimismu. *A.* hlásali francouzští naturalisté (Voltaire, Holbach, Maréchal), němečtí materialisté (Vogt, Büchner, Moleschott, Haeckel a j.), franc. positivisté XIX. století (Comte, Littré, Taine). Pantheistická škola Hegelova v extrémní odnoži své vyvrcholila v *a.* („homo sibi deus"); representanti směru toho jsou: Strauss, Feuerbach, Michelet, Stirner, Ruge a j. Z pessimistického směru jeho vyšli: Schopenhauer a Nietzsche. *A.* jest subjektivním zdánlivým přesvědčením jednotlivců, kteří se chtí buď obmeziti na úzký kruh přirozeného poznání, aniž by pátrali po poslední příčině jsoucnosti, anebo jest skeptickým přesvědčením, že člověk k otázce o poslední příčině jsoucnosti nikdy nenalezne odpovědi. *A.* nemůže podati positivního důkazu, že Boha není, důkazu takového, jenž by mohl býti pevným základem *a*-ého přesvědčení. Psychologické příčiny *a*-u jsou jednak ethické (mravní nevázanost), jednak theoretické (dekadentní pochybování o intellektuální poznávací schopnosti člověka a o objektivní platnosti jeho poznatků). *A.* širokých vrstev plyne z polovzdělanosti, náboženské lhostejnosti a nemravnosti. (Sv. Augustin: „Nikdo Boha nepopírá, leč komu jest s prospěchem, aby Boha nebylo".) Srvn. *Dupan-*

loup, „L'athéisme et le péril moral" (Paříž 1866), *Élie Méric*, „Morale et athéisme contemporain" (Paříž 1875), *Schanz*, Apologie I³ (1903), 93 nn., *Pohle*, Lehrb. der Dogmatik I (1902). 25 nn., *Vacant*, „Dictionnaire de théologie catholique" I, 2190 až 2210 (článek Toussaintův), *Vychodil*, „Apologie křesťanství" I, 147 nn., *Kadeřávek*, „Obrana základů víry katolické" I, 181 nn., *Kudrjavcev-Platonov*, „Sočinenija" sv. 2. seš. 3.: „Ateizm", *Běljaev*, „O bezbožii i Antichristě" sv. I, 1 - 127.

Athelwulfus v. Ethelwulf.

Athenaios *('Αθηναῖος)* 2 Mach. 6¹, *Vulg.* „Antiochenus", čes. překl. 1888 „antiochenský"; někteří míní, že je to vlastní jméno osoby, dle jiných však pravděpodobněji tolik co „Athéňan".

Athénais v. Eudokie.

Athenagoras, apologeta z II. stol O jeho životě není nic známo; byl prý představeným katechetické školy antiochijské. V nápisu jeho děl jest jmenován *A.* „Athéňan, křesťanský filosof". Byl sběhlý v řecké, zvl. platonské filosofii, jíž si velice vážil. Složil kol 177 obranný spis: *Πρεσβεία περὶ Χριστιανῶν*, Legatio (supplicatio) pro christianis, k císařům Marku Aurellovi a Luciovi Aureliovi Commodovi, způsobem mírným a vážným psaný, v němž háji křesťany před obviňováním z atheismu, požívání lidského masa a krveprznění, dokazuje nepravdivost pohanského mnohobožství a staví proti němu věrouku a mravouku křesťanskou, vykládá učení o nejsv. Trojici, háji nerozlučnost manželství, o němž tvrdí, že trvá po smrti jednoho z manželův, i zavrhuje tudíž druhý sňatek. Ve spisu „O vzkříšení těl z mrtvých" *(περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν)* brání tohoto článku víry před jeho protivníky takto: 1. Člověk jest bytost jednotná, z těla a duše sestávající. Avšak Bůh mu vytkl cíl, který přesahuje život pozemský. 2. Věčný život v Bohu, věčné nazírání pravdy božské jest nejvyšším dobrem člověka, z duše a těla sestávajícího. 3. Na zemi nejedná toliko duše, ale celý člověk; tedy celý člověk bude po smrti odměněn anebo potrestán. Bohu není nemožno těla lidská vzkřísiti. Srvn. *Bardenhewer*, Geschichte der altkirchlichen Literatur I, 267 nn.

Athenobius *(Ἀθηνόβιος)*, vyslanec, jejž král syrský Antioch VII. Sidetes poslal do Jerusalema k Šimonu Machabejskému, žádaje, aby vydal Joppe, Gazaru a hrad jerusalemský, anebo aby za ně zaplatil 500 hřiven stříbra a mimo to ještě touž summu jako poplatek. Šimon však nabídl za Joppe a Gazaru pouze 100 hřiven a ostatní požadavky odmítl. *A.* s lítostí vrátil se ke králi, jenž vypravil do Judska Cendebea, který však od synů Šimonových byl poražen (1 Mach. 15²⁸ nn.).

Athenodorus sv., biskup pontský, syn vznešených pohanských rodičů z Neocaesareje v Pontu, bratr sv. Řehoře Thaumaturga. *A.* oddal se zprvu studiím rhetorickým a právnickým. K prosbě sestry své, která byla provdána za úředníka císařského místodržitele palestinského, odebral se s bratrem svým k ní do Caesareje Palestinské. Tu stal se s bratrem svým žákem Origenovým. *A.* vrátil se 238 (239) a brzo potom stal se biskupem v Pontu (neznámo kterého biskupství), zúčastnil se 265 synody antiochijské proti Pavlovi Samosatskému; dle Baronia zemřel smrtí mučednickou za Aurelliana 275. Mart. Rom. 18. října. *A.*, pokud známo, žádných spisů nezanechal; dochovaly se toliko 3 krátké citáty ze spisu jemu přičítaného *περὶ ἐβραισμοῦ*, zdá se však, že spis tento neprávem se mu přičítá a že pochází z doby pozdější. Srvn. *Acta Ss.* Febr. II., 288, *Bardenhewer*, Gesch. d. altchristl. Lit. II, 273.

Athenogenes sv. mč., krajin. biskup sebastský, s 15 jinými upálen snad za Diokleciana (dle jiných 196). Na cestě k popravišti pěl hymnus k Duchu sv., jejž byl také napsal a žákům svým na památku zanechal. (Basilius, De Spir. S. c. 29.) Za hymnus ten pokládali někteří *Φῶς ἱλαρὸν . . .* (viz *Nilles*, Kal.² I, LV - LVI), jiní *Αἰνεῖτε, παῖδες . . .* V Mart. Rom. činí se zmínka o dvou světcích jménem *A.*: 18. ledna „In Ponto sancti Athenogenis antiqui Theologi, qui per ignem consummaturus martyrium, hymnum laetus cecinit, quem et discipulis reliquit", a 16. čce.: „Sebaste in Armenia sanctorum martyrum Athenogenis episcopi et decem discipulorum eius sub Diocletiano imperatore"; již bollandista Sollerius (*Acta Ss.* Julius IV, 216) míní, že je to jedna a táž osoba. Srvn. *Stadler*, Heil.-Lex. I, 340, *Analecta Boll.* XVII, 217, *Leclercq* v Dict. d'arch. chrét. I, 3104. Ve vých. církvi pam. jeho k ná se 16. čce.

Athény, hl. město Řecka. *A.* slynuly svojí demokratickou ústavou; proto také Antioch IV. (2 Mach. 9¹⁶) Židům za dřívější bezpráví slibuje, že je učiní rovnými Athénským. Sv. Pavel přišel do *A.* z Bereje (Sk. ap. 17¹⁵), a měl tu rozmluvy o víře nejen se Židy a proselyty v synagoze, nýbrž i na náměstí *(ἐν τῇ ἀγορᾷ)* každého dne se všemi, kdož byli přítomni. Hlavním náměstím athénským bylo náměstí *Κεραμεικός*, kdež bylo mnoho chrámů a oltářů; zde také a v sousedním gymnasiu Ptolomaeově dlívali filosofové na disputacích. Ze Sk. ap. 17¹⁸ se dovídáme, že sv. Pavel disputoval s filosofy epikurejskými a stoickými, kteří se mu dílem posmívali, dílem prohlašovali jej za hlasatele cizích božstev *(ξένων δαιμονίων)*. Jelikož Athéňané již od války peloponneské přijímali kult božstev cizích, nepokládají to sv. Pavlu za přečin, nýbrž aby ho lépe slyšeli, vedou ho na areopag (v. t.). Sv. Pavel zmiňuje se v řeči své o tom, že procházeje městem spatřil oltář, na němž byl nápis „Neznámému bohu" *(Ἀγνώστῳ θεῷ)*. Že takovéto oltáře Athéňané skutečně měli, potvrzuje Pausanias (I, 1, 4), jenž dí, že v přístavě falerském u Athén byly oltáře zasvěcené neznámým bohům *(ἐνταῦθα καὶ βωμοὶ θεῶν τε ὀνομαζομένων ἀγνώστων)*, Filostratos (Vita Apollon. 6, 3), jenž praví, že v Athénách zřizují oltáře i božstvům neznámým *(καὶ ἀγνώστων δαιμόνων βωμοὶ ἵδρυνται)*, Diogenes Laert. Epimenid. 3. vypravuje, že Athénští za moru v době Epimenidově r. 612 před Kr. v obět přinášeli ovce neznámému bohu, jejž pokládali za původce pohromy. Sv. Pavel poslal z Athén Timothea do Thessaloniky, aby upevnil ve víře tamní křesťany, kteří trpěli svízele a pronásledování (1 Thess. 3¹ n.). Z Athén odešel sv. Pavel do Korintu (Sk. ap. 18¹). — Křesťanství v Athénách uprostřed obyvatelstva lnoucího k pohanství a uprostřed stoupenců různých filosofických škol nesnadno se ujímalo. Sk. ap. 17³¹ praví sice, že někteří z Athénských uvěřili, ale o křesťanské osadě v *A.* dále se nezmiňují. Dle podání byl prvým biskupem *a*-ským svatý Dionysius Areopagita. Biskupství *a*-ské bylo povýšeno v VI. stol. na arcib., v XI. století propadlo schismatu. Pod vládou latinskou bylo r. 1205 zřízeno arcibiskupství lat. s 11 suffr.; posledním lat. arcibiskupem *a*-ským byl Mikuláš Protimus, jenž z. 1483. Od té doby udělovalo se důstojenství to jako titul. Roku 1875 bylo arcibiskupství v *A*-ách znovu zřízeno. Arcibiskup *a*-ský jest zároveň apoštolským delegátem pro celé Řecko. Arcibiskupství zaujímá pevninu řeckou a ostrovy Negroponte, Skiathos, Skopelos a Skyros. Kathedrála *a*-ská jest zasvěcena sv. Dionysiovi Areopagitovi; jest při ní kapitola čítající 9 členů. Data statistická: 8600 katol., 22 far a štací, 10 kaplí a kostelů, 24 kněží světských, 6 řeholníků, 42 řeholnic (sestry vlašské a francouzské).

Ather v. Ater 1.

Athersata *hbr.* se členem Hatthiršáthá', *LXX* *Ἀθερσαθά*, titul perského místodržiciho (Zorobabela a Nehemiáše) v Jerusalemě, téhož významu jako péchán, neboť Zorobabel, jenž Agg. $1^{1.14}$, $2^{3.22}$ nazývá se vůdcem judským (pachath Jehúdáh), jmenuje se Esdr 2^{63} a Neh. $7^{65.70}$ „Athersatha"; rovněž tak Nehemiáš, jenž Neh. $5^{14.18}$, 12^{26} n zývá se „péchán" Židů, Neh. 8^{9} a 10^{1} slove „Athersatha". Odkud slovo *A.* vzniklo, není známo; Benfey a Stern vykládají je ze zendského „thvórestá" (= náčelník, vůdce), Gesenius z perského „tars" (= obávaný, přísný), P. de Lagarde z baktrického antarekhshathra (= místodržící); E. Meyer domnívá se, že jest to čestný titul (jako „Excellence").

Athias Josef, učený žid, pocházející nepochybně z Cordovy ve Špan., knihtiskař v Amsterodamu, *z.* 1700. Jeho hebr. bible, v podstatě spočívající na amsterodamském vydání rabbiho Menassa ben Israel (1640), vyšla po prvé 1661, potom pod dozorem Leusdenovým 1667, byla základem pozdějších vydání až po Baera a Delitzsche a dosud ještě slouží za předlohu pro obvyklá vydání příruční. Téměř zcela dle ní jest vydání Everarda van der Hooght (Amst. 1705), na němž spočívá opět vydání Hahnovo a Theileovo.

Athingané *(ἀθίγγανοί)*, malá sekta IX. stol. s hlavním sídlem ve Frygii. Její učení bylo směsicí židovství, křesťanství a manicheismu. Jméno její (*α-θίγγομαι*) pochází nepochybně odtud, že pokládali styk s osobami jiné víry za znečišťující.

Athos, Athon, Svatá Hora, *Ἅγιον ὄρος*, vrch (1935 *m* vys.) na nejvýchodnějším ze tří do moře Egejského vybíhajících ostrožen poloostrova Chalkidike v jižní Makedonii, potom název ostrožny samé. Ostrožna jest asi 42 *km* dlouhá a průměrně 7 *km* široká, hornatá; podnebí jest příjemné a zdravé, zima mírná, léto bez velikých paren. V starověku byl *A.* sídlem kultu Zevova (Jupiterova). Až do X. stol. po Kr. bydlili na *A*-u jen poustevníci (kellioté); 962 založil Athanasius (v. t.) Athonský první klášter Lavru a zavedl řeholi sv. Basilia. Brzo potom následuje založení jiných velikých klášterů (Tver 976, Vatoped. Filothej 992, Dochiar 1046, sv. Pavel 1050). Ve XII. stol. vznikly tu dva kláštery slovanské, ruský sv. Panteleimona a srbský Chilandar. Poslední klášter založen 1542 (Stavronikita). Vedle Řeků usazovali se tu Slované, Georginci a Iberové. Ústavu uspořádal císař Jan Cimiskes typikem z r. 972. Císař Konstantin Monomachos typikem z r. 1045 stanovil, že žádný ženský tvor nemá přístupu na *A.* Je také pravidlem, že samice domácích zvířat na *A*-u chovati se nesmějí, vyjma toliko kočky a holubice. Po dobytí Cařihradu křižáky 1204 byli mnichové papežem Innocencem III. vzati pod ochranu církve římské.

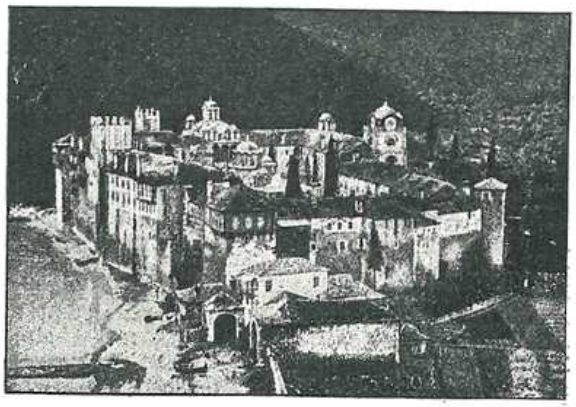

Obr. 245. Athos. Klášter Esfigmen.

Obr. 246. Athos. Klášter sv. Pavla.

Roku 1313 vrátili se mnichové *a*-ští k schismatu, brzo potom vznikl spor hesychastský (v. t.). Od 1400 vedle coenobitského systemu (každý klášter má jmění společné a jediného představeného, igumena, jejž ustanovuje obyčejně na čas života patriarcha cařihradský) ujal se také system idiorhytmický (dovoluje mnichům soukromý majetek a správa kláštera svěřena radě starších volených na rok). Oboji system dosud na *A.* panuje; první jest v 11, druhý v 9 klášteřích. Když turecká moc se rozmáhala, vymohli sobě mniši *a*-ští na sultánovi včas potvrzení svých privilegií a statků. Nynější ústava jest z roku 1783. V bojích za osvobození řecké v letech 1821—1830 byla na *A*-u posádka turecká, která brániti měla všeliké podpoře povstalců se strany mnichů *a*-ských, kteří ovšem s nimi sympatisovali. — Řízení celého *A*-u neboli celé republiky mnišské, zvláště vykonávání soudní moci (v první instanci) spočívá v rukou sboru zvaného „synaxis" n. „protata". Do sboru toho vysílá 20 klášterů po jednom zástupci. Zástupce ten nazývá se „antiprosop". Sídlem protaty jest Karej. Mimo to jest užší pětičlený výbor; každý rok jeden z členů jeho po řadě zaujímá nejvyšší důstojenství na *A*-u vůbec, totiž epistaty. Turecká vláda má v Kareji svého úředníka, kajmakama, jenž vybírá od klášterů stanovený poplatek (ročně celkem asi 16.000 K). Protata má po jednom agentu („epitrop") v Soluni a v Cařihradě. Roku 1905 bylo na *A*-u celkem 7553 mnichů (se řemeslníky, služebníky a nádeníky), a to: 3207 Řeků, 3615 Rusů, 340 Bulharů, 288 Rumunů, 53 Georginců, 18 Srbů, 32 jiné národnosti. Na *A.* jest celkem dvacet klášterů. Na východním pobřeží v pořádku od severu k jihu jsou: Chilandar, Esfigmen, Vatoped, Pantokrator, Stavronikita, Iver, Kotlumuš, sv. Filothej, Karakal, Lavra; na západním pobřeží od jihu na sever: sv. Pavel, Dionysiat, Grigoriat, Simonpetr, Xiropotam (Ksiropotam), Russik (sv. Pantelejmon), Xenof, Dochiar, Kastamonit a Zograf. — Z klášterů těchto bývalo 9 slovanských: sv. Pavel, Simonpetr Grigoriat, Russik (sv. Pantelejmon), Xenof, Zograf, Chilandar, Filothej a Karakal. Šest z nich se pořečtilo, tak že nyní jsou na *A*-u toliko 3 slovanské kláštery: Chilandar, Zograf a Russik. Kláštery jsou opevněny a mají vzhled středověkých hradů. Opevnění to připomíná nebezpečné doby XIV. a XV. stol., kdy korsarové často *A.* ohrožovali. Kláštery mají krásnou, malebnou polohu. Mimo veliké kláštery jest na *A.* 15 osad nebo vesnic poustevnických (skitů, *σκῆται, καθίσματα*), skládajících se z poustevn neboli poustevnických domků *(κελλία, καλύβη)*. Každý skit jest podroben některému klášteru. Celkem jest asi 600 poustevn. Všichni mniši, jak v klášteřích, tak i v poustevnách, mají

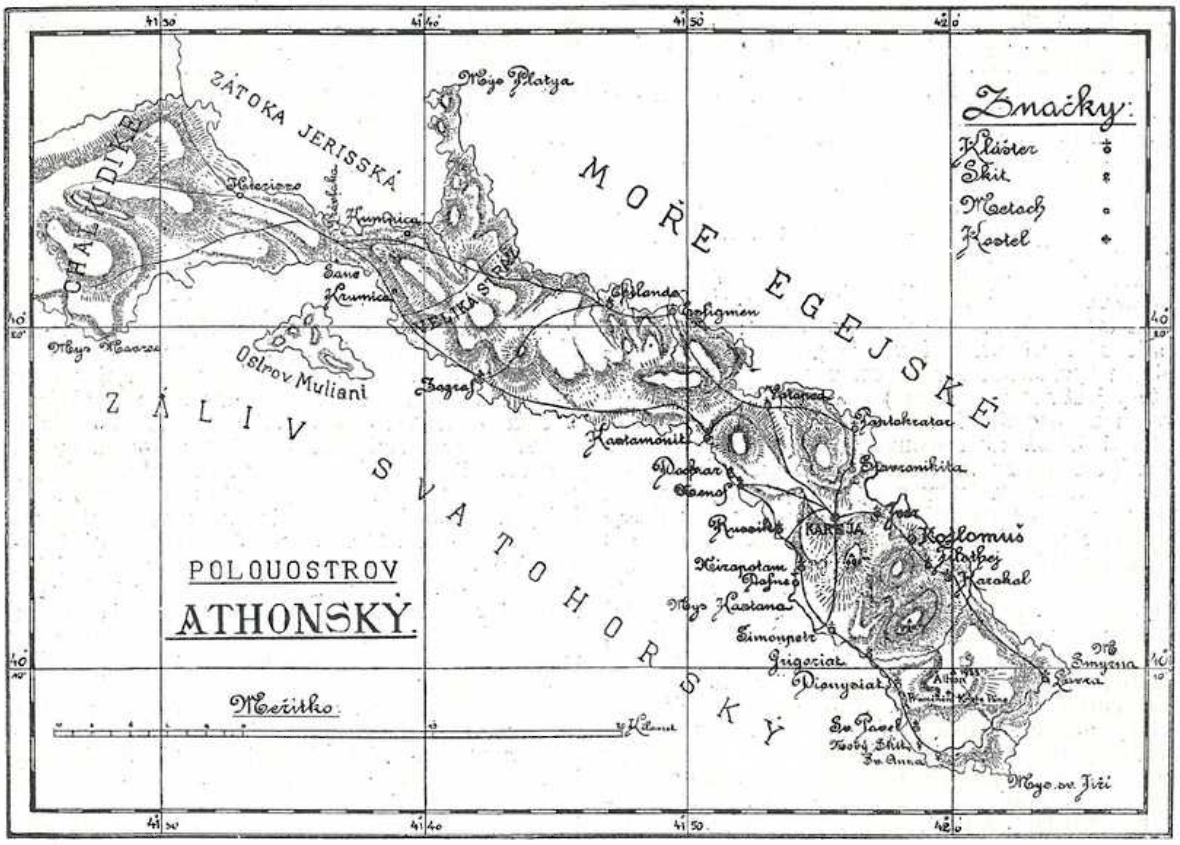

Obr. 247. Mapka poloostrova Athonského.

oblek stejný: černý šat řehole basiliánské. Výdaje klášterní uhrazují se částečně z výtěžků statků. Statky na blízku *A.* ležící spravuje klášter sám anebo je pronajímá. Kláštery *a*-ské mají statky také v Rusku, nejvíce v Besarabii; ty dává spravovati vláda ruská sama a roční výnos odvádí klášterům, kterým náležejí. Jiným pramenem důchodů jsou milodary z pravoslavných zemí a dary poutníků. Z kláštera ruského a ze skitů ruských vypravují se také sběratelé almužen do zemí ruských. — V Kareji sídlí také vždy aspoň jeden biskup, jenž světí mnichy za diakony, popy a archimandrity. Protata vydržuje v Kareji také školu, která bývá navštěvována od mladých mnichů. Jest to škola řecká, s dvojím ročním během, ale učí v ní jen jeden učitel. Podle předmětů vyučovacích podobá se nižšímu gymnasiu. Mimo kostel a úřední dům protaty jest v Kareji dvacet dvorců čili konaků; každý klášter má zde totiž svůj konak, ve kterém bydlí jeho zástupce (antiprosop), a do kterého uchylují se také mniši téhož kláštera, když zavítají do Kareje. Mimo to jest tu značný počet jednotlivých domků, jež náležejí různým klášterům, které se pronajímají obchodníkům a řemeslníkům za roční plat. V Kareji jest také hlavní strážnice četnictva *a*-ého. Četníků jest 20; jsou národnosti řecké a odívají se malebným krojem řeckým. Placeni jsou od protaty. Hlavní povinností jejich jest, aby nepouštěli na *A.* osob podezřelých. Několik jich střeží severní hranici *A*-u, zvanou „Veliká Stráž". V Kareji jest také turecký poštovní úřad. — Theologická učenost východní církve mívala na *A*-u jedno z hlavních sídel svých. Věda kvetla tu utěšeně ještě v XVIII. stol. za Eugenia Bulgarise (v. t.), potom však poklesla, tak že *A*-u nedostává se vzdělanosti. Každý klášter má sice knihovnu, v níž nalézá se také hojně starých rukopisů (asi 6000), většinou liturgických a církevních vůbec. Ale mnohé ty knihovny jsou zanedbány a v nepořádku. Nejznamenitější jest knihovna klášterů iverského, vatopedského a zografského. V zografské knihovně nalezeno r. 1843 prastaré, z konce X. nebo z počátku XI. stol. pocházející slovanské evangelium hlaholsky psané, jež vydal prof. Jagić (srvn. čl. zografské evangelium). Knihovnu kláštera chilandarského uspořádal Sava Chilandarec; soupis její vydal tiskem ve „Věstníku krá!. čes. spol. nauk" 1896 („Rukopisy a starotisky chilandarské". Úvod upravil a ukazatelem opatřil *Frant. Pastrnek*). — Umění výtvarné, zvláště malířství, bylo na *A*-u pilně pěstováno. Vnitřek kostelů jest pokryt malbami. Nejstarší malby jsou v sídle protaty, v kostele karejském, z let 1282—1328; ve Vatopedu jsou freskové malby z r. 1312, v Lavře (v kapli sv. Mikuláše) z r. 1360. Pět kostelů *a*-ých vyzdobeno bylo malbami teprve v XVI. stol., ale malby ty navazují na staré tradice. Zakladatelem malířské školy *a*-ské jest Manuel Panselinos (v. t.), jenž působil v XI. n. XII. stol. Návod k malbě a k ikonografii *a*-ské podal mnich Dionysius v XVI. nebo na poč. XVII. stol. V knihovnách *a*-ských zachovalo se mnoho rukopisů vyzdobených miniaturami (na př. v Iveru evangeliář z XI. stol.). — Srvn. *Porfirij Uspenskij*, „Istorija Athona" I.—III. (Kyjev 1877, Petrohr. 1892), *Manuel Gedeon*, Ὁ Ἄθως (Cařihr. 1885), Langlois (Paříž 1867), Fil. Meyer, „Die Haupturkunden für die Geschichte der Athos-Klöster" (1894), E. Miller (Paříž 1889), A. Riley (Londýn 1887), Schmidtke, „Das Klosterland des Athos" (1903), Brockhaus, „Die Kunst in den A.-Klöstern" (1891), „Lambros, „Catalogue of the greek manuscripts on mount Athos" (Cambridge 1895 a 1900), Gelzer, „Vom hl. Berge und aus Makedonien" (1904), *Sava Chilandarec* [Slavibor Breuer z Kutné

Hory], „Ze Svaté Hory athonské“ v časop. „Osvěta“ 1884, 415; *P. Sokolov* v *Bog. enc.* II, 189—236.

Athmatha, *hbr.* Chumtáh, *LXX Εὐμα, A. Χαμματά*, město v území kmene Judova (Jos. 15[54]). Poloha neznámá.

Atomijští vojínové, muč. arménští, dle vůdce svého Atoma tak zvaní; když od perského krále Jezdidžerda I. nuceni byli k zapření víry, volili raději smrt. Menol. arm. 19. srp.; památka v církvi armén. v pondělí po neděli odpovídající naší septuagesimě. *Nilles*, Kal.[2] II, 572.

atomisace společnosti. Atomisace (z řeckého atom = prvek) značí v sociálním ohledu zrušení stavovských organisací; v hospodářském pak ohledu značí zrušení veřejnoprávních hospodářských společenstev a naprosté osamocení jedince, který jest prvkem (atom) společnosti, na poli výrobním. Atomisaci společnosti dokonal koncem století XVIII. liberalismus, vycházeje z mylného předpokladu, že individuelní svoboda každého člověka jest dostatečným a přirozeným organisačním principem společnosti a nejlepší pohnutkou k nejvyššímu napětí sil na poli výrobním. Společnost byla pokládána za mechanický součet jedinců a každá organická jejich sečleněnost považována za škodu. *A. s.* jest revoluční podnik, namířený proti dosavadnímu křesťanskému řádu společenskému, jenž vyvíjel se po staletí na základě požadavků, diktovaných odvěkým přirozeným zákonem a posvěcených křesťanstvím. Požadavky společovací vlohy lidské ovládané zákonem přirozeným byly vždycky tak mocné, že ve starověku i středověku obětoval se jednotlivec ochotně svou osobitostí ve prospěch státní a církevní organisace. Tehdáž lidstvo ovládal základní názor, že jednotlivci jsou podřízenou součástí společenského celku (státu, národa, církve) a že v případě volby mezi dobrem společnosti a jednotlivce nutno dáti přednost blahu veřejnému před prospěchem jednotlivce. „Suprema lex salus reipublicae“ (Nejvyšším zákonem jest blaho obce) má svou plnou a nepopíranou platnost ve starověku s ohledem na stát, i ve středověku s ohledem na církev. Teprve ve století XVI. a XVII. protestantská reformace započala prováděti *a-l s.* v náboženském životě, hlásajíc zásadu o svobodném výkladu Písma sv., ve kterém prý každý bez pomoci církve může nalézti pravdu ke spasení vedoucí. Bořivou činnost reformace přiznává protestantský historik Jan Droysen, jenž ve svých dějinách pruské politiky (Geschichte der Preussischen Politik II. str. 100.) dílo Lutherovo takto posuzuje: „Zvyklosti, názory, řády státní a rodinné, veškerý život, ideální statky — toto vše původ mělo v soustavě hierarchické, která nyní v základech se zachvívala. Vše, nač jen pomyslíš, bylo až v nejvnitřnějších útrobách otřeseno, až do duše zasaženo. Dílo následků nedozírných počalo. Nebylo nikdy revoluce, jež by hlouběji byla vnikla, hrozněji bořila, neúprosněji soudila.“ S pole náboženského přešla *a. s.* na pole politické a hospodářské, vedouc tak k dalšímu vyproštění individua z vázanosti organisace státní a výrobní. Koncem století XVIII. nechtějí jednotlivci přinášeti již oběti ve prospěch veškerenstva, nýbrž žádají plný ohled ke svým osobním nárokům i potřebám, jsouce podporováni ve svých desorganisačních tužbách ideemi, které šířili filosofové Hobbes, Locke, Rousseau a jiní. Působením těchto filosofův ujímají se názory, že všecky společenské útvary, nevyjímajíc ani stát, vznikly jen z vůle jednotlivců, pročež že ony jsou povolány sloužiti jenom potřebám a prospěchům jimi zahrnutých jedinců. Bylo zcela přirozeno, že když provedena byla emancipace člověka od autority církevní, byla důsledně také popřena vyšší sankce vrchnostenské moci i autority vládní, které prohlášeny byly za orgán lidové vůle. („Všecka moc pochází z lidu.“) Poněvadž ve století XVIII. ukládaly státní moc i hospodářské organisace (cechy) veliké a nerozumné závory podnikavosti i přičinlivosti jednotlivců, bylo uvítáno povděčně s velikými nadějemi heslo svobodářské nauky, která provedla zrušení dosavadních těsných a svíracích společenských útvarů a prohlašovala v osamocenosti jednotlivce jedině možnou podmínku osobního a tím i celkového rozvoje. Špatné vlády a úpadek křesťanského ducha vzájemnosti ve výrobních společenstvech usnadnily liberalismu obrovský převrat, jakým jest bez odporu *a. s.* Revoluci započatou na poli náboženském reformací protestantskou dovršila politická revoluce francouzská, která tehdejší názory o škodlivosti organisace společenské a hospodářské uvedla v život za bouřlivého a krvavého násilí. Francouzské národní shromáždění zákonem ze 17. července 1791 zrušilo navždy řemeslnické cechy a řemeslníkům téhož odboru bylo zakázáno o společných zájmech svého odboru se raditi. Prováděna byla hesla, která doporučovala zrušení dosavadního rozvrstvení společnosti na stav šlechtický, duchovenský, městský a poddanský, prohlašována rovnost všech lidí, odloučen život hospodářský od politického, státu zakázána všecka ingerence na soukromou výrobní činnost jednotlivcovu a veřejné moci ponechán jen dozor na osobní a majetkovou bezpečnost výrobců. Na poli hospodářském každé individuum osamoceno a učiněno zodpovědno za sebe a za hospodářský svůj rozvoj. Společnost byla roztříštěna na atomy čili atomisována bez ohledu na to, zdaž povaha a přirozenost člověka, jakožto tvora společenského, toho dopouští, aby vytržen byl jedinec z dosavadních svých společenských vztahů a proti samým Bohem vštípené vloze společenské trávil život sobeckého samotáře. Liberalismus spáchal *a-í s.* zločin proti přírodě, který odpykali těžce zejména příslušníci středních výrobních stavů, neboť malí lidé byli násilně vypuzeni z dosavadních sdružení, v nichž nalézali náležité ochrany, vedeni jsouce na pole volné soutěže bez náležité předcházející výchovy a přípravy na změněný způsob výroby. Hřích liberalismu, spáchaný *a-í s.*, hledí odčiniti v naší době usilovná snaha associační (spolčovací). Nastává vystřízlivění z opojných hesel o naprosté svobodě čili nevázanosti a připravuje se návrat k osvědčeným zákonům božským, které po staletí ovládaly společnost lidskou. *Rl.*

atomismus jest přírodovědecko-filosofická soustava, dle níž tělesa v nejzazším stadiu své dělitelnosti pozůstávají z malých částeček — atomů — které se více dělíti nedají. Z těchto částeček povstávají tělesa různým seskupováním, které zapříčiňuje buď mechanický pohyb, jehož příčinu hledati jest mimo atomy: atomismus korpuskulární (mechanický), buď síla přitažlivá a odpudivá, která sídlí v atomech či silových ústředích: atomismus dynamický (energismus), aneb konečně atomy navzájem se přitahující a odpuzující svým vlastním životem žijí a tělesa neorganická i organická tvoří: atomismus psychický. Jelikož se *a.* jak ve vědách přírodních tak i ve filosofii uplatňuje, možno mluviti o atomismu fysikálním, chemickém, a o atomismu filosofském. Dle *a.* fysikálního seskupují se atomy v tělesa buď tuhá, buď kapalná, buď vzdušná, dle toho, jsou-li atomy od sebe méně či více vzdáleny. V prostoru jsou atomy hmotné — važitelné — a atomy étherové — nevažitelné. Atomy étherové vyplňují prostor mezi atomy važitelnými a tam se pohybují. V tuhých tělesech chvějí se nejmenší atomy kol pevných, ustálených bodův, a čím méně

kmitá mezi nimi éther záchvěvy tepelnými, tím jsou tělesa hutnější. V kapalinách působí silnější tepelné kmitání étheru, že se važitelné atomy nejen chvějí, ale také lehce s místa na místo pohybují. Zvýšena-li ještě více teplota, mění se kapalné skupenství v plyn, v němž se atomy mimo obor vzájemné přitažlivosti a jen přímočárně ku předu pohybují. Při šíření teploty chvějí se atomy étherové kolmo na svůj směr či kolmo na směr, jímž světlo postupuje. Snižováním teploty přibližují se atomy navzájem následkem přitažlivosti, až síla přitažlivá nad odpudivou zvítězí a součástky v tuhé těleso se slouči. V kapalinách síla přitažlivá a odpudivá trvají v rovnováze. Mnozí atomisté posledních let připisují seskupování a odpuzování atomů silám elektro-magnetickým. Valná část fysiků pokládá atomy za jednoduché, nerozsažné, dynamické body (energie), jež se navzájem přitahují a odpuzují, jakoby to byly duchové bytosti. — *A. chemický* liší se od *a.* fysikálního co do pojmu atomu. V chemii nejmenší hmotnou částicí tělesa jest molekula, která se skládá z atomů, které o sobě bytovati nemohou, nýbrž na základě přitažlivosti a odpudivosti se spojují v molekuly, a molekuly v tělesa. Atomy ty slují též prvky, jichž jest as 80, ač stále nové se objevují, a ani o těch, jež za nerozlučitelné se mají, s naprostou jistotou tvrditi nelze, že by se dále rozložiti nedaly. Čím méně atomů molekuly mají, tím jsou pevnějšími; čím více atomů obsahují, tím snáze dají se v prvky rozložiti. Molekuly všech těles jsou stejny, jen počet atomů v nich jest různý. Atomy podržují svou působlvost i ve sloučeninách. Mají-li atomy ve sloučenině opačné elektřiny, jest sloučenina hmotou neutrální; převládá-li elektřina kladná, jest sloučenina zásadou, převládá-li elektřina záporná, jest kyselinou. Zvláštním zjevem jest, že sloučeniny téhož sloučenství při stejném množství týchž prvků ve stu jeví různé vlastnosti fysikální: **isomerie**, která při různém počtu týchž atomů či při různé váze atomové sluje polymerií, při témže počtu týchž prvků, ale v různé bližší součásti seskupených, zove se metamerií. Mnohé prvky nemění sice své podstaty, avšak nabývají různými okolnostmi, zvlášť účinem tepla, zcela opačných fysických vlastností, což sluje **allotropií**. Příčinu těchto zjevů hledá atomistika v různém seskupení a spojení nejmenších od sebe oddělených a vzdálených hmotných částic v tělese, ať již atomů ve fysice, ať molekul v chemii. Týmže způsobem vysvětlují mnozí i **krystalisaci**, dodávajíce, že nejmenší částice tělesa krystalisujícího formu krystalisace již v sobě obsahují. — Potíže nemalé působil atomistům při hájení téže povahy všech atomů přechod od těles anorganických k organickým. Proto popřeli podstatný rozdíl mezi bytostmi anorganickými a organickými a přivlastnili nejmenším částicím hmotným život vnitřní se silami přitažlivými a odpudivými, jimiž prý atomy jako živokové navzájem k sobě lnou, nebo se nenávidí a odpuzují: **atomismus psychický**. — O *a.* jali se i filosofové uvažovati, snažíce se jím původ a podstatu světa vysvětliti: **atomismus filosofský**. Někteří — a byli mezi nimi i křesťanští filosofové (na př. Dmowski, Tonglorgi, Palmieri, Hagemann) — přijali atomismus fysikální a chemický z přírodovědy a vybudovali na něm svou filosofickou nauku o přírodě; jiní přijali z přírodovědy jen pojem atomu a pak dále samostatně budovali; jiní konečně nestarali se o *a.* přírodovědecký vůbec, nýbrž sami vlastní názor o atomech, o hmotě a o přírodě si vytvořili (viz čl. **atomisté**). Je-li pronésti **kritiku** *a.*, dobře jest rozlišovati *a.* jakožto theorii výlučně přírodovědeckou, sloužící ku měření, vážení a praktickému upotřebení jevů fysikálních a chemických, od *a.*, jímž se mnozí podstatu a původ těles a veškerenstva vysvětliti snaží. *A.* v prvém smyslu pojatý dodělal se ve vědách přírodních skvělých a utěšených výsledkův, a proto lze pěstění jeho jen doporučiti, dokud jiná theorie jeho místa nezaujme. *A.* v druhém smyslu hájený naráží na vážné obtíže, tak že jím podstata věcí nade vši pochybnost vysvětliti se nedá. Již sám **pojem atomu** měnil se tolikrát, kolik nových soustav filosofických vymyšleno. Dle toho, jak kdo vlastnosti těles vysvětliti hodlal, přikládal tutéž povahu i atomům, tak že budováno na neodůvodněném předpokladu, což jest circulus vitiosus. Tak jmíny atomy za rozsažny a zároveň za nedělitelny; molekule považovány za částice hmotné a samostatné, a prvky či atomy, z nichž se molekuly skládají, nikoli, ač musejí při chemické analysi od jedněch molekul se oddělovati a k jiným se připojovati. Děje-li se při *a.* korpuskulárním (adynamickém) pohyb jen nárazem neb tíží atomů, pak jest mezi nimi prázdný prostor a jím působí na sebe do vzdálenosti, což nazývá Dubois-Reymond nepochopitelným, ba protimyslným (Über die Grenzen des Naturerkennens, 14). Jelikož dle *a.* dynamického v tuhých tělesech síla přitažlivá převládá a atomy stejným kvantem sil jsou nadány, musila by všechna tělesa k největší tuhosti tíhnouti, a nedá se různá jejich hutnost a různý jejich objem vysvětliti. Kapaliny musily by býti prostupny, poněvadž se v nich síla přitažlivá a odpudivá ruší; plyny musily by se nadobro rozptýliti, poněvadž při nich síla odpudivá převahuje. Jinak bylo by předpokládati různé stupně energie v jednotlivých atomech, čímž by padla základní nauka atomistův o stejnosti atomův. Ani působivost tepla na skupenství hmotných atomů není bez námitek. Nejen že podstata étheru není dosud vysvětlena, ale i jeho tepelné kmitání kolmo na paprsek přímočárný není dosud jasno, neboť nelze vysvětliti, jak by kolmý záchvěv přímočárně sousedním atomům mohl se sdělovati. Jest protirozumovo, tak podstatné zjevy, jakými jsou isomerie a allotropie, jen pouhým chemickým seskupením atomů vysvětlovati. Když krystalisaci jen různé seskupení atomů dle přitažlivosti zapříčiňuje, zůstává záhadou, proč při stejné energii těchto sil v jednotlivých atomech různá tělesa v různých soustavách krystalisují, některá krystalisují, jiná nikoli, a byť i se tvrdilo, že při krystalech nejmenší částice tvar krystalu již na sobě mají, není přece vysvětleno, proč částice jednoho tělesa takto jsou uzpůsobeny, druhého však nikoliv. Oduševnělost atomů dle *a.* psychického jest hypothesou vybájenou, jíž zkušenost při nerostech odporuje. *A.* nevysvětluje účelnosti v přírodě. Dle něho podstata a vlastnosti těles pozbývají reálnosti a jednotnosti a stávají se jen zdánlivými pomysly. Čirý **atomismus nemůže proto býti světovým názorem křesťanským**. (Srvn. *Pospíšil*, Kritika moderního atomismu, Č. k. d. 1885; Kosmologie, Brno 1897, 7 až 131; *Kadeřávek*, Metafysika o přírodě, Praha (nákl. vl.) 1910, 29—54; *Grimmich*, Kosmologie (Lehrb. d. theor. Philos.), Freiburg i. Br. 1893, 299—309; *Michelitsch*, Atomismus, Hylemorphismus u. Naturwissenschaft, Graz 1898; *Gutberlet*, Naturphilosophie, Münster 1894, 4—42; Der Kosmos, Paderborn 1909; *Ude*, Materie u. Leben, München 1909.)

Kch.

atomisté slují filosofové a přírodozpytci, kteří hájí názor, že tělesa skládají se z posledních nedělitelných částic, které **atomy** zovou. — Ve **starověku** již **Anaxagoras** (kol r. 500 př. Kr.) učil, že svět povstal z nesčíslného množství nedělitelných částeček, jež božský *νοῦς* v pohyb uvedl. **Leukippos** uznával v přírodě nekonečné množství nekonečně malých hmotných praprvků, které se

prázdným prostorem pohybují. Jeho žák Demokrit (nar. kol r. 460 př. Kr.) dovozoval vznik světa z pračástic nedělitelných — ἄτομοι — nekonečného počtu co do jakosti stejných, jen velikostí, tvarem a tíží se lišících, jež následkem tíže bez příčiny od věčnosti do vířivého pohybu se dostaly a dle různého svého tvaru a dle své rozdílné velikosti různé skupiny či různé věci vytvořily. Nauku Demokritovu obnovil Epikur (nar. 341 př. Kr.) dokládaje, že vše, co jest, tělesem jest. Tělesa jsou buď složená, buď jednoduchá. Jednoduchými jsou atomy, z nichž se tělesa složená skládají. Atomy jsou nedělitelny, nezměnitelny, nemají hmotných vlastností, nýbrž jen tvar, velikost a tíhu, jsou nepostřehnutelny; jest jich počet nezměrný, jak nezměrný jest prázdný prostor, jímž se dle své tíže bez účelu a cíle nesčíslnými směry pohybují, různost věcí a nespočetné množství světů vytvořujíce, jež opět zanikají. I duše jest jemné těleso, ze čtyř atomů složené. Hlasatelem nauky Epikurovy u Římanů byl Titus Lukretius Carus (95—51 př. Kr.) svou básní „De natura rerum lib. VI", v níž vypravuje, že všechno ze hmoty a z prázdného prostoru jest složeno. Hmota pozůstává z atomů nejrozmanitějších, drsných, hladkých, kulatých, ostrých, háčkovitých, které samy sebou z kolmého pádu vybočily a nekonečný počet těles a světů vytvořily, jež povstávají a zase zanikají. Duše a duch skládají se rovněž z atomův, a to z hmotných, nejmenších, nejokrouhlejších a nejpohyblivějších. — Ve středověku atomismus přívrženců neměl. Scholastikové učili, že věci pozůstávají z látky a formy. K prvotné látce (materia prima) přistupuje podstatná forma, určujíc jí, tak že vzniká věc, na př. voda, jež po té jako látka druhotná (materia secunda) stává se podmětem různých případných forem, jako barvy, chuti a jiných. Od prvolátky má těleso rozsažnost, setrvačnost, mnohost; od podstatné formy jednotnost, sílu a činnost. Mění-li se podstata věci, na př. dřevo v popel, zůstává prvolátka a jen dřívější podstatná forma novou se nahrazuje (srvn. sv. Tomáše Akv. spis: De ente et essentia). — V novověku navázal na atomistiku antickou z opposice ke scholastice Bakon Verulamský (1561—1626), ale mimo hmotné atomy předpokládá v tělesech jakés hmotné životní duchy, kteří vznik, trvání a zánik těles zapříčiňují. K Lukretiovi vrací se Petr Gassendi (1592—1655), jenž sice jako Lukretius prázdný prostor a nesčetné v něm atomy uznává, ale nekonečnost prostoru a nekonečný počet atomů popírá, a příčinu různé tíže atomů podstatně stejných při tvoření různých těles hledá ve vtomné síle atomů přitažlivé a odpudivé. Ale jinak Gassendi Boha tvůrcem všehomíra z ničeho uznává a účelnost v přírodě hájí. Gassendimu odporoval René Descartes (1596—1650), upíraje korpuskulím či atomům všelikou vnitřní sílu a vysvětluje pohyb hmoty všude rozprostraněné mechanickým nárazem a odrazem. S Gassendim a Descartem stýkal se v Paříži Tomáš Hobbes (1588—1679), který učil ve spise „De corpore" (1655), že vše jsouci jest tělesem a vše dění pohybem hmotných částek, jenž se děje nutností mechanickou. Za mechanickou pomůcku, nikoli však za světový názor přijal atomistiku Gassendiho věřící chemik anglický Robert Boyle (1626 až 1692), dovozuje zároveň dle Descarta pohyb z tlaku a rázu a rozšířiv mechanické vysvětlování i na říši ústrojnou. Podobně spojoval i Izák Newton (1642—1727) s přesností fysikálního myšlení hlubokou zbožnost a vysvětloval jevy přírodní pohybem částic stejnorodých, jež tíže v kolotání uvádí. Jeho žáci připisovali tíži hmotě jako sílu zvláštní. Působení do dálky Newton jako protimyslný názor zavrhoval (Naturalis philosophiae principia mathematica 1687). Základ k dynamismu položil John Locke (1632—1704), který podstatu těles nehledal v jich rozsažnosti, nýbrž spíše v jich vyplněnosti či hutnosti, a vlastnosti těles pokládal za projevy vlastních jim sil. Tuto theorii vybudoval Im. Kant (1724—1804), vykládaje ve své „Allgemeine Naturgeschichte und Theorie des Himmels" (1755), že vesmír povstal z chaotického tlumu mlhovin působením vlastních sil přitažlivých a odpudivých, a to dle zákonů Bohem stanovených. Od doby Kantovy vycházeli fysikové a chemikové od předpokladu, že jsou hmotné atomy nadány silou přitažlivou a odpudivou. Tak Dalton (ke konci XVIII. stol.), Gay Lussac (1778—1850), Ampère (1775—1836), Cauchy (1789—1857), k nimž druží se i členové řádu jesuitského Boskovič (Boskowich, 1711 až 1787) a Palmieri, kdežto Faraday a Heřman Ulrici (1806—1884) atomy jen za sílojemná střediska (centra) sil pokládají. Ojediněle vyskytují se ještě názory, že zjevy fysikální z mechanického pohybu molekul vznikají, jako u Clausia, jenž molekulám jen pohyb přímočárný připisuje, a u nás u dra. Nábělka (O hmotě, „Hlídka" 1897), ale většinou převládnul názor, že jsou atomy jen jakýmisi body, jímž určitá vlastnost se přivlastňuje. Pfeilstricker (Das Kinetsystem 1872) hledá podstatu atomů v hybu (kinetismus), Wiesner (Das Atom 1875) v běhavosti, Redtenbacher (Das Dynamidensystem 1857) v dynamidách étherových, Schlesinger (Energismus 1901) přenáší energii sil na tělesa působící do prostoru, jenž vše obklopuje (Philos. Jahrb. 1902, 470); Helmholtz (1821 až 1894) vůbec pochybuje, že by se kdy theoretické základy fysiky v atomové skladbě těles daly naprosto ozřejmiti. — Byli konečně filosofové, kteří atomům a přírodě vlastní život připisovali (atomismus psychický, hylozoismus). K nim náleží Leibniz (1646—1716) svou naukou o monadách se silou samostatnou a samočinnou, jež v nich jest upoutána. Z těchto monad složena jsou všechna tělesa. Co hmotou zoveme, není leč upoutání sil, které se nám při stálém střídání jevů čímsi trvalým býti zdá. Bůh předurčenou harmonií postaral se, aby vnitřní život monad se světem zevnějším souhlasil. Monadologii Leibnizovu osvojil si Bedřich Herbart (1776—1841), jenž učil, že věci pozůstávají jen ze skupin monad čl bytků, jež seskupeny jsou kol bytku středního, který se nám jestotou trvalou — podstatou — býti zdá. Jako všechny bytky, jest i duše svým vlastním životem opatřena. Heřm. Lotze (1817—1881) dí, že celý svět jest oduševněn a že atomy jsou duchové bytosti, které nekonečno v podstatnou jednotu spojuje. Dle Fechnera (1801—1887) oduševňuje vše Bůh a celý svět není leč veliká soustava vědomých jednotek. Schopenhauer (1788 až 1860) nazval celý svět a jeho síly objektivací vůle, a Hartmann (1842—) tvrdil, že z této světovůle ostatní atomové vůle — čiré to síly — vyzařují. Podobnému voluntarismu učí Wundt (1832—) a Paulsen (1846—). Jak vidno, není tu žádného souhlasu co do pojímání atomismu a nauka sama plna jest záhad a sporů (viz čl. atomismus). (Srvn. mimo uvedené prameny: *Pospíšil*, Kosmologie, 7—32; *Kacknik*, Dějiny filosofie, 15. 26. 74. 215. 216. 221. 224. 225. 244. 293.; *Falckenberg-Procházka*, Dějiny novověké filosofie, 81. 96. 129, 233. 410.; *Kratochvil*, Vývoj problemu Boha ve filosofii řecké před Sokratem, „Hlídka" 1905, 827. 828.; *Durdík*, Leibnizova monadologie, Praha 1884, 23. 27. 31.) *Kch.*

Atomus sv. v. Atomijští vojínové.

Atonement, Society of the (= Sdružení pokání) jest název klášterní družiny anglikánských kněží, založené před 10 lety v Graymooru ve státě

new-yorkském za tím účelem, by připravovala všechny stoupence vyznání anglikánského k návratu do církve katolické, a s nimi by pak slavnostně návrat tento uskutečnila. Členové sdružení tohoto zachovávali velice přísně řeholi sv. Františka, věřili všechny články učení církevního, modlili se za papeže a konali sbírky haléře sv.-petrského. Pod jejich duchovním vedením byl též klášter ženský, jenž sledoval týž účel. Sdružení vydává pěkně redigovaný časopis „The Lamp" (= Lampa), jenž jest v Americe a v Anglii velice rozšířen a v němž snaží se co nejvíce účely své propagovati. Než znenáhla přišli členové sdružení toho k přesvědčení, že návrat všech anglikánů ještě není blízek uskutečnění, a že jest povinností jejich, aby, poznavše pravdu, co nejdříve do lůna církve přijati byli. Proto dne 30. října 1909 složili všichni (počtem 17) i se sestrami řádovými vyznání víry do rukou Msgra Josefa Conroye, generál. vikáře diecese ogdensburské, jakožto zástupce arcibiskupa new-yorského. Sv. Otec Pius X., potěšen velice jejich krokem, dovolil jim, by žili i dále dle řehole františkánské a podrželi název „Sdružení střídmosti". (Bonifat.-Korresp. 1909, str. 367.) *Tpch.*

Atrebas Jakub, doktor theol. a opat na Hoře sv. Martina v Cambré, řádu praem., *z.* 1220, *sp.*: „De laudibus B. Mariae V. libri VIII.", „De Conceptione epistola ad Capitulum Atrebatense", „Responsionum ad Quaestiones sibi propositas liber I.", „In ultimam visionem Ezechielis liber I.", „De triplici fructu evangelico lib. I.", „Epistolarum et sermonum ad populum volumen". *(Spiritus liter. Norb.* 88, Univers.-Lex. II, 2058.) *Str.*

Atrebaten. dioec. v. Arras.

Atri (Atrien. dioec.), biskupství ve střední Italii, spojené s bisk. pennským (Penne, v. t.).

Atrib, Atribis, 1. *(Ἄθριβι)*, někdejší biskupství v dolním Egyptě; *Gams* (Series str. 461) má řadu biskupů z let 325—479. — **2.** Atripe *(Ἄτριπε)*, ves u Achmínu; poblíž někd. podvojný (muž. a žen.) klášter, založený Pegolem, k velikému rozkvětu přivedený v V. stol. Šenutem (v. t.).

atrium *(αἴθριον, αὐλή)*, v architektuře starokřesťanské dvůr před průčelím kostela, basiliky (v. t.), obklopený sloupovými ambity, v půdorysu čtvercový nebo obdélníkový (viz na obr. 248. pohled na někdejší středověkou basiliku sv. Petra v Římě). Uprostřed *a*-a byla obyčejně studnice (cantharus, *φιάλη*), sloužící věřícím k umývání před vstoupením do svatyně. Dle mínění některých (Dehio, Lowrie) vzniklo *a.* chrámové z atria antického domu. Ve středověku užíváno bylo *a*-a jako pohřebiště. *A.* nalézáme často při basilikách v zemích západních, kdežto na východě a v severní Africe jsou výjimkou. Náhradou za *a.* jsou na východě dvory, jež tvoří jiné stavby poblíž kostela stojící, anebo zdi opevňovací. — Srvn. *Kaufmann*, Handbuch der christl. Archaeologie 155.

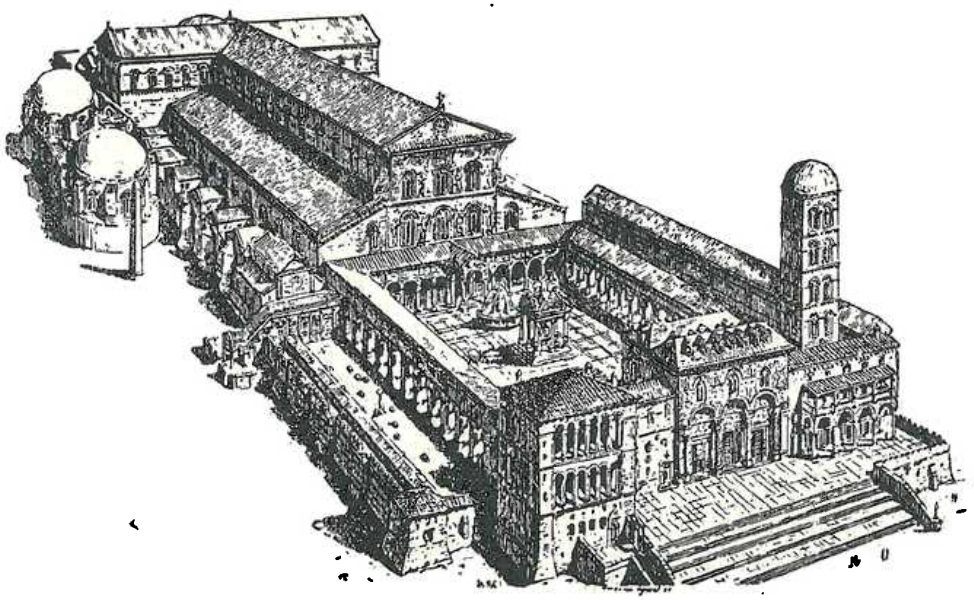

Obr. 248. Pohled na někdejší chrám sv. Petra v Římě (v popředí atrium).

Atrocianus (Acronius) Jan, *n.* v Kolmaru, učitel v Basileji, uveřejnil proti náboženským novotám několik lat. spisků, odebral se 1529 do Frýburku v Br., kdež 1547 povýšen na mag. svobod. um. a 1550 stal se prof. latiny na tamní univ.; *z.* 1564.

Attala (Attalas), svatý, opat v Bobbiu, *z.* 10. bř. 627, pocházel z Burgundska, byl zprvu mnichem v Lerinu, potom v Luxeuilu, posléze stal se opatem v Bobbiu jakožto nástupce sv. Kolumbana. Mart. Rom. 10. břez. Srvn. *Acta Ss.* Martius II, 42 n.

Attala svatá, neteř sv. Odilie (v. t.), první abatyše kl. sv. Štěpána v Štrassburku, *z.* 741. V kostele sv. Magdaleny v Štrassburku chová se relikviář s rukou sv. *A*-y z 1. pol. XIII. stol. Jest gotický, architektonicky řešený (fiály, kružby), jemně ciselovaný; schránka sama jest z horského křišťálu.

Attalas sv. v. Attala.

Attalia *(Ἀττάλεια)*, přístavní město v Pamfylii (Sk. ap. 14[24]). Sv. Pavel na první své apoštolské cestě s Barnabášem odebral se z Perge do *A*-e, aby se odtud plavil do Antiochie. *A.* leželo při ústí řeky Kataraktes. Nynější Adalia.

Attaliates Michael, byz. právník, státník a historik, rodem z Attalie v Pamfylii, byl advokátem v Cařihradě, zaujímal vynikající místo jako státní rada, soudce a patricius za císařů Konstantina IX. (1059—1067), Romana IV. Diogena (1067—1071), Michala VII. (1071—1078) a Nikefora III. (1078 až 1081), *sp. Πόνημα νομικὸν ἤτοι σύνοψις πραγματική* (1072 ku přání císaře Michala VII.; otišt. v „Iuris graeco-romani tam canonici quam civilis tomi duo", Frankf. 1596 II, 1—79), typikon (diataxis) pro klášter a špitál, jež založil 1077 v Rhodostu, uveř. E. Miklosich a J. Müller v Acta et diplomata graeca medii aevi, Vídeň 1887 V, 293 n., dějiny doby 1034 až 1079, publ. v „Corpus script. byz." (Bonn 1853; části vztahující se k výpr. křižáckým v „Recuel des historiens des croisades", Pař. 1875 sv. I, 1 až 99). Srvn. *Krumbacher*, Gesch. d. byz. Lit.[2] 269 až 271, *W. Nissen*, „Die Diataxis des Michael Attaleiates von 1077" (Jena 1894), *I. Sokolov* v *Bog. enc.* II, 143—148.

Attalus *(Ἄτταλος)*, jméno tří králů pergamských: **1.** *A.* I. (241—197), jež po svém vítězství nad Galaty přijal titul královský. — **2.** *A.* II. Filadelfos

(159—138), vládl po smrti svého bratra Eumena 159 za nezletilého jeho syna *A.* (III.), dopomohl Alexandru Balasovi k trůnu syrskému proti Demetriovi. — 3. *A.* III. Filometor (138—133), odkázal r. 133 říši svou Římanům. — *A.* v 1 Mach. 15^{22} jest nepochybně *A.* II.

Attalus sv. mč. 1. v Lyonu za Marka Aurelia. Mart. Rom. 2. čna. — 2. v Catanii na Sicilii. Mart. Rom. 31. pros.

Attardi 1. Bonaventura O. S. Aug., *sp.* „La risposta senza maschera" (Palermo 1742), „Lettera polemica sopra la controversia mossa da Dominico di Leo intorno al primo vescovo di Palermo" (t. 1736, háji mínění, že sv. Petr poslal z Antiochie na Sicilii biskupa sv. Pankracia), „Bilancia della verità" (t. 1738). Srvn. *Hurter*, Nomencl. VI³ (1910), 1134, 1486. — 2. Paskál, *n.* 2. října 1837 v Neapoli, navštěvoval jesuit. školy t., 1856 věnoval se studiím bohosloveckým. Vysvěcen na kněze, byl ustanoven službou u kostela nejsv. jména Ježíš v Neap., vyučoval děti, pro něž otevřel školu. Při veškerém působení svém počínal si horlivě, vynikaje všelikými ctnostmi. *Z.* 25. března 1893 a pohřben v kostele kongr. sv. Ducha. Pověst o svatosti jeho života po jeho smrti rostla, tak že již za dvě léta přikročilo se ke zkoumání jejímu v biskupské kurii neapol. Zkoumání to, několikrát přerušené, dokončeno r. 1904 a spisy o tom poslány kongregaci obřadů. Kongreg. ritů rozhodla 9. dub. 1910, by se započalo s pracemi k beatifikaci, což papež Pius X. 27. dubna 1910 schválil. (*AAS.* 1910, 414 nn.)

Attavante, ital. miniaturista, *n.* 1452 nepochybně v Castelfiorentino, *z.* kol. 1517; bibliofilové tehdejší doby: Mediceové, uh. král Matyáš Korvin, vévoda z Urbina a j. hojně jej zaměstnávali. Jím vyzdobený nádherný missál z 1483 chová se v kathedrále lyonské, missál z r. 1485 pro Matyáše Korvina v král. bibliothece v Bruselu, rukopis obsahující satyr. báseň Martiana Capelly „De nuptiis Mercurii et Philologiae" pro Matyáše Korvina zhotovený chová se v Benátkách v „Bibliotheca Marciana", brevíř pro téhož krále v knihovně vatikánské a j. *A.* přimkl se slohem svým k mistrům, kteří na sklonku stol. XV. ve Florenci byli činni; ze současníků napodoboval zvláště Domenica Ghirlandaja a Verrocchia. Nedostižný jest *A.* v eleganci a koloritu. Výborně dovedl využíti k dekorování motivů z antiky i z přírody.

Attavanti Pavel O. Serv. B. M. V. ve Florenci, *z.* 1499 v 80. roce svého věku; *sp.* „Comm. in prophetas minores", „Vita s. Joachimi Senensis" (*Acta Sanctorum* Aprilis II, 455), „Quadragesimale de reditu peccatoris ad Deum" (Milán 1479), „Breviarium Decreti, Decretalium, Sexti et Clementinarum" (Ingolst. 1479). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1033.

Attel, někd. bened. opatství v Horním Bavorsku, zal. hrabětem z Andechsu v XI. stol., zruš. 1803; od 1874 jsou v něm milosrdní bratři.

Attenhofer Karel JUDr., *n.* 1836, *sp.* „Staatskirchentum in Luzern" (1864), „Rechtliche Stellung der kathol. Kirche in der Diöz. Basel" (1867 až 1871).

Attho sv. v. Atto.

attentata absolutio complicis. Osoba spoluvinná, ať muž nebo žena, jest vyňata ze zpovědnické pravomoci vinníkovy, dokud nebyla rozřešena od jiného zpovědníka, běží-li o těžký, vnější a obapolný hřích proti šestému přikázání Božímu. Výjimku činí pouze případ nejvyšší potřeby, t. j. nebezpečí smrti, když není po ruce žádného kněze ani neapprobovaného, kterýž by onu osobu vyzpovídal, anebo když není možno jiného kněze zavolati pro takové okolnosti, jež by jistě vyvolaly veliké pohoršení nebo zlou pověst. (Cf. Benedicti XIV. const.: Sacramentum poenitentiae z 1. června 1741 — Apostolici muneris z 8. února 1745.) — Pouze per epikiam vzhledem na zdravé stanoví se ještě jiná výjimka, již možno vysloviti krátce jako impedimentum quasi perpetuum accedendi ad alium confessarium, jako se státi může v krajinách, kde žijí katolíci mezi jinověrci in diaspora. (Cf. A. Lehmkuhl: Theol. Mor. II. n. 937.) — Zpovědník, jenž by rozřešil osobu spoluvinnou, nedbaje výše uvedených ustanovení, zaviňuje, že rozřešení jest neplatno pro nedostatek pravomoci, sám pak upadá do hříchu těžkého, kterýž jest stižen klatbou vyhrazenou papeži zvláštním způsobem, a slove attentata absolutio complicis = pokus rozřešiti osobu spoluvinnou. Tato klatba vyslovena jest v konstituci „Pii IX. Apostolicae Sedis" ze dne 12. října 1869 jako desátá a zní následovně: „Absolventes complicem in peccato turpi, etiam in mortis articulo, si alius sacerdos, licet non approbatus ad confessiones, sine gravi aliqua exoritura infamia et scandalo possit excipere morientis confessionem". Aby pak dokonaleji bylo pečováno o kázeň a spásu, stanovila kongregace svatého Officia dekretem ze dne 27. června 1866, že attentata absolutio complicis má navždy zůstati vyňata z biskup. fakult „absolvendi ab omnibus casibus Sanctae Sedi reservatis". Jest tudíž nutno v každém jednotlivém případě žádati Poenitenciarii o fakultu. Z té příčiny dí se, že attentata absolutio complicis jest hříchem zadrženým specialissimo modo. — Kasuistika: 1. Rozřešil-li zpovědník osobu spoluvinnou, nepoznav jí, dle jedněch by rozřešení bylo platno a kněz by neupadl v trest církevní, dle druhých by rozřešení bylo neplatno; kdyby však rozřešoval „cum ignorantia crassa et supina", propadl by zpovědník trestu církevnímu. 2. Trestu církevnímu nepropadá zpovědník, jenž pouze zpověď spoluvinníkovu vyslechl, ale kajícníka nerozřešil. 3. Kdo rozřešení předstírá, říkaje jinou modlitbu nad osobou spoluvinnou ve zpovědnici, propadá trestu církevnímu. 4. Návodem-li zpovědníkovým osoba spoluvinná zamlčuje onen hřích, zpověď jest neplatná a zpovědník, rozřešuje, propadá trestu církevnímu. 5. O své-li újmě zamlčel kajícník onen hřích, jest ovšem zpověď neplatna, ale zpovědník neupadá v trest církevní, když osobu spoluvinnou rozřeší. 6. Bylo-li možno v nebezpečenství smrti povolati k osobě spoluvinné jiného kněze, ale nebylo tak učiněno, rozřešení jest platno, avšak rozřešitel propadl trestu církevnímu. Srvn. Dr. *G. Pecháček*, Zpovědnice. Praha 1897, str. 81—84. Dr. *J. N. Jindra*, Zpovědník. Hradec Králové 1905, str. 20, 22, 109, 127. Dr. *A. Skočdopole*, Př. kn. boh. past., Praha 1891, II, str. 240—241. *Lehmkuhl*, l. c. Freib. Breisg. 1890, pg. 667—671. *Müller*, Theol. Mor., Vídeň 1884, III, pg. 336—337. *Schüch-Grimmich-Polz*, Handbuch der Pastoraltheol., Innsbruck 1905, str. 744—746.

Jdra.

attentatum matrimonium (bezvýsledný pokus o manželství). Manželství je neplatno (invalidum) buď z nedostatku zákonné formy, v níž uzavřeno býti má (m. nullum), aneb protože ho nepřipouštěla některá vylučující překážka, již snoubenci stiženi byli (m. irritum). Jestliže oba snoubenci aneb jeden ví o překážce, která sňatek jejich činí neplatným, a přece se ho odvažuje, dokud překážka odstraněna není, jmenujeme toto manželství *a. m.* Nejčastěji užívá se výrazu toho pro pokus manželství, jemuž v cestě je taková vylučující překážka církevní (zejména vyšší svěcení, slavné sliby aneb stávající svazek manžel.), která v některých zemích není zároveň překážkou práva občanského, nevylučujíc zde sňatku občanského, v je-

hož podobě pravidelně *a. m.* se uzavírá. (Srvn. čl. překážky manž. a manželství obč.) *Sdt.*

attentis rationabilibus causis Suae Sanctitati expositis et probatis. K dosažení dispense od prominutelné překážky manželské jest nutno uvésti v žádosti kanonický dispensační důvod. Důvody ty vypočítává instrukce posv. kongr. de prop. fide z 9. května 1877, v opraveném vydání pak obsaženy jsou v publikaci „Formulae Apost. Datariae pro matrimonial. dispensationibus reformatae", uveřejněné r. 1901 k rozkazu prodatáře kard. Kajet. Al. Maselly. Sv. Otec může však v určitých případech uděliti dispens i tenkrát, když buď žádný zvláštní kanonický důvod pro dispens neexistuje, nebo v žádosti za dispens uveden není, nebo — uveden-li — není dostatečný. Tu totiž sv. Otec, jemuž celá záležitost buď písemně nebo ústně se vyloží, může připustiti i jakýkoliv jiný, nekanonický důvod a promine pak takto překážku manželskou „sine causa", t. j. sine speciali ordinaria causa, sed ex communi causa, quae omnibus praesto esse potest, nebo „sine causa speciali", nebo „sine causa expressa", což označuje se ve zmíněných reformov. formulářích Datarie Apošt. z r. 1901 buď slovy „ex certis rationabilibus causis" („scl. ob copiosiorem compositionem in gradibus aliquantulum remotis, vel in gradibus remotioribus ob causam boni publici Pontificis animum moventem"), nebo „ex certis specialibus rationabilibus causis, oratorum animos moventibus et Sanctitati Suae (Vestrae) expositis" („scl. ob copulam, vel actus inhonestos, quos ob honorem oratorum attenta eorum qualitate, non expedit explicare"), a v reskriptu dispensačním užívá pak se oné v záhlaví uvedené generální formule „attentis rationab. atd." (Vzorec žádosti takové udává formul. 35. Datarie.) Ovšem že takováto dispens „sine causa expressa in supplicatione" uděluje se jen zřídka a pouze pro osoby panující a vznešené, nebo pro jiné osoby vynikající, na žádost a doporučení některého kardinála, biskupa neb panujícího knížete. A tu jest pouze třeba, by zjištěna byla pravdivost toho, co se v žádosti uvádí, totiž existence překážky a tvrzená kvalifikovanost osob, ač-li obé není (jako na př. u panujících osob) notoricky známo. (Viz *Formulae Apost. Datariae* pro matrim. dispensal. reformatae, vyd. v Římě r. 1901 k rozk. kard. K. A. Maselly, causae 27, 28; Archiv für K.-R. 1902 str. 103 n., 557. 563; *Praxis apostol. dispensationum*, vyd. 1902 v Římě k rozkazu kard. K. A. Maselly, num. 7, 129—132.) *Tpch.*

Atticus (Attikus), Ἀττικός. 1. sv. mč. ve Frygii, Mart. Rom. 6. listopadu. — 2. biskup cařihradský, *n.* v Sebastě v Armenii, byl vychován v blízkém klášteře mnichy pneumatomachickými (macedonianskými), i přijal jejich bludy. Dostav se do Cařihradu, odřekl se bludův a byl vysvěcen na kněze. Byl, neznámo proč, nesmiřitelným odpůrcem svého biskupa, sv. Jana Chrysostoma, byl spolu s Arsaciem obžalovatelem na synodě ἐπὶ Δρῦν, a po Arsaciovi usurpoval r. 406 stolec Chrysostomův, i ocitl se tím ve schismatu, jelikož papež Innocenc I. uznával pouze sv. Jana Chrysost. za legitimního biskupa. Po smrti Chrysostomově *A.* sám pečoval o to, aby jej rehabilitoval, přijav jméno jeho do diptych chrámových. *A.* snažil se rozšířiti vliv stolce cařihradského. Za horlivé svoje vystupování proti pelagiánům došel pochvaly papeže sv. Celestina. Vynikal také dobročinností. *Z.* r. 425. Řekové ctí jej za svatého (8. ledna a 10. října). Jako spisovatel *A.* nevynikl; spis jeho o víře a panenství se nedochoval; jest od něho pouze několik listů otišt. v *Migne* PG. Srvn. *Acta Ss.* Jan I, 473, *Hurter*, Nomenci. I³ (1903), 243.

Attilanus sv., *n.* 939, mnich bened. v kl. mereruelském, bisk. zamorský (od 990), *z.* 5. října 1009 v Tarragoně. Za svatého prohlášen papežem Urbanem II. kol. r. 1095. Mart. Rom. 5. října. Srvn. *Acta Ss.* Octobris III., 235 n.

Attiret Jean Denis S. J., missionář a malíř, *n.* 1702 v Dôle (Jura), přiučil se malířství u svého otce malíře, zdokonalil se v Římě a po svém návratu zdržoval se v Lyonu, kdež zhotovil několik zdařilých obrazů, potom pracoval ve svém rodišti; 1735 vstoupil do Tov. Ježíšovy jakožto frater-koadjutor, byl poslán roku 1737 do Pekingu, kde požíval veliké přízně císaře Kien-Longa, pro něhož, přizpůsobiv se jeho vkusu, mnoho maleb zhotovil (portréty, výjevy z války s Tatary a j.). Císař nabízel mu důstojenství mandarina, což pokorný řeholník odmítl; *z.* 1768. Nejlepší jeho práce jest obraz „Anděl Strážný" v kostele pekingském. Srvn *Backer-Sommervogel* I, 613.

Attius sv. mč. v Perge v Pamfylii za Diokleciana, Mart. Rom. 1. srpna.

Attlmayr Richard Isidor, *n.* v Inšpruku 1831, pracoval ve Vídni, kde pod vedením Führichovým provedl několik náboženských obrazů (Madonna se žehnajícím Ježíškem a j.), přesídlil se do Mnichova, kdež pracoval ve škole Schwindově („Sv. Kryštof", kartony pro malby na skle: „Madonna se spícím Ježíškem a s hudoucími andílky", „Immaculata", „Sv. Josef"), vrátiv se do Tyrolska, zabýval se také malbou na skle; obrázky svatých jím ryté vyšly u Wagnera v Inšpruku.

Atto 1. kardinál, kanonista; pocházel nepochybně z Milána; Alexander II. jmenoval jej kardinálem titulu sv. Marka, zúčastnil se synod římských 1079 a 1081, 1081 stal se bisk. praenestským; v bojích mezi papežem a císařem stál na straně Řehoře VII.; *z.* před 1083; *sp.* r. 1087 „Capitulare s. Breviarium canonum" (*Mai*, Nova coll., VI, 2, 60—100; jest to sbírka dekretalů [z části nepravých] papežů od Klementa I. až Řehoře Vel. Srvn. *Hurter*, Nomencl. I (1903), 1083. — 2. **Mohučský** v. Hatto. — 3. (Attho, Atthus, Aetlus, Azzo) sv., biskup **pistojský,** *n.* v Badajozu (Span.) kol. 1070, vstoupil 1100 do kl. vallombrosského, stal se opatem a 1105 generálem řádu, 1134 biskupem pistojským; přenesl 1145 ostatky sv. Jakuba z Compostelly do Pistoje; *z.* 22. května 1155; *sp.* životopis sv. Jana Gualberta (*Acta Ss.* Iul. III, 365—382, *Migne*, PL CXLVI, 671—706); Mart. Rom. 22. května. Srvn. *Acta Ss.* Maius V, 194 n. — 4. (Acton) biskup **vercellský** 924—961, učený theolog a horlivý arcipastýř, potíral sektu anthropomorfitů, požíval vážnosti krále Lothara, *sp.* výklad listů sv. Pavla, vynikající učeností i pěkným slohem, „Sermones" (počtem 17), sbírku kánonů, „De pressuris ecclesiae" (*Achery*, Spicil. I². 414 n.), „Polypticum" neb „Perpendiculum" (spis asketický, vyd. *Mai*, Vet. script. coll. nova VI, 2, 43 n., jinou, lepší recensi *Mansi*, Miscel. 560), devět listů pro dějiny oné doby důležitých. Spisy jeho vyd. *Burontius* (Vercelli 1768); *Migne*, PL CXXXIV, 9—916. Srvn. *Hurter*, Nomencl. I (1903), 906—908.

attributum, přívlastek. Mimo bytnost rozeznáváme přívlastky neb vlastnosti, ze kterých se sice bytnost neskládá (nejsou složkami jejími — constitutiva), které však nezbytně z ní vyplývají (jsou consecutiva), týž rozsah mají, ji se přídavnými jmény přívlastňují. Kořenem všech je bytnost; a to kořenem fysickým, jsou-li fysické (na př. kolikost jakožto nejbližší kořen rozprostřenosti skutečné), metafysickým, jsou-li metafysické (jako rozprostřenost vlohová [extensio aptitudinalis] je kořenem metafysickým neproniknutelnosti vlohové). Fysické přívlastky jsou, které věcně rozdílné od svého podkladu; metafysické jsou od něho jen pojmově

rozdílné. Složky jsoucnosti jsou v pojmu obsaženy formaliter, přívlastky radicaliter.

attributy Boží v. Bůh.

attributy svatých, v ikonografii odznak dávaný jednotlivým světcům, obyčejně pouze jediný, všeobecně ustálený; u některých světců vyskytá se ve výtvarném umění několik různých *a*-ů. *A. s.* ustálily se většinou ve středověku; dříve stačilo k postavě připsané jméno, aby vyznačen byl určitý světec. Z prvokřesťanské doby datuje se jen několik málo *a*-ů *s.*, na př. symboly evangelistův. Některé *a*-y *s.* jsou povšechné, jsouce odznaky příslušného stavu, působení, smrti a p., na příkl. bisk. mitra a berla u biskupů, svitek knihový nebo kniha u proroků a apoštolů, palma u mučedníků a p. Specifické *a*-y poukazují k některému charakteristickému výjevu ze života nebo z legend jejich ke způsobu jejich smrti (nástroje mučednické), k některému význačnému činu (na př. model kostela n. kláštera). — *Přehled nejhlavnějších a. s.:* Almužnu udílející: Adelheida (Adéla), císařovna; Adelard; Alžběta Durynská; Amadeus Savojský; Dorota; Emma; Epifan (12. května); Gisela; Irmina; Jan Nep.; Klotilda; Matilda. — Anděl: Bonaventura (anděl přináší mu sv. hostii); Dunstan, arcibiskup (anděly obklopený); Františka Římská; Goericus (anděl vznáší se před ním, nesa na roušce dvě oči); Hildegunda, vdova (s andělem na koni); Isidor, rolník (s andělem, který oře); Kamil de Lellis; Klotilda (se štítem a třemi liliemi francouzskými); Ladislav (dva andělé s meči); Matouš (mimo knihu a péro); Ondřej z Avellina; Patnuc; Valerian. — Archa s holubicí: Noe, patriarcha. — Aspergil, viz kropáč. — Baret doktorský: Ivo. — Beránek: Abel (na ruce); Anežka Římská; Anežka Česká (s českým znakem); Anežka z Montepulciana (s lilií a knihou); Ondřej Corfini (s vlkem u nohou); Koleta (a skřivánek); Jan Křtitel. — Blesk: Donát; Lioba; Martina (blesk ničí chrám pohanský). — Bojovník v. vojín. — Brána: Ezechiel (se dvěma věžemi). — Buk (dutý): Bavo. — Býk: Adolf, biskup gallský; Blandina; Lukáš; Silvester (u nohou). — Ciborium: Klára; Hyacint. — Cihla (taška): Eusebius, biskup. — Čáp: Agricolus. — Černoch: František Xaverský (křtí černocha); Frumentius (obklopen černochy); Petr Klaver (černošské děti u sebe). — Červ: Habakuk, prorok (před ním lezoucí). — Člunek tkalcovský: Sebíř (Severus), biskup. — Dalmatika: Vavřinec (oděn dalmatikou); Štěpán (oděn dalmatikou, drží kameny); Vincenc, mučedník (oděn dalmatikou, při něm havran). — Ďábel: Angela z Foligna (na řetěze); Antonín, opat; Bernard z Menthonu (spoutaného u sebe); Cyriak; German (2. květ., ďábla do studně vrhající); Goar (na rameni, anebo naň šlapající); Jenovefa (u nohou); Juliana, muč. (okřídleného na řetězu); Michael; Petr Coelestinus (kolem sebe); Prokop (s nimi orající anebo ďábla na řetězu držící); Theodulus (u jeho nohou zvon držící); Ubald; Vilém (naň šlapající). — Delfín: Kallistrat (dvěma delfíny nesený). — Dělové hlavně viz Hlavně. — Dítě (dítky): Abundius, biskup (dítko mrtvé); Babylas (s třemi dítkami); Dominik (mrtvé křísící); Felicitas (se sedmi statými hlavami dětskými u nohou); Filip Nerejský (dítkami obklopen); Josef Kalas. (dítkami obklopen); Maclovius (dítko vedle sebe); Mikuláš, bisk. (3 dítky ve křtitelnici); Ositha (zachraňuje dítko tonoucí); Vincenc de Paula (s dítkem v náručí); Zenobius (mrtvé dítko křísící). — Dívky: Marcella (je vyučující), Žofie (na trůně sedící, mající na klíně tři dívky — dcery své); Valpurga. — Doktora práv baret a roucho: Ivo. — Drak: Arsocius, vyznavač; Beatus; Bertrand; Cyriak (s drakem spoutaným); Géreon, German, missionář; Gotthard; Honorát, biskup arelatský (kráčeje přes draka); Ignác Loyolský; Lev Vel.; Lupus, biskup senský (podobně); Jiří (s drakem zápasící); Magnus; Marcel, biskup pařížský; Markéta (s drakem spoutaným); Michael (draka potírající); Myron, kněz (s drakem u nohou); Roman; Silvester, papež. Viz také ďábel. — Dřeváky: Servác, biskup. — Dub: Bonifác (poráženě dub). — Dům hořící: Florian; German, bisk. pařížský. — Důtky: Ambrož; Konkordia (důtky a prut v ruce); Eudoxius (s olověnými kuličkami na koncích); Fereol (důtky a jehlice); František z Pauly; Gervas (olověné); Justus a Pastor (důtky a meč); Petr z Alkantary. — Džbán: Abdiáš, prorok; Agathon; Felix Nolský (rozbitý); Florinus; Narcis Jerusalemský (džbány vedle sebe); Nothburga; Zita (se džbánkem v ruce). Granátové jablko v. jablko granátové. — Hadi: Anatolia; Caluppanus (zahání je); Caprasius, biskup (zahání je); Didymus, poustevník (kráčí přes hada); Hilarius z Poitiersu (šlape po nich); Chariton (had s hlavou v kalichu ponořenou); Jan Ev. (had v kalichu); Patricius (šlape po nich). — Hák železný: Eulalie. — Halapartna (kopí se sekerou): Matouš. Viz Sekera, Kopí. — Harfa: David, král. — Harpuna: Arnulf, bisk. soissonský (nástroj na způsob harpuny v pravici). — Havran: Amát; Auxentius; Benedikt; Eliáš; Itha z Toggenburgu (s prstenem v zobáku); Paulinus, poustevník (s chlebem v zobáku); Vincenc, mučednik (havran sedí na kameni mlýnském); Vilém Firmatus. — Hlava (uťatou v ruce): Albán Anglický; Albán Mohučský (na knize); Chrysolius; Demmanus; Dionysius (Diviš); Ecuperius; Felix a Regula; Firminus; Gebhard (drží hlavu sv. Rehoře jako relikvii); Grata (drží hlavu sv. Alexandra); Kutbert (korunovanou); Osita. — Hlavně dělové: Barbora. — Hlemýžď: Habakuk, prorok (před ním lezoucí). — Hoch: Augustin (s mušlí vedle sebe); Engelbert; Hidulf (posedlého uzdravující); Valentin (zmrzačeného u nohou). — Holubice: Adelgundis; Agadius; Agilolf: Albert z Ogny (přináší mu sv. hostii); Basilius (na rameni): Cyrill Alex. (na rameni); Daniel, arcib. (rovněž); Eduard, vyznavač (na žezle); Eliseus, prorok (dvouhlavou na rameni); Evortius; Fablan; Hilarius z Arlesu; Kolumba (20. kv.); Kunibert; Maximus z Noly (na keři trnitém); Mechtildis (na knize); Medard (tři bílé nad hlavou); Petr z Alkantary (u ucha); Petr Coelestinus; Řehoř Vel.; Remigius (s lahvičkou v zobáku); Scholastika; Sebíř (Severus), biskup. — Hora (vrch, skála): Nonnosus. — Hora ve tři špice vybíhající: Bernardin Sienský. — Hostie: Barbora (nad kalichem); Bonaventura (v ruce, anebo anděl mu ji podává); Ivo (ozářenou držící). — Hřídel (vnitřnosti na něm): Erasmus; Arnošt (7. list.). — Hrob (otevřený): Deocarus (Bohumil); Eucharius; Lazar (z hrobu vycházející); Severin (modle se před hrobem). — Hranice: Afra; Anežka, muč.; Anastázie; Apolonie (hořící vedle sebe); Apolomus; Aristion; Eulalie; Fructuosus, biskup tarragonský (stojí na ní); Kolumba, mučednice; Martina; Polykarp; Theodor (a s pochodní v ruce). — Hrnec: Felix Nolský (střepy); Goar; Jan z Boha (dva na provaze kolem krku uvázaném nesoucí). — Hřeb: Agrikola a Vitalis (hřeby); Dagobert; Epimachus; Helena (hřeby Kristovy v rukou držící); Julián, lékař a mučedník (v hlavě); Konon (5. př., železné hřeby v ruce držící); Ludvík, král franc. (hřeby Páně v rukou držící): Pantaleon (ruce nad hlavou přibité; Sebíř (Severus). — Hřeben: Blažej (železný); Verena. — Hrozen: Bonifác; Gratus; Chrysostom (v řec. církvi); Urban, papež; Urban, biskup. — Hůl: Aron (kvetoucí); Attalas; Autonomus; Burkhardt; Deicolus hůl do země zaráže-

jící, Dorotheus; Filip Nerejský (a růženec); František de Paula (nahoře s ozářeným slovem „Charitas"); Gebhard; Jeremiáš prorok; Makarius Starší (nahoře neohnutou). — Hůl pastýřská: Magnus, b. a mč.; Genovefa; Isidor; Vendelín. — Hůl poutnická: Jakub Větší. — Husa: Brigita Thaumaturga (divoké husy); Ludger (div. husy nebo labutě); Martin Tourský; Pharaildis; Vedast (v tlamě medvěda neb vlka). — Hvězda: Athanasie; Bruno Kartouzský (na prsou); Dominik (na hlavě nebo na čele); Jan Nep. (pět kolem hlavy); Mikuláš Tolentinský (na berle nebo nad hlavou); Suitbert (na prsou nebo v ruce). — Chléb: Adéla, panna (chléb majíc v ruce); Adelinda; Alžběta Duryn. (chléb chudým rozdělující); Berthold, karmelitán (nesa rybu a chléb); Bohumír (Gottfried), premonstrát (nesa chléb na míse); Florinus (chléb a víno rozdělující); Honorát Amien. (nesa 3 chleby na lopatě); Marie Egyptská (s třemi chleby v ruce); Melchisedech (též s vínem); Mikuláš (s třemi chleby na knize neb v ruce). — Chrám pohanský (hořící): Artemius. — Chudým posluhující: Eberhard, arcibiskup; Alžběta Durynská; Hedvika; Isabela; Radbod (chudým nohy umývaje); Zita. — IHS viz Jméno Ježíš. — Indián: Ludvík Bertrand (maje Indiána vedle sebe). — Indové: Sv. František Xav. (káže jim). — Jablko: Adam a Eva; Heřman Josef; Sabas. — Jablko granátové s křížkem: Jan z Boha. — Jáma: Chrysant a Daria (byli do jámy svrženi). — Jednorožec: Agata (roh jednorožce v ruce); Justina, mučednice paduánská. — Jelen: Abundius, biskup; Eclanus; Echenus (do pluhu zapřažený); Eustach s křížem mezi parohy); Felix z Valois (se dvěma kříži, červeným a modrým mezi parohy); Hubert s krucifixem mezi rohy); Ida; Prokop. Viz laň. — Jeskyně: Eustochium: Felix Nolský; Jeronym (před jeskyní klečící); Marie Magd. (v jeskyni klečící); Melanie (kolem sebe zeleninu a lebku); Rosalie (mrtvá v jeskyni ležící). — Jestřáb: Kvirin (Quirin), tribun. — Jetelový trojlist: Patricius. — Ježíšek: Albert Sicilský (drží Ježíška v náruči); Antonín Pad. (na pravé ruce neb na knize před ním stojící); Irmina (Ježíšek mezi dvěma anděly nad její hlavou); Kajetán: Kateřina Boloňská (v náruči); Kryštof (na rameni); Edmund (Ježíšek se mu zjevuje). — Jméno „Ježíš" (monogram IHS): Bernardin Sienský (ozářené na tabulce v ruce); Ignác Loyolský (na prsou nebo nad hlavou v pozdvižené ruce); Vincenc Ferrerský (ozářené na prsou nebo v ruce). — Infule tři: Maternus. Kadidelnice: Aron. — Kachny: Brigita Thaumaturga. — Kající řetěz kolem beder viz Řetěz kající: Paschal Baylon; Roman (28. února). — Kalich: Barbora (s hostií nad ním se vznášející); Benedikt (kalich puklý, z něhož had vylézá); Birin (s patenou); Heřman Josef (z něhož tři růže vyrůstají); Hugo Lincolnský (Ježíšek v kalichu se mu zjevuje); Jan Evangelista (s hadem); Kolman; Konrad (s pavoukem nad ním); Lucian (na prsou); Norbert (s pavoukem nad ním); Richard (u jeho nohou ležící); Tomáš Akv. (v ruce s hostií nad ním se vznášející); Wigbert (kalich s hroznem). — Kámen: Bavo (veliký kámen držící); Benezet (na rameni nesoucí); Elfegus; Emerenciana; Kalixt (na krku uvázaný); Klára z Montefalco (tři kameny v pravici); Kongalius (žhavý v ruce); Liborius (tři malé na knize); Medard (kámen, v němž jeho šlepěje); Štěpán; Theodosie (v ruce). — Kamenické dláto (a nástroje): Florus a Laurus. — Kanec divoký: Emilius, poustevník; Deicolus. — Kardinálský klobouk: Bonaventura; František Borgiáš; Jeronym; Karel Borromejský (v rouše kardinálském); Petr Damiánský (poustevník, s kloboukem vedle). — Keř (na něm závoj): Leopold. — Kladivo: Apelles (a kovadlina); Bernward; Eligius (a kleště); Reinold. — Klasy: Ansovin (klasy v ruce nebo snop vedle sebe); Apollinaris z Ravenny; Burgundofara (šest klasů žitných); Ruth; Valburga (tři žitné klasy); Valter — Klášter (model): zakladatelé klášterů. — Kleště: Agatha; Apollonie (rozžhavené se zubem); Baldamerus, Dunstan; Eligius (a kladivo); Christina; Livinus; Makra; Martina; Pelagius, hoch (rozžhavené). — Klíče: Benignus; Benno (ryba s klíčem v tlamě); Egwin (ryba s dvěma klíči v tlamě); German Pařížský; Gottfried (13. ledna, s chlebem); Heřman Josef (na pase); Marta (svazek klíčů na pase); Petr, apoštol (dva); Zita (svazek klíčů). — Klobouk kardinálský viz Kardinálský klobouk. — Klobouk veliký (po straně): František Borgiáš. — Kniha: Agritius; Albert Veliký (s knihou a pérem v ruce); Amadeus, františkán (drže knihu na prsou); Anna (učíc z knihy Marii); Bartoloměj; Bonifác (s knihou, mečem probodenou); Cyprian Antioch. (kouzelnické knihy maje u nohou); Cyrill; Erhard (knihu s dvěma očima); Otilie (taktéž); čtyři evangelisté; proroci; učitelé církevní; hlasatelé víry. — Knůta s ostny: Nikomedes. — Kobylky: Nahum, prorok (vedle sebe). — Kobylek hejna (ve vzduchu): Marcian. — Kohout: Petr, apoštol; Vít na knize). — Koleno: Roch (na obnaženém kolenu rány ukazující). — Kolo: Anicetus; Augusta (ozubené kolo); Kateřina Alexandrijská (nožmi posázené, zlomené); Donát, biskup a mučedník s pěti hořícími svícemi); Villigis. — Kopí: Anysia; Bobba (krk kopím probodený); Benignus; Demetrius; Donatianus; Edvin (kopím probodený); Gerhard; Germanus, opat; Kanut; Tomáš; Vojtěch Kopí se sekerou viz Halapartna. — Kopřiva: Jan, poustevník. — Korouhev viz Prapor. — Koruna: Albert, arcijáhen (a žezlo u nohou; Alois (a lebka); Alžběta Duryn. (tři koruny): Amicus a Armellus (společně korunu držící); Angelus (tři na palmové ratolesti); Hedvika; Helena; Jošt [Jodok] (u nohou): Kazimír (a žezlo u nohou); Klodoaldus (u nohou); Pankrác (v rukou); Rosa Limánská (s ostny). Koruna trnová v. Trnová koruna. — Kosa: Albert z Ogna. — Kostel (model kostela): Adalbero; Amandus; Amor; Ansgar; Bathildis; Berta; Berthuinus (s pěti kostely); Bilhida; Bonifác, papež (kostel s kupolí); Bononius; Bruno, arcib.; Burkhardt; Caradocus, poustevník; Kunibert (s holubicí nad hlavou); Damasus; Emma; Eucharius Trevirský; Gaudencius, biskup novarský; Goar; Gotthard; Jindřich; Kunigunda; Maternus (s třemi věžemi); Sebald (jako poutník s kostelem o dvou věžích): Virgilius; Volfgang (ve střeše sekera). — Kostelní nádoby viz Nádoby kostelní. — Kosti (lidské, t. j. ostatky svatých v ruce nesa): Ambrož. — Kostra: Fridolín (lidskou kostru vedle sebe). — Koš: Arsenius (koš pletoucí); Kolumba, opat (s chlebem): Dorota (s růžemi a ovocem); Johanna (24. května, s chlebem); Jan Damasc.); Rosa Viterbská (košíček s chlebem). — Koště v. Pometlo. — Kotel: Fausta; Potamiana; Vít (v kotli anebo vedle něho stojící). — Kotva: Klement Římský; Mikuláš; Filomena; Placid. — Koule: Medard (tři ohnivé nad hlavou); Mikuláš (tři zlaté na knize). — Kovadlina: Adrián; Apelles (s kladivem); Eligius (s měchem u nohou). — Kožešina: Abraham, poustevník (kožešinou oděný); Humilitas, abatyše (beránčí kůží přes závoj); Pachomius (kožené roucho bez rukávů). — Kráva: Etto (krávy kolkolem); Felicitas a Perpetua (divokou vedle sebe). — Křestní miska: Odulf (v ruce). — Kříž: Antonín, opat na způsob T na holi, se zvonečkem); Bernward (s relikviovým křížem v ruce); Cyrill; Davinus (na rameni); Didak (v ruce nebo na rameni); Ferdi-

nand (na prsou); Gerlon (na prsou); Helena (veliký, na němž Kristus Pán byl ukřižován); Jan Kapistr. (červený na prsou); Jan Křtitel (z oblých tyčí; na něm blánka s nápisem: „Ecce agnus Dei"); Julie; Luitgarda (Kristus Pán se k ní s kříže sklání); Ondřej (v podobě X, t. zv. Svatoondřejský). Viz Krucifix. — Kroj selský viz Selský kroj. Krokodil: Theodor (u nohou). — Kropáč: Exuperius; Pavla Římská (a důtky). — Krucifix: Alois; Kateřina Sienská; Alžběta Bona (s křížem v ruce); Filip Benitius; František z Assisi; František Xaverský; Jan Berchmanns; Jan Nepom.; Kateřina Sienská; Luitgarda; Filip Benitius; Mikuláš Tolentinský. — Kůl: Pantaleon (ke kůlu přivázán, ruce nad hlavu přibité). — Kůň: Aidan; Eligius; Irena, mučednice; Jiří (na koni); Linhart, Martin (na koni). — Kůže: Bartoloměj (svoji vlastní staženou drží). — Květiny: Anežka (s věncem květin kolem krku); Cecilie (s věncem kolem hlavy); Dorota (květiny a ovoce v košíčku); Hugo z Grenoblu, biskup (s třemi květy v ruce). Srvn. Lilie, Růže. — Kyj: Apollinaris Ravennský (23. čce.); Eugenius; Ewald; Fidelis ze Sigm.; Juda Taddeáš; Nikomedes (kyj s ostny); Timotheus; Vitális (totéž). — Labuť: Cutberth; Hugo z Grenoblu; Hugo Lincolnský; Ludger. — Lahvička: Remigius (holubice nesoucí lahvičku oleje v zobáku). — Lahvička s lékem: Antioch; Caesarius; Kodratus, Pantaleon. — Lampa: Albert Sicilský; Brigitta Thaumaturga; Gudula (nebo lucernu); Nilus (držící oltářní lampu s olejem). — Laň: Jiljí; Kateřina Švédská; Bassus (laň se dvěma kolouchy); Fruktuosus; Genovefa; Goar (tři); Makrina (dvě laně). — Lebka: Alois; Antonín, opat; Daniel Stylita; František Borgiáš; František z Pauly; Gebhard (lebku sv. Rehoře); Jeronym; Maří Magd.; Melanie; Petr Damianský. — Léky, nádoby s léky: Kosmas a Damian. — Lev: Abdon a Sennen; Aemilian; Basilius Ankyrský; Chrysanthus a Daria; Daniel; Dominika; Eufemie; Gerasimus (lev s košem v tlamě); Jeronym; Ignác Antiochijský; Makarius Starší (dva lvy); Marek, evang. (lev okřídlený); Natalie; Pavel, poustevník (dva lvy), Primus a Felicián; Priska; Thekla (u nohou); Vít (lvy obklopený). — Lilie: Adalbert, arcijáhen; Alois; Angelus (růže a lilie padají mu z úst); Antonín Pad. (stonek s liliemi); Balbína; Dominik; Emerich; Etheldreda (a knihu); Filip Benitius; František z Assisi; Gabriel; Josef, pěstoun Páně; Kajetán; Kazimír, Ursillnus (držící tři lilie). — Loď: Adéla [Adelhaida] (16. pros., loďku v ruce); Algulf (stojí v ní); Antonín, muč.; Kastor; Kordula (malou loďku v ruce nebo vedle sebe); Restituta (na hořící lodi). — Lopata: Fokas; Fiakrius (s lopatou hrobařskou). — Lucerna: Gudula; Makarius ml.; Sofoniáš, prorok. — Lyra: David, král. — Lžice zednická: Wunibald. — Meč: Abdon a Sennen (společně jej drží); Accursius (v prsou); Albar; Albert Lutišský (tři meče); Alexander I., papež; Anthimus, biskup; Aquila a Priska (společně jej držící); Aquilinus, kněz (v krku); Alban; Artemius; Barbora; Basilissa a Anastasia; Bedřich; Kajus; Cyprian Karthag.; Desiderius, biskup largresský; Judith; Juvenal (mezi zuby); Pavel, apoštol; Polykarp (v těle zabodený); Tomáš Becket (v hlavě vězící). — Medvěd: Aventin; Cerbonius; Edmund, muč.; Eliseus; Eufemie; Florencius; Gerius; Gislenus; Havel (s medvědem nesoucím dřevo nebo chléb); Humbert; Jakub z Tarantasie (s medvědem do pluhu zapřaženým); Kolumba (medvěda na řetěze vedoucí); Kolumban; Korbinian (s medvědem nesoucím cestovní vak); Magnus; Maximin Trevírský; Vedastus (s medvědem n. vlkem v tlamě husu držícím). — Měch: Eligius (kladivo, kovadlinu a měch u nohou). — Měsíc: Juliana Lutišská (úplněk nad sebou). — Měšec s penězi: Aggeus, prorok: Amadeus Savoyský; Cyrill Jerusalemský; Johanna (24. května); Jan, almužník; Tomáš z Villanovy. — Mešní roucho: Ildefons (Panna Maria mu je podává). — Metly (a důtky v ruce): Konkordie. — Mitra biskupská: biskupové a opati; Bernard z Clairvaux (tři mitry na knize); Maternas (dvě na knize a jednu na hlavě). — Mlýn: Attolas. — Mlýnský kámen: Agathopus a Theodul; Aurea, Christina, Quirinus ze Siscie, Kalixt (na krku zavěšený); Viktor. — Model města: Geminián (města Modeny), Petronius (města Bologny). — Modla: Artemius (hořící chrám s modlami vedle sebe); Dominika; Eustas (modly poráželo); Konkordius (u sebe); Theodor, mučedník; Willehad (modlu ničící). — Monstrance (v. také ciborium): Eleutherius (monstrancí lidu žehnající); Klára; Norbert. — Moře: Augustin (na břehu moře); Jan a S. Facundo (kráčející po moři). — Most: Jan Nepom. (vedle sebe nebo za sebou; n. jak jej s mostu do řeky vrhají). — Mošna: Briccius, biskup bretaňský; Vendelín. — Motyka: Epifan, biskup parmský (otvírá jí pramen); Isidor, rolník. — Mrtvé křísící: Berthold Řezenský (křísí mrtvou ženu); Fridolín; Klaudius; Stanislav, biskup; Vincenc Ferrerský. — Mrzáci: Alžběta (jimi obklopena). — Mušle: Augustin (hoch s mušlí u nohou); Jan Křtitel; Jakub Větší (upevněnou na rouchu); Roch (na rouchu). — Myš: Gertruda, abatyše (myši). — Nádoba s mastí: Maří Magdalena. — Nádoby: Fortunata (s nádobou v ruce); Johanna (24. kv.); Justa a Rufina (hliněné nádoby). — Nádoby kostelní: Achatius. — Nádobí kuchyňské: Didak (vedle sebe). — Nádobka s olejem: Valburga. — Nástroje umučení Páně nesoucí: Bernard z Clairvaux; Klára z Montefalco; Edelburga; Markéta Korbonská. — Nebozez: Leodegar. — Nemocné obsluhující, uzdravující: Anežka Česká; Aper; Edita; Kamil z Lellis (obsluhující); Karel Borromejský (uzdravující morem nemocné); Markéta Skotská (nemocné navštěvující); Roch. — Nohy bosé: Epifan, biskup salaminský. — Nůž: Abraham, patriarcha; Albert, biskup; Albert Vercellský; Bartoloměj; Cecherdus (nůž vinařský n. zahradnický); Edmund Kampian (s nožem do prsou vraženým); Landericus (na knize). — Obraz na malířském podstavci: Lukáš, evang.; Lazar, kněz a mnich. — Obraz posledního soudu: Methoděj. — Obuvnické náčiní: Kryšpin a Kryšpinián; Theobald. — Oči: Erhard (dvě oči na knize); Leodegar; Lucie (dvě oči držíc na misce, knize nebo bílé roušce); Mennas (dvě oči na misce); Otilie (držíc dvě oči na listech rozevřené knihy n. na roušce). — Očistec (z něhož andělé duše vysvobozují): Odilo. — Oheň: Benedikt Amianský; German Pařížský, viz Plameny, Požár. — Oko viz Oči. — Oltář: Akvilin, biskup; Atala (před oltářem klečící); Aureus (před oltářem stojící); Erich; Gorgonia; Martialis. — Orel: Augustin; Bertulf; Eliseus, prorok (orel dvouhlavý); Jan Evangelista; Jan z Kříže (u nohou, s pérem v ruce); Medard (orel rozestírá nad ním křídla); Priska (dva orlové střeží její hrob); Servác (po jeho straně nebo nad jeho hlavou); Václav (orlice na štítu); Vojtěch. Oštěp v. Kopí. — Otka: Isidor, rolník. — Otrok, otroci v. Zajatci. — Ovce: Florencius (ovce, jež medvěd pase); Genovefa; Malachiáš, prorok (tři před sebou); Regina (vedle sebe); Vendelín. — Palcát: Fidelis ze Sigmaringen; Vitalis. — Pánev s uhlím: Agata. — Pastýř: Armogast; Gracian; Malchus; Vendelín (s korunou u nohou). — Pastýřská hůl v. Hůl. — Pastýřka: Genovefa (s pastýřskou holí a mošnou); Germana Cousinová; Landrada —

Páv: Barbora (paví péra); Liborius. — Pavouk: Felix Nolský; Konrád (kalich s pavoukem); Norbert. — Péro v ruce: evangelisté; spisovatelé církevní. — Pes: Adolar; Benignus; Bernard z Clairvaux (se psem štěkajícím); Dominik (pes s hořící pochodní v tlamě); Gottfried Amlenský (mrtvého psa vedle sebe); Markéta Kortonská; Roch (pes s bochníkem chleba v tlamě). — Pila: Chryspolitus; Isaláš, prorok; Josef, pěstoun Páně; Šimon, apoštol. — Plameny: Afra, mučednice; Agapit (vise nad plameny); Antonie (s hořícím dřevem): Antonín, opat (s plameny vedle sebe); Brigita; Thaumaturga (s plameny nad hlavou); Chrysant a Daria; Eulalie; Eutropie; František Xav. (plamen z prsou vyrážející); Vincenc Ferrerský (na hlavě). Viz Oheň, Požár. — Plán v. Půdorys. — Plášť: Martin (kus svého pláště žebráku podávající). — Plátno (nebo prádlo v rukou): Hunna. — Pluh: Ecianus (s jeleny zapřaženými); Jakub z Tarantasie (s medvědem zapřaženým); Prokop (s ďáby zapřaženými). — Pochodeň: Chrysant a Daria (pochodeň s plameny); Dioscor (pochodeň hořící); Dominik (se psem držícím pochodeň v tlamě); Theodor (s pochodní v ruce a hranicí vedle sebe); Vilém opat. — Pometlo: Raingardis. — Posedlé uzdravuje: Deodatus (posedlou ženu); Elpidius, biskup; Havel; Hidulf. — Poustevník: Bavo; Caradocus (s plánem kostela); Elesbaan, král ethiopský (s křížem, korunou a žezlem); Ivan; Pachomius, opat (v oděvu z kožešiny bez rukávů); Petr Damiani (s kloboukem kardinálským vedle); Prokop; Volfgang. — Poutnice: Aurelie; Reineldis. — Poutník: Alexius; Jakub Větší; Jan Nepom.; Koloman (s provazem v ruce); Lucanus; Ludanus; Richard, král (s odznaky královskými); Roch; Sebald (s kostelem); Vilém z Vercelli. — Poutnická hůl: Alexius; Benedikt Labre; Brigita Švédská; Bona; Jakub Větší; Koloman; Roch. — Požár: Caesarius Arleský (hasí požár); Florian; Germanus Pařížský. Viz Oheň, Plameny. — Prádlo (plátno: Hunna (je nesoucí). — Pramen: Apollinář, bisk. valencijský; Berta; Caprasius, mučedník; Engelmund; Epifan; Florus, biskup; Klement, pap.; Kolumban. — Prapor: Ansanus (s korouhví válečnou); Berard (stoje na korouhvi s půlměsícem); Gereon; Jan Kapistrán; Jiří; Leonard z Porto Mauricio; Mořic (Mauritius); Václav (s orlicí). — Provaz: Beatrix, Desiderius, biskup viennský; Elzearius; Karel Borrom. (kolem krku), Koloman (jako poutník v ruce). — Prst (ukazováček na ústech držící): Jan Nepomucký; Jan Mlčelivý (Silentiarius); Petr, mučedník. — Prsten: Kateřina Sienská; Kateřina z Ricci; Eduard; Godeberta. — Prut: Aron (zelenající se). — Přeslice: Genovefa. — Přijímání sv.: Alois (přijímaje z rukou Karla Borromejského); Gaudenc z Rimini (sv. přijímání podávaje); Stanislav Kostka (andělé podávají mu sv. přijímání); Václav (jako hoch k sv. přijímání přistupující). — Půdorys kostela nebo kláštera (v ruce držící): zakladatelé kostelů a klášterů (Sturmius a j.). — Radlice: Kunigunda. — Ptáci: Adjutor; Aventinus; Buldamerus; Fructuosus (16. dubna, straky); Hilda (divoké vedle sebe); Konrád z Piacenzy (kolem sebe). — Rány Kristovy na rukou: František z Assisi; Kateřina Sienská. — Řetěz: Acepsimas (těžkým řetězem obtížen); Adjutor (u nohou); Amandus; Babylas; Balbina; Felix z Valois (přetržený u rukou nebo u nohou); Jan z Mathy (rovněž); Linhart; Marana a Cyra; Paschalis Baylon (kající řetěz kolem boků); Paulinus Nolský (s přetrženým řetězem); Petr Nolascus; Quintinus (na nohou a na rukou); Romanus (28. února, řetězy kající). — Řetízek: Vilém Veliký (deset řetízků křížem přes prsa). — Réva vinná: Davinus; Elpidius, opat (kvetoucí v zimě); Urban, biskup. — Roh: Agata (roh jednorožce); Habakuk, prorok; Hubert (roh lovecký); Kornelius, papež (roh lovecký nebo hodovní). — Rožeň: Conon; Donatilla (žhavý vedle sebe): Vavřinec (drží rožeň); Vincenc, muč. (hřeby posázený). — Ruka (světec svoji uťatou ruku držící); Jan Damascenský. — Rukavice: Amadeus Lausannský (Panna Maria podává mu rukavici); Irmgardis (s rukavicí zakrvácenou). — Růže: Alžběta Durynská (v zástěře); Angelus (růže a lilie padají mu z úst); Cecilie (ověnčena jimi); Kasilda (nese v klíně); Dorota (v košíčku nebo kolem hlavy); Elzearius; Lidvina (ověnčena); Rosa Limanská (růži v ruce a trnovou korunu na hlavě); Rosa z Viterba (v ruce); Rosalie Palermská (jimi ověnčená). — Růženec: Alfons (v ruce); Benedikt Labre; Dominik (přijímá jej z rukou P Marie); Irmundus; Jan Berchmanns; Kateřina Sienská; Pius V. — Ryba: Amalie; Antonín (ryby u nohou); Arnulf, biskup metský (ryba s prstenem v tlamě); Atilanus; Benno (ryba s klíčem v tlamě); Berthold (ryby a chléb nesa); Berthold, opat (ryby žehnající); Brendan; Egwin (veliká ryba z klíčí v tlamě); Elmo; Oldřich; Řehoř Tourský; Mořic Angerský (veliká ryba s kostelním klíčem v tlamě); Patroclus, měšťan troyeský (ukazuje na rybu s perlou v tlamě); Rafael, arch. (s r. na knize); Zeno (s r. na udici). — Sekera: Anastasius, muč.; Bonifác; Diomed; Donát, biskup a muč.; Eliseus (s. bez topůrka); Erhard; Eutropius; Hermenegild; Josef, pěst. áně; Juda Taddeáš; Matěj; Olaf (s popravní sekerou); Volfgang (sekera vězící v krovu kostela). — Selský kroj: Isidor, rolník. — Schody: Alexius (pod nimi ležící). — Síť: Blandina (v ruce). — Síto: Amalberga. — Skřivánek: Koleta (a beránek). — Slepice (se sedmi kuřátky): Begga. — Slepý, slepá: Hervaeus; Luitgarda. — Slepé uzdravující: Albín, biskup angerský; Mechtilda (uzdravující slepou řeholnici). — Sloup: Cutbert (nad sebou); Efrém (na nebi); Simeon Stylita (stoje na něm). — Slunce: Kolumban (zářící nad sebou); Tomáš Aquinský (na prsou), Vincenc Ferrerský (na prsou nebo v ruce, s písmeny IHS). — Sluneční paprsek: Goar (klobouk n. plášť na něm zavěšující). — Snopy: Ansovinus (vedle sebe); Josef Egyptský. Srvn. Klasy. — Sochu P. Marie nesoucí: Ferdinand; Jan z Kříže. — Sokol: Agilolf (drže sokola na ruce); Bavo. — Soumar u nohou: Germanus, biskup auxerský. — Srdce: Augustin (v ruce hořící, šípem probodené); Brigita (s červeným křížem jerusalemským): František Sál. (probodené, trnovou korunou ovinuté); Gertruda (ozářené na prsou); Johanna Františka ze Chantal; Kajetán (okřídlené nebo hořící); Kateřina Janovská (hořící na prsou). — Srna: Maximus Turinský. — Stáda dobytka: Etto (kolem sebe); Linhart (Leonhard). — Srp: Nothburga, Serapion. — Stav tkalcovský: Athanasie (vedle sebe). Stigmata v. Rány Kristovy. — Straka: Fruktuos, arcibiskup (16. dub.). Strom: Afra Augšpurská (ke stromu přivázaná); Barbat (strom poráženě); Bonifác (s poraženým stromem); Donát (bleskem zasažený strom za ním); Emilian (strom kvetoucí); Eutropius; Gerlach (vedle dutého stromu); Kryštof (strom se třemi větvemi); Šebastián (ke stromu přivázán); Zenobius. — Studnice: Amalie (10. čce.); Calimerius; Kallixt, papež. — Sud: Otmar (vinný sud nesoucí); Vilibrord (sud s vodou) — Svíce: Agata (hořící v ruce); Arkadius (hořící v ruce); Brigita Irská; Blažej (dvě hořící); Donát (pět hořících, na kole upevněných); Genovefa (hořící v ruce). — Svícen sedmiramenný: Zachariáš, prorok. — Šíp: Demetrius; Edmund Angl.; Faustus; František Caracciola (v prsou); Filomena (tři); Kristina, mučedn.;

Šebastián; Terezie; Voršila. — Škapulíř: Simon Stock (v ruce). — Škopek: Florian (s vodou, požár hasící); Rupert, bisk. (soudek se solí). — Šlepěje v kámen vtisknuté: Medard. — Štít: Michael, archanděl (s nápisem: Quis ut Deus?); Václav (s orlicí). — Tlumok (pytel): Felix z Cantalice (na něm slova: Deo gratias); Jan z Boha. — Trám: Emilián (maje trám vedle sebe). — Třešně: Gerhard z Monsy (větev s třešněmi). — Trnitý keř: Benedikt; Mikuláš de Rupe (22. března). — Trnitá větev: Achatius. — Trnová koruna: Jan z Boha (na hlavě), Kateřina Sienská (na hlavě); Theodor, muč. (na hlavě); Veronika Giulani (na hlavě); Ludvík Francouzský (v ruce); Maria Magd. z Pazzis (v ruce). — Trojlist jetelový v. Jetelový trojlist. — Úhelnice: Jakub Větší; Josef, pěstoun Páně. — Uhlí: Agatha (pánev se žhavým uhlím); Alexander, bisk. romanský; Brikci, biskup tourský (žhavé v rouchu nesoucí); Charitina (hořící na hlavě); Cyrilla; Elmo (hořící); Salvátor de Horta (na žhavém jdoucí a stromek nesoucí). — Úl: Ambrož; Bernard z Clairvaux; Jan Chrysostom. — Váhy: Antonín, arcib. (v jedné misce ovoce, v druhé proužek papíru); Michael, archanděl. — Varhany: Cecilie. — Velbloud: Hormisdas. — Vepř: Antonín Poust. Viz také Kanec. — Veslo: Vojtěch. — Větev: Achatius; Lidvína (kvetoucí). — Věž: Barbora (s třemi otvory nebo okny); Bernard z Menthonu; Hildegarda, abatyše (tři ozářené nad sebou); Leokadie. — Vlasy: Magdalena (dlouhé); Onufrij (zcela do vlasů zahalený). — Vlaštovky: Gandolf. — Vlk: Arnulf Soissonský (vedle sebe); Austraberta (vlka hladicí); Bernard Tironský; Edmund, muč.; Radegunda (dva vlci); Simpartus; Vedastus (s husou v tlamě); Vilém z Vercelli. — Voda (po ní kráčející): Adelgunda; Ivo; Maurus. — Vochlice: Blažej. — Vojín: Donát; Martin; Jiří; Nazarius a Celsus; Jan a Pavel. — Vous (světice s vousem): Galla; Vilgefortis (Starosta). — Vratidlo: Erasmus (na něm vnitřnosti); Arnošt. — Vydra: Kutbert, biskup (vydra a labuť). — Zahradník s rýčem: Fokas, mučedník. — Zajatci, zajatí křesťané: Felix z Valois (u sebe); Jan z Mathy (u sebe); Linhart [Leonard] (osvobozené zajatce u nohou); Petr Nolascus; Raymund Nonnatus; Vincenc de Paula. — Zajíc: Albert Sienský (v náruči); Rosa Limanská (dva vedle sebe). — Zámek: Raymund Nonnatus (na rtech). — Závoj: Adelgunda (holubice jí ho přináší); Agata; Lidmila (kolem krku zadrhnutý); Maří Magd. z Pazzis (Panna Maria jí jej podává). — Zednická lžíce v. Lžíce zednická. — Zelenina: Melanie. — Zeměkoule: Bruno Kartuz. (zeměkouli nebo říšské jablko u nohou); Dominik (pochodní ozářenou); Mikuláš Tolentinský (jednou nohou na zeměkouli stojící). — Zlatnické nástroje: Bernward; Eligius. — Zvěř dravá: Florentius (kolem sebe). — Zvon: Gildas; Theodul (ďábel drží zvon u jeho nohou). — Zvonek: Antonín, opat (na holi s křížem); Lioba (na knize). — Žáby: Hierveus. — Žebřík: Angela Merici, Bernard Sienský; Emmeram; Jakub, patriarcha (do nebe sahající); Jan Klimakus; Romuald (do nebe sahající). — Srvn. *Crosnier*, Iconogr. chrét. (Tours² 1876); *Corblet*, Vocabulaire des symboles (Paříž 1877); *Cahier*, Caractérist. des Saints (t. 1867—70); *Cloquet*, Éléments d' iconogr. chrét. (Paříž 1890); *Husembeth*, Emblems of Saints (Londýn² 1860); *Twining*, Symbols and Emblems (t. 1858); *Radowitz*, Ikonogr. der Heiligen (1834); *Helmsdörfer*, Christl. Kunstsymbolik (Frankf. 1839, Praha 1870); *Pfleiderer*, Die Attribute der Heiligen (Ulm 1898); *Wessely*, Ikonogr. Gottes u. der Heiligen; *Detzel*, Christliche Ikonographie (2 svazky 1894—1896; abecední „Klíč attributů" ve svazku II., 691—708); *Bergner*, Handbuch d. kirchlichen Kunstaltertümer in Deutschland, 594 nn.

attritio viz lítost.

attritionisté zovou se stoupenci učení, dle něhož attritio samotná, je-li jen skutečnou lítostí z bázně jakožto ze svého vlastního motivu vyplývající, dostačuje k ospravedlnění ve svátosti pokání, jelikož působí odpor a ošklivost před hříchem a obrácení se k zákonu božskému a jest spojena s nadějí na odpuštění. *A.*, jichž hlavním repraesentantem jest Melchior Canus (viz t.), pokládají tudíž pravou nedokonalou lítost za dostatečnou disposici ku přijetí milosti svátosti pokání a soudí, že od této z bázně vychodící lítosti dá se všeliká láska odloučiti, což však zdá se býti psychologicky a v oboru působnosti milosti nemožným. Pravým kontrastem *a*-ů jsou tak zv. kontritionisté, z nichž někteří tvrdí, že s nedokonalou lítostí musí býti spojena láska v takové síle a v takovém stupni, že by byla s to, aby již sama o sobě pohnula hříšníka k tomu, by hříchů svých litoval a jich se varoval, kdežto druzí učí, že místo takto mocné lásky postačí, přítomna-li dokonalá, ryzí láska aspoň ve svém počátku, tedy t. zv charitas initialis. Než nelze držeti se tohoto posledního učení, jelikož tu nelze již vlastně mluviti o lítosti nedokonalé, nýbrž o lítosti dokonalé, protože lítost z pravé lásky k Bohu v jakémkoli stupni pochodící mimo svátost sama o sobě ospravedlňuje. Co do attritionistů nutno doznati, že učení jejich o nepotřebě jakéhokoli přímésku lásky k Bohu má mnoho odpůrců, kteří soudí, že jest vyloučeno i samým zněním Trid. cap. 4 sess. XIV. de poen. Většina bohoslovců drží se tudíž nyní středního názoru mezi učením *a*-ův a kontritionistů, dle něhož lítost z bázně povstalá postačuje ve spojení se sv. zpovědí jenom tehdy k ospravedlnění, je-li s ní spojen aspoň počátek milování Boha, t. zv. amor initialis; dle Benedikta XIV. (De synodo dioec. VII. 13) bylo učení toto po koncilu trident. přijato všemi školami, a již Alexander VII. v dekretu z 5. května 1657 prohlásil, že se názor ten pokládá za „communis inter Scholasticos". Podotknouti ještě sluší, že o názory *a*-ův a *k*-ův, o nichž se koncil trident. přímo nevyslovil, vznikl zejména v XVII. stol. tak prudký boj, že se papež Alexander VII. r. 1667 viděl nucena k zabránění všelikého pohoršení co nejpřísněji pod trestem exkommunikace latae sententiae zakázati, aby se stoupenci názorů těch navzájem z haerese neobviňovali. Mají pak názory ty nejen význam theoretický a akademický, nýbrž i praktický; neboť jsou-li známé úkony poenitentovy (viz čl. pokání) materia proxima svátosti pokání, a má-li zpovědník povinnost přesvědčiti se o tom, jsou-li tu vskutku v daném případě úkony (actus) tyto, aby mohl kajícníkovi uděliti rozhřešení, musí si zjednati onu jistotu i co do lítosti a zkoumati její povahu a vlastnosti, aby tak pečoval o integritu svátosti. A tu ovšem zřejmo, že bude na lítost tu jinak pohlížeti attritionista a jinak kontritionista, uplatňujíce každý odlišné zásady své. (Cfr. *Schieler*, Die Verwaltung des Buszsakramentes, 75 nn.; *Pechdček*, Zpovědnice, 2. vyd., str. 18 nn.; *Kopyciński*, O sakramencie pokuty, 3. vyd.; str. 47 nn.) *Tpch.*

Attuda (nyn. Ipsilihissár), někd. bisk. ve Frygii v Malé Asii (*Gams*, Series uvádí řadu biskupů z let 431—879), nyní bisk. tit.

Aturen. dioec. v. Aire.

Atz Karel, *n.* 1832 v Kalternu, beneficiát v Terlanu, c. k. konservátor, vydavatel časop. „Kunstfreund", *sp.* „Die christliche Kunst" (abecední illustrovaná příručka, 1878, 3. vyd. 1899), „Kunstgeschichte v. Tirol u. Vorarlberg" (1891), „Chronik

v. Terlan" (1901), „Der deutsche Anteil des Bist. Trient" (1902 n., společně s Ad. Schatzem).

Atzberger Leonard, dr. th., *n.* v Rinnbergu u Veldenu v Dol. Bavořích 1854, vysv. na kněze 1879, stal se 1888 mimoř., 1804 ř. univ. prof. dogmatiky v Mnichově, *sp.* „Die Logoslehre des hl. Athanasius" (1880), „Die Unsündlichkeit Christi" (1883), „Die christl. Eschatologie in den Stadien ihrer Offenbarung im Alten u. Neuen Testament" (1890), „Der Glaube, Apologet. Vorträge" (1891), „Geschichte der christl. Eschatologie innerhalb der vornicän. Zeit" (1896), dokončil Scheebenův spis „Handbuch der kath. Dogmatik", „Grundzüge der kath. Dogmatik" (1907).

Atzert Emil, f. v Eckweisbachu u Fuldy, *n.* 1861 ve Fuldě, redaktor časop. „Fuldaer Bonifatiusbote", *sp.* „Erinnerungsblätter an das 1150jähr. Bonifatiusjubiläum" (1905).

Au 1. někdejší název býv. mužského kláštera na jezeře chiemském (v. t.). — 2. klášter původně benediktinský na levém břehu Innu u Garsu v horním Bavorsku; 790 „cella, quae vocatur Aue", dle podání založený od jedné z průvodkyň sv. Voršily, od Maďarů zničený. Znovu jej zřídil kol. 1020 hrabě Kuno z Meglingu a osadil augustiniány-kanovníky. Nynější stavba od Zuccalliho dokončena 1717. Roku 1803 byl zrušen; nyní jest v něm umístěn vychovávací ústav františkánek. — 3. kl. benediktinek u Einsiedeln, již ve XIII. stol. připomínaný; úkolem sester jest věčné klanění nejsvětější Svátosti; mimo to zaměstnávají se vyšíváním a polními pracemi.

Aubanel 1. Josef, malíř, *n.* v Avignoně, žák Cognietův a Glaizův; vystavoval v pařížském salóně v letech 1847—1853; v kostelech avignonských jest řada obrazů z jeho ruky. — 2. Teodor, vynikající básník provençalský, *n.* 1829 v Avignonu, *z.* t. 1886; *sp.* „La Miougrano entreduberto" (Rozpuklé jabíko granátové, 1860), „Li Fiho d'Avignoun" (Dcery avignonské, 1885), „Lou Rèire-Soulèu" (Odlesk Slunce, 1899); díla jeho prodchnuta jsou hlubokou vírou. Srvn. *Sig. Bouška*, „Život Teodora Aubanela" v NŽ 1901, 55 n., *Legré*, „Le poète Théodore Aubanel" (Pař. 1894).

Aubarède Jan Michael d'Astorg, katolický theolog, *n.* 1639, *z.* 1692, kanovník v Pamiersu; po smrti jansenistického biskupa Cauleta (1680), jenž v boji o regalie stál proti Ludvíku XIV., zvolen od opposiční strany kapitoly za kapitolního vikáře diecese pamierské. *A.* setrval na stanovisku Cauletově a exkommunikoval kanovníky královsky smýšlející. Byl zatčen a po 6 let vězněn na zámku caenském. Zemřel ve vyhnanství v Le Plessy (diec. bayeuxské).

Aubé 1. Benjamin, *n.* v Paříži, prof. v Paříži; *z.* 1887, zabýval se dějinami pronásledování křesťanů: „Histoire des persécutions de l'Eglise, jusq'à la fin des Antonins" (Pař. 1875), „La polémique païenne au II siècle" (t. 1878), „Les chrétiens dans l'empire romain, de la fin des Antonins au milieu du III. siècle" (t. 1881), ve spisech těchto stojí na stanovisku racionalistickém a hledí po příkladu Dodwellově co možno nejvíce zmenšiti počet mučedníků; díla jeho dána tudíž na index („Index librorum prohibitorum", Řím 1900 str. 51). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 1327.

Aubeaux des, Petr, franc. sochař v Rouenu; nejstarším jeho dílem z doby kol. 1500 pocházejícím jest plastické znázornění „Smrti P. Marie" v kostele nejsv. Trojice ve Fécampu; v letech 1521—1523 pracoval podobnou plastiku pro mariánskou kapli v Gisorsu, 1508—1513 pracoval na hlavním portálu kathedrály rouenské, pro niž v letech 1511—1512 zhotovil neméně než 154 sochy; tympanon portálu s reliefem „Strom Jesse" dokončil rovněž ještě 1512.

Auber Karel August, *n.* 1804 v Bordeaux, kanovník poitierský; *sp.* „Histoire générale civile, religieuse et littéraire du Poitou" (Poitiers 1885 až 1890, 7 sv.).

Auberlen Karel Aug., protest. theolog, *n.* 1824 ve Feilbachu u Stuttgartu, od 1851 prof. theol. v Basileji, *z.* 1864; *sp.* „Die Theosophie Friedr. Oetingers" (1847, 2. vyd. 1859), „Der Prophet Daniel u. die Offenbarung Johannis" (1854, 2. vyd. 1857), „Die göttliche Offenbarung" (1861—1864, 2 sv.).

Aubermont d' Jan Antonín O. S. D., *n.* z rodiny šlechtické 1612, vstoupil do řádu 1633, přednášel filosofii a theologii v různých konventech francouzských, působil jako missionář ve Frisku, stal se ředitelem dominikánské kolleje v Lovani, *z.* 1686; *sp.* „Oratio panegyrica in S. Thomam de Aquino" (Lovaň 1650), „Doctrina, quam de primatu, auctoritate ac infallibilitate Romani Pontificis traduntur Lovanienses" (Leyden 1682), „Responsio historico-theologica ad cleri gallicani de potestate ecclesiastica declarationem Parisiis 19. martii 1682 factam, ex Summorum Pontificum decretis ac gestis excerpta per quemdam sacrae theologiae professorem" (anonymně, Kolín 1683), „Mantissa celebrium in Belgio et Gallia scriptorum . . . declarationi cleri gallicani de ecclesiastica potestate nuper edita opposita" s přídavem „Dissertatio de immediata episcopalis et synodalis iurisdictionis origine" (t. 1683), „Expunctio appendicis R. P. Papebrochii officium corporis Christi a s. Thoma de Aquino compositum denegantis" (Gent b. r.). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 415—414.

Aubert 1. Augustin Raymond, malíř francouzský, *n.* v Marseillu 1781, *z.* 1857; z obrazů jeho uvádíme: „Obět Noemova po opuštění archy" (1817), „Nejsv. Trojice" (1822), „Navštívení Panny Marie" (1822), „Proměnění Páně" (1838), „Pozdravení andělské" (1827), „Umučení sv. Pavla" (1836). — 2. Jan, kanovník lyonský, *z.* 1650, vydal „Opera omnia s. Cyrilli Alexandrini" (řec. a lat., Paříž 1638, 7 sv. in fol.). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 1085. — 3. Jan Louis, abbé, *n.* 1731 v Paříži, *z.* t. 1814; *sp.* několik pojednání o hudbě (na př. „Refutation suivie, et detaillée des principes de M. Rousseau de Genève, touchant la musique francaise" (Paříž 1754). — 4. Karel S. J., *n.* v Paříži 1805, vstoupil do Tov. Ježíšovy 1825, byl professorem mathematiky, *z.* v Angersu 1873, vydal několik franc. překladů spisův asketických (P. Robertiho, Ludvíka de Ponte, Alf. Rodrigueza), učebnicí arithmetiky a algebry a j. — 5. Mario, missionář a potom kanovník, spis. francouzský, *z.* 1858; napsal řadu populárních knih věroučných. Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 993. — 6. Natalis (Noël) de Verse, *n.* z katol. rodičů v Le Mansu, stud. lékařství, v Nizozemí odpadl ke kalvinismu a stal se pastorem, přidržoval se socinianismu; od nepřátel svých viněn z různých chyb a nešestí; r. 1690 n. 1691 vrátil se do církve katolické, kterou potom horlivě obhajoval; *z.* 1714; *sp.* „L'Antisocinien ou nouvelle Apologie de la Foi Catholique contre les Sociniens et les Calvinistes" (Paříž 1692), „La clef de l'Apocalypse de s. Jean ou histoire de l' Eglise chrétienne sous la quatrième Monarchie" (Paříž 1703; míní, že v Apok. líčen jest původ, rozvoj a zánik říše římské, aby lépe porozuměno bylo dějinám poslání církve křesťanské, a domnívá se, že Apok. sepsána byla v době Neronově). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 748.

Aubertin Edmund v. Albertinus 2.

Aubertus sv. v. Autbertus.

Aubery 1. Antonín *n.* 1617, *z.* 1695, *sp.* Historia cardinalium a Leone XI." (1642, 5 sv.) — 2. Jan, malíř, *n.* z rodiny franc. v Kasselu 1810, byl v le-

tech 1838—1848 činným při dvoře Ludvíka Filippa; v revolučních letech opustil Francii, zdržoval se nějaký čas v Italii, potom v Americe, kdež *z.* 1893; z maleb jeho uvádíme: „Kristus na kříži" (1845), „Ecce homo" (v kostele Sainte-Marie des Batignolles v Paříži). — 3. Josef S. J., missionář v Kanadě, *n.* v Gisorsu v Normandii 1673, vstoupil do Tov. Jež. 1690, započal studia svá v Paříži, 1690 poslán do Kanady, kdež pokračoval ve studiích v Quebecu, vrátil se do Paříže, dokončil studie, načež 1700 odebral se znovu do Kanady; na kněze vysvěcen, působil blahodárně mezi Indiány, *z.* v St. François v Kanadě 1755. Chateaubriand vylíčil život jeho v „Atale". Srvn. *Backer-Sommervogel* I. 621.

Aubès Jos., souč. advokát francouzský; uveřejnil v Bloudově sbírce „Science et Religion" pojednání „Le Protectorat religieux en Orient".

Aubespine v. Albaspina.

Aubeterre (Alba terra), někd. benedikt. opatství v diec. périgneuxské, zal. 785, kollegiátní kapitula.

Aubignac, někd. cisterc. opatství v arcidiecesi bourgesské, zal. 1138 jakožto odnož opatství dalonského.

Aubignac d' v. Hédelin.

Aubigné d' 1. Jan Jindřich v. Merle. — 2. Theodor Agrippa, *n.* 1551 na zámku St. Macry, studoval v Genevě pod Bezou, zúčastnil se od 1567 válek hugenottských, požíval zprvu přízně Jindřicha Navarrského, jenž jej obdařil vysokými důstojenstvími. Svými satyrami „Tragiques" (1577, tišt. 1616), „Confession catholique du Sieur de Saucy" a „Aventures du baron de Foenesté" podněcoval hug. fanatismus, musil prchnouti 1620 do Genevy, kdež dokončil svoji „Histoire universelle" obsahující léta 1550—1601 (3 sv., 1616—1620), jakož i svoji autobiografii („Histoire secrète", vyd. Lalanne, Paříž 1854); *z.* v Genevě 1630.

Aubineau Leon, franc. katol. žurnalista a spisovatel, *n.* 1815, byl členem redakce časop. „L' Univers", *z.* 1891; *sp.* „Les Jésuites au bagne" (1850); „Critique générale et réfutations Aug. Thierry" (1851), „Histoire des Petites-Soeurs des Pauvres" (1852), „Paray-le-Monial et son monastère de la Visitation" (1873), „La vie du B. Benoit. Joseph Labre" (1873), „La vie de M. Dupont" (1878), „Dom Bosco" (1883), „Parmi les lis et les épines" (1884) a j.

Aubracský řád, náboženská družina ve špitále aubracském (Aubrac u Rodezu ve Francii), kterouž zal. vicomte Alard Flanderský 1120 k ochraně a k ošetřování poutníků a chudých nemocných, 1162 papež Alexander III. řád ten potvrdil. Měl 5 tříd: kněze, rytíře (k obraně), bratry laiky (k obsluze nemocných), donáty (k polním pracím) a milosrdné ženy. Během času převládl v řádu živel kněžský; poslední představený, pozdější arcibiskup pařížský Noailles, obsadil *A.* 1697 řeholními kanovníky.

Aubry 1. Jan Křt., OSB., *n.* 1736 v Deyvilleru, vstoupil 1753 do opatství Moyen-Moutier; představení uložili mu, aby pokračoval v Ceillierově (v. t.) díle „Histoire des auteurs ecclésiastiques", ale práce *A*-ova tiskem nevyšla; *A.* stal se převorem v Breuilu, byl revolucí vypuzen a žil v chudobě v Commercy, kdež *z.* 1809; *sp.* „Questions philosophiques sur la religion naturelle" (Paříž 1782), „Théorie de l'âme des bêtes et de celle qu'on attribue à la matière organisée" (t. 1790), „Leçons metaphysiques à un mylord incrédule sur l'existence et la nature di Dieu" (t. 1790), „Anti-Condilac ou Harangue aux idéologues modernes" (t. 1801). Srvn. *Hurter,* Nomencl. III² (1895), 498. — 2. Jan Křtitel, *n.* 1844 v Ourscampu, prof. církev. dějin a Písma sv. v semináři beauvaisském (1868—1874), vstoupiv do missijní společnosti pařížské, byl poslán do Kiao-čou, kdež *z.* 1882; spisy jeho vydány po jeho smrti péčí jeho bratra, faráře Augusta *A.*; jsou to: „Quelques idées sur la théorie catholique des sciences et sur la synthèse des connaissances humaines dans la théologie" (1894), „Mélanges philosophiques. Le cartésianisme, le rationalisme et le scolastique" (1895), „Études sur le christianisme, la foi et les missions catholiques dans l'Extrême Orient" (1896), „Études sur l'Écriture sainte. La Genèse, les Psaumes, les Épîtres de saint Paul" (1897), „Cours d'histoire ecclésiastique et théologie de l'Église" (1899, 2 sv.), „Introduction a l'étude des sciences sacrées et conseils pratiques aux étudiants" (1900). Srvn. *Hurter,* Nomencl. III² (1895), 1494, *Mangenot* v „Dict. de théol. cathol." I, 2264.

Aubusson d' Petr, kardinál, *n.* 1423, *z.* 1503, zúčastnil se 1439 bojů s Turky a 1444 výpravy proti Švýcarům, potom vstoupil do řádu johannitského na Rhodu, kdež zastával různé úřady, stal se 1476 velkopřevorem, odrazil ve dnech 23.—28. května 1480 útok Mohammeda II. na Rhodos, byl 1489 jmenován kardinálem-jáhnem a legátem asijským; snahy jeho, rozníti křesťanstvo ke křižácké výpravě proti Turkům, nedošly ohlasu. Srvn. *Bouhours,* Histoire de Pierre d'Aubusson" (Pař. 1676), *Pastor,* Gesch. der Päpste II⁴, 559 n., III⁴ 224 n.

Auca (Oca), první sídlo nynějšího biskupství Burgos (v. t.).

Aucanda (Ascanda), někd. biskupství v Lykii; *Gams* v Series str. 450 zaznamenává jediného biskupa z r. 458.

Auckland (Aucopolitan. dioec.), bisk. v církev. prov. wellingtonské (Nový Zéland), zřízeno 1848; statist. data (1906): 32.272 katol., 29 far, 79 kostelů, 26 kněží světských, 16 řeholních, 171 řeholnic.

„Auctis admodum", gener. dekret posv. kongregace biskupů a řeholníků ze dne 4. listop. 1892, jímž konst. Pia V. „Romanus Pontifex" (14. října 1568) a prohlášení Pia IX. (12. čna 1858), zakazující řádovým představeným dávati novicům a klerikům pouze prostých slibů propustné listy, aby na základě titulu „paupertatis" vyšší svěcení přijmouti mohli, rozšiřuje se také na instituty se sliby jednoduchými. Dekretem tím pozbyly platnosti všechny dřívější výsady v příčině té řeholím učiněné (s výjimkou řádu jesuitského) a stanoveno, že klerikové řádoví mohou teprve po slavné professi, klerikové pak z kongregací a institutů slibů jednoduchých až po složení prostých slibů doživotních, resp. po prostém tříletí svých slibů k vyšším svěcením býti připuštěni, jsouce tak trvale institutu přivtěleni a majíce titul společného stolu, anebo úřadu missionářského. II. Že zákona toho dispens dána nebude; spíše je sv. Stolice ochotna dáti dispens (je-li ovšem pro to důvodu) od toho, aby klerikové před naplněným tříletím slibů jednoduchých slavné sliby, resp. v kongregacích před uplynutím konstitucemi stanovené doby, trvalé sliby skládati mohli, aby jim pak na základě toho bylo lze vyšší svěcení uděliti. Důvodem tohoto zákona byly stížnosti některých německých biskupů, těžce to nesoucích, že jest jim nezřídka do diecese přijímati i méněcenné vyšší svěcence, kteří z řádů aneb kongregací před slavnými resp. jednoduchými doživotními sliby propuštěni byli, aneb sami vystoupili a nyní se do svých diecesí, kam ovšem ratione originis patřili, vraceli. III. Dále stanoví se dekretem *A. a.* způsob, jaký má býti zachováván, nutno-li z kongregace propustiti takového člena, který má již sliby trvalé, aneb dočasné sice, ale jest vyšším svěcencem. V příčině té nutno zachovávati i kongregacím dekrety posv. kongregace

Concilii vydané z rozkazu Urbana VIII. „Sacra congregatio" (21. září 1624) a Innocence XII. „Instantibus" (24. čce 1694), dosud jen pro řeholníky se slavnými sliby platné. Toho druhu klerikové kongregační nemohou býti propuštěni leč jen pro těžké provinění zevnější, veřejné a spojené s nepolepšitelností. Nepolepšitelnost dokazuje troji marné napomenutí, po němž teprve lze přikročiti k formál. procesu, jenž vyloučení předcházeti musí. Rozsudku však nelze provésti, odvolal-li se k vyloučení odsouzený ke kongregaci řeholníků, dokud by rozsudku nepotvrdila. Nelze-li z podstatných příčin zavésti form. procesu, dlužno k téže kongregaci zadati o dispens a svolení k procesu sumárnímu. IV. Vyloučení řeholníci se sliby slavnými, jednoduchými doživotními, aneb i dočasnými, jsou-li jen vyššími svěcenci, jsou tím eo ipso suspendováni na tak dlouho, dokud by nedosáhli od Ap. stolice absoluce a mimo to nenalezli biskupa, který by je do své diecese přijal. S. C. biskupů a řehol. rozhodla 20. listop. 1895, že k zrušení suspense té je nutnou podmínkou, aby nalezli biskupa, který by je přijal a tak k dodatečnému titulu svěcení jim dopomohl, a tím již suspense pomíjí. V. Ano i li vyšší svěcenci ať prostých dočasných či trvalých slibů, jimž dostalo se z nich k vlastní žádosti dispense, nesmějí klášter dříve opustiti, dokud by nenalezli biskupa, který by je přijal, jinak i oni propadají svrchu zmíněné suspensi. Ustanovení to týká se i těch řeholníků majoristů, kteří složivše jen sliby dočasné na určitou dobu, jsou uplynutím doby té všech závazků professe zproštěni. Dle vysvětlení kongregace biskupů a řeholn. z 20. listopadu 1895 může však biskup těmto na základě fakult sloužení mše sv. dovoliti. Konečně nařizuje dekret *A. a.* v odstavci VI., aby řeholníci jak slavných, tak jednod. slibů místním biskupem k vyšším svěcením připuštění nebyli, nevykáži-li se vedle jiných náležitostí vysvědčením o vykonaných bohosl. studiích, a to pro podjáhenství studiem jednoročním, pro jáhenství dvouletým a pro kněžství tříletým, jemuž ovšem předchází pravidelné předběžné studium, kteréžto ustanovení však pro řády ritus graeci neplatí (S. C. de prop. fide 24. července 1893.). Dne 7. září 1909 prohlásila kongregace řeholníků, že novicům jest se vykázati absolutoriem gymnasij. studií (dle vzoru italského). Po skončení noviciátu mají je doplniti lyceálním studiem filosofickým, jež předchází bohosloví. Nařízení ta netrpí odkladu, jak prohlásila S. C. de Relig. 27. prosince 1909. Studijní doba, stanovená dekretem *A. a.*, nesmí býti nijak zkracována. Tři studijní roky pro kněžství mají trvati 33 měsíce (computatis feriis), čtyři roky pro celé studium theol., jelikož po obdržení svěcení na kněze jest se i osobám řeholním ještě celý rok studiím věnovati, tak že se tato čtyři léta rovnají 45 měsícům. Srvn. S. C. de Religiosis 31. května 1910, kdež spolu vysloveno, že předpisy ty neplatí pro nábožen. sdružení, v nichž se skládá pouhý slib perseverance, jako u Euditův. Bližší viz *Acta Apost. Sedis* I, 701 násl. — (Srvn. *Laurin*, Nařízení papež. kongregace „Auct. admod.", Praha; *K. Kaspar*, Církevní zákonodárství o nábož. kongregacích, kde dekret *a. a.* slovně otištěn; *Haring*, Grundzüge des kath. K.-Rs. III, str. 724 násl.; *Wernz*, Ius decretalium III, 608 násl.; *Laurentius*, Institutiones str. 578 násl.; *Ordin. list. praš.* 1893 str. 4; *Tumpach* v „C. k. d." 1894, 1909, 1910.) *Sdt.*

Auctor sv. 1. biskup mettský, dle lokální tradice vrstevník sv. Serváce Tongernského (338—384), dle Butlera v V. stol.; dle Bollandistů v VI. stol. Pam. 10. srpna. Srvn. *Acta Ss.* Aug. II., 536 n. — 2. biskup trevírský kol. 450, pam. 20. srp. Srvn. *Acta Ss.* Aug. IV, 37.

„Auctor beate saeculi" jsou počáteční slova hymnu prvních nešpor nejsvět. Srdce Páně. Hymnus opěvuje lásku Slova Božího, jež člověkem se stalo, aby napravilo, co Adam provinil. Všechny hymny církevních hodinek této slavnosti pocházejí z roku 1765, ale autor jejich nikde se nejmenuje. (Viz *Kupka*, Církevní rok 422; *Bäumer*, Geschichte des Breviers 526.) *Kpka.*

„Auctorem fidei" jest bulla z 28. srpna 1794, již papež Pius VI. zavrhl usnesení diecesní synody v Pistoji, r. 1786 za předsednictví Scipiona Ricciho, biskupa z Pistoje a Prata, konané. Ricci, jenž obě diecese od roku 1780 spravoval, byl horlivým přívržencem bludů jansenistických a podporoval usilovně směr gallikánský ve Francii rozšířený, jakož i febroniánský, v německé říši zaváděný. Tyto nauky odcizily Ricciho papežské Stolici a naplnily ho záštím vůči církevním řádům. Právě v té době začal Leopold I., arcivévoda toskánský, bratr císaře Josefa II., prováděti reformy na vlas oněm bratra svého se podobající; v biskupu Riccim nalezl oddaného rádce a horlivého šiřitele těchto snah. I v Toskánsku měla býti těmito reformami církev od Říma uvolněna a osamostatněna, než zároveň vládě úplně podřízena. Tak přikazovaly zásady tehdejších osvicenců. — Nařízení vlády toskánské, že bez jejího „Exequatur" nesmí býti oznámeno ustanovení cizí autority, že bez jejího dovolení nesmějí býti žádány dispense z Říma, dále nařízení, týkající se vzdělání, výchovy a ustanovení kněží, zrušení klášterův a reformy zbylých řádů, byly pouze praktickými důsledky svrchu zmíněných zásad, jež čelily proti svobodě církve a svrchované moci papežské. Když lid i klerus následkem těchto reforem, zvláště pak oné stran pohřbívání mrtvých počal se jitřiti, hleděl Leopold I. získati biskupy pro své reformní záměry. Proto vyzval všechny biskupy svého území, aby každý druhý rok svolávali diecesní synody, a předložil jim návrh o 57 článcích, jenž měl býti v jeho území proveden. Biskup Ricci ujav se řízení svých diecesí shledal, že předchůdcové jeho s některými reformami již začali; než takový postup zdál se mu zdlouhavým. Ještě než onen svrchu zmíněný návrh byl vydán, zaváděl novoty; povolal na duchovní akademii v Pistoji professory směru jansenistického, aby v tomto duchu nastávající kněze vyučovali, zaváděl o své újmě změny v bohoslužbě a šířil spisy jansenistické a febroniánské. Vyhovuje přání vlády ohlásil r. 1786 diecesní synodu, na niž se dostavili 234 účastníci, mezi nimi někteří i z cizozemska, ovšem hlavně přívrženci jansenismu. Kněžím církevně smýšlejícím byl přístup znemožněn, a od vlády učiněna byla přísná policejní opatření, prý na „udržování pořádku". Synoda, při níž byl promotorem josefinistický kanonista Tamburini z Pavie, konala 7 zasedání, z nichž vesměs vyzíral směr nepřátelský pravověrnosti, ustálené kázni církevní a Stolici apoštolské. Lžisynoda v Pistoji má v dějinách církve sotva sobě rovnou; neboť nikdy se dosud nestalo, aby synoda diecesní s takovou neslýchanou opovážlivostí rozsuzovala o věcech víry, mravův a kázně církevní, aby ve svých usneseních na veškerou úctu a všeliký ohled na Apoštolskou stolici a na obvyklou praxi do té míry zapomněla a vydala tolik ustanovení nesprávných, jež přímo víře a mravům odporují a jež mají význam jen potud, že věrně zobrazovala proticírkevní idee té doby. Když byla usnesení této lžisynody uveřejněna, přikázal je Pius VI. komisi, sestávající z kardinálů, biskupův a jiných věhlasných bohoslovců, k prozkoumání. Ferdinand III., nástupce Leopoldův, snažil se papeže Pia VI. odvrátiti, by usnesení lžisynody nezavrhoval. Ricci byv papežem vyzván, by se zodpovídal, ne-

dostavil se do Říma, omlouvaje se churavostí. Pius VI. přes to potvrdil a vyhlásil dne 28. srpna r. 1794 bullu *A. f.*, jejíž redakci pořídil kardinál Gerdil. Touto bullou bylo zavrženo 85 vět ve 44 titulech, jak se o nich byla synoda usnesla (Viz *Denzinger*[10], Enchiridion n. 1501—99). Věty nebyly censurovány úhrnem (in globo), nýbrž každá jednotlivě, a to tak, že byl připojen i onen nesprávný smysl, v němž se zavrhuje. Jako bludařské zamítnuty byly věty I.—V. VI. totiž se tvrdí, že základní pravdy věroučné a mravoučné byly v posledních dobách všeobecně zatemněny; druhá stanoví, že církevní moc, ať posvátné služby nebo vlády, přešla ze společenstva věřících na kněze; ve III. se praví, že římský papež neobdržel nejvyšší moci v církvi od Krista v osobě sv. Petra, nýbrž že má moc posvátné služby od církve; ve IV. označuje se vnější řízení církve týkající se kázně, jak tuto moc apoštolové od Boha obdrželi a vykonávali, za zneužívání; v V. upírá se církvi moc zákonodárná a kárná, a ztenčuje se pouze na právo říditi věřící radami a pokyny. Věty VI.—VIII. odsuzují se jako rozkolnické nebo k rozkolu svádějící. V nich totiž přiznávají se biskupovi taková práva co do řízení diecese, jako by nebyl Apoštolské stolici vůbec podřízen. Netřeba mu dbáti vyšších (papežských) ustanovení, týkajících se víry, mravův a všeobecné kázně; jest oprávněn bez ohledu na vyšší moc jednati proti zvyklostem, exempcím a reservacím v celé církvi nebo v jednotlivých provinciích platným, a vykonávaje svou pravomoc nemůže býti žádnou vyšší autoritou omezen nebo zdržen, kdykoliv své jednání považuje za prospěšné své diecesi. Jako falešné, opovážlivé, řád a vládu hierarchickou podvracující zavrženy byly věty IX.—XI., podle nichž jsou biskup a faráři na diecesní synodě shromáždění oprávněni, zlořády v církevní kázni reformovati, o věcech víry rozhodovati, jakož i se usnášeti, zda ustanovení, rozhodnutí i vyšších církevních úřadů mají býti přijata. Touže censurou stižena jest i věta XII., kde usnesení o věcech víry na partikulárních sněmech učiněná prohlašují se za neplatná a za škodlivá čistotě víry. Věty XIII. a XIV. zavrženy jako falešné a pro papeže Klementa IX. urážlivé, poněvadž se jimi naznačuje, jakoby tento papež rozdíl mezi otázkou práv a skutku ve sporech s jansenisty schválil a tak v církvi pokoj a mír zjednal. Nejen v těchto větách, nýbrž i v následujících XV.—XXV. zavrhují se bludy, které již Baius, C. Jansenius a Quessnell (viz t. t.) o stavu nevinnosti v ráji, o nesmrtelnosti těla jako vlastnosti přirozené, o stavu lidstva padlého, o milosti posvěcující a vzbuzující, o dvojí lásce, přirozené a nadpřirozené, a o bázni otrocké zastávali, a jež Apoštolská stolice (Pius V., Innocenc X. a Klement XI.) zavrhla. Věta XXVI. zavržena, poněvadž ono místo, kde zemřelé nekřtěné ditky se zdržují, než trestu ohněm netrpí, prohlašuje za pelagiánskou báji. Ve větách XXVII. až XXX. zavrhl papež tyto bludné nauky lžisynody pistojské: křest, byť se o jeho platnosti pochybovalo, nemá se udíleti podmínečně; podstata oběti není zachována, není-li mši přítomen nikdo, kdo svátostně nebo duchovně přijímá; o přepodstatnění nemají faráři při vyučování se zmiňovati, jelikož to patří mezi otázky scholastické; kněz celebrující nemůže dle svého úmyslu, komu chce, užitek mše sv. přivlastniti. Věty XXI. a XXII. byly zamítnuty, protože v nich dovoluje se proti všeobecnému zvyku ve chrámě pouze jeden oltář, a schránky s ostatky svatých a květiny na oltáři se zapovídají. Věty XXXIV.—XLVI. odsouzeny byly jako opovážlivé, pohoršlivé, k pohrdání svátostí svádějící, sněmu tridentskému odporující, již ve článcích Lutherových zavržené, jelikož se v nich tvrdí: Církev, zrušivši řád veřejného pokání, snížila důstojnost svátosti pokání; knězem uložené pokání má býti vykonáno před rozhřešením, aby svátost byla udělena; nadpřirozená nedokonalá lítost nepostačí, aby mohl býti kajícník rozhřešen; jurisdikce řádná nebo subdelegovaná jest nutna pouze proto, aby nenastal nepořádek a zmatek v církvi; starobylý obyčej, dle něhož hříšníci po prvém pádu a smíření s církví nebyli pravidelně k dalšímu smíření připuštěni, zdržoval lehkomyslné hříšníky od dalších hříchů; častým vyznáváním všedních hříchů stávají se takové zpovědi lehkovážnými; odpustky jsou pouze prominutím části pokání, jež církev kajícníkům ukládala; poklad zásluh Ježíše Krista a svatých, v církvi uložený, zavedli scholastikové; získati odpustky a obětovati je za zemřelé jest smyšlenkou; vyhrazování jistých hříchů jest neobezřetným poutem pro kněze a v opraveném rituálu nemá býti obsaženo. Další věty XLVI.—L., které prohlašují vyobcování z církve za vnější opatření, a nikoliv za trest zavazující ve svědomí, toliko za vážné hrozby beze skutečného účinku, rozhřešeni od censur za neužitečné a směšné a suspense ex informata conscientia za neplatné, byly censurovány jako bludné, opovážlivé, zkázonosné. — Věty LI.—LVII. týkají se svátostí kněžství a zavrhují se v nich usnesení lžisynody, která schválila ordinace per saltum, prohlásila za zhoubné, že církev upustila od příkladu apoštolů, dle něhož pouze ten, kdo zachoval křestní nevinnost, na kněze vysvěcen býti mohl, a ve příčině kanonických vadností uznala za vhodné, by se od nich dispense nedávaly. Věty LVIII.—LX. vztahují se na zasnoubení, jež jest dle lžisynody úkonem pouze občanským, a na vylučující překážky manželství. Právo překážky ty stanoviti a od nich dispensovati bylo v Pistoji církvi upřeno, za to pak vládě světské přiznáno. Byly tudíž věty tyto právem jako bludné, a pokud upíraly církvi právo vzhledem k překážkám vylučujícím, jako bludařské zavrženy. V LXI.—LXIII. větě bully zavržena byla usnesení synody pistojské, namířená proti kultu a pobožnostem v církvi, a sice že lidské přirozenosti Kristově nesluší se klaněti, že uctívání Srdce Ježíšova jest nauka nová, bludná a nebezpečná, že konati určitý počet modliteb, na př. za pokání, jest pověrečné, a že s missiemi a exerciciemi tropí se neobyčejný lomoz, ač dokonalé obrácení skrze ně provede se buď velmi zřídka, nebo vůbec se neprovede. Odpor proti projevům života náboženského, jímž lžisynoda byla proniknuta, plyne i z vět LXIX.—LXXV., bullou zavržených. Ty totiž obsahují nařízení synody, dle nichž mají býti obrazy nejsv. Trojice ze chrámů odstraněny, žádnému obrazu zvláštní pocta nemá býti vzdávána, obrazy Panny Marie nemají se dle různých titulů rozlišovati; dále obsahují tvrzení, že má biskup právo svátky na neděli překládati, věřící od povinnosti, by mši sv. ve dni sváteční slyšeli, sprostiti, a že přísaha, která se dle předpisu církevního při investituře a svěcení na biskupa skládá, má býti světskou vládou zrušena. Pozoruhodny jsou výrazy, jimiž se ve větě LXXVI. odmítá obvinění lžisynody proti scholastické theologii vznesené, jakoby tato byla zavedla nové a sobě odporující systemy i v pravdách důležitějšího významu a dospěla tak k laxismu a probabilismu. Toto obvinění označuje se v bulle jako falešné, opovážlivé, potupné pro přesvaté muže a učitele, kteří k velikému prospěchu kat. náboženství scholastiku pěstovali. V LXXX. větě odsuzují se základní pravidla, jakož i jednotlivé články, dle nichž synoda reformu klášterův provésti zamýšlela. Odpor, ano zášť proti řádům plyne z pravidel za základ pro reformu přijatých. V 1. pravidle pro-

hlašuje se stav řeholní za neslučitelný s duchovní správou; ve 2. nazývá se rozmnožení řádů v církvi zmatkem a nepořádkem, a dle 3. pravidla jsou kláštery se svou řeholí a s představeným včele jako malé státy státu celému nebezpečny. Bulla právem tato pravidla censuruje jako falešná, nebezpečná, pro církevní otce a představené, kteří řeholní stav s duchovní správou sloučili, potupná atd. Články, jež zavrženy bullou ve větě LXXXIV., měly dle usnesení synody provedeny býti v klášteřích, stanovíce: V církvi má příště trvati pouze jeden řád, a to benediktinský, jehožto řehole budiž upravena dle oné v klášteře Port-Royalském; řeholnice nesmějí býti povyšovány k důstojnostem hierarchickým, a z každého kláštera mohou pouze jeden anebo dva býti připuštěni k vyšším svěcením; zpívání žalmů má býti omezeno, neboť trvá-li dlouho, má za následek spěch a roztržitost; sliby doživotní nemají býti skládány; sliby řeholní skládati může dovoliti toliko biskup, a to nanejvýše na rok; doživotně v žádném případě; týž má vrchní dozor nad klášterem, nad životem a studiem řeholníků; je-li v jednom klášteře více řeholních kněží, nesmí se sloužiti denně více mší sv. než jedna, nejvíce dvě; řeholnice nesmějí býti před 40. až 45. rokem věku svého ke slibům doživotním připuštěny. — V poslední LXXXV. větě zavrhuje bulla jako rozkolnické a bludařské tvrzení lžisynody, že sněmu národnímu přísluší právo, neomylně o sporech ve věcech víry a mravů rozhodovati, dále označuje jako neobezřetné a snadno k omylu svádějící ty výrazy, jichž na synodě bylo užito o nejsv. Trojici, že totiž Bůh jest ve třech osobách rozdílný a že druhá osoba v nejsv. Trojici označuje se přesněji jménem Slovo, než Syn, a na konec ohrazuje se vůči opovážlivosti, s jakou tam byly gallikánské články z roku 1682 nejen vychváleny, nýbrž i do dekretu o víře pojaty, ač tyto byly od papežů Innocence XI. roku 1682 a Alexandra VIII. r. 1699 za neplatné prohlášeny. Bulle, která zeměpanská práva nad církví, ius circa sacra a gallikánské články zavrhla, odepřela toskánská vláda „Exequatur" a rovněž i v Neapoli, Benátkách, ve Španělích a ve Francii nebylo dovoleno ji vyhlásiti. Než u kleru a věřících byla přijata s úctou; útoky, které proti ní biskup Solari z Noly ve dvou brožurách uveřejnil, vyvrátil důkladně kard. Gerdil. Biskup Ricci nedal se dlouho pohnouti, by bullu papežskou uznal. Až na doléhání s mnoha stran, aby odvolal, podal nejprve (nedostatečné) odvolání r. 1799, a teprve r. 1805 podrobil se papeži Piovi VII, jenž vraceje se z Francie ve Florenci Ricciho laskavě přijal. Než ani potom od zásad proticírkevních zcela neupustil; z jeho listů jest patrno, že zůstal starým, jak píše dr. *Fr. Krystůfek*, Všeob. církv. dějepis. Díl III. str. 540. Srvn. též: *Atti e decreti del concilio dioec. di Pist.* 2 díly vyd. v Pistoji 1788, lat. v Pavii 1798; *Reumont*, Gesch. Toscanas 1877; *Hergenröther*, Handbuch der allg. Kirchengesch. Bd. II. (1880) S. 605–607; *F. Scadutto*, Stato e Chiesa sotto Leopoldo I. Floren. 1885.

Šček.

auctores probati zovou se muži a spisovatelé na slovo vzati, jichž mínění má tak velikou váhu, že se jejich nauk nebo soudův užívá s platností quasiautoritativní zejména v těch věcech a případech, o nichž v zákoně pořízeno není. Tak tomu bylo již v starém právě římském (viz „auctor. iurisprudentum"), a tak je tomu i v zákonodárství moderním. Také v církvi mínění, rozhodnutí atd. slavných autorů církevních velikou mají váhu, tak že kongregace římské odpovídajíce k předloženým dubiím nejednou vyřídí dotaz slovy: „consulantur probati auctores" nebo „serventur regulae a probatis auctoribus traditae", odkazujíce tazatele, aby se řídil ve věci, o niž jde, míněním věhlasných učitelův a spisovatelů církevních, jakým jest na př. sv. Tomáš, sv. Alfons, Suarez, Sanchez, Benedikt XIV. atd.

auctoritas, autorita, auktorita z lat. auctor (augere, míti čili dáti vznik a zdar, Bestand haben o. geben, býti původcem) původce a tudíž: I. v řádě pravdy — býti původcem poznání pravdy někomu, jemuž vědomostí (scientia) a pravdomluvností (veracitate) jsme autoritou, t. j. vnějším motivem souhlasu rozumu (assensus mentis) čili víry. (Viz t. sl.) — Nutnost autority, jakožto pramene poznávání pravdy, plyne z potenciality a obmezenosti lidského rozumu. Jen rozum absolutní chápe (comprehendit) vše, co poznatelno jest jediným konem svého nazírání (intuitione omnis veri). Rozum lidský (stvořený) jest kořenem dvojího květu, vědy a víry, které součinně dozrávají v plod bezprostředního nazírání na pravdu věčnou, Boha, jakožto pramen pravdy veškeré (1. Kor. 13[13]). Ve svém vývoji k tomu cíli potřebuje člověk nezbytně autority při veškeré výchově jedince a v kulturním pokroku národů. Celý obor pravdy přístupné methodou historicko-kritickou spočívá podstatně na autoritě; i v oborech empirie a spekulace zůstává každý větším dílem odkázán na autoritu jiných. O nutnosti autority božské zjevením pravdy náboženské v. sl. zjevení a víra. — Racionalismus a tradicionalismus (viz ta sl.) jsou extremy odchylné z vytknuté cesty pravdy. Onen stanoví rozum lidský „autonomním" (viz „autonomie roz."), jedinou mírou veškeré pravdy, a proto dospívá logickou nutností k pantheismu, k absolutní bytosti v sebevědomí τοῦ ἐγὼ — člověka. — Tradicionalismus autoritu v její podstatě ruší, když popírajc možnost jistého poznání pravdy z motivů vnitřních, autoritu za jediný pramen jistého poznávání vydává. Neboť že autor pravdu ví a říci chce, nutno dříve s jistotou poznati z motivů vnitřních, aby nám mohl býti autoritou. V tomto smyslu předchází vědění rozumu, že Bůh jest (Dei existentia) a že jest vševědoucí a nejvýše pravdomluvný (summa Dei scientia et veracitas = autoritas Dei absoluta), i náboženskou víru, jak to Augustinovo „credere non possemus, nisi animas rationales haberemus" naznačuje. A naopak přísluší autoritě sociální (viz II. 4.) býti ochranou základních pravd zdravého rozumu, které tvoří nezadatelný duševní majetek rodiny lidské, když tyto pravdy choroba rozumu ve skepticismu aneb zloba vůle z vášně theoreticky neb prakticky popírá. Z tohoto původního práva a povinnosti zachovati sama sebe plyne pro společnost státní i církevní právo censury, které správně pojato a prováděno jest pokroku kulturního ochranou, a ne překážkou. — II. (Autorita sociální vůbec, státní a církevní zvlášť.) 1. (Pojem *a*-y.) Vzhledem ke společnosti (v. to sl.) dává ji autorita „vznik a zdar", „Entstehen u. Bestehen" jsouc a) principem jednotné účelné součinnosti všech údů společnosti in facto esse, t. j. společnosti již ustavené; b) vzhledem ke společnosti in fieri, která se teprve tvoří vlivem vnitřní přirozenosti lidské podstatně společenské (homo natura sua socialis est) a vnějších příčin nahodilých (bydliště, výživy, řeči atd.), onen pud přírody historickým vývojem determinujících, jest *a.* obyčejně střediskem, kolem něhož společenské seskupení rodin, kmenů atd. jako kolem svého krystallisačního bodu povstává. Společnost lidská, jsouc jakožto osoba morální analogon osoby fysické (člověka), osvědčuje tuto svou obdobnost i v poměru *a*-y (jakožto formy) k členům společnosti (jakožto materii). Jako lidská duše jest principem bytosti a činnosti (τοῦ esse et agere)

organismu těla lidského, tvoříc z něho jednu fysickou osobu, tak jest obdobně *a.* formálním principem, který spojuje jednotlivé údy (jakožto materii ex qua) v organismus společenský, tvoříc jej osobou morální (právnickou) a řídíc funkce společenského života k dosažení společného cíle. Dle toho se vyměřuje pojem *a*-y společenské takto: Autorita společenská (sociální) jest právo účinně říditi členy společnosti v jejich součinnosti k dosažení společného cíle. *A.* jakožto právo vzata nejen s tohoto stanoviska filosofického pojmu o absolutní neporušitelné závaznosti (per se), nýbrž zároveň se stanoviska historické své existence v reálné společnosti, označuje zároveň reálný podmět tohoto práva, t. j. výlučného majitele (nosiče) *a*-y. A jako nejvyšší *a.* ve společnosti býti může jen jedna, taktéž jest jen jeden její podmět, buď jedna osoba fysická (v monarchii) neb morální (collegium) (v republice). Toto výlučné přináležení *a*-y jedné osobě (fysické nebo právnické) děli společnost na představeného a poddané (superior — subditi). — Účinné řízení poddaných morální závazností ve svědomí, kterou lze i fysickou mocí vynutiti, naznačují jména: zákonodárce, imperator a j., pročež se *a.* též definuje „ius (potestas) praeciplendi". — 2. Dělíme *a*-u právě tak jako společnost, jejížto formou jest. Pro další výklad *a*-y jest nám zaznamenati dělení společnosti na dokonalou (completa, perfecta) a nedokonalou (incompleta, imperfecta). Dělidlem jest cíl společnosti. Společnost, jejímž a) cílem jest dobro přirozenosti lidské v celém jejím rozsahu, nevyjímajíc nižádného druhu dobra (generica totalitas boni humani), a která k dosažení toho cíle b) uvnitř dostatečnými vládne prostředky a c) zevnitř v jich užívání jest neodvislá od jiných, jest dokonalou (perfecta) a vzhledem ke své neodvislosti suverenní (souverain, suprema). — V tomto smyslu jsou dvě lidské společnosti dokonalé: stát a církev, majíce cílem obecné dobro lidské v celém jeho rozsahu, ale v dvojím řádu podstatně rozdílném, v přirozeném (stát) a nadpřirozeném (církev). Třetí „dokonalá" společnost, jakožto stadium zárodkové veškerých ostatních společností, jest rodina. — 3. Funkce nejvyšší autority státní i církevní se odvozují z pojmu „práva, účinně (vynutitelně) říditi součinnost členů k dosažení cíle společenského". Z toho následuje: a) právo theoreticky vyznačiti cíl a závazné k jeho dosažení prostředky — mocí zákonodárnou (potestas legifera, Gesetzgebende Autorität); tím se stává *a.* společenská principem, původcem práva nového, pročež se zove „jurisdikcí" (potestas juris dicundi). b) Smysl zákonů v jednotlivých případech společenského života authenticky vyložiti a případně applikovati, t. j. pravomoc soudní (potestas iudicialis, Richterliche Gewalt). c) Neporušitelnost obojího práva ev. fysickou mocí vynutiti v zájmu ochrany práva a nápravy jeho rušitelů, t. j. moc výkonná, trestní (potestas executiva, coactiva, Exekutiv- oder Straf-Gewalt). — 4. Nezbytná nutnost *a*-y v každé společnosti jest patrna a) z jejího pojmu (v. II. 1.); b) z konkretních vlastností členstva vůbec, jehož *α)* obmezený a nevyspělý rozum, *β)* vášněmi ovládaná svobodná vůle mají býti *a*-ou sociálně vychovávány a k cíli soustřeďovány. — Již z toho jsou patrny nutné vlastnosti těch, kteří nositeli společenské *a*-y býti mají; mají býti scientia et virtute „superiores", než se stanou superiores subditorum. c) Společenská činnost různých kulturních oborů národo-hospodářského, právnicko-sociálního, vědecko-uměleckého a náboženstvo-mravního je tak různa, že soustřeďování a účelné řízení součinnosti všech *a*-ou jest právě tak nutným, jako řízení různých potencí oboru sensitivního a racionelního v člověku vůlí rozumem osvícenou. d) Tyto vnitřní důvody dotvrzuje zkušenost, která nám dosvědčuje fakt, že nebylo a není společnosti, nevyjímajíc ani nejmenšího zárodku všech ostatních, společnosti manželské, v níž by nebylo cíli přiměřené *a*-y. — 5. O původu čili objektivní příčině *a*-y platí všeobecná zásada, že *a.* tentýž, jakožto formální a nerozdílná součást společnosti, má původ jako společnost sama. To stvrzuje nejen definice obou (viz II. 1), nýbrž i ta okolnost, že různé theorie o původu společnosti (Hobbesova, Rousseauova a jiné) mají za následek tytéž theorie o původu *a*-y. 1. (Původ *a*-y „per se" č. in abstracto.) Společnost i *a.*, jakožto právo má po své stránce formální č. právnicko-filosofické (absolutní závaznosti) týž původ jako závaznost řádu mravního (ordinis moralis), neboť řád právní jest částí řádu mravního. Následovně jest jeho původcem bezprostředně zákon přirozený, jakožto applikace a publikace věčného zákona božského, t. j. imperium voluntatis divinae iuxta normam immutabilis intellectus divini (S. Thom. I. II. qu. 91). V tomto smyslu právnicko-filosofickém platí nejen o *a*-ě, nýbrž i o každém právu per se: „non est potestas nisi a Deo" (Rom. 13) (= non est ius nisi a Deo). O tom, co do podstaty věcí, nebylo a není pochybnosti mezi vyznavači křesťanského theismu o Bohu, stvořiteli a cíli veškerenstva. Z této vědou i vírou zaručené praemissy plyne ona nauka o *a*-ě jakožto logický závěr. Pročež pronášela i theistická filosofie řecká analogické pojmy, jak *Zeller*, Philosophie der Griechen, III. 1., str. 222 označuje. — *Tacit.*, Annal. I 3, *Plutarch*, Adv. Colot, a *Justinian*, Constit. novella 73. — 2. Po stránce materielní (právnicko-historické), když se tážeme po podmětu pravomoci, dovodili jsme již z pojmu *a*-y, 1. že jejím podmětem může býti toliko osoba jedna; ale tato jest buď osoba fysická anebo morální (kollegium několika anebo veškerý lid, organicky sjednocený); následovně není zákonem přirozeným stanovena forma vlády, která může býti monarchická, aristokratická nebo demokratická s různými odstíny. — 2. Vzhledem k determinaci této osoby „in individuo", platí rovněž všeobecná zásada, že tytéž příčiny determinují in concreto výlučného majitele (legitimní podmět) *a*-y, které určují in concreto reálně existující společnost jakožto morální individuum. Nuže to jsou obyčejné (ordinarie) příčiny historického vývoje vůbec, řádu fysického i mravního pod ochranou přirozené Prozřetelnosti božské. Jako v řádě fysickém Bůh stvořiv hmotu a ducha, ponechává vývoj říše anorganické, organické a živočišné součinnosti veškerých příčin podružných (causarum secundarum), aniž by (pravidelně, ordinarie) bezprostřední svou činností tyto říše, jejich rody a druhy přírodnin tvořil, tak ponechává Bůh i vývoj společenské organisace bytostí lidských (v rodiny, plemena, kmeny, národy a státy) působení podružných příčin kosmických (bydliště) a anthropologických (psychologických náklonností člověka a nutných jeho potřeb i libovolných rozhodnutí a úmluv), pod vlivem své přirozené prozřetelnosti, jejížto immanence je tím intensivnější, čím vyšší jest řád tvorstva dle (Act. 17. 28): in Ipso ... vivimus et movemur et sumus. Takto se děje řádným č. přirozeným způsobem determinace podmětu autority in individuo nutnou sociální povahou přirozenosti lidské (ex sociali natura humana) jak se *α)* in concreto nachází pod vlivem veškerých fakt historického vývoje. —

Svobodný souhlas lidu buď odpadá vůbec aneb dodatečně (ex post, explicite, tacite, interpretative) výslovně neb mlčky se dostavuje, jakožto imperativ zdravého rozumu (rectae rationis) ukládající vůli lidu povinnost uznati legitimitu tohoto titulu autority v určité osobě. Sv. Tomáš (2. 2. qu. 10. a. 10; ib. qu. 57. a. 2. 3) a starší scholastikové nazývají tento titul autority „ius gentium" a „ius humanum"; právníci naši doby, uplatňujíce náležitěji vliv historického vývoje na vznik práva individuálního, užívají výrazu „ius historicum" a filosofie „ius naturale sensu latiore". Tím liší se *β)* od práva přirozeného v užším smyslu (ius naturae sensu stricto) na př. autorita rodičů nad dětmi. Tato vzniká pouhým faktem narození, od přírody specificky a nezměnitelně určeným, jenž vzhledem k dítěti jest nutný a povinnost poddanosti bezprostředně determinuje. Tento původ autority se nazývá též „iure divino" [sensu latiore sub *β)* sensu latissimo sub *α)*] ve smyslu, že jest od Boha jako stvořitele přírody (a Deo auctore naturae); „ius divinum stricto sensu" viz 6. — *γ)* Třetí přirozený, ač výjimečný původ autority sociální jest positivní vůle lidu, když na příklad formu vlády společnosti již ustavené mění a svobodnou volbou autoritu na určitou osobu přenáší. Je to zvláštní případ, již obsažený sub *α)* s tím rozdílem, že mezi součinnostmi přirozených příčin svobodná úmluva lidu má převahu, na př. po vymření legitimního rodu dědičné monarchie, pročež a causa potiore původ autority se nazývá „ex condicto pacticio", „consilio humano" č. iure humano stricte dicto. Ale i v tomto případě důsledně encykl. Lva XIII. „Diuturnum" z 29. června 1881 dokládá, že se pravomoc autority vůlí lidu neudílí, nýbrž toliko její podmět určuje („non conferuntur iura principatus neque mandatur imperium, sed statuitur, a quo sit gerendum"). — b) Mimořádně čili způsobem nadpřirozeným se určuje osoba autority bezprostředním zjevením positivní vůlí Boží a to *α)* „iure divino positivo stricte dicto" — bez veškeré součinnosti lidské, na příklad ustanovení Saula králem neb sv. Petra hlavou církve; *β)* „iure divino positivo latius dicto" — za spolupůsobení příčin podružných, na příklad kanonickou volbou římského papeže. Tento způsob vykazují dějiny zjevení theokracie S. Z. a církve Kristovy N. Z. Že majitelé tohoto titulu bezprostředního práva božského (immediati iuris divini positivi) vládnou „z milosti Boží" a jsou „ministri Dei" κατ' ἐξ. v nejvlastnějším nadpřirozeném slova smyslu, jest samozřejmo. — 6. (Titul „z milosti Boží".) Majitelé titulu práva přirozeného („iure gentium", „iure historico = s. „humano") (sub a, *α*) vládnou „z milosti Boží, Dei gratia, von Gottes Gnaden", v tom smyslu, že každé právo, a zejména pravomoc autority formálně (sub 5. 1) má Boha za svůj poslední pramen a materielně (5, 2) historickými fakty legitimně podmět autority determinuje, vývojem od Prozřetelnosti božské řízeným. Vzhledem k tomuto činiteli součinnosti lidské jsou vladaři též „z vůle lidu", pročež složený výraz „per Dei gratiam et per voluntatem populi" naznačuje formální i materielní prvek „legitimity". Původ pravomoci autority od Boha, jakožto stvořitele přírody, dává vladařům a jejich zákonům „majestát", „výsost", t. j. účast nejvyšší autority božské; determinace osoby vývojem historickým naznačuje možnost legitimní změny. — Tento původ autority skýtá vladařům nejen účinnou ochranu náboženskou práva jejich autority proti anarchii, nýbrž ukládá jim zároveň povinnost spravedlnosti a zodpovědnost před „králem králů"; poddaným ukládá nejen povinnost poslušnosti ve svědomí (ex conscientia, Rom. 13), nýbrž chrání též jejich svobodu proti despotismu a libovůli; není autorita exlex. Jediné tento křesťanský názor luští nejtěžší a nejvyšší problem veškeré politiky, sloučiti totiž poslušnost závaznosti zákona čili autoritu představených se svobodou poddaných. — 7. (Mylná theorie některých scholastiků.) Z toho, co dosud (sub 5) o původu autority bylo řečeno, následuje, že jest mylnou theorie některých scholastiků, dle níž 1. původním podmětem autority jest sjednocené množství lidu („multitudo unita"), jemuž byla od Boha jako stvořitele bezprostředně („immediate a Deo") „iure divino" udělena, a proto 2. na osobu fysickou neb morální toliko smlouvou (condicto pactitio, consensu multitudinis) lidu výslovně neb mlčky „iure humano" přenesena. Viz *Bellarmin* (Controv. t. 2, l. 3, de laicis c. 6); *Suarez* (Def. fid. cath. l. 3, c. 2—3 a zejména De leg. l. 3, c. 3—4); *Costa Rosetti* (Philos. mor. p. 593 sq.) a jiné, které *Th. Meyer* (Instit. iur. nat. II. p. 344—404) cituje a celou kontroversi důkladně probírá. — Ke správnému ocenění této theorie dlužno poznamenati: a) že se podstatně liší od Rousseauova „contrat social" (v. t. sl.) a z něho odvozené „suverenity lidu", jak (sub. 5, 1) již obsaženo; b) theorie scholastiků vznikla jakožto výstřední protiklad extremu druhého — že autorita vladařů jest „de iure immediato divino" (jako autorita papežů) — hájeného reformátory XVI. století a později dvorními theology gallikanismu a josefinismu ve prospěch absolutismu světských knížat a na úkor autority papežů. Následovně dlužno bráti negaci práva božského vzhledem k vladařům jakožto protiklad nesprávné affirmace téhož práva řečených pochlebníků; c) historický vývoj, jakožto materielní prvek každého práva, nebyl dosti oceňován a terminologie „iuris divini" a „iuris humani" ne dosti ustálena vzhledem k původu autority (sub a. *α—γ*), pročež bývají v kontroversi tíž autoři pro i contra citováni. d) Theorie ve smyslu Suarezově (l. c.) jest nyní pokrokem vědy právnicko-historické i od věrných representantů scholastické filosofie (na př. Taparelli, Liberatore, Kleutgen, Cathrein, Th. Meyer, Civiltà catt. a jj.) z důvodů (sub 5, a) za mylnou považována. Zejména (dle *Walter*, Naturrecht u. Politik § 352 a *Hergenröther*, Kathol. Kirche und christl. Staat § 472) též proto, že co se může státi a někdy stává (viz 5, a. *γ*) výjimečně, theorie generalisuje na všeobecný princip o původu autority politické. — III. (Autorita církve katolické.) 1. Funkce církevní autority. Autorita církve Kristovy (Viz sl. „církev") má vnitřní objektivní příčinu a míru své pravomoci, jako každá společnost dokonalá (II, 2), ve svém cíli; vnějším pramenem autority jest ji positivní vůle Kristova. Tento cíl jest vyznačen slovy: Sicut misit me pater et ego mitto vos (Jo. 20[21]); následovně má církev účast funkcí Kristova úřadu učitelského, pastýřského a kněžského (magisterii, regiminis et sacerdotii). Souvislost a formální rozdíl těchto funkcí plyne taktéž z cíle věčné spásy duší (salus aeterna in visione beatifica), k němuž směřují. K dosažení toho jest zapotřebí: 1. nadpřirozené milosti (gratia Dei) a 2. součinnosti svobodné vůle (cooperatio hominis). Vzhledem k milosti jest úřad kněžský (potestas sacerdotii = ministerii) též „potestas ordinis" (pravomoc hříchy odpouštěti a obětovati); vzhledem k součinnosti lidské jest pravomoc jurisdikce (potestas iurisdictionis) obsahující a) pravomoc učitelskou (potestas [ne toliko venia] docendi, Lehrgewalt), předkládající rozumu správný názor světový (dogma) a mravní zásady z dogmat plynoucí (mores); b) pravomoc vladařskou (re-

giminis eccl. č. lurisdictionis sensu stricto) nařizovati a zařizovati, čeho dle okolností času a místa k uplatnění věro- a mravouky křesťanské je třeba (ius eccl.). — 2. Předmětem a) učitelského úřadu „per se" jest zákon věro- a mravouky zvěstovati („testes mihi eritis"), vykládati (munus doctorum) a neporušitelně zachovati (munus custodum); v tomto „depositum fidei" nemůže úřad učitelský církve ničeho měniti, prominouti neb rušiti (mutare, dispensare v. abrogare; Cf. Vatic. Const. Dei Filius c. 3). — 3. Předmětem jurisdikce (v užším slova smyslu = pot. regiminis, pravomoc vladařská, Regierungsgewalt) jest, zákony věro- a mravouky na konkretní případy života jednotlivcův i národův applikovati a hájiti dogma svým positivním zákonodárstvím, řádem soudním a trestním (pot. iegifera, iudicialis et coactiva). Proto jedná církev o předmětu tohoto zákonodárství ve věci vlastní, může jej změniti, zrušiti, dispensi uděliti atd. — 4. Podmětem autority církevní jsou: a) Římský papež má nejvyšší pravomoc obsahující vše, čeho k cíli věčné spásy třeba („quaecunque" Math. 16[18], Jo. 21[15], Conc. Vat. s. IV.—; b) Episkopát v souhlase se svou hlavou, papežem, nejen na všeobecném sněmu shromážděný, nýbrž i po diecesích rozptýlený (Math. 18[18]; Act. 20[28] a j.). Jednotliví biskupové (v. sl. „biskup") jsou ve svých diecesích legitimními majiteli (iure divino positivo) úřadu *α)* učitelského, *β)* vladařského v troji jeho funkci: zákonodárné, soudcovské a exekuční (trestné) — ale podřízeni (subordinati) autoritě nejvyšší sub a) — b). (1 Pet. 5[2]; Tím., Tit. passim.) — Mimo řečené dva podměty jen neúplně (inadaequata) od sebe rozlišené dlužno uvésti: c) Kongregace římské (Congreg. Rom. Viz níže str. 757), jimžto positivním zákonem církevním (iure humano — eccl.) rozličné odbory církevní jurisdikce jsou přiděleny. — 5. Závaznost (zákona) církevní autority a) úřadu učitelského (magisterii authentici) *α)* vzniká bezprostředně z motivu autority božské, kterou nám církev, užívajíc plné moci učitelské, neomylně předkládá (proponit); poslušnost, které vyžaduje, jest „oboedientia fidei divinae", ὑπακοὴ πίστεως (Rom. 1[5], Gal. III[2]), „Kdo vás slyší, mne slyší"; a proto jest *β)* v každém („omnis creatura" rationalis), kdo má příležitost víry („ex auditu") podstatně stejná, ať jest papež nebo sněm, křesťan nebo pohan; *γ)* vztahuje se bezprostředně k vnitřním konům (actus interni), jichžto soudcem jest svědomí a Bůh. b) Závaznost zákonů jurisdikce v užším smyslu (p. regiminis) *α)* vzniká bezprostředně z autority společenské a proto se zakládá poslušnost jí povinná na IV. zákoně dekalogu přibírajíc okolnost ctnosti náboženské (virtutis religionis). Pročež tento zákon per se zavazuje pod těžkým hříchem, ale připouští též provinění lehké (obligat per se sub gravi ex genere suo sed non toto), kdežto závaznost konu víry theologické lehkého provinění nepřipouští (obligat sub gravi ex genere suo toto), což z definice víry patrno; *β)* potestas regiminis se vztahuje toliko k poddaným t. j. pokřtěným a *γ)* bezprostředně toliko k činům vnějším (actus externi). — 6. Vzhledem k jistotě o objektivní pravdě zákonů (úřadu učitelského) (magisterii) je tento (in rebus fidei et morum) neomylný (v. t. sl.), kdežto pravomoc regiminis jen v negativním smyslu neomylnou zvána býti může, t. j. že její všeobecný, pro veškeré věřící závazný zákon věro- neb mravouce odporovati nemůže (V. Constit. Auctorem fidei); nelze však tvrditi, že vždy a všude jen to stanoví, co je všeobecnému dobru (bono communi) prospěšnějším (magis opportunum, v. Suarez, de Relig., Franzelin, de Tradit. thes, XII.). — 7. (Povinná poslušnost věřících.) Dle uvedených zásad katolické nauky uznává každý katolík své víry znalý *a)* vzhledem k autoritě učící ve věcech *α)* věro- a mravouky křesťanské naprostou povinnost poslušnosti nejen papeže, nýbrž i biskupů, též jednotlivých, v souhlase s hlavou církve učících. Na tomto základě spočívá veškerý život křesťanský, „iustus ex fide vivit" (Rom. 1[17]), „Qui non crediderit condemnabitur" (Marc. 16, 16). — Delegovat funkci nejvyšší autority učící, jížto odpovídá tato povinnost „oboedientiae fidei divinae", nemůže ani papež zástupcům podřízeným (Mat. XVI. 18). Vzhledem k této závaznosti a sankci věčné spásy neb její ztráty (Marc. 16, 16) vyžaduje nejvyšší autorita učitelská v církvi logickou nutností praerogativu neomylnosti, nehledíc ani k positivnímu zjevení Kristovu (Math. 16[18]; Jan 21[15] a j.). Jako v oboru vědy evidence vnitřní přirozené pravdy jest neomylným motivem jistoty, vynucujícím naprostý souhlas rozumu, tak v oboru víry předpokládá naprostá závaznost k vnitřnímu souhlasu rozumu evidenci vnější, t. j. neomylnost autority. — Avšak *β)* povinnou poslušnost této autority nelze obmezovati na předmět věro- a mravouky křesťanské (Syll. prop. 22). Encyklika Pia IX. „Quanta cura" d. d. 8. pros. 1864 určuje předmět této poslušnosti v druhé řadě slovy „objectum ad bonum generale ecclesiae ejusdemque iura ac disciplinam spectatum". Jsou to *α')* bezprostřední závěry (theoretické) z věro- a mravouky odvozené, jak to logika vyžaduje, *β')* výklad a applikace veškerých zákonů mravních a jmenovitě zákona o positivních a negativních povinnostech víry. Negativní povinností jest, nejen vystříhati se apostasie, nýbrž všeho, co víru v nebezpečí uvádí, dle těchto stupňů censury autority církevní: Sententia haeresi proxima, erronea, periculosa, scandalosa etc. Positivní povinností jest, víru nejen zachovati, nýbrž i o její upevnění a pokrok vhodnými prostředky se starati. — Větší část vhodných k tomu předpisů svěřena je kongregacím (viz sub b.). — b) Vzhledem k autoritě jurisdikce (= regiminis) v užším smyslu, byl její podstatný rozdíl od pravomoci učitelské již svrchu (4.—5.) vytknut. Svou povahou je příbuzna autoritě otcovské v rodině a vladařské (gubernio) ve státě. — Funkce tyto jakož i ve věcech dogmatických a mravoučných svrchu (*α—β, α'—β'*) uvedených svěřuje nejvyšší autorita kongregacím a uděluje jim řádnou pravomoc (potestatem ordinariam) těchto úkonů. Jejich autorita jakož i povinnost poslušnosti věřících jest tudíž patrna a je vyšší než autorita jednotlivých biskupů, z jichžto rozsudku se k oněm appelluje. (Viz níže auct. kongreg.) Jelikož autorita kongregací neomylnou není, nemůže ani souhlas poddaných s jejím úsudkem býti nezměnitelný (irreformabilis); následovně nejedná proti povinné poslušnosti, kdo se na př. zákazu knihy aneb censuře jejího obsahu sice vnitřním souhlasem podrobuje, ale zároveň s tím úmyslem příčiny obou zkoumá, aby po eventuelním uplatnění důvodů proti správnosti rozsudku kongregace zápověď neb censura byla zrušena. Důvody povinnosti podrobiti se autoritě, která neomylnou není, jsou dílem všeobecné (filosofické), dílem zvláštní (theolog.). Všeobecné jsou *α)* odborná věda a zkušenost, ryzost (častěji uznaná svatost) charakteru mužů tvořících senát hlavy církve, *β)* jinak by autorita společenská (rodiny a státu) a tudíž i společnost sama byla nemožnou. Zvláštní důvod theologický spočívá v tom, že součinnost těchto orgánů hlavy církve tvoří při vykonávání úřadu učitelského, pastýřského a kněžského ono „elementum humanum" církve Kristovy,

jemuž zaslíbena jest (nadpřirozená) pomoc (assistentia) Ducha sv. Vedle neomylnosti v podmětu nejvyšší instance věro- a mravouky (v papeži) mají kongregace jako její výpomocné orgány zvláštní nadpřirozenou pomoc Boží, pročež jejich autoritu nazývají Franzelin l. c. a Bouix, de curia Rom. p. 483: „auctoritas sacra, cuius munus est prospicere sanitati et securitati doctrinae". — Viz též Litt. Pii IX. d. d. 21. Dec. 1863 ad Archiep. Monach.; Congreg. Inquis. Judic. 2. Mart. 1866. Ale přes to, jako přirozený concursus divinus při původu autority politické „z milosti Boží" (7) vzhledem k součinnosti veškerých příčin podřadných, jmenovitě k zneužívání svobody lidské, nevylučuje, nýbrž dopouští (permittit) i vladaře nezpůsobilé (Dabo pueros principes eorum et effeminati dominabuntur eis. Is. 3[4]), tak ani concursus nadpřirozený autority církevní nevylučuje nehodných jejích representantů vlivem historických fakt a zneužitím moci ustanovených. — IV. (Historický rozhled.) Autorita katolické církve zachránila výtěžek kultury řecko-římské z trosek jejího rozkladu a do kolébky rodící se moderní kultury národů románských, germánských a slovanských vínkem jej položila. Z rozkazu Páně: „Učte všecky národy" proniknul „kvas" nauky křesťanské massy barbarův a osvědčil se jakožto princip státotvorný. Vedle autority církve vzbudila Prozřetelnost božská vynikající representanty autority politické, jako Karla V., sv. Eduarda, Václava, Štěpána a j.; obojí autorita v nerozdílné součinnosti stala se vychovatelkou kulturních národů evropských a Evropa učitelkou kultury světové. Základem této kulturní činnosti byla křesťanská věro- a mravouka. Jako řád světa fysického svou prvopříčinu má v Bohu-Stvořiteli, tak jest i posledním principem závaznosti řádu mravního a jeho součásti, řádu společensko-právního, Bůh, člověka stvořitel a poslední cíl. Přes veškeré nedostatky obmezené a vášním podrobené přirozenosti lidské nebyl této křesťanské společnosti neznámým ideál všesvětové rodiny lidské čelící k dosažení společného kulturního cíle v ideální humanitě obrozením světa „v Kristu" (Gal. 4[19]), jenž byl světu „ἀρχὴ καὶ τύπος τῆς δικαιοσύνης", po kteréž již Plato toužil. (V. Leibniz. Opp. V. 65.) — Než reformace věku XVI. tento všestranně a hluboko založený rozvoj kulturní násilně přerušila. Vzpoura proti autoritě církevně-náboženské, započatá jménem subjektivismu theologického, vedla logickou nutností k rozkladnému kriticismu ve filosofii XVIII. století a k revoluci proti stávajícímu řádu ve společnosti prohlášením „práv lidských" jménem subjektivismu filosofického. Další evoluce vedla ve stol. XIX. a XX. k naprosté emancipaci člověka a veškerého lidstva od Boha a jeho zákona v proklamaci „autonomie rozumu" (viz to sl.). Tato moderní autonomie člověka má nahradit křesťanskou heteronomii, správněji theonomii Boha Stvořitele. V řádě mravním dospívá v. Hartmann logickou důsledností k závěru: Ich bin die höchste inappellable Instanz für mich in sittlichen Dingen"; v řádě právním jest to fikce „kollektivní vůle lidu", „der kollektive (Gesamt-) Wille des Volkes, Volkssouveränität", která má v „novém právu" na základě práv lidských nahraditi právo božské ve smyslu výše vyloženém (sub 6.). Že theorie Rousseauova o „suverenitě lidu" vede svůj rodokmen až k matce reformaci XVI. stol., byť i delší řadou (Grotius, Pufendorf, Thomasius; Buchanan, Languet, Milton, Locke a j.), dokazují historikové a filosofové práva nejrůznějších směrů. (Viz W. Hohoff, Die Revolution seit dem XVI. Jahrh. im Lichte d. neuesten Forschung, Freiburg, Herder 1887.) Totéž konečně přiznává sám J. Stahl (Gesch. d. Rechtsphilos. S. 76) přes předeslaný protest, že „nová právověda" jest „antitheokratická" (protihierarchická), a ne protináboženská. Progressivní revoluční charakter společnosti nové doby, jako nutný praktický výsledek řečené theorie „nového práva", dokazuje kard. Hergenröther, Handb. d. allg. K.-Gesch., 2 Bd. „Allgem. Charakteristik" jednotlivých period. — Anarchie, pravá protiva autority a signatura doby přítomné, jest svým historickým vývojem za posledních tří století zjevným argumentem ex absurdis, který podávají dějiny zbloudilé vědě a moderní společnosti, aby po jednostranném prohlášení „práv lidských" v století XVIII. byla prohlášena „práva božská" v století XX. Této výstrahy se králům i národům dostalo z nejpovolanějšího místa encyklikou Leona XIII. „Diuturnum" d. d. 29. Jun. 1881 a „Immortale Dei" d. d. 1. Nov. 1885. Jako součinnost autority církevní a státní „z milosti Boží" (viz II, 6) národy ze stavu barbarství ke kultuře pozvedla, zároveň je i zachrání rozhodným návratem k theorii a praxi zásad křesťanských před katastrofou hyperkultury moderní, jakou připravila kultuře antické hyperkultura řecko-římská. (Viz F. A. Lange, Die Arbeiterfrage, 4. Aufl. S. 11. Winterthur 1879.) — Polovičatost „nové školy historické" (F. C. Savigny a F. J. Stahl) na účin „kontrarevoluce" proti zásadám z r. 1789 nestačí. Ani militarismus společnosti před rozkladem nezachrání, jelikož i disciplina vojenská anarchii propadá. — Prameny mimo již cit. viz též: *S. Thom.*, Summa 1, 2. qu. 19. a. 9; ibid. qu. 51; ibid. qu. 91, a. 1. sq.; id. 1, qu. 103, a 6; c. gent. 3[17-26]. *Th. Meyer* S. J., Inst. iur. nat. II. s. 3. c. II; Idem, Grundsätze der Sittlichkeit u. d. Rechtes, Freiburg (Br.) 1868, Herder; *Costa Rosetti* S. J. Philos. mor. p. IV. *Taparelli*, Diritto naturale, t. I. § 459. sq. 500 sq. *Liberatore*, Ius nat. p. II. c. 2. *W. Cathrein*, Moralphilos. 2 Bd. 2 Abt. 2 Bch. Též *C. L. v. Haller*, Restauration d. Monatswissenschaft, Winterthur 1820 Bd. I. S. 347. *Fr. J. Stahl*, Gesch. d. Rechtsphilos.; *R. v. Ihering*, Der Zweck im Recht; *Fr. W. Foerster*, Autorität und Freiheit, Kempten 1910, Verlag Kösel. *[Kdč.]* — **a. episcopalis** (a. pontificalis, či lex iurisdictionis). Jako nástupci sv. apoštolů vykonávají biskupové v odvislosti od papeže ve své diecesi všecka práva a z těchto plynoucí povinnosti, jichž dostalo se jim svěcením a posláním církve (potestas ordinis et iurisdictionis) a jež jsou obsahem trojího, jim svěřeného úřadu učitelského, kněžského a pastýřského. Zejména úřad pastýřský hojně práv a povinností biskupovi k diecesi ukládá, jichž souhrn slove *a. e.* Již jméno jeho „episcopus" označuje tyto povinnosti. Má diecesi, konaje poslání své, prospívati (prospicere) a k ní dozírati (inspicere). 1. Prospívá diecesi, vykonávaje práva úřadu pastýřského: zákonodárná, soudní a správní. a) Biskupovi sluší v diecesi moc zákonodárná, již přirozeně omezuje právo obecné a řádně nabytá práva osob třetích, positivně pak úchvaly sněmů provinciálních. Zákonodárné právo vykonává buď sám osobními rozkazy (pastýřské listy, kurrendy, mandata), aneb diecesními statuty spolu s kapitolou, aneb synodálními statuty, vydanými na synodě diecesní za účasti diec. kleru. Co do rozsahu omezena jest tato zákonodárná moc obecnými liturg. předpisy, kánony a papežskými konstitucemi, jakož i dekrety provinciálními. Obsažně vztahují se zákony biskupské k víře a mravům, na správu bohoslužeb, stanovení svátků, veřejných modliteb v diecesi atd. Nikdy však nemohou býti contra, nýbrž jen secundum vel praeter ius commune. Pokud jde o zákony obecné, prohlašuje biskup tyto, po

případě poukáže Apošt. stolici k jejich neprospěšnosti ve své diecesi, a žádá, aby od jejich prohlášení ustati mohl. V této zákonodárné činnosti vázán jest v některých případech souhlasem neb radou kapitoly, aniž by však tím jeho nařízení, nedbá-li rady, stalo se nezávazným. Jinak ani souhlasem kleru, aneb světské moci v zákonodárné činnosti své omezován býti nemůže. Ze zákonů diecesních, ano i ze zákonů provinciálních, není-li nějaké zvláštní výjimky, lze mu udíleti dispense a výsady, což platí i o zákonech obecných, je-li k tomu zmocněn zvykem, právem obecným, fakultami Apošt. stolice (viz fakulty) aneb odůvodněným předpokladem (Trid. XXIV. cp. 6.). b) Moc soudní (iurisdictio stricto sensu), s níž spojena také moc trestná a donucovací (iurisd. coercitiva), vykonává biskup jak v oboru vnitřním (forum internum), vyhrazuje si některé hříchy (reservatio a iure et res. ab homine) a uděleje zpovědní jurisdikci, tak v oboru vnějším (f. extern.), jsa kompetentním soudcem první stolice ve své diecesi, nejedná-li se o tak zvané causae maiores (v. t. čl.) přímo Apošt. stolici vyhrazené. Jeho soudu podléhají všecky církevní smíšené záležitosti, jak kleru, tak i laiků, pokud z jeho pravomoci nejsou vyňaty. Klerikové soudní moci biskupově podléhají nejen v záležitostech církevních a smíšených, nýbrž ve všech sporných i trestních, pokud konkordáty jinak o tom pořízeno nebylo. Vykonávají-li za biskupa tuto soudní moc jeho úřadové, činí tak jen v rozsahu mandátu svěřeného. Biskup má právo nejen napomínati, nýbrž i trestati, ukládaje tresty nejen právem obecným stanovené na ochranu zákonů obecných, nýbrž i tresty dle svého dobrého zdání na ochranu disciplíny církevní a diecesních statut, a to jak tresty vlastní (poenae vindicativae), tak i censury (p. medicin.). Trestů těch, jež jsou jen církevní povahy a jichž jen na těžší přečiny a dle kanon. řádu užívá, může i zbaviti. (Trid. XXV, c. 3. de ref.; XIII. c. 1. de ref.) c) Správní moc biskupova jeví se tím, že jest jediným řádným duchovním správcem své diecese, od něhož všichni, kdož ji v diecesi vykonávají, posláni jsou (admissio). Biskup jest nejvyšším správcem kultu, úřadův a jmění církevního v diecesi. Nikdo zde nesmí círk. učitelský úřad vykonávati, počínajíc nábož. vyučováním dítek až do disciplin bohoslovných, komu nedostalo se od něho poslání (missio canon.), jež jest odvolatelné. On spravuje náboženské vyučování na všech ústavech, jež dítě se musí dle katechismů a knih biskupem schválených. Prostředkuje žádosti za dispense a sdílí s diecesány jejich vyřízení. Svolává synody a provádí jejich statuta. Vede správu seminářův a pečuje o dostatečný počet duchovenstva kurátního. Biskupovi náleží autoritativní správa jmění církevního, jež záleží v tom, že dozírá k tomu, jak se jmění jednotlivých církevních ústavů spravuje, ročně žádá ze správy té počet a dle kánonů do jisté míry jím disponuje. On propůjčuje volně úřady a obročí církevní v diecesi, pokud jinému podací právo nepřísluší atd. Aby těmto právům a povinnostem, jež *a. e.* sebou nese, dostáti mohl, má právo požadovati od diecesánů jisté dávky, jež zahrnuty jsou v t. zv. lex dioecesana (viz t. čl.). — 2. Dozor k diecesi ukládá biskupovi povinnost v diecesi sídliti (viz čl. residence), povinnost visitovati diecesi (viz čl. visitace) a návštěvu posvátných prahů (viz čl. visitatio liminum). Povinnost residenční, kterou již přirozené právo ukládá, blíže vymezena sněmem tridentským (23. cp. 1.), což platí také o povinnosti visitační, jež vztahuje se na osoby, místa, věci a správu úřadů (Trid. XXIV. c. 3. 10. de ref.) a nese s sebou se strany visitovaných povinnost výživy visitujícího (viz čl. procuratio can.). K návštěvě posv. prahů zavázáni jsou biskupové konsekrační přísahou. Obsahuje 3 úkony: pobožnost v chrámech sv. apoštolů Petra a Pavla v Římě, osobní dostavení se k sv. Otci za příčinou projevu povinné úcty a podání písemné zprávy (relatio status) o stavu diecese, dle instrukce, vydané kongregací konsistorní („A remotissima" 31./XII. 1909). Rakouští biskupové mají od r. 1913 za tím účelem každých 5 let do Říma se dostaviti, aneb svého zástupce vyslati. Plnění práv a povinností, jež obsahuje *a. e.*, nemálo dotýká se celého veřejného života občanů státních, a proto všímají si jí i zákony státní. Tak stanoví v Rakousku, abych některé jen uvedl, zákon ze dne 7. května 1874 v § 14., že biskupové spravují vnitřní církevní záležitosti (a co tyto jsou, určuje moc státní) svých diecesánů dle církevních předpisů, pokud neodporují zákonům státním. § 17.— 19. dí, že vláda může zakázati taková biskupská nařízení, veřejné bohoslužby se týkající, přičí-li se veřejným ohledům, a že biskup své úřední moci smí použíti jen oproti příslušníkům církve, nikdy však za tím účelem, aby se tím plnění zákonů a svobodnému vykonávání občanských povinností překáželo. Konaje moc svou nesmí používati vnějších donucovacích prostředků. § 60. Státní správa kultu bdí nad tím, aby církevní orgánové oboru své působnosti nepřekročili, a kdyby se tak stalo, mohou stíháni býti i pokutou a jinými donucovacími prostředky. (Srvn. *Wernz*, Ius decret. I. n. 90 násl. 182. násl. II. 868; *Heiner*, K.-R. I. 258 násl.; *Lämmer*, K.-R. 214. násl.; *Scherer*, K.-R. § 89; *Gross*, K.-R. 213. násl.; *Laurentius*, Institutiones iuris can. str. 139. násl.) *[Sdt.]* — **a. iurisprudentum** (vědecká autorita znalců práva). Ačkoli církev na výsost si váží vědecké autority znalců práva, zejména tam, kde se jedná o výklad nezřetelných zákonů, vynesení nového zákona (de lege ferenda), aneb vyplnění mezery v zákonodárství, upotřebením obecných principův a analogie právní, přece nejde tak daleko, aby *a*-u *i.*, jako činilo právo římské, pokládala za pramen práva, nezná práva, jež by právníci vytvořiti mohli (právo juristů), poněvadž jako tací mohou jen zákony odůvodňovati, je vykládati, nikoli však vynášeti, ježto moci zákonodárné nemají. Nelze však upříti, že věda právní nezřídka, jak svědčí tomu dějiny práva církevního, mravně na zákonodárce působila, aby v jistém směru zákonodárně činným byl, a tak na vytvoření se práva nemalý vliv měla. To stávalo se zejména tehdy, jestliže náhledy kanonistů v jisté věci byly jednomyslny (ius receptum), tvořice obecné mínění (opinio communis). Nerozhodoval však počet znalců, nýbrž váha důvodů, neboť spíše než jinde platila zde zásada: argumenta non sunt numeranda, sed ponderanda. Byť tedy auctoritas iuris nebyla právotvorným pramenem, přec nezřídka dostávalo se jí z vůle příslušného zákonodárce moci právotvorné, aneb byla základem obyčeje či zvyku, jenž ovšem, je-li legitimním, pramenem objektivního práva jest. Že příslušná zákonodárná moc vědecké autoritě znalců práva může propůjčiti moc právotvornou, dokazují responsa prudentum práva římského. Od dob Augustových bylo některým diplomovaným a autorisovaným právníkům udíleno tak zv. ius respondendi s tím účinkem, že soudci, který si responsum prudentum vyžádal, bylo se jím při rozsudku říditi. Císař Hadrian nařídil, že soudce jest vázán souhlasnými názory římských právníků (ius receptum); jestliže se názory jejich rozcházely (ius controversum), že má volnost rozhodnutí. Od dob Diokleciánových však tato instituce respondentů čím dále tím více upadala a rozhodovaly buď císařské úřady, aneb císař zvláštním reskriptem. Čím více však upadala vědecká činnost, tím více přihlíženo v praxi k autoritě sta-

rých právníků, což dovršeno zákonem o citování z r. 426, kterým císařové Theodosius II. a Valentinian III. stanovili, že soudce v případech kontroversních přidržeti se má názoru 5 slavných právníků: Papiniana, Pavla, Ulpiana, Gaja a Modestina, a to většiny. Při rovnosti hlasů rozhodoval náhled Papinianův. Toto zřízení trvalo až do dob Justiniana I. S jakýmsi ohlasem toho potkáváme se i v praxi církevní, na př. v odpovědích řím. kongregací: consulat probatos auctores, než v rozsahu práva řím. církevní právo *a. p.* nezná. (Srvn. *Haring*, Grundzüge des K.-Rs. I. 30; *Schneider*, Kirchenrechtsquellen str. 43; *Heiner*, K.-R. I. 32; *v. Scherer*, K.-R. I. 135; *Bauduin*, De consuetudine in iure canon. 1888; *Brie*, Die Lehre vom Gewohnheitsrecht 1899 atd.). *[Sdt.]* — **a. v kázání.** Autoritou rozumí kazatel zevnější zdroje pravdy, jíž zvěstuje. Je to nejprve *a.* božská nadpřirozeného zjevení Božího. Toto pak jest uloženo v Písmě sv. a v ústním podání. Proto Písmo sv. a ústní podání jest nejbohatším a nejdůležitějším zevnějším zdrojem pravdy, jejíž jistota jest naprostá. Čerpá však homileta též z *a*-y lidské a to svědectví jak dogmatického tak historického. O lidské *a*-é pamatuje kazatel na významné slovo Tomáše Akvinského: „Locus ab auctoritate, quae fundatur super ratione humana, est infirmissimus." (I. qu. 1. a. 8. ad 2.) Nemůže tudíž býti *a.* lidská posledním důkazem pravdy v kázáních, má však přece nejednu velikou důležitost. Tak svědectví dokonalého a zároveň poctivého vědce jest dostatečným podnětem, abychom s jeho názory souhlasili. Ve věcech pak empirických a historických jest *a.* lidská za určitých podmínek úplně spolehlivou, majíc jistotu pouze mravní. — Za *a*-u lidskou svědectví dogmatického pokládá kazatel slova sv. Otců a učitelů církevních, pokud nejsou svědky nadpřirozeného zjevení Božího, výroky svatých, zásady církevních učenců, lidová přísloví, různé sentence, ano i názory učených a vynikajících osob světských, nejednou též vyznání nepřátel víry katolické, jako židů, pohanů, nevěrců, konečně lze sem zařaditi symboliku a spisy, jež porovnávajíce názory pohanské s evangeliem, líčí nauky Páně velebnost, krásu a jistotu. Avšak homileta, nemá-li zvláštního důvodu, pravidelně neuvádí jmen osob světských a nepřátel víry na kazatelně, výroků pak jejich používá zřídka a opatrně. — Křesťanství pak jest náboženstvím činů, nejen vznešený cíl ukazujíc, ale i poskytujíc pomoci nadpřirozené. Zušlechťujíc celého člověka, podivuhodný obrat způsobilo jak v životě jednotlivců, tak v životě národů. V paprscích nauky Páně vykvetly vzácné květy ctností osobních i společenských ve světě veškerém. Dosud pak přemáhajíc veliké překážky a bojujíc proti nepřátelům zavilým, směle třímá církev katolická prapor Kristův, bez obavy spějíc vpřed, aby šťastnými učinila celý svět a národy veškeré dle vůle zakladatele božského. V tom jest jistě výmluvný moment apologetický a mocný zdroj látky homiletické. Tak mimoděk dovolává se kazatel *a*-y lidské svědectví historického. V této příčině platné služby prokazuje dějepis církevní, občanský a zvláště dějiny vlasti. Rovněž kriticky psané životy svatých jsou bohatým pramenem látky homiletické. — Se svědectvím historickým souvisí svědectví empirické, sdělujíc zkušenosti vlastní nebo cizí, jak z jeviště života vnitřního, tak veřejného. Vzhledem na autoritu svědectví historického a empirického jest pečlivě vždy na mysli míti základní zásadu homiletickou: Vyučování pastýřské budiž veškerým obsahem pravda. Proto kazatel dovolává se pouze svědků, jejichž věrohodnost jest nade vši pochybnost zaručena. (Srvn. dr. Jos. *Pospíšil*, Filosofie, Brno, 1883, str. 64—80; dr. Fr. *Egger*, Propaedeutica philosophica-theologica, Brixinae 1893, pg. 74, 75; dr. A. t. *Skočdopole*, Příruční kniha bohosloví past., Praha 1890, I, str. 433—438, 471; *Schüch-Grimmich-Polz*, Handbuch der Pastoraltheologie, Innsbruck 1905, pg. 201—206; *Kunze*, Handbuch der Homiletik, Breslau 1908, pg. 78, 79.) *[Jdra.]* — **a. komise biblické** (v. t.) vyjádřena ustanovením papeže Pia X. v motu proprio „Praestantia" z 18. listopadu 1907 v ten rozum, že sentencím jejím jest se podříditi tak, jako dekretům posv. kongregací římských učení se týkajícím a od papeže schváleným (*Acta S. Sedis* 1907, str. 723 nn.). — **a. kongregací římských.** Výnosy a rozhodnutí římských kongregací, jež zmocněny papežem a zachovávajíce předepsané formality, jsou v oboru působnosti své mandatáry nejvyšší zákonodárné moci, které přísluší právo stanoviti, authenticky je vykládati a nad nim bdíti, jsou důležitým pramenem církevního práva. Vždy se ovšem předpokládá jejich pravost, zaručená podpisem kardinála prefekta, kontrasignací sekretáře a připojenou pečetí dotyčné kongregace (dekret Urbana VIII. 2. srpna 1631). Absolutní a všeobecné moci zákonodárné, tak aby výnosy kongregační i bez souhlasu neb dodatečného schválení papežova všecky věřící zavazovaly, vyjmeme-li výklady disciplín. dekretů trident., kongregace Concilii a dekrety kongregace posv. obřadů, nemá však žádná římská kongregace, ba moci takové od papežů ani obdržeti nemůže. Důvod toho jest ten, jak Suarez dí (De legibus ac Deo legislatore l. IV. cp. 6. n. 1. 22), že jest nezbytno, aby zákony církevní, které zavazují celou církev, vycházely od toho, kdo ve věcech víry a mravů pobloudití nemůže. Moc ta jest však v církvi svěřena toliko Petrovi a jeho nástupcům. Ačkoli jsou tedy kongregace zástupci papežovými a poslední instancí, konečná rozhodnutí vynášející, přece nejsou jejich jednotlivá rozhodnutí stejné autority a závaznosti. V té příčině nutno nejprve rozlišovati mezi dekrety, jež se týkají víry, a výnosy, majícími za předmět kázeň církevní. Oba tyto hlavní druhy výnosů kongreg. mají zase dekrety (v nejširším smyslu) nestejné autority. Bohoslovci a kanonisté se snášejí v tom, že dekrety věroučné, na příklad sv. Officia, i když by papežem in forma communi schváleny byly a byť se těšily sebe větší vážnosti a bez opovážlivosti nemohla jim poslušnost býti vypovídána (Pil IX. epist. ad eppum Frising. „Tuas libenter" 21. pros. 1863), přece samy ze sebe nejsou neomylny a ani z delegace sv. Otce výroky ex cathedra státi se nemohou, poněvadž dar neomylnosti jest nesdělitelný. Jsou-li však tyto dekrety papežem in forma specifica potvrzeny (forma communis nestačí) a tím proměněny ve skutečné rozhodnutí papeže samého, neboť tím za své je prohlásil, a jako takové k zachovávání církvi předloženy, pak nutno je míti za nezměnitelný výrok Stolice apoštolské. Podobně je tomu i s rozhodnutím, jež kongregace v příčině mravův a kázně vynášejí a pro něž dle trojí zákonodárné pravomoci, jíž se kongregace těší (ukládati spory a stíhati zločiny církevní upotřebením zákona cestou soudní a administrační, smysl zákonů vykládati a nové zákony v mezích svěřené kompetence dávati), různých jmen užíváme. Tak slove rozhodnutí, jež činí kongregace na dotaz stran, aneb soudní a správní nález v případech jednotlivých: resolutio, decisio, výklad zákona declaratio, a nový zákon decretum v užším smyslu. Názvů těch však užívá se nezřídka pomíšeně a všem říká se též společně decretum v širším smyslu. Dle rozsahu třídíme tyto dekrety na obecné a zvláštní, dle toho, vztahují-li se k celé církvi, aneb jen k jednotlivým osobám a místům, což patrno nejen z obsahu dekretu, nýbrž i, a to hlavně, z jeho formy a

nadpisu (na př. nadpis Urbi et Orbi; ubique servari mandavit atd. zřejmě mluví pro závaznost všeobecnou). 1. Rozhodnutí o jedinečných případech, jež nazvali jsme resolutiones (decisiones), ať jsou rázu poradného, správního aneb soudního, ať jsou to tedy výsady, dispense nebo nálezy soudní (pokud vedle dnešního zřízení, konstituce Sapienti consilio z 29. června 1908 soudní pravomoc kongregacím slouží), jsou právem závazným jen pro strany, jichž se týkají (faciunt ius inter partes S. R. C. 3/4 1854). Pro jiné, jichž se bezprostředně netýkají, není jimi stanoveno právo ani předsudek, že by v jejich záležitosti, třeba podobné, stejně rozhodnuto býti musilo, neboť „res inter alios acta, nec prodesse, nec nocere potest" (c. 25. X. II. 27.), a to z důvodu, že kongregace v jedinečných případech nerozhoduje jen dle přísného znění zákona, nýbrž také se zřetelem k okolnostem, k bližeňské lásce a slušnosti. A proto nálezy o záležitostech zevně zcela podobných nezřídka valně se různí. To však nebrání, aby soudce nižší v podobném případu nemohl se rozhodnutí kongregace dovolávati. O obecném významu tohoto druhu resoluci lze mluviti jen do té míry, pokud lze o nich souditi, že v podobném případu stejně bude rozhodnuto, tak že z těchto souhlasných nálezů během dob vytvoří se soudní praxe nebo stylus curiae (viz čl. auctoritas rerum similiter iudicatarum), jež jsouce právem zvykovým, jsou závaznou normou, které je obecně šetřiti (S. C. R. 1. čce. 1873). — 2. Nejedná-li se o upotřebení práva v určitém jedinečném případě, nýbrž o to, aby učinila kongregace principielní prohlášení o smyslu a obsahu zákona ne dosti zřetelného, jmenujeme výklad ten declaratio. Nepřestupuje-li tento výklad obsahu zákona, spokojuje se pouze výkladem temných slov aneb smyslu, pak slove interpretatio comprehensiva. Jen stal-li se výklad ten za souhlasu aneb z rozkazu papežova, je authentickým (reg. iur. 72.) a obecně závazným, nepotřebuje zvláštní vyhlášky (s čímž všichni autoři však se nesnášejí, na př. sv. Alfons, D'Annibale a j.), poněvadž je součástí zákona již vyhlášeného a výkladem nezměněného. Jinak, ač uctivě přijat býti musí, není leč jen výkladem učeným, závazným toliko pro strany, k jichž dotazu se stal a pro něž je ovšem výkladem authentickým. Opětovný výklad takový však státi se může slohem curiae a přejíti v praxi obecně platnou, čímž rovněž se stává obecně závazným zákonem. Není-li declaratio kongregací podaná pouhým výkladem zákona, nýbrž opravuje-li se jí přísné znění zákona, buď v tom smyslu, že ze závaznosti zákona se jisté případy vylučují (interpretatio restrictiva), aneb závaznost jeho se rozšiřuje i na předměty, poměry, osoby a místa, podobné sice oněm, na které se zákon vztahuje, jež však dle znění zákona v jeho závaznost nespadají (interpret. extensiva), povstává tím nový zákon který bez schválení papežova a bez prohlášení obecně závazným býti nemůže. Platí zde, co řečeno o interpretatio comprehensiva, neboť authentickým výkladem obecného zákona declarationes řím. kongregací samy o sobě nejsou, poněvadž samy o sobě nemají moci právotvorné. Jakmile však se jim dostalo potvrzení aneb souhlasu papežova, stává se výklad podaný kongregací projevem vůle nejvyšší zákonodárné autority a nezáleží na tom, zda stalo se rozhodnutí kongregační motu proprio aneb k soukromému dotazu. Tohoto authentického výkladu všichni, jichž se zákon týká, jsou povinni se přidržovati. Výjimku z tohoto pravidla činí jen svrchu uvedená, opětovná a stejná interpretatio comprehens. jistého zákona, jež stala se slohem curiae, obyčejem a výklad discipl. dekretů sněmu trident., podávaný kongregací Concilii, který sám sebou je authentickým a tvoří obecné právo, jakoby byl sv. Otcem schválen (Sixti V. „Immensa"). To platí však o těchto dekretech kongregace Concilii jen tehdy, jsou-li pouze výkladem komprehensivním a stal-li se výklad toho druhu v kongregaci jednomyslně. Vynáší-li však táž kongregace declarationes, jimž se dekrety trident. rozšiřují, omezují aneb i jen prostě vykládají, ale nepanuje-li ve výkladu tom jednomyslnost, pak i její dekrety a výklady, mají-li míti moc zákona obecného, potřebují souhlasu papežova, a jde-li tu o zákon nový, i prohlášení. (Trident. editio Richter str. 432 n., 534 n.) — 3. Z toho již patrno, že kongregace také nové, obecně závazné zákony — decreta — mohou vydávati jen, přistoupí-li souhlas nejvyššího zákonodárce, papeže. Výjimku činí zákony a rozhodnutí, vydávané kongregací posv. obřadů, jež platí vždy jako projev vůle papežovy, i kdyby výslovně papežem nebyly potvrzeny, a jež proto vždy jmenujeme dekrety (srvn. Decreta authentica S. R. C. 3. května 1846 č. 2916). Tím však nejsou všechny dekrety této kongregace, i kdyby celé církví učleněny nebyly, snad všeobecné závaznosti. Závaznost jejich přirozeně závisí na rozsahu prohlášení. Sama S. C. R. činí v nové sbírce svých dekretů rozdíl mezi dekrety všeobecnými (decretum, d. generale) a částečnými (dubii, romana atd., srvn. Analecta eccles. tom. V. str. 231). — Pokud jde o vyhlášení rozhodnutí kongregač., připomenouti dlužno, že resolutiones sdílejí se jen se stranami, jimž platí. Obsahují-li principielní rozhodnutí, jež má v podobných případech všechny zavazovati, prohlášeny býti musí nejvyšším zákonodárcem, což platí i o všech opatřeních řím. kongregací, jimiž nové právo se tvoří. (Srvn. *Werns*, Ius decretal. I. 151 násl.; *Heiner*, Kath. K.-R. I. 235 násl.; *Haring*, Grundzüge des kath. K.-Rs. I. 225 násl.; *Simor*, Dis. de congregationibus et illarum auctoritate, *Archiv für k. K.-R.* 1864 strana 410 násl.) *[Sdt.]* — **a. metropolitana** (ius či lex metropolitana). Obvod, v němž arcibiskupům jako metropolitům přísluší nad biskupy komprovinciálními (suffraganí) řádná, dnes ovšem valně omezená iurisdikce, slove provincii a souhrn práv, jež metropolité na základě této iurisdikce nad biskupy své provincie a jejich diecesány vykonávají, nazýváme *a. m.* Druhdy rozsáhlá tato pravomoc pro přehmaty, jichž se metropolité proti svým biskupům dopouštěli, již od dob Pseudoisidorových právem zvykovým a dekretálním omezovaná, byla Innocencem IV. (c. 1. in VI. I 8.) a sněmem trident. (XXIII. c. 1, 18. de ref., XXIV. c. 3, 5. de ref.) na dosud platnou míru uvedena. Směry gallikánské a jiné, spočívající na nekatolickém názoru, že by jisté období církevní mělo býti absolutním typem zřízení církevního všech věků, marně snažilo se vrátiti jim povýšené jejich dřevní postavení. 1. Suffragáni povinni jsou svému metropolitovi a) úctou, a proto jest jejich povinností k jeho konsekraci se dostaviti. b) Metrop. dozírá k tomu, aby residenci zachovávali (Trid. VI. c. 1. de ref.), dosti činili trident. předpisům o semináři (XXIII. c. 18. de ref.) a synody ročně slavili (XXIV. c. 2. de ref.). c) Metropolitovi sluší právo biskupy k provinc. sněmu svolávati a jemu předsedati (XXIV. c. 2. de ref.) a d) jejich diecese visitovati, avšak jen tehdy, jestliže visitaci své diecese již ukončil a svolil-li k tomu sněm provinc. (Trid. XXIV. c. 3. de ref.) e) Rozsáhlá druhdy soudní moc metropolitův nad biskupy vztahuje se dnes jen na záležitosti sporné. f) Pokud jedná se o preláty, kteří jsou mimo svazek diecesní, a opaty exemptní, má metropolita jako delegát Ap. stolice dozor nad tím, aby se v jejich kostelích kázalo, aby sloučily se kláštery jejich v kongregace a zvolily si visitatory (Trid. V. c. 2; XXV. c. 8. de regul.).

2. Vzhledem k diecesánům svých suffragánů náleží metropolitovi a) rozhodovati o jejich rozepřích a trestných záležitostech v instanci druhé (c. 3. in VI. II. 15.) a b) sluší mu právo devoluční v případech právem stanovených a to: nepropůjčí-li suffragán patronem presentovanému do 2 měsíců beneficium (Pii V. „In conferendis" 18. března 1567); nechává-li bez trestu patrné a známé zločiny svých diecesánů (c. 1. in VI. III. 20.) a jestliže kapitola osiřelého stolce biskup. do 8 dnů nezvolí kapitolního vikáře (Trid. XXIV. c. 16. de ref.). c) Vsituje-li diecese svých suffragánů, má metropolita právo zpovědi slyšeti, aneb jiným právo to uděliti a z hříchův a censur biskupem zadržených rozhřešovati (c. 5. in VI. I. 11; c. 5. in VI. III. 20.). d) *A. m.* projevuje se konečně právem udíleti v celé provincii 40denní odpustky. Viz též čl. arcibiskup. (Srvn. *Heiner*, K.-R. I. 252 násl.; *Werns*, Ius decret. II. 826, 850 násl.; *Sägmüller*, K.-R. § 92.; *Hinschius*, K.-R. I., 538 násl.; II. I násl.; *Laurentius*, Institutiones iuris eccl. str. 134.) *[Sdt.]* — **a. pontificalis** je souhrn práv, jež papeži jako náměstku Kristovu na základě prvenské moci v církvi náleží. Výrazu toho častěji užívá se o právech biskup. (viz a. episcop.), jež trysknou z téhož trojího úřadu, který však papež v celé církvi a neodvisle, biskup pak jen ve své diecesi v odvislosti od papeže vykonává. *A. p.* papežova, jež slove též primatus iurisdictionis, vztahuje se předmětně k víře, mravům a všemu tomu, co s disciplinou a náčelnou mocí papežovou jest ve spojení, jsouc omezena toliko právem božským, účelem církve a řádně nabytými právy biskupů, kněží a věřících. Podmětně pak vztahuje se k celé církvi, jsouc řádnou a bezprostřední mocí biskupskou, již papež, jako nástupce Petrův, zastávaje nejvyšší úřad učitelský, kněžský a královský, z vůle Kristovy koná. 1. Jako nejvyšší učitel církve obdařen je darem neomylnosti, když slavnostně (ex cathedra) ve věcech víry a mravů pro celou církev závaznou prohlášení činí (christianorum doctor; Vatic. IV. 4. srvn. čl. neomylnost). Jako nejvyšší učitel církve je papež ochráncem víry a proto stanoví vyznání víry jakož i kdo a kdy má je skládati. Náleží mu právo censury, t. j. zákazu víru a mravy ohrožujících knih (viz čl. censura), a pečovati o to, aby víra se šířila (viz čl. missie). Předpisuje knihy pro vyučování náboženské, stará se o to, aby zakládány a v duchu církevním vedeny byly vyšší i nižší školy atd. 2. Jako nejvyšší správce úřadu kněžského spravuje liturgii, bdí nad její jednotou a předpisuje liturg. knihy. Zavádí a ruší svátky a posty, udílí právo soukromé oratoře, odpustky, má právo blaho- a svatořečení (viz čl. beatifikace a kanonisace) a j. v. 3. Vzhledem k úřadu královsk. je papež a) nejvyšším zákonodárcem v církvi, dávaje závazné zákony pro celou církev buď sám, aneb spolu se sněmem obecným, jejž papež svolává, řídí a potvrzuje (Trid. 25. c. 21. de ref.). Zákony své i předchůdců vykládá, mění a ruší, udílí z obecného zákona dispense a výsady, nejsa při tom sám ani účinnost jeho zákonů na někom závislou. K nejvyšší zákonodárné moci papežově poji se i jeho nejvyšší soudní moc v církvi. Papež je, jak dí Vatic. const. Pastor aetern., „iudex supremus fidelium", a proto týž sněm zavrhl názor episkopalistů, že by sněm obecný mohl nad papežem soud vynášeti („prima sedes a nemine iudicatur" c. 3. Sardic.). Za to však papež může rozhodovati ve všech záležitostech práva lidského v první i poslední instanci (Vatic. const. Pastor aetern. c. 3.). Jeho soudu již v I. instanci podléhají všechny „causae majores", rozhoduje o podaných mu odvoláních celého křesťan. světa a ustanovuje soudce „in partibus", aby jménem jeho o appellacích rozhodli (Trid. 25. c. 10. de ref.). Má právo rozhřešení svému vyhraditi jisté hříchy a censury, zkrátka tresty církev. stíhati provinilce, poněvadž bez moci trestné byla by moc soudní lichou. b) Papeži jako repraesentantu náčelné moci v církvi sluší i nejvyšší správa, jak vnitřní, tak vnější, ovšem zase vždy v mezích práva božského, a nejvyšší dozor nad podřízenými orgány církev. hierarchie i ostatními věřícími. V té příčině mezi jiným sluší mu zřizování, změna a zrušení biskupství, osazování vyšších obročí a úřadů, jakož i přeložení a sesazení s úřadu (viz dotyč. čl.), schvaluje řády a kongregace, je správcem nadací a jmění církev. vůbec. Papež na základě této moci má právo vypisovati všeobecné daně církevní a požadovati za jistých příležitostí taxy od kleru i věřících (viz čl.). Ve vykonávání nejvyššího dozoru podporují papeže legátové a nunciové, a mimo to je biskupům podávati o svých diecesích písemné zprávy, jakož i při návštěvě sv. prahův o stavu diecesí referovati (viz auctoritas episcop.). Všecka tato jen z části vypočtená práva, jež tvoří prvenství jurisdikční či *a*-em *p*-em, nejsou ani pouhým právem dozoru ani snad jen čestným prvenstvím (primatus honoris), nýbrž plností Bohem papeži propůjčené nejvyšší moci v církvi, a proto není rozdílu mezi právy podstatnými a historicky získanými. Byť i tato *a. p.* během dob nestejně byla rozvinuta a papežem vykonávána, přece má svůj nezměnitelný základ v ustanovení Kristově, jenž Petra a jeho nástupce ustanovil za hlavu církve a za nejvyššího správce trojího úřadu, z něhož *a. p.* plyne. (Srvn. *Lämmer*, Institutionen des K.-Rs. str. 149 násl.; *Heiner*, K.-R. I. 206 násl.; *Laurentius*, Institut. iuris eccl. str. 103 násl.; *Granderath*, Constitutiones dogmat. Conc. Vaticani str. 150 násl.; *Werns*, Ius decret. II. 646 násl.; *Palmieri*, Tractatus de rom. Pontifice 1877; v. *Scherer*, K.-R. § 80.) *[Sdt.]* — **a. rerum similiter iudicatarum** (autorita stejných nálezů). Druhem obyčeje, pramene to práva, je obyčej soudní (usus fori). Sám o sobě nepokládá se sice za právo zvykové, tedy ani za pramen práva, avšak pro utváření se práva a právní jednání nemalého jest významu. Jestliže úřady soudní po delší dobu pravidelně a stejnoměrně jistých právních vět užívají a na základě toho ustálení stejné nálezy činí, mluvíme o materielním obyčeji soudním či *a. r. s. i.* Pramenem práva je tato *a. r. s. i.* jen tenkráte, je-li skutečným obyčejem či mlčky zavedeným statutem dotyčného úřadu, a jest jím ovšem jen pro úřad, kde se vytvořila, neboť „non exemplis, sed legibus judicandum" (13. Cod. VII. 45.). Než ani na jiné soudní úřady nebývá bez mravního vlivu, jež vedeny jsouce předsudkem, následují tuto autoritu ve stejných případech jako ona rozhodujíce. Zejména veliká vážnost v té příčině sluší nálezům řím. kongregací (resolutiones), pokud ještě dnes pravomocí soudní obdařeny jsou, a rozsudkům nejvyššího soudního dvoru posv. Roty. Ačkoli tedy není *a. r. s. i.* obecným pramenem církev. práva, je schopna mnohou mezeru v zákonech vypíniti, ano může býti základem aneb důkazem zákonného obyčeje, který ovšem za pramen práva církev. se uznává. *[Sdt.]* — **a. ve škole** jest úcta spojená s důvěrou a láskou, s kterou žáci hledí k učiteli, jemu věří a jeho poslouchají. Auktority takové dobývá si učitel povahy mravné, ducha zbožného, který lne s láskou k povolání svému i ke svým žákům, horlivě, svědomitě koná úřad svůj, vystříhá se ve slovech i skutcích, čím by pohoršil žáků, svých a snaží se, by jim byl sám vzorem toho, k čemu je povzbuzuje. K tomu zůstávej si důsledným, sice kdyby někdy tak a jindy jinak jednal, mluvil, pozbýval by důvěry u žákův a nepůsobil by vydatně na ně. Auktorita má poslední svůj důvod v Bohu; učitel, vychovatel působí z moci a poslání Božího, zastupuje Boha, hlásá jeho vůli, vede k poznání a k lásce

Boží. Je-li učitel proti Bohu, nezná-li ho, jest auktorita jeho vratká, lichá. Proto tolik žalob do nynější mládeže, že učitelé u ní *a.* nemají.

auctoritates v dekretu Graciánově. Právní zásady a věty (distinctiones), případy (causae) a objasňující je otázky (quaestiones) dílem čerpá, dílem dokazuje Gracián ve svém dekretu případnými zákonnými ustanoveními a citáty z četných právních poměrův. Doklady ty slovou *a-es* a vyjmeme-li úchvaly I. a II. sněmu lateránského a některé dekretály papežů Paschala II. a Innocence II., nepocházejí z pramenů původních, nýbrž ze sbírek soukromých, zejména z dekretů Bucharda Wormského a Ivona Chartresského, ze sbírek Anselma z Lukky, kard. Deusdedita, Řehořova Polykarpa a prací lutyšského scholastika Algera. *A-es* dekretu Graciánova jsou buď církevní, aneb světské. První záleží z apoštolských kánonů, sněmovních úchval, papežských dekretálů, výroků Písma sv. a Otců, poenitentiálních a liturgických knih. Autority světské, jichž se Gracián dovolává, jsou příležející místa ze římského, franckého a německého práva, z kapitulárů králů franckých a konstitucí císaře Jindřicha I. a Otty I. (na př. c. 32. a 33. D. 63.). Většině autorit (kánonů) předeslal Gracián krátký obsah, zvaný summarium auctoritatum, jež smysl důkazného místa uvádí, a poněvadž druhdy psána byla červenou barvou, pojmenovali je glossatoři rubrikami. Mnohé *a-es* počtem as 166 připojil k dekretu teprve žáci Graciánovi, zejména Paucapalea, a odtud zvány tyto dodatečné *a-es* „paleae". Gracián uvádí *a-es* tak, jak je ve sbírkách nalezl, aniž by pravost aneb jejich právní moc zkoumal. Odporují-li si, snaží se ve shodu je uvésti tím způsobem, že zkoumá, není-li snad odporující doklad jen výjimkou, řadou, aneb partikulárním ustanovením, a které z různících se nařízení je pozdějším. Zřídka dodělává se shody historickou cestou právního vývoje. Zkrátka, různost autorit snaží se harmonickým výkladem odkliditi, jak tendenci tu již titul díla jeho naznačuje: concordia discordantium canonum. (Srvn. v. *Scherer*, K.-R. § 54.; *Ph. Schneider*, Lehre von den Kircherechtsquellen, Regensburg 1892, str. 112 násl ; *Friedberg*, Corpus iuris can. I prolegom. IX. seq.; *Laurin*, Introductio in corpus juris can. Friburgi 1889, str. 5. násl.; *Sägmüller*, K.-R. § 41 atd.) *Sdt.*

auctoritates SS. Patrum nazývaly se ve středověku snůšky citátů ze spisův sv. Otců a vůbec spisovatelů církevních jakožto důkazný materiál pro určité tvrzení.

Auctus sv. mč. v Amfipoli v Makedonii, Mart. Rom. 7. listop.

Aucuparius (Vogler) Tomáš, *n.* ve Štrassburku, od 1525 kanovník t., *z.* 1532, humanista, přítel dra Ecka; o jeho spisech v. *Goedeke*, Grundriss der Gech. d. deutsch. Dichtung I², 432.

Audactus sv. mč., kněz ve Venose (Venusia) v Apulii za Diokleciána, Mart. Rom. 24. října.

Audas sv. mč., biskup v Persii v pronásledování Jezdidžderdově. Mart. Rom. 16. kv.; dle Bollandistů snad totožný se sv. Abdou, biskup. kaškarským, jenž žil v době Saporově. Srvn. *Stadler*, H.-L. I, 345.

Audax sv. mč. v Thoře (diec. Rieti) za císaře Decia spolu se sv. Anatolií, Mart. Rom. 9. čce.

Audebert Štěpán S. J., *n.* v Bellacu 1592, vstoupil do Tov. Ježíšovy 1613, byl prof. filosofie a theologie, bojoval energicky proti kalvincům, *z.* 1646; *sp.* „Belle confession de foy touchant l'invocation de l'ange gardien" (Bordeaux 1624), „Explications de quelques endroits de saint Augustin, touchant la sainte eucharistie" (La Rochelle 1630), „Lettre sur les passages de Théodoret Dial. 2. et de Gelaze livre des deux natures" (Lescar 1639), „Le Triomphe de la Vérité sur la Transsubstantion et sur le Purgatoire" (Orthez 1638). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 994, *Backer-Sommervogel* I, 622.

Audebois de la Chalinière Jos. Frant., kanovník angerský, *z.* 1759, jeden ze spolupracovníků sborníku „Conférences du dioecèse d'Angers" (Angers 1745); sepsal třetí svazek sbírky té, pojednávající o milosti, v němž potírá zvláště bludy jansenistův. Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 1305, 1402.

Audenaerd (Auden-Aert) Robert van, belg. malíř a ryjec, *n.* v Gentu 1663, od 1685 po 38 let v Římě, zprvu ve škole C. Maratta, *z.* ve svém rodišti 1743; v kostelích gentských jest řada jeho obrazů („Nanebevzetí Panny Marie", „Mučednická smrt sv. Kateřiny", „Dvanáctiletý Ježíš mezi zákoníky"); zdařilé rytiny provedl dle obrazů Marattových, Domenichinových a Carracciových („Narození P. Marie", Smrt P. Marie", „Sv. Blažej" a j.).

Audentius, špan. biskup kol. 370, *sp.* proti Manicheům, Sabelliánům a Áriánům „De fide adversus haereticos", spis ten ztracený znám jest pouze ze zmínky u *Gennadia*, De vir. ill. 14. Srvn. *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 190.

Audeth Mikuláš, rod. z Kypru, gen. řádu karmelit. 1524, pečoval o reformu řádu, *z.* 1562. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1377.

Audiáné, asketická sekta v Mesopotamii a Skythii, zal. (po 325) laikem Audiem (Udo). Audius, pocházející z Mesopotamie z rodiny vznešené, vynikající mravní neúhonností, horlivostí a rigorosností, jal se kárati poklesky kleru, konečně vystoupil s několika stoupenci z církve a dal se vysvětiti na biskupa. *A.* vedli život přísný, mnišský. Ač Epifanius (Haer. 70) líčí je jako celkem pravověrné, byli *A.* co do disciplíny quartodecimány, co do věrouky anthropomorfity. Theodoret (Haer 4, 10) podává zprávu o zvláštním způsobu jejich k odpouštění hříchů, a vini je (jak se zdá, neprávem) z bludů manichejských. Audius vypověděn od císaře Konstantina do Skythie, ale i tu mezi Góthy snažil se šířiti svoji sektu. Po jeho smrti (372) byli biskupy *A*-ů Uranius v Mesopotamii a Silvanus mezi Góthy. *A.* zanikli na počátku VI. stol. Chabot připisuje *A*-ům „Didascalia apostolorum", Zahn „Testamentum Domini". Srv. *G. Bareille* v Dict. de théol. cath. I, 2265—2267, *Kryštůfek*, Všeob. děj. církv. I, 437, *Samsour*, Církv. děj. obec. 211.

audience papežské. Papež uděluje audienci každého dne ráno nejdříve kardinálu-sekretáři kromě úterka a pátku, kdy mají audienci střídavě sekretář kongregace pro mimořádné církevní záležitosti a státní podsekretář. Potom jsou každého dne *a.* ostatních kardinálů, praefektů kongregací, kteří v určené dny téhodne nebo měsíce na řadu přicházejí, aby papeži podali zprávu o pracích v kongregacích. Rovněž tak v určité dny mají *a.* generálové a prokurátorové řádů. *A.* suverénů nebo členů rodů panovnických konají se slavným způsobem. Žádosti o připuštění k *a.* osob soukromých přijímá maestro di camera; žádosti ty podávají se obyčejně prostřednictvím rektora dotyčné národní kolleje a příslušného diplomatického zastoupení u svaté Stolice. Byla-li žádost příznivě vyřízena, obdrží žadatel písemné „permesso", jímž dle potřeby jest se vykázati. Předepsaným úborem jest pro kněze talár s pláštíkem, pro laiky černý oděv salonní anebo slavnostní uniforma, pro dámy černé šaty a černý krajkový šátek na hlavě. C. a k. vyslanectví u sv. Stolice doporučovalo k *a.* každého, prokázal-li se listinou, že jest rakouským nebo uherským příslušníkem státním, pokud nebyly vyslanectví známy jiné důvody, pro něž by nutno bylo doporučení odepříti. Nejnověji k uvarování možného zneužití bylo c. k. ministerstvem věcí za-

hraničních nařízeno c. a k. vyslanectví u sv. Stolice, aby budoucně vydávalo doporučení k *a.* jen oněm rakouským a uherským státním příslušníkům, kteří se mimo průkazy o své totožnosti vykáží vysvědčením zachovalosti nebo doporučením příslušného domácího politického nebo církevního úřadu. Z tohoto předpisu vyňaty jsou osoby vyslanectví známé, jakož i osoby vynikajícího úředního postavení. Srvn. *Die kath. Kirche* I, 59, 278; Ord. l. praž. arcid. 1911 č. 7, str. 99.

audientes. 1. audientes, *κατηχούμενοι*, nazýváni byli v staré církvi ti, kdož se připravovali na křest. Jméno měli odtud, že byli vyučováni v základních pravdách víry a v povinnostech života křesťanského, v nichž spolu se také prakticky cvičili. Byli již počítáni ke křesťanům, ale přesně rozlišováni od věřících, t. j. od pokřtěných. Ve shromážděních křesťanských mohli se účastniti čtení Písma sv., zpěvů, jistých modliteb, na mysteriu eucharistickém neměli však podílu. Když příprava jejich považována za dostatečnou, bylo jim dovoleno žádati za křest. Odtud nazýváni byli competentes, *φωτιζόμενοι*, nenáleželi však již ke katechumenům, nýbrž tvořili zvláštní stav mezi katechumeny a věřícími. Názor dříve všeobecně přijímaný, že křesťanský starověk dělil katechumeny ve tři třídy: 1. audientes, *ἀκροώμενοι*, 2. genuflectentes, *γονυκλίνοντες*, 3. competentes, *φωτιζόμενοι*, není odůvodněn, neboť spočívá na nesprávném výkladu can. 5. synody neocaesarejské r. 314—325: „Katechumen, jenž se dopustí těžkých hříchů, má, je-li *γονυκλίνων*, býti zařazen mezi *ἀκροώμενοι*; jestliže také jako *ἀκροώμενος* ještě hřeší, má býti vyloučen." Výrazy *ἀκροώμενοι* a *γονυκλίνοντες* v tomto kanonu neznačí, jak by se na první pohled mohlo zdáti, třídy katechumenů, nýbrž třídy kajícníků. To potvrzuje can. 14. synody nicejské z r. 325: „Těžce hřešící katechumen má býti tři léta mezi *ἀκροώμενοι* a pak opět se modlili s katechumeny." Zde *ἀκροώμενοι* jsou zcela určitě kajícníci, proto analogicky třeba v tomto smyslu rozuměti i výraz *ἀκροώμενοι* v kánonu 5. synody neocaesarejské, a to tím více, poněvadž výrazy *ἀκροώμενοι* a *γονυκλίνοντες*, audientes a genuflectentes, kterými mají býti doloženy z tohoto kánonu třídy katechumenů, v tomto smyslu mimo zmíněný kánon nikde v literatuře starověké se nevyskytují, což při dosti značném bohatství zpráv, které máme o katechumenátě, jest věcí velmi závažnou. Smysl kánonu synody neocaesarejské tudíž jest: Katechumen, který per se jest *γονυκλίνων*, t. j. na roveň postaven v příčině bohoslužby druhé třídě kajícníků, jež po homilii klekala k modlitbě, zhřeší-li těžce, má býti zařazen do třetí třídy kajícníků, a jestliže i to by nepomohlo, má býti zcela vyloučen. *Funk*, Kirchengeschichtl. Abhandlungen u. Untersuchungen, I. Bd., 209—241, III. Band, 57—64. — 2. audientes, *ἀκροώμενοι*, v staré církevní kázni kajícné na východě, zvláště v Malé Asii, tvořili první, později od doby sv. Basila Velikého (*s.* 379) druhou třídu veřejných kajícníkův. Stojíce za katechumeny v narthexu chrámu, mohli přítomni býti didaktické části bohoslužby, tak zvané missa catechumenorum. První zmínku o nich činí kolem r. 263 sv. Řehoř Thaumaturgos ve své Epistula canonica (can. 5.), po něm synody ancyrská r. 314, neocaesarejská r. 314—325 a nicejská I. r. 325. Západ rozdělení kajícníků na třídy neznal. *Funk*, Abhandlungen u. Untersuchungen, I, 155—209. *Smsr.*

audientia episcopalis (= iudicium episcopale) značí dle Justinianova kodexu I, 4 státem uznanou soudní pravomoc biskupovu, jež vyvinula se z církevního rozhodčího soudu. Křesťané, řídíce se slovy Písma sv. Mat. 18[17] a 1 Kor. 6[1], nevznášeli sporů svých před tribunál pohanský, nýbrž předkládali je k rozhodnutí biskupovi. Konstantin Vel. uznal konstitucí z r. 321 tento smírčí soud biskupův a dovolil stranám, aby se mu i tenkrát podrobiti směly, když již spor na soud řádný vznesen byl. Jinou konstitucí z r. 331 připustil Konstantin soud biskupský již tenkrát, jestliže jen jedna strana k němu se odvolala. Ustanovení toto zrušeno bylo konstitucí Arkadiovou a Honoriovou z r. 398 (l. 7. Cod. Just. de episcopali audientia I. 4), jakož i novellou Vallentiniána III. z r. 452. Od té doby měla *a. e.* pro laiky ve světských záležitostech ráz pouhého rozhodčího soudu. Jen ve věcech církevních a vzhledem ke klerikům zůstala *a. e.* dle kanonického práva v platnosti. Srvn. *Rittner-Zitek*, Církevní právo katol. II, 28

audientiae novae beneficium v. beneficium novae audientiae.

Audifax sv. mč. v Římě, šlechtic perský, spolu s bratrem svým Abachumem (v. t.). M. R. 19. ledna.

Audifreddi Jan Kř. O. S. Dom., *n.* 1714 v Saorgiu u Nizzy, vstoupil do řádu domin. 1730, zabýval se hlavně studiemi mathem., astronom. a bibliogr.; od 1765 byl bibliothekářem knihovny Casanatské v Římě, *z.* 1794; *sp.* „Catalogus historico-crit. Romanorum editionum saec. XV" (1783, doplněk vydal Bresciano v Paříži 1897), „Catalogus editionum Italicarum saec. XV" (1797), „Catalogus bibliothecae Casanatensis librorum typis impressorum" (Řím 1761—1788, nedokonč.), „Phaenomena coelestia observata, investigatio paralaxis solis, exercitatio Dadei Ruffi [= anagram jména Audiffredi]" (1765), „Demostrazione della cometa 1769" (1770). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III[2] (1895), 415.

Audiffret Hercules, *n.* 1603 v Carpentrasu, gen. představený kongregace učení křesť., *z.* 1659, *sp.* „Questions spirituelles et curieuses sur les Pseaumes" (posth., Paříž 1668), „Ouvrages de pieté" (t. 1675, 3 sv.). Srvn. *Hurter*, III[3], 1050.

Audin J. M. Vincent, *n.* v Lyoně 1793, studoval theologii v semináři argentièrském, potom oddal se studiu právnickému, načež věnoval se cele spisovatelství a knihkupectví; *z.* v Paříži 1851, *sp.* „Histoire de la vie, des écrits et des doctrines de M. Luther" (Paříž 1839, 2 sv., 2. vyd. 1845 3 sv.), „Histoire de la vie, des ouvrages et des doctrines de Calvin" (t. 1841, 2 sv., 2. vyd. 1851), „Histoire de Henri VIII. et du schisme d'Angleterre" (t. 1847, 2 sv., 2. vyd. 1862), „Histoire de Léon X. et de son siècle" (t. 1844, 2. vyd. 1851, 2 sv.), „Histoire de la saint Barthélemy d'après les chroniques, mémoires et mss. du XVIe siècle" (t. 1826). Spisy *A*-y jsou psány pěkným živým slohem, ale nemají vědecké ceny; některé vyšly také v překladu něm. Srvn. *Hurter*, Nomencl. III[2] (1895), 1111.

Audisio Vilém, theol. spisovatel, *n.* v Bra v Piemontsku 1802, prof. v Turině, od 1850 na Sapienze v Římě, konsultor kongregace indexu, kanovník u sv. Petra v Římě, v době sněmu vatikánského obžalován byl z gallikanismu, *z.* 1882; *sp.* „Iuris naturae et gentium fundamenta" (Řím 1852), „Idea storica della diplomazia ecclesiastica" (t. 1864), „Diritto publico della chiesa e delle nazioni christiane" (Lovaň 1864, 3 sv.); obsahuje některá mínění mylná, proti nimž polemisovali Parocchi, Nardi a j., „Storia religiosa e civile dei papi sotto gli imperatori pagani" (ve franc. překl. v Lille 1855—90), „Lezioni di eloquenza sacra" (Turin 1870), „Della società politica e religiosa rispetto al secolo XIX°" (Florenc. 1876, dáno 1877 na index; spis. se podrobil). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III[2] (1895), 1431.

auditor konsistorní je v některých diecesích nižší vyznamenání; někde mívá právo účastniti se zasedání konsistorních, jinde bývá pouhým titulem; někde mívá odznakem límec — expositorium canonicale — collare maius.

auditoři římští, uditori, byli a jsou soudci s různou pravomocí. V prvních dobách rozhodoval o sporech sám papež buď v presbyteriu či konsistoriu nebo v audiencích. Později delegoval své kaplany, aby zkoumali předložené žaloby nebo spisy a jemu o tom referovali, někdy aby i sami rozhodovali. Delegace stávala se slovy: Audiat N. N. iustitiam faciat. Sluli *a.* dle Du Cange, quia vice iudicis causas audit. Moc soudní vykonávali také nomenclator, sacellarius, scrinarii S. Sedis, notarii. Slovo *a.* odvozují někteří od auditoria, kde vyslýchali a soudili tito rozhodčí v basilice lateránské v konfessi přede dveřmi, kudy se vcházelo ke hrobu, nebo dle auditoria Emilia Papiniana, praefekta praetorio za Septimia Severa, v němž rozhodoval se senátem. Sv. Řehoř jmenuje svým auditorem sv. Augustina, apoštola Anglie, kterého auditoři Roty uctívají jako patrona. Z auditorů, jichž moc v poslední době vůbec pominula nebo velice byla zmenšena, budtež jmenováni: 1. Auditor Camerae, aud. generalis causarum reverendae Camerae Apostolicae, který nabyl postavení samostatnějšího ve století XIII., dříve byv rádcem a pomocníkem camerarla, neboť 1277 aud. Camery se jmenuje Mag. Gulielmo de Pileto. Pavel IV. úřad tento zrušil, Pius IV. jej obnovil. Pravomoc aud. Cam. se vztahovala i na praeláty (s výjimkami) i na kardinály; on byl omnium censurarum alter Vulcanus et Fulminator in exteras et longinquas regiones, neboť prováděl listy apoštolské. Vyslýchal negotia super thesauro Papae et super his, quae ad cameram Papae pertinent. Měl jurisdikci civilní a) ve sporech první instance z Říma, b) ve všech sporech, v nichž šlo o poplatek komoře apoštolské, c) prováděl listy apoštolské, vyjímajíc jen obsazení beneficií a věci manželské, d) ve druhé instanci přehlížel právní pře a mohl restituovati in integrum. Iurisdikce kriminální byla obsáhlá: aud. Cam. byl předsedou příslušného soudu do 1. ledna 1847, kdy aud. Cam. odňata byla pravomoc kriminální, a 12. června se stal ministrem spravedlnosti pro statistiku soudní, ztratil také iurisdikci civilní, jmenoval praesidenty a soudce civilní i kriminální a obchodní a vůbec administraci obojí spravedlnosti. Rozhodoval o žádostech o prominutí nebo změnu trestu, vydání zločinců a rehabilitaci. Do zabrání Říma úřad ten se sice zachoval, ale pravomoc jeho byla nepatrna. A. Cam. byl první ze 4 praelátů di fiochetto (směl užívati střapců na postrojích koní), přináležel mu titul Excellence jako patriarchům a místo jeho bývalo posto cardinalizio, t. každý jiný úřad mimo kardinalát byl pro něho ponížením. Dle konst. Sapienti consilio zůstává i úřad Aud. Cam., které se jest starati o majetek a práva sv. Stolice zvláště v době sedisvakance. — 2. Auditor Cameraratus, uditore del Camerlengato, pomáhal kard. Camerlengovi při správě mensa publica Pont. Max., byl nástupcem Aud. Camerae, když tento se odloučil. Camerlengo měl i potom dva aud., jednoho pro spory civilní, druhého pro kriminální a sídlil naposledy v Curii Innocencově na Montecitorio (dnešní parlament). Aud. tento byl radou a pomocníkem při studiu záležitostí konsistorních a kongregačních. Když zřízen byl úřad depositní 25. kv. 1574 a když 1629 kard. Camerlengo se stal protektorem ústavu sv. Eufemie a kláštera kapucínek sv. Urbana, stal se prelát aud. cameraratu správcem těchto ústavů, načež mu přidána iurisdikce nad clem a monopolem státním, rozhodoval o veřejnosti cest a o úřadech celních v první instanci, mimo to též o místech, kde se který trh má konati, a o pašerování. Camerlengo se stal 1847 ministrem obchodu, průmyslu a orby a tím i úřad aud. camerlengatu se pozměnil. Po zabrání Říma pravomoc se skoro ztratila a aud. camerlengatu byl zrušen. — 3. Auditor familiae Cardinalitiae byl prvním úředníkem každého kardinála, jemuž slušelo říditi a spravovati celý dům a služebnictvo; byl to tedy maestro di casa. — 4. Auditor Confidentiarum ustanoven byl za Sixta V. 1. listopadu 1586 bullou „Divina Dei Providentia", aby bděl nad řádným udělováním beneficií bez veškeré simonie, zvláště konfidentiální, jíž si někdo reservoval všechny nebo část příjmů beneficia beze všeho práva a titulu. Benedikt XIII. bullou „Romanus Pontifex" 13. listop. 1728 úřad ten zrušil a spojil s aud. Cam. Apostol. — 5. Auditoři Congregationis Concilii, Episcoporum et Regularium byli úředníci dle hodnosti hned po podsekretáři a měli skoro tutéž agendu. Konstitucí Sapienti Consilio 29. června 1908 byl zrušen tento úřad. — 6. Auditor Contradictarum nebo Contradictoriarum rozhodoval o výtkách, které se činily proti bullám papežským, jež pak opravoval Corrector literarum apostolicarum. Aud. contrad. byl členem tribunálu Cancellarie apoštolské, měl k ruce ještě prokurátora, lektory a notáře. Výtky přiházely se u bull olověných, které se týkaly přesné spravedlnosti. Nastalať někdy neshoda mezi těmi, kterým se bull dostalo, o soudce nebo místo nebo o provisi od papeže obdržené. Corrector srovnával bullu s registrem listův apoštolských a dal scházející slova nebo chyby napraviti. Prvním aud. contr. byl Sinibaldo Fieschi z Janova, jmenovený Innocencem III., později zvolený za papeže Innocence IV. Pius IV. reformoval tento úřad 27. kv. 1562. Lev XII. listem Popole orribili 5. října 1824 zrušil tento úřad § 90. a úřad přešel na substituta della Contradete v Cancellarii apoštolské. — 7. Auditor Papae domesticus (Uditore Santissimo mylně místo Sanctissimi), původně privátní dvorní úřad prvního prelátа po Majordomovi a Maestru di Camera, býval přítomen při audiencích veřejných a konsistořích papežských, opovídal Signaturu gratiae, určoval praeláty, kteří měli hlasovati v Signatuře iustitiae, rozhodoval, kdo k tomuto sboru smí se odvolati, byl činný při jmenování biskupů; iurisdikci spornou ztratil 1834. Přijímal audience stoje vedle prázdné lenošky, kde se fingovalo, že sedí sv. Otec. Od r. 1824 bylo možno odvolati se k aud. Pap. při sporech o kompetenci kongregací a při žádostech o milost k zeměpánu; vdovy a sirotci se mohli odvolati hned k papeži, rovněž i chudí, Aud. Pap. mohl také zrušiti rozsudky jiných soudů beze škody spravedlnosti a svobody. Po r. 1870 mu zůstala jen intervence při zkouškách zvolených na biskupy a r. 1903 úřad ten byl zrušen úplně. — 8. Auditor Signaturae rozhodoval, kteří soudcové jsou kompetentní v různých sporech, povoloval nebo odepíral appellace, dával delegace. Od rozhodnutí tohoto bylo lze se odvolati k praefektu Signatury. Rozsah pravomoci byl vymezen Řehořem XVI. v Regolamento organico 1831 a 1834. Klement XII. r. 1732 konati Apostolatus officium určil, aby aud. Sign. rozhodoval o příčích započatých před smrtí papeže sede vacante, a tak se stával tento 9. Auditorem conclavis, přejímaje záležitosti aud. Papae a přijímaje audience. O prvních rozhodoval v této době sám. — 10. Auditoři s. Romanae Rotae jsou soudcové tohoto proslulého soudního sboru (viz t. článek str. 762). 11. Auditoři nunciaturae bývali soudci, kde nuncius měl iurisdikci (Madrid), nebo rádcí a zástupci nunciů; když nuncius odvolán, oni sami vykonávají povinnosti nunciatury jako zástupcové sv. Stolice. (*Moroni*, Dizionario di erudizione stor. eccles., Venez. 1757, sv. 82, 144—206; Kathol. Kirche I. 279, 497.) *Stejsk.*

auditoři sacrae Rotae Romanae tvořili nejstarší a nejproslulejší sbor soudcovský v právu církevním i občanském, nazvaný od Pia II. totius christiani Orbis supremum tribunal a asylum ju-

stitiae. Vestri v díle Practica in Romanae Aulae actionem tvrdí, že kánony z dekretů této Roty nebo Tribunalu a z jejich vynesení jsou vybrány. Původ názvu Rota jest dosti nejasný; dle P. Ehrle a Bangena slul sbor tak dle dřevěné schránky, v níž uschovávány byly od mnichů svitky rukopisné, nebo že soudcové zasedali v kruhu; dle jiných dle okrouhlého kamene porfyrového uprostřed soudní síně, nebo že žaloby přijímány byly ve svitcích (rotuli), nebo že soudcové zkoumají vše vůkol, aby našli i nejskrytější okolnosti atd. Sacra jmenována pro úctu celého světa k soudu papežskému, Romana na rozdíl od jiných sborů podobných v Bologni, Perugii, Florenci, Avignoně, Maceratě, Ferraře, Madridě, Grossetě atd. Počátky *a-ů s. R.* hledati dlužno ve středověkém presbyteriu nebo konsistoriu, když kaplani papežští soudili ve sporech civilních i kriminálních, nebo vynášeny byly rozsudky v kapli papežské po rozhodnutí v audiencích; k tomu bývali delegováni kaplani papežští cp. 13. X. de sent. et re II. 27, cp. 8. X. de donat. III. 24, cp. 13. X. I. 9. Z kaplanů se vyvinuli auditores causarum Palatii apostolici a potom *a. s. R.* Za starší doby bývali soudci i mníši nebo laikové, od XI. století není o těchto více zmínky. Byli vyššími úředníky paláce lateránského, dle Ordo rom. sedávali tito cubiculaři super linteum villosum. Nastoupili částečně na místo nomenclatora a sacellaria, primicera S. Sedis atd. Na prastaré pečeti s opisem gotickým: Sigillum Collegii Auditorum Sacri Palatii Apostolici jest uprostřed kniha, kolem sedí 13 auditorů se sv. Kateřinou Alex. a sv. Augustinem Angl. Na prostřední pečeti tito dva svatí drží rotulum a po stranách každého jest po šesti klečících aud. První bullu, jíž se sboru tomuto dostalo, vydal Jan XXII. Ratio iuris exigit r. 1326, která vlastně již předpokládá existenci Roty. Aud. měli býti vždy oděni rochettou a cappou při zasedání po terci mimo zasvěcené svátky. Nesměli od stran pod trestem vyloučení na měsíc ničeho přijímati, přísahali věrnost papeži a církvi a slibovali jich hájiti. Nejstarší měl hlasovati první a před pronesením rozsudku bylo sjednati hlasy. Aud. směli míti jen 4 notáře, kterým byla předepsána taxa za listiny, mimo chudé, jimž psali zdarma. Aud. nesměli nikomu ze stran udíleti rady. Tento řád měl býti v prvním zasedání v říjnu čten. Benedikt XII. 1. listopadu 1335 vydal motu proprio, jímž uznával aud. za skutečné členy svého dvoru, domácí a soustolovníky, kteří měli panem honoris z paláce, a bullou Decere necessarium 27. října 1340 dal řád pro Rotu týkající se advokátů a prokurátorů. Dle bully Klementa VI. 1. července 1349 žádný soudce nesměl souditi aud. Roty bez zvláštního zmocnění papežova. Innocenc VI. 1352 vykázal stálý příjem aud., jímž znovu zakázal přijímati dary. Řehoř XI. vrátil se do Vatikánu 1377 a Rota tam počala zasedati. Jan XXIII. aud. Roty potvrdil jejich privilegia; Martin V. aud. vydal bullu In Apostolicae dignitatis 1. září r. 1418 a určil znovu některé předpisy pro aud. R. a ustanovil zasedání sobotní (s. Martiana). R. 1422 nebo 1424 vydal nový řád Roty v bulle Romani Pontificis. Který aud. přijal žalobu, měl býti i soudcem; rozhodovalo se po čtyřech sezeních 1. ad articulandum, 2. k námitkám proti těmto bodům, 3. aby podáno bylo vše, a ve 4. se mohly podávati námitky. Auditor měl býti doktorem práva kanon. i římského in iure famosus. Sixtus IV. 1472 ustanovil počet audit. na 12 a dovolil jim expedovati zdarma bully apoštolské; Pius IV. 27. prosince r. 1561 reformoval opět něco při aud. R., zapovídaje snadný odklad fatalium (ustanovených dnů), Řehoř XIV. určil jim plat 6000 scudů (po 5·25 l.), Benedikt XIV. vydal nové předpisy o kompetenci a rychlejším projednávání sporů 1744 a 1746; rovněž stalo se za Pia VII. 1800 a 1815, Lva XII. 1824 a zvláště Řehoře XVI. 10. listopadu 1834 motu proprio Elevati s regolamento legislativo e giudiziario sez. VII. § 321. — sez. IX. § 318. ssq. — Rota sestávala od Sixta IV. z 12 aud., z nichž nejstarší obyčejně byl děkanem aud., a předsedal a dohlížel na zachovávání řádu. Ve stol. XIV. a XV. a částečně i později byl úřad aud. Roty touhou právníků jako postavení nejčestnější; byli jmenováni papežem z různých zemí, tak r. 1451 Vavř. Blumenau z Augšpurku. Jednotliví mocnářové nebo města měli právo presentace, jako Milán, Benátky, Německo, Francie, Španělsko 2 aud. a Kastilie a Aragonie, Toskána, z Perugii se střídala Bologna, Ferrara, Ravenna a Řím. Na počátku XIX. století byli aud. r. tří z Říma, po jednom z Bologny, Ferrary, Perugie nebo Toskány, Rakouska (benátský nebo milánský zvaný), Francie a 2 Španělové. Státy tyto platily samy své aud. Aud. r. měli stejnou pravomoc dle turnu a děkan se lišil jen povinnostmi, aby se pře neprodlužovaly. — Rozsah činnosti zprvu nebyl aud. r. vymezen; rozhodovali o tom, co jim bylo svěřeno. Tak za Klimenta V., když biskupové se nechtěli stávati kardinály, rozhodli aud. r., non notari in tali promotione descensum, za Klementa VIII. rozhodli o právech kardinálů kněží a jáhnů na optio biskupství suburbikárních. Největší část agendy se vztahovala na spory o beneficia a civilní. Rota byla soudem papeže pro obojí forum celého světa a to již v první instanci pro stát papežský, hrabství avignonské a venaissinské, v appellaci pro církevní spory celého světa; v r. 1855 v kriminální při proti vrahům, když v Modeně tři instance rozhodly různě, na žádost vévody Františka V. rozhodli aud. r. Obyčejně věci kriminální a finanční nebyly aud. r. svěřovány. Protože projednávání při bylo trochu těžkopádné pro zachovávání všech předpisů, stalo se pomalu, že o sporech počali rychleji a s větší autoritou rozhodovati kardinálové jednotlivých kongregací a Rota ztratila mnoho vlivu; podobně když přestala býti první instancí za Benedikta XIV. 1746. Ještě více ztratili aud. r., když papežský stát byl zabrán 1871 a aud. r. přidělení byli ku kongregaci obřadů, kde byli soudci o platnosti processův apoštolských při beatifikacích a kanonisacích (sessiones rotales). Lev XIII. r. 1882 určil některé aud. za soudce v komissi pro spory mezi správou paláce vatikánského a palácovými úředníky. Pořad jednání řídil se pravidly processu římsko-kanonického až na malé úlevy pozdější. Tak jednala Rota jen ad instantiam partis, ve všech částech processu byly stanoveny přesně terminí substantiales: 1. ad dicendum contra commissionem, 2. ad libellandum (litis contestatio), 3. ad articulandum (formulace žalobních bodů), 4. ad dicendum contra articulos, 5. ad producendum omnia, 6. ad dicendum contra producta, 7. ad declarandum et iurandum de calumnia. Rovněž byla žaloba rozčleněna na articuli nebo propositiones, po terminu 5. následovalo přerušení po conclusio, kdy odděleno bylo jednání pro důkazy a pro rozsudek Rota nepočala nikdy jednati bez zvláštní delegace (commissio) papežovy, v níž určen byl auditor ponens, jenž zprvu neměl práva hlasovacího, vota dávali jen 4 aud. r. po jeho levici sedící (corresponsales). Dle hlasů a návrhů vypracoval aud. ponens t. zv. decisiones, které obsahují rozhodnutí o jednotlivých, od obou stran smluvených otázkách sporných (dubia) a nad to šířeji i důvody tohoto rozhodnutí. Právě tato motivace u rozsudků aud. r. byla velice vážená a cenná pro právo kanonické a civilní. Na konec žádala strana vyhrávající expedici rozsudku (sententia) pro nejbližší zasedání Roty, kteryžto rozsudek aud. ponens ústně přednášel a podpisem na listině stvrdil.

Při sporech důležitějších rozsuzovali všichni dle formule „videant omnes" a tvořili tak sbor jediný. Aud. r. věrně trvali na zachovávání těchto předpisů, ač některé části mohly býti opomenuty; dle Klementa VIII. 1592 Litium dispendiis mimo citaci, pravomoc nebo mandát ostatní části během času nebyly více podstatné. — Aud. r. zváni byli cardinali novi, tvořili sbor praelátů hned po protonotářích, nosí rochettu a cappu při funkcích, mají privileg. altaris portatilis od Klementa VII. 5. srp. 1525, užívají čtyrrohého biretu při soudu i jindy, jsou podjáhny apoštolskými při mši sv. papežské dle turnu, poslední aud. r. nosí kříž před papežem, jsou strážci pallií a protoděkan jest přítomen při odevzdávání beránků a svěcení pallií a uložení na hrobě sv. Petra, Klement XIV. je osvobodil 1770 od zkoušky předepsané zvoleným na biskupy. Aud. čítal bullu in Coena Domini na loggii basiliky vatikánské, o 4. neděli adventní dva nejmladší aud. prohlašují rok jubilejní, jeden z nich býval regentem posv. Poenitentiarie, střežili Rotu konklave, kterou se podávaly listy a pokrmy pro kardinály a konklavisty, dva nejstarší aud. byli konsultory S. R. C. — Archiv S. Rotae Romanae byl ve Vatikáně, cortile degli archivli, ve 4 komnatách, za Klementa XIV. přenesen do Quirinálu, nyní jest opět ve Vatikáně, uspořádaný za Řehoře XVI. 1838 za aud. Kosmy De Cursiis. Jedna část bývala u děkana Roty, obsahovala diaria rotalia psaná od děkanů, oznámení úřední a co se týkalo sboru. Archiv Roty ve Vatikáně byl poškozen a částečně spálen od republikánů 1848; obsahuje archiv notářský, v němž jsou posice, t. j. žádosti a přílohy s dokumenty (sommaria), kdežto akta kancelářů, rozsudky a listiny století XIX. jsou v král. státním archivu Archiv tajný ve Vatikáně obsahuje vota daná aud., vše co se týče informace o nových aud., a vše, co se projednávalo bez veřejnosti v Rotě, všechny tisky Roty od roku 1614 tištěné zdarma tiskárnou kamerální (dřívější byly zničeny r. 1848). — *Liter.: Domenico Bernino*, Il tribunale della S. Rota Romana. Roma 1717; *Sägmüller* v Tübinger Theolog. Quartalschr. 1895, 97—120; *Hermer* v Arch. f. kath. Kirchenrecht 1895 77. — *Sbírky rozhodnutí S. R. R.:* Gulielmus Horboch, Decisiones 1376—1381, Roma, Ubaldo Gallo, 1472. Aegidii de Bellemere 1373—1377, Roma 1474. Ioan. Franc. de Pavinis, Roma 1474 a Pavia 1485. Ludv. Gomesz, Decisiones Rotae, libri duo, Paříž 1546. P. Farinacius ed. noviss., Benátky 1716. Franc. Blanco, Elencus sive index decisionum, Romae 1667. Cavallini Alexandri, Index Decisionum S. R. R., Romae 1856 atd. — K novému životu vzkřísil Rotu papež Pius X. svou konstitucí „Sapienti Consilio" dne 29. července 1908, kde II. 2° uvádí, jak Rota přestala téměř souditi a kongregace byly přetíženy, proto zakázal, že posv. Kongregace nesmí více rozhodovati o sporech civilních a kriminálních, které žádají processu a důkazů, a tak všechny spory patří před forum S. R. R., vyjímajíc causas maiores. — S. R. R. řídí zvláštní lex propria o 34 kánonech. Dle kán. 1. sestává z 9 auditorů kněží, doktorů aspoň v theologii a právu kanonickém, kteří slynou mravným životem, moudrostí a znalostí práva, po 75. roce věku přestávají býti aud. (Proto ze starých auditorů před touto konstitucí nebyli jmenováni tři, zvláště zasloužilý Jan de Montel, děkan aud. od 1877 pro Rakousko.) Dle nového jmenování jsou 3 z Říma, děkan z Romagnoly, po jednom z Toskánska, Benátska, Německa, Anglie a Kanady. 2. Děkan jest předsedou sboru, první mezi rovnými, aud. sedí dle stáří jmenování, ordinace nebo věku. Děkanem se stává nejstarší aud. 3. Každý aud. má pomocníka (adiutor), doktora aspoň v právu kanonickém, jenž podléhá aud. svému a jest ad eius nutum amovibilis. (Je jich 10, z nichž 3 kněží, 7 laiků, všichni Italové.) 4. K Rotě patří promotor iustitiae a defensor vinculi matrimonii, professe a ordinace. Tito musí býti kněží, doktory theologie a práva kan., jmenováni jsou na návrh auditorů od jeho Svatosti. 5. Mimo to jsou 4 notáři, kteří jsou zapisovateli a kancléři. Dva z nich mají býti kněží pro kriminální pře duchovních. Jeho Svatost je potvrzuje. 7. Aud. skládají přísahu, také jejich adiutores. 8. V některých případech jsou všichni vázáni úředním tajemstvím, když by se tím uškodilo stranám. 9. kánon stanoví tresty pro nezachování tajemství. 10. Notáři vydávají ověřené listiny z archivu jen na rozkaz předsedy turnu nebo děkana. 11. Rota soudí buď v turnech tří aud. nebo rozhoduje větší počet, někdy všichni (videntibus omnibus). 12. První turnus sestává z tří nejmladších aud., druhý z 3 starších, třetí z tří po děkanu jsoucích, čtvrtý z děkana a 2 nejmladších atd. Je-li třeba appellace od prvního turnu, soudí druhý v druhé instanci, třetí turnus ve třetí instanci. V turnu předsedá nejstarší mezi 3 auditory. Kap. II. jedná o kompetenci Roty. 14. Aud. soudí v první instanci záležitosti, které papež motu proprio nebo na žádost stran Rotě svěřil; v druhé instanci záležitosti rozhodnuté od nejd. Ordinarií; v třetí instanci věci již rozhodnuté v druhé instanci od Ordinarií, nebo i ve třetí, když nevešly in rem iudicatam. Soudí také v odvoláních pro restitutione in integrum dle tit. De rest. in integr., mimo nálezy Roty samé. 15. Causae maiores jsou vyňaty z její pravomoci, jakož 16. i rozhodnutí mimosoudní Ordinarií; proti těmto rozhodnutím se dovoluje rekurs ke kongregacím. Kap. III. mluví o řádu soudním v Rotě. 18. Strany se mohou hájiti osobně nebo advokátem pověřeným u tohoto sboru, jenž se musí vykázati plnou mocí a raditi svému klientu a žalobu nebo obranu s ním podepsati. Strany mohou užiti též řeči italské nebo francouzské. 19. Záležitost protokolována děkanem se přidělí příslušnému turnu, leč by šlo o věc, kde souditi má 5, 7 nebo všichni aud. 20. Jde-li o provisorní vykonání nějakého nálezu nebo zákazu tohoto, rozhoduje předseda turnu bez odvolání. 21. Předseda turnu je také relator causae (ponens), který 22. má při připraviti (instruere causam) dle předpisů kánonů. 23. Na žádost strany určí předseda nebo ponens den k smluvení otázek (dubia); den se oznámí ihned straně protivné. 24. Nedostaví-li se tato, určí se den úředně, což se opět oznámí. Neshodnou-li se strany o otázkách, rozhodne o tom turnus. Otázky se mohou změniti na žádost strany, defensorů nebo promotoris za souhlasu všech. 25. Listiny nebo námitky se musí podati 10 dní před oným dnem. Jiné listiny třicet dní před soudem odevzdati nutno do protokolu, kde do nich i strana protivná může nahlédnouti. Listiny mají býti svázány a opatřeny rejstříkem. 26. Obrana tištěná a výběr dokumentů (sommario) se má odeslati 30 dní před soudem. 27. Deset dní před soudem se musí odevzdati odpověď na obranu protivné strany s novými dokumenty a pak již se nic nepřijímá od stran, leč by šlo o nové dokumenty, ale pak se odročí rok, aby protivná strana mohla odpověděti. 28. Na žádost strany se svolením druhé může se tato lhůta prodloužiti nebo zkrátiti. 29. Obrana nesmí míti více než 20 stran malého folia, odpověď 10, leč by šlo o něco většího a důležitějšího. Oboje musí míti imprimatur od ponenta nebo jeho adiutora a tištěno v tiskárně Rotou pověřené. 30. Informace ústní se nedovoluje, leč před celým turnem, a to od advokátů nebo prokurátorů, kteří jsou alter ego strany. 31. V den ustanovený aud. tajně rokují, každý přinese své konkluse a vota s krátkým doložením, mohou však

od svého názoru ustoupiti, mají-li to za správno. Konkluse se zachovají v tajnosti, ač v archivu. Rozsudek jest platen, když absolutní většina aud. se o něm shodne; nemohou-li se shodnouti, mohou odročiti vynesení do druhého zasedání téhož týdne. 32. Ponens napíše rozhodnutí. Rozsudek sám má býti prohlášen do 30 dnů, sepsán od ponenta nebo aud. latinsky a obsahovati důvody faktické a právní pod trestem neplatnosti. Podepíší se všichni aud. 33. Shodují-li se výrok Roty s výrokem jiného soudu, stává se res iudicata, a možna jest pouze zmateční stížnost nebo žádost restit. in integr. u apošt. Signatury. Není-li výrok shodný, appelluje se k druhému turnu Roty. 34. Žalobce může upustiti od žaloby podané, avšak beze vší podmínky, souhlasí-li strana žalovaná a soudce to přijme. Kdo upouští od soudu, jest povinen nésti následky dle práva všeobecného. — Místnosti Roty nalézají se nyní v paláci Datarie (via della Dataria 94.) — Viz *Acta Ap. Sedis* 1910, 862 nn. *Stejsk.*

auditorium 1. *κατηχουμένιον*, místo v chrámu křesťanském, kde byli t. zv. „audientes" (v. t.) — 2. návštěvna n. hovorna v klášteřích (salutatorium). — 3. učebna v klášterních školách. Srvn. Du Cange, Gl. I, 468.

Audius v. Audiané.

Audoenus (Audoin, Aldovin, Dado, St. Ouen), sv., *n.* kol 600 (610) ze vznešeného rodu, biskup rouenský od 640, *z.* 683 (684), byl za Dagoberta I. a Chlotara II. král. radou (kancléřem); zal. klášter Rebais; *sp.* životopis svého přítele sv. Eligia „Vita S. Eligii" (vyd. *Dacherius*, Spicil. V, 147, *Migne* LXXXVII, 479—594); *Krusch* v Mon. Germ. Script. rer. merov. IV (1902), 634—761). Mart. Rom. 24. srpna. Srvn. *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 616, *Vacandard*, „S. Ouen avant son épiscopat" (v Revue des qq. historiques 1898, 5 10, „Un éveque merovingien, St. Ouen" (t. 1901, 5—58).

Audomar sv. (St. Omer) OSB., *n.* v okolí Kostnice, vstoupil s otcem svým Friulfem po smrti matky Domiky do kl. luxeuilského, stal se biskupem thérouannským, horlivý rozšiřovatel víry. Mart. Rom. 9. září. Srvn. *Acta Ss.* Sept. III, 384 n. Dle sv. *A*-a má jméno město a někd. biskupství St. Omer (Audomaropolis, S. Audomari dioec.).

Audoul Kašpar, advokát pařížského konventu, *z.* 1691; ve spise „Traité de l'origine de la régale et des causes de son établissement" (Paříž 1708) hájí práva regalií, moc královskou ve věcech církevních příliš rozšiřuje a hájí pravost can. 22. dist. LXIII. proti Baroniovi, Bellarminovi a j., pročež jeho dílo zapověděno bylo brevem papeže Klementa XI. 1710. Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 588.

Audradus OSB., byl mnichem v kl. sv. Martina v Toursu, krajinský biskup senský (847—849; roku 849, na sněmu pařížském sesazen se všemi krajinskými biskupy, kteří tehdáž ve Francii byli), řečený Modicus, *z.* po r. 853. Sepsal básně: „De fonte vitae" ke cti sv. Petra ap. a „Passio s. Juliani et sociorum eius" (MG. Poet. Car. III, 67—122, 739—745, 748) a vidění (Liber revelationum vyd. L. Traube v díle „O Roma nobilis" 1891, str. 374 až 391). Spis tento jest důležitý pro dějiny oné doby. Srvn. *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 869.

Audran, franc. rodina umělecká: 1. Benoit, *n.* 1661, *z.* 1721, rytec v mědi, zhotovil řadu náboženských rytin dle originálů různých mistrů. — 2. Charles, *n.* 1594, *z.* 1674, provedl rovněž veliký počet rytin náboženských a titulních listů ke knihám theologickým. — 3. Claude, malíř, *n.* v Lyonu 1639, *z.* v Paříži 1684, dvorní malíř franc.; provedl několik náboženských maleb („Stětí sv. Jana" v Notre-Dame v Paříži, výjevy ze života sv. Ludvíka a sv. Diviše v Chartreux, Rozmnožení chlebů, nyní v kostele Notre-Dame des Blancs Manteaux"). — 4. Gérard, rytec, *n.* v Lyoně 1640, *z.* v Paříži 1703, odebral se do Říma, kdež byl žákem Carlo Maratty; s oblibou reprodukoval bohaté scény („L'histoire de David et de Goliath" 1668). — 5. Germain, rytec, *n.* v Lyoně 1631, *z.* t. 1710, umělec prostřední; hotovil náboženské obrazy dle méně vynikajících malířů. — 6. Jean, rytec, *n.* v Lyoně 1667, *z.* 1756 v Paříži; mezi jeho zdařilými rytinami jest mnoho se sujety náboženskými. — 7. Louis, rytec, *n.* v Lyoně 1670, *z.* v Paříži 1712; z jeho prací vynikají rytiny dle Sebest. Bourdona „Skutky milosrdenství".

Audrichi (Everardus a s. Francisco) O. Schol. Piar., *n.* 1715, vstoupil do řádu 1731, byl prof. filosofie a mathematiky, zabýval se klassickou filologií; *z.* ve Florencii 1801; *sp.* „Institutiones antiquariae, praesidia pro graecis latinisque scriptoribus, nummis et marmoribus facilius intelligendis proponuntur, ac plurima ad numerorum et vocum compendia, ad chronologiam et palaeographiam spectantia accurate explicantur" (Flor. 1756), společně s Petrem M. Soderinim vydal „Selectae comoediae et tragoediae ex Plauto, Florentio, Seneca etc." (t. 1748); mimo to vydal „Ecloghe fisiche" (t. 1754). Srvn. *Horányi* I, 70—75.

Audziewicz Ant. Frant., biskup vilenský 1890 až 1895, dr. theol., *n.* 1836 na Litvě, působil jako prof. pastor. a později dogm. na akad. vilenské do 1884, kdy stal se kapitulárem mohilevským; 1890 povýšen na stolec biskupský. Vynikal zbožností a učeností, zvláště v oboru dogmatiky.

Auer 1. Josef, beneficiát v Elfendorfu (Dolní Bavory), *n.* 1855 v Staudachu, hud. skl., redaktor časop. „Literar. Handw. f. kath. K-M.", vydal dosud 37 skladeb; mimo to: „M. Andreas Raselius Abergensis, eine Studie" (1892), „Die Entscheidungen der hl. Ritenkongregation in Bezug auf Kirchenmusik" (1901). — 2. Lambert S. J., prof. bohosl. v Mohuči od 1561. Kardinál Commendonus vzal si jej za průvodce na svých cestách po sever. Německu, při čemž *A.* míval často s Lutheránů disputace. Vyslán byv do Říma k volbě nového gen. po smrti sv. Františka Borg., *z.* t. 1573. *Sp.*: „Assertiones theologicae ex sacris Bibliis et controversiis et iure canonico et theologia desumptis, quarum defensioni praesedit" (Vídeň 1560), „De sanctis assertiones theologicae, in quibus ea potissimum proponuntur, quae de ipsorum veneratione, tum in genere, tum in specie hoc tempore disputari solent" (Mohuč 1572). *Backer-Sommervogel* I, 631, *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 34. — 3. Ludvík, katol. spisovatel něm. (pseud. „Onkel Ludwig"), *n.* v Laaberu (Horní Falcko) 1839, zprvu učitel, založil 1875 u Donauwörthu vychovávací ústav pro hochy („Cassianeum"), spojený se školou odbornou, knihtiskarnou, knihkupectvím, antikvariátem a nakladatelstvím katol. spisů populárních, zvl. časopisů („Monika", „Schutzengel", „Raphael"), kalendáře („Monika-Kalender") a j. *Sp.* „Volksbildung, Schulfrage, Schulstreit" (1884). „Klaus, der Knecht" (1886, 2. vyd. 1889), „Franzi, die Hauserin" (2. vyd. 1886), „Schwäb. Volksmärchen" (2. vyd. 1886), „Der Besentoni von Birkenfeld" (1890), „Aus der Kinderwelt" (1890), „Die Einführung in ein richt. Geschlechtsleben" (1907), „Hausbrot" (7 seš. 1907 až 1908) a j. — 4. Ludvík junior, *n.* 1869, ředitel vychov. ústavu pro studující král. progymnasia v Donauwörthu, redaktor časopisu „Kath. Schulzeitung" a kalendáře: „Taschenkalender für die studier. Jugend". — 5. Vilém O. Cap. v Augšpurku, *n.* 1840 v Reisbachu v Dol. Bavořích, *sp.* hojně populárně-náboženských spisů: „St. Sebastiansbrudersch.-Büchlein" (2. vyd. 1895), „Die Reliquie des kostb. Blutes Christi" (2. vyd. 1902),

„Lourdesbüchlein" (14. vyd. 1896), „Geistl. Pilgerfahrt nach Lourdes" (3. vyd. 1889), „Büchlein vom guten Tode" (6. vyd. 1888), „Hl. Kreuzweg" (1886), „Die 5 seraph. Sonntage" (6. vyd. 1888), „Kindheit-Jesu-Andacht" (4. vyd. 1897), „St.-Josephsbüchlein" (10. vyd. 1901), „Ablass- und Missionsbüchl." (9. vyd. 1898), „Lehren d. Himmelskönigin" (1887), „St. Felix v. Cantalicio" (2. vyd. 1887), „St. Leonard u. Wendelein" (4. vyd. 1901), „Der seraph. Weltpatriarch St. Franziskus" (1887), „St. Joseph, Schutzpatron" (1887), „Tagzeiten für die Verstorbenen" (2. vyd. 1893), „Der seraph. III. Orden" (1887), „Gnadenmutter v. Loreto" (2. vyd. 1888), „Die hl. Jungfrau u. Martyrin Wolfindis" (1888), „Erstes Legendenbüchl." (1888), „Gold. Himmelsschlüssel von Cochem" (2. vyd. 1901), „Sel. Felix v. Nicosia" (3. vyd. 1889), „St. Aloysius" (8. vyd, 1900), „Herz-Jesu-Büchl." (5. vyd. 1901), „Tautröpflein ins Fegefeuer" (2. vyd. 1899), „Seraph. Regel- und Gebetbuch" (1889), „Armen-Seelen-Büchl." (4. vyd. 1900), „Christbescherung" (1889), „Gnadenbild d. Muttergottes in Dillingen" (2. vyd. 1892), „Wallfahrtsgebetbuch" (1889), „Lourdes-Novenen-Büchl." (7. vyd. 1899), „Muttergottes v. Altötting" (1889), „Rosenkranzbüchl." (1890), „Zweites Legendenbüchl." (1890), „St. Anton v. Padua" (5. vyd. 1901), „Andacht z. Christkindlein" (1890), „Heiligen-Legende für Schule u. Haus" (1890, 3. vyd. 1900, do češtiny přel. pod názvem „Obrázkový život svatých pro školu a dům. Volný překlad s přiměřenými změnami věcnými. Upravil Frant. Ehrmann. V Mnichově 1892"), „Vergissmeinnichtsträusschen" (2. vyd. 1895), „Tagzeiten u. hl. Messe von Lourdes" (1892), „Gebete zum Herzen Jesu" (2. vyd. 1896), „Gold. Legende d. Heiligen" (nově zpracováno dle Vogela 1902) a j.

Auerbach 1. Jan Gotfried, malíř, *n.* 1697 v Mühlhausenu v Durynsku, *z.* ve Vídni 1753, dvorní malíř, mimo hojné portréty maloval obrazy: „Sv. Terezie", „Sv. Anna" (v kostele sv. Josefa ve víd. okr. Margareten). — 2. Jan Karel, syn před., *n.* ve Vídni 1723, *z.* t. 1788 (1786?); od něho jest oltářní obraz v kapli sv. Kateřiny v dómu sv. Štěpána ve Vídni, obraz „Nejsv. Trojice" v kapli cís. letohrádku v Hetzendorfu u Vídně, „Kristus na kříži s P. Marií, sv. Janem a Magdalenou" na hlavním oltáři kostela sv. kříže v Inšpruku.

Auerhann František de Paula, *n.* 2. dubna 1810 v Liboci u Prahy, vysv. 1. ledna 1833 v Tarnově, působil tam jako ceremonář, katecheta při tamní hlavní škole a spolu jako učitel paedagogiky v tamním semináři. Roku 1837 stal se vicerektorem arcib. lat. sem. ve Lvově. R. 1842 ustanoven za faráře a vik. v Oprylowcích, kraje tarnopolského, po čtyřech letech vzdal se úřadu svého a přijal místo vychovatele u mladého kníž. Ferdinanda z Kinských, kdež pobyl až do r. 1853. Potom stal se tajemníkem kníž. arcib. manž. soudu v Praze, r. 1861 kníž. arcib. radou při manž. soudu a čest. radou kníž. arcib. konsistoře, 1862 farářem ve Zlonicích, 1863 kníž. arcib. vikářem okr. slánského, 1873 osobním děkanem, 1875 čest. kanovníkem kolleg. kapitoly ve St. Boleslavi, *z.* jako jubil. kněz ve Zlonicích dne 11. března 1887. Jakožto sekretář arcib. soudu manž. napsal do ČKD. 1860 pojednání „Pokoutnost".

Auffenbacher Hilarius, bratr-laik frant. kl. v Bozenu, malíř, *z.* t. 1738 jsa 56 let stár, provedl řadu zdařilých obrazů pro svůj klášter (výjevy ze života sv. Františka z Assisi a j.).

Aufreri Štěpán, právník, rada, později předseda parlamentu toulouského kolem 1491, *sp.* „Repetitio clementinae primae Ut clericorum, de officio et potestate iudicis ordinarii", „De potestate saecularium super ecclesiis ac personis et rebus ecclesiasticis", „De potestate Ecclesiae super laicis et personis et rebus eorum" (Paříž 1514); tato pojednání byla zařaděna do kollekce „Tractatus tractatuum iuris" (Ben. 1584) a několikrát znovu otištěna; „Decisiones curiae archiepiscopalis tolosanae, dictae decisiones capellae tolosanae" (2. vyd. Lyon 1616). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1071.

Aufrid (Ansfrid, St. Anfroi), bl. OSB., brabantský hrabě, byl jako válečník ve službách Otty III. a Jindřicha II., stal se knězem, 995 biskupem utrechtským; na sklonku svého života oslepl, i uchýlil se do kláštera, jejž byl poblíž Utrechtu založil; *z.* 1008 (1010?), pam. 3. května. Srvn. *A. Ss.* Maius III, 433 n., *Stadler*, Hl.-Lex. I, 346.

z Aufseesu (Aufsessu) Jobst Bernard, konvertita, *n.* 1671 v Mangersdorfu, zprvu luterán, konvertoval 1683, stal se 1695 kanovníkem v Bambergu, 1714 ve Virepurku, místodržícím bambergským, zal. seminář pro chudé stud., *z.* 1738; seminář ten otevřen byl 1741 a dosud blahodárně působí.

Augarus, tajemník sv. Theodora (*z.* 312), sepsal jeho životopis i zprávu o jeho umučení: „Vita et acta s. Theodori ducis Heracleae in Ponto megalomartyris", lat. v *A. Ss.* Febr. II, 20, řecky v *Anal. Boll.* 1883, II, 359—367. Cfr. *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 115–116.

d'Augé (Augentius) Daniel, prof. řečtiny v Paříži, *z.* 1595, vyd. lat. překlad dialogu sv. Řehoře Nyss. o nesmrtelnosti duše „Gregorii Nysseni dialogus cum sua sorore de immortalitate animae" (Paříž 1557), Synesiovo naučení knížeti křesťanskému (t. 1554) a homilie sv. Makaria (Lyon 1689). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 296.

Auger Edmond, Emond S. J., *n.* 1530 v Allemanu u Troyesu, přijat v Římě od samého sv. Ignáce do Tovaryšstva, působil zprvu jako prof. rhetoriky v Italii, potom jako missionář ve Francii (v Auvergni a Lyonu), kde svojí výmluvností (historik Matthieu nazývá jej franc. Chrysostomem) a mírností na 40.000 hugenotů obrátil; 1563 stěží uniknul smrti připravené mu kalvinci, 1575 stal se dvorním kazatelem a zpovědníkem Jindřicha III., pronásledován od ligy odešel do Italie, *z.* v Comu 1591. *Sp.* mnoho asketických a polemických spisů. Svým katechismem („Catéchisme et sommaire de la religion chrestienne" v Lyoně 1563) stal se Francii tím, čím byl Canisius Německu. Katechismus tento byl mnohokrát znova otiskován a přeložen do lat., řečtiny, špan. a italšt. Z ostatních jeho spisů uvádíme: „De la vraye, reale et corporelle presence de Jésus Christ au sainct Sacrement de l'autel, contre les fausses opinions et modernes heresies tant des lutheriens, zwingliens et westphalieñs que calvinistes" (Lyon 1565, 3 sv.), „Des sacrements de l'Église catholique et vray usage d'iceux. Doctrine avérée par toute l'antiquité chrestienne contre les novateurs de ce temps" (Paříž 1567), „Des sacrements, savoir: du baptème et de la confirmation, de l'eucharistie et du sacrifice de la messe" (t. 1567), „Discours du saint sacrement du mariage" (t. 1572, 1577), „Du sacrement de penitence et de l'extresme-onction" (Lyon 1571 n. 1574). Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 632–642, *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 183. Bývá také uváděn jako architekt a připisuje se mu stavba jesuitského kostela v Toulouse 1575. Srvn. *Thieme-Becker*, Allgem. Lexikon der bild. Künstler II, 247.

Augeský (Aujezdský?) Jos., *n.* v Jihlavě 1745, kněz z dominik. řádu české provincie, znal se mistrně ve hře na harfě. Působil jako kazatel a učitel latiny v Plzni, potom byl několik let polním kaplanem. Dlabač, jenž jej 1776 slyšel hráti v domin. klášteře na Starém Městě v Praze, vyslovuje se o něm s obdivem. Srvn. *Dlabač*, Künst.-Lex. I, 61, *Eitner* I, 239.

Augia Brigantina = kl. Bregenz. — *A. dives* = kl. Rychnov (Reichenau). — *A. maior* = kl. Mehrerau. — A. *minor* = kl. Weissenau.

Augiensis kodex (rukopis rychnovský), tak zv. od kláštera Augia major = Reichenau, jemuž kdysi patřil, obsahuje listy sv. Pavla; jest řecko-latinský a pochází z IX. stol.; nyní chová se v Cambridgi v kolleji nejsv. Trojice; vydán tiskem od Scrivenera r. 1859. Srvn. *Sýkora*, Úvod do Písma sv. NZ. I, 221.

Augila, někd. bisk. v sev. Africe v provincii Lybia II. (*Gams*, Series uvádí biskupa Theodora r. 553), nyní bisk. tit.

augmentatio (též *accretio*) jest kon, jehož účinem jest jsoucno utkvělé a to změna kolikosti; liší se od *alteratio* (v. t.).

augmentatio či augmentum dotis (rozmnožení kmenového jmění). Nejen z obročnění kostela (obročí), t. j. z nadání kostela nutným movitým neb nemovitým statkem, z jehož důchodu by se kostel udržoval, kryly jeho bohoslužebné potřeby a hradilo opatření jeho duchovenstva, nýbrž i z redotace, znovuopatření kostela nutným kmenovým jměním (Trid. XIV. cp. 12. de ref.), ano za jistých okolností již i z pouhého doplňku, či rozmnožení kmenového jmění zchudlého kostela, stalo-li se tak z vůle biskupovy, vyplývá pro dárce právní titul, na jehož základě se mu dostává patronátu, anebo spolupatronátu, ačli se ho výslovně nezřekl (Const. Innocent. VIII. „Cum ad apostolica" z 23. srp. 1485 v bullariu řím., edit. Taurinen. tom. V. p. 316; Hadriani VI. „Accepto" z 9. prosince 1522 ibid. t. VI. p. 1. seq.). Pouhé *a. d.*, učiněné kostelu, jehož kmenové jmění o sobě jest postačitelné, tohoto účinku nemá. *A. d.* však patronát zakládá, jestliže původní kmenové jmění kostela, ať jakýmkoli způsobem částečně zaniklo a v nynějším stavu jest ku krytí potřeb nedostatečné a obnáší-li doplněk aspoň polovinu nutného jmění kmenového. V tomto případu jest biskupu jako delegátu apošt. Stolice nutnost tohoto opatření zjistiti („ob maxime evidentem ecclesiae, vel benefficii necessitatem" Trid. XXV. cp. 9. de ref.). Není-li však pro *a. d.* naléhavé potřeby, má se toto, učiněno-li podmínkou nabytí práva patronátního, dárci vrátiti, a byl-li mu snad již na základě toho patronát propůjčen, je nutno jej odvolati. Jako při dotaci kostela, tak i při *a. d.* je třeba, aby biskup spolupůsobil, dosavadní patron byl vybídnut, nechtěl-li by sám kostel dostatečným kmenovým jměním opatřiti, a aby stalo se *a. d.* s úmyslem, nikoli pouze kostelu dobrodiní prokázati, nýbrž tím i práva patronátního nabýti (c. 25. X. III. 38.). Zdráhal-li by se biskup spolupůsobiti, lze se odvolati ku kongregaci s. Concilii. (Srvn. *Grosz*, Lehrbuch d. kathol. K.-Rs. str. 165; *Werns*, Ius decret. II. 513; *Wahrmund*, Kirchenpatronat II. 243. násl.; *Heiner*, Kath. K.-R. II. 205. násl.; *F. Pichler*, Archiv f. K.-R. sv. LVII. str. 110. násl.) *Sdl.*

Augscheller P. Antonín Maria O. Cap. v Inšpruku, *n.* 1845 v Brixenu, *sp.* „Fidelis von Sigmaringen" (1889).

Augšpurk (Augsburg). V římské kolonii Augusta vznikla křesťanská obec již před Konstantinem, mezi řím. legionáři a kupci byli totiž křesťané; zde vytrpěla muč. smrt sv. Afra (v. t.). Již tehdáž připomíná se biskup Narcissus: Biskupství *a*-ské podřízeno zprvu metropolitovi aquilejskému; sv. Bonifác podřídil je metropolitovi mohučskému. V VIII. a IX. století připomínají se biskupové sv. Wikterp (*s.* 749), Rozzilo, Tazzo, sv. Simpert (Sintbert), Hanto, Nidgar (Nitger), Udalmann, Lanto. Polovicí VIII. stol. počínajíc založena byla řada klášterů (Kempten, Wessobrunn, Ottobeuren, Ellwangen). Z biskupů X. století vyniká sv. Oldřich (Ulrich) 924—973. V bojích o investituru stáli biskupové *a*-ští většinou na straně panovníků světských. Pokleslou kázeň v kleru obnovil kard. Petr ze Schauenbergu (1423—1469). Reformací ztratilo biskupství *a*-ské 230 farností. Veškerá v území jeho ležící svobodná říšská města přidala se k reformaci, a také i *A.* Biskup Krištof ze Stadionu (1517—1543) musil utéci se s kapitolou svojí do Dillingenu 1534. O rekatolisaci získali sobě velikých zásluh biskupové kard. Otto Truchsess z Waldburgu (1543—1573), jenž v Dillingenu založil universitu a odevzdal ji 1564 jesuitům, Jindřich z Knöringenu (1598–1646); zvláště však vydatným bylo působení bl. Petra Canisia, jenž v letech 1561 až 1566 působil jako kazatel v dómě *a*-ském. Světské panství biskupů *a*-ských vzalo za své r. 1802; posledním knížetem-biskupem byl Klement Václav, princ polský a saský (1768—1812. Konkordátem z r. 1817 bylo *b. a*-ské znovuzřízeno a zvětšeno části biskupství kostnického. Statistická data: 40 dekanátů, 861 far, 47 kuracií, 232 benef., 228 míst kaplanských; 4 bened. kláštery (45 kn, 12 kleriků, 111 fráterů-laiků a 19 fráterů-noviců), 3 kláštery františk. (7 kn., 24 fráterů), 5 klášt. kapuc. (23 kn., 6 kler., 3 kler.-novic., 30 frát., 2 fr.-novic.), 4 klášt. milosrd. br. (3 kn., 55 fráterů, 11 fr.-noviců); řeholnic (milosrd. sestry, miss. sestry sv. Benedikta, cisterc., dominik., alžbětinky, angl. panny, františkánky, sestry sv. Josefa, chudé školní sestry) jest celkem 2145; počet duší: 790.740.

augšpurské interim. Po sněmu augšpurském roku 1530 odebral se císař do Kolína, ale nemohl říšskému nálezu augšpurskému zjednati platnost, poněvadž katolíci k válce připraveni nebyli a zbraně se hrozili. Císař musil s protestanty vyjednávati a učinil s nimi 23. června r. 1532 první náboženský mír v Norimberce, dle něhož až k budoucímu všeobecnému sněmu svou víru svobodně vyznávati mohli a všechny procesy ve věcech víry zastaveny byly. Na základě tohoto míru upevnili protestantští stavové svou víru ve svých zemích a dovolovali si násilnosti beztrestně proti katolíkům. Kurfirst saský Jan Bedřich obsadil biskupství naumburské, spolek šmalkaldský vyhnal katolického vojvodu Jindřicha brunšvicko-wolfenbüttelského a zemi polutheránčil; podobně učinil i biskupství hildesheimskému. Jejich násilnosti potvrdili sněmové wormský 1542 a špýrský 1544. Když však císař Karel V. s králem Františkem I. francouzským v Crespy r. 1544 mír učinil a protestanté r. 1545 na římském sněmě wormském do sněmu tridentského dostaviti se odepřeli: činil císař přípravy k válce, spojil se se saským vévodou Mořicem, lutheránem, a vydal 20. července 1546 říšskou klatbu na saského kurfirsta Jana Bedřicha a hessenského lantkraběte Filipa, náčelníky to spolku šmalkaldského. Vznikla t. zv. válka šmalkaldská, v níž kurfirst 24. dubna 1547 u Mühlberku na hlavu poražen byl. Lantkrabě Filip vzdal se císaři 19. čna. v Halle. Sněm tridentský byl té doby z Tridentu do Bologně přeložen k veliké nelibosti císařově, a mezi papežem a císařem panovala napiatost. Císař začal 1. září 1547 říšský sněm v Augšpurku, aby náboženské a světské věci urovnal, a dal biskupem naumburským Juliem Phlugem, Michalem Heldingem, světícím biskupem mohučským, a Janem Agrikolou, dvorním kazatelem braniborského kurfirsta Jáchyma II., sjednocovací formuli vypracovati, která sluje *a. i.* a měla všechny až do výsledku církevního sněmu vázati. *A. i.* podávalo články víry ve smyslu v celku katolickém, ale učení o ospravedlnění, ačkoliv již sněmem tridentským přesně vyměřeno bylo, zlutheránčil, a povoloval protestantům kalich a jejich duchovním manželství, až do rozhodnutí koncilu. O zabavených církevních stat-

cích protestanty nedělo se žádné zmínky, které tak mlčky jejich uchvatitelům byly ponechány. *A. i.* bylo 15. května 1548 ve schůzi říšských stavů prohlášen a potom do říšského nálezu z 30. června 1548 přijat. *A. i.* jako polovičatost nelibilo se ani katolíkům, ani protestantům. Zvláštní odpor proti němu činil Magdeburg, který se stal střediskem protestantských zelotů; byl dán za to od císaře do říšské klatby, kterouž provésti dostal za úkol v září 1550 nový saský kurfirst Mořic. Avšak Mořic, který dříve zradil své spoluvěrce, zradil teď císaře, sebral pole a přepadl v Inšpruku císaře, který nemocen 19. května 1552 sotva odtamtud do Běláku v Korutanech prchnouti mohl. Byla učiněna passovská smlouva 30. července 1552, která *a. i.* odstranila a stavům augsburské konfesse rovnoprávnost náboženskou zaručovala.

augšpurská konfesse (augšpurské vyznání víry, confessio Augustana) jest spis těšící se symbolické vážnosti u protestantů, který 25. června r. 1530 císaři Karlu V. na říšském sněmě v Augšpurku od 7 říšských knížat a 2 říšských měst podán byl a nejdůležitější symbolickou knihou lutheránů později učiněn jest. Vznik tohoto spisu jest následující: Když novotáři držíce se učení Lutherova nálezům říšských sněmů wormského z r. 1821 a norimberského z r. 1822 podrobiti se nechtěli a na půdu revoluce proti říši a císaři se postavili, zejména na sněmě špýrském r. 1529: rozepsal císař Karel V. z Bologne, kde právě dlel, 21. ledna 1530 říšský sněm do Augšpurku, kamž císař 15. června 1530 osobně se dostavil. S císařem přišel papežský legát kardinál Campeggio. Na žádost protestantských stavů svolil císař k tomu, aby napřed o náboženství se rokovalo, a vyzval je, aby mu své vyznání a stížnosti podali. Oni již mezi tím dali vypracovati od Melanchthona vyznání, které dostalo jméno *A. k.* (vyznání nemělo původně jména „konfesse"; Melanchthon nazývá je mezi jejím vypracováním a po něm „Apologií." Corp. Reform. II. 60. 119. Norimberští jmenují je „suplikací" l. c. II, 88.). *A. k.* skládá se z 28 článků, z nichž 21 učení a ostatních 7 čelí proti „zlořádům a lidským ustanovením". Čl. 1. obsahuje učení o Bohu a Trojici, zkrátka, docela po katolicku. Čl. 2. mluví o hříchu dědičném, který v tom záleží, že člověk se zlou žádostí (cum concupiscentia) bez bázně Boží a bez víry v Boha se rodí (je tu mírněji vyjádřeno učení Lutherovo, že člověk k dobrému úplně neschopen jest). Čl. 3. obsahuje učení o Kristu po katolicku. Čl. 4. učí, že člověk věrou v ježíše Krista ospravedlněn bývá; čehož aby dosáhl, ustanovil Bůh dle čl. 5. úřad učitelský a svátosti. Z oné víry pocházejí dle čl. 6. dobří skutkové. Čl. 7. vyměřuje církev jakožto shromáždění svatých, v němž čisté evangelium se káže a svátostmi přesně dle slova Božího se přisluhuje. Svátosti působí platně dle čl. 8. byť i hříšnici jimi přisluhovali. Křest jest dle čl. 9. k spasení nutným; i dítky musí býti pokřtěny. Ve Večeři Páně jsou dle čl. 10. Tělo a Krev Páně v pravdě přítomny. Soukromou zpověď lze dle čl. 11. podržeti, však není třeba všech hříchů vypočítávati. Podstata pokání záleží dle čl. 12. v zkroušenosti (contritio) a ve víře na základě evangelia. Čl. 13. prohlašuje svátosti za znamení svědectví a vůle Boží, aby víra těch, kteříž jich užívají, vzbuzena a potvrzena byla. Dle čl. 14. nemá nikdo kázati nebo svátostmi přisluhovati, leč kdo jest povolán. Čl. 15. učí, že ony církevní obyčeje jest zachovávati, které bez hříchu zachovávati lze; však svědomí nebudiž jimi obtěžováno, jakoby byly k spasení nutny nebo jakoby jimi Bůh se smiřoval a milost zasluhovala. Čl. 16. prohlašuje světskou vládu za ustanovení Boží. Čl. 17. mluví o posledních věcech člověka po katolicku. Dle čl. 18. jest uznávati svobodnou vůli při všech lidech, kteříž užívají rozumu, ne sice vzhledem na věci týkající se Boha, které bez něho ani začíti, nerci-li dokonati lze, ale vzhledem na díla tohoto života, a plnění občanských povinností. Příčinou hříchu jest dle článku 19. zlá vůle a vliv ďáblův. Čl. 20. mluví o víře a dobrých skutcích, ale tak, jako by katolíci o víře posud nic nebyli věděli a ospravedlnění v pouhé vnější úkony kladli. Čl. 21. klade poctu svatých v to, když jejich víry a dobrých skutků následujeme. Za zlořády a ustanovení lidská uvádějí se: rozdávání Večeře Páně pod jednou způsobou, zákaz manželství kněžím, prodajné a pokoutní mše, nucení ke zpovědi, rozdíl pokrmů (t. j. půst), klášterní sliby a pravomocnost biskupská. Podepsáni byli: kurfirst saský Jan se svým synem Janem Bedřichem; Jiří, markrabě braniborsko-kulmbašský; František a Arnošt, vévodové brunšvicko-luneburšti; Filip, lantkrabě hessenský; Wolfgang, kníže anhaltský, a města: Norimberg a Reutlingen. Po čas sněmu přistoupila k této konfessi ještě některá jiná říšská města. Melanchthon snažil se co možná nejvíce k starému učení se přiblížiti, opustil namnoze přikrost Lutherovu a neměl úmyslu učiniti nezhojitelnou roztržku se starou církví; ano v úvodě konfesse děje se odvolání k všeobecnému církevnímu sněmu, který ať papež svolá. Avšak jeho konfesse jest namnoze neurčitá a nedokonalá, a jaksi schvalně mlčením pomíjí četné články; tak pomíjí papeže a jeho postavení v církvi, očistec, odpustky a počet svátostí. Konfesse byla sepsána po německu a latinsku. Císař chtěl ji pouze písemně přijmouti; však protestantští stavové provedli to, že byla 25. června veřejně před císařem a všemi stavy od kursaského kancléře Kristiana Beyera po německu čtena a potom císaři latinsky a německy podána. Německý exemplář byl odevzdán arcibiskupu mohučskému, aby jej v říšském archivu uložil; latinský podržel si císař a dal jej do francouzštiny a vlaštiny přeložiti. Oba tyto originály ztratily se. Německý jest ztracen od času wormské náboženské rozmluvy z r. 1540; latinský, vlastní rukou Melanchthonovou psaný, přišel nejprve do Bruselu a potom do Španěl; ale všechno pátrání Waltzovo ve španělských archivech bylo marným. Ještě za říšského sněmu byla tato konfesse bez Melanchthonova vědomí několikrát a to s úchylkami vytištěna; pročež Melanchthon sám ještě r. 1530 obstaral latinské a německé vydání s předmluvou, kde praví: „Nunc emittimus probe et diligenter descriptam confessionem ex exemplari bonae fidei", a připojil k ní r. 1531 svou „apologii". (Die Augsb. Conf. von 1530, neu herausgegeben Lpz. 1845. Viz něm. znění ap. Walch XVI. 988; latinské ap. Le Plat. II, 335.) Roku 1540 vyšla *A. k.* „variata" (otištěna v Corp. doctrinae christianae Melanchthonis, Argent. 1580; separátní vydání od Webera. Halle 1830); v tomto vydání, které Melanchthon s sebou do Wormsu ke kolloquiu přinesl, změnil podstatně čl. 10. o Večeři Páně ve prospěch reformovaných, který nyní zní: „De coena Domini docent, quod cum pane et vino vere exhibeantur corpus et sanguis Christi vescentibus in Coena Domini." Od tohoto času jest *k. A.* „variata" (změněná) a „invariata" (nezměněná); této drží se přísní lutheráné, oné reformovaní. Původně neuráželi se ani lutheráné „variatou", což teprve r. 1560 na kolloquiu výmarském se stalo, kde proti ní Matěj Flacius Illyricus povstal. *A. k.* přišla záhy i do Čech a v „České konfessi" z r. 1575 jest její vliv viděti. První české vydání *A. k.* jest z r. 1576; další vydání česká jsou z let 1608, 1620, 1630, 1720, 1808, 1837, 1857 a 1879, (toto od slovenského pastora Bedřicha Baltíka). — Císař odevzdal 27. června podanou mu konfessí 20 katolickým theologům, aby ji prozkoumali a vyvrátili.

Jejich „Odpověď" později „Confutatio confessionis Augustanae" (vyvrácení *a. k.*) zvaná ukazuje článek za článkem, co z konfesse s učením církve se shoduje a co jemu odporuje, a dokazuje pravdu učení církevního krátkými místy z Písma sv. Tato konfutace byla v plném sedění říšského sněmu čtena a od katolických stavů schválena. Císař žádal na stavech protestantských, aby k ní přistoupily, čehož však oni neučinili. Císař snažil se ještě nejprve širším, pak užším výborem z obojí strany náboženský spor urovnati, ovšem nadarmo. Poněvadž protestantští stavové katolické konfutace do rukou nedostali, sepsal Melanchthon mezi jednáním jmenovaných výborů dle ústních a písemných zpráv o ní t. zv. „Apologii augšpurské konfesse" (ap. Walch XVI. 1291—1335; tato „apologie" nebudiž zaměňována s pozdější větší apologií (německy ap. Walch XVI. 1335—1631; Apologia Augustanae Confessionis latine et germanice ed. Lücke. Berlín 1817); při této měl Melanchthon celou katolickou konfutaci po ruce, při oné jenom to, co mezi jejím předčítáním bylo poznamenáno. Tato „apologie" měla býti 22. září císaři podána, který však ji nepřijal. Nález říšského sněmu, který císař 19. list. prohlásil, zněl proti protestantům velmi přísně, kteří však jemu se nepodrobili, a při své vzpouře proti církvi a platnému říšskému řádu setrvali. — Srvn. *Th. Kolde*, „Historische Einleitung in die symbolischen Bücher der ev.-luth. Kirche" (1907); *týž*, „Die Augsburgische Konfession lateinisch und deutsch" (1896); *P. Tschackert*, „Die unveränderte Augsburgische Konfession, deutsch u. lateinisch" (1901).

augšpurský náboženský mír. V passovské smlouvě z 30. června 1552 bylo ustanoveno svolání říšského sněmu císařem v 6 měsících, který by náboženské spory odklidil. Však pro válečné nepokoje začal se slíbený sněm teprv 5. ún. 1555 snahou a prací římského krále Ferdinanda I., kterému císař dal plnou moc, aby s říšskými stavy všechno konečně a platně rozhodl, však ne ve jménu císařově jako zástupce císařův, než z vlastní moci a oprávněnosti jako král římský. Po dlouhých vyjednáváních byl konečně 26. září 1555 augšpurský náboženský mír o 22 čl. říšským nálezem prohlášen; byl to mír mezi císařem a kurfirsty, knížaty a říšskými stavy, a nikoli mír mezi katolíky a protestanty, jehož hlavní obsah jest tento: 1. žádný říšský stav nebude nutiti druhého neb jeho poddaných ke změně náboženství; 2. tento mír týká se pouze katolíkův a vyznavačův augšpurské konfesse (ne Zwinglianův a jiných sektářů); 3. přestoupí-li biskup neb jiný duchovní k augšpurské konfessi, ztratí své duchovní hodnosti a s nimi spojené obročí, avšak bez újmy své cti a svých osobních statků (tento článek slove „církevní zádrž" — reservatum ecclesiasticum, proti němuž se protestanté silně ohrazovali); 4. protestanté zůstanou v držení církevních statků, jak je r. 1555 drží, však budoucně nesmí jedna strana druhé nic odnímati; 5. duchovní pravomocnost papeže a biskupů zastavuje se v státech augšpurské konfesse; 6. spory o statky a práva mezi oběma stranami budou nejprve rozhodčími v pokoji porovnány; žádný říšský stav nesmí cizích poddaných proti jejich vrchnosti chrániti; 7. každému jest volno jedno z obou uznaných náboženství sobě voliti, a aby je vykonávati mohl, na cizí území se vystěhovati bez ztráty své cti, práv a statků, ale též bez újmy práv pánových nad nevolníky; 8. tento mír platí též pro říšské rytířstvo; ve svobodných a říšských městech, v nichž posud obě náboženství svobodně se vyznávala, bude tak i budoucně se diti. Tento mír zavedl a potvrdil zásadu, která svobodu náboženskou nadobro rušila: „Čí země toho i náboženství" — cuius regio, illius et religio. I ten nejmenší a nejbídnější říšský vladař měl právo víru svých poddaných „měniti a upravovati". Výhody míru augšp. byly v míru vestfálském 1648 též na vyznavače reformované rozšířeny.

Augulus sv. (franc. St.-Aule, St. Ouil), biskup a mč. v Anglii, jenž brzo po sv. Albanovi za pronásledování Diokleciánova vytrpěl smrt mučednickou. Mart. Rom. 7. února „Augustae in Britannia natalis beati Auguli episcopi, qui aetatis cursum per martyrium explens, aeterna praemia suscipere meruit." Bollandista Hinschius míní, že „Augusta" jest tolik co York; Butler však na základě údaje Ammiana Marcellina tvrdí, že „Augusta" (Augusta Trinobantum) byl název Londýna. Srvn. *Stadler*, Heil.-Lex. I, 346.

augurium čili ptakopravectví jest zvláštní druh pověrečného hádání (viz čl. t.), jež se snaží ze zpěvu a skřeku ptáků uhodnouti věci budoucí, zvláště však šťastný nebo nešťastný výsledek zamýšleného podniku. *A.* jakož i úzce s ním souvislé auspicium (viz čl. t.) ve velké míře pěstovali staří pohané (Římané, Slované, Germáni), majíce za to, že někteří ptáci jsou některým bohům zasvěceni a jejich zvláštními miláčky a po případě pověřenými posly; nelze o tom pochybovati, že mnohé ptakopravecké pověry našeho lidu jsou jen zbytky staropohanských augurií a auspicií. Ptakopravectví odkazujeme mezi pověrečná hádání, jelikož mezi pozorovaným zjevem a prorokovanou událostí není žádného příčinného spojení. Ovšem jest samozřejmo, že není pověrou ze skřeku neb letu ptáků souditi na budoucí věci, jež s ním přirozeným způsobem souvisí, na př. na pěkné počasí nebo déšť, na mírnou nebo tuhou zimu a p. *Vřešť.*

Augurius sv., jáhen a mč. v Tarragoně ve Špan. za Galliena, spolu se sv. Fructuosem (v. t.). Mart. Rom. 21. ledna.

Augusta 1. Agosta, někd. (v XV. stol.) biskupství v církv. prov. Monreale (na Sicil.). — 2. Praetoria v. Aosta. — 3. někd. bisk. v VII. století, podřízené metrop. canterburské. — 4. *A.* Auscl-orum, Auscorum v. Auch. — 5. *A.* Batavorum = Leyden. 6. *A.* Asturica = Astorga. — 7. někd. bisk. v provincii „Cilicia prima"; *Gams* (Series, 435) uvádí biskupy z let 363–434. 8. *A.* Emerita = Mérida ve Špan. — 9. *A.* Rauricorum, Rauracorum, někd. bisk. Augst (IV. stol.), ve století V. přel. do Basileje. 10. *A.* Suessonum = Soissons ve Franc — 11. *A.* Taurinorum = Turín. 12. *A.* Trevirorum v. Trevír. 13. *A.* Trinobantum = Londýn. — 14. *A.* Vermandorum (Vermand), někd. (kol. 400) bisk. pod metrop. remešskou. — 15. *A.* Vindelicorum v. Augšpurk.

Augusta sv., panna a mč., dcera germ. vůdce Matruzia, jenž pustošil křesťanské Friaulsko. Pohnuta stálostí křesťanů, kteří radostně volili smrt mučednickou, stala se křesťankou, načež k rozkazu vlastního otce hrozným způsobem umučena. Pam. 27. bř. (v Mart. Rom. není). Srvn. *Stadler*, Heil.-Lex. I, 347, *Detzel*, Ikonogr. II, 173.

Augusta cohors *(σπεῖρα Σεβαστή)*, kohorta císařská v Caesareji (Sk. ap. 27[1]), z níž byl setník Julius (v. t.), jemuž svěřen byl sv. Pavel jako vězeň na cestě do Říma.

Augusta Jan, starší českých bratří, *n.* v Praze asi r. 1500. Na některé farní škole pražské učil se liternímu umění, nabyl nějaké znalosti latiny, a pak u svého otce, kloboučníka, naučil se řemeslu. Při tom jako písmák vzdělával se českou četbou. Jako chasník svého řemesla, když konal cesty na zkušenou, přišel do Tábora, kdež se mu zamlouvaly řády Mikulášenců, ale zůstával jinak při víře pod obojí, až 1524 v Ml. Boleslavi dal se k českým

bratřím. Od nich určen jsa na kněžství, chodil do školy v Turnově, v Mladé Boleslavi, r. 1529 byl v Brandýse zřízen za jáhna, 1531 za kněze, a za první působiště byly mu vykázány Benátky pod panem Bedřichem z Donína. Na synodě v Brandýse 1532 objevila se již jeho povaha výbojná, ctižádostivá a neústupná, kdy, vládna horoucí výmluvností, za souhlasu četných mladých účastníků dokazoval, že správa jednoty jest mdlá a nápravy potřebná, a dosáhl toho, že zvolen byl za biskupa a přátelé jeho za členy úzké rady. Za své sídlo zvolil *A.* Litomyšl pod patronátem Bohuše Kostky z Postupic. V tom postavení požíval brzy dokonalé autority v celé jednotě, u šlechty i kněží bratrských, a přihlížel k přísné kázni. Tou měrou, co jednota vniterně se sílila, vzrůstala jeho touha, aby jednotu, posud pokoutní, nad níž se vznášel Damoklův meč mandátů vladislavovských, přivedl k veřejnému uznání; proto vešel v přímé styky s Lutherem, Kalvinem i Bucerem a vymohl na nich schválení bratrské konfesse; brzy podal tu konfessi protestantským knížatům německým; ale pokus jeho z r. 1535, aby král Ferdinand I. udělil jednotě toleranci, neměl účinku. Proti utrakvistům, kteří na jednotu, útočili ústně i písemně, *A.* na valné synodě v Boleslavi 1540 prudce se ozýval a za tupení splácel tupením. Za to konsistoř pod obojí žalovala u krále, kterýž kázal panu Kostkovi, aby Augustu, člověka svého neosedlého, do jisté lhůty dopravil na hrad pražský. Tomu se vyhnul *A.* cestou do Vitemberka, kdež vyjednával s Lutherem o unii bratří s lutheráni. Ale nepohodli se, neboť Lutherovi se příčila tuhá kázeň jednoty bratrské. Tehdáž podal *A.* i žádost k císaři Karlu V. za propuštění svobody vyznání bratrského v Němcích. Mezitím utrakvisté neleníli a vydali celou řadu ostrých spisů proti bratřím, proti čemuž *A.* pobádal mladší bratry ke spisování různých refutací, a sám vydal spis takový, v němž na výsost velebil kázeň bratří, a utrakvisty častoval nejtěžším obviňováním ze všech možných neplech a mrzkostí. Ale z toho počínání vznikl mu odpor v samé jednotě, ježto mnozí měli obavy nových pronásledování, jiní zase toužili na to, že *A.* zavádí jednotu od učení br. Lukáše k nauce Lutherově, z kteréž příčiny mnozí páni, jako Jan z Ludanic, vystoupili z jednoty. *A.*, vida nebezpečí, rychle obrátil, a na synodě boleslavské 1546 velebil br. Lukáše a jeho učení, zastávaje se i celibátu. — Stavovská vzpoura r. 1547 přinesla jemu těžké svízele; neboť nedalo se utajiti, že bratří za zdar toho hnutí se modlili a postili, a že *A.* měl neobmezený vliv na šlechtu bratrskou, která měla při vzpouře vynikající účast; vědělo se též o jeho cestách do Vitemberka. Proto byl stíhán, a skrývaje se v okolí litomyšlském, byl 25. dubna 1548 od Šebestiána z Šenaichu, zápisného držitele Litomyšle, i s druhem svým Jakubem Bílkem jat, do Prahy vezen, tam dvakrát právně tázán a potom dopraven k vězení na Křivoklát, kde v mučírně tázán byl po třetí; než k nižádné zradě se nepřiznal. Odtud zůstával po 16 let ve vězení, a marné byly mnohé přímluvy přátel za jeho propuštění. Uplácením strážců sice zjednána mu byla možnost, aby s bratřími si dopisoval, a tu po tři léta posílal jednotě své rozkazy. Ale r. 1553 zvěděla královská komora o tom, u *A.*-y zabaveny všecky dopisy, a vězení jeho se přitužilo. Toho lekli se bratří a upustivše od něho, zvolili jiné dva biskupy, br. Černého a Červenku. O této volbě zvěděl *A.* až r. 1556, kdy zase měl větší zvůli ve vazbě. I hněval se velice na bratry, psal jim s vyhrůžkami a zatracováním, k čemuž dostával odpovědi odmítavé. Poznal tudíž, že jednota ho neuznává více za hlavu, ale za pouhého člena svého; proto především pomýšlel na to, jak by se zbavil vězení, a r. 1560 podal příslušnou supplikaci k arciknížeti Ferdinandovi, gubernátoru království českého. Odpověď arciknížecí byla příznivá, ale hlavní podmínkou propuštění bylo, aby *A.* přihlásil se buď ke katolíkům neb utrakvistům. Že pak *A.* dal k tomu vyjádření neurčité, byl 1561 dopraven do Prahy, aby v kolleji klementinské dal se poučiti ve víře katolické. Pokus ten se nevydařil a *A.* byl zase odvezen na Křivoklát. Tu jevil ochotu, přistoupiti ke straně podobojí, o čemž když starší z bratří zvěděli, pobouřili se velmi a na synodě v Přerově r. 1562 vyvrhli jej z jednoty. A zatím z přičinění Filipiny Velserové, manželky arciknížete Ferdinanda, požíval mnohé úlevy ve vězení. Roku 1563 přimlouval se král Maximilian u svého otce císaře Ferdinanda I., aby *A.* byl propuštěn, i svolil k tomu císař s podmínkou, aby týž zřekl se pikhartů a přijal na to svátost od kněze strany podobojí. V dubnu byl tedy *A.* vezen do Prahy a svěřen administrátoru Janu Mystopolovi, který s ním laskavě nakládal a zajisté příznivou relaci o něm podal. Tím sice *A.* ještě nenabyl svobody, a musil ještě zpět na Křivoklát, ale na začátku jara r. 1564 byl konečně propuštěn na závazek, že nikdy již nebude kázati. Bratří ho zprvu přijali chladně, ale na synodě v Lipníku v srpnu 1564 smířili se s ním a přijali jej zase za biskupa, ač jim byl často nepohodlný pro své snahy novotářské. Vida, že šlechta od konsistoře podobojí se trhá a na svých kollaturách řády lutheránské zavádí, jakož na sněmu r. 1567 dosáhla zrušení kompaktát basilejských: *A.* pojal zámysl, spojiti lutheráni a bratří v jedinou církev českou, a té církve nové chtěl býti prvním správcem a biskupem. K tomu cíli agitoval po sborech bratrských v Čechách, na Moravě i Polsku a usiloval o proměnu církevního řádu v jednotě ve smyslu lutheránském. R. 1570 dal se ve vyjednávání s administrátorem konsistoře podobojí Martinem Mělnickým o unii strany podobojí s bratřími. Ale snahy jeho vyšly na plano; administrátor znamenaje, že ten bývalý kloboučník baží po primátu v Čechách, kratochvilně s ním jednal na jeho oblouzení, a bratří zamítali církevní novoty, dávali *A.*-ovi výstrahy k opatrnosti, aby světskou vrchnost nepopouzel, a konečně na synodě v Ivančicích v říjnu 1571 ho složili s biskupství. Nedlouho po tom, 13. ledna 1572 zemřel *A.* v Ml. Boleslavi. Snahy jeho o unii českých lutheránů a bratří spínily se na dlouhém sněmu pražském r. 1575. Ze všeho poznáváme, že *A.* byl muž bystrý, výmluvný, vznětlivý, v nemírné ctižádosti bažil po novotách a v úmyslech byl neústupný. Sám neuživ vědeckého vzdělání, nenáviděl učených. Po svém věznění prý liboval si v pěkném šatstvu a ve vybraných pokrmech, a hromadil jmění, tak že prý po něm zůstalo do 6000 tolarů statku. Slovesná jeho pozůstalost obsahuje písně (ve dvou svazcích rukopisných, jeden na Vyšehradě, druhý ve dvorní knihovně vídeňské), dále 19 spisů náboženských a polemických; literární hodnota jejich pokládá se za skrovnou, ač mluva v nich čistá a jadrná. Srvn. *Jireček*, Rukovět I; *Zíbrt*, Bibl. česk. histor. III, 350—353.

Augustalis (franc. Autal) sv. bisk. Mart. Rom. 7. září: „In Gallüs sancti Augustalis Episcopi et Confessoris“. Byli dva světci biskupové téhož jména: 1. biskup v Arlesu ve III. n. ve IV. stol. a 2. biskup bez povědomého sídla, zúčastnil se prvého sněmu oranžského r. 441; *z.* v Arlesu 460. Srvn. *Stadler*, Hl.-Lex., I, 347.

Augustana confessio viz augšpurské vyznání.

Augusti 1. Friedrich Albert, původně Josua Ben Abraham Herschel, *n.* z rodičů židovských ve Frankfurtě n. O. 1696, stal se rabínem,

dal se 1722 pokřtíti, byl protest. kazatelem, *z.* v Eschenbergenu 1782; *sp.* „Fasciculus diss. de pontificatu Christi" (1729), „De vita et fatis Abrahami" (1730), „Diss. hist.-philos., in quibus Judaeorum hodiernorum consuetudines, mores et ritus exponuntur" (1750) a j. — 2. Jan Christian Vil., evang. theolog, *n.* 1772 v Eschenbergenu, 1798 soukr. docent, 1800 m. ř., 1803 ř. prof. orient. jazyků v Jeně, 1812 prof. theol. ve Vratislavi, 1819 v Bonnu, od 1828 zároveň člen konsistoře v Koblenci; *z.* v Koblenci 1841; *sp.* řadu knih z oboru biblicistického, dogmatického a archaeologického; z nich nejdůležitější jsou: „Exegetisches Handbuch des A. T." (společně s Hoepfnerem, 1797—1800), „Grundzüge einer hist.-krit. Einl. in das A. T." (1806), „System der Dogmatik nach den Lehren der evang. Kirche" (1809, 2. vyd. 1825), „Dogmengeschichte" (1805, 4. vyd. 1835), „Dogmengeschichte" (1805, 4. vyd. 1835); „Denkwürdigkeiten aus der christl. Archäologie" (1817—31, 12 sv.), „Lehrbuch der christlichen Altertümer" (1819), „Handbuch der christl. Archäologie" (1836—7, 3 sv.), „Beiträge zur christl. Kunst u. Liturgik" (1841, 2 sv.).

Augustin (Augustinus) 1. Aurelius sv. V sev.-východním Alžírsku, kde je dnes nepatrná arabská vesnice zv. Souk-Arrhas, viděti lze dodnes stopy starého řím. města Tagaste, v němž narodil se dne 13. list. 354 Aurelius Augustinus. Matkou jeho byla vzorná křesťanka Monika, otcem městský decurio, ale celkem nebohatý patricius, dobrosrdečný, ale nábožensky lhostejný pohan, jenž však působením své manželky přijal na smrtelném lůžku víru Kristovu i křest. *A.* jako malý chlapec byl sice zapsán mezi katechumeny, ale dle zlozvyku oné doby nebyl pokřtěn. Prvního vzdělání dostalo se chlapci v rodném městě Tagaste, načež stár 12 let poslán byl na studie do Madaury, kdež ve třech letech absolvoval druhý stupeň svého vzdělání za vedení literáta čili grammatika. Dle římského zvyku oblečen byl jako patnáctiletý jinoch v togu a vstoupil tak v řadu mužů. Po skončených studiích v Madauře vrátil se *A.* do Tagaste, aby dle římského zákona strávil rok feriální, v němž uloženo bylo cvičiti síly tělesné. Z ohledů bezpochyby finančních prodloužen byl však tento povinný rok feriální *A*-ovi ještě o jeden celý rok, a teprve jako mladík sedmnáctiletý odebral se *A.* do „afrického Babylonu", t. j. do Karthaga, na školy vysoké. Život studentů v tomto městě byl velice nevázaný; ačkoli *A.* hověl mnohým výstřednostem, nicméně ideální jeho duch a snad i prvotní křesťanské vychování nedaly mu klesnouti v bahno hrubostí a surovostí, jichž byl svědkem u svých studujících kollegů. Studiím oddal se se vší horlivostí a jsa neobyčejně nadán a při tom velice sečtělý, záhy vynikl nad své spolužáky, jmenovitě nadáním řečnickým. Za pobytu svého v Karthagu byl nadšeným ctitelem divadla, jež však bohužel mravnosti nijak nesloužilo. V tomto městě zapředl i styky s mladou dívkou; nad spojením tím nikdo se neurážel; byltť *A.* vlastně pohanem a spojení ono podobno bylo pohanskému sňatku. Stal se také otcem syna, jehož nazval Adeodat. Podivuhodnou změnu působila v *A*-u dosud ctižádostivém znamenitá, dnes již neznámá kniha Ciceronova „Hortensius", jež povzbuzovala k pravé filosofii, ano spíše horlila pro moudrost samu. Ale *A.* nenalézal v ní přece pravého uklidnění — jak píše ve svých Konfessích (III, 4) — neboť neozývalo se v tomto spise jméno Kristus, jež od útlého mládí utkvělo pevně v jeho srdci. Ovšem ke skutečné změně mravní spis tento *A*-a nepřivedl. Písmo sv., jež této doby jal se čísti, odložil také neupokojen: bylo mu mluvou svojí příliš prosté vzhledem k uhlazenosti „mistra řeči a slohu" Cicerona. (Conf. III. 5.) — Asi v této době přiklonil se mladý *A.* k bludařské sektě Manichejských, a ačkoli nebyl úplně přesvědčen o pravdě jejich učení, zůstal této sektě notoliko věren, ale stal se i jejím fanatickým apoštolem. V bludu utvrzovala jej domnělá vítězství, jichž dobýval v disputacích s méně vzdělanými a bystrými odpůrci. Jako Manicheovec oddal se studiu Aristotelových „Kategorií" a dokončiv studia v Karthagu r. 375, navrátil se do Tagaste, kdež po tři léta působil jako učitel grammatiky. Potom asi po pět nebo šest let byl učitelem rhetoriky v Karthagu, načež oklamav matku Moniku tajně odejel do Říma, odkud po roce nevděčné práce byl vládou císařskou povolán za veřejného učitele do Milánu. Jako nadšený Manicheovec získal bludné této sektě řadu nových vyznavačů mezi svými přáteli, jmenovitě Alypia, Romaniana a jiné. Za synem do Milána přišla i pečlivá Monika a vedla domácnost svého syna, v jehož domě byl celý kruh přátel, kteří z lásky k *A*-ovi byli stálými jeho společníky. Pátravé a hloubavé mysli *A*-ově však neušlo, že Manichejští vynakládali málo péče, aby učení své odůvodnili a upevnili; ponenáhlu učinil i zkušenost, že přísný způsob života, jaký na jevo dávali oni Manichejští, kteří tvořili třídu tak zv. „vyvolených", sloužil pouze za pláštík, pod nímž se kryly největší hanebnosti; když však ani Faustus, přední theolog této sekty, *A*-a neupokojil, vzniklo v jeho duši vážné pochybování o pravdě učení Manesova. V této kritické době přiklonil se ke skeptické filosofii tak zv. Akademiků. Ale ani domněnka, že nelze se pravdy dopátrati vůbec, neučinila Augustina šťastným. Jeho srdce, jeho duch nutily jej, by po pravdě toužil a po ní pátral. Zatím uzavřel však přátelství s Ambrožem, biskupem milánským. Vážil si Ambrože nikoli jako učitele pravdy, ale jako slovutného řečníka a muže ctihodného. Pro krásnou formu jeho řeči byl horlivým posluchačem Ambrožových kázání. Nelákal ho jejich obsah, ale forma; proti církvi katolické choval předsudky. A právě v této době počal *A.* studovati spisy Plotina, jenž byl hlavním zástupcem tak zv. „Novoplatoniků", kteří ve III. stol. po Kr. učinili pokus k novému životu vyvolati původní platonismus. A ve spise svém „De civitate Dei" *A.* doznává, že tato filosofie vedla jej k Bohu. Ano učení jejich očistilo jeho představu o Bohu, poučilo jej dosti dobře o poměru Tvůrce ke tvorstvu a z části i o podstatě zla. Tím i zbytky jeho manichejských názorů byly velice otřeseny. Musíme ovšem přiznati, že různé názory nesprávné těchto Novoplatoniků nezůstaly na *A*-a bez vlivu, ale přece celkem připravovaly mu cestu k pravdě. Mezitím Ambrožova kázání mocně působila na mladého učence. Vedla *A*-a k úvahám o dosavadním jeho životě; o bědách a neklidu lidského života mluvíval se svými přáteli, a uzrávala v něm myšlenka, aby dalek ruchu světského vedl život klidný, prostý. Den ode dne více poznával, že dle posavadního svého života daleko jest od pramene pravého štěstí, ale neopouštěla ho naděje, že pravého štěstí dojde. Za těchto duševních bojů setkal se *A.* se ctihodným kmetem knězem Simplicianem, jenž mu schválil četbu knih Platoniků a spolu doporučil také četbu knih křesťanských, ukazuje na slavného učence Viktorina, jenž touto četbou přesvědčen odložil pohanství a stal se věrným synem katolické církve. Vypravování Simplicianovo učinilo na *A*-a mocný dojem a připravovalo jeho rozhodnutí. Také vysoký císařský úřednik Pontitian, zbožný křesťan, nadchnul Augustina poutavým vypravováním o životě sv. poustevníka Antonína a podotkl, že v církvi katolické takový život lze nalézti v klášteřích. Když odešel Pontitian, uchýlil se *A.* do zahrady, kde prudkou bolestí a lítostí nad dosavadním životem

jat hořce plakal. „Neučení povstávají a strhují království nebeské na sebe, a my se svojí necitelnou učeností válíme se v tělesné rozkoši.“ (Conf. VIII. 8.) Pojednou zaslechl hlas jako hrajícího si dítka: „Tolle, lege; tolle, lege! — vezmi a čti.“ Jakoby vnitřní silou puzen odešel na místo, kde zanechal knihu Písma sv. Knihu otevřel a zrak jeho padl na 13. a 14. verš 13. kapitoly listu sv. Pavla k Římanům: „Sicut in die honeste ambulemus, non in commessationibus et ebrietatibus, non in cubilibus et impudicitiis, non in contentione et aemulatione. Sed induimini Dominum Jesum Christum, et carnis curam ne feceritis in desideriis.“ *A.* sám dokládá: „Nechtěl jsem dále čísti, a nebylo toho potřebí. Sotva jsem větu ukončil, již vlito bylo světlo pokoje do srdce mého, před nímž ustoupily všechny temnosti mého vnitřního boje.“ (Conf. VIII.) Obrácení Augustinovo spadá ke konci léta r. 386 a dovršeno bylo přijetím křtu z rukou biskupa Ambrože o velikonocích roku následujícího. Přípravou ke křtu byl asketický život *A*-ův s matkou a s přáteli na Verekundově vile „Cassiacum“ nedaleko Milána. Zde vznikl i jeho spis „Contra Academicos“. Za postní doby r. 387 navrátil se opět do Milána a docházel s Alypiem a se synem Adeodatem do vyučování, jež udílel Ambrož katechumenům. Dne 24. dubna 387 byl posléze pokřtěn, a jeho Konfesse v kap. IX. svědčí o jeho radosti z duchovního obrození: „... bohatěji řinuly se slzy mé a byl jsem šťasten.“ Církev ustanovila památku obrácení *A*-a na 5. května, jako vzpomínká obrácení Pavlova. A zajisté právem: od té chvíle máme sv. *A*-a. Brzy po tom, vzdav se úřadu učitelského, odcestoval *A.* do Ostia, kdež zbožná a svatá matka jeho zemřela. Po smrti své matky odebral se asi na deset měsíců do Říma, kde napsal: „De moribus Ecclesiae catholicae“ a „De moribus Manichaeorum“. V Římě vznikl i jeho spis „De anima“ a první kniha spisu „De libero arbitrio“. Koncem léta r. 388 odcestoval do Afriky, kdež po nějakou dobu se zdržoval u bohabojného přítele Innocence v Karthagu. Na podzim odešel posléze do Tagaste, kdež na pozemku otcovském žil s několika stejně smýšlejícími svatý život. Za svého tříletého pobytu v Tagaste napsal *A.* více spisů jednak theologických, jednak i jiného vědeckého obsahu, jako: De genesi, De vera religione, De musica a j. Při tom neúnavně se staral, aby napravil nebo odstranil všechna pohoršení, která kdy byl zavinil. Jmenovitě snažil se, aby přátele své, jež kdysi strhl k bludařskému učení, získal pro církev katolickou. Kdysi na vyzvání jistého císařského úředníka zavítal do města Hippo; byť uposlechl ochotně pozvání, protože zamýšlel v tomto městě zakoupiti zahradu pro klášter, v němž by žil se svými věrnými. Lid však, jemuž učenost i bohabojnost *A*-ova dobře byla známa, nadšeně *A*-a uvedl k biskupu Valeriovi, jenž *A*-a na kněze vysvětil. Nedlouho potom stal se Augustin — stár 41 roků — biskupem v témže městě Hippo a po 35 let spravoval církev hipponskou. Jeho biskupování je netoliko slavnou dobou církve hipponské, ale i neobyčejně významno pro církev africkou vůbec, ano epochou církve celé. Jeť Augustin doby této největším činitelem ve vývoji církve africké, ale spolu nejohnivějším a nejučenějším obráncem pravdy Kristovy v boji proti nepřátelům — v pravém významu „malleus haereticorum“. Jako věřící a věrný syn církve katolické pracoval a bojoval pro církev a její učení slovem i pérem. Žil v době, kdy církev africká podnikala úporné boje s kacířstvím i s rozkolem. Na synodách, jež v těchto záležitostech byly slaveny, *A.* téměř po 40 let je vůdcem obrany proti rozkolníkům a bludařům, je prvním organisátorem napadené církve. Již za svého pobytu v Miláně přesvědčil se, s jakou zlobou počínali si Ariani proti církvi katolické; bludy těchto haeretiků, podporovaných přízní císařského dvoru, mocně se šířily na západ, ano nezůstaly neznámé i národům tak zv. barbarským. Také Afrika bludů těch ušetřena nezůstala. Napadená osoba Kristova dala *A*-ovi podnět, aby vystoupil proti bezbožnému Arianismu. Spisy: Contra sermonem Arianorum, Collatio cum Maximino Arianorum episcopo, Contra Maximinum, ano hluboký spis jeho De Trinitate, jsou svědky jeho bojů i obrany proti těmto bludařům. Téměř životním úkolem stalo se *A*-ovi, aby ku pravdě Kristově přivedl Manichejské, k jichž sektě sám kdysi náležel. Possidius, Augustinův žák a biograf, vypočítává na 20 spisů, které jeho učitel proti těmto kacířům napsal. Uvádíme z nich: De moribus ecclesiae catholicae, De moribus Manichaeorum, De genesi contra Manichaeos, De vera religione, De utilitate credendi, De duabus animabus, Contra Faustum, Contra Adimantum Manichaei discipulum, Acta seu disputatio contra Fortunatum Manichaeum, De actis cum Felice Manichaeo a j. V boji s Manichejskými hleděl především objasniti učení církve o poměru člověka k Bohu, o původu zla, o svobodě vůle a p. *A.* postaven byl do prostřed mezi Manicheismus a Pelagianismus. Proti fantastickému mysticismu orientálnímu, jemuž přeje Manicheism, zastupuje učení Pelagiovo vlastně čirý racionalism, jenž popírá vše nadpřirozené. Můžeme směle tvrditi, že Pelagianismem měl býti přenesen pohanský stoicism na půdu křesťanskou. Ovšem nadpřirozené křesťanství bylo by tím zničeno. Veta bylo by po učení o hříchu dědičném, o nutnosti křtu, o milosti atd. V Africe šířil bludy Pelagiovy Coelestius a Julian z Eklana. Bludné učení ustoupilo pak v mírnější formu v t. zv. Semipelagianismus, jenž popíral potřebu milosti pro počátek víry, k ospravedlnění, ve skutcích záslužných, k vytrvání v dobrém až do konce. V boji s Pelagiany odůvodnil *A.* hlavní stránku křesťanství, t. j. jeho nadpřirozenost. Ze spisů proti Pelagianům stůjtež zde: De peccatorum meritis et remissione, De natura et gratia, De gestis Pelagii ad Aurelium, De gratia Christi et de peccato originali, De nuptiis et concupiscentia, Contra duas epistolas Pelagianorum ad Bonifacium I., Contra Julianum Pelagianum, Opus imperfectum Contra Julianum, De gratia et libero arbitrio ad Valentinum abbatem et monachos Adrumetinos, De correptione et gratia, De praedestinatione sanctorum, De dono perseverantiae a j. Oba spisy posléze jmenované namířeny jsou proti Semipelagianům. Bojem proti Pelagianům zasloužil si *A.* čestného názvu: „doctor gratiae“. Nejúpornější nepřátelé *A*-ovi a církve katolické byli však Donatisté; v zášti své šli tak daleko, že neostýchali se vražditi kněze katolické, ano ukládali o život i samému *A*-ovi. Jejich násilnosti musila krotiti sama moc státní. *A.* ve své lásce k bližním, jež nevylučovala ani nepřátel, přimlouval se u státních úřadů za fanatické Donatisty, aby nebyli přísně trestáni. Spisy, které proti nim napsal, týkají se hlavně katolického učení o církvi; Donatisté totiž tvrdili, že pouze ta církev jest pravá, která ve svém středu netrpí veřejných hříšníků; pak ovšem důsledně tvrdili, že svátosti mohou jen tehdy působiti, jsou-li uděleny od kněze nejen pravověrného, ale i mravně bezúhonného, nikoli tedy ex opere operato, ale ex opere operantis. *A.* osvětlil však církevní stanovisko a tím stal se spolu vědeckým obráncem učení o církvi a svátostech. Aby pravé učení vštípil i v paměť prostých věřících, zvolil zajímavou a přístupnou formu chrámové písně na způsob žalmu, jež podává jasně učení církevní. Je to jeho pověstný:

Psalmus abecedarius contra partem Donati. Jiné důležité práce *A*-ovy proti Donatistům jsou: De baptismo contra Donatistas; De unico baptismo contra Petillianum; Epistola ad Catholicos seu de unitate Ecclesiae; Contra Parmenianum epistola ad Tychonium; Contra litteras Petiliani; Contra Cresconium, grammaticum partis Donati; jakýsi soubor konferencí s Donatisty podává: Breviculus collationis cum Donatistis. Spisů proti Donatistům, jež pocházejí od *A*-a, počítá Possidius na 30 mimo listy. Škola alexandrijská, která vůbec hověla přehnanému mysticismu, dala podnět různým bludům, jež opět a opět v jiné a v jiné tvářnosti se jevily. Škola tato byla také zřídlem nezdravé spekulace, jež jevila pak silný sklon ke gnosticismu, který hlavně vycházel z nauk Marcionových, jež i za *A*-a měly četné stoupence. Bůh Starého Zákona – prý bezohledný — nemůže býti stotožňován s Bohem Nového Zákona — zákona lásky. Spis *A*-ův: Contra adversarium legis et prophetarum má na mysli nerozumné stoupence Marcionovy. Podobně stíhá Priscillianisty, kteří rovněž šířili názory gnosticko-manichejské, a Origenisty, kteří dle povahy školy alexandrijské příliš allegoricky Písmo sv. vykládali, ve společném spise Ad Orosium contra Priscillianistas et Origenistas. Mimo to ve spisku Contra mendacium poučuje Priscillianisty, že není dovoleno víry na venek zapříti, což připouštěli tito sektáři. Častěji vykládá *A*. i své názory o židovství; přeje si, aby synagoga splynula s církví; jef její předchůdkyní; tak na př. Sermo in psalmum 56 obsahuje větu: Žid nese knihu, ze které křesťan svoji čerpá víru. Výklady *A*-ovy o otázce židovské týkají se hlavně poměru mezi Zákonem Starým a Novým a vyplnění proroctví St. Zák. v osobě Kristově. Hlavním spisem jeho v tomto ohledu jest: Tractatus adversus Judaeos. Za doby *A*-a byl sice boj mezi křesťanstvím a pohanstvím rozhodnut, ale nebyl ukončen. Dosud byl veliký počet pohanů; pohané měli dosud své filosofy, své básníky i obhájce. *A*. znal pohanství z vlastního názoru a proto ničeho neobmeškal, aby lichost pohanského učení dokázal a krásu křesťanství postavil do jasného světla. Závěr a korunu všech bojů ducha křesťanského proti upadajícímu pohanství tvoří nádherné dílo *A*-ovo: De civitate Dei. Dílo to jest skvělou apologií křesťanství a spolu důrazné vyvrácení bludných pohanských názorů. Prácc *A*-ovy, jež jsme posavad uvedli, jsou především charakteru dogmatického. Ale nemalý jest počet jeho prací exegetických, jež tvoří téměř základ ke studiu Písem sv. *A*. vykládaje Písmo (dle Italy, později i dle překladu Jeronýmova, a také i dle textu řeckého; hebrejsky neznal) stojí přísně na stanovisku církevním. K pracím exegetickým řadí se: De genesi ad litteram: Locutionum libri VII; Quaestiones LXXXII in Heptateuchum; Ennarationes in Psalmos Davidis; De consensu Evangelistarum; De sermone Domini in Monte sec. Matthaeum; Tractatus CXXIV in Ioannem; Tractatus X in epistolam Ioannis; Expositio quarumdam propositionum ex epistola ad Romanos; Inchoata epistola ad Romanos; Expositio epistolae ad Galatas; důležitý jest spis *A*-ův de Doctrina christiana, v němž podává se návod ke studiu Písma sv. — Nejhlavnější dogmatické spisy *A*-ovy jsou: Enchiridion ad Laurentium, sive de fide, spe et caritate liber unus, obsahující přehled věrouky, De fide et symbolo (výklad apošt. vyzn. víry), De trinitate (nejobsáhlejší *A*-ovo dílo dogmatické). — K dílům morálně pastorálním a asketickým lze počítati: De sacra scriptura speculum; De mendacio; De patientia; De continentia; De sancta virginitate et de bono viduitatis; De adulterinis coniugiis; De opere monachorum; De cura pro mortuis gerenda; De catechizandis rudibus, kterýž krátký, ale důležitý spisek napsal jako informaci k vyučování náboženskému pro karthaginského jáhna Deogratia. — Posléze k filosofickým spisům *A*-ovým řadí se: Contra Academicos; De vita beata; Soliloquia, o poznání pravd nadsmyslných (jiná pode jménem sv. *A*-a rozšířená Soliloquia, jakož i Meditationes a Manuale vznikla teprve ve středověku); De ordine (sc. mundi), De immortalitate animae, De magistro, dialog mezi *A*-em a Adeodatem, a posléze i spis De musica. — Před smrtí svojí *A*. všechny svoje spisy zrevidoval a referát o své práci uložil v t. zv. Retractationes. Uvádí v nich spisů svých 232, a mluví také již o spisech ztracených. Ovšem nepočítá listů (epistolae) a řečí (sermones). Possidius páčí počet všech prací svého mistra na úctyhodné číslo 1030. — Ve spisech mluví učenec, v listech člověk. *A*-us zanechal značnou korrespondenci, ze které poznáváme ideální, čistou jeho duši, hlubokou pokoru, účinnou lásku k bližním, jež sebe zapomínajíc s upřímným zájmem se stará o blaho spolubližních. Nápadný jest ve všech jeho listech klid duševní; ač tolik trampot, bojů, starostí mu bylo zakoušeti, podobá se jeho duše klidné hladině jezerní, v níž obráží se obloha; tak v duši *A*-ově byla jen myšlenka na Boha a vroucí po Bohu touha. V této věci podobá se neobyčejně sv. Pavlovi. Jeho krásná slova: „Nepokojné jest srdce naše, dokud nespočívá v tobě, Bože", jest v pravdě vyjádřením jeho ustavičného obcování s Bohem. A z tohoto tak vroucího a pevného spojení nutně ovšem vychází klid srdce, čistota duše, kající mysl. Žíti v Bohu a pro Boha. — Listy jeho pojednávají o všech možných záležitostech: jsou to záležitosti theologické, filosofické, právnické, liturgické, asketické, záležitosti soukromé a p. Celkem jest listů (epistolae) asi 270. — Bohatá jest sbírka i jeho řečí (sermones). Benediktini zrevidovali všechna vydání těchto památek a snažili se pravé odloučiti od nepravých. Takto rozdělili „sermones" sv. *A*-a na pět tříd: 1. Sermones de Scripturis Veteris et Novi testamenti (380); 2. sermones de tempore (88); 3. sermones de sanctis (69); 4. sermones de diversis (23); 5. sermones dubii, o nichž nelze říci, je-li jich autorem sv. *A*. Mimo to pod titulem „Sermones suppositicii" zařadili asi 317 promluv, jichž autorem rozhodně náš světec není. Zajímavo jest, že všechny spisy sv. *A*-a obírají se osobou Ježíše Krista. Kristus tvoří střed jeho oboru myšlenkového. I v té příčině podobá se sv. apoštolu Pavlovi, jenž jiného znáti nechtěl, leč Ježíše Krista ukřižovaného. S Kristem dle *A*-a stojí i padá církev. O této církvi píše jako milující a věrný syn o matce; církev i matkou nazývá a velice váží si požehnání, jehož po životě tak neklidném dostalo se mu v církvi. — Jako „psychologus natus" dopodrobna poznal taje své duše a z tohoto psychologického poznání pevně se v něm ujala hlavní ctnost křesťanská: pokora. A pokora s láskou k pravdě diktovala jeho věčně krásné „Confessiones". V nich odhaluje život svůj v duchu pokory a kajícnosti především Bohu, a pak též světu. Z nich mluví upřímnost nelíčená, jež ohlas vzbuzuje v srdci každého čtenáře. Proto žádné „confiteor" dob starých ani doby moderní nedostoupilo ani přibližně vnitřní ceny tohoto slavného díla *A*-ova. — Veliký biskup, světec a bojovník církve sv. *A* zemřel ve svém městě za doby velmi neklidné: Vandalové, kteří roku 428 vpadli do Afriky, oblehli v červnu roku 430 i město Hippo; obyvatelé trpěli velice a s nimi i jejich biskup; ve třetím měsíci obležení dne 28. srpna 430 svatě a kajícně zemřel. Tělo sv. *A*-a odpočívá v Pavii. O *A*-ovi možno říci, že byl z nejváženějších lidí, kteří kdy žili. Bůh určil mu úkol, aby zjevené učení o člověku, o původu a podstatě hříchu, v lidské

svobodě a poměru milosti Boží k ní objasnil a odůvodnil. *A.*, bystrý myslitel a na slovo vzatý psycholog, byl pro tento výklad zajisté nad jiné schopen. Byla to práce důležitá, ale pro *A*-a tím značně ulehčena, že vlastně všechno to trpce zažil, ovšem s výsledkem pro svoji osobu jen požehnaným. Podnes dovoláváme se *A*-a jako předního církevního otce a učitele. *A.* přemýšlel, jednal, psal jako dětinně své církvi oddaný syn; proto dosud jeho spisy jsou svěží a dýchají duchem církevním. Jsou sice podnes jisté spory o tom, jaké měl *A.* náhledy o některých otázkách dogmatických, jako o milosti, o předurčení, o hříchu a ospravedlnění a jiné; ale tolik možno říci, že *A.*, jenž z církve vyrostl, i v těchto otázkách stojí na půdě církevní; jest však zapotřebí pilného studia, aby i to bylo objasněno, co dosud na *A*-ovi se zdá záhadno. I jako světec jest nám *A.* blízký a sympathický. Není při něm ničeho, co by nás odstrašovalo, bychom jej následovali. I jako světec jest člověkem, jemuž není cizím nic lidského. Vždyť znal a zakusil i vládu a moc ničivou lidských slabostí, které mu tolik způsobily jizev a ran; ale rány tyto otevřely mu oči — upamatovaly jej, a *A.* nastoupil jinou dráhu, dráhu záchrany, cestu života. Ale i zde nezapomíná svých ran; ukazuje s upřímnou láskou k lidstvu na své jizvy a právě tak varuje před hříchem a vybízí ke cnosti. *A.* je — světec přítel a důvěrník. Duchovenstvo musí jej cíti jako otce a zakladatele církevního vzdělání kněžstva na západě. — Úcta sv. *A*-a začala brzo po jeho smrti; v Římě, v Gallii a v Africe byla ve stol. VI. obecná; papežové Sixtus IV., Alexander VI. a Lev X. prohlásili jeho svátek za zasvěcený pro celé křesťanstvo. Teprve Urban VIII. nařízení to zrušil. Římské martyrologium vzpomíná sv. *A*-a třikrát v roce: v den úmrtí dne 28. srpna; den jeho obrácení dne 5. května a jeho translace do Pavie 28. února. Jako symbol vroucí a nadšené lásky jeho k Bohu dáno jest mu na obrazech a sochách hořící srdce. — Spisy sv. *A*-a doznaly častých vydání. Po prvé v Basileji r. 1506 a 1515 v Paříži; vydání toto nebylo však úplné. Přesnější vydání opatřil známý Erasmus r. 1528 v desíti svazcích. Po delší řadě let následovalo vydání antwerpské 1577, benátské 1584, načež do roku 1609 téměř vždy po periodách desetiletých čtyřikrát se opakují vydání pařížská. Mimo to známé jest i vydání lyonské z roku 1586 a 1664 a kolínské z roku 1616. Kritické vydání obstarali Benediktini maurinští v Paříži v letech 1679—1700 (11 svazků); toto vydání vyšlo po druhé v letech 1836—1842. Mimo to jest známo třetí benátské z r. 1807, jež bylo stejné s druhým benátským z r. 1797. Pěkné modernější vydání vyšlo péčí Guérinovou v Bar-le-Duc. V Migneově edici Patres latini od svazku 32. do 47, v „Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum" vyd. Akademií vídeňsk. několik svazků. — Prameny: *Rauscher-Wolfsgruber*, Augustinus 1898; *Bert. Egger*, Libri duo de vita et virtutibus s. Augustini, Graecils 1888; *A. Egger*, Augustinus, Kempten 1904; *Becker*, Augustin, Leipzig 1908; *Wörrer*, Die Geistesentwickelung des hl. Aur. Augustinus bis zu seiner Taufe, Paderborn 1892; *Eggersdorfer*, Der hl. Augustinus als Paedagoge, Freiburg im Breisgau 1907; *von Hertling*, Augustin, München 1904; *Possidius:* de beata vita St. Aug.; *Jos. Škoda*, Sv. Augustina život, Hradec Král. 1841; *Hošek*, Život a spisy sv. Aurel. Augustina, Brno 1863; *Doubrava Frant.*, Památky sv. Aurelia Augustina I., Praha 1893; *Samsour*, Zákl. patrol. 192 nn. *[Český.]* — Do češtiny záhy byly překládány většinou některé spisy sv. *A*-ovi mylně připisované; z pravých jeho spisů jsou přeloženy: „Enchiridion ad Laurentium" od *Jana Makovského z Makova* 1546, 1559, 1563 a 1591; „Naučení křesťanské" 1583, „Psaní Donatistům od *Adama z Vinoře* 1584, „Kázání adventní a kázání o posledním dni" od téhož 1589, „Kázání manželům" 1594, „O městě Božím" 1. Kniha od *Adama z Vinoře* 1584, celé dílo od *Čelakovského* 1829—34, „Vyznání" od *Herčíka* 1858; „O pravém náboženství" od *Herčíka* v Blahov. 1858, „Samomluvy" od *Frant. Doubravy* 1893, „Kniha o vyučování katechumenů" od *Jokla* 1901; některé řeči a výňatky v „Blahověstu". — *Nauka sv. Augustina.* A) Nauka filosofická. 1. Prameny poznání lidského jsou dva: víra (autorita) a věda. Poznání, jež se děje vědou a podmíněno jest předmětem poznatelným a podmětem poznávajícím, čerpá ze zkušenosti předcházející a z rozumového zkoumání následujícího a poskytuje jistotu. Zkušenosti nabýváme o předmětech smyslům přístupných a o svém nitru; od ní přicházíme skrze rozum ku poznání toho, co jest nadsmyslno a čím jest podmíněno naše nitro, ku poznání pravdy. Podmínkou tohoto poznání jest čisté svědomí, posledním pak důvodem Bůh. Tato noětika připomíná v některých částech Platona, než prostá jest jeho bludů a názoru ontologistického. — 2. Že Bůh jest, dokazuje *A.* z lidského poznání pravdy a snažení po dobru. Bytnost Boží jest člověku sama o sobě nepochopitelnou a nevýslovnou; bytnost svrchovanou a nejdokonalejší musí člověk, an pozoruje bytnost věcí přírodních a svou, Bohu přivlastniti. Bůh jest naprosto jednoduchý, nezměnitelný nepomíjitelný; jest věčný, nesmírný a všudepřítomný; jest naprostý pomysl (intelligence) a naprostá vůle, tedy naprostý duch, jest jeden ve třech osobách; jest vševědoucí, naprosto svobodný; jest všemocný, naprosto svatý, dobrotivý, spravedlivý. Vedle Boha není hmoty věčné; svět nezplodil Bůh ze své bytnosti, ale stvořil z ničeho podle svých idejí, čímž projevil svou dobrotivost; tato jej však nepřinutila ke stvoření; stvořením nepřibylo Bohu dokonalosti ani blaženosti. Svět jest časem a prostorem omezen. Bůh stvořil všecko pojednou; hexaëmeron Mojžíšovo znamená, že svět jest rozdělen šesterým pořádkem stupňovým. Bůh všecko zachovává a k cíli vede. Bůh zlo dopouští tak, aby sloužilo k dobrému. Všickni tvorové velebí Boha pobízejíce člověka k témuž; člověk jest korunou světa viditelného a člen, spojující svět hmotný s duchovým. — 3. Duše lidská jest podstata od těla bytně rozdílná, nehmotná, jednoduchá, duchová. Duši má každý člověk svou vlastní, jedinečnou, která stěhovati se nemůže z jednoho těla do druhého, která je téhož druhu, jakého pouhý duch, anděl. Nevyronila sé duše prvního člověka z Boha, nýbrž od Boha jest stvořena; později spojena byla s tělem, ale ne proto, že se provinila, nýbrž proto, že přirozenost její to žádá. Duše jednotlivé vznikají zároveň s těly; není předtělesnost duši (praeexistence) pravdiva. Jak vznikají duše jednotlivé, nevysvětluje ani generace ani kreace; *A.* úsudku se zdržuje. Duši má každý pouze jednu, která silami vegetativnými a sensitivnými k tělu se odnáší a nazývá se duší, t. j. principem života vegetativného a sensitivného, rozumem však a vůlí nad tělo jest povznesena a nazývá se duchem, t. j. principem života nadsmyslného. Duše určuje přirozenost těla; člověk jest jedna bytost, složená z těla a duše. Tělo nepůsobí na duši tak, jako duše na tělo; duše působí v životě vegetativném a sensitivném v těle a skrze tělo, jež od ní jest oživováno, na sebe. Mezi tělo a duši klade *A.* něco, co by je spojovalo, co se podobá vzduchu nebo světlu; přece však nemůže vyšetřiti, jak se spojují. Duše, pokud jest sensitivnou, má síly, kterými by smyslně poznávala, smyslně bažila; pokud jest duchem, má pomyslnou paměť, rozum a vůli. Kdežto ostatní tvorové prokazují stopy trojice Boží, prokazuje duše lidská

jako duch obraz její. Nesmrtelnost duše lidské dokazuje *A.* podobně jako Plato. — 4. Život mravný spočívá subjektivně na svobodné vůli; svoboda, kterou člověk může voliti, přísluší nezbytně vůli lidské; svoboda, kterou člověk jest zlého prost a dobra nadpřirozeného žádostiv a účasten, jest darem milosti Boží, kterého pozbýti může vinou vlastní. Svobody prvé Bůh ani po pádu neruší ani nezkracuje, an předvídá jeho činy svobodné. Objektivně spočívá život mravný na dobru nejvyšším. Toto není dobrem, jehož by člověk užíval, nýbrž dobrem, jehož by požíval, dobrem, jehož by nepozbyl, jež důvodem jest i největší blaženosti i největší dokonalosti. Takovým dobrem není ani rozkoš smyslná ani ctnost, nýbrž Bůh sám, věčné nazírání a milování Boha; všecka dobra ostatní jsou prostředky. Tohoto dobra dosíci lze dokonale toliko v životě záhrobním, ku kterému se má člověk připraviti na tomto světě. Cestu k životu záhrobnímu nám stanoví zákon Boží, podle kterého žijíce jednáme mravně; abychom jeho šetřili vždycky, snadno a dokonale, potřebujeme ctnosti, která se zove „ars bene recteque vivendi", která nevylučuje dojmů smyslných, zákonem mravním řízených. Zákon Boží žádá hlavně a především lásku k Bohu, přidružně lásku k sobě a k bližnímu, a povinnosti z této lásky trojí vycházející. Na lásce, ctnosti základní, spočívá čtvero ctností stěžejných. Zlo není samo o sobě, jest na dobru nedostatkem a záleží v pokažené přirozenosti. Vzdáleným důvodem zla jest konečnost a proměnlivost bytostí stvořených, nejbližším svobodná vůle. Rozeznává se zlo viny, zlo mravní, od zla trestu, následku zla mravního. — *A.* vynikl v době patristické nejvíce hloubkou a bohatostí myšlenek, jemným a bystrým rozeznáváním, patřičným spojením směru ideálného s reálným, hojnými důkazy formálně správnými a věcně platnými. U něho shledáváme filosofii úplnou, ač ne podle jednotlivých nauk sestavenou, ač ne zevně oddělenou od theologie, filosofii, která vzdělala mnohé filosofy křesťanské a mocně působila na další vývoj filosofie křesťanské. Filosofů pohanských dovedl *A.* patřičně užíti. Srvn. *Kachník*, O filosofii sv. Augustina v „Hlídce" II (1897), 161; *týž*, Dějiny filos. 103 nn. — B) Nauka theologická. Rozdíly tří božských osob spočívají ve vztazích, které však nesmějí býti pojímány jako pouhé případky. Obrazem Trojice jest lidský duch se svými mohutnostmi. Duch sv. vychází i ze Syna. V Kristu jsou dvě přirozenosti: božská a lidská, ale jedna osoba; přirozenosti jsou nesmíšené. Panenství Panny Marie zůstalo neporušeno také in partu. Člověk v původním svém stavu byl nesmrtelný („posse non mori" na rozdíl od „non posse mori"), byl prost nezřízené žádostivosti (concupiscentia rebellis), byl svatý a spravedlivý, měl onen nadpřirozený obraz Boží, jehož člověk padlý milostí zase nabývá („Hanc imaginem in spiritu mentis impressam perdidit Adam per peccatum, quam recipimus per gratiam iustitiae" De Gen. ad litt. VI, 27, 38). Hříchem pozbyl člověk nadpřirozených darů prvotního stavu, a propadl věčné záhubě. Hřích Adamův přešel se svými následky na všechny jeho potomky; veškero člověčenstvo stalo se „massa perditionis, damnabilis, damnata". Dědění hříchu vykládá *A.*, opíraje se o sv. Pavla (k Řím. 5^{12}), z toho, že Adam byl hlavou a repraesentantem všeho pokolení lidského. Otázky o způsobu, jímž hřích Adamův se dědí, *A.* nerozhodl. Vzhledem k námitce Pelagiánů, že hřích nemůže přecházeti na potomky, jelikož nelpí na těle, nýbrž na duši, ta však vychází z tvůrčí moci Boží, *A.*, jak již výše řečeno, nerozhodl se ani pro kreaci, ani pro generaci. Míní, že buď nejen tělo, nýbrž i duše a spolu i hřích aktem generačním se dále plodí, anebo že duše od Boha stvořená následkem spojení s tělem hříchem pokaženým spolu s ním upadá v nákazu hříchu (C. Jul. V, 4, 17). Ona „vitiatio carnis", kterou *A.* předpokládá, způsobena jest dle jeho mínění hříšnou žádostivostí, jež se jeví v aktu generačním (De nupt. et concup. I, 24, 27). Při líčení stavu padlého člověka klade *A.* důraz na porušenost přirozenosti a na nezřízenou žádostivost. Že podstatu dědičného hříchu spatřovati jest ve ztrátě nadpřirozeného obrazu Božího, *A.* jasně nevyslovil. Onu zkaženost přirozenosti a zhoubný vliv zlé žádostivosti zdůrazňuje *A.* oproti Pelagiánům, kteří popírali hřích dědičný, jakož i působnost pádu prvého člověka na přirozenost lidskou. Reformátoři XVI. stol., jakož i Bajus a Jansenius na podporu svého učení, že v padlém člověku přirozené mravní síly pohasly, dovolávají se rádi výroků *A*-ových. Ale *A.* výslovně přiznával člověku padlému svobodu vůle (liberum arbitrium); dle jeho mínění může padlý, pode jhem žádostivosti jsoucí člověk nejen dobré chtíti, nýbrž i aspoň něco dobrého, chvalitebného a záslužného konati (srvn. De spir. et litt. 27—28, 48). V pozdějších spisech sice vyskytují se zhusta výroky zdánlivě tomu odporující: že nevěřící nemůže nic dobrého konati, a že i napohled dobré skutky nevěřících v pravdě jsou hříchy (srvn. Contra duas epist. Pelag. III, 5, 14; Contra Jul. IV, 3, 32); sv. Augustin odvolává se při tom na Řím. 14^{23}: Omne quod non est ex fide, peccatum est. Než, v takovýchto výrocích, jak ze souvislosti vysvítá, má sv. Augustin na zřeteli skutky nadpřirozeně dobré, sloužící k věčnému spasení. *A.* předpokládá, že člověk i ve stavu, v němž po pádu se nalézá, určen jest k nadpřirozenému cíli, a že všecko jeho mravní snažení k tomuto cíli směřovati má, že člověk tento cíl toliko věrou může poznati a k němu toliko pomocí milosti Vykupitelovy, jež věrou se nabývá, směřovati může. Veškery skutky nevěřících lze tedy pokládati za hříchy, protože se jim nedostává náležité intence („Homines sine fide non ad eum finem ista opera retulerunt, ad quem referre debuerunt", Contra Jul. IV, 3, 25), ať již nevěra (neznalost nadpřirozeného cíle) spočívá spolu i na osobní vině anebo jen na vině plynoucí z hříchu dědičného („Et illa ignorantia quae non est eorum, qui scire nolunt, sed eorum, qui tamquam simpliciter nesciunt, neminem sic excusat, ut sempiterno igne non ardeat", De grat. et lib. arb. 3, 5). — Ospravedlnění, jak již řečeno, nabývá člověk opět obrazu Božího hříchem ztraceného. V naturalistické soustavě Pelagiánů nebylo místa pro pojem milosti vnitřní, člověka posvěcující. *A.* již v prvním svém antipelagiánském spise (De pecc. mer. et rem. lib. I) líčí milost ospravedlňující jakožto skutečné obnovení člověka, jež v sobě zavírá vlití habituální lásky k Bohu a sdělení nadpřirozených sil. A teprve touto milostí nabývá člověk pravé svobody vůle, t. j. síly svobodné vůle potřebné ke konání skutků nadpřirozeně dobrých („Voluntas quippe humana non libertate consequitur gratiam, sed gratia potius libertatem", De corr. et grat. 8, 17). Teprve láska k Bohu způsobuje, že konání člověka jest opravdu dobré, t. j. pro nebe záslužné („Quid autem boni faceremus nisi diligeremus? aut quomodo bonum non facimus, si diliganus?" De grat. Chr. 26, 27). Pomocí milosti aktuální dosahuje člověk milosti habituální. Bez přispění milosti člověk není vůbec s to, aby něco (nadpřirozeně) dobrého chtěl nebo něco dobrého vykonal („nisi ipsa voluntas hominis Dei gratia fuerit liberata et ad omne bonum actionis, sermonis, cogitationis adiuta", C. duas epist. Pelag. II, 5, 9; „Ipse ut velimus operatur incipiens, qui volentibus cooperatur perficiens", De grat. et lib. arb. 17, 33). Zásluhy sva-

tých jsou dary milosti Boží („Non gratia ex merito, sed meritum ex gratia", Sermo 169, 2, 3; „Ipsum hominis meritum donum est gratuitum", Ep. 186, 3, 10). Ve vyvolených Bůh vlastní své dary korunuje („Dona sua coronat, non merita tua ... coronat autem in nobis Deus dona misericordiae suae", In loan. ev. tract. 3, 10). V dřívějších svých názorech *A.* vykazoval činnosti a nutnosti milosti skutkové meze mnohem užší. V „Retractationes" opravuje a vysvětluje dřívější své výroky, řka, že člověk to jest, jenž chce, chce-li dobré, ale dle výroku Písma „Praeparatur voluntas a Domino" (Přísl. 8, 35 [LXX]) je to Bůh, jenž člověku dává chtění dobra (Retract. I, 9, 2; I, 10, 2; I, 22, 4; II, 1, 2). V Expos. quarumdam proposit. ex epist. ad Rom. vyslovil světec mínění, že víra jest dílo člověka a že není darem Božím („Fidem, qua in Deum credimus, non esse donum Dei, sed a nobis esse in nobis", De praed. sanct. 3, 7), ale názor ten brzo mlčky opravil (De div. quaest. ad Simplic. lib. I, qu. 2) a později i výslovně odvolal (Retract. I, 23, 2—4; De praed. sanct. 3, 7; 4, 8). Že i setrvání v milosti jest darem Božím („Donum Dei esse etiam perseverare usque in finem", De dono persev. 21, 55), učí *A.* určitě teprve ve spise De corr. et grat. Praedestinační theorie *A*-ova směřuje proti pelagiánské thesi „Gratiam Dei secundum merita nostra dari" (De dono persev. 20, 53). Dle názoru *A*-ova jest předurčení odvěčný úradek Boží toho neb onoho člověka milostí vésti k životu věčnému („Haec est praedestinatio sanctorum, nihil aliud: praescientia scilicet et praeparatio beneficiorum Dei, quibus certissime liberantur quicumque liberantur", De dono persev. 14, 35; „Praedestinasse est hoc praescisse, quod fuerat ipse facturus", ibid. 18, 47). Nikdo nemá nároku na to, aby byl vyňat z „massa perditionis", vysvobození z ní děje se nezaslouženou milostí Boží. Vysvobození ze záhuby neboli předurčení k věčné spáse děje se bez ohledu na zásluhy vyvoleného („Sola enim gratia redemptos discernit a perditis", Enchir. 99, 25; „Liberantur ... gratuita miseratione, non debita, quos elegit ante constitutionem mundi per electionem gratiae, non ex operibus vel praeteritis vel praesentibus vel futuris. Alioquin gratia iam non est gratia. Quod maxime apparet in parvulis ...", C. Jul. VI, 19, 59). Všichni, kdož nejsou vyvoleni, jsou anebo spíše zůstávají vydáni záhubě. K výroku sv. Pavla „Bůh chce, aby všichni lidé spaseni byli" (1 Tim. 2[4]) podotýká *A.*, že snad sv. apoštol říci chce, že žádný člověk nebude spasen bez vůle Boží (Enchir. l. c.; cfr. C. Jul. IV, 8, 44), anebo že snad slovy „všickni lidé" rozumí všechny třídy lidské „omne genus humanum per quascumque differentias distributum: reges, privatos ...", Enchir. l. c.; srvn. De corr. et grat. 14, 44), anebo snad jen nám přikazuje, bychom hotovi byli všem lidem ke spáse napomáhati (De corr. et grat. 15, 47. 46). Asi od r. 417 zdá se, že *A.* již nepřipouštěl, že Bůh všem lidem poskytuje dostatečných milostí ke spáse (srovn. Ep. 185, 11, 49; De corr. et grat. 11, 32). To souvisí s tím, že *A.* neuvažoval hlouběji o podstatě účinné milosti vyhrazené vyvoleným (adiutorium quo) a o vztahu jejím k milosti pouze postačující (adiutorium sine quo non). Spokojuje se toliko s tím, že klade důraz na jistotu milosti účinné, a aby tuto jistotu zdůvodnil, poukazuje s oblibou k Boží všemohoucnosti. Idea všemohoucí vůle Boží, absolutního zdroje všeho dobra, ovládá všecku jeho nauku o milosti. Zevrubně vykládá *A.* nauku o církvi; doplňuje a opravuje názory Cyprianovy o božském ustanovení církve, o její autoritě, o podstatných jejích známkách, o jejím poslání v oekonomii milosti a v přisluhování sv. svátostmi. Pojem svátosti nemá u *A.* ještě té precisnosti, jaké mu dalo století XIII. *A.* pojímá svátost jakožto sacrum signum (De civit. l. X, c. V.), jako svazek sociální, poutající navzájem členy církve („Dominus ... sacramentis numero paucissimis, observatione facillimis, significatione praestantissimis societatem novi populi colligavit" (Serm. LIV, n. 1.), jakožto Ježíšem Kristem ustanovené znamení milosti, jež se uděluje. Pojednává o všech svátostech až na poslední pomazání; nicméně ve Speculum (PL XXXIV, 1037) mezi jinými předpisy vyňatými z listu sv. Jakuba uvádí i „infirmatur quis ..." (Jak. 5[14]). Co se týče skutečné přítomnosti těla a krve Kristovy v nejsv. Svátosti, protestanté sice tvrdí, že *A.* ji neučí; v pravdě však jest nepochybno, že *A.* ji předpokládá, mluvě o adoraci eucharistie (in Ps. XCVIII), o zázraku Ježíšově majícího při poslední večeři sebe sama v rukou („ferebatur in manibus suis", in Ps. XXXIII, enarr. 1), o nehodném přijímání (Serm. LXXI. n. 17, De bapt. l. V, c. VIII.), o oběti eucharistické (Confess. IX, c. XIII n. 36, Confess. Faust. man. l. XX c. XVIII). V eschatologických názorech vystříhal se *A.* jak origenismu, tak millenarismu. Učí, že hned po smrti rozhodnut jest věčný osud duší: duše hříšných jsou v místě trápení, duše spravedlivých požívají odpočinku a blaha („secundum ea, quae gesserunt, sive cruciantur animae, sive requiescunt", De praedest. sanct. c. XII, n. 24; „... animas abditis receptaculis continet, sicut unaquaeque digna est, vel requie vel aerumna", Enchirid. c. CIX; „Habent omnes animae, cum de saeculo exierint, diversas receptiones suas: habent gaudium bonae, malae tormenta. Sed cum facta fuerit resurrectio, et bonorum gaudium amplius erit, et malorum tormenta gravIora, quando cum corpore torquebuntur", In loan. tr. XLIX n. 10.); zavržení trápení jsou ohněm (Quaest. Evang. l. II, c. XXXVIII, Serm. CCLXXX n. 5 a j.), spravedliví požívají patření Boha („Non sic est patria illa Jerusalem, ubi omnes boni ... ibi omnes iusti et sancti, qui fruuntur Verbo Dei sine lectione, ... quod enim nobis per paginas scriptum est, per faciem Dei illi cernunt! Magna patria!" In Ps. CXIX n. 6.). Na některých místech zdá se, že *A.* rozlišuje od nebe andělského „lůno Abrahamovo" a „ráj"; než zdá se, že názvů těch užívá jen jako různých terminů sídla duší blažených. Po vzkříšení těl, jak již z výše uvedeného místa In loan. tr. XLIX n. 10 vysvítá, mínil *A.*, že zvýší se jak blaženost, tak i tresty. O očistci vyslovuje se *A.* jasně („Sed temporarias poenas alii in hac vita tantum, alii post mortem, alii et nunc et tunc, verumtamen ante iudicium illud severissimum novissimumque patiuntur", De civ. Dei l. XXI, c. XIII, „ignis purgationis" De Gen. cont. man. l. II, c. XX n. 30, „emendatarius ignis", In Ps. XXXVII c. III), rovněž tak o věčnosti trestů pekelných (De civit. XXI, c. XVII, XXIII, Enchirid. c. CXIII). Cfr. *Schwane*, Dogmengesch. II (Patristische Zeit), *Endert*, „Der Gottesbeweis in der patristischen Zeit, mit besonderer Berücksichtigung Augustins" (1869), *Gangauf*, „Des hl. Augustinus spekulative Lehre von Gott dem Dreieinigen" (1866), *Grassmann*, „Die Schöpfungslehre des h. Augustin u. Darwins" (1889), *Kirschl*, „Ursprung und Wesen des Bösen nach der Lehre des hl. Augustinus"(1854), *Ernst*, „Die Werke und Tugenden der Ungläubigen nach St. Augustin" (1871), „Über die Empfänglichkeit der menschl. Natur für die Güter der übernatürl. Ordnung nach der Lehre des hl. Augustin und des hl. Thomas v. Aquin" (1892), *Commer*, „Die Katholizität nach dem hl. Augustinus" (1873), *Specht*, „Die Lehre von der Kirche nach dem hl. Augustinus" (1892), *Baltzer*, „Des hl. Augustinus Lehre über Praedestination und Reprobation" (1871), *Rottmanner*, „Der Augustinis-

SV. AUGUSTIN.
Maloval Giov. Bat. Tiepolo. Originál v obrazárně Strahovské.

mus" (1892), *Blank*, „Die Lehre des hl. Augustinus vom Sakramente d. Eucharistie" (1907), *Portalié* v „Diction. de théol. catholique" I. 2268—2472, *Bardenhewer*, „Patrol.²", 439—442, *Samsour*, „Zákl. patrol." 200—208, *arch. Sergij*, „Učenie bl. Avgustina v svjazi s obstojatelstvami ego žizni" (Čtenija v obščestvě ljub. duchovn. prosvěšč. 1887, 431.), *M. Krasin*, „Tvorenie bl. Avgustina De civitate Dei kak apologija christianstva v borbě s jazyčestvom", *Rodnikov*, „Učenie bl. Avgustina ob otnošenij meždu cerkovju i gosudarstvom srovnitelno s učenlem otcev, učitelej i pisatelej cerkvi pervych četyrech věkov i srednevěkovych t. e. kritičeskich bogoslovov zapadnoj cerkvi" (Kazaň 1897), *Trubeckoj*, „Religiozno-nravstvennyj ideal zapadnago christianstva v V. věkě. Čast I. Mirosozercanie bl. Avgustina" (Moskva 1892), *Skvorcov*, „Bl. Avgustin kak psicholog" (Trudy kievsk. duch. akad.", 1870), *D. Gusev*, „Antropologičeskie vozrěnija bl. Avgustina v svjazi s učeniem pelagianstva" („Pravosl. Sobesědnik 1874), *L. Pisareev*, „Učenie bl. Avgustina o čelověkě v ego otnošenii k Bogu" (Kazaň 1894), *A. P. Lopuchin*, „Puti Promysla Božija v istorii čelověčestva. Opyt filosofsko-istoričeskago obosnovanij vozrěnij bl. Avgustina i Bossjueta" (2. vyd. Petr. 1898). — *A.* jest svým spisem: „De catechizandis rudibus" zakladatelem křesťanské paedagogiky. Ve spise tom odpovídá ke čtyřem otázkám: 1. který jest cil vyučování? (posluchač dospěj slyšením k víře, věrou k naději, nadějí k lásce - láska k Bohu jest tedy posledním cílem vyučování náboženského); 2. který jest předmět jeho? (bibl. dějiny S. i N. Zák. a dějiny církve Kristovy; výklad desatera přikázání Bož., jež vrcholí ve dvojím přikázání lásky); 3. která jest methoda katechisování? (vypravování — narratio — k němuž připojuje učitel výklad; otázkami pak vypravovanou a vyloženou část zopakuje a ke konci připojí napomenutí a výstrahu — exhortatio); 4. jaký má býti katecheta? (měj upřímnou lásku ke svým žákům; vyučuj radostně a se zálibou; zachovej si klid duševní. Jelikož *A.* učil pravdám náboženským na základě biblickém, jest zakladatelem směru historicko-pragmatického (induktivního). — *A.* zobrazuje se s knihou a s hořícím srdcem k označení vroucí lásky k Bohu, kterouž spisy jeho jsou provanuty; někdy bývá srdce protknuto šípem (cor charitate sagittatum, jakožto narážka na Confess. IX, 2). Někdy bývá zobrazen také s orlem, symbolem jeho theol. učenosti, jako následovník sv. evang. Jana. Častěji zobrazován bývá známý onen výjev: *A.* hloubaje o tajemství nejsv. Trojice poučen na břehu mořském hochem (andílkem) vodu do důlku přelévajícím o marnosti svého počínání (Rubensův obraz v kostele sv. Tomáše v Praze). Na obraze Tiepolově v obrazárně Strahovské (viz příl. XII.) spatřujeme světce v rouše biskupském před rozevřenou knihou, s hořícím srdcem v pravici, před ním, jako poukaz k výjevu právě zmíněnému, vznáší se andílek s mušlí v ruce. Celou serii fresek, 17 výjevů ze života světcova, vytvořil Benozzo Gozzoli v chrámu sv. *A*-a v S. Gimignano u Volterry. Cfr. *Detzel*, Christliche Ikonographie II, 173. — **2. z Alveldu** v. Alveldianus. — **3. ab Angelis** v. Angelis 3. (str. 447). — **4. z Ankony** v. *A.* Triumphus sub 34. — **5. Antonius** v. Agustin Ant. (str. 183). — **6. (Augustini) Ant.** v. Antonín Augustini (str. 498). — **7. z Ascoli** (de Asculo), O. S. Aug., mgr. theol., rektor studií v Padově, od Bonifáce VIII. jmenován 1297 apoštolským zpovědníkem, *sp.* „Lectiones super s. Scripturam", „Moralia super Genesim", „Expositio evangeliorum totius anni" a j. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 487. — **8. Barbosa** v. Barbosa. — **9. de Bassiano** (Ioannes Augustinus da Bassano, Bassanius) O. S. Aug., mgr. theol., byl převorem v několika konventech svého řádu, *z.* 1557; *sp.* Katechismus pro město Neapol (1577) a několik exegetických prací. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1522. — **10. Berojus**, rodem z Bologně a tamtéž na universitě po 50 let professor práva kanon. (*z.* 1554), *sp.* „Commentaria super Decretales" (Řehoře IX.); tiskem vyd. v Lyoně 1550, v Benátkách 1580. — **11.** domnělý spisovatel **britský nebo irský** stol. VII., jemuž Mauriné připisuji spis „De mirabilibus s. Scripturae", dříve pokládaný za spis sv. *A*-a. — **12. z Canterbury**, sv., **apoštol Anglosasů**. Kentský král Ethelbert pojal za manželku franckou princeznu Bertu, dceru pařížského krále Chariberta, kterou však dostal pod tou výminkou, že bude moci své náboženství svobodně vykonávati. Proto doprovázel ji senlisský biskup Linhart a dlel stále při jejím dvoře. Tak zvěděl král se svými poddanými o Kristu, a papež Řehoř Vel. dostal zprávu o jejich náklonnosti k víře křesťanské. I ustanovil se na tom, vyslati tam missii. Za hlavu celé výpravy ustanovil probošta v benediktinském klášteře sv. Ondřeje v Římě *A*-a a připojil k němu ještě 39 mnichů. Odcestovali na počátku roku 596, přistáli na ostrově Thanetu, který nejblíže ležel kentskému království, dostali od krále Ethelberta dovolení vstoupiti do jeho hlavního města Doroverna (Kanterbury) a svobodně Krista hlásati. Král sám přijal křest o letnicích 2. června 597. *A.* odebral se potom do Arelatu a dal se od tamějšího arcibiskupa a papež. legáta Virgilia za biskupa posvětiti a pokřtil o vánocích téhož r. 597 více než 10.000 Anglů. Papež plný radosti z toho poslal r. 601 novou kolonii mnichů, propůjčil *A*-ovi pallium a chtěl zříditi v Anglii 2 metropole: Londýn a York, každou s 12 biskupstvími. *A.* měl býti po čas svého života prvním metropolitou, po jeho smrti vždycky svěcením starší arcibiskup. Však *A.*, řídě se okolnostmi, učinil hlavní město Kentu Dorovernum (Kanterbury) svým sídlem a tedy metropolí a nikoli Londýn, proměnil palác od krále Ethelberta jemu darovaný v klášter a začal vedle něho stavěti basiliku, která pod jménem „Kostel Kristův" (Christ Church) stala se metropolí Anglie. Mimo město při hradbách založil kostel a klášter ke cti sv. apoštolů Petra a Pavla, který však později slul klášterem sv. Augustina. Toto opatství bylo jednou z nejbohatších a nejznamenitějších svatyň křesťanstva, po mnohá století hrobkou králův a primasův, jakož i středem náboženského a duchovního života jižní Britannie. Po úmyslu papežově posvětil *A.* r. 604 své spoluvěrověstce mnichy Mellita a Justa za biskupy. Mellita poslal za věrozvěsta do Essexu, kde syn sestry Ethelbertovy Sabaret panoval. Sabaret uvěřil v Krista a Mellitus usadil se v Londýně, kde mu Ethelbert a Sabaret vystavěli stoličný chrám ke cti sv. Pavla. Justus stal se biskupem v Rochesteru. *A.*, který od papeže dostal též dozor na britské biskupy, snažil se na dvou schůzích je pohnouti, aby svých zvláštností zanechali, a v pravý čas jako církev římská velikonoce slavili, křtem po římském způsobu přisluhovali a s ním společné slovo Boží Anglosasům hlásali; ale Britové ve všem mu odporovali. *A. z.* 26. května 604 n. 605; památka jeho koná se v celé církvi 28. května. Papež Lev XIII. učinil jeho „Officium" závazným pro veškerou církev. Z jeho spisů zachoval se pouze jeho list k papeži Řehoři Vel. spolu s odpovědí papežovou, o jejíž athentičnosti se však pochybuje. Cfr. *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 557. *Grisar*, Zeitschr. f. k. Theol. 1888, 510. Život sv. *A*-a napsal Gocelinus (*z.* 1098), vyd. *Migne*, LXXX, 43—94. Srvn. *Brou*, „St. Augustin de Canterbury et ses Compagnons", Par. 1897, 4. vyd.

1900, *Levêque*, „St. Augustin de Canterbury" v Rev. des Quest. hist. 1899, 353—423, *Mason*, „The Mission of St. Augustine according to the original documents" (Cambridge 1897), *Bassenge*, „Die Sendung Augustins zur Bekehrung d. Angelsachsen" (Lipsko 1890). — **13. a Coneliano, Conegliano** (z rodiny de Gabrielis) O. Cap., *z.* 1756, *sp.* „Triennium moralis seu theologia moralis nova methodo concinnata" (1747, 3 sv. v 4°), „Compendiosa seraphicae regulae expositio" (Ben. 1749). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 1625. — **14. de Cumis**, rodem z Milána, mgr. theol., *z.* kol. 1451; *sp.* „Breviloqium in libros sententiarum", „Disputatio de conceptione b. Mariae V.", „Disp. de quatuor virtutibus cardinalibus, de septem peccatis mortalibus" a j. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 889. — **15. Augustin**, opat benedikt. kláštera v Einsiedlu v. Reding Augustin. — **16. de Esbarroya** O. Praed., z rodu šlechtického, vstoupil se třemi bratry svými do řádu dominik., vynikal učeností, byl rektorem a kazatelem v Seville, *z.* 1554; *sp.* „El Purificador de la Conciencia" (Sevilla 1550), „Reglas para conocer qual sea peccado mortal o no" (t.), „Expositiones in summulas Petri Hispani" (t. 1533), „Institutiones dialecticae iuxta tres vias Thomistarum, Scotistarum et Nominalium" (t. 1533—35). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1562. — **17. Favoroni** (de Favoronibus, Romanus) Aug. Er., *z.* 1443, od 1419 generál řádu, vedl život svatý; byl členem komise, jež zkoumati měla zjevení sv. Brigitty, 1431 arcib. nazaretský a administrátor cesenský. Z jeho spisů 3 traktáty „De sacramento unitatis", „De Christo capite" a „De caritate Christi" byly odsouzeny 1435 sněmem basilejským. — **18. Florencký** (Augustinus Florentinus) O. Carm., *sp.* „Historiarum Camaldulensium libri III" (Florencie 1575). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 109. — **19. Gazotti** (Casotti) bl., O. P. (od 1277), 20. biskup záhřebský (1303—22), *n.* v Trogiru v Dalmacii kol. 1260, *z.* 3. srpna 1323; v Paříži byl prý žákem sv. Tomáše Akv., zlepšil kázeň cirkevní, konal 3 synody, roku 1322 stal se bisk. v Luceře (Apulie). — **20. z Getelenu** v. Getelen. — **21.** (Andrej Fedor. **Guljanickij**), pravosl. bisk. ekaterinoslavský, *n.* 1837, studoval v poltavském duch. semináři a v kyjevské duchovní akademii; dokončil 1863 studia, dosáhnuv stupně magistra. R. 1864 přijal mnišství, 1869 povýšen na archimandritu, stal se 1870 rektorem litevského duchovn. semináře, 1881 biskupem, byl vikářem různých eparchií, načež 1888 stal se biskupem kostromským a 1891 ekaterinoslavským; *z.* 1892, *sp.* „Polemičeskija sočinenija protiv latinjan, pisanyja v russkoj cerkvi v XI. i XII. věké, v svjazi s obščim istoričeskim izyzkaniem otnositelno raznostej meždu vostočnoju i zapadnoju cerkoviju" v časop. „Trudy Kiev. d. Akad. 1867, „Dva okružnyja poslanyja sv. Klimenta rimskago o děvstvě i o děvstvennicach" (t. 1869), „Spor grekov s latinjanjami ob o přesnokach i kvasnom chlěbě v tainstvě eucharistii" (t. 1870), „Rukovodstvo k osnovnomu bogosloviju" (Vilno 1876, Moskva 1887, 1894), „Po povodu prazdnestva sv. Paraskevě" v časop. „Dušepoloznoe Čtenie" 1882, „Sbornik slov, poučenij, besěd, rěčej i kratkich blagočestivych rozmyšlenij" (Vilno 1893). Srvn. *Bogosl. enc.* I, 117 až 119, *Palmieri*, Nomencl. I, 155—156. — **22. Jakub Alexis** congr. s. Sulp. 1807—1871, *sp.* „Compendium philosophiae ad usum seminariorum" (10. vyd. v Pař. 1876—77, 3 sv. ve 12°). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 1177. — **23. Lucian**, biskup santorienský, *n.* ve Vicencii ze šlechtického rodu de Bessarils, konsekrován byl na biskupa 16. listop. 1477 v Římě od Šimona, arcib. patrasského, za assistence Benedikta, arcib. mytilenského, a Štěpána, arcib. antivarského (Eubel, 252). Přebýval ve městě Mirandole, kde někteří žáci z Čech strany pod obojí, od něho vysvěcení na kněze. Strana v Čechách přijímající pod obojí zůstávala doposud odsouzena apoštolskou Stolicí, která vždy ještě neuznávala platnost kompaktát a tudíž žádný z okolních biskupů neopovážil se a nesměl světiti na kněžství kandidáty strany utrakvistické. Účinek toho byl, že vzmáhal se ve straně té veliký nedostatek kněžstva, což neblaze působilo v celé zemi, an lid obecný houževnatě lpěl na přisluhování velebné Svátosti pod obojí způsobou. Na jaře roku 1482 přišel *A.* z Italie do Čech, kde radostně byl přijat a uděloval svěcení na kněžství stoupencům strany utrakvistické. Stavové této strany na několika sjezdech o to se radili, jak by mu zaopatřili dostatečnou výživu, a chtěli mu dáti v majetek Lipnici. Mezi tím *A.* jezdil po Čechách konaje platné služby straně pod obojí. Avšak do Prahy přijíti nesměl, ač většina obyvatelstva přála kalichu, poněvadž konšelé měst pražských byli horlivými přívrženci strany pod jednou. Ti králi Vladislavovi na to ukazovali, že příchod biskupa *A.* jest skutkem nezákonným, a hleděli na krále vymoci, aby to zakázal. Král však z rozličných příčin neopovážil se mu v tom překážeti a toliko listem dal mu znáti svou nelibost, čehož *A.* se nehrubě všímal a pokračoval ve svém jednání meškaje dále mimo Prahu. Na sjezdě v Nymburce ustanovili se utrakvisté přijmouti *A.* za duchovní hlavu v Čechách; k tomu však konšelové v Praze a v Kutné Hoře, jsouce přívrženci strany pod jednou a řídíce se ve všem vůlí Vladislavovou, nechtěli bez svolení králova přistoupiti. Nad to na statcích pánů pod jednou obsazovaly se fary a duchovní obročí kněžími věrnými straně pod jednou, v čemž utrakvisté spatřovali zkracování práv svých proti výslovnému zápisu císaře Sigmunda. Po bezúčelných a planých stížnostech a žalobách jedné strany proti druhé u krále vstoupili stavové pod obojí nejprve v Čáslavi a pak v Hoře Kutné ve vyjednávání a návodem Jana Tovačovského z Cimburka vešli ve spolek v jednotu (r. 1483) pomáhati si proti dalším úkorům. Z toho a ještě jiných příčin (zvláště v Praze byl lid obecný podněcován proti straně pod jednou a konšelům hájícím práv strany pod jedné) došlo k zjevné bouři a zdvihly se obce Starého, Nového i Menšího města pražského proti konšelům; všechny tři radnice (24. září 1483) jsou popleněny, nenávidění konšelé zjímáni a dílem na místě zbiti, dílem na popravišti utraceni. Králi v jeho spravedlivém hněvu bylo raděno, aby zbůjníky přísně potrestal. V tom strana pod obojí viděla svou vlastní škodu a proto vřele ujímala se Pražanů, kteří přistoupili k jejímu zápisu a přijali biskupu *A.* Po delším vyjednávání král s Pražany se smířil (r. 1484), upustil ode všeho stíhání pychu jejich a sám sprostředkoval, že obě strany na sněmě v Kutné Hoře se srovnaly učinivše mezi sebou smlouvu, že jedna druhé nebude tupiti aniž utiskovati proti kompaktátům a zápisu císaře Sigmunda a že každému v potřebách duchovních bude ponechána úplná volnost hlásiti se ke své straně. Od té doby biskup *A.* konal úřad svůj až do své smrti, která ho 1. března 1493 stihla. Pochován byl u oltáře sv. Lukáše v kostele Matky Boží před Týnem, kde mu bakalář a rektor školy týnské Matouš Rejsek, samouk v umění kamenickém, postavil nad oltářem i hrobem krásný gotický baldachýn kamenný, pod nímž tělo *A.*-ovo odpočívalo až do r. 1623, kdy v době katol. reformace bylo odstraněno. Bedřich, biskup pasovský, s vědomím papeže o to se namáhal, aby *A.* navrátil se do lůna církve katolické a již zdálo se, že, lituje svého přenáhleného skutku,

tak učiní. Utrakvisté však, znajíce jeho nestálou a vrtkavou povahu, stále ho střežili, aby tak neučinil, což se jim v pravdě podařilo. Srvn. *Palacký* V. 1, 214 a násl.; *Tomek*, Děj. města Prahy X, 25—118; *Frind*, Die Kirchengesch. Böhmens VI, 82, 87—88; *Borový*, Dějiny diecese pražské str. 263 až 264, *Ekert*, Posvátná místa I, str. 303, 317 až 318. — **24.** z Madridu (a Matrito) O. Min.; *sp.* „Provincia s. Gregoria philippina et sinensis" (1715). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV^{3} (1910), 901. — **25.** Maria, Carm., hud. skladatel a kazatel, *n.* 1821 v Hamburku, původně slul Hermann Cohen, pocházel z rodiny židovské, dlel od 1834 s matkou svou v Paříži, kdež obdivován byl již jako hoch pro své hudební nadání, byl jedním z nejslavnějších pianistů své doby. Zprvu propadl nevěře, ale r. 1847 se obrátil a dal se pokřtíti, vstoupil 1850 do kláštera karmel. v Broussey, 1851 vysvěcen na kněze, působil s velikým úspěchem jako missionář a kazatel v jižní Francii. Založiv v Londýně malý klášter svého řádu, vrátil se do Francie a zúčastnil se čile veřejného života. *Z.* jako franc. zajatec ve Špandavě neštovicemi 1871. Zanechal mnoho duch. skladeb, mezi nimi sbírky písní „Gloire a Marie", „Fleurs de Carmel", „Couronnement de la Madonne". Srvn. *Rosenthal*, Konv.-Bilder I, 662 n. — **26.** a Virgine Maria (původním jménem Vilém z Goazmoalu) O. Carm., *n.* v Bretonsku, vstoupil 1640 do řádu karmel., působil jako prof. filos. a theol., později jako gener. vikář své kongregace, *z.* 1689, *sp.* „Theologiae thomisticae cursus" (Paříž 1660, 6 sv. ve 12^{0}), „Philosophiae aristotelico-thomisticae cursus" (Lyon 1664, 6 sv. ve 12^{0}), „Privilegia omnium religiosorum ordinum mendicantium et non mendicantium" (Lyon 1661, v 8^{0}, jiné vyd. Antverpy 1668), „Aristoteles reseratus seu nostro more styloque disserens pro tomo IV. et V. Philosophiae aristotelico-thomisticae." Lyon 1664, v 8^{0}.) Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV^{3} (1910), 322. — **27.** Maria Neapolský (Neapolitanus) O. Min., vydal pokračování díla „Chronologia historico-legalis seraphici Ordinis Fratrum Min." (1751—65) a celého toho díla obstaral 4 vydání (v Římě 1795). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III^{2} (1895), 377. — **28.** sv. mč. v Nikomedii, M. Rom. 7. kv. — **29.** Novellus bl., Aug. Er., původně slul Matteo de' Termini, *z.* 1309, vynikající právník; byl kancléřem sicilského krále Manfreda, potom vstoupil do kláštera august.; s bl. Klementem z Osima vypracoval nové konstituce řádu augustin. za pap. Mikuláše IV.; v době pap. Bonifáce VIII. byl legátem v Sieně, od 1298 generálem řádovým; Klement XIII. prohlásil jej za blahosl. Památka 19. kv. Cfr. *A. Ss.* Maius IV, 616 až 621. — **30.** Olomucensis v. Käsenbrot. — **31.** (Sacharov, původním jménem Michael Stepanovič), pravosl. biskup, *n.* 1768, stud. v hlavním semináři petrohradském, působil jako professor, 1797 vstoupil do stavu mnišského, stal se 1798 rektorem jaroslavského semináře a archimandritou tolgského kláštera, později stal se rektorem semináře rjazaňského; 1800 povolán do Petrohradu, stav se tu učitelem kadetního sboru; povýšen 1806 na biskupa orenburského a ufimského. Roku 1818 uloženo mu sv. synodem, aby sestavil systematický sborník ruských církevních zákonův a ustanovení. Aby k velikému tomuto úkolu měl více času, vzdal se *A.* svého důstojenství a odebral se na odpočinek do varnického kláštera pod Rostovem. R. 1837 práci dokončil, dav jí název „Polnoe sobranie duchovnych zakonov"; bylo to dílo obsáhlé, o 15 svazcích. Ale vytištěno nebylo. Také jiné práce *A*-ovy zůstaly v rukopise („Polnyj sistematičeskij svod duchovnych zakonov pravoslavnoj grekorossijskoj Christovoj cerkvi" 6 sv., „Christomatija iz latinskich pisatelej", „Christomatija dlja cerkovnago krasnoréčija", „Zapiski k načertaniju rukovodstva dlja upražnenija v slovesnych naukach", „Biblejskij slovar", „73 besědy na Déjanija Apostolskija" a j.). *A. z.* 1841. Srvn. *Bogosl. enc.* I, 115—117, *Palmieri*, Nomencl. I, 156. — **32.** Tomáš a s. Josepho v. Sackl. — **33.** de ss. Trinitate Ord. Eremit. s. Aug., Portugalec, prof. theol. v Coimbře, Tolose a Bordeauxu, muž slynoucí učeností, *z.* 1589, *sp.* „Commentarius in s. Thomam et magistrum sententiarum" (3 sv.). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III^{3} (1907), 143. — **34.** Triumphus (*A.* z Ankony), Aug. Er., *n.* r. 1243 v Ankoně, vstoupil jako jinoch 18letý do řádu augustin., poslán do Paříže, kdež byl žákem sv. Tomáše Akv. a stal se doktorem theol.; vrátiv se do vlasti byl dvorním kazatelem a rádcem při dvoře neapolského krále Karla II., a syna jeho Roberta; *z.* 1328. Ankonští postavili mu sochu, veškeré jeho spisy dali opsati (36 svazků rukopisných) a věnovali je bibliothece vatikánské. — Z jeho spisů mnohé dosud jsou netištěny; zmínky zasluhují důležitá pojednání z oboru církevního práva: „De potestate praelatorum", „De potestate collegii mortuo papa", „De ortu Romani Imperii", „De sacerdotio et regno ac de donatione Constantini" a j. Pojednávaje ve své proslulé knize, sepsané k rozkazu pap. Jana XXII. proti přívržencům protipapeže Petra z Corbaria, „Summa de potestate ecclesiastica" o vzájemném poměru mocí papežské a císařské, hájil jednostranného stanoviska „potestatis directae" (v Římě 1473, 1479, 1582, v Augšp. 1473, v Kolíně 1475, v Benátkách 1487, b. r. (cca. 1490). Z ostatních jeho spisů uvádíme: „Tractatus super Missus est" (Lyon 1506, Řím 1590, 1592, Madrid 1648), „Tractatus in salutationem angelicam et cant. Magnificat" (Lyon 1506), „Tractatus in orationem dominicam" (Řím 1587, 1590), „Tractatus de cognitione animae" (Bologna 1503), „De praedicatione generis et speciei" (ib. 1503), „Destructio arboris porphyrianae" (t. 1503), „Expositio decretalis de duabus naturis in persona Christi" (t. 1508), „Novella super V. et VI. decretalium" (Pavia 1484). V rukopise zůstala jeho díla exegetická: Výklady evangelia sv. Matouše, listů kanonických, katena k Apokalyp. a j. Započal také skládati anthologii ze spisů sv. Augustina „Milleloquium s. Augustini", kterouž dokončil Bartoloměj Urbinas. Cfr. *Hurter*, Nomencl. II^{3}, 606—607. — **35.** (Vinogradskij, původním jménem Alexěj Vasiljevič), pravosl. arcibiskup moskevský, *n.* 1766, stud. v semináři a v akademii moskevské, 1792 stal se praefektem a prof. filos. v semináři, 1794 vstoupil do stavu mnišského, byl vysvěcen na ieromonacha a ustanoven rektorem semináře, potom stav se r. 1798 archimandritou působil jako představený kláštera, 1804 stal se biskupem dmitrovským, 1810 arcibiskupem moskevským; *z.* 1819. Vynikal dokonalou znalostí latiny a skládal i latinské básně; byl také znamenitým řečníkem; se zápalem vybízel k vypuzení Francouzů z Ruska r. 1812; jeho řeči vydány byly tiskem. Srvn. *Bogosl. enc.* I, 113—115, *Palmieri*, Nomencl. I, 153—155.

sv. Augustina řehole, řádový statut, částečně čerpaný z pravidel, jež sv. Augustin (423) dal zbožným ženám v Hippo (ep. 211, *Migne* PL XXXIII, 958—965), jakož i z jeho dvou řečí „De moribus clericorum" (serm. 355—356, *Migne* PL. XXXIX, 1570–81). Řeholi tu zachovávali nejdříve řeholní kanovníci v XI. stol. (otišt. v Holsteniově Cod. regul. monast. et canon. II, 120), potom augustiniáni vůbec; na ní spočívají řeholní pravidla řádů rytířských, dominikánů, servitů, milosrdn. bratří, mercedarů, plaristů, trinitárů, hieromytů, jakož i brigittek, voršilek, andělských panen, salesianek, sester dobrého Pastýře a j. Staročeský překlad z XV. stol. jest

v rukopise univ. knihovny pražské XI. C. 1. (Srvn. *Truhlář*, Katal. lat. č. 2026), jeptiškám upravený z r. 1500 v rukopise téže knihovny z r. 1500 sign. XVII. F. 14 (*Truhlář*, Katal. čes. č. 244) a z r. 1639 tamtéž sign. XVIII. G. 24 (*Truhlář*, Katal. rkp. českých č. 314).

sv. Augustina spolek (S. Augustinus-Verein), spolek něm. katolíků ku podpoře katol. denního tisku v Německu, zal. 1878; sídlem jeho jest Düsseldorf. Spolek chce býti nápomocen při zakládání katolických listů radou a morální podporou; chce poskytovati společný bezpečný zdroj informační a zpravodajský, a podporovati žurnalisty i materielně. Členy jsou žurnalisté a spisovatelé s příspěvkem 5 mk ročně; účastníkem s příspěvkem 3 mk ročně může býti každý katolík. Koncem roku 1907 měl spolek 926 členů v 9 místních skupinách. Spolek má tato zařízení: 1. zprostředkování míst žurnalistům, 2. literární bureau ke zprostředkování zábavného materiálu pro časopisy, 3. pensijní fond katolického tisku německého (zal. 1900) s 1200 členy a s 162.644 mk jmění. Orgánem spolkovým jest měsíčník „Augustinusblatt". Srvn. *Krose*, Kirchl. Handbuch II, 387.

Augustina, „sestra Augustina" v. Lasaulxová Amalie.

Saint Augustine (S. Augustini dioec.), biskupství ve Floridě, v cirk. prov. Baltimore, zříz. 1870; 16.500 katol., 14 kn. světských, 42 řeholních, 11 far, 38 kostelů a kaplí.

Augustini 1. Matěj, slovenský kazatel evang. a spisovatel, *n.* v Liptovském sv. Mikuláši, stud. v Šoproni a ve Vitemberce, působil jako rektor školy v Necpalech (1730), později v Krajném (1732); r. 1733 stal se seniorem v Trenčíně, kdež *z.* 1753; *sp.* „Přemyšlování svaté o trpělivosti křesťanské" (v Púchově 1734), „Kázání pohřební Dan. Knoglerovi, měštěnínu trenčanskému" (1736). — 2. Matěj, syn předešl., kazatel evang., *sp.* „Nábožné kázání vojenské" (v Prešpurku 1779). Srvn. *Jireček*, Rukověť I, 36.

Augustiniani, církevní řád katolický. Když Augustin nastoupil život pokání a připravoval se k přijetí křtu sv., složil učitelský úřad v Miláně; použiv pak přátelského vyzvání Verecundova, odebral se s matkou, se synem Adeodatem a s kroužkem mladých přátel na venkovský stateček Cassiacum, nedaleko Milána, kde všichni v ústraní vedli život asketický a klidné práce. Takovému životu zůstal věren i po svém návratu do vlasti a v rodném městě Tagaste žil s několika stejně smýšlejícími přáteli, kteří jmění své rozdali chudým a pouze ze skrovného společného majetku hradili své životní potřeby. Possidius dokládá (de beata vita Sti. Aug. 3.), že tato malá společnost posvěcovala svůj život Bohu modlitbou, studiem a konáním dobrých skutků. Když pak se stal Augustin knězem v městě Hippo a později biskupem tamtéž, zavedl ve svém domě způsob života klášterního, jak jasně svědčí jeho spisy: in psalmum 83., sermo 355, 356 i Possidius. Ve IV. stol. bývalo zvykem, že místní duchovenstvo, jmenovitě jež připsáno bylo k určitému chrámu, vedlo život společný, přebývajíc v jednom domě a žijíc s téhož stolu; za to však každý měl právo nabývati osobního majetku. Augustin však přísně zvyk tento vyloučil, a každý, kdo chtěl býti klerikem v jeho domě, musil se zříci majetku osobního a podrobiti se domácímu řádu, dle něhož společný byl šat, stůl, majetek. „Byl-li však někdo nalezen jako pokrytec, protože má něco jako své vlastnictví, vymaži jej z listiny kleriků. Kde já jsem biskupem, nemůže takový býti klerikem." (S. 355, 356.) Způsob takového pospolitého života přešel z města Hippo i do jiných měst Afriky, ano nezůstal neznám i v zemích západních. Přes to nelze ve spisech sv. Augustina nalézti dokladů, že by se klerici zavazovali ke společnému životu nějakými sliby, tím méně tedy sliby řeholními. Sám Augustin činí rozdíl mezi kleriky a mnichy. Sotva tedy napsal pro svoje duchovní nějaké regule ve vlastním smyslu slova. Tak učinil teprve asi o 300 let později Chrodegang (742—766), jenž pro kleriky žijící při jeho kathedrále napsal jistá pravidla čili reguli, která pak o celou řadu let později byla zostřena na říšském sněmu v Cáchách r. 817 působením a snahou jáhna Amalaria. Ale i tato regule Chrodegangova a statuta Amalariova velice se lišila od „vita canonica" kleriků v domě Augustinově hlavně proto, že i klerikové Chrodegangovi mohli míti majetek a s ním dle libosti nakládati. Teprve století XI. učinilo v této věci značnou změnu. Lateránská synoda z r. 1059 velice vážně naléhala, aby duchovenstvo vedlo život apoštolský a nemělo osobního majetku. Tak vlastně navrátilo se duchovenstvo ke způsobu života kleriků v domě Augustinově. A také vskutku v této době horlivě byly studovány spisy Augustinovy, jmenovitě ony, v nichž jednáno bylo o životě kleriků jako: epištola 211, sermo 355 a 356 a jiné. Z těchto spisů pak upravena byla pravidla čili „regula Sti. Augustini". Během XII. století přemnozí kněží a klerici vůbec, jmenovitě při chrámech kathedrálních, prohlásili pak tuto reguli za zákon či normu společného svého života a přihlížejíce k obsahu jejímu, jenž klade na srdce poslušnost duchovního představeného, čistotu a zřeknutí se privátního majetku ve prospěch duchovní rodiny — zavázali se těmito třemi sliby a tak vstoupili v řadu řeholního duchovenstva. Jmenujeme je I. »*Canonici regulares Sti. Augustini*«. Z četných kongregací těchto řeholních kanovníků uvádíme především: regulares canonici lateranenses, kteří v říši rakousko-uherské mají znamenitý klášter ve sv. Florianu v Horních Rakousích, pak v Klosterneuburku u Vídně; v Praze za Karla IV. měli znamenitý klášter na Karlově, zal. r. 1350, kde dnes je městský chorobinec. Mimo to měli kanonie v Roudnici (zal. 1362), v Jaroměři (1356), v Třeboni (1366) a v Sadské (1362). Na Moravě měli svoje kláštery ve Fulneku (1387), v Prostějově (1391), ano jistě asi také v Olomouci a Šternberku. Lateránští řeholní kanovníci sv. Augustina mají podnes menší klášter, pouhý priorát — převorství — v Krakově v Haliči. Jiná dosud zachovaná kongregace je Congregatio Sti. Mauritii v kantonu wallisském ve Švýcarsku. Congregatio Sti. Victoris v Paříži, na počátku XII. stol., která byla pověstná znamenitou theologickou školou, z níž vyšli známí theologové Hugo a S. Victore, Richard a S. Victore a jiní. V Portugalsku podnes žije Congregatio S. Cruce v Coimbře. K těmto kongregacím řeholních kanovníků sv. Augustina lze pak přičísti i některé kongregace tak zv. Křižovníků jmenovitě v Belgii, Hollandsku, Německu, Irsku i v Italii; v Čechách známi byli Křižovníci s červeným srdcem čili tak zv. Cyriáci, jichž klášter byl v Praze u sv. Kříže Většího, pak kanonie v Pardubicích a v Nových Benátkách. (Viz o kongregacích těch zvl. čl.) K řeholním kanovníkům sv. Augustina lze z části počítati i Praemonstráty čili Norbertiny. (Viz přísl. čl.) Téměř všem těmto mužským kongregacím odpovídaly či dosud z části trvají i kongregace ženské. II. V různých krajinách Evropy, jmenovitě v Italii, ve Francii, ve Španělsku, ano i v Čechách žily duchovní rodiny, jež řídily se buď uvedenou regulí sv. Augustina, anebo měly svoje vlastní pravidla buď přísnější buď méně přísná. Tyto duchovní společnosti volily pravidelně svá sídla na místech odlehlých a bývaly od lidí pokládány za společnosti poustevníků. Století XII. a XIII. bylo zvláště bohato

na tyto duchovní rodiny; nelze však zamlčeti, že život společností tak četných a malých velmi snadno se vymykal náležitému církevnímu dohledu, ano často i vůbec všelikě kázni. Proto hrozilo církvi z této veliké roztříštěnosti značné nebezpečenství. Papežové tudíž usilovali, aby všechny tyto drobné kongregace přijaly reguli té doby velmi oblibenou, t. j. reguli sv. Augustina. Z kongregací těchto eremitů či poustevníků byly nejznámější: 1. Vilemité, zvaní dle svého zakladatele vévody Viléma Aquitánského († 1157). Část těchto Vilemitů přešla pak buď k Benediktinům aneb Cisterciákům či k Eremitům. 2. Jambonité, jichž zakladatelem byl bl. Johannes Bonus. Innocenc IV. předepsal jim reguli sv. Augustina. 3. Brittini, zváni tak dle sídla svého nedaleko Ankony. Reguli sv. Augustina předepsal jim Řehoř IX. r. 1234. 4. Eremitae de Toscana, jež sjednotil pod řeholí sv. Augustina Innocenc IV. r. 1243. 5. Fratres saccati či Sachetti, jinak zvaní kající bratří Ježiše Krista, a jiní. Alexander IV. přihlížeje ke 13. kánonu IV. sněmu lateránského, kdež se žádá, aby v církvi následkem veliké rozdílnosti řádů nebylo zmatků, spojil uvedené kongregace Eremitů a jim podobné duchovní společnosti v jediný řád, jemuž officielně dáno jméno: „Ordo Eremitarum Sti. Augustini." Bullou pak „Licet Ecclesiae" ze dne 13. dubna 1256 byl nový řád potvrzen. Řád poustevníků sv. Augustina záhy ke své reguli přijal tak zv. konstituce, jichž autorem byl řádový generální převor Augustinus Novellus a Klemens de Ossimo. Konstituce přijaty a schváleny na generální kapitole řádové r. 1287 ve Florencí a tři léta potom v Řezně. Řád velmi záhy se rozšířil po Italii, Francii, Španělsku, Německu, Belgii a Anglii, ano zakotvil se i v zemích exotických, jmenovitě v těch, které byly v moci říší evropských. Také v Čechách záhy řád byl znám. Ano dle zpráv kodexu tomášského žili Eremité spravující se reguli sv. Augustina v Čechách již v první polovici XI. století; do této doby sahají počátky slavného kláštera v lesnaté krajině pohraničné na jihozápadě Čech, t. j. kláštera poustevníků sv. Augustina v Pivoňce (Stockau), který založil Břetislav I. r. 1040; brzy po založení kláštera mluví se o mnichu pivoňském, blahoslaveném Kollmanovi, zv. též Chulmanovi, jenž žil v pověsti světce v jeskyni nedaleko svého kláštera. Klášter pivoňský neušel bohužel osudu mnohých klášterů doby josefínské: byl 9. září 1787 císařem Josefem II. zrušen. K nejstarším českým klášterům Eremitů sv. Augustina dosud stávajícím náleží klášter na Ostrově či později zvaný u sv. Dobrotivé, jenž založen byl Oldřichem Starším Zajícem z Waldeku 26. března 1262. Rok na to založili pan Smil z Cětova a Pavel z Lušence klášter v Sopce u Mělníka, jenž však rovněž podlehl zrušovací praxi josefínské v květnu r. 1788. Na paměť otce svého Přemysla Otakara II. založil Václav II. klášter sv. Tomáše na Malé Straně dne 24. dubna 1285, jehož nádherný chrám býval oblíbeným chrámem panovníků habsburgských, v Praze sídlících. O dva roky později, 12. června, rozmnoženy byly české kláštery augustiniánské novým konventem řádovým v Domažlicích štědrostí Václava IV. a manželky téhož Jitky. Choť pak krále Jana Lucemburského Eliška dala podnět k založení kláštera téhož řádu v Sušici dne 28. srpna 1330, jehož osud však smutně byl rozhodnut válkami husitskými. O 10 let později pan Hynek též jinak zvaný Jindřich Berka z Dubé založil klášter v Bělé pod Bezdězem, jehož druhým téměř zakladatelem stal se Albrecht Waldstein. Také panenský klášter téhož řádu byl založen v Praze na Novém městě u sv. Kateřiny 19. května 1354 přízní Otce vlasti Karla IV. Po nepokojných dobách husitských, když řeholnice byly vypuzeny, přešel po roce 1563 působením převora Michaela Plachara od sv. Tomáše do rukou kněží řádových od sv. Tomáše, a spolu svěřena jim i farní správa v mezích pozemkového majetku kláštera sv. Kateřiny. R. 1787 byl však klášter Josefem II. zrušen a proměněn ve vojenskou akademii a později v ústav choromyslných. V českém Podlesí založil dne 2. ledna 1373 pan Albrecht starší z Kolovrat rozsáhlý klášter pod Ročovem u Loun. K nejmladším klášterům poustevníků sv. Augustina v Čechách náleží dva kláštery: českolipský, jehož zakladatelem jest dne 12. března 1627 vévoda friedlandský Albrecht Waldstein, a klášter vrchlabský, založený 12. ledna 1705 hrab. Maxmilianem Morzinem. — Také sesterská Morava záhy přijala augustiniány-eremity. Rukopisné zprávy oznamují, že markrabě Jan, jehož vláda (1349 až 1375) právem sluje zlatým věkem Moravy, založil r. 1353 „monasterium S. Thomae prope Brunam in suburbio et extra muros". Klášterní chrám byl zasvěcen sv. Tomáši apoštolu, dle oblíbeného chrámu sv. Tomáše v Praze, kam markrabě Jan za svého pobytu v Praze velmi rád chodíval. Z převorův u sv. Tomáše v Brně jmenován byl Jan Barnabaeus (1608—1631) přízní kardinála Dietrichsteina apoštolským protonotářem s právem pontifikalií; počínaje rokem 1713 povoleno převorům tamějším právo infule (první Prosper Günther) a od r. 1740 požívají hodnosti opatské. Prvním opatem eremitů sv. Augustina v Brně byl Matouš Pertscher. Za Josefa II. klášter sv. Tomáše určen pro místodržitelství a řádové rodině vykázán bývalý klášter cisterciaček na Starém Brně, tak zv. klášter Králové. Převorové — vlastně opati — povoláni do stavu zemských prelátů. Roku 1355 založen byl druhý řádový klášter v Moravském Krumlově a 1372 v Jevíčku. Nejstarší klášter augustiniánský na Moravě založen byl v Koruně (Mariakron) r. 1267, ale 300 let po tom zašel (1550), a klášter sv. Klimenta u Osvětiman. Dnes pouze zachováno opatství na Starém Brně, jež má dle katalogu z r. 1909 dvacet členů. — V čele řádu eremitů sv. Augustina stojí generální převor sídlící v Římě, volený na 12 let; jemu zvoleni jsou k ruce: čtyři generální assistenti, pak generální prokurator a řádový sekretář. V čele jednotlivých provincií (až na známou již výjimku na Moravě) jest převor provinční (prior provincialis) se čtyřmi definitory; představení jednotlivých domů slují převorové (priores). Papežové propůjčili řádu veliká privilegia, z nichž uvádíme, úřad papežského sakristána, jehož představitel vždy požívá důstojnosti biskupské; řád má právo na jednu učitelskou stolici na Sapienze v Římě a na místo konsultora při kongregaci ritu. Představení řádu a kazatelové mají privilegium udělovati papežské požehnání věřícím. Členové řádu mohou nositi buď roucho bílé tam, kde není dominikánů a praemonstrátů, jinak bílé roucho řádové doma a ve chrámě, mimo klášter roucho černé. V Čechách byl posledním augustiniánem Matěj Chotěborský († 1808 v Domažlicích), jenž nosil roucho bílé: soutanu, škapulíř a bílý řemen. Jinak jest roucho nyní obvyklé černé: soutana, černá kapuce a černé kožené cingulum. Při slavných chorech a podobných slavnostech nosívají se široké návlečné rukávy — manicae. Dle vzoru mužské řehole zavedena i větev ženská (viz čl. Augustiniánky), jejíž klášter byl v Praze u sv. Kateřiny. Dnes jest v Rakousku pouze jediný klášter ženský v Krakově v Haliči. Řád poustevníků sv. Augustina jest velice rozšířen po celé Italii a Sicilii; mimo to má své kláštery ve Španělsku, kde znamenitý klášter v Madridě Eskurial; v Hollandsku, v Belgii, v Bavorsku, v Krakově v Polsku rakouském, v Irsku, v Peruvii, na ostrovech Filippinských, v Mexiku, v Chile, na Maltě, v severní Americe. Řád pracuje ve správě du-

chovní a ve školách středních i normálních. Blahodárně působí i v krajinách missionářských. Dle způsobu řádu sv. Františka hledí řád působiti nábožensky i na život laiků a proto přijímá ve svoji ochranu i tak zvané tertiáry, kteří pravidelně se soustřeďují v arcibratrstvu koženého černého pásku čili v arcibratrstvu P. Marie Potěšující. Specielně přísluší řádu šíření úcty k P. Marii, Matce Dobré rady. Ze světců řádových dlužno jmenovati sv. Mikuláše Tolen., sv. Tomáše de Villa Nova, sv. Kláru de Montefalco, bl. Kateřinu Emmerichovou, sv. Julianu z Luttichu, sv. Ritu de Cassia a jiné. Z řádových spisovatelů dlužno jmenovati zakladatele starší theologické školy augustiniánské Aegidia Colonnu (1247—1306), Augustina Gibbona († 1676), z novější školy budiž uveden Henricus Noris († 1704), Laurentius Berti († 1766), Thomassin a j.; ze spisovatelů hoden jest vzpomínky rubricista Cavallieri, orientalista Ciasca. Z českých augustiniánů jmenuji dějepisce Kosmasa Schmalfusa, dogmatistu Ambrože Wildea, Benigna Sichrovského. — III. Ve století XVI. vyskytuje se nová větev augustiniánů-eremitů, totiž: Eremitae Sti Augustini discalceati, jinak zvaní augustiniáni-bosáci, t. j. reformovaní eremité, kteří se zavázali reguli přísně zachovávati. Původci této nové větve jsou portugalští augustiniáni: Ludvík z Montoye a Tomáš od Ježíše (Thomas a Jesu), kteří se svojí reformou vystoupili r. 1530. Snahy jejich nedošly však pochopení, až teprve asi po 50 letech podařilo se španělským augustiniánům: básníku a bohoslovci Ludvíku Ponceovi de Leon a Ondřejí Diazovi, nalézti četné stoupence hlavně v Italii a z části ve Španělsku a Portugalsku. Přes to větev tato nikdy se příliš nevzmohla. Dnes mají některé kláštery v Portugalsku (Coimbra) a ve Španělsku. V Čechách měli 4 kláštery: v Něm. Brodě, v Lysé, v Táboře a ve Lnářích u Blatné. Dnes existuje pouze klášter lnářský, nyní 9 členů mající. Klášter táborský zašel počátkem XIX. stol. (1816). V čele této malé kongregace stojí generální komisař, sídlící v Římě. Řádové roucho jest barvy černé, hrubší a dosti až na kožené cingulum podobné františkánskému. Existuje v Italii též panenský klášter této kongregace. *Prameny: Codex Thomaeus; Pamphilus:* Chron. D. Erem. S. Aug.; *Crusenius:* Monasticon August.; *Lauteri:* Eremus augustin. — *Lauteri:* Viri illustres Ord. Erem. S. Aug.; *Bullarium august.* *Český.*

Augustiniánky, ženský řád řehole sv. Augustina, dělící se obdobně k řádu augustiniánů v *a.*-kanonissy a v *a.*-poustevnice, tyto zase v *a.* obuté a v *a.* bosé. K oněm náleží 1. *a.* delle Vergini, které založil papež Alexander III. v Benátkách r. 1177. První představenou byla Julie, dcera císaře Bedřicha I. Rudovousa. Benátský dóže byl protektorem kláštera a dával abatyši při její benedikci dva prsteny na prst, z nichž jeden měl obraz sv. Marka. Ve francouzské revoluci po vpádu Francouzů do Benátek utekly se do Severní Ameriky, odkudž v Italii a Paříži (1817 pode jménem Congrégation de Notre Dame) nové kláštery zakládaly; 2. *a.* v Tornayi, zvané de Champeau po svém zakladateli Petru de Champeau (1424); 3. magdalenky čili kajícnice, ženský spolek ve Frankfurtě, Vircburku, Goslaru, které dostaly řeholi sv. Augustina a stanovy římských jeptišek od papeže Řehoře IX. r. 1232. *A.* „bosé" byly ve Španělsku v klášteře „Navštívení Panny Marie" v Madridě, založeném r. 1589 šlechtičnou Prudencií Grillovou, odkudž se dále po Španělsku rozšířily. Klášter augustiniánek založil císař Karel IV. 1355 u svaté Kateřiny na Novém městě, který r. 1420 od Táboritů byl vypálen, potom od *a.*-ův od sv. Tomáše v XVI. a XVII. století obnoven, a konečně od císaře Josefa II. zrušen (dnes je tam ústav pro choromyslné). Na Moravě byl klášter *a.*-ek u sv. Jakuba v Olomouci, jenž za císaře Josefa II. byl zrušen.

de Augustinis v. Agostini.

Augustino Antonius v. Antonius Augustini (str. 498).

Augustinská škola jest učený theologický směr v řádě augustiniánském, který chtěl se učení sv. Augustina přidržovati a je podávati. Tato škola jest založena od generála řádu Aegidia (Jiljího) z Colonny (*n.* 1247; *z.* 1316), žáka sv. Tomáše Akvinského, a dělí se na starší a novější. Z oné vynikají jako náčelníci mimo Aegidia Colonny: Tomáš Strassburský, generál řádu (*z.* ve Vídni r. 1357), Řehoř Riminský, rovněž generál řádu (*z.* 1358) a Augustin Gibbon (*z.* 1676); z novější: kardinál Jindřich Noris (*z.* 1704), Gavardus (*z.* 1715), Bellelli (*z.* 1742), Berti (*z.* 1766) a Michal Marcelli (*z.* 1804). Její ráz záleží v soustavě učení o působnosti milosti Boží. Soustava rozeznává 1. stav „nevinné" přirozenosti lidské od stavu „padlé" přirozenosti; 2. v stavu nevinnosti byla milost Boží „gratia versatilis" (milostí točitelnou, t. j. auxilium, adjutorium sine quo non), která člověku dávala, aby mohl (posse), ale nikoli spolu, aby chtěl a vykonal (ne však velle et perficere); záviselo všechno na svobodné vůli člověka, který s ní dle své libosti spolupůsobil nebo nespolupůsobil, dle čehož potom byla „účinnou" (efficax) nebo ne; 3. v stavu padlé přirozenosti jest člověku, aby mohl nadpřirozeně dobré konati, ke každému nadpřirozeně dobrému skutku „sama o sobě z vnitra (ab intrinseco) působící milost Boží" nutnou: adjutorium quo, t. j. pomoc, která působí, že skutečně dobré konáme, která vůli naši k souhlasu určuje, která nám dává natoliko abychom mohli (posse), ale též abychom chtěli a vykonali (velle et perficere); 4. příčina této nutnosti leží v slabosti lidské přirozenosti po pádu Adamově; 5. působnost milosti záleží ve „vítězné rozkoši" (delectatio victrix), obsažené v samé milosti, kterou Bůh vůli člověka neomylně k svobodnému souhlasu přivádí: tato milost nepůsobí na člověka fysicky, ale „mravně" (morálně) a její ráz není toliko stupňový (více nebo méně), ale záleží v „absolutní vítězné rozkoši", které se vůle člověka ráda a svobodně vždycky poddá; 6. mimo tuto milost „účinnou" (efficax) jest ještě jiná milost: milost „dostačitelná" (gratia sufficiens, též auxilium sine quo zvaná), která vůli člověka uděluje sílu, aby dobré činiti mohl (dává mu posse); ale vlastní dobrý skutek nikdy vykonán není, nepřistoupí-li k této milosti dostačitelné milost účinná (auxilium quo); 7. když Bůh někoho „účinně" volá, aby dobré konal, dává mu milost „účinnou"; ostatním dává milost „dostačitelnou", aby jeho zákon zachovávati mohli, nebo aby s ní větších milostí ke konání svých povinností si vyprosili; 8. předurčení Boží k spáse i k milosti účinné jest absolutní; 9. zavržení jest podmíněně na základě předvídání zlých skutků od Boha; 10. někteří theologové této školy činí rozdíl mezi nadpřirozeně dobrými skutky těžšími a lehčími; k těmto postačí milost „dostačitelná", k oněm jest nutnou „účinná" (tak kardinál Noris, Thomassin, učenci Sorbonny); k modlitbě postačí milost „dostačitelná", a kdo se modlí k Bohu za „účinnou", dostává ji. *Kryšt.*

Augustinowicz v. Augustynowicz.

Angustinus v. Augustin.

Augustodunensis n. Aeduen. dioecesis viz Autun.

Augustopolis (Augustopolitan. dioec.) 1. někdejší biskupství v Palestině v církv. prov. petrejské; *Gams*, Series str. 454 zaznamenává dva biskupy z let 431 a 536. — 2. někd. biskupství v Cilicii, viz *Augusta* 7. — 3. někdejší biskupství ve Frygii

v církv. provincii synnadské; *Gams*, Series str. 446 zaznamenává několik biskupů z let 359—869; nyní biskupství titulární.

Augustovská diecese (Augustoviensis dioec.), biskupství v ruském Polsku v církv. prov. varšavské, má jméno své dle města Augustova a bývalého vévodství augustovského. Po třetím rozdělení Polska ocitlo se toto území pod panstvím pruským a bylo tu 1798 založeno biskupství zvané vigerské (Vigren. dioec.), jelikož sídlem biskupa byl kamald. kl. na poloostrově jezera vigerského. Když po kongresu vídeňském 1815 území to připadlo Rusku, změněno biskupství vigerské v nově ohraničené biskupství augustovské; sídlo biskupa přeloženo do města Sejn (Sejny), odkudž diecese ta nazývala se také sejnskou (Sejnensis). Data statistická: 700.716 katol., 126 far, 19 kostelů filiálních, 91 veř. kaple, 352 kněží svět., 3 klášt. mužské, 1 ženský; 42 řeholníci, 12 řeholnic.

Augustus 1. Cajus Julius Caesar Octavianus, římský císař od r. 31 př. Kr. až do r. 14 po Kr.; v Písmě sv. připomíná se v Luk. 2[1], kde se praví, že „vyšel rozkaz od císaře Augusta, aby byl popsán veškeren svět". Jest jisto, že k rozkazu *A*-ovu konalo se třikráte popsání (sčítání) občanů římských, totiž r. 726, 746 a 767 po založení Říma; dosvědčuje to nápis nalezený v Ancyře (Angoře). Tyto konskripce vztahovaly se však pouze na občany římské, aby se seznalo, jaká práva komu patří. Popsání všeobecné, o němž Lukáš se zmiňuje, konalo se dle zprávy Pavla Orosia (V. stol.; o věrohodnosti zprávy někteří pochybují; Fl. Riess ji hájí) r. 752 po zal. Říma. Že soupis takový *A.* i v Palestině mohl dáti provésti, jest nepochybno, jelikož Herodes Vel., byv spojencem Antoniovým proti *A*-ovi, po vítězství tohoto z milosti vítězovy ponechán byl na trůně; byl tak zv. králem „znovuzřízeným" („rex restitutus"), nikoliv králem-spojencem („rex socius"), a území jeho povinno bylo odváděti *A*-ovi poplatky (Ostatně viz čl. Cyrinus). Významno jest, že narození Vykupitelovo událo se právě v době, kdy říše římská dosáhla pod vládou *A*-ovou největšího svého rozkvětu. Srvn. *Sýkora*, Úvod do Písma sv. NZ. dílu II. čís. I, 283 n. — **2.** sv. mč. v Nikomedii spolu s bratry svými Flaviem a Augustinem. Mart. Rom. 7. kv. — **3.** sv. vyznavač, snad biskup v Africe, v pronásledování způsobeném Vandaly vypuzen, hlásal víru v Campanii. Mart. Rom. 1. září. — **4.** sv. (franc. Août), kněz a vyznavač v Bourgesu („apud Biturícas"), dle podání opat, *z.* kol. 560. Mart. Rom. 7. října.

Augustynowicz 1. Jakub Štěpán, arcibiskup armenský ve Lvově, *n.* 1701, *z.* 1781. Studoval v Římě, 1736 stal se koadjutorem svého strýce Jana Tobiáše a po jeho smrti jeho nástupcem. Zbudoval znovu residenci arcibiskupskou, zničenou roku 1778 požárem. Zanechal řadu spisů filosofických a theologických, jež zůstaly v rukopise. — **2.** Jan Tobiáš, arcibiskup armenský ve Lvově, *n.* 1664, *z.* 1751; 1688 stal se kapit. děkanem, 1711 sufragánem diec. lvovské, 1715 arcibiskupem; jeho spisy zůstaly v rukopise („Promptuarium alphabeticum ex historiis, eruditionibus, sententiis sacris atque prophanis compilatum", „Brevis relatio de primordiis Collegii Pontificii Leopoliensis", „Biografie przełożonych Kolegium teatyńskiego").

Auhausen, Ahausen 1. někd. benedikt. opatství v Bavorsku na řece Vernici, zal. 958 hrabětem Hermannem z Ladenburgu, zvelebeno Karlem IV., saekularisováno 1536. R. 1608 sestoupilo se tu 9 knížat německých a 15 měst říšských v evangelickou unii, jejímž náčelníkem byl kurfirst falcký Bedřich IV. — **2.** někd. opatství bened. na řece Brenze poblíž Ulmu, zal. ve XII. stol., od 1555 protest. štift pod opatem evang. — **3.** býv. klášter paulánský u Crailsheimu (Virtemb.) 1403—1557.

Auch (Aux, Auxitan. dioec., Augusta Ausciorum, Auscorum), arcibisk. v Gaskoňsku; biskupství bylo tu již ve století III., jež r. 879 na arcib. bylo povýšeno. Arcibiskupství bylo potlačeno r. 1801, znovuzřízeno 1822. Data statistická (1904): 238.448 katol., 29 far, 479 sukkursalií, 108 vikářství (kaplanství), 2 kongr. muž., 19 kongr. ženských.

Aucher 1. Jan Křt., armen. lingvista a theolog mechitarista, *n.* 1762 v Angoře, *z.* 1854 na ostrově San Lazzaro u Benátek; působil nějaký čas v Cařihradě jako missionář, posléze byl gen. vikářem své kongregace; byl literárně velice činným, přel. do arménštiny některé spisy sv. Otců a spisy církv., byl spolupracovníkem velikého slovníku armenského, vydávaného od roku 1836 v Benátkách. — **2.** Paschal, bratr před., sekretář kongr. mechitaristů, *n.* 1774, *z.* 1855, proslulý polyglotta, vyučoval Byrona novořečtině, vydal několik slovníků (angl.-armen., armen.-angl., armen.-franc.) a mluvnic (angl.-arm. Ben. 1816, arm.-angl. t. 1833).

Aujezdský v. Augeský.

auktorita v. auctoritas.

aula 1. (atrium, *αὐλὴ βασιλική*), původně dvůr, v starokřest. chrámech tolik co atrium (v. t.), ve středověku někdy nazývána tak loď chrámová (aula ecclesiae); nyní síň (zvláště slavnostní) vůbec, na příklad universitní, kapitolní (*a.* capitularis), *a.* baptismalis = baptisterium. — **2.** dvůr císařský, královský a p.

Aula Regia v. Zbraslav.

aulica servitia sluly dvorní služby, jež bylo biskupům jako říšským knížatům a vrchnostem territoriálním již za dob Karolingův a Merovingů pod přísnými pokutami konati; viz čl. dvorní služby.

Aulich Mansvet, polský kněz z řádu františk., rodem z Krakova, studoval v římské Propagandě, roku 1731 poslán jako missionář na východ. Přes Halič a Multansko dostal se do Cařihradu, kde pobyl dvě léta, načež odebral se do Persie; celkem strávil na východě 12 let; *sp.* „Dziennik dwanastoletniej misyi apostolskiej na Wschodzie" (Krakov 1850, 3 sv.).

Aulne (Alna), někd. klášter v diecesi lutyšské, přip. již v VII. stol., r. 1147 osazený mnichy z Clairvaux, v XVIII. stol. nádherně přestavěn, na konci téhož století od Francouzů vypálen, při čemž vzala za své bohatá bibliotheka (40.000 knih tišt. a 5000 rukopisův).

Aulona, Avlona, Aulonensis, Avelonensis dioec., někd. biskupství v Epiru (v nyn. turecké Albanii), v církv. provincii dračské. *Gams* (Series 395) uvádí biskupy z let 458—1399.

Aumann Frant. Jos., *n.* v Čechách, řeh. kanovník v kl. sv. Floriana v Rak. kol. 1795, hudební skladatel; složil několik mší a jiných chrámových skladeb, jež zůstaly v rukopise. *Dlabač* I, 62, *Eitner* I, 242.

Aumoniers du travail viz almužníci práce na str. 317.

Aunarius (Aunacarius, Aunacharius) sv., biskup auxerrský 561—605, konal kol. 590 diecesní synodu, na niž vydáno 45 kanonů s dějep. hlediska zajímavých (*Migne* PL. LXXII, 761—768); zachoval se také jeho list Štěpánovi, knězi auxerrskému, z Afriky rodilému, v němž jej prosí, aby sepsal životopis sv. Germana a Amatora (*Migne* PL. LXXII, 767; odpověď Štěpánova LXXII, 769) a dva listy papeže Pelagia II. *A*-ovi (t. 705 n. a 743 n.). Památka 25. září.

Aupický Jan, kněz podobojí, od r. 1566 farář u sv. Štěpána v Praze. Byl u dolejší konsistoře obžalován, že „chleba na oltáři, a též vína v ka-

lichu posvěceného za pravé tělo Kristovo a za pravou krev jeho nemá, a že nechce Těla Páně v monstranci vystavovati". Za to byl r. 1571 na radnici Starého města pražského uvězněn. Ve vězení napsal k obraně své spisek „Obživující kořen uvadlý", k němuž připojena „Knížka, kteráž slove Boží úmluvy". Téhož roku vydal ještě spisek „Svítedlnice duší", v němž píše proti učení o očistci a dokazuje, že člověk na zemi může s jistotou vědětí o sobě i o jiném člověku, bude-li spasen aneb zatracen. Všechny tyto tři spisky napsány jsou ve formě rozmluvy *A*-ého s bratrem jeho Bartolomějem, jenž byl učitelem. Po dvanáctinedělní vazbě byl *A.* fary své zbaven (r. 1572). Působil pak na různých farách venkovských (v Lovosicích 1579, v Sadské 1584), posléze v Poličce (r. 1588—1590), odkudž brzy odejíti musil, způsobiv veliké pohoršení tím, že se oženil. Kdy a kde zemřel, není známo. Srvn. *Jireček*, Rukověť I, 37.

Auran, Auranitis v. Haurán.

Aurasicensis, Auraicensis dioec. v. Orange.

Aurasius, bisk. a první arcib. toledský 603—615; bylo mu mnoho trpěti od Ariánů; v pronásledování vyznamenal se mužnou stálostí.

Aurat Frant., franc. kněz, převor v S. Allyre v bisk. lyonském, *sp.* „Le Cantique des Cantiques expliqué dans son sens litteral" (Lyon 1689, 1693).

Auratus Petr v. Doré.

z Aurbachu Jan v. Jan z Aurbachu.

Aurbacher Ludvík, katol. prostonár. spis. něm., *n.* 1784 v Türkheimu, *z.* 1847 v Mnichově, byl nějaký čas novicem v kl. ottobeurenském a wiblingském, stal se 1809 prof. v mnichovské kadetní škole; *sp.* „Anthologie deutscher kathol. Gesänge", vydal Angela Silesia spisy „Cherubinischer Wandersmann" (Mnichov 1827) a „Heilige Seelenlust oder geistliche Hirtenlieder" (t. 1826) a několik oblíbených prostonárodních spisů belletristických.

aurea 1. *a.* bulla v. bulla. — 2. *a.* catena, exegetická kompilace sv. Tomáše Akv. (v. t.). — 3. *a.* legenda, sbírka legend, kterou sepsal Jakub de Voragine (v. t.). — 4. *a.* summa Hostiensis, zpracování dekretálů Řehoře IX., jež sepsal Jindřich ze Susy (de Segusio) (v. t.), kardinál ostijský. — 5. *a.* tabula, index k Summě theol. sv. Tomáše Akv., jejž sestavil Petr z Bergama (v. t.).

Aurea sv. 1. panna a mč. v Kordově ve Span. za pronásl. moham. odpadla od víry; ale poklesek tento pokáním napravila a r. 856 podstoupila smrt muč.; byla sfata. Mart. Rom. 19. čce. — 2. panna a mč. v Ostii ve III. století; byla s kamenem na krku vržena do moře. Mart. Rom. 24. srpna. — 3. abatyše kláštera při kostele sv. Martiala v Paříži, jejž sv. Eligius založil; *z.* 4. října 666 morem. Mart. Rom. 4. října.

Aureatensis dioec. v. Eichstädt.

Aurelia v. Aurelie.

Aurelian 1. sv., biskup arlesský 546—551 neb 553, pap. vikář pro Gallii; psal 549 papeži Vigiliovi, jenž tehdáž v Cařihradě se nalézal, o objasnění v příčině „Judicatum". Papež jej upokojil a spolu žádal ho o zakročení u krále franckého Childeberta, by přimluvil se u gotského krále Totily, jenž právě byl Řím obsadil, za církev římskou. Ze spisů *A*-ových zachoval se „Regula ad monachos", „Regula ad virgines" (jsou to rozšířená pravidla řeholní sv. Caesaria Arlesského) a „Epistola ad Theodebertum regem". *Z.* 16. čna 551. Mart. Rom. 16. čna. Srvn. *Migne*, P. L. LXVIII, 385, *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 550, *Bardenhewer*, Patrol.² 541. — 2. (sv.), arcib. lyonský (asi od r. 874), *z.* 4. července 895, zprvu mnich a opat kl aisnayského (Athenacum), zúčastnil se vlivně několika synod a přispěl platně k urovnání různých sporných otázek církevních. — 3. benediktin kláštera Réomé (Aurelianus Reomensis) (Moutier St. Jean) v diec. langresské, žil uprostřed stol. IX., *sp.* „Musica disciplina" ve 20. kap. (otišt. u Gerberta I, 27—63); jest to nejstarší dochované poučení o církevním zpěvu. Srvn. *Riemann*, Handbuch d. M. G. I², 56 n., *A. Gastoné* v Cabrolově Diction. d'archéol. chrét. I, 3150—3151.

Aurelianensis dioec. v. Orléans.

Aurelie (Aurelia) 1. sv. panna ze vznešeného rodu v Asii, a sestra její Neomisie oddaly se životu Bohu zasvěcenému; rozdavše jmění své chudým podnikly pout do sv. Země a do Říma, posléze žily v Anagni; *z.* na poč. XI. stol. Mart. Rom. 25. září. — 2. sv. panna, *z.* kol. 383 v Strassburku. Mart. Rom. 15. října. — 3. sv. mč. v Římě za Valeriana spolu se sv. Eusebiem (v. t.). Mart. Rom. 2. pros. — 4. panna, dle tradice dcera Hugona Capeta, prchla jako poutnice z Paříže, aby vdáti se nemusila, přišla 975 do Řezna, kdež žila jako „reclusa" až do smrti své 1027. Někteří nazývají ji „svatou", jiní „blahoslavenou", ale veřejná úcta jí nebyla vzdávána. Náhrobek její ze XIV. stol. jest v kostele sv. Emmerama v Řezně. Viz *Detzel*, Ikonogr. 176.

Aurelio v. Aurelius.

Aureliopolis, někd. bisk. v Lydii v Malé Asii; *Gams* (Series 447) uvádí řadu biskupů z let 325 až 787; nyní bisk. titulární.

Aureliova silnice (Via Aurelia), vedoucí od brány Svatopankrácké, známá v křesť. archaeol. tím, že podél ní nalézají se pohřebiště sv. Pankráce (u druhého mílníku od brány), sv. Kalepodia (tři řím. míle od Říma), coemet. Lucinino, sv. papeže Felixe a j. Srvn. *Kraus*, Roma Sotterr. 530 n. *Týž*, Real-Encykl. der christl. Altertüm. II. 111 n., 127 n.

Tpch.

Aurelius 1. sv., dle Bollandistů biskup v Armenii (Ararathia), dle Migne v Ariarathe v Kappadocii. Ostatky sv. biskupa Dionysia Milánského, jenž zemřel ve vyhnanství v jeho diecesi, přenesl k podnětu sv. Ambrože do Milána, kdež 1 *z.* 383. Klášter hirsavský (Hirsau ve Virtembersku) chová jeho ostatky, kamž dle tamní tradice r. 830 byly přeneseny. Málo spolehlivý životopis *A*-ův, jejž *sp.* Villiram z Ebersberka, v Anal. Boll. XVII (1898), 190 n. Pam. 9. listopadu, přenesení 25. kv. Srvn. *A. Ss.* Maius VI, 14, *Detzel*, Ikonogr. 176. — 2. sv. mč., biskup v Asii, spolu s Publiem, Mart. Rom. 12. listop.: „In Asia passio sanctorum Aurelii et Publii episcoporum". — 3. sv. mč. v Cordově spolu se sv. Jiřím, jáhnem, za kalifa Abderrhamana II. r. 852. Mart. Rom. 27. čce. — 4. arcibisk. karthaginský (392—426), primas africké církve, původně jáhen církve karth., svolal více než 20 synod, nejvíce do Karthaginy; synody ty zabývaly se donatisty a od 411 také pelagianismem a vydaly mnohá důležitá snesení k nápravě církevní disciplíny. Za *A*-a konala se v Karthagině 411 také Collatio cum Donatistis. Kromě několika zahajujících řečí v aktech synodálních zachoval se *A*-ův okružní list „De damnatione Pelagii atque Caelestii haereticorum" z r. 419 (*Gallandi*, Bibl. Patrum VIII, *Migne*, PL. XX, 1009—1014). Cfr. *Bardenhewer*, Patrol.², 449. — 5. Ludvík z Perugie, vstoupil do Tov. Ježíšovy, ale pro slabé zdraví vystoupil, stud. práva a theologii, stal se bibliothekářem ve svém rodišti; jakožto uditore provázel papežského nuncia k cís. dvoru; posléze stal se kanovníkem lateránským v Římě, kdež *z.* 1637; *sp.* „Ristretto delle storie del mondo di Oracio Torsellino col. supplemento" (Perugia 1623, znovu v Ben. 1653), „Della Ribellione de' Boemi contra Mattia e Ferdinando" (Řím 1625, Milán 1626), „Annales Card. Baronii in epitomen redacti" (Perugia 1634, 2 díly, Paříž 1637, Řím 1636, Münster 1638, Paříž 1665, 3 sv.), „Bzovii continuatio in

epitomen redacta" (Řím 1641); obě poslední díla přel. Karel Chaulmer do franc. (Paříž 1664). Srvn. *Adelung*, I, 1273, *Hurter*, III³ (1907), 537. — **6.** sv. mč. v Paříži spolu se sv. Jiřím; Mart. Rom. 20. října: „Parisiis sanctorum Georgii Diaconi et Aurelii Martyrum". Dle Migne jsou světci tito identickými se světci sub 3. uvedenými; nepochybně byly ostatky jejich přeneseny do Paříže a památka přenesení konala se zmíněného dne. Srvn. *Stadler*, Heil.-Lex. II, 388. — **7.** Prudentius v. Prudentius.

aureola sanctorum v. svatozář svatých.

Aureoli (Aureolus, Aurioli, Oriol, d'Auriol) Petr, vyn. theol. řádu františk., *n.* 1280 nepochybně v Toulouse (dle jiných ve Vermerie nebo v Oise), *z.* 1322, působil jako prof. v Toulouse a v Paříži, kdež 1314 ve veřejné disputaci hájil učení o neposkvrněném početí P. M., 1319 stal se provinciálem aquitan. provincie, 1321 arcib. aixským, ale zemřel již násl. r. 1322. Pro svou výmluvnost nazýván „doctor facundus". *Sp.*: „Commentarii in IV libros Sententiarum" (Řím 1596—1605, 2 sv. ve fol.), „Quodlibeta sedecim", „Breviarium bibliorum" (stručný úvod a výklad k Písmu sv., často vyd.: Ben. 1507, Paříž 1508, 1565, 1585, Ben. 1507, 1571 a j., posledně v Quaracchi 1896), „De immaculata conceptione", „Repercussorium editum contra adversarium innocentiae Matris Dei", „Declaratio sententiae b. Bernardi de conceptione B. M. V." (Tyto 3 spisky otištěny u Petra de Alva, Monum. Seraph. Imm. concept. 15—68. 76—79), „Sermones de immaculata conceptione B. Mariae V." (Toulous 1514), „Tractatus de paupertate sive de usu paupere rerum" (v 3 sv. „Firmamentum trium ord. s. Francisci", Ben. 1513), v rkpse zůstala Postilla k Isaiášovi a k Jobovi. Byl protivníkem učení sv. Tomáše; Scota slepě nenásledoval, nýbrž často od něho se odchyloval; byl předchůdcem Occamova nominalismu. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 463.

Aureus (Auraeus), sv. mč., bisk. mohučský, umučen se svou sestrou Justinou kol. 406. Mart. Rom. 16. čna. Cfr. *A. Ss.*, Junius III, 43 - 93, *Detzel*, Ikonogr. 177.

aureus codex, rkps byzant. z X. stol., obsahující řecký text evangelií, chovaný v carské bibliot. petrohradské, psaný zlatem na perg. purpurem zbarveném; dle neodůvodněné tradice psán byl císařovnou Theodorou (842—855). Text shoduje se s jinými byzantinskými rukopisy, až na text sv. Marka, jenž spočívá na textové tradici tak zv. západní. Srvn. *Belsheim*, „Das Evangelium d. Markus nach dem griechischen Codex Theodorae imperatricis purpureus petropolitanus" (Christianie 1885), *Vigouroux*, Dict. I, 1258—1259.

aureus numerus v. kalendář.

Auria 1. Ant. S. J. prov. neapolské, *z.* v Neapoli 1713; *sp.* „La luce tra le tenebre, cioè gli eccessi dell' amore di Giesu Cristo verso l'huomo" (Neap. 1688), „Il Ristoro de' Moribondi" (Ben. 1689, 1733), „Meditazioni degli Esercizi spirituali di S. Ignazio" (Milán 1722). — **2.** Vincenc, *n.* v Palermu na Sicilii 1625, studoval práva, stal se advokátem, ale brzo uchýlil se do ústraní a věnoval se studiím historickým a spisovatelství; *z.* 1710 ve věku 85 let. Napsal velikou řadu spisů týkajících se hlavně dějin sicilských; z nich uvádíme: „Il vero e originale ritratto di Cristo N. S. in Croce" (Palermo 1669, 1690, 1794) a „Vita di s. Rosalia V." (t. 1669). Srvn. *Jöcher* I, 662, *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 894.

Auria (Aurien.) 1. v. Orense. — **2.** Mezi „sedi titulari" v Gerarchia cattol. uváděna dříve také „Auria, Aurien. — Mauretania"; v novější době vypuštěna.

Auriac d', Eugen, *n.* 1815 v Toulonu, bibliothekář t., *z.* 1891; mimo jiné *sp.* „Histoire de l' ancienne cathédrale et des évêques d' Alby depuis les premiers temps connus jusq' à la fondation de la nouvelle église s. Cecile" (1858). *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 1364.

Auriault J. S. J., prof. theol. dogm. v pařížském Inst. katol., vydal konference pod titulem: „Les vraies forces: I. La Sainte Vierge; II. Le Sacré Coeur; III. Le Pape; IV. La Sainteté" (Paříž-Lyon 1898—1900, 4 sv.).

Auribeau d' Petr Hesmivy, congr. Orat., *n.* 1756 v Digne, kan. a archidiak. (1782) ve svém rodišti, gen. vik., po vypuknutí revoluce 1792 prchl do Říma, kdež nalezl přátelského přijetí u kard. Gerdila. Když Francouzové Řím obsadili, byl od nich vypovězen. Vrátiv se obdržel od Pia VII. kanonikát při chrámu S. Maria in Via lata; v letech 1812—14 byl v Pise professorem literatury francouzské. Později vrátil se do vlasti. *Sp.* „Mémoires pour servir à l'histoire de la persécution française, recueilles par les ordres de Pie VI." (Řím 1795, 2 sv.); „Histoire calcographique des dix-sept années saintes du jubilé universel" (Paříž 1826). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 852.

auricularis confessio v. zpověď.

Aurien. dioec. v. Orense.

Aurifaber (Goldschmied) 1. Jan, *n.* ve Vratislavi 1517, od 1540 prof. filos. ve Vratislavi a ve Vitemberku, 1550 k doporučení Melanchthonovu prof. bohosl. a farář v Rostoku, 1554 stal se prostřednictvím svého bratra Ondřeje professorem v Královci, kde marně namáhal se k urovnání sporu Osiandrovského; od 1567 far. a inspektor kostelův a škol ve svém rodišti, kdež *z.* 1568. — **2.** Jan, *n.* v hrabství mansfeldském 1519, stud. ve Vitemberce, v letech 1540—44 byl učitelem mladých hrabat Mansfeldů, 1544—45 polním kazatelem, od 1545 famulem Lutherovým, jehož stal se důvěrným přítelem; vydal jeho „Tischreden" (1566), zúčastnil se také při vydávání sebraných jeho spisů. Stal se dvorním kazatelem ve Výmaru, ale poněvadž s Flacciem vášnivě horlil pro „čisté" lutheránství proti Melanchthonovi, byl místa svého zbaven 1561 a nalezl útočiště u hraběte z Mansfeldu; 1566 stal se farářem v Erfurtě, kdež *z.* 1575. — **3.** Jiljí (Aegidius) v. Faber. — **4.** Ondřej, bratr Jana sub 1. uvedeného, *n.* 1514 ve Vratislavi, stud. od r. 1527 ve Vitemberce, působil od r. 1534 jako magister a od r. 1539 jako rektor lat. školy v Gdansku, od r. 1541 jako rektor v Elbingu, na útraty vévody Albrechta Pruského studoval medicinu ve Vitemberku (1542) a v Padově (1544), od r. 1546 tělesný lékař a tajný rada Albrechtův a spolu prof. fysiky a lékařství v Královci, kdež byl hlavní podporou strany Osiandrovy.

Aurifex, Aurificus v. Buonfigli.

aurifrisiata v. auriphrygiata.

Aurillac (Auriliacum), ben. opatství v Auvergne, založ. v IX. stol. tamním hrabětem Geraldem; prvním opatem byl Adalgarius (Adalginus). — V kl. *a*-ckém nabyl vzdělání svého Gerbert, pozdější papež Silvester II.

Aurioli v. Aureoli.

Auriolus (d' Auriol) Blažej, prof. práv v Toulouse v prvé pol. XVI. stol.; *z.* kol. 1540; *sp.* „Additiones et apostillae ad lecturam Guillelmi de Monte Laudano in sextum Decretalium" (Toulouse 1524) a jiné.

auriphrygiata, též aurifrisiata, sc. mitra (v. t.), zlatotkaná nebo zlatá mitra. Dle předpisu Caeremoniale Episcoporum (l. I. c. 17.) jest trojí druh mitry: 1. pretiosa, skvostná, též gemmata zvaná, 2. auriphrygiata, zlatotkaná, 3. simplex nebo mitra alba, jednoduchá bílá. *A.* liší se od skvostné tím, že není zdobena drahými kameny ani plíšky zlatými nebo stříbrnými, nýbrž dle nynější

praxe jest z látky zlaté, tkané ze zlatých nitek, zvané lama d'oro. *A.* zavedena byla v liturgii, především aby se jí užívalo jakožto jednodušší, méně nádherné mitry v liturgických dobách rázu kajícího, jako adventu (vyjma třetí neděli), postu (vyjma čtvrtou neděli) a vůbec tehdy, kdy roucha bohoslužebná jsou barvy fialové; vedle toho vyvinul se obyčej užívati *a.* jakožto náměstné mitry střídavě se skvostnou. Bývalť mitry skvostné bohatě zdobeny zlatem a drahým kamenim a staly se proto příliš těžkými. V dobách starších (zejména v době barokové) byly *a.* dělány také jinak. Ceremoniál biskupský (lib. I. cap. 17) popisuje dosud trojí druh *a* 1. „vel aliquibus parvis margaritis composita"; 2. „vel ex serico albo auro intermisto"; 3. „vel ex tela aurea simplici sine laminis et margaritis". Stávalo se, že i *a.* bývaly tak bohatě zlatem vyšívány (opus phrygium), že byly skoro tak těžké, jako skvostné. Proto dovoluje ceremoniál biskupský dále, že může se *a.* střídati s mitrou bílou, podobně jako skvostná s *a.* Biskupovi staví se tudíž na hlavu mitra skvostná jenom na krátkou dobu: na začátek úkonu (mše, nešpor) a na průvod od trůnu k oltáři a zpět, když je incensován, když si při mši pont. myje ruce a když udílí pontifikální požehnání; sedí-li na trůně, na př. při mši mezi Kyrie, Gloria, epištolou a násl., Credo, nebo při nešporách mezi zpěvem žalmů nebo když světí kleriky a kněze, užívá *a.* Také při konsekraci kostela, oltáře, žehnání zvonů, biřmování a udílení ostatních svátostí užívá se *a.* — Druh mitry není však předepsán pouze s ohledem na ráz doby liturgické anebo usnadnění dlouhého úkonu, nýbrž také s ohledem na důstojenství osoby. Skvostná mitra jest vyhrazena pouze papeži, kardinálům a biskupům; bez výslovného dovolení Apoštolské stolice nesmí jí užívati ti, kdož mají výsadu pontifikalií (v. t.). *A.* mohou užívati jenom opati exemptní ve svých kostelích a skuteční protonotáři (participantes) mimo město Řím při pontifikálních úkonech, není-li barva liturgických rouch fialová. Apoštolští protonotáři přespočetní (supranumerarii), t. j. kanovníci kapitul tří patriarchálních basilik římských a kapitul, jimž tohoto titulu od Apošt. stolice se dostalo po r. 1905, smějí užívati *a.* jednodušší, zhotovené z hedvábné látky bílé, jejíž pouze okraj a třepení jsou zlaté. — Papež užívá *a.*: 1. kdykoli nesen jsa na trůně přenosném oděn jest pluviálem a nemá tiary; 2. při pontifikální mši, nešporách, svěceních a žehnáních, podobně jako výše o biskupech bylo řečeno; při pontifik. úkonech v adventě, v postě a při absolucích za zemřelé užívá papež mitry z látky stříbrotkané, stříbrné, zvané lama d'argento. *A.* při úkonech papežských uvádí se mezi třemi druhy miter papežských již v třináctém „Ordo romanus", vydaném od Řehoře X. v čísle 12., a byla vyšívána zlatem „in titulo" (střední část mitry od čela nahoru), kdežto pretiosa byla vyšívána in titulo et in circulo (pruh nad čelem). Této *a.* — jak praví jmenovaný Ordo XIII. — užíval papež „když seděl v konsistoriu a soudil, pročež představuje korunu královskou" (cum sedet in consistorio et iudicat: unde coronam regalem repraesentat). Později, jak z knihy „Rituum ecclesiasticorum s. S. Caeremoniar. SS. Rom. Ecclesiae libri tres non ante impressi", vyd. r. 1516 (vytisk. Gregorii de Gregoriis, v Benátkách) plyne, byly z pěti druhů papežských dvě *a.*: jedna z hedvábného damašku zlatem protkaná („multo auro contexta") bez drahého kamení, již se užívalo jednak ve dnech feriálních a o slavných dnech střídavě se skvostnou, poněvadž byla lehčí („ut minus gravetur"); druhá *a.* byla bílá damašková, málo protkaná zlatem („cum parvo auro"), které papež užíval, jako nyní mitry z látky stříbrné („lama d'argento"). Jest liturgickým pravidlem, že mitra skvostná a *a.* jest vyhrazena pouze celebrantovi; jsou-li v chóru přítomni nebo účastní-li se na př. slavného procesí oděni jsouce pluviálem jiní biskupové nebo praeláti, kteří mají výsadu *a.*, mají hlavu pokrýti pouze mitrou hedvábnou, bílou. Toto pravidlo se zachovává rovněž v kaplích papežských; celebruje-li papež, oblékají se kardinálové v liturg. roucha sobě příslušná (pluviály, kasule, dalmatiky) a užívají jenom bílé damaškové mitry, kdežto arcibiskupové a biskupové (v pluviálech) mitry bílé lněné. Jsou však dvě výjimky: 1. při konsekraci na biskupa jest předepsána pro svěcence *a.*; světitel (dovoluje-li ráz doby liturgické) užívá mitry skvostné i *a.*, a dva biskupové assistující mitry bílé; 2. při provinciálním koncilu užívá arcibiskup mitry skvostné, biskupové konprovinciální *a.* (poněvadž mají účast na pravomoci metropolitově) a ostatní (opati a na př. kapitula metropolitní, má-li té výsady) mají mitry bílé. V arcidiecesi pražské má metropolitní kapitula zvláštní výsadu od Apoštolské stolice, že kanovníci celebrujíce pontifikální mše, laudy a nešpory v metropolitním chrámu smějí užívati *a.* — Caeremoniale Episcoporum lib. I. cap. XVII. Catalanus, Caeremon. Episcopor. . . . commentariis illustratum, Romae 1744 lib. I. cap. XVII. Pontificale Romanum. De mitra abbatum, Ephemer. Liturg. 1897 pg. 581. De Mitra, Ephem. liturg. 1901 pg. 553 až 567. Pii X. Motu-Proprio „Inter multiplices" dd. 21. Febr. 1905 n. 5., 9., 27. Piacenza, Ad Motu-Proprio de Protonotariis Apostol. Commentarium, Ephemerides Liturgicae 1905, 1906. Moroni, Le Cappelle Pontificie, Venezia 1841. Mabillon-Musel Italici tom. II. Paříž 1724 op. Montalant. *Hbk.*

Auriska Giovanni, humanista, *n.* kol. 1369 v Noto na Sicilii, *z.* ve Ferraře 1459, byl (od roku 1441) sekretářem pap. Eugena IV. a Mikuláše V. R. 1418 odebral se do Cařihradu, aby zdokonalil se v řečtině a sbíral staré rukopisy; vrátil se do Benátek 1423 s 238 svazky rukopisů klassických autorů, mezi nimi mnoho spisů do té doby neznámých. Také na cestách v Porýnsku objevil několik vzácných rukopisů klassických.

Aurivillius Karel, *n.* v Stockholmě 1717, *z.* 1786, roku 1764 prof. orientálských řečí v Upsale, roku 1773 člen komise k pořízení nového švédského překladu Písma sv.; přel. Pentateuch, kn. Josue, Soudců, Joba, Žalmy, Proroky a Pláč Jerem. Uveřejnil řadu rozprav týkajících se Písma sv. a literatury orient.; některé z nich vydal J. D. Michaelis pod názvem: „Car. Aurivilii Dissertationes ad sacras litteras et philologiam orientalem pertinentes" (1790).

Aurogallus (Aurigallus, Goldhahn) Matouš, Němec, rodilý v Chomutově kol. 1490, studoval v Annaberku, dosáhnuv tu důkladné znalosti jazyků klassických a orientálských, vrátil se do vlasti a vyhledával přijetí mezi mistry karolinské; ale byl odmítnut. Roku 1519 odebral se na universitu vitemberskou, kde měl přednášky o řečtině a hebrejštině až do své smrti r. 1543. Přátelské styky měl s českými humanisty Zikmundem Hrubým z Jelení a Matoušem Collinem. Měl značný podíl na Lutherově německém překladu bible, *sp.* „Compendium grammaticae hebraicae" (Vitemb. 1523, 1525, 1527, 1539 a j.), „De Hebraeis urbium, regionum, populorum, fluminum, montium et aliorum locorum nominibus (t. 1526, 1539), „Psalmi Davidis cum versione interlineari". Srvn. *Truhlář*, Rukověť I, 75—77.

aurora, úsvit čili svítání, jest doba před východem slunce, kde noc přechází v den; jí obdoben jest soumrak čili doba po západu slunce, kde den přechází v noc; trvání úsvitu i soumraku je týž

den (až na differenci několika vteřin) stejně dlouhé. Pro rubriky jest významným jen úsvit. „Missa privata quacumque hora ab aurora usque ad meridiem dici potest.“ Rub. gen. miss. XV. Lišíme dvojí úsvit, občanský a astronomický. Občanský úsvit počíná, kdy ve volné přírodě při nezkaleném nebi lze bez umělého světla čísti obyčejné písmo; nastává pak úsvit občanský, když slunce na své dráze vystoupilo až na $6^1/_2{}^0$ pod obzorem. Astronomický úsvit počíná, kdy na východním obzoru pozorovati lze slabé světlo, a nejmenší hvězdy na nebi mizí; nastává pak úsvit astronomický, když slunce na své dráze vystoupilo až na 18^0 pod obzorem. Rubrika neudává, kterým úsvitem dlužno říditi se; máme tedy volnost vybrati si; výhodnější ovšem jest úsvit astronomický, jelikož dříve počíná. Trvání úsvitu snadno vypočteme, známe-li, kdy úsvit počíná a kdy slunce vychází; vzorce jsou:

$$\cos s_0 = -\operatorname{tang}\varphi.\operatorname{tang}\delta.$$

$$\cos s_1 = -\operatorname{tang}\varphi.\operatorname{tang}\delta - \frac{\sin\alpha}{\cos\varphi.\cos\delta}.$$

Při tom s_0 = polodenní oblouk čili dráha sluneční od východu slunce až do kulminace jeho (poledne, počítáno dle hodin slunečních); s_1 = oblouk sluneční dráhy od počátku úsvitu až do kulminace; φ = zeměpisná šířka toho kterého místa; pro Prahu $\varphi = 50^0\ 5'\ 19''$; δ = deklinace sluneční čili vzdálenost (odklon) slunce od rovníku pro ten který den a meridian. Bylo by ovšem třeba, tyto deklinace pro každé místo a pro každý rok zvlášť vypočísti; možno však užíti i starších nebo pro jiné místo sestavených tabulek (na př. *Studnička*, Všeobecný zeměpis, str. 78.); chyba nebude veliká, nejvýše asi 10''; v létě jest δ kladné, v zimě záporné; α = onen stupeň pod obzorem, dle kterého úsvit počítati chceme; tedy pro občanský úsvit $\alpha = 6^1/_2{}^0$, pro astronomický úsvit $\alpha = 18^0$; s_0 a s_1 vypočítáme jakožto úhly ve stupních kruhových; nutno však je převésti na čas dle vzorce $15^0 = 1$ hodina; vypočtený čas jest čas sluneční, jak jej sluneční hodiny udávají; na čas střední snadno si jej uvedeme časojevnou rovnicí. Vzorce zde položené pro východ slunce a ranní úsvit platí ovšem obdobně i pro západ slunce a večerní soumrak; pro všechna místa pod stejnou zeměpisnou šířkou jest výpočet ten stejný; při různé zeměpisné šířce ovšem se udání ta mění. Pro Prahu nalezneme: Občanský úsvit při zimním slunovratu (21. prosince) počíná $7^h\ 16'$, trvá $49'$, východ slunce $8^h\ 5'$; při jarním a podzimním rovnodenní (21. března a 23. září) počátek úsvitu $5^h\ 19^1/_2{}'$, trvání $40^1/_2{}'$, východ 6^h; při letním slunovratu (21. června) počátek $2^h\ 58^1/_2{}'$, trvání $56^1/_2{}'$, východ $3^h\ 55'$. Astronomický úsvit, při zimním slunovratu počíná $5^h\ 58^1/_2{}'$, trvá $2^h\ 6^1/_2{}'$; při jarním a podzimním rovnodenní počíná $4^h\ 5'$, trvá $1^h\ 55'$. Od 31. května do 13. července astronomický soumrak a úsvit vyplňuje u nás celou noc (světlé noci letní), jelikož tou dobou deklinace obnáší již $+\ 21^0\ 54'\ 41''$ a dostupuje 21. června až ku $23^0\ 28'$ (ekliptika); nemůže tudíž slunce sestoupiti až na 18^0 pod obzorem, a astronomický úsvit počíná již o půlnoci, právě tak jako astronomický soumrak tou dobou až do půlnoci trvá. Místa mající méně než $48^1/_2{}^0$ zeměpisné šířky (na př. Vídeň) úkazu toho neznají; znají ho jen místa mající více než $48^1/_2{}^0$ zeměpisné šířky, a období světlých letních nocí je tím delší, čím dále na sever místo položeno jest. I občanský i astronomický úsvit a soumrak jest kratší v krajinách jižnějších, delší v krajinách severnějších; tak na př. trvá občanský úsvit při jarním a podzimním rovnodenní na rovníku $26'$, pod 42^0 (Řím a nejjižnější Dalmacie) $35'$, v Praze $40^1/_2{}'$, pod 60^0 (Christiania a Petrohrad) $52'$. — Doba celebrování vyměřena jest ab aurora usque ad meridiem, tedy od počátku úsvitu až do poledne; než není třeba hranice pojímati mathematicky; žádáť se jen, aby celebrant nebyl před svítáním hotov a nezačal po poledni. Nepatrná odchylka od doby zákonité jest hříchem jen lehkým; značná však odchylka (na př. jedna hodina nebo více) již jest hříchem těžkým, není-li s důstatek odůvodněna. Tyto pak jsou dostatečné omluvné důvody, abychom třeba i se značnou odchylkou již před úsvitem celebrovati směli: 1. potřeba, viaticum konsekrovati umírajícímu; 2. chvalitebný obyčej celebrovati časně ráno (zvláště v neděli, ale i v jiný den), aby řemeslníci, dělníci, služky, hospodyně atd. mohli mši svaté obcovati; 3. vážná příčina soukromá, na př. nemůže-li kněz jinak své nedělní povinnosti vyhověti, leč když již před svítáním celebruje. Poledne (jakožto konečnou mez) dovoleno počítati po libosti buď dle času slunečního nebo středního nebo středoevropského nebo veřejnými místními hodinami udávaného (*Vřešťál*, Katol. mravouka II, 85). Dostatečným omluvným důvodem celebrovati po poledni, jest: 1. dovolení biskupovo, jaké onde a tudy ve velkoměstech se pro neděle a svátky dává; 2. příčina veřejná, na př. pohřeb („andělská“), procesí, déle trvající slavnostní obřady, nutné zaopatřování nemocných, a vůbec každé nepředvídané pozdržení; 3. vlastní povinnost celebrantova, jestliže (na př. na cestách) v neděli neb ve svátek dopoledne ani sám celebrovati ani mši slyšeti nemohl. — Čím větší má býti odchylka od doby zákonité, ať již dříve či později celebrovati se má, tím vážnější budiž důvod jí omlouvající. V jednotlivých případech může biskup dispensovati. — V jižnějších krajinách zákon „ab aurora“ neplodí žádných obtíží; hůře však bylo by v krajinách severnějších, kde by zimní dobou celebrant na úsvit dlouho čekati musil. Tam počátek dovoleného celebrování zpravidla určuje se zákonem biskupovým nebo právoplatným obyčejem. U nás v Čechách platí pravidlo: „Dovoleno jest počíti mši dvě hodiny před východem slunce“ (Skočdopole, Přír. kn. bohosl. past. 2. vyd. II. str. 55. Skočdopole, Učebná kn. bohosl. past. str. 253). Jinde, ještě severněji, dovoleno v zimě celebrovati v tu dobu, ve kterou lidé obecně vstávají, chystajíce se jíti za svým povoláním, kdy tedy obvyklý občanský den počíná (Congreg. spec. 18. sept. 1634). — V létě, kde úsvit hned o půlnoci počíná, nesluší se celebrovati před 2. hodinou ranní, jelikož církev, uděluje-li indult časnějšího (před úsvitem) celebrování, přece zpravidla nedovoluje celebrovati dříve než o 2. hodině ranní. *Lehmkuhl*, Theol. mor. (1890) II, 162 § 3.; Dr. *A. Skočdopole*, Uč. kn. boh. past. (1905), 253, *Schüh-Grimmich-Pölz*, Handb. der Pastoraltheol. (1905), 605—606. *Vříš.*

„Aurora coelum purpurat“ jsou počátečná slova hymnu ku chválám (laudes) doby velikonoční. Hymnus popisuje v pravdě básnickým vzletem zmrtvýchvstání Páně: Celý svět béře účast v této slavnosti. Nežívá příroda odívá se ve slavnostní háv, na nebesích rozléhají se chvalozpěvy (aether resultat laudibus), svět jásá nad vítězstvím Kristovým. „Dosti budiž nářku při pohřbu, dosti slzám, dosti bolestem; vstal z mrtvých vítěz nad smrtí“; tak volá zářící anděl. Autorem hymnu jmenován jest ve starších liturgických knihách svatý Ambrož. Srvn. *Kupka*, Církevní rok 336; *Thalhofer*, Liturgik II. 2. 406. *Kpka.*

Aussorensis dioec. v. Absorensis a Osor.

Ausculta fili 1. počáteční slova proslovu řehole sv. Benedikta („Poslouchej, ó synu, přikázání mistra . . .“). — 2. počáteční slova buly papeže Bonifáce VIII. z 5. pros. 1301 k Filippu Krásnému,

králi franc., v níž papež králi vytýká jeho přehmaty a jej vyzývá, aby dostavil se do Říma k zodpovídání. Když 10. ún. 1302 tuto bullu Jakub z Normansu, arcijáhen narbonský, ve slyšení králi doručil a předčítal, vytrhl mu ji z ruky hrabě Artois-ský, bratranec králův, a hodil ji do ohně; mezi lidem šířen fingovaný list papežův „Deum time" spolu s urážlivou odpovědí královou „Sciat maxima tua fatuitas". Srvn. *Kryštůfek*, Všeob. církev. dějep. II. část II., 233—235.

Ausona, Ausonensis Vicus v. Vich.

Ausonius 1. sv., biskup angoulêmský ve III. stol.; pam. 22. května. Srvn. *Acta Ss.*, Maius V, 131—134. — 2. Decimus Magnus z Burdigaly (Bordeaux), *n.* 309 n. 310, *z.* po 393, básník, zprvu učitel grammatiky-rhetoriky ve svém rodišti, kdež byl jeho žákem také sv. Paulinus z Noly; kolem 365 byl od Valentiniana I. povolán za učitele jeho syna Gratiána do Trevíru; 378 stal se praefektem Gallie, 379 konsulem. Po zavraždění Gratiánově 388 až do smrti své dlel ve svém rodišti. Dle některých stal se křesťanem snad v době Valentinianově, někteří však o tom pochybují. V jeho básních málo stop křesťanství se nalézá, ale převládá duch pohanský. Nejlepší jest báseň „Mosella", líčící krajinu mosellskou a hlavní její město Trévír; z jeho básnických listů („Epistulae") nejzajím. jest 7 listů k Paulinovi; ostatní jeho spisy: „Ephemeris i. e. totius diei negotium" (tu jest i „oratio matutina", kterouž napodobil Paulinus), „Parentalia", „Commemoratio professorum Burdigalensium". Spisy jeho byly často vydány; jsou otištěny také v *Migne* PL. XIX, 817—959 a od *Schenkla* v Mon. Germ. hist. auct. antiq. V, 2. Srvn. *Hurter*, Nomencl. I[3] (1903), 230—232.

auspicium, druh pověrečného hádání, jež se snaží z letu nebo počtu ptáků uhodnouti věci budoucí. Viz augurium.

Auspicius 1. bisk. toulský kol. 470, přítel Apollinaria Sidonia; *sp.* „Ad Arbogastum comitem Treverorum", veršovaný list, v němž hraběte napomíná, by varoval se lakotnosti a aby trevírskému bisk. Jamblichovi prokazoval úctu a lásku. Srvn. *Bardenhewer*, Patrol.[2], 536. — 2. sv., jeden z prvních (snad 4.) biskupů trevírských; žil ve II. stol.; Mart. Rom. 8. čce.

Auspitzer Patricius Michal, *n.* v Radouni ve Slezsku, vstoupil 1717 do kl. řeholních kanovníků na Karlově v Praze, přednášel na domácím učilišti bohosl. a filosofii, vynikal jako kazatel a hudební skladatel; byl novicmistrem, potom administrátorem ve Velké Vsi v Žatecku (Michelsdorf), kdež *z.* 1739. *Sp.*: „Hortus conclusus. Zahrada skrze mlčelivost zavřená, sv. Jan Nepomucký" (v Praze 1730). Srvn. *Navrátil*, Paměti kostela na Karlově (1877), 192—193; *Jireček*, Rukověť I., 38 a II., 379 až 380.

Ausque d' (Dausquejus, Dausquius) Claudius, zprvu člen Tov. Ježíšovy, potom kanovník tournayský, *n.* v St. Omer 1566, vynikal učeností, měl s františkány Petrem Marchantem a Janem z Carthageny spor o jejich mínění v příčině sv. Josefa, vysloveném ve spise Marchantově „Sanctificatio s. Joseph, sponsi Virginis, nutritii Jesu, in utero asserta"; přel. 44 homilie Basilia Seleuck. z řečtiny do latiny („B. Basilii seleucensis orationes 44 primum latine fecit et notis illustravit" (Heidelberg 1604), vyd. „SS. PP. Gregorii Neocaesariensis ep. cognomento thaumaturgi, Macarii Aegyptii et Basilii Seleuciae Isauriae ep. opera, quae reperiri potuerunt, omnia" (Pař. 1622), „De Pauli sanctitudine in utero, extra in solo et in coelo" (Paříž 1627). *Z.* 1644. Srvn. *Hurter*, Nomencl. III[3] (1907), 1094, 1203.

Ausseren. dioec. v. Osor.

Austalis (Augustalis, Vostalis) de Sala, Oldřich, dvorní stavitel v Praze za Maximiliana II. a Rudolfa II., rodem z Lugana, *z.* v Praze 1597; vystavěl v letech 1575—76 nákladem arcibiskupa Antonína Brusa z Mohelnice kapli sv. Vojtěcha před prozatímním průčelím velechrámu sv. Víta (zbor. 1879), prováděl také stavby v residenci arcibiskupově, kol. r. 1582 zhotovil nepochybně návrh k mramorovému náhrobku Vratislava z Pernštýna, nejvyššího kancléře král. českého, ve velechrámu svatovítském, a nepochybně provedl r. 1583 nákladem vdovy tohoto velmože přestavbu kaple nejsv. Trojice při témž velechrámu (zbořené v letech 1884—87 při pracích restauračních); v letech 1592- 1593 vedl přestavbu chrámu sv. Tomáše na Malé Straně, kdež 1596 přestavěl také kapli sv. Barbory; jest pochován v ambitě téhož kláštera. Srvn. *Oskar Pollak* v Thieme-Beckerově Künstler-Lex. II, 259—260.

Austen Ondřej, prot. theol. něm., *n.* 1658, od r. 1686 prof. řečtiny a orient. jazyků v Rintelnu, potom od r. 1690 pastor v Elberfeldu, kdež *z.* 1703; *sp.* „*Τρίας* quaestionum: 1. An Adamus ante Evam uxorem habuerit quae appellata Lilith? 2. An *καταχλυσμὸς* Noachi fuerit universalis an particularis? 3. An Moses fuerit cornutus?" (Rinteln 1688); „Samuel personatus sive Dissertatio de apparitione Samuelis ex I Sam. XXVIII." (ib. 1688), „Dissertatio philologica de mortis genere, quo Iudas proditor vitae suae colophonem imposuit" (ib. 1688), „Dissertatio philologica de velamine mulieris ex 1 Cor. XI, 10" (ib. 1690), „Theses philologicae de lingua omnium prima, hebraea" (ib. 1690).

Austin Jan, anglický právník a spisovatel, *n.* 1613 ve Walpole v Norfolku, *z.* v Londýně roku 1669, stal se 1640 katolíkem; *sp.* „The Christian Moderator; or Persecution for Religion condemned by the Light of Nature, by the Law of God . . ." (Londýn (1652), „The catholique's Plea; or an Explanation of the Roman Catholick Belief, Concerning their Church, Manner of Worship, Justification, Civil Governement, together with a Cataloque of all the Poenal Statutes against Popish Recusants, all which is humbly submitted to serious consideration, by a catholick Gentleman" (Londýn 1659), „Reflections upon the Oaths of Supremacy and Allegiance; or the Christian Moderator, The Fourth Part, by a Catholick Gentleman, an obedient son of the Church and loyal subject of his Majesty" (t. 1661), „Devotions, First Part: In the Ancient Way of Offices, with Psalms, Hymns and Prayers for every Day in the Week, and every Holiday in the Year" (2. vyd. 1672).

Austraberta (Austreberta) sv., abatyše, dcera falckrabí Bodefrida při dvoře Dagoberta I., *n.* kol. 630, stala se abatyší kl. v Pavilly (Pauliacum) u Jumièges; *z.* 10. ún. 703 n. 704. Srvn. *Detzel*, Ikonogr. 177. Mart. Rom. 10. ún.

Australie v širším smyslu, neboli **Australasie**, zahrnuje vlastní Australii s Tasmanií a Novým Zélandem a rozlehlou skupinu souostroví, zvanou „Oceanie". I. *Australie vlastní s Tasmanií a Novým Zélandem*, nejmenší (8,196.268 km²) a nejpozději objevený díl světa. *A.* byla objevena z části Francouzi v XVI. stol., z části Holanďany v XVII. stol.; v XVIII. stol. dostala se v držení Angličanů, kteří po ztrátě severoamerických kolonií zřídili tu trestní kolonii pro zločince anglické. Brzo po příchodu první expedice roku 1788 založeno nynější město Sydney jakožto střed nové kolonie. Mezi deportovanými byli také četní katolíci, totiž Irové, většinou provinilci političní, zvláště po povstání roku 1798. Ale vláda nestarala se o náboženské jejich potřeby, jsouc vůči katolíkům nesnášeliva a dovolujíc jen bohoslužby anglikánské. Pro účasten-

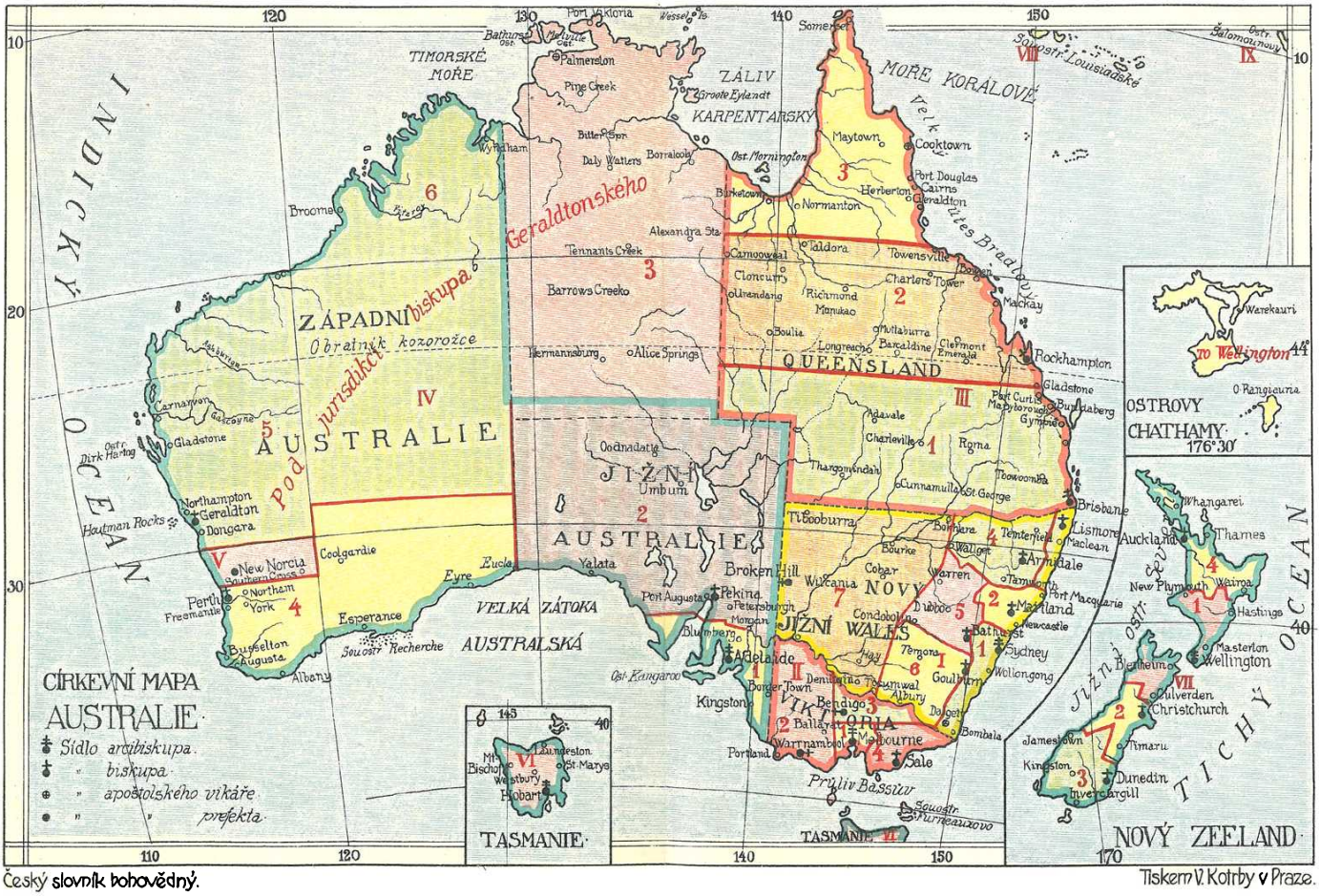

Tiskem V. Kotrby v Praze.

ství na povstání r. 1798 byli sem deportováni tři irští kněží, ale přísně bylo jim zakázáno vykonávati funkce kněžské. Po mnohých prosbách bylo jednomu z nich dovoleno sloužiti mši sv. jednou za měsíc. Tato nesnášelivost trvala i pak, když v *A*-i počali usazovati se svobodní kolonisté, a mezi nimi i katolíci. Kolem r. 1817 bylo v *A*-i asi 6000 katol. Roku 1818 zřízen byl na ostrově Mauritiu u Madagaskaru apoštolský vikariát, jehož péči svěřeni byli i katolici *a*-ští, mezi nimiž téhož roku působiti počal irský cisterciák Jeremiáš Flynn. Mohl tak činiti jen potají, jelikož guvernér Macquarie nechtěl trpěti „papeženských" missionářů. Guvernér dověděv se o činnosti Flynnově, dal jej uvězniti a potom odvézti zpět do Londýna. Násilnické toto počínání vůči katolikům vzbudilo nevoli a reakci. Vláda musila dovoliti, aby dva kněží irští, Filip Connolly a Jan Jos. Therry, odebrali se r. 1821 do *A*., kteří dostávali od vlády dokonce i malý roční plat. Connolly působil v Tasmanii, Therry v Novém Jižním Walesu. Po několika letech připojili se k nim dva jiní kněží, ale působení jejich pro překážky odevšad kladené mělo s počátku jen malé úspěchy. Teprve emancipací katolíků anglických 1829 nastaly i pro katolíky *a*-ské lepší poměry. R. 1833 přibyl do *A*. angl. benediktin Dr. Ullathorne (jenž později stal se bisk. birminghamským) jakožto zástupce apoštolského vikáře mauricijského. Tehdáž čítalo se obyvatelstva v Novém Jižním Walesu 60,794, z čehož bylo 17.179 katolíků. Dr. Ullathorne shledal stav katolíků *a*-ských velmi neutěšeným. Vzhledem k značnému počtu katolíků byli tu jen čtyři kněží; jediný větší kostel v Sydney pro nedostatek peněz nebyl dostavěn a tři jiné kostely teprve se stavěly; školy katol. byly toliko čtyři. Tehdejší guvernér Sir Richard Bourke byl katolíkům nakloněn, i byl ochoten podporovati snahy dra Ullathorna o to, aby duchovní potřeby katolíků *a*-ských lépe byly opatřeny. Vykázal mu stavební místa pro nové kostely, jakož i peníze pro zřízení nových šesti škol. Roku 1835 byla *A*. od apoštolského vikariátu mauricijského oddělena a na samostatný apoštolský vikariát povýšena. Prvním apoštolským vikářem a spolu titul. biskupem stal se angl. benediktin dr. Jan Beda Polding. Počet katolíků neustále vzrůstal; r. 1841 obnášel již 40.000, kněží bylo tehdáž 28. Roku 1842 byla zřízena *a*-ská církevní provincie. Sydney, dosavadní sídlo apoštolského vikáře, povýšeno na arcibiskupství, jemuž podřízena byla současně zřízená biskupství Adelaide (pro jihozápadní *A*-i), a Hobart (pro Tasmanii); průběhem následujících let zřízena biskupství další: 1845 Perth pro západní *A*-i, 1847 Melbourne pro území Victoria, Port Victoria pro Sev. *A*-i, Maitland pro území sev. od Sydneye, 1859 Brisbane pro Queensland, 1862 Goulburn a Armidale, 1865 Bathurst. Neustálý vzrůst katolické církve v *A*-i vedl v letech 1874, 1887 a 1898 opět ke zřízení nových biskupství a církv. provincií.

Jak počet katolíků v *A*-i v letech 1861—1881 vzrůstal, viděti jest z tohoto přehledu:

Roku	Nový Jižní Wales	Viktorla	Queensland	Jižní Australie	Západní Australie	Tasmanie	Katolíků celkem	Celková populace
1861	99.193	109.828	7.676	—	3.786	19.954	—	1,141.563
1871	147.627	170.620	31.822	28.271	7.282	22.657	408.279	1,650.471
1881	207.606	203.480	54.376	42.628	8.413	23.055	539.558	2,245.448

Statistický přehled jednotlivých církevních provincií, jaký byl r. 1891, podává tabulka na str. 790 (viz *P. M. Baumgarten* v díle „Die kathol. Kirche in Wort und Bild" III, příl. ke str. 361). — R. 1901 bylo napočteno 855.799 katolíků, 1,497.579 anglikánů, 426.105 presbyteriánů, 504.139 methodistů, 92.670 baptistů, 73.561 kongregacionálů, 74.721 lutheránův a 31.100 přívržencův armády spásy. Počet domorodcův a přistěhovavších se pohanů páčí se na pevnině *a*-ské na 40.000—50.000; rovněž tolik jest Maorů a Číňanů na Novém Zeelandě. O missionářskou činnost mezi domorodci na pevnině australské pečuje hlavně benediktinské opatství New-Norcia (v. t.) v jihozápadní Australii, v apoštolském vikariátu kimberleyském Palotini, v apošt. vik. palmerstonském missionáři Nejsv. Srdce Ježíšova. Domorodců jest celkem asi 30.000; z nich jest katolíků pouze asi 3500. — Mezi Maory na Novém Zeelandě působí v missii wellingtonské maristé, v missii aucklandské kněží semináře millhillského Katolických Maorů jest asi 5000.

II. *Oceanie.* Východně a jihovýchodně od *A*. jest několik souostroví, jež zeměpisně náležejí k *A*-i a označovány jsou celkovým názvem Oceanie (Okeanie); dohromady zaujímají 763.708 km². Obyvatelstva jest na nich kolem 1,340.000, z čehož připadá na osady anglické (Nová Guinea, souostr. Tonga a Viti) 501. 773, na osady německé (Karoliny, Mariany, souostroví Marshallovo, Země císaře Viléma v Nové Guineji) 389.000, na hollandskou Novou Guineu 200.000, na majetek Spojených států amerických (souostr. Havajské, Guam, Tutuila) 166.800, na osadní državu francouzskou (Nová Kaledonie, Nové Hebridy, Tahiti, Marquezy) 80.410 obyv. Co do náboženství jsou to většinou fetišovci anebo příslušníci jiných nízkých pohanských forem náboženských. Počet buddhistův a mohamedánů není značný. Křesťanů jest asi 450.000 všech konfessí, z nichž katolíků jest 187.104; z této celkové summy jest 57.724 katolíků evropského původu, tak že katolických domorodců jest 129.380. Církevních jurisdikčních obvodů jest v Oceanii celkem 18, z nichž 7 obstarávají maristé, 5 missionáři Nejsv. Srdce Ježíšova, 8 kongregace picpusská, 2 kapucíni, 1 steylská kongregace Slova Božího. — Katolická víra rozšířila se na nesčetných ostrovech a ostrůvcích, z nichž Oceanie se skládá, poměrně rychle. Nejdříve započali činnost missionářskou členové kongregace picpusské na Hawaii, k nim přidružily se ostatní již uvedené kongregace. Nesnáze byly veliké; missionáři nebyli podporováni v činnosti své nižádnou katolickou ochrannou mocí světskou, a mimo to všude setkávali se s nepřátelským protestantismem. Všude nebyl úspěch katolických missionářů stejný. Za zcela katolické možno pokládati jen: ostrov Guam, Marquezy, ostrovy Gambierovy, ostrovy Wallis a Futuna. Protestantismus převládá v Polynesii a Mikronesii, kdežto v Melanesii ukáže teprve budoucnost, komu vítězství připadne, zda náboženství katolickému anebo protestantským sektám. Missijní methoda jest různá vzhledem k poměrům na různých ostrovech panujícím. Na ostrově Hawaii, jenž v poslední době těší se značnému průmyslovému a hospodářskému roz-

Církevní provincie na australské pevnině, na ostrovech Tasmanii a Novém Zeelandě; v závorce rok založení	Okrsků	Stací	Kostelů	Světských kněží	Řeholních kněží	Bratří-laiků a školských bratří	Řeholnic	Seminářů	Gymnasií a vyšších škol chlapeckých	Dívčích pensionátů	Dívčích škol	Škol elementárních	Dobročinných ústavů	Chovanců v katol. školách a ústavech	Katolického obyvatelstva
Sydney (zal. 1842)	69	126	168	108	67	175	970	2	5	20	35	158	24	22980	147300
Armidale (1862)	15	31	92	17	2	—	107	—	—	2	4	17	—	2297	21323
Bathurst (1865)	17	120	79	27	5	8	233	—	—	8	11	37	1	4763	20000
Goulburn (1862)	19	64	101	38	8	8	194	—	—	4	4	45	2	4582	39000
Lismore (1887)	12	22	40	17	—	1	76	—	—	4	5	10	—	1300	17500
Maitland (1847)	17	70	94	34	5	18	183	—	—	3	13	33	2	2890	30000
Wilcannia (1887)	11	30	24	16	—	—	129	—	—	4	8	14	1	2794	17000
Kolonie Nový Jižní Wales	**160**	**463**	**598**	**257**	**87**	**209**	**1892**	**2**	**8**	**45**	**80**	**314**	**30**	**41606**	**298123**
Melbourne (1847)	46	172	181	91	35	32	520	—	4	20	24	115	12	23207	143949
Ballarat (1847)	25	131	129	49	8	10	214	—	1	5	4	52	2	6000	35000
Sale (1887)	7	50	35	12	—	—	24	—	—	1	1	7	—	550	11300
Sandhurst (1874)	18	89	102	30	6	6	100	—	—	6	8	31	—	4500	25000
Kolonie Victoria	**96**	**442**	**447**	**182**	**49**	**48**	**858**	**—**	**6**	**32**	**37**	**205**	**14**	**34257**	**215249**
Adelaide (1842)	27	83	94	31	24	39	253	—	1	4	11	34	8	4551	35762
Geraldton (1898)	6	15	9	7	—	—	20	—	—	1	1	6	—	429	—
Perth (1845)	17	25	23	30	9	9	144	—	—	4	4	22	5	3000	37000
Port Augusta (1887)	9	50	35	12	—	—	31	—	—	1	1	9	—	733	11156
Apoštol. vikariát Kimberley (1887)	3	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	23	260
Praelatura nullius dioec. New Norcia (1857)	3	—	3	—	9	10	—	—	—	—	—	—	—	11	600
					6	48						2		100	140
Kolonie jižní, Západní a Severní Austrálie	**68**	**173**	**170**	**80**	**48**	**106**	**448**	**—**	**2**	**10**	**17**	**73**	**13**	**8847**	**84918**
Brisbane (1859)	31	85	106	57	—	25	186	1	3	13	2	41	6	6713	60000
Rockhampton (1881)	14	34	26	20	—	5	104	—	—	6	3	16	1	3936	25000
Apošt. vikariát Cooktown (1876)	6	29	13	—	11	—	15	—	—	—	1	2	—	310	4000
Apošt. vikariát Queensland (1887)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kolonie Queensland	**51**	**148**	**145**	**77**	**11**	**30**	**305**	**1**	**3**	**18**	**6**	**59**	**7**	**10959**	**89000**
Círk. prov. Hobart (1842) Kolonie Tasmanie	**19**	**89**	**108**	**25**	**—**	**—**	**119**	**—**	**—**	**1**	**4**	**30**	**2**	**3331**	**28000**
Wellington (1848)	26	66	104	14	40	34	236	—	1	8	—	28	5	4000	26500
Auckland (1848)	23	94	106	32	2	10	124	—	1	5	12	24	3	2506	23525
Christchurch (1887)	19	36	50	18	20	13	150	—	—	6	1	30	1	3061	22000
Dunedin (1869)	18	59	53	27	—	7	115	1	—	3	7	21	1	2300	20000
Kolonie Nový Zeeland	**86**	**255**	**313**	**91**	**62**	**64**	**625**	**1**	**2**	**22**	**20**	**103**	**10**	**11867**	**92025**
Austrálie, Tasmanie, Nový Zeeland	**480**	**1570**	**1741**	**712**	**257**	**457**	**4247**	**4**	**21**	**128**	**164**	**784**	**76**	**110867**	**807315**

Apoštolské vikariáty (V) a praefektury (P)	Missijní společnost	Katolíci (úhrnný počet)	Katolíci evrop. původu	Katechumeni	Mission. kněží	bratři-laikové	sestry řeholní	katechisté	Hlav. a poboč. stanice	Kostely a kaple	Školy	Žáci a žačky
Karoliny (P)	kapucíni	1.783	—	79	10	12	10	—	16	14	19	831
Mariany (P)	„	13.800	50	220	9	3	—	—	13	11	2	75
Země císaře Viléma (P)	kongr. Slova Božího	2.128	—	1.200	25	23	36	4	? 16	19	18	1.200
Holand. Nová Guinea (V)	missionáři Nejsv. Srdce Ježíšova	3.500	—	360	20	15	10	35	55	19	40	1.325
Britská Nová Guinea (V)	„	5.000	—	2.300	23	24	35	4	32	27	32	1.350
Nové Pomořany (V) . .	„	18.258	140	2.403	31	37	31	123	115	74	132	4.389
Ostrovy Gilbertovy (V)	„	14.037	50	300	23	12	19	95	145	117	100	3.000
Souostr. Marchallovo (V)	„	730	5	140	6	7	15	—	7	6	10	150
Severní ostrovy Šalomounovy (P)	maristé	349	24	390	10	5	16	4	9	8	11	332
Již. ostr. Šalomounovy (P)	„	1.203	46	994	15	1	9	33	? 19	27	33	322
Nové Hebridy (V) . . .	„	1.400	400	?	26	6	16	6	28	28	24	355
Nová Kaledonie (V) . .	„	39.468	29.234	?	51	10	126	61	? 47	68	43	1.576
Souostroví Viti (V) . .	„	12.000	?	?	32	23	82	315	291	83	42	2.915
Střední Oceanie (V) . .	„	9.940	?	?	23	2	51	54	69	41	26	2.446
Samoa (V)	„	8.008	75	183	23	14	26	100	100	54	105	1.860
Tahiti (V)	kongr. picpusská	7.800	1.700	150	32	2	23	80	75	75	40	510
Marquezy (V)	„	2.700	?	?	10	2	9	9	?	?	—	—
Souostroví Hawaiiské (Sandwichovo) (V) .	„	42 000	ca 26.000	?	35	6	60	—	38	?106	7	1.213
Úhrnem . . .		187.104	57 724	8.719	404	204	574	929	1.055	777	684	23.849

května, má missionářská činnost namnoze ráz pastorace v moderních evropských městech průmyslových. Církev je tu úplně oddělena od státu; a podotknouti dlužno, že zednáři mají tu 13 loží. Osadní državy francouzské: Marquezy a Nová Kaledonie poskytují smutný odlesk kulturního boje země mateřské; činnost missionářů spočívá tu hlavně ve snaze udržeti věřící ve víře a v odrážení útoků. Na ostrovech s obyvatelstvem převážně protestantským (Samoa, Tahiti, Tonga, souostroví Marshallovo) převládá přirozeně methoda apologetická. V Melanesii, kde jest obyvatelstvo co do duševních schopností na mnohem nižším stupni nežli obyvatelstvo Polynesie, spočívá činnost missionářská hlavně v připravování půdy k další slibnější působnosti. — Přehled stavu katolické církve v Oceanii podává hořejší tabulka. V celé Austrálii čítá se 4,000.000 křesťanů, z nichž jest asi 1,050.000 katolíků. Srvn. *Henry W. Cleary* v „The Catholic Encyciopedia" II, 113—120; *Krose*, „Katholische Missionsstatistik" (190), 82—85, *Arens* v „Kirchl. Handbuch" III (1910—11), 434—441.

Austreberta v. Austraberta.

Austregisil (Austregisilus) sv., *n.* 551 v Bourgesu, žil zprvu při dvoře krále Gunthrama, potom stal se mnichem, knězem, opatem v Lyonu, 612 arcib. svého rodiště Bourgesu, zúčastnil se 614 synody pařížské, *z.* 20. kv. 624. Mart. Rom. 20. kv.: „Apud Biturices in Gallia sancti Austregisii episcopi et confessoris."

Austremonius (Austrimonius) sv., jeden ze sedmi věrozvěstů, kteří kolem prostředka III. stol. přišli do Gallie; zal. církev auvergneskou, jejímž prvním biskupem se stal. Dle některých zemřel kol. 250 smrtí mučednickou, ale v Mart. Rom., kdež jeho památka 1. listop. se připomíná, čte se pouze: „Arvernis sancti Austremonii, primi ejusdem civitatis episcopi."

Austriclinianus sv., kněz v Limogesu, žák sv. Martiala (v. t.) Mart. Rom. 30. čna.

autarkie, lat. solipsismus, č. soběstačitelnost, jest cynické povrhování svou ctí. Dopouští se tohoto hříchu (per defectum) proti péči o čest a dobré jméno ten, kdo jest ke své cti lhostejným, jí nedbá a povrhuje; je pak to vlastně jen skrytá pýcha, jež myslí, že si sama dostačí. Srvn. *Koch*, Lehrbuch der Moraltheol., 3 vyd., 1910, str. 281.

Autbert (Autbertus, Authbertus, Audebertus, Aubertus) sv. 1. biskup avranchesský, *z.* 18. (nebo 16.) kol. čna 725, zakl. kláštera Mont St. Michel, kdež byl i pochován. Cfr. *A. Ss.* Junius IV, 498. — 2. biskup cambraisský a arrasský (od 633), *z.* 13. pros. 669. Srvn. *Anal. Boll.* XIX. (1900) 200—212. Mart. Rom. 13. pros.: „Camerari in Gallia sancti Authberti episcopi et confessoris."

Autcarius v. Otgar.

Authbertus v. Autbert.

authencie, pravost spisu, značí, že sepsán jest skutečně od autora, jemuž se přičítá, anebo, není-li autor jeho znám, v oné době, v oněch místech a okolnostech, do nichž obsahem i formou svou se hlásí. Viz *Sýkora*, Úvod do Písma sv. Nového Zákona 1, 111.

authentica v. authentika.

authentica hebdomada v missále Ambrosianském nazývá se tak týden velikonoční; někteří míní, že to znamená tolik co hebdomas Dominica (*Ἀνθέντης* = Dominus), jiní vykládají tolik co týden význačný (h. excellens atque insignis), jiní opět tolik co „h. canonisata" (t. j. dle pravidel kánonických upravená k oslavě utrpení Páně a v den Narození Páně po přečtení evangelia veřejně ohlášená). Srvn. *Nilles*, Kal.² II, 213 až 214.

authenticita v. authentičnost.

authentická definice. Podává-li autorita, které právem sluší o nějakém učení rozhodovati, vlastní obsah pojmu svého učení, t. j. podstatné znaky, z nichž se toto skládá, i způsob, jímž znaky ty v jednotu spojeny býti mají (látka a forma pojmu), mluvíme o *a-é d-i*. Aby výměr toho kterého učení skutečně authentickým byl, je třeba, aby pocházel od autority, jíž přísluší právo o učení tom rozhodovati, jinak, byť i pocházel od osob sebe učenějších, nemá žádné ceny. Autorita ta jest buď soukromá, nebo veřejná. Soukromá autorita jest ta, jež nemá žádného úřadu, ani poslání, aby učení rozhodovala, ale jen z vlastního přesvědčení a z vlastní moci o učení rozhoduje. Veřejná autorita jest ta, jež má úřad a poslání, aby učení rozhodovala, a z tohoto úřadu a poslání o učení rozhoduje. Veřejná autorita jest buď církevní, nebo světská. Církevní autorita jest ta, jež má úřad a poslání, aby učení rozhodovala, a z tohoto úřadu a poslání o učení rozhoduje. Církevní autorita jest buď papežská, nebo biskupská. Papežská autorita jest ta, jež má úřad a poslání, aby učení rozhodovala, a z tohoto úřadu a poslání o učení rozhoduje. Papežská

ších a učení sebe více znalých, není authent., poněvadž nemají práva o učení rozhodovati; jejich výměr jest jen osobním míněním, o němž platí „tantum valet, quantum probat". Nedá se však upříti, že souhlasný výměr většiny odborníků nabývá veliké váhy a je nezřídka pro autoritu *a*-ou *d*-i podávající směrodatným. Není-li zjištěno, že výměr nějakého učení pochází od autority právem k tomu zmocněné, aneb aspoň z doby, místa a okolností, jimž se dle podání připisuje a z nichž lze na autoritativního původce souditi, nelze rovněž o *a*-é *d*-i mluviti. Pravost *a*-é *d*-e vyšetřiti je věcí kritiky a děje se buď přímo sudidly vnitřními (t. j. dle obsahu a formy) a sudidly vnějšími (t. j. věrohodným svědectvím jiných), aneb nepřímo úvahou, zdali lze uvésti nějakou příčinu, pro kterou definice, o jejíž pravost neb nepravost se jedná, by byla jinému podvržena. Jsou-li přímá a nepřímá sudidla pro authenticitu definice, je tato nade vši pochybnost jista. Autoritou oprávněnou k vynášení *a*-ých *d*-í katolického učení o víře a mravech, které je závazným v celé církvi, je papež, s papežem na obecném sněmu shromáždění biskupové, aneb mimo sněm jejich mlčky aneb zjevně projevený souhlas s tou kterou větou katol. učení, jakož i řím. kongregace kardinálů, které za tím účelem papežem jsou ustanoveny, aby jeho jménem *a*-ou *d*-i katol. učení pro celý křesťanský svět stanovily. Ve svých diecesích jsou autoritami právem k podání *a*-ých *d*-ící ve věcech víry a mravů zmocněnými biskupové a sněmy provinciální. Na věřících je, tyto *a*-é *d*-e uctivě přijmouti, jich aspoň zevně poslouchati, a jsou-li dány neomylným učitelským úřadem církve, nezbytno i vnitřně s nimi souhlasiti a ve správnost jejich pevně věřiti. *Sdt.*

authentická listina v. authentičnost listin.

authentické sbírky. Formálním pramenem práva církevního v užším smyslu jsou nejen listiny a dokumenty či různé vnější formy, v nichž objektivní právo se nám podává, nýbrž i sbírky, ve kterých právní látka jest sebrána a uložena. Poněvadž sbírky ty v prvních dobách ponejvíce z kánonů sněmovních se skládají, slovou sbírkami kánonů (collectiones canonum) a jsou dle uspořádání svého buď chronologické aneb systematické a dle autorů a závaznosti své buď veřejné či authentické aneb soukromé. Auth. sbírkami v širším smyslu jsou ty právní sbírky, jež sepsány jsou skutečně od toho autora, jemuž se přičítají, aneb pokud autor znám není, náležejí-li v pravdě době, místu a okolnostem, z nichž dle podání vzešly. Jinak slovou podvrženými. V tomto smyslu i soukromé sbírky mohou býti authentickými. Zde však máme na zřeteli jen *a. s.* v užším smyslu, jimiž rozumíme ty, které nejvyšší zákonodárnou autoritou církevní jako zákoník veškeren křesťanský svět zavazující vydány a prohlášeny byly. Sbírky ty jmenujeme také úředními či veřejnými, na rozdíl od sbírek soukromých, od nichž se, jsouce zákoníkem a ne pouhou sbírkou zákonů, podstatně liší. Nejsouce tedy jen sbírkami právní látky, nýbrž produktem zákonodárné činnosti, třídí, mění a zkracují sebranou látku právní, zkrátka *a. s.* podávají snešený právní materiál již zpracovaný v jednotný celek, zákoník. Zákony v *a*-ých *s*-ách uložené, ať odkudkoli, jsou závazny nejen proto, že jako zákony vydány byly, nýbrž také proto, že do sbírky zákonodárcem byly pojaty, a v rozsahu, v jakém pojaty byly, bez ohledu na jejich původ, původní význam a závaznost, ano i bez ohledu na jejich authentičnost. To vše není více pro nynější jejich platnost směrodatným. Všecka zákonná ustanovení *a.* sbírek nutno pokládati za zákony současně vydané, mezi nimiž není nějakého prius neb posterius. Tomu tak není se zákony sbírek soukromých. Tím, že pojato bylo nějaké zákonné ustanovení do sbírky soukromé, byť se tato i sebe větší vážnosti těšila, nedostalo se mu větší autority, nýbrž má tolik právní moci, jakou jej jeho zákonodárný autor původně nadal. Tak na př. zákony v dekretu Gratiánově mají jen tu platnost, jaká jim dle pramene jejich sluší. Proto místa podvržená v Dekretu nestala se tím, že v Dekret, sbírku soukromou, pojata byla, zákonem. Jinak tomu ve sbírkách *a.*, zde z vůle zákonodárce, který právní látku jejich za svůj zákon prohlásil, mají všecka místa, jež jako zákon se uvádějí, také platnost zákona a to v rozsahu, v němž jsou zde uvedena, byť i původně moci té neměla. Tak na př. je jisto, že některá místa ze sv. Otcův a spisovatelů křesť., aneb i místa ze sbírek podvržených nemají o sobě moci právní, avšak převzata do *a.* sbírek, byla tím zákonodárnou autoritou za její zákon přijata a jako takový platí. Prohlášení *a.* sbírek dělo se tím způsobem, že zasílány byly universitám, zejména bolognské, aby se jim dostalo rychlejšího rozšíření, jak ve vědě, tak i v praxi (tam in iudiciis, quam in scholis), nikoli však proto, aby sbírce školou zjednána byla autorita a platnost, čehož vzhledem k zákonodárné moci papežově nepotřebovaly. — V právu církev. uvádějí se tyto *a. s.*: 1. Compilatio III., z rozkazu Innocence III. od papež. notáře a podjáhna Petra Colivacina z Beneventa r. 1210 sestavená. Obsahem jejím jsou dekretály téhož papeže od r. 1198—1210 vydané, jež co do původu mladší jsou než dekretály kompilace druhé, a proto právem slove c. III., ač časově o 2 léta je starší oné. Ku zpracování této první úřední sbírky použil Petr soukromých sbírek předchozích, zejména Alana, Rainera z Pomposi a Bernarda z Kompostelly. Jako bylo zvykem od dob breviáře Bernarda Pavijského všecky sbírky vedle této kompilace I. děliti na pět knih (iudex, iudicium, clerus, connubia, crimen) a knihy na tituly a kapitoly, tak rozdělena i comp. III. Bullou „Devotionis vestrae" (28. pros. 1210), universitě bolognské zaslanou s podotknutím „ut iisdem (scil. decretalibus) absque quolibet dubitationis scrupulo uti possitis, cum opus fuerit, tam in iudiciis, quam in scholis", byla comp. III. prohlášena a tak stala se první authentickou či úřední, t. j. zákonodárcem samým opatřenou a publikovanou sbírkou církev. práva (srvn. Benedikta XIV. „Iam fere sextus"). Glossu k ní mezi jinými podali: Laurentius, Ioan. Galensis, Vincentius Bellovac. a Tancredus. Tiskem vydána v Ant. Augustini: Antiquae collectiones decretal. ed. Herd. 1567, posléze ve Friedbergově: Quinque compilationes antiquae. Lipsiae 1882. — 2. Compilatio V. či Honoriana. Neznámý autor, ač nebyl-li to sám Honorius III., k rozkazu téhož papeže z jeho dekretálů, do roku 1226 vydaných, a některých konstitucí císaře Bedřicha II. v den korunovace 22. listopadu 1220 na prospěch církve učiněných (jest to vlastně konstituce jedna, pojednávající o různých předmětech), sestavil a dle vzoru breviáře Bernardova rozdělil tuto druhou *a.* sbírku. Honorius III. zaslal ji bullou „Novae causarum" r. 1226 slovutn. arcijáhnu bolognskému Tankredovi, aby jí sám užíval a o její všeobecné rozšíření školou se postaral. Tím stala se comp. V. úřední sbírkou, nedoznala však školou důkladnějšího zpracování z té příčiny, že brzy následovala sbírka Řehoře IX., v níž všechny kompilace staré zanikly. Glossu k ní pořídil bolognský professor Jakub z Albangy, potomní biskup faenzský. Tiskem vydal Honorianu Innoc Cironius roku 1645 v Toulousu, I. v. Riegger r. 1761 ve Vídni, Friedberg v citov. díle str. 151 násl. — Dekretály 5 starých kompilací i zmíněných authentických trpěly rozptýleností látky (inextricabilis silva decretalium), vzájemnými odpory a také neúplností. O pravosti některých vznikly i odůvodněné po-

chybnosti. — 3. Aby tomu odpomohl, studium práva církv., v množství sbírek rozptýleného ulehčil a použití zákonů v praxi usnadnil, vydal Řehoř IX. roku 1234 sbírku novou. R. 1230 nařídil svému kaplanu a zpovědníku Raimundovi z Pennaforte O. S. D., doktoru „decretorum" na universitě bolognské, kde po způsobu tehdejším s úspěchem nějakou dobu po promoci také právo církv. přednášel, aby z 5 starých kompilací, konstitucí od dob Gratiánových, dosud nesebraných, a dekretálů Řehoře IX. uspořádal sbírku novou. Sbírka měla obsahovati všecku pogratiánskou právní látku s opominutím všeho, co bylo zastaralé a nepraktické, odstraniti panující v dekretálech neshody, při tom však neměla býti příliš obsáhlou. Aby toho R. dosáhl, nesměl býti pouhým sběratelem, nýbrž redaktorem, opatřeným rozsáhlou pravomocí zákonodárnou, jíž se mu také papežem nejhojnější měrou dostalo, jako druhdy Tribonianovi císařem Justiniánem. Vedl pak si tak, že z mnohých obsáhlých dekretálů, po vzoru starších kompilátorů, vypustil historickou část (partes decisae), t. j. vyložení právního případu a důvody, jež zákonodárce k rozhodnutí vedly (species vel narratio facti), označiv výpustku tu v textu slovem „et infra", spokojuje se a do textu bera jen to, co bezprostředně k zákonnému rozhodnutí náleželo (decisio, pars dispositiva). Mnohé antiquované aneb o témže předmětu jednající dekretály vyloučil, za účelem systematiky delší dekretály, pojednávající o nestejnorodých právních otázkách, rozložil a dle látky pod různé tituly zařadil. Odporující si dekretály, t. j. takové, které jednají o témž právním případu, nestejně však o něm pořizují, vynechal buď zcela aneb je změnil, nezřídka i novým, na základě řím. práva Řehořem IX. aneb Raimundem upraveným dekretálem nahradil. Tím se stalo, že mnohé dekretály dřívějších papežů zcela byly změněny, ač nesprávně jim staré nadpisy byly ponechány. Se stanoviska zákonodárce, neboť R. jednal z mandátu Řehořova a kde sám si rozhodnouti netroufal, věc papeži k rozhodnutí předložil, nelze proti tomu namítati; s vědeckého stanoviska jest toho ovšem želeti, poněvadž tím mnohá místa ve sbírce Řehořově utrpěla, stala se přílišnou stručností temnými, aneb smysl jejich interpollací Raimundovou od původního zcela se odchýlil (příklady uvádí Theim v Disquisit. criticae, Romae, str. 53). Tyto četné, ne vždy nezbytné a proto nezřídka i libovolné modifikace staršího právního materiálu vytýkány Raimundovi již staršími kanonisty, z novějších činí tak zejména Schulte (Gesch. der Quellen etc. II., 74), podkládaje R-ovi, ovšem neprávem, i motivy nešlechetné. Vždyť jednal ve jménu papeže, který jako nejvyšší zákonodárce byl k takové i větší licenci oprávněn, mohl nejen dekretály předchůdců svých měniti, nýbrž dokonce je zrušiti a novými nahraditi. Jako nebylo falšováním práva, když Justinián ze starších konstitucí dal sestaviti svůj kodex, poměrům a době přiměřený, a dal za tou příčinou Tribonianovi a jeho kodifik. komisi rozsáhlou pravomoc, s konstitucemi od dob císaře Theodosia II. vydanými podle dobrého zdání naložiti, tak nemůže nikdo ani v této Řehořově redakci práva církev. spatřovati snad podvod (Puchta, Cursus der Institut. 676). Ostatně všechny dekretály sbírky Řehořovy, ať je jejich původním autorem kdokoliv, nutno pokládati za dekretály Řehořovy, čemuž také hromadné jméno jejich: Decretales Gregorii IX., svědčí, a ten, jsa nejvyšším zákonodárcem, mohl zajisté svým zákonům dáti podobu, jakou sám za nejvhodnější uznával. Nehledíme-li ani k vypuštěným partes decisae, čímž rozsah sbírky valně již byl zúžen, připomenouti sluší, že témuž účelu sloužilo vynechání as $^1/_6$ všech dekretálů z kompilací starých. — Ve 4 letech zhostil se R. svého úkolu a sbírka tak, jak ji podal, byla Řehořem IX., bullou „Rex pacificus" z 5. září 1234, universitám bolognské a pařížské zaslanou, publikována a authentickou prohlášena. Papež sám nazývá ji pouze compilatio, vzhledem však k dekretu Gratiánovu záhy přezděna: liber extravagantium, t. j. dekretálů mimo dekret bloudících. A odtud je i charakteristikem této sbírky, sloužícím k jejímu označení, písmena X, zkratka to slova extra. Vzhledem k 5 kompilacím starým zvána též compilatio nova aneb sexta. Poněvadž Řehoř IX. je jejím původcem, slove také Gregoriana, obecně však ujalo se pro sbírku tu pojmenování Decretales Gregorii IX., jež ji nejlépe přiléhá. Sbírka rozdělena dle známého verše na 5 knih a tyto na 185 titulů, jimž předeslán krátký úřední obsah (rubrica). Tituly zase rozpadají se v 1971 hlavy (capita) či jednotlivá zákonná ustanovení, dekretály. Každá hlava má úřední nadpis, adressu to původního příjemce a pramene superscriptio, na př. Gregorius IX. (a. 1229), aneb Idem Duano et primo canonico Tullensibus; Honorius III. venerab. fratribus M. patriarchae Antioch. et universis archiepiscopis et episcopis), již předchází neúřední summa (summarium), pozdější to udání obsahu, pocházející od glossatorů. 196 dekretálů jest od Řehoře IX., z těch 65 nemá určité adressy, opatřeno jsouc toliko nadpisem Gregorius IX. Jsou to dekretály za tím účelem vydané, aby vyplnily mezery sbírky aneb rozhodly kontroversy odporujících si dekretálů. Kapitoly dekretálek Ř. sestaveny jsou v každém titulu chronologicky, počínajíc kompilací I. a končíc dekretály Řehořovými. Dekretálky Řehořovy citují se tím způsobem, že udá se nejprve číslicí arabskou aneb počátečním textem (arenga) hlava, k tomu připojí se charakteristické X k označení sbírky samé, následuje udání knihy číslicí latinskou a udání titulu číslicí arabskou, kde dotyčnou hlavu či kapitolu dlužno hledati (na př. c. 11 aneb c. Cum tanto X. I. 4.). Slovy „volentes igitur, ut hac tantum compilatione universi utantur in iudiciis et in scholis, districtius prohibemus, ne quis praesumat aliam facere absque auctoritate Sedis Ap." prohlásil Řehoř IX. v citované bulle sbírku svou nejen za veřejnou, všeobecně závazný zákoník, nýbrž i za exklusivní, vzhledem k dekretálům 5 starých kompilací, jež do dekretálek Ř. pojaty nejsou. Je to zákoník jednotný a všeobecně závazný (codex), sestávající z dekretálů Řehoře IX. a jeho autoritou vížících, které tento papež ze sněmů obec. i částečných, od svých předchůdců a odjinud převzal a případně pozměnil (Laurin, Introductio in Corpus iur. can. Vindob. 1889 str. 144). Moc zákonná přísluší jednotlivým kánonům a dekretálům (capita) a sice dispositivní části a rubrikám titulů, pokud tvoří samostatně právní větu, resp. samy o sobě dávají smysl (na př. „ne sede vacante aliquid innovetur" III. 9.). Zákonné moci však nemají summaria capitum, poněvadž nepocházejí od zákonodárce, nýbrž autory jeho jsou pozdější kommentátoři zákoníku Ř. Totéž lze říci o partes decisae, jež pozdější vydavatelé zase k dekretálkám přidávali, a to buď k textu za slova „et infra", jako činil Conte, aneb ve způsobě poznámek (de Peletier), aneb kursivním tiskem na místě, kam skutečně patří (Justus H. Böhmer, Aemil. Richter, Emil Friedberg). Rovněž nedostává se moci zákonné nadpisům kapitol (superscriptiones capitulii), ač od Raimunda pocházejí, a glossám, jež mají toliko cenu doktrinální. Zákoník Řehořův ve formě Raimundem vydané a papežem prohlášené je quoad capita et rubricas titulorum až podnes závazným, pokud ovšem jeho jednotlivá zák. ustanovení pozdějšími zákony aneb právem obyčejovým nebyla zrušena aneb modifikována. Také byly některé zákony jeho jako antiquované

a dnes nepraktické panující disciplinou církevní přímo odstraněny aneb vnějšími okolnostmi (na př. konkordáty) a jinak staly se neproveditelnými. Ani sněmem obecným ani některým pap. zákonem však nebyl zákoník Ř. zrušen, spíše pozdější sněmy a dekretály pap. až dosud se ho dovolávají a platnost jeho předpokládají. Řádná glossa dekretálek Ř. pochází od Bernarda de Bottone (Parmiensis † 1263); nejslavnější kommentátoři jejich jsou Sinibald Fliscus (Innocenc IV.): Apparatus in 5 ll. decret. (Venetiis 1481), Gonzalez Telez, Prosper Fagnani a j. v. Rukopisů jejich, obsahujících pravidelně také glossu, zachovalo se přes 1000. Nejstarší vydání dekretálek Ř. je od Hanse Eggesteyna ve Strassburce a po té od Petra Schoiffera v Mohuči 1473. Řehoř XIII. podrobil je jako celý Corpus iuris can., jehož druhou část dekretálky Ř. tvoří, revisi řím. korrektorů (Franc. Pegna a Sixtus Fabri O. Pr.), prohlásiv bullou „Cum pro munere" (1. července 1580) tento zkorrigovaný a teprve r. 1582 vydaný text za authentický („Decretales D. Gregorii IX. suae integritati una cum glossis restitutae"). Partes decisae, jež dnes se pravidelně k textu přidávají, v tomto vydání nejsou. — 4. Většina sbírek, vydaných v době mezi dekretálkami Řehoře IX. a dekretálkami Bonifácia VIII., jsou sbírky authentické, ježto soukromé sbírky, jak vzpomenuto, Ř IX. pořádati zakázal. Sbírky ty po způsobu novell Iustinian. jako novellae constitutiones aneb n. Gregorianae připojovány k příslušným titulům dekretálek Ř. Brzy, nemajíce místa v rukopisech, přidávány jako samostatné sbírky na konec dekretálek. Nejdůležitější z nich jsou sbírka Innocence IV., obsahující úchvaly sněmu lyonského 1. a dekretál téhož papeže: „Romana Ecclesia" a dekretál Řehoře IX. „Praesentium". Sbírka má 42 kapitoly, jež se měly mezi 28 označených titulů dekretálek zařaditi, jak nařízeno v promulgační bulle k univ. pařížské a bolognské „Cum in concilio Lugdun." ze dne 19. září 1251. Jinou, rovněž menší sbírku pořídil Řehoř X. z úchval sněmu lyonsk. II. a vlastních dekretálů; prohlášení stalo se obvykle bullou „Cum nuper" (1. listop. 1274), zaslanou také universitě padovské. Sbírka má 31 kap., jež university měly k 15 bullou označeným titulům dekretálek Ř. zařaditi. Také Mikuláš III. vydal r. 1280 („Cum quosdam") auth. sbírku o 5 konstitucích, kterou zaslal universitě pařížské (vliv francouzský). Přání papež., aby se sbírek těch užívalo a dekretály jejich zařaděny byly mezi dekretálky Řehořovy, vyhověno jen z části, a to z důvodu, který uznal i Bonifác VIII., že by vkládáním nových dekretálů mnoho vzácných exemplářů dekretálek Ř. bylo pokaženo. Vedle těchto authentických sbírek vznikly i sbírky soukromé a těžkosti dob předřehořovských s množstvím právní látky rozptýlené v mnohých sbírkách se opakovaly. Proto obrátila se universita bolognská k Bonifáciovi VIII., aby jako druhdy Řehoř IX., novou auth. sbírku, jež by v sebe sbírky dosavadní pojala, vydal. Žádosti té papež vyhověl, vydav sbírku, zvanou 5. Liber sextus, jež tvoří třetí část Corpus iuris can. Vypracovala ji komise tří slov. kanonistů, Wilhelma z Mandagoto, arcibiskupa embrunského, Berengara Fridoli, biskupa bezièrského, a vicekancléře římské církve Richarda Petronia ze Sieny. Jako druhdy Raimund z Pennaforte, tak i tato komise byla zmocněna papežem k změnám původn. textu dekretálů od dob sbírky Řehořovy vydaných, jež měly býti obsahem sbírky nové, pokud toho bylo třeba. Sbírka prohlášena bullou Sacrosanctae (3. bř. 1298), již B. VIII. bolognské a paříž. universitě zaslal a v níž uvádí způsob, jak si zmíněná komise při jejím sestavování z jeho nařízení vedla. Důvodem jejím byla nejistota a pochybnosti, zda některé z dekretálů jsou pravé či nic. Mnohé dekretály, vydány jsouce jen na čas aneb jsouce partikulárními, staly se nepotřebnými aneb byly i v kollisi s jinými, a ty bylo třeba vyloučiti. Z ostatních mnohé byly zkráceny aneb zněněny, dle toho, jak toho doba a potřeba žádala, zcela dle methody Řehoře IX. Staré rozdělení na 5 knih, jak vyjadřuje to memoriál: prima ministros dat et ritus officiorum — altera dat testes et cetera iudiciorum — tertia de rebus et vita presbyterorum — quarta docet, quales sint nexus coniugiorum — ultima de vitiis et poenis tractat eorum — na tituly a capita, také zde zachováno. Rovněž týž je i způsob citování, jen místo charakt. X vkládá se značka knihy VI. „in VI.". Jméno liber sextus má sbírka B. odtud, že byla pokračováním pěti knih Řehořových a jak B. VIII. v promulgační bulle dí, z důvodu mystického, poněvadž číslo 6 je znakem dokonalosti. Tituly a rubriky vzaty jsou z dekretálek Ř., mnohé však z nedostatku látky odpadly, tak že celá sbírka čítá 76 titulův o 539 hlavách, z nichž 251 náleží Bonifáciovi VIII. Partes decisae nelze zde tak snadno doplniti jako v dekr. Ř., neboť neuvádí se v l. VI. jejich principium, text starého dekretálu je zde zpracován ve všeobecnou konstituci, která ve formě zákonodárné buď právní zásady stanoví aneb právní kontroversy řeší. Proto také l. VI. pro svou pregnanci má spíše charakter zákoníku, než *a. s.* předešlé, a je po stránce právovědné nejlepší části Corpus iuris can. K sbírce B. přičleněno 88 právních pravidel, jež z práva řím. sestavil legista Dinus Mugelanus. Poněvadž z rozkazu papežova k l. VI. tyto regule jsou přidány a spolu s ním publikovány, nelze o jejich zákonné moci pochybovati (R. J. 1, 2, 3 etc.). L. VI. je *s. a.* a výlučná, jíž se ruší všecka zákonná ustanovení po vydání dekretálek Ř., která v ni pojata aneb výslovně reservována nejsou (decretales reservatae). Reservace stala se tak, že B. VIII. uvádí ve své sbírce buď jen počáteční slova reservov. dekretálu aneb krátce obsah. Také není l. VI. exklusivním pro dekretály Bonifáce VIII., ve sbírce se nenalézající a pro dekretály speciální, jako jsou osobní výsady a indulty atd. Jako dekretálky Ř., také l. VI. je dosud závazným zákoníkem, pokud nebyly jednotlivé jeho zákony pozdějšími zákony aneb jinak zrušeny. Zákonná moc náleží zde rovněž jen dispositivní části jednotlivých kapitol a rubrikám titulů. Škola nepřijala l. VI. jako dekret Gratiánův a dekretálky Ř. za knihu řádnou (liber ordin.), nekonaly se tedy o ní řádné přednášky dopolední, což platí i o sbírce následující. Vědecky však zpracována byla a řádnou glossu k ní upravil známý glossátor Jan Ondřejův, od něhož pocházejí také summaria capitum a data záhlavních nadpisů, jež jsou nezřídka zkomoleny. První vydání datované vyšlo ve Strassburce r. 1465 u Jana Fusta a Petra Schoiffera. Novější vydání kryjí se s vydáním Corpus iuris can. (viz čl.), což platí i o sbírce násl. — 6. Clementinae scil. constitutiones. Klement V. dal své konstituce, zejména na sněmu vienneském vydané (1312), sebrati a prohlásil je v konsistoři v Monteauxu u Capentras konané dne 21. března r. 1314. K obvyklé a papežem nařízené publikaci universitám však nedošlo pro jeho brzkou smrt. Aby sporům, jež následkem toho o závaznost sbírky vznikly, konec učinil, publikoval ji Jan XXII. bullou, danou v Avignonu k universitě bologn. „Quoniam nulla" (25. října 1317). Jelikož pojíti se měla k l. VI., zvána sbírka Klementova, Janem XXII. prohlédnutá, liber VII. Od řádného svého glossátora Jana Ondřejova, jehož glossu zdokonalil Frant. Zarabella, nazvána však správněji Clementinae. Obsahuje v pěti knihách 52 tituly o 106 kapitolách. Pořad a nadpisy titulů zase vzaty z dekretálek Ř., ovšem že mnohé chybí. Tak na př. z 21 titulů čtvrté knihy dekre-

tálek je v Klement. jen tit. 14. de consang. et affinit. Summaria kapitol jsou od Jana Ondřejova. Zpracování právní látky stalo se také zde způsobem od dob Řehoře IX. obvyklým, volné. Změny dekretálů však jsou toho druhu, že nejsou zde partes decisae. Cituje se jako sbírky předešlé a jejím charakteristikem je „in Clem.". Jako sbírky dřívější, i tato je sbírkou úřední, nikoli však výlučnou, nerušíc z důvodů politických dekretálů, jež v ní pojaty nejsou. Klement V., nechtěje pokračovati v boji Bonifacia VIII. s králem franc., nechtěl některé dekretály, na tento boj upomínající, ve sbírku vzíti, nechtěl jich však také zrušiti, a tak některé dekretály Bonifácia VIII. a Benedikta XI. shledáváme teprve v pozdějších soukromých Extravagantech. Jako dekretálky svrchu uvedené podrobeny i Klementiny opravám korrektorů řím. a text ve vydání řím. z r. 1582 prohlášen za authentický. Tiskem vydány Klementiny prvně s ostatními díly Corpus iuris can. v Mohučí r. 1460 a do r. 1500 otištěny asi padesátkrát. — 7. Výnosy papež. dřívější i potomné, jež v Corpus iuris can. pojaty nebyly, ukládány od XVI. stol. v chronolog. sbírkách, nazvaných a potiori parte svého obsahu bullariemi (viz čl.). Sbírky ty, poněvadž jsou prací soukromou, nemají úřední vážnosti až na 4dílné bullarium Benedikta XIV., jež je sbírkou authentickou. Plyne to z prohlašovací bully „Iam fere sextus" (26. března 1746), která provázela první svazek bullaria, universitě bologn. zaslaného s příkazem, aby se ho ako pramene práva užívalo. V bulle té vypočítávají se všechny *a. s.* dekretálek, k nimž počítá B. XIV. i kompilaci IV. dekretálů Innocence III., ač se s tím kanonisté nesnášejí. B. Benedikta XIV., obsahujíc chronologicky spořádané výnosy téhož papeže, je posledně vydanou církevně-právní, authentickou sbírkou. Phillips (Verm. Schriften II. 149) vzdává ji nepokrytou chválu. (Srvn. *Schneider*, Die Lehre von den Kirchenrechtsquellen, Regensburg 1892; *Schulte*, Geschichte der Quellen etc. I. 76 násl.; *Laurin*, Introductio etc. § 54. a násl.; *Vidmar*, Introductio in corpus iuris utriusque, Vindob. 1886; *Emil Friedberg*, Quinque compil. antiquae, Lipsiae 1882; *Wernz*, Ius decretal. I. n. 238 násl.; *Phillips*; K.-R. IV. 207 násl.; *B. Hübler*, Kirchenrechtsquellen, Berlin 1898; *v. Scherer*, K. R. § 54. násl.) *Sdt.*

authentické toniny v. toniny církevní.

authentický výklad (interpretatio authentica) **1.** Písma svatého viz čl. výklad Písma sv. — **2.** zákona. Poněvadž zákony jsou obecným pravidlem, daným lidskou řečí, která podléhá mnohým nedokonalostem, nelze dáti zákonu tak jasného slovného znění, aby nikdy výkladu nepotřeboval, aniž lze vynésti zákon tak všeobecný, který by všechny možné případy vyčerpával, aby nebylo nikdy potřebí se tázati, zda případ nějaký pod zákon spadá čili nic. A proto potřebuje každý zákon v právní praxi více méně výkladu, t. j. zjištění smysiu, jejž zákonodárce ve slova zakona vložil, a tím i dosahu zákona, jak vyjádřilo to již právo římské větami: „Prior atque potentior est, quam vox, mens dicentis" (l. 7. § 2. D. 33. 10.) a „Scire leges non hoc est, verba earum tenere, sed vim ac potestatem" (l. 17. D. 1. 3.). Proto potkáváme se s výkladem zákona nejen tam, kde jest smysl jeho nejasný (interpretatio per modum suppletionis), nýbrž i při jasném jeho znění (i. per modum declarationis), aby snad někdy jednostranné lpění na liteře zákona nemělo za následek mravní bezpráví (summum ius, summa iniuria). Dle pramene, z něhož výklad zákona tryskne, rozlišujeme mezi výkladem authentickým či původním, obvyklým (i. usualis), učeným (i. doctrinalis) a soudním (i. iudicialis), z nichž dle zásady: quisque verborum suorum optimus est interpres, náleží přednost výkladu původnímu. V pochybnostech zajisté nejlépe sám zákonodárce jest s to, aby smysl zákona vyložil, a protože výklad ten podává se ve formě zákona a jest pro ty, jež zákon víže, naprosto závazný, slove authentický čili autoritativní. Jmenujeme jej také výkladem zákonným, jimž ovšem jest i výklad obyčejný čili obvyklý. — Authentický výklad podává zákonodárce o těch zákonech, které jeho zákonodárné moci podléhají, anebo jeho jménem činí tak ten, koho mocí tou pověřil. Stejné právo k výkladu jeho zákonů sluší i nástupci a představenému. Proto jediné římský papež, obdařen darem neomylnosti, může právo božské vykládati a jako nejvyšší církevní autorita a zákonodárce authenticky čili autoritativně vykládá všecky zákony církevní buď sám, anebo pomocí úřadů (řím. kongregace), které mocí tou pověřil. Metropolita vykládá autoritativně jen zákony své, anebo statuta své diecese, jako každý jiný biskup. Statut svých konprovinciálů autoritativně vykládati nemůže. Dekreta sněmu provinc. vykládá metropolita authenticky, jen byi-li k tomu sněmem provinc. zmocněn. Církevní soudce, vynášeje rozsudek, vykládá právo církevní autoritativně jen pro strany, jimž rozsudek jeho platí. — Dle svého obsahu obmezuje se každý výklad buď jen na to, že vykládá temná slova anebo méně jasný smysl zákona (i. comprehensiva), nedotýkaje se tím jeho obsahu a tudíž ani dosahu, aneb opravuje znění zákona. A to buď že obmezuje význam jednotlivých slov a rčení tak, jak při nejmenším býti musí, a proto počet případů pod zákon spadajících spíše umenšuje (výklad přesný, dosah zákona omezující, interpretatio restrictiva), anebo rozšiřuje význam jednotlivých slov a rčení tak, jak jest vůbec myslitelno, a proto počet případů pod zákon spadajících spíše rozmnožuje (výklad volný, dosah zákona rozšiřující, interpretatio extensiva). V prvém případě se výkladem působnost zákona za jistých okolností obmezuje, tak že se nevztahuje na případy, které by dle jeho znění pod zákon spadaly; v druhém případě se jeho působnost na předměty podobné rozšiřuje. *A.* výkladem zákona církevního jsou do jisté míry klausule, kterými zákon končí a jež nejsou jen řečnickými ozdobami, nýbrž skutečným zákonným ustanovením, závaznost, rozsah a provádění předchozího zákona vykládajícím. (Srvn. *A. Vřešťál*, Katol. mravouka I. str. 52; *Haring*, Grundzüge des kathol. K.-Rs. I. 34; *Lämmer*, Institutionen des kathol. K.-Rs., str. 4, 16; *Laurentius*, Institutionen iuris, str. 242. násl.; *Laurin*, Introductio in corpus iuris can., str. 234., 277. n.; *Wernz*, Ius decretal. I. 132. násl.) *Sdt.*

authenticum instrumentum v. authentičnost listin.

authenticum ve středověké latině někdy tolik co antifonář.

authenticum altare = hlavní oltář.

authentičnost, neporušenost, přisuzujeme opisu nebo překladu některého spisu nebo některé listiny, shoduje-li se s originálem aspoň ve všech věcech důležitých, tak že jich užití lze místo originálu ku přesnému poznání smyslu jeho. Tak mluvíme o *a.*-i opisů a překladů Písma sv. Viz článek neporušenost knih biblických.

authentičnost listin. K průvodním prostředkům v řízení soudním náleží též listiny, pokud ovšem jsou authentické, t. j. původní a pravé, na rozdíl od listin podvržených, padělaných. Authentická listina značí též prvopis, originál, t. j. onen zápis, onu listinu, které byly vyhotoveny při aktu samém, při úkonu, který dal podnět k vyhotovení listiny. Authentické jsou veřejné listiny úřední, vyhotovené osobou úřední ve funkci veřejné. Tu pak

se vztahuje *a.* na obsah listiny, že týž jest pravý, správný (*a.* materielní, věcná), neb na formu, úpravu listiny, že náležitě dbáno formy (*a.* formální), anebo na obojí, obsah totiž i formu listiny. Authentický opis, duplikát, může vyhotoviti osoba neb úřad, kteří oprávněni jsou vydati listinu původní, originál, prvopis. Duplikát zastupuje originál a má s ním stejnou průkaznou moc. Veřejná listina úřední, vyhotovená v náležité formě, tedy věcně i formelně authentická, jest plným průkazem vůči každému; opačné tvrzení odpůrcovo nemá váhy ani platnosti, anoť by musilo teprv býti nezvratně dokázáno, že listina jest padělána. Dle § 221. instrukce pro duch. soudy manželské v Rakousku má se přikročiti k rozsudku, když listinami, které všelikou námitku vylučují, nade všechnu pochybnost věc jest zjištěna. Dle § 168. téže instrukce pravost listin, svědčících proti platnosti sňatku, nemůže býti dokazována výpověďmi manželů samých neb svědků nepřípustných a podezřelých. Nastane-li pochybnost o pravosti listin, zvláště když obviněný odepírá uznání jich, tu dle § 135. tr. soud. ř. může se od znalců předsevziti srovnání listin těch s jinými nepopíratelně pravými. Také se může (§ 201. tr. s. řádu) obviněnému uložiti, aby několik slov neb vět před soudem napsal. Zmíněná instrukce pro manželské soudy připouští taktéž v § 166. důkaz znalcův. Soukromé listiny, na př. dopisy, zápisky a p., jsou průvodním důkazem, jsou-li od obou sporných stran připuštěny. Dle § 218. zmíněné instrukce dovolává-li se jeden z manželů listin soukromých, má býti druhý tázán, uznává-li je za pravé. Podobně platí dle § 231. instr. v tom případě, když se nové listiny prokazují neb nové důkazy uvádějí o listinách, které při prvém vyšetřování zůstaly pochybnými. *Sdk.*

authentika o relikviích, o ostatcích svatých (v. t.), litterae authenticae, jest listina, jíž diecesní biskup dosvědčuje pravost ostatků svatých a dovoluje, aby v jeho diecesi veřejně byly uctívány. *A.* popisuje schránku (kapsule), v niž ostatek světcův jest uložen, a jest opatřena podpisem a pečetí diecesního biskupa. *A.* vydávati mohou nunciové apoštolští a Ordinarii locorum, diecesní biskupové nebo praeláti, mající řádnou pravomoc biskupskou nad nějakým územím (potestatem ordinariam et quasiepiscopalem). Praeláti řádoví, poněvadž nejsou Ordinarii loci, nemohou vydávati *a.* ani pro kostely, které jim jsou poddány. Má-li býti ostatek, k němuž byla *a.* vydána, veřejně uctíván v jiné diecesi, jest ostatek i *a.* předložiti biskupu té diecese, jenž dá je prozkoumati (recognitio) a shledav, že pečeť na ostatku je neporušena a vše s popisem *a.* se shoduje, dovolí, aby ostatek i v jeho diecesi byl uctíván. Souhlas svůj projeví na předložené *a.* klausulí: „Recognovimus" s podpisem a pečetí. — *A.* biskupské mají zpravidla znění, jako následující formulář pražské arcidiecese: Nos Leo S. R. E. Presbyter Cardinalis de Skrbenský, Dei et Apostolicae Sedis gratia Archiepiscopus Pragensis, Princeps etc. etc. etc. Universis et singulis praesentes Nostras literas inspecturis, fidem facimus indubiam et attestamur, quod Nos ad Omnipotentis Dei gloriam, Sanctorumque suorum venerationem, sacram de ossibus ... (na př. S. Adalberti Martyris Pontificis) particulam ex ... (na příklad loco authentico) desumptam, in capsa ... (na př. deaurata nebo argentea, deargentata) figurae ... (na př. rotundae nebo ovalis) filo serico ... na př. rubei [u mučedníků] nebo albi [u vyznavačů]) coloris ligata, cum inscriptione S.... (na př. Adalberti M. P.) distinctam, devote collocavimus, quam et pro identitate illius, parte una ... (na př. crystallo nebo vitro), altera vero sigillo Nostro in cera rubra hispanica expresso communivimus, eamque tradidimus cum facultate apud se retinendi et in qualibet ecclesia, oratorio, vel capella publica Christifidelium venerationi exponendi. In quorum fidem et maius robur has litteras testimoniales eodem, quo praedictae Sacrae Reliquiae signatae sunt sigillo muniri fecimus, atque manu propria subscripsimus. Pragae, in Residentia Nostra Archiepiscopali, die ... Srvn. Concil. Trident. Ses. XXV. De invoc., venerat., et reliquiis Sanctorum; S. Rit. Congr. decr. auth. N. 1853 19. Oct. 1691; Ephemerides Liturgicae 1898. Supr. S. Reliquiis. quaest. 2.; 1900 De approbatione et sigilli qualitate in Reliquiis. *Hbk.*

authentisovati značí tolik co stvrditi neb ověřiti listinu. Listina nějaká neb dopis se authentisují (originalisují), když je pisatel opatří datem a svým podpisem, třeba i svou pečetí a podpisy dvou svědků. Listina úřední opatřuje se vždy číslem jednacím a úřední pečetí. Jinak značí authentisovati tolik co legalisovati, ověřiti, t. j. stvrditi původnost a hodnověrnost listiny, že táž skutečně pochází od toho, kdo ji vyhotovil, a že zasluhuje víry. Takovouto ověřovací doložkou musí býti opatřeny všechny matriční listy, které se vydávají do ciziny aneb které mají býti dokladem k dosažení šlechtictví. Totéž platí o vysvědčeních o svobodném stavu snoubence, vydává-li se vysvědčení to diecesi v cizozemsku. Konsistoř neb kurie biskupská připojí k matričním listům takovým legalisaci (authentisaci), v níž se stvrzuje pravost podpisu vydavatele listiny i připojené pečeti, úřad pisatele a jeho hodnověrnost. Authentisace vztahuje se tu ovšem jen na formální stránku listiny, netýká se však věcného jejího obsahu. Pro obor církevní oprávněni jsou listiny ověřovati konsistoř, bisk. vikáři a bisk. notáři. *Sdk.*

Autissiodoren. dioec. v. Auxerre.

Auto da fé, actus fidei, bylo při španělských soudech inkvisičních slavné prohlášení o vykonání rozsudku. První auto bylo, jak se podobá, konáno r. 1481 v Seville, poslední r. 1815 v Mexiku. Byl-li totiž dostatečný počet procesů definitivně vyřízen, při nichž mělo býti několik obžalovaných odsouzeno k vydání rameni světskému, čili relaxováno, žádal soud generální radu inkviziční (consejo de la santa general Inquisicion) o dovolení, konati slavné auto da fé. Když dovolení bylo dáno, bylo auto da fé 14 dní předem oznámeno. Zatím bylo zřízeno na hlavním místě sídla inkvisice lešení pro poenitenty se stolicemi pro kazatele a pro předčitatele rozsudku. Naproti zřízena byla estráda pro inkvisici a čestné hosty, pro královský soud, pro magistrát, kathedrální kapitolu a jiné duchovenstvo. Lid viděl auto jednak z oken okolních domů, jednak s tribun, jež zvláště za tím účelem byly zřizovány. Večer před auto bylo do domu inkvisičního povoláno několik kněží, kteří teprve nyní oznámili relaxovaným rozsudek, ovšem ještě ne v officielní formě — officielní rozsudek předčítán teprve při auto — a vyzvali je zároveň, aby se vyzpovídali a obrátili. Mnozí skutečně teprve v této poslední chvíli pod mocným dojmem rozhodli se k novým doznáním. Každému odsouzenému dáni byli dva zpovědníci, kteří u něho zůstali celou noc a neopustili ho, dokud rozsudek na něm vykonán nebyl. Ráno o šesti hodinách počalo auto slavným průvodem, kterého se účastnil královský dvůr a jiné korporace. Poenitenti šli po jednom za sebou, napřed nejméně vinní, na konec relaxovaní; všichni byli prováženi dvěma familiáry, relaxovaní také svými zpovědníky. Konec průvodu tvořila inkvisice sama. Na místě, kde konáno auto, byli poenitenti rozsazeni na svá sedadla, nejvyšší provinilci na nejvyšší místa, všemu lidu viditelní. Auto samo

započalo všeobecnou přísahou věrnosti víře a sv. Officiu (inkvisici) ode všech shromážděných. Po té konáno vynikajícím kazatelem kázání o víře a po kázání předčítány rozsudky. Za jejich čtení nebo po něm vykonána degradace relaxovaných duchovních a rekonciliace kajícníků, záležející v tom, že tito blud svůj pro všechnu budoucnost odpřisáhli a pak za jistých obřadů do lůna církve přijati byli. Zpravidla končilo auto o 3. hod. odpolední. Rozsudek smrti na odsouzených nebyl vykonán, jak se obyčejně za to má, při auto před shromážděným lidem, nýbrž teprve po ukončeném auto na určeném k tomu místě před branami, na tak zvaném quemadero. Sem byli relaxovaní přivedeni pod vojenskou hlídkou a zde na nich rozsudek smrti vykonán obyčejně teprve pozdě večer. Těla jejich byla pak spálena. Počet odsouzených k smrti při auto da fé byl poměrně malý. Ze všech inkvisičních procesů, které pověstný kněz-odpadlík *Llorente* ve své Historia critica de la Inquisicion de España, r. 1817 v Paříži v překladě francouzském po prvé uveřejněné, uvádí, končí jich jen velice málo smrtí, a Llorente zajisté nevyvolil nejmenších případů při známé snaze vyličiti inkvisici nejtemnějšími barvami. Llorente vypravuje na př. na důkaz veliké horlivosti inkvisice o auto da fé v Toledě dne 12. února 1486, při němž prý ne méně než 750 vinníků bylo potrestáno. Mezi všemi těmito nebyl však ani jeden popraven a jejich trest nebyl ničím jiným než veřejným pokáním. Druhé auto bylo 2. dubna téhož roku opět v Toledě s 900 „obětmi", a z těchto 900 nebyl opět ani jediný smrtí potrestán. Podobně nebyl také nikdo smrtí potrestán při auto 1. května téhož roku se 750 osobami a 10. prosince s 950 osobami. Tři tisíce tři sta osob musilo v celku v oné době v Toledě činiti pokání církevní a jen 27 bylo odsouzeno k smrti. V celku páčí Llorente počet všech k smrti odsouzených na 30.000 ve 300 letech trvání inkvisice, tedy ročně ne celé sto. Než když i připustíme tento jeho „frivolní pravděpodobný výpočet" (*Peschel*, Geschichte d. Zeitalters der Entdeckungen 2. Aufl. str. 117), nesmíme zapomínati, že mezi těmito obětmi inkvisice nebyli jen haeretici, nýbrž, a to u velikem počtu, sodomiti, lidé žijící v mnohoženství, rouhači, lichváři, často i vrazi, a jiní zločincové. Odpočítáme-li tyto zločince, kteří byli smrtí potrestáni, od oněch 30.000, nemůže býti počet pro bludařství odsouzených tak značný. To potvrzuje také protestant Schäfer ve spise: „Beiträge zur Gesch. der spanischen Inquisition im XVI. Jahrh." I. Bd. 1902 str. 25 n., kde výslovně praví, že „všude zůstává počet skutečně smrtí potrestaných za výpočtem Llorentovým". Pro dobu asi 50 let trvání úřadu čtyř generálních inquisitorů, Dona Fernanda de Valdésa, D. Diega Espinosy, D. Pedra Ponce de Leon a D. Gaspara Quirogy, čítá Llorente dle svého „průměrného výpočtu" 8 relaxovaných in persona, 4 relaxované in statua a 40 k pokání odsouzených za rok a pro jeden inkviziční soud, tedy v celku 5936 relaxovaných in persona, 2968 in statua, 29.680 odsouzených k pokání. Jak se shodují tato průměrná čísla se skutečností? V protokolu Visita (revise) inkvisice ve Valladolidu od r. 1567 zachován je seznam souzených od r. 1562—1567, tedy v 6 letech. Dle něho v těchto 6 letech bylo relaxováno 15 osob in persona, 14 in statua, 133 smířeno a k pokání odsouzeno, 23 bylo osvobozeno a při 49 procesy byly zastaveny. Llorente vypočítal by pro těchto 6 let 48 relaxovaných in persona, 24 in statua, 240 odsouzených k pokání, tedy více než trojnásob pro upálené, o polovici více pro relaxované in statua, ne úplně dvojnásobné číslo pro odsouzené k pokání, což počtem 12—13 soudů násobeno vykazovalo by již pro těchto 6 let velmi značné difference. V Barceloně bylo ve 12 auto 32 osob relaxováno in persona, 394 uloženo pokání a relaxováno in statua, od r. 1578/79 neděje se zmínka až do konce století o žádném auto a o žádném relaxovaném. Llorente dle svého „pravděpodobného" výpočtu vypočítal by pro 12 auto 96 relaxovaných a 528 k pokání odsouzených a relaxovaných in statua. Ve Valencii bylo v 17 auto relaxováno 39 in persona, 845 uloženo pokání, resp. relaxováno in statua; dle Llorenta bylo by jich 136 relaxováno, 748 uloženo pokání atd. Z toho zajisté s dostatek patrno, jakou cenu má tvrzení Llorentovo, že jeho výpočty jsou pečlivě sestaveny dle akt, a že jen nejmenší čísla vzal za základ. Dle dějepisce Gamse (Kirchengesch. Spaniens III. Bd. str. 274) páčí se počet všech inkvisicí španělskou k smrti odsouzených na 4000, počet, který nedosahuje počtu obětí při procesech proti čarodějnicím. *Hefele*, Der Kardinal Ximenes, 2. Aufl. Tübingen 1851, str. 322 n., *Schäfer*, Beiträge zur Gesch. des spanischen Protestantismus u. Inquisition im XVI. Jahrh. 1. Bd. Gütersloh 1902, str. 25—26 a 172—183, *Oliva V.*, Inkvisice ve světle pravdy 1901, *Romain-Vaňous*, Inkvisice 1901. *Smsr.*

autohypnosa viz hypnotismus.

autochirie viz sebevražda.

autokefální biskupové. Od dob synody trullské dostalo se 5 patriarchům: římskému, cařihradskému, alexandrijskému, antiochijskému a jerusalemskému a metropolitům autokefálních církví: cyperské, neojustiniánské a iberské, jakož i metropolitovi efesskému a thessalonickému, druhdy řídkého a v církvi teprve od dob sv. Athanáše se vyskytujícího názvu, arcibiskupa. Jen *a. b.*, t. j. představený samostatné církve, zván byl v církvi východní arcibiskupem; jako však již s počátku dostalo se názvu toho z historických důvodův i biskupům význačného stolce efesského a thessalonického, tak i později honoris causa přidáván biskupům míst dějinně a politicky důležitých, byť i *a. b.*-y nebyli, jako tomu na př. v Rusku. Pravomoc všech *a. b.*-ů jest stejná, ať slovou patriarchy, exarchy, arcibiskupy aneb metropolity, jen když samostatná správa církve, jíž v čele stojí, příslušnou vládou a veškerou nesjednocenou církví jest uznána. Nejvyšším správním orgánem té které autokefální církve jest periodická aneb stálá synoda, jejímž předsedou je *a. b.*, bez něhož není platného synodálního usnesení. V církvích autokef., které nemají stálého synodu, těší se *a. b.* v době, kdy periodická synoda se nekoná, zvláštním právům před ostatními biskupy této církve, což patrno již ze způsobu jeho volby, která liší se od způsobu volby ostatních eparchiálních biskupův. *A. b.* alexandrijský, antiochijský, jerusalem. a cyperský volí se na synodě a musí býti potvrzeni vládou. *A. b.* ruský, metropolita petrohradský, jehož officielní název je „nejvyšší člen sv. synodu", volí se ze středu ruského episkopátu a má rovněž potřebí potvrzení vládního. Podobně děje se volba *a. b.*-a řeckého a sinajského. V některých autokefálních církvích zachoval se dosud starší způsob volby *a. b.*-a, že účastní se jí také lid svými zástupci. Avšak i tu vyhrazeno vládě potvrzovací právo. Tak volí patriarchu cařihradského vedle členů synodu a biskupů v Cařihradě přítomných také laici, a to 3 první členové patriarší rady, členové smíšené rady, 8 representantů úřednictva, guvernér ostrova Samosu, 3 zástupci podunajských knížectví, 16 zástupců obchodu a průmyslu, 2 zástupci farních kostelů cařihradských a 28 vyslanců patriarchovi tomuto podřízených eparchií či biskupství. Voličové ti zvolí terno, které předloží se vládě. Nenamítá-li nic proti němu, zvolí biskupové v tajné volbě z tohoto terna patriarchu, kterého sultán potvrzuje. Podobně děje

se volba i jinde, kromě církvi svrchu uvedených. Jen metropolitu bukovinsko-dalmatského nevolí synoda, nýbrž jmenuje na základě histor. práva, datujícího se z dob císaře Nikefora Foky a nařízení patriarší synody cařihradské z r. 1317, císař rakouský jako zeměpán bukovinský (cís. reskripty ze dne 20. listop. 1822, 8. června 1829 a 6. listopadu 1834). — Pokud se týče biskupských práv *a. b*-ů, není mezi nimi a biskupy eparchiálními rozdílu, leč jen pokud jde o hierarchii iurisdictionis. Jako *a. b.*, i biskupové eparchiální spravují samostatně své diecese a ani *a. b.* nesmí se do správy diecese svého eparchiálního biskupa vměšovati (II. ob. sněm k. 15—16; III. ob. sn. k. 8; IV. ob. sn. c. 5, a jiné), leč jen v tom případě, že by se zdráhal diecesi nutné duchovenstvo ustanovovati (VII. ob. sn. c. 11.). Také není nějakého jurisdikčního rozdílu mezi jednotlivými *a. b*-y, byť i sídlo jedněch daleko převyšovalo sídlo druhých. Jest zde jen rozdíl čestně přednostní, vedle něhož první místo mezi *a. b*-y patří patriarchovi cařihradskému, po němž následují ostatní tímto pořadem: alexandrijský, antiochijský, jerusalemský, páté místo náleží metropolitovi ruskému, pak následují arcibiskup cyperský, metropolita karlovický, arcibiskup sinajský, metropolita černohorský, řecký, sibiňský, bukovinský, bělehradský, rumunský a posledním je představený nejmladší autokef. církve východní, exarcha bulharský. Vedle práv biskupských ve své eparchii má každý *a. b.* také jistá práva nad celou autokef. církví, kterých s ním ostatní její biskupové nesdílejí. Jsou to celkem táž práva, jichž ve staré církvi požívali metropolité ve své metropoli, která plynou z toho, že je představeným biskupského synodu a správcem všech záležitostí, týkajících se celé dotyčné autokef. církve, které její stálá neb periodická synoda vyřizuje. Církevněprávní předpisy o rozsahu těchto práv obsahuje synodální statut každé církve. Tak na př. sluší metropolitovi bukovinskému vedle statutu téže církve mezi jiným: a) svolávati, předsedati a říditi synodu, b) předkládati úchvaly synodální vládě a prováděti je, c) zastupovati církev bukovinsko-dalmatskou u vlády a jiných autokefálních církví, d) dozírati k církevním záležitostem celé církve, e) rozhodovati v těch sporných a trestných záležitostech, jež do příští synody nemohou býti vyřízeny, f) vykonávati devoluční právo, opomine-li eparcha zavčas nutné duchovní úřady osaditi. Mimo to spolupůsobí *a. b.* při osazování eparchiálních biskupství a pečuje v době mezivládí o osiřelý stolec; má právo visitovati diecese svých suffragánův, udílí jim dočasně dispense od zachovávání residenční povinnosti a j. v. Eparchiální biskup je povinen sděliti s *a. b*-em vše podstatnější, co v diecesi zavésti míní, a připominati jméno jeho v bohoslužbě. Vedle těchto práv náleží mu také v jeho církvi čestná přednost před ostatním klerem, jak mu ji zaručují také zákony státní. *A. b.* má k ruce představeného praesidiální kanceláře, zvaného protosynkellos. Tento duchovní, který v některých církvích, zejména cařihradské, těší se značným právům, vyřizuje všechna praesidiální akta a zpravuje biskupa o všem, co týká se jeho osobních práv. V úředním jednání, jež týká se duchovenstva, podporuje protosynkella archidiakon. Jako je protosynkellos představeným kněží té které autokefální církve, tak je archidiakon představeným všech jáhnů. (Srvn. čl. akefalové; dr. *Nikod. Milaš*, D. Kirchenrecht der morgenländ. Kirche, Mostar 1905 str. 330 násl.; *Isid. Silbernagel*, Verfassung u. gegenwärtiger Bestand sämtl. Kirchen des Orient, Landshut 1865; *Friedr. Vering*, Lehrbuch des kath., orient. u. protest. K.-Rs. III. Aufl. Freiburg 1893; *A. G. Pavlov*, Kurs cerkovnago prava, Moskva 1902.) *Sdt.*

autokefální kláštery či stauropegie jsou samostatné, z pravomoci diecesního biskupa vyňaté a přímo patriarchovi aneb sv. synodu podřízené kláštery církve východní. Jest to obdoba exemptních klášterů církve západní a má tytéž důvody. Ze starobylého zvyku sluší patriarchům právo vztyčiti kříž (σταυρός) v místech, kde státi má oltář klášterního aneb jiného kostela, a tím vyňat kostel a spojený s ním ústav církevní z řádné moci biskupovy a přímo podřízen patriarchovi. Patriarcha aneb sv. synod jmenuje doživotně archimandritu, dozírá k disciplině *a. k*-ů, jest jejich soudcem a p. Z *a. k*-ů nejpamátnější jsou kláštery athosské, podřízené patriarchovi cařihradskému. Ruských počítá se 8. Srvn. *Silbernagel*, Verfassung und Bestand sämtlicher Kirchen im Orient 1865; *Migne*, Patr. gr. t. 119. p. 799; t. 157. p. 173; *Nic. Nilles* S. J. Symbolae ad illustrandam historiam Eccl. orientalis, Oeniponte 1885, vol. II. p. 579. *Sdt.*

autokefalové v akefalové a autokefální biskupové.

Autolikus v. Theofil Antiochijský.

autonomie (svézákonnost) 1. a. církve. Materielním pramenem částečného práva církevního jest *a.* či právo spravovati se vlastními zákony (ius condendi statuta). Jest to zmocnění, jehož se dostalo církevně uznaným korporacím, že mohou jak vnitřní poměry své upravovati předpisy, jež samy si daly, tak i záležitosti správy své samostatně obstarávati. Produktem *a*-e jsou statuta legalia (quia legis vices habent) a observance. První vznikají výslovným usnesením se autonomní korporace na normách, jež jsou jí zákonem, druhé pak v takové společnosti mlčky v život vcházejí, jsouce jejím zvykovým právním, aniž by však potřebí bylo delší doby k jejich uzákonění. Mluvíme-li o *a*-i církve jako společnosti samostatné, aneb užíváme-li výrazu toho k označení jejího poměru k jiným společnostem, znamená *a*-e tolik co suverenita, právě tak jako ve starém státním právu řeckém. Mluvíme-li však o *a*-i cirk. korporací, má slovo to význam v definici uvedený. Právo obecné přisuzuje *a*-i kapitolám a na základě výsad těší se jí university, řehole a náboženské spolky. Aby statuta a observance byly zmíněným korporacím zákonem, je potřebí, aby autonomní společnost, která je dala, zachovala právem stanovené meze a předepsanou formu. Pokud týče se prvého, mají statuta dotýkati se jen vnitřních záležitostí korporace, na př. v kapitolách pořádku služeb Božích, disciplíny, správy majetkové atd., v klášteřích modliteb, klausury, studií, domácího řádu a p. Dále nesmí statut odporovati ani právu obecnému (c. 8. X. I. 3.), ani oprávněním církevní vrchnosti, ani právům, jichž jednotlivci již dříve řádně nabyli (iura quaesita, reg. iur. 29.). Že nesmí statutem dosavadní dobrý stav korporace býti porušen (c. 9. X. I. 6) aneb blaho církve ohrožováno (c. 12. X. I. 2), jest samozřejmo. Potřebují-li statuty kapitol potvrzení biskupova, není vedle práva dekret. jasno (na př. c. 9. X. I. 4. ho žádá, c. 1. in VI. II. 11. nikoli). Pro nově zřízené kapitoly se vyžaduje. Rovněž žádají ho novější konkordáty a bully opisné (na př. „De salute animarum" c. 18; „Provida solusque" c. 3. a j. v.). Pokud týče se formy, jest nutno, aby všichni oprávnění členové autonomní korporace zváni byli k sezení, v němž o statutu jednáno býti má a aspoň $^2/_3$ jich se dostavily a většina souhlasila (c. I. X. III. 11.; c. 42. X. I. 6.). Jednomyslnosti potřebí jen tehdy, kdyby snesením práva jednotlivcova byla dotčena. Původní *a.* kapitol byla získána v dobách, kdy zřekly se ústavy Chrodegangovy, a rozdělivše společný statek v jednotlivé praebendy, změnily se v capitula clausa (c. 8. in VI. III. 7.). Během dob však *a.* via facti zave-

dená, uznána jsouc právem obecným, stala se právním stavem. Vedle míry přiznané *a*-e vytvořila se pak vnitřní ústava jednotlivých kapitol různě. Řádům, kongregacím a cirk. spolkům dostalo se *a*-e indultem Apošt. Stolice, aby vlastním statutem a observancemi, jež schválené řeholi neodporují (c. 8. X. I. 3.), mohly se spravovati. Práva toho nevykonává řádový představený, nýbrž kapitola, leč by řehole řádová o tom jinak pořizovala. Rozlišujeme v té příčině mezi řády starými s uzavřeným zřízením jednotlivých klášterů (stabilitas loci) a řády a kongregacemi se zřízením provinciálním. V oněch závazna jsou statuta jen pro jednotlivé konventy, jež si je daly, v těchto platí pro celý řád, stanovila-li je kapitola generální, zavazují toliko jednotlivé domy provincie, jsou-li snesením kapitoly provinciální. *A.* mají jen řády a kongregace mužské; ženské řády, ač jsou též cirk. korporacemi, *a*-e nemají, jsouce odvislé od stejnorodého řádu mužského aneb stojíce pod jurisdikcí biskupovou. Způsob, jak různé církevně uznané spolky *a*-i vykonávají, závisí na jejich ústavě a míře, přiznané jim obecným právem *a*-e, vnitřní záležitosti samostatně v mezích obecného práva si pořádati. Korporace s *a*-í mají přirozeně též právo statut svůj zrušiti aneb změniti, k čemuž dnes ovšem potřebí svolení biskupova, který dává je ze závažných důvodů, jež nemají na zřeteli jen zájem jednotlivců. Má-li statut papežem potvrzený za účel jen dobro jednotlivců aneb korporace, může býti beze všeho změněn, neboť svého práva každý může se vzdáti. Je-li však jeho účelem blaho církve, jest k jeho změně potřebí svolení Ap. Stolice (c. 12. X. II. 2). Autonomní společnosti mohou se mezi sebou smlouvati (concordia). Právní nástupci nejsou však těmito úmluvami vázáni (Trid. VI. cp. 4. de ref). Srvn. *Scherer*, Handbuch des K.-Rs. I. 151 násl.; *Haring*, Grundzüge des kath. K.-Rs. str. 31, 68 n.; *Sägmüller*, Lehrbuch des kath. K.-Rs. str. 84 násl.; *Gross*, Lehrbuch des kath. K.-Rs. str. 23 násl.; Bachemův Staatslexikon: Autonomie. *[Sdt.]* — **2. a. náboženství** (viz *a.* rozumu) znamená I. samo-(své-)zákonnost rozumu v oboru náboženství. Tato plyne logickou důsledností z mylného filosofického předpokladu „ἄνθρωπος μέτρον πάντων“ (Protagoras dle Diog. Laërt. XI. 311), že totiž lidský rozum (ratio) jest nejvyšší normou poznávání veškeré pravdy a veškerého mravního jednání vůle (ordinis cognoscendi et ordinis agendi). Vzhledem k náboženství znamená *a. n.* 1. výluku positivního nadpřirozeného zjevení náboženství a jest tolik co racionalismus neb naturalismus (viz ty čl.). V autonomii náboženství nahrazuje rozum víru, filosofie theologii, a proto znamená *a. n.* v další důslednosti tytéž fáse náboženských systemů, jaké vykazuje moderní filosofie (viz čl. „náboženství“). Jako v oboru mravní závaznosti autonomie rozumu znamená ethiku bez náboženství, tak autonomie náboženství dospívá v racionalismu k náboženství bez Boha. Závěr (viz aut. rozumu sub III.), že není pravé mravní závaznosti bez náboženství, dlužno doplniti pravdou v apologetice (v. čl. církev katol.) dokázanou: V historické skutečnosti není pravého náboženství bez positivního křesťanství. Srvn. *Th. Meyer*, Grundsätze der Sittlichkeit u. d. Rechts, Freiburg 1868. S. 75 č. 62 násl.; *Döllinger*, Kirche u. Kirchen. S. 490—492: „Umschau über die Lage des Protestantismus“; *Heftinger*, Apologie (3) II. 2 S. 383—469 „Christentum u. Kirche“. — II. *a.* religionis tolik co samospráva záležitostí náboženských (viz čl. autonomie církevní). *[Kdč.]* — **3. a. rozumu**, dle etym. αὐτὸς-νόμος samo-(své-)zákonnost rozumu (protiklad heteronomie rozumu ἕτερος-νόμος jino-(cizo-)zákonnost) nazývá se Kantův (v. t.) výklad závaznosti mravního zákona (Sittengesetz, viz čl. závaznost, obligatio) a mravnosti (Sittlichkeit, viz přísl. čl.) vůbec. I. Výklad *a.* jest v podstatě následující: Mravnost a závaznost mravního zákona má svůj jediný a úplný princip v čistě formálním a všeobecném diktátu praktického rozumu samého. Diktát ten vyjadřuje Kant různými tvary, na př. „Jednej tak, aby maxima tvé vůle vždycky spolu jakožto princip všeobecného zákonodárství platnost míti mohla a ty rozumně též chtíti bys mohl“ (Kritik d. prakt. Vernunft § 7). „Čistě formální a všeobecný diktát“ jest synthetický soud („synthetisches Urteil“, „Satz“) a priori, který jest rozumový fakt vědomí nám bezprostředně známý a tudíž důkazu nepotřebný a jej vylučující (principium primum = poslední „proč“ závaznosti mravní). Tento diktát pozůstává pouze ve všeobecné formuli zákona vlastního já bez ohledu, ano s výlukou jakéhokoliv jiného motivu vůle a posteriori („Bestimmungsgrund des Willens“), jako naděje blaženosti věčné (praemli meritl) neb bázně její ztráty (timor poenae demeritl), ba s výlukou i vůle božské přikázání mravního zákona (dekalogu) ukládající. Takové motivy nejsou „formální a priori“, nýbrž „materielní a posteriori“, které místo autonomie uplatňují heteronomii, znehodnocují mravnost z povinnosti (princ. deontologicum) v legálnost ze sobectví a blaženství (princ. eudaimonologicum), pročež bývají „subjektivní maximou“ jednotlivců, ale nikdy nemohou býti objektivní normou mravného (ctnostného) jednání každé bytosti rozumné, která vyžaduje motiv „pouhé úcty před zákonem“ („moralische Triebfeder“) plynoucí z „důstojnosti člověka“. Proto se nazývá praktický rozum jenž obsahuje takový diktát, „čistý“ (die reine prakt. Vern.), a jen jako takový jest zákonodárný (nomothetický, „allgemein gesetzgebend“) a autonomní, t. j. nižádným jiným zákonem vázaný, než který sám sobě uloží. Jen z této autonomie jest patrna pravá důstojnost (Würde) i svoboda rozumné vůle lidské (Kritik d. prakt. Vernunft I. Teil, 1 Buch, K. I., § 1—7); „poddanost“ a „poslušnost autority“ se znehodnocuje a zotročuje („Knechtssinn“). Methodou analytickou odvozuje Kant princip „mravního zákona“ z poznatku, že zákon jest absolutní („unbedingt“), a tudíž sám o sobě absolutní úcty hoden, a proto vyjádřen formou „kategorického (č. mravního) imperativu“ na př. „cti otce svého a matku svou“, na rozdíl od hypothetického: „chceš-li aby se ti dobře vedlo (na zemi i na nebi), cti otce atd.“ Poslední je toliko materielní shoda činu s objektivní normou mravnosti, t. j. legálnost (zákonnost), žádná mravnost, nýbrž „podmravnost“ („Untersittlichkeit“). To znamená věcně: Kristus sice učil: „Chceš-li vejíti do života věčného, zachovej zákon“; já ale pravím vám atd. Kategorický imperativ č. autonomie rozumu získala Kantovi, jakožto modernímu „stoikovi“, mnoho přívrženců, i takových, kteří s ním v jiných oborech jeho filosofie nesouhlasili. V tehdejší době hrubého materialismu neb frivolního osvětářství a povrchní „populární filosofie“ a z nich odvozené ethiky haedonismu a utilitarismu vítali vážnější duchové autonomii rozumu jako nové evangelium, ani mnohé katolické kruhy nevyjímajíc. — II. Avšak před soudem hlubší kritiky autonomie rozumu neobstojí. Neboť: 1. Theoretickým jejím základem jest mylná poznatkoslovná nauka (ideologie) „čistého rozumu“ (Viz sub čl. Kant), dle níž jest věděti od Boha, jelikož nepoznatelného, odezírati a tudíž mravnost „neodvislou“ od Boha jen na autonomii rozumu budovati. 2. Kategorický imperativ, jakožto „čistě formální a všeobecný diktát“

a „synthetický soud a priori" — není dostatečným důvodem i Kantem uznané absolutní hodnoty mravní závaznosti, jelikož τό já neomezené hodnoty a důstojnosti nemá. Zásady mravního zákona (dekalogu) č. to co býti má („was sein soll") jsou právě tak nezměnitelny, jako zásady pravdy č. to co jest („was ist"). Jako rozum lidský pravdu ve své nutnosti a všeobecnosti poznává, ale netvoří, tak i závaznost mravního zákona jako nutnou a všeobecnou poznává, ale netvoří; rozum lidský jako takový je zákono-zjevný (gesetzkündend) nikoliv zákono-dárný („gesetzgebend"), relativní; lidský rozum jakožto obraz rozumu absolutního, božského, jest mírou č. normou mravnosti bezprostřední (norma proxima), nikoliv poslední (principium ultimum), jest prohlášením (promulgatio) zákona přirozeného, jakožto deontologického poměru člověka tvora k Bohu Stvořiteli. — Odtrhneme-li kategorický imperativ rozumné vůle lidské od této autority absolutní vůle božské, pozbývá legitimace uložiti člověku absolutní závaznost, jížto někdy dlužno obětovati i vlastní život. Proč a odkud má kategorický imperativ tuto absolutní závaznost a hodnotu? Sám Kant nemá jiné odpovědi než: ... Wir begreifen nicht die praktische, unbedingte Notwendigkeit des moralischen (kateg.) Imperatives; wir begreifen aber doch seine Unbegreiflichkeit!... (Grundlegung zur Metaphysik der Sitten, 3. Abschn. ke konci.) Ovšem, když si Kant svou „kritikou čistého rozumu" cestu k Bohu, α i ω veškeré bytosti i činnosti ducha lidského, zatarasil, chápeme i my, že mu nezbývá než „nepochopitelný" výklad absolutní mravní hodnoty z obmezeného rozumu lidského. Mimo to jest 1. skutečně „nepochopitelno", jak může býti vůle zároveň svým vlastním zákonodárcem i poddaným. Váže-li se svobodně, může se zase libovolně, „rozvázati", a absolutní závaznost jest nemožna. Je-li nutně vázán, poslouchá vůle cizí a ne své. — 2. Kategor. imperativ mylně omezuje mravnost na mravní závaznost (povinnost) zákona; tím by evangelické rady Kristovy, obsahující i heroickou mravnost lásky k Bohu a bližnímu, z pojmu mravnosti byly vyloučeny. — 3. Proto ukládá toto přiznané tajemství kategorického imperativu logickou důslednosti alternativu: buď slepé a němé resignace pode jhem fatalismu (tajuplné mravní nutnosti) anebo apotheose člověka v pantheismu. Fatalismus svobodu i důstojnost ducha lidského ničí; pantheismus jej sice k závratné výši samého božství vynáší („eritis sicut dii"), ale jen aby nezbytnou reakcí v druhý extrem materialismu jej uvrhnul. Stoupenci Kantovi (Fichte, Schelling, Hegel a j.) se rozhodli pro pantheismus; Kant sám nebyl ani pantheistou, ani atheistou, ale praemissy k oběma svou filosofií v „kritice čistého rozumu" položil a jen chatrnými „postuláty praktického rozumu" člověka před úplným bankrotem náboženství pojistiti hleděl. To mu vyneslo sarkastický výsměch Heineho a Nietzschovu nadávku „Nihilist mit christlich-dogmatischen Eingeweiden". Když metafysiku ve filosofii a dogmatiku v theologii podryl, nové „základy k metafysice mravů" položiti marně se snažil. Neboť jeho nauka o „autonomii rozumu" jest principielní emancipací lidského rozumu a lidského života ode všeho, co stojí nad člověkem, činí člověka svým vlastním cílem (Selbstzweck) a podřizuje veškeré lidské poměry řádu výlučně lidskému. Vnitřní život soukromé osoby řídí její autonomní rozum vlastním zákonem mravním — bez Boha (neodvislou ethikou); vnější právní poměry lidské společnosti se spravují auton. všerozumem lidu (Gesamt-Raison = Willen) č. zákonem státním, zase — bez Boha. Kořeny této emancipace vědy vůbec a mravovědy i politiky od náboženství zvlášť (Machiavellism) sahají až do XV. a XVI. stol. Kantem tato rozluka pokročila k naturalistickému racionalismu ve vědě mravů i práva a dospěla u jeho stoupenců k apotheose člověka v životě soukromém a k apotheose státu (viz Hegel) v životě veřejném. Je to theorie revoluce s jedné a despotismu s druhé strany; despotismu na trůně nebo v nahodilé sněmovní majoritě. Dějiny naší revoluční doby i despotických majorit „liberálních" parlamentů jsou historickým dokladem logiky idei. — Kantovým kategorickým imperativem byl upraven plášť, do něhož se halí moderní „filosofové" a „paedagogové", kteří hrubým materialismem a čirým pantheismem zasaženi, hledají „vědecké" náboženství bez Boha a ethiku bez náboženství. Dereliquerunt Deum fontem vivum et foderunt sibi cisternas dissipatas (Jer. 2[13]). — III. Křesťanská filosofie (S. *Thom.* Summa 1. 2. q. 93. a. 4; tamtéž q. 91. a. 1. 2; Th. *Meyer* S. J. Instit. iur. nat. l. n. 181—188 a 252—285, jakož i jeho „Die Grundsätze der Sittlichkeit u. d. Rechtes", Freib., Herder 1868; *Al. Taparelli* S. J., „Saggio theoretico di diritto naturale", Roma 1855 I. vol. n. 103—124 a jiné.) — dokazuje v souhlase s naukou víry, že bez náboženství není ani mravnosti ani závaznosti mravního zákona ani dokonalé sankce jeho. Důkazy viz sub čl. „mravnost" (princ. ontol. moralitatis) a „závaznost" zákona (princ. ultimum obligationis). Zde buďtež jen naznačeny. Dokazuje se pravda ta 1. analyticky z pojmu závaznosti, jakožto absolutní morální nutnosti vůle, voliti dobro činící vůli dobrou bez omezení a jeho nedostatek zlou (bona v. mala voluntas, sine restrictione = bona v. mala *κατ' ἐξοχήν*). Je to absolutní nutnost zachovávati mravní zákon, abychom se neprovinili, ne simus rei reatu culpae vel inordinationis. Principem I° bezprostředním této závaznosti jsou samy bytnostné poměry věcí (essentiales rerum relationes), n. př. poměr otce k synovi (otcovství k synovství) jest bezprostředním principem zákona „cti otce svého". Avšak věda i víra učí, že τό ego i svět a jejich bytnostné poměry (ordo veri, boni et pulchri) nejsou bytosti a se, nýbrž ab alio, t. j. jsou stvořeny; a dříve než stvořené začaly reálně existovati, byly ideálně, nezměnitelně možny (possibiles). Podkladem (fundamentum) této možnosti jsou vzorné idee (ideae exemplares) božské, věčně (re) totožné s bytností božskou (essentia divina). Následovně jest II° principem posledním (princ. remotum) závaznosti („ne simus rei reatu culpae s. inordinationis"), abychom se neprovinili a byli pořádni (ordinati), božská bytnost sama. Proto jsou praktické principy mravního dobra právě tak nezměnitelny jako theoretické principy pravdy, jsouce obojí založeny na bytnosti božské samé. 2. důkaz synthetický: V řádě reálné existence světa jest Bůh-Stvořitel jedině dostatečnou příčinou reálné bytosti (τοῦ esse) a činnosti (τοῦ agere) veškerého tvorstva (Viz čl. Bůh, creatio, conservatio, concursus); následovně nastává titulo creationis mezi Bohem a člověkem reálný poměr absol. Pána a sluhy. Z toho plyne III° princip závaznosti mravn. zákona absolutní subordinace, abychom se neprovinili vinou neposlušnosti (culpa, reatus insubordinationis). — Božský plán stvoření vyžaduje zároveň určení, cíle, který může býti jen v Bohu samém (Viz čl. Bůh): „Coeli enarrant gloriam Dei", a tudíž se též vyžaduje úměrné k dosažení toho cíle determinace bytosti (constitutio τοῦ esse) i činnosti (τοῦ agere) veškerenstva. Z toho se dovozuje snažení

(appetitus) a) fysicky determinované „ad unum" v říši hmoty a zvířeny, kde o mravnosti řeči býti nemůže; b) jen morálně determinované „ad alterutrum" t. j. sebeurčení svobodné vůle k jednání buď shodnému (conformitas = moralitas) s objektivním řádem světa, anebo k jednání neshodnému (difformitas = immoralitas). Shodné (= mravné) jednání rozumné bytosti s objektivním řádem pravdy a dobra nezbytně ji vnitřně zdokonaluje osvěcováním rozumu a posvěcováním vůle, t. j. přizpůsobuje ji Bohu samému a tudíž jest jedinou cestou k cíli (via ad terminum), blaženosti; a naopak neshodné jednání vůle s objektivním řádem jest nezbytným jejím znehodnocením nepravdou (lží) a hříchem a vede nutně ke ztrátě cíle života pravdy a svatosti (poena damni). Tím jest již naznačen 3. důkaz ze sankce zákona (viz čl. sanctio legis), kteráž jest se závazností zákona tak těsně spojena, že důkaz božského původu této obsahuje věcně i důkaz oné. Nutnost sankce (nedokonalé časné a dokonalé věčné) mravního zákona spočívá a) na vrozené snaze dokonalé blaženosti (viz čl. Bůh, arg. eudaemonologicum), b) na účinné vůli (voluntas efficax), božské uplatniti řád mravní jako absolutní i když zneužitím stvořené vůle jest porušen. — Z toho následuje IV°, že posledním principem závaznosti k mravnosti, abychom dosáhli blaženosti, jest Bůh, jakožto poslední cíl veškerenstva. Konečně 4. důkaz se dovolává svědectví vlastního vědomí a svědomí a z něho plynoucího souhlasu veškerých národů, jichžto náboženské kulty bez výjimky vykazují idee smírného zadostučinění uraženému Bohu (oběti smírné) (expiatio, Sühne) jakožto výraz vědomí, že posledním principem mravnosti jest Bůh. (Viz Sophokles, in Oedip. Reg. v. 863—871; Antigone v. 446 až 460, Plato, Respubl. l. 4; Cicero, Pro Milone, de leg. I. c. 6., II 4 atd.). — V této podstatě (in re) o posledním principu jest v křesťanské filosofii a theologii naprostý souhlas. Formální terminologie může se rozcházeti proto, že se nerozlišuje dvojí druh závaznosti: a) abychom se neprovinili = jednati mravně = ctnostně = řád deontologický, status viae; a b) abychom nebyli podstatně nešťastni = dosáhli blaženosti = řád eudaemonologický, status termini. Obojí druh závaznosti se odvozuje ze společného rodového pojmu absolutní nutnosti konformity se řádem světa a dosažení posledního cíle člověka; obojí druh závaznosti i jejich principy (1°—4°) těsně spolu souvisí a v jediném principu se soustřeďují — v Bohu *ἄλφα* i *ὦμεγα* všeho co jest (des Seins) v oboru poznávání, a co býti má (des Soll) v oboru mravního jednání. Neboť mravní závaznost, abychom nebyli nešťastni, předpokládá závaznost, abychom se neprovinili, jelikož závaznost pod sankcí trestu předpokládá podstatně závaznost pod vinou hříchu, a závaznost pod trestem nutně následuje závaznost pod vinou hříchu; jestiť nexus viny a sankce nezbytně nutný (essentialis). Viz čl. sanctio (sankce). — Podružné principy závaznosti (1°—4°) splývají taktéž v jediném vyšším principu. Neboť absolutní nutnost zachovávati zákon mravní se odvozuje 1. z Boha jakožto prvopříčiny exemplární bytnosti (causa exemplaris essentiarum); 2. z Boha jakožto prvopříčiny účinné (c. efficiens = creans) a tudíž absolutního Pána nad člověkem sluhou; 3. z Boha jakožto posledního cíle (causa finalis). Tento trojí formální princip samozřejmě jest totožný s bytností božskou samou jakožto čirým konem (actus purus) absolutního rozumu a vůle. Theistický dualismus rozlišující Tvůrce a tvorstvo nevylučuje ba vyžaduje takovou immanenci Boha ve světě, že sv. Pavel mohl říci (Act. 17[27]) „in Ipso vivimus movemur et sumus". V tomto smyslu immanence božské, a ne v pantheistickém platí věta Schellingova a Hegelova (Zeitschr. für spekulat. Physik II. Bd. 2. H.): „Auser der Vernunft ist nichts, in ihr ist alles." Kant zaměnil věcně ve své „autonomii rozumu" a jeho pantheističtí stoupenci výslovně absolutní rozum božský s relativním rozumem lidským. Tento jako „obraz rozumu božského" je též mírou veškeré pravdy, dobra a krásna — ale mírou podřízenou, relativní, změřenou („mensura mensurata") absolutním rozumem božským, nikoliv jeho mírou. V tom ohledu jest zrno pravdy i v „autonomii rozumu". Jestiť rozum lidský autonomní svou vlastností, že jen motivem evidence samozřejmé (in se) neb dokázané (ex alio) k souhlasu může býti determinován, jsa neodvislým a nepřístupným (per se) jakémukoliv jinému násilí vnějšímu (heteronomii). Není však exlex oproti objektivní pravdě aniž nezávislým od jakékoliv normy vyšší a autority (božské i lidské). Viz čl. ratio, rozum. V tom se radikálně rozchází světový názor křesťanský s názorem moderní filosofie Kantem založené. — IV°. Námitky, které Kant a jmenovitě jeho stoupenci Ed. v. Hartmann (Phänomenologie des sittl. Bewusstseins), Fr. Paulsen (System d. Ethik) a po nich menší epigoni s jízlivou, vědy nedůstojnou nenávistí k autoritě církve katolické z autonomie rozumu odvozují, jsou v předešlém výkladu (sub III. 1°—4°) principielně vyvráceny. Neboť 1. křesťanská theonomie (dle immanence božské v člověku) není žádnou heteronomií ve smyslu námitky. 2. Mravní závaznost titulo creationis jakožto subordinace č. poslušnost příkazu Boha, absolutního Pána — není zotročením („Knechtssinn") člověka; Deo enim servire regnare est. 3. Konečně závaznost odvozená z nutné souvislosti mravního činu s posledním cílem člověka, s Bohem jakožto předmětem dokonalé blaženosti — není smyslný utilitarismus, ani egoismus, nýbrž přirozeností lidskou či vrozeným pudem vyžadovaná harmonie mravnosti s blažeností, s blažeností (nedokonalou) in spe, kterou skýtá ctnost in statu viae, a s blažeností dokonalou, kterou skýtá visio Dei a z ní plynoucí oblažující láska Boží in termino. Jestiť tato harmonie ctnosti s blažeností napodobením absolutní harmonie podstatné svatosti a podstatné blaženosti božské, v němž svatost a blaženost jsou unicus actus purus rozumné vůle (Vernunftwillens) božské. To vycítil i Kant, když z této nezbytné harmonie ctnosti a blaženosti na tomto světě dokonale nedosažitelné odvozuje „postulát" života věčného (nesmrtelnosti duše). Sám pseudofilosof E. v. Hartmann to dosvědčuje (Phänomenol. d. sittl. Bew. s. 662 s. 579 násl.), když tvrdí, že „mravnost obstáti může jen na podkladě teleologického světového názoru", kdežto „antiteleologický dogmatismus v materialismu právě tak neschopným jest pravou mravnost odůvodniti, jako subjektivní idealismus ... neb absolutní skepticismus". Viz *C. Gutberlet*, Apologetik II. Bd. 3. Aufl. str. 393 násl.; *tentýž*, Ethik u. Religion, Münster 1892; *Schneider*, Göttl. Weltordnung, Paderborn 1909 str. 507—517. Literatura (mimo již uvedenou): *S. Thomae* Summa theol. 1ª 2ae obzvl. q. 1—98, a 2ª 2ae; Philos. Lac. Jus nat. p. I. p. 206 sq. auctore Th. *Meyer* S. J.; *tentýž*, Grundsätze der Sittlichkeit u. des Rechtes, Freiburg 1868 k výkladu Syll. prop. 56 násl.; *Costa-Rosetti*, Philos. mor., Oenip. cap. II.—III.; Moralphilosophie v. *V. Cathrein*, Freiburg I. Bd. — Proti těmto mimo uved. též *Martensen*, Christl. Ethik 1878 I. Bd. § 9. S. 37. *Kdč.*

Autonomus sv., biskup a mč., rodilý z Italie, jenž neměl vlastní své diecese, nýbrž, jak se zdá, vysvěcen byl pro apoštolské missie. Když v Italii vypuklo pronásledování Diokleciánovo, odebral se do Soreosu u Nikomedie v Bithynii, kdež založil obec křesťanskou. Odtud podnikl apoštolské cesty po Malé Asii a Syrii a mnoho lidí získal víře křesťanské. Vrátiv se do Soreosu, byl při mši sv. od pohanů přepaden a usmrcen. Dle Bollandistů stalo se to po pronásledování Diokleciánově (asi r. 313). Mart. Rom. 13. září.

Autor sv. v. Auctor.

autorisabilis institutio jest biskupská approbace a připuštění k zastávání správy duchovní klerika, jemuž dostalo se církv. úřadu aneb obročí, s nímž duchovní správa spojena. Od ostatních úkonů, z nichž osazení beneficia záleží, zejména přenesení moci úřední (institutio tituli collativa) a uvedení v úřad (immisio in possessionem, investitura realis), liší se *a. i.* tím, že prostředkuje ji vždy jen biskup diecesní, byť i ostatní úkony osazovací slušely jiným osobám (c. 4. X. I. 23.; Trid. XIV. c. 12, 13. de ref.). Jméno své odvozuje ze summaria k hlavě 4. citov. dekretálu Alexandra III., kde se praví: „archidiaconus non habet institutionem autorisabilem", a dle toho činěn rozdíl mezi propůjčením úřadu (*i.* collativa), svěřením duchovní správy (*i.* autorisabilis) a uvedením či převzetím úřadu (*i.* realis, investit. corpor.). Sněm trident. (XXIV. 18; VII. 13; XXV. 11) vrátil se zase k tomuto původnímu dekretál. lišení, jehož v dobách rozkvětu arcijáhenství, na neprospěch pravomoci biskupské, vždy šetřeno nebylo, a obmezil právo nižších kollatorů církevn., pokud jde o beneficia s duchovní správou spojená, tím způsobem, že *a. i.* přiřknul zase výlučně biskupům. Tato trident. disciplina byla ještě blíže vymezena konstitucemi Řehoře XV. („Inscrutabili" a. 1622) a Benedikta XIV. („Firmandis" a. 1744), zejména pokud jde o administrátory obročí řeholních, kde se jeví *a. i.* nejpatrněji. Vedle reg. iur. „beneficium eccles. non potest licite sine institutione canonica obtineri" jest nejdůležitějším úkonem při osazování úřadu církv. přenesení moci úřední, jež jest pravidelně osobním právem biskupovým, než i jiným duchovním osobám může příslušeti. Nikdy však nejde pravomoc těch, kdož beneficium osazují, byť i měli úplné právo provise obročí, tak daleko, aby mohli také k duchovní správě, s beneficiem spojené, někoho autorisovati. Tato *a. i.* je dnes výlučným právem biskupa, opata „nullius" a jejich mandatáře, gener. vikáře, a je-li stolec biskup. uprázdněn, i vikáře kapitolního (Trid. XXIII. cp. 15. de ref.). Nižší praelátí, na př. v kapitolách a klášteřích, i kdyby měli ius provisionis plenum, nemohou ani vydržením právních let, ani zvláštní reservací, ve fundaci učiněnou, *a. i.* nabýti (Trident. VII. 13; XIV. cp. 12. 13. de ref.). — Pro *a. i.* užíváme dnes také pojmenování approbace. Jako nelze řeholníkům bez approbace biskupské slyšeti zpovědi osob neřeholních a kázati, tak nemůže ani ten, jemuž se dostalo beneficia s duchovní správou, úkony její platně konati, dokud nebyl k jejímu zastávání biskupem pověřen. Náleží-li při osazování úřadu církv. s duchovní správou přenesení moci úřední (institutio collativa) biskupovi, jak to u nás skoro pravidlem, vyjímajíc obročí pleno iure některému klášteru inkorporovaná, děje se jak institutio collativa, tak i *a. i.* současně jedním úkonem. A proto tam, kde se na designovaného zvláštní listinou přenáší moc úřední a zvlášť se uděluje *a. i.*, což dle const. Pia V. („In conferendis" 18. bř. 1567) státi se musí do dvou měsíců ode dne doručeného dekretu, jímž se beneficium propůjčilo, děje se tak ne proto, že by toho právo nutně žádalo, nýbrž nadbytečně (Archiv f. k. K.-R., VII., str. 130.). Jinak tomu ovšem, osazuje-li pleno iure přivtělená beneficia řeholní praelát aneb kapitola iure provisionis pleno. Zde rozdíl mezi institutio collativa, která sluší praelátu, a *a. i.*, již vykonává biskup, je patrnější, neboť děje se od dvou různých osob. Dnes koná se *a. i.* v sídle biskup. po předchozí zkoušce (Trid. VII., XXIII., XXIV., konkurs) buď biskupem aneb gener. vikářem, který k tomu zvláštního pověření nepotřebuje (Benedikt XIV., De synodo dioec. 2, 8, 2). *A. i.* mají potřebí všichni ti beneficiáti, s jejichž beneficiem spojena duchovní správa, kteří na beneficium ustanoveni byli ne biskupem, nýbrž jinou duchovní osobou. Těm, které biskup instituoval, dostává se jí, jak pověděno, již tímto ustanovením (Acta Apost. Sedis vol. III. p. 75 násl.), neboť tím, že je biskup ustanovil, prohlásil je také za schopné k zastávání duchovní správy s úřadem spojené. (Svrn. *Werns*, Ius decr. II. 541 násl.; *Laurentius*, Institutiones iuris eccl. 215; *Hinschius*, System des K.-Rs. II. § 130.; *Ph. Hergenröther*, Kath. K.-R. str. 221; *Heiner*, Kath. K.-R. II. 168.) *Sdt.*

autorisace k zastávání duchovní správy viz autorisabilis institutio.

autorita v. auctoritas.

autoritativní výklad viz čl. authentický výklad.

autorské právo jest nárok na duševní statky, jež kdo vytvořil nebo vynalezl, jakož i na hmotný užitek z nich plynoucí. Těmito statky rozumějí se v užším smyslu díla literární, díla umělecká (výtvarná, malířská, hudební) a díla fotografická; v širším smyslu i vynálezy různého druhu (patenty). O *a*-ém *p*-u možno uvažovati po stránce mravní a právní. — Přihlédáme-li ke stránce mravní, jest dle přirozeného zákona nesporno, že kdo svou duševní prací něco vytvořil neb vynalezl, stává se vlastníkem výtvoru a vynálezu, leč by ve službách jiného pro jiného tvořil a vynalézal, aneb se vlastnictví výtvoru a vynálezu byl vzdal. Mimo vlastnictví náleží původci i užitek díla neb vynálezu, neboť „res fructificat domino". Proto porušuje směnnou spravedlnost a jest k náhradě zavázán, kdo se zmocňuje cizích rukopisů, náčrtků, výkresů, modelů neb vynálezů, a je pak jakožto vlastní díla vydává a z nich těží, neboť olupuje autora o ideální statek cti, aby byl za původce díla pokládán, a o hmotný užitek z díla plynoucí. Než byť i pode jménem autorovým, ale proti vůli autorově dosud neuveřejněná díla uveřejnil, porušil by spravedlnost, neboť autor má plné právo rozhodovati o svých plodech, zda mají zůstati utajeny, aneb kdy, kde a v jaké formě je na veřejnost dáti chce. Rovněž porušuje spravedlnost, kdo uveřejňuje přednášky řečníků a kazatelů proti jejich vůli. Může-li redaktor buď ze smýšlení řečníkova, nebo z ustáleného zvyku souhlas řečníkův důvodně předpokládati, neproviňuje se, když řeč u výtahu neb celou v časopise uveřejňuje, byla-li širším kruhům určena. Nesměl by ji však bez svolení autorova ve zvláštních výtiscích rozšiřovati. Přednášky úzkému kruhu posluchačstva, na př. žákům, svědčící, byť i veřejny byly, smějí si posluchači ke své soukromé potřebě poznamenávati a zápisky i jiným půjčovati, nesmějí však jich bez svolení autorova uveřejňovati, aniž spravedlnost porušili. Uveřejnil-li autor dílo své, vzdal se práva na výlučné vlastnictví jeho obsahu, jenž stal se obecným, ale podržel plné právo na užitek z díla, jakož i na nové buď změněné neb nezměněné vydání. Kdo tudíž koupil exemplář, může obsahu ke svému a jiných poučení užívati, výpisky si činiti, nesmí jich však uveřejňovati, aniž udáním pramene šetřil cti spisovatelovy jakožto původce a otiskem větší části díla

hmotně poškodil autora neb nakladatele. Tím méně jest dovoleno, bez svolení autorova neb nakladatelova cizí dílo znovu vydávati. Tíha viny řídí se dle škody, jež autoru a nakladateli neb vydavateli oprávněnému způsobena byla, jakož i dle zavinění provinilcovy nevědomosti. Co do překladu literárního díla do jiných řečí nelze všeobecně dle přirozeného práva stanoviti, zda smí býti pořízen bez svolení autorova, po případě nakladatelova. Závisí to na okolnostech, zda převod poznatků, jež se staly obecnými, při šetření autorské cti jest na úkor rozšíření originálu či nikoli, a zda užitek z rozšíření překladu valně převyšuje náklad výrobní. V prvém případě bylo by uveřejnění překladu bez svolení autorova neb nakladatelova hmotným poškozením, v druhém případě bylo by nedovoleným dle zásady: „nemo ex re aliena ditescere debet." Leč tu již občanské zákonodárství v zájmu zobecnění děl a vynálezův a v zájmu vyvarování se sporů zákon přirozený přesněji dle okolností určilo, a proto ve svědomí váže. Po této právní stránce jest přihlížeti k tak zvané mezinárodní konvenci bernské a k rakouskému zákonu o původském právu o sobě a u poměru k Německu a státům jiným. — Dle bernské mezinárodní konvence ze dne 9. září 1886 — k níž nyní i Rakousko náleží — jest původcům literárních děl a jejich právoplatným dědicům ze zemí v konvenci zastoupených vyhrazeno výlučné právo, v ostatních v konvenci zastoupených říších až do uplynutí desíti let díla svá do jiných řečí přeložiti, aneb překlad jich dovoliti. Při dílech anonymně neb pod pseudonymem vydaných náleží toto právo nakladateli (čl. 5. a 11.). Jest tedy o právo překladu děl v cizozemsku vydaných do desíti let, čítajíc od 31. prosince roku, v němž dílo vyšlo, u autora a nakladatele žádati. Dle rakouského zákona o právu původském ze dne 26. pros. 1895 (zák. říš. č. 197) trvá původské právo k dílům literárním a uměleckým zpravidla třicet let po smrti původcově a pak zaniká; u díla několika osobami společně utvořeného zaniká třicet let po smrti toho spolupůvodce, který byl ostatní přežil (§ 43.); původské právo k fotografickým dílům zaniká deset let po vzniku matice bezprostředně dle originálu zhotovené, a vyšlo-li dílo, deset let po vyjití (§ 48). Původské právo zahrnuje výlučné právo, dílo uveřejniti, rozmnožovati, odbývati a překládati; u divadelních her je veřejně provozovati (§ 23.). Zákony, nařízení a veřejné spisy, dále řeči a přednášky, které byly předneseny při jednáních nebo shromážděních v záležitostech veřejných, jsou z ochrany práva původského vyloučeny (§ 5.). Odevzdal-li původce dílo své jinému za tím účelem, aby bylo vydáno neb provozováno, a ve třech letech bez vůle a viny původcovy vydáno neb provozováno nebylo, nabývá původce opět svého původního práva o díle disponovati. Totéž platí, když rozebrané dílo literární nebo hudební bez vůle a viny původcovy po tři leta znovu vydáno nebylo a nové vydání při uzavření nakladatelské smlouvy nebylo vyloučeno (§ 20.). Za patisk se považuje a pokutou 200 až 2000 K neb vězením až do šesti měsíců (§ 51.), po případě na žádost žalobce zničením rozmnožením (§ 56.) se trestá: uveřejnění cizího díla ještě nevyšlého, vydání sbírky listů bez přivolení původce listů neb jeho dědiců, vydání výtahu neb zpracování, které opětuje toliko cizí dílo neb jeho částky, nemajíc vlastnosti díla původního; nový otisk děl, který původcem neb nakladatelem byl učiněn proti smlouvě nakladatelské; zhotovení většího počtu exemplářů některého díla nakladatelem, nežli mu dovoleno (§ 24.). Za patisk se nepokládá: doslovné uvádění jednotlivých míst nebo menších částí vyšlého díla, zařazování jich do sbírek k potřebě kostelní, školní neb vyučovací nebo k některému literárnímu neb uměleckému účelu; avšak přejatý kus nesmí přesahovati jednoho tiskového archu toho díla, ze kterého jest vyňat, a přejatel jest zavázán udati původce nebo pramen upotřebený (§ 25., 1. 2.), jinak může býti potrestán 10—200 K (§ 52) a zavázán k náhradě vzešlé škody a ušlého zisku (§ 57). Není patiskem dále: prosté udání obsahu vyšlého díla nebo přednášky veřejně konané, ani zhotovení rozmnožením, když není úmyslu je rozšiřovati, ani při hudebních dílech otiskování pouhého textu k použití při provozování, ani otištění jednotlivých článků, telegramů a denních novinek z veřejných listů vyjma belletristické, vědecké a odborné články v těchto listech, když na počátku jich patisk zapovědín, a vyjma časopisy vědecké a odborné (§ 25., 3. 4. 5.; § 26.). Původci díla náleží výlučné právo překladu, aniž si je vyhradil, když nebylo dílo ještě řádně vydáno, když bylo napřed vydáno v některé mrtvé řeči co do překladu do živých jazyků, když bylo řádně vydáno v rozličných řečích co do překladu do těchto řečí (§ 29.). Jinak výlučné právo překladu — jež původci jest na titulním listě díla neb v předmluvě neb na začátku všech exemplářů díla si vyhraditi — trvá do vypršení tří let od vydání díla vzhledem k řečem, ve kterých vyhrazený překlad úplně vydán nebyl (§ 28.). Výlučné právo překladu pro původce zaniká pět let po vydání vyhrazeného překladu aneb pět let po vydání originálu, když od původce vydány byly překlady do jiných řečí, co do těchto překladů (47). U ministerstva obchodu jest rejstřík, kam zanésti možno díla anonymně neb pseudonymně vydaná, jež se ochrany zákona o právu původském těšiti chtějí (nař. min. práv, vnitra a obch. 29. pros. 1895, z. ř. č. 198). Ve Vídni, v Praze, ve Lvově a v Terstu zřízeny jsou poradní znalecké sbory pro díla literatury; ve Vídni, v Praze, ve Lvově pro díla umění hudebního; ve Vídni, v Praze a v Krakově pro díla umění výtvarného; ve Vídni pro díla fotografická: jež při sporech o právu původském dávají dobrozdání (nař. min. práv a vyuč. 31. července 1896). V Německu jest zákon o právu původském ze dne 19. čna. 1901, a trvá ochrana téhož práva po smrti původce rovněž 30 let, když bylo od prvního uveřejnění díla již 10 let uplynulo (§ 29.). Původci náleží právo překladu (§ 12.) a překladatel platí v Německu za původce (§ 2.), požívaje těchže práv jako původce originálu, což platí i o cizincích, když vydali překlad v říši německé, aniž před tím v cizozemsku vydán byl (§ 55.). Státními smlouvami upravilo Rakousko ochranné právo původce k překladu tak, že trvá co do řečí, v nichž překlad od původce úplně pořízen nebyl, 3 léta po vydání originálu, co do řečí, v nichž během těchto tří let od autora úplný překlad pořízen byl, 5 let po vydání překladu. Smlouvy trvají od 10 do 10 let, leč by některá strana smlouvu vypověděla. Takovéto státní smlouvy uzavřeny s Německem dne 30. pros. 1899 a 2. břez. 1908 s Rumunskem. Kde jednalo se jen o vzájemné uznání příslušných zákonův, o právu původském, tam dle zákona ze dne 26. ún. 1907 zmocněn byl rakouský ministr práv pouhým nařízením reciprocitu prohlásiti; což stalo se dne 18. čce. 1907 co do Dánska, dne 9. pros. 1907 co do Spojených Států severoamerických, dne 17. května 1908 co do Švédska, dne 7. pros. 1910 co do Belgie. Vynálezy živnostenské chráněny jsou v Rakousku a v Německu patentním právem po 15 let (rak. pat. zákon ze dne 7. pros. 1858 a z 25. květ. 1865; něm. pat. zákon z 11. ledna 1876 a 1. června 1891). (Srvn. *Noldin*, De praeceptis Dei et eccl.,

n. 369; *Schindler*, Moraltheologie II, 585, 586; *Zdkonik* řissky 1895, 1896, 1901, 1907, 1908, 1910; *Reiter*, Prakt. Winke für Schriftsteller 58, 60, 64, 70, 85; *Röthlisberger*, Der interne u. der internationale Schutz des Urheberrechtes, 2. vyd. v Bernu 1904; *Lyon Caen et Delalain*, Lois françaises et étrangères sur la propriété littéraire et artistique, Paris 1889—1903, 3 sv.). *Kch.*

auto sacramental v. hry náboženské.

Autpertus, Autbertus a Ambrož 5. (str. 377).

Autun (ve staré době Bibracte, na počátku řím. císařství Augustodunum), biskupství pod metropolí lyonskou v dep. Saône-et-Loire. Křesťanství záhy sem proniklo; jako první známý biskup připomíná se sv. Amator (kol. 270); kolem r. 313 činí se zmínka o biskupovi Rhetliciovi (Reticiovi). Papež Řehoř I. udělil biskupovi sv. Syagriovi r. 599 pallium a právo svolávati synody. Statistická data (1905) 618.227 katol., 65 far, 458 sukkursalií, 68 vikářství, 1 mužská kongr., 17 ženských kongregací. V *A*-u konány byly synody v letech 670, (zmínka o symb. Athanas., doporučení řehole benedikt.), 1026, 1077, 1086, 1094 (prohlášení klatby na Filipa I., krále francouzského, pro dvojženství), 1100, 1107, 1142.

Autunský nápis na náhrobku Pektoriově viz Pektoriův náhrobek.

Aux v. Auch.

Auxanus sv., biskup milánský, *z.* r. 668. Mart. Rom. 3. září.

Auxentius 1. sv., mč. v Armenii za Diokleciána, spolu se sv. Eustratem (v. t.). Mart. Rom 13. pros. Srvn. *Detzel*, Ikonogr. 177. — 2. (Athanasius Galinskij), archimandrita rus., *n.* 1872, *z.* v kyjevském kl. sv. Mikuláše 1844; *sp.* „Načalnyja upražnenija v propovědnii slova Božija" (Petrohr. 1837). *Palmieri*, Nomenci. I, 157. — 3. sv. opat (archimandrita) bithynský, jeden z nejvýznačnějších představitelů starobyzantského mniššstva. Pocházel z rodiny perské (otec jeho Addas přišel za pronásledování křesťanů do Cařihradu), sloužil v osobní stráži císaře Theodosia II., potom asi od r. 448 žil jako poustevník na vrchu Oxia u Chalcedonu. Požívaje pro svůj svatý život veliké vážnosti, povolán byl k rozkazu císaře Marciana, aby zúčastnil se sněmu chalcedonského. Potom vedl život poustevnický na hoře Skopas (zvané později „Horou sv. *A*-a, nynější Koilchdagh), vybízel lid hojně k němu přicházející k životu zbožnému, zvláště také k posvátnému zpěvu, nadchl mnohé k životu poustevnickému a založil na úpatí vrchu ženský klášter *(τῶν Τριζιναραίων)*, v jehož oratoriu byl pochován. *Z.* r. 473 Mart. Rom. 14. ún., v řec. církvi téhož dne. Život jeho napsal žák jeho Jiří. Srvn. *Acta Ss.* Febr. II, 769—782, *Migne* CXIV, 1377 až 1436, *Nilles*, Kal.[2] I, 102, *L. Clugnet*, Vie de s. Auxence, text gr., *J. Pargoire*, Mont Saint Auxence. Étude hist. et topograph. (Paříž 1904, Bibl. hag. orient. VI.) — 4. mladší, biskup dorostorský (Silistrie), žák apoštola Gotů Ulfily, sepsal krátký jeho životopis („Epist. de fide, vita et obitu Wulfilae"). Životopis ten pojat byl 383 arianským biskupem Maximinem do spisu proti Ambrožovi a synodě aquilejské 381 a spolu s ním vepsán v VI. stol. na okraj kodexu, chovaného nyní v bibl. pařížské; týž pochází z V. stol a obsahuje dílo Ambrožovo de fide a akta zmíněné synody. Zlomky vydal Waitz 1840; úplně, pokud rukopis byl čitelný, Kauffmann v Texte u. Untersuchungen zur altgerm. Rel.-Gesch. I (1899). — 5. arianský biskup milánský 355—374, *n.* v Kappadokii, stal se knězem 343, byl, ač latiny mocen nebyl, po vypuzení katol. bisk. milánského Dionysia dosazen na jeho místo. Byl hlavní podporou haerese na západě. V disputaci se sv. Hilariem, nařízené císařem Valentinianem r. 364, podlehl, ale vyhnul se písemnému vyznání homousie a oklamal tak císaře, jenž jej pokládal za pravověrného. Tak udržel se *A.* na stolci svém, ač synodou římskou r. 369 z církve byl vyobcován. — 6. sv., biskup mopsvuestský v Cilicii, byl zprvu za císaře Licinia vojínem, ale zřekl se stavu toho, aby nemusil obětovati hrozny Bacchovi; potom stal se biskupem. Mart. Rom. 18. pros.: „Mopsuestiae in Cilicia sancti Auxentii Episcopi, qui olim sub Licinio Miles, potius elegit cingulum exuere, quam uvas Baccho offerre: factusque episcopus, praeclarus meritis in pace quievit."

Auxerre (Antissiodorum, Autissiodorum), hlavní město dep. Yonne, někd. biskupství. Pořad biskupů počíná sv. Peregrinem r. 258 a vykazuje celou řadu světců. Roku 1801 biskupství zaniklo a připojeno k diecesi senské; arcib. senský užívá od r. 1823 také titulu biskupa *a*-ského. V *A.* konal sv. Aunarius (v. t.) roku 580 synodu, jež vydala 45 kánonů zajímavých s hlediska kulturně-historického, podávajících obraz tehdejšího života a mravů.

Auxerum v. Absorensis (str. 40).

Auxibius sv., biskup v Soloe (Soli, Solii) na ostrově Cypru, pocházel z pohanských rodičů římských; touže státi se křesťanem, opustil tajně domov a odebral se zprvu na Rhodos a potom na Cypr, kdež byl od sv. Jana Marka, blízkého příbuzného sv. apoštola Barnabáše, ve víře křesťanské vyučen a pokřtěn. Později stal se biskupem ve zmíněném městě; *z.* 102 nebo 103. Mart. Rom. 19 února.

auxiliární biskup v. čl. biskup.

auxiliis, kongregace de auxiliis v. kongregace.

Auxilium christianorum, Pomocnice křesťanů 1. invokace v loretánské litanii; vznik této invokace není zjištěn; dosud uváděna byla v souvislost s vítězstvím křesťanů u Lepanta 1571. — 2. název mariánského svátku 24. kv., jejž ustanovil papež Pius VII. na památku svého návratu po pětiletém zajetí v Savonně (24. května 1814) pro Řím; svátek ten rozšířil se pak znenáhla v Italii i v jiných zemích.

Auxilius 1. sv., mč. v Antiochii. Mart. Rom. 27. listop. — 2. Jméno, dle některých pseudonym francského nebo germánského klerika, jenž žil v Italii a vysvěcen byl na kněze papežem Formosem (891 až 896), žil v jižní Italii, zemřel nepochybně jako mnich na Montecassinu. Ve svých spisech („Liber cuiusdam requirentis et respondentis, seu Auxilii libellus super causa et negotio Formosi papae", „De ordinationibus a Formoso papa factis", „De eadem quaestione tractatus, qui infensor et defensor dicitur", „Invectiva in Romam", „In defensionem sacrae ordinationis papae Formosi", „In defensionem Stephani ep."), jež prozrazují dosti značnou učenost, dovozuje platnost volby Formosovy, jakož i platnost udělených jím svěcení; srvn. *Migne* PL. CXXIX, 823—838, 1059—1102; *Dümmler*, Auxilius et Vulgarius, Quellen und Forschungen zur Gesch. des Papstthums im Anfange des X. Jahrh. (Lipsko 1866); *Hurter*, Nomencl. I[3] (1903), 887—889. Některé z uvedených spisů připisuje Dümmler Vulgariovi.

Auximan. dioec., **Auximum,** v. Osimo.

Auxitan. dioec. v. Auch.

Auxuma 1. v. Osma. — 2. v. Axuma.

Ava, nejstarší známá německá básnířka, ze vznešeného rodu, ovdověvši žila jako „reclusa" v kl. kotvickém (Göttweih"); sepsala za pomoci svých dvou synů hluboce procítěné náboženské básně pojednávající o životu Pána Ježíše dle evangelií, o Antichristu a o posledním soudu (vyd. *Diemer*, Deutsche Gedichte des XI. u. XII. Jahrh. 1849, 229 až 292); *z.* 1127.

Ava, Avah. Avah, עַוָּא, Ἀϊα, jedno z pěti měst (nebo krajin), z nichž Sargon přivedl osadníky do Samařska (4 Král. 17[24]). Ava, עִוָּא, Ἀβά uvádí Rabsaces, vyslanec Sennacheribův spolu se Sefarvaim a Ana („Kde jest bůh Sefarvaim, Ana a Ava?" 4 Král. 18[34]). rovněž tak Sennacherib ve vzkazu svém králi Ezechiášovi („Kde jest král města Sefarvaim, Ana a Ava?" 4 Král. 19[13], Is. 37, 13). Samařští kolonisté z *A*-y pocházející nazývají se v 4 Král. 17[31] „Hevejští", jež ovšem líšiti dlužno od kananejského kmene téhož jména. Ava i Avah jsou zajisté názvy jednoho a téhož města, o jehož poloze nic není známo; spíše leželo v Babylonii (snad Hit, Ἴς na Eufratu, Herodot 1, 179), nežli v Syrii. Snad totožné s Ahava (v. t.).

Ava a Pegu, někd. apošt. vikariát v Zadní Indii, zříz. 1722 (missie Barnabitů); roku 1866 rozdělen v apošt. vikariáty „Severní Barma", „Vých. Barma" a „Jižní Barma".

Avaglan Adeodatus, mechitarista, *n.* v městečku Lysiec v Haliči 1826, vstoupil do kl. ve Vídni 1842, 1850 vysv. na kněze, působil na škole klášterní jako prof. zeměp. a přírodopisu, 1861 byl prof. týchž předmětů v Terstu na tamním gymnasiu vídeňských mechitaristů; od r. 1874 byl ředitelem téhož ústavu; sepsal novoarménským jazykem několik spisů zeměpisných a dějepisných pro školní mládež.

Avagnate Mikuláš, vydal „Vita, mors et miracula B. Ioannis de Deo, fundatoris Ord. fratrum Misericordiae, primum hispanice a F. de Gouea, episcopo Cyrensi, dein italice a J. Bernardo Panduipho", Štyrský Hradec 1636; totéž německy ve Vídni 1636. *Str.*

Avah v. Ava.

Avakum v. Avvakum.

Avancini Mikuláš S. J., *n.* 1611 v Brezu v Tyrolsku, vstoupil do Tov. Jež. 1627; přednášel ve Vídni rhetoriku, filosofii, morálku a dogmatiku, byl od r. 1664 postupně rektorem v Pasově, Vídni a Štyrském Hradci, visitátorem provincie české, provinciálem rakouským a assistentem generálovým; *z.* 1686 v Římě. Z jeho spisů vyniká asketické dílo „Vita et doctrina Jesu Christi ex quatuor Evangelistis collecta et in piarum commentationum materiam ad singulis totius anní dies distributa" (Vídeň 1665), jež mnohokrát bylo vydáváno a do různých jazyků překládáno (do češtiny přel. *Jan Heršík* 1866, vyšlo nákl. Děd. sv. Jana Nep., do polštiny pod názvem „Rok Chrystusowy" *O. A. Jelowicki*, Poznaň 1850; z něm. zpracování nejnovější jest dra *Jakuba Eckera*, 3. vyd., Frýburk Br. 1904; ze starších nejlepší *Zollnerovo*, Řezno 1867); mimo to *sp.* „De Deo uno et trino" (Vídeň 1653), „De Verbo incarnato" (t. 1651), „Theses de iure et iustitia" (t. 1651), „Assertiones ex universa theologia" (t. 1652), „Imperium Romano-Germanicum sive 50 Imperatorum elogia" (t. 1663), „Leopoldi Guilielmi, archiducis Austr., virtutes" (Antverpy 1665), „Orationes in tres partes divisae" (Kolín n. R. 1675 a 1704), Poesis dramatica (Genovefa, David, Susanna, Eugenia Romana) 1685, „Psalterium lyricum seu paraphrasis primae quinquagenae Psalmorum Davidis ad Horatii modos cantata" (Vídeň 1693) a j. Srvn. *Hacker-Sommervogel* I, 668—681.

Avanzi 1. Giuseppe, ital. malíř. *n.* ve Ferraře 1645, *z.* 1718, velice plodný, ale povrchní a cizí vzory (Tiziana, Correggia, Guercina) napodobující; k lepším jeho pracím náleží: „Stětí sv. Jana Křt." v Certose, „Zvěstování" a „Navštívení Panny Marie" v S. Giuseppe, „Svržení Lucifera" v Casa Bartoli a „Zasnoubení sv. Kateřiny" v S. Domenico ve Ferraře. — 2. Mikuláš O. S. Aug. z Bologně, v prvé pol. XVI. stol., vydal překlad Suidova spisu o mysteriích hebrejských (Adelung I, 1207). — 3. Jacopo v. Avanzo.

Avanzini Petr, římský kněz, dr. theol. a obojího práva, *z.* 1874, *sp.* cenné dílo „De constitutione Apostolicae Sedis" (nejdříve v „Acta Sanctae Sedis", potom samostatně v Římě 1872, 3. vyd. 1874, 6. vyd. 1883). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III[2] (1895), 1436, *A. Beugnet* ve Vacantově Dict. de théol. cathol. I, 2623.

Avanzo (Avanzi) 1. Jacopo padovský malíř ve 2. pol. XIV. stol., žák a spolupracovník Altichierův (v. t.); hlavním jeho dílem jsou výjevy z legendy o sv. Lucii v kapli S. Giorgio u „Santa" v Padově. — 2. Jacopo, bolognský malíř v druhé pol. XIV. stol.; od něho zachovalo se několik tabulových obrazů náboženských (v gallerii Colonna v Římě „Ukřižování", v pinakothece bolognské „Smrt P. Marie", „Narození Páně", „Klanění sv. tří králů", „Útěk do Egypta" a j.).

Avděev Alexěj Andreevič, rus. architekt, *n.* 1819, *z.* 1855 v Petrohradě, vystavěl mimo jiné chrámy sv. Mikuláše a „Vladimirskij sobor" v Sevastopoli.

Ave v. Angelus Domini.

Ave augustissima, modlitba mariánská, nadaná odpustky; srvn. *Beringer*, Die Ablässe[13] (1906), 206.

Avedichian (Avedikian) Gabriel, *n.* v Cařihradě 1750, gen. vikář kongr. mechitaristů, *z.* 1827 v konventě sv. Lazara v Benátkách; *sp.* arménský kommentář k listům sv. Pavla (3 sv., Ben. 1806 až 1812), arménsky a potom italsky „Dissertazione sopra la processione dello Spirito Santo dal Padre e dal Figlio" (Ben. 1824), arménský výklad hymnů officia arménské církve (t. 1814); po jeho smrti vydána rozprava jeho: „Dissertazione sulla correzioni dei libri ecclesiastici armeni" (t. 1868). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III[2] (1895), 751.

Aveira v. Evaria

Aveiro, Aveirensis dioec., někd. bisk. v Portugalsku, zříz. 1774, zrušené 1815.

Avel v. Abel str. 11.

Avella Giov. d', františkán v kl. Terra die Lavoro, *z.* kol. 1660, theoretik hudební, *sp.* důležité a vzácné dílo „Regole di musica 5 trattati" (Řím 1657).

Avellana collectio jest důležitou právní sbírkou italskou ze šestého století, která se nám zachovala v 8 kodexech, z nichž nejdůležitější jsou Cod. Vatic. 4916 a 3787 z XI. stol. Název její pochází odtud, že v kodexu vatic. 4916 na posledním listě stojí slova: „Iste liber est S. Crucis fontis Avellane Eugubine dioecesis. Hunc librum acquisivit Domn. Damianus S. †". Kodex ten byl později v rukou papeže Marcella II. 1555, před tím biskupa gubbijského, a přišel ve stol. XVI. z bibliotheky kardin. Sirleta do bibliot. vatikánské. *A.* sbírka zachovala nám přes 200 dokumentů, jež by nám většinou jinak byly zůstaly neznámy. Povstala záhy po smrti papeže Vigilia (537—555) a obsahuje 246 listů císařů, říms. praefektů, papežův a biskupů z let 367—553. Neznámý autor sbírky té nedbal však všude přesně pořádku chronologického, tak že listy 82—93 z let 532—553 položeny před listy 94—243 z let 492—523. Účelem sbírky jest, sebrati v jedno, co v jiných sbírkách právních obsaženo nebylo; proto nečerpala ze sbírek jiných, nýbrž z původních pramenů, zejména z římského archivu; a v tom leží její význam. Srvn. *Maassen*, Geschichte der Quellen u. der Literatur des kan. Rec, Gratz 1870, 787 nn.; *Schneider*, Die Lehre von den K.-Rechtsquellen, Regensb. 1892, 57 n. *Tpch.*

Avellaneda 1. Didak (Diego) de S. J., *n.* v Granadě 1530, vstoupil do Tovaryšstva 1556,

přednášel theologii v kolleji římské, stal se rektorem v Seville a Madridě, posléze představeným professního domu v Toledě, kdež *z.* 1598; *sp.* „Quaestio theologica de complice revelando vel non in confessione sacramentali," kteréžto spis uveřejnil Petr Visconti O. Praed. pod svým jménem v Cremoně 1594. Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 354. — 2. Gertrudis Gomez de, špan. básnířka, *n.* 1816 v Puerto Principe (Kuba), *z.* 1873 v Seville. Básně její spočívají na základě křesťanského názoru světového; mají však namnoze ráz pochmurný.

Avellana Fonte v. Fonte Avellana.

Avellini Ondřej sv. v. Ondřej Avellini.

Avellino (Abellin. n. Avellin. dioec.), bisk. v Italii, v prov. neapolské, v cirk. prov. beneventské, založ. sv. muč. Sabinem ve II. stol.; 120.300 katol., 41 far, 243 svět. kněží, 11 kněží řeholních, 90 kostelů a kaplí.

Avelonensis dioec. v. Aulonensis. dioec.

Ave Maria (Zdrávas). Obyčej k Otčenáši přidávati ještě pozdravení andělské spolu se slovy svaté Alžběty pochází u nás z konce XII. století. V liturgii sv. Jakuba (z V. století) zakončují se modlitby po proměňování slovy: „Zdrávas Maria, milostiplná, Pán s tebou, požehnaná ty mezi ženami a požehnaný plod života tvého, poněvadž jsi Spasitele našich duší porodila"; podobně čteme v antifonáři sv. Řehoře. Synoda pařížská r. 1198, již předsedal biskup Odo, nařídila, aby věřící modlili se mimo Otčenáš a snesení apoštolské: „Zdrávas". Od té doby šířil se tento způsob modlitby po celém křesťanském světě, hlavně přičiněním synody orleánské, durhamské (1217), trevírské (1237) a m. j. Konstituce sv. Bonifilia z r. 1244 nařizují, aby církevní hodinky říkaly se po způsobu římském s přídavkem pozdravení andělského na počátku menších hodinek a čtení. Podobně, ale určitěji obsaženo jest toto nařízení v konstitucích z r. 1280. Ale přídavek „Ježíš Kristus" („Ježíš" zřídka) „Amen" vyskytuje se teprve ve XIV. a XV. století. Tak na př. generální kapitola řádu Servitů z r. 1461, konaná v Trevisu, nařídila k „Ave Maria" přídati „Jesus" (l. c. II. 53). Ale ještě před polovicí XVI. století zde onde přidávali k pozdravu Panny Marie vlastní prosbu: Svatá Maria, Matko Boží, pros za nás hříšné. Amen. Celé *A. M.* v nynější formě vyskytuje se ponejprv r. 1525 v breviáři františkánů, vydaném v Paříži (Summa aurea IV. 239). Slova: „nyní i v hodinu smrti naší" vyskytují se ještě v druhé polovici století XVI. ojediněle, ale jakmile je pojal Pius V. do formuláře „Ave Maria" v officielním vydání breviáře, říkala se pak již všeobecně. Nyní připojuje se „Ave Maria" k otčenáši před každou církevní hodinkou a na konci celého officia, pak v Ordo iuvandi morientes a v exorcismu posedlých. Lid katolický vždy přidává k otčenáši zdrávas, čímž se liší od protestantů. (Srvn. *Thalhofer*, Liturgik I, 484; *Kupka*, Církevní rok 552; *Esser*, Geschichte des englischen Grusses; *Linzer Quartalschrift* 1910 str. 779 a n., 1911 str. 216.) *Kpka.*

Ave maris stella jsou počáteční slova hymnu nešpor všeobecného officia mariánského. Obyčejně býval považován za původce hymnu toho sv. Bernard (*z.* 1153), ale poněvadž nejstarší rukopisy sahají až do XI. století, třeba příčísti původ některému staršímu básníkovi; snad jest autorem Venantius Fortunatus (*z.* 600). Básník pozdravuje Pannu Marii, nazývaje ji hvězdou mořskou. Omylem sice překládá básník hebrejské: „mirîam" slovem hvězda (stella), kdežto sv. Jeronym překládá správně stilla, t. j. kapka; ale Pannu Marii právem lze nazvati hvězdou mořskou; jak vysvítá z výkladů sv. Otců a slavných kazatelů (Čtení II. nokt. svátků Jména P. Marie a na neděli v oktávu Narození P. Marie), kteříž přirovnávají tento život k plavbě na moři a Pannu Marii ke hvězdě, která svítí na cestu do přístavu nebes. Panna Maria nazývá se „branou nebes", poněvadž jako se z brány vychází a branou se vchází, tak skrze Pannu Marii vykročil Syn Boží na tento svět, a její přímluvou my opět do nebes vcházíme. Básník prosí dále Pannu Marii, aby přijala náš pozdrav, upevnila nám pokoj, a trest Bohem pro hřích Evy vyslovený obrátila v požehnání (Mutans Hevae nomen: Ave jest obrácené Eva), uvolnila pouta hříchu, osvítila zatemněný rozum a chránila nás od zla tělesného i duševního. Ukaž se býti matkou! pokračuje básník, neboť neodmítne Syn proseb matky své; vypros nám čistotu, pokoru, veď nás tímto životem bez úrazu duše, abychom jedenkrát, patříce na Ježíše, blaženi byli. (Srvn. *Kupka*, Církevní rok; *Bardenhewer*, Der Name Maria, Freiburg 1895; Dr. *Schulte*, Die Hymnen des Breviers.) *Kpka.*

Avempace v. Ibn-Badže.

'avén אָוֶן = marnost, nicotnost; slova tohoto užívá se v hebrejštině na označení marnosti model a modlářství vůbec, i o modlách samých (I Sam. 15²³). Na některých místech, jak se zdá, jest slovo to názvem místním: 1. „pole modly" biq'at-'ávén, *LXX*: πεδίον Ὠν, *Vulg.*: „campus idoli" Am. 1⁵ v ohlášení soudu Božího proti Syrským v Damašku. Někteří novější exegeté míní, že je to název místní; ale poloha místa toho jest neznámá; dle některých je to údolí coelesyrské, mezi oběma Libany. — 2. „výsosti modly", „excelsa idoli", bámót 'ávén, βωμοὶ Ὠν Os. 10⁸, místo pohanského kultu u Bethel. — 3. v massoret. textu Ez. 30¹⁷ jest egyptské město On; *Vulg. LXX*: Heliopolis (v. t.).

Avenarius (Habermann) Jan, *n.* v Chebu 1516, 1540 kněz katolický a křižovník s červ. hvězdou, r. 1542 odpadl k lutheranismu a stal se kazatelem v Sasku, v letech 1564—1572 byl lutheránským farářem ve Falknové, kdež napsal svoji velice oblíbenou a často vydávanou knížku „Christliche Gebete für allerei Not und Stände der ganzen Christenheit" (Vitemb. 1567; přeložena byla téhož roku do češtiny pod názvem „Jana Habermanna Chebského, far. ve Falknově: Modlitby nábožné a křesťanské za všeliké věci člověku každého věku, stavu i povolání potřebné"); 1572 stal se professorem v Jeně, odešel 1575 do Vitemberka (není jisto, byl-li tam professorem); později byl farářem v Zeitzu a superintendentem naumburgským; *z.* 1590. Jiné jeho spisy jsou: „Grammaticae ebraicae. sanctae linguae, tres partes." (Wittebergae 1562, 1570, 1575 a j.); „Liber radicum seu lexicon hebraicum" (t. 1568); „Ennarationes in evangelia dominicalia per Simonem Donnerum in lat. translatae" (Lipsko 1587); „Dreissig Predigten über die Epistel und Evangelien, so an den Tagen etlicher heiligen Merterern und Bekennern Christi etc. vor Zeiten sind gelesen und gebraucht worden" (Vitemb. 1575), „Evangelische Harmonie oder Leben Christi aus den vier Evangelien" (Vitemb. 1580, David Crinitus přel. tento spis do latiny a vydal v Praze 1583; v českém překladu vyd. 1579 a 1614). Srvn. *R. Wolkan*, „Böhmens Anteil an der deutschen Literatur" I, 54 nn., III, 442 n.

Avencebrol (Salomon Ibn Gebirol) — Avicebron — byl španělsko-židovským filosofem, básníkem a moralistou. Narozen r. 1020 v Malaze, studoval v Saragosse a působil po té až do r. 1070. Proslul zvláště svým spisem „mekôr chajjim" (fons vitae), jejž v letech osmdesátých minulého století Munk ve státní knihovně pařížské objevil a do francštiny přeložil, čímž vyvráceno mínění, že by *A.* byl býval filosofem arabským. S počátku čerpána

nauka *A*-ova z tohoto dosti nejistého textu, až Bäumker latinský překlad „Pramene života" scholastika Dominika Gundisalina vydal, dle něhož Wittmann již jasněji názory *A*-ovy vylíčil a jich poměr k vývodům scholastiků vytýčil. Nauka *A*-ova jest novoplatonským realismem. Vesmír jest dle ní jednotnou podstatou, složenou z látky a formy, jež proto ve všem, co bytuje, ať je to tělesné či duchové, se vyskytuje. Co pojímáme pomyslně jakožto jedinečno, jest jedinečno i věcně; co jeví se nám v myšlenkách mnohostí, jest mnohostí i věcně. To plyne ze všeobecného umu, jenž z Boha vylinul; z tohoto umu vyvěrá jako z pramene světlo duše a z této pak příroda, t. j. síla, jež bezprostředně tělesný svět plodí a oživuje. Um všeobecný skládá se z látky a formy, a odtud přechází látka a forma do všech věcí, jak tělesných tak i duchových. S látkou a formou přechází ze světa vyššího do nižšího i pohyb a všeliká činnost. Není tudíž v bytostech žádné samostatné činnosti, aniž existují podstaty o sobě, od podstaty světové oddělené. Jen bytost nejvyšší jest naprostou jednotkou, v niž není žádné mnohosti a žádného rozlišování jako ve věcech stvořených. *A.* přičítá stvoření světa vůli Boží, nikoliv intellektu Božímu, jako jeho filosofičtí vrstevníci. Leč tu patrným jest ústupek náboženství židovskému; z jeho emanační theorie nedá se pravý pojem stvoření vyvoditi. — Nauka *A*-ova o všeobecné podstatě a složení všech věcí bez rozdílu z látky a formy měla u scholastiků mnoho stoupenců. Již zmíněný Dominicus Gundisalinus (Gundisalvi) nejen že „Pramen života" do latiny přeložil, ale i mnoho z něho čerpal pro své spisy filosofické (srvn. *Bäumker*, Dominicus Gundisalinus als philosophischer Schriftsteller, Münster 1901). Vilém z Auvergne velebil *A*-a jako filosofa křesťanského. Alexander Halský osvojil si nauku *A*-ovu o složení všech věcí jak tělesných, tak i duchových z látky a formy a strhl s sebou řád františkánský, což se zvlášť u Duns-Skota projevilo. Nechybělo ovšem mnohých i z řádu dominikánského, jak si Albert Veliký stěžuje. Konečně sv. Tomáš Akvinský jal se zejmě nauku *A*-ovu a tím i nauku Skotistů potírati. Spadá sem traktát „De substantiis separatis" (C. gent. lib. 2, cap. 91 až 101; Opusc. philos. lib. IV.), kdež samostatnost podstat a jednoduchost a nesloženost stvořených duchů (andělů) dokazuje, jakož i pojednání „De ente et essentia" (Opusc. philos. lib. I.), kdež oproti bludům *A*-ovým jasně podstatu bytí a bytnosti vysvětluje. Jen při formě tělesné (forma corporeitatis") i sv. Tomáš jakýs vliv *A*-ovy nauky prozrazuje. (Srvn. *Wittmann.* Die Stellung des hl. Thomas v. Aquin zu Avicebrol (Ibn Gabirol), v Monastýru 1900; *Kaufmann*, Studien über Salomon Ibn Gabirol, v Budíně a Frankobrodě 1900; *Kachník*, Dějiny filosofie, 121. 122.) *Kch.*

Avendano, Avendaño, Avendagno 1. Alfons O. Praed., *z.* ve Valladolidě 1596, *sp.* „Commentaria in Psalmum CXVIII" (Salamanka 1584, Benátky 1587), kommentář k evang. sv. Matouše (2 sv. ve fol., Madrid 1592, 1593. — 2. Didak (Diego) S. J., *n.* v Segovii 1593, vstoupil do Tov. Ježíšova v Limě 1612, působil jako prof. theologie t., byl dvakráte provinciálem peruánským, *z.* v Limě 1688; *sp.* „Problemata theologica: I. De Deo uno, II. De divina Trinitate" (Antverpy 1668), „Thesaurus indicus, sive generalis instructor pro regimine conscientiae in iis, quae ad Indias spectant" (5 sv., t. 1668–75), „Cursus consummatus, seu recognitiones theologicae, expositivae, scholasticae et morales" (t. 1686), „Epithalamium Christi et s. sponsae, seu explanatio Ps. 44., in qua praecipua catholicae Ecclesiae elucidantur mysteria et multa ac varia pro sanctorum exornatione ac formatione morum expenduntur" (Lyon 1653), „In amphitheatrum misericordiae expositio Ps. 88., in qua magnorum mysteriorum lumina, illustriorum ss. elogia, theologici occursus et utiles pro moribus splendet apparatus" (t. 1666). — 3. Kristof z řádu karmel., dr. theol., vynikal učeností a výmluvností, tak že současníci nazývali jej „Chrysostomem Španělska", *z.* 1628; *sp.* „Aurea Corona sanctuarii, sive sermones in praecipuas Sanctorum festivitates, adiectis quatuor de festo s. scapularis", jež ze špan. do latiny přeložil P. Jiří a Regina Angelorum, téhož řádu (Kolín n. R. 1660). — 4. y Eztenaga Michael S. J., *n.* 1617 v Idiazabale, vstoupil do Tov. Ježíšova 1636, byl prof. a rektorem různých kollejí španělských, *z.* v Madridě 1686; *sp.* „De divina scientia, praedestinatione et de concordia scientiae et praedestinationis cum libertate" (3 sv. ve fol., San Sebastian 1674); dílo toto bylo r. 1685 zakázáno.

Avenches, někd. bisk., v. Aventicum.

Avenionen. dioec. v. Avignon.

Avenir, l' (Budoucnost), francouzský časopis, jejž v říjnu r. 1830 po červencové revoluci založil abbé Gerbert a hrabě Montalambert za tím účelem, by hájil náboženství katol. proti novověké nevěře a útiskům vládním. Časopis ten byl obliben jak u katolických duchovních francouzských, tak v cizině. Avšak záhy přišel na scestí, podávaje různé bludné názory; přál si rozluku církve od státu a tvrdil mezi jiným též, že jistota o skutečnosti a pravdě věcí nespočívá v rozumu jednotlivců, nýbrž v rozumu všeobecném a v obecném smyslu. Jelikož časopis L'Avenir pro tyto nauky přišel do podezření z bludařství, byl r. 1831 v listopadu od vydavatelů zastaven, tito pak odebrali se do Říma, by se tam hájili, podavše za tím účelem dne 3. února 1832 kard. Paccovi pamětní list. Avšak papež Řehoř XVI. okružním listem „Mirari vos" ze dne 15. srpna 1832 zavrhl zásady časopisu L'Avenir, zejména jeho nauku o rozluce státu od církve, načež byl list ve všech diecesích zakázán a přestal vycházeti vůbec. (Srvn. *Kryštůfek*, Rozluka církve a státu ve Francii, 1911, str. 27 n.) *Tpch.*

Aventicum, Avenches, Wiflisburg, někd. biskupství ve Švýcarsku; zal. snad již v době římské; znám jest však s jistotou toliko jediný biskup, sv. Marius 574—594 („episcopus ecclesiae Aventicae"); po zničení *A*-a Alemanny kol. 610 bylo biskupství přeloženo do Lausanny.

z **Aventina** Jiřík Melantrich, *n.* 1511, studoval v Praze, kdež r. 1535 dosáhl bakalářství, načež pobyl delší čas v Německu, zejména ve Wittemberce, v Basileji a Norimberce. Tu oblíbil si knihtiskařství do té míry, že po návratu svém r. 1542 odebral se do Prostějova ke knihtiskaři Janu Güntherovi, v jehož dílně pracoval až do r. 1546, kdy odebral se do Prahy, kdež zprvu ve spolku s Bártou Netolickým, později (od r. 1552) samostatně umění knihtiskařské provozoval. *Z.* roku 1580, odkázav závod svůj zeti svému Dan. Adamovi z Veleslavína. Z tiskárny jeho vyšlo mnoho nákladných spisů českých, z nichž však ty, které jsou obsahu náboženského, vesměs provanuty jsou lutheranismem, k němuž Melantrich se přiznával. Jeho bible („Bible Melantrišská"), vydaná r. 1549, nebyla však lutheranismem příliš porušena, tak že po nemnohých opravách ponechávána býti mohla i v době katolické reformace v rukou lidu. Za to v jiných knihách u něho tištěných (Postilla Jana Fera 1574, Jeronýma Savonaroly Sedmero kázání s výkladem žalmu 50. 1565, Matyáše Cithardy Modlitby na neděle a svátky, přel. od Kristiána z Vlčetína 1565 a j.) anebo od něho samého sepsaných (Modlitby nábožné 1564) a přeložených (Kašp.

Huberina Studnice života a lékařství duše 1564 a jiné) jest přemnoho míst po stránce náboženské závadných. Srvn. *Jireček*, Rukověť II, 20.

Aventinus, sv. opat v Troyes ve Francii; *z.* na počátku VI. stol. Mart Rom. 4. února.

Aver Pius, z ř. servitů u sv. Michaela v Praze, lektor theologie, vydal: „Fragmentum polemicum ad duos tractatus de legibus et de gratia" (Praha 1760), „Fragmentum polemicum quartum ad tractatum de Verbo Dei incarnato" (Praha 1761). *Str.*

Averarius Ant., karm. milánský, vynikající kazatel, *z.* 1509 (dle jiných 1523), *sp.* „Ragionamenti sopra le virtù teologali" (Milán 1509).

Averbode (canonia Averbodiensis), praem. opatství v Belgii v diec. mechlinské, zal. 1130 Arnoldem hrabětem z Losenu, obnoveno 1834; r. 1896 byla z tohoto opatství zal. missijní stanice v Piraporu v Brasilii. Kanonie *a.* á měla r. 1900 73 členů. Srvn. *Zahradník*, „Catalogus generalis ordinis praem. ineunte saec. XX." (v Praze 1900), 103 n.

„Ave regina coelorum" jsou začáteční slova tak zv. závěrečné antifony, která se říká v breviáři po kompletáři slavnosti Očišťování Panny Marie až do Zeleného čtvrtku výlučně. Autor jest docela neznám. Antifonou vzdává se P. Marii hold úcty jakožto královně nebes, jako matce Spasitelově (salve radix etc.), pak jako panně panen (virgo gloriosa), a na konec teprv doporučujeme se její mateřské přímluvě. Na znamení úcty a úpěnlivé prosby říkají se závěrečné antifony na kolenou, vyjímajíc dobu velikonoční a neděle. Kdy se antifona Ave regina začala říkati, není známo. Jak vypravuje Wadding (františkán) v r. 1249, říkaly se již tehdy všechny čtyři nynější závěrečné antifony, které však, jak se zdá, textem i melodií sáhají do starší doby. Do officielního breviáře pojaty byly teprve za Pia V. (Srvn. *Thalhofer*, Liturgik II, 2. 430 a n.; *Bäumer*, Geschichte des Breviers 261.)

Kpka.

Averhausen Jos. S. J., *n.* 1664 v Kemptenu, vstoupil do Tov. Ježíšovy 1686, působil po 28 let jako kazatel v metrop. chrámě kolínském; *z.* v Bonnu 1734; vydal několik něm. kázání. Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 1045.

Averoldi Hippolyt, O. Cap. z Brescie, *sp.* „Icones nonnullae ad pleniorem abstrusissimae literae libri Apocalypsis intelligentiam et commentariis elegantissimis loca difficiliora illustrata" (Brescie 1638). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 783.

d'Averoult (Dauroult) Ant. S. J., *n.* v Bomyles-Thérounne (Pas-de-Calais) 1553, *z.* v Tournai 1614; *sp.* „Les Fleurs des Exemples ou Catéchisme historial" (Douay 1603, 2 sv.); dílo to bylo vydáno také latinsky („Flores exemplorum" (t. 1614, 3 sv.) a v překladu něm. i polském.

Averroes (Ibn Rošd), filosof arabský, veliký ctitel a kommentátor Aristotelův, *n.* v Kordubě r. 1126, kdež otec jeho byl nadsudím a mohamedánským vrchním knězem. Studoval napřed theologii a práva, po té lékařství, mathematiku a filosofii a přejal po otcově smrti jeho úřad a důstojnosti. V Seville napsal řadu spisů, jež jeho jméno proslavily. Ve stáří jmenován byl od kalifa Jussufa el Mansura místodržícím ve Španělích, ale pro své filosofické názory obžalován jest z bludařství a bezbožectví a vyhoštěn z církve mohamedánské. Po smrti kalifa el Mansura byl sice opět v důstojnost svou dosazen, ale vzdav se jí, odebral se do Marokka, kdež jako lékař r. 1198 zemřel. — *A.* některé spisy Aristotelovy až třikráte kommentoval, vydav o nich parafrase a kommentáře stručné a obšírné. Platí to o analytica postera, o fysice, o spise de coelo, o knihách de anima a o metafysice; ba i Platonův spis o republice kommentoval a snažil se jej v souhlas uvésti s názory Aristotelovými. Aristoteles byl mu vůbec vrcholem vší moudrosti a filosofem neomylným. První samostatný spis *A*-oův „tehafot al tehafot" (destructio destructionis) namířen byl proti Algazelovi, jenž napřed hájil filosofii aristotelskou, ale pak ji s hlediska koranu ve spise „tehafot" (destructio) vyvracel (srvn. čl. Algazel). Dále napsal mimo jiné: „Quaesita in libros logicae Aristotelis, epistola de connexione intellectus abstracti cum homine, de animae beatitudine, de intellectu possibili vel materiali," o souhlasu náboženství s filosofií. — Náboženský názor *A*-oův tkvěl v tom, že náboženství jest pouze pro lid potřebným, že mluví obrazně, kdežto filosofie k čiré pravdě proniká, tak že filosof nad náboženství jest povznesen, ač zlehčovati náboženství, pro výchovu a mravnost potřebné, jest zločinem. Filosofická nauka *A*-ova jest racionalisticko-emanatistická. Z Boha jakožto naprosté intelligence vylinuje první intelligence, jež hýbe nejvyššími sférami světovými a není více naprostou jednotkou, ale složena jest z potence a aktuality. Z této intelligence vylinují zase jiné nižší, které hýbou nižšími sférami až ku světoduši. Odtud souvislost naprostě jednoty — Boha — s mnohostí věcí ve světě. Formy věcí nesdělují se látce od nejvyšší intelligence, ale látka sama, jsouc věčna, v potenci formy ty již obsahuje a všeobecný činný um je jenom vyluzuje. Není tedy Bůh stvořitelem, ale jen hybatelem světů; jakožto všeobecný um působí jen v nižších intelligencích a proto nepoznává věcí jednotlivých; není tudíž prozřetelnosti, jež by se k jednotlivým bytostem odnášela. Jako ve všech věcech, tak i v duši společný všem um ze smyslových představ, které duše trpným svým, ale smyslovým umem tvoří, vyluzuje jakožto všeobecný činný i možný či jak *A.* dí — materielní um představy duchové, tak že veškero duchové poznání přičítati jest všeumu, a duše lidská od duše zvířecí podstatně se neliší. Odtud také jen všeum jest nesmrtelný, jen člověčenstvo nezaniká, ale nikoli duše jednotlivá, ač dle náboženství jest na nesmrtelnosti duše a na zmrtvýchvstání trvati. — Tak smělá nauka, již *A.* dle svého tvrzení určil jen pro duchy vyspělé, nezůstala bez mocného vlivu na dvorské svobodomyslné kruhy, tak že zástupcové křesťanské scholastiky, učitelé university pařížské, r. 1269 za předsednictví biskupa Štěpána v Paříži konané, jednomyslně zavrhli věty *A*-ovy, jako: „quod intellectus hominum est unus et idem numero"; „quod mundus est aeternus"; „quod nunquam fuit primus homo"; „quod anima, que est forma hominis, secundum quod est homo, corrumpitur corrupto corpore"; „quod Deus non cognoscit singularia"; „quod Deus non cognoscit aliud a se"; „quod humani actus non reguntur divina providentia"; „quod Deus non potest dare immortalitatem vel incorruptionem rei corruptibili et mortali". Sv. Tomáš Akv. všelikou akribií ducha svého bludy averroistů potíral. Sem spadá zvláště pojednání „de unitate intellectus, contra averrhoistas" (Opusc. philos. l. V.), pak traktát „de intellectu" a traktát „de anima" v Summě contra gentiles (cap. 73 90). Nicméně vnikl averroismus i do kruhů křesťanských, které hovíce přepychu, držely se zásad deisticko-svobodářských. Při dvoře Bedřicha II. byl averroismus filosofií modní. Na úsvitě renaissance zavládl averroismus na universitě v Padově, kam jej uvedl Petr z Abana (*z.* 1315), a zapříčinil velikou pokleslost mravů v Benátsku. Jelikož zhoubné působení neustávalo, přikročil všeobecný sněm lateránský V. (1512) k autoritativnímu zavržení nauky o všeobecném umu, jenž by v jednotlivých lidech působil, jakož i názoru, že by mohlo býti něco dle víry správným, dle filosofie nesprávným. V novější

filosofii se averroismus nevyskytuje, ač jsou jeho stopy u Spinozy a pantheistů patrnými. (Srvn. *Rénan*, Averroës et l'Averroisme, Paříž 1852; *M. J. Müller*, Averroës' Philos. u. Theol., z arabského přel. 1875; *Stöckl*, Gesch. d. Philosophie, Mohuč 1888; *Mandonnet*, Siger de Brabant et l' averroïsme latin au 13me siècle. Fryburk (Švýcary) 1910; *Kachník*, Dějiny filosofie, 119—121.) *Kch*

averroismus v. Averroes.

Averroisté se nazývali v severní Italii, zvláště v Padově ve XIV., XV. a XVI. století filosofové, kteří následujíce Averroa, učili jednotě umu, všem lidem společného; než poněvadž takové učení odporuje nauce křesťanské, vykládali mnozí *A.* jednotu umu jednotou nejvyšších zásad logických, aby tomu odporu se vyhnuli. Mezi nimi paměti hodni jsou: Jan de Janduno, Alex. Achillinus, M. A. Zimara, Aug. Niphus. S Alexandristy (v. t.) žili ve sporu.

Aversa (Aversan n. Adversan. dioec.), biskupství sv. Stolici bezprostředně podřízené u Neapole, zřízené v XI. stol.; statistická data: 130.100 kat., 54 far, 177 kostelů, kaplí a oratoří, 674 kněží světských.

Aversa Rafael, z kongregace theatinů, *n.* 1590 v San Severino, *z.* 1657, byl ozdobou svého řádu, pětkrát zvolen za generála; nabízené mu od papežů důstojenství biskupské odmítl; *sp.* „Theologia scholastica universa" v devíti svazcích, jež vyšlo v letech 1631—42 porůznu na rozličných místech (v Římě, Ben., Janově a Bologni) a pod různými názvy, tak že úplné dílo jest velice vzácné; „Logica" (v Římě 1623), „Philosophia" (metaf. a fysika, t. 1625, 1627). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 934—935.

Avesta, sbírka posvátných spisů přívržencŭ Zoroastrových (Parsů), s niž Evropany obeznámil teprve Anquetil du Perron 1771. Od něho pochází mylné pojmenování „Zend-Avesta". Jméno *A.* jest obvyklé teprve od doby Sassanovců; původ a význam jeho dosud nejsou objasněny. Jazyk *A*-y jest starobylý, velice zajímavý, jenž má různé pojmenování. Dříve nazýván byl v Evropě Zend; ale „Zend" jest v pravdě pehlevský kommentář k *A*-ě. Nyni nazývá se jazykem avestským anebo také přímo *A*-ou. *A.* jest jediným dokumentem, jenž v této řeči se zachoval, a tudíž slovem *A.* označuje se i památka sama i řeč, kterouž jest sepsána. Vlast této řeči není známa; někteří míní, že je to Medie a ztotožňují tudíž jazyk avestský se staroměd̆štinou; dle jiných jest vlast její hledati ve východním Iranu. Jazyk ten rozšířil se s náboženstvím Zoroastrovým po celém Iranu a stal se jejím jazykem církevním, jenž od učenců byl pěstován a vzděláván i tehdy, když již jako řeč lidová vymřel. V řeči *a*-ské se kázalo, psalo, básnilo, i bylo ji rozuměno všude, kam náboženství Zoroastrovo se rozšířilo. Měla tedy řeč ta v Iranu podobný význam, jako latina v církvi katolické. *A.* jest posledním zbytkem bohatší posvátné literatury. Součásti *A*-y jsou: 1. Iasna (= modlitba), obsahující v 72 kapitolách liturgické texty a metrické hymny (gáthy); 2. Vispéred (vispé ratavó = „veškeří Páni"), kratší liturgické dílo o 24 kapitolách, tvořící doplněk knihy předešlé a obsahující vzývání různých geniů; 3. Vendídád (ví-daévó-dátem = zákon proti démonům) o 22 kapitolách, co do hlavního svého obsahu jest kněžským zákonikem zoroastrovců, jakousi analogií knihy „Leviticus"; převážnou většinou jsou to předpisy proti znečištění a předpisy očišťovací; 4. Jašt = vzývání jednotlivých andělů (některá podobná vzývání jsou obsažena již v Jasně), jsou to metrické skladby, tvořící hlavní pramen iran. mythol.; 5. Chorda-*A.* (= malá *A.*), modliteb. kniha laiků pro pobožnost soukromou a k různým připadnostem každodenního života. — Nejstarší rukopisy zachovaly se teprve ze století XIV. Celkem jest obsah *A*-y velice suchopárný; jsou tu duchaprázdné mnohomluvné a schematické modlitební formule; i básnické partie jsou namnoze beze vzletu a bez umělecké ceny. — Od Zoroastra samého pocházejí jen snad některé ze zmíněných gáth v Jasně; vše ostatní jest dílem věků následujících. Původně byla *A.* mnohem objemnější. Dle podání dal Darius III. (dle jiné zprávy již král Vištaspa) zhotoviti dva úplné exempláře *A*-y, jež při vpádu Alexandrově byly zničeny. Ze zlomků písemné a ústně se dochovavších dal první král z rodu Sassanovců Ardashír (226—241) sestaviti novou *A*-u, která potom byla doplňována, až posléze pod Šápúrem II. (309—379) dokončil práci tu učený Atúrpád Mahraspand. Tehdáž *A.* skládala se z 21 knih; ještě v IX. stol. dochována byla v tomto objemu. Obsahovala životopis Zoroastrův, zprávu o obrácení krále Vištaspy, vypravování o stvoření světa, výčet iranských panovníků, hojná ustanovení právní a p. Vše to, zvláště části obsahu více profánního, asi dvě třetiny původního rozsahu, vzalo během času za své, když pod vládou Arabův a Tatarů Zoroastrovci byli pronásledováni. Zachovalo se jen to, co kněžím při bohoslužbě bylo nepostrádatelno: liturgie a zákon kněžský. Za příčinou lepšího porozumění ukázala se brzo potřeba překladu a výkladu pehlevského, jenž k avestskému originálu byl připojován. *A*-u vydal kriticky *K. F. Geldner* (1886—1895); do francouzštiny přeložil ji Anquetil du Perron (Paříž 1771) a C. de Harlez (t. 1875—1878, 2. vyd. 1881), do němčiny Fr. Spiegel (1852—1863), do angličtiny J. Darmesteter a Mills (1880—1887); nejdůležitějším spisem o *A*-ě jest dílo Darmsteterovo „Le Zend-Avesta" (3 sv. 1892—1893).

Avezan d' Jan, právník franc., *z.* v Paříži 1669; *sp.* „Liber de censuris ecclesiasticis cum dissertatione de pontific. et regia potestate" (Orléans 1654), „Liber de renunciationibus sive resignationibus et pensionibus beneficiorum ecclesiasticorum, deque portione congrua et competenti ex eorum reditibus vicariis perpetuis assignanda" (t. 1657), „Dissertatio de sponsalibus et matrimoniis" (t. 1661), „Dissertatio patronatus iuris pontificii" (t. 1666). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 266.

Avgustin v. Augustin.

z **Aviana** Marek v. Marco d'Aviano.

Avicebron v. Avencebrol.

Avicenna (Ibn Sina) považuje se za nejplodnějšího arabského aristotelika orientu, ač není zcela původním, ale přimyká se k Alfarabimu (viz dotyčný čl. str. 230). *N.* r. 980 v Affeně provincie bucharské, studoval filosofii a lékařství v Bagdadě, stal se učitelem těchže odborů v Ispahaně a *z.* tamtéž r. 1037 po rozmařilém životě v žaláři, poněvadž neprozradil místodržícímu bucharskému útoku, jejž na život jeho zosnoval kalif bagdadský. *A.* byl popředně lékařem a jeho spis „Canon medicinae" těšil se veliké vážnosti. Z jeho filosofických spisů směrodatnými byly: De divisione scientiarum, De definitis et quaesitis, De anima, De almahad. Filosofii dělí na spekulativní a praktickou. Spekulativní pak rozvrhuje na fysiku, mathematiku a theologii; praktickou třídí na ethiku, ekonomiku a politiku. Učí: Svět jest věčný; vylinul z Boha tím způsobem, že se Bůh myslil, a tak povstala celá řada intelligencí, které hýbou světovými sférami, jim podřízenými. Nejnižší intelligencí jest činný um; z něhož vyvěrají formy, které spojujíce se s věčnou látkou, nejen mnohost věcí kosmických, ale i myšlení a poznání způsobují. Jest tedy činný um principem, jenž tvoří všeobecnost ve věcech, ale netkví jen ve věcech, nýbrž tíhne i sám k sobě; je tedy něčím, co mimo lidi a věci bytuje.

Duše lidská obdařena jest jen možným umem, s nímž se forma z obecného umu činného spojuje a tak duchové poznání vytvořuje. Ve světě hmotném látka při své emanaci a svém utváření uzpůsobena jest, aby formu z činného umu přijmouti mohla; možný um duše na obrat uzpůsobuje se smyslovými představami, aby mohlo se mu z činného obecného umu dostati intelligentního obrazu. Ale někdy dostává se duši poznatků přímo od obecného činného umu, což jest mystickým nazíráním či proroctvím. Tyto poznatky zaobalují se obrazy fantasie, do níž z činného umu sestupují; odtud proroctví a náboženství obrazy se projevují. Jelikož jest duše umem možným nadána, tedy nehmotna, jest i nesmrtelna. Vzkříšení těla, jež Koran hájí, jest jen obrazem, jehož Mohamed jakožto prorok užil, aby nesmrtelnost duše lidu přístupnější učinil. Poznání Boží odnáší se jen k všeobecnosti; není prozřetelnosti, jež by o jednotlivé věci pečovala; jedinci podléhají nutnosti hybu světového, a jen pokud tento závisí na intellgenci Boží, přiúčastňují se působnosti nejvyššího naprostého bytí. — Jest zřejmo, že nauka tato jest emanatistická a proto sv. Tomáš Akv. usilovně ji potíral. Celá druhá kniha Summy contra gentiles jest proti ní namířena. Zvlášť zmiňuje se sv. Tomáš o *A*-ovi v kapitole 74. Summy c. gent. nadepsav ji: „De opinione Avicennae, qui posuit formas intelligibiles non conservari in intellectu possibili", a dále v Summě theol. 1. q. 45. a. 5., kdež vyvrací mínění *A*-ovo, že by mohl Bůh vlastní sobě moc z ničeho něco stvořiti, sůělitl světové podstatě od sebe oddělené: „Et sic posuit Avicenna, quod prima substantia separata creata a Deo creat aliam post se, et substantiam orbis, et animam eius, et quod substantia orbis creat materiam inferiorum corporum . . . Sed hoc esse non potest, quia causa secunda instrumentalis non participat actionem causae superioris, nisi inquantum per aliquod sibi proprium dispositive operatur ad effectum principalis agentis." (Srvn. sv. *Tomáš Akv.*, Summa contra gent.; Summa theol., Řím 1886, 367; *Carra de Vaux*, Avicenne, Paříž 1900; *Stoeckl*, Gesch. d. Philosophie, Mohuč 1888, 329—336; *Kachnik*, Dějiny filosofie, 119, *Max Horten*, Die Metaphysik Avicennas übersetzt und erläutert (1907). *Kch.*

Avignon (Aviňon), hlavní město francouzského departementu Vaucluse v Provenci a též tak nazvaného arrondissementu na levém břehu Rhônu nedaleko ústí Durance, s 41.000 obyvatelův. *A.* za dob římských jmenoval se Avenio Cavarum. Byl hlavním městem gallského kmene Cavarů; r. 48 po Kr. založili tu Římané kolonii a ještě v prvním století nabyl *A.* všech práv italského města. Po pádu západní říše římské zmocnili se města Burgundové, později západní Gothové a Frankové. V letech 730—737 zbořili město Saraceni. Při rozdělení říše francké připadl *A.* ke království burgundskému a k hrabství Venaissinu. Ve XII. a XIII. stol. učinil se *A.* samostatným. Poněvadž *A.* přijal blud Albigenských, dobyl francouzský král Ludvík VIII. r 1226 města, pobořil je a daroval hrabatům toulouským. R. 1270 byl *A.* s Francií spojen, avšak r. 1290 postoupil jej král Filip IV. neapolskému králi Karlovi II., též z domu Anjou. Od r. 1309 byl *A.* sídlem papežů, kteří tam od Klementa V. až do Řehoře XI., do září 1376, sídlili. Tento čas (1309—1376) nazývá se „babylonským zajetím papežů". Papež Klement VI. koupil r. 1348 od neapolské královny Johanny *A.* za 80.000 dukátů a spojil

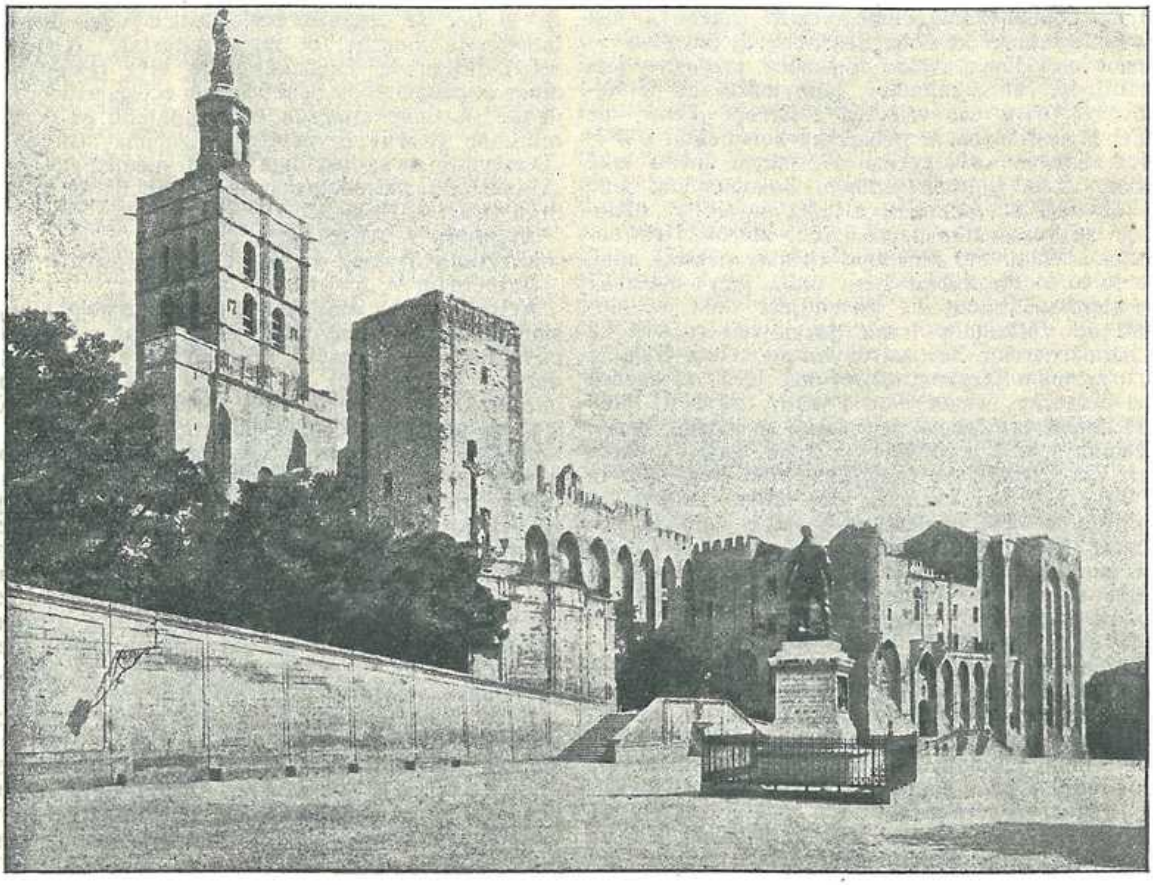

Obr. 249. Bývalý palác papežský v Avignoně.

jej s hrabstvím venaissinským, kteréž již od starších dob papežům náleželo. Když po smrti papeže Řehoře XI. proti řádnému papeži Urbanovi VI. zvolen byl r. 1378 vzdoropapež Klement VII., sídlil tento od r. 1379 až do své smrti 1394 v *A*-ě, podobně i jeho nástupce Benedikt XIII. v prvních letech svého vzdoropapežství. Když jednota v církvi r. 1417 sněmem kostnickým obnovena byla, byl *A.* sídlem papežského legáta, který město i hrabství spravoval. Avignonští vyznamenávali se vždycky věrností k Apoštolské Stolici, a prosili papeže Mikuláše V., aby obě hrabství *A.* a Venaissin za nezadatelné částky církevního státu prohlásil. Papež učinil to 18. září 1447 a podobně opakoval to Pius II. Francouzští revolucionáři v národním shromáždění prohlásili 14. září 1791 *A.* za majetek francouzský, což papež Pius VI. mírem tolentinským 19. února 1797 uznati musil. Náhrady nedostala Apoštolská Stolice žádné, ačkoli v listopadu 1770 král Ludvík XV. za tuto malou zemi, kterou tenkrát obsazenou měl, 4–5 mill. franků nabízel. — *A* jako biskupství. V *A*-ě dle starých zpráv kázala Krista sv. Marta, sestra Lazarova. Prvním biskupem dle podání byl sv. Rufus, učedník sv. Pavla (od r. 70—90); po něm sv. Justus. Když biskup Jakub d'Euse (d'Ossa), který do Avignonu r. 1310 z Fréjusu přeložen byl, jako Jan XXII. r. 1316 na papežský trůn vstoupil, reservoval sobě biskupství avignonské a dal je kardinály neb jinými praeláty spravovati. Totéž učinili ještě 4 jeho nástupcové; ano, když papežové více v *A*-ě nesídlili, byli v *A*-ě administrátoři. Poslední biskup byl Alanus de Coétivy, který r. 1440 z Quimperu do *A*-u byl přeložen a r. 1448 od papeže Mikuláše V. za kardinála povýšen; za papeže Sixta IV. optoval biskupství sabinské a zemřel v Římě 22. čce 1474. Až posud bylo avignonské biskupství pouze sufragánní, náležejíc zprvu k metropoli viennské a od r. 1038 k arlesské. Roku 1475 bylo za metropoli povýšeno a dostalo tři biskupství za sufragánní, totiž Carpentras, Cavaillon a Vaison, jež rovněž posud k Arlesu náležely. Prvním arcibiskupem stal se 1476 Julian della Rovere, který r. 1503 jako Julius II. na papežský stolec vstoupil. Francouzský konkordát z r. 1801 spojil ona tři jmenovaná biskupství s *A*-em a podřídil takto nově utvořenou diecesi jako jednoduché biskupství metropoli aixské. Konkordátem z r. 1817—1821 byl *A.* opět za arcibiskupství povýšen a dostal 4 sufragánní biskupství. Avignonská arcidiecese obsahuje departement Vaucluse s 260.000 duší. Kapitola má 9 kanovníků, kteří od r. 1672 na památku residence papežů v *A*-ě nosí roucho podobné rouchu kardinálskému. — Universita v *A*-ě. Papež Bonifác VIII. založil 1. července 1303 universitu v *A*-ě, kterou bohatě on jakož i neapolský král Karel II., jako hrabě provencský, mnohými výsadami, jmenovitě zvláštní pravomocností, nadali. Jan XXII., Sixtus IV. (1479) a Innocenc VIII. (1485—1488) potvrdili tyto výsady. Universita kvetla, zplodila mnohé veliké učence, ale zahynula ve francouzské revoluci.

Avila (Abela, Abila, Abula, Abulen. dioec.), biskupství ve Španělsku v církv. provincii valladolidské. Prvním biskupem byl dle podání sv. Secundus, žák sv. apoštola Jakuba; ale po něm znám jest teprve Priscilianus cca 380—385. Data statistická: 187.926 katol., 360 kněží, 339 far, asi 500 kostelů a kaplí.

Avila, z Avily 1. František O. Praed., povolán 1596 od svého bratrance kardinála Františka d' *A.* do Říma, byl členem kongregace „de auxiliis" za Klementa VIII., *z.* 1604; *sp.* „Figurae Bibliorum V. T., quibus Novi veritas praedicatur et adumbratur" (1574), „De gratia et libero arbitrio sive de auxiliis divinae gratiae" (Řím 1599), „Dissertatio de confessione per literas sive per internunclum" (t. 1599). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 788. — **2.** František, missionář v Peru, posléze kanovník v La Plata v Bolivii, jeden z nejpilnějších výzkumců života a mravů Indiánů, o nichž napsal r. 1608 důležité dílo. — **3.** Jan (Juan d' Avila), bl. „apoštol Andalusie", výtečný kazatel, duch. vůdce a asketický spisovatel, *n.* v Almodovaru del Campo, malém městečku v arcibiskupství toledském v letech 1494 až 1500. Vstoupil v 14 letech svého života na universitu salamanskou, kde studoval práva, která však se mu znechutila. Potom studoval filosofii a theologii na universitě v Alcale, a vstoupil v přátelství s Pedrem Guerrerem, který později jako arcibiskup granadský jeho apoštolské práce velice podporoval. Byv na kněžství vysvěcen, chtěl se odebrati do Ameriky hlásat Krista pohanům. Avšak zbožný kněz Hernando de Contrares, byv jeho zbožným sloužením mše sv. pohnut, učinil naň pozorným arcibiskupa sevillského a generálního inquisitora Dona Alonsa Manrique, který mu poručil, aby ve vlasti zůstal. Proto vystoupil jako kazatel v Seville s velikým úspěchem, ale přišel ve spor s inquisicí, která myslila, jakoby svými kázáními bohatým nebe upíral. Byl vzat do vazby, ale brzo se ospravedlnil. Byv propuštěn maje věku asi 30 roků vystoupil jako apoštolský kazatel v Andalusii, zdržel se ještě 9 let v arcibiskupství sevillském, potom kázal i jinde, v Kordobě, Granadě, Balze, Estremaduře a jiných místech, s neobyčejným úspěchem. Působil netoliko na kazatelně, ale i ve zpovědnici. K jeho duchovním dítkám náleželi: sv. Jan z Boha, sv. Terezie, sv. František Borgiáš, dominikán Ludvík z Granady a jiní. *Z.* 10. květ. 1569 v pověsti svatosti v Moutille v Andalusii. Papež Klement XIII. prohlásil 8. února 1799, že ctnosti Jana z Avily v takovém heroickém stupni jsou známy, že lze k dalšímu jednání, totiž k rozboru tří zázraků, přistoupiti; Lev XIII. prohlásil jej 1894 na blahoslaveného. Jeho díla jsou: 1. Audifilia, dílo na slova žalmu 44, 11.: „Poslyš, dcero, a nakloň ucha svého," jež jest jedním z nejlepších návodů ke křesťanské dokonalosti; 2. dohatá sbírka listů; 3. 21 různých rozprav o Svátosti oltářní jakož i řeči a rozjímání na svátky Panny Marie. Jeho díla vyšla v Madridě r. 1618, později 1757 a opět 1792—1805; d'Andilly zhotovil francouzský překlad (v Paříži 1673); Schermer německý v Řezně 1856—1881, 6 sv. Srvn. úvod Schermerův. Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 135 až 136. *[Kryšt.]* — **4.** Sancho, *n.* 1546, biskup v Plasencii ve Špan., *z.* 1625; v jazyku špan. vydal pojednání o úctě svatých (Madrid 1611), řeči (Baezu 1615) a j. — **5.** Štěpán S. J., *n.* 1549, professor theol. v Limě; *sp.* „De censuris ecclesiasticis" (Lyon 1608, 1616, Kolín 1623), „Summa seu Manuale Navarri ordine alphab." (Lyon 1609, Ben. 1614, Pař. 1620); *z.* 1601. Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 597.

Avím, *hbr.* há-'Avvím, *LXX Alsív*, město v území pokolení Benjaminova (Jos. 18²³) mezi Bethel a Afara; poloha neznámá; někteří míní, že *A.* jest porušená forma jména Ai (v. Hai).

Avinionen. dioec. v. Avignon.

Avité v. Heveové.

Avith (Avvith), *hbr.* 'Avíth, *LXX Γεθθαίμ, Γεθθαίμ*, město krále Adada, syna Badadova (Gen. 36³⁵, 1 Par. 1⁴⁶); poloha neznámá; někteří shledávají podobu jména v Džebel el-Ghuvelte vých. od moře Mrtvého.

Avitus (Avit) 1. Abundius z Bracary, špan. kněz, přítel Orosiův, přeložil do lat. řecký okružní list kněze Luciana z Kafar Gamaly o nalezení ostatků sv. Štěpána 415, připojiv list svůj k Balconiovi, biskupovi bracarskému. *(Migne*, PL XLI,

805 n.) Srvn. *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 325. — 2. sv., mč. v Africe, Mart. Rom. 27. ledna. — 3. Alcimus Ecdicius, sv., arcib. viennský kol. 490—518, pocházel z rodu senátorského, byl žákem vynikajícího biskupa viennského Mamerta, byl podporou katol. církve v říši burgundské, pracoval neúnavně na vykořenění bludařství, zvláště arianismu a semipelagianismu, marně sice snažil se získati arianského krále Gundobalda církvi katolické; za to podařilo se mu to u jeho syna Zikmunda; předsedal synodě epaonské 517. Vynikal jako básník; z jeho básní vynikají: „Libelli de spiritualis historiae gestis" (o stvoření, pádu prvních lidí atd.; spis tento byl, jak se zdá, Miltonovi vzorem k jeho spisu „Paradise lost"), „De consolatoria castitatis laude" (sepsáno pro jeho sestru jeptišku Fuscinu); z jeho prosaických spisů nejhlavnější jsou: 2 knihy proti haeresi eutychianské a dialogy s králem Gundobaldem. Jeho listy, jichž čítá se kolem 100, mají značnou cenu pro církevní a kulturní dějiny v V. stol. Spisy jeho vyd. v *Migne* PL LIX, 199 n. Srvn. Mart. Rom. 5. února, *Bardenhewer*² 538 n., *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 476—477, *F. Vernet* ve Vacantově Dictionnaire de théol. catholique I, 2639—2644, *Detzel*, Ikonogr. 178. — 4. sv., opat, *n.* v Aurilacu (Orleansu), přítel sv. Carilefa (St. Calais), zprvu mnich a poustevník v Menatu, potom v Miscy (Micy, S. Mesmin = S. Maximinus) pod opatem Maximinem, po jehož smrti stal se opatem; později opět žil jako poustevník; posléze založil kl. Chateau-Dun, jehož představeným se stal, *z.* 17. čna kol. r. 527. Život jeho v MG Ss. Merov. III, 380 n. Mart. Rom. 17. čna: „Aurelianis sancti Aviti Presbyteri et Confessoris."

Avizský řád, původně duchovní rytířský řád v Portugalsku, jehož členové kromě tří evangelických rad zaslibovali se k boji proti nevěřícím. Založen byl Alfonsem I. pod jménem „Militia nova" kolem 1145 (dle jiných již 1128) proti Maurům, zorganisován dle regule řádu cisterciáckého, papežem Innocencem III. r. 1204 potvrzen. Od roku 1166 měl řád název „Bratří P. Marie Evorské", od r. 1211 obdržel jméno své dle městečka Avizu. R. 1789 změněn ve světský vojenský řád.

Avocati (Avocati, Avogadro, Advocatus) Vinc. O. Praed., z Palerma, *n.* 1702, *sp.* obšírné dílo o Písmu sv. „De sanctitate librorum, qui in Ecclesia catholica consecrantur" (Palermo 1741, 1742, 2 sv. in fol.) a „Defensio scholae thomisticae O. Praed." (t. 1756). *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 1407, III² (1895), 209.

Avogadro Bartoloměj viz Bartoloměj z Brescie.

Avothjair ve *Vulg.* 3 Král. 4³³ v. Havoth Jair.

Avraam, Avramij rus. = Abraham.

Avramios (*Ἀβράμιος*) Jan, *n.* v Benátkách, farář řeckého kostela sv. Jiří t., později *διδάσκαλος* na ostrově Zakynthu (1649), opravil a vydal několik liturgických knih řeckých. Viz *Palmieri*, Nomencl. I, 157—158.

Avramović Dimitrij, srbský malíř, *n.* 1815, *z.* v Novém Sadě 1855, žák vídeňské akademie, provedl 1840 malby v metropol. kostele bělehradském, 1846—1847 podnikl studijní cesty Srbskem a na Athos, jež vylíčil v illustrovaných spisech 1848 a 1849 vydaných.

Avranches (Abrincae), někdejší biskupství ve Francii; první známý biskup Nepos r. 511; zrušeno 1801. Srvn. *Gams*, Series 505—506.

Avrigny d' Hyacint Robillard S. J., *z.* 1719, *sp.* „Mémoires chronologiques et dogmatiques pour servir à l'Histoire ecclésiastique depuis 1600 jusqu'en 1716" (vyd. po jeho smrti v Pař. 1720), „Mémoires pour servir à l'Histoire universelle de l'Europe depuis 1660 jusqu'en 1716" (vyd. v Paříži 1725, potom r. 1757 a 1789). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 890.

Avril 1. Filip S. J., *n.* v Angoulême ve Francii 1654, prof. fil. a mathem. v Paříži, poslán do Číny, aby vyhledal pohodlnější suchozemské spojení missií čínských s Evropou. I cestoval z Livorna přes Levant, Persii, Kurdistan, Armenii a Astrachan. Nemaje však listin doporučujících, vrátil se do Moskvy, hodlaje se připojiti k veliké karavaně do Číny určené. Ale byl z Moskvy vypovězen a odebral se do Varšavy, kdež obdržev doporučující listy od Ludvíka XIV. r. 1687 na cestu po druhé; ale i tentokrát musil opustiti s nepořízenou Rusko, i vrátil se přes Litvu, Multansko a Cařihrad do vlasti své. Cesty své popsal v díle: „Voyage en divers états d'Europe et d'Asie entepris pour decouvoir un nouveau chemin à la Chine" (Pař. 1691, 1692, 1693, přel. do angličt. 1693, holland. 1694, němčiny 1705). *Z.* 1698. — 2. Adolf, baron d' *A.*, diplomat a spis. franc., *n.* v Paříži 1822, byl v letech 1854 až 1882 vyslancem na různých místech, vydal cenné spisy o Východě: „Documents relatifs aux églises de l'Orient, considérées dans leurs rapports avec la Saint Siege" (1862, 1885), „La Bulgarie chrétienne" (1863), „La Chaldée chrétienne" (1863), „Voyage sentimental dans les pays slaves" (1876), „Saint Cyrille et saint Méthode, Première lutte des Allemands contre les Slaves" (1885), „La Serbie chrétienne" (1897), „Les Grecs melkites" (1889), „Les Hiérarchies orientales" (1901); byl také spolupracovníkem časopisu „Revue d'Orient".

Avrillon Jan Bapt. Eliáš O. Minim. v Paříži, *n.* 1652, *z.* 1729; *sp.* řadu spisků vynikajících zbožným duchem a ušlechtilostí slohu; z nich uvádíme: „Réflexions théologiques, morales et affectives sur les attributs de Dieu" (Pař. 1795), „L'Année affective on Sentiments sur l'amour divin tirées du Cantique des Cantiques" (t. 1707), „Méditations et Sentiments sur la Communion" (t. 1713, 1723). Cfr. *Adelung* I, 1277—1278.

Avtonomov Alexander Athanasevič, protojerej kostela Povýšení sv. Kříže v Peterhofě, *sp.* „Istoriko-statističeskoe opisanie imperatorskich pridvornych cerkvej v g. Petergofě i ego okrestnostjach" (Petrohrad 1888). Cfr. *Palmieri*, Nomencl. I, 158.

Avvakum (rus. = Habakuk) 1. Dmitrij Semenovič Čestnoj v. Abbakum. — 2. Petrovič v. Abbakum.

Avvocati v. Avocati.

Axa, *hbr.* 'Aksáh, *LXX* *Ἀσχά*, dcera Kalebova (v. t.), jenž dána byla za manželku Othonielovi v odměnu za dobytí Kariathseferu (Jos. 15¹⁶·¹⁹, Soudc. 1¹²·¹⁵); v 1 Par. 2⁴⁹ nazývá se Achsa (v. t.).

Axaph v. Achsaf.

Axel v. Absalon.

Axieri, bisk. titul. = Akšehrabad.

axioma, dle etym. *ἀξιος*, „dignitas", je hodnota samozřejmé věty, jejíž uznání vede logicky k poznatkům novým. V širším slova smyslu se nazývá *a.* každá ze svých terminů samozřejmá a odjinud nedokazatelná věta, na př.: Facta infecta fieri nequeunt. Jsou to obyčejně věty analytické; jsou-li synthetické, nazývají se *a.* experimentalia. K analytickým *a.* patří též principia prima rationis, na př. quod est, est. Viz sl. argumentum („principia indirecta s. formalia"). O nedokazatelnosti neb důkazu potřebnosti a tudíž o zařazení jistých vět mezi axiomata se již staří filosofové rozcházeli tak, že „dokázati" se snažili, co Euclides za „axiomata" považoval, a naopak. Avšak nejen „axiomy" Euklidovy, nýbrž i axiomy moderní fysiky (mechaniky) se berou v pochybnost. Viz Dr. Gustav Pécsi, „Krisis der Axiome der mo-

dernen Physik." Esztergom (Ungarn) 1908. Jsou to tři zákony Newtonovy, axiom nezměnitelné energie a axiom entropie. Na str. 15. praví: „Patero falešných axiomů se v této knize vyvrací . . ." Odůvodnění viz sub „Newton", „energie" a „entropie". V užším smyslu znamená *a.* jen takový evidentní princip, který je veškerým vědám společný, na př.: celek jest větší své části. V širším smyslu než *a.* užíváme slova „maxima" (viz to sl.). — Lit.: *Georgh Reeb* S. J., Distinctiones et axiomata philosophica. Colon. 1682; *Henrici Marcelli* S. J., Principia generalia scientiarum. Colon. 1658. *Philos. Lac.* Instit. log. I. p. 177. *Kdč.*

Axiopolis, někd. biskupství v Dolejší Moesii. Srvn. *Gams*, 428 a 432.

Axlar 1. Eustach O. Cist. kláštera plasského, rodem z Vosic (Wossicensis), *n.* 1670, byl profes. theologie v Praze a ve Stamsu v Tyrolsku; potom provisorem kláštera plasského, *z.* 1719; *sp.* „Systema decem praedicamentorum primi et increati amoris Spiritus Sancti expressi in vestigio creato, quod est celeberr. Archi-Episcopale Collegium Pragense" (v Praze, J. Laboun, 1697, ve 4.). Srvn. *Podlaha*, „De monasterii Plassensis professis" ve Sbírce pram. církev. děj. čes. stol. XVI.—XVIII. str. 155. — 2. Pavel, bratr před., *n.* ve Vosicích; vysvěcen byv na kněze 1683, jmenován byl superiorem arcibiskupského domu v Klatovech, odkudž r. 1691 povolán za ředitele pražského arcibiskupského semináře. Povýšen byv r. 1694 na doktora bohosloví, zvolen 1695 za metropolitního kanovníka u sv. Víta. Dosáhnuv r. 1709 hodnosti kap. děkana, *z.* 1714. Klášter plasský, jemuž *A.* odkázal netoliko znamenitou svoji knihovnu, nýbrž i všecky spisy své, vydal nákladem svým kázání *A*-ova, jež Matyáš Josef Hájek, rektor semináře, před tiskem prohlédl, pod názvem „Nábožný horlivý vůdce do města svatého nebeského Jeruzaiema" (v Praze 1720) ve dvou velikých svazcích in 4°, z nichž první (916 stran) obsahuje kázání nedělní, druhý (736 str.) kázání sváteční. V kázáních těch jevil se býti *A.* jedním z nejlepších kazatelů českých té doby. Kázání jeho jsou jadrná a důmyslná, ač místy velice drastická, zvláště kde dotýkají se poměrů tehdejších.

Axonius Joachim *n.* v Grave, v holandském Brabantsku, *z.* v Anversu 1605, kromě spisů filosofických a poetických *sp.* theologické pojednání „De libero hominis arbitrio contra M. Lutherum et J. Calvinum."

Axum, Axuma v. Abessinie str. 14.

Ayacien. dioec., někd. kat. biskupství v Armenii ve XIV. stol.

Ayacucho (Ayamquen. dioec.) = biskupství Guamanga (v. t.).

Ayala d' 1. Martin Perez, *n.* 1504 v Hieste v diecesi karthagenské, stud. v Alcale a v Salamance, vysv. na kněze, byl prof. theologie v Toledu a Granadě, za příčinou přiučení se hebrejštině a řečtině dlel nějaký čas v Lovani, stal se později zpovědníkem a gen. vikářem biskupa jaenského Františka de Mendosa, měl několik vítězných disputací s protestanty ve Wormsu. Karel V. povolal jej na sněm tridentský. R. 1548 jmenován byl biskupem guadixským (1543—60), později transferován do Segovie (1560—64), zemřel jako arcibiskup valencský 1566. Z jeho spisů nejdůležitější jest „De divinis, apostolicis atque ecclesiasticis traditionibus, de auctoritate ac vi earum sacrosancta assertiones seu libri decem" (Kolín 1549). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 52. — 2. Jan Interian O. b. Mariae de Merc., prof. theologie a biblických jazyků v Salamance, *n.* 1656, *z.* 1730; *sp.* „Victor Christianus eruditus, sive de erroribus, qui passim admittuntur circa pingendas atque effingendas ss. imagines" (Madrid 1730); je to spis hlavně na práci Molanově (v. t.) „De picturis et imaginibus sacris" spočívající. Srvn. *Hurter*, Nomenci. IV³ (1910), 1261.

Aycelin 1. Gilles *n.* kol 1252 v Glaine-Montaigut, arcib. narbonnský 1290, kancléř francouzský 1309—13, arcib. rouenský 1311, *z.* 1318. — 2. Gilles, biskup thérouannský, kancléř franc. 1357, kardinál 1361, biskup frascatský 1368, *z.* v Avignonu 1378. — 3. Hugues, bratr *A*-a sub 1. uvedeného, Ord. Praed., *n.* kol. 1230, prof. theol. v Paříži, 1285 povolán do Říma za příčinou sporu řádu jeho s theol. fakultou pařížskou, 1288 kardinál-kněz titulu sv. Sabiny, biskup ostijský a velletrijský 1294, camerlengo kollegia kardinálského, *z.* v Římě 1297.

Aydinian Arsenius, mechitarista, *n.* v Cařihradě 1825, vstoupil do řádu mechit. ve Vídni 1840, 1845 vysv. na kněze. Dvakráte (1851 a 1855) poslán do Smyrny, kdež působil jako apošt. missionář a později jako prof. a ředitel tamní mechit. kolleje. Ze Smyrny poslán byl do Cařihradu, kde byl několik let ředitelem tamní mechitaristské kolleje a od r. 1877 superiorem missijního domu; *sp.* grammatiku novoarmenštiny (ve Vídni 1866), upravil k novému vydání knihu obřadů pří slavné mši ritu armenského.

Ayeta de František, špan. františkán v Mexiku v XVII. století, muž energický, jenž získal si velikých zásluh o svůj řád (k jehož obraně napsal tři spisy), jakož i o missie.

Ayglerius Bernard OSB., *n.* na poč. XIII. stol. ze vznešené rodiny v Lyoně, byl 1256 opatem v Lerinu, 1263 jmenován od papeže Urbana IV. opatem montecassinským; požíval veliké vážnosti u kurie i u Karla z Anjou; *z.* 1282 v Montecassino; *sp.* „Speculum monachorum" (Ben. 1505 a častěji; nejnověji vydal Walter 1901) a „In regulam s. Benedicti expositio" (vyd. Caplet v Montecassino 1894).

Ayleworth v. Harcourt.

Aylon et Quadros de, Ludvík, rodem z Granady, doktor theologie, prof. Písma sv. a theologie scholastické, *sp.* „Elucubrationes biblicae in V. et N. T." (Sevilla 1675). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 139.

Aylward James Ambrose Dominik, theolog a básník angl., *n.* v Leedsu 1813, *z.* v Hinckley v Anglii 1872, byl vychován v převorství dominikánském v Hinckley, vstoupil do řádu dominikánského, vysv. na kněze 1836, stal se provinciálem 1850, prvým převorem ve Woodchesteru 1854, po druhé provinciálem 1866; *sp.* „A Novena for the Holy Season of Advent" (Derby 1849), vydal znovu spis „Life of the Blessed Virgin St. Catherine of Sienna", jejž r. 1609 z vlaštiny přeložil dominikán John Fen; jeho pojednání „On the Mystical Elements in Religion, and on Ancient and Modern Spiritism" vydal po jeho smrti kardinál Manning (Londýn 1874). Zvláště vynikl *A.* překladem latinských hymnů do angličtiny, z nichž mnohé uveřejnil v „The catholic Weekly Instructor", a jež Orbey Shipley znovu otiskl v „Annus Sanctus" (Londýn 1884).

Aymar Antonín Jakub O. S. Franc., *sp.* „Exercitationes theologico-morales de actibus humanis et peccatis, iuxta veriora doctoris subtilis principia, variis dissertationibus tum ad dogma tum ad historiam spectantibus illustrata" (Ben. 1765).

Aymard v. Ademar.

Aymé, kanovník tourský a arrasský, vydal „Catéchisme raisonné sur les fondements de la Foi" (Paříž 1775, 1822, 1825).

Aymeric v. Aimericus.

Aymerich 1. Matouš v. Aimerich. — 2. z Piacenzy, učený dominikán, *n.* v Piacenze, *z.* v Bologni 1327; papež Klement IV. užíval ho v důleži-

tých poslánich ve Španělsku a Francii (zvl. proti templářům; jeho listy uveřejněny v „Litterae encyclicae magistrorum generalium Ord. Praed." (vydal Reichert v Římě 1900).

Aymon 1. v. Aimonius. — 2. de Bordis O. S. B. v klášt. sv. Germana v Auxerre ve XIV. století, *sp.* životopis opata téhož kláštera Guidona (v. t.). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 505.

Ayossa v. Ajossa.

Ayrald bl., mnich kartouzského kláštera v Porthesu, potom biskup v St. Jean de Maurienne kol. 1132—1143.

Ayroli Jakub Maria S. J., *n.* 1660 v Janově, *z.* 1721 v Římě, byl prof. hebr. a kontroversistiky; *sp.* „Dissertatio biblica, in qua Scripturae textus aliquot insigniores, adhibitis linguis hebraea, syriaca, chaldaica, arabica, graeca, latina, per dialogismum dilucidantur" (Řím 1704), „De praestantia linguae sanctae oratio habita in Collegio romano" (t. 1705), „Synopsis dissertationis Biblicae in LXX Danielis hebdomadas" (t. 1705), „Liber LXX hebdomadum resignatus, seu in cap. IX. Danielis dissertatio in qua per genuinam editionis Vulgatae interpretationem, hebraico textu illustratam, prophetiae celeberrimae nodus dissolvitur" (t. 1713, 1714, 1748), „Dissertatio chronologica de anno, mense et die mortis Domini nostri Jesu Christi" (t. 1718), „Theses contra Judaeos de LXX hebdomadis" (t. 1720) a j. Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 1136.

Aza 1. עֲזָא, *LXX Ἀζώ, Ὀζι*, náčelník jednoho z rodu Nathinejských, kteří pod vůdcovstvím Zorobabelovým vrátili se ze zajetí babylonského. Esdr. 2⁴⁹, Neh. 7⁵¹. — 2. עֲזַי, *LXX Γάζη*, město v severozáp. části území kmene Efraim (1 Par. 7²⁸).

Azad, Azades sv. mč., eunuch královský v Persii za pronásledování Saporova. Mart. Rom. 22. dubna.

Azadanes (Azes) sv. mč., jáhen v Persii za pronásledování Saporova. Mart. Rom. 22. dubna.

Azades v. Azad.

Azael v. Hazael.

Azahel v. Asael.

Azal v. Beth Ezel.

Azambuja Gabriel d', souč. katol. spisovatel franc.; *sp.* „Pourquoi le Roman immoral est-il à la mode, et pourquoi le Roman moral ne'est-il pas à la mode?", „L'Esprit chrétien et les Affaires", „Le Théorie du Bonheur", „La jeune fille et l'Evolution moderne", „Ce que le Christianisme a fait pour la femme".

Azani, někd. biskupství v provincii „Phrygia Pacatiana" pod metropolí Laodicei; *Gams* (Ser. 445) uvádí biskupy z let 325—879.

Azaniáš *hbr.* 'Azanjáh, *LXX Ἀζανίας*, otec levity Josue, jednoho z těch mužů, kteří smlouvu s Bohem učiněnou stvrdili (Neh. 10⁹).

Azanotthabor *hbr.* 'Aznót-Tábór, t. j. uši neboli výběžky Taboru Jos. 19³⁴ na hranicích území pokolení Neftali; nepochybně v horním Galilejsku, na jižní hranici území Neftali.

Azareel אֲזַרְאֵל Azar-él jest v Písmě svatém jméno šesti mužů, z nichž ve Vulg. tři se vyskytují ve formě Azareel: 1. muž z pokolení Benjamínova, jeden z průvodců Davidových na útěku jeho před Saulem 1 Par. 12¹⁸; 2. levita, syn Hemanův, náčelník jedenáctého sboru hudebníků Davidových 1 Par. 25¹⁸; 3. levita a hudebník v době Nehemiášově. Neh. 12³⁵. — Jména ostatních tří, kteří v textu hebr. slovou 'Azar-él, Vulg změnila v Azreel, Ezrihel a Ezrel, v. tato hesla.

Azaria (Azarian) Aristakes, mechitarista, arcib. caesarejský, *n.* 1782 v Cařihradě, studoval v letech 1797—98 na Propagandě v Římě, 1801 vstoupil do kongr. mechitaristů v Terstu, vysv. na kněze r. 1803. Když kongregaci byly statky od království illyrského zkonfiskovány, kongregace přesídlila 1810 do Vídně, a s ní tudíž i *A.* R. 1817 cestoval *A.* s gen. opatem Adeodatem Babikiánem do Říma; r. 1818 poslán byl do Cařihradu, kdež byl činný jako missionář mezi svými krajany. R. 1821 byl povolán do Vídně zpět, roku 1823 přidán stařičkému opatu Adeodatovi ku pomoci jakožto převor kongregace, po smrti pak Adeodatově zvolen byl 1826 gen. opatem, 1827 jmenován arcib. caesarejským in part. infid. Zásluhy jeho o kongregaci mechit. jsou veliké. Vystavěl novou budovu klášterní, rozmnožil počet členů kongregace, obohatil bibliotheku a sbírky kláštera, založil knihkupectví spojené s knihtiskárnou, spolek pro šíření dobrých knih a armenský časopis „Europa", zřídil hospice kongregační v Římě, v Terstu a Cařihradě; *z.* ve Vídni 1855. Sepsal vlašským jazykem spisek o výchově v duchu křesťanském, jejž dal do němčiny přeložiti a vydal anonymně tiskem pod titulem: „Die Erziehung im Geiste d. Christentums" (1839); týmž způsobem vydal spisek: „Entwurf zu einem Systeme für den Religionsunterricht" (Vídeň 1853); mimo to vydal spisek „De vita communi perfecta utriusque religiosorum sexus" (t. 1854). Srvn. *Friedrich Hurter*, „Aus dem Leben des hochw. Herrn Aristaces Azaria" (Vídeň 1855).

Azarian Štěpán, patriarcha katolických Armenů v Cilicii od r. 1881, *sp.* „Ecclesiae armenae traditio de Romani Pontificis primatu iurisdictionis et inerrabili magisterio" (Řím, Propag. 1870). Srvn. *Hurter*, Kal.² I, 196.

Azarias frater (Patrik Francis Mullany), *n.* v Killenaule (Ireland) 1847, vstoupil do kongregace křesť. škol v Nov. Yorku 1862, působil jako prof. mathematiky, literatury a filosofie v Rock Hill College v Ellicottu, jejímž rektorem byl v letech 1879—1886. Podniknuv studijní cestu do Evropy stal se prof. literatury na „De La Salla Institute" v Nov. Yorku; *z.* 1893; z jeho spisů vynikají: „An Essay Contributing to a Philosophy of Literature" (7. vyd. 1899), „The Development of Old English Thought" (3. vyd. 1903), „Aristotle and the Christian Church" (1888), „Books and Reading" (7. vyd. 1904), „Phases of Thougt and Criticism" (1892).

Azariáš (Azarias) עֲזַרְיָה, עֲזַרְיָהוּ, *LXX Ἀζαρίας* 1. syn Sadoka velekněze, anebo spíše vnuk jeho, syn Achimaasa, syna Sadokova, přední z rádců Šalomounových (3 Král. 4², 1 Par. 6⁹). K němu vztahovati jest, jak se zdá, co chybou opisovačskou v 1 Par. 6¹⁰ o vnuku jeho (viz *A.* 2.) se praví: „tenť jest, jenž kněžství užíval v domu, kterýž vzdělal Šalomoun v Jerusalemě." — 2. vnuk předešlého (syn Johanana, syna Azariáše 1.) 1 Par. 6¹⁰·¹¹ uvádí se mezi předky Esdrášovými Esdr. 7³; zdá se, že byl velekněžem v době krále Asy, jelikož syn jeho Amariáš byl velekněžem v době krále Josafata. — 3. velekněz, jenž Oziáše (nebo Azariáše), krále judského, marně napomínal, aby nezapaloval kadidlo Hospodinu 2 Par. 26¹⁷·²⁰. — 4. velekněz z rodu Sadokova v době Ezechiášově 2 Par. 31¹⁰·¹³. — 5. syn Helkiášův, otec Sarajáše, posledního velekněze před zajetím 1 Par. 6¹³·¹⁴; uvádí se mezi předky Esdrášovými Esdr. 7¹. — 6. syn Náthanův, náčelník úředníků, kteří krále opatřovali potravou 3 Král. 4⁵·⁷; není jisto, zda otcem jeho byl Náthan prorok (2 Král. 7²), anebo Náthan, syn Davidův (2 Král. 5¹⁴). — 7. král judský, syn Amasiášův 4 Král. 14²¹, 15¹ n., 1 Par. 3¹²; jinak nazývá se „Oziáš" (v. t.). — 8. syn Ethanův z potomků Záre v rodokmenu pokolení Judova 1 Par. 2⁸; dle mínění Hummelauerova (Comment.

in Num. 198, 203), jest tento *A.* totožným s Ezrou 1 Par. 4[17]. — **9.** syn Jehu z potomků Hesronových a Jerameelových 1 Par. 2[38-39]; uvádí se na sedmém místě mezi všemi třinácti, kteří pocházeli z dcery Sesanovy, provdané za egyptského jeho služebníka Jeraa. — **10.** levita, jeden z předků Hemana zpěváka 1 Par. 6[36]. — **11.** syn, anebo spíše jeden z potomků Helkiášových, „biskup" (פָּקִיד) domu Božího v Jerusalemě po zajetí 1 Par. 9[11]; týž na parallelním místě Neh. 11[11] nazývá se „Sarajáš, kníže domu Božího", t. j. náčelník oné třídy kněžské, jež v době Zorobabelově, Joakimově a Nehemiášově uvádí se na místě prvém (srvn. Neh. 10[2], 12[1-12]); jak se zdá, jest identickým se Serajášem Esdr. 2[2] a Azariášem Neh. 7[7]. — **12.** syn Odedův, prorok, jenž napomínal krále Asu po vítězství nad Zárou, králem egyptským a ethiop., aby přidržoval se Hospodina 2 Par. 15[1-8]. — **13.** dva synové krále Josafata (2 Par. 21[2]), z nichž jeden v textu hebr. nazývá se Azarjáh[h], druhý Azarjáhú; ale i to jest jedno a totéž jméno, pročež někteří míní, že jedno z těch jmen jest snad porušenina ze jména jiného, snad z Amazia. — **14.** syn Jerohamův a **15.** syn Obedův, dva ze setníků, s nimiž velekněz Jojada smluvil svržení královny Athalie 2 Par. 23[1]. — **16.** syn Johananův, jeden z náčelníků kmene Efraim v době israelského krále Facee (2. Par. 28[12]). — **17.** a **18.** Mezi levity, kteří k rozkazu krále Ezechiáše se posvětili, aby vyčistili dům Boží, uvádějí se: Joel, syn Azariášův z rodu Kaath, a Azariáš, syn Jalaleelův z rodu Merari (2 Par. 29[12]). — **19.** levita v době krále Ezechiáše (2 Par. 31[13]). — **20.** syn Maasiáše, syna Ananiášova, jenž vystavěl část zdí jerusalemských proti domu svému (Neh. 3[23-24]). — **21.** jeden z levitů, kteří napomínali lid k mlčení, když Esdráš četl zákon Boží, a sami také zákon lidu vykládali Neh. 8[7-8]. — **22.** kněz, jeden z těch, kteří stvrdili smlouvu, kterouž Nehemiáš s Hospodinem obnovil Neh. 10[2]. — **23.** jeden z knížat judských v době Nehemiášově (Neh. 13[33]). — **24.** jméno *A.* dal si anděl Rafael, když se nabídl za průvodce Tobiášova (Tob. 5[16], 6[7], 9[1]). — **25.** syn Osajášův, jeden z těch, kteří přes výstrahu proroka Jeremiáše přinutili zbytky národa judského, ano i Jeremiáše samého k uchýlení se do Egypta. — **26.** jeden ze tří druhů Danielových (Dan. 1[6], 2[17], 3[25], 1 Mach. 2[59]); babylonským jménem Abdenago (v. t.). — **27.** *A.* a Josef, syn Zachariášův, vůdcové lidu zanechaní s ostatkem vojska v Judsku ke stráži; kteří však, když o své újmě podnikli tažení proti Jamnii, byli zahnáni 1 Mach. 5[18 56.62]. — **28.** hieromonach ruský, *sp.* „O presvjatoj Troice i ob obrazěch" (Vilno 1602, 1619), „Věra sv. katholičeskija i apostolskija cerkve" (Mohilev 1625). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 158.

Azarikam *hbr.* Azriqám, *LXX* Ἐσρικάμ, jeden z předků levity Semejáše (Neh. 11[15]); v 1 Par. 9[14] nazývá se Ezrikam.

Azas (Aza) sv. mč. v Isaurii, byl spolu se 150 vojíny za císaře Diokleciána k rozkazu vojenského tribuna Aquilina pro Krista usmrcen kol. 304. Mart. Rom. 19. listop.

Azau *hbr.* Chazó, *LXX* Ἀζαῦ, jeden z osmi synů Nachora, bratra Abrahama, z Melchy (Gen. 22[22]).

Azaz *hbr.* 'Azáz, *LXX* Ἀζούζ, syn Sammy, z pokolení Ruben (1 Par. 5[8]).

Azazael, sv. církve syrské, mč. v Samosatě za Maximina. Viz Nil. Kal.[2] II, 497.

Azazel עֲזָאזֵל (עֵז = koza a אָזַל = odejíti, nebo arab. عزل odstraniti, oddělití), *Vulg.* „caper emissarius", *LXX* ὁ ἀποπομπαῖος, εἰς τὴν ἀποπομπήν, εἰς ἄφεσιν, čes. překl. „kozel, který má vypuštěn býti", „kozel vypuštěný", Lev. 16[8-10-26]. V den smíření byli dva kozli před Hospodina postaveni; losem byl jeden určen Hospodinu a obětován byl za hřích, druhý, na nějž vyznáním veleknězovým vloženy veškery nepravosti lidu, byl puštěn na poušť. *A.* není kozel vypuštěný, nýbrž snad jméno místní, a to zprvu vrchu nějakého nedaleko od Sinaje, kamž kozel onen byl vypouštěn; později nazývali tak Israelité místo nějaké poblíž tábora svého, kam jej v den smíření vypouštěli. Někteří míní, že *A.*-em míněn démon nějaký, snad démon pouště nebo náčelník démonů. Hummelauer míní, že snad *A.* jest nějaké starobylé, později v zapomenutí upadší jméno Boží, snad עֲזוּאֵל = „Bůh silný". Srvn. *Hummellauer*, Comm. in Exod. et Lev. 461 násl., *Vigouroux*, Dict. de la Bible I, 1871 n., *Mlčoch*, Starověda bibl. 87—88.

Azazias *hbr.* 'Azazjáhú, *LXX* Ὀζίας, jeden z levitů, kteří z rozkazu krále Ezechiáše ustanoveni byli za správce nad prvotinami a desátky (2 Par. 31[13]).

Azbeha sv. církve aethiopské, král aethiopský, jenž s bratrem svým Abrehou přijal křest od sv. Frumentia. Srvn. *Nilles*, Kal[2], 705, 707.

Azbok *hbr.* 'Azbúq, *LXX* Ἀζαβούχ, otec Nehemiáše jakéhos jerusalemského, náčelníka polovice ulice Bethsur, jenž stavěl část zdí jerusalemských (Neh. 3[16]).

Azeka *hbr.* 'Azéqáh, *LXX* Ἀζηκά, město v území kmene Juda, severozápadně od města Socho, snad nynější Teli Zakarije. Po bitvě u Gabaonu Josue pronásledoval poražené krále amorrhejské až k *A.*, kdež kamenným krupobitím byli pohubeni. (Jos. 10[10-11]).

Azeglio Luigi v. Taparelli.

Azenberger Florian O. S. B. v Hor. Altaichu, *n.* 1766, professor exegese v Salcpurku 1801—3 a dogmatiky v Ambergu 1814, *z.* 1841; *sp.* „Brevis conspectus institutionum hermeneuticae" (Straubg. 1798). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III[3] (1895), 1021.

Azer *hbr.* 'Ézer, *LXX* Ἀζούς, levita, syn Josue, kníže Masfy, jenž v době Nehemiášově vystavěl část zdí jerusalemských. Neh. 3[19].

Azevedo de 1. Emanuel S. J., *n.* 1713 v Coimbře, vstoupil do Tov. Ježíšovy 1728, přednášel rhetoriku v Lissaboně a v Evoře, byl povolán do Říma, kdež zaměstnán v různých kongregacích a jako prof. liturgiky v kollejí římské, požíval veliké vážnosti Benedikta XIV., jenž mu svěřil nové vydání svých spisů (1747—51). *A.* italské části spisů těch přeložil do latiny a zpracoval výtah „Synopsis" spisů Benediktových (Ben. 1790); *sp.* „Exercitationes liturgicae de divino officio in quatuor decades partitae" (Řím 1750, 2. vyd. 1754), „Vetus missale romanum monasticum lateranense cum praefatione et notis" (t. 1754), „Vita del taumaturgo portoghese S. Antonio di Padova" (Benátky 1788, 1793, 1852); výtah z tohoto díla vyšel polsky pod titulem „Nábožeństwo do św. Antoniego Padewskiego", Varšava 1865), „Ars poëtica" (Ben. 1781), „Fasti Antoniani" (t. 1786). *Z.* v Placenze 1796. — **2.** František Zidron S. J., *s.* 1687, *sp.* „Commentarii literales et morales in Matthaeum" (Lyon 1670). — **3.** Ignác S. J. mč. bl., *n.* 1528 v Porto, byl rektorem v Lissaboně a Braze, provinciálem portug., visitátorem brasilským; na zpáteční cestě do Brasilie 1570 15. července od kalvinských námořních lupičů přepaden a s 39 průvodčími umučen; za blahosl. prohlášen 1854. — **4.** Jan O. S. A., Portug., lektor morálky, *z.* 1746; *sp.* „Tribunal theologicum et iuridicum contra subdolos confessarios in sacramento poenitentiae ad venerem sollicitantes" (Lissabon 1726). — **5.** Joachim O. S. A., *n.* ve Villa Viciosa v Portug., byl prof. theol. na univ. v Coimbře; *z.* 1808; *sp.* „Pro Vulgata Sacrorum Bibliorum latina editione contra Sixtinum Amam liber apologeticus" (Lissabon 1792).

— **6. Ludvík** S. J., *n.* 1573 v Chaves v Portug., vstoupil do Tov. Ježíšovy 1588, byl od 1604 missionářem v Abessinii, *z.* t. 1634; přeložil do aethiopštiny (amharštiny) N. Z.

Azgad, *hbr.* 'Azgád, *LXX* 'Ασγάδ, náčelník rodiny, která pod vůdcovstvím Zorobabelovým vrátila se ze zajetí: Esdr. 2^{12}, 8^{12}, Neh. 7^{17}, 10^{16}.

Aziam, *hbr.* 'Azíjáh, *LXX* 'Αζία, otec Athajášův (v. t.) Neh. 11^{4}.

Azibert I. P. A., souč. kněz franc.; *sp.* „Synopsis Evangeliorum historica" (1896), „Récit historique de la Vie de N. Seig." (1901).

Azitores Ondřej O. Cist, *z.* 1599. *Sp.* „Theologia symbolica sive hieroglyphica pro totius Scripturae sacrae iuxta primarium et genuinum sensum commentariis aliisque sensibus facile hauriendis" (Salamanka 1597; z 8 svazků, na něž dílo bylo rozpočteno, vyšel toliko jediný). Srvn. *Hurter,* Nomencl. III³ (1907). 257.

Aziza *hbr.* 'Azizá' *LXX* 'Οζιζά, syn Zethův, jeden z těch, kteří k rozkazu Esdrášovu propustili ženy cizozemky (Esdr. 10^{27}).

Azmaveth, Azmoth 1. Asmaveth *LXX* 'Ασμώθ, z Beromi (Bahurim), jeden z bojovníků Davidových (2 Král. 23^{31}). — **2.** Azmoth *LXX* 'Ασμώθ, 'Αζμώθ, Γαζμώθ, syn Joady z potomků Saulových a Jonathových (1 Par. 8^{36}, 9^{42}). — **3.** Azmoth *LXX* 'Ασμώθ, Benjaminita, otec Jaziellův (v. t.) a Falletův (v. t.) snad totožný s *A*-em sub 1. — **4.** Azmoth *LXX* 'Ασμώθ, syn Adielův, dozorce nad poklady krále Davida (1 Par. 27^{25}).

Azmaveth *hbr.* 'Azmávet, *LXX* 'Αζμώθ, město v území kmene Benjamin, nynější Chizmá mezi Geba a Anathoth, severových. od Jerusalema (Neh. 12^{29}). V Neh. 7^{28} nazývá se Bathazmoth.

Azo 1. de Lambertacíis, doctor decretorum, kanovník v Bologni, *z.* 1289; jeho „Quaestiones" se nedochovaly. — **2.** (Azzo, Azolinus) Porcius, jeden z nejvýtečnějších znalců římského práva, professor v Bologni, nějaký čas i v Montpellieru, *z.* kol. 1230, sepsal glossy k jednotlivým částem Corpus Iuris civilis, lekturu ke kodexu, summu ke kodexu, Brocarda, Questiones. — **3.** de Ramenghis, zeť Jana Andreae (v. t.), prof. v Bologni, *z.* 1346; *sp.* „Repetitiones super librum decretorum" (tisk. vyd. v Miláně 1507, 1513).

Azolinus 1. v. Azo 2. — **2.** Albizus, karmel., vynikající svatostí života, *sp.* výklad sentencí, *z.* 1426. Srvn. *Hurter,* Nomencl. II³ (1906), 810.

Azor, 'Αζώρ v rodokmenu Kristově Mat. 1^{13}: „Eliakim zplodil *A*-a, *A.* pak zplodil Sadoka."

Azor Jan S. J., *n.* v Lorca (Span.), vstoupil do Tov. Ježíšovy 1559, byl prof. filos. a theol. v Plasencii, Alcale a Římě, *z.* v Římě 1603; *sp.* Institutiones morales (3 sv., Řím 1600, 1606, 1611, dílo velice oblíbené, tak že často bylo přetiskováno; svatý Alfons čítá jej mezi moralisty klassické; Gury praví o něm: „Probabiliorista est moderatus, sapientia, doctrina, rationum pondere merito inter theologos maxime commendatus"); byl také členem komise k vypracování „Ratio studiorum". Srvn. *Hurter,* Nomencl. III³ (1907), 590.

Azory. skupina ostrovů afrických, jež tvoří od r. 1534 biskupství Angra (v. t.).

Azot, Azotus, *hbr.* אַשְׁדּוֹד, *LXX* Ἄζωτος, assyr. Asdudu, Asdudi, jedno z pěti předních měst filištínských mezi Jamnií a Askalonem, nyní ves Esdúd. Ve *SZ* připomíná se jako sídlo kultu Dagonova, v jehož chrámu byla tam uložena ukořistěná archa úmluvy 1 Král. 5^{1-2}. Na Filištínech dobyl *A*-u král judský Oziáš a zbořil hradby jeho (2 Par. 26^{6}). Roku 711 př. Kr. dobyli *A*-u Assyrové (Is. 20^{1}), r. 630 př. Kr. dobyl ho egyptský král Psammetich. Později náležel *A.* pod panství Seleukovců; r. 163 př. Kr. Juda Machabejský město poplenil a oltáře pohanské zbořil (1. Mach. 5^{68}), roku 143 př. Kr. Jonathas poraziv u *A*-a syrského místodržícího Apollonia, město a chrám Dagonův vypálil (1 Mach. 10^{77-84}, 11^{4}). Za Alexandra Jannäa náležel *A.* k říši judské; Pompejus připojil jej k provincii syrské. Později náležel *A.* Herodovi Vel., jenž jej odkázal sestře své Salomě. V *NZ* toliko jednou o *A*-u činí se zmínka: Filip, pokřtiv eunucha ethiopské královny Kandaky, byl od Ducha Páně uchvácen a ocitl se v *A*-u (Sk. ap. 8^{40}). Později ve stoletích IV.—VI po Kr. bylo tu biskupství (*Gams,* Series 453); nyní jest *A.* bisk. titulární (titulárním biskupem *a*-ským jmenován byl 1824 světící biskup pražský Frant. Pištěk).

Azpilcueta v. Aspilcueta.

Azreel, *hbr.* 'Azarél, *LXX* 'Εσδριήλ, otec nebo jeden z předků Amassaiových (v. t.) Neh. 11^{13}: snad totožný s Adielem (v. t.) 1 Par. 9^{12}.

Azuba, *hbr.* 'Azúbáh 1. manželka Kaleba, syna Hesronova 1 Par. 2^{18-19}. — **2.** manželka Asy, krále judského, matka Josafatova 3 Král. 22^{42}, 2 Par. 20^{31}.

Azur, *hbr.* 'Azúr 1. jeden z knížat, kteří spolu s Nehemiášem stvrdili smlouvu s Hospodinem obnovenou Neh. 10^{17}. — **2.** otec Hananiáše, falešného proroka z Gabaonu Jer. 28^{1}. — **3.** otec Jezoniáše, knížete lidu v době Ezechielově, Ezech. 11^{1}.

azymon (od α + ζύμη = ne + kvas = nekvašené) nekvašený či přesný chléb neb koláč udělaný z těsta nekvašeného. Chlebů takových užívalo se jak v životě obecném, tak v liturgii, a to nejen u Židů, nýbrž i u pohanů. V životě obecném připravovali je Židé již od dob nejstarších, zvláště tehdy, když bylo naspěch, na př. při neočekávaném příchodě hostí, jakož učinil Lot dvěma příchozím (andělům, 1 Mojž. 19^{3}), žena v Endoru Saulovi (1 Král. 28^{24}), zajisté i Sára na pokyn Abrahamův třem příchozím (1 Mojž. 18^{6}), aneb v případech mimořádných, jakož učinil Gedeon (Soudc. 6^{19}), ač se zdá, že on nemínil podati pouhý pokrm, nýbrž obět. Na východě užívají jich dosud v některých krajích na venkově, zejména v Egyptě, Palestině, Syrii a různí kmenové kočovní. — V liturgii starozákonní byly přikázány pro oběti a pro svátky velikonoční. K obětem nesměli Židé vůbec užívati chlebů nebo koláčů kvašených, nýbrž jen nekvašených (2 Mojž. 23^{18}; 34^{25}; 3 Mojž. 2^{11}; 6^{16-17}), a ty podávali v obět buď o sobě (3 Mojž. 2^{4}), anebo ve spojení s obětmi jinými, krvavými. Zejména měli je podávati při svěcení kněží (2 Mojž. $29^{2.23}$; 3 Mojž. $8^{2.26}$), při zakončení slibu nazirejského (4 Mojž. $6^{15.17.19}$), při obětech děkovných (3 Mojž. 7^{12}), a dle podání židovského a dle Flavia (Starožitn. 3, 6, 6) i Taim. (Minchot 5, 2, 3) mělo býti bez kvasu také oněch 12 chlebů posvátných či předložení, které se kladly každou sobotu ve svatyni na stůl zlatem obložený jednak jako obět podávaná jménem dvanácti pokolení, jednak jako předobraz nejsv. Svátosti oltářní (3 Mojž. 24^{5-6}). Příčina, proč bylo tak přikázáno, byla v tom, že kvas pokládal se za obraz sil porušujících (Os. 5^{9}), věci kvašené pak jaksi za porušené aneb za obraz porušení a poskvrnění, a proto za nepřihodné, aby se podávaly v obět Bohu (3 Mojž. 6^{17}). (Z příčiny té ani pohané neobětovali svým bohům věcí kvašených, Plutarch, Quaest. rom. 109.) Pouze o letnicích jakožto slavnosti poděkování za žně (3 Mojž. 23^{17}) a při obětech děkovných vůbec (3 Mojž. 7^{13-17}) podávaly se mimo chleby přesné také kvašené; ty však nepřišly na oltář, nýbrž dílem (jeden) knězi, dílem (ostatní) na hostinu obětní, a to zcela přiměřeně; neb se slušelo, aby při poděkování za žně a dary vůbec podávaly se při obětování chleby také v té formě, ve které se jich obyčejně užívalo. — Připravovali pak chleby a koláče nekvašené

k obětem levité, a to z mouky pšeničné. Vulgata (I Paral. 23[29]) vkládajíc do textu slova „sacerd tes autem" přičítá připravování chlebů těch kněžím, avšak slov těch není ani v textě hebrejském ani v ostatních překladech starých. Požívati takových chlebů směli pouze kněží (3 Mojž. 6[16. 18]). Pro svátky velikonoční byly chleby nekvašené přikázány, tak že po celou dobu jejich trvání, t. j. od večera dne 14. do večera dne 21. měsíce nisanu, nesměli Židé vůbec požívati chlebů jiných než kvašených či přesných. Z té příčiny odstraňovali ze svých příbytků všecko kvašené již v poledne dne 14. nisanu, buď že je spálili nebo zakopali nebo větrem rozprášili, ano dle pozdějších předpisů rabbinských shledávali a odstraňovali kvas již v noci, kterou se počínal 14. den měs. nisanu. Odtud také slují svátky ty též přesnicemi neb svátky přesnic (Mark. 14[12]; Luk. 22[1]). Přikázal pak Bůh azymon to nejprve pouze pro onu noc, ve které měli vyjíti z Egypta (2 Mojž. 12[8]). Když však v té noci (ze 14. na 15. den nisanu) po náhlém úmrtí všech prvorozenců egyptských Židé byli donuceni opustiti zemi tak bezodkladně, že nemohli nechati zkvasiti těsto, které byli již zadělali pro chleby na cestu, a že proto svázavše je do plášťův a upekše si z něho chleby nekvašené, teprve v Sukkotu, nedaleko hranic, musili z nutnosti jísti azymon ještě po svém východě z dosavadního území svého (2 Mojž. 12[33. 34. 39]), přikázal Bůh, aby jedli je každého roku po sedm dní, jakož řečeno svrchu, a to na památku onoho spěchu a té úzkosti, kterou byli zakusili v Egyptě vůbec, při svém vyjití z něho pak zvlášť (2 Mojž. 12[14-20]; 13[6-9]), jakož i na připomínku, že jakožto národ vyvolený mají pilně dbáti čistoty mravní. Příkaz ten pojal Bůh také v zákon sinajský (2 Mojž. 23[15]; 34[18]; 3 Mojž. 23[6]; 5 Mojž. 16[3-4]), a Židé zachovávali jej bedlivě i potom, když po zkáze Jerusalema přestaly u nich oběti a zaniklo kněžstvo, a zachovávají jej dosud. (Příkaz o jedení chlebů přesných po sedm dní zaznamenaný v 2 Mojž. 12[14-20] nebyl dán zároveň s onim, který se vztahoval k jedení chlebů těch v noci východu z Egypta a zaznamenán jest v 2 M. 12[8], nýbrž až po vyjití z Egypta. Mojžíš však, jenž psal až po vyjití ze země, zaznamenal oba ty příkazy po sobě, tak že se zdá, jakoby byly dány najednou, ač tomu tak není.) — V liturgii novozákonní užil chleba nekvašeného pšeničného nejprve Pán Ježíš sám, když chtěje ustanoviti obět mše svaté a nejsv. Svátost oltářní, proměnil podstatu chleba (nekvašeného, pšeničného) v podstatu svého těla, podobně jak hned na to proměnil podstatu vína v podstatu krve své. Že tomu tak (že skutečně užil k tomu chleba nekvašeného), patrno jest z toho, že dle evangelií učinil to o velikonocích, kdy vůbec Židé nesměli jísti chleby jiné leč nekvašené, a to při večeři velikonoční, při které podle zákona byli povinni mimo beránka a polní saláty jísti také chleby přesné (Mat. 26[17. 20. 26]; Mk. 14[12. 17. 22]; Luk. 22[7. 14. 19]). Neboť není pochybnosti, že Pán Ježíš, který přišel na svět, nikoliv aby zákon zrušil, nýbrž aby jej naplnil, neuchýlil se v slavení oné večeře od toho, co zákon Bohem samým daný přísně předpisoval. Přece však někteří popírali to tvrdíce, že Pán Ježíš večeřel posledně již dne 13. nisanu a tedy neslavil večeře velikonoční, při níž by byli požívali beránka a chlebů přesných, nýbrž pouze slavnostní večeři na rozloučenou, při které nebylo požíváno ani beránka ani chlebů přesných (Rekové, Sepp, Calmet, Frouard, Lamy, Sidney a j.). Na odůvodnění tvrzení svého poukazovali jednak ke sv. Janu (13[1]), dle něhož Pán Ježíš posledně večeřel před slavností velikonoční (*πρὸ δὲ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα*) t. j. prý večer dne 13. nisanu, jednak k tomu, že žádný evangelista nepraví výslovně, že Pán Ježíš při oné večeři jedl beránka, a že prý bylo zcela přiměřeno, ba s hledem k předobrazu nutno, aby předobrazný beránek pojídal se (od Židů) v den, kdy pravý Beránek byl obětován na kříži, nikoli však, aby beránek předobrazný jedl se při téže hostině, při které Beránek Boží dával se svátostně za pokrm. Avšak neprávem. Neboť synoptikové udávají zcela zřejmě, že Pán Ježíš posledně večeřel v první den přesnic (Mat. 26[17]; Mark. 14[12]; Luk. 22[7]), a aby nebylo žádné nejasnosti v té věci, dokládají, že to bylo v den, kdy „zabíjeli velikonočního beránka" (Mark. 14[12]), ano kdy „se musil zabíjeti beránek" (Luk. 22[7]). Dnem tím však nelze s hledem k Zákonu (2 Mojž. 12[6. 18]) žádným právem rozuměti jiný den než 14. nisanu. A s údajem tím sv. Jan není v odporu, nýbrž v plné shodě. Neboť pravě že Pán Ježíš večeřel posledně „před slavností velikonoční", nemíní slavnosti tou doby od večera dne 14. do večera dne 15. nisanu, jakož rozumějí řečení vykladači, nýbrž světlý den 15. nisanu (od rána do večera), a proto ani večerem před tou slavností nerozumí večera 13. nisanu, nýbrž večer 14. nisanu, jakož patrno, srovná-li se Jan 12[1] s Jan. 13[1]; 3 Mojž. 23[5. 6]; 4 Mojž. 28[16. 17] a s Jan. 13[27-29]. Ačkoli pak žádný evangelista nepraví výslovně, že Pán Ježíš při oné večeři jedl beránka, vyjadřují to přece všickni synoptikové slovy tak jasnými, že nelze býti o tom v pochybnosti. Praví, že učedníci se tázali v první den přesnic, „kde mají připraviti beránka velikonočního" (paschu, Mat. 26[17]), že tázali se v den, kdy Židé „zabíjeli velikonočního beránka" (Mark. 14[12]; Luk. 22[7]), že dostavše rozkaz, aby připravili beránka, odešli a „připravili beránka" (Luk. 22[9. 13]), že večer na to Pán Ježíš usednuv se dvanácti apoštoly za stůl vyslovil se, kterak „s toužeností žádal tohoto beránka s nimi jísti" (Luk. 22[15]), že „potom jedli" (Mat. 26[21]). I kdo může ještě míti právem pochybnost o tom, co jedli? Jedli zajisté to, co učedníci připravili. Ti však připravili mimo jiné beránka velikonočního; jedli tedy beránka velikonočního a slavili večeři velikonoční, při níž podle Zákona byli povinni jísti též chleby přesné. Tvrditi však, že bylo přiměřeno, aby beránek předobrazný pojídal se (od Židů) ještě tu dobu, když pravý Beránek velikonoční byl již obětován na kříži, právem zajisté nelze. Byť však se to i připustilo, bylo zajisté přiměřenější, aby předobrazný beránek pojídal se bezprostředně před tím, kdy Beránek Boží sebe sama chtěl dáti svátostně za pokrm. Neboť tím nejen že ukázal zřejměji, že Zákon Starý již jest ukončen a Nový započal, nýbrž spolu tak věc řídil, aby právě v ten den vysvobodil nás z poroby ďáblovy smrti na kříži, ve který Židé byli vysvobozeni z poroby egyptské. Tím méně lze tvrditi právem, že Pán Ježíš dne 13. nisanu slavil pouhou hostinu na rozloučenou bez beránka a bez chlebů přesných, poněvadž dne 14. nisanu musil již trpěti a umříti, aby tak úplně naplnil, co bylo naznačeno beránkem předobrazným, který dne 14. nisanu byl obětován. Neboť ku předobraznému rázu beránka velikonočního nepatří nutně, aby Beránek předobrazený (Boží) v týž den a v touž hodinu byl obětován, kdy byl obětován beránek předobrazný, ať nedíme nic o tom, že také tehdy předobraz vyplnil se měrou přepodivnou i co do času, kdy Pán Ježíš dne 14. nisanu posledně večeřel a dne 15. zemřel. Měl zajisté beránek velikonoční jako obět ochrániti krví svou Židy před andělem smrti a jako obětní pokrm posilniti je na cestu. A hle, v tentýž den měsíce, kdy beránek onen byl zabit a každoročně na památku se zabíjel (dne 14. nis.), obětoval se způsobem tajemným nekrvavě Beránek Boží a dal se za pokrm ve způsobě chleba a vína, aby sílil na cestě spásy a chránil před úklady ďá-

beránky. Dne 15. nisanu pak Židé slavili památku vysvobození svého z poroby egyptské; a tentýž den obětoval se Kristus krvavě, aby nás vysvobodil z poroby hříchů a červeným mořem krve své převedl ke svobodě synů Božích. Jest proto zcela bezdůvodno, ano s hledem k řečeným údajům evangelním nesprávno tvrditi, že Pán Ježíš při poslední večeři neslavil večeře velikonoční a tedy při ní beránka velikonočního nejedl. Jedl-li však beránka, užil též chlebů přesných při ní, neboť ty byly předepsány pro velikonoční večeři právě tak jako beránek. (Srvn. *Sýkora*, Umučení a oslavení Pána našeho Ježíše Krista podle čtyř evangelií. Vzdělavací knihovna katol. sv. II., str. 72—96.) — Po příkladě Kristově užívala také církev sv. ke mši sv. a nejsv. Svátosti chleba nekvašeného, ne-li výhradně, aspoň pravidelně. Nemáme sice o tom určitého svědectví z prvních století křesťanských, neboť ta mluví o chlebě vůbec, neudávajíce, zda byl přesný čili kvašený, a bohoslovci rozcházejí se v té příčině myslice jedni, že církev s počátku užívala k eucharistii pouze chleba nekvašeného (Duns Scotus, Alexander z Halesu, Bonaventura, Tomáš Akv., Mabillon), jiní, že pouze chleba kvašeného (Jakub Sirmond, Disqu. de azym. 1652. Opp. IV. ed. Venet.), a opět jiní, že podle okolností užívala brzy přesného, brzy kvašeného chleba (Bona, Alexander Natalis); přece však soudíme tak, poněvadž pokládáme za nepochybno, že příklad Ježíšův byl v té příčině alespoň pro první dobu církve byť ne rozkazem, přece směrodatným, a poněvadž věci kvašené pokládaly se také v době apoštolské za obraz porušení mravního a kvas za obraz sil porušujících (1 Kor. $5^{7.8}$; Gal. 5^{9}). Znenáhla však užívali na východě vždy více k eucharistii chleba kvašeného, až se vyvinul obyčej, že tam brali jenom chléb kvašený, na západě pak (aspoň od VIII. století) jenom chléb nekvašený, ač na obou stranách uznávali za platnou také praxi druhou; neboť jako kvašený, tak i nekvašený chléb jest chlebem skutečným, a ačkoli Pán Ježíš s hledem k době velikonoční, kdy mši sv. i nejsv. Svátost ustanovil, užil chleba nekvašeného, přece, jak řečeno, nepřikázal tím, že by chleba kvašeného k eucharistii užívati se nesmělo, a jako chléb nekvašený naznačuje vhodně čistotu Kristovu i tu, které jest potřebí k hodnému přijímání, tak chléb kvašený naznačuje vhodně přetvořivou moc nejsv. Svátosti. Teprve Michael Caerularius, patriarcha konstantinopolský, a k jeho podnětu ochridský arcibiskup Lev ve st. 11., (ne-li již Leontius, druhý biskup kyjevský kolem r. 992, jestli totiž pravé jsou dva listy jemu připisované), popírali z odporu k církvi latinské platnost posvěcení při chlebě nekvašeném, tvrdíce zcela neprávem, že chléb nekvašený není chlebem skutečným. Po jejich příkladě popírali to a popírají všickni rozkolníci řečtí a východní. Ale církev západní (římská) zůstávajíc věrna učení svému, uznává stále platnost posvěcení (proměnění), ať se děje při chlebě kvašeném nebo nekvašeném, avšak přikazuje, a s ní též Armeni a Maronité, kněžím svým pod hříchem těžkým, aby brali k tomu jedině chléb nekvašený, vyžadujíc zároveň, aby sjednocení Řekové a východané (vyjma Armeny a Maronity) zůstávajíce při svém obyčeji proměňovali toliko při chlebě kvašeném, ale aby uznávali též platnost svěcení při chlebě přesném (ovšem pšeničném). (Concil. florent. z r. 1439 u Harduina, Collect. maxima concil. general. et provincial. tom. IX. 1. 422: in azymo sive in fermentato pane triticeo corpus Christi veraciter confici sacerdotesque in alterutro ipsum Domini corpus conficere debere, unumquemque scil. iuxta suae ecclesiae sive occidentalis sive orientalis consuetudinem. — Podobně též Bulla Benedicti XIV. Etsi pastoralis.) Srvn. čl. Azymité. Viz též *Probst*, Sakramente und Sakramentalien od s. 201; *Kössing*, Liturg. Erklärung d. hl. Messe, 3. vyd. od s. 355; *Thalhofer*, Handb. der kathol. Liturgik, 2. sv. od s. 136; *Wilmers*, Lehrbuch der Religion, 4 sv. od s. 444; *Bilczewski-Tumpach*, Eucharistie, 19, 22 nn., 466 nn.; *Kupka*, O mši sv., od s. 246. *Sýk.*

Azymité (ἄζυμῖται = nekvašenci), jméno potupné, které Řekové rozkolničtí od XI. stol. dávají latinikům proto, že ke mši sv. a nejsv. Svátosti užívají chleba nekvašeného (ἄζυμον). Řekové totiž a církve východní vyjma Maronity a Armeny užívali, byť ne od počátku, přece však asi od VI. stol. ke mši sv. chleba kvašeného výhradně, uznávali však platnost praxe latiníků, kteří, ne-li již dříve, jistě od VIII. stol. užívají k tomu jedině chleba nekvašeného, jakož činí s ní též Armenové a Maronité. V XI. století však Michael Caerularius, patriarcha konstantinopolský, a k jeho podnětu Lev, arcibiskup ochridský (ne-li již kolem r. 992 Leontius, biskup kyjevský, — jsou-li totiž pravé ony dva listy, které se mu přičítají) popírali z odporu proti církvi západní platnost posvěcení (proměnění) při chlebě nekvašeném, tvrdíce zcela neprávem, že chléb takový není ani chlebem skutečným, že ho Pán Ježíš při poslední večeři neužil, a že užívati chleba nekvašeného jest obyčejem židovským. Po příkladě jejich popírali a popírají platnost tu všichni rozkolničtí Řekové a východané, jen že ve sporech, které o tom vedli s latiníky, později připustili, že užívati chleba nekvašeného při mši sv. jest v církvi latinské obyčejem prastarým, zavedeným prý proti Ebionitům od papeže Alexandra I. (dle jedněch mezi 114—119, dle jiných r. 132). Přijali náhled ten nejspíše skrze mnicha Barlaama z kroniky Martina Polona k r. 132. Latiníci opláceli jim sice název Azymitův názvem fermentacei (kvašenci), avšak zůstávajíce věrni učení církve své, uznávali a uznávají stále platnost posvěcení (proměnění) nejen při chlebě nekvašeném, nýbrž i při chlebě kvašeném. (Viz též čl. Azymon v liturgii novozákonní.) *Sýk.*

Azzi, *hbr.* 'Uzzí, *LXX* Ὀζί, v textu hebr. jméno sedmi mužů, z nichž *Vulg.* čtyři nazývá Ozi (v. t.), tři Azzi: 1. syn Baniův, přednosta (*Vulg.* „episcopus") levitů v Jerusalemě v době Nehemiášově (Neh. 11^{22}). — 2. kněz v době Zorobabelově z rodu Jodajášova (Neh. 12^{19}). — 3. levita, jenž spolu s jinými zúčastnil se posvěcení zdí jerusalemských za Nehemiáše (Neh. 12^{41}).

Azzi degli, Horatius O. Min. ref., řečený „Horatius de Parma", *n.* 1673, *z.* 1757, *sp.* „Esposizioni letterali e morali sopra la s. Scrittura" (Ben. 1736 - 46, 13 sv. v 4°), „Pozzo profondo scoperto alla cattolica greggia nella sacra Genesi" (t. 1707, potom znovu vydán pod názvem „Riflessioni sopra la Genesi" t. 1710), „Esposizioni Lettera-Storiali, Morali et Profetali nei Davidici Salmi ed esposizioni letterali sopra il Cantico di Salomone e sopra tutti li Cantici" (t. 1740, 3 sv. ve 12°). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV^{3} (1910), 1427.

Azzo v. Atto.

Azzoguidi 1. Ant. Maria O. Min. Conv., bibliothekář konventu bolognského, *n.* 1697, *z.* 1770, vydal „S. Antonii ulyssiponensis, cognomento patavini, sermones in psalmos, praefatione et annotatiunculis locupletati" (v Bologni 1737). — 2. **Valerius Felix** z Bologne, *z.* 1728, *sp.* „Chronologica et apologetica dissertatio super quaestiones in s. Genesis historiam excitatas" (Bologna 1720 o roku povolání Abrahamova, o době pobytu Israelských v Egyptě).

Azzolini (Azzolino) **Decius 1.** starší, *n.* ve Fermo, sekretář Sixta V., biskup cervijský 1585, kardinál, *z.* 1587. — **2.** mladší synovec předešl.,

n. 1623 ve Fermo, vstoupil do služeb kurie, od Innocence X. 1654 jmenován kardinálem-jáhnem, 1655 zasadil se o volbu Alexandra VII.; královna švédská Kristina vážila si ho pro jeho ctnosti a učenost, i zvolila si ho za svého sekretáře a rádce; za Klementa IX. stal se státním sekretářem a byl duší t. zv. Squadronistů (strany Chigiů). Po královně Kristině zdědil bohatou její knihovnu, kterouž odkázal papežské Stolici; *z.* v Římě 1689; *sp.* „Aphorismi politici, quae in conclavi observanda habeat cardinalis pontificium axioma ambiens" (vyd. J. Henning v Osnabrucku 1691); jeho korrespondenci s královnou Christinou z let 1666 až 1668 vydal Bildt „Christine de Suède, lettres inédites" (Pař. 1899). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 581. — 3. Lorenzo, příbuzný předeš., byl sekretářem Urbana VIII., biskupem v Ripatransone 1630—32, potom v Narni 1632; *z.* téhož roku; byl jedním z vynikajících básníků italských ve stol. XVII.

Azzoni 1. František S. J. v Praze 25. listop. 1717, vstoupil do Tov. Ježíš. 1734; vyučoval latině a básnictví, odebral se 1753 do Quita, kde 15 let žil, jsa tam učitelem bohosloví, kazatelem, rektorem a místoprovinciálem. Navrátiv se do Čech, stal se rektorem v Březnici a pak novicmistrem v Brně. Po zrušení řádu žil v Praze, *z.* 5. čce 1775. Napsal: Examen luminis, celebrem controversiam de ratione sive substantiae sive accidentis lucl tribuenda discutiens, ternis articulis definitum (v Praze 1752); Epitome selectarum quarundam exercitationum scholasticarum, quibus diversa philosophorum systemata discutiuntur (t. 1752). — 2. Dominik S. J., bratr předeš., *n.* 8. ledna 1728 v Praze, byl do Tov. Ježíš. přijat 1743, přednášel na gymnasiu gramatiku a poesii, na bohoslovecké fakultě mravouku a kontroversi. Kázal po šest let latinsky a vlašsky. Po zrušeni řádu byl představeným větší kongrégace latinské v Praze. Kázal latinsky a vlašsky. Napsal: In P. Virgilii Maronis Aeneida animadversiones (v Praze 1760); Rogerii Boscovich dissertatio de turbine (z ital., t. 1766); Positiones polemicae adversum recentiores cumprimis heterodoxos propugnatae in usum theologiae polemicae auditorum (t. 1771). — 3. Josef O. S. A., prof. theol. na universitě vídeňské (1759), potom na universitě sienské prof. církv. dějin (1763); *sp.* „Principia juris publici ecclesiastici catholicorum ad statum Germaniae accomodata in usum tironum" (ve Vídni 1761). — 4. Petr S. J., bratr Frant. a Dominika, *n.* v Praze r. 1721, vstoupil do Tov. Ježíš. r. 1738, vyučoval poesii a rhetorice, potom ethice, filosofii, právu kanonickému a četl o sv. Písmě, *z.* 1777 dne 5. čce v Praze. Sepsal: Commentarius in scripturam sacram (Olom. 1763).

B.

B, zkratka = beatus; v epigrafice starokřesťanské: BB = bonis bene. Srvn. *Cabrol*, Dict. II. p. I, 1.

B. A. = baccalaureus artium.

Baader 1. František X., von, filosof a theosof, *n.* 1765 v Mnichově, studoval lékařství a později hornictví, stal se 1796 horním radou, 1801 členem bav. akademie věd, od 1826 přednášel také filosofii v Mnichově; *z.* r. 1841. Názory své založil na mystice Jakuba Böhma, sám pak svými názory působil nemálo na vývoj filosofie Schellingovy. Bytí, život, myšlení a chtění člověka tkví v Bohu. Člověk není schopen činnosti spontánní, nýbrž pouze receptivní, a potřebuje vyššího inspirátora. Oproti Kartesiovu „Cogito, ergo sum" staví: „Cogitor, ergo cogito et sum". Vědění člověka jest conscientia, spoluvědění, dar, jejž člověk přijímá z Božího pravědění, slovem je to víra. Tato víra jest však podmíněna vědychtivostí neboli nutkající touhou svobodně přijmouti to, co víra podává. Povinností člověka jest, aby si zjednával vždy větší porozumění pravd věroučných tím, že je vyvíjí, rozšiřuje a očišťuje. Není prý pravdy ukončené, i dogmata jsou schopna vývoje. Všechen obsah víry musí býti povznesen k exaktnímu vědění. Dle těchto zásad *B.* vykládá veškerá tajemství víry. Tak vykládá Trojici Boží racionalisticky, jakožto vtomný pochod, jímž Bůh z nellšnosti přichází ve skutečné sebevědomí a se zpodstatňuje (process immanentní, esoterický); stvoření a vykoupení vykládá *B.* jakožto pokračování a ukončeni Boha v jeho časném se projevování (process emanentní, esoterický). *B.* chtěl sice filosoficky odůvodniti nauku křesťanskou a zvláště katolickou, ale nauka jeho nesrovnává se s positivní naukou křesťanskou. Četné jeho spisy vydal žák jeho Frant. Hoffmann (16 sv., 1851—60). Srvn. *Hemberger*, Die Cardinalpunkte der Baaderischen Philosophie (1855), *Stöckl*, Geschichte der Philosophie (1855), *Stöckl* Geschichte der Philosophie II (1883), 327 n.; *Kachník*, Dějiny filosofie 349—352; *J. Claasen*, Fr. von Baaders Leben und theosophische Werke als Inbegriff christl. Philosophie, 2 sv. 1886—87. — 2. Klement Alois, starší bratr předeš., *n.* 1762 v Mnichově, 1785 vysvěcen na kněze, stal se 1787 kanovníkem u sv. Ondřeje ve Freisingu, působil a psal ve prospěch saekularisace; od r. 1803 byl komisařem studijním v Mnichově, potom v Ulmu, od r. 1810 vrch. cís. radou v ministerstvu vnitra v Mnichově, od 1817 vládním a škol. radou t., *z.* 1838; *sp.* „Das gelehrte Baiern oder Lexikon aller Schriftsteller, welche Baiern im XVIII. Jahrh. erzeugt oder ernährte" (1804; vyšel pouze sv. 1. A—K); „Lexikon verstorbener baier. Schriftsteller des XVIII. u. XIX. Jahrh." (2 sv. 1824 až 1825). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 875. — 3. Šebastián O. S. Aug. v Ulmu, *n.* 1680, *z.* 1755, *sp.* „Der spanische Prediger auf deutscher Kanzel d. i. Predigen aus D. Jos. de Barzia u. andern Authoribus eingerichtet" (Augsburg 1746—48 5 sv. ve fol. Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 1377. — 4. Jan, bavorský malíř obrazů náboženských, *n.* 1709, *z.* 1779, studoval v Římě 1749—1754; obrazy od něho nalézají se v různých chrámech bavorských.

Baal, Bál, jest původně obecné jméno všesemitské (hbr. בַּעַל ba'al kananejsky, foenicky, punsky, aramejsky rovněž בְּעַל, (viz Lidzbarski, Handbuch der nordsemitischen Epigraphik. Výmar 1898 s. 239 nn. Sayce and Cowley, Aramaic papyri discovered at Assuan. Londýn 1906, 54b), arabsky ba'l (Nöldeke, Zeitschr. der deutsch. morgenländ. Gesellschaft (ZDMG) 40, 174. Wetzstein tamtéž 11, 489. Wellhausen, Reste des arabischen Heidentums 2. vyd. 1897 s. 146. Bondi v Zeitschrift für ägyptische Sprache 33.. Winckler, Orientalistische Literaturzeitung 8, 144 nn.), babylonsko-assyrsky bêlu (Delitzsch, Handwörterbuch 163) a znamená 1. pána, vlastníka, vladaře, jako na př. בַּעַל הַבַּיִת = majitel domu, domácí pán (Ex. 22⁷, Sdc. 19²²), בַּעַל הַשּׁוֹר = majitel býka (Ex. 21²⁸, Is. 1³) a pod. — בְּעָלִים (mn. č.) ve spojení se jménem místním znamená: pány města, tedy zámožné občany (srvn. Sdc. 9² nn.). Také se užívá slova tohoto k opsání vlastnosti osoby nebo

*

věci, jako בַּעַל שֵׂעָר = oděný kožichem (4 Král, 1[8]), בַּעַל כְּנָפַיִם = okřídlený (Přís. 1[17]), בַּעַל קְרָנַיִם = rohatý, Dan. 8[3. 20]. Vlastní jména některá nasvědčují tomu, že ve starých dobách neostýchali se užívati slova „ba'al" o pravém „pánu", o Jahve. Srvn. בְּעַלְיָה (Be'aljâh) = Jahve jest pánem (Vulg. Baalia, 1 Paral. 12[5]), בַּעַל־חָנָן 1 Paral. 27[28] (= Pán jest milostivým. (Vulg. Balanan), אִישְׁבַּעַל sluje syn Saulův 1 Paral. 8[33], 9[39] (= muž Pánův, Vulg. Esbaal), מְרִיבַּעַל (= hrdina Pánův) sluje syn Jonathanův (1 Paral. 9[20], Vulg. Meribaal) בְּעַלְיָדָע (= Pán ví) sluje syn Davidův (1 Paral. 14[7], Vulg. Baaliada. V 2 Král. však zní už toto jméno: אֶלְיָדָע = Bůh ('El) ví, podobně místo אִישְׁבַּעַל čteme v 2 Král. 2[8], 4[1]: אִישְׁבֹשֶׁת = muž hanby; hanba = modla Bál). Z těchto jmen vlastních lze právem též uzavírati, že 2. ve starých dobách jméno בַּעַל znamenalo totéž co אֵל t. j. Boha, božství. Na fénickém nápise, nalezeném na ostrově Maltě, následuje za jménem „Melkart" ihned přístávka: „bál Tyru" (CIS. I, 2, s. 151. Gesenius, Monumenta Phoeniciae, 1837 l. s. 96 a l. 6.); podobně jmenuje prorok Jeremiáš (32[35]) Molocha „ba'alem". 3. U polytheistických Semitů shledáváme, že každý bůh jest v některém oboru „bálem", pánem. Tak v trojici babylonské Anu jest pánem („bálem") nebes, Ea pánem („bálem") okeánu a „Pán" Bél *κατ' ἐξοχήν* jest pánem (bálem) povrchu zemského, vysokých hor, ovzduší, mračen, deště, blesku (Dhorme, La religion assyrobabylonienne, Paříž 1910 str. 57 n.). Tento obecný pojem Bála, nejlépe zachovaný v náboženství babylonskoassyrském, zachoval se dosti neporušeným u Arabů (Lagrange, Études sur les religions sémitiques[2], Paříž 1905, 97, kde polemisuje proti jednostrannému náhledu W. Robertsona Smithse (Lectures on the Religion of the Semites[2], str. 93 nn.), který považuje Bála arabského za pouhého lokálního zavlažovatele půdy pramenem). Také Egypťané přejali od Semitů tento pojem boha ovzduší a deště a vysokých hor (Přepisují p[e]b-[e]-ra, Müller, Asien u. Europa nach altägyptischen Denkmälern, Lipsko 1893 str. 309.). U Kananejců, Féničanů, Punů a Araneů byl však tento vysoký jednotný pojem „Bála" postupem doby roztříštěn a rozmanitě přetvořen. Rozdrobení toto vzniklo jednak tím, že se tvořili různí „pánové" jednotlivých menších území, států a měst, jejichž zájmy se mnohdy tak křižovaly, že bylo starým těžko míti za to, že všecka tato území jsou majetkem jednoho „pána" a že byli puzeni k tomu, by vymyslili větší počet takovýchto „bálů", pánů, dle analogie velikého množství králů lidských. Sem patří na př. בַּעַל חֶרְמוֹן Bál Hermonu (Sdc. 3[3]), בַּעַל מְעוֹן Bál Me'ônu (Nm. 32[38]), Jos. 13[17]), בעל לבנן = Bál Libanonu (Corpus inscriptionum semiticarum = CIS sv. I. část 1., str. 24 až 25), בעל צדן Bál Sidonu (na „věncovém nápisu" viz Lidzbarski, n. u. m. s. 160, 425), בעל גזיר = Bál Gaziury (Babelon, Les Perses Achéménides les satrapes et les dynastes tributaires de leur empire. – Cypre et Phénicie. Paříž 1893 LXXXIII 58), בעל תרז = Bál Tarzu (tmž. 23 nn.), בעל חרן (Sachau, Baal-Harrân in einer altaramäischen Inschrift ... Berlin 1895. Lidzbarski n. u. m. s. 444.). Počet bálů rozmnožen byl též různými přívlastky, které bývaly ku jménu ba'al připojovány, jako: בַּעַל בְּרִית Bál úmluvy, Bůh společník, spolčenec, spojenec, בַּעַל זְבוּב Bál much, t. j. Bál, který mouchy zhoubně působící zahání a ničí, jako byl *Ζεὺς ἀπόμυιος*. (Sdc. 8[33], 9[4], 4 Král. 1[2] nn.) Proto právem užívá bible, majíc na mysli tyto různé bály, – plurálu: הַבְּעָלִים (se členem) k označení jména vlastního, jako na př. Sdc. 2[11], 3[7], 8[33], 10[10], 1 Král. 7[4], 12[10]. Jindy však užívá bible i čísla jednotného הַבַּעַל jako Sdc. 6[25], 3 Král. 16[31], 18[26], 19[18]. Poněvadž tento הַבַּעַל jest bohem cizím, nepravým, nespojovali pozdější Israelité slova tohoto s Jahvem, nýbrž užívali raději v tomto případě slova אֲדוֹן ('Ādôn). Postupem doby spojovány a směsovány byly s Bálem též různé jiné bytosti božské. Tak na př. sloučeno bylo s ním slunce a proto býval též vyobrazován s diadémem paprsků, obestírajících jeho skráně. Bál v tomto smyslu sluje בַּעַל חַמָּנִים (chammánim, Jes. 17[8], 27[9], 2. Paral. 34[7], Lv. 26[30], Ez. 6[6] a j.) t. j. pravděpodobně Bál slunečných sloupů vyrobených buď z kamene, ze dřeva nebo docela i ze zlata. (4 Král. 10[26], Os. 2[10]. Srvn. Pocari, Dissertatio de simulacris solaribus Israëlitarum v Ugolinově: Thesaurus antiquitatum sacrarum sv. XXIII (z r. 1760) s. DCCXXVII nn., J. Spenzer, Exercitatio de Tyriorum Gammadin et Hammanim ve jmenovaném svazku Ugolinovy sbírky str. DCCXLIX nn.; Gesenius, Monumenta Phoeniciae I, 170–172; Levy, Phönizisches Wörterbuch, Vratislav 1864 19.; Schröder, Die phönizische Sprache. Halle 1869 s. 125. CIS I, 1. s. 154, 179.; Baethgen, Beiträge zur semitischen Religionsgeschichte 1888 s. 25–28; Halévy, Mélanges de critique s. 426; Meyer v Encyclopaedia Biblica by Cheyne and Black (1899–1903) sl. 3741; Ohnefalsch-Richter, Kypros 180.) Byl-li na některých místech považován Bál za boha oblohy a slunce, které na obloze panuje, pak jest snadno vysvětliti, že byl zván též „pánem nebes" בעל־שמן (Vogüé, Inscriptions phéniciennes de Cypre v Mélanges d'archéologie orientale 1868 s. 53. Sv. Augustin, Quaest. in lud. XVI. Migne, sv. XXXIV, sl. 797. Philobiblius v „Histor. graec. fragmenta" vydání Didotova sv. III. zlm. 2. č. 5 s. 565–566 *(Βεελσάμην)*. Zvláště na nápisech palmyrských vystupuje tento Bál nebes jako bůh nejvyšší. Isák z Antiochie (*z.* 460) si stěžuje, že jest dosud ctěn v Nisibe, Jakub Sarugský cituje „Pána nebes" vedle Sina (P. Martin v Discours de Jacques de Saroug sur la chute des idoles v Zeitschrift der deutschen morgenländ. Gesellschaft sv. XXIX. (1875) s. 131.) Poněvadž též Hadad (Adad v. t. h.) v Syrii hojně ctěný byl bohem povětrnosti, vysvětlíme si, že tu a tam oba tito bohové věcně splývají v boha jednoho. Hebreové, dříve než vešli do Palestiny, dali se na polích moabských svésti k pohlavnímu obcování s Moabitkami a Midianitkami, zasvěcenými posvátné prostituci ke cti boha Ba'al-Pe'ôr-a (*LXX Βεελφεγωρ, Vulg.* Beelphegor), a tím zároveň k boho-

poctě prokazované tomuto bohu (Nm. $25^{1\ 9}$, 31^{16}, Jos. 22^{17}, Ž. 106^{28} בַּעַל פְּעוֹר = Pán, bůh hory, která slula Pe'ôr. O poloze její viz Musil, Arabia Petraea I, 348). Když se zmocnili Israelité Palestiny, tu mnozí z nich opět a opět ctili Bála (Bály), kterého (které) považovali za vlastníka Palestiny; za toto modlářství trestáni byli Chusan-Rasathaimem, králem Mesopotamie (Sdc. 3^{7-8}), Madianity a Amalekity (tmž. 6^{26-32}), Filišťany a Ammonity (tmž. $10^{6.7.10}$, 8^{33}, 9^{4}, 1 Král. 7^{3-4}, 12^{10}). Když byla zavedena v Israeli ústava královská, mizela bohopocta Bálům prokazovaná, ožila však zase jmenovitě v severní říši po rozkolu. Největšího rozmachu došla za panování Achaba, který pojal za manželku Jezabelu, dceru Ethbaala, krále sidonského (3 Král. $16^{31.33}$), fanatickou to ctitelku Bálovu. Království israelské čítalo tou dobou neméně než 450 kněží Bálových (3 Král. 18^{19-22}). Kult tento, ačkoliv Eliáš jej potíral (tmž. 18^{16-40}), nabyl takých rozměrů, že jen 7000 Israelitů zůstalo Jahvovi věrných (tmž. 19^{18}). Ve stopách rodičů svých kráčel Ochoziáš (tmž. 22^{54}); teprve bratr jeho a nástupce Joram začal reakci proti bálismu (4 Král. 3^{2}), úspěšně dokončenou Jehuem, který svrhl dynastii Achabovu (4 Král. 10^{18-28} Josephus, Starožitnosti IX, 6, 6). Ale také do jižního království nákaza bálismu byla přenesena. Učinila tak Athalie, dcera Achaba a Jezabely (4 Král. 8^{27}, 11^{18}). Pokus vypleniti tento kult učinil lid za Joasa (tmž. 11^{18}, 2 Paral. 23^{17}), avšak již zase Achaz oddal se poctě pěstěné dynastií Achabovou (4 Král. 16^{3-4}, 2 Paral. 28^{2}). Syn jeho Ezechiáš zakročil sice proti modlářství šířenému jeho otcem (4 Král. 18^{4}), avšak již zase Manasse vztyčil oltáře Bálovi a obnovil jeho svatyně na výšinách (tmž. 21^{3}). Ani reformě Josiášově (tmž. 23^{4-5}) se nepodařilo zakořeněný bálismus vyhubiti, jak patrno z Jer. 2^{20-23}, 7^{9}, 9^{14}, $11^{13.17}$, 12^{16}, 19^{5}, 23^{13-27}, 32^{29-35}. Teprve od doby zajetí mizí jméno Bálovo z úst Israelitů. Řekové ztotožnili později Bála se svým Heraklem. Bál ctěn byl buď v chrámech (v Samaří 3 Král. 16^{32}, 4 Král. 10^{21-27}, v Jerusalemě 4 Král. 11^{18}), buď — a to častěji — na výšinách (bámôth), to jest na pahorcích buď přirozených neb umělých (Jer. 19^{5}, 32^{35}, 3 Král. 18^{20}). Ke svatyni patřil oltář (Sdc. 6^{25}, 2 Paral. 34^{4}, Jer. 11^{13}), na němž přinášeni byli býci (3 Král. 18^{23}) nebo jiné žertvy (4 Král. 10^{24}), rozněcováno kadidlo (Jer. 7^{9}, 11^{13} hebr.), ano obětovány i životy lidské (Jer. 19^{5}). Na oltářích neb vedle oltářů vztyčeny byly sloupy, které byly na znamení úcty líbány (3 Král. 19^{18} hebr. Os. 13^{2}). Ke svatyni kananejské (známé nám nyní z vykopávek) patřila též „'ašérâh", t. j. posvátný kůl. (Viz Vincent, Canaan d'après l'exploration récente. Paříž 1907, 90 nn. Hejčl, Ve svatyni kananejské, Hradec Král. 1911 str. 148 nn. Karge, Die Resultate der neueren Ausgrabungen und Forschungen in Palästina. Münster 1910 [Biblische Zeitfragen III. 8/9 s. 65 nn.].) Kromě bohoslužby officielní, konané zvláštními kněžími (3 Král. 18^{19}) oblečenými rouchem liturgickým (4 Král. 10^{22}), kteří tvořili různé třídy (4 Král. 10^{19}), z nichž někteří konali posvátné tance, řezali až do krve za pekelného křiku svá těla, podobně jako mohamedánští derviši (3 Král. 18^{26-28}, Lucian, De dea syria, vyd. Didotovo 50, Lactantius, Div. Instit. I 21. Migne, VI, 233), býval Bál ctěn též soukromě v rodinách na plochých střechách domů (Jer. 32^{29}, 4 Král. 23^{12}). Při Bálu se přísahalo (Jer. 12^{16}), Bál býval velmi často brán za složku do jmen vlastních, jako na př.: punská jména Channi-ba'al (= Milostiv mi jest Bál), 'Azruba'al (Pomocí, pomocníkem jest Bál), aramejské Abdba'al (= Služebník Bálův), babylonské Baltazar, t. j. Bêl-šar-usur = Bêli, krále chraň a mnoho jiných. — Selden, De diis syris (1617), I, 3. 5. II, 1. Münter, Religion der Karthager[2] 1821 s. 5—611. Movers, Die Phönizier I (1841) s. 169 nn., 254 nn., 385 nn. Vigouroux, Dictionnaire de la Bible, Paříž[2] 1908 seš. V., sl. 1315 nn. Kortleitner, De Hebraeorum ante exsilium babylonicum monotheismo. Inšpruk 1910 s. 106 nn. Kortleitner, De polytheismo universo et quibusdam eius formis apud Hebraeos finitimasque gentes usitatis. Inšpruk 1908. Scholz, Götzendienst und Zauberwesen bei den alten Hebraeern s. 137 nn., 197 nn., 247 nn. Vigouroux, Bible a nejnovější objevy III. Praha 1899. Jastrow, Die Religion Babyloniens und Assyriens. I. Giessen 1905 s. 140 n., 235 n. Baudissin v Protestantische Realencyclopädie 3. vyd. 2, 323 nn. a v Zeitschrift der deutschen morgenländischen Gesellschaft 57, 818. — S kultem Bálovým byla z pravidla spojena bohopocta prokazovaná jeho manželce, která sluje v bibli Astarte עַשְׁתֹּרֶת (v. t. h.), která však slula u Féničanů též בַּעֲלָה (Jos. 19^{8}), Bála *(Βῆλθις, Βααλτίς)*, podobně jako v Babylonii družka Bélova slula Belit (Jastrow n. u. m. s. 141 n. 236 n.). *Hjčl.*

Baala, Bála, jméno původu chananejského, 1. *hbr.* Ba'alâh, *LXX Βαάλ*, město v území kmene Judova na hranicích kmene Benjaminova, nynější Qarjet el-'Enab; Israelité nazývali je Kiriathjarim (= město lesů); jméno chananejské bylo Baala (Bála) nebo také Kiriathbaal (Kiriathbál) Jos. $15^{9.10.60}$, 18^{14}. Zdá se, že bylo nazýváno také Baala Juda, jak souditi lze dle Hummelauera z hebr. emendovaného textu 2 Král. 6^{2} a 1 Par. 13^{6}. Viz Kiriathjarim. — 2. hora Baala (Bála), *hbr.* har ha-Ba'alâh, *LXX ὄρια ἐπὶ λίβα, A. ὄρος γῆς Βαλά*, pohoří, jež od Akkaronu ('Aqir) táhne se k Jebneelu (Jebna), tvoře severozápadní hranici území kmene Judova Jos. 15^{11}. Není známo, které z četných pohoří v těch místech se táhnoucích názvem tím jest míněno. — 3. město v jižní části území kmene Judova, později přiřčené kmeni Simeonovu. V Jos. 15^{29} nazývá se Baala *(hbr.* Ba'alâh, *LXX Βαλά, A. Βααλά)*, v Jos. 19^{3} Bala *(hbr.* Bâlâh, *LXX Βωλά, A. Βελβωλά)*, v 1 Par. 4^{29} Bala *(hbr.* Bilhâh, *LXX Βαλαά)*; není pochyby, že na všech těchto třech místech míněno jest jedno a totéž město; polohu jeho lze naznačiti jen neurčitě dle známých měst, mezi nimiž se uvádí, totiž mezi Bersabé a Moladou, snad nyn. Chirbet Umm Baghle.

Baalam n. Balaam, *hbr.* Bil'ám, *LXX Ἰσμβλαάν*, město v západním neboli předjordánském území kmene Manasse, s předměstími svými přikázané Kaatitům 1 Par. 6^{70}. Na místě paralelním Jos. 21^{15} čte se Gethremmon, ale je to nedopatření opisovačovo, jenž vlastní jméno Gethremmon ve verši předcházejícím se vyskytující ve verši tomto znovu napsal; stopa správného čtení jest v *LXX Ἰεβαθά*. Baalam pokládá se vůbec za identické s Jebiaam (v. t.).

Baalath, *hbr.* Ba'alath, město v území kmene Dan, od Salomouna opevněné. Ve *Vulg.* Jos. 19^{44} nazývá se Balaath, 3 Král. 9^{18} Baalath, 2 Par. 8^{6} Balaath. Ve výčtu měst kmene Dan Jos. 19^{44} klade se mezi Gabbethon a Jud; v blízkosti těchto měst jest místo to tudíž hledati; někteří míní, že jest to nyn. Deir Ballut na hranicích bývalého území kmenů Dan a Efraim, dle jiných vzhledem k tvrzení Jos. Flavia (Ant. VIII, 6, 1), že město *Βελέθ* od Salomouna opevněné bylo nedaleko Gazary, ztotožňují *B.* s nyn. Belain severozápadně od Bethoronu.

Baalath Beer Ramath Jos. 19^{8}, kratčeji Baal 1 Par. 4^{33}, město na jihu území pokolení Simeonova; město to mělo snad dvě jména: Baalath Beer (= Paní studně) a Ramath Negeb (= Rama jihu), a jest nepochybně totožné s „Ramoth ku poledni" v 1 Král. 30^{27}. Poloha neznámá.

Baalbek, město syrské, u Řeků a Římanů „Heliopolis"; v Písmě sv. se nevyskytá. Ale někteří identifikovali s tímto městem různá města biblická, jako Baalath, Baalgad, Baal Hamon, Aven (v. t. hesla). *B.* leží uprostřed planiny mezi Libanem a Antilibanem ve výši 1170 m. na rozvodí: řeka Nahr el-Litáni (Leontes) teče k jihu, Nahr el-'Asi (Orontes) k severu. Již řecké jméno nasvědčuje tomu, že tu uctíván byl bůh slunce. V *B.*-u jsou zříceniny velikolepých staveb chrámových z doby Antonina Pia a Septimia Severa. Mimo jiné chrám Heliův, v jehož zříceninách byla asi na konci VI. stol. vystavěna křesťanská basilika (viz *H. Leclerq* v Cabrolově Dict. d'archéol. chrét. II, č. 1, 5—12. — *B.* jest od r. 1861 sídlem biskupa syrskomaronitského (v biskupství jeho čítá se 35.000 maronitů) a od r. 1868 také sídlem biskupa řeckomelchitského (5000 melchitů). Armenové tohoto území podřízeni jsou arcibiskupovi armenskému v Halebu, a lat. katolíci apoštolskému vikáři v témž městě. V nejnovější době užívá kurie názvu arcibiskupa *b*-ského jako titulárního. Schismatičtí Řekové mají v *B.*-u svého biskupa.

Baalberit, *hbr.* Ba'al Berîth (= Baal úmluvy), modla, kterou v době Abimelecha, syna Gedeonova, uctívali Sichemští, Soudc. 8^{33} (dle textu hebr.: „a učinili si Ba'ala Berîth bohem"; dle *Vulg.*: „A učinili s Baalem smlouvu, aby jim byl bohem", cfr. *Sedláček*, Kn. Soudc. str. 200), 9^{4}, 9^{46}. *B.* byl něco podobného jako u Řeků *Ζεὺς ὅρκιος* a u Římanů Deus fidius; byl to buď Baal, jenž chránil úmluvy, anebo Baal spojených Kananejských (srvn. *Sedláček*, o. c. 206).

Baalgad, Bálgad, *hbr.* Ba'al Gád, *LXX Βαλαγάδ*, město kananejské na rovině libánské pod Hermonem, kam Israelští po vítězství u vod meromských nejdále na sever pronikli, nyn. Bánijás (Caesarea Filippova), Jos. 11^{17}, 12^{7}, 13^{5}.

Baal Farazim, Baal Pharasim, Baalpharasim, *hbr.* Ba'al Perácím, *LXX Βαὰλ Φαρασίν*, místo, kde David krátce po třetím svém pomazání na krále přemohl Filištínské, 2 Král. 5^{20}. 1 Par. 14^{11}. Místo to teprve po tomto vítězství tak bylo nazváno; pravil' Davil po vítězství: „Rozdělil (פָּרַץ = rozrazil) Hospodin nepřátele mé přede mnou, jakož se rozdělují vody . . .", a Písmo sv. dodává: „Protož nazváno jest jméno místa toho *B. F.*" Polohu místa toho hledati jest někde poblíž údolí Rafaim (el-Buquei'a) mezi Jerusalemem a Betlemem.

Baal Hamon, *hbr.* Ba'al Hámón, *LXX Βεελαμών*, *Vulg.*: „ea, quae habet populos", *čes. překl.*: „kteráž má národy" (Píseň Salom. 8^{11}), místo, kde Šalomoun měl vinici; z kontextu vyplývá, že jest to jméno nějakého města, snad Belma (Belamon) u Dothainu.

Baalhasor, Bálhasor, *hbr.* Ba'al Chácór, *LXX Βελασόρ*, místo, kde Absolon měl pole a stáda; tam dal při hodech zabíti bratra svého Amnona (2 Král. 13^{23}). V Písmě sv. se praví: „*B.*, jenž jest podle Efraim"; Efraim zde jest město jinak zvané Ofera, Efra, Efron, Aphairema, nynější el-Taijibe u Bethelu; od tohoto místa severozáp. jest vrch Tell 'Asúr, což jest nepochybně někdejší *B.*

Baal Hermon, *hbr.* Ba'al Chermón, Soudc. 3^{3}, 1 Par. 5^{23}, jižní část pohoří Hermonu a město identické s Baalgadem (v. t.).

Baali v. Baal.

Baalia, Bália, *hbr.* Be'aljáh, *LXX Βααλιά*, Benjaminita, jenž připojil se k Davidovi, prodlévajícímu v Sicelegu 1 Par. 12^{6}.

Baaliada, Báliada, *hbr.* Be'eljádá', jeden ze třinácti synů Davidových, kteří narodili se v Jerusalemě 1 Par. 14^{7}; v 2 Reg. 5^{16} nazývá se Elioda (*hbr.* 'Eljádá'), v 1 Par. 3^{8} Eljada, Eliada (*hbr.* 'Eljádá').

Baalim v. Baal.

Baalis, Bális, *hbr.* Ba'alias, *LXX Βελιισσά*, král Ammonitských, jenž po dobytí Jerusalema Nabuchodonosorem poslal Ismahele, syna Nathaniášova, aby zabil Godoliáše (Jer. 40^{14}); Jos. Flav. (Ant. X, 9, 3) nazývá jej *Baalsíμ*.

Baalmeon, Baalmaon, Beelmeon, Bethmaon, *hbr.* Ba'al Me'ón, Béth Me'ón, Béth Ba'al Me'ón, město v rovině madebské, původně v území amorrhejského krále Sehona, od Mojžíše dobyté a pokolení Rubenovu přikázané (Num. 32^{38}, Jos. 13^{17}, 1 Par. 5^{8}); později od Moabských dobyté (Jer. 48^{23}, Ezech. 25^{9}); nyní Tell Ma'in východně od hořejšího Mrtvého moře.

Baal Pharasim v. Baal Farazim.

Baal Salisa *hbr.* Ba'al Šálišáh, *LXX Βαιθαρισά* 4 Král. 4^{42}, město nebo ves, nepochybně nynější Chirbet Sirisia severovýchodně od Lyddy.

Baalthamar, Bálthsamar, *hbr.* Ba'al Thámár, *LXX Βαὰλ Θαμάρ*, místo u Gabaa Benjaminova (Soudc. 20^{33}, srvn. *Sedláček*, Kn. Soudc. str. 396).

Baana *hbr.* Ba'anáh, *LXX Βαανά* **1.** syn Remmona Berothského. *B.* a bratr jeho Rechab byli náčelníky loupežných tlup Isbosetha, syna Saulova; vloudili se do domu Isbosethova, zabili jej spícího a přinesli hlavu jeho Davidovi, domnívajíce se, že se mu zavděčí, ale David dal zutínati ruce a nohy jejich a pověsiti nad rybníkem v Hebronu (2 Král. 4^{2-12}). — **2.** otec Heleda Netofatského, jednoho z reků Davidových (2 Král. 23^{29}, 1 Par. 11^{30}). — **3.** syn Husy, jeden ze dvanácti úředníků Šalomounových, jenž vládl v Aser a Baloth 3 Král. 4^{16}. — **4.** jeden z těch, kteří se Zorobabelem ze zajetí se vrátili, Esdr. 2^{2}, Neh. 7^{7}; také mezi těmi náčelníky lidu, kteří stvrdili úmluvu s Bohem učiněnou, Neh. 10^{27}. — **5.** otec Sádoka, jednoho z těch, kteří stavěli zdi jerusalemské, Neh. 3^{4}.

Baanes, jeden z náčelníků manichejské sekty Paulikiánů (v. t.), *s.* 801, měl přijmí *ὁ ρυπαρός* = špinavec, nepochybně proto, že sám vedl život nestoudný a přívržencům svým dovoloval výstřednosti a nepřesti. Proti němu pozvedl se v nitru sekty samé Sergius s lepšími živly a zachránil sektu před úplným rozkladem. Oba směry, Baanité a Sergiovci, potírały se vášnivě i po smrti *B.*-ově, až posléze Sergiovci zvítězili. Srvn. *Karapet-Ter-Mkrttschian*, Die Paulikianer (1893), *Döllinger*, Beitr. zur Sektengeschichte des Mittelalters (1890) I, 8. 11.

Baanité v. čl. předešlý.

Baar 1. Jindřich Šimon, český spisovatel, *n.* 7. února 1867 v Klenčí na Šumavě, studoval v Domažlicích gymnasium, v Praze bohosloví, r. 1892 byl vysvěcen na kněze. Kaplanoval nejprve dva roky v německém místě Přimdě, pak ve Spáleném Poříčí u Plzně (1894—1895), byl administrátorem ve Stochově (1895) a opět kaplanem v Ořechu (1895 až 1897) a v Únětících (1897—1899). Konečně dostal faru ve Klobukách u Slaného (1899—1909) a od července r. 1909 jest farářem v Ořechu u Prahy. Baar pochází z čistokrevné rodiny chodských „psohlavců" na Šumavě. Po matce má vlohu básnickou, hlubokou víru, bohatost a malebnost řeči, nezlomnou energii, neohroženou lásku ku pravdě a spravedlnosti. Tuto vzácnou ženu zvěčnil Baar v dosud nevydaném románě Matka. Jako student a bohoslovec studoval život a tvůrčí práci svého kraje, sbíraje domácí zvyky a písně a přispívaje pilně do „Českého Lidu". (Zvyky o vánocích, velikonocích na Chodsku atd. Roku 1893 Do kolečka. Padesát nových prostonárodních písní a variantů. R. 1900 dalších třicet písní chodských. R. 1901 Kamenné kříže z okolí Přimdy t. zv. „Baby". R. 1909 Zaříkávání ohně.) V semináři založil „Kroužek národopisný". Tehdy psal Baar básně „Alumnovy

písně" (pod pseud. Hynek Podlesák) a krásné buláckě písně a ballady, jež později vydal v knize Rodnému kraji (1903) pod pseudonymem Jan Psohlavý. Na fakultě spřátelil se úzce s benediktinem S. Bouškou a skrze něho vliv Jar. Vrchlického na první práce jeho literární byl veliký. Baar studuje pilně písemnictví naše a veliké autory ruské, netuše ještě, že jeho pravým polem bude krásná próza. Ještě r. 1891 účastnil se básnickým příspěvkem na almanachu „Pod jedním praporem" s řadou přátel ku poctě B. M. Kuldy s naději na obrození katolické poesie české. Když založena roku 1896 revue „Nový Život", tu Baar byl jedním z prvních pracovníků mladé družiny, přispěl básní katolickým básníkům věnovanou, ale již v druhém ročníku otiskuje první prósu svou „V hypnose" (1897). Odtud zůstává po léta věren „Nov. Životu" a otiskuje v něm své nejlepší práce belletristické. Ve Stochově nahlédl Baar hlouběji do b dy dnešního kněžského života a odtud koření jeho četné práce z ovzduší farního. V Ořechu byl kaplanem u vikáře Otmana, kněze idealisty, růžaře a včelaře, a tam psal také cyklus tendenčních básní Z moderních písní (příloha „Čecha" 1896). První větší prací Baarovou jest román kněze Cestou křížovou. („N. Život" 1899. Knižně 1900, 1901 [vyd. II a III. s illustr. Vikt. Foerstra], 1911 v „Máji".) Kniha plná tragiky, bolestné pravdy, nová pojetím i uměleckou formou, kulturní dokument doby vzácné ceny. Od té doby píše Baar své knihy z života dnešního kněze. Způsobem novým, poněvadž nebojí se říci i pravdu bolestnou a smutnou, sám jsa knězem vidí pronikavěji, hlouběji než jiní spisovatelé a jda mimo hesla, fráse a lži doby, ukazuje všecky rány, které nutno zhojiti. Baar jest idealistou velikým, idealistou v umění a duchem pracujícím na půdě církve ve smyslu nejkrásnějším. Pravda, láska a krása snoubí se v jeho díle. Sem patří větší práce Farská panička („N. Život" 1900. Knižně 1906) a pendant k ní, dílo hluboké psychologie a lásky k trpícím Žebračka („Obr. Revue" 1900); Stavěl („N Život" 1903) a Žolinka („Nový Život" 1905). Tyto tři práce vydal souborně „Máj" roku 1908 v knize Farské historky. Sem patří i krásná povídka Páter Kodýdek („N. Život" 1902), ryzí práce umělecká. — Z folkloristických studií mládí vznikly u Baara četné povídky, črty a feuilletony, v nichž po způsobu Kosmákově maluje náš lid na venku i v městě. Kosmákovi dostalo se důstojného dědice. Sebral práce ty v řadě knížek: Nalezeno na cestě všedního života (devět prací, 1901). Pro kravičku. Chodský obraz, 1905. Několik povídek (pět prací 1907). Mžikové obrázky. Řada I. („Dědictví Svatoj."), 1909. Řada II. tamtéž 1910. Milovati budeš . . . Povídky a črty. 1910. Rozkošnou básnickou knihou jest sbírka miniaturních kreseb Ptáci (Meditace 1910). Z těchto studií lidových vznikla také nejlepší práce Baarova, román sedláka jihočeského Jan Cimbura. Dílo neobyčejné životnosti a pravdivosti, román selského bohatýra, kniha dávné krásné tradice a životní moudrosti, kniha silná a výchovná, ryze svá a česká, kterou nutno čítati k nejlepšímu, čím se literatura naše domácí vykázati může. Byla vydána v „Dědictví Svatojanském", i je tedy přístupna kruhům nejširším, zvláště rolnictvu našemu. Pendantem k Cimburovi jest román Poslední z rodu Sedmerova („Obr. Revue" 1901, knižně Praha 1908), protějšek výstražný, malující rozvrat selského statku a průmyslového podniku vinou falešného liberalismu. Poslední romány Baarovy jsou K Bohu („Meditace" 1911) ze života sociálního a Poslední soud („Máj" 1911), veliká práce, líčící dva rozvaděné bratry z rodiště autorova Klenčí, bohatá vzpomínkami z mládí, barvitou líčí buláckého kraje i řeči, veliká epopej slovanského nesváru v chodské dědině. Mnoho prací Baarových roztroušeno po časopisech („Máj", „Obzor", „Nový Obzor", „Meditace" a j.), ve feuilletonech denních listů („Čech", „Hlas", „Nový Věk" a j.). V „Hlase" vylíčil svěže v řadě článků svou cestu po Německu a Hollandsku. Baar psal také výborné cykly homiletické pro časopisy kazatelské („Kazatelna" a j.), hojné práce do kalendářů a novin, přispěl do F. Teplého monografie o Klenčí, psal posudky literární a umělecké atd. Z Baara vyrůstá umělec, k němuž upínáme největší naděje. Jeho místo jest vedle Kosmáka, Raise, jemuž se ve mnohém podobá, Hoiečka (viz líčení sedláka jihočeského v „Našich") a Brodského. Ale Baar jest svůj, samostatný v tom, jak vidí život a jak jej podává. Píše s láskou o všem, nejvyšší spravedlnost a soucit ozývá se všude. Jeho dílo jest ryze křesťanské a poslání jeho význačné. Mravní účinek jeho děl jest veliký a lid si už Baara zamiloval. Jsouť knihy Baarovy opravdu četbou lidovou, pro lid se hodící a jej ušlechťující. Baar má svůj styl, svou řeč, bohatou, květnatou, bez frází a otřelých rčení. Neplýtvá slovy, váží a oživuje každé slovo. Vnitřní teplo proniká vše, přírodu i věci neživé (stroje hospodářské, tovární v cukrovarech atd.), lidi i stromy. A nade vším cudné posvěcení kněžské, zanícení víry a lahoda české řeči. Práce Baarovy jsou velice hledány a čteny, ano otiskovány často (i bez vědomí autorova!) u nás i u Čechů amerických. Třeba že u nás o něm dosud téměř nic nenapsáno, cizina překládá jeho díla pilně. Do němčiny přeloženo: Cestou křížovou (Kreuzweg v „Deutscher Hausschatz" 1904), tamtéž Matka (Eine Mutter), Pro syna (Für den Studenten) 1905, Stavěl (Ein Baumeister) 1907. Kreuzweg a Bettlerin vyšly knižně v „Hausschatz-Bibliothek" č. 5. Řezno 1904. Vše překladem Jos. Vondráka, faráře bavorského. J. John přeložil Žebráka („St. Lioba-Blatt" 1909) a Za syna (Der Pilger 1906). Do němčiny přeložena i Farská panička (Fr. Polívka), Ptáci (dr. Jar. Šťastný). Některé práce přeloženy do slovenštiny, charvátštiny, rusínštiny a flámštiny. — Písně Baarovy v hudbu uvedl mistr Al. Vymetal a Jindřich Jindřich. — U nás o Baarovi psal S. Bouška v „Obr. Revui" (1900, 1901), jiní v „Nov. Věku", „Meditacích", Odehnal v „Obzoru" 1910. Studii o liter. díle Baarově napsal Pavel Valenta („Meditace" 1911). Literárně-histor. knihy české Baara neznají. Dr. Arne Novák v Čech. Literatur der Gegenwart, Lipsko 1907, ani jména jeho neuvádí. Za to německá básnířka Marie Herbertová píše s obdivem o Baarovi (mnichov. „Allg. Rundschau" roč. I.). [*S. B-a.*] — 2. **Josef**, strýc předešl., farář v Putimi u Písku. *N.* dne 31. října 1835 v Klenčí na Šumavě, studoval gymnasium a filosofii v Plzni, kde byl vynikajícím žákem znamenitých professorů z řádu premonstrátů teplských J. F. Smetany, H. Karlíka, Šindeláře a j. Jako chudý student mimo jiné ministroval svým professorům a jako ministrant klečel také u lože umírajícího J. K. Tyla, když byl zaopatřován sv. svátostmi umírajících. Bohoslovecká studia konal v semináři v Čes. Budějovicích, kde byl dne 29. července 1860 na kněze posvěcen. Hned po vysvěcení ustanoven byl kaplanem v Písku, kde stal se později katechetou obecných a měšťanských škol, výpomocným katechetou na reálce a učitelem náboženství, včelařství a hedvábnictví na tamní rolnické škole. Když byl skoro čtvrt století v Písku působil, presentovalo ho město roku 1884 na svoji patronátní faru v Putimi, kde až do své smrti — 15. prosince r. 1907 — jako farář duchovní správu vedl. — Činnost jeho byla všestranná. Jsa už ze semináře spojen něžným poutem přátelství s K. Bendlem, básníkem a překladatelem Lermonta a Puškina, sám chopil se péra a veden hlavně na-

prostým nedostatkem dobrých prací v oboru dětské dram. literatury, napsal pro své žáky na svoji dobu dobré divadelní hry: „Mladí pastýři betlemští“ (1871), „Cizinci o štědrém večeru“ (1873), a „Malí vojáci“, které i tiskem vydal. Zvučné jméno měl jako básník příležitostný a výmluvný kazatel. Byl stálým spolupracovníkem homiletických časopisů „Posvátná kazatelna“ a „Rádce duchovní“. Samostatně vyšla jeho sbírka promluv o májových pobožnostech „Třicet a jedno rozjímání“ (1876), jež záhy dočkala se druhého vydání, a pak „Zpěvník a pobožnosti ke službám Božím“. Pilně přispíval do „Poutníka od Otavy“, s jehož redaktorem V. V. Janotou uzavřel přátelství plné horlivosti pro věc národní, která tehdy v Písku potřebovala pilných rukou, dále do „Práchně“ a „Otavana“. V podílech dědictví „Zlatá kniha“ uloženy jsou i práce jeho belletristické prósou psané, jako „Růženka včelařka“ a j. Mimo činnost literární pracoval i na poli národohospodářském, zejména v sadařství, včelařství a hedvábnictví, pořádaje četné přednášky a pobádaje spolky slovem i vlastním příkladem k pěstování těchto zanedbaných odvětví. Konečně zmínky zasluhuje i jeho činnost pastorační. Své osadě byl nejen knězem, ale i rádcem, písařem, lékařem — pravým otcem. Zůstával s nimi ve spojení, i když se odstěhovali do Vídně anebo do Ameriky, a z lásky k nim byl i pilným dopisovatelem do amerických novin. Zemřel chudý, nezanechav po sobě jmění jiného, než slzy chudiny a celé řady svých bývalých žáků, které nejen učil, ale i štědře podporoval. Pochován jest na hřbitově v Putimi. *Ba.*

Baasa בַּעְשָׁא, בַּעֲשָׁא, *LXX Baasá*, třetí král izraelský, zakladatel druhé dynastie, syn Ahiášův z domu Issacharova (3 Král. 15[27. 33]), pocházející z rodu nízkého, pročež prorok Jehu praví o něm, že z prachu byl povýšen (3 Král. 16[2]). Byl vůdcem ve vojsku Nadaba, syna Jeroboamova, ale zavraždil Nadaba, když obléhal filištinské město Gebbethon. Vládl 24 let, sídle v Therse. Vyhubil rod Jeroboamův. Válčil neustále s králem judským Asou, dobyl města Rámy, a jal se je opevňovati, aby tak zabránil přístup do říše své. Ale získal dary Benadada, krále syrského, jenž vytáhl proti Baasovi a dobyl několika severních měst israelských, načež Baasa upustil od dalšího opevňování Rámy a navrátil se do Thersy (3 Král. 15[16-22]). Byl oddán modloslužbě „a činil zlé před Hospodinem“ (3 Král. 15[34]). Prorok Jehu předpověděl záhubu jeho rodu. *B.* sice zemřel v důstojenství královském, ale syn jeho Ela po dvouletém panování byl zabit a rod *B*-ův vyhuben (3 Král. 16[1-13]).

Bąba Josef, děkan kapitoly tarnovské, vynikající znalec umění církevního, *n.* 1849, vysvěcen na kněze 1874, povýšen na doktora bohosloví ve Vídni 1880, byl v letech 1880—1887 professorem práva a církevních dějin v semináři tarnovském, 1888 až 1904 byl ředitelem téhož semináře, založil r. 1888 museum umění církevního v Tarnově, první v Polsku. Uveřejnil různé práce z oboru dějin a umění církevního v časopisech „Czas“, „Gazeta kościelna“, „Przegląd powszechny“ a j. *Rostw.*

Baba-Jaga v myth. slov. v. Jaga-baba.

bába porodní. Za starších dob považovány byly porodní báby za osoby postavené ve službách náboženských. Rituál, mnohé provinciální i diecesní synody, mnozí biskupové duchovním správcům důtklivě připomínají, aby báby o povinnostech jejich vůbec a o udělování křtu zvlášť poučovali a bedlivě si toho všímali, zdali báby mnohonásobné povinnosti své věrně plní. (Collectio Lacensis, Friburgi: baptismus; obstetrices.) Z těchto nařízení jasně vysvítá, jak důležito jest pro obec křesťanskou, má-li za porodní bábu osobu zbožnou, svědomitou, dobře vyučenou čili nic. Jest zajisté bába prvním lékařem, první pěstounkou, ošetřovatelkou člověka přicházejícího na tento svět; jest důvěrnicí v rodinách, má důležité povinnosti k úřadům farním, pokud se týká i k úřadům politickým a soudním. — Nynější zákonodárství rakouské upravuje službu porodnickou téměř jedině se stanoviska zdravotního. Byly sice porodní báby zdravotním řádem r. 1770 vydaným přímo zavázány, aby se daly poučovati duchovním správcem o křtu, a skládaly před ním přísahu, že budou svědomitě konati službu svou, ale nynější jediné v této příčině platné nařízení ministerské ze dne 4. června r. 1881 ukládá porodním bábám vůči farářům povinnosti toliko, pokud vedou matriky jménem státu, a pak upozorniti na nebezpečenství smrti, hrozí-li matce dítěte. Bába má totiž každý porod za příčinou zápisu do matriky zavčas oznámiti, jakož i udati potřebná data o hodině a dni narození dítěte, o matce, jejím svobodném, manželském, vdovském stavu atd. I báby židovského a akatolického vyznání smějí ženám katolickým přispěti při porodu, jsou-li volány. Bába, i židovská, jest dle vynesení minist. vyučování v souhlasu s minist. vnitra ze dne 3. září 1850 toliko povinna, jakmile zpozoruje nebezpečí smrti buď pro dítě nebo pro rodičku, aby ihned to oznámila domácím, aby se pak tito postarati mohli o udělení křtu z nouze dítěti a svátostí umírajícím matce. Porodní bába má se též o to postarati, aby dítě mrtvě narozené, bez ohledu na to, jakého vývoje tělesného již dosáhlo, řádné prohlídce mrtvol podrobeno bylo. Pokud se týká povinností duchovních správců vzhledem k porodním bábám, které v obvodu jeho duchovní správy činny jsou, vydali biskupové rakouští, shromáždění na biskupských konferencích dne 7. ledna r. 1894, zvláštní instrukci pro klerus o osmnácti článcích, v níž jest krátce podán návod k poučení porodních bab o jejich povinnostech. Poučování to možno rozděliti na dvě části: o tom, co se týká jejího úřadu vůbec a zvláště o tom, jak třeba v čas potřeby udělovati křest. Důležité jest poučení o křtu z potřeby in utero materno a pak o křtu plodů potracených nebo násilně vyhnaných. Dítky z potřeby pokřtěné pochovávají se na místě posvátném. (Nařízení vydané c. k. ministerstvem záležitostí vnitřních ze dne 4. června 1881, jímž se vydává revidovaná instrukce bábám porodním § 10, 11, 12. — Kur. diecesní brněnská z r. 1897 čís. 8. Dr. *Kupka*, Hlavní pravidla o vedení matrik 1910 str. 32 a n. *Pecháček* v Čas. katol. duch. 1899, 20 nn. *Schüch*, Pastoral-Hebammenunterricht. *Kpka.*

Babai (Babäus) **1.** Veliký, syrský archimandrita klášt. izalského, *n.* kol. 600 v Bét 'Alnátá, měl veliký vliv; za pronásledování Chosroa II. řídil nestor. církev, provedl reformu klášterů, 628 zvolen za patriarchu, ale důstojenství to odmítl a vrátil se do kláštera. Jeho spisů čítalo se na 83; mezi nimi byl úplný kommentář k Písmu sv., nyní ztracený; vydána jsou jeho martyria Jiřího Peršana a sv. Křistiny (Bedjan IV, 207 n.). — **2.** B. bar Hormizd, nestor. patriarcha, konal 497 synodu, měl disputaci s monofysitou Šimonem z Bet Aršam, v níž podlehl; *z.* 502/3. — **3.** B. bar Nesibnájé, B. Nisibský, řečený také „Malý“, autor spisu o životu poustevníků, nepochybně totožný s *B.* „písařem“, jenž dle Išodenacha z Basry psal o životě mnišském a žil v době patriarchy Slíbá-Zeká (713—72); byl reformátorem církevní hudby a složil četné hymny.

Babai sv. v. Barbea.

Babel v. Babylon.

Babel a bible v. Babylonismus.

Babenstuber Ludvik OSB, *n.* 1660 v Telningu v Horním Bavorsku, vstoupil 1682 do klášt. ettal-

ského, přednášel na salcpurské univ. filosofii 1690 až 1695, potom morálku 1695—1702, scholastickou theologii 1702—1710 a posléze exegesi 1710—16; vrátil se 1717 do Ettalu, kdež *z.* 1726. V dogmatice byl thomistou, v morálce byl stoupencem mírného probabilismu; *sp.* „Problemata et theoremata philosophica" (Salcp. 1689), „Quaestiones philosophicae" (t. 1692), „Regula morum seu dictamen conscientiae" (t. 1697), „Tractatus de iure et iustitia" (t. 1699), „Deus absconditus in sacramento altaris" (t. 1700), „De statu parvulorum sine baptismo morientium" (t. 1700), „Sacrae deliciae Marianae, sive allocutiones historicae de B. Maria V. eiusque cultoribus ad sodales Parthenios" (t. 1701), „Philosophia Thomistica Salisburgensis, sive cursus philosophicus secundum doctrinam D. Thomae Aquinatis doctoris angelici in celeberrima archiepiscopali universitate Salisburgensi, methodo et norma ibidem concinnatus" (fol. ib. 1705), „Principia, bonitas et malitia actuum humanorum" (t. 1705), „Deus trinus" (t. 1705), „Deus unus" (t. 1706), „Gratia divina" (t. 1706). „Vindiciarum praedestinationis physicae pars prior et pars posterior" (2 sv., t. 1707), „Peccatum originale" (t. 17 9), „De Verbo incarnato" (t. 1709), „Sacrosanctum missae sacrificium" (t. 1710), „Quaestiones de matre Dei" (t. 1712), „Vindiciae vindiciarum praedeterminationis physicae" (t. 1712), „Ethica supernaturalis Salisburgensis, sive Cursus theologiae moralis" (Augšp. 1718). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 1007.

Baber Henry Hervey, angl. filolog, *n.* 1775, od 1812 konservátor při britském museu, *z.* 1869; vydal: „Psalterium graecum e codice ms. Alexandrino" (Londýn 18'2), „Vetus Testamentum graecum e codice ms. Alexandrino, typis ad similitudinem ipsius codicis scripturae fideliter descriptum" (t. 1816—1828).

Babeuf François Noël, průkopník moderního kommunismu a socialismu. Narodil se r. 1764 v St. Quentinu, byl písařem, později měřičem a komisařem pozemkových knih. Když vypukla veliká revoluce, byl horlivým jejím chvalořečníkem v denním tisku a horoval pro naprostou rovnost majetku hmotného i duševního. Hlavní zásady kommunismu Babeufova jsou: Závaznost práce pro všecky. Zákonité stanovení pracovní doby. Řízení výroby vrchností, od lidu volenou. Rozdělování nutných prací mezi občany. Konání nepříjemných prací od všech občanů pořadem. Právo všech občanů na všecky požitky a rozdělování jich mezi jednotlivce dle jejich potřeb. Babeuf sliboval svým stoupencům zvýšení časného blahobytu, budou-li zásady jeho prakticky v život uvedeny. Sám však nebyl žádným mravním charakterem, neboť dopouštěl se podvodů a byl za ně také za hrůzovlády potrestán. Aby se zalichotil direktorstvu, odsuzoval tyrany Robespiera i Marata. Když však jeho počínání bylo nepovšimnuto, přešel do prudké opposice a pojal úmysl vládu direktorů svrhnouti. Pomocí svého časopisu „Le tribun de peuple" (tribun lidu) získal mnoho přívrženců pro své kommunistické názory a založil tajný klub Pantheon, v němž soustředili se bývalí poslanci Montagnisté, propuštění revoluční důstojníci a přívrženci hrůzovlády. Klub tento zosnoval spiknutí po veškeré Francii. Vše bylo připraveno, 17.000 mužů vojska bylo pohotově, občané na dané znamení měli zmocniti se radnic, zbrojnic a každý odpor krvavě potlačiti. Za to bylo slíbeno spiklencům úplné a rovnoměrné rozdělení půdy. Spiknutí bylo prozrazeno a Babeuf s četnými soudruhy byl zatčen a popraven 27. května 1797. *Cathrein*, Socialismus, *Lenz*, Socialismus. *Rl.*

Babice 1. fara v diec. král.-hradecké ve vikariátu novobydžovském; fara byla tu již roku 1350, později zanikla a *B.* přifařeny ke Kratonohám; r. 1787 zřízena tu lokalie, jež 1855 povýšena byla na faru. Kostel sv. Petra a Pavla, nový, ve slohu románském, vystavěn byl v letech 1873—74 na místě malého dřevěného kostelíka (srvn. *Čechner*, Soupis okresu královéhradeckého 1904, str. 1—2). Ve farnosti jest 1822 katolíků. — 2. fara v diecesi brněnské v děk. jaroměřickém se 2163 č. farníky. Farní kostel Nejsv. Trojice z r. 1863; starožitný kostel fil. v Šebkovicích, kdež ve XIV. stol. fara bývala. — 3. fara v diec. brněnské v děk. jedovnickém, 1638 čes. farníků; kostel sv. Jana Křtitele zbudovali v XVIII. stol. praemonstráti zábrdovští.

Babić 1. Benedikt, *n.* v Dubrovníku na poč. XVI. stol., vstoupil 1556 do řádu dominik., vynikl znalostí hudby; kázání jeho zůstala v rukopise; *z.* 1591 v kl. Bosco u Alessandrie v Italii. — 2. Tomáš, *n.* v druhé pol. XVII. stol. ve Vilimě v Bosně, vzdělání nabyl ve Skadru u františkánů, vstoupil do řádu františkánského, byl vikářem biskupa skaderského Mik. Tomaseje, *z.* ve Skadru 1722 (?); *sp.* „Prima grammaticae institutio tyronibus illyricis accomodata" (Ben. 1719, 1745), „Písme duhovne" (t. 1722, 1736), „Bogollubne pisme" (1736), „Hvale duhovne" (1752), „Poesie e prose popolari", „Cenni storici", „Cvit razlika mira duhovnoga" (1721, často vyd., posléze 1849).

Babič Jakov, purkmistr ve Vilně, r. 1524 založil tu první knihtiskárnu, v níž tiskl ruské církevní knihy, z nichž Apostol doktora Františka Skoriny jest bibliografickou vzácností.

Babiklan Adeodat, mechitarista, *n.* v Dsulfě (= Tšugha) v Persii 1738, jeden z oněch mechitaristů, kteří 1773 odebrali se z Benátek do Terstu a zde založili terstskou kongregaci mechitaristskou. R. 1800 byl *B.* papežem Piem VII. jmenován arcibiskupem ečmiadzinským i. p., r. 1802 byl zvolen za gen. opata terstské kongr. mechitaristské. Když Francouzové 1805 obsadili Terst, nastaly pro mechitaristy doby trudné, v nichž *B.* obezřetností svou o kongregaci velikých zásluh sobě získal. Vida, že nebude lze kongregaci v Terstu obstáti, odebral se r. 1810 do Vídně, kdež se svolením cís. Františka I. získal pro kongregaci klášter kapucínský, do něhož se r. 1811 mechitaristé z Terstu přesídlili. *B.* vynikal obsáhlou vzdělaností; zvláště sběhlý byl ve filosofii a v theologii thomistické. Do vysokého věku, i jako stařec osmdesátiletý, neustával konati klerikům domácí přednášky o dogmatice a morálce v jazyku armenském; *z.* 1825; z lat. přel. do staroarmenštiny některé části z Billuartova „Cursus theologiae universalis" (v Terstu 1788), dále přel. Billuartův spis „Summa summae s. Thomae" (3 sv., Terst a Vídeň 1810—1813), a vydal polemický spis proti mylným tvrzením některých armenských autorů v oboru dějin armenských (ve Vídni 1817). Srvn. „Scriptores ordinis s. Benedicti, qui 1750—1880 fuerunt in imperio Austriaco-Hungarico" (ve Vídni 1881, str. 8—10), *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 786.

Babila v. Babylas.

Babin František, *n.* 1651, byl prof. na theol. fakultě angerské a gen. vikářem biskupa angerského, *z.* 1734, původce cenné francouzské sbírky theologické „Conférences ecclésiastiques du diocèse d'Angers"; sám sepsal 18 svazků, v nichž jeví se obsáhlá a hluboká učenost a neobyčejná jasnost výkladu; po jeho smrti pokračovali v díle tom Vaulthier, Audebois a Blandinière. Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910) 1305.

Babinet Frant. Xav. S. J. z Poitiersu, *z.* 1757; jemu připisuje se spis „Theologia erronea sive propositiones a summis pontificibus et ab Ecclesia damnatae ab a. 1656 usque ad praesens tempus, iuxta ordinem tractatuum theologicorum dispositae"

(Mnichov 1704, Paříž 1739 a j.). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 1406.

Babington Gervasius, anglikánský biskup worcesterský, *n.* v Nottinghamu 1551, *z.* 1610, mezi sebranými jeho spisy (Works of G. Babington 1622) nalézají se poznámky k Pentateuchu.

Babion (Babyon) Petr, theolog a básník anglický, jenž dle některých žil kol. r. 1317, dle jiných v letech 1330—1360; dle J. Bostona byl augustiniánem a žil kol. r. 1410, Raynald připisuje mu výklad evangelia sv. Matouše, jenž bývал pokládán za spis sv. Anselma Canterburského anebo Anselma Laonského, jejž však jiní připisují Vilému Pařížskému. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 496.

Babken (Papken), armenský patriarcha 487 až 492; za něho přešla armenská církev k monofysitismu (viz str. 653, kdež místo „Batkon" čti „Babken").

Babler Tomáš, rodem Bavor z Vircpurku, farář v Budějovicích od 1548 a děkan bechyňský. Roku 1550 vydal a vídeňskému biskupovi Nauseovi věnoval spis: „Rationale mysteriorum dominicae passionis domini nostri Jesu Christi ex Theologia naturali Raymundi Lullii excerptum" (ve Vídni 1550). Český překlad Nauseovy Křesťanské modlitební knížky (*Jireček*, Rukověť I, 41) nepořídil Babler sám, ale dal k němu podnět. Srvn. *Truhlář*, Rukověť k písemnictví humanistickému I, 78.

Bábóé (Babuäus), zprvu mag, kterýmsi mnichem obrácen, pro víru křesťanskou 7 let vězněn, 457 zvolen za patriarchu nestorianského. Soupeř jeho Bar Suma obžaloval jej na synodě konané v Bét Lápatu 484, ale marně. Později podařilo se mu zachytiti list *B*-ův k císaři Zenonovi, načež král Peroz dal *B.* odpraviti.

Babolenus sv., opat kláštera St. Maur des Fossés v VII. stol., pam. 26. června. Srvn. *K. Voigt*, „De Vita s. Babolени und die Urkunden für St.-Maur-des Fossés" v „Neues Archiv der Gesellschaft für ält. deutsche Geschichts-Kunde" 1906, 289—334.

Babor Jan, *n.* v Radomyšli v Čechách 1762, stud. humanitní vykonal v Č. Krumlově, filosofii stud. v Pasově, vstoupil 1780 do benedikt. kl. seitenstettenského, stud. na gen. sem. vídeňském, 1789 stal se prof. hermeneutiky na theol. lyceu olomouckém, 1794 prof. dogmatiky. Pro nemoc vzdal se professury a stal se farářem ve Šternberku a později v Olšanech na Moravě; 1818 jmenován ředitelem studií theolog. na Moravě, jímž zůstal až do r. 1833; *z.* 1847; *sp.* „Ursprung, Fortgang und Schicksale der Excommunication und des Interdictes unter den Christen" (Vídeň 1787), „Kritische Untersuchung ob die sogenannte Weissagung Jakobs 1 Mos. 49, 10 vom Messias handle" (1789, anonymně), „Die Altertümer der Hebräer" (Vídeň 1794), „Übersetzung des Neuen Testaments, mit erklärenden Anmerkungen für Religionslehrer und Prediger" (t. 1805, 3 sv.), „Allgemeine Einleitung in die Schriften des Alten Testamentes zu den Vorlesungen entworfen" (Vídeň 1797), „Über die philosophische Historiographie der neuesten Zeit, oder über den Priesterorden des alten Aegypten" (v Olom. 1818), „Wohltätige Leitungen der göttlichen Vorsehung bei Kriegen" (t. 1820). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895) 1018, *Wurzbach*, Biographisches Lexikon I, 105.

Baburen Dirck, malíř, *n.* v Utrechtu, vzdělal se pod vlivem Caravaggiovým v Římě, pro kostel S. Pietro in Montorio v Římě maloval 1657 tři veliké obrazy: „Pohřeb Kristův", „Sv. Veronika" a „Dvanáctiletý Kristus v chrámě", později vrátil se do své vlasti; z jiných jeho náboženských obrazů jsou známy: „Dvanáctiletý Kristus v chrámě" z roku 1622 v Christianii a „Marnotratný syn" z r. 1623 v Mohuči.

Babylas (Babilas) 1. sv. mč., biskup antiochijský 237—250, *z.* v pronásledování Diokleciánově (dle jiných Aureliánově) ve vězení (Eusebius HE IV, 39, 4). Dle Chrysostomovy homilie, konané k jeho cti, zabránil *B.* kterémusi císaři (snad Filippovi Arabovi) vstup do chrámu; před smrtí svou vyslovil přání, aby pochován byl se svými okovy. Ostatky jeho byly později za válek křižáckých přeneseny do Crémony. Svátek 24. ledna; v církvi řec. 4. září. Srvn. *Acta Ss.* Januarius II. 571, *Allard* II², 238 n., 450, *Analecta Bollandiana* XIX (1900) 5 n. — 2. sv. muč. na ostrově Sicilii; dle řec. manael pocházel ze vznešené rodiny antiochijské; po smrti rodičů opustil svět, rozdal jmění své chudým a se dvěma učedníky Timotheem a Agapitem odebral se na ostrov Sicilii, kdež v době císaře Licinia vytrpěl smrt mučednickou.

Babylon, Babylonie A) označeny v textu hebrejském (i aram.) slovem בָּבֶל (Město: Gn. 10^{10}, 11^{9}, 4 Král. 17^{24}, 21^{12}, Mich. 4^{10}, Jer. 50^{42} [גַּת בָּבֶל]; krajina a říše, jejíž středem byl Babylon: Is. 14^{4}, Ž. 87^{4} (h.), 137^{1} (h.), Esr. 5^{13}, Neh. 13^{6}.) Slovo toto odvozuje Gn. 11^{9} od kořene בלל = zmátl, tedy בָּבֶל vzniklo z בַּלְבֵּל = zmatek (Fürst, Gesenius, který upozorňuje na obdobné tvary טוֹטָפָה místo טָפְטָפָה od koř. טוף (?), גִּלְגֹּלֶת od koř גלל, צְלָצְלִים od koř. צלל). V řeckých bibl. textech sluje město Babel *Βαβυλών* (Bar. $1^{1\cdot4}$, 2^{22}, 6^{1} nn., 1 Mach. 6^{24}), krajina pak *Βαβυλωνία* (2 Mach. 8^{21}). — Určitěji jmenuje se v bibli Babylonie: אֶרֶץ בָּבֶל (= země babylonská Jer. 25^{26}), v aramejštině pak מְדִינַת בָּבֶל (= provincie babylonská Esdr. 7^{16}, Dan. 2^{48}, $3^{1\cdot12\cdot30}$), jindy אֶרֶץ כַּשְׂדִּים (Is. 23^{13}, Jer. 24^{5}, t. j. země Chaldeů, chaldejská) neb zkráceně כַּשְׂדִּים (Jer. 50^{10}, $51^{24\ 35}$, Ez. 11^{24}, 23^{16}). Poněvadž byl Babylon střediskem světového obchodu, proto sluje též Babylonie אֶרֶץ כְּנַעַן (země obchodníků Ez. 16^{29}, 17^{4}. Srvn. Knabenbauer, Commentarius in Ez. Paříž 1890 s. 158). Záhadného původu jest název Babylonie שִׁנְעָר (Vulg. Senaar, Gn. $14^{1\cdot9}$, Is. 11^{11}, Dan. 1^{2}) neb אֶרֶץ שִׁנְעָר (Gn. 10^{10}, 11^{2}, Zach 5^{11}); zdá se, že slovo toto = egypt. Sangar = assyr. Šanchar, vyskytujícímu se v listech Amarnských (č. 35 ř. 49.), tak že nelze říci právem, že jest totožno s babylonským slovem „Šumer", jak někteří myslili. — Poněvadž tvořila Babylonie svým časem politický celek s Assyrií, sluje též (Babylonie) אַשּׁוּר, Assyrie. (4 Král. 23^{29}, Jer. 2^{18}, Pláč 5^{6} a j.) — U Jer. 25^{26}, 11^{41} sluje Babylonie שֵׁשַׁךְ, kteréžto slovo dle hermeneutické zásady kabbalistické „athbaš" rovná se slovu בָּבֶל (Knabenbauer, Komment. in Jer. Paříž 1889, str. 321 n. Cornely, Introductio gener. in S. S. Paříž 1894, str. 623 n.). — Pojem „Babyloňané" vyslovuje bible buď slovy אַנְשֵׁי בָּבֶל = muži, obyvatelé Babelu (4 Král. 17^{30}) neb (aramejsky) בַּבְלָיֵא (Esd. 4^{9}),

neb řecky *Βαβυλώνιοι* (Bar. 6[1], Dan. 14[2. 23. 28]). — B) Nejstarší název „sumerský" pro Babylon jest Tintir(a), t. j. háj života (dle jiných: sídlo života). Mladším (snad překladem semitského?) jest Kadingira = brána boží. Semitsky sluje Babylon v pramenech klínopisných bab-ilu (= brána boží), okolí Babylonu pak Kar-Duniáš = háj, zahrada (boha) Duniáše. Srvn. Delitzsch, Wo lag das Paradies? s. 212 nn. Pro „Babylonii" ve smyslu zeměpisném neměli Babylonané zvláštního názvu; jen přibližně se v tomto smyslu kryla s politickým pojmenováním „Akkad a Šumer" (Akkad = Babylonie severní viz t. h. v sl. 208 nn., Šumer = Babylonie jižní). Později teprv vyskytují se názvy mat Babili, mat Kal-di (= [země] Chaldejsko). V jazyku arabském sluje Babylonie 'Irâq 'Arabî (náleží nyní k vilajetům Basra a Bagdad). *Hýl.*

Babylon v listě sv. Petra, místo, kde svatý Petr napsal první list svůj, jakož v něm (5, 13) sám udává slovy: „Pozdravuje vás vyvolená (církev) v Babyloně a syn můj Marek." Místem tím rozuměli mnozí Babylon na Eufratě. Byli to: Cosmas Indicopleustes v VI. stol. (Topographiae christianae lib. II. Migne, Patrol. gr. 88. s. 114), Erasmus (Paraphr. in 1. Petri ep., in argumento), Calvin, Gerhard, Steiger, Cave, Bengel, Wetstein, Bleek a Mangold (Einl. 660), Herbst (Tübing. Quartalschr. 1820, 615), Feilmoser (Einl. 504), Hug (Einl. 4. vyd. s. 473), de Wette, Wieseler (Chronol. das apost. Zeitalters, s. 557), Michaelis (Einl. 4. vyd.), Ad. Maier (Einl. 408), Credner (Einl. 643), Frommüller a Hutter a Brückner ve svých kommentářích k 1. Petr. 5, 13, Scaliger ve svých poznámkách ke kronice Eusebiově, Reus (Gesch. der heil. Schriften des N. T. s. 140), Weiss (Der Petrinische Lehrbegriff s. 362), Kühl (Meyer's Komm. zu 1. Petr. 1887, s. 264), Nösgen (Gesch. der apost. Verkündigung, 1893, s. 39) a j. Avšak náhled tento jest nesprávný. Neboť ať nehledíme k tomu, že dle Plinia st. (Hist. nat. 6, 26), Strabona (Geograph. XVI. s. 378) i Pausania (Arcad. 33) Babylon na Eufratě byl v době Petrově již v zříceninách, v celé starobylosti není ani zmínky o tom, že by byl sv. Petr pobyl v Babyloně na Eufratě, věc to, která by byla nevysvětlitelnou, kdyby tam byl Petr působil, zvláště považí-li se, že první list jeho byl i s řečeným pozdravem z „Babylona" v církvi záhy rozšířen, za pravý uznáván a veřejně předčítán. Z téže příčiny jest nesprávný také náhled Michaelišův, že by Babylonem onim měl se rozuměti Babylon nový či Seleucia na Tigridě (Einl. 3. vyd. II. od s. 1177). Michaelis sám ustoupil od něho později (Einl. 4. vyd. sv. 4. od s. 339) a přidal se k mínění předešlému, ovšem také neprávem. Jiní rozuměli Babylon v Egyptě, město na dolním Nilu nedaleko dnešního Kaira, jižně od Heliopole. Soudili tak Pearson (Op. posthum. ed. Dodwell, od s. 52), Wall (Notae criticae od Nov. Foedus s. 357), Calov (Epp. Cathol., in 1. Petr. 5, 13), Wolf (Curae philolog. et critic. p. 171), Vitringa (Comm. super Jesaiam, Tom. I. p. 421), Hug ve 3. vyd. svého spisu Einl. II. od s. 552, ale jako dohadou. Není však ani jejich náhled správný. Neboť ani o tomto městě není v celé starobylosti zmínky, že by tam byl sv. Petr přišel, ať nedíme nic o tom, že před V. stol. nejmenuje se žádný biskup toho města, ač nástupci Petrovi v Antiochii a v Římě se uváději, a že první církevní obce egyptské odvozují svůj původ od sv. Marka a nikoliv od sv. Petra. Rovněž na omylu jsou však i ti, kteří vykládajíce jméno Babylon ve smyslu obraznem, rozuměji jím Jerusalem, jakož činili Capelius (Hist. apost., v 8. svazku spisu „Critici sacri" sl. 154), Pearson, Spanheim, Harduin (Comm. in N. T. in 1. Pet. 5, 13). Neboť město to nebylo nikdy nazýváno Babylonem, ani nebylo příčiny, proč by se tak kdy nazývalo. Většinou však vykládají ono jméno Babylon v 1. listě Petrově jakožto obrazné pojmenování města Říma. Činí tak až na nepatrné výjimky všichni vykladači katoličtí, zejména Beda Venerab., Catena graeca vyd. od Cramera, Oecumenius Theophylactus, Hugo a s. Caro, Mikoláš z Lyry, Kajetán, Gagnaeus, Hessel, Salmeron, Baro (Ann. ad a. 45. n. 16), Bellarmin (Disput. tom. I. Controv. III. lib. II. c. 2), Lorinus, Serarius, Estius, Cornelius a Lapide, Menochius, De Saci, Alexander Natal., Calmet, Kistemaker, Reithmayr (Einl. od s. 728), Windischmann (Vindiciae Petrinae, od s. 129), Güntner (Introd. s. 314), Danko (Historia revelat. div. s. 474), Reischl, Bisping, Tiefenthal, Cornely, Belser, Lepin, Jacquier (Histoire des livres du N. T. III. 1908 od s. 366), Fillion (Diction. de la Bible, IV. 391), Babura (Introd. 1910 s. 283) a j. Ale i z nekatolíků soudí tak mnozí, zejména Luther (Auslegung der ersten Ep. Petri, 1523), Hugo Grotius (Annotat. in 1. ep. Petri), Mynster (Kleine theol. Schriften, 1825, s. 157), Hilzig Hofmann, Thiersch, Hengstenberg, Schaff (Gesch. der apost. Kirche, Leipzig 1854, od s. 367), Renan, Wiesinger, Schott, Ewald (Sieben Sendschreiben des Neuen Bundes, 1872, s. 2), Baur (Das Christentum und die christl. Kirche der drei ersten Jahrhunderte, Tübing. 1853, s. 130), Schwegler, Zahn (Einl. II. s. 17), Burger (Der 1. Br. Petri s. 154), Harnack (Chronol. 455) a j. Ano dle Jülichera (Einl. 1901 s. 162): „Die Mitauserwählte in Babylon, die 5, 13 grüsst, versteht kaum jemand noch anders als von der Gemeinde in Rom, diesem geistlichen Babylon." Tento náhled pokládáme rozhodně za správný; neboť a) bylo vůbec na snadě obrazně nazývati Řím Babylonem, a to pro podobnost, kterou měl v té době se starým Babylonem, podobaje se mu velikou modloslužbou, mravní zkažeností, podmaněním si národů a tím, že se naň hodila mnohá místa Zákona Starého, která byla řečena o Babyloně. b) Řím byl skutečně mnohdy nazýván Babylonem, a to nejen v Apokalypsi sv. Jana 14, 8; 16, 19; 17, 5; 18, 2 10. 21, nýbrž i v Apokalypsi Baruchově 11, 1. ve 4. Esdrášově 3, 1, ve starých spisech židovských a ve věštbě sibyllinské. Tak na př. v Othově Lexicon rabbinico-philologicum (Genevae 1675) na str. 523 se praví: „De origine Romae loquitur . . . (Talmud) ... Hierosol. יוֹמָא cap. 1. Die quo erexit Jeroboam duos vitulos, venerunt Remus et Romulus et aedificarunt duo tuguria Romae. Vide Schabbat. fol. 56. 2. Medrasch Rabba Cant. Cant. fol. 9. 3., ubi dicitur locum illum, in quo duo illi fratres sua tuguriola aedificarunt, vocari רומי בבלין Roma Babylon."

A v Oracula Sibyllina ed. Friedlieb Lipsiae 1852 lib. V. v. 158—141 stojí:

Ἥξει δ' οὐρανόθεν ἀστὴρ μέγας εἰς ἅλα δεινήν,
καὶ φλέξει πόντον βαθύν αὐτήν τε Βαβυλῶνα,
Ἰταλίης γαῖαν θ' ἧς εἵνεκα πολλοὶ ὄλοντο
Ἑβραίων ἅγιοι πιστοὶ καὶ ναὸς ἀληθής.

„Přijde s nebe hvězda veliká do moře hrozného a zapálí moře hluboké i sám Babylon, a zemi italskou, pro niž mnoho zahynulo židovských světců věrných i chrám opravdový). c) Sv. Petr sám užívá výrazů obrazných také na jiných místech svého listu, ano i v témž v. 13, ve kterém užil výrazu „Babylon". d) Sv. Marek, od něhož Petr vyřizuje v 5, 13. pozdravení z „Babylona" a který tedy dlel u něho, když ten list psal, byl dle Col. 4 10. a Filem. 24. v Římě tou dobou, do které se klade sepsání toho listu. e) Již nejstarší sv. Otcové a spisovatelé církevní rozuměli onim Babylonem Řím, zejména též sv. Jeronym, Eusebius a dle Eusebia

(H. E. II. 15) také Klement Alex. ano i Papiáš, žák to sv. Jana apoštola, jenž jako biskup hieropolský (ve Frygii) byl blízek těm krajům, do nichž onen list sv. Petra byl poslán, a tedy snadno bezpečnou zprávu mohl dostati o tom, odkud onen list tam byl poslán. *Sýk.*

Babylonismus (otázka: Babel a Bible) a panbabylonismus. Vzdělanost babylonská, která již ve III. tisíciletí před Kr. dospěla svého kulminačního bodu, měla veliký vliv na celou přední Asii, ano i na Egypt. Zároveň s mocí *B.* politickou kráčela i kultura — písmo, jazyk, umění, náboženství. Nejpádnějším důkazem toho jest nález Amarnský (v. sl. 368. a níže), který dokazuje, že jazyk a písmo babylonské bylo v XV. století před Kr. diplomatickým jazykem, kterým psali nejen babyl., assyr. a předoasijští králové, nýbrž i vasalové egyptští dnešní Syrie svým pánům, faraonům egyptským. Do oblasti této kultury patřili též Israelité. Jest jisto, že i tento vyvolený národ vlivu babylonskému se neubránil. V jaké míře však? Tak zvaný „babylonismus" tvrdí, že celé náboženství biblické tomuto vlivu podléhalo, že bibličtí spisovatelé čerpali své zprávy a myšlenky z literatury babylonské (na př. zprávu o původu světa, stavu a pádu prvního člověka, zákon o svěcení soboty, rodopis deseti patriarchů předpotopních, zprávu o potopě, jméno Jahve, nauku o ďáblích, své zákonodárství atd.). Tato theorie byla v kruzích vědeckých sice již dříve známa (srvn. Zimmern-Hugo Winckler, Die Keilinschriften u. das Alte Testament von Eberhard Schrader (KAT^3) 3. vyd. Berlín 1903; Jensen, Die Kosmologie der Babylonier. Strassburg 1890; Gunkel, Schöpfung u. Chaos. Göttinky 1895; Lenormant, Les origenes de l'histoire d'après la bible et les traditions des peuples orientaux. 2 vyd. Paříž 1880, který se domníval, že prvních 11 kap. Gn. obsahuje mythy orientálních národů, s kterých bibl. spisovatel pod vlivem inspirace setřel ráz polytheistický), nejvíce jí však rozvířil a zpopularisoval Fr. Delitzsch svými třemi přednáškami nadepsanými „Babel u. Bibel" (konanými 13. led. 1902, 12. led. 1903 a 27. říj. 1904. Srvn. též již jeho „Wo lag das Paradies?", Lipsko 1881 a „Ein Rückblick u. Ausblick" — „Mehr Licht", Lipsko 1907 a j.), které vyvolaly celou řadu (asi 80) samostatných prací a kromě toho množství článků v rozličných časopisech, které buď pro Delitzsche nebo proti němu vystupují. (P. Keil, Zur Babel- und Bibel-Frage. Trevír 1903. Döller, Bibel u. Babel oder Babel u. Bibel? Paderborn 1903. Hoberg, Babel u. Bibel, ein populärer Vortrag. Freiburg i. B. 1904. E. König, Bibel u. Babel. Berlín 1902. Ottli, Der Kampf um Babel u. Bibel. Lipsko 1902. Nickel, Zur Verständigung über Babel u. Bibel. Vratislav 1903. Kugler, Babylon u. Christentum. Freiburg i. B. 1903. Musil, Hlídka str. 289 nn. Brno 1903. Alfred Jeremias, Im Kampf um Babel und Bibel. Lipsko 1903. Nickel, Genesis und Keilschriftforschung. Freiburg i. B. 1903. Lindl, Cyrus. Mnichov 1903. Další literaturu lze nalézti v „Biblische Zeitschrift" 1903, s. 99 nn., 321 nn., 1904, 101 nn., 325 nn., 1905 95 nn.) — Za důvod této závislosti náboženství biblického (ať věcné neb docela literární) na náboženství babyl. uvádějí se četné, někdy až nápadné vzájemné podobnosti. Uvádějí na př. A) babyl. názory o stvoření světa, uložené v různých mythech klínopisných (v. svrchu), jakož i u Berosa a Damascia (viz níže), a představy biblické o témže předmětě, jmenovitě Gn. 1^1—2^4. Obě zprávy mluví a) o chaosu, b) rozdělení pravodstva na vody vrchní a spodní, c) biblické (tehôm) תְּהוֹם odpovídá i etymologicky bab. Tiâmat, personifikovanému to vodstvu, které bojuje proti bohům, jimž stojí v čele Marduk, d) o světle mluví se dříve než jest stvořeno slunce, e) obě zprávy líčí podobně vznik člověka. (Musil, Od stvoření do potopy. Praha 1905 s. 46 nn.) — Podobně B) k bibl. vypravování o stavu a pádu prvního člověka podávají celou řadu paralel v literatuře a umění babyl. a) V epu o Gilgamešovi vystupuje neobyčejně silný člověk Engidu, (tak jest čísti s Ungnadem místo dosavadního Eabani. Orientalistische Literaturzeitung 1910 (XIII.) st. 306, Fr. Delitzsch, Handel u. Wandel in Altbabylonien. Lipsko 1910 s. 45 p. 6.), utvořený dle obrazu boha Anu, který nenosí roucha, jsa pokryt mocnou srstí a žije v úplné přátelském poměru se zvířaty. Dá se však svésti ženou, čímž ztrácí své štěstí, jest nucen pracovati a musí zemříti. b) Adapa, člověk utvořený od boha Ea, usmrtil posvátného bouřliváčka. Za to jest povolán k zodpovědnosti do nebe před boha Anu. Ea poučuje svého chráněnce, že mu bude v nebi podáván chléb, voda, olej a šat. Poslední dva dary ať jen přijme, první dva však ať odmítne, poněvadž mu bude nabízen „chléb smrti" a „voda smrti". Adapovi se podařilo před Anu dokonale se ospravedlniti, začež mu jest nabízen skutečný „chléb života" a „voda života", aby byl nesmrtelným. Adapa pamětliv jsa napomenutí svého boha Ea obé odmítá a tak ztrácí nesmrtelnost. c) Na pečetním válečku, chovaném nyní v Britském museu pod č. 89.326, prý jest znázorněn pád prvních lidí: Po obou stranách stromu sedí dvě osoby — patrně muž a žena — vztahující ruce ke stromu, s něhož splývá po obou stranách ovoce. Za osobou ženskou vine se had. d) Bibl. „strom života" odpovídá babyl. „rostlině života", známé z mythu o Gilgamešovi. e) ráj bibl. odpovídá „ostrovu blažených" na XI. tabulce téhož epu se vyskytující. f) Název řeky v textu II. Raw. 51, 44 a) AN. MVS. TIN. TIR. DÚB, t. j. bůh-had života příbytek zničil a připomíná nám asi hada, který Evu svedl. C) Bibl. sobota odpovídá prý babyl. šabattu či šapattu, kterýžto den se opakuje dne 7. 14. 19. 21. každého měsíce. D) Nápadná jest podobnost mezi 10 patriarchy biblickými a předpotopními a deseti prakráli babylonskými, jejichž jména nám zachoval Berosus, jak patrno z následující tabelky:

Patriarchové bibličtí:

1. Adam	žil	930 let
2. Seth	„	912 „
3. Enos	„	905 „
4. Kainan	„	910 „
5. Malaleel	„	895 „
6. Jared	„	962 „
7. Henoch	„	365 „
8. Mathusala	„	969 „
9. Lamech	„	777 „
10. Noe	„	950 „

Prakrálové babylonští:

1. Aloros	panoval	36.000 let
2. Alaparos	„	10.800 „
3. Amelon	„	46.800 „
4. Ammenon	„	43.200 „
5. Megaloros	„	64.800 „
6. Daonos	„	36.000 „
7. Euedorachos	„	64.800 „
8. Amempsinos	„	36.000 „
9. Otiartes	„	28.000 „
10. Xisusthros	„	64.800 „

a) V obou seznamech jest 10 členů, b) jak patriarchům tak králům se připisují obrovská čísla života, příp. panování, c) Enos = člověk jest překladem babyl. amêlu = člověk, d) Kainan = řemeslník jest překladem bab. ummânu (= řemeslník), e) sedmý patriarcha neodpovídá svým jménem, avšak

tím, co se o něm v židovské apokryfní literatuře vypravuje, tedy věcně, úplně Euedorachovi = Enmeduranki. Rovněž f) desátý Xisustros jest v babyl. mythu hrdinou potopy, právě tak jako v bibli Noe, desátý patriarcha. E) Potopa bibl. i babyl. seslána jest bohy za trest hříchů lidstva. Dle obou zpráv hyne veškeré lidstvo kromě hrdiny potopy a jeho rodiny, který zachráněn jest pro svoji zbožnost zjevujícím se mu Bohem; archa jest rozdělena dle obou zpráv na příhrady, klím vysmolena, zvířaty, potravinami opatřena; archa Noemova uvázia právě tak jako Xisusthrova na hoře, Noe vypouští z archy ptáky podobně jako činí Xisusthros, po potopě oba hrdinové obětují, bohové se zálibou čichají vůni této oběti a zachovanému obětníku žehnají. Podobnosti takovéto lze nalézti v celé řadě dalších náboženských forem starozákonních, ano i v *N. Z.* jest prý zcela patrný veliký vliv babylonských mythů. (Jeremias, Babylonisches im Neuen Testament. Lipsko 1905. Jensen, Das Gilgamešepos in der Weltliteratur. Strassburg 1906.) Babylonismus chybuje tím, že 1. vidí podobnosti tam, kde ve skutečnosti nejsou; 2. zapomíná, že podobnosti takové lze nalézti i v mythologii a náboženstvích jiných národů, 3. přehlíží hluboké rozdíly mezi zprávami biblick. a mythol. babyl., 4. nedovede náležitě vysvětliti ani podobnosti ani rozdílů, domnívaje se neprávem, že dva podobné zjevy musí býti nutně v poměru otce k synu a nikoliv bratra k bratru. Ad 1. a) Srvn. na př. domnělou podobnost syntaktické vazby mezi počátkem bab. mythu „enuma eliš“: „Tehdy, když nahoře se nebesa ještě nejmenovala (= nebyla), když dole pevnina ještě se nenazývala (= nebyla) . . . tu vznikli Lachmu a Lachâmu“ (dvojice starých bohů) — a mezi počátkem Gn. 1^{1-3}, kde (místo obvyklého, jednoduchého, všemi starými překlady zaručeného, hebrejské skladbě dokonale odpovídajícího překladu: „Na počátku stvořil [בָּרָא *3 os. pf.* Qal] Bůh nebe a zemi ...“), aby bylo docíleno podobnosti, někteří punktují בְּרֹא (inf. constr.) a překládají: „Když na počátku tvořil Bůh nebe a zemi ...“, vazba to, kterou sám Wellhausen nazývá „zoufalou a nechutnou“. b) Jensen (Kosmologie der Babylonier 306) praví, že prý postup jednotlivých tvůrčích úkonů Božích v Gn. 1 jest absolutně týž jako v bab. mythu názor to, který sám Gunkel prohlašuje za příliš „odvážný“. c) Markantním příkladem pro to, jak babylonismus sám podobnosti si tvoří, jest pověstný váleček pečetní svrchu uvedený. Scéna na válečku zobrazená není žádným nápisem neb podpisem vysvětlena, tak že může nám představovati jiné osobnosti z mythologie nám dosud jen fragmentárně známé, ano jest možno, že představuje docela obyčejný zjev ze života Babyloňanů, kteří rádi ve stínu stromu sedávali a ovoce jeho požívali. Není jisto, zda ony dvě osoby jsou muž a žena; Oppert, Ménant, Halévy, Thiele a Jensen považují je za dva muže! Titíž učenci nevidí v klikaté čáře hada, nýbrž pouhý ornament. Ad 2. Pověsti o prvotním blaženém stavu na př., ve kterém člověk žil v důvěrném styku s božstvem, nalézáme i v mythologii Egyptanů (Orelli, Allgemeine Religionsgeschichte. Bonn 1899 s. 141), Peršanů (Lücken, Die Traditionen des Menschengeschlechts². Münster 1869, 86. Orelli n. u. m. 548. Spiegel, Eranische Altertumskunde I, 439 nn., 524 nn.), Indů (Orelli n. u. m. 430), u Řeků a Římanů (Hesiod, Opera et dies 109—120; Dicaearch u. Porphyr. De abstin. 4, 2; Lucian, Saturn. 7; Ovid, Metamorph. I, 89 nn.; Plato, Cratyl. 398; Tacitus, Annal. 3, 26; Macrobius, Somn. Scip. 2, 10.) a jiní. Srovnávací mythologie konstatovala, že lze následující momenty z biblického vypravování o stavu a pádu prvního člověka nalézti rozptýlené též v pověstech jiných národů: štěstí a mravní vyšší stav prvních lidí, naději jejich na nesmrtelnost, krásu ráje, hřích následkem pokušení, ztrátu nesmrtelnosti, útrapy, které jsou následkem hříchu (Nickel, Genesis u. K. 145). — Odkud mají různí národové tyto pověsti? Vypůjčili si je snad též od Babyloňanů, či Babyloňané od nich? Babylonismus krčí zde jen rameny a octá se ve větších jestě rozpacích, když mu připomeneme tři kardinální rozdíly mezi bibli a parallelami babylonskými svrchu uvedenými. Ad A) a) mythy bab. o původu světa proniká hrubý polytheismus, naproti tomu zpráva biblická jest čistě a přísně monotheistická; jeví tedy mnohem vyšší tvar náboženský. b) Dle myth. bab. existuje nejprve chaos, z něho vznikají bohové a pak různí jiní tvorové; naproti tomu dle bible existuje před hmotou jediný Bůh všemohoucí, jinými slovy bab. mythus podává podobně jako všecky mythy starověké nejprve theogonii, pak teprv kosmogonii, bible však zná jen kosmogonii. c) Tiamat jest bohyně, která representuje moře, Apsu jest personifikované vodstvo sladké, světlo prvotné repraesentuje rovněž bohy, naproti tomu תְּהוֹם (= vodstvo) biblické, světlo i hvězdy jsou pouhými tvory, které vznikly na rozkaz Boha, o jehož počátku bible nemůže vypravovati. d) V babyl. mythol. Tiamat, t. j. chaos, stojí v nepřátelském poměru k bohům, vede s nimi boj, jest poražena a rozpůlena Mardukem. V bibli Bůh klidně se vznáší nad vodami a všecko dokonale podrobuje se mu a poslouchá hlasu jeho. e) Bible se zmiňuje o třech odděleních: 1. světla od temna, 2. vod hornich a spodnich, 3. pevniny od moře. Babyl. myth. zná jen rozpůlení Tiamaty, které má v zápětí rozdělení vodstva horního od spodního. f) Epos „enuma eliš“ jest politicky a národně zabarven, poněvadž jest podán tak, že vykládá zároveň, proč Babylon (to jest jeho bůh Marduk) jest prvním městem (= bohem) mezi ostatními městy (= bohy městskými). g) Bible vypočítavá tvůrčí skutky Boží v rámci týdne, z čehož plyne pak pro Israelitu povinnost den sedmý světiti. Tento rámec však marně v myth. babylonském bychom hledali. h) Nepřihlížejíce k jiným rozdílům poznamenáváme jen, že spisovatel Gn. 1^1—2^4 docela polemisuje proti různým názorům kosmologickým své doby, kteréžto názory jsou tlumočeny zejména kosmogonií babylonskou. (Nickel n. u. m. 106 nn.) — B) a) To, co vypravuje se v bab. mythu o Engidu, vlníku, je tak málo podobno bibl. Adamovi, který dle bible necítil žádostivosti („Byli pak oba ... nazí a nestyděli se“ Gn. 2^{25}), a stojí tak nízko svojí kvalitou pod zprávou biblickou, že sám Stade, který bájil závislosti Gn. 2 a 3 na mythu o Engiduovi (= Eabanim), doznává, že „první člověk“ Engidu jest v babyl. prameni tak zkreslen, že pramen tento jest špinavou kalužíí u porovnání s čistým horským zřídlem vypravování bibl. (Stade, Der Mythus vom Paradies und die Zeit seiner Einwanderung in Israel, v Zeitschr. f. alttest. Wissenschaft 1903, seš. 2. str. 174 nn.). b) Adapa neodpovídá Adamovi, jelikož není prvním člověkem; již před ním existuje město a obyvatelstvo jeho. — Mythus tento neřeší otázky, odkud vzniklo utrpení. Ethicky stojí daleko za zprávou biblickou, dle které člověk ztratil nesmrtelnost proto, poněvadž zcela vědomě a dobrovolně přestoupil zákon Boží, kdežto ve zprávě babyl. Adapa, který původně nesmrtelným nebyl, nedochází nabízené mu nesmrtelnosti proto, poněvadž byl uveden beze své viny v omyl bohem Ea, který mu radil, aby nepřijal v nebi pokrmu života, poněvadž to bude vlastně pokrm smrti. Adamovi

bibl. dána nesmrtelnost, dříve než jedl ze zapovězeného ovoce, a ztratil ji, protože jedl. Adapa nebyl ve stavu nesmrtelnosti stvořen, mohl ji jen dostati, kdyby byl jedl chléb života, a nedostal jí, poněvadž nejedl. c) Na pečetním válečku svrchu připomenutém obě osoby jsou oblečeny, sedí na stoličkách, obě vztahují stejně ruce po ovoci visícím na stromě, domnělý had není obrácen k „ženě", nýbrž k „muži". To vše však velice málo odpovídá bibl. zprávě, dle které byli první lidé nazí, žena mluvila s hadem a muži ovoce dala .... d) „Kořeni života," o němž se mluví v epu o Gilgamešovi, podobá se trnitému keři, nedodává nesmrtelnosti, nýbrž omlazuje jen člověka stárnoucího; je to kořeni, které možno kdekoliv v libovolném množství sázeti a pěstovati. Proto jest velice těžko říci, že jest podobno biblickému „stromu života" jedinému, rostoucímu uprostřed ráje, který podává ovoce udržujícího při životě. e) „Ostrov blažených," na kterém bydlil hrdina potopy Utnapištim se svou chotí, který byl daleko při ústí řek, a na který přišel Gilgameš, liší se od biblického ráje, poněvadž tento nebyl ostrov, nýbrž ležel na pevnině. Babylonský pramen neudává ani počtu, ani jmen oněch řek, při jichž ústí ostrov blažených ležel, nemůže tedy býti ztotožňován se čtyřmi řekami (Gîchon, Pîšôn, Hiddekel a Perâth), kterými bible určuje blíže polohu ráje. Ostatně ostrov blažených byl místem, na které byl bohy přenesen Utnapištim teprve po životě svém pozemském; naproti tomu Adam byl postaven do ráje hned na počátku svého života. — C) Jest sice pravda, že Babyloňané slavili 7. 14. 21. 28. den měsíce, třeba však poznamenati, že týmž způsobem slavili též 19. den. Dnové tito byli v Babylonii počítáni podle počátku měsíce, Israelité však slavili každou sobotu v roce bez ohledu na to, na kolikátý den měsíce připadla. Není dokázáno, že slovem šabattu nebo šapattu nazývali Babyloňané 7. 14. 19. 21. 28. den měsíce. Jisto jest — a v tom spočívá těžiště rozdílu, — že tyto dni považovány byly u Babyloňanů za dny kající, nešťastné, ponuré, sobota Israelitů však byla dnem veselým, radostným. Babyloňané konečně nepočítali sedm, nýbrž jen pět dní do týdne! Srvn. Hehn, Der israelitische Sabbath. Münster 1909. Meinholt, Sabbath u. Woche im A. T. Göttinky 1905. Hehn, Siebenzahl u. Sabbath bei den Babyloniern u. im A. T. Lipsko 1907. Kaulich v ČKD. 1910, 35 nn. D) Četná jména babylonských prakrálů v seznamu Berosově se úplně liší od jmen patriarchů biblických. Berosus jmenuje krále babylonské, bible patriarchy všeho lidstva; jest proto biblický seznam všeobecnější a proto původnější, než lokální a nacionální seznam Berosův. Totéž plyne ze zjevu, že bible uvádí léta života patriarchů, kdežto Berosus léta jejich panování. Ačkoliv jsou i číslice biblické vysoké (viz heslo „arciotcové"), přece jsou nepatrné u porovnání s tisíci let panování králů babylonských, na př. 5tého, 7ho, 10tého, z nichž každý panoval neméně než 64.000 let! — E) Rozdíly mezi bibl. a babyl. zprávou o potopě lze vysloviti asi takto: a) dle zprávy klínopisné trvala povodeň 7 + 7 dní, t. j. 14 dní, dle zprávy biblické však celkem 375 dní. b) Dle XI. tabulky mythu o Gilgamešovi přistála loď Utnapuštimova na hoře Nisîr (východně od dolního Zabu), dle zprávy biblické přistála archa Noemova na pohoří Armenském. c) Utnapištim posílá nejprve holubici, pak vlaštovku a konečně krkavce; Noe však nejprve krkavce a pak třikrát po sobě holubici. d) Dle bible vrací se po prvé holubice brzy zpět, po druhé přináší olivovou ratolest, po třetí se vůbec nevrací. Toto jemné stupňování jest babylonské zprávě neznámo, právě tak jako e) poznámka bible o zjevu duhy a jejím významu. f) Jméno Noe nikterak nesouvisí ani s babylonským Utnapištim, ani s Atrachasisem. g) Bohové babylonští lhou, naváději ke lži, hašteří se, chouli se strachem před potopou „jako psi", na obět vrhají se „jak mouchy", Bél, který se původně hněval, že Utnapištim vyvázl, přenáší ho bez jakékoliv zásluhy hned na to mezi bohy. h) Rozdíly lze pozorovati v rozměrech archy, v předmětech, které se do archy berou atd. Tyto různosti jsou tak veliké, že nelze soudnému člověku mysliti, že autor biblický čerpal své zprávy z mythologie babylonské. Avšak ani naopak nelze říci, že snad Babyloňané čerpali látky ke svým mythům z bible, poněvadž tyto jejich mythy jsou literárně ustáleny a zaznamenány již v dobách prastarých, většinou již před Abrahamem, praotcem národa israelského. Nelze tedy podobnost svrchu přiznanou a vyskytující se i u jiných národů vysvětliti lépe než tvrzením, že všecky tyto podobnosti pocházejí z jednoho, všemu lidstvu společného pramene, z podání, které existovalo v lůně lidstva dříve než se rozštěpilo v různé národy. Podání toto podle vývoje náboženského se u různých národů zabarvovalo, zpracovávalo a v nejčistějším typu zůstalo tam, kde se zachoval původní monotheismus. Tím také vysvětlíme, že zprávy o patriarších a zejména zpráva o potopě jeví poměrně mnohem více podobností, než zprávy o původu světa, člověka, jeho pádu. Zprávy tyto, poněvadž starší a ústním jen podáním šířené, za delší dobu více byly zpracovány než zpráva o potopě, která tak dlouho nekolovala a záhy též písemně byla zachycena a ustálena. Výklad tento ostatně připouští, že kromě biblické zprávy, kterou nám podává inspirovaný spisovatel v Gn. 1^1—2^4, existovaly mezi nižšími kruhy Israelitů názory poněkud více se blížící k názorům mythologickým tehdejší doby, na které naráží se tu a tam v (poetických) knihách biblických, jako na př. když se líčí boj Boha s mořem Ž. 103, 6—9, Job 7^{12}, 26^{12}, 38^{10}, Přísl. 8^{29}. Is. 50^2 51^{10} a n. jj. nn., boj Boha s obludami, jako byla rahab Is. 51^9, Ž. 88^{10} a jj., leviathan Ž. 73^{12}, Is. 27^1 a jj. Viz Nickel, Genesis... 122, Musil, Hlídka n. u. m., Slabý, „Kultur" X 2, 18 nn. „Der Ursprung des Paradiesmenschen." Slabý, Der Sündenfall d. Urmenschen, ein Vergleich zwischen der altbabylonischen Tradition und den biblischen Nachrichten. Linzer Theol.-praktische Quartalschrift 1909 s. 511 nn. Zapletal, Der Schöpfungsbericht² Řezno 1911. 64 nn. Hetzenauer Comment. in Genesis. Štyr. Hradec 1910. Kirchner, Die babyl. Kosmogonie u. d. bibl. Schöpfungsbericht, Münster, 1910. Nikl, Das A. T. im Lichte der altorient. Forschungen I. D. bibl. Urgeschichte. Münster 1909. S babylonismem úzce spřízněn jest t. zv. panbabylonismus, který netvrdí snad jen, že ten neb onen rys z mythologie babyl., tu neb onu představu babyl. náboženství Israelité přijali, nýbrž že všecek duševní život Israelitů jest výronem babylonské kultury a proto prý babylonský názor světový tvoří vlastní klíč, který otevírá porozumění bible, zejména S. Z. Babylonský světový názor — vykládá panbabylonismus — utvořilo náboženství, které bylo v úzkém spojení, ano zakládalo se na astronomii a astrologii. Vesmír totiž dle názoru babylonského skládá se ze dvou světů: nebeského a pozemského, z nichž každý obsahuje tři části: nebeský svět skládá se 1. ze severního nebe, 2. ze zvířetníku, 3. z nebeského oceánu; pozemský svět 1. z ovzduší, 2. ze země a 3. ze světového oceánu, který proudí kolem země a pod zemí. Viditelné nebe, oblohu, představovali si Babyloňané jako pevnou klenbu, polokouli, spočívající na pevných základech (obzoru); na východě i západě jsou brány, kterými slunce vychází a zachází. Na druhé straně oblohy jest „vnitřní nebe" (kirib šamê),

plné světla, v němž bydlí bohové, v němž jsou upevněny hvězdy. „Sedm komor“ (tubuqâti) považují někteří za sedm nad sebou ležících říší světa nebo nebe, nebo sedm poschodí věže, v jejíž podobě si Babyloňané představovali zvířetník. — Země dle představ babyl. jest obrovský okrouhlý ostrov spočívající na vodě, chovající v lůně svém sklep — podsvětí. Na východě tohoto ostrova byla „jasná hora“ východu slunce, na západě „černá hora“ západu, na severu pak byl hledán v záhadném, tajemném místě střed země (umbilicus terrae). — Zvířetník byl v kosmologii babylonské vysokým náspem, snad i stupňovitou nebeskou věží, cestou, vedoucí prostorami světovými, po které kráčejí bohové zjevující se v oběžnicích. Nejpřednější z těchto oběžnic, panujících nad zvířetníkem, jest Sin (= měsíc), Šamaš (= slunce), Ištar (= Venuše), pak teprve následuje Marduk (= Jupiter), Ninib (= Mars), Nebo (= Merkur), Nergal (= Saturn). Tyto oběžnice jsou vlastními tlumočnicemi vůle bohů, kdežto stálice jsou jen jakýmsi komentářem k planetárnímu zjevování se bohů. Dle hlavního zástupce panbabylonismu, Winklera (Gesch. Israels in Einzeldarstellungen. Lipsko 1900. — D. Weltanschauung des alten Orients. Ex oriente lux I, 1. — Himmels- u. Weltenbild d. Babylonier als Grundlage der Weltanschauung u. Mythologie aller Völker. (A O III) Lipsko 1902. - KAT³ I. díl. — Die babylonische Geisteskultur in ihren Beziehungen zur Kulturentwicklung der Menschheit (Wissenschaft und Bildung seš. 13. Lipsko 1907 a j.), platila v kruzích babylonských kněží-učenců nezvratná zásada, že zemský svět jest věrným obrazem světa nebeského. Každý bůh ovládá na nebi svou říši náležitě ohraničenou (= templum, τέμενος) a podobně má také na zemi svou, nebeské odpovídající říši. Tento zemský okres jest zemí toho kterého boha, v němž panuje právě tak, jako vládne na nebeském okresu jeho hvězda. Podobně města jednotlivá, jejich chrámy, ano i řeky Eufrat a Tigris jsou na nebi zobrazeny. Z astrálních vztahů vyplývá řada posvátných typických čísel (na příklad: 3 jsou hlavní „regenti“ zvířetníku, 4 jsou fase měsíce, slunce a Venuše), které nalézáme pak v rozdělení a měření času, v mírách a váhách, zkrátka: Nebe a země jsou si dokonale podobny, jsou ovládány týmiž bytostmi na odpovídajících si místech. Tato zásada, která se vztahuje na prostor, přenáší se pak též na čas. Babyloňané totiž rozeznávaly různé „světové epochy“, ohraničené t. zv. praecessí sluneční, t. j. různým bodem východu slunce ve zvířetníku za jarního rovnodenní, kterýžto bod se, jak známo, postupem času mění. Dle názorů babyl. začíná nová světová epocha tu, když slunce v době jarní rovnodennosti vstoupí do nového souhvězdí zvířetníku; poněvadž pak slunce projde celým zvířetníkem asi za 26.000 let, připadá na dobu, ve které se slunce pohybuje v jednom souhvězdí zvířetníku, asi 2200, tak že jedna tato babylonská světová epocha trvá asi 2000 roků. Nyní vychází slunce v den jarní rovnodennosti ve souhvězdí ryb, jsme tedy dle babyl. názorů nyní ve světové epoše tohoto souhvězdí. Před tím od VIII. stol. př. Kr. byla epocha „skopce“, kterou zahájil sv reformou kalendářní král Nabonassar (747—734). Druhé a třetí tisíciletí př. Kr. obsahovala epocha „býka“, čtvrté a páté tisíciletí bylo v epoše „bliženeů“, před tím pak byla doba „raka“. Souhvězdí „bliženeů“ však patří bohu Sinovi, souhvězdí „býka“ patří Mardukovi, proto v době „bliženeů“ panoval celému světu Sin, v době „býka“ pak nastoupil na toto místo po Sinovi Marduk. Změna tato na nebi musila se odrážeti také na zemi, proto III. a II. tisíciletí je též dobou politické nadvlády Babylona, města to Mardukova. Je-li nebe obrazem země v prostoru i času ve velkém i v malém, zjevují-li se bohové tak určitě na obloze, pak jest hvězdnatá obloha velikou knihou, ve které se možno dočísti o všech záhadách života, astrologie pak jest všestrannou vědou, která vyčte v této knize všecko, nejen přítomnost, nýbrž i budoucnost, ano i minulost, t. j. celé dějiny. Tento astrální názor světový uplatnil se nutně v bájích i legendách, i dějinných zprávách babylonských. Názory tyto působily vlivně na Pythagora, na učence alexandrijské, názory tyto kolovaly středověkem až do dob Koperníkových, ano vidíme dosud stopy jejich v rozdělení dne na 24 hodiny, kruhu na 360° a j. Tomu-li tak, pak — dle panbabylonismu — není ani jinak možno, než že proud kultury babylonské úplně zachvátil též národ israelský, který byl zeměpisně, národopisně i politicky Babylonu tak blízko. — Skutečně je také přiznati, 1. že názory kosmologické Israelitů jeví některé podobnosti s kosmologií babyl. (představy o světovém moři, o tvaru země, o nebeském moři, o pevné obloze a pod. Viz Musil, Od stvoření do potopy s. 62 nn.). Naproti tomu jest však mezi názory babyl. a bibl. na hvězdy kardinální rozdíl. Hvězdy nejsou dle bible ani bohy, ani zástupci bohů, ani sídlem bohů, nýbrž jsou to jen světelná tělesa, jediným Bohem na nebi zavěšená, aby osvěcovala pro člověka zemi. Kult hvězd a věštění z hvězd zavrhovali vždy ostře povolaní hlasatelé náboženství israelského. (Dt. 4¹⁹, 17³, Is. 47¹³, 4 Král. 21³ nn., 23⁴ nn., Jer. 7³⁸, 19¹³, 44¹⁷, Am. 5²⁶, Sof. 1⁵.) Snahy tyto čelící proti astrolatrii a astrologii babylonské docílily toho, že Israelité hleděli na hvězdy velice střízlivě. Tím jest si vysvětliti, že nenalézáme ve S. Z. stop vědecké astronomie. Z oběžnic jmenují se jen dvě: hêlel = Venuše a Kêuan = Saturn. Ze souhvězdí vyskytují se jen kesíl, t. j. orion, kîma = plejády, ᶜajiš = hyadky, „zásobárny jihu“ a snad zvířetník (mazzalôth, mazzarôth). (Schiapparelli, Die Astronomie im A. T. Deutsch v. Lüdtke. Glessen 1904 str. 35 nn.) Poněvadž pak na babyl. astrálních představách spočíval dle panbabylonistů celý světový názor starověký, a poněvadž Israelité jevili v té věci právě představy, jež názorům bab. odporují, jest patrno, že Israel kráčel v tomto rozhodujícím ohledu svou samostatnou cestou. 2. Monotheismus Israelitů pochází prý rovněž z Babylonie, kde bylo pozorovati proudy monotheistické (Jeremias, Monotheistische Strömungen innerhalb der babyl. Religion. Lipsko 1904). Byť bychom učinili největší ústupky tomuto tvrzení (ačkoliv někteří popírají v *b*-u existenci těchto monotheistických proudů vůbec s Oppertem (Z. A. = Zeitschrift für Assyriologie, VII. (1903) s. 291 nn.), Meissnerem (Berlin Philolog. Wochenschrift 1903), s Bezoldem (Die babylonisch-assyrischen Keilinschriften für das A. T. Tubinky 1904 s. 34 a jj.), a připustili bychom stopy monotheismu v B., přece zůstává kardinální rozdíl mezi tímto babyl. monotheismem, který jest jen majetkem zasvěcených kruhů kněžských, jakýmsi problematickým výsledkem jejich spekulací, shovívající, tolerantní k polytheismu, astrolatrii, naturalismu na straně jedné, a mezi israelským čistým monotheismem, určitým, rozhodným, zavrhujícím bezohledně jakýkoliv systém s ním neslučitelný, monotheismem to ne spekulací nabytým, nýbrž historicky daným, na praktický život náboženský rozhodný vliv mající. 3. Poněvadž dle panbabylonismu historiografie starého orientu spočívá vůbec na astrálních podkladech, musí nutně míti roucho astrálně-mythologické. Touto historiografií jsou prý psány též bibl. knihy, a to aspoň až po doby Roboamovy. Astrálně-mythické „motivy“ poskytují prý pro dějepisce star. orientu tedy i *SZ.*, „hotový, tradicí ustálený přídavek, který

jest pro dějepisce totéž, co pro básníka metrika a květnatý sloh, neb pro maliře čára, stín, barva" (Jeremias, horlivý stoupenec Winclerův v Das A. T. im Lichte des alten Orients. Lipsko 1906 = ATAO² str. 71.). Mojžíš na př., „který přináší novou éru, jest vyzdoben určitými motivy, které se buď spřádají s událostmi vzatými z jeho života, neb se prostě do jeho životopisu vetkávají, neb do jmen, čísel, hříček slov se tajemně vkládají." (Jeremias n. u. m. str. 408.) 1. První taký „motiv" jest pozn. Dt. 33⁹, že prý jest Mojžíš neznámého původu(?) — motiv to, který vidí Jeremias též Žid. 7³, kde se praví o Melchisedechovi, že byl *ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος*, v Berach. 58 a, kde se praví o Eliášovi, že neměl ani otce ani matky, a na válci Gudeově A II. 28 nn., III. 1 nn., kde prý Gudea též dí, že nemá ani matky ani otce, a v legendě o původu Sargona, jehož matka byla vestálkou a otec obskurního původu. 2. Motiv: „Hrdina bývá pronásledován drakem a ve skřínce zachráněn", nalézá tato theorie též v životě Mojžíšově, (s tím rozdílem, že draka tu zastupuje farao), podobně jako lze nalézti motiv tento v různých mythech, které Jeremias na str. 410 nn. sbírá z celého světa; docela i Matouš evang. prý tyto motivy zná a rád ukazuje, že se hodí i do dětství Ježíšova, kde draka zastupuje Herodes. („Babylon. im N. T. s. 46 nn.) 3. motiv: Královna nebes (Ištar) ujímá se zachráněného (Tammuza) — dcera faraonova ujímá se Mojžíše. 4. I v záhadném jménu משה tkví „motiv". Slovo to znamená totiž v hebr. „vytahující", to jest čerpající vodu, tedy zahradník; zahradníkem však světa jest bůh Ea, který se tedy v tomto jméně Mojžíšově skrývá. 5. Dle Ex. 7¹ jest Mojžíš Marduk, jeho pak bratr Aron, který jeho jménem bude mluviti, jest Nebo. 6. Vysvobození z Egypta toť prý známý motiv vítězství nad drakem (hadem). 7. Rozdělení moře Rudého (Ex. 14²¹nn.), podobně jako „rozdělení Jordanu" Jos. 3¹⁶ připomíná rozdělení Tiamaty. 8. Mojžíš předstupuje před lid zahalen — závoj však jest motiv z báje o Tammuzovi. 9. M. nese zázračnou hůl, která patří k výstroji Tammuza-Oriona. 10. Když M. umíral, byl v plné životní síle (Dt. 34⁷) — Tammuz-Marduk vstupuje v mladistvém svěžím věku do podsvětí. 11. Motivu marduckému o narození Mojžíšově odpovídá prý motiv vzatý od představy babyl. boha Nebo (který jest Mardukem umírajícím) ve vypravování o Mojžíšově smrti. Proto prý nazývá jeden pramen horu, na které umřel Mojžíš, Nebo. Dt. 32⁴⁹. 12. Třicet dní oplakávali Israelité Mojžíše (Dt. 34⁸), — toť doba smutku pro Tammuza, toť měsíc Tammuz. — Co jest souditi o tomto panbabylonismu? a) Podkopává úplně historickou cenu biblických příběhův a tedy také jejich věrohodnost, ačkoliv se snaží tento fakt různými svůdnými slovy zastříti. b) Panbab. shledává „motivy" z bájesloví celého světa a kombinuje tak fantasticky a libovolně s údaji biblickými, že právem kritika nazvala toto počínání „hříčkou neuzákoněné obrazotvornosti". c) Schema panbabylonismu jest tak široké, že se dá obrátiti na nesčetné případy skutečného lidského života. Má-li kdokoliv ve stáří ještě dobrý zrak — jest slunečním hrdinou jako Mojžíš. Začíná-li se ve stáří zrak člověku kaliti, jako Isákovi, vystupuje ihned astrální motiv: zatmění měsíce. (Wilke, Die astralmythologische Anschauung u. das Alte Testament. Berlin 1907 str. 36.) d) Nejbolavější stránkou panbabylonismu však jest, že pro celý svůj astrálně-mythologický „rámec" nemůže z klínopisné literatury podati dostatečných doloh, tak že vynikající assyriolog Bezold nebál se napsati: „Že v dějepisectví jak babylonsko-assyrském tak biblickém se překlenují historické mezery v podání mythologickými přídavky... to jest odvážný výtvor obrazotvornosti, ke kterému nepodávají klínopisy samy ani nejmenšího podkladu" (n. u. m. s. 23. 40). e) Astronom vidí v textech astronomických knihovny Ašurbanipalovy jen naivní představy astronomické a astrologické; teprve počátkem VIII. století př. Kr. jest pozorovati počátky vědecké astronomie. Tím různé předpoklady panbabylonismu o světových érách, praecessi atd. silně otřeseny. (Kugler, Kulturhistorische Bedeutung der babyl. Astronomie v III. Vereinsschriften der Görresgesellschaft 1907. Kugler v „Anthropos" IV¹ („Auf den Trümmern des Panbabylonismus" s. 477 nn.). Kugler, Sternkunde und Sterndienst in Babel Münster I. 1906, II. 1909.) f) K přednostem dějin biblických, kterými vynikají nad všecky podobné souvěké památky literární jiných národů, jest jejich pragmatismus teleologický, tak že národu israelskému přísluší zásluha, že má nejstarší památky, které jsou hodny slova „dějin", které zaujímají nepřátelské stanovisko k jakýmkoliv mythům. (Landersdorfer v Historisch-politische Blätter 1909 s. 144 nn. Revue biblique 1905, 5 nn Köbrle, „Orientalische Mythologie u. bibl. Religion" v Neue kirchl. Zeitschrift 1906, 838 nn. Schuster-Holzammer-Selbst, Handbuch zur bibl. Geschichte I⁷. Freiburg i. B. 1910 str. 65 nn. Baentsch, Altorientalischer und israelitischer Monotheismus. Tubinky 1906. Giesebrecht, Die Grundzüge der israelitischen Religionsgeschichte. Lipsko 1904 s. 12. Lotz, Das A. T. und die Wissenschaft. Lipsko 1905 s. 202. Steinmetzer, Die Geschichte der Geburt und Kindheit Christi und ihr Verhältnis zur babylonischen Mythe. Münster 1910. Jeremias, Das Alter der babylonischen Astronomie². Lipsko 1909. Týž, Die Panbabylonisten? 1907. F. E. Peiser, Auf den Trümmern des Panbabylonismus? v O. L.-Z. (Orientalistiche Literaturzeitung) 1909 sl. 521 nn. *Hjčl.*

Babylonská věž a zmatek jazyků. Racionalisté vidí ve zprávě biblické Gn. 11¹⁻⁹ pouhou pověst (vlastně dvě recense zpracované v jednu, z nichž první prý vypravovala o stavbě města, druhá o budování věže. Viz Gunkel, Genesis², Gottinky 1902. str. 86.), která počticko-naivním způsobem vykládá původ a jméno města Babelu, jakož i původ různých jazyků a rozptýlení lidstva. Z těch, kdož přičítají Gn. 11¹⁻⁹ historický ráz a cenu, někteří (Happel, Biblische Zeitschrift I 225 nn., II 337 nn., III 17 nn., Hammerschmied, Theol.-prakt. Monatschrift, Pasov 1898 s. 1—4.) mají za to, že jednota rtů (שִׂפָה) a slov (דְּבָרִים) Gn. 11¹·⁷·⁹ neznamená jedinou řeč grammaticky, nýbrž souhlas jednotného smýšlení a týchž názorů, že tedy nebyl při stavbě babylonské věže jeden původní jazyk grammaticky a lexikálně, neb jen po stránce tvaroslovné (srvn. Kaulen, Sprachverwirrung zu Babel, Mohuč 1861) rozštěpen ve větší počet jazyků, nýbrž že Bůh mezi těmi, kteří svorně začali stavbu, způsobil takovou různost náhledů, které byly ovšem r ty a slovy projevovány, že bylo nemožno pojatý plán uskutečniti; změna pak a rozdělení jazyků kráčelo svou přirozenou povlovnou cestou. (Důvody pro tento názor podává Hummelauer Comm. in Genesis, Paříž 1898 str. 304 B. Srvn též Vigouroux-Bacuez, Manuel biblique ¹² Paříž 1906 č. 339 str. 680.) Schuster-Holzammer-Selbst (n. u. m. 244. p. 4.) považuje za možný náhled, že Bůh náhle (zázračně) přivodil jen různost smýšlení (= vnitřní jazyk), které mělo v zápětí rozptýlení lidstva, na které klade bible zvláštní důraz, vývoj další jazyků pak že povlovně přirozeně se stupňoval. Srvn. též Hoberg, Genesis nach dem lit. Sinn erklärt² s. 129. — Většina exegetů však má za to, že ne snad jen smýšlení, nýbrž jediný společný jazyk všech těch, kdož pracovali na stavbě věže

a města Babylonie byl zázračným zakročením Božím roztříštěn tak, že skutečně vzniklo více jazyků tak se od sebe lišících, že ten, kdo mluvil jedním z nich, nerozuměl jazyku druhému (Gn. 11^{9}. Důvody viz u Hummelauera n. u. m. str. 303 a 304). Tím však není řečeno, že se jazyk přirozeně neměnil a neštěpil v různé nářečí již od stvoření člověka do dob Noemových, neb od doby Noemovy do tohoto babyl. zmatení jazyků. Rovněž není tím nutně řečeno, že v době, kdy dle Gn. 11^{1-9} zmaten byl jednotný jazyk babyl. stavitelů, existoval na celé zeměkouli jen tento jediný jazyk, naopak jest připustiti (nepřihlížíme-li k otázce, zda potopa biblická byla anthropologicky všeobecná čili jen částečná), že nesestoupili všichni potomci Noemovi do roviny בִּקְעַת שִׁנְעָר (= Babylonie), že tedy náhlé zmatení jazyků netýkalo se všeho lidstva, nýbrž jen části jeho. (Viz Hummelauer n. u. m. 301. Vigouroux n. u. m. A. Delattre, Le plan de la Genèse v Revue des Questions historiques, 1. července. 1876 s. 33 n. De Harlez, La Controverse, červen 1883, str. 577 nn. A. Motais, Déluge s. 238 nn. Schöpfer, Geschichte d. A. T.[4]. Brixen 1906 s. 72.) Vigouroux se domnívá, že jen Semité s částí Chamitů pracovali na stavbě věže (n. u. m. 675 č. 337), Hammerschmied omezuje kruh, v němž se zmatek jazyků udál, jen na část Semitů, t. j. na potomky Heberovy, Happel docela jen na potomstvo Jektanovo (na Jektanovce). — Dobu, kdy se příběh v Gn. 11^{1-9} líčený udál, jest velice těžko určitě stanoviti. Bible (Gn. 10^{25}) navazuje na jméno Falega, pátého to člena genealogie Semovy (1. Sem, 2. Arfaxad, 3. Sale, 4. Heber, 5. Faleg), poznámku, že za jeho dnů země (t. j. obyvatelstvo země) se rozdělila. Gn. 11^{1-17} se však udávají data, která jestliže sčítáme, dojdeme k výsledku, že se Faleg narodil r. 101 (dle LXX. 531) po potopě a že zemřel roku 340 (dle LXX. 870). Možno tedy položiti zmatek babylonský mezi rok 101—870 po potopě, předpokládáme-li, že mezi Semem a Falegem není žádný člen vypuštěn; poněvadž však tento předpoklad nezdá se býti dostatečně odůvodněn, je tím větší volnost badateli podána v příčině chronologického umístění události vypravované v Gn. 11^{1-9}. — Podobná nejistota panuje v otázce, jaký byl jazyk, kterým stavitelé věže babylonské mluvili, v kolik jazyků se rozštěpil a které ze dnešních jazyků lze uvésti na toto náhlé rozštěpení. Staří mnozí měli za to, že jazyk, kterým se mluvilo před zmatkem babylonským, byla hebrejština, poněvadž považovali také tento jazyk za původní, kterým mluvili první lidé. Názor tento jest však nutno zamítnouti, poněvadž 1. historická linguistika právem upozorňuje, že každý jazyk se rychle mění, zvláště v době, kdy není spisovně ustálen, tak že nemohlo lidstvo po potopě mluviti tímtéž jazykem, jakým mluvilo na počátku svého bytí. 2. Srovnávací filologie semitistická nás poučuje, že nelze hebrejštinu považovati za nejstarší tvar jazyka semitského. 3. Správná-li jest theorie linguistická, že každý jazyk flexivní, jakým jest rozhodně hebrejština, předpokládá dlouhý vývoj ze stavu jazyka slabičného k agglutinujícímu a odtud teprve k ohýbacímu, pak jest patrno tím více, že hebrejština nemohla býti původním a nejstarším jazykem lidstva. Za tohoto stavu věcí, poněvadž nemáme ani slovníku, ani mluvnice jazyka, kterým mluvili stavitelé věže babylonské, poněvadž nemáme ani žádné literární památky tohoto jazyka, poněvadž písmo nepraví nikde, v kolik jazyků a v které se lidstvo na rovině Šin'ar rozštěpilo, jest patrno, že linguistika tak jako není bibli nějak vázána ve svých výzkumech, tak také není oprávněna proti Gn. 11^{1-9} útočiti. Z nedostatku podrobnějších dat plyne též, že jest neradno v této příčině pronášeti odvážné, krkolomné hypothesy tomu, kdo se nechce blamovati, podobně jako učinili svého času G. Smith a po něm Sayce i Vigouroux. Smith (Chaldäische Genesis, deutsch von Hermann Delitzsch str. 123 n. Lipsko 1876) měl za to, že nalezl klínopisný text (K 3657), vztahující se na stavbu věže babylonské. Sayce (něm. překlad Alte Denkmäler im Lichte neuer Forschungen, Lipsko 1896, 39) potvrzoval a vyvinoval náhled, že v tomto zlomku jest skutečně hledaná parallela ke Gn. 11^{1-9}. S ním souhlasil i Vigouroux (Bible a nejnov. objevy . . ., Praha 1896, str. 200). Dnes však se všeobecně uznává, že tento klínopisný text o žádné stavbě babyl. věže nemluví! (Schrader, Zimmern, A. Jeremias, Nickel). Sotva se také asi podobný text nalezne, poněvadž asi Babyloňané nezapsali událost, která tolik pokořuje jejich pýchu. Za to nalézáme parallely v bájesloví Řeků, Arménů, Peršanů, Indů, Mexičanů (Lücken, Traditionen . . . s. 317 nn. — Jeremias ATAO 283 nn.). Srovnáme-li zprávu biblickou s těmito pověstmi, shledáváme, že je tak všeobecná, čistá a střízlivá, že může býti právem považována za nejbližší prvotnímu typu, ze kterého celá řada oněch pověstí postupem doby se vyvinula. — Praví-li bible, že stavělo potomstvo Noemovo věž z cihel a asfaltu, odpovídá tím úplně poměrům babylonským, známým nám z jiných pramenů, zvláště pak nyní z vykopávek. (Viz svrchu.) Obraz stupňovité věže nalezen byl již na alabastr. vypuklině v Ninive (Viz Gressmann, Altorient. Texte u. Bilder, Tubinky 1909 č. 59 n. s. 39.) a na kameni Merodach-Baladana (Gressmann n. u. m. č. 60.). Zbytky takovýchto věží nalezeny Hilprechtem v Nippuru (Hilprecht, Die Ausgrabungen im Bel-Tempel zu Nippur) a v Assuru (Mitteil. d. deutsch. Orientgesellschaft 1905). Věž chrámu v Borsippě (jižně

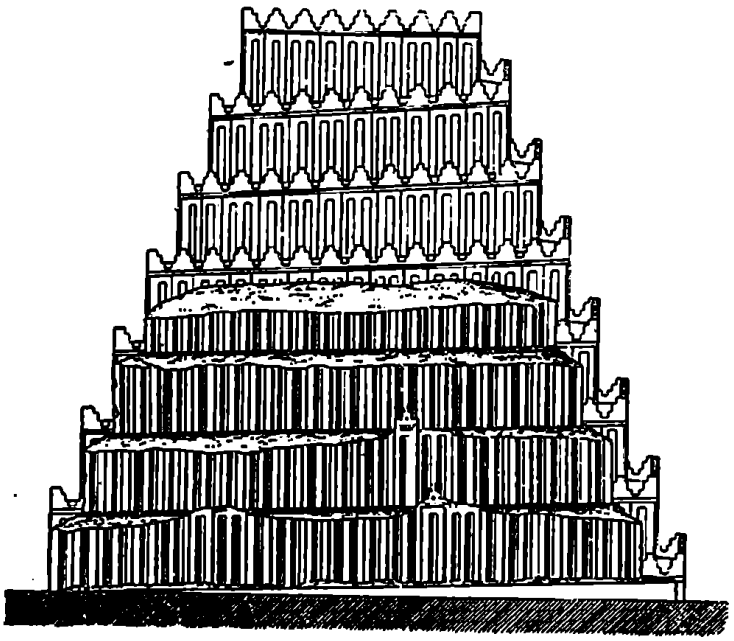

Obr. 260. Stupňovitá věž v Chorsabadu. (Část černější kreslená jsou nynější zříceniny její; světlejší část výkresu jest rekonstrukce pravděpodobného jejího původního stavu.)

od Babylona) dosud trčí ve výši 48 m. nad pahorkem zvaným nyní Birs-Nimrud. Ze zpráv Herodotových (I., 181 nn.) a klínopisných (které tehdy měl po ruce) rekonstruoval a vystavil model takovéto věže v Paříži 1879 franc. architekt Chipiez (Perrot et Chipiez, Histoire de l' art . . . II 379 nn.). Někteří mají za to, že babyl. věž, o které Gn. 11^{1-9} vypravuje, jest ona částečně zachovalá věž na pahorku Birs-Nimrud, která slula E-ur-imin-an-ki (Dům sedmi stupňů (?) nebe a země), a jež byla částí prastarého chrámu Ezida, vystavěného ke cti Boha Nabu. Nebukadnezar II. se aspoň chlubí v památním nápise, že tento chrám, který dřívější král sice stavěl, avšak nedostavěl, a který později zvětral, zase vystavěl; Kaulen docela vidí etymologickou příbuznost mezi slovem Borsippa (Bar-sip) a biblickou zprávou, odvozuje Bar od barâru (= zmásti) a sip od שָׂפָה (= ret, řeč). Jiní však se domnívají, že věž ta (Gn. 11^{1-9}) jest památná E-temen-an-ki (Dům základů nebe a země), která patřila k slavnému chrámu Esagila, zasvěcenému Bélu-Mardukovi v samém středu Babylona, ukrytému pod pahorkem, který sluje nyní Tell Amran (jižně od pahorku el-Qasr). O tomto chrámu zmiňuje se již Chammurapi, ano jeho třetí předchůdce Sabum. (Jeremias pod hesl. „Marduk" v Roscherově: Lexikon der griechischen u. römischen Mythologie, Lipsko II 2343 BA (Beiträge z. Assyriologie) IV 349 ř. 19. — Baumstarck v čl. „Babylon" v Pauly-Wissowa Realencyklopädie d. klass. Altert.; Delitzsch, „Babylon" 2. vyd. s. 18.; Mitteilungen der d. Orientgesellschaft č. 7. s. 2 nn.; Tiele ZA II 179 nn.) Nabopolassar, který chrám tento opravil, praví, že „základy jeho položil do podsvětí a jeho hrot že vyvýšil k nebesům". (Viz též nápis Nebukadnezarův BA III 548.) Nejbezpečnější však soudí ten, kdo uznává nedostatečnost důvodů pro první i druhý náhled a považuje věž biblickou (Gn. 11^{1-9}) za starší výtvor než byly E-temen-an-ki a E-ur-imin-an-ki, o jehož poloze a dalších osudech nám naprosto nic bližšího není známo. — Hřích stavitelů věže babylonské tkvěl v tom, že chtěli se vyrovnati Bohu, chtěli býti jako Bůh sídlící v nebesích. — Zdánlivý rozpor mezi výkladem bible, odvozující jméno בבל od בלל, a mezi významem babylonského bâb-ili = brána (= město) boží, vyrovnává se poukázáním k tomu, že dva různé jazyky i v jiných případech odvozují různě význam jednoho a téhož města, aniž proto jedno odvozování vylučuje druhé. „Ti, kdož se usnesli vystavěti město, které by bylo náboženským a politickým středem, zajisté měli na mysli Babilu t. j. Bránu boží. Ti, kdož po nezdařeném pokusu byli nuceni hledati sídla jiná, odvozovali totéž jméno ironicky od בלל, tak že smysl jeho byl „Zmatení". (Hummelauer, Com. in Gen., Paříž 1898 str. 338.) Ostatně není nám známo, kdy babylonský název vznikl, zdaž místo, na kterém teprve Sargon Babilu založil, neslulo dříve jinak, právě tak jako jest nám neznámo, kdy dáno městu, o kterém se v Gn. 11^{9} mluví, název בבל a kdy začalo se jméno toto odvozovati od בלל. I Gunkel (Comm. Gen. 2. vyd. Gottinky 1902 str. 84.) připouští, že výklad Bab-il = město boží, může býti jen semitsko-babylonskou lidovou etymologií názvu města, který původně zněl zcela jinak a vůbec ani semitský nebyl. *Hjčl.*

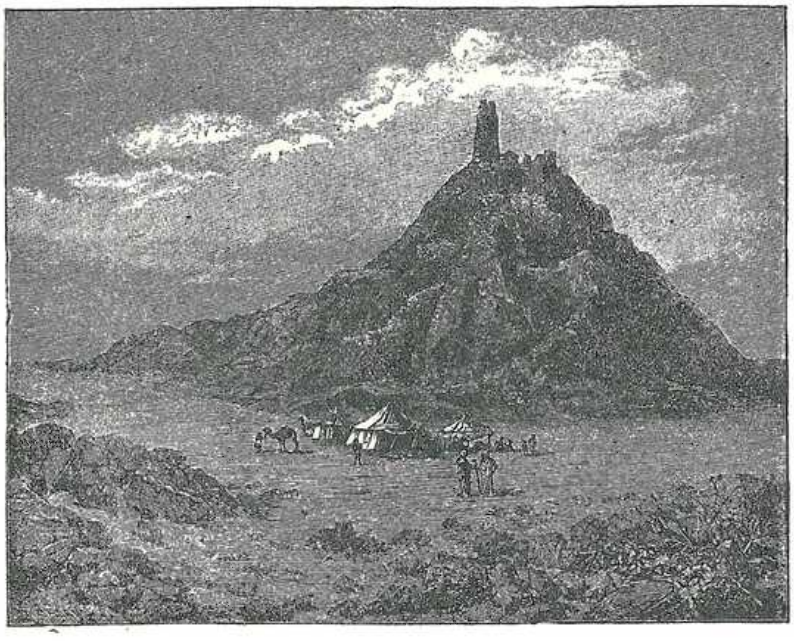

Obr. 251. Birs Nimrud.

Babylonské umění. Bab.-ass. umění stavitelské dosáhlo vysokého stupně již v dobách nejstarších, jak zřetelně dosvědčují trosky zachované z chrámů a paláců královských. Povaha půdy (náplav řek) a nedostatek kamene a dřeva (palmové dřevo jest méně vhodné) vedly *B.* k výrobě cihel, ve které dospěli k výši, které se nedopracoval žádný jiný starověký národ. Ačkoliv se nemohou jejich cihly rovnati co do trvanlivosti našim (poněvadž se jim nedostalo tak vysokého žáru v peci), přece jen tím, že byly proloženy vrstvami řezanky neb rákosí, a pak sušeny buď na slunci neb záhy již v ohni páleny, jakož i svým čtverhranným, snadno přenosným tvarem byly velice vhodnou hmotou stavební. Cihly spojovány asfaltem, zemskou to smolou. (Srv. Gn. 11^{1-9}.) Záhy byly též cihly na zevnější straně polévány, tak že vznikla různobarevná glasura rozmanitých ozdob. Dřevo a kov zpracovány byly teprve později, zvláště když dávali králové dopravovati cedry z Libanonu. Jak paláce, tak chrámy stály na obrovské podezdívce (terasu). Paláce sestávají z podlouhlých úzkých místností, tvořených silnými zdmi, nemajícími oken, dlážděných buď cihlami neb jen upěchovanou hlínou. Několik takovýchto místností kupí se kolem jednoho neb i více dvorů, dlážděných rovněž cihlami. Čepy bran otáčely se v důlcích, vyhloubených do kamene (dioritu neb doleritu). Strop byl buď klenutý (již kolem r. 3800 l) neb kopulovitý (jako bývají stavěny pece), později i z desek dřevěných, které bývaly kladeny na sloupy, tvary to starému stavitelství neznámé. Otvory ve zdech vnikal do nitra místností vzduch. Chrám podobal se úplně paláci královskému. Řada místností obklopovala dvůr, ve kterém stál oltář. Ke chrámu patřila též věž (Gn. 11^{1-9}), která byla stavěna buď dle typu terasovitého, buď schodovitého. V prvním případě vedly po bocích věže šikmé, stoupací terasy, rampy skorem spirálovitě až do nejvyššího poschodí, kde byla svatyně a zá-

roveň hvězdářská pozorna, v druhém případě byly terasy jednotlivých poschodí zcela vodorovné a spojené mezi sebou schodišti. Kromě smaltových různobarevných ozdob (rosetty, okraje, květinové listy, květy, koberce, zvířata) na zevnější straně cihel byly stěny zdobeny malbami (v barvách modré, bílé, žluté, řídčejl v červené a zelené), vypuklinami a nápisy. Města bývala opevňována technikou, již v III. tisíciletí vyvinutou (jak svědčí plán, který na klíně drží Gudea) a v podstatě se rovnající technice opevňovací středověké, trvající až do vynalezení střelného prachu. — Jest zvláštní, že Babyl. a Assyrové nestavěli velikých náhrobků, kdežto Egypťané poseli svoji vlast památkami tohoto druhu. — Z maleb a vypuklin představujících textilní výrobky vysvítá, jak vysoko a záhy tkalcovství v Babyl. se vyšvihlo. Plastika bab. se vyvinula z hrnčířství. Staré terrakottové sošky bývají ještě dosti primitivní, obrazy však dob pozdějších, vyryté do broušených kamenů (jmenovitě na válečcích pečetních), svědčí o zdokonalení tohoto odvětví umění. Sochařství dovedlo již ve III. tisíciletí z tvrdého kamene vyrobiti sochy (skorem v životní velikosti, chované nyní v Louvru), jevící tak dokonalý pozorovací talent, cit slohový a dokonalost technickou, že lze o nich právem říci, že před rozmachem umění řeckého Asie nic dokonalejšího nevytvořila. Když přešlo politické prvenství z Babyl. do Assyr., tu místo tvrdého kamene (dioritu) volen byl mramor a úběl (alabastr), do kterého byly vpracovány vypuklíny, jejichž technika nedosáhla již umění starobabylonského. Konečně začalo se pracovati i na bronzu, jak svědčí vypuklíny nalezené na vratech paláce v Balavát, pocházejícího z dob Salmanasara II. Assyrská technika uměla zobraziti dokonale zvláště lva a býka (umírající raněná lvice, lev-závaží, kolosové lví, střežící vstup ke chrámu a paláci...). Srvn. Walter Andrae, Der Anu-Adad-Tempel (10. Wissenschaftliche Veröffentlichung der deutschen Orientgesellschaft), Lipsko 1909. Léon Heuzey, Catalogue des Antiquités Chaldéennes. Paris 1902. Heuzey, Sceaux inédits des Rois d'Agadé v Revue d'Assyriologie IV. no. 1, 1897 (1–12). Bezold, Ninive und Babylon, s. 131—138. Lindl, Cyrus. Perrot-Chipiez, Histoire de l'art... II. Paříž 1884. Babelon, Mannel d'archéologie orient. Paříž 1889. — Ruku v ruce s uměním a řemesly kráčel obchod. Babylon byl obchodním prostředníkem a střediskem pro Arabii, Syrii, Elam, Palestinu již v polovici třetího tisíciletí před Kristem! Srvn. Delitzsch, Handel u. Wandel in Altbabylonien s. 26 nn. Oppert, Grundzüge der assyrischen Kunst Basilej 1872. *Hjčl.*

Babylonské vykopávky, zeměpis, dějepis. I. *Vykopávky.* Babylonie byla nám až do pol. stol. XIX. velice málo známa. Prameny, které nás o *B.* poučovaly, byly 1. různé příležitostné zmínky roztroušené v knihách biblických. 2. Herodot I. 95. 102. 178—200. (Nickel, Herodot und die Keilschriftforschung. Paderborn 1896.) 3. Ktesias, z jehož spisu Ἀσσυριακά zachovány jsou zlomky u Diodora II. 1—34 a Eusebia nevalné ceny. (Marquart, Die Ἀσσυριακά des Ktesias. Philologus. Suppl. B. VI, 503—658.) 4. Berosus, kněz chrámu Bélova v Babyloně, narozený v době Alexandra Vel., sepsal Βαβυλωνιακά o třech knihách, pramen to velice cenný, i Herodota převyšující, bohužel však, že se nám zachoval jen ve zlomcích u Jos. Flavia, Eusebia a Synkella. (Richter, Berosi Fragmenta. Lipsko 1825. Müller, Fragmenta historiae graecae, II. 495–509. Lenorment, Essai du commentaire cosmogonique de Bérose. Paříž 1875. Schrader, Sitzungsberichte der königl. sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften XXXII, 1—32. 5. Claudius Ptolomaeus (Katalog babyl. králův). 6. Abydenus (mladší než Berosus, psal dle Eusebia chaldejské dějiny). 7. Rabínská literatura vzniklá v Babyloně. — Do nového, jasnějšího světla nám postavily *B.* teprv vykopávky, které systematicky zahájil Angličan (vlastně rodilý Francouz) C. J. Rich (Memoirs on the Ruins of Babylon. London 1815. Narrativ of a residence in Koordistan and on the site of ancient Niniveh. 1836). Jeho nálezy tvoří základ k rozsáhlým sbírkám památek babylonsko-assyrských, uložených v Britském museu. R. 1842 pokračoval franc. konsul v Mosulu P. E. Botta, podporován jsa svojí vládou v šetření umělých pahrbků, nalézajících se naproti Mosulu na levém břehu Tigridu. Na jednom z nich, na němž se rozkládala arabská vesnice Chorsabad, 14 angl. mil sev. od Mosulu nalezl palác krále Sargona, který stával v předměstí assyrské metropole Ninive. Jeho objevy a nálezy jsou nyní pokladem pařížského Louvru. (Botta et Flaudin, Monuments de Ninive, 5 sv. Paříž 1846 až 1850.) V letech 1845—1852 ohledal jménem Britského musea Sir Austen Henry Layard pahrbek 5 hodin vzdálený na jih od Chorsabadu a zvaný Nimrud, místo, kde stávalo biblické Kelach, Gn. 10^{11}, assyrské Kalchi; nalezl v něm tři paláce: 1. palác Assurnasirpalův, vystavěný na základech starého paláce Salmanasara I., 2. palác Salmanasara II., v němž nalezen pověstný „černý obelisk", a 3. nádherný palác (jihozápadní) Asarhaddonův. V rumovém pahorku, zvaném Kujundžik, stojícím na půdě bývalé veleobce Ninive, objevil Layard dva paláce 1. severní a 2. jihozápadní Sanheribův, který později obnovil král Asurbanipal, v palácí pak nalezl obrovskou knihovnu tohoto vědy milujícího krále, která byla převezena do Londýna, kde tvoří část sbírky K(ujundžické). Kromě toho v Nimrudu odhalil (první) stupňovitou věž assyrskou s (prvním) velikým chrámem z doby Asurnasirpala II. Konečně konstatoval plodný badatel, že pohřbek zvaný Nebi Junus (nedaleko od Mosulu) kryje ve svém nitru paláce Adad-Nirariho, Sanheribův a Asarhaddonův, v Kal'at Šerkatu (= Ašur) pak nalezl základy paláce Tiglat-Pilesera I. a veliký hliněný hranol tohoto krále. (Niniveh and its Remains. 2 sv. Londýn 1848. Discoveries in the Ruins of Ninive and Babylon. Londýn 1853. The Monuments of Niniveh, Two Series. Londýn 1849—1853. Inscriptions in the Cuneiform Character. Londýn 1851.) — Od této doby závodili o palmu nových nálezů Angličané s Francouzi. Victor Place, slavný franc. architekt, nástupce Bottův v úřadě mosulského konsula, pokračoval v archaeologických pracích svého předchůdce a soustředil v letech 1851—1855 pozornost na Chorsabad. (Ninive et l'Assyrie avec des essais de restauration par Felix Thomas. 3 sv. Paříž 1866—69.) Současně s Placem pracovala jiná francouzská expedice, vedená Fulgencem Fresnelem, jejímž členem byl též Jules Oppert (1852–1854); pohřichu mnoho předmětů výpravou nalezených pohřbily ve vlnách Tigridu vody, které je měly dopraviti dále! Výprava tato obírala se též vyšetřením polohy starého Babylonu, který se rozkládal nedaleko dnešní vesnice arabské Hille, vzdálené asi 40 mil od Bagdadu na jih. (Oppert, Expédition scientifique en Mesopotamie. Paříž 1859 nn.) V téže době kopal William K. Loftus u Varky (= starém Erechu) a ohledal pahorek Mukkajjar, který kryl zbytky starého Uru, vlasti to Abrahamovy. (Travels and Researches in Chaldaea and Susiana. Londýn 1857.) R. 1854 studoval jižní pahorky Babylonie, též Mukkajjar a Abu-Šahrein = Eridu (J. E. Taylor, Journal of The Royal Asiatic Society XV.). Téhož roku Sir Henry C. Rawlinson vyšetřoval věž Birs-Nimrudskou a konstatoval, že jest zbytkem chrámu již Herodotem popsaného; nedaleko nalezen byl

jiný chrám, postavený Nebukadnezarem II. v VI. století před Kr. Hormuzd Rassam později shledal, že Borsippa, starý to název místa, na němž stála jmenovaná věž, byla předměstím velikého Babylonu, který se rozkládal na protějším břehu Eufratu. Týž jsa anglickým konsulem v Mosulu, pokračoval v šetření pahorků na protějším břehu ležících. V severním paláci kujundžickém nalezl druhou část knihovny Asurbanipalovy, v Nimrudu odkryl chrám „Ezida" zvaný, zasvěcený bohu Nabu (Nebo), a v Balawatě, ležícím několik mil s.-v. od Nimrudu, objevil velikou bronzovou bránu. (Rassam, Asshur and the Land of Nimrod. New-York 1897.) K Rawlinsonovi a Rassamovi přidružil se později George Smith, který získal pro Britské museum nejednu cennou památku. (Smith, Assyrian Discoveries.) Angličtí tito badatelé obrátili se nyní na jih. V místě, zvaném nyní Abu-Habba, nalezli chrám zasvěcený bohu slunce (Šamašovi) a staré jméno tohoto města — Sippar. Chrám tento čítal neméně než 300 různých místností, v nichž dílem bydlili kněží a které dílem sloužily za archiv, v němž bylo nalezeno veliké množství prastarých hliněných „listin". Více než 3000 tabulek bylo nalezeno v Džumdžumě nedaleko starého Babylonu, na protějším břehu v Borsippě a v jiných pahorcích na březích dolního toku Eufratu a Tigridu. — R. 1877 nalezl Francouz Arnošt de Sarzec v pahorku ležícím na jih od Babylonu zvaném Tello veliké množství památek z polovice čtvrtého tisíciletí před Kr. (De Sarzec, Decouvertes en Chaldée. Paříž 1884 nn. Heuzey, Catalogue de la Sculpture Chaldéenne au Musée du Louvre. Paříž 1901. Heuzey, Une ville royale Chaldéen. Paříž 1900.) Roku 1888 začato s prokopáváním pahorku, ležícího na j.-v. od Babylonu, který kryl ssutiny slavného druhdy města babylonského Nippuru. Vykopávky tyto, konané pod protektorátem university pennsylvánské, řídil po dvě léta dr. Peters (Peters, Nippur or explorations and Adventures on the Euphrat. New-York 1897), po něm John H. Haynes, se kterým pracuje nyní prof. H. V. Hilprecht. (Old Babylonian Inscriptions chiefly from Nippur. Philadelphia 1893—1896. Hilprecht-Clay, Business Documents of Murashu Sons of Nippur 1898.) Nalezeny tu památky, sáhající do dob ještě starších než památky telloské; uloženy jsou jednak v Cařihradě, jednak ve Filadelfii v Americe. Dr. E. J. Banks za podpory americké východní společnosti prozkoumal pahorek Bismaja. Po Američanech ihned začali s vykopávkami Němci. Roku 1886 financoval L. Simon v Berlíně expedici, která pod protektorátem berlínské akademie ohledala dva pahorky jižní Mezopotamie: Surghul a El-Hibba. (Rob. Koldewey, Gräber in Surghul und El-Hibba. Zeitschrift für Assyriologie II (1887), 403 až 430.) Německá východní společnost, r. 1898 založená v Berlíně, započala r. 1899 za řízení R. Koldeweye znovu kopati v Babyloně. (Koldewey, Die Pflastersteine von Aiburschabu in Babylon. 2. wiss. Veröffentlichung der deut. Orientgesellschaft. Delitzsch, Babylon. Lipsko 1901. 1. Sendschrift der deutschen Orientgesellschaft. Mitteilungen der deut. Orientgesellschaft č. 16. a 17. [MDOG].) Dr. Walter Andrae kopal ve starém Asuru (Andrae, Der Anu-Adad-Tempel in Assur. 10. wiss. Veröffentlichung der deutschen Orientgesellschaft. Lipsko 1909). I Turci závodili na své půdě s cizinci. Bedri Bey nejprve sám, od r. 1893 za pomoci dominikána P. Scheila znovu ohledávali Abu-Habba (Scheil, Une saison de foullles à Sippar v Memoires c.. de l'Institut Français d'archéologie oriental du Caire 1902). K vykopávkám srvn. Kaulen, Assyrien und Babylonien. Freiburg i. B. 1899. Vigouroux-Podlaha, Bible a objevy... Praha 1896 nn. Hilprecht, Explorations in Bible Lands during the 19th century Philadelphia 1903. Hilprecht, Die Ausgrabungen in Assyrien u. Babylonien. Lipsko I, 1904. Hilprecht, Die Ausgrabungen im Bel-Tempel zu Nippur. Lipsko 1903. Ritter, Erdkunde XI. R. Zehnpfund, Die Wiederentdeckung Ninives. (Der alte Orient = AO V[3]) Lipsko 1903. Zehnpfund, Babylonien in seinen wichtigsten Ruinenstätten. (AO XI[3-4].) Lipsko 1910. Witzel, D. Ausgrabungen ... im Zweiströmeland. Münster 1911. — Obraz starého Babylonu popisuje stručně Weiszbach v „Das Stadtbild von Babylon". Lipsko 1904. (AO V[4].) Epochální byl nález 1887/8 v středoegyptském místě El-Amarna, obsahující archiv králů egyptských z XV. století před Kristem. (Klínopisné dopisy králů babylonských, assyrských, předoasijských, jakož i palestinských vasalů.) Podobně již pět let před tím nalezeny byly v Kappadokii (nedaleko Kajsarieh) assyrské tabulky zvláštním druhem babyl. klínopisu psané („kappadocké tabulky"). J. de Morgan a V. Scheil nalezli veliké množství památek v Susách, kde kopali od r. 1897; nejcennějším z objevů těchto jest zákoník krále Chammurapiho. Nejdůležitější nápisy klínové uveřejněny byly I. The cuneiform inscriptions of Western Asia v pěti svazcích (Londýn 1861—1880, IV[2] r. 1891), které se krátce citují písmenem R (= Rawlinson, který spolupracoval na jejich vydání). Nové vydání „Cuneiform texts from Babylonian Tablets" chce učiniti přístupnými učencům všecky důležité památky klínopisné musea Britského. Museum ve Filadelfii vydává své texty v „The Babylonian Expedition of the University of Pennsylvania". Berlínské museum uveřejňuje své poklady tohoto druhu v „Mitteilungen aus den vorderasiatischen Sammlungen" a „Wissenschaftliche Veröffentlichungen der deutschen Orientgesellschaft". Nálezy expedice francouzské, zaměstnané v Susách, uveřejňují se v „Délégation en Perse, Memoires etc." Bezold vydal katalog knihovny Asurbanipalovy. — Nejnovější práce v Babyloně a Assuru popisují MDOG. č. 42. O nejnovějších vykopávkách kapitána Crose v Tello podává zprávu Chronique des Artes 1910, 2. 4. 10. Srvn. též Oppenheim, Der Teli Halaf. Lipsko 1908. AOX[1]. Soubor vybraných textů klínopisných v přepisu a překladě podává za pomoci četných spolupracovníků E. Schrader v „Keilinschriftliche Bibliothek" (KIB = KB), vydávané v Berlíně od r. 1896. Sv. I. obsahuje historické texty říše staroassyrské, sv. II. novoassyrské, sv. III. babylonské, sv. IV. texty obsahu právnického, sv. V. listy amarnské, sv. VI. poetické texty. Nový sborník tohoto druhu vychází v Lipsku pod názvem: Vorderasiatische Bibliothek. — II. Zeměpis. Hranice Babylonie postupem doby se různě měnily. V dobách však biblických a v dobách, do kterých nás uvádí literatura klínopisná, byla Babylonie ve vlastním slova smyslu ohraničena asi takto: Na s.-z. sáhala až po šíji tvořenou Eufratem a Tigridem, tu, kde se toky jejich k sobě nejvíce přibližují, tedy v kraji dnešního Bagdadu mezi 33° a 34° s. šířky; dále na sev. hraničila s Assyrií, na vých. s Elamem, na jihu přirozenou hranicí tvořil záliv Perský, na j.-z. a záp. pak přecházela v poušť Arabskou. Dnes měří toto území svého času Babylonie zvané asi 100.000 km², jest tedy asi tak veliké jako horní Italie. (Nejsou tedy správny výpočty Al. Sprengera, že rovina babyl., která mohla býti zavodňována a tedy vzdělávána, byla tak veliká jako celá Italie bez ostrovů. Viz Delitzsch, Handel u. Wandel in Altbabylonien. Lipsko 1910 str. 2 a 44. Hermann Wagner, Die Überschätzung der Anbaufläche Babyloniens und ihr Ursprung. Göttinky 1902.) Ve starověku byla *B.* o něco menší. Jest totiž dokázáno, že celý pruh země rozkláda-

jící se nyní v délce 20 německých mil od Korny, kde se Eufrat s Tigridem spojuje a pod jménem Šatt el-Arab k svému ústí do Perského zálivu dále se ubírá, vzniklí naplaveninou, kterou obě řeky sem přinesly a že za starých dob se na místě této dnešní naplaveniny vlnil záliv moře, známý nám z klínopisné literatury, jménem nâr Marratim. (Ještě za dob Alexandra Vel. vléval se do tohoto zálivu Eufrat ve značné vzdálenosti od ústí Tigridu. Podobně řeka Eulæus (Karun), na které leželo svého času město Susa, nevlévala se do Šatt el-Arabu u Mohammery — jak jest tomu dnes — nýbrž přímo do zálivu nâr Marratim.) K Babylonii patřil ostrůvek Tilmun (Dilmun), který byl v Perském zálivu vzdálen 30 mil od ústí Eufratu, ostrůvek to, který nyní jest spojen s pevninou. Zvláštního rázu Babylonii a jejímu obyvatelstvu dodávaly oba veletoky Eufrat a Tigris. První z nich (babyl. assyrsky Purâtu = řeka) vyvěrá dvěma prameny v horách Armenských a klidně a důstojně, čím dál tím vážnější ubírá se vpřed. Pokud teče krají hornatými, rozmnožuje své vodstvo četnými přítoky; opustiv hory přibírá jen velice málo přítoků, a to na pravém břehu ř. Sadžur, na levém řeku Belich a Chabur; odtud nemá více žádného přítoku, a zanechávaje na obou svých březích v močálech a níže v průplavech množství vody, čím více se blíží k svému ústí, tím více vody ztrácí (podobně jako Nil). Poněvadž na svém horním toku tvoří mnoho vodopádů, na dolním toku pak mnoho mělkých písčin, jest dráha jeho, na které jest splavným, poměrně krátká. Nebyl proto Eufrat nikdy důležitou vodní cestou; kromě vorů, po kterých se zboží dopravovalo na menší vzdálenosti, užíváno bylo k přeplavbě z jednoho břehu na druhý buď velikých košův, upletených z vrb a vysmolených klím, nebo jiných primitivních plavidel. Zcela jiného rázu jest jeho kratší druh Tigris, Idiklat. (Délka Eufratu = 1780 angl. mil, Tigridu jen 1146.) Vyvěrá sice též v Armenských horách, teče však rychle nejen na horním, nýbrž i na dolním toku svém, jsa všady obohacován novými a novými přítoky. Od Diarbekru na sev. jest po celé délce své splavným, tak že veliké vory mohou býti hnány od Mosulu, a i malé parníky pronikly až po Nimrud (proti proudu). Tigris tedy byl obchodní cestou spojující Babylonii s Indií, s Egyptem a krají středomořskými. Babylonie byla a jest alluviální rovinou, rovnou skorem jako stůl, zavlažovanou každoročně oběma rozvodněnými řekami. Tigris začíná stoupati počátkem března, dosahuje vrcholu své výše v květnu, načež klesá tak, že v polovici června se rozvodnění jeho končí. Rozvodnění Eufratu trvá déle a jest mnohem silnější. Začíná v polovici března, počátkem června klesá, avšak tak, že teprv v září dochází Eufrat své normální výše. Rozvodněný Eufrat vystoupí z břehův a daleko široko je zaplavuje tak, že se zdá divákovi, že vidí obrovské jezero. Dravé vody v době této nejednou mění celé řečiště veletoku. Počátkem dubna přestává v Babylonii pršeti a neprší až do listopadu. Po celou tuto dobu osmi měsíců praží na modré ani nejmenším mráčkem nezkalené obloze žhavé slunce tak, že teplota za poledne dosahuje 50° C, ano stoupne až na 60—65° C. Doba dešťů (zima) bývá dosti tuhá (teploměr klesá až na 5°), tak že tyto ostré protivy v temperatuře značně ohrožují lidské zdraví. Vysvětlitelno, že již v klínopisné literatuře často se vyskytá „bolení hlavy", to jest horečka a tyfus. (Kromě této nemoci připomínají prameny nemoci oční, ochrnutí, vodnatelnost, mor, malomocenství, které vyučovalo z lidské společnosti, mrtvice, sluneční úpal. Delitzsch n. u. m. str. 14.) V letních měsících dostavují se ob čas cyklony, přinášející veliké množství písku z pouště. Poněvadž slunce poskytovalo hojnost světla a tepla, Eufrat nadbytek vláhy, proto naplavená půda činila divy úrodnosti při nepatrné práci lidské. Melouny, okurky, tykve, cibule, granátová jablka, fíky, hrozny, rež, pšenice, kukuřice, proso a rýže ještě dnes přinášejí užitek stonásobný; palmy čím více k ústí Eufratu, tím více se kupí v háje (עֲרָבָה), o němž mluví bible v Ž. 137[2] hebr. [„Super flumina Babylonis ... in salicibus ... suspendimus organa nostra] není vrba smuteční [salix Babylonica], nýbrž druh topole, populus Euphratica). Úrodou touto honositi se mohly však jen starší doby, kdy byly řeky regulovány silnými náspy, kdy byla četná síť průplavů mnohem větší. Plodnost báječná trvala ještě v dobách řeckých a římských. (Plinius, Hist. nat. VI, 30 XVIII, 45, nazývá *B.* nejúrodnějším polem celého východu. Srv. Herodota, který píše, že místo fíků, vinic a oliv, kterých *B.* postrádá, oplývá obilím, datlemi a sesamem, I, 193. Alois Sprenger, Babylonien, das reichste Land in der Vorzeit ... Heidelberg 1886.) Teprve asi před 900 lety začala Babylonie měniti se v dnešní poušť nedbalostí, která nedovedla regulaci udržeti a kanalisaci zachovati. Bohatství Babylonie bylo podmínkou velice příznivou k rozvoji vysoké kultury. Z průplavů nejdůležitější byly: 1. Nahar-malka, který spojoval obě veletoky. 2. Pallakopas, odváděl vodstvo z pravého břehu Eufratu přímo do Nâr-Murratu. Z fauny babylonské budiž jmenovány: lev, levhart, hyena, šakal, divoký osel, kůň, gazella, velbloud, slon. Půda, naplavenina to obou řek, neposkytuje minerálního bohatství; proto byly tím vítanější Babyloňanům prameny nafty a asfaltu. Nejstarší rozdělení zeměpisné Babylonie jest vysloveno často se opakujícím názvem v klínopisných pramenech: Šumer a Akkad (viz svrchu). V území první poloviny (jižní) byla města: Uruk (= Erech, dnes Uarka), Larsa (= bibl. Ellasar, = dneš. Senkere), Ur (= dneš. Murejir), Nippur (= dneš. Niffer), Lagaš (= dneš. Tello). Akkad, severní Babylonie, zvaná tak od svého hlavního města Agade, obsahovala města: Kiš, Kutha (= dneš. Tell-Ibrahîm), Sippar (= dneš. Abbu-Haba), Babylon, Borsippu (dneš. Birs Nimrûd). — III. Ethnografie. Bible odvozuje Nimroda (Gn. 10[8nn.]) od Chusa, syna Chámova, a praví o něm, že počátek jeho říše byl Babylon, Arach, Achad a Chalanne. S tímto místem biblickým souhlasí theorie, která v nejnovější době nabývá převahy v kruzích assyriologů, že v nejstarších dobách sídlili v jižní Babylonii Šumerové, národ to nesemitský, který byl vlastně zakladatelem kultury v jižní Mezopotamii, kterou pak přijali a vyvinuli později v různých vlnách se přistěhovavší Semité (Weissbach, Die sumerische Frage. Lipsko 1898). Ačkoliv někteří o existenci těchto Šumerů dosud pochybují, doznávají přece, že v Babylonii postupem doby se usídlilo více národů různého původu, kteří všickni přispívali k rozmachu její vzdělanosti, ovšem však tak, že lví podíl na tomto rozvoji přísluší Semitům, kteří byli novými a novými příslušníky z Arabie přicházejícími doplňováni a omlazováni (1. „Babylonští Semité", 2. „Kananejská" vlna (Winkler) = eufratská (Jeremias) = arabská (Hommel), 3. Aramejská, 4. Arabská); zejména náboženství jeví ve všech dobách ráz semitský. (Viz Meyer, Sumerier u. Semiten in Babylonien. Berl. 1906.) — IV. Dějiny: Dnešní naše znalost dějin Babylonie sahá až asi do polovice pátého tisíciletí před Kr. Pravíme „asi", poněvadž celá chronologie od r. 4500—2500 závisí od věrohodnosti údaje posledního krále babylonského (chaldejského) Nobonneda. V klínopisné památce o obnovení starého chrámu zasvěceného bohu slunce v Sipparu praví jmenovaný král, že

se mu podařilo nalézti základy chrámu, které tu položil Naram-Sin, syn Sargona I., kterých po 3200 roků nikdo neviděl. Poněvadž Nabonnedos panoval od r. 555—538 př. Kr., třeba položiti Naram-Sina asi do r. 3800 a nápisy, které jdou ještě dále do minulosti, mohly by sáhati až do r. 4500. Někteří však popírají věrohodnost tohoto údaje. Lehmann (Zwei Hauptprobleme der altorientalischen Chronologie 1898) se domnívá, že písař místo 2200 napsal 3200, tak že vlastně Naram-Sin panoval kolem r. 2800. (Srvn. však proti tomuto náhledu vývody Rostovy v „Orientalistische Literatur-Zeitung" 1900 č. 4—6.) Ed. Mayer (Aegypten zur Zeit der Pyramidenbauer, Lipsko 1908) domnívá se, že Sargona I. Agadského nelze klásti do doby starší než 2550, a nepřisuzuje nejstarším písemným údajům dějin babylonských vyššího stáří než 3000 roků př. Kr. Naproti tomu P. Scheil klade počátky dějin Elamitů k roku 3800, Morgan klade nejstarší památky nalezené v Suse mezi l. 5000—7000, Hilprecht přičítá počátkům vzdělanosti babylonské 5000—6000 let. Za tohoto stavu věci jest nejlépe prozatím považovati nápis Nabonedův za věrohodný, ovšem však jest nám počítati stále s možností, že na základě nového materiálu, který bude snad objeven, bude panování Naram-Sinovo položiti třeba i o půl tisíciletí blíže nám. V těchto nejstarších dobách shledáváme, že Babylonie jest rozdrobena na celou řadu malých politických obcí, jejichž střed tvoří různá města svrchu jmenovaná: Eridu, Lagaš, Nippur, Ur, Larsa, Uruk, Isin (možno čísti též Nisin), Kiš, Agade, Sippar, Kutha a Babylon. Mezi městy těmito panovaly stálé třenice, ve kterých se podařilo brzy jednomu, brzy jinému nabýti politické nadvlády nad svými soupeři. Podrobné dějiny jednotlivých měst jsou dosud zahaleny rouškou, kterou jen částečně se podařilo odkrýti. Poměrně nejznámější jsou nám dějiny města Lagaše. Tomuto městu bylo zápasiti s jiným městem, ležícím něco severněji, zvaným Giš-chu (= dnešní Jocha). Za souhlasu krále kišského Me-silima, který vykonával jakousi nadvládu nad Lagašem, byl uzavřen mír mezi oběma soupeři (Lagašem a Giš-chu). Po několika letech vtrhl však Uš, patesi (= vládce místo boha zaujímající) Giš-chu, do krajiny Gu-edin, patřící k Lagaši, jehož král E-an-na-tum však vetřelce porazil a s nástupcem Uš-ovým uzavřel smlouvu; vykopaný příkop měl tvořiti hranici mezi územím obou měst. E-an-na-tum podrobil si nejpřednější města sumerská, připojil k říši své Upi (Opis) a Kiš, ano podnikl vítěznou výpravu až do Elamu. Jeho nástupcům En-te-me-na a En-an-na-tum II. bylo opět a opět bojovati s králi města Gis-chu. Lugal-zag-gi-si, patesi města Giš-chu, porazil nástupce En-an-na-tuma II. Uru-ka-gina, dobyl Lagaše a jiných měst sumerských, přijal titul krále „země" (t. j. Sumeru) a zvolil si za sídlo své vlády město Uruk. Po delší mezeře v dějinách, kterou nelze dosud pro nedostatek materiálu vyplniti, vystupuje patesi Lagaše jménem Lugal-ušumgal, který uznává nadvládu krále agadského Šargâni-šar-ri, jehož říše sáhala od Elamu na východě až po Středozemní moře. Po smrti Sargonově (dobu viz svrchu) vládl v Lagaši jeho syn a nástupce Narâm-Sin, který se jmenuje „králem čtyř stran světových" a docela „bůh Agady". (První to případ, že král byl zbožněn; ostatně již před jménem jeho otce nalézáme ve dvou případech determinativ, značící „boha".) Jak dlouho zůstal Lagaš podroben nástupcům Narâm-Sinovým, nevíme; zdá se však, že ne dlouho. Z neodvislých patesů lagašských vynikl zejména Gudea, který se zvěčnil svými památkami stavitelskými, ke kterým dal dováželi potřebných stavebních hmot z Arabie, Syrie a Elamu. Za panování jeho syna Ur-ningir-su zdá se, že se v popředí vyšvihlo jihobabyl. město Ur; první jeho panovník Ur-engur nazývá se králem „Sumeru a Akkadu", jeho syn pak Dungi přijal titul krále „čtyř světových stran". Jeho nástupci Pûr-Sin, Gimil-Sin a Ibi-Sin vynikli četnými válečnými výpravami. Patesové, kteří tou dobou v Lagaši panovali, uznávali též nadvládu králů urských; poslední nám známý (patesi lag.) slul Aradnannar. Když byl poslední král urský Ibi-Sin odveden do zajetí (do Elamu), byl politický střed říše z Uru přeložen do Isin-u. Dynastie v tomto městě panující počíná králem Iš-bi-ir-ra a čítá 16 panovníků, vyplňujících dobu 225 let. Na místo Isinu nastoupilo město Larsa, jak patrno z toho, že vrstevník Chammurapiův Rim-Sin, syn Elamity Kudur-mabuka, jmenuje se „králem Larsy". (Viz F. Thureau-Dangin, Die sumerischen und akkadischen Königsinschriften. Vorderasiatische Bibliothek I 1, Lipsko 1907, str. XIII. nn., Thureau-Dangin, Inventaire des tablettes de Tello conservées au musée impérial ottoman I Textes de l'époque d'Agadé, Paříž 1910.) Jest pozoruhodno, že město (založené již Sargonem I.), ve kterém se později všecka vzdělanost starého východu soustředila, město, které se stalo největším nejen v Asii, nýbrž v celém starém světě — že Babylon vystupuje na dějiště teprve značně pozdě — setkáváme se teprve kol. r. 2300 s prvním králem první dynastie babylonské (dle počítání Berosova) — Sumu-abim. Šestému králi této dynastie, Chammurapiovi, poštěstilo se kol. r. 2100 př. Kr. vypuditi Elamity a zříditi v Babyloně trvalý politický střed říše, tak že od té doby všecka ostatní města babylonská v politické moci klesají. Čítala pak tato první dynastie celkem 11 králů, kteří panovali asi od roku 2262—1928, a to: 1. Sumu-abum 2262—2231, 2. Sumu-la-el 2231—2216, 3. Sabû (Zabium) 2216 až 2181, 4. Apil-Sin 2181—2163, 5. Sin-muballit 2163 až 2133 (vasal Kudur-mabuga, krále elamitského), 6. Chammurapi 2133—2078, 7. Samsu-iluna 2078—2043, 8. Abêšu 2043—2018, 9. Ammi-ditana (satana) 2018—1993, 10. Ammisaduga 1993—1959, 11. Samsu-ditana (satana) 1959—1928. Viz klinopisné seznamy králů babylon. (Winckler, Untersuchungen zur altorientalischen Geschichte, Lipsko 1889, 145. Rost, Untersuchungen zur altorientalischen Geschichte, Berlín 1897 s. 2. tab. I. KIB II, 288 nn. a k tomu CT VI, 9—10. Lindl v BA IV, 339. King, Letters... of Hammurabi II, 217 nn., III, 212 nn.) a seznam roků panování v B. (King, n. u. m. II, 228—234, III, 212 nn.) Babylonský seznam králů A obsahuje z prvé dynastie babylonské jen součet jejich panovníkův. (Winckler n. u. m. s. 146 nn. Rost, n. u. m. tab. II. KIB II, 286 n.). Chammurapi, který porazil Kudurlagamara, příbuzného a nástupce Kudur-Mabuga, a jeho říši (Elam) přivtělil k panství svému, stotožňuje se obyčejně s Amraphelem biblickým Gn. 14 (Daniel Hy Haigh, Delattre, Frd. Delitzsch, Dillmann, Gunkl, Hoberg, Jeremias, Döller (Abraham u. seine Zeit, Münster 1909) a jj.). Z vlastních jmen doby Chammurapiovy vysvítá, že jeho dynastie nepatří k první vlně Semitů, kteří Sumery vystřídali a kteří slují babylonskými Semity, nýbrž k vlně druhé, která v polovici III. tisíciletí z Arabie se přestěhovala do Babylonie a zde mladší soukmenovce omladila (Winckler nazývá tuto vlnu „kananejskou" proto, poněvadž její povahu nejlépe vidíme na palestinských Kanaanitech; jiné její názvy viz svrchu). Po prvé dynastii babylonské následovala druhá, zvaná Šiš-kû (Šeš-azag), která panovala 368 roků dle seznamu králů A. Jedenáct vladařů této řady zdá se býti též původu cizího; přišli asi do Babylonie od západu. K dynastii této (1928

až 1560?) patří: 1. Ilima(-ilu), 2. Itti-ili-(nibi), 3. Damki-ili(šu), 4. Išķi(bal), 5. Šušši, 6. Gulki(šar), 7. Pešgal-(daramaš), 8. Adara(kalama), 9. Ekur-ul(anna), 10. Melamma(-kurkura), 11. Ea-gâ(mil). Za této dynastie II. zaplavil Babylonii národ, přicházející ze severního Elamu a slující „Kissiové", Kassité, Kaššu. Cizinci tito, o jejichž povaze a řeči ještě velmi málo víme (Delitzsch, Die Sprache der Kassäer), dali Babylonii 39 králů, kteří panovali celkem 576 r. a 9 měs. Z této dynastie, III. „kassitské", budtež uvedeni: Karaindaš I., vrstevník assyr. krále Aširrimnišešu I. kol. 1560. Kadašman-Charbe I. Burnaburiaš I., vrst. assyr. kr. Puzur-Ašira kolem r. 1520. (Kurigalzu I.? Meli-Šipak I.?). Karaindaš II. ± 1425—1408, vrst. to egyptského kr. Thutmosisa IV. 1423—1414. Kadašman-Charbe II. ± 1408—1388, vrst. egypt. kr. Amenofise III. (Nimmuria) ± 1414 až 1379. Nazibugaš ± 1388, vrst. as. kr. Ašurubal-lita (asi 1418—1370). Kurigalzu II. asi 1388—1382. Burna-Buriaš II., vrst. Amenofise IV. (= Napchuria kol. 1379—1362). Kurigalzu III. 1351—1327, vrst. assyr. kr. Enlilnirari kol. 1370—1345. Nazi-Maruttaš 1326—1301, vrst. assyr. kr. Adadnirari I. asi 1320 až 1290. Kadašman-Turgu 1300—1284, vrst. egypt. kr. Ramsa II. kol. 1307—1240. Kadašman-Charbe III. 1283—1278. Kudurri-Enlil 1277—1270. Šagarakti-Šuriaš 1269—1257. Kaštilijašu II. 1256—1249, vrst. ass. krále Tukulti-Niniba as 1260—1240. Enlilnadinšum 1248—1247. Kadašman-Charbe IV. 1247—1246. Adadšumiddin (Rammân-šum-iddina) 1245—1240. Adadšumnasir (Rammân-šum-usur) 1239—1210. Meli-Šipak II. 1209—1195. Mardukapaliddin 1194—1182. Zamamašumiddin 1181. Belnâdin-(achi) 1180—1178. Viz P. Schnabel, Studien zur babylonisch-assyrischen Chronologie. Mitteilungen der vorderasiatischen Gesellschaft (MVAG), Berlin 1908. Čtvrtá dynastie (Paše, Isin) čítala 11 králů: Marduk... 1177—1159. Neznámý nástupce 1158—1153. Nabukudurriusur (Nabukadnezar I.) 1252 až asi 1124. Enlil-nâdin-apli 1123—1117. Marduk-nâdin-ache 1116 až asi 1105. Itti-Marduk-balatu ± 1105— asi 1095. Marduk-šâpik-zîr-mati 1095—1091. Adad-apal-iddina 1090—1069. Marduk... 1068. Marduk... 1067—1055. Nabû-šum-[libur] 1054—1046. Pátá dynastie patřila zase cizincům (snad Chaldeům), jak patrno z jejího názvu „od břehu mořského" (= Perského zálivu). Čítala tři krále: Simbar-ši(chu) 1045 až 1028. Ea-mukîn(šumi) (Eamukinzer) 1027. Kaššu-nâdin-achi 1027—1025. Tolikéž králů měla následující šestá dynastie Bit-Bâzi Eulmaš-šâkin-šumi 1024—1008. Ninib-kudurri-usur 1007—1005. Šilanim-Šukamuna 1005. Po jednom králi dynastie sedmé 1004—999 původu elamského následovala dynastie osmá se svými 21 králi: Nabumukinapli 998—963. X (962). X.... ache-iddin..... Šamaš-mudammik + 900, vrst. assyr. krále Adadnirari II. 900—890. Nabušumiškun I., rovněž vrst. assyr. kr. Adadnirari II. Nabušumukin I. kol. 900—890. Nabupaliddin asi 890—854, vrst. assyr. kr. Ašurnasirpala 884—860. Mardukzakiršum 853—825, vrst. assyr. kr. Šulmanašaridu II. 859—825. Mardukbalatsuikbi kol. 820, vrst. assyr. kr. Šamsi-Adada IV. 824—812. Bauachiddin ± 800, vrst. assyr. krále Adadnirariho III. 811—783. Mezivládí za assyr. kr. Šulmanašaridu III. (=Salmanasar) 782—773.... Erba-Marduk kol. r. 770, vrst. assyr. krále Ašurdajana III. 772—764..... Marduk (?)... vrst. assyr. kr. Adadnirari IV. 763—755. Nabušumiškun II., vrst. assyr. krále Ašurnirari III. 754—746. Nabunasir 747—734, vrst. assyr. kr. Tukultiapalešarra III. 745—727. Nabû-nâdin-zîr 733—732, vrst. Tukultiapalešarra III. Nabû-šum-ukin II. (732). (P. Schnabel, n. u. m. str. 38, 88 podává literaturu ke studiu chronologie této doby. K sestavení soustavy chronologické přispívají seznamy eponymů (vysokých úředníků), dle nichž se jednotlivé roky v Assyrii nazývaly a počítaly. Seznamy takové obsahující pouhá jména eponymů (zachovaly se nám ve zlomcích 4 exemplářů) počínají roku 911 a sáhají až do r. 666 (II R 68, 69. 3 R 1. KIB I, 204 nn.). Jiné čtyři seznamy obsahují kromě jmen eponymů též různé poznámky v několika sloupcích. (II R 52 sahá od r. 817—723; druhý od 860—824; třetí od 720—715; čtvrtý v II R 69 sahá od 708—704.) Viz KIB 208 nn. Doplniti a srovnati jest tyto seznamy s prvním oddílem „kánonu Ptolomejského".) — Od XIII. stol. začíná vystupovati politická převaha Assyrie nad Babylonem. V různých bojích se střídavým výsledkem vedených podléhá stále Babylon víc a více, a byl by již podlehl trvale vítězným zbraním Tiglat-Pilesara (Tukulti-apal-ešarra) I. 1115—1100, kdyby po tomto slavném panovníku nebyl se vyskytl Assyrii nepřítel jiný — Arameové. Nová (třetí) tato veliká vlna Semitů přihnala se z Arabie a zaplavila jak Babylonii, tak Assyrii a krajiny na západ odtud se rozkládající. Teprve když se Assyrie za Tiglat-Pilesara II. (kol. roku 950) zotavila, mohla účinněji vystoupiti proti soku svému Babylonu. Učinil tak zejména Tiglat-Pilesar IV., (III, 745—727), který dobyl Babylonu a sám pod jménem Pulu vzal do rukou otěže vlády nad Babylonem po králi Ukinzerovi (731—729). Jím počíná v Babylonii panovati řada králů assyrských: Tiglat-Pilesar (Pul) 728—727. Po něm nastoupil Salmanasar IV. (pod jménem Ululai) 726—722. Zmatků, které vznikly v Assyrii při nastolení nové panující rodiny Sargonem (Šaru-kên 721—705), použil Merodach-Baladan (Marduk-apal-iddin II. 721 až 710) k tomu, že se zmocnil trůnu babylonského. Teprve když upevnil Sargon svoji moc na západě a když byl zlomil odpor Armenie, mohl se zmocniti Babylonu a dávati si titul „místodržitele Babylonu" od r. 709—705. Po jeho smrti podařilo se sice Merodach-Baladanovi (na devět měsíců) ztraceného trůnu se domoci, brzy však byl zapuzen Senacheribem (Sin-ache-erba), králem assyrským. V Assyrii vládl panovník tento sám od r. 704—681, v Babyloně však ustanovil svým zástupcem prince Bél-ibni (702—700), po jeho vzpouře pak svého syna Ašur-nadin-šuma (699—694). Když pak r. 693 Elamité zmocnili se Babylonu, postavili mu v čelo Nergal-ušezība, kterého vystřídal Mušezib-Marduk (692—689) původu chaldejského. Teprve zase r. 689 podařilo se Senacheribovi Babylon vyvrátiti a panství své upevniti až do r. 681. Jeho syn a nástupce Assarhaddon (Ašur-achi-iddin 680—668) byl příznivější Babylonu než jeho otec, jak svědčí rozkaz, aby Babylon a jeho Mardukův chrám byl znova zbudován. O dědictví po Assarhaddonovi rozdělili se jeho dva synové, tak že staršímu Šamašumukinovi dostalo se král. stolce v Babyloně (667 až 648), mladšímu pak Ašurbanipalovi (Ašur-bân-aplu) v Assyrii (kde panoval 667—626). V bojích mezi oběma bratry vzniklých podlehl Šamaššumukin (Sammuges), tak že Ašurbanipal ujal se pod jménem Kandalânu otěží vlády v Babyloně, které držel až do své smrti r. 626. — Kromě Elamitů a Assyrů vyvstal na jihu jiný nepřítel Babylonie — Chaldeové, kmeny to bydlící při březích Perského zálivu. Nepřítel tento, původu — jak se zdá — rovněž semitského, vytknul si za úkol zmocniti se vlády v Babylonii, což se mu postupem doby dařilo víc a více. Snad že již „dynastie Přímoří" (5tá) byla původu chaldejského. Zdá se, že babylonský král Nabupaliddina (890—854), vrstevník assyrského Ašurnasirpala II. (884—860), byl téhož původu. Jisto jest, že Ukînzir (731—729), král babylonský, kterého zbavil trůnu Tiglat-Pilesar IV. (Phul), patřil ke kmeni „Kaldu". Roku 722 zasedl opět na trůně kníže chaldejský. Merodach-Baladan (721—710), o jehož listech a darech poslaných jerusalemskému králi Ezechiášovi nám vypravuje Isaiáš (v 39. kap.).

Sargon, král assyrský, tohoto vetřelce sice vypudil a jeho otčinu Bit-Jakini zpustošil, avšak již za nástupce Sargonova Sanheriba (705–684) domohl se Merodachbaladan babylonského trůnu zase (703). Sanherib ho sice brzy zapudil, Chaldejští však nedali se ve svých snahách zastrašiti. Nabopolasar (= Nabu-pal-ussur) spojil se s Médy proti Assyrii, vnitřními zmatky seslabené, dobyl Babylonie a založil v Babyloně novou říši, „novobabylonskou" čili „chaldejskou" roku 625. Po dvacetileté vládě 625–604 odevzdal říši svému synu Nabukadnezarovi II. (Nabu-kudurri-ussur) 604–561. Po něm následovali: Evilmerodach (= Avil-Marduk-usur) 561 až 559. Neriglissar (Nêrgal-šar-usur) 559–556. Laborosoarchados (Labâši-Marduk) 566–555. Nabonid (Nabû-nâ'id) 555–539. Baltazar (Bêl-šar-usur) 541 až 539. R. 539 dobyl Babylonie král perský Cyrus, svrhl dosavadní dynastii (desátou) a stal se zakladatelem dynastie nové, která čítá tyto členy: Cyrus 539–529. Kambyses 529–521. Darius I. 521–485. Xerxes I. 485–465. Artaxerxes I. Longiman 465–424. Darius II. Nothus 424–405. Artaxerxes II. Mnemon 405–358. Artaxerxes III. Ochos 358–338. Arogos 338–336. Darius III. Codomannus 336–331. Alexander Veliký, král Babylonie 331–323. Viz Justin V. Prášek, Dějiny starověkých národů východních, Praha 1899, (kde je též literatura pečlivě uvedena), I, 1–95, 464–479. II, 20. 254, str. 328–459. L. W. King, Chronicles concerning early Babylonian Kings 1907. E. Meyer, Geschichte des Altertums 2. Aufl. I. Bd. 1909. P. Schnabel, Die babylonische Chronologie in Berossos' Babyloniaka. MVÄG XIII 5. Berlín 1908. Lindel, Cyrus (Weltgeschichte in Charakterbildern) Mnichov 1903. Kaulen, Assyrien und Babylonien. Freiburg i. B. 5. vyd. 1899. Winckler, Geschichte der Stadt Babylon. Lipsko 1904 (AO 6[1]). Winckler, Auszug aus der vorderasiatischen Geschichte. Lipsko 1905. E. Bezold, Ninive und Babylon (Monographien zur Weltgeschichte XVIII), Bielefeld a Lipsko 1903. Klauber, Staat u. Gesellschaft in der babylonisch-assyrischen Briefliteratur, Lipsko 1911. AO XII[2]. Ulmer, Hammurabi. Sein Land u. seine Zeit. AO IX[1]. 1907. Hommel Fritz, Grundriss der Geschichte d. alten Orients, 2. vyd Mnichov 1904. Radau, Early Babylonian History ... New York 1900. Sayce, Babylonians a. Assyrians life and customs, Londýn 1901. J. de Morgan, Les Premières Civilisations, Paříž 1909. Ginzel, Handbuch d. math. u. techn. Chronologie, Lipsko 1906. *Hjčl.*

Babylonské zajetí. I. Do babylonského zajetí odvlečeni byli obyvatelé říše judské po částech. 1. Nabuchodonosor (Nabukadnezar II.), když byl r. 605 př. Kr. porazil v bitvě u Karkemiše (= dnešnímu Džerábis, sev. od vtoku Saguru do Eufratu, nikoliv Circesium! Viz E. Nagl, Die nachdavidische Königsgeschichte Israels. Vídeň 1905 s. 44) egyptského krále Nechao II. a pronásledoval ho, zmocnil se na cestě též Jerusalema a odvedl (r. 605) neznámý nám počet zajatců do Babylona (Berosus u Josefa Fl. Starožitnosti X, 11, 1. Proti Apion. I, 19), mezi nimiž byl též Daniel a soudruzi jeho. Dan. 1[1-3]. Od tohoto roku se počítá obyčejně 70 roků zajetí předpověděných prorokem Jeremiášem (25[12], 29[10]). Zdali král Joakim (608–598) byl skutečně při této první deportaci odveden do Babylonu a pak brzy zase propuštěn, jak se domnívá Schuster-Holzamer-Selbst[7] (n. u. m. s. 948 č. 675), aneb zda se tímto plánem Nabukadnezar jen zabýval a pak od něho upustil, spokojiv se jen s poplatkem, jak myslí Schöpfer (n. u. m. 450 dle Dn. 1[1-6], 4 Král. 24[1], 2 Paral. 36[6-7]), jest těžko rozhodnouti. 2. R. 601 objevil se N. v P. opět a přinutil znova Joaqima (= Jehojaqim = יְהוֹיָקִים = Jahve pozvedá) platiti odepíraný poplatek. Když po 3 letech král judský podlehl straně egyptofilské a opět odepřel proti výstražnému hlasu Jeremiášovu poplatek, Nabukadnezar II. poštval proti němu nejprve sousední některé národy (jako Moabity, Ammonity atd. 4. Král. 24[2]), načež vypravil se sám do Palestiny, obsadil celou její západní část a chystal se obléhati Jerusalem. Zatím však zemřel Jojaqim, jak se zdá, násilnou smrtí (Jer. 22[18-19], 36[30]), zanechav otřesený trůn svému osmnáctiletému synu Jojachinu (= יְהוֹיָכִין Jahve upevňuje). Mladistvý král nedostávaje pomoci z Egypta odebral se s rodinou svou i poklady (IV. Král. 24[12]) r. 598 do babylonského tábora, aby se svému mocnému odpůrci poddal. Nabukadnezar vtáhl do Jerusalema, dal odvésti do zajetí krále s jeho rodinou, elitu obyvatelstva (velmože, důstojníky, kněze a kovoděliníky, kterých potřeboval stavbymilovný král ke svým velikolepým stavbám) ve velikém počtu (4 Král. 24[1-6], srvn. Jer. 52[28]). Mezi těmito vyhnanci byl též prorok Ezechiel 1[2-3] 33[21]) a Mardocheus (מָרְדֳּכַי Esth. 2[5-6], 11[4]). Nad obyvatelstvem v Judsku zbylým ustanovil králem syna Josiášova Mattanju (מַתַּנְיָה = Dar Jahveův) pode jménem Sedekiáše (צִדְקִיָּהוּ = Má spravedlnost jest Jahve). 3. Sedekiáš chtěje těžiti z obtíží způsobených Médy Nabukadnezarovi, přiklonil se proti radě Jeremiášově ke straně přející Egyptu, kde po smrti Psammeticha II. roku 589 dosedl na trůn Apries (Uaphris, Weh-eb-re, Wahbra, Hophra) a uzavřel proti Nab. se svými sousedy spolek. Nab. vojsko přichvátalo, oblehlo Jerusalem, prchající král u Jericha byl polapen, zaveden před. Neb. do hlavního jeho tábora v Rible (v Syrii), kde usmrceni byli jeho synové, on pak sám oslepen. Jerusalem po osmáctiměsíčním obléhání padl do rukou Chaldeů, chrám zapálen a množství obyvatelstva odvedeno do zajetí (r. 587). 4 Král. 15[1-21]. (Podrobné vylíčení situace a událostí této doby podává Prášek, Dějiny starověkých národů východních. II. Praha, str. 337 nn.). 4. Když Assyrové byli odvedli obyvatelstvo severní říše (israelské) do zajetí, poslali na místo něho ze svých měst kolonisty. Babyloňané tentokrát neučinili podobně. Chudému zemědělskému obyvatelstvu, které byli v Judsku ponechali, dán byl v čelo politické vlády Gedaljáhů ben 'Achiqám, který sídlel v Maspě (Jer. 40). Horlivci židovští, nechtějíce se spřáteliti s danými poměry, vedeni jsouce Jišmá'élem, pocházejícím z královského rodu, usmrtili babylonského místodržitele. Bojíce se trestu uprchli do Egypta, přinutivše stařičkého vlastence Jeremiáše, aby šel s nimi. (4 Král. 25[22-26].) Nabukadnezar nedůvěřoval po této vraždě ani zbytkům tolikrát již decimovaných obyvatelů judska; proto ještě r. 582 dal odvléci Nabuzeriddinem do Babylonie 745 těchto obyvatelů. Jer. 52[30]. Srvn. též Jos. Fl. Starož. X. 9, 7. — II. Veliký počet deportovaných Židů bydlil v předměstí Babylonu, rozkládajícím se na pravém břehu Eufratu, které dle Opperta slulo Halalat (srvn. moderní název města Hilla), ve kterém bydlili vůbec cizinci, které považovali Babyloňané za nesvaté, profanní (barbary?). Místo toto bylo protkáno četnými stokami Eufratu, které zavlažovaly role (Ž. 136 [137][1nn.]: „Při řekách babylonských — tam jsme sedávali a plakávali, rozpomínajíce se na Sion"). Ezechiel (1[1-3]) bydlil u stoky zvané Chobar, hebr. Kebâr (כְּבָר) assyr. Kabaru, u Nippuru (Hilprecht-Clay, Bab. Exp. 9, 28, 76), který dlužno dobře rozeznávati od přítoku Eufratu Ḫabôru (חָבוֹר),

na jehož březích bydlila část obyvatelstva severní říše israelské, deportované Assyry. (4 Král. 17[6], 18[11], I. Par. 5[26], Delitzsch, Wo lag das Paradies? 183 n.) Ez. 3[15] udáno určitěji bydliště prorokovo: Tel Abib. (תֵּל אָבִיב = „Pahorek klasů“). Jiný kanál, při kterém Židé v Babyl. bydlili, jmenuje Bar. 1[4]: Sodi (Sud = Suri?) a 1 Esdráš 8[21. 31]. Ahava (= Opis? Winckler, Altorientalische Forschungen II, 215). Jiní bydlili ve vsích kolem Babylonu, jako byly: Tell Melach, Tell Harsa, Kerub-Addan (1 Esdr. 2[59]), Kasphia (1 Esdr. 8[17] jest asi Ktesifon. Winckler, Forsch. II. 509). Postupem doby se Židé rozšířili po všech důležitějších městech říše chaldejské (a později médsko-perské. Viz Dan. 8[2], Esth. 2[5-6], 9[2], 2 Mach. 7[1], Skut. 2[9-11]). — III. Stav Židů v zajetí 1. náboženský byl velice povážlivý. Náboženské slavnosti okázalé, průvody velikolepé, nádhera zevnější bohoslužby, které se v Babylonii ke cti bohů konaly, byly velikým kouzlem pro Židy, kterým nezbylo z chrámu, posvátných nádob atd. nic, kteří byli v pravém slova smyslu v tomto ohledu ožebračeni. Náboženství babylonské bylo spojeno s oslňující kulturou, uměním, posvátnou prostitucí, s magií, slibující nemocným zdraví, s astrologií, předpovídající budoucnost; jestliže tyto věci vábily Israelity již v Palestině, oč větší byla jejich svůdnost nyní, kdy i předpisy královské velely Židům zúčastniti se velikých slavností. (Dan. 3[7-11].) Kromě toho dle staroorientálních názorů se zdálo, že bohové Nabukadnezarovi, kteří mu dali vítězství a dávají svým ctitelům bohatství, blahobyt a slávu, mají větší moc než Jahve, jehož svatyně i lid byl nejkrajněji pokořen a zneuctěn, tak že bylo lze těžko tento stav srovnati se sliby, dávanými jeho předkům, arciotcům. Nebezpečí zveličovalo pouto společného semitského původu, svazek podobné řeči, úzké styky sociální, stejné obyčeje jak Babyloňanů tak Židů. Nebezpečí vzrostlo pro mladší generace, které nebyly posilovány vzpomínkami na bývalou slávu chrámu jerusalemského. Vzpomeneme-li si, že falešných proroků mezi Israelity nikdy nebyl nedostatek, vysvětlíme si, že mnoho Židů od svého náboženství odpadlo a přijalo modlářství babylonské. Že se tak nestalo v míře větší, o to pečovala Prozřetelnost, která již dříve ústy proroků předpovídala, že zajetí nebude trvati věčně, že (za 70 roků) se zbytky lidu zase vrátí. (Mich. 4[1-13], Is. 9[6], 10[4], 22[1-14], 28[1-16], srv. 40[1], 41[29], 44[21], 45[26], Jer. 30[1], 33[26].) Nyní mluvila k exulantům ústy Jeremiášovými (Bar. 6[1-72]) a Baruchovými (Bar. 3[9]—5[9]), zvláště pak pečovala o ně Ezechielem a Danielem. „Vyšší kritika“ klade do této doby též působení t. zv. „Druhoisaiáše“. 2. Stav sociální Židů v zajetí nebyl nejhorší: Svobodní Židé mohli se stěhovati z míst, na nichž byli usazeni, mohli nabývati majetku i nemovitého, tak že z nich někteří zbohatli, jako na př. Joakim, manžel ctné Susanny (Dn. 13), mohli se volně shromažďovati, samosprávně vykonávati moc soudcovskou (Jer. 29[1], Ez. 20[1]). Někteří domohli se i vlivných úřadů, jako Daniel (2[48], 6[2]), jeho soudruzi (Dan. 3[97]), později Nehemiáš (2 Esd. 2[1]). Více než Nabukadnezar přál Židům jeho syn Evil-Merodach (561—559), který (dle 4 Král. 25[27-30], Jer. 52[31-34]) uvězněného krále Jehojachina propustil na svobodu, ano i důstojnost královskou mu vrátil. I ti Židé, kteří byli považováni za otroky, nebyli tak bezprávní a utiskováni jako později otroci v dobách a krajinách římských. Mohliť dle panujícího práva babylonského uzavírati smlouvy se svobodnými, dostávali za své práce mzdu, a jestliže šetřili, mohli se svým časem z otroctví vykoupiti. (Oppert, La condition des exlaves à Babylon. Paříž 1888.) Nejpádnějším důkazem pro to, že se hmotně měli Židé v Babylonii velmi dobře, jest fakt, že i když jim bylo Kýrem dovoleno do vlasti se navrátiti, použila tohoto dovolení jen poměrně malá část Židů, většinou chudých a nábožensky hlouběji cítících. — IV. Nejvyšší Vychovatel chtěl zajetím 1. potrestati národ za jeho odpad od Jahve, za jeho nevěru (Is. 22[1-14]), nedůvěru (Is. 7[15-25]), nezřízené naděje v pomoc lidskou (Jer. 17[5-18]), jen zevnější zachovávání předpisů bohoslužebných (Jer. 7[1], 8[22]), spojenou s porušováním zákona Božího (Is. 50[1-11], 58[1-14], Jer. 17[19-27]), za důvěru věnovanou lichotícím lžiprorokům (Jer. 23[9-14]), nevděk k Bohu (Ez. 10[1-44]), zvláště pak za modlářství, ke kterému lid opět a opět se vracel (Jer. 16[21], 17[4], Ez. 8[1-18]). Trest tento neméně byl uvalen na Israele pro všeobecnou nemravnost (Ez. 15[1-8], 17[1-24], 18[1-32]), pro velikou korrupci, zneužívání autority a společenského postavení (Hab. 1[2-4], Ez. 13[1] až 14[23], 22[1-31]), zločiny to, páchané bez kajícnosti (Sof. 3[1-8], Jer. 5[1-31], 9[1-22], 11[18]—12[17]). Úkolem proroků bylo vzbuditi mezi exulanty hluboké vědomí zaslouženého trestu, kajícnost, víru v pravé proroky, jejichž slova se nyní hrozným způsobem spinila, důvěru, že se splní i zaslíbení radostná, jmenovitě messiášská ústy týchž poslanců Božích předpověděná, odvrátiti lid od modlářství, přikloniti ho celým srdcem k Bohu pravému. Byl tedy účel zajetí 2. též léčivý. Židům skutečně polytheismus se tak zprotivil a monotheismus tak hluboko se v srdcích zakořenil, že později (nepřihlížíme-li k výjimečným ojedinělým zjevům v dobách machabejských) nikdy více k modlářství sympathií nejevili. Zajetí bylo pro Židy dlouhými duchovními cvičeními — řekli bychom nyní — která měla za následek radikální mravní obrod: skalopevná víra, prohloubená objektivně naukou o nesmrtelnosti duše a vzkříšení, nezlomná důvěra v zaslíbení Boha, utužení lásky vzájemné společným neštěstím, uznání ceny vnitřní bohopocty nad pouhým formalismem zevnějších obřadů, toť byly vzácné plody, které zajetí přineslo. Doba zajetí byla pecí ohnivou, ve které se odlučovalo pravé stříbro od různých příměsků (Is. 48[10]), byla dobou, ve které se čisté zrno oddaných ctitelů Jahvových třídilo a oddělilo od plev povah slabých (Am. 9[9]). 3. Zároveň připravována půda pro šíření se budoucí říše Messiášovy. Židé přišedše do styku s pohany nemohli nerozsívati sémě svých náboženských nauk do jejich srdcí, a založivše si v různých městech své náboženské obce a synagogy, poskytly tak následujícím věrozvěstům útulek, východisko, operační základnu pro šíření evangelia. Haneberg, Gesch. d. bibl. Offenbarung. Řezno 1876, 403 nn. V. Jer. 4. roku panování krále Joakima (608—598), tedy roku 605 př. Kr., předpověděl, že zajetí bude trvati 70 let (Jer. 25[12], 29[10]). Tím dán je terminus a quo. Terminus ad quem jest r. 535, kdy Zorobabel s velikým počtem Židů se navrátil do Palestiny. Rok 605 nazývá Jer. prvním rokem krále Nabukadnezara asi proto, poněvadž začíná počítati od vítězství nad Nechoem u Karkemiše, které se událo r. 605, ačkoliv Nabukadnezar na trůn dosedl po svém otci Nabopolassarovi teprve roku následujícího 604 (Jer. 52[29], srvn. 4 Král. 28[8]). Jestliže Dan. 1[1] udává pro odvedení do zajetí rok třetí panování Joakimova, pak má buď na mysli dobu, ve které vytrhl Nabukadnezar z Babylona, nebo počítá celý rok uplynulý po nastoupení Joakimově na trůn za rok jedlný (methoda postdatující), anebo je toto místo v textu biblickém porušeno, tak že jest čísti 3. měsíce panování Jechoniáše (= Jojachina), ve kterém byli Židé po druhé odvedeni do zajetí (598). Zumbiehl, Das Buch Daniel und die Geschichte, Freiburg 1907 s. 9 nn. — Jiní kladou dobu 70letého zajetí v čas od zboření chrámu 587 až do vystavění druhého 516 —

názor to, méně se srovnávající s výroky Jer. 25[12], 29[10], který nejmenuje terminus ad quem zbudování nového chrámu, nýbrž spíše pád říše babylonské. — VI. Jako nebyli Židé najednou do zajetí odvlečeni, nýbrž po částech, tak se podobně ani nevraceli všichni současně, nýbrž postupně. První zástup Židův odebral se do vlasti brzy po dovolení krále Kyra (2 Paral. 36[22. 23], Esdr. 1[1-4], 6[2-5]) za vedení Šešabassara (שֵׁשְׁבַּצַּר), judského to knížete, kterému vydal Cyrus mnoho vzácných chrámových nádob, uloupených v Jerusalemě a chovaných od dob Nabukadnezarových v klenotnici královské (Esd. 5[16]). 1 Esd. 2[64. 65], 2 Esd. 7[66. 67] vypočítává se řada židovských čeledí, které v počtu asi 50.000 mužů pod vůdcovstvím knížete Zorobabela a velekněze Josue se vrátili do vlasti (r. 535). Pravděpodobně Šešabassar a Zorobabel jest jedna a táž osoba (ačkoliv někteří dovolávajíce se Esdr. 4[16] považují je za dvě různé osoby, a tedy rozeznávají dvě různé výpravy. König, Geschichte des Reiches Gottes 1908, str. 271). Po různých překážkách postaven a posvěcen byl 6. roku panování krále Dareia, t. j. r. 516 př. Kr., nový chrám a slaveny opět velikonoce (Esd. 6[15-22]). Druhý zástup Židů z Babylonie přivedl Esdráš (1 Esd. 8[1-20], 3 Esd. 8[81-90]). Kdy se tak stalo, zda před příchodem Nehemiášovým, jak dosud všeobecně se soudilo a jak dosud soudí Nikel, Die Wiederherstellung des jüdischen Gemeinwesens nach dem babyl. Exil. Bibl. Studien V. 2. 3, Freiburg i. B. 1900. — Nikel, Die persischen Königsnamen in den Büchern Esdras u. Nehemias. Bibl. Stud. II (1900) 107 nn. — Fischer, Die chronologischen Fragen in d. Büchern Esra-Nehemia. Bibl. Stud. VIII[3], (1903). — Schöpfer, Geschichte . . . . . s. 540, Knabenbauer, Lexikon-biblicum II sl. 216 a j. v., či zda teprve po Nehemiášovi, tedy roku 398—397, jak po Hoonackerovi (Notes sur l' histoire de la Restauration juive après l'exil de Babylon, „Revue biblique" 1901, 5 nn. Nouvelles Études sur la restauration juive après l'exil de Babylone. Paris-Louvain 1896) se domnívají Riessler (Biblische Zeitschrift II (1904) 15 nn. Šešbassar-Šenassar-Zorobabel-Nehemias), Klameth (Esras Leben und Wirken, Vídeň 1903), Zschokke (Historia s.[6] Vídeň 1910 s. 303 n.) a jj., není dosud rozhodnuto. Spíše se zdá, že jest se přikloniti k mínění prvému, poněvadž obhájci druhého nepodali dosud dostatečných důkazův. Odhadnouti číselně počet navrátivších se Židů jest možno pro různé překážky jen přibližně, asi na 50.000 otců rodin, tedy asi na 250.000 hlav. Byli velikou většinou příslušníky pokolení Judova, proto právem sluje národ vrátivší se Judeové, Židé v užším slova smyslu, na rozdíl od Israelitů, které tvořilo všech 12 pokolení. Kromě příslušníků tohoto pokolení vrátil se též větší počet Benjaminovců. Z ostatních 10 pokolení dal přednost staré vlasti před Babylonem počet tak nepatrný, že některé staré prameny tvrdily, že těchto 10 pokolení se vlastně ze zajetí vůbec nikdy nevrátilo. (Josef Flavius Starož. XI, 5. 2., Sanhedrin 10, 3; 110, 2.) Z kněží se vrátily jen čtyři třídy (1 Esr. 2[36-39], 2 Esr. 7[39-42]). Viz: Neteler, Die Bücher Esdras, Nehemias und Esther . . . Münster 1877. Meyer, Die Entstehung des Judentums, Halle 1896. Sellin, Serubbabel, Lipsko 1898. Holzhey, Die Bücher Esra und Nehemia, Mnichov 1902. Gelbhaus, Esra u. seine reformatorischen Bestrebungen. Vídeň 1903. Smend, Die Listen d. Bücher Esdras u. Nehemias. Basilej 1881 Bertheau, Die Bücher Esra . . . 2. vyd. Lipsko 1877. Öttli, Die Bücher der Chronik Esra u. Nehemia . . . Nördlinky 1889. Kosters, Die Wiederherstellung Israels . . ., Heidelberg 1895. Cheyne, Das religiöse Leben d. Juden nach dem Exil (přeložil z angl. Stocks), Giessen 1899. Seisenberger, Esdras, Nehem. und Esther, Vídeň 1901. Tostivint, Esdras et Nehémie. Řím 1901. Jampel, Die Wiederherstellung Israels . . ., Vratislav 1904. Bayer, Das dritte Buch Esdras und sein Verhältnis zu den Büchern Esra-Nehemia, Freib. i. B. 1911. — VII. Poměry Židů, kteří zůstali v Babylonii líčí nám kniha Esther. R. 340 Artaxerxes III. (Ochus) přesadil veliký počet Židů do Hirkanie na břehy Chvalinského moře (Georgios Synkellos, I, 486; Orosius Paulus III, 7). Alexander Veliký potvrdil výsady Židů v Babyloně, ačkoliv odepřeli přispívati na stavbu chrámu Bélova (Jos. Flav. Starož. XI, 8, 5. Proti Apionovi I, 22). Antiochos Veliký dal přeložiti 2000 židovských rodin z Babylonie a Mesopotamie do Lydie a Frygie (Jos. Flav. n. u. m. XII, 3, 4). Úbytky tyto však Židů babyl. neseslabily, jak patrno z toho, že „množství Židů" v Babyloně a v poříčí Eufratu pozdravovalo zajatého hasmonejského knížete Hyrkana II., kterému dovolil král parthský Phraates volně se pohybovati (Jos. Flav. n. u. m. XV, 2, 2). Herodes pozval babylonského Žida Zamarise, aby se usadil v Batanei. Zamaris přišel se 100 svých přátel a 500 jezdci a střežil cestu, kterou se ubírali Židé z Babylona k bohoslužbě do Jerusalema (Jos. Flav. n. u. m. XVII, 2, 1—3). Z dob Kaligulových jest nám známa mocná kolonie židovská v městě Nearda, ležícím na břehu Eufratu v Babylonii, jakož i kolonie v Nisibe. (Jos. Flav. XVIII, 9, 1—10.) Z těchto zjevů si snadno vysvětlíme, že o letnicích židovských vidíme mezi posluchači Petrovými Parthy, Medy, Elamity, obyvatele Mesopotamie (Skut. 2[9-11]). Babylonie stala se tak druhou vlastí Židů. Zde pěstěna byla židovská věda a slovesnost. Zde vznikla Haggada (= ústní podání, které se později kladlo na roveň zákonu Mojžíšovu, ano i nad něj), náboženská poesie, výklad k posv. knihám („Midrašim"). V Babylonii vznikly vysoké školy židovské (beth ulfana, beth midraš, ješiba), které závodily se školami palestinskými, ano i předčily je, poněvadž jim nebylo tolik trpěti nepříznivými změnami politickými jako jejich soupeřkám v Palestině. Postavily se zvláště akademie ve městech: Nearda, Sora, Pum-Baditha a j. Odtud i do Palestiny přicházeli učitelové, jako Rabbi Hillel (32 př. Kr.), R. Nathan, R. Chijjá a j. Professorský sbor vysoké školy pum-bajithské, jmenovitě Rabbi Jose († 503) a Abina, sebral výklady „zákona" dosud roztroušené v jeden celek, který sluje babylonskou Gemarou (= doplněk) a spolu s Mišnou tvoří Talmud babylonský. Viz Schürer, Geschichte des jüdischen Volkes im Zeitalter Jesu Christi, sv. III. Das Judentum in der Zerstreuung, 4. vyd. Lipsko 1909. H. Lesêtre ve Vigouroux, Dictionnaire de la Bible, Paříž 1909 sv. VIII. sl. 229 nn. Frankel, Die Diaspora zur Zeit des zweiten Tempels v Monatschrift für Geschichte u. Wissenschaft des Judetums, 1853, s. 409 nn., 449 nn. Hamburger, Real-Encyklopädie für Bibel u. Talmud. Abt. II. 1883, heslo „Zehn Stämme", „Zerstreuung", III. (Supplementband 1892, heslo „Ausbreitung des Judentums".) Ramsay, The Jews in Graeco-Asiatic Cities (Expositor 1902, 19 nn., 92 nn.). Th. Reinach, heslo „Diaspora" v The Jewish Encyclopedia IV, 1903 s. 559 nn. Neubauer, La géographie du Talmud 1868. *Hjčl.*

Babylonsko-assyrské náboženství. Všecky památky klínopisné svědčí, že náboženstvím Babyloňanů a Assyrů byl astrální polytheismus, který považoval hvězdy za bytosti božské a teprv později rozlišoval mezi bohem, jehož pojem si anthropomorfisticky vyvinul, a mezi hvězdou, kterou považoval za jeho sídlo neb pochodeň. Nižších forem náboženských, které vidí boha ve zvířatech neb rostlinách (totemismus, fetišismus), nenalézáme

v písemných památkách (Jeremias, ATAO² 1, 92). Náboženství babylonsko-assyrské znalo celou řadu bytostí vyšších, z nichž každá slula ilu, bůh, v písmě označována byla determinativem, představujícím hvězdu, zobrazována obyčejně v postavě člověka s velikou tiarou na hlavě (ploskou neb kuželovitou), vybíhající ve dva nebo více rohů, bytost to nesmrtelná, člověku příznivá, ke které mohl Babyloňan s důvěrou splnati ruce své. Z nepřehledné řady různých těchto bytostí vynikaly jmenovitě ty, které měly svůj celý dvůr, své vojsko, posly jako králové pozemští, skládající se z božstev nižšího řádu. „Velicí" oni bohové byli: 1. Anu, bůh nebes, který zaujímal první místo mezi bohy v dobách nejstarších, jak patrno z nápisů krále (Erechu) Lugal-sag-gi-si, lagašského krále Gu-de-a, urského Rîm-Sin, ano i z úvodu k zákoníku krále Chammurapiho. Tento „pán" (baal) spolu s Bélem, „pánem" to země a lidstva, a s bohem Ea, „pánem" to (sladkého) vodstva (apsu), tvoří nejvyšší trojici, která vévodí ostatním bohům. Proto sluje Anu též „králem bohů" (Gudeův válec AX, 12). Bydlí v nejvyšším nebi („nebe Anuovo"), do něhož se uchýlili ostatní bohové, když vodstvo v době potopy zaplavilo nejen nejvyšší hory, nýbrž i nebesa. Zasedá tu na trůně, před nímž odpočívají odznaky jeho moci a vlády: žezlo, koruna a hůl. Na mezních znázorňován byl trůnem, na kterém sedí králové, a tiarou, znázorňující jeho všemohoucnost (Frank, Bilder und Symbole babylonisch-assyrischer Götter str. 7 n.). Na ekliptice, která jest rozdělena na tři pásy, patří první výhradně Anuovi, druhý Bélovi, třetí Eaovi. První měsíc v roce (Nisan) jest zasvěcen společně Anuovi a Bélovi, kdežto měsíc druhý patří bohu Ea. (Kugler, Sternkunde u. Sterndienst in Babel I, 259.) Jsa králem bohů, sluje též jejich otcem, abu ilâni, t. j. mající vládu a pravomoc nad nimi, jako má otec v rodině. Hvězdy jsou jeho vojskem, které si utvořil, by zničil zlosyny. (King, Babylonian magic and sorcery no. 8 ř. 24.) Dle kosmogonie babylonské vzešel Anu tak jako Bél a Ea ze starší božské dvojice: An-šar-a (= svět nebeský) a Kišar-a (= svět pozemský), jež vzešla ze starší dvojice: Lachmu a Lachamu, která zplozena byla Apsuem (= vodstvo sladké) a Tiamatou (= vodstvo slané). Ctěn byl (Anu) jmenovitě v Déru, v chrámě E-an-na (= dům nebes) staroslavného města Erechu (kde však brzy zastíněn byl tento kult poctou, vzdávanou jeho dceři Ištaře), v Gir-su, městě to posvátném knížectví lagašského. (I zde však zatlačen byl tento kult bohoslužbou, konanou ke cti bohyně Ninni, která se celkem rovná Ištaře.) Nadvláda nad bohy, která mu původně patřila, byla později připisována v Babyloně Mardukovi, v Assyrii Ašurovi. Za manželku měl Anu bohyni Antu, se kterou zplodil Ištaru. 2. Bêl, jehož sumerské jméno zní En-lil (pán vzduchu?), jest pánem země, krajin, lidstva. Ctěn byl hlavně v jihobabyl. Nippuru v chrámě zvaném E-kur (= dům horstva), kde bydlil se svojí manželkou zvanou Nin-har-sag (= paní horstva). Kromě toho měl za společnici bohyni Ninlil, jméno to, které Babyloňané přeložili slovem Bélit, kteráž splynula později v jedno s Ištarou. Snaha vyvýšiti ho přiřkla mu nejen titul „krále všech Annunaki" (= bohů pozemských), nýbrž i „pána Igigi" (= obyvatelů nebes). V době pozdější městský bůh Babylona uchvátil jméno i přednosti Bélovy. 3. Ea (sumersky En-ki = pán země) znamená „přibytek vody", pak boha, který byl pánem oceánu (apsu), jenž dle názorů Babyl. celou zemi obklopoval, na němž země jako ostrov plovala a který v pramenech potoků a řek tryskal. Slul proto též „králem apsu" (apsu = ZU-AB = dům moudrosti). Podle města Eridu, ve kterém hlavně byl ctěn, sluje „králem Eridu". Byl považován za boha moudrosti a umění. (Gudea vyznává, že Ea mu dal plán chrámu, který postavil v Lagaši.) Magové babyl. zaklínali jeho jménem. Manželka jeho slula Nin-ki = paní země. Jindy sluje Damkina (u Damascia *Δαυκη*), jinde Dam-gal-nun-a (veliká manželka pána). Synem jeho byl Marduk. 4. V říši mrtvých, místě to prachu a temnot, vládl Nergal a jeho manželka Ereškigal. (Nergal = Né-unu-gal = pán velikého příbytku. Ereškigal = Ereš[= Nin]-ki-gal = paní veliké země.) Ctěn byl hlavně v Kuthě ve chrámě zvaném Meslam, odkudž sám sluje též Mes-lam-ta-è-a = vycházející z Meslamu. Na mezních vyobrazován býval v podobě lva (4 Král. 17³⁰ vypravuje, že kolonisté z Kuthy, které přesadil Sargon do Samařska, učinili si sochu tohoto boha). Poněvadž se snažil zalidniti svou říši, zobrazován byl společně s Ninibem jako bůh lovu a války (též moru). Někdy dávána byla Nergalovi za družku bohyně La-as (= nevychází se; podsvětí bylo totiž místo, z něhož se nevychází, nevrací), jindy dostává se mu za družku Mamîtu neb Mammetu (= nástroj smrti). 5. První místo ve veliké trojici astrální v době nejstarší zaujímal bůh měsíce Sin, otec to následujících dvou členů této trojice, boha slunce — Šamaše a bohyně Venuše — Ištary. Hlavními středisky kultu Sinova bylo jihobabyl. město Ur a Charran v sev. Mesopotamii. Měsíc na obloze rostoucí dal podnět k tomu, že Sin byl nazýván mladým býkem, jehož rohy jsou silné, měsíc couvající, blednoucí, naproti tomu zavdal podnět k tomu, že si Babyloňané představovali Sina v podobě starce s vousem lazurovým, plného zkušenosti a moudrosti, k němuž pro radu se i bohové uchylovali dne 29. každého měsíce. Dne 30. každého měsíce byl slaven svátek ke cti Sinově. Manželkou Sinovou (Nannar = osvěcovatel) byla Nin-gal (paní veliká). Kromě Šamaše a Ištary jmenuje se mezi jeho dětmi bůh ohně Nusku. Kult tohoto boha se rozšířil daleko široko po krajinách obývaných aramejskými národy. 6. Šamaš (sum. Utu) jest bůh slunce, světla, soudu (bêl dini = pán soudu), spravedlnosti, práva a lékařství. Spolu s Adadem jest bohem hadačství (bêlê bîri). Manželkou jeho byla bohyně Aia, synové jeho sluli Kettu (= spravedlnost) a Mêšaru (= právo). Hlavním místem jeho kultu bylo město Sippar a Larsa (= dnešní Senkereh, pravděpodobně = Ellasar Gn. 14¹) Chrámy v obou těchto místech sluly e-babbar (= dům slunce). 7. Ištar (z ltšar = blahovolná, příznivá) byla Venuše, bohyně večera i jitra. Brzy vystupuje jako bohyně lásky, brzy jako bohyně války, někdy docela s obojím pohlavím zároveň (Afrodita). V Erechu, kde měla slavný chrám E-an-na (= dům nebes), byla ctěna hlavně jako bohyně lásky, a to způsobem takovým, že město toto slulo „městem (posvátných) prostitutek", „al ki-iz-re-ti [u-cha-a-tu] u ḫa-rîm-a-tî" (KB. VI, 63 Col. IIb). Králové Erechu se nazývají „milovanými manžely" bohyně, která dle epu o Gilgamešovi (tab. VI.) ráda vchází v důvěrný poměr s lidmi. Tento kult kvetl též ve městě Lagaš. Naproti tomu v Challabu byla Ištar považována za dceru Sinovu, bohyni války. Podobně v Assyrii vystupuje jako hrdinka v bitvě, která nešetří nepřátel Ašurových. (Báseň o sestoupení Ištary do podsvětí uvedena níže str. 849.) Vyobrazuje se brzy hvězdou, Venuší, brzy v podobě válečnice ozbrojené různými druhy zbraní (luk, šípy atd.), brzy v podobě matky, kojící dítko, neb konečně ženy, jejíž tvář zahalena byla závojem. (Srvn. v. Oppenheim, Der Tell Halaf u. die verschleierte Göttin. Lipsko 1908. AO 10, 1.) Jiná střediska její pocty byla: město Agade, kde ctěna byla pod

jménem Anunit v chrámě E-ul-maš, město Sippar, Ninive (v chrámě E-mis-mis) a Arbela. Také v Babyloně byla jejím jménem nazvána brána a chrám jí zasvěcený slul E-tûr-kalama. Jeden rok panování Chammurapiho se datuje „postavením trůnu bohyni Ištar". Kult tento se rozšířil tak, že v *B* a *A*. všecky bohyně splynuly s I. v jedno, ano rozšířil se i ve Fenicii a Palestině, kde Ištar vystupuje pod známým jménem Astarty. 8. V trojici bohů národních nejstarším jest Ninib, bůh Sumeru, pak následuje Marduk a konečně Ašur. Ninib slul původně Nin-gir-su, byl městským bohem města Lagaše a „pánem" akropole tohoto města, zvané Gir-su. Byl synem En-lilovým (Bélovým). Jest hlavně bohem války, „pánem zbraní" (bêl kakki), a zároveň s Nergalem bohem lovu. Zasvěcen mu byl měsíc Tammuz. Na obloze mu odpovídalo souhvězdí Orion, v báji o Tammuzovi jest Ninib kancem, který Tammuza svým zubem usmrcuje. Splynul v jednu osobu s bohem války, zvaným Za-ma-ma, ctěným v městě Kiš. Zaměňován byl též s bohem polí Urašem, ctěným v Dilbatě, a tak jest si vysvětliti, že vystupuje i Ninib v důstojnosti boha zemské úrody, boha polí, kanálů, mezníků a krajů. Manželkou jeho byla bohyně Baú, která zaměňována byla buď s Nin-karrak, bohyní to zdraví a nemoci, buď s Gu-la (kteréž zasvěcen byl pes). 9. Městským bohem Babylonu byl Marduk, a v té míře, v jaké rostla politická moc Babylonu, rostla též moc, důstojnost a vliv Mardukův. Již za dob Chammurapiových Anu a Bêl popustili Mardukovi vládu světa a dali mu vynikající místo mezi „igigi" (= nebeskými bohy). Poněvadž byl nejstarším synem boha Ea (apsu), Marduk byl též bohem úrody zemské, která se bez vláhy nedá mysliti. Poněvadž Ea byl bůh moudrosti, proto opěvána byla i moudrost Marduka, jeho syna. V mythu „enuma eliš" (viz str. 849) hraje Marduk vynikající úlohu. Jako jeho otec tak i M. byl vzýván jmenovitě od zařikavačů (âšipu), kteří v něm viděli „pána života" a „lékaře". Byl považován též za tvůrce lidí, ano i za „tvůrce bohů". Jako přednosti svého otce v sobě Marduk soustředil, tak zmocnil se časem výsad boha Anu a zvláště boha Bêla, od kterého přejal docela i jeho jméno (Marduk-Bêl). O svátku zagmuk (= nový rok) určoval M. osudy Babylonu v Dul-azag, t. j. ve východních horách. Toto vyvyšování Marduka zašlo tak daleko, že v pozdější době byla v jeho osobě soustředěna veškera moc a ostatní bohové byli považováni jen za jakýsi odlesk moci Mardukovy. Tak jest rozuměti známému textu novobabylonskému CT. XXIV, s. 50 č. 47. Zobrazoval se se zbraní v ruce zvanou mittu a s rohatým drakem, odpočívajícím u jeho nohou. Manželkou jeho byla bohyně Sarpanit. Hlavní chrám jeho byl E-sag-il v Babylone. 10. Národním bohem Assyrů byl Ašur (= příznivý), který rostl rovněž se vzrůstem politické moci Assyrie, tak že i jemu byly přičítány svým časem přednosti, které původně patřily bohům jiným. Tak slove „tvůrce nebes Anuových", „původce všeho lidstva", „král nebe i země", „pán všech bohů". Ctěn byl ve městech Ašuru, Kalhu, Ninive a v jiných sídlech královských. Ašur byl spíše bohem národa assyrského než měst, a poněvadž národ *A*. byl válečný, byl i bůh Ašur válečníkem. Ve jménu A. dávali se králové do války, A. vedl vojsko do bitvy, jeho zbraně třímali králové ve svých rukou, pod jeho ochranu se utíkají, u něho pomoc hledají v nebezpečí válečném, před něho staví poražené bohy, jemu přísluší prvotiny válečné kořisti. Zobrazován byl v podobě kruhu okřídleného, v jehož středu napíná A. luk proti nepříteli. Manželkou jeho byla Ištar, která byla zvána též Bêlit (= paní), jindy též Aššuritu. 11. Nabu (= nazývající, oznamující), syn Mardukův, manžel Tašmety, byl bohem písemnictví. Na nový rok, kdy bohové, hlavně ovšem jeho otec Marduk, ustanovovali budoucnost, Nabu zapisoval tato ustanovení na tabulku. Chrám jemu zasvěcený E-zi-da (pevný dům) byl v Borsippě (viz níže). Chrám tento byl původně Chammurapim zasvěcen Mardukovi, později však v něm opanoval Nabo sám. Na nový rok byla nesena socha tohoto boha v průvodě do Babylonu, kde nesena byla vedle sochy Mardukovy ulicemi. Zosobňováním přírodních sil člověku blahodárných vznikli bohové Adad (deště, větru a blesku), Eufrat, Tigris, Gibil (= bůh ohně), Nisaba (= bohyně úrody zemské), Tammuz, bůh vegetace (Dumuzi-abzu = syn legit. apsu), a jj. — Kromě těchto bohů znali Babyloňané celou řadu bohů nižších, duchů lidem příznivých, zaujímajících střední místo mezi bohy a lidmi. Duch takový sluje obyčejně lamassu, někdy též dobrý šêdu (na rozdíl od šêdu zlého) nebo dobrý utukku. Mezi tyto duchy může se dostati někdy edimmu, to jest duch zemřelého člověka, jako byl Engidu. U bran chrámů a palácův stávali tito duchové strážní v podobě okřídlených býků s tváří lidskou vyzařující vážnou velebnost a přízeň s božskou tiarou na hlavě. Každý člověk má své duchy strážné, z nichž jeden kráčí před ním, druhý za ním aneb jeden na jeho levici, druhý pak na pravici. Duchové tito bydlí v nebesích a přednášejí bohům pocty vzdávané jim lidmi. Proti nim stojí duchové zlí (utukku), bytosti to nerodicí a neplodicí, bloudicí mezi nebem a zemí, rozdělené na sedm dvojitých, tedy celkem na čtrnáct sborů, šířící neúprosně po světě zlo, zvláště nemoci: ašakku působí bolesti v hlavě, namtâru v hrdle, utukku v šíji, alû na prsou, edimmu v žlutě, gallû na rukou, ilu na nohou. Byli zplozenci podsvětí (arallû). Do jejich stavu přišel také duch zemřelého, jehož tělo nebylo slušným způsobem pohřbeno aneb jemuž se nedostalo pokrmu od příbuzných. Proti těmto duchům pracovala velice rozvětvená a složitá magie. — Člověk jest stvořen od bohů (prameny jmenují buď Bêla, neb Marduka, Ea, Ašura, bohyni Aruru) z hlíny a z krve Mardukovy za tím účelem, aby ctil bohy. Dítko novorozené považováno bylo za dar boha. (Srvn. vlastní jména jako: Nannar-aplam-idinnam, Marduk-apla-idinna, Nabu-apla-iddina = N. M. N. syna dal. Sin-acham-idinnam = Sin bratra daroval. Ašur-acha-iddina [Asarhaddon] = Ašur bratra daroval. Bêl-nâdin-šumi = Bêl dává jméno [= syna potomka], Nidin-Ištar [= Dar Ištařin]. Bohyně porodu byla buď Bêlit-ilê [která slula proto Nin-tud (= paní porodu)] neb Mami. U těhotné ženy předříkávaly se formule zařikací za šťastný porod a za to, aby bůh dal dítku „dech života". — U *B*. a *A*. nevládl slepý osud, nezměnitelný, nýbrž bohové na počátku roku shromáždění stanovili budoucnost pro každého člověka. Byť rozhodnutí jejich bylo neodvolatelno pro tento rok, mohl člověk zbožností, modlitbou a obětí si bohy nakloniti, by mu při stanovení osudu pro rok následující byli příznivější, by mu určili a dali život, moudrost, sílu, zdraví, moc. B. a A. měli za to, že bohové člověka milují. Od nejstarších dob shledáváme (theoforická) jména, složená ze jména některého boha a ze slov jako: Narâm = miláček (Narâm-Sin), migrat (= přízeň), damiq (= nakloněný), rimênû (= milosrdný) a pod. Důvěra v bohy milující a milosrdné vedla B. k tomu, že jmenovali bohy svými otci, matkami, sebe pak jejich syny, dcerami. Srvn. jména Bêl-abum (= Bêl jest otec), Marduk-abi (M. jest můj otec), Adad-abî, Šamaš-abi, Sin-abûšu (= S. jest jeho otcem), Šamaš abuni (Š. jest náš otec), Ištar-ummî (I. jest matka má). I za bratry bohů se pokládali B. (Achu-tâb = bratr jest dobrý, Aḫu-ussur =

bratře chraň). Člověk požívá ochrany boží. Máť každý svého boha (anebo bohyni) strážného, který jest otcem jeho (matkou), který sídlí v jeho těle a chrání ho proti vlivům zlým; podobné má svého strážného boha město, králové, chrám, palác, dům. Bohové se lidem zjevují buď ve snách (nejčastěji) neb konstellací hvězd, nebo jinými způsoby. Bůh, otec člověka, jest však též jeho pánem, jemuž jest sloužiti (srvn. vlastní jména theoforická, jejichž složka jedna jest buď běl, na př. Ili-beli (= můj bůh jest můj pán), aneb arad (= služebník), amêl (= člověk), amat (= služebnice) a jehož se jest báti. Ani králové se neostýchají dávati si ve svých nápisech přívlastek pâlich ilâni rabûte (bojící se velikých bohů). Bylo rozumno bohů se báti, poněvadž v rukou jejich byly nemoci i zdraví, život i smrt. Svazkem, který poutal obyvatele téhož města, byla úcta jednoho a téhož městského boha, jehož chrám byl první budovou města, pro něhož vlastně bylo město založeno a vystavěno, tak že bůh městský byl vlastně králem, a král-člověk jen jeho zástupcem. Nejen město samo bylo pojmenováno dle boha (na příklad Nippur slulo En-lil-ki = území Enlilovo, Eridu slulo Nun-ki = území Nun (= Ea), nýbrž i jeho hradby, jeho brány (na př. v Babyloně byla brána Urašova, brána Zemamuova, b. Ištařina, b. Bělova, b. Ninibova, b. Šamašova, b. Adadova), ulice i kanály. Poněvadž bůh bydlil ve městě na území jemu vyhrazeném, proto byl ochráncem města, k němuž se B. a A. v dobách smutku utikali. Aby se sídlo jejich bohům líbilo, pečovali králové o to, by jim vystavěli nádherné chrámy, opatřili je obrovským majetkem, důchody, četnými otroky a otrokyněmi. Poněvadž vlastním králem města jest bůh, proto poddaní králové jsou poddanými boha, jemu odvádějí poplatky a daně, nepřátelé města a krále jsou zároveň nepřáteli boha, bůh posílá krále do boje, kráčí s vojskem, účastní se boje, každá válka jest proto náboženský boj vedený za zájmy boha města. Král assyrský nazývá své vojsko „vojskem Ašurovým", své zbraně „zbraněmi Ašurovými", svou moc „mocí Ašurovou", vítězství pak dává rovněž bůh. Byl-li národ poražen, byli poraženi i jeho bohové, kteří bývali pak odvlečeni do zajetí (nebyli-li [t. j. sochy jejich] zničeni), odkud svým časem ve vítězném průvodu se vraceli do svých domovů. Staří B. neznali rozdílu mezi mocí světskou a náboženskou. Proto král, který byl vladařem světským, byl zároveň též knězem, prostředníkem mezi bohy a lidem. Sluje proto „pastýřem". K těmto úřadům byl bohy vyvolen, povolán, ano předurčen a již v životě matky utvořen. Účelem jeho povolání bylo zavedení spravedlnosti ve státě. Proto byl král miláčkem bohů, synem jejich, obrazem bohů, ano bohem samým. Jako se mu dostalo s nebes moci, moudrosti, odznaků (koruny, žezla a trůnu), tak mohly tyto dary bohy mu býti vzaty. Nastolení krále přináší novou, šťastnější dobu. Ašurbanipal líčí takto dobu svého panování (Válec Rassamův sl. l. ř. 41 nn.): „Od té doby co Ašur, Sin, Šamaš, Ramman, Bel, Nebo, Ištar Ninivská, bohyně, královna veškerenstva, Ištar Arbelská, Ninib, Nergal a Nusku dobrotivě mě posadili na trůn otce, který mě zplodil, Ramman uvolnil svůj déšť, Ea otevřel své prameny, obilí bylo pět loket vysoké ve vzrůstu svém, klas byl pět šestin lokte dlouhý, žeň se zdařila, giparu přinášejí pravidelně ovoce, stromy mají skvostné plody, zvířata šťastně vrhala, krátce: za mé vlády jest přebytek neobyčejný, za mých let úroda jest skvělá." Náboženství B. a A. ukládalo závazně též povinnosti mravní k bohům (k sobě) i k bližnímu. Základem povinností k bohům byla bázeň, úcta k nim, služba jim prokazovaná, která ukládá modlitbu, obět a slavení svátků. Bázeň tato nebyla jen otrocká, nýbrž byla provázená dětinnou důvěrou v bohy, ku kterým B. pohlíželi jako chráněnec ku svým ochráncům. Vědomí, že bohové jsou otci lidstva, vzbuzovalo v srdci B. docela i lásku k nim. Nedostatek bázně boží považován byl za hřích, který bohové trestají, tak jako odměňují ty, kdož se jich bojí. Poněvadž byl král zástupcem boha, ano sám bohem, byly povinnosti k bohům přeneseny i na něho; báti se bohů znamenalo báti se krále, a naopak. Základem povinností k bližnímu byl hluboký smysl pro spravedlnost, který vyvěral z přesvědčení a citu náboženského. Neboť normy, dle kterých jest rozpoznati „právo a spravedlnost" (mêšaru u kettu), dány jsou člověku shora. Král, který dává zákony, jest zástupcem boha, zákony ty od něho dostává a bohové soudí, bdí nad tím, zdaž se zachovávají, trestají ty, kteří se proviňují proti nim, odměňují ty, kteří se jim podrobují. Bohové jsou poslední instancí v rozepřích, „před nimi" žalobce obviňuje žalovaného, „před nimi" žalovaný se hájí, „před nimi" svědkové vypovídají, bohové trestají křivou přísahu, která jest hříchem těžkým (annu kabtu). Tato spravedlnost zakazovala vzpouru proti vrchnosti, neúctu k rodičům, prarodičům, k starším sourozencům, zapovídala rozsívati sváry mezi rodiči a dětmi, mezi přáteli, zakazovala vraždu, uvrci člověka do tísně, zadržovati neprávem vězně ve vězení, urážeti druhého a pod. Manželství bylo věcí posvátnou. Cizoložníci byli vrženi do řeky. Násilné smilstvo bylo trestáno smrtí, rovněž krvesmilství stíhal zákon přísnými tresty. Spravedlnost babylonská zakazovala porušení soukromého majetku, užívání falešných měr a váh, padělaných peněz, přenášení mezníků, zavrhovala neupřímnost, přetvářku, lež. V ohledu pohlavním, kde nešlo o porušení spravedlnosti, panovaly náhledy ovšem volné (Meissner, Assyriologische Studien IV 9. 1907, Lipsko). Rovněž půjčováno často na příliš vysoké úroky (Viz Hejčl, Das alttestamentliche Zinsverbot im Lichte der ethnologischen Iurisprudenz sowie des altorientalischen Zinswesens, Freiburg i. B. 1907). Válečná ukrutnost Assyrů byla pověstná. Bezmezná pověrčivost byla společnou nectností B. i A. Etymologie babylonská slov pro pojem hříchu: „chîtu, chîtûtu od koř. chatû a annu (arnu)" nasvědčuje tomu, že i B. viděli ve hříchu v z p o u r u proti bohům, kteří zaslouží býti ctěni a kteří ukládají spravedlnost. Vzpoura tato hněvá bohy, zvláště boha hříšníkova, který ho dříve chránil, nyní však se od něho odvrací, tak že upadá v ruce zlých duchů, v nemoci tělesné, v úzkosti duše. Prostředkem, kterým si hříšník boha usmiřuje a tím své nemoci se zbavuje, jest především modlitba kající, jejíž typy nalézáme v t. zv. „kajících žalmech babylonských" (Dr. W. Caspari, Die Religion in den assyrisch-babylonischen Busspsalmen, Gütersloh 1903. J. Hehn, Sünde u. Erlösung nach biblischer u. babylonischer Anschauung, Lipsko 1903) s různými obřady, jakož i zaříkáváním, které bylo u B. a A. velice rozšířeno a rozvětveno. Hříšník pokání činící dosahoval „života, pokoje a světla", stával se zase „synem svého boha", jehož chvály mohl nyní zpívati. Kněz, který nemocného očišťoval (zbavoval neduhu buď modlitbou, obětí nebo kouzelnými slovy, zaříkáváním, ano i léčením), slul âšipu (= očišťovatel) a považoval se za zástupce boha Ea a Marduka, jejichž jménem obřady předepsané rituálem vykonával. Naproti tomu kněz, který předpovídal budoucnost, slul b â r û, t. j. „vidoucí". Vystupoval ve jménu bohů Šamaše a Adada k pozorování vody, oleje, jater, hvězd atd., připojoval modlitbu a obět, kterou rituál do nejmenších podrobností popisoval. Důstojnost bârû byla dědičná, podobně jako kněžství u Israelitů. Vykonávati úkony bârû směl jen ten, kdo nebyl stižen nějakou irregularitou. K těmto

dvěma sborům kněží se družil třetí sbor zpěváků a hudebníků (zammeru, kteří provázeli náboženské obřady zpěvem a hudbou) a sbor kněžek, věštkyň, zpěvaček a posvátných nevěstek. Důchody kněží plynuly z chrámového majetku a z určitých částí obětovaných zvířat (kůže, kýty, poloviny žaludku atd.). Tento úřad kněžský vedl kněze sám sebou k pěstování různých druhů literatury, jako jsou posvátné modlitby, písně, básně, posvátné legendy, k zapisování historických událostí, k zabývání se právnictvím, lékařstvím, astrologií, zkrátka, kněží byli prvními nositeli tehdejší vědy a slovesnosti. Modlitba, tak důležitý prvek bohoslužby babylonské, nevyplynula z formulí magických, nýbrž vytryskla zcela samostatně z lidského srdce; hlavní její ráz byla prosba. Z modliteb, které králové zejména po vystavění chrámu vznášeli k bohům za udělení dlouhého života, četného potomstva, trvalé vlády, bohatství, moudrosti, bázně boží, jest nade vši pochybnost jasno, že modlitba nevznikla jen z magických formulí. Oběti bohům přinášené (které jest dobře rozeznávati od pouhých darů jim podávaných) měly ráz pokrmu a nápoje (chléb nekvašený (l), med, máslo, víno, sesam, mléko, medovina, býk, beránek, kozel, koza). Idea, že obět podávaná zastupuje člověka obětujícího, byla velice dokonale vyvinuta. Maso žertvy bylo podáváno místo masa obětujícího, krev místo krve, srdce místo srdce. Oběti lidských — zdá se — Babyloňané nepřinášeli. — Srvn. Jensen, Die Kosmogonie d. Babylonier 1890. Tiele, Geschichte der Religion im Altertum I 1896 s. 125 nn. Fr. Jeremias v Chantepieově Lehrbuch d. Religionsgeschichte[2] s. 163 nn. Jastrow, The Religion of Babylonia and Assyria 1898. Německé nové zpracování tohoto díla dosud vychází v Giessenu u A. Töpelmanna. Zimmern, KAT[3] 359 nn. Musil, Babylonská trojice, v Hlídce 1899. A Jeremias, ATAO. Dhorme, Choix de textes religieux assyro-babyloniens. Dhorme, La religion Assyro-babylonienne. Paris 1910 (je to nejlepší příručka). Lagrange, Études sur les religions sémitiques. 2 vyd. Pařiž. Maspero, Histoire ancienne des peuples de l'Orient classique. Zimmern, Beiträge zur Kenntnis der babylonischen Religion. Schrank, Babylonische Sühnriten. Ranke, babylonian personal names. Dehorme, Le séjour des morts chez les Babyloniens et les Hébreux v Revue biblique 1907 str. 59 nn. A. Jeremias, Die babylonisch-assyrischen Vorstellungen vom Leben nach dem Tode. Lipsko 1887. Frank, Babylonische Beschwörungsreliefs. Frank, Bilder und Symbole babylonisch-assyrischer Götter. Perry, Hymnen u. Gebete an Sin. Morgenstern, The doctrine of sin in the babylonian religion. MDVG 1905 (X.). Die orientalischen Religionen v Kultur der Gegenwart I, 3, 1, Berlín 1906. Martin, Textes relig. assyr. et babyl. Pařiž 1900. H. Zimmern, Der babylonische Gott Tammuz, Lipsko 1909. Combe, Histoire du culte de Sin en Babylonie et en Assyrie, Pařiž 1908.

Hjčl.

Babylonsko-assyrské písmo, jazyk a literatura. Babylonsko-assyrské klínové písmo vyvinulo se z obrazů. Vynalezeno nebylo Semity, ponévadž neodpovídá hláskosloví jazyků semitských, nýbrž přiléhá k povaze jazyka „sumerského". (Oppert, Expédition en Mésopotamie II, 1859. W. Haughton, On the Hieroglyphic or Picture Origin of the Characters of the Assyrian Syllabary v Transactions of the Society of Biblical Archaeology VI, 1879 s. 454—483. Hommel, Der Babylonische Ursprung der ägyptischen Kultur. 1892 s. 61 nn. F. Delitzsch, Die Entstehung des ältesten Schriftsystems. 1897. Nachwort 1898. Thureau-Dangin, Recherches sur l'origine de l'Écriture Cuneiforme 1898. Fossey, Manuel de l'Assyriologie. I, 1904, s. 245 nn. Otto Weber, Die Literatur der Babylonier und Assyrer. Lipsko 1907 str. 8 nn.) Dosud jest nám známo asi 400 jednoduchých značek klínového písma bab.-assyrského. Z nich a) asi 100 označuje „jednoduché" slabiky, t. j. samohlásky a složky jedné samohlásky s jednou souhláskou, b) asi 160 znamének označuje většinou slabiky uzavřené souhláskou, a c) asi 140 značek nemá žádné hodnoty slabičné, nýbrž představuje celé pojmy, celá slova (t. zv. ideogrammy), k nimž jest dlužno přičísti obrovské množství složených značek ideografických. Většina značek jest polyfonní, t. j. znamenají více slabik, příp. slov. Značky pod a) uvedené znamenají v některých případech i zavřené slabiky. Zřídka užívá se znamének pod b) uvedených k označení slabik jednoduchých. Skoro všech značek slabičných (majících více hodnot slabičných) užívá se též k napsání celé řady různých pojmů. Poněvadž písmo toto bylo tak složité a těžko čitelné, pochopíme, že záhy byly sestavovány pomůcky, četbu ulehčující. Jsou to tak zv. determinativy, fonetické doplňky a syllabáře či slabikáře. Determinativy jsou znaménka kladená obyčejně před slovo (řídčeji za slovo) určující, do kterého druhu pojmů následující slovo jest zařaditi. (Tak na př. jeden kolmý klín upozorňuje, že následuje vlastní jméno osoby atd.) Fonetické doplňky jsou slabiky připsané k ideogramům, aby čtenář věděl, jakou slabikou slovo ideograficky psané končí. (A. Amiaud et L. Méchineau, Tableau comparé des Écritures Babylonienne et Assyrienne, archaïques et modernes 1887. Brünnow, A Classified List of... cuneiform ideographs. Leyden 1887 nn. F. Delitzsch, Assyrische Lesestücke, 4 vyd. Lipsko 1900. Hommel, Sumerische Lesestücke. Mnichov 1894. Meissner, Seltene... assyrische Ideogramme... Lipsko 1906 nn.) Na veřejných památkách od dob nejstarších až do Chammurapiho nalézáme písmo lapidární, provedené s velikou pečlivostí a mnohdy velikou technickou dokonalostí. V soukromých listech a smlouvách doby Chammurapiovy však pozorujeme již kursivu, která nemá více nic ornamentálního. Písmo toto zachovalo v Babylonii v celku rysy tytéž i v dobách následujících potud, pokud se vůbec klínového písma užívalo. Poněkud jiných tvarů nabylo písmo toto v Assyrii, kde se psaly všecky texty jen jedním monumentálním písmem, tak že se zde žádná kursiva nevyvinula. Psaní, písařství (dupšarrutu) bylo výhradně pěstováno kněžími. Písař sluje „dupšarru" bez ohledu na to, zdaž koncipuje text, zdaž jest tedy v pravém slova smyslu spisovatelem, aneb zda pouze text již daný opisuje. Písaři byli organisováni v jakési cechy, jak patrno ze zachovalých názvů: rab dupšar (= nadpísař) a dupšar ša mâti (= písař zemský). Psaly pak se jmenovitě významnější texty na kámen, jako na mramor, diorit (psalo se i na sochy, představující krále, strážné bytosti atd.), alabastr (desky alabastrové popsané zapouštěly se do zdi), na skály pod širým nebem, psalo se na desky zlaté, stříbrné, bronzové, antimonové, na dřevo cypřišové, snad i na papyrus. Nejčastěji však psáno rydlem (qân duppi) na hliněné tabulky (duppu, mn. č. duppâni, dannîtu, li'u na rozdíl od kamenné tabulky, která sluje narû, větší asumêtu), válce, bečkovité, hřibovité, hranoly šesti-, osmi-, desetiboké a pod. tvary. Tabulky ty byly buď sušeny jen na slunci, neb v ohni vypáleny. Co do rozměrů nalézáme velikou rozmanitost Tabulky knihovny Assurbanipalovy měří v délce 3—40, v šířce 2—25 cm, v tloušťce průměrně dva a půl cm. Začátečníkům ve psaní a čtení sloužily t. zv. syllabáře (slabikáře), jež možno rozděliti ve čtyři skupiny: I. První skupinu (S^a) tvořily tabulky rozdělené na tři sloupce, z nichž střední obsahoval

slabičná znaménka, pravý jejich název, levý pak jejich slabičné hodnoty čili výslovnost semitskou i sumerskou. (Delitzsch, Assyrische Lesestücke, str. 83 nn. Hommel, Sumerische Lesestücke s. 66 nn. Cuneiform texts from Babylonian tablets sv. XI, list 1 nn.) II. Do skupiny druhé (S^b) jest zařaditi tabulky, jejichž střední sloupec podává neznámý ideogram, levý jeho výslovnost sumerskou, pravý jeho semitský překlad. (Hommel n. u. m. 74 nn. Delitzsch n. u. m. 91 nn. Cuneiform Texts XI, 14 nn. Weissbach, Babylonische Miszellen s. 27 nn.) III. Do třetí skupiny (S^c) patří tabulky o čtyřech sloupcích, z nichž druhý obsahuje neznámou značku, první jeho sumerský význam, třetí jeho název a čtvrtý význam jeho označený slovem semitským. (Hommel n. u. m. strana 83 násl. Delitzsch, n. u. m. strana 67 následující. Cuneiform Texts XXI, i. 29 nn.) IV. Čtvrtá skupina (S^d) se podobá skupině třetí, s tím rozdílem, že kdežto S^c obsahují výklad značek jednoduchých, podávají S^d výklad značek složených. (Hommel n. u. m. s. 96 nn. CT XI, 49 nn.) Poněvadž pozdější typy značek se lišily poněkud od starých, archaických, bylo třeba pořiditi pro žáky seznamy značek stejného významu, ale různých typů z různých dob. Takovéto palaeografické pomůcky lze nalézti v Cun. Text (CT) V., 8—16. — Zároveň s památkami tohoto písma pohřbenými pod zemí zmizela jeho znalost po celá staletí. Teprv v poslední době podařilo se úsilí četných mužů záhadné toto písmo klínové, kterým psány byly památky v jazycích neznámých, rozluštiti. Vzaty byly nejprve trojjazyčné texty, nalezené ve zříceninách starého města Persepolis. Zde totiž dali Achemenovci vydlabati nápisy klínové 1. v jazyku perském, 2. překlad jejich v jazyku novosuském, kterým se mluvilo v provincii zvané Susiana, a konečně 3. překlad jejich do jazyka babylonského. Všecky tři texty byly psány písmem klínovým, každý však dle zvláštního systemu tohoto písma. Soustava prvého textu perského skládala se jen ze 39 znamének klínových, majících skorem vesměs hodnotu hlásek, soustava druhého textu obsahuje 111 různých značek, majících většinou hodnotu slabičnou, třetí text psán systemem nejsložitějším, o němž řečeno bylo více svrchu. Pravdu, že nápisy persepolské jsou trojjazyčné, psané trojím systemem písma klínového, postřehl již r. 1788 Carsten Niebuhr. R. 1798 tušil rostocký orientalista Olav Gerhard Tychsen, že ojedinělý, šikmý, často se opakující klín v prvním druhu písma má za úkol oddělit jedno slovo od druhého. Dánský učenec Bedřich Münter dokázal již, že záhadné nápisy pocházejí od králů dynastie Achemenovců a že asi jazyk jejich jest příbuzný jazyku, kterým psána jest posvátná kniha perská avesta. Tušil již, že značky první soustavy mají hodnotu alfabetickou, značky druhé soustavy slabičnou a značky třetí soustavy že asi znamenají celá slova. Postřehl, že všecky tři nápisy podávají týž obsah. Správně rozluštil značku pro *a* (e) a pro *b*. Zásluha plná o rozluštění první soustavy klínového písma přísluší gymn. professoru v Gottinkách Jiřímu Bedř. Grotefendovi (1802 nn.). Později podařilo se nezávisle na Grotefendovi tuto abecedu rozluštiti Jindřichu Rawlinsonovi. Anglický tento důstojník, sloužící v perské armádě, opsal si r. 1835 až 1837 dlouhý trojjazyčný nápis behistunský (v pohoří Zagrosu jihozáp. od Teheránu), a poslav jej zpracovaný do Evropy, obdržel zprávu, že již Burnouf a Lassen zatím daleko v luštění neznámého písma pokročili. V Evropě totiž zatím nalezl roku 1826 Nor professor Rask koncovku genitivu pl. a tím určil dvě dosud neznámé klínové značky. Roku 1836 francouzský učenec Eugen Burnouf, vynikající znatel jazyka avesty, určil pomocí seznamu národů, psaného perským klínopisem, skorem pro všecky značky hláskovou hodnotu. Současně dospěl k týmž výsledkům professor sanskritu na univ. v Bonnu Kristian Lassen, který nad to vynalezl důležitou zásadu, že ke každé souhlásce jest přípsati samohlásku a, nemá-li samohlásky jiné psané. Když pak přispěli různými drobnostmi k četbě perských nápisů *Ed. Beer, Jacquet a Westergaard*, a když r. 1846 uveřejnil Rawlinson nápis behistunský, poštěstilo se Rawlinsonovi, Hincksovi v Dublině a Julesu Oppertovi v Paříži zbývající záhady písma perského rozřešiti a stanoviti, že písmo toto nebylo čistým písmem hláskovým, nýbrž že některé značky mají hodnotu slabičnou. — Mezi tím byly konány pokusy rozluštiti též druhou soustavu klínopisů (novosuskou), která byla mnohem složitější než první. Z velikého počtu různých značek této soustavy uzavíral již Münter, že nemůže zde býti soustava písma hláskového, nýbrž slabičného. Grotefend r. 1837 postřehl, že každé vlastní jméno (které hlavně umožňovalo nalézti hodnotu jednotlivých značek) označeno jest kolmým klínem, stojícím před jménem. Práce tyto podporoval jmenovitě Westergaard, který přinesl ze své cesty z východu do Evropy nový materiál. K novým objevům dospěli Hincks r. 1846 a de Saulcy v Paříži 1850. Rawlinson pomocí asi 50 vlastních jmen vyskytujících se na jmenovaném nápise a pomocí jiných 40 vlastních jmen známých již z jiných nápisů určil hodnotu skorem všech značek druhé soustavy. Nezávisle na Rawlinsonovi určil z nápisu behistunského též současně hodnotu všech těchto značek londýnský professor Norris r. 1855. Celá řada učenců přispěla drobnými pracemi, tak že možno říci, že četba tohoto systemu jest nyní již definitivně rozluštěna. — Nepoměrně větší důležitost mělo rozluštění třetí soustavy klínové, která obsahovala texty v jazyku babylonském — soustava to, kterou psány byly velice četné památky literatury babylonsko-assyrské. Soustava tato působila největší obtíže luštiteli. Východiskem byla ovšem zase jména vlastní. Již Münter r. 1802 pozoroval, že mnoho značek klínových, vyskytujících se v třetím systemu nápisů Achemenovců, vyskytuje se též na jednojazyčných nápisech nalezených v zříceninách Babylonu. Dle naleziště měl za to, že jsou psány jazykem východoaramejským, tedy semitským. Důkaz, že skutečně ono písmo na nalezených tabulkách (starobabylonské) jest totožné s (novobabylonským) písmem nápisů Achemenovců, podal roku 1846 Hincks. Grotefend určil v trojjazyčných nápisech skupiny, které dávají jména Cyrus, Hystaspes, Darius a Xerxes, nemohl však určiti hodnoty jednotlivých značek. Roku 1843 stanovil Švéd Isidor Löwenstern, že jest záhadné písmo čísti od levé ruky k pravé, a poznal správné značky pro „krále", „veliký" a značku pro množné číslo. Od r. 1847 vyšlo veliké množství různých prací, pokoušejících se se zdarem rozluštiti písmo toto, tak že jest těžko určiti zásluhu jednotlivých učenců. Zvláštní zmínky zasluhuje angl. duchovní dr. Ed. Hincks, který vystihl skorem všecky vlastnosti babylonského písma, ačkoliv měl po ruce jen nepatrný materiál, a to dříve ještě než Rawlinson r. 1850 uveřejnil své objevy. Hincks již roku 1846 uvedl 76 značek starobabylonských a skorem vesměs správně určil jim se rovnající značky novobabylonské a podal pro 26 z nich zcela správně slabičnou hodnotu; ještě dále pak pronikl roku 1849. O rok později (1850 a 1851) podal své objevy veřejnosti Rawlinson, které se srovnávaly celkem s názory Hincksovými, na mnoze však ještě dále sahaly. Pomocí nápisu behistunského a pomocí jiných nápisů perských určil význam 200 babylonských slov a z jednojazyčných nápisů assyrských

sestavil nových 300 slov, jejichž význam nalezl. Proto mohl již dosti věrně přeložiti delší nápis assyrského krále Salmanassara II. (860—824). Ke svému pojednání z roku 1851 připojil seznam 246 značek, jejichž hodnotu většinou správně nalezl. Další práce zúčastnil se kromě Hinckse a Rawlinsona Oppert, de Saulcy, Fox Talbot, Joachim Ménant, Eberhard Schrader. Velikou pomůckou byly nalezené klínopisné slovníčky (vokabuláře), které lze roztříditi na čtyři typy: I. Sumersko-semitské vokabuláře, podávající v jednom sloupci slovo sumerské, ve druhém pak jeho semitský equivalent. (Uveřejněny jsou nejnověji v CT XVIII, 32—50; XIX, 1—50; XII, 1—23, 33—50. Výslovnost sumerskou určuje často glossa semitská.) II. Semitské seznamy synonym. (CT XVIII, 1—31.) III. Trojjazyčné seznamy, v jejichž prvních dvou sloupcích seřazena jsou slova obou sumerských nářečí (novo- a starosumerské), ve třetím pak jim odpovídající slova semitská. (Abel-Winckler, Keilschrifttexte s. 56 n. Hommel, Sum Les. str. 45 nn., 55 nn.) IV. Slovník „kassijský" obsahující 48 slov jazyka Kassitů s překladem do jazyka semitského. (Delitzsch, Die Sprache der Kossäer str. 14 nn.) Obsáhlý text grammatický dle začátečných dvou slov „ana ittišu" zvaný podává tvarosloví jazyka sumerského ve vzorcích a krátkých větách, jakož i příklady vzaté z literatury právnické. (Uveř. 2. R. 8. 10. 11. 12. 14. Haupt, A(kkasische u.) S(umerische) K(eilschrift)-T(exte) s. 45. 54. 69 nn., 71 nn. Lenormant, Choix č. 15. Výtah v Delitzschových Assyr. Lesestücke[4] s. 113 nn.) K dějinám rozluštění klínového písma srvn. Grotefend, Praevia de cuneatis quas vocant inscriptionibus persepolitanis legendis et explicandis relatio v Göttingische Gelehrte Anzeigen r. 1802, 1481—87. Burnouf, Mémoire sur deux inscriptions cunéiformes trouvées près d'Hamadan. Paříž 1836. Lassen, Die altpersischen Keilinschriften von Persepolis. Bonn 1836. Rawlinson, The Persian Cuneiform Inscription at Behistun... v Journal of the Royal Asiatic Society of... London X (1847). Oppert, Das Lautsystem des Altpersischen. Berlin 1847. Oppert, Mémoire sur les inscriptions achéménides... v Journal Asiatique. Paříž 1851 (XVII, XVIII), 1852 (XIX). Spiegel, Die altpersischen Keilinschriften. Lipsko 1881. Kossowitz, Inscriptiones palaeopersicae. Petrohrad 1872. Ménant, La stèle de Chalouf. Paříž 1887. Weissbach-Bang, Die altpersischen Keilinschriften. Lipsko 1893. Weissbach, Die Achämenideninschriften zweiter Art. Lipsko 1890. Botta, Mémoire sur l'écriture cunéiforme assyrienne. Paříž 1848. Saulcy, Recherches sur l'écriture cunéiforme... Paříž 1849. Hincks, On the Khorsabad Inscriptions. Dublín 1850. Rawlinson, A Commentary on the cuneiform Inscriptions of Babylonian and Assyrian. Londýn 1850. Rawlinson, Memoir on the Babylonian and Assyrian Inscriptions v Journal of the R. Asiatic Society. Londýn 1851. Hincks, A List of Assyrobabylonian Characters... Dublín 1852. Oppert, Expedition scientifique en Mésopotamie II. Déchiffrement des inscriptions cunéiformes. Paříž 1859. Hincks, On the Polyphony of the Assyrio-Babylonian Cuneiform Writing. Dublín 1863. Musil, Jak řešiti písmo klínové, v Obz. 1884. Kyzlink, O písmu klínovém v Mus. 1885—86. Vigouroux, Bible a objevy... I, 20 nn. Messerschmidt, Die Entzifferung d. Keilschr. Lipsko 1903. (AOV[2].) Weissbach, Die Keilinschriften der Achämeniden (Vorderasiatische Bibliothek 3. Stück) Lipsko 1911. — Jazyk „sumerský" psán jest ve dvou nářečích: eme-ku a eme-sal, v nářečí staro- a novosumerském (Ne „akkadském" i „Akadským" sluje semitský jazyk babylonský!). Sumerština patří k jazykům agglutinujícím. Nejdůležitější zvláštností syntaktické jsou: sloveso stává na konci věty — příd. jméno před podstatným — gen. před subst. — místo předložek užívá se položek (postpositio) stojících za slovem. Ovšem že sumerština byla záhy prosycena různými semitismy čímž vzniklo nářečí novosumerské, eme-sal. (Viz trojjazyčný slovník v V. R. 11 12, trojjazyčný seznam bohů II. R. 59 a slovník pětisloupcový v Hauptově ASKT, Lehmann, Schamaschschumukin I, str. 57 až 173. (Assyriol. Bibliothek XIII. 1892.) Weissbach, Die sumerische Frage 1898. Fossey, Manuel d'Assyriologie I, s. 269 - 381. Hommel, Sumer. Lesestücke, Langdon, A Sumerian Grammar and Chrestomathy Paris 1911. Semitský jazyk klínopisů babylonsko-assyrských sluje jazykem východosemitským na rozdíl ode všech ostatních jazyků semitských, které slují jazyky západosemitskými (Hommel, Absätze und Abhandlungen I. Mnichov 1892 str. 92—123). Tento východosemitský jazyk jest nejstarším literárním jazykem semitským. Poněvadž památky písemné jím psané nejprve nalezeny byly v Assyrii, nazývá se jazykem assyrským, ačkoliv správně měl by slouti jazykem babylonským, poněvadž v Babylonii se dříve vyvinul a později teprv v Assyrii pěstována byla v něm literatura. Od VIII. století př. Kr. vnikaly do Mesopotamie veliké zástupy aramejských národů, kteří nejprve venkov a pak i města opanovali, přemoženým svůj jazyk vnutili (Sina Schiffer, Die Aramäer. Lipsko 1911 s. 21—53) a tak se stalo, že jazyk babylonsko-assyrský vymíral stále víc a více, až konečně před dobou Alexandra Vel. úplně vymřel, ačkoliv při bohoslužbě a písemnictví i tu tento jazyk mrtvý stále byl užíván. Jest pozoruhodno, že se jazyk těchto posledních památek jen málo liší od památek nejstarších, psaných již ve IV. tisíciletí, důkaz to, že již nejstarší památky psány byly ve vyvinutém, ustáleném jazyku spisovném. Podobně babylonština jeví jen nepatrné rozdíly, kterými se liší od assyrštiny. Z pomůcek ke studiu tohoto jazyka budtež jmenovány: Hommel, Sumerische Lesestücke. Delitzsch, Assyrische Lesestücke. Delitzsch, Assyrische Grammatik[2] 1906, Berlin (Porta linguarum orient. X). Ungnad, Babylonisch-assyrische Grammatik. Mnichov 1906. Meissner, Kurzgefasste assyrische Grammatik. Lipsko 1907. Brockelmann, Grundriss der vergleichenden Grammatik der semitischen Sprachen. Lipsko 1907 nn. Hugo Winckler, Altbabylonische Keilschrifttexte zum Gebrauche bei Vorlesungen. Lipsko 1892. Meissner, Assyrisch-babylonische Chrestomathie für Anfänger. Lejda 1895. L. W. King, First Steps in Assyrian. London 1898. Edwin Norris, Assyrian Dictionary. London 1868 až 1872. Delitzsch, Assyrisches Handwörterbuch. Lipsko 1896. Meissner, Supplement zu den assyrischen Wörterbüchern. Lejda 1898. W. Muss-Arnolt, Assyrisch-deutsches Handwörterbuch. Berlín 1894—1905. Kunt Tallquist, Neubabylonisches Namenbuch... Helsingfors 1905. Bauer, Die Tempora im Semitischen. Lipsko 1911. Ebeling, Das Verbum der Amarne-Briefe. Lipsko 1911. Růžička, Konsonantische Dissimilation in den semitischen Sprachen. Lipsko 1909. BA VI, 4. Různé práce uloženy jsou v „Zeitschrift für Assyriologie" (ZA) a „Beiträge zur Assyriologie" (BA). — Literatura babylonsko-assyrská obsahuje kromě prací filologických (viz svrchu) plody 1. básnictví lyrického, 2. epického, 3. texty rituelní, 4. zaklinací, 5. věštby, 6. texty hadačské, 7. nápisy historické, 8. listiny právní, 9. vědecké, 10. texty obsahu didaktického, 11. dopisy. *Ad 1.* Lyrická poesie jest hluboce náboženská. Lze rozeznávati tři druhy: modlitby, chvalozpěvy a „žalmy". Nejobvyklejším útvarem poesie babylonsko-assyrské jest strofa složená ze dvou veršův, z nichž každý má dvě polovíny, každá polovina dvě arse. (Viz Zimmern

ZA. VIII 121 nn. X 1 nn. XII 382 nn. Gunkl, Schöpfung u. Chaos s. 401. Delitzsch, Weltschöpfungsepos s. 60 nn.) Tyto plody lyricko-náboženského básnictví vydány a zpracovány jsou: IVR². (= Rawlinson, The Cuneiform Inscriptions of Western Asia Vol. IV² Lond. 1891.) Haupt, Akkadische u. summerische Keilschrifttexte, Lipsko 1881—82. Craig, Assyrian and Babylonian Religions Texts ... Lipsko 1895. Reisner, Sumerisch-babylon. Hymnen ... Berlín 1896. King, Babyl. Magic and Sorcery ... Londýn 1896. CT XV l. 1—30. Macmillan, Somme Cuneiform Texts ... Jastrow, Religion Babyloniens und Assyriens I 392 nn. II, 1 nn. Dienemann, Sumer.-babylonische Hymnen. Brünnow, Hymnus in Paragraphs, ZA IV 1 nn. 255 nn. V 55 nn. Hehn, Hymnen und Gebete an Marduk BA V, 3. Böllenrücher, Gebete und Hymnen an Nergal. Gray, The Samas Religious texts. Chicago 1901. Zimmern, Babylonische Hymnen und Gebete (AO VII, 3, XIII, 1). Zimmern, Babylon. Busspsalmen. Lipsko 1885. Bahr, Die babylonischen Busspsalmen. Caspari, Die Religion in den assyrisch-babylonischen Busspsalmen 1903. Hehn, Sünde und Erlösung ... Lipsko 1903. Köbrle, Sünde und Gnade. KAT³ = Winckler-Zimmern, Keilinschriften und das alte Testament³. Lipsko 1903, 607 nn. A. Jeremias, Monothelstische Strömungen. Schollmeyer, Der Ištarhymnus K. 41. Berlín 1908, MVAG XIII, 4. Langdon, Sumerian and Babylonian Psalms. Paříž 1909. Martin, Le juste souffrant babylonien. Paříž 1910. — *Ad 2.* Z babyl.-assyrského básnictví epického jest jmenovati především různé básně o původu světa. Patří sem hlavně epos zvaný podle dvou prvních slov, kterými počíná: Enuma eliš. (George Smith, Chaldäische Genesis. Übersetzt v. Hermann Delitzsch. Lipsko 1876. Delitzsch, Das babylonische Weltschöpfungsepos 1896. Zimmern v Gunkelově Schöpfung und Chaos 1895. Jensen v Keilinschriftliche Bibliothek VI. 1. King, The Seven Tablets of Creation 1902. CT XIII. Winckler, Keilinschriftliches Textbuch z. A. T.³ 1909. Bezold, Schöpfungslegende (Kleine Texte für theolog. Vorlesungen, vydávané Liezmannem č. 7). Zimmern, KAT³ 488 nn. Jeremias, Das Alte Testament im Lichte des alten Orients² = ATAO 129 nn. Lipsko 1906. Kirchner, Die babylonische Kosmogonie u. d. bibl. Schöpfungsbericht (Alttestamentliche Abhandlungen III, 1910). Názor Babyloňanův o původu světa podává též babylonský kněz Berosus (v Euseblově Chronic. liber prior ed. Schoene str. 14—18. Zimmern KAT³ s. 488 nn.) a Damascius (De primis principiis ed. Kopp hl. 125. Zimmern, KAT³ s. 490). Gressmann-Ungnad, Altorientalische Texte und Bilder. I. Tubinky 1909. 1—31.) K tomuto epu se druží fragment začínající slovy: „Enuma Anu ibnu šame (= Tehdy, když Anu nebesa utvořil, ve Weisbach, Babyl. Miszellen. Lipsko 1903, tab. XII, s. 32 nn.), legenda o červu, působícím bolení zubů (CT XVII l. 50. Thompson, The Devils and evils spirits of Babylonia I s. 160 nn. Meissner v MVAG 1904, III s. 42 nn.), a jiné básně, které více méně se dotýkají stvoření světa a které lze nalézti v pramenech svrchu udaných při epu Enuma eliš. Jiného rázu jsou básně o Etanovi, (BA II 439 nn. III 379 nn. Scheil v Recueil de travaux ... sv. XXXIII, KBVI, 1 nn. str. 100 nn. KAT³ s. 563 nn.), o Gilgamešovi, jehož XI. tabulka obsahuje babylonskou zprávu o potopě (Haupt, Das babyl. Nimrodepos. Lipsko 1884—1891. BA I 49 nn., 97 nn. Jensen v KJB VI, 1. s. 116 nn. Zimmern, KAT³ s. 566. Jeremias, ATAO s. 125 nn. Hilprecht, Der neue Fund zur Sündflutgeschichte a. d. Tempelbibliothek v. Nippur. Lipsko 1910.), o sestoupení bohyně Ištar do podsvětí (IV. Raw.² 31. CT XV 45—48. A. Jeremias, Babyl.-ass. Vorstellungen vom Leben nach dem Tode 1887. Zimmern KAT³ 561 nn. Jeremias, AO I 3.), o Nergalu a Eriškigale (Bezold-Budge Tell-el. Amarna I. 17. Bezold, Oriental Diplomacy. Londýn 1893 č. 82. Winckler-Abel, Tontafelfund von El-Amarna. Berlín 1889 s. 164 n. Kundzon, BA s. 130 nn. Jensen, KB VI 1 s. 74 nn.), mythus o Iraovi (dříve čítáváno Dibarra, Harper v BA II 477 nn. 515 nn. King v ZA XI 54 nn. Jensen, KIB VI, s. 57 nn. Zimmern, KAT³ s. 389. Jeremias, Babylonisches Im N. T. 97 nn.), o Adapovi (v nálezu el-Amarnském, k němuž patří text uveřejněný v CT XIII 31. Viz též Scheil, Recueil de travaux ... XX 4 nn. Zimmern v Gunckloué Schöpfung und Chaos s. 420 nn. KAT³ 520 nn. Jeremias, ATAO 72 nn. Jensen, KIB VI, s. 92 nn.), mythy o Ninibovi (Hrozný, Sumerisch-babylonische Mythen von dem Gotte Ninrag. MVAG 1905, 5.). — *Ad 3.* Texty rituelní (liturgické) obsahují poučení o tom, jak ten který úkon liturgický jest knězi konati a to 1. pro kněze zvaného bârû (věštce), 2. pro kněze âšipu (zaříkače) a 3. pro zammâru (zpěváka). (Zimmern, Beiträge zur Kenntnis der babylonischen Religion ... Lipsko 1896—1901.) — *Ad 4.* Texty zaklínací, kterými zaháněli babyl.-ass. kněží zlé moci škodící lidem, především zlé duchy, dílem vydali, dílem zpracovali: Lenormant, Die Magie der Chaldäer, 1879. Tallquist, Die assyrische Beschwörungsserie Maqlû. (Acta soc. Scientiarum Fennicae. 1894.) Zimmern, Beiträge zur Kenntnis der babylon. Religion: Beschwörungstafeln Šurpu. Thompson, The Devils and evil spirits. Jastrow, Religion I, 273 nn. Fossey, La magie assyrienne. Zimmern, KAT³ 458 nn., 604 nn. Weber, Dämonenbeschwörung bei den Babyloniern und Assyrern (AO. VII, 4.). King, Babylonian magic and sorcery, 1896. Myhrman ZA 16, s. 141 zpracoval texty proti ďáblici labartu. — *Ad 5.* Texty tohoto druhu obsahují jednak otázky, kladené bohům a vztahující se na neznámé věci, jednak odpovědi bohy dané. (J. A. Kundtzon, Assyrische Gebete an den Sonnengott, Lipsko 1893. B. I, II. Strong, On some oracles to Esarhaddon and Aschurbanipal v BA 627 nn. Teloni, Letteratura Assira, Milano 1903, § 50.) — *Ad 6.* (Texty hadačské.) „Omina" jsou velice četné texty, kterými hadači babylonští a assyrští (bârû) z různých „znamení" (potká-li člověk zvířata, jako koně, osla, lišku, hyenu atd., let ptáků, nešťastné porody, sny, pozorování obětního ohně (ἐμπυρομαντεία), jater (kabattu) obětovaného zvířete, pozorování oleje, nalitého na vodu v misce nebo poháru, zvláště však astrologické pozorování zjevů na obloze) předpovídali dobré nebo špatné výsledky (podobně jako augurové). (Viz Lenormant, Magie s. 430 nn. Bezold, Catalogue of the Cuneiform Tablets in the Konyunjik Collection of the British Museum V s. XXII nn. Boissier, Documents assyriens relatifs aux presages, Paříž 1894 nn. CT XX. IIIR. 58—65. Lenormant, Choix de textes relatifs à Divination Assyro-Babylonienne, Ženeva 1905. Craig, Astrological-Astronomical Texts, Lipsko 1899. Hunger, Babylonische Thieromina, Berlín 1909. MVAG XIV, 3. Virolleaud, Vorzeichen aus Sonnenfinsternissen, aus Verdunkelungen der Sonne durch Wolken ... ZA 16. 201 nn. Thompson, Semitic Magie, Londýn 1908. Virolieaud, L'astrologie chaldéenne, Paříž 1903. Hunger, Becherwahrsagung bei den Babyloniern (Leipziger Semitistische Studien I 1.) 1903. Ungnad, Deutung der Zukunft bei den Babyloniern und Assyrern, AO X³. — *Ad 7.* Všecky nápisy doby starobabylonské až po Chammurapiho sebral, přepsal a přeložil Thureau-Dangin v „Les inscriptions de Sumer et d'Akkad" 1905. Německé zpracování tohoto díla vyšlo jako I. sv. „Předoasijské knihovny" v Lipsku 1907. Srvn. též H. Radau, Early Babylonian History. Část těchto nápisů zpracovaných Jensenem vyšla v KIB III 1. 1892. Texty klinopisné

pro tuto dobu podávají: E. de Sarzec, et H. Heuzey, Découverts en Chaldée. Hilprecht, Old Babylonian Inscriptions chiefly from Nippur. Price, The Great Cylinder Inscriptions (A. u. B.) of Gudea; CT XXI. Scheil, Textes elamites-semitiques, ostatně viz Thureau-Dangin n. u. m. Pro dobu Chammurapiovu viz King, The letters and inscriptions of Hammurabi 3 srv. s KIB III 1. s. 106 nn. Tamtéž s. 134 nn., viz prameny pro následující doby dějin babylonských. KIB III 2. podává nejdůležitější texty pro dobu novobabylonskou. Assyrské královské nápisy vydávají Budge a King v „The Annals of the Kings of Assyria". Nejdůležitější z nich podány v KIB I a II. Viz též Lotz, Tiglatpileser I, Lipsko. Rost, Die Keilschrifttexte Tiglat-Pileser III, Lipsko 1893. Winckler, Die Keilschrifttexte Sargons, Lipsko 1889. Meissner und Rost, Die Bauinschriften Sanheribs, Lipsko 1893. Týž, Die Bauinschriften Assarhaddons BA III 189 nn. Smith, Die Keilschrifttexte Assurbanipals, Lipsko 1887, 1889. — *Ad 8.* Sem patří: zákoník, smlouvy státní i soukromníků, listiny úřední a podobné. Zlomky nejstaršího zákonodárství zdají se býti t. zv. „sumerské rodinné zákony" (II R. 10. V. R. 24. 25. Winckler, Die Gesetze Hammurabis s. 84 nn. Müller, Gesetze Hammurabis s. 270 nn.). Nejdůležitější jest zákoník Chammurapiho, vyrytý na diorit ovém sloupci tvaru phallusového, vysokého 2·25 m., jehož obvod měří nahoře 1·65 m., dole 1·90 m., který nalezen byl r. 1901 a 1902 při francouzských vykopávkách v Suse, kamž asi r. 1101 př. Kr. byl z Babylonu zároveň s jinými památkami zavlečen. Uveřejněn byl a přeložen nejprve učeným dominikánem V. Scheilem v Délégation en Perse, Mémoires, Tome IV Textes Elamites-Semitiques, II. serie 1902. Opět: R. F. Harper, The code of Hammurabi 1904. Přepsán, přeložen a zpracován: H. Winckler, Die Gesetze Hamurabis in Umschrift u. Uebersetzung 1904 J. Kohler u. F. E. Peiser, Hamurabis-Gesetz sv. 1 1904. J. Kohler u. Ungnad, Ham murabis Gesetz II—IV, Lipsko 1910. Hazuka, Srovnání života a zvyků starých Babyloňanů se životem patriarchů, Praha 1908. D. H. Müller, Die Gesetze Hammurabis u. ihr Verhältnis zur mosaischen Gesetzgebung, sowie zu den zwölf Tafeln, Vídeň, J. Jeremias, Moses und Hammurabi 2. vyd. 1903. Oettli, Das Gesetz Hammurabis und die Thora Israels. Grimme, Das Gesetz Hammurabis und Moses. Winckler, A. O. IV, 4. Zlomky zákonodárství z pozdější doby babylonské uveřejnil Pinches v PSBA (Proceedings of the Society of Bibl. Arch.), Londýn VIII. 273. Viz Winckler, Gesetze Hammurabis s. 86 nn. Musil, Zákoník Hammurabiho, Hlídka 1903. Různé smlouvy soukromé (kup, prodej, dlužní úpisy, výměny, pronájem, uschování, darování, ručení, zastavení, závěť atd.) starobabylonské pocházející ze Sipparu, uveřejněny jsou v CT II, IV, VI, VIII. Strassmeier podává 109 starobylých smluv z Tel-Sifru ve „Verhandlungen des Berliner (V.) Orientalistenkongresses, Semitische Sektion s. 315 nn. Viz též Meissner, Beiträge zum altbabylonischen Privatrecht. Lipsko 1893. Friedrich, Altbabylonische Urkunden aus Sippar v BA V, 413 nn. Arno Poebel, Babylonian Legal and Business Documents from the First Dynasty of Babylon. Philadelphia 1909. Pro dobu pozdější viz: Peiser, Urkunden aus der dritten babylonischen Dynastie. Clay, The Babylonian Expedition of the Univ. of Pennsylvania sv. XIV. a XV. Philadelphia. Johns, Assyrian Deeds and Documents. Londýn 1898—1903. Strassmaier podává v „Bab. Texte" více než 3000 smluv z doby od Nabunaida (555) až po Daria 485. Lipsko 1889 nn. Hilprecht a Clay, The Babyl. Exped. . . . sv. IX. a X. Philadelphia 1898—1904, obsahuje smlouvy archivu firmy Murašů a synů v Nippuru z doby perské. Peiser v KIB IV podává bohatý výbor smluv od dob nejstarších (asi 2400) až po časy Arsakovců. Týž, Keilinschriftliche Aktenstücke 1889. Týž, Babylonische Verträge des Berliner Museums 1890. Daiches, Altbabylonische Rechtsurkunden aus der Zeit der Hammurabidynastie 1903. Kohler-Peiser, Aus dem babylonischen Rechtsleben. 4 sv. Lipsko 1890 nn. Meissner, Skizzen aus dem altbabylonischen Recht. AO VII 1. Ungnad, Altbabylonische Privaturkunden aus Dilbat. Lipsko 1909. Týž, Untersuchungen dazu 1909. Ungnad, Altbabylonische Privaturkunden aus der Zeit Hammurabis nach dessen 16. Regierungsjahr. Lipsko 1909. (Vorderasiatische Schriftdenkm. d. kgl. Museen zu Berlin G.) Do správy zámožných chrámů dovolují nám nahlédnouti texty z časů králů urských (kolem 2600—2400), uveřejněné v CT 1, III, V, VII, X; Reisner, Tempellisten aus Telloh; Thureau-Dangin, Recueil de Tablettes Chaldéennes; Radau, Early Babyl. History, Appendix s. 321 nn. Listiny podobného obsahu z dob Chammurapiových podávají CT II, IV, VI, VIII Friedrich AB V, 4, z dob Kassitů Clay, Bab. Exp. XIV a XV, z novobabyl. a perské doby Strassmaier, Bab. Texte. Viz též Demuth, BA III, 393 nn. Ziemer, BA III, 445 nn. Úvod P. Engelberta Hubera k jeho práci: Personennamen in den Keilschrifturkunden aus der Zeit der Könige von Ur und Nisin (Assyr. Bibliothek XXI). O nápisech vyskytujících se na meznících (Kudurru) viz Hommel, Aufsätze u. Abhandlungen s. 236 nn., 434 nn. Peiser, KIB III. Belser BA II, 110 nn. Meissner BA II, 565 nn. KB IV, s. 142 nn. Scheil, Mémoires VI (Textes Elamites-Sem. IV) s. 31 nn. Frank u. Zimmern, Bilder u. Symbole bab.-assyr. Götter (Leipziger Semit. Studien II, 2). Steinmetzer, Eine Schenkungsurkunde des Königs Milišichu BA VIII, 2, 1911 Lipsko. Jiného druhu texty sem příslušející viz u Peisera, Studien zur orientalischen Altertumskunde II, MVAG 1898 č. 6. — *Ad 9.* Z oboru živočichopisu, rostlinopisu a nerostopisu zachovaly se nám různé seznamy v CT XIV, srv. Meissner, MVAG 1904, 3 Delitzsch, Assyrische Studien I, Bezold, Lit. § 113 a—c. Zeměpis zastoupen jest rovněž seznamy měst, krajin, hor, řek, kanálů a chrámů IV Raw.[2] 36; II Raw, 50—53, 61. Zpracovány u Delitzsche, Wo lag das Paradies? Důležity jsou seznamy cest 5 R, 12 č. 6 a 2 R 52 č. 2, zpracovány Jensenem v ZA XV a Hommelem v Grundriss der Geograph. und Gesch. s. 459 nn. Zmínky zasluhují náčrtky topografické (města Babylonu [CT XXII, 49] a jiná mapka, snad mapa světa (ZA IV, 369, CT XXII, 48, Hommel, Grundriss . . . str. 253 n. Jeremias ATAO[2] 16). Jak uměli počítati Babyloňané, to dosvědčují tabulky pro potřebu geometra, jako na př. 38 číslic, povýšených na 2hou a 3ti mocnost v soustavě sexagesimálné v IV R[2] 37, mathematické úkoly v CT IX, 8—13 a 14—15. Astronomické texty podává Kugler, Sternkunde u. Sterndienst in Babel I, II Münster 1909 až 1910. Srvn. Hilprecht, Mathematical, metrological and chronological texts from the temple-library of Nippur. Kugler, Die babyl. Mondrechnung. Freiburg 1900. Epping, Astronomisches aus Babylon. Freiburg 1880. — O medicině bab.-assyr. poučuje nás von Öfele: Keilschriftmedizin in Parallelen (AO IV 2). Týž, Handbuch der Geschichte der Medizin, 1901. Küchler, Beiträge zur Kenntnis der assyrischen Medizin 1902. Sudhoff, Die Krankheiten tennu und sibtu der bab.-ass. Rechtsurkunden. Lipsko 1910. — *Ad 10.* Kromě poučení pro krále (na tabulce DT 1. v CT XV. pl. 50), pro velekněze (Delitzsch, Ass. Lesestücke[4] s. 82. Zimmern, KAT[3] s. 593) a jiných textů mravoučných, většinou roztroušených, budiž zde jmenována neveliká sbírka přísloví (2 R. 16, Sm. 61, zpracovány Jägerem v BA

II, s. 274 nn.) a bájek (liška CT XV, 31 - 33, kůň a býk CT XV, 34—37, pes tamtéž 1 38, tele tmtž. 38). — *Ad II.* Pro poznání vnitřního života jak státního tak soukromého jsou velice poučny četné listy. Prameny tyto z doby Chammurapiovy uveřejnil King v The Letters and Inscriptions of Hammurabi. Lond. 1898 nn. Thureau-Dangin, Letters et contrats de l'époque de la première dynastie babylonienne. Landersdorfer, Altbabylonische Privatbriefe. Radau, Letters to Cassite Kings from the Temple archives of Nippur. Listy el-amarnské uveřejnili: Abel-Winckler, Mitteilungen aus den orient. Sammlungen der kgl. Museen zu Berlin 1—3 (1889—1890), Bezold, The Tell el Amarna Tablets in the British Museum 1892 a Sayce u Flinders-Petrie, Tell el Amarna 1894 (l. XXXI—XXXIII s. 34—37). Nejbohatší sbírku listů z doby novoassyrské uspořádal Harper, Assyrian and Babylonian Letters, 8 sv. Londýn 1892 nn. Viz též Smith, Assyrian Letters. CT XXII uveřejnily řady listů z doby novobabylonské. Listy z doby Chammurapiovy zpracovali: Meissner, BA II, 557 nn., Nagel-Delitzsch, BA IV, 434 nn. Montgomery, Briefe aus der Zeit des babylonischen Königs Hammurabi. Berlín 1901. Listy amarnské zpracoval Winckler v KIB V. a nejnověji Kundtzon v II. sv. Vorderasiatische Bibliothek. Viz též Niebuhr v AO I, 2. Miketta, Die Amarnazeit, Münster 1910. Listy z dob pozdějších zpracovali Delitzsch v BA I, 185 nn., II, 19 nn. Johnston, The Epistolary Literature of the Assyrians and Babylonians. Martin, Revue de l'Institute Catholique de Paris 1901 a Recueil ... XXIII a XXIV ... Delattre v Proceedings of the Society of Biblical Archaeology 1900 a 1901. Geldern v BA IV, 501 nn. Thompson, Late Babylonian Letters. Behrens, Assyrisch-babylonische Briefe kultischen Inhalts. Srvn. též Klauber, Assyrisches Beamtentum nach den Briefen aus der Sargonidenzeit. Lipsko 1910. Týž, Keilschriftbriefe AO XII, 2 L 1911. Martin, Lettres neobabyloniennes. Paříž 1909. Přehled celé literatury babylonsko-assyrské podali: Sayces, Babylonian Literature 1878. C. Bezold, Kurzgefasster Überblick über die babylonisch-assyrische Literatur. Lipsko 1886. Harper, Assyrian and Babylonian Literature 1901. Mahler v I. svazku Heinrichovy „Allgemeine Literatur-Geschichte" 1903. Haberlandt, Literaturen des Orient (Sbírka Göschenova č. 163). Baumgartner v „Geschichte der Weltliteraturen". Freib. i. B. Teloni, Letteratura Assira. Milano 1903. Otto Weber, Die Literatur der Babylonier u. Assyrer. Lipsko 1907. Bezold (v Kultur der Gegenwart I, 7): Die orientalischen Literaturen. Berlín a Lipsko 1906. Z této obsáhlé literatury lze si učiniti poněkud jasnější představu o náboženství Babyloňanů a Assyrů. *Hýčl.*

babylonské (bagdadské) arcibiskupství (Babylonen. Latinorum). Babylon býval již v prvních dobách křesťanských sídlem biskupa diecese chaldejské. Znám jest pouze biskup Polychronius, jenž zemřel smrtí mučednickou za Decia První toto biskupství zaniklo. Biskupství babylonské ritu latinského bylo zřízeno r. 1632 se sídlem v Bagdadě papežem Urbanem VIII. Pod pravomoc biskupa babylonského náležela kromě Bagdadu města Diarbekir, Bassora, Mossul a Emid (Amida). Prvním biskupem stal se karmelitán Timotheus Perco, pocházející ze Sicilie; po něm následoval 1638 Bernard a s. Theresia O. Carm. (nar. 1597 v Clamecy v diec. auxerrské); byl spolu apošt. vikářem ispahanským a od 1640 apoštolským visitátorem ktesifonským; r. 1647 vrátil se do Francie a *z.* v Paříži 1669. Na jeho místo ustanoven 1645 jakožto koadjutor cum iure successionis Placid Ludvík Duchemin O. S. B. kongr. maurinské, biskup novocaesarejský i. p. i.; po smrti předchůdce svého 1669 stal se biskupem babylonským; *z.* 1685. Nástupcem jeho stal se Frant. Picquet, biskup caesaropolský i. p. i., *z.* 1685. Po něm následoval r. 1687 Ludvík Maria Pidon de Saint-Olon, theatin z Paříže; byl teprve r. 1694 konsekrován, *z.* v Ispahanu 1717. Když r. 1696 jistá francouzská dáma věnovala značnou sumu k sustentaci biskupa babylonského, ustanoveno bylo papežským brevem, že nadále pouze rodilý Francouz může státi se biskupem babylonským. Další řada biskupů od 1717: Gatian de Galiczon, bisk. agathopolský i. p. i., od r. 1708 koadjutor biskupa Pidona, *z.* v Ispahanu 1712; Dominik Maria Varlet 1718, konsekrován jakožto biskup askalonský 1719, pro jansenistické smýšlení svoje nesměl se ani na místo své odebrati a byl později původcem schismatu utrechtského (v. t.); *z.* 1741; Emmanuel Bellyet (Baillet) od 1744, *z.* morem v Bagdadě 1773; Jan Křt. Dubourg Miroadot de Saint-Terjeux O. Cist., konsekr. 1776, apostasoval 1791 (*z.* 1798). Potom zůstalo biskupství babylonské delší dobu neobsazeno (1791 až 1818), až teprve 1819 byl administrátorem jeho Augustin Hindi, arcibiskup diarbekirský, a r. 1820 jmenován biskupem Petr Alexander Couprié. Po jeho smrti (1832) následoval Petr Marcell Bonamie 1832, jenž však řízení biskupství babylonského se neujal a r. 1835 do Smyrny byl transferován; po něm nastoupil Vavřinec Trioche 1837—1857. Roku 1848 povýšil papež Pius IX. biskupství babylonské na arcibiskupství a podřídil mu biskupství ispahanské. Trioche 1857 dispensován byl od povinnosti residenční, načež arcib. babylonské spravovali administrátoři (Jindřich Amanton O. S. D., biskup arkadiopolský, transfer. 1865 do Theodosiopole [*z.* v Paříži 1869] a Mikuláš z Barcelony, kapucín, biskup martianopolský 1866). Po smrti Triochově r. 1887 stal se arcibiskupem Jindřich Altmayer O. S. D., tit. arcib. challidský 1887. R. 1874 bylo biskupství ispahanské od arcibiskupství babylonského odděleno a bezprostředně sv. Stolici podřízeno. Arcibiskupství babylonské neboli bagdadské skládá se z missií Mardin, Mossul a Bagdad (v. t. hesla) a má celkem asi 40.000 sjedn. katolíků, 15 missijních stanic, 32 kostely, 15 domorodých kněží, 33 řeholníky, 4 mužské a 2 ženské řehole.

babylonský patriarchát sjednocených Syro-Chaldeů. Chaldejsko náleželo dříve k patriarchátu antiochijskému. Biskup seleukijský, později bagdadský, spravoval, maje titul „katholikos", ve jménu antiochijských patriarchů tuto odlehlou provincii. Na počátku V. století přidala se většina Chaldeů k učení Nestoriovu, a s nimi i katholikos, jenž se učinil od patriarchy antiochijského nezávislým a osvojil si titul patriarchy babylonského. Když kolem prostředka XVI. století po smrti katholika Simeona VII. (1551) vznikly nesváry, zvolila si část nestoriánů, unii nakloněná, svého patriarchu Jana Sulaka a poslala jej do Říma k papeži Juliovi III. Když se byl patriarcha odřekl bludného učení, byl i s těmi, kdož jej zvolili, přijat do lůna církve a od papeže Julia III. r. 1553 konsekrován a v důstojenství svém potvrzen. Sídlem patriarchy chaldejských Babyloňanů byl zprvu Diarbekir, od roku 1838 Bagdad; nyní jest jím Mossul. Srvn. „Die kathol. Kirche" (1899), I, 184. Viz Mossul.

babylonské (bagdadské) syrochaldejské arcibiskupství (archid. Babylonensis Syrorum) založeno bylo r. 1862 se sídlem v Bagdadu; prvním arcibiskupem jmenován Athanasius Rafael Ciarchi. Statistická data dle O. Wernera „Orbis terrarum catholicus" 1899): 7000 katolíků různých ritů (z nich 300 ritu latinského); domorodých kněží 11 (z nich 4 ritu syrského, 5 chaldejského, 1 arménského, 1 melchitského) a 5 karmelitánů; 5 far, 5 kostelů.

babylonské biskupství v Egyptě v městě ležícím na dolním Nilu nedaleko dnešního Kaira v provincii „Augustamnica II"; *Gams* (Series 461) uvádí biskupy z let 449—879; později sídlili zde patriarchové melchitští.

babylonským zajetím papežů nazývali již současníci (na př. Petrarca) stálý pobyt papežů v Avignoně (v. t.).

babylonsko-petrohradský kodex (Babylonicus-Petropolitanus codex), jeden z nejstarších dosud nalezených hebrejských rukopisů SZ., datovaný r. 1228 éry Seleukovců, což odpovídá r. 916 po Kristu, nalezený 1839 v synagoze čufutkaleské na Krimu, od 1862 chovaný v Petrohradě. Psán jest s punktací babylonskou a obsahuje tak zvané „pozdější proroky": Isaiáše, Ezechiáše a 12 malých proroků; vydán Strackem („Prophetarum posteriorum Codex Babylonicus Petropolitanus", Petrohrad 1876). Srvn. *Vigouroux*, Dict. de la Bible 1359, *Sedláček*, Úvod do knih Star. Zákona 63.

Baccanaristé v. Paccanaristé.

Bacbacar v. Bakbakar.

Bacbuc v. Bakbuk.

Baccalar y Sanna Vinc., ze Sardinie, pocházel ze staré šlechtické rodiny původem ze Španěl. Filip V. povýšil jej na markýze; *z.* v Madridě 1726; *sp.* španělským jazykem dějiny monarchie židovské, dílo to přeloženo bylo také do francouzštiny. Srvn. *Adelung* I, 1315, *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 1121.

baccalaureus v. bakalář.

Baccanceldská synoda (Baccanceld, Bapchild u Sittingbourne, Kent), konaná r. 694 pod předsednictvím krále kentského Wihtreda. Přítomni byli: Brihtwald, arcibiskup canterburský, Tobiáš, biskup rochesterský, mnozí opati, kněží, jáhni a světští lordové. Zaručeny byly církvi dary a privileje její; kathedrální chrámy canterburský a rochesterský byly osvobozeny navždy ode všech daní.

Baccelli Matteo, ital. malíř, činný zvl. v Polsku; *n.* v Lucce 1769, přišel do Říma 1787, kdež vzdělal se v malířství a stal se členem akademie di S. Luca; když Tadeáš Czacki založil v Krzemienci na Volyni proslulé gymnasium, povolal tam r. 1807 také *B.*-a jakožto učitele kreslení a malby. Od r. 1817 do 1827 byl *B.* učitelem kreslení na gymnasiu v Kamienci, načež 1827 vrátil se do Krzemience; posléze od r. 1830 žil na zámku hrab. Przezdzieckého v Czarnem Ostrově v Podolsku, kdež *z.* 1850. Maloval mnoho obrazů kostelních na Volyňsku a Podolsku; jeho dva největší obrazy nalézají se ve farním kostele v Czarném Ostrově. Srvn. *Thieme-Becker* II, 304.

Bacci (Baccius) 1. (de Bacci, de Baccis) Karel OSB. kongr. cassinské, *n.* v Arezzu 1629, byl prof. theol. ve Florenci 1670, posián s několika mnichy do Polska, aby tam založil odnož cassinské kongregace, od r. 1675 byl v Římě poenitentiářem u sv. Pavla, *z.* 1683; *sp.* „De principiis universae theologiae moralis seu de actibus humanis" (Florenc 1667). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 622. — **2.** Ondřej, lékař, dle rodiště svého St. Elpidio zvaný Elpidianus, osobní lékař papeže Sixta V., *z.* 1587; z jeho četných spisů uvádíme: „Delle 12 pietre preziose che risplendevano nella veste del sommo sacerdote" (Řím 1581). — **3.** Petr Jáchym, z kongregace oratoriánů, *sp.* „Vita di S. Filippo Neri, Fiorentino, fondatore della Congregatione dell' Oratorio", vydal F. Giacomo Ricci, Ord. Praed. Roma, Fr. Tizzoni 1678; do angličt. přel. F. J. Anthrobus, oratorián v Londýně („The Life of Saint Philip Neri").

Baccinetti Giovanni Battista ze Sieny, hud. skladatel v prvé pol. XVII. století; vydal „Sacrae cantiones, quae binis, ternis, queternisque vocibus concinnuntur" (Ben. 1616).

Baccius v. Bacci.

Baccusi Hippolito *n.* o. r. 1545 v Mantově, *z.* 1609 ve Veroně, kde byl kapelníkem při dómu. vydal 5 svazků mší 4—9hl., žalmy, motetta, madrigaly. Většinou vyšla jeho díla v Benátkách. Také v jiných sbírkách nalézají se jeho skladby. *Allr.*

Bacehem (Bacchem) Mikuláš, karmelitán belgický, prof. v Lovani, *z.* 1526, *sp.* Kommentář k evang. sv. Matouše a k listům sv. Pavla. Srvn. *Hurter* II³ (1906), 1297.

Bacelar (Barcellos) Ant. O. Min. portugalský, *sp.* „Defensa evangelica del Parentesco de Santiago con Christo" (Coimbra 1631).

Bacenor, bacenorský v. Bakenor.

Bacchem v. Bacehem.

Baccherius Jan, O. S. Aug. Erem., *sp.* „Flavissae poeticae, hoc est sacro-profanus electorum poeticorum thesaurus" (Colon. Agripp. 1643, 1657, 1662).

Bacchiarius v. Bachiarius.

Bacchides, Bachid, *Βαχχίδης*, vojevůdce Syrských v době Antiocha IV. Epifana a Demetria I. Sotera, místodržící Mesopotamie (1 Mach. 7⁸), byl r. 162 od Demetria I. poslán do Judska, aby dosadil Alcima (v. t.) v úřad velekněžský (1 Mach. 7⁵, Josefus Flav. Ant. 12, 10), porazil r. 161 Judu Machabejského, jenž v bitvě padl. *B.* zdržoval se po dvě léta s Alcimem v Judsku, opevnil několik měst a osadil je vojskem (1 Mach. 9), Židy utiskoval. Po smrti Alcimově vrátil se r. 160 n. 159 př. Kr. do Syrie (1 Mach. 9[23-57]). Když strana machabejská pod Jonathanem opět zmohutněla, přitáhl *B.* zase, ale nemoha ničeho pořídit, učinil s Jonathanem přátelskou smlouvu a nastoupil cestu zpátečni (1 Mach. 9[58-73]).

Bacchilius v. Bacchylus.

Bacchini (Bacchinius) Bernardin (kl. jménem Benedikt) OSB., *n.* 1651 v Borgo San Domnino, stud. na jesuit. školách v Parmě, vstoupil 1667 do řádu benediktinského v Parmě, byl bibliothekářem kl. parmského, později sekretářem opata Arcioniho ve Ferraře, vévodským bibliothekářem a konsultorem sv. Officia v Modeně, převorem různých klášterů severoitalských, 1711 opatem kl. sv. Petra v Modeně, posléze professorem exegese v Bologni, kdež *z.* 1721; v letech 1686—1690 a 1692 až 1697 vydával v Parmě „Giornale de' Letterati"; *sp.* „Dell' istoria del monastero di S. Benedetto di Polirone nello stato di Mantova" (Modena 1674), „De ecclesiasticae hierarchiae originibus" (t. 1703), „Agnelli, qui et Andreas, abb. s. Mariae ad Blachernas et s. Bartholomaei Liber pontificalis seu vitae pontificum Ravennatum" (t. 2 sv. 1708), „De sistrorum figuris et differentia" (Bologna 1691). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 1227—1231, *Eitner*, Quellen-Lex. I, 255.

Bacchia v. Bács.

Bacchus v. Bachus.

Bacchus a Sergius sv. mč. ve městě Rasaf (Augusta Euphratesia, Araphas) v Coelesyrii za Maximiana roku 290 (dle jiných za Diokleciana kol. 303), důstojníci pohraničního vojska (*B.* byl „secundarius", *S.* „primicerius"). Ač požívali dříve i u dvora veliké vážnosti, přece byli, když se prokázalo, že jsou křesťané, odsouzeni k smrti. *B.* byl ubičován, *S.* sťat. „Vita" (v podstatě věrohodná) v *A. Ss. Oct.* III, 833-83, syrská akta vyd. *Bedjan* III, 283—322, *Analecta Boll.* XIV (1895), 373 n., *Allard* IV, 113. Světci tito ctěni v církvi východní i západní. Mart Rom. 7. října, v církvi východní téhož dne. Srvn. *Stadler*, Heil.-Lex. V, 260, *Nilles*, Kal² I, 298.

Bacchylus, biskup korintský kol. r. 190, dle Eus. H. E. V, 23, jeden z nejznamenitějších biskupů na konci II. stol., zúčastnil se sporu o slavení velikonoc za papeže Viktora I. soukromým listem, napsaným kol. r. 195, v němž prohlásil se pro obyčej římský

proti asijskému. Spis tento, o němž zmiňuje se s pochvalou také sv. Jeronym De vir. ill. c. 44, se nedochoval. Srvn. *Bardenhewer*, Geschichte der altkirchlichen Lit. I, 582.

bacile, mísa kovová k zachycování vody při křtu.

Bacilieri Bartoloměj, *n.* 1842 v Breoniu (prov. veronská), 1888 tit. bisk. nyssenský, koadjutor arcib. veronského kard. Canossy, od r. 1900 arcibiskup veronský, od 1901 kardinál.

Backer de, bratří: 1. Augustin S. J. (*n.* 1809 v Antverpách, vstoupil do Tov. Ježíšovy 1835, *z.* 1873 v Luttichu) a Alois S. J. (*n.* 1823 v Antverpách, vstoupil do Tov. Ježíšovy 1841, *z.* 1883 v Lovani) vydali cenné bibliografické dílo „Bibliothèque des écrivains de la Compagnie de Jésus" (7 sv., Luttich 1853—1861, 2. vyd. ve 3 sv. 1869—76), jež nově zpracoval Sommervogel (v. t.) a vydal v letech 1890—1900. — 2. Josef S. J., spoluvydavatel publikace „Analecta Bollandiana" (1882).

Backere de (Backerius, Bacherius) Petr O. Praed., *n.* 1517 v Gentu, studoval v Dillingách, vstoupil do řádu dom. 1538, byl prof. theol. v Lovani, převorem v různých konventech, od r. 1580 byl definitorem v Římě; *z.* 1601; vynikal jako horlivý kazatel; *sp.* „In Misolturgos h. e. missae osores libri duo" (Gent 1556), „Apologeticus pro defunctis" (Antverpy 1587).

Backhusius Tilemann Vilém, kanovník v Brugách, býval stoupencem jansenistů, potom však byl rozhodným jich odpůrcem. Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 1059.

Backius (Baecx) Joachim, z Utrechtu, horlivý kazatel, uveřejnil několik apologetických spisků proti novotářům; *z.* 1619. Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 425.

Backow (Backovia), někdejší biskupství v Multánsku, v. Bakovské biskupství.

Backx Petr Hubert Evermond O. Praem., *n.* 1805 v Tillburgu v Hollandsku, vstoupil jako prvý novic mezi zbylé mnichy z bývalého kláštera tongerlooského, v revoluci francouzské zničeného, kteří žili v Halmale u Antverp. Na kněze byl vysvěcen r. 1832, r. 1839 zvolen za opata, přivedl r. 1840 k novému rozkvětu klášter v Tongerloo (v. t.), *z.* 1868.

Bacmeister 1. Lukáš, luter. duchovní, *n.* 1530 v Lüneburku v Sasku, stud. theol. ve Vitemberce, byl vychovatelem synů dánského krále Kristiána III., professorem a duchovním v Rostocku, kdež *z.* 1608; *sp.* „Disputatio complectens summam et ordinem doctrinae in epistola ad Hebraeos traditae, de sacerdotio et sacrificio Christi, instituta, ut studiosi ad lectionem ejus epistolae invitentur" (Rostock 1569), „Brevis explicatio in historiam passionis, mortis et resurrectionis Christi" (t. 1572, 1577), „Explicatio Threnorum" (t. 1603). — 2. Lukáš, syn před., theolog a duchovní luter., *n.* v Rostocku 1570, stud. nejdříve práva, potom theologii, stal se 1600 prof. v Rostocku, 1604 superintendentem tamtéž; *sp.* „Explicatio septem psalmorum poenitentialium et psalmorum XVI, XVII, XXI, XXII" (Rostock 1603), „Explicatio typorum Veteris Testamenti adumbrantium Christum eiusque personam, sacerdotium et beneficia" (t. 1604).

Bacon (Bakon) 1. František z Verulamu, zakladatel moderní filosofie naturalistické a empirické, *n.* r. 1561 v Londýně jako syn nejvyššího strážce veliké pečeti a státníka Mikuláše Bacona. Prvního vědeckého vzdělání nabyl na universitě v Cambridži. Proudem ducha nové doby uchvácen stal se *B.* již v 16. roce odpůrcem methody scholastické a pojal záměr úplně přetvořiti všechny vědy; záměru tomu zůstal věren po celý život, i u víru veřejných záležitostí. Po skončených studiích byl po 3 léta zaměstnán u anglického vyslanectví v Paříži, aby tak uveden byl na dráhu politickou. Zde, v ohnisku nových idejí, byl ve svých názorech ještě více upevněn. Smrtí otce, jenž mu zanechal jen malé jmění, donucen byl *B.* věnovati se jinému povolání. Vystudoval s největší pilí práva, byl u věku 28 let přijat mezi mimořádné obhájce koruny a obdržel titul rádce královny (1588). Roku 1593 povolán byl do komory obecných; zde připojil se k hraběti z Essexu, jenž těše se přízni královny Alžběty stal se jeho mocným ochráncem a přítelem. Když však hrabě Essex upadl do nemilosti královniny, vystoupil *B.* jako jeho odpůrce, ano žalobce, a neváhal napsati apologii jeho odsouzení. Než ani přízně dvora neziskal si nízkým skutkem tímto a zůstal za Alžběty bez povýšení. Teprve za Jakuba I. změnilo se jeho postavení; nejdříve jmenován byl řádným obhájcem koruny (1604) a pak postupoval rychle až k důstojnosti lorda kancléře (r. 1618) s názvem barona z Verulamu a viscounta ze St. Albanu (r. 1621). Téhož roku byl však od parlamentu obžalován z úplatnosti a po skončeném procesu odsouzen k vězení v Toweru, k pokutě 40.000 liber a k ztrátě svých úřadův. Obdržev však od krále milost a značnou pensi, žil odtud v odloučenosti života veřejného v Highgate a věnoval se zcela vědě a filosofii. Na sklonku života r. 1624 vráceny mu byly všechny pocty a všechna práva, tak že mohl opět zaujmouti místo v prvním parlamentě, jejž svolal Karel I. Zemřel 9. dubna 1626, nezískav si pro svoji bezcharakternost nikdy více úcty veřejného mínění. Spisy jeho oplývají nedůstojným lichocením Alžbětě a Jakubovi I. Záměrem *B.*-ovým, jenž byl rovněž tak originelním myslitelem jako všestranným učencem a spisovatelem, byla reorganisace celé vědy, ježto to, co posud věda vykonala, zdálo se mu nedostatečným, ba z veliké části pochybeným. Třeba proto znovu započíti a odstraněním všech předpojatých názorů zcela nový základ položiti, aby na něm pak byla vybudována věda úplně nová. Tento svůj záměr hleděl *B.* uskutečniti ve hlavním svém díle „Instauratio magna", z něhož však vyšly pouze dvě části: „De dignitate et augmentis scientiarum" r. 1623, a „Novum organum scientiarum" roku 1620. V prvém spise podává nový organisační plán všech věd, v druhém, jenž měl nahraditi Organum syllogismů a obecných principův apriorních, základní rysy nové methody, kterou považoval za nutnou pro obrod a obnovu věd. K části třetí, jež měla obsahovati samo vyložení věd, jakož i jejich použití na vynálezy, *B.* podal jen některé příspěvky ve své „Sylva sylvarum sive historia naturalis", jakož i v různých pojednáních. K těmto spisům připojiti ještě dlužno jeho později do latiny přeložené Sermones fideles politici, oeconomici, sive Interiora rerum", jimž spisovatel sám největší přikládal cenu. Vědění dle *B.*-a, jenž jest pravým dítkem renaissance, není sebeúčelem, nýbrž jest k tomu, aby prakticky ho bylo použito, moc člověka rozšířilo a život jeho co možná nejvíce ulehčilo a zpříjemnilo: „Tantum possumus, quantum scimus." Vědění dělí se na různá odvětví, jež odpovídají duševním silám: paměti dějiny, obrazotvornosti poesie, rozumu filosofie. Než jen filosofie jest vědou v přesném smyslu a dělí se opět ve filosofii přírodní, filosofii člověka a přirozenou theologii. Filosofie přírodní jest středem veškeré filosofie a matkou všech ostatních odvětví vědy, předpokládá však za základ přírodopis, tak jako každá jiná věda na zkušenosti spočívá. Proto třeba přesné a důkladné znalosti přírody, a té lze ovšem dosíci jen methodickou zkušeností. Správné zkušenosti možno však nabýti toliko pečli-

vým pozorováním věcí a jejich zjevů smysly. Ježto pak správné pozorování fakt jest obyčejně lichými obrazy (idola) zkomoleno, třeba je od těchto lichých představ, obecných předsudků, jež zdroj svůj mají z části ve společné přirozenosti pokolení lidského (idola tribus), z části v individuelní povaze jednotlivcově (idola specus), z části v klamech řeči (idola fori), z části v lichých autoritativních domněnkách (idola theatri), očistiti. *B.* sám podává k tomuto očištění zkušenosti od nepříslušných součástek rozličné prostředky a činí při tom mnohou jemnou a bystrou psychologickou poznámku. Než methodické pozorování, ježto není ani úplné ani zcela spolehlivé, musí býti ještě doplněno experimentem, kterým lze poznati jemnější vztahy v přírodě. Po té pomalu, bez ukvapeného zpovšechňování třeba postupovati indukcí k nejvyšším zásadám a k nejvyšším zákonům přírodním. Když totiž pozorováním a pokusy fakta byla konstatována, sebrána a přehledně spořádána, musí se těchto fakt chopiti indukce, a to tak, že hledá všeobecný pojem, resp. zákon, pod nějž spadají. Od pojmův a zákonů takto získaných třeba opět další indukcí postoupiti k pojmům a zákonům nejblíže vyšším, až se dospěje konečné postupnou indukcí k pojmům a zákonům nejvyšším. Žádný střední člen nesmí býti pominut. Ne křídla, nýbrž olovo třeba rozumu badajícímu přivěsiti, aby se naučil namáhavou pouenáhlostí od fakt k nižším všeobecným pojmům a pak krok za krokem k vyšším a nejvyšším pojmům vystupovati. Takto a pouze takto dospívá člověk k pravému poznání přírody. Člověk podobá se tu včele: jako včela látku z květin sbírá a pak zpracuje, tak také filosofie sbírá pozorováním a zkoumáním materiál, ne však aby jej paměti svěřila jako mrtvý kapitál, nýbrž aby jej rozumem změnila a zpracovala. Tento postup a takovéto zkoumání přírody nazývá *B.* interpretatio naturae oproti anticipatio mentis, t. j. libovolnému výkladu přírody dle předpokládaných pojmů. Od jeho použití slibuje si netoliko veliké obohacení vědy a novou éru pro filosofii, nýbrž i veliký prospěch pro život lidský, ježto poznání přírody smí býti jen prostředkem, aby příroda podrobena byla vládě člověka. Takto *B.* případně vytkl methodu věd přírodních a označil správně jejich úkol, aniž však sám mnoho k jeho rozřešení přispěl. Nevybudovaltě filosofického systemu na základě položeném, ano nezpracoval v celém rozsahu ani jedné z disciplin od něho vypočtených, nýbrž spokojil se více nebo méně obšírnými poznámkami. Zejména o praktické filosofii, ethice a politice, nepojednal systematicky, nýbrž jen aforisticky. V ethice dle něho může jen zjevené náboženství poskytnouti úplného poučení o našich povinnostech a našem posledním cíli, jakož i prostředcích k jeho dosažení; rozum může pouze odhaliti jisté chyby a utvořiti si některé pojmy o dobru a zlu, o ctnosti a nepravosti. Ještě zřetelněji jeví se dle *B*-a přednost náboženství před filosofií, a tak zv. theologie přirozené, jež přesně dlužno rozlišovati — a toto principielní a radikální odlučování jest pro filosofii *B*-ovu zvláště význačným — od theologie zjevené, poněvadž jejich nerozvážné spojování a směšování vede z části k bludným naukám náboženským, z části k fantastickým filosofiím. Theologie přirozená, jako věda o Bohu získaná světlem přírody, musí se spokojit vyvrácením atheismu, ježto v dílech Božích jeví se sice jeho všemohoucnost a moudrost, ne však jeho podstata. Atheismus však může úplně vyvrátiti, ježto jsoucnost a prozřetelnost Boží může býti ze skutků jeho dokázána: Zázraků na vyvrácenou atheismu Bůh činiti nepotřebuje; neboť zázrak světa dostačuje k tomu úplně. Atheismus vůbec jest více na rtech lidí než v srdci, jak dokazuje snaha atheistů pro svůj názor co nejvíce stoupenců získati, což zajisté činí jen proto, že si nedůvěřují, a že by rádi souhlasem jiných svoje kolísavé mínění upevnili. V Boha nevěří pouze ti, kdož mají zájem, aby Boha nebylo: „Nemo Deum non esse credit, nisi cui Deum non esse expedit". Vyvrátivši atheismus, vykonala přirozená theologie jako služka zjevené theologie svůj úkol. Filosofovati o tajemstvích víry, nebo je hlouběji chtít rozumem odůvodniti, theologii přirozené nenáleží. Víra a vědění jsou obory předmětem a důvody zcela různé. Vědění obrací se k přírodě, víra k věcem nadpřirozeným; vědění zakládá se na zkušenosti, víra na zjevení a autoritě. Víra má však přednost před věděním, a proto třeba rozum nepodmíněně víře podrobiti, i když obě zdánlivě si odporují, což dle domněnky *B*-ovy v mnohých případech skutečně se děje. Ano víra stává se tím záslužnější, čím nerozumnější a čím více proti rozumu jest obsah její. — Význam *B*-a, který ještě není důsledným empiristou, avšak podceňováním hodnoty syllogismu a jednostranným zdůrazňováním zkušenosti a indukce a svým odporem proti demonstrativnímu poznání, jakož i svým naturalistickým pojímáním člověka a společnosti empirismu a sensualismu cestu razil, záleží v tom, že vytkl nový vědecký ideál: předsudků prosté a methodické zkoumání přírody. Sebrané vydání jeho spisů v Amsterodamě 1663; nejnovější vydání od *Speddinga, Ellise* a *Heatha*, 14 sv., Londýn 1854—1874. (VIII—XIV. Život a dopisy od *J. Speddinga.*) *De Vauzelles*, Histoire de la vie et des ouvrages de Franc. Bacon. 1833. *Jos. de Maistre*, Examen de la philosophie de Bacon 2 t. Paris 1836. *J. Campell*, Lives of the Lord Chancellors II, 226—433. *Kuno Fischer*, Franz Bacon v. Verulam, Die Realphilosophie u. ihr Zeitalter. Leipzig 1856. *Lasson*, Über Bacons wissenschaftliche Prinzipien. Berlin 1860. *Spedding*, Lettres and Life of Lord Bacon 7 vols. London 1862 sq. *H. Heussler*, Fr. Bacon und seine gesch. Stellung 1889. *Ch. de Rémusat*, Bacon, sa vie, son temps, sa philosophie. Paris 1853, *Kachník*, Dějiny filosofie 182—186. — 2. Roger, anglický františkán XIII. století, doctor mirabilis pro své vědomosti ve vědách přírodních zvaný, narodil se mezi r. 1210–15 nedaleko Ilchesteru v hrabství somersetském z chudé šlechtické rodiny. Studia konal nejdříve v Oxfordě, pak na universitě v Paříži. Zde věnoval se studiu filosofie a theologie, věd přírodních, mathematiky, mediciny dějin a řečí. Vedle latiny znal též řecky, hebrejsky a arabsky. Tato mimořádná znalost řečí vedla jej později k návrhu revise Vulgaty a k idei srovnávacím badáním jazykozpytným stanoviti prvotní řeč. Dosáhnuv hodnosti doktora theologie, vrátil se do vlasti své (kol. r. 1240) a vstoupil na radu svého příznivce biskupa lincolnského Roberta Grossetesta do řádu sv. Františka. V Oxfordě stal se brzo slavným učitelem universitním a shromáždil kolem sebe četné posluchače. Než jeho astrologické a alchymistické náklonnosti, jeho boj proti obvyklému pěstování věd ve škole a příkrá kritika poměrů a škol církevních uvedly jej do pověsti bludařství a styku s démonem a způsobily mu omezení svobody, a to tím více, poněvadž jeho rozsáhlý styk s učenci zdál se i kázni řeholní býti nebezpečným. Ulehčení svého postavení doufal dosáhnouti u svého příznivce papeže Klementa IV. (1266—1268), kterému poslal svá hlavní díla „Opus maius" (vyd. v Lond. 1733, v Ben. 1750, nejnověji Bridges v Oxfordě 1897) a jeho dva doplňky „Opus minus" a „Opus tertium" (vyd. Brewer v Londýně 1859). Než jakmile Klement IV. zemřel, zhoršilo se ihned jeho postavení; neboť na popud generála řádu Jeronyma

Ascoliho, pozdějšího pap. Mikuláše IV., odsouzen byl r. 1278 pro své chování a závadné nauky do žaláře, ve kterém úpěl po 10 let. Přímluvou mocných přátel na svobodu propuštěn, vrátil se do své anglické vlasti a zemřel tu v Oxfordě r. 1294. Roger Baco byl bez odporu jedním z nejznamenitějších mužů století XIII. a největším badatelem přírodním ve středověku. Nespokojil se pouze výsledky badání, jak je předpokládali řecko-arabští badatelé, a zvláště Aristoteles, nýbrž vynikaje smyslem empiricko-kritickým zkoumal je pokud možno kriticky a vedl badání samostatně a dle vlastní empirické methody, o jejíž nutnosti jest přesvědčen, dále. V mnohé příčině předstihl dobu svoji o celé století a uvádí nás v obdiv svými skutečnými objevy, jakož i tím, co jeho odvážný divinatorský duch tušil. Zvláště s úspěchem pěstoval obor theoretické optiky, a může býti v ní právem považován za předchůdce Galileova a Newtonova, ano za jejího zakladatele. Formuloval zákony reflexe a atmosférického lomu paprsků, vysvětlil tvoření se duhy, provedl dobrá pozorování o šíření se světla, o perspektivě, o zdánlivé velikosti předmětův a o zvětšení desky sluneční a měsíční na obzoru. Popsal přesně mechanismus oka. Sestavil rozličné nástroje optické; také vynález drobnohledu a dalekohledu se mu připisuje, zdá se však neprávem. Rovněž tak s úspěchem pěstoval jiná odvětví fysiky, jako magnetismus, zjevy odlivu a přílivu, dále astronomii a chemii, v niž se mu připisuje vynález výbušné látky podobné střelnému prachu. Chemická formule jest v jeho spisech, přijal ji však dle všeho od Arabů. Neméně významným jest návrh opravy kalendáře julianského, jejž učinil na základě poznání, že rok julianský jest o $^1/_{130}$ dne delší. Zajímavo je také, že poznal slabé stránky systemu ptolomejského. Ve spise „De secretis operibus artis et naturae" (vyd. v Paříži 1541, a potom častěji, posléze v Lond. 1859) c. 4. tane mu na mysli obraz vymožeností moderní techniky. Vidí lodi na řekách, které s největší rychlostí plují, ačkoli jen jediný člověk je řídí, myslí na vozy, které s mimořádnou rychlostí jedou, nejsouce taženy žádným zvířetem. Také potápěcí zvon a balon náleží k vynálezům moderní techniky, od něho předpověděným. Při tom všem zůstal mužem naskrze orthodoxním. Celé jeho studium mělo jen sloužiti theologii a Písmu sv. Theologie jest mu královnou věd, bible, která připouští dvojí výklad, literární a mystický, a k jejímuž čtení v původním textu napomíná důrazně laiky, jest mu pramenem všeliké moudrosti (Epistola de laude Scr. Sacrae), církev povolanou učitelkou lidstva, papežská theokracie nejlepším zřízením a papež nejvyšší autoritou a nejvyšším zákonodárcem. Celá jeho filosofie záleží v náležitém cítění a pochopení Písma sv., zjevení Božího a přírody, díla Božího. Účelem a cílem všeho badání jest odůvodnění přesvědčení o pravé víře. Věda má býti ve službě božské moudrosti a osvědčiti se užitečným prostředkem k řízení církve a k obrácení nevěřících. Křivdu mu tudíž činí, kdož jej prohlašují za necírkevního, svobodného myslitele nebo za předchůdce proticírkevních reformátorů XVI. stol. Hlavní díla *B*-ova posud vydaná, mimo již uvedená, jsou: „Speculum alchymiae", Norimbergi 1541 a častěji; „De retardandis senectutis accidentibus et sensibus conservandis", Oxoniae 1590; „Specula mathematica et perspectiva", Francofurti 1614. Mnohé ze spisů jeho, jako „Compendium theologiae" a různé kommentáře k fysice a metafysice Aristotelově, posud nevydány. Celkové vydání spisů *B*-ových připravují *Gasquet* a *Flemming*. K životopisu jeho: *Wadding-Fonseca*, Annales Min. IV, 264, V, 51. 154; *Wadding*, Biblioth. ord. Minor.; *Cave*, Scriptor. eccles. histor. literar. Pars I.; *E. Charles*, Roger Bacon, sa vie, ses ouvrages, ses doctrines, Paris 1861; *Schneider*, Rog. Bacon, Ord. Min, Augsburg 1873; *Pohl*, Verhält. d. Philosophie zur Theologie bei Rog. Bacon, 1893; *Hoffmann*, La synthèse doctrinale de Rog. Bacon v Arch für Gesch. der Philos. t. XX., 1907; *Felder*, Gesch. der wissensch. Studien im Franzisk. Orden bis um die Mitte des XIII. Jahrh., Freiburg 1904, str. 307 n; *Kachník*, Dějiny filosofie 169; *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 392—395; *G. Delorme*, v Dict. de théol. cath. II, 8—31. */Sms/* — 3. František O. Carm. v. Bacho. — 4. (Baconis, Bacco, Bacho, de Baconthorpe, Johannes Anglicus) Jan, O. Carm., *n.* na konci stol. XIII. v Baconthorpe (Norfolk), *z.* 1346 v Londýně, zván „Doctor resolutus et Averroistarum princeps", stud. v Paříži, byl prof. v Oxfordě a třikrát provinciálem řádu v Anglii (1327, 1330, 1333); byl povolán jakožto konsultor do Říma, chtěl papežskou dispensační moc rozšířiti i na překážky manželské iuris divini; odvolal však toto svoje mínění. Hájil učení o neposkvrněném početí Panny Marie. Ve svých filosofických názorech jest blízek skotistům a nominalistům; Averroem řídil se jen ve výkladu spisů Aristotelových a ve formulaci některých filosofických problemů. *Sp.* „Commentaria seu quaest. super IV. libros sententiarum" (tišt. v Lyoně 1484 a častěji), „Compendium legis Christi" (tišt. v Ben. 1527), „Commentaria in quaest. Scoti de universalibus" (tišt. 1489, v Ben. 1483, 1492). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 544—545. — 5. (Bacun) Robert O. Praed., bratr nebo strýc Rogera *B*-a, byl prof. univ. oxfordské, vstoupil 1228 do řádu dom., podržev professuru; *z.* 1248; *sp.* „Glossae in plures s. scripturae libros", „Super Psalterium", „Sermonum variorum summa", „Vita s. Edmundi", „Lectiones ordinariae". Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 269. — 6. (Southwell, Sotvellus) Tomáš Norfolkský, vyučoval jinochy anglické theologii v Lovani a Leydenu, *z.* 1637, *sp.* „Regula viva seu analysis fidei in Dei per Ecclesiam nos docentis auctoritatem" (Antverpy 1638). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 749. — 7. (Southwell) Nathanael v. Southwell.

Bacoviensis dioec. v. bakovské bisk.

Bács (Bachiensis dioec.), někdejší uherské arcibiskupství (první zmínka o něm vyskytá se r. 1093), kolem polovice XII. stol. spojeno s Kalocsou (v. t.). Nyní jest *B.* jedním z titul. biskupství uherských (srvn. *Tumpach*, ČKD. 1895, 525).

Bacuez Mikuláš Ludvík, sulpicián, *n.* 1820 v Loisonu, *z.* 1892 v Issy, sepsal „Du Saint Office au point de vue de la piété" (1872, v něm. překl. „Das Brevier vom Standpunkte der Frömmigkeit betrachtet" v Mohuči 1892), „Questions sur l'Ecriture sainte" (2 sv., Paříž 1874), „Du Divin Sacrifice et du prêtre, qui le célèbre" (1888 vyšlo v něm. překl. „Das heilige Messopfer und der Priester" u Kirchheima v Mohuči 1890); mimo to pěkná rozjímání pro ordinandy (v něm. překl. „Die hl. Weihen des Subdiakonats, des Diakonats und des Priestertums" v Mohuči 1892), příručku pro seminaristy v době prázdnin (v něm. překl. „Ferienbuch für Seminaristen", Mohuč 1891), společně s Vigourouxem oblíbenou, ve francouzských seminářích zavedenou příručku „Manuel biblique"; Vigouroux napsal oddíl pojednávající o *SZ*, *B.* oddíl o *NZ*; každý oddíl má 2 sv.; prvé vydání vyšlo r. 1878; dosud dočkala se kniha ta dvanácti vydání.

baculus v. berla.

Baczina (Bačina) Jan Křištof, mag. filosofie, bakalář theol., farář u sv. Štěpána v Novém městě pražském od 1697, *z.* 1711, kanovník staroboleslavský, přel. Balbínův lat. životopis sv. Jana Nep. do

němčiny (vyšel 1686 v Praze u Karla Jeřábka, znovu 1722 t. u Jiřího Labauna a Karla Jana Hraby. Srvn. *Berghauer*, Protomartyr poen. II, 81.

Baczyński, kanovník metropol. kapitoly lvovské ritu řec., vydává rusínský výklad staroslovanského textu Písma sv.; mimo to vydal žaltář v jazyku staroslovanském s překladem rusínským a poznámkami pro praktické užívání. Srvn. Lit. Slav. I, 34.

Bačić Antonín, františkán, rodem ze Slavonie, kvardián v Budíně, provinciál provincie kapistránské, *z.* v Našicích 1759. *Sp.* „Istina katoličanska iliti skazanje upravejanja spasonosnoga žitka kàrstjanskoga" (Budín 1732), v kterémžto díle *B.* mluví o bludech řecké církve po schismatu; „Život Majke Božje, kraljice i gospoje naše" (Pečuh 1773), překlad ze špan. Srvn. *Kukuljević*, Bibl. hrv. 17. *Dčkl.*

Bačina v. Baczina.

Badacer, *hbr.* Bidqar, *LXX Βαδεκάρ*, jeden z vůdců krále israelského Jehu (4 Král. 9[25]); král mu poručil, aby uvrhl mrtvolu Jorama, syna Achabova, na pole Nábothovo.

Badad, *hbr.* Bedad, *LXX Βαράδ*, otec Adada, jednoho z králů idumejských (Gen. 36[35], 1 Par. 1[46]).

Badajáš, Badaias, *hbr.* Bédejáh, *LXX Βαδαΐα*, jeden ze synů Baniových, kteří k rozkazu Esdrášovu propustili ženy cizozemky. (Esdr. 10[35].)

Badajoz (Pax Augusta, ep. Pacensis), biskupství ve Španělsku, v církv. provincii seviliské, zřízené r. 1255, když město *B.* dobyto bylo na Arabech. Prvním biskupem stal se Petr Perez. Data statistická: asi 482.000 katol., 330 kněží, 153 fary.

Badalini Jan Křt. O. Serv. b. M. V., *n.* v Sabionnettě v Cremonsku, prof. filos. a theol., *z.* 1730, *sp.* „Fragmentorum theologicorum moralium seu casuum conscientiae diversorum collectio" (Sinigaglia 1730, Ben. 1752). Hur. IV[3] (1910, 1312

Badalocchio Sisto, ital. malíř a mědirytec, žák Annibala Carracciho, *n.* 1581 (dle jiných 1585) v Parmě, *z.* 1647 v Ordognu (obě data jsou však nejistá; bezpečně datována jest pouze doba jeho pobytu v Římě 1606—9). Roku 1607 vydal v Římě společně s G. Lanfrancem cyklus rytin die Raffaelových fresek ve vatikánských loggiích pod titulem „Historia dal Testamento Vecchio dipinta in Roma nel Vaticano da Raffaele di Urbino" (51 listů, z nichž 23 pochází od *B.*-a) Po smrti Carracciově vrátil se r. 1609 do Bologny. V Reggiu d'Emilia provedl malby na klenbě presbytáře v kostele S. Giovanni („Kristus mezi anděly a allegorické postavy ctností"; malby tyto prozrazují vliv Correggiův); v obrazárně akademie parmské jest jeho oltářní obraz „Svatý František z Assisi", pocházející z tamního kapucínského kostela; v různých parmských kostelích nalézá se několik jeho obrazů. Srvn. *Thieme-Becker* II, 330.

Badan 1. *hbr.* Bedán, muž, jejž Samuel 1 Král. 12[11] v řeči své k lidu uvádí spolu s Jerobaalem (Gedeonem), Jeftem a Samuelem jakožto muže, jež Hospodin poslal, by vysvobodili lid jeho z rukou nepřátel. Jelikož však v knize Soudcův o *B.*-ovi zmínky se nečiní, míní někteří, že *B.* jest totožný s Abdonem (Soudc. 12[13]), jiní identifikují jej s Jairem Galaaditským (ib. 10[3]), jiní opět soudí, že *B.* jest totožný se Samsonem, jenž pocházel ze kmene Dan, a tudíž prý ben-Dan se nazýval. Jelikož však v *LXX* místo *B.* jest jméno *Βαράκ*, a podobně i v překladu syrském a arabském, jest na snadě, že tu čísti dlužno skutečně Barák (v. t.), místo Badan. — 2. syn Ulama syna Galaadova z pokolení Manassessova (1 Par. 7[17]).

Bade J., *sp.* „Christologie des Alten Testam." (2 sv., Münster 1852, 2. vyd. 1858), a „Christotheologie, d. i. die Lehre von der Gottheit Christi" (t. 1870).

Badehorn Zikmund, luter. theolog, *n.* 1585 v Grossenhaynu, stud. od 1601 v Lipsku, stal se tamže r. 1610 prof. hebrejštiny, potom r. 1611 diakonem v Torgavě a 1620 pastorem a superintendentem v Grimmě, kdež *z.* 1626; *sp.* „Armatura Davidica" (Lipsko 1620), „Explicatio psalmi XXV." (t. 1622).

Baden Šebastian. Zpravidla pod tímto jménem uváděn bývá Šebastian Fuchs z Badenu, opat praemonstr. kláštera Louky pod Znojmem. Opatem zvolen byl 17. června 1585, po smrti druhého zakladatele Louky Šebastiana Freytága z Čepiroh. I jemu, jako předchůdci, zápasiti bylo úporně s nekatolíky znojemskými o katolicismus vůbec a o duchovní správu při kostele sv. Mikuláše, jehož právo podací klášteru náleželo, zvláště. Chrám ten dal Šebastian r. 1590 důkladně opraviti a daroval mu zvon. Značnou překážkou v činnosti byl mu nedostatečný počet řeholních spolubratří. Byl horlivým obhájcem katolického náboženství, vydávaje jednak v Praze, jednak v domácí, klášterní knihtiskárně lucké rozličné spisy náboženského obsahu. R. 1599 13. února zřekl se dobrovolně důstojnosti opatské. Mimo obydlí vyměřena mu pense 440 tolarů. V resignační listině uvádí dva důvody: prvý, že klášteru, poněvadž moravské řeči je neznalý, převeliké nesnáze způsobeny byly a ještě hrozí, druhý, že těžkými chorobami je svírán. Dle všeho způsobily však resignaci jeho dluhy, do kterých klášter uvedl vydáváním nákladných knih, jež jen nepatrného odbytu dojíti mohly. Souditi lze tak z toho, že různé klášterní statky zastavil, klášter dluhy zatížil a lesy vykácel že nehledě k druhému důvodu resignace, ještě na sklonku r. 1599 přijal nabízené mu proboštství praemonstr. v Perneku (Hor. Rak.), a že knihtiskárna klášterní již r. 1608 zrušena byla. Za své vlády v Perneku vymohl od pap. Pavla V. právo pontifikálií pro probošty (dáno v Římě 17. dub. 1608) a vystavěl dosud stávající chrám v Perneku. Zemřel tamtéž 15. října 1608. Spisy jeho: 1. „Eine christ.-kathol. Weihnachts-Predigt von der Geburt unsers Heilands J. Chr." Typis Lucensibus, 1587 (10 l. v IV.). 2. „Christliche Warnung mit etlichen Ursachen, warumb ein catholischer Christ allein an den geweihten Oertern u. Kirchhöfen sein Begräbnisz suchen solle." Prag 1589 (23 l. v IV.). 3. „Geistliche Kriegsrüstung wider den Türcken." Bruck a. d. Teya 1595 (130 l. v IV.). 4. „Agendarium sive Ordo rituum et ceremoniarum ordinis Praemonstr." Typis Lucensibus 1595 (127 str. v IV.). 5. „Sententiae morales D. Bernardi abbreviatae d. i. geistliche kurzverfasste Sprüch u. Sententz des hl. Bernhard." Bruck a. d. Teya 1596 (132 l. v VIII.) 6. „Breviarium Praemonstratense." Typis Lucensibus 1597 (ve folio). Nákladem jeho: 7. „Scala Jacob. Die Himmels-Layter, gepredigt durch G. Scherer S. J." Bruck a. d. T. 1595 (25 l. v IV.). 8. „Ein trewhertzige Vermahnung, dasz die Christen dem Türcken nicht huldigen sollen" durch G. Scherer S. J. Bruck a. d. T. 1595 (27 l. v IV.). 9. „Natalitia varii generis carmina a ven. fratrum Lucens. conventu." Typ. Lucensibus 1596 (41 l. v IV.). 10. „Ein christl. Predig zum Neuen Jahr durch Sebast. von Baden." Bruck a. d. T. 1596 (20 l. v IV.). 11. „Erster Theil Aller Schriften, Bücher u. Tractätlein, welche Georg Scherer Soc. Jesu bisshero durch den Truck aussgehen lassen." In Closter Bruck 1599 (663 listů ve fol.). (V předmluvě chválí autor Scherer zásluhy o knihtisk, duchovní správu, klášterní disciplinu a pohostinství Badenovo. K vydání druhého dílu, tušíme, již nedošlo. V úvodě privilegium cís. Rudolfa [Praha, 16. bř. 1599], dle něhož knihy v tiskárně lucké vydané neměly po deset let od žádného tiskaře býti otiskovány a z nákladu knihy vždy tři exemplíře měly odvedeny býti říšské kanceláři dvorské.) *Str.*

Badeni Jan S. J., *n.* v Charbówce 21. června 1858 z rodiny původem italské nebo řecké ale od ně-

kolika věků v Polsku osedlé. Již v 15. roce svého věku vstoupil r. 1873 do Tov. Ježíšovy; na kněze vysvěcen r. 1884. Působil neúnavně jako missionář a kazatel, a při tom byl velice plodným spisovatelem. Roku 1892 složil professi, r. 1896 stal se superiorem residence lvovské, r. 1897 provinciálem; † v Krakově 5. ledna r. 1899. Literární činnost *B*-ho týkala se různých oborů: dějin, hagiografie, cestopisu, zvláště však publicistiky a sociologie. Na tomto posledním poli ukázal největší talent a získal sobě také největších zásluh. On prvý obrátil pozornost na nebezpečenství hrozící se strany socialismu v Polsce a prvý také ukazoval k potřebě akce katol.-sociální mezi lidem. Sem náleží spisy: „Emigracya ludu polskiego do Niemiec" (Krakov 1889), „Robotnicy polscy v Saksonii" (t. 1890), „Niedziela v Krakowie" (t. 1893), „Ruch ludowy v Galicyi" (t. 1895), „Radykali Ruscy" (t. 1896), „Obrazki z Krakovskich nędzy" (t. 1897). Sem také náleží převážná část prací sebraných ve třech svazcích pod titulem „Studya i szkice" (Krakov 1898), jakož i veliká část článků uveřejněných v „Przeglądu powszechném", jehož *B*. byl horlivým spoluredaktorem od počátku, t. j. od r. 1884 do r. 1896. Jiným polem prací *B*-ových bylo studium poměrů náboženských, sociálních a národnostních u jiných větví slovanských. Materiál k těmto pracím sbíral na četných cestách po Čechách, Moravě, Slezsku, Slovensku, Lužici, Charvátsku, Slovinsku, Dalmacii, Srbsku a Černé Hoře, a dojmy i zkušenosti své vylíčil ve spisech: „Z wycieczki na Górny Slązk" (Krakov 1869), „W Czerniovcach" (t. 1892), „Welehradzkie zjazdy" (t. 1893), „Miedzy Slowianami" (I. t. 1893, II. t. 1896). V oboru hagiografie a biografie vydal *B*. tyto spisy: „Sv. Stanislav Kostka" (Krakov 1886), „Bł. Męczennicy angielscy T. J." (t. 1888), „Kr. Stanislaw Choloniewski" (t. 1889), „Sv. Aloisy Gonzaga" (t. 1891), „Sv. Ignacy Loyola" (t. 1893, přel. do češtiny J. Tagliaferro 1904 v Hl. katol. spol. tisk.), „Ks. Karol Antoniewicz T. J." (t. 1896). Podrobný výčet přehojných prací *B*-ových viz v časop. „Przegląd Powszechny" 1900 sv. 61, str. 309 nn., a v „Podręczna encyklopedya Kościelna" sv. II., str. 61—62. Z četných vzpomínek na *B*-ho uvádíme „Wspomnienie pośmiertne" M. Morawského v „Przegl. Powsz." 1900 a Ludvíka Dębického „Ks. Jan Badeni" (Krakov 1899). Zásluhy *B*-ho jako provinciála vylíčil Załęski T. J. v díle „Historya Jezuitów v Polsce" sv. 5. *B*. byl blízkým příbuzným hr. Kazimíra Badeniho, místodržitele haličského a později předsedy ministerstva a bratra jeho Stanislava, dlouholetého maršálka haličského. *Rostw.*

badenská konference. Deputovaní ze sedmi kantonů švýcarských: Lucern, Bern, Solothurn, Basilej, Aargau, Sv. Havel a Thurgau usnesli se v Badenu ve Švýcařích dne 20. ledna 1834 na tom, aby v řečených kantonech provedena byla tato ustanovení: 1. placet pro veškery výkony církevních úřadů, 2. obmezení církevního soudnictví na věci ryze svátostné, 3. státní uznání smíšených sňatků, 4. státní dozor na vzdělání bohoslovců, 5. zrušení exempce chrámů a klášterů, 6. vzetí duchovních do státní přísahy. — Landamman svatohavelský Baumgartner dal iniciativu k těmto snesením, prof. Al. Fuchs obstaral jejich redakci. Snesení *b. k.* vešla ve většině řečených kantonů v moc zákona (v Bernsku, v Basilejsku, Thurgau a Aargau), ale papež Řehoř XVI. zavrhl je slavně encyklikou ze 17. května 1835. Srvn. *Kryštůfek*, Všeob. cirk. dějepis III, 784, *Hergenröther-Kirsch*, Handbuch der allg. Kirchengeschichte III, 840.

badenské kollokvium (v Badenu švýc.) konáno bylo k žádosti katolických kantonů švýcarských, které doufaly tím odstraniti náboženské hádky, od 21. května do 8. června 1526. Přítomni byli vyslanci 12ti kantonův, zástupcové biskupů kostnického, churského, basilejského a lausannského, zástupce opata svatohavelského, jakož i zástupcové arciknížete Ferdinanda a bavorských vévodů. Hlavními řečníky byli dr. Jan Eck a Oekolampadius. Vítězství bylo na straně Eckově; these jeho podepsala většina (82) účastníků, pouze malá část duchovních (10) byla pro nové učení. Srvn. *Kryštůfek*, Všeob. cirk. dějepis III, 104—105.

Badensko, velkovévodství německé, velikost: 15.081 km², obyvatelstva bylo r. 1907 dle náboženského vyznání: 1,235.135 (60·03%) katol., 787.562 (38·28%) protestantů, 7347 jiných křesť. vyznání, 26.590 židů. *K.* vzniklo v nynějším svém rozsahu teprve na počátku XIX. stol. sloučením obou markrabství: badensko-badenského a badensko-durlašského s Falcí, s částmi Hessenska, Nassavska, Virtemberska, s duchovními územími: mohučským, špýrským, vircburským, štrassburským, kostnickým a svatoblažejským a j. menšími territorieni mediatisovaných knížat. R. 1803 stalo se *B.* kurfirststvím, r. 1806 velkovévodstvím. Vznikem z různých oněch součástí vysvětluje se smíšenost obyvatelstva. Území nynějšího *B*-a bylo za doby císařů římských državou římskou, a tehdáž již proniklo sem křesťanství. Ale teprve pod vládou říše francké nabylo tu křesťanství pevné půdy. Přispěly k tomu hlavně veliké kláštery tu založené, jimž spolu náleží veliká zásluha o kultivaci země i lidu. Panství badenské rozděleno bylo r. 1170 mezi dvě rodiny: badenskou a hochberskou, oba tyto díly sloučeny byly na krátký čas v rukou markraběte Krištofa (1475—1527). Ale jeho dva synové rozdělili si zemi tak, že Bernard III. (bernardská linie) obdržel markrabství badensko-badenské a Arnošt I. (arnoštská linie) markrabství badensko-durlašské. V Badensku-Badensku Bernard a syn jeho Filibert byli přívrženci Lutherovými, i zavedli učení jeho do země své; ale vnuk Bernardův Filip II. († 1588) zase obnovil katolicismus. Badensko-Badensko zůstalo katolickým, a když po vymření bernardské linie připadlo roku 1771 k Badensko-Durlašsku, bylo mu dáno ujištění, že katolické náboženství nebude zkracováno. V Badensko-Durlašsku markrabí Arnošt († 1533) a Karel II. († 1577) zavedli lutherství; pokus Jakuba III. o restauraci katolickou zmařen náhlou smrtí jeho 1590; markrabím Arnoštem Fridrichem podporovaný kalvinismus nenalezl valného rozšíření. Časté proměny v náboženství dály se ve Falci. Tam za Ludvíka V. (1508—1544) rozšířilo se lutherství, ačkoliv panovník sám zůstal věren víře katolické; bratr a nástupce jeho Bedřich II. (1544—1556) byl již lutheránem; Otto Jindřich, bratrovec předešlého, šířil horlivě lutherství, Fridrich III. (1559—1576) byl přívržencem kalvinismu, k němuž přivedl i své poddané, ale Ludvík VI. (1576—1583) zase zavedl lutherství, vypudiv kalvinské kazatele ze země, načež Jan Kazimír (1583—1592) zjednal platnost kalvinismu, jemuž oddáni byli i nástupcové jeho Bedřich IV. a Bedřich V. (zimní král český). Teprve když r. 1685 dostala se k vládě větev falckoneubursko-sulcbašská, byli někteří panovníci z rodu toho, sami stavše se katolíky, horlivými podporovateli katolicismu. V *B*-u, jež sloučením jednotlivých zmíněných zemí vzniklo, byla r. 1803 a 1807 prohlášena svoboda náboženství a vzhledem k zájmům katolíků a protestantů zřízeny byly 1809 v ministerstvu dva odbory: katolický a protestantský, jež od r. 1843 nazývaly se katolickou a evangelickou vrchní církevní radou. R. 1821 byla bullou „Provida sollersque" zřízena arcidiecese freiburská (v. t.), jež zaujímala celé *B*. a Hohenzollernsko. Ve druhé polovici století XIX. vypukl zápas moci církevní a státní o svobodu církve Ve sporu tom

vláda bezohledně si vedla; i sám arcibiskup freiburský Heřman Vicari byl r. 1854 po osm dní ve svém bytě v zajetí držán. Posléze uzavřen byl r. 1859 konkordát, jenž však sněmem byl odmítnut. Následovaly v letech 1864—1868 zákony školní, odstraňující vliv církve na vyučování, 1867 zákon o zkouškách bohoslovců, 1869 zavedení civilního sňatku, zákaz missií, usazování se řádů; r. 1872 zakázáno členům řádů duchovních vyučovati na školách, 1874 uzavřeny semináře a konvikty; starokatolíci byli okázale podporováni, kněží povinnostl své dbalí byli pronásledováni. Arcibiskupství freiburské po smrti Vicariho zůstalo po 14 let neobsazeno. Teprve od r. 1876 nastávaly znenáhla poměry příznivější; r. ku 1882 přikročeno býti mohlo k volbě arcibiskupa freiburského, r. 1888 semináře a konvikty byly zase otevřeny, konání missií řeholních dovoleno, nikoliv však usazování se řeholí.

Bader 1. Alois Meinrad O. Cist. klášt. ve Stamsu v Tyrolsku, *n.* 1859 v Lermoosu v Tyrolsku; *sp.* „Lehrbuch der Kirchen-Geschichte für Schulen und zum Selbstunterrichte" (1893, 5. vyd. 1904), „Der beste Tröster" (1896, 2. vyd. 1898), „Zuflucht zum Vater der Armen" (1897), „Der alte Fliesser Pfarrer (Al. Maass)" 1900, „Hauptmann Alois Kluibenschedl und die Dez.-Unruhen von 1813 in Tirol" (1901), „Hl. Geist-Büchlein" (1901), „Mach' weit dein Herz" (1902). — 2. Jan, přívrženec reformace, *n.* kol. 1470, dosáhl kol. 1488 stupně bakaláře svob. um., stal se 1514 kaplanem ve Zweibrückenu, později vychovatelem vévody Ludvíka Zweibrückenského, od 1518 až do smrti své byl farářem v Landavě, od 1521 byl tajným, od 1523 zjevným přívržencem reformace; biskup špýrský několikrát jej napomenul a konečně 1524 exkomunikoval, načež *B.* odvolal se k budoucímu národnímu koncilu a podporován městskou radou setrval v Landavě; od 1534 přijal učení Schwenkfeldovo, s nímž již dříve byl spřátelen; *sp.* „Gesprächbüchlein" (1526), „Katechismus" (1544), „Brüderliche Warnung vor dem neuen abgöttisch. Orden der Wiedertäufer" (1527). *Z.* 1545. — 3. Karel, benediktin kl. ettalského v prvé pol. XVIII. stol.; *sp.* „Saul, Israelitarum ex-rex" (1708), „Samson Philistaeorum flagellum" (1709), „Patientia calamitatum victrix in Job" (1711). 4. Karel, badenský publicista, *n.* 1796 ve Freiburku Br., byl do r. 1850 ve službě státní, načež oddal se horlivé publicistické činnosti, zvláště v časopise „Historisch-pol. Bl."; když v Badensku vypukl proticírkevní boj, byl věrným obhájcem církve; *sp.* „Die katholische Kirche im Grossh. Baden" (1860). — 5. Max, kněz něm. řádu v Bozenu, *n.* 1858 v Lermoosu; *sp.* „P. Peter Paul Riegler" (1906—7).

Badet 1. Arnold O. Praed. provincie aquitanské, převor kl. v Limogesu, 1531 gen. inkvisitor toulouský, *s.* kol. 1536; *sp.* „Destructorium haeresum" (Par. 1532), „Breviarium de mirabilibus mundi eiusque compositione sec. triplicem viam theologorum, astrologorum et philosophorum" (Avignon 1499), „Margarita virorum illustrium de futura temporum dispositione praenoscenda" (Toulouse 1525), „Margarita Sacrae Scripturae" (Lyon 1829). — 2. souč. franc. kněz oratorián, kanovník při kathedrále v Dijonu, spisovatel; *sp.* „Le Lys. Entretiens sur la noblesse d'âme chez la jeune fille", „Le Problème de la Souffrance humaine. Pourquoi souffrir? Triple réponse chrétienne", „La Femme chrétienne au temps des Persécutions, son influence et son rôle" (do češt. přel. Fr. Vaňous „Křesťanské ženy vliv a úloha v době pronásledování", Hl. katol. sp. tisk. XLI. 1910 č. 1.), „Jésus et les femmes dans l'évangile" (do češt. přel. Fr. Vaňous „Ježiš a ženy v evangeliu" ve Vzděl. knih. katol. sv. 50., v Praze 1910).

Badger George Percy, protest. spisov. angl., *n.* 1815 v Chelmsdorfu, působil jako missionář v Kurdistanu, vydal důležité dílo „The Nestorians and their Rituals with the Narrative of a Misslon to Mesopotamia and Coordistan" (2 sv. Londýn 1852); *z.* 1888.

Badia Tomáš O. Praed., *n.* v Modeně 1483, byl prof. ve Ferraře, Benátkách a Bologni, 1523 mag. s. Palatii, 1542 kardinál, na říšském sněmu v Řezně 1541 zúčastnil se živě při jednání týkajícím se učení o ospravedlnění, 1542 od Pavla III. jmenován legátem pro církevní sněm tridentský, ale ponechán v Římě k vyřizování záležitostí sněmovních; *z.* v Římě 1547.

Badier Jan Štěpán O. S. B. kongr. maurinské, *n.* 1650, *z.* 1719, *sp.* „La sainteté de l'état monastique, où l'on fait l'histoire de l'abbaye de Marmoutier et de l'Eglise royale de s. Martin de Tours, depuis leur fondation jusqu' à notre temps" (Turone 1700), „Histoire de Boèce avec l'analyse de tous ses ouvrages, des notes et dissertations historiques et théologiques" (Paříž 1715, 2 sv.). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 1163.

Badin Štěpán Theodor, *n.* v Orléansu 1768, stud. v Paříži, vstoupil do semináře sulpiciánského ve svém rodišti 1789; když v revoluci seminář byl zavřen r. 1791, odebral se do Ameriky, aby tam působil jako missionář. Dokončil ve Filadelfii studia theologická a byl vysvěcen na kněze 1793; byl to prvý kněz ve Spojených státech vysvěcený. Zdokonaliv se v angličtině, byl povolán do Kentucky, kdež působil v dalekém okolí horlivě jako missionář; r. 1819 vrátil se do vlasti své, načež r. 1828 zase odebral se do Ameriky, kdež působil zase v Kentucky i v jiných místech; *s.* v Cincinnati roku 1853; *sp.* „Etat des missions du Kentucky" (Paříž 1822), „Letters to an Episcopalian Friend" (1836).

Badino Ludvík Deodat, *n.* 1675 v Mondovi, vstoupil do stavu duchovního, stal se kapelníkem při semináři ve svém rodišti, kdež *z.* 1742; vyd. „Sacri affectus poëtici in honorem B. Mariae Virginis, quatuor vocum" (Mondovi 1712).

Badius 1. Ascensius Jodok, humanista, knihtiskař a nakladatel, *n.* 1462 v Assche (Assen, Asca, odtud zván „Ascensius" n. „Ascanius") v Brabantsku, nabyl vzdělání v Gentu ve škole bratří společného života, potom na universitě ve Ferraře, stal se 1491 v Lyoně učitelem řečtiny a latiny, založil v Paříži 1495 jednu z prvních a největších tiskáren ve Francii, pro kterouž byl také činný jako překladatel a spisovatel; většina jim tištěných spisů jest obsahu theologického a humanistického; *z.* v Paříži 1535. — 2. Rafael O. Praed., rodem z Florencie, prof. theol. na universitě florencké kol. r. 1695; *sp.* „Constitutiones et decreta s. florentinae universitatis theologorum una cum illius primaeva origine ac illustrium virorum, qui ex illis frequenter prodierunt enarratione" (Florencie 1683), „Discorso utilissimo esortativo alla riverenza e divozione dell' acqua benedetta" (t. 1680). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 576.

Badoarius v. Baduarius.

Badoire *sp.* „Das hl. Messopfer in dogmatischen, historischen und moralischen Predigten" (Řezno 1851).

Badrić Štěpán z Drniše, františkán v Dalmacii v XVIII. století; *sp.* „Ukazanje istine medu càrkvom istočnom i zapadnjom", 4krát vydáno (1. vyd. Benátky 1714), „Pravi način za dovesti duše pravovirnih na život vični" (t. 1714 a 1746). Srvn. *J. Kukuljević*, Bibilog. hrv. I, 17 nn. *Dčkl.*

Baduarius v. Bonaventura z Peragy.

Baduel (Badvellus) Klaudius, kalvinský theolog, *n.* v Nîmes, byl prof. v Paříži, později rektorem kolleje ve svém rodišti; r. 1555 odebral se do Ženevy, aby mohl svobodně hlásiti se ke kalvinismu, k němuž byl přilnul; učil tam filosofii a

mathematice. Napsal poznámky ke knihám deuterokanonickým v bibli, vydané Robertem Estiennem roku 1557; *z.* 1561.

Badurad (Baduardus) sv., 2. biskup paderbornský 815—862, dostavěl dóm, do něhož r. 836 přenesl ostatky sv. Liboria z Le Monsu, založil při dómu školu a dům pro pospolitý život duchovenstva, podporoval kláštery a stavbu kostelů. Stál věrně při straně císaře Ludvíka Pobožného. Srvn. *Höynk* v „Kath. Seels." 1902, 406—413.

Badvellus v. Baduel.

Badže v. Ibn-Badže.

Baecker (Bäcker) J. P., *sp.* „Predigten über die heilige Messe" (Paderborn 1867), „Predigten für die erste h. Kommunion" (Mohuč 1865), „Betrachtungen für Kinder zur Vorbereitung zur ersten hl. Kommunion" (Mohuč b. r.).

Baecx v. Backius.

Baegert Jakub S. J., *n.* 1717 v Schlettstadtu v Elsasku, působil jako missionář v Kalifornii 1751—1767, byl odtamtud s ostatními členy Tovaryšstva do Evropy deportován, žil v Neuburku na Dunaji, kdež *z.* 1772 (dle jiných v Neustadtu ve Falcku — Neustadt a. d. Haardt 1777), *sp.* cenné geogr. a ethnolog. dílo „Nachrichten von der amerikanischen Halbinsel Kalifornien" (Mannheim 1771 a 1773, angl. zpracování vydáno v „Reports of the Smithsonian Institution" (Washington 1863—1864). Srvn. *Huonder*, Deutsche Jesuitenmissionäre des 17. und 18. Jahrhunderts, 106; *O. Hartig* v „The Catholic Encyclopaedia" II, 201.

Baehr (Bähr) 1. Jiří, architekt, *n.* 1666 ve Fürstenwalde u Lauensteinu v saském Rudohoří, vytvořil typ „protestantské centrální stavby chrámové"; zbudoval několik kostelů toho způsobu v Sasku, z nichž největší jest t. zv. „Frauenkirche" v Drážďanech (1726—1745); *z.* v Drážďanech 1738. — 2. Christian Felix Jan, klass. filolog, *n.* 1798 v Darmstadtě, prof. v Heidelberce, *z.* t. 1872. *Sp.* „Christliche Dichter und Geschichtschreiber, die christlich-römische Theologie, die christlich-römische Literatur des Karolingischen Zeitalters" (3 sv. Karlsruhe 1836—1840, 2. vyd. t. 1872; vyšlo jako doplněk k jeho dílu „Geschichte der röm. Literatur". Srvn. *Kihn*, Encykl. u. Methodol. 344. — 3. Karel Christian Vilém, protest. theol., *n.* v Heidelbergu 1801, byl od r. 1829 pastorem v Eichstättenu, od 1838 členem církevní rady v Karlsruhe, *z.* v Offenburgu 1874; *sp.* „Der Salomonische Tempel mit Berücksichtigung seines Verhältnisses zur heiligen Architektur überhaupt" (Karlsruhe 1848), „Symbolik des mosaischen Kultus" (2 sv. Heidelberg 1837—1839, 1. sv. ve 2. vyd. t. 1874), dílo důležité, v němž autor oproti deismu a racionalismu opětně probudil smysl pro ducha pronikajícího starozákonní theokratické instituce (viz *Kihn*, Encykl. u. Method. 253), „Die Bücher der Könige" (Bielefeld 1768), „Kommentar zum Kolosseerbrief" (Basilej 1833).

Baehring (Bähring) Bernard, *sp.* „Thomas von Kempen, der Prediger, der Nachfolge Christi, nach seinem äussern und innern Leben dargestellt" (Berlín 1849).

Baeng (Baengius) Petr, theolog švédský, *n.* v Helsingborgu 1633, působil jako prof. na universitě v Abo, stal se lutherským biskupem ve Wiborgu, *z.* 1696; *sp.* „Commentarius in epistolam ad Hebraeos" (Abo 1671).

Baentsch Bruno, ev. theolog, *n.* v Halle n. S. 1859, byl pastorem v Rothenburgu n. S. 1886—1893, stal se 1893 soukr. docentem, 1899 mimoř., 1901 řádným prof. *SZ.* v Jeně, *z.* 1908, *sp.* „Das Bundesbuch" (1892), „Die Moderne Bibelkritik" (1892), „Das Heiligkeitsgesetz" (1893), „Geschichtskonstruktion oder Wissenschaft?" (1896), „Handkommentar zu Exodus-Leviticus-Numeri" (1900—1903), „Altorientalischer und israelitischer Monotheismus" (1906), „David u. sein Zeitalter" (1907).

Baer (Bär) 1. Karel Arnošt, vynikající přírodozpytec, *n.* 1792 na rodinném statku Pipě v Estonsku, *z.* 1876 v Dorpatě, člen petrohradské akademie 1834—1862, zakladatel vědecké embryologie, vynikající zeměpisec, ethnolog a filosof. Zeměpisné a ethnologické jeho práce týkají se hlavně Ruska, jež na útraty vlády ruské byl procestoval. Jeho světový názor jest pro apologety důležitý. *B.* byl přívržencem pantheismu, ale na samém sklonku života svého se ho vzdal. Byl rozhodným obhájcem teleologie. Myšlenkou účelnosti byl *B.* proniknut; dokazoval ji z jednotlivých zjevů v přírodě jak neústrojné, tak i ústrojné. Pokusil se také o novou terminologii, nahradiv slova „Zweckmässigkeit" a „zweckmässig" výrazy „Zielstrebigkeit", „zielstrebig", čímž však nechtěl vyloučiti intelligenci cíl stanovící, nýbrž pouze anthropologické často pojímání oněch terminů. Odmítal pouze mechanický výklad života. Dle jeho názorů život odehrává se v nepřetržitých chemických dějích, ale není výsledkem organismu, nýbrž jest „rhytmem", nebo „melodií", dle nichž organické tělo se buduje. Tajemnou určující moc nazývá „typem" neboli „ideou organisace". Cílem životního procesu jest vlastní bytost a potomstvo její. Myšlenku o vývoji hleděl *B.* provésti nejen při jednotlivých bytostech, nýbrž i v utváření celého světa organismův, a již před Darwinem učil descendenci, ale v určitých hranicích, nevztahuje ji na člověka. Nepřeklenutelná propast mezi zvířetem a člověkem byla mu jasnou; zvláště s důrazem ukazoval na duševní stránku bytosti lidské. Darwinismus zamítal jakožto názor pouze mechanický a na přesvědčivých faktech nespočívající. Pokládaje přírodu i člověka za činitele v dějinách, byl ve své filosofii dějin předchůdcem Lotzovým. Srvn. *R. Stölzle*, „K. E. v. Baer u. seine Weltanschauung" (Rezno 1897), *K. A. Kneller*, „Das Christentum und die Vertreter der neueren Naturwissenschaft" (Freiburg i. Br. 1903), 223—225. — 2. Seligmann, *n.* 1828, *z.* 1897, učitel židovské obce v Biebrichu u Wiesbadenu, čestný doktor university lipské, jeden z nejlepších znalců masory, vydal v letech 1869—1895 (do roku 1890 společně s Frant. Delitzschem) text masoretský SZ s kritickými poznámkami, a společně se Strackem „Dikduke hateamim" Arona ben Ašera.

Baernreitherová Františka, spisovatelka katolická v Linci, *n.* t. 1857, *sp.* „Geschichte der Martinskirche" (1891), „Bonfilia oder gutgemeinte Worte an kathol. Töchter" (1894, 6. vyd. 1905), „Marta, Ratschläge für junge Hausfrauen" (1900), „Über die Verwertung des Honigs im Haushalte" (1898, 3. vyd. 1901), „Veronika oder die Haushälterin in einem geistl. Hause" (1902, 2. vyd. 1904, do češt. přel. Š. P., „Domácnost katolického kněze [Veronika]. Pokyny hospodyním." V Brně 1904), „Mutterliebe oder Pflichten oder Fehler in der Erziehung" (1903, 2. vyd. 1907), „Electa der Wahrheit, Gedanken über Rel., Wiss. u. Bildung" (1904), „Freu dich in Ehren" (1904, 3. vyd. 1907), „Das Kapuzinerkloster in Linz" (1906).

Baert (Baertius) František S. J., *n.* 1651 v Ypernu, vstoupil do Tovaryšstva Ježíšova 1667, bollandista, spolupracovník při osmi svazcích „Acta Sanctorum" (od čtvrtého svazku květnového do pátého svazku červnového); roku 1688 spolu s P. Janningem poslán za účelem sbírání materiálu hagiografického do zemí rakouských. Na cestě té pobyli nějakou dobu také v Praze, kdež obdrželi vzácné starobylé martyrologium, tak zv. „Dánské" ze XIV. stol. („Codex Danicus"), jež bylo majetkem professního domu pražského (srvn. předmluvu k vy-

dání martyrologia Usuardova v A. Ss. Junius VI, str. LX.). *Z.* v Antverpách r. 1719. Životopis jeho od Viléma Cupera a podobizna jeho jest ve druhém svazku červencovém A. Ss. Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 916—917.

Baerwinkel (Bärwinkel) Richard, ev. theolog, *n.* 1840 v Dallmin u Perlebergu, od r. 1868 farář v Erfurtu, později senior a superintendent t., *sp.* „Im Garten Gottes, Beiträge zur Literatur- und Kulturgeschichte" (1900), několik letáků pro evang. svaz a j.

Baesa v. Baasa.

Baethgen Bedřich, ev. theolog, *n.* 1849 v Lachemu u Hamelnu, od 1878 soukr. docent v Kielu, od 1884 m.-ř. prof. SZ t., od 1888 v Halle, od 1889 ř. prof. v Greifswaldě, spolu konsistorní rada a člen pomořanské konsistoře, od 1895 v Berlíně, *z.* 1905 v Rohrbachu u Heidelberku; *sp.* „Untersuchungen über die Psalmen nach der Peschita" (1878), „Anmut und Würde in der alttestamentlichen Poesie" (1880), „Evangelienfragmente, der griechische Text des Curetonischen Syrers wieder hergestellt" (1885), „Beiträge zur semitischen Religionsgeschichte" (1888), „Psalmenkommentar" (1892, 3. vyd. 1904), přel. knihu Job, Píseň písní a Pláč Jer. pro Kautschovu publikaci „Heilige Schrift des Alten Testaments" (1894), „Hiob, deutsch für Ungelehrte" (1898), obstaral druhé vydání Riehmova bibl. slovníku „Handwörterbuch des biblischen Altertums" (2 sv. 1893—94); mimo to publikoval a přeložil některé syrské texty.

Baets Hyacint O. Praed rodem z Gentu, definitor Dol. Německa, *z.* 1731, *sp.* „Auctor gratiae Deus laudandus, benedicendus, praedicandus secundum inconcussa tutissimaque dogmata angelici et quinti Ecclesiae doctoris s. Thomae Aq." (Lovaň 1706). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 1001.

baetylie, baitylie *(βαιτύλιον, βαίτυλος)* v kameny posvátné.

Baeuerle (Bäuerle) Heřman, hudební skladatel a theoretik, *n.* 1869 v Ebersbergu u Stuttgartu, syn učitele; stud. theol. v Tubinkách a při tom hudbu pod E. Kauffmannem, vysvěcen 1895 v Rottenburgu na kněze, 1898 absolvoval Haberlovu školu pro církev. hudbu v Řezně, stal se 1899 dvorním kaplanem knížete Thurn-Taxise, a vedle toho 1901 učitelem harmonie a kontrapunktu na zmíněné řezenské škole, povýšen 1906 na universitě lipské na doktora filosofie, stal se čestným kanovníkem kathedrály v Palestrině; díla jeho jsou: „Missa Ave Regina coelorum" pro 4hlasý smíšený sbor, „Missa Cordis Jesu" pro 4hl. mužský sbor, „Missa O sacrum convivivum" pro 4hl. smíš. sbor (2. vyd. 1904), čtvero liturg. nešpor pro 5hl. smíšený sbor, litanie loretánské pro 4 smíš. hlasy a pro 4 mužské hlasy, deset mariánských písní pro 3—4 stejné hlasy (2. vyd. 1904), „Missa pro defunctis" pro 4 smíš. hlasy (2. vyd. 1894), „Ecce homo" (sedm motett pro týden pašijový pro 4 smíš. hl., 2. vyd. 1904), vydává od r. 1903 „Bibliothek altklassischer Kirchen-Musik in moderner Notation" (dosud 4 sv.; v nich zastoupen Palestrina, Vittorio a Orlando di Lasso); „Palestrina muss populärer werden" (1903), „Die sieben Busspsalmen Lassos in musikphilolog. Hinsicht" (1906), „Der Vatikanische Choral in Reformnotation" (1907), „Liturgie. Theorie des römisch-kathol. Kultus" (1908).

Baeumer (Bäumer) Suitbert OSB., vynikající liturgista, *n.* 1845 v Leuchtenbergu u Kaiserswerthu (v Porýnsku), stud. v Bonnu a Tubinkách práva a theologii, vstoupil 1865 do nově založeného ben. kláštera v Beuronu, 1869 vysv. na kněze, od roku 1875 v době kulturního boje zdržoval se v kl. maredsonském v Belgii a v kl. erdingtonském v Anglii, 1890 vrátil se do Beuronu; *z.* 1894. Byl rádcem tiskárny Desclée v Tournai při vydávání liturgických knih a Vulgaty; *sp.* „Johannes Mabillon, ein Lebens- und Literaturbild aus dem XVII. u. XVIII. Jahrhundert" (1892), „Das apostolische Glaubensbekenntnis, seine Geschichte u. sein Inhalt" (1893), „Geschichte des Breviers, Versuch einer quellenmässigen Darstellung der Entwicklung des altkirchlichen und des römischen Officiums bis auf unsere Tage" (1895) a řadu cenných liturg. a patristických článků v různých časopisech, zvl. v „Katholik", „Studien u. Mitteilungen aus dem Benediktiner-Orden", „Zeitschr. f. kath. Theol." a j.

Baeumker (Bäumker) 1. Klement, dr. fil., *n.* 1853 v Paderbornu, od r. 1883 univ. prof. ve Vratislavi, 1900 v Bonnu, od 1903 ve Strassburku, *sp.* „Des Aristoteles Lehre von den äusseren und inneren Sinnesvermögen" (1877), „Quibus antiquis auctoribus Petrarca in rer. memor. libr. usus sit" (1882), „Einige Gedanken über Metaphysik" (1884), „Problem der Materie in der griechischen Philosophie" (1890), „Ein Tractat gegen die Amalricianer aus dem Anfang des XIII. Jahrh." (1893), „Handschriftliches zu den Werken des Alanus" (1894), „Avencebrolis (Ibn Gebirol) Fons vitae. Ex Arabico in Lat. translatus ab Joh. Hispano et Dom. Gundissalino, ed. Cl. *B.* (1895), „Die Impossibilia des Sieges von Brabant" (1898), „Dominicus Gundissalinus als philosoph. Schriftsteller" (1899), „Witelo" (1900), „Die europ. Philosophie des Mittelalters" (1907); společně s Hertlingem vydává od r. 1891 „Beiträge zur Geschichte der Philosophie des Mittelalters." — 2. Vilém, *n.* 1842 v Elberfeldu, *z.* 1905 v Rurichu u Cách, stud. v Münsteru a Bonnu theol. a filolog., 1867 vysv. na kněze, 1869 kaplanem v Niederkrüchtenu, 1892 far. v Rurichu; v prázdných chvílích byl horlivým badatelem v oboru hudby; *sp.* „Palestrina, ein Beitrag" (1877), „Orlandus de Lassus, ein historisches Bildnis" (1878), „Zur Geschichte der Tonkunst in Deutschland" (1881), „Der Totentanz, eine Studie" (1881), „Das katholische deutsche Kirchenlied in seinen Singweisen von den frühesten Zeiten bis gegen Ende des XVII. Jahrhundert" (4 sv.: 1 sv. v prvém vyd. 1862 od K. Meistera, v 2. vyd. od *B.* 1886, 2. sv. 1883, 3. sv. 1891, 4. sv. 1904), „Niederländische geistliche Lieder nebst ihren Singweisen aus Handschriften des XV. Jahrh." (1895).

Baeumlein (Bäumlein) Vilém Bedřich Ludvík, protest. theolog, *n.* 1797 v Langenburgu, *z.* v Stuttgartě 1865, *sp.* Versuch die Bedeutung des Johanneischen Logos aus den Religionsystemen des Orients zu entwickeln" (Tubinky 1828), „Commentatio de Habacuci vaticinils" (Maulbronn 1841), „Kommentar über das Evangelium des Johannes" (Stuttgart 1863).

Baëza Didakus S. J., *n.* 1582 v Ponferradě ve Špan., vstoupil 1600 do Tov. Ježíšovy, *z.* 1647 ve Valladolidě, jeden z nejlepších kazatelů své doby, jenž zejména Písma sv. dobře zužitkovával; *sp.* „Commentariorum morallum in universam historiam evangelicam toml tres" (Valladolid 1623 až 1630, Kolín 1630 a j.), „Commentariorum allegoricorum et moralium de Christo figurato in V. Testamento tomi I.- VII." (Valladolid 1632 n., Lyon 1644—1653 a j.), „Historia evangelica universa cum locupletissimis . . . commentariis ad sacros quosvis discursus, tom. I.—IV." (Valladolid 1623—1628, Kolín 1684 a j.). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 1658—1659.

Bagamoyo (Střední Zanzibar), apoštolský vikariát v německé východní Africe, oddělený papežským dekretem z 11. května 1906 od apoštol. vikariátu „Severní Zanzibar". Počet katolíků 14.728; missie vykonává jednak kongregace sv. Ducha (52 členů), jednak trappisté (8 čl.) za pomoci dvou kon-

gregací ženských: Dcer Marilných (7 čl.) a Sester předrahé krve (28 čl.). Prvním apošt. vikářem stal se Frant. Xav. Vogt z kongr. sv. Ducha. V apoštolském vikariátě *b*-ském jest 15 kostelů a kaplí, 15 štací s lékárnami, 15 sirotčinců, 6 škol industriálních, obchodních a zemědělských, 71 škola se 7574 žáky. 2 štace pro malomocné a 2 špitály. Apošt. vikář sídlí v *B*-u, malém pobřežním městečku naproti ostrovu zanzibarskému.

Bagard César, franc. sochař, *n.* 1620 v Nancy, *z.* t. 1709, žák Jacquinův, zhotovil četná díla v mramoru, pískovci i dřevě pro chrámy a kláštery v Nancy: krucifixy, sochy Madonn a svatých, často v kolossálních rozměrech, z nichž však většina za revoluce byla zničena.

Bagatha, Bagathan, jeden z obou eunuchů (komorníků, „vrátných na prvním prahu paláce") krále Asvera, kteří osnovali zavraždění jeho (Esth. 2^{21}, 6^{2}, 12^{1}).

Bagatta Jan Bonifác, theatin z Verony na konci XVII. stol., *sp.* „Corso filosofico" (Verona 1667), „Admiranda Orbis Christiani, quae ad fidem Christi firmandam, pietatem fovendam obstinatamque perfidiam destruendam in magno inque parvo mundo extitere" (Verona 1683, Augšpurk 1695, 1700).

Bagdad v. Babylonské biskupství.

Bage (Bageis, Bagis), Bagen. dioec., někd. biskupství v Lydii v Malé Asii pod metropolí sardskou; *Gams,* (Series 447) uvádí dva biskupy z r. 458 a 879: nyní bisk. titul.

Baggs Karel Mich., angl. konvertita, *n.* 1806 v Belville v Irsku, konvertoval 1820, stal se 1834 vicerektorem, 1840 rektorem angl. kolleje v Římě, 1844 apošt. vikářem západní Anglie, vydal italský spis o primátu římského papeže (v Římě 1836), *z.* 1845.

Bagieński Adolf, kněz polský, *n.* 1811, studoval na universitě vilenské, přednášel exegesi v duchovní akademii t. nejprve jako suppient, později jako professor; když akademie přeložena byla do Petrohradu, přednášel i tam svůj předmět; *z.* 1860; *sp.* „Hermeneutica biblica seu ars interpretandi Scripturam sacram" (Vilno 1841), „Indroductio historico-critica in libros sacros N. T." (t. 1844).

Bagiński Vojtěch Vincenc, dominikán provincie litevské, *z.* 1784; zůstavil po sobě práci „Chronografia czyli opisanie Żmudzi świętej" (vytišt. v Athenaeu J. I. Kruszewského odd. V., sv. IV.) a „Rękopism księdza Bagińskiego od 1747 do 1784" (vyd. Eust. Tyszkiewicz, Vilno 1854).

Baglione (Bagliori) 1. Baccio d'Agnolo viz Agnolo. — **2.** Giovanni, malíř ital., *n.* v Římě 1571, *z.* t. 1644, činný hlavně v Římě, krátký čas v Neapoli (1609—10), žák Florentiňana Francesca Mereillho, vzdělal se dále pod vlivem Caravaggiovým. Značný počet jeho obrazů nalézá se dosud ve chrámech římských. S počátku byl činný při provádění velikých freskových maleb dekoračních: ve Scala Santa u Lateranu (kol. 1589), v S. Maria dell' Orto (výjevy ze života P. Marie), v S. Giov. in Laterano (kol. 1600), v S. Maria Maggiore (kol. 1606) a jiné; hlavní jeho dílo, obraz „Vzkříšení Tabithy sv. Petrem" v chrámu sv. Petra, za kterýž mu papež Klement VIII udělil kříž řádu Kristova, vzal za své v XVIII. stol.; *sp.* pro dějiny umění důležitá díla: „Le vite de' pittori, scultori, architetti ed intagliatori dal Pontif. di Gregorio XIII. del 1572 fino a' tempi di Papa Urbano VIII. nel 1642" (v Římě 1644, v Neapoli 1733), „Le nove Chiese di Roma, nelle quali si contengono le istorie, Pitture, Scolture e Architetture" (v Římě 1639). Srvn. *Thieme-Becker,* Künstler-Lexikon II, 355—356. — **3.** (Balleonius) Laelius O. Serv. B. M. V., Florenčan, lektor theol., posléze generál řádu, *z.* 1620, *sp.* „De peccato originali" (Florenc 1579), „De praedestinatione" (t. 1577), „Apologia contra le Considerazioni di F. Paolo da Venezia sopra le censure di Paolo V." (Perugie 1606). Srvn. *Hurter,* Nomencl. III³ (1907), 375.

Bagnacavallo v. Ramenghi.

Bagnara (Bagnaja n. Baynara) Pietro da, řeholní kanovník lateránský, malíř činný kol. 1550 v Ravenně; v Padově v kostele S. Giovanni di Verdara jest jeho obraz z r. 1537, na němž nahoře spatřuje se Madonna s Ježíškem, dole sv. Jan Křt. a sv. Augustin; pro kostel svého řádu S. Maria in Porto v Ravenně vymaloval obrazy „Sv. Šebastián" a bohaté na figury „Ukřižování Páně"; pro refektář „Zázračné nasycení na poušti". Srvn. *Thieme-Becker,* Künstler-Lex. II, 360. V zámku roudnickém chová se od něho sepiová kresba na papíru „Adorace Madonny v oblacích". Srvn. dr. M. Dvořák a dr. Boh. Matějka, Zámek roudnický (Soupis památek sv. XXVII), 293.

Bagnati 1. Ignác O. Carm., *n.* 1659 v Neapoli, vstoupil do řádu 1672, vynikl jako autodidakt v mathematice a astronomii tak, že jako mladý 24letý muž obdržel professuru mathematiky na universitě neapolské; *z.* 1724; *sp.* „Vera mundi aetas definita et demonstrata"; v díle tomto, jež vydal žák jeho Ondřej Maria Coscioni v Neapoli 1742, dokazuje 1. že Kristus Pán zemřel 3. dubna v 33. roce svého věku, 2. běžná aera křesťanská že jest správná a že opravy nepotřebuje, 3. že od stvoření světa do narození Páně uplynulo 4080 let 9 měsíců. — **2.** Šimon S. J., snad bratr předeši., *n.* 1651 v Neapoli, *z.* 1727, znamenitý kazatel; *sp.* „Panegirici sacri e Sermoni" (Ben. 1701—2, 2 díly), „Attrative di Giesu in seno a Maria, Sermoni e Panegirici" (t. 1707), „Il Venerdi santificato cioè la Passione di G. C." (Neapol 1709), „Apparato eucaristico, cioè Meditazioni di apparecchio alla Communione" (t. 1710), „Quaresimale" (t. 1717), „Lezioni sacre sopra i fatti illustri della divina Scrittura" (Ben. 1732, 5 sv.), „Vita di Maria, divisa in meditazioni per tutti li Sabbati dell' anno" (t. 1757). Srvn. *Hurter,* Nomencl. IV³ (1910), 1169.

Bagnato Giovanni Gaspare, archit. z Coma, od roku 1747 byl zaměstnán při stavbě kláštera v Marchenthalu, od roku 1754 při stavbě kostela v Ehingenu, r. 1756 vypracoval plány pro novou kathedrálu ve Sv. Havlu ve Švýcarsku, *z.* 1757.

Bagni Blažej, řeh. kanovník kongregace ss. Salvatoris, od r. 1607 generál řečené kongregace; *sp.* „Caeremoniae observandae a recitantibus Officium divinum et a celebrantibus Missas Majores" (Řím 1610), „Officia propria canon. regul. Congregationis S. Salvatoris" (t. 1613), „De orationum spiritualium exercitio" (t. 1613), „De praecipuis S. R. Ecclesiae dignitatibus" (Bologna 1625, 1649).

Bagnoliané („secta Bagnolensium"), větev Katharů (v. t.) v Lombardsku, jež měla hlavní sídlo své v Bagnolu; vznikla ve století XII. a udržela se do stol. XIV., kdy inkvisicí byla potlačena. *B.* hlásali zmírněný dualismus, učili, že duše byly stvořeny před stvořením světa, že P. Maria byla anděl, že Kristus měl tělo nebeské a p.

Bagnorea (Novempagi, Balneum Regium, Balneoregiensis dioec.), biskupství sv. Stolici bezprostředně podřízené v provincii římské (severozáp. od Říma, u Viterba), zřízené kol r. 700; data statistická: 26.380 katol., 24 fary, 106 kostelů a kaplí, 50 kněží světských, 10 řeholních, 63 řeholnice. V *B*-u narodil se sv. Bonaventura.

Bagoas, v textu řec. *Βαγώας, vulg.* „Vagao", eunuch Holofernův, Judith $12^{10.12}$ (z perského Baga = Bůh).

Bagot Jan S. J., *n.* v Rennesu 1791, vstoupil do Tov. Jež. 1611, byl professorem filosofie a theo-

logie, byl v Římě theol. rádcem generálovým a censorem knih sepsaných členy Tov. Ježíšových; po návratu do Francie měl na starosti kongregace mariánské; *z.* 1664; *sp.* „Apologeticus fidei" (2 sv., Paříž 1644 a 1645), „De poenitentia dissertationes theologicae, in quibus ex SS. Patribus antiquus circa poenitentiam Ecclesiae ritus explicatur et hodiernus vindicatur" (t. 1646), „Libertati et gratiae christianae defensio adversus Calvinum et Pelagium in Cornelio Jansenio Batavo redivivos" (t. 1653), „Défense du droit épiscopal et de la liberté des fidèles touchant les messes et les confessions d'obligation. Contre l'écrit d'un certain docteur anonyme" (t. 1655, spis ten byl censurován theol. fak. pařížskou a zavržen na shromáždění gallikánského kleru; ale jelikož *B.* podal uspokojivé vysvětlení, nebyl rzzsudek prohlášen). Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 774—777, VIII, 1725, *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 68—69.

Bagshaw Kristof, konvertita, kněz a trpitel pro víru, jeden z vynikajících kněží v době pronásledování katolíků v Anglii; byv zprvu horlivým protestantem, přestoupil 1582 ve Francii k víře katolické, byl vysvěcen na kněze, odebral se do Říma, pobyl krátký čas v kolleji anglické, načež odebral se do Paříže, kdež dosáhl stupně doktorského. Vrátiv se r. 1587 do Anglie, byl uvězněn se značným počtem jiných kněží. *B.* byl povahy podivínské a svárlivé; byl nepřítelem jesuitské strany katolíků anglických, proti níž napsal několik spisů, mimo jiné „Relatio compendiosa turbarum, quas Jesuitae Angli una cum d. Georgio Blackwello, archipresbytero, sacerdotibus seminariorum, populoque catholico concivere" (Rouen 1601); *z.* po r. 1625.

Baguenault de Puchesse, *n.* 1814, spolupracovník na literárních pracích msgra Dupanloupa; *sp.* „Catholicisme présentée dans l'ensemble de ses preuves" (1859, 2 sv.), „L'Immortalité, la mort et la vie. Études sur la destinée de l'homme" (1868) a jiné.

Bahamské ostrovy, nejsevernější skupina souostroví, náležejícího k západ. Indii; leží východně od Floridy a severně od Kuby; 25 ostrovů skupiny této jest obydleno, ostatní jsou holé korálové skály, ostře z moře vybíhající. Při censu r. 1901 napočteno bylo 55.000 obyvatelů, z nichž 80% tvoří černoši původu afrického, 10% jest Angličanův a ostatní jsou míšenci. Obyvatelů mají tyto větší ostrovy: Abaco 3331, Andros (největší ze všech) 5347 obyv., Cat Island (Kočičí ostrov) 4658, Eleuthera 8733, Exuma 3086, Grand Bahama 1780, Inagua 1435, Long Island 3562, New Providence 12.534; ostatní ostrovy mají po několika stech duší. Otroctví zastaveno bylo 1. srpna 1834, kdy napočetio se 10.086 otroků, jichž majitelé dostali odškodného po 12½ šterlinku za hlavu. Hlavní město Nassau leží na ostr. New Providence při přístavu, který jediný na *B. o.* připouští i lodi větší. *B. o.* jsou britickou kolonií, jíž koruna ustanovuje guvernéra, 8 členů výkonného sboru a 9 členů rady zákonodárné, kdežto obyvatelstvo volí si 29 poslanců. Ostrovy jsou skalnaté a neúrodné. Historicky památné jsou *B. o.* tím, že jeden z nich, San Salvador, byl první pevninou, již Kolumbus spatřil dne 12. října 1492; přes to však Španělové neusadili se nikdy trvale na *B. o.*, ale brzy po objevení odvezli množství praobyvatelů do dolů, kde potřebovali dělníků. Badatelé katolickým Španělům nepřející uvádějí počet domorodců do hor odvlečených na 40.000 a svalují vinu vymření domorodců hlavně na tyto. Než nepodařilo se dosud nikomu nalézti důkazů, že by *o. B.* tehdy tak hustě byly zalidněny, ba vše spíše nasvědčuje, že obyvatelův na *o. B.* daleko tolik nebylo. Krom několika lebek a kamenných model v knihovně nassauské nezbylo ničeho po praobyvatelích. Ke konci XVII. a na začátku XVIII. století byla strmá úskalí *B. o.* úkrytem loupeživých hord námořských, jimž přítrž učinili byla konečně nucena Anglie r. 1718, ač dříve je chránila, dokud za rozbrojů se Španělskem napadaly jen loďstvo těchto. R. 1781 Španělsko ještě jednou zmocnilo se *B. o.* a zavedlo svou vládu, ale jen na krátký čas, neb již r. 1783 připadly zase Anglii, s jejímž panstvím na *B. o.* zavedena anglikánská sekta, která konečně r. 1861 i biskupství na *B. o.* založila. Mimo anglikány pracovali tu také methodisté, baptisté a presbyteriáni na *B. o.*, a hlavně baptisté získali značně přívrženců. Zda před r. 1845 nějaký katol. missionář na *B. o.* zavítal, nelze dokázati. Teprve zmíněného roku zastavil se tam na cestě z Jamaiky kněz Duquesney a sloužil mši sv. pro několik katol. Kubánců a obyvatelů z Haiti v soukromém obydlí. Později i jiní missionáři zastavili se tu. R. 1885 přikázala posv. Propaganda *B. o.* z jurisdikce biskupa v Charlestonu (sev. Karolina) do pravomoci arcibiskupa newyorského a ještě téhož roku založen kostel sv. Františka v Nassau a po výměně několika duchovních z New Yorku ujali se r. 1891 duchovní správy synové sv. Benedikta, kteří dosud ji vedou. R 1891 založen nový kostel na ostr. Andros a r. 1893 filiálka v jiné části města Nassau. Při každém z kostelů působí blahodárně katol. škola pod řízením milosrdných sester, které v nich vyučují celkem 491 dítek. Kněží O. S. B. na *B. o.* působí dva; katolíků jest 550. *Škjer.*

bahem 1 Mach. 13³⁷ čte se ve *Vulg.* i v českém překladu z r. 1888 místo řec. *βάϊα*, což nepochybně značí ratolest palmovou ze zlata zhotovenou (srvn. 1 Mach. 13⁵¹).

Bahia (S. Salvador de *B.* de Todos os Santos, S. Salvatoris omnium Sanctorum dioecesis), církv. provincie v Brasilii (v. t.); zřízeno r. 1555 jako první biskupství brasilské pod metropolí lissabonskou, na arcibiskupství povýšeno 1676. Arcibiskup jest primasem brasilským. Nyní má arcibiskupství *b*-ské 9 suffragánních biskupství; data statistická: 2,060 000 katolíků, 350 kn., 230 far, 725 kostelů a kaplí.

Bahija ben-Pekuda, hbr. učenec XI. stol., jenž *sp.* knihu nábožensko-morální nadepsanou „Povinnosti srdce".

Bahir (hebrejské báhír = světlo, lesk), název náboženské knihy s příchutí kabbalistickou, složené ve Španělsku v XII. nebo XIII. stol.; mylně byla připisována hebrejskému učenci Nehunlovi.

Bahírá (také „Nestor" zvaný), syrský mnich, jenž dle tradic částečně sobě odporujících předpověděl Mohamedovi jeho budoucí činnost. Od křesťanů syrských byla tato legenda rozšířena s tendencí protimohamedánskou. Syrsky byla uveřejněna v „Zeitschrift für Assyriologie" XIII, 189; arabsky v „Revue de l'Orient Chrétien" II, 439.

Bah-k, název postních dnů u Armenů. *Nilles*, Kal.² II, 558.

Bahlmann Pavel, dr. fil., král. vrchní bibliothekář v Münsteru, *n.* 1857 v Neustadtu v Horním Slezsku, *sp.* „Die Wiedertäufer zu Münster" (1894), „Deutschlands katholische Katechismen bis zum Ende des 16. Jahrh." (1894), „Jesuiten-Dramen der niederrhein. Ordenprovinz" (1896) a j.

Bahnsen Vilém, ev. theolog, *n.* 1851 v Tondernu, 1875 výpom. kazatel v Arolsenu, 1878 pastor v Berlíně, 1895 generální superintendent a vrchní farář v Koburgu; *sp.* „Evangelienpredigten" (1893 n.), „Epistelpredigten" (1903 n.), „Die sog. Pastoralbriefe" (1876 n.), „Andachtsbuch für ev. Christen" (1898), „Die Stellung der ev. Kirche zur Feuerbestattung" (1898).

BALDACHÝNOVÝ OLTÁŘ V CHRÁMĚ SV. LUDMILY NA VINOHRADECH.

Bahr 1. Florian S. J. provincie české, *n.* 1706 ve Falkenberku ve Slezsku, vstoupil do Tovaryšstva 1726, přišel do Číny r. 1738, byl činný jako dvorní hudebník v Pekingu, později jako missionář v Pao-si-hienu, potom zase v Pekingu jako superior tamní kolleje, 1764 byl visitátorem japonské a čínské missie; *z.* v Pekingu 1771. Byl výborným hudebníkem; *sp.* „Allerneueste chinesische Merkwürdigkeiten und zugleich gründliche Widerlegung vieler Irrungen, welche Joh. Lorenz Moszheim in seine Erzählung der neuesten chinesischen Kirchengeschichten hat einfliessen lassen" (Augšpurk a Inšpruk 1758), čínský životopis sv. Jana Nepomuckého a j. — 2. Josef Bedřich, theolog protest., *n.* 1713, *z.* 1775, stud. v Lipsku, byl 1739 jáhnem v Bischofswerdě, 1741 pastorem v Schoenfeldu, posléze superintendentem; *sp.* „De sapientissimo legis et evangelii nexu" (Lipsko 1749), „Lebensgeschichte Jesu Christi" (t. 1772), „Paraphrastische Erklärung des Buches Hiob" (t. 1764).

Bähr v. Baehr.

Bahram v. Persie.

Bahrdt Karel Bedřich, pověstný protest. theolog, „theologický dobrodruh XVIII. stol.", „enfant terrible racionalismu", *n.* 1741 v Bischofswerdě v Sasku, stud. v Lipsku, působil jako prof. v Lipsku, Erfurtě a Giessenu, r. 1771 byl z úřadu svého propuštěn; r. 1776 stal se gererálním superintendentem v Dürkheimu ve Falci. Pro netajenou nevěru byl suspendován, načež r. 1779 stal se docentem v Halle; posléze provozoval se služkou svou krčmářství. Zjevným naturalismem a racionalismem, jakož i nepříkladným životem způsobil mnoho pohoršení; za satyru na Wöllnerův náboženský edikt (1789) odsouzen byl na rok do vězení pevnostního. Hojné spisy jeho nemají vainé ceny. Jsou to: „Die neuesten Offenbarungen Gottes in Briefen und Erzählungen" (Riga 1772—1775, 2 sv. ve 4 dílech; jest to racionalistická parafráze Nového zákona), „Briefe über die Bibel im Volkston" (1782; s podivným racionalistickým výkladem zázraků), „Rhetorik für geistliche Redner" (Halle I, 1784; 2. vyd. s předml. a dodatky od Jana Davida Büchlinga (Halle 1798), „Über das theol. Studium auf Universitäten" (Berlín 1875), „Versuch eines biblischen Systems der Dogmatik", I. und II. Th. (Eisenach a Lipsko 1785), „Die sämtlichen Reden Jesu aus den Evangelisten zur Übersicht des Lehrgebäudes Jesu" (Berlín 1786, 2 sv.), „Handbuch der Moral für den Bürgerstand" (Halle 1789; Tubinky 1789), „Geschichte seines Lebens, seiner Meinungen u. Schicksale" (autobiografie, Vídeň 1790, Berlín 1791), „Rechte u. Obliegenheiten der Regenten u. Untertanen in Beziehung auf Staat u. Religion" (Riga 1792), „Commentarius in Malachiam cum examine critico" (Lipsko 1768), „Hexaplorum Origenis quae supersunt II tomi" (Lubeck 1769—70), „Apparatus criticus ad formandam interpretationem Veteris Testamenti" (Lipsko 1775), „Die kleine Bibel" (2 sv., Berlín 1780), „Das Neue Testament oder Belehrung Gottes, des Jesu und seiner Apostel" (Berlín 1783), „Ausführung des Planes und Zweckes Jesu in Briefen" (12 částí, v Berlíně 1784 až 1793; Ježíš jest tu vylíčen jako naturalista a zakladatel tajné společnosti náboženské), „Griechisch-deutsches Lexikon über das Neue Testament" (Berlín 1786), „Fata et res gestae Jesu Christi graece ex IV Evangeliis ordine chronologico" (t. 1787). *B.* byl člověk nadaný, ale lehkomyslný, povrchní, zakrývající chvástavostí nedostatek solidního vědění, a zvláště v oboru sexuelním laxní. Byv zprvu orthodoxním protestantem, stal se posléze naturalistou. *Z.* 1792 v Halle.

Bahurim, *hbr.* Bachúrim, *LXX Βαουρίμ, Βαραείμ,* místo v území kmene Benjamin, kde David prchaje před Absolonem od Semeje byl pohaněn (2 Král. 16⁵). Leželo nedaleko Jerusalema, při cestě vedoucí přes horu olivetskou k Jordánu; nepochybně nyn. Chirbet Buqueí'a Dhán anebo spíše Chirbet el-Zambi ve Vádi er-Ravábi mezi Jerusalemem a Jerichem.

Bahus Klement, patriarcha melchitský 1856 až 1864; k jeho rozkazu přijali Melchité roku 1857 kalendář gregoriánský Srvn. *Nilles,* Kal.² II, 301.

Bahyl I. Jiří, protest. spisov. slovenský, korrektor slovenských knih v Levoči, *z.* v Klenovci 1759; vydal nedělní a sváteční perikopy, sepsal úvod ke knihám St. i N. zákona a výklad slov českých v bibli Slovákům nesrozumitelných. Srvn. *Jireček,* Rukověť I, 41. — 2. Matěj, bratranec předešlého, ev. kazatel slovenský v Čerenčanech 1734 až 1746, pak v Prešově. Pod pseudonymem Theodorus ab Hybla vydal československé zpracování dvou protikatolických spisů: „Naučení o původu a zrůstu papežstva spolu s Obranou obnovení církve, z původních důvodů a svědků sebrané a sepsané" (ve Vitemberku, překlad spisu, jejž roku 1719 německy vydal Arnošt Salomoun Cyprian, gothajský konsistorní rada a knížecí důvěrník) a „Srdečné napomenutí k vystříhání se papežského a k stálému setrvávání při lutherském učení" (ve Vitemberku 1745: jest to překlad spisu lutherského bohoslovce Baltasara Meissnera). Pro vydání spisů těch byl *B.* 1746 uvězněn, ale podařilo se mu prchnouti do Slezska, kdež zemřel neznámo kdy. Roku 1747 vydal v Břehu spis „Tristissima ecclesiarum Hungariae protestantium facies". Srvn. *Jireček,* Rukověť I, 41, *Jarosl. Vlček,* Dějiny české lit. II. dílu část I., 110—112.

Bach 1. Jan Sebastian, *n.* 21. bř. 1685 v Eisenachu, *z.* 28. července 1750 v Lipsku, jest jedním z největších hudebních umělců a geniálních skladatelů XVII. století. Otec jeho Jan Ambrož byl členem vynikající duryuské rodiny hudební Bachů, z níž vycházeli po šest generací čelní varhaníci a hudebníci. J. S. Bach záhy osiřel a byl vychován bratrem svým Kryštofem, stal se r. 1700 vokalistou v Lüneburce, kde svoje vlohy hudební znamenitě vzdělal. R. 1703 byl na dvoře výmarském housistou. 1704 varhaníkem v Arnstadtu (Dur.), r. 1707 v Mühlhúzách. R. 1708 jmenován dvor. varhaníkem výmarským a pak 1714 dvorním konc. mistrem. R. 1717 přesídlil do Koethenu jako kapelník kníž. Leopolda z Anhalt-Köthenu, r. 1723 povolán za kantora na slavnou Tomášskou školu v Lipsku, kde zůstal do smrti, ztrativ poslední dobu svého života skorem úplně zrak. Umělecká činnost *B.* je podivuhodná. Působil nejen jako výkonný umělec, nýbrž jako tvůrčí duch ovládal všecky způsoby hudební skladby a vyznamenával se nejen neobyčejnou plodností, nýbrž nevyčerpatelným bohatstvím svěžích melodií, živých rhytmů a překvapujících harmonií. J. S. Bach stojí na rozhraní dvou dob a mistrovskými svými díly zasahuje do starší doby slohu polyfonního, vedle toho však po příkladu vlašských mistrů dovede ve slohu homofonním upoutati již dříve uvedenými vlastnostmi svých děl. Díla Bachova náležejí nejrozmanitějším oborům skladby. Za pobytu ve Výmaru skládal nejvíce pro varhany (praeludia, fugy nepřekonatelné nejen svou formální a technickou úměrností, ale i svým hudebním obsahem, fantasie, toccaty, sonáty, chorály, předehry atd.), v Köthenu pěstoval hudbu klavírní a komorní (pro klavír zvlášť: Das wohltemperierte Klavier), sonáty pro housle (z nich proslavena Ciaconna), koncerty atd. Nejdůležitější jsou jeho skladby duchovní. Jsou to nejprv kantáty pro protest. bohoslužby psané (na 500), patero pašijí, oratorium vánoční a velikonoční. Duch. skladby Bachovy se vyznamenávají dramatickým líčením textu.

Pokud se liturgie katolické týče, neodolal ani *B.* krásám katolických textů liturgických a právě na ně složil nejvelikolepější svá díla. Je to pětihl. „Magnificat", potom mše, a sice 4 tak zv. krátké mše (t. j. kyrie, gloria, sanctus) a potom velikou mši h-mol (Hohe Messe), jež vedle pašijí podle sv. Matouše je nejvelikolepější dílo jeho duchovní skladby. Rozměry mše *B.*, jeho rozdělení a arie, duetta, sbory a instrum. vložky zřejmě poukazují, že je to dílo spíše pro potřeby koncertní než liturgické. Jako u mnohých velikánů, tak u *B.* teprv doba pozdější ocenila jeho pravý význam. R. 1850 založená v Lipsku „Bach-Gesellschaft" vydala díla *B.* kriticky přehlédnutá v 50 svazcích. R. 1903 v Lipsku založená „Nová spol. *B.*" založila v Eisenachu *B.* museum a pořádá *B.* slavnosti. Literatura o *B.* je velmi obsáhlá. Z životop. děl jmenujeme *Forkel* (J. S. B. Leben) 1802, *Hilgenfeldt* (1850), *Bitter* 4 d. (2. vyd. 1881) a zvlášť *Ph. Spitta* (2 d. 1873—1880), *H. Barth* (1902). Z menších *F. Wolfrum* (sb. Musik sv. 13, 14) atd. — 2. Ze synů *B.* vynikli vedle Vil. Friedemanna a Kar. Fil. Emanuela nejmladší jeho syn (jedenáctý) Jan Kristian Bach, *n.* 1735 v Lipsku, *z.* 1782 v Londýně, stal se za svého studia v Bologni, kde byl jeho učitelem P. Marsini, katolíkem. Byl nějaký čas varhanníkem dómu milánského (odtud milánský Bach), od r. 1759 kapelníkem královny anglické v Londýně. Mimo opery napsal též mše a klavírní skladby. [*Mlr.*] — 3. Josef, katol. theolog, *n.* 1833 v Aislingenu v Bavorském Švábsku, vysv. na kněze 1856, povýšen na doktora theol. 1859, stal se 1865 soukr. docentem, 1867 mimoř. prof. a univ. kazatelem, 1872 ř. prof. paedagogiky a filosofických odborů na theol. fakultě v Mnichově, od 1881 přednášel také apologetiku, dějiny dogmat a symboliku; r. 1898 stal se papežským domácím praelátem, r. 1899—1900 byl rektorem university, *z.* v Mnichově 1901; *sp.*: „Meister Eckhart" (1864), „Siebenzahl der Sakramente" (1864), „Propst Gerhoch von Reichersb." (1865), „Dogmengeschichte des Mittelalters" (2 sv. 1873—75, nedokonč.), „Des Albertus Magnus Verhältnis zu der Erkentnislehre der Griechen, Lat., Araben und Juden" (1881), „Über das Verhältnis von Arbeit und Bildung" (rektorská řeč 1899). — 4. Josef, dr. fil., ředitel gymnasia v Strassburku, *n.* 1855 ve Weileru (okr. St. Goar); *sp.* „Jakob Balde" (1885), „Der hl. Rock zu Trier" (1891), „Die Trierer Heiligtumsfahrt im Jahre 1891" (1892), „Mahnworte des hl. Basilius an die christl. Jünglinge über nützl. Gebrauch der heidn. Literatur" (1900, 2 svazečky, z nichž první obsahuje řecký text, druhý výklad s latinským překladem), „Officium parvum B. Mi. V." (1903), „Leonis XIII. P. M. Poëmata, Inscriptiones, Numismata" (s úvodem, 1903), „Feier des silb. Papstjubiläums Leos XIII." (1903), „Jakob Balde, ein religiös-patriotischer Dichter" (1904), „Jakob Baldes Interpretatio Somnii de cursu historiae Bavariae" (1904), „Immerwährender Kalender" (1906), „Die Osterfestberechnung in alter u. neuer Zeit" (1907). — 5. Michael, katol. paedagog a přírodozpytec, *n.* 1808 v Boppardu, *z.* t. 1877, byl učitelem na progymnasiu, posléze na učitel. semináři; *sp.* „Studien u. Lesefrüchte aus dem Buche der Natur" (4 sv. 1866—75; několikrát znovu vydáno); „Wunder der Insektenwelt" (1870, 4. vyd. 1884).

Bachem 1. Julius, dr. práv, justiční rada a advokát v Kolíně n. Rýnem, katol. politik a žurnalista něm., *n.* 1845 v Mühlheimu na Ruhře, býval dlouhá léta (1876—1891) členem pruského sněmu, náležeje k centru a bojuje za paritu konfessí; od r. 1869 spoluredaktor časopisu „Kölnische Volkszeitung", vydavatel druhého vyd. slovníku „Staatslexikon der Görresgesellschaft"; mimo to vydal několik spisů právnických a církevně-politických: „Das Zentrum im Landtag und Reichstag", „Ein Kapitel über die Politik in Preussen", „Strafrechtspflege und Politik", „Gesetz u. Recht", „Preussen und die katholische Kirche" (5. vyd. 1887), „Wie ist dem unlauteren Wettbewerb in Handel und Gewerbe zu begegnen?" (1893), „Die bedingte Verurteilung" (2. vyd. 1895). „Bedingte Verurteilung oder bedingte Begnadigung?" (1896), „Das Gesetz zur Bekämpfung des unlauteren Wettbewerbs" (společně s Roerenem, 1896, 3. vyd. 1900) „Die Parität in Preussen, eine Denkschrift" (společně s V. Hankamerem, 2. vyd. 1899), „Allerei Gedanken über Journalistik" (1905) — 2. Karel, dr. práv, advokát, justiční rada v Kolíně, *n.* t. 1858 (syn nakladatele Josefa *B.*-a), byl od r. 1889 do r. 1906 členem něm. říšské rady, jeden z vůdců centra, vynikl v sociálních a církevně-politických debatách, jakož i v oboru živnostenského soudnictví a finančnictví, spolupracovník na obč. zákoníku, *sp.* „Reichsgesetz betreffend die Gewerbegerichte" (1890). — 3. J. P., katolická nakladatelská firma v Kolíně nad Rýnem, založená r. 1818 Janem Petrem *B.*-em (*n.* 1785, *z.* 1822 v Kolíně), přešla 1824 na jeho bratra Lamberta *B.*-a (*n.* 1789, *z.* 1851), 1854 na syna Lambertova Josefa *B.*-a (*n.* 1821, *z.* 1893), posléze 1893 na vdovu a dítky Josefovy. Nynějšími majiteli jsou synové Josefovi František a Robert *B.* K rozkvětu přivedeno bylo nakladatelství za Josefa *B.*-a, jenž r. 1869 započal vydávati známý orgán centra „Kölnische Volkszeitung", kterýžto časopis vychází nyní třikrát denně v nákladu 22—23.000 exempl. Roku 1887 založen byl nakladatelstvím *B.*-ovým časopis „Kölner Lokal-Anzeiger", jenž v Kolíně a v okolí zdarma se rozšiřuje v 38 000 exempl. Nakladatelství *B.*-ovo zabývalo se s počátku vydáváním spisů právnických, později věnovalo se výhradně katolické literatuře náboženské. Prvními podniky v tom směru byly dobré knihy modlitební a asketické; z nich velikého odbytu dosáhly zejména: „Himmlischer Palmgarten" (překlad z Nacatena), jehož prodáno 100.000 exempl., „P. M. v. Cochems Erklärung des heiligen Messopfers", kteréžto knihy do r. 1906 prodáno více než 150.000 ex., a J. Schneidera S. J. „Manuale sacerdotum" (dosud 16 vyd. v 60.000 exempl.). Později jala se firma *B.*-ova vydávati spisy přírodovědecké, jež by požadavkům vědy vyhovovaly, a spolu i víry katolické šetřily; tak vydáno čtyřsvazkové dílo dra M. Bacha (v. t.) „Studien und Lesefrüchte aus dem Buche der Natur"; dílo to došlo takové obliby, že první dva svazky vydány byly do r. 1906 ve 12, respektive 11 vydáních, ostatní pak dva v pěti, resp. čtyřech vydáních. Potom následovala v tomto oboru díla Karla Berthoida „Betrachtungen der Natur im Licht des Christentums, der Geschichte, Wissenschaft und Kunst" a „Darstellung aus dem Gebiete der Natur"; také tyto knihy dočkaly se několika vydání. Mimo to vydáv. naklad. *B.*-ovo s úspěchem spisy beletristické („Novellen-Sammlung", Roman-Sammlung"), od r. 1895 také spisy pro mládež a knihy školní. Z vědeckých spisů nákladem *B.*-ovým vydávaných vyniká obsáhlé dílo kanovníka dra Dumonta „Geschichte der Pfarreien der Erzdiözese Köln" a spis astronomický „Die Sternenwelten", jež sepsal prof. dr. Pohle. Od r. 1880—1905, tedy během 25 let, vydala firma *B.*-ova celkem 1100 spisů v objemu 16.455 archů a v nákladu 5,019.000 exempl. Firma má svoji knihtiskárnu s personálem čítajícím 480 osob, se 6 rotačními stroji, 22 rychlolisy a 65 pomocnými stroji. — 4. *B.*-ová-Siegerová Mína, *n.* 1870 v Kolíně n. R., redaktorka časopisu „Kathol. Frauenbund".

Bacher 1. Petr S. J. v Inšpruku, *n.* 1857 v Stilfesu v Tyrolsku, *sp.* „Dreissig Vorbilder und Sym-

bole der allerseligsten Jungfrau" (2. vyd. 1903), „Die Marianische Studenten-Kongregation, ihre gesetzliche Berechtigung und Bedeutung" (2. vyd. 1902). — 2. Rudolf, nábož. malíř souč., prof. na c. k. akademii výtvarných umění ve Vídni; z jeho prací vyniká „Narození Páně". — 3. Vilém, maďarský orientalista, *n.* 1850 v Liptovském sv. Mikuláši, byl od 1876 rabbínem v Szegedíně, od 1877 prof. na rabbinské škole v Pešti; *sp.* „Nizamis Leben u. Werke" (1872), „Sadis Aphorismen und Sinngedichte" (1879), „Die Agada der babylonischen Amoräer" (1878), „Die Agada der palästi. Amoräer" (3 sv. 1892—99), „Die Agada der Tannaiten" (2 sv. 1884—90), „Leben und Werke des Abu'l-Walid" (1885), „Die jüd. Bibelexegese vom Anfang des X. bis zum Ende des XV. Jahrh." (1892), „Die Bibelexegese d. jüd. Religionsphilosophen des Mittelalters vor Maimuni" (1892), „Die Anfänge der hebr. Grammatik" (1895), „Ein hebr.-pers. Wörterbuch aus dem XIV. Jahrh." (1900), „Die hebr. Sprachwissenschaft vom X. bis XVI. Jahrh." (1893), „Die älteste Terminologie der jüdischen Schriftauslegung" (1899), redigoval maďarský překlad bible vydaný péčí uhersko-židovské literární společnosti (1898—1907, 4 sv.).

Bacherius v. Backere.

Bachhouse E., angl. historik, *sp.* „Early Church-History to the death of Constantine" (vyd. C. Taylor, Londýn 1884).

Bachiarius (Bachines), španělský nebo irský mnich v V. stol., „vir christianae philosophiae", jak jej nazývá Gennadius; zavítav do Říma, nebyl přijat vlídně, jelikož byl pokládán za priscillianistu; *z.* nepochybně jako biskup, požívaje pověsti světce; *sp.* „Liber de fide" (psal papeži na obranu své pravověrnosti, vyd. Muratori, Anecdot. II. (Milán 1698), str. 9 násl., *Migne* PL XX, 1015—36), „Liber de reparatione lapsi ad Januarium" (žádá opata Januaria, aby milosrdně naložil s prohřešivším se mnichem, vyd. *Migne* PL XX, 1036—62). Schepsz (Priscilliani quae supersunt 1889), Berger (Histoire de la Vulgate 1893) a Fritsche (v Zeitschr. f. kath. Theol. 1896) identifikují *B.*-a se sv. biskupem Peregrinem, jenž po katolicku zrecensoval priscillianistický text Písma sv. Než Wordsworth a Withe (Novum Testamentum 1898) pokládají tuto hypothesu za málo pravděpodobnou. Srvn. *Hurter,* Nomencl. I (1903), 400.

Bachid v. Bacchides.

Bachilus v. Bacchylus.

Bachimont de, Jakub, z Paříže, dr. theol., člen praemonstr. kláštera u sv. Jošta v Háji (Jodocus in Nemore), jinak u sv. Martina, později opat kláštera Cuissiaku a pak Branu, konečně mateřského kláštera v Praemontré. Vynikl nejen svatostí života, ale i učeností, kterou obdivovali účastníci koncilů v Tours, Miláně, Laonu a v Pise. Po 35leté správě kanonie v Branu a 17leté v Praemontré zemřel 16. května 1531. Sepsal řeč, v níž ukazoval na nutnost svolání všeobecného církevního sněmu na thema: „Deus stetit in Synagoga Deorum, in medio autem Deos diludicat" (Žalm 81). Přeložil do francouz. „Quatuordecim sermones de ordine, habitu et professione Canonicorum Praemonstr. Amati de Fonte, abbatis Camerae Fontis." Parislis, Giles de Gourmond 1518 (fol.). *Str.*

Bachini Gislamerio, hudební skladatel, vydal sbírku mešních skladeb v Ben. 1627.

Bachino, Bacchino, Bachinus Thodor z Mantovy, karmelitán, vynikající hudebník a skladatel, byl 1591 od Rudolfa II. povolán do Prahy spolu s Vincentiem Neritem. Oba byli jmenováni dvorními kaplany a spolu členy hudebního sboru dvorního. Srvn. *Dlabač,* Künstler-Lex. I, 63—65.

Bachja (Bahia, Bahija, Bechai) 1. ben Ašer ze Saragossy, židovský učenec ve XIII. stol.; *sp.* kolem r. 1291 komentář k Pentateuchu (editio princeps v Neapoli 1492; potom bylo dílo to ještě několikrát tiskem vydáno; v pozdějších vydáních vypuštěna byla místa protikřesťanská). — 2. ben Josef ibn Pakuda v. Bahija ben-Pekuda.

Bachlechner 1. Antonín, tyrolský malíř, *n.* v Brunecku 1806, *z.* t. 1854, studoval od 1826 na akademii umění v Mnichově; provedl několik maleb chrámových, zvláště ve františkánském kostele sv. Anny v Reute. — 2. Josef, řezbář, *n.* 1871 v Brunecku v Pustertale, absolvoval odbornou školu řezbářskou v Bozenu, studoval v Římě a na mnichovské akademii, od roku 1900 usazen je trvale v Hallu. Jeho díla, hlavně sochy a reliefy, jsou v mnohých chrámech tyrolských, solnohradských, horno- i dolnorakouských, českých a j. Hlavní jeho díla jsou: 14 zastavení křížové cesty v reliefu v chrámu sv. Mikuláše v Inšpruku (1897), boční oltář tamtéž se skulpturami znázorňujícími výjevy ze života Pána Ježíše, reliefy znázorňující povolání a mučednickou smrt sv. Jakuba na hlavním oltáři farního kostela v Kaunsu, sochy a reliefy na dvou oltářích v Untermiemingu (1900—1), gotický oltář křídlový v Hochgallmigu (1902—3), „Pietà" ve františkánském kostele v Telfsu a j. S počátku pracoval *B.* v duchu staroněmeckého slohu řezbářského na sklonku XV. a na počátku XVI. století, nyní přiklonil se více k beuronské škole umělecké. — 3. Ludvík, bratr předešl., umělecký truhlář a stavitel oltářů, činný v Hallu v Tyrolsku; zhotovil architekturu oněch oltářů, jež bratr jeho Josef sochami a reliefy ozdobil.

Bachmann 1. Antonín, architekt v Mnichově, *n.* 1871 v Aschaffenburku, zrestauroval několik budov chrámových (chrám sv. Mořice v Augšpurku, farní kostel v Traunsteinu) a provedl několik návrhů k stavbám chrámovým. — 2. Bohdánecký Alois Josef, *n.* 1761, byl kaplanem v Přepychách na panství opočenském, od r. 1797 byl kaplanem v Dobřanech, od roku 1809 farářem v Mezříči, od r. 1812 farářem v Přepychách; *sp.* 1826 „Starobylé památky osady přepyšské", „Poznamenání památných věcí v kraji chrudimském", „Kamerální panství pardubské"; rukopisy spisů těch chová V. Diviš v Pardubicích. Srvn. ČČM. 1906, 478. — 3. Jan Frant. Jul., evang. theolog směru konservativního, *n.* 1832 v Berlíně, habilitoval se 1856 v Berlíně, od r. 1858 prof. exegese SZ. a orientálních řečí v Rostocku, kdež *z.* 1888. Byl žákem Tholuckovým a Hengstenbergerovým; *sp.* „Die Festgesetze des Pentateuch" (1858), „Kommentar z. Buche der Richter" (1867, 1870), životopis Hengstenbergerův (2 sv. 1876, 1885, 3 sv. od Smalenbacha (1890). — 4. Jiří, malíř, *n.* nepochybně 1600 ve Friedbergu v Čechách, *z.* ve Vídni 1652, provedl hojně obrazů nalézajících se ve chrámech vídeňských, v Eggenburku, v Melku a j. — 5. (Amnicola) Pavel, Ord. Cist., mag. artium, kontroversista, *n.* kol. 1466 v Saské Kamenici, od r. 1522 opat kl. v Altzelle, *z.* t. 1535, pečoval s velikou horlivostí o povznesení kázně klášterní. V četných svých ostrých polemických spisech vystoupil proti Lutherovi a kladl společně s Emserem, Cochlaem, Forstem a Altveltem odpor proti šíření se reformace v Sasku. Srvn. *Hurter,* Nomencl. II³ (1906), 1263.

Bachmatov Ivan Jakovlevič, ruský malíř obrazů svatých z Kostromy, činný na konci XVII. století a v prvé čtvrti XVIII. stol.

Báchmegyei Štěpán Pavel, rodem z Trenčína, zprvu lékař, z luteranismu konvertovav ke katolicismu, stal se jeho horlivým obráncem; *sp.* „Otia Báchmegyeiana, documenta veritatis romanocatholicae forma colloquii familiaris inter Luthera-

num et catholicum" (Trnava 1733). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 1052.

Bachmetěv Nikolaj Ivanovič, ruský hudební skladatel, *n.* 1807, jevil již v mládí neobyčejné nadání hudební, sloužil zprvu ve vojště, r. 1842 odešel na odpočinek s hodností plukovníka, načež žil na svých statcích v saratovské gubernii; zřídil si vlastní svůj pěvecký sbor i orchestr. R. 1861 byl *B.* jmenován inspektorem carské pěvecké kapely; místo to zastával do r. 1888; byl skladatelem velice plodným, vedle světských skladeb jest od něho 52 skladeb duchovních; *z.* 1891.

Bacho (de Bachone) 1. František, rodem z Katalonie, karmelitán, byl nějaký čas provinciálem svého řádu v Katalonii, potom působil jako učitel v Paříži, požívaje veliké slávy a jsa nazýván „doctor sublimis"; *z.* 1372; *sp.* Kommentář k sentencím, jenž péčí Františka z Medici vyšel tiskem v Římě 1484. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 628. — 2. Jan v. Bacon 4.

Bachofen 1. Augustin, kněz řádu sv. Benedikta a současný spisovatel; *sp.* „Compendium iuris regularium" (New York 1903); přihlíží zvláště k poměrům americkým. — 2. Jan Kašpar, skladatel, *n.* 1697 v Curychu, *z.* 1755 t., byl varhaníkem a kantorem; oblíbený skladatel chrámových zpěvů: „Musikalisches Halleluja" (1—3hl., 1727, 8. vyd. 1767), „Irdisches Vergnügen in Gott" (1740), „Psalmen" (melodie s gen. bassem, 2. vyd. 1759).

Bachone de v. Bacho, Bacon.

Bachus Bacchus, *Διόνυσος*; o slavnostech k jeho poctě konaných, bachanalliích *(Διονύσια)* činí se zmínka v 2 Mach. 6⁷ (Židé . . ., když byl svátek Bachusův, bývali nuceni, aby břečťanem korunováni obcházeli ke cti Bachusovi"); Nikanor vyhrožoval, že chrám jerusalemský zasvětí *B.*-ovi. (2 Mach. 14³³.)

Bachus sv. v. Bacchus.

Bachylus v. Bacchylus.

Baianismus v. Bajus.

Baibakov Ondřej Apollos, *n.* 1745 v Malé Rusi, studoval v Moskvě na akademii slovansko-řecko-latinské a na universitě (1759—1770), 1774 přijal mnišství, stal se 1776 rektorem semináře kláštera nejsv. Trojice, 1788 biskupem orlovským a sěvským, 1798 arcibiskupem archangelským, kdež *z.* 1801. Vynikal důkladnou znalostí latiny, vydal mimo jiné rukověť poetiky („Pravila pitičeskija" 1774, 10. vyd. 1826), byl členem ruské Akademie. Z jeho náboženských spisů uvádíme: „Bogoslovskija razsuždenia i něskolko pri koncě dětskich razgovor" (Moskva 1781), „Evgeonit, ili sozercanie v naturě vidimych božich děl" (t. 1782), „Věra, nadežda i ljubov; učenija bogoslovskago sostav" (t. 1782; jest to krátká rukověť dogmatiky a morálky), „Christianskij kalendar na léto 1784 s prisovokupleniem vesma nužnych razsuždenij stichami i prozoju dlja čtenija na každyj den goda, osnovannych na sv. Pisanii; nastavlenija, kakim obrazom čitat sv. Pisanie na každyj den, i mnogich vesma ljubočitnych izvěstij" (t. 1784), „Natura i blagodat, ili něktoryja suščestvennyja raznstvija meždu čuvstvovanijami naturalnago čelověka i čelověka duchovnago, v razsuždenii věčnago spasenija" (t. 1784), „Poslanie sv. apostola Pavla k Efesseem, s istolkovaniem" (t 1785), „Dva poslanija sv. apostola Pavla k Filippinsiem i k Kolossaem, s istolkovaniem" (t. 1785), „Pervoe i vtoroe poslanie sv. apostola Pavla k Solunjanom s izjasneniem" (t. 1786), „Dar dla blagodětelej i druzej, sostojaščij v poučenijach" (Petrohrad 1786), „Poslanie sv. apostola Pavla k Galatam, s izjasneniem" (Moskva 1787), „Izslědovanija knigi masona o zabluždenijach i istině" (Tula 1790; jest to spis proti Claude Saint-Martinovi a zednářům); „Grammatika, rukovodstvujuščaja k poznaniju slaveno-rossijskago jazyka" (Kyjev 1794), „Izlijanie sardca čtuščago blagost edinonačalija, i užasajuščagosja, vziraja na pagudnye slědy mečtanija ravennstva i bujnoj svobody, s prisokupleniem něskolkich izobraženij duševoj slěpoty těch, kotorye ne tam, gdě dolžno, iščut pričini svoich bědstvij" (Kaluga 1794); přeložil také do ruštiny kardinála Bony Filosofii křesťanskou. Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 101—102.

Baier 1. Jan (pseudonym: Scholasticus), dr. theol., professor na učitelském ústavu ve Würzburku, *n.* 1852; *sp.* „Die Naturehe in ihrem Verhältnis zur paradiesischen, vorchristlich- u. christlich-sakramentalen Ehe" (1886), „Methodik der religiösen Unterweisung in der kathol. Volksschule, zum Gebrauche für Seminarien und für angehende junge Katecheten" (1891, 2. vyd. 1897), „Der hl. Bruno als Katechet" (1893), „Stellung des Rel.-Unterr. im Lehrplan der Jünger Herbarts" (1894), „Luther in Würzburg" (1895), „Geschichte des alten Augustinerklosters in Würzburg" (1895), „Zisterzienserabtei Kloster Langheim m. Vierzehnheiligen u. Marienweiher" (1896), „J. M. Sailers Buch über Erziehung für Erzieher" (1899), „Ausgrabungen b. alten Augustinerkloster in Würzburg" (1901), „Geschichte der beiden Karmeliterklöster und des Reuerinnenklosters in Würzburg" (1902), „Analyse und Synthese im Religions-Unterricht" (1902), „Sailer in seinem Verhältnis zur modernen Paedagogik" (1903), „Willensbildung" (1906), „Methodik des Religions-Unterrichts für Volks- und Mittelschulen" (1906). — 2. Jan Jakub, lékař a přírodozpytec, *n.* v Jeně 1677; byl prof. fysiologie a chirurgie v Altdorfě a ředitelem tamní botanické zahrady; *z.* t. 1735; po jeho smrti vydáno bylo jeho dílo: „Animadversiones physico-medicae in Novum Testamentum" (Altdorf 1736). — 3. Jan Vilém, protestantský theolog, *n.* v Norimberce 1647, *z.* ve Výmaru 1695; studoval na universitě v Altdorfě, kde 1667 dosáhl stupně mistra svobodných umění. Po dvou letech odešel do Jeny, kdež r. 1673 obdržel titul doktora a stal se tu r. 1675 professorem církevního dějepisu. R. 1682 zúčastnil se shromáždění, jež mělo raditi se o prostředcích, jež by vedly ke smíru mezi katolíky a protestanty. Roku 1694 povolán byl na nově zřízenou universitu halskou, kdež byl professorem theologie a prvním prorektorem; následujícího roku povolán byl do Výmaru za dvorního kaplana a generálního superintendenta; snažil se býti stoupencem vitemberské orthodoxie, ač v jeho spisech ozývá se již poněkud deismus a racionalismus; *sp.* „Compendium theologiae positivae, homileticae, historicae, moralis et exegeticae" (Jena 1686, 2. vyd. 1691, 3. vyd. 1694), „Collatio doctrinae pontificiorum et protestantium" (t. 1692), „Collatio doctrinae quackerorum et protestantium una cum harmonia errorum quackerorum et haeterodoxorum aliorum" (t. 1694). — 4. Melchar, vynikající zlatník norimberský v době pokročilé renaissance v XVI. stol. (*z.* 1577); jemu přičítati jest nepochybně stříbrný oltář pro polského krále Zikmuda I., zhotovený (dle kresby Petra Flötnera) r. 1538 v Jagellonské kapli domu krakovského.

Baïf Jan Antonin de, básník francouzský, *n.* 1530 v Benátkách, kde otec jeho byl vyslancem, *z.* 1592; přeložil metricky žaltář „Psaultier commencé en intention de servir aux bons catholiques contre les Psalmes des haeretiques" (tiskem vydal Dr. E. J. Groth 1888).

Baiktilaith, *τὸ πεδίον Βαικτιλαίθ*, v hebrejském textu knihy Judith 2¹². Holofernes táhna z Assyrie proti odbojným národům západoasijským, přibyl po třech dnech na rovinu *B.* a položil se táborem

jak *Vulg.* dodává u hory Ange (v. t.) severně od Cilicie; nepochybně rovina Bagdania, *Βαγαδανία* (Strabo II, 1. 15) mezi Argaeem a Taurem v Kappadokii.

Bail Ludvík, *n.* 1610 v Abbeville, *z.* 1669 v Paříži, dosáhl na Sorbonně stupně doktorského, stal se farářem na Montmartru a podpoenitenciářem v chrámě Notre Dame, krátký čas zpovědník kláštera Port-Royalského, protivník jansenistů, zvláště ve spisu „De beneficio crucis" (Paříž 1653); cenné jsou z ostatních jeho spisů: „Summa conciliorum" (2 sv., t. 1659 a častěji), „La théologie affective, ou saint Thomas en méditations" (4 sv., t. 1654 a častěji nově vyd.), v něm. překladě od Františka Brandenberga („Theologia affectiva, d. i. Anmütige Erkentnisse göttlicher Dingen oder des hl. Thomas von Aquin Summa theologiae", Kolín 1712) a od Kempfa („Die Theologie d. hl. Thomas v. Aquin in Betrachtungen" 1868—70), „Sapientia foris praedicans" (Paříž 1666; v díle tomto podává životopisy nejznamenitějších kazatelů od dob nejdávnějších až do XVII. stol. a podává ukázky z jejich spisů), „De triplici examine ordinandorum, confessariorum et poenitentium" (Paříž 1651, 1668, Lyon 1670).

Baile (Bailius) Vilém S. J., *n.* v Montrealu, vynikající kazatel, *z.* 162[illegible]; přemnohé z jinověrců obrátil k víře katolické; *sp.* „Catéchisme et abrégé des controverses de nostre temps touchant la Religion" (Bordeaux 1608), v lat. překl. „Catechismus seu Epitome, complectens tractatus quatuor, capita et controversias 124 religionem spectantes, e gallico in latinum versus ab Henrico Lamormaine S. J." Vídeň 1626). Srvn. *Hurter,* Nomencl. III[3]. 418

Bailey 1. Anselm, theolog anglický, *z.* 1794, vydal angl. překlad SZ. s textem hebr. pod titulem: „The Old Testament English and Hebrew, with remarks critical and grammatical on the Hebrew and corrections of the English" (4 sv., Londýn 1774). — 2. Tomáš, kontroversista, *z.* 1657, byl synem anglikánského biskupa bangorského, stud. v Cambridgi, kdež dosáhl stupně bakaláře 1627 a magistra 1631; po ordinaci byl poddékanem ve Welisu 1638, seznav na cestách v cizině katolictví, konvertoval, odebrai se do Italie, kdež nalezl přístřeší u kard. Ottobona ve Ferraře; *sp.* „Certamen religiosum" (Londýn 1649), „Herba parietis" (t. 1650) a jiné.

Baillargeon Karel František, *n.* 1798, stud. theol. v semináři quebeckém, vysv. na kněze 1822, pracoval v duchovní správě na různých místech, vyznamenal se horlivostí a obětavou láskou v epidemiích cholerových (1832, 1834, 1849) a tyfových (1847), postaral se o množství osiřelých dítek irských; stal se 1851 tit. biskupem tloaským a koadjutorem arcibiskupa quebeckého Turgeona, jehož nástupcem se stal 1867; *z.* 1870; vydal franc. překlad NZ. s poznámkami (2. vyd. 1865) a „Recueil d' Ordonnances" (1865).

Baille 1. Louis, souč. prof. na papežské universitě leoninské; *sp.* „Qu'est-ce que la Science" (v Bloudově sbírce „Science et Religion"). — 2. (Baillie) Tomáš O. S. B. v prvé pol. XVIII. století, vydal ve Vircpurku knihu kontroverstickou, v níž líčí škody, jež Skotsku byly způsobeny kalvinismem. Srvn. *Hurter,* Nomencl. IV[3], 1059.

Baillet Hadrian, hagiograf franc., *n.* 1649 v Neuville u Beauvaisu, *z.* 1706 v Paříži, vysv. na kněze 1676, působil nějaký čas v duchovní správě, načež r. 1680 stal se bibliothekářem presidenta parlamentu Lamoignona; spisy jeho vynikají sice obsáhlou učeností, ale trpí mnohými vadami a prozrazují smýšlení jansenistické; *sp.* „Vies des Saints" (3 sv., Paříž 1701; dílo hyperkritické; první dva svazky dány na index), „La dévotion à la s. Vierge" (Paříž 1694), „Jugements des savants sur les principaux ouvrages et auteurs" (9 sv., t. 1685—94). Srvn. *Hurter,* Nomencl. IV[3] (1910), 917—921.

baillie v. ballei.

Baillie Alexander O. S. B., opat skotského kláštera v Rezně 1642; *n.* z rodičů nekatolických; na cestě po Francii a Italii seznal víru katolickou a přijal ji; *z.* 1655; vydal 1624 mateřským jazykem spis proti akatolikům ve Skotsku.

Bailloquet Petr S. J., *n.* 1612 v Saintes ve Francii, vstoupil 1631 do Tovaryšstva v Bordeaux, působil od r. 1647 jako missionář v Kanadě, kdež pracoval po dlouhá léta neohroženě v mnohých nebezpečích; *z.* 1692.

Bailly Ludvík, *n.* 1730, stal se kanovníkem v Dijonu, po zrušení řádu jesuitského 1763 přednášel dogmatiku až do revoluce, kdy prchl do Švýcar. Když nastaly klidnější časy, vrátil se do vlasti, odmítl důstojenství generálního vikáře a věnoval se službě ve špitále beaunském; *z.* 1808; *sp.* „Theologia dogmatica et moralis" (8 sv. 1789, Lyon 1804; dílo to bylo často znovu vydáváno a téměř půl století bylo učebnou příručkou v mnohých seminářích francouzských; posléze 1852 pro rigorismus dáno na index, „donec corrigatur"), „Tractatus de vera religione" (6. vyd., Dijon 1758), „Tractatus de ecclesia" (Dijon 1771, 1776, 1780).

Bainbridge Kristof, *n.* v Hiltonu asi 1464, kaplan krále Jindřicha VII., stal se 1507 biskupem durhamským, 1508 arcibiskupem yorkským, 1509 poslán od Jindřicha VII. jako vyslanec do Říma, od Julia II. jmenován kardinálem 1511; *z.* v Římě r. 1514.

Baindt (Poundam, abbatia Bintensis, Hortus floridus, Biunde, Bunde), opatství cisterc., zal. 1240 Konrádem z Winterstettenu, zruš. 1803, zachoval se kostel románský, později přestavěný; v někdejším kl. mají od r. 1903 františkánky ústav pro dítky.

Baines 1. Petr Augustin, *n.* v Kirkby 1787, vychován v angl. kl. v Lampspringu v Hanoversku; po zrušení kl. vládou pruskou vrátil se do Anglie, vstoupil do řádu benediktinského, působil od roku 1817 v missii bathské, 1823 jmenován byl koadjutorem apoštol. vikáře tak zv. západního okrsku („Western District") Collingridgea a konsekrován jakožto tit. biskup sigský; po smrti Collingridgeově 1829 stal se jeho nástupcem; *z.* 1843; získal sobě velikých zásluh o emancipaci katolíků anglických. — 2. (Bayne) Rudolf, filolog anglický, *n.* v Yorkshiru, *z.* 1560, byl prof. hebrejštiny v Paříži, stal se 1554 biskupem lichtfield-coventryským, za královny Alžběty však byl svržen; *z.* 1559; *sp.* „Libri tres commentariorum in Proverbia Salomonis ex ipsis Hebraeorum fontibus manantes" (Paříž 1555), „Prima rudimenta in linguam hebraeam" (t. 1550).

Baini Giuseppe Abbate, *n.* 21. října 1775 v Římě, *z.* 21. května 1844 tamtéž, vynikající hudebník a hud. spisovatel, vzdělal se v hudbě nejprv u svého strýce Lorenza *B.* a kapel. Jannaconiho. R. 1802 stal se zpěvákem pap. sboru a od r. 1818 jeho ředitelem. Vžil se úplně do slohu Palestrinova a v něm také skládal. Jeho 10hl. Miserere přijato mezi skladby Allegriho a Bajiho, s nimiž v temných hodinkách střídavě se zpívalo. Zvláště důležitý jest jeho spis o Palestrinovi a jeho době: „Memorie storico-critiche della vita e delle opere di P." (2. d. Řím 1828 vyšlo též něm.) O *B.* psali Fr. X. Haberl (1894 Kirchenmus. 9.), Eitner I., 308, La Fage (Paříž 1844), Schelle (Sixt. Kap. 1872). *Mlr.*

Bainvel Jan T. J., professor dogmatiky na katolickém institutu v Paříži a současný spisovatel církevní. *Sp.* „La dévotion au Sacré-Coeur de Jésus Doctrine-histoire" (3. vyd. v Paříži 1911); „Nature et Surnaturel" (4. vyd.); „De magisterio vivo et

traditione"; „De scriptura sacra"; „Les Contresens bibliques des prédicateurs" (Pař. 1895, 2. vyd.; do italštiny přel. A. Alfieri „I Controsensi biblici dei Predicatori"); „La foi et l'acte de foi" (t. 1898, 2. vyd.); „Marie, Mère de grâce", „Causeries pédagogiques" (Pař. 1898), „Jean-Baptiste de la Salle" (t. 1901).

Balocen. dioec. v. Bayeux.

Balole Jan S. J., *n.* v Condomu, *z.* 1650, *sp.* „Histoire Sacrée d'Aquitaine" (Cahors 1644). *Hurter*, Nomencl. III³, 1121.

balon, *βαΐον τό*, také *ἡ βαΐς*, jméno koptické bai = ratolest palmová; v církvi řecké *κυριακὴ τῶν βαΐων, ἑορτὴ βαϊόφορος* = květná neděle. *Nilles* Kal.² II, 198, 201.

Baiona v. Bayonne.

Baiso v. Baysio.

Baitai (Bajtay) hr. Josef Antonín a Matre Dei, *n.* 1717 v Zsidu v Uhrách, vstoupil 1734 do řádu piarist., poslán k dalšímu vzdělání do Říma; kníže Barberini zvolil si ho za vychovatele svých synů a za bibliothekáře; vrátiv se do vlasti přednášel *B.* v Pešti chovancům řádovým vědy filosofické a mathematické; r. 1749 měl slavnostní řeč při kladení základního kamene k přestavbě král. hradu v Budíně. Velice zběhlým byl v dějepisu, jejž také přednášel na savojské akademii ve Vídni. R. 1754 stal se představeným uherské provincie, povolán byl od cís. Marie Terezie do Vídně, aby vyučoval uherským dějinám arciknížete, pozdějšího císaře Josefa II.. R. 1761 jmenován biskupem sedmihradským a proboštem kolleg. kostela sv. Martina v Prešpurku. Jako biskup pečoval o utvrzení věřících ve víře katolické a ve věrnosti k domu rakouskému. Jeho přičiněním veliký počet nekatolíků vrátil se do lůna církve katol.; *z.* v Aradu 1773; *sp.* „De vita et gestis Attilae Scytharum regis" (Vídeň 1798); jiné jeho spisy zůstaly v rukopise. Srvn. *Schaller*, Kurze Lebensbeschreibungen gelehrter Männer aus dem Orden der frommen Schulen, 121—124; *Hordnyi*, Scriptores piarum scholarum I, 76—118.

Baithen sv., irský mnich, *n.* 536, žák sv. Columby (v. t.), po jeho smrti stal se nástupcem jeho, opatem kl. Hy n. Jona; *z.* 599 n. 600; pam. 6. října.

Baius v. Bajus.

Baj Tomasso n. r. 1650 v Crevalcuore u Bologni, *z.* 22. pros. 1714 v Římě, skladatel, byl nejprv zpěvákem pap. sboru, potom kapelníkem. Proslul svým „Miserere", které bylo střídavě s Miser. Allegriho v pašijovém týdnu provozováno v Sixtinské kapli. Jediné Miserere vydáno tiskem, ostatní (Miserere, mše, motetta) zachovala se jen v rukopise. *Mlr.*

Bajaj Ignác, charv. spisovatel náboženský na začátku XIX. století. *Sp.* „Vinac andjevski, to jest bogoljubne molitve i pisme, koje se u različitih prigodah duhovnog i crkvenog obsluživanja priko godine moliti i pivati mogu" (Pešta 1821). Srvn. *Ljubić*, Ogledalo II, 489. *Dčkl.*

Bajanismus v. Bajus.

Bajbakov v. Baibakov.

Bajer 1. Jan Česlav, dominikán polský, *sp.* „Kazania na pogrzebie Abrahama Zbyskiego" (1685), „Congregatio Lithuaniae praedicatorum ordinis" (1644). — 2. Ondřej Ignác, *n.* 1712, biskup chelmenský (Kulm) od r. 1759, *z.* 1785, dožil se r. 1774 prvého rozdělení Polska, kdy diecese jeho připadla Prusku; *B.* teprve po mnohých rozpacích složil přísahu věrnosti králi Bedřichovi.

bajka objasňuje ethické zjevy ze života lidského vybásněnými příběhy, v nichž však jednajícími tvory nejsou lidé, jako v podobenstvích či parabolách, nýbrž buď zvířata (bajky Aesopovy), nebo rostliny, ba i neživé bytosti, které si v tomto případě představujeme jako bytosti rozumné. Důvod jest v tom, že povaha a vlastnosti těchto bytostí jsou všeobecně známy, pročež si básník ušetří zevrubné charakteristiky osob. Ale přisuzovati tvorům nerozumným, ba neživým vlastnosti, které výhradně rozumnému tvoru přináležejí, jest hříčkou, již promineme sice poesii profánní, ale nikterak ji nesrovnáme s důstojností slova Božího; pročež bajky v kázání užívati se nemá, neboť byť snad zdálo se, že by poučování dodávaly svěžesti, přece proto, že povzbuzují k smíchu, byly by kázání spíše na škodu než ku prospěchu. Božský Spasitel, ačkoliv paraboly tolik miloval, přece bajek nikdy neužíval, a v Písmě sv. jen třikráte bajka se vyskytuje, a to v Knize Soudců (9⁸⁻¹⁵. Srvn. *Sedláček*, Kniha Soudců, str. 208 nn.), kde jednající osoby vzaty jsou z říše rostlinstva (Joatham vypravuje lidu bajku, jak stromy si hledaly krále), ale thema, o němž se jedná, jest čistě profánní — ustanovení krále, ve IV. knize královské (14⁹) a u sv. Pavla (I. Kor. 12¹⁶⁻²¹). Abraham a Santa Clara bajek však užíval hojně. U nás vydal bajky Karel Otman a Vincenc Zahradník. Viz *Jungmann*, Geistliche Beredsamkeit, I, 506 n., *Krnkowski*, Theol. pasterska, 4. vyd. 132. *Kpka.*

Bajkov Alexander Lvovič, prof. mezinárodního práva na universitě petrohradské; *sp.* „Sovremeniaja meždunarodnaja pravosposobnost papstva v svjazi s učeniem o meždunarodnoj sposobnosti voobšče" (Petrohrad 1904). Srvn. *Slav. lit.* II, 40 a násl.

Bajodt Benedikt z Lotrinku, zvonař, slil roku 1659 zvon pro farní kostel v Soutících (pol. okr. benešovský). Srvn. *Rybička*, O českém zvonařství 71.

Bajtay v. Baitai.

Bajtsi Jakub Ignác O. S. B., *n.* v Rétalapa v Uhrách 1790, vstoupil 1808 do kl. na hoře sv. Martina (sacer mons Pannoniae); vysv. na kněze 1819, působil v letech 1820—22 jako professor morálky a pastorálky v kl. svém; jeho spisy „Theologia moralis" a „Theologia pastoralis", v té době vzniklé, chovají se v bibliothece klášterní; *z.* 1826.

Bajulus sv. mč. v Mart. Rom. 20. pros.: „Romae sanctorum Liberati et Bajuli"; osudy jeho a doba, v níž žil, nejsou známy.

Bajus, Baius (de Bay) 1. Jakub, katolický theolog belgický, synovec Michala *B.*-a, *n.* v Melinu (Hennegavsko), zemřel jako děkan kolleje sv. Petra v Lovani 1614; *sp.* „De eucharistiae sacramento et de sacrificio missae libri tres" (Lovaň 1605), „Institutionum christianae religionis libri IV" (Kolín 1620). — 2. Michal, belgický theolog, předchůdce jansenismu, *n.* 1513 v Melinu (Hennegavsko), byl od r. 1544 professorem filosofie a od r. 1552 prof. exegese na univ. lovaňské. Byl odpůrcem scholastiky; v theologických názorech svých zabředl do bludů o prvotním stavu člověka, o milosti a svobodě. Domníval se totiž, že dosavadní nauka církve o milosti vede k pelagianismu, i chtěl na základě Písma sv. a sv. Otců, zvláště však sv. Augustina zbudovati system nový. I jal se popírati nadpřirozenost prvotního člověka a tvrdil, že původní spravedlnost se všemi důsledky náleží k integritě a přirozené dokonalosti člověka, tak že Tvůrce byl zavázán stvořiti člověka ve stavu svatosti a spravedlnosti. Z tohoto základního názoru *B.*-a plynuly jako důsledky jeho názory o hříchu dědičném, o svobodě vůle a ospravedlnění. Hříchem dědičným pozbyla prý přirozenost lidská práva, které ve stavu nevinnosti měla na dary, jimiž prvý člověk byl obdařen, a proto dává-li Bůh člověku i po pádu tyto dary, děje se to supra ius naturae, a jen v tomto smyslu jsou nadpřiro-

zené. Hřích dědičný formálně záleží prý ve zlé žádostivosti (concupiscentia) a zničil tou měrou svobodnou vůli člověka, že ve stavu přirozenosti kleslé může jen hřešiti. Všecky skutky nevěřících a neospravedlněných jsou hříšné a zavržení hodné. Ačkoli však člověk nutně hřeší, přece je svobodný, poněvadž k svobodě náleží jen volnost od zevnějšího nucení (violentia), ne však vnitřního nutkání (necessitas). Ospravedlnění nedostává se prý člověku vlitím milosti posvěc. ve svátostech, nýbrž zachováváním zákona Božího, konáním dobrých skutků, které jsou ovocem lásky dokonalé, jež Duchem sv. je vlita do srdcí našich. — Názory *B*-ovy vzbudily u jiných professorů lovaňské university, zvláště u Tappera a Ravenstelna, odpor, z čehož vznikly spory a hádky. *B.* vydal r. 1563 tiskem traktáty „De libero hominis arbitrio et eius potestate", „De iustitia et iustificatione", „De sacrificio". Roku 1563 *B.* a přítel jeho Jan Hessels odebrali se k podnětu kardinála Granvelly jakožto theologové ke sněmu tridentskému. Granvella domníval se, že jich odchodem zavládne na universitě pokoj a oni sami že stykem s členy concilu smýšlení svoje změní. Ale *B.* a Hessels, byvše přítomni třem posledním sezením concilu, vrátili se, aniž názorů svých se vzdali. Po návratu do Lovaně vydal *B.* r. 1564 další traktáty „De meritis operum", „De prima hominis iustitia et virtutibus impiorum", „De sacramentis in genere", „De forma baptismi". Roku 1566 *B.* vydal znovu dřívější svoje traktáty a připojil k nim práce nové: „De peccato originis", „De charitate", „De indulgentiis", „De oratione pro defunctis". Odpůrce *B*-ův Ruard Ravenstein upozornil v Římě na bludy jeho. Papež Pius V. vydal 1. října 1567 bullu „Ex omnibus afflictionibus", v níž, aniž by *B*-a jmenoval, zavrhl 79 vět z jeho spisů (srvn. *Denzinger-Bannwart*, Enchiridion symbolorum[10], str. 329—336). Ale stoupenci *B*-ovi popírali jednak identičnost oněch vět s výroky Baiovými, jednak šířili pochybnost o pravosti bully anebo hleděli znění její oslabiti libovolnou interpunkcí („comma Pianum") závěrečné věty, jež původně dle zvyku kanceláře papežské byla bez rozdělovacích znamének: „Quas quidem sententias stricto coram nobis examine ponderatas quamquam nonnullae aliquo pacto sustineri possent in rigore et proprio verborum sensu ab assertoribus intento haereticas erroneas ... damnamus"; tvrdili totiž, že dlužno položiti čárku za „intento" a nikoliv za „possent". Takovému jednání učinil konec Řehoř XIII. r. 1579 bullou „Provisionis nostrae", načež *B.* se podrobil a *z.* v lůně církve jako universitní kancléř r. 1589. Po smrti *B*-ově nauku jeho („bajanismus") hájili a rozpřádali dále jeho žáci, zvláště Jakub Janson a Kornelius Jansenius (v. t.). Sebrané spisy *B*-ovy vydány péčí Gerberonovou v Kolíně 1596 (2 sv.). Srvn. *Duchesne*, Histoire de Bajanisme (Douai 1731); *Le Bachelet* v Dict. de théol. cathol. II, 38—64; *Linsemann*, Michael Bajus und die Grundlegung des Jansenismus (Tubinky 1867).

Bajza Josef Ignác *n.* 1754 v Předmieru na Považí, studoval v Pazmaneu, působil v duchovní správě na různých místech, 1827 stal se kanovníkem kapituly prešpurské, *z.* 1836; byl po celý život literárně činný a na vydávání obšírných svých spisů obracel největší část svých příjmů; byl průkopníkem hnutí bernolákovského mezi katolickými Slováky; *sp.* „René mládenca príhody a skúšenosti" (2 sv. Prešpurk 1783 a 85), „Cvičení pobožnosti" (Žilina 1783), „Právo o živení farárov" (t. 1787), „Kresťansko-katolického náboženstva, které lidu svému vykládal a pre všeobecný prospech vydal, pjeť díluv" (Trnava 1789—96), „Príklady zo sv. písma ... v štvero rádkoch jednako koncozvučných" (veršovaná mravoučná soustava podle epických látek *S.* i *NZ.*, 2 sv., Trnava 1820), „Slovenské dvojnásobné epigrammata" (t. 1794), „Veselé učinky a rečení k stráveňu trúchlivých hodín" (t. 1795). Srvn. *Jireček*, Ruk. I, 43, *Vlček*, Dějiny české literatury II. dílu č. první, 310—312.

Báká', *hbr.* עֵמֶק הַבָּכָא· *LXX* ἡ κοιλὰς τοῦ κλαυθμῶνος, *Vulg.* „vallis lacrymarum" Žalm 83 (h. 84)[7] údolí, jímž dle žalmisty ubírají se Israelité vystupujíce na Sion. *B.* jest jméno vlastní a překládati je dlužno tudíž „údolí Báká'"; dle některých nazývalo se údolí tak dle stromů řečených „báká'", z nichž prýští se tekutina na způsob síz (druh balsamovníku). Polohy však údolí toho určiti nelze. Srvn. *Hagen*, Lex. bibl. I, 539, *Sedláček*, Výklad žalmů II, 678—679.

Baka Josef S. J., *n.* 1707, vstoupil do Tovaryšstva 1723, po pět let vyučoval na školách jesuitských, načež po 20 let působil jako missionář; dlouho přebýval ve Vilně, kdež r. 1773 byl prefektem kongregace měšťanské, a katechetou i exhortátorem kongregace dobré smrti; *sp.* „Nábožeństwo do świętego Jana Franciszka Regisa" (Vilno 1744), „Wielki obrońca upadlej grzeszników przed Bogiem sprawy" (t. 1755), „Nabożeństwo codzienne chrześcijańskie" (neznámo, kdy první vyd. vyšlo; nově vydáno r. 1808 péčí Jos. Legowicze). Veršem sice nepříliš zdařeným, ale s neobyčejným humorem a fantasií napsal „Uwagi o śmierci niechybnej wszystkim pospolitej" (1766; tiskem vyd. ve Vilně 1806, 1807, 1855 ve Varšavě 1828).

Bakács v. Bakócz.

Bakač (Bakócz) de Erdeud 1. Jan, probošt ostřihomský, od 1514 do 1514 biskup záhřebský (39.), roku [1518 před konsekrací s dovolením Leona X. zřekl se biskupství ku prospěchu svého příbuzného Šimona Bakače. Srvn. *Schem. cler. zagr.* 1911. XX. — 2. Šimon, od 1518 do 1543 biskup záhřebský (40.). Pomáhal svým vojskem Ludvíku II. v bitvě u Moháče (1526). Zachráněn od smrti svým sluhou, stál po bitvě při Janu Zápolském a pronásledován proto od Ferdinanda Rakouského. Teprve před smrtí stanul na straně Ferdinandově. S Janem hrab. Zrinjským vedl veliký spor o biskupské statky, ve kterém nerozhodovala spravedlivost, nýbrž síla a meč. *Z.* 1543, zanechav všechny pontifikalie a drahoc. nádoby kathedr. kostelu. Srvn. *Schem. cleri zagr.* 1911, XXI. *[Děkl.]*. — 3. Tomáš, bán chorv., *n.* 1520, statečný a vítězný bojovník proti Turkům, nad nimiž zvítězil r. 1586 a 1591, čímž proslul v celém křesťanském světě; sám papež Kliment VIII. vyslovil mu uznání. Byl rozhodným protivníkem protestantismu; *z.* 1584. — 4. Tomáš, kardinál, v. Bakócz.

bakalář, franc. bacheller, angl. bachelor, z lat. baccalaureus, baccalarius, což odvozuje se buď „bacca laurea" (= „bobule vavřínová") a znamenalo by vavřínem obdařeného, anebo z „baculus" (= hůl) a znamenalo by vyznamenaného čestnou holí. Bakalářství bylo nejnižším stupněm akademických důstojenství na středověkých universitách; zavedl jej papež Řehoř IX. ve XIII. století nejprve na universitě pařížské. Tato akademická hodnost byla obvyklou na některých universitách i v dobách pozdějších, a někde (na univ. angl. [bachelor of Divinity], franc. a některých něm. [v jeně b. theologie]) dodnes se udržel. Zkouška k dosažení stupně toho na fakultě artistické skládala se po ukončení prvého kursu studií universitních, jehož absolvování vyžadovalo 3 až 4 semestry. Kandidát musil prokázati znalost probraných spisů logických a fysikálních, hlavně Aristotelových. Udělení bakalářství dálo se ve zvláštním slavném aktu, zvaném promocí, jež dle disputace

(rázu již jen formálního) nazývala se také determinací. Když byl scholár nebo magister artium dosáhl nižších svěcení a po šest let navštěvoval přednášky theologické a konal předepsaná cvičení, mohl se hlásiti o bakalářství theologické. Nejnižším stupněm této hodnosti na fakultě theologické byl t. zv. „baccalaureus cursor" neboli *b.* biblicus", jenž po dvě léta musil pod dohledem mistra-regenta kursoricky vykládati Písmo sv. a při tom povinen býti stále choditi do přednášek příslušných mistrů, nejméně dvakrát do roka konati disputaci a aspoň jednou míti akademické kázání. Po uplynutí těchto dvou let a jednoho roku věnovaného studiu sentencí Petra Lombarda postoupil *b.* kursor na „*b*-e sententiáře"; byl totiž povinen přednášeti neboli čísti o sentencích. Bakalář, jenž dokončil čtení o prvých dvou knihách, nazýval se „*b.* formatus s. theologiae". Od druhé pol. XVI. století musil ten, kdo stupně *b*-e dosáhnouti chtěl, býti aspoň ve třetím roce theol. studií, míti veřejnou disputaci („actus parvus"), podrobiti se přísné zkoušce („examen rigorosum"), hodinu trvající, načež následovala promoce děkanem. Fakulta vídeňská r. 1710 učinila k dosažení bakalářství theologického podmínkou mistrovství in artibus. Dle řádu vydaného Marií Terezií r. 1752 směl býti ke zkoušce bakalářské připuštěn ten, kdož byl již dříve podstoupil obyčejně zkoušky z řeckého *NZ.*, z církevních dějin a z elokvence a vykonal disputaci z polemiky. Při zkoušce bakalářské měl býti kandidát zkoušen celou hodinu od ředitele studií theol. a tří examinátorů přísežných. Zkoušen byl z theologie spekulativní a polemické, a musil vykonati disputaci o thesích z theologie spekulativní. Statutem pro theol. fakulty z roku 1774 zavedena byla čtyři rigorosa, po nichž dosažen býti mohl stupeň *b*-e (neboli licenciáta) disputací („actus publicus") z některé části theologie. Při rigorosech k dosažení bakalářství zkoušelo se mírněji, kdežto při rigorosech k dosažení doktorátu přísněji. Od r. 1778 nevyžadoval se již stupeň magistra artium. Dekretem dvorní studijní komise ze dne 23. října 1789 zrušen byl baccalaureat na fakultách světských, ponechán však na fakultách theologických až do r. 1821, kdy byl úplně zrušen. Srvn. *Zschokke*, Die theol. Studien und Anstalten in Österreich, 103 až 108.

Bakalář-Srbecký Jan Miroslav, *n.* 16. čce. 1857 v Srbicích u Kojetína, absolvoval theologii v Brně, byl r. 1884 vysvěcen na kněze, působil jako kaplan v duchovní správě, od r. 1887 byl katechetou v Břeclavi, nyní jest farářem v Angernu u Vídně. Přispíval do různých časopisů, zvláště články proti špatné četbě, uveřejnil r. 1885 pojednání „O kulturním významu sv. bratří soluňských pro Moravu" a vydal mluvnici i slovník volapůku.

bacantiboi, *βαχαντιβοι* v. vacantivi.

Bakbakar *hbr.* Baqbaqar, *LXX Βαχβαχάρ*, levita z pokolení Asafova, jeden z obyvatelů Jerusalema po znovuzřízení města (1 Par. 9[15]). Ve *Vulg.* praví se o něm, že byl „tesařem" („carpentarius"), v textu hebr. jest chéreš; zdá se, že to bylo jméno vlastní, tedy: Bakbar Chéreš.

Bakbuk, *hbr.* Baqbúq, *LXX Βαχβούκ*, Nathinejský, jehož synové pod Zorobabelem ze zajetí se vrátili. Esdr. 25[1], Neh. 7[53]; srvn. Bekbekáš.

Bake (Bakius, Backius) Reinhard, theol. protest., *n.* 1587 v Magdeburku, *z.* t. 1657; *sp.* „Evangeliorum dominicalium expositio" (Schleusingen 1640, Lubek 1651, 1659, Frankfurt 1677, 1689. Lipsko 1697), „Commentarius exegetico-practicus posthumus in Psalterium Davidis" (vyd. jeho syn Arnošt *B.*, Frankfurt 1664, 1666, 1683).

Bakenor, *Βαχήνωρ*, náčelník jezdectva ve vojště Judy Machabejského 2 Mach. 12[35]; *Vulg.* „Dositheus vero, quidam de Bacenoris eques", *řec. text.*: *Δοσίθευς δέ τις τῶν τοῦ Βαχήνορος*", dle některých značí *B.* jméno oddílu vojenského, k němuž náležel Dositheus; čes. překl. 1888: „Dositheus, jezdec bacenorský".

Baker 1. David Augustin OSB., konvertita, missionář a spisov. asketický, *n.* 1575 v Abergavenny, stud. zprvu práva v Oxfordě, r. 1605 konvertoval, vstoupil 1609 v Padově do řádu benediktinského, 1619 vysv. na kněze, stal se 1623 spirituálem a zpovědníkem angl. benediktinek v Cambrai, 1633 ředitelem benediktinské kolleje v Douai, 1638 poslán jako missionář do Anglie; *z.* 1641, z jeho spisů sestavil Serenus Cressy dílo nadepsané „Sancta Sophia or Direction for the Prayer of Contemplation" (Douai 1657, Londýn 1876), mimo to společně s Kl. Reynerem OSB. sepsal *B.* cenné dílo: „Apostolatus benedictinorum in Anglia sive disceptatio historica de antiquitate ordinis congregationis monachorum nigrorum s. Benedicti in regno Angliae" (Douai 1626). Srvn. *Sweeney*, Life and Spirit of Father Baker, Londýn 1861; *Hurter*, Nomencl. III[3], 1214. — 2. Karel (David Lewis) S. J., *n.* 1617, odpraven 1679 jakožto obět spiknutí Tita Oata.

Baker-City (Bakerien. dioec.), biskupství v církv. provincii oregonské, zříz. 1903, čítá kolem 4000 katol.; duchovní správu obstarává 10 kněží světských a 7 řeholních (františkánů a jesuitů); františkánky, dominikánky a sestry sv. jména Ježíš a Marie obstarávají pět škol a lycei. V indiánské reservaci umatillské jest asi 500 katolických Indiánů, o něž pečují jesuité z missie Rockey Mountainské, dva bratři školští a 11 sester františkánek. V diecesi *B.-C.* jest 13 kostelů a 36 missijních stanic. Prvním biskupem stal se Karel J. O'Reilly.

Bakchillus v. Bacchyllus.

Bakkanoristé v. Pakkanaristé.

Bakker S. Kornelis, protest. kněz holandský, *n.* 1875 ve Wieru, stud. v Leidenu, stal se 1899 farářem, od r. 1908 jest farářem ve Zwolle. Jest vůdcem t. zv. křesťanských sociálních demokratů. R. 1902 založil týdeník „De Blijde Wereld". Sdílí Marxovy názory hospodářské, zavrhuje však jeho materialistický názor světový. Náhledy své podává ve spisech „Het Christelijke Socialisme" (1909) a „Het bestaan van God" (1909).

Bakócz Tomáš, *n.* kol. 1450 v Erdödu v Uhersku, studoval ve Vídni, Bologni a Ferraře, stal se 1474 sekretářem krále Matyáše Korvína, 1487 biskupem rábským, 1497 jagerským a téhož roku arcibiskupem ostřihomským; r. 1500 jmenován kardinálem, 1507 patriarchou záhřebským, byl věrným přívržencem papeže Julia II., zúčastnil se sněmu lateránského V., kdež byl jmenován legátem severní a východní Evropy k uspořádání křižácké výpravy proti Turkům; pečoval horlivě o vědy a umění, jakož i o kázeň kněžstva; slavil diec. synody r. 1513 a 1520; *z.* 1521.

bakoňské nebo **bakovské** biskupství v Multánsku, zal. 1370 se sídlem v Seretě (Ceret), odkudž biskupství s počátku seretským a teprve od r. 1414, po přenesení do Bakova, *b*-ským slulo. Biskupové *b*-ští podřízeni byli arcibiskupům lvovským, a jmenování biskupů *b*-ských náleželo králům polským, čímž se stalo, že mnoho Poláků zasedalo na stolci tom. Biskupství zaniklo r. 1814.

Bakotić Fulgenc, minorita, *n.* na poč. XVIII. století v Gomilici u Spijetu, dovedný řezbář, *z.* 1793. Jeho vyřezávané obrazy svatých, jež zhotovoval ze dřeva i slonové kosti, roztroušeny jsou po kostelích a klášteřích dalmatských a italských.

Bakov, město u Mnichova Hradiště, fara diec. litoměřické, ve vikariátu mnichovo-hradišťském; byla tu fara již ve století XIV. Chrám zasvěcen

sv. Bartoloměji, ap.; patronem jest Arnošt hrabě z Waldšteina-Wartenberku. Duchovní správu vykonává farář za pomoci kaplana; na školách obecných a měšťanských působí katecheta. Na osadě jest celkem 6224 katolíků, 31 akatolíků, 3 židé, 3 bez konfesse.

Bakowiecki Josef, byl po 16 let sekretářem Zikmunda III., vstoupil do řádu basiliánů, r. 1631 stal se biskupem vladimirsko-brestským. Kathedrální chrám obehnal náspy, aby se mohl brániti před vpády Tatarův; z. 1650 n. 1656.

bakovské biskupství v. bakoňské biskupství.

Bakovský Jan, farář v Bakově v druhé polovině XVI. stol., vydal r. 1582 spis: „Sedlák povycvičený, maje rozmlouvání s doktorem lékařským, že od morových bolesti žádného nakažení není" (v Praze 1582, dedikováno Hendrichovi a Abrahamovi z Wartemberka). Identifikace *B*-ého s Janem Rakovnickým, měšťanem staroměstským, spisovatelem pamětí z let 1575—1605, není správna. Srvn. *Jireček*, Rukověť I, 43—44, *J. V. Šimák*, ČČM. 1901, 10.

Bakšić Petar Bogdan, františkán a kustos Bulharska v XVII. stol. *Sp.* „Bogoljubna razmišljanja od otajstva odkupljenja čovječanskoga od sv. Bonaventure" (Řím 1638), „Blagoskrovište nebesko Marie D. Majke Božje" (t. 1643). „Život Bogorodice" (neznámo kde a kdy). Srvn. *Ljubić*, Ogledalo II, 446. *Dčkl.*

Bakunin Michajl, zakladatel hnutí anarchistického, pocházel ze starobylé šlechtické rodiny ruské. Narodil se roku 1814 v Toržoku v gubernii tverské a nabyv vzdělání vojenského v Petrohradě, stal se důstojníkem u dělostřeleckého pluku. Četbou svobodomyslných a socialistických spisů francouzských stal se mladý důstojník přívržencem tehdejších hesel o rovnosti lidí, a proto vzdal se r. 1838 nadobro vojenské dráhy, aby mohl nerušeně propagaci socialistických theorií prováděti. Uchýlil se do Moskvy, kde v kruhu předních ruských literátů a vlastencův oslňoval *B.* svou duchaplností a nadšením pro smělé své myšlenky. Přiučiv se rychle jazyku německému, prostudoval Kanta, Fichte a Hegla, načež r. 1841 uchýlil se do Německa, kde v Drážďanech vydal v časopise „Deutsche Jahrbücher" prvou svou úvahu „O reakci v Německu" dokazuje, že jest svrchovaně oprávněnou negativní bořivá činnost proti tehdejším názorům a poměrům. Když tím byla pozornost vlády ruské obrácena na *B*-a, odebral se do Francie a pak do Švýcar, kde zapleten byl do politických piklů tamních socialistů proti vládě švýcarské. Účast *B*-ova v politických piklech byla oznámena ruské vládě, která vyzvala *B*-a ku návratu do Ruska, a když neposlechl, zbavila ho šlechtictví a zabavila mu všecky statky. *B.* vrátil se jako emigrant do Paříže a navázal styky s emigranty polskými, založiv svaz svobodných Rusů se svobodnými Poláky. Ostrá jeho řeč proti caru Mikulášovi vynesla *B*-ovi vypovězení z Francie r. 1848, načež tento uchýlil se nejprve do Bruselu a téhož roku ještě do Prahy, kde na sjezdu slovanském strhl rázem svým zjevem a svou výmluvností všecky účastníky ku nadšenému obdivu, tak že zvolen byl druhým sekretářem sjezdu. Není sice prokázáno, do jaké míry anarchista *B.* měl vliv na vyvolání svatodušních bouří v Praze, ale tolik jest jisto, že svými názory značně působil na nezkušený radikalismus český ke škodě klidného rozvoje národního. Po pádu Prahy uprchl *B.* do Vratislavě, pak do Berlína, odkud vydal o vánocích 1848 manifest „Hlas k Slovanům", v němž touží po spojení všech slovanských národův a vybízí zejména Čechoslovany, aby přispěli na pomoc revoluci maďarské. Vypovězen z Pruska procházel nepokojný tento duch krajiny německé, prováděje propagandu revolučních hesel a připravuje všeobecné revoluční hnutí v celé střední Evropě. Když předčasně v květnu 1849 vypukla revoluce v Drážďanech a v krátké době byla vojskem pruským zdolána, byl *B.* na útěku prozrazen, zajat a odsouzen k smrti. Protože však také vlády rakouská a ruská o vydání jeho žádaly, proměněn byl *B*-ovi ortel smrti v doživotní žalář. R. 1850 vydán byl nebezpečný anarchista Rakousku, kdež byl nejprve v Praze na Hradčanech po 11 měsíců ve vyšetřovací vazbě, načež k doživotnímu žaláři odsouzen. Uvězněn byl v těžkých okovech v kasamatech olomouckých do r. 1851. Pak byl vydán vládě ruské, která ho věznila nejprve v různých věznicích a roku 1857 byl poslán do Sibiře. Odtud však podařilo se *B*-ovi r. 1861 uprchnouti přes Japonsko a Ameriku do Londýna ke starému jeho druhu Hercenovi. Znovu začal *B.* neúnavnou silou šířiti anarchistické zásady a osnovati revoluční pikle. Na Rusi založil nihilismus, který hroznými atentáty domáhal se změny politické ústavy. Mezi socialisty podporoval *B.* vždy nejkrajnější křídlo radikální, čímž značně poškozoval propagandu sociálních demokratů, kteří od původních názorů revolučních přešli k snahám evolučním, chtějíce politickým vlivem beze všech násilností uskutečniti své cíle. Roku 1868 byl *B.* na sjezdu v Bernu působením Marxovým vyloučen z řad internacionální demokracie, což posléze přimělo *B*-a k tomu, že r. 1873 vzdal se pln roztrpčení nad nevděkem vší veřejné činnosti a uchýlil se do Švýcar, kde r. 1876 skončil svůj neklidný život v nemocnici v Bernu. Jest litovati, že nadaný tento muž nezasvětil svého života a své činnosti šlechetnějším snahám. Anarchisté (viz článek) a nihilisté cti v *B*-ovi svého zakladatele a čerpají z jeho životních osudů posilu pro své podvratné snahy. Střízlivějším nazíráním na vývoj sociálních poměrů a zejména kritickým studiem uveřejněné korrespondence *B*-ovy se objevilo, že nesmířitelná povaha ruského anarchisty nezaslouží daleko tolik ideálního posuzování, jako tomu bylo za dob dřívějších. (*Dragomanow*, Michail Bakunins Sozialpolit. Briefwechsel mit A. Herzen u. Ogarjow. Stuttgart 1895; *Metlau*, Michael Bakunin. Eine biogr. Skizze, Berlín 1901; *Soziale Revue* 1906, 24—32.) *Rl.*

Bál v. Baal.

Bala, Bála 1. *hbr.* Bilháh, *LXX Ballá*, služka Rachelina (Gen. 29^{29}), souložnice Jakubova, jemuž porodila Dana a Neftali (Gen. 30^{3-8}, 35^{25}, 37^{2}, 46^{25}, 1 Par. 7^{13}). Když Jakub bydlil v Chanaanu, prvorozený syn jeho Ruben dopustil se s *B*-ou smilství (Gen. 35^{22}), pročež Jakub umíraje Rubenovi zlořečil (Gen. 49^{4}). — **2.** *hbr.* Béla', *LXX Balék*, syn Azaza Rubenity, obyvatel v Aroeru Arnonském 1 Par. 5^{8}. — **3.** Béla', *LXX Balák*, Gen. 14^{2}, město na pobřeží Mrtvého moře, později zvané Segor (v. t.). — **4.** *hbr.* Bálá^{h}, *LXX Bwlá*, město v území kmene Juda, pozd. přikázané Simeonitům (Jos. 19^{3}); je totožné s Baala 3. (v. t.).

Balaam, Bileam, בִּלְעָם, *Balaám*, syn Beorův, bydlil v Pethoru na Eufratu (Num. 25^{5} hebr. LXX); *Vulg.* má: „super flumen terrae filiorum Ammon", kdežto *hbr.* a *LXX* mají „u řeky země synů národa jeho"; země ta určitě se jmenuje v Deut. 23^{5}: אֲרַם נַהֲרַיִם, *LXX*: ἐκ τῆς Μεσοποταμίας. K *B*-ovi poslal král moabský Balak (v. t.) posly, aby přišel a zlořečil Israelským, jichž král se obával. Hospodin však zakázal mu jíti. Balak tedy poslal pro něho po druhé s velikými sliby. *B.* opětně tázal se Hospodina, kterýž dovolil mu jíti, rozkázav mu, by jen to konal, co mu nařídí. *B.* však jat jsa

lakomstvím, umínil sobě, že učiní, co si bude přáti Balak. Pročež rozhněval se Hospodin na něho, když ještě byl na cestě (Num. 22[22]). Anděl zastoupil *B*-ovi cestu, ale on zlobou svou zaslepen, ho neviděl; oslice, jež se před andělem zastavila, a kterouž bitím chtěl přiměti k tomu, aby s místa se hnula, ozvala se hlasem lidským (sv. Petr ve druhém listě svém 2[16] praví: „němé, jhu poddané hovado hlasem člověčím promluvivši, zabránilo nemoudrosti proroka"; sv. Augustin: „Deus quod illi placuit ex asina sonare fecit"). Anděl ho opětně napomenul jménem Hospodinovým: „Hleď, abys jiného nemluvil, nežli co tobě přikáži" (Num. 22[35]). A *B.* třikráte od Balaka byv požádán, by lidu israelskému zlořečil, pronesl troji požehnání (Num. 23[1] až 24[11]) a nad to připojil i proroctví o hvězdě, jež vzejde z Jakoba, o prutu, jenž vzejde z Israele (24[17]), a o příštích osudech Moabských, Amalekitských, Cinejských a Israelských (27[18-24]). Pronášeje — proti vůli své — nad lidem israelským požehnání, *B.* spolu oznámil příčinu jich, že totiž „lid ten sám bude bydliti a mezi národy nebude počten" (Num. 23[9]), a že „není modly v Jakobovi" (Num. 23[21]). I navedl Balaka, by pomocí dcer moabských a madiánských svedl Israelské k smilnému pomíšení se s pohany a k modloslužbě (Num. 31[16]). A skutečně mnoho Israelských tehdáž zhřešilo, tak že 24.000 smrtí bylo ztrestáno (Num. 25[1-18]). V boji s Madiánskými byl *B.* zabit mečem (Num. 31[8], Jos. 13[21]); pomáhal tedy radou proti Israelským nejen králi moabskému, nýbrž i Madiánským. Ač *B.* byl věštec pohanský, přece znal pravého Boha, nicméně neměl upřímné vůle uposlechnouti rozkazů jeho. Hospodin tohoto muže, jenž požíval u pohanů velikého věhlasu, užil k tomu, by ukázal, že zloba lidská nic nezmůže proti vůli jeho. — Někteří z novějších kritiků snažili se ukázati, že vypravování Písma sv. o *B*-ovi vyplynulo ze trojího podání: z podání starého, v němž *B.* vylíčen byl jakožto věštec pohanský a člověk zlý, z podání novějšího, v němž líčí se jakožto prorok pravý a dobrý, a posléze z podání třetího, jež obě předešlá v jedno spojilo; toto třetí podání záleží prý hlavně ze vsunuté části Num. 22[22-35]. — V NZ. uvádí se *B.* jakožto odstrašující příklad bludařských svůdců (2 Petr 2[16], epištola Judova v. 11, Apok. 2[14]).

Balaamité, libertinská sekta v I. stol., nazvaná tak dle Apok. 2[14], 2 Petr. 2[15], Jud. 11; není jisto, zda byli totožni z Mikulášenci; obě tyto sekty hlásaly však zajisté „svobodu" tělesnosti vůči božským a lidským zákonům.

Balaan בִּלְעָם, *Balaám*, kníže horrejský, syn Esera syna Seirova; bydlil v pohoří Seir, prve než usadil se tam Esau (Gen. 35[27], 1 Par. 1[42]).

Balaath v. Baalath.

Balač Vinko S. J., *n.* 1620 v Dubrovníku, pilný hlasatel křesťanství v Turecku, *z.* 1676 v Cařihradě. V rukop. zanechal „Illyrica Symboli Apostolici expositio", „Uviežbanje za liepo pričestit se". Psal též vlašsky. Srvn. *Ljubić*, Ogledalo II. 449. *Dčkl.*

Baladan v. Merodach Baladan.

Balaeus v. Balai.

Balagni v. Ballaini.

Balai (Balaeus), syrský náboženský básník, snad krajinský biskup (chorepiscopus) aleppský kol. 432; jeho básně vydal *Overbeck* v „S. Ephraemi opera selecta" (Oxf. 1865), *Bickel* v Zeitschrift d. morgeni. Gesch. 1873; srvn. *K. Zetterstéen* v „Beitr. für Kenntnis der relig. Dichtung Balais" (1902). Pětislabičné metrum, jehož *B.* užíval, nazývá se po něm metrem balaiským.

Balak בָּלָק, *Balák*, král moabský v době, kdy Israelští pod Mojžíšem táhli do Palestiny; *B.* obávaje se, že bude od nich přemožen, povolal věštce Balaama (v. t.), by jim zlořečil.

Balan בִּלְהָן, *Balaán*, syn Jadíhelův z potomků Benjamínových, otec sedmi synů, náčelníků četných a mocných rodů (1 Par. 7[10]).

Balan Petr, historik a publicista katolický, *n.* v Este 1840, vysv. na kněze v Padově, byl nějaký čas redaktorem časopisu „Libertà cattolica" v Benátkách, r. 1879 obdržel místo archiváře ve Vatikáně, v kterémžto postavení setrval do roku 1883, v Římě založil spolu s kard. Schiaffino časopis „Aurora"; r. 1883 odebral se do Bologně, aby věnoval se úplně oblíbeným svým studiím historickým; *z.* 1893. Ze spisů jeho uvádíme: „I persecutori del liberalismo fino a Lutero" (1867), „Pio IX., la Chiesa e la Rivoluzione" (1869), „Dante e i Papi" (1870), „Della preponderanza germanica sul resto dell' Europa" (1871), „La Chiesa e lo Stato, in relazione specialmente al l'impero germanico" (1871), „La prima lotta die Gregorio IX. con Federico II." 1871), „Storia di Gregorio IX. e de' suros tempi" (1872 až 1873), „Gli assedi della Mirand. di Giulio II. e Giulio III., dietro i più recenti documenti" (1876), „Memorie storiche di Temarola nel Padovano" (1876), „Memorie della R. Beatrice d'Este" (1878), „Storia della lega lombarda", „Storia d'Italia" (7 sv., 1875—90; 2. vyd. v 11 sv. obstaral dr. Rud. Majocchi 1894—99), „Le tombe del Papi profanate dal Gregorovius e vendicate dalla storia" (1879), „Il papato e l'italia" (1879), „Storia di S. Tommasso di Cantobery e de'suoi tempi," „Documenta reformationis Lutheri, eiusque reformationis historiam illustratia, ex tabulariis S. Sedis secretis 1521—25" (Řezno 1883—84); „La Politica di Clem. VII." (1884), „Clem. e l'Italia" (1887), „P. Sarpi" (1887), pokračování Rohrbacherových dějin katolické církve (Turín 1879 a násl.); po smrti *B*-ově pokračuje v díle tom prof. Karel Bonacina.

Balanaea (Balaneorum dioec.), někdejší biskupství v Syrii, pod metropolí apamejskou, první známý biskup zúčastnil se sněmu nicejského r. 325; *Gams*, Series 436 uvádí tři další biskupy z let 449 až 553; nyní biskupství titulární.

Balanan בַּעַל חָנָן, 1. syn Achoborův, sedmý král edomský (Gen. 36[38], 1 Par. 1[49]). — 2. Gaderský, dozorce Davidův nad olivovím a fíkovím. (1 Par. 27[28]).

Balandus, někd. bisk. v prov. Lydii; *Gams* (Series) uvádí tři biskupy z let 359—458.

Balaneorum dioec. v. Balanaea.

Balas v. Alexander str. 258.

Balás Theofil František, *n.* 1795 v Párkány v kom. ostřihomském, vstoupil 1813 do ben. klášt. sv. Martina (s. Mons Panoniae), vysv. na kněze 1823, působil v letech 1829—54 jako prof. a ředitel gymnasia v Komárnu a Ostřihomě, stal se 1873 professorem a 1875 převorem opatství bakonybélského; *z.* 1878; skládal lat. i mad. příležitostné básně; složil také některé hymny obsažené v propriu uherském.

Balásfy Tomáš, biskup bosenský (djakovský) 1613—1621, vácovský 1621—22, posléze pětikostelský od 1621, *z.* 1625; *sp.* „Apologia pro clero et aliis catholicis Hungariae sive Refutatio libelli, cuius titulus ‚Quaerela Hungariae', qui causas belli Hungarorum adversus Ferdinandum II. confixit" (Viennae 1620), „De fidelitate subditorum erga principes, ubi de festivo et solemni Regis Hungarorum eligendi et coronandi actu scribitur" (Colon. Agripp. 1621).

Balassa Frant., baron z Balassa Gyarmath S. J., *sp.* „Casulae S. Stephani, regis Hungariae vera imago et expositio" (Vídeň 1754).

Baiát Jakub z Čáslavi, *sp.* jako žák latinskou skladbu o Narození Páně: „Cunae Salvatoris hominum Jesu Christi" (v Praze 1618). Srvn. *Truhlář*, Rukověť I, 85.

Balaus Hroznata Frant. Ord. Praem., vstoupil na Strahov 1712. V třetím roce theologie hájil v kolleji arcib. semináře u sv. Vojtěcha v Praze these z theologie scholastické. Vyšly pak tiskem pod tit.: „Compendium theologiae scholasticae ad mentem D. Thomae Aquinatis" (Pragae, Ioan. Norb. Fitzky, 1741). *Str.*

Balavenus Augustin, podpřevor praem. kláštera sv. Jana Ambianského, žijící kolem r. 1646; *sp.* 1. „Paraphrasis mystica in Cantica Canticorum Salomonis," kterou prý vydal i franc., 2. „Sacra virtutum vitiorumque duella," 3. „Urgentia conversionis et poenitentiae motiva ex Dei natura eiusque divinis perfectionibus et attributis hausta." *Str.*

Balbâtre (Balbastre) Claude, *n.* 1729 v Dijonu, *z.* 1799 v Paříži, virtuos na varhany, od 1756 byl varhanikem při kostele sv. Rocha, od r. 1760 při chrámě Notre-Dame; jeho hra na varhany při bohoslužbách budila takovou pozornost, že arcibiskup dvakrát ji zakázal; vydal: „Recuel de Noels formant 4 suites avec des variations pour le clavecin ou pianoforte" a j.

Balbek v. Baalbek.

Balbi 1. Jan O. P., dle rodiště svého Janova zvaný obyč. Johannes Januensis, z. 1298; z jeho spisů vyniká „Summa grammaticalis valde notabilis, quae catholicon nominatur" (tiskem po prvé v Mohuči 1460); je to jakýsi encyklopedický slovník. — 2. (Balbus) Jeroným, vlastně Accellini, básník, humanista a státník, *n.* kol. 1451 v Benátkách, působil jako prof. v Paříži a Londýně, od císaře Maximiliána I. 1494 povolán do Vídně, 1497 nastřádav si jakési jmění, hodlal usaditi se v Italii, ale na cestě skrze Uhry byl přepaden a obrán od loupežníků. Z bídy vyvázl tím, že přičiněním hlavně Jana Šlechty ze Všehrd, sekretáře krále Vladislava, svěřeno mu bylo vychování syna nejvyššího kancléře král. českého Jana ze Šelnberka. Roku 1499 přišel do Prahy, kdež pobyl dvě léta, vyučuje soukromě předmětům humanistickým. Z té doby (1500) pochází jeho skladba „Bohemiae et procerum eius laudes", elegie dedikovaná Bohuslavu Hasišteinskému, v níž velebí Čechy a projevuje své podivení nad tím, že Bohuslav vidí ve své vlasti samé špatnosti. Tím popudil proti sobě Bohuslava, jenž mu vytýkal život nemravný, nevěrectví, bezcharakternost a povrchnost. *B.* opustil Prahu a uchýlil se do Uher, vstoupil do stavu kněžského, stal se sekretářem krále Vladislava a učitelem jeho dítek. Také ve službách diplomatických byl zaměstnán. Stal se proboštem kapitoly vácovské a prešpurské 1515, 1522 biskupem kerckým (Gurk), vzdal se 1526 důstojnosti té a *z.* v Benátkách 1535. Spisy jeho vydal Jos. Retzer ve Vídni 1791—92 ve 2 svazcích pod názvem „Hieronymi Balbi olim episcopi Opera poëtica, oratoria ac politico-moralia"; obsah básní *B.*-ových bývá rozpustilý a lascivní; jeho spis „De coronatione principum" (Bologna 1530) dán na index 1611. Srvn. *Truhlář*, Rukověť I, 95. — 3. Ludvík, *z.* r. 1604 v Benátkách, mnich františkán a skladatel. Působil v Benátkách a Padově. Vydal s Gabrielim roku 1591 graduál a antifonář u Gardana. Napsal mše, motetta, 8hl. Te Deum, Ecclesiastici concentus s prův. nástr.

Balbín Bohuslav Alois, kněz řádu Tov. Ježíš., *n.* 3. prosince 1621 v Hradci Králové, *z.* 29. listop. r. 1688 v Praze, kde v kostele sv. Salvatora do krypty uložen byl. Otec jeho Lukáš Balbín z Vorličné byl potomkem rodiny patricijské v Hradci Králové, kde již v XV. stol. se byla usadila. Také se psávali Škornicové z Vorličné. Po všechen čas byli váženými občany. Lukáš držel Dřevíč, byl král. purkrabím panství pardubského. Pardubic ubránil v l. 1618 a 1619 proti povstalým stavům, zemřel však v Hradci Král. r. 1622. Náš Bohuslav osiřel tudíž už v prvém roce života svého. Svěřen jsa matce své, rozšafné matroně Zuzaně roz. Vodičkové, a bábě své rovněž výtečné Dorotě Vilemovské z Petrovic, prospíval utěšeně. Katoličtí kavalíři, hlavně Ota z Oppersdorfu v Častolovicích, jenž byl tehdy reformačním komisařem na Hradecku, a Mikuláš st. ze Schönfeldtu se ho ujali; proto se Bohuslava nedotekla ani zkáza mravní, ani bída tehdy téměř všeobecná. Prodavše dům v Hradci řádu Tovaryšstva Ježíšova na stavbu kolleje (1636), odstěhovali se do Častolovic. Známo jest, že v dětských letech těžce onemocněl. Než zbožná matka putovala s ním nejprve do Krupky u Šejnova a potom do Staré Boleslavě, kde jej obětovala Matce Páně; a Bohuslav ozdravěl tak, že nabyl pevného zdraví a přežil všecky své sourozence. Byltě Bohuslav Balbín posledním, ale zároveň nejslavnějším potomkem svého rodu. Schopná hlava, vtipná a rozmile veselá povaha Balbínova naklonila si všude přátel a dobrodinců. Na studiích vyznamenával se ve všech odborech, zejména jako člen řádový ve studiích jesuitských, které jsou humanitní, filosofické a bohovědné, tak že ve všem byl schopen vyučovati, i scholastické filosofii i theologii: avšak pro aestheticken vyspělost jakož i klassickou latinu uznali jeho vrchní za dobré, svěřili mu mládež na vyšších školách středních, aby ji vychovával a schopnosti její probouzel. A byla to výborná volba za poměrů tehdejších. Pomocí katolické šlechty a vlády zahajovali tehdy jesuité školy ve městech větších, zejména v královské Praze a jinde. *B.*-ovi svěřena byla mládež šlechtická i občanská. A *B.* nedal si uniknouti ani jedné příležitosti, aby jí nepoužil, aby svou milou mládež, která na něm visela, příhodami a příklady z dějin českých o milé vlasti neuvědomoval a tak oheň lásky k ubohé, odevšad stísněné vlasti nerozpaloval. Takto získal na sta schopných synků občanských i šlechtických pro své zájmy a snahy, které všecky směřovaly na záchranu národa českého v jeho jazyku a katolické víře. Po skončení studií filosofických byl *B.* povýšen na mistra svob. umění neboli na doktora filosofie. Když byl *B.* r. 1650 svá studia bohoslovná dokončil, pokoušel se také o missionářství v kraji královéhradeckém, na Rychnovsku totiž a v okolí žamberském, po dvě léta, tak že se mu podařilo as 1500 mužů, jak sám praví, získati katolické církvi, aniž by jakéhos násilí aneb hrozeb užíval. Avšak z vůle představených věnoval se *B.* zúplna výchově mládeže ve školách a pracím literárním. Od roku 1652 tudíž pracuje *B.* opět ve školách až do roku 1662, celkem třináct let, načež uprázdněn jsa i ve školách věnoval se svému zamilovanému předmětu všecek až do své smrti, na půdě československé jednak knihy a listiny sbíraje, jednak spisovatelstvím se zanášeje. — Po všecka padesát dvě léta řeholního života byl *B.* neustále pilen, aby své vědomosti obohacoval a je potom také uplatnil, nedbaje ani překážek ani obětí ani únavy odkudkoliv. A když mu namítáno, že marné jest asi jeho úsilí, tu tím horlivěji síly své a schopnosti vynakládal a napínal, aby alespoň v písmě zachováno bylo, co národ český byl dokázal, a tak aby potomstvu hlásaly paměti bývalé slávy Čechie. Proto hledal sobě *B.* přátele, jež vybízel k práci podobné. I to se mu podařilo. A počítal mezi věrné přátele své muže mocné a charaktery šlechetné a vlivu plné, tak že z nich dobře sou-

díme na charakter *B*-ův a vážnost, jaké se mu dostávalo doma i v cizině. Na př. vzácný Pešina z Čechorodu, MUDr. Marci z Kronlandu, první biskupové litoměřický a královéhradecký, arcibiskupové pražští, ředitel Weis Žitavský a mnoho jiných z české šlechty a intelligence duchovní i světské. Přátelé i nepřátelé — mocní z obou stran — obklopovali jej a střežili kroky jeho. Než *B.* opatrně sobě veda postupoval pevným krokem ku předu, až šťastně vydobyl si svou dráhu, spoléhaje dle hesla svého „In silentio et spe est fortitudo mea" s důvěrou na pomoc Boží. Byltě sobě vědom, že při svém obětavém zápalu nehledá než větší čest a slávu Boží a záchranu vlasti a národu svého. A Bůh požehnal práci jeho. Množství jeho knih, na sta vzácných dopisů, také z veliké části tiskem vydaných, hojně rukopisů, které nejsou dosud tištěny, množství zachráněných knih a listin před záhubou, to vše vydává svědectví o jeho pilné práci a ideálních snahách. *B.* nepsal jen, aby zanechal po sobě mrtvou památku, nýbrž pracoval za tím účelem, aby doutnající jiskra lásky k národu českému nevyhasla, ale rozdmychala se v plameny. Z té příčiny psával latinsky, aby, co napsal, se také četlo, a to intelligencí, muži totiž vzdělanými a na roli dědičné vlivem mocnými. Jeho zbožná mysl odnášela jej k nebešťanům, zejména k sv. patronům českým a přede všemi k Matce Páně na místech poutnických, kde se zvláště prokazuje býti mocnou. Jsa tudíž vroucným ctitelem mariánským napsal čtyři spisy: Slezanům Diva Wartensis (1655), Moravanům Diva Tuřanensis (1658), Čechům Diva Montis Sancti (1665) u Příbramě; Stará Boleslav pak byla přede všemi do srdce jeho hluboce vryta. Z vděčnosti jí věnuje Epitome rerum Bohemicarum seu Historia Boleslaviensis, výtah dějin českých čili historii boleslavskou (1677). *B*-ovi se zželelo, že mužů tak výtečných, kteří byli chloubou a slávou vlasti a církve katolické, nevšímáno. Takovými byli přede všemi druhými otec vlasti Karel IV. a Arnošt z Pardubic. Vyhrabati je z prachu zapomenutí a postaviti je na svícen, bylo jeho vroucným přáním. S velikou radostí slyší zprávu, že o životopise císaře Karla IV. se pracuje. I přispíval, seč byl. Za to si vyvolil sepsati životopis prvého arcibiskupa pražského, slavného Arnošta z Pardubic. *B.* ve všech spisech svých vystupuje jako bohonadšený řečník spíše nežli jako klidný zpravodaj; tím se porozumí jeho slohu i obsahu toho, o čem se rozepisuje (Vita venerabilis Arnesti. 1664). Že nespořil chválou při všem chvalitebném, bylo v jeho tendenci. O cílech prací a snah *B*-ových lze zkrátka říci, že duch jeho byl záhy probuzený a k pozorování nemálo nadaný. Proto uhnětený stav vlasti a národa, jak jej na vlastní oči během věku XVII. vídal, naplňoval srdce jeho žalem. *B.* právě že byl katolický kněz, viděl, kam ubohý národ český zavlekla odchylka od pravdy. Následky odboje protikatolického pro zemi a národ, pro jeho poměry politické, hospodářské, sociální, kulturní a jazyk mocně dojímaly ducha jeho. Z té příčiny byl směr snah a prací *B*-ových spíše národně-kulturní neboli historicko-praktický, nežli ryze historický. Slovy žhavými to naznačil ve své Apologii (Dissertatio apologetica pro lingua Slavonica, praecipue Bohemica), kterou napsal na žádost nejvěrnějšího přítele svého Tomáše Pešiny. Sledovaltě události své doby a mnoho o příčinách a účincích jejich uvažoval. *B.* vnikal i do duší svých vrstevníkův a jejich úmyslů, načež netajil se upřímně pronésti své názory, zkušenosti a dojmy. Ať líčí vylidnění země násilnou emigrací, válkou, hladem, morem a jinými pohromami, ať zátopu cizích dobrodruhů, ať odhaluje protežování cizinců v úřadech a hodnostech, nepřátel zpupnost, nesnášelivost, nelibost, pohrdání národem i jazykem, nebo ať se dotýká odnárodňování šlechty, vyšších tříd vůbec, hospodářské bídy stavů, měst, lidu, ať prozrazuje obavu před vzrůstajícím absolutismem a centralisací potlačující svobody a práva národního, ať vytýká sobectví, bezcharakternost zvrhlých vlasti synů, pošetilých lži-politiků: všude proniká zřejmě jeho živý zájem o vše, co se tehdy v Čechách dálo. Právě železná kázeň řeholní vypéstila silného vlasteneckého ducha *B*-ova, který, že nic nehledal sobeckého, mohl bezohledně jíti za myšlenkami svými, tříbiti je a průchodu do srdcí jiných jim zjednávati. Láska k vlasti a národu byla zlatou niti životem jeho se táhnoucí. Tím se vysvětlí, proč postrádají díla jeho jakési jednolitosti, kritičnosti, systemu a methody v našem moderním smyslu. *B.* to sobě za jediný cíl vytknul, obrániti totiž přítomnost i minulost národu českého, jeho povahu, jazyk, kulturní snahy, a probuditi národ k životu novému. Proto vyhledává kde jaké zbytky staré šlechty české a intelligence, aby je získal národu; mělť zajisté vlivem svým rozvinouti nový život, novou politiku, nové národní sebevědomí. *B.* poučuje schopné syny jak rodin šlechtických, tak občanských, kterými vlastnostmi se stali naši předkové slavnými, aby je povzbudil a rozohnil ke skutkům podobným. *B.* usilovně shledává památky minulosti národa českého, aby je zachránil před zkázou a zapomenutím, aby byly odkazem velikosti a statečnosti slavných předků. Tak se stal *B.* velikým buditelem českým. A k tomu mělo hlavně napomáhati nejznamenitější a nejobjemnější dílo *B*-ovo „Miscellanea historica Regni Bohemiae". Měl to býti pokud možno úplný sborník na zachování všeho památného země české pro budoucnost. *B.* tu klade základy a shání materiál ke stavbě literárního díla historického, jemuž tehdy nebylo rovna. Roztřídiv celé dílo na dvě dekády, t. j. na dva díly po desíti knihách, z nichž pojednává Dekády I. Kniha I. Liber naturalis (o přírodopisu země české) 1679, fol. — Kniha II. Popularis (o obyvatelích starých i nových) 1680, fol. — Kniha III. Topographicus

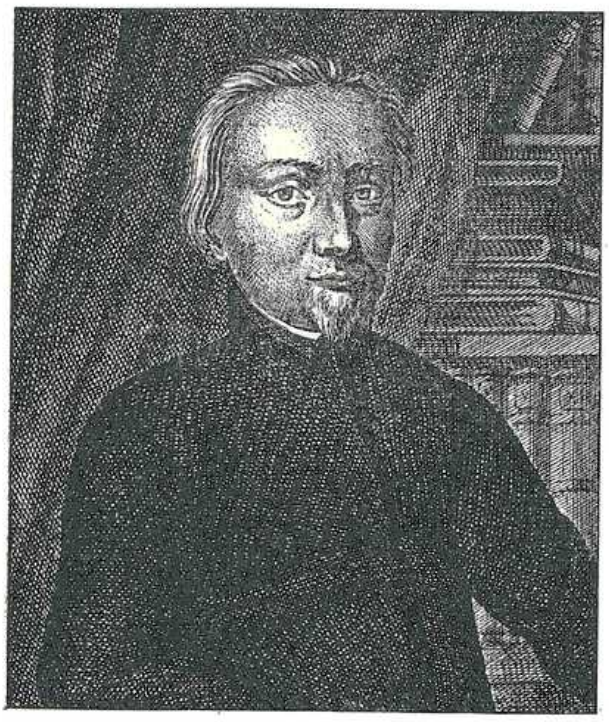

Obr. 252. Bohuslav Balbín.

et chorographicus (místopis) 1681, fol. — Kniha IV. Hagiographicus čili Bohemia Sancta (o našich svatých a vůbec v pověsti svatosti zemřelých vlastí našich) 1682, fol. — Kniha V. Parochialis a sacerdotalis (výtahy z Libri Erect.) 1685, fol. — Kniha VI. Archiepiscopalis (o arcibiskupech pražských) 1684, fol. — Kniha VII. Regalis (o panovnících českých, vyd. po druhé roku 1735) 1687, fol. — Kniha VIII. Epistolaris (sbírka listin státoprávních) 1688, fol. sv. I. a sv. II. zůstal rukopisem. — Kniha IX. Bohemia docta (Čechie učená) ve 3 dílech: a) Tractatus histor. de Carolina Universitate Prag., b) De viris doctis et literatis, c) De bibliothecis et manuscriptis codicibus. Vyšla tiskem po smrti *B*-ově dvakráte (P. Candidus a S. Theresia r. 1777 a P. Raphael Ungar 1776—1780). — Kniha X. Curialis (o soudech a úřadech zemských); vydal Jos. Riegger (Materialien zur Statistik v. Böhmen) 1787—1794, Prag u. Leipz. — Dekády II. Kniha I. Prooemialis ad Stemmatographiam Bohemiae (o rodopisu šlechty české) 1687, fol. — Kniha II. Tabularium Stemmatographicum regni Bohem. Genealogicae tabulae regni Bohemiae. 1687, fol. — Kniha III. Historica excerpta de bello hussitico et alia excerpta. — Kniha IV. Historica et genealogica. — Kniha V. Geographica Ilias, continet plurimas epistolas ad Balbinum missas. — Kniha VI. Chronologica. Notae et censurae criticae in II. histor. B. B. et observationes in aliorum II. — Kniha VII. Archivalia, Privilegia, Bullae etc. de Ordinibus et monasteriis. — Kniha VIII. Adversariorum B. Balbini relationes. — Kniha IX. De Magistratibus. — Kniha X. Historica sc. Bohemiae sanctae et impiae exempla et alia religiosa. Kromě dvou prvých knih dekády II. nebyla žádná dokončena. Rukopisy chová bibliotheka kanonie strahovské v Praze. Výčet spisovatelské činnosti *B. B.* podán jest v Bibliothèque de la Compagnie de Jésus par les Pères Aug. et Aloys. de Backer S. J. Nouvelle Edition par Carlos Sommervogel S. J., jakož i Stanisl. Vydry Balbins Leben; uvádím zejména: Legatio Apollinis coelestis ad universitatem Pragensem, o korunovaci Ferdinanda IV. na krále českého (1646). — Počma de Imagine B. V. S. Lucae. Brunae (1646). — Sodalis Marianus. Olomucii. Anonym. 1653. — Elogia tria sepulcralia Ferdin. IV. Rom., Bohem., Ung. Regis 1654. Glacii. — Auxilia poëtices. Pragae 1659. — Examen melissaeum seu Epigrammatum II. 5, quibus 6. additur ex graecis fontibus. Pragae 1663—1687, trojí vydání. — Verisimilia humaniorum disciplinarum. Pragae 1666, vyd. 2. v Lipsku 1687, vyd. 3. v Praze 1701. — Origines Comit. de Guttenstein, beat. Hroznatae vita. 1665, fol — Atlas Marianus P. Gumpenberg 1672 obsahuje mnoho článků z péra *B*-ova. — Quaesita oratoria seu eloquentiae praecepta. Pragae 1677, vyd. 2. v Augsburku 1711. — Brevis tractatio de amplificatione oratoria. Herbipoli 1688, vyd. 2. v Praze 1701. — O významném spisu Dissertatio Apologetica zmínili jsme se již výše. Více než čtyřicet spisů *B*-ových, které by zasluhovaly vydánu býti tiskem, jest dosud v rukopisech. Universitní knihovna pražská, dvorní vídeňská, kanonie strahovská ř. praemonstr., české museum pražské přechovávají množství rukopisů *B*-ových. *B.* onemocněl již r. 1679. Dne 23. dubna rozpoznali lékaři zápal pohrudnice, tak že bylo obávati se konce života. Ale ozdravěl a pracoval usilovně dále. Než v prosinci 1682 porazila jej choroba opět a začátkem roku 1683 ranila jej mrtvice po pravé straně. Nezotavil se více zúplna. Avšak v práci neustal až do smrti. Ještě dne 6. října 1688 psal příteli svému do Žitavy: „Tolik práce jsem nikdy neměl." A poslední naň dopis ze dne 20. října vyzněl dosti po Balbínovsku, an psal: „Brzy i mne naložíte na svůj vítězný vůz, protože všude samé vítězství slavíte ... Mně už i zraku ubývá ... Toť se mi hlásí ten sedmý křížek ..." A přiblížila se brzy poslední hodinka. Umírající P. Bohuslav *B.* byl zavčas sv. svátostmi umírajících zaopatřen a tiše zesnul v Pánu v osm hodin večer dne 29. listopadu r. 1688, obklopen jsa modlícími se spolubratry, v kolleji svatoklimentské v Praze u věku 67 let, v Tovaryšstvu 52, od slavné professe 34 léta. — „O povaze našeho Bohuslava Balbína," píše Ant. Rybička, „nelze jinak nežli se vší pochvalou a šetrností mluviti; neboť byl muž v uměních literních, zejména v jazycích klassických tak výborně vycvičený, že se svého času s nejvzácnějšími u věci té muži mohl porovnati; při tom byl paedagog převýborný a přítel mládeže nemalý, nad to opravdově nábožný, ve svém povolání vůbec horlivý, při tom však mírný a snášelivý, nanejvýše dobrosrdečný, běd a strastí cizích velice citelný a předem národu a jazyka svého upřímně milovný a o zachování jeho velice pečlivý. Za tou příčinou dostalo se mu také přes všeliké osočování se strany nepřátel jeho obecné lásky a vážnosti osob urozených a mužů učených i vzdělaných ..." A jak si Tovaryšstvo Ježíšovo vážilo svého P. *B*-a, o tom dává ve shromáždění akademické kongregace mariánské při vysokých školách pražských r. 1689 svědectví ředitel její jesuita, an o něm latinskou chvalořeč učinil, v níž se velebí v Pánu zesnulý P. B. *B.*, doktor krásných umění a filosofie, jako „slovutný professor uměn, spisovatel, jenž vše, co sepsal, dovedně napsal, vlasti naší jest Liviem, školám středním Kvintiliánem, české šlechtě Suetoniem, sobě pak Tacitem." (Srvn. *Rejzek*, P. Bohuslav Balbín T. J. Jeho život a práce. Dědictví sv. Prokopa v Praze 1908.) *Rejzek.*

Balbina sv., řím. panna ve II. stol. (z. kol. r. 130), byla dle legendární zprávy obsažené v „Passio Alexandri" (*Acta Ss.* Maius I, 377) s otcem svým Quirinem, římským tribunem, a jinými od sv. papeže Alexandra pokřtěna: dle „Passio s. Hermetis" (*Acta Ss.* Martius III. 898) pohřbena byla v katakombě Praetextatově, kdež hrob její r. 1866 Rossim byl nalezen. Mart. Rom. 31. března. Kostel sv. *B*-y na Aventině připomíná se již r. 595. Srvn. *Allard*, Hist. de persécut. I, 205. Attributem jejím jest řetěz, srvn. *Detzel*, Ikonogr. II, 178.

Balbiny sv. coemeterium, rozsáhlé, ale dosud málo prozkoumané pohřebiště starokřesťanské podzemní, kousek na jih od známého kostelíka Domine quo vadis, mezi silnicemi via Ardeatina a via Appia. O poloze těchto katakomb panovala od objevení podzemního Říma až do novějších dob úplná nejistota; jednak zněly prameny, s nimiž operovali starší badatelé, příliš neurčitě, jednak nepodávaly katakomby samy žádného vysvětlení. Teprve Jan Kř. de Rossi dovedl pomocí itinerářů přesně určiti místo, kde je asi třeba hledati, a Michael de Rossi je objevil 13. ún. 1867. Chodby tohoto coemeteria sáhají na sever téměř až ku zmíněnému kostelíku, na jih až ku katakombám sv. Kallixta, s nimiž jest spojeno. O době založení nelze dosud mnoho říci. Dříve se tvrdívalo, že sáhají původem až do počátku II. stol., poněvadž se za to mělo, že jsou nazvány po Balbině, dceři mučedníka tribuna Quirina († zač. II. století). Ale roku 1866 nalezen byl hrob Quirinův i jeho dcery Balbiny v katakombě Praetextatově, která nebyla vůbec ani ve spojení s coemeteriem sv. Balbiny; toto leží na pravo od via Appia, ona na levo. Coemeterium tedy nazváno bylo nepochybně dle jiné Balbiny, jinak nám neznámé. Nicméně lze nejstarší části klásti do století II.—III. Dí Liber pontificalis o papeži Markovi († 336): Sepultus est in coemeterio Balbinae, quod ipse insistens fecit, míní se tím nad coemeteriem, tedy coemeterium samo jest hodně starší. O výzkum

jeho získal si poslední dobou nejvíce zásluh Jos. Wilpert. Podařilo se mu stanoviti, že krypta sv. Damasa a krypta sv. mučedníkův Marka a Marcelliana, které dříve počítány byly ku katakombě sv. Domitilly, tvoří část coem. sv. Balbiny, a podal mnoho cenných příspěvků k jejich dějinám (Röm. Quartalschr. 1903, 72—75; tamtéž 1908, 124 až 164; Nuovo bull. di arch. crist. 1903, 43—58). Z maleb jsou nejcennější: v kryptě sv. Damasa: Kristus vyučující apoštoly z 1. pol. IV. st. (Wilpert, Die Malereien obr. 177); z téže doby v kryptě evangelistů: Kristus učící čtyři evangelisty (Wilpert obr. 162); v kryptě sv. Marka a Marcel. z 2. pol. IV. stol.: Mojžíš tluče na skálu, rozmnožení chlebů, obět Abrahamova, mučedníci vystupující po žebříku ku Kristovi, Mojžíš před hoř. keřem; zakladatelka krypty mezi sv. mučedníky (Wilpert, obr. 149, 3; 214—216). (Srvn. zvl. *Leclercq* v Dict. d'arch. chrét., sl. 137—157., *Kraus*, Roma Sotterr. 147 n.) *Hubík.*

Balbis v. Balbi.

Balbulus v. Notker.

Balbura, někd. bisk. v prov. Lycii; *Gams* (Series 450) uvádí tři biskupy z let 381—458.

Balbus v. Balbi.

Balcar Frant., kněz a spisovatel český, *n.* 1838 v Rychnově n. Kn., studoval bohosloví v Hradci Králové, vysv. 1863 na kněze, byl 1863—72 kaplanem v Lužanech (okr. jičín.), v Jičíně (1872-74), potom farářem v Lužanech, kdež působil až do smrti své; *z.* 6. čce. 1906. Přispíval pracemi homiletickými do „Posvátné kazatelny"; o sobě vydal: „Umučení Pána našeho Ježíše Krista. Sedmero postních kázání" (v Praze 1879), „Devatero svátečních kázání" (t. 1880), „Josef Egyptský. Sedmero postních kázání" (t. 1882); odkázal 10.000 K na chudobinec ve svém rodišti.

Balcarácí jest lidový název pro evangelickou sektu založenou Janem Balcarem, jež sama se nazývá českou svobodnou evangelickou reformovanou církví nebo krátce církví svobodnou. Jan Balcar narodil se 27. března 1832 v Horním Radechově u Náchoda z rodičů katolických, byl zedníkem bez zvláštního vzdělání, ale jako „písmák" zabýval se horlivě četbou Písma sv., jež dle svého rozumu vykládal. Styk s evangelíky v sousedním Prusku naň působil tak, že se stal r. 1855 evangelíkem reformovaného vyznání, a přičiňoval se pak o přísnější kázeň církevní. Později připojil se k jakémusi Haukovi ze Stroužného v pruském Slezsku, který od roku 1865 na Novoměstsku a Hronovsku slovem i tiskopisy snažil se rozšiřovati mezi lidem „bratrstvo beránkové" nebo „beránka". Po Haukově odchodu založil Balcar svůj vlastní sbor jako českou svobodnou reformovanou církev, k níž se přidali hlavně evangelíci vyznání reformovaného; katolíků přihlásilo se k němu jenom velmi málo, a to ještě nejvíce z ohledu na hmotnou pomoc, jíž se proselytům dostávalo z podpory poskytované cizinou. Nejprve sídlil Balcar ve Rzech u Nového Hrádku, později v Bystrém u Nového Města nad Metují, kdež si vystavěl hlavně z peněz z ciziny došlých domek a modlitebnu (lidem obecným „balcarovnou" nazvanou), a působil tam jako kazatel této své církve až do smrti dne 25. listop. 1888. Pochován jest na katolickém hřbitově v Bystrém. Po Balcarovi byl v Bystrém kazatelem sboru tkadlec Ant. Ptáček, pak Josef Kostomlatský; a když tento se přestěhoval na Král. Vinohrady, jest jím nyní bývalý truhlář Melichar. Opravdových stoupenců neměla tato „svobodná církev" nikdy mnoho, asi přes 200, kteří jsou rozptýleni v Orlických horách ve Rzech, Dolech, Nedvězí, Bystrém, také ve Velké Skalici, Třebechovicích; nyní mají také dům s modlitebnou v České Skalici a kazatelskou stanici v Hradci Králové. Věroukou snášejí se s církví reformovanou a užívají katechismu heidelberského, důraz kladouce hlavně na „jistotu spasení" na základě víry v Ježíše Krista. Této jistoty spasení, t. j. svědectví Ducha, že jsou dítkami Božími, domáhají se modlitbou vlastní i „bratří a sester"; v této jistotě také spočívá odpuštění hříchů, o němž se nabývá zvláštním pocitem určitého vědomí. Mravní názory jejich jsou přísné, vracející se ve mnohém ku přísnosti Kalvínově; balcarákům jest zapovězeno choditi do hostince, kromě nevyhnutelné potřeby na cestě, hráti v karty, choditi do divadla, tančiti při zábavách, píti pálenku a jiné. Balcar sám člena, který přes zákaz chodil do hostince, vyloučil ze sboru. Tužší tato kázeň budí v nich duchovní pýchu; vynášejíť se kázní svojí nad ostatní evangelíky, ale obzvláště nad katolíky. Pro kazatele nějakého zvláštního vzdělání se nevyžaduje; bohoslužba koná se každou neděli a spočívá v četbě Písma sv., jeho výkladu nebo četbě nějakého náboženského pojednání, ve zpěvu a modlitbě; Písmo sv. může vykládati každý člověk, jehož k tomu Duch sv. osvítí; jest povinností každého v neděli „choditi do shromáždění", t. j. na bohoslužbu, a přísně od práce odpočívati. Několikráte do roka konají „hody lásky", a sice nejraději ve svátek katolického Božího Těla a pak o některých ze svátků mariánských; k hodům těmto scházejí a sjíždějí se z daleka a požívají při nich společné pokrmů, jež s sebou, každý dle své možnosti, přinášejí, při tom se modlí a zpívají, a tak se jako „bratří a sestry" v Kristu navzájem poznávají a ve vzájemné lásce utvrzují. K pobožnostem se scházejí v modlitebně, anebo také ve příbytku některého spolubratra. Své názory rozšířiti se snažili rozličnými traktáty, jež při všelikých příležitostech prodávali nebo rozdávali, jako na př. při podomním obchodě i udělování almužny. Za týmž účelem vydávají také od r. 1882 časopis „Betanie", dříve v Bystrém, nyní na Král. Vinohradech. Též „filiálkami spolku křesťanských mladíků" snaží se získati vyznavače z mládeže katolické, ke schůzím svým je pobostinstvím vábíce; vychovávání sirotků má rovněž jejich počet rozmnožiti. Udržují se hlavně podporami z ciziny. Poněvadž svobodná tato církev v Rakousku uznána není, a také ani zákonu spolčovacímu nevyhovovala, bylo jí v dřívějších dobách snášeti některé obtíže se strany policejní moci státní, které však nyní již přestaly. Zápisy o jich narození, sňatcích a úmrtí konají se u politického úřadu, před nímž také manželství se uzavírají, ovšem že křest a sňatek jich církevní koná se v modlitebně. — V Praze jsou v přátelském styku s Irvingiány. *Dmb.*

Balcea (Balcia), někd. biskupství v Malé Asii; *Gams* (Series 444) uvádí jediného biskupa Chrysafia z r. 431.

Balcetus Jan, dr. theol. a medic.; *sp.* „Theologia rationalis sive Templum divinae iustitiae Deo Patri sacrum. (De summo iure, veritate, innocentia et aliis attributis Dei.)" (Lugduni 1664, 460 str. v 4°.)

Balcewicz František Václav, mědirytec polský ve Vilně okolo poloviny XVIII. stol. (byl snad řeholníkem); zhotovil mnoho rytin svatých (Mater pulchrae dilectionis, sv. Josef Kal., sv. Jan Nepom., sv. Antonín Pad. a j.).

Baldad בִּלְדַד, *Baldád*, Suhský, jeden ze tří přátel Jobových, pocházející z krajiny שׁוּחַ (Šuach). Jelikož v Gen. 25[2] mezi syny Abrahamovými a Ceturinými uvádí se také „Šuach", a praví se o synech těch v Gen. 25[6], že Abraham „oddělil je k straně východní", je tam hledati krajinu onu, jinak neznámou; snad je to *Σαχχαία*, o níž zmiňuje se Ptolomaeus (V, 15, 26), východně od Ba-

taneje; anebo snad krajina Suhu, kterouž Delitzsch klade mezi ústí řeky Belichu a Chaburu. Při návštěvě u Joba *B.* třikráte ujal se slova (kap. 8, 18, 25) a hájí mínění, že dobrý bývá na světě šťastný, a že jen zlému je trpěti.

baldachýn v liturgii (baldachinum seu umbraculum, umbella, peristroma) jest čtyřhranná hedvábná střecha, buď visící nad oltářem a trůnem nebo přenosná, na žerdích upevněná. *B.* nazývala se hedvábná látka zlatotkaná z Baldachu, jak Bagdadu v středověku říkali, a později i střecha z ní hotovená a nad trůny a křesly velmožů věšená nebo nad jejich hlavami nošená. — I. *B.* závěsný: A) nad oltářem. Biskupský ceremoniál (lib. I. cap. XII. n. 13; c. XIV. n. 1.) předpisuje, aby nad oltářem volně stojícím i ke stěně přiléhajícím byl *b.* čtyřhranný (formae quadratae), z látky téže barvy jako bohoslužebná roucha, a tak veliký, aby kryl oltářní stůl i stupně. Biskupský ceremoniál mluví o hlavním oltáři, ale sbor obřadový (aut. dekr. č. 1966 a 2812) rozhodl, aby *b.* byl nejen v kathedrále, nýbrž v každém kostele a nad každým oltářem. Předpis však se neujal, nýbrž všeobecně („ubique, etiam Romae") upadl v zapomenutí, jak jest poznamenáno i v authentické sbírce výnosů Sboru obřadového r. 1901 (Index generalis „Baldachinum"). V Římě za apoštolské visitace r. 1903 se žádalo, aby byl *b.* nad oltářem hlavním a nad oltářem, kde se chová nejsv. Svátost oltářní (Ephem. Liturg. 1908 str. 186). Nad oltářem *b.*-ovým (v. t.) nebo ciboriovým není třeba *b.*-u závěsného, jak výslovně připomíná bisk. ceremoniál (l. c. c. XII). — B) nad vystavenou nejsv. Svátostí. Vystavuje-li se nejsv. Svátost (ať k pobožnosti čtyřicetihodinné nebo kratší), jest zříditi na oltáři trůn výstavní, t. j. povýšené místo se zadní stěnou a *b.*-em přiměřených rozměrů a bílé barvy, třeba oltář byl *b.*-ový (Instructio Clementina n. 3. aut. dekr. Sb. obř. sv. IV.; Ephem. Liturg. 1910 str. 145); pod *b.*-em na trůně vystavuje se též ostatek sv. kříže, ale nestaví se tam nikdy kříž oltářní nebo obrazy a ostatky svatých (aut. dekr. č. 2647, 2854, 3576). — C) nad trůnem papežským: a) V kapli Sixtinské jest dvojí *b.* téže podoby, nad trůnem i oltářem. Za stolcem (cathedra, sedes) trůnu papežského jest postavena stěna (postergale, dossello, dřevěný rám látkou potažený), na níž jest nahoře upevněna čtyřhranná střecha (coelum cielo); se střechy visí ze předu a po stranách obdélníkový závěs sametový s třepením, zlatem lemovaný a v rozích zdobený znakem panujícího papeže. Podle doby církevního roku závěs jest buď z červeného nebo fialového sametu a stěna jest dle toho buď z červeného nebo fialového hedvábí protkaného zlatem (lama d'oro rossa nebo paonazza) obroubená širokým pruhem z červeného nebo fialového sametu; jsou-li roucha bohoslužebná barvy bílé, jest stěna a střecha *b.*-u trůnního z bílého hedvábí protkaného stříbrem (lama d'argento) a vyšívaného zlatými květy. Střecha *b.*-u nad oltářem jest vždy jenom z červeného nebo fialového damašku a na stěnu *b.*-u oltářního se zavěsí gobelinový obraz (arazzo), který představuje výjev z připadajícího svátku. *B.* nad trůnem i oltářem sundává se na Veliký pátek; trůn s *b.*-em odstraní se, zemře-li papež. b) Slouží-li papež pontifikální mši v basilice vatikánské, staví se dvojí trůn, jeden bez *b.*-u pro terci (trono di Terza), nedaleko papežského oltáře, druhý hlavní (trono principale) naproti papežskému oltáři s velikým nádherným *b.*-em, jehož střecha jest zdobena zlatými soškami andělů držících zlaté šňůry, klíče a tiaru papežskou. — Mimo svatyně jest *b.* na) trůnem papežským: c) ve velikém (sala del Tronod a malém (sala del Tronetto) sále trůnním a d) ve dvoraně konsistorní (sala del Concistoro); e) ve dvoraně, kde papež na Zelený čtvrtek myje nohy třinácti duchovním, staví se trůn s *b.*-em, jehož stěna i závěsy jsou zdobeny gobeliny. — Zemře-li papež, bývá mrtvola vystavena pod *b.*-em, obyčejně

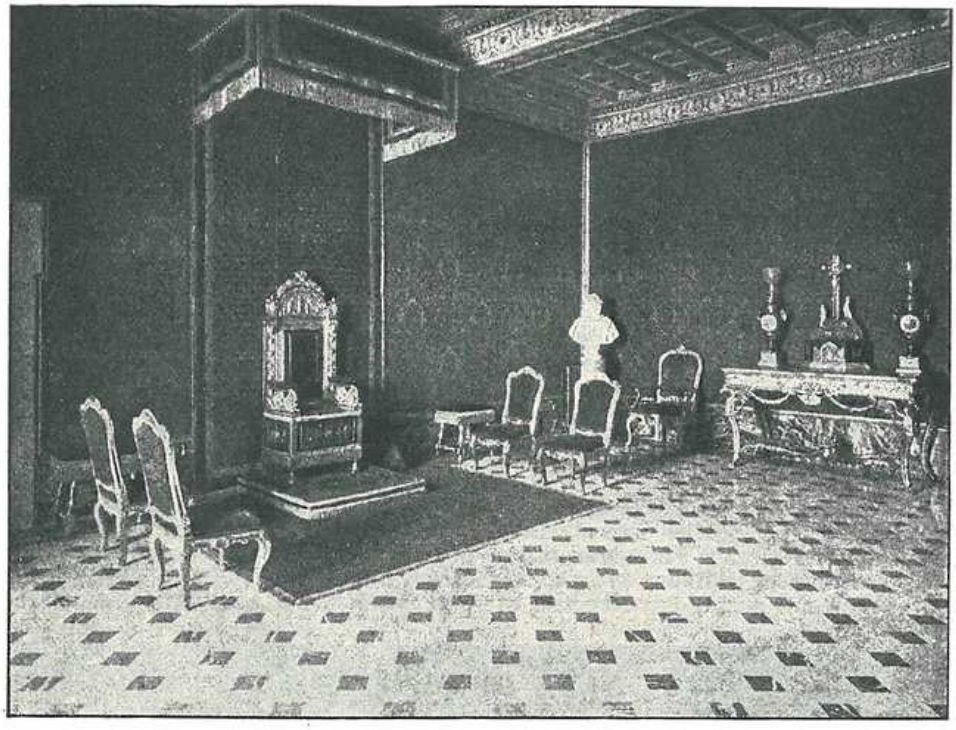

Obr. 258. Malý trůnní sál (sala del Tronetto) v soukromých komnatách papeže Pia X.

v trůnní síni papežského paláce. — D) *B.* nad trůnem biskupským přísluší bisk. diecesnímu, jak předpisuje bisk. ceremoniál (l. i. c. XIII. n. 3), jenž zároveň připomíná, aby také nad oltářem byl *b.* stejný nebo skvostnější. Jest podobně zařízen jako *b.* trůnu papež. v kapli Sixtinské (odst. C, a), jest čtyřhranný, z hedvábí téže barvy jako bohoslužebná roucha, kromě barvy černé, pro kterou se užívá *b*-u fialového, nezdobí se však zlatem (aut. dekr. čís. 2289), není-li biskup kardinálem. Trůn s *b*-em má biskup ve své diecesi pouze v kathedrále; v jiném kostele jenom tehdy, koná-li slavný úkon liturgický (aut. dekr. Sb. obř. č. 2212); může jej postoupiti cizímu biskupu, hostovi, ne však svému světícímu biskupovi nebo titulárnímu biskupu, který jest v jeho diecesi kanovníkem; je-li biskup kardinálem, postoupí trůn s *b*-em opět jenom kardinálovi (aut. dekr. č. 4023). Trůn s *b*-em přísluší diec. biskupovi také v kapli „secretorium" (v. t.), kde se obléká mezi tercí k pontifikální mši (aut. decr. č. 1465, 1473, 1484) a mimo presbytář i na jiném vhodném místě, je-li biskup přítomen kázání (aut. dekr. č. 1746). Dle zvyku stává trůn s *b*-em též v hlavní kapli biskupského paláce. — E) Kardinálům přísluší *b.* nad trůnem v titulních kostelích a mimo Řím ve všech chrámech (rozhodnutí Pia X. z 20. prosince 1911), kde slavné úkony konají nebo jim assistují (v. assistentia I. 2. str. 706). *B.* i stěna trůnu kardinálova zdobí se zlatem a jest barvy jako roucha bohoslužebná, má-li kardinál kasuli nebo pluviál; jest buď z červeného anebo fialového hedvábí nebo sametu zlatem zdobeného, je-li kardinál přítomen slavnému úkonu v kappě buď červené nebo fialové. — V konklave nad křeslem každého kardinála visí *b.* fialový nebo zelený. Kdo byl jmenován kardinálem od právě zemřelého papeže, má *b.* fialový, kdežto kardinálové jmenovaní jeho předchůdcem mají *b.* zelený. Jakmile zvolený papež přijme volbu, spustí se všechny *b*-y kromě *b*-u nad křeslem nového papeže (v. obr. 254). — Mimo chrám mají kardinálové a) v „trůnním sále" svého obydlí nad trůnem *b.* z červeného damašku se zlatými ozdobami ode dne, kdy dostali ve veřejné konsistoři kardinálský klobouk; pod *b*-em nad křeslem visí obraz panujícího papeže. Křeslo určené výhradně pro papeže, kdyby návštěvou kardinála poctil, obráceno jest ke zdi, na níž baldachýn jest zavěšen. — b) druhý *b.* z červ. sukna s ozdobami ze žlutého hedvábí v předsíni; pod *b*-em na čalounu jest vyšit kardinálův znak. Zemřel-li kardinál, vystaví se mrtvola v domě (ne v kostele — aut. dekr. č. 3500 —) pod *b*-em obyčejně v trůnním sálu. — F) Opatům, mají-li výsadu pontifikalií (v. t.), přísluší *b.* bez ozdob zlatých (aut. dekr. č. 1131) nad trůnem pouze v jejich kostele (aut. dekr. č. 873) a jen v den, kdy pontifikalií smějí užíti; ale bez zvláštní výsady apoštolské nesmějí si ponechati trvale *b.* s trůnem v opatském kostele (aut. dekr. č. 1031, 1033). — Jiným hodnostářům *b.* s trůnem nepřísluší, byť měli výsadu pontifikalií (Motu propr. Pii X. de Proton. apost. etc. 1905). — G) Mimo chrám užívají *b*-u v trůnní síni, podobně jako kardinálové, vyslanci u papežského dvoru (zavěšují však pod *b.* obraz svého panovníka) a ze šlechty papežské římská knížata a někteří markýzové, zvaní Marchesi di Baldachino, k nimž družil se rod hrabat Soderini, jakožto „conte di *B.*" — V kostele *b.* nad křeslem nepřísluší světským hodnostářům (aut. dekr. č. 1047, 1361, 1734, 1792, 1831), vyjímajíc některé katolické panovníky, na př. císaře rakouského. — Zakázáno jest věšeti *b.* v kostele nad mrtvolou nebo tumbou, ať jsou obřady záduší za kohokoliv, nevyjímajíc ani papeže, kardinálů a biskupů (aut. dekr. čís. 3500). — II. *B.* přenosný dle biskup. ceremoniálu (lib. I. c. XIV. n. 1) jest dvojí: A) *b.* vlastně t. zv. („nebesa"), jehož hedvábná střecha se nosí na žerdích, počtem čtyř, šesti až osmi. Nosí se v slavném průvodu a) nad nejsv. Svátostí po kostele i mimo chrám, barvy bílé (b. cerem. l. c.) a dle pokynu bisk. ceremoniálu („perpulchrum" l. II. c. 23, n. 3) zlatým a stříbrným vyšíváním ozdobený. — b) dle obecného zvyku („tolerari et permitti potest — aut. dekr. gen. č. 2647) nad ostatky sv. kříže nebo nástroji umučení Páně (na př. trnové koruny), nejsou-li spojeny s ostatky svatých („dummodo id fiat seorsim et disiunctim a Sanctorum Reliquiis"); barva *b*-u budiž, je-li možno, červená nebo na velký pátek fialová (dekret. Sb. obř. 16. ledna 1907). Ostatky, sochy a obrazy svatých ani Panny Marie nebudtež pod *b*-em nošeny, nehledě ani na zvyk ani na jiný důvod (aut. dekr. č. 2647 a 2808). — c) nad papežem. Dokud konával papež slavné obřady,

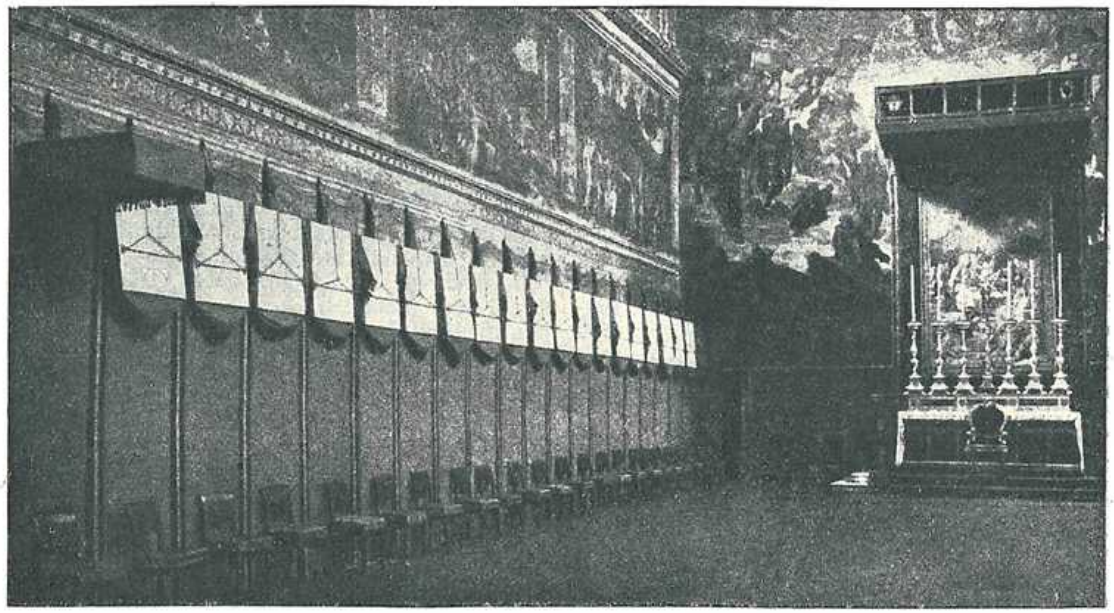

Obr. 254. Vnitřek sixtinské kaple po volbě papeže Pia X.

býval nošen na přenosném trůně (sedia gestatoria) pod *b*-em *α)* bílým na Zel. čtvrtek, Hod velikonoční, Boží Tělo, Hod vánoční, o korunovaci (po terci) a při slavném prvním vstupu do arcibasiliky lateránské, o kanonisačních a jiných mimořádných slavnostech; *β)* červeným na Očišťování P. Marie, Květnou neděli a sv. Petra a Pavla. Pěšky přicházel na první neděli adventní pod *b*. bílým a na Vel. pátek pod *b*-em červeným. *B*. nad papežem nošen byl již v dobách starých, nazýval se „mappula" (v Ordo Romanus XI. z XI. nebo XII. stol.), „mappa" (Ordo Rom. XIV. n. 26 ze XIV. stol.), byl zdoben vyšívanými obrazy (diversis figurata imaginibus) a měl původně jenom čtyři žerdi zdobené na vrchu obrazy čtyř evangelistů, jak plyne z Duranda mystický význam *b*-u vykládajícího (Rationale Divinor. officiorum l. IV. cap. VI. n. 11. 12. vyd. Benátky 1568 ap. Grat. Perchacinum). Nosiči sluli „mappulárii" a tvořili sbor („schola mappulariorum"). — Ordo Rom. XII. asi zač. XIII. stol.). Popis papežských obřadů roku 1516 po prvé vydaný („Rituum Ecclesiasticor. s. S. Caeremoniarum SS. Rom. Ecci. Libri tres non ante impressi", ed. Gregorii de Gregoriis, Benátky) mluví (list XIII.) již o baldachinu, který drží osm velmožů (magni nobiles sive oratores) nad papežem. — d) nad diecesním biskupem: *α)* vstupuje-li po prvé do sídelního města; jde (dříve jezdil na koni) pod *b*-em v pluviálu a mitře od brány městské do kathedrály (bisk. ceremoniál l. I. c. II. n. 2. a 4.); *β)* navštěvuje-li po vjezdu do sídla i jiná čelná města v diecesi; jde pod *b*-em v kappě (ne v pluviálu), jak ustanovuje bisk. ceremoniál (l. c. n. 8.); *γ)* přichází-li do farnosti konat generální visitaci (Pontificale Romanum pars III. Ordo ad visitandas parochias). — e) nad legátem papežským, přichází-li do biskupského sídla nebo jiného čelného města dle pontifikálu římského (l. c. Ordo ad recipiendum processionaliter Praelatum vel Legatum); podobně i nad kardinálem, metropolitou, arcibiskupem, nunciem, nebo biskupem-visitatorem apoštolským, kteří v pontifikálu (l. c.) se označují slovem „Praelatus". — f) nad panovníkem nebo panovnicí ubírají-li se v církevním průvodu do chrámu, jak ustanovuje římský pontifikál (l. c. Ordo ad recipiendum processional. Imperatorem, Regem, Principem magnae potentiae, Imperatricem vel Reginam). Nad panovníkem nese se *b*. až ke bráně kostelní (řím. pontif. l. c.), nad knížaty církevními až k oltáři, kde se chová nejsv. Svátost (bisk. ceremoniál lib. I. c. II. n. 5). — Držeti žerdi *b*-u jest čestným úkolem. Nad papežem drželi žerdi *b*-u preláti referendáři signatury, nyní papežští komoří; nese-li papež nejsv. Svátost, drží žerdi *b*-u biskupové assistenti papežského trůnu nebo apoštolští protonotáři. Nad biskupem nebo jiným knížetem církevním drží žerdi *b*-u hodnostáři ze šlechty nebo z úřednictva, jak bývá kde zvykem (bisk. ceremoniál, lib. I. c. XIV. n. 1.—3.; aut. dekr. č. 111, 1908); je-li cesta dlouhá, střídají se nosiči *b*-u (b. cerem. l. c.). Nese-li biskup nejsv. Svátost, drží v kostele žerdi *b*-u beneficiáti nebo, je-li zvykem, kanovníci kathedrální odění pluviálem; vyjde-li průvod z kostela, jako na Boží Tělo, přejmou venku žerdi *b*-u hodnostáři světští dle pořádku ustanoveného v biskup. ceremoniálu (l. c. a l. II. c. 33 n. 5. 21) anebo ustáleného zvykem a předpisem biskupa, jenž rozhoduje také, nastane-li spor (bisk. ceremoniál l. c. n. 4.; aut. dekr. č. 2341; sněm trident. Sess. 25. de regul. cap. 13); není-li světských hodnostářů, mají výsadu držet žerdi *b*-u členové bratrstva nejsv. Svátosti (dekr. Sboru obřad. 11. list. 1904). — Za *b*-em jest v slavném průvodu čestné místo patřící nejvyš. hodnostářům církevním i světským. Za *b*-em kráčí panovník, kardinál, legát, metropolita a biskup, jsou-li přítomni; světící biskupové, apoštolští protonotáři a papežští preláti, jsou-li členy kapituly, jdou s ostatními kanovníky; nepatří-li do kapituly, jdou za *b*-em; přísluší-li místo za *b*-em hodnostářům z úřadů světských, jdou apošt. protonotáři a preláti před *b*-em před kapitulou (aut dekr. č. 1129). V Rakousku přísluší první místo za *b*-em úřadům zemědělským (místodržitelství a okresním hejtmanstvím) dle dekretu dvorní kanceláře z 2. listopadu 1821 (*Mayerhofers* Handbuch für den polit. Verwaltungsdienst[6] I, 1214). Vzhledem k ostatním úředníkům budiž zachován zvyk a nařízení biskupovo. — III. Druhý *b*. přenosný, o němž mluví biskupský ceremoniál (l. c. n. 1), nazývá se „umbella". Podobá se velikému deštníku o jediné žerdi a nosí se nad nejsv. Svátostí; jest proto barvy bílé, z látky co možná hedvábné. Žerď má ohnuté držadlo, aby nosič vzadu jdoucí umbellou kryl hlavu kněze nesoucího nejsv. Svátost. Umbella nosí se nad nejsv. Svátostí místo *b*-u, hlavně v krajinách románských, jde-li kněz k nemocnému; vnější střecha umbelly bývá potažena koží nebo nepromokavým plátnem voskovým, aby chránila před deštěm nebo sněhem (Ephemer. Liturg. 1908, str. 188). — IV. Také příkrov na tumbě nebo márách při exekviích slul druhdy *b*. (též bandekynus, naccho, pallium). (Srvn. *Catalanus*, Caeremon. Eppor. . . . Commentariis illustratum Romae 1745 vyd. Ant. de Rubeis, Tom. I. lib. I. cap. II. c. XII. c. XIV. Tom. II. l. II. c. XXXIII. *De Herdt*, Praxis Pontificalis, Lovanii 1904. Tom. I. c. II. c. XII. c. XIV. Tom. III. c. 33. *Moroni*, Le Cappelle Pontificie, Venezia 1841. *Moroni*, Dizionario di erudizione Storico-Ecclesiastica, vol. 4, vol. 81 (Trono) Ordines Romani ap. *Mabillon*, Musaei Italici. Tom. II., Paříž 1724; *Braun*, Handbuch der Paramentik (Freib. 1912), 275 nn.) *Hbk.*

baldachýnový oltář (ciboriový oltář, v. ciborium) jest oltář, nad nímž se vzuáší střecha (baldachýn, umbraculum), spočívající na čtyřech sloupech. Biskupský ceremoniál dávaje předpisy o baldachýnu nad oltářem (v. t.) činí výslovnou zmínku o pevné střeše z kamene nebo mramoru, nazývá ji „ciborium" a praví, že není třeba závěsného baldachýnu hedvábného, je-li nad oltářem „ciborium" (l. I. c. XII. n. 13. 14.); dovoluje též na ci-

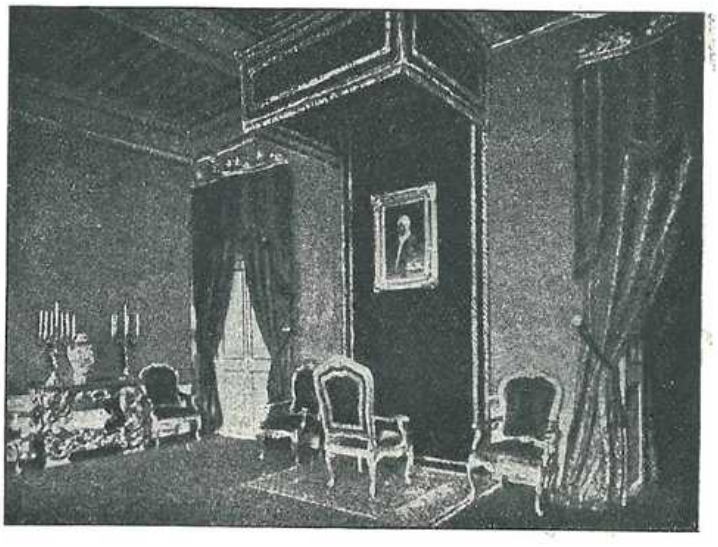

Obr. 255. Trůnní sál v bytě kardinálově.

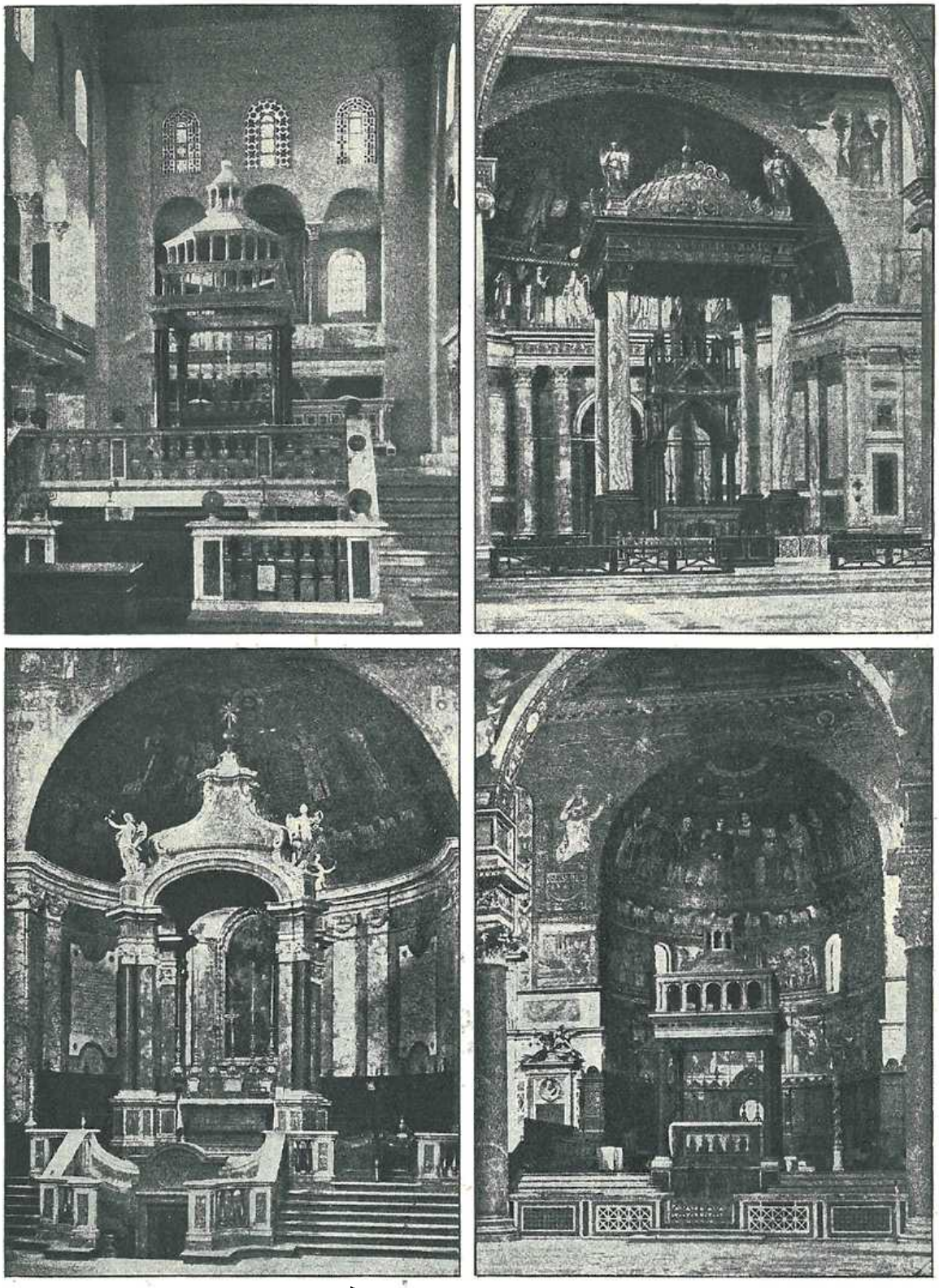

Obr. 256. Baldachýnový oltář:
1. v S. Lorenzo v Římě.
2. v S. Prassede v Římě.
3. v basilice sv. Pavla v Římě.
4. v kostele S. Maria in Trastevere v Římě.

borium zavěsiti lampy, které podle předpisu hořívají před oltářem hlavním nebo oltářem nejsvětější Svátosti, a o slavnostech zdobiti ciborium květinami (l. c. n. 17.). — Jména *b*-ého *o*-e jsou různá, mimo „ciborium" nazývá se též fastigium, umbellum, umbraculum, cymborium, coopertorium tegimen, tegurium, tecuarium, turris, arca (X. ordo Romanus n. 8), loquearium. Církev východní staví také nad stolem oltářním baldachýn na sloupech, jenž slove *κιβωτος, κογχη, πύργος, τρουλλίον*. Původ *b*-ého *o*-e odvozují někteří od baldachýnu, ochranné stříšky, která se zavěšovala nad sochami bohů ve výklencích (cella) chrámů pohanských a později nad hroby mučedníků. Jiní naproti tomu právem ukazují, že první křesťané se varovali všeho, co bylo společno kultu pohanskému a hledají jiný původ *b*-ého *o*-e. Jestiť jisto, že oltář starokřesťanský byl zastírán oponami, když se slavilo tajemství oběti Zákona Nového, i lze důvodně se domnívati, že *b. o.* povstal z **potřeby liturgické**, poněvadž bylo liturgickým příkazem zahalovati oltář při oběti nejsvětější. Kolem oltáře byly vztyčeny čtyři tyče nebo sloupy a mezi nimi zavěšeny byly opony; aby oltář prachem nebyl znečišťován, přidána byla střecha. Úkolem umění křesťanského bylo architektonicky vypraviti i vyzdobiti to, co povstalo z potřeby liturgické. Nejvíce *b*-ových *o*-ů se zachovalo ve starobylých chrámech v Italii; ve Španělích a v severních krajinách méně se vyskytují, ač byly stavěny ve všech dobách a slozích. Mnoho původních *b*-ových *o*-ů bylo zničeno; bylyť ze dřeva a hlodal na nich zub času i bylo nutno nahraditi je novými, které se stavěly z mramoru nebo kovu; na př. papež Sergius (*z.* 701) nahradil dřevěný *b. o.* v basilice sv. Susanny mramorovým. Bylo oblíbeným zvykem papežů stavěti bohaté *b*-ové *o*-e, mramorové nebo stříbrné v římských kostelích. Skvostné *o*-e *b*-ové zlatem, stříbrem a drahými kameny zdobené padly často za kořist loupežícím rukám v bouřlivých dobách válečných; na př. Gotové vedeni Alarichem oloupili stříbrný Konstantinův *b. o.* v Lateráně, který potom obnovil pap. Hadrian. — Baldachýn v starých římských basilikách spočíval na **čtyřech sloupech**, původně dřevěných, později mramorových nebo stříbrných, skvostně zdobených; v staré basilice vatikánské postavil Konstantin (330) *b. o.* se sloupy z porfyru. Výjimkou z doby pozdější jest sloupů **šest**, jako na př. u postranního oltáře sv. Kříže (Edicola del Crocifisso z XIII. stol.) v patriarchálním chrámu sv. Marka v Benátkách. Někdy spočívá baldachýn z doby renaissanční na **dvou** sloupech v předu, jsa v zadu připevněn na stěnu. — Na ozdobných hlavicích spočívaly buď **trámy** (architrav) nebo **oblouky** (arcus) nesoucí střechu. Trámy nesly střechu se stropem rovným, oblouky tvořily uvnitř klenbu. U skvostných baldachýnů byl často každý oblouk pokryt dvěma gammadiemi (celkem osm), deskami stříbrnými, podobajícími se řeckému *Γ*. Nahoře u hlavic byly sloupy spojeny kovovými tyčemi a na nich visely na kroužcích skvostné **opony** (vela, tetravela, cortinae), jimiž se oltář zahaloval ze předu, směrem k věřícím a po obou bocích. Uvnitř se stropu střechy visely **koruny** (coronae), zlaté kruhy s drahými kameny k okrase oltáře a Krista-krále připomínající, i korunní **svícny**, lustry (farus) s lampami (delphini), neboť nebylo ještě svícnů se svícemi na oltáři. Drahocenné koruny ozdobné i svícny bývaly věnovány od papežů i císařů. V pontifikálu sv. Otty (z XII. století) je formulář, jak žehnati jest *b. o.* („tegimen altaris cum omnibus ornamentis ad ipsum umbraculum pertinentibus vel ab ipso dependentibus aut eidem suppositis"). **Střecha** baldachýnu byla na zevnějšek buď **plochá** nebo **věžovitá**. Plochá měla vpředu trojhranný štít a bývala na koncích architravu i na vrcholu štítu zdobena sochami nebo umělými květinami. Na př. střecha *b*-ého *o*-e lateránského cís. Konstantinem postaveného byla zdobena 18 stříbrnými sochami; pap. Leo IV. postavil nový *b. o.* u sv. Petra a ozdobil vrchol jeho střechy stříbrnými pozlacenými liliemi 1606 liber těžkými. Střechu **věžovitou** měl *b. o.* císařem Justinlánem postavený v chrámu Boží Moudrosti v Konstantinopoli. V Římě se zachoval nejstarší *b. o.* se střechou plochou a štítem u sv. Klementa (z IX. nebo XI. stol.), mimo Řím v Ravenně v basilice S. Apollinare in Classe (IX. stol.); se střechou věžovitou v Římě u sv. Vavřince před hradbami (z r. 1148) a San Giorgio in Velabro (XII. stol.). Se střechou věžovitou mimo Řím setkáváme se v Ravenně

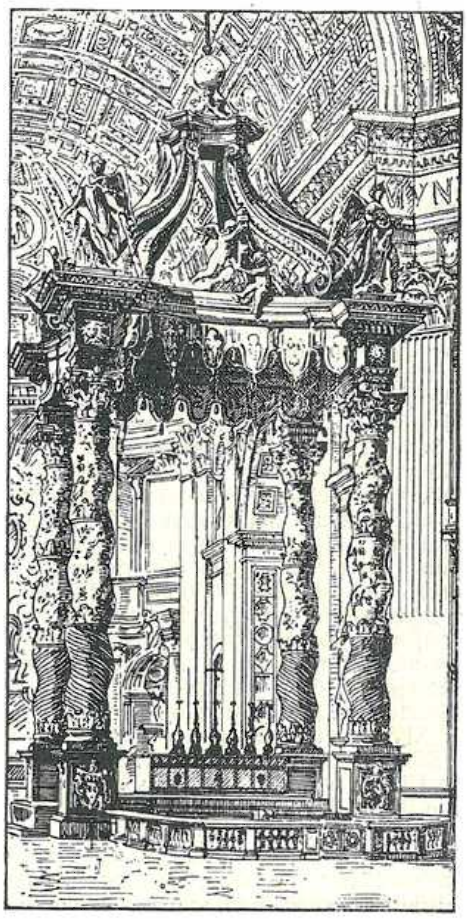

Obr. 267. Baldachýnový oltář v chrámě sv. Petra v Římě.

v kostele sv. Ducha (IX. století), v Bari (Apulia) ve chrámě sv. Mikuláše (zač. XII. století) a v nedaleké Barlettě v kostele S. María Maggiore (XII. stol.), v Monte Vergine u Neapole v kapli nejsv. Svátosti (XII. stol.), v Trogiru (Tragurium, Trau) v Dalmacii (z XIII. stol.). *B*-ové *o*-e slohu románského mají pravidelně střechu nahoře rovnou, nesenou **oblou**kem, na př. hlavní oltář u sv. Marka v Benátkách a vlivem benátským v kathedrálách porečské (Parenzo, z r. 1277) v Istrii, v zaderské (XIV. stol.) v Dalmacii a v gradské (Grado). Zvláštní je románský *b. o.* v basilice S. Ambrogio v Miláně se střechou nad obloukem ne rovnou, nýbrž spíše věžovitou (původně z IX. stol., v nynější podobě z XIII. stol.). — Oltáře *b*-é ustupovaly od stol. X. a XI. oltářům jiné podoby, totiž oltářům retablovým

(retable v. t.), se zadní kamennou nebo dřevěnou nízkou stěnou, k oltáři přidělanou. Nestavěly se již oltáře na začátku presbytáře jako v starých basilikách čelem k věřícím, a tak povstávaly jiné tvary oltářů. Ale nebyla úplně vytlačena vzpomínka *b*-ého *o*-e; sloupy, které po bocích oltářů byly, a na nichž svice nebo andělové se svícny stály, pokládati lze za vzpomínku sloupů *b*-ého *o*-e; střecha nahrazena byla baldachýnem závěsným z látky, z bílého plátna, jak předpisy některých synod z XIII. stol. nasvědčují. *B*-é *o*-e byly však i dále stavěny a máme mnoho dokladů z dob gotického slohu. V Římě zachovány jsou gotické *b*-é *o*-e v kostele sv. Pavla před hradbami (z r. 1285, nad nímž po požáru r. 1823 postaven byl druhý nádherný vyšší *b. o.*), v arcibasilice lateránské a S. Maria in Cosmedin (XIII. stol.), v Geroně (začátek XIII. stol.) ve Španělích, pět postranních *b*-ových *o*-ú v dómě řezenském, ve Vídni (postranní *o.*), v Marburku (Hessensko) v kostele sv. Alžběty (XIII. st.), v Dinkelsbühlu (XV. stol.). Přechodního rázu z gotiky do renaissance je *b. o.* v Luceře v jižní Italii (XIV. stol.). Také v slohu renaissančním stavěny byly *o*-e *b*-é, jejichž střecha dostala pravidelně podobu kupole, na př. *b. o.* v Římě v kostelích: sv. Nerea a Achillea (z r. 1596), sv. Praxedy (koncem XVI. stol.), sv. Chrysogona za Tiberem (1627), sv. Anežky před hradbami (od pap. Pavla V. z r. 1615); mimo Řím v Italii v kostelích sv. Petronia v Bologni (první pol. XVII. stol.), sv. Ducha ve Florenci (1600 až 1608 od Cacciniho), v kathedrále v Krakově oltář sv. Stanislava (z r. 1624). Ale také stavěny byly v slohu renaissančním *b*-é *o*-e se střechou plochou, jako na př. nad oltářem sv. Jana Křtitele v dómě janovském (XVI. stol. od Giacoma della Porta), S. Niccolo in Carcere v Římě, v atriu dómu benátského oltář Madonny della scarpa (Capella Zeno 1501—1515), v Aquileji starý oltář nejsv. Svátostí. Vliv *b*-ého *o*-e shledávají mnozí ve sloupích, jimiž zdobeny jsou vysoké zadní stěny k oltářům stavěné v slohu renaissančním i barokovém, a vzpomínku na střechu *b*-ého *o*-e vidí v závitech a ozdobách nad hlavicemi sloupů. Sloh barokový stavěl také *b*-é *o*-e na čtyřech sloupích s kovovou střechou, napodobující látku třásněmi zdobenou, jako na př. hlavní oltář u sv. Petra v basilice vatikánské (po r. 1632), jenž se stal vzorem *b*-ových *o*-ů v kostele S. Maria Maggiore (opravený Benediktem XIV.) a sv. Kříže jerusalemského v Římě, a mimo Řím na př. hl. oltáře v basilice S. Apollinare in Classe v Ravenně a v dómě tridentském. *B*-é *o*-e jsou dosud oblíbeny a často se staví i v nových kostelích. V nových kostelích pražských byly postaveny *b*-é *o*-e v Karlíně, na Vinohradech, na Smíchově ve farním sv. Václava a klášterním sv. Gabriela; rovněž nový je *b. o.* v kostele emauzském. Renaissanční *b*-é *o*-e s dvěma sloupy jsou na př. oltář nejsv. Svátosti v arcibasilice lateránské (konec XVII. stol.), zmíněný oltář Madonny della scarpa v kapli kardinála Žena v dómě benátském, postranní oltář v kostele sv. Vincence v Avile (Španěly); někdy mezi zadní sloupy byla stavěna stěna, na niž byl nějaký obraz, na příklad v kostele S. Maria del Sasso u Bibienny a v Alvernii. — Srvn. Dr. *Andreas Schmid*, Der christliche Altar und sein Schmuck, Regensburg 1871, Pustet. *J. G.* (Johann Graus), Der Ciboriums-Altar v časopise „Der Kirchenschmuck", Graz 1875 (roč. VI.); Ciboriums-Altar in Bari, ib. 1881 (roč. XII.); Alte Ciboriums-Altäre in Unter-Italien, ibid. 1882 (roč. XIII.); Ciboriums-Altäre der Renaissance, ib. 1884 (r. XV.); Kunstbetrachtungen auf einer Reise nach Spanien (Genua, Avila), ib. 1888 (roč. XIX.). *Beissel* S. J., Bilder aus der Geschichte der altchristlichen Kunst u. Liturgie in Italien. Freiburg i. B. 1899, Herder. *A. de Waal*, Roma Sacra, München, Allgem. Verlags-Gesellschaft (1905). *Ch. Rohault de Fleury*, La Messe, II. vol. (Ciboria), Paris 1883, Morel et Cie. *Hbk.*

Baldamerus v. Baldomerus.

Baldassari 1. Antonín S. J., *n.* 1646 v Recanati, vstoupil do Tovaryšstva 1660, byl kazatelem a poenitenciářem v Římě a v Loretě, po 10 let rektorem v Recanati, kdež *z.* 1724; *sp.* cenná liturg. díla: „La sacra liturgia dilucidata, in cui con chiara dottrina e con scelta erudizione si spiega cioè che concerne il divino Sacrificio della messa" (Forlì 1697—1700, 4 sv., 1703, 2 sv., Ben. 1723 2 sv.), „Il sacerdote sacrificante a Dio nell' Altare con la norma delle Rubriche cioè il Sacerdote reso esperto nelle Ceremonie della messa" (Pistoja 1699); mimo to „Istoria compendiosa de' Concili Ecumenici con la scelta d'alcuni concili Nazzionali e Provinciali" (2 sv., Benátky 1708, 2 sv., 1713—21, 4 sv., „Compendioso ristretto delle vite di quasi tutti gli autori allegati nei li. della s. Liturgia" (Pistoja 1699, 1703), „I Pontifici Agnus Dei dilucidati" (Řím 1700, 1716), „La Rosa d'oro che si benedice nella 4. Domenica della Quaresima dal s. Pontefice" (Ben. 1709, 1759), „Il Pallio apostolico" (Ben. 1719), „Compendioso Ristretto delle vite di personaggi alcuni illustri per la Scienza ed alcuni celebri per Santità e Dottrina" (Foligno 1711, Benátky 1724). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 1322. — 2. abbé, jeho vylíčení zajetí papeže Pia VI. vydal farář Frant. X. Steck v překl. německém z franc.: „Geschichte der Wegführung und Gefangenschaft Pius VI. (1798—99)" (Tubinky 1844).

Baldassini (Baldassinus) 1. Jeronym, rodem Vlach, *z.* 1780, kommentátor Klementinek, a to jen těch kapitol sbírky té, jež obsahují konstituce dané na sněmu vienneském r. 1311 a 1312. Kommentář ten vyšel r. 1769 in 4° v Římě pod názvem: „Clementis V. constitutiones in Concilio Viennensi in Gallia editae, notis completatae, auctae et illustratae." Srvn. *Laurin*, Introd. in C. J. C., str. 208. — 2. Tomáš, oratorián, *z.* 1703; *sp.* „La vita dei P. Gio. Magnanti" (Jesi 1681), „La vitta della Suor Maria Felice Spinelli" (Bologna 1692, Ben. 1752), „Notizia istoriche della regia Citta di Jesi" (Jesi 1703). Srvn. *Adelung* I, 1363, *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 897.

Baldauf 1. Ignác, malíř fresek, dvorní malíř biskupa augšpurského, *n.* v Inchenhofenu v Hor. Bavorsku, *z.* 1783 v Augšpurku; provedl řadu fresek v různých chrámech bavorských. — 2. Petr, *sp.* „Das Pfarr- u. Dekanat-Amt mit seinen Rechten und Pflichten in den k. k. österr.-deutschen Ländern" (Grätz, 3 sv. o 6 dílech 1836, čtvrtý 1847).

Balde 1. Jakub S. J., *n.* 1604 v Ensisheimu v Elsasku, vstoupil do Tov. Ježíšovy 1624, studoval od r. 1622 v Ingolstadtě, působil jako prof. rhetoriky od r. 1628 v Inšpruku, od r. 1632 v Ingolstadtě, stal se dvorním kazatelem r. 1638 v Mnichově, r. 1654 v Neuburku na Dunaji, kdež *z.* 1668; byl polyhistorem a jedním z nejlepších latinských básníků vůbec. Jeho přečetné básně epické, satyrické, dramatické a zvl. lyrické vyznamenávají se klassickou formou a hlubokým poetickým obsahem. Lyrika jeho vrcholí v písních marlánských. Hlavní jeho díla jsou: „Poëma de vanitate mundi" (1638), „Lyricorum libri IV" (1645—46), „Sylvae lyricae" (1646), „Urania victrix" (1663); sbírka jeho prací vydána v Kolíně 1660 ve 4 sv., úplněji v Mnichově 1729 v osmi svazcích, jeho básně lyrické vydali nově Hipler 1856 a Müller 1884; některé jeho básně přel. do němčiny Herder, Schlüter („Mariengesänge" 1857), Schrott a Schleich (1870). Srvn. *Westermayer*, Jac. Balde, sein Leben und seine Werke (Mnichov 1868), *Sommervogel* I. 816—27,

Hurter, Nomencl. IV³ (1910), 315. — **2. Jindřich** S. J., *n.* 1619 v Ypernu, vstoupil do Tovaryšstva Ježišova 1640, *z.* v Ypernu 1690; spisovatel asketický; největší obliby došel jeho spis „Christ. Waerheden" (přečasto vydáno; překlad latinský „Veritates christianae, quae modum exhibent bene vivendi et moriendi" vyšel mimo jiné také v Praze 1720; v něm. překladu r. 1842). Srvn. *Sommervogel* I, 812 násl.

Baldelli Mikuláš S. J., *n.* 1573 v Cortoně, vstoupil do Tov. Ježíš. 1589, působil v Římě jako prof. filosofie a theologie, posléze jako superior domu professního, *z.* t. 1655; *sp.* „Disputationes ex morali theologia" 2 sv. fol., Lyon 1637 a 1644; od sv. Alfonse označen jako „auctor gravis et probabilista". Srvn. *Sommervogel* I, 827, VIII, 1732, *Hurter*, Nomencl. III³, 1190.

Baldemar, Fabri z Peterweilu, kronikář, kanovník u sv. Bartoloměje ve Frankfurtě n. M., *z.* 1384; *sp.* mimo jiné popsání Frankfurtu (vyd. s něm. překl. Euler 1858).

Baldensperger Vilém, evang. theolog, *n.* 1856 v Mühlhausenu v Elsasku, od r. 1890 soukromý docent ve Štrassburku, od 1892 ř. prof. SZ v Giessenu; *sp.* „Das Selbstbewusstsein Jesu im Lichte der messian. Hoffnungen seiner Zeit" (1888, 2. vyd. 1903), „K. A. Credner" (1897), „Der Prolog des 4 Evangeliums" (1898), „Das spätere Judentum als Vorstufe des Christentums" (1900).

Balder Filip a Visitatione B. V. Mariae, piarista, *n.* 1741 ve Slezsku, vstoupil do řádu piaristského 1762; působil v různých městech jako professor mathematiky, zvl. v Praze, byl nějaký čas ředitelem sirotčince u sv. Jana Křt. t., od r. 1797 superiorem v Brandýse, od r. 1804—1808 praesesem semináře v Mikulovicích, 1812—13 byl regentem semináře a ředitelem norm. školy v Bělé; 1815 v Bruntále, *z.* 1816 ve Staré Vodě, vydal: „Der grossen Arithmetik und doppelten Buchhaltung praktischer Auszug ... zum Behufe der Stadt- und Landschulen" (Praha 1790). Srvn. *Hordnyi*, Scriptores piarum schol. I, 118.

Baldericus (Balderich) 1. Cantor, *n.* v Cambrai (odkudž zván Cambraiským, Baldericus Cameracensis), působil od r. 1094 jakožto „cantor" při kostele v Thérouannu. Pod jeho jménem existuje kronika biskupů cambraiských „Gesta pontificum Cameracensium ab a. 500—1076", vyd. Colvenerius, Douai 1615, nejnověji Bethmann pod titulem „Gesta pontif. Cameracensium" v Monumenta Germ. Script. VII, 393—525 a de Smedt v Paříži 1880), avšak jest pochybno, zda jest skutečně jejím autorem; mimo to připisuje se mu také „Vita s. Gaugerici episc. Camerac." (v *Acta Ss.* Augustus II., 675—693). Srvn. *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 1069. — **2. (Baudrius)**, biskup **dolský** v Bretagni, *n.* kol. 1047 v Meung-sur-Loire u Orleansu (odkudž nazývá se také *B.* **Aurelianensis**), byl opatem bened. kl. sv. Petra v Bourgueilliu, stal se 1107 biskupem dolským, plodný a obratný spisovatel prósou i veršem; hl. jeho dílo: „Historia Hierosolymitana" (ve 4. kn. o první výpravě křížové, sepsané po r. 1107, na základě anonymního spisu; *B.* sám výpravy té se nezúčastnil, ale dal spis svůj prohlédnouti účastníku výpravy, tak že vypravování jeho jest věrohodné; vyd. v *Migne* PL CLXVI); dále *sp.* několik životopisů svatých („Vita s. Hugonis rotomag. ep.", „Vita b. Roberti de Arbisello", „Vita s. Maclovii", „Acta s. Valeriani M.") a „Carmina et l. de visitatione infirmorum" (spis ten byl dlouho připisován sv. Augustinovi, *Migne* PL XL, 1147); *z.* 1130 n. 1131. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 40—41. — **3.** biskup **luttišský** od 1008, nástupce Notkerův, zreorganisoval školu při dómě, založil klášter sv. Jakuba; *z.* 1018. Jeho životopis, sepsaný jedním mnichem řečeného kláštera, otištěn v Monum. Germ. script. IV, 724—38. — **4.** biskup **noyonský** (od r. 1098), řečený „Rubeus", *z.* 1113, *sp.* čtyři listy k biskupu arrasskému Lambertovi (v *Migne* PL CLXII, 663). — **5.** biskup **špýrský** (od 970), *n.* v Säckingenu, byl vychován v klášterní škole svatohavelské, jako biskup šířil vzdělanost: k jeho podnětu jeho žák Valter Špýrský sepsal r. 983 „Vita et passio s. Christophori". — **6. Trevírský**, *n.* ve Florennes v diec. luttišské, snad mnich benediktinský, byl nejdříve ve službách papeže Eugena III.; arcib. trevírský Albero povolal jej 1147 do Trevíru a svěřil mu řízení dómské školy; *B.* byl od vrstevníků pokládán za jednoho z nejučenějších mužů; *sp.* prosté a živě život Albertův (otišt. v Mon. Germ. Script. VIII, 243 násl., *Migne* CLIV, 1307—38). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 41. — **7.** biskup **utrechtský** (od r. 917), zřídil znovu biskupství zpustošené vpády Normannů, byl vychovatelem Bruna, poz. arcib. kolínského, podporoval činnost vědeckou.

Baldesanus Guilielmus, theolog, *sp.* „Stimuli virtutum adolescentiae Christianae" (Coloniae 1595 [642 str.], 1614 [642 str.].

Baldeschi 1. Angelus, výtečný právník, proslul tak, že byl nazýván „iudicum doctor et praxis pater", byl prof. civil. práva, *z.* cca 1407. — **2. Baldus de Ubaldis (Baldo degli Ubaldi)**, bratr předešl., *n.* 1319 (dle jiných cca 1327) v Perugii, *z.* 1400 v Pavii. Byl žákem slavného právníka Bartola a Federica Petruccia, stud. v Perugii a Pise, doktorem se stal r. 1344 v Perugii, vyučoval právu kan. v Bologni a na jiných universitách, patří mezi největší kanonisty své doby. Díla jeho mají velikou váhu. *Sp.* „Lectura super Lib. I., II. et III. Decretalium" (Milán 1476—78, 1491, Benátky 1495, 1500, Lyon 1514, 1543, 1547), dva traktáty „De schismate" na obranu volby Urbana VI., „Additiones ad Speculum iudiciale Durantis", „Repertorium super Innocentium" (abecední index k Apparátu Innocence IV.); souborně vydány jeho spisy v Ben. 1572 (7 sv.), jeho „consilia" v Ben. 1526, 1575, 1580 a j. častěji. Srvn. *Schulte*, Lehrb. des K.-R., 84; *Laurin*, Introd. in C. J. C., 162, *Hurter*, Nomencl. II³, 705. — **3. Mikuláš**, z Perugie, vykladatel dekretálů na univ. perugijské, advokát konsistorní, auditor Roty 1464, požíval velké přízně u papežů Pia II. a Sixta IV., kteří mu důležité práce svěřovali, *z.* kol. 1477; *sp.* mimo jiné „Tractatus de successionibus ab intestato clericorum regularium et saecularium"; „Tractatus de canonica episcoporum et parochorum" (Řím 1474, Toledo 1519). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³, 1066. — **4. Petr**, bratr Baldův (sub 2.), doktor práv, prof. na universitě perugijské; od města Perugie několikrát vyslán k papeži; pro učenost nazýván „doctor veritatis"; *sp.* „De beneficiorum permutatione" (Bologna 1489, Turin 1490), „Compendium de unione beneficiorum" (Paříž 1514) a j. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³, 774.

Baldewin v. **Balduin**.

Baldi 1. Bernardin, mathematik a theolog, *n.* 1553 v Urbinu, *z.* 1617 t., stud. mathem. a později lékařství, zabýval se mimo to studiem jazyků klassických i východních, byl r. 1580 professorem mathem. v Guastalle, r. 1586 jmenován arciknězem (opatem) guastallským, resign. 1610, 1612 byl ve službách vévody urbinského; *sp.* básně lat. i vlašské („La Nautica", „Le egloghe", „Idille", „Cento Apologhi", „Il diluvio universale", „Gli epigrammi"); r. 1594 přel. z chaldejštiny Onkelův Targum a přičinil k němu poznámky. Srv. *Iren. Affò*, Vita di Bernardino Baldi (Parma 1783, *Zaccagnini*, La Vita e le opere edite ed inedite di Bernardino Baldi (Parma 1903). — **2. Gherardus** *B.* **Gherardesca** O. Serv. b.

B. V. 1660, svého času vynikající theolog, *sp.* „Catholica monarchia Christi" (díla toho vyšel pouze prvý díl ve 4 částech, v Plse 1645—59; část 1. jedná „de Verbo incarnato", 2. „de ss. Trinitate deque creatione rerum", 3. „de sacramentis", 4. „de fide, spe, caritate et gloria". — 3. Jan, kanovník poenitenciář osimský, *sp.* „Vite degl' inciliti Martiri e Corona di s. Leopardo Vescovo e degli altri Santi, che stanno sepolti nella chiesa Osimana" (Ankona 1620). Srvn. *Hurter*, Nomenci. III³ (1907), 565.

Baldingen v. Alwin, pseudonym P. Gabriela Melera (v. t.).

Baldinger Bernardin a Karel, *sp.* „Disputatio, in qua realis praesentia corporis et sanguinis Christi contra Stuckium et Heideggerum propugnatur" (1673). Srvn. *Hurter*, Nomenci. IV³ (1910), 111.

Baldinucci 1. Antonín, blahosl., kněz profess z Tov. Ježíš., vynik. missionář vlašský, *n.* 19. června 1665 ve Florencii, vstoupil do Tovaryšstva 1681, vyučoval zprvu grammatice v Terni a v Římě, potom působil jako missionář ve střední Italii s velikou horlivostí a s neobyč. úspěchem, *z.* na missii v Poffi 7. listop. 1717, u příležitosti jubilea vysvěcení na biskupství 1893 povýšen pap. Lvem XIII. ke cti oltáře. Osvícení muži stavu duch. i svět., knížata církevní i světská vystavili mu dle vlastního poznání nejkrásnější svědectví o ctnostech a svatosti života jeho. Breve beatif. praví „studio pietatis, innocentia vitae, modestia et quae est custos virtutis verecundia praeclarus". Věrně nápodobil sv. Aloisia z Gonz. — 2. Filip, otec Antonínův, vynikal jak urozeností a zámožností tak učeností, věhlasným jsa členem proslulé Akademie della Crusca založ. ve Florencii r. 1582, jmenovitě pro svůj vybraný vkus ve všelikém umění těšil se veliké přízni velkovévody Cosimy III. (1642—1723) a mocného kardinála Lipolta de Medici. Jeho jméno jest mezi vlašskými učenci až podnes v dobré paměti zejména pro dílo: „Notizie dei professori del disegno da Cimabue. Opera di Filippo Baldinucci florentino", v němž zaznamenal své vědomosti historicko-umělecké dle pořadu chronologického podle století. Dílo toto chválí historik Tiraboschi pro uhlazenost řeči a zdařilý výběr v úsudku, časem vzrostlo z původních 6 svazků ve 4. vydání až na 20. Veškeré spisy Filipa Baldinucciho zaujímají 21 svazek ve foliu. *B.* zabýval se také malbou a kreslením. (Srvn. *Rejsek*, Životopis bl. Ant. Baldinucci T. J.) *Rjs.*

Baldo degli Ubaldi v. Baldeschi.

Baldock de Radulfus (Ralph), prebendář v Holbornu (1271), od 1294 děkan při chrámu sv. Pavla v Londýně, od 1306 biskup londýnský, *z.* 1313; *sp.* kroniku anglickou.

Baldomerus (Baldimerus) sv. (franc. St. Galmier), původně zámečník v Lyoně; opat kláštera sv. Justa Vicentius, seznav jeho svatý způsob života, dal mu cellu v klášteře, v níž *B.* žil docela od světa odloučen; později byl vysvěcen na podjáhna, *z.* kol. 660. Mart. Rom. 27. února. Zobrazuje se v rouchu jáhenském s kleštěmi a nářadím zámečnickým; někdy také obklopen ptáky, jež krmí. Srvn. *Detzel*, Ikonogr. II, 179.

Baldovinetti Alesso, ital. malíř, *n.* ve Florencii 1425, *z.* 1499. Nejstarší dochovavší se jeho dílo jest fresko „Narození Páně" v předdvoří chrámu S. Annunziata; provedeno bylo v letech 1460—62. Z pozdějších prací jeho uvádíme: oltářní obraz pro chrám S. Trinitá: nejsv. Trojice se světci a anděly (1470—1871, nyní ve florencké akademii) a Madonnu s dítkem a s krajinným pozadím (v Louvru, viz obr. 258). *B.* byl přívržencem realistického směru, jenž kladl váhu na kreslířské propracování obrazu. Šlo mu více o pravdivost než o úhlednost. Snažil se postavy podati pokud možno věrně; jsou štíhlé, jemných údův a jaksi ztrnulé. Roucha splývají tvrdě, lámaně. Činí to dojem, jakoby s vědomou zálibou obrazům svým chtěl dáti ráz archaistický, gotický. Krajiny, tvořící pozadí, maloval *B.* s velikou láskou dle skutečnosti a dovedl jim vdechnouti neobyčejný půvab. Srvn. *Thieme-Becker*, Künstler-Lex. II, 398 až 400, *Muther*, Gesch. der Malerei I, 198 - 199.

Obr. 258. Baldovinetti: Madonna.

Baldredus sv. 1. *n.* kol. 643, biskup glasgovský, *z.* kol. 607; pam. 6. března. — 2. (Baltherus), kněz-poustevník northumberlandský v VIII. stol.; žil na skalnatém ostrově; *z.* 756 n. 757, pam. 6. března. Srvn. *Acta Ss.* Martius VI.

Baldricus v. Baldericus.

Balduin 1. Brandeburský n. Brunšvický, O. S. Fr. ve XIII. stol., byl pokládán za autora spisu „Historia provinciae Saxoniae"; je to však jen přepracování kroniky Jordana de Jano (v. t.) o usídlení se řádu františkánského v Německu; *sp.* nevydané dílo „Summa in decretales Gregorii IX.", srvn. *Michael*, Gesch. des d. Volkes III, 261, *Hurter*, Nomenci. II³, 969). — 2. Balduin, arcib. **canterburský**, Tomáš, *n.* v Exeteru, byl arcijáhnem v Exeteru, potom mnichem a opatem cisterc. kl. fordského, stal se 1180 biskupem worcesterským, 1184 arcibiskupem canterburským, zúčastnil se tažení Richarda I. do sv. země, kdež *z.* 1190. Byl horlivý a zbožný, ale příliš shovívavý vůči osobám vyšším. V menol. cisterc. připomíná se pam. jeho jakožto blahoslaveného 16. října. Jeho ask. spisy v *Migne* PL CCIV, 401—774; z nichž nejdůležitější jsou: 1. De ss. sacramento eucharistiae, 2. De dilectione Dei, 3. De salutatione angelica, 4. De vita coenobitica, 5. De perfecto monacho, 6. De commendatione fidei, 7. De sacramento altaris. Srvn. *Hurter* II³, 177. — 3. (Baudouin) **František**, právník, *n.* v Arrasu 1520, *z.* v Paříži 1573, přednášel právo v Bourgesu, Strassburku, Heidelberku, Douai, Paříži a Angersu; *sp.* několik právnických děl. S počátku stál nerozhodně vůči náboženským novotám, později klonil se ke kalvinismu, ano byl r. 1545 v Ženevě nějaký čas sekretářem Kalvínovým; od roku však 1561 přilnul upřímně ke katolicismu, vydal Cassandrův spis „De officio pii et publicae tranquillitatis vere amantis viri in hoc religionis dissidio" (1561), čímž vzbudil proti sobě hněv Kalvincův; i v jiných svých spisech („Responsio ad Calvinum et Bezam" 1564 a j.) hájil úspěšně víru katolickou proti Kalvínovi a Bezovi. Hlavní jeho spisy jsou: „Commentarius ad edicta veterum principum Romanorum de christianis" (Basilej 1557), „Constantinus M., seu de Constantini imp. legibus ecclesiasticus atque civilibus" (t. 1556, Strassburk

1612); vydal také některé spisy Optatovy, Viktora Utického a Minucia Felixa. Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 89–90. — **4. Fridrich**, protest. exegeta a homiletik, *n.* 1575, *z.* 1627, byl kazatelem a prof. theol. ve Vitemberku; *sp.* 1. Rettung seiner lateinischen Oration de Synodo generali Evangelicorum in promotione doctorali anno 1614, 19. Jul., welche D. David Garaeus, Professor zu Heidelberg, unlängst anzustechen sich hat gelüsten lassen. (Vitemberk 1616); 2. Responsio ad antitheses apologeticas Christophori Pelargi, professoris Francofurt., quibus suam a doctrina pristina et vera fide defectionem ita palliat, ut eam clarius prodere non possit (t. 1617), 3. Gründlicher Gegenbericht auff Abrahami Sculteti vermeinten Bericht von Götzenbildern... sampt einem Bedencken von den Bildern H. D. Lutheri (t. 1620); 4. Idea disputationum biblicarum, qua ratio tractandi textus biblicos in concionibus ad populum praeceptis et exemplis monstratur (t. 1623, 1666), 5. Tractatus de casibus conscientiae (t. 1628 a častěji), 6. Commentarius in Haggaeum, Zachariam et Malachiam (t. 1610), 7. Passio Christi typica, complectens personas, res, historias Veteris Testamenti, in quibus mors et passio Jesu Christi praefigurabatur (t. 1614), 8. Adventus Christi typicus (t. 1620), 9. Commentarius in omnes epistolas apostoli Pauli (Frankfurt 1646, Vitemb. 1655 a j.). — **5. Jakub**, od 1213 prof. práva v Bologni; stal se 1229 podestou republiky janovské; *z.* 1235; *sp.* „Libellus instructionis advocatorum", „De primo et secundo decretorum", „De remediis contra sententiam," „De confessionibus." — **6.** *B.* **I.**, král **jerusalemský** 1100–1118, bratr Bohumíra Bouillonského, zúčastnil se 1095 prvního tažení křižáckého, vyniknul udatností a obezřetností, stal se 1093 knížetem edesským, 1100 po Bohumírově smrti králem jerusalemským, dobyl 1101 Arsufu a Caesareje, porazil Egypťany u Askalonu, podlehl sice u Ramly 1102, ale zvítězil opět 1105, dobyl Alkonu, Tripole, Bejrutu a Sidonu; *z.* 1118 v El Ariši na tažení proti Egyptu. — **7.** *B.* **II.**, král **jerusalemský** (1118–31), syn Hugona I. z Rethelu, zúčastnil se prvé výpravy křižácké, od svého strýce *B*-a I. r. 1100 jmenován nástupcem jeho v Edesse, 1104–9 byl v zajetí perském, propuštěn za veliké výkupné; stal se 1118 králem jerusalemským, porazil Ilghasiho Maridinského a Togtekina Damašského u Danithu 1119, byl nápomocen při založení řádu templářského, 1123 opětně zajat, 1124 propuštěn na svobodu, dobyl 1124 Tyru, zvítězil nad Saraceny 1125 u Ezazu a 1126 u Damašku Za jeho vlády dosáhlo království jerusalemské největšího svého objemu. — **8.** *B.* **III.**, král **jerusalemský** (1143–62), syn krále Fulka a Melisendy, dcery *B*-a II., *n.* kol. 1130, *z.* 1162, stal se králem jerusalemským 1143, vládl zprvu až do r. 1152 pod poručnictvím matky své Melisendy, zúčastnil se 1148 tažení Konráda III. a Ludvíka VII. proti Damašku, dobyl 1153 Askalonu, porazil 1158 Núreddina u jezera Tiberiadského, *z.* 1162 (nepochybně otráven). — **9.** *B.* **IV.**, král **jerusalemský** (1174–84), zvaný „Malomocný", synovec předešl., syn krále Amalricha, *n.* 1160, jsa teprve třináctiletý, když stal se králem, byl pod poručnictvím Rajmunda III., hraběte tripolského, porazil 1177 Saladina u Tell-Dšezer, nemohl však, trápen jsa chorobou, zabrániti vzrůstu moci Saladinovy. — **10.** *B.* **V.**, král **jerusalemský** (1183–86), syn Viléma z Lanquespee a sestry *B*-a IV. Sibylly, *n.* 1177, již za života *B*-a IV. 1183 korunován; byl rovněž pod poručnictvím Rajmunda Tripolského, jenž byl se Saladinem uzavřel čtyrletý mír. — **11. Lucemburský** v. trevírský sub 17. — **12. Martin**, *n.* v Rythove v Brabantsku, odkudž zván „Rythovius", první biskup ypernský 1562–83, byl přítomen posledním zasedáním sněmu tridentského a zúčastnil se diskuse o dekret „Tametsi". R. 1570 předsedal prov. koncilu mechlinskému, na němž přijata byla snesení sněmu tridentského. — **13. Ninovský**, člen praemonstr. kláštera v Ninově ve Flandersku, žijící v XIII. stol. (*z.* kol. 1294). Z pokory nedal prý se vysvětiti na kněze, zůstávaje až do stáří jen jáhnem. Hugo Karel v druhém díle svého spisu „Sacrae antiquitatis monumenta" (Stivagii, Jos. Charlot 1721) chválí ho jako historika z flanderských nejpilnějšího a velmi obezřelého. *Sp.* kroniku p. titulem: „Chronicon Fratris Balduini Diaconi, Canonici Ord. Praem. Abbatiae Ninivensis, a Chr. nato ad annum 1293 perductum" (vyd. v Mon. Germ. Script. XXV, 515–556). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³, 423. — **14. děkan kapitoly olomoucké** 1190–1201, uspořádal chrámový zpěv, dal zhotoviti chorální knihy a sám prý také byl skladatelem. Srvn. *D'Elvert*, Geschichte der Musik in Mähren II, 70; *Eitner*, 315. — **15. biskup semgallský** 1232–37, před tím člen cisterc. kláštera aulnského, v době Řehoře IX. byl legátem v zemích při moři Baltickém, později byl světícím biskupem kolínským, *z.* 1240 n. 1243. Srvn. *Berlière*, Le moine Baudoin d'Aulne (Lovaň 1889). — **16. Tomáš**, v. *B.* canterburský sub 2. — **17. arcibiskup trevírský** (1308–1354), *n.* 1285, *z.* 1354, bratr císaře Jindřicha VII. lucemb., při jehož volbě (1308), jakož i při volbě Ludvíka Bav. (1314) a Karla IV. (1346) značný měl vliv. V boji Ludvíka Bav. s papežem stál na straně císařově, pokládal sesazení císařovo papežem za neoprávněné zasahování ve volební právo kurfirstů; roku 1328 byl zvolen za arcibiskupa mohučského, ale papež jmenoval Jindřicha z Virneburgu; od r. 1329 byl administrátorem biskupství špýrského, od r. 1332 vormského. Jeho spis „Balduineum" vyd. Irmer (1881).

Baldung Hans, řečený „Grien", malíř něm., *n.* kol. 1475 ve Weyersheimu u Strassburku z rodiny pocházející ze švábského Gmündu, *z.* ve Strassburku 1545; vzdělal se v letech 1505–7 u Dürera,

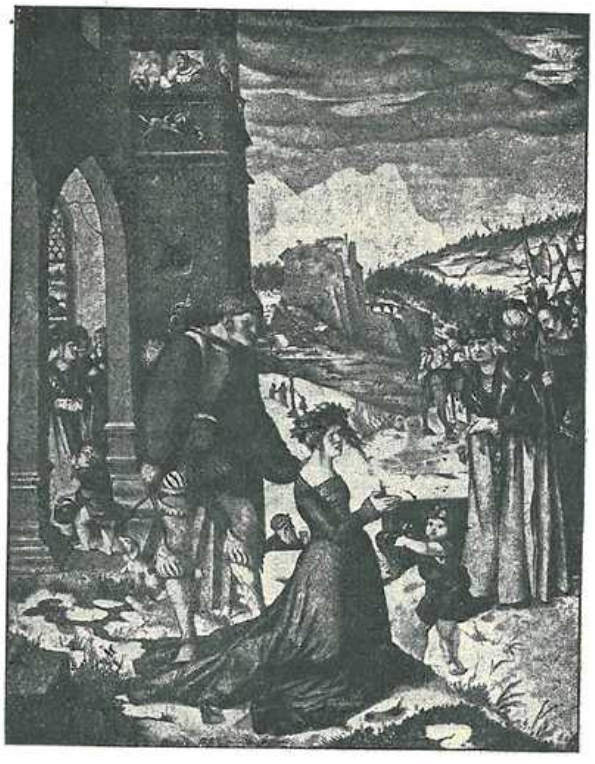

Obr. 259. Baldung: Mučednictví sv. Doroty.

1509 zakoupil si měšťanské právo ve Štrassburku, 1511—17 prodléval ve Freiburku v Br., kdež provedl hlavní své dílo, obrazy na hlavním oltáři v tamním dómu. Z r. 1516 pochází jeho obraz „Mučednictví sv. Doroty" (viz obr. 259.) v obrazárně společnosti vlasteneckých přátel umění v Praze (v Rudolfině); z ostatních jeho obrazů vynikají: „Smrt P. Marie" z r. 1521 (v chrámě Panny Marie v Kolíně), „Odpočinek sv. Rodiny na útěku do Egypta" (v germánském museu norimberském), „Oplakávání Krista" (v museu cís. Bedřicha v Berlíně), „Klanění se sv. tří králů" (v Berlíně), „Narození Páně" a „Ukřižování" (v zámku aschaffenburském). Ač *B.* vyšel ze školy Dürerovy, pracoval později hlavně pod vlivem Grünewaldovým, zvláště v koloritu. Od Grünewalda liší se hlavně tím, že nepodřizuje kresbu a kompósici koloristickému účinu, a také v realismu nezachází tak daleko jako Grünewald. *B.* provedl také hojně kreseb pro dřevoryt a pro malby na skle. Srvn. *Kuhn*, Kunstgesch. III, 752—754, *Thieme-Becker*, Künstler-Lex. II, 403—405; *G. Térey* vydal veliké publikace o *B*-ových malbách (Štrassb. 1896, s 96 světlotisky) a kresbách (3 sv. 1894—95 s 276 tab.).

Baldus 1. Alois, dr. theol., gymn. prof. nábož. v Trevíru, *n.* 1871, *sp.* „Das Verhältnis Justins des Märtyrers zu unsern synopt. Evangelien" (1895), „Der Koran, seine Entstehung, Abfassung u. religionsgeschtl. Bedeutung f. den Islam" (1904 ve frankfurtských Časov. brož. roč. XXIII.), „Kirchengeschichtliche Charakterbilder" (1904, 4. vyd. 1907). — 2. de Ubaldis v. Baldeschi.

Bale, jméno biblické, v. Bela.

Bale Jan, *n.* 1495, byl mnichem karmelit., odpadl a oženil se, 1553 od Eduarda VI. jmenován biskupem v Ossory v Irsku, sepsal několik divadelních her s tendencí protikatolickou, dále první angl. liter. dějiny „Scriptorum illustr. Brit. catal." (Londýn 1548); *z.* v Canterbury 1563.

Baleary, skupina špan. ostrovů v moři Středozemním; jsou tu dvě biskupství: Mallorka a Menorka, jež obě náležejí k církv. prov. valencké. Biskupství mallorské zal. asi v V. stol., obnoveno 1237, má 262.000 obyv.; jest rozděleno v 8 archipresbyterátů, 39 far a má 704 kněze. S biskupstvím mallorským spojena jest od r. 1851 bývalá diecese ivizská, jež byla r. 1782 zřízena. Tato diecese má svého kapitulního vikáře, žije v ní 26.000 katolíků, kteří rozděleni jsou ve 22 farností; působí tu asi 50 kněží. Biskupství menorské založeno bylo rovněž již ve stol. V., v době vlády maurské zaniklo, r. 1795 nově zřízeno; jest tu 40.000 katol., 23 far, 102 světští a 6 řeholních kněží.

Balen Hendrik van, vlámský malíř, *n.* v Antverpách 1575, *z.* t. 1632, žák Adama Noorta, kromě mythologických scén maloval i výjevy biblické; někdy pracoval společně s Janem Breueghelem, jemuž přenechával provedení krajinného pozadí, opatřuje navzájem jeho krajiny štaffáží. Na pozdějších jeho výtvorech jest patrný vliv jeho velikého žáka van Dycka. Z biblických jeho obrazů budiž uvedeny: „Nejsvětější Trojice", „Zvěstování" a „Zmrtvýchvstání" v kostele sv. Jakuba v Antverpách, a „Sv. Rodina" v kathedrále antverpské.

Balenović Šime, *n.* 1835 v Kruščici u Pazariště v Chorvatsku. Gymnasium a bohosloví studoval v Záhřebě. Stav se r. 1859 knězem, přidělen byl redakci „Kat. listu", nejdříve jako spolupracovník, později jako redaktor. Při tom byl učitelem náboženství a paedagogiky při záhř. mužském paedagogiu. Pro slabé zdraví opustil místo učitele a pracoval dále jako redaktor a bibliothekář v arcib. knihovně. *Z.* 1872 v Záhřebě. *Sp.* „Liturgija ili obredoslovnica" (Zagreb 1862), „Moiltvenica i pesmarica" (t. 1864), „Hrvatska povijestnica za puk", které dílo vydalo Družstvo sv. Jeronyma (t. 1870); přichystal pro tisk též knihu „Učba i gojitba" od Novotného, která později vyšla ve Vídni 1867. Srvn. *Plevnjak*, Prilozi za kult. povijest hrv. svećenstva, Zagreb 1910, 146 nn. *Dčkl.*

Bales (Bayles, Evers) Kryštofor, ctih., *n.* v Conisclíffu u Darlingtonu v Anglii, stud. v angl. kollejí římské, vysvěcen na kněze 1587, poslán do Anglie, aby tu působil jako missionář, byl však uvězněn a *s.* jako mučedník na popravišti 4. března r. 1590.

Balesdens Jan, advokát pařížský, *z.* 1675, vydal Jana Gagnaea Scholie k evangeliím (Paříž 1631), některá díla Jeronyma Savonaroly a sv. Řehoře Tourského spisy (1640, 2 sv.). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV^3, 161.

Balezo v. Balleacen. dioec.

Balfour Arthur James, anglický státník a filosof, *n.* 1848, stal se 1886 státním sekretářem skotským, 1887 irským, byl v letech 1891—92 a 1895—1902 finančním ministrem, 1902—1905 předsedou ministerstva, byl vůdcem konservativců v dolní sněmovně 1892—1895 a od 1905 hlavou opposice. Jest obhájcem křesťanského theismu, zvláště v knize „The Foundations of Belief, being notes introductory to the study of theology" (Lond. 1895), která namířena jest proti naturalismu, agnosticismu, positivismu a empirismu.

Balgian (Baldžian), Balgy Alexander, mechitarista, *n.* 1814 v Cařihradě, vstoupil do řádu mechit. ve Vídni 1830, vysv. na kněze 1834; působil jako sekretář kongregace, prefekt klerikù a professor theol. R. 1856 poslán do Říma jako prokurátor kongregace a působil tam 16 let. Roku 1875 stal se konsultorem Propagandy pro záležitosti arménské; téhož roku stal se představeným missijního domu mechitaristů v Cařihradě; r. 1876 jmenován od Pia IX. arcibiskupem ochridským i. p., sídlil pak v Římě; vydal několik spisů v jazyku arménském a dílo „Historia doctrinae catholicae inter Armenos". Srvn. »*Scriptores ordinis s. Benedicti*« (1881), 11—12, *Nilles*, Kal.^{2} 1, 254.

Balicki Vincenc, polský kněz apostata, *n.* 1798 v Tarnově, proslul jako kazatel, ale pýcha jeho svedla ho k apostasi; nechtěje podrobiti se rozkazům představených, odpadl a odešel do Pruska, kdež stal se predikantem luter.; *z.* 1844; *sp.* „Kazania na wszystkie niedziele i święta całego roku" (Lvov 1835, 2 sv.), jako predikant vydal: „Postylla czyli Kazania na wszytkie niedziele i swięta całego roku kościelnego według perykopów ewangelicznych" (Královec 1841, 2 sv.); *sp.* také cenné dílo: „Miasto Tarnów pod względem historycznym i naukowym" (Tarnov 1831).

Balík Karel, *n.* 20. ledna 1875 ve Vosné (okres Ml. Vožice) z rodičů rolnických. Obecnou školu navštěvoval v Sebířově. R. 1888 dán byl na gymnasium v Táboře. Absolvovav třetí třídu gymnasijní, přijat byl r. 1891 do chlapeckého semináře v Č. Budějovicích, kdež studoval na českém gymnasiu až do maturity. Po maturitě r. 1895 vstoupil do kněžského semináře v Č. Budějovicích, kdež byl dne 24. července 1899 biskupem Říhou na kněze vysvěcen. Dne 15 září téhož roku ustanoven kaplanem v německé namáhavé farnosti Rehbergu (na Šumavě). Dne 9. října r. 1900 ustanoven za kaplana opět v německé farnosti Ronšperku (u Domažlic). Dne 30. července 1901 ustanoven za kaplana v Černovicích (u Tábora), kdež se stal dne 13. června 1905 administrátorem a dne 1. listopadu téhož roku děkanem; tam působí dosud. Již za studií gymnasiálních pilně si všímal literatury české. V kněžském semináři vedle studií bohoslovných pěstoval i francouzštinu. Ve studijním roce 1808—9 byl jednatelem literárního spolku boho-

slovců „Jirsík". Téhož roku v časopise bohoslovců „Museum" (seš. 5. str. 221) uveřejnil z francouzštiny přeložený článek spisovatele M. Icarda „Bohoslovec ve smyslu Lva XIII." Když roku 1901 „St. Josef-Bücherbruderschaft" v Celovci vypsala cenu na nejlepší německé kázání „O tisku", konkurroval také, a jeho práce byla cenou (15 knih nákladem spolku vydaných) poctěna. Některá svá česká kázání uveřejnil v homiletickém čtvrtletníku „Kazateli". V lidovém měsíčníku „Sv. Vojtěch" uveřejnil některé články obsahu náboženského a apologetického, v „Křesť. Škole" v roč. V. článek: „Co schází naší škole?" V celém ročníku „Školy Božského Srdce Páně" r. 1909 uveřejňoval popis „Jubilejní pouti Moravanů do Říma r. 1908", ve „Květech Mariánských" r. 1910 delší pojednání „Španilá květina Mariánské zahrady" (výklad modlitby „Zdrávas"). Od r. 1903 pilně dopisoval do lidových náboženských měsíčníků „Ludmila" (pro křesťanské matky), „Anežka" (pro křesťanské panny), „Václav" (pro křesť. jinochy a muže), v nichž uveřejnil dlouhou řadu článků náboženských, z nichž zvláště jmenovati sluší: „Sedmero modliteb k májové pobožnosti" („Ludmila" 1904), „Co jsem si přivezl z pouti" („Anežka" r. 1905, 1907, 1908 a 1909) a „Křížová cesta v Jerusalemě" („Václav" 1906). Dva ročníky těchto časopisů (r. 1908 a 1909) také samostatně redigoval. V časopise „Apoštolát sv. Cyrilla a Methoda" r. 1910 uveřejnil delší článek „Trsat — chorvatské Loreto", v „Novém Věku" ze dne 23. prosince 1910 článek „Apoštolát sv. Cyrilla a Methoda", v týdenníku „Venkovan" r. 1910 „Letošní pašijové hry v Horní Ammergavě". Roku 1905 zúčastnil se „První lidové pouti Moravanů do Svaté Země". Na žádost výboru spolku „Ochrana opuštěných a zanedbaných dívek v Praze" hned po svém návratu vylíčil dojmy své cesty a vydal ve zvláštní knize pode jménem „Upomínky z východu" (vyšlo nákladem a ve prospěch uvedeného spolku r. 1905). Roku 1908 zúčastnil se Jubilejní pouti Moravanů do Říma r. 1908. S cesty své posílal každý den dopis do deníku „Čech". Dopisy ty hned po svém návratu (r. 1905) vydal svým nákladem ve zvláštní brožurce pode jménem „Dopisy z jihu," jež došla velikého rozšíření.

Balinghem de, Antonín S. J., *n.* v Saint-Omeru 1571, vstoupil do Tovaryšstva Ježíšova 1588, působil zprvu jako professor, později jako kazatel, *z.* v Lille 1630, vydal mimo několik asketických spisů dílo „Scriptura sacra in locos communes morum et exemplorum novo ordine distributa ... ad usum concionatorum cum interpretatione difficiliorum" (2 sv. fol., Douai 1621, Kolín 1659, Lyon 1711). Srvn. *Sommervogel* V, 831–41, *Hurter* III³ (1907), 794.

Balics Ludvík dr., farář a kons. rada v Rábu, vydal maďarsky dějiny katolické církve v Uhrách. Srvn. „Die kathol. Kirche" II, 605.

Balista Quintilius, arcikněz v Brentonicu v Tridentsku, *z.* 1703; *sp.* „Quaestiones de Officio" (ve fol., Roveredo 1693, Padua 1703).

Baljon Jan Marinus Simon, holandský reform. theolog, *n.* 1861 v Rotterdamu, působil jako farář v Amelo, od r. 1895 jest prof. úvodu do SZ a exegese NZ v Utrechtu; *sp.* „Inleiding der boeken des Nieuwen-Verbonds" (1903), „Grieksch-theologisch woordenbock" (2 sv., 1895–1899), „Geschiedenis van de boeken des Nieuwen-Verbonds" (1901), a řadu kommentářů: k Matouši 1900, Janu 1902, Sk. apošt. 1903, k listům katol. a k listu k Filip. 1904; dále vydal příruční vydání NZ (v. *Sýkora*, Úvod I, 409) a j.

Balk Herrmann, vynikající člen řádu německých rytířů v Prusku, podrobil řádu celé Chelmsko, Pomezanii a sev. část Varmilska, a získal tak krajiny ty křesťanství, jež šířil způsobem vlídným; pečoval také o blahobyt dobytých zemí zakládáním měst a kolonisací; *z.* 1239.

Balkan jedinstvu i bratskoj slozi, časopis, který za účelem unie založil v Záhřebě 1896 arcibiskup sarajevský (vrh-bosenský) dr. Jos. Stadler v době, když papež Lev XIII. nejvíce se snažil o sjednocení církve východní s Římem. Stadler byl od sv. Otce jmenován apošt. komissařem pro vyjednávání Říma s nesjedn. Slovany. Redaktor *B*-u byl katol. laik a zemský poslanec dr. Šandor Bresztionszky. Hlavními pracovníky byli: dr. Andrija Jagatić, superior Mil. sester (fakt. redaktor); dr. Bonaventura Jeglić, kan. saraj., pozdější biskup lublaňský; Vicko Palunko, kan. saraj., pozd. světící biskup splitský; dr. Julije Drohobecky, vladika križevacký; Ivan Zovko, bos. učitel; P. Vicko Tomašić, františkán, a jiní. *B.* byl tištěn latinským písmem, jen jeden článek cyrillikou. *B.* vycházel nejdříve dvakrát, potom třikrát až čtyřikrát ročně, od 1896 do konce 1901. R. 1902 již nevyšel. Důvody, proč zašel, jsou smrt dra. A. Jagatiće (*z.* 24. května 1901), slabé finance a nezdar. *B.* byl věnován přímo nesjednoceným (obzvláště Srbům), ale srbští kněží ho nečetli, ba čísti jej ani nesměli pod církev. trestem. — Hlavní pojednání jsou následující: Od V. *Palunka:* „Bratski razgovor o grčkome odijeljenju ili Poziv na sjedenjenje" (1896 II, 1897 I—II, 1898 I—III, 1899 I, II, IV, 1900 I—II). Od dra. *Jegliće*: „Leo papa XIII. i Antim, patrijarh carigradski" (1896 I); „Ustrojstvo crkve Isusove za prva dva vijeka" (1896 I); „Zar papa nije nasljednik sv. Petra" (1896 II, 1897 I), „Ustrojstvo crkve Isusove u III. vijeku" (1897 II); „Naši zajednički, vaseljenski sabori" (1898 I). Od J. *Drohobeckého:* Past. enciklika „O crkvi" (1896 II); „Kratko objašnjenje sv. četrdesetnice" (1898 II); „Vjera duša obreda" (1898 III); „Isus Hrist u ogledalu ist. crkv. knjiga" (1899 IV); „Eparhija križevačka" (1901 IV). Od P. V. *Tomašiće*, frant.: „Nicejski sabor i svetkovanje vazma u kat. i ist. crkvi (1898 I); „Kad se rodio Isus? Kad je umro? U kakvu je kruhu ustanovio s. Euharistiju? (1900 II, cf. 1901, I, IV). Od nesjedn. srbského igumena T. *Stevanoviće:* „Blagovijest" (1899 IV); od P. Ilije *Gavriće* T. J.: „O stanju duša pravednih prije sudnjeg dana" (1899 III). V *B*-u tisknuto též starší dílo Ant. *Kanišliće:* „Kamen pravi smutnje velike" (1899 II, IV, 1900 I—IV, 1901 I, IV), ale nebylo ukončeno. *Dčk.*

balkinus, ve středověku nazývána tak látka hedvábná („pannus sericeus"), tolik co badekinus, látka z Bagdadu. Srvn. *Brandl*, Glos. 400.

Balko v. Palko.

Ball 1. Františka Marie Terezie, *n.* v Dublině 1794, *z.* 1861, zakladatelka irské větve sester mariánských n. loretských. Srvn. *Coleridge*, „The Life of Mother Frances Mary Teresa Ball" (Londýn 1881). — 2. Jan, puritánský theolog, *n.* v Cassingtonu u Oxfordu 1585, *z.* 1640, byl kazatelem ve Whitmoru; *sp.* „The Treatise, containing all the principal Grounds of Christian Religion."

Balla Filibert S. J., *n.* v Bagnascu 1703, vstoupil do Tovaryšstva Ježíšova 1726, vyučoval filosofii a theologii v Cremoně a Turině, byl gen. censorem knih vydaných členy řádu v Italii, *z.* 1759 v Scurzolengu v diecesi astské. Zúčastnil se polemiky o probabilismu, zvláště proti P. Vincenci Patuzziovi spisem „Lettere teologico-morali scritte del P. N. N. sotto nome d'Eusebio Eraniste in difesa dell' Istoria del probabilismo del P. Daniello Concina" (Modena 1753—54). Srvn. *Sommervogel*, I, 841 až 843, *Hurter*, Nomenci. IV³, 1630.

Ballabene Gregorio, *n.* 1720 v Římě, *z.* 1803 tamtéž, jeden z nejpřednějších skladatelů církevních a kontrapunktiků XVIII. století, jenž v tomto věku pěstoval v Italii starý styl à capella. *Mlr.*

Ballaghdereen v. Achonry.

Ballaini Jan (Ioannes Balainius, Balagni) O. Min. Conv. v provincii benátské, *n.* v Andriu v Neapolsku, žil v druhé polovici XVI. stol.; *sp.* „In incarnati divini Verbi natale panegyricon" (Ben. 1566), r. 1568 připojil „Poëmata quaedam perquam elegantissima" na konec spisu františkána Jana Fera „Enarrationes in Acta apostolorum"; více zásluh získal sobě *B.* vydáváním spisů cizích: „Petri Tatareti Lucubrationes in triplicem Aristotelis philosophiam" (Ben. 1571), téhož „Disertissima explanatio universae Aristoteleae logicae", „D. Bonaventurae in quatuor libros sententiarum elaboratae dilucidationes" (t. 1573), „D. Bonaventurae in librum Sapientiae et Lamentationes Jeremiae prophetae pia et erudita expositio" (t. 1574), „Alexandri de Ales universae theologiae summa" (t. 1576), „Compendium theologicae veritatis" (t. 1578, 1588). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 4.

Ballarat, biskupství v Australii, v cirk. provincii melbournské, zřízené r. 1874; prvním biskupem stal se Michael O'Connor (*z.* 1883); statistická data z r. 1907 (starší z r. 1891 viz v tabulce na str. 790): 29 farních okrsků, 145 kostelů, 62 kněží světských, 10 řeholních, 17 řeholních bratří, 230 jeptišek, 18 konventův, 1 kollej pro hochy, 2 vyšší školy chlapecké, 10 nižších a 9 vyšších škol dívčích, 57 škol počátečních; dítek v katolických školách 4900; katolická populace: 59.488.

Ballart d'Inville Karel František, *n.* v Besançonu kol. 1711, *z.* v klášteře notre-damském v Nogentu 1771; vstoupil do benediktinské kongregace maurinské, složil sliby 1729. Po skončení studií byl spolu s Vincencem de la Rue přidělen ku pomoci Petru Sabatierovi (v. t.), jenž již dlouhý čas pracoval na vydání Italy. Sabatier zemřel při tisku svazku druhého, načež *B.* a de la Rue za pomoci P. Clemenceta dílo dokončili.

Ballay Valerius Ferdinand O. S. B. kláštera na Hoře sv. Martina v Uhrách (S. Mons Pannoniae), *n.* 1802, vstoupil do kl. 1817, vysv. na kněze 1826, byl v letech 1828—31 prof. morálky a pastorálky v řečeném klášteře, 1831—35 gymn. professor v Komárově, 1836—45 v Šoproni, 1847—48 prof. cirk. práva a 1848—58 theol. fund. a dogm. na domácím ústavě řečeného kláštera, 1866—70 archivářem a od r. 1870 gen. vikářem tamtéž; napsal řadu theol. článků do uherských časopisů „Religio" a „Családi lapok", do „Linzer Quartalschrift" („Quid et quo modo sacramenta operantur" 1861, „An is, qui causas matrimoniales Christi fidelium foro saeculari exclusive vindicat, incurrat haeresim?" 1862). a v „Archiv f. Kirchenrecht" („Quid iuris abbatibus circa consecrationem altarium?" 1866).

Balle Nicolai Edinger, dánský luterský biskup, *n.* 1744, stud. v Kodani, Lipsku a Gotinkách, od 1772 prof. cirk. dějin a dogmatiky na univ. kodaňské, od 1783 biskup sjaellandský; odpůrce racionalismu, *z.* 1816; *sp.* „Historia ecclesiae christianae" (Kodaň 1790), „Theses theologicae" (t. 1776); proti směru racionallstickému vydával v letech 1797—1802 týdenní periodickou publikaci „Bibien forsvarer sig selv" („Bible sama sebe obhajující"). Jeho kázání vyšla v překladu německém pod názvem „Heilige Lehren des christl. Glaubens in öffentlichen Erbauungsreden vorgetragen. Aus dem Dänischen übersetzt von D. Joh. Frid. Rehkopf's, herausgegeben von Joh. Friedr. Markus" (Dresden u. Leipzig, 1780—83, 7 sv. v 8°).

Balleacen (Balezen., Ballezen) dioec., Balezo, někd. biskupství v Dalmacii (v Černé Hoře) ve XIV. a XV. stol., v cirk. prov. barské.

ballei (z „ballivus" = dozorce, představený), název provincie v rytířských řádech, nyní dosud v řádu maltézském (v. t.) a v řádu německých rytířů (v. t.). Balleie dělily se zase v kommendy. V řádu maltézském vždy několik nejstarších professních rytířů v každém velkopřevorství má název „bailli", a senior jejich „bailli anziano".

Ballenstedt, někd. klášter v Anhaltsku, zal. 943 zprvu pro řeholní kanovníky, 1110 odevzdán benediktinům, od r. 1123 samostatné opatství, jež r. 1525 v selské válce bylo zničeno, načež opat postoupil je za roční důchod vévodovi anhaltskému Volfgangovi.

Ballerini 1. Antonín S. J., *n.* 1805 v Medicině u Bologně, vstoupil do Tovaryšstva Ježíšova 1826, byl professorem na Colleg. Romanum, kdež přednášel 1844—55 cirk. dějiny, 1856—81 morálku; *z.* v Římě 1881; *B.* jest jeden z nejznamenitějších novějších učenců v oboru theologie morální; jeho hlavním dílem jest „Opus theologicum morale in Busenbaum Medullam" (7 sv., po jeho smrti vyd. Dominik Palmieri, Prato 1889—1893); rovněž důležity jsou jeho důkladné poznámky, jimiž opatřil 17. vydání Guryova díla „Compendium theol. moral." (v Římě a Turíně 1866 a častěji). Jeho kritika učení sv. Alfonsa vyvolala živý spor s redemptoristy, kteří sv. Alfonsa hájili hlavně v díle „Vindiciae Alphonsianae" (v Římě 1873, 2. vyd. 1874 v Tournai), k čemuž *B.* ve 3. vyd. svých poznámek ke Gurymu 1874 odpověděl. Kontroversa ta vedla k objasnění mnohých otázek z oboru theologie morální. Mimo to *sp. B.* „Principi della scuolla Rosminiana esposti in lettere famigliari" (Milán 1850, 2 sv.), „Sylloge monumentorum ad mysterium conceptionis immaculatae Virginis Deiparae illustrandum" (2 sv., Řím 1854—1856, Paříž 1857); „Ius et officium episcoporum in ferendo suffragio pro infallibilitate Romani pontificis contra nuperas cavillationes per disquisitionem moralem assertum et vindicatum" (Řím 1870). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 1445—47. — 2. Jeronym a Petr, učení bratři, *n.* ve Veroně, starší Petr 1698, mladší Jeronym 1702. Oba vzdělali se ve školách jesuitských svého rodiště a stali se kněžími. Společně podnikli vydání spisů kardinála Norisia (4 sv. 1729—1733), biskupa Gilberta Veronského (1733), řečí sv. Zenona (1739), biskupa Ratheria Veronského 1766. Nejzásluhnější jejich edicí bylo k podnětu Benedikta XIV. uspořádané vydání spisů Lva Vel. (3 sv., Ben. 1753, 1756, 1757). Petrovi připadl při pracích těch hlavně obor dogmaticko-kanonistický, Jeronymovi obor historicko-kritický. Mimo to Petr *sp.* „Il metodo di S. Agostino negli studi" (1724), a obstaral vydání summ sv. Antonína Florenckého (1740 n.) a Raymunda z Pennaforte (1744). Zúčastnil se sporu o přípustnosti probabilismu a úroků, jakožto zastánce přísnějšího názoru. Proti Febroniovi *sp.*: „De potestate ecclesiastica Summorum Pontificum et Concillorum generalium liber una cum vindiciis auctoritatis Pontificiae contra opus Justini Febronii" (1766, Augšpurk 1770), „De vi ac ratione Primatus Roman. Pontificum et de ipsorum infallibilitate in definiendis controversiis fidei liber singularis" (1766, Augšpurk 1770). Petr *z.* 1769, Jeronym 1781. Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 93—98. — 3. Pavel, *n.* v Miláně 1814, na kněze vysv. 1837, byl prof. v semináři milánském, později stal se kanovníkem metrop. a gen. vikářem, 1859 arcibiskupem milánským, byl sekretářem sněmu vatikánského; *z.* 1897. V letech 1842—53 vydával časopis „L'Amico Cattolico".

Ballestrem František hrabě (z rodiny piemontské v první polovině XVIII. stol. do Slezska se přistěhovavší), vynikající katol. politik německý, *n.* 1838 v Plavňovicích v Horním Slezsku, studoval v Luttichu, vstoupil r. 1856 do pruského vojska, zúčastnil se válek 1866 a 1871, byl 1872—93 a 1898 až 1906 poslancem na říšs. sněmu, 1890—93 prvním

místopředsedou a 1898—1906 předsedou říšského sněmu, 1891—1903 člen pruské sněmovny poslanců, od 1904 členem sněmovny panské. Jest jedním z nejhorlivějších členů katol. centra.

Ballester (Ballistarius) 1. Jan O. Carm., pocházející z Katalonska, vynikající učeností, byl prof. na universitě pařížské, zvolen za generála řádu 1358, *z.* 1374 (dle jiných 1384), *sp.* „Super quatuor libros sententiarium" (vyd. Jan Chrysost. Mararca v Cremoně 1618, 2 sv.), „De bello forti Ecclesiae militantis", „De antichristo sive de novissimis temporibus". Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 676—677. — 2. Ludvík S. J., *n.* ve Valencii 1544, *z.* t. 1624, *sp.* „Onomatographia sive descriptio nominum varii et peregrini idiomatis, quae alicubi in latina vulgata occurrunt" (Lyon 1617), „Hierologia sive De sacro sermone, continens summam atque compendium positivae theologiae, fere omnia, quae in s. Scriptura tractantur, attingens, innumera eius loca linguae hebraicae praesidio explicans" (t. 1617). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 778.

Balleur O. S. Franc., *sp.* „La religion révélée défendue contre les ennemis qui l'ont attaquée" (Paříž 1757, 4 sv.). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910) 1394.

Balli (Ballo) Josef, *n.* 1568 v Palermu, doktor theologie, kanovník v Bari v Neapolsku, *z.* 1640; *sp.* „Resolutio de modo evidenter possibili transsubstantiationis panis et vini in sacramentum Domini Jesu corpus et sanguinem" (Padova 1640), „De fecunditate Dei circa productiones ad extra" (t. 1635). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 653.

Ballianus Jan Maria, *sp.* „Expositio evangelii s. Marii" (Ben. 1570). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 84.

Baillet (Bellyet, Baillet) Emanuel, biskup babylonský 1744, *z.* v Bagdadě 1741; *sp.* „Missio Babyloniae. Ad Benedictum XIV. P. Max. litterae, quibus eum certiorem facit de initio, progressu et praesenti statu dioecesis et missionis Babyloniae" (Romae 1754).

Ballina v. Killala.

ballivus v. ballei.

Ballo v. Balli.

Ballon Tomáš, kněz rodem z Moravy, působil v diecesi brněnské, přišel před několika lety do Clevelandu v Americe, odkudž po krátké době povolán do Oxford Junction ve státě Iowa, a přidělena mu missie Prairieburg, Ia. Při české osadě Božského Srdce Páně v Oxford Junction založil českokatolickou školu. Je též literárně činný. Srvn. *Habenicht*, Dějiny Čechův amer., 366; *Čapek*, Padesát let českého tisku v Americe, 79.

Ballonová (Ballon) Louise Blanche, zakladatelka bernardinek, *n.* 1591 v zámku Vanchi u Ženevy, zal. 1622 kongregaci nazvanou „Bernardines reformées de la Providence", *z.* 1668 v Seysselu. Kongregace té zachovaly se 3 kláštery (1 ve Wallisu, 2 v Savojsku).

Ballová v. Ball.

Ballu Theodor, franc. architekt, *n.* 1817 v Paříži, *z.* t. 1885, stavěl spolu s Gausem kostel Ste. Clotilde v Paříži, samostatně vystavěl kostely de la Trinité a Saint-Ambroise v Paříži a j.

Bally Filibert Albert, biskup aostský, *n.* v Grésy-sur-Aix v Savojsku 1605, *z.* 1691; pocházeje ze vznešeného rodu prodléval zprvu u dvora savojského, r. 1632 však vstoupil do řádu barnabitů. Věnoval se kazatelství a veřejným kontroversám s protestanty; roku 1659 stal se biskupem aostským; *sp.* „Disputationes de traditionibus apostolicis contra haereticos" (1643), „Recueils de lettres pastorales" (1679, 1681), „Conférences sur l'institution du carême, sur la purgatoire, sur l'invocation des saints"; r. 1684 dal vytisknouti katechismus pro svoji diecesi; připisuje se mu také spis „Histoire des conférences de controverse tenues dans le pays de Périgord entre les missionaires catholiques et les ministres de la religion prétendue réformée" (1688).

Balme (Balma) Jindřich O. S. Fr., *n.* v Ženevě, *z.* 1439, vstoupil do řádu františkánského provincie burgundské; byl zpovědníkem sv. Coletty; *sp.* „De mystica theologia seu de triplici via ad sapientiam", kteryžto spis byl připisován sv. Bonaventurovi, mezi jehož spisy byl vydáván. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 870.

Balmer Josef A., švýc. malíř, *n* 1828, *n.* 1828, vzdělal se na akademii düsseldorfské, provedl řadu obrazů oltářních i nástěnných pro katol. kostely v Badensku a Švýcarsku.

Balmerinock, cist. opatství ve Skotsku, zal. 1229 Esmengardou, vdovou po skotském králi Vilémovi; mnichové získali sobě velikých zásluh o zemědělství.

Balmes Abraham v. Abraham ben Meir de Balmes (str. 28).

Balmes Jaime Luciano, slavný španělský apologeta, filosof a publicista XIX. století, narodil se 28. srpna 1810 v městečku Vichu v Katalonii z rodičů prostých a zbožných. Vykonav se skvělým úspěchem předběžná studia v semináři biskupském rodného města, odebral se roku 1826 podporován svým biskupem na universitu v Cerveře, kde po sedm let věnoval se studiu filosofie a theologie, zvláště Summy sv. Tomáše a jeho pozdějších kommentatorův. Jak si Summy vážil, o tom svědčí jeho výrok: „Vše se v ní nalézá, filosofie, theologie, právo. V těchto lakonických formulích jest nakupeno všechno bohatství." Roku 1833 vysvěcen byl na kněze, načež ještě dvě léta na přání biskupa pokračoval ve studiích v Cerveře, všímaje si spolu bystrým okem náboženských, sociálních a politických poměrů své vlasti. Vrátiv se do Vichu, vyučoval tu od r. 1837 po 4 léta mathematice a zabýval se poesií, napsav některé ódy, ne bez poetické krásy, avšak bez oné mens divinior, jež s geniem filosofickým v jednom duchu tak zřídka bývá spojena. Roku 1839 napsal pojednání o celibátu, za něž poctěn byl cenou. Po té obrátil *B.* úplně zřetel k veřejným záležitostem vlasti, jež tehdy po zrušení zákona salického o nástupnictví Ferdinandem VII. r. 1830 byly velmi neutěšeny stálými domácími boji mezi Cristinos a Karlisty. I církev zakoušela pronásledování. Se skvělou výmluvností a řídkou obratností hájil tu r. 1840 *B.* oprávněnost majetku církevního ve spise „Observaciones sociales, politicas y economicas sobre los bienes del clero". Spisem tímto založil slávu jména svého ve Španělsku. Přesídliv se r. 1840 do Barcelony, zasahoval do tehdejších poměrů ne jako vůdčí státník, nýbrž jako plodný spisovatel, a ujímal se s nejušlechtilejšími úmysly pravých a správných zásad na poli náboženském, sociálním a politickém. Svoje vznešené myšlenky vykládal nejdříve v časopise „Religion", později v „Civilisacion" proměněném. Po té sám asi rok řídil časopis „La Sociedad", ve kterém z části již vyšly jeho „Listy k pochybovači". Přesídliv se po pádu Esparterově, jehož byl odpůrcem, r. 1842 do Madridu, založil tu *B.* týdenník „El pensamiento de la Nación", ve kterém uložil řadu duchaplných pozorování o sociálních, vědeckých a náboženských otázkách. Když jeho snahy o sňatek mezi synem Don Carlosa, hrabětem z Montemolinu, a dcerou Kristiny, Isabellou, jímž mnoho nečtěstí od Španělska mohlo býti odvráceno, úskočnou francouzskou politikou byly zmařeny, uchýlil se *B.* do Bielu a zemřel tu,

odevzdán úplně do vůle Boží, chorobou prsní 9. července r. 1849 ve věku 38 let. *B.*, muž bystrého rozumu, ušlechtilých úmyslů, veliké zmužilosti a bohaté iniciativy, živé, silné víry, srdce katolického a apoštolského, náleží mezi nejduchaplnější spisovatele novější doby netoliko ve Španělsku, nýbrž i v Evropě na poli politickém, sociálním a filosofickém. V náboženství katolickém spatřoval první a nejsilnější oporu politické a sociální budovy španělské a pouto, jež rozličné kmeny poloostrova pyrenejského spojilo v národ bratrský, a hájil je proto neúnavně svým obratným perem, a to tím více, poněvadž je viděl ohroženo pochybovačností, bludy a nevěrou. Pro dítky napsal roku 1841 katechismus: „La religión demonstrada al alcance de los niños", jenž vyšel jak v řeči španělské (kastilské), tak katalonské, a dosáhl v zemích španělského jazyka, zvláště v jižní Americe, velikého rozšíření. Velmi známým dílem jsou dále *B*-ovy: „Cartas á un esceptico" (Barcelona 1845), „Listy k pochybovači" (německy od Lorinsera, Regensb. 1855 a 1856), v němž obsaženy jsou vzácné myšlenky o rozličných předmětech věrouky a mravouky a vyvrácení duchaplně různí němečtí a francouzští filosofové, zvláště Hegel. Nejpřednějším dílem apologetickým jest *B*-ův spis: „El protestantismo comparado con el Catolicismo en sus relaciones con la civilisacion europea" (Barcelona 1842–1844 4 vol. 5. vyd. 1875). V díle tomto, jež současně téměř vyšlo též v řeči francouzské a později i do němčiny přeloženo bylo od F. Haase (2 Ausg. Regensburg 1862, 2 Bde.), háji *B.* církev katolickou proti výtce jejího nepřátelství ke kultuře a odmítá tvrzení, že „reformátoři XVI. století vědu, umění, svobodu národů a vše, co se shrnuje ve slovu civilisace, podporovali a tím evropské civilisaci neocenitelné dobrodiní prokázali". Obava, že by Španělsko jako Francie a Německo lichou filosofií mohlo býti na scestí svedeno, pohnula *B*-a také k práci na poli filosofickém. Nejpřednější spisy jsou tu: „Filosofia fundamental" (Barcelona 1846, něm. od Lorinsera, Regensb. 1855), filosofie sv. Tomáše pro potřeby XIX. století, dále „Curso de filosofia elemental" (Madrid 1847), španělsky a latinsky napsaná (něm. od Lorinsera 1852—61, 4 Abt.), a „El criterio" (1845), jakási filosofie životní, v níž *B.* učí těžkému umění správně mysliti a život svůj dle pravidel moudrosti zařídíti. Zmínky konečně zasluhuje ještě sbírka politických spisů, již vydal *B.* v Madridě 1847. Německy vyšly jeho „Smíšené spisy" náboženského, filosofického, politického a literárního obsahu od J. Borschta (Regensb. 1855–6). A de Blanche-Raffin, J. Balmes, sa vie et ses ouvrages, Paris 1849, německy Fr. X. Karker. Regensb. 1852. — D. Ben. García de los Santos, Vida de Balmes, Madrid 1848. D. Buenaventura de Córdoba, Noticia histórico-literaria. Madrid 1848. D. Fr. Gonzáles Herrero, Estudio histórico-critico sobre las doctrinas de Balmes. Oviedo 1904. D. José Elías de Molins, Balmes y su tiempo. Barcelona 1906. N. Roure, La vida y las obras de Balmes 1910. *Sms.*

Balossi Giuseppe, souč. kněz a spisovatel italský; *sp.* „Dante e Bonifacio VIII. Saggio critico-storico" (ve sbírce „Fede e Sclenza"), „Panegirici, Discorsi, Conferenze Sociali".

Baloth (*hbr.* Be'álóth) **1.** město v jižní části území kmene Judova Jos. 15[24]; poloha neznáma. — **2.** město nebo krajina, neznámé nyní polohy, jež uvádí se jako jeden z krajů říše Šalomounovy, jejž spravoval Baana, syn Husy, 3 Král. 4[16]; Relandus (Palaestina II, 617) míní, že čísti dlužno: „be-Aloth".

balsám, vonná pryskyřičná hmota vytékající z kůry balsamovníku (v. t.). Jméno *b.* odvozují někteří z hebr. baal šemen = hlavní olej (viz *Mlčoch*, Starož. bibl. 150), jiní z arabského bešám, z čehož řecké *βάλσαμον*. Slovem „balsamum" překládá *Vulg.* také hbr. pannag Ez. 27[17], kteréžto slovo, jež jenom tu se vyskytá, uvádí se mezi věcmi, jež z Palestiny do Tyru na trh se vyvážely, i není známo, co vlastně značí; snad proso, dle targumu sladké pečivo; někteří navrhují čtení pagag = fík. Rovněž tak slovem „balsamum" překládá *Vulg.* slovo *ἀσπάλαθος* v Sir. 24[20]; není pochyby, že míněn slovem tím nějaký vonný keř, o němž pod oním jménem staří spisovatelé řečtí i latinští nejednou se zmiňují; není však známo, která rostlina tím jest míněna. V násl. verši Sir. 24[21] uvádí *Vulg.* mezi devíti vonnými věcmi také „balsám nemíšený", ale text řecký, jenž uvádí toliko sedm vonných věcí, slov těch nemá. — V liturgii jest *b.* spolu s olejem olivovým součástí křižma (v. t.). Symbolický význam *b*-u vyplývá z přirozených jeho účinků: jako *b.* chrání před hnilobou a vydává líbeznou vůni, tak milost Boží působí, že člověk uchovává se od nákazy hříchu a nábožným životem šíří vůni ctnosti. Užíváno bylo k připravení křižma *b*-u arabského nebo egyptského; papež Pius V. dovolil 1571 biskupům americkým, kterým nebyl *b.* ten na snadě, aby užívali podobných vonných látek z rostlin amerických; Benedikt XIV. v listu k biskupům východním pro krajiny, kde pravého *b*-u dostati nelze, dovoluje, „ut ad conficiendum Chrisma liceret uti certo quodam fragranti succo seu liquore, qui communiter pro vero balsamo accipitur".

Balsam Kasper, *n.* 1716 ve Lvově z rodiny arménské, vstoupil 1731 do Tov. Ježíšovy; byl vynikajícím kazatelem, *z.* 1759; *sp.* „Oratio in Isaiae XLVIII" (Krakov 1748). „Kazania pobudzające do modlitwy na uproszenie szczęśliwego powodzenia sejmovi wielkiemu r. 1754 d. 30 września poczynającemu się w Warszawie" (t. 1754), „Kazanie o trojakiej jedności do publicznych obrad potrzebnej" (t. 1755), „Wyprawa na tamten świat duszy" (Lvov 1759), „Kazania na niedziele całego roku" (Poznaň 1761, 2 sv.), „Kazania na święta całego roku" (t. 1762—64, 2 sv.), „Kazania przygodne ks. Kaspra Balsama S. J. o cnotach wiary, nadziei, miłości i obowiązkach z nich wynikających" (Poznaň 1764–72, 7 sv.).

Balsamon (Balsamo) **1.** Ignatius S. J., rodem z Apulie, byl prof. v Neapoli a Římě, *z.* 1618, *sp.* „Instructio brevis de perfectione religiosa et recte orandi et meditandi methodo iuxta exercitia S. Ignatii". Accedit „Praxis perfectionis religiosae". (Colon. Agripp. 1612, t. 1626; vyšlo v něm. překladu: „Bericht von der geistlichen Vollkommenheit und ordentlichen Weise recht u. wohl zu bethen u. zu betrachten", Mnichov 1623.) — **2.** Theodor, vynikající kanonista řecké církve, *n.* v Cařihradě v pol. XII. stol., *z.* t. někdy po r. 1195 (dle některých 1214). Oddal se stavu duchovnímu, byl chartofylaxem v době patriarchy Theodosia (1178–83), posléze stal se asi v letech 1185—1191 patriarchou antiochijským; jelikož však Antiochie byla tou dobou v držení křižáků a sídlil tam patriarcha latinský, zůstal *B.* v Cařihradě. Sepsal obšírný výklad k Photiovu dílu „Syntagma", a to k oběma jeho částem (k Nomokanonu a ke sbírce kánonů). Latinský překlad výkladu *B*-ova vydali Hervet (1561) a Agylée (1561); roku 1615 uveřejnil Kristof Justel řecký text prvé části „Syntagmatu", totiž Nomokanonu, spolu s překladem Agyléovým. Řecký text celého díla s překladem Hervetovým vydán 1620. R. 1661 péčí Viléma Voela a Jindřicha Justela vytištěno nové vydání Nomokanonu z r. 1615. Druhou část „Syntagmatu" vydal 1672 Vilém Beveridge

v Oxfordě. Migne otiskl prvou část díla *B*-a v PG. CIV. dle vydání z roku 1615, a druhou dle vydání Beveridgeova v PG. CXXXVII a CXXXVIII. Na edicích Justlových a Beveridgeových spočívá v podstatě také vydání athenské z r. 1854, jež obstarali Rhalli a Potli, ale užito v něm též rukopisův vydavatelům dřívějším neznámých. Vůči církvi katolické evil *B.* smýšlení nepřátelské.

balsamování. Když zemřel Jakob, tu Josef, jeho syn, „nařídil svým sluhům-lékařům, aby balsamovali (lachanót; Vulg.: „ut aromatibus condirent") jeho otce" Gn. 50[2]. K vyplnění tohoto rozkazu dle běžného zvyku bylo třeba čtyřiceti dní, které jest včítati do doby smutku, trvavší celkem 70 dní (tmž. 50[3]). Také Josefa, když byl zemřel, balsamovali (uajjachantů 'othó. Tmž. 50[26]). Tato zpráva biblická se potvrzuje vykopávkami egyptskými. Je totiž dokázáno, že Egypťané užívali zvláštního způsobu ke konservování mrtvol již v době staré říše (2800—2500 př. Kr.). Svědčí o tom zbytky mumií (většinou již rozpadlých), chovaných v berlínském museu, jako jsou obvazky z mumie krále Pepi I. (příslušníka šesté dynastie), obvazky, páteř a části žeber krále Mer-en-re (z téže dynastie. Viz: Ausführliches Verzeichnis der aegyptischen Altertümer . . . 2. vydání Berlín 1899, uspořádané vrchní správou berlínských musei č. 8057, 8[1]58 a 8059). Ano E. Levesque (Vigouroux, Dictionnaire de la Bible, fasc. XIV sl. 1724 Paříž 1898, pod heslem embaumement) se dovolává anglického orientalisty W. Budgea, upozorňujícího na jeden sloup v Oxfordě chovaný, na němž se činí zmínka o mumii hodnostáře z dob dynastie druhé! (Naproti tomu konstatováno, že mrtvoly v dobách krále Menesa mumisovány ještě nebyly, jak patrno z hrobů z této doby nalezených u Negade a jinde.) Jakým způsobem si Egypťané v dobách starších při této práci počínali, není dosud pro nedostatek příslušného vědeckého materiálu nám známo. (Erman, Aegypten u. aegyptisches Leben. Tubinky 1885 s. 427.) Teprve pro doby mnohem pozdější na základě zpráv Herodotových (II, 86) a Diodorových (I, 91), doplněných památkami egyptskými, lze si učiniti určitější představu o celém postupu prací obvyklých při balsamování; obyčeje tyto líčí Vigouroux v „Bible a nejnovější objevy . . ." přel. dr. Podlahou, v Praze 1897, díl III. s. 177 nn. Praví-li Diodor, že balsamování trvalo 30 dní, kdežto dle bible bylo k práci této obyčejně třeba 40 dní, třeba míti na zřeteli, že některé rukopisy Diodora mají variantu 40 dní, a že počet těchto dnů nemusil býti ve všech dobách (v Jakubově a Diodorově), ani na všech místech Egypta vždycky týž! Kromě toho záviselo asi tato doba také na různé důkladnosti a pečlivosti, jaká různým osobám byla věnována; bylyť mrtvoly boháčů mnohem důkladněji mumisovány, než mrtvoly chuďasů, jejichž příbuzní nemohli zaplatiti velikého obnosu, kterého žádalo dokonalé balsamování. Lze proto míti právem za to, že toto umělé konservování vyžadovalo u boháčů více času, než u chuďasa. Dá se též dohadovati, že celá procedura balsamování byla ve starších dobách jednodušší, než v dobách mladších, jakož i že technika balsamovačů z povolání dříve vykonala práci, ku které v dobách starších služebníci, kteří jen mimořádně konservovali mrtvoly, netvořice žádného cechu (na takové asi jest mysliti Gen. 50[2] sluhové-lékaři), potřebovali času více. Herodot, který tvrdí, že balsamování trvalo 70 dní, započítává asi do této lhůty též dobu smutku. Jest podivno, že obyvatelé Palestiny, která přece podléhala značně kultuře Egypta, balsamování mrtvol nepřijali. Při vykopávkách v Palestině na mnohých místech podniknutých nenalezeny žádné mumie. Israelité jaksi nahrazovali balsamování, teprv však v dobách pozdějších, tím, že mrtvolu zahalovali do pláten, když již byli dříve namazali a obložili vonnými látkami (Mat. 27[59], Mar. 16[1]). Z Josefa Flavia: Starožitnosti XIV, VII, 4, lze uzavírati, že v posledních dobách předkřesťanských pomazávali Židé mrtvoly vynikajících osobností medem — obyčej to asi původu babylonského. (Strabo XVI, I, 20; Plinius, Hist. nat. XXII, 50.) Srvn. W. Budge, The Mummy, Cambridge 1893. Wilkinson, Manners and customs of the ancient Egyptians, London 1837-III. Maspero, Le Rituel de l'embaumement v Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque Nationale sv. XXIV, 1. 1883. Rouger, Notice sur les embaumements des anciens Égyptiens v Descriptions de l'Egypt 2. vyd. Paříž 1820—30, sv. VI. 481—489. Maspero, Lectures historiques, Paříž 1892 s. 133 až 139. Pettigrew, History of Egyptian Mumies London 1840. Schiaparelli, Il libro dei funerali. Turin 1879, s. 3 nn. Lenormant, La magie chez les Chaldéen . . . Deutsch übrs. Jena 1878 s. 90 n. Erman, Die aegyptische Religion[2], Berlín 1909 s. 149 nn. Heyes, Bibel u. Aegypten, Münster 1904. *Hjčl.*

balsamovník v bibli. V bibli vyskytá se dvacetkrát slovo besem, osmkrát bosem a jedenkrát besamí, což předpokládá tvar básám (Mendelkern, V. T. Concordantiae . . . Lipsiae editio minor, s. 122 c), která znamenají buď „vůni" neb „vonné látky", a snad i šťávu, kterou vydává balsamovník. Zdali však slova tato znamenají též v Pís. 5, 1. 13.; 6, 2.; 8, 14. balsamovník, jak se domnívá König (Hebr. u. aram. Wörterbuch zum A. T. Lipsko 1910, s. 50 b), nebo Gesenius-Buhl (Hebr. Handwörterbuch 15. vyd. Lipsko 1910, s. 119 a), jest pochybno. Levesque (Vigouroux, Dictionnaire de la Bible, fasc. V. otisk 2., Paříž 1908 s. 1521, pod heslem baumier) vidí ve slově básám v Pís. 5, 1. šťávu balsamovníku, tedy balsám, nebo docela jen voňavku vůbec; podobně v „balsámových záhonech" (tamtéž 5, 13.; 6, 2.) vidí jen záhony porostlé vonnými rostlinami. S ním souhlasí četní překladatelé a vykladatelé. (Slovo habbosem v 5, 13. jest pravděpodobně považovati za glossu. Zapletal, Das Hohe Lied, Freiburg 1907 s. 118. Siegfried, Prediger und

Obr. 260. Balsamovník (Balsamodendron opobalsamum).

Hohes Lied, Göttingen 1898 s. 114.) *LXX* překládá na uvedených místech *μετὰ ἀρωμάτων μου* (5[1]) *φιάλαι τοῦ ἀρώματος* (5[13]), *φιάλας τοῦ ἀρώματος* (6[2]), *ὄρη ἀρωμάτων* (8[14]), Vulgata pak rovněž „aromata". (Slovem „balsamum" překládá hebr. pannag. Ez. 27[17] a řec. *ἀσπάλαθος* Sir. 24[20].) Dvořák překládá Pís. 5, 1.: se svojím pižmem; 6, 2.: záhony pižma; 8, 14.; hory bósemské. (Píseň písní, sv. 40. Sborníku svět. poesie s. 43. 46. 55.) Ti, kdož vidí na uvedených místech skutečnou zmínku o balsamovníku, myslí pravděnejpodobněji na rostlinu, která slouje nyní ve vědě: Commiphora opobalsamum Engler = Balsamodendron opobalsamum Kunth = Amyris opobalsamum Forskal = Amyris Gileadensis Linné, rostlinu to, která v dnešní Palestině neexistuje, ač za starých dob tam, zvláště v okolí Jericha, byla pěstována; nyní roste divoce v jižní Arabii a na protějším břehu africkém; pěstuje se v Egyptě. Josef Flavius (Antiq. VIII, 6) vypravuje, že první *b.* přinesla králi Šalomounovi královna sábská. Je to malý strom nebo keř z řádu „Burseraceae". (Srvn. J. E. Dinsmore u. Dalman, Die Pflanzen Palästinas v Zeitschr. d. deutsch. Palästina-Vereines XXXIV (1911) s. 1—38, 147—173, 185—242). L. Fonck, Streifzüge durch d. bibl. Flora v Bibl. Studien V. (1900) I. E. Boissier, Flora orientalis, Geneva 1867—1884 sv. II. s. 2. P. Cultrera, Flora biblica, s. 357—360; Tristram, Nat. Hist. of the Bible, 8. vyd. 336—338. I. Löw, Aram. Pflanzennamen, č. 53. Post, Flora of Syria, Palestine and Sinai 1896. Hehn, Kulturpflanzen u. Haustiere, 6. vyd. 1894. *Hýčl.*

Balsamowicz Řehoř, arménský kněz ve druhé polovině XVII. stol.; získal sobě velikých zásluh o sjednocení polských Arménů s církví katolickou.

Balsamus v. Petr Balsamus.

Balsimelli Federico, prof., kanovník, souč. spisovatel italský; *sp.* „Compendio di storia della Chiesa" (2 sv., 3. vyd.).

Baltanas (Valtanas) Mexia Dominik O. Praed., *n.* ve Villanueva 1488, *z.* v Seville 1562; *sp.* „Vita Christi seu flos sanctorum. Historia general de la vida y hechos de J. Christo y de sus santos con annotationes" (Sevilla), „Epitome y sumario de la vida y excellencias de trece patriarcas del V. T. y de N. muy esclarecidas santas" (t. 1555), „Justification del hombre per la gracia" (t. 1550), „Dottrina christiana, en que se debe cadauno creer, huir, temer, obrar, desear etc." (t. 1555), „Confessario, tr. de excommunlones, usura, matrimonio y votos" (t. 1554), „Enchiridion de estados" (t. 1555), „Concordancias de muchos passos difficiles de la divina historia" (1556), „Apologia sobre certas materias morales, en que a y opinion" (t. 1556), „La vida y hecho admirables del real profeta David y las excellencias del psalterio sobre las otras escrituras" (t. 1557). Srvn. *Hurter*, Nomenci. II (1906), 1542—43.

Baltard Victor, franc. architekt, *n.* v Paříži, *z.* t. 1874, provedl restaurování mnohých chrámů pařížských (St. Germain des Prés, St. Eustache, St. Etienne du Mont) a některé chrámové stavby nové, z nichž hlavním jeho dílem jest chrám sv. Augustina v Paříži (1860—81), s mohutnými, železnou konstrukcí nesenými klenbami kopulovými.

Baltasar, Balthasar, Baltassar, Baltazar 1. בלטשאצר, *Βαλτάσαρ*, jméno, jež dáno bylo Danielovi při dvoře babylonského krále Nabuchodonosora (Dan. 1[7]). Jelikož Nabuchodonosor praví: „Daniel, jemuž jméno *B.* podle jména boha mého", znělo asi jméno *B.* babylonsky: Bél-šar-usur = Béli, krále chraň; dle jiných: Belit-šar-usur = Belit, krále chraň, nebo: Bel-balatsu-usur = Béli, život jeho chraň. — 2. בלשאצר, *Βαλτάσαρ*, Bél-šar-usur (= Béli, krále chraň), poslední král babylonský, jenž k hodům kázal přinésti nádoby zlaté a stříbrné, jež byl otec jeho Nabuchodonosor vzal z chrámu jerusalemského, a když zjevila se ruka píšící tajemná slova na stěně, povolal Daniela, aby nápis vyložil; v noci následující pak byl zabit (Dan. 5[1-30], 7[1], 8[1]). Jelikož dle zprávy Bérossovy Babylon dobyt byl od Cyra za panování Nabonnéda, jenž byl poražen a potom pod nadvládou Cyrovou místodržitelem Karmánie se stal, byly pronášeny různé dohady o *B.*-ovi knihy Danielovy; býval ztotožňován s Nabonnédem, s Labosordachem, synem Neriglissarovým, s Evilmerodachem, synem Nabuchodonosorovým a pod. Někteří dokonce o historické existenci *B.* pochybovali (Hitzig, Kuenen). Ale z klínových nápisů Nabonnédových a Cyrových dovídáme se, že Nabonnéd měl prvorozeného syna jménem Bél-šar-usura, jenž po útěku Nabonnédově do Borsippy řídil hájení Babylona. Patrně byl Bél-šar-usur neboli *B.* spoluvládcem svého otce. Tím také se vysvětluje, proč král *B.* Daniela jmenuje třetím knížetem v království svém (Dan. 5[16. 29]), jelikož prvé místo náleželo Nabonnédovi a druhé jemu samému. *B.* nazývá se sice Dan. 5[2] synem Nabuchodonosorovým, ale jak v Písmě sv., tak i v nápisech assyrských nazývá se nejeden panovník „synem" některého z předchůdců svých. *B.* mohl se nazývati „synem" (v nevlastním smyslu) Nabuchodonosorovým také proto, že, jak se zdá, matkou jeho byla dcera Nabuchodonosorova, kterou byl otec Nabonnéd za manželku pojal. Srvn. *Hagen*, Lex. bibl. I, 558—561, *Prášek*, Děj. starověkých národů východních II, 397—398. — 3. *Βαλτάσαρ*, syn Nabuchodonosorův. Dle Barucha 1[11-12] Židé v zajetí babylonském posílali těm, kteří v Jerusalemě zůstali, list, v němž vyzývají je mimo jiné, by modlili se za Nabuchodonosora a syna jeho *B.*-a. Nelze sice z jiných pramenů doložiti, že Nabuchodonosor měl syna toho jména: možno však souditi, že *B.* byl jeho syn nejstarší, jenž ještě za života otce svého zemřel, načež následoval druhý syn Nabuchodonosorův Evilmerodach. — 4. tradicionální jméno jednoho ze sv. tří králů (v. t.). — 5. Brabantský O. Praed., *n.* v Antverpách, vstoupil tam do řádu dominik., stal se převorem a *z.* 1588; jako inkvisitor působil k potlačení novokřtěnců; *sp.* „Homiliae de filio prodigo" a „Tractatus adversus suae aetatis haereses". — 6. (Graul) z Dernbachu v. Dernbach. — 7. de Fidelibus, rod. z Milána, arcikněz a gen. vikář novarský, později cremonský, *sp.* „De praerogativis b. Ioannis Baptistae" (Milán 1514). — 8. (Balthasar) Františ ek z Míšně, stud. v Lipsku, byl mistrem filos., licenciátem theol. a provisorem kolleje sv. Bernarda t.; *sp.* „Expositio misteriorum Missae et verus modus rite celebrandi" (Lipsko 1495), „Expositio canonis ss. missae" (t. 1515), „Conclusiones contra Bohemos" (1494). — 9. Merklin, *n.* 1479 ve Waldkirchu, stal se děkanem při chrámu sv. Šimona v Trevíru, později proboštem ve Waldkirchu, od r. 1527 byl říšským vicekancléřem, koadjutorem kostnickým a tit. biskupem maltským; od 1528 biskupem hildesheimským, od 1529 kostnickým; *z.* v Trevíru 1531. — 10. a Messana O. Min., ze Sicilie, *z.* 1695, vypracoval výtah z díla Artura a Monasterio „Martyrologium franciscanum" (Ben. 1668, 1679). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV[3] (1910), 572. — 11. de Santa Cruz O. Praed., odebral se s 30 druhy r. 1666 na Filippiny, kdež působil na universitě manilské; *sp.* „Historia de la provincia del s. Rosario de Filippinas, Japon y China del sagrado orden de Praed." (2 sv., Saragossa 1693). *Hurter*, Nomencl. IV[3] (1910), 562. — 12. zvonař v Novém městě pražském na poč. XVII. stol.; od něho jest zvon z r. 1605 v Těchníčl. Srvn. Soupis polit. okr. pisecké 322—323.

Baltherus (Baltharius), mnich v klášteře säckingském, *sp.* nebo interpoloval na konci stol. X. život sv. Fridolina, otišt. v *Act. Ss.* Mart. I, 433 až 441, v Mon. Germ. Ss. rer. merov. III, 350—370.

Balthildis v. Bathildis.

Balticus Martin, novolatinský básník protestantský, *n.* kol. 1532 v Mnichově, byl učitelem t., později rektorem školy v Ulmu, sesazen 1591, *z.* t. 1600, skládal ódy a náboženské hry; r. 1593 vydal v básnickém zpracování „Evangelia et epistolae".

Baltík Bedřich, *n.* 1834 v Bohunicích v Uhrách, evang. spis. slovenský, od r. 1870 far. v Lipt. sv. Mikuláši, od r. 1875 senior t.; *sp.* „Historie biblické" (Budap. 1867), „Historie církevní pro školy a rodiny ev." (B. Bystřice 1869), „Modlitby a písně evang." (Budap. 1870), „Augšpurské vyznání víry" (t. 1880), „Život dra. Mart. Luthera" (Lipt. sv. Mikuláš 1883), „Jana Arndta vzdělavatelná kázání" (B. Čaba 1886).

Baltimore, arcibiskupství, zabírající onu větší část státu Maryland ve Spoj. státech severo-amer., jež leží západně od zátoky chesapeakeské, a distrikt Kolumbii, založeno bylo 6. dubna 1789, na arcibiskupství povýšeno 8. dubna 1808. V celé arcidiecesi jest 1,273.000 obyvatelů, z nichž katolíků asi 255.000 původu většinou irského, pak německého a slovanského. Také Italové jsou zastoupeni, a černoši mají výlučně pro sebe šest kostelů. Poláci mají v městě *B.* tři kvetoucí osady: Sv. Stanislava pod správou tří polských františkánů, s farní školou se 630 dětmi, jichž učitelkami jest 10 sester feliciánek; sv. růžence (Mečislav Barabasz, farář) s farní školou o 620 dítkách, s 9 feliciánkami; osada sv. Kazimíra pod správou františkánů, s farní školou o 360 dětech, jež vyučuje 6 feliciánek. Dle sčítání r. 1900 a dle výročních zpráv přistěhovaleckých úřadů lze bezpečně počet Poláků v *B.* odhadnouti na 15.000 duší. Také Litvíni mají v *B.* svůj kostel sv. Jana Křt. a jest jich tu kol 2000. Čechové v *B.* těší se pověsti zbožného lidu a střediskem jich jest kostel sv. Václava tamže. První Čechové usadili se zde již r. 1847, a r. 1870, když bylo v *B.* 816 Čechů, založili si spolek sv. Václava s cílem postaviti český kostel. Brzo na to přišel mezi ně první český kněz, Moravan Valent. Vacula, a koupen starý luteránský kostel, jehož vysvěcení bylo okázalou slavností českou dne 26. května 1872. Než kněz ten nezůstal dlouho a i později rychle se střídali čeští jeho nástupci (Heller, Lang, Konec, Hojda, Videňka), až konečně kardinál Gibons rozmrzen nad tím, svěřil osadu sv. Václava redemptoristům. Důst. p. J. Jenč byl z nich prvním správcem osady, nastoupiv r. 1882 a vedl správu její tak účinně, že již r. 1886 bylo nutno koupiti prostrannější kostel universalistů a jej na katolický posvětiti, kdežto kostel starý byl přeměněn ve farní českou školu, kdež nejen všeobecné vědomosti, ale i víra sv. a jazyk mateřský byl by vštěpován do srdcí dítek. Hlavně této katolické škole jest děkovati, že český živel v *B.* dnes je tak svěží a mohutný. Pro chatrné zdraví musil dp. Jenč r. 1888 vzdáti se osady a na jeho místo prozatímně dosazen dp. Preis a po krátkém čase (r. 1893) dp. Ed. Hornung. Týž s horlivostí vrozenou synům řádu toho pracoval na osadě sv. Václava do r. 1907, maje po ruce mimo jiné vzorného kněze dp. Klem. Vlasáka († 12. srpna 1900). Délkou času byli však čeští osadníci zatlačeni k severní straně města, tak že farní budovy staly se pro ně vzdálenými, kterážto příležitosti využitkovali protestantští kazatelé, obyčejně placení bohatými sektami americkými, a pod rouškou husitství a pod. zahnízdili se mezi dobrosrdečným lidem českým; konečně r. 1901 zakoupeno nové stavební místo, pro Čechy výhodněji položené, a tam vystavěna krásná škola farní, obydli pro učitelky a fara. Jakmile uplacen bude dluh na těchto budovách, začne se se stavbou nového kostela sv. Václava, o němž při vzácné obětavosti Čechů *b*-ských lze s bezpečností předvídati, že bude jedním z nejlepších v této nové vlasti naší. Zatím konají se české služby Boží ve školní síni. Po dp. Hornungovi stal se r. 1907 farářem dp. Jos. Šott, jenž osadě sv. Václava přidělen byl od r. 1901, s nímž na osadě působí dpp. Václav Melichar a Václav Supík. — K osadě sv. Václava patří také Slováci, jichž jest v *B.* asi 1000 (velmi mnozí přijedou jen na čas a uspořivše si něco, vrátí se později ku svým rodinám, na Slovači zanechaným, jiní zase, nemajíce stálého obydlí, stěhují se za prací a pod., následkem čehož těžko udati jich počet). Ve farní škole sv. Václava vyučuje 9 školských sester Notre Dame a r. 1910 jest v ní 580 dětí. Úřední sčítání udává r. 1900 počet Čechů v *B.* usazených na 2321, mimo *B.* 493 a počet dětí roz. z českých rodičů 5292; než z návalu českých přistěhovalců za posledních let jistě dostalo *B.* slušné procento a dle dat přistěhovaleckého úřadu lze dnes odhadnouti počet všech Čechů v *B.* na 15.000. V *B.* existuje celá řada katol. spolků, mužských i ženských. Z českých jsou to: Spolek sv. Václava, sp. sv. Josefa, sp. rytířů sv. Václava, sp. sv. Vojtěcha, sp. sv. Štěpána krále, sp. sv. Cyrilla a Methoda, sp. sv. Jana Nep., český římsko-katol. spolek sokolů Karla IV., sp. sv. Petra a Pavla, katol. Dělník, sp. myslivců sv. Jiří, sp. mládenců sv. Norberta, sp. veteránů maršálka Radeckého, sp. sv. Alžběty, sp. panen blah. Anežky České, sp. sv. Anny, sp. sv. Ludmily, sp. Panny Marie Ustav. Pomoci, Pěvecký sbor sv. Cecilie, Oltářní spolek, Katol. ochotnický sbor osady sv. Václava. — V *B.* jsou též dva kostely českých evangelíků. R. 1890 založen tam český sbor a připojen k presbyteriánům americkým pode jménem „Presbyterní církev česko-moravských bratří". Pastorem jest Václ. Vaněk. Druhý sbor založen methodisty; kazatelem je Fr. D. Čáda. — Arcidiecese *B.* má 484 kněze (z nichž 273 řádových), všech kostelů jest 270 (135 farních, 51 fillálek, 84 kapli); v městě *B.* jest 47 kostelů, (ve Washingtoně, hlavním městě Spojených států severo-amerických 18), farních škol jest 95 s 21.711 žáky (*B.* má 45 farních škol s 13.899 žáky, Washington 13 škol se 3439 žáky). Semináře pro světské duchovní jsou dva s 210 seminaristy: v *B.* seminář sv. Sulpicia a v Emmitsburku seminář P. Marie. Pro kněžstvo řádové jest 9 seminářů s 259 seminaristy. V 9 kollejích nabývá vyšší vzdělání 1451 mladíků, a ve 22 akademiích 2560 dívek, kteréžto ústavy naskrze řízeny jsou osobami řádovými. Sirotčinců vedených různými řády jest 6 s 1712 sirotky, průmyslových škol pro zanedbanou mládež jest 7 s 915 chovanci, domovy pro opuštěné a pod. dítky jsou 4 s 235 dětmi. Celkem jest v katol. vzdělavacích ústavech a farních školách diecese 28.349 chovanců. Katolických nemocnic jest v arcidiecesi *B.* 6, útulky pro chudé starce a stařeny dva. Chloubou arcidiecese *B.* a všech katolíků v Americe jest katolická universita ve Washingtoně (v. t.) a universita jesuitů v Georgetownu (Džorčtaun), na kteréžto poslední kromě 24 kněží z T. J. vyučuje ve všech oborech vědy kol 100 professorů. Uváží-li se, že všecky tyto ústavy pořízeny a vydržovány jsou jen obětavostí katolického lidu arcidiecese (kromě university ve Washingtoně), musíme žasnouti nad jejich láskou ku sv. víře. Z mužských řádů zastoupeni jsou: benediktini (něm.) z arciopatství sv. Vincence v Beaty (stát Pennsylvanie) působí na třech osadách; dominikáni mají konvent ve Washingtoně, kdež jich působí 17 na kollejí Nep. Poč. P. Marie a 8 v konventě a na faře sv. Domi-

nika; františkáni ze Sv. země mají komisariát a kollej ve Washingtoně se 6 kněžími; jesuité provincie New York-Marylandské mají kollej Loyolovu (18 kněží) a kostel sv. Ignáce v *B.*, kollej Gonzaga ve Washingtoně s 12 kněžími, universitu v Georgetownu s 24 kněžími, kollej Nejsv. Srdce Páně ležíše ve Woodstocku s 32 kněž. a 16 kněží T. J. na různých osadách; pasionisté mají konvent spojený s farním kostelem v *B.* s 10 kněžími, a ve Washingtoně mají kollej sv. Tomáše s 10 kněž., která spojena jest s ústavem, jenž má za účel připraviti schopné kněze různých diecesí k účinné práci missionářské hlavně mezi nekatoliky; redemptoristé provincie *b*-ské mají svůj noviciát s 5 kněžími v Illchesteru (Illčestr), missionářský dům v Annapolisu (9 kněží), na něm. farách jich působí 27, na faře sv. Václava v *K.* 3; sulpiciáni řídí (21 kněží) theolog. seminář sv. Sulpicia v *B.*, kdež také sídlí jejich gener. vikář pro Spoj. státy, kollej sv. Karla v Ellicott (14 kněží), ve Washingtoně mají kollej sv. Augustina (7 kněží), na níž připravují se členové řádu k professorskému úřadu pro kolleje a semináře; vincenciáni mají theologický seminář v Emmitsburku (10 kněží) a faru Nep. Početí v *B.*; školní bratří *b*-ské provincie mají noviciát v Ammendale s 50 bratry, řídí kollej sv. Jana ve Washingtoně a více farních škol; bratří P. Marie (21 kněží) z Daytonu, stát Ohio, učí na 4 farních školách; bratří xaveristé mají noviciát a kollej na vrchu sv. Josefa (Mount St. Joseph college) v *B.*, řídí průmysl. školu a útulek pro chlapce. Ženské řády mají své mateřince: Sestry sv. Vincence z P. v Emmitsburku s 397 jeptiškami, které spravují 2 sirotčince v *B.* a ve Washingtonč, dále 4 nemocnice a vyučují ve mnohých školách farních; sestry Naší Paní (Notre Dame, vých. provincie) v *B.* s 302 jeptiškami řídí sirotčinec, učí na 27 školách; milosrdné sestry v *B.* se 128 jeptiškami v Mount Washingtonu vyučují na 3 školách, řídí 1 útulek, 1 sirotčinec a 1 nemocnici v *B.* a útulek ve Washingtonu; missionářské pomocnice mateř. s 29 jeptiškami v *B.* učí na černošských školách, řídí útulek a školu pro hluchoněmé a navštěvují veřejné ústavy, jako nemocnice, žaláře, chudobince a pod.; sestry Prozřetelnosti mateř. se 102 jeptiškami v *B.* řídí sirotčinec v *B.* a učí. Kromě těch zastoupeny jsou ženské řády mající svůj mateřinec mimo arcidiecesi *b*-skou: františkánky z Glen-Riddle v Pennsylvanii a ony z Mill-Hillu v Anglii (tyto jen pro černochy), sestry sv. kříže z Notre Dame, stát Indiana; benediktinky z Chicaga, polské felicíánky ze Sloan, N. Y. a jiné. — Katolíci severoameričtí vzhlíželi vždy k *B.* s úctou jako ku kolébce katolicismu a podnes jako středisku jeho ve Spoj. státech. Dějiny *b*-ské přirozeně úzce souvisí s dějinami státu Maryland. Kolonisační plán zpracován byl konvertitou Jiřím Calvertem (zvaným „první lord *B.*“), jenž také zvolil pro novou kolonii jméno ku poctě Marie (angl. Mary), katolické manželky anglického krále Karla I.; plán ten provedl jeho potomek Leonard Calvert, jenž s prvními osadníky přistál dne 25. března 1643 a již r. 1649 ve sněmu dal prohlásiti svobodu vyznání jako opak nezměrné nesnášelivosti anglické. Do r. 1692 zůstala vláda kolonie v rukou katolíků, až na dobu 1652 až 1658, kdy vlády se zmocnili a s vyloučením katolíků ji vedli Puritáni, čímž špatně splatili pohostinost katolíkům, jim ochranu poskytnuvším. Neustálých třenic mezi oběma využitkoval král Vilém Oranžský a prohlásil Maryland za královskou provincii, v níž záhy prohlášena anglikánská církev za státní, tak že katolíci musili podporovati jejich kostely. R. 1702 vyhlášena náboženská svoboda pro všechny, vyjímajíc katolíky, jimž r. 1704 zakázáno vyučovati vlastní dítky u víře katolické, nebo za tím účelem je jinam posílati (roku 1715), kněžím katolickým zakázáno zastávati svůj úřad, ba zákon dopouštěl odebrání dítek katolickým rodičům k vůli jich vyznání. Teprve na zakročení královny Anny, k níž se utiskovaní utekli o pomoc, svoleno čísti mši sv. v kaplích soukromých rodin. R. 1716 musili všichni úředníci přísahati, že zavrhují transsubstanciaci a dvě léta po tom zbaveni katolíci práva na majetek. Roku 1754 pokusili se Anglikáni skonfiskovat majetek katol. duchovenstva, aby tím zasadili ránu kněžstvu uzmutím mu výživy, ale pokus ten se nezdařil. Vzhledem ke krutému pronásledování jest se diviti, že v řadách katolických v *B.* dnes ještě je na 50 rodin, jichž členové jsou potomky oněch trpitelů pro sv. víru. R. 1669 bylo v Marylandu asi 2000 katolíků, jichž počet přes persekuci vzrostl roku 1708 na 2979 duší. Prvními missionáři byli 4 angličtí jesuité, kteří přijeli hned s prvními kolonisty a jimž na pomoc přijelo později několik františkánů a dva světští kněží. R. 1755 mnoho Akadů vyrváno bylo od svých rodin a nemilosrdně Angličany úplně bez prostředků (počtem 900) vyloděno v Marylandě, než katolíkům domácím nedovoleno ujmouti se svých bratří u víře, následkem čehož mnoho jich víru ztratilo. Takové byly poměry před severo-americkou revoluci proti anglické nadvládě. Po porážce Angličanů uznáno za nemožno, aby katolíci američtí nadále byli pod jurisdikcí anglických apoštol. vikářů, a dne 27. června 1783 usneslo se 6 kněží požádat sv. Stolici o vlastní hlavu missií amerických. Přes nástrahy Francie, jež snažila se missie ty strhnouti pod svou ochranu, ustanoven apošt. vikářem dr. Jan Carroll r. 1784. Tehdy dle svědectví dra. Carrolla bylo v Marylandu na 15.000 katolíků s 19 kněžími, v Pennsylvanii na 7000 katolíků s 5 kněžími, ve Virginii 200 katolíků a v New Yorku 1500 katolíků. R. 1788 byl dr. Carroll na žádost duchovenstva povýšen na biskupa — prvního v Americe — a byl r. 1790 vysvěcen v Lulworth Castle v Anglii, načež v průvodu subpriora sulpiciánů Nagota se třemi řádovými kněžími a s pěti seminaristy jel zpět do sídla svého *B.* Několik dní po příjezdu do *B.* založili dle předchozího ujednání sulpiciáni seminář P. Marie tamže. Diecese *b*-ská zabírala tehdy ohromnou rozlohu východně od řeky Mississippi vyjma Floridu, a kostely byly v *B.*, New Yorku (1785), Bostoně (1788), v Charlestonu (1788) a ve 12 místech v Marylandu mimo *B.* Jedno z oněch míst jmenovalo se Bohemia. V Delavare bylo 5 kostelů a v Pennsylvanii 4 (jeden z nich ve Filadelfii). Při první diecesní synodě r. 1791 bylo v biskupské residenci přítomno 21 kněží. R. 1790 byl v Port Tabacco založen klášter karmelitek, jenž byl r. 1831 přestěhován trvale do *B.* Mezi r. 1791 a 1798 přibylo z Francie více kněží.

Obr. 261. Baltimore. Kathedrála.

z nichž mnozí zaujali čelná místa v dějinách katolických v severní Americe, hlavně: Jan Dubois (přijel r. 1894), Ambrož Maréchal (1792), Jan Moranvillé (1794), Jan Lefevre Cheverus (1796) a j. První německá osada založena r. 1802, která byla předána roku 1840 redemptoristům a ti postavili r. 1841 kostel sv. Alfonse; za zmínku stojí tento fakt proto, že při kostele tom působili dva kněží, o jichž beatifikaci právě se jedná: totiž Jan Nep. Neumann, pozdější biskup filadelfický (1852—60), a František Xav. Seelos (z. r. 1867). Hned v počátcích, ač velice trpkých, nezapomenuto ústavů vzdělavacích, a tu za zmínku stojí, že farní škola u sv. Patrika byla založena v *B.* dříve, než kterákoliv veřejná škola. Jesuité založili kollej, pozdější universitu, v Georgetownu r. 1789, kdežto professoři semináře Panny Marie v *B.* založili a se seminářem spojili kollej, jež kvetla až do roku 1852, kdy v život uvedena kollej Loyolova. Seminář Mount St. Mary's v Emmitsburku založen r. 1808 a hned do něho přeloženo 16 seminaristů ze semináře Panny Marie v *B.* Na pozemcích, darovaných Karlem Carrollem položen základní kámen pro kollej sv. Karla r. 1831, avšak pro nedostatek prostředků dokonáno dílo to až r. 1848. R. 1808 přestěhovala se z Nov. Yorku do *B.* zbožná konvertitka pí. Alžb. Anna Setonová a s jinými ženami založila na pozemku, darovaném konvertitou Samuelem Cooperem, v Emmitsburku akademii sv. Josefa; ženy tyto přijaly r. 1812 regule sester křesťanské charity a pí. Setonová zvolena představenou; po její smrti roku 1821 zůstalo v klášteře 50 sester. Jeptišky kláštera tohoto vydatně pracovaly v počtu 140 jako ošetřovatelky na bojišti i v nemocnicích za občanské války sev.-americké. Z akademie sv. Josefa založeny byly: Dívčí sirotčinec Panny Marie roku 1817, chlapecký sirotčinec sv. Vincence roku 1856, útulek pro choromyslné (Mt. Hope retreat) roku 1840, nemocnice svaté Anežky a cvičný ústav sv. Josefa, oba r. 1863. — Rozhodnutím Pia VII. r. 1808 rozdělena diecese *b*-ská na více jich se sídlem biskupským v New Yorku, Filadelfii, Bostonu a Bardstownu, kdežto *B.* povýšeno na arcibiskupství s Carollem jako prvním arcibiskupem, do jehož jurisdikce patřily státy Maryland, Virginie, obě Karoliny, distrikt Kolumbie a území nyní tvořící státy Alabama, Mississippi, Louisiana a Florida, k nimž později přidány některé západo-indické ostrovy, patřící Dánsku a Hollandsku. Carroll z. 3. pros. 1815 a jeho nástupcem stal se koadjutor zesnulého Leonard Neale, jenž byl vysvěcen již roku 1800. Za něho vrátily se do Evropy chudé klarisky, jež již r. 1801 založily akademii v Georgetownu. Zemřel r. 1817. Po něm dosedl na stolec člen řádu sv. Sulpicia Ambrož Maréchal, rodem Francouz. Na základě chybné informace, jak později se ukázalo, zřízena biskupství v Richmondu (stát Virginie) a v Charlestonu (stát Karolina), čímž diecese *b*-ská rozdělena na dvě části, skoro 1000 angl. mil od sebe vzdálené: Maryland a distrikt Kolumbie byl v jedné, a Alabama a Mississippi ve druhé části. Následkem toho vymohl si Maréchal r. 1821 souhlas ku pravidlu, dle něhož nemá být utvořena nová diecese bez souhlasu interessovaného episkopátu. Arcibiskup Maréchal z. 1828 a nástupcem jeho stal se Jakub Whitfield, rodem Angličan, jenž při slavnosti odevzdání pallia dne 4. října 1829 konal také první provinciální koncil za přítomnosti sedmi jiných zástupců různých diecesí. Aby usnesení koncilu v život uvedena byla, svolal arcibiskup r. 1831 první diecesní synodu, jíž se zúčastnilo z 52 kněží 34. Jesuité formálně založili r. 1833 novou provincii marylandskou. Téhož roku svolán druhý provinciální koncil, jehož se zúčastnilo 9 biskupů a zástupci jesuitů, sulpiciánů a redemptoristů. Arcibiskup Whitfield z. r. 1834 a nástupcem jeho stal se dosavadní světící biskup Samuel Eccleston, jenž vysvěcen byl krátce před smrtí svého představeného. Pod jeho jurisdikci patřily státy Maryland distrikt Kolumbie a Virginie se 70 kostely a 69 kněžími, kdežto v celých Spoj. státech bylo roku toho (1834) 327 kněží. Za něho konány provinc. koncily: 3. r. 1837, 4. r. 1840 a 5. r. 1843, kteréhož posledního zúčastnilo se již 17 biskupů, 6. r. 1846 (23 biskupů a 4 zástupci řádů), 7. r. 1849, na němž usneseno zavésti sbírky na „petrský haléř", doporučeno sv. Stolici, aby New Orleans, Cincinnati a New York povýšeny na sídla metropolitní, duchovenstvu zakázáno působiti při sňatcích, kde obřady oddávací vykonány býti měly také kazatelem kterékoliv sekty. Na 6. koncilu zvolena patronkou provincie P. Maria pod titulem Neposkvrněného Početí. V této asi době odepřel vldp. Hickey svědectví o věci vrácené prostřednictvím zpovědníka a vyšší soudní instance dala mu za právo. Sestry „Naší Paní" (Notre Dame) přišli do *B.* r. 1847 a samostatnou provincii marylandskou utvořily až r. 1873. R. 1855 povolány z Pittsburku milosrdné sestry do školy sv. Petra a založily si r. 1867 mateřinec v Mount Washington. Arcib. Eccleston z. r. 1851, kdy k diecesi patřil již jen Maryland a distrikt Kolumbie. Pak arcib. v *B.* stal se filadelfický světící biskup Frant. P. Kenrick, jenž r. 1852 svolal první plenární koncil *b*-ský. Při dieces. synodě r. 1853 určeny hranice jednotlivých farností a vymezena práva duchovenstva R. 1853 konán 8. provinc. koncil, na němž zregulován poplatek z lavic v kostelích i jiné sbírky a vytčena pravidla týkající se poplatku kathedratika ku podpoře biskupů. Pobožnost 40hodinová zavedena v diecesi r. 1858 a roku následujícího konal se 9. provinc. koncil. R. 1862 obsahovala *b*-ská provincie diecese: Filadelfii, Pittsburk, Richmond, Wheeling, Charleston, Savannah, Erie a apošt. vikariát Floridu. R. 1852 založena jesuity v *B.* kollej Loyolova, jež dala mnoho vynikajících mužů církvi. Arcib. Kenrick z. r. 1863. Po jeho smrti hleděla vláda Spoj. států uplatniti svůj vliv při obsazování uprázdněného stolce, ale bez výsledku, a arcib. stal se Martin Jan Spalding, biskup v Louisville. Ještě před nastoupením jeho byl administrátorem r. 1864 posvěcen nový kostel pro katolické černochy, jichž po zrušení otroctví zbylo ve Spoj. Státech na 16.000, díky jich katolickým pánům. Jich pastorace předána r. 1870 řádu josefitů, jenž ku získání pracovníků mezi černochy založil r. 1888 seminář sv. Josefa. Výhradně pro katolíky černé pleti založen již r. 1828 dům oblátek Prozřetelnosti, které řídí akademii sv. Františky a sirotčinec v *B.* jakož i akademii ve Washingtoně. R. 1881 přišly z Anglie sestry sv. Františka a založily pro katol. děti černošské dům v *B.* Později pořízeny pro černochy ještě 2 kostely v *B.* a 1 ve Washingtonu. Arcibiskup Spalding povolal za sebou z Louisville sestry Dobrého Pastýře, které založily r. 1864 samostatný konvent, v němž péče sester věnována hlavně kleslým ženám. R. 1869 svolán 10. provinc. koncil a roku 1866 držen 2. plenární koncil v kathedrále *b*-ské. Industriální škola pro chlapce založena r. 1866 a správa její dána belgickým xaverián̊m, které vydržují také útulek sv. Jakuba, v němž pokračováno v díle školy industriální tím, že se mladíkům z ní propuštěným vyhledává zaměstnání a poskytuje ochrana. Kollej a seminář ve Woodstocku založeny jesuity r. 1869 a mnozí professoři ústavu toho vynikli svými spisy (Mazzella, Sabetti, Maas, Piccirelli, Sestini). Pasionisté, povolaní do diecese r. 1865, postavili klášter v *B.* r. 1868, ale ten vyhořel r. 1883 a posta-

ven nový za tři léta. „Malé sestry chudých" přejaly péči o chudé starce v *B.* r. 1869 a do dneška ošetřovaly přes 3500 ubohých bezplatně. Po smrti arcib. Spaldinga (*z.* 1872) stal se nástupcem jeho Jakub Roosvelt Bayley, bývalý kazatel anglikánský, biskup v Newarku. R. 1875 povýšena Filadelfie na metropoli a k provincii *b*-ské pak patřily diecese: Charleston, Richmond, Wheeling, Savannah, Wilmington (utvořena r. 1868), St. Augustine (1870) a vikariát sev. Karolina. Ve Fort Cumberlandu postavil r. 1848 redemptorista Jan Nep. Neumann, rodák z Brna, kostel sv. Petra a Pavla, jejž převzali r. 1866 karmelitáni a r. 1875 kapucíni, kteří při kostele založili si konvent a seminář pro své kleriky. Sestry sv. kříže zal. r. 1875 školu sv. Kateřiny jako cvičnou školu pro učitelky. Jakub Gibbons byl ustanoven s právem nástupu koadjutorem r. 1877 a ještě téhož roku zemřel arcibiskup Bayley. Gibbons byl *n.* v *B.*, svolal 3. plenární koncil dne 9. listop. 1884; týž byl největším koncilem svolaným mimo Řím po koncilu tridentském. Kardinálem byl kreirován r. 1886. Katol. universita americká zal. r. 1887 a arcibiskup *b*-ský učiněn jejím kancléřem ex officio. R. 1889 oslavena stoletá památka založení diecese *b*-ské způsobem imposantním, že vzbuzen úžas protestantů a zjevena síla katolíků; při slavnosti bylo 9 arcibiskupů, 56 biskupů, 4 opati a na 800 kněží, kdežto slavnostního průvodu zúčastnilo se přes 30.000 laiků všech stavů. R. 1890 zal. v *B.* řád missionářských pomocnic, jenž byl kanonicky ustaven roku 1906. Pro své vzdělání, skromnost a lidové vystupování těší se kardinál Gibbons neobyčejné úctě v *B.* i mimo; výtečné jeho vlastnosti nemalou mají zásluhu o počet konvertitů v arcibiskupství, jichž ročně počítá se průměrem na 800. Jeho dílo „Faith of our Fathers" je mocným činitelem pro získání konvertitů po celé Americe. *Škjer.*

baltimorský plenární koncil biskupů ve Spoj. státech severoamer. byl do Baltimore svolán na přání sv. Stolice: I. v roce 1852, II. v r. 1866 a III. v r. 1884. Usnesení všech se navzájem doplňují a souhrn jich jest asi tento: Zaveden rituál přesně římský, kdežto zakázáno zaváděti novoty a zvyky různých zemí, aby se tak předešlo zmatkům. Jako svátky zasvěcené ustanoveny jsou: Neposkvr. Početí P. M., Narození a Obřezání a Nanebevstoupení Páně, Nanebevzetí P. M. a Všech svatých. Nejvyšším správcem majetku církevního (kostelů, farních škol, hřbitovů, far) jest biskup, pod jehož dozorem má duchovenstvo majetek říditi a každoročně mu správu podávati. Majetek upsán jest na biskupa jakožto zástupce (trustee) katolického lidu a jeho úmrtím přechází na nástupce. Na správě majetku účast míti mohou laikové vzorného života, a biskup je v úřadě tom potvrzuje; k výdajům přesahujícím 300 dollarů, nutno zjednati si svolení biskupovo. Kněz při svěcení (sub titulo missionis) zavazuje se přísahou, že působiti chce v diecesi biskupa, pro kterého byl vysvěcen, má nárok na podporu pro případ stáří nebo choroby, za kterýmž účelem kněžstvu diecesnímu a jich osadám ukládá se zvláštní poplatek. Každému knězi za jistých podmínek uděluje se právo celebrovat dvakrát v týž den, ukládá se mu, aby jednou do roka (nejméně jednou za dva roky) zúčastnil se diecesních exercicií. Kněz z jedné diecese může býti inkardinován do jiné na doporučení dřívějšího svého biskupa po pětiletém pobytu v nové diecesi, avšak nehodným-li se stane, pozbývá nároků na sustentaci. Biskup má právo upravovati platy duchovních, k ruce má míti 6 nebo 4 konsultory, z nichž na 3 roky polovici si volí sám a polovici vybírá z kněží, duchovenstvem diecese mu navržených. Každý desátý duchovní v diecesi může býti ustanoven na faru jako „rector irremovibilis" a to jen na takovou, jež má zajištěny potřeby vzorné osady; kandidát musí být knězem nejméně 10 let, musí se prokázati uspokojivou činností pastorální a má složiti zkoušku — concursus — před nastoupením. Zemře-li biskup, mají konsultoři a „rectores irremov." usnésti se na třech kandidátech pro osiřelý stolec, jména jich mají poslati do Říma a biskupům suffragánům, kteří ve schůzi své mají pojednati o schopnostech navržených a buď je doporučiti nebo jiné na jich místo navrhnouti. Také jejich rozhodnutí posláno budiž do Říma k dalšímu řízení. Závazným jest církevní přikázání: „Kostel a kněze dle možnosti podporovati", což díti se má hlavně pronajímáním stolic v kostele, příspěvkem ku sbírkám církevním a pod. V diecesích hleděno býti má k přípravnému vzdělání mladíků pro semináře a určuje se látka vyučovací pro tyto přípravky. Povinností rodičů jest posílati své dítky do škol farních, jichž nejusilovnější zařizování se duchovenstvu doporučuje; kde možno, ať jsou školy ty bezplatné, v kterémž případě škola vydržována býti má z poplatků, rozvržených na všecky osadníky, ať již školou povinné dítky mají nebo ne. Zapovězenými jsou spolky zednářů, podivných bratří (odd fellows) a sons of temperence, a věřící varují se před takovými spolky, jež přísahou zavazují členstvo k mlčení. Na III. koncilu prohlašuje se, že nadešla příznivá doba k založení katolické university ve Spoj. státech a za tou příčinou zvolena komise k předběžným pracím s výslovným podotknutím, že universita má zůstati pod správou episkopátu Spoj. států. Vytčen poměr mezi řeholníky v duchovní správě a biskupem; církevní soudy ustanoveny. *Škjer.*

Baltis v. Beltis.

Balto (Waltho) sv., opat benedikt. kl. wessobrunnského ve XIII. stol.; pam. 27. prosince (dle jiných 28. dubna). Srvn. *Stadler*, Heil.-Lex. I, 378, *Detzel*, Ikonogr. 179.

Baltus Jan František S. J., *n.* v Metách 1667, vstoupil do Tov. Jež. 1682, byl professorem exegese a hebrejštiny ve Štrassburku, povolán do Říma za gen. censora knih a theologa generála řádu, po dvou letech vrátil se do Francie, byl rektorem různých kollejí, *z.* v Remeši 1743. Byl to muž velice nadaný a učený, zvláště zběhlý v dějinách a v patrologii; *sp.* 1. „Réponse à l'Histoire des Oracles de M. de Fontenelle de l'Académie françoise, dans laquelle on réfute le système de M. Van Dale sur les auteurs des oracles du paganisme, sur le cause et le temps de leur silence; et où l'on établit le sentiment des Pères de l'Eglise sur le même sujet" (Štrassburk 1707, 1709), „Suite de la Réponse etc., dans laquelle on réfute des objections insérées dans le tome XIII. de la Bibl. Choisie et dans l'art. 2. de la République des Lettres du mois du Juin 1707, et où l'on établit sur de nouvelles preuves le sentiment des SS. Pères touchant les oracles du paganisme" (t. 1708; otištěno také v „Dictionnaire de Sciences occultes", jejž vydal Migne v Paříži 1848); proti Van Daleovi a Fontenellovi, kteří pohanská orakula přičítali podvodu kněží, *B.* na základě spisů sv. Otců ukazuje, že v nich byl vliv zlého ducha. 2. „Défense des SS. Pères accusés de platonisme" (Paříž 1711, proti spisu protestanta Souveraina „Le Platonisme devoilé"; nově vydán byl tento spis r. 1838 péčí Morelovou pod názvem: „Pureté du christianisme, ou le christianisme n'a rien emprunté à la philosophie païenne"; 3. „Jugement des ss. Pères sur la philosophie païenne" (Strassb. 1719), „La Religion chrétienne prouvée par l'accomplissement des Prophéties de l'Ancien et du Nouveau Testament suivant

la méthode des ss. Pères" (1728), „Défense des Prophéties de la Religion chrétienne" (1737, 3 sv.). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910, 1390—139).

Baltzer 1. Jan Křtitel, *n.* 1803 v Andernachu, *z.* 1871 v Bonnu; stud. theol. v Bonnu, 1829 vysv. na kněze v Kolíně, stal se referentem theol. konviktu v Bonnu, 1830 mimoř., 1831 řádným professorem dogmatiky, 1846 kanovníkem ve Vratislavi; byl zprvu stoupencem Hermesovým, potom Güntherovým; získal sobě sice značných zásluh o katolickou církev ve Slezsku, avšak od r. 1860 ocital se vždy ve větším rozporu s círk. úřady, až posléze 1870 přestoupil k starokatolicismu; *sp.* „Beiträge zur Vermittlung eines richtigen Urteils über Katholizismus und Protestantismus" (1839—40), „Über die Anfänge der Organismen" (proti K. Vogtovi 1869, 1873), „Die biblische Schöpfungsgeschichte" (2 sv. 1867—72). — **2.** Vilém Eduard, protest. theolog, přívrženec směru pro svobodné obce náboženské, *n.* 1814 v Hohenleině, *z.* 1887, od 1841 kazatel v Delitzschu, 1847—81 kazatel svobodné obce v Nordhausenu, kterouž byl založil; zasazoval se také o reformu způsobu života ve smyslu „přirozeného žití" a vegetarianismu; *sp.* „Leben Jesu" (1860, 2. vyd. 1861), „Religionslehrbuch für Schule u. Haus freier Gemeinden (1851), „Das sogen. apostolische Glaubensbekenntnis" (1847), „Alte und neue Weltanschauung" (1850—59, 4 sv.), „Allgemeine Religionsgeschichte" (1854), „Gott, Welt und Mensch" (1865), „Die natürliche Lebensweise" (1867), „Ideen zur Sozialreform" (1873). — **3.** Jan Petr, dr. theol., *n.* 1840 v Andernachu, působil jako gymn. prof.; *sp.* „Des hl. Augustinus Prädestinat.- u. Reprobat.-Lehre" (1871), „Theologie des hl. Hilarius" (1889), „Hebr. Schulgrammatik f. Gymnasien" (1880, 4. vyd. 1904); obstaral 19. vydání Beckova „Grundriss der empir. Psychologie und Logik" (1903).

Balue Jan, francouzský kardinál a státník, *n.* kol. 1421 ve Verdunu, stal se 1461 kanovníkem a gen. vikářem angerským, získal sobě přízně Ludvíka XI., jenž jej jmenoval svým zpovědníkem a almužníkem, často pak k diplomatickým posláním do Říma ho užíval; 1465 stal se *B.* biskupem evreuxským, 1467 angerským, téhož roku jmenován kardinálem; v letech 1465—69 řídil politiku francouzskou. Obviněn byv ze zrady, byl od Ludvíka XI. 1469 uvězněn a 1470 vsazen do železné klece; teprve po desíti letech 1480 k zakročení Giuliana della Rovere nabyl svobody a odebral se do Říma. Sixtus IV. poslal jej r. 1483 jako legáta do Francie ke Karlu VIII. R. 1484 stal se *B.* biskupem autunským, podržev spolu i biskupství angerské. Papež Sixtus IV. propůjčil mu 1483 kardinálské biskupství albánské, jež r. 1491 zaměnil s praenestinským, ale *z.* téhož roku. *B.* byl především státníkem, jemuž šlo o ukojení ctižádosti; nese také část viny na pokažení římského dvora na sklonku XV. století. Srvn. *Pastor* III, 282; *H. Forgeot*, v Bibl. de l'école des hautes études (Paříž 1895), 106.

balustráda, vlastně zábradlí se sloupky kuželkovitými (balustry) ve slohu renaissančním a barokním; také ozdobné a kružbami prolamované zábradlí vůbec, zvláště ve slohu gotickém, jenž užívá jich při triforiích a hojnou měrou nad podstřešními římsami mezi opěrnými pilíři a umísťuje za nimi otevřené chodby kolem střech vedoucí.

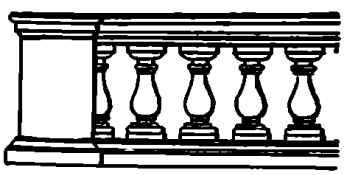

Obr. 262. Balustráda.

Baluze (Baluzius) Štěpán, francouzský historik a právník, *n.* 1630 v Tulle, *z.* 1718 v Paříži. Muž obrovské pracovitosti, podporován arcibiskupem pařížským Petrem de Marca (v. t.) studoval práva, přijal tonsuru, měl několik církevních beneficií a byl také kanovníkem tullským; od r. 1667 byl Colbertovým knihovníkem, r. 1670 prof. kanon. práva v král. kolleglu (Collège royal) v Paříži, r. 1707 ředitelem jeho. Pro spis svůj „Histoire généalogique de la maison d'Auvergne" (Paříž 1708, 2 sv.) poslán do vyhnanství; po návratu 1713 byl bez postavení. Zanechal znamenitou bibliotheku (1500 rkp. a 10.799 tisků). Napsal a vydal velmi mnoho spisů. Z nich uvádíme: „Regum Francorum capitularia" (Paříž 1677, 2 sv.; t. 1780); „Concilia Galliae Narbonensis" (Paříž 1668); „Nova collectio conciliorum" (pouze jeden svazek, t. 1683); „Vitae Paparum Avenionensium" (2 sv.; t. 1693, pro gallikánské názory dáno na index 1698); „Notae ad Gratiani Decretum" (t. 1672), jež však dekretem S. C. Indicis z 19. června 1674 dány na index, „Reginonis abb. Prumiensis libri duo de ecclesiastica disciplina et religione christiana" (1671), „Salviani Massiliensis et Vincentii Lirinen. opera cum notis" (t. 1663, 1669, 1684); „Servati Lupi presb. et abbatis Ferrariensis opera" (t. 1664); „S. Agobardi archiep. lugd. opera" (1666); „S. Caesarii arelat. ep. homiliae" (1669); „Marii Mercatoris opera" (1684); „Miscellanea h. e. collectio veterum monumentorum" (1678—1715). Srvn. *Deloche*, Etienne Baluze, Paříž 1856; *Laurin*, Introd. in C. J. C., str. 71; *Hurter*, Nomencl. IV³, 835—839.

Balve Th., *sp.* „Das Konkordat" (Mnichov 1863), „Kirche und Staat in ihren Vereinbarungen auf dem Grunde des Kirchenrechts, Staatsrechts u. Völkerrechts" (2 vyd., Rezno 1881).

Balze 1. Pavel, franc. malíř, *n.* 1815 z franc. rodičů v Římě, *z.* v Paříži 1884; provedl nástěnné malby v kostele sv. Rocha v Paříži a v předsíni chrámu nejsv. Trojice t.; společně s bratrem svým Raymondem zhotovil zdařilé kopie dle loggií a stanzí Rafaelových — **2.** Raymond, bratr před., *n.* 1818; z jeho obrazů vynikají: „Kristus utišuje bouři" (1849), „Apotheosa sv. Ludvíka" (1859), „Papežské požehnání v S. Maria Maggiore v Římě" (1874).

Balzer Ondřej a Hanuš, bratři, vynikající stavitelé z Nisy ve Slezsku, ve službách Ladislava Velena ze Žerotína, činní v letech 1589—1622 v Moravské Třebové; 1603 vystavěli tamní hřbitovní kostel Nalezení sv. kříže.

Balzer 1. Jan, mědirytec, *n.* 1738 v Kuksu, *z.* 1799 v Praze, vzdělal se pod vedením Mich. H. Rentze a v Německu, usadil se zprvu v Lysé, později přesídlil se do Prahy, kde s bratry svými Matějem a Řehořem zřídil velikou mědiryteckou dílnu. Zhotovil značný počet rytin znázorňujících světce a světice, mariánské obrazy (karlovský, sepekovský) a sochy (svatohorskou, šejnovskou, bezdězskou) českých míst poutních a j. Na obrázcích těch bývá zpravidla zajímavý pohled na dotyčné poutní místo (viz obr. 263). Vydal také: „Biblische Geschichte d. Alten Testaments (60 rytin) und des Neuen Testaments" (rovněž 60 rytin) v Praze b. r. (rytiny tyto jsou velmi jemně provedeny, viz ukázku z nich na obr. 264) a „Katechismus oder röm.-kathol. Glaubenslehre in Bildern vorgestellt, mit Fragen und Antworten erklärt" (31 rytin, v Praze 1790). — **2.** Řehoř, bratr před., *z.* v Praze 1824; z jeho rytin jsou známy: „Sv. František z Assisi", „Zasnoubení P. Marie", „Početí P. Marie", „Sv. Alois". Srvn. *Dlabacz*, Allgem. histor. Künstler-Lex. I, 75—88, *Dolenský* v Thieme-Becker, Künstler-Lex. II, 430.

Balzofiore Filippo, souč. kazatel ital., vydal sbírku postních kázání „La Chiesa Cattolica e i bisogni dell'uomo. Quaresimale".

Obr. 263. Balzer J.: P. Maria Šejnovská.

Bamalip(ton), mnemotechnický název úsudku, jehož obě návěsti jsou povšechné a positivní, a v němž střední pojem je ve vrchní návěsti výrokem, v spodní pak podmětem (tvar IV.) *B* v tom slově označuje, že lze tento úsudek změniti v úsudek způsobu *B*arbara (úsudek tvaru prvního); *a* označuje věty povšechné a positivní, *i* větu částečnou a positivní (1/x S < P); *p* značí, že při změně tohoto úsudku v úsudek Barbara dlužno větu třetí „obrátiti" (convertere), t. j. z jejího podmětu udělati výrok, z výroku podmět; *m* konečně značí, že při tom dlužno zaměniti návěsti; (*l* nemá zvláštního významu). Příklad: Manželství je svátost; každá svátost jest od Krista ustanovena. — Tedy: něco z toho, co od Krista Pána jest ustanoveno, je manželství, (obr.: Manželství jest od Krista ustanoveno). *Špd.*

Bambecari Cesare, kanovník lateránský v prvé pol. XVIII. stol., vynikl jako kazatel; sbírku kázání svých vydal r. 1730.

Bamberg, Bamberk, arcibisk. v severových. Bavorsku, zaujímající Horní Franky, severní polovici Středn. Frank, část Dolních Frank, Horní Falce a vévodství koburgského. Na severovýchodu hraničí část jeho s Čechami, s Chebskem. — V místech nynějšího arcibiskupství *b*-ského, na hranicích Franků, Sasů a Slovanů, mezi hornim Mohanem a Regnicí působili od VIII. stol. fuldští mnichové jako missionáři; tu také bylo v letech asi 794—820 založeno vircpurskými biskupy 14 farních kostelů, tak zvaných kostelů slovanských. R. 1007 odloučeno bylo území to od biskupství vircpurského a založeno tu biskupství samostatné, jež císařem Jindřichem II. bohatě bylo nadáno; biskupové *b*-šti ve věcech duchovních podřízeni byli přímo papeži, ve věcech pak světských podléhali přímo císaři a vykonávali co do světské moci v území svém práva souverenní, zaujímajíce po říš. arcibiskupech místo první jakožto kníž.-biskupové. V XI. stol. požívala škola bamberská („schola Bambergensium") slavné pověsti. Osmým biskupem byl sv. Ota n. Otto (v. t.) 1102—39. V době biskupa Fridricha II. z Truhendingenu (1363 až 1366) jmenován byl arcibiskup pražský rozeným neboli stálým legátem (v. t.) také v diecesi *b*-ské. Stalo se tak r. 1365 k podnětu Karla IV., jenž papeže Urbana V. na to upozornil, že v diecesi té, podobně jako v diecesi míšenské a řezenské, jest mnoho osad a krajin, jež náležejí ke království českému, a že tamější neutěšené poměry církevní vyžadují pilného dozoru, aby zákony církevní tam bedlivě se zachovávaly. Za biskupa Weiganda z Redwitzu (1522—56) rozšířilo se lutherství v diecesi *b*-ské tou měrou, že z 500 farností pouze asi 150 zůstalo katolickými. Biskup Reithard Durynský 1591—98 jal se prováděti s velikým úsilím protireformaci. Jan Gottfried z Aschhausenu (1609—22) povolal jesuity a svěřil jim vyšší školství, Melchior Otto Voit ze Salcpurku 1642—53 založil 1648 akademii, jež 1773 povýšena na universitu. Posledním knížetem-biskupem byl Kryštof František z Busecku 1795—1805, za něhož 1802 bylo biskupství ve prospěch Bavorska sekularisováno. Po smrti biskupa Jiřího Karla z Fechenbachu (1805—08) zůstalo biskupství *b*-ské neobsazeno, až konkordátem 1817 znovu obsazeno, povýšeno byvši na arcibiskupství. Arcidiecese *b*-ská, v níž žije 438.219 katolíků a kolem 800.000 akatolíků, rozdělena jest ve 20 dekanátů (fary ve městě Bamberku tvoří zvláštní „arcib. komisariát"); far jest 193, kuracií 45, kaplanství 121, kurátních beneficií 27. Kapitola metrop. má mimo probošta a děkana 10 členů. V duchovní správě působí 199 farářů, 167 kaplanů a jiných pomocných kněží, 29 duchovních zaměstnáno jest ve službě správní a školní. Řeholníci v arcidiecesi *b*-ské usazení jsou tito: františkáné: 4 sídla, 20 kněží, 26 bratří; karmelité: 6 kn., 9 br.; minorité: 6 kn., 3 br.; milosrdní bratří: 1 kn., 18 br. Re-

holnice: anglické panny: 16 sídel, 230 sester; chudé školní sestry de Notre-Dame: 16 sídel, 110 sester; františkánky z mateřince mallersdorfského: 7 sídel, 57 sester; františkánky z mateřince dillingenského: 11 sídel, 64 sester; sestry nejsv. Spasitele: 18 sídel, 116 sester; sestry sv. Vincence de Paula: 5 sídel, 62 sester; dcery nejsv. Vykupitele: 16 sídel, 47 sester; sestry oberzellské: 3 sídla, 13 sester. V Bamberku jest kněžský seminář („Ernestinum", založený biskupem Arnoštem z Mengersdorfu 1583—91), v němž ve třech theologických kursech jest 50 alumnů a v kursu filosofickém 8 konviktorů. Mimo to jest v Bamberku seminář pro chlapce („Ottonianum"). Bývalá universita *b*-ská existuje nyní jako král. bavorské lyceum; skládá se ze sekce theologické a filosofické. — Bamberský dóm (viz obr. 265) jest jednou z nejkrásnějších románských budov v Německu. Založen Jindřichem II., zničen ohněm 1081, v nynější podobě z prvé pol. XIII. stol. Je to stavba o dvou chórech, čtyřech věžích a s příčnou lodí při straně západní.

Bamberská sbírka dekretálek (Collectio Bambergensis), jedna ze sbírek, jež po vydání dekretu Gratianova vyšly a vydání dekretálek Řehořových předcházely. Jméno její pochází odtud, že prof. Bedř. Schulte nalezl ji v manuskriptě (posud nevydaném) v král. knihovně bamberské. Rozdělena jsouc na 54 tituly, které opět rozděleny jsou na kapitoly (počtem 446), obsahuje hlavně dekretálky papeže Alexandra III., jakož i několik dekretálek jeho předchůdců a 4 dekretálky jeho nástupce papeže Lucia III.; ve 25 kapitolách obsaženy jsou kánony koncilu lateránského III., k nimž jako kap. 26. připojena jest kapitola čerpaná z dekretu Burcharda Wormského (lib. XIX. cap. 85.). Sbírka bamberská povstala asi za papeže Lucia III., protože neobsahuje konstitucí žádného dalšího papeže. Autor její jest neznámý. Účelem jejím jest nejen pokračovati v dekretu Gratianově, nýbrž jej i doplniti; souditi lze tak proto, že pojata ve sbírku tu konstituce papeže Lva IX. „Relatum est" z 20. dubna 1052, kteréž Gratian do svého dekretu nepojal. Srvn. *Schulte*, Zur Geschichte der Literatur über das Dekret Gratians, 2. Beitr., str. 46; *týž*, Beitrag z. Geschichte des kan. Rechts von Gratian bis Bernhard (Wiener Ak. S. B. 72, 494); *Laurin*, Introd. in C. J. C., 93 n. *Tpch.*

Bamberger Sebald, O. Cist., opat heilbronnský od r. 1498, *z.* 1518, stud. v Heidelberku a stal se doktorem filos. a theol., byl příznivcem věd a umění; sepsal paměti své doby, jež otiskl R. G. Stilfried v díle „Kloster Heilbronn" (Berlin 1877) str. 241—306.

Bambini 1. Giacomo, ital. malíř, *n.* 1582 ve Ferraře, *z.* t. 1629; v kostelích jeho rodného města zachovalo se hojně jeho obrazů. — 2. Nicolo, ital. malíř, *n.* 1651 v Benátkách, *z.* t. 1736; provedl v Benátkách malby nástropní v S. Mose, Narození Páně v S. Stefano a Klanění sv. tří králů v S. Zaccaria; v Udine nástropní malby v kapli arcib. paláce a j.

Bambino (děťátko), Il santo, sluje soška božského Jezulátka, která je od lidu římského velice ctěna. Dle legendy vyřezal ji bratr laik řádu sv. Františka v Jerusalemě ve stol. XVI. ze dřeva prastaré olivy, stojící vedle jeskyně smrtelné úzkosti Páně. Nemaje barev, modlil a postil se, až přišli andělé a on našel sošku celou čerstvě obarvenou. Povolán byv zpět, vzal *s. B.* s sebou, ztratil ji při ztroskotání lodi, ale zase našel a přinesl do Říma, kde se od té doby uctívá v kapli vedle sakristie kostela P. Marie in Aracoeli. Soška je 60 cm vysoká, oděna bílým šatem hedvábným, mnohými drahými kameny ozdobeným. Denně téměř bývá vožena po městě k nemocným, poněvadž se mnozí pozdravují, dotknuvše se neb políbivše ji. V době vánoční bývá vystavena v kapli jesliček v postranní lodi, naproti v hlavní lodi u sloupu přednášívají malé dítky své básničky na po-

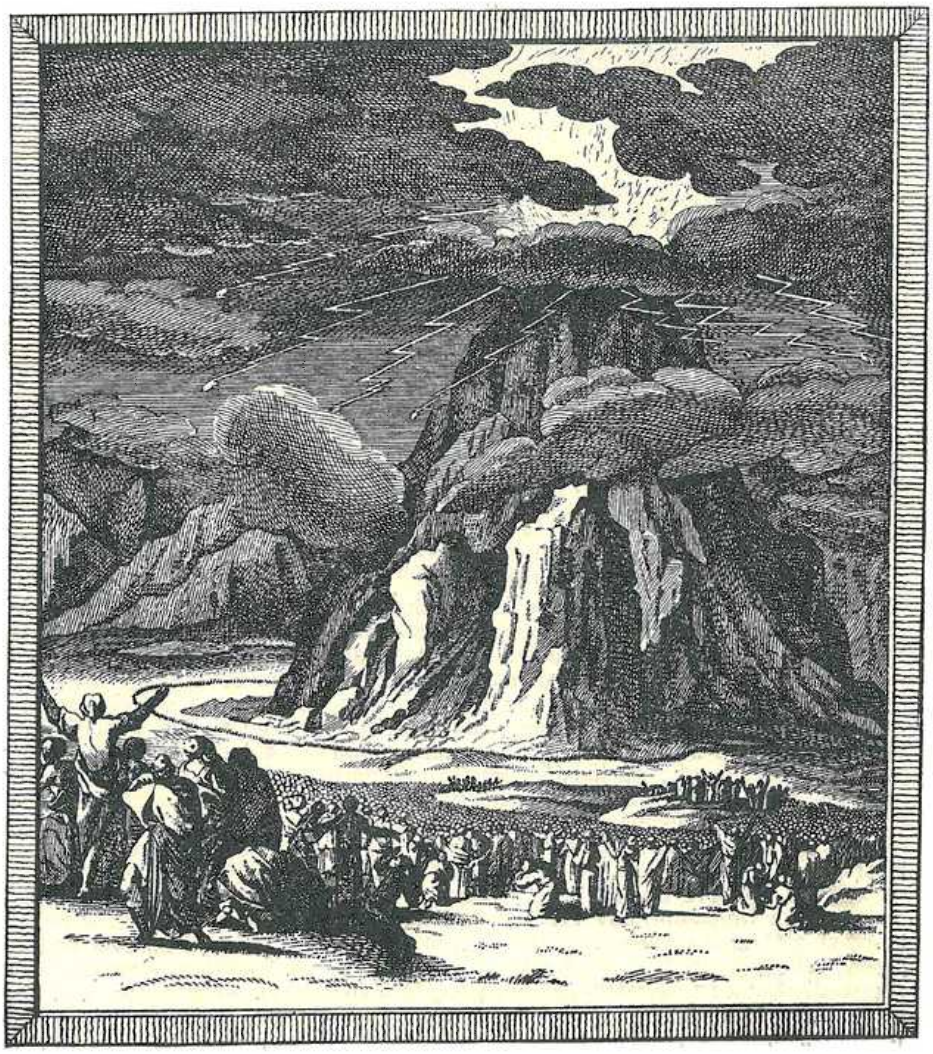

Obr. 264. Balzer J.: Israelité pod horou Sinaj.

Obr. 265. Dóm v Bamberku.

čest Jezulátka. Večer o svátku Zjevení Páně při slavném průvodě uděluje se jí na schodišti před hlavním vchodem požehnání celému městu a *s. B.* se ukládá ve své kapli, kde se shromažďuje mnoho poutníků. Lit. *P. Bonavenia*, Gulde de Rome² 1901, *Moroni*, Diz. IV, 74, *de Waal*, Rompilger 1911, 326. *Stjskl.*

Bambozzi Benvenuto, nar. 1809 v Osimo v Italii, vstoupil r. 1832 do řádu minorit. konventuálů, složil r. 1833 slavné sliby; po té poslán na studia do Urbina, vysvěcen, a opět poslán na další studia theolog. Byl výborným kazatelem a představeným řeholním. Zemřel 24. března r. 1875 v pověsti svatosti. K žádosti biskupské kurie v Osimo a četných řeholí započalo jednání o beatifikaci tohoto sluhy Božího na základě rozhodnutí papeže Pia X. ze dne 6. září 1911. Srvn. AAS. 1912, 27 n.

bamoth בָּמוֹת 1. „výsosti", „návrší"; oltáře a kaple na horách a vrších vystavěné, v nichž Israelští přinášeli oběti buď Bohu anebo modlám. Dříve než vystavěn byl chrám, t. j. dříve než Hospodin vyvolil sobě místo jediné, na němž obětmi chtěl býti uctíván (Deut. 12[14]), byl v platnosti zákon daný v Exod. 20[24]: „Oltář z země uděláte mi, a budete obětovati na něm zápaly, a pokojné oběti své, ovce své, i voly, na každém místě, na němž památka bude jména mého" (to jest kdekoliv Hospodin zvláštním způsobem se zjeví). Tak Gedeon (Soudc. 6[26]) ozdržel od Hospodina rozkaz: „vzděláš Hospodinu Bohu svému oltář na vrcholu oné skály, na kterouž jsi prve položil obět", podobně Davidovi poručil Hospodin, aby vzdělal oltář na místě, kde byl stál anděl hubící lid (2 Král. 24[18]). Ale i po zbudování chrámu lid nepřestal vykonávati zapověděný kult na návrších („na výsostech"). V říši israelské byl kult tento zvláště podporován králem Jeroboamem: „udělal chrámy na výsostech" (3 Král. 12[31]), „ustanovil v Bethel kněží výsostí" (3 Král. 12[32]), „nadělal z nejposlednějších lidu kněží výsostí" (3 Král. 13[33]), a Israelští „vzdělali sobě výsosti ve všech městech svých" (4 Král. 17[9], 23[19]). Na místech těch provozována byla modloslužba a neřesti s ní spojené. Také v říši judské i po zbudování chrámu obětováno bylo „na výsostech", neboť v 3 Král. 15[14] vytýká se Asovi, že „výsostí nezkazil", rovněž 3 Král. 22[44] Josafatovi, 4 Král. 12[3] Joasovi, 4 Král. 14[4] Amasiášovi, 15[4] Azariášovi, 15[35] Joathamovi. Achaz obětoval a pálil kadidlo „na výsostech a na pahrbcích i pod všelikým stromem ratolestným" (4 Král. 16[4]). Ezechiáš však „rozmetal výsosti" (4 Král. 18[4]), než syn jeho Manasses zase je vzdělal (4 Král. 21[3]). Posléze král Josiáš učinil konec kultu na výšinách (4 Král. 23[8-20]). — 2. Bamoth, tábořiště Israelitů na tažení z Egypta v roce čtyřicátém (Num. 21[19]), nepochybně jméno zkrácené z Bamoth-Baal (v. t.).

Bamothbaal, בָּמוֹת בָּעַל, město moabské, přikázané kmeni Rubenovu (Jos. 13[17]); poloha neznáma, snad nynější el-Maslúbije, jihozápadně od hory Nebo, jižně od Vádi Džideid.

Bana, *hbr.* Ba'aná', *LXX Bavá*, syn Ahiludův, jeden ze dvanácti vrchních správních úředníků Šalomounových, z nichž každý po řadě jeden měsíc zásoboval dvůr královský; *B.* stál v čele krajin Thanak, Mageddo a Bethsan (3 Král. 4[12]).

Banaa, *hbr.* Bin'áh, Bin'á', *LXX Baavá*, syn Mosa, otec Rafy, z potomstva Saulova (1 Par. 8[37], 9[43]).

Banaia, Banaias, Banajáš, בְּנָיָה, *Bavala, Bavalaç*, jméno desetí mužů ve Vulgatě. V textu hebrejském nad to ještě dva jiní mají totéž jméno, kteří ve Vulg. nazývají se Banea (Esdr. 10[25]) a Baneas (Esdr. 10[35]). 1. syn kněze Jojady, rodem z Kabseel, náčelník tělesné stráže Davidovy, muž udatný, o němž se připomíná, že zabil dva lvy (či spíše silné muže) moabské, že sestoupil do cisterny a usmrtil tam lva, jenž zimní dobou tam byl padl, a že (snad ve válce s Filištínskými) pouhou holí ozbrojen odvážil se na muže egyptského pěl loket vysokého, vytrhl mu kopí a jím ho zabil (2 Král. 8[18], 23[20-23], 1 Par. 11[22-25], 27[5-6]). *B.* požíval veliké důvěry a přátelské přízně Davidovy, a lnul navzájem ke králi nezlomnou věrností, tak že Adoniáš, když osnoval spiknutí k nabytí trůnu, ani nepokusil se získati *B*-a. (3 Král. 1[8-10]). Když David dověděl se o záměrech Adonijášových, poslal Šalomouna pod ochranou *B*-ovou do Gihonu, a dal jej tam od Sadoka na krále pomazati (3 Král. 1[32-38]). Král Šalomoun pak dal Banajášem usmrtiti Adoniáše, Joaba a Semeje, načež ustanovil jej místo Joaba za velitele vojska (3 Král. 2[28-46]). — 2. jeden z reků Davidových, rodem z Farathonu, velitel jedenáctého oddílu 24.000 mužů, jenž konal při králi službu každého jedenáctého měsíce (2 Král. 23[30], 1 Par. 11[31], 27[14]). — 3. jeden ze třinácti knížat rodu Simeonova, kteří v době judského krále Ezechiáše pro veliký vzrůst rodin obsadili pastviny území Gador, vypudivše Chananejské (1 Par. 4[36]). — 4. jeden ze čtrnácti levitů-hudebníků od Davida krále k slavnosti přenesení archy zvolených (1 Par. 15[18-20], 16[5]). — 5. kněz v době Davidově, jeden ze sedmi, kteří troubili na trouby před archou, když z domu Obededomova přenášena byla do Jerusalema (1 Par. 15[24], 16[6]). — 6. levita z rodu Asafova, děd Jahazielův v době Josafatově (2 Par. 20[14]). — 7. jeden z levitů, kteří od krále Ezechiáše ustanoveni byli správci nad prvotinami, desátky a dary ve špižírnách chrámových nashromážděnými (2 Par. 31[13]). — 8. jeden z potomků Falath-Moabových, kteří k rozkazu Esdrášovu zapudili musili ženy cizozemky (Esdr. 10[30]). — 9. jeden z potomků Nebových, o němž se činí zmínka při téže

příležitosti, jako o předešl. (Esdr. 10[43]). — 10. otec Feltiáše, náčelníka lidu v době Ezechielově (Ezech. 11[1. 13]).

Banaszewicz Adam Kazimír, kazatel, regens školy sv. Ducha v Krakově; *sp.* „Jubar eximio illibatae vitae et sanctitatis fulgore nitens Solis Academici B. Ioannis Cantii luci publicae expositum" (Krakov 1690), „Ortus Betlemicus" (chvalořeč ke cti suffragána krakovského biskupa Mikuláše Oborského, t. 1687).

bancale, ve středověku nazývala se tak pokryvka chrámových lavic; ve středověkých inventářích často se název ten vyskytuje, srvn. *Du Cange* I, 538, *Podlaha-Sittler*, Chrámový poklad 53, VII (v inventáři chrámu svatovitského v Praze z roku 1354).

Bancel Ludvík O. Praed., *n.* kol. 1628 ve Valencii, vstoupil do řádu dominik. v Avignonu, stal se tam 1655 prof. theologie, *z.* 1685; *sp.* „Brevis universae theologiae tam moralis quam scholasticae cursus iuxta inconcussa tutissimaque doctoris angelici d. Thomae dogmata" (Avignon 1684—1692, 7 sv.; *B.* zemřel, když se tiskl svazek 3., dílo dokončil Jos. Patin O. Praed.), „Moralis d. Thomae ex omnibus ipsius operibus deprompta" (t. 1677, 2 sv., Ben. 1723, 1757—58, 1780). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV[3] (1910), 601.

Bancke Heřman, rodem Slezan, *n.* 1629, vstoupil do řádu praemonstr. v Hradišti u Olomouce roku 1658, kde složil sliby řeholní 13. listop. 1659. Studoval po té filosofii, mathematiku a theologii v Olomouci, kde r. 1665 promovován byl za doktora theologie. Stal se po té podpřevorem v Hradišti, professorem filosofie a morálky v Olomouci a později r. 1672 v semináři arcib. v Praze, na konec pak opět v Olomouci po dvě léta; *z.* v Praze na Strahově 15. července 1675, vraceje se z lázní chebských; *sp.* 1. „Centuriae selectorum casuum conscientiae", Olomucii, Vit. Henr. Ettelius, 1669 (244 str. v XII.). 2. „Disputationes in libros de coelo et mundo". Pragae 1670 (IV.). *Str.*

Banda (Caballeros de la Banda, rytíři červené pásky), španělský rytířský řád založený r. 1330 od kastilského krále Alfonse XI. pro mladší syny vysoké šlechty. Úkolem jeho bylo pěstovati dobrý mrav a bojovati proti Maurům, jakož i ve válkách, které král vedl. Odznakem jejich byla červená páska na pravém rameni. Nejvyššího rozkvětu dosáhl řád ten ku konci XIV. století, načež upadal; byl sice r. 1701 od krále Filipa V. obnoven, ale v druhé polovici 19. století zanikl.

Bandakov Vasilii Anastasjevič, protojerej v Taganrogu, *z.* 1890; *sp.* „Poučenija na 50 psalom cara i proroka Davida" (Taganrog 1880, 1881, Mariupol 1886), „Carstvo blagodati ili sobranie istin i primerov z žitija svjatych i Četi-Minei" (Charkov 1881), sbírka populárních výkladův a poučení pod tituly „Kratkija prostonarodnyja poučenija" a „Prostyja kratkija poučenija" (Taganrog, Ekaterinoslav a Charkov 1875—85).

Bandarra Gonçalvo Eannes, nazývaný „Portugalským Nostradamem", *n.* ve Villa de Trancoso, *z.* v Lisaboně 1556. Byl zaměstnáním svým švec. Vynikal básnickým nadáním a skládal písně obsahující proroctví o budoucí slávě Portugalska. Písně jeho, jelikož sám psáti neuměl, byly zapisovány a častokrát tištěny; mnohé z nich znárodněly a udržely se v lidu dosud. *B.* obžalován byl jakožto falešný prorok a musil dokonce 1541 při auto da fé učiniti veřejné odprošení. Později však skládání jeho vydávána i se svolením samé inkvisice. P. A. Vieira S. J. věřil v pravost jeho proroctví a pojednával o nich ve spisech: Historia de futuro, Livro Antiprimeiro, Prolegomeno a toda a Historia de Futuro (vyd. po smrti Vielrově 1718 a 1755); proroctví *B*-ovo o mocném a slavném vládci portugalském vztahoval Vieira na Jana IV. a domníval se, že Portugalsko stane se politickou hlavou celého světa a že získá Kristu celý svět. I po smrti Jana IV. trval Vieira při svých nadějích, byl však 1664 inkvisicí obžalován, uvězněn a 1667 odsouzen, načež se podrobil.

Bandel Josef, katolický kontroversista, *n.* ve Wilingenu v Badensku, comes palatinus, kaplan virtemberských knížat Ludvíka a Fridricha; *z.* 1771; vydal několik knih proti protestantům a Febroniovi psaných způsobem příliš přikrým a sarkastickým; z nich uvádíme: 1. „Polemische Leichenrede über den sogenannten Erlanger H. Joh. Gottfr. Gross." Constanz, Lobhart 1752 (110 str. v IV.). 2. „Katholisches Kriegsrecht über den Closter- u. Glaubensdeserteur P. Gregorius Rothfischer." Bamberg, Joh. Mart. Göbhardt 1752 (71 str. v IV. Jiné vydání Bamberg, Mart. Göbhardt 1753.). 3. „Zweyter u. III. Theil vom Würg-Engel Sennacheribs oder Fortsetzung der Kriegsrechtlichen Exekution über den Franz Rothfischer". Tamtéž 1755. (31 + 27 stran.) 4. „Abdanckung an die Leichenträger des zu Göttingen verstorbenen Professors Franz Rothfischer". Anno 1755. (12 l. v IV.) 5. „Beweiss aus der Staats-Wissenschaft, dass die heil. Jungfrau Maria ohne Mackel empfangen worden" (c. 1755, 16 str. v IV.). 6. „Straf-Schul der falschen Ausspäher vom Lande Canaan d. i. Christliches Zuchthaus für jenen Projektant, welcher neulich den Entwurf gemacht, dass man die geistl. Ordens-Häuser vermindern und anders einrichten soll". Strassburg, J. F. Le Roux 1756. (72 str. v VIII.) 7. „Der Referendarius ohne Schmirbalien, d. i. Gelehrtes Monat-Blatt der catholischen Musen". Constanz 1756—1758. (3 sv. 272 + 208 + 224 str. v VIII.) 8. „Das Oster-Ey mit zwey Dotter d. i. Sammlung der Bandlischen Controvers-Schriften zur Ehre der heil. cath. Kirche". Constanz 1757. (2 sv. 320 + 319 str. v VIII.) 9. „Der stumme Advocat, oder Vertheidigung der heil. cathol. Religion". Constanz, Lobhart 1750—1760. (10 svazků v VIII.) Srvn. *Hurter*, Nomencl. III[2] (1895), 36.

Bandelli 1. Matouš O. Praed., *n.* 1480 v Castelnuovo v Lombardsku, vynikající italský novellista; pozbyv v španělsko-francouzské válce svého jmění odešel do Francie, vstoupil tam do řádu dominik.; 1550 stal se bisk. agenským, *z.* 1562; novelly jeho (3 sv. v Lyonu 1554, 4 sv. t. 1573; častější vyd., v něm. překladu od Adriana 1818—19 ve 3 sv.) došly v Italii a Francii veliké obliby, po stránce mravní však nejsou bez závady. — 2. Vincenc O. Praed., strýc předešl., *n.* 1435 v Castelnuovo, byl 1495—1500 převorem v Bologni a v Miláně, 1501—1506 generálem řádu, *z.* 1506 v Altomonte v Neapolsku. Psal proti učení o neposkvrněném početí Panny Marie: „Liber recollectorius auctoritatum de veritate conceptionis beatae Virginis Mariae" (Milán 1475, Bologna 1481), „Tractatus de singulari puritate et praerogativa conceptionis Salvatoris nostri Jesu Christi" (Bologna 1481, 1502, Milán 1512), „Liber ducentorum et sexaginta sanctorum, virginem Mariam in originali peccato fore conceptam dicentium, dicta continens" (b. m. a. r., kol. 1485). Mimo to vydal privilegia řádu propůjčená (v Ben. 1507, Lyon 1515). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[3] (1906), 1114—1115.

Bande noir (Černá banda), sdružení peněžníků, jež se za časů revoluce ve Francii utvořila za tím účelem, aby kláštery, nemovitosti emigrantů a pod., za státní majetek prohlášené, skoupila, a tyto pak buď opět prodala nebo budovy rozbořila a jich za stavivo užila.

Bandhauer Zachariáš Mořic, probošt klášt. chotěšovského 1639—57, *sp.* „Memorabilia mona-

sterii Chotěšoviensis a. 1645—1657", „Annales monasterii Chotěšoviensis a. 1641 usque ad 1655 conscripti"; obě tato díla chová v rukopise universitní knihovna v Praze.

Bandinelli 1. Bartoloměj řeč. Baccio, sochař a stavitel ital., závistivý soupeř a napodobitel Michelangelův, *n.* 1493 ve Florenci, zaměstnáván hlavně papeži, pracoval na Santa Casa v Loretě, dokončil započatý Michelangelem kostel Madonna della Quercia u Florence, provedl chórové lavice v dómu florenckém, které vyzdobil pěknými reliefy proroků a světců, jež jsou nejlepší jeho prací; *z.* 1560. Srvn. *Kuhn*, Allg. Kunst-Geschichte, Plastik II, 608. — 2. Roland v. Alexander III. (str. 263).

Bandini 1. Angelo Maria, literární historik a archaeolog, *n.* 1726 ve Florenci, *z.* 1800 t., odebral se do Říma, vysv. na kněze, pracoval v bibliothece vatikánské, vrátiv se do Florence, stal se kanovníkem a bibliothekářem knihovny Lorenzovy (1756); *sp.* „Specimen litteraturae Florentinae s. XV." (Flor. 1747—51), „De obelisco Augusti Caesaris e Campi Martii ruderibus nuper eruto" (Řím 1750), „Collectio veterum aliquot monum. ad historiam praecipue litt. pertinentium" (Arezzo 1752, spis tento dán na index, ale k rozkazu Benedikta XIV. vypuštěn), „Catal. Cod. ms. graec., lat. et ital. bibl. Laurentianae" (Florenc 1764—78), „Bibl. Leop. Laurentiana" (t. 1791—93), „De Florentina Juntarum typographia" (Lucca 1791). — 2. Dominik S. J., rodem ze Sicilie, *n.* 1647, *z.* 1717; *sp.* „Il Consigliere de' Nobili" (Palermo 1697), „Il Governante politico cristiano instruito" (t. 1699). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV.[3] (1910), 988. — 3. František, arcibiskup sienský 1529—88; vydal „Pii II. commentaria rerum memorabilium sui temporis a Jo. Gobellino composita" (Řím 1584, Frankfurt 1614), srvn. *Hurter*, Nomencl. III[3] (1907), 305. — 4. Giovanni di Benedetto, da Castello. řeč. „Giovanni dell' Opera", *n.* 1540, *z.* 1599, žák Bandinelliův, s nímž společně pracoval na reliefech pro chórové lavice v dómu florenckém, zhotovil pro týž dóm dobré sochy sv. Filipa a Jakuba; pro kostel S. Maria Novella ve Florenci provedl oltářní reliefy v kapli Gaddi. — 5. Jan Křt., rodem z Florencie, kanovník u sv. Petra v Římě, *n.* 1551, *z.* 1628, vyd. vatikánský žaltář 1619. Srvn. *Hurter*, Nomencl. III[3] (1907), 782. — 6. Julius v. Bandinus. — 7. Sallustius Ant., *n.* v Sieně 1677, *z.* t. 1760, vysv. byv na kněze, stal se 1725 arcijáhnem metrop., vynikal výmluvností a učeností, *sp.* národohospodářské dílo „Discorso economico" (Florenc 1775). — 8. Victor, knihtiskař ve Ferraře, *sp.* „Cronologia ecclesiastica, la quale contiene le Vite de' sommi Pontifici" (Ferrara 1600, 1604). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III[3] (1907), 3[1]5.

Bandinus 1. (Baudinus), scholastik XII. stol., *sp.* kompendium „Sententiarum libri IV.", jež vydáno bylo tiskem ve Vídni 1519, v Lovani 1557 a posléze od *Migne*, PL. CXCII, 955 nn. Někteří míní, že Petr Lombardus tento spis sobě osvojil a pod. svým jménem vydal; pravděpodobnější jest však mínění, že *B.* učinil výtah ze sentencí Lombardových, což vysvítá i z toho, že v některých rukopisech vyskýtá se nadpis: „Abbreviatio Mag. Bandini de l. sacramentorum M. Petri parisiensis." Srvn. *Hurter*, Nomencl. II[3] (1906), 96. — 2. de Bartholomaeis Jan, právník, *sp.* dějiny sienské let 1402—1422, otišt. v Muratori, Ss. rer. It. XX, 5—54, srvn. *Hurter*, Nomencl. II[3] (1906), 1031 — 3. (Bandini) Julius O. S. Aug., rodem z Piemontska professor theol. v konventu pavijském, *z.*; *sp.* 1557 „Tumulus s. Patris Augustini dissertatione historico-canonica illustratus" (1698).

Bandulović Ivan, františkán-minorita v XVII. století, *n.* v Skoplji (Bosna), žil nejvíce v Bosně a Srbsku, kde se živě snažil o rozšíření katol. viry. Vydal „Pistole i Evanđelja priko svega godišta" (Benátky 1613, kteréžto dílo bylo do r. 1773 celkem 10krát vydáno). Srvn. *Šafařík* (Gesch. d. südsl. Lit. II., 26 a 198), *Šurmin*, Povjest književ. hrv. i srp. 121. *Dčkl.*

Banduri Anselm O. S. B., archaeolog a numismatik, *n.* v Dubrovníku kol. 1670, stud. v Neapoli a ve Florencii, seznámil se s učeným Montfauconem za jeho pobytu v Italii. K doporučení Montfauconově obdržel *B.* professuru církev. dějin na universitě pavijské. Za příčinou dalšího vzdělání odebral se *B.* do Paříže 1702, vstoupil do opatství Saint-Germain des Prés, vydržován jsa na útraty velkovévody toskánského, a oddal se horlivě studiím historických pramenů, zvláště řeckých; *sp.* „Imperium orientale sive antiquitates constantinopolitanae in quatuor partes distributae, quae ex variis scriptorum graecorum operibus, praesertim ineditis adornatae commentariis et geographicis, topographicis aliisque quamplurimis monumentorum ac numismatum tabellis illustrantur" (Paříž 1711, 2 sv. ve fol., 2. vyd. v Ben. 1729); „Numismata imperatorum Romanorum a Trajano Decio usque ad Palaeologos Augustos" (Pař. 1718, 2 sv. fol.). K tisku připravoval spisy patriarchy ktpského Nicefora, Theodora Mopsvestského a jiných spisovatelů řeckých, ale práce té nedokončil, zemřev 1743. Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV[3] (1910), 1594.

Bandurski Štěpán O. Cist. klášt. mogilského u Krakova, *n.* 1811, vstoupil do kl. 1832, vysv. na kněze 1836; *sp.* „Cudowny Pan Jezus w Kościele XX. Cystersów w Mogile" (Krakov 1866).

Bane a Barach, *hbr.* בְּנֵי־בָרָק = synové Berachovi, město v území kmene Dan (Jos. 19[45]). Text massoretský a četné překlady mají jediné jméno složené; *Vulg.* však má dvě jména: Bane a Barach; že to bylo pouze jméno jedno, vysvítá také z názvu assyrského „Bannaibarqa" v nápisu Sennacheribově chovaném v britském museu; z téhož nápisu se dovídáme, že město to od Sennacheriba bylo dobyto a rozbořeno; nepochybně nynější Ibn Ibráq, 7 km východně od Joppe.

Bane de, Claudius, *n.* 1578 v Nimesu z rodičů kalvinských, přestoupil k víře katolické, byl presidiálním radou ve svém rodišti, *z.* 1658; *sp.* „L' Ecriture abandonnée par les ministres de la religion prétendue reformée" (vyd. po jeho smrti 1658).

Banea, Baneas, Baneáš, בָּנָיָה, *Βαναία* (srvn. Banaia); Banea z potomků Fárosových Esdr. 10[25] a Baneáš z potomků Baniových Esdr. 10[35] uvádějí se mezi těmi, kteří k rozkazu Esdrášovu propustili ženy cizozemky.

Bañez (neb Vañez) Dominik 1. Život. Od otce Jana *B.*-a de Mondragon neb Guipuzcoa měl přijmení Mondragonensis. Narodil se 29. ún. 1528 v kastilském městě Medina del Campo. Jako 15letý jinoch odebral se na universitu do Salamanky, kde od r. 1543 studoval filosofii. Tři léta později shledáme ho jako novice kazatelského řádu v konventě sv. Štěpána v témž městě. 3. května r. 1547 učinil sliby. Opakuje rok filosofii věnoval se od r. 1548 až 1551 studiu bohosloví. Za spolužáka měl slavného Bartoloměje z Mediny, mezi professory vynikal Melchior Canus. V Salamance (od 1551—61) zastával různé učitelské úřady ve školách konventních. Když byl professorem v Avile r. 1561 až 1566, stýkal se se sv. Terezií, jejímž byl zpovědníkem po 6 let a předním rádcem až do její smrti (1582). Při založení prvního kláštera reformovaného od sv. Terezie v Avile, *B.* ji hájil v komisi městské. Od té doby byl jejím důvěrným přítelem. Od r. 1567—77 dlel *B.* jako professor na universitě v Alcale, pak asi jeden rok v Salamance

(1572—73) a ve Valladolidě, kde po čtyři léta byl professorem a regentem kolleje sv. Řehoře, vyšší to školy pro nadanější dominikány. Největší část svého života od r. 1577 pobyl *B.* na přední universitě ř. dom. v Salamance, kde od r. 1581 (po smrti Bartoloměje z Mediny) první stolici bohosloví 24 let až do smrti 1604 učeností nevšední zvelebil. — 2. Nauka. *B.* se pokládá vším právem za tvůrce systemu bohoslovného, jehož hlavní tvrzení jest, že milost pomáhající předchází svobodný úkon vůle, jejž fysickou nutností a jistotně k jednomu (ze dvou) určuje (determinatio physica, sc. non solum moralis). *B.* zajisté nebyl první, který těmito otázkami hnul; spíše celá věda bohoslovná postupem k tomu dospěla. Ovšem u sv. Tomáše i u Tomistů samých se setkáváme jen se všeob. zásadami (Cfr. *De San*, Tractus de Deo uno p. 600—778; *Stentrup*, de Deo uno p. 122 ss. 155 n.), ale pozdější bohoslovci svá mínění z nich odvodili, Bañeziani tak, Molinisté jinak. Již r. 1582, tedy před slavným spisem, vydaný L. Molinem r. 1588: „Concordia liberi arbitrii cum gratiae donis", o látce té se ohnivě disputovalo na universitě v Salamance mezi jesuitou Prud. z Montemayor a augustiniánem Ludvíkem z Léonu proti dom. *B*-ovi. Jakmile kniha Molinova „Concordia" vyšla, byla udána u inkvisitora portug. kard. Alberta Rakouského. Tím se začaly známé disputace o poměru milosti k svobodě lidské a k předvědění Božímu. Zmíněný kardinál zastavil prodej knihy a odevzdal ji *B*-ovi (ovšem nepříteli), a některým jiným učencům k censuře. *B.* tři měsíce později odevzdal své dobrozdání, ve kterém vytkl některé věty jako zapověděné od inkvisice kastilské. Molina byl vyzván od kardinála, aby se obhájil, potom dostal „imprimatur" a kniha vyšla s dodatky (appendix) v srpnu 1589. Tak byl spor v Portugalsku vyřízen, ale brzo potom vypukl znova ve Španělích. Školy vyšší jesuitské ve Valladolidě (5. března 1594) zastaly se ve veřejné disputaci Moliny, načež odpověděli dominikáni (17. května). Již 15. srpna 1594 papežský nuntius přenesl spor do Říma. *B.* napsal pro řád kaz.: „Apologia fratrum predic. in prov. Hispaniae" 29. listop. 1595, a když odpověď nedošla, „Libellus supplex" 28. října r. 1599 na sv. Otce. Kardinál Madruzzi ve jménu sv. Otce Klementa VIII. zrušil mičení uložené oběma stranám a vybízel je, by se jedni přidrželi sv. Tomáše, jako doposud, a druzí zdravého a katolického učení (*Serry*, Hist. congregationis de aux. t. I. c. 26). Schůzí konaných v Římě od r. 1598—1607 se *B.* osobně nezúčastnil. Známo jest, že Řím tehdy konečného úsudku nepronesl. (Srvn. *Schneemann*, Controv. de divinae gratiae liberique arbitrii concordia. Frib. 1881; *P. J. Brucker*, Le Bref „Demissas Preces" de Benoit XIII et le Molinisme. Etudes relig. 1890; v. vř. slovo Congregatio de auxiliis.) Každá strana narazila ve svém výkladu na záhady a nesnáze, z nichž se bohověda až dosud nevymanila. Ale největší hádankou zdá se přece býti ona bañezovská milost „efficax" a „sufficiens", zvláště pak, kterak milost fysickou nutností působící a předcházející svobodnou vůli — nevylučuje nutně svobody. *Sp.* Scholastica commentaria in I. p. Angel. Doctoris D. Thomae. Salamanca 1584—1588; Commentaria in II. II. Salam. 1584, 1594; Relectio de merito et augmento caritatis. Salaman. 1590. In Aristotelis libros de generat. et corrupt. Salm. 1585. Institutiones minoris dialecticae h. e. summulae a In Aristotelis dialecticam. Colon. 1618. — *B.* měl četné stoupence; nejznamenitější jsou Didacus Alvarez, Billuart, Contenson, Gazzaniga, Godoy, Gonet, Gotti, Goudin, Graveson, Labat, Massoulié Mezger Nazarius, Piccinardi, Reginald, Salmanticenses, Sebille, Thomas de Lemos, Zigliara, Zumel. Literatura: Autobiogr.: In I. S. th. praef. a. In II II. q 1, a. 7; *Eleutherius* (Livinus Meyer), Hist. controv. de divinae gr. auxilis; *Qetif Echard*, Script. Ord. Praed. t. II. 352 s.; *Hurter*, Nomenclator lit. I, p. 144; *F Mandonnet* v Dictionn. de théol. cath. 1903; *Th. de Regnon*, Bañez et Molina. Par. 1883; *Régnon*, Bannésianisme et Molinisme. Par. 1890. *Zd.*

Banezianism viz Bañez 2.

Bang (Bangius) 1. Jan Otto, prof. na universitě kodaňské, *n.* 1712, *z.* 1764; *sp.* „Rationes cur Jeremias loco Zachariae Matth. 27, 9 citatur" (Kodaň 1734), „Introductio in explicationem epistolae apostoli Judae" (t. 1752—57). — 2. Tomáš, *n.* 1600, *z.* 1661, byl prof. hebrejštiny a theologie v Kodani; sepsal několik exegetických dissertací.

Bangalore v. Majsur.

Bangen Jan Jindřich, dr. theol. a juris utriusque, *n.* 1823, *z.* 1865; *sp.* „Die röm. Kurie" (Münster 1854), „Instructio practica de sponsalibus et matrimonio" 4 sv., t. 1858—60).

Bangor 1. (Bangorium, Bangoriensis) někdejší biskupství v území hrabství carnarvonského ve Walesu u menaiské úžiny, zal. dle podání sv. Danielem n. Deiniolem, jenž byl prvním biskupem *b*-ským (*s.* 544); zaniklo v pol. XVI. stol.; posledním biskupem byl William Glynn 1553—58. — 2. *B.* Iscoed, klášter v sev. Walesu, zal. zmíněným prvním biskupem *b*-ským sv. Danielem 514. Byl to jeden z největších klášterů britských; dle zprávy Bedovy žilo zde prý na 2000 mnichův. Od Sasů byl klášter r. 603 zničen; mohutné zříceniny jeho stály až do XII. století, později však zmizely docela. — 3. kl. v sev. Irsku v hrabství Down v provincii ulsterské, zal. sv. Comgallem r. 559; spustošen od Dánů 824; v době arcibiskupa armaghského sv. Malachiáše ve XII. stol. znovu vystavěn, 1469 byl dán františkánům, zaniki v době reformace. Z tohoto kláštera pochází důležitý latinský antifonář („antifonář bangorský", „antiphonarium Benchorense"), zhotovený v letech asi 680—691, jenž chová se nyní v ambrosiánské knihovně milánské. Faksimil jeho s transskripcí vydal *Warren*, „The Antiphonary of Bangor, an early irish M. S." (Londýn 1893).

Banholzer Jan S. J., *n.* 1645, *z.* 1725, *sp.* „Ethice christiana seu de regula morum" (Ingolstadt 1694; ve spise tom hájil probabilismus proti Gonzalesovi); „De scientia Dei" (t. 1692). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 1299.

Banchieri P. Adriano, *n.* o. r. 1565 v Bologni, *z.* 1634, kněz řádu olivetanů, vynikající varhaník a hudební theoretik, má se za to, že sám byl účasten při vzniku t. zv. očísleného bassu. Působil v Imole, potom v S. Michele in Bosco u Bologně. Založil v Bologni Academia de' fioridi (později dei filomusi). Napsal řadu děl theoretických a skladeb. V době vzniku opery psal dramatické scény ve slohu madrigalu, jeho Canzoni alea francese jsou nejlepší z prvotin formy sonátové. Z církevních skladeb jsou duchovní koncerty, mše atd. (Viz *Riemann*, M.-Lex. 1909.) *Mlr.*

Bani (čes. překl. Báni), בָּנִי, jméno pěti mužů ve Vulgatě; v textu hebr. jsou ještě jiní toho jména, jež však Vulg. nazývá Benni, Boni, Bonni (v. t. jména). 1. hlava rodu, jehož členové („synové") v počtu 642 se Zorobabelem ze zajetí se vrátili (Esdr. 2^{10}); v parallelním místě Neh. 7^{15} nazývá se „Bannui" (v čes. překladu „Bannuj"), hbr. בַּנּוּי a počet členů rodu jeho udává se tu číslem 648 (místo 642). *B.* uvádí se mezi předními z lidu, kteří spolu s Nehemiášem stvrdili smlouvu s Hospodinem obnovenou (Neh. 10^{14}). Někteří ze synů *B*-ových uvádějí se Esdr. 10^{29} a 10^{34} mezi těmi, kteří byli pojali za manželky ženy cizozemky. —

2. jeden ze synů předešl. Esdr. 10^{29}. — 3. levita v době Esdrášově Neh. 8^{7}, 9^{4}, 10^{13}. — 4. levita Neh. 9^{4}. — 5. otec Azzi-a, přednosty levitův. Neh. 11^{23}.

Banias v. Caesarea Filippova.

Banier Ant., franc. kněz, *n.* 1673, *z.* 1741; *sp.* společně s Le Mascrierem dílo „Histoire générale des cérémonies, moeurs et coutumes religieuses du monde avec des explications historiques et des figures" (Paříž 1741, 7 sv. ve fol.). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV^{3} (1910), 1657.

Banín (Bohnau, fara v diec. královéhradecké, ve vikariátu poličském, 1383 katol., 2 helv., 6 židů, obyvatelstvo národnosti německé. Král Václav II. daroval ves *B.* 1292 klášteru zbraslavskému; tehdáž asi vznikla tu fara, jež zanikla v XVI. stol., načež B. byl filiálkou k Bystré; 1726 fara znovuzřízena. Srvn. *Wirth*, Soupis okr. poličského 2—6.

Baninu, *hbr.* Benínú, levita, jeden z těch, kteří spolu s Nehemiášem stvrdili smlouvu s Hospodinem obnovenou, Neh. 10^{15}.

Banjaluka (Banjalucen. dioec.), biskupství v církv. provincii Bosna-Hercegovina (Vrhbosna), zříz. 1881. nově ohraničeno 1891, zaujímá severozápadní část Bosny, sousedíc na severu a na západě s Charvatskem a Dalmacií, na jihu s Hercegovinou, na východě s arcidiecesí vrhbosenskou. Statistická data: 65.157 katolíků (celá populace 430.600), čtyři dekanáty, 33 far, 46 kněží v duchovní správě, 5 konventů františkánských se 16 kněžími, 5 sídel trappistů s 21 kněžími a 143 frátery-laiky, 2 kl. milosrdn. sester sv. Vincence a 6 kl. sester nejdr. krve. V *B.*-e je také sídlo řec.-nesjedn. biskupa. Biskupství od svého založení spravováno jest pouze provisorně; prvním apoštolským administrátorem stal se Marian Markovič O. S. Fr., jenž roku 1884 konsekrován byl na tit. biskupa danabského. Kathedrála sv. Bonaventury vystavěna byla za přispění vlády v letech 1884—85. Srvn. Die kath. Kirche II, 664—665.

banka (z italského banco = lavice s peněžními skříněmi peněžoměnců na trzích italských) znamená peněžní ústav, který na vlastní účet a na vlastní nebezpečí zprostředkuje úvěr tím způsobem, že peníze vypůjčuje a vypůjčené opět jinam půjčuje. Nynější banky vyvinuly se z jednoduchého vyměňování peněz různých měn ve středověku, kdy oblhala celá spousta peněz různé měny a často i zlehčené ceny, tak že bylo zapotřebí zvláštní živnosti, která cizí peníze za domácí vyměňovala. Živnost směnárnická vyvinula se nejprv v Italii, jak již příjmení samo (banco) naznačuje. Pro značnou nejistotu majetkové bezpečnosti ve středověku počali obchodníci a živnostníci ukládati u směnárníků své úspory a peněžité zálohy, které musil bankéř na požádání zase vydati, maje nárok jen na odměnu za prokázanou službu. Bankéři tato depozita počali nejprv tajně, později i se svolením klientů půjčovati dlužníkům na úrok, z něhož část také udíleli svým věřitelům, a tak z pouhých směnárníků vznikla časem živnost sprostředkovatelů úvěru. Obchody tyto provozovali nejprve jednotlivci, časem však povstaly společenské ústavy, které převzaly na se úkol jak výměny peněz, tak i sprostředkování úvěru. Nejstarší banky toho druhu jsou: Monte Vecchio v Benátkách z XII. století, sv. Jiří v Janově z roku 1409. Na západě Evropy v Amsterodamě 1609 a v Hamburku 1619 vznikly banky girové, které neustáleným poměrům mincovním a následkem toho nejistotě v životě obchodním odpomohly tím, že každý účastník girového obchodu složil u banky určitý vklad buď v hotových penězích anebo v drahém kovu a obdržel na zálohu své potvrzení (úvěrní list — folium). Každý majitel listu měl právo příkazem bance daným převáděti (převod — giro) část ze svého vkladu na majitele jiného listu, čímž placení hotovými penězi stalo se zbytečným. Není pochyby, že ke zřízení obchodních bank přispěly církevní ústavy půjčovací, zvané montes pietates. Kanonické právo zakazuje sice brátí úrok z půjčené jistiny, ale k zamezení nebezpečí, které hrozilo křesťanským dělníkům nesvědomitým vydíráním Židy, provozujícími bez ostychu lichvářství, založeny byly půjčovny, kde za mírný úrok bylo lze v okamžité tísni pod zástavou peníze vypůjčiti. První ústav toho druhu vznikl v Orvietě 1464, v Perugii 1467, v Norimberku 1498, v Římě 1539. Ústavy tyto byly papeži Piem II., Pavlem II., Pavlem III. a Lvem schváleny. Zavedený kapitál opatřen byl ročně půjčkami zámožných lidí, proto také byl nazván mons, t. j. hromada peněz. Čistý zisk se rozděloval mezi tyto akcionáře a vracíval se ve způsobě darů mezi chudinu zpět. Zařízení těch domů křesťanského milosrdenství bylo napodobeno světskými peněžními bankami, ovšem méně z příkazu křesťanské lásky, nýbrž z touhy po obohacení. Ústavy sprostředkující platy a úvěr nejsou ovšem teprv ovocem středověku, nýbrž vyskytují se již v dobách šeré dávnověkosti. Tak dle památek chovaných v britském museu již v VIII. století před narozením Krista v Babyloně přijímá jistý bankéř od svých klientů platební příkazy, přijímá peněžní deposita a poskytuje zápůjčky na úpisy i zástavy. Podobně ze století IV. před Kristem shledáváme v Řecku vyvinutou živnost bankovní, provozovanou nejen jednotlivci, nýbrž i obchodními společnostmi. Tyto původní obchody provozují banky dosud, ale jako činnost podružného řádu. Moderní banka pole své činnosti značně rozšířila různými druhy obchodů, které jsou passivní (kdy banka sama úvěr vyhledává) a aktivní (kdy banka jiným úvěr poskytuje). Aktivní obchody, dle toho, jakou záruku dlužník bance za poskytnutou půjčku poskytuje, dělí se: na obchody s lombardy (půjčky na zástavy skvostů, cenných papírů či effektů, poukázek na zboží = varranty); na obchody diskontní a eskontní (koupě směnek dosud nesplatných se srážkou úroku čl diskonta); obchody kontokorrentní, kdy se poskytuje dlužníku jistá výše úvěru, v knize poznamenaného, kteréhož může dlužník použíti zrovna takovým způsobem, jakoby byl poskytl bance záruku v cenných předmětech, a obchody hypotheční (kdy se půjčky poskytují na záruku v zastavených pozemcích anebo budovách). Obchod hypotheční provozují banky hypotheční a rentové prostřednictvím zástavních listů. K passivním obchodům bankovním, kterými banka sama úvěr vyhledává, náleží depositní obchody, při nichž banka svým věřitelům osvědčuje poskytnuté vklady buď zápisem do vkladních knížek, vydáním pokladničních poukázek, anebo vydáním bankovek (cedulí), zástavních listů a akcií. Dle hlavního svého obchodu, který banka provozuje, přikládá si jméno (jako depositní, cedulová, hypotheční atd.), ač nelze vždy na povahu banky souditi dle jména při různých změnách v nynějším ruchu obchodním. V celém Rakousku do polovice století XIX. byla jen jediná akciová priv. národní banka, z níž povstala nynější rakousko-uherská banka. Jediný ústav hypotheční byl v Haliči, skrovný počet spořitelen ve větších městech, kontribučenské a sirotčí fondy byly jedinými veřejnými ústavy k sprostředkování úvěru. Nelze se diviti, že úvěr byl vyhledáván u osob soukromých a že i pokoutní lichváři hojně se poskytováním úvěru zabývali. Volná soutěž a rozmach průmyslu nevyhnutelně potřebovaly větších a spolehlivých úvěrových zdrojů pro své podnikání, proto po letech šedesátých byly houfně zakládány banky a akciové úvěrní společnosti. Četné

Přehled bank v království českém v l. 1901—1906 a ostatních zemích rakouských.

(Pramen: Mitteilungen des k. k. Finanzministeriums VIII. 4., IX. 3., XI. 1., XII. 1., XIII. 1., 2.)
(Statistická příručka král. českého 1909, 322.)

	Království české						Pro srovnání	
	1901	1902	1903	1904	1905	1906	Morava 1906	Všechna král. a země na říš. radě zast. 1906
Počet zemských bank	2	2	2	2	2	2	2	18
Počet akciových bank	8	8	9	9	9	9	4	50 [1])
Počet bank úhrnem	10	10	11	11	11	11	6	68
Počet filiálek rak.-uher. banky	14	14	14	14	14	14	4	45
Počet podruž. úst. rak.-uher. banky	25	28	33	35	39	41	11	76
Počet filiálek jiných bank	35	35	36	36	40	50	16	119
Počet expositur jiných bank	—	—	—	2	6	6	2	16
Počet směnáren jiných bank	—	—	—	—	2	2	3	58
Počet podruž. úst. jiných bank	—	—	—	—	—	—	—	73
Akciový kapitál bank (v 1000 K)	74.000	76.000	79.000	79.000	98.000	107.000	8.200	806.742 [2])
Emisse všech bank (v 1000 K)	579.616	665.288	754.346	822.444	878.164	936.200	261.520	2,933.473 [2])
Bilanční úhrn akciov. bank (v 1000 K)	442.966	470.025	540.770	605.724	730.742	907.836	29.373	5,533.734 [2])
Bilanční úhrn všech bank (v 1000 K)	1,228.997	1,341.403	1,511.009	1,662.476	1,845.752	2,061.370	305.884	8,119.992 [2])

[1]) Úhrnem v to rak.-uherskou banku. — [2]) Vyjímajíc rak.-uherskou banku.

poptávky po úvěru přivedly nesvědomité spekulanty k zakládání nezdravých bank, které ovšem neudržely se při životě a z větší části při ohromném krachu vídeňském r. 1873 vzaly za své. Utěšený rozvoj českého průmyslu a racionelní zemědělské hospodářství vyvolaly potřebu též českých peněžních ústavů, a tak po letech šedesátých vznikají u nás domácí banky, jichž počet udává hořejší přehledná srovnávací tabulka.

Pro mocnářství rakousko-uherské velikou důležitost má rakousko-uherská banka, vzniklá z priv. národní banky rakouské, založené r. 1877 k tomu účelu, aby umožnila stažení z oběhu zlehčených „šajnů" vlastními cedulemi či bankovkami. Po rozdělení mocnářství snažila se uherská polovice založiti vlastní banku v Pešti. Obapolnými úmluvami 1878 zůstala však dosud stávající národní banka společná pro obě polovice a obdržela firmu „Banka rakousko - uherská" („Österreichisch - ungarische Bank"). Banka tato je podnikem akciovým se závodním kapitálem 210 mill. korun, rozděleným na 150.000 akcií v nominelní hodnotě 1400 K. Banka je oprávněna zakládati filiálky v celém mocnářství. Správu banky obstarává valná hromada akcionářů, pravidelně v únoru pořádaná, a generální rada, která banku zastupuje na venek a řídí vnitřní činnost. V čele generální rady stojí guvernér, kterého jmenuje sám císař, 2 viceguvernéři, jmenovaní od příslušných ministrů finančních, 12 generálních radů, valnou hromadou volených a císařem potvrzených. Roku 1909 činila kvota českých akcionářů na valné hromadě zastoupených 32·4%, tedy skoro $^1/_3$, ale přes to nebyl žádný český zástupce volen do správy banky. Rakousko-uherská banka provozuje všecky druhy bankovních obchodů, jako jiné banky, ale význam její v mocnářství spočívá v tom, že ona jediná smí do oběhu dávati papírové peníze, ale musí za ně ručiti případnou zásobou zlata. Koncem roku 1904 bylo v celém mocnářství rakousko-uherském v oběhu: zlatých mincí 251 mill. korun, stříbrných peněz $68^1/_2$ mill. korun, papírových peněz 1698 mill. kor., drobných peněz $258^1/_2$ mill. korun. Veškeré obyvatelstvo Rakousko-Uherska mělo v rukou toho roku 2276 mill. K peněz. Na jednoho obyvatele připadlo 49 K. Ražené mince byly v oběhu úhrnem za 578 mill. kor. a papírových peněz bylo v oběhu za 1698 mill. kor. Banka rak.-uherská musí na tyto papírové peníze míti zlatý poklad v obnosu $^2/_5$ kolujícího papíru. Roku 1906 byly papírové peníze kryty zlatem na 65%, protože banka měla 1492 mill. kor. kovových zásob. Banka rakousko-uherská činí dobré obchody a akcionářům svým přináší pěkný zisk. R. 1884 vyplácela 14% dividendu, která ovšem různě kolísala. Od r. 1876 pohybuje se ve výši 4—8%.

Roku	1905	1906	1907	1908	1909	1910
Čistý zisk cedulové banky v mill. kor.	13·3	21·2	29·9	21·6	17·05	20·8
Dividenda za 1 akcii	K 70·20	90·40	107·40	91·20	81·40	89·60

Za rok 1909 eskontovala banka směnek za 6076·2 mill. kor., z čehož na rakouské ústavy připadlo as 3600 mill. a na uherské asi 2400 mill. kor., tedy v poměru as 60 : 40 procentům. — Hospodářský význam bank. Bankovnictví nabylo v moderní době peněžního světového a úvěrového hospodářství netušených rozměrův a neobyčejně důležitého významu hospodářského. Svědčí o tom ohromné summy hmotných záloh a peněžitých hodnot, které jsou uloženy v cenných papírech, hypotečních dluzích, v zásobě směnek, vkladních knížkách a v pokladních hotovostech bank. Hospodářská svoboda vyvolala nynější úvěrní hospodářství a podnítila také rozmach strojní techniky ve všech oborech lidské práce. Nedá se upříti, že úvěrnictví je vlastně základem a pružinou hospodářského po-

kroku a časného nynějšího blahobytu. Úvěrnictví umožňuje státu, obcím a jiným veřejným organisacím, aby mohly dostáti potřebám časovým na poli kulturním, vzdělavacím, dopravnickém i bezpečnostním a zdravotním. Moderní překvapující vzrůst materielní kultury se vším pokrokem techniky a výroby nelze si mysliti bez vydatné síly úvěru. Od největších akciových závodů do nepatrného podniku maloživnostníka a maloobchodníka napomáhá úvěr bankovnickým sprostředkováním k samostatnosti, podnikavosti, šetrnosti, přičinlivosti a získání blahobytu. Dnes ani státy ani jednotlivci neobejdou se bez banky. (Dr. *Schindler*, Die soziale Frage der Gegenwart[3], 142.) Banky mohou býti vůdci, podporovateli, podněcovateli a ochránci veškeré hospodářské činnosti. Ony mají veliký vliv na zdar a blaho jednotlivých hospodářských tříd a stavů, mohou vykonávati vliv na sociálně-politická zařízení průmyslová, na otázku bytovou, na rozdělení půdy, v jich rukou je rozdělování kapitálu mezi průmyslovou a zemědělskou výrobu. Vliv peněžních ústavů zasahuje ovšem také do životních osudů jednotlivců, neboť mají příležitost snaživého jednotlivce povznésti anebo ho vzdělati. Mohou působiti výchovně a ethicky na mravnost širších vrstev nebo mohou napomáhati k jich úpadku, na příklad podporováním přirozené náklonnosti člověka k snadnému ale nezdravému zisku ve spekulační bursovní hře. Vliv peněžních ústavů sahá i do života celých národů, protože tyto mohou podporovati moc a postavení národa v hospodářské mezinárodní soutěži, anebo mohou také zájmy vlastního národa poškozovati. Tak na příklad rakousko-uherská banka jakožto banka cedulová má veliký význam národohospodářský pro celou říši. Vydávajíc prostřednictvím krátkodobých obchodů zápůjčkových bankovky své (cedule) do oběhu, opatřuje cedulová banka národnímu hospodářství pružnou náhradu mince. Pružnou je tato náhrada mince v tom ohledu, že dovede se přizpůsobiti rozsahu svého oběhu měnivým potřebám obchodu. Počet obíhajících bankovek se stále mění dle skutečné potřeby a dle peněžního trhu. Banka cedulová vykonává vliv na zahraniční proudění drahého kovu, na jeho příliv do země nebo odliv z ní. Výškou úrokové (diskontní) sazby, kterou banka pro své poskytování úvěru stanoví, vykonává banka tento svůj vliv jednak na rozsah oběhu bankovek jednak na přítok a odtok zlata. Tímto vlivem na mezinárodní proudění drahého kovu stává se cedulová banka strážcem hodnoty domácí měny. (*Bráf*, Přednášky na kursu v Praze 1907.) — Jako banka cedulová má značný význam v národním hospodářství, tak i ostatní banky jsou nepostrádatelnými v světovém nynějším hospodářství úvěrovém v řádném prostředkování úvěru. Jest to zajisté přední úkol bank a také jejich nepopíratelná zásluha. Původně ovšem poskytovaly banky úvěr osobám jen takovým, které svým majetkem dávaly dostatečnou záruku. Tím však vyvolávaly banky značné sociální nebezpečí, protože poskytnutím úvěrní pomoci vrstvám lépe postaveným přispívaly jen ke stupňování třídní nerovnosti a urychlovaly jen prohlubování propasti mezi bohatými a nemajetnými. Tomuto zlu však jaly se čeliti úvěrní společnosti svépomocné, které byly založeny na osobním společném ručení. Tak společným ručením nahrazovaly záruku, kterou podnikavý sice, ale hospodářsky slabší jednotlivec nemohl poskytnouti, když se ucházel o poskytnutí úvěru u akciové banky. Teprv svépomocné organisace zakládáním záložen umožnily i širším vrstvám přístup k úvěrovému zdroji bankovnímu. Jednak opíraly se menší záloženské ústavy reeskontem o větší banky, čímž sprostředkovaly styk malovýrobců a maloobchodníků s nimi, jednak ukládaly u nich své nepotřebné přebytky, zásobujíce pokladny větších ústavů stále čerstvým přítokem zálohových peněz. Ale brzy i větší banky ustaly v dosavadním jednostranném podporování zámožných vrstev a věnovaly svou ochotnou pozornost i potřebám malého člověka, obávajíce se, aby nepřišly úplně o klientelu stále vzrůstajícím rozmachem úvěrových ústavů svépomocných. Rozmach úvěrních společenstev na základě zákona 1873 je skutečně překvapující. R. 1873 bylo zmíněných ústavů 943 s 299.867 členy, ale roku 1906 již 7886 s 1,634.375 členy. Činnost družstev také přiměřeně stoupala. Úhrn poskytnutých úvěrů z 469 mill. kor. v roce 1885 vzrostl na 1281 mill korun v roce 1903. Utěšený rozvoj svépomocné akce úvěrové přiměl banky akciové k tomu, aby i malé výrobě a malému obchodu poskytly úvěr, jak to činily velikému průmyslu. Malý živnostník nebo obchodník může dnes právě jako veliké firmy navázati bankovní spojení, aby obdržel zálohy na žádané objednávky nebo mohl eskontovati své účty, získávaje tím té výhody, že za dodanou práci neb zboží může si u banky hned po dodání vyzdvihnouti peníze hotové, aniž by musil čekati na platnost svých účtův u odběratelů. Banka převezme postoupení i účty a vyplatí ihned až $^{3}/_{4}$ postoupeného obnosu. Bez jakéhokoliv členství může malovýrobce nebo maloobchodník zaopatřiti si u banky žirový účet, domicilování a proplácení vlastních akceptů, platiti pomocí šeků své banky, používati výhodně levnějšího nákupu surovin, získati obchodní porady a pokyny. Tím nabývají tito malí lidé pevnější posice proti kapitálově i administrativně lépe vyzbrojeným velikým závodům na poli soutěže. Mnohý zručný malovýrobce není obchodníkem, nemá příslušného obchodního vzdělání, proto působí mu administrativní vedení závodu, zejména zařízení a vedení knih účetních, značných obtíží. Často nemá času na evidenci vlastních pohledávek a zase na druhé straně přehlédne často splatnost svých vlastních závazků, zejména směnečních. Mnohdy dojde k protestům směnek, ne snad z toho důvodu, že by akceptant platiti nechtěl nebo nemohl, ale proto, že si nevedl splatnost svého závazku v patrnosti a nepostaral se včas o patřičné krytí. Dnes banky považují to za svou sociální povinnost, aby malému živnostníku nejen úvěr opatřovaly, ale aby též zařízením účetních knih a poskytováním informací plnily plně svůj úkol jakožto hybné síly národohospodářského vývoje. Tak může banka konati i kulturní poslání a vychovati hospodářsky slabší jedince. Banky jsou sběrnami úspor i těch nejméně zámožných lidí a starají se nejrozmanitějšími způsoby o to, aby lásku k spořivosti v nejširších vrstvách budily. V tom ohledu vykonávají výchovné poslání společenské zemědělské banky (hypotheční). Poskytováním dlouhodobého úvěru konají dílo humánní, umožňujíce zadluženému rolnictvu získati levné a nevypověditelné zápůjčky k pozvolnému umořování dluhu. Že tím v rozvoji národní síly mají důležitou roli, pochopí každý, kdo zná cenu půdy pro každý národ. Rolník potřebuje úvěru na úrok nízký, dlouhodobý a nevypověditelný, protože je odkázán na jistý sice výnos svého hospodářství, ale poměrně nízký a dočasný. Rovněž každá investice kapitálu, která byla učiněna k vůli melioraci hospodářství, nepřináší užitku v tak krátké době jako investice v průmyslovém podniku, proto musí míti rolník zápůjčku na dlouhou dobu, nevypověditelnou a na pozvolný úmor. Této potřebě hospodářství zemědělského nevyhovovaly ani průmyslové banky, ba ani městské spořitelny a záložny, protože poskytovaly úvěr na úrok dosti vysoký, krátkodobý a

vypověditelný. Všecky tyto závody byly založeny vlastně pro potřeby průmyslové, a ne zemědělské. Potřebám zemědělství vyhovují banky zemědělské (hypotheční), které poskytují úvěr na zástavu realitní, vyžadující malý úrok a stálý úmor poskytnuté zápůjčky. Koncem roku 1908 dostoupily zápůjčky hypotheční banky království českého (založena 1864) výše:

na domech	123,000.405 K
na pozemcích	138,651.991 K
na deskových statcích . .	117,253.256 K
úhrnem . . .	378,905.651 K

(Statistická příručka král. českého 1909, 396.)

Akciové banky emissemi svých akcií umožňují též širším vrstvám lidovým účast na zisku svých obchodů. Jsou to zejména naše české banky, které svým českým akcionářům poskytují slušný úrok a při tom podporují rozvoj českého průmyslu i zemědělství. V posledních letech činí české bankovnictví značné pokroky, což je důkazem, že blahobyt národa českého pozvolna, ale jistě vzrůstá. Akciový kapitál v roce 1910 zvýšily domácí banky:

Živnostenská banka (1868)	na	60	mill.	K	o	20	mill. K
česká průmyslová (1898)	„	30	„	„	„	10	„ „
pražská úvěrní (1870)	„	20	„	„	„	11	„ „
záložní úvěr. ústav v Hradci Král. (1 68)	„	15	„	„	„	5	„ „
ústřed. banka českých spořitelen (1903)	„	25	„	„	„	10	„ „
pozemková banka	„	6	„	„	„	3	„ „
čes. banka „Unlon“ (1872)	„	50	„	„	„	10	„ „
moravská agrární banka	„	8	„	„	„	4	„ „

Celkem zvýšily domácí banky svůj akciový kapitál v roce 1910 o 73 mill. kor. (Finanční Listy 1911, č. 1.)

Je patrno, že na emissi zúčastnily se méně zámožné vrstvy národní, protože nemáme v Čechách millionářů, kteří by tolik akcií mohli skoupiti, a proto na vlastní české lidi domácí banky při rozdělování akcií berou přední zřetel. Úvěrnictví rozmohlo se v moderní době v té míře, že nelze je podceňovati, a proto ani český národ nemohl důležitý tento zjev nechati bez povšímnutí. Když náležitou odbornou výchovou povstala celá řada obratných a bystrých bankovních úředníků, ukázalo se, že i čeští lidé mohou se státi účastnými všeobecného blahobytu bez drahého sprostředkování příslušníků jiných národů. — Mravní význam bank. Peněžní úvěrní ústavy jsou důležitou složkou ve světovém nynějším hospodářství a mohou platně přispívati k hospodářskému i mravnímu povznesení nejen svých akcionářův, ale i středních stavů, jsou-li založeny a vedeny zásadami ethickými. Nepůsobí však a nepůsobily vždycky banky k povznesení blahobytu a mravních zásad v lidu. Při nepopíratelném hospodářském, kulturním a politickém významu bankovnictví jako sprostředkovatele úvěru nedá se popříti, že vykazuje peněžní moderní hospodářství také neblahé černé stíny, tak že pozorovatel sociálních nynějších poměrů přichází často do rozpaků v úsudku, zdaž neblahé stíny světového peněžního hospodářství jsou vyváženy prospěšnou stránkou bank. Jest jisto, že hlavním motivem při zakládání banky nebývá veřejný prospěch, nýbrž po většině osobní zisk jednotlivých akcionářů, následkem toho nepohybuje se mnohdy činnost banky v mezích náboženské, ba někdy ne ani v mezích občanské mravnosti. Akcie zní na určitou osobu, nýbrž neurčitě na majitele (au porteur), tak že se snadno může na jiného majitele koupí převésti. V tomto snadném převodu spočívá právě největší mravní nebezpečí. Akcie zní na menší obnosy, tak že i malí lidé mohou si ji koupiti. Těžce nastřádaným tímto penízem spekuluje se někdy nesvědomitě na burse, podnikají se dobrodružné podniky správní radou, proti níž jsou malí akcionáři zcela bezbranní. Zřídka kdy přináší volební právo ve valné hromadě jediná akcie, nýbrž teprv 5—25 akcií přináší toto oprávnění. A když přece dostaví se malý akcionář do valné schůze, bývá zpravidla přehlasován majiteli velikého počtu akcií. Správní rada jedná zcela libovolně se svěřenými penězi a rozděluje mezi své členy tučné tantièmy. V čelo správy banky staví obyčejně některého kavalíra zvučného jména nebo bývalého vysokého státního úředníka, od kterého se více nežádá, nežli občas nějaký podpis za skvělý honorář. Akcie bývají v rukou vysoce postavených státních úředníkův a členů vlády, což mnohdy svádí majitele k tomu, aby státní správa činila u akciové společnosti výpůjčky a investovala získaný kapitál do podniků, když ne zrovna zbytečných, tak aspoň tou dobou nepotřebných. Snadný úvěr sprostředkovaný bankami svádí nejen jednotlivce, ale i celé státy a obce k nákladným investicím, což má v zápětí ohromné zadlužení moderních států. Státní dluh Anglie obnáší 710,610.720 liber sterlingů, Belgie 140,010.922 fr., Francie 28.993,659.840 fr., říše rakousko-uherská dluží celkem 15.621,790.740 K, Německo společně dluží 4.597,500.000 M, s ostatními státy 18.864,242.000 M, Rusko 11.799,768.889 rublů. Dluhy tyto vyžadují značného úroku, který ve způsobě daní musí výrobní vrstvy platiti kapitalistům, poskytnuvším pomoc státům. Patrno z toho, že značná část výtěžku píle a přičinlivosti obyvatelstva plyne do kapes velikého kapitálu, kterému moderní úvěrnictví dopomohlo k svrchovanosti nad všemi státy. Závislost tato na peněžní moci mívá neblahý vliv na vládní směr, který zhusta se nepřátelsky obrací proti politickým odpůrcům akcionářů. (Dr. *Pesenner*, Christliche Volkswirtschaftslehre², 366 a n.) Protože banky akciové, zámožnými lidmi založené, soustřeďují ohromné summy peněz dobře zužitkovaných, je přirozeno, že prosperitou bankovních obchodů majetek zámožných akcionářů vzrůstá, kdežto na druhé straně nedostatek vhodného úvěru v středních společenských vrstvách plodí hromadný pauperismus. Tím šíří se stále propast mezi bohatými a chudými a sesiluje se třídní napětí, což znamená ohromné sociální nebezpečí. Veliké akciové společnosti dovedou vhodnými podporami a tučně placenými inseráty zakoupiti si hlas denního tisku. Tím uspávají veřejné svědomí a mohou pak bez kontroly a bez pokárání provozovati obchody jen k prospěchu svých zakladatelův a společníků. Cedulové banky těší se za své služby, prokazované státnímu zřízení, vzácným výsadám. Je jim povoleno vydávati papírové peníze, které jenom z části musí býti kryty zlatým kovem. Tím poskytuje se cedulové bance značný millionový dar ve způsobě nezúročitelné půjčky. To je příčina, že banka cedulová v Rakousku činí tak výnosné obchody. Přímo škodlivými byly bankovní závody v době svého počátku, kdy sledovaly prospěch jen velikých průmyslníkův a majitelů velkostatkův, odmítajíce všecko spojení s malovýrobcem a maloobchodníkem, kteří musili drahý úvěr opatřovati si u soukromníků. Banky poškozovaly střední vrstvy také tím, že svými emissemi lákaly zámožné vrstvy, aby zálohy své ukládaly v bankách akciových, jichž správa nepůsobí majiteli žádných obtíží a nese zaručený zisk. Následkem této koncentrace kapitálu v bankách, ignorujících malého člověka, vznikl pro malé podniky nedostatek peněz, tak že musily se obraceti na firmy lichvářské, dokud myšlenka svépomoci nevyvolala celou řadu úvěr. stavovských společenstev. Mnohé banky zabývaly se také prodejem zboží, obilí, uhlí a jiných produktů, tvoříce mezi sebou kartely a

ringy k lichvářskému stanovení cen, vyssávajíce nemorálně společenské širší vrstvy. Nejpodlejší tendenci sledovaly banky tak zvané makléřské, které před velikým krachem ve Vídni r. 1873 pomáhaly velikokapitalistům k rychlému umístění vydávaných akcií mezi nezkušeným obecenstvem, které v lačnosti po snadném zisku valem se hrnulo ke hře bursovní. Stejně darebné hodnoty byly banky stavební, které těžily z nezdravého ruchu stavebního ve velikých městech. Když propukla krise, sřítily se rázem nepoctivé založené bankovní závody do propasti, strhujíce s sebou nespočetné oběti z vrstev lidových. Z 1005 akciových společností, které byly od r. 1867—1873 povoleny a ze kterých se 682 jenom ustavilo, propadlo 166 s nominálním kapitálem 1022 mill. zlatých liquidaci nebo konkursu během osudného roku 1873. Katastrofa tato musí býti vždy výstrahou, že dlužno státní moci a veřejnosti bdíti nad tím, aby banky plnily vždy jen své hospodářské i výchovné poslání, řídíce se zásadami mravního zákona. *Rl.*

bankrot po stránce mravní a národohospodářské viz čl. úpadek.

Bannez 1. v. Bañez. — 2. Michael, *sp.* „Immunidad de nuestra Sennora en el primer instante de su ser" (Madrid 1656).

Banning Henrikus Adrianus, *n.* 1818, holl. katolický spisovatel (romanopisec a novellista), chefredaktor časopisu: „Katholieke Illustratié", *z.* 1909.

Bannui v. Bani.

bannum n. **bannus** 1. tolik jako prohlášky manželské (v. t.); 2. tolik, jako anathema (v. t.); 3. má týž význam jako exkommunikace (v. t.); 4. druhdy se označovala názvem tím vládní moc, příslušící králi nebo jiným osobám (b. episcopalis), jakož i 5. okres, kde se též moc ta vykonávala.

Bannwart Clemens S. J., upořádal k desátému vydání příručku „Enchiridion symbolorum, definitionum de rebus fidei et morum" auctore Henr. Denzinger" (Freib., Herder, 1908 a opět r. 1911).

Bannwarth Karel, obchodník ve Fryburku v Br., *n.* 1847, *sp.*: „Festschrift zur Einweihung der Herz Jesu-Kirche zu Freiburg im Br." (1897), „St. Ottilien, St. Wendelin, St. Valentin, drei bei der Stadt Freiburg i. Br. gelegene Waldheiligtümer" (1905).

Baños de B. et Velasquez Jan, *z.* 1682, vydal jako pokračování díla „Historia pontifical y catholica" sv. VI., obsahující dějiny Urbana VIII. 1623 až 1644 (Madrid 1678 ve fol.). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 517.

Bánov, farnost v diec. olom., 3283 obyv. č., patronát nábož. matice.

Banovac Josip, františkán, provinciál provincie Sv. Vykupitele v Dalmacii, výborný kazatel a bohoslovec XVIII. století. *Sp.* „Predike od svetkovina došastja Isukrstova složene" (Benátky 1759), „Prisvete obitelji skazanje i probudjenje bogoljubstva pram Isusu, Marlje i sv. Josipu" (t. 1759), „Razgovori duhovni pastira s oltara u svetkovine došastja Gospodinova i korizme" (Jakin 1763), „Izkazanje sabosah učinjenih toliko u garčkoj koliko u latinskoj zemeji" (t. 1763), „Ubojstvo duše razložite" (t. 1763), „Izpitanja svrhu sveti redovah" (t. 1764), „Predike nedeljne" (Benátky 1766), „Blagoslov od polja i zaklinjanje zli vremena" (Jakin 1747). Srvn. *Ljubić*, Ogledalo II, 463. *Dčkl.*

Banovský Frant. S. J., AA. LL. et Phil. dr., professor v Olomouci, vydal: „Sacer Proteus hominibus mirabiliter beneficus, h. e. S. Franciscus Xaverius" (v Olom. 1671).

Bantyš-Kamenskij Nikolaj Nikolaevič, *n.* 1737 z rodiny šlechtické v Něžíně, nabyl vzdělání na akademiích kyjevské (1745—54) a moskevské, jakož i na universitě moskevské; vynikl jako historik; zemřel roku 1814. Dějin církevních týká se hlavně jeho důležité dílo o unii brestské „Istoričeskoe izvěstie o voznikšej v Polšče Unii" (Moskva 1805, Vilno 1864, 1866; *B.* projevuje tu smýšlení katolicismu nepřátelské). Mimo to vydal úvody a poznámkami opatřil lat. spisy o pravosl. bohosloví Theofana Prokopoviče („Christiana orthodoxa theologia", Lipsko 1782, 1784), Jakintha Karpinského („Compendium orthodoxae theologicae doctrinae" t. 1786); dále vydal překlady arcibiskupa moskevského Ambrosia: „Ignatija Bogonosca dvanadecjat poslanij k věrujuščich vo Christa" (t. 1772), „Sv. Kirilla, archiep. ierusalimskago, poučenija oglasitelnyja i tajnovodstennyja" (t. 1772, 1784), „Bogoslovija Joanna Domaskina" (t. 1774, 1785) a j. Srvn. *Palmieri*, Nomencl. 161—162; *Efron*, Encklop. Slovar III, 11—12.

Banulesko-Bodoni Gavril, 1793 - 97 bisk. ekaterinoslavský, 1797—1803 metrop. kyjevský, 1806 až 1812 multánský, 1812—31 besarabský, odpůrce unie, jinak však dobyl sobě nemalých zásluh o povznesení kázně duchovenstva a o zlepšení neutěšených jeho poměrův hmotných, o kyjevskou duchovní akademii a j. Srvn. Slav. lit. I, 90; III, 230.

Banwart Jakub, *n.* v Sigmaringách, kapelník při dómu v Kostnici v prvé pol. XVII. stol.; vydal t. sbírku mší 4—5hlasých ve dvou svazcích (l. 1649, II. 1657).

Banz, někd. benedikt. opatství v Horních Francích, zal. 1058, v selské válce zničeno a opuštěno, 1529 znovuzřízeno, 1803 zrušeno; klášter měl bohatou bibliotheku, sbírku přírodnin a mincí. Bývalá budova klášterní změněna v zámek.

Baour-Lormian Petr Marie, *n.* 1770 v Toulouse, *z.* 1854 v Paříži, básník franc. Ve vysokém věku oslepnuv a zchudnuv jal se k potěše své překládati do francouzštiny veršem knihu Jobovu. Překlad ten, ač celkem dosti věrný, jest místy parafrasí, v níž zbarvení biblické šťastně jest zachyceno. Překlad *B*-ův vydal přítel jeho baron Lamothe-Langon („Le livre de Job traduit en vers français", Paříž 1847).

Baphomet, Bafomet, Befomet, idol, jejž templáři dle tvrzení svých protivníků uctívali. V některých museích nalézají se sošky mužsko-ženské s 2 hlavami nebo tvářemi a s arabskými nápisy; sošky tyto pokládají někteří za onen idol. Jiní spatřují v *B.* pouze obměnu jména „Mohamed", jelikož prý templáři oblibovali sobě učení Mohamedovo.

baptismale, ve středověku kniha obsahující obřady křestní.

baptismus viz křest.

baptismus laboriosus, název, jejž sv. Otcové dávají svátosti pokání; viz pokání.

Baptista 1. Ambrož, z řádu praemonstr. ve Španělsku v prvé polovině XVII. stol., *sp.* „Discurso breve de las miserias, de la vida y calamidades de la Religion Catolica" (Madrid 1635). — 2. Jan Ildefons O. Praed., *n.* v Saragosse, působil jako professor t., *z.* kol. 1648; *sp.* „Apologia por la autoridad de los doctores de la Iglesia y santos padres" (Sarag. 1628), „Commentaria et disputationes in I/II s. Thomae" (3 sv., Lyon 1648). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 917. — 3. Jan Mantuanus (Spagnolo), bl., O. Carm., *n.* 1448 v Mantue, stud. v Padově, byl prof. filos. a theol., stal se 1513 generálem řádu, kteréžto hodnosti brzy se vzdal, nemoha provésti zamýšlené reformace řádu, vynikající básník, representant křesťanského humanismu v Italii. *z.* 20. března 1516 v Mantue, papežem Lvem XIII. prohlášen 1885 za blahoslaveného; ze spisů jeho uvádíme: 1. „De patientia aurei libri

tres" (Brixiae 1497, Deventriae 1501), 2. „Bucolica. Carmen de S. Johanne Bapt. et dialogus de vita beata" (Argentorati 1503), 3. „De vita beata libellus" (Argentinae 1504), 4. „Opera". I. pars: Bucolicorum, Epigrammatum. II p.: Parthenicae tres, Mariana, Catharinaria et quatuor virginum, de calamitatibus, Dionysius Areopagita, Lodovicus morbiolus, de morte contemnenda, contra impudice scribentes carmen" (Paříž 1507, Lyon 1516), 5. „Eclogae" (Lipsko 1507), 6. „Calamitatum libri tres" (t. 1517). Srvn. *Gabotto*, „Un poeta beatificato" (Ben. 1892). — **4. z Montefeltre**, klariska, r. 1404 vstoupila ve sňatek s Galeatiem Malatestou; po smrti manžela svého vstoupila r. 1447 ve Folignu do řádu, kdež vyznamenala se svatostí života; *z.* 3. června 1450; cennou její autobiografii, dopisy a asketická pojednání vydal Santoni (Camerino, 1894). — **5. Rehoř** OSB., theolog portugalský, *n.* ve Funchalu na ostrově Madeiře, žil v prvé pol. XVII. století; *sp.* „Annotationes in caput XIII. Evangelii secundum Ioannem" (ze tří zamýšlených částí vyšla toliko část prvá v Colmbře 1621). — **6. de Sale** (Salis) v. Trovamala. — **7. Varani**, bl., klariska, *n.* ze šlechtického rodu 1458, zakladatelka a abatyše kláštera klarisek v Camerino; *z.* t. 31. května 1526; od pap. Řehoře XVI. 13. února 1843 prohlášena za blahoslavenou. — **8. Vavřinec** S. J., *sp.* 1. „Decas Mariana Marianorum anagrammatum e Marianis programmatis, utpote Marianis hymnis textibusque Marianis metrice elaboratorum (v Praze, 1673, 26 listů v 4°, 11 rytin), 2. „Decas sacrorum Anagrammatum, e sacris programmatis ... metrico labore concinnatorum" (v Praze 1672, 37 l. v IV, 6 rytin).

baptistář (baptisterium, baptistarium) = baptismale.

baptisté, společný název sektářů, kteří zavrhují křest nemluvňat a křtí dospělé ponořováním do vody. Původem souvisejí nejspíše s novokřtěnci, kteří po r. 1533 prchajíce z Nizozemí usazovali se

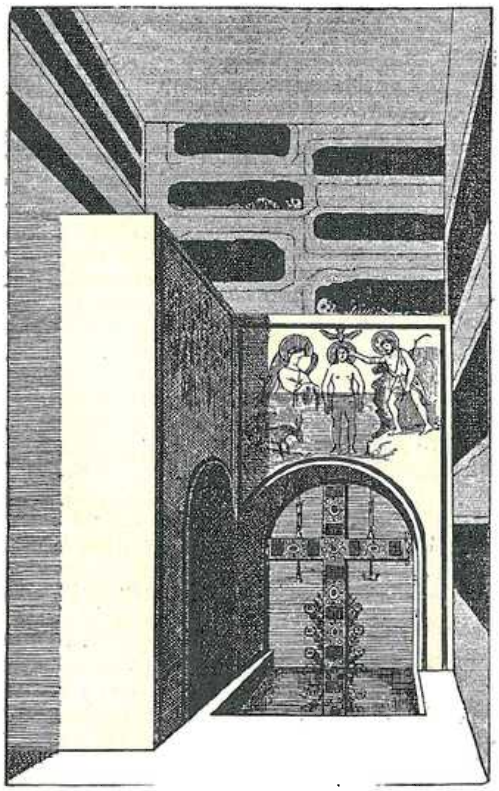

Obr. 266. Baptisterium v katakombě Pontiánově.

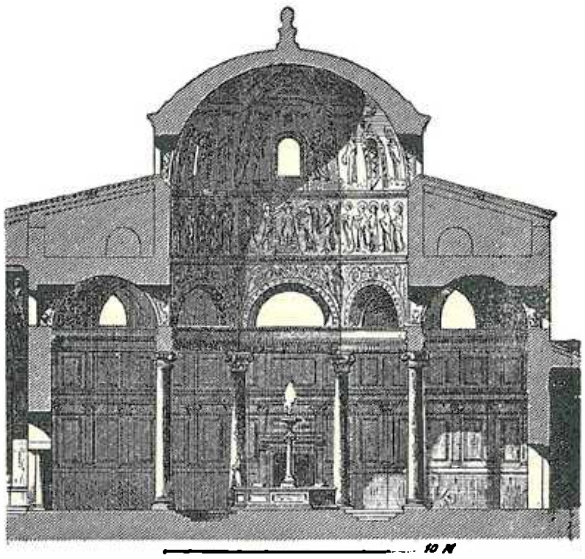

Obr. 267. Baptisterium lateránské.

v Anglii, kdež přilnuli k independentismu. První zmínka o sboru *b*-ů v Anglii naskytá se k r. 1618. Vzrostše počtem přes tuhá pronásledování, směli po vydání tolerančního aktu z r. 1689 aspoň v soukromí vykonávati svou bohoslužbu. Potom r. 1691 rozštěpili se na *b*-y **partikulární**, vyznávající nauku kalvínskou o naprostém předurčení čili partikulárním vyvolení, a *b*-y **generální** o vyznání arminiánském. V Severní Americe první obec *b*-ů ustavil Roger Williams, zakladatel města Providence ve státě Rodes-islandském, r. 1639. Ke dvěma předním větvím *b*-ů severoamerických, totiž *b*-ům **regulárním**, kteří přidržují se učení o absolutní predestinaci, a *b*-ům **generálním**, kteří zastávají svobodu vůle lidské vzhledem k vyvolení nebo spasení (slují tudíž **Free-will Baptists**), přibyla v XVIII. století řada frakcí čili denominací, jako jsou **Six Principles Baptists**, zavrhující všeliké vyznání víry a uznávající toliko šest zásad obsažených v listě sv. Pavla k Židům 6[1-2]; **Campbellites**, jmenovaní podle zakladatele svého Alexandra Campbella, jinak též Reformed Baptists nebo Disciples of Christ zvaní, kteří jen to mají za pravidlo víry, co v Písmě sv. uvedeno jest slovy: Tak praví Pán; **Christian Connexion**, zamítající nauky o nejsv. Trojici, pekle a ďáblu, i zapírající božské ustanovení křtu a manželství; **Anti-Missions Baptists**, u nichž kalvínský názor o predestinaci vyvrcholil ve fatalismus, tak že nepřejí si stoupenců; **Seventh Day Baptists**, založení Františkem Bampfieldem a světící sobotu místo neděle; **Hard-shell Baptists**, zavrhující spolky střídmosti, církevní jednoty i missie; **Tunkers** čili First Day German Baptists, sekta založená Alexandrem Märkem a sedmi soudruhy jeho ve Švarcenavě (r. 1708), jejíž někteří členové přestěhovali se do Ameriky r. 1719; přisuzují platnost křtu, je-li vykonán ponořením do řeky nebo rybníka, slaví večeři Páně jen nočního času, uznávají i mytí nohou, poslední pomazání a bratrské políbení za svátosti, zapírají věčnost pekelných trestů a ukládají dokonalým členům, aby nekonali služby vojenské i odřekli se světských požitků. Jim příbuzní jsou **Winebrennerians** jinak Church of God zvaní. Nejpočetnější strana, totiž partikulární čili regulární *b*., dělí se v *b*-y **associované** a **neassociované**, podle toho, zda obce jejich se sdružují aneb zůstávají samy o sobě. Účelem associace jest šířiti nauku missiemi a vychovávati ka-

zatele. Angličtí *b.* vedou nákiad na missie v Přední Indii, na Ceyloně, v Číně, Japonsku, Záp. Africe, na ostrovech Západní Indie, v Bretoňsku, Italii a Norsku; severoameričtí *b.* nakládají na missie v Přední a Zadní Indii, Číně, Japonsku, Kongu, Střední Afrjce, Mexiku, Brasilii, Řecku, Španělsku, Německu, Švédsku, Rusku a Rakousku. Zakladatelem obce *b*-ů v Hamburce (r. 1834) a šiřitelem baptismu v Německu, Dánsku, Švýcarsku a Rakousku byl americký missionář Jan Gerhard Oncken, rodem Němec (*z* r. 1884). Na rozdíl od všesvětové církve, v níž prý znovuzrození a neznovuzrození směsicím jsou přeházeni, a „policejně privilegované státní církve" němečtí *b.* nazvali se obcí pokřtěných křesťanů. V Meklenbursku a Prusku byli zprvu policejně stíháni, teprv když r. 1855 přimluvila se za ně Evangel. alliance deputací ke králi Fridrichu Vilému IV., dopřáno jim svobody. Od té doby rozmnožil se počet baptistských obcí v Německu, z nichž největší jsou v Hamburce, Štutgartě, Bremách, Berlíně a Barmenu. Missijními pokusy v Čechách po roku 1875 přivábeno bylo k baptismu několik katolíků a protestantů, ale k založení obce nedošlo. *B.* vyznáním kalvinisté jsou vesměs přívrženci independentismu čili kongregacionalismu; ústava obce u nich spočívá na zásadě dobrovolného sjednocení; porušení kázně bývá trestáno vyloučením z obce. Regulárních *b*-ů v Severní Americe jest do tří millionů, v kterémžto počtu nejsou zahrnuti nepokřtění členové rodin; v Evropě shledává se jich asi půl millionu. Ostatní frakce úhrnem nedosahují počtu jednoho millionu duší. *Cramp*, Geschichte des Baptismus (Hamburk 1873); *Armitage*, History of the Baptists (St. Louis 1887); *Arnold*, Der Baptismus und seine Bekämpfung (Lipsko 1887); *Mejtský*, Novokřtěnci (Král. Vinohrady 1885). *Vac.*

baptisterium 1. křestní kaple. Již v katakombách byly prostory s vodními nádržemi. Takováto *b*-a nalézáme na př. v katakombě Priscillině, kdež dle dávného podání sv. Petr křtil (je to čtverhranná, 1·40 m hluboká nádrž) a v katakombě Pontianově (nádrž má 2 m v objemu a jest 1 m hluboká; v pozdější době, asi v VI. století, byl nad ní vymalován „Křest Páně" a ozdobný kříž v. obr. 266). Když křesťanství nabylo svobody, byly od IV. stol. stavěny zvláštní kaple, zprvu zvláště u biskupských basilik, později i u jiných přednějších kostelů, jimž příslušelo právo, by v nich křest byl udělován („ecclesiae baptismales"). Kaple ty byly buď okrouhlé anebo mnohohranné. Uprostřed byla veliká nádrž vodní („piscina", „fons") k udělování křtu ponořováním; při okraji nádrže bývalo uvnitř kolkolem několik (3—7) stupňů. Ve výklencích nebo v jiných prostorách kolkolem byly upraveny místnosti pro svlékání a oblékání křtěnců. *B.* lateránské jest v půdorysu osmiboké; osm porfyrových sloupů nese klenbu a obklopuje nádrž ze zeleného basaltu (později bylo *b.* toto valně přestavěno; obr. 267 ukazuje vnitřek jeho v domnělé původní podobě. *B*-a byla osmiboká (v Aquileji, Ascoli, ve Florenci, [viz obr. 268], v Ravenně, v Aixu, v Karthagu), šestiboká (v Deir Seta v Syrii), ano i čtyřboká (v Tipase). Srvn. *Leclercq* v „Dictionnaire d'Archéolog. chrétienne" 382—469, *Kaufmann*, Handbuch der christlichen Archäologie 168—170. — 2. = křtitelnice (v. t.).

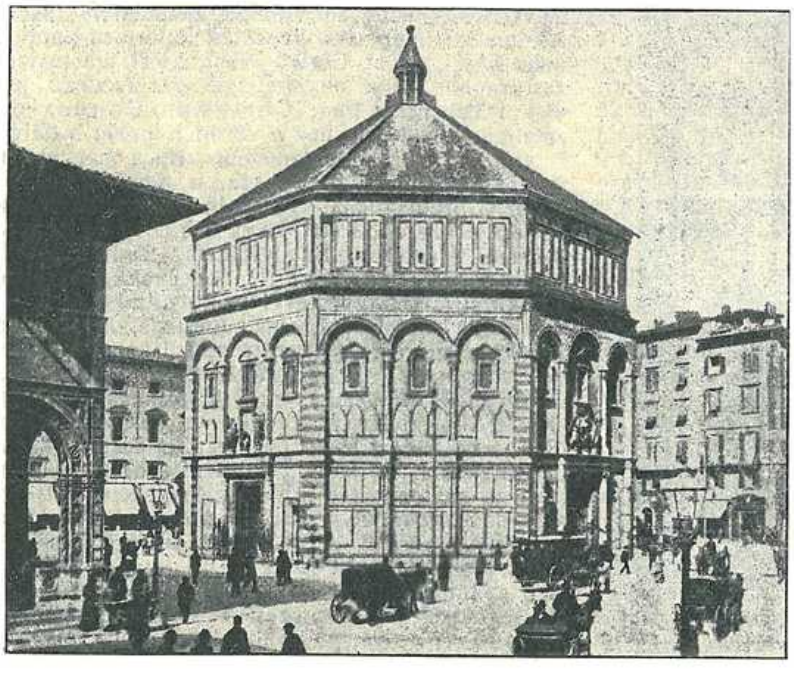

Obr. 268. Baptisterium ve Florenci.

Baptistiné, Battistini, Congregatio sacerdotum saecularium missionariorum de s. Ioanne Bapt., „missionáři sv. Jana Křt.", kongregace založená v Janově 1755 Dominikem Frant. Olivierim (v. t.) pro vnitřní i vnější missie, 1755 Benediktem XIV. potvrzena; na konci XVIII. stol. zanikla. *B.* byli činni zvláště v Italii, Bulharsku a v Číně. Srvn. *Heimbucher* II, 375.

Baptistinky (Battistine), zv. také „poustevnice od sv. Jana Křt.", kongregace, kterouž r. 1730 založila Johanna Marie Baptista Solimaniová (*z.* 1688 v Albaru u Janova, *z.* v Janově 1758); řízení kongregace ujal se zakladatel Baptistinů Dominik František Olivieri. Řád došel r. 1744 stvrzení od papeže Benedikta XIV. Jeptišky vázány jsou k přísné klausuře a k životu rozjímavému, zachovávají přísný půst vyjímajíc neděle a svátky vánoční. Dělí se v sestry chórové, sestry-laičky a terciářky a jen těmto posledním dovolen styk se světem, hlavně za tím účelem, aby pro klášter sbíraly almužnu. Šat jejich je z hrubé vlny skořicové barvy, pás, sandály z provazů pletené a závoj temné barvy. Řád ten jest rozšířen pouze v Italii. Srvn. *Heimbucher* II, 307 násl.

Bar de 1. Jan, benediktin kongr. maurinské, *n.* v Remeši 1700, *z.* v Paříži 1767, přítel a spolupracovník Dantinův (v. t.), z jehož pozůstalosti připravoval k tisku franc. překlad žalmů z hebrejštiny, ale dokončení práce té překazila mu smrt. — 2. Kateřina OSB., zakladatelka benediktinek ustavičného klanění nejsv. Svátosti, *n.* v St. Dié (Lotrinsko) 1614, *z.* v Pař. 1698; v 16 letech vstoupila do klášt. annunciatek v Bruyères; vypuzena událostmi válečnými vstoupila do kl. benediktinek v Rambervilliersu, kdež obdržela jméno „sestra Mechtilda od nejsvětější Svátosti"; když i tento klášter pro bouře válečné musila opustiti, zal. v Paříži kl. benediktinek, v němž zavedla 1654 ustavičné klanění nejsv. Svátosti.

Bar, Antivari, Antibarlum, Antibaren. dioec. v jižní Dalmacii, biskupství zal. v VIII. stol., od 1034 arcib.; nyní zaujímá území Černé Hory a jest od 1886 přímo podřízeno svaté Stolici; suffragánů nemá.

řeč obřadní jest staroslovanská (dovolená Innocencem IV. r. 1248, znovu uznaná Benediktem XIV. a Piem VI.). Statist. data: 12.900 katol. (celková populace kolem 300.000), 13 kněží světských, 10 řeholních (františkánů), 27 kostelů a kapli, 11 škol. Konkordátem uzavřeným mezi sv. Stolicí a knížetem černohorským 1886 uznáno přiznávání se k náboženství katolickému svobodným, stanoveno, že obsazování arcibiskupství díti se má ve srozumění s vládou, obřadní řeč staroslovanská stvrzena.

Bär v Baer.

Bara 1. בָּרַע, *Βαλλά*, král sodomský (Gen. 14^{2}), jeden z těch králů, kteří byvše po 12 let poddáni elamskému králi Chodorlahomorovi, proti němu se pozvedli, od něho však byli přemoženi (Gen. 14$^{2-10}$). — 2. בַּעֲרָא, *ἡ Βααδά*, jedna z obou propuštěných manželek Saharaima Benjaminity (1 Par. 8^{8}).

Bara (Bura), někd. biskupství v africké prov. Augustamnica I; *Gams*, Series 461, zaznamenává jediného biskupa Theofila r. 879.

Barabbas v. Barabáš.

Barabasz Stanislav, polský architekt, *n.* 1857, od r. 1901 ředitel odborné školy řezbářské v Zakopaném, zhotovil řadu olejomaleb a akvarelů, znázorňujících pohledy a interieury krakovských kostelův.

Barabáš (slovo hebr., v rukopisech psáno buď *Βαράββας* neb *Βαράβας*, *Βαρράβας*, *Βαρραβᾶν*, znamená buď syn učitelův, bar-rabba, neb syn našeho učitele Bar-rabban, nebo syn otcův bar-abba, nebo syn našeho otce Bar-abban) jméno zločince, který způsobiv v Jerusalemě pobouření a dopustiv se při něm vraždy, byl k smrti odsouzen, avšak od Piláta propuštěn ku přání lidu, který dostav po zavedeném obyčeji právo voliti mezi ním a Pánem Ježíšem, rozhodl se pro něho (Mat. 27$^{16-26}$; Mark. 15$^{6-15}$; Luk. 23$^{13-25}$; Jan 18$^{39-40}$). U Židů totiž byl obyčej, že každého roku o velikonocích byl jim propouštěn jeden z menších vězňů, kterého si lid právě přál. Odkud povstal, není zcela jisto. Někteří myslí, že zavedli jej Římané, a to za tím účelem, aby umírnili Židům jejich závislost. Propouštěli Římané skutečně o větších slavnostech náboženských některé zločince. Spíše však mají pravdu ti, dle nichž obyčej ten se vyvinul u Židů samých, a to na památku vysvobození z Egypta. Neboť onen projev milosti konal se pouze o velikonocích (Mat. 27^{15}), kdy právě Židé si připomínali, kterak byli propuštěni z Egypta, a sv. Jan nazývá jej obyčejem jejich — židovským (Jan 18^{39}). Na obyčej ten upozornil Piláta lid žádaje, aby jim učinil, jakož jim vždycky činíval (Mark. 15^{8}) a Pilát ho použil ochotně v domnění, že se mu podaří propustiti Ježíše s jejich souhlasem. Neboť jsa přesvědčen o jeho nevině, byl by ho rád propustil, ale vida, jak členové velerady jsou proti němu zaujati a jak i lid se rozčiluje, bál se to učiniti proti jejich vůli, aby nepovstalo pobouření. Obrátil se proto po řečeném obyčeji k lidu a chtěje tím spíše dosíci svého úmyslu, vybral jednoho, nikoli z menších, nýbrž z největších zločinců, Barabáše; myslil na jisto, že lid rozhodne se pro Ježíše, a to tím spíše, poněvadž věděl o jeho dobrodiních, která lidu činil, i o tom, s jakou slávou ho před několika dny vítali. A lid byl by snad skutečně rozhodl se pro Ježíše. Ale jak Pilát učinil k němu otázku, koho chtějí, aby jim propustil, Barabáše-li či Ježíše, přistoupil k němu posel od jeho manželky, a té chvíle, kterou Pilát četl list manželčin nebo s poslem jednal, členové velerady použili se svými služebníky k tomu, aby získali lid pro Barabáše. A věc ta podařila se jim tou měrou, že lid byl nejen získán, nýbrž i popuzen proti Kristu (Mark. 15^{11}) a rozhodl se proto pro Barabáše, žádaje, aby Kristus byl ukřižován. A Pilát vida, že lid vždy více se rozvášňuje, konečně jim povolil. *Sýk.*

Barabino Niccolo, vynikající malíř italský, *n.* v Sampierdareně u Janova 1832, *z.* ve Florenci 1891, vedle řady obrazů historických vytvořil několik zdařilých obrazů Madonny s Ježulátkem: „Quasi oliva speciosa in campis“ v chrámě rodiště umělcova, Madonna s Ježulátkem držícím růženec (viz obr. 269) v růžencové kapli chrámu S. S. Immacolata v Janově, „Madonna della Primavera“ a j.; dále freskové malby: „Klanění se sv. tří králů“ v kathedrále v Camogli u Janova, „Mučednictví sv. Ondřeje“ ve špitálním kostele v Carignanu; v Museo di S. Maria del Flore ve Florenci nalézají se jeho mistrné náboženské allegorie: „Trůnící Kristus“, „Trůnící víra“, „Trůnící dobročinnost“. Srvn. *Stöckhardt*, „Niccolo Barabino“ v časop. „Die christliche Kunst“ VII (1910—11), 8, 153.

Barac Fran dr., *n.* 1872 v Šemovci v Charvatsku. Bohosloví studoval na fakultě záhř., kde byl též promovován na doktora bohosl. Působil dlouhá léta jako katecheta na vyšším gymnasiu v Požegu. R. 1907 habilitoval se za docenta na boh. fakultě v Záhřebu, 1911 stal se mimořádným professorem fundamentální dogmatiky a filosofie na téže boh. fakultě, kdež působí i dnes. Habilitační práce dra. *B.* „O modernoj katoličkoj apologetici“ (Požega 1907 v. Sl. lit. IV, 34) byla příčinou tříročního prudkého vědeckého boje. Jedna strana charv. bohoslovců nalézala v hab. práci od Pia X. odsouzený modernismus a v theol. filos. časopisu „Hrvatska Straža“ vedla ostrou polemiku proti *B.* (srvn. „Hrv. Str.“ 1907 „Kritička pisma mladom apologetu“ a „Skolastika i nepromjenljivost dogme“, 1908, příloha k „Hrv. Str.“ „Na razmišljanje kritičarima“). Druhá strana bohoslovců, obzvláště z bohosl. fa-

Obr. 269. Barabino: Madonna.

kulty záhř., bránila *B.* a v časopisu „Katolički list" popírala hledaný modernismus (srvn. „Kat. list" 1908, 15 „Na obranu studije ...", 40—42 „Hrvatskoj Straži na kritična pisma", 1909, 1. „Druga obrana Barčeve studije"). Mimo to *sp.* „Liturgika" (Zagreb 1908), „Katolička dogmatika" (t. 1909), obě pro střední školy, a více článků v „Kat. listu".

Dčkl.

Barącz Sadok, kněz řádu sv. Dominika v provincii polské, spisovatel církevně-historický, *n.* 1814, *z.* 1892 Pocházeje z rodiny arménsko-polské, obíral se hlavně dějinami polských Arménův a jejich církve. *Sp.* Żywoty sławnych Ormian" (1856), „Rys dziejów ormiańskich" (1869), „Rys dziejów zakonu kaznodziejskiego" (2 sv., 1860—1865), „Cudowne obrazy Matki Boskiej w Polsce" (1891) a mnohé jiné práce, převážně monografické, buď samostatně vydané nebo v různých vědeckých časopisech uveřejněné. Seznam jich uvádí *Estreicher*, Bibliografia polska" a *Finkel*, Bibliografia historyi polskiej.

Rosłw.

Barad, בָּרָד, *Βαράδ*, místo v jižní Palestině u Kádes; v Gen. 16[14] se praví, že studnice „Živého a Vidoucího mne", při níž zjevil se anděl Agaře, ležela mezi Kádes a *B.* Poloha *B.* jest blíže neznáma.

Barada v. Abana.

Baradäus v. Jakub Baradäus.

Baradatus (Varadatus) sv., poustevník v V. stol., v dioec. cyrské (Cyrrhus) v Syrii; památka 22. ún.

Baraga Bedřich, *n.* v zámku Mala vas u Dobrniče v Krajině 29. čna 1797; dokončiv studia gymnasijní, věnoval se ve Vídni studiu práv, kdež se seznámil se sv. Klementem Hofbauerem, jehož si vyvolil za zpovědníka. Po jeho smrti (1820) chtěl se státi redemptoristou; svůj zámek a majetek přenechal své sestře. Ale biskup lublaňský Gruber nechtěl ho z diec. propustiti; i stal se r. 1823 knězem diec. lublaňské. Byl čtyři léta kaplanem ve Šmartnem u Kranje a dvě léta v Metlikách, řídě se při pastoraci návodem sv. Alfonsa a svého býv. zpovědníka sv. Klementa Hofbauera. Věřící ho milovali a ctili; ale někteří z jeho spolubratří duchovních, kteří byli nasyceni jansenismem a josefinismem, ho pronásledovali, tak že r. 1830 odešel raději jako missionář do severní Ameriky. V Americe působil požehnaně a účinně jako apoštol mezi Indiány, jsa jedním z největších missionářův amerických. R. 1853 stal se titul. biskupem a apošt. vikářem, pak 1857 prvním biskupem v Marquettu (Saut-Sainte Marie) v Michiganu ve Spoj. Státech severoamerických, kdež *z.* v pověsti svatosti 19. led. 1868. *B.* byl slovenský a indiánský spisovatel. Pro Slovence napsal výborné knihy modlitební, jako „Dušna paša" (1830) a „Zlata jabolka" (1844); pro Indiány napsal více pobožných knih, jakož i mluvnici a slovník Chipewa-indiančtiny. Viz: *Verwyst*, Life and labours of Rt. Rev. Frederic Baraga, Milwaukee, Wis. 1900.

Griv.

Barahona (Baraona) Petr O. Min., *n.* ve Villahermose, vstoupil do řádu františk. 1575, byl professorem morálky, vynikal jako kazatel; žil ještě r. 1609; *sp.* „Expositio litteralis, mystica et moralis Psalmi LXXXVI" (vztahuje výklad na neposkvrněné početí P. Marie, Salamanka 1590), „Expositio epistolae B. Pauli ad Hebraeos" (t. 1590), „Tratado sobre el Ave Maria" (t. 1596), „De arcano Verbo" (t. 1606).

Barach v. Bane a Barach.

Baracha, בָּרָכָה, *Βερχία*, Benjaminita, jenž opustiv Saula připojil se k Davidovi v Sicelegu 1 Par. 12[3].

Barachel, בַּרַכְאֵל, *Βαραχιήλ*, otec Elihu Buzitského Job 32[2. 6].

Barachiáš, Barachia, Barachias, בְּרַכְיָה, *Βαραχία, Βαραχίας*. 1. jeden ze synů Zorobabelových 1 Par. 3[20]. — 2. levita, otec Asafa, náčelníka pěvců Davidových 1 Par. 6[39], 15[17]. — 3. levita z rodu Elkanova 1 Par. 9[16]. — 4. levita, jeden ze čtyř „vrátných" při arše úmluvy, když přenášena byla z domu Obededomova do Jerusalema; povinností jejich bylo bdíti nad tím, by nikdo k arše se nepřibližoval (1 Par. 15[23]). — 5. syn Mosellamothův, jeden z knížat efraimských v době krále Israelského Facee (2 Par. 28[12]), jeden z těch, kteří k podnětu proroka Obéda zasadili se o to, aby Israelští zajaté Judské propustili (28[12-15]). — 6. syn Mesezebelův, otec Mosollama, jednoho z těch, kteří zúčastnili se stavění zdí jerusalemských (Neh. 3[30], 6[18]). — 7. otec jakéhos Zachariáše, jejž Isaiáš vzal sobě za svědka (Is. 8[2]). — 8 otec proroka Zachariáše (Zach. 1[1. 7]). — 9. otec Zachariáše, jenž zabit byl mezi chrámem a oltářem (Mat. 23[35]). Tento Barachiáš jest nepochybně totožný s Jojadou (v. t.).

Barachisius, Barachisios sv. mč. v Persii v době Saporově, kol. 326; Mart. Rom. 29. března.

baraitha (plur. baraithoth), aram. בָּרַיְתָא (=cizí); tak nazývají se v židovské theologii nauky ze starší doby, jež do Mišny rabbího Jehudy nebyly pojaty (tedy jakési „leges extravagantes"). *B.*-y jsou jednak roztroušeny v různých traktátech talmudu, jednak sebrány jako přídavek Mišny.

Baraja, Barala, *hbr.* Berá'jáh, *Βαραΐα*, jeden z devíti synů Semejových z pokolení Benjaminova 1 Par. 8[21].

Barak (בָּרָק = blesk, lesk) jest čtvrtý v řadě soudců. Byl synem Abinoemovým (Abino'am = otec můj, t. j. Bůh můj jest krása) z města Kedeš, ležícího v území kmene Neftali (dnes nim Qa dis, sev.-záp. od bažiny Hule), města to levitského a útočištného (ochranného) Sdc. 4, 6. nn. Ze Sdc. 5, 15 nelze uzavírati, že byl *B.* příslušníkem kmene Issachar, jak se domnívá Kautzsch (Guthe, Kurzes Bibelwörterbuch. Lipsko 1903, s. 71). V době, kdy král kenaanský Jabín (II.), sídlící v městě Azoru (Chasôr, nedaleko na jih od Kedeše = snad dnešnímu Chirbet Harre; Buhl, Geographie des alten Palästina, Lipsko 1896 s. 236) krutě vládl nad Israelity (t. j. nad některými severními kmeny) po dvacet roků (1265—1245?), tu prorokyně a soudkyně Debora (debhôrah = včela) pohnula Baraka, který snad současně s ní vykonával na jiném místě úřad soudcovský (Hummelauer, Comm. in libros Judic. et Ruth, Paříž 1888 s. 93 n.), by vedl odpor proti utiskovateli. Jménem Božím mu ukládá, by soustředil deset tisíc bojovníků z kmene Neftali a Zabulon (Sdc. 4, 6.) na hoře Tabor (= dnešnímu Džebel et-Tór). Z podmínky, kterou Barak klade: „Půjdeš-li se mnou, půjdu; nebudeš-li chtíti jíti se mnou, nepůjdu" (Sdc. 4, 8.), vyplývá jakási neposlušnost, nedůvěra v Jahve a malomyslnost, která měla v zápětí trest — Barakovi bylo se odříci radostné slávy, usmrtiti vlastní rukou nepřátelského vojevůdce, slávy to, které se dostalo ženě Jahel. Nedůvěra jeho však netrvala dlouho (proto jmenuje ho Pavel v listě k Žid. 11, 32. mezi těmi, kteří vynikli vírou). Ze své otčiny (města Kedeš), do které se s Deborou odebral, vyzval i jiné kmeny israelské k společné obraně; vyzváni toho uposlechly kmeny Efraim, Benjamin, polovina (západní) kmene Manassesova a snad i Issachar (Sdc. 5, 14—18). V den Deborou určený (4, 14.) vrhl se Barak s hory Tábor, kde byl svoji sílu válečnou soustředil, na Sisaru, vojevůdce Jabinova, sešikovavšího svých devět set okosených (*hbr.* železných) vozů při řece Kisonu (= dnešní Nahr el-Muqatta = řeka řeže) s ostatním vojskem svým.

Prudkostí útoku, svou odvahou, hlavně však přispěním Božím uvedl zástupy Sisarovy ve zmatek (Sdc. 4, 15.; 5, 20), obrátil je na útěk a pronásledoval až po Haroseth (4, 16. Charôšeth = dnešnímu El-haritije s.-v.-z. od Megidda na pravém břehu Kisonu? Srvn. Hagen, Atlas biblicus, Parisiis, 1907 sl. 58 n.), kde měl Sisara svůj hlavní tábor. Přišed pak ke stanu Kenity Hebera, který táboříl nedaleko Kedeše, byl zaveden jeho manželkou pod stan a ukázána mu mrtvola Sisarova s proraženým spánkem (4, 22.). Tak zlomená síla Kanaanitů klesala den co den. Ze Sdc. 5, 1. nikterak neplyne, že byl Barak částečným skladatelem „písně Debořiny"; místo lze lépe vykládati v tom smyslu, že Barak zpíval po dosaženém vítězství píseň snad v čele sboru mužů podobně, jako činila Debora v čele zástupu žen. (Sedláček, Kniha soudců, Praha 1910 s. 86 nn. — Zapletal, Das Deboralied, Freiburg 1905.) Novější vykladatelé mají za to, že Badan, jmenovaný v 1 Sam. 12, 11 jest totožný s Barakem, a to právem. (Hummelauer, Comm. in 11. Sm. Paříž 1886, s. 93 n.) *Hčl.*

Baraković Juraj, *n.* 1548 v Zadru ze šlecht. rodu, kněz, dle Fabianiće kanovník zaderský a výborný kazatel lidový. *Z.* v Římě 1628 v ústavě sv. Jeronýma. *Sp.* „Vila Slovinka" (Benátky 1614), „Jarula urešena cvitjem od šest vikov svita", 5krát vydaná (1. v. Benátky 1618). „Vila Slovinka" je báseň v 13 zpěvech; v 8. zpěvu je zachována národní charvatská píseň „Majka Margareta"; „Jarula" je výtah ze sv. Písma *S.* a *NZ.* V rukopise zanechal *B.* básn. povídku „Draga Rabska pastirica". *Šafařík* (Gesch. d. südsl. Lit. II. 125) připomíná též „Ljubav G. N., id est Deliciae amicorum, varia specie carminis" (Benátky 1693). Srvn. *Ljubić*, Ogledalo II., 391 n. *Stari hrv. pisci*, XVII. (jug. akad.). *Dčkl.*

Baraldi Josef, *n.* v Modeně 1770, *z.* t. 1832, kněz, byl professorem v bisk. semináři, později sekretářem universitním a arciknězem při kathedrále; přel. z francouzštiny několik spisů apologetických o časových otázkách, a byl jedním ze zakladatelů publikace „Memorie di religione di morale e di letteratura".

Baraňay Matouš, katolický kněz slovenský, *sp.* „Lékařství duchovné" (v Košicích 1737). Srvn. *Jireček*, Ruk. I, 46.

Baraniecki Lukáš, lat. arcibiskup lvovský, *n.* 1798, studoval na univ. lvovské, na kněze vysvěcen 1822, byl katechetou v Žółkwi, později vikaristou kathedrálním ve Lvově, od 1829 farářem v Hodowici, od 1833 v Żórawně, r. 1836 stal se kanovníkem lvovským, 1849 prekonisován na arcibiskupství lvovské. Vynikal horlivou péčí o blaho věřících, často visitoval diecesi, zřídil několik nových far a zakládal farní školy. Jeho péčí a štědrou podporou zbudováno několik nových kostelů. *B.* *z.* ve Lvově 1858.

Baranowicz, Baranovyč Lazar, theolog a kazatel ruský, *n.* 1593, vzdělal se v Kališi a v Kyjevě, stal se mnichem v lavře pečerské, později působil jako kazatel při různých kostelích a jako igumen několika klášterů, byl rektorem kolleje kyjevské, 1657 stal se biskupem a 1658 arcibiskupem v Černigově, *z.* 1694. Byl protivníkem jesuitův i unie. Psal mnoho malorusky i polsky, veršem i prósou; ze spisů jeho uvádíme: „Żywoty Swiętych" (Kyjov 1670), „Lutnia Apollinova, każdej sprawie gotowa" (1671), „Meč duchownyj, iže jest Hlahol Božyj" (1666, 1686), „Wieniec Bożej Matki, ś. ś. Oyców kwiatki Najśw. Panny" (1680), „Notiy pięć, Ran Chrystusowych pięć" (1680), „Błahodaf i istynna Isus Christos byst" (1680), „Słowo błahodarstwennoje hospodu Isusu Chrystu" (1680), „Rozmowy o Wierze y życiu Świętych" (1671), „Księgi śmierci", „O przygodach życia ludzkiego", „Nowa miara starej wiary" (1675, polemika hlavně o vycházení Ducha sv. a o primátu papežově proti spisu Benedikta Boyma S. J. „Stara wiara, albo jasne pokazanie się, iż ci co w dyżzuniey trwają etc." 1668), „Placz o preslawienyi wielikaho Hosudaria Carła Aleksieja Michajłowicza i prywietstwie Caru Fiedoru Aleksiejewiczu" (1676). *B.* sepsal také dějiny sněmu florenckého.

Baranowski 1. Antonín, *n.* 1835 z rodičů litvínských, vzdělal se v duchovní akademii petrohradské, kdež nabyl hodnosti magistra theologie. Vysvěcen na kněze r. 1862 byl poslán k doplnění vyšších studií za hranice, kdež dvě léta pobyl, navštíviv university v Mnichově, v Římě, v Inšpruku a v Lovani. Po návratu do Petrohradu stal se prof. theologie pastorální a kaplanem v duchovní akademii; po roce povolán do diecese žmudské za professora, a byl tu od 1874 spolu i inspektorem semináře diecesního. R. 1879 stal se kanovníkem kathedrály žmudské, 1883 prelátem scholastikem a téhož roku suffragánem žmudským. R. 1897 stal se biskupem sejnským. Vynikal svatostí života a horlivostí pastýřskou; mimo to proslul jako básník, linguista a mathematik. K nejlepším jeho plodům literárním náleží litevská báseň „Anykszczu Szilelys" (1858—59, několikrát znovu vyd.). Výsledkem jeho studií linguistických jest pojednání „Zamětki o litovskom jazyke i slovarě", vydané petrohradskou akademií nauk. Mimo to přeložil do litevštiny katechismus sněmu tridentského, postillu Goffinovu a část Písma sv. SZ. Z mathematických jeho prací vyšly tiskem: „O wzorach służących do obliczenia liczby liczb pierwszych, nie przekraczających danej granicy" (v pojednáních krakovské akademie věd 1895) a „O progresyi transcendentalnej, oraz o skali i siłach umysłu ludzkiego" (studie mathematicko-filosofická, ve Varšavě 1897). *Z.* 1899. — 2. Josef T. J., *n.* 1713, vstoupil do Tovaryšstva 1728, byl prof. rhetoriky ve Lvově, po 12 let kazatelem v Krakově i v Kališi, 1773 rektorem v Brzešci; *sp.* „Kazanie na uroczystość św. Brygitty miane we Lwowie w Kościele WW. R. PP. Brygitek" (1753). — 3. Valentin, *n.* 1806 v Sławkowě, studoval v Krakově a ve Varšavě, byl vysvěcen na kněze 1834, byl farářem v Bychowě, 1857 stal se biskupem lormitanským in part. infid., 1869 biskupem lubelským. Pečoval o obnovení kathedrálního kostela, vynikal horlivostí pastýřskou a výmluvností; zanechal řeči pohřební; *z.* 1879 v Lublině. — 4. Vojtěch, *n.* mezi lety 1548—50, vzdělal se nejprve v akademii krakovské, kdež dosáhl stupně bakaláře, a potom v akademiích vlašských, francouzských a německých. Jan Zamojský poznav vynikající vlastnosti *B*-o, podporoval jej všemožně. *B.* těše se nad to přízni králů Štěpána Báthoryho a Zikmunda III., rychle v hodnostech postupoval, stal se kanovníkem kujavským a krušvickým, kanovníkem-kantorem hnězdenským a scholastikem lęczyckým, r. 1581 velikým korunním sekretářem, 1584 biskupem przemyślským, 1585 podkancléřem korunním, 1590 biskupem plockým. Ujav se správy biskupství plockého, vzdal se podkancléřství a jal se vykonávati horlivě povinnosti vrchního duchovního pastýře: neúnavně visitoval diecesi, kterouž rozdělil na dekanáty, v Pułtusku založil seminář pro 12 kleriků a svěřil správu jeho jesultům. V Plocku slavil dvě synody a jednu v Pułtusku. R. 1595 odebral se do Říma, aby pohnul papeže Klementa VIII. k spojenství proti Turkům. R. 1606 stal se biskupem kujavským, 1608 primasem hnězdenským; *z.* 1616.

Barański Karel S. J., *n.* 1802 v Złoczowě, vstoupil do Tovaryšstva Ježíšova r. 1830, byl prof. filosofie a morálky v Tarnopolu, po dlouhá léta

kázal polsky i německy, *s.* v Novém Sączu 1887; *sp.* „Baczność Polacy! nowy Kusiciel cywilizacyi między wami" (Lvov 1842), „Nowa próbka upornego dzierżenia starych przesądów" (t. 1868).

Barasa *(LXX Βόσσορα)*, opevněné město v Galaad, v němž Židé od pohanů byli utlačováni (1 Mach. 5^{26}); město to jest dle některých totožné s městem Bosor (v. t.), o němž v 1 Mach. 5^{28} se praví, že ho dobyl Juda Machabejský.

Barat 1. Jan, karmelitán, rodem Belgičan, prof. v Paříži 1430, *sp.* výklad k sentencím Petra Lombarda, dissertaci o zjevení, o užitečnosti a kánonu Písma sv., a zpracoval výtah z „Doctrinale" Tomáše Nettera. — **2.** Mikuláš, *n.* v Bourgesu na poč. XVII. stol., *s.* 1706, žák Richarda Simona, orientalista, byl spolupracovníkem Thomassinovým při jeho díle „Glossarium universale hebraicum", Hamelovým při díle „Biblia sacra", a sestavil dílo „Nouvelle bibliothèque choisie, où l'on fait connaître les bons livres en divers genres de littérature, et l'usage qu'on doit en faire" (vyd. po jeho smrti 1714); jest to pokračování díla Richarda Simona „Bibliothèque critique".

Baratová Magdalena Žofie, ctih., zakladatelka kongregace nejsv. Srdce Páně („Dames du sacré couer"), *n.* 1779 v Joigny v Burgundsku, *z.* 24. května 1865 v Paříži. Vynikajíc zbožností a ctností povzbudila r. 1800 několik dívek stejného smýšlení k tomu, aby zasvětily se spolu s ní Božskému Srdci Páně a aby pracovaly na vlastním zdokonalení a věnovaly se účinné lásce k bližnímu, zvláště pak výchově dívek. *B.* byla r. 1802 zvolena za představenou a zastávala úřad ten po 60 let, neúnavně pečujíc o rozkvět kongregace. Srvn. *Baunard*, „Histoire de la Vénérable Mère Barat" (Pař. 1876, 1900, do něm. přel. *Zardetti*, „Leben d. ehrw. Mutter Gottes Dienerin Magd. Soph. Barat", Řezno 1884); Dr. *R. Zhánělˇ*, Magd. Žofie *B.* (Brno 1908.)

Baratta, někd. biskupství v Lykaonii; *Gams*, Series 451 uvádí biskupy z let 451—879.

Baratta Karel, dr., souč. kněz italský; *sp.* „Principii di Sociologia Cristiana".

Barba 1. Alvaro Alonzo, světský kněz v Bolivii, vedle povinností svých duchovních zabýval se studiem kovů v tamějších končinách se nalézajících; r. 1640 uveřejnil v Madridě důležitou knihu „Arte de los Metales", jež několikrát byla znovu vydána a přeložena i do francouzštiny a angl. — **2.** František, trinitář, *sp.* „De la Institution o fundacion de la orden de la ss. Trinidad de la redencion de cautivos" (1557). — **3.** František, souč. spis. italský, *sp.* „Il Diritto Pubblico Ecclesiastico secondo la mente di Leone XIII."

Barbadicus Řehoř, *n.* v Benátkách 18. září 1625, věnoval se studiím filosofickým, r. 1655 obdržel od patriarchy benátského Maurocena tonsuru, byl po té posvěcen na kněze, stal se kanovníkem v Padově, referendářem obojí Signatury a papež. praelátem. Za moru v Římě řádícího byl náčelníkem okresu zatiberského; od Alexandra VII. ustanoven r. 1657 biskupem v Bergamo, po šesti letech stal se biskupem v Padově, kdež po 33 léta církev řídil, jsa též kardinálem. V životě a působnosti své řídil se sv. Karlem Bor., pečoval o disciplinu církevní dle dekretů koncilu trident., šíření náboženství, i o chudé. Založil četné spolky kněží a mládeže, seminář v Padově, akademii pak vědeckou „Athenaeum" přenesl do nového domu a bohatě ji nadal. *Z.* 18. června 1697. Pro vynikající ctnosti byl r. 1761 zařazen mezi blahoslavence. Jelikož však úcta k tomuto blahoslavenci stále roste, svolil papež Pius X. dne 28. února 1912 k tomu, by započato bylo jednání o kanonisaci blahoslavencovu. Srvn. *AAS.* 1912, 180 n. (Viz také čl. Barbarigo, 3.)

Tpch.

Barbalissos, Barbalissus, někdejší biskupství v Mesopotamii v „Provincia Augusta Euphratensis", pod metrop. hierapolskou; biskup Antonín zúčastnil se 325 sněmu nicejského; z jiných biskupů připomínají se Aquilín 431 a Marinian 451. V letech 793 až 1042 byli tu biskupové jakobitští. Nyní biskupství titulární. Z někdejšího města *B.*-u zbyly zříceniny zvané nyní Qalá' at Balis.

Barbalonga Antonín, ital. malíř, *n.* v Messině 1600, *z.* t. 1649, žák Dominichinův, jehož manýru úplně si osvojil; provedl mnoho obrazů pro chrámy svého rodiště.

barbar, tak nazývali Řekové a Římané cizozemce, kteří nemluvili jejich jazykem. V tom smyslu apoštol Pavel Řím. 1^{14} praví: „Řekům i barbarům dlužník jsem" (t. j. všechněm národům), v témž smyslu obyvatelé ostrova Malty nazývají se „barbary" Sk. ap. 28^{1}, a v témž smyslu užito slova toho v žalmu 113^{1}. Pak užívalo se slova toho o národech nevzdělaných (tak Kol. 3^{11}). Židé Hellenisté nazývali „barbary" cizozemce, kteří utiskovali Židy (Ez. 21^{31}, 2 Mach. 2^{22}, 10^{4}).

Barbara, mnemotechnický název úsudku, jehož obě návěsti jsou povšechné a positivní a v němž pojem střední je v návěsti vrchní podmětem, ve spodní výrokem (tvar I. úsudku). *B.* označuje v tomto slově jakožto první souhláska v abecedě první (nejdokonalejší) způsob úsudku, *a* značí větu povšechnou a positivní (A < B), *r*, *b* nemají zvláštního významu. Příklad:

Tělo Páně je ve stavu oslaveném;
V Eucharistii je skryto Tělo Páně.
V Eucharistii je skryto Tělo Páně ve stavu oslaveném *Špd.*

Barbari, název téhož úsudku jako Barbara, vyjadřující však, že usuzující přestává pouze na části toho, co z návěstí plyne. Příklad:

Všechny útvary přírodní jsou stvořeny dle ideí božských;
Rostliny a zvířata jsou útvary přírodní.
Rostliny jsou stvořeny dle ideí božských. *Špd.*

Barbarano František, kapucín, *z.* 1656, *sp.* „Istoria ecclesiastica della Città, Territorio e Diocesi di Vicenza" (3 sv., 1649—53). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III^{3} (1907), 1125.

Barbarelli Giorgio v. Giorgione.

Barbareum, král. řecko-katolický seminář u sv. Barbory ve Vídni, zal. císařovnou Marií Terezií kabinetním dekretem ze dne 7. října 1775, k tomu účelu, aby — jak v listině té se praví — podporovány byly „nanejvýš důležité snahy o unii náboženství řecko-sjednoceného a nesjednoceného, jež závisí hlavně na lepším vzdělání duchovenstva sjednoceného", tím, že by alumni vzdělání svého nabývali na universitě vídeňské. Císařovna darovala novému ústavu někdejší konvikt u svaté Barbory spolu s kostelem, a ustanovila, aby v něm bylo celkem 46 alumnů, prefekt, viceprefekt, euphimerius a viceeuphimerius, celkem tedy 50 fundovaných osob, jež mají míti byt, stravu a oděv; na každého alumna bylo poukázáno ročně 300 zl. Jelikož ústav založen byl hlavně pro království uherské a haličské a pro velkovévodství sedmihradské, bylo stanoveno, aby každá země na vydržování jeho přispívala. Tak na př. království haličské, jež mělo míti v ústavě 12 alumnů a 2 basiliánské mnichy, mělo odváděti 7000 zl. z tamního jesuitského fondu. Prvého roku přijato bylo 20 alumnů; prefektem jmenován vídeňský censor řecko-katolických knih Josafat Rastasič, viceeuphimeriem řecký kněz Josef Haggiar; r. 1776 doplněn počet alumnů na 46. Zřizovací listina datována jest 17. listopadu 1779. Dle stanov ústavních byl počet alumnů na

jednotlivé diecese takto rozvržen: 1. pro Uhry: z diecese munkáčské 9 a 2 basiliáni, z diec. velkovaradinské 6, z diec. křiževecké 6, z diec. spišské 2; 2. pro Sedmihradsko: 9; 3. pro Halič: z arcidiec. lvovské 6, z diec. przemyšlské 6, z klášterů 2. Dohled nad ústavem měl vždy některý z řecko-katolických biskupů, císařem jmenovaný. Za Josefa II. bylo *B.* r. 1784 zrušeno; alumnové z uherských zemí musili odebrati se do semináře v Jagru, haličtí do haličského gen. semináře. Když císař František r. 1803 zřídil vídeňský městský konvikt pod správou piaristů, bylo v něm pro alumny řecko-katolické určeno 15 nadačních míst. Nad těmito alumny měl vedle představených piaristů dozor také farář od sv. Barbory. Brzo po zrušení tohoto konviktu podali řecko-katoličtí biskupové haličtí k císaři dne 30. listopadu 1849 žádost, aby opět byl zřízen nějaký konvikt ve Vídni pro několik alumnů z jejich diecesí. Za nedlouho podali také řecko-katoličtí biskupové uherští a sedmihradští podobnou žádost. Žádosti ty byly vyřízeny příznivě; císař František Josef I. schválil zřízení takového ústavu a nařídil roku 1851, aby umístěn byl v budově někdejšího městského konviktu. Rektorem jmenován byl farář od sv. Barbory dr. Litwinowicz, spirituálem kooperátor N. Nagy, vicerektorem a studijním prefektem dr. Jos. Sembratowicz. Ústav otevřen byl 1. října 1852; přijato bylo 41 chovanců a 1 doktorand. Na jednoho chovance určeno bylo 470 zl. ročně z náboženských fondů zemí, z nichž alumnové pocházeli. R. 1873 byli alumni z Uher a Sedmihradska počtem 21 odvoláni, aby nadále vychováváni byli v ústavech uherských, tak že zbylo jen 23 chovanců z diecesí lvovské a przemyšlské. Nicméně trval ústav dále, až posléze r. 1893 byl zrušen, a nadále mělo každého roku několik řecko-katolických kandidátů duchovního stavu podělováno býti stipendiemi k návštěvě vyšších theologických ústavů vzdělavacích. Srvn. dr. *H. Zschokke*, Die theologischen Studien und Anstalten der kath. Kirche in Österreich, 546—557, 1041.

Barbarič Petr, věrný následovník sv. Alojsa (1874—1897). Narodil se dne 19. květ. 1874 v Šiljevišti, jež jest částí úplně křesťanské farní vesnice Klobúka v severo-západní Hercegovině. Otec jeho Antonín byl bodrý, zkušený muž; třicet let byl správcem u velkostatkáře bega Kapetanoviče ve Vitině poblíž Klobúka; dvakrát přinutil ho politický úřad, aby byl starostou klobúckým; libovali si ho; odměnu za svůj úřad, výtěžek tabáku, rozdal pravidelně chudému lidu. Matka Kateřina pocházela z Vitiny; její otcovský dům byl dostaveníčkem okolních františkánů; také tam zpovídávali, že nebylo kostela; naučili ji čísti a psáti. Rodiče, příbuzní, přátelé vydávají překrásné svědectví o Petrovi. Od nejútlejšího mládí rád se modlíval, a to velmi zbožně. Co mu poručeno, rychle vykonal, jakoby se nového rozkazu nemohl ani dočkati. Jsa hotov, chápal se knihy. Kdykoli hnal kozy na pastvu, nezapomněl na knihu; ani okamžik nechtěl zaháleti. Nejmilejší knihou byl mu od otce darovaný bukvar, důkladný to katechismus; brzy uměl jej celý nazpamět. Z jara 1886 otevřena škola v obci Veljači, jižně Klobúka; ihned přihlásil Barbarič syna svého Petra, jenž pak za krátko stal se ozdobou školy a chloubou učitele. Nikdo nechodil do školy tak rád, jako Petr; měl půl druhé hodiny cesty; vážil jí denně dvakrát, a to první rok sám a sám; nebylo jiného žáka z Klobúka. Vybyv si školu národní, byl by Petr rád dále studoval; avšak kdo se nehodlal státi františkánem, ten tenkrát v Hercegovině vůbec nemohl studovati; františkánem býti, jako se jím stal již starší bratr jeho Marko, necítil se Petr povolána; proto se studií zatím sešlo. I dali ho rodiče na kupectví k dobrému příteli svému Babičovi ve Vitině. Manželé Babičovi zamilovali si učně jako své vlastní dítě; choval se vzorně a hleděl si bedlivě nového zaměstnání; ale spokojen nebyl. Podobal se ptáčku, třeba ve zlaté kleci zavřenému; chce se mu létati a létati, a Petrovi chtělo se studovati, až se mu konečně přání to splnilo. Přišel za ním jeho dobrý a laskavý učitel z Veljače a zeptal se ho: „Nechtěl bys státi se světským knězem?“ Zarazil se Petr; při své chuti studovati nemyslil na kněžství. Býti františkánem necítil se povolán, a o jiných kněžích nevěděl, jiných dosud neviděl. I vysvětlil mu učitel, kdo jest světský kněz, jaké má povinnosti; chtěl-li by takovým se státi, že by mohl začíti studovati v bosenském Travniku v arcibiskupském pacholeckém semináři. Byltě tenkrát ředitel semináře toho poslal oběžník národním učitelům bosenským a hercegovským, že kdo by znal nadaného a mravného jinocha, mohl by ho do semináře doporučiti. Také veljačský učitel dostal ten oběžník; hned vzpomněl Petra, zašel k němu, a Petr ochotně pak svolil; svolili i rodiče. Koncem srpna 1889 zříme Petra v Travniku. Na jižním konci města stojí jako palác nádherný seminář s gymnasiem a kostelem sv. Aloisa, vesměs dílo šlechetného arcibiskupa sarajevského dra Josefa Stadlera. Uctivě vkročil do nádherné té budovy Petr, prostý venkovan, a po všecku další dobu zachoval uctivost tu i k ústavu i k laskavým učitelům, horlivým to kněžím z Tovaryšstva Ježíšova, znamenitým professorům. Seminář stal se mu druhou domovinou, dvakrát neopustil ho ani o velikých prázdninách, tam přál si i umříti, když tě za několik let smrtelnou nemocí byl zachvácen. První jeho praefekt takovéto vydává mu svědectví: „Barbarič ihned se mi zalíbil; zvláště mne dojímala jeho poslušnost; srdce jeho bezelstno a všecko upřímno. Jak snadno bylo jej zcela získati božskému Srdci Páně! V červnu 1890 zavedli jsme v semináři ‚Devět služeb lásky božskému Srdci Páně‘. Petr ihned se přihlásil; ustanovil jsem ho vůdcem deviti spoludruhů. Horlivě navštěvoval božské Srdce ve svatostánku. Podnes jej vidím, kterak o slavnosti Srdce toho chvatně běžel přes hřiště s pérem a inkoustem do hovorny, kdež pak kolik hodin pomáhal knězi zapisovati přečetné příchozí nové členy do „bratrstva Srdce Ježíšova“. Zbožný ten hoch, skromný a ke všemu dobrému přeochotný, připadal mi andělem Božím, jímala mě k němu zvláštní úcta.“ Ač byl v každé třídě prvním, choval se i ke svým spolužákům co nejpokorněji. Byl také horlivým členem Mariánské kongregace, ba v páté třídě byl již praefektem jejím. O prázdninách po páté třídě vydal se Petr na cesty s přítelem abiturientem Marijanem Kelavou (nyní farářem v Bosně). Zašli do severní Bosny, prohlédli si Ženici, Žepče, krví prosáklé okolí Maglaje i Doboje, Tuzlu, Dervent, Bosenský Brod. Překročivše řeku Sávu, zaměřili do Dakova, sídla to nesmrtelného Josefa Jiřího Strossmayera. Z Dakova odebrali se do Požegy, vrátili se do Bosny do Banjaluky, stavili se u trappistů ve „Hvězdě Mariině“ a odtud divokým pořičím Vrbasu do Jajec, dále celou jihozápadní Bosnou, až proniknli Dalmacií k Jaderskému moři. Barbarič byl povždy veselé mysli, rád se bavil, vždy měl o čem mluviti; ovšem nejraději mluvíval o předmětech vědeckých a náboženských; společných her vždy se účastnil, kolem něho bývalo nejveseleji; řízný měl vtip a humor, obveselil a potěšil kde koho. Až do sedmé gymnasijní třídy myslil Petr, že se stane světským knězem; avšak pojednou zatoužil po řádě Tovaryšstva Ježíšova. Byl by ihned vstoupil do noviciátu; avšak poradeno mu, aby

napřed dokončil gymnasijní studium; poslechl. Pojednou podlomen jeho mladistvý život. Za prudké dubnové bouře a vánice r. 1896 nenadále se zachladil, dostal zimnici, kašel; stonal. Lékař mínil, že by mu doma vzduch lépe svědčil; i vybral se do své otčiny; avšak nemoc se nelepšila; víc a více vzmáhala se choroba plic. Chystal se do lázní; s cesty té sešlo. Vrátil se do Travniku do semináře, odkudž napsal otci: „Ptáte se, jak je mi? Bohudíky, poněkud lépe, zcela dobře ovšem ne. Avšak věžte, že pro mne konáno, co jen vůbec možno konati. Proto netrudte se starostí! Víte nad to, že život náš spočívá v ruce nejlepšího Otce, Boha všemohoucího; on ví nejlépe, co nám s užitkem, zda žíti či zemříti. Staň se vůle Páně! Položme se mu do náruči, a bude nám blaze." S takovouto přijal Petr kříž z ruky Boží, kříž, na němž měl mnoho trpěti a mladistvý život svůj dokončiti. Měsíc před smrtí pravil spolužákovi: „Kdybych si nyní sám měl voliti život či smrt, věru nevěděl bych, co si zvoliti. V nebi ovšem jsou lepší lidé než zde na zemi. Zůstanu-li živ, budu snad moci mnoho dobrého vykonati ke cti a slávě Boží; avšak stále bude mi hroziti nebezpečí hříchu a pádu. Ježto však vůle Boží určí, co mi prospěšno, jsem klidný a spokojen." Dne 14. dubna 1897 splnilo se mu ještě nejvroucnější přání: se zvláštním povolením P. provinciála přijat do řádu Tovaryšstva Ježíšova, učinil první sliby a přioděn rouchem řeholním. Z té duše děkoval Pánu Bohu, děkoval sv. Aloisu; pravil: „Čekal jsem povždy, že mi světec tento dopomůže k něčemu takovémuto; vždyť ode druhé třídy tak často jsem ho vzýval, aby mně byl nápomocen při volbě stavu." Posílněn sv. svátostmi, skonal pak druhý den, 15. dubna na Zelený čtvrtek, maje bezmála 23 let. Za slavnostního velikonočního vyzvánění slavně pochován na Bílou sobotu. Obšírný životopis Barbaričův napsal charvatsky i německy bývalý professor jeho P. Antonín Puntigam T. J. *Jský.*

Barbarigo (Barbadico), benátská patricijská rodina; tři z jejích členů došli důstojenství kardinálského; jsou to: 1. Jan František, *n.* 1658, synovec Řehoře *B*-a, stal se 1698 biskupem veronským, 1714 brescijským, 1719 kardinálem, 1723 biskupem padovským; *z.* 1730. — 2. Marek Antonín, *n.* 1640, stal se 1678 bisk. korfuským, 1686 kardinálem, 1687 bisk. montefiaskonským, *z.* 1706. — 3. (Barbadicus, v. také t. čl.) Řehoř, bl., *n.* 1625, provázel 1648 benátského vyslance Contariniho k vyjednávání o mír do Münsteru, získal si tam přízně nuncia Fabia Chigiho (pozdějšího pap. Alexandra VII.), stal se 1655 pap. prelátem, 1657 biskupem bergamským, 1660 kardinálem, 1664 biskupem padovským; vynikal zbožností a svatostí života, pečoval o nápravu mravů kněžstva a o jeho vzdělání; *z.* 18. čna 1697 v Padově, r. 1761 od papeže Klementa XIII. prohlášen za blahoslaveného. Jeho spisy (promluvy ke kleru, homilie, kázání, rozjímání, pastýřské listy a j.) vydal Petr Uccelli v Parmě 1877.

Barbarin Vasil Filipovič, kněz moskevský; *sp.* „Žizn i čudesa svjatych blaženných Vasilija i Joanna" (Moskva 1888, 1890, 1894); „Skolko tainstv dolžna imět istinnaja Cerkov Christova" (t. 1888, 1889), „Vetchozavětnyja ukazanija na troičnost lic v Bogě" (t. 1890), „Chlystovština ili sekta duchovnych christian: razbor dvěnadcati zapovědej osnovatelja etoj sekty: govorit li Duch sv. črez prorokov chlystov" (t. 1890). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 162.

Barbarino Bartolomeo, rodem z Fabriana v marce ankonské, řečený tudíž „da Fabriano", měl také příjmí „Il Pesarino"; kolem 1606 dvorní hudebník biskupa padovského, složil a vydal motetta (1610, 1614), 3hl. madrigaly (1617), kanzonetty (1616) a j.

Barbaro Daniel, ze šlechtického rodu benátského, od r. 1550 patriarcha akvilejský, *z.* 1574, přeložil Katenu řeckých Otců k několika žalmům (Ben. 1569). *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 86.

Barba'šmin (Barbasimes, u Sozom. *Βαρβασύμης*), sv., biskup seleukijský a ktesifonský za pronásledování Sapora II., zvolen r. 342; byl spolu se 16 klerikv stat. Srvn. *Assemani*, Acta mart. I, 111 n., *Bedjan* II, 296 n.

Barbastro (Barbastrum, Barbastrensis dioec.), biskupství ve Španělsku, hraničí na sever s Pyrenejemi, na východě a jihu s diecesemi urgelskou a leridskou, na západě s diecesemi jucaskou a huescaskou; zřízeno kolem r. 1100, když město Saracenům bylo odňato, později spojeno s biskupstvím huescaským, 1571 znovuzřízeno a podrželo svoji samostatnost, až konkordátem z r. 1851 stanoveno bylo opětné spojení její s Huescou; v čele bývá biskup titulární. Data statistická: asi 240.000 obyv., 220 kněží, 154 far, 231 kostelů a 177 kaplí.

Barbatia (Barbazza) de Ondřej, *n.* as prvního roku XV. stol. ze vznešené rodiny v Messině na Sicilii, odkudž zván též Andreas Siculus. Názvu „de Barbatia" dostalo se mu dle mínění některých pro dlouhý vous (lat. barba), jejž nosil. R. 1425 přišel do Bologni, studoval nejprve medicinu, pak u Jana z Imoly a Bapt. de S. Petro práva. R. 1438 byl již prof. práva kanon. v Bologni, pak nějaký čas ve Ferraře o od 1. 1442 do 1478 opět v Bologni; *z.* 1479. Zastával četné úřady veřejné, domohl se zámožnosti. Vytýkají se mu různé chyby, které však jsou přeháněny. Jako právník měl zvučné jméno. Sepsal četné spisy kanonické, z nichž nejcennější jsou: „Commentaria super I., II. et. III. Libro Decretalium" (vyd. Ben. 1508, 1511, 1571, 5 sv. in fol.), „Comment. super Clement." (Ben. 1526), „Additiones ad Nicolai de Tudeschis Commentaria super Decretalibus", často tištěná „Consília" a četné traktáty z práva kanon. i římského. Srvn. *Schulte*, Lehrbuch des K.-R., 89. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1063.

Barbatianus sv., kněz v V. stol., přišel s knězem Timotheem z Antiochie do Říma, žil v úkrytu v coemeteriu Kalixtově; proslul uzdravením mnohých nemocných. Galla Placida a Valentinian III. vzali jej s sebou do Ravenny, kdež rovněž mnohé zázraky vykonal. Jeho „Vita" z lektionáře ravennského otištěna v *Migne* PL. CVI, 769 nn.; Mart. Rom. 31. pros.

Barbatus sv., biskup beneventský, *n.*, kol. 611, stal se biskupem beneventským a sipontským, získal sobě velikých zásluh o obrácení Longobardů beneventských; Mart. Rom. 19. ún. Srvn. Assem III., 139—46, Mon. Germ. Script. Langob. 556 n.; *Detzel* II, 184.

Barbazza v. Barbatia.

Barbé Jan Křt., kreslíř, mědirytec a nakladatel mědirytin v Antverpách, *n.* t. 1578, *z.* 1649; provedl mnoho jemně a pečlivě provedených rytin náboženských.

Barbea (Barbaea, Babai) sv., mč. v Edesse, sestra sv. Sarbelia (v. t.); Mart. Rom. 29. ledna, v syrské církvi antiochijské 14. října (*Nilles*, Kal.² I, 461).

Barbeito Antonín, O. S. Franc. reg. obs., sepsal jazykem španělským Kompendium theologie morální (v Compostele 1726). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 1294.

Barbelin Felix Josef S. J., zvaný „apoštolem Filadelfie", *n.* v Lunéville ve Francii 1808, vstoupil do Tovaryšstva Ježíšova r. 1831 ve Whitemarshu (Maryland), několik let strávil v kolleji georgetownské, 1836 stal se pomocným duchovním při chrámu nejsv. Trojice v Georgetownu, od r. 1838 působil ve Filadelfii, kdež působil s horlivostí apoštolskou; *z.* t. 1869.

Barbelioté (Barbelité), ofitická (gnostická) podružná sekta, mající název od ženského aeona Barbelo, matky všech živých, jíž dostalo se od nevyslovitelného praotce zjevení. Název ten sektě té přikládá sv. Irenaeus (Adv. haer. 1, 29); Theodoret má pro ně mimo to též jméno Barboriani, Naassini, Stratiotici, Phemionitae (Haeret. fabul. comp. 1, 13). kdežto Epifanius zove je buď Gnostiky *κατ' ἐξοχήν* (Haer. 26, 3) nebo také Coddiani (od codda = paropsis, catinus, mísa), odvozuje tento název od toho, že pro jejich nečistotu nechtěl s nimi nikdo z jedné mísy jísti. V Egyptě prý zváni Stratiotiky a Fibionity, u jiných Zacheovci a Barbelity. Dle učení *B*-ů stanula prý myšlenka (Ennoia) praotcova před matkou všech živých (Barbelo) a vyvolala předvědění (Prognosis). Když toto vystoupilo, následovala za ním Aftharsie (Neporušitelnost) a věčný život (Zoe). Z toho se Barbelo velice potěšila a zplodila světlo sobě podobné, od něhož plození a osvícení pochází a jež praotec zdokonalil, pomazav je svojí dobrotou. Světlem tím je Kristus, jemuž ku pomoci dán Nus. Z otce emanací vyšel Logos. Pak se spojili Ennoia a Logos, Aftharsie a Kristus, Zoe a Thelema, Nus a Prognosis. Z prvního páru pošel emanací Autogenes, který se spojil se svojí sestrou Alethei; z druhého pošla čtyři světla, jež Autogena obklopují; z třetího čtyři mocnosti, jež těmto 4 světlům slouží. Autogenes zplodil dokonalého člověka (Adamas) a dokonalou Gnosi, jež se s ním spojila, ze kteréhožto spojení vzešel strom poznání (Gen. 2, 9). První anděl, který byl u Prvorozeného (Autogenes zove se též Monogenes), zplodil Ducha sv., který sluje také Sofia nebo Prunikos. Tato Prunikos hledala marně manžela; konečně porodila Proarchu čili Demiurga, otce zloby, závisti atd., který se pokládal za nejvyššího z bohů. Když si utvořil anděly, síly a mocnosti, odešla Sofie na výsost a doplnila tak svatou Ogdoas. Co se týče mravnosti, byli prý *B.* mezi gnostiky nejhoršími. Srvn. *Hergenröther-Kirsch*, Handb. der allgem. Kirchengeschichte I., 179 n. *Tpch.*

Barbelo (syrské jméno, *ἐν τετράδι θεός*), ženský aeon v gnostickém učení některých podružných sekt, značící „matku všech živých". Viz Barbelioté.

Barberi Ondřej započal r. 1835 vydávati sbírku konstitucí papežských jakožto pokračování sbírek dřívějších, počínaje Klementem XIII., pod názvem „Magnum bullarium Romanum". Prvních 5 svazků vydal Alex. Spetia 1835—42, sv. IV.—XX. (až do Řehoře XVI.) Rainald Segreti 1857 nn.

Barberiis a (Barberius) Bartoloměj, kapucín, *n.* v Castrovetro, *z.* 1697, obíral se po celý život svůj zvláště studiem spisů sv. Bonaventury; *sp.* „Cursus theologicus super 4 libros sententiarum ad mentem seraphici doctoris Bonaventurae" (Lyon 1687, 2 sv. ve fol.), „Flores et fructus seraphici ex seraphico paradiso excerpti" (t. 1677, 3 sv. v 4°), „Tabulae seu index generalis in opera omnia s. Bonaventurae" (t. 1681, fol.), „Glossa sive Summa ex omnibus s. Bonaventurae expositionibus in s. Scripturam" (t. 1681—85, 4 sv. v 4°). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 355.

Barberini, římský rod šlechtický, jehož někteří členové dosáhli vynikajících důstojenství církevních: 1. Antonín, řečený „il Vecchio", bratr Maffea *B*-a (papeže Urbana VIII.), *n.* ve Florencii 1569, vstoupil do řádu kapucínského, stal se 1624 kardinálem, 1626 biskupem sinigaglijským (resignoval 1628), později velkopoenitenciářem a praefektem vatikánské bibliotheky; *z.* 1646; *sp.* „Constitutiones synodales et decreta pro dioecesi Senegallensi" (Řím 1627), „Constitutiones et decreta pro monialibus suae dioecesis" (t. 1628), „Tractatus de antiquo modo eligendi in religione Capucinorum" (t. 1640), „Ordinationes pro bono regimine religionis Capucinorum" (t. 1640). — 2. Antonín, synovec papeže Urbana VIII., *n.* 1607 ve Florenci, převor řádu maltézského v Římě, stal se 1627 kardinálem, byl legátem v Avignonu a častěji u italských knížat a u dvora savojského, r. 1638 stal se pap. kamerlengem a arciknězem u chrámu S. Maria maggiore; upadl u Innocence X. v nemilost, prchl do Francie; rehabilitován prostřednictvím Ludvíka XIV. a kard. Mazarina, stal se 1652 biskupem poitierským, 1655 frascatským, 1657 arcibiskupem remešským, 1661 biskupem palestrinským; *z.* 1671. — 3. Bonaventura, *n.* 1674 ve Ferraře, vstoupil do řádu kapucínského, ale pro slabé zdraví musil opustiti řád ten a stal se františkánem; Benedikt XIV. jmenoval jej arcibiskupem ferrarským; *z.* 1743; *sp.* „Orazione" (Forlì 1718), „Epistola ad Em. Franc. Barberinum de canone nicaeno", „Appellationes ad summum romanum pontificem ac de numero viginti canonum nicaenae synodi" v Opusc. scientif. e filol. XXXIV., „Prediche dette nel sacro palazzo apostolico per il corso di diecinove" (Ben. 1752). — 4. František *n.* 1597, bratr předešl., stal se 1623 kardinálem, byl 1626 legátem a latere v Madridě, zastupuje papeže jakožto kmotra při křtu Marie Eugenie, dcery Filipa III., 1627 stal se bibliothekářem knihovny vatikánské, vystavěl nádherný palác v Římě („Palazzo Barberini") a nashromáždil v něm bohaté sbírky umělecké od roku 1627 a knihovnu („Bibliotheca Barberina") a dal sestaviti Holsteniem katalog její, jenž vydán pod titulem „Bibliothecae, qua Franciscus Barberinus, I. R. E. cardinalis vicecancellarius, magnificentissimus suae familiae ad Quirinalem aedes magnificentiorem reddidit, index" (2 sv. fol., Řím 1681); bibliotheka ta byla 1902 získána papežem Lvem XIII. pro knihovnu vatikánskou; 1632 stal se vicekancléřem, později prefektem signatury, legátem v Urbinu a Avignonu, arciknězem u sv. Petra, biskupem sabinským (1645 až 1652) a portským (1652—66), děkanem sboru kardinálů a biskupem ostijsko-velletrijským (1666 až 1679); byl vynikajícím hellenistou. — 5. František, biskup palestrinský, kardinál-biskup ostijský, *z.* 1738; jím vymřel rod *B.* — 6. Maffeo viz Urban VIII.

Barberini Jan Kř., lombardský sochař, *n.* v Laino di Val d'Intelvi u Coma, *z.* 1666 v Cremoně; v Cremoně v kostele sv. Augustina provedl různé štukové práce a řadu plastických scén pašijových; v Bologni v S. Petronio různé ornamentální skulptury na hlavním oltáři, na schránce pro nejsv. Svátost a na skříni varhanové.

Barberius v. Barberiis.

Barbeyrac Jan, syn kalvínského pastora, *n.* v Béziersu 1674; dle přání otce svého měl oddati se studiu theologie, ale oblíbil si vždy právnické; po vydání ediktu nantského musil vystěhovati se s rodiči svými, kteří usídlili se v Lausannu; *B.* studoval v Genevě a ve Franfurtě n. O., stal se 1697 prof. literatury v kolleji francouzských emigrantů v Berlíně, 1710 prof. práva a dějepisu na universitě lausannské, 1717 prof. práva v Groninkách, *z.* 1744. Vynikl svými překlady a výklady spisů Puffendorfových, Cumberlandových, Noodtových a jiných o právu přirozeném. Pro svůj překlad Puffendorfova spisu „De lure naturae et gentium", jejž vydal v Amsterodamě r. 1706, měl polemiku s benediktinem Ceillierem; polemika ta týkala se morálky církevních Otců. *B.* předeslal překladu svému mimo jiné článek nadepsaný „Des Pères de l'Église et autres docteurs chrétiens depuis la mort des hommes apostoliques jusques á la reformation", v němž vytýká sv. Otcům, že většinou co se týká mravouky upadli v hrubé omyly. Tvrzení jeho, opí-

rající se namnoze o texty zkomolené, a nesprávný jich výklad vyvrátil P. Ceillier ve spise „Apologie de la morale des Pères contre les injustes accusations du sieur Jean Barbeyrac" (Paříž 1718). Teprve r. 1728 odpověděl *B.* spisem nadepsaným „Traité de la morale des Pères de l'Église, où en défendent un article de la préface sur Puffendorf contre l'Apologie de la morale des Pères du P. Ceillier". P. Ceillier neodpověděl již zvláštním spisem, nýbrž vyvrací tvrzení *B*-ova příležitostně v cenném svém díle „Histoire générale des auteurs sacrés et ecclesiastiques".

Barbiano di Belgioiso Giuseppe, *n.* 1814, pocházel z rodu šlechtického, studoval práva, konal mnohé cesty za účelem svého vzdělání, 1842 zvolen za člena obecní rady milánské. R. 1848 za revoluce byl uvězněn a později poslán do vyhnanství. Vrátiv se do vlasti, oddal se s celou svojí energií pracím při zbožných a dobročinných podnicích. Když vzniklo hnutí katolické, věnoval mu *B.* obětavé svoje síly, stal se presidentem diecesního komitétu milánského a krajinského komitétu lombardského, členem stálého generálního komitétu pro pořádání kongresů a měl znamenitou účast při kongresech konaných v Bergamu, Modeně, Lucce, Lodi a Vicenze. *Z.* v Miláně 1895.

Barbié du Bocage Alexander Bedřich, prof. zeměpisu na filosof. fakultě v Paříži, *n.* 1798, *z.* 1834, vydal „Dictionnaire géographique de la Bible" (otišt. na konci bible vydané Lefévrem 1828—34, v Migneově „Cursus Scripturae Sacrae" III (1842), 1261—1492, v téhož „Encyclopédie théologique", a také vydán o sobě v Paříži 1834.

Barbier P., *sp.* „Vie de St Athanase, patriarche d' Alexandrie" (Paříž 1888), „Trésor de Cornelius a Lapide, extraits de ses Commentaires sur l'écriture sainte à l'usage des prédicateurs, des communautés et des familles chrétiennes" (4 sv., 6. vyd.; vyšlo také v překl. ital.: „I Tesori di Cornelio a Lapide. Versione italiana del Sac. F. Faber, 2. vyd.). — E. *sp.* „Cas de conscience. Les catholiques français et la République."

Barbier de Montault, *sp.* „Les costumes et les usages ecclesiastiques selon la tradition romaine" (2 sv. s illustr.), „Le Pape".

Barbieri 1. Filip O. P., rodem ze Sicilie, magister theol., inquisitor sicilský, maltský a sardinský (1475-81), *sp.* „De animorum immortalitate, divina providentia, mundi gubernatione et praedestinatione atque reprobatione. Opusculum de his, in quibus Augustinus et Hieronymus dissentire videntur in divinis litteris" (vytišt. bez m. a r., nepochybně před 1475). — 2. František Asenjo, *n.* 1823 v Madridě, *z.* t. 1894, špan. hud. skladatel a spisovatel; vyd mimo jiné cennou sbírku starších špan. vícehlasých skladeb hudebních pod názvem „Cancionero musical de los siglos XV y XVI"; ve sbírce té jest oddíl skladeb náboženských; z ostatních jeho spisů uvádíme: „La musica religiosa" (1889). — 3. František Dominik, ital. malíř v Praze 1732—41, jehož žákem byl Václav Spitzer; od něho známy jsou tyto obrazy: „Svatý Bartoloměj" v Dobrovici, „Sv. Václav" v Sejcíně, „Sv. Mikuláš" v Žerčicích, „Sv. Jan Nepomucký" ve Slapech. Srvn. *Dlabač,* Künstler-Lex. I, 89; *Frant. Bareš,* Soupis památek hist. a uměl. v polit. okr. Mladoboleslavském 44, 348, 410; *Podlaha,* Posv. m. III., 252. — 4. Jan František v. Guercino. 5. Josef, básník a vynikající kazatel ital., *n.* 1774 v Bassanu, prof. rhetoriky v Padově, *z.* t. 1852; ze spisů jeho vynikají: „Quaresimale" (kázání postní, vyd. 1836), „Epistole", báseň „Le stagioni" (1805, 1827) a j.

Barbireau Jakub, r. 1448 kapelník pěveckého sboru chlapeckého při chrámu Notre Dame v Antwerpách, *z.* t. 1491, vynikající skladatel, z jehož prací se však jen málo v rukopise zachovalo (tři mše, z nichž jedna 5hlasá, dvě 4hlasé, a j.).

Barbo (Barbus) 1. Ludvík OSB., zakladatel kongregace cassinské, *n.* 1380, zprvu řeholní kanovník u sv. Jiří v Algu, 1408 opat u sv. Justiny v Padově, obnovil tam za pomoci Řehoře XII. řeholi benediktinskou, založil kongregaci zvanou „Congregatio s. Justinae de Padua", kteráž po připojení se kláštera montecassinského (1504) zvána byla také „Congregatio Cassinensis" a rozšířila se po všech benediktinských klášteřích italských. *B.* stal se 1437 biskupem trevisským, *z.* 1443; *sp.* „De initio et progressu congregationis benedictinae s. Justinae de Padua" (Pez, Thes. anecd. II, 3., 267 až 310), „Formula orationis et meditationis" (tištěno v Římě 1605). — 2. Marek, synovec pap. Pavla II., byl biskupem trevisským 1455—64, vicenzským do 1471, stal se 1464 kardinálem, 1465 patriarchou akvilejským, vynikal zbožností, nezištností a rozšafností, 1472 povolán jakožto legát do Německa, Uherska a Polska, aby povzbuzoval k boji proti mohamedánům, 1478 stal se kardinálem-biskupem palestrinským; *z.* 1491. — 3. Pavel, *n.* v Soncínu (Lombardsko), odkudž zván „Soncinas", vstoupil do řádu dominik., vyniki nadáním a vědomostmi, vyučoval theologii v různých konventech, *z.* 1494, *sp.* „Epitoma quaestionum in 4 libros sententiarum a principe thomistarum Joanne Capreolo disputatarum" (Pavia 1522, Lyon 1528, 1580, Salamanka 1580), „Quaestiones super divina sapientia Aristotelis" (Lyon 1579, Benátky 1502, 1526, 1576, Mohuč 1580, Pavia 1521—22), „Quaestiones metaphysicales" (Lyon 1579). Srvn. *Hurter,* Nomencl. II³ (1906), 997. — 4. Petr viz Pavel II.

Barbora (lat. Barbara) sv., dle legendy dcera vznešeného pohana Dioskura v Nikomedii, od otce o ni se obávajícího zavřena do věže, stala se křesťankou a zemřela smrtí mučednickou, stata vlastním otcem v době císaře Maximina Dajy r. 306. (Mart. Rom. 4. pros.: „Nicomediae passio sanctae Barbarae Virginis et martyris, quae in persecutione Maximini, post divam carceris macerationem, lampadarum adustionem, mamillarum praecisionem atque alia tormenta, gladio martyrium consummavit." Její „Passio" otišt. u Suria VI, 774 násl. jest veskrze apokryfní. Martyr. Hieron. (z prostředka IV. stol.), t. zv. Orientale z r. 412 a Beda (kol. 700) neznají dosud této světice; po prvé vyskytá se v „Martyrologium Romanum vetus" kol. 700, kdež se čte: „In Tuscia Barbarae virginis et martyris". Šimon Metafrastes (v X. stol.) klade mučednictví sv. *B*-y do doby císaře Maximiana (235—238) a do Heliopole. Sv. *B.* jest patronkou horníků (proto ji zasvěcen chrám v Kutné Hoře), věží, pevností, dělostřelců a pracháren lodních (jež nazývají se franc. „Ste Barbe"), stavitelů a zedníků; uvádí se mezi 14 sv. Pomocníky, jsouc pomocnicí proti bouři a ohni; jest jednou z těch světic, k níž lid ode dávna s důvěrou se obracel v hodince smrti. Památka 4. pros., v církvi řecké téhož dne *Βαρβάρας μεγαλομάρτυρος*), Nil. Kal.² I, 341. — Zobrazuje se s věží (se třemi okny, jež prý sv. *B.* ve věži, v níž byla od otce uzavřena, dala udělati, aby tím naznačila víru svou v nejsv. Trojici), s kalichem, nad nímž jest hostie, a s mečem a s ratolestí palmovou. Z obrazů sv. *B.* nejznámější jest obraz, jejž vymaloval Giacomo Palma il Vecchio (*z.* 1528) na oltáři chrámu S. Maria Formosa v Benátkách: krásná, mohutná postava ženská s korunou na hlavě a s ratolestí palmovou v pozdvižené pravici, kdežto levice o bok jest podepřena; v levém pozadí vidět část věže, u nohou v pravo část hlavně dělové. Führich znázornil sv. *B*-u na zemi sedící s knihou v levici a s ratolestí

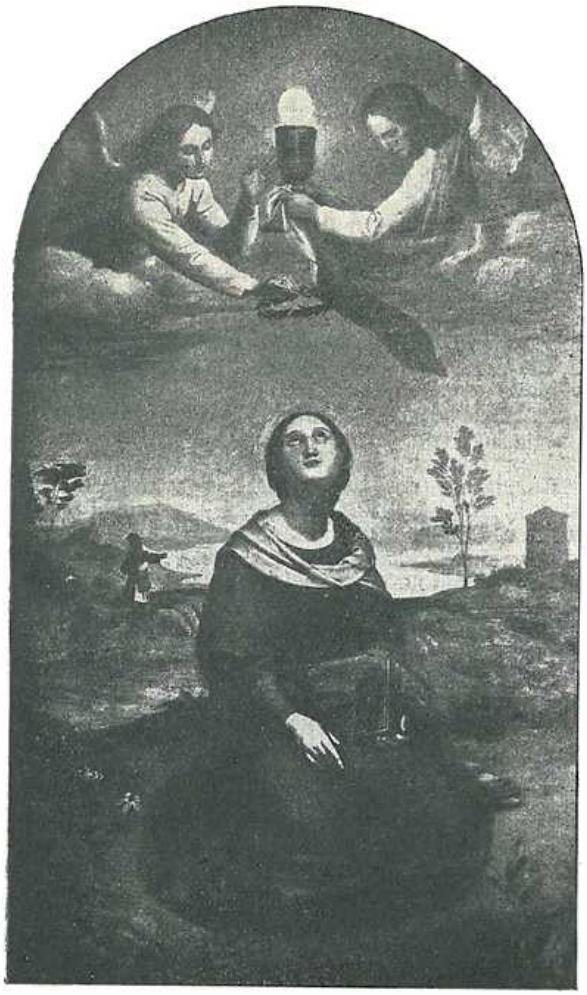

Obr. 270. Sv. Barbora. Maloval Jos. Führich.

palmovou v pravici, mající očí obráceny vzhůru, kde dva andělé drží kalich s hostií; v krajinném pozadí věž (obraz jest majetkem kl. křižovnického v Praze; viz obr. 270). Srvn. *Analecta Kollandiana* XII, 295, *Bibliotheca hagiograph. lat.* 142 n., *Peine*, „St. Barbara, die Schutzheilige der Bergleute u. der Artillerie, und ihre Darstellung in der Kunst", Lipsko 1896), *Detzel*, Ikonographie II, 179—184.

Barboriani v. Barbelloté.

Barborky. Na českém venkově (i na Moravě a ve Slezsku) „chodívalo se" v předvečer sv. Barbory ode dávna „se sv. Barborou", t. j. jedna i více svobodných dívek, někdy i vdané ženy chodívaly z domu do domu, jsouce ustrojeny za „Barborky". V různých krajinách různě se oblékaly. Někde do bílých šatů, jinde do černých, vlasy nechávajíce si rozpuštěné, někdy obličej, aby nebyly poznány, zastírajíce vlasy volně splývajícími; z téže příčiny i závojem bílým obličej zahalovaly; častěji okrašlovaly hlavu věnečkem. Zpravidla držívaly v ruce metličku a s ní dítkám hrozily, tolikéž nosívaly s sebou pro dítky košíčky s dárky (jablka, hrušky a pod.). Též zvonečkem ohlašovaly svůj příchod. V některých krajinách k obchůzkám Barborek přidružily se dokonce i andělé, čerti, ba i maškary jako brůny, perchty, klibny a p. Zřídka chodívali hoši neb i sousedé ustrojeni za „Barbory". Vešedše do stavení, předváděly *B*-y buď krátký výstup s reminiscencemi na sv. Barboru, nebo se modlily, někde také zpívaly, často děti zkoušely ze sv. náboženství, pravidelně rozdělovaly dárky a metličkou vyplácely. Známy a popsány jsou zejména obchůzky Barborek z Milevska, Táborska, Bechyňska, od Nymburka, na Lomnicku (v podobě jeptišky), z Pustějova ve Slezsku a odjinud. Tyto obchůzky barborkové jsou vlastně jen zbytkem a upomínkou na veliké divadelní hry o sv. Barboře, při nichž se druhdy znázorňovalo hlavně stětí sv. Barbory a jež po dědinách našich v jednotlivých domech se provozovaly při obchůzkách Barborek. Hra taková známa je na př. z Vamberka z XVIII. století. Jak houževnatě se udržuje lidový náboženský obyčej Barborek, jest patrno z toho, že na př. na Kladensku, v místě tolik průmyslovém a hornickém, dosud chodívají Barborky, byť někdejší barvitost s obchůzky této byla tu setřena. (Srvn. *Zíbrt*, Den se krátí, noc se dlouží . . . str. 22—32; tu i obrázky Barborek a hra o svaté Barboře.) *Pchka.*

Barbosa 1. Augustin, *n.* 1589 v Guimaraensu v Portugalsku, studoval v Římě s velikou pílí a vytrvalostí; byl t. konsultorem kongregace indexu a protonotářem apoštolským, stal se 1648 biskupem ugentským v Neapolsku, *z.* 1649, proslul jako výtečný spisovatel kanonistický; ze spisů jeho uvádíme: 1. „Collectanea doctorum tam veterum, quam recentiorum in ius Pontificium universum" (T. I. Duo priores Decretal. libri. T. II. Tert. et quart. Decret. T. III. Quintus Decret. T. IV. Quinque libri Sexti Decretal., Clement. Extravag. Ioannis XXII. et communes. T. V. Decretum Grat.) Lyon 1636, 1656—57; 2. „Pastoralis solicitudinis sive de officio et potestate episcopi tripartita descriptio" (Řím 1621, Lyon 1629, Ben. 1635, Lyon 1647, 1660, Kolín 1662, Ben. 1672, Kolín 1712); 3. „Praxis methodica exigendi pensiones contra calumniantes et differentes illas solvere. Libri item III. votorum decisivorum et consultivorum canonicorum" Lyon 1636, 1653); 4. „Collectanea Bullarii aliarumque Summor. Pontificum Constitutionum etc. usque ad A. 1633." (Ben. 1636); 5. „Remissiones doctorum super varia loca conc. Tridentini" (Lisabon 1618), potom pod titulem: „Collectanea doctorum in Concilium Trident." (Ben. 1643, Lyon 1651, 1657); 6. „Collectanea ex doctoribus tum priscis, tum neoteris in Codicem Iustiniani" (Lyon 1648—50); 7. Tractatus de canonicis et dignitatibus aliisque inferioribus beneficiariis cathedralium et colleg. Ecclesiarum" (Řím 1632, Lyon 1634, 1641, 1648); 8. „Iuris ecclesiastici universi libri tres" (Lyon 1634, 1645, 1718); 9. „Summa Apostolicarum decisionum extra ius commune vagantium" (Lyon 1645, 1680); 10. „Tractatus iuridici varii sive de axiomatibus Iuris, signific. verborum, locis communibus argumentorum, clausulis et dictionibus" (Lyon 1651). Sebrané jeho spisy vydány byly v Lyoně 1657—1689 v 23 fol. sv., 1698—1716 ve 20 fol. sv. Srvn. *Schulte* III, 746 n., *Hurter*, Nomencl. III[3] (1907), 1165—1169. — 2. Simon Vaz, bratr předešlého, pomáhal bratru svému při spisování jeho děl; samostatně vydal „Repertorium iuris civilis et canonici" (Lyon 1668), „Principia et loci communes seu regulae tam decisionum, quam argumentorum utriusque iuris" (Řím 1621, Lyon 1630, Madrid 1649 a j.), „Tractatus de dignitate, origine et significatis mysteriosis ecclesiasticorum graduum, officii divini, vestium sacerdotalium et pontificalium atque verborum, caeremoniarum et aliarum rerum pertinentium ad ss. missae sacrificium" (Lyon 1635). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III[3] (1907), 1169.

Barbosa-Machado 1. Diego, učený kněz portugalský, *n.* 1682, *z.* 1772, opat farního kostela sv. Adriana v Lisaboně; *sp.* důležité dílo: „Bibliotheca Lusitana historica, critica a chronologica" (4 sv., 1741—59). — 2. Ignacio, bratr předešl., *n.* v Li-

saboně 1686, *z.* 1734, stud. na universitě v Coimbře, stal se úředníkem v Brasilii, po smrti manželky své vstoupil do stavu duchovního; *sp.* řadu spisů historických, z nichž nejdůležitější jest „Fastos Politicos e Militares de Antiqua e Nova Lusitania" (Lisabon 1745).

Barbour John, *n.* 1320, *z.* 1395, arcijáhen aberdeenský, nejstarší básník skotský; v hlavním díle svém „The Bruce" vylíčil ve 20 zpěvech činy Roberta Brucea, jenž dobyv Skotsku neodvislost, stal se králem skotským (1306—29). Báseň ta, složená kol. r. 1375 starým skotským neboli severoanglickým dialektem a dochovavší se ve dvou rukopisech datovaných r. 1487 a 1489, byla po prvé vydána 1616, nejnověji vydal ji prof. Skeat nákl. „Early english text society" a „Early scottish text society" 1870—77. Přičítá se mu také sbírka rýmovaných skotských legend svatých, zpracovaná dle „Legenda aurea".

Barbu Constantinescu, dr., přeložil do rumunštiny přesně konfessi pravoslavnou pod názvem „Confessiunea ortodoxa a credintei bisericii ortodoxe a resaritului tradusa din nou si cu o prefatia" (3. vyd., Bukurešt 1879). Srvn. *Nilles*, Kal.[2] II, 228.

Barbugli (Barbuli) Demetrius S. J., *n.* ve Forli 1682, vstoupil do Tovaryšstva Ježíšova 1700, *z.* ve Faenze 1734, *sp.* „Enchiridion propositionum damnatarum" (Rimini 1729), „Salviani, Massiliensis episc. Concordantiae operibus eius adnexae, alphabetice dispositae" (Pesaro 1729) a j.

Barbus v. Borbo.

Barca v. Barka.

Barcellini Innocenc O. Coel., *n.* ve Fossombrone r. 1656, byl lektorem filosofie a theologie v různých klášteřích, později opatem, *z.* 1707; *sp.* „Industrie filologiche per dar risalto alla virtu dei sommo pont. Celestino V. e liberare da alcuna taccia Dante Al." (Milán 1701).

Barcellona Antonín, učený oratorián, *n.* v Palermu 1726, *z.* 1805; *sp.* „La felicità de' sancti" (3 sv., Palermo 1801); po jeho smrti vydány tyto jeho spisy: „Parafrasi de' profeti" (5 sv., Ben. 1827), „Parafrasi de' quattro evangeli messi in armonia" (3 sv., Palermo 1831).

Barcellos v. Bacelar.

Barcelona (Barcino, Barcinonensis dioec.), biskupství v severových. Španělsku, v církv. provincii tarragonské. První biskup *b*-ský, Praetextatus, připomíná se mezi účastníky synody sardické r. 343. Z jeho nástupců vynikli zvláště sv. Pacianus (360 až 390) a sv. Oldegarius (1115—1137). Data statistická (1906): 1,054.531 katol., 1 officiálát, 13 archipresbyterátů, 231 far, 1180 kněží světských, 360 kněží řeholních, 89 řeholních kommunit. Město *B.* má mnoho chrámů, z nichž vyniká starobylá gotická kathedrála, zbudovaná na místě staršího, r. 1058 vysvěceného kostela, v letech 1298—1448 (je to třílodní stavba s bočními kaplemi a s emporami nad postranními loďmi; loď hlavní má triforiovou galleríi). V *B*-ě konáno bylo několik synod, z nichž první r. 540. V diecesi *b*-ské jest mnoho ústavů věnovaných křesťanské charitě; z nich vynikají: sirotčinec San José de la Montaña, asyl „La Sagrada Familia" pro dítky dělnické, asyl „La Madre de Dios del Carmen", asyl sv. Rafaela pro dítky skrofulosní, asyl pro chudé, asyl pro mladé ženy, ústav pro mladistvé provinilce a j. Z katolických časopisů *b*-ských uvádíme: „Boletin Eclesiastico de la Diócesis", „Revista Popular" (tento časopis rediguje dr. Sarda y Salvany), „Anales del culto á San José", „Mensajero del Niño Jesús de Praga", „Anales de Nuestra Señora del Sagrado Corazón", „El Boletin Salesiano", „Las Misiones Católicas", „La Revista Social". — V *B*-ě rozzuřila se k podnětu náčelníka anarchistů Fr. Ferrera ve dnech 26. až 30. července 1909 revoluce, která nabyla tvářnosti protináboženské: 16 kostelů a 35 klášterních budov lehlo popelem, mnoho kněží a řeholníků zahynulo smrtí násilnou.

Barcena v. Barzena.

Barcino Pavel Jeroným, *sp.* „Practica cancellariae apostolicae cum stylo et formis in curia romana usitatis" (Lyon 1549, Paříž 1664).

Barcinonensis dioec. v. Barcelona.

Barckhausen Konrad Jindřich (pseudonym Pacificus Verinus), jeden z předních obhájců kalvinismu v XVIII. stol.; *n.* v Detmoldu, byl prof. v Berlíně; ve spisech „Amica collatio doctrinae de gratia, quam vera reformata confitetur ecclesia, cum doctrina, quam Volckmannus publici iuris fecit" (1713) a „Mauritii Neodorpii Calvinus orthodoxus" (1713); vystoupil proti universalistickému výkladu praedestinace; mimo to napsal „Historische Nachricht von Johanne Calvino, sampt einer Erzählung von Servero und dessen gräulichen Lehren" (Berlín 1721).

Barclaius (Baclay) 1. Alexander, skotský básník, dr. theol., *n.* 1475, *z.* 1552, studoval v Oxfordu a Cambridgi, konal cestu po zemích evropských, stal se kaplanem v kněžské kolleji Otterý St. Mary, vstoupil do benediktinského kl. v Ely, přestoupil do řádu františkánského v Canterbury; po zrušení klášterů působil v duchovní správě na různých místech; posléze byl farářem při chrámu Všech Svatých v Londýně; *sp.* „The Castell of Labour" (allegor. báseň dle franc. básně Gringoirovy „Château de labour", Londýn 1506), „The ship of fools" (dle Brantovy „Narrenschiff" t. 1509), „Eclogues", „The mirror of good manners" (dle Manciniova spisu „De quatuor virtutibus" t. 1570 a j.). — 2. Jan, syn Viléma *B*-e, satyrik a polemik, *n.* 1582 v Pont-à-Moussonu, žil jednak v Londýně při dvoru krále Jakuba I., jednak ve Francii; r. 1615 usadil se v Římě; *sp.* politicko-satirický román „Argenis" (Paříž 1621), polemický spis: „Euphormionis Lusinini satyricon" (v Londýně 1603, proti jesuitům), „Johannis Baclaii pietas, sive publicae pro regibus ac principibus et privatae pro Guilelmo Barclaio parente vindiciae" (v Paříži 1612, proti Bellarminovi na obhájenou spisu svého otce „De potestate papae"); oba tyto spisy byly dány na index. Přes některé odchylné své názory zůstal *B.* církvi katolické věren; smýšlení své dokumentoval ve spise proti protestantům: „Paraenesis ad sectarios huius temporis de vera ecclesia, fide ac religione" (v Římě 1617, v Kolíně n. R. 1638; v Praze byl tento spis vydán pod titulem: „Ioannis Barclaji Paraenesis ad sectarios Romae olim edita, dein vero, cum ipsa plus quam saeculari vetustate intercidisset, in lucem Budae asserta; nunc denuo ob praestantiam operis excusa cum licentia Superiorum. Pragae, typis Universit. Carolo-Ferdin. in Colleg. Soc. Jesu ad S. Clem. anno 1734"). *B. z.* v Římě 1621. — 3. Robert, kvakerský apologeta a theolog, *n.* 1648 v Gordonstownu ve Skotsku, *z.* 1690 v Ury u Aberdeenu; v Paříži stal se katolikem, odpadl však 1667 ke kvakerům; *sp.* „Theologiae verae christianae apologia" (v Londýně 1676, dáno na index 1712); katechismus „A Catechism and Confession of Faith" 1673. — 4. Vilém, *n.* 1541 v Aberdeenu, vystěhoval se 1573 do Francie, přednášel vědy právnické v Pont-à-Moussonu (1571—1603) a v Angersu; měl prudké spory s jesuity, proniknut byl názory gallikánskými, jež jeví se v jeho spisech: „De regno et regali potestate adversus Buchananum, Brutum, Boucherium et reliquos monarchomachos" (Paříž 1600) a „De potestate papae, an et quatenus in reges et principes saeculares ius et imperium habeat?" (Pont-à-Mousson 1609; spis tento dán na index; proti názorům v něm obsaženým polemisovali zvl. Bellarmin a Lessius). *B. z.* 1606.

Barco de, Ferdinand O. Carm., rod. z Avily, dvorní kazatel Karla V., *z.* 1548; *sp.* výklad k Novému Zákonu, jenž však zůstal v rukopise. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906). 1522.

Barco-Centenera del, Martin, *n.* 1535 v Legroñu ve Španělsku, stal se knězem, r. 1572 provázel jako kaplan expedici Juana Ostize k řece La Plata a po řadu let zúčastnil se s velikou statečností výzkumných výprav španělských v Argentině. Stal se arcijáhnem kostela paraguayského. Vrátiv se do Evropy, zpracoval poetické dílo „La Argentina" (vyd. 1602), cenné historickým svým obsahem; *z.* 1602.

Barcos de Martin, vynikající jansenista, *n.* 1600 v Bayonne, synovec a žák opata Vergera de Hauranne, studoval pod Janseniem v Lovani, vysv. na kněze 1647. Od něho pochází věta zavržená sv. officiem 24. ledna 1647 těmito slovy: „Sanctissimus ... propositionem hanc; ‚S. Petrus et S. Paulus sunt duo Ecclesiae principes, qui unicum efficiunt', vel: ‚sunt duo Ecclesiae catholicae coryphaei ac supremi duces summa inter se unitate coniuncti', vel: ‚sunt geminus universalis Ecclesiae vertex, qui in unum divinissime coaluerunt', vel: ‚sunt duo Ecclesiae summi pastores ac praesides, qui unicum caput constituunt', ita explicatam, ut ponat omnimodam aequalitatem inter S. Petrum et S. Paulum sine subordinatione et subiectione S. Pauli ad S. Petrum in potestate suprema et regimine universalis Ecclesiae, haereticam censuit et declaravit" (Denzinger-Bannwart¹⁰ [1908] č. 1091). R. 1643 stal se opatem kl. st.-cyranského, jejž až do smrti své r. 1678 vedl v duchu jansenistickém; *sp.* „La grandeur de l'Église romaine établie sur l'autorité de saint Pierre et de saint Paul, et justifice par la doctrine des papes, des Peres et des conciles et par la tradition de tours les siécles" (Pař. 1645, dáno na index 1647), „De l'autorité de saint Pierre et de Saint Paul, qui réside dans le pape successeur de ces deux apôtres" (1645, dáno na index 1647), „Exposition de la foi de l'Église romaine touchant la grâce et la prédestination" (1696, dáno na index 1697). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 70.

Bard Pavel, ev. theolog, *n.* 1839 v Dömitzu v Meklenbursku, rektor v Grabově, 1865 pastor v Güstrově, 1869 kazatel při domu ve Schwerinu, od 1876 superintendent a vrchní církevní rada t.; uveřejnil m. j. sbírky kázání a četné přednášky apologetické.

Barda František, doktor bohosloví, soudobý spisovatel polský. Poznaňské „Głosy na czasie" přinesly jako 25. svazek jeho pojednání: „Wiedza i wiara. Zarys dziejów i zasad ich stosunku."

Bardarini Ios. S. J., *n.* ve Rjece 1708, vstoupil do Tovaryšstva Ježíšova 1723, působil jako professor, později jako poenitenciář v Lorettě, byl rektorem v Gorici, Rjece a Št. Hradci. Po zrušení Tovaryšstva byl jmenován dvor. kaplanem a kanovníkem rjeckým; *z.* 1791; *sp.* „Theologicorum dogmatum de peccatis et gratia libri duo" (Graecii 1754).

Barde Eduard, ref. theolog, *n.* v Genevě 1836, studoval t., v Berlíně, Tubinkách a Erlankách, stal se 1865 farářem ve Vandoeuvres, 1879 prof. exegese *NZ* na svobodné církevní fakultě v Genevě, převzal 1880 redakci orgánu basilejské missie pro země francouzské „Le missionnaire", stal se 1895 presidentem mezinárodního komitétu pro křesťanské spolky mladých mužů; *sp.* „Commentaire sur les Actes des Apôtres" (1898), „Paul apôtre", „Etudes sur la seconde épitre aux Corinthiens" (1904) a několik svazků pod názvem „Etudes bibliques" (Samuel 1881, Elie 1883, Abraham 1891).

Bardelli Giuseppe, *n.* 1815 v Brancalině, vysv. na kněze 1837, povýšen na doktora bohosl. 1841, stal se adjunktem stolice východních jazyků v Pise, odebral se 1843 za příčinou dalších odborných studií do Říma a Paříže, po návratu 1849 stal se prof. aethiopštiny, sanskrtu a čínštiny na universitě v Pise; po zrušení této professury 1851 jmenován byl 1852 koadjutorem knihovny Lorencovy ve Florencii a 1859 professorem na vyšším učilišti t. Vydal posvátnou knihu Indů Abharvan; mimo to *sp.* „La lingua sanscritta e la lingua latina" (1859), přeložil Boppovu mluvnici sanskritskou a zabýval se studiem egyptských starožitností; *z.* ve Vitlaně 1865.

Bardenhewer Otto, dr. theol. a fil., *n.* 1851 v Mnichově-Gladbachu, vysv. na kněze 1875, stal se 1879 soukr. docentem exegese *SZ* v Mnichově, 1884 prof. v Münsteru, 1886 prof. *NZ* v Mnichově, jeden z nejpřednějších badatelů v oboru patrologie; *sp.* „Hermetis Trismegisti qui apud Arabes fertur de castigatione animae libellus" (1873), „Des hl. Hippolytus von Rom Kommentar zum Buche Daniel" (1877), „Polychronius, Bruder Theodors von Mopsuestia u. Bischof von Apamea" (1879), „Liber de causis" (1882), „Die pseudoaristotelische Schrift über d. reine Gute" (1882), „Patrologie" (1894, 2. vyd. 1891, přel. do franc. P. Godet a C. Verschaffel pod názvem „Les Péres de l'Eglise, leur vie et leurs oeuvres" 1898—99, do vlaštiny prof. Angelo Mercati pod názvem „Patrologia. Versione italiana sulla seconda edizione tedesca"), „Der Name Maria, Geschichte der Deutung desselben" (1895), „Geschichte der altkirchlichen Literatur" (2 sv., 1902 až 1903); od roku 1895 vydává sbírku „Biblische Studien".

Bardesanes (syrsky: Bar Daisan), syrský gnostik, *n.* v Edesse, a to dle Chron. Edessen. r. 154, dle Michaela Syra r. 164, dle Eliáše z Nisibis r. 134; *z.* 222 neb 223 nepochybně v Ani. Jeho rodiče Nuchâniâ a Nachšíràm pocházeli z Persie. *B.* byl až do 25. roku v Mabbugu od pohanského kněze Anuduzbara vyučován; v Edesse přijal křest. Dle Epifania (Haeres. 56, 1) byl *B.* přítelem edesského toparchy Abgara IX. (179—216), s nímž byl v mládí vychováván a jenž se nepochybně pod jeho vlivem kol. 206 dal pokřtíti. *B.* dle Epifania, Mich. Syra a Bar Hebraea upadl do bludů Valentinových a sestavil si pak vlastní svůj náboženský system, pro nějž jej pokládati možno za předchůdce manichaeismu. Dle Efrema Syra oddával se *B.* se zálibou astrologickým a kosmogonickým spekulacím. Dle svědectví Euseblova a Mojžíše Chorenského obrátil se před smrtí k pravé víře a konal missionářské cesty po Armenii. Z jeho spisů zachovalo se toliko jeho ve formě dialogu sepsané pojednání proti fatalismu, jehož syrský text vydal r. 1855 Cureton v Specileg. syr., nově roku 1899 F. Nau; do němčiny přel. je A. Merx (1863). Ale spis ten nepochází, jak se zdá, od něho samého, nýbrž od jeho žáka Filippa. Z Eusebia se dovídáme, že *B.* sepsal též jakési dialogy proti Marcionovi. *B.* sepsal také dějiny arménské, z nějž čerpal Mojžíš Chorénský, jež se však nedochovaly. Mimo to sepsal traktát astrologický, z něhož výtahy zachoval Jiří, biskup arabský (Georgs des Araberbischofs Gedichte und Briefe. Aus dem Syrischen übertragen und erläutert von V. Ryssel, v Lipsku 1891, str. 48). *B.* proslul také jakožto otec syrské poesie; dochovaly se zlomky jeho hymnu u odpůrce jeho Efrema (Opera II., 553 n.) v apokryfních aktech Tomášových (Wright, Apocr. Acts, Londýn 1871, I, 247). Efrem praví, že *B.* složil 150 žalmů a že k nim složil i melodie, a že chtěl býti druhým Davidem, ale že nepěl chválu pravdě, nýbrž že sváděl lid. Srvn. *Bardenhewer*, Geschichte der altkirchlichen Literatur I, 337—341. — *B.* uznává moc člověka nad přírodou a svobodné jeho sebe-

určování; osud člověka vykládá jako výslednici ze sil přírodních, z osudu a ze svobodné vůle. Při tom však ozývají se u něho gnostické názory o duchových bytostech astrálních, gnostické kosmologické spekulace, gnostické názory o věčnosti hmoty, popírání vzkříšení těl a doketismus.

Bardesanovci, syrští haeretikové, přívrženci Bardesanovi. Bylo jich ve III. stol. hojně v Edesse a udrželi se tu až do V. stol.; v Mesopotamii připomínají se ještě v VIII. a X. stol.; zdá se však, že jménem tím označováni byli také valentiniané a manicheovci.

Bardi 1. František S. J., *n.* v Palermu 1584, vstoupil do Tovaryšstva Ježíš. 1610, přednášel filosofii i exegesi, morálku a theol. scholastickou, *z.* v Palermu 1661; *sp.*: „Bulla Cruciatae explicata et illustrata tractatibus locupletissimis opere quadripartito comprehensis" (Palermo 1646, 2. vyd. t. 1656); „Disceptationes morales de conscientia in communi, recta, erronea, probabili, dubia et scrupulosa" (t. 1650, Frankfurt 1653); „Selectae quaestiones ex universa morali theologia, quibus plura pro utroque foro exacte perpenduntur, undecim libris comprehensae" (t. 1653), „Commentaria in regulas iuris canonici in Sexto, quibus accessit quaestio de summa Trinitate, ubi omnimoda personarum aequalitas demonstratur" (t. 1661). Srvn. *Backer-Sommervogel* I, 808—900, VIII, 1762; *Hurter*, Nomenci. III³ (1907), 1189. — 2. Giovanni d'Antonio Minelli de', sochař a architekt v Padově, *n.* kol. 1460, *z.* 1527, řídil 1500—1519, práce stavitelské a sochařské při obnově hrobní kaple sv. Antonína a provedl k výzdobě její jednak sám, jednak za pomoci syna svého Antonína několik skulptur; jemu připisují se také dva krásné polychromované terakottové oltáře v kostele augustiniánů poustevníků v Padově a j.

Bardin 1. Jan, malíř franc., *n.* 1732 v Montbardu, *z.* 1809 v Orléansu, zhotovil 1779 obraz „Disputace sv. Kateřiny", pro kapli ve Fontainebleau vymaloval 1780—81 obraz „Klanění se sv. Tří králů", pro chrám sv. Ondřeje v Douai 177 · „Umučení sv. Ondřeje". — 2. Petr, *n.* v Rouenu 1590, *z.* 1637, mathematik a theolog, člen franc. akademie, *sp.* „Pensées morales sur l'Ecclésiaste" (Paříž 1629, 1632, Rouen 1640), „Essai sur l'Ecclésiaste de Salomon" (t. 1626).

Bardo 1. kněz v Lucce, *sp.* 1086 život svého učitele sv. Anselma z Luccy. — 2. z Oppershofenu, blahosl., OSB., příbuzný císařovny Gisely, manželky císaře Konráda II., *n.* v Oppershofenu v Hessensku kol. 980, mnich a děkan klášt. fuldského, 1030 opat kl. werdenského a od 1031 spolu i hersfeldského, stal se 1031 arcibiskupem mohučským, vyznamenával se velikou dobročinností, dokončil a posvětil 1036 mohučský dóm, táhl r. 1040 v čele vojska proti českému knížeti Břetislavu I., jenž chtěl domoci se úplné nezávislosti na Německu a zříditi v Praze samostatný stolec metropolitní: *B. z.* 10. čna 1051.

Bardomianus sv. mč. Mart. Rom. 25. září: „In Asia passio sanctorum Bardomiani, Eucarpi et aliorum viginti sex martyrum."

Bardstown v. Louisville.

bardût čili periodeut, církv. hodnostář u Maronitů, od patriarchy svěcený, jenž jako odznak své důstojnosti dostává berlu a zaujímá poněkud nižší postavení hierarchické nežli chorepiscopus. Každá diecese má míti jen jednoho *b*-a, jenž visituje kostely, světí je a oltáře a se svolením patriarchovým uděluje sv. biřmování. Bdí nad zachováním synodálních konstitucí z r. 1736 a nad úřadováním farářů, a urovnává spory a nepřátelství. Chce-li vstoupiti do kláštera, musí napřed od dieces. biskupa býti zbaven svého úřadu. Srvn. *Vering*, Lehrb. des K.-R., 3. vyd., 627.

Bardziński 1. Ignác Nep., *n.* 1850, biskup satalský, světící biskup hnězdenský, probošt pęczajský, byl v letech 1783—85 administrátorem arcidiecese hnězdenské, *z.* 1813. — 2. Jan Alan, *n.* 1657, vstoupil 1674 do kl. dominikánů v Krakově, vyučoval po 5 let filosofii ve Varšavě, pobyv pak krátký čas v Lublíně a Łęczyci, vrátil se do Varšavy a stal se tu 1705 převorem. Zemřel morem r. 1708. Přeložil do pol tiny některé spisy Lukianovy, Boetiovy a Senekovy, jsa při tom bedliv ryzosti jazyka polského; mimo to *sp.* „Breve compendium Summae Angelicae" (dílo veršované, Varšava 1705) a „Ordo ac series summorum pontificum romanorum, cui adiungitur series historica Sacr. conc. oec. et gener. Tridentini, ac demum discursus de ortu musicae" (Krakov 1707).

Bared, בֶּרֶד, *Bereḏ*, syn Suthaly, syna Efraimova 1 Par. 7²⁰.

Bareille Jan František, franc. náboženský spisovatel a kazatel, *n.* ve Valentině 1815; *sp.* „Histoire de saint Thomas d'Aquin" (1846), „Emilia Paula" (1864, 2 sv.), „La vie du coeur" (1856), přel. několik spisů Balmesových a veškery spisy Ludvíka z Granady, sv. Jana Zlatoústého a sv. Jeronyma; pokračoval také v díle „Histoire de l'église", jež vydávati započal abbé Darras.

Barelete viz Barletta.

Barelli 1. František Ludvík, barnabita, *n.* v Nizze 1655, *z.* 1725, *sp.* „Memorie del Origine, fundazione, avanzamenti, successi e nomini illustri in Lettere e in Santita de' Barnabiti" (2 sv. fol., Bologna 1703—1707), „Vita di Alessandro Sauli" (t. 1705), „Vita del' P. Anton Maria Zaccaria, fondatore degli Barnabiti" (t. 1706), „Vita delle Suor Maria Agost. Tomasseli, Suor Maria Girol. Manfredi e Suor Muria Maddal. Castelli" (t. 1711). — 2. Jindřich, barnabita, *n.* v Cremoně 1724, *z.* 1817; *sp.* „De christiana religione libri VII" (Bergamo 1790; jest to didaktická báseň o bohosloví a církv. dějinách), „Carmina" (v Miláně 1843). — 3. Vincenc, *n.* 1807, stal se knězem, působil jako prof. semináře v Comě, potom v duchovní správě, posléze stal se 1854 kanovníkem v Comě; *sp.* „Cenni storici sulla cathedrale e sulle altre chiese di Como e dei Sobborghi" (Como 1860), „L'Allegoria della Divina Commedia di Dante Alighieri" (Florenc 1864) a j.

Barelta, *n.* v Padově, prof. theol. v Benátkách, žil ještě 1542; *sp.* „Concilium Pauli, seu selectiones contredictionum occurentium in Epistola Pauli" (Ben. 1544).

Barenton de, Hilaire, souč. spis. franc., *sp.* „La Science de l'Invisible ou le Merveilleux naturel et la Science moderne"; „Les Franciscains en France", obé v Bloudově sbírce „Science et Religion".

baret v. biret.

Baretta, někd. bisk. v Malé Asii; *Gams*, Series 444 uvádí biskupy z let 451—879.

barettinky viz humiliátky.

Barettus Jan, angl. karmelitán v pol. XVI. stol.; jeho exegetické spisy zůstaly v rukopise. Srvn. *Hurter*, Nomenci. II³ (1906), 1522.

Barezzi Frant., syn proslulého knihtiskaře Barezza Barezziho; upravoval k tisku knihy otcem vydávané, opatřoval je poznámkami a dedikacemi; od něho jsou: „Additiones ad Manuale confessariorum Martini Navarri" (Ben. 1615), rovněž poznámky k šestému vydání spisu Rehoře Sayera „Clavis regia sacerdotum casuum conscientiae sive Theologiae moralis thesauri locos aperiens" (Ben. 1625) a ke spisu téhož autora „Thesaurus casuum

conscientiae continens praxim exactissimam de censuris eccleciasticis allisque poenis" (t. 1627); mimo to přel. r. 1645 do italštiny postní kázání, jež sepsal špan. augustinián P. Lopez d'Andrada a j.

Bargala, někd. biskupství v Macedonii, *Gams* (Series 429) uvádí jediného biskupa Dardenia r. 451.

Bargès Jan Josef Leander, francouzský kněz, orientalista, *n.* 1810 v Auriolu, *z.* 1896; *sp.* řadu cenných prací: „Aperçu historique sur l' Eglise d'Afrique" (1848), „Mémoires sur des inscriptions puniques", „Le Livre de Ruth expliqué par deux traductions" (1854), „Hébron et le tombeau de patriarche Abraham" (1863), „Les Samaritaines de Naplouse" (1865), „Epistula de studii targum utilitate" (1857), „Libri Psalmorum David regis" (1861), „Recherches archéologiques sur les colonies phéniciennes" a j.

Bargilliat M., abbé, prof. práva kanonického; *sp.* „Praelectiones iuris canonici" (Paříž 1891, 2 sv.; 20. vyd. 1903).

Bargylia (Bargylus), někd. biskupství v provincii Carii, pod metropolí Aphrodisií; *Gams* (Series 448) uvádí dva biskupy: Sergia r. 787 a Jana r. 879.

Bar Hebraeus viz Řehoř Bar Hebraeus.

Bar Chaldún viz Jan bar Chaldún.

Barchin viz Barcino.

Barchor, Barkab a **Barkof** jsou názvy, jež Basilides, gnostik (v. t.), přikládá třem mudrcům východním, kteří prý tajné podání, pramen to učení Basilidova, pocházející od syna Nočmova Chama zachovali, načež prý od Krista přišlo na něho skrze jistého Glaukia, tlumočníka sv. Petra a apoštola sv. Matěje (nebo Matouše). Srvn. *Kryštůfek*, Všeob. církv. dějepis, I., 209.

Bari (Barium, Barensis dioecesis), arcidiecese v Apulii v jihovýchodní Italii na pobřeží moře Jaderského. Jako první biskup připomíná se Gervasius, jenž se 343 zúčastnil koncilu v Sardice; r. 780 biskup Leontius byl na druhém sněmu nicejském. V IX. století Saracenové poplenili Apulii a dobyli *B.*, avšak 841 bylo *B.* opět získáno zbraněmi byzantskými. R. 844 Angelarius, biskup canosský, jmenován byl papežem Sergiem II. spolu biskupem *b*-ským. R. 879 zúčastnil se biskup Štěpán fotiánské synody v Kpli. R. 933 papež Jan XI. udělil biskupům *b*-ským pallium. Nějaký čas byli biskupové *b*-ští závislí na patriarchovi ktpiském, ale již od polovice X. stol. někteří arcibiskupové přes to, že byli pod vládou byzantskou, byli ve spojení s Římem, jež od XI. století stalo se nepřetržitým. Arcibiskup Bizantius (1025) obdržel od papeže výsadu světiti suffragány a započal stavěti novou kathedrálu; ve stavbě pokračovali nástupcové jeho Mikuláš (1035), Ondřej (1062) a Eliáš (1089). Již v XI. stol. bylo s *B.* sloučeno biskupství canosské. R. 1097 přeneseny byly do *B.* ostatky sv. Mikuláše, biskupa mirského, pro něž Roger, vévoda apulský, vystavěl nádherný kostel, jenž od té doby byl cílem nesčetných poutníků. Roku 1064 konána byla v *B.* synoda pod předsednictvím pap. vikáře Arnolda. R. 1097 (1098) pap. Urban II. svolal do *B.* synodu, jež uvažovati měla o spojení Řeků s církví římskou; synody té zúčastnilo se 183 biskupů. Provincie *b*-ská obsahuje diecese: barskou, conversanskou a ruvsko-bitontskou. Arcidiecese *b*-ská má 300.400 obyv., je tu 7 dekanátů, 33 far, 260 kostelů a kaplí, 250 kněží světských, 30 řeholníků, 34 fráterů-laiků, 200 členů ženských kongregací. Poutní chrám sv. Mikuláše jest exemptní praelaturou („Gran Priorato di S. Nicola di Bari").

Baria, Beria, בְּרִיעָה, *Βεριά, Βαρία*, 1. Baria (*Βεριά*), čtvrtý syn Asserův (1 Par. 7^{30-31}); týž ve *Vulg.* Gen. 46^{17} nazývá se „Beria", Num. 26^{44} „Brie", *LXX* má na obou těchto místech *Βαριά*. — 2. Beria *(Βερία)*, syn Efraimův, narozený v době, kdy Efraim želel synů svých zabitých od Gethských, i nazván Beria, jelikož zplozen byl „v neštěstí" (בְּרִיעָה) rodiny Efraimovy (1 Par. 7^{23}). — 3. Baria *(Βερειά)*, kniže jednoho rodu benjaminitského, spolu se Samou vypudil Gethské z města Ajalonu (1 Par. 8^{13}). Synové *B*-ovi uváději se mezi náčelníky rodin v Jerusalemě ($8^{16.28}$). — 4. Baria *(Βερία)*, čtvrtý syn levity Semeje z rodu Gersonova (1 Par. 23^{10}); jelikož on a bratr jeho Jaus neměli mnoho dítek, počtení jsou za rodinu jednu (23^{11}). — 5. Baria (בָּרִיחַ, *Βαρεί*), syn Semejův, z potomstva Davidova (1 Par. 3^{22}).

Barianus (Barinus) Mikuláš O. S. Aug. z Placenzy, prof. theol. v Miláně na konci XV. století, byl odpůrcem zakládání tak zv. „montes pietatis" (v. t.), vydal proti nim spis, jejž nadepsal „Montes impietatis" (v Cremoně 1494 a 1496; otištěno ve spise Dorothea Ascania [= Matěje Zimmermanna] „De montibus pietatis", Lipsko 1670, str. 964 n.); mimo to *sp.* „Causa de praecedentia Augustinianorum prae Franciscanis" (Cremona 1500), „Quadragesimale quodlibeticum" (Bologna 1501) a j. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II^3 (1906), 1075, *Jöcher* I, 787.

Barićević Adam Alois, *n.* v Záhřebě 1756, studoval u jesuitů v Záhřebě a chtěl vstoupiti do jejich řádu; ten však byl touž dobou zrušen. Proto 1774 odešel do Vídně, kde studoval filosofii a theologii. Byv vysvěcen na kněze stal se kaplanem v Pakraci, po té byl 8 let professorem rhetoriky a knihovníkem při záhřebském archigymnasiu, farářem u P. Marie na Kapitolu v Záhřebě, od r. 1803 farářem v Brdovci, kdež *z.* 1806. Byl muž učený; *sp.* mnoho knih jazykem latinským a charvatským, jež zůstaly však většinou v rukopise a některé z nich se ztratily. Hlavní spisy jeho jsou: „Historia literaria Croatiae" a „Commentarius de scriptoribus patriae"; dílo „Priegled književne povieśti hrvatske" se ztratilo. Srvn. *Strohal* v „Katol. Listu" 1910, 364, *Ljubić*, Ogledalo II., 529. *Dčkl.*

Barile 1. (Barili) Antonio, vynikající řezbář a intarsiator, *n.* 1453 v Sieně, *z.* 1516; jeho intarsie náleží co do bohatosti invence, co do elegance tvarů a jemnosti technického zpracování k nejvýtečnějším výtvorům dekorativního umění doby renaissanční. Hlavním jeho dílem byla chorová sedadla v křestní kapli domu sienského, na nichž 19 let pracoval (1483—1502); pohříchu sedadla ta na konci XVIII. stol. pro sešlost odstraněna, a dochovaly se z nich toliko trosky; jednu desku s intarsiovanou vlastní podobiznou *B*-ovou má c. k. rak. umělecko-průmyslové museum ve Vídni. Dle starých papirů táhla se tato sedadla kolkolem při zdech zmíněné osmihranné kaple. — 2. Jan Dominik, theatin, kazatel a moralista italský, žil v prvé polovici XVIII. stol.; *sp.* „Le moderne conversazioni giudicate nel tribunal della coscienza" (v Římě a ve Ferraře 1716), „Scuola di teologiche verità, aperta al mondo cristiano d'oggidì, ossia l'amor platonico smascheratto" (Modena 1716). — 3. Ludvík, *n.* v Bergamu, theolog a zpovědník vévody mantovského, světící biskup brescijský, *z.* 1597; *sp.* „Ambrosianum quadragesimale, in quo unicuique evangelio, praeter ipsius expositionem, speciales tractatus exponuntur, quibus veritates catholicae comprobantur et haereses contrariae refutantur" (v Bergamu 1594).

barilla, dva soudky, jeden pozlacený, druhý postříbřený, se znaky konsekrátora i toho, jenž na biskupa svěcen býti má, naplněné vínem, jež svěcenec na biskupství darem dává konsekrátorovi.

Barillis, don Bernhardus, právník v I. pol. XVII. stol., *sp.* „De potestate legis municipalis in advenas et indigenas. Tractatus gemin. ex Ponti-

ficum sanctionibus, Conciliorum scitis et theologorum ac iurisconsultorum doctrinis discussus" (Lugduni, 1641, 124 str., v IV.).

Barillon Jindřich, biskup v Luçonu, *n.* 1639, *z.* 1699, *sp.* způsobem populárním „Conférences ecclesiastiques" v 16 sv., z nichž šest svazků obsahuje výklad listů sv. Pavla, dva jednají o přikázánich Božich, ostatní o svátostech (v Paříži 1680 až 1708 v 12°). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 631.

Barine Karolina Vincencie, zvaná Azvéde, literátka franc., *n.* v Paříži 1840; *sp.* „L' Oeuvre de Jésus Ouvrier, les Cercles catholiques; origines, organisation" (1879), „Saint François d'Assise et la légende de Trois Compagnons" (Paříž 1901) a j.

Baring-Gould Sabine, angl. kněz, spisov. angl., *n.* 1834 v Exteru, stud. theol. v Cambridži, 1871 stal se f. v East Mersee u Colchesteru; *sp.* „The Paths of the Just" (1854), „Village Sermons" (1875), „Post-Mediaeval Preachers" (1865), „Curious Myths of the Middle Ages" (1866), „The Origin and Development of Religious Belief" (2 sv., 1870), „Legends of the Patriarchs and Prophets" (1871), „Legends of Old-Testament Characters" (1871), „Lost and Hostile Gospels" (15 sv. 1872—77), *sp.* také několik románů a populární hymnu „Onward, Christian Soldiers!"

Baringuendus Šimon O. S. Aug., *n.* v Toulouse, doktor pařížský, ve druhé pol. XIV. stol., bystrý disputátor; *sp.* „Comm. in Apocalypsin", „Opera quaedam s. Augustini in conclusiones redacta", „Comm. in priora et posteriora Aristotelis", „Liber de Trinitate", „Liber de viribus animae", „Liber de attributis". Srvn. *Hurter*, Nomencl. II² (1906), 638, *Jöcher* I, 788.

Bariola Alois O. S. Aug., *n.* v Miláně, zpovědník v chrámě kathedrálním t., *z.* 1628, *sp.* „Summarium bullarum s. Officio deservientium" (Milán (1620), „Aphorismata pro utroque foro" (t. 1628), „Flores directorii inquisitorum" (t. 1625). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 579, 876.

Baris 1. (Barispe), někd. biskupství v provincii „Hellespontus" pod metropolí kyzickou; *Gams*, Series 445, uvádí biskupy z let 451—879. — 2. někd. bisk. v provincii „Pisidia", pod metropolí antiochijskou, *Gams*, Series 451 uvádí biskupy z let 325—879.

Bar-Isa Jan, patriarcha chaldejský, 900—905. Srvn. *Nilles*, Kal. II.², 645.

Barisien 1. Friedrich Hartmann, malíř, *n.* 1724 v Koburgu, vzdělal se v Drážďanech, 1750 odešel v průvodu ruského velmože do Astrachanu, r. 1767 přišel do Rigy, 1770 stal se dvorním malířem vévody kuronského, *z.* 1796; maloval hlavně portraity; z jeho obrazů náboženských znám jest „Umírající sv. František" z r. 1788; srvn. *Podlaha*, Soupis okr. měln. 152. — 2. Josef Arnošt, kněz v Praze ve druhé polovici XVIII. stol., bibliothekář arcibiskupa Antonína Petra Příchovského, daroval v letech 1766—71 několik rukopisů knihovně novoměstské jesuitské kolleje u sv. Ignáce v Praze, jež dosud v univers. knihovně se zachovaly; mezi nimi jsou i jeho vlastní práce: „Miscellanea diversarum materiarum e variis auctoribus collecta" (5 sv., výpisky lat. a něm., sebrané v letech 1761 až 1763), „Lucubrationes ascetico-oratorio-poëticae" (2 sv., 1763), „Adminicula poëtica ex variis authoribus poëtis collecta pro usu vario elogiastico... iuxta methodum Gabrielis Rzaczynsky S. J." (1758), „Notata de atheismo, ethnicismo, iudaismo et philosophismo historice conscripta" (1755), „Fragmenta et sententiae saplentum" (1747), „Haereslographia seu Consignatio Haeresum" (1735), „Lexicon haeresum" (1755—56), „Lexicon Theologiae moralis" (1742), „Conceptus poëtici" (1742), „Syllabus operum ss. Patrum et Scriptorum Ecclesiae" (1763; na titulu poznamenal *B.*: „Omnes illi Patres hic consignati prostant in bibliotheca sumptuosissima archiepiscopi Pragensis, ex quorum operibus ego ea omnia exscripsi...."); tiskem vydal: „Augusta Austriae virtus coronata... Maria Theresia, Hungariae Bohemiaeque regina... quam in septem meditatis arcubus triumphalibus... variis conceptibus poëticis ad vivum adumbratam palam proposuit" (Vetero Pragae, J. C. Hraba, 1743, 31 l.), „Fragmenta počtarum" (Pragae 1747). Srvn. *Truhlář*, Catalogus codicum manu scriptorum latinorum.

Barison Giuseppe, malíř, *n.* v Terstu 1853, žák prof. Ed. Engertha na vídeňské akademii; mimo četné obrazy genreové vymaloval zdařilý obraz „Madonna s anděly" (srvn. Katalog der Gesellschaft für christl. Kunst 1906—7, 152, 154).

Barisoni 1. Albertin, *n.* v Padově 1587, studoval t. a v Římě, stal se 1610 kanovníkem ve svém rodišti, r. 1627 stal se prof. práva t., 1653 biskupem cenedským, *z.* 1667; *sp.* „Poesis encomium" (Padua 1619), „De archivis antiquorum" (vydal Poleni ve svých „Nova suplementa antiquit. Roman. I", Ben. 1737) a j. — 2. Pavel, theatin, *n.* v Padově, *z.* 1648, *sp.* „Dell' uso frequente del Eucaristia" (Padua 1625).

Barium v. Bari.

Barjesu, Bar Jesus (Bariesu, *Βαριησοῦς*, syn Josuův (Ježíšův), בר ישוע, lžiprorok a čaroděj židovský, jeden z věštců, kteří tehdáž hojně se vyskytovali v celé říši římské (srvn. Horác, Od. I, 11,2., Cicero, De divin. 2, 42—47, Juvenal 6,562; 10,93; 14, 248. Sám sobě dal jméno „Elymas" (buď z arabského 'alim = „mudrc, mág, kouzelník", anebo *„Ἐλυμαῖος"* = „Elamita"). Zdržoval se u prokonsula v Pafu na ostrově Cypru, Sergia Pavla (Sk. ap. 13⁷ n.). Když Pavel a Barnabáš před Sergiem slovo Boží hlásali, hleděl *B.* Sergia od víry odvrátiti. Ale Pavel pokáral jej a potrestal náhlou slepotou.

Bar Jona v. sv. Petr.

Barjona Madelka Šimon, rodem z Opolí ve Slezsku, žil v letech 1581—86 v Plzni, kdež nabyl práva měšťanského. Přijmí „Madelka" přijal po r. 1581; vydal: „Canticum Beatissimae Virginis Mariae exornatum 4 voc." (Pragae 1581, G. Nigrinus), „Septem Psalmi poenitentiales, 5 voc. exornati" (Altorphi 1586, Knorr). Srvn. *Eitner*, Quellen-Lexikon I, 343.

Barka, tit. biskupství v Kyrénaice v sev. Africe. Někd. město *B.* ztotožňuji někteří se zříceninami „Medinet el-Merdža", jiní s Tolmettou. Biskup Zopyros zúčastnil se 325 sněmu nicejského. Z ostatních biskupů známi jsou: Zenobius, jenž zúčastnil se sněmu efesského 431, a Theodor, jenž byl na sněmu chalcedonském 451. Biskupství vzalo za své, když Arabové r. 643 dobyli tohoto území.

Bar Kefa v. Mojžíš bar Kefa.

Barkerové (z angl. barker = křikloun), blouznivá sekta methodistů, vzniklá kolem 1760 ve Walesu; byli tak zváni proto, že náboženské zanícení projovovali křikem, a jelikož při tom také poskakovali, byli zváni „jumperové" (z angl. jumper = skákal, poskakovač).

Barkhausen Friedr. Vilém, *n.* 1831 v Misburgu v Hannoversku, byl ve službách evang. konsistoře hannoverské, od 1873 v ministerstvu kultu v Berlíně, roku 1890 jmenován státním podsekretářem, 1891 presidentem evangelické vrchní církevní rady v Berlíně; *z.* ve Vratislavi 1903.

Bar-Kochba byl vůdcem židovského povstání proti Římanům v messiánské válce za císaře Hadriana r. 132—135 po Kr. V křesťanských pramenech ho zovou Kochba neb Bar-Kocheba (kokhba, t. j. hvězda, syn hvězdy), u rabínů se zove Bar-

Koziba neb Ben-Koziba, jakoby bylo Koziba jméno buď jeho otce anebo jméno jeho rodného místa. Kozeba jest jmenováno v 1 Par. 4[22], bylo v planině Judska. Jména „syn hvězdy" se mu dostalo, když o něm jeho současník, rabbi Akiba, vykládal Bileamova slova z Nm. 24[17]: „Vychází hvězda (kokhab) z Jakoba" v tomto smyslu: „Vychází Koziba z Jakoba", a ukazuje na Bar Kozibu, pravil: „Hle, to jest král Messiáš!" Toto doporučení známého učitele židovského Akiby a přátelství váženého Eleazara (Eliezera) z Modinu způsobilo, že byl Bar Kochba, ač snad nebyl ani jeho rod a původ znám, uznáván Messiášem. Všichni židovští učitelé se prý k němu nepřidali, ano vznikla později i pověst, že jeho jméno vykládali v potupném smyslu: „syn lži" neb „lživý". V oné době bylo u Židů messiánské očekávání velmi živé, a tu se vyskytovalo mnoho dobrodruhů, kteří se vydávali za Messiáše. Bar-Kochbovi uvěřili tak, že se mohl státi na čas skutečným vládcem, zařídit si židovskou říši, míti velekněze a sídlo knížecí a raziti peníze. Z této doby povstání zachovaly se raženě peníze (i stříbrné), na nichž jest Bar-Kochba jmenován Šime'ôn: mince prvého roku tak zvaného „osvobození Israele" vykazují jméno kněze Eleazara, jedna také spolu i jméno Šimona, knížete Israele; na ostatních penězích doby osvobození jest jmenován pouze Šimon a Jerusalem. Že ho považovali Messiášem, netázali se ani, je-li z rodu Davidova, ani je-li z rodu Levi. Podání chválí u něho pevnost u víře, přísnost a neoblomnost; spolu tvrdí, že sliboval lidu zázraky. Svatý Jeronym připomíná, že zapálil ve svých ústech koudel a vydával pak ohnivé plameny z úst. Mnozí se k němu přidávali; nepravé podání tvrdí, že zkoušel udatnost svých mužů tím, že žádal, aby si každý bojovník useknul prst; 200.000 prý to učinili. Když mu to bylo vytýkáno, žádal, aby při jízdě na koni vytrhl bojovník libánský cedrový stromek; dosáhl téhož počtu. Spoléhaje na tuto moc, modlil prý se Bar Kochba: „Pane, nechceš-li nám pomoci, nepomáhej aspoň našim nepřátelům, pak nepodlehneme!" Dle jiného znění prý řekl: „Jen nebude-li Bůh pomáhati nepřátelům, nám pomáhati nemusí!" Po nezdaru bylo o něm více podobných potupných věcí psáno. — Udávají se různě bezprostřední příčiny tohoto povstání z doby Bar-Kochbovy. Tehdy prý dovolil Hadrian Židům stavěti jerusalemský chrám a posílnil messiánské naděje jejich; tvrzení to nemá základu. Dio Cassius zaznamenal (dle Xiphilina), že zakládal tehdy Hadrian na místě Jerusalema nové město Aelia, a že tam stavěl na místě židovského chrámu pohanský chrám Jovišův; také prý dal zákaz obřízky; tím roznítil mysl rozechvěných Židův a způsobil, že vypuklo proti němu povstání. Lagrange v díle „Le Messianisme chez les Juifs" vyslovuje o těchto příčinách pochybnost a míní, že by byl Hadrian Židů takovým způsobem asi nerozněcoval a nedráždil; nové město, Aelii, snad chtěl založiti, snad je již zakládal, ale povstáním mu to bylo překaženo; Aelia a Jovišův chrám byly postaveny až po povstání. Obřízka byla zakázána za Antonina, ale Židé byli z toho zákazu vyňati. Válka mohla povstati i bez zvláštní římské provokace. Židé Messiáše horečně očekávali, od zboření města uplynulo právě 60 let, jho římské bylo Židům u veliké nenávisti, každé pokoření budilo odpor, i maličkost mohla roznítiti odboj. Povstání začalo, když opustil Hadrian Egypt a Syrii, na počátku roku 132, a trvalo půl čtvrta roku, polovinu ročního týdne Danielova. Tinneius Rufus byl tehdy místodržícím Judska; povstání se velmi rychle rozšířilo a tamní římské vojsko proti němu nestačilo; tu přišel k posile ze Syrska Publicius Marcellus, později povolán z Britannie vojevůdce Julius Severus, který povstání potlačil. Povstalci skrývali se v horách a nepouštěli se do otevřeného boje. Na žádné straně nebylo života šetřeno. Židé vzpomínali na dobu této války jako na dobu hrdinnou, dobu nejslavnějších svých mučedníkův. I rabbi Akiba, který důvěřoval Bar-Kochbovi až do konce, úpěl ve vězení a byl pak mučen; podání tvrdí, že mu železnými hřebeny strhali maso s těla. Bližších zaručených zpráv o boji není. Zdá se, že se mohli Židé na čas usaditi v Jerusalemě, že tam mohli vykonávati svou bohoslužbu, neboť pak byl Jerusalem Římany mocí dobyt a zbořen. Posledním útočištěm Kochbovým bylo místo Bether, nynější Bittir, tři hodiny jihozápadně od Jerusalema. Bylo prý hrdinsky hájeno a padlo prý zradou Samaritánů; tak tvrdí pochybné podání. Jisto jest, že padlo 18. roku Hadrianovy vlády, tedy 134/135. Židé tvrdili, že se to stalo dne 9. měsíce Ab, téhož dne, kterého se udála i předešlá zbořením chrámu a města. Podání vypravuje hrozné věci o množství prolité krve, o nesčíslných kostech zabitých. Hadrianovi prý donesli hlavu Kochbovu; zhynul prý hadem sevřen a obtočen. Hadrian byl po tomto vítězství pozdraven jako imperátor II. po druhé. Ztráty Římanů prý byly velmi veliké; ztráty Židův udává Dio Cassius takto: Pobořeno 50 pevností, 895 vesnic, zabito v boji 580.000 Židův; jiní zhynuli nemocemi neb hladem, mnoho jich bylo prodáno na trhu, který se konal u Terbintu hebronského a v Gaze, do otroctví. Po té stavěl Hadrian osadu pohanskou Colonia Aelia Capitolina na místě svatého Jerusalema, a Židům byl tam přístup zcela zakázán. Na betlemské bráně v Jerusalemě byl prý k pohoršení Židů obraz nečistého zvířete, vepře. Bývaly doby, kdy odmítali židovští kněží peněžní dary na chrám, byl-li na minci pohanský obraz; nyní bylo Židům platiti na udržování pohanského chrámu po dvou denárech. Od doby Bar-Kochby jsou Židé v Palestině cizinci. — Povstání židovské opěvuje Jar. Vrchlický v největší své básni „Bar-Kochba", Praha 1897. — Literatura: Schürer, Geschichte des jüdischen Volkes im Zeitalter Jesu Christi. I. Bd. 670 a nn. Lagrange, Le Messianisme chez les Juifs (Études bibliques). Paris 1909. Str. 309 a nn. *Sčk.*

Barkovich František Václav, rodem z Benátek, vstoupil do kongregace somasků, přednášel mathematiku, filosofii a theologii; *sp.* „Dell essistenza, providenza e degli altri attributi di Dio, della natura de' miracoli, dell' immaterialità, libertà e immortalità della mente umana, della distinzione del bene e del male morale" (Ben. 1730).

Barkworth (jinak Lambert) Marek OSB, ctih., *n.* v Lincolnshire kol. 1572, konvertoval 1594 v Douai, 1596 odebral se do Říma a potom do Španěl, vstoupil do řádu benedikt., vysvěcen na kněze, působil jako missionář v Anglii; 27. února 1601 byl v Tyburnu odpraven.

Barlaam (řec. *Βαρλαάμ*, rus. Варлаамъ) 1. s v., rolník poblíž Antiochie, pro stálost ve víře byl pronásledován, věznén a mučen. Utrpení snášel s velikou statečností. Jednou, chtíce jej donutiti, aby bohům obětoval, vložili mu na ruku, nad plápolající oheň vztaženou, kadidlo, doufajíce, že bolestí ruku obrátí a kadidlo do ohně vysype, ale *B.* raději nechal ruku upáliti, nežli by ji byl pohnul (křesťanský Mucius Scaevola). Zemřel smrtí mučednickou v době neznámé, dle některých za císaře Diokleciána (284—305). Mart. Rom. 19. listop.: „Caesareae in Cappadocia sancti Barlaam Martyris, qui agrestis licet et rudis, Christi sapientia munitus, tyrannum vicit et ignem ipsum fidei constantia superavit; in cuius die natali sanctus Basilius Magnus celebrem habuit orationem". V církvi

řecké téhož dne. Srvn. *Stadler*, Heil.-Lex. I, 387; *Nilles*, Kal.² I, 331; II, 615; *Delehaye*, Anal. Boll. 1903, 129 n. — 2. řecký theolog, *n.* kol. 1250 v Seminaře (Seminara) v Kalabrii, vstoupil do řádu basiliánského, odebral se 1328 do Řecka, přestoupil k církvi řecké, působil v Cařihradě jako učitel a spisovatel theolog., filos. a mathematický. Ve sporu o primátu a vycházení Ducha sv. stál *B.* na straně Řeků. Z tehdejších jeho spisů vydán později tiskem pouze jediný, totiž „Περὶ τῆς τοῦ Πάπα ἀρχῆς" (Oxford 1592), a několikrát znovu byl otištěn. Roku 1339 vyslán byl *B.* císařem Andronikem III. do Avignonu k papeži Benediktovi XII. vyjednávat o unii a o pomoc proti Turkům, ale bez výsledku. Pro svoje útoky na hesychasty byl 1341 odsouzen, podrobil se na oko, uchýlil se však za nedlouho do vlasti a vrátil se spolu do lůna církve katolické, stal se bibliothekářem v Neapoli, 1342 biskupem v Gerace a jal se proti řeckým theologům hájiti učení církve katolické o vycházení Ducha sv. ze Syna a o primátu. Jeho přívrženci (Barlaamité) byli na synodě cařihradské 1351 vyobcováni. *B.* byl jedním z nejprvnějších, kdož šířili znalost řečtiny v Italii; on také vyučoval Petrarku řečtině. Několik jeho spisů, týkajících se známek pravé církve, primátu a vycházení Ducha sv., vydal Migne PG. CLI. *B. z.* kol. 1348. Srvn. *Krumbacher*, Gesch. der byzant. Lit. II, 805 násl., *F. Vernet* v Dictionnaire de Théologie catholique II, 407—410, *Bog. enc.* III, 149—157. — 3. Denisov, *n.* 1804, prvotně slul Vasilij Porfirevič, vzdělání nabyl v semináři novgorodském, kdež po skončení studií stal se učitelem franc. jazyka, brzo potom vstoupil do stavu mnišského, působil jako inspektor semináře vjatského, 1843 stal se představeným nižgorodsko-makarevského kláštera, r. 1852 představeným kl. kirillo-bělozerského; 1860 stal se biskupem ekaterinburgským, 1862 biskupem burgským, 1866 černigovským, 1868 povýšen na arcibiskupa, 1871 odešel na odpočlnek, *z.* 1873. *Sp.* „Besědy i slova" (Petrohr. 1850), „O prebyvanii patriarcha Nikona v zatočenii v Ferapontov i Kirillov monastyrach" (Moskva 1858), „Opisanie sbornika XV. stolětija kirillo-bělozerskago monastyrja" (Petrohr. 1858), „Istoriko-archeologičeskoe opisanie drevnostej i rědkich veščej, nachodjaščichsja v kirillo-bělozerskom monastyře" (Moskva 1859), „Obozrěnie rukopisej sobstvennoj biblioteki prepodobnago Kirilla Bělozerskago" (t. 1860). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 163—164. — 4. Eristov, ze vznešeného rodu gruzínského, v letech 1801—8 člen ruského synodu a metropolita achtalský, 1811 metropolita mechetský, 1814 první exarcha gruzínský, 1817 vzdal se svého důstojenství a odebral se do Moskvy, 1825 byl představeným moskevského kl. danilovského, *z.* téhož roku; *sp.* „Tolkovanie Evangelij na gospodskie i Bogorodičnye prazdniki s pravoučitelnymi besědami" (Petrohr. 1821, 1824, překlad z gruzínštiny). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I., 164. — 5. Glovackij, ieromonach, mag. filosofie na moskevské duchovní akademii 1749—52; jemu mylně připisuje se překlad spisu rabbina Samuela proti Židům, jejž pořídil *B.* uvedený pod č. 8. Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 166. — 6. Golenkovskij, ieromonach, rektor pečerské lavry kyjevské a lavry Alexandra Něvského v Petrohradě; *z.* 1740, *sp.* „Dialogism duchovnyj, ili dvoeslovie, v nemže beseduet ljubitel s ljubovíju o tajně sv. Evcharistii i o plodach eja, v polzu duchovnym i mirskim" (Kyjev 1714); k žaltáři vydanému v Kyjevě 1715 napsal *B.* promluvu. Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 166. — 7. ruský hagiograf, kněz psovský, původním jménem Basilius (Vasilij), vstoupil do stavu mnišského a stal se 1559 igumenem; *sp.* v letech 1542 až 1563 životopisy ruských světců: Efrosina Psovského, Alexandra Něvského, Vsevoloda Mstislavského, Savy Kripěckého, biskupů novgorodských Nikity a Nifonta, Isidora a 72 mučedníků jurjevských. Srvn. *Bog. enc.* III, 149, *Palmieri*, Nomencl. I, 165. — 8. ieromonach carské šlechtické vojenské školy; přel. z latiny spis rabbina Samuela proti Židům: „Samuila rabbina iudejskago Zlatoe sočinenie . . ." (Petrohr. 1778, 1779, 1782, 1789 a j.). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 167. — 9. igumen, ze židovstva ke křesťanství obrácený, r. 1769 vyučoval hebrejštině v semináři lavry sergievské nejsv. Trojice, jemu připisuje se mylně překlad spisu rabbina Samuela proti Židům, jejž pořídil Barlaam uvedený pod čís. 8. Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 165, *Bog. enc.* III, 148—149. — 10. ieromonach v XVIII. stol., r. 1712 vykonal pout do Palestiny a vylíčil ji ve spise „Peregrinacija ili putnik, v nemže opisuetsja put do sv. grada Ierusalima i vsja sv. města palestinskaja"; ze spisu toho vydali výňatky Norov a archim. Leonidas. Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 166—167. — 11. Jasinskij, metropolita kyjevský, *n.* 1617, studoval v Kyjevě, v Olomouci a Krakově, vrátil se do Kyjeva 1661, r. 1665 stal se rektorem kolleje kyjevské, 1666 igumenem bratského kl. kyjevského, od 1673 byl kazatelem a pak rektorem lavry pečerské, posléze archimandritou (1683—1690). R. 1690 stal se metropolitou kyjevským; *z.* 1707; *sp.* „Prawdziwa wiara stara cerkwie swietey wschodniey prawoslawno-katholickiey, przeciw mniemaney starey wierze odpowiadziąca na script X. Benedicta Paula Boyma o godności Sw. Piotra y papieżów rzymskich y o pochodzeniu Sw. Ducha"; dílo to dochovalo se v několika rukopisech a obsahuje polemiku proti „Filioque" a proti primátu (srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 168); mimo to zachovalo se několik jeho listů a j. Srvn. *Bog. enc.* III, 147—148. — 12. Kereckij, sv. rus., žil v době cara Ivana Hrozného v XVI. století; zprvu světský kněz, potom mnich; pam. 7. listop. Srvn. *Bog. enc.* III, 144—145. — 13. Ljaševskij, stud. na duch. akademii kyjevské, stal se 1742 magistrem filos., přednášel 1746—47 t., odešel 1747 do Petrohradu, 1752 stal se rektorem moskevské akademie slovansko-řecko-latinské, vrátil se do Petrohradu 1754, stal se 1758 archimandritou moskevského kl. donského, kdež *z.* 1774; *sp.* „Grammatica graecae linguae" (Vratislav 1746), v rukopise zanechal svoje přednášky, jež konal latinským jazykem v akademii kyjevské o theologii scholastické; r. 1747 spolu s Gedeonem Slonimským opravil slov. překlad bible, jenž vyšel v Petrohradě 1751 a nazývá se biblí „elisavetinskou". Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 163. — 14. Nadeždin, rus. mnich poustevník, *n.* 1774, žil v Sibiři, zal. na hranicích čínského Mongolska za jezerem bajkalským skit; *z.* 1846. Srvn. *Bog. enc.* III, 162—164. — 15. Novgorodskij, archimandrita moskevského kl. zázraků („čudov"), stal se 1592 n. 1594 metropolitou novgorodským, *z.* 1601, dle jiných 1604; některé jeho listy, jakož i napomenutí k mnichům kl. sv. Antonína u jezera dumského vydal v „Akty istoričeskie" (Petrohrad 1841). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 163. — 16. Novgorodskij (Chutynskij), světec ruský, *n.* v Novgorodě v prvé polovici XII. stol., založil klášter Chutynský nebo Chotynský; *z.* 6. listop. 1193. Srvn. *Bog. enc.* III, 143, *Palmieri*, Nomencl. I, 162. — 17. igum. pečerskij, světec ruský, učedník sv. Antonia Pečerského, *z.* 1065; pam. 19. listop. Srvn. *Bog. enc.* III, 141—142. — 18. Petrov, ruský arcibiskup tobolský od 1768, *z.* 1802, vynikal dobročinností a přísným životem. Srvn. *Bog. enc.* III, 157—158. — 19. metropolita rostovský, zúčastnil se synod moskevských v letech 1620, 1634, 1640 a 1645; *z.* 1652; připisuje se mu „Poslanie protiv latinskoj eresi

i křeščenij latinan", jež dochovalo se v rukopise. Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 169. — 20. biskup susdalský v druhé pol. XVI. stol., k staršímu životu Eufrosiny Susdalské (*s.* 1250), sepsanému mnichem Rehořem připojil zprávy o novějších zázracích a o svátku k její poctě ustanovenému; zúčastnil se ruských synod v letech 1571, 1572, 1578, 1580; *s.* 1585. Srvn. *Palmieri*, Nomencl. I, 166. 21. Vazskij n. Senkurskij, sv. ruský v XV. stol., slul původně Vasilij Stepanovič, měl rozsáhlá území na řece Vagě, založil tu nedaleko města Senkurska klášter ke cti sv. Jana Evang. a bohatě jej nadal, sám také do kláštera toho vstoupil; *s.* 1462. Pam. 9. června. Srvn. *Bog. enc.* III, 145—147. — 22. Vysockij, ruský archimandrita, před přijetím mnišstva (1708) slul Vasilij Antipjev, byl představeným různých klášterů, založil 1734 Trojicko-Sergievskou pustinu; byl duchovním rádcem caroven Kateřiny I. a Anny Ivanovny; *s.* 1737. Srvn. *Bog. encyklop.* III, 158—159.

Barlaam a Joasaf (Josafat), velice oblíbený křesťanský román středověký. Obsah: Pohanský král indický Abenner měl syna Joasafa, o němž mu bylo předpověděno, že stane se křesťanem. Aby tomu zabránil, vykázal synu svému za obydlí nádherný palác, zahrnul jej všelikými požitky a pečoval o to, aby nedověděl se o pomíjejícnosti světa. Nicméně uzří Joasaf nemocného, slepého, starce a mrtvolu. To nutká jej k přemýšlení; posléze jej poustevník Barlaam obrací k víře křesťanské, v níž Joasaf nalézá rozřešení všech záhad, jimiž se byl obíral. Otec přenechal Joasafovi polovici své říše, ale Joasaf zříká se vlády, uchýlí se do samoty, získá křesťanství i svého otce a umírá jako poustevník. — Vypravování vyniká dobrou charakteristikou jednajících osob, ušlechtilostí řeči a nadšením pro pravdu křesťanské víry. Za základ jeho sloužil život Buddhův (i jméno Josafat vzniklo z jména Buddhova, Bodhisattva), jenž rozmnožen byl jinými buddhistickými vypravováními a křesťanskými texty (zvl. apologií Aristidovou, v. t.). Legendární ráz jeho jest nepochybný; nicméně pokládání byli Barlaam a Joasaf za osoby skutečné, jež vyskytají se (od r. 1583) v Mart. Rom. 27. listopadu, kdež se čte: „Apud Indos Persis finitimos sanctorum Barlaam et Josaphat, quorum actus mirandos s. Ioannes Damascenus conscripsit"; rovněž i v církvi východní pojati byli do kalendáře; pam. v církvi ruské 17. listop., v řec. synaxariu 30. kv. Původní řecký text sepsán v Palestině, nepochybně v kl. Mar Saba (poblíž Mrtvého moře) mnichem Janem (nikoliv sv. Janem Damašským) v prvé pol. VII. století. Vydal jej J. Fr. Boissonade Anecd. graeca IV. (Paříž 1832, otišt. v *Migne* PG. XCVI.), do něm. přel. jej Liebrecht (1847). Ve středověku přeloženo bylo dílo to do různých jazyků: ve XII. století do latiny, později téměř do všech evropských jazyků a také i do syrštiny a arabštiny. Zpracování latinské bylo základem zpracování středo- a západoevropských. České zpracování zachovalo se ve dvou rukopisech v univ. knihovně pražské: z r. 1470 („Řeč o jednom kralovici jménem Josafat, kteréhožto jeden pusteník jménem Barlaam obrátil na víru křesťanskú") a z r. 1469; tiskem vydáno v Plzni r. 1504, 1515, v Praze 1593. Do polštiny přeložil zpracování latinské kněz Kuligowski (Krakov 1688). Zpracování jihoslovanská a ruská vznikla na základě řeckého originálu. Církevně-slov. zpracování pořízeno, jak se zdá, již v X.—XI. stol., tiskem bylo vydáno teprve r. 1681 pod názvem: „Istorija ili pověst sv. i prep. otca našego, iže iz Damaska, o prep. otcě Barlaamě pustinnožitelě i o Joasafě carě indijstěm". Srvn. *J. Van den Gheyn* v „Dictionnaire de théolog. catholique" II, 410 až 416, *A. Ponomarev* v Bog. enc. III., 134—141.

Barlandus Hadrián, *n.* 1488, prof. rhetoriky v Lovani 1526, *z.* t. 1542; mezi jeho spisy vydanými r. 1603 v Kolíně jsou také některé týkající se církevních dějin: „Catalogus episcoporum traiectensium", „Historiarum liber a Christo nato usque ad annum 1532" a j. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³, 1538.

Barlè Janko, charv. a slov. spisovatel a církevní historik, *n.* 1869 v Budanách v Kranjsku, studoval v Novém Městě (Kranjsko), Karlovcích (Charv.) a v Záhřebě, kde absolvoval arcib. lyceum a bohosloví. Na kněze vysvěcen r. 1892, byl kaplanem v Garešnici na slavonské hranici, od 1893 koná v arcib. kanceláři záhřebském různé služby; jest konsist. notářem a arcib. sekretářem. Literárně pracuje ve slovinském a charvatském jazyku. Ve slov. jazyku *sp.* články v lublaňských časopisech „Vrtec", „Dom in svet", „Letopis matice slovenske" (1893 „Iz narodne zakladnice"), „Slovenec", „Zgodovinski zbornik", „Izvestja muzejskoga društva" a pro „Družbu sv. Mohorja". — V Záhřebě studuje arcib. archiv, vydává materiál pro dějepis arcidiecese záhřebské. Z toho oboru vyšly tyto práce: „Povjest župa i crkava zagrebačkih, Župa sv. Marka" („Kat. list" 1896), „Župa sv. Ivana" (t. 1900), „Zagrebački arcidjakonat do god. 1642" (t. 1903), „Popis župa u dolnjoj Slavoniji od god. 1660" (t. 1907), „Biskup zagrebački grof Mirko Esterházy" (t. 1908), „Slika sv. Kümmernisse u kapeli u Velikoj Mlaki" (Prosvjeta 1909) a veliká kniha: „Povijest turopoljskih župa" (Zagreb 1911). Mnohé historické a beletristické články *sp.* v časopisech a listech: „Katolički list", „Prosvjeta", „Obzor", „Vijenac", „Vjestnik zemaljskog archiva", „Vjesnik hrv. archeol. društva", „Sv. Cecilija", „Farmaceutski vijesnik", „Liječnički vijesnik". Pro „Društvo Sv. Jeronima *sp.* „Josip Juraj Strossmayer" a „Slike i uspomene sa sela" atd. Nyní pracuje na vydání protokolů kanon. visitace diec. záhřebské. *Dčkl.*

Barletius Marinus v. Marinus.

Barletta (Barolium), město v Apulii; po zničení města Nazaretu sultánem Beibarisem 1263 bylo tamější arcibiskupství asi v letech 1294—1300 přeloženo do *B*-y; 1455 bylo bisk. Canne a 1536 Monte Verde sloučeno s arcib. barlettsko-nazaretským. Papež Pius VII. přivtělil arcibiskupství barlettsko-nazaretské s arcibiskupstvím tranským (Trani).

Barletta 1. (Barlete, de Barolo, de Barulo, Barolus) Gabriel O. P., *n.* v Barlettě v Apulii, jeden z nejznamenitějších kazatelů XV. stol., jenž sloužil za vzor, tak že se říkalo: „Nescit praedicare, qui nescit Barlettare"; řeči jeho vyznamenávají se populárností, zdravým humorem, názorností, velikým bohatstvím případných příkladů, srovnání a podobenstvi; *s.* kol. 1470, *sp.* „Sermones a Septuagesima ad feriam tertiam post Pascha", „Sermones 28 de Sanctis („Flos florum")", „Sermones de paucitate salvandorum, de ira Dei et choreis", „Sermones quatuor pro dominicis Adventus"; řeči tyto byly vydány po prvé 1497—98; potom v XVI. stol. několikrát. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³. 961. — 2. Paduanus, řečený Grassus n. de Grassis O. Min. Conv., rodem z Apulie, regens gymnasia benátského, vynikající kazatel, *sp.* „Concilium Pauli per modum dialogi, in quo per compendium locorum omnium in omnibus epistolis paulinis apparenter pugnantium apostolum optime cum Evangelio convenire ostendit" (Ben. 1545), „Enchiridion scholasticum contradictionum quodlibetalium doctoris subtilis" (t. 1544, 1583), „De ecclesiastica republica" (Modena 1542, Ben. 1543). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³, 1515.

Barletti Karel a s. Michaele, piarista, *n.* v Rocca Grimaldi v Ligurii 1736, vynikl zvláště ve

fysice, stal se prof. předmětu toho na universitě v Pavii; *z.* 1799; vydal několik spisů vědeckých. Srvn. *Hordnyi,* Scriptores plarum scholarum I, 111 až 123.

Barlings, opatství praemonstr. v Anglii u Lincolnu, zal. 1154, zruš. 1537.

Barlow 1. (Brereton) Eduard Ambrož OSB., angl. mučedník, *n.* 1585 jakožto čtvrtý syn sira Alexandra *B*-a; byl vychován v angl. kollejích v Doual a ve Valiadolidu, vstoupil 1616 do řádu benedikt. v Douai, vysvěcen na kněze 1617, působil jako missionář v Anglii, byl několikrát uvězněn, 10. září 1641 v Lancasteru odpraven. — 2. William Rudesind, bratr předešl., vychován v angl. kolleji v Douai, vstoupil 1605 do řádu benedikt. kongregace španělské, vysv. na kněze 1608, odebral se 1611 do benedikt. kl. v Douai, stal se tam převorem; v letech 1621—29 byl představeným anglické kongregace; *z.* v Douai 1656. — 3. William, *n.* v Essexu, vstoupil do řádu augustiniánského, stal se v Oxfordu doktorem theologie, odpadl k protestantismu a oženil se; od Jindřicha VIII. jmenován biskupem asafským, od Eduarda VI. bisk. bathským a wellským; v době král. Marie katolické žil v Německu; od král. Alžběty jmenován 1559 biskupem chichesterským; *z.* 1568; konsekroval Parkera, prvního protest. arcibiskupa canterburyského, ačkoliv jest pochybno, zda sám platně byl na biskupa vysvěcen (srvn. čl. anglikánská svěcení str. 452).

Barmenský missijní spolek evangelický (Barmener Missionsverein) byl založen r. 1818, otevřel r. 1825 missionářskou školu a spojil se s Elberfeldem, Kolínem a Weselem k založení Rýnské missijní společnosti, jež působí v jižní Africe, na Borneu, Sumatře a ostrově Nias. Obrácenců jest as 15.000, missijních sil asi 450.

Barnabáš, průvodce sv. Pavla, jmenoval se „Josef", Barnabášem pak byl nazván od apoštolů pro svůj dar řečnický a potěšující (Skutk. 4, 36). Jest totiž jméno to z hebr. בַּר נְבוּאָה (bar nebuá = syn proroctví), jež znamená i proroka ve smyslu vlastním, t. j. toho, jenž budoucí věci předpovídá, i proroka ve smyslu širším čili řečníka Bohem nadšeného, t. j. toho, jenž z nadšení Božího poučuje, vzdělává, potěšuje. *B.* narodil se na Kypru z rodu levitského (Skutk. 4, 36) a byl příbuzným (ujcem nebo bratrancem) sv. evangelisty Marka (Kol. 4, 10). Dle enkomia čili chvalozpěvu kyperského mnicha Alexandra, nejspíše ze VI. stol., rodiče jeho byli bohatí a zbožní, předkové jeho pak měli značný majetek v Jerusalemě a v okolí (Acta SS. mensis Junii, tom. II. p. 436—452). A proti tvrzení tomu nelze namítati právem, že podle původního zařízení levité nesměli míti pozemky, majíce právo na prvotiny, desátky a díl obětní; neboť od zařízení toho upustilo se později, tak že již za Jeremiáše bylo lze levitům polnosti kupovati neb dědictvím jich nabývati (Jerem. 32; 7—16). Lze proto s hledem k majetkovým poměrům jeho rodičů souditi, že byl dán na vyšší vzdělání do Jerusalema ke Gamalielovi a že již u něho seznámil se s pozdějším apoštolem Pavlem, jakož také sděluje řečený mnich Alexander. Dle Klementa Alex. (Strom. 2, 20), Eusebia (H. E. 1, 12) a j. byl jedním ze 72 učedníků Páně. Jak vypravuje mnich Alexander, byl prý svědkem toho, když Pán Ježíš uzdravil člověka 38 roků nemocného (Jan. 5, 5—9), a tím zázrakem pohnut, že nejen v Krista uvěřil a k němu se připojil, nýbrž i veškeren svůj majetek až na jedno pole prodal a stržené peníze chudým rozdělil, od Krista pak mezi 72 učedníky první místo obdržel. Ovšem tato zpráva jeho není zcela bezpečná. Po seslání Ducha sv. *B.* prodal své pole a výtěžek za ně odevzdal apoštolům pro chudé (Skutk. 4, 37). Kterak si potom vedl v Jerusalemě, Skutky apošt. nevypravují; že však vynikal již tehdy horlivostí kazatelskou, lze právem souditi nejen ze jména, které mu dali apoštolé, nazvavše ho Barnabášem čili učitelem, těšitelem (od Boha) nadchnutým, nýbrž i z té vážnosti, které požíval již tehdy měrou takovou, že uvedl k apoštolům sv. Pavla, když byl tři roky po svém obrácení (r. 40 po Kr.) do Jerusalema přišel, a odstranil nedůvěru, kterou k němu měli pro bývalé nepřátelství proti křesťanům (Skutk. 9, 27—28). Ba lze to souditi také z toho, že nedlouho na to (as r. 41 neb 42) byl poslán od apoštolů do Antiochie syrské, aby řídil tamní obec křesťanskou, která tam byla založena z obrácených nejen Židů, nýbrž i, a to působením rodáků kyperských a kyrenských, také z obrácených pohanů (Skutk. 11, 22). Také v Antiochii působil s horlivostí příkladnou, jsa, jak dí sv. Lukáš, mužem dobrým, plným Ducha sv. a víry (Skutk. 11, 24), a brzy získal nové údy církvi Kristově v počtu takovém, že sám nestačil již k jejich správě. Zašed proto do Tarsu, pozval Pavla, aby mu byl nápomocen. Pracovavše na to v Antiochii po celý rok oba s úspěchem nemalým, odebrali se r. 44 do Jerusalema, aby tam odevzdali sbírku pro chudé, kterou byli křesťané antiochijští učinili mezi sebou, byvše k tomu pohnuti předpovědí proroka Agaba o hladě, který za císaře Klaudia skutečně nastal (Skutk. 11, 28—30). Pojavše pak s sebou Marka, vrátili se do Antiochie, a byvše tam k vyzvání Ducha sv. posvěceni na biskupy, nastoupili (roku 44 neb 45) cestu apoštolskou po Kypru, Pamfylii (odkudž, z Derbe, Marek se vrátil), po Pisidii a Lykaonii, kde v Lystře po zázračném uzdravení člověka chromého od narození byli pokládáni za bohy, Pavel za Merkura, Barnabáš (nejspíše pro velikou postavu svou) za Jupitera. Přestávše pak různá pronásledování a utrpení, zvláště od Židů, a získavše církvi Kristově četné údy, vrátili se as po čtyřech letech zase do Antiochie (Skutk. 13, 1—14, 26). Tam zdrželi se dosti dlouho a postavili se proti oněm křesťanům ze židovství, kteří přišedše z Judska znepokojili antiochijské křesťany z pohanství tvrzením, že nebudou spaseni, nedají-li se obřezati, když pak znepokojení nepřestávalo, byli posláni od Antiochijských do Jerusalema, aby záležitost tu předložili apoštolům, a dosáhše souhlasu jejich ve svém učení, vrátili se do Antiochie s listem, který sněm apoštolský zaslal Antiochijským k jejich upokojení (Skutk. k. 15). Když brzy na to přišel tam i Petr a s hledem ku příšlým židokřesťanům jerusalemským odlučoval se při jídle od pohanokřesťanů antiochijských, ač dříve s nimi jídal, byl příkladem jeho stržen i Barnabáš, nepováživ ani on ani Petr, že by jednáním tím mohli způsobiti roztržku. Ale věc ta brzy se srovnala přičiněním Pavlovým (Gal. 2, 9—21). Když však hned na to Pavel se chystal nastoupiti s ním na druhou cestu apoštolskou, Barnabáš odloučil se od něho, a to proto, poněvadž Pavel nechtěl vzíti s sebou také Marka, obávaje se, že by zase nevytrval. I odešel s Markem na Kypros (Skutk. 15, 39). O další činnosti jeho nelze říci nic bezpečného, leč to, co dí sv. Pavel v 1. Kor. 9, 5, že totiž vydělával si výživu prací rukou svých podobně jako sv. Pavel, a že žil ještě v tu dobu, kdy onen list byl psán, totiž r. 57 (58?). Neboť Skutky apošt. a sv. Pavel nesdělují o něm nic více, pozdější zprávy pak se nesrovnávají. Přišel prý také do Říma, ale dle Recognit. (Migne I. 1157 až 1176) za Tiberia, dle Datiana historia čili spisu De situ civitatis Mediolanensis (as z VIII. st.) v prvním roce panování Klaudiova (r. 41.), dle chvalozpěvu (enkomion) mnicha Alexandra

tehdy, když byl v čele pohanokřesťanské obce antiochijské (r. 42—43), dle Sermo legendus in Natali s. Barnabae dříve, než tam přišel sv. Petr a sv. Pavel, a to z Kypru, dle mnicha Alexandra však z Antiochie. Z Říma pak odebral se dle jedněch do Milána a založiv tam církevní obec, stal se prvním biskupem jejím (Pseudo-Dorotheus v V. stol., Pseudo-Hieronymus, Pseudo-Logothetes, Sermo legendus, Datiana, knihy liturgické), dle některých však zašel do Alexandrie (Klementin. homil., Recognit., mnich Alexander) aneb též (mimo Milán) do Alexandrie (Sermo legendus, Menolog. Bas.). Uváží-li se však, že dle nejstarších svědectví zakladatelem církevní obce alexandrijské byl nikoli Barnabáš, nýbrž sv. Marek, a že časové údaje pozdějších zpráv o cestě jeho do Říma a do Alexandrie jsou v neshodě se zprávami Skutků apošt. o činnosti Barnabášové, uváží-li se, že pobyt jeho v Miláně dosvědčují nejen četní spisovatelé od V. stol., nýbrž i místní podání v severní Italii a Ligurii, ano i dva nápisy ze IV. stol. v Miláně, z nichž jeden, učiněný v 1. polov. IV. stol. od biskupa Miroklea ku poctě sv. Anathalona, zachoval se sice jen v opisech (dvou), ale věrohodných, druhý pak upraven byl (prý od biskupa Protasia 331—352) u studny San Barnaba ad fonte, kde prý sv. Barnabáš křtil, a hledí-li se také k velikému počtu těch, kteří se zmiňují o jeho pobytě v Římě, mezi těmi pak že jsou i Recognitiones ze III. stol., nezdá se sice býti pravděpodobno, že by byl Barnabáš přišel kázat také do Alexandrie, spíše však podobá se pravdě, že do Říma a do Milána přišel, ale nikoliv již za Tiberia, ani v prvních letech panování Klaudiova, nýbrž později, když byl, odloučiv se od sv. Pavla, působil již několik roků na Kypru. O smrti jeho sděluje podání jednomyslně, že zemřel smrtí mučednickou na Kypru; dle Pseudo-Marka byl k podnětu Bar Jesusa upálen od Židů kyperských, tak že i kosti zpopelněly, popel pak od sv. Marka ukryt v jedné jeskyni u Salaminy; dle mnicha Alexandra však byl od Židů syrských ukamenován, jeho tělo pak sv. Marek pochoval pět honů od Salaminy, položiv na jeho prsa evangelium sv. Matouše, psané rukou Barnabášovou. Zpráva Alexandrova jest větší víry hodna i pro větší střízlivost svoji, i proto, že máme věrohodné zprávy o zachovaných ostatcích Barnabášových. Jakožto den smrti jmenuje podání 11. den měsíce června. Praví-li však Pseudo-Markus a mnich Alexander, že byl usmrcen krátce na to, když odloučiv se od Pavla přišel na Kypros, nejsou v pravdě, neboť dle 1. Kor. 9, 5 Barnabáš žil ještě r. 57 (58?). Spíše zdá se býti s pravdou, že zemřel r. 62, kdy sv. Marek ustanoviv nástupcem svým Aniana, z Alexandrie odešel k Petrovi a Pavlovi do Říma (1. Petr. 5, 13; Kol. 4, 10); neboť o té době lze snadno mysliti, že v ní Marek přišel na Kypros ke svému příbuznému Barnabášovi a byv svědkem jeho smrti mučednické prokázal mu onen skutek lásky, o němž se zmiňuje mnich Alexander, a teprv potom odešel do Říma. S rokem tím srovnává se také čtení brevíře ze dne 11. června (lect. 6.) pravíc, že Barnabáš ke konci svého života přišel na Kypros a tam kolem 7. roku panování Neronova mučednickou smrt podstoupil. Dle mnicha Alexandra a j. byl r. 485 za císaře Zenona (474—491) hrob jeho arcibiskupu salamiskému sv. Anthemiovi zjeven a když ostatky jeho se našly, na tom místě od císaře chrám postaven a jeho ostatky v něm uloženy. Nezřídka činí se otázka, byl-li Barnabáš apoštolem prvního řádu, jako ostatní apoštolé, aneb pouhým věrozvěstem čili apoštolem řádu druhého. Někteří mají ho za pouhého věrozvěsta (Hefele, Funk a j.). Uváží-li se však, že dle Skutk. ap. 13, 2. měl po rozkazu Ducha sv. býti se sv. Pavlem oddělen k dílu, ke kterému on je povolal, t. j. k dílu apoštolskému, že ve Skut. 14, 4—14 nazývá se apoštolem stejně jako Pavel, a že dle Gal. 2, 9 Petr, Jakub a Jan podali nejen Pavlovi, nýbrž i jemu pravice na význam společenství v apoštolském úřadě, nelze zajisté pochybovati právem, že od té doby, kdy Barnabáš přijal zároveň s Pavlem svěcení na biskupství (Skutk. 13, 2), byl nikoli pouhým věrozvěstem, nýbrž apoštolem prvního řádu právě tak jako Pavel a ostatní apoštolé, a to tím méně, poněvadž také církev sv. uznává apoštolství jeho tím, že o svátku jeho v brevíři a při mši sv. (oratio, secreta, postcommunio) nazývá ho apoštolem, užívá praeface o apoštolích a že v litaniích ke všem svatým klade jméno jeho za apoštola Matěje před evangelisty Marka a Lukáše, zakončujíc tu skupinu svatých prosbou „všichni svatí apoštolé a evangelisté, orodujte za nás". — Sv. Barnabášovi přičítá se též jeden list a jedno evangelium, jež však nepocházejí od něho. Také ho měli někteří za autora listu sv. Pavla k Židům, potud totiž, pokud by zpracoval obsah, který by mu byl sv. Pavel udal (Adalbert Maier, Einl. 385 až 387; Komm. zum Hebraeerbr. 27—29); z protestantů pak tvrdili někteří, ovšem neprávem, že napsal list ten zcela nezávisle od sv. Pavla (J. Chr. Schmidt, Einl.; Wieseler, Chronol. des apost. Zeitalters; Thiersch, De epist. ad Hebr. comment. histor. 1848). — Srvn. *Braunsberger*, Der Apostel Barnabas, Mainz 1876; *Lipsius*, Die Apostelgeschichten, t. II. d. II. s. 270—320; *Pölzl*, Die Mitarbeiter des Weltapostels Paulus, Regensburg 1911, s. 8—39. *Sýk.*

Barnabáše sv. kongregace (Congreg. s. Barnabae) viz apoštolští bratří str. 531.

Barnabášovo evangelium uvádí se v dekretu Gelasiově jako apokryfní; evangelium to však se nedochovalo; bylo snad původu gnostického. Srvn. *Vigouroux*, Dict. de la Bible I., 1466.

Barnabášův list, jenž čítá se k spisům Otců apoštolských a v staré církvi takové vážnosti se těšil, že byl i při shromážděních bohoslužebných předčítán, připisuje se v rukopisech, jakož i od sv. Otců, jako na př. Klementa Alexandrijského (Strom. II, 6, 31), od Eusebia (Hist. eccl. III, 25, 4), sv. Jeronyma (De vir. illustr. c. 6), apoštolovi Barnabášovi, o němž tak často pochvalně se zmiňují listy sv. Pavla a Skutky apoštolské. Než z vnitřních důvodů lze sotva Barnabáše považovati za jeho původce. Neboť nepříznivý soud, jejž spisovatel vyslovuje o St. zákoně, odporuje naskrze názorům sv. apoštola Pavla, jehož průvodcem a spolupracovníkem Barnabáš byl. Sv. Pavel viděl ve zřízeních St. zákona dílo Boží, spisovatel listu Barnabášova vidí naproti tomu v St. zákoně dílo klamu a lidské pošetilosti a staví bohoslužbu St. zákona takořka na roveň s modloslužbou pohanskou. Kromě toho byl list napsán delší dobu po zboření Jerusalema (c. 16), kterého se však Barnabáš sotva dožil. Původcem listu, jak ukazuje upřílišená allegorická exegese, zdá se býti spíše platonsky vzdělaný alexandrijský křesťan, jenž list v oběh uvedl pode jménem Barnabášovým v oprávněné naději, že pod autoritou tohoto s farisejským a hellenským vzděláním dobře obeznámeného apoštola zajistí mu rozšíření. Přesněji určiti dobu, kdy byl napsán, nelze a názory v této příčině jako dříve tak i nyní velmi se různí. Spatřuje-li se, a to asi právem, v proroctví o desíti králích a malém králi, jenž po nich následuje a tři z nich i poníží (4, 4. 5), narážka na poměry doby, pak dlužno vznik listu položiti na konec I. století (za císaře Nervy, 96—98), jak činí také Funk, Bardenhewer a Hilgenfeld. Nejnověji někteří, jako Harnack, Ehrhard, tvrdí, že list napsán byl r. 130—131 po Kr., vztahujíce zmínku o znovupo-

stavení chrámu (16, 4) na zbudování chrámu Jupiterova za Hadriana. — List, odezíráme-li od úvodu a konce, dělí se na dvě části. V části dogmatické (c. 2—17) odmítá spisovatel požadavek, aby křesťané zachovávali Starý zákon. Obřady starozákonní nemají v sobě žádné ceny, spása je, jak Starý zákon sám učí, v Kristu a v jeho utrpení. Židé oklamáni byvše andělem zlým nepochopili zákona a vykládali jej proto doslovně, a nikoli dle ducha. Bůh nežádal od nich zevnějších obětí, nýbrž kající srdce (c. 2), ne tělesný půst, nýbrž dobré skutky (c. 3), ne obřízku těla, nýbrž obřízku uší a srdce (c. 9), ne zdržovati se od požívání masa jistých zvířat, nýbrž zdržování se hříchu (c. 10). Také vyvýšení železného hada na poušti bylo jen typem kříže a ukřižovaného, jakož i spásy odtud plynoucí (c. 11, 12). Křesťané a nikoli Židé jsou tudíž lidem Božím, slavení neděle a ne židovské soboty je bohumilé. Chrám jerusalemský musil býti zbořen, poněvadž Pán v srdcích věřících vybudoval chrám, ve kterém Bůh v pravdě bydlí (c. 13—17). V části morálně-parenetické jeví list příbuznost s Didaché (c. 18—20). Autor popisuje tu dvě zcela opačné cesty, cestu světla a cestu tmy (věčné smrti). Cesta světla jest ovládána od andělů jako vůdců, cesta tmy od satana. Proto třeba kráčeti dle přikázání Páně, aby se křesťan účastným stal slíbené odměny při jeho blízkém příchodu (c. 21). Živly doktrinální jsou v listu Barnabově dosti řídké. V kap. 5. a 6. mluví o účelu vtělení Syna Božího, který byl dvojí: dovršit míru hříchů židovských a nás vykoupit. Toto vykoupení (λύτρωσις, c. 14, 6) vykonal, vydav tělo své k zničení, obětovav je, pokropiv nás krví svou (c. 7, 3. 5). Účinek vykoupení je odpuštění hříchů, zničení smrti, zmrtvýchvstání, naše oživení, přetvoření naše v nový lid, lid svatý, v dědice zaslíbení místo národa vyvoleného (c. 5. 1. 6. 7; 7, 2; 13; 14, 4—6; 4, 7. 8). Vykoupení stáváme se účastnými křtem, jenž působí odpuštění hříchů (c. 11, 11). Dobré skutky prohlašuje spisovatel bez váhání za nutné ke spáse (c. 19, 10). Co se týče textu, tu v řeckých rukopisech původně známých scházely 4½ kapitoly. Úplný text řecký uveřejnil C. Tischendorf z kodexu na Sinaji r. 1859 objeveného. Také kodex Brienniem r. 1873 objevený, z něhož po prvé uveřejněna Didaché, obsahuje celý text. Jednotlivá vydání viz mezi vydáními spisův Otců apoštolských. *Sušil*, Spisy sv. Otců apoštolských, 3. vyd. Praha 1884. *Braunsberger*, Der Apostel Barnabas. Sein Leben u. der ihm beigelegte Brief. Mainz 1899. *Funk*, Kirchengesch. Abh. u. Unters. II, 77, 108. *La Deus*, L' épître de Barnabe. Louvain 1900. *Schweitzer*, Der Barnabasbrief über Glaube u. Werke (Katholik 1904, str. 273 n.). *Weiss*, Der Barnabasbrief kritisch untersucht. Berlín 1888. *Heer*, Die Versio latina des Barnabasbriefes u. ihr Verhältnis zur altlateinischer Bibel. Freiburg 1909.

Sms.

Barnabeus Jeronym, Congreg. Orator. v Římě, *sp.* „Purpura sancta seu vita purpurati S. R. E. principis Caesaris Baronii." Accedunt Elogia Baronio ab illustribus viris attributa, opera Gregorii Fritz. Viennae Austr. 1718 (274 str. v VIII.).

Barnabité, kongregace řeholních kleriků založená v Miláně od sv. Antonína Marie Zaccarie, kněze, a soudruhů jeho Bartoloměje Ferrariho a Jakuba Antonína Morigie roku 1530. Příslušníkům sdružení dán byl úkol pracovati k obnově křesťanského života v rodinách, rozněcovati lásku ke službám Božím a vésti věřící k ochotnému přijímání sv. svátostí prostředkem missií, vyučováním mládeže, přednáškami pro lid i duchovenstvo. Papež Klement VII. r. 1533 schválil novou kongregaci, nařídiv, aby členové její zavázali se slibem před arcibiskupem milánským a v podřízenosti k němu zachovávali pravidlo společného života. O dvě léta později (1535) papež Pavel III. potvrdiv kongregaci pod názv. „Clerici s. Pauli decollati", uložil členům slavné sliby, propůjčil jim výsady, jakých užívali kanovníci lateránští, a podřídil je přímo Apošt. stolici. V té době přebývali oni, majíce proboštem Antonína Marii Zaccariu, v domě při kostele sv. Pavla u brány Pavlijské, i nazýváni byli Pavláni nebo Pavlíni; potom za probošta Jakuba Ant. Moregie přestěhovali se ke kostelu sv. Barnabáše u hradeb městských a přijali odtud jméno Barnabitů. Horlivá činnost v missiích, jež konali po městech severní Italie, zjednala jim příznivce, tak že s jejich pomocí mohli překročiti k zakládání dalších domů, kolejí zvaných. Zatím byly upravovány pravidla a stanovy řádu, jež z nařízení papeže Pia IV. (roku 1559—1565) zrevidoval arcibiskup Linhart de Marinis (Regulae et constitutiones clericorum regularium s. Pauli, congregationis s. Barnabae dictorum, iussu Pii IV. recognitae, discussae et comprobatae); konečná úprava řehole, sjednaná v generální kapitole r. 1579; po dobrém zdání, jež podal arcibiskup milánský sv. Karel Borromejský, došla schválení papeže Řehoře XIII. (7. listopadu 1579). Barnabité s počátku XVII. století uvedeni byli do Francie a Savojska, kdež působili pak v mnohých kollejích až do veliké revoluce. Do Vídně povolal je císař Ferdinand II., propůjčiv jim farní chrám sv. Michala ve vnitřním městě r. 1626. Při tom učiněn byl řádu slib, že v Praze dostane se mu místa pro kollej; načež s vůlí arcibiskupa pražského, kardinála Harracha, postoupen byl barnabitům kostel sv. Benedikta na Hradčanech se hřbitovem a farním stavením r. 1627. Řeholníci rodem Vlaši usadili se nejprve v bývalé faře; potom r. 1655 koupili od Viléma Albrechta Krakovského z Kolovrat sousední dům a přestavěli jej v klášter. Sbor jejich řízený proboštem měl v době rozkvětu až 20 členů. Výživu skýtaly mu dary dobrodinců, z nichž nastřádáno kmenové jmění asi 30.000 zl. r.; odkazem stal se klášter majitelem vinic s lisem a pozemkův u Košíř. Podle císařského rozhodnutí o suppressi řeholních domů, které „nepřispívají viditelně k blahu bližních a společnosti občanské", kollej barnabitův u sv. Benedikta byla zrušena (dne 9. května 1786), a řeholníkům (proboštu, 3 kněžím a bratru laikovi) dostalo se výslužného platu. Zrušením kolleje fond náboženský získal 52.658 zl. 37½ kr. Klášterní stavení s kostelem a zahrádkou r. 1792 odevzdáno bylo konventu karmelitek. V minulém století vrátili se barnabité do Francie a setrvali tam do roku 1880. V Italii, kdež přední kollej jejich byla v Římě (Santo Carlo di Catinari), pracovali nejen v missiích, ale i v úřadě učitelském na středních školách a universitách, byli obíráni za představené seminářů, vůdce duchovních cvičení, zpovědníky a vychovatele. Z vynikajících členů řádu uvádíme blahosl. Alexandra Sauliho, kardinály Ludvíka Bilia, Hyacinta Sigmunda Gerdila, Ludvíka Lambruschiniho, Morigiu, arcibiskupa florenckého, učence Karla Vercellona, liturgika Gavantiho. V říši rakousko-uherské jest nyní devět kollejí barnabitských. V Cislajtanii jsou usazeni pouze v Dol. Rakousích, kdež mají čtyři domy: ve Vídni I., ve Vídni VI., v Mistelbachu a v Margareten, vesměs s inkorporovanými farami; celkem je tu 19 kněží (srvn. *Žďk*, Österreichisches Klosterbuch 228). Generál řádu (praepositus Generalis), zvolený ve shromáždění provinciálů a výborů provinciálních (generální kapitola), zastává úřad svůj po tři léta. Rovněž tak zvolení visitátoři mají povinnost dvakráte do roka vykonati dozor v každé koleji. Jako u theatinů slují také domy *b*-ů „kolleje". Členové kladou před

jméno své titul „Don"; představení slují „probošti". Barnabité odívají se černým soukeným talárem, jenž se nezapíná, ale jen překládá a pásem upevňuje, v choru užívají rochet, šetří přísných předpisů postních a zavazují se zvláštním slibem nebažiti po hodnostech církevních, ani jich nepřijímati leč na vyzvání sv. Otce. R. 1910 měli 35 řádových domů a 400 klerikův a kněží. *Vac.*

Barnabitky, jméno omylem dávané pannám karmelitkám u sv. Benedikta na Hradčanech v Praze, protože před nimi v témž domě sídlili barnabité. Kongregace barnabitů nemá odvětví ženského. Zakladatel její byl spoluzakladatelem andělských panen (v. t.).

Barnard John, angl. duchovní, kanovník při kostele sv. Pavla v Londýně, vydal sbírku starších anglických skladeb chrámových pod názvem „The first book of selected Church-music, Services and Anthems" (Londýn 1641).

Barnardo Tomáš Jan, anglický lidumil, *n.* 1845 v Irsku, seznal jako student medicíny v Londýně bídu tamější chudé mládeže, založil 1866 asyl pro chlapce, a potom během času velikou řadu jiných asylů (viz t. čl. str. 725) a dobročinných podniků; r. 1899 bylo celkem 86 ústavů jím založených (65 v Londýně, 17 v Anglii mimo hl. město, 5 v Kanadě), v nichž během 35 let vychováno bylo více než 44.000 chovanců. Pohříchu užívá se ústavů těch k proselytství: katolické dítky bývají vedeny k odpadu od víry. Toto počínání mělo aspoň tu dobrou stránku, že v katolických kruzích anglických vzbudilo živější zájem pro zakládání asylů katol.

Barnardus sv., OSB., pocházel z rodiny šlechtické, zal. kol. r. 799 opatství ambronayské, stal se tam mnichem a později opatem, 840 arcibiskupem viennským, *z.* 23. ledna někdy po roce 840. Srvn. *Acta Ss.*, Jan. III, 159 násl., *Analecta Boll.* 1892, 402 násl. Kult jeho schválen 1904 (srvn. »*Acta S. Sedis*« XXXVI [1904], 424).

Barnby Jos., angl. skladatel, *n.* 1838 v Yorku, *z.* 1896 v Londýně, složil oratoria, magnificat, hymny, anthemy a j.

Barner Jan S. J., *n.* v Jičíně 3. ún. 1643, vstoupil do řádu jesuitského v Brně 13. ledna 1663. Vyučoval naukám humanistickým po pět let a po 28 let byl kazatelem; *z.* v Kutné Hoře 25. dub. 1708. V „Historia collegii Kuttenbergensis" (rkp. v knihovně jes. u sv. Ignáce v Praze) f. 282 nalézá se jeho „elogium", v němž mimo jiné se praví: „Captum ad Societatem animum tenuit immobilis contra oblata studii prosequendi subsidia commodiora, atque etiam supremam in Theologia lauream, si cuidam in Styria abbati et S. R. I. principi ad suam religionem invitanti annueret. Sed enim fecit et docuit subinde potius in dilectissima sibi Societate per annos vigintiocto, omnigena eruditione foecundissimus et facundissimus ecclesiastes ... Servire fecit tempus sibi, ecclesiastae, librorum censori et elucubratori, somno, supra disciplinae statutum, indulgens nihil ... Ob quae et alia solidarum virtutum documenta, in aequales charitatis, erga superiores reverentiae, usque ad unum scipionem redactae itinerantis paupertatis, et promptae oblationis ad quasvis supplendas laboriosas functiones, cum aestimatus esset omnibus, soli vilult sibi." Pokračoval od r. 1692 po Steyerovi ve zpracování bible svatováclavské, jejíž poslední díl vyšel však teprve po smrti jeho r. 1715. Mimo to vydal tyto spisy: 1. Dvůr svatý, aneb křesťanská naučení ve všelijakých duchovních cvičeních a ctnostech proti ošemetným základům a pravidlům marných světákův, pro všecky vznešené i nízké osoby stavu světského, obzvláště pro ty, kteřížto při dvořích aneb v ouřadech postavené jsou, v franc. řeči sepsané od dvojctih. P. Mikul. Kauzýna (Causina) z T. J. V Praze, I. díl 1700, II. díl 1705. 2. Summarie na všecka čtení a evangelium jak nedělní tak i sváteční přes celý rok, aneb krátký výtah toho, co se v nich obsahuje. V Praze 1711 (387 str. v 4°). 3. Oko Páně aneb dobře spořádané hospodářství polní [také pod titulem „Knihy hospodářské"]. Vydané v latinském jazyku od dvojctihodného kněze Krištoffa Fišera z T. Jež. V Praze 1706 (446 str. v 4°). 4. Příběhové písemní Starého i Nového Zákona s užitečnými výklady a naučeními sv. Otcův, přel. z franc. P. Royaumonta, Praha 1697, po druhé 1777. 5. Postilla, t. j. Výkladové na nedělní evangelia přes celý rok podle katolického učení a řádu, z němč. P. Jiřího Scherera S. J. V Praze 1704. 6. Kázání na sváteční evangelia a o umuč. Páně. Z němč. P. J. Scherera. V Praze 1724. Srvn. *Pelzel*, Jesuiten 94—95; *Jireček*, Anthologie II³ (1876), 432—435; *Jireček*, Rukověť I, 46—47; *Vlček*, Dějiny české literatury II. č. I, 15; *Hrubý*, České postilly 240—243.

Barnes 1. Albert, amer. protest. theol., *n.* 1798, byl od 1830 farářem presbyteriánské církve ve Filadelfii; *z.* t. 1870; *sp.* „Notes, critical, illustrative and practical, on the book of Job; with a new translation and an introductory dissertation, carefully revised by the Rev. John Cumming" (2 sv., Londýn 1850), „Notes, critical, explanatory and practical on the book of the prophet Isaiah, with a new translation, revised by the Rev. J. Cumming" (3 sv., Londýn 1850), „Notes explanatory and practical on the New-Testament, revised and compared with the last American edition, by the Rev. J. Cumming" (11 sv. Londýn 1850—52), „Scenes and incidents in the Life of the Apostle Paul" (t. 1869). — 2. (Barns, Barnesius) John, OSB., studoval v Oxfordu a v Salamance, stal se katolíkem, vstoupil r. 1604 do řádu benediktinského ve Valladolidu, r. 1608 vysvěcen na kněze, stal se 1613 assistentem gen. opata bened. kongregace ve Valladolidu, později prof. theol. v Douai; protivil se zřízení samostatné anglické kongregace, byl ne bez příčiny obžalován, že chce utvořiti zvláštní směsici z dogmat katolických a z bludů protestantských, byl r. 1626 v Paříži od inkvisice zatčen, dopraven do Říma, kdež uvězněn, posléze jako choromyslný v blázinci chován; *z.* v Římě 1661; *sp.* proti benediktinům angl. „Examen trophaeorum congr. praetensae anglic. OSB" (Remeš 1622), proti P. Lesslovi S. J. „Dissertatio contra aequivocationes" (Paříž 1624, přel. do franc. 1625, dáno na index 17. čce. 1624), „Catholico-Romanus pacificus" (1680), po jeho smrti od protestantů vydáno v Oxfordu; dáno na index 6. srpna 1682. — 3. (Barns) Robert, zprvu augustinián, apostatoval, od Jindřicha VIII. pro novotářství pronásledován prchl 1530 do Wittenbergu, kdež spřátelil se s Lutherem, jenž napsal předmluvu k jeho útočnému spisu „Lifes of the Popes" (životy papežů až do Alexandra II.; Wittenberg 1536; do češt. přel. S. Ennius 1565). Když Jindřich VIII. znepřátelil se s Římem, vrátil se *B.* do vlasti, stal se dvorním kaplanem; vynasnažoval se marně o to, aby Jindřich VIII. spojil se s něm. protestanty; 1540 byl od parlamentu pro své učení o ospravedlnění odsouzen a 30. čce jakožto „kacíř" upálen.

Barneville Matouš, *n.* v Dublině kol. 1689, studoval v Paříži, vstoupil 1688 do kongreg. oratoriánů, *z.* kol. 1739; anonymně vydal: „Le Nouveau Testament traduit en françois selon la Vulgate". (Paříž 1719, ve 12°; do 1753 dvacetkrát znovu vydáno. Hlavním účelem jeho bylo podati vydání co možná levné, jež by od bohatších bylo kupováno a hojně mezi lid rozdáváno.) Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 1138.

Barningham (Bernegamus) Jan, angl. karmelitán, bystrý vykladatel sentencí, prof. v Oxfordě a v Paříži, *z.* 1438. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 810.

Obr. 271. Baroccio: P. Ježíš zjevuje se sv. Magdaleně.

Barnouin Marie Bernard, *n.* 1815, vysvěcen na kněze 1849, obnovil r. 1854 znovu zaniklé cisterciácké opatství sénanqueské (v. t.), sám vstoupiv do řádu cist.; *z.* 1888.

Barnov (Bernhau), f. v diecesi olomoucké, 400 obyv. něm.

Barnstein Jan Jindřich, *n.* 1802, *z.* 1863, zakladatel evangelické missie na ostrově Borneo. Vyslán tam r. 1834 od Rýnské missijní společnosti, působil v městě Bandjermasinu až do své smrti. Pro „Rýnské missijní zvěsti" napsal hojně příspěvků.

Bärnwald, fara v diec. královéhradecké, ve vikariátu králickém, zprvu filiálka fary rokytnické, od r. 1768 lokalie, od 1859 fara; 688 katol. něm.

Baro 1. (Baron) Bonaventura, O. S. Franc., *n.* 1610 v Clonmelu v Irsku, synovec Lukáše Waddinga; bratr jeho, právník Gualfried, byl pro víru 1644 odpraven. *B.* byl lektorem theologie v Římě, *z.* oslepnuv ve vysokém stáří, 1696; byl horlivým obhájcem Duns Scota; *sp.* „Boethius absolutus sive de consolatione philosophiae libri 4" (Řím 1653), „Cursus philosophicus, seu Fr. Ioannes Duns Scotus per universam philosophiam, logicam, physicam, metaphysicam, ethicam contra adversantes defensus et amplificatus" (3 sv. fol., Kolín n. Rýnem 1664), „Cursus theologiae" (6 sv. 1676), „Annales Ordinis ss. Trinitatis pro redemptione captivorum" (vyšel toliko I. svazek, obsahující dobu 1198—1297, v Římě 1684 ve fol.), „Opuscula" (3 sv., Lyon 1669—1671), „Doctor subtilis in materia de Trinitate contra adversantes defensus" (Lyon 1666) a j. Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 373. — **2.** v. Baron, Baronius.

Barocci (Barocccio) Federico, řeč. „Fiori da Urbino", malíř a mědirytec, *n.* 1526 (dle jiných 1528) v Urbinu, *z.* t. 1612, napodobovatel Coreggiův, aniž by ho však otrocky následoval. Práce jeho vynikají životností a barokní rušností, živým kolorítem a effektním užíváním temnosvitu; trpí však affektovaností a mělkou theatrálností. Od svých vrstevníků stavěn byl po bok mistrům nejslavnějším; nyní řaděn pouze mezi lepší manýristy. Hlavní jeho díla jsou: „Poslední večeře" v kapli arcib. paláce v Urbinu, „Noli me tangere" (z mrtvých vstavší Spasitel zjevuje se Maří Magdaleně) v Uffizijích ve Florenci (viz obr. 271), „Ukřižovaný" v dómě janovském (1595), „Snímání s kříže" v dómě perugijském (1569), „Madonna del Popolo" (P. Maria jako přímluvkyně) v Ufficiích ve Florenci (viz obr. 272), „Hagar a Ismael" v Drážďanech, „Povolání sv. Petra a Ondřeje" v Bruselu. Srvn. *Muther*, Geschichte der Malerei II, 328—329; *Kuhn*, Geschichte der Malerei II, 786—787.

Baroco, mnemotechnický název úsudku, jehož návěst vrchní jest povšechná a positivní, spodní částečná a negativní (1/x S<— P), a v němž střední pojem jest v obou návěstech výrokem (tvar II. úsudků). *B.* v tomto slově označuje, že lze tento úsudek změniti v úsudek způsobu Barbara; *a* označuje větu povšechnou a positivní, *o* věty částečné a negativní; *c* značí, že změna ve způsob Barbara provádí se „per impossibile" n. „ex absurdo", t. j. popře se výsledek (věta třetí) a to se položí na místo návěsti spodní; z toho pak vyplyne (dle Barbara) popření původní návěsti spodní; nemůže tedy býti správná spodní návěst nová, tedy výsledek původního úsudku jest správný. Příklad:

Každá ctnost šetří míry;
některá odvážnost nešetří míry.
Tedy některá odvážnost není ctnost.

(Položíme-li za spodní návěst: Každá odvážnost jest ctnost, bude dle Barbara výsledkem: Každá odvážnost šetří míry, což se protiví původní návěsti spodní.) *Špd.*

barokní sloh vyvinul se ze slohu pozdně renaissančního, značě další stupeň jeho vývoje. Název odvozují jedni z jazyka francouzského — „baro-

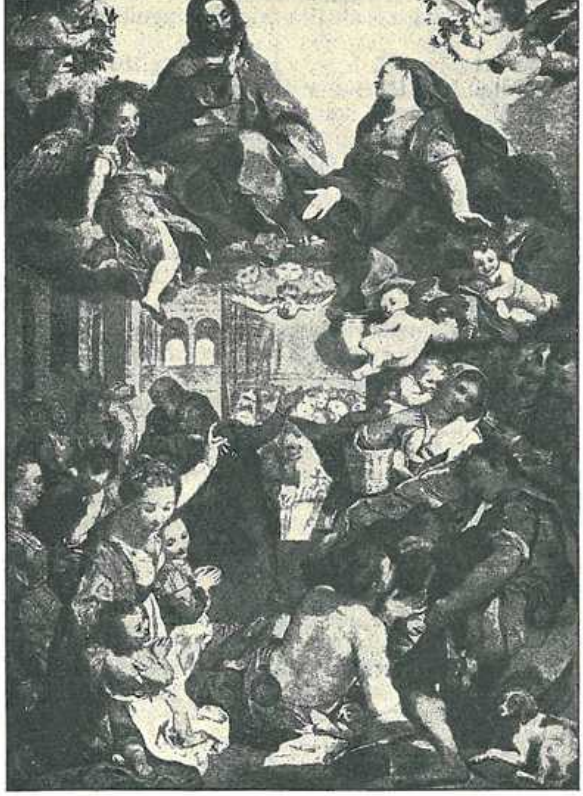

Obr. 272. Baroccio: Madonna del Popolo.

que" = nepravidelný, podivínský — jiní z portugalštiny v témž asi významu. Název ten ujal se všeobecně, pozbyv během času prvotní své příhany — zcela analogicky jako název „gotického" slohu. V době novější, kdy v církevním umění zavládla obliba ve složích středověkých, býval s „barokním" slohem spojován namnoze pojem vybujelosti, nezákonnosti, nevázanosti, ano zvrhlosti, i nepožíval veliké vážnosti. Byl charakterisován jakožto „zdivočelý dialekt renaissance", a pokládán za „necírkevní". A v důsledcích toho v době „purismu" mnoho barokních památek z chrámů bylo odstraněno a zničeno. Neprávem také spatřován byl v baroku „agitační prostředek" papežství proti protestantismu, jako by nádherou slohu toho zaslepován a poután býti měl nově obrácený lid. Rovněž tak neprávem nazýván byl sloh barokní „slohem jesuitským", jako by jesuité barokní sloh zúmyslně šířili — oni při stavbách užívali slohu své doby, tedy slohu barokního. — V barokních chrámových stavbách jeví se snaha po světlých, vysokých a širokých prostorách; mají to býti především nádherné slavnostní síně. Novotou bylo spojení podélné lodi se stavbou kupolovitou, kteréžto disposice užil nejprve Vignola při jesuitském kostele Al Gesù v Římě. Také původní centrální stavbě chrámu svatopetrského dostává se této disposice prodloužením lodi, jež provedl Carlo Maderna (1556—1629). Bočním lodím dostává se téměř téže výše, jako lodi střední, čímž odpadá rovné, souvislé římsoví; pilíře staví se pokud možno daleko od sebe, klenby nabývají zhusta tvaru oválných aneb okrouhlých kupolí. Barokní sloh miluje živý ruch ladně zakřivených linií místo zdrželivého klidu, okázalou mohutnost, účinnou hru světla a stínu. Oltářní stoly mají zpravidla podobu zprohýbaných rakvovitých tumb a mizí takořka proti obrovskému pozadí svému, jež vyrůstá na způsob vysokých architektonických staveb často o několika etážích, nesených sdruženými sloupy s dříky rovnými i hadovitě točenými. Střed každé etáže tvořil obraz na plátně malovaný; po stranách před sloupy stavěny hojné sochy. Architektura oltářů bývala zhotovována z pravého nebo umělého mramoru; byla-li dřevěná, byla na způsob mramoru natírána; sochy bývaly bílé nebo pozlacené. — Předchůdcem baroku byl veliký umělec renaissanční, Michelangelo, jehož mohutný duch nesnesl podrobení se pravidlům ustálené umělecké theorie, nýbrž nastoupil vlastní svoje cesty. Hlavními representanty baroku v Italii byli: Lorenzo Bernini (1599—1680) a soupeř jeho Francesco Borromini (1599—1667). Bernini byl malíř, sochař a architekt v jedné osobě; on dal fasádě sv. Petra nynější její vzhled, zbudoval kollonády, aby jimi zvedl účin Michelangelovy kupole, a obrovský baldachýn nad oltářem sv. Petra s hadovitě točenými sloupy. Borromini hleděl vyniknouti stůj co stůj originalitou; liboval si v lomených štítech a zprohýbaných fasádách. Vystavěný jím kostel S. Carlo alle quattro Fontane (1649) má zevně i uvnitř rovné linie pouze tam, kde nebylo lze jim se vyhnouti. Také v jižní a severní Italii vytvořil barok vynikající chrámové stavby. Tak na př. v Neapoli chrám S. Marlino, jejž zbudoval Cosimo Fansaga (*z. 1678), v Janově S. Annunziata od Giacoma della Porta (*z. 1604), v Turině Capella del S. Sudario, kterouž vystavěl theatin Guarino Guarini (1685), v Benátkách votivní kostel S. Maria della Salute, svérázná kupolovitá stavba centrální, kterouž vytvořil Baldassare Longhena (1682). — Osmnáctým stoletím nastoupilo umění stavitelské v Italii klidnější dráhy. Tím počínala se poslední perioda baroku. Zprohýbané linie namnoze mizí, fasády stávají se přímočarými, a zjevna jest snaha po návratu ke klidnějším klassickým formám. Z té doby stačí uvésti dva umělce. Alessandro Galilei z Florence vytvořil po dlouholetém pobytu v Anglii krásnou předsíň chrámu lateránského (1734), jež působí dojmem klidným, kdežto téměř současně vzniklá fasáda kostela Maria Maggiore, jejímž autorem byl Ferdinando Fuga, působí dojmem sice malebnějším, ale spolu i mallchernějším. — Ve Francii odpovídá baroknímu slohu tak zvaný stil Ludvika XIV. Z architektů vynikli: Levau (1612 až 1670), Mansart (1598—1666) a všestranný umělec Charles Le Brun (1619—90). — V Belgii projevil se barok dosti svérázně tak zvaným stilem Rubensovým; vynikajícími stavbami jsou jesuitské kostely v Bruselu a v Antverpách. — Kdežto v Italii barok kvetl již v první polovici XVII. stol., v Německu i u nás zavládl kolem r. 1680 a udržel se až do doby kolem 1750. Po třicetileté válce, když nastal dávno toužený pokoj, nadešla i příznivá doba k čilému ruchu stavebnímu. Zmohutnění mnohých katolických řádů vyžadovalo i zbudování nových chrámů. Nově vzbuzená zbožnost, jež hotova byla ke štědrým obětem, umožňovala nádheru stavby i výzdoby chrámův. Jesuité, benediktini, augustiniáni, praemonstráti, theatini budují kostely nové anebo přestavují a vyzdobují dosavadní své chrámy slohem barokním. V době 1680—1750 vznikla v zemích rakouských a jihoněmeckých řada znamenitých barokních staveb chrámových. Architekty byli tu s počátku Italové (Luragho, Solari, Carlone, Retti, Riccardo, Viscardi, Bibiena, Chiaveri), později síly domácí (Dienzenhoferové, Asamové, Fischer z Erlachu, Baltasar Neuman a j.). Nezřídka udržovalo se umění architektonické v jednotlivých rodinách, syn dědil je takořka po otci a svérázně dále je prováděl. I v lůně družin klášterních vyskytovaly se nezřídka zdatné síly umělecké. — V Čechách působili v době barokní architekti: Karel Lurago, jehož dílem jest kostel křižovnický v Praze 1679—87, Krištof Dienzenhofer (*z. 1722), a zvláště syn jeho Kilián Ignác Dienzenhofer (1690 až 1752), jenž dostavěl chrám sv. Mikuláše na Malé straně, započatý otcem jeho, vytvořil celou řadu zdařilých budov chrámových (kostel sv. Mikuláše ve Starém městě pražském, kostel sv. Jana Nep. na Hradčanech, malebný kostel témuž světci zasvěcený na Skalce v Novém městě pražském, kostel sv. Karla Boromejského v Novém městě pražském, přestavěl kostel sv. Tomáše na Malé straně a sv. Jiljí na Starém městě a j.), Frant. Maxmilian Kaňka (kostel sv. Jana Nep. v Kutné Hoře). Zajímavým zjevem jest užívání gotických forem v barokní architektuře („barokní gotika"). Ignác P. Bayer (*z. kol. 1726) užil jich při přestavbě klášterního kostela sedleckého, Giov. Santini (1667 až 1723) při přestavbě chrámu kladrubského. — Plastika barokní vrátila se od manýrismu k naturalismu, a to tak, že hleděla skutečnost ukázati v nejúčinnější formě. Postavy jeví v držení živý pohyb a mocné affekty, roucho jejich jakoby vlálo v mohutném vichru. Tak vznikly ekstatické, v oblacích se vznášející postavy světců, jakož i postavy mučedníků s bravurním vystižením těl svíjejících se v utrpení. Veliká byla záliba v přemrštěném a umělkovaném allegorisování, jež vedlo k hříčkám a k znázorněním hádankovitým. Nebylo ctnosti ani nectnosti, jež by nebyla personifikována. Oltáře a kazatelny oplývaly takovýmito allegoriemi. Výjevy ze života světců znázorňovány živě a důmyslně; i nejtěžší problemy řešeny byly hravě a s překvapující bravurou a virtuosností. Při výzdobě barokních chrámů byla plastika zaměstnávána velikou měrou. Zevně ve výklencích, na balustrádách a štítech hojně bylo soch kamenných, uvnitř pak hojnější měrou užito bylo plastické de-

korace mramorové nebo štukové k výzdobě stropů a jednotlivých částí stavebních. Oltáře a kazatelny oplývaly množstvím figur a reliefů, zhotovených většinou ze dřeva nebo ze štuku. Na náměstích stavěny nádherné náboženské pomníky, mosty ozdobovány sochami světců. — Barokní periodu v plastice inauguroval Lorenzo Bernini, jenž i jako sochař vynikl nevšední bravurou a neobyčejnou plodností; v jeho šlépějích kráčeli: Alessandro Algardi (*z.* 1653), Stefano Maderna (*z.* 1636), Francouz Pierre Legros (*z.* 1719), Němci Ondřej Schlüter (1664—1714), Jiří Rafael Donner (1692—1741) a j. V Čechách vynikli: Jan Brokoff, Ferdinand M. Brokoff, Matyáš Braun, Matouš Václav Jäckel, Michael Jan Mayer, Jiří Pendel, Fr. Baugut, Lazar Widmann. — V malířství zavládl jednak eklekticismus, jednak naturalismus. Eklekticismus hleděl využitkovati a sjednotiti přednosti jednotlivých velikých cinquecentistů: úměrnost Rafaelovu, plastičnost Michelangelovu, kolorit Leonardův, pravdivost Tizianovu, malebný sloh Correggiův; studium přírody bylo podřízeno napodobování těchto velikých vzorů. Náčelníkem tohoto směru byl Lodovico Carracci (1555—1619), jenž se svými synovci Agostinem (*z.* 1602) a Annibalem (*z.* (1609) založil v Bologni akademii malířskou. Vynikajícími stoupenci eklekticismu byli: Guido Reni (*z.* 1642), jehož obrazy vynikají sentimentalitou a měkkou půvabnosti, Domenico Zampieri, řečený Domenichino (*n.* 1581, *z.* 1641), z jehož výtvorů nejznamenitějšími jsou fresky v S. Andrea della Valle v Římě a obraz „Poslední přijímání sv. Jeronyma", Francesco Albani (*z.* 1660), Francesco Barbieri řeč. Guercino, nejlepší kolorista této školy (*z.* 1666), Federigo Barocci (1526—1612). Z florenckých malířů vynikl v domě barokní toliko Carlo Dolci (*z.* 1686), jenž sentimentalitou a sladkostí blízek jest Renimu. — Naproti tomu naturalisté, jichž hlavou byl Michelangelo Amerighi da Caravaggio (1555 až 1609) v Neapoli, uznávali jediné přírodu za svoji učitelku; nikoli však přírodu v jejím zušlechtění, nýbrž ve střízlivé skutečnosti a všednosti. Ze stoupenců této školy vynikl nejvíce Jusepe de Ribera (*z.* 1656). — Vzorem benátské školy nepřestal býti Paolo Veronese; hlavním representantem jejím byl geniální Giovanni Battista Tiepolo (1693—1770), nejplodnější a nejznamenitější malíř fresek v XVIII. stol., jenž chrámy benátské vyzdobil svými přívětivými, jasnými a vzletnými dekorativními malbami a kolosálními oltářními obrazy. — Španělsku dala doba barokní největší jeho umělce; jsou to: Velasquez (1599—1660) a Murillo (1617—1682). Španělské náboženské malířství nezapírá národního svého rázu. Vřelý cit, serafský žár nábožnosti pojí se s překvapujícím, více nebo méně idealisovaným realismem. Velasquez kloní se více k realismu, Murillo k idealismu. Světoznámy jsou: Murillova „Conception" a Velasquezův „Ukřižovaný". Geniálními representanty nordického barokního malířství jsou: Rubens (1577—1640) se svým žákem van Dyckem (1599—1641) v katolickém, Španěly ovládaném Vlámsku, a Rembrandt (1606—1669) v neodvislém protestantském Hollandsku (1606—1669). Rubens jest malíř velikého slohu; jeho obrazy vynikají dramatičností komposice a skvělým koloritem; jsou to v pravdě velikolepá náboženská díla, ač někdy trpí drsným naturalismem, přeháněním a přeplněním. Van Dyck jest oproti svému mistru jemnější, lyricky citicí individualita, jež jeví se jemností v komposici i provedení. Rembrandtův význam spočívá v mistrném ovládání světla a stínu; temnosvitu dovedl užívati způsobem nedostižným. — Z francouzských malířů periody barokní vynikli: Callot (*z.* 1635), Valentin (*z.* 1634), Vouet (*z.* 1649), Poussin (1593—1665), Le Brun (*z.* 1690) a Le Sueur (*z.* 1655). — Z německých malířů vynikli: Mart. Jos. Schmidt z Kremže (*z.* 1768), Jan Fr. Rottmayr (1660—1730), Daniel Gran (*z.* 1757), bratři Asamové. — V Čechách Karel Škréta (1610 až 1674) pracuje ve způsobu italských eklektiků; originalitou a virtuosností předčí jej Petr Brandl (1668—1735), jehož činnost stojí pod vlivem vlašských naturalistův. K této dvojici druží se řada jiných: Heinsch, Raab, Palko, Hallwachs a jiní. — Malby doby barokní mívají zpravidla zahnědlý povšechný tón s ostrými světly a tupými barvami, charakteristika osob bývá povrchní; postavy nahromaděny a seskupeny bez jasné komposice, všude jeví se přetvářený affekt, prázdný pathos a přehnaná sladkost. Náboženským obrazům chybí namnoze ideální vzlet a zbožná nálada. Drastičnost a theatrálnost zavládla zvláště v líčení martyrií. Ale při všech svých nedostatcích malířství barokní výborně dovedlo docelovati architektonickou a plastickou výzdobu chrámů, v nichž i jemu bylo ponecháno hojné pole činnosti, a to nejen na četných oltářích, nýbrž i na klenbách a kupolích. Tu vznikaly kolosální malby s rušnými roji postav vznášejících se v oblacích a seskupených v bravurně malovaných perspektivních architekturách. Velikolepými takovými malbami vynikli zvláště: Jesuita Andrea Pozzo (1642—1709) z Tridentu, jenž provedl perspektivně malované architektury v S. Ignazio a Al Gesù, Giovanni Battista Tiepolo (1693—1770), Jan Michael Rottmayr (1652—1734), Daniel Gran (1694—1757), Ant. Frant. Maulbertsch (1724—1796); u nás praemonstrát Siard Nosecký, Václav Vavř. Rainer (1668—1743), Jan Hiebel, Frant. Xav. Palko. — Zlatnictví a stříbrnictví bylo v době barokní hojně zaměstnáváno objednávkami předmětů bohoslužebných. V Německu hlavně zlatníci a stříbrníci augšpurští vynikli svými výrobky, jež kupovány byly hojně i v cizině a také i v zemích našich. Kalichy nabyly v době barokní nové formy: kuppě dán tvar tulipánovitý, nodu vásovitý, noha téměř zvoncovitá zvedala se v několika vypuklinách. Kuppa hladká osazena byla v ozdobném košíčku, jenž podobně jako noha, zdoben byl bohatým tepaným a ciselovaným dekorem rostlinným i figurálním, a nezřídka nasazenými oválovými medailonky, na nichž emailovými barvami namalovány výjevy biblické nebo postavy světců. Monstrance nabyly známé podoby paprskové; noha jejich podobně vytvořena jako u kalichů. — V Čechách bylo v době barokní hojné zlatníků a stříbrníků, jako na příklad Lichtenschofft, Pakemius (Pakeni), Ebner, Redelmayer. — V paramentice užíváno bylo látek s bohatými barokními vzory; umění vyšívačské zdobilo roucha bohoslužebná těžkými barokními vzory složenými ze stilisovaných motivů rostlinných a volutových, užívajíc k tomu zpravidla zlatých nití, dracounů a zlatých cetek. Figurální vyšívání pěstováno nebylo. — Umělé zámečnictví rovněž často bylo zaměstnáváno při stavbě a výzdobě barokních chrámů. Krásné mříže jednak z ladných, spirálovitě se zatáčejících anebo se proplétajících a tu a tam v lupeny roztepaných prutů složené, akanthovými lupeny a rosettami posázené, jednak perspektivní obrazce tvořící, umísťovány v předsíních chrámových, ve vchodech ohradních zdí a schodišť; zhusta jich užíváno bylo ve chrámech klášterních k oddělení presbytáře od lodi. Do oken zasazovány železné chránící mříže, do kamenných vás balustrád a štítů vsazovány uměle ze železa tepané bouquetty a j. — Srvn. *H. Wölfflin*, Renaissance und Barock; eine Untersuchung über Wesen und Entstehung des Barockstils in Italien (Mnichov 1908); *A. Riegl*, Die Entstehung der Barockkunst in Rom (Vídeň 1908); *Beda Kleinschmidt*, Lehrbuch der christlichen Kunstgeschichte

(Paderborn 1910); dr. P. *Albert Kuhn*, Geschichte der Baukunst II., 825 násl.; *týž*, Geschichte der Plastik II, 777 násl.; *týž*, Geschichte der Malerei II, 779 násl., *Zdeněk Wirth*, Barokní gotika v Čechách (v Praze 1908).

Barolen. viz Barletta.

Baromić Blaž., kanovník senjský v XV. století. Zúčastnil se tisku první charvatské knihy, a to je glagolský missál (1483). Pod jeho dozorem tištěn v Benátkách 1493 breviář, též glagolský. R. 1496 tiskl v Senji „Spovid općena" (Confessio generalis). Srvn. *Šurmin*, Povjest knjiž. hrv. i srp. (Zagreb 1898) 56. *Dčkl.*

Baron 1. Bonaventura v. Baro. — 2. Petr, protestant franc., *n.* v Étampes, odkudž zván „Stampianus", stal se kol. 1575 prof. na universitě cambridgské; svými náhledy vzbudil sobě mnoho nepřátel, tak že nucen byl professury se vzdáti; *z.* kol. 1599; *sp.* „Praelectiones in Psalmos XV. et XXXIII" (Londýn 1560), „Praelectiones XXXIX in Ioannem" (t. 1579). — 3. (Baronius) Vincenc, O. Praed., *n.* 1604 v Martresu (dep. Haute-Garonne), vstoupil do řádu dominikánského 1622, byl v letech 1639 a 1649 převorem v Toulouse, vynikající kazatel a kontroversista; *z.* v Paříži 1674; *sp.* „Theologiae moralis adversus laxiores probabilistas pars prior" (Paříž 1665), „Manuductionis ad moralem theologiam pars altera" (t. 1665), „Theologiae moralis summa bipartita" (2 sv., t. 1667, pro rigorismus dáno 1672 na index), „SS. Augustini et Thomae vera et una mens de libertate humana et gratia divina" (t. 1666, dáno na index 1672), „Libri quinque apologetici pro religione, utraque theologia, moribus ac iuribus Ordinis Praedicatorum" (t. 1666, dáno na index 1672), „Duo postremi apologiae libri" (t. 1666), „Ethicae christianae XVII loci" (t. 1772), „Apologia pro s. congregatione Indicis" (Krakov 1662), „Responsio ad librum Ioannis de Cardenas" (bez m. a r., cca 1672), „L'hérésie convaincue ou la théologie des luthériens et des calvinistes réduite à quatre principes et réfutée d'une manière toute nouvelle" (Paříž 1668). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 71, 281—283.

Baron Gustav, dr., *n.* 1847 v Kutíně v Charvatsku, stud. v semináři záhřebském a na bohosl. fakultě vídeňské jako chovanec Pazmanea. Stal se stud. prefektem v záhř. semináři a professorem náboženství, latin. jazyka, logiky a psychologie v arcib. lyceji. Později stal se professorem bibl. věd na bohosl. fakultě záhřebské, r. 1886 byl rector magnificus, 1895 kanovník, 1897 rektor záhř. semináře, 1906 apošt. protonotář, 1911 generální vikář arcidiecese. Delší dobu je předsedou „Kat. kasina" v Záhřebě, slyne jako statný obhájce katol. víry a vůdce kat. hnutí v Charvatsku. *Sp.* více vědeckých článků z oboru biblického Nov. zák. v „Kat. listu" r. 1889 čís. 20—25, 31—33; 42—43, 45—52; r. 1890 č. 31—38; r. 1899; r. 1905 atd. (Srvn. *Plevnjak*, Prilozi za kult. povijest hrv. svećenstva. Zagreb 1910 s. 449 ssq.) *Dčkl.*

Baroncino Purpurinus, Ord. Coelest., *n.* ve Favenze, *sp.* „La Galleria Cesarea aperta agli occhi degli eruditi, nella quele con le note istoriche, medaglie, lapidi e altre figure si monstreranno le humagini degle mogli di tutti gl' Imperadori dell' Oriente e Occidente" (část I., Faenza 1672), „Ad Kalendarium Romanum Amiterni efossum minuscula commentaria" (Neapol 1680). Srvn. *Adelung* I, 1445; *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 244.

Baroncz Rafael, mechitarista, kustos klášterního musea ve Vídni, *n.* 1847 v Suczavě v Bukovině, vydal r. 1892 sbírku přísloví a bájek.

Barone Francesco G. A., souč. kanovník ital.; *sp.* „La Donna Protoevangelica, ovvero: Conferenze sulla Vergine Madre nei suoi principali misteri."

Baroni 1. Alexander, souč. kazatel italský vydal „Panegirici e discorsi". — 2. de Cavalcabo Klement, *sp.* „Lettera ad un giornalista oltramontano sopra il congresso delle Lammie" (Benátky 1751), „L'impotenza del demonio di transportare a taiento per l'aria d'un luogo ad un altro i corpi" (1753). — 3. Marianus a S. Anna, *n.* 1743 v Ankoně, vstoupil 1760 do řádu piaristského, přednášel v Římě rhetoriku, *z.* t. 1782; *sp.* „Orationum decas" (Řím (1776), „Marci Tullii Ciceronis vita a Midlethono Anglo conscripta in formam breviorem redacta" (t. 1780).

Baronius 1. Bonaventura v. Baro. — 2. Caesar, oratorián, kardinál, církevní historik, *n.* 1538 v Soře (Sora) v Kampanii, stud. v Neapoli a Římě práva. V Římě poznal sv. Filipa z Neri, vstoupil do kongregace oratoriánů, stal se 1563 knězem a působil po 30 let v duchovní správě v Římě. Roku 1593 stal se představeným kongregace, nástupcem jejího zakladatele sv. Filipa z Neri; byl jmenován zpovědníkem papeže Klementa VIII., stal se 1596 kardinálem, 1597 bibliothekářem ve Vatikáně. V konklave r. 1605 obdržel 31 hlas; jeho volba zdála se již býti jistou, když tu Španělskem pro jeho spis „De Monarchia Sicula" vyřčena byla proti němu exklusiva. K podnětu sv. Filipa z Neri po dvacetiletých přípravných pracích sepsal důležité dvanáctisvazkové dílo „Annales ecclesiastici a Christo nato ad a. 1198" (prvé vydání v Římě 1588 až 1593, potom v Antverpách 1589—1612 a v Mohuči 1601—1605); v díle tom proti magdeburským centuriatorům dokazuje, že církev v učení svém a ve svém zřízení neodchýlila se od církve prvotní. Opravy a doplňky k dílu *B*-ovu vydal Fr. Pagi (4 sv., Antverpy 1705, 1724); nově vydal celé dílo s poznámkami Mansi v 38 sv. (Lucca 1838—59). V díle *B*-ově pokračovali Raynald od r. 1198 do r. 1566 (sv. 13.-21., v Římě 1646—77), Laderchi do r. 1571 (sv. 22.—24., t. 1728—37), Theiner do r. 1585 (sv. 25.—28., t. 1856—57). I jiní pokusili se o pokračování díla *B*-ova; tak Abraham Bzovius 1198—1565 (8 sv., v Římě 1616 n.) a Jindřich Spondanus 1197—1646 (2 sv., Pař. 1640—7). Mimo to byly z díla *B*-ova zhusta vydávány výtahy; na př. „Compendium Annalium eccles. C. Baronii" opera Aug. Sartorii (Tom. I.—XIV) et Eustachii Janka (XV—XXII) ord. Cisterc. mon. Ossec. (Vet. Pragae, W. Wickhart, archiep. typ. 1721—24; Ant. Schilhart 1726; Höger Adamus 1730). *B.* vydal také „Martyrologium Romanum restitutum, Gregorii XII. jussu editum cum notis" (Řím 1586, opravené vyd. Antverpy 1589). *B. z.* v Římě 30. čna 1607 v pověsti světce; Benedikt XIV. prohlásil jej 18. ledna 1745 za ctihodného. Srvn. *Barnabeo*, Purpura sancta seu vita purpuratí S. R. E. principis Caesaris Baronii (Řím 1631), *Sarra*, Vita del ven. card. Caesare Baronio (t. 1862), *Lady Amabel Kerr*, The life of Caesare cardinal Baronius (Londýn 1898), *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 527—539. — 3. Josef, kněz neapolský, *sp.* „De traditionibus, de s. Petri et rom. pontificis primatu, de SS. cultu et invocatione, ac de ss. reliquiarum ac imaginum cultu contra Jac. Piceni apologiam" (Neapol 1725). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 1038. — 4. Justus v. Calvinus.

Baronnat, kněz francouzský v prvé pol. XIX. století; *sp.* „Le prétendu mystère de l'usure dévoilé, ou le placement d'argent connu sous le nom de prêt à intérêt démontré légitime par l'autorité écrite et par l'autorité ecclésiastique" (2 sv., Pař. 1832), „Histoire impartiale et critique du rigorisme moderne en matière de prêt de commerce ou la législation française et la doctrine de l'Église catholique justifiées des impugnations de la plupart des séminaires de France" (Pař. 1842).

Barontius (Barontus) a **Desiderius** sv., poustevníci v Pistoji (Pistorium) v Italii. *B.* pocházel ze šlechtické rodiny v Berry, vstoupil spolu se synem svým do kl. v Lonrey; později odebral se s dovolením svého opata do Italie, kde usadil se na pustém místě v Toskánsku. K němu přidružil se poustevník Desiderius ještě s jistými čtyřmi druhy. *B. z.* kol. 700. Mart. Rom. 25. března.

Baroti v. Szabó.

Barotti Vavřinec S. J., *n.* 1724 ve Ferrafe, vynikající učenec a kazatel; *z.* 1801; *sp.* „Serie dei Vescovi ed Arcivescovi di Ferrara" (Ferrara 1781), „Lezioni sacre", t. I. „in libros Tobiae, Judith et Esther", t. II. „in libros Machabaeorum" (v Parmě 1785—86); přehlédl, doplnil a vydal dílo, jež sestavil otec jeho Jan Ondřej *B.*: „Memorie storiche di Letterati Ferraresi" (t. 1777, 2. vyd. 1792 až 1793, 2 sv.). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 649—650.

Barozzi v. Vignola.

Barquisimeto, biskupství v jlž. Americe v církv. prov. Santiago de Venezuela (Caracas), zříz. 1847. R. 1907 bylo sídlo biskupské přeloženo z města *B.*-a do Valencie. Data statistická: 68 kněží, 528.400 katol., 110 kostelů a kaplí.

Barra Giovanni, souč. kněz a spisovatel ital.; *sp.* „Argomenti Mariani, cioè: Discorsi sulle feste di Maria e su quant'altro le appartienne" (2 sv.), „Tre novene, tre discorsi, sentimenti per la Comunione e benedizione nel di dei morti, o trentante simboli sul Purgatorio."

Barradas 1. (Barrados) Em. S. J., *n.* v Monforte, vstoupil 1588 do Tovaryšstva Ježíš., byl 1612 poslán do Indie, 1624 do Aethiopie, 1634 držán od Mohamedánů déle než rok v Adenu v zajetí; byv vykoupen odebral se do Goy; *sp.* „Tractatus tres historico-geographici Aethiopiae" (vyd. Beccari ve IV. sv. „Rerum aethiopicarum scriptores" 1906). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 836. — 2. (Barradius) Šebestián S. J., *n.* 1543 v Lisabonu, vstoupil do Tovaryšstva 1558, přednášel exegesi v Evoře, potom působil svými kázáními a svým životem tak mocně, že zván byl apoštolem Portugalska; *z.* 1615 v Coimbře; *sp.* „Commentaria in concordiam et historiam evangelicam" (4 sv., Coimbra 1599—1611), „Itinerarium filiorum Israel ex Aegypto" (Lyon 1620). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 480—482.

Barral de 1. Ludvík Matěj, *n.* v Grenoblu 1746, stal se 1790 biskupem v Troyes, nastoupiv na místo svého strýce, jehož koadjutorem byl od r. 1788. Odepřel přísahu na civilní konstituci kněžstva a odebral se zprvu do Kostnice, potom do Anglie. Po uzavření konkordátu jmenován byl biskupem v Meaux a potom arcibiskupem v Toursu (1804). Hrál značnou úlohu ve sporech Napoleona I. s papežem Piem VII.; pohříchu nebyl prost servilnosti vůči císaři. Po restauraci Bourbonů nucen byl místa svého se vzdáti; *z.* 1816; *sp.* „Fragments relatifs à l'histoire ecclésiastique des premières années du XIXe siècle" (Paříž 1814; v díle tomto líčí poměry církevní ve Francii v době zajetí Pia VII., ale ve smyslu francouzské vlády), „Défense des libertés de l'Église gallicane et de l'Assemblée du clergé de France, tenue en 1682, ou Réfutation de plusieurs ouvrages publiés récemment en Angleterre sur l'infaillibilité du pape" (vydal po jeho smrti bratr jeho v Paříži 1817). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 627. — 2. Petr, *n.* v Grenoblu na poč. XVIII. stol., franc. kněz, zastánce jansenismu, *z.* 1772 v Paříži; *sp.* „Dictionnaire historique, littéraire et critique contenant une idée abrégée de la vie et des ouvrages des hommes illustres en tout temps et en tout pays" (1758, 6 sv.; dáno na index 1762), „Dictionnaire portatif, historique, theologique, géographique, critique et moral de la Bible, pour servir d'introduction à la science de l'Ecriture Sainte" (2 sv., Paříž 1756, 2. vyd. tamtéž 1758). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 162.

Barralis Vincenc O. S. B., *sp.* „Chronologia sanctorum et aliorum virorum illustrium et abbatum insulae Lerinensis" (Lyon 1613). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 565.

Barran, prof. theol. a ředitel semináře pro missie zámořské, *n.* 1797, *z.* 1855, *sp.* „Expositlon raisonnée des dogmes de la morale du christianisme dans les entretiens d'un professeur de théologie avec un docteur en droit" (1843, 3 sv.; 2. vyd. 1845). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 936.

Barrande Joachim, francouzský palaeontolog; *n.* v Sangues (Haute-Loire) 1799, studoval na École polytechnique a na École des ponts et chaussées v Paříži. Vedle věd inženýrských studoval s velikou oblibou vědy přírodní. Franc. král Karel X. povolal jej za vychovatele vnuka svého Jindřicha V., vévody z Bordeaux (jenž nazýval se později „hrabě Chambord"). Po abdikaci Karla X. 1830 provázel rodinu královskou do Anglie a Skotska, posléze do Prahy. R. 1833 vzdal se svého místa vychovatelského a věnoval se povolání inženýrskému, převzav vyměřování tratí podél Berounky k Plzni. Při tom vzbudily hojné zkameněliny útvaru silurského jeho pozornost; studiu jich věnoval valnou část svého života. Výsledky badání svého publikoval od roku 1852 ve velikém díle, nadepsaném „Système Silurien du Centre de la Bohême"; celkem 22 svazky s 1160 obrazovými tabulemi. S hrabětem Chambordem zůstával *B.* stále v přátelském styku a spravoval soukromé jeho jmění; *z.* 5. října 1883 v sídle jeho Frohsdorfu u Vídně, vykonávaje tam poslední jeho vůli. *B.* byl vzorným katolíkem. Náboženské povinnosti konal s příkladnou svědomitostí a vroucností. S náboženským přesvědčením svým nikdy se netajil, nýbrž, když k tomu naskytla se příležitost, i ve vědeckých spisech neváhal je projeviti. Životopisec jeho prof. dr. Jan Krejčí praví o něm (v Časopisu Musea král. čes. 1884, 397): „Hluboký náboženský cit ovládal veškeré jeho smýšlení a jednání . . . Byl to muž dokonalý myslí a citem; vzácný to vzor úplné harmonie mohutného intellektu rozumového a nejjemnějšího citu ethického, jakých málo a zřídka mezi námi smrtelníky se vyskytuje. Celý jeho život byl pásmo oddanosti a obětivosti k nejvyšším účelům lidským, rozmnožení vědecké pravdy a mravního ušlechtění pokolení lidského." Dědicem svých sbírek, knihovny a literární své pozůstalosti učinil Museum království českého, jemuž nad to odkázal 10.000 zl. na dokončení díla. Srvn. dr. *Jan Krejčí*, „Joachim Barrande" v Časopisu Musea král. čes. 1884; *Zittel*, „Geschichte der Geologie und Palāontologie" 598; *K. A. Kneller*, „Das Christentum und die Vertreter der neueren Naturwissenschaft" (1903) 173—177; *T. J. Jiroušek*, „Joachim Barrande" ve „Vlasti" XV. (1898-99) 968; *Zahm-Hasuka*, „Věda a učenci katoličtí" 132; *Duilhé de Saint Projet-Podlaha*, „Apologie víry křesťanské na základě věd přírodních" 204.

Barrasa (Barraza) Jacinto S. J., *n.* v Limě (Peru) v XVII. stol., *z.* 1704, působil jako kazatel a vydal dva svazky svých řečí, z nichž jeden vyšel v Madridě 1678, druhý v Limě 1679; obšírné jeho dějiny Tovaryšstva Ježíš. v Peru zůstaly v rukopise.

Barraut de, Jan Jaubert, biskup bazasský 1614—30, potom arcibiskup arlesský od r. 1630; *z.* 1643; *sp.* proti Molinaeovi „Erreurs et faussetés remaquables contenues dans un livre intitulé: Boucller de la fot par P. du Moulin". Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 988.

Barre de la 1. André, soudobý professor morálky při katolickém institutu v Paříži, vydal „La morale d'après saint Thomas et les théologiens scolastiques. Manuel théoretique et Guide bibliographique" (Paříž), „Certitudes philosophiques et certitudines scientifiques", „L'Ordre de la Nature et le Miracle". — 2. **Jan Křt.** S. J., *n.* 1618, *z.* 1680, vydal jazykem francouzským několik spisů polemických, asketických a homiletických. — 3. **Josef**, bratr Ludvíka Frant. Jos., řeholní kanovník, *n.* 1692, *z.* 1764, kancléř university pařížské; *sp.* „Vindiciae librorum deuterocanonicorum Veteris Testamenti" (1730), „Examen des défauts théologiques" (2 sv., Amsterodam 1744), „Histoire generale d'Allemagne" (Pař. 1748, 11 sv.) a j. — 4. **Lud. Frant. Jos.**, *n.* v Tournay 1688, *z.* 1738, obstaral nové vydání Spicilegia Dacheriova a slovníku Morerlova; byl spolupracovníkem Anselma Banduriho (v. t.), *sp.* „Imperium orientale" (2 sv., Paříž 1711). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 1206. — 5. (**Barraeus**) **Renatus Vavřinec**, vyd. „Opera Tertulliani et Arnobii commentariis instructa" (Pař. 1580), „Opera Rufini" (t. 1580), „Historia christiana veterum patrum" (tamtéž 1583). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 297.

Barreira 1. Baltasar S. J., Portugalec, *n.* v Lisabonu 1531, *z.* 1612, působil v missii angolské v jihozápadní Africe; cenné jsou jeho relace, jež posílal svým představeným. — 2. **Isidor**, Portugalec, mnich rytíř. řádu Kristova, složil professi 1606 v klášteře thomarském, kdež *z.* 1634 n. 1648; *sp.* „Tractado das Significaoes das plantas, flores e frutos que se referem na sagrada Escriptura" (Lisabon 1622 a 1698). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 759.

Barreiro (Barreiros) **Kašpar**, Portugalec, zprvu kanovník evorský, potom člen O. S. Fr. Obs. (kdež přijal jméno František od Matky Boží), byl professorem theologie; *z.* 1574; *sp.* „Commentarius de regione Ophir apud sacram paginam commemorata" (vytišt. v Coimbře 1561).

Barrelier Jacques O. Praed., vynikající botanik, *n.* 1606 v Paříži, vstoupil 1635 do řádu dominikánského, procestoval v průvodu řádového generála Furca Francii, Španělsko a Italii a užíval prázdného času k badání botanickému. Smrt (*z.* v Paříži 1673) překazila dokončení velikého obrazového díla „Hortus mundi" n. „Orbis botanicus"; pouze část vydána byla péčí Ant. de Jussieu roku 1714 v Paříži pod názvem „Plantae per Galliam, Hispaniam et Italiam".

Barrelle Jos. Frant. S. J., *n.* 1794 v La Ciotat v jižní Francii, vstoupil do Tovaryšstva Ježíš. roku 1816, působil v kollejích v Lisaboně, Římě a Fryburku ve Švýc.; *sp.* „La thaumaturge du XIX. siècle ou s. Philoméne" (často vyd. a do různých jazyků přelož.), „Avis sur l'éducation de la jeunesse" (vyd. Dehan v Liège 1863); *z.* 1863 v Clermontu.

Barrère Josef, *n.* 1808, *sp.* „Histoire religieuse et monumentale du diocèse d'Agen depuis les temps les plus reculés jusqu'à nos jours" (Agen 1855, 1856, 2 sv.).

Barreria v. **Barrière**.

Barreto 1. (**Baretto**) **Nuñez** S. J., *n.* v Portu, vstoupil do Tovaryšstva Ježíš. 1554, byl 1544 jmenován patriarchou abessínským (srvn. čl. Abessinie 16), přišel 1556 do Goy, poslal odtamtud svého koadjutora, biskupa Ondřeje z Ovieda, do Abessinie k císaři Klaudiovi (Galávdévósovi), sám však pro nepříznivé poměry tam odebrati se nemohl; *z.* v Goe 1562. — 2. **Řehoř** S. J., *n.* 1669, *z.* 1729, vydal 1724 spis Em. Pereiry S. J. „De restitutione".

Barrett John, *n.* 1753, *z.* 1821, viceprovisor kolleje nejsv. Trojice v Dublině, prof. orient. řeči; vydal řecký rukopis evang. sv. Matouše ze VI. stol., známý pode jménem „Codex Z Dublinensis rescriptus"; publikace jeho má tento titul: „Evangelium secundum Matthaeum ex codice rescripto in Bibliotheca collegii SS. Trinitatis, juxta Dublin, cui adjungitur appendix collationem codicis Montfortiani complectens" (Dublin 1801).

Barretta Alfons Maria, kanovník a gen. vikář avellinský, *sp.* „Divini voluminis exegetico-scientifica synopsis" (Turin, 3 sv.). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1895), 1292.

Barretto Emanuel S. J., působil v XVI. stol. po 20 let jako missionář v Japonsku; vydal japonským jazykem sbírku výroků z Písma sv. a ze sv. Otcův o ctnostech a hříších. Srvn. *Dahlmann*, Die Sprachkunde und die Missionen 60.

Barrientos 1. Diego (**Didakus**) O. Praed., *sp.* „Fundamenta incredulorum eversa" (Lisabon 1733). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 1034. — 2. **Gines** O. Praed., dvorní kazatel Karla II., missionář na Filippinách, tit. bisk. trojský, suffragán manilský; *z.* 1694 n. 1695; *sp.* „Expugnacion de el probabilismo" (Manila 1685). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 616. — 3. **Lopez**, špan. dominikán, biskup a diplomat, *n.* v Medině del Campo 1382, *z.* v Cuence 1469, vzdělav se na universitě salamancké, vstoupil do řádu dominikánského, vynikl neobyčejným nadáním jakožto jeden z nejznamenitějších theologů španělských. R. 1433 povolal jej král kastilský a leonský Jan II. ke svému dvoru za svého zpovědníka a vychovatele syna svého Jindřicha IV. *B.* stal se státním kancléřem, generálním inkvisitorem, a postupně biskupem segovským 1439, avilským 1442, cuencským 1444. Král Jan II. jmenoval jej poručníkem mladšího syna svého Alfonsa. Jako obezřetný a vynikající státník vykonával *B.* králi velmi platné služby; mimo to vynikal dobročinností. Zanechal několik spisů: traktát o svátostech, kompendium morálky a výklad dekretálek.

Barrière 1. Jean de la, O. Cist., zakladatel reformy feuillantů (v. t.), *n.* 1544 v St. Céré (dep. Lot.), 1562 kommendatární, 1573 řádný opat cist. kláštera Les Feuillants, kdež zavedl reformu přísnější než byla řehole citeauxská. Od spolurehoníkův osočen, v Římě odsouzen a sesazen, žil tam jako světec; před smrtí bylo odsouzení jeho uznáno nespravedlivým a zrušeno; *z.* v Římě 25. dubna 1600; v kalend. a menol. cist. zván jest „ctihodným". — 2. **Petr**, *n.* v Rodezu v prvé pol. XIV. stol., stal se biskupem autunským 1377; *z.* 1383. Papež Urban VI. chtěl učiniti jej kardinálem, ale *B.*, neuznávaje ho za legitimního papeže, přijal hodnost tu z rukou papeže avignonského Klementa VII. Proti spisu „De fletu Ecclesiae", složenému Janem z Legnana ve prospěch Urbana VI., napsal kol. 1379 krátké pojednání „De schismate".

Barrington John Shute, vikomte, *n.* 1678 v Theobaldsu (Hertfordshire), *z.* v Becketu 1734. Studoval v Utrechtu a v Londýně práva; byl přítelem Lockeovým; *sp.* „Miscellanea sacra" (2 sv., Londýn 1725, 2. vyd. t. 1770); jeho theol. spisy vyd. pod názvem „Theological works" (3 sv., Londýn 1828).

Barronat v. **Baronat**.

Barrow 1. Isák, protest. theolog, *n.* 1630, *z.* 1677, prof. v Cambridgi, r. 1670 povýšen na doktora theol., stal se kaplanem Karla II., 1675 místokancléřem university cambridgské; byl znamenitý mathematik, učitel Newtonův; jeho kázání pro krásnou mluvu těšila se veliké oblibě. Mimo jiné napsal také traktát proti „papežské supremacii". — 2. **Jan**, *n.* 1735 z rodičů katolických ve Westby-in-the-Fylde (Lancashire), studoval v angl. kolleji v Římě a v Douai, vysvěcen na kněze 1766, působil horlivě v duchovní správě; *z.* v Claughtonu 1811. —

3. William, ctihodný (zvaný jinak Waring neb Harcourt) S. J., *n.* 1609 v Lancashiru, působil jako missionář v Anglii, byl uvězněn a popraven r. 1679.

Barruel de, Augustin S. J., *n.* 1741 ve Villeneuve-de-Berg (Ardèche), vstoupil 1756 do Tovaryšstva Ježíšova, po zrušení řádu ve Francii 1762 studoval v Olomouci (1766—68), působil jako prof. v Chomutově 1770, v Hradišti 1771, v Terezianu ve Vídni 1772, vrátil se 1774 do Francie; po vypuknutí revoluce uchýlil se 1792 do Anglie; po návratu do vlasti 1803 jmenován byl čestným kanovníkem při chrámu Notre-Dame v Paříži; *z.* t. 1820; *sp.* hojně spisů proti nevěře oné doby; zvl. „Les Helviennes ou lettres provinciales philosophiques" (Amsterodam 1781, Pař. 1830), „Mémoires pour servir à l'hist. du Jakobinisme" (4 sv., Lond. 1797), „Du Pape et de ses droits religieux" (2 sv., Pař. 1803), „Histoire du Clergé pendant la Révol. franç." (Lond. 1793). Spisy *B*-ovy docházely veliké pozornosti a byly pilně překládány do jiných jazyků (také do polštiny). *B.* vydával také dále časopis založený Dinouartem „Journal ecclésiastique, ou Bibliothèque raissonée des sciences ecclésiastiques" (Pař. 1788—92), v němž uveřejnil řadu důležitých apologetických pojednání. Srvn. *Hurter*, Nomencl. III[2] (1895), 505—507.

Barry de 1. (de Barri) Giraldus v. Giraldus. — 2. Pavel S. J., *n.* v Leucate 1585, vstoupil do Tovaryšstva Ježíš. 1605, byl rektorem různých kollejí, provinciálem v Lyoně, *z.* v Avignonu 1661, autor celé řady asketických spisů francouzským jazykem psaných, jimž dával často názvy dosti podivné; svého času byly hojně čítány. Bl. Pascal však učinil si je terčem posměchu; mnohé z nich byly přeloženy do lat. i do jiných jazyků; z nich uvádíme: 1. Le paradis ouvert a Philagie, par cent devotions à la Mère de Dieu (Lyon 1636); La solitude de Philagie (Lyon 1642); Solitudo Hagiophilae sive Instructio ad annua octo vel decem dierum exercitia spirit., interprete Mich. Cuvelier S. J. (vyd. 2. v Mnichově 1645, vyd. 3. t. 1646, vyd. 5. v Kolíně n. R. 1648; české vydání: Poušť svatomilá, t. j. Pravidlo, jak by bohabojný člověk za osm dní pořád v duchovním cvičení se zaměstnávati mohl. V češt. uved. od Felixa Kadlinského S. J. v Praze 1674); 2. Triduum Hagiophilae in usum semestris (brevioris) secessus spiritualis, Mich. Cuvelier S. J. interprete (v Praze 1647, v Kolíně n. R. 1648); 3. Hagiophili blanditiae sanctae, quibus in J. Christi gratiam se insinuat. Primo sermone gallico vulgatae, nunc a P. Adamo Schirmbeckh S. J. lat. donatae (v Mnichově 1650); 4. Paedagogia coelestis sive de beneficiis et cultu Ss. Angelorum interpr. Ad. Schirmbeckh S. J. (v Mnichově 1650); 5. Hagiophili sanctum foedus cum Sanctis coeli civibus ineundum, sive de cultu et patrocinio Divorum. Ex gall. latine P. Adam Schirmbeckh S. J. (v Mnichově 1651); 6. Les saints intentions de Philagie (Lyon 1638), XXXIII Pacta Hagiophilae cum Dei Filio totidem sanctis intentionibus declarata (v Kolíně n. R. 1648, v Praze 1682, přel. do polštiny 1755); 7. Pensez-y bien (Lyon 1645, přel. do polšt. 1728). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III[3] (1907), 1219; *Sommervogel* I, 945 nn.

Barsa v. Barsen.

Barsabáš (Barsabas) 1. Josef *B.* (v. t.). — 2. Juda *B.* (v. t.). — 3. sv., mč. v Persii, blíže neznámý; v Mart. Rom. 11. pros.: „In Perside sancti Barsabae Martyris".

Barsaboë v. Simeon.

Barsalth, *hebr.* בַּרְזִלַּי kethíb, ברזית qerí, *Βαρζαλθί*; v genealogii Aserově se čte: „Melchiel jest otec *B.*" (1 Par. 7[31]); jest to jméno buď ženy nebo města.

Bar Salibi v. Dionysius z Amidy.

Barsamias, Bar Samja, biskup edesský, obrátil pohanského kněze Šarbila, po jeho popravě byl předveden před prefekta Lysaniáše, jenž jej nejdříve dal uvěznit i pak mučiti. Mezi tím nařízeno bylo listem velkoprokur. Alusisa zastavení pronásledování. Data akt jeho (Cureton, Ancient Syriac Documents, Londýn 1864, 41 nn., Bedjan I., 120 nn.): „15. roku Trajanova, 3. roku Abgara VII., pod papežem Fabianem" neshodují se navzájem, a vůbec celé líčení nesouhlasí s historicky zjištěnými poměry. Utrpení *B*-ovo klásti jest spíše do doby císaře Decia. Srvn. *Nöldeke*, „Über einige edessenische Märtyrerakten" (1901), *Helmling*, Hagiogr. Jahresbericht 1901—1902, 125—126.

Barsaniové, monofysité egyptští na konci VI. století, nazývání také „Barsanufiáné" n. „Semidalité", viz čl. monofysité.

Barsanufius (Barsanuphius, rus. Варсонофий) 1. sv., dle Evagria (H. E. IV., 33) byl padesát let reklusem v jednom klášteře u Gazy v Palestině; pocházel z Egypta, *z.* kol. 550. Mart. Rom. 11. dubna: „Apud Gazam Palaestinae s. Barsanuphii anachoretae, sub Iustiniano Imperatore"; v církvi vých. 6. ún. Napsal cca. 540 pojednání proti bludům Origenistickým, *Διδασκάλια περὶ τῶν Ὠριγένους, Εὐαγρίου καὶ Διδύμου φρονημάτων* (*Gallandi* XI, 598, *Migne*, P. G. LXXXVI, 1, 891—902, rus. překl. v „Christ. Čt." 1827 [XXV], 257), a několik asketických pojednání (u Montfaucona, Bibl. Coisl., Pař. 1715, 394 n.); návod k duchovnímu životu vydán r. 1855 moskevskou duchovní akademií v ruském překl. pod názvem „Prepodobnych otcev Varsonofija i Joanna rukovodstvo k duchovnoj žizni v otvětach na vozraženija učenikov". Srvn. *Krumbacher*[2], 58, *Hurter*, Nomencl. I[3] (1903), 468, *S. Vailhé* v Echos d'Orient VII (1904), 268—76, VIII (1905), 14—25, *Pravosl. bogosl. encikl.* III., 167. — 2. ruský poutník, jenž posvátná místa na východě procestoval v letech 1456 a 1461—62; jeho cestopis vydal S. O. Dolgov „Choždenie svjaščennoinoka Varsonofija ko svjatomu gradu Ierusalimu v 1456 i 1461—1462 gg." (v Moskvě 1896). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. 172. — 3. rus. světec, archimandrit spasopreobraženského kláštera v Kazani v XVI. stol., druh kazaňského arcibiskupa Gurije (v. t.); pam. 4. října. — 4. přijmí Jana, biskupa damašského, v prvé pol. V. stol., jenž opustiv svoje důstojenství odebral se do Egypta a tam pod jménem *B*-a vstoupil jako prostý mnich do nitrijského kláštera; *z.* v 2. pol. V. stol.; pam. v církvi vých. 29. ún. Srvn. *Pravosl. bogosl. encikl.* III., 167.

Bar Sauma (Bar Suma, **Barsumas**) 1. archimandrita syr. kl. u Malitle, *n.* v Samosatě, *z.* 458, fanatický přívrženec Eutychův, od císaře Theodosia pozván k t. zv. loupežnické synodě 449, dostavil se s velikým počtem mnichů, ztrýznil s Dioskurem patriarchu Flaviana, podepsal akta synodální. Sněm chalcedonský povolil mu a soudruhům jeho praeklusivní lhůtu 30 dní. Životopis jeho, sepsaný jeho žákem Samuelem, není dosud vydán. Jakobité uctívají jej jako svatého; dle jiných úcta ta vztahuje se k sv. Barsimaeovi (v. t.). Srvn. *Nilles*, Kal.[2] II, 569. — 2. Mafrian, bratr a 1298 pod jménem Řehoř nástupce Bar Hebraea, pokračovatel jeho historických spisů; *z.* 1318 v Bartelle, pochován vedle svého bratra v Mar Mattai. — 3. metropolita nisibský, *z.* před 496, prý původně otrok, 449 byl učitelem na perské škole v Edesse, odkudž s ostatními perskými učiteli loupežnickou synodou byl vypuzen. Později stal se metropolitou nisibským, nepochybně přízní krále Peroza (457—484), jenž jej jmenoval také praefektem pohraniční provincie, aby pečoval o bezpečnost hranic proti říši

římské. Jak se zdá, *B.* přemluvil krále, aby z politických důvodů podporoval nestorianismus. *B.* vzepřel se katholikovi Bábóovi (v. t.' a vystoupil v dubnu 484 na synodě v Beit-Lapatu proti němu. Jak se zdá, byl tehdáž nestorianismus zaveden a celibát biskupů odstraněn; *B.* se oženil s jeptiškou jménem Mamoe. Na synodě v Beit 'Adri v srpnu 485 musil se podrobiti katholikovi Akakovi. Tím zlomena jeho moc církevní, ne však politická. Jeho důležitost při zavedení nestorianismu do Persie bývá namnoze přeceňována. *B.* zanechal několik listů, jež uveřejnil O. Braun, „Des Barsuma von Nisibis Briefe an den Katholikos Akak" (1896) a německý jich překlad v publikaci „Das Buch der Synhado." (1900). — 4. v. Jahballaha III. — 5. v. Barsimaeus.

Barscius v. Barszcz.

Barsen (Barsa, Barses, Barsus) sv., biskup v Edesse v Mesopotamii, od ariansky smýšlejícího císaře Valense (364—357) pronásledován a na nejzazší hranice říše do vyhnanství poslán; *z.* 377; Mart. Rom. 30. ledna, v církvi syr. 12. ledna. Srvn. *Assemani,* Bibl. orient. I, 398, 324, *Nilles,* Kal.[2] I, 468.

Barzillaj v. Berzellaj.

Barsimaeus (Barsamia) sv. m č., bisk. v Edesse v Mesopotamii, obrátil mnoho pohanův, umučen na počátku II. století za vlády Trajanovy (98—117). Mart. Rom. 30. ledna, v církvi syr. 8. října. Srvn. *Moesinger,* „Acta ss. martyrum Edessenorum Sarbelii, Barsimaei, Guriae, Samonae et Abibi ex fontibus collecta, explanata atque defensa" (Inšpruk 1874), *Nilles,* Kal.[2] I, 461; II, 569.

Barskij Vasilij Grigorovič, znamenitý poutník ruský, *n.* v Kyjevě 1702, studoval t. a ve Lvově, 1724 putoval do Říma a odtud do Palestiny; 1734 vstoupil v Antiochii do stavu mnišského, procestoval mnohé krajiny evropské, asijské i africké, vrátil se do Kyjeva, kdež *z.* 1747. Cestopis jeho vydán byl několikrát po jeho smrti (1778, 1785, 1793, 1800, 1819); nejnověji nákladem carské společnosti palestinské prací N. P. Barsukova 1885—87. Srvn. *Palmieri,* Nomencl. 182—183.

Bársony de Lovas Berený Jiří, theol. uherský v XVIII. stol., stal se 1663 biskupem velkovaradínským, 1676 jagerským; *z.* 1678; *sp.* „Veritas toti mundo declarata, argumento triplici ostendens S. C. regiamque Majestatem non obligari tollerare in Hungaria sectas lutheranam et calvinianam" (Kašava 1671, Vídeň 1672).

Barsotti 1. Josef a S. Theresia, piarista, *n.* v Lucce 1715, vstoupil do řádu piaristů 1731, učil na školách řádových rhetorice, stal se rektorem různých kollejí, posléze byl ve špitále sv. Michala v Římě kazatelem a zpovědníkem; *z.* 1796; přel. do vlaštiny du Fresnoyovy tabulky historicko-chronologické (Ben. 1754) a Lamprechtův život Leibnizův (Řím 1787). Srvn. *Horányii,* I, 124—125. — 2. Michael, *n.* v Lucce 1847, vstoupil 1868 do řad papežských zuavů, 1870 deportován do Francie, po návratu věnoval síly své cele tisku katolickému; založil a až do své smrti řídil časopis „L'Esare", přeložil do vlaštiny Molgnoův spis „Splendeurs de la foi" („Gli splendori della fede"); *z.* 1899. — 3. (Barsottus) Mikuláš O. Cap., *n.* v Lucce na poč. XVII. stol., vynikal učeností v oboru theologie, i mathematiky; působil také v Čechách; *sp.* „Spirituale humanae semper peregrinae mortalis vitae Remigium, habens portum suum immortalem aeternam vitam" (Vídeň 1647), „Cynosura, seu Maria Stella Polaris duodecim diffusa radiis" (t. 1655, 2. vydání 1657), „Sermones evangelici pro Quadragesima et Adventu" (t. 1667), „Sermones de Sanctis per annum occurrentibus" (t. 1668) a j. Srvn. *Otto Kamshoff* v Mittell. des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen" L (1911), 282—283.

Barsov 1. Elpidofor Vasiljevič, vynikající historik ruský, *n.* 1830 v Logovině (gub. novgorodská), studoval v semináři novgorodském a na církevní akademii petrohradské (1857—61); 1870 stal se bibliothekářem musea Rumjancovova v Moskvě, 1881 stal se sekretářem moskevské společnosti historické a archaeologické. Uveřejnil množství článků, týkajících se církevní historie ruské ve „Čteních" řečené společnosti, v časop. „Trudy Kiev. Ak.", „Žurn. imp. nar. prosv.", „Prav. Obozr." a j. Srvn. *Palmieri,* Nomencl. 169—172, *Prav. bog. encikl.* II., 266—267. — 2. Matouš Vasiljevič, stud. na duchovní akademii petrohradské 1861—65, stal se magistrem a inspektorem semináře simbirského, *z.* 1896; *sp.* „Sbornik statej po istolkovatelnomu i nazidatelnomu čteniju četvero-evangelija s bioliografičeskim ukazatelem" (2 sv., Simbirsk 1890, Petrohrad 1893; srvn. *Litt. Slavorum* I, 221), „Sbornik statej po istokovatelnomu i nazidatelnomu čteniju dějanij sv. apostolov i apokalipsisa, s bibliografičeskim ukazatelem" (t. 1894, 2. vyd. v Moskvě 1902—1903). Srvn. *Palmieri,* Nomencl. 172. — 3. Nikolaj Ivanovič, *n.* 1839, studoval v cirk. škole lavry Alexandra Něvského, v semináři a na duch. akademii v Petrohradě (1859—63). R. 1869 stal se docentem, 1873 mimořádným a 1887 řádným professorem pastorálky a homiletiky na duch. akademii petrohradské; *z.* 1903; uveřejnil řadu prací, týkajících se církevních dějin ruských, dějin homiletiky a literatury, a to jednak v časop. „Prav. Obozrěnie", „Christ. Čtenie", „Russkaja Starina", jednak samostatně: II., VI. a VIII. svazek velikého díla „Opisanie dokumentov i děl chranjaščichsja v archivě S. Sinoda" (Petrohrad 1878, 1884, 1891), „Istoričeskie, kritičeskie i polemičeskie opyty" (t. 1879), „Materialy dlja biografii Innokentija Borisova, archiep. Chersonskago i Tavričeskago" (2 sv., t. 1884 a 1888), „Istorija pervobytnoj christianskoj propovědi do IV. věka" (t. 1885), „Tridcatilětie dějatelnosti odesskago bolgarskago nastojatelstva 1854—84 i materialy dlja istorii osvoboždenija Bolgarii" (Oděsa 1895), „Něskolko izsledovanij istoričeskich i razsuždenij o voprosach sovremennych" (Petrohrad 1899) a j. — 4. Timothej Vasiljevič, 1870 mimoř., 1889 řádný prof. cirk. práva na duch. akademii petrohradské, *z.* 1904; *sp.* řadu důležitých spisů z oboru církevního práva církve východní a dějin jeho: „Konstantinopolskij patriarch i ego vlast nad russkoju Cerkoviju" (Petrohrad 1878), „O kanoničeskom elementě v cerkovnom upravlenii" (Moskva 1883), „Sbornik dějstvujuščich i rukovodstvennych cerkovnych i cerkovnoprichodskich postanovlenij po vědomstvu pravoslavnago ispovědanija" (Petrohr. 1885), „Svjatějšij Sinod v ego prošlom" (t. 1896), „Sinodalnyja učreždenija prežnago vremeni" (t. 1897), „O sobranii duchovnych zakonov" (t. 1898). Srvn. *Palmieri,* Nomencl. 177—180

Bar Sudaili v. Štěpán bar Sudaili.

Barsuk Moiseev Tomáš Ivanovič, rus. lékař, *n.* 1768, *z.* v Moskvě 1811; *sp.* „O prevoschodnom blaženstvě čelověčeskom, filosofičeskoe razsuždenie sv. Pisaniem podkrěpljenoe". (Petrohrad 1785). Srvn. *Palmieri,* Nomencl. 180.

Barsukov 1. Ivan Platanovič, ruský historik; *sp.* „Innokentij, mitropolit Moskovskij a Kolomenskij po ego sočineniam, pismam i razkazam sovremennikov" (Moskva 1883), „Tvorenia Innokentija, mitropolita moskovskago" (2 sv., t. 1886—87), „Nastavlenija k prochoždeniju inočeskago žitija v ženskich obiteljach, prepodannyja Innokentiem, mitropolitom moskovskim, v pismach k inokině Borisovskoj tichvinskoj pustyni Polikseně" (Petrohrad

1896), „Pamjati Dionisija, episkopa Jakutskago i Viljujskago, a zatěm Ufimskago i Menzelinskago“ (t. 1902). — 2. Nikolaj Platonovič, bratr předešl., *n.* 1838, od r. 1863 člen petrohradské archaeologické komise; v letech sedmdesátých zaměstnán byl v archivě sv. Synodu a potom v archivu minist. osvěty; *sp.* „Spisok knig cerkovnoj pečati, chranjaščichsja v bibliotekě sv. pr. sinoda“ (Petrohrad 1871), „Istočniki russkoj agiografii“ (t. 1882, dílo pro ruskou hagiografii velice důležité), vydal cestopis V. G. Barského (v. t.). Srvn. *Palmieri*, Nomencl. 180—181.

Barsumas v. Bar Sauma.

Barsumas Bogdanowicz, rodem z Trebizondy, 1579 zvolený za biskupa arménského v Polsku; zasazoval se o spojení s Římem, ale setkávaje se při tom s neúspěchem, vzdal se po třech letech svého důstojenství.

Bar Šebjá (Barsabias, Barsebias), sv. mč., opat jednoho kláštera v Persii, umučen spolu s 11 druhy pro víru Kristovu 3. čna (dle jiných 20. října) 342. Srvn. *Assemani*, Acta ss. Mart. I, 93, *Boll. Acta Ss.*, Oct. VIII., 838, *Stadler*, Heil.-Lex. I, 391.

Barszcz 1. (Barscius, Barthsch) Fridrich S. J., *n.* v Braunsbergu 1549; vstoupil do Tovaryšstva Ježíš. 1572, stud. ve Vídni; vyučoval v různých místech filosofii, theologii a řečtině, byl představeným různých domů řádových a posléze provinciálem polskolitevským; pro neobyčejné ctnosti své požíval veliké vážnosti u krále Zikmunda III., jehož byl zpovědníkem, u velmožů, ano i u nekatolíků; *z.* 1609; *sp.* „Responsio benevola et christiana, qua refutat Orationem Andreae Volani“, „Jesuiten-Spiegel, darin augenscheinlich zu sehen, was seltsame abenteuerliche Sachen die Jesuiten treiben“ (Braunsberg 1603, proti luteránovi Danielovi Kramerovi). „In Evangelia adventus et quae sequuntur Dominicarum commentationes“ (Krakov 1607), „Thesaurus spiritualis rerum ac documentorum variorum ad Societatem Jesu pertinentium“ (t. 1607), „Thesaurus precum ac variorum exercitationum spiritualium ex variis auctoribus collectus“ (t. 1607), „Conciones controversae sive demonstr. catholicae contra quasvis nostri saeculi haereses“ (2 sv., Kolín n. R. 1610). Srvn. *Sommervogel* I, 957, *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 458. — 2. Jiří S. J., kazatel při kostele sv. Jana ve Vilně 1731—1735, provinciál provincie litevské, *sp.* „Strzemię nieśmiertelnej sławy, to jest kazanie na pogrzebie Konstantego Kazimierza Brzozowskiego, biskupa wileńskiego“ (Vilno b. r.), „Kazanie o błog. Jozafacie, arcybiskupie połockim“ (t. 1717), „Kazanie o św. Augustynie“ (1719), „Nowe lato z pryncypalnym dniem imienia Jezusowego, to jest kazanie miane przy powtórnych prymicyach ks. B. Połubińskiego, praelata i proboszcza katedralnego wileńskiego“ (Vilno 1725), „Kazanie na pogrzebie Macieja Ancuty, biskupa wileńskiego“ (t. 1735).

Barszczewski Ondřej, karmelitán, kazatel polský v prvé pol. XVIII. stol., provinciál a převor kl. karmelitského ve Lvově; *sp.* „Kazanie przy konkluzyi oktawy solennej Wniebowsięcia Matki Boskiej w kościele metropolitalnym lwowskim miane“ (Lvov 1725), „Koncept nad konceptami, to jest kazanie przy konkluzyi solennej oktawy Niep. Pocz. Maryi Panny“ (t. 1736), „Walna i tryumfalna do nieśmiertelnej sławy droga na pogrzebie Stan. Mat. Rzewuskiego pokazana“ (t. 1730), „Transport złotego Abdanka JWX Jana Skarba, arcybiskupa lwowskiego, pokazany na pogrzebie jego“ (t. 1731).

Bart Jakub, kněz a básník lužický (pseudonym Čišinski), *n.* 1856 v Kukově v saské Horní Lužici, 1871—81 stud. v Praze na maiostranském gymn. a na theol. fakultě, vysv. 1883 v Budyšíně na kněze, působil jako kaplan na různých místech (také při král. dvorním chrámě v Drážďanech), potom žil jakožto farář na odpočinku ve svém rodišti; *z.* 1909 ve Votrově u Panšvic (Sasko). Vydal sbírky básní: „Kniha sonettův“ (1884), „Formy“ (1888), „Příroda a srdce“ (1889), „Lužické zvuky“ (1897), „Ze života“ (1899), „Krev a země“ (ballady, 1900), „Na orlích perutích“ (1904), „Radost a žalost“ (vlastenecké sonetty, 1905), „V klidném tichu“ (básně a ballady 1906), truchlohru „Na hradišti“ (1880), veselohru „Starý Lužičan“ (1881), román „Národovec a odrodilec“; literární díla: „Literatura lužických Srbů na počátku XX. stol.“ (1905), „Vývoj literatury lužických Srbův“ (1905); redigoval měsíčník „Lužica“. *B.* jest tvůrcem nového, vytříbeného básnického jazyka lužického. Do češtiny přeložil *Ad. Černý* „Výbor básní“ Čišinského a opatřil sbírku tu úvodem o básníku. (V Praze 1906, „Svět. knih.“ čís. 509); srvn. Slovanstvo (1912), 496—497; *Černý*, Lužice a luž. Srbové (1911), 135 nn.; *Jurij Šolta* v „Museum“ 1910, 80.

Bárta Šimon, *n.* 1864 v Žimuticích, vysv. na kněze 1889 jako alumnus České kolleje v Římě. Kaplanoval v Sedlici u Blatné až do r. 1891, byl potom praefektem student. semináře v Budějovicích do r. 1893, od r. 1893 do r. 1908 byl katechetou na gymnasiu v Pelhřimově, od r. 1903 působí na českém gymnasiu v Budějovicích; *sp.* „O filosofii přítomnosti“ (kritika spisu prof. Krejčího) ve „Vychovateli“ 1904; „Problem poznání u Kanta a ve filosofii scholastické“ t. 1906; „O filosofii Voltairově“ t. 1907, „Několik slov o náboženské a mravní výchově na našich středních školách“ t. 1905, „Professor Jaroslav Vlček a jesuitská morálka“ (příspěvek k charakteristice osvěty XIX. století) ve feuilletonu „Katol. Listů“ III. (1899) č. 60; mimo to pojednání o P. Agostinovi da Montefeltro v „Kazatelně“, kdež podal též překlad postní řeči z „Quaresimale“ P. Segneriho.

Barták Josef, *n.* 9. března 1842 v Kališti u Ondřejova, stud. v Praze, vysv. na kněze 31. čce 1867, byl kaplanem ve Velvarech, posílán do Frintanea ve Vídni, 1869 povolán do Prahy za adjunkta bohoslovecké fakulty; pro neduh prsní musil r. 1872 vstoupiti na dočasný odpočinek, a přijal místo spirituála u milosrdných sester v Prčici, později zámeckého kaplana a knihovníka u hraběte Thuna v Choltících; *z.* v Meraně 20. dubna 1878. Byl pilným spisovatelem; nejlepším jeho dílem jest „Stručná katolická dogmatika pro vyšší učebné ústavy a vzdělance vůbec“ (v Brně 1878). V letech sedmdesátých učinil záslužný pokus o studium východní otázky církevní, uváděje u nás ve známost hlavně spisy ruského konvertity Gagarina. Byla to sbírka brožurek pod názvem „Studie o církvi ruské“; vyšla celkem čtyři čísla: I. „O. Gagarina S. J. Církev ruská a neposkvrněné početí“ (v Praze 1877), II. „V církvi ruské tré papežů“ (t. 1877), III. „O. Gagarina S. J. Slovanský překlad Mat. XVI. 18.: Ty jesi Petr i na sem Petrě“ (t. 1877), IV. „Stručné dějiny církve cařihradské až do roku 842. Dle dra Hergenröthera“ (t. 1877). Sv. V. „Stručné dějiny východního rozkolu“ zůstal v rukopise. V „Časopise katol. duch.“ 1870 uveřejnil důležitý článek „Užívání jazyka mateřského v liturgii“, v němž uvažuje o důvodech, jež uvádějí zastavatelé jazyka mateřského v liturgii, jakož i o důvodech, na nichž spočívá prakse církevní. Článek ten vydal později samostatně ve zpracování německém pod názvem „Versuch, die liturgische Sprache der Kirche vom dogmatischen, historischen u. pastorellen Standpunkte zu beleuchten“ (v Hradci Králové 1875). Ač *B.* uznával oprávněnost dominujícího postavení latiny v liturgii, zasazoval se přece o obnovení slovanské liturgie v klášteře emauzském v Praze jakožto prostředku k zamezení propagandy pravoslavné v Čechách; za tou příčinou

učinil 1872 podání ke konsistoři pražské (otištěno v Časop. katol. duch. 1872, 279—284), a ještě nedlouho před smrtí napsal o té věci článek „Římsko-slovanský ritus v Emausích", jenž uveřejněn byl v „Časop. katol. duch." po smrti jeho v roč. 1878. Horlil pro povznesení bohovědné literatury české a souhlasil s myšlenkou založiti ústav „Cyrilleum", jenž by na způsob někdejší pařížské Sorbonny umožňoval způsobilým kněžím vypracování nějakého bohovědného díla („České Cyrilleum a Sorbonna pařížská" v „Časop. katol. duch" 1876). Aby usnadnil porozumění těžších míst v breviři, vydal praktický slovníček latinsko-česko-německý pod názvem: „Vocabula breviarii Romani in classicis aut non aut raro aut aliter occurrentia, quae praemissis de eius latinitate prolegomenis proxime Bohemis et Germanis idem recitantibus interpretabatur Joseph Barták" (Pragae 1876).

Bartakovics 1. Béla (Vojtěch), arcibiskup jagerský, *n.* 1792 v Salakusách (Szalakuz, v komitátu nitranském), byl 1844—1850 biskupem v Rožnavě, od r. 1850 arcibiskupem v Jagru, byl mecenášem vědeckých snah a sám vydal několik spisů v jazyku maďarském; *z.* v Jagru 1873. — 2. Josef S. J., *n.* v Salakusách 1722, jako jinoch 18letý vstoupil do Tovaryšstva Ježíšova, stal se v Kašavě prof.; přednášel filosofii, řečtinu, rhetoriku, dějiny a církevní právo; spolu kázal slovensky i maďarsky; *sp.* „Metallurgicon seu de Cultura fodinarum auri et argenti libri II. Carmen cum Indiculo vocabulorum quorundam ad aurariam argentariamque spectantium" (v Trnavě maď., lat. a něm. 1848), „Moses, drama ligatum, nuper ab Academicis actum" (t. 1749), „Simon Machabaeus. Drama" (t. b. r.) a j. *Z.* v Kašavě 1763.

Barteczko Ondřej, Ord. Min. reform., *sp.* 1. „Pax Caesaro-Ottomanica, anagrammate metrico-acrosticho ex hymno Te Deum laudamus compilato... celebrata." Jauroviae 1699 (fol.); 2. „Labores herculis Austriaci, seu praecipua gesta Caroli VI. 303 chronosticis adornata". Nissae, Jos. Schlögel, 1718 (fol.); 3. „Erotemata versu Ovidii in laudem August. Caes. scripto et Cabalam Anni 1718 continente resoluta". Tamtéž 1719 (fol.). *Str.*

Bartenev Petr Ivanovič, historik ruský, *n.* 1829; z jeho spisů náleží do oboru rus. hagiografie vydání životopisu Sergia Radonežského, sepsaného carevnou Kateřinou II.: „Žitie prep. Sergia Radonežskago, napisano gos. imp. Ekaterinoju II." (Petrohrad 1888). Srvn. *Palmieri,* Nomencl. 181.

Bartenora, hebraisované přijmí rabína Obadiáše z Bertinory v XV. stol., spisovatele výkladu Mišny.

Barth 1. A., *sp.* „Vorlesungen über das kathol. und protest. Kirchenrecht" (Augšpurk 1841, 2. vyd. 2 sv. 1846.) — 2. Bernard, dr. fil., professor na ryt. akademii v Bedburgu v Porýní, *n.* 1860 v Oppenheimu; *sp.* „Das St. Martinsfest" (1888), „Die kathol. Studenten Deutschlands" (1888), „Des Papstes Leo XIII. sämtliche Gedichte, Inschriften u. Denkmünzen aus dem Latein. und Italien. ins Deutsche übersetzt und umgedichtet" (1904). — 3. Florentius, O. S. Aug., *sp.* „Dissertationes theol. de auxiliis divinae gratiae" (Pragae 1760). — 4. Fritz, ev. theolog, *n.* 1856 v Basileji, 1879 farář v Reitnavě (Aargau), 1886 učitel theol. na kazatelské škole v Basileji, 1889 soukr. docent, 1891 mimoř. prof., 1895 řádný prof. v Bernu; *sp.* „Die Hauptprobleme des Lebens Jesu" (1903, 3. vyd.), „Das Johannesevangelium und die synoptischen Evangelien" (1905), „Einleitung ins NT" (1908). — 5. Kristián Gottlob, protestantský theolog, *n.* 1799 v Stuttgartě, byl 1834—38 protestantským farářem v Möttlingenu u Calwu; *z.* 1862 v Calwu; byl velice činný slovem i písmem ve prospěch zámořských protest. missií; založil 1828 časopis „Calwer Missionsblatt", r. 1839 časop. „Monatsblätter für öffentliche Missionsstunden" a r. 1842 časop. „Das Kindermissionsblatt". — 6. Lukáš, bratr-laik řádu cisterc. v kl. heiligenkreuzském, *n.* v Oetingenu v Bavořích 1742, *z.* 1803, dovedný umělecký truhlář; provedl spolu se soudruhem svým Willerem vkusné zařízení v klášterním kostele a v převorství. *Xenia Bernardina* III, 110. — 7. Michael, rodem z Annabergu, lékař, dobrý lat. básník, 1570 prof. mediciny v Lipsku, *sp.* 1. „Sermones heroico carmine conscripti de mysteriis Christi, missione Spiritus S. et Ss. Trinitate". Lipsiae 1551; 2. „Sermo de suscitatione a morte et resurrectione Jesu Christi, heroico carmine scriptus", t. 1551; 3. „De ascensione Jesu Christi et missione Spiritus S. deque Trinitatis unione sermo heroicus". Annabergae 1551. — 8. Pavel, něm. orientalista, *n.* v Norimberku r. 1635, studoval v Altdorfu, stal se jáhnem při kostele sv. Sebalda v Norimberce r. 1675, *z.* 1688; byl velice zběhlý v jazycích orientálních; bibliotheka norimberská chová rukopis jeho: „Versio Evangeliorum, Actorumque apostolicorum arabica, cum latina ejusdem translatione junctim apposita."

Barthe Eduard, *n.* 1802, prof. filos. a čestný kanovník rodezský; *sp.* „Raison de ma foi religieuse" (v něm. překl.: „Die religiöse Wahrheit vor dem Richterstuhle der Vernunft", Freiburk 1853, „Der katholische Glaube vor dem Richterstuhle der Vernunft", Mohuč 1882). Srvn. *Hurter,* Nomencl. III² (1895), 1203.

Barthel 1. Jan Kašpar, kanonista, *n.* 1697 v Kitzingenu, stud. v Římě, kdež byl žákem Prospera Lambertiniho (Benedikta XIV.), potom 21 rok regentem vircpurského kněžského semináře, prof. církevního práva, kanovníkem a posléze děkanem; *z.* 1771 ve Vircpurku; *sp.* řadu prací z oboru církevního práva, jež vyšly souborně pod názvem „Opuscula iuridica varii argumenti" (3 sv., Bamberg a Vircp. 1765, 1771); byl umírněným zastáncem tehdáž běžného státně-církevního práva. Ze spisů jeho uvádíme: „De pallio, una cum insertis vindiciis pallii herbipolensis" (1753), „Dissertatio de iure asyli" (1733), „Dissertatio historiam et generalia pacificationum imperii circa religionem sistens" (1736), „Dissertatio praeliminaris historico-publico-canonica de concordatis Germaniae" (1743), „Dissertatio de eo, quod circa libertatem exercitii religionis ex lege divina et ex lege imperii iustum est" (1764). Srvn. *Hurter,* Nomencl. III² (1895), 192—193. — 2. K., něm. katech. spisovatel; *sp.* „Religionsgeschichte" (pro školy, 9. vyd., Stuttgart 1882), „Biblische Geschichte" (2. vyd., Lipsko 1873), „Handbuch zur Biblischen Geschichte für Katecheten und Lehrer" (3 sv., 3. vyd., Lipsko 1879), „Schulpädagogik" (Lipsko 1873).

Barthélemy Saint Hilaire Jules, franc. státník a filosof, *n.* v Paříži 1805, *z.* t. 1895; zprvu byl žurnalistou (1826—30 redaktorem časop. „Globe"); 1832 započal vydávati překlad všech spisů Aristotelových (s důležitými úvody a poznámkami; dílo dokončeno bylo r. 1891); stal se 1838 prof. řecké a římské filosofie na Collège de France, 1839 členem akademie; z polit. příčin vzdal se 1852 professury; 1880—81 byl ministrem zahr. záležitostí; z ostatních jeho spisů uvádíme: „De la Logique d'Aristote" (2 sv., Pař. 1838), „De la Métaphysique. Pour servir d'introduction à la mét. d'Aristote" (Pař. 1879), jeho spisy o indickém náboženství: „Des Védas" (1854), „Du Bouddhisme" (1855), „Le Bouddha et sa religion" (1860, 3. vyd. 1866), „Le Christianisme et le buddhisme" (1880), o koranu („Mahomet et le Coran" 1865), o Baconovi („Étude sur François Bacon" 1890), o Cousinovi („Victor Cousin" 1895) a o obou Ampèrech („Philosophie des deux Ampère" 1666, 2. vyd. 1869).

Barthélemy d'Hastel Ed. Maria, *n.* 1830, *z.* 1888, učený archaeolog, zanechal několik spisů, vztahujících se k diecesi châlonské. Srvn. *Hurter*, Nomenci. III² (1895), 1368.

Barthelme 1. Hugo, něm. malíř, *n.* 1822 v Eussenhausenu (Franky), *z.* 1895 v Mnichově, žák Jindřicha Hessa a Jana Schrandolpha; z jeho maleb uvádíme: „Slavnostní řeč knížete arcibiskupa vircpurského Ludvíka 1872" v národním museu mnichovském, cyklus fresek v kostele ve Weissenhornu (Život P. Marie a 12 apoštolů), fresky v universitním kostele ve Vircpurku; mimo to zhotovil mnoho obrazů oltářních. — 2. Jiří Josef, děkan a farář v Sulzfeldu n. M. (v dol. Francích), *n.* 1833; *sp.* „Jos. Forster, ein Lebensbild" (1886), „Gold zum himml. Brautgewande" (1894).

Barthold Pontan (Pontanus) z Braitenberka, rodem z Mostu v Čechách, odkudž zval se „Pontanus"; prvního vzdělání nabyl v rodišti u praeceptora Krištofa Desnera; studia filosofická a theologická konal v Praze u Jesuitů s vynikajícím prospěchem; roku 1581 prohlášen byl za magistra. Vyznamenával se záhy básnickým nadáním. Pro vynikající svoje vlastnosti získal si mnoho příznivců. V letech 1575—79 byl zaměstnán v klášteře luckém u Znojma na gymnasiu zřízeném od opata Šebestiána Freytaga z Čepiroh; potom byl pohostinu na Strahově, kdež počátkem roku 1581 dokončil velikou skladbu „Vita Hroznatae, fundatoris monasterii Tepiensis, hexametro carmine descripta", kteráž pak r. 1586 vyšla tiskem nákladem opata tepelského Matyáše Gehla (po druhé vydána 1595 ve Frankfurtě). Roku 1583 zvolen za kanovníka metrop. kapituly v Praze, byl spolu kanovníkem budyšínským a olomouckým; r. 1585 stal se scholastikem. R. 1586 zvolen byl za kapit. děkana a vyznamenán od Rudolfa II. titulem „poëta laureatus". R. 1588 obdržel šlechtictví s přídomkem „z Breitenberka"; 1589 jmenován Sixtem V. hrabětem sv. paláce a dvoru lateránského, 1593 jmenován cís. Rudolfem II. hrabětem palatinským, 1594 zvolen za probošta. Byl protonotářem apoštolským a generálním vikářem. *Z.* 20. ún. 1614. Na památku synody pražské konané r. 1605 vydal tiskem provinciální statuta arcibiskupa Arnošta z Pardubic („Statuta provincialia Ernesti archiepiscopi primi Pragensis" v Praze 1606); dále vydal několik sbírek homiletických: „Bibliotheca sive theatrum conclonum e celebribus tam antiquis novisque authoribus et postillatoribus, quam e variis lectionibus et meditationibus" (Kolín n. R. 1608), „Incineratio mortalium hoc est conciones funebres in quinque libros digestae, e varils authoribus collectae" (t. 1611), „Orationes synodales, sacrae, bellicae, funebres" (v Praze 1606); z hojných jeho spisů básnických mimo zmíněné již skladby „Vita Hroznatae" uvádíme: „Hymni in laudem beatissimae et gloriosissimae Virginis Mariae, sanctorum Angelorum nec non specialiter cuiusque sancti patroni huius inclyti regni Bohemiae" (v Praze 1590, nové přepracované vydání tamtéž 1602), „Primitiae sacrae poëseos" (Mnichov 1589), „Bruxla Bohemiae, delineata carmine" (1593); prosou psané spisy historicko-hagiografické: „Bohemia pia, hoc est Historia brevis, pietatem avitam Bohemiae ... ostendens" (Frankfurt 1608), „Scanderbegus, hoc est Vita et res strenue feliciterque gestae Georgii Castrioti, Epiri regis" (v Hanavě 1609), „Spirituale regni Bohemiae lubilum, hoc est selectae, devotae et maxime hoc periculosissimo pestis tempore salutares et necessariae precationes ad praecipuos Bohemiae patronos" (v Praze 1599, v čes. překl. „Duchovní obveselení koruny české", v Praze téhož roku); „Život sv. Ivana" (lat., česky a něm. v Praze 1592). Bohatou svoji knihovnu odkázal *B.* metropolitní kapitule pražské. Srvn. *Jireček*, Rukověť I, 47—48, *Wolkan*, Böhmens Anteil an der deutschen Literatur des XV. Jahrh. III., 163, *Truhlář*, Rukověť k písemnictví humanistickému, zvláště básnickému 145—157, *Podlaha*, Series 137—147.

Bartholi, Francesco della Rossa O. S Franc., *n.* v Assisi. 1320—26, byl lektorem theologie v Porciunkule, 1332 guardiánem u sv. Damiána, 1334 v Sacro Convento; *sp.* kol. 1335 „Tractatus de Indulgentia Sanctae Mariae de Porciuncula" (uveř. Pavel Sabatier v „Collection d'Études", Pař. 1900, sv. II.). Srvn. *Wadding*, Script. Ord. Min. (1650), 114; *Van Ortroy* v „Anelect. Bolland" (1902), XXI, 372—380.

Bartholinus (Bartolini) 1. Richard, z Perugie, historik a básník v prvé pol. XVI. stol., kanovník spoletský, kaplan kardin. Matouše Langa (v. t.), jejž provázel na jeho diplomatických cestách, od Maximiliana I. jako básník korunován; *sp.* „Austriados libri XII seu de bello norico" (1531), „Hodoeporicon Matthaei cardinalis Gurtzensis" a jiné. — 2. Tomáš, vynikající lékař dánský, *n.* v Kodani 1616, *z.* 1680; 1648 stal se prof. anatomie, r. 1661 bibliothekářem a rektorem university; vydal řadu lékařských studií, týkajících se Písma sv.: „De latere Christi aperto, accedunt Salmassii et aliorum de Cruce epistolae" (1646), „De cruce Christi hypomnemata IV.: 1. De sedili medio, 2. De vino myrrhato, 3. De corona spinea, 4. De sudore sanguineo" (1651), „Historia paralytici primi ex Joan. V." (1647), „Historia paralytici secundi ex Matth. VIII. et Luc. VII." (1649), „Historia paralytici tertii" (1653), „Paralytici Novi Testamenti medico et philologico commentario illustrati" (1653), „De morbis biblicis miscellanea medica" (1672).

Bartholomaeides v. Bartholomeides.

Bartholomaeo v. Paulinus a s. Bartholomaeo.

Bartholomaeus v. Bartoloměj.

Bartilius Vavřinec S. J., *n.* v Tarnově, vstoupil do Tovaryšstva Ježíšova 1585, byl prof. filosofie a theologie, rektorem noviciátu ve Vilně, později provinciálem litevským, *z.* ve Smolensku 1635; *sp.* „Officia de s. Michaele archangelo, angelo custode et aliis spiritibus", „Modus recitandi coronam B. Virginis", „Modus rite confitendi et communicandi", „Alphabetum spirituale", „Officium probi pueri", „Remedia contra luxuriam", „Psalmus vitalis", „Carmen ad Virginem", „Notae spirituales", „Exercitationes quaedam", „Praxis omnium virtutum". Životopis *B*-úv napsal Albert Wijuk Kojalowicz S. J. (Vilno 1645). Srvn. *Sommervogel*, Bibl. de la Comp. de Jésus I, 963.

Bartimaeus, *Βαρτίμαιος*, בַּר טִימַאי (= syn Timaeův), jeden ze dvou slepců, jež Kristus Pán u Jericha uzdravil, Mk 10[46.52]. V Targumu k Esth. 3[8] vyskytuje se jméno טִימַי n. טִימַאי, pročež k vysvětlení jména *B.* není třeba utíkati se ke jménu řeckému. Volkmar opíraje se o význam slovesa טמא (= nečist býti), neprávem soudí, že jméno *B.* jest pouze symbolické a příběhem tím má býti pouze naznačeno, že i syn nečistého, t. j. pohan účasten jest milosti Kristovy.

Bartis Matěj, O. Cist. v kl. velehr., *n.* 1693, *z.* 1770, *sp.* 1. „Philosophia rationalis sive logica Aristotelico-Neutristica methodo scholastica in tractatibus V. comprehensa" Pragae, Wolfg. Wichhart 1724 (520 str. v IV.); 2. „Nucleus theologiae schoiasticae ex secunda parte Secundae partis Summae D. Thomae Aqu." Pragae, typ. archiep. 1727 (464 str. v IV.), 1731 (622 str. v IV.); 3. „Nucleus theologiae schol. ex prima parte Summae D. Thomae Aqu." Pragae, tamtéž 1730 (192 str. a 96 + 226 str. v IV.); 4. „Prodromus universalis Theologiae scholast. Summa D. Thomae Aqu." t., 1730 (96 str. v IV.); česky vydal tři kázání. Srvn. *Jireček* I, 49, ČČM. 1897, 145. *Str.*

Bartlicius 1. Bernard od sv. Filipa z Neri, plarista, *n.* 1646 ve Strážnici na Moravě, vstoupil do řádu plaristického v Lipníku 1664, působil jako kazatel a představený různých domů řádových, 1700 povolán do Říma do rady generála řádu, kdež pobyl šest let, načež stal se provinciálem, *z.* v Lipníku 1715. Prodlévaje v Římě, sestavil šestidílné „Annales Ordinis Scholarum Piarum a prima origine 1597 usque ad annum 1669"; dílo to zůstalo v rukopise. Srvn. *Hordányi*, Scriptores piarum scholarum I, 125—126. — 2. Hugo, Ord. Praem. v klášteře zábrdovickém, rodem ze Strážnice na Mor., *sp.* „Theses theologicae de incarnatione verbi divini". Olomucii, Joa. Jos. Kilian, 1702. — 3. Matěj, rodem ze Strážnice na Mor., vyd. „Theses theologicae de virtutibus, vitiis, peccatis, gratia, iustificatione et merito." Olomucii, J. J. Killan, 1695.

Bartmann Bernard, theol. dr., professor dogm. v Paderbornu, *n.* 1860 v Madfeldu u Brilonu ve Vestfálsku, *sp.* „St. Paulus und St. Jakobus über die Rechtfertigung" (1897), „Das Himmelreich und sein König nach den Synoptikern" (1904), „Lehrbuch der Dogmatik" (2. vyd. 1911).

Bartnicki R. S., malíř lvovský, provedl 1740 fresky v kostele Bernardinův ve Lvově.

Bartochowski Vojtěch S. J., *n.* 1640, vstoupil do noviciátu 1660, studoval v Římě, načež přednášel theologii v polských kolejích jesuitských; sepsal dvě panegyriky na krále Jana III. Soběského „Fulmen Orientis ..." (Kalisz 1684) a „Europa Joannis III. ... iterum iterumque defensa" (1686); obě ty panegyriky byly pospolu vydány r. 1737 v Poznani pod názvem „Panegyres Regi olim Joanni III. dicatae"; *z.* v Krakově 1708.

Bartold v. Berthold.

Bartold (Bartolt) Karel S. J., *n.* 1680, *z.* 1748, byl prof. na akademii vileňské, rektorem kolleje lomžińské a vileňské, posléze provinciálem; *sp.* „Imagines principum regumque Poloniae politicis dogmatibus phalerisque počtarum adumbratae" (1719; potom častěji znovu vyd.: 1721, 1727, 1731, 1736, 1740); jsou to životopisy knížat a králů polských až do Augusta II., bez vainé vnitřní ceny.

Bartoli (Bartholi) 1. Daniel S. J., *n.* 1608 ve Ferraře, vstoupil do Tov. Jež. 1623, vyniki jako výmluvný kazatel, byl povolán 1650 do Říma, aby spisoval dějiny řádu; byl 1670—74 rektorem kolleje římské; všestranný spisovatel, vyznamenávající se bystrým soudem a klassickou mluvou. Sebrané jeho spisy vyšly v Turině 1825—1856, v Neapoli 1854—59; mezi nimi jsou: životopisy sv. Ignáce (vyd. po prvé v Římě 1650, potom častěji; přel. do latiny P. L. Janini 1665, překlad jeho vydán také v Praze roku 1668; do němčiny 1845), sv. Františka Xav., sv. Františka Borgiáše, sv. Stanislava Kostky (v Římě 1670, přel. do polšt. Vojt. Tylkowským 1674), dějiny řádu jesuitského v Asii, Anglii a Italii („Storia della Compagnia di Gesù", 5 fol. svazků, v Římě 1653—73), mnoho děl asketických („Opere morali", Řím 1684; „Dei simboli transportati al morale", Řím 1677, 2 sv.), fysikálních („Del ghiaccio e della coagulazione", Řím 1685; „Della tensione e pressione", Ben. 1677, „Del suono, dei tremori armonici e dell' udito", Řím 1679) a mluvnických (o ital. pravopise a j.). Mnohé ze spisů jeho byly častěji otiskovány a překládány; *z.* v Římě 1685. Srvn. *Sommervogel* I, 965 n., VIII, 1771 n., *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 559—560. — 2. Jan Křtitel, *n.* v Benátkách 1695, stal se professorem kanon. práva v Padově 1731, biskupem feltreským (1747), arcibiskupem nazianským i. p. (1757), *z.* 1776; *sp.* „Institutiones iuris canonici" (Feltre 1749), „Apologia pro Honorio primo" (Feltre 1750), v kterémžto spise dokazuje, že prvý list Honoriův k Sergiovi byl interpolován a druhý podvržen monothelety, zavržení papeže pak že není dílem VI. oek. sněmu, nýbrž orientálních biskupů. Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1895), 188. — 3. Petr Santo (Sante, Santi), malíř a mědirytec, *n.* 1635 v Perugii, *z.* 1700 v Římě, žák Lemairesův a Poussinův, zhotovil veliký počet mědirytin, mezi nimiž jest mnoho náboženských dle obrazů vynikajících mistrů (Albani, Maratta, Carraci, Lanfranco a j.), jakož i mnoho reprodukcí památek archaeologických. — 4. Vinc. S. J., *n.* ve Florencii 1739, po potlačení řádu stal se t. kanovníkem, potom vstoupil k oratoriánům, *z.* 1795, psal proti bludům Scipiona Riccia a způsobil tím sobě mnoho nepříjemností. Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1895), 693.

Bartolini 1. Dominik, *n.* v Římě 1813, kanovník u sv. Marka, člen pap. archaeolog. akademie, zastával různé úřady v kongregacích římských, stal se 1875 kardinálem, *z.* 1887; *sp.* „Di s. Zaccaria Papa e degli anni del suo pontificato; commentarii storico-critici raccolti ed espostl" (Řezno 1879), „Cenni biografici di s. Giacomo Ap. il Maggiore ed esposizione storico-critica e giuridica sull' apostolato, sul transferimento del corpo del medesimo nella Spagna e sull' odierno ritrovamente" (Řím 1879), „Sull' antico tempio di Salomone in Gerusalemme e sull' antica grotta del presepio del nostro S. G. Cristo in Betlemme, soprastante Basilica Constantiniana ed altri luoghi storici annessi" (t. 1869), „Memorie storico-critiche archeologiche dei ss. Cirillo e Metodio e del loro apostolato fra le genti slave" (t. 1881). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 1336—37. — 2. Marian, doktor a prof. kanon. práva, auditor Roty římské, vyslanec papeže Julia II. k císaři Maximiliánovi, *z.* 1511, sestavil sbírku rozhodnutí Roty. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1176.

Bartolo 1. ze Sassoferrata, prosl. středověký glossátor Justinianových právních knih (nazýván byl „lucerna iuris civilis", „monarcha iuris"), *n.* 1314 v Sassoferratě, byl professorem v Pise, Perugii a j., *z.* v Perugii 1359. Napsal první kommentář k celému římskému právu. Jeho „Opera omnia" vydána v Basileji 1588—89, v Benátkách 1590, 1603, 1615. Zvláštní jest jeho traktát „Tractatus procuratoris editus sub nomine diaboli", v němž líčí, kterak ďábel hledá u Boha ospravedlnění, ale P. Maria tomu odporuje a nad ním vítězí (bez místa a roku; 1475, 1611 s poznámkami Udona Tenglera; srvn. čl. Belial). — Jeho žáci zvaní „Bartolisté" nebo „postglossátoři" snažili se o zprostředkování mezi právem římským a kanonickým. Srvn. *Hurter* Nomencl. II³ (1906), 660. — 2. Taddeo di v. Taddeo.

Bartolocci (Bartolozzi) Giulio a S. Anastasia, O. Cist., hebraista, *n.* 1613 v Celaně v Etrurii, *z.* 1687 v Římě, kdež byl 1651—87 professorem hebrejštiny na „Collegium Neophytorum et Transmarinorum"; později byl titulárním opatem kláštera S. Sebastiani ad Catacumbas a kustodem bibliotheky vatikánské. V letech 1675—83 vydal v Římě za pomoci obráceného Žida Judy n. Jana Křt. Jonáše (v. t.) první tři svazky velikolepého ač nedostí kritického díla „Bibliotheca magna rabbinica de scriptoribus et scriptis hebraicis, ordine alphabetico hebraice et latine"; 4. svazek vydal žák jeho Imbonati (Ben. 1693) a připojil svazek 5.: „Bibliotheca latino-hebraica sive de scriptoribus, qui ex diversis nationibus contra Judaeos vel de re hebraica scripsere" (Řím 1694). Dílo toto jest základem díla Wolfova „Bibliotheca hebraica" a jiných podobných spisů. Jiné spisy *B*-ovy zůstaly v rukopise; jsou to: „Liber Tobiae filii Tobielis" a „Migdal Oz Adonai, Turris Fortitudinis Domini sive defensio doctrinae christianae, hebraice translata a Ioanne B. Iona Galilaeo." Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV (1910), 474—477.

Bartomeides Ladislav, evang. kněz slovenský, *n.* 1754, studoval ve Wittemberku, stal se evang. duchovním správcem v Ochtiné, *z.* 1825; *sp.* „Summa náboženství křesťanského" (v B. Bystřici 1784, v Pešti 1796, 1798), „Řeči písma sv." (v B. Bystřici 1799). Srvn. *Jireček*, Rukověť I, 48; *Jar. Vlček*, Dějiny české lit. II. dílu č. 1., 307—308.

Bartoloměj 1. apoštol Páně, totožný s Natanaelem, který pocházel z Kány galilejské, od Filipa ke Kristu byl přiveden a zároveň s Petrem, Tomášem, Jakubem Vel., Janem a dvěma učedníky Páně byl svědkem, když Pán Ježíš vstav z mrtvých ukázal se jim u jezera Genezaretského a Petrovi primát v církvi dal. (Jan 1^{45-51}; 21^{2}.) Že Natanael byl apoštolem, lze souditi právem z toho, že u Jan. 21^{2} jmenuje se uprostřed mezi apoštoly (Petr, Tomáš, Natanael, synové Zebedeovi), a že všickni ti učedníci byli vřazeni mezi apoštoly, jichž povolání v evangeliích vypisuje se zvláště. Že však Natanaelem tím nebyl jiný leč ten, který v seznamech apoštolských uvádí se pod jménem Bartoloměj, souditi lze z toho, že Bartoloměj uvádí se v seznamech těch ve spojení s Filipem, od něhož byl Natanael ke Kristu přiveden, a že na jiného z apoštolů nelze vztahovati to, co v Jan. 1^{45-51} a 21^{2} praví se o Natanaelovi. Jest pak Natanael jméno jeho vlastní, Bartoloměj (= syn Tolmeův či Ptolemeův) pak jméno jeho otecké, udávajíc, že byl synem Tolmeovým či Ptolemeovým. O životě jeho není mnoho známo. Dle starých zpráv přišel na své cestě apoštolské do Indie t. j. do Šťastné Arabie a nynější Přední Indie, kde asi zanechal opis evangelia Matoušova psaný řečí hebrejskou (v širším slova smyslu či aramejskou), neboť Eusebius (H. E. 5, 10, 3. Migne 20, 465) a sv. Jeroným (De vir. ill. c. 36) i Sokrates (H. E. 1, 19) sdělují, že Pantaenus, představený školy alexandrijské, na své cestě po Indii nalezl (před r. 180) exemplář Matoušova evangelia psaný jazykem hebrejským, který tam prý podle výpovědi tamějších křesťanů byl zanechán od sv. Bartoloměje. Později odebral se dle svědectví armenských spisovatelů přes Persii, Babylonii, Mesopotamii a Assyrii do Malé Asie. Tam sešel se v Hierapoli s apoštolem Filipem a byl i s ním ukřižován, ale od věřícího lidu osvobozen (sv. Filip však zemřel smrtí mučednickou). Po té odebral se do Lykaonie a Malé i Veliké Armenie, kde uzdraviv zázračně dceru královskou, obrátil ke Kristu jak otce jejího, krále Polymia, tak jeho manželku i celý dvůr a dvanáct měst, ale popudiv tím proti sobě pohanské kněze a skrze ně i krále bratra Astiaga, byl k jeho rozkazu uvězněn, mučen, za živa odřen a na to v Albanopoli stat (dle zpráv řeckých ukřižován hlavou dolů). Tělo jeho bylo nejprve v Albanopoli pochováno, později na ostrov Lipari a odtud r. 809 do Beneventu převezeno a konečně (r. 983) ku podnětu císaře Otta do Říma dopraveno a tam v kostele jemu zasvěceném na jednom ostrově tiberském pod hlavním oltářem uloženo. Památka slaví se v církvi latinské dne 24. srpna, v církvi řecké dne 11. června. (*Moesinger*, Vita et martyrium s. Bartholomaei ex sinceris fontibus Armenicis. Oeniponte 1877). Zobrazuje se s nožem v ruce, někdy také i s knihou. Srvn. *Detzel*, Ikonogr., II, 157—159.) [*Sýk.*]. — 2. Abraham viz Abraham str. 28. — 3. Albizzi v. Albizzi. — 4. Anglicus (není totožný s *B.*-em de Glanvilla nebo de Glaunvilla, jenž žil kol. 1360) O. Min., *n.* v Anglii kol. 1225, učitel theol. na minoritské škole v Paříži, 1231 lektor v Magdeburku, první lepší encyklopaedista středověký; *sp.* „De genuinis rerum coelestium, terrestrium et infernorum proprietatibus", encyklopaedii věd přírodních, dílo velice rozšířené a často překládané, do roku 1500 více než 20krát tiskem vydané. Srvn. *Felder*, Geschichte der wiss. Studien im Franz.-Orden (1904), 176, 248 násl.; srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906). 637. — 5. Avogadro v. sub 8. — 6. z Bíliny v. Bartoš z Bíliny. — 7. Bartoloměj z Braganzy, blahosl., O. Praed., pap. kaplan, poenitentiář, 1252 bisk. nemosijský na Cypru, 1255 biskup vicenzský, legát Alexandra IV. ve Francii a Anglii, *z.* v listopadu 1270, zakladatel družiny „fratres gaudentes" (v. t.); *sp.* „Scholia s. glossemata in libros Dionysii vulgo crediti Areopagitae", „Sanctorum vitae in compendium redactae", kommentáře k různým knihám Písma sv. Pius VI. schválil pro řád, jakož i pro biskupství vicenzské officium a mešní formulář ke cti blahosl. *B.*-e (23. října). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 342—343, *M. de Waresquiel*, „Le bienh. Barthélemy de Brégance" (Pař. 1905). — 8. z Brescie (Brixiensis) Avogadro, kanonista, prof. v Bologni v prvé pol. XIII. století (*z.* 1258, dle jiných 1250); z četných jeho spisů jsou pouze „Questiones dominicales et venerlales" samostatné; ostatní jsou přepracování spisů cizích: „Brocarda", „Ordo iudiciarius", „Glossa ordinaria" k dekretu (přepracování Apparatu Jana Teutonica; této práci *B.*-ově dostalo se nezasloužené ctí, že od r. 1505 pojata byla do vydání dekretu), „Historiae super libro decretorum". Srvn. *Schulte* II, 83 n., *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 370. — 9. Caimus v. níže sub 29. — 10. z Carranzy v. Carranza. — 11. Cartès, „papež" katharů, podnikl r. 1223 cestu z Bosny do Francie, aby tam působil jako nejvyšší hlava sekty. Není jisto, zda a pokud francouzští katharové (albigenští, v. t.) jeho moc uznávali. Srvn. *Ch. Schmidt*, Hist. de la secte des Cath. (Paříž 1849), I, 290. — 12. de Carusis viz B. z Urbina. — 13. de las Casas v. Casas. — 14. de Castello O. Cap., jehož kniha „Dialogo dell' unione spirituale di Dio con l'anima" (vyd. Jeronym de Melfitto O. Cap. v Perugii 1538) zapověděna byla 1584, a když r. 1598 v Benátkách znovu byla vydána, zapověděna opět 1600. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1362. — 15. a Clantio O. Cap., *z.* 1837, *sp.* „Manuale ecclesiasticorum seu collectio decretorum authenticorum s. rituum congr. addito ordine liturgico pro oratione 40 horarum" (Turin 1833, 3. vyd. v Římě 1845). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1895), 916. — 16. Colonna, blahosl., *z.* 1440, řeholní kanovník lateránský, zal. 1396 v Benátsku kongregaci sv. Jiří (zrušena byla Klementem IX. r. 1668) a v Lucce kongregaci sv. Frigidiana, která r. 1445 obdržela basiliku lateránskou. Srvn. *Heimbucher* I, 399, 415, *Hergenr.* II⁴ (1904), 1009. — 17. ze San Concordio v. B. z Pisy. — 18. z Cottonu OSB., *n.* v Cottonu (Suffolk), mnich v Norwichu, *z.* kol. 1298; *sp.* „Historia Anglicana", jejíž první část, jež jest doslovný opis Gottfrieda z Monmouthu, zachovala se pouze v rukopise; ostatní dva díly, obsahující dějiny Anglie od r. 449 do r. 1298 (třetí díl jedná o arcibiskupech a biskupech anglických), vydal Rich. Luard (v Londýně 1859). Jiný spis *B.*: „Optimae compilationes de libro Britonis" nalézá se v knihovně „Corpus Christi-College" v Cambridgi. Srvn. *Potth.* I², 134 n.; *Hurter*, II³ (1906), 427. — 19. od sv. Dominika O. Praed., *z.* 1417, 1395 gen. vikář, 1402 prokurátor svého řádu, jehož reformu v Italii započal; kol. 1413 biskup coronský (v Řecku). — 20. z Dordrechtu O. Aug. Er. ve XIV. století, kázal v Kampu, Zwolle a Wondrichenu ve smyslu „bratří svobodného ducha"; k podnětu biskupa utrechtského Gerh. Groota pohnán k zodpovídání a musil bludy své odvolati. Srvn. *Grube*, „Gerh. Groot" (1883), 23—25. — 21. mnich edesský, nepochybně rodem ze Syrie, neznámo kdy žil, snad vrstevník Fotiův, původce polemického spisu proti

islamu „Elenchus et confutatio Agareni“ (vyd. *St. Le Moyne* 1685, znovu *Migne*, P. G. CIV, 1383 až 1448) a proti Mohamedovi (*κατὰ Μοαμέθ*, t. 1449 až 1458. Srvn. *Cheval.* I³, 445, *Vacant* II, 435. — 22. biskup exeterský 1160—1184, *sp.* (mimo jiné spisy, jež zůstaly v rukopise) „Liber poenitentialis“ (výňatky z něho vydal Jak. Petit ve své edici poenitenciáře Theodora Kanterburského). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 211. — 23. a S. Fausto O. Cist., rodem ze Sicilie, *n.* kol. 1571, *z.* 1636, moralista, *sp.* „Theologia moralis“ (3 sv., Neapol 1633-34), „Speculum confessariorum et poenitentium“ (Lyon 1621, 2 sv. fol., Neapol 1634), „De augustissimo et ineffabili eucharistiae sacramento et missae sacrificio“ (Neapol 1635), „De horis canonicis tum privatim tum publice recitandis tractatus amplissimus l. III“ (Lyon 1627, Neapol 1634), „De poenitentia tractatus absolutissimus l. IV“ (Neapol 1634), „De satisfactione l. IV“ (Neapol 1634). Srvn. *Hurter* I², 365, *Vacant* II, 436. — 24. z Ferrary O. Praed., *z.* kol. 1390 (dle jiných 1408), *sp.* „Libro del Polistore“ (část obsahující léta 1287—1367 vyd. *Muratori* v Script. ser. it. XXIV, 699—848). Srvn. *Scriptores O. P.* I, 748, *Potth.* I², 135, *Lorenz* II², 278, *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 747. — 25. z Ferrary n. z Modeny (Mutinensis) O. Praed., inkvisitor ve Ferraře, *z.* 1448, *sp.* „Tractatus de Christo Jesu abscondito in solemnitate Corporis Christi libri sex“ (Ben. 1555). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906) 824. — 26. de Fiadonibus v. *B.* z Luccy. — 27. de Glanvilla n. Glaunvilla v. *B.* Anglus sub 4. — 28. sv., čtvrtý opat Grottaferraty OSB., *n.* v Rossano (Kalabrie), *z.* kol. 1050, žák sv. Nila ml., jehož životopis sepsal. Mart. Rom. 11. listopadu. V Grottaferraté chová se několik rukopisů od něho. Srvn. *Rocchi*, De coenobio Cryptoferratensi eiusque biblioth. (Frascati 1893), *téhož* Codices Cryptenses (Řím 1883), *Mai*, Nov. Bibl. Patr. (Řím 1853), VI 2, 513. — 29. de Chalmis (Caimus) O. Min., *z.* v Miláně 1496, *sp.* velice oblíbené „Interrogatorium“ n. „Confessionale“ (tišt. v Miláně 1474 a do konce v XV. stol. ještě 15kráte); pojednává na základě „Summa confessionis“ sv. Antonína Flor. o svátosti pokání ve čtyřech dílech: o moci zpovědníkově, o připuštění kajícníka, o zpytování okolností hříchů, o rozhřešení. Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV², 898. — 30. de Jano n. de Abano O. Min., vynikající kazatel, *z.* 1483 v Perrugii; Eugen IV. poslal jej do Cařihradu, aby vyjednával o unii s Řeky, zal. tam klášter, vrátil se 1453 po dobytí města Turky; *sp.* „Ep. de crudelitate Turcarum“ (*Migne* PG. CLVIII, 1055). — 31. od sv. Jiljí v. Bartoš Písař. — 32. (Tholomaeus Ptolomaeus z Luccy (de Fiadonibus) O. Praed., *n.* v Lucce kol. 1236, žák sv. Tomáše Akv., převor konventu v Lucce, od 1318 bisk. torcellský, *z.* 1327; *sp.* Annales ab a. 1061 usque ad a. 1303 (vydal Kar. Minutoli v „Documenti di Storia ital.“, Flor. 1876), De regimine principum (dokončení stejnojmenného spisu sv. Tomáše; *B.* přidal knihu 3. a 4.; ve vyd. spisů sv. Tomáše v Parmě 1865, sv. XVI.), Historia ecclesiastica nova lib. XXIV a Christo nato ad 1294 (spis nekritický; obsahuje i bajku o Johanně papežce; vyd. *Muratori*, Script. rev. Ital. XI, 753 až 1242). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 569 až 572. — 33. „Malý“, blahosl., O. Praed., apoštol Armenů, *n.* v Bologni, *z.* 1333 jakožto arcibiskup nakšivanský, r. 1316 od Jana XXII. poslán jakožto missionář do Armenie, usadil se u Maraghy, jsa mocen perštiny i armenštiny a dosáhnuv důstojnosti biskupské, obrátil mnoho pohanů a mohamedánů; společně s Janem z Khernl uvedl mnoho schismatiků do lůna církve a zorganisoval mnohé mnichy basiliánské v kongregaci sjedn. zachovávající řeholi sv. Augustina a konstituci řádu dominikánského. Překládáním apolog. a liturgických knih upevnil unii, *sp.* kasuistiku, nauku o svátostech a logiku, lat. Hexaëmeron, pers. kázání. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906). 569. — 34. opat marmoutierský, *z.* 1084, *sp.* „Epistola ad Ernaldum pro iuribus sui monasterii“ (u *Mabillona*, Acta Ss. VI, 2., 384, *Migne*, CXLIX, 393—404). Srvn. *Hurter*, Nomencl. I³ (1903), 1073. — 35. a Martyribus O. Praed., zvaný tak dle kostela S. Maria a Martyribus, kde byl pokřtěn; rodinným jménem nazýval se Fernandez, *n.* 1514 ve Verdele u Lisabonu, vstoupil jako hoch 13letý do řádu v Lisabonu, professi složil 1529, po skončených studiích vyučoval více než 20 let filosofii a theologii, byl několikráte převorem, 1558 jmenován arcibiskupem bragským a primasem portugalským; byl přítomen poslednímu sedění sněmu tridentského, slavil 1566 provinc. synodu v Braze (Braga); v době moru a hladu vyznamenal se neobyčejnou dobročinností, resignoval 1582 a uchýlil se do konventu svého řádu ve Vlaně, kdež *z.* 16. července 1590. Beatifikační proces jeho zahájen; r. 1845 prohlášen za ctihodného. *Sp.* „Compendium spiritualis doctrinae ex variis SS. Patrum sententiis magna ex parte collectum“ (1582), „Stimulus pastorum ex gravissimis SS. Patrum sententiis concinnatus, in quo agitur de vita et moribus episcoporum aliorumque praelatorum“ (1564), obě tato díla byla často znovu vydávána (na př. Fesslerem 1863, 1864) a překládána; Catecismo ou Doctrina christiana (Lisabon 1562 a část.). Souborné vydání spisů *B.*-ových obstaral Malachiáš d' Inguimbert (2 sv., Řím 1727). Životopis *B.*-ův napsal Ludvík z Granady (do němčiny přeložil Meilinger 1856). Srvn. *Script. O. P.* II, 296, *Vacant* II, 346. — 36. a ss. Martyribus (původně Jan B. Bassi) O. Carm., rodem z Milána, *z.* 1779; *sp.* „De sodalitiis et confraternitatibus ecclesiasticis et laicalibus“ (Řím 1739 fol.). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 191. — 37. Mastrius v. Mastrius. — 38. de Miranda v. Carranza. — 39. z Modeny (Mutinensis) viz *B.* z Ferrary sub 25. — 40. de Neocastro (Castelnuovo), 1282 soudce v Messině, později patronus fisci při dvoře aragonských králů, 1286 od Jakuba, krále sicilského a arragonského, poslán k Honoriovi IV., aby mu u něho vymohl uznání jako krále. *Sp.* dějiny Sicilie 1250-94 (vyd. *Muratori*, Script. rer. Ital. XIII.). — 41. z Pisciali O. Praed. ve XIV. stol., rodem z Lombardska, *sp.* kommentář k evang. sv. Lukáše a j. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 570. — 42. z Pisy (dle konventu, v němž žil), n. ze San Concordio (de Sanctoconcordio, dle rodiště jeho), O. Praed., *n.* kol. 1260, vstoupil do řádu 1277, studoval v Bologni a v Paříži, vyučoval v Lucce, Florenci a Pise, byl jmín jednim z největších učenců své doby; *z.* v Pise 1347; *sp.* „Summa de casibus conscientiae“, spis dokončený r. 1338, ve XIV. a XV. stol. velice rozšířený, od r. 1473 často tištěný; nazýván byl zkrátka „Summa Pisana“, „Pisanella“, „Bartholomea“, „Magistruccia“. Srvn. Scriptores O. Praed. I, 623 n., *Hurter*, Nomencl. II³. (1906), 612. — 43. z Pisy (Pisanus, de Pisis) v. Albizzi 2. (str. 241). — 44. z Přemyšlu, kazatel kathedrály krakovské v XVI. stol.; jeho polská postilla na evangelia celého roku, jakož i jeho sbírka latinských kázání se nedochovaly. — 45. z Puliola (Pugliola), O. Min. Conv. z Bologny, *z.* 1425, *sp.* „Cronaca di Bologna“ 1362—1407 (vyd. *Muratori*, Script. rer. ital. XVIII., 241—560). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 758. — 46. z Racoli (Raccoli, Rocalli), O. Carm. v Toulouse, 1430 generální převor svého řádu, 1433 Eugenem IV. jmenován arcib. marseillským, jímž byl do 1445; *sp.* kommentář k sentencím. Srvn. Bibl. Carm. I, 246 n. — 47. de Riparia (d'Arribaire, de la Rivière), O. Praed.,

biskup bayonnský 1383, z. kol. 1392, napsal výklad Sentencí, jenž však zůstal v rukopise. Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 678. — 48. ze San Concordio v. *B.* z Pisy sub 42. — 49. de Tolomaeis O. Min. ze Sieny kol. 1320—1370, *sp.* „Vita b. Luchesii ord. tertiarii" (v *ASs.* Apr. III., 597—610). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 571. — 50. z Tridentu, O. Praed., *s.* kol. 1240, přijal roucho řeholní nepochybně z rukou samého sv. Dominika, *sp.* „Epilogus vitae Sanctorum" (dosud netištěno; rkp. v knihovně barberinské); z něho vydány pouze život sv. Dominika v *Acta Ss.* Augustus I, 559—62, a život sv. Antonína Pad. t. Febr. I., 669—675. Srvn. *Scriptores O. P.* I, 110, *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 292. — 51. biskup urbinský (de Carusis, de Carussis) O. Aug. Er., *s.* 1350, žák Augustina Triumpha, přítel Petrarcův, vyučoval theologii v Paříži a Bologni, stal se 1347 bisk. urbinským, dokončil dílo Triumphem započaté „Milleloquium s. Augustini" (tišt. v Lyonu 1555, v Pař. 1645); sestavil „Milleloquium s. Ambrosii" (Lyon 1556), jakož i „Commentaria tam in V. quam N. T. ex omnibus s. Augustini lucubrationibus" (Basilej 1542, 2 sv., Ben. 1543, 1545). Srvn. *Hurter*, Nomenci. II³ (1906), 566. — 52. z Usingenu v. Arnoldi Bartoloměj. — 53. zvonař v Novém městě pražském v letech 1495—1533, jenž na svých zvonech nazývá se „Bartholomeus de Nova civitate pragensi"; syn jeho Ondřej (v. t.) rovněž byl zvonařem. Srvn. *Rybička*, „O českém zvonařství" (1885), 16—17. Zvonů *B*-ých zachoval se po Čechách značný počet; obyčejně mívají nahoře kolkolem gotický minuskulový nápis: „Anno domini . . . en ego campana nunquam pronuncio vana: ignem vel festum, bellum aut funus honestum. Qui me fecit magister Bartholomeus nomen habet in Nova civitate pragensi. Ex hoc laus Deo patri omnipotenti et beatae Mariae semper virgini", anebo: „Anno domini . . . magister Bartholomeus me fecit in nova civitate pragensi. Sit laus Deo patri omnipotenti, beatae Mariae semper virgini et omnibus sanctis. Veni sancte spiritus, reple tuorum corda fidelium et tui amoris . . .", anebo: „Anno Domini . . . illa campana fusa est in domo magistri Bartholomei in Nova civitate pragensi, ex quo laus Deo patri omnipotenti . . ." a pod. Ozdoba bývá nehojná: mezi řádky nápisu a při dolejším okraji pásky ovinuté lupeny, na plášti jeden nebo dva malé reliefy, ucha pletencová.

Bartolomějci v. Bartolomité.

Bartolomějská noc, také krvavá svatba pařížská zvaná, jest známá episoda válek hugenotských. Mírem v Saint-Germain r. 1570 byla hugenotům vedle všeobecné amnestie zaručena svoboda náboženská v celé Francii, vyjímajíc Paříž, přístup ke všem úřadům státním, a odevzdány jim jako záruka míru 4 pevnosti: La Rochelle, Cognac, La Charité a Montauban, s právem chovati v nich na ochranu svoji vojsko. Král Karel IX. byl ochoten tento pro katolíky tolik ponižující mír zachovávati, ano na jeho upevnění neváhal i svoji sestru Marketu z Valois dáti za manželku hlavě hugenotů Jindřichovi Bourbonskému, potomnímu králi Jindřichu IV. Než sňatku stály veliké překážky v cestě, ježto třeba bylo dvojí dispense, od překážky příbuzenství a závady různého vyznání křesť. Papež Pius V. prohlásil, že dispense neuděli, byť i tímto odmítnutím ztratiti měl netoliko poslušnost Francie, nýbrž i vlastní hlavu, dokud princ navarský a admirál Coligny nesloží katolického vyznání víry. Také nástupce jeho Řehoř XIII. váhal s udělením dispense, a proto konečně slaven 18. srpna 1572 sňatek přes překážku kanonickou, která jej činila neplatným. Ženich projevil své stanovisko tím, že jako protestant nebyl přítomen mši sv. Svatba slavena byla s velikou okázalostí po několik dní za hojné účasti šlechty, aby tak dán byl výraz radosti nad dosaženým a takořka zpečetěným smířením s hugenoty. Než smíření mělo míti i následky politické: odvrácení Francie od Španělska a přiklonění se k Anglii; ano pracováno přímo o spolek mezi oběma zeměmi. Duši těchto snah byl admirál Gaspard Coligny, jenž 12. září r. 1571 po dlouhé nepřítomnosti na dvůr královský spolu s jinými vynikajícími hugenoty se odebral a zde v brzku velikého vlivu na slabého a nesamostatného krále Karla IX. dosáhl. Vlivu svého používal především k tomu, aby krále, jenž snil jen o velikých výbojích, pohnul k podpoře vzbouřeného tehdy proti Španělsku Nizozemska, v naději, že se mu tak podaří zničit Španělsko samo, které bylo hlavní oporou víry katolické v Evropě. Aby pak ve svém ovládání krále nebyl rušen, snažil se Coligny též odstraniti královnu-matku Kateřinu Medicejskou ode dvora, a proto podněcoval krále proti ní. Chtíc tomu zabrániti, odhodlala se Kateřina, žena dle svědectví papežského vyslance Salviatiho bez víry, za souhlasu syna svého Jindřicha z Anjou, admirála Colignyho, jenž dle jejího přesvědčení svojí politikou též Francii samu do záhuby uváděl, attentátem se světa zprovoditi. Skutečně také dne 22. srpna r. 1572 najatý vrah Maurevel střelil na admirála, vracejícího se v poledne domů ze sedění v Louvru. Útok však se nezdařil, Coligny byl jen dvěma výstřely poměrně lehce na levém rameni a na ukazováčku pravé ruky poraněn. Než hugenoté atentátem tímto nanejvýše podrážděni pronášeli nejhorší hrozby proti jeho původkyni, ano málem byli by již podnikli útok na Louvre. Spolu pak se chystali opustiti Paříž, aby na venkově znovu válku občanskou rozpoutali. Aby pomstě jejich předešla, rozhodla se Kateřina Medicejská, ve volbě prostředků málo vybíravá, spolu s Jindřichem z Anjou odstraniti náčelníky hugenotů. Poněvadž však král raněnému Colignymu dal stráž a hugenoté sami ostražitost svoji zdvojnásobili, bylo třeba pro záměr získati i Karla IX. Za tím účelem bylo mu předstíráno, že hugenoté proti němu a celému jeho rodu zosnovali spiknutí, jež ho připraví o korunu a snad i o život. Hrozby hugenotů mohly snadno sloužiti za důkaz. V tajné radě k tomu cíli konané, které se účastnilo sedm osob: Karel IX., Kateřina, Jindřich z Anjou, kancléř Birague, maršál Tavannes, vévoda Nevers a maršál Retz, vesměs tedy laici; maršál Retz energicky stavěl se záměru tomuto na odpor, poukazuje na to, že tím králi a říši záhuba a potupa bude způsobena; ostatní však souhlasili a také mladický, nezkušený Karel IX. dal svoje svolení, a tak rozhodnuto, aby admirál Coligny a ostatní přední náčelníci hugenotů byli usmrceni. Jen Jindřich z Navary a princ z Condé byli vyňati v naději, že při mládí svém později haerese se zřeknou. Z toho patrno, že noc bartolomějská nebyla dlouho připravovaným a dle určitého plánu provedeným skutkem násilným, nýbrž jen výsledkem rychlého rozhodnutí královny-matky Kateřiny Medicejské, která se viděla osobně ohroženou. Rozhodnutí provedeno následujícího dne 24. srpna, o svátku sv. Bartoloměje, ještě před úsvitem. Jindřich, vévoda z Guisy, převzal řízení celého krveprolití, šťasten, že v rozkazech králových má zákonitý důvod pomstiti svého otce, jehož úkladné zavraždění před hradbami Orleanu r. 1563 admirál Coligny za největší štěstí Francie prohlásil. První padl admirál Coligny se svými domácími lidmi a po té usmrceni ihned hugenoté v Louvru. Na dané pak znamení zvonem byli také ostatní hugenoté v Paříži přepadeni a usmrceni: přes tisíc mrtvol pokrývalo ulice města. Že by byl však i sám král střílel na utíkající hugenoty jest pouhou smyšlenkou.

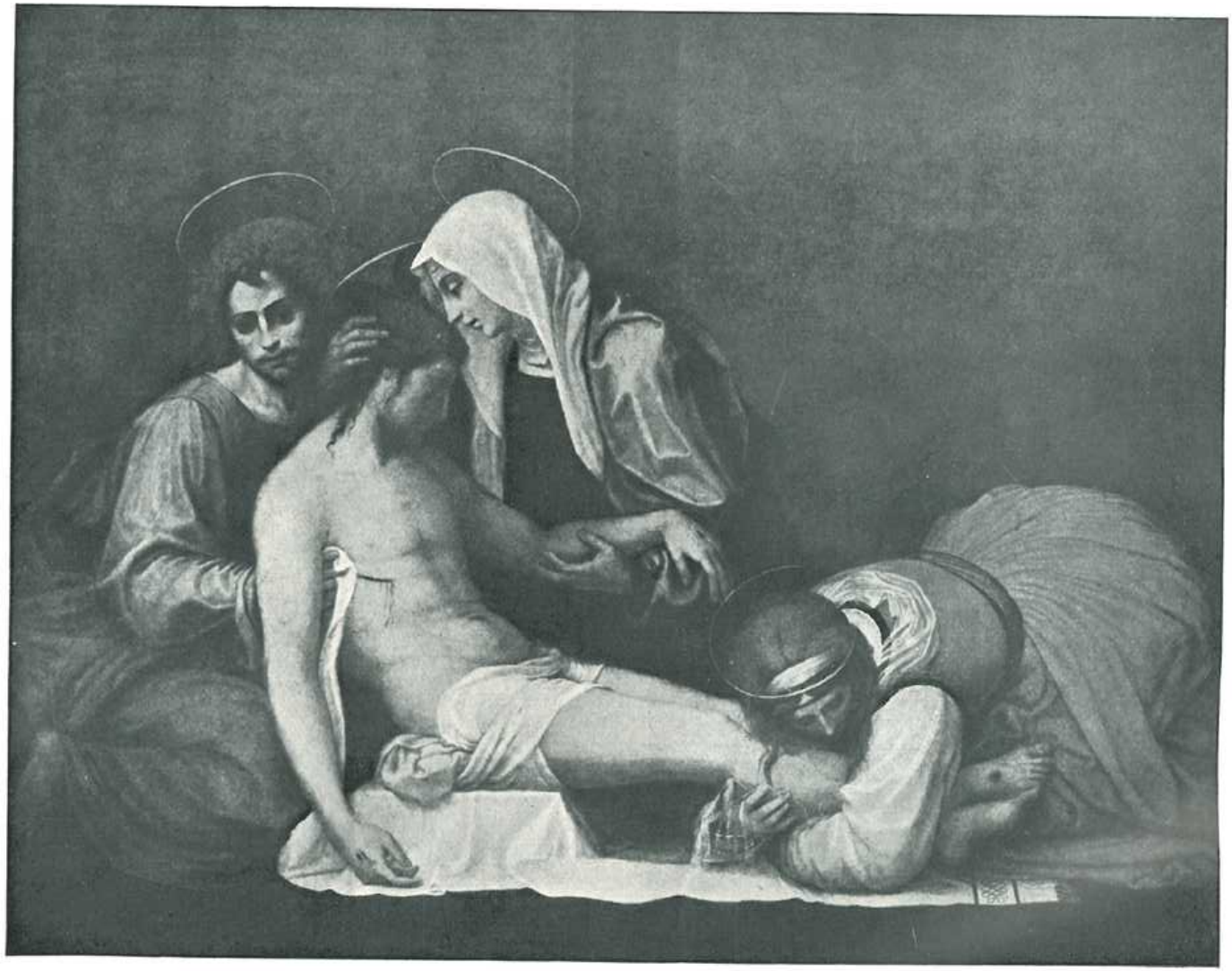

FRA BARTOLOMEO: PIETA.

Tytéž krvavé scény opakovaly se po té v jednotlivých provinciích, tu dříve, tam později, podle vzdálenosti jednotlivých provincií od hlavního města a podle postavení, jaké zaujali guvernéři jejich k této záležitosti. Zvláště prudce, ač již rozkaz královský byl odvolán dne 27. srpna, vybuchl hněv lidu v Meaux, v Bourges, v Orleanu, v Angersu, v Rouenu, v Toulouse a Lyoně. Mnozí použili této příležitosti, aby se pomstili na hugenotech za zavraždění svých příbuzných, jiní, aby se zbavili svých nepřátel bez rozdílu náboženství; mnozí postrašeni dřívějšími činy hugenotů, věřili v nebezpečné spiknutí proti katolíkům. O počtu obětí jak v jednotlivých městech, tak v celku údaje velice se různí, kolisajíce mezi 1000—50.000 usmrcených. Ve skutečnosti však sotva převyšoval 4—5000, počítaje v to i katolíky. Jiní dosti pravděpodobně mají za to, že nepřevyšoval značně ani 2000. Noc bartolomějská, ve které protestanté všech zemí spatřovali dílo spiknutí papeže, Španělska a francouzské vlády k svému vyhubení, zasluhuje naprostého odsouzení; při tom třeba však míti na zřeteli, že byla činem naskrze politickým, jenž nebyl z daleka připravován, nýbrž v krátké době asi 12 hodin pojat a proveden. Jedinou jeho příčinou byla nenávist a žárlivost Kateřiny Medicejské proti Coligmymu, který o všechen vliv na dvoře ji připraviti usiloval. „Uznává se nyní," praví dějepisec Boutaric, „že pohnutky zločinu tak hrozného byly malé a nízké" (Le Saint Barthélemy d'apres les archives du Vatican 1862 str. 27.). Činiti zaň zodpovědným náboženství katolické nebo Stolici papežskou jest naprosto počestilé. Zodpovědnost veškeru má francouzský dvůr; Stolice papežská, jak nejnovější badání úplně zjistilo, nemá na noci bartolomějské nejmenšího podílu. Pius V. dal sice vládcům francouzským radu, aby byli vyhlazeni hugenoté, což ovšem odporuje našim moderním ideám o snášelivosti náboženské, než prostředky, jichž použití doporučuje, jsou úplně legitimní: aperte et libere oppugnare. Tvrditi, že Kateřina Medicejská a Karel IX. byli vykladateli jeho myšlenky, bylo by komolením fakt historických a znásilňováním logiky. Ostatně Pius V. prohlásil zřejmě, že by nemohl schváliti usmrcení Coligmyho a předních náčelníků hugenotů. Tím předem zamítl noc bartolomějskou. Jestliže pak Řehoř XIII. obdržev zprávu o události, dal konati 5. září 1572 slavné Tedeum a 8. září účastnil se sám průvodu děkovacího, pak třeba míti na zřeteli, že tehdy ještě neznal okolností, za kterých byl attentát proveden. Aby totiž jednání svoje ospravedlnil, zaslal francouzský dvůr cizím panovníkům zprávy, že bylo objeveno spiknutí proti životu krále a jeho rodiny, že však bylo ještě před provedením zmařeno zavražděním spiklenců. Podobně oznamovala officielní depeše, kardinálem Karlem Bourbonským 28. srpna papežskému dvoru odeslaná a do Říma 5. září dospěvší, že Coligny zosnoval spiknutí k zavraždění krále, královny, jeho matky, bratří a všech katolických princův a velmožů v jejich průvodu, aby tak obdržel krále své konfesse a každé jiné náboženství než svoje v království vyhladil. Te Deum 5. září a poděkovací průvod 8. září byly tudíž konány na poděkování za zachránění královské rodiny a zachování katolického náboženství. Depeše papežského nuncia Salviatiho, která po prvé určitě sdělovala pravý vznik krveprolití, jest datována z 2. září a mohla tudíž dospěti do Říma teprve po slavnostech. Seznav pravý stav věci, byl Řehoř XIII., muž mírného smýšlení, pojat hrůzou a plakal nad nedovoleným a od Boha zakázaným jednáním krále. Byla-li pak přes to v Římě za příkladem Francie ražena pamětní mince s obrazem anděla, který usmrcuje hugenoty a s nápisem: „Hugenotarum strages" a byly-li hlavní výjevy malířem Vasarim vedle bitvy u Lepanta zobrazovány, platily tyto obrazy ne události samé, nýbrž dobrým následkům pro církev. Tak jak věci ve Francii se měly, jevila se událost Stolici papežské jako vítězství věci katolické nad haeresí. Náboženství katolické bylo aspoň na čas ve Francii zajištěno, podpora Nizozemska od Francie přestala, spojení s Anglií, jímž mělo býti zničeno Španělsko, bylo zrušeno a tím umožněno spojení námořních moci středozemských, které roku 1571 vítězství u Lepanta dobyly, k dalšímu boji. Způsob, jakým vítězství bylo dosaženo, dotýkal se Stolice papežské méně. Skutečný nebo zdánlivý úspěch zatlačoval v takových a podobných případech všude ostatní hlediska do pozadí. To ukazuje na protestantské straně zejména Coligny, první obět noci bartolomějské. Jak zmíněno, velebil smrt vévody Františka z Guisy zřejmě jako štěstí Francie, ačkoli byla způsobena úkladnou vraždou, a nečinil nic k jejímu zamezení, ač o zločinném úmyslu věděl. — Ostatně francouzští kalvinisté nemohou francouzským katolíkům noc bartolomějskou vytýkati; bylyť jejich zločiny neméně četné v poměru k jejich počtu a moci a neméně ohavné. Svědkem toho jsou zbořené a spálené od nich u velikém počtu chrámy katolické, zneuctěné sv. hostie, zhanobené ostatky svatých, zejména sv. Ireneje a sv. Martina Tourského. V Dauphiné kalvín baron z Adrets donutil syny své, aby se koupali v krvi katolíků, v Orthes bylo roku 1569 tři tisíce katolíků povražděno. Zvláště nemilosrdně zuřili hugenoté proti bezbranným kněžím, 200 z nich bylo v St. Sever do propasti vrženo, 35 dal jich Coligny zavražditi v Sully a jejich mrtvoly uvrhnouti do Loiry. Briquemaut, vůdce hugenotský, nosil r. 1569 nákrčník z uší zavražděných kněží. Na sněmu tridentském stěžoval si kardinál Karel Lotrinský, že 3000 řeholníků francouzských v málo měsících podstoupilo smrt mučednickou. Ký div, že sami němečtí Lutheráni spatřovali v krvavé svatbě zasloužený trest Boží pro kalvínské bludaře! — *Wuttke*, Zur Vorgeschichte der Bartholomäusnacht, 1879. *Duhr*, „Stimmen aus Maria-Laach", Bd. 29, 1885, str. 116 n. *Franqueville*, Étude sur le Saint Barthélemy, Paříž 1898. P. *Montjaux*, La St. Barthélemy, Paříž 1905. *A. Elkan*, Die Publizistik der Bartholomäusnacht 1905. *Vacandard*, Les papes et la St. Barthélemy (v Études de critique et d'histoire religieuse 1905, str. 219 sq.). *S. P. Widmann*, Die Bartholomäusnacht 1907. *Sms.*

Bartolomeo (Bartolomeo) Fra (vlastně Baccio della Porta), O. Praed., malíř, jeden z největších mistrů vyspělé renaissance, *n.* 1472, od r. 1485 žák Cosima Roselliho, spolužák a přítel Mariotta Albertinelliho (v. t.). *B.* byl horlivým přívržencem Savonarolovým; po jeho smrti vstoupil r. 1500 do řádu dominikánského v Prato, odkudž r. 1501 přišel do kl. San Marco ve Florenci, po sedmileté přestávce počíná 1504 opětně malovati; byl to obraz „P. Maria zjevuje se sv. Bernardovi" (nyní v akademii florencké). V Benátkách, kamž 1508 podnikl cestu, oblíbil sobě jasný lesk barev Benátčanův. R. 1514 navštívil Řím, kdež u Michelangela a Rafaela nabývá nových uměleckých podnětů. Jako Fiesole zaměstnán jest i *B.* plně ve službách svého řádu. V kl. San Marco měl velikou uměleckou dílnu, kterouž sám papež Lev X. za pobytu svého ve Florenci návštěvou poctil. *B.* maloval téměř jen veliké oltářní obrazy. Slavnostně vážná krása, podporovaná výraznou plastičností, vtiskuje jeho kompositně hluboce promyšleným dílům v pravdě klassický charakter v křesťanském smyslu. Jeho díla jsou spolu výmluvnou obranou Savonarolovou, jenž rozhlášen byl jako „ničitel" umění. Z ostatních jeho děl uvádíme: „Poslední

soud", jediné jeho větší fresko (pro špitál S. Maria Nuova 1498—99), nyní v Uffizích. „Sv. Kateřina a sv. Maří Magdalena" (1508) v museu v Lucce, „Madonna se sv. Janem a sv. Štěpánem" (1508) v dómě t., „Sv. Anna samatřetí s 10 světci" v Uffizích, „Zasnoubení sv. Kateřiny" (1512) v pal. Pitti, „Madonna Besançonská" (1511), „Matka smilování" (1515) v museu v Lucce, „Salvator Mundi s krásnými postavami čtyř evangelistů" (1516) v pal. Pitti. Posledním dílem jeho jest proslulá „Pietà" (viz příl. XV.) v pal. Pitti. *Z.* 31. října 1517. Srvn. *F. Knapp* v Thieme-Becker Allg. Künstler-Lex. II, 560—566, *E. Frantz*, Fra Bartolomeo della Porta (Řezno 1879), dr. *Alb. Kuhn*, Geschichte der Malerei I, 528—534, *R. Muther*, Geschichte der Malerei I, 391—395.

Bartolomeo de' Sacchi v. Platina.

Bartolomeus Jiří z Kutné Hory, 1619 evang. far. na Vysoké; *sp.* „O příčinách války 1619" a „Kázání krátké ku potěšení a napomenutí pobožným vojákům" (v Kr. Hradci 1619). Srvn. *Jireček*, Rukověť I, 48.

Bartolomité 1. armenští mnichové basiliánští, kteří po vypuzení z Monte Nigro v Armenii usadili se 1307 v Janově při chrámu sv. Bartoloměje, odkudž jejich název. Po smrti prvního svého představeného Martina přijali znenáhla obyčeje dominikánů; papež Innocenc VI. potvrdil 1356 nové jejich zřízení a podřídil je vlastnímu jich generálovi; Bonifác IX. udělil jim privileje dominikánů; Innocenc X. zrušil 1650 pokleslý řád, jenž poslední dobou čítal pouze 40 členů ve čtyřech domech. Srvn. *Heimbucher* I, 48. — 2. (Bartoloměji), „kněží společného života", sdružení světských kněží, zal. kol. 1640 Bartoloměm Holzhauserem, kanovníkem v Tittmoningu (v Horním Bavorsku), potvrz. papežem 7. čna 1680; účelem jeho bylo udržení horlivosti mezi světským duchovenstvem, jakož i vzdělání zdatných duchovních správců. Členové bydlili, pokud to duchovní správa dovolovala, po dvou i více pohromadě, měli obsluhu mužskou, neskládali žádných slibů, byli však povinni skládati počet ze soukromého svého jmění. Církev. důchody plynuly do společné pokladny diec. Sdružení mělo svůj seminář, v němž měl vychováván býti dorost *B*-ů, v Salcpurku (1640—49), odkudž přeložen byl do Ingolstadtu a posléze 1800 do Landshutu (zrušen 1804). *B.* byli rozšířeni v Bavorsku, Rakousku, Polsku (od r. 1683; tu nazýváni byli „Bartoszkové" neb „Komunisté") a Uhersku. Také mnozí z kurátního duchovenstva v Čechách byli od počátku XVIII. stol. členy této družiny. Na konci XVIII. stol. *B*-é znenáhla zanikli. Nové pokusy o obnovení (na př. snahy gen. vikáře orleánského Gaduela a biskupa Kettelera) zůstaly bez výsledku. Srvn. *Heimbucher* II, 363—66, *Wolf*, Die Bartholomiten in Salzburg (1883), „Summaria notitia instituti Clericorum saecularium in communi viventium vulgo Bartholomitae dictorum". Pragae 1735 (19 l. v VIII).

Bartolommeo v. Bartolomeo.

Bartolozzi Francesco, ital. malíř a znamenitý mědirytec, *n.* ve Florenci 1727, vstoupil 1745 do dílny Jos. Wagnera v Benátkách, provedl mnoho zdařilých rytin dle obrazů vynikajících mistrů, 1764 přesídlil do Anglie, jmenován členem Society of Artists a královským mědirytcem; v Anglii setrval do r. 1802, kdy 75 let stár uposlechl vyzvání princeregenta portugalského a odebral se do Lisabonu, kde jmenován byl ředitelem umělecké akademie a tu neúnavně působil až do své smrti 1815. Z jeho náboženských rytin uvádíme: „Madonna del Casentino" dle G. B. Piazzetty a „Mater dolorosa" dle Dolce (1769).

Bartolt Jakub S. J., *n.* 1670, *z.* 1753, byl prof. morálky; *sp.* „Corona decennii explicationis theologiae moralis, seu practica ratio agendi in arcano colloquio confessarii docti et doctoris cum poenitente praesertim rudi" (Sandoměř 1725, 1728, Kalisz 1758), „Compendiosa totius theologiae moralis explanatio" (Kalisz 1788), „O przypadkach sumienia, dla użitku spowiedników i penitentów" (Vilno). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 1648.

Bartolucci (Bartholutius) Salvator O. Min. Conv., muž učený, znamenitý kazatel, bystrý filosof, pilný vykladatel Duns Skota, žil v druhé polovici XVI. stol.; opravil a poznámkami opatřil „Isagoges Laurentii Brixiani Min. in formalitates Ant. Syrecti" (Pař. 1588); mimo to upravil k tisku tato díla: „F. Ioan. Duns Scoti O. M. Quaestiones scripti Oxoniensis super Sententias" (v Ben. 1580, 4 sv.), „Resolutiones in 4 sententiarum libros Scoti a Melch. Flavio elucubratas" (t. 1580), „Petri Tartareti Scotistae in Porphyrii Isagogen ac in universos logicorum Aristotelis libros explanationes" (t. 1581), a téhož „Triplex philosophia, naturalis, divina et moralis" (t. 1581). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III³ (1907), 155.

Barton František Jan Jeronym, *n.* v Plzni 1702, ve studiích dosáhl stupně bakaláře theol., byl od 1728 farářem v Charvatcích, od 1736 děkanem ve Skutči, 1749 zvolen za metrop. kanovníka u sv. Víta v Praze, 1756 dostoupil hodnosti děkana u sv. Apollináře, 1767 děkana metrop. kapitoly, vynikal zbožností, dobročinností a učeností; *z.* 1780; tiskem vydal několik svých českých příležitostných kázání: o sv. Norbertu v kl. doksanském 1731 a 1732; k installaci Pavla Fabiána Čechury, far. ve Vraném 1734; o sv. Josefu 1736; o sv. Salvátoru Chrudimském 1748; v rukopise zanechal vylíčení příhod, jež zakusil ve Skutči za války 1741—45, pod názvem „Historia belli boëmici ab anno 1740" (v bibl. musejní) a objemnou práci, jež, nesouc název „Phosporus auctus", měla býti doplněním a pokračováním „Phosporu" Pešinova (v bibl. kapitolní). Srvn. *Jireček*, Ruk. I, 48, *Podlaha*, Series 279—281; Časopis čes. musea 1891, 306; 1907, 145.

Bartoň Josef, řídící učitel v Košátkách, *n.* 1883, maturoval na ústavě učitelském v Jičíně r. 1902; píše povídky pro mládež a rediguje po V. Špačkovi „Rajskou Zahrádku".

Bartoníček Eduard, hudební skladatel český, *n.* 31. srpna r. 1855 v Chrudimi, studoval v Praze, působí nyní jako ředitel kúru v Mor. Ostravě. Kromě četných skladeb světských napsal mnoho mší, vložek a „Pange lingua".

Bartonová 1. Alžběta, *n.* kol. 1506 v Aldingtonu (v hrabství kentském), řečená „jeptiška neb dívka kentská", visionářka, nejprve služka, od 1526 jeptiška v kl. Božího hrobu v Canterbury, předpověděla mimo jiné Jindřichu VIII., že zapudí-li manželku svou Kateřinu a vstoupí ve sňatek s Annou Boleynovou, brzo zemře, a že nebude již králem v očích Božích. K nátlaku Cranmerovu a Cromwellovu doznala posléze svůj „podvod" a byla 21. dubna 1534 v Tyburnu odpravena. — 2. Klára (1830—1901), zakladatelka společnosti Červeného kříže v Severní Americe. Byla zprvu učitelkou, v občanské válce americké byla osetřovatelkou nemocných, ve válce francouzsko-německé 1870—71 byla ve službách Červeného kříže v Strassburku a v Paříži, načež po deset let usilovala o to, aby Spojené Státy severoamerické připojily se k Červenému kříži, až se jí to zdařilo. Činnost Červ. kříže rozšířena byla v Americe i na pomoc v živelních katastrofách. *B.* byla až do smrti předsedkyní amerického odvětví Červeného kříže.

Bartoszewicz 1. Antonín, kněz paulín ve Varšavě a v Czenstochově, *n.* 1710, miniaturista a

kaligraf; prováděl miniatury a arabesky na pergamenových diplomech, některé i pro krále Stanislava Augusta (nejkrásnější z r. 1764); některé jeho práce chovají se v klášteře v Czenstochově. — 2. Antonín S. J., *n.* 1726, vstoupil do Tovaryšstva 1742, byl prof. na univ. vileňské, potom v letech 1764—67 řídil tiskárnu kolleje v Nieświeži; vydal: „Orationes quattuor, ex quibus duae de causis exigui progressus in litteris, duae vero de Beata Catharina Virgine" (Vilno 1759). — 3. Julian, historik polský, *n.* 1821, skončiv studia filosoficko-historická, stal se redaktorem časop. „Dziennik Warszawski" a „Kronika wiadomości krajowych i zagranicznych"; v letech 1862—69 byl kustodem veř. knihovny ve Varšavě, *z.* 1871; z četných jeho spisů týkají se církevní historie: „Królewicze biskupi" (Varšava 1851), „Kościoły warszawskie rzymsko-katolickie opisane pod względem historycznym" (t. 1855), „Arcibiskupi gnieznieńscy i prymasi" (t. 1858—65), „Szkic dziejów kościoła ruskiego w Polsce" (vyd. po smrti autorově v Krakově 1880).

Bartoszewski 1. Jan, souč. prof. pastorálky a paedagogiky v rusínském jazyku a spolu ředitel homiletického semináře na theol. fakultě university lvovské; byl spolupracovníkem při vydání rusínského výkladu Písma sv. dle textu staroslovanského (srvn. Lit. Slav. I, 34); do druhého svazku díla „Die katholische Kirche unserer Zeit und ihre Diener" (Vídeň 1900) napsal stati: „Die griechisch-katholische Kirchenprovinz Lemberg", „Das griechisch-katholische Erzbistum Lemberg", „Das griechisch-katholische Bistum Przemysl" a „Das griechisch-katholische Bistum Stanislau." — 2. Valentin S. J. v prvé pol. XVII. stol., skladatel náboženských písní polských; z nich uvádíme: „Rozmowa albo lament duszy y ciała" (Vilno 1609), „Parthenomelica albo pieśni nabożne o Pannie Nayświętszej" (t. 1613), „Pobudki na obchodzenie nabożne Świętości rocznej tryumfu y pompy Ciała Bożego" (t. 1614), „Dowody Processyi nabożnej w dzień Przenayświętszego Ciała Bożego" (t. 1618).

Bartoš 1. z Biliny, vlastně Bartoloměj Synopher (Sünhofer), náboženský horlivec, jenž svou cestou jda se všemi stranami se přátelil i přel; původně kněz katolický, přestoupil ke kališníkům, od r. 1526 byl farářem na podacím Jana Dubčanského, zakladatele sekty habrovanské. Ten jej 1528 pod záminkou, jako by ukládal o jeho bezhrdlí, kázal dáti na skřipec. Od Dubčanského přešel *B.* na statek moravského hejtmana Krištofa z Boskovic, do Zábřehu, kdež provozoval také řemeslo mydlářské. Dle zprávy bratrské prý se tehda oženil a později od mydlářství obrátil k vinopalství a k šenkování vína páleného. Příkré vystupování *B*-ovo proti Habrovanským přimělo některé starší bratrské, aby se s ním dali v rozhovor „o podstatných věcech, k lidskému spasení přináležejících", ale nedohodli se. *B.* vytýkal jim, že odchýlili se od učení starých svých mistrův, a r. 1539 jal se skládati spis, v němž dovozoval bludnost učení bratrského. Zatím dostal se za faráře k sv. Petru v Prostějově. Zde mu kázání bratra M. Michalce o večeři Páně dalo podnět k polemickému spisu, v němž Bratřím vytýkal, že kněží svých od řemesel berou a posluchačům svým v ně věřiti ukládají. Ostrou a osobní odpověď proti tomu napsal 1544 br. M. Michalec, tehdejší správce sboru prostějovského. Téhož roku opustil *B.* Prostějov, stav se farářem ve Veselí na podacím Hynka Bělíka z Kornic. R. 1546 byl obviněn, že knězi Matoušovi Křižanovskému pomáhal při spisování jakéhos traktátu ariánského, i musil dostaviti se k zodpovídání před pražskou konsistoř pod obojí. Podařilo se mu sice z obvinění se očistiti, ale konsistoř mu vytkla, že v posledním svém spisku proti Bratřím zastával „smysl cvinglánský de eucharistia". *Sp.* „Odpověď br. Matúši a Jakubovi, správcům zboru lanckrounského" (asi 1530), „Spis Br. Bartoše z Biliny, Čecha, v kterémž učení a zachování Bratří veliké strany neb Boleslavských zřetelně scestné a pravdě Páně v smyslu zdravém odporující býti dokazuje" (v Prostějově (1540), „Psaní proti kázání M. Michalce 1544". Srvn. *Jireček*, Rukověť I, 71—73. — 2. František, vynikající filolog český a badatel v oboru moravské lidovědy, *n.* 16. března 1837 na Mlatcově u Zlína na Moravě, *z.* t. 12. června 1906, byl prof. na středních školách, od r. 1888 ředitelem druhého českého gymnasia brněnského. Ve svých spisech i v životě svém jeví se *B.* vzorným křesťanem, jenž nikdy se netajil s nezvratným přesvědčením svým, že vroucná nábožnost jest hlavním rysem povahy lidu našeho a nezbytným základem a podmínkou jeho záchrany a všeho dalšího pokroku v životě soukromém i pospolitém. Z přehojných jeho prací uvádíme: „Lid a národ" (2 díly, 1888), sbírky národních písní moravských (1882—1901), „Dialektický slovník moravský" (1906), „Domácí čítanka z národních pohádek, pověstí, písní, koled, přísloví a obyčejů", národně-paedagogický spis veliké ceny, jejž vydal r. 1900 nákladem „Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje"; mnoho cenných článků uveřejňoval v „Obzoru" a v „Hlídce". — 3. František M., *n.* 31. čce 1825 v Chomutících, na kněze vysv. 10. srpna 1848, působil dlouhá léta v Jilemnici, a to zprvu od r. 1854 jako kaplan a katecheta, potom až do smrti své jako děkan a bisk. vikář. Když novým školním zákonem svěřen byl dozor nad školami okresním školním inspektorům, byl v okresu jilemnickém úřad ten svěřen *B*-ovi. Získal sobě velikých zásluh zakládáním a obohacováním školních knihoven, jakož i šířením dobré četby vůbec (srvn. Pastýř duch. III. (1883), 710—711). „Borromeu" v Hradci Králové věnoval 2000 zl. Literárními pracemi přispíval do časopisů „Školník" a „Posvátná kazatelna"; samostatně vydal: „Jidáš, sedmero řečí postních" (v Praze 1862), „Řeči duchovní na neděle a svátky celého roku" (6 seš. v Plzni a Novém Městě nad Metují 1883—87) a j. *Z.* 1897. — 4. Písař, Bartoloměj od sv. Jilji (řečený tak, že v osadě sv. Jilji bydlil), plátenník a měšťan v St. městě pražském, od 1518 písař při úřadě hor viničních; byl přívržencem učení Lutherova, pro kterouž příčinu, když strana Paškova nabyla vrchu, byl r. 1525 z Prahy vypověděn a vrátil se teprve r. 1529 po pádu Paškově, nicméně i pak ospravedlniti se musil r. 1530 před konšely a administrátory z obvinění, že „jest chtěl napravovati víru křesťanskou"; byl uznán za nevina a přijat do svazku měšťanského; tehdáž jal se spisovati paměti své, jež dokončil r. 1534; *z.* 1535; paměti jeho vydal Erben (Kronika pražská o pozdvižení jedněch proti druhým od l. P. 1524 až do konce l. 1530" v Praze 1851), lat. překlad Höfler („Bartolomaeus von St. Aegidius Chronik von Prag in der Reformzeit, Chronica de seditione et tumultu pragensi 1524", v Praze 1859). Srvn. *Palacký*, Würdigung 262—268; *Jireček*, Rukověť II, 112—113. — 5. zvonař viz Bartoloměj.

Bartošek 1. z Drahynic v. z Drahynic Bart. — 2. Jeronym Ant. O. Praem., *n.* v Úsově 1680, člen kl. zábrdovického, 1739—1744 byl farářem ve Křtinách, *z.* na klášterním statku Jesenici 12. května 1748; vynikal jako kazatel; některé jeho příležitostné řeči vyšly tiskem; tak 1712 kázání pohřební nad opatem Hájkem, 1730 při vysvěcení nového kostela v Židlochovicích, 1732 o korunování Panny Marie na Sv. Hoře, 1740 při svěcení nového kostela rajhradského. Srvn. *Jireček*, Ruk. I, 49.

Bartošovice (Batzdorf), fara v diecesi královéhradecké ve vikariátu králickém; původně filiálka k Rokytnici, od 1712 lokalie, od 1746 fara; patron Oskar baron Parish; duchovní správu vede farář s kooperátorem; na osadě, k níž mimo *B.* náleží vsi Orlička (Hohenörlitz) a Ostrov (Nesselfleck), jest celkem 1119 osadníků národnosti německé. Farní kostel, zasvěcený sv. Maří Magdaleně, jest z roku 1673; v Orličce jest filiální kostel sv. Jana Nepomuckého.

Bartovský 1. Karel, *n.* v Nové Kdyni 30. bř. 1867, absolvoval gymn. v Domažlicích, theologii v Praze, vysv. na kněze 1892, byl kaplanem v Chodově u Karl. Varů, od 1894 zám. kaplanem v Dol. Beřkovicích; od 1911 far. v Bechlíně, od 1903 jest farářem v Citově; uveřejnil několik kázání v „Kazatelně" a „Kazateli" (cyklus „Co učinil Řím pro Čechy", 1910), dále hojně článků založených na motivech sociálních a náboženských v různých časopisech, zvl. v „Nov. Věku", „Jitřence" a „Meči". — 2. Slard Frant. O. Praem., *n.* 16. bř. 1735 v Plzni, vstoupil na Strahov 28. července 1753, kdo složil řeholní sliby 28. října 1754 a primici slavil 28. srpna 1763. Byl kazatelem na Strahově a v Milevsku do r. 1765, později po skončeném studiu civilního práva jmenován 1767 prof. filosofie v arcib. semináři, odkudž 1769 povolán na Strahov za cirkátora a professora morálky. Byl bakalářem theol. university pražské. *Z.* morem 10. září 1771 v stáří 36 let, pochován na hřbitově u sv. Rocha. *Str.*

Bartsch 1. Fridrich v. Barszcz. — 2. Joachym od sv. Vojtěcha, piarista, *n.* 1660 v Mittelwalde, v řádu dostoupil posléze důstojenství provinciála, *z.* v Mikulově 1737; byl znamenitým hudebníkem; také literárními pracemi se zabýval, přeloživ z francouzštiny do latiny výklad Písma sv. Srv. *Dlabač*, Allg. Künstl.-Lex. I, 94.

Bartscherer Jiljí O. S. B., *n.* 1730, od r. 1783 byl opatem v Michelfeldu, *z.* 1799, *sp.* „Systema theologicum genio moderni saeculi accomodatum" (Amberg 1775). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 233.

Bartulović Petar (Puović) z Makarské v Dalmacii, kněz a dr. bohosloví; *sp.* „Različite likarie" (Benátky 1799), „Ime trava latinski i slovinski i mnogih naravnih kripostih" (rukop. 1806), „Epitome del privilegio e ruolo di Macarsca, Primorje e Graina" (Ben. 1796), „Dalmazia antica e recente" (t. 1795). Srvn. *Ljubić*, Ogledalo II, 472. *Dčkl.*

Bartultovice, fara v diecesi olom. pod patronátem nábož. matice, farní kostel zasvěcen sv. Mikuláši; osadníků 593 národnosti české.

Bartunek Frant., lokalista ve Višnové, vydal v ČKD. 1849, IV., 123 „Kázání, kteréž při příležitosti slavného obnovení a posvěcení chrámu Páně Mariánského na Sv. Hoře v neděli 13. po svatém Duchu konal".

Bartynowski Maryan, současný archaeolog a theologický spisovatel polský, přispívá hlavně do „Przeglądu katolického" a do „Annuaire Pontifical Catholique" (o racionale biskupů krakovských 1901, o Marianitech a Paulinech v Polsku 1900, 1901); v „Compte rendu du Congrés Marial tenu à Lyon 1900" otištěna jeho rozprava „Le Culte de Notre Dame en Pologne"; samostatně vydal: „Les Souverains de Pologne, chevaliers de N. Dame" (Blois 1903).

Bartys v. Bartis.

Baruffaldi 1. Jeronym, *n.* 1675 ve Ferraře, doktor filosofie a obojího práva, protonotář apoštolský, lektor Písma sv. na universitě ferrarské 1721—24, archipresbyter kolleglátní kapit. centské, *z.* 1755, muž velice učený, byl v přátelských stycích s největšími italskými učenci té doby; z četných jeho děl uvádíme: „Commentaria ad rituale romanum" (Benátky 1731, 1752, 1792, Augšp. 1735, 1736, Florenc 1847), „Della Storia di Ferrara 1655 až 1700" (Ferrara 1700), „Cronologia di Card. Legati, i quali hanno avuto il governo della Città di Ferrara dalla devoluzione dello stato alla s. Sede fino al 1718" (t. 1718). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 1652. — 2. Jeronym, *n.* 1740 ve Ferraře, *z.* 1817, *sp.* pokračování díla Barottiova (v. t.) o učencích ferrarských pod názvem: „Continuazione delle memorie storiche di Letterati Ferrarensi" (Ferrara 1811). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 650.

Barugi Petr, biskup v S. Angelo in Vado e Urbania od 1688, *z.* 1708, *sp.* „Torculum Iuris pro decidendis causis tam in foro ecclesiastico quam saeculari" (Bologna 1703), „Osservazioni sopra il S. Evangeli delle Domeniche" (t. 1704). Srvn. *Hurter*, Nomencl. IV³ (1910), 939.

Baruh Rafael, prof. hebr. v Anglicku v XVIII. století, *sp.* „Critica sacra examined or an attempt to show that a new Method may be found to reconcile the seemingly glaring variations in Parallel Passages, and that such variations consequently are no proofs of corruption or mistakes of transscribers" (Londýn 1775).

Baruch בָּרוּךְ = Benedictus, jest jméno čtyř biblických osob, a to: 1) Jer. $32^{12.\ 13.\ 16}$; $36^{4.32}$; $45^{1\ nn}$; 2) 2 Esd. 3^{20}; 3) 2 Esd. 10^{6}; 4) 2 Esd. 11^{15}. Z nich nejvíce zasluhuje pozornosti první, syn Neriášův (Nerijáh = Jahve jest světlem, zdrojem radosti), oddaný učedník, nerozlučný druh a písař (tajemník) proroka Jeremiáše, a sám též prorok, jak plyne z knihy proroctví, nesoucí v čele jeho jméno. Uvězněný Jeremiáš poslal Barucha, by v den postní předčítal shromážděnému lidu ve chrámě řeči, které mu byl na jeho rozkaz sepsal. (Jer. $36^{5\ nn}$.) Dověděvše se o tom knížata, povolali *B.*-a, by také jim tyto řeči přečetl. Užasnuvše nad hrozbami v nich obsaženými, že totiž nadarmo doufá král, že se vyhne jhu babylonskému, vzali knihu a donesli ji ku králi, *B.*-ovi pak poradili, by se skryl, předvídajíce, že král vzplane po četbě hněvem proti němu a že se bude snažiti zmocniti se ho. Joakim král skutečně, sotva že přečetl tři nebo čtyři sloupce přinesené mu knihy, roztrhal ji a spálil, *B.*-a pak dal zatknouti, kterýžto rozkaz však nedošel vykonání. Na místo spálené knihy diktoval Jeremiáš svému písaři řeči své znova a to ve větším počtu, než v jakém byly obsaženy ve vydání prvém (Jer. 36^{16-32}). V různých útrapách, které snášel *B.* společně s Jeremiášem, dostávalo se mu od mistra útěchy (Jer. 45^{1-5}). Když padl Jerusalem do rukou vítězných Chaldeův a když král Sedekiáš byl jat, tu Nabuzardan nechal na vůli oběma prorokům, buď zůstati v Judsku, nebo odebrati se jinam. *B.* zvolil prvé, uchýlil se do Masfy, kde utvořil Godoliáš z nepatrných zbytků Židů malou kolonii. Když pak byl tento babylonský místodržitel zákeřnou vraždou usmrcen, tu kolonie židovská, obávajíc se trestu babylonského vladaře, chtěla prchnouti do Egypta. Jer. nadarmo se stavěl proti tomuto záměru, byl však přinucen i s Baruchem odcestovati s prchajícími Židy do města Tafnis (Jer. 43). Pět let po zboření chrámu jerusalemského, tedy r. 583, vidíme *B.*-a již zase v Babylonii, kde předčítá králi Jechoniášovi, knížatům a lidu svoji knihu (Bar. 1^{2nn}. Snad že byl tam poslán Jeremiášem). S knihou touto, s listem a dary byl odtud poslán do Judska k bratřím, kterýžto úkol vykonav, vrátil se do Egypta. V líčení dalších osudů se podání křesťanské s podáním židovským rozchází. Dle prvého byl prý *B.* se svým mistrem od nevděčných soukmenovců v Egyptě ukamenován. Dle jedné židovské legendy však byli oba z Egypta r. 578 Nabuchodonosorem odvedeni do Babylonie, kde setrvali až do smrti;

jiná verse praví, že po smrti Jeremiášově utekl se *B.* z Egypta do Babylonie, kde ukončil život svůj r. 576; jiná konečně varianta dí, že byl *B.* učitelem Esdráše, který se teprve po jeho smrti odebral do Judska. Je velice těžko dopídíti se v této směsici historického jádra. Srvn. F. H. Reusch, Erklärung des B. Baruch, Freiburg 1853, 72; I. L. Kneucker, Das Buch Baruch, Lipsko 1879 s. 2 nn. — Baruchova kniha proroctví (I. Texty) došla nás 1. ve znění řeckém, které nám podávají rukopisy: Vatikánský (B otištěný ve Sweteově The Old Testament LIII, Cambridge 1905, vyd. 3. str. 351—359 (379—384), Alexandrijský (A), cod Marchalianus (Q) a cod. Chisianus (vydaný v Novae Patrum Bibliothecae ab Aug. card. Maio collectae tom. X. ed. a Jos. Cozza-Luzi, Řím 1905, část III s. 207—220, 234—241). 2. Asi ve čtyřech recensích překladu starolatinského, a to: a) znění rukopisu Gothského r. 960 (v Leoně ve Španělích chovaného) vydané Hobergem: Die älteste lateinische Uebersetzung des Buches Baruch, Freiburg i. B. 1902; b) překlad pojatý do Vulgaty, jehož sv. Jeronym neopravil; c) překlad vydaný Sabatierem v Bibliorum ss. latinae versiones antiquae sv. II s. 734 nn.; d) znění, které podává cod. Cavensis. Viz Amelli, De libri Baruch vetustissima latina versione usque adhuc inedita in cel. cod. Cavensi, Monte Cassino, 1902. 3. Syrské překlady máme dva: a) Pešittâ a b) syrské znění hexaplové, obsažené v rukopise Milánském, vydané nejprve Cerianim v Monumenta sacra et prophana, t. I. fasc. 1. 1861. 4. Koptický překlad vydal Brugsch v Zeitschrift für ägypt. Sprache ... roč. X—XII. Srvn. Schulte, Die koptische Uebersetzung der vier grossen Propheten. 1872 s. 37—39. 5. Ethiopský překlad vydal Dillmann, Biblia Vet. Test. aethiopica, A. V. 1894. — II. Analyse. *B.* čítá sice ve Vulgatě šest kapitol, kap. šestá však v LXX má samostatný titul: *Ἐπιστολὴ Ἰερεμίου* a umístěna je teprve za Pláčem, kdežto pět hlav proroctví *B.*-ových jest zařazeno před Pláč hned za knihu proroctví Jeremiášových. S Mikulášem z Lyry, jehož následuje Cornely (Introductio in lib. ss. U. T. I, Paříž 1897 s. 417; o jiných rozděleních viz tmž. 419 pozn. 3.), lze rozděliti pror. *B.*-a na úvod (1^{1-14}) a na dvě části, z nichž prvá, obsahující modlitbu kajícího lidu, sáhá od 1^{15}—3^{8}, druhá pak, parenetické to řeči prorokovy, od 3^{9}—5^{9}. Úvod kromě nadpisu (1^{1-2}) vypravuje, že *B.* četl v Babyloně pátého roku po požáru chrámu jerusalemského (ve výroční den) svoji knihu před králem Jechoniášem (Joachinem) a ostatními exulanty; četbou tou byli dojati tak, že odevzdali prorokovi sebrané peníze zároveň s několika posvátnými nádobami, aby je odevzdal knězi Joakimovi v Judsku, aby za ně na posvátném místě byly konány oběti (1^{3-8}). V listě, který posílají babylonští Židé judským (1^{9-14}), prosí svých bratrův, by se modlili za ně a za krále Nabuchodonosora a jeho syna Baltassara, aby také oni četli knihu Baruchovu. Část prvá, kající modlitba vyhnanců, začíná upřímným vyznáním hříchů, páchaných od dob Mojžíšových, které donutily Boha spravedlivého, že uvalil na lid hrozné tresty, předpověděné již Mojžíšem (1^{15}—2^{10}); úpěnlivě vzývá milosrdenství Boží připomínajíc veliké skutky, které dříve byl Bůh pro svůj lid vykonal, dovolávajíc se lítosti, kterou lid tento nyní na jevo dává (2^{11}—2^{20}). Uznává, že trest jest v plné míře zasloužený, a doufá, že tak, jako se vyplnily hrozby Mojžíšem vyslovené, splní se též sliby dané kajícím (2^{21} až 2^{35}). Z naděje této vyvěrá vrouci modlitba k Bohu, by zapomněl na minulou hříšnost a přihlédl k přítomné kajícnosti (3^{1-8}). Část druhou, svoji promluvu, *B.* zahajuje poučením, proč upadl Israel v tak trapnou situaci — poněvadž opustil pramen pravé moudrosti (3^{9-15}); proto dlužno hledati zdroj pravé moudrosti, která přináší všecko dobro. Nelze ji najíti u lidí, jediný Bůh vševědoucí ji zná, který ji Israelovi dal, by konečně sám na zemi se objevil a s lidmi obcoval (3^{14}—3^{38}). Moudrost tato obsažena jest v zákoně, jímž proto dlužno se říditi (4^{1}—4^{4}). Israel sice vrhl se do neštěstí, vzdáliv se od této moudrosti, avšak záhuba jeho nebude bez konce (4^{5-9}). Prorok klade do úst Jerusalema, oslovujícího svých synů, odváděných do zajetí, slova, která dýší sice bolestí nad krutou zkázou, zároveň však nadějí, že od Boha přijde pomoc, která ukončí zajetí, proto ať se k němu modlí (4^{9-29}). *B.* těší po té Jerusalem, že nepřátelé budou potrestáni, synové jeho že se vrátí a město že se dočká slávy větší než byla minulá (4^{30}—5^{9}). — III. Celistvost knihy. Tradicionelní názor viděl v *B.*-ovi 1—5 celistvé dílo jednoho spisovatele, poněvadž celá kniha jedná o témž předmětu, byť i způsobem různým. Novější kritika protestantská však většinou (až na některé výjimky, jako De Wette-Schrader, Watke, Davidson) vidí v knize složeninu z dvou, tří a snad i čtyř částí, pocházejících od různých spisovatelů různých dob. Dvě různé části v *B.*-u vidí na př. Fritzsche (Kurzgef. exeg. Handbuch zu den Apokryphen. I. Lipsko 1851 s. 168), Reuss (Geschichte des A. T. s. 530 nn., 633 nn.) a jj. Ze tří částí se skládá *B.* dle názoru Hitzigova, Kneuckerova, Hilgenfeldova a jj. (Schürer, Geschichte des jüdischen Volkes ... III. 4. vyd. Lipsko 1909 s. 461; Hitzig, Zeitschrift für wissenschaftl. Theologie 1860, s. 262—273; Hilgenfeld, v témž časopise roč. 1862, s. 199—203; roč. 1879, s. 437—454; r. 1880 s. 412—422.) W. Rothstein (E. Kautzsch, Die Apokryphen ... des A. T., Tübingen 1900 s. 213 n.) dělí díl druhý na dvě části (3^{9}—4^{4} a 4^{5}—5^{9}), část druhou pak drobí na dvě různé písně, z nichž prvá obsahuje 3^{9b-29}, druhá pak 4^{30}—5^{9}. Za důvody uvádí Fritzsche: 1. Různé stanovisko obou částí ke starším knihám biblickým: kdežto část prvá (1^{1}—3^{8}) často prý k nim přihlíží, část druhá méně jich dbá (3^{9}—5^{9}). Naproti tomu dle Rothsteina v části druhé vane „der mit der jeremianischen Prophetie recht nahe verwandte, ernste deuteronomistische und deuterojesajanische Geist". N. u. m. 215. 2. V druhé části lze prý pozorovati stopy kultury alexandrijské, jak svědčí slova: *μυθολογοι* (3^{23}), *ὁ οἶκος τοῦ θεοῦ* (3^{24}) a *δαιμόνια* (4^{7}). Avšak není nikterak nutno v pojmenování světa nebo nebe „domem Božím" viděti filosofii alexandrijskou, poněvadž již v Gen. 28^{17} sluje místo, na kterém se Bůh zjevil, „domem Božím". Slovo *δαιμόνια* přičísti jest na vrub překladatele, který užil tohoto slova podobně, jako činili již překladatelé LXX na mnohých místech. Rovněž třetí slovo jest voleno překladatelem, by vystihl slovo hebrejské, nám bohužel neznámé, které znamenalo asi mudrce, kteří zahalují své výroky do roucha podobenství (= *μῦθος*). Viz Knabenbauer n. u. m. s. 444. a Cornely n. u. m. s. 419. poz. 7. 3. Jazyková a stylistická různost obou částí. Část prvá jest prý prosycena hebraismy, poněvadž byla původně psána hebrejsky, část druhá však jest psána řečtinou mnohem plynnější a slohem mnohem vzletnějším, poněvadž byla původně psána již jazykem řeckým. Ona elegance řečtiny, na kterou též Cornill (Einleitung ... s. 273) klade důraz, jest pochybná, jak právem namítá Rothstein n. u. m. 215. Ostatně lze věc vysvětliti i tím, že překladatel druhé části znal lépe řečtinu a uměl uhlazeněji překládati, než translátor části prvé. Tím jsme se již dotkli otázky, v jakém jazyku byla kniha *B.*-ova původně sepsána. — IV. Hävernick (De libro Baruchi apocrypho comm. Reglom. 1843) a Keil hájili svého času, že celá kniha *B.*-ova byla původně napsána řecky. Většina však protestantských kritiků, jako Fritzsche, Hilgenfeld, Reuss,

Schürer (n. u. m. s. 463), Cornill (n. u. m.) a jj., mají za to, že byla v jazyku hebrejském původně napsána jen prvá část knihy, k jejímuž řeckému překladu připojil později jiný spisovatel část druhou již v originále řecky psanou. J. T. Marschall (Hastings Dictionary of the Bible I 1898 s. 251—254) se domnívá, že 3⁹—4⁴ (chvála moudrosti, která dána jest Israelovi v zákoně) byla původně psána aramejsky a přeložena do řečtiny autorem části 4⁵—5⁹. Naproti tomu tradiční názor, jehož háji i někteří protestantští kritikové, považuje za jazyk originálu *B*-ova hebrejštinu. Tak Ewald, De Wette, Davidson, Kneucker (který se pokusil rekonstruovati hebrejský text naší knihy. Srvn. též Herbst, Das apokryphische Buch Baruch aus dem Griechischen ins Hebräische übertragen. Hildesheim 1886), König (Einleitung s. 485) a Rothstein (n. u. m). Originál tento sice nyní více neexistuje, již ani sv. Jeronym ho nenalezl (Comm. in Jer. Prol.-Migne, Patr. XXIV 706), avšak 1. nejen v první, nýbrž i v druhé části existuje řada hebraismů, kterých nelze jiným způsobem vyložiti, než tím, že nynější text řecký jest jen překladem předlohy hebrejské. Viz Cornely n. u. m. 422 pozn. 9., Knabenbauer, n. u. m. s. 438. 2. Apoštolské konstituce V 20 (Migne I 896) praví, že Židé předčítají knihu *B*-ovu při bohoslužbě, kteréžto svědectví *(καὶ γὰρ καὶ νῦν . . . συναθροιζόμενοι τοὺς θρήνους Ἱερεμίου ἀναγινώσκουσιν . . . καὶ τὸν Βαρούχ)* přímo potvrzuje, že kniha naše byla v kánoně aspoň některých Židů ještě v dobách křesťanských, nepřímo však svědčí též pro názor, že byla původně psána hebrejsky. Schürer sice n. u. m. snaží se důkaznost místa tohoto setříti poukazuje k syrskému textu „Didaskalií" (která tvořila pramen pro „Konstituce", srvn. Bardenhewer, Patrologie, 3 vyd. Freiburg 1910 s. 319), která na tomto místě *B*-a nejmenuji, správnost však „Konstitucí" potvrzuje dle Bickella (Conspectus rei syr. lit. p. 7 n. 7) Efrem Syr. slovy (v lat. překladě): „Iam inde suum Synagoga casum inter gentes plangit flebile illud resumens carmen: Adduxit mihi Deus luctum magnum; dereliquit me Dominus desertam et Dominus delevit me ex haereditate sua, reputavit me sibi quasi allenam et quasi viduam desolatam." Schürer chce seslabiti i důkaznost tohoto místa poukazuje k tomu, že jen počátek tohoto výroku jest slovně u *B*-a 4⁹. Kdo však pozorně čte v *B*-ovi dále, zajisté přisvědčí, že chce Efrem uvésti svými slovy i pokračování znění *B*-ova. Rovněž řada jiných spisovatelů církevních, podávající sbírku posvátných Židům knih, jmenují též *B*-a. Tak Cyrill Jerus.: *Ἱερεμίου μετὰ καὶ Βαρούχ καὶ Θρήνων καὶ Ἐπιστολῆς* (Zahn, Geschichte des neutest. Kanons II 179), Sněm Laodic.: *Ἱερεμίας καὶ Βαροῦχ Θρῆνοι καὶ Ἐπιστολαί* (Zahn 202), Athanáš: *Ἱερεμίας καὶ σὺν αὐτῷ Βαρούχ . . . καὶ Ἐπιστολή* (Zahn 211), Stichometr. Niceph. *Ἱερεμίας . . . Βαρούχ στίχ. ψ'* (Zahn 298). Sv. Epifana těžko se dovolávati, poněvadž Haer. 8⁶ sice praví: *Ἱερεμίας . . . μετὰ τῶν Θρήνων καὶ ἐπιστολῶν αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Βαρούχ*, avšak De mensuris et pond. § 5. píše: *ἐν τῷ Ἱερεμίᾳ φημὶ δὲ καὶ τῶν θρήνων καὶ τῶν ἐπιστολῶν Βαρούχ καὶ Ἱερεμίου, εἰ καὶ οὐ κεῖνται αἱ ἐπιστολαὶ παρ' Ἑβραίοις.* Cornely klade velikou váhu na důkaz čerpaný z Origenových hexapel, ve kterých prý existoval text *B*-ův, označený týmiž kritickými značkami, které upozorňovaly čtenáře i u jiných knih na plus či minus v textu řeckém proti textu hebrejskému; dovolává se rukopisu Milánského, chovajícího tak zv. text syrskohexaplový, ve kterém lze třikráte čísti poznámku: „Toto místo není v textu hebrejském." Důkazem tímto však silně otřásl Schürer n. u. m. s. 464, přičítaje tyto poznámky ruce pozdější, než byla Origenova, a to ne bez důvodu. Byl v hexaplech samých celý *B*. „obelisován", jak svědčí cod. Chisianus: *Βαρούχ ὅλος ὠβέλισται κατὰ τοῦς ὁ.* Ostatně záhada tato, v jakém jazyku psán byl originál *B*-a, úzce souvisí s otázkou V., kdo byl autorem knihy a ve které době vznikla. K otázce této odpovídá nejprve nadpis knihy: *Καὶ οὗτοι οἱ λόγοι τοῦ βιβλίου, οὓς ἔγραψεν Βαρούχ υἱὸς Νηρίου . . . ἐν Βαβυλῶνι, ἐν τῷ ἕκτῳ τῷ πέμπτῳ . . . ἐν τῷ καιρῷ ᾧ ἔλαβον οἱ Χαλδαῖοι τὴν Ἱερουσαλὴμ . . .* Nelze uvésti dostatečného důvodu proti věrohodnosti tohoto nadpisu, aniž lze dokázati nějakou nesrovnalost obsahu knihy s ním. Namítají-li kritikové, že není možno, by *B*. četl svoji knihu v Babyloně pátého roku po odvedení do zajetí (1³), poněvadž byl tou dobou v Egyptě, nesmí se zapomínati, že pobyt *B*-ův pátého roku zajetí v Egyptě není nikterak dokázán, a odebral-li se se svým mistrem již před tím do země faraonů, že mu nic nebránilo vykonati jmenovaného roku cestu do Babylonie a zde knihu čísti. Jak mohl čísti knihu tu také před Jechoniášem, který přece byl uvězněn, lze vysvětliti tím, že uvěznění jeho nebylo tak přísné, aby se nemohl se žádným ze svých soukmenovců naprosto stýkati, jak patrno jest i z toho, že později směl zasedati docela při stole královském (4 Kr. 25[27-30]). Nečiní-li se nikde jinde zmínka o stříbrných nádobách, které dal zhotoviti Sedekiáš a které bylo *B*-ovi nyní donésti Židům judským, neplyne z tohoto důvodu „a silentio", že vůbec neexistovaly a že tedy *B*. 1⁸ jest smyšlenkou teprv dob pozdějších. Zmínka o chrámu a domnělém „velekněz" Joakimovi (1¹⁰) nepředpokládá nutně existence druhého chrámu a návratu Židů ze zajetí, neboť Joakim slouje na citovaném místě jen „kněz", *ἱερεύς*, pravděpodobně představený levitů na troskách chrámu jerusalemského bohoslužbu konajících tak, jak za daných poměrů bylo možno, buď pod širým nebem, nebo v místnosti ze zbytků rozbořeného chrámu na rychlo a z nouze vybudované, a to jest onen chrám, o němž mluví *B*. 1¹⁰. Modlitba za Nabuchodonosora a jeho syna, kterou žádají Židé babylonští od judských (1¹¹), není nic nepřirozeného, ani nemožného. Dějiny babylonské nejsou nám dosud tak jasny, by možno bylo s jistotou tvrditi, že Nabuchodonosor neměl syna Baltassara, který ještě před ním zemřel a zanechal práva svá bratru Evilmerodachovi. Řecké *ἐπαλαιώθης* není nutno překládati (3¹⁰) v ten smysl, že lid v zajetí „sestárnul", a poukazovati k tomu, že většina vyhnanců byla v zajetí teprve pět let; jeť známo, že ve mluvě LXX jmenované slovo řecké odpovídá hebrejskému בָּלָה, které znamená zchřadnul, bez ohledu na dlouhou dobu. Dovolávají-li se konečně kritikové závislosti *B*-a na Danielovi, jest uznati sice, že mezi oběma knihami jest příbuznost, avšak příbuznost tuto lze týmž právem vysvětliti závislostí Daniele na *B*-ovi! Nelze-li tedy právem o věrohodnosti nadpisu *B*-ova 1¹·² pochybovati, pak jest autorem knihy *B*. (a kniha psána, jak již svrchu ukázáno, hebrejsky). Z toho plyne, a) že kniha byla nesprávně svého času připisována Jeremiášovi. Názor tento vznikl tím, že někteří Otcové citovali *B*-a pod jménem Jeremiášovým, poněvadž v rukopisech bývala kniha *B*-a spojena s proroctvími Jer. Viz Lanselii Comm. in Baruch 1¹ (Biblia ss. cum notationibus Emm. Sa et scholiis Menochii . . . Antverpiae 1624). Neprávem však též b) souhlasně nová kritika protestantská popírá autorské právo *B*-ovo na knihu. (Výjimky, jako Whiston, A Dissertation to prove the apocryphal book of Baruch canonical, London 1727; Moulinié, Notice sur les livres apocryphes de l' A. T., Ženeva 1828, jsou řídké a starší.) Ač v této negaci, ano v uznání nemožnosti zjistiti autora, jest t. zv. kritika svorna, ocitá se ve velikých rozpacích a tone v různosti náhledův o době, kdy kniha vznikla. Ewald (a podobně Dillmann) klade nejprve celou

knihu do doby perské, pozdější však jen prvou její část, posunuv druhou do doby makedonské. Davidson má za to, že kniha vznikla jednak v době makedonské (I. část), jednak v době machabejské (II. část), do které klade Hävernick knihu celou. Grünberg myslí na dobu prvých Ptolomeovců, Reuss přičítá jí aspoň prvou část (Nabuchodonosor knihy *B*-ovy a jeho syn Baltassar jsou prý první dva Ptolomeovci), kdežto ve druhé vidí pod století prvého př. Kristem. Fritzsche, Keil, De Wette-Schrader, Vatke, Zöckler nemohou se rozhodnouti mezi stoletím prvním a počátkem století druhého. Hitzig, Kneucker, Cornill a Schürer kladou celou knihu teprve do prvního století křesťanského, vidouce v Nabuchodonosorovi a Baltassarovi Vespasiána a Tita. Strack (Einleit.[6] s. 173) právem se táže, dovoleno-li jest mysliti, že se Židé vybízeli, by za tyto dva vladaře byly konány modlitby; sám však připouští, že II. část předpokládati se zdá rozboření Jerusalema Titem. Naproti tomu Rothstein, n. u. m. 215, připouští tuto dobu jen pro sestavení *B*-a z různých součástí, nanejvýše pro část I. Část II. však, psána jsouc původně hebrejsky, může prý býti zcela dobře o mnoho starší („sehr viel älter"). — VI. List Jeremiášův, který tvoří ve Vulg. šestou kapitolu proroctví *B*-ových, zachovaný v týchž rukopisech a vydaný v týchž vydáních jako *B.* (viz svrchu I.), varuje exulanty babylonské před modlářstvím, jehož nicota se různými způsoby líčí (v. 1—72). Nadpis svrchu uvedený přičítá list tento proroku Jeremiášovi. O jeho věrohodnosti nejsme oprávněni pochybovati, poněvadž nemáme k tomu důvodů. Že byl list původně psán hebrejsky, tomu nasvědčuje aspoň několik hebraismů, kterých kritika protestantská, která skorem vesměs hájí originál řecký, dosud uspokojivě nerozřešila a také nerozřeší (Cornely, n. u. m. 412 n., Knabenbauer n. u. m. 448 n.). Také C. J. Ball hájí hebr. originál, poněvadž hebr. slovo šéš ve v. 72. místo *βίσσος* nesprávně jest přeloženo slovem *τῆς μαρμάρου.* (Variorum apocrypha. VI. Strack, Einl. 173.) Pro původnost nadpisu svědčí celý obsah listu, který k době Jer. dokonale přiléhá. Neboť Židům hrozilo skutečně nebezpečí oddati se v zajetí babylonském modlářství (srvn. heslo babyl. zajetí); je tedy zcela pochopitelno, že Jeremiáš, plný horlivosti pro čistotu a pravost náboženství ve svém milovaném lidu, snažil se tímto listem hrozící nebezpečí zažehnati. Povaha a ráz modlářství babylonského líčí se v listě barvami tak živými a při tom historicky tak věrnými, že by spisovatel, který by byl žil teprve po pádu Babylona, podobné líčně nebyl schopen; průvod na př., při kterém bývaly sochy bohů v poříčí Eufratu a Tigridu slavnostně nošeny, popisuje list Jer. tak, že jest takořka kommentářem k památkám umění babyl.-assyrského nedávno objeveným, na kterých se podobný průvod zobrazuje. (Srvn. Vigouroux, Bible a nejnovější objevy v Palestině . . ., přel. Podlaha, Praha IV 1902 s. 157 n. Srvn. též Menant, Babylone et la Chaldée, Paris 1875 str. 230 n.) Z protestantských kritiků Rothstein (n. u. m. 226) myslí, že dobu, ve které list vznikl, vůbec určiti nelze, Reusz pak (n. u. m. VII 275) klade ho do doby prvních Ptolomeovců. — VII. Bar. i list Jer. patří k tak zvaným knihám druhokanonickým, jejichž inspirace ani nynější Židé ani protestanté neuznávají. Jak soudili však starší Židé, řečeno již svrchu, jak soudila pak stará církev, jest patrno z častého užívání jak *B*-a, tak i. Jer. ve staré církvi. A) *B.* jest nejprve citován v Athenagorově Legat. pro christ. 9. (Migne, Patrol. VI 908 cituje *B*-a 3^{38} jako výrok „prorokův" [*προφήτης*].) Irenej naráží (v Adv. haer. IV, 20, 4) na *B*-a 3^{37} a (v 35^{1}) cituje *B*-a 4^{36}, 5^{9} formulí: „naznačil prorok Jeremiáš řka" (Migne VI 1034, 1219), a Klement Alex. (v Paedag. I $10^{91.92}$) uvádí různá místa z *B*-a pod jménem Jeremiášovým a (Paed. II 3) cituje *B*-a 3^{16-19} slovy: *ἡ θεία που λέγει γραφή* (Migne, VIII 357, 360, 433, 436). Hippolyt tvrdí ve svém díle Contra Noetum (ve vydání Lagardeově na str. 44), že Noetus a jeho stoupenci snaží se dokázati své christologické názory z *B*-a 3^{35-37}, sám pak (s. 47 téhož vydání) podává výklad téhož místa; je tedy *B.* jak pro Hippolyta, tak pro Noeta rozhodnou autoritou (Migne, X 805, 809). Origenes uvádí *B*-a 3^{9-13} slovy: „*γέγραπται*" v Jer. Homil. VII 3. (vyd. Lommatzschova sv. XV 190), a na jiném místě (Selecta in Jer. c. 31, Lommatzsch, XV 456) dovolává se *B*-a 3^{10} opět slovy: „*γέγραπται ἐν τῷ Βαρούχ*". Kommodian uvádí *B*-a 3^{35-37} slovy: Hieremias ait: Hic Deus est . . . (Carmen apologeticum sv. XV. vídeňského vydání: Corpus scriptorum eccl. (r. 1887) str. 139; v Ludwigově vydání verš 367—368.) Totéž místo z *B*-a uvádí sv. Cyprian slovy: Item apud Hieremiam prophetam: Hic . . . (Testim II. 6.) Tato svědectví, která by se ostatně dala i rozmnožiti (Viz Philippe ve Vigourouxově Dictionnaire de la Bible fasc. V, Paříž 1908 sl. 1483), svědčí dostatečně o tom, že nejstarší spisovatelé církevní považovali *B*-a za knihu inspirovanou; pro věky pozdější lze uvésti ještě větší množství dokladů pro toto přesvědčení, kteréžto doklady sebral již svého času Reusch (n. u. m. 1—21, 266 nn), v novější době pak Hoberg (n. u. m. s. 7—19). Schürer k nim přidává (n. u. m. s. 465) doklad z knihy: Altercatio Simonis Judaei et Theophili Christiani (ed. Harnack str. 17 v Texte und Untersuchungen . . . Sv. I seš. 3 r. 1883). Nejčastěji cituje se v patristické literatuře a vykládá se ve smyslu messiášském *B.* 3^{36-38}. V prvních pěti stoletích citují se slova ta neméně než třicetkráte! *B.* vyskytuje se v rukopisech LXX a v překladech, které z ní vyplynuly, zařazený mezi knihy prvokanonické, ano jest i výslovně jmenován v některých starých seznamech; jestliže v některých jmenován není, třeba míti na paměti, že při výčtu knih býval považován za jednu knihu s Jer. Nemohla tedy církev, která knihy té po celá století při bohoslužbě užívala, na základě těchto fakt jednati jinak, než *B*-a zařaditi na sněmu tridentském (Ses. IV. Decr. de canonicis scripturis) do svého kánonu. Totéž mutatis mutandis jest říci B) o listě Jeremiášově. Citují jej Tertullian (Scorp. c. Gnost. 8, Migne II 137), Cyprian (De orat. dom. 5. M. IV 521), Firmicus Maternus (De errore prophan. relig. 29. M. XII 1044 nn). Athanáš a Cyrill Jer. podávajíce kánon svých církví vypočítávají též: *Ἱερεμίας καὶ σὺν αὐτῷ Βαρούχ . . . Ἐπιστολή* (Ep. fest. 39 M XXVI 1176, 1436. Cat. IV 35 M. XXXVII 500). V seznamech latinských se vynechává, poněvadž byla v latinské bibli připojena k *B*-ovi. Že se neuvádí častěji, jest vysvětliti jejím obsahem, který nepodával starým mnoho ani po stránce positivní ani apologetické. — VIII. Literatura. Nejstarší kommentář k *B*-ovi (1^{5}) jest dílo Theodoretovo (Migne LXXXI 760—780). Z výkladu Olympiodorova k *B*-ovi 1^{6} zachovaly se nám jen některé zlomky (M. XCIII 761—780). Albert V. opatřil knihu *B*-ovu různými poznámkami (Opp. ed. Jammy VIII). Zmínky zasluhuje výklad Kašpara Sancheze (C. Sanctius, Lugduni 1621), Laelia Bisciolyho (Discursus tres super ep. Bar., Comi 1621) a Petra Lansellia (viz svrchu). Kromě kommentáře Maldonatova, Malvendova, Corneliova (a Lapide) a Calmetova budtež z novějších katolických jmenovány: Reuschův (v. s.), Trochonův (Jeremie, Lamentations, Baruch, Paris 1883), Knabenbauerův (v. s.), Schneedorferův (Jer. Klag. Baruch, Wien 1903). Z protestantských výkladů, pokud nebyly jmenovány již svrchu, budtež zde uvedeny: L. Cappel, Notae criticae in l. Bar., Amsterodam

1689; R. Arnald, A critical Commentary on such Books of the Apocrypha, Londýn 1820; Grüneberg, Exercitatio de 1. Baruchi, Göttinky 1797; Strack-Zöckler, Die Apokryphen d. A. T. München 1891. Baruchovi se přičítaly různé apokryfy, z nichž dlužno jmenovati: 1. *B*-ovu apokalypsi, o níž zmínka učiněna již pod heslem „apokryfy" sl. 514 b. Vydána nejnověji Kmoskem v Patrol. Syr. 1 2 sl. 1056 až 1207. (Viz Biblische Zeitschrift VI (1908) str. 110.) Zlomek řecký (kniha byla původně v tomto jazyku psána) nalezen byl nedávno na jednom papyru v Oxyrhynchu (vyd. Grenfellem a Huntem r. 1903). Do němčiny kniha přeložena Rysselem v Kautzschově: Apokryphen u. Pseudepigraphen str. 402 až 446. Podrobné knihu tuto oceňuje Schürer n. u. m. s. 305 nn. 2. Legenda, vypravující o osudech proroka Jer. v době dobytí Jerusalema, zachovaná nám ve znění řeckém, ethiopském, armenském a slovanském, nadepsána v textu řeckém τὰ Παραλειπόμενα τοῦ Ἱερεμίου, v ethiopském pak Reljqua verborum Baruchi. Je to plod orthodoxního Žida, později rukou křesťanskou interpolovaný. Bohatou literaturu o knize této podává Schürer n. u. m. s. 393 nn. 3. Jinou *B*-ovu apokalypsi, zachovanou v jaz. řeckém a slovanském (vyd. Novakovič 1886), ve které se líčí vztržení *B*-a do různých nebes, vydal řecky James (Text and Studies ed. by Robinson V, 1, Cambridge 1897 s. 83—94) a do němčiny přeložil Ryssel n. u. m. s. 446—457. 4. Kromě toho zachovaly se nám buď zlomky nebo aspoň zmínky o jiných spisech *B*-ových, z čehož jest patrno, že *B.* býval velice rád brán za autora různých apokryfů. Viz Schürer n. u. m. s. 313 nn., Ryssel n. u. m., Strack-Zöckler n. u. m. 444. *Hčl.*

Barula (Barulas) sv., mladistvý mučedník v Antiochii v době císaře Galeria; Mart. Rom. 18. listopadu.

Baruzi Jan, souč. spis. franc., vydal v Bloudově sbírce „La Pensée chrétienne" monografii o Leibnizovi (Paříž 1909).

Barvík Josef, řeh. kanovník later. ve Fulneku, prof. theol., *sp.* 1. „Poenitentia theologice discussa" (Oppaviae 1735), 2. „De Deo uno et trino" (t. 1734). *Str.*

Barviňskij Osyp, *n.* 1844, kněz a spisovatel rusínský, vydal několik prací náboženských (Žitě sv. Evstachija", „Opovidaňa z švj. pyšma"), hospodářských, belletristických i dramatických; *z.* 1889 v Servírach na Zločovsku.

Barvitius Antonín, architekt, *n.* 1823 v Praze, stud. t. a ve Vídni, odebral se za účelem dalšího vzdělání do Italie. V Římě bylo mu r. 1854 svěřeno restaurování rak. vyslaneckého paláce „Palazzo di Venezia"; r. 1866 vrátil se *B.* do Prahy; byl předním pěstitelem slohu renaissančního u nás; kromě řady světských staveb podal plány k řadě staveb chrámových; hlavním dílem jeho jest chrám sv. Václava na Smíchově; mimo to vypracoval plány kostela v Nižebohách, provedl restaurování chrámu uršulinského v Praze a kostela sv. Jana Nep. v Kutné Hoře, a zhotovil návrhy k několika hrobkám, jakož i k arkádovému hřbitovu na Vyšehradě. Byl jedním ze zakladatelů Akademie křesťanské v Praze a byl pilným pracovníkem v jejím odboru výtvarném, podav zejména celou řadu zdařilých návrhů k nádobám bohoslužebným (kalichům, monstrancím, ciboriím a j.) a ke kovovému náčiní chrámovému vůbec. *Z.* v Praze 1901. Srvn. *Lehner* v „Methodu" VIII (1882), 61 n. (s podobiznou), IX (1883), 111 a j.

barvy liturgické nebyly s počátku církve tak ustáleny, jako je teď v církvi římské nalézáme. Nemají také dle historického vývoje žádného vztahu ani přímého ani nepřímého k barvám St. zákona, kde Exod. 28[5] byly přikázány barvy bílá (byssus), purpurová, karmínová a hyacintová (modrá). — V církv katolické lze rozeznávati při *b. l.* tři období: prvn do konce stol. V., druhé do vydání římského missálu, třetí od r. 1570. V období prvém užívalo se téměř výhradně barvy bílé; tunika bílá (poderis) z vlny neb z plátna (jako sv. Jakub dle Euseb. H. E. II. 23 a sv. Jan dle sv. Epifania) bývala ozdobena dvěma pruhy (clavus) širšími neb užšími (laticlava, angusticlava). Mariott, Vestiarium christ., se domnívá, že i u duchovních značila šířka pruhu důstojenství větší. Barva bílá byla přikázána pro nově pokřtěné a pro panny Bohu se zaslibující. V kan. 37. sv. Hippolyta čteme: quotiescumque episcopus sacramentis frui vult, congregentur diaconi et sacerdotes ad eum, induti vestimentis albis pulchrioribus totius populi ... etiam anagnostae (lectores) habeant vestiva indumenta sicut illi. Podobně vypravuji o *b.* bílé Const. apost. 8[12], liturgie sv. Jakuba, sv. Jeroným advers. Pelagium, v listu ad Heliodor., Řehoř Turský, De gloria confessorum 20, Isidor Sevillský Etymolog 19, 22, 9: dalmatica tunica sacerdotalis alba cum clavis et purpura. Také obrazy katakomb znázorňují obětujícího kněze v oděvu bílém, též mosaiky papežů u sv. Pavla ze staré basiliky Valentiniána II. a Arcadia z r. 390. Svědectví uvedené Thalhoferem (K.-Lexik.) z Klementa Alex. Paedag. 2[10] (Migne P. L. 8, 526) mluví o šatu mužův a žen křesťanských: Qui sunt candidi, et non intus adulterini, candidis et minime curiosis ac operosis vestibus uti ... quod si oporteat etiam aliquem alium colorem quaerere, naturalis tinctura veritatis per se sufficit ... Tinctura itaque Sardyniaca et alia omphacina seu oleagina et alia viridis, rosacea et coccina et aliae innumerabiles tincturae, excogitatae sunt a perniciosis delectationibus. Udání Lib. pontificalis sdělující, že sv. Eutychian poručil, aby ti, kteří pohřbívají mučedníky, užívali dalmatiky barvy purpurové, je apokryfní. V období druhém počíná se počet *b. l.* množiti. Acacius dal 476 pokrýti černě oltář a trůn svůj pro bolest způsobenou výnosem Basilia proti sněmu chalcedonskému, sv. Martin sloužil mši sv. v oděvu černém, u sv. Kosmy a Damiána na foru mají oba světci na mosaice oděv ze zlatohlavu, u sv. Anežky před hradbami je oděn Honorius I. na mosaice purpurem, v Miláně u sv. Satyra a u sv. Ambrože jsou oděvy liturgické jasně červeně a žluté. V době Karlovců inventář sv. Riquiera jmenuje mnoho barev. Nejstarší doklady o *b. l.* nalézáme v Ordo romanus z IX. stol. (Duchesne, Origines du culte chrétienne[3] 1903, 467); předpisuje pro Hromnice (hl. 9) planetas nigras při svěcení svíček, pro Velký pátek (hl. 3) fuscas jako i pro křížové dni. Tytéž zprávy podává Pseudo-Alcuin de div. off. c. 7, 8 (P. L. 88, 1181). Pátý ordo romanus z X. stol. vydaný Mabillonem (P. L. 78, 895) zmiňuje se o jiné barvě, které však nejmenuje. Innocenc III. zachoval nám kol r. 1200 (P. L. 202, 207) kánon římský pro *b. l.*, jmenuje tu čtyři nynější barvy: bílou, červenou, zelenou a černou. K červené počítá i šarlatovou, k zelené žlutou (croceus), k černé fialovou, někteří prý užívali žluté *b.* pro vyznavače, červené pro mučedníky, bílé pro panny. Tento kánon Innocencův De sacrif. missae I, 65 nebyl však nějakým závazným předpisem, jak se mnozí domnívají, jen svědectvím zvyku liturgického. Vždyť v inventáři sv. Petra (Müntz) z r. 1381 udáno je mnoho kasulí žlutých. Také Sicard z Cremony zná kánon *b. l.* (P. L. 213, 77), ale neudává ho. Od Ivona Chartreského do Beletha se o *b. l.* nečiní zmínka, teprve tento (P. L. 202, 75) sděluje, že v témdni velikonočním a od Narození do Zjevení Páně se užívá *b.* bílé; při matutinu vánočním a velikonočním se pokrýval oltář troji pokryvkou, červenou, bílou a černou, jako symbol času před zákonem,

pod zákonem a milosti. 10. ordo rom. z r. 1010 předpisuje barvu bílou i pro Zel. čtvrtek, 12. ordo kard. Cencia vypravuje, že papež jeda na sv. Štěpána do chrámu na Coeliu, měl ornát bílý, při mši sv. červený. Innocenc III. svým spisem shora uvedeným a Durand svým Rationale div. off. a Pontificale dali podnět, že i jinde určitý kánon *b. l.* se vyvinul. Hugo Pateshull, biskup v Lichfieldu (1241), zná jen tři *b. l.*, bílou, červenou a černou, pro Narození Páně přikazuje jen pretiosiora indumenta, o jiných svátcích ornáty varii coloris die rozhodnutí kněze sakristána. Vedlo by daleko sledovati do podrobností, jak se *b. l.* užívalo v různých diecesích, tím spíše, že mnoho příslušných textů není uveřejněno. P. Jos. Braun užil ke své studii 50 seznamů, podobně i Rohault v la Messe VIII. sv. Biskupové měli před sněmem tridentským větší pravomoc v liturgii, Apoštolská stolice nemohla také sledovati jednotlivé zvyky, dokud všeobecně platného zákona o *b. l.* nebylo. — Pro pražský kostel metropolitní, a tedy pravděpodobně i pro celé království české platily rubriky breviáře svatovítského ze XIV. stol. (missály rkp. i tištěné rubrik o *b. l.* nemají). V adventě a v postě se užívalo barvy černě, a to i o Zvěstování P. Marie a svátcích vyznavavačů, při půlnoční na Naroz. Páně byla barva černá, při ranní bílá, při slavné červená, jinak ve svátky vyznavačů byla předepsána barva plavá (flaveus color), pro panny a vdovy zelená. Údaje tyto doplňují inventáře pokladu u sv. Víta, ač se vyskytují i odchylky. Č. 212 (1387) ornatus niger, qui fuit in ieiunio de confessoribus, ale (1368) již je kasule adventní a postní z plavého sametu. Inventář r. 1512 udává mezi ornáty červenými ornatum de purpura cum cruce ex margaritis, in quo quatuor patroni sunt et desuper Salvatoris resurrectio ... et isto ornatu non debent uti nisi in summa missa; breviář udává rovněž pro slavnou mši sv. o B. Hodu velikonočním barvu červenou. Na Nanebevzetí P. Marie č. 220 paramenta in flaveo zameto cum lumbo aureo, v oktávě svátku se užívalo ornatu de blanketo zameto, v den osmý glauco lucido. Dle inventáře r. 1512 četly se pašije na Veliký pátek in ornatu rubeo cum denariis, in quo canitur passio, ač biskup Tobiáš daroval pro ten den (1355, 264) nigrum in totum Pro svátky vyznavačů (1355) má 225 Je rubeo zameto, jenž 1387 byl již de patronis, 226 de blaveo nachone, (1476) č. 14 dvě kasule flavei coloris. Pro svátky panen a vdov byla předepsána barva zelená (1355) 227, také pro svátek přenesení sv. Vojtěcha 229, při dedikaci kostela červený 234, na sv Václava 235 in marmato diversi coloris, při ordinaci klerikú 231 černý, snad v adventě a v postě. Celkem je tu mimo barvy nyní užívané také color blaveus (vlastně blatteus, t. purpurová), flaveus plavá, zlatožlutá, glaucus modřehnědá, blankytná, marmatus brunátná, ruffa světle červená. Také mitra sv. Vojtěcha je červená, a jiná z aksamitu tmavě karmínového (1355) 182 od Elišky Přemyslovny, pally červené pro Naroz. Páně a Letnice od biskupa Tobiáše 326. Při průvodu Božího Těla se užívalo kápě (pluviálu) in clauco zameto. Proto nelze souhlasiti úplně s názorem Bockovým, Geschichte I, 8[2], že se užívalo jiných barev pro drahotu látek; tento důvod pro velechrám svatovítský a četné jiné kostely nerozhodoval. — Řekové užívají dle Goara, Euchologion, Venetiis 1797, jen barvy bílé a červené (srovnej: assistuje-li papež při requiem, má pluviál červený). Ritus ambrosiánský v Lombardii kol r. 1130 zná tři barvy: bílou, červenou a černou; teď se černé užívá v postě a adventě, červené v nedělích po Letnicích, ve svatém témdni a na Boží Tělo, zelené pro vyznavače nebiskupy. Koptové nemají dosud žádného pravidla o *b. l.* — Třetí období počíná rub. gen. tit. 18. missálu římského od sv. Pia V. a používá barvy bílé, červené, zelené, fialové a černé; na 3. neděli adventní a postní Laetare i barvy růžové (color rosaceus, t. barvy uschlé růže), poněvadž sv. Otec světívá růží zlatou; dříve ovšem i papež nosil kasuli černou propter abstinentiam (Durandus l. III. cp. 19). Pokud se týče barvy fialové, nutno podotknouti, že v Římě se užívá barvy odstínu blížícího se barvě červené. Paramenty černé nemají míti bílých křížů (Caerem. episcop. 2, 11, 1). *B. l.* se posuzuje dle barvy základní, jak to činili již ve středověku. Zlaté barvy (tela aurea, t. zlatohlav) lze užíti místo bílé, červené neb zelené propter pretiositatem S. R. C. 3646[2], nikdy však více barvy žluté neb plavé 2986[5], ani blankytné 3922 V[2], kterážto poslední dovolena jest jen ve Španělsku o Neposkvrněném Početí P. Marie. Při výstavu nejsv. Svátosti oltářní má býti antipendium oltáře bílé, i když při mši svaté se užívá barvy červené; je-li u oltáře nejsv. Svátosti requiem, má býti conopeum tabernakulu a antipendium fialové. Při mších pontifikálních *b.* sandálů a rukavic se řídí barvou paramentů, ne však *b.* mitry (v. aurifrisiata). — Symbolika *b. l.* nemá také žádného vztahu historického k symbolice *b. l.* ve St. zákoně. Tato přistoupila teprve později, ač zcela důsledně, k *b. l.* ve středověku z jakési přirozené souvislosti, kterou lze pozorovati mezi rázem jednotlivých barev a působením těchto na smysl věřících a mezi duševním koloritem různých slavností a obřadů církevních i jejich zvláštní náboženskou náladou. Dokladem tohoto názoru jest okolnost, že Innocenc III. pro *b.* fialovou nemá žádné symboliky, praví, že je *b.* vedlejší k černé, ani pro *b.* zelenou, která dle něho je *b.* prostřední mezi bílou, červenou a černou. Počátky symboliky *b. l.* vyskytují se již v VI. stol. ve výkladu mše gallikánské (P. L. 72, 97): „O velikonocích se užívá barvy bílé, neboť andělé u hrobu byli oděni bíle. Bílý oděv totiž značí radost.“ Nejstarší traktát symbolický o *b. l.* chová se v Leabhar Breac (Moran, Essays on the early Irish church 1864) z doby Karlovců. Zná osm *b. l.* Barva zlatá značí hlínu a pomíjejícnost, modrá učí pohrdati ctižádostí a světem, bílá nabádá zardíti se, nemáme-li srdce čisté jako pěna vln, jako křída na písku, jako křídlo labutí na slunci, zelená značí slabost a chudobu ducha i konec života — hrob, hnědá odloučení duše od těla v hrobě do soudu a peklo, červená strach před Synem Božím, rány Ježíšovy na kříži, černá hořké slzy nad hříchy, nechce-li člověk býti zatracen, purpurová ukazuje Ježíše v nebi v plnosti slávy a velebnosti. Ivo Chartreský (P. L. 162[623]) mluví o *b. l.* St. zákona, ale nic neudává o *b. l.* Zákona Nového, podobně Rupert z Deutzu (P. Z. 170[22]), sv. Tomáš Aqu. Summa theol. I.—II. 102, 4. ad 4. Honorius Autunský, Gemma animae (P. L. 172[384]) přirovnává mučedníky k růžím, panny k lilliím, lidi světem pohrdající k fialkám, mudrce k bylinám zeleným v zahradě božské. Bruno ze Segni (P. L. 165[1103]) píše o tunice biskupově: „Je-li bílá, značí, že všichni kazatelé mají býti čisti a bez poskvrny; má-li jinou barvu, může značiti něco jiného.“ Speculum de mysteriis eccles. (P. L. 177[403]): Coccinea planeta, qua induitur apostolicus, quocumque proficiscatur praedicando, martyrium declarat. Dle Jana Beletha (P. L. 202[77]) následuje po Narození Páně svátek sv. Štěpána a Jana Evang., ut omnes suos comites habeat sponsus, qui rubicandus est et candidus. Stanoviti symboliku *b. l.* pro období druhé bylo by nesnadné, ano při různosti zvyků jednotlivých diecesí nemožné, nemá též více významu praktického. Innocenc III. v díle De sacrificio Missae I, 65 podal symboliku *b. l.*, kterou přejal Durand do Rationale

div. off. l. III. 18. Bílá barva značí neporušenost a nevinnost dle Thren. 4^{7}, Zjev. 4^{4}, 14^{4}, o svátcích andělů dle Joba 38^{7}, o Narození Páně a Jana Křtitele, jenž očištěn byl od hříchu Jer. 1, Luk. 1, na Zjevení Páně připomíná lesk hvězdy Is. 60^{3}, na Hromnice světlo k osvícení národů Luk. 2, na Zelený čtvrtek pro křižmo, jež očišťuje duši Jan $13^{8.10}$, o Velikonocích pro bílý oděv anděla, o svátku Nanebevstoupení pro bílý mrak. Při svěcení kostela se užívá bílé *b.*, protože kostel je nevěstou 2 Kor. 11^{2} a Pís. Pís. 4^{7}, při konsekraci biskupa jest oděn konsekrovaný bíle, poněvadž má vésti život neposkvrněný. — Červená *b.* je předepsána pro svátky mučedníků dle Zjev. 7^{14}, o svátcích sv. Kříže Is. 63^{2}, o Letnicích pro žár Ducha sv.; je-li některá panna mučednice, užívá se spíše *b.* červené dle Jan 15^{13}. V černé paramenty se odívají ve dnech smutku a postu v adventě a od Devítníku do Bílé soboty dle Pís. Pís. 1^{4}. Na den Mladátek se užívá černé barvy pro pláč a kvílení matek Mt. 2^{18}, proto přestává toho dne zpěv radostný a biskup neužívá mitry zlatotkané. Teď (1200) užívá se *b.* fialové jako o Laetare a pro radost označenou růží zlatou mitry zlaté, ale pro půst oděv fialový. K těmto 4 *b. l.* řadí se modrá k červené, fialová k černé, žlutá k zelené. Thalhofer podává tento výklad: Bílá *b.* je znakem Boha (Ž. 103^{2}, Jak. 1^{7}) a vtěleného Syna (Jan 1^{4}, Zid. 1^{3}), světla světa (Jan 8^{12}); světla toho účastni se stáváme na křtu sv. *φωτισμός*, v Kristu žijeme ve světle Ef. 5^{8}, tak dojdeme místa světla věčného Zjev. 21^{11}, kde na svědectví čistoty Zjev. 3^{4} a dokonalé svatosti Zjev. 19^{8} nejen andělé 15^{6}, starší 4^{4}, ale i mučedníci jsou bíle oděni 6^{11}. Proto užívá se bílé *b.* o svátcích Páně, pokud nepřipomínají utrpení Spasitelova, o svátcích Panny Marie, andělů Mr. 16^{5}, Jan 20^{12}, vyznavačův a panen i vdov, při udělování křtu od otázek symbola, kdy počíná život světlý. Bílé světlo je majestátní Bar. 5^{9}, osvěžuje srdce Eccl. 11^{7}, proto o Božím Těle i při průvodu s nejsv. Svátostí je barva bílá, při svěcení kostela, žehnáních církevních, zvl. snoubenců. — Červená *b.* je barva ohně a krve, ve St. zákoně znakem viny a hříchu, jenž obětí smyt býti měl Num. 19^{1}, Is. 1^{18}, Zjev. 17^{3}; nyní značí lépe lásku Syna Božího, jenž pro nás krev prolil na kříži; proto *b* červená přikázána je o slavnostech sv. kříže a nástrojův umučení Páně; je dále znakem ohnivé lásky Boží, kterou Duch sv. o Letnicích vlil do srdcí apoštolův a uděluje věřícím Řím 5^{5} a síli tak mučedníky, aby pro Krista i krev svou dali, pročež i o jejich svátcích se užívá *b.* červeně. — Zelená barva dle Innocence III. color medius inter albedinem et nigredinem et ruborem hodí se pro dni, které nemají zvláštního významu, pro který přikazují se *b.* ostatní. Zelená *b.* je znakem naděje, zakládající se na vzkříšení Páně, 1 Kor. 15, které s jara se stalo, a na vzkříšení tajemné z hrobu hříchu při křtu sv. Řím. 6^{4}, proto užívá se *b.* zelené o nedělích po Zjev. Páně do Devítníku a od III. do poslední neděle po sv. Duchu i o feriích v těchto dobách, je-li mše sv. de ea. — Černá *b.* značí nedostatek světla, je *b.* smutku, často temnotou nazvaného Ž. 111^{4}, Is. 60^{2}, Job. 19^{8}, *b.* moci ďábelské, Bohu se protivící Zach. 6^{2}, Zjev. 6^{5}. Ukazuje též na mravní smrt, noc duševní a skutky temnosti, z níž třeba povstati a vrátiti se ke světlu. Označuje též smrt tělesnou, zhasnutí fysického světla životního, a proto se jí užívá teď na Velký pátek a při službách Božích za zemřelé. — Zvláštní je, kterak barva purpurová, znak moci královské, důstojnosti a bohatství Soud. 8^{26}, Dan. 5^{7}, Lk. 16^{19}, Zjev. 17^{4}, zastupuje nyní černou. Thalhofer udává, že proto, poněvadž stav hříchu pro člověka není temnotou absolutní, neboť může se státi účastným milosti a života, a poněvadž všichni lidé pokání mají činiti za hříchy své, proto fialové *b.* se užívá o dnech kajících, *b.* sice tmavé, ale ne zcela bez světla, neboť přísný půst a mrtvení činí tělo namodralým, jak to praví sv. Petr v 1. listě 2^{23}: livore eius sanati sumus; pallidus quasi lividus, Durand. l. c. Užívá se tedy fialové *b* v adventě, od Devítníku do Bílé soboty, ve vigilie, v suchých dnech (mimo svatodušní), ve dnech křížových, při kajících průvodech, při křtu až do pomazání olejem katechumenů, při zpovědi a posled. pomazání, při exorcismech a žehnáních, kde jde o to, aby moc ďábelská byla vzdálena. Na Mladátka, poněvadž zemřela v době, kdy nebylo vykoupení dokončeno, protože teprve po vzkříšení Krista dostalo se mladátkům slávy; proto připadne-li svátek na neděli, užívá se červené *b.* jakož i v den oktávy. — Literatura. I. *Kraus*, Real-Encyklopädie des chr. Altert. I., 478, 1882. *Legg*, Notes on History of Liturgical Colours, London 1882. *Chambers*, Divine Worships in England, London 1877. *Müntz e Frotlingham*, Il Tesoro di S. Pietro. *Butler*, Coptic churches I. *Rohault de Fleury*, La Messe sv. 8. *Bock Fr.*, Geschichte d. liturg. Gewänder des M.-A, 3 sv. Bonn 1859—71. *Malais*, Des couleurs liturgiques, Dieppe 1879. *Braun Jos.* S. J., Zur Entwicklung des liturg. Farbenkanons. *Z. f. christl. Kunst* 1902. *Zíbrt-Winter*, Děj. kroje v Čechách 1893, II. *Podlaha-Šittler*, Chrámový poklad u sv. Víta v Praze 1903, *Stejskal*, Oděv liturgický XiV. stol. Č. K. D. 1901, 403. — II. *Lesêtre H.*, Couleurs, Diction. de la Bible 1897, 1069. *Bähr*, Symbolik des mosaischen Kultus, Heidelberg 1837. *Thalhofer*, Liturg. Farben v Kirch.-Lex. 4, 1231. *Braun Jos.* S. J., Zur Symbolik der liturg. Farben. *Z. f. chr. Kunst*, 1901, 185. *Polidori*, Del simbolismo dei colori nei monumenti cristiani, Amico cattol. 1846. *Stejsk.*

barvy papežské nejsou vlastně žlutá a bílá, jak se obyčejně za to má, nýbrž pouze barva červená. Sv. Otec nosí červený camauro a plášť i mozettu červenou. Pluviál papeže je bílý, jen žádá-li toho officium dne, jinak je vždy červený. Proto také papežové dali kardinálům klobouk červený 1245 na konc. lyonském, Innocenc IV. zucchetto (soli Deo), červ. biret a oděv purpurový 1464 Pavel II., jako bývala ve středověku barva oděvu legátů a nuntiů apoštolských červená. Zdá se, že je přísný vztah mezi barvou červenou praporce sv. Stolice a labarem Konstantina Vel., jež mělo pod zlatým věncem s písmenami X P praporec purpurový. (Rossi, Roma sotterranea III, 341.) Na praporci papežském na mosaice triclinia lateránského byla *b.* modrá a červená. (Giacconi, Vita Leonis III.) Na tkaném koberci (arazzo) ve Vatikáně, kde znázorněno je nastolení Innocence VIII. 1484, je praporec červený s klíči a tiarou, také za Klementa IX. 1689, kde klíče zaměněny jsou křížem. V Anziu se chová standarda, jež za přítomnosti Pia IX. 1869 byla vztyčena, barvy bílé s křížem a sv. apoštoly Petrem a Pavlem; praporce vojenské státu papežského byly bílé se znakem vládnoucího papeže, šlechtická stráž (guardia nobile) měla též na praporci barvu bílou, stráž palatinská žlutou a bílou, v bílém poli znak papeže. Kokarda stráže šlechtické byla červená a žlutá, barvy města Říma a starého imperia, Napoleon je dal vojsku svému a proto stráž šlechtická přijala kokardu žlutobílou a zachovala ji na památku oněch dob vyhnanství Pia VII., jenž také těchto barev užíval. Praporce obchodní byly žlutobílé s klíči v poli bílém. Pius VII. změnil praporec sv. Stolice r. 1800, dav na látku karmínovou šestipaprskové hvězdy ve 4 řadách po 10 a 8 se znakem papežovým. Takový je též praporec Pia X. Odtud se vysvětluje, proč v Římě při slavnostech církevních visí z oken rodin katolických koberce červené. — Lit. *Annuaire pontif. catholique* 1909, 95. *Stejsk.*

Barylowicz Demetrius, zvaný také „Dositheus“ („Dosoftei“), metropolita multanský, *n.* kol. 1630, *z.* kol. 1693; vstoupil roku 1649 do stavu mnišského, zabýval se studiemi filosofickými, 1658 stal se biskupem, 1671 metropolitou multanským. Z příčin politických musil prchnouti a utekl se do Polska, kde přebýval 12 let. Nabyv 1685 opět dřívějšího důstojenství, oddal se cele správě církevní a spisovatelství v Jassech. R. 1686 vzdal se biskupství a uchýlil se po druhé do Polska, požívaje pohostinství Jana Soběského. Potom odebral se do Ruska, kde mu Petr Veliký nabízel biskupství, což však *B.* odmítl a žil až do své smrti v klášteře v Moskvě. *B.* byl velice plodným církevním spisovatelem rumunským; jeho „Psaltirea in versuri intoctmita“ jsou důležitou památkou rumunské literatury XVII. stol.; jiné jeho práce jsou: „Acatist“ (1673), „Liturghia“ (1679), „Euchologia“ (1680); sestavil také slovník jazyka rumunského.

Barzaeus Kašpar v. Berse.

Barzani Petr, kněz v Brescii v pol. XVIII. stol., lit. odpůrce Casta Innocence Ansaldiho (v. t.); proti jehož spisu „Herodiani infanticidii vindicatio“ (1746) polemisoval; rovněž tak tvrdil, že sv. Otcové Písmo sv. citovali pouze z paměti a nepřesně, což Ansaldi vyvracel ve spise „De authenticis ss. Scripturarum apud ss. Patres lectionibus“ (1747). Srvn. *Hurter*, Nomencl. III² (1895), 65.

Barzellai v. Berzellai.

Barzena (Barcena, Barzana) Alfons (Alonzo) S. J., „apoštol Tucumanu“, *n.* 1528 v Baeze v Andalusii, vstoupil do Tovaryšstva Ježíšova 1565, od 1569 působil v Jižní Americe, obětovav se úplně domorodcům zvl. v provincii Tucumanu (v Bolivii) a v Paraguayi; *z.* 1. ledna 1598 v Cuzco (Peru); *sp.* mluvnice a slovníky pěti indiánských řečí, jakož i modlitební a katechetické knihy pro Indiány. Srvn. *Dahlmann*, Die Sprachkunde und die Mission, 72—73.

Barzizza 1. Gasparino da B., humanista, *n.* kol. 1370, *z.* 1431, otec tak zv. „ciceroniasmu“ ve stilistice; byl činným v Pavii a Padově, 1418 povolal jej vévoda Filippo M. Visconti do Milána k založení školy. *Sp.* kommentáře ke klassikům, listy, řeči, učebnici rhetoriky, „Exempla exordiorum“ a j. Spisy jeho vydal *Furietto* v Římě 1723 (2 sv.). — 2. Jeho syn Guiniforte da B., *n.* 1406, *z.* kol. 1460, stal se 1433 nástupcem svého otce v učitelském úřadu, 1442 sekretářem vévody Viscontiho, v jehož službách setrval až do smrti; *sp.* „Epistolae et orationes“ (vyd. Furietto). K podnětu vévodově napsal také vlašským jazykem kommentář k prvému zpěvu „Božské komedie“ (vyd. Zaccheroni, Marseille 1838).

Basadonna Jan, patricij benátský, vyslanec republiky benátské u Stolice apoštolské, posléze prokurator sv. Marka, *sp.* „Quinque dialogi theologici; de veriori mortalium fine ac felicitate; de intellectuali natura Dei ac divina sapientia; de rerum cognitione ab intellectu divino; de Dei providentia et mortalium cura; de divina electorum praedestinatione“ (Ben. 1518). Srvn. *Hurter*, Nomencl. II³ (1906), 1118.

Basaia בַּעְשָׁיָה, *Baaola*, levita z rodu Gersonova, jeden z předků Asafových (1 Par. 6⁴⁰).

Basaiti Marco, ital. malíř, činný v Benátkách v letech 1500—1521, žák Vivariniův; z obrazů jeho vynikají: „Kristus v zahradě Gethsemanské“ a „Povolání sv. Jana a Jakuba“ v akademii v Benátkách; posledním znamenitějším dílem jeho jest „Sv. Jiří na koni“ z r. 1520; v zámku roudnickém chová se jeho obraz „Sv. Jeroným“. Pozadí obrazů tvoří obyčejně zajímavé krajinné pozadí. Srvn. *Muther*, Geschichte der Malerei I, 285—286.

Basan, hebr. bášán, jest obecné jméno, jehož význam zachován jest v arabském batnátun, slově to, znamenajícím rovnou, měkkou půdu, úrodnou rovinu (Srvn. překlad slova bášán v tomto smyslu v LXX a Vulg. Ž. 21¹³; 67¹⁶; Ez. 39¹⁸; Am. 4¹), nejčastěji však značí severní třetinu Palestiny zajordánské. Jméno zachováno jest jednak ve Flaviově: *Βαταναία* (Starož. IX, VIII 1, a jj., srvn. Euseblovo Onomasticon ed. Lagarde, Göttinky 1870 s. 232 a jj.), jednak žije dosud v názvu jednoho z dnešních okresů Hauranu: Ard el-Betenije. — (Hranice.) V širším slova smyslu znamená Basan a Galaad celé zajordánské území Israelitů (Jos. 17¹·⁵; 4 Král. 10³³; Mich. 7¹⁴). Hranici *B.* v užím slova smyslu podává Dt. 3, 6 nn.: na sev. Hermon (dnešní Džebel eš-Šéch), na záp. Edrei (dnešní Der'át), na jihu Galaad (dnešní Adžlún), a na vých. Salcha (dnešní Salchat, 20 km vých. od Bosry). Dle Jos. 13¹¹ n. a 12⁴ n. tvořila západní hranici *B.* dvě území rozkládající se na levém břehu Jordánu, od úpatí Hermonu až po vtok Jarmuku (Hieromax, dnešní Šeriat el-Menádire, nejvodnatější to řeky zajordánské) do Jordánu, Gessur a Machati (Maecha). Dle Nm. 32⁴ patřilo k *B.* na vých. území města Chanath (= dnešnímu Qanawát?), dle Dt. 4⁴³ pak na jihozáp. krajina Golan, či Gaulon (Jos. 20⁸; 21²⁷), kteroužto posledně jmenovanou krajinu Schumacher právem ztotožňuje se Sahel el-Džolánem (Across the Jordan, Londýn 1886 s. 19, 91). Dnes bychom mohli vymeziti *B.* as takto: Na vých. tvoří přirozené, určité pomezí rozpukaná, lávou pokrytá krajina El-Ledžá (tak neschůdná, že mi bylo, když jsem tudy cestoval, pěšky kráčeti a koně na uzdě za sebou vléci). Na jihových. tvoří rovněž určitou přirozenou hranici pohoří Haurán (Džebel Haurán čili Džebel ed-Drúz). Jih *B.*-u vroubí jednak step el-Hamád, jednak pohoří Zumal. Na záp. oddělen jest *B.* od sousedního Džolánu jednak přítokem Jarmuku Nahr el-'Alláném, jednak věncem vyhaslých sopek, z nichž budtež jmenovány: Tell el-Farás (948 m), Tell abu Júsef (1029 m), Tell abul-Chanzir (1164 m), Tell abu en-Nedá (1257 m) a Tell el-Ahmar (1238 m). Na sev. sáhá *B.* jednak k úpatí Džebel eš-Šéchu, jednak k Nahr el-Muraunije, jejíž vody se vlévají do jezera Bachr el-Hidžáne. Zajímá tedy bývalý *B.* dnešní nížinu Nuqra (= prohlubeň, dutina) čili Nuqrat el-Haurán, nížinu el-Dždedúr a pohoří hauránské (biblický to Zaimon (Ž. 68¹⁵) a Asalmanos Ptolomeův [VI, 5]). Řadě svrchu jmenovaných vyhaslých vulkánů na západě *B.*-u odpovídá věnec vyhaslých sopek na východě, z nichž budtež uvedeny: na jihu Tell es-Sufeh (1510 m), T. Džefne (1727 m), T. el-Džená (1839 m), uprostřed Džebel el-Kuléb (1819 m), T. Džuvélil (1782 m), a na severu El-Rarára el-Qiblíje (1211 m), jehož jícen lávou zaplavil celou Ledžu, a Tell Šihán. — (Geologický útvar.) Podklad celého *B.*-u tvoří křídový vápenec, sopečné výbuchy však dodaly krajině zvláštního útvaru. Horstvo sestává z černého zrnitého doleritu, jakož i z hnědočervených a černozelených, bublinatých a pórovitých strusek; dolerit pak sám se skládá z tenkých destičkovitých krystalů šedobílého labradoru a ze zrn ollvínu a augitu. Půda jest zvětralá, kyprá, velice úrodná láva. Pohled na tuto černou krajinu jest někde až příšerný. — (Vodstvo.) Kromě severního pruhu *B.*-u, jehož vodstvo spěje do lučných jezer v okolí Damašku, stéká veškero ostatní vodstvo do Jarmuku. Z největších jeho přítoků (údolí) dva tekou od severu k jihu (Nahr er-Ruqqád a Nahr el-'Allán), ostatní pak vyvěrajíce v Hauráně ve výši 1200—1300 m berou se směrem od východu k západu (Vádi Qanavát, V. el-Rár, V. Aero, V. Zédí a jj.). — (Klima.) Poněvadž jest i rovina *B.*-u dosti vysoko nad mořem (asi 600 m), nevypráhne půda tak jako v Před-

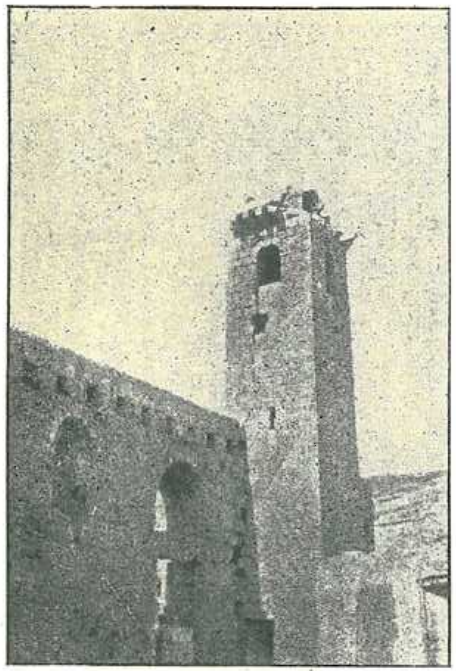

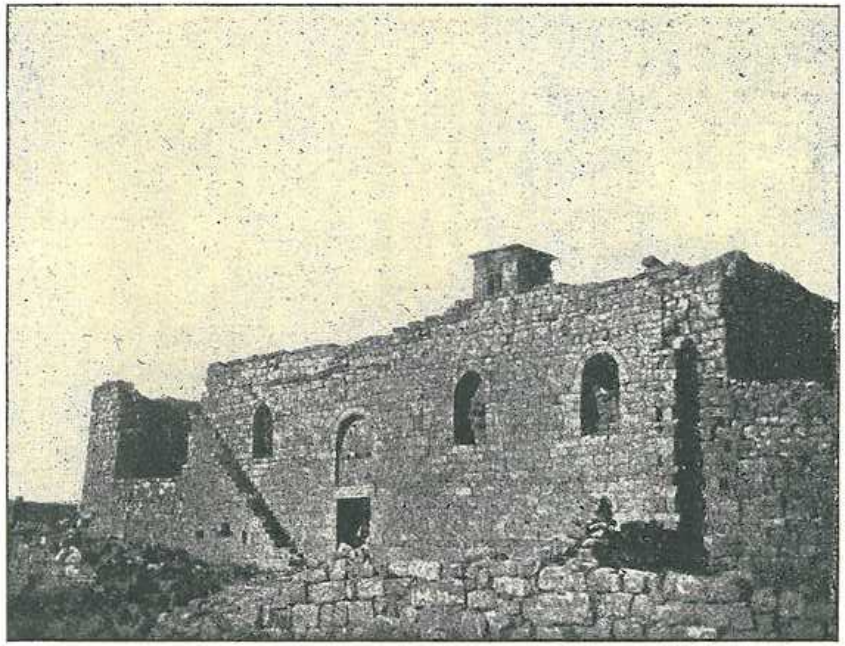

Typ věže hauránské s trámcovou střechou. Kostel (řecký) s vejčitou kupolí.

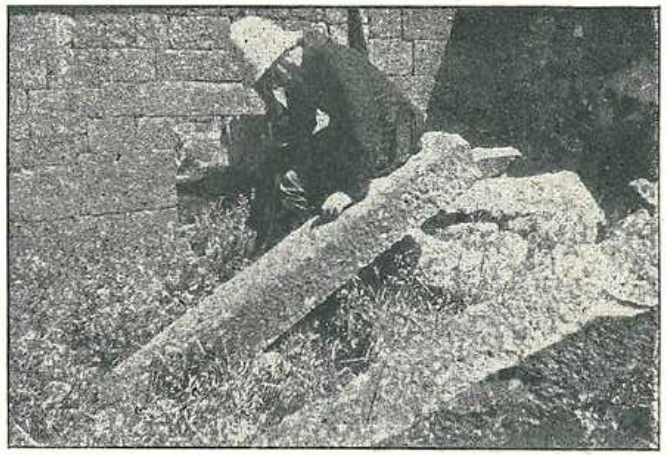

Hauránský dům s nekrytým schodištěm. Čedičové trámce, jichž užíváno ve složu „hauránském" ke stavbě stropů.

Obr. 273. Basan.

Mužské typy z Basanu.
Typ průčelí hauránského domu.

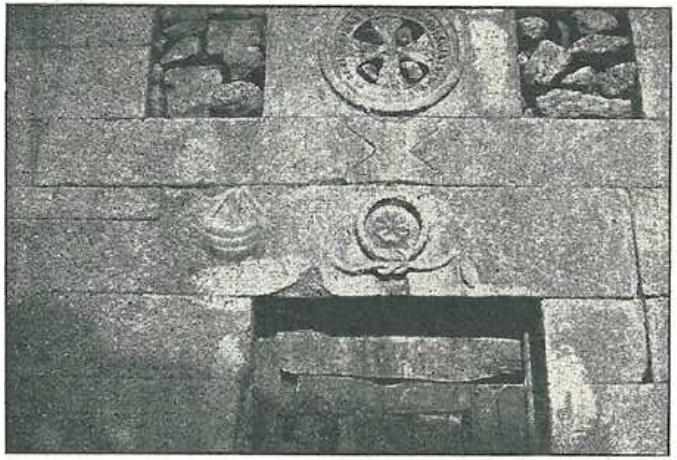

Obr. 274. Basan.

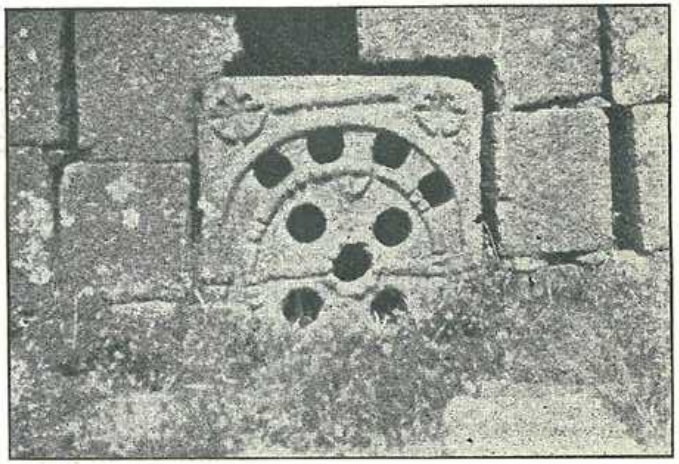

Dívka z Basanu.
Hauránské okno.

jordání, podržuje vláhu dešťů bohatších (když jsem tudy cestoval koncem dubna a počátkem května r. 1904, stále ještě pršelo) a četných pramenů, tak že zeleň vysoká místy až po hlavu vyspělého člověka se tu poměrně dosti dlouho udrží; proto se zdejší tučné pastviny v bibli opět a opět připomínají: Is. 33[9]; Jer. 50[19]; Mich. 7[14]; Neh. 1[4]. Pastviny tyto živily hojný a tučný dobytek Dt. 32[14]; Ž. 21[13]; Ez. 39[18]. Dnešní Nuqra rodí hojnost obilí: průhledné pšenice, ječmene a luštěnin (čočky), ačkoliv se tu nehnojí (mrvy se užívá k otopu). Sluje proto právem obilní komorou Syrie. Vývoz jest usnadněn drahami, vedoucími z Damašku do Muzerību (dráha francouzská) a drahou tureckou, vedoucí do Hedžázu, od které v Der'átu odbočuje trať spojující Muzerib s přístavem moře Středozemního, Haifou. Dubové lesíky, které zdobily *B.*, naplňovaly Israelity obdivem, podobně jako cedry na Libanu (Is. 2[13]; Zach 11[2]). Dubiny tyto nebyly asi v nížině, kde zejména dnes strom jakýkoliv jest velikou vzácností, nýbrž vroubily asi úpatí Hauránu na východě a boky svrchu jmenovaných vulkánů na západě, na svazích pohoří džolánského; dnes bohužel duby tyto vyhynuly podobně asi jako cedry na Libanu; dnes nalézáme jen zbytky ve druzích Quercus pseudo-coccifera a Q. aegilops (arabsky sindján a ballut; viz Dinsmore-Dalman, Die Pflanzen Palästinas v ZDPV 1911 č. 1594). V lesích těchto a skalách jimi porostlých bývalo hojně zvěře, i levhartů a lvů (Dt. 33[22]; Pís. 4[8]); dnes tito dravci již tu vyhynuli. — (Dějiny.) V *B.*-u lze dosud nalézti četné jeskyně podzemní a sluje, bývalé to příbytky tamních jamníků; nejrozsáhlejší labyrint těchto primitivních obydlí lidských jest v Der'átu, jak líčí Schumacher v cestopise svrchu uvedeném (Across the Jordan); když jsem přibyl sem dne 1. května 1904, nemohl jsem se o pravdivosti zpráv Schumacherových přesvědčiti, poněvadž zatím stropy některých podzemních místností se sesuly zatarasivše tak cestu, jiné pak v každém okamžiku sesutím hrozily. Dle Gen. 14[5] sídlil v *B.*-u národ Refaím, obří to, které porazil Chodorlahomor se svými spojenci na výpravě proti mrtvomořské Pentapoli a v Astaroth-Karnaim, jednom to z hlavních měst *B.*-u. (Jméno zachovalo se v názvu hory Tel Aštara, vzdálené 18 km na sz. od Der'átu.) U druhého hlavního města Edrei porazili později Israelité táhnoucí z Egypta krále Og-a, a zmocnili se jeho říše (Nm. 21[33-35]; Dt. 1[4]; 3[1-3-5]; Jos. 9[10]). Území toto dostalo se v úděl polovině kmene Manasse (Jos. 13[29-31]). Gersonitům přiřčena města Gaulon a Astaroth, z nichž první prohlášeno za místo útočištné (Jos. 21[27]; 1 Par. 6[71]). Za panování israelského krále Jehu (842—815) spustošen byl *B.* syrským králem Hazaelem (4 Král. 10[32] n.). Krále tohoto však v Damašku sevřel a *B.* rovněž spustošil r. 842 assyrský král Salmanassar II. (860 až 825). (Viz zlomek letopisů ve Winckler-ově Keilinschriftliches Textbuch zum AT., Lipsko 1909, s. 23 n.) Také Assurbanipal (668-626) táhl *B.*-em vraceje se z výpravy proti věrolomným Arabům (KIB. II, 217). Za panování Seleukovců a Římanů zkvétal v *B.*-u (rozděleném v kraje Batanea, Trachonitis, Auranitis, Gaulanitis a Iturea) průmysl, obchod a stavitelství a tím stoupl značně blahobyt ve městech, v jejichž čele stála Bosra. Z těchto dob nalézáme dosud v *B.*-u zbytky pevných dlážděných silnic a mostů, jakož i veliké množství vzácných památek zvláštního (hauránského) slohu, vybudovaných vesměs z dioritu, které již svojí černou barvou nevýslovně poutají cestovatele, zejména historika umění. (Dioritové kvádry pečlivě hlazené (někde zubořezem), bez cementu spojované, dveře z obrovských čedičových desek, okna-desky celistvé s prolamovanými otvory, zvláštní strop z čedičových trámů, podobajících se na vlas našim trámům dřevěným, které spočívají buď na klenutém oblouku, nebo jsou zvláštním způsobem sestaveny tak, že samy tvoří jakousi plochou klenbu, jinde podivné vejčité vysoké kupole, do zevnějších stěn domů jsou zapuštěny kamenné nekryté schody, vedoucí do horního poschodí, jehož okna byla stále otevřena, toť nejhlavnější známky „hauránského" stavitelství.) — Křesťanství bylo do *B.*-u záhy přineseno a přijato zdejšími arabskými kmeny Džefnovců čili Rassánovců. Zbytky jeho se dosud uchovaly v křesťanech ritu řeckého, ačkoliv převládajícím náboženstvím dnešního *B.*-u jest islam. Všichni, jak křesťané tak muslimové, fellahové (usedlí hlavně v nížině) i beduini (bydlící většinou v horách), mají zvláštní typ, kterým se značně liší od okolního obyvatelstva. V poslední době nastěhovalo se do hor hauránských veliké množství Drusů přišedších z Libanu. Politicky patří dnes krajina ve starověku *B.* zvaná k vilajetu Súrije (váli sídlí v Damašku), tvoříc livu zvanou Haurán. — (Literatura.) *Ritter*, Erdkunde XV, 800—1001. *Porter*, Historico-geographical history of Bashan (Journal of sacred Literature New Series VI 1854, 281—313). *Týž*, Five years in Damascus 1855, II, 250—275. *Wetzstein*, Reisebericht über Hauran u. die Trachonen, 1860, 36 n. 82—92. *Týž*, v dodatku k Delitzschovu kommentáři ke knize Job, Lipsko 1876. *Waddington*, Comptes rendus de l'Académie des inscriptions et belles-lettres 1865, 82—89, 102—109. *Schumacher*, Das südliche Basan v ZDPV XX (1897) 65—227 (s mapou). *Guthe* v ZDPV XII 1889, 230 nn. *Hans Fischer* tamtéž 248 nn. *Buhl*, Studien zur Topographie des nördlichen Ostjordanlandes, Leipzig 1894. *Týž*, Geographie d. alten Palästina. Lipsko 1896, 42 n. *Smith G. A.*, Historical Geography of the Holy Land. 1894. *Ewing* v Quarterly Statement 1895, 73—82. *Rindfleisch*, Die Landschaft Hauran in römischer Zeit u. in d. Gegenwart v ZDPV XXII, 46. *De Vogüé*, Syrie central, Inscriptions semitiques 1868 (Corp. Inscr. Semit. PII, Aram). *D. Zaneccia*, La Palestine d' aujourdhui 1899 II, 723 nn. *Oppenheim*, Vom Mittelmeer zum Persischen Golf 1899. *Howard-Crosby-Butler*, Architecture and other Arts . . . II, Part of the Publications of an American Archaeological Expedition to Syria in 1899—1900, London 1904 (Chapter IX: Architectur in the Djebel Hawran . . .). *Schumacher*, Karte des Ostjordanlandes v měřítku 1 : 63.360 (dosud vyšly listy A5 s B5). *Hjčl.*

Basanitis v. Basan.

Bascama v. Baskama.

Bascape (Bescape) a Basilica Petri 1. Jeronym, patricij milánský, právník, podesta cremonský, *z.* 1641; *sp.* „Discursus iurisdictionalis pro detentione presbyteri ejecti e religione" (Milán 1610) a jiné. — 2. Jeronym, *n.* 1622 v Miláně, kněz, v 60. roce svého věku vstoupil do kongr. orat.; *sp.* „Le sacre Metamorfosi, ovvero conversioni segnalati d'Idolatri, Ebrai et Eretici" (Neapol 1680), „Metamorfosi funeste, o castighi di Dio contra gli ostinati" (t. 1686), „Effemeridi Sacre" (6 sv. 1688 až 1691, životy svatých, výtah z Bollandistův). — 3. Karel, barnabita, *n.* v Miláně 1550, jako kněz byl ve službách sv. Karla Bor., jehož životopis později napsal; od 1593 působil výborně jako biskup novarský, *z.* 1615, *sp.* „Historia ecclesiae mediolansis" (Novara 1615), „De metropoli mediolanensi" (Milán 1575, 1596, 1598, 1628), „De vita et rebus gestis Caroli S. R. E. card. et archiep. mediol." (Ingolstadt 1592, Brescie 1613), „Novaria seu de ecclesia novarensi" (Novara 1612), „De regulari disciplina monimenta Patrum" (Milán 1588); sbírka jeho listů pastýřských, promluv a j. vydána v Novaře 1609. Srvn. *Hurter*, Nomencl. III[3] (1907), 554—555.